

R. P. JOANNIS
DE
PINEDA
HISPALENSIS,
E SOCIETATE JESU,
THEOLOGI,
COMMENTARIORUM
IN JOB
TOMUS ALTER;

CONTINENS POSTERIORES
Commentariorum Libros septem, id est, reliqua
quinque & viginti Capita.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumpt. VIDUÆ WILH. METTERNICH & FILII Bibl.
Sub signo Gryphi, Anno M DCC XXXIII.
Cum Permissu Superiorum.

三

HUSP ALLEN 13

THE SOCIETY OF JESUITS

ENTOMOLOGICAL

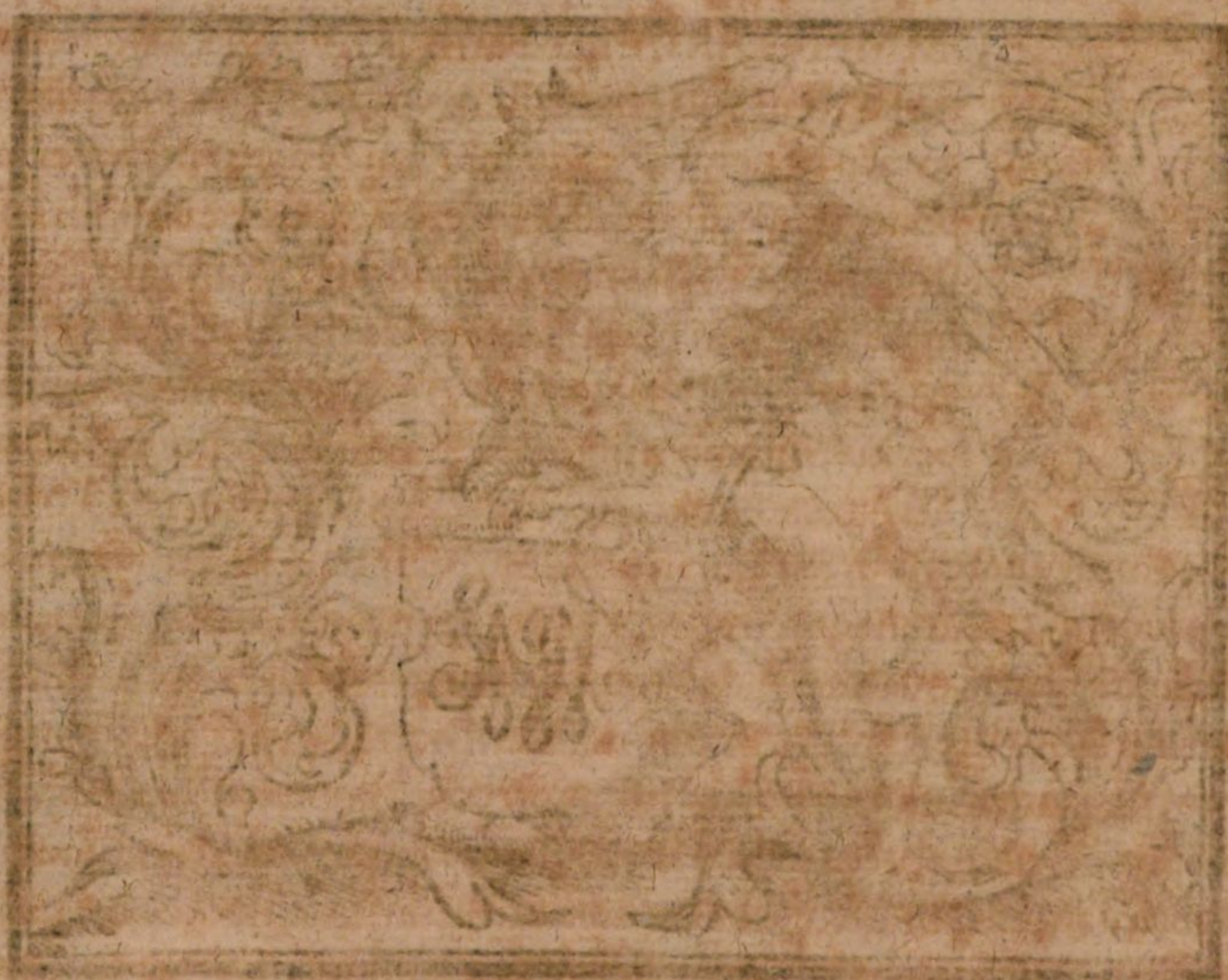
COMMENTARIORUM

IN

TOMES TWO

CONTENTS POSTERIOR

Commissary of the Navy, London

COLOMBIA AGRICULTURE

Spencer, Victor, Alfred, Mettler, John & William Bppl.

Sub signo Cygni, Anno M DCC LXXIII.

James F. Smith, Superintendent.

R. P. JOANNIS
DE
PINEDA
HISPALENSIS,
E SOCIETATE JESU,
THEOLOGI,
COMMENTARIORUM
IN JOB
TOMUS ALTER;

CONTINENS POSTERIORES
Commentariorum Libros septem, id est, reliqua
quinque & viginti Capita.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumpt. VIDUÆ WILH. METTERNICH & FILII Bibl.
Sub signo Gryphi, Anno M DCC XXXIII.
Cum Permissu Superiorum.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS.

MELCHIOR de GADEA Provincialis Societatis JESU in Provincia Bethica, potestate ad id mihi facta à R. admodum P. N. Claudio Aquaviva Generali præposito, facultatem concedo, ut posterior Tomus Commentariorum in JOB, à Patre Joanne de Pineda, Sacrarum Literarum professore compositus, & nostræ Societatis virorum gravium, atque sapientum judicio examinatus & approbatus Typis mandetur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas & nostri officii sigillo munitas dedimus, Hispali, die prima Januarii, Anni millesimi sexcentissimi primi.

MELCHIOR de GADEA PROVINCIALIS.

CENSURA OPERIS.

COMMENTARIA hac Patris JOANNIS de Pineda Societatis JESU in Job eruditissimi viri, & de sacrarum literarum apparatu benemeriti, de supremi Senatûs mandato diligenter perlegi: in quibus nihil Fidei Orthodoxæ contrarium inveni, imò multa ad Sacram Scripturam rectissime, verissimeque intelligendam perutilia, & valde necessaria passim cum admiratione reperi: elucet enim in eis trium linguarum maxima peritia, ingenii mirabile acumen, & genuina sensuum Sacræ Scripturæ explicatio, cum cæteris argumentis, quæ in doctissimis & eruditissimis auctoribus desiderari possunt. Cujus rei jam ante specimen præbuit, editis in lucem, cum magna nostra utilitate, sex prioribus libris in priora Capita Jobi, qui sanè indicabant, quales esse deberent insequentes: atque adeo quantum nobis lætitiæ attulit labor ille: tantum intulit desiderii nondum partu absoluto: timebamusque fore, ne immatura morte auctor præreptus, imperfectum relinqueret tam præclarum opus. Quamobrem judico illud quamprimum emittendum in lucem, ut omnes jam perfruantur tam incredibili eruditione, gravitate, doctrinâ, auctoremque obsecrare, atque obtestari debemus, ne cesset ab scribendo, cum illius opera tantam lucem attulerint, atque in dies allatura sint toto Christiano Orbi. Madridi in nostro conventu Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum, die duodecima Januarii, Anno Domini 1601.

*Mr. Fr. Joannes Temporal.
Diffinitor Generalis.*

TOMUS

TOMUS POSTERIOR CONTINET COMMENTA-
riorum Libros septem, Capita viginti septem, Colloquia
quinque, Certamina sex, atque totius Disputatio-
nis clausulam, finemque Certaminum.

VII. SEPTIMUM LIBRUM efficiunt duo Capita, videlicet decimum octavum, & decimum nonum: in priori secundâ disputationem, & Certamen septimum aggreditur Baldad, loquiturque contentiosius & ardentius, & Jobum impatientis animi accusat; & tum illius, tum omnium impiorum ingentia supplicia proponit: at in posteriori conqueritur Job, quod & veræ amicitiae officium, & suæ innocentiae afflictæ solatium in suis amicis desideret, illudque ex spe & cogitatione resurrectionis ipse capiat.

VIII. LIBER OCTAVUS duo alia habet Capita, vigesimum, & vigesimum primum, in quibus & secunda Sophar disputatio, & Certamen octavum, atque nonum Colloquium continentur, proponente prius Sophar miserandum exitum impiorum post momentaneam felicitatem, ut Jobum impietatis & hypocrisis perstringat; redarguente vero Job suos amicos ex præsentis & diuturna multorum impiorum felicitate, ut suam innocentiam afflictam ab omni scelere tueatur.

IX. IN NONO LIBRO describitur tertia Eliphaz disputatio, Colloquium decimum, Certamen nonum. Continentur omnia tribus Capitibus, videlicet vigesimo secundo, in quo Eliphaz contendit non deberi calamitatum causam revocari in occultam aliquam divinæ Providentiæ dispositionem, sed in manifesta aliqua hominis scelera: atque vigesimo tertio, & vigesimo quarto, in quibus Job appellat ad Dei Tribunal, cujus potestatem describit, atque sapientiam, quâ permittat innocentes affligi.

X. LIBRUM DECIMUM efficit tertia argumentatio Baldad, sed ea brevissima, nimirum cap. 25. Conatur enim proposita Dei Majestate terrifica à disputando & ab appellando, Deum deterrere Jobum; sedis longissimâ & luculentissimâ responsione multò uberius atque honorificentius de Deo, deque divinæ Majestate & potestate, sapientia, impiorum interitu, pristina sua felicitate, præsentis calamitate, virtutum officiis, & suæ vite innocentia differit à cap. 26. usque ad 31. Includit hoc decimum Certamen, septem omnino Capita.

XI. PRODIIT tandem concertaturus Eliu, tum tumentis & insolenti oratione, ut junior, ita & imperitior cæteris: Jobum itaque non minoris impietatis adversus divinam Providentiam accusat. Docet interim non contendendum, neque expostulandum cum Deo, quacunque illeratione agat cum homine: Deum pro sua potentia & æquitate administrare res humanas: judicaturum omnia. Quas ille immittit ærumnas patienter accipendas: Mirabilem illum esse in suis operibus. Certamen hoc undecimū longissimum est, ut quod sex item capita comprehendat, Colloquium vero nullum; quamvis enim Job nihil omnino responderit, sed oppido tamen audiendo defatigatus est. Hic esto Liber II.

XII. NOVUM aliud & inauditum Certamen describit duodecimus Liber. Nam Deus ipse & Athletam & Disputatorem agit, atque enumeratione mirabilium naturæ operum & proposita sua Conditoris Majestate & sapientia, Jobo materiam & cogitationem affert majoris sustinentiæ, majorisque demissionis coram supremo numine. Est hoc certamen duodecimum: duodecimum item colloquium: nam post divinum sermonem à cap. 38. usque ad 41. respondet, sed brevissimè Job, divinam Majestatem re-veritus, initio cap. 42.

XIII. QUOD reliquum est, cap. 42. continet Deicum Jobi amicis colloquium 13. & certamen nullum: sed certamen finem felicissimum, & patientissimi Job coronam regnumque restitutum. Consistit itaque universum opus in Libros 13.

JOANNIS DE PINEDA

HISPALENSIS, E SOCIETATE JESU,

COMMENTARIORUM IN JOB

LIBER SEPTIMUS.

Certamen septimum, id est, Secunda JOB cum
Baldad disputatio.

P R Æ F A T I O.

De opportuna prioris, ac posterioris
Commentariorum tomi in decimo octa-
vo capite divisione.

1. Recta operis divisio per similes anatomica disse-
ctionis.
2. Hujus operis divisio in cap. 18. ab aliis quoque
servata.
3. Peculiare argumentum sequentium capitum us-
que ad libri finem.
4. Doctrina Ethica, atque Theologica hujus libri.
5. Elogium sancti Jobi, & tum in patiendo con-
stantia, tum vis in loquendo.

UOD in humani corporis A-
natomica dissectione solet ac-
ciderere, ut cū artifices corpus
rescant, non discedentes ab
ipsius naturæ artificio, singu-
los articulos, & juncturarum
commisuras diligenter obser-

vent, (nam qui fortuitas, & sine arte incisuras
susceperet, non dissectum, sed lacerum potius,
divulsumque corpus exhiberet) idem profecto
ipsum scribenti, commentantive magnum ali-
quod opus evenire necesse est, nisi opportunitas
totius, singularumque partium juncturas ad divi-
dendum præmeditatus observet, si non dilcer-
pere, & lacerare opus, sed partiri, recteque divi-
dere velit. Ergo non temere casu aliquo, sed
cum certa ratione & consilio universi hujus ope-
ris. quod in duos tomos distributum est, in de-
cimo octavo capite divisionem constituimus.

Nam & Ambrosius, cum duos tantum libros
De interpellatione Job scribat, posteriorem ab hoc
ipso loco auspiciatur: Philippus quoque Presby-
ter, quem Beda sequitur, non aliunde ducit ini-
tium secundi suorum commentariorum libri.
Magnus vero Gregorius non solum divisionem
hanc servare docuit, tanquam duarum præcipua-
rum totius libri partium: verum etiam hoc ip-
sum caput decimum octavum, cum cæteris se-
quentibus peculiari præfatione instruit, ut quæ
diversam a prioribus decem & septem capitibus
materiam contineant. Verum enimvero cum
priora septendecim capita in hoc omnino insu-
mantur, ut vel status rerum sancti Job propona-
tur; vel ipse priorum suam felicitatem commemo-
ret, atque præsentem cladem deplorat; morbo-
sus incredibiles, quibus laborat, enumeret; vel
vitæ miserrimæ odium, mortis vero salutis
ardentissimum votum exprimat; vel tandem
suam innocentiam improbis calumniis tenta-
tam, omni via, atque ratione tueatur, atque in
his omnibus perfecti viri formam præbeat: Nunc
certe posteriori libri parte comparat se ad susci-
piendum bellum pro stabilienda veritate Catho-
licorum dogmatum de Dei Providentia, Sapientia,
Potestate, de mortuorum Resurrectione, de
novissimo Judicio, de sempiternis impiorum ce-
nis, æternaque Sanctorum beatitudine. Quam-
vis enim etiam priora capita ab hac materia non

omnino abstineant; at certe posteriorum pecu-
liaris, ac propria videtur, & sigillatim suis sin-
gula certaminibus, & disputationibus evincun-
tur, & absolvuntur: ut diligenter ostendere co-
natus est R. Moyses in suo *Ductore dubitantium*, R. Moys-
es. l. 3. c. 24. dum totius libri Job summam medi-
tatur.

Nunc igitur S. Job jam incipit Ecclesia, quæ co-
lumna est, & firmamentum veritatis, figuram re-
præsentare; nam, ut acute observat hoc loco
Gregorius, Job in suis passionibus, doctisque locuti-
onibus sanctæ Ecclesiæ typum tenet: amicis vero ejus
quædam recta, & quædam stulta loquentibus, non
immerito hæretici figurantur. Ergo quondam E-
thicen docuit, nunc Theologiam; olim non so-
lum verbis, sed actione potissimum, & exemplo
recta humanæ vitæ, atque morum instituendo-
rum Philosophiam docuit; aberrantesque alio-
rum Philosophorum sententias, non alio argu-
mento, quam ipsa suæ vitæ ratione, & malorum
gravissimorum incredibili sustinentia refutavit.
At nunc non tam actione, quam ratione, & di-
sputatione verissimam Divinarum rerum scien-
tiam tradit, atque Hæreticos, non sentientes de
Deo in bonitate, plane redarguit.

Quare ad priorem hujus libri partem, atque
materiam illud pertinet, quod graviter, æque ac
sapienter scripsit Alexandrinus Clemens lib. 4.
Sto Job propter insignem continentiam (intellige
singularem in rerum omnium usu frugalitatem,
atque modestiam) & fidem eximiam (veram in
Deo cujus fidem tenebat, fiduciam quoque, &
firmam spem, non in caducis vitæ bonis) ut qui
pauper quidem ex divite, ex illustri abjectus, ex
pulchro deformis, ex sano morbidus factus sit, est no-
bis præclarum exemplar propositus, pudore affi-
ciens eum, qui sentaverat; benedicens ei, qui for-
maverat, secunda ferens ita, ut prima; recte docens
Peripateticos, eum, qui est cognitione præditus, recte
posse uti omnibus. Nimirum Peripatetici præter
Peripatetici vitium, alia quoque mala fatebantur, quæ con-
tra utilitatem, corporisve delectationem essent.
At Stoici, si quis a peccato abstinet, nihil mali ha-
bere posse, etiam in mediis malis. Ad poste-
riorem libri partem, nempe eam, quam nunc
aggredimur, illud spectat, quod argute dixit Am-
brosius; Job mysteria loquebatur. Et rursus: Non
carnis gemitus, & corporis infirmitates, sed voces
spiritus loquebatur, quibus argeret, non quibus ce-
deret, non enim agrotabat animo, & si dederet cor-
pore, qui non erat in carne ejus anima, cujus pas-
sionibus non adhærebat. sed in spiritu, cujus virtu-
te se texerat. Quare si corpore, & virium in-
firmitate cum fortissimo hoste confligat, si ve
mentis & rationum pondere cum amicis depug-
nes, generosissimum athletarum (ut aliquando vo-
cat Magnus Cyrillus) semper illum invenias. Sed
jam certamen ipsum, atque prælium propius spe-
ctemus; in primisque ipsum Baldad, qui gestu,
ore, oculis minas, & contumelias spirans, ne ver-
bo quidem violatus ad singulare certamen virum
sanctissimum, contumelias, & maledictis ultro
laceffivit

1. Libri divi-
sio in suas
particulas,
similis A-
natomica
sectio.

2.

Ambros.

Philippus.

Gregor.

3. Materia
priorum
capitum.

Catholica
dogmata
asserita à
Jobo.

TOMUS POSTERIOR CONTINET COMMENTA-
riorum Libros septem, Capita viginti septem, Colloquia
quinque, Certamina sex, atque totius Disputatio-
nis clausulam, finemque Certaminum.

- VII. SEPTIMUM LIBRUM** efficiunt duo Capita, videlicet decimum octavum, & decimum nonum: in priori secundam disputationem, & Certamen septimum aggreditur Baldad, loquiturque contentiosius & ardentius, & Jobum impatientis animi accusat; & tum illius, tum omnium impiorum ingentia supplicia proponit: at in posteriori conqueritur Job, quod & verae amicitiae officium, & suae innocentiae afflictæ solatium in suis amicis desideret, illudque ex spe & cogitatione resurrectionis ipse capiat.
- VIII. LIBER OCTAVUS** duo alia habet Capita, vigesimum, & vigesimum primum, in quibus & secunda Sophar disputatio, & Certamen octavum, atque nonum Colloquium continentur, proponente prius Sophar miserandum exitum impiorum post momentaneam felicitatem, ut Jobum impietatis & hypocrisis perstringat; redarguente vero Job suos amicos ex presenti & diuturna multorum impiorum felicitate, ut suam innocentiam afflictam ab omni scelere tueatur.
- IX. IN NONO LIBRO** describitur tertia Eliphaz disputatio, Colloquium decimum, Certamen nonum. Continentur omnia tribus Capitibus, videlicet vigesimo secundo, in quo Eliphaz contendit non deberi calamitatum causam revocari in occultam aliquam divinæ Providentiæ dispositionem, sed in manifesta aliqua hominis scelera: atque vigesimo tertio, & vigesimo quarto, in quibus Job appellat ad Dei Tribunal, cujus potestatem describit, atque sapientiam, quâ permittat innocentes affligi.
- X. LIBRUM DECIMUM** efficit tertia argumentatio Baldad, sed ea brevissima, nimirum cap. 25. Conatur enim proposita Dei Majestate terrifica à disputando & ab appellando, Deum deterrere Jobum; sedis longissimam & luculentissimam responsione multo uberius atque honorificentius de Deo, deque divina Majestate & potestate, sapientia, impiorum interitu, pristina sua felicitate, presenti calamitate, virtutum officiis, & suae vite innocentia differit à cap. 26. usque ad 31. Includit hoc decimum Certamen, septem omnino Capita.
- XI. PRODI** tandem concertaturus Eliu, tum tumentem & insolentem oratione, ut junior, ita & imperitior ceteris: Jobum itaque non minoris impietatis adversus divinam Providentiam accusat. Docet interim non contendendum, neque expostulandum cum Deo, quacunque illeratione agat cum homine: Deum pro sua potentia & equitate administrare res humanas: judicaturum omnia. Quas ille immittit ærumnas patienter accipendas: Mirabilem illum esse in suis operibus. Certamen hoc undecimum longissimum est, ut quod sex item capita comprehendat, Colloquium vero nullum; quamvis enim Job nihil omnino responderit, sed oppido tamen audiendo defatigatus est. Hic esto Liber II.
- XII. NOVUM** aliud & inauditum Certamen describit duodecimus Liber. Nam Deus ipse & Athletam & Disputatorem agit, atque enumeratione mirabilium naturæ operum & proposita sua Conditoris Majestate & sapientia, Jobo materiam & cogitationem affert majoris sustinentiæ, majorisque demissionis coram supremo numine. Est hoc certamen duodecimum: duodecimum item colloquium: nam post divinum sermonem à cap. 38. usque ad 41. respondet, sed brevissimè Job, divinam Majestatem re-veritus, initio cap. 42.
- XIII. QUOD** reliquum est, cap. 42. continet Deicum Jobi amicis colloquium 13. & certamen nullum: sed certamen finem felicissimum, & patientissimi Job coronam regnumque restitutum. Consistit itaque universum opus in Libros 13.

JOANNIS DE PINEDA

HISPALENSIS, E SOCIETATE JESU,

COMMENTARIORUM IN JOB

LIBER SEPTIMUS.

Certamen septimum, id est, Secunda JOB cum
Baldad disputatio.

PRÆFATIO.

De opportuna prioris, ac posterioris
Commentariorum tomi in decimo octa-
vo capite divisione.

1. *Recta operis divisio per similes anatomica disse-*
ctionis.
2. *Hujus operis divisio in cap. 18. ab aliis quoque*
servata.
3. *Peculiare argumentum sequentium capitum us-*
que ad libri finem.
4. *Doctrina Ethica, atque Theologica hujus libri.*
5. *Elogium sancti Jobi, & tum in patiendo con-*
stantia, tum vis in loquendo.

1.
Libri divi-
sio in suas
particulas,
similis A-
natomicae
sectiois.

UOD in humani corporis A-
natomica dissectione solet ac-
ciderere, ut cū artifices corpus
rescant, non discedentes ab
ipsius naturæ artificio, singu-
los articulos, & juncturarum
commisuras diligenter obser-

vent, (nam qui fortuitas, & sine arte incisuras
fufciperet, non dissectum, sed lacerum potius,
divulsumque corpus exhiberet) idem profecto
ipsum scribenti, commentantive magnum ali-
quod opus evenire necesse est, nisi opportunitas
totius, singularumque partium juncturas ad divi-
dendum præmeditatus observet, si non dilcer-
pere, & lacerare opus, sed partiri, recteque divi-
dere velit. Ergo non temere casu aliquo, sed
cum certa ratione & consilio universi hujus ope-
ris, quod in duos tomos distributum est, in de-
cimo octavo capite divisionem constituimus.

2. Nam & Ambrosius, cum duos tantum libros
De interpellatione Job scribat, posteriorem ab hoc

Ambros.
Philippus. ipso loco auspicatur: Philippus quoque Presby-
ter, quem Beda ducit ini-
tium secundi suorum commentariorum libri.

Gregor. Magnus vero Gregorius non solum divisionem
hanc servare docuit, tanquam duarum præcipua-
rum totius libri partium: verum etiam hoc ip-
sum caput decimum octavum, cum cæteris se-
quentibus peculiari præfatione instruit, ut quæ
diversam a prioribus decem & septem capitibus
materiam contineant. Verum enimvero cum

3. priora septendecim capita in hoc omnino insu-
mantur, ut vel status rerum sancti Job propona-
tur; vel ipse priorem suam felicitatem commemo-
ret, atque præsentem cladem deploret; mor-
bos incredibiles, quibus laborat, enumeret; vel
vitæ miserrimæ odium, mortis vero salutaris
ardentissimum votum exprimat; vel tandem
suam innocentiam improbis calumniis tenta-
tam, omni via, atque ratione tueatur, atque in
his omnibus perfecti viri formam præbeat: Nunc
certe posteriori libri parte comparat se ad susci-
piendum bellum pro stabilienda veritate Catho-
licorum dogmatum de Dei Providentia, Sapien-
tia, Potestate, de mortuorum Resurrectione, de
novissimo Judicio, de sempiternis impiorum i-
cænis, æternæque Sanctorum beatitudine. Quam-
vis enim etiam priora capita ab hac materia non

Catholica
dogmata
relata à
Jobo.

Pined. Tom. II.

omnino abstineant; at certe posteriorum pecu-
liaris, ac propria videtur, & sigillatim suis sin-
gula certaminibus, & disputationibus evincun-
tur, & absolvuntur: ut diligenter ostendere co-
natus est R. Moyses in suo *Ductore dubitantium*, R. Moy-
l. 3. c. 24. dum totius libri Job summam medi-
tatur.

Nunc igitur S. Job jam incipit Ecclesia, qua co-
lumna est, & firmamentum veritatis, figuram re-
præsentare; nam, ut acute observat hoc loco
Gregorius, Job in suis passionibus, doctisque locuti-
onibus sancta Ecclesia typum tenet: amicus vero ejus
quædam recta, & quædam stulta loquentibus, non
immerito hæretici figurantur. Ergo quondam E-
thicen docuit, nunc Theologiam; olim non so-
lum verbis, sed actione potissimum, & exemplo
recta humanæ vitæ, atque morum instituendo-
rum Philosophiam docuit; aberrantesque alio-
rum Philosophorum sententias, non alio argu-
mento, quam ipsa suæ vitæ ratione, & malorum
gravissimorum incredibili sustinentia refutavit.
At nunc non tam actione, quam ratione, & di-
sputatione verissimam Divinarum rerum scien-
tiam tradit, atque Hæreticos, non sentientes de
Deo in bonitate, plane redarguit.

Quare ad priorem hujus libri partem, atque
materiam illud pertinet, quod graviter, æque ac
sapienter scripsit Alexandrinus Clemens lib. 4.
Stro Job propter insignem continentiam (intellige
singularem in rerum omnium usu frugalitatem,
atque modestiam) & fidem eximiam (veram in
Deo cujus fidem tenebat, fiduciam quoque, &
firmam spem, non in caducis vitæ bonis) ut qui
pauper quidem ex divite, ex illustri abiectus, ex
pulchro deformis, ex sano morbidus factus sit, est no-
bis præclarum exemplar propositus, pudore assi-
ciens eum, qui tentaverat; benedicens ei, qui for-
maverat, secunda ferens ita, ut prima; recte docens
Peripateticos, eum, qui est cognitione præditus, recte
posse uti omnibus. Nimirum Peripatetici præter Peripateti-
vitium, alia quoque mala fatebantur, quæ con-
tra utilitatem, corporisve delectationem essent. dogma.

At Stoici, si quis à peccato abstinet, nihil mali ha-
bere posse, etiam in mediis malis. Ad poste-
riorem libri partem, nempe eam, quam nunc
aggredimur, illud spectat, quod argute dixit Am-
brosius; *Job mysteria loquebatur*. Et rursus: *Non*
carnis gemitus, & corporis infirmitates, sed voces 2. c. 2.

spiritus loquebatur, quibus argeret, non quibus ce-
deret, non enim agrotabat animo, & si doleret cor-
pore, qui non erat in carne ejus anima, cujus pas-
sionibus non adharebat, sed in spiritu, cujus virtu-
te se rexerat. Quare sive corpore, & virium in-
firmirate cum fortissimo hoste confligat, sive
tarum for-
mentis & rationum pondere cum amicis depu-
gnetur, generosissimum athletarum (ut aliquando vo-
cat Magnus Cyrillus) semper illum invenias. Sed
jam certamen ipsum, atque prælium propius spe-
ctemus; in primisque ipsum Baldad, qui gestu,
ore, oculis minas, & contumelias spirans, ne ver-
bo quidem violatus ad singulare certamen virum
sanctissimum, contumeliosus, & maledictis ultro
laccessit.

4.
Job figura
Ecclesiæ.

Gregor.

5.
Clemens.Jobi elo-
gium Peri-
patetico-
rum dog-
ma.

dogma.

Stoicorum
doctrina.

Ambr. lib.

Job Athle-
tarum for-
tissimus.Cyrill. in
Apo. ad
Theodof.

CAPUT XVIII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Jobi responsis punctus Baldad, illum iterum animi in presentibus arumnis impatientis, & in anteacta vita impietatis insinuat. Proptereaque pati digna sceleratis hominibus supplicia.

Vers. I. Respondens autem Baldad Sunites, dixit.

1. In qua disputatio Baldad, officiumque sapientis disputatoris.
2. Natura illius, qui ex conventionem, & ambitione disputat. Illustratus Ionas.
3. Irasci in sacro sermone, quid proprie Desiderare. Illustrati Michas & Ieremias. Propheta qualis.

1. **Iniquus, & tumultuosus disputator.** **Olympiod.** **Origines.** **Plutar.** de **Audit. offic.** Bene au-
diendi præcepta.
Chrys. Tyrannus, in sua cauli
Judex.
Nota am-
bitiosi di-
sputatoris.
Jona 4.
1. 2.
Ira Jonæ
qualis.
LXX.
3.
תרה
Hieron.
Mich. 2. 11
Propheta
sui honoris
velatione,
Minimè æquam fuisse hanc disputationem Baldadi, vult Olympiodorus. Sauchaorum (inquit) Tyrannus tyrannice diffisit. Origines quoque in catena initio cap. 19. Sauchaorum (inquit) Tyranni sermones tyrannidem spirant. Et quidem omnia bene audiendi præcepta, quæ à sapientibus tradi solent contempsisse videtur, idque plane ostendit ipsa responsio tumultuosa, atque maledica. Inter alia enim, quæ de audiendo Plutarchus præcipit, illa sunt, ut qui audit, non tumultetur, neque erumpat in latratum ad quodvis dictum, neque exemplo adoriatur contradicendo.

Sed præterea aliam illius tyrannidis in disputando rationem possumus ex Chrysost. petere, quod non solum acerbe & contumeliose loquatur, sed quod disceptat, atque simul etiam iudex in hac sua causa esse velit: ut Iudex itaque silentium Jobo imperat. Et hoc, inquit, agunt, cupiuntque omnes amici, ut Jobo os obstruant, loquendique facultatem adimant, & ex miserrimo petore erumpentes gemitus, per sævitiam, & immisericordiam, qua possint ratione, comprimant, urbanum illud opportunumque septem dierum silentium, nunc importune compensantes ambitiosa quadam loquacitate ne videantur vel inferiores disputando, vel plus æquo Jobi sapientiam criminati fuisse. Atque id non amplius consolantium, sed multo maxime irascentium, & convitium facientium est opus, ut ait Chrysost.

Quod manifesto argumento esse potest, non jam ex simplicis veritatis asserendæ studio, neque ex sincera amicitia disputare. Etenim qui non tam humanitate quadam animi, & infirmitatis proximorum compassione, quam vel contendendi vel suæ gloriæ, & existimationis tuendæ cupiditate ducuntur, nimis timent, ne, si quidpiam de suæ disputationis rigore, & severitate, aut de suæ contentione, & reprehensionis minis, & acerbitate remittant, aut si is, cum quo illis controversia est, permittatur libere pro se dicere, ac se tueri, & vel melius, vel æqualiter respondere ad ea, quæ ipsi obijciunt, in detrimentum sui honoris redundet. Non aliter atque Jonas, qui dedecori, & ignominia sibi esse existimabat, quod Deus non subvertisset Niniven, etiam ante impletum illum quadragesimæ dierum numerum.

Sic enim scribitur Afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est, &c. Scio enim, quia tu es clemens, & nunc Domine, tolle, quæso, animam meam a me, quia melior est mihi mors, quam vita.

Septuaginta pro irato, habent, confusus est. & recte: nam salutem Ninivitarum ignominiosam sibi putabat, & sane verbum originale commotionem quandam animi affert, iræ similem, ex metu, aut suspitione alicujus mali, & cum zelo quodam, & æmulatione conjunctam, cum quis ob bonum alterius irascitur, & indignatur, & sic ab eadem radice dicitur: Psal. 36. 1. Noli amulari in malignantibus. Hieronymus: Noli contendere. Contentione igitur, & quadam animi inhumanitate laborabat tum Jonas, tum Baldad, quorum ille neque Ninivitas vivere contra suas minas, hic vero neque Jobum vincere contra suas rationes, ferre poterat. Quanto melius ille, qui dicebat: Utinam essem vir non habens spiritum (prophetiam; neque ex Divina re-

sui honoris velatione, sed ex meo potius cerebro loquerer)

& mendacium (quod meam tantum existimationem læderet, vobis incolumibus) potius loquerer. Non aliter in mediis illis ardentissimis comminationibus Concionator ille humanissimus; *Diem hominis* (destinatum supplicio, quem ego prædico. Pagninus *diem contritionis*. Complu. *per. 17. 16* *diem infirmitatis*, vel *doloris*. Item cum Latina lectione; *diem hominis*, (Enos, miseri, & calamitosi) * *Non desideravi* (non existimo mihi de. * No ponens, decorum, pulchrum. Nam verbum origo yocinale, *Iuah*, significat desiderare, quod pulchrum decens, decorum, & gloriosum hominibus, ut sibi decorum, & gloriosum desiderare videntur, & de contrario sibi turpe, & dedecus ducunt, si ille ob eadem crimina repellat, & ostendat se innocentem.

II. Usque ad quem finem verba jactabitis? intelligite prius, & sic loquamur.

1. Lectio, & Correctio Vaticana.
2. Cum quo nunc expostulet Baldad? Ambitiosa disputatio fraterna charitatis inimica.
3. Numerus multitudinis tributus singulari homini, & cur.
4. Lingue Hebraica consuetudo. Illustratus Valgatus.
5. Jactare, quid proprie.
6. Elucidatio sententia.

TAnquam totius expositionis fundamentum statuenda est vera, germanaque huus sententiæ lectio, quæ numerum multitudinis habet. Nam licet in ipsis Latinis, Vulgatisque codicibus varietas quædam lectionis fuerit: multi enim, ut Greg. D. Thomas, Tyrannus, Hugo, in numero singulari legerunt: *Usque ad quem finem verba jactabis? Intellige prius, &c.* Tamen vaticana editio merito retinet numerum pluralem, ut qui Hebræo respondeat, & in Latinis antiquis habeatur, sic enim legunt Hieronymus, Philippus, Beda.

Hoc posito, illa se statim difficultas offert, cum quo nunc loquatur Baldad? nam minime loqui cum solo Jobo, probare videtur ille numerus multitudinis, neque vero cum aliis amicis, à quibus neque re ulla, neque verbo provocatus videtur, ad hujusmodi orationis acerbiteratem. Interpretes non eodem modo respondent. Eugubinus sane existimavit adversus duos tantum, videlicet Jobum, & Eliphaz indignari Baldad, idque, vel quia longiori Eliphazi oratione se prætermitti, & contemni existimasset Baldad, vel quia sibi dicere, & respondere gestiienti, non prius ille suis amicus cessisset. Mirum ut ambitio, & contentio disputandi soleat interdum amicorum animos abalienare, & inter ipsos fratres seminare discordias, & velut intestino, & civili bello infensos reddere sibi invicem filios, & discipulos parentibus atque magistris, senioresque adolescentioribus, & in eadem republica & in eadem familia, & domo invicem provocamus invidentes! Hæc enim videtur illa invidiæ, iræ, & contentione acies, quæ aliquid crudelitatis, & indignationis sonat, & fratres in sese mutuo armat, de qua scriptum est: Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui. Septuaginta Compluten. Et homo irascit faciem amici. Hac igitur etiam ratione adversus Eliphaz potuit indigari Baldad. Alii in universum cum suis omnibus amicis, Jobo excepto, ajunt expostulare, quod illi plane affecuti non fuerint Jobi mentem; & ita dicentem commode refellere nequiverint. Ita videtur Hieronymus Algarbiensis.

Sed quidem illud videtur lenius, & congruentius, ut cum solo Jobo nunc & disputet, & illum appellet numero multitudinis: Sed quorsum? Cajetanus existimat honoris gratia sic appellari Jobum. Sed mirum nonorari nunc à Baldad, quem manifestis convitiis laceffit, Philippus, & Beda, quod Jobum non solum esse existimet, sed pravo aliquo spiritu comitatum. Sic Philippus. *Quasi non sit sincerus, vel solus Job, à Baldad vir bonus arguitur, sed potius, qui spiritum, nescio quo instigante, loqui non desinat. Unde & hic ipse Baldad quasi contra plures nunc loqui exorsus est.* Alii,

Alii, quod non solum Jobum, sed ejus etiam similes alloquatur eodem vitio laborantes.

Sed ut, cum solo Jobo disputans, illum appellet numero multitudinis, potius ad familiarem linguam Hebraeae consuetudinem, quam ad ullius honoris grave aliquod momentum referri oportet. Quare non mirum quod Job à Baldad irato atque indignante hæc dicantur. Sic sane intellexerunt Septuaginta: *Quousque non cessabis? Cessare, ut ipsi loquamur: & ut tanquam quadrupedia tacuimus coram te?* Idemque sequentia exigunt, quæ cum solo Jobo expostulationem continent. Similia exempla observari possunt non raro in Scripturis, præsertim in Originali, ubi numerus pluralis, pro singulari ponitur. Sed illud peculiariter cum sermo sit ad secundam personam singularem per numerum multitudinis. Michææ i. ii. *Transi vobis habitatio pulchra.* Quam constructionem, non tam ad rationem nominis collectivam, quam ad ipsius linguæ consuetudinem, & familiarem numerorum permutationem servavit Vulgatus, præsertim cum in Hebræo sit, *Transi vobis habitatio pulchra*, id est, popule habitator pulchri, & uberis soli Samaritani, *transi* in captivitatem. Sic solet apud nostrates secunda persona singularis numeri cum secunda pluralis confundi, aut verbum singulare cum pronomine plurali jungi, ac si dicas; Vos fac rem istam, &c.

Usque ad quem finem? Proprie est, *Usque quo finem imponitis loquendo?* Sed quoniam his verbis Jobum infimulat loquacitatis, & insolentiae, recte illustravit Interpres dicens: *Verb. jactabitis?* eisdem videlicet querimoniis, eisdemque sæpe responsionibus, cum tædio & contentione repetitis, & quidem Eliphaz indicat se punctum illo Jobi verbo, capit. 16. 3. *Verbosi amici:* regerit enim simile, vel etiam acerbius convitium, quod verbo *jactantur*, recte significatur. *Jactari* enim dicuntur probra, & convitia, & querimoniae insolentiores, atque tumida, & jactantia verba, quibus se homo locupletem faciet, & sua se prædicatione afferat.

Intelligitur prius. Non intelligis ô JOB, quodnam sit nostræ disputationis caput, nam tota controversia posita est, non tam in restitutione tuarum facultatum, aut alicujus novæ felicitatis, quam tibi polliceamur, quam in confirmanda & asserenda Divina Providentia, quæ justis bona, malis mala rependit. Hæc si attendas, nec indigne tecum agi actabis, neque salutaris nostras exhortationes respues. Etenim tuis responsionibus salta, extra chorum: aliud namque nos agimus, aliud tu respondes. Sequitur simili alia expostulatio.

III. Quare reputati sumus ut jumenta, & sordidum coram vobis.

1. Bruta muta hominis excellentia, & facultas orationis, Rationis, & Orationis affinitas.
2. Sordescere quid in Hebræo. Animalia immunda.
3. Sordes Orationis, & labiorum. Illustratus Isaias.

1. Non solum (inquit) extra rem, temereque respondes, sed plane insolentis; Nam cum de nobis dixeris; *cor eorum longe fuisti & discipulina*, reputare nos videris *ut jumenta* bestia; pecora campi; in Hebræo est numerus singularis *ut jumentum*, tanquam aliquod ex brutis animalibus, ut quibus neque inlit ratiocinandi vis, neque ulla dicendi facultas, neque respondendi locus, concedi debeat. In eundem sensum Septuaginta dixerunt: *Cur tanquam quadrupedia tacuimus coram te?* Ea enim re, vel maxime perspicitur hominis excellentia præ cæteris brutis, mutilque animantibus, quod sermonis facultate polleat, cujus cum muta animantia omnino expertia sint, at quædem in illis adumbratæ intelligentiæ, & prudentiæ vestigia sæpe videmus; quæ res non paucos in errorem adduxit, ut existimarent, illis etiam rationem inesse. Et ex sermonis quidem similitudine quadam decepti rationem aliquibus tribuerunt, Porphyrius lib. 3. de Sacrificiis, cap. 1. ex Melapo, & Titelia, & Apollonio Iliano, qui aiebant, se intelligi. Pined. Tom. II.

gere garrum hirundinum; Et Oppianus Elephantis ait inesse patrium sermonem, & non deesse, qui suo tempore intelligerent latratus canum, ululatus luporum, barritum elephantum, cantum gallorum, scribit Augustinus lib. quæst. 3. Maxima est ergo orationis atque rationis societas, ut Cicero dixit: Rationis, & Hinc hominibus quibus sermoni ulus non est, orationis capistrum, vel fuscilla imponitur, quæ est brutorum oris operculum, aut vinculum, atque silentii symbolum: Scriptum est enim: *Posui ori meo custodiam*, hoc est frænum, capistrum, cautum. Hieronym. *silentium*. Quod autem Cæcilius, aut cum *jumentis* comparationem refert, non tam ad stupiditatem omnis rationis, & orationis expertem, quam ad beluinam quandam feritatem, cum bruta cæco impetu fetuntur, & ferociunt, quasi illos JOB vocaverit sordidos, & immites, hoc (inquam) non videtur valde congruens.

Et sordidum. Non omnes eandem verbi *Tama*, significationem agnoscunt, nam Regia, post R. Moysen, & R. David legit, *Clausi sumus in oculis vestris*, dicitur autem *clausus corde*, qui mentem habet clausam, obtectam, gravatam quasi aliquo superinjecto operculo, ne possit aperte & clare res intueri, & eo forte respexit Tygurina vertens; *Vobis obstinati videntur*. Quod enim clausum est, idem obfirmatum, certum, obstinatum est. Vatab *stupidus*, verum hanc significationem nunquam agnovit Vulgatus Interpres quare hi potius deducunt à radice *Taman*, quod est abscondere, & cooperire. Ergo cum Latino consentiunt alii, R. Levi, & Abraham: *immundi*. R. Levi Pagninus, *sordidum*. Vatablus etiam, *Polluti*. R. Abraham. Sed hanc immunditiam refert ad contemptum rei vilissimæ; nam quæ immunda, & polluta sunt, rejiciuntur, & aversantur; ita ut sensus sit; Nos contemnis ô Job, atque fastidis, ut rem immundam, & indignam oculis mundissimi, & delicatissimi viri. Alii, ut sit quasi *jumentorum* epithetum, & appositum partis præcedentis; Reputas nos, ut sordidissima jumenta: quædam enim bestia semper habitæ sunt immundæ, atque sacrificiis, & esu indignæ; tum etiam bestia in sordibus, cænoque volutantur, & *jumenta compatiuntur in stercore suo*. Sed profecto videntur eæ sordes ad orationem pertinere: Oratio nostra ut sordida & immunda contemnitur, naufragas ad ea, quæ tibi suggerimus, quasi minus culta, & terfa, & non nisi è medio vulgi sensu petita; mundo, & emunctæ naris homine indigna. Immunditiæ orationis & *sordes labiorum* aliquando dicuntur in Scripturis Isaiæ 6. 5. *Veni mihi quia tu ui, quia vir pollutus labiis ego sum, & in medio populi polluta labia habentes ego habito*. Cum enim sanctorum Angelorum, qui divinas laudes prædicabant, æmulatione accenderetur Isaias, tamen putavit, sibi non licere impuro, & sordido ore, id est, sordida, & vili oratione, supremi Numinis sanctitatem usurpare, sicut è contrario mundities, & castissima purgatissimorum verborum commendatur. Psalm. 11. 7. Illud vero, quod indicat Osorius, hæc etiam dici ad amicos: *Cur reputamur à JOB, vobis audientibus, atque videntibus, ut jumenta, &c.* coactum est.

IV. Qui perdis animam tuam in favore tuo, Nunc propter te derelinquetur terra, & transferentur rupes de loco suo.

1. Perdere quid. Epithetorum usus, & forma in sacris. Illustrati Moyses, & David.
2. Tertia persona pro secunda. Ira adversus seipsam furens, cuius similis. Nunquam permitienda dominari.
3. Forma insolentis querimonia. Derelinqui in sacro sermone quid.
4. Montes in regionis mutatione potissimi.
5. Rupes, in sacro sermone quid. Illustrati Moyses, & Samuel. Germana sententia expositio. Signum perturbati animi.

QUI perdis. Perdere, proprie est, rapere ferarum more, aut discerpere, vel laniare. Quare Iheodotio dixit; *Rapiens animam*, in furor. Alii; *discerpens*. Epithetum est, & vocandi

Epitheto-
rum forma
varia.

vocandi casus, q. d. Heus tu, animæ tuæ raptor, & dilaniator. Cum autem Epithetorum usus in sacris per elegans sit, & non una tantum ratione fiat, frequenter tamen per participium præsentis temporis exercetur: illa enim epitheta sunt. Psalm. 113. 7. *Suscitans de pulvere egenum, & de stercore erigens pauperem.* & Gen. 94. 11. *Ligans ad vineam pullum suum.* Sed hæc epitheta, & participia claritatis gratia per relativum exponere solet Interpres, ut in eodem Psal. 113. 9. *Qui habitare facit sterilem in domo.* prop. *Collocans sterilem*, vel, *Collocator sterilis in domo*, & Psal. 114. 8. *Qui convertit petram in stagna aquarum*, proprie, *Conversor*, vel, *convertens petram*; & Deut. 33. 16. *Qui apparuit in rubo.* prop. *Apparens in rubo*, vel, *Habitator rubi*. Similiter ergo hoc loco; *Perdens animam*, id est, *qui perdis animam*. Unde clare patet mendosam esse lectionem, quam Isidorus Clarius habet: *Qui perdis animam tuam* &c.

2.
Persona-
rum per-
mutatio.

Est autem in Hebræo per tertiam personam: *Perdens animam in furore suo*, quod tum elegantia, tum illius linguæ consuetudinis est, ut tertia persona pro secunda accipiatur.

* Rigeſte
por enoio,
y no por
razon y
haze de ti
la ira loque
quiere.

Nos etiam diceremus: *A vos digo, el que se mata confus manos* Hebraismum sapienter dissolvit Interpres, vertens per secundam personam: *Heus tu, vitæ tuæ dilaniator*? tui coporis decerptor; qui adversum te ipsum furore, & amentia raperis. Septuag. * *Usa est te ira* q. d. Principem in tuo animo locum, & tui sermonis habenas iræ immoderate concessisti, illa cum intemperans, & effrænata sit, non potest tuas actiones moderari. Tibi pro ratione est impetus, ut feris. Et illud iræ proprium, quod in se revertitur, ut ait Seneca: *Tenetur itaque a proximis, & rogatur, ut ipse sibi placeat: nam sua labia mordet, caput quasi vestimenta scindit, & se in columnas impingit.* Ille inquam: quo utitur ira, de qua est illa gnómica Theognidis sententia. *Nil ira iniustius est quam habentem laedi, animo mala gratificans.* At si ratio utatur ira, instrumentum erit ad res præclaras. Vide Senec. libr. 1. & Plutar. in quæst. Platon. 8. Ubi ex Phædo. *Rationem vult esse aurigam, at Concupiscibilem, & Irascibilem par equorum*, quorum alter, id est, concupiscibilis sit *conitumax, & refractarius, virtus circa aures, surdus & qui vix flagello pareat.* Irascens vero pars freno facile obsequens rationis, ejusque adjutrix. Si vero ira dominetur, quasi machinam contra seipsum comparat, ut Nicetas dixit. Nam in Deum iracundia incitari, & quasi furem tantæ verborum asperitate uti, & jam vitæ pertasum mortem ubique inculcare, nihil aliud est, quam in suam ipsius animam stomachum effundere. Ergo inquit Baldad, Non tu, sed ira, tui animi compos est; & veluti rabidus canis, tuo te ore discerpis, tui exitii instrumentum est tua ista furentis adversum te, & adversus Deum, tui animi excandescencia. Respicit ad id, quod sæpe inculcavit Job, suæ mortis votum, & tædium vitæ, tum id etiam ad id cap. 5. *Virum stultum interfecit iracundia.*

Seneca.
Plutar.
Irascibilis
& concu-
piscib.

Nicetas.

3.

Nunquid propter te derelinquitur terra? Illud videtur simplicissimum quod etiam indicaverunt Græci, ut cum JOB sæpe de sua morte, deque sua vita loquatur. nunc notetur à Baldad, quod querelis, & verbis insolentibus utatur, dicatque non esse de illius morte, aut vita magnopere curandum. Hispanus diceret: *Si que no por vos se a de acabar el mundo.* Ita de tua vita, ac morte censes, & loqueris, ac si mortalium omnium salus, & interitus ex te penderet. Septuaginta: *Quid enim si tu mortuus fueris inhabitabilis eris ea, quæ sub cælo?* Itane te abeunte è vivis nemo supererit, qui dignus hujusmodi domicilio censendus sit? aut mundi fabrica corruet, quasi tu illam fulcires, & sustentare? nutabunt ne montes, concident à sua sede convulsa saxa, ruetve cælum? Nunquid propter tuas res, & tuam istam impatientis animi iracundiam existimas fore, ut Deus, qui mortalium scelerum ultor, & vindex est, à tuo supplicio, & vindicta temperet: & illam, quam olim constituit legem in impios animadvertendi, nunc novet & mutet? Qui sensus non omnino alienus est à significatione derelinquendi, *Gazab. Derelinquetur*, dimittetur libera, sine judicio, sine debita operum compensatione, præmio, aut pœna. Sensus hunc indicavit Philippus, explicare postea tradidit Vatablus, & Isidorus clarius.

Philipp.
Vatabl.
Isidorus.

Et transferentur rupe, &c. Perturbabitur (inquam) mundi ordo, & cursus propter te? Perturbatio autem, & quasi naturæ rerum immutatio, ex montium, & camporum mutatione significari solet, cujus rei explicate meminit Strabo, cum de regionum transmutationibus loquitur lib. 17. *Quoniam (inquit) omnia continue moventur, & transmutantur, existimandum est, nec terram ita semper manere, ut semper tanta sit, nec quidquam sibi addatur, aut adimatur: quare minime mirandum est, si quas terræ partes, quæ nunc habitantur, olim mare occupat: & quæ nunc pelagus sunt, prius habitantur, sic montes, & campos par est invicem commutari.* Philippus ergo Rupium nomine, intelligit potentissimos quosque, quos Deus, sive erigendo ad sublimes honores, sive deturbando, & humiliando, suis locis, & sedibus à Divina Providentia præfixis collocat. Hunc ergo ordinem non invertet Deus Jobi causa; inquit Baldad. At vero post R. David Vatablus, cum in Originali sit pro rupibus, *Rupes*, aut saxum in singulari, existimat intelligendum Deum, quem immutabilem dicat instar immoti saxi, neque commovendum loco judicii, recessurumve à sua sententia, ut dimittat liberum, quem semel punire constituerit. neque fieri posse, ut unius Jobi causa rerum legem consuetam, & ordinariam indicandi ordinem immutet. Et quid nomen Rupis pro Deo sæpe supponitur, præsertim ubi in Hebræo subest eadem, quæ hoc loco vox *Usur*, quæ nunc *Deus*, nunc *Fortis*, nunc *Robustus* ab Interprete Latino vertitur; sed ita tamen ut multa eo nomine significantur Dei quali attributa: aliquando enim significat certum auxilium, & opem nunquam defuturam: ut 1. Reg. 2. 2. * *Non est fortis (rupes, saxum) sicut Deus noster.* Vel firmitatem, & tenacitatem propositi, Deut. 32. 18. *Deum (rupem) qui te genuit, dereliquisti?* Qui fixus, & immotus est in te amando, qui charitate perpetua dilexit te. non redamas: sed firmam etiam in judicando severitatem, & stabilem sanctitatem, quæ non flectitur prece, aut pretio, asferre solet id nomen. Deuter. 32. 4. *Dei (rupis) perfecta sunt opera, & omnes viæ ejus judicia.* Tygurina, *Opus Petre illius solidum est, quoniam omnes viæ ejus sunt judicium.* Onkelus: *Fortis est, perfecta que sunt opera ejus.* Quare ad severitatem quoque, & stabilitatem sententiæ irrogatæ, illud pertinet, 1. Reg. 25. 29. *Triumphator in Israel non pariet, & penititudine non flectetur.* Sic igitur ait Baldad: *Non transferetur rupe de loco*, aut de sententia sua Cajeta ut Baldad se, suosque amicos, *rupes* nominet firmiter præstantes in sua sententia, neque fieri posse, ut sua assertione moveantur, aut terram, id est, communem doctrinam, in qua nati & nutriti sunt, derelinquant.

Deus Ru-
pes.

77

* No ai tal
pennon
como Dios
para hazer
se en el uno
fuerte.

Tigur.

Onkel.

Cajetan.

Sed præstat, quod primo loco proposuimus, nisi forte utrumque sic colligere velis; Nunquid propter tuas res, tuæque lamenta, suæ Providentiæ legem novabit, mutabitque Deus? Jube etiam, si placet, ut pro tuo arbitrio, terra, quæ nunc habitatur, redgatur ad solitudinem & montes è suis sedibus convulsi, alio transferatur. Qui aguntur immoderato aliquo affectu, hac circumloquutione describuntur: nam cum perturbate de rebus judicent, perturbari etiam omnia cupiunt, & secum rerum ordinem inverti, & commutari, ut illi, qui dicebant: *volumus à te signum videre.* Signum inquam, de cælo; ita enim perturbationibus animi agitabantur, ut vellent propter illos, non solum terræ, sed etiam rerum cælestium ordinem perturbari. Sic etiam Tyrranidem cum ingenti mentis perturbatione Seneca descripsit. *Quod fieri non potest, vult posse, qui nimium potest.* Ergo quod ex dolore, & humanitatis sensu loquitur, & agit Job, tribuunt immoderate animi perturbationi, & insolentia.

2.
Lucida sen-
tentia pa-
raphrasit.

Nota effra-
nati affe-
ctus.

Matth. 12.

38.

Marc. 8.

11.

Senec.

Trag.

V. Nonne lux impii extinguetur,
nec splendeat flamma ignis
ejus?

1. Lucis nomen pro Sapiencia, & consilio. Hoc loco pro splendida fortuna. Coacervatio vocum ad certitudinem.

2. Particula interrogativa, asserens. Quid lux, Impius quis.

3. Verbum extinguendi quale, Infelicitas impiorum,

rum, quo plus ardet, citius exstinguitur. Illustratus David Verba Hebraea contraria significatio- nis.

4. *Flamma quid in sacro sermone, Peccata qua ratione dicantur scintilla. Illustrati Daniel & Hoseas.*
5. *Varia expositio extinguenda impiorum felicitatis.*
6. *Splendor pro matutino crepusculo. Illustratus Isaias.*

1. **Cajetan.**
Varia lucis significatio.

Eugubius.

Nicetas.

Vatabl.

Vera expositio.

Conservatio vocum ad certitudinem.

Scripturae regula.

2. **Particula interrogativa affectus.**

דל
דל

Impius quis.

דש

3. **דעכ**
Impiorum felicitas candelae similis.

Lucis ad prosperitatem impiorum allegoria.

Nunc iterum Cajetanus omnibus his *lucis* & *splendoris* nominibus intelligi existimat veram doctrinam de praemiorum & poenarum distributione, quam Jobus profitebatur, ita ut dicat Baldad, Jobi, & aliorum impiorum dogmata in speciem tantum lucentia, brevi extinctum iri. Non valde ab hac longe Eugubinus, pro intelligentia consilioque accipit. Haec enim quaesitis, partisque divitiis, & obtentis honoribus illustrant; & splendidum hominem efficiunt. Fit ergo haec sententia; Impius vera sapientia, & consilio destituetur, & sine luce aberrabit caecutiens, stultescens, offendetque passim in crassissimis ignorantiae tenebris. Sic videtur accepisse Nicetas: *Siquidem* (inquit) *qui in lumine ambulant, hi nequaquam offendant.* Sic quoque Vatablus, pro prudentia, & quidem lucem, pro intelligentia, quae mentem illuminat, & viam monstrat, passim accipitur in sacro sermone, adeoque Interpretes aliquando a *lucis* pro luce ponit, ut illud Exodi 28. 30. *Pones in rationali judicii doctrinam, & veritatem.* Quod alii dicunt ex Hebraeo; *splendores*, aut *illuminationes*, & *perfectiones*. Verum hoc loco non bene quadrat: potius enim his omnibus *lucis* & *flammae*, *lucerna*que nominibus significatur, quidquid lucet in oculis, quidquid splendet in fortuna, quidquid in vestibus fulgurat, in honore & dignitate nitet, in publico fulget, conspiciturque, quicquid in vita, & communis lucis usura luminum concupiscentiae lenocinatur: denique prospera cuncta. Sicut eodem *lucis* nomine dictum est Psalm. 26. 1. *Domine illuminatio mea, & salus mea.* Qui me illustrem, & incolumem ex omnibus tenebrarum, & afflictionum discriminibus educit. Praeterea tot acervatio vocum idem fere significantium, non solum vim addit orationi, sed etiam firmitatem, & constantiam praedictioni, & veritati, ut pro certissimo habeatur, nihil splendoris perpetuo conservari ab impio posse, nam illa Scripturae regula est valde observanda, repetitione ejusdem vocis, aut synonymis, non semper significationem augeri; sed semper tamen vim addi sententiae propter significationis augmentum, aut propter peculiarem aliquem affectum in ipsa sententia indicatum. Jam peculiare aliquid de ipsis vocibus dicendum.

Nonne? Interrogatio haec nullam dubitationem habet, sed potius asseverationem, quam ex Hebraeo expresserunt Septuag. per particulam, *et*. *Et lumen impiorum exstinguitur.* Symmachus, *Profecto*, etenim, equidem, etiam, *lux*, quae diem efficit, videlicet Sol, aut dies ipse, & illuminatio, sicut dictum est Genesi. 1. 5. *Appellavit lucem diem.* Vox à lucendo vel illuminando dicitur, estque communis ad omnia, quae lucent, Solem, stellam, fulgura, & ignem. *Impius*, proprie; improbe agentis inquieti, quem impietas non sinit quietere, sed perpetuo exagitat, & furere cogit. *Exstinguetur*; propr. deficiet, absometur, evanescet, quasi dicat in mediis sceleribus, & medio ipso ardore improbe agendi, tenebrae illos involvent, subito deficiente & tenebrescente illorum sole, omni-que felicitate evanescente; *Sicut accidit in diebus Noe*, & in diebus Loth, ut scribitur Luc. 7. non minus enim caelestis ignis quam caelestis imber, impiorum felicitatem extinxit. Cum autem *Daghai*, sit activum, & quodammodo intransitivum, recte etiam dicere possit: *Lux impius exstinguit se*, impiorum enim felicitas levissima suo pondere; potius sua levitate & vanitate concidit, & evanescit: ipsa se consumit, & destruit: non sicut lux Solis, quae constans, & perpetua est, sed sicut candelam, quae se ipsam consumit, seque extinguit, de qua similitudine statim. Ad brevissimam illam lucem *exstinguit* inquieti peccatores *ad opus suum*, & *ad operationem suam*, usque ad vespertinam, mirumque quantis se involvant sollicitudinibus, & vanissimis curis. Sed exuncta luce, &

Pined, Tom. II.

caelo illorum ceptis non favente, cogunt derelinquere plerumque conatus, optataque infecta. Ad brevissimam illam lucem exultant triumphant, debacchantur in pauperes, sed repentinis statim opprimuntur tenebris. Horum impiorum iniquitatum, & improbe agentium *extinguendam lucem*, describere videtur David Psalm. 117. 12. *Circumdederunt me, sicut apes, & exarserunt sicut ignis, in spinis.* Vides hic impietatis tumultuantis tum inquietudinem, tum brevissimum & certissimum interitum duplici comparatione appositissima explicatum. Prima, *Circumdederunt me, sicut apes*: nam haec strident, & importuna bombizatione omnia complent, quasi jam canentes triumphum, irrumpuntque magno impetu, & infigunt aculeos molestissimos, sed amisso aculeo pereunt. Nam is, *sine viscerum eruptione, eximi non potest.* Vides igitur tumultum repente sedatum, & impietatem subito extinctam: lucem etiam obscuratam in secunda comparatione. *Exarserunt quasi ignis in spinis.* Est autem idem verbum *extinguendi*, quod in nostro loco, neque incongrue dictum est à Septuaginta, *exarserunt*: nam pleraque verba Hebraea (ut peculiari ea de re tractatione probavimus) habere solent duas significationes contrarias, ut ex illis una integra confici possit, *exarserunt extinguendo se*. extinctae sunt exardescerunt adhuc: nam spinarum brevissime ignem concipiunt, & magnum fragorem edunt, sed brevissime extinguuntur, & subito evanescit illarum flamma. Igitur *lux* (ignis) *impius* (tumultuantis, pungentis, & dilacerantis alios) *extinguitur*.

Nec splendebit flamma ignis eis. *Flamma* nomen originale *Sabib*, vel *flamma*, vel *scintillam* significat, & utrique quidem ratio, & etymologia nominis quadrat, dicitur enim à radice quae significat motum, & conversionem rei quae circumagitur, aut quae vagatur, & errat: ejusmodi certe *scintilla* sunt, aut etiam *flamma*. Hiero. semper *flamma* vertit. Alii malunt *scintillam*, & sic explicant id Dan. 3. 22. *Viros illos, qui miserant Sadrach, Misach, & Abdenago: interfecit flamma ignis*, id est, *scintillae* profluentes, & praeter naturam actiores, & vehementiores: ut vice versa, sicut praeter naturam *ignis mansuebat* erga *sanctos*, ita *scintillae* saevirent in impios. Tum etiam ex illo Hoseae 8. 6. *Id arenearum tela* (scintillas) *erit vitulus Samaria*, est enim eadem vox quae hoc loco vertitur *flamma* *ebibim*. Licet Hier. profiteatur se à tuo illo Hebraeo didicisse, *sebibim proprie nominari aranearum fila per aerem volantia, quae dum videntur, intereunt, & in atomos, atque in nihilum dissolvuntur*, & quidem *filis aranearum* per aerem volantibus & *scintillis* commune videtur esse inconstantia, circumactio, motus, celeritas, *scintillam* itaque vertunt R. Abraham in comment. Rab. David, in lib. Radic. Rab. Mardokai in Concordant. ait enim *Sabib* idem esse quod *Nasors*, id est, *scintilla*, & potest haec lectio habere elegantem sensum in Hosea: Fecerunt nimirum vitulum areum splendens, & scintillantem, sed scintillae splendoris in suos cultores delavient, velut scintillae ignis, tum etiam velut levissimae scintillae statim peribunt, & extinguentur.

Simili ergo modo ait Baldad: *Non splendebit scintilla ejus*. id est felicitas impiorum adeo infirma, & obscura est, ut neque fulgurare, neque scintillare possit: non enim est verus ignis, neque vera felicitas. Vel secundo, & melius, ex illo igne felicitatis impiorum non relinquetur scintilla, neque mica splendoris extinguetur omnino, totusque abibit in favillam, & illius ignis, memoria comparabitur cineri, ut ipse Job dixit c. 13. vers. 1. Sed tertio & optime, ignis ille impiorum non diu splendebit, neque diu fulgurabit: nam scintillae volantes licet, atque sublimes, cito subitoque evanescunt. Quare eleganter Catenae auctor illud observat in hac felicitatis cum *flammae* comparatione, quod significet *impios, qui in sublimi provabantur, brevi tamen inclinationem pati ac tenebras*.

Tandem ex verbo *splendendi* potest elici huiusmodi sententiae incrementum majus praecedente: *Lux impius ita extinguetur*, ut nunquam amplius exoritura sit; ita occumbet, ut sempiternarum tenebrarum nulla expectari possit vicissitudo: Nam splendor ille non raro de matutino diluculo, & de aurora dicitur, ut Isaias 59. 9.

A 3

Expe...

Duplex comparatio impiorum.

Tumultus impiorum instar apum.

Arist. 9. hist. 4. nim. 6. 40.

Verba Heb. contraria- rum significationum.

Spinarum ignis & impiorum splendor similes.

4. שביב

שבב

Flamma p o scintilla.

Sap. 16. 18

בציע

Peccata qua ratione dicantur scintillae adversus suos cultores.

5.

Varia expositio extinguenda impiorum felicitatis.

Nicetas.

6.

Sententiae incrementum.

בצה

Splendor
de matuti-
no crepu-
sculo.

Expeſavimus lucem, & ecce tenebra: splendorem, & in tenebris ambulamus. Divinam enim opem expectatam & optatam appellat splendorem matutinum, post longiſſimam calamitatum noctem: ſuccedebant igitur tenebris tenebrae, & nocti nox, ſic igitur impiorum luci ſemel extinctae ſempiterna miſeriarum offundetur nox. Rex Septuaginta, *Non procedet lumen eorum.*

VI. Lux obtenebrefcet in tabernaculo illius: & lucerna, quae ſuper eum eſt, exſtinguetur.

1. Quid lux, quid Prohiberi lucem. Impius neque prae-
luces ſuis, neque non majorum ſuorum lucem obſcu-
rat.
2. Quid lucerna, quid exſtinguere, quid opprimere apud
Hebraeos, & Latinos. Illuſtratus Iſaias.
2. Lucerna ſymbolum ſingularis felicitatis, tum etiam
dignitatis Regiae.
4. Rex, & Magiſtratus, lucerna in populo.
5. Lucernarum uſus, atque latitiae apud Priſcos. Illuſtra-
tus Ieremias.
6. Lucerna penſiles, aut ſublimis ſymbolum magi-
ſtratum, Candelabrum nunc Rex, nunc Reſpu-
blica.
7. Particula De ſuper. Lucerna pro filiis, & vita, exſtin-
gui, quae vivunt. Illuſtratus Tobias.

1.
תנ

Retento eodem lucis nomine, alio verbo rem eandem exprimit. *Obtenebrefcet.* Verbum Chalchac, quod obſcurari ſignificat prohibere, aut detinere, vel auferre; nam obſcuratio fieri videtur prohibitione quadam, & detentione lucis; cum tenebrae nihil aliud ſint, quam privatio, & carentia luminis. Ergo prohiberi lucem in tabernaculo impii, idem erit quod intra ſuam domum & familiam contineri, & prohiberi ne foras erumpat, neque ad poſteritatem ſe diffundat. q. d. Domum habebit aliquando florentem, & opulentam, ſed quam haeredibus incolumem, & integram non poterit relinquere, lucebit aliquando ſed non tradet curſu lampada ſuis poſteris. Relinquet igitur filios obſcuros, inglorios in tenebris, & ſordibus. Si autem verbum *obtenebrefcendi* ſi ſimpliciter accipias, creſcet ſententiae; Non ſolum non praeſulcebit aliis impius, ſed neque ſuis domeſticis; nam cum Pater familias debeat eſſe lux & lucerna accenſa ſuper candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo ſunt: *Lux tamen impius obtenebrefcet in tabernaculo illius*, id eſt non praeſulcebit ſuis neque doctrinae neque vitae exemplo, neque rei alicuius praetento ſplendore, imo omnis generis miſeriis, ipſe miſerrimus omnes ſuos familiares involvet; eleganter Septuaginta, *Lux ejus tenebra in domo.* Tandem lucem obtenebrefcere in tabernaculo illius, videtur quidem ſignificare, omnem ſuae familiae ſplendorem a ſuis majoribus acceptum, in ipſo tandem conſiſtere, & exſtingui. Nam ſicut honeſtus, & pius vir ſuis virtute ſua, praeſulcet majoribus, ut (ſicut ille dixit) ſi prius non fuerint, ab illo accipiant inſitura memoria ſua: ita impius ſuis; ſua vita turpiter acta, magnas offundit tenebras, ut etiam ſi fuerint egregii cives, certe veniant in oblivionem.

LXX.

Cic. in
Saluſt.

2. *Ex lucerna, quae ſuper eum eſt, exſtinguetur.* Aliud luminis genus, quo ex lucerna, aut elychnio habetur, quod non minus ſplendorem felicitis fortunae, quam reliqua lucis nomina, ſignificat, de quo ſtatim. *Exſtinguetur.* Verbum Hebraicum eſt quidem vehemens, & non ſolum exſtinguere, ſed etiam conſerere, & opprimere ſignificat. Unde dicitur Iſaias 43. 17. *Contriti ſunt quaſi linum, & exſtinſi ſunt.* Ubi duo verba, quae apud Hebraeos ſignificant exſtinguere, conjunguntur, primum conſerere, quod ex Exſtinguere conſerendo, aut exſtinguere opprimendo, de quo impraeſentiarum agimus. Secundum eſt magis commune, & vertitur exſtinguere, quare erit ſenſus, *Contriti ſunt, quaſi linum*, quod injecto pede, aut aqua opprimitur, & omnino exſtinguitur. Quare inter illa duo verba erit idem omnino diſcrimen, quod apud Latinos inter alia duo, videlicet inter Opprimere, & Exſtinguere: ſic Nonius Marcellus obſervavit: *Inter exſtinguere (inquit) & opprimere, intereſſe Cicero voluit de Amicitia, ut ſit majus opprimere, quam exſtinguere. Quamobrem primum lauda opera eſt, ne qua amicorum*

Opprime-
re, & ex-
tinguere
apud La-

diffidia ſiant, ſi tale aliquid evenit, ut exſtinſa potius amicitia, quam oppreſſa videantur. Quasi quid exſtinguitur, poſſit renovari, quod opprimitur, non queat. Nonius. Hae Nonius. Non aliter igitur hoc loco, *exſtinguetur*, opprimitur, impoſito, aut injecto graviſſimo miſeriarum pondere, *exſtinguetur lucerna impiorum* ita, ut ruruſus accendi, aut renevari non queat.

Et illud quidem peculiare habet lucerna, quod cum in tenebris, & nocte illuminet, videri poteſt ſymbolum ſingularis felicitatis, quae inter plurimos ignobiles, & obſcuros alicui aſſulget. Ergo ſignificat impii felicitatem prae caeteris illuſtrem, atque conſpicuam, quae eo major eſt, quo minus communis caeteris, & magis illi propria. Ex quo etiam ſuam felicitatem amplificalle viſus eſt Job inferius, cap. 29. 3. *Quando ſplendebat lucerna ejus ſuper caput meum, & ad lumen ejus ambulabam in tenebris.* Accedit etiam, quod omnem Regni, & fortunarum gloriam lucerna ſignificare poteſt, ſicut 4. 8. 19. dictum eſt: *Notuit Deus diſperdere Judam propter David ſervum ſuum, ſicut promiſerat ei, ut daret illi lucernam*, (id eſt Regni ſplendorem, & gloriam, aut ſedem, & regnum ſplendidum) & *ſiliis ejus cunctis diebus.* Eadem loquutio 2 Paral. 21. 4. & 3. Reg. 11. 36. & 15. 4. Eſt autem Rex, & magiſtratus lucernae perſimilis, nam licet (quoad fieri poſſit) futurus ſit lux mundi, id eſt velut Sol, qui nihil ab inferiori mundo, quem illumina-
nat, emendicare debet, ſed gratis illuminandi officium mortalibus praestat: tamen debet reſpublica ſuo Regi, & Principi neceſſaria ſubminiſtrare, quibus illius ſplendor, & majeſtas honeſte ſuſtentari poſſit: vivit enim lucerna, & elychnium oleo, & funale cera & lucent quidem non ſolum commodo aliorum, ſed etiam diſpendio aut potius expenſis. Tum praeterea, Lucerna ignem habet admiſtum oleo: ſic Princeps ſe-
veritatem, & Majeſtatem Lenitati, & miſericordiae. Ergo *exſtinſa lucerna*, Regni amiſſio-
nem, tum etiam ſubditorum defectionem ab ne-
gantium debitum cultum & reverentiam atque obſequium rerum aliarum neceſſarium, quae ad victum & commodam ſuſtentionem pertinent, ſignificare poterit.

Accedit, quod in ſolennioribus conventibus nocturnis, & conviviis latioribus erat lucerna-
rum uſus pluribus elychniis inſtructarum. Unde illud Martialis de lucerna polymixo;

*Illuſtr. m cum tota meis convivis flammis,
Totaque geram mixto, una lucerna vocor.*

Quid, quod nulla erat apud veteres feſta dies ſine lucernis ad fenestras, ſimul atque januas, publi-
cam omnem privatamque latitiam comitantibus, lauro quoque, & ramis appenſis? ſic ſcripſit ille:

*Cuncta nitent, longos erexit janua ramos,
Et matutinis operitur feſta lucernis,*

Atque Tertullianus etiam; *Incipiente anno, incipiente meſe, in dæmonum honoribus, & in ſolennibus Regum, thuris nidorem cum laureata, & lucernata janua, conjunxit ad uxorem ſcribens: Itaque lucerna exſtinſa, conviviis nuptiis, & latiffimis conventibus magnas juſtitiae, & mororis tenebras offundit.* Sicut & Jerem. 25. 10. ſcriptum eſt, *Perdam ex eis vocem gaudiis, & vocem latitiae vocem ſponſi, vocem mola, & lumen lucerna.* Id eſt, nihil latum audietur, aut videbitur, ſed triſtitia cuncta; non erunt miniſtri, qui molis terant, & parent condimenta, nec qui accendant, aut praeferant funale, aut faces, aut lucernas in conviviis nuptiis, illaſve appendant ad januas, & fenestras. Sic igitur perdit, & auferit Deus in tabernaculo impii *vocem gaudiis & lumen lucerna*, ut qui in magno lumine agitabat convivium, & coenabat quotidie ſplendide, deinceps cogatur comedere in tenebris, & in morore, atque triſtitia cunctis diebus vita ſua.

Sed quid illud ſignificet, *lucerna, quae ſuper eum eſt*? Alluditur quidem ad lucernas, quae in ſublime attollebantur, & collocabantur, & aliquando etiam ſuper ipſa capita impendebant ex tectis: quod ex Poeta quoque cognosci poteſt in latiffimo illo Didonis convivio, quo Trojanos excepit:

*Dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.*

Lucerna igitur ſuper illos erat. Sed ad ſignificationem

tinus, quo
differant.

Nonius.

Lucerna
pro Re-
gno.

3.

Lucernae
cujus
symbolum

4.

Princeps
inſtar ſolis
gratuito
illuminan-
tis Reſpu-
blica ne-
ceſſaria
ſubminia-
ſtratura
Principi.

Lucernae
eum Prin-
cipe com-
paratio.

5.

Lucerna
latitiae
ſymbolum
Mar. lib.

14.

epig. 41.
Priſcus
lucerna-
rum ritus.

6.

Lucernae
ſublimis.

Virg. 1.

Aen.

Lux de-

tionem

super iusto
promissa,
negata
impio.
Rex, can-
delabrum,
Regnum,
lucerna.

Regnum
candela-
brum.

7.
Super,
pro apud.
Rex lu-
cerna,
Filius pa-
rentis lu-
cerna.

Vide ca. 2.
V. 2, 8.

Lumen,
suscepta
proles.

Extingui,
quæ vi-
vunt.

Certamina
Vulcani.

Lucres.
lib. 2.
Plato.

Priscus
nuptiarum
iuv.

Filius pa-
trinis imago.

Tib. 3. 4.

tionem alicuius utilitatis in hoc loco allusio hæc adducta, forte significat illam felicitatem, *super*, id est calitus illi promissam, & concessam, & à bonorum omnium fonte, & *Patre luminum* descendente in illius caput, aut vero ipsum Principem, & regem efficit *candelabrum*, atque Regiam dignitatem, & sublimis sedis splendorem facit *lucernam*, quæ *super* ipsum est. Quare *extingui* erit, regnum amitti, & pristinum splendorem perire, & coronam cadere de illius capite. Loquutio quidem (ut paulo ante vidimus) non infrequens: nam Regnum Scripturæ appellant *Lucernam*. Rex igitur erit *candelabrum* sustentans *lucernam*, quanquam opposito modo videatur Mat. 5. 16. dictum *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum*. Iple enim Apostolus, aut Princeps dicitur *Lucerna* & *Candelabrum*, Regis aut sublimis alia sedes, in qua prælatus constituitur suspiciendus cæteris. Et utroque modo similitudo est appposita, & cum veritate congruens, nam & Rex sustentatur à Regno, & Regnum mutuo sustentatur à Rege.

Sed, si particula illa, *super* iuxta frequentem Scripturarum usum sumatur pro *apud*, aut *juxta*, eleganter etiam tota sententia referri poterit ad filios, quos parentes relinquunt velut accensam *lucernam* ad subditos illuminandos: quare fiet sententia, lux quam ipsi parente suo tabernaculo, & familiæ vicariam, utpote sibi valde propinquam, relinquere parabant, obtenebreſcet, & *lucerna*, id est filiorum vita, quæ, iuxta parentem impium, est, *extinguetur*. Sic sane videns filium, aut nepotem, aut aliquem ex posteris dici esse *lucernam* parentibus quibus nasci dicuntur filii, & superesse etiam illis mortuis, (ut aliquando admonuimus.) 3. Reg. 11. 36. *Ecce autem ejus (Salomoni) dabo tribum unum, ut remaneat lucerna David, jervo meo cunctis diebus coram me in Jerusalem*. Id est, ut semper aliquis ex familia David regnet, & sedeat in sede David patris sui, & similiter cap. 15. 4. *Propter David dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Jerusalem, ut susciteret Filium ejus post eum*. Hujus etiam generis illud est 2. Reg. 14. 7. *Quarunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, ut non super sit viro meo nomen, & reliquia super terram*. Neque incommode sane *lumen*, aut *lucerna* posteritatem significat, nam præterquam quod nuptiæ obscuræ videntur, quæ lumine liberorum carent, est etiam pecuniare igni, & lumini, ut vivere dicantur, tum etiam extingui & mori, quod ad lumen animarum, & vivens filiorum verius referri poterit, & ad ipsius vitæ igniculum, & lumen quod parens, sicut in certaminibus Prometheis aut Vulcaniis, suis filiis tradit: nam & animantium propagationem, & invocationem sic descripsit Lucrætius:

*In quo brevi spatio mutantur sæcla animantium,
Et quasi cursores vitia lampada tradunt.*

Et Plato, ubi de conjuge separanda à parentum domo, & habitatione scribit lib. 6. de Leg. *Parentibus (inquit) utriusque, affinisque relictis, seorsum quasi ad Coloniam profisciscantur, ad vicissim se ipsos respicientes, habitent, liberos generando, & educando & vitam, quam ab aliis acciperent, quasi radas ardentis. Deos semper secundum leges colentes*. Proptereaque ante novas nuptas lampades, & tædæ accensæ præferri solebant. Certe sicut lumen, aut *lucerna* accensa ex alio lumine, non solum ignem conservat, sed auget etiam cum incremento quodam, & innovatione: ita sane in propagatione liberorum paternam familiam, vitæ lumine donatus à patre filius auget, & multiplicat. Atque adeo, sicut lumen luminis, ita filius est vera patris imago, & repræsentatio. Certe Anna mater Tobiae, lumen hoc desiderabat, & se tanquam orbam lamentabatur, cum flebat irremediabilibus lachrymis, atque dicebat, *Heu! heu me fili mi, vae qui te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum?* Ergo impius nullam relinquit domui suæ, nomini generi scintillam, *lucernam*, *lumen* ve.

VII. Ardebuntur gressus virtutis illius,
& præcipitabit eum consilium suum.

1. Via, & gressum, latitudo, & angustia relata

ad cor, & animum. Illustratus semel & iterum David.

2. Gressus arctati, pro via discrimine. Via justitie lata. Explicatus Moyses.
3. Quid gressus virtutis. Adolescentia Periphrasis. Virtus in malum pro violentia, & iniquitate. Finis impiorum, atque superborum. Explicatus David.
4. Præcipitium, finis impiorum, atque superborum. Explicatus David. Pes superbia.

ARdebuntur gressus, Metaphoram gressuum arctandorum, ad animi angustias, & summas difficultates, quib. cursus retardatur, & conatus impeditur, pertinere dubium non est: sicut neque alteram *via dilatanda*, quæ aliquando invenitur in Scripturis, ad rerum, & negotiorum omnium facilitatem, & animi dilationem, & laxitatem. Est enim sicut *via* & *gressum*, ita quoque cordis, & animi arctatio quædam per mœrorem, & tribulationem, *dilatatio* vero per lætitiā, & gaudium; sicut à Davide dictum est: *Viam mandatorum suorum cucurri* (curram lætus, alacer; nunc enim summis difficultatibus me constringentibus, vix videor pedem, aut manum movere, neque cor erigere, & excitare posse (Cum dilatasti) cum dilataveris gaudio, & lætitiā) *cor meum*. Quod & sibi præstitum iterum gloriabatur: *In tribulatione* (proprie angustias *dilatasti* (cor, viam, latum & spatiosum campum, in quo lætari, & exultare possum libere & secure,) *mibi*. Atque illud ipsum est: *De tribulatione invocare Dominum, & exaudiri in latitudine*: & *Statui pedes in loco spatioſo*: aut *Dilatavi gressus subtus homine*. Impii autem, *gressus pedes*, per pedes vero actiones, opera, desideria, & omnia quibus ad optatum finem contendebat (ut statim dicemus) *Ardebuntur*, ad summas difficultates, & angustias redigentur, impediuntur, neque in spatio & lato constituentur, sed difficultatib. oppugnabitur undique. Hæc enim omnia complectitur verbum originale.

Sed illud præterea in his angustias observandum, maxima & præsentissima discrimina vitæ, & salutis cum illis esse conjuncta; nam sicut hostium obſidio redigentium in extremas angustias, simul affert vitæ minas, & discrimen; & itineris angustia, atque difficultas, lapsum & præcipitium minatur: ita sane *arctati* impiorum *gressus*, & angustia animi discrimen quoque illis indicunt, & nullam fidem, securamve stationem. Quare gravior est hæc imprecatio, quam illa Ps. 69. 4. *Ardeant statim erubescens*. Ibi enim tantum precatur David suis perſequentoribus, ut ab incepto tinere desistant, nihil aliud ex suis *gressibus* reportantes, quam confusionem. Sic enim Hieronymus legit. *Revertantur ad vestigium confusionis suæ*. At in hoc loco crescit supplicium: nam *arctatis gressibus*, averti, aut reverti non licet: & præter confusionem, in summum vitæ discrimen adducuntur, sicut è contrario, iusto incedenti per viam justitiæ pollicetur Sapientia; *Ducam te per semitas æquitas* (semitas æquales, planas, securas, expeditas; nam *æquitas*, sicut & justitia, reddit æquale) *quas cum ingressus fueris, non ardebuntur gressus tui*, id est, in quibus nullæ angustia, nullæ difficultates, discrimen nullum. Sic sane securitatem habitandi sine ullo adversarii, aut Satanæ incurſu sibi promittens Isaac, post calumniam illam & surgium pastorum Geraræ super puteo reperto, à pastoribus, quem vocavit *Calumniam*, & post alium quoque puteum, super quo iidem rixati sunt, quem ad pacem appellavit, *Inimicitias*, *Ecce alium puteum, pro quo non contenderunt*, itaque vocavit nomen ejus, *Latitudo*, dicens; *Nunc dilatavi nos Dominus*. Genesis 26. 21. 22. Septuaginta ex Hebræo. *Nunc dilatavi nobis Dominus*.

Gressus virtutis. Diximus sane, quid sit *arctari gressus*: sed quidnam sint *gressus virtutis*, nunc dicendum. Quidam per *gressum virtutis*, fortitudinem intelligunt, & animi ausum: *gressus* videlicet à viris fortibus, atque potentibus confidenter jactantur in via hujus vitæ. Alii liberam facultatem quoquo velint vagandi, & discurrendi qualem habere solent viri fortes atque potentes, quibus currentibus nemo se opponere audet. Alii *gressus* firmos non imbecillos atque nutantes; sed jactatos, & politos multa fiducia suarum vi-

1. Gressuum latitudo, aut angustia quid mystice.

Ps. 118. 32.

Ps. 4. 1.

Ps. 110. 5. Ps. 30. 9.

Ps. 17. 37.

78

2. Præsentissima vitæ discrimina.

Supplicium impiorum.

Hieron.

Justorum gressus.

Prov. 4. 12.

Latitudo & securitatem.

3. Gressus virtutis, ad fortitudinem & licentiam.

Germanus
explicatus.

Gradiendi
securitas &
alacritas.
Adolescen-
tia peri-
pbra sic.
Virtus in
malum
accepta.

178

Samson
arctatis
gressibus
virtutis
illius.

77

Proprium
consilium
aberrans.

LXX.

Varia
lectio.

Pf 35 11.
Pes super-
bia apud
David.
Didym.
Basilus.
Cyrillus.
August.

rium, multaque securitate suae viae, nulla pra-
vitatibus, difficultatibus, discriminisve suspitione
quam non possint sua virtute, & robore supe-
rare. Recte haec omnia, quae ego uno verbo
complectar; *Gressus virtutis*, significant contraria
omnia iis, quae afferuntur angustiarum, &
constrictionis nomine: nam in hac sententia unum
opponitur alteri: quare cum *gressibus virtutis* con-
iuncta erit securitas, gaudium, facilitas, & alacri-
tas pergendi in coepto itinere: quibus succedunt
angustiae. Quid si etiam *gressus virtutis* significant,
gressus hominis minime senis, sed in robusta, &
virili aetate florentis? nam est *via virtutis*, quae
etiam videtur dicta Pf 101. 24. *via adolescentiae*,
& aetatis vigentis. Igitur tyranno viro post male
actam vitae virtutem imprecabitur miseriam, &
afflictam senectutem. Neque vero praetereun-
dum est, *virtutis* nomen hoc loco in malum accipi;
nam subest vox *On* quae dolorem etiam significat,
& iniquitatem; videlicet illam fortitudinem, quae
cum dolore coniuncta esse solet. quia vel dolo-
rem aliis per vim & per iniquitatem infert, vel
sibi ipsi dolorem adsciscit, atque adeo etiam
significare solet divitias cum dolore, & labore
partas. Nihil ergo mirum si *Virtus* tyrannica, &
fortitudo violenta, atque divitiae etiam cum
aliorum dispendio: & dolore comparatae, suum
possessorem coniciant non solum in dolorem,
angustias discrimen; sed etiam in certum exitium
Simile profecto quid de Samson dicere possis
postquam Dominus recessit ab illo, *Arctatis gressi-
bus virtutis illius*: nam pristini roboris fiducia in
eas illum vitae angustias, vinculaque coniecit,
obsidentibus undique, & arctantibus Philis-
thaeis, unde expedire nequivit. Sicut scriptum
est Judi. 6. 20 21. *Philisthim super te Samson. Qui
de somno confurgens, dixit in animo suo: Egrediar
sicut ante a feci, & me excutiam, nesciens, quod recessit
ab eo Dominus. Quem cum apprehendissent Philisthim,
statim eruerunt oculos ejus, &c.*

Et praecipitabit. Prop. *Eum deduces, coniciet,
supple*, in illas angustias, de quibus diximus,
consilium suum, videlicet de instituenda vel con-
ficienda hac, vel illa via, suo impius consilio
impulsus ruet in inentia discrimina, & difficul-
tates inextricabiles. Quare non solum illos
ante actae vitae gressus, dicas fuisse *gressus propriae
virtutis*, sed proprii etiam *consilii*: quidquid faciet,
quidquid statuet, exitiosum erit. & praesentes
vitae actiones, & consilia certum exitium illi
afferent. Sunt igitur omnia illius *consilia* stulta,
& errantia. Quo videntur reperiisse Septua-
ginta legentes: *erret* (errabit, aut deprecante)
consilium eius. Potest etiam hac ratione, neque
incommodum accipi, *Suum consilium a se projiciet
illum*, & expellet longe, hoc est, destituetur con-
silio. & in angusto positus, inops consilii nesciet
prorsus, quid agat; aut quo se vertat. Vides hic
Viam peccatorum perire; quod dixit David, Psalm. 1.
6. id est, viae, & gressuum non esse alium exitum,
quam miserum exitium; quod a se deprecabatur,
qui dicebat; *Non veniat mihi pes superbia* (non
incedam ego pedibus, gressibusve superbiae,
propriae virtutis, proprii & aberrantis consilii, ne
superbus fiam, ex August. Ambr. Cyrillo, Didym.
Eulebio) & *manus peccatorum non moveas me*
(nam me superbientem, tanquam nutantem, &
vacillantem deicere tandem poterit adverfa-
rius.) *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem*, ubi-
nam tandem, aut quo ruerunt? certe in praeci-
pitium. Quodnam illud? quod, qualeve sit, non
exprimitur. Certe in praecipitium quod nulla
lingua, verbis nullis, quam miserum sit, possit
exprimi.

VIII. Immisit enim in rete pedes suos: & in maculis ejus am- bulat.

1. Quid Laqueus, quid Rete in sacro sermone, quid
Attrahere rete.
2. Laquei & Retia, poena, & angustia, aut etiam pec-
cata.
3. Laquei & Retia insidiae occulta. Illustratus David.
4. Impius, & Tyrannus experitur saevitiam potentioris.
Explicatus Isaias.
5. Sibi ipsi molitur insidias impius.
6. Macula in sacro sermone quid, pro angustis sumi-
tur.

7 Impius nunc non sentit rete, sentiet in morte, justus
ambulat super laqueum.

Præcedentis sententiae explicatio est, aut cer-
te amplificatio, & quam ratione *arctare
gressus* fuerint, adjungitur, videlicet non
solum, quod ad arctum, & angustum impius
deducitur, sed quod in arcto, & angusto politus,
laqueo etiam capitur, in quem ipse suis se gressi-
bus, & consilio induerit. Est autem *rete* nomen
idem, quod alibi vertitur *laqueus*. Pl. 9. 16.
ubi, quod Septuaginta dixerunt, *In laqueo isto,
quem absconderunt*; Hieronymus legit: *In reti, &
iterum eodem Ps. vers. 32. Rapere pauperem dum
attrahis eum, in laqueo suo humiliabis eum*, Hierony-
mus *Rapere pauperem, cum attraxerit eum ad rete
suum*. Per Hypallagen, cum attraxerit ad eum rete
suum. Nam retia solent primum tendi, deinde
ubi animans, aut avicula doli ignara, medium
rete ingressa fuerit, adducit venator rete ad se,
& aviculam summa celeritate per funiculos im-
plicat. Hinc certe colligi poterit commodius,
& germanius eam vocem per *Re-te*, quam per
Laqueum verti; nam *laqueus*, simplex est, neque
attrahitur a venatore: at rete ex multis quasi
laqueis nexis, & implicatis componitur, &
attrahitur a venatore ad captandas feras: cum
attrahitur autem, expanditur, & ita eadem voce
dicitur *Hol. 7. 12. Expandam super eum rete
meum*: non enim agit de rete piscatorio, quod
spargitur in orbem super pisces: sed de reti quo
capiuntur aviculæ. Ergo impiorum gressibus,
& pedibus, non unus, sed mille laquei tenduntur;
rete magnum, & longe amplissimum, quo necesse
sit premi, & implicari inexplicabilibus discrimi-
nibus irretitos: nam haec per *rete* & *laqueum*
Graeci intelligunt, atque ex Latinis Philippus, &
Beda, & praeterea ea mala omnia, quae in *Angustias*
afferri diximus: nam *laquei* & *retia* supplicia
significant, & ea per quae homo a conlectanda,
& obtinenda voluptate detinetur, ut sapienter
Hieron. indicavit super Lament. Jerem. cap. 1. *Hieron.*
vers. 13. potius quam ipla peccata, ut hoc loco
Gregorius voluit. Quamquam etiam ex ipsis *Gregorius.*
peccatis funiculi intexta tur, & conficiantur,
ex quibus fiunt flagella nostrorum suppliciorum,
sicut liquando fecisse dicitur filius Dei, Joan. 2.
Neque solum ex peccatorum funiculis flagellum,
quod minus est, sed vincula manuum & pedum,
quibus mittuntur in tenebras, sicut scriptum est *Marth.*
Iniquitates suae capiunt impium. & funibus peccatorum
suorum confringitur. Hoc quoque parum. *Rete*
ex illis componitur multis nodis implexum, *Prov. 5.*
multis maculis, & laqueis plenum: nam ex *Ecc. 7.*
luxuria rete fit; sicut de meretrice dictum est: *27.*
Laqueus venatorum est. Rete avaritia est: nam
quis voluit divites fieri, incidit in tentationes, & in
laqueum diaboli. Rete quoque sunt doli, & frau-
des, in quas dolosus dives ipse incidet, nam
cadens in reticula ejus (suis) *peccatores & in univer-*
sam, ut dicitur Prov. 29. 6. Peccantem virum iniquum
involveret laqueus. *Pf. 140.*
10.

Sed praeterea cum *Retia*, & *Laquei*, sint vena-
toria instrumenta, quae arte & industria jaciun-
tur, licebit per *rete* intelligere latentes insidias,
quae aliis parantur: illas praesertim quae pusillis,
& egenis a potentioribus tenduntur: illi enim
significari solent vel per pisculos parvulos, vel per
vagas aviculas, vel per incautas alias animantes,
quae cibus, & praeda venatorum sunt: Quare
quandocumque David, *Laquei* aut *Retis* meminit,
suam infirmitatem agnoscit, hostiumque suorum
dolos, potentiam, saevitiam, quale est id Ps. 139. 6.
*Abscenderunt superbi laqueum mihi, & Ps. 10. 8. Decebo
cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem, in
laqueo suo humiliabis eum, inclinabit se* (Dives impius
latitabit, videlicet ne pauper retrocedat cognitis
insidiis) & *cadet* (videlicet videbitur humi com-
pressus, & in sese collectus, ne omnino a trans-
euntibus videri possit, aut *cadet*, irruendo super
praedam, quemadmodum leo, & venator ruere
solent super praedam jam irretitam, & implica-
tam: aut tandem *cadet* ipse pauper, & innocens
viribus potentioris impulsus.) cum *dominatus fu-*
ris pauperum. In verbo *Domini* videre est ve-
natoris retia tendentis saevitiam, & superbiam.
Hier. *Contra eum subiciet & irruet viribus suis va-*
lenter. Alii ad verbum ex Hebraeo: *Cadet in ro-*
busta, vel in fortia ejus congregatio pauperum, id est, in
impiorum potentiam, unguis, dentes saevissimos:
aut

1.

178

Rete qui-
bus aliis
nomini-
bus dica-
tur.
Hypal age.

Rete, &
laqueus
quod diffi-
cant.

Rete pi-
scatorium.

2.

Rete, &
laquei quod
designant.

Hieron.

Gregorius.
Peccata
sunt me-
ria retium
& laqueo-
rum.

Marth.

22 33.

Prov. 5.

22.

Ecc. 7.

1. ad Ti-

mot. 3. 7.

Pf. 140.

10.

3.

Insidiae
potentio-
rum.

Pauperes
significari
per pisci-
culos & aviculas.

Dominati.

Pagninus

Varabius

R. gia.

aut in laqueos, & retia cadent tandem pauperes. Vides igitur *retia* & *laqueos* à potentioribus parari pauperi & imbecillo.

4. Sed illud in hoc loco dubitationem habet quam ratione impius Tyrannus, atque superbus, qui potius laqueos ipse, atque dolos tendit pauperibus, & innocentibus dicitur casurus in ipsa retia, quæ non nisi infirmioribus strui solent? An quia nemo est Tyrannus, atque violentus in infirmiores, cui præstantior alius, fortiusque armatus insidias quoque non molitur, & laqueos, retiaque, tanquam infirmiori, per dolos quoque & contemptum non tendat? Ergo efficiet Deus, ut potentissimus quisque impius, alterius potentio is sævitiam expertus, & præda illius dentibus & unguibus concessus, infirmitatem suam suo malo agnoscit. Parantur igitur illi *retia* & *laquei*, veluti imbecillæ animanti & timidæ aviculæ, sic sane Nabuchodonosori superbienti, & subjicienti per laqueos, & retia infirmiora Regna minatur Isaias hostem potentiorum cuius laqueos & retia effugere non possit, & fore, ut vulneratus ab aliis per irrisum audiretur sit: *Es tu vulneratus es sicut & nos: nostri similis effectus es: & iterum; Va, qui prædaris nonne! & ipse prædaberis? & qui spernis, nonne ipse sperneris? Cum consummaveris depredationem in ex Hebræo, Secundum tuum consummare, id est juxta tuas insidias & venandi, capiendique pauperes libidinem, tu à ditioribus & potentioribus pœnas lues; erit enim tuum scelus exemplar tui supplicii* & prædaberis, cum detragas desieris contemneris, (Hebr. Secundum desinere contemneris eos) contemneris.

5. An etiam in *rete*, quod pauperibus strui solet, dicitur dives impius casurus, quod jam si non ab alio parentur insidia, at cadit in foveam ipsam, quam aliis parat, ut ipse sibi merito dicatur laqueum abscondere? Hoc quoque sane supplicium sæpe minatur, & precantur Sacrae literæ Tyrannis, & iniquis pauperum oppressoribus, Pl. 5. 7. 16, Pl. 9. 16. Pl. 57. 7. Prov. 26. 27. atque Eccl. 8. quatuor aliis similitudinibus res eadem explicatur, & Eccl. 27. quatuor aliis, aut quinque sententis pulcherrimis confirmatur: quarum illa prima est: *Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet, & plaga dolosa dividit* (amplificabit, & diducet) *vulnere*; id est multo maius & latius vulnus sibi ipsi intiget. Claudit tandem Ecclesiasticus rem extrema hac sententia; *Pacienti nequissimum consilium super ipsum devehitur, & non agnosces unde adveniat*. Videlicet cum quæsierint hostem, à quo vulnus acceperint neque inducere in animum possint ipsosmet sibi vulnus intulisse, non agnoscent unde advenierit illis.

6. *Et in maculis ejus ambulat*. Vox originalis *Sabac*, rete etiam significat aut quidquid in modum retis perplexum, & implicatum est: quare etiam ponitur pro *cancellis* *canaliculis*, 4. Reg. 1. 2. & pro *densitate*, & implicatione ramorum in *quercu* 2. Reg. 18. 9. quare aut erit partis præcedentis expositio, aut amplificatio quædam, quod videtur intellexisse Vulgatus, cum vertit *maculas*: nam spatia illa, aut foramina retis Latinus vocat *maculas*, aut *plagas*, in quibus liberum est aliquantulum spatii Cajetanus ait designari ea pericula, quæ cognoscimus confidenter agredi, putantes nos evasuros. Sed alienum videtur à proposito: nam potius *rete* & *laquei* absconduntur; *frustra* enim jactatur *rete* ante oculos. Hugo ait significari consuetudinem pravæ vitæ hoc etiam durum. Divus Thomas de uno peccato in aliud procedere, ut diversitas macularum, & foraminum retis significet diversitatem peccatorum, argutum id sane. Sed diximus hæc potius ad pœnam pertinere. Quare *ambulare in maculis*, erit esse in angustiis, vivere intra præscriptum vix concessio spatium aut loco ad respirandum: quantulum enim spatium est macula retis? igitur vivit impius: sed vivit miserrime. Addiderunt Septuaginta vim quoque sententiæ, *in rete involvitur; volvetur in maculis*, quod sumptum videtur ab animante, aut avicula irretita quæ dum pedem ex una macula exahit, mox in aliam inserit; & dum explicatur ex una, implicatur in alia. *Volvetur* itaque in rete, & *ambulare* nititur, sed frustra; nam cum se erigit ruit statim ex gradu, & rursus convolvitur & detinetur & ut Philippus dixit: *se volens quisque exuere, ipso consuevit impedatur*.

7. Vel quidem hæc sententia poterit referri non

solum ad futuram impij miseriam, sed ad rerum præsentium foelicem statum; significabitque in quanto periculo versetur impius, nam dividuus quamvis lætissimus vivat, sed intra periculum est, improbitas ut qui pedes habeat positos intra *maculas retis*; tis, constringi se nunc non sentit, quoniam non est adductum rete: sed adducetur tamen paulo post in morte: nunc sentiet arctatos gressus, contenta vincula, detentos pedes, quibus *ligatis* jubebitur *mitti in tenebras exteriores, ubi erit fletus, & stridor dentium*. Adde etiam interdum Justiores justum in pericula cadere, & in retia ab adversario parata; sed ita in illis incedit ut non inserat quocumque pedem in maculam, sed potius ipsos funiculos retis premat, ne adduci rete, & implicari possit. Mature igitur agnoscit, & vitat discrimen, at impius * *immisit pedem in rete, & immacula ejus*. * Quiso Quam rem ita peccatoribus imprecabatur David, *foeligras* Psal. 140. 10. *Cadent in laqueum ejus* (Dei *insidia*, que mentis vindictam de impiis, aut in *retiaculo* accertasse, iniquitatis, id est, iniquo, & pravo) *peccatores* à *poner el* (ruent videlicet captis, & constrictis pedibus) *pie en me singulariter sum ego, donec transiam; id est captis illis, diode la* & impeditis, transeo ego premens & conculcans malla. pedibus rete ipsum, nunquam politis intra *maculas*.

IX. Tenebitur planta illius laqueo, & exardescet contra eum sitis.

1. Quid tenere, quid Calcaneus, quid Planta in sacro sermone. Quid iniquitas Calcanei.
2. Planta pedis extrema vitæ pars. Illustratus Moyses.
3. Sitientes iidem, qui pradones.
4. Pradones, quæ sitis exagiet: Priscorum opes, quæ potissima. Quid arugo. Illustrati Matthæus, & Jacobus.
5. Defensus Vulgatus. Sitis impiorū etiam post mercedem. Explicatus Sapiens.

Consequens est, ut teneatur impius adducto reti & attracto laqueo. Tenebitur nimirum arcte, & fortiter comprehendetur; ex proprietate verbi *Ahhaz*, quod est apprehendere, aut comprehendere, vel comprehensum firmiter retinere; unde etiam dictum est Eccl. 9. 12. *Pisces capiuntur hamo, & aves laqueo comprehenduntur, & Cant. 3. 4. Tenuis eum, nec dimittam. Planta, prop. Calcaneus extrema pars pedis; sicut Gen. 25. 20. Plantam, (Septuaginta, calcaneum) fratris tenebat manu, & è contrario calcaneus, pro planta Gen. 3. 15. Tu insidiebaris calcaneo (plantæ pedis, quæ terram contingit, hæc enim est, quæ premere & conterere deberet caput; quæ in femina virgine exitialis est serpenti) ejus. Sed siue plantam, siue calcaneum dicat, pedem, per Synecdochen, intelligit, ut id Pl. 48. 6. *Iniquitas calcanei (pedis, vestigii) mei circumdabit me*, id est, ipsi mei pedes mei gressus, vitæ meæ actiones, & studia iniqua me obsidebunt, & prement in *die mala*, videlicet in morte. Rursus in nostra sententia per *plantam*, & *pedem*, non infima pedis pars sed potius suprema, videlicet guttur pedis, quod comprehendere & constringi solet laqueo, & dicitur quidem à venatoribus translatio; nam *observare* solent *calcaneum*, Pl. 55. 7. id est, struere laqueos implicandis pedibus, neque enim observant caput animantis pertransientis, sed pedes potius qui laqueum attingunt.*

Forse autem pedem, & plantam, quæ est extrema & infima corporis pars, intelligi vult extremam vitæ partem, quæ quantumvis initio floruerit, sed tandem (quod miserrimum est) in vinculis & angustiis concludatur. Quid enim proderit vaga, vanaque libertas antea vitæ, quæ in archissimam perpetui carceris custodiam tandem conjicienda est? Hujus rei nescio quid videtur præfiguratum in duobus illis fratribus uterinis Jacob & Esau Gen. 25. 26. Cum Jacob post primos vitæ labores, & peregrinationem extrema felicitate liperaba, at Esau, qui primum floruit, decrescerebat, abibatque in deterius: ergo cum Esau prior egrederetur ex matris utero, Jacob protinus egredere, ne plantam fratris tenebat manu, ut qui extremam illius conditionem extrema sua felicitate superaturus esset: ac jam tunc inciperet supplantare, id est, impedire alterius pedem, ne procederet, & ne libere potiretur jure primogenituræ.

3.

Chaldaei
prædones.

פין

LXX.

Pagninus.

Sitis
latronum.
Vatabl.

LXX.

4.
Nicetas.
Triplex
bonorum
genus.Ærugo
alia metal-
lorum, alia
segetum.Tinea ve-
stimento-
rum.Quondam
opima
præda
segetum.Latrones
nunc in
aurum
intenti,
Cur latro-
nes sitien-
tes.

Metalepsis.

5.
שִׁטִּי
שִׁטִּיPermuta-
tio abstra-
cti cum
substantivo
plurali.

Exardescet contra eum sitis. Propter hanc partem existimare licet, præcedentem referri debere ad laqueos, & insidias paratas homini impio à latronibus, Dei vindicta sic exigente, ut respiciat Baldad ad Chaldaeos direptores bonorum Job; sicque amarulenta sententia pungat amicum ut statim explicabimus. *Exardescet*, Roborabitur, invalescet, prævalebit; firmitatem quandam animi minime languidi, verbum hoc affert; quam agnoverunt Septuaginta vertentes, *confortabitur*: sed eleganter Vulgarius dixit; *exardescet*, ut verbum *sus* appositum tribueret; incenditur enim, & ardet, & non secus ac ignis restinguitur aqua. Sed vero hoc loco pro nomine abstracto *sitis*, subest nomen concretum plurale, *sitibundi* aut *sitientes*, quare hndem videntur esse, quos supra diximus: cap. 5. vers. 5. *Bibent sitientes divitias ejus.* Latrones videlicet, quare hoc loco etiam Pagninus *Prædones*, Vatablus *Grassatores*, habent. Septuaginta vero idem intellexerunt, & verbum *exardescendi* active referunt ad Deum; *Confortabitur super eum sitientes*. Nicetas sic explicat; *Confortabit Deus eos, qui opibus impii exierit se volunt, & qui contra eum aliquid machinantur, illos ipsos impio robustiores efficiet.* Indicat præterea Nicetas, prædones hoc loco vocari *si sitibundos*, involant in annonam, & possessionem hominis impii: ut sitim & famem expleant: & quidem non in commode; nam ex tribus illis opum generibus, quæ Christus Matth. 6. & 9. 20. enumerat, videlicet, quæ ad victum & cibum, quod indicatur in *ærugine*; (non enim agit de æruginе metallorum, ut ex-istimavit Rabanus, nam hæc pertinet ad tertium genus, quas *furcs* *fosdunt*, & *furantur*; sed de æruginе aut rubigine, quæ segetes etiam infestare solet, sicut Joel etiam dixit, cap. 1. 4. *Refiduum bruchi comedit rubigo*,) & quæ ad vestitum quem indicat *Tinea*: & quæ ad aurum, & metalla, quod appetunt fures: (quæ etiam eodem ordine enumeravit Jacobus cap. 5. 2. 3. *Dirubia vestra putrefacta sunt* (fructus videlicet, qui diu asservati putrescunt, aut adescunt) & *vestimenta vestra à tineis comesta sunt aurum, & argentum vestrum æruginavit.* Ex his (inquam) tribus divitiarum generibus primis sæculis, primum tantum in pretio habitum est, nimirum annona, & segetum proventus, itaque prædones hanc victus, & annonæ prædam famelicebant, & sitiebant, & hanc nunc non demolitur nisi *ærugo*, & *rubigo*, quæ segetes infestat, neque vero latrones valde jam curant vestes, quas tinea etiam erodit; aurum, nostro sæculo est, quod fures *effodiunt*, & *furantur*. Sed in promptu est ratio, cur prædones etiam nunc dicantur famelici & sitientes, cum illos exagitet, & exurat auti sacra sitis, & fames, nisi forte, qui in illis desertis & calidis regionibus excurrunt, & prædas agunt, cum æstare & sitire, necesse sit, *siuentes vocet*, atque adeo per metalepsin, per *siuentes* deserti infestatores, & prædones intelligamus. Ergo persistat Baldad in semel cœpta venationis metaphora; nam præda capta irruunt statim venatores, & caries sitientes sanguinem prædæ; contra vero nitente fera explicat se, roborantur venatores, & invalescunt venatici.

Sed existimo, Vulgatum deducentem vocem Originalem *Isan, nimm*, à *Isama*, quod est sitire, de siti proprie, & simpliciter dicta accepisse, & nomen plurale substantivum in abstractum (quorum permutatio frequens est) vertisse, atque ingentem sitim, quæ in illo nomine plurali latebat, expressisse etiam verbo *Exardescendi*; sic enim promovetur venationis allegoria valde commode: nam cum fera comprehenditur laqueo in locis præsertim arenosis, quæ apud eam regionem frequentissima sunt, dum se expedire ingenti conatu nititur, ardet, sitit apertore, & exerta lingua aërem captat, siti conficitur. Quo quid magis proprie in impium quadraret. nam laqueo, vel mortis, vel cujus gravissimæ æruminæ repente comprehenditur; tenetur planta, vel pes, id est affectus ipsi, & pravæ concupiscentiæ, & ad extremum vitæ constringitur; non enim ideo amittit sitim sacram opum, & voluptatum, quibus antea inhiabat, imo vero tunc *exardescit*, contra eum *sitis*, cum videt se, neque comparatis bonis amplius frui, neque secum exportare posse. Ergo misere animo agitur, & frustra effringere conatu mortis laqueos &

dolorum funiculos. Quare siti tandem exardescit. In quem quadrat, quod ab Ecclesiastico Impius siti scriptum est de primo illo genere improborum, consum- qui abundans in peccatis. *Anima calida* (æstuans prius, exardescente avaritia, aut prava alia cupiditate, & Eccl. 33. siti) *quasi ignis ardens; non extinguetur donec aliquid* 21. *glutiat*, proprie ex Græco dixerunt Septuaginta, *Concupi- donec deglutiat*, non enim prius sedatur impi- scentia exardescens sitis, quam morte ipsa consumatur, impiorum ac neque tunc quidem: nam cruciabatur quidem ardens. exardescente usque siti qui *gustam aqua*, quanta LXX. extremo digito hærere posset, ad refrigerandam linguam, & sitim, post mortem efflagitabat, sed frustra Lucæ 16.

X. Abscondita est in terra pedica ejus, & decipula illius super se- mitam.

1. *Funiculus pro dolore.* Expolius Petrus.
2. *Laqueus absconditus.* Auctos insidiarum ignoratus. Explicatus David, Illustratus Daniel.
3. *Troglodyta habitantes in cavernis.* Laqueus pro hste. Fumus, & Rete pro cuneo, & exercitu. Illustratus Moyses & Samuel.
4. *Pedica, vel fovea.* Mors Serpentum color terreus ad fallendum. Insidia mortis manifesta.
5. *Decipula* Synonymia amplificationem. Explicatus Paulus.
6. *Cerastes in semita.* Impius publice punitus instar Latronis.

Mirum, ut omnia, quæ ad rete & laqueum per- 1. Amplifi-
tinent, hic congerantur, & per elegantem sen- catio &
expositionem eadem fere res pluribus sen- tatio &
tentiis amplificetur. Sed nunc nomen *præda*; coarctatio.
aut laquei, est *libebe*, quod & funem & dolorem
significare solet: sicut enim funis constringit & חבל
coarctat, ita etiam dolores, & angustia: & quod
proprium est laquei, aut funis, dolori tribuimus,
videlicet tenere, aut dissolvi: ut de Christo re-
surgente dixit beatus Petrus Act. 2. 24. *Quem* Pedica,
Deus suscitavit (solutis doloribus interni, quibus impos-
bile erat tenere illum. Ergo hoc loco *pedica*, est stringit.
funis aut laqueus, quod dolorem adfert, & angu-
stiam: ut *dolores* (prop. funes) *inferni* (quales in
inferno constringere, & cruciari solent fontes)
circumducunt impium, & præoccupant illum laquei mortis,
Pl. 7. 6.

Abscondita. Solent aucupes, aut venatores fo- Translatio
veam; & laqueum ramis, & foliis ita contegere, à venato-
ut avem, vel animantem fallant; & vel in ipsa ribus.
via, & semita laqueum parant, & occultant in
terra. Sic queritur David Pl. 139. 6. *Cognoverunt*
supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueum
mibi, & funes extendunt in laqueum; iuxta iter scân-
datum, aucupium, aut laqueum venatorium) perfur-
runt mibi. Ergo abscondita *f. vicia* aut *pedica*, aut
decipula super; aut juxta *semitam*; est paratum per
insidias vitæ periculum, nunquam agnitionem,
neque prævisum. Sic imprecatur suis hostibus
idem: *Veniat illi laqueus, quem ignorat* quem non Pl. 34. 3.
prævidet, absconditum videlicet; & per Hypal- Hypallage
lagen, ipse deveniat, & incidat in laqueum abscon- Laqueus
ditum, & ignoratum. Laqueus autem ignoratus abscondi-
duo affert, quæ casum tristiores reddunt; & quod tus.
casus repentinus fuerit, proptereaque periculosior;
& quod ignoretur etiam auctor insidiarum, quo
insidiæ multo non solum periculosiores, sed me-
lestiores redduntur, nisi enim de illarum auctore
constet, neque bene vitari, neque omnino destrui
possunt, neque, qui illas patitur tuto quiescere.
Vides Balthasarem ad nocturnum illud visum Insidia, &
tremementem, Dan. 5. 7. in quo illud valde miran- periculum
dum, non fuisse illi objectam hominis alicujus igno-
terrificam speciem, sed manum tantum, sed neque
manum integram, sed tantum *articulos manus scri-*
bentis; id est, illos tantum digitos, aut potius illos
digitorum articulos, qui scribendo & tenendo
calamo servire solent, ut videret sibi parari insi-
dias, & necem strui, at auctorem omnino ignora-
ret: & sic articulos tantum videret, ut manum
non agnosceret.

Sed cum dicit, *Pedicam absconditam in terra*, ad
duo potest respicere, primum ad ipsos prædones,
de quibus nuper egerat, quos dicat *absconditos in*
terra, quod forte in cavernis habitarent, &
propter æstum regionis illius desertæ, sicut
cogebantur sitire & æstare, ita etiam abdere se
in

Troglody- in cryptas, & specus; res non omnino incredi-
tae habi- bilis. Certe similes fuille Troglodytas Aethio-
tales in rix populos Pomponius Mela auctor est. Siri-
cavernis. aens (inquit) inagis, quam loquantur, specus subeunt,
Mela. l. 1. alunturque serpentibus: ipsos vero hostes vocari
Laquei laqueorum nomine in sacro sermone. non est
pro hosti- insolens, cum dictum sit Ps. 118. 61. Funes
bus. (laquei) peccatorum (Hieron. impiorum, id est,
Hieron. impii velut funes, & laquei) circumplexi sunt
Rete mul- (Hieronymus, implicaverunt) me, id est, ipsi
torum fu- peccatores instar multorum funium implexorum
nium, exer- impedire & irretire conantur. Rete autem ex
citus mul- multis funibus colligatis, & mutui foederis nodis
torum devinctis componitur; sicut etiam funis ex multis
nostrum. filis quare congregationem & coetum multorum
 hominum, funem appellat Scriptura, ut 1. Reg.
 10. 10. Ecce cuneus Prophetarum obviat ei. In He-
 braeo eadem vox, quae hic vertitur. Funis, aut
 Persica, & 1. Reg. 10. 5. Obvium habebis gregem
 (funem) Prophetarum, & de Moysē, & reliquo
 populo, quem damnosum omnino sibi experie-
 bantur Aegyptii, dixerunt ad Pharaonem. Exod.
 10. 7. Ulquequo patiemur hoc scansaum? dimittite
 homines, ut sacrificent Domino Deo suo, ad verbum ex
 Hebraeo. Ulquequo erit nobis iste in aucupium, vel
 in laqueum venatorium? & similiter Exod. 34. 12.
 Ipsae illae gentes à veri Dei cognitione alienae,
 laqueus, & rete vocantur: Cave unquam cum habita-
 toribus t. via illius jungas amicitias, quae sint tibi in
 ruinam) Septuaginta offindiculum, prop ex Hebraeo,
 in laqueum aut funem. Ergo appellatio Retis, & Laquei,
 recte etiam in ipsos homines, & persecutores
 convenire potest in cavernis, & speluncis abscon-
 ditos.

Mors & Secundum vero, quod in hac Pedica in terra ab-
sepultura scendito respicere potuit, est mors, & sepultura
laqueus quasi dicatur terra, & fovea, in qua solent com-
abscondi- poni tendiculae, & extendi laquei, & funes,
tus. mors est, sepulturae fovea, & terra ipsa est: luct
 tunc impius in morte omnia, vageatur licet nunc,
 & gloriatur impune. Sed roganti Psal. Ulque-
 quo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriantur?
Ps. 93. Responsum huiusmodi coelitus datum
 est: Donec foveatur peccatori fovea. Abscondita
 igitur est in terra pedica ejus. Sed mira impii ca-
 citas & stupiditas, ut laqueum non videat in
 ipsa terra, cui mandandus non multo post erit,
 absconditum, sed ita absconditum, ut terra
 ipsa, quam videt, & pulvis, quem calcit, admonere
 illum posset sui periculi, suaeque fragilitatis, &
 mortis! ut vitare possis serpentes venenatos,
 cum perique colorem terra habeant qua occultantur,
 non est perfacile: difficile quoque, si per are-
 nosam solitudinem iter conficias, agnoscere
 Cerasten, qui & colore, & squamis arenosus
 est, ut facilius fallere possit: laqueos praeterea
 occultatos praedidit non cuivis datur. At la-
 quei mortis, & insidiarum qui in terra & sepul-
 tura nobis struuntur, occultari non possunt, nam
 terra, quae occultat illos ipsa prodit & manifestat,
 & nostri discriminis, ac nostrae mortis nos admo-
 net.

5. Est decipula. Proprie, comprehensio, captura,
 sicut Proverb. 3. 26. Custodias pedem tuum, ne ca-
 priaris, proprie, à captura, vel à comprehensione.
LXX. Quare proprie verterunt Septuaginta: Captio
 ejus in semita, est autem hoc loco Captio nomen
 plurale, ut significet impiorum varia, multipli-
 ciaque discrimina. Sicut autem in Hebraeo sunt
 plura nomina synonyma, quae rem eandem
 significant, ita etiam Interpres quaerit plura alia
 Latina, quibus rem eandem explicare possit,
 & non sine utilitate; nam haec nomina accumu-
 lata indicant omnia insidiarum, laqueorum,
 angustiarum, discriminum genere, impetum
 factura in impium. Est vero Latinum decipula
 nomen elegans hoc loco, addit enim supra no-
 men originale, rationem illam decipiendi, & fal-
 lendi: quia enim laqueus absconditus decipit
 ingredientem, Latinus vocat decipulam, qua
 etiam ratione Collos. 2. 8. quod ex Graeco
 proprie diceretur: Ne quis vos decipiat per inanem
 philosophiam, &c.

6. Juxta semitam intellige absconditam decipulam
 in semita, in ipsis vitae actionibus, & trita consue-
 tudine vivendi: nam juxta semitam, quam solent
 ingredi animantes, solent venatores componere
 laqueos, & juxta iter scandiam p. nunt. Sic sane
 Cerastes in semita insidiari dicitur Genes. 49. 17.

subito & inopinato aggrediens, nam serpens
 exitiosus in arenam immersus, & delitescens, corniculis
 quadrigeminis ostentandis, aviculis illicitis, & invitae
 ad pastum, perimisque deceptas. Sic capiuntur Plin. l. 8.
 impii, & terrenarum amatores voluptatum, c. 23
 juxta semitam, dum sua lucra, atque voluptates sol. c. 30.
 consecretantur. Sic capiuntur potentiores, & Nicand.
 equites subito deturbati ex potentia, & fastu, in Theria.
 & dum equum ad felicitatem currentem ser-
 pentis virus impedit, cadit ascensur eque retro, in Impii
 ipso felicitatis cursu impeditus, & compre- compre-
 hensus juxta suae ambitionis, & sollicitudinum hensi in
 vanissimarum semitam. Aliter particulam hanc suis studiis,
 considerat Nicetas, nonnihil à literali sensu Potentio
 deflebens, sed non sine utilitate, ut videatur rum ruins,
 per semitam intelligere felicitatem omnibus con-
 spiciam. Verba illius notanda: Irruptionis in Nicetas.
 solitudinibus, locisque desertis fieri solent, verum impius
 non in deserta regione sed in media via comprehenditur,
 hoc est, in summo fortuna splendore subitam conversionem
 cogitur sustinere. Itaque in media via, & in omnium
 oculis, non in occulto, sed in urbe & foro capitur
 impius captusque traducitur in publicum exem-
 plum, quo etiam indicatur impius, vere fuisse Potentio-
 vir, & latro; nam sicut isti in solitudine, & de- res impii
 fertis locis comprehendunt incautos viatores: compre-
 at latrones ipsos frequenter comprehendunt hensi in
 judices delitescens in urbe, & ambulantes in urbe in-
 publicis viis, & foro, ita certe impius in occultis star latro-
 spoliat innocentem: at Deus in sua urbe, & in num.
 publica via gradientem comprehendit, ut videat-
 ur in illum à supremo Judice dictum; Tu jecisti 3. Reg. 12.
 abscondita, ego autem faciam verbum istud in conspectu 11.
 omnis Israel, & in conspectu Solis.

VI. Undique terrebunt eum formidi- nes, & involvent eum pedibus ejus.

1. Impiorum formido qualis. Illustratus Amos.
2. Formido, & terror de praesentibus malis. Exagitare, & terrere quid. Illustrati David, & Isaías.
3. Impius suis se pedibus concipit in supplicium. Instar pretiosi vasis contringitur. Illustratus Jeremias.
4. Dispergere, & conterere in sacro sermone. Explicati Jeremias, & Salomon.
5. Impii publicum supplicium.

Multi post R. Levi, & R. Perusol sic inter
 pretantur: Undique imminentibus, & mi- R. Levi.
 nitantibus periculis territabitur impius, & R. Perusol.
 ejusmodi terroribus etiam pedes illius commo-
 vebuntur: ut cogatur quidem fugere; & ut in
 Hebraeo est; Dispergent eum pedes ejus, id est, Discrimina
 perfugium viis omnibus, sed frustra quaeret; minantia
 atque cum in tenebris fugiat, oportebit illum, impio.
 saepe offendere, & verum effugii tramitem
 nunquam invenire. Ergo illud ipsum Baldat
 minatur impio, quod praedixit quoque Amos 5.
 19. Quomodo si fugiat vir a facie t. eius, & occurrat
 eiurus; & ingreditur domum, & imitatur manu sua
 super parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid non
 dies Domini tenebrae, & non lux & caligo, & non splendor
 in ea? Est enim super impium incursura ma-
 lorum, discriminum, hostium series quaedam Formido
 continuata atque longissima. Sed existimare de malis
 nunc licet Baldat loqui, non tam de formidine praesentib.
 futurorum discriminum, quam de ipsis formi-
 dandis malis, in quae dolebit se incidisse. Agit
 igitur de peccatore repente comprehento laqueo
 alicujus ingentis calamitatis, quae vocetur for-
 mido, aut terror, eo quod sua magnitudine, &
 gravitate ipsum terreat, atque conturbet, iniuncta
 videlicet à numine terribili, & quae cum praesens
 sit, non solum praesentis doloris tristitiam,
 sed futuri etiam nunquam finiendi formidinem,
 & timorem afferat. Sic ab eadem formidanti
 radice dictum est, 1. Reg. 16. 14. Exagitabat (Va- Vatab.
 tablus) territabat. Tygurina, turbabat, Pagninus, Pagnin.
 Regia, terruit. gravitas videlicet molestissimae Regia.
 aegritudinis formidabilis erat) um (Saul) i. i. i. Tygur.
 nequam. Atque de terrore & formidine praesentis
 calamitatis, illa quoque sunt Isai 21. 4.
 Tenebrae super tederunt m. Proprie in fonte: T. r. r.
 r. r. r. m. & Ps 88. 17. In m. e. r. a. n. s. i. r. u. n. t. i. r. a. t. u. a.
 & terrores tui (mala, & calamitates à Deo indi-
 gnante, & terrente iniuncta) conturbaverunt me.
 Theodoretus eleganter: Horrendis suppliciiis perter-
 ruisti.

ruffi. Basil. Horrendissimis suppliciis perturbasti, & Jeremia 8.15. Tempus modela, ecce formido. & Job. 15.24. Terrebunt eum tribulatio, & angustia. Diximus de hac formidine presentium malorum supra c. 6. v.4. super id: Terrores ejus militanti contra me; ne quis putaret, hæc referenda ad nescio quam scrupulorum formidinem. Idemque ipsum intellexerunt Septuaginta, videlicet presentes cruciatus, atque dolores. Ait igitur: Undique Septuaginta ex Hebræo, per circuitum terrebunt) proprie, exagitabunt, excident, obstupefacient. Septuaginta, peredent) formidines (formidandi, & terribiles cruciatus) Septuaginta: dolores. Nicetas Ex omni parte malorum eum acerbitates assingent.

LXX.

Varia lectio.

3.

Varia lectio.

Oforius.

373

Impiorum
confractio
instar vasisImpius
auctor sui
supplicii.

4.

Quæ con-
fractio im-
piorum.

הלל

LXX.

Impius in
exemplum
supplicii
propositus.Lectio
Græcorum
Nicetas.

Et involvens. Hujus verbi suppositum in Vulgato videntur esse pedes, & appositum, eum. Sed quidem ex Hebræo, vero etiam sensu, Vulgatus duos illos accusativos videtur quasi pro uno appposito sumplisse, nam partim retinuit, & partim dissolvit Hebraismum, nam ad verbum vertitur: Involvens eum pedibus suis in tertio, vel in sexto casu, id est, cum planta illius teneatur laqueo, & pedes habeat arctissimis compedibus comprehensos, non tantum pede tenus involvetur, & afficietur formidinibus, & doloribus, sed totus ipse propter pedes victos impeditus corruet, formidabit, dolebit: Nam quod aliqui dicunt, Pedibus vacillabit, atque titubabit, minus est, quam pro gravissimis his imprecationibus. Latine autem dictum est, Involvens, circumdabunt, implicabunt, quod in Hebræo est, dispergent, dividunt, conterent, & affert discissionem quandam, & divisionem plenam doloris & perditionis: sicut supra c. 16. 12 dictum est. Contregit me. & Jerem. 25. 34. Completi sunt dies vestri ut interficiamini: dissipationes vestras, & cades, quasi vasa pretiosa: ubi vides dissipationem, esse quali expositionem interfusionis, rursus confractionem vasis, esse expositionem dissipationis, id est, dilacerationis cum dolore & cruciatu. Ergo cum ait Baldad fore, ut impius involvatur, & dispergatur, id est, conteratur, & dissipetur calamitate, intelligit fore, ut incredibiles illum cruciatus, & dolores dilacerent, proprie dicas: Alis se parira de dolor, & ut sui supplicii causa tribuatur ipsius pravis actionibus, dicuntur pedes illius involvuntur, dissipantur, dispersuri, aut dilaceraturi ipsum impium. Eleganter Tygurina: Quocunque gradietur, comminuet eum, atque Vatablus: Diffugere faciens illum pedibus suis, id est propriis, non alienis pedibus conicies se in rete.

Neque vero hæc dispergendi & conterendi metaphora insolens: cum ab hac ipsa radice dicatur, malleus conterens (dispergens) petras. Jerem. 23. 5. & Salomon Prov. 19. v. 29. Parata sunt derisoribus iudicia (supplicia lege statuta) & mallei percutientes (excidentes, & conquassantes) stultorum corporibus. Sed melius ab eadem illa radice dispergendi, Prov. 25. 18. Jaculum (proprie malleus conterens petras, aut contundens & confringens, Septuaginta Clava & Gladius, & sagitta acuta: omnia videlicet nocendi instrumenta) homo qui loquitur contra proximum.

Septuaginta vero paulo durius, & alienus hanc verbi Originalis dispersionem, & Latini, involutionem, retulerunt ad turbam multorum hominum undique confluentium ad dividendum prædam captam, videlicet divitem comprehensum, & pede tentum, propositumque cunctis vel irridendum, vel in exemplum ingentis supplicii: Multi (inquiunt) circa pedes ejus, quod vero apud alios etiam codices Græcos legebatur: ad multorum pedes veniat, id est, ut interpretatur Nicetas, ad summam redigatur inopiam, ut ad multorum pedes abiectus, & supplex, victum precibus quæras: congruit cum eo, quod sequitur.

XII. Attenuetur fame robur ejus, & inedia invadat costas illius.

1. Potentiorum cruciatus Fames, ignobiliorum fides Robur, divitiæ. Facultates impiorum latronibus. Illustratus Samuel.
2. Filii parentum robur, arma, defensio. Illustrati Moyses, & David.
3. Quid inedia. In malum sumitur. Collarum pendens dolor. Expositus, Salomon.
4. Costæ pro latere. Lateris vulnus pro cruciatu mortiferi. Illustratus Judith. Latus divitis transfigendum.

5. Verbera, & dolor laterum savissima, antiquus fontium cruciatus. Illustrati Moyses, & Josue.

6. Latus ad insidias improvisas. Amici quoque, & conjunctissimi. Eva de costa.

Attenuetur fame. Proprie, Famescet, aut famelicum erit robur illius, jam dives non epulabitur quondam splendide: non jam prodebit quasi ex Luc. 16. adipe, & nimia saturitate iniquitas illius: non 19. nitescet benepingui, ac bene curata cuticula: Ps. 72. 7. divitias, quæ robur, & fortitudo dicuntur, quod Divitiæ fortem reddant hominem ad qualvis injurias curdican-propulsandas, & quidvis aggrediendum & conficiendum, devorabit Inea, demolietur arugo. Fames Divitiæ famelici inquam, atque sitientes fures effodient, & impiorum furabuntur. Ergo ad summam redactus inopiam latronibus, peribit fame, & quamvis repletus prius, pro panibus se loces, tamen non poterit saturare ventrem de filiquis, quas porci manducant. Potentioribus & Luc. 15. ditioribus minantur aliquando sacræ litteræ 16. famem, & tamen ignobilioribus sitim. Isaia 5. 13. Potentiores ejus interierunt fame, & multitudo ejus siti rum famet, exaruit. Quod in maximam sitis, & famis amplificationem dictum videtur, nam nulla unquam sitis, fuit annonæ caritas aut sterilitas, in qua non suppetere misero cuique haustus aquæ. Multitudine autem contabescere fame, nunquam defuit potentioribus, quæ possent vivere; & (quod indignissimum est, atque extra omnem humanitatem) ita illi vivunt sitientibus, famelcentibusque egenis, ut bibant largissime, & epulentur quoties Luc. 16. ac splendide: ac cum ipsi bibant vinum generosissimum in phialis, neque mica, neque gutta superest Lazaro. Ea propter cum Davidi data est optio eligendi vel famem, vel hostile bellum, vel pestilentiam, hanc censet Theodoretus prætulisse, ut Theodor. castigationis esset particeps: nam manus hostium in 1. Reg. effugere posset in arcibus munitissimis; & famem, q. 37. ut qui frumentum haberet reconditum, & in olos pauperes grassaretur supplicium. Ergo hoc loco incredibilem cladem impio diviti minatur fames. Quod si per famem intelligere liceret desiderii & concupiscentiæ æstum contineret hæc sententia incredibilem quandam cruciatum divitem, qui quamvis conentur omnibus viribus fieri suorum desideriorum compotes, nunquam tamen assequuntur. Quare oportet ut illorum vires, atque potentia semper famescant, & desiderant, nunquam saturentur, nec impleantur.

Quod vero alii per robur intelligunt filios, non omnino displicet, præsertim si primogenitum intelligas, in quo se prodit parentis robur, atque integritas perfectioque naturæ potentis generare sibi simile. Ideo dixit Jacob primogenito Ruben, Primogenitus meus, tu fortitudo mea, principium doloris mei. In qua sententia duæ videntur expositiæ periphrales Primogenitus, atque adeo aliqui secundam cum prima conjungunt vertentes; Principium roboris mei. Onkelus, Robur, & Pagninus, principium fortitudinis meæ. Neque tantum primogenitus; reliqui etiam filii fortitudo parentis sunt, & ut suis parentibus impeni, & accepti parentum, roboris vicem reddant, illum suo robore postea tuentur & defendunt, instar armorum: sicut scriptum est: Sicut sagitta in manu potentis, ita filius excussorum, nimirum filii juvenum robustorum, aut juveniuss, ex Hieronymo, Theod. Symmach. Hieron. ad Aquil. Illi autem solent esse fortes atque robusti, præsertim si à patre juvene sint suscepti; & propterea opportuni sunt ad omnem contra suos parentes inimicorum injuriam, & vim propulsandam. Quare merito subditur: Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis, non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta. Si autem filii excussorum intelligantur filii hominum vexatorum, imbecillorum, & miserorum, cum Theodoro, Theodor. sententia erit: Misero & imbecillo filios esse pro armis, & robore: & eo forte respexit iterum Jacob grandævus cum appellavit Benjamin, filium dextra, Gen. 36. 18. non solum quod etiam tunc Benjamin ostenderet se Jacob virum, & robustum, & procur filius creatorem filiorum; sed etiam quo significaret dextræ, filium, qui matri dolori fuerat, sibi lætitiæ & defensionis futurum, velut sagittam in manu dextra fortissimi jaculatoris. Filii igitur, non solum natu majores, sed etiam minimus, Robur sunt parentis. Quod si hoc filiorum robur famelicum Parenti misit, id est, præ fame attenuatum, & languidum, ser destitutum erit pater miser, & flaccidus, quam omnium tus à præstinjuræ & violentiæ expositus: Ergo ad parentem dio filiorum.

potui

potissimum pertinet illa imprecatio famis, & imbecillitatis in filios, Pl. 108. 10. *Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent.* & Jer. 18. 13. *Da filios eorum in famem: nam hæc filiorum, & roboris attenuatio, ingens est parentum supplicium.*

3. *Et inedia.* Certe Interpres *inediam* vertit, ut leniter hanc sententiam cum præcedente, ubi de fame sermo fuerat, connecteret: tum etiam quod

XXV *fames* juncta cum sequenti voce *laterum*, aut *costarum*, multum faciet ad dolorem, & cruciatum; nam *ventris exinanitio* pendentes *costas* facit,

Hippocr. non sine gravi dolore, ut aliquando ex Hippoc. adduximus, cum de morbis Job disputaremus c. 2. sect. 9. Sed quidem *inedia* vocem alibi interpres

LXX. vertit, *interitum afflictionem* Septuaginta, *Ruinam*, alii *confractiorem*; alii *eventum malum*. Consonant omnia; nam peritiores dicunt nomen originale

Varab. Pagnin.

Gbed, significare quiddam subido efficitur, & accidit, & frequenter in malam partem: quare significabit quidem *calamitatem*, vel *exitum*, quod ex improvviso advenit. Quæ nominis proprietas videtur indieari Prov. 1. 26

Casus subitaneus.

Et quæque in inferni vestro (calamitate, & casu repentino) *videbo*, & *subannabo vos* (explicatur deinde nominis vis, & acerbitas subiti eventus) *cum vobis id quod timetis advenit, cum irruerit repentina calamitas*, & *interitus* (iterum eadem originalis vox) *quasi temporis* (subito coacta & exorta, hæc enim formidabilior & nocentior esse solet) *inquit*, & Pl. 17. 19. *Prævenierunt me* (imparatum adorti sunt) *in die* (tempore tristi, & misero) *afflictionis* (repentinæ, & subitæ) *meæ*. Quæ etiam subiti calus acerbitas forte *costarum* nomine affertur.

4. Quod autem *Ca* etanus hanc afflictionem, quæ in abstracto est, tum in Latino, tum in Hebræo, pro insigniente sumit, ita ut fractio parata ad costas, sit ut ipse ait: *Effractus paratus ad costas, & latus divitis*, nam multorum (inquit) *opes exhauriuntur stipendiis satellitum paratorum ad laus divitis, qui hic appellantur fractores, & famelici, quia sunt viri tenues, & prompti ad mala; quod nos diceremus: Que al rico le chupan la sangre, los que se le pegan a las costillas*

Cajetan. Præterquam (inquam) quod hoc sensum efficit humiliorem, incommode etiam facit: nam abstractum multo est vehementius. *Invadat* proprie Septuaginta: *Parata est*, instructa, præparata, confirmata: ita ut denotet robur, & firmitatem ad invadendum, & superandum. Quare eleganter noster dixit; *Invalat*, quod in originali e at paratum, & bene instructum, videlicet ad invadendum. Nisi forte *parata afflictio*, & calamitas intelligatur pœna, & supplicium constitutum lege & præparatum fontibus: nam etiam miserum est publico supplicio puniri. Costas per Metonymiam, latera quæ costas continent, ubi vulnera magis lethalia sunt, & magis alte penetrant, quippe in lateribus, & thorace viscera sunt, & vitæ sedes & universum hominis robur: sicut de robustis illis in Gabaon, scriptum est 2. Reg. 2. 16.

Abstracta nomina acriora. *Apprehenso unusquisque capite comparis sui, affixit gladium in latus contrarii, & ceciderunt simul, & Joab ex insidiis percutiente Amasam.* 2. Reg. 2. *Percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram, nec secundum vulnus appositum, nam lateris vulnus unum lethale est.* Sic quoque minatus est Holofernes Achior, Judith. 6. 4. *Gladius militiæ meæ transiit per latera tua, & non respirabis ultra.* Fuisse autem has peracerbas minas, indicant illa verba Judith, quæ loquuta est ad Achior post occisum Holofernem, cap. 13. 28. *Hæc caput Holofernis, qui contempit superbia sua Deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicent; Cum caput fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua.* Imprecatur itaque ut impium deficiant vires, deficiant laterum costæ, & robur, & ut lethali vulnere transfigatur per latera.

Laterum vulnus lethale. Alii post R. Levi hanc laterum calamitatem intelligunt, verbera & flagella laterum quorum dolor est gravissimus: & quidem non omnino incommode: nam eadem ferè vox originalis, quæ

Supplicium lege paratum. *costam*, aut *latus*, significat etiam flagellum, aut plagam, Pl. 37. 18. *Ego in flagella præparatus sum.* Hieronymus, ad *plagas*. Symmachus, & alii Hebraizantes post illum, ad claudicandum vel ad claudicationem: quoniam claudicatio fit in alterum latus. Ad verbum dicas, *Ego ad latus aut ad costas miratus sum*, videlicet ad verberationem laterum: qui dolor est peracerbus, & propterea vilissimo-

Metonymia. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

Laterum vulnus lethale. *Pined.* Tom. II.

rum erat mancipiorum, uti Leno ille Plantinus Lorarii servus ait;

Nisi somnum, societatemque ex pectore, oculisque amoveritis,

Plaut. in Pfo.

Ita ego vestra latera Loris faciam, ut valide varia fiant,

Ut ne peristromata quidem æque picta sint Campanica,

& iterum:

Ita plagis costa callent,

Quos dum ferias, tibi plus noceas; eo enim ingenio hæ sunt flagrantia.

Sapiens etiam monet Eccl. 42. 5. *Servo pessimo latus sanguinare, quod est verberibus cruentare.*

Propterea etiam dum & nocivam, & oppido molestam barbararum gentium societatem, nisi illas ex Dei præcepto omnino delere vellent, minatur Israelitis Moyses, Num. 33. 55. *Sin* (inquit) *nolueritis interficere habitantes terra, qui remanserint, erunt vobis quasi clavi in oculis, & lancea in lateribus.*

Vox eadem, quæ lancea vertitur, & explicatur Josue 23. 13. *Sin vobis in foream, & laqueum, & fendiculum ex latere vestro.* Alii pro

flagro, vepribus, spinis. Si pungantur igitur ut verberentur latera, peracerbus dolor: & quidem ferrea illa instrumenta, quibus fontes quondam afficiebantur, lateribus potissimum, in quibus dolorem incredibilem efficerent, adhibebantur. Hujusmodi erant ferrea illæ ungulæ, quibus fulcabantur & dissecabantur latera. Sic enim

Constantinus l. 1. C. de Emend. *Servus* (inquit) *equuleo delatus, ungulisque sulcantibus latera, perferat pœnas proprio dignas facinore.* Atque divus Hieronymus ad Innocent. de muliere septies icta; *Cum*

languidas carnis ungula cruenta pulsaret, & sulcatis lateribus dolor quæreretur veritatem infelicissimus juvenis volens compendio mortis longos cruciatus evitare, &c.

Forte cum afflictionem laterum, & casum repentinum dicit, indicat inopinatum malum per infidias, & ex latere acceptum ut securum opprimat. Unde etiam latrones dicti sunt quasi

latrones, latent enim ad infidias, & ex latere adoriuntur. Neque vero solis impii lateribus & *costis* tantum malum imprecatur; sed uxori etiam, filiis, & amicissimis quibusque & collateralibus, qui latus claudunt, quos olim fovebat, & protegebat impius: nam hi homines laterum nomine significari solent, quare & Eva de *costa*, & de

latere Adam ædificata est, Atque quia latus, & costas suas homo dejecto brachio continere, & fovere soleat, dictum est: *Nemo carnem suam odio habet, sed nutrit, & fovet eam,*

6. *Insidia ex latere Latronum.*

Latus amici & collaterales.

Gen. 2. 21.

Epel. 5.

29.

XIII. Devoret pulchritudinem cutis ejus, & consumat brachia illius primogenita mors.

1. *Quid primogenita mors. Quid primogenitus mortuorum Princeps Erebi. Morbus primus formidandus. Illustratus Paulus & Joannes.*

2. *Genitivus pro epitheto. Primogenitum in sacro sermone. Explicatus Pauli Sancti Primogeniti, Christus Primogenitus creatura.*

3. *Peccati gradus, & ætates, sic etiam & mortis. Peccatum mortis parens. Mors primogenita, aut secundo genita. Pauperum mors languida.*

4. *Superbia pœna, primogenita mors. Initium peccati superbia.*

5. *Pulchritudo, aut membra cutis, quæ Vulgari diligentia.*

6. *Devorare quid, Brachia.*

7. *Brachia quid in proprio, & figurato sermone. Illustrati Zacharias, Ezechiel, & David.*

Incipiendum à Primogenita morte, quæ toti sententiæ apponitur, & quidem in Hebræo est, Primogenitus mortis, quo etiam modo universi Hebraizantes legunt. Intelligunt Primogenitum mortis, non una ratione, nam Rab. David ait dictum per Hypallagen, Devoret Primogenitus mortis, id est; Mors devoret Primogenitum illius. Alii vocant Primogenitum, id est, Principem mortis, qui mortis habet imperium, cui impiorum exitium demandatum sit. Sic etiam videtur accepisse Philippus Presbyter; nam Primogenitam mortem ait vocari diabolum, quia per ipsum primum intravit mors in orbem terrarum, & ipse est suus mortis inventor. Is profecto videtur Rex ille locustarum

Pagnin.

Varab.

Tygar.

Cajetan.

R. David.

Hypallage.

Philippus.

Primogenitus mortis.

Diabellus.

rum

Primogenitus mortuorum
Christus.

R. Joseph
Morbus
gravissimus.
Cajetan.

Prima infirmitas formidanda.

2.
Vulgati
consecutio,
& Scriptura
regula.

Christus
cur Primogenitus
creaturarum.
Cur sancti
dicantur
Primogeniti.

Theodor.
ad Coloss. 1.

3.
Primogenita
mors
germana
expositio.

Rom. 5. 12.
Jacob 1.
15.
Sap. 1. 13
Ps. 103.
31.
Sap. 1. 13.
Peccata
diversae
aetatis.

rum apud Joan. Apocalyp. 9. 11. *Angelus abyssus*, cui nomen Hebraice *Abaddon*, Graece autem *Apollyon*, Latine habens nomen exterminans. Quare hic *Primogenitus mortis* videtur per oppositionem dici *Primogenito ex mortuis*, quem Paulus vocat Coloss. 1. 18. aut *Primogenito mortuorum*, ut dicit Joannes Apoc. 1. 5. nam *Primogenitus mortuorum* non solum dicitur Filius Dei, quod fuerit primus Resurgentium ad vitam immortalem, & quasi regnatus beata ista Resurrectionis nativitate ante alios; sed quod etiam fuerit Princeps, & exemplar atque principium istius Resurrectionis; sicut ille *Primogenitus mortis* fuit mortis Princeps, atque principium, & inventor. Ergo huic Erebi Principi & Lethi praefecto, ait Baldad, demandandum impii supplicium. Alii cum R. Joseph, vocant, *Primogenitum mortis*, morbum gravissimum, ac dolorem mortiferum, quem certa, & inevitabilis mors subsequutura praemittit, & gignit. Cajetan, *macerem*, qui (inquit) primum, quod gignit mors in animis nostris, est macer; quilibet enim tristatur cogitans se moriturum, & macer corrodit membra, juxta illud Prov. 17. 22. *Spiritus tristis exsiccat ossa*. Alii exponunt, *primam infirmitatem*: nam cum ærumnae omnes, & morbi ex mortis poena olim inflictæ oriri videantur, prima infirmitas erit primogenita mortis, habebitque nescio quid majoris acerbis hanc imprecatio, quæ & apud nostrates terrorem habet; *Vaya de la primera*.

Sed quidem Interpres sicut ex genitivo aliquando facit adjectivum, & Epithetum, ita nunc contrario, ex genitivo facit rectum, & ex recto epithetum, quare *Primogenitum mortis*, vertit, *Mortem primogenitam*, ut sensum vehementiorem redderet, & significationem magis arcanam, ut jam dicemus. *Primogenitus* autem sicut alius prior est nativitate, ita etiam dignitate, & jure primogenituræ, tum etiam corporis firmitate, & robore à parentibus, juvenibus accepto, sicut nuper dicebamus, *Primogenitum* vocari parentum fortitudinem, & robur. Inde *Primogenitus* pro primario, & Principe; qua ratione dicitur CHRISTUS, *Primogenitus omnis creaturæ*, Coloss. 1. 15. Non quidem Primaria creatura, quasi sorores habens alias creaturas, ut mentiebatur Arrius; sed Princeps, & principium creaturarum; nam statim subiungit Paulus: *Quoniam in ipso condita sunt universa*, atque eadem ratione dicitur etiam *Primogenitus mortuorum*, ut nuper dicebamus. Itai quoque c. 14. 30. vocat *Primogenitos pauperum* id est præcipuos, & primarios pauperum, pauperrimos videlicet, & Paulus etiam Hebraeor. 12. 13. *Ecclesiastiam primis virorum*, dixit cæterum Sanctorum, quos *Primitivos* appellavit, ut Theodoretus verbis utar; ad Coloss. 1. *Non quod omnes primi natura solverint matrum uteros, sed quia major honor Primogenitis lege tribuebatur, eorum præstantiam & honorem significavit per hanc appellationem.*

Ergo *primogenita mors*, erit mors quædam acerbior, feralior, & funestior cæteris, & inter omnes moriendi rationes, præcipua, & Princeps efficacitate, acerbitate, cruciatu, & sensu doloris.

Sed ut vocis *Primogenita*, proprietatem diligenter investigemus, observandum sane est, peccatum dici posse recta rationi mortis parentem: nam etiam generat mortem, ut Jacobus dixit: *Deus enim mortem non fecit*, ut Sapiens docet: Quare cum David cecinerit: *Latabitur Dominus in operibus suis*; commode à Salomone accinitur; *Non latatur in perditione virorum*. Porro peccatum multas quasi ætates, & gradus videtur habere; nam si peccator sit juvenis ætate, & viribus florens, si locuples, atque potens, videtur etiam illius peccatum quandam ætatis juvenilis, & roboris integritatem habere: sicut & peccatum, quod ab homine lene, imbecillo, & vel ex ignorantia, egestate, metu, aut alia simili impotentia committitur, videtur peccatum senile, & infirmum. Cum mors autem, & poena peccato respondeat tanquam filia, efficitur ut mors quæ peccato juveni, & forti respondet, videatur *mors primogenita*, primaria quam duplex dolorum, & cruciatuum portio comitetur, in qua maxime se prodat peccati virtus, seu potius virus exitiale. Mors vero aliis peccatis respondens videbitur mors secundaria minus exaggerata doloribus, & cruciatibus, quippe mors secundo genita, & ita imbecillior, & minus acerba. Ergo *Primogenita mors* est illa, quam

impius, dum ætate & opibus polleret, commertus est. Quare imprecatur Baldad, ut divina vindicta non differat impii potentis supplicium, sed statim digna morte illum auferat; *Mors*, inquam, *primogenita* quæ ætatis florem, quæ opulentiam splendorem, quæ virium robur, quæ brachiorum lacertos, quæ familiarum speciem, & pulchritudinem universam devoret, & absumat. Hæc est illa *Primogenita mors*, quam Ecclesiasticus describit: c. 41. 1. *O mors quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis, viro quieto & cuius via directa sunt in omnibus, & adhuc valenti capere cibum*; Senilis autem, ac nimis languida mors illa altera, de qua idem Ecclesiasticus; c. 30. 17. *O mors, bonum est iudicium tuum homini in ætate, & qui minatur viribus deficiente ætate.*

Tandem si peccatum, & mortem in communi compares, sicut primum hominis, tum etiam Angelorum peccatum Superbia fuit, ita & mors commertita propter superbiam potest dici *primogenita mors*; nam initium omnis peccati superbia. Ergo *primogenita morte* consumendum impium dicit Baldad, ut illius superbiam notet, quæ reliquorum quoque scelerum initium, & radix fuerit: & tacite Jobum superbiam, & adversus Deum insolentiam accuset. Cum itaque de *morte primogenita* constet, ad reliqua procedendum est.

Quod *pulchritudo cutis*, nobis est, in Hebræo est proprie, *membra aut rami cutis*, videlicet vox illa de qua in fine capitis 17. diximus: quæ significat membra, brachia, ramos, & ea omnia, quæ aliquid sustentant. Quare quod Hebraizantes dicunt *membra cutis*, Hebraice faciunt, sed minime Latine, minime ut boni, & fidei Interpretes; melius ac clarius, neque improprie dicerent, *partes cutis*; sicut enim membra in animali, sunt ipsæ animalis partes, ita *membra cutis*, nihil aliud sunt, quam ipsæ partes cutis; quasi diceret: Mors absumat universam cutem, & omnes illius partes exugat, corrueat adurat. Nam quod hanc primam partem, alii (ut Vatablus) videntur conjugere cum secunda, ut membra cutis sint, membra sub cute, quæ cutem velut vinctes & fulcra sustentant, quasi dicat, *Absumat ramos cutis ejus*; *absumat* (inquam) *membra cutis*; non omnino commode faciunt: quantum enim est pondus pellis, ut illam dicantur partes internæ membrorum & ossium sustinere, tanquam vinctes, rami, & fulcra? Potius dicerem esse Hypallagen, ut *membra cutis* sit cutis membrorum, quasi diceret; Externa omnis cutis devoretur. Melius itaque interpres noster, *Pulchritudinem cutis* dixit: nam cum videret vocem originalem significare etiam fortitudinem, quæ fulcrorum, & vectium, & partium solidarum, quæ alias infirmiores sustentate valent, propria est quæ etiam fortitudo vertitur Isa. 26. 6. *Ipsa fortitudo cutis*, sapienter intellexit esse florem virorem, pulchritudinem cutis, præsertim cum ipsa *pulchritudinis* ratio tum membrorum conformationem includat, tum etiam cutis colorem: nam corporis quædam apta figura membrorum, cum coloris quædam suavitate. Pulchritudo dicitur. Rem eandem subolfecerunt Septuaginta legentes: *Mors devoret speciosa ejus*. Quamvis qui hoc ad filios referunt, aut R. Levi, & alii Hebraizantes, & ex Græcis Nicetas, longius recedere videantur.

Devorare autem dicitur, quod devorando absumit. Quare, & Igni, & Gladio tribui solet, & nunc devorare, nunc consumere vertitur, ut statim in secunda parte hujus sententiæ *Devorare* igitur dicitur mors, aut morbus, cum absumit, & extinguit humani corporis pulchritudinem. Sic idem verbum statim vertitur; *Consumat brachia*. Idem nomen, quod supra vertitur; *pulchritudinem*, sed videtur interpres incrementum addidisse orationi: Non solum externam pulchritudinem, sed membra ipsa, & internas partes, carnem, ossa, nervos, medullas, intimas vorat acerbissimi virulentia morbi.

Brachium in sacro Sermone pro potentia, viribus, robore; sive *brachium* jungatur cum alio nomine, quod fortitudinem, & potentiam clarius denotet, ut Psal. 88. 14. *Tuum est brachium cum potentia: firmetur manus (Sinistra) tua, & exaltet dextera tua*, id est, nihil non potest tuum brachium efficere; neque enim tantum brachio, aut manu dextera polles, verum etiam sinistra; es enim ambi-dexter Sive *brachium* solitarie ponatur, ut Ps. 70. 18. *Donec annuncietur brachium tuum* (tunc

Mors divinum acerbissima.

Ecc. 41.

4.

Mors imbecillorum & pauperum languida.

4.

Primum peccatum superbia.

Ecc. 10.

15.

5.

7.

Pagnin.

Cajetan.

Vatab.

Hypallage.

Vulgati diligentia.

Cic. in Tusc.

Hebraizantes notati.

6.

Augmentum orationis.

7.

Brachium solitarie sumptum.

TABERNACULI.

Tum varia in sacro sermone significationis, materia, usus, finis, tum cum humano corpore comparationis accurata consideratio.

(tuæ fortitudinis laudem, & statim exponit.) *Potentiam tuam*, Ezechiel 30. 21. eleganti metaphora describit Egypti plagam, adeo gravem ut pristina vires recuperari minime possint: *Brachium Pharaonis Regis Egypti confregi*, & ecce non est obvolutum, ut restitueretur ei fortitudo, ut ligaretur pannis, & fasciaretur lint-o-lis, & recepto robore possit tenere gladium. Ergo videtur hanc imprecationem Baldad, imitatus David Ps. 36. 17. *Brachia peccatorum contemnentur, confirmat autem iustus Dominus*: nam quamvis primum potentia opibus, corporis robore, & incalumnitate insolescant, solet Deus brachia confringere, omni & corporis, & rerum externarum præsidio sublato: iustus autem ab omni primum & corporis, & rerum alienarum viribus destitutos confirmat & brachia roborat. Sic Didymus eo loco per brachia intelligit actrices animæ facultates. Eusebius: *Divitias*. Augustinus, & Theodoretus: *Fortitudinem*. Cyrillus; *Robur*; Sed quam Baldad brachiorum consumptionem, & David, contritionem. Ezechiel, contractionem, Zacharias, arefactionem dicit, c. 11. 17. cum iniquo Regi, quicumque ille fuerit, Regni, & omnis potestatis amissionem minatur; *O pastor, & idolum*; gladius super brachium ejus, & super oculum dextrum ejus: brachium ejus ariditate fiescabitur, & oculus dexter ejus ibi benedicens obscurabitur: nam nihil efficere, nihil providere potuit, quod in rem suam futurum sit.

Didymus in Catena Danielis Barbari. Brachia mystice quid.

Princeps sine viribus sine Providentia.

XIV. Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, & calcet super eum quasi Rex interitus.

1. Tabernaculum Spes metonymicos.
2. Tabernaculum corporis humani.
3. Varia tabernaculi etymologia. Quid Tendere aut Avellere tabernaculum. Illustrati Moyses, Isaias, Jeremias.
4. Tabernaculum temporarium quorum fuerit. Quæ apud Isaiam Tabernacula fiducia.
5. Tabernaculi materia. Pelles, Pelliones qui.
6. Comparatio corporis cum Tabernaculo. Illustratus Paulus.
7. Christianus miles habitans in Tabernaculo. Corporis habitatio temporaria. Explicatus David.
8. Resurgentium Tabernacula non avellenda. Illustratus Isaias, Mors Sanctorum qualis.

1. Tabernaculum impii quæ contineat.

Metonymia. Nicetas.

2. Verior expositio.

Tabernaculum cum humano corpore comparatio.

Avellatur de Tabernaculo, &c. Alii, inter quos Vatablus, videtur etiam Nicet. explicant, de domo, familia, opibus quibus potissimum nititur impii spes, ac de quibus servandis, vel recuperandis impius omnino desperet, certus fore ut universum Tabernaculum corruat, paxillis, & clavis revulsis, & ruptis funiculis, quibus tabernaculum continebatur, filiis inquam, & universis familiaribus, aut ablatis, aut dissipatis; nam his videtur niti tota domus, & tabernaculi firmitas, atque sustentari parentum fiducia, & posteritatis spes. Dicitur autem spes, aut fiducia alicujus Metonymicos, id in quo quis fiduciam, spemve collocat. Huc Nicetas, *In perditis erit illi verum ab ipiarum restitutio, illique ejusmodi eveniunt, ut curam suam nullam queque admittunt.* Congruunt cum hac expositione, quæ de Tabernaculi significatione, dicta à nobis sunt cap. 5. Versicul. 24. & cap. 8. Versicul. 22. ubi idem ipse Baldad eandem fere usurpat sententiam: *Tabernaculum impiorum non subsistet.*

Sed ego potius sententiam hanc accipiendam censeo de Tabernaculo corporis, cum impio laboranti morbo gravissimo, omnis sustinendi sui corporis, & recuperandæ valetudinis spes aufertur: eo Septuaginta respexerunt, nam legunt: *Rumpatur de tabernaculo ejus lenitas*, & opportune non incurabilis atque mortiferi morbi, nec non collabentis, & moribundi corporis meminit Baldad, cum hæc omnia dixerit propter Job, quem propter impietatem tam graviter laborare sibi persuaserat. Elegans vero impinis est hæc cum Tabernaculo convellendo languentis & deficientis humani corporis comparatio: neque enim accipienda est nunc, Tabernaculi metaphora à domo (licet ea significatio non sit insolens) sed strictius à tentorio & domicilio temporario, quale erat militare, aut pastorium.

Exigit hic locus paulo diligentior Tabernaculi tractatum, ad humani præsertim corporis fabricam relatum. Notandum vero primum est cum in aliis locis nominatur Tabernaculum, duci nomen ab illa radice & significatione, quæ communis est cuicunque tecto & domui: dicitur enim *succab*, id est, Tabernaculum, à radice *sacan*, quod est velare, protegere, operire, q. d. opertorium, velamentum, protectio. Quare allusio ad ipsum vocis etymon videtur fieri Psalm. 26. 5. *Abcondit me in Tabernaculo suo*, q. d. protexit me sub suo tecto, & abscondit me in sua absconitione. Solet etiam Tabernaculum dici *Miscan*, à radice, *Sacan*, quod est habitare aut commorari sive cohabitare in vicinia, & societate aliorum habitatorum, ut Psalm. 31. 5. *Domus inveniam locum* (sedem & stationem fixam, & domum manentem) *Domino*, *Tabernaculum (id est certum locum in civitate, in medio urbis & reliquorum vicinorum) *Dro* a. o. b. At in hoc nostro loco, Tabernaculum descendit ab alia radice, videlicet *Ohel* à radice *Ahal*, quod est tendere aut extendere, q. d. Tabernaculum quod extenditur, aut expanditur quod nomen non nili in tentorium stricte & proprie dictum potest convenire, cui etiam convenit moveri & transferri ex uno in alium locum ut Genes. 13. 18. *Movens Abraham Tabernaculum*, & extendi, Genes. 12. 18. *Tendens Tabernaculum*, & ita nullo addito Tabernaculi nomine sed solo verbo *tendens*, Tabernaculum significatur, ut Genes. 13. 18. *Movens Tabernaculum suum* ex verbo originali dicas tantum *Extendens*, supple Tabernaculum; aut si liceret fingere simplex verbum, *Tabernaculans*; sicut etiam apud Latinos, *tendere* solitarie ponitur, pro extendere tentorium, ut apud Livium: *Coartatio plurimum in augustia tendentium*, & apud Poetam:

— Dorica castra,

Desertique videre locos, litusque reliquit.

Hic Dolopum manus, hic se pavus tendebat Achilles.

Inter alia autem, quæ Tabernaculo stricte accepto conveniunt sunt, *figi* & *avelli*, Genes. 16. 12 dicitur de Ismaele, *E regione omnium fratrum suorum figet Tabernacula* id est, ipsis suis fratribus instructo exercitu, & fixis tentoriis, atque dispositis castris bellum indicet Huic contrarium est *Avelli*. Nam sicut Tabernaculum tenebatur fixis in terram clavis, & contentis funiculis ita convulsis clavis, & reflexis paxillis, ruptisque aut solutis avellebatur, quorum alterum ex illo Isai 54. 2. *Fidelium multitudinem ad Ecclesiam confluentium describentis cognosci potest: Distata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende: ne parcas: longas fac funiculos & claves tuas consolidas.* Alterum verò ex Jeremia 10. 20. *Tabernaculum meum vastatum est, omnes furculæ meæ diruptæ sunt: non est, qui extendat ultra tentorium meum, & erigat pelles meas.*

Ergo Tabernacula, quæ figebantur, & refgebantur, oportebat quidem esse non valde diuturna, sed temporaria: neque parari civibus, & indigenis, quibus domus certæ & fixæ sunt: sed hospitibus, peregrinis, militibus, pastoribus, quorum quibus nulla est certa & firma statio, sed pro commoditate loci, aut necessitate rei agendæ perpetuo vagantur, & relicta priori sede alio commigrant, sicut apud Jeremiam 35. 7. dictum est à Rechab filiis suis: *Domum non ædificabitis sed in Tabernaculo (Ohelim) habitabitis, ut vivatis diebus multis super faciem terræ, in qua vos peregrinamini*, quare ad unum tantum diem aut noctem figi solet tentorium juxta illud Isai 24. 20. *Aufertur quasi Tabernaculum unius noctis.* Atque adeo quæ idem Isaias cap. 32. 18. appellat, *Tabernacula fiducia*, aut securæ, sunt illa, quæ neque movenda essent, neque illorum fiducia convellenda ut dixit hoc loco Baldad, & clarius eodem cap. 32. 20. de firmitate Eccl. fixæ militantis, quæ sub tentorio licet degat, mutationem non timet: *Tabernaculum, quæ nequaquam transferri poterit, neque auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi ejus non rumpentur.*

3. Tabernaculi significatio, & usus tum cum humano corpore comparatio.

סיכה סכנו סכנו סכנו

*Halla que le helie à Dios casa en buen barrio, y en buena vez, ndi.

אהל

Livius 7. de Bello Maced. Virg. 1. Æneid.

tendere apud Latinos.

Tabernaculi proprium figi & avelli.

4.

Tabernacula temporaria quorum fuerint.

אהל

Tabernacula fiducia.

Tabernacula fiducia, Eccl. fixitas.

5.
Taberna-
culorum
materia.

Pelles pro
tentorio.

Pelliones
apud Ro.
Paternus.
Fr. Hoto-
man. in
Lexico
juris. Ca-
sar. lib. 3.
Bel. civil.
Liv. 3.
Decad. 1. 3.
& Decad.
4. lib. 7.

4.
Taberna-
culi corpo-
ris descri-
ptio.

Job. 10. 11.

2. Cor. 5. 4.

2. Pet. 1.

13.

Hebr. 11.

13.

Origines.

7.

Taberna-
culum

Christi

militis.

1. ad Tim.

1. 18.

2. Reg. 11.

11.

Corpus

tempora-

rium ta-

bernacu-

lum.

2. Pet. 1.

13. 14.

Psal. 8. 6.

Eph. 2. 19.

8.

Complica-

tio taber-

nauli, &

depositio

corporis.

Illud tantum superest, antequam ad eam *tabernaculo*, cum humano corpore similitudinem descendamus, ostendere materiam, ex qua Tabernacula conficiebantur: nam hæc quoque cum præfenti instituto facit. Fiebant quidem aliquando ex sagis, cilicio, pilis caprarum, aut camelorum, ut constat Exod. 26. at frequentissime ex corio, & pellibus, quare tum apud sacros, tum apud profanos, *pelles* pro tentoriis, & tabernaculis usurpari videas: cujusmodi sunt *Pelles Salomonis*, Cant. 1. 5. quibus in festo Tabernaculorum utebantur, & *pelles terra Madian*, Habac. 3. 7. id est, castrensis Madianitarum tabernacula, unde & *Pelliones* dicti, qui pelles conficiebant atque parabant, sub quibus milites hyemarent: quorum in enumeratione aliorum artificum Paternus meminit lege ultima D. de jure immunit. quo loco depravate legi *Pelliones*, emendate, *Pelliones*, eruditi observant. Meminit etiam *Tentoriarum pellium* Vopiscus in Aureliano, frequens quoque illud apud Cæsarem, & Livium, sub *pellibus hyemare*, atq; illud peculiare Decad. 1. lib. 5. *Militem Romanum in opere, & labore, nivibus, pruiniq; obrutum, sub pellibus durare.*

His positis, quid jam nunc similius humani corporis compositioni, quam tabernaculi structura, *pelles*, funiculi finis in quem erigitur tabernaculum, duratio tandem non valde diuturna? Nam pelle tegimur, qua cæli injurias excipimus: nervis quasi funiculis, intendimur: ossibus, quasi malo, & aliis armamentis ligneis, sustinemur, & consistimus: pedibus, quasi clavis figimur, & confirmamur: sicut scriptum est: *Pelle, & carnis vestisti me, ossibus, & nervis compegisti me.* Ergo dum sumus in corpore, in Tabernaculo sumus: quod aperte nos docent Petrus & Paulus, uterque de *tabernaculo sui corporis* loquuti. Corporis vero, sicut & Tabernaculi, possessio & inhabitatio perbrevis est: nam non habemus hic civitatem manentem, sed futuram inquirimus, peregrinantes à Domino: quare (ut ait Paulus) *bonam voluntatem habemus peregrinari à corpore*, quasi dicat non amplius in tabernaculo vivere (& *præsentem esse ad Dominum*) ubi videlicet patria, & parentis domus. Eleganter sane Origenis hom. 23. in Num. ad mores convertit id Lev. 23. 40. quod de *testo Tabernaculorum* dictum est: *Latabimini coram Domino Deo vestro. Latatur (inquit) super se Deus, cum te videris in hoc mundo in tabernaculis habitantem, cum te videris non habentem fixum, ac fundatum animum ac propositum super terram, nec desiderantem, qua terrena sunt: nec umbram vite hujus, quasi possessionem propriam: sed veluti in transitu positam, ad veram illam patriam festinantem, ac dicentem: Incola ego sum, & peregrinus sicut omnes patres mei.*

Militem præterea agit quisque nostrum, & quidem oportet fidelem ac Christianum militem, multo melius quam Romanum, in opere & labore, nivibus, pruiniq; obrutum sub pellibus durare, *Militare* (inquam) *bonam militiam* sub pelle hujus corporis, atque illud, ut decet militantis Ecclesiæ, bonum militem, frequenter ore atque mente versare, & ponderare: & in rem suam convertere: *Arca Dei Israel*, & *Juda habitant in pansionibus, & Dominus meus Job*, & *servi Domini mei super faciem terra manent*, & ego ingrediar domum meam, ut comedam, & bibam? Itaque si corpus animi Tabernaculum est, temporarium est, non perpetuum, atque adeo non poterit non esse *velox depositio Tabernaculi nostri*, ut de se dicebat Petrus, & ita velox, ut videri possit *Tabernaculum unius diei*, uniusve noctis; quare cum tam cito proficiscendum ad patriam sit, atque conficienda tabernaculorum peregrinatio, dictum est à Davide: *Minus est enim (hominem) paulo minus (paulisper, paucotempore, dum in corporis tabernaculo peregrinatur) ab Angelis, qui cives sunt Jerusalem supernæ; tunc enim erimus sicut Angeli, cives sanctorum & domestici Dei.*

Sed cum hinc abeundum est cum *avellendum tabernaculum*, & complicandæ, ac convolvendæ *pelles*: tunc corrugatur cutis, dissolvuntur funiculi, laxatis nervis; convelluntur clavi nutantibus pedibus, & quasi à terra sublatis: *avellitur jam nunc de Tabernaculo impii fiducia ejus*; nam qui suo corpori, vitæ, viribus, atq; suis facultatibus fidebat, & sub quibus pollicebatur sibi securitatis, & protectionis umbram, subito sentiet se nihil habere firmum, cui niti possit, & fore tandem ut tabernaculum complicatum, & involutum transferatur alio.

Si verò corpus sit Tabernaculum pii, & sancti Mors San-
animi, *bonam militiam militantis*, quamvis nunc *torum*
avellatur, deponatur, & concidat, explicabitur ta-
men, & erigetur iterum in mansionibus cælesti-
bus, ubi exercitus beatorum non jam depugnat
cum hoste, sed una voce Sancto Domino Deo
Sabaoth triumphum & gloriam canunt; atque
lætantur, *sicut exultant victores capta præda, quando*
dividunt spolia. Tunc figet Dominus tabernacula
Justorum tam firmiter, ut illorum *fiducia*, firmitas-
que *avelli* nulla ratione possit, tunc nobis iterum
Isaias dicet: *Respice Sion civitatem solennitatis nostræ: Isai. 33*
oculi tui videbunt Jerusalem habitationem opulentiam: 20.
Tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit, neq;
auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi
ejus non rumpentur. Ex temporario igitur Taber-
naculo sempiterna domus supererit. Qui vero
tantam beatis oculis æterni jam Tabernaculi
pulchritudinem intuebitur, accinet illud: *Quam*
pulchra tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Israel:
ut valles nemorosa, ut fluvii juxta hortos irrigui, ut ta-
bernacula, quæ fixit Dominus.

Et calcet super eum quasi Rex,
Interitus.

9. Rex terrorum quis. Mors terribilis.

10. Impius cruciatu mortis metus. Explicatus Amos.

11. Vulgati interpretis diligentia. Conjugatio Sexta
Hebræorum quomodo exponenda.

12. Mors viventem impium exanimat, eadem illum
sepelitis.

13. Calcere ad victoriam & triumphum. Illustrati Ha-
bacuc, & Daniel.

14. Calcere ad alacritatem, & ausum, Græcorum impe-
ratorum mos in calcandis inimicorum cervicibus, ex-
plicati Josue, & Lucas.

15. Insolentia mortis calcantis vitæ gloriam, & fastum.
Explicatus Ezech.

16. Regum vindicta, & proscriptiones. Illustratus Sa-
lomon.

17. Baldad astutia adversus Jobum.

Dissentire videntur Latina ab Hebræis &
Græca ab utrisque, nam in Hebræo ad ver-
bum est, *Deducit ad Regem formidinum*, cujus
sententiæ suppositum videtur esse id, quod proxime
præcessit, videlicet *fiducia*: unde Vatablus
hunc sensum elicit: *Fiducia, & proprio consilio de-
venies in potestatem res maxime terribilis.* Sed præstat
ut suppositum sit *fiducia*, non tamen simpliciter
accepta, sed *convulsa* illa, & vana spes. *Rex autem*
formidinum, aut terrorum videtur phrasi Hebræa
dici, maximus ac potentissimus terror, qui
universos alios terrores causa, magnitudine, &
gravitate vincit. Rursus terror maximus, pro re
maxime terribili, & formidanda. Hæc autem
nulla videtur alia esse, quam mors, *quæ est terribili-
um terribilissimum.* Ergo *Rex terrorum*, erit terror
mortis, aut mors ipsa terribilis: quare confurgit
hæc sententia: *amissa recuperandæ spes sanitatis,*
propter vim morbi insanabilis, de vita, inquam
desperatio conjiciet impium in certissimæ mortis
sævum quendam, & implacabilem terrorem.
Est enim omni morbo & cruciatu gravior, &
acerbior terror ille, & mortis metus, quo impii
ægotantes præsertim, afficiuntur; quare inter
alias molestissimas animi cogitationes illud pro-
ponere non semel videtur Ecclesiasticus, cap.
40. 2. *Dies finitionis timor mortis.* Nam quid, quæso,
causæ est, cur tantopere fugiant impii mortis
cogitationem, nisi quod vel illius cogitatio incre-
dibiliter illos torqueat atque exterreat? Sic illud
Amos 6. 3. *Separati estis in diem malum, diem*
videlicet interitus, & omnis calamitatis, *Separati,*
(inquam) non re ipsa, sed cogitatione & opinione
vestra: cum quo sensu illa altera lectio congruit; *mittunt,*
separantes diem malum, aut, (ut alii legunt) elongantes
diem malum; aut qui in longinquum rejiciis aut qui
longe repellitis, nam rem istam formidandam lon-
gissime fugiunt, & propterea videas improbos
quosdam, quasi mortales non essent, mortem
minime formidare, quod longinquum putant
diem malum. Quia ut Aristotel. ait: *Quæ*
longinqua sunt, non metuentur: sciunt enim omnes
fore, ut moriantur, sed quia id prope non esse putant,
ideo nullam curam suscipiunt. Sed terror quan-
tus, cum se mors dat in conspectum, &
Rex terrorum, aut Rex interitus, calcaturus super
collum

9.
Variab.

Arist. 3. &
cap. 7.

10.
Terror
mortis
impiorum
præsertim.

Improbi
nec mortis
cogitatio-
nem adeo
mittunt,
Tygur.
Variabl.

Aristot. 2.
Rbec. 5.
Pagnin.

collum impij, jam confurgere, pedem attollere videtur.

Concilianda nunc nostra lectio cum ea, quam diximus habere in fo. ite: Interpres quidem significationem verbi *Tisghad*, quod est incedere & ambulare, quamvis in *Hiphil*, & cum actione videretur explicanda, dicendo, *deducet*, aut *ambulare faciet*, sumpsit tamen, (quod & potuit, non enim omnino semper ille rigor, & proprietates significationis observatur) intransitive, quare dixit, *ambulet*, aut *calcet*, vel quidem actionem conjugationis *Hiphil*, eo modo sumpsit, quo quis diceretur active ambulare alium, id est, ambulare, aut calcare super alium, quare si servata omnium articulorum, & vocum proprietate ex verbo velimus legere, sic reddetur sententia, *Ambulavit Rex terrorum*, id est, Regi terrorum convenit, vel incumbit ambulare, id est, ambulando conculcare impium, ubi jam vides, quare *Regi terrorum* tribuerit hanc actionem interpretis, illumque effecerit suppositum totius sententiae, atque dilucide, & eleganter reddiderit: *Calcet super eum, quasi Rex, interitus*, ubi vel *interitus* est possessivi casus, aut recti, id est, *Rex mors*, aut *Rex mortis*: hæc enim variatio non variat sensum. Quam interpretis lucem, prudentiam solertiam plane acutam, & præsubtilem, si in aliquo Hebraizante deprehendissemus, bone Deus: quantum miraremur ingenium & diligentiam hominis: nunc quoniam in vulgato habemus mille huius rei, atque exquisiti semper laboris exempla, tanquam vulgaria præterimus.

Igitur sic inquit, sicque imprecatur Baldad: Gravissimi terrores impium exaniment, atque errores impendentis mortis illum conficiant, antequam moriatur. Rex territans, sed ita territans, ut vel tantum minitendo & perterritificando interimat: Mors Regina, *Ambulat super impium*, atque illius & omnium, quæ ad illum pertinent, possessionem capiat, per positionem pedum, liberamque illius habeat potestatem. Impium præterea sepulturæ mandatum, humumque ipsam desuper injectam, mors calcet & ligone comprimat, calce etiam ossa comminuat, faciem deformet, deprimat & infringat costas pectoris. Tum etiam, *Rex interitus*, aut *terrorum*, quem paulo ante *Primogenitam mortem*, aut *Principem mortis*, & *Erebi* appellaverat, quod maxime terribilis sit, atque terrifico tormentorum & cruciatuum apparatu fontes afficiat, is (inquam) impium per manus morbi, tanquam per manus tortoris & carnificis sibi traditum, horrendis cruciatibus conficiat. Sed est præterea in verbo *calcandi* vis major, quam statim exprimemus.

Calcet, quasi Rex. Tum nomen *Regis*, tum verbum *Calcandi*, victori in, atque triumphum de impio, deque illius superbia, & scelerata vita reportatum, indicare videntur, & opportune sane, ac congruenter cum eo, quod præcessit, *Tabernaculum*, quod militum erat, & eorum, quorum adhuc anceps conlito, & Mars dubius, quod etiam à victore: & triumphatore convellebatur & deiciebatur. Ergo mors in impii corpus, & animum quasi in hostium castra, & in Tabernaculum ducis inimici convolabit, instar Imperatoris fortissimi: Tabernaculum convellet, atque deficiet, & animum in Tabernaculo corporis commorantem, captivum deducet in *regionem terrorum* & ita illud verbum, *Calcandi*, à præsentis radice, est incedere, aut deambulare cum pompa, aut cum peculiari alio affectu, gustu, & habitu, ut illud Psalm 67 25. *Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei tui, Regis mei, qui in sancto*, id est, viderunt qui spectare voluerunt, tuam arcam incedentem cum magna pompa & jubilatione, deductam ab universo populo, victoriam, & triumphum canente atque latante, vel, *tuos ingressus*, incesus, ovationes & triumphos conspicuos omnibus præbisti, nam *ingredi*, & *incedere*, *calcere*, aut *conculcare* vincentis & triumphantis est Habacuc. 3. 12. *Infremisti conculcabis terram*, (Pagninus & Regia, ex Hebr. *Incedes super terram*, vel, *alcabis*, Vatablus *De ambulas super populos*, quibus eras iratus. Eleganter Leo Tygurinus: *Incessisti in terram*) & in futuro obstuprabis, (proprie, *Tristurabis*, comminues) gentem: & illud etiam Dan undecimo quadragesimo tertio de Tyrannide Antichristi, per

Lybiam quoque & Aethiopiam transibit, videlicet victoris & triumphantis more incedet, percalcabit. propr. ex Hebræo. *Libas & Aethiopes in gressibus ejus*, Antichristi id est gradietur super illos: illi excipient gressus incesus. ejus: illos sibi subiciet & triumphabit. Non aliter profecto, *interitus*, & mors calcabit, super Mors vinipium: quæ cum tam terribilis sit, atque cum cens, instar savissimi Tyranni superatum, & triumphatum hominem proculcet, merito appellatur, *Rex terrorum*.

Neque vero solum triumphus, & victoria affertur verbo *calcandi*, sed præterea alacritas quædam, & robur animi adversus omnes hostes: nam insolentia semel adepta victoria insolentem efficere victorem solet, vel nihil deinceps formidantem. Observat Theodoretus quæstion. 11. in Josue, *Theodor*, Principes exercitus Israelitici calcatis quinque Regibus, quos bello vicerant, audaciores, & animosiores, deinde in acie constitisse. Id quod non obscure scribitur Josue 10. 22. *Præcepit Israelitæ Josue dicens: Aperite os spelunæ, & producite ad animosiores me quinque Reges, qui in ea latitant: & ait ad Principes exercitus, qui secum erant: Ite, & ponite pedes vestros super colla Regum istorum: qui cum pertraxissent, & subditorum colla pedibus calcarent, rursus ait ad eos: Nolite timere, ne paveatis: confortamini, & robusti estote. Sic enim facit Dominus cunctis hostibus vestris: adversus quos dimicabitis, quam etiam adversus communem adversarium alacritatem sumere nos volens dux noster Christus Jesus, *Ecce* (inquit) *dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimicorum vestrorum*. Quare quamvis Imperium Constantinopolitanum Romano posterius, Constantinopolitani-um Constantianorum multo quam apud Romanos antiquior, ut Imperatorum qui ex prisca illis sæculis haustus & repetitus esset: nam Imperator captum hostem, & humi distentum, in illius cervicem, & collum insultando, conculcabat. Atque sic Michaellem Balbum de Thoma exegisse læsæ Majestatis pœnas, scribit Georgius Cedrenus in historiarum compendio ducentesimo primo his verbis: *Thomam arreptum compedibus Imperatori tradiderunt. Is moritur, qui jam pridem Imperatoribus placuerat, receptusque consuetudine erat, primo omnium servans, porrectum in pavimento jacere jussit, cervicem ejus pedibus suis calcavit: tum pedibus, manibusque mutilatum, & asino impositum spectaculi loco per castra circumduci jussit, nihil aliud vociferantem, quam, Miserere mei, qui verus es Rex*.*

Quanta ergo (ut ad rem nostram revertamur) mortis audacia, quanta insolentia, quæ tot Regum cella calcavit: Quam jam illa timeat, quæ neminem adhuc reverita, humanam omnem potentiam atque superbiam, quasi potentissimus Rex omnia proculcat. Nihil profecto sibi vel ad tolerandum magis difficile vel ad accipiendum magis ignominiosum proposuit in illa imprecatione David quam hostis insolentiam, devictum proculcantis; *Persequatur* (inquit) *inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam in pulverem deducat*.

At inquis, hoc non potest efficere mors, quæ mortuum quidem, & jam terræ mandatum cadaver calcat tantum, non vivens adhuc nec vincens. Immo sane potius cum super cadaver, atque super vita functum hominem calcet mors, vitam, vitæque superbiam proculdubio conculcat & conterit, atque gloriam illius universam in pulverem deducit. Ad divitem igitur & opulentum aliquem impium, superbissimumve Tyrannum, quem mors & interitus sibi subiciant, illud transferendum est, quod quondam ad urbem Regiam Jerusalem, Ezechiel. 22 5. dictum est: *Triumphabunt de te sordida, & nobilis grandis interitus*. Id est, o civitas, nobilis tantum sordibus, & peccatis, quæ omnem suam nobilitatem eo contulit, ut esset nobilis, & famosa peccando. O civitas grandis interitus, nam magnitudinem suam, atque potentiam ad peccata & scelera patranda contulit: magnum propterea supplicium, & magnum cruciatum commerita. Similiter igitur, o vos sordida, & nobilis, opulenti, & grandi supplicio, ac morte acerbissima digni, triumphabit profecto de vobis Mors & interitus, cum omnium potentum, & sublimum colla calcaverit.

Sed illud non prætermittendum, quod septuaginta aliquanto longius revocarunt sententiam hanc ad bonorum proscriptionem, quæ à Rege irato, & indignante contra civem aliquem fieri solet.

11.
Variæ le-
ctionis
examen.
72

Conjugatio
hiphil
quomodo
exponenda.

Defensio &
laus vulgati.

* Harase
la muerte
sepulture-
ro del pe-
cardor, y
pisorale la
tierra de la
sepultura.
Morbus
carnifex.

15.
Calcere
vincentis
est.

Calcere, &
ingredi
quod
proprie.

Pagnin.
Regia.
Vatabl.
Tygur.

14.

Victoris
& audacia.

Constan-

tanorum
ritus.

Cedrenus.

15.

audacia &
insolentia
cantie.

Psal. 7. 4.

Divitum
improbo-
rum sup-
plicium, &
minæ.

16.

LXX.
Rex iratus
& pro-

scribens

civium

bona,

Nicetas.

Aquila.

divina

transit

Nicetas.

Mortis in-

exorabilis

imago Rex

iratus.

Matth. 18.

25. 34.

Quomodo

cum regi-

bus agen-

dum.

* Yd. si

fuisse sub-

dito haria

esto.

* No repa-

ces en co-

more trata

de palabra.

17.

Obj. dion-

vis solutio.

Nicetas.

Impii pro-

pter scelera

proscripti.

solet. Nam legunt, *Teneat eum necessitas causa Regali*. Quod Nicetas sic interpretatur: *Non solum impius ab inferis male mulabitur, sed etiam ab iis, qui dominantur in arumnas consicietur*. Illa enim videtur esse necessitas, vis potentior, qua homo prematur & constringatur. Affert præterea idem Scholiastes Aquilæ interpretationem significationem, *Incidit ei angustia*. Id est fortunatum spoliatio à Rege illi contingat. Sed quidem angustia, videtur non solum significare fortunatum spoliationem, sed gravius præterea aliquid, videlicet internecionem & vitæ, atque substantiæ ipsius, nec non existentia spoliatioem, quasi dicat inexistenciam. Nam *hyparxis* est substantia, existentia, vita. Quare Regem terrorum, ut est in Hebræo, aut Regem interitus, vel Regem interitum, ut est in Latino, sumpserunt Septuaginta pro Rege irato, & crudeli deserviente in inferum aliquem civem, & terrorem, ac minas mortis, imo & mortem ipsam inferente. Licet enim nunc non hominis, sed supplicium Dei inexorabile (ut Nicetas dixit) significetur, sed tamen hoc recte significatur in homine Rege, nam illo nihil est crudelius, præsertim si juris sui, & fisci Regalis paulo sit tenacior. Vide parabolam illam Matth. 18 de homine Rege, & servo nequiano: *iussit namque servum uxorem, & filios, & universa, quæ habebat, v. nudari, & tradi tortoribus, quo ad usque redderet universum debitum*. Ecclesiastes, qui, & ipse Rex erat Jerusalem, ac bene perspectum habebat Regum ingenium, monet neque minimum discedendum à verbis & præceptis Regum, neque coram illis quicquam indecore, aut festinanter, & temere agendum, ferenda etiam esse mala & indigna verba, quibus solent illi subditos accipere. * Ego (inquit) os Regis ob. rvo, & (tanquam, perinde, ac) præcepta furemanti DEI. Ne si. stines recedere à facie ejus neque permanes * (ne hæreas neque moreris, si te Rex malis verbis accipiat, patienter potius dissimula) in opere (Septuaginta ex Hebræo. Nestes in verbo) malo: quia omnia, quod voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquam potest, quare ita facis? Præclare adolescens ille è custodibus Darii Regis, præpositionem illam suam de Regis fortitudine persecutus est. 3. Esdr. 4. Ipse unus solus, si dixeris, Occidite: occidunt: dixerit, Remittite, remittunt: dixerit. Exterminare, exterminant: dixerit, Edificate, edificant: dixerit, Excidite, excidunt: dixerit, plantate, plantant: & omnis plebs, & virtutes eum ob audient, & super hoc ipse recumbit & dormit: Ergo recte præsentia, & vis mortis inexorabilis in Rege irato, & inexorabili representata est.

Sed illud tandem in hac lectione Septuaginta rogandum, quorsum adducta fuerit à Baldad hæc similitudo necessitatis, & proscriptionis causa regali, cum nihil tale acciderit Job? Respondet Nicetas: *Si humanam dicit anima diversitatem, ideo dicit, ut ea, quæ non Job contigerunt admiscens, ejus causa hæc eadem dicere minime videatur*. Vel secundo, quod divinam vindictam per causam regalem significaret. Vel tertio quod etiam simile supplicium aliquando contingant impio propter scelera. Non enim tantum proponunt amici Job supplicia, quæ ille pertulit, sed quæ impiis in universum solerent accidere.

XV. Habitent in tabernaculo illius Socii ejus. Qui non est; aspergatur in tabernaculo ejus sulphur.

1. Futurum cum optativo sape mutatum.
2. Sententia difficultas, & varia ex Hebræo lectio.
3. Diversitas interpretum, bestia habitatura in tabernaculo impii. Solitudo horrenda. Illustratus Isa.
4. Fæminina cum masculinis sape constructa.
5. Habitare quid. Defensio & illustratio Vulgati. Socii impiorum vermis.
6. Impiorum proprium non esse, sicut esse Dei. Explicatus Joan. in Apoc. & Moys.
7. Variæ interpretationes.
8. Diabolus cur dicatur non esse, variæ illius appellationes. Idololatra socii diaboli.
9. Homo verus quis, vera item Respu. Christianismus.

1. Modorum permutatio.

Habitent Illud initio præmonendum, has interpretationes in Hebræo exprimi per futu-

rum. *Habitabunt, aspergetur*, sed recte ab interprete reddi optanter; nam solent futurum, & optativum, aut imperativum frequenter aut confundi, aut permutari in Scripturis Psalm. 5. 22. *Lætentur*, (in Hebræo *latantur*, & sic consonant alia futura, quæ sequuntur) *omnes qui sperant in te: in æternum exultabunt*, (exultent) & *habitabis* (& habitabunt) *in eis*. Et præciter Numer. 21. 22. *Obsecro, ut transire mihi liceat*. Onkel, & Hebr. *Transibo per terram tuam*. Rursus Imperativum pro futuro, Genes. 20. 7. *Orabis pro te, & vires*, in Hebræo, *vive*. Plura simul exempla suppeditat ille locus Isai. 8. *congregamini* (congregabimini) *populi, & vincimini* (vincimini). Sic etiam quæ sequuntur *confortamini, & vincimini: in me confisum, & dissipabitur*. Ergo Latinus interpres aliquando retinet Hebraismum, ut vides apud Isaiam: aliquando verò (quod suo jure potest) dissolvit, & convertit Futurum in Optativum, aut Imperativum; ut hoc nostro loco. Et aliquando etiam, ut simul exponere doceat, partim retinet, & partim dissolvit, ut Psalm. 36. 3. *Inhabita terram* (pro, inhabitabis) & *pascers* (hic dissolvit quod in Hebræo est. *pascere*: *Hic pascere in divitiis ejus*. Ut vel hinc discas, quantum optimo, & fidelissimo debeas Interpretum in hoc tum aliis locis innumeris. Jam de ipsa sententia.

Habitatio socii ejus. Prima hujus sententiæ pars tam apud Hebræum & Græcum quam apud Latinum multa obscuritate impeditur: tum quod in Hebræo videtur supposito carere, quare interpres Latinus de suo cerebro videtur prompsisse illud, *Socius ejus*: tum quod verbum *habitandi*, fit fæminini generis.

Adde etiam secundam partem mutilam & imperfectam videri, sic enim ex verbo redditur: *fæmininabitur* (videlicet tanquam fæmina) *in tabernaculo ejus propter non est*: sic Regia: vel, *ex in non est*, sic Cajet. vel, *non existente in eo*: sic Pagninus, vel, *eo quod non sit ipsius*: sic Vatablus. Græci præterea tenebras adaugent, addentes noctem: *Habitu in tabernaculo ejus in nocte ejus*.

Ergo, ut à supposito incipiamus, diversi diversa supponunt: nam cum hic describatur impii post mortem supplicium, dicunt fore ut impio mortuo, & ejecto è propria domo, inhabitetur deinceps illius tabernaculum, & domus non ab alio, quam à timore & formidine. Ita Vatabl. post R. Levi, *timorem supplet*: *Habitabit in tentorio ejus timor*. Alii dicunt inhabitandum à fera aliqua, & bestia sanguinaria. Ita Aben Ezra. Est videlicet hoc peculiare supplicii & imprecationis genus, ubi de domo, urbe, aut ædificio aliquo deferendo agitur, nam solet in locis & ædificiis desertis horrida quædam vastitas habitare & formidanda solitudo conspici: infesta nimirum redduntur ferarum latibulis, horrenda ululatus, perstreptentia sibilis atque diris, & infaustis vocibus, ut constat Isai 13. 21. ubi prædicitur subversio Babylonis. *Requiescent ibi bestia & replebuntur domus eorum draconibus, & inhabitabunt ibi strutiones & pso saltabunt ibi, & respondebunt ibi ulula in adibus ejus, & syrenes in delubris voluptatis*. Et iterum de devastatione Idumæ, *Possidebunt illam Onocrotalus, & Eracius, & ibis, & corvus habitabunt in ea*.

Chaldaeus tamen, cum verbum sit fæminini generis subaudit uxorem, & legit, *Uxor ejus habitabit in tabernaculo non suo*. Non quod significare voluerit uxorem suam fore alterius viri scortum, ut quidam Interpres suspicatus est; sed quod hoc extrema indulgentiæ atque miseriæ sit, uxorem hominis quondam opulenti esse ancillam in aliena domo. Qua de re ipsa Jobi uxor deplorabat, & querebatur supra c. 2. apud Septuaginta: *Ege errans, & ancilla, locum ex loco, & domum è domo, expectans solem, quando occidet, ut requiescam ab arumnis & dolibus qui me nunc premunt*.

Theodotionis lectio suppositum facit, *interitus*; sic enim legit referente Niceta: *Habitabit in tabernaculo ejus cunctarum rerum interitus*. Alii denique intelligunt ipsum impium omni suo robore jam spoliatum, veluti miseriam, & imbecillam fæminam, habitaturum in alieno tabernaculo, quod proprio domicilio expulsus fuerit: atque hunc sensum elici ex Hebræo affirmat Nicetas, illumque amplificat his verbis: *Hebraus habet: Habitabit in tabernaculis non suis: dicitque aliquid amplius; hoc est, vagus in alienis commorabitur ædificiis*. Diversitas quidem harum interpretationum aliqua, sed summa consensio in assignanda

Regula & consuetudo Vulgati interpretis.

Hiæron. Vulgati fides & diligentia.

2. Sententiæ ex multis capitibus difficultas.

Verbum fæmininum, Regia. Pagnin. Cajetan. Vatabl. LXX.

3. Varia expositio de supposito hujus sententiæ.

R. Levi. Aben Ezra.

Locorum desertorum horror.

Isai. 34. 11.

Uxor viri opulenti in egestate jacens. Astonica.

Nicotat.

gravissima aliqua imprecatione, & supplicio impii. Atque hæc de aliorum aut interpretatione, aut lectione.

4. Quod verò ad Latinum nostrum interpretem attinet, diligenter ille, atque sapienter partes sententiæ singulas consideravit & ponderavit. Atque aliam etiam non minus gravem imprecationem his verbis contineri existimavit, primum enim prætermisit, aut potius neglexit illud genus fœmininum verbi, nam sæpe id mysterio caret, cum Scriptura non tam ad voces quam ad rem significatam respicere soleat. Cujus rei Hebræi grammatici multa exempla proferunt, in quibus nomina fœminina verbis aut principiis masculinis & è contrario nomina masculina verbis fœmininis junguntur; in quibus laboriosum, sæpe etiā inutile sit querere cum ipsis Hebræis mysterium aliquod. Vide Pagnin. l. 2. suarum instit. Ubi triginta octo exempla affert. Quinque alia supeditabit Camora l. 2. c. 6. in quibus prænomen non convenit genere cum suo verbo.

Verbum
fœmini-
num cum
nomine
masculino
conjunctum,

Pagnin.
Camora.

Illustratio
Vulgari.

שכנ

*Denne
vafa y bi-
vere en tra
ellos, como
quasquier
hi jo de
vezino,

*Dexo suan
agua casa,
vezinad.

*Al vezino
de pared en
medio.

Diligentia
Vulgari.

Ergo cum hoc loco genus illud fœmininum verbi prætereundum censuerit Interpres, suppositum, ipse, quod masculini generis esset non tam supplevit, quam deducendum putavit ex ipso verbo *Habitandi*, quod est *schacan*, quod, ut supra diximus, non tam significat *habitare*, quam commorari & cohabitare simul in vicinia cum aliis. Et ex adjunctis cognosci potest vis & proprietates verbi. Exod. 25. 8. * *Facient mihi Sanctuarium* (tabernaculum instar domus) & *habitabo* (cohabitando tanquam adhibitor, & vicinus) *in medio eorum* (sicut unusquisque de reliquo.) Sic etiam cum arca Dei transit ad Philisthæos, dictum est ab eadem radice, Psal. 77. 70.

* *Repulit tabernaculum isto, tabernaculum suum, ubi habitavit* (cohabitavit) *in* (inter cum) *hominibus*, (Thargum:) *in medio filiorum hominum*. Inde dicitur *Schacem, Habitator*, vel cohabitator, quod nos dicimus, *vizino*, y *morador*. Hoseæ 10. 5. *Vaccas Bethanem coluerunt habitatores Samaria, & vicinus* etiam vertitur. Exodi.

12. 4. * *Assumet vicinum suum, qui conjunctus est domui ejus, & Proximus aut proximum*, Deut. 1. 7. *Venite ad montem Amorrhæorum, & ad cetera, quæ ei proxima* (Chald. *loca vicina*) perinde itaque erit dicere *habitator*, ac si dicas, vicinus, proximus, socius, is præsertim, qui loci, & habitationis propinquitate conjunctus est. Ex verbo igitur *habitandi*, latitantem vicinum, aut socium produxit Interpres clavis verbis, dicens: *Habitent in tabernaculo illius socii ejus*. Et quod in Originali singulare erat, *habitet*, ipse, ut vim sententiæ adderet, plurale effecit, *Habitent socii*; & ut significaret impium non uni tantum socio, & vicino molestum, & odiosum esse, sed universis cupientibus illum ex tota vicinia expulsum, atque sibi maleum mali timentibus propter vicinum malum, tum etiam quod multi sint, qui ad impii domum & suppellectilem occupandam, cum primum ille expulsus fuerit, parati sint convolare: proptereaque sociis, atque vicinis universis pergratus accedat illius, aut interitus, aut exilium. Videri possum longior; sed nullus mihi pro illustrando Vulgato longus labor. Nunc jam quærendum, qui sint socii defuncti.

5. Sunt sane, qui per *socios* impii defuncti, & intelligi velint amicos, domesticos, & familiares. Ita D. Thomas & Dionys. quæ interpretatio omnino displicet Nicolao: nam quod amici & familiares defuncti maneant in domo pristina, luceantque suum patronum, ad defuncti honorem quemdam pertinet, non ad supplicium extremum, quod hic describitur. Quare ipse Nicolaus per *socios habitantes in tabernaculo impii*, accipit vermes, qui cadaveris socii sunt: Sed obijciamus nos quoque Nicolao, hoc non debet referri inter imprecationes & maledicta impiorum, cum ea sit communis mortalium fors, quorum *pater putredo est, mater, & soror vermes*. Ergo neque nobis placet Lyrantus. Placet quod de alienis hæredibus, & de vicinis inhiantibus in domum & suppellectilem defuncti diximus.

6. *Qui non est*. Variam hujus partis lectionem indicavimus nuper, cum integram sententiam ex Originali reddidimus. Sed tum illi, tum nostræ (non enim sunt valde diversæ) varii sensus subesse possunt: Primus, ut dicatur ipse impius *non esse*, id est, non amplius apparere in suo tabernaculo, ut qui subito sublatus de medio fuerit. Et

si juxta Hebræum prop. legas. *Lo*, tertium videlicet casum, cui ille articulus servit, erit idem sensus: *Non ei* amplius deserviet suum tabernaculum, ipse enim ædificavit domum, sed alius inolet hunc ipsum sensum elici ex Hebræo posse agnovit Nicetas, ut supra adduxit; & idem indicat Pagninus sua lectione. *Non existente in eo*. Estque communis Latinorum expositio. Divus Thom. Lyr. Dionys. in qua emphasin sane habet hæc circumloquutio mortis impii: *Qui non est*: significat enim ingentis superbiæ, & cumuli bonorum omnium, quibus exultabat & triumphabat, universalem interitum. Sic apud Joannem Apocalypsi 17. 8. videas bestiam illius (sive ea Antichristus, sive diabolus dum in hoc mundo potestatem exercet, sive impietatis dominatio intelligi debeat) interitum describi: *Bestia, quam vidisti, fuit, & non est, & ascensura est de abyssu, & in interitum ibit, & mirabuntur inhabitantes terram, videntes bestiam, quæ erat, & non est*. Simili comminatione comprimere nititur Ezechiel insignem superbiam Regis Tyri, 28. 19. *Nihili factus es, & non eris in perpetuum*. Quod in Hebræo fere eodem modo, quo in Apocalyp. habetur *Fuisti, & non tuusque in saculum*. Quidquid ergo fuerit homo, si homo fuit, & vita lapsus est, fuit, & non est. At supremus Deus solus habet immortalitatem, cujus divinitatis & æternitatis est illa circumloquutio. *Ego sum A, & principium & finis* (id est omnes numeros laculorum omnium comprehendendo, omnia tempora æternitate mea complector, & prætergredior. Nimirum *Regnum illius, est Regnum omnium sæculorum, & dominatio illius in generatione, & generationem; Qui est, & qui erat, & qui venturus est*: id est, qui erit. Nam sic habetur Exod. 3. 12. 13. quo Joanne proculdubio respexit; nam quod nos habemus, *Qui est, misit me ad vos*; ex Hebræo ad verbum legitur: *Promisit me ad vos*. Unde fluxit illud Dei nomen ineffabile à radice *Haijah*, quod non Esse, atque significat ipsum essendi principium, & radicem in Deo, ut plerique Theologi docent, de quo nomine, cum res, & tempus tulerint, dicemus plura. Nunc tantum; quam longe humana superbia à verissimo illo, primoque totius essendi principio absit, nam (ut scholarum verbis utar) contradictorie Deo opponitur, quæ est oppositionum maxima Deus, *qui est*; Homo impius præsertim, *qui non est*; Deus, *qui fuit, & Est*; *Erit*: Homo, Babylon, Tempus, *non erit amplius*.

Secundus sensus, ut negatio illa quæ in Originali est, *non ei*, aut *non propter eum*, significet merito impii domum transfiguram ad alienos, quod illam non suis sumptibus, sed alienis dispendiis ædificavit. Sic ut dicitur Jerem. 22. 13. *Va qui ædificat domum suam in injustitia, & cœnacula sua non in iudicio amicum suum opprimit frustra, & mercedem ejus non reddet ei*. In hac expositione sunt Vatablus Isid. Eugubin.

Tertius, ut, *Qui non est*, referatur ad socios, vel ad socium: nam hæc numerorum permutatio pluralis in singularem, aut contra, non est valde curanda; confundi enim negligique sæpe solent in Scripturis, præsertim cum illud verbum *Habitandi* in Hebræo sit in numero singulari, proptereaque illud, *Qui non est*, possit illi congrue respondere. *Socius* autem, *qui non est*, ille erit, qui defuncto nulla cognatione conjunctus est, nullaque necessitudine. Leo Tygurinus; *Habitabis in tabernaculo ejus nulla propinquitate attingens eum*. Hoc quoque Cajetano & nonnullis Hebraizantibus placet.

Quartus, ut, *Qui non est*, sit nomen, & periphrasis Diaboli; *socii* autem ejus sint Angeli Apostata: quod ad litteram hoc loco intelligi indicant Gregor. Philipp. Beda. Quorum sententiam breviter, æque ac graviter ipsis illorum verbis traditam adscribemus: *in mente impii* (inquit Gregor.) *Apostata Angeli per cogitationes nequissimas conversantur; ejus videlicet socii; qui idcirco jam non est, quia à summa essentia recessit, & quasi ad non esse tendit, ex quo semel ab eo, qui vere est, cecidit quia bene esse perdidit*. Philippus Diaboli eleganter; *Reste sive laqueus, pedica, sitis; sive decipula, fames; sive inedia, primogenia mors, interitus, & qui non est, Diaboli nominibus conveniunt, & cum sit nature sue proprietate subsistens, Deo non est, quia prevaricatione factus est alienus*. In suæ expositionis confirmationem adducit

Nicetas.
Pagninus
D. Thom.
& Latini.

Mortis impiorum periphrasis,

Mors ad nihilum cuncta redigens.

1. Tim. 6.
16.
Apoc. 1. 8.
Psal. 144.
13.

De nomen
Jehovan
יהוה

Quantum distet humana superbia à celsitate Divina.
Apoc. 10.
7. 14. 8.
18. 2. 21.

Secunda negationis expositio.

Varab.

Clar.

Steuch.

Tertius

sensus.

Numero-

rum fre-

quens per-

mutatio.

Tysur.

Cajetan.

8.

Diaboli pe-

riphrasis.

Greg. l. 14

cap. 11.

Philippus.

Beda.

8.

Diaboli pe-

riphrasis.

Greg. l. 14

cap. 11.

Philippus.

Beda.

8.

Diaboli pe-

riphrasis.

Idololatriæ cit Philippus in Esther. 14. 11. *Ne tradas Domine sceptrum his, qui non sunt.* Nimirum intelligit socios Diaboli, quod nomen haberent idololatræ, quod Diabolum in idolis colerent. Scio **Rom. 9. 25.** sane gentes Dæmonum venerationi addictas vocari à Paulo, *Non gentem*; & à Moysè, *Non populum.* Imo, & ab ipso Deo; *Voca* (inquit ad Hoseam) *Nomen ejus, Non populus meus.* Et ut Petrus ex Hosea refert; *Non populus.* Sive autem **1. Pet. 2. 10.** dicas, *Non populus, sive, Non populus Dei,* perinde est. Nam qui non est Dei, censetur non esse.

Sic sane August. lib. 19. de Civit. c. 21. Ostendit Rempublicam Romanam non fuisse Rempublicam; & in universum populum, qui non vincitur iustis legibus neque societur æqui, ac boni servandi communione, populum non esse. Similiter peccatorem hominem non esse hominem, aut, quod idem est, esse falsum, & non verum hominem. Idem autem est hominem verum hominem esse, ut Philosophi, definiunt. Nam cum res tandiu sint, quamdiu suæ illarum ideæ, quæ in Deo est verissime conformantur: si homo ab idea hominis, quæ in mente Divina est, discedit, à suo verissimo exemplari discedit: proptereaque nec homo est, neque est. Discedit autem à suo exemplari, qui à Deo recedit: nam scriptum est; *Creavit Deus hominem ad imaginem suam.* Hujusmodi sane verum hominem, qui respondeat imagini suæ, ad quam creatus est, decet Hilarius dici à Salomone *Virum fidelem.* Cui Proverb. 20. 6. ait, *Virum fidelem quis inveniet?* Quid enim (inquit) tam difficile, quam invenire, qui meminerit secundum imaginem & similitudinem Dei se esse factum, Atque ob id magnum quiddam est homo; hoc enim nomen, ubi in vitia ceciderit, amittit. Et eadem fere ratiocinandi forma Nyssenus de Christianismo Philothatur his fere verbis, ad Harmonium scribens; *Christianismus est imitatio Divina natura.* Probat autem sic Prima hominis fabricatio ad imitationem Dei similitudinis erat; & Christianismi professio est, ut homo reducat ad pristinam, & antiquam felicitatem. Igitur si antiquus homo Dei similis doerat, Christianismus Divina natura imitatio est. Is itaque nomen emittitur, qui Christi justitiam, veritatis & puritatis communionem, & societatem in sese non ostendat. Ergo (ut ad initium redeamus) Diabolus, qui est, & appellatur per excellentiam impius, merito etiam appellabitur, *Qui non est*, & illius Angeli, socii ejus, qui non est. Hi profecto habitant in tabernaculo impii. Quod quid aliud significat, quam quod à CHRISTO Domino dictum est de immundo spiritu, *Vadit, & assumit secum septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi?* Sic profecto habitant in tabernaculo impii socii ejus, qui non est. Utilis est quoque hæc interpretatio, arguta, & elegans. Sed prima illa simplex, & germana, & rei toti conveniens, atque ab Interprete Latino proculdubio cæteris præposita.

Dæmones habitantes in tabernaculo impii.
Luc. 11. 16.

Aspergatur in tabernaculo ejus Sulphur.

- 10 Sulphur in suppliciis junctum cum igne. Fulmina sulphurea. Ignis Sodomiticus.
- 11 Sulphur symbolum sterilitatis. Illustratus Moyses.
- 12 Animalia domestica odore sulphuris fugari.
- 13 Sulphureus fumus gebenna.
- 14 Tetræ odores in funere, in captivitate. Explicatus Ezechiel.
- 15 Funerum aromata. Prisci ritus spargendarum herbarum, & florum odoratorum.
- 16 In funere odores, flores cur adhiberi. Impiorum vita respondens dignum supplicium.
- 17 Sulphur in expiationibus, varii ritus Græcorum & Romanorum ab Aegyptiis.
- 18 Jobi tempore viguisse, quæ Græci, & Romani postea servarunt. Bitumen Aegyptiorum.

Quatuor priores aspergendi Sulphuris expositiones, totidem proprietates.

10. Sulphur, Divina vindicta.

NOvam quoque hanc imprecationem alii sic accipiunt, primo, ut Sulphur tantum significet Divinam ultionem à Deo constitutam. Sic

Catenæ auctor. Imprecatur igitur Baldad vindictam impii igne & sulphure: nam sulphur, cum ad supplicium refertur, jungitur cum igne, alit enim, & nutrit ignem. q. d. conflabit toto impii domus igne, ac sulphure cælitus immisso, sicut Sodoma & Gomorra, cum pluit Dominus à Domino Sulphur & ignem. Genes. 19. 24. & Chrysostomus sane scribens super id Psalm 106. *Pluit super peccatores laqueos ignis, & sulphur.* Chrysost. &c. ait, *ditionum translatione penam inevitabilem, supplicii profusionem ferendi facilitatem, & consumptricem vim voluisse ostendere.* Eleganter quoque Nazianzenus Orat. 40. cum de Igne, & de Lumine disputat, duplicem ignem distinguit; alterum purgantem, qui crassiorum, vitiosamque materiam absumit; Est (inquit) alter scelerum vindex, sive Sodomiticus ille, quem sulphure & procella permixtum Deus in peccatores omnes fundit. Ignis autem iste cum Sulphure mixtus, erit profecto ignis sulphureus, ut idem quoque Nazianzenus rursus interpretatur adversus Julian. Ignis autem sulphureus, nihil aliud, quam ignis fulmineus esse videtur, quo etiam tactæ illæ urbes conflagrant: Nam fulmina, Plin. 1. 35. (ut Plinius ait) fulgura quoque sulphuris odorem cap. 15. habent, ac Lux ipsa eorum sulphurea est. Quare Fulminum, cum Ignis & sulphur in Scriptura junguntur, fulmina & fulgura significantur, Psalm. 10. 6. ignis, phurca, & sulphur. & spiritus procellarum, pars calicis Ignis pro eorum. Id est, digno supplicio intereat, tempe fulmine. state sævissima, fulminibus, atque fulguribus. Ezechiel. 38. 22. contra Og, & Magog. Ignem, & sulphur pluit super eum, & super exercitum ejus. Sic nostrates quoque ad hunc exitialem ignem alludunt: cum Malum Ignem alicui imprecantur, *Mal suego lo quem.* Vel certe ignis & sulphur, ignem significant nunquam extinguendum. alitur enim ignis admixto sulphure. Quare & ignis ille quo perpetuo ardet Sodomitica tellus, sulphure nutritur. Unde dicitur à Juda Apostolo esse exemplum ignis æterni. Cujusmodi etiam est stagnum illud ignis & sulphuris, quod sæpe repetit in Apocalypsi Joannes. Ergo imprecabitur Baldad domui, familiæ, & rebus impii universis cœlestem ultionem, & perpetuum ignem, qui sit exemplum æterni illius inextinguibilis, atque etiam similem Sodomitici. Et quidem familiare est Scripturis Sodomiticum supplicium in exemplum divinæ justitiæ, & severitatis usurpare, non solum mentione expressa Sodomæ, ut Deuter. 25. 23. Isai. 13. 19. Jerem. 49. 18. Sed etiam cum solum Ignis & sulphuris meminit Psalm. 10. 6. Isai. 34. 9. Ezechiel. 38. 22. Apoc. 14. 19. 20.

Hæc prima exponendi ratio sicut per se sumpta lenis; & simplex videtur; ita conjuncta & comparata cum antecedentibus non valde hæret. Quomodo enim vult, ut tabernaculum impii à locis & vicinis ejus inhabitetur, si conflagrare illud exoptat?

Nicetas.

Ignis & sulphur quid designent. Nazianzenus. Duplex ignis.

Fulminum, lux sulphurea. Ignis pro fulmine.

Jud. in Ep. 7. Apoc. 19. 20. & 20. 10. & 21. Ignis, & supplicium Sodomiticum.

Rejicitur præcedens expositio.

Onkel.

77

3. Tertia expositio non coherens Animalculæ odore sulphuris fugantur. Vide Cal. lib. 4. c. 13. Stellione Prop. 3. 28.

Ergo alii secundum accipiunt sulphur pro symbolo sterilitatis. Vult itaque, ut impii domus, Sulphur ad & statio aspergatur sulphure, sale, ut omnino sterilitatem sterilecat, atque solitudine inhorrescat, & nulli habitatori idonea remaneat. Sic Deuter. 29. 23. *Dominus sulphure, & salis ardore comburans (terram illam) ita ut ultra non seratur, nec virens quippiam germinet;* Legendum enim est non *olis*, ut pleraque Biblia, sed *salis*, ut legunt Vaticana Sixti, & Onkelus, *sulphur, sal sugo & ardor.* Quare de eadem regione dictum est terram fructiferam (erat enim antea sicut Paradisus Domini) in *saluginem* (quæ exugit omnem terræ siccum, & pinguedinem) à (propter, præ) *Malitia inhabitantium in ea.* Huic interpretationi favet verbum *Aspergendi*, nam sicut hic dicitur *aspergendum sulphur*, dicitur ab eadem radice Judic. 9. 45. *Seminatum sal super civitatem.* Tum etiam ad eandem sterilitatem pertinere videtur, quod sequitur, *deorsum radices ejus si centur.* Sed hæc etiam expositio, sicut & præcedens, atque subsequens simili incommodo laborant.

Proxima itaque est expositio tertia, significati Impii domum futuram exitialem aliis habitatoribus: nam non solum homines, sed animalia etiam alia urbana, atque domestica tetro sulphuris odore fugantur & infecta animalcula, nec non formicæ intereunt; quorum bona pars in urbe, & intra privatas domos vivunt, ut de

*Stellione Salomon scripsit : Stellio manibus niti-
tur, & moratur in adibus Regis.*

4. *Philippus.* Quartum locum obtinet expositio Philippi, qui in hæc verba scribit, *nam de futuris sibi æternis, & magnis cruciatibus in hoc saculo aspergatur sulphur, ut fumum hic sentiat gehennarum.* Eleganter & argute; ut indicet quasi redundare & vomere ex illo inferorum stagno, pleno ignis & sulphuris, sulphureas scintillas ad tabernaculum impiorum. Nam non raro impii, dum hic vivunt, prælagunt animo suos cruciatus futuros, & olent sulphur, quo obruentur in stagno ardente. Olet hæc interpretatio quid allegoricum. Quærenda ergo alia, quæ & litteræ; & rei proximior videatur.

Impii præ-
sentientes
inferni cru-
ciatus.

Quinta, & Sexta expositio, Digressio ad priscos in Funeribus ritus, & usus unguentorum, florum, herbarum, suffimentorum.

1. *D. Thom.
Diony/.*

Periphras-
is luctus.
Lyrani.

Captivi in
pœdore
jacentes.

Thren. 4.5.

Ramus
graviter
oleos in
luctu Ado-
nidis.

*Hieron.
de Prado
auctoris
Doctus.*

Cajetan.

6. *Priscus fu-
nerum ri-
tus ungu-
entorum &
aromatum.*

Perinacis
& Severi
funera.

*Dio Hero-
dianus.*

Onuphr.

6. *Æneid.*

Quinto D. Thomas, quem Dionysius sequitur, existimabat hanc esse circumloquutionem luctus domesticorum in obitu patris familias, odores tetros, & fœtidos adhibentium signum mœroris, sicut etiam nigræ vestes fumantur à lugentibus. Sed præterquam quod luctus domesticorum (ut non male obicit Lyrani) potius pertinet ad honorem funeris, quam ad ignominiam impii, sed illum tamen lugendi & mœrendi morem gravibus odoribus adhibitis plane non invenio: nam quamvis apud Isaiam inter alia supplicia, & mœroris signa sic legamus. 3. 34. *Erit pro suavi odore fœtor: & pro zona funiculus, &c.* Tamen hæc non spectant ad luctum funeris, sed captivitatis: nam captivi, sive in vinculis, sive in locis aliis detineantur, semper tamen in pœdore & fœtore vivunt, & amplexantur fœcora. Præterea quamvis apud Ezechielem 8. 17. legamus post factam Adonidis mentionem, quem plangebant fœminæ, viros deinde idololatrias coargui; Et ecce (inquit) applicant tantum ad nates suas quem fœtidi, & gravis odoris fuisse Habræorum sententia est. Videbantur itaque hi luctui funebri tetrum odorem admiscuisse: sed hæc tamen conjectura infirma quoque est, nam viri isti Solem potius quam Ado idem adorabant. Atque præterea ramum illum adoratum, non fuisse fœtidum eleganter, atque sapienter ostendit Pater Hieronymus de Prado, Doctor meus, vir pusillus corpore, pietate, & religione magnus, sanctarum Scripturarum scientia, nostro sæculo nemini secundus. Cujus primam in Ezechielem commentariorum partem, quam ante mortem absolverat, diu exoptatam, & expectatam à sapientibus omnibus magna nunc utilitate habemus. Reliquo operis invidit mors; sed opitulatur etiam nunc diligentia, & labor Joannis Baptistæ de Villalpando socii quoque nostri. Cajetanus è contrario ad extremam funeris ignominiam refert, Affirmat enim Prisci moris fuisse, ut in domo & funere divitis aromata varia cremarentur. Ergo cum pro aromatibus succedit teterrimus sulphuris fœtor, ignominia est. Morem vero illum testantur sane non solum unguento præiosissima, quibus condiebantur, & unguebantur cadavera; sed etiam locus ille. 2 Paralipom. 16. 14. de morte Asa, *Posuerunt eum super lectum suum plenum aromatibus, & unguentis meretricis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia.* Similem ambitionem videre licet in funere Imperatoris Pertinacis & Severi, cum in funere consecrati sunt, id est, inter Divos relati, nam Dio, & Herodianus scribunt rogam pro more confectum ex ingentibus lignis in formam tabernaculi, quod opplebatur aridis fomitibus; Deinde vero aliud minusculum, in quod efferebatur lectus cadaveris, & aromata, atque suffimenta omnis generis, fructus, herbaque, & succos omnes odoratos acervatim effundebant. De qua re videndus Onuphris lib. 2. Fast. Erat sane solenne in rogam amici defuncti vel odores, vel cibos etiam conjicere. Quo illud Teucrorum pertinet in Miseni funere.

*Fit gemitus: cum membra toro desletæ reponunt,
Purpureasque super vestes, velamina nota.*

Conficiunt, pari ingenti subiere pheretra.

Triste ministerium, & subjectam, more parentum

*Aversis tenuere facem: congesta cremantur,
Thurea dona, dapes fuso crateris olivo.*

Statius quoque Epicedio in Glauciam;

*Quid ego exequias, & prodiga flammis
Dona loquar? mœsteque ardentia funera luxu?
Quid tibi purpureo tristis rogas aggere crevit;
Quod Cilicium flores quod munere graminis Indi.
Quodque Arabes, Phariique (palam est, vidique)
liquores.
Arsuram lavere comam.*

Stat. l. 1.
Syl.

Hunc ipsum sibi aromatum honorem præparavit Cleopatra; nam (ut Florus scribit) *Incauriorem nacta custodem; in Mausoleum se recepit maximo, ut solebat, induta cultu, in differio odoribus folio, juxta suum se collocavit Antonium, ad mortisque ad venas serpentibus, sic morte, quasi somno, soluta est.*

Florus l. 4.
Cleopatræ
mors.

Quid plura? Ducenta decem lectica referta odoribus, arserunt cum L. Sylla, quæ tamen etiam justæ magnitudinis imago thure & cinnamomo ingentis pressi formata una cum cadavere incensa fuit.

Plutarch.
in Sylla.

Adhibebantur vero odores propter graveolentiam vestriæ, cum cremebatur cadaver. Propterea etiam Varro scribit cupressum adhibitam ad funera, ne populi circumstantis corona offenderetur deusti cadaveris odore; cui incommodum odoribus, quos diximus, tum floribus, & frondibus odoratis sparsis aut super lectum cadaveris, aut super sepulchrum, occurrebatur melius. Sic Marcellus honorabat Anchisis sepulturam liliis & floribus;

7.
Cur odores
adhibiti in
funeribus.
Varro.

Manibus date lilia plenis:

*Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere.*

Virg. 6.
Æn.

Adhibebant etiam rosas, quarum usum post alia encomia, indicat Anacreon;

*Quid plura; nonne multis
Medicina certa morbis?
Defendit hæc sepultos;
Hæc temporis resistit.*

Flores &
Rosæ in
funeribus,
Anacreon
in hymno
de Rosa.

Myrtum etiam adhiberi in funeribus, scribit Plutarchus, Theophrastus verò Pothum florem subalbidum, atque eundem quoque innasce tumulis, tradit Plinius: Philostratus, Amaranthum. Et omni tandem florum frondiumque odoratarum genere, funera, atque sepulchra honorata testatur Sophocles, inducens Orestem ad Patris tumulum hæc ponentem, ut Chrysothemis refert Electra;

Plutarch.
in Aristid.
Theoph.
lib. 6. de
hist. plant.
Plin. l. 21.
cap. 10.

*Simul ac enim veni ad vetus bustum Patris,
& summo tibi tumulo recentis copiam
Lactis video, tumulumque per gyrum Patris
Omni coronatum genere florum.*

Sophocles
in Electra

Ergo his omnis generis floribus, frondibus, lignis odoratis rosis, Amarantho, myrto, eupressu, thure, cæterisque aromati opponere ex altera parte Sulphur: utraque separatim conjice in rogam: Illinc videbis pietatem & honorem extremum erga defunctum efflari; hinc vero omne dedecus, & ignominiam fumare; afficique impii cadaver extremo post mortem supplicio, quale illud est, *Erit pro suavi odore fœtor.* Opportune quidem: nam cum antea esset impius ex illorum grege qui lascivium in stratis suis, optimo unguento delibuti; postea in lecto, & tabernaculo illius aspergetur sulphur. Ergo justum est iniqui supplicium justo illo & consueto carere honore, & odore funebri: sicut & de Joram dicitur 2. Paral. 21. 19. *Mortuus est infirmitate pessima, non fecit ei populus secundum morem exequias, sicut fecerat majoribus suis.*

Isai. 3. 24.

Amos. 9.
46.

Impiorum
voluptati
respondens
supplicium.

Septima, & ultima expositio probatur, Sulphuris in Laustrationibus usus, ritus, religio multiplex. Digressio.

Septimo tandem illud videtur sicut coherens, ita verò similis, ut cum dixisset Baldad impii domum ab alieno habitatore occupandam; nunc quasi præcastigationem adhibeat, non prius inhabitandam, quam lustrata fuerit, & expiata ominosa illa habitatio; neque prius quam fuerit numen Divinum solenni aliquo ritu,

8.

Sulphur ad domos expiandas adhiberetur. Plinius lib. 35. cap. 15. sic scribens: *Sulphur habet in religionibus locum, ad expiandas suffitu domos.* Sic sane Homerus inducit Ulysses post cædem porcorum, atque impudicarum famularum, se se purgantem; & domum, perfecto munere lustrantem;

Hom. Od. 22. *Abluere hinc sædas properare manusque pedesque:*

*Mox ad Dulichium, perfecto munere, gressum
Contendunt pariter, qui sic affatur anilem
Nutricem; Huc mihi fer, anus ô charissima, sulphur.*

*Atque ignem, præsens tetri medicamen odoris:
Nam lustrare domos, laesosque adolere Penates
Ipse paro.*

Sulphur ad aliarum rerum expiationem. Et quamvis quidem in lustrationibus multa alia delusa adhiberet antiquitas, sed nihil perinde necessarium existimabat, quam *Sulphur*. Adhibebat videlicet ad quarumvis aliarum rerum expiationem, & purgationem carmina etiam magica, Ova, Tadam, aquam marinam, Asphaltum, Laurum, sed cum Sulphure. Amatorium illud est.

Ovid. l. 2. de Arte *Es veniat, qua lustret anus lectulumque focumque.*

Apul. l. 11. *Præferat & tremula Sulphur, & Ova manu.*

Navis antiqua expiatio, deditioque. Apuleius navim dedicatam Isidi, & à Sacerdote solenni ritu expiatam, scribit his verbis, ibidem *simulachris rite dispositis, navem faberrime fabricatam, picturis miris Aegyptiorum circumseptus variegatam, summus Sacerdos Tada lucida, & Ovo, & Sulphure, solennissimas preces de casto præfatus ore, quam purissime purificatam Dea nuncupavit, dedicavitque.* In re quoque rustica similiter solere fieri, scribit Columella lib. 8. c. 5. quod est, *De servandis & supponendis ovis.* Antequam (inquit) consternant ea, diligenter emundant, paleasque, quas lustrantur sunt, sulphure & bitumine, atque ardente perlustrant: & expiatis cubilibus insciant. Varia præterea loca, vestes & hominis caput, illa plusquam venefica, Sulphure purgat Cynthia:

Proper. lib. 4. *Dein quemcunque locum externa tetigere puella.*

Eleg. 9. *Sufficit, & pura limina tergit aqua.*

Amatoria expiatio. *Imperat, & rotas iterum mutare lacernas,
Terque meum tetigit sulphuris igne caput.*

Juven. Homines ipsos post visam umbram inferam, simili ratione purgari & lustrari meminit Juvenal. Satyra illa 2. quæ est de obscænis Poëtis;

*Quoties hinc talis ad illos
Umbra venit cuperent lustrari si qua darentur
Sulphura cum tadis, & si foret humida laurus.
Senis: Aëgonis juventutem Medea hoc veneficio reparat;*

Ovid. 7. Meta. *Bacchantum ritu, flagrantem circuit aras,
Multifidasque facies in fossa sanguinis atris
Tingit, & insectas geminis accendit in aris,
Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.*

Claudian. Pulchre Poeta Claudianus in sexto Honorii consulari, describit Alaricum se adversus Stiliconis potentiam, sed frustra lustrantem;

Lustratio præscorum adversus hostes. *In stante fugum Stilicone, tetendit,
Expetas horrens Aquilas comitatur euntem
Pallor, & atra Fames, & faucibus lividus ora
Luctus, & inferno stridentes agmine Morbi,
Sulphure caruleo, nigroque bitumine sumat,
Circum membra rotat doctus purganda Sacerdos*

*Rore pio spargens, & dira fugantibus herbis
Numina, Terrificumque Jovem, Triviamque precatus,
Trans caput aversus manibus, jaculatur in Austrum.*

Secum rapturas cantata piacula tadas.

Proclus Ex his jam videre licet Sulphuris suffitum in bonum accipi contra dira omnia, & tristes eventus, eamque superstitionem antiquitatis, ansam potuisse sumere ex ipsa Sulphuris, & Ignis natura; nam ut Proclus lib. de Sacrificiis, & Magia dixit; *Sacerdotes per mutuum rerum cognationem, compassionemque conducebant in unum; purificantes, cum oportebat, Sulphure, atque Asphalto, id est, bitumine, aqua aspergentes marina.* Purificat enim

Purganti-um rerum natura.

Sulphur quidem propter odoris acumen, aqua vero marina propter igneam portionem.

Sed Job (inquit) multo antiquior est his Romanorum; atque Græcorum Superstitionibus, Funeribus, Ritibus. Sane quidem. Sed cum hujusmodi consuetudinum nullum certum initium, nullumque certum auctorem invenio, conjectura mihi est, antiquissimas esse, itaque hunc Sulphuris in expiationibus usum Romanis, Græcisque priorem, ad Aegyptios, & prima illa sæcula referri oportere Cujus rei, atque nostræ illud ultimo testimonium addam quod ut Strabo lib. 16. scribit: *Aegyptii bitumine ad mortuorum condituras utuntur* Bituminis autem nomine intelligit profecto sulphur; loquitur enim de bitumine Sodomæ & Judææ, quod ex Possidonii sententia dicit, coagulari loto & aliis ejusmodi fætidis humoribus inspersis; vides igitur Aegyptios in re funebri usos sulphure. Quid ni igitur, & Arabes, atque Idumæos? atque non plura de sulphure, ne plus justo gravior sit illius tractatio

Quod vero videbatur ultimo loco edisserendum, quorsum, Sept. legerint, *Habitabit in tabernaculo suo in nocte sua*; mihi perobscura nox est. Forte quidem usi sunt paraphrasi, & amplificatione quadam exilii, & extremæ egestatis impii; Nam Nicetas testatur in aliis codicibus legi; *In corpore suo*, atque significare; *nihil præter suum ipsius corpus fore sibi reliquum.* Eandemque sententiam apud Theodotionem his verbis haberi, *Habitabit in tabernaculo ejus inopia.*

XVI. Deorsum radices ejus siccantur sursum autem atteratur messis ejus.

1. Futurum pro Imperativo. Radices qui allegorice. Arboris ad Impium translatio.
2. Atteri, & indurari in sacro sermone quid. Illustratus David. Quid Moyses.
3. Quid radix. Quid fructus. Omnia felicia in radice, & fructu. Explicatus Isaias. Quanta radicum altitudo.

Rem eandem repetit, & amplificat alia translatione arboris, cum qua impius, non semper florens, comparatur. Qui videbatur (inquit) firma radice, longe, lateque passis armis, florente coma, siccatur, proprie, siccabitur. Futurum cum imperativo permutatur sæpe. Exarescet impius radicitus. Græci per radices, securitatem intelligunt; Quod maxime firmum, & protectum ab injuriis cælestibus videbatur, exarescet; confuabit fulmine, nam hoc genus imprecationis ad ignem, aut fulmen respicit, quo tactæ arbores exarescunt, ut cap. 15. 30. dictum est ab eadem radice: *Ramos ejus arefaciet flamma*, similiter comminatur Malachias impiis; *Ecce dies veniet succensa, quasi caminus. & erunt omnes facientes impietatem stipula* (id est, quamvis virere videantur, siccabuntur) *& inflammabit eos dies veniens, qui non derelinquet eis radicem, & germen.* Intelligit etiam per radices occultiora & abstrusiora consilia; Spes in imo pectore recondita, quibus nitebatur impius, exurentur, ut nihil amplius viride, & florens proferre possit ut virefcere rursus, aut felicitatem recuperare minime possit; proferetur deinceps nihil ad spe, iem gratum neque ad utilitatem opportunum.

Quid si etiam, per radices (ut ad vim morbi exurentis, quo ardebat, & exarescebat Job, respiciat) intelligat hunc idum radicale, quo exacto & consumpto, interit homo, nec ullam deinde ramorum, & filiorum posteritatem producere potest? Est autem ariditas extremum malum radicibus, sicut & profluentes aquæ maxima lætitia. Vide infra, c. 28. 19. *Radix mea aperta est secus aquas.*

Sursum autem atteratur, Atteretur, proprie, succidetur, refecabitur. Verbum idem, quod in Ps. 89. 6. *Mane floreat, & transeat, vespere decidat* (Hieronymus, conteretur, prop. refecabitur, circumcidetur, id est omnino præcidetur (induratur) postquam induruerit exacto humore, qui molles facit herbas (& arefcant, Messis prop. germina, propagines, rami, palmites, denique id, quod ex arbore demeti, & decerpi solet. Intellige, vel filios

6. Romanorum, & Græcorum ritus manasse ab Aegyptiis.

Strabo. Aegyptii bitumine cadavera condunt.

Septuaginta paraphrasis.

Nicetas.

Theodotio.

1. Arboris rescentis cum impio translatio. Futuri cum imperativo permutatio. Radices quid. Periphrasis fulmine tactæ arboris.

Radices, recondita consilia.

Morbus exurens. Ariditas malum radicis.

3. Messis quid allegorice.

filios Job, qui jam videbantur matura seges, qui præcissi fuerant messoria mortis falce, vel cæpta, & desideria quæ in homine sunt, velut in arbore flores; Nihil (inquit) erit, quod impii in cæpta promoveri possit. Quare Deus decutiet ex infausta arbore florem, præcidet ramos, truncum quoque in frusta concidet, ac, ne ulla ex iniqua radice germinis spes relinqui possit, ipsas etiam radicum fibras exurit. Imprecatur utique infœlicia cuncta, sicut Isaias omnem felicitatem Iudæi regni Ezechia pollicetur. 4. Reg. 19. 30. *Quodcumque reliquum fuerit de domo Iudæ, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum*, ubi profectum, non solum quod vere fructus est, sed quod ex radice nascitur, ut in tritico calamus ipse, intelligi debet; dicunt enim, quanta est profunditas radicum, tantam esse & totius arboris, aut herbæ ascendenti altitudinem. Quod peculiariter de Æsculo scribit Plin. lib. 16. c. 31. ex auctoritate Virgilii. 2. Georgic.

Æsculiradix tantæ altitudinis, quantæ radicis.

Plinius, Virg.

Parens filiorum radicis.

Arboris felicitas.

Æsculus in primis, quæ quantum vertice ad auras ethereas, tantum radice in tartara tendit. Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres convellunt.

Et iterum Isai. 27. 7. *Qui ingrediuntur impetu ad Jacob* (Hieronym. ex Hebræo legit: *Qui egrediuntur de radice Jacob*, ad verbum, *veturis radicabit Jacob*. Noster autem per paraphrasim dixisse videtur, *filios Jacob à parente, tanquam à radice, impetu venire*, id est vehementer crescere, & pullulare) *Florebit, & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semina*, ita & radicem, & germinum, ac fructuum felicitatem significat, & contrario vero Baldad videtur inducere Deum male precantem iniquæ arbori, sicut postea ficulneæ Matt. 21. 19. *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum, & arefacta est continuo ficulnea*.

XVII. Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen ejus in plateis.

1. *Perire aliquid. Hebraismus. Illustrata varia loca.*
2. *Quid nomen. Quid vocari. Quid vocatus ex Hebræo & Græco. Illustratus Moyses, & Paulus, cur hic se commendat.*
3. *Memoria, & memoriale quid. Titulus Absolon. Filii parentum nomen, & memoria.*
4. *Platea quid. Quorsum instituta. Expositus locus Regum.*
5. *Funerum laudationes. Antiquorum Prisciritus, Egyptiorum, Græcorum, Romanorum.*

Continuata arboris translatio.

Nomen de celebritate famæ.

Los que en trauan en Cabillo por la fama que tenian de buen Racer, Onkel. LXX. Tygur.

Etiam Curse P. u. lus Romanis com. mendet.

Cujus arboris radices, & radicum fibra extirpata sunt, nulla potest esse memoria, nam non poterit inveniri amplius locus ejus. *Memoriam perire*, est nullam relinqui, aut esse memoriam. Hebrais. familiares Hebræis; *Perire diem*. Job. 1. v. 3. non esse diem, *Perire fugam*. Pf. 141. v. 5. non esse effugium, aut evadendi locum, *Ite perire*. Prov. 10. 28. nullam esse spem. Nec vero, inquit, apud superstites diuturna erit illius memoria, sed neque statim post mortem ullam habebit impius laudationem, aut supremum funeris honorem: nam *non celebrabitur nomen ejus*. Paraphrastice, sed sapienter redditum ab interprete, cum in fonte tantum sit: *Non nomen ei*, nam *nomen* in Scripturis, illam ipsam celebritatem, & famam in se continet. Num. 16. *Surrexerunt contra Moysen viri voceres synagoga, & qui tempore consilii per nomina vocabantur*, id est propter nomen celebre sapientiæ, & consilii. Quare ad verbum legitur ex Hebræo. *Principes concionis, viri nominis*. Onkelus; *Viri nominati*. Sept. *Senatores consilii, & viri nominati*. Sic etiam Num. 1. 15. *Hi nobilissimi Principes multitudinis*. Tygur. *Isti magni nominis erant in cætu*. Ad verbum: *Isti vocati in cætu* id est nominati, famosi, celebres (nam *vocari*, nominari est) Sept. *Hi vocati synagoga* & eleganter observat Scholia Græca vocem, *Epiclesi* significare etiam nobiles, ac similem multipliciter, & notionem esse in dictione Hebræa qua ratione Paulus, ut Evangelium Romanis gloriæ cupidis, ex prædicandis ignobilitate non fieret contemptibile, se commendat, quod sit, *vocatus Apostolus*, id est Apostolus ille nominatus, & celebris, & singulari quadam ratione præ cæteris Apostolis *segregatus*

in Evangelium Dei. Ergo quamvis in Hebræo & Græco tantum habeatur, *Nomen*, claritatis gratia recte additum est. *Non celebretur nomen ejus*.

Secunda autem hæc pars potest esse primæ expositio, ut *memoria*, sit memoriale, & honorificum nomen: Solet enim Scriptura hæc duo conjungere, *memoriale, & nomen* ut Exod. 3. 15. cum præcessisset nomen *Jehova*, subditur: *Hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione, & generationem*, id est, hoc est meum nomen memorandum, & frequenti apud mortales memoria ulurpandum, & Hoseæ 12. 5. *Domini* (Jehova, hoc, inquam, nomen) *memoriale ejus*, id est, hoc nomine, quod affert beneficentiam, Dei recordabuntur mortales, sic igitur hoc loco; *Peribit memoria & non celebrabitur nomen*, perinde est, ac si diceret: non relinquet ullum honorificum nomen, per quod illius recordentur posterii. Scio etiam, *memoriam & nomen*, ad filiorum posteritatem pertinere: nam filii paternum nomen retinent, & in memoriam revocant parentem, quamvis jam defunctum, ut 2. Reg. 18. v. 18. Cum Absalon erexit titulum. sive trophæum ex suo nomine, dixit; *Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei*. Proprie ex Hebræo: *Non est mihi filius qui conservet memoriam nominis mei*. Sic igitur utrumque potest cadere in præsentem locum, ut dicatur impius, & filiorum posteritate, & omni nominis memoria, & honore cariturus, ut illius jam defuncti nullum extare possit monumentum honorificum. Vide infra v. 19. n. 1.

In plateis, ad quas confluere solet frequens turba, & ubi variis de rebus miscentur colloquia: nunquam in conventibus incidet sermo de impio, ut qui omnino abierit ex memoria mortali. Polychronius lectio Symmachi; *Non erit nomen ejus in faciem forti*, hanc interpretationem adhibet; *Nec in amicorum, neque in alienorum versabitur memoria*. Eadem vere Augustini lectio: *August. Non sit nomen ei in facie platearum*, quod ipse explicat: *Tollatur de memoria populi*.

Sed quid, quod Septuaginta illud, in plateis, pro externa parte, aut extraneo honore accipiunt, & totam sententiam in contrarium sensum sub affirmatione convertunt; *Erit nomen ei super faciem extra*. Ambrosius vero sic legit: *Erit nomen ei, in faciem extraneo*. Certe quamvis contrarius sensus videatur, potius tamen est prioris amplificatio, ita ut non solum illius memoria nulla sit apud homines, sed ut quando incidat, accidat ingratiissima. Eleganter in hanc rem exponit Olympiodorus, *Nomen ejus usque adeo durum erit, & execrabile, ut quicumque illud auditurus est, solus nominis odio sit faciem aversurus à dicente*. Vides igitur quam varie accipiatur nomen *platea*. Certe in Hebræo est nomen *Chuts*, de quo c. 5. v. 10. disputavimus, & proprie id significat, quod extra privatas domos est, quicumque ille locus sit, sive via, aut platea, aut extra urbem campus, aut desertum. Neque vero hoc tantum loco, sed etiam 3. Reg. 20. 4. vertitur *Platea; Fac tibi plateas in Damasco*. Quo nomine non intelligo, id, quod Latini *platearum* nomine intelligere solent, videlicet viam latiore intra urbem, sed quemcunque locum, aut aream etiam extra urbem, in quam populus convenire solet, ut sunt fora rerum venalium ubi nundinae, & mercatus instituuntur. Permittebat igitur Benadab Rex Syriæ, *Plateas & nundinas in Damasco*, ex quibus Achab acciperet vectigalia sub nomine tributi. Quare per Metonymiam, *Platea* erit, hominum multitudo ex diversis partibus confluens, ubi de rebus novis instruuntur: nam eo dicuntur nundinas institutas fuisse, ut pagani, & villani ex pagis, & villis convenirent ad mercatum, & mercium quæstum, aut negotia quæque sua curanda. Tum etiam, ut scita atque consulta referrentur frequentiori populo, & leges promulgarentur, ut ex Rutilio scribit Macrobius. 1. Saturn. c. 16. Ergo dicit Baldad, qui ad plateas & nundinas conveniret, minime auditurum ab aliquo cive mortem impii, videlicet in rerum memorabilium numero à nemine reponendam.

Sed existimo sane, Latinum Interpretem hoc *platearum*, & celebritatis funebris nomine respicere voluisse, ad eam funerum consuetudinem, qua illustrium virorum laudet, ad ipsum cadaver, in publico urbis foro decantabantur, quod cum apud Romanos atque Græcos in usu fue-

3. Nomen cum memoria conjunctum quid designet.

Memoria, & nomen de filiis.

4. Polichronius.

August.

Illustrata lectio Septuag.

Olympiod.

Platea, nomen multiplex.

Platea apud sacros non idem quod apud Latinos.

Nundinarum institutio.

Macrobius.

5. Laudatio defuncti in ipso funere.

In Campo
Martio
Imperato-
rum de-
functorum
indigitatio
Dio
Herodian.
Onuphr.
Goltzius
Rosinus
Polybius.
Prisci fu-
nerum
ritus.

fuerit ipsi Romanis atque Græcis antiquius esse
centendum est. Tetigit rem hanc Philippus
Presbyter eleganter in plateis (inquit) atque in
portis Reges quondam & iudices residebant; & ideo aut
nec ibi laudem; & prædicabilem famam impius homo
integritatis, atque iustitia habeat, ubi Regum & poten-
tiorum nomen solet virtutum suarum merito celebrari.
Sic sane in foro, aut in Campo Martio imperato-
res post mortem laudabantur cremabantur, & in
Divos referebantur, quam rem nemo ex Roma-
narum rerum scriptoribus non luculenter testa-
tur, Dio præsertim & Herodianus, cum Augusti
Severi, & Pertinacis consecrationem scribunt.
Consecrationis hujus antiquos ritus diligenter
colligunt Onuphrus lib. 2. Fastorum, Hubertus
Goltzius, atque Joannes Rosinus l. 3. Antiq.
Rom. cap. 19. Sed in Rem nostram unus nobis
Polyb. lib. 6. satisfaciens, scribens, in hæc verba:
Si quando apud Romanos quispiam ex illustribus
viris ex hac vita discesserit: elato funere portatur
ad rostra, sic dicta in forum, & nunc stans conspi-
ciendus, & nunc obvolutus, neque raro universa plebe
circumstante rostra ascendit siquidem filius adultus
superst, ac præsens existat, sin vero alius quisquam
ex ipsius genere: ac demortui virtutes, & quæ in
vita præclara gesserit, de prædicat, & hinc accidit ut
multi admoveantur, & quæ gesta sunt inspiciant,
stantque non illi modo, qui operam illius fuerunt
consores, sed & exteriusque adeo compatiens, ut
casus ejusmodi non solum illis qui periclitantur
proprii: sed & populo videatur esse communis.
In eandem quoque rem idem paulo inferius.
Qui jam de sepeliendo mortuo concionatur, etiam de
aliis differere in ipis, idque primum de majore
natu, ex his qui præsentibus sunt, recensens, quid
quisque illorum consequutus sit, ac gesserit, unde sit,
ut frequenter bonorum virorum præconia virtute
acquisita renoventur, ac celebritas eorum, qui
honeste aliquid gesserunt, immortalis, & gloria
illarum, qui patri benefecerunt multis innotescat,
& ad posteros propagetur. Sed firmiter erit, ut
& antiquius, Egyptiorum testimonium quod
de Regum quoque funere refertur à Diodoro
Siculo lib. 2. cap. 3. quæ de Regum institutione,
moribus, vita, & funere est, nam postquam per
septuaginta dies populi luctum describit, de
reliquo sic scribit; Hoc tempore, quæ pompam funeris
spectant, præparatis, postrema die corpus in arca conditum
ante sepulchrum aditum ponunt, ibi breviarium in vita à
Rege gestorum, de more recitant, volentique facultas
datur defectum accusandi: adstant Sacerdotes mortui
recte facta laudantes. Populus is permagnus est, qui
exequias circumstant; applaudis veris laudibus: in re-
liquis magno reclamant tumultu: quo accidit, ut plures
Reges, repugnante multitudine, solito caruerint sepulchri
honore ac magnificentia. Is timor coegit Egypti Reges,
juste vivere, veritos futuram post mortem plebis iram
atque odium sempiternum. Hic jam videt Regum
justorum nomina celebrari in plateis, impiorum,
non solum nullis laudibus ornari: sed reclaman-
te populo ira incredibili, & odio sempiterno
excipi

Diodorus.

Ægyptio-
rum Re-
gum funus

XVIII. Expellet eum de luce in te- nebras, & de orbe transferet eum.

1. Sententia impersonalis acrior. Expellere quid, expli-
catus Moyses.
2. Lux & tenebra varie acceptæ.
3. Orbis, & terra pro peculiari aliqua regione. Illustratus
David, & Isaias. (Quid Moveri.)
4. Quid transferre in sacro sermone, & in Jer.

1. **E**xpellet. Sententia sine supposito, quare alii
supponunt dolores, aut calamitates. Vatab.
Marbi & afflictiones. Titel. & Dionys. Deum,
qui est auctor supplicii impiorum; is enim jubet
impium ligatis manibus & pedibus mitti in tenebras
exteriores, ubi erit fletus. Sed sententia elegan-
tior & significantior, si impersonaliter accipiat, ut
indicatur in Hebræo, in quo pluraliter legi-
tur, expellent, etiam in Græcorum Catena, expellant
aut extrudant, & in Sept. Complut. Secunda pars
pluraliter quoque legitur: De orbe transtulerunt
igitur expelles, idem est, quod expellatur, quod
verbum Delere, aut subvertere aliis locis redditur
Vulgato, est videlicet expellendo delere, &
penitus subvertere. Cujus vocis proprietates

Vatab.
Titelm.
Dionys.

חרב

exprimitur Deut. 9. 3. Deus tuus ipse transibit ante
te, ignis devorans, atque disperdat ante faciem tuam
velociter. Nam quamvis illa vox originalis hoc
loco non subsit, sed illius proprietates omnibus
aliis explicatur; nam est idem sensus Deut. 6. 19.
ubi in simili sententia est illud verbum, de quo
agimus; ut deleat (expelleret, & deleat expullos)
omnes inimicos tuos coram te.

De luce in tenebras. D. Gregor. & Thom. & 2.
communis Latinorum cum Niceta explicant de Gregor.
luce temporalis felicitatis, in miseras & ærum- D. Thom.
nas Philip. De luce temporaria in æternas tenebras. Nic. tas.
Simplicius, & commodius ad rem præsentem, & Philippi
ad significationem expellendi aut delendi, quod
de luce, ac splendore nominis, ac famæ in tenebras Verior
sempiternæ oblivionis. Forte etiam de tenebris expositio.
sepulchri: nam cum videatur hætenus descri- Tenebra
ptum, impii funus, nunc videbatur reliquum, ut sepulchri.
jam cadaveris cineres in obscuro & abscondito
loco repositi, perpetuis oblivionis tenebris obscu-
rarentur.

Et de orbe. Non solum de sua patria, & nativo 3.
solo delebitur illius memoria, sed etiam de uni-
verso orbe: nam nullibi gentium neque ipse,
neque ipsius memoria permittetur vivere, vox
proprie significat orbem habitabilem, terra autem
totam terræ massam, & globum; quare cum Orbis
terræ, aut terrarum, dicitur in Scripturis, non Orbis &
tam significat universum terræ ambitum, sed terra quo
potius habitationem, aut partem habitabilem differant.
terræ, ut indicatur, & exponitur Ps. 23. 1. Orbis
terrarum & id est, qui habitant in eo. Quare trans- Orbis ac
ferri de orbe, erit de memoria hominum, qui terram ceptio an-
habitabit, aboleri. Sed aliquando non pro uni- gusta.
versa terra habitabili, sed pro ea parte aut provin-
cia de qua sermo est, juxta sub eam materiam,
accipitur. Exemplum in promptu. Isai. 13. 17.
Visitabo super orbem (Regni Babylonici) mala. Isai. 14.
17. Qui posuit orbem, (id est Jerusalem, aut Regnum
Judaicum: loquitur enim de Rege Babylonis,
qui vastaverat Jerusalem) delertum & urbes ejus
destruxit. Quare hoc etiam loco cum dicitur im-
pius transferendus de orbe, intelligi poterit, de
suo Regno, de sua regione, provincia, & pa-
tria.

Transferet. Transferent, transferetur, proprie,
amovebitur, longius facient eum fugere, discedet
celeriter à mortalium conspectu. Sic ab eadem
radice Jer. 18. 2. Non erit, qui habitet in ea, ab homi-
ne usque ad pecus, & mori sunt (translati recesserunt,
fugerunt velociter) & abierunt.

XIX. Non erit semen ejus, neque proge- nies in populo suo; neque ullæ reli- quæ in regionibus suis.

1. Semen, & progenies de universa prosperitate Filii
parentum nomen. Illustratus David.
2. Parentis moribundi solatium affantes filii. Explicatus
Moyse.
3. Extremum spiritum excipiendi & claudendi oculos
ritus.
4. Reliquia, & relinquit in sacro sermone. Exilium im-
piorum.

Semen, Neque filius, Progenies, neque ex illius
semine nepotes, aut poster, qui illius nomen
& memoriam sustentant. In Hebræo, non
filius ei, non nepos, eademque originalia nomina
vertit Interpres, Isai. 14. 22. Germen, & progeniem. LXX.
Septuaginta autem expresse, quid damni ex
posteritate redundet in impium. Non erit cogno-
minatus in populo suo. Perinde est enim habere Filium, est
filium, atque suum nomen derelinquere. Quare nomen
quod Psal. 71. dicitur ante (Hieronymus ultra) parentis,
Solem permanet nomen ejus. In Hebræo proprie
est: Filiabitur nomen ejus. Multi filii nomen ejus
deducunt in omnes generationes: perpetuitas
Christiani nominis, & gloriæ Christi in multis Christi Jesu
filiis; vel ita celebra erunt Christi Domini gesta memoria,
& miracula, ac si singula opera essent filii, qui opera, &
sunt memoriale sui parentis: ergo propagabitur filii.
nomen ejus sapienter; itaque illuminarunt LXX.
Septuaginta, tum nostram, tum Hebræam lectio-
nem. Et quidem sapienter etiam Baldad hanc
imprecationem abolendæ posteritatis impii, illius
morti & funeri jam descripto adjungit: nam
efficit mortem acerbissimam. Sicut è contra-
rio moribundi parentis unicum est solatium,
filii

Gregor.
D. Thom.
Nic. tas.
Philippi

Verior
expositio.
Tenebra
sepulchri.

3.

Orbis &
terra quo
differant.

Orbis ac
ceptio an-
gusta.

4.

Moveri
quid.

1.

LXX.

Filius, est
parentis.

Christi Jesu
memoria,

LXX.

filiis superstitibus. In illis enim, & pater sapere, & vivere censetur. Disputat hac de re eleganter Origen. hom. 4. in Izech.

Propterea dictante natura, & sic exigentibus moribundis, adstant filii, ut in Jacob perspicitur Gen. 49. quod etiam ipsi filii Jacob servarunt, nam suos filios accersierunt jam moribundi, ut narratur in illo antiquissimo volumine, quod Testamentum duodecim Patriarcharum inscribitur. Cujus testimonio libenter utitur Origenes hom. 17. in Josue. Quamvis enim parentes semper dilexerint suos filios, sed in finem diligunt eos. Quod etiam quasi in solatium naturæ Deus largiebatur primis sæculis, ut nullus filius ante patrem moreretur, ut observavit Epiph. lib. 1. contra hæreses, tom. 1. sed potius parentes morientes viderent atque relinquerent filios successores: donec in supplicium idololatriæ Thare pater Abraham, qui dicitur fuisse auctor, & artifex fingendi idola, primus punitus est morte sui filii adhuc vivens. Unde (inquit Epiphanius) admiratione ducta Divina Scriptura adnotavit dicens; *Et mo tuus est Aram ante Thare patrem suum in terra nativitatis sue.* Idemque Epiphanius refert quorundam Hæresin, qui non aliam resurrectionem admittebant, quam eam, qua censebantur rursus vivere in ipsis filiis parentes mortui. Ergo oportet, acerbissimam existere mortem, cui nulla posteritatis, aut vitæ in suis filiis spes conceditur, & cui filii non adstant, qui pro extremo solatio extremum quoque osculum infigant moribundo parenti quali extremum illius halitum, & spiritum osculo & ore suo excepturi: quod munus Joseph, utpote charissimus, & suorum fratrum princeps parenti præstitit, ut Gen. 50. 1. dicitur: *Joseph ruit super faciem patris sui stans, & deosculans eum.* Similem Abascanti pietatem in conjugem Priscillam describit Statius lib. 5. sylvarum.

Hæc dicens, labens, sociosque amplectitur artus, Hærentemque animam non tristis in ore meriti Transulit, & chara pressit sua lumina dextra. Illud quoque rogar Deos Penelope scribens ad Ulyssæm & Thelemachus filius utriusque, parentis oculos clauderet.

Dii precor, hoc jubeant, ut euntibus ordine fatis. Ille meos oculos comprimat, ille suos.

Hoc quoque pro ingenti solatio promissum est à Deo Jacob proficiscenti in Ægyptum. *Joseph nonnet manus suas super oculos tuos.* id est, superstes erit tibi. Ergo infelicissimus impius, cui non filius, non nepos, non reliquæ ullæ propinquo- rum; qui morienti iusta persolvant.

Neque ulla reliqua. Indicat Nicetas, nomen reliquiarum ad facultates impii pertinere, quarum possessio ad alienos transibit. Sed melius abstractum pro concreto; nam vox originalis significat, residuum, reliquum, superstitem, nimirum eum, qui ex communi populo evadit, & ex communi clade relinquitur superstes. Quare verbum Originalis, *et d*, quod est relinqui aut remanere, aliquando commodè vertitur, *effugere*. Josue 10. 20. *et salvari*, ibidem verf. 22. aliquando vero Remanere, Jerem. 42. 17. *Nullus de eis remanebit, neque effugiet*, sed hoc ipso verbo Relinquendi, Threnor. 2. 22. *Non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & relinqueretur.* Vim ergo assequuti sunt Septuaginta vertentes; *Neque domus ejus salvata.* Ergo ait paternæ domus incendio posteritatem omnem conflagraturam.

In regionibus suis. In suis locis, domiciliis, habitationibus, ubicunque terrarum fuerint, insilient in illos ex paterno incendio funestæ & exitiales scintillæ. Dicere etiam possis ex vi vocis Originalis; in peregrinationibus suis, nam, *Gere*, peregrinari est, & habitare tanquam advenam, non tanquam indigenam. Exilium ergo, & miseram peregrinationem illis imprecatur Baldad.

XX. In die ejus stupebunt novissimi, & primos invadet horror.

- 1 Dies pro calamitoso. Cur dies extremus dicatur impiorum. Illustrati David & Jeremias, Mors de vita judicat.
- 2 Novissimi in sacro sermone qui dicantur, Quid post, aut postea. Tempus novissimum.
- 3 Varia expositio, Quid stupor, & stupere in sacro sermone. Pined. Tom. II.

4 Quid horror. Quid tenere. Impiorum supplicium horrendum.

In die. Extremi diei calamitas, cum impius diem suum obibit, erit ingentis admirationis & stuporis, non apud eos solum, qui suis oculis cernent, sed & apud eos qui postea auditione accipient. Dies, pro calamitoso & extremo; sicut & id Psal. 136. 7. *Memor esto Domine filiorum edom, in die Jerusalem*, videlicet ut par pari reddas, qui in devastatione Jerosolymitana gaudebant, & Psal. 36. 18. *Domini irridebit eum, quoniam prospicit, quod veniet dies ejus.* Die (inquam) per Antonomasiā; nam dies interitus impiorum est maxime insignis, utpote quem extrema calamitas reddat famosum & nigro notandum lapillo. Tum etiam ille dicetur *Dies ejus*, id est, illi debitus, & maxime proprius; nam ceteros, in quibus impius foeliciter vivit, commodatos habet, & quasi alienos, non proprios denique extremus dies est cuique maxime proprius ut qui de tota vita judicet, & qui etiam facultatem conferat ipsi homini quantumvis antea stulto & stupido ad Divinam comminationem, ut iam de universa sua vita vere judicare possit. sicut dicebat Jerem. c. 30. 23. *Eccet turbo Domini furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiescet: in novissimo dierum intelligetis ea.* Nam cum vel promissione præmii, vel comminatione supplicii mortalium vita contineatur, tunc de illis judicari integre potest, cum impleta videntur. Sic universa agricolæ vita, cogitationes, labores, ad novissimum messis tempus: Sic mercatoris curæ syngraphæ, pecuniæ vel persolvendæ, vel colligendæ ad nundinarum diem constitutum referuntur.

Novissimos autem Scriptura vocat eos, qui posterioribus sæculis vivent: novissimi & primi, non tam in superlativo gradu, quam cum comparatione accipi debent, priores & posteriores. Sic quod dicitur Isai. 9. 1. *Primo tempore allevata est terra Zabulon, novissime vero aggravata*; Nihil aliud significat quam prius & posterius, ex interpretatione Hieronymi. Quare vox etiam Originalis sæpe vertitur, post aut postea. Scio cum novissimum dicitur de tempore, aut die, ut dicantur dies novissimi, aut tempus novissimum, pressio- rem & regidorem significationem habere, ut aliquando dicemus *Primi* autem, id est priores commodius dicuntur, quam *prisci*, aut *ultimi*, quanquam sensus idem. illud etiam minus elegans, quod *primi*, juniores, novissimi autem, seniores illius sæculi appellantur. Tum etiam quod Philip. per *primos* proceres, per novissimos autem *impios* intelligit, minus quadrat, sicut & id, quod addit: *Novissimi homines, & primi Angeli, sancti quoque & peccatores non absurde intelliguntur.* Sed quidem neque ad litteram.

Stupebunt Septuag. Super eum gemuerunt ultimi. Aquila: *In die eorum discruciantur, qui post eum nati sunt*: Nostra lectio respondet Originali, quod proprie significat eum stuporem, qui ex re vultata & destructa concipi solet à prætereuntibus Jerem. 19. 8. *Omnis, qui transierit eam, ob stupefiet*, & cum ingens clades significatur, dicitur etiam esse inimicis ipsis incredibilis, & stupenda Lev. 16. 32. *Disperdam terram vestram, & obstupescunt super ea inimici vestri, cum habitatores illius fuerint.* Igitur significat Baldad tam di- ram futuram cladem impii, & universæ illius familiæ devastationem, ut posterioribus sæculis stupenda sit, & qui audierit, tinniant ambures ejus, non secus quam cum pulcherrimæ quondam alicujus urbis ruinæ, & miseranda vestigia conspiciuntur.

Primos autem horror invadet. Recte Septuag. Tenuis admiratio: nam aliis locis Interpres etiam Latinus vertit apprehenderi, obrinere; vehementer, firmiter illos capiet, corripiet, occupabit hor- ror, horripilatio timor, qualis concipi solet ex tempestate subito exorta, & ex turbine concitissimo, nam vox Originalis, vel tempestatem & turbinem significat (ut Complutenses existimarunt) vel certe cognationem habet cum altera voce, quæ illam commotionem & tempestatem assert. Ergo pro ella illa, & Divinæ indignationis turbo, quamvis ea, ut impij petat, in eoque conquiescat; sed tamen omnes, qui oculis suis cernent, sibi timebunt, & discedent longe à

Dies de calamitoso,

Antonomasia,

Dies mortis curdica-

hominis,

Mors uni- versæ vitæ examini,

2.

Novissimi

dicti per

compara-

tionem

priorum,

Hieron.

אחר

Varia le-

ctio.

Regia.

Pagnin.

LXX.

Aquila.

שם

3.

LXX.

Aquila.

שם

Ingentis

cladis cir-

cum locu-

tio.

Jerem. 19

3.

4.

LXX.

אחר

Complu-

tent in

שער

שער

Jerem. 30. *tabernaculo hominis impii, ne illi supplicii participes sint.*

Num. 18.

26.

XXI. Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus ejus, qui ignorat Deum.

1. *Tabernaculi varia interpretatio. Impiorum exitus, vehemens reſentia.*

2. *Vera ſententiæ interpretatio, Finis cujuſcunque rei de tota re affirmatur. Explicatus locus Regum, & Eccleſiaſta.*

3. *Particula illativa, aliquando varie reddita, aut omiſſa. Vulgati diligentia & ſapientia.*

1. Epiphonema Tabernaculum pro hæreditate. Cajet.

Philip.

Reticentia cum acrimonia.

Pſ. 35. 13.

Theodor. Dydimus.

Ambroſ.

De

Germanior expositio. *En esto viene a parar la casa del malo. Ex fine considerandum quid res sit. De homi-

Epiphonema totius orationis. *Tabernacula* autem Græci accipiunt pro hæreditate, suppellectile, & loco in quem possidendum hæres ingreditur: *Earum* (inquiunt) *rerum cernunt impii hæreditatem*. Paulo secus Cajet. ait enim labores, & supplicium, vocari *tabernaculum*, & *locum* impiorum, propterea quod, sicut nemo tabernaculo domo, aut loco aliquo carere potest, ita impius hæc supplicia non poterit effugere. Sed utrumque durius Philip. existimat nunc enarratis jam maledictionibus, assignari locum, ubi superbus & impius habitaturus sit; quem locum, utpote horribilem, & incredibilem cruciatuum, Baldad non describat verbis, sed tantum indicet quasi digito, & relinquat nobis contemplandum, ut aliquando David quasi digito, non verbis notavit locum, & barathrum, in quod tandem præcipitantur impii, *Ibi* (inquit) *cecidērunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec poterunt stare*. Inferno videlicet (interprete Theodoro, & Dydimus) quem nunc non nominat, quod nunc nobis occultus, & vix explicabilis ille locus sit & obscurus. Ambrosius ait illud adverbium *ibi*, aut tempus, aut locum denotare posse: & quidem conformiter ad vocem Hebræam, quæ aut *ibi*, *illic*, *illuc*, aut *tunc*, verti solet: ut Job 3. *Ibi* (tunc in morte impii cessaverunt a tumultu. Ergo iste est locus impii, iste illius dies, tunc enim, in novissimo die *ibis in ignem æternum*. Hæc enim sunt *tabernacula impii, & iste locus ejus*.

2. Sed lenis & facilis omnino sensus: Hic finis florentis quondam tabernaculi, & pulcherrimæ domus impii: Sic cum impio aget tandem Deus, cum ejus universa domo atque familia. Quare recte exponens, * *Hæc tabernacula*. Huc deveniunt tabernacula, & huc recidit impiorum florens status, illud enim dicitur esse res aliqua, non quod aliquamdiu est, sed in quod tandem desinit, ut 4. Reg. 9. 27. *Hæcne est illa Isebel?* id est, in hunc finem devenit? & illud Eccles. 12. 13. *Deum time, & mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo*: id est, ad hunc finem creatus est omnis homo, vel, ut referatur ad sequentia,

ibi de extremo judicio sermo est; *Deum time*, quoniam tandem deveniet homo judicandus de mandatorum observatione ante supremi judicis tribunal; & illud est homo, quod in judicio ultimo erit, ut enim ait Sap. Eccl. 3. n. 7. *Justum & impium judicabit Dominus. & tempus omnis rei tunc erit*, q. d. tunc incipiet esse homo quod enim ante judicii diem esse videtur, vix est: nam de homine secundum ultimi diei judicium, judicandum est.

Qui ignorat Deum. Verbis enim *confitentur se nosse Deum, factis negant*. Cognitio hæc, quæ impio negatur, est practica quædam Sapientia, quæ in divino cultu consistit, in pietate, & religione: practica, tum etiam in gustu quodam, & quasi sapore atque sensu Divinæ bonitatis: nam hæc omnia claudere videtur vox *cognoscendi Eudagh*, & quamvis idem sit sensus quidem ignorandi, aut cognoscendi, sed in Hebræo & Græco est; *non novit Deum*, ut indicetur impii perversa voluntas rebellis lumini: cum enim cognoscere, & quasi sensu ipso, & experimento percipere, & videre Deum in suis operibus posset, cum *non longe sit ab unoquoque nostrum*. Sed tamen ipse non agnoscit, non sentit, non videt, avertit sensum suum, & avertit oculos suos, *ne videat cælum*.

In fine capitis illud tantum addendum pro coronide totius orationis Baldad, initio huius ultimæ sententiæ, esse in Hebræo particulam *At*, quæ interprete Latino redditur *Ego*, à Cajetano *Tantum*, à Leone Hebræo in versione Tygurina, *Duntaxat*, unde colligit Cajetanus vel ex hac particula aperuisse Baldad suam mentem: videlicet temporalibus suppliciis non nisi impios duntaxat affici, justos vero omnino ab illis esse immunes, eundemque errorem Baldad Græci in Catena notarunt, & quidem quamvis ita de mente Baldad, ut ex ejus oratione elicitur, existimare aliquis posset, quod tamen ad vim & significationem illius particulæ attinet, à quibusdam censetur esse particula expletiva, & addi ornatus gratia; sic illam omnino neglexerunt Sept. Ab aliis ita exponitur, ut cum initio sententiæ occurrit, sit particula adversativa aut affirmativa. Sed, veruntamen, Certe, Vere, at in medio sententiæ sit particula exclusivæ, tantum, duntaxat, &c. Sed eam regulam minime observat Latinus interpretes; nam aliquando illam facit exclusivam, licet sit initio sententiæ. Ut Lev. 21. v. 23. *Ita duntaxat, ut intravelum non ingrediatur*. In Hebræo incipit à particula *Ac*, & aliquando est in medio sententiæ, & non vertit per particulam exclusivam, sed per *Etiam*; ut Exod. 10. 17. *Dimitte peccatum meum etiam* (Ac) *hac vive*. Interpretes ergo, ut videt sententiam exigere, ita sapienter reddit, & nunc in fine totius orationis oportune adjecit particulam illativam *ergo*, quæ totam disputationem clauderet.

CAPUT PARAPHRASIS XVIII. CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATIO
rerum insigniorum, quæ
in commentariis fu-
sus explican-
tur.

1.
Respondens autem
Baldad Suhites dixit.

JOB gravissimis responsis, atque verissima vitæ, & innocentie defensione punctus plus æquo Baldad, minime æquus disputa- tor (non enim litigatorem tantum, sed judicem in sua se cau- la constituit) à tumultuosa atque maledica oratione exorsus, per contentionem illum aggreditur; atque in suos etiam amicos, qui non prius illi cessissent gestienti dicere, a ambitione quadam in- vehitur: in Jobum tamen præcipue, quem loquacitatis & insolent- iæ in hunc modum infimulat

Quousque tandem b tua ista garriendi impunitas sese jactabit? Nos scilicet verbosi, qui incredibili silentio easdem a te sæpe que- rimonas & responsiones cum tædio & contentione repetitas sus- ceperimus. Et quidem minime o Job, intelligere videris, quodnam sit nostræ disputationis caput; nam tota controversia posita est, non tam in restitutione tuarum facultatum, aut futuræ alicujus felicitatis, quam tibi polliceamur, quam in confirmanda & allè- renda suprema Divini Numinis Providentia, quæ justis bona, ma- lis mala rependit. Hoc si attendas, nec indigne tecum agi tam li- bere pronuntiabis; neque salutares nostras exhortationes tam le- viter respues

Illud non ferendum, quod extra modum insolescis: nam repu- tare nos videris ut muta pecora, & sine ratione jumenta, quibus neque insit ratiocinandi atque dicendi facultas, neque ullus re- spondendi locus concedi debeat: atque adeo non solum ut stupida, sed etiam ut immundæ & sordidæ pecudes a te contemnimur. * Ita a nobis tanquam a re polluta, oculos avertis: atque ad nostram ora- tionem ita nauseas, quasi ea sordidissima sit, & non nisi crassissi- mis imputissimis labiis a nobis pronuntiata: Tu vero ipse auditor purgatissimarum aurium, & delicatissimi palati, emunctissimæque naris homo es

Sed heus tu, o vir animæ tuæ perditor, vitæ tuæ discerptor & raptor, corporis tui sæve dilaniator, qui adversum te ipsum furore & amentia raperis, tecum mihi nunc res est, qui non tui animi compos si, sed potius ira & incandescencia intumescas. * Ita enim nunc tument tua verba, ita de tua vita & morte censes, & loque- ris, ac si mortalium omnium vel incolumitas, vel interitus ex te uno penderet: ac te è vivis abeunte, statim oporteret terram in- cultam & desertam relinqui. † Ita ne, te mortuo nemo supererit hoc terrarum domicilio dignus, qui iratum Numen, benignum, & placatum reddat mortalibus? * Ita ne, te subtrahente humores, nutabunt montes, dissiliant è suis sedibus saxa convulsa, ruet cœ- lum, aut vero quod tu irascaris adversus Divinam vindictam, tem- perabit sibi a tuo supplicio: eus: & illam, quam stabilivit, fixitque legem in impios animadvertendi, nunc abrogabit? d An Deus Opt. Max. qui velut firmissima rupes, in eo, quod semel statuit, fi- xus hæret, nunc unius tui causa de sua sententia, & decreto di- movebitur? scilicet & nos, qui in nostra sententia, & verissima de Divina providentia, & rerum humanarum constitutione, & ju- dicio immoti perstamus, tuis responsionibus commovebimur, & nutabimus? Jube etiam, si placet, ut pro tuo arbitrio, terra, quæ nunc incolitur inculta maneat: & montes alio convellantur.

Sed proh immortalem Deum! quanta hominis stultitia? aberrat nimirum impius vera sapientiæ destitutus luce, & crassissimis igno- rantie tenebris circumfusus, passim in suamet errantia dogmata, & falsos de providentia, & actionum humanarum præmio & sup- plicio, sensus impingit. Est enim illa falsæ doctrinæ perexigua & brevissima lux, quæ, vix dum apparet & illucet, omnino extingui- tur, & evanescit. Quid (inquam) doctrina impiorum? e sane quidquid lucet in oculis, quidquid splendet in fortuna, quidquid in vestibulis fulgurat, & conspicitur, quidquid denique in vita, & communis luci usura, luminum concupiscentiæ lenocinatur, brevi deerit, & extinguetur, atque in medio ipso ardore & studio improbe agendi deficiet sua felicitate lux impio, quem nunc im- pietas non sinit quiescere, sed perpetuo exagitat, & furere cogit. Levissima sane impiorum felicitas suo ipsa pondere concidit, imo potius sua levitate & vanitate puncto temporis evanescit, & dissi- patur: Lux vanissima, quæ seipsam extinguit, & velut cerea can- dela, quo plus lucet, plus se depascit & absumit. * Est enim adeo infirma, ut quamvis splendere videatur, nulla tamen illius ignis scintilla relinquenda sit; sed semel restinctæ impiorum felicitati sempiterna tenebrarum offundatur nox: postquam enim semel co- ruscaverit, nunquam deinceps procedet lux eorum.

Illud vero quidquid est vanissimi splendoris, intra impii domum atque tabernaculum sic continebitur, ut neque foras erumpere, neque ad posteritatem diffundi possit: quamvis enim domum ha- biturus sit aliquando florentem & opulentam, illam tamen inco- lumem & integram suis hæredibus relinquere non permittetur; neque illis cursu tradet lampada: imo obcuro & inglorios in ma- ximis calamitatum tenebris dimittet. Dignum sane supplicium patrefamilias indignissimo: nam cum debet ille sui familiaribus vitæ exemplo, & honestissimæ vitæ lumine præluere, omnibus videlicet qui in domo sunt, ipse tamen improbitatis suæ tenebras

a De auditoris & disputa- toris officio, tum etiam de contendendi & contradi- cendi studio pauca qua- dam utilia v. 1. n. 5. & v. 2. n. 2.

b Pluralis numerus ad personam singularem re- latus, ad Scripturarum intelligentiam, observa- tur. v. 2. n. 3.

c De epithetorum ratione, & usu in sacris Litteris ad Scripturarum intelligen- tiam, quadam v. 4. n. 1.

d Quod Deus dicatur Ru- pes in sacro sermone, & que hujus compellationis significatio, & vis. v. 4. n. 3.

e De Lucis significatione ad scripturarum intelli- gentiam, quam breviss- ima, ad quem impii exul- tant, utilia quadam v. 2. 3. 4.

4.
Qui perdis animam
tuam in furore tuo.
* Numquid propter
relinquetur terra,
* Et transferentur ru-
pes de loco suo?

5.
Nonne Lux impii ex-
tinguetur.

* Nec splendebit
flamma ignis ejus.

6.
Lux tenebrescet in
tabernaculo illius.

*f De Lucerna significatio-
ne in Sacris: & ut Rex si-
milis Lucerna sit, quadam
utilia, v. 6. n. 3. & 4. & de
Lucernarum in conviviis
latitia & usu, n. 5. & 6.*

*g Lucerna pro filiis & po-
steris apud prophanos, &
ut filiorum vitam luminis,
aut Lucerna accense no-
men designet, exquisita
quadam, n. 7.*

*h Que sint angustia, que
item latitudo via in sacro
sermone diligenter expli-
catur, v. 7. n. 2.*

*i De laquei & retis signi-
ficatione in sacris, & ut
vel ad penas, v. l. ad pec-
cata referantur, quadam
ad mores, v. 8. n. 2. & 3.*

in omnes transfundit, omnibusque adeo turpiter acta vitæ suæ dignissimam noctem ita obducit, ut etiam si per se illi egregii essent cives, certe venirent in oblivionem. * Sed quid minora alia lumina persequor, ac ea tantum, quæ cum aliis possunt esse impio communia? Certe illam singularem præ cæteris Regni præstantiam atque felicitatem inter alios maxime illustrem atque conspicuam penitus extinguere, atque opprimi necesse est, tanto superinjecto calamitatis pondere, ut rursus accendi aut renovari minime possit.

f Quid enim magis simile lucernæ quam Regni alicujus splendor, qui subministrato quasi ex subditorum obsequiis & facultatibus oleo fovetur & sustentatur? Hæc si impio Regi & Tyranno, Dei vindicta sic exigente, denegentur à subditis, in quanta illa nocte & caligine versabitur, supra cujus caput nuper Madema, ceu lucerna clarissima præfulgebat; Quale deinde gaudium impio esse poterit versanti in tenebris, cum vel maxima vel tota convivorum lætitia, aut in ipso lumine, aut non sine ingenti plurimarum lucernarum, & facium splendore constare possit? Perdet igitur, & auferet Deus de tabernaculo illius vocem gaudii, & lumen lucernæ, ut qui epulabatur quotidie splendide, deinceps in tenebris cogatur comedere, & in mœrore perpetuo conflictari. *g* Sed est illa in impiorum oculis longe clarissima, atque jucundissima lucernæ lux juxta ipsos splendens; filios dico, & familiæ, atque facultatis propagandæ spem, nam videntur profecto parentes sicut vitam, ita & lucem accendisse. Hæc quoque, quæ penes impios parentes lucerna est, extinguetur nullamque suæ domus, nominis, generis relinquent scintillam? Lucernam nullam, ex qua vivere & propagari lumen possit.

Post miserrimas vero tenebras istas fiet profecto, ut in maximas vitæ, rerumque omnium, atque negotiorum difficultates, atque discrimina adducantur, ut illius cor miserrimum mœrore, atque angustis constringatur, & undique difficultatibus & terroribus oppugnetur: *h* atque etiam ut vitæ suæ cursu & incepto, non solum erabescens avertatur, sed ita circumveniat discriminibus, ut hæreat omnino inops consilii, semper desiderans, nunquam adipiscens latitudinem illam viæ felicissimam & expeditam iustorum semitam. * Videas igitur illos, qui fortes quondam, atque viribus firmi; gressus minime nutantes, multa fiducia ponebant in terra, multa suæ vitæ securitate, nihil, quod difficile aut prævum accidere posset, suspicantes, quod sua virtute, & viribus superare, & vincere non possent, multa pergenti alacritate, atque lætitia elatos, ad certum exitium jam devenisse. Sed nihil mirum, si tyrannica virtus, injuria, violentia, atque facultates etiam cum aliorum dispendio & damno comparatæ, iniquo possessori exitium infeliciissimum asciverint. * Ita suis ipse impiis consiliis, & suis conatibus amens, & devius ruet in miseranda præcipitia, & præsentissima discrimina; nunquam enim de alia via capienda consilium capiet, quam de illa cujus exitus exitium sit. Nunquam igitur, ut qui vere sit inops consilii, atque omnibus consiliis devius, & præceps, non aberrabit miser; atque superbiæ, & propriæ virtutis gressibus impulsus, eo concidet, ubi ceciderunt, qui operantur iniquitatem expulsi, & non potentes firmus consistere.

Neque vero solum ad arctum & angustum deducitur improbus, sed in arcto & angusto positus; *i* laqueo & reti implicatur, & constringitur, in quem ipse suis se gressibus, & consilio induit: inexplicabilia dico discrimina, & præterea omnia supplicia, quibus tanquam laqueis & impedimentis retardatus homo, à confectanda usque & obtinenda voluptate detinetur; & cum in dies singulos impœnitens, ipsis improbitatis pristinis sceleribus nova scelera accumulet, novos profecto laqueos atque funiculos intorquet suis ipse manibus, ex quibus deinde suorum suppliciorum retia necantur. Auget quoque supplicii gravitatem, quod per contemptum & ludibrium impio tyranno ea retia tenduntur, & parantur ab alio læviori & potentiori tyranno: ut sicut per contemptum venabatur, & capiebat pauperes, ita ipse velut imbecilla, & stulta animans, ab alio venatore capiatur. Tum etiam eodem ipse reti, quod pauperi capiendo, & per insidias occidendo, tetenderat (quod ingentis miseriæ est) capitur & irretitur, * Atque ita constringitur, ut vix ullus illi locus ad respirandum concedatur, detento videlicet angustissimis retiaculi plagis & maculis. Quod si se nitatur extricare, extrahet quidem pedem ex una macula, sed mox in aliam inseret; ut dum explicatur ex una, implicetur in alia; & inter nexus, & laqueos semper volutetur. Vivat hic interim ad monumentum felix; & garriat stultus; pedes profecto jam habet intra maculas retis inditos: constringi se nunc sentit, quoniam non est adductum rete; adducetur tamen paulo post in morte, tunc sentiet arctatos gressus, contenta vincula, detentos pedes, quibus ligatis, pariterque manibus, mitti jubebitur in tenebras extra domum convivii, & lucis.

Sed ut omnino evadendi spes omnis adimatur impio, laqueo, & reti sentiet se comprehendi & teneri fortissime, quasi strangulato pedum gutture: Pedis (inquam) sive potius extremæ vitæ patris; quæ quamvis vaga diu, & libera fuerit, tamen ad extremum (quod miserrimum est) vinculis & angustis concludetur. Quid enim illi proderit initia vitæ cum omni licentia & impunitate transegisse, si exitus in sempiterni carceris vinculis, & compedibus exigendus est? * Ibi jam tandem experietur non solum

* Et Lucerna, quæ su-
per ipsum est, exting-
guetur.

7.

Arctabuntur gressus,

* Virtutis illius.

* Et præcipitabit eum
consilium suum.

8.

Immisit enim in rete
pedes suos.

* Et in maculis ejus
ambulat.

9.

Tenebitur planta il-
lius laqueo.

* Et exardescet con-
tra eum sitis.

homines prædandi, & furandi cupidos in suas facultates avidissime involitare, bibendi, exorbendi, devorandi causa sitientes, & famelcentes: sed instar feræ comprehensæ laqueo, ipse etiam ardentissima siti, & bonorum omnium temporalium, quibus amplius frui non poterit corripitur, & quasi exercita lingua, & anhelu continenter ore, frustra, vel minimo animæ refrigerio inhiabit.

Quid, quod laquei & retiacula huiusmodi, præterquam quod molestissima sunt; abscondita præterea sunt, ut illorum discrimina agnolci ac prævideri vix possint, atque eo etiam graviores perniciem afferant, quo illius auctor occultior & ignotior est. *b* Sic, o Job, videntur illi tui hostes, prædonesque immanissimi; prius in suis cavernis, & cryptis, pro natura & indigentia vicinæ istius ardentissimæ regionis, latitantis, instar laqueorum & retiaculorum in terra delituisse, ut res tuas ex improvviso adorientes, nefarie diriperent. Sic quoque & tibi & mortali cuique suæ conditionis & fragilitatis oblito, ipsa sepulturæ fovea, & terra abscondita est mortis pedica, quam, cum ex ipso terræ, & pulveris conspectu, in quem revertemur, mortales omnes agnoscere liceret, sed tamen sui discriminis atque fragilitatis impius oblitos, quod per se obvium, tantum non cæco, clariissime patet, tanquam rem omnino obscuram valdeque reconditâ præterit & ignorat. * Ergo in decipulam incidit fallax ipse, misereque deceptus, ac nihil non incommodi atque detrimenti sustinet, quod ex ullo venandi aut irretiendi instrumento stultissimæ animantes solent accipere, * nam sicut illi, in ipsa semita, quam ingredi solent, componuntur à venatoribus laquei, ita in ipsa suæ vitæ, atque actionum semita, paratum est impio discrimen, interitusque decipula, qua impeditus atque detentus revocatur de media via suorum delideriorum, atque etiam in media via, in conspectu viatorum, id est, mortalium omnium, in exemplum severissimi supplicii, palam traducitur.

Ergo undique i territantibus & minantibus per circuitum periculis conturbabitur improbus, atque ita pedibus suis commovebitur, ut non solum titubet & vacillet, verum etiam cum in tenebris fugiat, passim offendere necesse sit, ac verum effugii tragemitem nunquam offendere. Quare & præsentis doloris mœrore, & futuri etiam nunquam finiendi formidine afficitur, penitusque conficitur: * cuius mali causam non in alium, quam in suos pedes, suæque vitæ improbitatem referre poterit, ut qui suis ipse pedibus in exitium, & rete sponte concesserit.

Sed illud præterea novum, ingensque supplicium, torquebitur namque memoria præteritæ felicitatis: recolens enim tempus illud, cum epulabatur quotidie splendide, ad summam postea egestatem reductus, & miserabili fame, tabeque confectus viribusque omnibus, & pristino robore exhaustis, effectusque totus ipse famis, atque famelicorum prædonum pabulum infœlicissime suavissimum; illa præterea fame cruciabitur, quæ ex desideriorum vanissimorum, atque concupiscentiæ æstu sit: nam cum semper famelcat, & desideret, nunquam assequetur vota, neque ventrem implebit. Parente autem misere famesciente, famescunt quoque filii, in quibus cum magna paterni roboris & spei pars posita sit, nihil bonæ spei reliquum parenti improbo fiet. * Atque sicut ex fame & inedia fieri solet gravissimus quidam costarum pendentium dolor, ita etiam post famem paratum est lateribus, & costis impii hominis durum supplicium, & improvisa calamitas, in quibus & dolor incredibilis sit, & vulnus non nisi lethale, quo etiam afficientur illi omnes, qui necessitudine & familiaritate improbos attingunt, assidue illorum latus claudentes.

Sic omnis pristinae dignitatis facie obscurata & immutata, immutabitur quoque ad inlignem deformitatem ipsa impii hominis forma, & facies pristina atque illius bene curata, & renidentis cuticulæ nitor prorsus extinguetur; & quasi Principi Erebi, atque lethi Præfecto demandabitur cura impium cruciandi, ita sane morbos gravissimos illi infliget, atque lethalem etiam quo indies contabescat, animi mœrorem: inferetque tandem mortem quandam acerbitate, cruciatu, doloris sensu, præ cæteris omnibus moriendi rationibus, inlignem. Neque vero ad senectam permittetur, etiam infelix pervenire: nam cum ex peccato generetur mors, & prioribus sceleribus in prima, & florente ætate perpetratis, primogenita quædam, & vicens robore, & acerbitate mors respondere videatur, certe impio florenti adhuc & viribus pollenti mors accidet primogenita, quæ momento illum devoret, & superbiæ, atque adversus Numen insolentiæ meritissimas pœnas repetat; omnesque deinde vires & * brachia ipsa confringat, & arefaciat pristini roboris, & audaciæ vigore, & virore emarcescente. Filios quoque, qui parentum brachia, & rami, atque totius familiæ fulcra esse videntur, omnino perdat.

Sic sane impii tabernaculum revulsis clavis, & ruptis funiculis, quibus continebatur, prorsus corruet, filius, inquam, atque familiaribus, aut ablatis, aut dissolutis; amissis etiam opibus, quæ ad domum sustentandam necessariæ sunt. Quare nulla deinde spes reliqua erit impio nulla fiducia fulciendæ domus, nihil in quo pedem figere & consistere firmus possit. Sed illud quoque miserrimum, cum impio laboranti morbo gravissimo omnis sustinendi tabernaculi sui corporis, & recuperandæ valetudinis spes adimitur. Est nimirum humanum corpus tabernaculum, tentorio temporario militari, aut pastoritio perfimile, quod ad brevissimum tempus componitur, & erigitur: nam dum sumus in corpore, & peregrinamur à Dei parentis nostri domo, & à civibus Sanctorum & domesticis DEI. Rupto igitur, &

b Quod laquei in sacro sermone hostes designent, & quare, opportuna quædam ad Scripturarum intelligentiam, v. 10. n. 2.

i Terroris, & formidinis nomina de præsentibus malis in sacra Scriptura dici, accurate tractatur, num. 2.

a Tabernaculi diligens consideratio, & cum humano corpore comparatio, a n. 2. usque ad 7. v. 1. a. peculiari explicata.

^{10.}
Abscondita est in terra pedica ejus.

* Et decipula illius.

* juxta semitam.

^{11.}
Undique terrebunt eum formidines.

* Et involvent eum pedes ejus.

^{12.}
Attenuetur fame robur ejus.

* Et inedia invadat costas illius.

^{13.}
Devoret pulchritudinem guttis ejus.

* Et consumat brachia illius primogenita mors.

^{14.}
Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus.

* & calcet super illum quasi Rex interitus.

15.
Habitent in tabernaculo illius socii ejus.

* qui non est.

* Aspergatur in tabernaculo illius sulphur.

16.
Deorsum radices ejus siccentur : & sursum atteratur messis ejus.

17.
Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen ejus in plateis.

18.
Expellet eum de luce in tenebras :
* Et de orbe transferet eum.

19.
Non erit semen ejus, neque progenies in populis :
Neque ullæ reliquæ in regionibus suis.

convulso tabernaculo laxatis nervis, de ecto & prostrato homine, nihil boni amplius sibi reliquum esse, certo agnosceret. * Transferetur deinde regionem plenam formidine : & Rex terrorum maxime terribilis, atque formidandus, illum sibi penitus o subijciat, mors (inquam) mortisque terrores illum, antequam moriatur, penitus exanimabunt. Mors itaque Regina tenebrarum, & solitudinis ambulabit super impium, atque tum illius tum omnium, quæ ad illum pertinent, possessionem capiet per positionem pedum, liberamque habebit, & administrabit potestatem. Impium præterea sepultura mandatum, atque humum ipsam desuper injectam mors calce, & ligone bene comprimet. Atque utinam per manus morbi impium sibi traditum acerbis cruciatibus solum conficeret, victoris præterea, & triumphantis more superatum, & triumphatum hominem pessundabit, atque proculcabit, neminem namque reveretur mors, quæ calcandis Regum collis & cervicibus jam inde à primis sæculis assueta est, tanquam potentissimus aliquis p Rex, aut tanquam sævus aliquis, & inexorabilis Tyrannus, qui adversus cives irascitur, omnia illius bona, atque etiam vitam ipsam proscribit. Proh tantam mortis inexorabilis adversus improbum severitatem & impetum.

Neque vero melior futura erit impii defuncti memoria, domusve : nam illo ejecto è suo tabernaculo, q infestabitur profecto antiqua domus terriculamentis, feris noctivagis, morteque ipsa atque interitu. Habitant quoque in illius corpore tanquam in domo propria vermes, putredo, sordesque omnes. Cumque mala hæc omnia in illius tabernaculo habitura sint, altera pars impii adhuc viva, uxor ejus, inquam errabunda & vaga in aliena domo serviet. * Frequenter quoque ipse impius, dum vivet, exul, & miser, sub dioque pernocians, videbit domum suam incolis, & inhabitari à suis vicinis, quibus mirabiliter infensus erat, desiderantibus omnibus ut inde alio, sive vi & injuria, sive jure expelleretur, ampliusque non esset, neque extaret inter viventes, sed iusta supplicia reportaret ab Angelis apostatis, locisque illius, a qui non est, neque stetit in veritate, Diaboli (inquam) quem imitatus est homo improbus, non conservans veram hominis veri animam atque formam, quæ ad Dei similitudinem, & imitationem ab ipso illi collata est. * Ergo præterquam quod in illius domo sedem habebunt nequam spiritus, b aspergetur tota sulphure, videlicet inevitabili supplicio, & poena consumptrice, & conflagrabit igne, & sulphure cœlitus immisso, fulminibusque devastabitur. Et quid non mali sentiet si Deus ignem, & sulphur cœlitus pluat? Sterilescet profecto solum illud, & in salsuginem redigetur, exitialeque fiet cunctis animantibus. c Neque alia re celebris erit defuncti memoria, quam terris, fœtidisque odoribus, sparsis ad funeris honorem, pro floribus & aromatibus, quibus aliorum funera, & pheretra, ac rogi respergi, repletique solent. d Quod si sulphur, quo tabernaculum impii defuncti respergeretur, alicui commodo futurum esse debet, certe illius suffitu expiari poterit adversus tristes eventus, & infelicia omnia : quis enim in infelicem, & mali ominis habitationem, non adhibita prævia lustratione, tuto ingredi aut velit, aut possit?

Sic profecto fiet, ut omnis impiorum gloria, quæ instar pulcherrimæ arboris florebat, brevi radicitus exarescat, non secus, ac si fulmine tangeretur. e Quid ergo exarescentibus, combustisque radicibus, securitatis, consiliorum, spei, in imo pectore reconditæ, ad futuram felicitatem recuperandam esse poterit? Quid autem gloriæ remanebit, ubi rami in altum elati præcidentur, filii peribunt, cœpta consilia, conceptaque diu desideria, neque promovebuntur, neque proficient, sed infausta omnia accident universæ arbori, radicibus, ramis, germinibus, fructui? Etiam ipsæ radicum fibræ extirpabuntur, ne ulla illius memoria diutius conservari possit.

f Quare impio defuncto, nulla erit solennis laudatio, nullus supremus funeris honor, quippe qui nullum reliquit honorificum nomen, per quod posteri recordari illius cum jucunditate velint, neque posteritatem ullam filiorum, quæ parentis nomen, atque memoriam diuturnam efficiat, ac bene loquendi de defuncto materiam præbeant iis, qui in plateis ac foro residere solent, & de rebus tum præteritis colloquia miscere, tum de novis instrui. g Quod si quando illius nomen imprudens aliquis usurpaverit, reclamabit universus populus, atque ira incredibili & odio sempiterno illius memoriam excipiet.

Penitus igitur delebitur, excideturque illius nomen, sive id agente Dei vindicta, sive doloribus, & morbis incredibilibus ad interitum usque; extinguetur itaque non solum omnis felicitatis splendor, sed etiam omnis gloria nominis, & sempiternis malorum omnium, oblivionisque tenebris obruetur. * Neque vero qui in suo regno, natalique solo extinctus est, vivere permittetur, vel solo nomine tenus, in alieno, nam ex universi terrarum orbis finibus exturbabitur.

h Infelicissimo impio non filius, non nepos, non ullum germen propagove posterorum, qui morienti adstent, & mortis acerbissimam, & paterni nominis relicta memoria temperent, decedentique supremum vale dicant, oculos claudant, osculo exeuntem spiritum excipiant. Quid quod nullus erit hæres facultatum, eo quod ex universa illius posteritate, atque familia nemo relinqui, aut effugere poterit : nam paterno incendio conflagrabit familia, domusque universa, ubicumque tandem terrarum inveniri illos contingat.

Ergo

o De verbo habitus, & significatione calcandi, & de mortis inexorabilis sævitia, non pauca. n. 2. 4. 5. 6. 7.

p De Regis sævitia & potestate, nulla ad mores. v. 14. nu. 8.

q Inter impii supplicia illius domus terriculamentis & formidines frequenter in sacro sermone repetita. num. 3.

a Quod impius atque etiam Diabolus, dicantur non esse, tum etiam populus aliquis infidelis, non populus ad S. Script. intelligentiam & Doctrinam morum plura. num. 6. 8. 9.

b Quid ignis, & sulphur in divinis suppliciis significant, multa ad S. Script. intelligentiam. n. 1. 2.

c De antiquo funerum honore, floribus omnis generis suave olentibus adhibitis, & unguentis pretiosissimis ex sacris & prophanis. n. 67.

d De vi sulphuris ad locorum lustrationem apud præcos, non pauca n. 8.

e Quid per radices, quid per germina sive in maledictionibus, sive in benedictionibus accipiat sermo sacer. n. 14.

f Quod defuncti laudes publice celebrari solerent apud varias nationes. n. 2.

g Quid nomen in S. Script. significet, & ut cum memoria conjungi soleat, nonnihil utile. n. 2.

h Quod orbitas filiorum efficiat parentis mortem acerbissimam, & quod illi nomen parentis propagare soleant. n. 1. 2. 4.

Ergo in extremo illo, maximeque insigni, & celebri impiorum die, in quo de universa illorum felicitate recte judicari poterit, ut in quo illi rependenda sint totius vitæ merita, ingens devastatio pulcherrimæ quondam domus conspicietur ad cuius conspectum, mentionemque horribilis cladis, obstupescunt posterii. * Neque solum infimæ sortis homines sed etiam procères, & Principes universi; quamvis enim horribilis illa procella & Divinæ indignationis turbo in impii caput incumbat, at qui viderint oculis suis sibi timebunt, longiusque recedent, ne tanti supplicii participes esse cogantur.

Hæc igitur sors, hæc impiorum hæreditas: hoc velut tabernaculo excipientur, pulsi suis domibus hic præterea finis pulcherrimorum quondam tabernaculorum, & pulcherrimarum sedium: hæc recidit omnis impiorum gloria, * qui Deum neque agnoscunt neque vere agnoscere volunt: quippe quamvis verbis illum confiteantur, factis negant. Quare ut tandem orationem meam unica sententia claudam, ac meam sententiam claris verbis exponam, qui in Deum scelerati sunt his suppliciis excruciantur universi: à quibus illi omnes immunes sunt, qui sancte illum colunt. Vide igitur o JOB, quid sit apud te sceleris, qui incredibilibus suppliciis excruciaris.

20. In die ejus stupebunt novissimi.
* & primos invadec horror.

21. Hæc sunt ergo tabernacula impii:
* & iste locus ejus, qui ignorat Deum.

CAPUT XIX.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Quæ amici obloquuntur, & per contentionem sæpe inculcant, non nisi ab immiti, & contumelioso animo profecta esse, conqueritur Job: & quod in amicis desiderat solatium sua innocentia afflicta, in spe, & cogitatione futura Resurrectionis ipse ponit.

I. Respondens autem Job dixit.

1. Respondere late usurpatum. Job mysteria loquitur. Respondendi lenitas.
2. Particula, usquequo, varius usus, Præsens pro futuro. Illustratus David.
3. Affligere in sacro sermone, Verbum vehemens.
4. Quid Atterere. Explicatus Jeremias.
5. Quam vim habeant ad pungendum verba, & contumelia. Et quam difficultatem ad perferendum. Illustratus semel, & iterum Salomon.

DIXIMUS sæpe Verbum Responsiones, non semper afferre responsionem aliquam adhibitam adversariorum argumentis, & impugnationibus suæ innocentia. Hoc tamen loco affert fastidium, & defatigationem tum animi, tum aurium quotidianis convitiis, & importunissimis objectionibus. Diximus etiam non semel, responsum, non solum verbis, sed quacunque actione erga alium præstari posse. Ergo quidquid nunc dicat, quicquid agat post orationem Baldad, illi respondet.

Duo tamen hoc loco videtur observasse D Ambrosius. Primum, fuisse hoc responsum lepe; Ut suis (inquit) amicis pudorem inculceret. Secundum quod nuper dicebamus nunc potissimum Job loqui mysteria; & quidem loqui, non carnis gemitibus, & corporis infirmitatibus sed vocis spiritibus, quibus urgeret, non quibus cederet. Quare hoc responsum, quod ab animo minime perturbato proficisceretur, plenum erat spiritu, virtute, efficacia.

II. Usquequo affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus?

CUM ea omnia, quæ amici desiderabant de impiorum suppliciis, & interitu dicta vellent propter ipsum Job, merito is conqueritur, contumeliis & modis indignis secum agi, & singulis amicorum sententiis suam vitam, atque existimationem violari: & ut observat Nice- tas, ipsaque ostendunt verba non tantum ad Baldad, sed ad omnes tres amicos orationem dirigit.

Usquequo affligitis? Particula illa videtur exigere verbum futuri temporis, quemadmodum in Hebræo & Græco est; quamvis Septuaginta non solum jungunt cum verbo præsentis temporis. Pl. 12. 1. 2. 3. Usquequo Domine oblivisceris me in finem? usquequo avertis faciem tuam à me. Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem: Usquequo exaltabitur inimicus meus, &c. Unde cum quater repetatur illa particula usquequo, id est, quamdiu, usque ad quod tempus, bis jungitur cum futuro, bis cum præsentis, licet in Hebræo semper sit futurum. Ergo ubi cum præsentis fuerit, significare poterit, ejus rei, quam verbum significat, præsentiam quandam, & perpetuitatem indefessam ut hoc loco, usquequo affligitis? nunquam non affligitis; Nunc etiam affligendi studium non modo non intermittitis, verum etiam de novo instauratis, atque redintegratis. Præterea particula Ghad, est idem, quod Adhuc. Sic hoc loco, Adhuc affligitis.

Affligitis animam meam. Septuag. Molestiam facitis animæ meæ. Proprie ex Hebræo contristabit, dolore, mœstitia afficietis. Afferit enim laga, internam mœstitiam animi, atque dolorem, illum præsertim, qui ex contemptu quodam humiliatione, aut abiectione nascitur, atque ex severiore alterius increpatione, verbo aut opere. Quare Interpres aliis locis vertit, Contristare, Humiliare, Abicere. Thren. 3. 32. Si abiecit (affligit, Septuaginta, humiliavit) miseretur secundum multitudinem miserationum suarum. Sicut enim verbum miserendi omnem benevolentiam, & profusum favorem, gratiam, charitatem affert; ita verbum abiciendi, seu affligendi omnia his contraria. Ergo afflictio hæc, quam Job perferbat, plena erat contemptu, & contumelia; atque omnis commiserationis expertis; plena etiam dolore, & cruciatu animi. Præterea dixit, animam meam, animam, vitam me ipsam quasi non satis videatur vobis hic meus cruciatus corporis, animam præterea meam incredibiliter excitatis. Origenes in Catena, ad quandam animi lassitudinem & defatigationem refert. flaccidus (inquit) animo dicat, quousque, eff. in facietis animam meam, & veluti gravi pondere me verbis onerabitis?

Et atteritis me. Verbum vehemens: quamvis enim sæpe vertatur à Latino humiliare, contumere, sed quidem proprie est humiliare & opprimere contundendo, confringendo, consumendo, comminuendo, quemadmodum id quod pedibus comminuitur, & teritur, & ad minutissimas particulas redigitur. Ut Thren. 3. 34. ab hac radice; Ut contereret sub pedibus ejus omnes viros terre. Si ad Latinam proprietatem atterendi, & comminuendi respicias, dicere possis; * Attenua- * Adalgatis, & consumitis animi vires; tolerantia robur exilis reddit, & extenuatum. Septuaginta: destruit me. Scholiastes; Justas meas defensiones contrariis sermonibus labefactare nitimini, & hostium more, pro jaculis, verba mittitis, quibus animi robur infringatis. Sic igitur dicit se attenuatum & contusum sermonibus amicorum, & quod videbatur integrum à morbis, animam videlicet, atque

Usquequo particula futuri temporis.

31

32

Verbum affligendi vehemens. LXX. Interimientum orationis.

Origenes.

4.

Atterere verbum, acie.

* Adelgatis, y zaisme, y gaisme la pacencia. LXXX.

atque cor, nunc confici & comminui, quasi attritum durissimis sermonibus.

S. Sermonibus. Ingemiscit ad verba, qui ad tot
Acerbitas malorum verbera tacitus, & elinguis perstitit.
verborum Nihil (inquit Origenes) sic hominis attingit animum,
& contumeliarum. ut sermo durus. Dura verò omnia viam illam habent atterendi, & attenuandi: quare ad contumeliam & sermonem durum tanquam ad Lydium lapidem attrita patientia procatur & examinatur: nam sapienter (inquit Origenes) qui corporis cruciamenta toleravit, non passus est verba. Accinit
Ambros. Ambrosius, Nihil sic penetrat animam, sicut sermo
1. 2. de In. fucatus: nihil iterum sic mordet, ut durior sermo.
serpellat. Chrysostomus quoque homil. 15. in Matt. ait:
Job. Nescio quomodo omnibus pene rebus amarius solent
Chrysost. mordere maledicta, cum certe multis etiam ad laqueum convolarint, fama opprobria non ferentes. Et illud quidem observat in aliis Beatitudinibus, in fine dictum à Christo Domino: *Beati pauperes, Beati misericordes, &c.* Sed ad ipsos Apostolos sermonem dirigens, ait: *Beati estis, cum exprobraverint vobis & dixerint omne malum verbum adversum vos. Videlicet ostendens, ipsorum hoc esse præcipuum, super alios omnes; istud Doctorum esse proprium, & quod nisi quis illis, quas superius posuit, armatus fuerit virtutibus, ad hæc nequaquam prodire possit certamina.* Certe Paulus scribens ad Hebræos 10. 32. *Magnum certamen esse testatur, cum quis opprobriis spectaculum sit; id est, publice & cunctis spectantibus opprobriis appetitur.* Magnum autem certamen, vocat quod multum dicere ex proprietate vocis Græce possis, aut multiplex, quod ingens est exaggeratio contumeliæ, quasi cum multis hostibus confligat qui cum una contumelia depugnat: contumeliam enim perferre (ut Origenes dixit) magni est viri, Sara illa filia Raguelis quæ virago licet, sed vir tandem non erat, cum septem illius sponso interfecisset Cacadæmon Asmodæus, at nihil peculiare in luctu & mœrore fecisse dicitur; cum verò audiret improperium ab una ex ancillis, tribus diebus, & tribus noctibus non manducavit, neque bibit: sed in oratione persistens cum lacrymis deprecabatur Deum, ut ab isto improperio liberaret eam. In hanc rem à Sapiente dictum est: *Ferrum ferro excutitur, & homo excutit faciem amici sui.* Durus enim amici sermo, atterendo animum amici, & obtundendo aures, animi etiam sensum, atque dolorem acutiorem reddit, tum etiam audientis indignationem, & iram concitat & excutit, sicut scriptum est: *Sermo durus (proprie, sermo doloris, aut tristitiæ, Septuaginta tristis, Theodotio, molestus) suscitatur furor.* Vel, ut est in Hebræo, *Faciet ascendere furor.* Eleganter Tygurina, *Bilem movet.* Nimirum flammæ instar suscitatur audientis indignatio, si quis contumeliosis verbis, veluti foliis insufflet. Sed respondere possent amici Job; Ubi o amice, contumelia, ubi durus sermo? tantum te gravissimis atque modestissimis de Divina providentia, & impiorum supplicio sententiis & parabolis emollire conamur. Sane, sed parabolis vestris me (inquit Job) pungitis, atque dilaceratis: nam *Quomodo si spina nascatur in manu temulenti, sic parabola in manu stultorum.* Sicut enim spinosa temulenti manus, quem apprehendit (quamvis id amicitiae, & benevolentiae causa faciat) pungat & lædat, necesse est. Sic stultus cum parabolis importune usurpat, & accommodat iis, in quos non quadrant, illos lædit & quidquid nascatur, & germinet in illorum manu, aut ex illorum ore, nocivum est. Ille autem, & stultus, & temulentus non immerito appellari potest, qui immoderato aliquo affectu circumagitur, qualem amici adversum Job conceperant.

III. En decies confunditis me, & non erubescitis opprimentes me.

1. Denarii variae acceptiones. Pro numero indefinito ultra decem.
2. Multa de Denario numero ex sacris, atque prophanis. Explicatus Moyses & Salomon.
3. Confundere quid proprie. Job figura Christi.
4. Erubescere quid. Pro Morari, & cessare. Explicatus locus Judicum & David.
5. Opprimere quid proprie. Fides & laus Vulgati, Inconstantia aliorum Interpretum.

6. Correptione indecora, aut consumeliosa esto. Illustratus Ecclesiasticus.

EN decies. Numerum denarium accipi vult Cajetanus, ut verba ipsa sonant: quare ob-
servat quinquies tantum loquutos esse amicos Job, quinquies item respondisse Job. Propterea tum audiendo, tum etiam respondendo omnino vicibus se pudore affectum recenset. Haurire potuit hanc interpretandi rationem à D. Thoma, qui illam non obscure indicavit. Expli-
cavit postea, & aliquantulo auxit Hugo; sequutus est Dionysius. Et ipsas Jobi responsiones, vel quod laboriosæ sibi existerent, vel quod cum tædio & indignatione ab amicis susciperentur, ajunt redundasse in confusionem ipsius Job. Acutum hoc & laboriosum potius, quam solidum & simplex. Nam nemo sanè in numero debet ponere hanc ipsam responsionem, quam nunc exorditur Job, imò neque responsionem ullam. Quis enim acceptarum contumeliarum responsiones, & depulsiões à seipso factas appellat suas confusiones? Hoc cum videret Philip. computavit amicorum tantum accusationes, & has quidem solum quinquies, quare non posse illo denario numero simpliciter accepto intelligi: *Quid sit (inquit) quod ait, decies, requirendum est: cum Eliphaz & Baldad bis numero usque ad istum locum illi responderint; Sophar verò semel tantum.* Ergo quid in hoc loco magis germanum & simplex, aut magis clarum & verum, quam denarium numerum sumi pro indefinito, atque, quod perfectissimus numerus sit, denotare multitudinem? Plura congererem, si pluribus indigeret res clarissima. Invenies de perfectione denarii, & ut omnes in se numeros comprehendat, atque omnes numerorum differentias, plura apud Philonem libro de Congressu quaerenda eruditionis gratia, & de Decalogo. Nonnihil Origin. Homil. 13. in Levit. & in Josue. Certè denarius numerus, ut qui numerandi finis sit videtur maximus: nam cum ad decem pervenitur, ulterius non itur, sed iterum resumitur unitas, & denario adjungitur, &c. de quo in Fast. Ovid.

Semper ad usque decem numero crescente venitur, Ovid.

Principium spatia sumitur inde novis.

Et quidem eadem mensura, quæ gignit Denarium, omnes numeros quantumcunque maximos gignit. Ita ut & Centenarius, & Millenarius denarii quidam sint: nam sicut Denarius mensuratur uno duobus, &c. ita Centenarius mensuratur Denariis uno, duobus &c. Quid quod sicut Denarius hac multitudine, & velut infinitate gravidus est, ita, & decima quæque omnia gravitate quadam & magnitudine excellent: Ea enim Latini *Decumana* vocarunt, quæ excellentissima & amplissima in suo quæque genere essent. Certè Festus scribit: *Decumana ora, & Decumani fluctus dici, qui sunt magni; nam & ovum decimum majus nascitur, & fluctus decimus fieri maximus dicitur.* Quod & testatur Beda lib. de Constitutione mundi, & Ovidius:

Qui venit hinc fluctus fluctus supereminet omnes,

Posterior nono est, undecimoque prior.

Lucanus quoque lib. 4.

Hæc fatum, æcimus, dictum mirabile, fluctus, Invalida cum puppe levat.

Mirum igitur non est si decies pro magno numero usurpetur. Sed ex Scripturis pauca accipe. Apocal. 2. 10. *Habebitis tribulationem diebus decem.* Dñs decem (inquit Philippus) pro toto tempore nominavit. Idemque antea docuerat Origenes homil. 2. in Apocalyp. Postea Beda Deuter. 23. 3. *Ammonites & Moabites, etiam post decimam generationem, non intrabunt in ecclesiam Domini.* In Hebr. etiam generatione decima. Septuaginta, etiam usque ad decimam generationem. Id est, etiam post multas generationes imò nunquam intrabunt &c.

Sed objicies, numerum denarium indefinitè quidem debere hoc loco accipi, sed non pro majori numero ultra decem; sed pro minori, citra decem; nam disputationes amicorum, quibus se læsum & confusum dicit Job, quinquies tantum fuerunt: non erit igitur hoc loco Denarius multitudinis nota. Respondeo, non semel, sed sæpe in singulis disputationibus pudore & ignominia affectum fuisse Job. Sed esto quinquies tantum ipse injuriam & contumeliam accepit; sed notandum tamen est, nota multitudinis solere

1.

Denarii

variar si-

gnificatio-

nes.

Cajet.

D. Thom.

Hugo.

Dionys.

Philip.

2.

Denarius

pro nume-

ro indefi-

nito.

Philo.

Origenes.

Ovid.

Lucan.

1.

de Tristib.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

1.

Lucan.

Hyperbole. solere per Hyperbolen usurpari, ita ut *Decies*, significet etiam ultra decem plurima, quamvis res ipsa infra decem constiterit. Sic igitur Job *Decies*, id est, sæpe, ac diu, ac sine numero oppugnatum se, per Hyperbolen conqueritur; quamvis suæ vitæ ac morum impugnationes potissimæ quinque tantum fuerint. Quare illam regulam pro numeris tradit Philippus: *Sunt numeri, in quibus sola auctoritas perfectionis tenenda est, non autem ratio perscrutanda.* Quod autem *Decem* dicantur aliquando in Scriptura de numero minori, quam decem, uno aut altero exemplo ostendemus. Eccles. 7. 20.

Regula
Scripturæ
in numeris.
Decem
pro nume-
ro minori.

Sapientia confortavit sapientem super decem Principes civitatis. Videlicet, quod melius defendere & tueri possit civitatem sapiens, quam Principes omnes, quibus demandata est cura civitatis. (Et tamen in civitatibus Principes (ad eum enim mortem allusio fit) non denos sed septeno fuisse, scribit Josephus. Præterea Gen 32. 7. ait Jacob ad Laban: *Mutavi in recedem meam decem vicibus.* Quod tamen (ut statim explicat) bis tantum factum scribitur: *Si quando dixit: Variæ erunt mercedæ tuæ, pariebant omnes oves varios fauces.* Quando verò è contrario ait: *Alba quæque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt.* Scio Hieron. in Tradit. existimare sine ulla figura sermonis *decem* vicibus mutatam fuisse à Laban mercedem Jacob, idque potuisse contingere sex tantum annorum spatio; nam sicut Italia, ita & Mesopotamia.

Josephus.
An Laban
decem v-
cibus mi-
nuerit
mercedem
Jacob.
Hieron.

Virgilius
Georg.

Gen. 30.
43.

3.
307

Amicorum
studium in
dehone-
stando
Jobo.
1. Cor. 4.
14.

Isa. 3. 36.
LXX.

Compl.
Pagn.
Regia.
Varabl.

Patientiæ
præmium.

307

LXX.

Pagn.
Regia.

Nicetas.

Origenes.

pudoris lineas transiliat, coram factat maledictum. Et quidem notandum est, quod sicut confundere denotat molestiam, resistentiam & injuriam factam alteri, ita hoc verbum *erubescere*, ex sua proprietate videtur afferre eum pudorem, quo quis consternatur animo, & deterretur ab aliquo operafaciendo, & quasi rigescens moram facit & consistit. Sic videas hoc verbum conjungi cum tremore Jerem. 48. 1. *Confusa est fortis, & tremuit.* Et sic Exodi 32. 1. *Vidit n. populus, quod moram faceret Moyses, propriè ex Hebræo, iud. erubesceret.* Alii, quod confusionem faceret, id est, quod velut pudore aliquo retardaretur à veniendo. Et Judith. 5. 28. ** Cur moratur regredi currus eius?* propriè Cur erubescit. An victus est, ut pudore detineatur regredi. & Psal 31. 18. ** Erubescant impij, & delucantur in infernum,* id est, à me persequendo prohibeat illos pudor: pudore illos corripere, ut cessent jam aut certè viam illis vivendi præclude. Sic igitur ait Job: *Non erubescitis, non cessatis, nullus vos pudor cohibet: nam in me opprimendo iniquè cœpistis, iniquius nunc instatis.*

Opprimentes me. Vox, quam hoc tantum loco in hac usurpatione usurpavit Interpres. Neque verò alibi videtur occurrere, quam Isa. 3. 9 ubi ad impudentiam perfrictæ frontis refertur, si tamen descendit ab hac radice: ** Agnitio vultus eorum respondit (testimonium dat) eis.* Septuaginta, *Confusio vultus eorum.* Sed Hebræi ex opposito: nam Complutenses, *impudentia.* Rab. David, Kimhi, *durities facies.* Quare hoc etiam loco alii legunt, *Indurat, mihi;* Ca. etanus, *Audet in me.* Ausus affert temeritatem & impudentiam. Alii vertunt: ** Non pudet quod apparetis mihi,* id est, apertè adversamini, & coram obloquimini, vel apertè, denudatè, perfrictæque fronte coram me statis. Pagninus, *sublannatis;* Catenæ Græcæ Interpres Latinus, *Insultatis mihi;* Septuaginta Vaticanæ *Insultis, stis;* Vatabl. *alios mihi vos exhibetis.* Sed videtur confundere *Hacar* cum radice *Nacar*, quæ ab alienationem affert. Rab. Mardokai quamvis illam faciei impudentiam agnoscat, sed significationem verbi *Hacar* ait esse admirationem; quare vertit & legit: *Non erubuitis, obstupescitis mihi;* id est, *obstupescitis, & admiremini de me.* Quisque pro suo libito vertit, quod singulari huic convenire loco intellexit.

Quanta, Deus bone, aberratio & varietas cum avertunt oculos à luce Vulgatæ editionis? Et verò Hieronymus attendens ad loci exigentiam, eam significationem attribuit, quam res ipsa postulabat: nam *oppressionem* dixit, inanem illam verborum turbam, & profluentiam atque contumeliosam, & impudentem injuriarum repetitionem, qua obruere conabantur patientissimum Job, ad quam rem Septuaginta Complutenses proculdubio respexerunt legentes: *Non reverentes me, incumbitis mihi.* Ut quasi incumbens, & ruens verborum pondus opprimat & conterat imbecillum.

Sed illud paucis exponendum, quod ait Job, in ipsa ratione positum esse, ut virum probum & sobrium pudeat opprimere imbecillum, vel quoniam quæ contumeliis correptio & increpatio fit, vera correptio non est, sicut testatur Ecclesiasticus capite 10. 1. *Est correptio mendax in ira contumeliosi.* Quod Septuaginta dixerunt, *Est correptio indecora:* non solum quod contumeliæ indecoræ sint audienti & excipienti; sed indecoræ & pudendæ sint dicenti & corripienti. Secundò, quoniam fictæ amicitia verissimum indicium est convitium aut contumelia: nam neque gladius, neque os triste, est contra amicitia legem. *Exceptio convitio, & improprio, & superbiâ* Eccl. 2. 1. Quem autem non pudeat violatæ amicitia? Tertiò, quoniam iniquum est, & humanæ imbecillitati erubescendum, exprobrare homini quibustu similitè obnoxius sis, & quæ Dei occulto judicio decernuntur & immutantur, alicui manifestæ causæ velle tribuere. Rationem hanc exprimere voluerunt Septuaginta, qui locum hunc atque sequentem hac veluti paraphrasi illuminarunt: *Scitote tantum, quia Dominus fecit sic, loquimini contra me.* Augustini lectio, & Interpres Catenæ, *fecit mihi.* Sed res eadem clarius exprimitur ab ipso Job infra verf. 6. ubi luculentius tractabitur.

*** De que**
tiene em-
pachon, ni
verguenza
de boluer
a su casa?
*** Tengan**
em pachon,
de hazer,
lo que ha-
zen.

5.
Varia le-
ctio.

*** En la**
frente tra-
en escrito,
quien son.
Complut.
Regia.
Forster.

*** No teneis**
verguenza
de parecer,
delante de
mi con
vuestra
cata descu-
burra.

Pagnin.
Comitolus.
LXX.
R. Mardo-
kai.

הכר
נכר

Hieron.

Compl.

6.

LXX.

Comitolus.

IV. Nempe, etsi ignoravi, mecum erit ignorantia mea.

1. Ignorare ad opus relatum Illustratus David.
2. Aliquid cum aliquo esse. Hispanismus.
3. An Job aliquando fateatur se errasse. Concessio, & Confessio nihil nocitura, quæ figura.
4. Erigere se adversus aliquem, ad verba referri, & insolentiam.
5. Quid magnificatio oris. Lingua exerta, apertum os subsannantium.
6. Peccatum, opprobrium.

QUasi è re vestra sit. meam ignorantiam ante omnium oculos traducere ita quisque mihi injurias & contumelias imponit, & me erroris accusat, atque non de alio facinore quam de meo aut scelere aut errore canit triumphum. Nempe, etsi ignoravi, si quid erravi verbis, aut responsionibus, & meæ innocentia defensione, nihil vos læsi. Est hæc ignorantia non solum in verbis, sed etiam in opere, & quæ delictum & peccatum efficit. Sed cum Habacuc populi peccata deprecaretur per Messiam, cujus adventum ardentissime postulat, Orationem tunc, pro ignorantia. Atque etiam Psal. 18. 13. ubi Septuaginta legunt: Delicta quis innotuit? Hieronymus ex Hebræo transtulit, errores. Alii, ignorantias. Est videlicet ista ignorantia aut error velut practica quædam descriptio pravi operis, ut illud Proverb. 5. 20. ab hac ipsa radice: Quare se auceas fili mi ab aliena? proprie ex Hebr. Quare, erras aut hallucinaberis? sic igitur ait Job: esto error & meæ innocentia exultatio me seducat, & in peccatum conjiciat, &c. Hoc cum videret Græcæ Catenæ auctor, ignorantiam hanc non de verbis tantum sed ipso quoque opere accipiendam, ita eleganter explicuit: Istim (inquit) verbis concedo hypobesin, me præ se vixisse pravam verò vitam pravis etiam & falsis rationibus me nunc velle tuere, neque me velle ab errore discedere; an non decebat vos tot mala pati mihi homini, & verba qualiacunque facienti veniam tribueret? Sic igitur error quicumque fuerit iste meus error, aut antea vitæ pravitas, non nocebit vobis: Mecum erit, Prop. mecum morabitur, dormiet, manebit, pernoctabit, habitabit. Hæc omnia significat verbum Lun. ego referam, aut pœnam, aut præmium mei terroris: mecum, contra me. Quare quod dixit Gregorius ad proprietatem Latine, mecum erit, id est, pro me faciet, & mihi erit utilis ignorantia, quam scientia inflans. Sensus est accommodatus, & quæ sitis magis, quam proprius & simplex. Sicut & ille, quem assignat Dionysius, mecum erit, id est, Mecum ego humiliter illam considero. Vel deprecantur; mecum moretur, mecum pernoctet, non vagetur in ore & conventiculis aliorum. non proferatur in publicum sed vestra charitas operiat multitudinem meorum peccatorum. Audistis fortè verbum adversus me, commoridatur in vobis, fidenter, quod non vos distrumpet. Sit vobiscum, sit mecum non excitetis tragedias; Non audiat clamor vester foris. In alium sensum detorsit sententiam lectio Tygurina acutior sanè, quam textui Originali congruentior: Et enim si omnino erro, constat mihi ratio, quæ in errorem abduxit. Quare illud mecum, perinde erit. ac si dixisset, mecum est illius ratio, mecum est meæ assertionis rationem investigare, atque reddere; nostrates sic explicarent: Errare vobis videor; sit sanè ego me intelligo.

Sed illud quæstionem habet, an his verbis ingenuè fateatur Job, se aliquando errore, aut ignorantia peccasse? nam sic colligi ex hac sententia asserunt Philippus & Beda, & ex recentioribus Astunica. Favet his lectio Septuaginta, qui hanc texunt hujus loci paraphrasim: Esto unicus in veritate ego erravi, & apud me moratur error, loqui verba quæ non oportebat, & verba mea erant, & non in tempore. Sed quis non videat hæc ex concessione esse dicta, ut eleganter observavit Nicetas? est videlicet Concessio, ut Fabius ait, cum aliquid etiam iniquum videtur causa fiducia pati. Et conjungit cum ea figura, quæ apud eundem appellatur, confessio nihil nocitura. Firmus igitur semper fuit Job in suæ vitæ defensione, neque admisit erratum; sed nunc quasi ex hypothesi argutè argumentatur contra suos amicos: Caput nostræ controversiæ est, an ego sustineam tot mala, propter superioris vitæ

scelera. Quid quæso ad rem istam probandam facit, quod ego nunc multa & ardentè loquar, aut quod me vos verbosum & multiloquum per contumeliam appelletis. Esto, ita sit, & importunè loquutus multa fuerim, an ex eo rectè concludetis, me innocenter non vixisse? De vitio igitur aut errore sui sermonis nihil nunc affirmat, an verò postea culpam aliquam fateatur, & agnoscat, disputabimus accurate inferius, c. 24. v. 3.

V. At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis.

QUorsum igitur honori vestro gloriosum ducitis indignis me contumeliis vexare: & inde vos erigitis & extollitis, unde mihi omnem probitatis laudem eripere conamini? Erigimini, Prop. ingrandescitis, exaltamini. Septuaginta, super me magnificamini. Magnificatis super me supplantationem; erigitis calcaneum, ut me in stercore jacentem proculcetis. Cum vehementia intelligit Nicetas: In hominem in tantis arumis versantem, impetum facitis, ac propemodum pedibus eberentes insultatis. Non vos sanè in pulvere sedetis mecum, qui animo & verbis contra me erigimini. Fortè etiam erectio hæc & magnificatio ad superbiæ tumorem pertinet; extollimini, ac plevis & inflatis buccis adversus miserum & imbecillum debachamini. Sed verbum erigendi, & magnificandi ad verborum potissimum & contumeliarum insolentiam referri hoc loco, colligi ex illo potest Abdia 12. Non magnificabit in os tuum in die angustia. Cum Idumæa loquitur, hortaturque ne multa cum insolentia & irrisione loquatur cum viderit Jerusalem captam ab Assyriis & Babylonis. Nam mirum est, ut alienæ miseria & ærumnæ loquendi & subsannandi atque os dilatandi uberem materiam videntibus & felici ter agentibus offerant? subsannatio autem aliquando fit magnifico ore id est, dilatato atque hiantè diductis labiis nec non etiam exerta lingua. Sic sanè Gallus ille qui ad singulare certamen Romanum aliquem provocabat. cui torquem detraxit. T. Manlius. Describitur à Claudio Quadrigario in sua historia, referente Agellio l. 10. c. 13. Gallus (inquit) irridere cepit, atque linguam exertare. Ergo qui se amici, instar inimicorum, erigerent, & magnificarent os, nec non etiam linguam subsannando exercerent meritò conqueritur Job. Rem similem deplorabat Jeremias verbis prope eisdem, Thren. 1. 9. Vide Domine afflictionem meam, quoniam cretus est inimicus. Quod verò magnificatio hæc refertur ad exaggerationem erroris, ita quod levissima Jobi errata amici exaggerent, & amplificent, ut Vatablus vult, acutum potius est quam proprium & germanum ad intelligentiam Hebraismi.

Et arguitis, increpatis & corripitis, opprobriis, probose & contumeliose; non in spiritu lenitatis. opprobrium autem suum appellat Job, quod amici suis argumentationibus concludere conabantur, peccatorem esse, & propterea affligi à Deo. Non valde adstricta litteræ sed paulo laxior, non tamen inelegans paraphrasis Tygurina totius hujus sententiæ: Magnum quiddam in me oppugnando, efficere conamini, & per calamitatem meam, vestram intentionem fulcire.

VI. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo judicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit.

1. Miserorum pœna non est ab aliis prosequenda cum gaudio, & opprobrio, sed cum miseratione. Explicatus David, Salomon, Jerem.
2. Deus plerumque inæquales hominum sortes commutans, si quis gaudeat de calamitate proximi. Illustratus David, & Salomon. Divitum de Strina.
3. Verbum Scitote, aut Intelligite, minas habet. Explicatus Moyses, & David.
4. Affligere quid in sacro sermone, quid Pervertere.
5. Iniquitas Divini judicii quo pacto exponenda. Explicatus Jeremias. Deus affligens, sed non propter peccata, non judicans.

6. *Quid Flagellum, quid Cingere in sacro sermone. Deus Venator, & Obsessor, Res, & Daleth, in Hebraeo similes.*

1. **H**æc non est explicatio causæ sui status, sed potius comminatio intenta suis amicis, ut acute observarunt Origenes, & Nicetas. Idque constare potest ex Hebræo, ubi præcedens sententia sub conditione legitur cum particula *im* id est. Si; & cum præsentis sententia coniungitur: *Si magnificaveris super me, & argueris super me opprobrium meum, citate nunc, quod (Deus prop. Elohim) me afflixit.* Ergo ut suos amicos à contradicendi & vexandi contentione deterreat, proponit illis Deum iudicem suarum pœnarum, & calamitatis auctorem, qui quos ipse ærumnis afficit, vult ab aliis suscipi, non cum gaudio, sublatione & usu, sed blande, benigne, & cum misericordia. Enimvero Iudex, & Prætor publico, & constituto à se supplicio fontes afficit, non ut ceteri cives insolescant, & deteriores fiant, atque maledicentiores, & inhumaniores, sed ut, qui sceleris alicujus confessi sunt, formidine pœnæ resipiscant. Recte ergo Job, qui suis amicis sanctior esset, præcipit ex sua ipsius calamitate formidare, & submisso animo esse, non erigi, neque extolli; quasi suo exemplo iudex per præconem omnibus ita denunciaret. *In civitate, in qua invocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes.* Huc pertinet illud Isaia 32.13. Postquam dixit: *Obstupescite opulentes, conturbamini confitebuntur, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes.* Huc pertinet illud

Isaia 32.13. Postquam dixit: *Obstupescite opulentes, conturbamini confitebuntur, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes.* Huc pertinet illud

Isaia 32.13. Postquam dixit: *Obstupescite opulentes, conturbamini confitebuntur, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes.* Huc pertinet illud

Isaia 32.13. Postquam dixit: *Obstupescite opulentes, conturbamini confitebuntur, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes.* Huc pertinet illud

Isaia 32.13. Postquam dixit: *Obstupescite opulentes, conturbamini confitebuntur, & vos quasi innocentes & immunes eritis? non eritis immunes.* Huc pertinet illud

devastationis Jerusalem factæ à Babyloniis, peccaverint Idumæi, & quid commeruerint, videtur explicari in Abdia 11. *In die, cum staret adversus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Jerusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis.* Statim verò explicite tradit gaudiū & lætitiā Idumæorum; *Et non despicias (non decet despiciere, & cum contemptu, & irrisione aspicere miseros Judæos vicinos tuos; vel non despicias) in die fratris tui, in die peregrinationis (exilii) ejus. Et non letaberis (non lateris) super filios Iudæ, in die perditionis eorum & non magnificabis os tuum in die angustia.* Propterea Salomon sic hortatur Prov. 24. 28 *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultes cor tuum.* (Septuagint. ne extollaris) *ne forte videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab illo iram suam.* Septuag. *Avertas. * prop. Convertas ab illo, vel, redire faciat, * Pro no*

videlicet in te iram suam. Nam quamvis illam pœnam propter suum peccatum mereatur proximus afflictus, sed illam eandem tu jam satis superque commertus es propter iniquam tuam lætitiā, & sublationem in calamitate alterius. Propterea David maledicta Semei æquo animo accepit hac Divinæ æquitatis consideratio-

ne animæ quior factus; *Si forte (inquit) respiciat Dominus afflictionem meam, & reddet (proprie, sicut in loco præcedenti, Convertat. Sept. redire faciat mihi) bonum pro maledictione.* Commutando videlicet cum sorte felici, & bona hanc maledictionem; & ipsum meum exilium & maledictionem transferendo in maledictum Semei. Simili profecto pœnæ commutatione, atque supplicii metu divitem admonet sui officij idem Sapiens Prov. 22.2. *ne pauperi aut eleemosynam, aut honorem deneget; Dives & pauper obviaverunt sibi, utriusque operator est Dominus.* Nam cavendum, atque timendum est

diviti, ne si pauperis preces, & paupertatem despiciat, illam Deus convertat & redire faciat in suum caput, qua consideratione supremæ Numi Providentiæ, consolatur Deus pauperem & simul continet in officio divitem. Quare cum eadem sententia repetatur Prov. 29. 13. additur verbum illuminandi, quod ad mentis considerationem & lætitiā quandam animi pertinet; *Pauper & Dives obviaverunt sibi, utriusque illuminatur est Dominus.* Nimirum utrique Deus præfert lumen, ut videat, & agnoscat quid de proximo suo sentire debeat pauper de creditore, & divite; dives de paupere.

Aquila, Symmach. Theodot. *Illuminans oculos utriusque Dominus.* Et præterea utrumque observat Deus, quomodo se erga proximum gerat. Et, si utriusque merita exigant, videlicet patientia & submissio unius, alterius verò immisericordia, & solida avaritia, manus, sortisque commutet; Id enim eo loco significarunt Septuag. apertius legentes; *Fæneratore, & debitore invicem concurrentibus; visitationem utriusque facio Dominus.* Ergo, qui à Deo oppressus est, & afflictus egestate, malisque omnibus, si se præterea videat ab homine subannari & rideri, jubeat illum timere supremum iudicem, qui suorum afflictorum opprobria & contumelias acerbè vindicat. Sicut nolter Job, qui suos amicos in officio conatur continere dicens; *Saltem nunc intelligite quia Deus afflixit me.* Sed jam ad ipsius sententiæ explanationem veniendum.

Intellige. Minas, quas superius diximus, afferri in hac sententiā, indicat hoc verbum quod cum cognitionem quandam practicam, & experimentalem ex sua proprietate afferat, cum per imperativum effertur, jubetur aliquis quasi per minas sibi persuadere, quod dicitur, nisi suo malo, & damno experiri re ipsa velit. Noltrates eodem verbo cum minis, neque sine irati animi significatione utuntur; ** ille non agnoscit, intelligere solum efficiam.* Exempla non deerunt in sacris. Exod. denede 7. 5. ** Scietis Aegyptii, quia ego sum Dominus, qui connoceci extulerim manum meam super Aegyptum.* id est, fulano, experientur suo malo, & sibi tandem persuadebunt. Post ingentes quoque minas suppliciorum dixit Moyses populo, Deut. 4. 35. *Scito ergo meco bodie, & cogitato in corde tuo, quod Dominus ipse est Deus noxia, y in celo sursum, & in terra deorsum.* Psal 9. 21. *Sciant se lo parentes (experientur & vexatione tandem admodum acribenter, ne buntur) quoniam homines sunt.* Recte igitur cum hoc verbo *Scitote vel intelligite*, congruit re monos, sensus, quem diximus, plenus minarum, atque y fabrana terroris: confirmabiturque amplius in fine capituli, ubi iisdem minis, & metu propositis simili-

bus

bus

bus verbis concludit Job, *Uti iniquitatum gladius est: & scisote esse iudicium.*

4.

Nly

Pagn.

Tygur.

LXX.

Nicetas.

LXX.

Vatabl.

Regia.

Isidorus.

Cajetan.

s.

Varia ex-

positio.

Vatabl.

D. Tho.

Titelm.

Cajetan.

Gregor.

Hugo.

Dionys.

Deus, non
semper ex
iustitia
gubernans.

* No sabe
Dios haze-
ra gravio-
a nadie,
ni dexarde
guar darle
su iustitia.

Deus non aequo iudicio afflixerit me. Vobis (inquit Job) persuasum esse oportet, me a Deo iudice percussum, sed non aequo iudicio. Verbum *Ghavaab*, quod hic vertitur *affligere*, ait auctor Catenæ in Hebræo esse idem, quod *percutere*. Sic Pagninus vertit, *Perdidit me*; Tygurina, *Poten' is suam me remat*. Atque eo videtur respicere lectio Sept. *Turbavit me*. Quod Catenæ auctor explicat: *Res meas confudit*. Sed ex sua proprietate afferre videtur curvitatē quandam, & perversitatem deviantem à recto; quod Latinus Interpres vertit alio loco, *iniquitatem facere*; & aliquando etiam *nutare*; quoniam, quod *nutat*, declinat à rectitudine, & incurvatur ut Eccl. 12. 3. *Mutabunt vires fortissimi*. Ubi Sept. agnoscunt perversitatem illam, nam legunt: *Perversi fuerint vires fortissimi*. Ergo in hoc nostro loco prop. legas cum Vatablo, & Regia, *Deus perversit me*, cum Isidoro Clario, *subvertit*. Cajetanus significanter, subbarbare, *Fecit tortum mihi*, quod cum ad iniquitatem quandam pertinere videatur, ut diximus, ne Interpres diceret, *Deus inique egit*, eleganter, æque ac sapienter dixit: *Non aequo iudicio afflixit me*.

Hæc autem iniquitas & quasi deviatio à recto, si consideretur ex parte ipsius Divini iudicii, sic à nonnullis explicatur, *Deus agit contra me in scelro sibi meo*. Deviat nimirum ab ordinaria, & consueta norma, & rectitudine sui iudicii, in quo innocentes non puniuntur: Alii conditionaliter: si solos peccatores Deus affligeret, ut vos dicitis, perversè mecum ageret Deus, cum sum iustus. Aliter D. Thom. Titelm. Cajetan. Si Deus pro peccatis duntaxat affligit, non est æquum illius iudicium, quo me non graviter peccantem tam graviter afflixit. Sed alii iniquitatem illam non tam ex parte iudicis, quam ex æquitate, & probitate ipsius Job considerant, ut Greg. quem alii Latini sequuntur, Hugo, Dionys. B. atus Job (inquit Greg.) viam suam attenderat: & videbat æquum non esse, ut ad talem vitam, talia flagella reciperet. Illud etiam eleganter addit; *Quod dixit Deus, quia frustra afflixerit, hoc rursus beatus Job efficit, quia non aequo iudicio à Domino sit affligus*. Recte & sapienter. Sed eandem licet rem, alia dicendi ratione emolliamus; Proprie, & formaliter (ut scholarum formulatur,) loquitur Job, & ideo Dei nomen, id est, iudicis, hoc loco usurpat; non est enim æquum (inquit) nunc iudicium iudicis; immo neque est iudicium, neque Deus in hac nunc causa iudicem agit. Ergo cum iudici nunc videtur affligere iniquitatem nihil Divinam iustitiam lædit, nam existimat suas ærumnas non dispensari ex iustitia, & ex iudicis officio, sed ex Providentia, & occultiori alia Divinæ Sapientiæ ratione, tanquam à supremo omnium Domino, & rerum Divinarum moderatore sapientissimo; *Iudicium enim est, in quo vel absolvitur innocens, ut delicti reus puniatur, & iudex innocenti præmium, fonti supplicium constituit*. Ubi vero neque meriti neque delicti ratio attenditur, non est quod agat iudex non est iudicium. Quod si iudicium est, delicti aut boni, pœnæ aut præmii pondus examinatur. Sic Thren. 3. 7. Jerem. conatur populum hac salutari doctrina instituere. *Ubi perverserit homin. in iudicio Dominus ignoravit*. * Ne vero insipiens aliquis inde colligeret, Deum, qui non condemnat iniuste, propterea non immittere calamitatem homini innocenti, subdit Propheta; *Quis est iste, qui dixit, ut fieret Domino non iubente, & ore altissimi non egredientur nec mala, nec bona? q. d. potest ille nihilominus pro bona voluntate sua hominem vel affligere vel recreare, ex lege suæ Providentiæ, arcana sapientiæ, potius quam ex iustitia, quæ merita, vel demerita attendit*. Sed quoniam, quod frequentissimum est, homo puniatur propter peccata concludit statim ne se putarent innocentes; *Quid murmuravit homi? vir pro peccatis suis*. Id est, non est quod homo murmuret, aut obganniat adversus Deum quod se immerito, & non æquo iudicio affligat; nam quamvis excellens vir, & summa apud omnes existimatione sit, cum affligitur, pro peccatis suis affligitur. Vides igitur amicos Jobi contendere. Virum pro peccatis suis affligi à Deo iudice dependente pares sceleribus pœnas. At Job respondet, ut perverserit homin. in iudicio, Dominum ignorare. Quod si (ait) in mea causa iudicem ageret, perverserit iudicium atque iniquus esset, si me ut iudex cruciaret: at iniquus non est cum me propter alios multos, & præclaros fines affligit. Hic

sane Greg. ex rei huius consideratione, non solum Gregor. iniquum sed neq; non æquum nominare reformidat Dei iudicium, (quamvis non æquum dixerit Job) cum non peragatur ex iustitia, cuius proprium est exercere iudicium; sed ex misericordia, cui iudicii, & iudicandi ratio non attribuitur: Si vita (inquit) & flagella pensantur, non æquum fuit, quia B. Job per iram districtiōis suæ sibi fieri credidit; si vero misericordia iudicis attenditur quia per pœnam iusti viri ejus merita cumulantur, æquum, vel potius misericors iudicium fuit. Sed explicare, & argute Philippus Kestexis ad Philipp. meritum suæ vitæ, & idcirco dicit, quod Deus, non per iustitiam suam illum afflixerit.

Et flagellis suis me cinxerit. Originalis vox flagelli à radice *Uud*, quod est venari, significare videtur instrumentum venatorium, quod Chaldaus, & Chaldaus Rab. David, & R. Abraham cum Hebraizantibus, Pagnino, Vatablo Isidoro Rea nominant: *zantes*. Rajetanus; *laqueum*. Cam vero rete laqueis, & funiculis constet, sicut & flagellum, Interpres, flagellum, dixit, ut significaret sermonem esse de reti, sive laqueo ærumnarum, atque dolorum: nam hæc etiam flagelli nomine significari solent, ut diximus cap. 18. vers. 8. quamvis in flagellum recte etiam possit convenire verbum circumdandi aut *cingendi*, circuit enim latera ejus, qui vapulat; sed certe verbum *cingendi* aptius reti, & laqueo convenit, quib. ferarum aditus, aut exitus circumquaque clauduntur, & fera quæpiam in summas angustias, adducitur. Sed sive rete, sive flagella dicas, significat se malis obsideri, & expugnari, sicut & Thren. 3. 5. ab eadem radice, translatione eadem dicitur; *Circumdedit me fides, & labore*, ut significaret se omni ex parte labore opprimi, & amaritudine affici, neque posse effugere: Ita & Job se omni ex parte dolere, & verberari, neque obtinere posse ullum doloris allevamentum. Et eodem pertinet lectio septuaginta qui huiusmodi hostilem obsidionem agnoscunt non quidem in verbo *cingendi*, sed potius in nomine flagelli; forte propter characteris similitudinem videlicet *Daleth*, & *Kes*, nam videntur vocem deducere non à *Tua* quod est venari, sed à *Tyr*, Septuag. quod est obsidere, angustiare vallare, munitionem facere, quam deceptionem in dignoscendis *Kes*, & *Daleth*, non semel illis impingit Hieronymus, sed sæpe. Vide illum super id Sophoniæ 3. 9. *Reddam populis labium erectum*. Et super id Holoæ 9. 13. *Tyrus erat fundata*. Et iterum super id Hof. 13. 15. *Desiderabile argentum eorum*. Ergo legunt in hoc loco: *Vallum suum super me exaltavi*. Quod Catenæ auctor explicat, *Deum exaltasse murum quendam inter se, atque Job q. d. Omnem mihi suam spem denegavit*. Sed existimo aliam sententiam subesse; videlicet qui obsident urbem aliquam, munitiones, & propugnacula excitant. Unde possint commode expugnare urbem, quæ quo celsiora sunt, eo melius in civitatem dominari. & jaculari tormenta possunt. Ergo cum dicit Job *Deum exaltasse vallum*, & munitionem suam, se pro scopo omnium cruciatuum præfixum, atque omnibus malis inferiorem conqueritur.

VII. ecce clamabo vim patiens, & nemo audit, vociferabor, & non est, qui iudicet.

1. Egyptiorum mos, Job bene de Deo sentiens.
2. Particula demonstrativa, Clamare quid pro Respondere, & Audire ab eadem radice. Illustratus David.
3. Quid vociferari. Iudicium quæ comprehendat.
4. Silentium in contumeliis. Expectandum divinum iudicium homini afflicto. Illustratus Ecclesiast.
5. Cursorum, & pugilum clamor, & gemitus: Tum etiam congregantium cum hoste. Clamor iustorum qualis.
6. Septuaginta l. Eio. Tres tolerantia gradus. Contumelia difficilis ad tolerandum.

ITERUM Philippus censet hæc dici à Job, non ex mentis consilio & iudicio sed ex vehementia sensus, atque doloris. Egyptiorum (inquit) more loquitur, qui cum in manus medicum veniunt acti doloribus, verba quadam injuriosa, & aspera in ipsum medicum non ex iudicio, sed ex amaritudine proliquantur. Recte ille; uno tantum dempto, quod Egyptio nihil hic injurium est in Deum, sibi tantum injuriam fieri conqueritur; nam cum dupliciter suetudo hæc

Jobi ser-
mones ex
sensu do-
loris.

Origenes.

2.

ה

א

ה

Audiendi
& respons-
dendi idem
verbum.

ע

Mutus pa-
riter etiam
surdus.

Exaudire
de auxilio
præstato.

Hieron.
Pagn.
Vatabl.
Regia.

3.

י

Judicium
quæ com-
prehendat.

4.
Origenes.

Ambros.
Silentio ex-
cipiendæ
contume-
liæ.

LXX.

hæc vociferatio explicari possit, aut de disputa-
tione cum suis amicis, aut de gemitibus, & ipsa
pugna cum suis doloribus, & cruciatibus, uter-
que sensus dolentis quidem hominis, sed pii quo-
que, & bene de Divina Providentia sentientis est.
In primo sensu (cui favet Origenes) dicit se dis-
putando, atque respondendo calumniis, & falsis
criminibus, clamare neminemque adesse pa-
tronum, & judicem disputationis. In secundo
vero, qui germanior est, vi, & magnitudine dolo-
ris impelli ad gemitum, & clamorem, & non esse,
qui vel illum commiseratus liberet, vel innocentiam
ejus in tantis suppliciis, & solatium aliquod
agnoscat, & testetur.

Ecce. Particula quidem demonstrativa, sed ab
aliis vertitur per conditionalem, Si clamem, re-
spondet nemo. Sensus semper idem, nam particu-
la Originalis utroque modo verti solet, Clamabo;
proprie est clamare præ dolore, aut alio vehe-
menti animi sensu. Quare recte congruit cum
eo, quod sequitur: Vim patiens, quod in Hebræo
tantum est, clamabo, injuriam, aut, iniquitatem,
mendacium, contemptum. Id est, vis, injuria, ini-
quitas, mendax calumnia mihi infertur, id est,
indigna patior, & quæ nunquam commoveri Ne-
que mirum est hominem tam digna patientem,
clamare: vim profecto afferunt meæ probitati
tot cruciatus; & clamorem, atque gemitum etiam
nolenti extorquent.

Et nemo audit. Alii; nemo responder. Aut non
respondetur mihi: nam idem verbum significat
audire, & respondere, hæc enim sunt inter se ne-
xa, ut qui audit, respondeat; qui non respondet,
credatur non audisse. Et sane loquendi, & au-
diendi instrumentum aliquod commune est, inde
enim, qui mutus est, continuo & surdus fit. Ita
lingua sancta commune hoc verbum habet ad
audiendum, & respondendum. Vide quæ dixi-
mus cap. 16, vers. 1. Exaudire autem, & responde-
re clamanti, est adesse laboranti, & opem atque
salutem afferre: est enim hujusmodi responsum
non tam verbis, quam re, & auxilio præstato.
Sic illud Psalm 21. 22. Salva me ex ore Leonis, &
a cornibus unicornium humilitatem meam. Hiero-
nymus existimans non esse nomen, sed præteri-
tum verbi ex audiendi, reddidit, & a cornibus
unicornium exaudisti me. Quem Hebraizantes
etiam imitati sunt. Alii dixerunt; A cornibus uni-
cornium respondi mihi. Alii eripe me. Sensus
idem, & verbum ad omnes eas intelligentias pro-
clive. Vide omnino quæ dicimus inferius capit.
22. Vers. 22.

Vociferabor. Expolit eandem rem aliis verbis.
Est autem hæc vociferatio ex proprietate vocis,
implorandæ salutis, & opis causa, cum gemitu,
& ululatu, quare & aliquando, ululatus verti-
tur. Et non est, qui judet, qui absolvat, & eripiat
innocentem his malis. Est enim pars judicii ab-
solutio innocentis, & repulsa calumniatorum.
Neque vero hac ratione Deus Jobo judex est nam
non agit nunc ille judicem, ut supra explicuimus:
neque ad privatam illam meritorum examinatio-
nem, & compensationem in hac causa attendit,
sed ad supremam aliam suæ Providentiæ dispen-
sationem. Vel nemo judex, qui pro me contra
meos adversarios pronuntiet: Nam pertinet
hoc etiam ad judicium, unius condemnatio, alterius
absolutio.

Sed Origenes, atque Ambrosius ad novissi-
mum Dei judicium referunt. licet diversa ratio-
ne. Origenes; Etiam nunc pugno, ac nisi mihi fue-
rit certamen confectum, de mea corona haud qua-
quam judicium fiet. Quare illud, Non est qui ju-
dicer, perinde accipit ac si diceret, non est ju-
dicii tempus, ideo licet clamem, non iudicor, ne-
que absolvor. Oportet igitur me expectare pa-
tienter, & silentio omnem vociferationem com-
primere. Vel, nunc quidem clamare, & pugna-
re possum, sed accipere coronam non possum,
reddet enim illam mihi in illa die justus judex.
Ambrosius vero libro 2. de interpel. Job, aliter,
quasi sub conditione, Quid (inquit) opus est cla-
mare ante judicium? Bonum est tacere, dum ex-
pectatur, qui judicat. De hoc vero in mediis dolo-
ribus, & contumeliis silentio accipit id Prover-
bior. 27. 13. Tolle vestimentum ejus, qui spon-
dit pro extraneo, quod legit secunda Septuagin-
ta, Aufer vestimentum tuum, præterit enim in-
jurius, qui quidem aliena vastat. Taceamus
(inquit) ut prætereo, ne vestimentum nostrum
Pined. Tom. II.

provocatus exurat. Scriptum est enim: Noli incen-
dere carbones peccatoris, ne forte exuraris in igne
flamma ejus. Addit quoque illud sapienter, Ta-
cendum nostris in contumeliis, nam si verum no-
bis obijcitur, tacere debet, qui recognoscit, ne vul-
nus exasperet, & scindatur cicatrix, si falsum, ta-
cere debet etiam, audit enim non suum, sed alienum
crimen. Hæc, & alia præclare ibi Ambrosius.

Sed eleganter Origenes clamorem hunc ad
Athletarum morem videtur retulisse his verbis; Clamor
Veluti quidam Athleta in stadio confestens, vocife-
ror, nec tamen meum aliquando instituiur judici-
um. Ac si dicat. Strenue se tum in disputatio-
nis, tum etiam in patientiæ palæstra atletam
præbere, ac superare invicto animo suos adver-
sarios, suæque mala, neque tamen coronam acci-
pere suæ victoriæ. Erat nimirum proprium stre-
nuorum Athletarum, Curforum, Pugilum cla-
mor, & gemitus, quo se in lucta, & certamine
confirmarent, auctore Cicerone 2. Tuscul. In Cicerone.
stadio (inquit) cursores exclamant, quam maxi-
me possunt, faciunt idem cum exercentur athleta,
pugiles vero etiam, cum firunt adversarium, in
iactandis cestibus ingemiscunt. Fuit quoque so-
lennis illa universi exercitus vociferatio, cum in
bello mittebantur signa, quibus erigebantur,
& incitabantur in bello milites adversus hostes,
de quibus scribit Cæsar, lib. 3. Neque, inquit, fru-
stra antiquitus institutum est, ut signa undique
concinerent, clamoremque universi tollerent, quibus
rebus, & hostes terrerent, & suos incitari existi-
marent. Vide quæ nos aliquando diximus, cap. 8.
vers. 21. Clamat igitur, & vociferatur strenuus
miles, & fortiter concurrit cum hoste. sed nemo
est, qui audiat, qui acclamet, qui clamore quo-
que respondeat, pugnantemque confirmet. Et
potest quidem hæc secunda pars admirationem
continere; Cum meus, inquit, clamor tam
justus sit, mirum est à Deo non audiri. Quæ
de rebus cœlestibus, & quæ ad animum spectant,
voces eduntur, nimium vehementes, & con-
tentæ sunt, cœlumque penetrant. At si quis
(inquit Basil.) parva, & terrena à Deo petierit, Basil. in
parva is, & humili voce comperietur usus, non ad Ps. 29. 9.
sublime, neque ad Dei aures perveniente: neque Ps. 33.
ad Dei aures perveniente: Ait ergo Job, Cum cœ-
lum ego appellem, cum Deum implorem, cum
non terrena, sed animi bona petam, & mihi per
vim eripi vocifer, non tamen audior.

Sed prætermittenda non est diversitas quædam
Septuaginta in prima parte hujus sententiæ, nam
legunt: Ecce riu o opprobrio, non loquar. Quæ sen-
tentia, ut cum nostra consentiat, hanc inter-
pretationem habere potest; Non magis in meis
opprobriis, atque clamoribus audior, quam si ri-
derem, non minus mihi responderetur clamanti,
atque ingemiscenti, quam si non loquerer. Tres
alias interpretationes attulit Olympiodorus, sed
quam Ambrosius adhibet libr. 2. de interpella-
tione Job, non est prætermittenda, ait enim,
Job ridere præ gaudio, & exultare in contume-
liis. In convitiis vero tolerantia distinguit
tres gradus, Tacere, Ridere, Benedicere. In
primo constituit David Regem, qui cum summa
petulantia malediceretur à Semei, tacitus, &
elingui orans licet, & gemens, excipiebat con-
vicia. Ad secundum, & eum quidem superio-
rem, ascendit Job, qui ridebat Evangelicæ
perfectionis æmulator, & illius beatitudinis par-
ticeps, de qua scriptum est: Beati estis, cum ma-
ledixerint vobis homines: Gaudete, & exultate. In
tertio tandem constitit Paulus, qui benedicebat,
sicut ipse ait; Maledicimur, & benedicimus. Est
in singulis difficultas ingens, & ardua ad supe-
randum. Quid enim magis proclive, quam po-
tulanter gannienti, & convitianti inimico respon-
dere? sunt etiam convitia veluti calcaria adhibi-
ta, effrangi per se, & præcipiti equo, linguæ
videlicet auditoris: quæ est, ut Jacobus ait, in-
quietum malum, quam nullus hominum domare
potest. Continendus igitur indomitus equus in-
tra carceres, exemplo Davidis precantis; Pone
Domine custodiam ori meo, & os meum circumstan-
tial labiis meis. Quid deinde tristius contumelia,
& improprio? Cum scriptum sit; Pungens acu-
lum deducet lachrymas, & qui pungit cor profert
sensum. Nam cum sedes tristitiæ cor sit, cor pun-
ctum contumelia, lachrymis ubertim manat quæ
incredibilis mœrotis testes sunt. Quantum igitur
D tur,

Eccl. 8. 23.

5.

athletarum
& pugilum

In Cicerone.

Basil. in
Ps. 29. 9.

Ps. 33.
18. &
Isa. 5. 7.

6.

Olympiod.
Ambros.

2. Reg. 16.

Matt. 5. 12

1. Cor. 4.
12.

Triplex
difficultas
gradus in
sustinentis
contume-
liis.

Jacob. 3. 5.

Ps. 104. 3.

Eccl. 22.

24.

tur, & quam præclarum facinus, non modo non lachrymari corde, aut oculis in contumeliis, sed *Maath. 5. 41. gaudere, exultare, & ridere? Non ex Miraculis (inquit Chrysoſt.) declarantur Apostoli Dei virtutem, hom. 14. in sed ex gaudio in contumeliis. Tandem quid magis Aſt. Apost. Christiano homine dignum, quàm maledicta benedictionibus compensare? Hanc profecto esse vocationem Christianam tanquam perfectissimam designavit Pater 1. capit. 3. 9. Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis.*

VIII. Semitam meam circumsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.

1. Oratio vehemens sine supposito. Carceris descriptio, tum in Job, tum apud Jeremiam.
2. Quid callis, & semita.
3. Tenebra pro carcere apud sacros, & prophanos. Quid Lacus inferior, apud David illustratus Salomon.

1. SEMEL facta suarum ærumnarum mentione rapitur Job, quasi doloris quodam impetu ad illarum repetitionem, & prolixam enumerationem. Et nunc rursus, sicut in cap. 16. vers. 10. oratione utitur sine supposito, neminem certo designans, à quo tantum mali accipiat. Exitum (inquit) nullum reperio è tantis malis, namque omnem mihi evadendi aditum, & spem præclufit ille, quisquis est, meæ vitæ atque salutis expugnator, tum opposito muro, tum offusa cæca nocte, & caligine, ut movere pedem nulla ratione possim. Rectè igitur Septuaginta orationem passive reddunt. In circuitu, circumdedit me, & non transibo. Alii Deum supplent pro supposito, sicut in illa Jeremiæ lamentatione, atque teterimi, & arctissimi carceris descriptione; *Edificavit in Gyro meo, & circumdedit me felle, & labore, in tenebris collocavit me, quasi mortuos semper nos: circumdedit me adversum me, ut non egrediar. aggregavit compedem meum, conclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subvertit.* Vides hic carcerem obscurissimum, parietes fortissimos, omnem fugiendi, aut evadendi spem ereptam. Simili igitur malorum, & ærumnarum carcere detentum se dicit Job.

2. Quod autem dicit *semitam*, nihil peculiarius habet, quam si diceret, viam, iter nam his modis verti solet indiscriminatim vox originalis: sicut, & *callis*, nunc *emita*, nunc *via*, aut *iter* redditur. Quare rei ejusdem repetitio significabit omnino nullam viam evadendi relinqui, effugium nullum, aut diverticulum. Quod autem alii hoc viæ impedimentum & callis obscuritatem explicant, quod in suæ vitæ discursu interceptus sit, & in suarum cogitationum cursu impeditus, non placet: nam licet *via* nomine hæc omnia significari soleant, vitæ, morum, studiorum, cogitationum etiam status, atque consuetudo, tamen nunc illa carceris arctissimi, & fortissimi translatio tenenda est, & ad inextricabiles æumnas, & difficultates referenda. Nisi forte dicat, in ipsa suæ vitæ conditione, & consuetudine repente se comprehensum, & quasi carcere & vinculis impeditum. Sicut cum Aegyptios tenebræ ipsæ repente offusæ immotos illos tenuerunt, quasi compedibus detentos, & carcere clausos. Sapientia 17. 2. 18.

3. Et in calle meo tenebras posuit. Hæc est illa carceris circumloquutio, quem sæpe diximus *tenebrarum* nomine significari. Quamquam sane illa potissimum pars *tenebrarum* appellatione intelligebatur, quem nos; *Calabro* vocamus, Romani, *Tullianum*, alii, *baratrum*. Eleganter sane Magnus ille Cassiodorus libr. Variarum. 11. cap. ultimo, quod est, *De iudicis indulgentia, & de aperiendo carcere tempore sacro*, illas tenebras carceris describit; *Cella gemituum, tristitia domus apud superos, Plutonis hospitium, locus perpetua nocte cæcatus tandem infusione lucis albescat, lumina diutius tenebris obfusca torpescunt. Nunc ergo reos, de Averno tuo victuros emite. Revertant ad superos, qui ex magna parte inferos perculerunt: exite inclusi, vicina morte semper pallentes. Redite ad lucem, quos caligantes terra possi-*

debant. Illud etiam Aurelii Prudentii in de *Prudent. scribingo Vincentii carcere perelegans carmen:*

Sublatus inde fortior
Lugubre in antrum truditur,
Ne liber usus luminis
Animaret altum spiritum.
Est intus imo ergastulo:
Æterna nox illic latet
Expers diurni Syderis.
Hic carcer horrendus suos
Habere fertur inferos.

Atque hac ipsa loquendi ratione significatum nobis, carcerem intelligo, quo suos convivas excipit meretrix, nam de illa scriptum est: *Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus eius penetrant.* Et statim de luxurioso, eodem cap. num. 22. *Iniquitates sue capiunt undium, & funibus peccatorum suorum confringitur.* Et iterum. *Fornea profunda os aliena.* Rursus proverb. 7. 27. *Nescit, quod ad vincula stultus trahatur, & via inferi domus ejus.* Denique hic est locus ille, qui dicitur *lacus inferior*, & *umbra mortis*, aut, *lacus norissimus*, vel, *lacus in quo non est aqua*, de quo dicuntur *educi vineti*, Psalm. 87. 7. Jerem. 73. 37. 15. & 38. 6. Thren. 3. 55. Ezech. 32. 23. Zachar. 9. 11. Semper igitur lugubris, & teter habitus est carcer illa interior potissimum pars, nam etiam duas fuisse carceris partes apud Lacedæmonios, & Athenienses legimus. Sed de hoc vide, quæ diximus supra cap. 10. versu 22.

IX. Spoliavit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo.

1. Spoliare quid proprie. Illustratus Michæas.
2. Spoliare, & Gloriam referri ad vestimenta.
3. Gloria de omnium bonorum cumulo, & gravitate. Explicati Moyses, & Paulus.
4. Auserre, quid proprie. Corona, aut Diademata lanea, aut linea.
5. Tria coronarum in Hebræo nomina, & Etymologia.
6. Quid corona metaphorice significet. Illustratus semel, & iterum David.
7. Corona regum insigne. Expositus Ezechiel. Quid corona ligata capiti.

SPOLIavit me. Iis me bonis omnibus exuit quæ me gloriosum efficiebant, & quibus excellebam, & efferebam caput præ cæteris mortalibus. Verbum autem *spoliandi* est in Hebræo in sexta conjugatione *Hiphil*, cujus propria significatio est agere altero suadendo, vel suadere, ut alias agat: Quare ex verbo dicas, *Fecit spoliare*. Ut significet multos in suam calamitatem, alicujus præcipue hortatu, & suasu conspirasse. *Spoliare* autem ad prædam pertinet, & ad vim, & impetum grassatorum: est enim idem verbum, quod supra cap. 1. 17. vertitur *invadere*, *invaserunt camelos*, & *tulerunt*, &c. Gen. 37. 23. *Nudaverunt (more videlicet latronum, qui ex rapto, & ex insidiis incautos adoriuntur) eum tunica talari.* Vim verbi plane videbis Michææ 3. 3. ubi vertitur *excoriare*. Describitur enim ibi fur, & latro, qui non solum tondet sed deglubit, mactat, & dispergit oves, & morte sordidorum latronum, nunquam prima præda contentus, revertitur bis, aut ter ad reliquias prædæ: *Violenter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnes eorum desuper ossibus eorum: describitur qui comederunt, & pellem eorum desuper excoriarunt.* Cum se igitur conquiritur Job *spoliatum*, ad latrones respicit, neque ad primam solum rapidam sed ad reliquias bonorum suorum, corporisque exuvias per summam crudelitatem direptas, nam excoriatus, & contritus ossibus jacet in sterquilinio.

Sed illud observandum verbo *spoliandi* afferri etiam translationem in sacro sermone frequentem. Qua externa omnia, quæ hominem circumdant, & gloriosum, atque speciosum efficiunt, vestes nominantur. Tum etiam *Gloria* peculiariter de vestimentis pretiosis dici solet, ut pretiosis illud Exod. 28. 2. *Facies vestem sanctam Aaron in Gloriam, & decorem.* Et 2. Reg. 6. 20. *Quam*

Oratio vehemens sine supposito.

LXX.

Carceris circumloquutio.

Vide, quæ diximus. c. 13. v. 27. num. 4.

ארת כמס
Aliorum exposito rejecta.

Via quid significet.

Vide, quæ diximus. c. 10. v. 22. num. 11. Tenebræ pro carcere Cassiodor.

Prover. 5. 9.

תפס
Conjugatio sexta Hebræorum.

Forunculi sordidi

Externa bona in vestis.

Gloria de vestimentis pretiosis

Quam

- Matth. 6. 19.** *Quam gloriosus fuit hodie Rex Israel discooperiens se. Id est, minime gloriosus deposita gloria regali ornamentorum. Sic etiam dixit Christus Dominus, Nec salomon in omni gloria sua (Ornamentis Regalibus) vestitus est sicut unum ex istis. Sic igitur nudus Job, & bonis omnibus tanquam vestimentis spoliatus jacet in summa rerum omnium indigentia. Quid enim sunt (ut Gregorius dixit) terrena omnia nisi quedam corporis indumenta; Pristina quoque vitæ studia, & consuetudines, quibus se exercebat deposuit, atque sic quoque spoliatus est: ut enim ille alter Nyssen. de Gregorius Basilii frater ait; Studia que in hac vita Moysi vasa suscipimus, quasi vestes sunt, quibus homo induitur.*
- Cajetan.** *Gloria mea Cajetan. honore: nam sic dicuntur mortales dicere Deo Gloriam. Psalm. 28. 9. id est, tribuere honorem, & laudem. Alii ut Vatabl. & Pagninus pro opibus; nam istæ quoque gloriosum reddunt hominem, ut Genes. 31. 1. De illius facultate ditatus factus est inclutus. Septuaginta prop. ex Hebræo: Ex his que patris nostri, fecit omnem gloriam hanc. Id est, Comparavit sibi has divitias; Sed Polychronius minus stricte: Gloriam (inquit) rerum variam abundantiam nuncupavit. Ac si diceret, & possessiones, & divitias, & speciosam sobolem, & externum splendorem a me abstulit, & omnem mihi felicitatem amputavit. Recte, nam sic dicuntur gloriosa de civitate Dei. Psalm. 86. 2. Id est, omnibus bonis abundat; affatim habet, quidquid illam potest gloriosam reddere, quare ex verbo legere potes: Gloriam dicta sunt de te. Nam gloria urbis multis modis, multisque rebus constat, videlicet honore, divitiis, securitate, frequentia nobilissimorum, civium, ædificiorum pulchritudine, firmitate murorum, optimarum legum æquitate, summa concordia, denique Deo ipso, qui rector sit, & custos civitatis. Similiter ingentem rerum omnium abundantiam, & felicitatem significavit Joseph, dicens Genes. 45. 13. Nativitas patri meo universam gloriam meam. Certe vox originalis Cabad, significat prop. gravitatem, & pondus, id est, quod hominem gravem reddit, & velut bonis onustum, ponderosum ac minime apud alios levis existimationis: quare forte Paulus ad hanc vocis significationem respiciens, dixit; Gloria pondus, ut beatitudinem significaret omnium bonorum aggregatione, & cumulo ponderosam, & gravem, aut gravitatem, & pondus non rei alterius, quam veræ gloriæ, atque beatitudinis. Ergo gloria Job ad omnia ea bona refertur, quæ illi calamitas eripuit, sine quibus alleviatus est (ut Isaias loquitur) id est, levis, & vilis habitus est ab amicitis, antea vero aggravatus, id est, gravis, gloriosus, & omni honore dignus habebatur. Vide quæ diximus, cap. 11. Vers. 12. num. 1.*
- 4. 70D 70X** *Et abstulit. Removit, transtulit. Cum verbum sur, quod hic vertitur, auferte, contrarium sit verbo Asar, quod vincere, & ligare significat, verti potest dissolvit, & eleganter jungitur cum corona, aut diademate; quod ligabatur capiti; fascia enim erat, & Regium insignis: non Regum (inquam) solum, sed Reginarum etiam ut Plutarchus scripsit: & lanea, aut linea, ut scribit Isidorus, nam, & aliquando Alexander, atque Pompeius diademate obligarunt vulnera.*
- Plutar- chus in Lucullo. Isidorus. Cel. 24. 6. 6.** *Antiquissimas autem coronas lineas fuisse, ex quibus postea etiam ad coronas filorum, aut florum accesserunt lemnisci, aut lapisci, id est, fasciæ dependentes ex sertis, quibusserta alligabantur capitibus, ne deciderent; Variarum rerum scriptores.*
- Hier. Ma- gius lib. 6. Miscel- lan. 17. Hier. Mercur. 3. Var. cap. 9. 5.** *Sed quidem coronæ, & coronandi significatio propria a circumdando videtur deducta, tum apud alios scriptores, tum apud sacros, apud quos triplex est inter alia nomen coronæ, aut diadematis. Primum Nezer, à Nazar, quod est separare, aut separari, vel propter sanctitatem, vel propter dignitatem Regiam, aut Pontificiam, aut alia ratione. Et ita Nezer est quasi dignitas, consecratio, separatio, videlicet à reliquo populo, & communi vulgo. Ut dicitur Exodi. 39. 30. Fecerunt laminam sanctæ venerationis. Septuaginta. Separationem sanctitatis, Chaldaus ad litteram; Coronam sanctitatis. Alterum nomen Pheer, à Paar, quod est glorificari, aut decorari, quod corona sit decor, & gloria capitis, sicut scriptum*
- est. Isai. 61. 10. Quasi sponsum decoratum corona. Tercio vero nomen hoc loco est. Ghatarab à Ghatar, quod est, cingere, aut circumdare, quod corona cingeret caput, sicut scriptum est, 1. Reg. 4. 23. Saul, & viri ejus, in modum coronæ cingebant David, quod simpliciter in Hebr. dicitur; Coronabant David. Hinc corona symbolum honoris, & dignitatis, qua homo separatur, & glorificatur à cæteris, sicut dicitur Psalm. 8. 6. Gloria, Nicetas. & honore coronasti eum. Quo modo videtur Nicetas, hunc locum exponere: Quia omni (inquit) vitæ jucunditate, dignitateque fuit spoliatus. Vatabl. cum Hebræis ad filios refert morte præreptos, ex eo quod Prov. 17. 4. 6. dicantur, Coronam sentum filii filiorum; tum propter honorem, quo liberi parentes suos afficiunt; tum quod esse soleant in circuitu parentum. Sed interpretatio hæc est valde angusta.**
- 6. Commo- dior expo- sitio.** *Ergo præstabit, duo alia intelligere nomine coronæ adeptæ. Primum ingentes opes: nam quia Rex, qui corona insignitus est, solet esse felicissimus, & locupletissimus bonorum omnium, ideo corona significat felicitatem, & jucunditatem. Hoc indicat Polychr. superias adductus. Sic Psalm. 64. 12. Benignitas tua Coronabis annuam bonitatem benedictionis tue, id est, cumula bis omnium fructuum uberrimis proventibus id quod statim exponit) & campi tui replebuntur ubertate, pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. Sic annus iste excelleret, & efferet caput inter omnia sæcula.*
- Polychr. * Etic à de sei el Rey de todos los annos.** *Ratio etiam illius analogiæ Coronæ ad ubertatem, esse potest, quod oportet esse plurimam, & copiosam, quæ nos undequaque cingunt in modum coronæ: quare maxima Dei, & innumera beneficia, corona dicuntur, Psalm. 102. 4. Qui coronabit te (cumulat, & undique te cingit) in misericordia & miserationibus. Et multitudinem justorum, qui gratulandi causa convenire deberent ad Davidem jam incolumem, & Regno positum, ipse sub eadem metaphora significat Psalm. 141. 8. Me expectant justii. Hieronymus in me coronabuntur justii. Id est, ego ero exemplar reliquorum justorum, qui erunt à te præmia, & coronas accepturi. Sed ad verbum active; Me coronabunt justii (me cingent undequaque, plurimi me circumstant) donec (quando) revertas mihi. Ergo si Gloria significat rerum omnium optimarum abundantiam (ut supra diximus) poterit similiter Corona rem eandem alia ratione significare, & ita eleganter cohærebit utraque pars sententiæ: non fui (inquit) indignus opibus, & tamen mihi per summam vim ablatas video, nam coronam sapientum divitiarum illorum, facultas*
- Corona cur multitudinem & copiam significet.** *Reverentiam, imprudentia. Id est, cum sapientes recte, & sapienter divitiis utantur, ostendunt profecto, se dignos esse, & Regno, & ipsi met opibus, ut illi tanquam corona decorentur; at stulto cum divitiis dederis, non nisi stultitiam addideris. Quorsum igitur, aut quo meo merito, inquit Job, ablata est corona de capite meo.*
- 7. Metonym.** *Fortè simplicius est, ut coronam ipsam id est, Regiam dignitatem, cujus insigne erat corona, per Metonymiam intelligat, & conqueratur se Regno spoliatus: hoc enim testimonio usi sumus cap. 1. cum asseremus, Job Regem fuisse. Eodemque modo exponunt Polychron. Philipp. Beda, Hugo. Alii dignitatem Judicariam. Nicol. Dionys. Titelm. Auctoritatem vero nescio quam dicendi, ut ab omnibus tanquam Rex audiretur, Caetan. Ergo similis lamentatio Job cum illa Jeremiæ Thren. 5. 16. Cecidit corona (jus Regni, Regia dignitas amissa) capitis nostri.*
- Job Rex varia interpretum expositio.** *Sed illud tantum addendum, locum hunc à non nemine accipi de abscissa coma, & tonsio capite propter necem filiorum; namque omnia capitis, corona etiam dicitur Ezech. 24. 17. Mortuorum luctum non facies; corona tua circumligata sit tibi. Sic enim apud Theodoret. & Hier. legunt, & explicant Septuaginta, Erunt crines tui colligati super te. Sed præterquam quod verior, & castigatior lectio Septuaginta sit cum ne gatione, Non erunt crines tui colligati super te; Certe eo loco Corona est à verbo Paar, quod est glorificare, & significat mitram, aut ornamentum capitis, quod est capitis honor, & gloria, qualis est corona, quæ quia habebat lemniscos,*
- LXX. Chaldaus. 70D Pined. Tom. II.**

Sacerdotes
in luctum
deponere.
bant coro-
nam.

aut vittas quasdam, quibus mitra capiti Sacerdotum alligabatur, jubetur Ezechiel habere circumligatam coronam, aut mitram super capillos, id est, non deponere galerum, aut coronam Sacerdotalem, quæ in luctu deponi solebat, aperto capite. Sed de hoc alias.

X. Destruxit me undique & pereco : & quasi evulsæ arbori, abstulit spem meam.

- 1 Destruere quid. Job similis arbiter se.
- 2 spes ablata in evulsæ arbori. Filii parentum spes. Illustratus Isaias.
- 3 Deus convellens arborem, & iterum plantans. Illustratus Ezechiel.

Varia lectio.

133
Cajetan.

LXX

Cajet.

2.

770

37

Spes de
quam re-
dicatur.

Hugo,
Titel.
Cajetan.

Rom. 4. 18.
Virg.
Eclog. 1.

Filii paren-
tum spes.

3.
Germanior
expositio.

Allegoria
virentis
arboris.

Destruxit, Septuaginta Diripuit; Catena auctor, Membratim dispefit, Tygur. Evulsit. Sed eleganter dixit noster, Destruxit, evertit, de molitus est. Est enim verbum, quod de ædificiis dicitur. Futurum quod in Hebr. est, Destruet, retinent Ca. et. & Regia referuntque sententiam ad futurum, Me penitus, quem coepit, destruet, & evertet funditus, ut sic cohæreat secunda pars, quæ est de Spe in posterum ablata. Sed præstat, ut per præteritum efferatur cum Septuaginta & reliqui Hebraizantibus Undique, Non ex una tantum parte expugnatus, atque labefactatus, sed undique bonis omnibus dejectus, & omnibus corporis partibus quasi everlus. Se ac sua omnia comparat cum opulenta aliqua civitate, quam hostis potentissimus obsidet, & undique expugnat, destruit tandem & evertit. Diximus de hoc cap. 16. vers. 8.

Et pereco. Septuaginta proprie ex Hebr. & abii, obii, evanui. eleganter noster Interpres, Perii, abii in nihilum. Cajetan. *ivi in manus ejus*, sed frigide. Excedo è vivis, & jam me excessisse dicas, mortuum videlicet, non tantum moribundum.

Et quasi vulsæ arbori abstulit spem. Clare & dilucide, quod in originali est, Recedere, aut abire fecit spem. Septuaginta. Excidit. quasi dicant; Nulla jam mihi spes vitæ reliqua est, nulla recuperandæ fortunæ. Quasi evulsæ arbori, in originali tantum est: Quasi lignum, aut, quasi arborem, Sic Septuaginta. Excidit: tanquam arborem, & quidem vox Originalis Gbers indifferens est, ut lignum viride, id est, arborem; aut aridum, & excisum significet. quare ex subjecta materia licebit colligere, de quo accipi oporteat. Sensus itaque illuminavit Interpres, cum dixit, Quasi evulsæ arbori. Huic enim sic avellantur, aut excindantur radices, continuo arefcit, arefcienti autem adimitur omnis spes virefcendi. Sed cui usnam rei spes omnis adempta est Job? Latinis quibusdam videtur, loqui Job de spe posteritatis, quam in filis collocatam habebat. Paulus, loquitur, cum scribit de Abraham; Contra spem in spem credidit, ut fieret Pater multarum gentium, &c. Poëta quoque gemellos appellavit spem gregis. Atque eadem translatione, cui nulla sit suscipiendorum liberorum spes, Lignum aridum vocatur Isaia 56. 3. Non dicat Eunuchus, Ecce ego lignum aridum, quia hæc dixit Dominus; Qui custodierint, &c. Dabo eis nomen melius a filiis, & filibus. Ergo filii sunt parentum spes, quibus nititur posteritas, tanquam fulcris, & columnis. Iidem sunt senum præsidia, & universæ familiæ munimentum. Est autem in illa convulsæ arboris similitudine, quod filiorum Job interitum repræsentat: nam sicut arbor convulsa vento vehementi, stirpitus tandem convellitur, ita sane vi turbinis, & venti vehementioris ruente domo, oppressi liberi excisi sunt è vita.

Sed existimo, Job se ipsum vocare arborem, quondam florentem: nunc evulsam, & aridam omnis viroris, & felicitatis pristinae recuperandæ spe amissa; Deum autem, qui evellat, & dissipet, & iterum pro bona voluntate sua ædificet, & plantet. Sicut in Ezech. 17. 24. ipse testatur; Sciant omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi omne lignum sublime, & exaltavi lignum humile, & succavi viride, & frondere feci lignum aridum. Israël Regnum quondam florens, & virens quasi convulsam è suo folio, & ab-

ductum Babylonem, peneque arefactum, spe redeundi in patrium solum pene amissa, & frondere iterum fecit; Zorobabel ex captivitate redeunte. Quædam etiam alia ad hanc allegoriam spectantia, videnda eorum loco.

XI. Iratus est contra me furor ejus, & sic me habuit quasi hostem suum.

- 1 Furor, & nasus in Deo.
- 2 Cum ira Deo tribuitur, quid significetur. Antistrophe in sacris. Illustratus Moyses.
- 3 Quam miserum hostem Dei fieri Moyses atque David expositi.

Furor. Hebraicè, Nasus; Fumante, & tumente naso exarsit in me non facile illi tumet, aut fumat nasus; nam cum sit Erec appaui, id est, longus, latulque naribus, facile diffilat conceptum corde ardorem facile etiam refrigerat inflammatum sanguinem. Ergo cum ardet oculis, naso, facie, ingens ira, & magna copia ignis concepti significatur. Amplificatio etiam ex conjunctione illarum duarum vocum, videlicet irascendi, & nasi; nam utraque per se rem eandem, sed conjunctæ vehementissimam iram significant. Sic Ira furoris, Isaia 13. 9. Ecce dies Domini venit, crucietur, & indignationis plenus, & ira furorisque. Ubi sine particula Copulativa cohærent in originali illa duo, Ira furoris, vel nasi, & Num. 32. 14. Ecce vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa, & alumni hominum peccatorum, ut augetis iram Domini. Onckel. Iram furoris. Septuaginta. Furorem ira, id est, iram vehementissimam.

Quid autem hujusmodi loquutiones significant, quæ Deo iram tribuunt, cum in Deo ira non sit, multis rationibus explicant sacri Doctores. Clemens quidem lib. 5. de Pædag. cap. 8. existimat indicari ex parte hominis malum, quod agit, ex parte vero Dei benevolentiam, retrahere conantis hominem à malo; Non enim Deus (inquit) irascitur, sed per suam in homines benevolentiam à plurimis quidem abstinere, horiatur. Bona autem est hæc ars, terrere, ne peccemus. Abest prope Dam. lib. 1. cap. 14. Per iram (inquit) & indignitatem intelligimus voluntatem ipsius, odio vultis flagrantem illudque averfantem; nam & nos ea, quæ cum voluntate nostra pugnant, odio habentes in iram prorumpimus. Quæ iræ Divinae significatio neque in Job, neque in hunc locum quadrat, cum innocens patitur; non enim indicatur aliquid injustum geri à Job. Alii intelligunt iram Dei, aut furorem iræ, cruciatum, dolorem, aut aliam plagam molestissimam à Deo irrogatam, qualem inferre solet iratus homo, sic enim has tropicas loquutiones sapienter explicat Nazianzenus per Antistrophem, id est, per conversationem eorum, quæ in nobis sunt, ad Deum relatorum, in suis enim Jambicis sic ait;

Antistrophem fac cogites, & totum habes.
Nam bile quoniam conciti aliquem cadimus,
Iram proinde, cum ferit, damus Deo.
Sic visum, & aures sic manus huic finximus.
Dantes supremo Numini hæc, quibus utimur.

Nyssenensis scribens super Psalm. 6. Paulo aliter; Nyssen. nam cum David, Furorem quoque ad iram Dei nominasset, ait; Diligentium voces imitatur, quibus furor videtur esse, & ira, quidquid ad puniendum improprie adhibetur. Non longe Augustinus non aliam Dei iram intelligit, quam justam de impiis sumptam vindictam, quæ Scripturæ intelligendæ regula sæpe ab illo traditur, tum aliis locis, tum copiose & erudite ad fin. lib. de Essentia Divinitat. tom. 4. breviter & eleganter contra adversarium Legis, & Prophetarum lib. 1. cap. 20. Atque fere eodem modo Epiphanius lib. 1. cont. Heres. 38. quod Didymus scribens super Ps. 6. ait à Moysse ostendi, iram non esse affectionem, aut perturbationem in Deo manentem, Cum dicat Exod. 15. Misisti iram tuam, quæ devoravit eos; nam ira, quæ affectio est, non mittitur, est enim irascibilis anima sacralitas; sed iram vocat miseriarum, ac dolorum in malos inductionem. Ergo dolores sui corporis (ut Philippus exponit) & implacabiles cruciatus, aut morbos insana-

1.

אֵרָא
אֵפִים

Magna iræ
descriptio.

2.
Ira Deo
quomodo
tribuitur.
Clemens.

Damasc.

Nazianz.
Antist.

Augustin.
Scripturæ
regula.

Epiphanius.
Didymus.

Philippus.

In Dei al- *insanabiles forte vocat hoc loco iram Divini furoris.*
quando di- *nam & gravissimam quandam corporis aegritudi-*
citur mor- *nem atque dolorem vocat quoque David iram,*
bus, *aut furorem Psal. 6. 1. Domine ne in furore tuo ar-*
guas me, neque ira tua corripas me. Domine, quo-
niam conturbata sunt ossa mea.

3- *Et sic me habuit.* Sic me tractavit, & affecit,
tum etiam, sic me aestimavit Septuag. Complut.
reputavit, nam tum verbum Latinum *habendi,*
שחן *tum Originale Chasab, hæc omnia comprehen-*
dicit, paulo enim angustius est verbum Græcum
Hegemai, *Arbitratus est quasi hostem. Præclare*
Nicias. *(inquit Nicias) lixiv tanquam, aut quasi; neque*
enim aut hostili an me, aut etiam perturbato Deus
supplicia irrogat. Sed non ille hostili animo (in-
quit Job) adversum me ardescit; nam ego hostis
illius non sum; *quavis quasi hostem me afficiat;*
sed benevolentem, sed paterno. Exaggeratio au-
tem est incredibilis supplicii, tum etiam Divinæ
indignationis, cum ait: *Quasi hostem;* nam cum
hostilis ira etiam inermes & imbecilles armare
soleat: quid cum conjungitur cum Potentia Di-
vina, & cum Deus adversus hostem procedit? vel
ex hoc solum inferni cruciatus formidandi; quod
iratus Deus, quasi hostes suos, sic impios ibi de-
tineat, & afficiat. Sic se timendum populo suo
proponit, & omnium ingentium minarum Cata-
logum, hoc quasi compendio & clausula
concludit: *Non est: qui de manu mea possit irruere.*
Exaggera- *Levabo ad cælum manum meam (cum lavave-*
tio Divini *ro ad cælum manum, more jurantis vindictam,*
supplicii, *& indignantis adversus hostes) & dicam, Vivo ego*
in æternum. (id est, cum vitam meam juramento
Quantum *interposuerim ad perdendum hostem) si acuero,*
malum sic- *ut fulgur, gladium meum (stringit tunc, heu tor-*
ri Dei ini- *tor, fulgurantem gladium) Onkel: Cum duplo*
micum, *clarior, quam aspectus fulguris sit à fine cælorum,*
usque ad finem cælorum revelabitur gladius meus.
& arripuerit iudicium manus mea (iudicii &
condemnationis instrumentum & cæpero percu-
tere hostem) reddam ultionem hostibus meis, &
iis, qui oderunt me, retribuam. Ergo nihil ter-
ribilius, quam hostem haberi à Deo. Ita Theodo-
ret, atque Asterius existimat, cum ait David:
Theodoret *Domine, ne in furore tuo arguas me: non tantum*
Asterius *metuere, ne corripatur, & flagelletur, sed ne tan-*
Super *quam hostis habeatur: Paterno, (inquit) non ju-*
Ps. 6. *dicatario more me corrigas: medici, non tororis mo-*
do. Non itaque recusat vulnera diligentis, sed
furorem odio habentis.

XII. Simul venerunt Latrones ejus, & fecerunt sibi viam per me, & obse- derunt in gyro tabernacu- lum meum.

1. *Particula Simul in sacro sermone quid. Illust. Dav.*
2. *Latro pro milite in Sacra Scriptura. Qui Princi- pes Latronum.*
3. *Latronis etymologia, & proprietas apud proph- etas Scriptores.*
4. *Latranculorum ludus, illius inventor. Persis non indecorum Latrocinium.*
5. *Varia lectio Græcorum. Pirateria, & Monozoni qui.*
6. *Latro pro viarum obfessore, & infestatore. Exp. Sam.*
7. *Quid facere, aut parare viam. Illust. Moyf. & Isai.*
8. *Viam facere, ad victoriam, & oppressionem. Exp. Moy.*
9. *Hysteron proteron. Quid obsidere, quid tabernacu- lum. Tabernaculum obsessum, rerum omni- um discrimen.*

1. **Q**Uoniam secum, tanquam cum hoste, agi dixerat, nunc describit exercitum compara- tum; Omnes (inquit) hostium, & militum cunei simul adorti uno impetu conspirarunt in me, & obsessum everterunt bonis omnibus. Nam simul, Septuaginta, unanimiter, id est, eodem fere tempore atque die bonorum omnium rapinam, atque jacturam sustinuit, ut supra diximus. Vox originalis non solum temporis est, sed etiam consensu, & voluntatis ejusdem, ut Psal. 22. *Prin-*
cip: s convenerunt (simul) in unam. & Psal. 54. *Simul* (familiariter, summa animi consen-
Pined. Tom. II.

sione) *meum dulces cupiebas* (consiliorum, & secretorum, ut ex Hebr. legitur) *cibos.* Sic igi- tur simul, unanimiter, quasi ex pacto, & fœdere, condito die, & tempore, calamitatum omnium atque ærumnarum turmæ adfuerunt, & in illum impetum fecerunt.

Latrones. Vox à radice *Gadad*, quæ significat, accingere se ad prælium, aut cogere, aut congregare, vel expedire exercitum, ut explicatur Gen. 49. 19. ducta etymologia nominis *Gad, Gad. ac-*
cinctus preliabitur ante eum. & ipse accingetur re-
trorsum, id est, exercitus hostium accinctorum, & comparatus ad prælium, bellum inferet Tribui *Gad*; sed ipse *Gad*, secundum nomen suum, Notio no-
minis *Gad.* postea accingetur fortius adversus suos hostes, *7171*
tandemque victoria potietur. Inde nomen *Gedud*, *Metono-*
id est, accinctus, videlicet qui paratus est, & expeditus ad prælium, ut *Habacuc. 2. 16. Ascen-*
dam ad populum accinctum (forte, bellatorem, pugnacem, exponente Hieron.) & quia exer- citus, aut militum turma accinctis militibus constat, aut quia colligitur, & quasi colligatur inter se, idem nomen significat exercitum, aut tur- mam, aut cuneum militum levioris præsertim armaturæ, qui excursions, & incursions fa- cere solent ad faciendam prædam, & latrocinia exercenda. Hos frequenter Latinus Interpres *latrones, & latranculos* appellat. *Jerem. 18. 22.*
Adduces super eos latrones repente, id est, militum, aut hostium cuneum, & *Hof. 7. 1. Spolians la-*
trunculus foris. Sed quosnam hoc nomine intel-
lexerit, constat 4. Reg. 6. 23. nam currus, & equos, & robur exercitus, quos *Benadad* misit, ut ex insidiis comprehenderent *Elisæum*, *latrones* vocantur. De illis enim subjungitur; *Abierunt*
ad Dominum suum, & ultra non venerunt latro-
nes Syria; (Septuaginta alludentes ad vocem *Hebr.*) *Accincti Syria in terra Israel.* Similiter 4. Reg 24. 2. *Immisit Dominus ei latranculos* (turmam, aut cuneum grassatorum) *Chaldeo-*
rum, & latranculos Syria, & latranculos Moab,
& latranculos filiorum Amon. Hinc duo illius Principes, sive præfecti militum levioris armaturæ, *Latronum* qui ex præda, & cæde vivebant, 2. Reg. 4. 2. di-
cuntur, *Principes latronum* (Septuaginta *Duces*
agminum) *erant filio Saul, nomen uni Baana, &*
nomen alteri Rachab. Res eadem cum pulchra conjugatione duarum vocum ejusdem radice est *Mich. 5. 1. Nunc vastaberis filia latronis,* quasi diceret; *Nunc vastaboris filia vastatoris, sive,*
Nunc latrocinio, & prædæ eris, filia latronis,
& servata vocis proprietate, exponit Hieronymus *Jerusalem dici siltam Diaboli ad prædam*
semper accincti, & nunquam non bellum Justis
inferentis. Sic quoque illud *Psal. 93. 21. Cap-*
tabunt in animam justi; quod Hieronymus ex *Hebræo* legit, *Copulabuntur adversus Iustum,* ita ut ex utraque lectione colligatur, impios instat turmæ *Latronum* convenire ad prædam justis.

Sed cum *Vulgat. Latrones* dixit, ad Latinam etiam vocis proprietatem respexit. *Latrones* enim Milites sunt, qui aut Regis, & Imperatoris latus cingebant, & stipabant; aut con- ducti mercede serviebant; aut sine Rege & du- ce alienas regiones infestabant, & populaban-
tur; omnes enim antiquorum *latronum* vi-
vendi, & militandi rationes ad has tres om-
nino reducuntur. De singulis tria tantum ver-
ba.

Juxta primam *Varro* lib. 6. scribit, *Latrones* etymologiam habere Latinam, dici videlicet à *Latere*, quasi *Laterones. Laterones* (inquit) *dicti à*
Latere, qui circum latera erant Regi, atque latera
habebant ferrum, quos postea à stipatione stipatores
appellarunt. *Festus* Pomp. lib. 17. *Stipatores cor-*
poris actores, quos antiqui Latrones vocabant: sti-
paci enim ferro circumdant corpora Regum. *Servius* ad init. 12. *Æneid. Latrones vocantur conducti mi-*
lites: moris autem erat, ut hos Imperator circa se
haberet, & primos mitteret ad omne discrimen. Sic sane antiquissimus *Ennius*, cum primo annali inducit *Amulium* Regem mittentem suo la-
trones, atque satellites comprehensum quos-
dam in montibus vagantes juvenes, sic scrip-
sit;

Hæc effatus ubi, Latrones dicta faceffunt.
Quare apud Græcos, *Theodotionem* præsertim, vox, quæ significat *Latronem*, aut barbarum sa-
tellitem, subest *Job 29. ubi nos habemus; Cum*
secretem

2.

7171

Notio no-
minis *Gad.*
7171
Metono-Latronia
nomen
unde pro
milit.Principes
Latronum
qui.3.
Latrones
Latine, i-
dem qui
apud Hebr.
Triplex
Latronum
vivendi
ratio.

Varro.

Festus.

Servius.

Ennius.

Theodotio.

LXX. August. *federem, quasi Rex circumstante exercitu. Septuaginta. Sicut Rex in accinctis. August. Rex cinctus foribus. Cingebant enim Regem Latrones, id est, praestantiores milites.*

4. Varro. *Secundo ait Varro, Latrones etiam dici, qui conducebantur mercede, ea enim merces dicitur Graece Latron; ab ea veteres Poeta nonnunquam milites appellant Latrones Atque Nomius Marcel. Latrocinari (inquit) militare mercede; & Festus Pompeius lib. 10. Latrones (inquit) eos antiqui dicebant, qui conducti militabant quasi latrones, id est, servientes; nam latro, est servitus. De hoc illud Plauti in Pænulo.*

*....., Hic latro in sparta fuit,
Ut quidem ipse nobis dixit, apud Regem Attalum.
Et idem in milite glorioso;
Ut in tabellis, quos consignavi hic heri.
Latrones, ibis dinumerem stipendium,
Nam Rex Seleucus me opere oravit maximo,
Ut sibi latrones cogerem; & conscriberem.*

Et postea.

Ut latrones, quos conduxisti, hinc ad Seleucum duceret.

Qui ejus regnum tutarentur, mibi dum fieret otium.

Qua etiam ratione venatores, qui suas quoque operas locabant & ferro armati incedebant, latrones vocantur à Virgil. cum Turnum comparat cum leone saucio;

2. Aeneid. *Excitans servare roros fixumque latronis
Impavidus si angit telum, & fremit ore cruento.*

**Ludus latrunculo-
rum mili-
taris.** *Hinc profecto Latrunculo-
rum ludus, sunt enim
duae hostium turmae colore diversae, & ita instru-
ctae, ut adversus hostem, ex praescripto militaris
disciplinae procedant, ut ludit Martialis belle in
hujus belli descriptione ludicri.*

Martial. lib. 14. 20. *Institutorum si ludis bella latronum,
Gemmens iste tibi miles. & hostis erit.*

Alex. lib. 3. 6. 21. *Et opportune: nam ajunt Palamedem invenisse
hunc calculorum ludum, ad comprimendas otio-
si exercitus seditiones, ut ludendo, quasi latrocinando, id est, militando, & praedas agendo, pacis
tædia depellerent.*

Virg. 2. Aeneid. *Tertio jam, latrocinari, i. e. praedas etiam sine
duce agere, militare fuit Sane veterani illi mili-
tes Latini, si non nomine, at re ipsa Latrones se
dicunt, & gloriantur:*

**Militis, ut
latronis
descriptio.** *Omne avum ferro teritur versaque juventum
Terga saevigantus hasta, nec tarda senectus
Dedebilitat vires animi, mutatque vigorem:
Canitiem galea premimus, semperque recentes
Convehere juvat praedas, & vivere rapto.*

**Perlis bel-
lum & la-
trocinium
honesto.
Strabo.** *Neque vero apud Persas rapto, quam bello vive-
re, minus honestum: nam Cardaces vocantur in
furto viventes. Quippe Carda, virile, ac bellico-
sum sonat. auctore Strab. lib. 15. ad fin. & Spar-
ta quidem furto, aequae ac armis à primis annis
pueros exercebat: imo & jubebat furari Scriptor.*

Plutarch. *Plut. in Lacon.*

**5. Praedones
cur militari
nomine
gaudeant.
*Soldados
del Camino
Militibus
furtum se-
vere inter-
dictum.
Polybius.
Agell. lib.
16. cap. 14.
Spartan.
Militaris in
furando
licentia.** *Ex militibus autem prisca, ad viarum obsessores
latronis, & latrocinandi nomen redundavit:
quod armati, ut milites, & ad praedas agendas ut
illi quoque latitarent. Vocat etiam nunc vulgus
illos, * milites viarum. Res apud prisca valde
conjunctae, latrocinium atque militia, & quam-
vis quidem Romani postea milites, severissima
lege, sacramento etiam militari, cuiuspiam è ca-
stris furari, aut forte alienum inventum occul-
tare interdicerentur, ut tum Polyb. tum Agell.
scribunt, atque Spartanus etiam tradit; Pescen-
nium nigrum ob unius Gallinacei direptionem, de-
cem commaniculones, qui raptum ab uno come-
derunt, securi percuti jussisse. Tamen militarem
licentiam in latrocinando, quam oportuisset
coerceri, lex ipsa illa, atque severitas indicant &
latrocinii, atque praedis, sed in commune divi-
dendis per manus Tribuni vacare solitos, scribit
Polyb. lib. 10. Copiis (inquit) divisus in quas legio-
nes Romanas, omnes, qui ad praedam, & raptus de-
finati sunt, fuerunt quisque ea quae ceperint ad suas
legiones: quo facto Tribuni aequaliter omnibus divi-
dunt, non solum iis, qui in praesidiis, aut subsidiis
fuerunt, sed & qui castra servaverunt; itemque
agris, sauciis, aut minus aliquod alio missi. Hujus
quoque rei imaginem videre est in David, duce
fortissimo, cum exularet apud Achis. 1. Reg. 27. 8.
Ascendit David, & viri ejus, & agebant praedas: &
percutiebat David omnem terram, nec relinquebat
viventem virum, & mulierem: tollensque oves, &
boves, & asinos, & camelos, & vestes revertebatur.*

*Denique familiare esse militari nationi rapto
vivere, acute, & sapienter scriptum est ab Ale-
xand. Cyrillo lib. 54. de Ador. super id Josue 7.
21. Vidi inter spolia pallium coccineum. ubi Septua-
ginta legunt, vestem variam Graece Psilen. Psilen
(inquit) militarem esse stolam putant, & chlamy-
dem esse dicunt varie contextam. Est autem ea ve-
stis militaria, & iniquitatis symbolum. Infinitum
est namque militari hominum generi, ut libentissime
sibi plusquam aequitas paritur, vendicat. Sic Joan-
nes milites jussit ab illo tertio, familiarissimo vi-
tio abstinere, avaritia nimirum & latrocinii;
Contenti (inquit) estote stipendiis vestris. Luc. 3.
14. Sic etiam cum Ezech. cap. 17. 3. Describit
Imperatorem potentissimum Nabuchodonolo-
rem, cui exercitus copiosissimi parebant, Aquila
vocat magnarum alarum (illius enim milites
levissimi erant, & dicto citius convolabant ad
nutum sui Imperatoris) plenam plumis. Hi ipsi
sunt milites, qui Imperatoris latus claudunt,
convestunt, ornant. quo loco habent Septuag.
Plenam unguibus, quo quid opportunius dici po-
tuit in eos, qui rapto vivunt quam ut Ungues illos
appelles; ubi eleganter scribit Theodoret. Un-
gues, inquit, Regis sunt milites, qui extremam ob-
tinent corporis partem; quod ducibus subjeti sunt,
& celeres atque validi ad percutionem. & fera
instar ad dilaniandum. Adde etiam, eo quod ipsi
per sese sunt aptissima instrumenta ad rapien-
dum, & tenacissime retinendum. Denique
Milites (sic Nazianz. orat. 3. adversus Julia. cen-
set) Vecordiam & Avaritiam magna ex parte vita
comites habent.*

*Adde quoque cum ex insidiis agant, & vivant
sive milites frequenter, sive semper viarum obses-
sores recte latrones vocari etiam posse, cum insi-
dia furta dici apud Latinos soleant; quare, insi-
diatores fures, aut latrones ejusdem nominis,
atque rei omnes. Qua ratione loquitur Curtius
lib. 4. Parmenio peritissimus inter duces artium
belli furto, non prae aliis opus esse sentiebat in tempesta
nocte opprimi posse hostes, atque Poeta etiam;*

*Obvius, adversoque occurrit seque viro vir Con-
tulit, haud furto melior, sed fortibus armis. Ergo
ut jam tandem ad locum nostrum revertamur,
Latrones, hoc loco sunt milites, & exercitus, non
solum, inquam, Chaldaei illi, aut Sabaei, sed (ut
Nicetas dixit) cunctae ærumnae uno impetu con-
tra Job conspirantes. Consentit in eandem rem
Græcorum lectio, Unanimiter venerunt tenta-
tiones ejus super me. Subest enim eadem vox, quæ
supra c. 7 ubi iidem legerunt, Tentatio est vita ho-
minis, nos, militia. Quare hic etiam dicendum,
venerunt milites ejus. Tum etiam vox Græca,
Periteria, sunt agmina piratarum, & cunei gra-
fatorum; Symmachus. Insidiatores & pradones,
aut agmina ad insidias instructa, Theodotio ve-
ro, Latrones, aut milites, quos vocat ipse Mono-
nes. Sunt autem Monozoni, unica zona cincti,
qui inter cæteros & balteo militari, eximioque
ornamento excellunt, ut Suidas interpretatus
est Hefychius vero etiam hos vocat speculatores
hostium, qua etiam voce utuntur Sept. 4. Reg.
13. & Job. 29. ubi Nicetas sic quoque definit;
Sunt Monozoni, qui in militibus honore excellunt,
qui non idem, quod omnes ceteri, cingulum gestant.
Et Isidorus eodem loco. Monozoni militaria ag-
mina significant; aut cuneos Barbarorum aut la-
tronum conventus.*

*Et fecerunt sibi viam per me. Latine hoc dictum
est ab Interprete, sed significanter Septuag. ex
Heb. super me; ut significet se proculcatum, atque
obrutum malorum fluctibus, quemadmodum via
malorum pedibus calcatur & proteritur. Viam
autem facere, est proprietate simplicis vocis sa-
lat, parare viam, & quod videbatur inaccessum
& impervium sternere, & ad æqualitatem red-
dere, exaltando humilia, & deprimendo excel-
sa, aggerendo terram, aut lapides ad partes de-
pressiores. Sic Psalm. 67. 5. Iter facite (Hier.
Parate viam) ei, qui ascendit. Isai. 54. 14. Viam
facite, praebe iter. Heb. hac ipsa voce geminata;
Sternite, sternite. Clare Septuag. Mundas facite
vias, id est planas, & expeditas. Exponit se statim
Isaias; Auferre offendicula de via populi mei. Sig-
nificat enim fore, ut Apostoli monstrent Gen-
tibus, atque sternant facilem viam & aditum
ad fidem Evangelii, ne hæreant, aut deter-
reantur difficultatibus. Non aliter Job signifi-
cat, cum antea videretur hostibus, & ærumnis
irac-*

Cyrill.

LXX.

Pallium

Achan

cujus rei

symbolum.

Theodoret

Nazianz

Curtius

Virg.

Æn. 10.

Nicetas

LXX.

Symm.

Theod.

Hieron.

Suidas

Hefychius

Nicetas

Isidorus

7.

Hieron.

LXX.

Abiholes inaccessus, * jam nunc facilem additum patefecisse Deum malis omnibus ad illum expugnandum. Mirum, quod tam facilis & trita pateat ærumnis ad iustos via interim ad impios vix aliquando additum inveniant.

Uterius cum via plana & strata multorum pedibus teratur, inde *viam facere* est etiam *calcare* aut *terere*, tum etiam *opprimere*, & *subjicere* Exod. 9. 17. *Adhuc retines populum*, ab hac radice; Complutens. *Subjicit*; vel cum R. Mordok. *Calcas populum meum*; Onkel. *ub jugo retines*, aut aut hostiliter subjungas. Cadunt hæc omnia in verbum Caldaicum Paraph. astæ; Septuag. vero, *Adhuc tu insultas populo meo*; Nam quod Paget Vatabl. dicunt. *Elevas populum meum*; et Tygur. *Opponis aggerem populo meo* Tenebras offundunt, et retinentes primam Hebraismi faciem, veram translationem non agnoscunt quæ ducitur ab elevatione partium depressarum in via, ut fiat trita & plana. Ergo, cum Job ait, super seipsum, *fecisse viam* suos hostes, significat se calcatum, & contritum ab hostibus.

Et obsederunt Hysteron proteron; nam id quod secundo loco fit, primo ponitur. Primum enim est obsidere urbem, deinde expugnare & ingredi. Nisi forte dicat, facili via hostes adventasse, & deinde nemine resistente, castra deposuisse. Nam a iqui curiosius observant, verbum *Hhanab*, quod hic vertitur *obsidere*, significare commodam & facilem castramentationem, opportunamque mansionem. Auctor Catenæ refert ad primos illos nuntios, *Qui mihi auctores sunt malorum, me undique in tenebris intercluserunt*, & qui priores fuerunt ad invadendum, ceteris viam munierunt, aliisque alium insequebatur, & nuntiis malorum non interrumpent animam opprimebant. Philip existimat idcirco dictum esse, *obsederunt* quod dæmon non sævit in animam, sed in corpus tantum; Ideo, (inquit) pulchre dictum est *obsederunt*, id est, de foris insidiati sunt. Sed hæc res allegoriam sapit; nam tabernaculum, familiam, & bona universa complectitur; ut sæpe diximus & hoc loco Greg. *In gyro tabernaculum obsederunt*, quia subiacis rebus & filiis etiam corpus ejus omne vulneribus attriverunt. Cum vallat Deus domum iusti, omnia tuta: cum *obsident* milites illius in circuitu, omnia plena discriminibus & miserandis cladibus significantur. Sic cum in circuitu impii ambulant, undique nocent, & tunc (inquit David) *secundum altitudinem tuam* (id est, secundum altissima judicia tua o Deus multiplicasti filios hominum, qui humana pollent sapientia, & ideo adversus filios Dei lædere, & oppugnare parant.

XIII. Fratres meos longe fecit à me, & noti mei, quasi alieni recesserunt à me.

1. Convitia Jobi à diabolo procreata.
2. Fratris calamitas odio habita.
3. Cognoscere & Notus: illust. Samuel, & David.
4. Quid recedere. quid alienus, aut extraneus, ex David. Quid apud eundem, vas perditum.
5. Septuaginta lectio explicata.
6. Quid propinqui, & approbare. Illust. Sam.
7. Quid derelinquere. Visitationis infirmorum. Expositus David.
8. Oblivisci & oblivio ad contemptum.

TOT malis obsessus nihil opis, aut solatii habuit ab amicis, aut à cognatis; imo potius videtur inter illas hostium, & latronum turmas numerare amicos, notos propinquos, vicinos, servos, & familiares; nam (ut scribit Chrysost.) *Mirificus fuit ille conflictus diaboli, quando quidem qui ei reliqui ei facti sunt domestici, calamitatem vehementius, quam qui emigrarunt à vita, amplificabant*. Nam qui decesserant, nihil amplius faciebant; qui autem manebant in vita, convitiis, ac probris contumeliosis erant. Illud etiam docet Nicetas: *Domum quoque ac familiam a diabolo in Jobum fuisse incitatam*. Ergo hi homines tanto acerbiores hostes, quanto ab aliis auxilii & solatii plus sperare potuissent.

Fratres meos. Consanguineos & cognatos: nam sicut Scripturæ Patres vocant, alicujus generis & cognationis caput, & principium

sunt; ita Fratres vocant, qui ejusdem generis sunt, & ab eodem capite trahunt originem. Longe fecit à me. Vatabl. *Desierunt à me visitare & consolari*, sed melius, & vehementius; Quos ipsa naturæ, & sanguinis communio familiaritate & necessitudine conjunxit, hos ipsa calamitas abstraxit & abalienavit; & illorum in me odium conflavit, quos ipse calamitatis aspectus deberet ad misericordiam allicere. Nicet. *Meam calamitatem quasi voluntatis flagitium oderunt*: quod enim Deus fecit, in meo vitio & peccato vertunt.

Et noti mei: Tygur. *Necessarii*; sed proprie dixit Interpretes, *notos*. Cajetan. exposit, mihi persectos & exploratos, utpote qui mihi soli communicabant secreta sua. neque displicet; nam *lagad*, quod est cognoscere, affert peculiarem quandam scientiam, & experientiam; quam dicunt, ut i. Reg. 37. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, videlicet ex privata aliqua revelatione & experientia. Quare cum Deus amicis suis arcana familiariter revelat, hoc verbo significatur: quo videbatur gloriari David Psalm 50. 8. *Occulta sapientia tua revelasti mihi*, quæ alii ignorant mihi tanquam amico, & à secretis tuis, nota fecisti. & Isai. 38. 2. hoc ipso verbo commode exprobrat impiis Deus. *Scire vias meas volunt*, videlicet, quæ non omnibus, sed piis tantum, atque iis amicissimis revelantur. Inde notum pro arcano aliquo, quod non nisi peculiari aliqua scientia cognosci possit, ut Zach. 14. 7. *Erit dies una qua nota erit Domino*, & cum dicitur de persona, significat aliquem cognitum, & familiarem ex secretorum revelatione & communicatione, & Psalm. 95. 2. *Notus in Iudæa Deus*, ita hoc loco, *Noti mei*, peculiari scientia, privato experimento, necessitudine, familiaritate amicissimi, quos mutua secretorum communicatio continere deberet in officio, & stabilem reddere amicitiam.

Hi (inquam) quasi alieni recesserunt. Vox simplex, quæ alibi vertit interpres, *abalienatus, extraneus*, cui nihil sit necessitudinis, & amicitiae, sed potius propter insuetudinem horrore, & nausæ a que odio sit. Est enim eadem radix, quæ infra vertitur verbo *exhorrendi*, de qua statim plura. Affert, ergo hoc verbum *recedendi*, *recessum*, & separationem à re in iucunda, & ingrata Ezech. 15. 5. *Recesserunt à me in cunctis idolis suis*, videlicet illecti pravo amore & concupiscentia idolorum abalienati sunt à me diligendo, & recesserunt longius, quod minime gratus illis existerem, atque meæ leges alienæ illis, peregrinæ viderentur. & Psalm. 98. 9. ut ingens odium Judæorum significaret adversus se Dei filius, ait; *Extraneus* (abalienatus. Hieronymus. *alienus*) *factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis Matris meæ*, nam erat olim Judæis cum gentibus, quas alienas, & extraneas vocant, incredibile diffidium morum & voluntatum, à quibus tanquam ab alienis recedebant longissimè. Ergo ait Job; *Quasi alieni recesserunt*, abalienati sunt, & nihil illis in iucundius minusque familiare. Dicere itaque potest Job. *Homines animis, dux meus, & notus*. (persectus mihi propter secretorum animi communicationem) *meus qui semel meum dulces capiebas* (secretorum & consiliorum arcanorum) *cibos*. Hieron. *Qui simul dulces habuimus secretum*, prop. ex Heb. *Pariter dulcesse faciebas secretum*. Symmach. *Qui communicando reddebamus dulcem consuetudinem & colloquutionem*, & illud etiam *Factus sum timor* (timendi materia, si mihi adsint, & ita pro timore fugiunt) *notis* (amicissimis, & eorundem arcanorum Participibus) *meis*. (abnegant ergo nosse & jurat amicissimis quisque, *Quia novi hominem*) *factus sum tanquam vas perditum* cum non sim illis usui, negligor ab omnibus; nam quondam meam familiaritatem, atque consuetudinem utilitate metiebantur, habebant me videlicet, tanquam opportunum, & utile vas in sua suppellectile, comparatum ad omnes vitæ opportunitates, sed jam contractus, & perditus, miser ergo à familiaritate ab usu & convictu quotidiano rejicior, neque dignus existimor præterquam sterquilinio, tanquam sterquilinio, tanquam fictile contractum, illa non fuit vera, & liberalis amicitia, sed sordida, sed fucata. Hæc calamitatis natura & conditio, ut amicissimos & netissimos quosque abalienet.

Nicetas.

3.
Tigur.
Cajetan.
y71Amicorum
& familiarium
peculiaris scientia.14.
711Verbum
recedendi
vehemens.
Infida amicitia
& familiaritas.

Hieron.

Psalm. 34

14.

Hieron.

Symm.

Matt. 26.

27.

Luc. 22. 5.

7. & 23.

49.

Vas contractum

amicus

rumnosus.

Calamitas

amicitiam

dissolvit.

LXX.

Septuaginta autem easdem originales voces in diversam sententiam detorserunt: *Noverunt alienos, quam me.* Id est peregrinis potius & ignotis, quam mihi benefacere jus, & æquum censent, ita omni ope destitutor, ita nemo dignatur nosse Job, locum itaque neque in ipsa misericordia & beneficia mihi concedi video.

XIV. Dereliquerunt me propinqui mei,
& qui me noverant obliti
sunt mei.

6. Nicetas.

Propinqui. Qui mihi astare solebant, & à meo latere non discedebant. Nicetas existimat hic significari consanguineos, & genere propinquos, sed cum hos *fratrum* nomine antea significaverit nunc eos, qui illi assidue aderant, intelligi oportet, nam etiam juxta proprietatem radicis *Karab*, propinqui sunt, *Los continuos y allegados*, & se propinquum esse Deo gloriabatur David, de re videlicet in primis honorifica, atque utili, Psal. 72. 27. *Mibi adhaerere* (Hieronymus, *Appropinquare*,) Deo bonum est. Pertinere autem hanc propinquitatem tum ad regium ministerium, tum ad mensæ regiae participationem aliquam, & familiaritatem, manifeste existimavit Vulgatus Interpres cum 3. Reg. 4. 27. dixit de præfectis Regis Salomonis: *Necessaria mensa Regis Salomonis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.* Pro quo verbo legitur: *Alebant præfecti Regem Salomonem, & omnem appropinquantem, vel appropinquum ad mensam Regis.* Quare propinquos dixeris, *sus Panyaguados.*

Pagn. Regia & fore etiam Tygur. Cæsar. Isid. Clar.

7. 77

Dereliquerunt me. Verbum *Hhadal* affert cessationem ab aliquo opere, aut officio: Nemo illorum mihi ad est; defuerunt suo officio; me nemo visitat. similis querimonia David, cum decumberet ex fædo ulcere, & morbo contagioso Psal. 37. 12. *Et proximii mei (socii) adversum me appropinquaverunt & steterunt*, ut meam plagam considerarent: & aversi steterunt, ne me viderent) & qui juxta me erunt (ab eadem voce, propinqui mei, quorum erat munus mihi assistere) *de longe steterunt* (reformidantes nimirum vim morbi contagiosi, quod iterum dixerat. Psal. 30. 12. ** Qui videbant me* (qui me frequenter visitare solebant) *foras fugerunt à me.* Ergo Job amplificat tum vim pestilentis morbi, & fædissimi ulceris, tum infidorum amicorum sive levitatem, sive improbitatem.

* De los que me solian ver en mis enfermedades, na dic a endrado por mis puerttas.

LXX.

Oblivio negligens.

Et qui me noverant. Idem quod supra, & noti mei; sed ibi passive, hic active, ut discrimen aliquod intercedat; *Cognoscentes me*, Septuaginta, *scientes nomen meum.* Quibus ego ipse ita notus, & familiaris eram, ut in ore illorum, & oculis semper versarer, vel, ut ad cognitionem illam ex communicatione arcanorum (de qua nuper dicebamus) respiciat; Quibus propter necessitudinem & familiaritatem me totum credebam. **Obliti sunt mei.** Vel de nomine me non agnoscunt; nemo jam recordatur vixisse *in terra Hus virum.* nomine JOB. tum etiam me non curant: negligunt plane: nam Oblivio negligens est, recordatio verò diligens & studiosa, sicut scriptum est Thren. 2. 6. *Oblivioni tradidit Dominus in Sion festivitatem & sabbatum*, id est, contempsit, & suo conspectu aut benevolentia non dignatur.

XV. Inquilini domus meæ, & ancillæ
meæ sicut alienum habuerunt me, &
quasi peregrinus fui in oculis
eorum.

- 1 Inquilinus, aut advena id sacro sermone quis. Explicatus semel, & iterum Moyses.
- 2 Advena pro Profelyto. Profelytus quis ex Moyse, Samuele & David.
- 3 Herodis facinus, & ignobilitas. Abraham & Sara faciebant profelytos.
- 4 Job convertēbat ad veram fidem gentes. Tum etiam Egyptii aliqui ad Judæismum, sed hoc studium majus in Ecclesia Christiana.
- 5 Profelytorum appllatio. Explicatus Moyses, Mattheus, Paulus.
- 6 Ancilla quæ, aut nutrix. Illustratus Moyses.
- 7 Quid cognoscere. Alienus. Ad oculos servire. Illustratus Isaias, & Paulus.

NON solum (inquit) domestici ac propinqui, verum etiam mei servi, sic nunc me tractant, quasi nullius unquam imperii mei sibi fuerint conscii. neque tanquam hospitem & hominem quempiam alienum prætereunt. *Inquilini domus*, Septuaginta, *Vicini domus*. Et recte, nam Latini ferè idem est *inquilinus*, quod *vicinus*, quasi dica, cohabitator. Sed *inquilinus* propriè qui non in proprio, sed in alieno & conducto habitat, vel, ut Jurisperiti definiunt, *Qui in conductu adibus solus habitat*, vel, *Urbani prædii conductor*.

Quamquam non semper accipiatur pro ea, qui solus habitat, sed pro eo, qui in alieno cohabitatur. Qua ratione dictum à Deo est Levit. 25. 23. *Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est*, & vos *advena*, vox eadem, quæ hinc *Inquilinus*. Unde Tygurina legit: *Vos inquilini & coloni mei estis.* Festus quoque: *inquilinus, qui eundem focum colit, aut ejusdem loci cultor*, qui sub eodem tecto cum suo hero vel socio commoratur. Ex proprietate autem vocis originalis dicas, *hospites, peregrinos, advenas*: nam his etiam nominibus solet Vulgatus vertere vocem originalem, atque eadem est vox infra cap. 31. 32. *Peregrinus foris non mansit*. Nimirum peregrinus erat, *inquilinus domus*: admittebatur enim intro ad cohabitandum. Sic Exod. 2. 22. *Postulabit mulier à vicina sua. & ab hospite sua*. Et ibi ait Onkelus, *ab hospite domus suas*, pro *hospite*: legimus apud Septuaginta, *Contubernalis*; & S. Augustinus in Loquitur legit, *ab inquilina sua*: & ait in Græco haberi: *à cohabitatrice sua*, & quæst. 39 legit, *cancellaria, vel cancellanea* (si ita dicendum est) *vel cohabitatrice*. & Lev. 25. 6. *Advena* (Septuaginta, *inquilino*) qui peregrinatur apud te. Et Psal. 38. 13. *Advena ego sum*. Sed proprietatem vocis *Ger*, habes Exod. 2. 22. cum Moyses habitans in terra aliena, apud Jetro socerum suum, sub eodem tecto, volens rem hanc exprimere ex hac voce, nomen primogenito suo imposuit: *Juravit Moyses, quod habitaret cum eo: accipitque ei Sephoram filiam ejus uxorem, quæ peperit ei filium, quem vocavit Gersam, dicens: Advena* (inquilinus, peregrinus, hospes) *fui in terra aliena*. Ergo *inquilinos*, dicas peregrinos & hospites, quos sub tecto suo recipiebat JOB, aut servos adventicios, non vernaculos, neque dominatos.

Sed est aliquid etiam peculiare latitans in hac voce *Ger*; significat enim etiam *Profelytum*. Sic vertit noster Interpres 1. Paral. 22. 7. *Præcipis, ut congregarentur omnes Profelyti*. (Hebraicè, *Gerim*) *de terra Israel*. Quo etiam modo legunt Septuaginta: sicut etiam 2. Paral. 2. 17. *Numeravit Salomon omnes viros Profelytos, qui erant in terra Israel post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus*. Similiter etiam Ezech. 14. 7. *Homo homo, de domo Israel, & de Profelytis, quicumque advena fuerit in Israel*. Quibus locis alii legunt: *Advenas, peregrinos, hospites*. Possent etiam legere, *inquilinos*. In quam etiam significationem consentit Elias Thesbites in radice *Gaiar* cujus hæc verba sunt: *Gaiar Rabini dicunt, Peregrinus, qui Profelytus effiitur*. Item Abraham viros Profelytos faciebat, Sara verò mulieres. Radix ejus est, *Gur*. Paulo clarius R. Mardokai: *Ger, incolæ, peregrinus, advena, item Profelytus, qui ex gentibus convertitur ad Hebraismum*: hos enim vocabat *Profelytos*, videlicet, qui non genere, sed quasi adoptione initiati profitebantur Judæismum, & circumcisionem accipiebant, ut lege statuebatur, Exod. 21. 45. *Si quis peregrinorum in vestram volueris transire coloniam*, (Septuaginta: *si quis advenis ad vos profelytus*. Onkelius: *Quando tecum fueris profelytus aliquis*) *circumcideris prius, &c. eadem lex erit indigena* (qui genus ducit à Jacob) *& colono*, (sive inquilino, id est, advenæ. Septuaginta, & advenienti profelyto) *qui peregrinatur apud vos*. Onkelius: *lex una erit indigenæ, & profelyto, qui Judæismum accipit inter vos*. Quare cum Lex aut Scriptura de advenu, aut peregrinis, aut aliis gentibus loquitur inter Judæos commorantibus, de profelytis accipio; ut de Amalechita illo, 2. Reg. 1. 13. *Filius hominis advena*, (Septuaginta, *incolæ*; Varablus, *profelyti*) *Amalechita ego sum*. Tum etiam Ammonites, & Moabites, de quorum introitu in Ecclesiam, est specialis lex Deut. 23. 3. 8. *& vulgus illud promiscuum Egyptiorum comitantium Israël exeuntem*, Exod. 12. 28. *Vulgus promiscuum innumerabile ascendis cum eis*. Quod Onkelus alienos vocat.

1.

LXX.

Inquilinus quid apud Latinos.

Lib. 7. D. de acquir. poss. l. fin.

D. de migrand.

Tygurina.

Festus.

77

Onkel.

LXX.

August.

LXX.

77

August.

2.

Profelytus.

Elias Thesbites.

77

R. Mardokai.

Profelytum lxx.

LXX.

Onkelius.

LXX.

Varab.

Onkel.

Onkel. cat. omnes, inquam, ad profelytorum ordinem pertinebant. Sic Augustinus Psal. 145. 9. Dominus custodit advenas. legit, custodit profelytos, & interpretatur, profelyti, advenae sunt: nam profelytiho, advenae est; & Psal 93. 6. Advenam interfecerunt, Theodoretus, profelytum interpretatur, qui ex gentibus accedat. Tandem quoniam etiam illa ferè eadem voce inquilini, aut coloni, profelytum vocabant: nam, ut ex Africano historico refert Nicephorus lib. 1. cap. 1. & Eusebius lib. 1. c. 7. Profelyti, & advenae, Giora, id est terra incolae, qui cum Israelitis permiscebantur, vocati sunt, proptereaue Herodem combussisse annales de genere & familiarum antiquitate, quod neque ipse a Hebraeos antiquiores, neque ad profelytos pollet genus suum referre. Vides igitur profelytum, aut inquilinum colonumve, non multum differre: tum etiam sicut inquit inum in servorum adventitiorum numero, ita etiam profelytum reponi posse: nam Exod. 12. discrimen distinguitur inter alienigenam, qui est servus emptitius, & circumcissus, & mercenarium: iste enim, utpote non profelytus, neque verè servus, servus tamen pro mercede, non permittitur comedere phasae, v. 43. 44. Omnis alienigena non comedit ex eo, omnis autem emptitius circumcidetur & sic comedit advena, id est, liber non circumcissus) mercenarius non comedit ex eo. Profelyti etiam Abraham, servi erant: nam Septuaginta dicunt illos possessos ab Abraham: igitur isti inquilini fuerunt servi JOB, adventitii, quos ipse pro sua in Deum pietate & religione Deo lucrificasset, & ad veram fidem ex gentibus convertisset, propterea profelytos fuisse, & sub eodem tecto commorantes

Jobi profelyti. Quare mirari licebit fervens & ardens studium viri sanctissimi, qui, ut ab Abrahamo genus, ita & studium promovendae religionis & fidei duxisse videtur. Nimirum Sancti non de solis sed de proximis quoque suis Deo lucrificandis, mandatum sibi esse existimant. Abraham huic studio vocabat convertendi viros & ethnicos ad veram fidem: Sara autem foeminas, ut colligitur ex illo Genesi 12. 5. Tulit universam substantiam, & a nimas quas fecerat in Haran. Sic interpretante Onkelo, in paraphrasi: Animas quas subiecerat legi, & Eliâ Thesbite superius adducto, atque Hebraeis antiquioribus, nec non etiam recentioribus aliis interpretibus, Proje yri autem illi, iidem erant servi. Sic septuaginta: Omnes animas quas possederant. Israelitae deinde in Aegypto multa Aegyptiorum millia ad fidem adduxerunt: nam licet quidem Origenes hom. 13 in Lucam scribit: Ante Salvatoris adventum Angeli parum poterant creditis sibi utilitatis offerre. Quando Angelus Aegyptiorum Aegyptios adjuvabat, vix unus profelytus credebatur, tamen profelytos Aegyptios, qui cum populo Israelitico egressi sunt, ex Aegypto, Scriptura Exodi 12. 38 vocat. Vulgus promiscuum innumerabile. Quod ex Hebraeo proprie reddiderunt Septuaginta, commistus multus, aut mixtio multa, quae appellatio erat etiam profelytum, qui, cum ingrediebantur in populum Israeliticum, miscebant se cum illis. Quare Isidorus ex hac ipsa missione profelytum definit lib. 7. Originum, cap. ultim. profelytus (inquit) advena & circumcissus, qui miscebatur populo Dei; & Africanus quoque historicus nuper adductus, ad istum Scripturae locum alludens, de genealogiis Profelytorum scribens, ait: Sicut Achior ex Ammonitis, & Ruth ex Moabitis, alii etiam ex Aegypto, qui dicuntur Israelitis eff-commisti; & 2. Paralip. 2. 17. Inveni sunt profelyti centum quinquaginta tria millia, & sexcenti. De Idumaeis quoque, imò & de omnibus gentibus Origine teste, Nonnulli profelyti rebant. Atque adeo non tam divini honoris zelo, quam sui honoris & lucris studio, ut legem atque populum suum viderentur promoveri & amplificare, studebant Pharisei convertendis ad Judaismum Ethnicis: Pa (inquit Christus) vobis Scribae & pharisei, qui circuitis mare & aridam, ut faciatis unum profelytum. Quamquam, ut admonet Chrysost. humil. 23. in Matth. quamvis nullum non lapidem moverent, ut unum profelytum facerent, vix tamen poterant: nam malo vivendi exemplo, potius à pietate ceteros avertabant. Sed post Deum hominem natum propter nos homines, quantus sanctorum zelus, ut omnes Evangelio lucrificiant; integra regna, & provincias amplissimas, atque ut praedicant Evangelium omni creaturae: quanta etiam gentium alacritas advenientium ad

fidem: ut ex India utraque, Japoniis, atque in finita pene barbarorum multitudine advenae & profelyti numerentur. Sic promissum Ecclesiae a Deo est: Ecce accola (veniet, Septuaginta: Ecce profelyti accedent) qui non erat mecum (Septuaginta, ad te per me Christus JESUS loquitur) Ad vna quondam tuus adjungetur tibi: Septuaginta, Coloni erunt tui, & ad te confugient) id est, non sicut quondam advenae, & profelyti ex alienigenis, quamvis legem profiterentur, tamen non censebantur domestici & Indigenae, sicut Israelitae, sed ad hanc ipsam rem alludit Paulus: Erunt non iam hospites & advena, sed cives auctorum & domestici Dei. Sed dicendum jam de aliis servorum generibus, qui etiam afflicto hero non adfuerunt.

Et Ancilla. * Ministræ domus, quarum fidei & sedulitati ministeria credita erant. Habet enim ancilla nomen Hebraeum à fidelitate. Nam Ama, ancilla est. Sic Hispani vocat el ama, tum etiam sicut nostrates peculiari nomine nutrices vocant la amas, ita ab eadem radice Omen, nutricem significat, Num. 11. 12.

Quasi alienum. Qui nihil cum illis habuissent, à quo prorsus essent abalienato animo, habuerunt, reputaverunt me. Vox eadem quae supra, * Quasi alieni recesserunt à me, Et quasi peregrinus. Alienus, dos mea extraneus, nunquam, nec de facie, agnitus, sconnozem Non me agnoscunt; vel, sic me intuentur, quasi y lo mios nunquam antea agnitus. Radix originalis significat recognoscere rem sibi familiarem & antea de notam, Sic Gen. 38. 25. Cognosce cujus sit annulus, moque & armilla, & baculus, qui ignitis muneribus ait, &c. nunca me Inde peregrinus, quem nunquam videris, audie risve, Isaia 23. 21. * Peregrinum opus ejus ab eo, viste. inauditum supplicium, & cujus simile nunquam visum sit in suo populo. Propterea hic dicitur: in oculis eorum, cum me vident, censent nihil unquam simile se vidisse. Alias, in oculis alicujus esse, castigo, y nihil aliud significat, quam in praesentia alicujus. nunca videtur autem hoc loco emphasim habere; nam sto. illud minimum est, quod nemo servus non habet, videlicet ad oculum servare suo hero, id est, Proprium in oculis sui heri sedulum se & audientem dicto servorum praeberet; propterea enim Paulus praeter communi nem servorum morem hoc amplius à servis Christianis exigit: Non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed, ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes. Ergo servi JOB non solum non servi bant ad oculum, seu oculis etiam torvis & minacibus miserum tui heri animum, atque oculos plenos lacrymis confgebant

XVI. Servum meum vocavi, & non respondit: ore proprio deprecabar illum.

1. Servorum solatium quale. Quid deprecari.
2. Servorum ingenium qua ratione tractandum.
3. Servus quis proprie, plura illorum nomina, & gradus.

Sordidum quidem est servorum solatium, sed tamen homini misero ab amicis deserto utile tandem atque postremum, quod, si hoc quoque desideretur, quanta miseria: si pro debito servorum obsequio accedant injuria & convitia, quantus animi dolor in tanta servorum impietate. Philippus eleganter ait: Ad valde acerbam injuriam pertinet, ut Domini cum servis blandè loquantur, & servi contemnant. Quod autem dixit Philippus, blandè loqui, bene expressit, quod dicitur, deprecari: Ihanam enim est blandè loqui, & cum obsecrationibus ut loquitur pauper, & misericordiam alterius allicere fufis precibus, nihil ex debito, sed ex gratia & misericordia implorando Servum igitur, non ut servum, sed ut eum, qui obsequium minimè deberet, deprecabatur JOB: quasi ego (inquit) conservus essem, imò servus, vocari etiam voce flebili & miserabili, & vocari ex nomine: habet enim proprii nominis compellatio blandum aliud, & quod ad misericordiam alliciat. Addit etiam Catenae auctor: Magnam partem obtinere ad dolorem, ab aegrotante eum accersiri, qui debet obsequium, & imperium a. eius. Atque in hoc JOB exemplum spectantes jubet nos etiam servis, cum servis inobedientibus non irasci, adde etiam ex nobis Paulo, minas remittere, Sapienter Augustinus

Gentium ad Christianam fidem conversio. Isa. 2. 19. LXX.

Ephes. 2. 19

6. Las criadas, y las amas de casa.

אמה אמה

* Mis criadas, y las amas de casa.

7. Estranno

castigo, y nunca visto.

Ephes. 6. 5.

Servi Christiani.

Eph. 6. 6. 7. Job à servis exagitatus.

1. Servorum convitia.

1577

Phil.

Nicasar.

Quomodo agendum

Ephes. 6. 9. nus scripsit, indignum esse hominem, velle ut
Aug. l. 11. servus suus melius sibi serviat, quam ipse Deo :
de decem Cum vis (inquit) ut serviat tibi servus tuus, & tu
choris, non vis (servire Deo, facis Deo quod pati non vis.

tom. 4. Docemur præterea hoc loco, quod sit optimi
 2. heri, atque patientissimi agroti officium, videlicet
Herus be- non exigere summo jure à servis & famulis oble-
nignus er- quia neque omnino fastidiri servile nomen : de
ga servos, qua re eleganter & copiose differunt, Prætextatus
Macrob. apud Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11. cum pro ser-
 vis dicit. quos & Diis curæ esse, & multos ex his
 fortes, fideles, providos, sapientesque fuisse con-
 firmat. atque inter alia: Non est (inquit) quod am-
 cum tantum in foro & in curia quaras : si diligenter
 attenderis, invenies & domi. Tu modo vive cum ser-
 vo clementer, comiter quoque : & in sermonem illum,
 & nonnunquam in necessarium admittite consilium :
 nam & nostri majores omnem Domini invidiam,
 omnem servis contumeliam detrahentes, Dominum
 Patrem familias, servos familiares appellarunt.
 Colant ergo te potius servi tui (mihi crede) quam
 timeant. Plura pulcherrima alia servis per huma-
 niter tractandis eo loco Prætextatus, atque Plu-
 tarchus lib. de cohibenda ira. Seneca lib. 3. de
 Benefic. cap. 28. lib. Controv. 22. & epist. 31. Au-
 gustinus lib. 9. de Civit. cap. 15.

Prætexta- Docemur præterea, servorum ingenium quam
tus. esse soleat iniquum : quos si bene tractes, pe-
Plutarch. jores fiunt ; si male, pessimi. Proverbio enim illud
Seneca. jactatur : Totidem nobis hostes esse, quot servos. Et
August. Evangelus apud Macrob. Quod nemo sapiens domi
 sue contumeliam tam sæda societatis admittat. Et
 inde illud :

Evangelus Servo pejus nihil est, ne bono quidem.
 Sed servus hoc loco est, qui servitutem servit
 durior. nam Ghabad, frequenter est servire
 cum labore & molestia, ut Isaia 14. 3. indicatur,
 ubi ponitur bis ferè vox eadem : Cum dederit tibi
 requiem a serviute dura, quam antea servisti. Qua-
 re interdum est opprimi, ut Levit. 25. 39. si pau-
 pertate compulsus vendideris se frater tuus, non eum
 opprimes servitute famulorum. Ubi ter subest in
 Hebræo vox hujus radices, & propriè legas cum
 Onkelo : Non servire eum facias servitutem servo-
 rum. aut cum Septuaginta quod idem est : Non
 serviet tibi servitutem famuli : hæc enim durior est,
 sed aliam videlicet mitiorem : nam statim addi-
 tur : Sed quasi mercenarius & colonus erit. Erant
 enim diversi gradus servorum, ut supra indica-
 bamus Vers. 15. num. 3. Atque in hoc ipso nostro
 loco tria etiam servorum genera distinguere li-
 cet, videlicet Inquilinos domus, Ancillas, & Ser-
 vos : quos profecto & diversos esse, ex ipsa vo-
 cum & nominum proprietate ostendimus. Atque
 diversa etiam ministeria obisse diversos olim ser-
 vos, certum est : nam tres illorum ordines, &
 quodammodo gradus constituuntur ab antiqua-
 rum rerum observatoribus. In primo erant Acto-
 res, Dispensatores, Amanuenses, Ordinarii,
 quorum operâ & sedulitate res domesticæ & pri-
 vatæ administrabantur. Hos forsitan nunc Inqui-
 linos vocant. In secundo Mediastini, qui & in
 media domo ad omnium imperium vilissima &
 fordidissima domus ministeria obibant : dicas
 hos Ancillas, famulos. In tertio qui & durio-
 rem adhuc servitutem serviebant, & Compediti,
 aut Vinciti dicebantur, & erant, vel pœnæ, vel
 custodiae causâ, aut ex officii more : hi nunc ser-
 vi, aut mancipia. Adde his etiam servos pastores,
 & qui rem agrariam curabant, & quibus constabat
 familia. Plura de his habes apud Jurisperitos.
 Plura illorum nomina & ministeria apud Alexan-
 drum. Plures item servorum species apud Ju-
 dæos, de quibus alias.

Servis quid propriè.
 עבד

Diversitas servorum.
 Diversorum servorum non eadem ministeria.

Petrus Pythaus
 l. 2. c. 9.

Alex. l. 3. 6. 24.

XVII. Halitum meum exhorruit uxor mea, & orabam filios uteri mei.

1. Quid exhorreere, Fœtidum JOBI spiritum, & Teter spiritus.
2. Communicatio spiritus inter virum & uxorem. Malachias.
3. Spiritus pro vita, pro voce.
4. Fœminarum ingenium vindicta appetens.

Philip. 1. Latini plerique gravitatem fœtidi & corrupti halitus averfatam fuisse uxorem interpretantur & Philippus quidem ait, totum intrinsecus computruisse, vel propter apostema pulmo-

nis, vel propter saniosum & fœtidum spiritum ; nam etiam phthisis laborasse ex hoc verisimile est, ut superius diximus, cum de JOBI morbis differemus.

Sed ingentem miseriæ exaggerationem habet, Amplifica- quod gravem halitum horum uxor: vel, ut in Hebræo est, alienus fuerit uxori, propterea exhorruit, & averfata fuerit, ne sine molestissima nausea excipere potuerit. Hæc enim omnia affert vox originalis, quæ aliquando vertitur, nausea, ut Numer. 11. 20. Comeditis carnes, donec vertatur in nauseam, quod propriè dices in alienationem, id est, in cibum ingratum ventriculo, qualis esse solet cibus insolens & peregrinus. Et verò qualiscunque demum halitus esset, uxori tamen minimè alienus videri debuit. Quamvis enim antea minus gravem viri spiritum experta fuisset, tamen jam nunc temporis, atque id ætatis suspicari debuisset, omnes similiter viros olere, sicut Hieronimus uxor illa castimoniam atque amoris conjugalis exemplum singulare, dixisse fertur.

Est autem propter quotidianum convictum viri halitus uxori notus & familiaris. & hæc loquutio videtur olere aliquid amoris mutui conjugalis: est enim in amantibus reciprocatio spiritus, imò, & inter virum & uxorem unum quasi spiritum constituit Deus, Malach. 2. 14. cum enim de non repudiandis propriis uxoribus, neque alienigenis accipiendis loqueretur ait : Hæc particeps tua, & uxor fœderis tui. Nonne unus (Deus) fecit utrumque, (virum videlicet & fœminam) & re fiduum spiritus ejus est ? id est, simili inspiratio- ne, qua vivificatus est Adam, vivificata est Eva, vel, uxor est residuum spiritus sui mariti ; videntur enim vivere uno spiritu, eundem trahere & mittere halitum, & statim eum ab amore alienigenarum uxorum avocant : Custodite spiritum, id est, ne communicetis vestrum spiritum fœminis gentilibus, neque illis commisceamini ; hic enim hanc particulam interpretatur Hieronymus : Cu- stodite spiritum vestrum, ne abduamini libidine, ne alienigenarum amore vincamini. Neque ab hac re abludit secunda pars, quæ sequitur, de orandis, aut petendis filiis, ex quorundam interpretatio- ne, ut statim videbimus.

Quoniam verò halitus idem est hoc loco, qui spiritus, atque spiritu & halitu vita constat, lice- bit sic interpretari : spiritum vitam, vitamque meam horruit uxor, id est, me viventem fastidit, & cupit jam è medio sublatam. Tum etiam aliquando sumitur halitus, & spiritus pro spiritu oris & labiorum, id est, pro voce, nunc efficiet hunc sentium : ad meas ærumnas, ad gemitus & suspi- ria, ad voces singulas horret & nauseat uxor mea ; tantum abest, ut adsit mihi agrotanti & labo- ranti, ut potius fugiat meam vocem, tanquam tibi ingratiſſimam & molestiſſimam : clamore igitur & gemitu vocabam uxorem fugientem. Sic enim secundam partem ad uxorem etiam referunt Septuaginta : & rogabam uxorem meam. Atque notant Græci præfractam ingenii fœminarum contumaciam, & vindictæ cupiditatem, quibus, si semel petita neges, injuriam censent, & reponunt altâ mente ; ut vitam ipsam tuam, quam ab ipsis deinceps efflagites, pernegare paratæ sint ; lic Nicetas facit JOBUM loquentem : Ita uxor mea Nicetas me despiciat ; & quia, nam audire recusabam flagitiosa suadentem, conficere me molestiis adorieba- tur. Non vipera inimicior, læsa fœmina ; cujus cupida propria videtur vox illa : Quomodo fecit mihi, sic faciam. Minimè profecto fortis mulier : hæc enim reddit viro suo bonum, & non malum, omni- bus diebus vite sue.

Quippe minuti semper, & exigui est animi, exiguique voluptas. Ulrio. Continuo sic collige, quod vindicta Nemo magis gaudet, quam fœmina.

Et orabam filios uteri mei.

5. Rabbiorum intemperans delirium. Qui filii Job. 4. expositiones parum probabiles.
6. Fœminæ liberorum & posteritatis cupida. Mos obsecrandi per defunctos liberos. Tres aliæ expositiones.
7. Filii nepotes, & pronepotes, an isti fuerint etiam cum filiis extincti.
8. Filii Job illius discipuli, & auditores vere reli- gionis.

9. Filios

9. *Filios susceperat Job ex concubinis. Quales fuerint nuptia Patriarcharum cum ancillis. Explicatus Moyses, David.*

10. *Ancillarum Filii ingenio servili. Explicatus Moyses.*

An præter filios convivantes domus ruina oppressos, fuerint Jobo alii superstites.

5. *Nicetas.* **E**T orabam Filios. Non omnino facile, quosnam oraret Filios, cum ruente domo oppressi jam fuissent. Sic Nicetas difficultatem hujus sententiæ auget. Hæc (inquit) non ad Filios pertinere, quamvis jecus videatur, illud planè ostendit, quod cuncti Filii in convivio fuerint extincti. Ergo qui brevi vult rem videre, quam elegimus, & dubitationis non omnino facilis solutionem facilem, contendat ad decimam expositionem, quæ simplicissima est; qui plenius velit rem comprehendere, non si e operæ pretio, novem sequentes expositiones alias percurrat.

Prima expositio R. Levi. Primò ergo R. Levi censet, cum ignoretur, quantum temporis intercessit ab interitu filiorum ad hanc querimoniam, fieri quidem potuisse, ut alios jam filios ex sua uxore suscepisset, quos orasse nunc dicat. Sed plane delirantis somnium, & non nisi intemperantis hominis. Tum quod qui tam graviter, & ad extremum usque spiritum ægrotabat, minimè potuisset precreare liberos: tum quod nemo censuit tot annos in his ærumnis vixisse, ut quamvis simul atque percussus est à dæmone, vacasse conjugali muneri, jam nunc id ætatis haberent filii, ut opem afferre parenti afflicto, & obsequium præstare oranti potuissent. Adde quod filiorum jactura non prius illi compensata fuerit quam rerum aliarum, ut ex ultimo capite non obscure colligitur.

Secunda expositio Vatabli non probatur. Secundò, non valde ab hoc abludit Vatablus, qui locum hunc & legit, & interpretatur his verbis: *Gratias agis mihi propter Filios ventris mei*, id est, quamvis illi studeam gratificari, ut ex ea suscipiam liberos. Scio sane rem uxoriæ honestis verbis significari à Scriptura. Sed illud non possum intelligere ab homine lethaliter affecto, sanctissimo & honestissimo, honestè proponi potuisse inter lamentandi causas, non patuisse sibi ad uxorem additum.

Tertia expositio. Tertiò, alii conditionalem quandam orationem accipiunt: Jam sum omnibus intensus, & exosus, ut etiam si superstites filios haberem, haberem tamen necesse illis supplicare. Rectè, nisi vis afferretur sententiæ; nam in sententiam supplicem non nisi invitæ & coactus cadit hujusmodi conditionatus explicatus.

Quarta sententia. Quartò, Hebræus apud Cajetanum profert hanc lectionem: *Miseratus sum Filios uteri mei*. Et ait ad miseriarum cumulum spectasse filiorum defunctorum miserationem: sed hæc misratio importune proflus nunc interjiceretur, nisi forte velit, Job miseratum filios suos, id est, opem illorum & obsequium desiderasse, cum se videret ab omnibus deserti. Sed profecto sensus durus est, & quamvis verbum originale *miserari* significet, sed nunc habet articulum accusativi, nunc autem habet articulum tertii casus, ut statim dicemus.

Quinta expositio. Quintò, alii interpretantur non ipsos Filios, sed uxorem suam per filios orasse Job. Confirmare possunt ex lectione Septuaginta: *Rogabam uxorem meam*. Sed præterea colligunt ex Hebræo, ubi verbum deprecandi constituitur cum articulo *lamed* præfixo *Filiis* q. d. *per*, vel propter Filios. Tunc verò duplex sensus: alter Pagnini, ut, orare uxorem per Filios, sit opem & obsequium aliquod ab illa petere, ita filios ex illa susciperet Dei beneficio. Nam quæ ulla sceminae orbata filijs gratior aut efficacior obsecratio quam per filios? sicut nulla durior imprecatio, quam illa improperantis ancillæ ad Saram, Tob 3. 10. 11. *Am lius ex te non videamus Filium aut Filiam suam ex terra, interfecit virorum tuorum*. Ad hanc enim vocem perrexerunt in superius cubiculum domus sue, tribus diebus, & tribus noctibus non manducavit neque bibit. Secundus sensus, quem sequitur Isidorus Clarius, ut sit obsecratio per Filios defunctos: quæ deprecandi formula non poterat non esse grata & efficax atque plena commiserationis apud Matrem amantem filiorum, neque fuit omnino insolens jurare aut obsecrare per defunctos, tanquam per rem sacram,

præsertim per liberos. Hecuba sic per patriæ cineres, ac per suos jurat liberos:

Testor Deorum nomen ad verum mihi: Patrique cineres: teque rectorem Phrygum, Quem Troja toto conditum regno regit, Et vos meorum liberum magni greges.

Sensus hic lenis & planus meritò visus fuisset Eugubino, nisi Latina lectioni incommodus, Hebrææ quoque non valde opportunus. Nam licet: *Senec. in Troad. Act. 1.* articulus *lamed* aliquando vertatur à Vulgato, per ut Num. 10. 2. *Per cognationes & domos suas*. sed longe diverso sensu, nimirum juxta vel secundum cognationes suas: afferre enim potest ordinem, nunquam vero jurandi, aut deprecandi vim neque formulam. Melius alii qui *lamed* faciunt articulum accusativi casus, & legunt: *Deprecabar ad filios*. Quamvis hi constructionem Hebræicam dent verbo latino: nam articulus ille proprius constructionis verbi *Hanan*, quod vel regit accusativum mediante articulo *Eth*, quod est frequentissimum, vel dativum, idque in hoc tantum loco, mediante *lamed*, ut, qui latine conaretur dicere: Rogavi Petro, vel ad Petrum. Quod Hispanus simili constructione dicat: *Rogus à Pedro*.

Ergo alii intelligunt deprecatum fuisse filios servorum, quos, velut proprios liberos haberet & diligeret. Sic legit Symmachus: *Filios puerorum meorum*. Repugnat planè cum Hebræa & nostra lectione; nam *Filii uteri sui*, alieni filii esse non possunt. Septimò eadem etiam ratione refellitur expositio Rabbi David Kimhi existimantis filios appellari, quos ipse diligeret ac si essent sui filii, q. d. *Orabam dilectissimum quemque, ac mihi charissimum*. Atque huc referri potest Hugonis expositio, *Filios intelligentis*, quos ipse enutrierat, & aluerat domi suæ. Sed filium hujus narrationis & lamentationis exposcit, ut post enumeratos amicos, familiares, vernaculos, servos, uxorem, veros filios ex se progenitos, adjungeret.

Hæc sanè eadem ratio enervat quoque octavam expositionem Philippi Presbyteri, quæ *Filiorum* nomine nepotes & pronepotes intelligit, quam postea probabilem existimavit D. Thomas scribens posse intelligi *Filios filiorum*: *Qui mortem propriorum parentum peccatis propriis imputantes peccatis Job ipsum contemnebant*. Sequitur Nicolaus & Dionysius. Contra hoc verò militat, & sæpè Job deplorat ereptam sibi omnem posteritatis spem, quæ manebat adhuc integra etiam sublati filijs. Neque est verisimile, abfuisse convivio illi novissimo omnes Job nepotes, si qui erant cum etiam ipsæ sorores, quas virgines esse non levi conjecturâ diximus, interfuerunt. Non ideo nego veram esse illam Philippi regulam: *in crip-turis divinis filii appellantur etiam pronepotes, & ille qui sunt de longiore serie nati; sicut è contra avi, proavi, a-tavi, patres dicuntur*. Res mille exemplis manifestata, sed propterea rationem dictam à præsentis loco alienam censeo.

Nonum locum optinet, quam secundo loco proponit Philippus, *Filios* pro discipulis accipi. Sed non inutile illius verba adscribere: *Potuit inquit & illos ventris sui filios dicere, quos sapientia sua doctrinâ tanquam semine & utero cordis sui formaverat, habens in se per gratiam Dei scientia formam, & discipulinarum naturalis legis, in veritate, sicut ipse de iisdem ait: super ipsos stillabat eloquium meum, & hi Filii sive discipuli facti sunt inimici*. Augustini verba hoc loco hanc ipsam expositionem olere videntur; sic enim ille textum cum sua paraphrasi necit: *In vocavi blandiens filios uteri mei, quos genueram, persuas dens eis spem salutis*.

Illud etiam incommodo videtur in hac expositione *Filios* dici tunc per metaphoram, cum sine alia figura accipi debeant, propriè servi, filii, uxores, &c. Nam cætera expositio est sine vitio, & non semel uterus aut venter spiritualiter accipiuntur in Scripturis, pro mente & intelligentia, ut testantur Nazianz. Orat *Ad suos cives gravi timore percussos*; & Nyssen. Or. 14. in Cant. de quo nos quoque dicemus inferius, cap. 32 v. 18 *Filios vero prophetarum discipulos esse*, atque propter doctrinam, Paulum se nominare parentem eorum, quos per Evangelium genuerat, nemo ignorat.

Tandem in decima, tanquam in optima & simplicissima expositione consistendum, *Filios uteri sui* dici à Job, quos suscepisset ex concubinis, seu ancillis

Senec. in Troad. Act. 1.

Senec. in Troad. Act. 1.

Regia.

DN

Sexta expositio.

Symmachus. Septima expositio. R. David.

Hugo.

7. Octava expositio. Philip. D. Thomas. Dionysius Nicol.

Filii omnes poster, sicut patres avi.

8. Nona expositio.

Philippus.

Job. 29. 23. August.

Refellitur præcedens expositio.

Uterus pro mente.

Nazianz. Nyssenus.

1. Cor. 4.

9. Decima expositio.

germana & simplex. LXX. Nicetas. ancillis. Hoc docuerunt Septuaginta legentes: *In vocabam in blanditiis filios concubinarum meorum. Explicat disertè Nicetas: Filios concubinarum, eos hoc loco appellat, qui non sunt ex legitimis nuptiis: ita ex Agar Abraham Ismaelem suscepit, & ex Bala Jacob, Dan, Nephthalim: nam olim ad liberorum procreationem pellicia uti, ad generis propagationem, laud vetitum erat. Dictum hoc eo tantum corrigendum, aut interpretandum benignè, quod quidem legitimæ fuerint nuptiæ Patriarcharum cum concubinis, & licitus quidem thoros cum veris uxoribus. Sed non erant primariæ uxores, quæ ad gubernationem domus, & hæredes procreandos assumerebantur; sed tantum ad aliorum liberorum procreationem. Addit deinde paulò inferius: Neque enim diabolo in genus Jobi unversum sed in domum ejus duntaxat facta est potestas; nam cetera ejus congregatio tranquillâ jucundaque vita fruebatur: Concubinarum autem filii non manebant in domo paterna, neque primario ad generis paterni propagationem spectare censebantur, ut qui neque rei familiaris hæredes scriberentur; & qui muneribus tantum acceptis, foras separarentur à filiis Matrifamilias, id est, primariæ uxoris. Sicut enim quondam Materfamilias veniebat in partem hæreditatis, ita & filii ex ea suscepti: secundariæ verò uxores eo jure non gaudebant. Rem hanc apud Romanos non tetigit Anlus Gellius lib. 18. cap. 6. dum de matrona & Matrefamilias disserit, ex sententia Melissi; Mater enim familias veniebat viro, sicut filia, in hæredis locum. Sic jure quasi ipso, Cum vidisset Sara filium Agar Ægypti ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham: Eji-ge ancillam hanc, & filium ejus, non enim erit hæres filius ancilla, cum Filio meo Isaac. & Gen. 25. 5. 6. Dedit Aarcham cuncta quæ possederat, Isaac; Filiis autem concubinarum largitus est munera, & separavit eos ab Isaac Filio suo, dum adhuc ipse viveret. Hic igitur filii Job rectè dicuntur Filii uteri paterni. Uterus enim sicut & Venter, non semper accipitur pro alvo foemineo, sed sæpe pro substantia interna, & pro visceribus, aut aliqua viscerum parte. Quare filii geniti ex paterna & interna substantia, dicuntur Filii uteri, imo & ipsa viscera paterna; qua ratione dictum est ad David, Psal. 131. 11. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam; licet enim Irenæus & Augustinus exponentes hunc psalmum, velint, ideo dictum esse, de fructu ventris, ut indicaretur Christus Dominus de sola Virgine sine semine paterno nasciturus, sed quidem de ventre David, id est, de semine David secundum carnem nasciturus etiam significabatur; quare eleganter dictum ab Augustino, de fructu ventris, idem esse, quod de fructu seminis. Sicut etiam ad Abraham quoque dictum est, Gen. 15. 4. Qui egreditur de utero tuo, ipsum habebis heredem. Et ubi nulla tandem in alvo foemineo, sed sola ex paterna substantia generatio est, Psal. 109. 3. dicitur ex utero ante luciferum genui te.*

10. Ergo ex concubini, aut ancillis filii à Jacobo suscepti fuerant fortassis superstitēs, qui cum aliis filiis Matrifamilias minime convivarentur, & ad communem viæ rationem neque vocarentur, neque admitterentur, & hos quidem servos fuisse, primariis filiis acerbissimâ nece sublatis, sicut acerbioris doloris materia fuit, ita etiam propter illorum ingenium minime ingenuum, & quasi servilem naturæ conditionem, accedente præsertim dæmonis malitia odium ingerente & instillante adversus parentem, miserrimum Job incredibiliter isti exulcerabant; Nam sicut odierunt omnes natos de pellice, ut ille dixit; & spurium ingenium, atque spurios mores videtur facere spuria filii illegitimi natura, ita etiam servile ingenium creare videtur nativitas de serva (aut ancilla. Res non omnino obscure indicata Deuter. 27. cum Moyses Dei nomine proponens benedictiones & præmia, tum etiam supplicia & execrationes, populum dimisit in duas factiones; & tribus illas verè ingenuas, & quæ ex Lia, & Rachael procefferant, testes Benedictionum constituit; at tribus reliquas, quæ ex Bala & Zelpha, execrationum, minarum, suppliciorum testes adesse à Moyse, & cur? Præcepit Moyses populo in die illo dicens: Hi stabunt ad benedicendum Domino super montem Garizim, Jordane transmissio: Simeon, Levi, Judas, Isachar (Hi filii Lia) & Joseph, Benjamin (Hi filii Rachel) Et de

regione isti stabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben (quamvis enim filius Lia liberæ, tamen propter peccatum hominè ingenuo & patris sui amantem indignissimum, computabatur cum servis, amissâ quali libertate, nam servili concupiscentia pollutus est, cum ascendit cubile patris) Gad & Affer (filii Zelphæ) & Zabulon (postrema filius Lia, ideoque & dignitate ultimus, ut numerum senarium impleat, cum filiis ignobilibus annumeratus est) Dan & Nephthalim (filii Bala) Dicunt igitur rem hanc sic perfectam, ut consistentibus in monte Garizim sex capitibus Tribuum liberatum, sex item aliis filiis servarum in monte Hebal, universa autem multitudine inter utrumque montem, Levitæ conversâ facie ad montem Garizim dicerent: Benedixit qui impleverit legem; & responderent tum tribus liberæ, tum omnis populus, Amen. Et conversâ facie ad montem Hebal, dicerent: Maledixit, qui non impleverit; & tum liberi servarum, tum omnis populus responderet, Amen. Quid mirum igitur, quod & filii servarum, minimè ingenui adversus Job extiterint, & servorum instar etiam vocati non responderent? Denique hic sensus videtur nostro interpreti displicereque nemini debet cum ab ipsa simplici & plana sententia omninò videatur postulari.

XVIII. Stulti quoque despiciebant me; & cum ab eis recessissem, detrahebant mihi.

1. Stulti pro impiis & petulantibus. Explicatus Samuel.
2. Quid despiciere.
3. Hypallage. Surgere honoris gratiâ
4. In diuturnis morbis aliorum tadum. Job omnibus fastidio, dum egrotaret. illustratus David.

Stulti quoque. Vox originalis indifferens est, ut iniquum & perversè agentem significet, aut innocentem puerum: nam radix *Ghawal*, quod sæpe aliis accidit, contrarios habet significatus, videlicet lactare, quod ad commodum & utilitatem refertur; aut inique agere, quod ad injuriam, inuriam, subsannationem, proprietatem vocis manifestatur ex 2. Reg. 7. 10. Non ad sententiam iniquitatis (qui dicuntur stulti) ut affligant. Septuaginta, humiliant, dehonestant, subsannant) eum. Conqueritur igitur Job se ab iniquis & petulantibus hominibus per summam iniquitatem irrisum & contumeliis appetitum, stulti, qui, cum iniqui sint, nihil æquis oculis accipiunt; iniqui rerum æstimatores, qui meam vitam ex meis ærumnis meriuntur; virtutis & pietatis afflictæ subsannatores. Vel etiam aludic ad secundum vocis significatum, quod est lactare; unde dicitur puer parvulus; stulti, tanquam pueri petulantes, quibus miser homo ludibrio & risui esse solet.

Despiciebant me. Eleganter septuaginta, Adversati sunt. Propriè Hebraizantes, abominati sunt. Vox originalis est propriè fastidire, abominari, abjicere cum nausea & contemptu. Etiam ipsis stultis & petulantibus juvenibus (quibus miser & pannosus homo risui esse solet, ad quem ridendum & irridendum catervatim confluere solent) ego abominationi sum, ita me omnes fugiant & abominantur.

Et cum ab eis recessissem. Si fortè aliquando in me coniciebant oculos, statim dejiciebant & recedebant execrantes meum conspectum. Quasi per Hypallagen, ut ipse dicatur recedere, à quo alii recedebant. Sicut Act. 21. 3. Cum apparuissimus Cypro, id, cum Cyprus apparuisset nobis. Fortè simplex & sine figura sensus: Cum furori & petulantia stultorum & subsannatorum cedere volens recedebam, & subtrahebam me ab eorum conspectu, &c. Nam in originali & Græco, est propriè: Cum exurrexero, contra me loquuntur. Quod Vulgatus accepit: Cum exurrexero, ut abeam: ac Cajetanus & Tygurina honoris causâ dictum atque factum volunt. Tygurina: Etiam homines nequam aspernantur me, quibus cum assurgo, iaciunt in me scommata. Cajetanus existimat hac sententiâ vellicari animos, quibus adventantibus honoris causâ assurrexit Job, sed pro

Verbum
Hebræum
contrariarum
significationum

2. Pagnin.
Regia.
Cajetan.
DND

3. Hypallage
Simplicitate
expositio.

Cajetan.
Tygurina.

pro hoc honoris officio, non nisi verborum ipse contumelias acceperit.

4. *Nicetas.* Sed paulo secus Græci: Cum surrexero, ubi non praterit, & a somno fuero excitatus; mihi detrahunt, contra me loquuntur: ita lumino mane me configunt, & interdum nihil, nisi de me laerando cogitant. Tum illud ex Græcis: Quod in duntaxat

Diu' agro- moribus malis usu venient, in ore habebant: Quamdiu hic non moritur? Quid pondus hoc grave atque inutile haret in terris? etiam nunc hic tartarus vivit? Simile id, cum ægrotaret David, Inimici mei dixerunt mala mihi: Quando morietur, & paribis nomen ejus?

Psal. 40. 5. (q. d. nihil loquuntur, nisi de nomine meo abolendo) Et si egrediebatur, ut videret (clarius Hieronymus, si veniret, ut visitaret) vana loquebatur (mentitur, qui salutem meam sibi esse in votis coram dicit) Cor ejus congregavit iniquitatem sibi (qui me invisiunt, interim observant, quæ deinde cum meæ vitæ detractoribus communiceant) egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. (Hieronymus, Egrediens foras detrahet) Tandem: Verbum iniquum (Hieronymus, Verbum diaboli infundebant sibi) constituerunt adversum me? Nunquit, qui dormit, non aspicit, ut resurgat, * Qui dormit, non addet ut resurgat. Tum etiam precabantur inimici, ut non resurgeret, neque postera illi lux affulgeret. Sic etiam cum exurgeret JOB; detrahebant, & male precabantur. Hinc Philippus colligit non semper sedisse in sterquilinio; nam mutavit sedem aliquando. Sed de hoc superius diximus cap. 2. Quis enim crederet, semper in eodem loco sessitans?

Hieron. ** Dardo* por muer to, qui ni se levanta ra desti noche. Philippus. Job non semper in sterquilinio sessitans.

XIX. Abominati sunt me quondam Consilarii mei; & quem maxime diligebam, adversatus est me.

1. Quid abominari. Explicati Moyses, Amos, & Isaias.
2. Quid Consilarii.
3. Princeps Consilio & Consiliariis indigens ad rectam administrationem. Illustratus Joannes in Apocalypsi.
4. Senum consilia, & Consiliorum candor.
5. Consiliarius non esto Adulator Principis sed neque consumax, aut protervus.
6. Consiliarius sit fidus secreti custos. Illustratus semel & iterum Salomon.
7. Princeps eos honore, & amore prosequitur, qui prae ceteris digni fuerint.

QUOS regni & publicæ administrationis Consilarios & administratores adhibebam, atque præ cæteris honore & amore prosequabar. hi neque conspectu me dignantur. Abominati. Verbi Tongab, proprietates est, ita rem abominari, ut reputetur indigna familiaritate, convictu, aut alicujus sensus participatione & usu, quam nemo audire tangere debeat. Exempla manifestabant. De auditu Amos 5. 10. Loquentem perfecte (loquentem sanctitates aut perfectiones. Septuaginta, Ver. 4. in sanctum, quod auditu & omni veneratione dignissimum erat) abominati sunt, indignissimum judicant, cui vel aures præberent: Ergo c. minuerunt aures suas. De olfactu. Isai. 1. 13. Incensum abominatio est mihi, indignum, cui pateant nares. De gustu Gen. 34. 32. Illicitum est Aegyptius comedere cum Hebræis. Septuaginta ex Hebræo, Abominatio est Aegyptius. De contactu Isai. 14. 19. Profectus est de sepulchro juu, quasi stirps inutilis. Septuaginta ex Hebræo, Mortuus abominatus est, id est, mortuum terra ipsa suo contactu & hospitio non dignatur. Ergo se omni familiaritate congressuque indignum reputari conqueritur JOB, ab illis præsertim, quos in suam ipse familiaritatem & convictum ascivit. Nicetas: Cum me prodire viderent, ut ab eis solatium peterem, tanquam nefarium Numini que infernum detestabantur.

Consilarii. Proprie dicas, Viri secreti mei, consilii, aut concilii, id est, qui a secretis & consiliis erant. Septuaginta. Qui me videbant, id est, qui coram me assidue assistebant. Catenæ Græcæ auctor, Sciens me. Quibus arcana cordis patebant. Quod vero Cajetanus asserit esse in Hebræo, Omnes gentes societati meæ; propterea que influare JOB diversarum gentium & nationum consilarios; hoc (inquam) non asserit solide: Pined. Tom. II.

nam vox originalis Methim, præterquam quod sæpe vertitur, Viri Homines, aut (ut aliis placet) Mortales, non potest verti Gentes, quæ varietatem nationum externarum significant, cum pro solis Israelitis usurpetur, Deuter. 3. 6. & cap. 2. 24. JOB 31. 31. Viri tabernaculi mei. Fortè autem pro dignitate regia suos habebat JOB Consiliarios, & regni primores, quorum opera in consiliis capiendis & rebus decernendis utebatur, quos hic a secreto, & taciturnitate arcanorum commenda- dare & describere videtur, de quo statim. Quis enim tantum superbiat, ut ex sua unius sententia omnia agere se posse confidat? Nemo tam potens, cui non magnis adjutoribus ad rectam publicæ rei administrationem utendum sit: tam sapiens nemo, qui omnia completi suâ scientiâ & consilio possit. Sapientissimus ipse Deus, qui nullius eget, at formam optimi Principis præbens glorificatur (ut ait David) In concilio Sanctorum, magnus & terribilis super omnes, qui in circuitu ejus sunt. Et deinde: Veritas tua in circuitu tuo. Quamvis enim infinitum excellat divina sapientia beatas illas mentes, Angelos videlicet; tamen videtur Concilium celebrare, & Consiliarios adhibere ad rectam universitatis gubernationem, & Veritatem ad concilium accersere, ut optimi Principis officium, quale sit, doceat. Tum etiam ipsa Dei Sapientia Senatum habet præclarissimum: Viginti quatuor seniorum, cui ipsa præest, cum ipsa dicat: Ego Sapientia habito in consilio, & e. ruditis intersum cogitationibus: sedetque in Throno, & in circuitu sedis, sedilia viginti quatuor, & super Thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestibus albis, & in capitibus eorum corona aurea. Habet (inquam) viginti quatuor Consiliarios; ne quicquam putet multos Consiliarios suæ dignitati & gubernationis officio quicquam detrudere; imò licet addere multum dedecoris & ornamenti, ac multum etiam præsidii & securitatis ad salutem; nam scriptum est: Ubi non est Gubernator, populus corrumpitur: salus autem ubi multa consilia. Proprie legas cum Pagnino, Regia, Tygurina, Vatablo: In multitudine Consiliorum aut Consultorum id est, sine gubernatione certum esse interitum: sed non ideo cum illo solo certum salutis præsidium, nisi multos adhibeat Consiliarios. Proprie ex Hebræo prima pars: Ubi non sunt consilia, ut perinde sit, non esse Gubernatorem, ac non esse consilia, aut non habere satis Consultorum. Graviter profecto errarunt principes illi, Cæsar, qui neque in consilio, neque in Dictatura Senatus consilio usus est, Nero, qui Senatum capitaliter oderat; Hieronymus Sicilia Rex, qui nulla de re, neque con-

vocavit, neque consuluit publicum Consilium. Misere igitur perit, periisse etiam miserabili ruinâ Rempublicam nihil mirum, sine Gubernatore enim, id est, sine Consiliariis adhibitis ad gubernationem, populus corrumpitur, ut Sapiens dixit, & eleganter; nam Consilium atque Senatus non solum est ut Cicero dixit, Mens, ratio, intelligentia, Respublica; sed etiam Fundamentum, quo labefactato, aut diruto cadit populus. Unde in Lingua sancta verbum Tsad quod significat fundare. idem ipsum significat convenire in consilio ad capiendum consilium, & ipsum consilium, est Fundamentum ponere: unde Psalm. 2. v. 2. dictum est: Principes convenerunt in unum. Ubi ex Hebræo legitur, Principes consultant. Alii Fundati sunt. Vel, pro fundamento positi sunt. Consilarii quippe, aut consilia, fundamentum sunt rei gerendæ. Sed quales oporteat esse Consiliarios, quos Jobus a secreto motat eadem illa Apocalypsis sententia minutatim ex aliis quoque notis docet. Oportet enim Senes esse, nam prudentiæ senectutis Comes est, & Præsentes (ut Aristoteles docuit) hoc proprium maxime munus arbitramur, recte con-

Julere. His sane Consiliorum senum præsidii, in Gubernatore quantumvis adolescente, non desiderabimus canos, neque exercitium variæ fortunæ, neque rerum usum; nam mutabitur hæc omnia a suis Consiliariis. Tum illud, quod Senibus, seu Satellitibus stipatus, quascunque difficultatum & negotiorum moles oppolitas superabit. Sapienter nimirum plutarchus scripsit in eo commentario, Nam Senes sunt gerenda Respublica. Maxime salva est Civitas, ubi consilia eorum, juvenum arma obtinent. Proferturque illud Regis Regum Agamemnonis, decem Nestereos Senes Consiliarios a Diis petentis:

מחרם

3. Consiliorum Principum.

Deus forma optimi Principis.

Psalm. 88.

Prov. 8. 12

Apoc. 4. 14

Prov. 11.

14.

Pag.

Reg.

Tygurin.

Vatabl.

Tranq. in

Caj.

Liv. De-

cad. 3. l. 4

סוד

R. David

Pag.

Reg. a.

Tygurin. 4.

Optimorum consiliorum no-

ix. 6. Eth.

capit. 7.

Prudentia

consiliorum.

Plutarch.

O consultores mihi sint bis quinque Pelasgi,
Tales consilio, qualis Nelida senex est.

Sed illud præterea: Circumamicti vestimentis albis,
ut candor quidem animi, nulla pravæ cupiditatis
aut privati affectus labes illorum consilium sen-
tentiamve afficiat.

Fert.
Merc.

Consilium
liberum.

Tacit. II.
annal.

Plutarch.
in apoph.

Apoc. 4. 9.
10.

6.
Taciturni-
tas in con-
silio & con-
siliario.

Apoc. 5. 9.

Hierom.

LXX.

Cassiod.

Valer. libr.

21. cap. 2.

Curtius. 1.

4. ad fin.

Plutarch.

de Curio.

7.

Consiliari-

orum cir-

cumloqu.

tio, Prin-

ceps illu-

minans op-

timos quo-

que.

Vides deinde illos regiâ corona insignitos: liber-
tatis sanè regalis & ingenuitatis Symbolum, quæ
omnis solidæ virtutis nescia est, adeo, ut etiam
Regi famulentur, aut ipsos potius Reges dicas.
Nam miserrime quidem quidam Consiliarii ser-
viunt voluntati Gubernatoris, cui nil respondent
nisi quod cupiditati interrogantis lenocinantur,
& ut ille dixit: *Veri copiam non faciunt, sed suspensâ,*
& quo ducantur, inclinaturâ respondent. Propterea
Demetrius ille Phalereus Ptolomæum Regem
sapienter monuit, ut libros illos legeret, quibus
traderentur præcepta Regibus ac Principibus,
quod ideo scriberentur, quod neque Regibus ac
Ducibus ea dicere auderet. Ergo audet verus
Consiliarius, & suo munere dignus. Sed non
ideo contumax aut perversa sit vel adversus alios
ejusdem concilii collegas, vel adversus totius con-
cilii Præsidentem & Prælatum: nam illos ipsos seni-
ores videas statim, *Præsidentes ante Thronum, & a-*
dorantes viventem in sacula saculorum, & mittentes co-
ronas suas ante Thronum. Non enim suo capiti tan-
tum fidunt, aut tribuunt, aut se solos sapere,
aut ceteros ex suo ore & cerebro velint sapere.

Sed tandem, quod in optimo Consiliario maxi-
mè requiritur, ut arcana consilia arctissime cu-
stodiat, designant *viginti quatuor Seniores*, minime
aperientes librum, aut solventes signacula ejus,
sed rem illam totam arcanam Deo, & consilii
præsidi supremo committentes, dicentesque:
Dignus es Domine accipere librum, & solvere signacula eo-
rus. Rem hanc, tanquam maximè proprium Re-
gi alicujus consiliarii ornamentum, taciturnita-
tem videlicet æque secretum, docet iste noster
locus: nam vox Consiliarii, aut consilii, secretum
& arcanum sonat, (ut diximus) quare ubi non
legimus cum Septuaginta, Psalm. 14. 15. *Firma-*
mentum est Dominus timentibus eum. Hujusmodi e-
nim viris, tanquam consiliariis utitur, cum qui-
bus arcana sua & mysteria communicat; ut de
his dictum sit Matth. 13. 11. *Vobis datum est nosse*
Mysteria Regni cælorum. Et iterum Matth. 11. 25.
Revelasti ea parvulis. Et rursus proverb. 3. 32. *Cum*
simplicibus sermocinatio ejus, ubi propriè ex Hebræo,
Secretum, & Septuaginta vocem secreti, aut con-
siliarii agnoscunt, & vertunt: *Injustis non facit consi-*
lium; quasi diceret, secretum illis revelat, quod
tamen non ex lege consilii secreti celari vult,
sed potius illis committit prædicandum & publi-
candum populo. Magnum hoc profectò, arca-
num Principis habere in thesauro pectoris repo-
situm. Uti Athalaricus Rex commendans To-
lum Senatui Romano, scribit ad Cassiodorum
lib. 8. Variar. cap. 10. *Ardum nimis est, meruisse*
Principis secretum, ubi, si quid cognoscitur erodi, vel ab
alio formidatur. Atque apud eundem Theodoricus
Senario Comiti scribens lib. 4. cap. 3. pingere vi-
detur optimum Consiliarium. *Arcana nostra mo-*
rum probitate claudendas, multorum consiliis, nec tamen
cum plura nosse, elatus. Collegis gratiâ, superioribus
humilitate placuisti. Ergo vides Consiliarium ex vi suæ

vocis, dici *Virum secreti.* Verisimile quippe ille
dixit: *Taciturnitas optimum atque tutissimum rerum ad-*
ministrandarum vinculum. De Consiliariis Regnum
Persarum videtur id scriptum à Curtio: *Persarum*
arcana Regum mirâ celant fide; non metus, non spes eli-
cit vocem, qua prodantur occulta; vetus disciplina Re-
gum silentium vita periculo sanxerat. Nec magnam rem
sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit. Hoc
consilii munus propter rem hanc unam, secre-
tum, detrectavit Philippides comicus Poëta, sic
scribente Plutarcho: *Cum ei Lysimachus Rex quo-*
dam tempore dixisset: Quanam mearum rerum te imper-
iam? Respondit? Modo ne arcano ullo.

Et quem maxime diligebam. In Hebræo, & Sep-
tuaginta est plurale, *Quos dilexeram*, ut videatur
esse expositio præcedentis: nam Consiliarii, solent
ex dilectissimis diligi, & quicumque Principes e-
os, qui virtute, industriâ & fide valent: recte;
in laos incurrat sanè Princeps, velut Sol quidam
fulgentissimus in nitida quadam & levia specula,
& clarissima sua luce compleat atq; clarissimos &
illustrissimos reddat eos, qui splendore & amore

digni sunt. Neq; qui indignus est, justè conqueri po-
terit: non magis quàm carbo, aut res alia inepta
recipiendo, aut reflectendo lumini, si Solem
criminaretur, quod illius lumine non fieret illu-
strissima atque clarissima. At Pastor (inquis)
est Princeps & Prælatus: quare oportet oves suas
ex æquo curare, & pascere, omnes diligere, &
si opus sit, ut bonus Pastor animam suam dare pro ovis
bus suis. Sanè: sed quod peculiari aliquem dilecti-
one prosequatur, nemini injuria. In aliam licet
rem verum illud dictum:

Etiam opilio, qui pascit alienas oves,
Aliquam habet peculiatem, qua spem soletur suam.

Habebat igitur JOB, & quos præ aliis dilige-
ret, & quem maxime diligeret: sed is (quod maximè,
inquit, dolendum est) *aversatus est me.* Propriè ex
Hebræo, *Insurrexit in me*, aut *adversatus est mihi*;
vel, *versus est contra me.* Hostilem animum,
conatum & impudentiam, ac odium affert, & il-
lud, quod in amico valde pungit, ingratitude-
nem. Sic quoque conquerebatur David, potius
Dei Filius: *Posuerunt adversum me mala pro bono, &*
odium pro dilectione mea. Credi non debet, quod
ait Cajetanus, his verbis indicari & notari à JOB
tres illos suos amicos; cum potius de suis dome-
sticis loquatur.

XX. Pelli meæ consumptis carnibus ad-
hæsit os meum, & derelicta sunt la-
bia tantummodo circa dentes
meos.

1. *Ibi dolores interni, & totius corporis marasmus.*
Caro pro cute.
2. *Quid labia derelicta in Job. Damon peccandi in-*
strumenta subministrans.
3. *Orationis & precum efficacitas. Damon interdum*
garrulus, interdum mutus.
4. *Varia expositio Græcorum.*

TOLERARI (inquit) utcunque hæc mala
possent, nam foris sunt. Sed intus intole-
rabiles dolores, & vis morbi incredibilis,
quo redigor ad maciem extremam, & consump-
tis carnibus, cutis vix ossibus hæret. Merasimum
hoc loco intelligit Philippus, illamque appellat
infirmiorem pessimam. De qua superius cap. 2. At
Septuaginta hanc *consumptionem carniū*, ad putre-
dinem quandam retulerunt; *In cute* (inquiunt)
mea computruerunt carnes meae. Ita totus & cute &
carne atque ipsis profundis artubus sanie manas-
bat. At in Hebræo simplicius & brevius: *In pelle*
mea & in carne mea adhæsit os meum. Ita, ut dicat,
non aliam esse carnem, quàm pellem: nam uni-
versa caro jam extabuerat, in solam pellem re-
ducta: aut cum *carne dixit*, iterum pro pelle u-
surpavit, q. d. In pelle, in pelle inquam. Ut ve-
hementer esset asseveratio: nam caro aliquando
pro pelle, ut Psalm. 10. 6. *Adhæsit os meum carni meae*
id est, extremæ cuti, sic apponentibus non rab-
binis solum, sed Theodoro, Hieronymo, Chrysostomo:
nam quod aliqui exponunt de suc-
co illo vitali decurrente inter ossa & carnem de-
ficcato, sicque adhærescente carne ossibus;
multo id cum labore quæsitum videtur, & non
coherens leniter: præsertim quod hæc ossium
agglutinatio, sæpe de cute dicitur, ut si quando
de carne pro cute accipienda sit, Thren. 4. 8. *Ad-*
hæsit cutis eorum ossibus. Rectè ergo sensum expli-
cuit Vulgatus dicens: *Consumptis carnibus.*

Et derelicta sunt labia tantummodo. Diximus ali-
quando cum de morbis Job ageremus, atque de
elephantiasi, eo morbo reliqua carne absumpta,
labia intumescere; proptereaque Job aliis artu-
bus tabescentibus, sola sibi labia tumentia &
excrecentia, pro aliarum partium carne absumpta
derelicta deplorare. Quod licet tunc ad speciem,
& alieno licet loco non omnino alie-
ne dignum sit, nunc tamen videntur alii
non tam crassitudinem labiorum quàm extenua-
tionem & maciem labiorum intelligere; ita ut
dentes vix contegerentur labiis vehementer exte-
nuatis Sed ego jam hoc loco neq; tumorem illum,
neque extenuationem hanc agnosco, sed integri-
tatem quandam, & incolumitatem labio-
rum solummodo significari: nam aliud, *dereli-*
cta, non tam morbum, quàm sanitatem sonat:
est

Plant. in
Asin. Ad.
3. II.

פנח

Psalm. 108.
5.
Cajet.

1.

Philippus,
Marulmo
laborans
Job.

LXX.

Caro pro
pelle.

Theod.
Hier.
Chrysost.
Genebr.

2.

Labia de-
relicta ad
morbum
an ad inco-
lunitatem
aliquam
pertineant
Oforius.

Verior
sententia.

פלש
est

est enim in Hebræo verbum, quod i. cap. vertitur, eripi, liberari aut salvari, pertinetque semper ad salutem & incolumitatem. Quare hoc loco Complutenses, & alii Hebraizantes, Pagninus, Cajetanus, Regia, Vatablus Tygurina vertunt: *Et vasi cum pelle dentium meorum.* Nam dæmon inter cæteras corporis partes sævissimè percussas, loquedi instrumenta illa esse voluit, ut liberio-rem illi loquendi facultatem, & verbo labendi occasionem aliquam faceret. Hæc (inquit Philip-
pus) diabolus in eo reservat, ut blasphemiam prolatam ore cognoscat. Similiter diximus illius linguam communi plagâ & morbo exceptam cap. 2. in enumeratione morborum, sect. 1. num. 4.

3. Quamquam JOB non ad blasphemiam, & in-
utiles sermones labiorum integritate abusus fue-
rit; imò potius ad justas lamentationes, & pre-
ces assiduas. Artem nimirum, & calliditatem
inimici, ad illius perniciem atque ad sui defen-
sionem convertit, & hoc unico labiorum solatio
se sustentabat, dicebatque: *Detrahebant mihi*

pro propriè, inimicantur. Hieronymus, *adversa-*
bantur. Hostili & infenso animo, nihil esse
in me integrum & incolume volentes) ego autem

7. 4. orabam, id est, dum orare licuerit. Et labiis va-

Orandi
studium
salutare.
Psalm. 11. 5.
August.
Precibus
obtinere
victoriam
de hostibus

lucero, non vincar, & in inimici potestatem non re-
digar: nam si labia nostra a nobis sint, & orationis
studium intermiserimus, quis noster Dominus erit?

Huc quoque detorsit per allegoriam Augustinus
lectionem, Septuaginta, *Ossa mea in dentibus sunt*,

id est, *Firmitas & fortitudo mea in verbis, non in factis.*

Sanè labiis populi Israelitici, vincendos hostes,
penitusque delendos, non manibus, aut gladio,
indicat scriptura, ut vim precum & orationis
significaret, quod ipse Balac Rex Moab agnovit,

dicens: *Ita delebit hic populus omnes qui in nostris sin-*
ibus commorantur, quomodo solet Bos herbas, usque ad

radices carpere. Quomodo autem carpit bos her-
bam. Nisi linguâ & labiis? sic explicatè legunt

Septuaginta: *Nunc abunget Synagoga hæc omnes, qui*

in circuitu nostro, sicut ablingeret vitulus virentia de
campo. Onkelus, *Sicut bos lambit.* Quare verba sic

Origenes elucidat Homilia 11. Exod. Per hoc (ut
a maioribus accepimus) indicari dicitur, quia populus

Dei non tam manu & armis, quam voce & linguâ pug-
nabat, id est, orationem fundens prosternebat inimicos.

Non mirum igitur, si suâ ipse astutiâ delusus
dæmon, postea non relinquat labia, & orationis
facultatem intactam, sed mutum reddat quem

semel possidet, & semel expertus virum, qui non
peccavit labiis suis, labiorum usum impediat, ne

peccati sui remedium quærat. Sic dæmonium stul-
tiloquium & garrulum, aliquando etiam mutum

est.

4. Sed redeamus ad locum, nam non de labiorum

tumore, aut crassitudine, nec de illorum sani-
tate, sed de illorum potius extenuatione & tæbe

jam videatur accipiendus locus hic propter lectio-
nem Hebræam. Pro labiis enim est iterum *pelle*

aut *cutis*, quare *pelle*, quæ est circa dentes, intelli-
gunt Hebræi gingivas, videlicet carunculam il-
lam, quæ radices dentium vestit, propterea que

dici possit, esse circa dentes. Sed multo commodi-
us, & verius noster interpret, *pelle* dentium eam

intellexit, quæ tegit dentes, simulque ornat, *Labi-*
is nimirum. Sed paulo alienius Græci ad totius

corporis crutiatum referunt, & reliqui corporis
carnem ponunt in dentibus, quam ipse JOB

præ dolore morderet, atque dilcerperet, post-
quam primum excoriasset. Sic legit Symmachus?

Et vellebam cutem meam dentibus meis. Aliter vero le-
gerunt Septuaginta, propter vehementem eti-

am cruciatum; *Ossa mea in dentibus hærent*, San-
ctus Ambrosius: *In dentibus habentur*; Augustinus,

In dentibus sunt. Dentes intelligit (ut Nicetas
exponit) non suos ipsius, sed translatitios dolores

mordentes & comedentes; *Ossa* (inquit) mea
dentibus propemodum belluarum conficiuntur, siquidem

ea corporis partes, quæ sunt sensus expertes, dolore
minime vacant. Sed lenitate, ut & perspicuitate

præstat lectio & sententia Vulgati.

XXI. Misere mini mei, misere mini mei,
saltem vos, amici mei, quia
manus Domini tetigit
me.

Pined. Tom. II.

1. Repetitio ejusdem vocis in sacro sermone non semper
auget significationem. Illustratus David.

2. Amici in angustiis probantur. Illustratus Sa-
lomon.

3. Justorum affectus erga adversarios.

4. Misericordiarum, etiam hostes misereantur.]

5. Quid manus Dei, bona, atque fortis. Quid tan-
gere.

6. Misere, & peccatorum suorum pœnas lucentibus,
impendenda compassio, & misericordia, explicatus lo-
cus Paralipum.

ERGO in vos o Socii, qui nunc mihi adstatis,
miserandum hominem sublevandi officium
incumbit. Agite itaque & vos mei misere-
at; misereat (inquam) mei: nam vestrum offici-
um, amicitiamque, si qua est, iterum atque ite-
rum imploro miser ego, & Dei judicis severissi-
mi severissimo supplicio affectus.

Misere mini. Vel ex sola gratia, & benevolentia,
non ex debito & jure: nam ii, quorum erat mi-
hi subvenire, contra jus & fas me deseruerunt.
Ubi vides, quod non semel admonuimus, ejus-
dem verbi repetitionem in Sacris Litteris, non
augere significationem verbi, quod repetitur:
nam hoc loco non petit magnam sibi, & uberem
misericordiam impendi, imò potius vel levem
aliquam solatii speciem desiderat, simile id psal.

125. 6. *Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua:*
venientes autem venient cum exultatione portantes ma-

nipulos suos, ubi non crescit vis, & significatio eun-
di; potius remittitur & minuitur repetitione illa,

significatur enim abiisse pedetentim, ut lugentes
ambulare solent; at crescit postea vis veniendi,

non tam ex repetitione, quam ex lætitiæ affectu,
nam lætantes, & exultantes celeriter, & alacri-

ter venire solent. Ergo ubi repetitio ejusdem
vocis est in Scriptura, peculiaris affectus, & vis

significationis quærenda est, sed qualom circum-
stantiæ totius sententiæ & materiæ subjectæ pe-

tunt, ut nunc intendatur, & crescat; nunc re-
mittatur. In homine ergo ab omnibus dereli-

cto, & misericordiam sæpius implorante, quis a-
lius effectus quærendus in illa repetitione, quam

desiderium vel levissimi alicujus beneficii, & te-
nuissimi solatii?

Saltem vos amici. Prop. Socii, Proximos ele-
ganter amicos nominat, quibus cum disputat, nam

quod Augustinus exponit hic *Angelos* aut *Sanctos*

invocari, allegoricum est, sed imprimis utile in
quacunque tribulatione, sunt enim nobis ami-

cissimi, atque incredibili res humanas charitate
procurant, ut dicemus inferius cap. 33. vers. 23.

Addidit Interpres, *saltem*, quod neque in Hebræo:
neque in Græco erat, ut sententiam illuminaret,

atque tanquam conclusionem recte ex antece-
dentibus deduceret: nam quem *Frates*, *Filii con-*

siliarii, *Servi* deserunt sublevare, & suscipere a-
mici debent, ii enim, si veri amici sint, fratres

sunt, Consiliarii sunt, & ad omne obsequium
parati. *Frater* (inquit Salomon) *in angustiis com-*

probatur. Quasi dicat: *Angustia sunt, quæ explo-*
rant, & testatur, quis verus frater sit, quis ve-

rus amicus, Hebraice, Frater in angustiis nascetur,
nam qui opitulabatur afflicto, tunc primo inci-

pit frater esse, quasi tunc recens natus esset.
Quod enim aliud existimas esse fratris officium,

quam ut fratrem laborantem adjuvet? Rationem
hanc explicarunt Septuaginta legentes: Frates in

necessitatibus utiles sunt, hujus enim rei gratia nascun-
tur. Sed cum aliæ adversitates postulent ami-

corum opem, tum præcipuè ægrotatio & afflicta
valetudo, ut eleganter scribit Senec. Epistol. 78.

Multi mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quos
rum adhortationibus, vigiliis sermonibus allevabar, ni-

hil aquo agrum reficit, quam amicorum affectus: nihil
aque expectationem mortis, ac metum surripit. Non ju-

dicabam me cum illos superstites relinquerem, mori, pu-
tabam, inquam me victurum non cum illis, sed per illos,

non effundere spiritum, sed tradere.

Sed illud utiliter ex hac JOB deprecatione
elicit Gregorius: *Hoc habere solet proprium mens pio-*

rum, quod cum iniusta ab adversariis patiantur, potius
deprecari elegant, quam irasci. Tum præterea illud; Justorum;

Eos a quibus se per contumelias affligi consuevit ami-
cos vocat, quia bonis mentibus etiam ipsa sunt prospera,

quæ videantur adversa. Rectè; cum ardentius dis-
putantem audierimus JOB, neque ira inflam-

matum,

1.
Ejusdem
vocis repe-
titio sine
incremento

Scripturæ
regula.

2.
Augustinus

Prov. 17. 17

Amicus
alter frater.
LXX.

3.
Gregorius.

notæ.

matum, neque suæ calamitatis impatientem credamus, sed tantum veritatis, atque suæ innocentiae vindicem acerrimum cum etiam pro communi sanctorum affectu & consuetudine ipsos etiam inimicos, *amicos* vocat. Cujus primum exemplar, & exemplum præbet Christus Dominus blande compellens Judam proditorem (qui inimicitia & insidiis plenus erat) *ami um* Matth. 26 50 Et forte cum supplicium everisionis Babylonis describit Isaias cap. 21. 4. *Dilectam & amicam* illam vocat, à qua multa inimicitiarum exempla acceperat. *Babylon Dilecta* (inquit) *mea, posita est mihi in miraculum.*

4.
Ab hostibus non est aliena misericordia.

Luc. 19. 14
Plutarch.

Illud etiam in illa particula, *saltem*, observatione dignum videtur, cum *saltem amicorum* misericordiam, & opem implorat tacite conqueri, quod illi defuerit suorum adversariorum commiseratio in tantis ærumnis: nam vel ipsi hostes, si ingenui sint, & minime barbari, misereri solent suorum hostium ingentem aliquam cladem & miseriam passorum. Sane Alexander Darii necem & Julius Cæsar Pompeji iteritum lacrymis & gemitu prosequuti sunt. Augustus legionem illam in clade Variana, quamvis sibi infensam, doluit tamen: sicut & Titus populi Judaici, Jerosolymitanæ urbis stragem. Atque Christus Dominus *videns civitatem* (civitatem inquam sui sanguinis) *flevit super illam.* De qua re sapienter dixit Plutarchus lib. de utilitate ex inimicis capienda; *Oblata occasione ulciscendi inimicum, eum missum facere aequanimitatis est: qui vero etiam miseratur inimicum afflictum, & opem fert indigenti, & filius ejus, ac familia adverso ipsorum tempore operam suam, studiumque desert, hunc, qui non amat ob animi humanitatem, neque ob probitatem laudat.*

Huic pectus atrum est atque adamantinum, Effecta ferro viscera vel rigent.
Cæsari cum statuas Pompeji dejectas erigi jussisset, Cicero dixit: Pompeji statuis restituendis, tuas defixisti. Hæc Plutarchus.

5.
Manus domini varie accepta.

Hispanorum Proverbium.

Quia manus Domini. Potentia, severitas vulnus inflictum, non infirma, sed forti manu *Elos* ab, instar judicis severissimi grave aliquod in me facinus vindicantis *Dei manus*, opus est Dei, Divina potentia & majestate dignum si in bonum sumatur, dicitur *Manus Dei bona*, & est in gens Dei beneficium, dignum divina munificentia & liberalitate. Esdræ 7. 6. *Deus ei Rex secundum manum Domini Deus ejus super eum omnem petitionem ejus.* Et infra vers. 9. *juxta manum Dei sui bonam super se.* Hinc illud in Hispano proverbio *Dibuen manu buen dabo.* Si autem in malam, dicitur *Manus Dei fortis*, Exod. 3. 19. & Psalm. 135. 12. & Dura 1. Reg. 5. 7. & Gravissima, eodem cap. v. 11. *Exaltata & elevata.* Mich. 5. 8. & significatur plaga ingens, cum illam elevat Deus, cum exire mo brachio fortiter percutit. Et vel solam manus divinæ commotionem prædicit Isai. futuram Ægyptiis, terribilem cap. 15 *In die illa erit Ægyptus quasi mulieres, & stupebunt, & timebunt à facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse commovebit, (non semel, sed sæpe elevabit) super eum.*

Exod. 3. 19
& 6. 1.
14. 31.
Psalm. 135.
12.

Dei manus cum variis verbis constructa.

יד
Tangere quid peculiari Hispanismo.

6.
In divinis suppliciis commiserendum proximis.

Hæc est illa Dei *Manus excelsa* toties decantata, quam exercuerat Deus super Ægyptios, nimirum plagæ acerbissimæ tum illorum sceleribus, tum divina potentia & indignatione dignæ, atque hæc eadem est *Dei manus*, pariter celebris plagis, & ærumnis JOB. Sed peculiari hebraismo quod Exod. 7. 4. dicitur, *Deum immittere manum*, Hebraice, *Dare manum*, apud nos *darle una buona manu*; & Isai. 2. 25. *Convertere manum*, id est iterum percuttere, *bolverle à dar otra manu* Nunc dicitur *Manu tangere*, quod in Deo vehementem indignationem ad percutiendum indicat, licet qui dem cum de homine dicitur levem tactum significet. Est autem hoc loco *Nagagh*, non solum tangere, sed etiam pertingere, aut pervenire, quæ etiam phrasi nos utimur, cum vehementem aliquam percussione, aut attactum significamus, *pergit usque ad eum: Alcancoale ramalazo ô golpe.* Ergo non unica tantum ratione Job suam calamitatem amplificat.

Sed observandum illud *quia*; Nam divinum supplicium, & iram proponit pro ratione & causa commovendæ humanæ misericordiæ: Non enim affligit hominem Deus, ut ceteri affligant quoque, sed, ut, quem ille percussit humane & benigne tractent, & qua potuerint ratione leni-

ant. & mediantur, etiam si ob manifesta scelera divinum supplicium sustineant; nam apud nos, qui privati sumus, & quorum non interest ulcisci scelera, etiam sceleratissimi quique si homines sunt, ope, misericordia, compassionem digni sunt, itaque non solum peccato & iniquitati Deus vertit, *persequi, quem ille percussit.* (Hoc enim nomine suos hostes apud Deum acculat David. *Quoniam misericordiam quem tu percussisti, persequuti sunt & super dolorem diæ etiam vulnerum meorum addiderunt*) sed etiam non misereri, suscipere, non delinire, quem ille percussit, & fit. An existimas eos omnes, quos in sua persona Judex supremus profert esurientes, sitientes, ercenda, hospites, nudos, infirmos, carcere detentos, justos fuisse; aut absque Dei voluntate, vel sine illius sententia in mala incidisse; aut propter misericordiam solis justis denegatam immiserordes damnandos fore; Minima verò. Nam solus carcer quot sceleratissimorum hominum millia continet? Quot propter peccata fame, siti, nuditate, infirmitate afficit Deus atque manu gravissima tangit? iis ergo misericordiam denegasse iniquum est, qui jure illam à te efflagitare possunt his verbis: *Miserere mei, quia manus Domini tetigit me.* Jerusalem sane propter incredibilem impietatem incredibili etiam supplicio à Deo indignatione punita, quam sæpe suorum quondam amicorum, & vicinorum Regnorum credulitatem exaggerat apud Deum, quod illius non misererentur quam manu Domini tetigerat! *Thren. 1. 12* Audierunt (inquit) *quia ingemisco ego, & non est, qui consoletur me.* Similem conquestionem decies usurpat in primo Thren. cap. Ideo sapienter præcepit Gregor. hoc loco; *Considerandum est, quod si qui fortasse sint, qui asperitate correctionis indigeant, tunc eis dura correctio à nobis admoventur, cum Dei manus cessat à verberare. Cum vero superna flagella insunt, non à nobis jam correctio, sed consolatio debetur residere.* Atque in eandem rem Nicetas: *Quamvis Deus puniat in vobis, tamen humanitatem vult, Quanto melius Obed Propheta Domini in Samaria, qui cum plane agnoscat Judæos traditos esse Samaritanis à Deo irato, & illorum peccata ulciscente, tamen simul Samaritanos ingentis crudelitatis & insolentiae ob victoriam acculat. 2. Paral. 28. 9. 15. Obed egressus obviam exercitui in Samaria, dixit eis, Ecce iratus Dominus Deus Patrum vestrorum contra vos, tradidit eos in manibus vestris, & occidistis eos atrociter; ita ut ad Cælum pertingeret vestra crudelitas. Deinde vero Principes Samariæ admonitione Prophetæ deliniti, valde misericordes se illis præstiterunt, quib. se Deus iratum. Et apprehendentes captivos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis: cumque vestissent eos, & calceassent, & reo fecissent cibo, & potu, unxissentque propter laborem, & adhibuissent eis curam, quicumque ambulare non poterant & erant imbecillo corpore, imposuerunt eos jumentis, & adduxerunt Jericho civitatem palmarum ad Fratres suos Sed dicemus de hoc quoque sententia proxima, & diximus nonnihil Verlic. 6.*

XXII. Quare persequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini.

1. *Varia expositio. Deus aliter, quam homo hominem affligit. Quid persequi.*
2. *Iniquum servire in Proximum, etiam à Deo infirmum. Explicatus Isaias & Abdias.*
3. *Saturari carnibus ad crudelitatem. Illustratus David.*
4. *Comedere & devorare de distractione. Explicatus Paulus. Quid precipitare, & lingua dolosa, ex David.*

RES prope eadem, sed dicta vehementius, & ardentius propter interrogationem *Quare?* Interrogatio? quam ratione ducti, aut qua cautio vehementer? impulli vos adungitis socios, & adjuutores Deo me persequenti; Sed similitudo indicatur præterea qua Deus persequitur JOB, amici etiam ad eandem similitudinem illum infestentur. Similitudo autem à Niceta in illa constituitur, quod Deus pœnas repetit ab homine propter culpam. Sic igitur amici Job: *Possunt verba sunt*

Psalm. 68. 17

Miseri- erga pecca- tores, & dignos ex-

Thren. 1. 12

Gregorius Modus in correptione, & consolatione servandus. Nicetas.

Interrogatio vehementer.

Quinque expositio- nes minus probabiles.

Nicetas. sunt Nicetas) Deus forsitan culpam aliquam meam accusare; a me si in vos quidpiam peccatum est, docete. Sed non videtur quadrare, cum suam innocentiam apud Deum, nedum apud homines saepe asserat Job. Philippus est contrarius; Vos (inquit) quare presumitis, sicut Deus, ut affligatis innocentem, quod ipsi tantum pro dispensatione sua competitis? Paulo secus Gregorius; Ita (inquit) me ex infirmitatibus meis affligitis, ac si ipsi, more Dei, de infirmitate nihil habeatis. Tanto enim omnipotens DEUS justius aliena vitia percutit; quanto in semetipso nihil habet vitiorum. Ergo persequi, affligere, castigare DEUS suo jure potest, qui innocentissimus est: Homo vero, qui, & culpa, idemque poena obnoxius est, non debet in hominem saevire, sicut Deus. Cajetan, quod hostiliter Deus illum videretur insectari, non aliter amici. Alii, quod sicut Deus non intermissis cruciatibus illum vexabat, ita sane amici nunquam intermissa contentione, nec contumeliosa disputatione sibi invicem per vices succedebant: nam illud persequi, est quasi insectari fugientem, nullo concessio quiescendi spatio; sicut apud Isai. c. 4. 6. dicitur, Persequi crudeliter, quod in Hebræo legunt, sine detentione, absque cessatione instant.

Ego vero in eo tantum similitudinem quaerendam existimo, quod amicum Jobum affligerent, affligente etiam Deo, nam in cæteris potius dissimilitudo latet, quam Indicavit eleganter Greg. q. d. Quare me vexatis, cum non eundem finem mearum ærumnarum vobis proponatis, quem Deus intendit? Quia (inquit) cum Omnipotens Deus amando purgationem exhibet, infirmorum pravitas saeviendo malitiam exerceat. Ergo cum Deus in castigando benignus, & clemens sit, si tamen homo persequatur miserum hominem, quem Deus persequitur, saevus, & crudelis erit; nam etiam ab illo ipso, quo Deus tanquam tortore utitur, humanitatem, & clementiam exigit, ut docet locus ille Isaiæ 10. Versic. 5. 6. Va Assur, virga furoris mei, & baculus ipse est in manuum (Assyriorum) indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem, ut lutum platearum. Vides Deum indignantem instar furentis, decernentem, ut populus, qui se impietate contaminarat, redigeretur in pulverem, sed deinde sceleri tribuit Assyrio saevitiam in conterendo, & conculcando populo, & crudelem animi affectum, & pravam intentionem Vers. 5. 7. Ipse autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor ejus. Conterere Assyrius voluit, quem Deus quidem conteri, & conculcari volebat (vix enim quicquam inter illa duo interest, conculcare, & conterere, utrumque enim est vehemens verbum, & ad interitum pertinet.) Et voluit quidem Deus illo tortore uti, sed quia ille voluit tortor esse, luet poenas multo gravissimas. Ingentes minas in eundem, Abdias, imo Deus Idumæis, quod quem Deus mediis Chaldæis persequiebatur, persequerentur etiam ipsi. In die cum staret adversus eam, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Jerusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis. Vides igitur, quam aberrant ab omni humanitatis officio, qui obsequium se arbitrantur præstare Deo, cum miseris poenas augent, & calamitates calamitatibus accumulunt. Est quoque in eandem rem quod sequitur.

Et carnibus meis saturamini. Plerique Latini etiam partem hanc per interrogationem legunt, & intelligunt; Quare Carnibus meis saturamini? Ita ne vobis refectio & voluptas sit mei corporis cruciatus? sed præstat, ut hæc patris sine interrogatione accipiatur, potius cum precatione; Obnix afflagito, ut jam satis vobis videatur; meis vos carnibus saturasse, me vidisse dolentem, carne, & artubus putrescentem; sanie manantem. Estote igitur his meis malis jam contenti, & saturi, neq; dolores alios, aut contumelias famescat, nec in me vexando vos inexplebiles exhibeat. Videat jam obsecro vobis satis pertulisse poenarum, neque graviolem mihi vindictam optetis. Sic coincidit sensus hic cum lectione Hebræa, & Græca. Septuaginta, qui cum negatione & interrogatione legunt; E de carnibus meis non saturamini. Quare hoc loco saturari humanis

carnibus, & omnino in malum, & in saevitiam saturati inexplebilis animi accipi debet: secus quam in humanis capite 31. Quis det de carnibus ejus, ut saturamini? carnibus ad ut eo loco dicemus. Simile id Psal. 26 2. Appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. Quod Theodoretus interpretatur, Ferarum more Theodoret. persequi; Origenes Interimere: nam hanc actionem comedendi, non refert ad os hominis, sed ad gladium, cui etiam in Scriptura dicitur, habere os, & devorare, satiari etiam sanguine. Igitur comedere carnes humanas ore gladii, interimere est, vel ita persequi, ut devorare, & interficere velle videaris.

Sed hunc nostrum locum, tum cum Psalmi ad ex patribus Hieronym. in comment. Psalmi detractionem pertinere eleganter docent multi exposit, Rabido dente dilacerare. August. & ma- leaico dente consumere, & in JOB Nicetas, Pro- brasi sermones ad depascendos artus satis per se ipsi valent; Gregorius; Qui aliena vita detractione pascuntur, alienis proculdubio carnibus saturantur. Allegoria sane in sacro sermone minime insolens, cum Paulus moneat Galatas; Si invicem mordetis, & comeditis (depascimini, devoratis, eroditis etiam instar tineæ, aut instar mororis, & curatum, quæ conficiunt, & consumunt cor, ex proprietate Græca) videre, ne invicem consumamini. Allegoriæ autem ratio est, quod mordere ad iram refertur: devorare, ad feritatem & immanitatem: Qui autem ladunt, & insidiantur (ut ait Chrysostom.) velut alios consumpturi veniant. Tum etiam quia dentibus ore, lingua, quæ eadem sunt dicendi & maledicendi instrumenta, mordemus, comeditis, devoramus, quare cum loquendo tandem, & maledicendo perdimus proximi famam, devorasse & consumplisse videmur, & quasi in ventriculi barathrum, qui est consumptionis, & interitus locus, trajecisse. Sic David ad Doeg illum detractorem & delatorem insidiarum ait, Diligisti omnia verba precipitationis. (Hieronymus, Omnia verba ad devorandum. Chaldæus, voracitatis, nam precipitare, absorbere & deglutire est) lingua dolosa. Per linguam videlicet detractorem & maledicam afferas perniciem proximo. Sic JOB ait amici, Calumniatoriis, & detractoriis istis linguis, & dentibus caninis, semper ringentes, & insultantes mordetis, comeditis, absumitis meam existimationem & famam, & meum insuper corpus, atque vitam perdere conamini. malum interitum mihi tanquam sceleratissimo homini imprecantes. Interim ego his vestris contumeliis enecor, & conficior. Sapienter Ambrosius, Contentiones generant jurgia, cujus fructus est vita consumptio.

XXIII. Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei, Quis mihi det, ut exarentur in libro?

XXIV. Stylo ferreo, &c.

- 1 Optandi formula. Pronomen Quis in sacro sermone.
- 2 Calumnia Hebræizantium. Candor vulgati.
- 3 Scribere ad leges, & statuta relatum. Illustratus simul, & iterum Isaias.
- 4 Quid liber in sacro sermone.
- 5 Quosnam sermones suos, quidve conscribi publice instrumento desideret Job.

SED cum vos (inquit) nulla mei sublevandi, atque consolandi cura, vel voluntas tangat, unicum illud, nec non extremum solatium opto, ut hæc ipsa, quæ in vestra presentia profero, publice contestata, & publico instrumento ad omnem æternitatem consignata permaneant. Hæc est tota sententia facile collecta, sed membratim propter nonnullas difficultates explicanda.

Quis mihi tribuat? Optandi forma Hebræis usitata, valet idem, quod utinam, quis efficeret hoc? quod cum desiderem vehementer, atque in mea potestate non sit, desidero majores vires, quarum ope valeam obtinere. Interrogatio etiam, & pronomen Quis, tum rei magnitudinem, tum difficultatem amplificat. Nam (verba sunt Hieronymi) pronomen Quis in Scripturis Eccles. 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

sanctis, non pro impossibili, sed pro difficili semper accipitur. Et quidem eleganter observat Philippus; Quoniam a nullo hominum potuit invenire solatum, convertit se ad Deum.

2. *Ubi scribantur sermones mei.* Quidam Hebraizantes advocant huc illam particulam hemistichii sequentis in libro; ut ita legatur, *scribantur in libro.* Ajunt enim forte metri causa etiam in Originali transpositum, sed nodum isti in scripto quarunt, cum sensus interpretis legitimus, & planus sit, & expressus ad verbum ex Hebræo; imitatus etiam ex Septuaginta. Si Latinus Interpretes verbum de suo loco movisset, quas illi tragædias excitarent de commutato, & luxato verbo: nunc quoniam fixum & immotum sua sede reliquit, dimotum & convulsam vellent. Sed bene habet.

3. *Scribi ergo sermones, est describi modo vulgari scribendi, nihil enim peculiariter adfert verbum Cathab.* Propterea se corrigit, *Quis mihi det, ut exarantur, &c.* quod dicit. Opto non tantum notari, & scribi communi aliarum Scripturarum ratione, sed ut *exarantur in libro*, Majus quippe hoc est, & firmitus, nam verbum *exarandi Chakak* ad ea pertinet, quæ tanquam firma, & rata perscribuntur ad publicam memoriam, cujusmodi sunt statuta, jura, leges, quæ vel impressis characteribus, vel diuturnioribus notis conservata volumus, unde ortum, ut *Scribere* non solum sit verbum forense, ut aliquando diximus, sed præterea sit idem quod legem ferre, aut statuere; ut illud Isai. 10. 1. *Ve qui condunt leges iniquas* (ex Hebræo propr. Septuaginta. *Ve scribentibus iniquitatem*, & ita per expositionem additur) *scribentes injustitiam scripserunt.* Quare ad condendum & indicendum novum decretum hortabantur, qui dicebant Daniel 6. 8. *Nunc Rex confirma sententiam, & scribe decretum,* (proprie Pagnini. *scribe Scripturam*) Septuaginta: *Propone Scripturam*) ut non immutetur, quod statutum est à Medis, & Persis, & deinde additur vers. 9. *Rex Darius proposuit edictum.* Septuag. *Quis scribi decretum:* Pagninus: *Descripsit Scripturam.* Hinc apud Isai capit. 33. Versicul. 22. dicitur: *Legifer noster,* proprie, Scriptor, aut, præscriptor legum & constitutor juris. Tandem quod hac *scribendi* ratione firma & perpetua, ut ita loquar, juridica scribi præcipit Deus, *Diligenter exarari,* vertitur ab Interprete & memoriæ atque posteritati commendari oportere. Isai. 30. 8. *Scribe super buxum;* (attente, & per otium scribe. Septuaginta, *sedens scribe*) & in libro diligenter exara illud; & erit in die novissimo in testimonium usque in æternum. Ergo hac ratione sermones suos exarari, optat Job, ut sint posteris tanquam bene vivendi decreta, & constitutiones quædam, atque firma, & fixa suæ innocentiae ad omnem æternitatem testimonia.

4. *In libro.* Crescit hæc eadem firmitas, & perpetuitas rei exarata ex adjuncto libro, nam liber est instrumentum publicum, quo res gestæ Regum, aut annales, temporave describuntur à publicis scribis, aut notariis. Sic dicitur; *Liber generationis Adam,* Geni. 5. 1. & *Liber generationis Jesu Christi.* Matth. 1. 1. Quare ad libri proprietatem dictum est Jeremi. 32. 10. *Scripti in libro & signavi* (ut publica auctoritate muniretur: & deinde) *Dedi librum* * Possessionis Baruc. Publica igitur fide scribi, signari, excipi, & conservari sermones suos vult JOB, sed neque hoc contentus, diuturnitas firmioris aliud votum concipit, quod versic. sequente subjungit.

5. *Sed illud ultimo nunc loco explicandum, quod prima parte sententiæ proponitur, quos nam sermones in hujusmodi monumenta referri ad æternitatem cupiat JOB; nam ex proprietate vocis originalis, nihil peculiare affertur nisi sermones, verba aut eloquia.* Varia apud interpretes expositio, & responsio. Polychron. verba, aut sermones, pro rebus ipsis accipit: *Optat* (inquit) *res suas scriptis tradi sempiternis:* Hoc item votum proprie ad ipsius pertinere potest ærumnas: illa etiam fortasse litterarum cupit monumentis commendari, quæ in communi vita, virtutibusque versantur; quarum rerum testimonium datum est illi divinitus, cum Deus improbum eum esse negavit. Addit etiam ideo hæc desiderari à JOB, ut posteris extet patientie scopus, tum etiam, ut undique, quidquid potest, commiserationis aucupetur: vel ex aliquo posteritatis lectore. Forsan hæc olim legisse juvabit,

6. *Plumbi lamina.* In Hebræo non est plumbi lamina, sed tantum in plumbo, habetque nomen à pulvere Ghopheret, cujus etymologiæ ratio ad istam, de qua loquimur, perpetuitatem facit. Ideo enim Kimhi existimat plumbum sic appellari, quasi pulvereum; nam cum cetera metalla pulvere consumantur, & imminuantur, cum in eo sunt, solum plumbum in terra accessionem aliquam sumit. Quamquam ego veriorum causam hujus appellationis existimem, quod (ut Plinius scribit lib. 34. c. 16) gignitur in summa tellure arenosa, Ghaphar: autem summus, & tenuissimus pulvis est, vel quod colore referat cinerem, nam Ghaphar aut pulverem, aut cinerem significat quorsum igitur Vulgatus non plumbum sed plumbi laminam dixit? Sane ut lucem, & elegantiam afferret sententiæ. Nam quid incommodius, quam

commovebit etiam alicujus pectus, & lector miseretur miserrimi hominis, ad cujus nunc ærumnarum aspectum ipsi oculati testes misericordiam omnem, atque humanitatem exerunt. Consentit in hunc intellectum Philipp. Hæc (inquit) duraturis in secula apicibus optat inscribi Gre. Gregor. gorius etiam lib. 14. c. 15. *Cuncta, quæ pertulit, stylo ferreo, & plumbi lamina scripta sunt, &c.*

Secundò commode intelligi per sermones possumus, ea omnia, quæ inter disputandum dixit, mirum se justum esse, & immerito gravissimis suppliciis affectum, ut cum hujus controversiæ nunc nullum habeat æquum judicem, sed contentiosos potius, atque iniquos concertatores, si suæ innocentiae defensio mandetur memoriæ, possit tandem posteritas de veritate judicare, atque pro illo pronuntiare, & qui & modestum in disputando, & constantem in asserenda veritate semper se præstitit.

Tertio frequentior, & germanior expositio, ut ii sermones intelligantur, quos deinde de Fide, & de auctore Resurrectionis subjungit, & de adventu Domini. præmia, & beatitudinem pro patientia, & labore largituri justis. Sic interpretatur Hieronymus Epistol. 61. ad Pammach. ubi hoc ipso testimonio utitur adversus errores Joannis Hierosolymitani, negantis verum corpus carneum resurrecturum. Sequitur communis interpretum; atque contextus ipse sic exigit, quamvis alia etiam, quæ diximus, cum hac ipsa interpretandi ratione coniungi debeant: nam cum integram de Deo, & de Resurrectione, atque de præmio bonorum, & supplicio impiorum fidem servaverit, firmamque, & cum charitate conjunctam spem in suo Redemptore posuerit, ex hoc testatum vult fore posteris, se probe vixisse, ac nihil admisisse, de quo jute ab amicis reprehendi, aut redargui poterit. Et hæc de inscriptione, & monumento, testimoniove insculpendo. Nunc de forma, & materia scribendi atque exarandi suos sermones ad æternitatem.

XXIV. Stylo ferreo, aut plumbi lumina: vel celte sculpantur in filice.

- 1 Offens quodam Stylus in usu, nunquam plumbeus.
- 2 Plumbi lamina cujusmodi olim Libri Granatenses D. Ctesiphonis nunc denuo reperti.
- 3 Quid silex, quid petra. Silex ad perpetuitatem. Illustratus Moyses.
- 4 Quid celte, & an legendum certe, pars negativa astruitur.
- 5 Confirmatur, & statuitur pars asserens legendum esse Celte.
- 6 Celte legi apud Latinos Epitaphium Parasiti.
- 7 Lectio Hebræa examinatur. Columna duæ filiorum Seth.
- 8 Varia materia librorum apud sacros, & prophetas.

Opto (inquam) non solum communi aliqua libri materia, aut vulgari scribendi ratione meam fidem, resque meas contestatas transmitti ad posteros, sed diuturniori alio monumento: nam librum papyraceum, aut membraneum, aut corticeum arrodere solet tinea, & consumere vetustas; stylum itaque requiro ferreum, & volumen plumbeum, quæ sunt ad monumenti perpetuitatem, contra temporum injuriam exequitata.

Plumbi lamina. In Hebræo non est plumbi lamina, sed tantum in plumbo, habetque nomen à pulvere Ghopheret, cujus etymologiæ ratio ad istam, de qua loquimur, perpetuitatem facit. Ideo enim Kimhi existimat plumbum sic appellari, quasi pulvereum; nam cum cetera metalla pulvere consumantur, & imminuantur, cum in eo sunt, solum plumbum in terra accessionem aliquam sumit. Quamquam ego veriorum causam hujus appellationis existimem, quod (ut Plinius scribit lib. 34. c. 16) gignitur in summa tellure arenosa, Ghaphar: autem summus, & tenuissimus pulvis est, vel quod colore referat cinerem, nam Ghaphar aut pulverem, aut cinerem significat quorsum igitur Vulgatus non plumbum sed plumbi laminam dixit? Sane ut lucem, & elegantiam afferret sententiæ. Nam quid incommodius, quam

*Scientare de spacio a cetero virlo como quæ lo pin-taras y di-buxaras.

Liber perpetuum instrumentum.

*El titulo, y escritura.

Quæstion-culæ responsio.

Prima expositio Polychron.

Jobi historia & ærumnarum posterorum miscricordiam liciant.

Philippus. Gregor.

Secunda expositio.

Hieron.

1.

עפר

Unde dicitur plumbum apud Hebræos.

Plinius.

עפר

Hebraizantes notati.

Stylus
ferreus,

quam quod Eugubius vertit, *stylo plumbi*; & Regia cum Pagnino post R. Mardokai, *plumbeo*, & pro charta scriptoria *silicem*? Quid enim in *silice* durissimo exarari possit molli, & flexibili plumbo? aut quem usum habere poterit *stylus plumbeus*, ubi adest ferreus? aut vero quispiam audit unquam stylum plumbeum? ferreum omnes: non solum ut exares in *silice*, aut in Adamante, de quo est id Jerem. 17. 1. *Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino*: Sed etiam cum in ceratis tabulis scribebant; ut illud Ovidii probat;

Ovid.

Dextra tenes ferrum, vacuam tenet altera ceram.

Stylus
officus,

Officius pro stylo ferreo in usu fuit apud Romanos de quo Isidor. lib. 6. c. 9. *Græci, & Tasci primum ferro in ceris scripserunt, postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet, unde ad scribas dicebatur, Ceram ferro ne cedito. Postea institutum, ut in cera offibus scriberent, sicut indicat Atta in satyra dicens,*

*Veramur vomerem in ceram, mucroneque are-
Offeo.*

Plumbi la-
mina pro
papyro.
Plinius.

Ergo duo sunt hujus sententiæ membra, duæ item quasi chartæ cum duobus calamis scriptoriis: *stylus ferreus*: *plumbum*, i. e. *plumbi lamina* pro charta; *celte* pro calamo, & *silice* pro papyro. Notum vel imperitissimis, plumbi laminis quondam scriptitari solitum, sic scribente Plinio lib. 13. cap. 11. *Publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris.* Ergo crescit oratio & ex suis sermonibus publica monumenta in plumbi voluminibus confici optat JOB.

2.

Cajet. &
Pagnin.
Sixtus
Senensis,

2. David.

Sed in *plumbi* hac *lamina*, unum non immerito animadvertendum à nobis, quod non immerito prætermitti potuit ab Hebræo illo apud Cajetanum post R. David, à Pagnino in Thesaurò, & Sixto Senens. lib. 2. Bibliothecæ, verbo, *Liber desideratus à JOB. in plumbi lamina* literas ita efformandas, ut vacua litterarum spatia excavato in lapide, plumbeis illis impleteretur, ut magis conspicua scriptura esset; *Alioqui* (inquit R. David) *scriptura vacua relinquatur, tandem dispergentur latera sculptura.* In hac exponendi ratione, mirifice expressum videas ingenium Hebræorum, minutias, & ineptias in rebus per se planis, & seriis consecrantium. At, inquis, cum Sixto, adhuc in frontispicio templi Pantheon conspici inscriptionem M. Agrippæ, incis literis, & sculptis; ex plumbo restitutis. Sane, sed hoc recens inventum: illud multo antiquius, quod de plumbeis voluminibus ex Plinio adduximus, quod ut optimum, & conservandæ rerum insignium memoriæ valde opportunum, ad posteriora etiam sæcula permanavit: nam ipsi Apostolorum discipuli præsertim D. Ctesiphon & D. Cæcilius, Arabes ambo, & Jacobi Apostoli discipuli apud Granatam, sacros illos libros ex Jacobi, & Apostolorum doctrina exceptos, arte mirifica, lingua Arabica, characteribus minutissimis in plumbeis laminis exararunt, compagnaruntque minutissima folia, inferentes unico æreo filo ad sempiternam hominum memoriam, qui nuper, anno videlicet nonagesimo quinto ingenti Granatensis urbis, ac totius nostræ Bæticæ felicitate, & latitia, inventi sunt in monte illo, quem Vallem paradisi nominant, super Daurum fluvium, & latus regionis Alba zinæ, ad hunc vero diem decem & novem libri omnino sunt, simul cum reliquiis Sanctorum Ctesiphonis, ac Cæcili, & horum discipulorum quorum aliquis tria folia plumbea instar volæ manus alias quinque, aliquis etiam unum atque viginti folia complectitur, unus de *Providentia* inscribitur; de *essentia Dei* alter, alius etiam *Fundamentum Ecclesiæ*; ac similiter cæteri omnes pretiosis titulis decorantur. Illos apud se retinet Illustrissimus Archiepiscopus Granatensis. D. Petrus de Castro, & Quinones, dum majus aliquid, & honorificentius Summus Pontifex de hujusmodi thesauro statuit. In his plumbeis laminis, ut testantur, qui attente illas saepe contemplati sunt, visitur usus styli ferrei: oportuit enim esse ferreum, & bene acuminatum, quo minutissimi ad miraculum characteres in plumbo efformati, & excavati sunt.

D. Petrus
de Castro
Archiepis-
cop. Gra-
natensis.3.
737

Aut celte sulcantur in silice. Excrevit in hac particula tandem desiderium Job, ad suorum sermonem memoriæ diuturnitatem, *sculpanitur*, in-

cidantur, excaventur, & est vox proprie conveniens in lapidicinas, ex quibus eruantur, & præciduntur marmora, & lapides. In *silice*, in petra fortissima, atque durissima, & ex qua possit commode confici instrumentum instar gladii, sic jussimodi enim exigit originalis vox, ut per hanc ipsam vocem significatur. Exod. 4. 25. *Tulit ergo sephora acutissimam petram.* In originali enim tantum est, *tulit petram.* Est etiam petra, quæ attrita emittat scintillas. Quare cum Isai 5. 20. tantum in Hebræo, & Græco, *Ungula equorum ejus, ut petra*, eleganter interpretes dixit, *Ungula equorum ejus, ut silice*, qui est petra durissima, & propterea apta, ut efformetur in gladium, & in tenuissimam aciem, atque ut attrita ignescat, & scintillet: tum etiam ut cum tempore ipso de æternitate certare possit. Quare hoc loco, cum interpretes non *petram*, sed *silicem* dixit, sapienter fecit, & ad subjectam materiam opportune, nam de *Silicibus* scribens Plin. lib. 36 c. 22. *In monumenta* (inquit) *sculpti contra vetustatem quoque incorrupti permanent.* Et sicut Quintilianus lib. 10. c. 3. de tabellis scriptoriis dixit, *scribi optime ceris, in quibus facillima est ratio delendi*, cum scribuntur quæ deleri, & corrigi possunt: ita quod deleri nulla ratione debet, in *silice* scribi oportet, in quo difficillima sit ratio delendi.

73
Silice cu-
petra.

Plinius.

Silices in-
corrupti.
Quintil.

De lectione Latina, utra verior, & castigatior, Certe, an Celte, & de lectione Hebræa.

Tota jam controversia de *Celte* est, & de lectione Latina, quibusdam *Celte*, aliis legentibus *Certe*, & plerisque existimantibus correctiorem lectionem esse, *Certe*, & non nisi inepti scriptoris, aut corrupti alicujus correctoris vitio irreplisse *Celte*. Ex his est Franciscus Lucas in suis Notationibus, asseritque in tredecim manuscriptis codicibus suis legisse *Certe*. Addo ego etiam codicem manuscriptum valde parum, valdeque antiquum ex Bibliotheca Hispalensi Benedicti Ariæ Montani, quem is moriens Testamento legavit Regiæ Bibliothecæ Escorialis Cœnobii. Atque etiam nunc est in eadem Montani Bibliotheca apud fratres militaris ordinis sancti Jacobi Hispalensis, codex excusus Nurembergiæ anno 1475 ejusdem lectionis. Addit etiam Franciscus Lucas Biblia Hentenii, Parisiensis, Moguntina, Quentehana, & Complutensis. Pro eadem lectione citat Robertus Stephanus ad marginem suorum Bibliorum Parisientium codicem. S. Dionysii Oblongum, & Latum, & S. Germani Oblongum, & latum parvum. Titelmanus quoque vehementer in *Celte* invehitur, quam lectionem asserit esse corruptam, indoctam, & mentum novitium, & somnium dictionarii barbarorum, (quibus verbis notat Marmoretum dicentem: *Celte esse instrumentum ferreum conveniens ad suspendendum*) & non tantum Hieronymo, Philippo, Gregorio, sed & iis, qui multo posterius scripserant, Divo Bonaventura, Thoma, Lyrano incognitam. Joannes Mercerus asserit dictionem *Celte esse eo loci nihili per ignorantiam temporum, usque in hodiernum corruptam ex Certe, ut vetustiora exemplaria habent.* Glossa interlinialis *Certe* habet, Ordinaria etiam, cum *stylum ferreum, plumbeum, & silicem* mystice tractet, at *Celte* non meminit non ob aliam sane causam, quam quod non legit.

4.
Prioris le-
ctionis
confirma-
tio.Franciscus
Lucas.Robertus
Stephanus.

Titelm.

Mercerus

in radice.

Glossa.

Ex altera parte sunt sedecim item manuscripta adducta à Francisco Luca, quæ legunt. *Celte*. Ad-Verior le-
do ego quinque alia spectata antiquitatis, ex quibus tribus tria sunt in insigni Bibliotheca Eccle-
siæ Hispalensis, quam illi reliquit vir clarissimus ostenditur.
Columbus, omnium omnis doctrinæ librorum *Biblioth.*
copia, & varietate refertissimam, duo reliqua *Hispalen-*
apud nos sunt, unum in domo professa Hispa-
lensi nostræ Societatis, alterum in hoc ipso no-
stro Divi Ermenegildi Collegio. Duo item alia
manuscripta reperiuntur in Bibliotheca Bene-
dicti Ariæ Montani, in sui ordinis cœnobio
Hispalensi; alterum quinque Tomis constat de-
coratum, & munitum Regiis insigniis, alterum
item, sed parvulum, non minus tamen anti-
quum quod à scitolo quopiam corrigere hunc lo-
cum tentante, corruptum est, nam *Certe* le-
gat macula ipsa, & abrasa charta prodit mani-
feste corruptorem, atque primam lectionem
fuisse

5.

Verior le-
ctio pro-
batur &

ostenditur.

Biblioth.

Hispalen-

bi.

Septem M.

S. Hispalen-

lia.

Gregor.
Richard.
Hugo Ca-
rensis.
Albertus.
Magn.
Hugo Card.
Dionysius.
Antique
Bibliorum
impressio-
nes.

fuisse Celte. Videtur sane Gregorius sic legisse, Richardus quoque Pampolitanus, & Hugo Carrensis, Magnus quoque Albertus, qui ait; Celte esse nomen indeclinabile, designans instrumentum camentarii, quo lapides sculpuntur durissimi. Sequitur Hugo Cardinalis, videturque idem placuisse Dionysio, & constans semper fuit ea lectio in textu Glossæ Ordinariæ, vel ex eo tempore, quo edita est interlinealis. Biblia, quæ habent notationes Joannis Benedicti, cujusunque impressionis fuerint eandem retinent; sicut & pulcherrima illa Parisiensis Roberti Stephani excusa anno 1540. nec non correctissima illa, quæ cum versione Tygurtina, & Vatabli annotationibus postea excusa sunt anno 1545 quæ item maximis characteribus, æque ac sumptibus Lugduni edita Gryphus anno 1550. Illa etiam antiquiora sunt, ejusdemque Lectionis, quæ prægrandibus chartis excudit Conradus Seucynbeim Romæ anno 1471. quæ nobis suppeditavit Bibliotheca Hispalensis Collegii Divi Thomæ Aquinatis. Habuimus etiam ex hispalensi Bibliotheca Columbi, quæ Neapoli excudit Matthias Moravus sub Rege Ferdinando anno 1476. & quæ Venetiis elaboravit Simon Bevilacqua anno 1498. eademque lectio reperitur in permagnis, æque ac pervetustis Concordantiis, quas Nurembergæ edidit Antonius Kobrerger anno 1485. idemque sane transtulerunt vulgaria illa Italica, quæ impressit Venetiis Joannes Ragazus anno 1480. hoc verborum tenore; Cui meda chesano scripsit nel libro col stilo del ferro, & nela lamina de plumbo, o ver col scalpello di ferro siano scolpiti nela dura pietra. Hanc quoque præfert alteri, Marianus Victorius in scholiis super Epistolam Hieronymi 61 ad Pammachium Tomo 2. quam electionem asserit fuisse antiquorum; Neque spernenda (inquit) est tot peritissimorum hominum, quales fuerunt Septuaginta, totque etiam temporum, & ita ubique terrarum pervulgata expositio. Recte; sed unum illud, sic legisse Septuaginta, miror: nam illi, neque Certe, neque Celte habent, ut statim videbimus. Sed rei hujus confirmatio solida petitur ex lectione Vaticana, quam, & antiquam Latinam, & correctiorem esse, jam non est sub judice, sed ipsius summi judicis Pontificis judicio pronuntiatum, & constitutum. Hæc (inquam) Celte habet. Nulla igitur certior, antiquiorve, nihil propterea apud nos antiquius, quam ut illam ipsam retineamus, & tueamur.

Mar. Viñ.

Sed quid rei Celte sit, res ipsa, Silicis & scribendi aperte declarat esse sculptorum aut sculptorum instrumentum; nos addita syllaba vocamus Sînzel; Latini, Cælum à cælando. Quare Cælum Praxitelis celebrat aliquando Papinius in Hercule Epitrapezio.

Scatins.
libr. 4.
Sylu. 6.

Laboriferi vivant, quæ marmora cælo Praxitelis.
Sed, & vos Celte legitur in Epitaphio illo Sertii Polensis Parasiti, quod in lapide incisum est, ut ipsum de se testatur, & non inutile visum est ex descriptione Ortographiæ Aldinæ huc adscribere, quod similem quandam gradationem, & incrementum habere videatur, sicut locus hic JOB, quandam in re longe dissimili, & deridicula.

Parasiti
Epitaphium.

** ** *

HÆC OLIM SUA VOLUNTAS, VOLLENTE SUOS LEGERE HOC SCRIPTUM. VAH QUID LOQUOR? IMMO SCRIPTUM. QUAM ÆGRE VERITAS ADHUC SE MECUM CONCILIAT. NAM NEQUE HIC ATRAMENRUM, VEL PAPYRUS, AUT MEMBRANA ULLA ADHUC, SED MALLEOLO, ET CELTE LITERATUS SILEX, SILENS ADHUC QUID
** HIC LATET LATE **

7.
7y5

7

Hebraizantes.

Ergo cum de antiqua, & vera lectione Latina constet, nunc conferenda est cum Hebræa. Hæc pro nostro Celte habet Laghad. Est autem dictio Ghad frequens in scripturis, pro Usque; ad æternum; jugiter; insuper; satis: nam his modis omnibus verti solet à Vulgato: & si de tempore dicantur, perpetuitatem significant. Quare Hebraizantes cum Caldæo legunt. In perpetuum sculptantur in silice; Septuaginta, in Sæculum; paulo se-

cus Augustinus, qui legit. Aut in testimonium in petris sculptantur. Sensus idem, videlicet in testimonium sempiternum. Interpres particulam hanc præterit, quoniam res ipsa silicis perpetuitatem sonabat, & silicis suum stylum admovit, ut duo per se membra huius sententiæ distingueret, atque diversum esse stylum, quo in plumbo, & quo in marmore scribitur, indicaret.

Multiplex priscorum scribendi ratio, multiplex item, in qua scriptitarent, materia.

HINC sane duo licet colligere; alterum, dum JOB desiderat suorum Sermonum monumentum aliquod, vel plumbeum, vel lapideum, videri respexisse ad duas illas antiquissimas columnas; quas Filii Seth ad posteritatem disciplinarum tum Theologiæ, & Fidem unius Mediatoris fecerunt, aheneam unam, contra aquæ vim: lateritiā alteram, aut lapideam contra ignem. Audierant nimirum (ut Josephus ait) Adamum cecinisse universale in rerum interitum, unum incendio, diluvie alterum. Scio in Josepho legi, columnam unam lapideam, alteram lateritiā. Sed tamen alteram æream fuisse, idoneorum auctorum testimoniis aliquando confirmativimus. Non aliter JOB plumbeam laminam contra eluviones, siliceam, aut lapideam contra ignem desiderare videtur, ne unquam suorum monumentorum temporum injuria delatur.

Columna
filiorum
Seth cujus
modi fuerunt,

Joseph. lib.
1. cap. 3.

8.

Alterum, indicari à JOB fere omnes scribendi rationes, quæ unquam in usu fuerunt mortalibus: nam quatuor omnino designat: Primam communem aliquam, & deinde privatam, cum ait, ut Scribantur sermones &c. Secundam firmiorem aliam, & diuturniorem ad publica monumenta. Tertiā in plumbi lamina, aut ærea quacunque alia materia. Quartam in Silice, aut lapide aliquo. Ad primam quidem reducuntur vulgares illæ & communes scribendi rationes in foliis arborum, libris, aut codicibus. Apud plinium legitur, in Palmarum foliis primo scriptitatum. Corripit Guilandinus in malvarum foliis, quod & Isidori testimonio constat lib. 6. Etymolog. cap. 12. adducit antiqui Poetæ Cinna antiquos versus: Hæc tibi Arcthai multum in vigilata lucernis, Carmina, quæ ignes novimus æreos: Lævis in aridulo malva descripta libello, Perusiaca vexi munera navicula.

Plinius
Guiland.
Isidorus.

Vede Alex.
lib. 1. cap.
30.
Cinna.

Fuerunt libri Lintei, quorum meminit Livius Decad. Lib. 4. atque Vopiscus in Aureliano. Deinde Cera, aut cerata tabulæ, appellabantur istæ Schedæ, quæ propriæ sunt asseres, seu tabellæ sectiles, sed rudes, & impolitæ. quæ deinde expolitæ, & lævigatæ, cera abducebantur. Plinius libr. 10. cap. 3. Appellat item Isidorus libr. 17. cap. 4. Scandulas, vel Sandulas, vel Scinaulas, quæ erant parvæ tabellæ ex majoribus arborum truncis in parvas laminas scissæ. Hi autem appellantur, Pugillares, quod stylo pungerentur: & fuisse ante Trojana tempora ex Homeri testimonio probat Plin. Sed cum in aliis, tum in Buzo cerato scriptitatum, testes sunt Propertius libr. 3.

Lintei libri
Cera.

Livius
Vopiscus.
Plinius.
Isidorus.
Propertius.

Vulgari buxo sordida cera fuit.

Tum etiam Prudentius in descriptione simplicii Cassiani Martyris, qui Ludimagister puerorum fuerat:

Prudentius,
us, in
Petri
Stephan.
Hym. 9.

Præfuerat studiis puerilibus, & groge multo
Septus, Magister literarum federat.

Deinde ipsis pueris stylis configendus traditur:

Conjiciunt alii pugiles, inque ora tabellas
Frangunt: relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerata genis impacta cruentis,
Rubetque ab ista curva tumens pagina.

Sed de multiplici pugillarium forma plura Guilandinus suo commentario de Papyro inembr. 3. Deinde scriptitarum in Pergamenis, de quo sic Isidorus libr. 6. cap. 11. Pergameni Reges, cum charta indigerent, membranas primum excogitaverunt, & membrana dicuntur, quia ex membris pecudum detrahuntur. Meminit ejusdem rei, atque inventi Hieronymus Epistola ad Chromatium.

Guiland.
Pergame-
na charta.

Harum

Harum usus antiquissimus ante Ptolemaicos, & Attalicos Reges (repugnante licet Plinio, & Varone testimonio Herodoti, qui lib. 5. scribit; *Jonnes, qui literas à Phœnicibus discendo acceperant, prisca consuetudine byblos appellant pelles, quod aliquando penuria librorum, hoc est scriptorum, pelibus caprinis, ovillisque utebantur: adhuc quoque ad meam usque memoriam, multi barbarorum tabulis in pellibus scribunt.*

Eburnæ tabellæ. In ebore quoque, Flavius Vopiscus in Tacito, *Habet Bibliotheca Ulpia in amario sexio librum Elephantinū, in quo hoc Senatus consultum perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit, nam diu hac 8. cap. quæ ad Principes pertinebant in libris Elephantinis scribebantur.* Atque hos Ulpianus lib. 32. Pandect. c. 5. eboreos vocat; cujus hæc sunt verba; *Librorum appellatione continentur omnia volumina sive in charta, sive in membrana sint, sive in quavis alia materia. Sed, & hinc Phylira, aut tilia ut nonnulli consueverunt aut in aliquo corio, idem erit dicendum: quod si in codicibus, sint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materia, vel in ceratis codicillis, an debeantur, videamus.*

Vopiscus. *Ulpianus.* **Eboris meminerunt Hieron.** Epist. ad Latam, *Fiant (inquit pro institutione filiarum) litteræ, vel buxæ, vel eburnæ, & suis nominibus appellentur, & lusus ipse eruditio sit.* Martialis quoque libr. 14. Apoph. 3. 5. 6. 7. 8. multiplicem Pugillarum materiam notant, ait; de Citreis, *Secta nisi in tennes essemus ligna tabellas. Essemus Lybici nobile dentis onus.*

Mieron. *Deinde:* *Languida ne tristes obscurent lumina cera, Nigra tibi niveum litera pingat ebur.* Ubi vides non solum scribi solere in ebore cærato, sed etiam in ebore mundo sicut & in Citreo, & in Buxeo; nam hæc materiæ aptissimæ sunt ad excipiendum & concipiendum atramentum. Sed quod Ulpianus *Phylira* meminit, sciendum, *Phylira*, & *Tilia* non solum esse nomen arboris, sed etiam tenuiorum membranarum inter lignum, & corticem latitantium. Sic enim lib. 16. cap. 14. quod de Tilia arbore: *Inter corticem, & lignum tennes tunicæ multiplici membrana, è quibus vincula tilia vocantur, tenuissima earum Phylira.*

Martialis. *Deinde:* *Languida ne tristes obscurent lumina cera, Nigra tibi niveum litera pingat ebur.*

Saphirinus. *liber.* In Saphiro quoque Dei digito scripta fuit Lex, de qua nonnihil indicabimus inferius, c. 28. cum de Saphiro dixerimus. Similiterque in lapidibus Onychinis, & aliis in gemmis Superhumeralis, & Rationalis scripta sunt nomina duodecim Tribuum, sunt videlicet multæ gemmæ ad scalpendum, & scribendum idoneæ. Aenea quoque lamina scribendo idonea materia fuit, præsertim rebus gravissimis, & ad sempiternam memoriam conservandis, ut testatur Plin. libr. 34. cap. 9. *Usus ars ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.* Legum item, & fœderum, quæ in tabulis æreis scripta asservabantur in Capitolio, meminerunt Polyb. lib. 3. Cicero in Catilinam. Livius Decad. 4. lib. 3. & Decad. 1. lib. 2. Fœdus ictum cum Latinis fuisse insculptum in aenea columna, & 1. Machabæorum cap. 8. 22. *Rescripserunt Romani in tabulis æreis, & miserunt in Jerusalem, ut esset apud illos, memoriale pacis, & societatis, & similiter c. 15. 13. Scripserunt ad Simonem in tabulis æreis Spartiani, ut renovarent amicitias, & societatem, & similiter Romani descripserunt in tabulis æreis, & posuerunt in titulis in monte Sion.* Sed his omnibus antiquior Plato in Minoe scribit: Talem apud Cretenses tempore Minois, & Rhadamanti circumtulisse per totam Insulam tabulas æreas, in quibus leges erant insculptæ, unde etiam *Æreus* nominatus est. Leges quoque Duodecim Tabularum exceptæ ex legibus Solonis, quæ axibus ligneis continebantur, incisæ fuerunt in ære, atque in foro propolitæ.

Plinius. *liber.* **Intestinum Draconis.** Intestina quoque animalium libro, & scribendo materiam præbuerunt: Nam Constantinopoli, regnante Basilisco, in maximo incendio conflagrante Bibliothecam, in qua erant centum viginti millia librorum, inter quos fuisse intestinum Draconis, longitudine pedum centum viginti, habens inscriptam litteris aureis Iliadem, & Odysseam Homeri, scribunt Cedrenus in compendio historiarum. Zonaras tom. 5.

Cicero. *liber.* **Livius.** *liber.* **Polyb.** *liber.* **Plinius.** *liber.* **Polyb.** *liber.* **Plinius.** *liber.* **Plato.** *liber.*

Leges duodecim tabularum. *liber.* **Intestinum Draconis.** *liber.* **Cedrenus.** *liber.* **Zonaras.** *liber.*

Intestinum Draconis. *liber.* **Cedrenus.** *liber.* **Zonaras.** *liber.*

Intestinum Draconis. *liber.* **Cedrenus.** *liber.* **Zonaras.** *liber.*

annalium, Gyllius in Topographia Constanti-nopolis.

Denique in antiqua papyro scriptum est de qua Plinius lib. 13. c. 11. *Præparantur ex papyro chartæ diviso ac in prætenues, sed quam latissimas phyliras.* Quæ etiam forte sunt *Vasa illa papyri*, quorum Isaias meminit. cap. 18. 2. scribens contra Æthiopiam Ægypti orientalem: *Quæ mitti in mare legatos, & in vasis papyri super aquas, ubi licet per Papyri vasa, plerique intelligant ipsa navigia, quæ ex papyro fiebant; quare Plin. lib. 7. c. 22. appellat, Naves papyraceæ: cujusmodi etiam videtur fuisse juncea illa capsella, in qua expositus Moyses infantulus: At Septuaginta legunt: Qui mittit in mari obsoles, & Epistolas biblinas super aquas.* Fuerunt enim istæ chartæ papyraceæ multo antiquiores Ptolomæo Philadelpho, contra quam Varro existimavit. Qua de re erudite, & copiose scripsit Melchior Guilandinus in sua papyro, hoc est, in *Commentariis ad tria Plinii capita de papyro.* Denique jam papyrus nostra non est aliud, quam detrita, contusæque lintheola, arte, & industria macerata, & conglutinata, diductæque in folia. Atque inter has omnes librorum materias, si diturnitatem spectes, non est ultima *Plumbi lamina*, & forte nulla secunda.

XXV. Scio enim quod Redemptor meus vivit: & in novissimo die de terra surrecturus sum.

1. *Scientia hæc Jobi cujusmodi fuerit. Fides aliis scientiis superior, sola Visione beata inferior claritate. Illustratus Moyses.*
2. *Redemptor, Redimere. Populus acquisitionis. Illustratus Isaias.*
3. *Deus dividens servos improbos alienis, ex Isaias: Redimens item copiose apud David.*
4. *Redemptor proprie Christus Explicatus Paulus.*
5. *Gratis ne, an pretio nos redimat Christus? Soluta questio ex Isaias, & Petro.*
6. *Pronomina, Meus, Tuus, &c. amatoria. Syri auguriorum & omnium captatores.*
7. *Ex Deo vivente. Iusti beatam vitam sibi pollicentur. Explicati Ezechiel, & Mattheus.*
8. *Argumentatio Pauli, Nos vivere ex Dei vita. Deus vitam suam juramento interponenti.*
9. *Job intuens in Christum resurgentem. Explicatus Paulus.*

Quæ difficultates adversus Vulgatam hujus loci Lectionem ab Hebraizantibus excitantur, eæ vel emollientur, vel infringentur facilius, si suo quamque loco sigillatim explicemus, ne simul omnes eximiam harum sententiarum dulcedinem, variarum opinionum, ac Lectionum multitudine obruant, aut asperitate, Cognitio, & ariditate exugant, & exhaustiant. Scio enim, & Fides Plena sunt alleveratione singula sententiæ verba: & opportune: nam hæc est prima illius diatoris, instrumenti publici sententia, & primum libri scribendi caput, primum etiam totius pietatis & sanctitatis fundamentum, Dei, atque Mediatoris unius, & Redemptoris fides: propterea peculiari assertione, & contestatione proponenda fuit. Illud enim, quamvis non primo loco positum more Latinorum, sed Hebræis tamen initio sententiæ servit affirmationi, sicut & *Vau*, quod subest in Hebræo, & reddi potest, *Et ego scio*, in eodem sensu, *Certe scio*. Pronomen præterea, quod in Hebræo est, alleverationem, & emphasim habet atque in verbum conjunctum refundit vim significationis. *Ego scio*, Certo non vi peculiari, & mihi bene familiari scientia, tam certa, quam oculis haurirem, aut ipso experimento didicissem. Verbum originale *sciendi*, aut cognoscendi, omnem dubitationem excludit, & assert certam quandam, atque firmam mentis ad hætionem ad rem satis superque exploratam. Gen. 48. 19. *Scio, fili mi scio*, nam videbatur Jacob filio suo Joseph per errorem caligantium luminum, *Commutare manus*, cum benediceret, Ephraim, & Manasse: sed ille asserit se ita videre, & prudenter agere manibus, ac si prudentia, & oculi inessent manibus. Sic enim ubi nos legimus hoc loco de Jacob: *Commurans manus*: Onkelius dixit: *Prudenter egit manibus*. Sic Deus, quæ

Gyllius, Papyrus.

Vasa papyri quæ, Plinius.

LXX.

Varro, Lapsus.

Guilland.

1.

Copula

Hebræorum assensu.

reus.

Prima

persona

Emphasis

causa.

Verbum

cognoscens

di excludit

omnem

dubitationem.

Onkel.

Scientia
Visionis,
quo verbo
significetur

quæ in humanis sua immutabili, & infallibili
Scientia quam dicunt Visionis, cognoscere dicitur,
hac ipsa voce originali, *scire*, & *cognoscere*, dicitur
quasi experimentaliter: Psalm. 138. 2. *Tu cognovisti sessionem meam & resurrectionem meam*,
& Genes. 22. 12. *Nunc cognovi, quod timeas Dominum*.
Et quæ supernaturali cognitione novit homo, hæc
Scientia cognoscere dicitur Deut. 4. 33. 1. Reg. 3. 7. Psal. 143. 3, aliis etiam locis. Fidei
quidem cognitio, & obscura hæc Scientia Divinorum,
sola Visione beata inferior est charitate, æqualis
certitudine, reliquis omnibus aliis Scientiis longe
superior, atque certior.

Fidei co-
gnitio
qualis.

2.
Redemptor
unum ex
Dei nomi-
nibus.

Redimere
quid.

Creator est
Creatura
Dominus.

Populus ac-
quisitionis
Deo maxi-
me charus.

Conquisi-
toris cog-
nomen in
Arce Hi-
spalensi.

Redemptores. Unum ex Dei nominibus: Qui redimet me à malis omnibus, ab interitu, & morte, secundum illud Isaia. 63. 16. *Tu Domine Pater noster*, creator, auctor) *Redemptor noster*, à *saeculo* (id est, jam inde ex quo asserti olim sumus ex captivitate Aegyptiaca,) *nomen tuum*, sicut etiam Hosea cap. 12. 13. per vocem illam, *Dominus*, proprie dicitur, *Ego Dominus* (qui te ab iniquo possessore comparavi) *Deus tuus*, ex terra Aegypti. *Redimere* vero ex proprietate vocis est, rem quasi ab alienatam & devolutam ad alium possessorem, asserere, & vendicare, & quod suum olim fuerat, iterum ad se transferre emptione repetita. Emisse nos videtur Deus jure, & titulo creationis, & conservationis; nam Creator creaturae Dominus est, non minus quam herus emptiti servi. Propterea dicitur Sapientia 16. 23. *Creatura factori deserviens*, & Deut. 32. 6. *Numquid non ipse est pater* (creator) *tuus*, *qui possedit te*, & *fecit*, & *creavit te*? Sic dicitur *Pater* (auctor, creator) & *Dominus cæli, & terre*, Matth. 11. 25. Sed non tam vult Deus dici Emptor, aut comparator nostri propter jus creationis, quam propter ingentia alia beneficia, & paternæ Providentiæ, atque fortitudinis præclara facinora propter suum populum sibi comparandum ab alienis possessoribus edita. Quare vocat, *Sion populum acquisitionis*. 1. Petri 2. 9. & *Peculium de cunctis gentibus*, Exod. 19. 5. subjungiturque statim: *Mea est enim omnis terra*, id est, quamvis Dominus sint universæ terræ, sed unicuique tamen populum peculiari beneficio, quasi pretio coemptum, meum & esse, & dici volui, ita ut si dominus non essem hujus universitatis, at propter singularia beneficia & demeruisse, coemere potuissim istum mihi populum. Est hoc quoque gloriosum Deo, quod æmulari quoque conantur Reges terræ, ut non tam gaudeant se dominos dici hæreditariæ ditionis, quam nullo negotio, nullo pretio comparant, quam peculiaris alicujus Provinciæ propria virtute, & industria, aut etiam pretio ingentis difficultatis Acquisitores, & comparatores; in eoque populo Acquisitionis mirifice sibi complacent. Hoc *Conquisitoris* cognomen legimus in hac nostra Hispalensi arce, in illo Petri Regis cognomento Crudelis, elogio quod est in interiori vestibulo; è regione Portæ Venationis, per antiqua litterarum forma:

*El muy Alto, muy Noble, muy Poderoso, e muy Conqueridor Don Pedro Roy de Castilla, e Leon mando fazer estos Alacares, e estos Palacios, e estos Portadas, que fue fecho en la Era de Mille quatrocientos, ** equatro Annos. ***

Regium igitur est hoc *Acquisitoris* vel *Conquisitoris*, sive, quod idem est est, *Redemptoris*, cognomen, imo Divinum.

3.
Quorum
Deus ven-
dat suum
populum
hostibus.
2. Paral.
12. 8.
Isa. 52. 3.

Sed contumacem, & improbum servum vendit aliquando Deus, & vexandum tradit sævis, & barbaris possessoribus, nimirum hostibus, suppliciis, calamitatibus, non quod Deus redacta ex mancipio pecunia opus habeat, sed ut improbus servus agnoscat tandem, *Distansiam servitutis Dei*, & *servitutis Regni terrarum*. Nam sic ait Deus; *Gratis venandati estis*. Sic Isaia 50. 1. *Quis est creditor meus, cui vendidi vos?* Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, q. d. neque habeo creditorem, cui debeam satisfacere, neque obstrictus sum exteris gentibus, quibus solvendo non sum, nisi servos meos, & suppellectilem domesticam venalem proponam: sed vestra contumacia in causa est, ut domo ejectos supplicis, & hostibus tradiderim.

Quod si iterum Deus suos ad se transferat, &

à durissima peccati, & suppliciorum servitute allerat, jam nunc *Redimere* dicitur, & quasi iterum emere, regenerationis, & recreationis, ac Redemptionis beneficio. Hinc *Redimere* in sacro sermone, idem est, quod liberare à malis, & ab impugnatione hostium, quibus obstricti, & subditi, tanquam servi, tenebantur. Jerem. 15. 21. *Liberabo te de manu pessimorum, & redimam te de manu fortium*. Et Psal. 129. 7. *Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum Redemptionis*, id est, Deus solet abunde, copiose, frequenter, liberare ex adversitatibus. Sed quale nam tandem *Redemptoris* munus sit, & quam cumulate ille solus explere Redemptionis rem, atque nomen possit, docet nos ille Isaia 41. 8. locus, *Tu Israel, serve meus Jacob, quem elegi, semen Abraham amici mei* (amicitiæ, & benevolentia jure, & incredibilium beneficiorum posteros obstrinxi mihi, & coëmi peculiares servos. Beata porro servitus, quæ commune habet cum amicitia nomen! Beati servi illi, quos Dominus *amicos* dixit:) *In quo apprehendite ab extremis terra*. (Apprehendi, inquam, & quasi manu capiti Abraham, atque in eo posteri omnes æstimantur quasi manu capti, non jure belli, sed summa pace atque charitate. Sed quam nobile, quam fortunatum mancipium, quod, cum à victore manu capiatur, non trahitur manibus post terga revinctis ad peregrinam regionem, in qua illi, sicut in exilio, petegerè vivendum sit, atque servienda servitus durissima; sed manu ducitur ad terram; quæ illi sola patria promittitur, bonis omnibus refertissima, atque hujus regionis indigentia dantur illi servi in perpetuum) *a longinquis ejus vocavi te, & dixi tibi, servus meus es tu, legi te, & non abjeci te*. (Nunquam te venalem exponam amplius, nec tradam in manum Dominorum crudelium, quod si adhuc te possessum deplores ab iniquis & sævissimis hostibus, tamen asseram nunc in meam potestatem, & domum, & omnia optimi Redemptoris officia præstabo, quæ deinde enumerat.) *Ne timeas, quia ego tecum sum, ne declines*, (supple, in te oculos, neque ad vires tuas attendas, sed ad meum robur) *confortavi te, & auxiliator sum tui, & suscepi te dextera justi mei*. Ecce confundentur & erubescunt omnes, qui pugnant adversum te (ut de bello capiant) *erunt quasi non sint*, &c. Ego *Redemptor tuus, Sanctus Israel*.

Non aliter profecto confortatus JOB, non declinabat in suam infirmitatem oculos, sed divinæ virtutis fiduciâ se erigebat, atque intuens in *Redemptoris* sui vitam immortalem, qui potens erat servum suum è potestate calamitatum asserere, immortalis se Resurrectionis, & vitæ solatio fulciebat.

Sed cum *Redemptorem suum* nominat, vel ex ipsa etiam vocis proprietate, ad Filium Dei profecto respexit, in quem *Redemptoris* nomen, & officium mirifice convenit: nam *Redimere* non solum est, communi aut vulgari tantum ratione emere; verum etiam asserere & vindicare aliquid, vel ab iniquo, vel alieno possessore jure propinquitatis, quare *Redemptori* atque *Propinquo* commune in Hebræo nomen est, sicut pinqui Booz dixit ad Ruth, capite 3. 12. *Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior*. Site vocem.

Lucris propinquitatis jure retinere, bene res acta est, sin autem ille noluerit, ego te absque ulla dubitatione suscipiam. Non solum autem erat Ruth redimenda, & ducenda in uxorem, sed etiam emendus ager, ut capite quarto dicitur, quem locum eleganter & proprie legunt Septuaginta: *Verè Redemptor ego sum: & quidem est Redemptor propinquus super me, si redemerit te, bonum, redimat. Si autem noluerit redimere te, redimam te ego*. Christus ergo JESUS, os de ossibus nostris, & caro de carne nostra, jure sanguinitatis & propinquitatis suo nos sanguine redemit. Is verissimè ac propriissime Redemptor est. Hunc intelligo, cum *Redemptoris*, aut Redemptionis nomen in sacris literis lego: non cum Rabbinis, atque aliis Hebraizantibus communi aliqua ratione, & vulgari, & simplici assertorem, aut liberatorem, sed Redemptorem (inquam) jure sanguinis, jure consanguinitatis: in Christo enim (ut Apostolus ait.) *Habemus Redemptionem per sanguinem ejus*. Ita ut sanguis sit Redemptionis jus; idem quoque Redemptionis pretium. Mira Redemptionis humanæ iustitia, ex jure consanguinitatis

Beatum est
Dei servum
simul & a-
micum esse

Fiducia
concepta de
Redempto-
ris poten-
tia & boni-
tate.

4.
Receptoris
nomen Fi-
lio Dei
conveniens

Redempto-
ris & pro-
ris & pro-
idem no-
men.

לנר

LXX.

Hebraizan-
tes notati.

Ephel. 1. 7.

Hebr. 2. 14 guinitatis Hominis, Dei Redemptoris ! mira quo-
que Dei misericordia, ex sui profusione sangui-
nis pro immeritis fratribus, qui *communicaverunt*
carni & sanguini!

5. Sed priusquam de Redemptore desinam dice-
re, unum illud addam, *si gratus venundatus* est
peccator, Redemptor illum redimat propter con-
sanguinitatem, tanquam per rationem redimen-
di, non per sanguinem fufum, tanquam per Re-
demptionis pretium : in redimendo enim, eo-
dem reddito pretio, res prius vendita recipitur à
Redemptore ; sed, quæ gratis vendita est, nullo
pretio indiget, ut redimatur.

Hujus dubitationis difficultatem elucidavit
Isaias : *Gratis venundati estis. Et sine argento re-
dimemini.* Hostes nostri, in quorum potestatem
& servitutem devenimus, Peccatum, Mors, quo-
rum fuimus servi, nullo pretio pro nobis exso-
luto, nos emerunt ; gratis nos possident, gratis
nosmet effecimus illorum servos. Propterea illi
fuerunt iniqui & iniusti Domini, Tyranni po-
tius. Ergo cum redimimur, sine argento quoque
redimimur, & quod ad nos & ad iniustos posses-
siones attinet, gratis redimimur : nihil enim illis
pretii reddendum est, qui nihil pretii dederunt,
nihil nos quoque dignum conferre poteramus
Tyrannis pro nostra redemptione. Sic eodem
quo empti sumus pretio, non majori redimimur.

Isa. 50. 1. At quoniam divenditi à Deo eramus iniquitati-
bus nostris, nisi pretium pro remittendis iniqui-
tatibus penderetur vero & legitimo Domino, cu-
jus eramus servi, non reciperet ille nos in suam
benevolentiam, neque ab iniquis possessoribus
vendicaret. Ergo indigebamus pretio redem-
ptionis, non quod dæmoni & morti, sed quod
Redemptori Deo, & Patri offeret, ut pristinos
servos in domum suam, atque in gratiam recipe-
ret. Sic non corruptibilibus, auro & argento re-
empti sumus, sed pretioso sanguine.

1. Petr. 1. Hæ igitur, quæ sequuntur, sunt redemptionis
atque Redemptoris leges.

1. PROPINQUUS
esto.
2. CONSANGUI-
NITATIS re-
re redimito.
3. Injusto POSSES-
SORI prædam
eripito.
4. Huic PRETIUM
nullum solvito.
5. SANGUINEM pro
redemptionis pre-
tio vero Domino
offerto.

REDEM-
PTOR

REDEM-
PTUS

1. LIBERTATIS jure
felix gaudeo.
2. SERVITUTIS ju-
gum iterum spon-
te suscipito.
3. Deinceps SERVUM
te exhibeto OBE-
DITIONIS AD
JUSTITIAM.

6. Hæc cum superno lumine illustratus videt
JOB, Redemptorem agnoscit, & incredibili chari-
tate complectitur, & adoratur ; propterea *suum Re-
demptorem* appellat, qui non JOB tantum, sed
universitatis hominum Redemptor est. Nam vo-
ces illæ, *Meus, Tuus, Suus*, amatoris sunt, & ad
singularem dilectionem referuntur, ut aliquan-
do diximus, *Redemptor meus*, quem toto corde
& pectore diligo. Sic Achab benevolus, atque
diligens eorum, quos odisset Deus, ait ad servos
Benadad, 3. Regum 20. 32. *Sic adhuc vivit, fra-
ter meus, quod acceperunt viri pro omine* (erant
videlicet Syri auguriis dediti, & omen est augu-
rium ex verbis captatum, erat autem valde ami-
cum verbum, *frater meus*, propter utramque vo-
cem : sic illi utrumque repetunt.) *Ei festinantes
rapuerunt verbum ex ore ejus, atque dixerunt :*
Frater tuus Benadad, &c. Job quoque incredibili
charitate videtur dicere, si vivit, *Redemptor
meus est.* Scio sanè, quod *Redemptor meus vivit.*
Cum ait *Redemptorem vivere*, immortalem esse
confitetur. Vitam ipsam, & æternæ vitæ, atque
bonorum omnium largitorem : nam *Vivere* inco-

lunitatem affert, atque usuram omnium vitæ
bonorum, quasi dicatur : *Redemptor meus vivit*
semper incolumis, semper beatus. *Hauriam ego*
salutem à Domino, qui est fons & promptuarium
bonorum omnium, atque vitæ beatæ. *Redime me*
à malis, qui nunquam moritur, quantumvis mo-
rior ego. *Etiamsi me occidat, in ipso sperabo*, est
Deus *vivens* * mihi satisque superque.

Ex Deo autem *vivente* pollicebantur sibi illius
cultores vitam & felicitatem, propterea enim
appellabant Judæam, Jerusalem præcipue I-saam,
26. 19. Psalm. 141. 7. Ezech. 26. 20. *terram vi-
ventium*, quod in ea verus vivens Deus coleretur,
atque cultoribus suis vitam & felicitatem largi-
retur. Hinc sanè videas apud I-zech. cap. 37.
reditum ex captivitate Babylonica in Judæam
comparari cum resurrectione mortuorum, &
carceres Babylonicos cum sepulchris, & ossa ari-
da interfectorum cum ipsis Judæis Babylone de-
tentis, atque vexatis. *Ossa hæc*, (inquit) *univer-
sa domus Israel est.* *Ipsi dicunt, Aruerunt ossa no-
stra :* *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego aperiam*
tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris
*populus meus, & inducam in terram Israel, & de-
dero spiritum meum in vobis, & vixeritis.* Et pro-
pterea etiam Deus ipse profitetur se Deum eo-
rum, non qui mortui sunt, ut suadeat, suos cul-
tores vivere apud illum, & beatæ resurrectionis
fore participes. Matth. 22. 32. *Ego sum* (inquit)
Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob : non est
Deus mortuorum, sed *viventium*. De resurrectione
enim sermo est, non de sola animorum vita. q. d.
Deus qui est semper æternus & vivens, cultores
suos, quamvis tunc mortuos, olim suscitabit in
resurrectione vitæ. Ad cuius spei & solatii fir-
mitatem satis illi fuerit, *scire, quod Redemptor
suis vivat.*

Sed quænam hæc Redemptoris sui vita, divi-
næ, an humana? Diximus enim in Deum ho-
minem respicere. Sanè in utraque suæ vitæ spem
atque solatium reponit JOB. De divina diximus:
propterea quæ sæpe Deum suum vivere profite-
bantur iusti, ut à quo vitam, & operum bonorum
præmia spectarent. Tam sæpe etiam Deus suam
vitam sub juramento interponit, ut veras illius,
& immortales pollicitationes nobis ad vitam im-
mortalem traductis futuras esse credamus. Sed
explicite Paulus Act. 17. 27. 28. & 29. vitam no-
stram ex divinæ vitæ participatione colligit hac
argumentatione : *In ipso* (non enim longè est
ab unoquoque nostrum, videlicet per similitudi-
nem) *vivimus, moriemur, & sumus, sicut quidam*
*vestrorum Poetarum dixerunt, ipsius enim & ge-
nus sumus*, id est, sicut ille operatur, & moveri
videtur intelligendo, efficiendo, & res vanas ad-
ministrando, ita qui ex illo genus & originem du-
cimus, vitam acceptamus, & vitæ motiones exer-
cemus. Rursus ex nostra ipsa vita à posteriori col-
ligit, Deum non esse similem auro, argento, aut
rebus mortuis; *Genus ergo cum sumus Dei, non de-
bemus æstimare, auro, argento, aut lapide sculptura
artis, & cogitationis hominis, Divinum esse simile.*
Hanc ipsam argumentandi formam lequutus
JOB, ut suam Resurrectionem & immortalem
vitam colligat, hoc antecedens præmittit : *scio
quod Redemptor meus vivit.*

Sed quoniam Redemptoris nomine Christum
JESUM significari diximus, propter propinqui-
tatem naturæ assumptæ, & consanguinitatem, resurrex-
it certe opportune ad rem præsentem, atque ad su-
um institutum dicit, *Redemptorem suum vivere*
vita humana, immortalis post Resurrectionem :
ut inde post ea colligat suam Resurrectionem ex
Redemptore suo resurgente, & *in ipso* etiam *vive-
re* nos colligat, *ipsius enim & genus sumus.* Quare
de Christi Domini Resurrectione, & vita huma-
na immortalis, locum hunc interpretatur Hiero-
nymus Epistola 51. ad Pammach. *Necdum* (in-
quit) *mortuus erat Dominus, & Athleta Ecclesiæ
Redemptorem suum ridebat ab inferis resurgentem.*
Similiter Gregorius per paraphrasim inducit JOB
dicentem ; *Ego illum post mortem vivere certa fide*
credo, libera voce profiteor, qui Redemptor meus
vivit, qui inter impiorum manus occubuit. Sed quid
proxime, legitime, efficaciter ex præmissa, &
contestata Redemptoris sui Resurrectione,
& vita colligat, jam dicit :

Et in novissimo die de terra Resurrecturus sum.

- 10 *Conclusio argumentationis precedentis. Et, aliquando reddit causam.*
 11 *Varia Hebraizantium lectio, Vulgati defensio & elucidatio. Jod & Aleph, quomodo conveniant.*
 12 *JOB loqui de Resurrectione, id est, liberatione ab ærumnis, quæ mortis per similes sunt, aliorum sententia. Illustratus Ezechiel, & Paulus.*
 13 *Locum præsentem de vera corporum Resurrectione debet accipi. Hæretici de Resurrectione spiritali loquuntur.*
 14 *Satisfit objectionibus propositis. n. 3. Ezechielis ossa arida ad Resurrectionem pertinere.*

10.
Et, particu-
la causalis.

LXX.

Hæc est antecedentis partis conclusio. Et, itaque, ergo ideo propterea. Notum est particulam, Et, frequenter denotare causam, aut illationem, quam vocant, Genes. 49. 15. de Isaac; *Vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima; Et (propterea, idcirco) supposui humerum suum ad portandum.* Isa. 3. 7. *Non sum Medicus (Chirurgus, gubernator populi) & (nam quia) in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me Principem populi* Eleganter verterunt Septuaginta elucidantes Hebraismum: *Non ero tuus Princeps, non enim est in domo mea panis.* E contrario autem Vulgatus elucidavit, & dissolvit Hebraismum, Septuaginta retinuerunt. Genes. 44. 10. 11. de Scypho Joseph; *Apud quemcunque fuerit inventum, ipse sit servus meus.* Itaque festinatio deponentes in terram saccos aperuerunt. In Hebræo, *Et festinantes.* Septuaginta; *Et festinaverunt, & deposuerunt, &c.* Sexcenta sunt hujusmodi. Hæc igitur est argumentatio, quam ad superandas suas ærumnas conficit JOB; *Redemptor meus vivit; Ergo, ideo, propterea resurgam ego; Vivit ille beatus & felix, igitur ego quoque lætus aliquando vivam, & redimet ille tandem ærumnosam istam vitam meam à malis omnibus.*

Examen Lectionis Hebraice.

11. Sed antequam ingentes hujus sententiæ divitias aperiamus, diluere oportet difficultates, quas lectionum varietas, atque Hebraizantium importunitas claudere & impedire videntur. Et primum quidem illa difficultas occurrit, quam facit varietas personarum, nam in Hebræo refertur sententia ad tertiam personam propter litteram JOD, formativam tertiæ, præpositam verbo *Kum, Iakum*, loco Litteræ Aleph, formativæ primæ personæ. Quare erit sensus: *surget, aut resurrecturus est.* Sic in vertenda tertia persona conveniunt Hebraizantes omnes, Cajetan. Pagnin. Regia, Tygur. Vatablus, Eugub. quamvis non eodem omnes sensu, (ut mox dicemus) conveniunt autem illæ duæ Litteræ IOD & Aleph. figura, & caractere; nam Aleph componitur ex duobus Iodari, virgula obliqua interjacentem à sinistra ad dexteram. Quare si Interpres Vulgatus aliud verius, & incorruptius exemplar nactus est, quam quod modo habemus. certe ex illo ipso potuit alicujus corrupti atque corruptoris Judæi audacia partem Litteræ Aleph abradere, superiori tantum IOD servato, nec tantum mysterium de Resurrectione per CHRISTUM Redemptorem homini conferenda integrum nobis relinqueret, atque adeo primam personam convertere in tertiam. Quod si Interpres eundem, quem nos, codicem habuit, certe potuit verbum *Iakum*, in tertia persona sumere, transitive, active, Excitabit, eriget, suscitabit de terra, Cajetanus, *super pulverem levabit.* Theodotio, *Redemptor meus vivit, & novissime super pulverem suscitabit.* Posse autem transitive accipi, noster ipse Vulgatus docuit, cum Amos 7. 2. vertit eandem vocem active. *Quis suscitabit (Iakum) Iacob, quia parvulus est.* Quod fieri posse, sine causa quidam non omnino integræ fidei auctores negarunt. Tunc ergo sensus idem est cum nostro. Redemptor suscitabit, levabit, eriget me de pulvere, surgere me faciet, resurrecturus sum virtute, & ope Redemptoris mei. Si autem, (ut Cajetanus vult) sub illo verbo activo subaudiendum sit pronomen

se, ita ut sensus sit, *suscitabit se, vel, surget* meus Redemptor, tunc sensum, & vim illationis attendens Interpres, ut illuminaret locum, dixit, *resurrecturus sum*: nam ex Resurrectione Redemptoris suam quoque Resurrectionem colligit Job, atque ita tum in Resurrectione, & vita, Redemptoris sui, tum in sua ipsius Resurrectione suum solatium constituit: nam cum legitima sit illa consequutio Apostoli; *Si Christus resurrexit, & nos resuregemus.* Legitimum quoque, atque verissimum sensum hausit, & nobis propinavit Legens, *Resurrecturus sum*, ex Originali, *Resurgit.* De quo plura statim præcipue num. sequente, & num. 19. & num. 26. ubi ad Lectionem Hebræam iterum regrediendum nobis est.

An locus hic in primo, & Litterali sensu accipi debeat de propria, & vera corporum Resurrectione.

Secunda difficultas. An locus hic omnino accipiendus sit de vera corporum Resurrectione ad immortalitatem post mortalem vitam, an de Metaphorica Resurrectione ad meliorem vitæ conditionem atque fortunam, cum surget JOB de terra, & de Itequilini fœdibus? Nam hunc posteriorem sensum clariorem, & veriorrem existimavit Eugubinus: tum etiam convenientiorem cum his, quæ sequuntur; nam novissime tandem post calamitosam conditionem Redemptor de terra resurrexit, cum tandem visus est Deus ipsi JOB, (ut extremo capite narratur) tunc rursus circumdatus est JOB pelle sua, cum illi integra, & sane restituta est, quæ ulceribus tota concisa, & lacerata fuerat, tum etiam redditus est externus splendor, & amictus bonorum omnium, quibus antea spoliatus fuerat: *Vidit præterea Deum loquentem secum, non viderunt alii, non enim visus est Deus tribus amicis.* Secus quidem in ultima Resurrectione, conspicuus apparebit Dei filius improbis, æque ac iustis. Ideo in Originali videtur illud, *de terra, aut super terram surget*, indicare, quod illi Deus visus fuerit super terram consistens. Confirmat tandem ex Chaldæo, qui legit; *Ex carni mea videbo bonum Dei*, id est, felicitatem, quam ille mihi post sanitatem restituit. Interpretationem hanc prius docuerat Chrysostomus: *Mea quidem (inquit) sententia, de corporum Resurrectione esse, quibus is premebatur, liberationem.* Et paulo inferius: *Postquam me morbo exolverit ac liberaverit, iterum pellem corruptam sanie innovabit.* Sane liberatio ab ærumnis per Resurrectionem significatur ab Ezechiele capite 37. (ut nuper indicavimus) nam captivitas Babylonica representatur multitudine illa *ossium aridorum*, atque vexatio morte ipsa, carceres tetri & obscuri, quibus captivi detinebantur, *sepulchris & tumulis*, spiritu, quo revixerunt ossa, Dei benignitas, & favor animos, & vires subministrantis captivis, bona aterna, victus, vestitus, & alia, quibus ad reditum in patriam indigebant, *cute & carnibus*, quibus succrescentibus circum vestita sunt ossa; Denique liberatio & reditus in patriam, vita ipsa & Resurrectione. Atque locum spiritualiter de populi reparatione accepit Augustinus libro 10. de Gen. ad Litteram cap. 5. imo hujus allegoriæ expositionem ipse Deus eo loco docet: *Et dixit ad me, Fili hominis, ossa hæc universa domus Israel est, ipsi dicunt. Aruerunt ossa nostra, & perii spes nostra, & absissi sumus propterea vaticinare, &c.* *Et scietis, quia ego Dominus, cum aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris, & requiescere vos faciam super humum vestram, atque eodem profecto pertinet id Jerem. 18. 3. 4. 5. Cum figulus dissipavit vas, quod ipse faciebat è luto manibus suis; conversusque fecit illud, vas alterum sicut placuerat in oculis ejus.* Ubi, ut observavit Hilar. super Plal. 2. aperte significatur, corporum dissolutio & mortis fractio, rursusque instauratio & resurrectio, quæ ab ipso eo refertur ad ærumnarum mortem, & Resurrectionem felicitatis: *Numquid sicut figulus iste, non potero vobis facere domus Israel.* Certe Paul. etiam 2. Cor. 1. 10. ex similitudine quadam resurrectionis, suam ex periculis liberationem adstruxit: *Non simus (inquit) sicut nescitis in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos, qui de*

12.

Metaphori-
ca resurre-
ctio quæ.
Eugubin.

Chaldæo.

Chrysost.

Liberatio
ab ærumnis
resurrectio
quadam.

sanctis

tantis periculis nos eripuit. In Græco illustrior metaphoræ, tam pro periculis & afflictionibus, est ad verbum, ex tanta morte. Ambros. ex tantis mortibus. Eandem lectionem habet Chrysostomus & Theophylactus, quorum sententia fere una & eadem elegans est; De multis, qui ex gravi morbo, aut intolerantibus quibusdam tantationibus emerferint, illud usurpari solet, Mortuorum Resurrectionem in hoc homine videmus.

& exilium cum morte comparat, deinde Resurrectionem & reditum, cum Resurrectione Lazari, & ossium aridorum.

De illa Apost. Pauli consecutione, Si Christus resurrexit, & nos resurgemus: quam Job quoque vidit, & deducit.

13. Sed nihilominus constanter assero locum hunc de vera corporum Resurrectione, & accipi, & pars omni sine temeritatis nota ad alienum sensum à nemino amari non accipi; nam si huiusmodi clarissime tendendum pro Resurrectione testimonium, infringi, aut enervari patiamur, quondam erit tam illustre, tamque firmum, quod expositum cuncta quæpiam obscura, & uota obscuræ & debilitari non possit? Verissime sane Hieronymus, usus hoc ipso testimonio pro vera carnis Resurrectione, scribens adversus errores Joannis Jerosolymitani ad Pammachium. *Quid (inquit) hac prophetia manifestus? Nullus tam aperse post CHRISTVM, quam iste, ante CHRISTVM, de Resurrectione loquitur. Spero Resurrectionem, imo novi, & vidi, &c. Idem quoque Epistola ad Paulinum, & Aurelius, Cassiodor. libr. 1. Divinarum lectionum, c. 5. Resurrectionem carnis sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestus, vel cautius aliquid scripsisse videatur. Scio, ait, quod Redemptor meus vivit etiam. Augustinus quoque lib. 22. de civit. cap. 29. Illud (inquit) quod ait Job, In carne mea videbo Dominum Resurrectionem carnis, sine dubio prophetavit. D. Cyprianus in expositione Symboli, JOB (ait) mysticis redundans toties eloquiis, evidenter Resurrectionem mortuorum prædicat. utitur deinde hoc ipso testimonio. Cum Gregorius quoque universi Interpretes hoc in loco, neque abhorret ab hac interpretatione Chrysostomus quoque. Illam aperte agnovit R. Samuel Marrochianus in Epistola illa de Adventu Messiae ad Isaacum Israelitam cap. 11.*

Quare cum de corporum Resurrectione sermo est, nolo spiritualiter, sed corporaliter Resurrectionem intelligere. Scio quosdam Hæreticos de resurrectione spiritualiter, & metaphorice loquutos, male utique audire apud Irenæum lib. 2. c. 5. 6. Scio & Tertullianum lib. de Resurrectione carnis, cap. 19. eodem sapienter hac nota inussisse, Resurrectionem mortuorum manifeste annunciatam, ad imaginariam significationem destituentem.

14. Quæ pro se, & pro sua illa metaphorica Resurrectione adducebat Eugub. ex ipsa singularium partium huius sententiæ explicatione infringuntur. Illud, quod videbatur propter apparitionem, aut revelationem aliquam dictum à Job. *De terra, aut super terrâ resurrexerunt Deum, leviter creditur; nam demus postea, extremo capite, Deum, vel Angelum corporea illi specie apparuisse, non ideo statim efficitur, ut super terram consistens apparuerit, forte enim rationi magis consentaneum esset, ut sublimior à terra viderentur, in eo videlicet loco unde prius de nube, & caligine loquebatur, ut jam tunc conquiescente turbine, & dissipata nebula Dei Majestas mirabili aliqua, & illustri specie sese exhiberet conspiciendam, ut dicere posset Job. Auditui auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te. Perinde vero confictum adhibuit, quod illo ex loco censeret colligi, illam Dei apparentis speciem non esse propositam aliis amicis, cum eadem prorsus verborum forma dicatur, Deus loquutus ad Job, & ad Eliphaz. Ergo cum ait Job, se visurum non alios, alia est exponendi ratio, ut dicemus.*

Quod vero nos ad confirmationem addimus, solidius est, sed hac ratione explicandum; Efficitur à minori argumentum illis locis ab Ezechiele & Paulo confici, propter similitudinem, *Qui potens est mortuos suscitare, potens etiam à fortiori erit ab ærumnis, & mortis discriminibus eripere, ut eleganter eo loco Theodor. explicat. Quare & de vera Resurrectione illis locis agitur, itque illo Ezech. loco ad veram Resurrectionem confirmandam utuntur Clemens Romanus l. 3. Const. c. 3. Tertul. de Resurrectione carnis c. 29. Cyprian. Testimon. c. 58. Justin. in oratione ad Antoninum l. 3. c. 13. Nazianz. oratione 23. in laud. m. Hieron. Epistola 51. ad Pammachium. Epiphanius. Damascen. in Parallel. Cyprian. superius adductus. Rursus Hieronym. Theodoret. Cyrill. Jerosolymitan. Catechesi. 18. Cum ærumnis & Pined. Tom. II.*

15. Christus causa exemplaris nostra Resurrectionis. Illustratus semel; & iterum Paulus, David, Hoseas.

16. JOB instar Phœnicis intueri verum solem viventem, Phœnix avis Arabica, qua ratione sarenovet.

17. Phœnix symbolum Resurrectionis. Idem nomen commune avi, & palma. Explicatus David.

18. Phœnix in palma conflagens moritur, per venerat solem.

JAM igitur ad consequentiam illam, & consequendi vim deveniendum, quæ omnino eadem est cum illa Pauli, Si Christus resurrexit, & nos resurgemus, quæ fere ab illo exprimitur. Rom. 6. 5. & cap. 8. 11. & 1. Corinth. 15. 22. Philipp. 3. 21. Quam rem eleganter explicant Theologi cum Divo Thoma 3. Part. q. 56. ubi quaerit, *Utrum Resurrectio CHRISTI sit causa Resurrectionis corporum.* Atque hac ratione ducta ex Resurrectione CHRISTI frequenter utuntur Ecclesiæ Patres. Ignatius in Epist. ad Trall. Clemens lib. 5. Const. Apost. c. 6. Tertull. de Resurrectione carnis, cap. 21. & 24. Irenæus lib. 5. cap. 7. Athanas. Sermo de Passione, & Cruce Domini, & de Incarnatione Filii Dei. Hieronymus adversus errores Joann. Consequentia vis in eo, quod Redemptor, vindex, & propinquus repræsentet eum, quem redimendum suscepit: ideo enim quia sine carne propinquus non esset, carnem assumpsit, ut perfectus Redemptor, & propinquus esse posset Christus illorum, qui homines essent. Neque perfecte redimit, quem à morte quoque corporis non liberat; neque perfecte liberat, nisi ipse quoque in seipso mortem vincat. Ergo hominem, quem mori necesse est, necesse quoque est à morte resurgere, ope & virtute sui Redemptoris resurgentis. Redemptor autem nisi vivat, & post mortem resurrexerit redivivus homo, non erit perfectum humanæ vitæ reliquis hominibus exemplar, & causa, si vivit autem post mortem, vitæ confectæ certissimam injicit spei in mortalibus omnibus proposito suæ vitæ exemplari, qui mortem illorum sua morte repræsentavit, & interemit. Sic eleganter Nazianz. orat. 1. *Mors adversus mortem, & tenebra propter lumen, & sepultura adversus illam in terram reversionem, & resurrectio propter Resurrectionem.* In hanc rem Athanas. utitur illo Apostoli testimonio. 1. Corinth. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Præterquam enim quod de ipsa corporum, & morte, & vita intelligat, acute indicat, ipsi quoque Adam, qui caput erat hominum, live quoad vitam, live quoad mortem exhibuisse Christum resurgentem suæ quoque ac cæterorum mortalium Resurrectionis futuræ pignus, cum Calvaria loco crucifigeretur, ubi ipsi Adamo ibidem, sepulto, ac ejus posteris diceret, *Exurge à mortuis, &c. Nam necessarium (inquit) est surgente servatore consurgere quoque cum eo & ipsum Adamum, & omnes ex Adamo oriundos.* Sic rursus Paulus Philip. 2. 10. cum de glorificatione Christi Jesu post Resurrectionem loquitur, ait, *In illius nomine omne genua flecti cælestium, Terrestrium, & Infernorum: id est, ab hoc vivente Deo, atque vitæ, & Resurrectionis auctore viventia cuncta emendicare vitam; atque viventem quoque venerabundus adorare eos, qui in cælis, qui in terris vivunt tum etiam quorum in sepulchris inferis, & subterraneis jacent cadavera, ut quæ ab illo Resurrectionem, & vitam expectent. Sic fere interpretatur Ignatius Epistola 2. ad Trallianos. Scriptum est enim Psal. 21. 30. *In conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram, q. d. qui mortui in terra deponitur, ipso jacendi habitu videtur, quasi prosterneudo se adorare Deum viventem in secula, & supplex deprecari restitutionem ad vitam. Unde illa videtur esse mortalium ad immortalem vitam suscitandorum ad exemplar Christi resurgentis, vox, Osee 6. 3. *Verificabis nos post***

15.

D. Thom.

Christus resurgens exemplar nostræ resurrectionis. Dignum Catholici cum antiquorum Patrum, Redemptor.

Nazianz.

Adamo contulit Christum Resurrectionis pignus.

Quomodo inferna inferentia generantur in nomine Jesu

Ignatius.

post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu eius. Videntur enim reliqui mortales ipso die Resurrectionis Dominice jam conviventi, & conresuscitati cum ipso CHRISTO resurgente die tertio, nam ipsa CHRISTI resurrectionis certissimum pignus, certissima quoque spes est nostræ Resurrectionis, ut propterea resurrexisse videri possimus. Quare Petrus 1. cap. 13. cum spe, quam nobis injicit CHRISTI Resurrectio, vitam jam nunc conjunxit; Regeneravit, inquit, nos in spem vivam per Resurrectionem JESU CHRISTI ex mortuis.

16. Ego certe cum hoc loco JOBUM contemplantur olim in Arabia degentem, oculis, & animo sublatum in Resurgentis sui Redemptoris fidem, Arabica atque in hunc quasi Orientem Solem resurgentem ex tenebris, fixis intueri luminibus, indeque

suæ quoque Resurrectionis certissimam spem, atque fidem concipere, videor mihi videre Phœnicem, ave sanem Arabicam, Syriam, aut Assyriam, quæ mirabili naturæ artificio, atque miraculo subtilissimo in novam se vitam quasi resurgendo instaurat, & in nidulo suo moritur, cœlesti calore conflagrans, nimirum stans, atque intuens in Orientem Solem, & illum quasi precata, ex illo eodem vitæ, & caloris fonte vivificum calorem haurit, & concipit. Rem de Phœnice sic scribit

Clemens. Clemens Romanus lib. 5. cap. 6. Narrant autem quandam esse unigenam, quæ Resurrectionem affatim demonstrat. Hanc discunt non maritari, & unice atque solitarie gigni. Phœnicem vocant. Qui etiam narrant quingentesimo quoque anno in Ægyptum ad aram Solis, quam vocant, cum multo Cinnamomo, & Cassia, ac Xylobalsamo volare, & stantem ad Orientem Solem, ut ajunt precari & sponte incendi, atque in cinerem redigi, ex cinere autem vermem renasci, atque ex eo tepesfacto formari novam Phœnicem, & cum facta est volucris, ferri in Arabiam, quam rem ex Clemente, dicit

se mutuare Cyril. Jerosolymitanus Catechesi 18. Consentunt, quæ de Phœnice quoque scribunt Herod. lib. 2. Plin. lib. 10. cap. 2. Philostratus lib. 3. de vita Appolonii; Solin. cap. 35. Oppianus, Lactantius in poemate, & consonant utique quæ alii auctores de eadem tradunt, Suidas, Ovid. 15. Met. August. serm. 18. ad Fratres in Eremito. Isidorus lib. 12. c. 7. Cyprian. (seu potius Ruffin.) in exposit. Symbol. Hæc igitur mirabile est in natura ejus, quæ supra naturam est. Resurrectionis exemplum præclarum quoque viri Arabici, Magni inter omnes Orientales Symbolum, Solem Orientem, & Redemptorem suum viventem pro sua renovatione precantis, atque dicentis; In nidulo meo moriar, & sicut palmam multiplicabo dies. Quem

locum nunc sic legam ex imitatione Tertulliani. Job. 29. In nidulo meo moriar, & sicut Phœnix multiplicabo dies. nam Tertullianus quoque de Phœnice, atque de Resurrectione differens, cap. 13. illum Psal. 91. locum; Justus ut palma florebit, sic habet: Florebit velut Phœnix, id est, de morte, de funere nam Phœnix

Græce, & palma, & avis est. Et quamvis in illo loco Job, non habeatur simpliciter in Græco, sicut palma, sed sicut stelechos Phœnicos, sicut, Truncus palma, aut Phœnicis, ut eo loco dicemus; pro truncus tamen ossa arida, semiviva intelligere licebit, quæ sunt velut truncus Phœnicis. Sed de hoc dicemus iterum ad eum Jobi locum infr. c. 29. nu. 18. Quid quod etiam Phœnix avis in Phœnice palma nidi constituens, Solem orientem venerata, cantat, moritur, renascitur, uti Lactantius cecinit:

Paret, & obsequitur Phœbo memoranda satellles,
Exspectat radios, & jubar exorients.
Illa ter alarum repetito verbere plaudis,
Igniferumque caput ter venerata, fides.
Tum legis aërio sublimem vertice palmam,
Vitalique toro membra quiesca locat,
Construis illa sibi seu nidum sive sepulchrum.
Depositi tanti neo times illa fidem.

Ubi observa Lactantium dicere Phœnicem autem moribundam ter venerari Orientem Solem. Ter quoque hoc loco JOB ait, se visurum, atque veneraturum suum Redemptorem resurgentem. Quod si hoc dicit, & cantat JOB, non in sublimem palmam elatus, sed in sterquilinio jacens, totusque computrescens, in eo quoque Phœnicem refert, de qua sic scribit Mela 1.3. c. 4. Putrescentium membrorum tabo concrevens, ipsa concipit, atque ex se rursus renascitur. Sed non plura de hac JOB compositione cum volucre Arabica. Illud tan-

tum, quod additur à Tertulliano; Multis passeribus attestari nos Dominus pronuntiavit: si non, & Phœnicibus, nihil magnum, sed homines semel interibunt, Mass. 10. avibus Arabia de Resurrectione securis.

An loquatur JOB de novissima corporum Resurrectione, an vero de peculiari illa Resurrectione Sanctorum cum CHRISTO Resurgente.

19. JOB de peculiari sua Resurrectione loquutum cum CHRISTO resurgente. Mystrium Lingua Hebraica.

20. JOB cum CHRISTO resurgente resurrexit. Expenditur locus Septuaginta de duplici Resurrectione JOB.

21. Qui cum CHRISTO resurrexerunt immortalitate donati sunt. Quis dies CHRISTI desideratus ab Abraham. Illustrans Paulus.

22. Adamus, JOB, Abraham, Isaac, resurgunt cum CHRISTO.

23. An cum CHRISTO surrexerint Jacob, & Moyses.

24. Surrexit David, & tres pueri.

25. Examinatur lectio Hebræa. Quid novissimum in sacro sermone.

26. An CHRISTO resurgente aperta fuerint tantum monumenta prope Jerosolimam.

Sed quoniam JOB sibi peculiariter non aliis, polliceri videtur sui Redemptoris viventis conspectum, locum hunc ita de Resurrectione accipiendum, ut non tam peculiariter de ultima illa & universali Resurrectione mortalium omnium ad immortalitatem, & accommodatæ, & proprie de peculiari illa, quæ cum Christo resurgente facta est, vehementer suspicor, nec sine mysterio factum credam, (quæ est Lingua Sanctæ in Verbo interdum unico i te lectum, & significatorum fecunditas) ut hoc loco illa vox Resurgendi, ea significatione, atque præformatione, quam diximus, apponeretur, quæ non solum Resurgere, sed active etiam. Erigere & excitare, aut suscitare, significationem commode recipere posset; ut indicaretur Jobi Resurrectionem illa ipsa sui Redemptoris Resurrectione conjugendam esse; & ita resurrexerunt JOBUM, quod excitandus esset à Redemptore resurgente: sicut enim id Verbum duas significationes admittit, ita & duas Resurrectiones adumbrat, resurrexerunt quippe est alter; alter vero suscitabit, & resurgere faciet: surrexerunt JOBUS; CHRISTUS eodem tempore suscitabit & se, & JOBUM. Certe qui CHRISTI resurgentis gloriam, & numerolum Sanctorum quoque cum illo resurgentium comitatum considerat, hanc interpretandi rationem & pietati, & veritati valde consonam judicabit, cum scriptum sit in CHRISTI Resurrectione Matth. 27. 51. 53. Monumenta aperta sunt; multa corpora Sanctorum, qui dormierant surrexerunt; & exeuntes de monumentis post Resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.

Sine auctoritate inire non levi quidquam non asseramus leviter. Habemus hujus rei gravissimum Septuaginta Interpretum testimonium, qui in extremo capite hujus libri sic legunt: Mortuus est Iob senior, & plenus dierum. Scriptum est autem ipsum rursus resurrexerunt, cum quibus resurrexerat Dominus. Quæ verba Nicetas eo loco testatur, neque in Hebræo, neque apud Aquilam & Symmachum legi, legitamen apud Theodotionem; illa etiam agnoscit Editio Sixti Vaticana. Atque veram hanc esse lectionem Septuaginta, agnovit Origenes in Epistola ad Africanum de historia Susannæ, cum aliis, quæ in hoc loco habent Septuaginta, & in Hebræo desiderantur.

Sed rem eandem, ut sacram, suscepit Clemens Romanus ex Apostolica doctrina lib. 5. cap. 6. Divinus ille (inquit) atque insigni tolerantia JOB, de quo ait Scriptura scriptum esse, ipsum rursus suscitandum esse cum eis, cum quibus Dominus resurgit. Sed quod dicit, rursus resurrexerunt JOB, duplicem sane Resurrectionem indicat. Hanc Pater Franciscus Turrianus in annotationibus ad eum Clementis Locum, sic exponit, ut significetur, non solum suscitandum esse JOB in illa novissima & generali Resurrectione, sed iterum, & prius quidem suscitandum fuisse,

Verborum Hebraicorum fecunditas.

Christus resurgens, & suscitans.

20. LXX.

Nicetas.

Origenes.

21. Franciscus Turrianus.

Anqui fuisse, cum Christus resurgeret. Indicat itaque tum cum Christo resurgente, tum eos, qui cum Christo resurgente resurrexerunt, morituros iterum, iterumque resurrekturos in universali Resurrectione, quod licet olim placuerit Augustino Epistola 99. ad Evod. Theophylac. & Euthymio Matthæi 27. Divo Thomæ 3. p. q. 53. art. 3. ad 2. Soto 4. d. 43. August. q. 2. art. 1. Sed jam nunc nostratibus Theologis non valde arridet; censent nimirum, & quidem sapienter eos, qui cum Christo resurrexerunt, ad D. Thom. immortalem vitam fuisse translatos. Res quidem Verior ab antiquissimis Patribus tradita; nam illam expositio, docuerunt Origenes ad Roman. 1. Epiphani. Origenes. Hærel. 35. Justinus q. 85. Clemens 6. Scrinat. Epiphani. Ambros. lib. 4. de Fide. capit. 1. Sophronius Clemens. Sermon de Assumptione Virginis. Eusebius lib. 4. demonstr. c. 12. Rufinus in expositione Symboli. Remigius super Matth. atque Divus ipse Eusebius. Thomas eodem loco. ubi Zacharias Chrysoporus. Rufinus. & tanus. Suarez 3. P. Contapratensis lib. cap. 3. ad Remigius finem. Quare illa Nicetæ expositio commodior D. Thom. est; Illud (inquit) Rursus, appositum est, ut prior ea Zachar. intelligatur resurrectionis existisse, cum is ab arumna fuit Suarez. excisatus.

Martinez

Tum Jobum, tum Sanctos alios nominatim cum Christo resurgente surrexisse.

Verum enim vero postremum inter resurgentes nomine oportuit esse Job, qui non fuit postrema Christi patientis, atque resurgentis figura. Sicut enim patiens patientem, ita resurgens ex lethalibus malis, atque ærumnis mirabili illa restitutione bonorum, omnium resurgentem Christum clarissime adumbravit, & postea etiam redivivus corpore restituto comitatus est.

Adamus resurgens. Athanas. August. Origenes. **E**st resurrexerit Adam, ut Athanasius indicat Sermon de Passione & Cruce. Origenes tract. 35. in Matthæum. August. q. 161. in Genes. & alii; ut qui mortis sententiam audivit, ab eo etiam resurrectionem statim acciperet, qui illius peccatum sua morte expiaret.

Abrahami resurrectio. **S**urrexit etiam ABRAHAM, Qui exultavit, ut videret diem Christi, & vidit, & gavisus est. Qui locus quamvis non omnino facilem expositionem habeat, tamen si ad rem præsentem de resurrectione referatur, non erit omnino difficilis. Hæc enim de CHRISTO Domino dicta sunt post sermonem de Resurrectione conferenda ab ipso, tum animis, tum corporibus. Ergo Abraham magnopere cupiebat videre Diem Christi resurgentis, qui & suis vitam, non animis solum, sed & corporibus largiretur; ut impleretur, quod paulò ante dixerat: Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. Ergo singulari Dei beneficio vidit Abraham diem Resurrectionis Christi, & gavisus est, non solum communi aliorum mysteriorum fide, sed etiam peculiari illa representatione, cum in Isaac à morte præter spem, & contra spem, liberato vidit, cum ingenti animi exultatione, & gaudio representatum CHRISTUM: nam tunc accepit filium suum Isaac in parabolam (ut Paulus ait) id est, in symbolum Resurrectionis, ut aliquando nos copiose probavimus. Ergo qui in parabolam, & pignus receperat Isaac, quasi resurgentem, profecto postea ipse quoque Resurgens exultavit cum Christo resurgente, videns illum diem, de quo dictum est; Ego hodie genui te.

Gen. 31. 45. 53. **S**urrexit quoque Isaac parabola ipsa, & pignus Resurrectionis, atque Christi resurgentis, ut cumulatissime compensaretur illi timor, quem ex imminente cervicibus gladio cum Christi mortem, & sacrificium representavit. conceperat, & ipse Deus, qui dicebatur Isidor Isaac, jam tunc esset vita & exultatio illius.

Jacob resurrectio. **H**ujus quoque solennitatis particeps fuit JACOB: nam propterea tantopere videtur curasse suorum ossium translationem ex Aegypto ad terram promissam, ut Christo olim resurgenti comes, & ante ambulo oportune adesset. Quam rem & adumbrasse ille nobis, & prævidisse ipse sibi non obscure videtur, cum jamjam moribundus adjurato Joseph de transferendis illius ossibus in Chananzam. Genesis 47. 31. dicitur; Adoravit Israel in Domum conversus ad lectuli caput. Quam adorationem etiam fuisse in ipsius Joseph

Pined. Tom. II.

supremi Aegypti magistratus reverentiam & cultum Chrysostomus. Theodoretus & Procopius interpretantur, ut statim confirmabimus. Ergo quid illud est, Jacob moribundum adorare ad caput lectuli? Certe Ambros. in c. 5. Luc. super illa verba: Tolle lectum tuum, ait, Lectum hominis, esse ipsius hominis corpus. Quæ allegoria, si recta est, dicam etiam, caput lectuli Jacob fuisse corpus primum & excellentissimum humanorum corporum: quod enim primum est, in quoque genere, dicitur caput illius, sicque moribundum corpus Jacobi adorasse corpus sui Redemptoris resurgentis, ex quo suam ille sibi corporis Resurrectionem pollicebatur. Sed quoniam Paulus, & Græci ad Heb. 11. 12. aliter legunt, ad resurrectionem quoque pertinere ostendamus. Adoravit fastigium Virgæ ejus. Quid obsecro in Virgæ fastigio erat peculiari adoratione & reverentia dignum? Certe conjectari licet, fuisse etiam in Aegypto morem illum imponendi Sceptris in summo fastigio insignem aliquod, videlicet Pomum aut Lilium, aut Rosam, aut quid simile quod apud Chaldaeos fuisse, aliquando ex Herodoto diximus. Gestavit Herod.

(inquit) Sceptum ad fabrefactum, cui superstat aut malum, aut Rosa, aut Lilium. Ergo adoravit Florem: Florem (inquam) illum, qui in summitate virgæ Jesse etiam superstat, & pulcherrime ascendit de illius radice Christum Jesum non præcisum, & amputatum ex vita; non dejectum, non mortuum, sed redivivum, & reflorescentem in fastigio Virgæ, atque in hac Christi resurgentis fide, & adoratione illud videtur dicere, quod postea cecinit David Psalmo 27. 7. 8. Dominus adiutor meus in ipso speravi cor meum, adjutus sum; & reflorescit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei. Videtur quoque ceteros omnes illius beatæ Resurrectionis participes, illis quasi verbis ad similem lætitiā invitare, & ad peragendum festum Paschatis floridi allicere. Frondescite Flores, quasi Lilium: & frondescite in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis.

At fuerit quoque redivivus Moyses, si olim diem suum obiit, quod si non obiit, at tunc primum gloriam cœlestis beatitudinis adeptus est, cum primum Christus resurrexit, ut Ambrosius ait lib. 4. de fide cap. 1. Moysen, licet corpus ejus non apparuerit in terris, nusquam tamen in gloria cœlesti legimus, nisi posteaquam Dominus Resurrectionis sua pignore vincula solvit inferni, & piorum animas elevarit. Nam & ipse non semel Christi resurgentis, atque Resurrectionis figuram representavit, nam, ut ait, atque legit Tertullian. de Resurrectione carnis, capite 28. Quum Moyses manum in sinum condidit, & mortuam profert: & rursus insinuat, & vividam explicat; nonne hoc de toto homine portendit? Ubi observandum, eleganter à Tertulliano appellari manum Moysis emortui, quæ in Hebræo est, leprosa tanquam nix; & in Chaldaeo, Candida tanquam nix; quia ipso colore albente, & exanguis videbatur emortua, ut idem ipse explicat, inferius capite 55. Manus Moysi mutatur ad instar emortuæ, exanguis & albidus, frigida, sed recepto calore, & refuso colore, eadem caro & sanguis est. Rursus (ut Tertullianus ait) illius mutationis, quæ in Resurrectione erit, speciem prætulit Moyses, cum mutatur postea facies ejusdem contemplabili charitate. Neque tunc causa cum Christus Dominus discipulos tardos corde ad credendam resurrectionem excitaret scripturarum testimoniis, incepit à Moysè, ut in quo ille ultis figura fuit resurrectionis præcessisset. Atque illud etiam observavit Cyrillus lib. de Incarnatione, cap. 14. Virgam Moyses dejectam in terram figurasse Dei filium, qui in similitudinem serpentis, & carnis peccatigat deinde apprehensum cauda, id est, extrema hora post mortem, serpentis figuram amisit; jam immortalem factum, & in manu patris Virgam æquavit, & sceptum regni sui, quam etiam post Resurrectionem dicit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.

Neque abfuerit omnino David; nam si alius, David quoque Sanctissimo, cui specialis de Christo promissio facta fuerat, hoc Resurrectionis anticipatæ privilegium oportuisset concedi, existimat Augustinus Epistola 99. ad Evodium Postquam enim dixerat; Scio quibusdam videri morte Domini Christi jam talem Resurrectionem præstitam justis, qualis nobis in fine præ-

quid adoraverit. Chrysost. Theodoretus Procop. Ambros. Lectus allegorice. quid.

Aegyptio rum Rectum con-

Gestavit Herod.

V de quæ diximus c. 9. v. 34. num. 4. Ila. 11. 1. Christus resurgens Flos.

Eccl. 39. 19.

Moysis mors & resurrectio. Ambros.

Tertull. Moyses resurgens figura.

Exod. 4. 7. Tertull. de resurrectione carnis cap. 55. Exod. 34. Luc. 24. 25. 27. Cyrillus.

Pf. 44. 7. Mat. 28. 18.

David Resurgens cum Christo. August.

promittitur: subjungit; Durum autem videtur, ut David non fuerit in illa Resurrexerunt si eis jam aeterna donata est, cuius Christus eorum semine tam crebro, & tanta evidentia, tantaque honorificentia commendatur.

Sophron. Ita vero contigisse, probat Sophronius Sermonem de Assumptione Virginis, quod Petrus de morte Davidis loquutus non dixit, cadaver ejus Hierosolymis esse, sed tantum sepulchrum ejus apud nos est.

Ab. 2. 29. Tres pueri symbolum Resurrectionis. *Clemens Tertull. Irenaeus.* Resurrexerunt etiam dicerem, nisi illorum reliqua apud mortales nunc extare dicerentur, tres illos viros Ananiam, Azariam, Misaelem, quos in symbolum, & in testimonium Resurrectionis producit Clemens Romanus l. 5. c. 8. Tertull. de Resurrectione carnis. Irenaeus l. 5. c. 5. qui virtute Filii Dei inter illos stantis, & vivos in medio fornacis conservantis, erepti sunt.

Jonas Resurgens. Resurrexit quoque Jonas, resurrectionis figura clarissima, ut docent iidem Patres nuper citati, Filius etiam Dei morientis atque resurgentis, ut ipse testatur expressus typus. Matth. 27. 40. nam cum evomitur devoratus, eum praesentat, qui sepultus est, & resurrexit.

Noe, Daniel & Job resurgentes. Tandem resurrexerunt Noe, qui à communi mortalium omnium interitu creptus est: Daniel quoque, qui unius ex saculorum ministrorum mortis eductus est, ut Nicetas testatur. Ergo & resurrexerit Job Sanctissimus, qui cum Noe & Daniele, non minus, quam illi, eodem privilegio gaudens connumeratur ab Ezech. atque de hac resurrectionis die multò jucundissima cum JOB, tum aliorum Sanctorum Christum comitantium, illud dicere possumus, quod scribit

Ezech. 14. Nyssenus orat. 3. de Resurr. fuisse multo latior, quam diem resurrectionis universalis, nunc enim tantum sancti; Postea etiam impii ad supplicia resurgent. Sed optat (inquit) quod ipse JOB in novissimo die, non autem universalem illam resurrectionem, se resurrecturum forte testatur. Respondeo, quamvis in originali non exprimitur dies, sed tantum dicatur novissimum, recte explicatum esse ab interprete, ad quid debeat referri, videlicet ad tempus, & diem. Nam

Eugub. Cajetan. Vatab. R. Levi. quod Eugubinus, Cajetan. Vatab. post R. Levi, ad ipsum Job referunt, ego novissimus resurrecturus sum aut ad Redemptorem. Ille novissimus super terram stabit, aut consistet, aut eriget se, id est, futurus est aeternus, vel in aeternum vivitur, sensus est durus, & valde ab hoc loco alienus. Ergo semper vocem illam novissimum, oportet ad tempus reducere: nam Abbar, significat tardare, differre; unde fit adverbium, quod significat, post, postea, postremum, finis, novissimum, videlicet post tanquam complementum, & finis alicujus rei, aut status, est finis illius, & post illud consequitur. Quare, Novissimum tempus, aut Novissimus dies, non semper est dies extremi judicii, sed finis novissimus alicujus status, & temporis, quo nomine saepe significatur tempus Legis Gratiae & Christi Jesu patientis, qui fuit finis praecedentis status, & quasi complementum temporis, quod Paulus ad

Novissimum quid proprie in novo Testamento. Galatas 4. 4. vocat Plenitudinem temporis, & 1. Corinth. 10. 11. Fines Saeculorum, & Joannes 1. 2. 18. Horam novissimam; & Paulus iterum ad Hebr. 1. 2. Novissima, videlicet, extremus mundi status, post quem non alia lex expectatur, nam lex Gratiae, & Evangelii, est ultima. Sic igitur JOB novissimum diem dicit, commodò possumus intelligere, non extremum judicii diem, sed statum legis Evangelicae, & Christi patientis atque resurrectioe priora saecula & incipientis statuere novum, est enim Pater futuri saeculi.

27. 2. Objectionis responsio. Obicies secundo illorum monumenta, quos secum suscitavit Christus resurgens, fuisse vel Hierosolymis vel prope, ut opportuni esse testes possent resurrectionis Christi, & apparere multis. Respondeo ab Evangelista dici monumenta aperta fuisse multorum sanctorum, qui dormierant, neque signasse eos, qui prope Jerusalem fuissent tumulati, nam sicut Divinitatis Christi patientis idonei fuerunt testes, non solum petra, quae scissa fuit Hierosolymis, sed etiam apud regiones alias, ut terramotus Bithiniae de quo Eusebius in Chronic. & in duodecim Asiae civitatibus, de quo Plin. lib. 1. c. 48. & Suetonius in Tiberio; & sicut quoque Jesum patientem testatae sunt tenebrae, non solum Judae, ut aliquando Origenes existimavit, sed ut obscurato sole fieri oportebat, etiam universo terrarum orbi obscuratae, ita lanè ex

aliis terrarum partibus & regionibus etiam longe distitis, adesse oportuit testes divinae resurrectionis, ut perfidia Hierosolymitanorum multistibus revinceretur, & lapidea illorum corda emollirentur, ipsis petris duriora.

Tandem illud scrupulum facit, quod resurgentes cum Christo, Venerunt in sanctam civitatem, videlicet quod sepulchra erant extra, sed spatio, prope urbem Bene, sed nunquid lassitudine vitae detererentur, & fatigarentur, qui immortalis vitam potiebantur, & venire etiam ex regione longinqua opportunè non possent? aut vero verius dicitur illos venisse in aliquem locum, qui è propinquo, quam qui ex longinquo venerunt.

De terra surrecturus, &c.

29. Allusio ad creationem primi hominis de terra. Ex creatione argumentum Resurrectionis.

29. Resurgentes cum CHRISTO. Illustratus Isaias, Constructio Hebraeorum.

30. Pulvis rore matutino temperatus. CHRISTVS mane resurgens, vos matutinus.

Satis jam in hujus loci enarratione immorari videri potuissemus, nisi novum etiam aliud pro resurrectione testimonium in illis verbis, de terra, delitescens, non sine utilitate & fructu eruendum nobis esset. Et qui dem praemittendum est, quod alii vertunt, super terram, non valde dissentire à Nostro, sed Nostri melius cum re ipsa, & cum ipsa veritate consonare; nam praepositionem *Gha*, juxta materiam exigentiam alio atque alio modo verti posse, atque debere, certius est, quam ut probari à nobis nunc debeat, saepe Latinus Interpres vertit, supra, super, propter, pro, adversus, juxta, de, quare in hoc dicens de terra, rem ipsam assequutus est; alii verò super illam consistentes aberraverunt: nam allusio manifesta est ad locum Genes. ubi dicitur Adam, factus de terra, de pulvere, de Gaphar, vox eadem utrobique q. d. Qui statuam illam luteam primò formatam vivere jussit, & erectos ad sidera tollere vultus, posteaquam in eundem pulverem redierit, de quo sumpta fuerat, rursus de terra, & pulvere eodem jubebit redivivam resurgere, & super terram stare, consistere, vivere. Sic ex prima hominis creatione argumentum pro resurrectione conficiunt Sancti Patres, Clemens lib. 5. Constit. cap. 8. Tertullian. de Resurrectione carnis, cap. 9. 10. 11. Irenaeus lib. 5. cap. 3. Athenagoras de Resurrectione carnis. Cyrillus Hierosolym. Cath. 18. Procopius super id Genes. 2. Formavit Deus hominem de terra, eleganter ait: Ex ipsis statim exordis Resurrectionis spes renunciatur: nam homo in pulverem resolvendus eris, ne quis pulverem in sepulchris cernens, desperet de resuscitando humano genere.

Quid ergo mirabilius, quam in ipsa nostra origine, & prima formatione ex terra imaginem & memoriam nostrae mortis constituisse Deum: rursus in ipsa nostra morte, & reditu ad terram, futurae per resurrectionem nativitat, & vitae solatium ostendisse, atque in eandem rem Nyssenus Orat. 3. de Resurr. Idem artifex est primae creationis, & secundae transformationis. Novis quomodo opus suum dissolutum rursus concinnet, & ad pristinum statum reducit. Pulverem itaque sicum refinget Deus, & solidiore in multò reddet, quam prius fuerat, videlicet non amplius convertendum in pulverem, & hoc se solatio moribundas sustentat JOB, de quo sic Hieronymus ad Pammach. ait: hac resurrectionis tui corporis spe, quasi testâ bene coctâ & solidâ abstergit mortalis corporis saniem, & suae mortalitatis reditum depellit. Testa (inquit) radiens putride carnis saniem, miseriae suae Resurrectionis spe & veritate solatur, & in ipso pulvere sui sterquilini, & terra sepulchri suae resurrectionis spem & solatium quaerit, invenitque.

Sed quoniam tum hanc pulveris aridi irrorationem, ut macerari & compingi iterum in hominem possit, tum mysterium Christi hoc resurgentis, & secum etiam mortuos alios suscitantis, atque infernum carcerem spoliantis conjunxit Isaias, illius jam verbis, commentarium hujus loci concludamus, sic ille, potius Deus ipse, cap. 26. 19. Vivens mortui tui, interfecti mei resurgent, & pergesimini, & laudate, qui habitatis in pulvere, quia ros lucis, ros tuus, & terram gigantum detrahitis

28.

Sept. Pag.
Regia.
Cajetan.
Vatab.
Ny

Gen. 1. 7.
Resurrexerunt
argumentum
ex
creatione
hominis.

Clemens.
Tertull.
Irenaeus.
Cyrillus.
Athenagoras.
Procopius.

Nyssenus.

Hieron.

29.

Isaia in ruinam. Quid, inquam, *taos* mortuos voco? quorum ego curam & rationem habeo, non secus quam si *mes* mortui essent, aut eorum filiorum cadavera. Ergo videtur quasi prius verbum corrigere) *Interfecti mei resurgent.* ex verbo legitur in Hebræo: *Cadaver meum resurgens*, constructio verbi pluralis cum nomine singulari indicat distributionem faciendam in singulis contentis sub nomine, id est, singula cadavera mea resurgent. Sed sacratius arcanum: nam videtur aliorum mortuorum, qui sibi peculiari curæ essent, resurrectione sui cadaveris: nam Christi resurrectio causa erat resurrectionis aliorum, tum etiam reliquos appellat *suum cadaver*, ut quorum Christus caput esset. Quare legendum aliqui censent supplendo præpositionem. Cum *cadavere meo resurgens.* Alii suppleant particulam similitudinis, Tygurin. *Quemadmodum cadaver meum resurgens (configuratus) videlicet corpori claritatis Christi.* Resurrecturus deinde gratulatur Propheta, & ad agendum lætium diem hortatur. *Expergiscimini, & laudate qui habitastis in pulvere* (vox eadem, quæ vertitur terra) q. d. qui sedetis in terra, habitatores sepulchri cineritii, aut pulverulenti, confurgite. Sed qua ratione confurgendum, & resurgendum, nisi ex pulvere & aqua temperatus sit limus, ut refectum lutum possit? Ideo sequitur ex persona Prophetæ (quia *ros lucis, ros tuus*) id est, tu pro tua potentia atque sapientia, pulverem istum aridum irrigabis vivifico rore, qualis matutinus esse solet. Propterea dicitur *Ros aurora*, aut *Ros lucis*, qui cadere solet illucescente aurorâ. Sic Christo Domino, *Illucescente die Dominico* (ut Ignatius dixit, frequenter sanctorum Patrum sententia docet) *Resurgente*, eo tempore quo gravior, uberior, salutarior *ros* cadere solet, verno nimirum, atque etiam eâ horâ, qua propter adventum Solis, aurora fecundiorroris, & vitæ, uberior reddi solet. Rorem vitæ infundit Deus arido pulveri. Septuaginta elegantior totum hunc locum illuminarunt: *Resurgens mortui, & expergiscuntur qui in montibus, & letabuntur qui sunt in terra: ros enim, qui à te, sanatio est eis.* Sic sanè Job sanationem sibi, imò vitam & immortalitatem pollicetur: atque etiam direptionem, & spoliationem *terra illius gigantium*, id est, inferni carceris ex sui Redemptoris resurrectione, & vita.

XXVI. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum.

1. Quid Rursus, Quid Circumdare in sacre sermone. Expositus Isaías. Pronomen Hoc, per conceptam dictum.
2. Resurrectionis ratio, velut nativitas quedam, ad cutis pulchritudinem, & coloris suavitatem potissimum relata.
3. Ecclesiasticum dogma de identitate resurgentium corporum. Explicatus Ioannes.
4. Variæ rationes pro identitate resurgentium corporum.
5. Peculiaris membra Sanctorum ex pristina omnino materia restituenda. Quadam ex nova parte ingrandia.
6. JOBI resurgentis ingens gloria.

Revis æquè ac elegans resurgentis cadaveris descriptio, & circumloquutio; superior & exterior vestis hæc, qua contegor, cutis nimirum, nunc tota lacerata, & discissa est: sed olim tamen Deus illam confuet, & instaurabit, cum me & cute integrâ, & immortalitate amicerit. Rursum. Postea vox eadem, quæ superius reddita est in novissimo die. Tunc (inquam) circumdabor pelle mea. Alii contrario sensu & significatione exponunt verbum, *Nakaph*, Postquam contriverunt, perforarunt, exciderunt, succiderunt, frugerunt pellem meam, vel, post pellem meam succiderunt hanc; ita ut iudicet vermes & dolores, non solum depastos cutem, sed etiam carnem, quæ post cutem est. Pro qua etiam lectione & sensu producit Pagnin. R. Mosch. & R. Abraham Perusol. Adde etiam R. h. Mardochii, quibus adijunge nonnullos ex Hebraizantibus. Sed instauracionem illam, redintegrationem, & resurrectionem pellis omnino agnoscunt Septuaginta legentes: *Sed quia æternus est, qui me resoluturus est super terram, ad resuscitandum cutem meam, quæ perperit hac.* Quem locum

sic legit Cyrillus Jerosolymitanus Cath. 18 *Cyrrillus.* *Cutis mea resurget, quæ ista patitur.* Quare originale verbum omnino significat id, quod Vulgatus dixit, *circussionem*, aut *evulsionem in orbem*, JOB. 1. vers. 5. & Isa. 29. vers. 1. si verò *excussionem*, aut *excissionem*, vel *contritionem* significat, ea est, quæ cum evolutione & circulo conjuncta est, & hominem cingit, & undequaque consumit. Rem hanc abunde probare potest unius Isaia locus cap. 3. 24. *Eris pro Zona funiculus*, quod illi, deducentes funiculum ab hac radice, legunt, *Eris pro zona excisio*, sed frigidè: nam pulchram quandam antithesim, quam ibi proponit Propheta inter peccata & supplicia, omnino destrunt. Sic enim ait: *Pro suavi odore factor, pro crispanti crine calvitium, &c.* Deinde pro Zona, aliquid, quod cum Zona similitudinem habeat, & hominem circumdet, & cingat. Quod cum Vulgatus animadverteret, dixit *funiculum*, qui refertur ad ærumnas & dolores, qui hominem cingunt, & undequaque constringunt. Neque verò piguerit uti hac in re auctoritate illius, apud Cajetanum, Hebræi, si non admodum gravi, at Hebraizantium palato non omnino jucunda, sic ille vertit & scribit: *Et postea pelle meâ circumdatus sunt isti artus.* Neque me (inquit) *latet lectionem interpretatam, circumdati, posse etiam interpretari, incisi, vel consumpti; sed quia contextus horret has significationes in hac Littera, ideo electa est significatio quadrans contextui.* Similiter Tygurina; *Postquam circumdederit hoc me a cute.* Ergo ex verbo sic legitur locus: Novissime circumdederunt, vel circumdatum est pelle mea hoc; subaudi corpus; vel hæc, subaudi caro Cajetanus, *Ista, subaudi membra.* Vatablus; *demonstrativum est, hoc, quod ob deformitatem summam, non liceret corpus dicere, quasi dicat hoc, quidquid illud est, indignum nomine; aut demonstrat ossa absumpta carne, inter albescentia per cutis laceræ foramina.*

Verum enim verò cum resurrectio sit, quasi 2. nativitas altera, potuisset Job illam describere, Resurrectio altera sicut cap. 10. nativitatem, aut formationem hominis; *Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis circumdasti me, & visitatio tua custodivit spiritum meum.* Imo & locum hunc de Resurrectione quoque accepit. D. Clemens, lib. 5. cap. 6. tum etiam Clemens. Ezech. cap. 37. resurrectionem describit ex ossibus coagmentatis per juncturas, succrescentibus carnibus, & nervis, extenta de super cute & demum ingrediente, & vivificante spiritu. Sed ad *pellis* & *cutem*, nunc universam resurrectionis Resurre- formam reduxit, quod cutis contineat totum tionis corpus, & in illa sanitas & integritas coloris, descriptio suavitas & splendor, ac immortalis totius corporis ex pul- habitus visendus sit; videbitur quoque esse chritudi- tunc cutis immortalitatis indumentum, sicut ne cutis, Paulus dixit, 1. Cor. 15. 53. *Obortet corruptibile hoc induere incorruptionem & mortale hoc induere immortalitatem.* Atque Gregorius Nyssenus de resurrectione differens, hac ipsa pellis similitudine usus; *Quemadmodum, inquit, si quis lacera tunica circumdatus, eo amictu nudatus sit, non amplius in sese abjecti turpitudinem ac dedecus indumenti videt, eodem modo, cum nos quoque exuerimus mortuam ac turpissimam tunicam, ex ratione carentibus pellibus nobis injectam (pelles autem audiens figuram ac habitum ratione carentis naturæ, quocumque affectione, a visio circumdati fuimus, mihi videor intelligere) etiam omnia quæcumque de rationis experte pelle circa nos erant, exueniunt. Induentur vero ea omnia, quæ cum immortalis pelle & indumento conjuncta sunt.*

Sed illud non prætereundum, quod sapienter 3. observat his verbis Nicetas; *Docemur hoc loco Nicetas.* Ecclesiasticum dogma, corpus ipsum quod impetrus & cruciatus excepit, anima comiter resuscitandum esse, ut cum illa, una fruatur. Conjungit quidem Nicetas dogma, Identitas resurgen- & illius probationem, propter lectionem Septuaginta, quæ utrumque conjungit; ad resuscitandum tium cor- (inquiunt) *pellis meam, quæ perperit hac.* Pri- porum, mum, quod constans est, & firma in Ecclesia veritas, vel ex hoc loco clarissime consequitur, cum *pellis* ipsam suam sibi reddendam esse asserat Job; nam nisi idem resurgat, quod prius fuit, vanum, & mendax erit resurrectionis nomen, ut egregie hoc loco argumentatur Grego- Gregor. rius: *Et in aereo, aut in alio corpore resurrexero, jam ego non ero, qui resurgo: non enim resurrectio dici poterit,*

Lib. 14. ubi non resurgit, quod cecidit. Quam rem eisdem pene verbis protulerat Tertullianus de resurrectione.
c. 28.
Clemens. cap. 18. & Clemens Romanus lib. 5. Const. cap. 6.
Tertull. Quare Tertullianus de resurrectione car. cap. 2. eos, qui reditum animi, non corporis ejusdem, in resurrectionem admittebant; Marcionitas videlicet, Basilidianos & Valentinianos, eleganter vocat, *Partiario sententia Saducaorum*, ut qui dimidiam tantum agnolcerent resurrectionem.
Pronomi- Ergo cum hic locus pro hujus rei fide, clarissimus
na iden- sit, ut qui maxime, illud pronomen *Meum* obser-
titatis. vandum est, & pronomen demonstrativum *Hoc*, quod in Hebræo est, (utrumque enim est pronomen, ut dicunt identitatis) nam ex simili pronomine rem hanc confirmavit Tertullianus, cap. 18. Cum Christus dixit Joan. 2. 19. *Solvite templum hoc, & in tribus diebus resuscitabo illud.* Similiter & Irenæus lib. 5. cap. 9. quare Cyrill. Jerosolym. Catech. *Præcipue*, ait, *hoc notate, quod mox non digito indicans Paulus; dicit, oportet corruptibili hoc induere incorruptionem, & mortale hoc, induere immortalitatem; corpus enim hoc excidit non ita infirmum, sed ipsum quidem resurget.* Videndus
Nyssen. omnino Nyssenus libro de hominis Opificio cap. 27. qua ratione autem singulis animabus suamet antiqua corpora reddi possint integra & perfecta, res est scholarum potius, quam commentariorum hujus loci, quare plura desino dicere & quod præsentis muneris non sit adversus hæreticos disputationes Theologicas conficere, & quod rem hanc de resurgentium identitate quoad animam, & quoad materiam, tum alii Theologi. in 4. tum vero sapienter, & copiose prosequutus sit noster Franciscus Suarez. 3. p. q. 53. art. 1. Non enim minus delector, cum virum aliquem sapientem nostri sæculi intueor, & audio, & data occasione ad meos commentarios adduco, quam cum ad multos ex antiquitate præstantes doctrina viros oculos converto, & illorum opem in rebus difficilibus efflagito.

4. Sed rationem illam dogmatis hujus, quam Cur expa- indicant Septuaginta; *Resurgat cutis mea, quæ*
diat cor- *perpetitur hæc*, explicuit Nicetas; *Us corpus una cum*
poris ejus *anima fruatur. efficax utique apud Deum judicem*
dem re- *æquissimum, ut referat unusquisque, prout gessit in*
surrectio. *corpore suo.* Dionysius de Ecclesiast. Hierarch. cap. 7. pag. 1. *Alii animabus aliorum corporum conjugia tribuum, insuriis (ut reor) quantum in se est, efficientes corpora, quæ cum Sanctis animabus laborarunt, sacrisque retributionibus privantes, quæ ad finem sanctissimi cursus pervenerunt.* Persequitur argumentum hoc
Tertull. Tertullianus libro de resurrectione carnis cap. 14. 15. 16. 17. & hanc causam esse resurrectionis, ut integrum fiat hominis judicium; integrum autem minime futurum, nisi sicut fuit inter animam, & carnem operarum societas, ita etiam sit mercedis, aut supplicii. Nazianzenus etiam oratione de Cœlario ad fratrem Cœlarium.
Cyrrill. Cyrill. Hierosolym. *Iuste justis, & peccatoribus, Deus hoc præbebit, nihil enim sine corpore à nobis gestum est. Cum igitur in omnibus cooperatur corpus, etiam in futuro fructum ejus percipiet.* Idem fere eleganter Nyssenus Orat. 3. de Resurrectione ad finem. Res quidem in ipsa ratione posita, & ad terrorem impiorum exquisita.

5. Videtur etiam in illo divinæ Justitiæ distributio, ut, si in eadem materiæ parte communica-
Duorum verint duo homines, in resurrectione illi reddatur
homi- illa ipsa materiæ pars, qui plura merita apud
num re- DEUM habuerit, & quæ sanctioris animæ
surrectio comes fuerit; Secus (Dionysius dixit) *iniuria*
in eadem *afficeremus materiam, quæ cum sancta anima labo-*
parte ma- *razit.*

6. Addo etiam si aliqua corporis pars, aut mem-
brum non omnino habiturum sit integram ma-
teriam, quam quondam habuit, supplente nimirum Deo aliquam partem de nova materia, at
peculiaris ubi membrum aliquod viri sancti aliqua re, aut
dignitatis sanctitatis excellentia insigne fuerit, & peculiari
membra ratione ad beatitudinem consequendam operam
sancto- suam, & usum contulerit. rationi videri consen-
rum re- taneum, ut illud membrum omnino eandem
suscitan- integram materiam in resurrectione assequatur,
da cum aliis licet membris ex illa nova materia redinte-
eadem gratis. Verbi gratia: Idem, & secundum for-
omnino mam & secundum materiam sanctissimi Marty-
materia, ris nostri Hispalensis, Regisque clarissimi Erme-
 negildi caput infixæ securi coronatum; Mammillæ
 beatæ Agathæ immaniter abscissæ; Renes Zoili

Cordubensis discitis lumbis avulsi; Cutis detra-
 cta crudeliter beato Bartholomæo: Pellis item
 beati Job miris modis, & incredibilibus ulceribus
 à planta pedis usque ad verticem capitis, cum maximo
 & patientiæ, & meritorum incremento dilace-
 rata; ut verissime dixerit, *Et rursus circumdabor*
hac ipsa pelle mea. Quod si vera est illa Augu-
 stini de martyrum vulneribus conservandis in
 cœlesti regno sententia, aut conjectura (est
 autem vero simillima & congruens, cum cicat-
 ricibus CHRISTI DOMINI, post resurre-
 ctionem) *Non enim (inquit) deformitas in eis, sed*
dignitas erit, & quædam quamvis in corpore, non corpo-
ris, sed virtutis pulchritudo fulgebit; Hoc inquam
 posito, quantus erit totius corporis beati JOB
 splendor, pulchritudo quanta si pro scabie illa
 fœdissima, qua totum corpus respersum fuit,
 à planta pedis usque ad verticem capitis, & pro im-
 mundis ulceribus, ac pro immanibus singulorum
 membrorum cruciatibus, respersum postea
 fuit illius corpus atque totum illuminatum
 quibusdam quasi punctis luminis, & guttis
 lucis, & stellulis clarissimis distinctum &
 circumdatum. Ut ex apparentibus crederetur id,
 quod expectamus (inquit Cyrillus) *vermibus*
parvulis dedit Deus æstate lucidum corpus, ut eo
splenderent; qui multo magis illustrabit hominem
justum. Sed ad pergendum vocant nos sequen-
 tia.

Et in carne mea videbo Deum meum.

1. Vera lectio, Pronomen, *Meum* charitatis est.
2. Videre ad voluptatem refertur. Explicatio David, & Salomon.
3. Judicem desiderant sancti videre. Sum Aquila in-
 tuentes Solem. Explicatur Mattheus.
4. Variâ sanctorum expositio de incarnatione Verbi, &
 de illius pœnalitatibus assumptis. Deus vulnerans &
 sanans.
5. Expositio Septuaginta.
6. Hebræorum expositio languida.
7. Vera totius inde præstationis clausula.

Vera, & correctæ lectio, hæc utpote Vaticana,
 plerique codices addebant *Salvatorem*, &
 expugnabant *meum*, juxta Hebræum. Sed
 commode quidem, addidit Vulgatus, *meum*, ut
 responderet primæ parti, *Redemptor meus*, &
 videndi lætitiâ, & alacritatem indicaret pro
 nomine illo *meum*, pleno charitatis, atque gaudi.
 Ut vero etiam indicaretur hic agi de visione cor-
 poris *Deum Salvatorem* (inquam) Christum Je-
 sum, de quo statim.

In carne mea Existens ipse in carne, vel de carne mea
 restituta jam, & refloriente; vel Deum in carne
 mea existentem, aut subsistentem. Sed de hoc
 plura statim Videbo, contemplanor. Affert hoc
 verbum rei alicujus Divinioris conspectum,
 unde revelatio prophetica, dicta est *Visi*, &
 Prophetæ *videntes*. Tum etiam pertinet ad
 animi lætitiâ ex rei alicujus conspectu jucun-
 dissimo. Nos hæc duo conjungere solemus,
Verygazar, sicut dictum à Davide est. Psalm. 26. 4.
Us videam voluptatem Domini & visitem templum ejus,
 id est, ut fruar dulcissimo templi conspectu &
 familiaritate, videam cum summa voluptate.
 Simile id Cant. 4. 12. *Revertere Sionitis, & intue-*
mur te, nam incredibilem Ecclesiæ suæ pulchritu-
dem cunctis perspiciendam, & prædicandam,
cum summa intuentium voluptate proponit
Sponsus. Simili igitur cum voluptate præbebit
se conspiciendum & fruendum Judex sanctis, ut
statim dicet.

Deum meum. Proprie, *Judicem*: nam incredibilis
 justorum exultatio, & gaudium in conspectu sui
 Judicis, vel ex hoc nunc tempore jam respiciunt,
 & levans capisa, ut videndo, spe esse sustentent.
 Diligunt nimirum adventum judicis, de quibus
 profecto ab ipso judice dictum est: *Ubi cumque*
fueris corpus, illuc congregabuntur & aquila. Se enim
 comparat Judex cum cadavere; justos cum
 Vulturibus, sic interpretante Irenæo lib. 4. c. 28. *Justi*
Hilario & Chrysostom. Ubi cumque (inquit) est
cadaver, illuc congregabuntur & aquila participantes
gloria Domini. Non enim minus avidè, minus
 alacriter, suis votis & desideriis videntur justi
 præcurrere in Dei judicis conspectum, &
 appetere

Augustinus.
 1. 22. de
 Civ. c. 20.
 D. Tho. 3.
 p. 9. 54.
 art. 4.

Cyrrill.
 Ieros.

1.

2. Visio re-
 rum divi-
 narum.

3. 777

Ecclesiæ
 pulchri-
 tudo om-
 nibus con-
 spicua,

3. Matt. 21.
 28. 2
 ad Tim.
 4. 8.

Justi Ju-
 dicem
 suum avi-
 de expe-
 ctant.

Matt. 24
 appetere 28.

Vultur appetere illius tribunal quam solet Vultur (nam de hoc aquilarum genere loquitur) præcurrere ad locum cadaverum : & non solum jam mortuum corpus, sed vivum etiam antequam moriatur, prælagire dicitur, exercitum sequi, stragem futuram præsentire, & quodam naturæ sensu observare moribundum, quando diem suum agat, ut **Ælian.** & alii naturalium rerum scriptores tradunt, sic iusti sanè Christi Domini corpus illud post Resurrectionem gloriosum, ad iudicandum redditum observant, & suam ipsorum mortem expectant, quando diem suum agant, ut Christi corpus gloriosissimi conspectu perfrui possint, expectant etiam universalem resurrectionem, ut non solum animo, sed in carne iusti aequi etiam sua, videant Deum suum. Hi sunt veræ illæ Aquilæ, *Quarum conversatio in cælis est*, qui ad corpus, ubi illud viderint, perniciosissime convolabunt; Qui nunquam oculos ab illo corpore glorioso avertent; nam non solum hoc Aquilarum, aut vulturum genus, corporis humani appetens est, sed etiam visu pollet acerrimo. Quippe **Ægyptii** aspectum significantes, vulturem pingebant. Aquila etiam adversum intuentur solem, non cedens splendori, non connivens, non illachrymans. Allegoriam hanc totam eleganter indicavit **Hugo Ætherianus** vetustus scriptor, lib. de regressu animarum, cap. 25. *Aquila (inquit) Sancti nominantur, eo quod in excelsis obviam Christo ituri advolabant, & quia, sicut Aquila solem intuentur absque reverberatione, ita iusti à servitute corruptionis exui, veræ lucis radios, Christum scilicet intuebuntur venientem in nubibus.* Vide, quæ dicemus iterum versiculo sequente.

4. August. Certe **Augustinus** serm. 2. de Nativit. Tom. 10. ad Incarnationis mysterium hunc locum retulerit; *Job (inquit) prædicat eximius Prophetarum; In carne mea videbo Deum, quod de illo tempore prophetavi, quando Christi Deitas habitu nostra carnis induta est.* Imo & **Philippus** ad idem retulit præcedentem illam sententiam, *Scio, quod redemptor meus vivit; nam existimat esse idem cum illo Baruch 3. Post hæc in terris visus est.* Huc quoque referri posset ista expositio, in carne mea id est, meæ simili mortali, & ærumnosa. Videbo Deum hominem factum, hoc se solatio sustento, quod illum olim habiturus sim socium quoque pœnarum, atque dolorum. Pia, & non inelegans expositio, nisi durior videretur, & cum antecedentibus & consequentibus, atque cum fine huius loci minime conveniens.

LXX. Septuaginta sententiam hanc cum initio sequentis ita conjungunt, atque legunt, *A Domino hæc mihi consummata sunt, quorum ego mihi conscius sum.* **Nicetas.** quæ oculus meus vidit, & non alius. Quæ ex **Niceta** hunc sensum habent: Non humana est vexatio, calamitatem enim pecoribus, liberisque importatam esse divinitus, & corporis mei ærumnis planè cognosco. In morbum naturalem referri hæc non possunt, Deus hæc mihi intulit, egomet, quem dolores pervellunt, novi, Ita in sua carne putrescente Deum videbat & agnoscebat, & in suis ærumnis Deum contemplabatur, qui cum illo erat in ipsa tribulatione. Propterea non temere pollicebatur sibi, eundem illum suæ vitæ Redemptorem, & beatæ resurrectionis auctorem; nam si Deus, qui vulnerat, medebitur idem: percutit, & manus ejus sanabunt, consumit, occidit, suscitabit quoque. Ergo ex suis ærumnis, & ex auctore suæ calamitatis, qui Deus erat, recte poterat colligere suam resurrectionem ad vitam, & statum immortalem. Diximus aliquando ex ærumnis polliceri sibi sanctos beatitudinis spem. Erit itaque hæc secunda pars, causa præcedentis. Resurgam, & redintegrata cute, & restituta vita: quoniam Deus est, qui me nunc dilacerat, & prosternit; est autem ille natura sua Redemptor atque Salvator, eorum præsertim, quos ipse, pro bona voluntate sua exercet, & pro sua gloria excruciat. Acute quoque hoc videtur dictum; sed non omnino leniter, neque cohærenter.

Hebræi Illud præterea prætermittendum minime censui, quod **Hebræus** quidam quondam suorum doctor, primum Constantinopoli, & Venetiis, Romæ postea, cum Sexagenarius ad Christi fidem, & baptisma accessisset, veritatis discipulus, & jam Octogenarius Hispalim veniens anno præterito, id est, nonagesimo nono, forte in hunc ipsum locum incidens, tanquam arcanam

quandam, & vel peritissimo cuique non valde manifestam intelligentiam mihi obtrudebat; *Videte Job Deum in carne sua*, idem omnino esse, **Miraculo** quod Dei mirabilia, in carne alioqui ærumnosa, vivens, & morbida fieri videretur, ut se Job erigeret spe recuperandæ sanitatis per manifestum aliquod, Job. & inauditum miraculum, atque Hispane (Latine enim nesciebat) sic ille interpretabatur, *De ver Virtute tengo que passen por mi maravillas de Dios.* Addebat Divina quoque idem, fieri posse, ut *videre Deum in carne* corroborata, esset in corpore tam misero, & cruciatibus ratur in confecto, virtutem Divinam experiri, qua posset vita Job, in vita persistere, & cum vi, & vocis contentione loqui, disputare, & amicis bene valentibus posse resistere. Sed ut hæc probabiliha utcumque fuerint, at quanto sunt mysterio Resurrectionis ignobiliora & inferiora! quam reliqui contextus dissimilia! quam à proprietate ipsarum vocum videndi, & Dei iudicis, aliena! Hæc cum illi ego & ex Catholicorum, & Sanctorum Patrum interpretatione exponerem, sibi lucem oriri existimabat, atque ingenue confitebatur.

Ergo ille est lenis discursus, & bene cohærens totius loci continuatio, ut dicat in sua carne, quæ nunc miserrima est, olim tamen reflorescente, & resurgente ad immortalitatem, se fruiturum sui iudicis beato conspectu, & dogma illud de veritate carnis, & corporis resurgentis, ejusdem, quod ceciderat, rursus per asseverationem inculcet, ut eleganti Paraphrasi illuminavit **Philippus**: *Ego (inquit) ipse Job, qui in stercore jacens, à vermibus comedor; Ego (inquam) Job jam corruptus, atque ulceribus dissolutus, in hac carne mortali incorruptus per Resurrectionem futuram glorificatus videbo Deum.* Sed de videndo Deum in sua carne, oculone corporeo, vel mentis lumine, sequenti sententia dicendum.

XXVII. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt; & non alius. Reposita est hæc spes in sinu meo.

1. Expositio Græcorum.
2. Tertius casus commodi, & gaudii. Iustus iucundus iudex.
3. Quid conspiciere in sacro sermone. Illustratus Moyses.
4. Quid alius. Idem reurgens, sacis amicorum vellit casio.
5. August. expositio de videndo Deo non oculis corporis.
6. Germana huius loci expositio de videndo Christo Iesu oculis corporis. Illustratus Petrus.
7. Aspectus Christi iudicis, iustis ad gloriam, improbis ad pœnam.

Septuaginta (ut superius indicavimus) hæc referunt non tam ad gloriam Resurrectionis, quam ad suæ Passionis, & ærumnarum magnitudinem. *A Domino (inquiunt) hæc mihi consummata sunt, quorum ego mihi conscius sum, quæ oculus meus vidit, & non alius.* Quasi dicat incredibiles cruciatus meminisse, nisi mihi perferenti credibiles erunt. Quod **Nicetas** ait dictum esse, ad verberandos amicos, qui eum, ut animo perpusillo miseras perferentem criminabantur. Sed præstat non abrupte filum beatæ Resurrectionis, cujus semel descriptionem instituerat.

Ego mille modis amplificat illud in beata Resurrectione videndi Deum Redemptorem, gaudium, & voluptatem, & non solum ex ter aut quater repetito videndi studio, sed etiam ex tertio casu, qui in Hebræo est, & sine ullo sententiæ detrimento, omissus est ab interprete, quod sæpe redundare solet, incrementum capit. Quem ego visurus sum mihi. Est vero ille Dativus, ut cum Grammaticis loquamur, commodi, gaudii, beatitudinis, constantiæ & certitudinis, ingentis in præsentibus ærumnis solatii, & cuiusdam etiam timoris clam intentati suis amicis, qui de sua ipsorum Resurrectione ad beatitudinem, minime ut ipse, certi existerent. *Videbo, (inquit) Deum iudicem mihi, non adversum me, sed pro me pronuntiaturum adversus meos hostes; mearum vindicem injuriarum, non sicut vos, quem iratum forte videbitis.* Utinam ergo jam tandem manifestet ante illius tribunal, ut referam, prout gessi in corpore meo.

7. Optima interpretatio.

Philippus

1. LXX. Quales na dic lo sabs, sino yo, que los padezco. **Nicetas.**

2. Tertius casus sæpe redundans. Vide, quæ de Dativo casu diximus, c. 1. v. 2. n. 1.

3.
תא

Videre
cum at-
tenta con-
sideratio-
ne.

1. Th. 4.
16.
Zach. 12.
10.
Apo. 17.
3.

Alienus
quid pro-
prio.

5.
Quibus
oculis vi-
dendus
Deus.
Eugubius.

D. Tho. 1.
q. 9. 12.
art. 3.

August.

Et oculi mei conspiciuntur. Verbum conspiciendi hoc loco aliud est à superiori, & significat proprie intendere in rem aliquam oculis, & animo cum peculiari, quasi quodam sensu, & experientia rei conspecta. Quare ab interprete vertitur. *Contemplari*, Ecclesiast. 1. 16. & sic Exod. 3. 9. *Videbo visionem hanc magnam*, id est, attentius & diligentius, è proximo considerabo, quæ qualis vestit: nam prius dixerat de *visione* minus diligenti, minusque attenta, *videbat*, quod rubus arderet. Dicitur proprie posset, *Quiero entrarme mas, y mirarlo mejor*. Sic Job. post primum illum & jucundissimum sui Redemptoris conspectum, ait deinde attentius, observantius, diligentius prospecturum, distinguendum omnia sui Redemptoris decora, & ornamenta, intenturumque oculis & animo in tantam gloriam. Hoc glorioso (inquit) conspectu abunde compensabitur tot malorum aspectus, quibus nunc crucior, sentiam benignissimum iudicis vultum, quem nunc terribilem & minacem experior. Hic furtus est conspectus ille jucundissimus, quo toto animo oculorum ac mentis intentione ferentur sancti in suum iudicem venientem in nubibus cæli ad iudicium, quod eleganter observavit Chrysostomus super id Act. *Viri Galilæi, qui statis aspicientes in cælum: hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem*. At quomodo viderunt quid in illius vultu discedentis observarunt? certe benignitatem & charitatem Dei, Sic (ait Chrys.) *redibit, ut adiri possit*. Conspectus enim iudicis benignissimus Sanctos invitabit, ut occurrant illi obviam in aera; at impios deterrebit, & examinabit terrificus iudicis aspectus, & cum viderint eum, quam suis sceleribus pupugerunt, plangent super eum lachrymis irremedialibus.

Et non alius. In originali *Zar, alienus*, non videbit inquam, pro me alius. Nec oportebit me credere videnti, & narranti, nam aperte & clare videbo ipse. At dicet aliquis, cum videris Deum tuum, non eris o Job, qui nunc es, tam alius eris, quam alienus ab his malis, & æumnis. Minime, inquit Job, ipse quidem videbo, non ero alius, qui tam dira patior, idem ipse fruor. Sed vos alius, dissimilitudinem quandam morum, & vitæ indicare potest, & multo clarius vox originalis *alienus* significat enim id, quod amico, & familiari opponitur, & quod propter insuetudinem est horro-ri, & nausæ, ut supra diximus Versic. 13. huius capitis. Quare forte perstringit amicos, qui se ab illo animo, & sententiis ab alienaverant, quibus nisi respiciant, comminetur, fore, ut tanquam impii, non resurgant in iudicio ad beatam vitam, neque, utpote peccatores, in concilio iustorum, qui Deum iudicem habituri sunt propitium. Non enim impii videbunt Deum sibi, sed adversum se. Ergo (inquit) oculi mei conspicient Deum summo cum gaudio, non alius, non alienus ab hac ipsa fide, & religione, quam ego profiteor: non ii, quibus propter meas æumnas horro-ri, & nausæ sum, & qui tanquam alieni recedunt à me.

Sed quibus (inquit) oculis videbunt iusti Deum? an oculis carneis, & corporeis, an verò mentis? Respondet Eugubinus quod ad huius loci interpretationem attinet, oculis corporis obijciendam postea imaginem aliquam corpoream Dei, vel Angeli loquentis cum Job. Sed hanc exponendi rationem nuper omnino disjecimus. Divus Thomas peculiarem quæstionem hac de re instituit, 1. parte, & respondet verissime; *Impossibile esse Deum videri sensu visus, aut quocunque alio sensu, aut potentia sensitiva partis*. Ratio in promptu est, & ex parte objecti spiritualis, quod non attingit sensus, & ex parte subiecti corporei, in quo non potest in esse cognitio rei spiritualis. Explicat item tum hunc locum Job, quod in carne existens, visurus sit Deum, oculo tamen mentis, tum Augustinum aliquando in hac re dubium & incertum, sed tandem rem definientem lib. 22. de Civitate, cap. 24. illud (inquit Augustinus) quod ait Job, in carne mea videbo Deum, Resurrectionem quidem carnis sine dubio præpheta-rit: non tamen dixit, per carnem meam, quod quidem si dixisset, posset Deus intelligi, qui per carnem in carne videbitur: nunc vero potest & sic accipi, ac si dixisset, In carne mea ero, cum videbo Deum. Verissime, & optime quod ad rem ipsam attinet, de videnda divina essentia.

Sed si dixerò, hanc sententiam Job de videnda non esse Dei essentia, sed Christi Jesu humanitate, propterea non de visione oculi mentis, sed corporis accipiendam, scio non solum vere quoque, sed ad loci præsentis, & materiæ selectæ exigentiam, & lenem totius huius de Resurrectione testimoniū decursum, recte, & opportune dici, & non solum non adversos, sed gratos etiam me habiturum sanctissimos Augustinum, atque Thomam. Verum enim vero cum adhuc egerit Job de Redemptoris sui Resurrectione, & vita immortalis, de iudicis conspectu sibi jucundissimo, de sua quoque cum Christo resurgente Resurrectione, consequens utique fuit, ut de illius humanitate videnda, quod summum erit post beatam divinæ essentiae visionem, iustis gaudium loqueretur Job, atque hac spe suæ carnis imbecillitatem erigeret, non solum quod configuranda esset corpori claritatis sui Redemptoris, sed satianda etiam beata illius humanitatis glorioso conspectu. Sic locum hunc, præsertim partem illam, & oculi mei, &c. Interpretatur ipse D. Thomas Glossa quoque interlinealis, atque recentiores multi, Cajetanus, Hugo, Dionysius, Titelm. R. quoque Samuel Marrochianus in Epistola illa ad Isaac de adventu Messiae, capit. 11. ubi ex hoc loco probat, Salvatorem esse Deum & hominem, nam secus oculi corporei non vident Deum. Neque defunt Theologi Scholastici emuncti iudicii, qui severitatem illam Scholarum cum germana, & exquisita tum aliorum locorum, tum istius loci Job expositione dicta ratione temperent.

Ergo in carne, & per carnem, sub Job pollicebatur fore, ut Deum iudicem videret. Hoc sane præferrebant codices illi, qui addebeant *Salvato-rem meum*. Hoc ipsum significat Dei nomen, quod ad iudicem pertinet, & omne iudicium dedit Deus filio, & ut August. ad Fortunatianum scribens Epist. 11. de videndo Deo, Ambrosium adducit, & interpretatur; *Beatus* (inquit) *Ambrosius de Christo cum ageret, secundum id, quod verbum est: non enim corporalibus, inquit, sed spiritualibus oculis Iesus videtur*; Licebit quoque nobis dicere: Job de Deo agens, secundum id quod homo, & iudex est, corporalibus oculis Deus videtur. Sane D. Petrus hanc Christi iudicis videndi lætitiā incredibilem sanctis in hoc mundo contristatis & afflictis, quo illorum animos erigat & sustentet, proponit 1. c. 1. Cum enim dixisset, *Salutem paratam revelari in tempore novissimo* subiungit, *in quo exultabitis*. Tum enim, & expectatio iudicii, & iudicis conspectus ad exultationem erit, & ad gloriam iustorum, quamvis hic affligantur. Propterea enim addit, *modicum nunc si* (quamvis) *oportet contristari in variis tentationibus, &c.* deinde de Revelatione Iesu Christi agens; *Quem cum non videritis, diligitis, &c.* Quasi argumento ducto à minori, si nunc, cum illum non videtis, cum nondum percepistis vestræ salutis præmium, illum tam ardentem amatis, tam lætauter exultatis, quid cum illum venientem videritis ipsis oculis largiturum vobis laborum mercedem? Certe cum ex certa Theologorum sententia, corporum beatorum sensibus etiam sua beatitudo, atque gaudium tribuenda sint, non aliam oculis corporis maiorem esse posse credunt, quam frui conspectu sanctissimæ Christi Jesu humanitatis, uti Augustin. aliquando dixit; *Deum factum esse hominem, ut uterque sensus hominis in ipso beatificaretur, & reficeretur oculis cordis in eius divinitate, & oculis corporis in eius humanitate, ut si ingrediens in ipso, pascua inveniret natura humana condita ab ipso*. Vide eundem de spiritu, & anima. cap. 54. & 69. Tom. 3. Cypr. serm. de Nativitate Christi, neque sine causa dictum est inter peculiare iudicii novissimi & iudicis venientis circumstantias, *videbunt eum*, ut ille aspectus iustis ad præmium esse incipiat, sicut scriptum est: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, qui eum pupugerunt, & plangent se super eum, ut nuper dicebamus*.

6.
Germana
expositio
videndi
Deum.
D. Tho. 3.
Glossa.
Hugo.
Dionys.
Titelm.
R. Samuel

Joan. 5.
21. 27.
August.

Christi
videndi
Spes sana
eos erigens.

Beatorum
sensus
quoque
externi
beandi.

August. in
manual.
cap. 26.

Reposita est hæc spes in sinu meo.

1. *Varia lectio. Verbum respondendi in malum.*
2. *Renesprospe, & desiderio. Reponi & Consummari in bonum Illustratus David*
3. *Sinus ad multa relatus. Explicatus David & Joannes.*
4. *Sinus ad certitudinem, & tuam possessionem. Spei sinus apud antiquos.*

Variant non nihil exemplaria, nam Græci dixerunt: *Omnia mihi consummata sunt in sinu meo.* Hebræa, Theodoro, & Hebraizantes;

Defecerunt renes mei in sinu meo. Cajetan. *Consummatus.* Græcorum lectionem ad consumptionem, & malum refert Nicetas. q. d. *Intime mihi adherent mea mala, propterea solus ego illa novi.* tum etiam lectionem ex Hebræo ita interpretatur; *Tum renes, tum cuncta mea præcordia contabuerunt, ut facile hinc intelligere possitis, & viscera mea omnia esse consumpta, interioresque arius tæbe esse exesos.* Eodem pertinet Vatablus. *Præ afflictione defecerunt omnia intestina mea.* Sed tam videretur nunc importuna querela suorum morborum post sermonem de Resurrectione, & vita

beata, quam est opportuna hæc *spei*, & desiderii clausula. Quare in bonum tota sententia accipienda proculdubio videtur. Ergo notandum est pro *Spe*, esse in Hebræo *Renes*, quos non proprie, sed metaphorice accipi planè indicat quod additur in *sinu*, nam veri & naturales *Renes*, non sunt in *sinu*, neque in pectore, aut complexu brachiorum. Propterea verbum *Reponendi*, & *Spei* aut *Renum*, ejusdem radicis sunt *Calach*, quod significat *consummari* aut *consumi*, *perficere*, aut *deficere*, non solum alio modo deficienti, sed peculiariter etiam desiderio alicujus rei. Quare significat etiam *expectare*, aut *desiderare*, & ut

Rab. Mardochei ait, *amare, deligere*, sicut dictum est Psalm. 83. 1. *Concupiscis, & deficiis*, (desiderio videndæ domus Domini conficitur, consumitur) *anima in atrio Domini.* Inde dicuntur *Renes*, *Calach*, quasi concupiscentes, perficientes, aut consummantes, vel deficientes, quod in illis videantur perfici, & consum-

ari desideria, & desideria, & concupiscentia, quæ sunt valde ardentes, & vehementes, in illis sint, ut dicunt R. David, & Mardochei Inde *Renes*, pro desiderio, & intimo affectu; quare cum corde etiam conjunguntur, quod item sedes est appetitus, & desiderii. Psalm. 25. 2. *Vire* (quasi agentarius, igne examina, excoque, emunda) *Renes meos* (desideria affectus) & *cor meum*, id est mentem, cogitationem; vel ut unum sit alterius explicatio. Quare eleganter, æque ac pie interpres hoc loco vertit *spem*, quæ cum desiderio conjuncta est, nam cum ad

supremum illud, Divinumque bonum assequendum, hominis animum erigat, desiderio etiam accendit, & inflamat. Ergo *Renes*, spes, desideria, vota, intimæ animi cogitationes, & affectiones, *Calu*, * *Defecerunt*, consummata sunt; ad finem, perfectionem, complementum deducta sunt: nihil habeo, quod desiderem, nihil quod à me amplius audire, & expectare possitis; nam quidquid intimè continebam animo, quod erat fundamentum meæ justitiæ, videlicet fidem mei Redemptoris, atque Resurrectionis, jam exprompsi. Sicut Psalm. 71. 21.

* *Defecerunt laudes David*; Nam cum hic Psalmus sit de petendo & expectando Messia, non solum eo Psalmo suum Psalterium clausit David, sed etiam ea videtur fuisse summa suæ spei, desideriorum, precum, & Psalmorum David. Est enim idem verbum deficienti, quod & ad finem refertur, & ad consumptionem præ desiderio, & spe. Nihil est, quod David desiderare, expectareve possit amplius. Hieronymus, *Completa sunt orationes David*, quasi jam tunc compleret, & finivisset enarrationem suorum desideriorum, & illa quæ tunc exposuisset, fuissent perfectissima, & ardentissima vota; Ad finem hunc, tanquam ad suum finem, & complementum, reliqua Davidis cantica reducuntur. Ita & Job ait; In hoc positam esse suam omnem spem, huc tendere vota sua omnia; Ad hunc tanquam ad finem, complementum, extremam metam reduci, quæ unquam orasset, dixissetve. Et quoniam diximus hoc verbum ardentem amorem, & desiderium asserere, sicut etiam nomen *Renum*, aut *Spei*, possemus dicere, *Calu Caliothai*, Desiderarunt desideria mea;

Concupivit concupiscentia mea; Perfectum est desiderium meum. Desideravit perfectio mea, finem accipiet spes mea, Complebuntur vota mea. Vix enim uno tantum modo exauriri potest vis hujus sententiæ. Sed tamen Vulgatus accomodate ad *spem*, quæ asservari solet in intimo corde dixit, *Reposita est*, recondita, asservata, manes alia mente reposita. Sed hæc ne Jobi *spes* ex ingenti desiderio, & amore, quo flagrat, firmitatis, & certitudinis reddetur suspecta? Scimus enim esse à sapientissimis Philosophis Platone, & Aristotele pulchre dictum, *spes esse vigilantium* (dicerem ego, desiderantium) *semper*, quo etiam potuit respexisse Poeta:

An qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Sed responderet Job, non esse *spem* suam ex amore illo fallaci, & credulo natam, similem parentis filiam, quippe.

Spes quantum credula, & fallax amor.

Sed conjunctam cum ardentissima illa charitate, quæ omnia credit, omnia sperat, Non est hæc spes illa, quæ una cum timore eadem catena revincta est, ut Seneca aliquando dixit, addiditque, *Spem metus sequitur*, sed quæ jam reposita est in sinu, nunquam abitura,

In sinu meo. Sinus hic multas, & quæ pulchras intelligentias complectitur, nam ad multa refertur *sinus* potest, est autem *sinus* illa corporis anterior pars intra pectoris, atque brachiorum complexum, quæ, & gremium, & complexus dicitur, quæ & continendæ, & asservandæ rei alicui apta est. Et primum quidem ad continendum arcanum aliquod, quod minimè evulgari oporteat, refertur; sicut & dixit ille, quod nunquam sibi vel imprudenti excideret. *Mibi crede, in sinu est, neque ego discinger.* Sic dicuntur, *Mitti sortes in sinum.* Proverb. 16. 33. (id est, occultis suffragiis, & secretis calculis, quos neque videre, neque dignoscere possis) & à Domino temperantur. (Deus tamen calculos numerat, videt, eligit, & reponit in manu illius, qui manum mittit in urnam.) Sic etiam dixit Joan. 1. 18. *Unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Quodenim in sinu sit, omnium arcanorum consiliorum particeps est, & nihil tam intimum, & reconditum, quod illi notum non sit, qui in sinu, id est, in penetrati cordis est. Sic dicere Job potuit, *repositam* hujus mysterii arcani *spem in sinu*, arcanum hoc apud illum maximum, stultis absconditum.

Secundo pro eo, cujus memoria, aut familiaritas nunquam deponitur. Sic dixit Nicetas; *Sinus pro re, quæ nec divelli, nec disjungi potest, ubique in sacris litteris usurpatur.* ut illud, *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum.* Videlicet illos temper comitetur dignum supplicium, quod nulla ratione effugere possint. Ubi Theodoretus translationem eorum exponit, qui aliquid in sinu ferunt, & tuto continent, ut nihil excidat; videlicet, imple eos calamitatibus semper imminensibus. Sic Job hac jugi Resurrectionis memoria se sustentabat, & occurrebat suis ærumnis immortalis vitæ, & resurrectionis spe; In sinu hanc habeo, *spem*, nunquam discinger, nullum periculum, ut mihi, vel per incogitantiam excidat, tuto contineo, impletus sum spe, quæ mihi semper adest.

Tertio pro re charissima, quam toto corde complectimur, & intimis præcordiis concep-tam, & impressam cupimus; quæ est velut pectoris nostri cor animus, mens. Sic unigenitus. In sinu patris est. Sic discipulus, quem diligebas, & 1. 20. *Jesus, in sinu recubuit supra pectus illius, & complexu erat.* Nam hoc etiam modo Latini summam charitatem, & familiaritatem exprimere solent. Sic quoque Theodoretus exposuit locum Psalm. 78. 11. *Ut quid averis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu in finem; nam sinus, inquit, Dei, bonorum thesaurus est.* Cur pro consueto more bona non suppeditas? JOB quoque Resurrectionis spe velut rem charissimam, & pretiosissimam complexus, eo omnia sua desideria referebat vitæ hujus, & mortalitatis pertasus.

Sed quarto forte propria, & simplicissima hujus *sinus* intelligentia ad certitudinem quamdam tute spei referenda est; nam *spem* non tur ali-vanam, neque fallacem, quæ nos non frustra-bitur, quæ quamvis differatur, sed non elabetur, neque evanescet, continemus in sinu, atque complectimur, certi nunquam nos prius amissuros *spem*, quam desideratis potiamur. c. r. ius

(inquit Job) sum de mea Resurrectione; illius

* A quise a ca ba-ton, y se ti fraron mis espe-raneas.

* No tuuo David mas, que pedit, ni que def-leat.

Vis hujus sententia preffus enucleatur.

כלל כלל

Spei co-mes ti-mor.

Referunt Laer lib. 5. c. 1. & E-lan. de varia hist lib. 13.

Seneca in Hip. 1. Cor. 13. 7. Seneca. Epist. 5. 3.

Quid si-nus & cu-jus sym-bolum.

Sinus ar-canorum thesaurus.

Cicero N. 2. ad Q. Frat.

Nicetas.

Ps. 77. 12 Theodor.

Sinus res charissi-mas con-tinens.

Joan. 18. & 1. 20.

Theodor.

4.

Sinu tuto recondi-tur ali-quid.

quid.

c. r. ius

illius

illius spera nunquam abiciam, nunquam excidet in tuto illa est, interim mihi præmii, & mercedis meorum laborum loco spes erit dum in sinu, mihi rependitur præmium ipsum & immortalitas. Sinus præmii excipiendi locus. Nam sinus locus erat excipiendi, & continendi præmium, quod cupiam daretur: quare oportebat eundem esse locum Spei certæ, & firmæ consequendi præmii consecratum, sane scriptum est: Lucæ 6. 36. *Mensuram bonam, & confertam, coagitatam dabunt in sinum vestrum.* & Psalm. 78. 14. *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum.* Spei etiam sinum dabant antiqui; nam inter alia fortilegia de saliva hominis scribit Plinius lib. 28. cap. 2. *Veniam à Deis spei alicujus audacioris petimus in sinum spuendo.* Corrigit enim reprehendere videbantur, spem in sinu repositam, cui nullus foelix eventus, sed potius ignominia, & probum respondisset. Illud etiam observationem habet, quod dixerit in sinu meo, quasi non de illa maxime communi, & vulgari spe, quæ frequenter fallere solet, sed peculiari sibi, atque adeo certissima loqueretur. Thales certe Milesius rogatus, quid maxime commune esset omnibus? Spes respondit. Quis enim non implet sinum suum spe aliqua. At in eo sapientes à stultis differunt, ut Democritus dixisse fertur, quod stultorum spes impossibilis, ut sapientium voti fieri possit compos, & Jobi spes non fieri voti compos non potest. Tanta enim spei firmitas ex laboribus, & ærumnis nutrir, & crescere videtur. De quo vide, quæ diximus, cap. 5. vers. 16. & vers. 17. nam quo Job vehementius ardebat doloribus, eo majorem spei flammam ipsæ ærumnæ excitabant. In quam rem illud facere potest quod Socrates dicere solebat; Neque mulierem sine viro, neque spem bonam absque labore quidquam utile parere.

XXVIII. Quare ergo nunc dicitis: Persequamur eum, & radicem verbi inveniamus contra eum.

1. *Varia ex Hebræo lectio, & conciliatio cum Latina.*
2. *Quid radix verbi, prima expositio pro peccato oris. Improbiorum ingenium primum ad calumnias verborum illustratus Salomon.*
3. *Radix producit absynbium, id est peccatum. Illustratus Moyses.*
3. *Germana totius sententiæ expositio.*

1. CUM hæc ita sint; quare adhuc perstatis in in vestra ista contentione, & studio me persequendi, atque vexandi, & mea ipsa dicta bona alioqui, & sincera fide, & mente prolata calumniandi? Quorsum adhuc dicitis, id est, statuitis inter vos de promovenda ista vestra disputatione, per contentionem, & contumeliam potius quam per veritatem, & æquitatem? In Hebræo; Quare dicitis; ut verbum futuri temporis indicet indefessum studium non intermittendum; vel, ut verbum futurum indicet fore, ut eos aliquando pœniteat hujus mentis, atque sententiæ, in qua nunc sunt. Nam olim dicitis, Cur eum persequemur? Certum æquum jam esset (sic Rab Levi) ut vos ipsos colligeretis ad bonam frugem, & meliorem mentem, atque in vestris ipsis cordibus compungeremini, dicentes? Quare persequimur virum probum, & innoentem, recte de Deo, deque Divinis sententiam? Atque hunc sensum respicit Vatablus legens, Quin dicitis apud vos, quare persequamur eum, &c. Consonant omnia, & una interpretatio aliam munit, & roborat. Illa paulo diversior, quam affert Cajet. Quia dicitis, Quis persequutus est eum; id est, quis persequutus est eum, nisi Deus, qui omnium merita novit: q. d. frustra nitimini purgare vos ab hoc delicto me persequendi, rejicientes totam meam calamitatem in Divinam providentiam atque vindictam meorum scelerum. Symmachus quoque ad amicos refert. Quid est quo persequemur eum? q. d. Nihil profecto fuit, quo illum persequi deberemus.

2. Et radicem verbi inveniamus. Translatio, similitudoque Radicis, ad multa potest trahi, nam Radix est rei initium, fundamentum, ipsa virtus, atque veritas. Rursus verbum, pro sermone ipso, aut pro re, quæ verbo explicatur: tandem hæc res ipsa, aut pro pœna peccati, aut pro salute, aut pro disputatione: rursus sententia cum interrogatione, aut cum affirmatione legenda. id est, ut invenire, & consequi possitis? Ecce jam tanto premeam sumit deli,

Hinc multi, & varii sensus Primò, radicem verbi Sic fere id est, verbum aliquod quod aucupemer, quod Lyra, radix, & fundamentum sit illum persequendi, & Glossa, reprehendi, aut assertiones ejus impugnandi, & Hugo, refellendi, ex quo ansam sumamus item illi intendendi, unde illi calumniam statuere, & machinari possimus. Sic Niceas ait Hebræum dicere; Nicetas, Peccatum sermonis, quamvis certum in Hebræum radicem legamus. Hanc intelligendi rationem sequutus quoque videtur Gregorius, quamquam Gregor, referre videatur radicem, tum ab verba Job, tum ad verba etiam suorum amicorum. Perverbi (inquit) quilibet, qui malo studio bene prolata audiant, & in lingua iusta accusationis adiutorem invenire appetunt, quid aliud quam contra eum verbi radicem querunt, ex qua videlicet loquendi originem sumant, & ramos prava loquacitatis in accusatione dilatent? Sic quoque videtur ex sententia Chrysostomi Chrysost, exponi in catena Græcorum; Eorum more, qui radices perquirunt, meos investigatis sermones, quo me captare possitis, & peccatum meum aliquod palam coarguere. Certe hoc est ingenium invidorum, & Invidorum fraude, ac dolo agentium hominum & cum nihil eorum hominum alicui obicere possint, ac calumniæ minimum occasionem ex verbis simpliciter prolatis aucupentur Videamus (ajunt impii, attente inspiciamus & diligenter examinemus) si sermones illius Sap. 2. 17. (justi) verisint, ut possimus) capere eum in sermone, Mat. 22. Atque adeo malitiose isti solent Radicem verbi 15. observare, & calumniati, ut aerem ipsum, quæ est Marc. 12. materia, radix, fundamentum formandæ vocis, 13. attente observent, & ponderent, & vel rem minimam, atque levissimam, gravissimi alicujus criminis nomine inurant, ut si non quid dixerit, at quo modo dixeris criminentur: Nostrates de homine calumniatore, & nimium acuto, & suspicioso dicere solent; Que mira, & nota, non solo lo que se dice, mas tambien el ayre, con que se dice.

Secundo radicem verbi, alii referunt ad verbum Secunda persequendi, quod proxime præcesserat, id est, expositio radicem, persequutionis, aut supplicii, quod persequitur hominem, videlicet occultam iniquitatem, unde tot illi mala accreverint, atque tot ærumnatum tribuli, & spinæ, pullulaverint, quasi dicant: Investigemus, quænam illius merita, aut scelera. Sic quoque videtur Nicetas: Occultum aliquid, non secus quam alicujus herbar radicem occultam, atque descrentem, atque adeo à me improbatissimas pœnas persolvere, &c. indicat, vel ut Titelm. Impatientia, & Divinæ providentiæ criminatio, unde verbum, id est, blasphemia eiuperit. Non enim placet, quod Dionysius active quali interpretatur radicem verbi, id est verbum fundamentale, ac firmum, quo illum possimus penitus refellere. Peccatum sane radix est germinans mortem? Deut. 29. Ne forte (inquit Moyses) sit inter vos radix germi- 38. nans fel, & amaritudinem. Explicuit Onkelus; Onkel. Ne forte sit in vobis vir cogitans peccata, aut superbiam; Ionathas. Ionathas quoque Paraphrastes Ierosolymitanus (nam uterque in universa Biblia paraphrasim Uterque ediderunt) sic vertit, Ne forte sit in vobis aliquis, Paraphras. cujus cor cogitet peccatum, quod assimilatur radici fixæ sicut in u- in terra, cujus caput quidem ut m-l est, finis autem ejus diversa amarus, aut absynbium mortiferum. Fel, autem, & Biblia pa- absynbium, dicunt esse tuas stirpes pestilentes, quæ raphrasim brevi tempore, longe lateque radices, atque ram edidit, mos profundunt. Adeo verum est, quod de ini- Fel, & Ab. quitatis incremento dicitur vulgari proverbio; lynchium * Pessimam herbam dicto citius crescere. Ergo quid, peccatum amarissimos supplicii fructus profert, Hispano tanquam pestilens, & noxia radix, quam radicem, rum pro- in animo Jobi fixam, & illos membrorum, & verbum, pœnarum fructus ad corpus extendere & pro- Lamala fundere existimabant. yerva pre

Sed tertio illud videtur germanum, & leniter ito crece, currere, ut * radix verbi invenienda, intelligatur 4. corda totius controversiæ & disputationis inter Tertia Job, & amicos, in quo voluntur omnes respon- expositio siones Jobi; & principium, unde deducantur, germa- quo referantur, & revocentur omnia dicta Jobi, nior, unde illi tam constans respondendi, suæ inno- * Apure- centiæ tuendæ, & ad Divinum iudicium appel- mos, de, landi animus, & confidentia. Fieri enim, idonde inquit, non potest, quin ex alia arcana felle na ce à animi persuasione, hæc quæ profert, omnia esse. pullulent. Eam autem radicem (ait Job) cum esse hom jam vobis & amici, indicaverim, atque palam bre tanto ostenderim, quorsum laboratis in inveniendo, hablar, y id est, ut invenire, & consequi possitis? Ecce jam tanto pre meam sumit deli,

Pagn.
Regia.
Cajetan.

meam vobis rectam de Deo fidem, firmam spem, & dilectionem in meum Redemptorem, presentis hujus vitæ contemptum, futuræ atq; immortalis desiderium palam exprompsi. Hæc radix verbi: hinc mea lingua exugit quæ dicenda, quæ respondenda vobis habeo; hinc persto in mea innocentia; hinc non cedam malis. Radix jam verbi inventa est in me, sicut Hebraizantes legunt, quæ lectionis varietas sensum non variat. Neque inutile, quod addit Vatab. Radix verbi, id est cum ipsa rei veritas invenitur in me, hoc est, cum re vera sim innocens. Hoc enim est principium disputationis Jobi.

XXIX. Fugite ergo à facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est, & scitote esse judicium.

1. Quid Fugere in sacro sermone. Sancti miserentur suorum adversariorum. Illustratus Sapiens.
2. Gladius pro supplicio pro hoste armato. Quid facies, & quid facies gladii in sacro sermone.
3. Arma dicuntur habere faciem. Gladius terribile monstrum. Illustratus Isaias, & Ezechiel.
4. Septuaginta lectio examinata. Quid gladius amictus, vel involutus apud Ezechielem.
5. Hebraizantium lectio, quid Ira gladii.
6. Gladius, supplicium lege constitutum. Explicata Sapientia, Gladius Scypharum Deus.
7. Gladio potestas apud jurisperitos. Iudicium insignia. Illustratus Sapiens.
8. Iudex gladium non manu, sed ore premens.

Gregor.

Sancti ad-
versarii
suis beni-
gne pro-
vident.

Timere
quid pro-
pre.
Onkel.

CUM manifestæ (inquit) calumniæ teneamini, atque improbi contradicendi studii, & virum innocentem eriminandi, timere vos profecto oportet, atq; pœnitentiam facti sumere, qua victos vos profiteremini, & declinaretis Divinam ultionem jam jam imminentem vestris capitibus. Fugite ergo, cavete, timete, curate diligenter, ut evadere possitis. Utile id, quod observat Gregorius; Vir (inquit) sanctus, cum à pravis talia sustinet, non contra eos, sed magis pro ipsis doleo, ac mala eis, quæ fugiant ostendit: nam fugere timentis est, & caventis sibi ab incurstante hoste, & ab adventante periculo. Et verbum quidem Cur, timere significat, aut expavescere in alicujus præsentia, & conspectu terribili, vel in absentia mali alienius, quod aliquando præsentis vidimus. Sic ab hac radice dicitur Deut. 28. 6. Convertet in te omnes afflictiones Aegypti, quas timuisti. Quod eleganter Onkelius juxta Hebræum explicavit; à quorum facie timuisti. sic illud Prov. 10. 24. Quod times impius, veniet super eum. Nihil enim ille alieni mali videt, quod non timeat q. d. omnia mala, quæ impiorum oculis obiciuntur, imagines sunt sui supplicii aliquando venturi, nisi metu saltem pœnæ objectæ respiciat. sic igitur, cum suos amicos timere jubet Job, jam jam præsentem ultionem minatur, ut statim dicemus, tum etiam de hoc terrore, qui cum gladio jungi solet.

2. A facie gladii Gladius inferendæ mortis, sive ab hoste, sive à iudice instrumentum est, igitur Metonymicos, pro supplicio, & sævo aliquo mortis genere, aut pro hoste, & satellite armato, & accincto ad fundendum sanguinem, & hostiliter cuncta vastante. Ezech. 38. 21. Convocabo adversus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus; & gladius uniuscujusque in fratrem suum dirigitur, id est, advocabo armatos hostes, & exardescet inter fratres civile bellum, & Levit. 26. 6. Gladius (armatus hostis) non transibit fines vestros. Quoniam vero frequentes erant in locis illis hostium, & latronum incursiones, tanquam frequentissimum supplicii genus, quod potissimum in Reges, & Principes minabatur, quorum est ditionem suam ab hoste tueri, & quorum potissimum jugulum petitur ab hostibus, proponitur nunc à Jobo; & non nisi Regibus ipsis, videlicet amicis proponitur. Cum verò dicitur, à facie gladii, præsentem, & jam constitutam, & paratam ultionem significat. Tum etiam facies rei, in scriptura, aut nihil aliud quam rem ipsam, cuius dicitur facies; aut certe rei ipsius præsentiam denotat. Nam cum secundum faciem, & conspectum, aut aliquid nobis videntibus sit præsens, aut nos præsentem alicui rei, in defacces, pro præsentia

usurpatur, aut pro ipsa re cum verè adest. Psalm. 37. 6. Corrupta sunt cicatrices meae à facie insipientiæ meae. id est, propter meam insipientiam, quam in me agnosco, quæ in me est, quam semper ante oculos meos habeo, Isai. 10. 27. Computrescet jugum à facie olei, id est propter oleum; aut in fuso oleo; in præsentia olei; cum aderit Ezechias unctus Domini; cum præsens fuerit Christus filius Dei, qui antiqui jugi acerbicatem, & duritiem emolliat. Quare non male aliqui Vatablus observant, à facie, sumi ab Hebræis loco propositionis propter, sed angustæ, & diminute, nam debuerent addere, semper denotari præsentiam rei, cui facies datur, quæcunque illa sit, propter quam præsentem dicitur aliquid fieri.

Sed certe peculiare videtur Gladio, & universo armorum generi, ut faciem habere videantur, cum vel sola facie, & primo aspectu terrorem injiciant. Sic terribilem conspectum universorum amorum describit Isai. 21. 15. A facie gladiorum fugerunt, à facie gladii imminantis, à facie arcus extensis, à facie gravis praelii, ubi facies gladii, est cum jam splendet & vibratur, facies arcus, cum adducitur, & intenditur, qualis describitur Psalm. 7. 23. Gladium suum vibrabit (proprie, splendescit, facies gladii non extergit, tersam, & lucentem faciem dabit conspiciendam) arcum suum tendens, & paravit illum. Unde videas faciem gladii, non tantum sumi pro acie, cum simili modo, facies etiam detur arcui, quanquam non negem faciem gladii, aut aciem esse, aut ipsam laterum planiciem, ut ex L. 1. Hebræa colligitur, Ecclesiast. 10. 10. Sed gladii facies minacior, & terribilior, quam aliorum armorum, & quam arcus, aut pharetræ. Unde terror gladii, per excellentiam dicitur Jerem. 6. 25. Gladius inimici (exponitur) pavor in circuitu. Ezech. 21. 12. Gladio traditi sunt cum populo meo. Hebræi legunt: Terrores gladii cum populo meo. Sed non mirum tantum esse terrorem gladii: est enim Gladius monstrum horrificum, non solum terribi i facie, sed etiam biceps, etiam duplici ore vorax, & humanarum carnum laniator. Nam quot unica die devorati sunt in ore gladii; ebriosam, & vinolentum, etiam in Cælo, & in templo quoque inebriatum est. Manus crudeles habet, in quas traduntur son es: pedes quoque cum transiit, ac discurret per terram. Dicam uno verbo quale malum Gladius sit; illius comites, & assecræ * Pestis, & Fames. Ergo cum gladium minatur Job terribilem gravissimorum malorum exitum adveniantem denuntiat, aut terribilem mortem à Deo inferendam: nam gladius Dei, non est idem, qui gladius hostium, ut constat ex illo loco L. Paral. 21. 12. ubi per gladium hostium, bellum, per gladium vero Domini, Angelus interficiens exponitur.

Hic tantum notanda L. 1. Septuaginta omnino diversa à nostra, & ab Hebræa. Caveat utique & vos à tegmine, sive, ab integumento. Quod sic accipit Nicetas: Verer (inquit) debitis, ne cum Deo simulate opitulari videri vultis, me condemnatis: hoc enim valet illud, ab integumento. Vos in me radicem aliquam delitescentem iniquitatis per vestigatis, at Deus etiam occultam vestram intentionem animi detegit, & integumentum removebit, & revelabit vestri cordis penetralia. Sed quidnam movere Septuaginta potuit, ut pro gladio, tegmen, dicerent. Certe ego unum locum invenio, in quo gladius dicatur habere integumentum, vel amictum, ad eadem. Ezech. 21. 14. Dedi conturbationem gladii acuti, & limati ad fulgendum, amicti ad eadem. Quid videtur valde obscurum: nam gladius ad eadem non amicitur, neque tegitur; sed nudatur potius. Responderi posset cum Vatablo, qui, cum videatur approbare lectionem Tygurinam: Involutus ad manifestationem, ipse sic interpretatur: Hoc est, insertus, & conditus capulo, aut manubrio ut teneri possit. Ergo quod dixerunt Septuaginta. Caveat ab integumento, vel, tegmine, idem erit quod, à capulo, & per Synecdochen, à gladio. Sed hoc certe videtur, estque frigidum, quis enim dicat gladium amicti aut involvi capulo? Dicerem hoc loco Ezechielem, Gladium amictum ad eadem, esse gladium obvolutum, & absconditum per occultas insidias, vagina quidem nudatum, sed tamen pallio, aut brachio obtectum, ut repente adactus in hostem, incautum gravius vulneret. Aliquando enim verbum illud amicti, aut contegendi dicitur de velamento oris, aut faciei, quo

Vatablus
sape. Ge-
neb. sup.
Psalm. 37.

Armis
universis
tributa
facies.

Facies
gladii non
sola acies.

Terror
gladii per
excellen-
tiam.

Compl.
Pagn.
Regia
Tyg.

Gladius
monstrum
terrificum

Isa. 35. 5.
Ier. 46.
10.

Psalm. 62. 11.
Ier. 28. 21.
Lev. 26. 6.
Ezech. 14.

17.
* 2. pars.
20. 9. 6c.
32. 11.
Job. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

Ier. 5. 12.
Ezech. 14. 12.
Ezech. 25. 2.
Ezech. 32. 11.
Iob. 5. 20.
Ecc. 39. 35
Isa. 51. 19

- quo quis se contegit, ne agnoscat, dicimus nos, vel rebeco. Levit. 13. 45. Cantic. 1. 7. sic itaque diceret nunc Job: *Guardaos del disimulado, y del encubierto.* Hoc idem profecto voluerunt Septuaginta cum dixerunt: *Cavete a tegmine*, id est a gladio evaginato jam, sed tamen sub tegmine pallii, aut brachii involuto, & obtecto, & dissimulato, qui jam jam adiget in vestra latera, si impii permanetis vobis licet ipsis neque videntibus, neque suspicantibus.
- Hebraism.** Quoniam ulter iniquitatum gladius est. Sensus dilucidus: sed in Hebraismo delitescens; quia ira iniquitates gladii, Regia, vel iniquitatibus gladii.
- Cajetan.** id est ira gladii imminet iniquitatibus. vel, Ira, & Divina ultio manet. & ulciscitur iniquitates gladii, id est, iniquitates; gladio dignas Tygurin.
- Tygur.** Ira iniquitates, iniquitas parit ultionem Dei. Vatablus legit: *Ira ex iniquitatibus gladii*, & exponit, *Provocatio ad iram circa meritis provenit ex iniquitatibus, quae solent puniri gladio*, & fere eodem modo Pagninus: *Quia irasci facit me, est ex iniquitatibus, quae digna sunt, ut gladio ulciscantur.* Fere nulla in sensu discrepantia; in verbis tantum.
- 6.** Sed quoniam hic de justo peccatorum supplicio inferendo ab æquissimo iudice, sermo est, Gladium sumo, non solum pro supplicio in genere, sed pro supplicio Divina lege, & jure statuto, & pro imperio summi iudicis supplicii, & vindictæ, de fontibus sumenda: Rom. 3. 4. Philippus non enim sine causa (ut Paulus ait) *Judex gladium portat.* Sic Philip. & Beda: *Gladius lingua est Regis, & non carnalis, ut Salomon dicit, puto, alludit ad librum Sapientiae, quam Salomonis nomine significat, ut statim dicemus, est itaque Gladius symbolum judicariæ potestatis, & meri imperii, parcendi nescit, cum semel stringitur in impios, & sceleratos. Sub qua translationis forma describitur ultio, atque impetium Divinum Sap. 18. 16. Cum quiescent silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de caelo a Regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram proflixit, Gladius acutus insinulatum imperium tuum portans est vero insinulatum imperium, non dissimulatum, dissimulare, & parcere nesciens; cuius symbolum erit gladius, non quidem in vagina reconditus, sed eductus, & fulgurans. Unde etiam hostes Divina iustitia missi ad vindictam malefactorum, aut bellum iusto Dei iudicio ad scelerum vindictam immissum, dicitur Gladius iudicii. 2. Paral. 20. 9. q. d. Gladius supremi iudicis, ad vindictam scelerum. Nescio an hanc judicariam potestatem, & severitatem supplicii inexorabilis significare voluerunt Scythæ illi priesti, cætero barbari, sed in hoc uno acres, atque mirabiles, quod Gladium pro Deo colerent, ac venerarentur, non secus ac Martem militiæ, vindictæque præsidem. Testis est Clemens Alex. andrinus in Exhortatorio ad gentes. Scythæ (inquit) antiquitus adorabant Acinacem. Rem eandem descripsit ex Clemente Arnobius libro 6. est autem Acinacis, Persarum atque Medorum gladius, ut Horatii interpretes observant super id libro 1. carmine Odæ 27. Vitis, & Lucernis Medus Acinacis.*
- Ammian.** Immane quantum discrepat. Uberius rem eandem commemorat Ammian. Marcell. libro 31. *Nec templum (inquit) apud eos Scytharum humi figitur nulus, eamque, ut mortem regionum, quas circumveniunt, præfulem veretur diis colunt.* Quamquam Lucianus in dialogo de Amicitia, Ventum, ideo per Ventum, & Acinacem tradit jurare Scythas, quod Ventus sit vitæ causa, Acinacis vero mortis. Cum autem Potestas non sit, timor Rom. 13. 4. boni operis, sed mali; profecto Gladius iudicis, non alia commodiori appellatione dicitur, quam Gladius iniquitatum ulter, & scelerum vindex. Quare Deus sæpe suo gladio, id est severitati, iustitiæ, ultioni hanc vim, & quali proprietatem tribuit, ulciscendi iniquitates Levit. 26. 27. Inducam super vos gladium ultorem fœderis mei, & Deut. 32. 23. Si acervo, ut fulgur, gladium meum (exponitur) & arripueris iudicium manus meae (iterum apertior expositio) reddam ultionem hostibus meis. Quare quod 1. Paral. 21. 12. dicitur Gladius Domini; postea 2. Paral. 20. 9. videtur appellari Gladius iudicii ut diximus. Quare post hanc mentionem Gladii, recte sequitur iudicium, in hac ipsa sententia.
- Atque cum hoc quidem facit illa tantopere in jure, atque in iudice, & magistratu celebrata L. 1. de off. Gladii, id est meri imperii, iudicandi & condemnandi facinorosos potestas, aut Gladii ius, man. est quæ potestas gladio animadvertendi in facinorosos, antiquior fuit, quam securi, telo, la. l. imperi. queo, aut modo alio supplicium de fontibus sumendi, ut docte, & erudite observavit Petrus Faber in commentariis ad diversas regulas juris antiqui L. 70.
- Quare non immerito Galdius, aut pro ipso districto, & severo iudicio, aut vero pro ipso severo, atque indignante adversus impios iudice, de accipi hoc loco potest, neque abs re quidem; præsidium, nam conjectura duci potest prioribus etiam sculis inter præcipua iudicis insignia, gladium, fuisse, ex eo quod posterioribus sæculis, ita iudicium quoque observatum legimus: nam cum multa varia fuerint iudicium, & magistratum iudicaria insignia, quæ summam complexus est Aurelius Prudentius suo illo carmine:
- Fasces, Secures, Sella, Prætecta, Toga, Lictor, Tribunal, & trecenta insignia, Quibus tumetis, &c.*
- at Gladius præcipuus; cætera illi adjuncta, & quasi ex peregrino ascita. Quare ab Herodiano libro 3. *Ensis* vocatur supremæ dignitatis insigne, cum de Plautiano illo Syro, quem servum ex parva humilique fortuna ad opes maximas provexerat, sic scribit: *Habitus, quo in publicum prodibat, Latum clavum perpetuo habebat. Ensem prætoris gestabat, cæteraque omnia supremæ dignitatis insignia.* Quod idem indicavit Lucan. li. 5. cum Dictatoriam illam dignitatem Imperatoris adjunctam a Cæsare describit.
- Namque omnes voces, per quas iam tempore tanto, Memimur Dominis, hæc primum reperit ætas. Quæ tibi, ne ferri ius ullum Cæsar abesset. Ausonias voluit gladiis miscere secures. Addidit, & fasces Aquilis, & nomen mane Imperii rapiens, &c.*
- Gladius vero, ut magis proprium, ac familiare gestatus à iudice, Sic videas Baruch. 6. 14. Gladium conjungi manui iudicis, cum quo idola comparantur: *Securum habet, ut homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantem non interficit: habet etiam in manu gladium, & securim.* Quo illud etiam facit, quod Aug. Cæsar Præsidibus, atque Legatis, quos in provincias hostibus infestas mittebat, hoc jus attribuebat, ut vestem militarem induerent, & gladio accingerentur: in pacatas autem provincias qui mitterentur Proconsules, iis & vestis militaris, & gladii ferendi iure interdixerat. Rei huius scriptor Dio Cassius hist. Romanæ lib. 53. in hæc verba: *A se designatis, præter nomen Proprætorum, hoc etiam tribuit, ut plusquam annum essent cum imperio, quatenus videlicet ipse statuisset, ut militarem habitum gestarent, gladiumque, & ius capite plectendi milites haberent, neque enim illi Præconsuli, aut Prætori, Præfæcto licebat gladio se accingere, quo ipso licentia necandi iudex armatus adimebatur.* Ergo iudex ipse armabatur gladio, & clamide militari in provinciam minime gladio in pacatam, quod simillimum videtur illi, quem provinciam nuper adducebamus, Sapientie loco: Omnipotens autem minister meus tanquam durus (Sævus, & indignans. In me pacatus, Græco, abscissus, quod sævum, ac severum, & tam inexorabile sonat) *Debellator* (en iudicem, iudicisque imperium veste indutum militari. Sed quibusnam bellum, & ultionem denuntiat? Provincie minime pacata, sed infestata hostibus, & tumultibus, nam sequitur) *In mediam exterminii Nannius terram* [id est, medium sceleratæ, ac perditæ: Alii Tygur. Perniciosa, ac exitialis terra] *proflixit.*
- Et scire, esse iudicium. Hæc (inquam) dixerim, quo vobis persuasum sit, scelus vestrum non abiturum impune: neque tandem hominem innocentem non reportaturum suæ innocentie testimonium, nam veniet tandem severissimus iudex in nubibus cæli, cum virtute multa, & maiestate, Matt. 24. Gladium portans non manu solum, sed ore: 30. nam spiritu oris sui interficiet impium: & cum iudicem agat, tanquam durus debellator, accinctus terribili chlamide, & ense mortifero apparebit, Apoc. 19. Tum etiam (inquit Job Scietis, sentietis, experietis) mini vestro malo iudicis, atque iudicis severitatem, & calumpniarum iniquarum pœnas. 2. a. 1. Præterea, Scire, iudicium esse, id est, oportere vos, 8.

vos, non mecum, sed cum ipso supremo Judice disceptare: nam causam meam innocentiae derelictam ab omnibus sine patrono sine procuratore, perditam jam, & humano judicio damnatam, quares & judi abit supremus Judex. Ille pro me lite contendet vobiscum. Vox judicii, aut judicandi hoc loco, & absolutionem significat, & ad condemnationem, litem, contentionem, jurgium referri potest, sed pro subjecta materia, suis ad-

versariis denunciat Job condemnationem, & minatur vindictam. Hæc quoque loco paulo diffimilior lectio septuaginta *li a super iniquos veniet, & tunc cognoscetis, ubi est eorum materia.* Nicetas: *Nicetas. Materiam dicere videtur, aut verborum turbam, aut copiam divitiarum, in quibus videbantur amici Job considerare, & inferius: Singuli cognoscemus, judicium & ultionem esse, qua materiam est consumptura.*

LXX.

Nicetas.

NOTATIO
RERUM INSIGNIO-
rum, quæ in commentariis.
fusus explican-
tur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆ- CEDENTIS,

CAPUT XIX.

IMPORTUNA tum aliorum amicorum, tum Baldadi oratione defessus, ac defatigatus JOB, non tam objectionibus propositis, quam importunitati, & contentioni illorum, huiusmodi responsione occurrit, leni illa quidem, sed quæ & amicis pudorem induceret, & virtute atque pondere spiritus facie posset adversarios superare.

Cum ea omnia, quæ de impiorum suppliciis, & interitu disse-ruistis, propter me dicta esse velitis, pertinaci quodam, & acris studio me affligendi, opprimendi ardere videmini. Quorsum igitur indignis me reprehensionibus vexabitis, & incredibili contemptu meum animum contristabitis, atque cruciabitur? quasi non sint vobis satis mei istius corporis cruciatus incredibiles, quin animum etiam exagitare velitis. Quousque fessam facietis animam meam &, veluti gravi pondere, me verbis onerabitis? * Attenuatis profecto animi mei vires, & consumitis tolerantiae robur sermonibus istis vestris molestissimis, quibus justas meas defensiones labefactare nitimini; & hostium more pro jaculis, verba mittitis quibus animi robur infringatis. *a* Quid enim molestius, quid durius, quam durus sermo? Quid acutius, quam scomma, aut dictorium, quod alterius pungit animum?

Vos vero easdem sæpe contumelias intulistis: &, quod incredibile inhumanitatis est, ignominia, & pudore afficitis honestum hominem; de vobis nunquam male meritum, atque cum me à justis clamoribus prohibere conamini, iniquo profecto contradicendi studio adversum me ardetis; * neque interim vos pudet tantæ inhumanitatis; cum enim me opprobriis vestris vehementer pedefaciatis, neque leviter vos erubescitis. Sed quid mirum? nam ubi quis pudoris lineas transilierit, coram jactat maledictum, & imbecillum opprimit impudenti ausu, & innocentem incumbit multarum injuriarum copia, & pondere.

Quasi vero è re vestra sit meam ignorantiam ante omnium oculos traducere, ita quisque mihi injurias, & contumelias intendit, & me erroris accusat, atque non ex suis bene gestis, sed ex alterius mali exultationem quærit, & triumphum non suæ gloriæ, sed alienæ miseriæ ducit. Nempe, etsi verbis, & responsione, aut meam innocentiae defensione errarim, nihil vos læsi, ego mei erroris poenam præferam; suppliciumque non divertet ad vestras domos, sed me quæret, invenietque. Errare denique vobis videar; sit sane; ego erroris mei rationem, & causam aut probe teneo, aut certe invenire, & investigare teneor.

Quorsum igitur gloriosum ducitis honori vestro, si me contumeliis vexetis, & redarguatis: & inde vos erigitis, & insolescitis, unde mihi omnem probitatis laudem eripere conamini? In illo itaque laboratis ut vestra oratione redargutus videar. Ideo buccas inflatis, & aperto, atque hiantem, ore linguam exeratis, ut magnifice de vobis sentientes, de me abjectissime loquamini. Magnum itaque quiddam in me oppugnando efficere conamini, & per calamitatem meam vestram intentionem fulcire.

Sed scire vos (o amici) oportet Deum Judicem, qui me his calamitatibus, & malis afficiendum statuit, omnino velle ut miseri homines ab aliis accipiantur & benigne, & perhumaniter, non cum probro risu; scit enim ille sortes, & condiciones commutare, & qui inhumanus, in uriusque in proximum extiterit, eundem illum in easdem miseriæ ærumnasque conjicere. * Atqui persuasum vobis velim, me à Deo iudice percussam, & afflictam, relique meas omnes perturbatas, atque perversas, & pristinam meam felicitatem penitus subversam, sed non æquo judicio; non enim servat consuetam illam, & ordinariam sui iudicii regulam in me puniendo; non enim me propter ullum scelus afficit ingenti hoc supplicio, sed exercet, & probat propter multos alios præclaros fines. Quare in hac mea causa non agit Deus Judicem, sed moderatorem, & gubernatorem sapientissimum, * nec non venatorem sagacissimum: nam retia, & laqueos expandit, quibus me irretiat, & involvat, atque ex eisdem calamitatum funiculis flagella confecit, quibus me diverberaret, & cingeret, cinctumque, velut perpetua quadam malorum oblidione, undique expugnaret.

Sed me miserum atque omni auxilio destitutum, qui cum contenta, & clara voce satisfaciam abunde, & cumulate meis calumniatoribus, atque crimina falso mihi objecta verissime diluam, nemo mihi adest patronus, nemo huius litis, disputationisve iudex,

Pineda Tom. II.

G

aut

1.
Respondens autem
Job, dixit.

2.
Usquequo affligitis
animam meam?

* Et atteritis me sermonibus?

3.
En decies confunditis me.

* Et non erubescitis opprimentes me.

4.
Nempe etsi ignoravi:

Mecum erit ignorantia mea.

5.
At vos contra me
erigimini:

Et arguitis me opprobriis meis.

6.
Saltem nunc intelligite.

* Quod Deus non æquo judicio afflixerit me.

* Et flagellis suis me cinxerit.

7.
Ecce.

a Quam difficilia sint ad
perferendum verba, &
contumelia, quadam ad
doctrinam, v. 2. n. 5.

b Ut sit erubescendum sapienti cum corripit inhumaniter, & qualis futura sit correptio, vide v. 3. n. 6.

c Quanta cum miseratione, & benignitate prosequi debeamus miseras proximorum, multa ad mores, v. 6. n. 1. & 2.

* Clamabo.

* Vim patiens :

* Et nemo audit.

* Vociferabor, & non est, qui iudicet.

8.
Semitam meam circumsepsit :

* Et transire non possum :

Et in calle meo tenebras posuit.

9.
Spoliavit me.

* Gloria mea.

* Et abstulit coronam de capite meo.

10.
destruxit me undique.

* Pereo :

* Et, quasi evulsæ arbori, abstulit spem meam.

11.
Iratu est furor ejus in me :

Et sic me habuit quasi hostem suum.

12.
Simul venerunt latrones ejus,

* Et fecerunt sibi viam per me.

Et obsederunt in gyro tabernaculum meum.

13.
Fratres meos longe fecit à me : & noti mei.

* Quasi alieni, recesserunt à me.

aut diremptor. * Itaque vi, & acerbitate doloris ad gemitum, & clamorem impellor, sed nemo item mihi adest clamanti, qui vel tantis me eripiat malis, vel in tantis suppliciis innocentiam meam testetur. * Neque vero mirum est hominem tam indigna patientem clamare. Nam incredibiles cruciatus vim afferunt meæ probitati, & nolenti etiam clamorem extorquent. * Nemo itaque tam graviter laboranti salutem, opemve ullam pollicetur. * Imo neque vult Deus ex suo supremi iudicis officio, aut innocentem vociferantem absolvere, aut calumniatores repellere, aut meæ vitæ merita examinare iusta iudicii trutina : nam suprema alia Divinæ Providentiæ ratione, & dispensatione res meas moderatur Deus. Et vero nunc sane pugno, ac nisi mihi fuerit certamen confectum, de mea corona haudquaquam iudicium fiet. Pugnandi enim, & clamandi tempus nunc est; ultimi vero iudicii ferendi, & accipiendæ coronæ nunc nondum esse opportunitatem satis scio. Ergo quid ante iudicium ego clamo; *d* Præstat enim in mediis contumeliosis mutum, & elinguem me præstare, quam frustra importunis clamoribus terram, cælumque complere. Imo quid non exclamem, cum in palæstra sum, & me exerceam in perferendo? quid non ingemiscam, ut vel saltem clamore, & gemitu me confirmem, & ad maiora perferenda erigar? nam nemo laborantem plus juvat, quam si riderem. Et vere quidem si non corporis oculis, at animi promptitudine, & alacritate tolerandi merito ridere, & gaudere etiam videri possum, ut qui Deo me punienti supplex, gratusque benedicam.

Sed nequaquam dicere prætermittam, quantis ille me malis circumsepiat, ex quibus exitum nullum reperio : namque ille tantis omnes vitæ meæ rationes tenebris obscuravit, ut omnem mihi evadendi aditum, & spem præcluserit. * Ille (inquam) quisquis tandem fuerit, vitæ meæ, atque salutis expugnator, murum opposuit, & ac cæcam noctem caliginis offudit, ut movere pedem nulla ratione possim, non secus ac si carcere teterrimo, atque difficillimo detentus essem. Frustra igitur quæram meorum malorum perflugium aliquod, aut diverticulum.

Quid, quod ille me iis bonis omnibus exuit, quæ me gloriosum efficiebant & quibus excellebam, efferebamque caput præ cæteris mortalibus? eodemque ipso aditum patefaciente, turpissimi & avidissimi prædones, nunquam prima contenti præda, ad reliquias bonorum meorum, ad corporis exuvias, ad extremas vitæ particulas perdendas petulantissimè reversi sunt. Neque enim solum hisce externorum bonorum indumentis exatus, sed pelle etiam, & cute mille modis lacerata, in summa rerum omnium indigentia contabesco : * quippe rerum ille variam, atque multiplicem affluentiam, possessiones, divitias, speciosam sobolem, extremum rerum omnium jucundissimarum splendorem à me abstulit, & omnem mihi felicitatem amputavit. * Regium quoque *f* diadema dissolvit, atque detraxit capiti meo, cæterisque aliis Regiæ dignitatis insignibus, & ornamentis spoliavit : atque ingenti felicitate, qua præ cæteris mortalibus circumfluebam, me exuit, de qua nunquam male commerueram : quin potius illam multis præclarè meritis demerueram.

Evertit itaque ille me bonis omnibus, divulsit, membratimque discerpsit omni ex parte labefactatum. & expugnatum instar florentis quondam civitatis, quam hostium impetus, & importunitas obsidionis dejiciunt tandem, soloque dirutam exæquant. * Pereo itaque omnibus status mei firmamentis convulsis. Imo perii jam, & abii in nihilum, mortuus propemodum, non tantum moribundus. * Non secus enim vitæ prorogandæ, *g* sobolisve propagandæ, aut recuperandæ fortunæ spem mihi præcidit, quam si arbori excisis radicibus, & radicum fibris, nulla rursus germinandi spem relinquatur.

Acerrima illius in me ira exarsit, intumuit, fumavitque naso, atque toto ore indignationis adversum me flammam sparsit : & non secus gravissimam mihi plagam inflixit, quam solet iratus, & indignans homo adversus hostem aliquem suum, hostili, & perturbato animo delavire. Sed id affirmare possum & debeo nunquam me illius inimicum futurum, quamvis ille me ut hostem, & inimicum suum gravissimis afficiat malis.

Omnes itaque illius *h* militum cunei uno impetu, eadem animorum consensione, quasi junctis umbonibus conspirarunt in me, & obsessum everterunt bonis omnibus. Etenim eodem momento temporis rerum omnium iacturam, sustinere coactus sum, rapinamque bonorum meorum ab insignibus latronibus pertuli, qui aperta quasi janua, & aditu patefacto irruptionem fecerunt, * meque proculcarunt, penitusque obruerunt, ac tandem hominem undique interclusum, resque meas omnes nunquam interruptis malorum ordinibus expugnare, at labefactare cessant. * Quare, ut quondam Divina custodia vallatus, & septus, in summa pace & securitate vivebam, ita nunc obsessus ab illius militibus, cunctis discriminibus, & ærumnis expositus sum.

Illos vero, quos fraterna sanguinis, & cognationis necessitudo mihi devinxit, à quibus in tantis discriminibus aliquid auxilii sperare potuissem, tum etiam servos, amicos, notos, & vicinos, familiares denique omnes ita à me abalienatos sentio, ut in illo ipso latronum, & hostium numero ponere atque numerare debeam. Hi enim ipsi mei domestici, qui relictæ sunt incolumes, calamitatem vehementius amplificat, & exacerbant. Etenim qui decesserunt à vita nihil amplius faciunt : qui autem manserunt, convitiis & probris contumeliosi in me existunt, & incredibiliter incitantur : & quos ipsa humanitatis jura, & calamitatis aspectus ad misericordiam

d De silentio servando in mediis consumeliis quadam ut lia, tum etiam d gemitu, v. 7. n. 3. & 4.

e De tenebrarum pro carcere appellatione, quadam ex sacris, & prophanis, v. 8. n. 3.

f Corona cujusmodi esset & quomodo alligaretur capiti, selecta quadam ex sacris, & prophanis, v. 10. n. 5. 6. 7.

g Quod filii sint parentum spes atque presidium quadam ex sacris, v. 10. n. 2.

h De appellatione latronum pro milite, plura ex sacris & prophanis, v. 12. n. 4. 5. 6.

i *Quid alienus, aut extraneus, in sacro sermone non pauca ad Scripturarum intelligentiam. v. 13. n. 14.*

diam allicere deberent, horum in me odium ipsa calamitas conflavit. * Atque non secus à me i recedunt, fugiuntque. quàm à re in-jucundissima & ingratiissima: & nihil illis nunc magis insuave magisque alienum, quàm JOBUM videre aut audire, quibus quondam nihil magis familiare magisque jucundum, quàm ex Jobi ore, oculis, nutu vivere. totòsque pendere. Eò tandem crevit inhumanitas, eò pervenit miserrimi hominis inaudita miseria. Jus denique & æquum censent peregrinis potius & ignotis benefacere, ita omni ope ab omnibus destituor.

Deleor etiam ab iis ipsis, qui assiduo mihi studio adstare solebant, à meo latere nunquam discendentes. nefariè itaque suo officio defuerunt. nemo mihi extremè laboranti adest, nemo visitat, nemo amicitia jura veretur. Incredibili vel levitate, vel improbitate omnem gratia memoriam omnes abjecerunt. * Atque illi ipsi, quibus ego ipse ita notus & familiaris eram, ut in illorum ore & oculis assidue versarer, & quibus mei pectoris arcana libenter credebam, me nunc obliviscuntur, & negligunt, ac neque de facie Jobum agnoscere dignantur.

Quin etiam non solum domestici ac propinqui, verùm mei quoque servi, quasi nunquam mei imperii fuerint conscii, me tanquam hospitem, & hominem quempiam peregrinum prætereunt: & quos ego sub meum tectum perhumaniter adcohabitandum & commorandum recipiebam: nunc nullà sui tecti & domus parte & communione me dignantur. Illi præsertim, quos ego meâ doctrinâ & consiliis veræ fidei & religionis profelytos effeceram, & meâ domus & convictus participes constitueram. * Nihil verò minus ancillæ domus, quibus rerum domesticarum curam commiseram, fideles se mihi præbuerunt. Nemo quippe me agnoscit: ac neque ad oculum, & coram mihi ministrare & obedire volunt.

Sordidum quidem neque magnificandum est servorum solatium: sed tandem homini misero, & ab amici deserto utile tandem. atque postremum. Sed mihi tamen accesserunt servorum (qui quondam servitutem viliorum & duriorum domi meæ serviebant) injuriæ, & probra atque impietas incredibilis. Cum enim illos blandè & amicè compellarem, atque supplex cum obsecrationibus deprecarer illorum opem, neque quasi herus, sed quasi illorum servus, flebili & lamentabili voce illorum misericordiam allicere conarer, illi non solum imperium recusabant, operamque nullam præstabant, sed preces etiam audire contempserunt.

Uxor verò mea, quæ particeps adhuc fuerat spiritus mei, eademque spiritus societate mecum vixerat, nunc ipsum meum halitum, quasi alienum fastidit, & tetrum contaminatumque penitus aver-satur: atque ad mei spiritus suspiria & gemitus tam vehementer nauseat, ut non aliter meam vocem, quàm rem sibi molestissimam atque ingratiissimam fastidiat, & quia eam audire aliquando recusabam flagitiolâ suadentem nunc me conficere molestiis ad oritur. Sanè quidem cum illam deprecarer / supplex pes communes filios jam defunctos, & per cineres posteritatis nostræ, nihilo magis ab illa audiebat. * Ergo supplex esse cogor iis omnibus, quibus ut filiis. Quondam charitate paternâ prospexi, meis discipulis & auditoribus veræ doctrinæ & religionis, quos tenerè diligebam, necnon ipsis filiis mearum concubinarum qui (proh dolor) tranquillâ & jucundâ vitâ fruuntur, meis filiis ingenuis, meisque hæredibus acerbissimâ nece extinctis. Hos (inquam) cum etiam suppliciter orem, at nunquam exoro; nam ut sunt servili, & perquam vili ingenio, servis se meis pari contumaciâ, & animi efferati inhumanitate adjunxerunt.

Homines præterea flagitiosissimi, quibus nihil magis antiquum, quàm virtutem & pietatem, si cum miseria & calamitate conjunctam videant, irridere & subfannare, & more petulantissimorum puerorum convitiis & ludibriis lacessere, me despiciunt, & vehementi cum fastidio abominantur; quod si quando in me conjiciunt oculos, statim deiciunt, & avertunt, confestim recedentes. atque execrantes meum conspectum. * Cum verò illorum petulantia cedere statuo, ac me subtrahere conspectui irrisorum, vel cum etiam illis honorem, quem minimè debeo, liberaliter impendo, cum illis adventantibus assurgo, novis me scommatis & contumeliis configunt. Sic illi cum summo manè, non nisi ad me lacerandum, surrexisse videantur, interdiu quoque non nili de me exagitando, & modis omnibus vexando cogitare videntur.

Quos verò regni & publicæ rei consiliarios & administratos adhibeam, neque conspectu me dignantur: neque auribus & auditu, neque ullâ humanæ vitæ & convictus societate & consortio. Et cum illis ego quondam consilia, & arcana mei cordis lubens & fidens patefacerem. At illis, ut stultissimus nunc sordeo: * atque cum nonnemo fuerit, quem peculiari præ cæteris amore & honore prosequutus fuerim, nunc is etiam immutato animo, odium mihi pro mea charitate rependit.

Tolerari utcunque hæc mala possent, foris enim tandem sunt. Sed intus implacabiles dolores, & vis morbi incredibilis sæviunt, quibus red gor ad maciem extremam, ut consumptis carnibus vix cutis ossibus hæreat. Quod si quid carnis præter cutem & pellem reliquum est, id jam computruit; ita totus & cute & carne, totisque artubus sanie mano: * imo & gingivæ penè jam evanuerunt, ut ipsæ dentium radices apertæ videri possint. Quanquam hæc una mei corporis pars, multo minus quàm cætera membra, detrimentum passa est: nam cum aliæ omnes facultates, atque functiones corporis impeditas sentiam, sola orationis facultas libera mihi concessa est, scio adversarii callidissimi industria, ut vero labar & offendam. At artem illius in suam ego perniciem convertam: nam orationis & precum unico solatio & ope me sustentabo.

14.
Dereliquerunt me
propinqui mei: & qui
me noverant, obliti
sunt mei.

15.
Inquilini domus
meæ.

* Et ancillæ meæ quasi alienum habuerunt me.

* Et quasi peregrinus fui in oculis eorum.

16.
Servum meum vocavi, & non respondit.
Ore proprio deprecabar illum.

17.
Halitum meum horruit uxor mea.

* Et orabam filios uteri mei.

18.
Stultri quoque despiciebant me.

+ Et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi.

19.
Abominati sunt me quondam consiliarii mei:

* Et quem maximè diligebam, aversatus est me.

20.
Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum.

* Et derelicta sunt labia tantummodo circa dentes meos.

Ut servi tractandi sint, & de illorum gradibus universis, v. 16. n. 1. 2. 3.

Quales fuerint olim nuptia cum ancillis & concubinis, quales etiam filii ex illis suscepti, v. 17. n. 9. & 10.

Quid Princeps consiliariis indigeat ad rectam Reipublicæ administrationem, & quales oporteat esse consiliarios, non pauca consilia, n. 2, 3, 4, 5.

Quanta sit orationis & precum efficacia, v. 20. n. 3.

12.
Misere mini mei sal-
tem vos amici mei:
* Quia manus Domi-
tetigit me.

22.
Quare persequimini
me,
* Sicus Deus; & car-
nibus meis satura-
mini?

23.
Quis mihi det, ut scri-
bantur sermones
mei,
Ut exarentur in li-
bro.

24.
Stylo ferreo, &
plumbi lamina: aut
celte sculpantur in
silice.

25.
Scio enim, quod Re-
demptor meus vivit.

Et in novissimo die
de terra surrecturus
sum.

26.
Et rursus circumda-
bor pelle mea.

* Et in carne mea vi-
debo Deum meum.

Ergo cum ii, quorum mihi erat subvenire, contra jus fasque me deseruerint, vestrum est, o locii, qui nunc mihi adstatis, miserum hominem, qua possitis ratione, sublevare. Agite itaque & vos, & leviter mei misereatur: vestrum amicitiae officium iterum atque iterum imploro * miserrimus ego, & Dei iudicis severissimi severissimo supplicio affectus. Illius enim manus o robore & efficacia plenissima, lethalia ista mihi vulnera inflixit. Verum enim vero ille me non sic cruciat atque exagitat, ut quem ille persequitur, vos infestetis: sed ut homini p afflicto miserrimo, misericordiae & humanitatis officia persolvatis: nam vel ipsi hostes, si ab humanitate omnino alieni non sunt, erga suos ipsos hostes afflictos, atque prostratos misericordes esse solent.

Cur igitur, aut qua ratione ducti & impulsus Deo meo persequenti & laceranti voliplos adjuutores & sacros praebetis? * Cur, si forte illi tot supplicia propter culpam repetat, vos similiter, quasi a me essetis injuria affecti, mihi succensetis? Cur, sicut idem ille non intermissis cruciatibus, ita vos nunquam intermissa contentiosa contumeliosaque disputatione me vexatis, atque vobis invicem per vices in me omni crudelitate lacerando succeditis? * Atqui Deus tuo jure utitur de creatura, pro bona voluntate sua statuit. Vos vero periniqui eritis, si de homine vestri simili perhumaniter statuendum non censeatis. Nullum (mihi credite) obsequium praestabitis Deo, si quem ille persequitur, vos quoque infestemini. Quanta vero feritas, & inexplabilis humani animi saevitia est velle hominem devorare, & ferarum more discerpere, famescere alienam vitam, sitireque alienum sanguinem, & cum me penè jam consumptum & exanguem intueamini, tamen avidissime deperire, si quid vel minimum reliquum est vitae & sanguinis? q Quid vero aliud vos facitis, cum meam existimationem & famam canino dente roditis & dilaceratis, & falsis criminibus de mea innocentia per summam iniquitatem detrahitis. Ergo jam satis sit vobis, meis non carnibus hucusque exsaturasse, atque me vidisse dolentem sanie manantem, atque totum computrescentem. Videar jam, obse- vobis satis pertulisse poenarum, neque miserrimo homini gravio- rem vindictam imprecemini.

Sed cum vos nulla mei consolandi atque sublevandi cura vel vo- luntas tangat, unicum illud extremumque solatium desiderare co- gor, ut haec ipsa, quae in vestra praesentia profero de fide Resurre- ctionis, de humanorum operum aut praemio, aut poena, de mea innocentia atque suppliciis incredibilibus, publice contestata & publico instrumento consignata ad memoriam hominum sempiter- nam remanent.

Neque satis mihi fuerit, si communi aliarum scripturarum ratio- ne in libro scribantur r in chartis papyraceis, aut in Philyris bibli- nis, in asseribus, aut buxis ceratis, tabulas ego requiro multo diu- turniores. Incidantur itaque in plumbi lamina; stylo ferreo, vel s caelatorio instrumento sculpantur in silice saxove durissimo, & meae fidei, meaeque innocentiae perpetuum extare testimonium possit: namque illud me in extremis arumnis consolabitur & su- stentabit, licet vos longè a mea sententia meisque verbis hunc Re- surrectionis sensum abesse, falso censeatis, quali jam ego desperan- ti animo omnem melioris sortis & conditionis, omnem futurae vi- tae spem abjecerim.

Etenim ego ipse certò novi tam mihi peculiari ac familiari scienti- a, quam si ipsis oculis haurirem, ac certissimo aliquo experimen- to didicissem: scio, inquam, probèque novi Deum meum, cui us ego creatura, & velut mancipium sum, qui me nunc quasi venditum calamitatibus & hostibus tradidit t fore ut aliquando ab iniquis me possessoribus jure propinquitatis & confortii cum mea hac hu- manitate & natura corporis & sanguinis redimat, asseratque in li- bertatem immortalis beatæque vitae. Hanc mihi non vanam spem injicit ille ipse Redemptor meus vivus, qui & ipse vita est; qui cum olim mortalitatem induet. Postquam mortem ipsam subibit, mor- tem superabit, & resurgendo, Resurrectionis quoque luce & lati- tiâ mortuorum suorum corda corporaque complebit. u Si enim ille resurget, & nos resurgemus, atque mortalia ista nostra cum ca- daveris suo suscitabit. cum n. in cinerem ego & pulverem redigar, unde formatus sum, rursus me gratiâ roris cujusdam matutini per- fundet & temperabit, i. e. x gratiâ Redemptoris mei resurgentis, me iterum refinget, & vivificabit: ille enim est ros lucis, & ab illo mihi sanitatem & integritatem polliceor. Ego ipse felix aliquan- do, lætusque vivam mei Redemptoris viventis ferventisque beatâ immortalitate societate & confortio. Non solum enim in hac vi- ta mortali resurgam ex squalore & arumnis, in quibus nunc penè mortuus jaceo; sed etiam cum illo resurgam post meum obitum ad immortalem vitam, atque tum meam, tum verò præcipuè illius vitam & immortalitatem post mortem acerbissimam, cum aliis multis testibus apud perfidos illius hostes contestabor.

Itaque illius ope & beneficio consequar, ut licet externa hæc, supremæque vestis, qua nunc contegor, cutis inquam, mea, tota lacera & discissa sit, corrosa a vermibus, & prope absumpta, at olim Deus illam consuât & refarciat, meque cute restauratâ & in- tegrâ, beatâ quoque immortalitate amiciat. y Nam ipsum idem * hoc meum corpus, quod impetus & cruciatus excepit animâ comi- te, resuscitandum est, ut cum illa unâ fruatur. Et quamvis quidem pellis hæc mea retinere tunc debeat quædam præteritorum crucia- tum vestigia, at illa non deturbabunt, neque imminuent im- mensam illam immortalis vitæ pulchritudinem; pro immani enim seabe, qua totus inhorresco, & pro sævissimis omnium membro- rum cruciatibus spes mihi est fore, ut totis guttis lucis perfundar, totusque stellulis clarissimis ad omnem æternitatem respergar, & col-

o De appellatione & si- gnificatione divina manus in Scriptura, non pauca ad intelligentiam Scri- pturarum, v. 31. n. 4. p Ut miseriis, etiam iis, qui suorum peccatorum justas dant poenas, debeamus im- pendere misericordiam, Quadam ad mores utilia, v. 21. n. 5.

q Quod maledicentia, & detractio dicatur, comedere & dilacerare alienas carnes, quadam ad Scri- pturarum intelligentiam, & ad mores utilia, v. 22. num. 4.

t De varia librorum ma- teria apud Sacros & Pre- phanos plura, v. 24. n. 8.

s Longior & exquisitior de Celte disputatio, de vera hujus loci lectione, v. 14. num. 4.

t De Redimendi & Re- demptoris nomine, quod propriè conveniat in Chri- stum Dominum, plura tum ad mores utilia, v. 25. n. 2. usque ad 8.

u Pulchra Jobi cum pha- nice Arabica, qua symbo- lum Resurrectionis est, comparatio, v. 16. 17. 18.

x Præclara multa hoc loco de Christi & nostra resur- rectione de Sanctis, qui cum Christo resurrexe- runt, deque aliis huc spe- ctantibus, & quod Job fue- rit inter primos, qui cum Christo resurgente ad im- mortalem vitam transla- tus est, qua quoniam qua- renti sine ullo labore in Commentariis occurrent, loca non indicamus.

y Qua ad resurrectionem ejusdem corporis ex eadem pristina materia spectant, peculiaria qua- dam, v. 26. n. 3. 4. 5.

*a Ut Sancti desiderant ad-
ventum Iudicis, utilis
quedam ad mores, n. 5.*

& colluceam. *a* Tunc sane in carne ipsa hac mea consistens redi-
vivi jucundissimo mei iudicis conspectu fruar, cujus adventum
jam summis votis expeto: in illius tunc splendore, velut aquila quæ-
dam defigam oculos adversum intuens solem non cedens splendo-
ri, non connivens, non illachrymans, & ad illum venientem in nu-
bibus cum claritate magna & maiestate pernicissime convolabo.
Quod si Deus est, qui me vulnerat, idem ipse me sanabit; sic ex ip-
sarum ærumnarum causa & auctore, in immortalis vitæ spem as-
surgo certissimam.

*b An hac sententia accipi-
enda sit de videndo Deum
Judicem oculis corporis,
exquisita disputatio, vers.
27. n. 5.*

O utinam jam tantum bonum *a* intueri mihi liceat: conspiciam
utique experiarque mihi benignissimum iudicis conspectum, mea-
rum injuriarum vindicis, & adversus meos adversarios pro me
pronuntiantis. His ipsis mei corporis oculis meum iudicem con-
templabor, ut jam minime necesse sit, alteri videnti & narranti
credere: ego enim ipse, qui tum sæva patior, idem fruar. * Qui
verò ab hac mea fide alienus fuerit, & qui per iniquam meæ vitæ
calumniam & criminationem ab alienato à me animo fuerit, is sciat
se quoque constituendum ante supremi iudicis conspectum, sed
non ad voluptatem & beatæ vitæ gaudium, sed ad cruciatum &
severitatem iudicii.

Hæc igitur unica me spes sustentat, nam & si præ morbi virulen-
tia & magnitudine tum renes mei, tum viscera, & cuncta mea præ-
cordia contabuerint, interioresque artus tabe sint exosi, propèque
jam consumpti hæc mea cogitatio in summis rerum omnium diffi-
cultatibus confirmat, in qua spes meas defigo, ad quam, tanquam ad
scopum mea omnia studia votæque ardentissima diriguntur. *b* Hoc
unum toto pectore amo & complector, cujus cogitationem nun-
quam deponam, cujus desiderium nunquam è meo complexu dimit-
tam. Spes sanè non vana, neque fallax: differri poterit; frustrari aut
evanescere non poterit. Interim itaque dum mihi meorum labo-
rum merces rependitur in finem, præmii loco & pignoris contine-
bo, complectarque firmam beatamque immortalitatis spem.

Cum hæc ita sint; quorsum perstatis in pertinacia ista vestra con-
tentione & studio mei persequendi atque vexandi, & mea hæc di-
cta bona alioqui, & sincera fide, ac mente prolata; criminandi,
atque calumniandi: * Quorsum statuitis inter vos de promovenda
disputatione per mendacia & contumelias, non per rationum mo-
menta, neque per veritatem & æquitatem. Sed fiet aliquando (mi-
hi credite) ut istius olim mentis vos poeniteat, dicatisque: Cur
perlequebamur virum probum & innocentem, bene de Deo, de-
que divinis sentientem? Tunc sane agnoscetis vestrum erratum,
neque hanc meam persequutionem in Deum rejicietis ut nunc fa-
citis, dicentes, ut vestras calumnias excusetis. Quis eum perse-
quitur, nisi Deus, qui omnium merita novit? * Frustra enim vos
purgabitis ab hoc delicto apud iudicem supremum, cum nunc et-
iam apud vos ipsos deliberationem habeatis, decernatisque, ut om-
ni via, & ratione verbum aliquod meum inconsideranter prolatum
possitis aucupari quod radix & fundamentum sit novæ persequu-
tionis, atque calumniæ. Eorum enim more, qui radices perqui-
runt, meos investigatis sermones, quo me carpere possitis, & pec-
catum meum aliquod palam coarguere. Tum etiam vultis inve-
nire aliquam peccati latentis vel adumbratam & fictam speciem, ex
qua, tanquam ex delitescente radice pronuncietis, tot mihi ærum-
nas accrevisse, totque malorum spinas, & tribulos germinasse. Il-
lud quoque diligenter exquisitis, quidnam in animo meo infixum
hæreat, unde mihi aulus, & confidentia loquendi, vobisque re-
pugnandi, unde constantia, viresque dicendi suppedientur. Ecce
jam meam vobis rectam, integramque de Deo fidem, firmam spem,
ardentem charitatem in Redemptorem meum, meum inquam,
præsentis huius vitæ contemptum, immortalitatis desiderium pa-
lam expropti. Hæc radix verborum meorum, inde mea lingua
elicit & exurgit, quæ dicenda, quæ respondenda vobis habeo; hæc
meam animam erigit & conformat, ne malis ullis, ne vobis perpe-
ram suadentibus cedam obsequarve.

Quare cum manifestæ calumniæ teneamini atque improbi con-
tradicens studi, timere profecto grave aliquod supplicium de-
beretis, factique vos poenitere, ut declinaretis divinam vestris
capitib. jam jam imminuentem vindictam & destructum divinæ Ju-
stitiæ mucronem vestris cervicib. minantem. Neque immerito,
nam cum per simulatam calumniam, & e mentem sanctitatis
speciem divinæ causæ patroni, & opitulatores videri vultis, me
condemnatis immerito. * Sed dolendum; nam male secure,
valdeque supine agitis, nec videtis fulgurantem gladium, quem
Deus, vagina licet sua nudatum, at sub pallio & umbra manus
sue continet, ut repente, & quasi per insidias in vestra latera ada-
ctus, gravius altiusque vulneret. Gladium sane dixi, non aliud,
quam divinam indignationem iniquitatum ultricem, & severita-
tem illius iudicii, quæ si semel in improbos stringitur infusum
quoddam imperium est, parcere & revocari nescium. Atque hæc
dixerim, quo vobis persuasum sit scelus vestrum non abiturum im-
pune; neque me innocentem non reportaturum meæ innocentie
testimonium, nam veniet tandem severissimus iudex in nubibus
cœli cum virtute multa, & maiestate, gladium non manu, sed ore
premens, ut spiritu oris sui interficiat impium. Quare non me-
cū, sed cum ipso supremo iudice jam deinceps vos disceptaturos fore
scitote, à quo gravissima supplicia constituta sunt in eos, qui inno-
centes per calumnias vexant, & humanitatis, atque misericordiæ
jura nefarie violant.

Pineda Tom. II.

G 3

JOAN-

*c De gladio & de jure gla-
dii, ex sacris & prophanis
plura in 2. 5. 6. 7.*

27.

Quem visurus sum
ego ipse, & oculi mei
conspecturi sunt.

* Et non alius.

Reposita est hæc spes
in sinu meo.

28.

Quare ergo nunc di-
citis:

* Persequamur eum.

* Et Radicem verbi
inveniamus contra
eum.

29.

Fugite ergo à facie
gladii.

* Quoniam ultor ini-
quitatum gladius est.

Et scitote esse judi-
cium.

JOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS JESU COMMEN-

TARIORUM IN JOB

LIBER OCTAVUS.

Certamen Octavum, id est, secunda JOBI cum
Sophar disputatio.

CAPUT XX.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Contendit Sophar impios florere quidem in hac
vita aliquamdiu, sed brevi interire misere: pro-
pterea JOB Hypocritam fuisse, & impium, cujus
& pristina fœlicitas fuerit, & incredibilem mi-
seriarum exitu conclusa fuerit.

I. Respondens autem Sophar Naama- thites, dixit.

- 1 Nexus hujus responsionis cum JOBI oratione.
- 2 Vitium argumentantium. Non solum verum, sed
& bene, & opportune dicendum.
- 3 Causa quæ Sophar stimulaverit ad respondendum
exquiritur.
- 4 Quid succedere in Hebræo. D. Thom. sententia sta-
uitur vera.
- 5 Quid festinare in sacro sermone. Illustrati David
& Isaias.

1.
Nexus va-
rie assi-
gnatus.
Nicetas.

Vatab.
Germana
nectendi
ratio.

Philippus.
Beda.

2.
Error
Sophar.

Nicetas.

Vitiosa ar-
gumenta-
tio.

HUJUS orationis, responsionisque So-
phar nexum quærit auctor catenæ,
atque petit ex c. 6 & 17. ubi Job ami-
cis suis tanquam parum sapientibus,
silentium imperavit, quo nunc re-
spiciens Sophar, quasi, illo JOBI verbo punctus
& tumens, ac nunc rupto jam ulcere, hæc pro-
ferat, insolenter jactitans suum spiritum intel-
ligentiæ. Sed nexus alienus est, & longe petitus.
Longior multo, & alienior, quod asserit Vata-
blus, respondere Sophar his, quæ dicta erant à
Jobo, cap. 12. Abundare videlicet tabernaculum
prædonum &c. Sed profecto ex ipsis extremis
JOBI verbis, mira celeritate occasionem re-
spondendi, & Jobum redarguendi oblatam sibi
existimavit Sophar. Quare nullo interjecto spa-
tio, responsio hæc cohæret cum fine præceden-
tis capitis. Quod agnoverunt Philipp. Beda, &
alii interpretes; atque ex sequenti sententia cla-
re colligitur, ubi respondendi causam imple Sophar
exponit.

Sed in hac oratione Sophar duo observanda:
primum, quamvis multa præclare de impiorum
exitu, & supplicio disserat, errasse tamen, nec
idcirco magnam meruisse laudem: nam (ut Ni-
ceras in Protheoria cap. 14. dixit) sermonis recti,
nisi iidem rectè promuntur, & mente recta & quo
debet delectu, atque discrimine, & quo tempore
oportet, & de qua par est persona, certe nulla lau-
de, sed reprehensione duntaxat digni fuerint. Al-
terum, hoc esse vitium argumentantium tem-
pori potius, quam veritati servientium, ut ad
extrema tantum verba respondentius attendant,
cum quibus suam utcumque argumentationem
consumant, non responsionem integram.

II. Idcirco cogitationes meæ variæ suc- cedunt sibi, & mens in diversa rapitur.

Philippus.
Gregor.

Idcirco. Philippus; Eo quod tam pertinaciter
asserras hac mala innocentem, & immeritum me
sustinere; ideo astuo, & cogitatione conturbor.

Non omnino leniter. Gregorius vero, ut dicat
se mentione judicii conturbatum, & tremefa-
ctum; Qui extremi (inquit) judicii terrorem
considero, idcirco cogitationem tumultibus in ei-
more confundor. Dionysius, idcirco; propterea
omnia, quæ dixisti. Sed sic videretur rudis, &
indigesta responsio. Ergo illud proximum & sim-
plex; Propterea (inquit) quod asserueris gladium
esse iniquitatum ultorum; atque judicii, & sup-
plicii severissimi pœnas solvendas ab omnibus
impiis; respondendi materiam præbes, ignorans
enim tuis te verbis conficis: nam si jam tu gladii
illius aciem expertus es, si vulnera, si ultionem,
tu teipsum in impiorum numero, vel invitus re-
ponis; nam per te jam licet sic asserere. Non per-
mittere Deum diu vivere impios impune, hic e-
nim gladius etiam, hic judicium, hic damnat, hic
punit. Si illationem referas non ad extremam
JOBI sententiam, sed paulo superius ad minas,
& asperiores sententias, quibus videtur vellicasse
amicus, tanquam impiis objecisse divini judicii
terrorem, cohærebit etiam, idcirco tibi insoles-
centi in hos tuos amicos, & in viros probos, at-
que modestos debachanti; occurrendum à me
fuit, quod neque suspicari possem ab homine de-
sperato: cujusdam impudentiæ hæc dici potuisse.
Septuaginta, Non sic putabam contradicere te his.

Cogitationes meæ variæ succedunt sibi. Verbum
succedendi est in Hebræo sub, quod vertere, con-
vertere, redire significat, sed ex subjecta materia
modum capit. Quare hic legere possemus: * Co-
gitationes meæ vertuntur, convertuntur, convol-
vuntur in se præ multitudine gestientes omnes
pariter erumpere. Significat etiam idem verbum,
respondere; quoniam qui respondet alteri, con-
vertitur ad illum. Ideo Hebraizantes legunt. Co-
gitationes meæ faciunt me respondere. Et eodem
fere sensu Tygurina: Cogitationes meæ impellunt
me ad respondendum. Divus Thomas hanc cogi-
tationum varietatem eo refert, quod Sophar in
dubio esset, utra sententia verior esset. JOBI vi-
delicet an sua ipsius de præmio iustorum, & sup-
plicio impiorum in hoc sæculo; Idcirco more du-
bitantis, jam in unam sententiam, jam in alteram
propendebat. Sequitur hanc rationem interpre-
tandi Dionysius, Nicolaus, ex parte etiam Hu-
go, & Titelm. atque ex parte etiam Hiero. Oso-
rius. Sed tantum abest, ut hæc verba dubitantis
sint, ut potius sint hominis in sua sententia obfir-
mati, & impetu ruentis in adversarium. Mirum
(inquit) est, quam multas, quam graves cogita-
tiones hæc tua oratio excitarit in mea mente; Paraphra-
obruam te illis, si semel cœpero. Sed unde jam
faciam dicendi initium? nam mens in diversa ra-
piunt.

Varia etiam hujus partis lectio in Hebræo.
Tygurina: Propterea in me festinatio existit. Ca-
jetanus Pro festinatione mea in me. Coniungunt
enim hanc particulam cum sequente sententia;
Ideo festino respondere, quod doctrinam ex te
audierim, &c. Aliialiter. Pagninus; Quia sensus
mens in me est. Regia: Propter sensum meum in me.
Ideo (inquit) respondeo, quod à te læsus, & pun-
ctus acriter fuerim. Si utrumque conjungas,
videlicet festinationem & sensum, forte ad eru-
bescentiam quandam pertinebit, nam confun-
di nos vulgo dicimus, festinare aut currere. Re-
spondeo de puro corrido, & sensido. Quare ab eodem
verbo

Dionys.

LXX.

309

* Atropel-

lam seme-

los pensa-

mientes, y

unas razo-

nes se im-

piden à

otras.

Cajet.

Regia.

Pagnin.

D. Tho.

Dionys.

Nicolaus

Hugo.

Titelm.

Osius.

Germana

sententia

Paraphra.

Hispanis.

וְנָתַן

* Quien
en Dios
confiando
quedara
corido.

Defensio
interpretis
Vulgati.

verbo quod hic dicitur *rapi*, aliis locis *festinare*, dicitur Isa. 23. 16. *Qui crediderit non * festinet.* Quod Septuaginta dixerunt; Non * confundetur, atque idem verbum ajunt Hebraei significare, *sensum*, sed sine manifesto aliquo Scripturae loco: quare, si quid proprie significat verbum originale, est festinatio, alacritas, affert enim quasi strepitum quendam festinantis, & properantis, unde dictum est Psalm. 69. 2. *Domine ad adjuvandum me festina*; Accurre festinus. & alacer, sentiam ego te, sentiant te mei hostes jamjam properantem. Vidit hoc profecto Interpres: sed ut cogitationum festinationem illam illuminaret, dixit, *mentem à variis cogitationibus abripi*, nam dum quæque conatur, & gestit erumpere, & se prodere, mentem singula ad se rapiunt.

III. Doctrinam, qua me arguis, audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.

1. Quatuor sententia hujus expositiones rejiciuntur, eligitur quinta, & optima.
2. Quid doctrina, quid arguere.
3. Quæ sit optima disputandi ratio, in rem ipsam potius, quam in verba intendere. Illustratus locus Regum.
4. Quis sit Spiritus intelligentiæ. Respondere verbum forense.

1.
Nicetas.

NICETAS existimat hæc dici à Sophar ex persona JOB per ironiam: Sic te dicturum existimabam; Vos qui mihi oburgantem disciplinam, & verecundiam affertis, libenti animo complectar, illud idem profitebor, hæc ipsa, qua vos respondetis, atque loquimini spiritu intelligentiæ fundi. Sibi vero ratio inita est plane contraria. Sed video unde hæc dictorum, atque personarum mutatio colligi possit.

Cajetan.
non probatur.

Cajetanus existimat hanc quasi esse præoccupationem quandam errati alicujus, lapsus, quasi dicat Agor, & impellor tam multis cogitationibus. ut si quid festinantius dixerit, non sit mihi vertendum vitio, loquar tamen, & patefaciam aditum gravissimis rationibus, quibus grvida mens est, vel festinationis nimis postea debeam pœnas pendere, & reprehensionem severiorem accipere. Nexus hic difficilis, & asper.

Gregorius.

Divus Gregorius, ad modestiæ cuiusdam & submissionis rationem pertinere existimat; nam ait hæc præmitti à Sophar, *sub qua tam reverentia, & sub quodam moderamine.* Sed non video quid habeant hæc verba lenitatis, & modestiæ, cum plena videantur indignatione & insolentia.

Philippus.

Philippus sic accipit, ut dicat Sophar indignum esse JOB, qui audiatur, dignum vero, qui severius comprimeretur, & deprehenderetur, nisi tam graviter ægrotaret; nam multa condonamus dolentibus, & ægrotantibus, quæ in recte valentibus minime ferenda judicamus. *Audiam* (inquit) te increpantem, & redarguentem me, qui forte in aoloribus positum obiurgare non debeam. Sed & indignum omnino esse, ut ab amicis audiatur Job; illa lectio indicat, quæ cum interrogatione legit hanc sententiam; Pagninus Regia, *correctionem ignominie meæ audiam*; Sed omnino reclamant, tum Hebræa, & Hebraizantes, tum Græca & Latine reliquæ interpretationes atque interpretes, & demum Vaticana lectio, quæ interrogationem non agnoscunt.

Germanior
expositio

Ergo à duabus potissimum de causis ait Sophar ad respondendum impelli: prima, quod indigna audietis à Jobo. immerito carpente suos amicos. Secunda, quod satis superque sapientiæ habeat, ut dicta Jobi assequi, exequere & refellere possit.

2.

Doctrinam. Severiorem correptionem & disciplinam, quæ proprie Domini, parentis, Doctoris est, quæ servum, filium, discipulum continent, castigant, instituunt. Hoc sibi dedecori existimabant amici Job, severius ab illo corrigi. Propterea addit Sophar; *Quamvis arguis*, ut hæc repetitio ejusdem fere rei, severitatem reprehensionis significaret, & idem valeret, quod Septuaginta, iuxta Hebræum legunt; *Eruditionem confusionis meæ.* Cajetanus: *Erubescantia.* Pagninus: *Ignominia*, verbum *Calam*, ad confusionem &

erubescantiam pertinet, ad opprobrium etiam, atque molestiam, nam his modis omnibus verum ti solet à Vulgato: *Audiam* (inquit) contumelias, quibus nos configis, ad ruborem usque atque confusionem; nam contumelias, quod ad me attinet, nihil nunc moror, dum veritatem asseram, & tuear.

Sapiens hoc interdum consilium inter disputandum, non se convertere ad dictoria & scommata, sive dicenda, sive regerenda, sed re agere, & veritatem persequi. Exemplum habes. 4. Reg. 3. 13. 14. in Joram Rege Israel, qui de salute sua sollicitus, cum derogaturus de belli eventu adisset Eliseum, acerbius ab illo exceptus: *Dixit autem Eliseus ad Regem Israel, quid mihi, & tibi est? vade ad Prophetas Patris tui, & Matris tue.* Nihil ad hæc respondit Joram, sed in re suam intentus dixit. *Quare* (inquam) congregavit Dominus Deus tuus Reges hos, ut traderet eos in manus Moab? exardescit iterum Eliseo, atque dicente, *visus Dominus exercituum, in cuius conspectu sto, quod si non vultum Josaphat Rege Juda erubescerem, non attendissem quidem te, nec respexissem.* expectavit nihilominus Joram responsum. Quid enim tunc curarem verba graviora, meliora curans.

Et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi. Quod Tygurina pro intelligentiæ, conscientiam reposuit, legens: *Tametsi me conscientia hic consolabitur*, mihi nulla ratione placere debet, nam ex proprietate, verbi Bin potius est intelligentiæ quædam solers, acuta, prudens rerum æstimatio. Spiritus autem intelligentiæ, videtur sumi à Philippo pro Deo, qui intelligentiam impertitur mortalibus. Spiritus (inquit) quo sapiens continemur & regimur. Melius pro intelligentiæ illa sublimiori, atque veriori rerum æstimatione & sensu, vel pro re ipsa, & veritate intellecta, & bene apud Sophar stabilita & fixa, sic sæpe in Scriptura, *Spiritus sapientiæ*, cur intelligentiæ, quæ replet hominem. *Respondebit.* Alio ter (inquit) audio ab ipsa veritate, aliter à te, ô JOB: illa mihi respondet benigne, & annuit dicenti? Repugnans tu recta monenti, & respondens asperius, Spiritus intelligentiæ, & veritas ipsa respondet, sententiam fert pro me, non tibi illa favet, sed mihi. Item respondet, testificatur testimonium pro me fert: nam respondere; sæpe re verbum forense est, & ad testes refertur, qui rogati à Judice respondent. Forte etiam Spiritum intelligentiæ respondere, significabit, Sophar respondisse sapienter & prudenter, ita, ut illud mihi, redundet; aut valeat, pro me. Ergo hæc erit sententia Sophar: Quidquid dicas, ô JOB! Hocci non facio; quid enim verba lædant, quem sua intelligentiæ, suæque conscientia reddant securum? Ego sane secus ac tu, rationibus sapientissimis agam, & satis, superque me tuis contumeliis respondisse arbitror, cum te rationibus ipsis, & veritate revixero: non enim ego, ut iniqui litigotares, cum re & jure non valent, ad verba, & probra convertar.

3.
Sapientis
disputatoris
præceptum

4.
Tygurina non
propatur.
וידע

Philippus.

Responde-
re verbum
forense.

IV. Hæc scio à principio, quo positus est homo super terram.

V. Quod laus impiorum brevis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti.

1. Scire. Quid ab aeterno, vel à principio. Quid ponere.
2. Supremi Judicis providentia ab initio proposita homini, Judex, Dei nomen. Diffidium inter Cain, & Abel unde.
3. Laus, & Laudare, quid impiorum gloriatio. Illustratus semel, & iterum David.
4. Breve de tempore, & loco. Explicatus Salomon.
5. Punctum quid humana felicitas. Sphæra volubilis. Illustratus David.
6. Felicitatis humana cum stipula comparatio.

HÆC est summa sententiæ Sophar atque omnium amicorum JOB, quam non solum in genere, sed propter JOB peculiariter dictam volebant; nam singulis verbis illum pungunt (ut ait Philippus) Ex calamitate, & mutatione

prioris status, atque ex amissione prioris felicitatis efficax argumentum sumi scelerata vitæ, & fictæ, atque simulatae pietatis.

וְיָ

LXX.

Chrysost.

Pagnin.

Regia.

וְיָ

וְיָ

Hoc unum scio me scire, hoc sentio, hoc experimento collegi, & comperi. Hæc notat omnia verbum sciendi. Contestatio rei clarissima & certissima, omnibus notæ. In Hebræo, & Septuaginta est per secundam personam: *Nonne hæc nostri?* Fixa hæc, & constituta divinæ providentiæ ratio omnibus nota est. Chrysostomus. *Nihil accidit paradoxum, nulla novitas, nulla mutatio. Ex quo Septuaginta; Ex eo quod olim, Symmachus, & Hebraizantes, à sæculo; Cajetanus, à semper. Proprie Ghad, ab æterno; ex eo, inquam tempore, quo positus est homo super terram. Forte hic, homo Adam, proprie & non appellative; primus homo formatus ex rubra argilla, positus, arte & industria fabricatus, dispositus certo loco, non casu, sed ad probationem, ut periculum de eo fieret de ejus obedientia, & vivendi ratione. Capit hæc omnia verbum ponendi. Aut disponendi. super terram, Hæc illi data est ad habitandum; ut indicet Sophar, etiam super terram constitutum homini non leve præmium, nec leve supplicium suæ aut pietatis aut iniquitatis, quasi dicatur: Non oportet, o Job, extremam corporum resurrectionem expectare, ut referant impii in corpore, suo prout gesserint; nam hic etiam punientur.*

2.
Cajetanus
rejeitur.

Indicii fides
ab initio
mundi.

Quo no-
mine Deus
primum
cultus.

Caldæus.

וְיָ

LXX.

Laus pro
gaudio.

Symmach.

Hieron.

Theodoret.

Duo hic tantum; Alterum, nefas esse dubitare cum Cajetano, an Saphar noverit creationem initio temporis, nec ne, nam quamvis dixerit à Sæculo, vel ab æterno, & illud frequenter pro magna, vel sempiterna duratione usurpetur, at nunc ipsa verba fidem creationis in tempore hoc loco statuunt. Alterum, ab ipso temporis initio divinæ justitiæ, & judicii specimen propositam, & exhibitum fuisse homini, idque asseri à Sophar; quod tunc forte per traditionem frequenti sermone usurparentur ingentia aliqua supplicia, quæ primis sæculis divina justitia ediderat in impios. Quorum Iudex, & nota esset illud ipsum Dei nomen, quo tunc Deum agnoscebant, & invocabant, quod existimo idem esse, quod in primis Genesis capitibus exprimitur, videlicet *Elohim*, Iudex, quod primum homini, & propositum, & cognitum fuerit, sicut & primum est quod initio Genesis scribitur; ut judicii consideratio illum contineret in DEI cultu, & veræ pietatis officio. Atque forte hæc inter impios, pioque homines concertatio esset, & opinio- num, fideique dissensio, non de universali, & novissimo tantum judicio futuro, sed etiam de peculiari illa divinæ providentiæ dispositione, qua interdum improbos afficit in hac vita malis gravissimis; bonos cumulat bonis. Quod ipsum dissidii causa videtur, etiam inter primos fratres fuisse, Abele asserente judicium, negante Caino. Quam rem de judicio, & de nece Abel, non inutile duxi scribere, forte enim Sophar ad Caini tempora, & supplicium respexit. Sic Paraphrast. Jerosol. illum locum Genes. 4. describit. *Cum egrossi essent ambo in agrum, respondit Cain; Non est judicium, nec Iudex, nec sæculum aliud, nec merces bona pro justis, nec poena pro impiis, nec Dei misericordia creatus est mundus, nec Dei misericordia regitur mundus, eo quod suscepta est oblatio tua cum beneplacito. Respondit Abel, & dixit ad Cain; Est judicium, est Iudex, estque Sæculum aliud, merces etiam bona pro justis, & poena pro impiis; Misericordia quoque Dei conditus est mundus, atque misericordia illius gubernatur, utique propter opera bona gubernatur, Quia enim meliora fuerunt opera mea tuis, suscepta est oblatio mea cum beneplacito. Ergo vides hic impiorum laudem brevem asseri etiam ab Abel, ut merito dixerit Sophar jam inde à sæculo veritatem hanc magno bonorum omnium consensu receptam.*

Quod laus impiorum brevis sit. Hic est totius disputationis cardo, laus, cantus exultatio. Septuaginta, *latitia*, iubilum, acclamatio lætissima. Qui laudant, lætissimis aliquem acclamationibus extollunt usque ad sidera, & in bono illius exultant, & gaudent. Sic exultare pro laudare Psalm. 101. *Exultabis lingua mea iustitiam tuam.* Symmachus, & Theodoret loquuntur. Hieronymus, ex Hebræo; *Laudabit*, & à contrario, *laudare* pro exultare, Isai. 24. 11. *Laudate habitatores petra, id est exultate, tripudiate.* Jerem. 51. 48. *Laudabunt super Babylonem Cæli, & terra, & omnia, qua in eis sunt, id*

est, gaudebunt universi everfione Babylonis. Simul autem laudare, & exultare, per expositionem Sopho. 3. 14. *Laus la Filia Sion, iubilum Israel, laus impiorum, hæc omnia affert jubulum, lætitiā, & exultationem, atque illud peculiare, & glorificationem quandam qua sibi mire complacent, & sua bona felicisque fortunæ sortem jactare solent & quasi jam feliciter vitæ curriculum confecerint, ita canunt triumphum, & se laudant: instar eorum, quibus res feliciter ceciderunt, volunt nimirum non solum ab aliis laudari sed etiam ipsi gloriantes, & jactabundi laudant suæ vitæ institutum, & rationem, sicut scriptum est psal. 10. 3. *Laudatur Peccator in desideriis Anima sua, & iniquus benedicetur*, gloriantur potius desideriis suis. At hic Sophar ait: *Laus impiorum brevis est; Non gloriabitur diu: prædicit enim fore, ut potius Laus iustorum, non solum lætitiā, & exultatio, sed etiam gloriatio diuturnior sit, & stabilior, sicut scriptum est Psalm. 34. 9. In Deo laudabimur tota die. Et iterum Psalm. 37. 1. Exultate Justi in Domino* q. d. Nihil habent impii, de quo gloriari possint, cum de Deo non gloriantur: Justos nimirum tantum decet gloriari; nam felicem rerum omnium exitum consequuntur dicentes; *Salvum me fac, & salvus ero, quoniam laus mea* * *in es* (de quo glorior, & de quo laudor.) Hæc sane laus, diuturna stabilis: impiorum instabilis, brevis, stulta etiam, quippe quam infelix exitus damnat.*

Sed quod brevis, in latino est, in Hebr. est, *de propinquo*, quod Pagninus, Vatablus, Cajetanus, Regia ad localem quasi distantiam referunt q. d. in proximo est luctus, qui extrema gaudii occupet. Sed nimium dura interpretatio, præsertim cum propinquitas hæc de tempore etiam aliquando dicatur, ut Gen. 47. 29. Recte ergo brevis vertitur. Quod etiam haberi in Hebræo, testatur Nicetas, & cum Hebræo congruere Symmachi, & Aquilæ interpretationem. Sed Vatablus ad præteritum refert q. d. è propinquo trahitur. *Non diu est, quod ea felicitate fruitur.* Lenius ad futurum, Cito finietur, non progredietur longius, in proximo est finis; nam ruinæ & calui vicina est Septuaginta, *Latitia impiorum ruina insignis.* Non se laudabit tandem; sicut scriptum est prov. 16. 6. *Peccantem virum iniquum involvet laqueus & iustus laudabit* id est, quantumvis impius velut stulta avicula libere nunc garriat, & cantillet, quasi laudans se, & glorians in vitæ delitiis, sed incidet brevi in luctum & laqueum. Cantus nimirum illius brevis fuit; iustus autem laudabit, & gaudebit, cuius *tristitia vertetur in gaudium firmum & stabile, quod nemo tollet ab illo.*

Et gaudium hypocrita ad instar puncti. Idem aliis verbis, sed cum incremento Hypocritam sæpe appellat impius; qui n. i. h. habeat pietatis solidæ qui cum vere infelix sit, externo bonorum circumfluentium habitu ementiatur felicitatem; qui simulatione pietatis ad honores & diuitias, vulgique admirationem obrepit. Diximus de hoc non semel. *Ad instar puncti*, ad punctum & ad momentum, non solum brevis & temporalis est impii lætitiā, sed momentanea, momentum durat, immediate post hoc extinguitur. Vox eadem, quæ alibi vertitur ab interprete, valde velociter, Psalm. 11. *Repente.* Jerem. 4. 20. *Subito.* Jerem. 18. 9 *subito crescit, & exurgit splendor impii subito etiam extinguitur, & evanescit.* Certe etiam si vitam integram hominis daret humana felicitas, momentum durat; ut illi quondam felices lamentabantur; *Nos nati, continuo deservimus esse.* Sed neque vitam integram, quæ ipsa instar puncti est, durare impiorum prosperitatem contendit Sophar, quod quamvis interdum sic eveniat, non tamen est in eo constans & perpetua divinæ providentiæ constitutio. Divus Gregorius punctum accipit, non pro momento temporis, sed pro puncto lineæ. *In puncto* (inquit) *stylus mox, ut ponitur, levatur, nec mora ulla agitur, ut per exprimendam lineam trahatur. Sibi hypocrita presentis vitæ gaudia, cum tangit, amittit.* Instabilitatem quidem, & tantum momentaneam lætitiæ voluptatem improbis precatur David Psalm. 82. 14. *Deus meus, donec illos ut robam, & sicut stipulam ante faciem veni.* Nunquam consistent in terrena felicitate, non diu, non longe lateque illam

* Salese,
conquato
quic ren. y
alaban se
dello.

Jerem. 14.

14.

* De qui-
em me pre-
cio, y por-
quien me
alabo.

4.

וְיָ

Pagnin.

Vatablus.

Regia.

Nicetas.

Symm.

Aquila.

LXX.

Joan. 16.

20. 22.

5.

De appele-

latione, &

proprietate

hypocri-

te dictum

cap. 8. 6. v.

13. & cap.

15. v. 34.

וְיָ

Momenta-

nea impio-

rum felici-

tas.

Gregorius.

illam contingant, sed in puncto, non aliter atque rota vel circulus, Sphæra, aut res alia rotunda, & volubilis, tangit planum in puncto, sic enim oportet, ut qui instar Sphærae, undique tument, & instar pilæ, distenti sunt Spiritu vanitatis, facile itaque moveantur, & devolvantur à puncto illo prosperitatis, quod semel attigerunt. Rota illos o Deus. Et ea quidem fors, lex potius divinæ providentiæ est, ut ad calamitates tandem deducantur. Sic explicantibus Theodoro & Basilio. Hæc enim est ratio illa sublimium, summarumque rerum prophanis etiam agnita scriptoribus

*Quanti casus humana rotant!
Minus, minus in parvis fortuna fuerit;
Levisque ferit leviora Deus.*

6. Vide quæ inferius dicemus, v. 7. num. 7. Et sicut stipulam ventus vehemens transversum agit, ita non sinet illos diu quiescere, aut bonis frui, sed cum fortuna ipsa declivis sit non magno impetu opus est, sed ut ut Sphæra, quæ per se volubilis est, velocissime devolvatur, & præcipitetur è sublimi. Sic impii in sublimi, & in felicitate positi, facile subito devolvuntur ad fortuna, & calamitates, Septuaginta Gaudium iniquorum perditio est, quod non solum Græci sic accipiant, ut gaudio; sed, ut ea ipsa (ut Nicetas ait) quæ illis lætitia voluptas cordi est, exiit futura sit ingentique ruina. Atque eleganter Chrysostomus: Si eorum lætitia ingens est ruina, & gaudium perditio, quid dicemus esse ipsum interitum? Die, amabo te, quid dolorem, quid animi agritudinem.

VI. Si ascenderit usque ad cælum superbia ejus: & caput ejus nubes tetigerit, &c.

VII. Quasi sterquilinum in fine perdetur: & qui eum viderant, dicent? Ubi est.

1. Quid superbia, quid in cælum ascendere. Principes ab elevatione dicti. Explicatus David. Dona, & oblationes cur appellantur elevata.
2. Nubium duplex appellatio; extrema celsitudinis symbolum. Cælum contingere de felicitibus, tum etiam de superbis.
3. Descriptio procera arboris ex David, & Job, Quid Thus recta ascendere in cælum.
4. Sterquilinum rei vilissima, & inutilis symbolum.
5. Arabum mos sepeliendi Reges in sterquilinio.
6. Interrogatio ubi est, quos affectus habeat.
7. Ruina sublimium multiplex causa vicissitudo rerum humanarum.
8. Sublimium rerum dejectio ex digno supplicio: Illustratus Salomon.

VARIIS modis atque similitudinibus rem propositam de repentino impiorum casu, explicat, amplificat & quam dixit laudem, five lætitiā, atque gaudium, nunc superbiam, atque extollentiam vocat, adeo sublimem, ut cum cælo, & nubibus de altitudine contendere videatur.

Sed *Superbia*: nunc proprie est, elevatio, sublimitas, celsitudo, atque eleganter hæc ipsa dicitur *Superbia*: nam quod sublime est, & sese attollit. *Superbire* videtur, vel ex ipsa nominis Etymologia, *super* enim, *it*, & erigitur, qui *superbit*. Tum etiam cum sublimioris honoris alto, & excelso gradu frequenter conjuncta est *superbia*, & despectus infirmorum. Ergo *ascendere in cælum superbiā* aut altitudinem, est cum ipso cælo, quod celsissimum est, de sublimitate & altitudine contendere, & propter summum honorem, & fortunas amplissimas. nihil infimum habere, sed splendida omnia conspicua, in sublimi evehta. Facit huc, quod *Principes* ab hac radice nomen in Hebræo habent, & dicuntur *Nesim* quasi elevati, aut sublimes. Suum quoque Regnum & Regiæ dignitatis pretium sic quoque videtur vocasse David elevatum, & sublime Psal. 61. 5. Pretium meum cogitaverunt repellere, quod proprie ex Hebræo legitur, à celsitudine vel elevatione Dei, q. d. à Regni sublimi Sede ad quam De-

us evehere statuit. Ergo in ista *superbia*, quam dicit Sophar. omnes has complectitur elevationis & sublimitatis rationes. Septuaginta speciem qui dem, atque sensu valde diversi, sed ad genuinam vocis significationem, & elevationem prope respicientes dixerunt; Si *ascenderint in cælum dona ejus*: dicuntur enim elevata, eo quod dona, & oblationes sublati in cælum manibus imponerentur: quare elevationem, aut sublimitatem, quæ legitur in Hebræo, sumpserunt pro re elevata & oblata, nimirum dono, de qua sententia in sequenti parte dicendum

Et caput ejus nubes tetigerit. Si (inquit) ita ascenderit, ut sublimi vertice contingat nubes. Forte non tam quod capite contingere, quam quod pedibus calcare, appetat: uti superbissimus ille dicebat; *Ascendam super altitudinem nubium*. Nubes & cælum extremæ celsitudinis quasi meta, & Symbolum: Psalm. 35. 5. Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. Notandum hoc loco, *nubis* nomen proprie significare caliginosam, & obscuram: nam *nubes* etiam à superiori radice elevandi dicuntur. Necim, quasi elevationes, vel elevatae, ut dicere poterit in prima parte: Si *ascenderit in cælum*, & tanquam elevata nubes, At nunc, est ab alia radice, *nubes*, scilicet à Ghad, quod est crassum, aut densum, unde dicitur *nubes caliginosa*, densior, & obscurior. Ait ergo: Si caput super nubem caliginosam & turbinosam extulerit, ut superior videatur omnibus periculis; & discriminibus, & mutationibus, &c. Est quidem etiam apud prophanos Scriptores hæc ratio loquendi, de felicitibus atque superbentibus ipsa felicitate, ut Atræus ille gaudens, & insolescens vindicta;

Æqualis astris gravior, & cunctos super.

Alium superbo vertice attingens polum.

Dicuntur idem premere etiam, & contingere cælum palmis, aut plantis; ut Propertius:

Nunc mihi summa licet contingere sidera plantis.

Ubi notandum superbiam humanam esse quamdam adversus cælum, & supremi numinis sublimitatem, & celsitudinem, impudentiam & ausum, qua videatur adniti homo Similis esse altissimo, & supra astræ aceli conscendere, atque Deum de sua Sede præcipitare, instar Gigantium illorum, quos superbissimis evehtos montibus, & cæli consensum affectantes fulmine discit potentia numinis. Sic Deus dicitur *superbis resistere*, quasi se tueri ab aliorum temeritate, & impudentia suam sublimitatem volens. Vide inferius V. 7. num. 8.

Sed tamen existimare licet ex ipsa verborum forma iterum resumere Sophar illam procera arboris translationem ex cap. 5. quam instituerat Eliphaz, atque ex firma radice, & solo fertili, & uliginoso descriperat: nunc vero amplificare, & promovere eandem translationem ex sublimitate, & proceritate ramorum, & verticis. Nam etiam cum David dicit Psalm. 36. 35. *sepe vidisse imium superexaltatum, & elevatum*; certe illum comparat cum Cedris Libani; & qua ratione ibi dicit *Transivisti, & ecce non erat*, hic dicitur *qui eum viderant, dicent, Ubi est?* Nec non etiam simili verbo

rum forma describitur *superbia Nabuchodonosoris comparata cum valde procera arbore Dan. 4. 7. 8* Videbam (inquit) & ecce arbor in medio terra & altitudo ejus nimia: magna arbor, & fortis, & proceritas ejus contingens cælum; folia ejus sicut cherrima, & fructus ejus nimius, &c. Ubi omnia amplissimæ fortunæ ornamenta magnificentissime describuntur. Sed illud peculiare observandum in hac arboris proceritate, quod quæ proceriores arbores sunt, eadem feruntur esse amiciores Solis, Solem propterea quærent, atque, ut illo fruantur liberius, extollunt sese. Sic tane impius videtur interdum non solum tellus amica esse, quæ justis esse solet noverca: sed cælum ipsum affulgere clarius, & favente cælo crescere, & exurgere ad immensam altitudinem. Cum hoc facere potest, quod de donis. & sacrificium in altum ad Deum sublati legunt Sept; Si *ascenderint in cælum dona ejus*, & sacrificium ejus tetigerit nubes, &c. Id est, si dona & sacrificia offerat, quæ ideantur à Numine propitio suscipi, & quasi ad se à terris evocare, nihil

LXX.

Dona cur dantur elevata.

2. Isa. 14. 14.

Supremæ celsitudinis Symbolum

Nubis appellatio.

ע

Felicitatis paraphrasis

Seneca in Thiest. act. 5

Propertius,

Superborum conatus.

Isa. 14. 14

1. Pet. 5. 5

5. Allusio ad arborem proceram.

Regni amplitudo comparata cum arbore pulcherrima.

Arbores proceræ solem quærunt.

Theod. Basilins. Seneca in Hsp. act. 4.

Felicitatis humanæ cum stipula comparatio.

LXX.

Nicetas.

Chrysost.

ע

Superbiæ notio, & cognatio cum altitudine.

Principum appellatio.

ע

Regia.

nihil tamen proderunt homini simulata pietatis ;
Psalm. 140. nan Sacrificia , & thuris oblatio , tunc recta as-
2. cendebant & dirigebantur in cœlum , & cum vide-
Cant. 3. 6. bantur , aut dic bantur penetrare nubes , ut dice-
Ecl. 3. 5. retur Deus odorem suavitatis percipere , neque
21. enim video , quomodo possint aliter Sacrificia di-
Gen. 21. & ci , Contingere Cœlum. Ergo impius & hypocrita ,
sape in h. x- quamvis sibi omnia favere videantur , tamen se-
od. & Num. curitatem sibi minime pollicentur.

Quasi sterquilinum , in fine perdetur. Erit tandem
 4. exitus miserrimus post priorem felicitatem , vel
 LXX. in finem ; ut legunt septuaginta , in perpetuum ,
 77X pro brevi felicitate sempiternus interitus. Perde-
 55J tur , peribit , evanescet ; quasi sterquilinum , proprie
 quasi stercus , fimus , sordes , immunditiæ & abo-
 minationem ; his etiam modis solet verti ab in-
 terprete vox originalis , id est , quasi res fœtida ,
 turtis , obscœna , quam nemo visu , aut contactu
 dignatur quam omnes abominantur , & averfan-
 tur ; ita , ut , qui prius in oculis , & ore omnium
 versabatur , paulo post ejiciatur foras ex convi-
 ctu humano , in sterquilinum , tanquam stercus vi-
 lissimum. Pungit JOBUM sedentem in sterqui-
 linio , è florentissimo in sordidissimam dejectum
 conditionē Stercus , tum ignominia tum extrema
 abjectionis Symbolum. *Pl. 82. 11. Facti sunt ut ster-*
cus terra , quod conculcatur , quod abominationi est
Aliquando etiam , quod est inutile & potius dam-
no , quam usui. Ezechiel. 7. 19. Argentum eorum
feras projicietur ; & aurum eorum in sterquilinio erit.
 Ergo quod ab aliis , tanquam Deus quidam , ad
 omnes humanos usus , & opportunitates coleba-
 tur , jam tandem inutilis , & sibi , & aliis , imo &
 noxius extitisse agnoscetur.

Quid forte res hæc de sterquilinio ad priscum il-
 lius regionis funerum morem respiciat ? Dicun-
 tur enim Regum ipsorum cadavera in sterquilini-
 is sepeliri solita. Gregorii Gyraldi , viri erudi-
 tissimi , in suo libro de vano sepeliendi ritu , verba
 adscribam : Nabathai (inquit) atque Arabes nec non
 Sabai defunctorum corpora stercorebus similia putabant ,
 atque ideo Regum suorum & Ducum cadavera in sterqui-
 linio cœno , simoque obtegebant ; deinde terra condebant.
 Paulo secus Strabo , à quo ille mutuatus est , qui
 sic lib. 16. ad finem , ubi de Nabathæorum mo-
 ribus : Mutua corpora aque , atque stercus , (ut Heracly-
 tus inquit) cadavera stercore abjectiora , quapropter Re-
 ges etiam in sterquiliniis desolantur. Verissime igitur
 dici de superbo Rege , & Tyranno poterit ,
 Tanquam sterquilinum in fine perdetur.

Et qui eum viderant , * Quoniam verbum vi-
 6. denendi intentionem & affectum etiam animi pecu-
 * Lolque liarem affert , interpretari possemus , qui intentis
 primo e oculis illum * suspiciebant , & colebant omni ob-
 se lo est servantia , tantæ celsitudinis admiratores &
 uan mian- prædicatores , nunc ad interitum , & repentinum
 do. casum multo magis mirabundi , dicent , Ubi est ?
 per contemptum , aut per admirationem , ubi ?
 id est , in quam sordido , & ab ecto loco ! in quo
 squalore , & pœdore ! ad quam foveam ex tanta
 celsitudine ! vel , Ubi est ? quærent videlicet locum
 aut vestigium pristinae felicitatis , sed neque illam
 in loco pristino , neque pristinae dignitatis vesti-
 gium invenient. Emphasi habent ea verba ,
 Ubi est ? quæ per Paraphrasim sic exornat Philipp.
 Sterquilinio assimilatus es , & ipse te nunc conspicis pu-
 trefactum , & qui te quondam viderant regnantem in glo-
 ria , nunc inquirunt insultanti voce ; Ubi est ille Sapien-
 tissimus hominum , & potentissimus Regum !

7. Observat hic eleganter Chrysostomus hujus
 Chrysost. ruinæ duplicem causam. Repentinum (inquit)
 ille creatur exitium , ut ne putes consequutionem
 naturali , sed multo magis potestate Dei incomprehen-
 sibili calamitatem. Eleganter autem primam cau-
 sam dixit , consequutionem naturalem , videlicet vi-
 8. cissitudinem rerum humanarum , quæ naturali
 Duplex tu- inæ impio- rum causa. quadam consequutione alta deprimit , humilia
 evehit atque illa sunt casui propiora , quæ alti-
 ora Sexcenta hujus veritatis cantica. Illud non
 inelegans ;

Claudian
 in Epigra.

In brevibus nunquam sese probat Æolus undis ;
 Nec capit angustus Borea certamina collis :
 Alpes ille quatit ; Rhodopeja culmina quatit.
 Incubuit nunquam cœlestis flamma salicis :
 Nec parvi frutices iram meruere Tonantis ;
 Ingentes quercus , annosas fulminas ornos.

Sic alius scire dixit ; amplissima fortune dona timida &

tremula esse , timent nimirum formidandam rui-
 nam , & jam fere in calum nutant.

Habent per ampla dona fortuna metum ,
 Periculoque non carent pralustria ?
 Nec ulla celsatura sunt mortalibus ,
 Qua evertere vel invidia , vel tempus solet ,
 Felicitatis culmen , ubi quis attigit.

Apolod.

Quem metum , licet nullos metuant hostium
 dolos , aut arma , indidit natura rebus summis ;

„„„„ Licet arma vacent ,
 Cessentque doli , sidunt ipso
 Pondere magna , ceditque oneri
 Fortuna suo „„„„
 Vela secundis inflata notis
 Ventos nimium timere suos.
 Nubibus ipsis inserta caput
 Turris pluvio vapulat Austro.
 „„„„ Quidquid in altum
 Fortuna tulit , ruitura levat.

Seneca in
 Agamem.

Sed ut commodius in hac summorum ruina phi-
 losophemur , illius causa verior ex Divini Nu-
 minis providentia primum petenda , deinde ex
 hostis humani generis calliditate , & astutia ; tan-
 dem ex digno ipsius impii , superbiaeque supplicio.
 Primum etiam cognitum prophanis. Artabanus
 modestiam , & consilium suadens Xerxi , Gaudet
 (inquit) Deus , eminentissima quæque deprimere , quia
 neminem alium , quam seipsum finit , magnifice de se sen-
 tire ; & vero cum superbissimorum hominum il-
 la vox sit ; Faciamus nobis Civitatem & turrim cuius
 culmen pertingat ad Cœlum. Ut eleganter expli-
 cuit Augustinus lib. 16. de Civit. cap. 4. & Chry-
 sost. hom. 30. in Gen. ad superbiam universum
 ædificium hoc referentes. Deus quasi sibi ab al-
 tis timeret ; sublimes hos quasi divinitatis affecta-
 tores , excusso dejecit fulmine. Secundum in-
 tentatore illo videas , dum ad sublimia fastigia ,
 & pinnacula homines evehere conatur , ut inde
 deturbet : non aliter atque Aquila testudinem
 ungue apprehensam ad æthera evehens , ut quo
 ex altiori loco demittat in subjectum Saxum , fa-
 cilis frangat & melius exenteret. Tertium ex
 illo Salomonis præcepto Prov. 17. 18. Qui altam
 facit domum suam , quatit ruinam , Sic omni ex par-
 te impleri veritate videas , Si ascenderit in cœlum su-
 perbia ejus , in fine perdetur.

8. Triplex
 caput rui-
 nae impio-
 rum.
 Herodot.
 lib. 7. pa-
 rum post
 initium.
 Gen. 11. 4.
 Superbo-
 rum vox
 quæ.
 August.
 Chrysost.
 Aquilæ
 astus in
 conterenda
 testudine.

Dignum
 superbia
 supplicium

VIII. Velut somnium avolans non inve-
 niatur ; Transiet , sicut visio
 nocturna.

1. Avus , & volatus celeritas symbolum : somnium mendacii.
2. Transire. Notatus Pagninus. Explicatus David.
3. Mors vigilia , vita , somnus , & somnium explicatus Paulus.
4. Divites dormire , & somniare. Insula somniorum.
5. Humana felicitatis cum somnio comparatio.
6. Qui dormiunt , si expergescant ; indignari. Mycillus somnium. Illustratus Isaias.
7. Impios dormientes excitat Deus percussos manu.
8. Qui sint thesauri impietatis. Mors vigilia , & ex-
 pergescatio

NON plus (inquit) durabit impii felicitas ,
 quam somni alicujus voluptas , quæ , ut non
 vera , nec solida , ita evanescit citissime ;
 nam expergesfactus homo nihil illius capit , nihil
 invenit. Quare tum alii , qui eum viderant ,
 tum impius ipse , illa umbratili , & felicitate bre-
 vissima deluduntur , velut somnio avolante. avolare
 autem existimat Cajetanus , dictum , à memoria ;
 quod somniorum non recordemur At , quia
 multorum somniorum imagines solent firmiter
 retineri , melius dicas avolare , quia celeriter fu-
 git & disparet adumbrata illa , & imaginata po-
 tius , quam expressa aliqua , & vera felicitas Avis
 aut volatus , celeritatis Symbolum : somnium , item
 sei fallentis , aut evanescentis , de quo statim.

Cajetanus.

Volatus
 Symbolum
 celeritatis.

Transiet. Idem quod prius dixerat , sed aliter ,
 Transire autem est hoc loco longius recedere , &
 velociter transeundo fugere , & ita hunc veloci-
 orem , & longiorem recessum afferunt , ab hac
 ipsa radice , loca illa Jeremiae. 50. 8. Recedite de meo
 dio Babylonis , & Hoseæ 7. 13. Va eis , quoniam re-
 cesserunt

2.

77X

cesserunt à me, & clarius Psalm. 54. 8. Ecce elongavi fugiens. Proprie elongavi recessum, accelerationem, transitum, vel quid simile, id est, cito, celeriter, procul abibo, & excedam. Quare miror, quod Pagninus, & Regia legerint: Vagabitur, sicut visio, &c. Nam nec convenit verbo originali, nec visioni. Visio autem nocturna, idem est, quod somnium, species per quietem repræsentata, aut simulacrum phantasiæ, non vera res.

3. Notandum vero, ut mors & eleganter, & frequenter comparatur cum somnio, (ut enim ille dixit: Nihil mortis est tam simile, quam somnus) ita nunc è contrario vitam assimilari somno, felicitatem vero istius vitæ somnio etiani. At vero mortem ex consequenti asseri, esse vigiliam quandam, & depulsionem somni, & vanorum simulacrorum. Scripsit rem hanc pereleganter Philippus I. de Joseph, cum Civilem virum vult esse somniorum interpretem, id est, qui magnum illud somnium commune; publicumque vigilantium exacte intelligat. Id somnium (inquit) vita est hominum, nam sicut in somniorum visionibus videntes non videmus, audientes non audimus mente inaniter sine ullis veris objectis pingente sibi simulacra rerum non existentium, tanquam existentium, eodem modo etiam vigilantium imaginationes somniis sunt simillima, veniunt, aheunt, occurrunt, refugiunt, priusquam comprehendantur, avolant, hæc & alia pulchra ibi Philo. Res hæc non uno tantum divino testimonio confirmanda Bonorum temporalium abundantia somnium conciliat, non minus quam ebrietas, aut crapula: Attendite vos (inquit Christus) ne graventur corda vestra crapula, & ebrietate. & curis huius vitæ, & superveniat in vos repente dies illa. q. d. de vobis consopitis, & sepultis veterno curarum huius sæculi, & vino voluptatum, atque amore præsentium, illucescat tandem in morte dies, ad cuius lumen expergefieri vos oporteat, ad quod videtur alludere 1. Thes. 3. 4. 5. 6. 8. Vos fratres non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam Fur comprehendat. Omnes enim vos Filii lucis estis, & Filii diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut & ceteri; sed vigilemus, & sobrii simus: qui enim dormiunt, & qui ebrii sunt nocte ebrii sunt. Cum autem conjunxit ebrietatem, & curas huius vitæ, duo nobis indicavit, primum non solum dormire peccatores, & divites huius sæculi, sed etiam fallacibus, vanisque somniis agitari: nam scriptum est; Multas curas sequuntur somnia. Alterum, hæc omnia, quæ in vita habemus, esse valde confusa, & perturbata, qualia sunt somnia ebriosorum, propter multitudinem æstuantium vaporum crassissimorum occupantium cerebrum, atque irrequieto motu agitatorum. Sane non omnino inutiliter Lucianus, ille confinxit lib. 2. Verarum Historiarum, Somniorum insulam, & civitatem cuius incula Reges, Dii; Somnia etiam varia: Templum ibi noctis, Somni Impositura. Imago profecto bella ficta rei verissimæ quippe hæc videtur ipsa, esse impiorum civitas, videlicet Civitas Somniorum, qua scriptum sit: Velut somnium surgentium, Domine in civitate tua (Prophetius in Hebræo) in civitate eorum, id est, Iuda, quoniam licet illa Civitas somniantium sit, sed tamen etiam Dei nunquam dormientis semper vigilantis dicitur esse civitas eo, quod cum sit ipse huus mundi Dominus, permittat in hoc mundo tantisper somnare impios) imaginem (vana simulacra) ipsorum ad nihilum rediges.

4. Cur huius vitæ curæ primæ, & divites huius sæculi, sed etiam fallacibus, vanisque somniis agitari: nam scriptum est; Multas curas sequuntur somnia. Alterum, hæc omnia, quæ in vita habemus, esse valde confusa, & perturbata, qualia sunt somnia ebriosorum, propter multitudinem æstuantium vaporum crassissimorum occupantium cerebrum, atque irrequieto motu agitatorum. Sane non omnino inutiliter Lucianus, ille confinxit lib. 2. Verarum Historiarum, Somniorum insulam, & civitatem cuius incula Reges, Dii; Somnia etiam varia: Templum ibi noctis, Somni Impositura. Imago profecto bella ficta rei verissimæ quippe hæc videtur ipsa, esse impiorum civitas, videlicet Civitas Somniorum, qua scriptum sit: Velut somnium surgentium, Domine in civitate tua (Prophetius in Hebræo) in civitate eorum, id est, Iuda, quoniam licet illa Civitas somniantium sit, sed tamen etiam Dei nunquam dormientis semper vigilantis dicitur esse civitas eo, quod cum sit ipse huus mundi Dominus, permittat in hoc mundo tantisper somnare impios) imaginem (vana simulacra) ipsorum ad nihilum rediges.

5. Sed in hoc impiorum somnio, quibus somniorum spectris, & vanis imaginibus ludificorum illorum mens, omnia miscent inter somniantium lacra prophanis, falsis vera, & prudentissimi, ac sapientissimi quique mire stultescunt; multa majora, & vehementiora apparent quæ somniant, quam re ipsa aut sine, aut esse possint. Sicut enim nullum est somnium, in quo non alicujus erroris, atque ligati, & impediti rationis ulus manifestum signum deprehendi possit, ut eleganter Philosophi docent, ita horum hominum vita, & somnia turbulentorum errorum, & falsarum opinionum plena sunt. Ac sicut jam jam appetente exitum imaginationis, & imagine prope ad suum jam finem perducta, solet abrumpi somnus, & avolare somnium, ita frequenter contingit, ut impii cum ad suas voluptates, & desideria multas curas addiderunt, &

6. multa bona temporalia compararunt, antequam fine suorum desideriorum potiri queant, repente omnia amittant: Spes enim impiorum peribit. Videas hoc, præsertim si nimium temaces sint bonorum & divitiarum, nullum illos ex felicitate majus emolumentum capere, quam somniantes. Quid prodest (inquit Salomon) Possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis? an non dices, illum somniasse qui noctu & in lecto, his mendacibus somniis confectis ex suo cerebro, se recreabat, & cogitabat intese dicens: quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus meos? & sicut in somniis omnia quidem majora si tristitia terribiora, si læta jucundiora videntur, quam re ipsa sint, ita dicebat anima sua: Anima habes multa bona posita in annos plurimos, & brevissimam vitam, longissimam existimabat. Si vanitates huius vitæ non credis mera esse somnia, at Salomoni credes sapientissimo dicenti: Ubi multa sunt somnia, plurima sunt vanitates. Has nimirum comparat cum somniis, unde efficitur à contrario sensu, ubi multæ sunt vanitates, plurima esse somnia. Hæc illa ipsa vanissima stemmata, & nominis monumenta, mere umbratilia, & imaginaria, quæ vult somnium surgentium ad nihilum rediguntur à Deo. Ex horum numero, qui vanissimis somnis sepulti jacent, & stertunt, sunt injuriosi, & contumeliosi in Divi verbi præcones, quæ ceu vocales galli, dormientes & somniantes excitare conantur voce canora, at isti indignantur ad ersus eos, qui dormientibus strepunt, similes profecto Mycillo illi vero pauperi, & non nisi per somnium diviti, indignanti adversus sapientissimum gallum, his apud Lucianum verbis: At te, scelestissime galle, cum ista tanta invidentia, voceque tam acuta, ipse perdat Jupiter, qui quidem opibus affluentem me, ac dulcissimo in somnio versantem & admirabili felicitate fruientem penetrabile quiddam, & clamorosum resonans, expergefeceris, cui facere gallus: Videro, ne per somnium dives, esuriat experfectus. Sed narrat deinde somnium per simile impiorum phantasiis nam & somniabat se Mycillus divitem, saturum, beatum. Vide Gregorium eleganter de hoc impiorum somnio & hypocritarum vita differentem. Quos (inquit) evigilasse pœnitet, quia vigilantes vero inopia tenet: & cum carnis oculos claudunt, mentis aperiunt, &c.

7. Sed duplici potissimum via expergefieri contingit hos impios voluptatum crapulam dormientes, & tunc tandem ea omnia somnium esse avolans comperiunt, quibus toto animo intenti erant. Primum divina providentia sic decernente, bonis omnibus partibus spoliantur, ad extremam inopiam & milerias devoluti, divinæ manus contactu quasi percussi, & exfuscitati, ut de illis dici possit id illa 29. 8. Erit sicut somnium visionis nocturna, multitudo omnium, qui dimicaverunt contra Ariel, & sicut somniat esuriens, & comedit, cum autem fuerit expergefactus lassus adhuc sit. Tunc sane quamvis se multorum prius bonorum facietate oppleverint, sed postea somniasse se credent, eo quod citissime advolaverint omnia, ac nihil plus facietatis ipsi retinuerint, quam si re ipsa nihil habuissent. Hi sunt profecto, qui ad res visibiles attendentes, notantur ab Eccl. cap. 34. 2. Quasi qui apprehendit umbram, & sequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacii.

8. Sic sane sæpe in scripturis dicuntur impiorum bona, quali bonorum repræsentationes, & imagines, quæ omnia inutilia sunt, instar somniorum, & thesaurorum Lemurum, ad imaginem & speciem lucentium, cum re ipsa carbonem sint vilissimi. Nimirum: Nihil proderunt thesauri impiorum. Ubi enim maxime opus est, minus opportuni sunt, ac ne sunt quidem.

9. Mitto alias temporalium bonorum cum somniis similitudinis rationes inter quas una est, quod impii non non pauci, artibus nescio quibus ex tenui forma repente in opulentos evadunt, ut somnium ipsimet non veras divitias immittas sibi credant, de quibus in Timone Mercurius ad Plutonem, non minus scite, quam sapienter ait: Ego tibi permultos commemorare queam, quibus heri ne obolus quidem erat, quo restim emerent, qui ne ipsi quidem opinor, credere possunt, quin per somnium divites sint.

10. Sed altera hujusmodi impios expergefaciendi ratio, mors, cum à corpore, quasi à crassis vaporibus

Prov. 10.

28.

Eccl. 5. 10.

Luc. 12.

17. 18. 19.

Eccl. 5. 6.

Psal. 72. 15

6.

Lucianus.

Galli apolo-

logus.

Gregor.

7.

Impios

dormien-

tes excitat

Deus.

8.

Vita felici-

tas the-

saurus Le-

murum.

Prov. 10. 2.

Impii re-

pente opu-

lentissimi

Lucianus.

in morte. ribus somnium, & oporem afferentibus, resolvitur animus, evigilant impii, & vident se nihil præter insomnia habuisse, dum viverent. De hoc illud Psalm. 75. 6. *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes Viri divitiarum in manibus suis.* Et JOB 27. 19. Ubi mors cum duabus rebus oppositis comparatur, videlicet cum somno & cum vigilia. *Dives cum dormierit, nihil secum auferet, aperiet oculos suos, & nihil inveniet.* De quo suo loco, De hac interim allegoria vide Ambr. Psal. 72.

IX. Oculus, qui eum viderat, non videbit, neque ultra intuebatur eum locus ejus.

1. *Impiorum felicitas somnium. Somniantes vero tum ipsi impii, tum illorum Administratores.*
2. *Enallage. Locus pro incolis. Intueri attentionem affert.*
3. *Impiorum ruina multos expergeficit.*

1.
Duplex
nectendi,
& exponen-
di ratio.

Cajetanus.

LXX.

Secunda
exponendi
ratio.

LXX.
Hebrais
dissolutus.

Eccl. I. 8.

2.
Enallage.

וַיִּשָּׂא

LXX.

FORTÈ hæc est præcedentis similitudinis potestas, nam potest simpliciter illa somni similitudo tractari. Primo, ut impius dives, felix comparatur cum dormiente, & somniantem, & illius felicitas temporalis sit somnium ipsum. Quam exponendi rationem hæcenus docuimus cum qua nectatur sententia præsens, ut adhuc sit de somnio: *Oculus, qui somnium viderat, non videbit iterum, &c.* Sic accepit Cajetanus, & quidem relativum *eum* indifferens est in Hebræo, ut vel ad somnium, vel ad impium referatur. Favetque lectio Septuaginta, quæ relativum sustulit: *Oculus videbis, & non adjiciet.*

Secundo ut ipse dives impius, illiusque felicitas comparatur cum somnio, at ceteri omnes, qui divitem suscipiebant, & affectabantur, dicantur somniantes, ut à quorum conspectu repente se subtraxerit impius non secus atque somnium à somniantem. Quam secundam interpretationem nunc indicant ipsa hujus sententiæ verba, videlicet fore, ut evanescente impio, plane omnes agnoscant illius felicitatem, non veram, sed fucata, & per somnium extitisse. Propterea ait, *Oculus, qui eum impium viderat*: nam ad impium referri Græci intelligunt, & fere inter pretes omnes, unico excepto Cajetano, & sequentia manifeste id probant, ubi de Filiis impii, non somni agitur. Ergo qui impium cernebant, non cernent amplius, nam advolavit. Recte dissolutus est Hebraismus, quem retinuerunt Sept. *Non adjiciet*, id est, non poterit videre iterum: nam ille eimentitus splendor, & gloria rerum mundanarum in transcurso tantum, & rapit pascere potest oculos, neque enim possumus aliter, quam per transennam prætereuntes strictim aspicere florem in impium. In quo latet amplificatio quædam brevitatis felicitatis impii, nam non in aliis, qui impium vident, sed in ipsa impii felicitate, causa est, quod illam videre per otium non possumus: illa quippe brevior, & inconstantior est, quam reliquorum hominum vita aut conditio: nam qui semel illam viderit, videre iterum ipse non poterit. Ut sic verissime dictum sit ab Ecclesiaste: *Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu*: quod nullus sensus per otium possit pasci, & saturari humana felicitate.

Neque ultra intuebitur eum locus suus. Peslet per Enallagem accipi: Ipse non intuebitur locum suum. Sed quia de aliorum oculis sermo est, potius videtur accipiendum sine ulla figura dictum. *Locus suus.* Vatablus ex Hebræorum expositione: *Congregatio illa, in qua habitabat.* Tygur. *Homines sui loci*, id est, sui oppidi, populares illius. Quod nos dicimus eodem sensu *Los a seu Lugar.* Vel ut ipsi *Loco*, & sedi pristina det personam, q. d. apud neminem manebit impii felicitis memoria ulla, non apud homines, non apud illius domum, non apud illius domesticos. Videnda sunt, quæ late disseruimus super cap. 7. v. 10. super id: *Non reverteretur ultra in domum suam, nec cognoscat eum amplius locus ejus.* Hic tantum discrimen, intuebitur Sur, attentionem afferat, & observationem rei, quæ spectatur. Septuaginta dixerunt: *Non animam vertet eum locus ejus.* Vertitur alias idem

verbum, *Considerare*, aut de loco edito prospicere & ita crescit sententia: Nemo poterit illum videre, etiam si diligenter observet, & circumspiciat. etiam si ex loco edito contemplari velit.

Ubi observandum indicari à Sophar, non solum deludi impium divitem sua falsa felicitate, sed etiam reliquos omnes, qui illum fixis oculis contemplabantur: nimirum, qui aut zelo, aut emulatione, aut invidentia, aut lucris, aut utilitatis spe, aut alia ratione illum admirabantur. Quippe omnes, instar somniantium, unica impii ruini, quasi ingenti sonitu attoniti expergescunt. Hoc omnes excitat, & præmonet divina vox, ne fallitati intendant. Psalm. 61. 11. *Divitia si affluent, nolite apponere.* Ubi eleganter observat Augustinus, ex verbo *affluendi*, indicari rationem, cur non sit *apponendum cor*, neque intendendum *divitiis*: nam fluunt, atque labuntur: quid enim est *affluere*, quam nimium fluere? quamvis omnis felicitas, atque voluptas cum suavitate affluat, & illabitur, nonne fluit, nonne delabitur? Quamvis omnium rerum affluentibus copiis ditemur, at diutius uno, & eodem statu esse non possunt: & qui semel tantam rerum omnium affluentiam vidit, non videbit iterum. Sed peculiariter zelantes instituit eo loco David: *Ne zelaverint facientes iniquitatem, quoniam tanquam fenum velociter arcescent.* Invidentes quoque sapiens alloquitur Eccl. 5. 1. *Noli attendere ad possessiones iniquas.* Denique Salomon eos omnes, qui cum admiratione quodam admiratione quadam, & voluptate felicitatem impii videbant, instruit verissima illius opinione, & contemptu, cum semel sæpeque repetit: *Vidi, & ecce universa vanitas.* Qui vero ambiebant hujusmodi falsorum, atque fallentium divitum gratiam, jam post somnium mendax expergeficti, videntur dicere Isaia 28. 15. *Posuimus mendacium speciem nostram, atque etiam in domesticos, & familiares, qui participaverant opes impii, illud convenit Ag 16. Qui mercedem congregavit, misit eum in jacculum dertuum.*

X. Filii ejus atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum.

1. *Varia lectio & expositio. Atterere quid proprie.*
2. *Vera lectio & germana intelligentia. Ingens supplicium ab ignobilioribus vinci.*
3. *Quid proprie Egestas. Ingens supplicium mors negata miseris. Illustratus Jeremias.*
4. *Parens impius torquetur in filiis. Expli. atus locus 4. Reg.*
5. *Manus pro actione. Dolor active & passivo. Seipsum laedit, qui laedit proximum.*
6. *Manus pro iniquitate, & violentia. Impii ipsum suum ignem accendunt. Illustrati Isaias, & Malachias.*
7. *Septuaginta lectio.*

PERgit nunc enumerare incommoda, & supplicia, quippe impius obruitur, cum semel coepit ipsius felicitas declinare; imprimisque ponit filiorum miseram conditionem, in quibus parens ipse crucietur, & puniatur. Sed Hebraizantes verbum illud *atterendi*, deducunt à Radice *Ratsats*, quæ placere aut placare, Pagninus, & Vatablus. *Cogentur placare pauperes.* Sed non video, quomodo hic sensus convenire possit cum re præsentem: nam hic describitur extrema impii, & universæ familiæ egestas, atque amissio bonorum omnium. Non magis placet Vatablus, nescio quam iracundiam in hoc loco excitans: *Usque adeo (inquit) meseri erunt, ut cogantur placare iratos, tenuis fortuna homines.* Placerent potius Complutenses, qui ita etiam legunt. *Filii ejus complacabunt pauperibus*, id est, tam pauperes erunt, quod etiam opus sit eis, alios pauperes placare, sive eis complacare. Nescio qui etiam Regia obscurum legit; *Filii ejus placabunt mendicos.* Erunt videlicet pauperiores pauperibus, & miserrimis miserrimos.

Sed profecto Vulgatus cum Septuaginta legit *Vulgati Ratsah*, quod est conterere, confringere, opprimere, & quod est in originali *pauperes*, aut *egestates*, ipse suo jure vertit in abstractum, pau-

3.

עַי
Cajetan.
Tygur.
Pagninus.
Vatablus.

Complut.

Regia.

עַי

נר pertatem, aut egestatem : atque nos etiam jure nostro possumus, e converso, abstractum per concretum exponere : Atterentur, & opprimuntur egestate, egeni quippe, atque miseri, potentes erunt illos opprimere, vilissimi, & abjectissimi in illos saevient, & dominabuntur. Huc facit lectio Septuaginta : *Filios ejus disperdant minores.* Nicetas : *Filii ejus necem perniciosam offerant inferiores.* Ubi Chrysostomus observat ; *Exploratum esse, hanc plagam esse illatam divinitus, cum deteriores melioribus dominantur, & robusti ab eis, quorum est abjecta conditio, superantur.* Id quod parentibus viventibus ingentis supplicii est, filios miserrimos videre ab omnibus conculcari : nam tunc parentibus nihil spei relinquitur, cum neque sibi, neque filiis quicquam boni ex ruina, & calamitate relictum est.

LXX.
Nicetas.
Chrysost.
Divinum
supplicium
a mi-
noribus
superari.

לל
Fames &
macies
ingens
supplicium.

Et quidem amplificatio videtur hujus calamitatis, & supplicii, cum non dicit solum filios impiorum occidendos, aut perdendos omnino, sed egestate, & mendicitate atterendos, & opprimendos. Nam vox originalis non solum significat egestatem, sed etiam quidquid ex illa consequi, & effici solet, videlicet maciem, & attenuationem roboris, & totius corporis imminutionem, & decrementum, cum quis bonis omnibus, & facultatibus exhaustis ad tenuissimam, & miserrimam fortunam devenit, & ad corporis habitum tabidum, & macilentum, sicut per hanc ipsam vocem dixit Jonadab ad Ammon. 2. Regum 13. 4. * *Quare fit attenuaris macie fili Regis, per singulos dies ?* Quantus igitur parentum cruciatus, videre filios macie, & tabe torridos, atque animo, & corpore imbecillos & nutantes ! Hæc est enim illa ipsa Jeremix lamentatio Thren. 4. 9. *Melius fuit occisis gladio, quam interficere fame : quoniam isti extiterunt consumpti a sterilitate terræ : manus mulierum misericordium coxerunt filios suos.* Quod videlicet quoddam misericordie genus videretur, filiis laborantibus, ubi non adesset panis, occurrere cum gladio. Sic Judith. 7. 17. dixerunt obfessi ab Holoferne : *Jam traditis civitatem in manum militia Holofernis, ut sit finis noster brevis in ore gladii, qui longior efficitur in ariditate filii.*

Parentes
in filiis
cruciati.

Hæc igitur omnia ad parentem impium referuntur, ut in filiis suis torqueatur, quid enim peccaverant illi, de quibus dictum est : *Adhæsit lingua tacentis ad palatum ejus in siti : parvuli perierunt panem, & non erat, qui frangeret eis.* Huc refert Justinus Martyr. quæstione 80. cum Eliazus 4. Regum 2. injuriam sibi illatam vindicavit in pueris ; *Qui (ut Augustinus ait) injuriam in ea ætate ultus sit, quæ propter ruditatem officii rationem non teneat.* Respondet itaque Justinus : *Quod voces ipsas pueri a parentibus suis edocuerant ; quare puerorum clade parentes flagellavit.* Illud enim, *Ascende calve, proscindendi per detractum nem Elie assumptionis gratia proferebant, perinde ac si dicerent, Abripiat te quoque spiritus, & in jugum montium invia, & inaccessa abiciat, quemadmodum illum abiecit, ut item a te liberemur.* Huc profecto refert Chrysostomus hom. 29. in Genesim. c. 9. quod Noe scelus Cham justa vindicta prosequutus, maledixit non ipsi Cham, sed puero Chanaan. *Neque hoc (inquit) ab ipso ratione factum est, quia pater non minorem poenam, & cruciatum habuit, quam filius. Gravius enim est videre filios supplicio affici, quam si ipsi parentes insiant obnoxii.* Illud quoque graviter, & sapienter dictum est a Valerio lib. 1. cap. 2. scribente de Dionysio Siculo : *Tametsi debita tot sacrilegiis supplicia non exolvit, dedecore tamen filii, mortuus poenas rependit ; quas vivus effugerat.* Sed de filiorum propter parentum scelera supplicii diximus non semel, dicemusque frequenter-

Et manus illius reddent ei dolorem suum.
Quamvis literam primo aspectu videretur quadrare, non videbo tamen, quomodo in sensum convenire possi, quod alii referunt ad restitutionem aliorum bonorum : nam Cajetanus legit : *Manus ejus restituens male partum.* Pagninus : *Manus illius reddet, quod rapuit.* Tigurina. *Manus illius restituens spes per vim ademptas.* Similiter & Varablus : *Quod vi, & violentia eripuit pauperibus.* Clarius : *Reddunt opes suas.* Hæc (inquam) interpretatio non convenit, nam demus, Deo sic volente, & providente, aliena bona reverti ad suos dominos, tamen illud non videtur effici manibus ipsius impii : perraro autem manibus

filiorum ; præsertim cum hi etiam describantur redacti ad extremam egestatem. Ergo sensus est manifestus, quam expressit interpretis : *Manus illius, quibus aliena bona rapuit : nam (ut dicit Nicetas) Manus actiones sunt, sunt enim instrumentum agendi, id est, ipsa illius scelera & iniquitates, reddent, proprie convertent, referri facient in ipsum dolorem suum.* Active, dolorem, quem aliis intulit, violentiam, qua alios dolore fecit, robur, fortitudinem, qua alios oppressit : nam hæc omnia complectitur vox originalis *doloris*, quæ tum significat iniquitatem, & pravam actionem, & sic vertitur *fortitudo, iniquitas, dolor*, active, tum etiam significat poenam peccati, & sic aliquando vertitur, *Luctus, sollicitudo, & dolor passive.*

Atque est in illa voce *manus*, nescio quid violentiæ, & iniquitatis, sicut scriptum est : *Iniquitatem manus vestra concinnant, id est, scelus conceptum mente, scelerate etiam exequimini manibus vestris, & sanguinario cordi respondet non minus cruenta manus.* Vides, ut unusquisque lædatur a se ipso, imo & seipsum lædat, cum proximum lædit ? nam sicut homo jubetur diligere proximum, sicut se ipsum ut quasi spe proprii lucri, & utilitatis allectus de proximo bene mereri studeat ; existimans sibi ipsi bene fecisse, ita & deterretur a lædendo proximo tanquam a lædendo seipso : nam malum, quod alteri infert, quasi reciprocatione quadam in ipsum revertitur, & manus ejus reddent ei dolorem suum : ut qui pila ludunt, quo fortius mittunt in parietem, eo citius, & rectius retorquetur in ipsos, nisi dicas injuriam proximo illatam, esse quasi lapidem in cælum ipsum, & in numen profectum, qui in caput projicientis recidat. Sicut scriptum est Ps. 7. 17. *Convertetur dolor ejus in caput ejus, & in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.* Nam ille cælo doloris descensus, symbolum est Dei iudicis retorquentis poenam, & supplicium, ut bene observavit eo loco Hesychius, ut illud Hesychius verissimum sit : *Quod uni ex minimis meis fecistis, Matt. 25. mihi fecistis.*

Sed observandum, quidquid homo agit, aut cogitet adversus proximum, fore ut in ipsum convertatur : nam quod nunc de manibus asserit Sophar, de ipsis pedibus asseritur a David. Ps. 48 6. *Iniquitas calcanti in me circumdabit me.* Si enim adversus proximum tuum, vel unum gressum feceris, circumdabit de illa iniquitas, & te premet, & obsidebit arctissime : imo etiam si immotus corpore, at mente cogites, & moliaris malum, pendes, poenas, sicut scriptum est : *Confundantur cogitationes mibi malum.* Ergo manus hoc loco, quæcumque mentis, aut corporis actionem, & constum intellige, & retributionem cujusque operis. Itaque 3. undecimo.

Sed vehemens est, atque ardens hoc loco lectio Septuaginta. nam legunt *ipsa manus ejus succedant doloribus.* Augustinus. *Manus ejus succedant doloribus.* Quod statim ipse exponit : *Operibus ejus crucientur.* Ambrosius : *Manus ejus urant dolores, ut tum veritatem, & fidem de igne æterni supplicii, & illius efficacitatem, tum etiam vehementis doloris supplicium impiorum, in hac etiam vita designet, quod per ignem significari solet.* Quippe impii videntur suam rogum sibi struere, suamque flammam accendere, qua cruciandi sunt : atque illorum facinorosa materia videntur esse, quibus accendetur, in quem concijcendi sunt, ignis sempiternus, ut ad hunc locum Sophar, videatur profecto rel. exisse Isaias 50. 11. *Ecce vos omnes accedentes ignem (proprie, accensores, est enim quasi nomen perpetui cujusdam officii, quod in impios quadrat, qui suis sceleribus ignem sibi ipsis excitant, quo flammis sempiternis urantur) Accincti flammis (proprie in Hebræo, accincti laqueis, upple, flammarum, quasi dicat, vos ipsis vestris manibus efficitis vobis ignea vincula, & vestros pedes in illa infertis,)* * *Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis, quas succendistis, [id est : Ite in ignem æternum, qui vester dicitur, quod paratus vobis sit, propter vestra scelera. Illud enim Ambrosius, * Andada judicis mittentis in supplicium est] de manu mea factum est hoc vobis. (Quid hoc ? nam dixerat illos de la suis manibus sibi succendisse ignem ? Quomodo nunc dicit sua ipsius manu hoc factum esse ? Sane, sed illa est Dei Judicis manus, & justa Providentia, ut concijantur impii in ignem suis illorum manibus succensum,)* Hinc sane intelligi potest do.

Germana
interpre-
tatio.

Nicetas.
Manus
pro actio-
ne.

ש

מח

Qui prox
imum læ-
dit se ip-
sum lædit

Injuria il-
lata prox-
imo instat
in cælum
projecti
in cælum
Hesychius
Matt. 25.
40.

Ps. 34. 8.
Manus
quæcum-
que ho-
minis ac-
tio.

LXX.
August.

Ambros.
Ignis sym-
bolum in-
gentis
supplicii.

Impii su-
um ipsi
rogum
sibi com-
ponunt &
accen-
duat.

Matt. 25.
41.

la car cel
de la lum-
bie, y del
fuego de-
las almas
que a ve-
ys ariza-
potest do.

Malach.
4.1.
Daniel.
2.4.8.

potest iustos ad diem Domini constantes; & latos futuros, ut quos flamma ignis neque laedet, neque tangeret. Licet enim dies illa (ut Malachias ait) Venies succensus, quasi caminus, at in illos tantum iste ignis saeviet, qui instar Babyloniorum succendentium fornacem; stupa, & pice, ac pravis operibus non cessant nequitiae instare; sibi enim profecto succendebant; nam erupit flamma & incendit, quos reperis iuxta fornacem, erant nimirum stipula, sicut idem Malachias subiungit: Erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens, qua non derelinquet eis radicem, & germen, At iustos non tangeret ignis, neque contristabit, nequa quidam molestia inferet.

XI. Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiae ejus, & cum eo in pulvere dormient.

1. Ossa pro toto homine, aut potioribus corporis, & animi partibus. Completi ad mercedem referri. Illustratus David.
2. Impius impoenitens. Ossa moras, & consuetudines ipsae senectutis.
3. Adolescentia quid proprie. Quid occultum, & absconditum. Adolescentia tenebras amat. Illustratus David.
4. Impiorum modultu. Qua vitia inveterata.
5. Peccata cubare, & exorbare cum impio, non solum dormire, sed vigilare. Impiorum milites custodes sunt eadem cum illis catena alligati. Explicatus Moyses.
6. Dormire ad mortem Peccata, quae nunquam dimittuntur in vita.
7. Adolescentia in libidinem, & voluptatem prona. Illustratus Salomon.
8. Impis juveniliter lascivium, & fervens. Explicata Sapientia.

1.
Duplex
ex ponendi
ratio.

Ossa pro
toto ho-
mine.

Ossa fir-
miores
corporis
partes.
Olym-
piod.

Vide quae
de ossi-
bus di-
cenda
iterum
nobis
erunt,
c. 30. v. 30
& c. 33.
v. 19.
Impio-
rum ossa
non quie-
scent.

Frequens
Graeco-
rum &

Non constat, an hoc pertineat ad poenam impii, an ad culpam. Si de poena (quod mihi non displicet) melius cohærebit cum praecedenti sententia, eritque sensus: Praeteritæ vitæ scelera impio ingenti supplicio rependuntur. Ossa, totus impius, universum illius corpus, quod prius voluptati indulserat, nunc incredibili supplicio afficietur. Psalm. 140. 7. Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, id est, nos ipsi adducti sumus in maxima discrimina, & Psalm. 34. 10. Omnia ossa mea dicenti, &c. id est, totus ego, & omnes mei corporis, atque animæ particulae, potissimæ videlicet partes, & solidissimæ pro toto corpore, sic igitur impius toto corpore, & omnibus corporis, atque animæ particulis dolorem sentiet, qui & ossa, & intimas ossibus medullas vocabit. Si vero ossa pro firmioribus corporis partibus, aut (ut Olympiodorus ait) pro firmioribus animi partibus accipias, sensus erit: Nihil est in impio tam firmum, & bene munitum, quod supplicium, & divina vindicta non frangat. Alii, pro intimis partibus, id est, Penetrabit supplicium, & pervagabitur usque ad illas medullas ossium. Hoc sensu Psalm. 108. 17. Induis maledictionem, sicut vestimentum, & intravit sicut aqua in interiora ejus, id est, intus, & foris dolebit, & cruciabitur. Cum ossa, vel infirmitatis, vel detrimenti alicujus partem capiunt, significatur ingens supplicium, & vis morbi vehemens. Psalm. 101. 4. Ossa mea, sicut cremum, aruerunt. Sic impleri ossa, ad præmium, vel ad supplicium pertinebit, nam quod in fine operum, vel supplicii confertur, est veluti plenitudo, aut complementum praeteriti operis, quod se habet instar mensurae vacuæ. Illud etiam ad impii supplicium spectat, quod non solum penetrabit supplicium ad ossa, id est, interiora impii, sed etiam hæc ipsa illius ossa, propter vitæ peccata, non dormient secure, neque sinentur quiescere in sepulchro, sed refodientur ab hostibus, & ministris Divinae justitiæ, q. d. erit impii sepulchrum prophanum, & ignobile, hæc enim est illa ossium comminatio, & poena Jerem. 8. 1.

Si vero de culpa nunquam per poenitentiam deleta, nunc loquatur, describitur profecto impius impoenitens, quæ est Graecorum atque

Latinorum frequentior interpretatio, Gregori Latino-Olympiodori, Philippi: Intime illis adhæsit rum ex-peccandi licentia, & impunitas, & quo semel posita, sunt imbuti ab adolescentia, servarunt odorem ossa in-diu, usque ad senectam, usque ad mortem. Per veterati ossa, mortes, & consuetudines pravæ; quæ, ut mores. Cajetanus dixit, corporis vitam sustentare videntur; nam singula opera per se considerata, velut caro, mollia sunt; at consuetudo, & habitus duriores sunt, & firmiores, instar ossium. Eleganter Gre-gorius: Dura in eo pravitas consuetudines, atque quotidie duriores existunt, & usque ad mortem perdurant. Philippus quoque fere in eandem rem: Ossa ipsam senectutem non est absurdum intellexisse, quibus veterustas annorum, & durities senis significatur. Hæc igitur ossa implebuntur vitiis adolescentis, id est, non secus, quam ossa medullis plena sunt, quibus nutriuntur, humectantur, & conservantur, ita mores impii, jam inde ab adolescentia, iidem vitiis creverunt, & conservati usque ad senectam. Vitiis adolescentis Simplex in Hebræo Adole-vox, impleta sunt oculis, quæ vox ad peccata, & adolescentiam refertur, & quidem adolescentia dicitur in Hebræo, quasi abscondita, & occulta; & puer quasi absconditus; & virgo quasi abscon-dita vel occulta; de quo videndus omnino logia. Hieronymus Isaia 7. super id, Ecce virgo concipiet, Hieron. &c. ubi ex Septuaginta, Aquila, lingua Punica, & quibusdam Scripturæ locis aperte ostendit nomen Hebræum utrumque significare, vide-licet adolescentiam, aut virginem, & absconditum, vel occultum. Ratio & analogia hujus nominis est, quod Virgo (ut ait Hieronymus) non pateat virorum aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit, & quod puer ea ætate contineatur domi, quasi absconditus, & externis laboribus, & exercitiis nondum expositus. Tum etiam quia juvenus obscura est, & difficile cognoscitur, ut dicitur infra. Sic in titulo Psalm. 9. Pro absconditis, Titulus Hieronymus Isaia 7. testatur ceteros interpretes Psalmi legisse, Pro canis; & ipse Hieronymus ex Hebræo noni. vertit, Pro juvenutibus. Occulta quoque de peccatis Occultæ dicuntur, atque illis potissimum, quæ adolescen-tioribus magis propria, & familiaria sunt; nam ta referri quæ occulta sunt, tenebras amant, & lucem oderunt, Joan. 3. ne à lumine manifestentur, Psalm. 42. 22. Nonne Deus 19. 30. requirit ista? Ipse enim novit abscondita (peccata, 2. Cor. 3. scelera) cordis. Psalm. 25. 4. Et cum iniqua gerentib. 14. (proprie ex Hebræo; cum oculis, vel cum occul- Eph. 5. 6. tantibus se) non introibo & Ps. 18. Ab oculis meis 1. Thef. (à meis peccatis) munda me. Conjunxit etiam 5. 5. utrumque David, nimirum occulta peccata cum adolescentia. Psalm. 89. 8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, saculum nostrum (propter occulta no-stra sæculi praeteriti peccata; prioris ætatis, & adolescentiæ errores) Hieronym. Negligentias Hæc. nostras. At quinta editio, ut ipse Hieronym. te- epist. 139. statur, interpretatur, adolescentiam. Addit vero ad Cypri- Hieronymus, Miror cur Septuaginta voluerint Hala- 10. 3. men, id est, adolescentia, negligentia, & erroribus, seu ignorationibus, saculum dicere: nisi forte quod in saculo, & in vitæ huius tempore vitia committantur. Sed Septua- respondere possumus pro Septuaginta, ab eadem ginta de- radice dici saculum, quasi occultum, quod res fenti, & ætatis praeteritæ frequenter occultæ sint, & igno- illustrati. rentur, & recte adolescentia, aut saculum, id est, sæculi prioris errata dicuntur & negligentia nobis occultæ, & oblita, aut ignorata, sed tamen dicuntur illuminari, & clare cognosci à Deo; nam hujusmodi adolescentiæ perturbaciones, & terrores difficiles esse ad cognoscendum, Salomon estatur Proverb. 30. 19. Trium (inquit) sunt mihi diffi- cilia & quartum penitus ignoro, viam aquila in caelo, viam colubri super petram, viam navis in medio maris, & viam viri in adolescentia. Sic Mitio ille senex Eschinum filium, ne se celaret aliquid, affuesecisse se ait; contra ac solent adolescentes alii.

— Alii clanculum

Patres, quæ faciunt, quæ feri adolescentia

Ea ne me celes, consuefecit filium.

Nam qui mentis, aut fallere insueveris patrem,

aut

Audiebat, tanto magis nudebis ceteros.

Adolescentia igitur occulta est, & tenebras, & occulta amat, & male proinde audit. Quare quod noster dixit, Implebuntur vitiis adolescentis, brevius dixerunt Septuaginta: Impleta sunt juventute ejus. Nos, Licet sola via de suis mercedibus; Plena delictis juventutis, & ignorantis.

Terent. in
Adelph.
act. 1. sc. 1.

Et

4. Et vero notandum est, cum bene habent Hipp. de ossa, plena esse medullis, aut medullato succo, alimentis. quo ossa, ex Hippocrat. & Galeni sententia. Gal. libr. nutriuntur: tunc bene habet homo, & viget, defat. viribus, atque firma, & integri corporis con- natur as. stitutiōe. Ergo cum dicitur impius, habere vult. ossa plena vitii adolescentia, vitia dicuntur esse in- Quam- star medullarum, atque peccata esse, velut vis Arist. alimentum ossium, ac nunquam non impium videatur vigere in sua illa peccandi licentia, & impuni- negare li. tate, quare quamvis ætate & corpore, senex 2. de part. centum annorum sit, exhaustus, confectus anim. c. 6. & aridus; sed quod ad vitia attinet, adoles- cens semper, integer, plenis ossibus. Denique quidquid dici de medullis potest, id in impio transferendum ad peccata, & peccandi vires, & consuetudinem, nam si hæc sunt illius medullæ, profecto medullitus emat iniquitatem, hæc in illius medullis, ac visceribus hæret. Quæ autem in ossibus inclusa sunt, in corde, & animo sunt, Ps. 118. & in summa cura: & sicut medullæ videntur 11. esse optima animalis pars (nam quod optimum est, Cir. 5. in medullis natura recondit) ita & impius opti- Tus. mum, ac suavissimum sibi ducit peccatum: & sicut iustus in corde abscondit eloquia Dei, & in- timis visceribus impressa conservat, ut non peccet; ita impius mandatorum Divinorum oblivio- nem, & contemptum recondit in corde, & in medullis, ut imprudenter peccet: Sic sane Metrodorus apud Ciceronem; In medullis vis- ceribusque omne bonum condit natura.

5. Et cum eo in pulvere dormient. Per Hyperbole; Hyperbo- Etiam cadaver ipsum comitantur vitia, & pec- le. cata, quæ vivens amavit. Vere etiam, nam pec- Impio- cata, & peccati affectus nunquam deserit dam- rum af- natos: & cum æterno supplicio indicentur, nun- fectus ad sceler. quam tamen satis elui poterunt. Dormiunt ergo, Peccata cohabit, ut quiescunt simul, quasi sub eodem æterno sepulchri tecto, in eodem lecto, non solum supplicio opera eorum sequuntur illos, sed coherere arctissime. nunquam Eadem translatione dictum videtur Deut. 29. 20. satis puni- Sedant super eum omnia maledicta, quæ scripta sunt in ta. hoc volumine. Ubi sedere, idem est, quod cubare, Apoc 14. requiescere, quare legunt Hebraizantes omnes; 13. Cubabunt cum eo. Septuaginta, Adhærebunt iuxta Sodero eum, & simul cum eo dormient. Simile id, quod in quid. Genes. 4. 7. ad Cain dictum est: Si bene egeris, 337 recipies: si autem male, statim in foribus peccatum aderit. videlicet, peccatum tuum ad fores domus tuæ, id est, sepulchri accubabit, dormiet, excu- Peccata habet, ut cum in extremo iudicii die resurrexe- hominem ris, statim te comitetur, & deducat ad iudicis inopium tribunal, atque meritis de te poenas reposcat. ad iudicis Quo enim alio modo peccatum in foribus adesse tribunal poterit; Si de extremo iudicii die accipiendum comita- est, uti accepit Chaldaus legens: Si non bene tur. egeris, in diem iudicii peccatum servatum est? Sic igitur peccata cum impio in pulvere dormiunt, & ad sepulchri fores cubant, & excubant, de eo enim quod quis dum vixit, semper amaverit, dicere solemus, cum illo ipso esse conscriptum, & neque morte quidem dividi potuisse.

Hæc est illa Rubigo, scoria, sordes ollæ, de qua Ezech. 24. 6. Va civitati sanguinum, olla. (hæc ipsa est civitas multis peccatis plena, & coinqui- nata) cujus rubigo in ea est, & rubigo ejus non exivit de ea. Sunt enim reliquæ sanguinum multo igne exustæ, & agglutinatæ parietibus ollæ, ut difficillimo negotio defricari, & extergi possint. Communiter Hebraizantes legunt; Spuma ollæ non exivit in ea. Est enim fœculenta olla (puma, quæ sursum ascendit, & bullit manifesta, & si nimium coquatur, exurit tandem, & agglu- tinatur olla, & cum ea dormit.

Sic vero dormiunt, & consopita sunt peccata, quemadmodum canis, aut leo dormiunt, uter- que enim vigiliæ, & excubiarum symbolum est, ille quod excubitoris, & custodis munus obeat, & levis somni sit; hic vero, quod apertis oculis dormiat, & dum dormit, propter brevitatem palpebrarum; vigilantis habitum præferat. Quare illud adess. Gen. 4. 4. est proprie ex vi originalis, cubare, seu accubare, ut bestia cubare solent, & leo etiam, unde Genes. 49. 9. dictum est; Accubasti ut leo. Vides igitur sic cum impio dormire peccata in sepulchro, ut vigilent etiam, & præsto sint comitatura impium, cum primum è sepulchro surrexerit, & ad iudicium steterit. Indicatur igitur impiorum in corpore, & anima gravissimus cruciatus. Quid, quod omnia peccata velut milites, & satellites impium

comitantur, & inter illa, tamquam inter milites dormit impius vincus catenis plurimis: nam pec- cata sunt velut satellites, & comprehensores Ps. 19. 13. impii: qui illum semper comitantur usque ad conspectum iudicis, sicut scriptum est. Com- prehenderunt me iniquitates meæ victos autem Vincti solere olim cum ipsis militibus custodibus alligati eadem catena colligari, alio loco exposui- custodi- bus.

Sed præterea illud hac dicendi formula signi- ficatur, non prius cessare peccata, quam vi- Obstinata tam, q. d. peccandi licentia, & impunitas peccandi vivente impio vivit, non prius finitur, aut licentia, moritur quam moriatur ille: eodem lecto *dormiunt, eodem pheretro efferuntur. Nam *El peccar, dormire hoc loco mortuorum est: & dormire in yia vida a pulvere, cadaverum sepulchrorum. Unde dicun- Japar seles tur Psal 87. 6. Dormientes in sepulchro. & aliis locis: acaba; ya Dormira cum patribus. Quare ad mortem tum ambos los vltiorum, tum ipsius impii dictum videtur, entieran sicut supra cap. 3. 17. dictum est mortem corpo- en un a- ris afferre etiam finem tumultibus, & iniquita- taud. tibus impii; Ibi impij cessaverunt à tumultu. Vide, quæ ibi diximus.

Alii per Ironiam dictum intelligunt, ut neget voluptatem permansuram cum impio quasi di- ceret, scilicet voluptas comitabitur mortuum impium, minime sane, nam illam deseret, nec pernoctabit cum eo tantum, in die vitæ illi ade- rit, noctu fugiet, & discedet ab illo. Sed præstat, quod diximus.

Sed cum dicit Sophar, Vitia adolescentia, signi- ficatne peculiaria aliqua vitia, an peccatum, & Quæsti- scelus quodcumque? Certe Olympiodorus in- uncula, telligere videtur turpem libidinem, in quam Olympiod videtur esse proclivior adolescentia, sicut nuper adductus Comicus hæc ipsa dicebat esse, quæ Terent. in fert adolescentia. & ad eandem rem ille alius re- Adalph. fert tenebras illas, & occulta, quæ cum ado- Adolci- lescencia conjuncta sunt. centia in libidines

Istoc illecebrosum fieri nihil potest, Nox, Mulier. Vinum homini adolescentulo.

Hæc enim est illa Philosophorum communis vox; Adolescentiam tollendam esse à libidinibus, & illud scelus quodcumque? Certe Olympiodorus in- telligere videtur turpem libidinem, in quam videtur esse proclivior adolescentia, sicut nuper adductus Comicus hæc ipsa dicebat esse, quæ fert adolescentia. & ad eandem rem ille alius re- fert tenebras illas, & occulta, quæ cum ado- lescencia conjuncta sunt.

Nequitia est, quæ te non sinit esse senem. Ego tamen non unum adolescentiæ vitium, sed vel omnia, quæ plurima sunt, vel in univer- sum illa peccata, quæ cæca, & flagrante cupidita- te perpetrantur, præsertim unius volup- tatis studium, quod in adolescentia vigere solet, intelligenda existimo: nam simul cum fervente ætate restuat Ira, ardet Cupiditas, tumet Superbia, compotat Gulositas, ruit præceptis ignorantia, & in nulla re Voluptatem non quærit: quia (ut Ambrosius dixit super Job 13) Tum maxime calor corporis fervet, & assu san- guinis vaporantis ignescit. Quare dilectationis, & voluptatis studium tantum videtur Salomon exprobare juveni Eccl. 11. 8. Latere juvenis in adolescentia tua; & in bono (jucundo, & voluptuoso) sis cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, &c. & deinde vers. 10. Aufer iram à corde tuo, & amove malitiam à carne tua. Adolescentia enim, & voluptas vana sunt. Ubi per iram intelligit quam cumque vehementem, & effrenatorem animi passionem, & perturbationem, quæ propter fervorem sanguinis adolescentia facilius, & ve- hementius excitatur. Diximus etiam eo loco per malitiam carnis, significari, non solum turpes actiones, sed etiam, quæ Apostolus vocat, opera carnis, quæ numerantur Galat. 5. Sic quoque ad voluptatem videtur tandem retulisse Horatius vitia juventutis.

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper, Florat. in Vitium tardus provisor, prodigus aris, Arte Sublimis, cupidusque, & amata relinquere Poet. pernix.

Nam ex studio voluptatis videtur omnino nasci, quod cito amicitias adolescens mutet, ut Aristoteles superius adductus docuit. Juvenum Aristas, (inquit) amicitia & voluptatem constant, vi- vant enim cum affectu, & id maxime sequuntur. Ex studio quod est sibi ipsis jucundum, & præsens, & simul cum volupta-

tis saepe eo, quod ipsos afficit voluptate, amicitia ipsa mutatur, quapropter amant, & cito desistunt, eadem die amicitias propositum saepe mutant. Non aliter profecto Ambrosius de interpellatione Job lib. i. c. 7. de peccatis adolescentiae agens, ea omnia illecebrosis delictis claudere, & complecti videtur; Habet (inquit) pueritia innocentiam, senectus prudentiam, ipsa vicina adolescentiae iuventus bona existimationis intuitum & verecundiam delinquendi. Adolescentia sola est invalida viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa moribus, illecebrosa delictis.

8. Vides igitur, quae sint peccata, quae impio tribuat Sophar, omnis voluptatis juvenilem quandam, & caecam cupiditatem, atque ardens studium praesentium bonorum, quod vel ipsi impii de se testantur Sap. 2. 6. qui se ipsos cohortantur; Venite ergo, & fruamur bonis, quae sunt, & utamur creatura, tanquam in iuventute celeriter, &c. Ubique relinquimus signa laetitia, quoniam haec pars nostra, & haec est fors. Atque hanc ipsam voluptatem, in opprimendo iusto, & non parcendo viduae sibi proponunt. Non alterius, quam laetitia, id est, vanissimae voluptatis vestigia conlectantur aut relinquunt; Quae enim in peccatis alia ratio boni esse potest, quam species quaedam voluptatis, & delectationis, a qua abest honestas, & vera utilitas? Sic superius vers. 5. *Canticum & gaudium* Jo. 16. 20. Hypocrita tantum commemoravit. Sic Christus gaudium tantum mundi indicans, quicquid habet mundus complexus est; Mundus (inquit) gaudebit. Sic tantum in sequentibus, *dulcedinis, & voluptuosi gustus* meminit.

XII. Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua.

1. Peccatum cibus dulcissimus impij. Avaritia, & Ambitio Venter impij astuans. Importunissimi homines apud Aristotelem qui. Illustratus Ecclesiasticus.
2. Turpis libido atque gulosis.
3. Os impij quod.
4. Malum quid in Sacro sermone. Voluptatis vis comparatur cum serpente, & meretrica.
5. Abscondere sub lingua quid. Illustratus David.
6. Serpentes gulosi. Symbolum pravae linguae & pravae voluptatis.

1. **I**lla adolescentia peccata, quorum nomine diximus, intelligi vehementem animi cupiditatem, & juvenilem libidinem omnis voluptatis, nunc describit sub ratione rei dulcissimae, quam summa voluptate percipimus, simulque describit impij occultas artes, & fraudes Hypocritae ad nocendum. Ergo tum hac sententia, tum sequentibus, introducit impium, tanquam gulosum, atque voracem, & quae summa aviditate voravit, paulo post foedissime vomentem: Qui (ut Sapiens ait) comedit panem iniquitatis, & vinum iniquitatis bibit, neque comedit tantum, sed temper appetit, temper famelcit, de quo, id est, Duo genera abundans in peccatis (id est, multorum peccatorum fons, & origo sunt) Anima (ventriculus, stomachi appetentia) quasi ignis non extinguitur, donec aliquid glutiat. Stomachus videlicet non minus famescens, & ardens fame, quam ignis, qui nisi devoret, & depascatur nullam materiam, continuo extinguitur, & tunc demum videtur contentus, cum multa illi nutrimenta subministraveris. En animam aut stomachum impij astuantem atque ardentem cupiditatibus, & non quiescentem donec desideratis potiatur. Quare eleganter Aristotel. eos, qui beatitudinem in voluptate collocarent, appellat homines importunissimos. Quod cum de quacunque cupiditate verum sit, at portuni, de avaritia, & ambitione peculiariter dici potuit: nam hujusmodi impius nunquam sibi statuit peccandi finem, videntur enim haec cupiditates simul cum illo dormire in pulvere. Sicut Septuaginta eo loco legunt, *Non extinguitur donec deglutiat, vel donec consumatur.* Non enim prius extinguitur prava libido, & sacra voluptatum fames, quam consumatur, & commoriatur ipse impius.

2. Secundum vero genus, quod in peccatis abundas, est, Homo nequam in ore carnis suae, non desines donec nocentem. Qui enim inquit hoc loco Gregorius) Gregor. incendit ignem. Quod si in communi, non non aperta mala, quae cogit ostendit, labor jam sub nomine, & metaphora stomachi, sed rem, ac dolorem eorum, quorum mersem appetit, non

sub metaphora oris, & faucium, intelligas, siue peculiariter de vitio gulae, aut turpis libidinis, ad idem recidit. Exprimitur enim, quanta sit impij impiorum in peccando fames, quanta voracitas, voraces, in universos enim illud quadrat. Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum: Nam cum Philipp. omnes unicum voluptatem, atque peccatorum s. 19. dulcedinem appetant, gurgites sunt, & helluones spurcissimi voluptatum, nati abdomini suo, non verae laudis, non gloriae, non fruendo Deo. Sed jam ad sententiam ipsam Sophar.

Cum enim dulce fuerit. Septuaginta proprie ex Hebræo, si dulceris. Si semel (inquit) peccandi dulcedine demulceatur &c. In ore ejus Philippus ad os externum restringit, quod prava loquitur. Gregorius ad solum intentum, Et (inquit) est iniquitas suavis in mente, os quippe cordis cogitatio est, Psal. 11. do qua scriptum est, Labia dolosa in corde loquuta sunt 3. mala.

Sed praestat in communi accipere, Os, animum, Os, pro cor, appetitum pravam, & facultates illas omnes facultates, aut internas, quae voluptatibus capiuntur.

Malum. Philippus de peccato oris: Dulcia temper. (inquit) mala sunt impij blasphemiae, & caetera oris cupiunt. peccata, sicut iusti faucibus dulcia sunt eloquia DEL. Chrysostomus, de faucibus, & rationibus circumvenienti. Gregorius de malo in genere. Favet nomen originale, quod etiam de nequitia in genere dici solet, quanquam frequenter de afflictione, contritione, contritione, & de violentia, quae proximo inferitur, de qua dictum est Genes. 6. 5. Videns Dominus, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis iniqua esset ad malum. Ubi nomen Malitia, & Mali, est ab hac ipsa radice, & significare videtur vim, & tyrannidem, quam potentiores in pauperes, & infirmos exercebant. Quare quamvis de Malo in genere, sed peculiariter de iis, quae sunt contra proximum, accipiendum videtur, videlicet, de iniquitate, rapina, alieni thori violatione: ut ex simili etiam loco Psalm. 9. mox subiiciendo constare poterit. Ergo impius gustata semel peccati dulcedine, Abscondit illud sub lingua sua, id est, peccati voluptas semel percepta inclcat, & detinet implum instar ejus, qui dulcedinem gustatam non statim devorat, sed prius verlat, & tractat in ore: quare impius non facile dimittit pravam voluptatem, vel (si sic loqui liceat) impium non facile dimittit prava voluptas, cujus vis maxima est, ut Aristot. dixit libro secundo. Ethic. cap. 3. Voluptas blanditiis delinens ad ea gerenda omnia, quae prava sunt impellitur, & dolorum cum admoventur fauces a recte factis deducitur, Itaque Platonis sententia institutos esse omnes oportet jam inde a puero, ut latentur bonis rebus, doleamusque contrariis. Id sane si ut homines, non ut pecora, vivere debemus, nam verissima est illa Senecae vox: Voluptas bonum pecoris est. Voluptatis autem illecebras, fraudes, tyrannidem, eleganter descripsit Clemens Alexandrin. 1. Stromat. sub nomine meretricis illius, quam Proverb. 7. 5. 10. proponit Salomon: Quae verba sua dulcia facit, preparata ad decipiendas animas proaci vultu blandiens. Hanc voluptatem igitur voluptatis dulcedinem impius abscondit interclusus lingua, verlat, & detinet in ore, postquam semel degustavit: nam nisi peccato & voluptati initio statim intercluseris aditum, difficile te ex illis expegies. Propterea Gregorius Nyssenus Homil. 4. in Eccles. ait, Nyssenus Serpentem in Scriptura nominari voluptatem, cujus si caput semel subeat rimam aliquam, universum deinde corpus ingreditur: Qui vitii (inquit) initium admisit, totam in se simul admisit bestiam.

Sed ex Psalm. 9. 7. hujus quoque loquutionis abscondendi sub lingua, sensus alius elici potest; Cujus os maledictione plenum est, & amaritudine, & dolo. [amaritudine inquam, nam quod aliis amarum est, sibi dulcescit] sub lingua eius labor, & dolor, non quidem utiliter accipiunt, sub lingua, id est, in corde: sed sub lingua, abscondit dolorem aliis interendum, id est, occulte tractat, quomodo aliis noceat. Propterea enim sequitur; Sedit cum divitibus in occultis, ut insiciat incedens ignem. Qui enim inquit hoc loco Gregorius) Gregor. non aperta mala, quae cogit ostendit, labor jam sub nomine, & metaphora stomachi, sed rem, ac dolorem eorum, quorum mersem appetit, non

in lingua exeris, sed sub lingua promit. Hi nimirum cum venenati serpentes sint, sed hoc tamen à serpentibus differunt, quod non gestant venenum in linguae cuspide, sed (ut ait David Psalm. 139. 4.) *venenum aspidum sub labiis sub lingua eorum.* De quibus quoque scripsit Salomon Proverbio. 10. 18. *Abscundunt odium labia mendacia,* quanquam & allusionem esse ad serpentum venena, colligi potest ex eo, quod probati auctores tradunt, animalia venenosa habere venenum in vesica quadam subtus linguam, quæ cum mordent, rumpitur, morsusque corporibus venenum infigunt.

6. Et illud peculiare etiam ex venenatis serpentibus ad impii similitudinem, atque loci illustrationem trahi potest, quod sicut impii gulosis hic describitur, & in proximo lædendo voluptas quædam incredibilis, ita serpentes gulositati, & ebrietati dediti sunt, sic enim scribit Aristoteles: *Serpentes omnium maxime animalium cupedia dediti sunt, vini etiam sunt in continentes.* Idem quoque ad idem refert figuram linguae serpentis: *Ad saporum (inquit) gustatum serpentes, atque lacerti linguam habent longam & bifidam, propter suam naturam cupediam:* Ergo in lingua, aut super linguam, illud esse dicitur, quod dicitur publice omnibus: *sub lingua autem, quod non nisi paucis, & occulte tractatur, aut quod sub pacificis, & blandis verbis occultatur.* Hæc igitur sunt sævisimorum Tyrannorum occulta consilia, & exquisitæ delitiæ, quomodo aliis perniciem per insidias, & fraudes afferre possint. Sic eleganter eo loco Theodoretus; *Fraudes nebit, mala struit, insidias in pauperes pro visa, & delitiis habet.*

Serpentum lingua, sub lingua, quod per insidias fit, Theodoretus in Catena Barbari.

XIII. Parcet ille, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.

1. Impiorum fletus lachryma, & simulata pietas erga pauperes. Crocodili lachryma. Illustratus semel, & iterum Sapiens.
2. Impius excusator sui, accusator aliorum.
3. Impio mora in peccatis. Quid calare.
4. Ardens impiorum affectus.

Potest hæc sententia accipi dupliciter, primo, ut sit præcedentis expositio, cum enim diximus, *malum abscondi sub lingua,* esse ita occultari, ut blandis, & pacificis verbis videatur impius delinire pauperes, quorum sanguinem exorere cupit, nunc cujusmodi sint ea verba fallacissima, exponat. *Parcet illi, simulat, misericordia miserorum tangi.* *Parcere enim in scriptura miserationis, & compatiens esse solet;* solet enim impius aliquando habere Crocodili lachrymas, & viso paupere lachrymari, quem mox devoraturus sit, & simulare etiam pietatem Hyenæ, quæ dicitur humanum sermonem imitari, ut evocatum, & alitum hominem invadat. Rei hujus, & incredibilis cujusdam sævitæ figura extitit Joab 2. Regum 20. 9. qui occurrenti Amasæ dixit; *Salve mi frater, & tenui manu dextram mentum Amasæ, quasi osculans eum.* Porro Amasæ non observavit gladium, quem habebat Joab, qui percussit eum in latere, & effudit intestina ejus in terram. *Dextra (inquit Gregorius) mentum teneret quasi ex benivolentia blandiri, sed sinistram ad gladium intulit, qui lætenter ex malitia percutit.* De quo scriptum profecto est, *Os lubricum operatur ruitas, id est, mollia verba impii occultare solent cor machinans dolos, & perniciem.* Quare sicut in re lubrica solet homo simplex, & secure incedens labi, & cadere, ita hujusmodi verbis lubricis, & deceptoriiis impiorum, quasi commiseratione, & blanditiis plenis solent capi, & corrumpere pauperes, & sicut nuper dicebamus de Crocodili lachrymis, ita nunc quoque impii similes sunt Crocodili ore lubrico. Nam ut Alianus scribit; *Ad comprehendendos homines, aliæve bestias Crocodilo hæc est malitia. Ut quando novit eos, in flumen descendere ad aquationem, vel ad consensionem in naves, viam ore, quod quidem ipsum multa compleverit aqua, de nocte madefaciam, & accipiam efflicere studens, quo faciliorem sibi caput prædam reddat, ut sane, quoniam lubricum gradum sustinere non queant, præcipites aguntur, & Crocodili impetu corripuntur, & devorantur.*

Pined. Tom. II

Vides igitur in hoc exemplo, os lubricum operari ruitas. Est enim in eadem rem apposita similitudo à Salomone eodem capite; *Quomodo si arg. mo sordido ornare velis vas fictile, sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.* Ubi pro labiis tumentibus, sunt in Hebræo, *labia ardentia,* quasi dicat: sicut non est rum pro- valde æstimandum vastestaceum, & luteum, missa, etiamsi deargentatum sit, nam tale argentum junctum cum luto, tanquam sordidum habendum est, sic sane sunt plerumque impiorum verba, quæ pauperibus promittunt aliquid magnū, & pretiosum, sub quibus tamen nihil nisi lutum, & dolus subsunt, quantumvis ampullas, & tumenta verba proficiant, quantumvis *Labia ardentia,* id est, splendentia gestare videantur. Argentum datum cum dolo, tanquam testa reputandum. Hoc igitur modo videtur impius pauperi parcere. Alii pronomen *illi,* ad ipsam iniquitatem, & malum absconditum sub lingua, ita referunt, *Impius parcat suæ iniquitati,* ita ut quamvis agnoscat, se male egisse, tamen sibi ipse parcat, & mitius agat, & mille modis suum peccatum excuset, & extenuet. Sic solet impius esse iudex verissimus pauperum, sed indulgentissimus, atque diligentissimus procurator sui juris, suæque causæ.

Nihilominus exillimo hanc sententiam secundo sic accipi, ut sit quasi expositio præcedentis, & persistare adhuc in eadem translatione, & descriptione gulositatis impii. Nam *malum abscondi sub lingua & parcat illi,* id est, parcius agit cum peccato, quomodo non statim transmittens, neque deglutiens, aut parcat elabi sinens, derelinquens ve illud, sed celabit in gutture suo; Proprie ex originali *prohibebis,* aut continebit, aut detinebit, ne facile dilabatur. *In gutture,* proprie intra palatum, vel in medio faucium: nam vox originalis significat instrumentum gustatus, guttur, palatum, fauces, nam in his gustus percipitur.

Quamvis autem lectio Septuaginta videatur hoc loco contraria, sententia tamen est eadem, legunt enim cum negatione, *Non parcat ei,* id est, non parcat, & moderate agat cum iniquitate, sed ardentem, insatiabiliter, summo studio quod Catena auctor sic explicat, *Cupiditate immoderata atque insatiabili scelus completitur, non secus quam suam quempiam cibum in faucibus conimebit. Hoc est cum acerbe perniciem alteri machinatus fueris, tunc demum ad agendum aggr. disur.*

Hæc est illa impiorum acceleratio, ad peccandum, de qua Psalm. 15. 4. id est, præceptum quidam impetus in scelera. Sicut Jerem. 8. 6. scriptum est, *Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælum.* Hæc illa insaniens libido erga amatores suos, prostituta animæ Ezech. 23. 5. 7. 9. Hic ille altissimus, & profundissimus recessus a Deo, de quo Ilai. 31. 6. ait, *Conversionis in fucus in profundum recesseratis.* ubi ex verbo legas; Revertimini ad eum, à quo profundastis recessum, id est, à quo profunde, vehementer, summo studio, & incredibili libidine peccandi recessistis. Vide Osee 9. 9. *Profunde peccaverunt sicut in diebus Gabaæ, alluditur enim ad scelus illud perpetratum cum concubina Levitæ; Incredibili furore libidinis.* Judic. 20. 1. quo similiter plerique impii furunt, & agitantur: Hæc illa est infrigidatio aquæ in altissimo cordis puteo demersæ Jerem. 6. 7. *Sicut frigidam facis cisterna aquam suam, sic frigidam fecisti malitiam suam, sive, ut est in Hebræo per contrariam translationem; Sicut de puteo scaturiunt aquæ, sic ista ebullit malitiam suam, quod est, indefinenter studio malitiam complecti, & nunquam parcere, nec cessare.* Hæc enim est illa peccandi avaritia, id est, insatiabilis aviditas, de qua Paulus Ephel. 4. 19. *In quam se impii desperantes, & dedolentes, stupidi, & sine sensu, se tradiderunt.* Hæc enim omnia profecto significant, improbum parcere peccato, id est, inhære illi ardentissime: vel non parcere, id est, sine modo illud amare.

XIV. Panis ejus in utero ejus vertetur in fel aspidum intra secus.

1. Peccata cordis fetus, aut cordis pabulum. Justorum cibis, pietas. Illustratus Salomon, & Joannes.
2. Panis quid. Quid Uterus in sacro sacramento.

H 3

3. Quid

Impius habet Crocodili lachrymas, & vocem Hyenæ.

Gregor. Proverb. 26. 28.

Impiorum os lubricum fictile Crocodili

Alian. li. 10. c. 26. Crocodili astus.

Impiorum ardentis sima cupiditas improbitatis.

3. Impius peccato, & voluptati.

LXX

3 Quid fel aspidum, & quomodo expuatur.

4 Particula Intrinsecus, Aspidis, & Basiliscæ natura.

5 Vera expositio. Peccata converti in amaritudinem. Explicatus Salomon, & Isaias.

Postquam impius ingenti voluptate, sensuque dulcedinis versavit peccatum, detinuitque in palato, devoravit tandem, & absorbit, sed in suam perniciem. Ubi nota pravam operationem, non una ratione solere exprimi in scripturis: nam aliquando ab interioribus, & à corde dicuntur exire homicidia, adulteria, &c. videlicet tanquam conceptus, & foetus, postea per manifestum externæ operationis partum exclusi, & editi in lucem. At verò aliquando prava opera dicuntur ab ore intromitti, & devorari, considerata videlicet pravi animi affectione, & fame, quæ impleri, & satiari non potest, nisi pravis operibus. Hoc videlicet illud est; Non dormiunt, nisi cum male fecerint, & illud etiam, Exultant in rebus pessimis. Nam quod in stomacho, & corde est, efficit lætitiā atque somnium. Sic etiam iustus dicitur, concipere (per bonum propositum mentis) & parurire (per externam operationem) spiritum salutis. Alias vero dicitur ipsa bona operatio esse panis, & cibus, qui transmittitur in animæ ventriculum ad satiationem famem, & sitim iustitiæ juxta id Joan. 4. 34. Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus & iterum Psal. 118. 10. 11. Judicia Domini dulciora super mel, & favum. Similiter igitur hoc loco, hæc pravi operis voluptas, describitur non iam exclusa à corde, quam concepta, & admissa in corde per ipsum pravam opus; propterea enim comparatur cum pane jam præmanso, & transmissio ad stomachum.

Panis ejus Malum, quod illi dulcescebat, & quod pro deliciis habebat: nam panis nomine caro, & lautiores etiam epulæ significantur. Quare cum David. 2. Reg. 9. 7. invitaret Michoboseth ad regias epulas, solum nominat Panem; Tu comedes panem in mensa mea semper. Ergo intelligit illas omnes peccati voluptates, & differentias, atque varietatem scelerum, cum quibus dives epulatur quotidie splendide.

Uterus etiam virorum. **Uterus** enim apud Latinos foeminarum est; it in sacro sermone, pro stomacho virorum etiam. Sic supra capit. 19. vers. 17. Oram filios uteri mei. vox originalis, viscera, cor, ventrem, qui est locus formandi foetus, ventrem etiam, qui recipit cibum, significare solet.

3. Fel aspidum id est, in venenum, & virus exitiale vertatur, quod omnia viscera occupet: nam sunt venena hujusmodi, utpote ignea, & calidissima, ita etiam amarissima: & venenati quidam serpentes, ut venenati, & biliosissimi sunt, ita & felle, & veneno abundant. Sic Aristoteles scribit: Serpentem pars maxima fel toto intestino prætextum habere cernitur. Cui etiam accinit Plinius scribens; Fel serpentibus portione maxime copiosum, esse autem fel venenum ipsum, idem auctor: Fel (inquit) venenum est serpentum.

Non constat autem, quid velit Sophar, hujusmodi aspidis, & veneni translatione: nam describere potest aut indefessum stadium nocendi aliis, aut exitium, & interitum, quem sibi ipsi suis peccatis impius accersit. Primum sensum sequitur Nicetas in Catena, cujus hæc sunt verba Ut Aspis imbuta veneno, & ventre illud vomit, quando ei collibuerit, sic etiam hoc genus hominum ex mediato fallendi artificio, malo, ac fraudi sunt cæteris & favet lectio Hebræa, & Græca, nam proprie legitur: Fel aspidis in ventre ejus, & sic tota sententia ex Hebræo veripotes: Panis ejus in utero ejus verius est fel aspidum in interiori ejus. Pagninus; Panis ejus vertitur in escam malam. Sed sensus hæc ratione redditur impeditus, & difficilis, nec bene constat. Aspidem ex ventre venenum emovere, nec omnino serpentem ullum, nam, ut illud præteream de vesica illa, quam supra diximus, serpentibus inesse sub lingua plenam veneno de Aspide certe constat, non tam vomitu reducto ex ventre, quam sputo instillato ex lingua, aut dentibus venenum effundere. Sic Plinius lib. 11. scribit; Aspidum dentes duo sunt, in superiori parte dextra, lavæque longissimi, tenui fistula perforati venenum infundentes.

Aspicis unde expuat venenum. **Plin.** Aspidum dentes duo sunt, in superiori parte dextra, lavæque longissimi, tenui fistula perforati venenum infundentes.

In qua realiorum etiam de serpentibus Scriptorum magna consensus est: nam Ælianus etiam atque Gyl- scribit non solum rem eandem de dentibus, sed de membranis quibusdam, aut tunicis venenatis rem mirabilem; Aspidis (inquit) dentes, quos merito lethiferos dixeris, tenuissimis quibusdam velut tunicis, aut membranulis indui, & vestiri audio; & cum Aspicis aliquem mordicus invadit, membranulis compressis humoreus venenosus effundit. Tum illas rursus ad pristinum locum reducit, & uniri. Atque eleganter Nicander ille in Theriacis;

Quatuor hic intra maxilla concava dentes
Radices fixere suas, quas juncta quibusdam
Pelliculus unica obducit, istæ unde venenum
Effundis, si forte suo se appropinqua hosti.

Vides igitur non ex ventre, sed ex aliis seminaris vasibus expui venenum ab Aspide? Ergo Cajetanus aliam expositionem ingreditur, quia enim in originali particula illa, intrinsecus, verti potest, prope eum, ait hic significari, quæ impius devoravit, converti in amaritudinem, & venenum, quemadmodum solet in fieri, & converti in amaritudinem cibus comestus ab homine existente prope serpentem, sed tamen ipse lectionem posttram his verbis corrigere reconatur; Quia (inquit) propria nomina animalium minus certa sunt apud Hebræos, ideo variè transferuntur ab interpretibus; & quoniam non legimus Aspidem sed Regulum inficere propinqua, ideo melius legeretur Regulorum, quam Aspidum. Mirum, ut sæpe se impediatur, & intricetur Cajetanus in rebus minoris ponderis & ut breviter, ac clare dicam, certè vox originalis Peschem, tum à Vulgato, tum ab aliis interpretibus vertitur Aspis aliquando tamen Basiliscus, aut Regulus, semel tantum Psal. 90. 13. Præterea si quando dicatur Regulus, aut Basiliscus visu interficere, Aspis similem vim habere scribitur: nam & Gyllius ex Æliano, Acerbam aspirationem anhelare, dicit, in obvios viatores, & Avicenna quoque, sputum eorum interficere. Amplius Ælianus, Lybicam Aspidem sua aspiratione oculorum ujam adversus se respicientes erspere aut etiam celeriter interficere. Vides igitur, quam infirma sint fundamenta, quibus nititur expositio Cajetani, & illa Aspidis in Regulum & Basiliscum permutatio. Atque illud pejus, quod tota ipsa expositio valde difficile cum re-proposita congruit. Illud tamen, quod particula illa Intrinsecus; quamvis significet illam loci propinquitatem, sed tamen frequentissime significat illud, quod est rei propinquissimum, videlicet, quod est in medio ipsius rei intrinsecus, quare ab eadem radice appropinquandi dicuntur medium, intestina, interiora.

Ille igitur sensus planus est, & quem sequentia quoque postulant, ut significet Sophar tantam impiam devorandam, & exugendam innocentium sanguine aviditatem, omnino sibi exitialem futuram: sicut solet cibus dulcis homini voraci, & guloso: nam dulcia sunt, facile in amaritudinem, & bilem convertuntur, his præsertim, qui vigent ætatis robore, & calore ventriculi. Sic Galenus docuit; Dulcia universa in corporibus calidis facile in bilem mutantur. Rursus humorum dulcium maxime bilefcit, quod dulcissimum est. Non aliter impiis æstuantibus ardore concupiscentiæ, dulcia male cedunt, & in bilem convertuntur; nam amarescunt tandem illis dulcissimæ quondam voluptates. Quæ dicendi forma Scriptum est Il. 24. 9. Cum canico non bibens vinum, amara erit potio vinis, & bibentibus. Nam ebriis interdum vinum in bilem vertitur. Quare vina dulcia facie bilefcere, neque cholericis esse idonea, tum Hypocrites, tum Galenus tradiderunt, ut etiam hæc ipsa veneni amarissimi similitudine indicatur. Proverb. 23. 31. Vina dulcia in vitæ color ejus; ingreditur blande, sed in novissimo mortere. debet, ut coluber, & sicut Regulus venena diffundit, quod utique de vino flavo, & rubro dicitur, quod Galenus adductus & magis dulce, & magis amicum esse docuit, quamquam non magis utile ventriculo calido, & iterum Jerem. 2. 19. Cum ad detestationem idololatriæ, & turpium voluptatum hortatur ex præsentibus calamitatibus, & suppliciis ait: Scito, & vide, quia amarum est, reliquisse te Dominum. Quare sapienter Vulgatus sententiam totam diuvida oratione reddidit. Atque Nicetas etiam hunc ipsum sensum ex Hebræo recipit, significetur impiis viscera

Ælianus. atque Gyl- lius in ac- cessione li. 9. c. 28. Aspidis dentes, & membra- nula venenata. Nicand.

4. Cajetan.

377

377

Gyllius li. 9. ca. 28. Avicenna. Ælianus. l. 9. c. 29.

377

5. Germanus explicatus.

Dulcia bilefcere, Gal. li. de vinis, & li. 2. de natur. fa- cul. c. 8.

Gal. li. de super. Hip- poc. di. vi- bus ratio- ne tum. 2. Hippocra- Galenus.

Nicetas.

viscera à nequitia, perinde, ut à serpentis viro discerpi. *Injustitia* (inquit) non solum illa utentibus nullam præbet utilitatem, sed etiam enecat eos, ac damno afficit.

Rursus hoc magis videtur ad mentem Sophar, & rei subjectæ, ut intelligatur de supplicio impii etiam in hac vita, quamvis illud potissimum sit, quod perpetietur in altera: nam, ut Gregorius ait; *Satietas transitoria delectationis in retributionis fine ad amaritudinem vertetur.*

XV. Divitias, quas devoravit, evomet; & de ventre illius extrahet eas Deus.

1. Sententia germana Paraphrasis.
2. Devorare, & deglutire, vomere item in sacro sermone.
3. Quid extrahere, aut expellere. Illustratus locus Reg. Nomen commune ad Deum & Angelum.
4. Divitia devorata, & evomita allegorice multis modis elucidantur.
5. Divitias non semper à Deo præstatio concedi. Jupiter mittens Plutem, aliter quam Ditis.

1. Vomitione utendum ad verius venena-

Sicut ad venena hausti remedium præsentissimum, ex medicorum decreto esse solet vomitionibus uti, ita etiam ipsum venenum haustum sua virulentia ventriculum mordicat, & viscera ita complet, ut obnitens natura adversus hostem illum conetur expellere vomitione. Perstat igitur in eadem metaphora Sophar, & ait dulcedinem illam peccati, versum jam in amaritudinem venenatam, efficere in corde impii anxietates incredibiles, & vomendi necessitatem quandam molestissimam, sic Deo rem totam disponente, ut tandem aliena bona redeant ad suum dominum, à quo per injuriam ablata fuerant, & cum magno ipsius impii, qui illas injuste retinebat supplicio, & cruciatu. Hæc est sententia hujus Loc.

2. Impiorum voracitas quæ.

Divitia, quas devoravit. Septuaginta *Divitia* inique congregata & forte ea iniqua congregatio affertur verbo illo, *devorandi, & deglutendi*, significat enim inexplibilem quandam ingluviem, & voracitatem, quæ etiam refertur solet ad malum proximi, ut Psalm. 34. 21. *Nec dicant, Devorabimus eum, & iterum Psalm. 123. 3. Cum irasceretur furor eorum in nos, forte vivos deglutissent nos.* & Isaia 49. 19. *Eugabuntur, qui absorbebant te.* Evomes, reddere cogetur, pungente, & torquente conscientia.

3. LXX. 71

Et de ventre illius. Septuaginta, de domo ejus, domi enim, tanquam in ventriculo, reconditæ asservabantur. *Extrahet*, expellet, aut delebit, ita extrahet, ut nullum illarum vestigium remaneat, nullæque reliquæ recuperari possint ab impio: nam verbum originale hæc omnia claudit, significat enim aliquem exuere, aut extrudere sua hereditate, & possessione, & spoliatum ad summam egestatem reducere. Unde dictum est, 1. Regum 2. 7. *Dominus pauperem facit, & ditat, id est Dominus aut bonis, & hereditate expellit, aut etiam bene fictionem, & hereditate non infert, quibus vult.*

Nomen commune Deo & Angelo. Nicias. Olympiod.

Deus, Septuaginta dixerunt, *Angelus* Nomen originale, *El*, fortem, aut potentem significat, & est quidem nomen ad Deum vel ad Angelum commune. Auctor Catenæ Angelum quempiam malignum, intelligit. *Ex eis, qui sortorum munere funguntur.* Olympiod. vero intelligere videtur bonum aliquem Angelum, & Divitiarum clementiæ adiutorem, & exequutorem. Hunc quidem, ut pauperi spoliato bona sua restituat, illum vero, videlicet Damoniem, ut torquere jam nunc incipiat impium. Sed de hoc an videlicet in hac vita Angeli boni, an mali torqueant impios, diximus primo capite. Nunc sane commodissimum est, ut ad Deum referatur, tum quod melius cum sententia coheret, tum propter frequentissimum nominis originalis usum.

4. Rursus in Septuaginta diversitas est, nam *Nicias*, legunt; *De domo ejus extrahet eum Angelus*, quod auctor Catenæ sic interpretatur; *Angelus e corpore, quasi e ventre; animam extrahet homini, injusti, ac per vim illam interimet.* Sed tum in Hebræo, tum in nostra lectione, multo congruentius est, ut ad

divitias devoratas referatur, sic enim & similitudo, & metaphora elegantiores sunt.

Conantur autem Græci, Latini etiam hujus sententiæ particulas ad rem ipsam, & veritatem minuatim applicare, & explicare. Chrysostomus, *divitias devorare*, explicat *Recondi, & in tuto collocari.* Quamvis enim (inquit) adeo tuam divitiarum possessionem adeptus sis, ut eas in ventrem ferme abdisse videatur, brevi tamen illos ipsas dolens amittet. Hoc enim valet, evometur. Nicetas: Cum dolore effundentur. Rem vere eandem Olympiodorus adducit, neque inelegantius. Quomodo (inquit) qui venenum hauserunt, incitantur ad vomitum, sic, cum quis divitias comparavit injuste, cruciatur divulsis visceribus, illos ipsas effundere. Philippus, etiam ad conscientia cruciatu respexit; *In ventre* (inquit) ejus, id est in corde suo pro iniquitatibus suis amarus dolores, acerbos, & nimios conscientia torquente, patitur: & quod per violentiam rapuit, & cupiditatis studio devoravit, extorquetur ab iniquo. Agnovit illo evomendi verbo peculiarem emphasim Gregorius Nazianzenus orat. 9 ad Julianum tributorum exaquatorem. Aliquid enim majus existimat significari per vomitum, quam si diceretur, divitias omnino admittendas. Ne (inquit) ex aliorum egestate opes nostras comparare sustineamus, neque cum aliorum lachrymis misceamus, à quibus, tanquam à rubigine, ac tinea consumuntur; aut, ut Scriptura verbo utar, evomuntur. Quem locum urget etiam in suis Scholis Nicetas: *Utenim* (inquit) qui noxium aliquid quem cibum sumpsit, una cum eo probos etiam evomit: sic qui inique congerendis opibus studet, non solum ipsas, sed etiam, quas prius jure possidebat, plerumque amittit. Adde etiam sicut delicatissimi, & salubres etiam cibi ingesti, in venenosum, & bile infectum ventriculum, non solum inutiles sunt comedenti, sed postea etiam evomiti omnino aliis sunt inutiles: sic sane divitiæ injuste acquisite, & injusto titulo comparatæ suis possessoribus sunt inutiles. Quare non solum vomitionem illam cum auctore Catenæ intelligo, cum opes demigrant ad alios, sed etiam cum nemini utiles sunt.

Hinc sane sancti patres colligunt, divitiis illas, quas evomere cogitur impius, & quas Deus ex illius ventre extrahit, non esse à Deo collatas, propitio videlicet, & ex peculiari providentia illas conferente. Vide hæc de eleganter differtentem Anastasium Episcopum Nicenum, q. 9. in Scriptura, qui etiam utitur illo Aggai. 2. 9. *Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum.* cui loco ab insipientibus & ab aliis hominibus asserit additum fuisse, cui voluero, dabo ipsum, nam nullus (inquit) qui ex bellis, cadibus, furis, periuriis, rapinis muneraque corruptelis, & injuriis opes colligit, potest dicere se per Deum esse ditatum, sed per peccatum maligni. Et quidem eleganter etiam Nyssenus Gregorius in Orationem Dominicam dixit: *Non habet à Deo panem qui ex avaritia & plura habenda desiderio habet additamentum. Si in oculis habens iniquitatem dicit, Da panem, alius est qui hanc vocem, & non Deus, nam fructum, qui nascitur ex injustitia, ab adversaria procedit natura: & qui colit iniquitatem, nascitur à b. n. factore, injustitia.* Facetum illud Luciani in Timone inducentis Plutem illum divitiarum Deum, claudum, cum à Jove, quasi à Deo optimo, & benigno, ad quempiam mittitur, & segniter, ac tarde incedentem, at cum à Dite inferorum principe, mutatis quasi pedibus celeriter avolare: Nam & ipse (inquit) opum largitor est, ac magna donans, id quod ipso etiam nomine declaratur. Sed neque ista facultates conferre potest, nisi permittente numine. Vide caput primum vers. 5. num. 23.

XVI. Caput aspidum suget, & occidet eum lingua viperæ.

1. Caput in Hebræo idem quod venenum. Sugere quid impius peccati lacte enutritus.
2. Masculosa quorundam Latinorum lectio. Notati Dionys. & Trelmanus.
3. Aspis incertum in Hebræo nomen, caput Aspidis mortiferum.
4. Vipera concipit exugendo caput maris: parturiens perit. Peccati voluptas mortifera.
5. Lingua vipera bisculca. Improbus improbo vipera. Deceptoris Symbolum.

1.
Sententia
Paraphra-
sis.

Potest esse hæc sententia, aut totius præceden-
tis allegoriæ clausula, aut nova alia similitu-
do, qua significetur supplicium, & interitus
impii, priori modi sensus erit; Quando o im-
pie, sitis, esuris alienum sanguinem, & pauperum
substantiam, quando lambis, quando sugis, scito
te venenum exugere, quale in Alpidum capite,
ore, dentibus, lingua residet, & quale etiam habet
lingua viperæ. Quare dulcedo ista tuæ rapinæ,
& pravæ voluptatis omnino tibi exitialis, & mor-
tifera futura est, non aliter, ac si venenum hau-
reres. Nomen autem capitis idem omnino est,
quod nomen fellis, amaritudinis, aut veneni,
quibus modis sæpe redditur à Vulgato: quare eo-
dem sensu Septuaginta dixerunt: *Furorem Draco-*
num sugat, & auctor Catenz testatur ab aliis verti,
venenum Aspidum, qua etiam ratione legunt He-
braizantes: sed bene Vulgatus dixit, *Capus*;
tum quod vox originalis, quæ *Capus* significat
aut eadem, aut persimilis sit: tum quod R. Da-
vid, & R. Mardochai existimant idem omnino
esse nomen, siue habeat in medio *Var*, siue *Aleph*;
& ideo eodem nomine significari *venenum*
atque *capus*. Quia (inquit) *sunt qui dicunt, quod in*
capite Aspidis est venenum, aut toxicum; & propterea
appellari, Ros, quod capus significat. Congruit etiam
verbum *sugendi*, quod ad mortiferam illam pecca-
ti, & iniquitatis dulcedinem respicit & proprie
significat *lactare*, aut *lactari* infantis more, lac
dulcissimum sugentis, & exprimentis ex ubere:
quare accommodatur ad dulcia, & lenia quæque
mel, oleum, quam, juxta illud Deut. 32. 12.
Us sugeres mel de petra, oleumque de saxo durissimo.

LXX.
Nicetas.

Pagn.
Varab.
Tygur.
Cajetan.

שן
שן

Sugere, &
lactare.

Nicetas.
Impius
peccati
lacte enu-
tritus.

2.
Emacula-
tur lectio.

D. Thom.

Alian.

Aristot.

Dionys.

Trogim.

3.
Propria
serpen-
tum ig-
nota no-
mina.

Gyllius
in acce-
sione.

Alian. li

9. cap. 28
Terri-
cum aspi-
dis caput.

Galenus.

Et quidem, antequam ad alia procedamus,
observandum est, pravam, & maculosam lectio-
nem, apud quosdam haberi, videlicet D. Thom.
Hugonem, Dionys. legentes, *surges*, quod explicat
D. Thom. *Capus Aspidum*, id est, princeps *savus*,
aut *Diabolus invadat impium*, atque *Hypocritam*, ut
mordeat, sicut *capus Aspidis* elevatur ad mordendum.
Respexit forte D. Thom. ad naturam Alpidum,
qui, ut Alian. l. 9. c. 27. scribit, *Reliqua omni spira*
in solo relicta capus anollunt. Et Nicander inquit
Porrecta pectora tollis, id quod statim ex aliis Scrip-
turis confirmabimus, atque universo serpen-
tium generi necessarium fuit, ut immoto corpore
caput erigere, & circumagere possent, ut Aristot.
docet. 4. de part. cap. 12. Sed sane res hæc cum
præsenti instituto minime congruit. Et mirum,
quod Dionys. pro hac ipsa lectione, tanquam pro
aris, & focus pugnans, asserat sic legisse Hierony-
mum, Gregorium, & Septuaginta Interpretes;
quod sane neque agnoverunt, neque cogi-
tarunt; & quamvis Dionysius Hebraicæ om-
nino linguæ ignarus, ex fonte veram lectio-
nem petere non posset, at potuit ex aliis Latinis
discere, Philippo, qui explicat verbo *mulgendi*,
& ex Gregorio, qui *sugere* exponit, *suscipere*, *enu-
triri*, *persuaderi*. Illud denique, quod Titelma-
nus actionem *sugendi* tribuit *capiti Aspidis*, quod
dicatur *sugere impium*, quam longe à Græco-
rum, & Latinorum animo, mente exposi-
tione.

Quod vero attinet ad nomina serpentum,
diximus supra, quam hic vocat *Aspidum* vocari
Basiliscum. Plalm. 90. 13. & à Septuaginta *Draco-*
nes, & à Cajetano *Regulum*. quæ hic vocatur
viperæ. Itaque. 59. 5. vertitur *Regulus* à Septuaginta,
Coluber. à Cajetano, *Naderos*, aut *Cerastes*, à reli-
quis Hebraizantibus fere, sicut à Vulgato, sed
permutatis locis, ne omnino consentire cum illo
videantur, & nunquam non est in hujusmodi
nominibus propriis, animalium, lapidum ingens
varietas. Sed bene quidem convenit hæc sen-
tentia in *Aspidem*, cujus capus totum terrificum,
& exitiale est, nam præter dentes, & linguam
venenatam, oculos habet scintillantes, atque
valde *rubentes*, ut ex Aliani accessione constat,
tum etiam capite sese terribilem efficit, ut Ni-
cander cecinit, nam minimo sono excitata ad no-
cendum se statim comparat.

Horrendumque capus porrectaque pectora tollis. Et
Galenus quidem de Theriaca ad Pisonem scri-
bens, illud etiam peculiare tradit; *Inter Aspidem*,
nominata Pityas, cervicem exprorigens, & intervalli
metra longitudinem, rationalis *cujusdam animalis*

modo, minime ab errans, venenum corporibus inspis.
Vides igitur terrificum, & exitiale Aspidis caput.
De capite autem Basilisci nihil peculiare, quod
ad veneni rationem pertineat, videtur à Philo-
sophis tradi, nam quamvis solo visu, aut
flatu dicatur interficere, at cuiuscumque etiam
corporis partis contactu, vim eandem mortife-
ram adflare videtur.

Quod si, hoc loco pro *Aspide Viperam* suppona-
mus, videlicet serpentem pro serpente, & hanc
præcipue, quæ, ut Ambrosius scribit, est
nequissimum genus bestia, & super omnia, quæ ser-
penti generis sunt, astutior, atque, ut Galenus
etiam tradit, quæ inter alias feras, capus habet perni-
ciosus, certe res hæc de *sugendo* serpentis, aut Vi-
peræ capite, non incommode illuminari pote-
rit, ad exprimendam pravam impiorum in suis
sceleribus voluptatem, & exitialem dulcedi-
nem, nam quamvis recentiores rerum natu-
ralium scriptores id pernegare videantur, anti-
quiores ajunt *Viperam* foeminam incredibili
voluptatis ardore, ore concipere, exugendo
Viperæ maris caput. Sic ex venenaro semine
foetus prognati ipsi parenti exitiales sunt, &
foras prorumpunt, matrem rumpendo, ac
perimendo. Res plane scribitur ab Herodoto
libro 3. *Vipera* (inquit) cum libidine agitantur, ac
per paria coeunt, foemina collum maris in emittenda
genitura comprehendit; & arte amplexa non prius
dimittit, quam devoraverit, & mas quidem hoc
modo perit. Foemina vero talem iust masculo præ-
nam; quod filii, dum adhuc intra uterum sunt,
patrem ulciscunt, matrem ambeduno, ejusque
alvo ambesa, in partum faciunt. Res eadem à
Galenus, Aliano, & aliis tradita, sed elegan-
ter à Nicandro in Theriacis descripta dum
de Echidna, id est, *Vipera* foemina ca-
nit;

“Fervente libinis albu,
Savo dente sui resecat capus illa mariti.
At ubi post, vegetam ceperunt pignora vitam,
Jam propinqua ad sunt maturi tempora partus.
Indignam Chari mortem ulciscuntia patris,
Erota mileræ nascuntur matris ab alvo.”

Atque Isidorus libro. 12. Etymologia scribit,
quod masculus ore inserto *Vipera* semen expuas, illa
autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput
maris ore receptum praeclidit, ita fit, ut parens ut-
que pereat, masculus dum coit, foemina cum parturit.
Hujusmodi igitur est supplicium, quod impii
libido, & noxia voluptas meretur, nam cum
pauperes devorat, & illorum sanguinem lambit
& exugit, summa voluptate, & put profecto
viperinum exugere videtur. Tantus est in
devorando, & exorbendo proximo, libidi-
nis & voluptatis æstus. Sed libido illa mor-
tifera est, & quæ tandem erodat, & dirumpat
impii viscera, instar *Viperæ* summa voluptate
concupientis, & exugentis caput masculi,
summo etiam discrimine, & imo morte acer-
bissima parturientis. Sic igitur dici opportune
potuit, *Capus Aspidum* (*viperæ*) *sugas*, aut in
plurali, *viperarum*. Impius enim unatantum
præda non contentus plurimis inhiavit, &
plurimorum capita, exuxit, atque præ-
cidit.

Et occidis eum lingua viperæ. Venenatae atque
terrificæ sunt serpentum linguæ, bisulcæ, aut
trisulcæ, ut Plinius scribit, & ut Isidorus quo-
que tradit, nullum animal tanquam celeritate linguam
moves, ut serpens: adeo, ut triplicem linguam vi-
deatur, cum una sit. Sed peculiariter *Vipera*
Geminam linguam jactat, simul & caudam contorquet.
Ut Nicander scribit. Septuaginta, quemcun-
que venenatum colubrum intelligunt legen-
tes: *Interficiat ollum lingua colubri*. Ergo nullum
non exitiale malum, quod gulositati, & voraci-
tati impii respondeat, illi imprecatur Sophar.
Atque illud peculiariter Catenz auctor in
hac imprecatione observat, *Per linguam viperæ*
significare posse *alium improbum contraria loquentem*
ita ut adversus unum impium, non alium ho-
stem, quam improbiorem alium pro supplicio
imitat Deus: Scriptum quippe est; *Ipsi*
quæque contra sanguinem suum insidiantur. Et cum
in alios non possunt, in suos ipsos amicos,
& fratres linguam & venena contorquent.
Solet vero Deus pro tortore improborum impro-
bi alicujus potentissimi opera, & ministerio uti.
Quod sapienter quæque Plutarch. scripsit suo.

4.
Viperæ
caput.

Ambros.

Galenus.

Celius.

Rod. lib.

6. antiq.

lect.

Nicolaus

Leo & alio

Vipera

concupit

exuctio

maris ca-

pite.

Herodot.

Gal. de

Theri. ad

Pison.

Alian.

l. 9.

Isidorus.

Plin. l.

6. c. 37.

Isidor. lib.

12.

Orig. cap.

4.

Nicand.

LXX.

Nicetas.

Prov. 1.

18.

Improbi illo opere de fera numinis vindicta Deus (inquit) quibusdam malis tanquam carnificibus usus est ad sumendas de aliis malis penas, quod verum esse de plerisque tyrannis arbitror. Quemadmodum enim fel Hyena, & Phoca, aliorumque fœdorum animalium coagula aliquid habent ad morbos sanandos utile, sic nonnullis morsu, & & pœna indigentibus, Deus insiciens tyranni alicuius sevitiam implacabilem, aut magistratus molestantem asperitatem, non ante id, quod excruciat, ac turbabat, sustulit, quam vitiosos morbo liberasset, ac purgasset. Et quidem serpentis linguam symbolum esse linguæ detractoriæ, & maledicentiæ improbi, sæpe indicatur in Sacro sermone: sicut etiam Egyptii significare cupientes hominem male affectum accusacione, & convitiis alterius, Basiliscum pingebant, ut Orus scribit: eo quod Basiliscus propius accedens ore, & afflatu suo perimere dicatur. Sed ad alias impiorum diras, & execrationes transeamus.

XVII. Non videat rivulos fluminis: torrentes mellis, & butyri.

1. Notatus Titelmanus. Germana sententia expositio.
2. Impiorum sordida avaritia.
3. Impii supplicium, non posse frui bonis comparatis. Explicati Moyses, & Lucas.
4. Græcorum lectio. Striphnus quid.
5. Videre quid in sacro sermone, & quid videre bonum. Illustratus Joannes & Moyses.
6. Quid Rivulus, explicatus David.
7. Flumina, & torrentes ad copiam & ubertatem.

GREGORIUS quidem, atque Philippus per allegoriam & analogiam hæc referunt ad bona spiritualia gratiæ, & gloriæ, quibus impius omnino cariturus sit, & mirum, quod Titelmanus tam acriter contendat non aliter posse intelligi in ipso primo, & literali sensu: ut de bonis temporalibus non nisi à Judaizantibus accipi, contendat homo alioqui modestus, & cordatus, sed nunc plane oscitans hallucinatus est, cum pro illa sua anagogia D. Thomam citet, qui tamen de bonis temporalibus interpretatur. Ergo certius esse videtur, quam ut probatione egeat, de bonorum temporalium vel amissione, vel usu in primo & literali sensu hæc accipi a Sophar: secus extra chorum ipse saltaret, & potius rem Jobi ageret & probaret, quam suam, consentiunt in eandem interpretationem ceteri omnes Græci, atque Latini.

Ceterum Cajetanus quidem putat nunc delitibi ingenium avari hominis, qui quamvis abundet bonorum omnium copia, multoque melle, atque butyro, sed tamen propter sordidam suam avaritiam, nihil sibi ex bonis assumit, nihil etiam pro usu domesticorum distribuit. Immo (inquit) ex industria non videbit huiusmodi participationes, ne crescat tristitia sua videndo. Ergo flumina illa, atque torrentes bonorum, intra suum alveum suæque promptuariæ continet, legemque illis ponit, ne transcant fines suos. Non dividit in rivulos, qui ad steriles, & aridas pauperum domos irrigandas, atque ad egestatem, famem, sitim egenorum sublevandam deriventur, neque omnino famulis, & servis aliquid dispertitur. Certe interpretatio hæc, ut plus iusto argutior, ita multo labore quaesita, & non multum solida.

Vatiblus significari putat irritos impiorum conatus, quæ omnia faciant, ut res suaves, atque voluptuosas assequantur, quas nunquam assequuntur: vel avaritiam divitis, qui in magna rerum copia, eget. Sed non video, quomodo bene quadrare possit hæc interpretatio, cum dicatur suaviter vivere, & suavitatem peccati, atque aliarum voluptatum abscondere sub lingua, & se pane suo desiderabili infarcire, & replere.

Ergo nisi de supplicio impii hæc intelligantur, coherere quidem cum antecedentibus, & subsequenter non poterunt. Quare debet hæc interpretatio accipi, perinde ac illæ, quæ impiis divitibus negant usum suorum bonorum, multo labore comparatorum. Sic Levitic. 26. 20. Frustra sereis sementem, qua ab hostibus devorabitur, consumetur in cassum labor vester, non profe-

ret terra germen neque arbores poma præbunt. & Deuter. 28. 31. Vincam plantabis, & fœdies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam, &c. Bos tuus immoletur coram te, & non comedas ex eo. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta bouum tuorum, & greges ovium tuarum. Quæ omnia profecto hoc unum significant, fore ut impius hoc supplicio luat scelera, quæ commisit in comparandis facultatibus ex iniquitate, ut non possit ex illis ullam utilitatem capere, quamvis ad manum & ad os parata habeat, sed inter os supremæque labruat cœlitus divina vindicta, atque vox illa severissima: Quæ parasti, cuius erunt cedantque tandem in aliorum usum, & vel hac una ratione stultissimus deprehendatur, quod postquam Uberes fructus ager illius assuleris. Cogitaverit intra se dicens, Congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea. Nam illud mihi, & illud mea, indicat tibi tantum voluisse bona sua, cum tamen minime bona sua essent, quæ non sibi, sed aliis servitura essent. Sic fere ponderant hæc verba Basilii, Cyrilli, Theophylacti. Simili ergo supplicii formula hic dicitur: Postquam impius ex rapina, & iniquitate numerosissimos ovium greges collegerit, armenta quoque pinguisimarum vaccarum, atque camelorum, postquam multa prædia ex præda comparaverit, nullos poterit sibi fructus percipere, non videbit ipse, neque fruetur incredibili illa copia lactis fluentis ex uberibus, instar rivulorum butyro bovillo in magna copia expresso; non alvearibus mella fundentibus, non promptuariis plenis, atque redundantibus, instar torrentum perennium, eructantibus ex hoc in illud. Sensus iste quidem non minus elegans, quam ad rem præsentem, & ad mentem Sophar opportunus, & plane indicatus à Septuaginta legentibus, Non videat multam pecorum, neque pabula mellis, & butyri in vanum, & frustra laborabis divitiis, ex quibus non gustabis, tanquam durum, quod manducare non potest, neque glutiri.

Quod eleganti Paraphrasi illuminat Catene auctor, Es (inquit) quorum causa stulte laboravit, Nicetas, quasi Striphnus illi erunt. Est autem Striphnus, caro spinosa, bouum nervosa; est item herba quadam sic appellata, quæ mandere conantis linguam reddit asperam, quæ manducari nequit, atque ob id ipsum neque deglutiri, Dicit igitur impium nequaquam sua bona concocturum, neque illis plane potiturum, &c. Sed, quod ad Striphnum attinet, certe non tam videtur esse herba aliqua peculiaris, quam nomen saporis acerbi & austeri, vel adstringentis Quo nomine Dioscorides nominat vinum acerbum, lib. 5. cap. 10. & rursus lib. 4. cap. 15. attritulum habere acantias Striphnas, id est austeras, aut acerbis, quamvis sit etiam peculiaris herba Striphnos, de qua Dioscorides libro 4. capite 65. 66. 67. Sed cui non videtur convenire, quod Nicetas hoc loco tradit. Vide omnino Joannem Gorraum in definitionibus Medicis. Nunc si quid præerea dulcioris succi later in verbis singulis exprimamus.

Non videbit, non poterit, non utetur, non converteret in suum usum peculiari, & familiari experientia præsentis boni, & voluptatis. Quod de usu rei quis videt, & coram se habet, jam videtur præsentia, in suas quasi manus potestatem, usumque cessasse: inde videre pro uti, & experiri, aut sentire, & percipere quocunque alio sensu. Sic Ecclesiast. 2. 1. Affluam deliciis, fruam bonis. Quod in Hebræo est, Videre bonum, Septuaginta: Vide in bono. Sic & videre pro tangere, Joan. 20. 27. Vide manus meas, id est, tange, & Videre iterum; Quia vidisti (tetigisti) me Thomas, &c. Et, pro tanto ut visus ad actiones reliquorum sensuum trans feratur, vide eo loco Augustinum libro 10. August. Confess. cap. 35. & ad Paulin. Epistola 112. & lib. Philof. 5. Locutionum de Deuter. Philo libro de spe. Vide cial. legibus. Diximus quoque nos de hoc priori non semel. Tum etiam videre non solum modo esse experiri, sed præterea affectu voluptatibus, & animi lætitiæ. Certe ipsi fructus & loci sed cumuli segetum suo conspectu ingentem affectu præcipue rurat lætitiæ agricolæ, ut in proverbio de c. 7. v. 7. ingenti gaudio dicitur: Sicut qui lætentur in messe. n. 4. qualem percipere videbatur Isaac cum Genes. 27. Videre ad 37. benedicens filio dicebat: Ecce (proprie, videt, lætitiæ, sentio ac percipio ego, pro, eximiam lætitiæ, & voluptatem incredibilem) Olor filii mei sicut odor patris, agri pleni, &c. Ergo impio etiam ipsa videndi Isai 9. 3. fructus uberrimos facultas denegabitur, nedum utendi & fruendi.

Luc. 12. 16. 17.

18.

Dives sibi

tantum

congre-

gans, ad

stulus.

Basilii,

Cyrilli,

Theophilo.

LXX.

4.

Striphnus

quid sit.

Dioscori-

des.

Joannes

Gorra.

5.

Videre,

pro tan-

gere.

Auguſt.

Philof.

Vide

priori

tomo

pluribus

locis sed

præcipue

n. 4.

Videre ad

lætitiæ,

volu-

ptatem

utendi

fructus

utendi

fructus

utendi

fructus

utendi

fructus

utendi

fructus

utendi

fructus

utendi

6. *Rivulos fluminis, torrentes, &c.* Tria nomina videntur, *Rivuli, torrentes, flumina*, ad auxilium, aut synonymia cum *conjuncta*: ego etiam indicari existimo his tribus nominibus, non solum affluentiam & ubertatem, quæ per perennitatem fluminum significatur; sed etiam diversitatem quandam rerum affluentium, ita ut significantur multi *rivuli* & *torrentes* lactis, id est, diversitas multorum pecorum; id est, multa verba lacte manantia ovium, caprarum, vaccarum, camelorum, multa butyri, & caseorum genera, alvearia multa affluentia melle, multæ item multæ redundantes, casealia multa, & liquores hi suavissimi ex vase in vas transfusi, quibus rebus non unius tantum rivuli, aut defluxus sed multorum rivulorum atque torrentium imago repræsentatur. *Rivulus* autem non significat diminutionem, quamvis à divisione nomen habeat, nam in Hebræo *Phalag*, est dividere, unde *Pheleg* id est, *Rivulus*, quasi divisio, aut divisus, cujus nominis Etymologia explicatur Genes. 10. 25. *Nomen uni Pheleg: eo quod in diebus ejus divisa esset terra.* Non enim eo, quod flumen soleat in rivulos dividi, sed ex eo, quod omnia flumina divisionem aquarum habeant à mari; vel quod flumina à mari dividantur, id nomen habent, quare non sicut apud Latinos, apud quos *rivus* est, tenuis fluor aquæ, sed in sacro sermone idem est, quod *flumen*, aut *torrentis*, impetu decurrens, ut Psalmo 45. 5. *Fluminis impetus* Inde à primitivo nomine *Peleg*, videtur deductum ad Græcos & Latinos, nomen, *Pelagi*, quod vel mare, vel magnam vim aquarum denotat. Quare cum interpretes dixerit, *Rivulos fluminis*, non intellexerit tenues rivulos deductos, & divisos à flumine, sed *rivulos*, qui sunt flumina, vel flumina multa invicem, vel impetum, & decursum fluminum, separatim exeuntium à mari.

7. *Flumina* porro, & *torrentes*, affluentiam & copiam afferunt nunquam exhaustam, sicut etiam *mel*, atque *butyrum*, non solum ubertatem rerum suavium, atque deliciarum, sed præcipue fructuum omnium agri atque pecorum proveniunt uberissimos. Sic sæpe promissa est feracissima illa regio antiquo populo, quæ *Lacte & melle manaret*, Exod. 3. 8. & 33. Levitic. 20. 24. Num. 13. 28. Deut. 6. 3. Nam cum sponte in montium, & arborum cavernis mellificarent apes, mel etiam tanquam ex occulta scaturigine effluebat, & cum pecorum ubera nimium distenta lacte distillante terram perfunderent, & madefacerent, videbatur etiam lacte fluere, & habere benedictionem illam *Uberum, & vulva* Genes. 49. 25.

XVIII. Luet, quæ fecit omnia, nec tamen consumeretur, secundum multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit.

1. *Vera sententia Latinae lectionis.* Luere quid. Impiorum obstinatio.
2. *Rapina impiis inutiles, imo noxia.* Calculus in sacro sermone. Illustratus Salomon.
3. *Æternus impiorum cruciatus.* Quid sit impium non consumi, nec deglutiri à morte. Notatus Cajetanus.
4. *Adinventiones quid in sacro sermone.* Illustratus Salomon. Extenuatio. Explicata sapientia.

1. *Dilucida sententia paraphrasis.* **N**ihilabit impune, quod pari, dignoque supplicio non afficiatur, ita tamen, ut temporalis voluptatis, quæ ex peccato percepta est, supplicium, & cruciatus æternus sit. Hæc est breviter, & dilucida sententia Latinae lectionis, & sane licet non sit valde magna in sensu varietas, est tamen in verbis mirabilis dissensio ab Hebræo & Græco. Nam quod in genere Latinus dicit, *Luet quæ fecit, omnia*, Hebræus proprie habet, reddet, aut restituet laborem, aut restituet aliena, quæ alii elaboraverunt & ipse per vim rapuit, aut etiam, suas ipsius facultates, quæ multo labore paraverat, cogetur amittere, & aliis relinquere, vel, dabit pœnas pro labore, & molestia quam aliis inflixit. Nam hæc omnia commode possunt significari, atque hoc ipsum est impium *luere omnia, quæ fecit*, nunquam satis eluere tot scelera pro-

pter obstinati animi impietatem & impœnitentiam. Quod veto Latinus dixit, *Nec tamen consumeretur*, in Hebræo est, *non deglutietur aut non devorabitur*, quod etiam juxta canones Grammaticos reddi potest impersonaliter, non deglutietur, non devorabitur: & similiter etiam juxta eodem canones, quod sic vertitur, *non consumetur*, verti poterat, *non consumetur*. Ergo sensus vulgati interpretis est, ne putet impius restitutus, aut devolutis bonis alienis ad suos veros dominos, jam sibi reliqua salva esse, vitam videlicet, corpus, animam: nam restituto furto & ipso impio ad summam paupertatem reducto, *Æternus* manet adhuc illi culpa æterno supplicio luenda, impioquæ sempiternis cruciatibus corpore, & cum cru. animo afficietur, & ita ipse impius *non consumetur*.

At vero Septuaginta efficiunt appositum LXX. verbi consumendi aut devorandi, divitias proprias, vel alienas, quas impius possidet: legunt enim, *Divitias ex quibus non gustabis, sicut durum quid, quod mandare non potest, nec glutire*, id est, licet impius gustum aliquem perceperit ex rapina, & impiis fre iniquitate, & dulcedinem illam peccati visus fuerit abscondisse sub lingua, tamen devorare inutiles, non poterit, neque deglutire, neque brevi facultates omnes amittet, neque poterit illas in suum usum, vel sustentationem convertere, & sicut herba illa Striphnus, de qua nuper dicebamus, Striphnus quanto magis ore tractatur, & teritur dentibus, ore tracta tanto magis linguam exacerbat, & difficilior ea durredditur, ut deglutiat; ita sane, sic Deo scit, disponente, videntur bona furtiva, licet primo aspectu dulcissima appareant, sed tamen ad usum & utilitatem aliquam durescere, & inutilia fieri impio, neque facile se tractari permittere. In quod verissime dici à Salomone Prov. 20. potuit; *Suavis est homini panis mendacii, & postea 12. implebitur os ejus calculo.* Panis autem mendacii Panis non solum est sordidum lucrum, quod mendacio, mendacii & falso testimonio quis lucratus est, sed, quod quis, cumque aliud malis artibus quaesitum. Hujusmodi ergo panis durescit, & perinde ac si esset ex lapillis & calculis durissimis compactus, ita videtur molle impio servire ad ullam commoditatem, sed ita lapidescit, ut linguam lædat, dentes confringat, palatum sacrificet, & tamen minime mandare, aut deglutiri possit. Quid si *calculus* ille, Calculus in quem videtur converti panis mendacii, sit ignitus, calculus ignitus? Certe *calculus* non raro prunam accensam significat, & sic clarius significabitur æterni ignis cruciatus, quem pro temporalis voluptatis dulcedine degustata, cogetur impius ore versare, nunquam tamen omnino devorare, multo minus expuere.

Si tamen suppositum verbi consumendi & deglutendi facias *dolorem aut laborem*, latebit elegantissimè ad declarandum æternum impii cruciatum, sceleri ex opposito respondentem: cum cruciatum, sicut impius non deglutiebat statim peccatum, sed abscondebatur sub lingua, & tractabat detinebatque in palato, ut diuturniori ex injustitia dulcedine potiretur, ita sane postea, cum supplicium & dolor illum corripuerit, non statim illum devorabit, neque satis decoquet, sed semper illum ore versabit, abscondet sub lingua, celabit in gutture, & perpetuo atteretur doloris & supplicii dentibus, sed nunquam tamen illum mors aut supplicium consumeret, neque deglutiet. Sensus hi omnes neque inutiles, neque non ad rei præsentis gravitatem, & pondus opportuni. Nam quod Cajetanus adducit ad hujus loci Cajetani expositionem, humiliter profecto est, quam ut expositio cum aliis interpretationibus conferri possit, humiliter. Ego non refellam, sed referam tantum illius verba: *Reddet laborem, & non deglutiet, quod quando solvet mercedem laboris illis, qui laboraverunt in vineis, agris, vel aliis exercitiis, tanta afficitur passione avaritia, ut comedendo non deglutiat, id est, non deleatur cibo, atque potu.* Res quidem hæc, ut ab hoc loco aliena, ita propria & germana illius loci Ecclesiast. 5. 16. *Cunctis diebus vita sua comedit in tenebris, & in curis multis, & in arumna, atque tristitia.*

Secundum multitudinem adinventionum suarum, &c. Id est, conatibus, consiliis, & impietati impii par, dignumque supplicium respondet. Hæc enim appellari solent *adinventiones* quæ quis ex iniquitate cogitet, & molitur ad nocendum.

nocendum, vel studia quæcunque iustitiam violandi, aut prave agendi, juxta id Pf. 80. 12. *Dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.* id est, permittet illos Deus, desideris & libidinibus. Sunt etiam adinventiones ipsa opera ex præmeditato desiderio, & diuturna cogitatione, quare quod Isaia 3. 10 dicitur de Justo; *Fructum adinventionum suarum comedit,* itatim de impio dicitur; *Retributio manuum ejus fiet ei.* Denique hoc est illud Sapientis proverbium, cap. 11. 2. *Comedens fructus via sua, suisque consiliis* (adinventionibus, voluptatibus, vox enim originalis hæc omnia comprehendit) *saturabitur.*

Varia lectio.

Clarius est in Hebræo hoc hemistichium, *Secundum substantiam, vel facultatem, aut robur, permutatio, aut retributio ejus*, id est, tantum restituet quantum ex alieno ditatus est, vel, pro rebus ablatis cogetur omnes suas facultates persolvere & non solum aliena, sed sua etiam reddet: pro furto, rapina, iniquitate permutabuntur omnes facultates impii. Hebræi addiderunt, & non letabitur, aut, non exultabit, id est, redundabunt omnia, quæ ad sui animi lætitiā, & voluptatem comparaverat, in tristitiam sempiternam. Solent enim hujusmodi extenuationes frequenter invenire in sacris, cum minus dicitur, quam significatur, ut Sap. 1. 11. *Custodite vos à murmuratōe, quæ nihil prodest,* id est, vehementer nocet, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit, id est, gravissimo supplicio afficietur. Sic cum post tot gravissima supplicia, impio dicit fore, ut non letetur, tristitiam, & mœrorem sempiternum minatur: Hic iterum minutiona quædam affert Cajetanus Nam quoniam in Hebræo est, *Secundum facultatem permutatio ejus, & non letabitur*, existimat significari avarum, cum permutat, aut emit res aliquas, quamvis justo pretio emat, non tamen letari, quia proprios nummos minuit. Quis credat hoc nunc tam humile, tam minutum a Sophar adduci inter tot gravissima impiorum supplicia & cruciatus conscientia.

XIX. Quoniam confringens nudavit pauperes: domum rapuit, & non ædificavit eam.

1. Frangere in Scriptura, quid. Illustrat Amos & Isaia.
2. Nudare ad sevitiam impii refertur. Improbus de generi animo Crocodili per similes.
3. Avarus impius, truculentus leo, detondet & excoriat pauperem. Illustratus Michæas.
4. Rapere quid. Impiorum manifesta impudentia.
5. Impius in optimas quasque ædes alienas inhians sibi omnia, nihil vult alteri.
6. Avarus eo etiam nomine raptor, quod egentium necessitatibus non subvenit.

Impio- rum se- vitia.

337

Frangere.

*Quebro de ouro de legui- do y a graviado.

CAusam exponit, sevitiam videlicet & crudelitatem inexorabilem impii, propter quam tam diris suppliciis afficiendus sit. *Confringens.* Confregit, contrivit, oppressit, & ad summam inopiam deduxit, hæc enim significat verbum *Ratlato* sed illam frangendi significationem elegerunt quoque Septuaginta, atque Vulgatus etiam Amos. 4. 1. *Calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes.* & iterum Osee 5. 11. *Calumniam patiens est Ephraim, * fractus iudicio.*

Oppressionem hæc omnia significant per vim & nefas: &, quod ex oppressionem sequi solet, ut oppressus ad summam inopiam, & calamitatem redigatur: qualem, qui apud nos fracti dicuntur, pati solent, qui cum ingenti ære alieno gravantur; bonis omnibus suis cedunt. Quare Isaia. 58. 6. explicatur cujusmodi sit hæc oppressio, ex qua tandem oppressi confringuntur, *Dissolve colligationes improbas, id est, vincula vel obligationes improbas, & usurarias, quibus ut obligaretur proximus per vim, & nefas effecisti; Solve fasciculos deprimentes.* Opera videlicet, vel pacta onerosa, & iniqua, quibus alligatum & confectum tenes proximum: quibus ferendis pares non sunt vires hominum imbecillorum, & dimitte eos, qui

*Dexalos tu y no los bagas, quebrar.

de re destructa, quæ restaurari nequit ut illud Isaia. 24. 19. *Confractioe confringetur terra, sed ab alia radice.* Impius igitur per vim, & manifestam calumniam oppressit pauperes, & cum ingenti ignominia bonis spoliavit omnibus.

Nudavit pauperes. Quod in originali est, demisit, aut reliquit pauperes, & juxta precedentem particulam frangendi, sensus esse potest: Postquam per impii calumniam redactus est homo, ut frangeretur, omnino effectum esse, ut in summa egestate remaneret. Apud nostros unus dicitur relinquere alium in aliquo statu, aut conditione cum illius vi, aut ope, efficitur talis. *Hic quoque quebrassen, y dexalos pobres.* Sed significanter Vulgatus dixit, nudavit, quod ad rapinam refertur, spoliavit bonis omnibus, attenuavit, exhaustit viribus. Septuaginta paulo vehementiorem reddiderunt sententiam, *multorum potentum domos fregit*, id est, impium non solum sævisse in pauperes & imbecillos, sed in se opulentiores etiam ita ut inhiaret in omnium facultates. Quamquam & Complutenses hoc ipso loco legerint, *impotentum domos fregit*, & quidem quamvis verissimum sit, inter superbes semper esse jurgia & ipsos quoque raptores & avaros mutuo contra sanguinem suum insidiari, sed frequenter impii degeneri, & pusillo animo sunt, & nonnisi pauperibus & imbecillioribus insidiantur, paulo vero robustiores invadunt, sicut scriptum est; *Venatio leonis onager in Eremo, sic pascua divitum sunt pauperes;* & sicut Crocodilus, quod magnum malum appellant, qui terribilis bellua est contra fugaces, at fugæ contra insequentes. Et vero nec leo leonem, neque impius impium, aut avarus avarum, sed diutissimus & avarissimus quisque pauperrimum & miserimum quemque aggreditur, de quo dicemus amplius cap. 24.

Sed illud nunc observatione dignissimum, in credibilem esse divitum, & avarorum hominum crudelitatem animi, & immiseritordiam erga vi- duas, pupillos, pauperes: satis fuerit illos vocari leones, quamvis sibi multa habeant semper. *esurientes, alienis bonis inhiantes, sicut dicebat David Psalm. 33. undecimo, Divites (Hieronymus Leones, videlicet crudelissimi, & inhumanissimi) eguerunt, & esurierunt, & veluti latrones sordidissimi non solum homines pecunia, aut alio com- meatu spoliant, sed etiam vestimentis ipsis: neque solum eos viatores; ex quibus pinguiorem præ- dam sperant, sed etiam miserimos quosque pau- peres nudant.* Quod videtur Michæ 3. 2. in exemplum incredibilis improbitatis adduci; *Violens tollitis pelles eorum de super eis, & carnem eorum de super ossibus eorum.* Nunquam sibi atque suæ crudelitati & sacræ fami modum statuunt, non solum detondentes, & aliena bona occupan- tes, sed etiam nudantes, & excoriantes pau- peres.

Domum rapuit, diripuit, videlicet non solum oblatam sibi ad manum rem alienam abstulit, sed etiam incredibili aviditate & impudentia invadit alienas domos, quærit eis prædam, atque vi diripiebat, dominis suis pro se sua conservanda frustra pugnantibus. nam verbum *rapendi*, ejusmodi vim contra pugnantem affert, sicut dicitur ab eadem radice 2. Regum. vigesimo tertio, vigesimo primo. *Is extorsit hastam de manu Egyptii.*

Et non ædificavit eam. id est, violenter depræda- tus est domum alienam, quam ipse non ædifica- vit, quasi dicat: Si alii ædificant, non sibi ædifi- cant, sed hujusmodi impiis, avaris, & raptoribus. Et mirum, quod divites sibi tantum & non pauperibus laborare, & thesaurizare non con- tenti, nam dicunt, *Congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea,* velint præterea pauperes quo- que non sibi ipsis, sed illorum impietati & avari- tati servire, & laborare videntur sane vi- vere ex illa lege; *Habenti dabitur, & abundabit ab eo autem, qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.* Sic est, qui sibi thesaurizat, & non est in Deum di- ves, inquit Christus servator.

Potest autem hæc esse amplificatio sceleris, & Avari rapinæ, ut indicare videtur auctor Catenæ, nunquam ita domum alienam diripuit, ut nunquam resti- tuerit ablata, neque de re ædificando cogi- taret, & damna quæ fecit, nullo remedio restituere.

עני

עני

LXX.

Divites improbi in pauperes res, timidi in compa- res, Prov. 13. 10. Prov. 1. 28. Eccl. 13. 23. Crocodi- lus sym- bolum impietati.

Soneca li. 1. Natur. 99. Plin. Solim, Elian, 1.

Ingenium sordido- rum fu- runculo- rum.

4.

hys

5.

Mirabilis avarorum cupiditas. Luc. 12. 18.

Matt. 23. 12. Luc. 12. 21.

restituere, aut refarcire curaverit; & si quid al-
quem defraudavit, non quadruplum, sed neque di-
midium reddiderit. Amplificatio itaque potest
esse supplicii, in quem sensum adducit Catena
Symmach. auctor lectionem Symmachi, Domum rapuit, & non
readificavit eam, quod sic ipse interpretatur, Alie-
nam domum, quam injustus rapuit pro sua libidine, ite-
rum ab eo adificari, atque ornari non posse, quin etiam
antea fore ipsi moriendum.

6. Præterea Cajetani interpretationem violen-
tam omnino, quod avarus *Domum rapuit, &
* Apodo- non readificavit, id est, optimam quamque domum
rose de las occupavit recenter ædificatam, non indigentem,
meiores ut ille ait, restauratione, sed illud non prætero
calas, que mittendum, quod forte hoc referatur ad domum
no auiam pauperum male materiata, atque nutantem,
me nester atque sceleri tribuatur, quod dives diripuerit
reparo, alienas pauperum domos, cum potius deberet
Rapina, illas ædificare, & confirmare atque fulcire, &
non bene quod aliena rapuerit, cum sua non distribuisset
fecisse egenis, rapina fuerit. Quod eleganter D. Gre-
indigen gorijs docuit hoc loco; Rapuit, inquit, & non ad-
tib. ficavit eam, quia non solum de suo nihil tribuit, sed
Gregor. etiam quod erat alienum, tulit. Sed de hoc iterum
cap. 22.

XX. Nec est satiatus venter ejus: & cum
habuerit, quæ concupierat, possi-
dere non poterit.

1. Venter, & ventris concupiscentia, in sacro sermone.
Avari venter quis.
2. Impiorum ventrem Deus implet sed ipsi se insatiabi-
les efficiunt. Fames avarorum inexplebilis. Illustratus
Salomon.
3. Ingens avarorum cruciatus. Filia sanguisuga
qua.
4. Avarus nunquam possidet.
5. Desideria impiorum nunquam sedata.

1. **A**ut supplicium, & poena, aut vitium, &
morbus insatiabilis cupiditatis describitur.
Ad culpam avaritiæ Gregorius Philippus,
Gregor. & plerique Latini referunt: ad poenam mole-
Philipp. stissimæ cuiusdam sitis, & famis, & indigentia
bonorum omnium Græci, & alii. Sed quidem
plenior atque perfectior erit interpretatio, si
utrumque coniungamus. Venter, ingluvies,
Veneris appetentia. Fames non est satiatus, proprie ex
impioru insatiabi- Hebræo. Non novis pacem, vel tranquillitatem, id
litas culpa est. est, non sentiet sedatam sitim, aut famem, etiam si
multa voraverit. Venter quidem pro stomacho,
& ciborum receptaculo, quemadmodum Eccle-
siastic. cap. 23. 6. precatur, auferri a se ventris concu-
piscencias. Et iterum, liberari, de altitudine ventris
inferi, id est, de profundo illo barathro, & quasi
Venter impii avaritia. terræ stomacho, qui corpora non solum in
Gregor. sepulchris condita, sed etiam animas in in-
Philipp. fernis receptaculis detentas absorbere, &
devorare videbatur. Quid vero per ventrem
hunc significetur, eleganter Gregorius docuit.
Venter, inquit, iniqui, avaritia est, quia in ipso colligitur,
quidquid perverso desiderio glutitur. Non minus
sapienter Philippus in hæc verba; Ventrem hic
appellatum puto quoddam receptaculum animæ, ubi cogi-
tationes, quasi esca ciborum recondita continentur. Hunc
igitur ventrem cupiditate, & avaritia inexplebi-
lem dicit.

2. Solet autem Scriptura aliquando dicere, ani-
mam, & ventrem impiorum bonis utique ad
Cur impii dicantur satari. satietatem repleri, ut significet divitiarum
abundantiam, quæ possent satiare quamlibet
naturæ indigentiam, & famem. Sicuti Psalm.
16. 14. scriptum est, De absconditis tuis adimpletus
est venter eorum. id est Tu o Deus, liberalissime
illorum desideria bonis omnibus cumulas, &
quæ in tuis promptuariis, & thesauris recondi-
ta sunt, illis reseras, & patefacis. Propterea
dives epulo sibi de tanta bonorum ubertate
blanditus, atque gratulatus, ad se se ingur-
gitandum hortabatur; Anima, inquit, id est,
Luc. 12. 19. ingluvies, & appetentia, requiesce, comede, bibe,
Cur nunquam satiati impii epulare, atque illi etiam Sapientia 2. 7. Vino pre-
tioso, & unguentis nos impleamus. Sed in ista ipsa
re, non tam ex parte Dei, liberalissime tantam
bonorum affluentiam conferentis, quam ex
parte avarissimi animi considerata, frequentibus
admonent sacrae literæ nunquam impleri, aut
satiari ventrem impii. Res omnino mirabilis

Salomoni Proverb. 13. 25. Justus, inquit,
comedit, & replet animam suam; venter autem impiorum,
insaturabilis: Sicut enim iusti anima, id est, appeten-
tia & desiderium, iusto & necessario divitiarum
cibo contenta est: ita sane desideria impii nun-
quam expleantur; quantumvis multa devorave-
rint, multo plura famescunt, & sitiunt. Quam
rem Gregorius pulchra similitudine exprimit.

Avaritia, inquit, desideratis rebus non exstinguitur
sed augetur, nam more ignis, cum ligna quæ consumat,
Greg. lib. 10. c. 12. accipit, accrescit, & unde videtur ad momentum
Cur avari- ritia sit insatia-
flamma comprimere, inde paulo post cernitur dilata-
bilis.
Nimirum ista avarorum, & impiorum hominum
sitis non est vera aliqua naturæ indigentia, sed
morbus, ideo nullus modus, nulla satietas, de qua
re differit graviter, & Sapienter Seneca, de
consolatione ad Helviam matrem. Quod non ex
inopia, inquit, sed ex vitio nascitur, quidquid illi con-
gesseris non finis eris cupiditatis, sed gradus. Qui conti-
nebis itaque se intra naturalem modum paupertatem
Seneca.
non sentiet. Qui naturalem modum excedit, cum in
summis opibus quoque paupertas sequetur. Hæc accidunt
divitiis non ad rationem revocantibus, cujus curæ sunt
fines, non ad vitiosam consuetudinem, cujus immensum,
& incomprehensibile arbitrium est.

Cum hoc facit etiam quod hæc ipsa insatiabi-
litas cupiditatum, non solum culpa, sed ingens litas avari-
etiam impii poena sit, cum ex tot bonis multo rorum
labore & studio comparatis, nihil emolumenti poena,
percipiat, neque, ut juxta Hebræum legebamur,
sentiat pacem, & tranquillitatem, vel, ut Tygurius. Vatabl.
vertit, Non sentiet in ventre suo, quod opulentus est. Tygur.
Vatabl. Non agnosces tranquillum in ventre suo. Est
enim quædam quasi ventris tranquillitas, &
quies, refectio illa, atque saturitas. Quare cum
ista saturitate, conjungitur quies Luc. 22. 19.
Requiesce, comede, bibe, &c. Certe cum illa Buli-
miode, aut canina, quam vocant, fame conjun-
ctos esse dolores peracerbos, & intestinum
quasi bellum, omnis quietis, & tranquillitatis Prov. 30.
expers, medici docent, non aliter cum avaritia, 15.
& insatiabili cupiditate animi cruciatus. Nam
quanta poena, & molestia animi, audire semper in
corde voces filiarum sanguisuga, diconium semper,
Affer, Affer, Vel proprie ex Hebræo, da, da, aut, Beda.
trade, trade! & eleganter quidem Beda dixit,
sanguisugam, diabolum esse nunquam non sitien-
tem humani sanguinis, & damni; illius vero duas
filias, Avaritiam, atque Libidinem, semper novum Sanguis.
pabulum exposcentes, neque bonis, & voluptati- gæ hæc,
bus adeptis unquam satiatas. Et recte quidem & voces
istis concupiscentiis duplex illa vox tribuitur quæ,
Affer, Affer, quoniam sanguisuga duo ora habere Erasmus
dicitur: nam ex utraque parte exugit, & hæret in Christi-
tuti, duplici igitur ore incessabilem, atque
insatiabilem cupiditatem repræsentat. aut certe
non tam duo ora, quam linguam bisulcam, ita, ut
cuspis afferat, & exugat atque exulceret. Aspicere, Lib. 7. de
inquit Seneca, quemadmodum immensa hominum beneficin-
cupiditates biunt semper, & possunt. His importunis cap. 26.
cupiditatum vocibus respondere videbatur Sa-
lomon, cum Eccl. 2. 1. dicebat in corde suo, Vadam, Ecclesia-
affluam deliciis & fructu bonis, vel, ut ex proprietate sit illu-
textus Hebræi legitur, quasi cum corde suo minatio,
importune efflagitante loquutus, Vade, & afflu-
deliciis, & fructu bonis. vel ut Septuaginta legunt, LXX.
Veni nunc, tentabo te in latitia. Sed subjicit ipse sta-
tim, minime suum ventrem satiare potuisse. Vidi,
inquit, quod hoc quoque esset vanitas. Ergo nec est
satiatus venter ejus.

Et omnino mirum, quod avarus nihil expendat
& tamen nunquam impleatur. Similis in hoc Avarus
etiam sanguisugarum, atque illius animalculi, cuius
cui cibi exitus non est, de quo scribit Plin. lib. 11.
cap. 34. Infixo semper sanguini capite vivens atque in-
intumescens, unum animalium, cui cibi non sit exitus, de-
hisque nimia suscitatur, alimento ipso moriens, non
aliter avarus infixus capite & corde suis divitiis,
quarum non est ullus exitus, ita illas asservat, &
recondit, & tamen nunquam satitur, distenditur,
intumescit, rumpitur, perit suis bonis.

Et, cum habuerit, quæ concupierat possidere non poterit.
Possidere videtur dixisse Interpretes pro eo, quod est
possessis uti, & rebus desideratis secure & in pace
potiri, quod sapere repetit Sophar, quod sit ingens
cruciatus impii, quem insatiabilis cupiditas vexat,
captare fugientia bona, & jam in lambere volu-
ptatum aquas, sed fugientes, & evanescentes. Er-
go, inquit, nullam utilitatem poterit capere, cum
habuerit, quem concupierat. Vel forte illud, possidere
non

LXX. non poterit, significabit, postquam obtinuerit, fore ut diutius non possideat, sed brev. amittat. Paulo brevius & obscurius in Originali; In desiderio suo non evadet, vel cum Septuaginta in desiderio suo non salvabitur. Quod sic explicat auctor Catenæ, eorum quæ adeptus est possessionem non retinebit incolumen. Tygur neque conservare poterit optatas. Vatabl. Non servabit desiderabili suo, id est, nunc quippiam eorum, quæ habet in deliciis, servabit sibi. **Nicetas.** Poterit etiam esse præcedentis expositio; Non satietur venter impij quia cum habueris quæ concupieras, iterum alia appetet, nec fieri potest ut possideat, & fruatur: nam novis semper æstuat possidendi & acquirendi desiderio. Illud enim istorum impiorum proprium est, quod ingratorum hominum, nimirum inter alias ingratitude causas sic scribit Seneca; Prima omnium ac potissima, quod novis semper cupiditatibus occupati, nec quid habeamus, sed quid petamus inspicimus; non in id quod est, sed in id, quod appetimus, intenti: quidquid enim domi est, vile est: sequitur autem, ut, ubi quod acceperis, leve novorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in pretio. Sic avari leve reputant, quod rapuerunt, ad nova lucra, novæque prædas inhiantes, & novis cruciatibus inflammati.

5. Paulo acutius, nisi forte minus solidum quod ait Cajet. In desiderio suo non evadet, aut non liberabitur, id est, nunquam liber evadit à desiderando, & ut ipse ait, à laqueo concupiscibilium, & congruenter quidem ad verbum originale evadendi, quod liberationem, & incolumitatem ex malo & periculo significat. Sane qui liber evasit à desideriis, patet se ereptum ab extremis discriminibus, cum scriptum sit, Desideria inutilia mergere homines in interitum, & perditionem.

Ad Tim. 6. 9.

XXI. Non remanet de cibo ejus, & propterea nihil remanebit de bonis ejus.

1. Avari victus sordidus & tenuis.
2. Impiorum gulosis inexplabilis.
3. Impius dives inhumanus; illustratus Samuel.
4. Varia lectio & expositio. Impi ingluviem redacta ad extremam egestatem.

1. **S**I Avari & sordidi hominis victus describeretur, non inepte diceretur esse tam tenuis, & parvus in victu quotidiano, ut cum vix satis sibi sumat, nullæ remaneant reliquæ cibi, & propterea, Deo sic jubente omnino avarus amittat bona à quibus ipse propter suam avaritiam abstinet. Sed sensus hic, qui Cajetano placuit, convenire non potest instituto Sopharagentis non tam de sordida avari hominis paritate, quam de lautitiis, & luxuria inexplabili voluptatum.

Cajetan. Ergo convenientius videtur, ut adhuc describeretur voracissima illa gulosis impij aut extrema paupertas, ad quam redigendus est. Si primum, hæc erit sententia. Impius nihil non expetere ad comedendum, & devorandum, atque de rebus, & voluptatibus oblatis, nihil relinquit, aut prætermittit, * nihil propterea remanet de cibo ejus. Ad quod forte respicere potuit Tygur legentes: Cibo illius non aderit vis nutriendi. Id est, instar voracissimi hominis plura appetit, & devorat quam concoquere possit, quod ventriculi vitium, & morbus est.

2. Hinc bene colligit Philippus impij divitis im-misericiordiam, & inhumanitatem, qui de abundantiam mensæ suæ, nulli peregrino, vel hospiti refectorem præbuerit. Sic cum refertissima esset epulonis divitis mensa, solæ tantum de illa mica cadebant, & ne illas quidem quispiam mendico Lazaro dabat, non enim remanebat de cibo ejus egenis & mendicis, ne mica quidem. Hæc ipsa illa vox est stultissimi & in humanissimi Nabal, qui de cibo suo nihil voluit reliquum esse David, & pueris ejus; Tollam, inquit, panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quæ occidi conforibus meis, & dabo viris, quos nescio unde sint? Et observat Theod. q. 57. in l. i. Reg. prætulisse David imaginem mendici; Nam significans egestatem rerum necessariorum; Inveniant, inquit, pueri tui, gratiam in oculis tuis, da quod invenerit manus tua, Quid differunt hæc verba à verbis, quibus utuntur mendici? Sed vir ferus non modo non dedit, sed etiam irrisit. Adeoque sordidissimus homo nihil remanere volebat de cibo suo, cum esset domi suæ quasi con-

Pineta Tom. II.

vivum regis. Ut cum postea Abigail narraret nescienti Nabal, quæ ipsa detulisset munera ad David, mortuum fuerit cor ejus extrinsecus, & factus fuerit quasi lapis. Videlicet propter missum munus, & elargitam eleemosynam, quod adeo hominem illum avarum discruciauit, ut quidam eleganter observarunt.

Et propterea nihil remanebit. Hæc quoque pars ad ingluviem illam referri potest: nam cum omnia momento temporis devorare velit impius, consequens etiam est, ut neque de cibo ejus, neque de bonis ejus aliquid remaneat: Cujusmodi videntur fuisse iniqui illi avarissimi judices, Sophoniæ 3. 3. Principes ejus, in medio ejus, quasi leones rugientes; (rugiunt nimirum leones capta jam præda) Judices ejus lupi vespere, non relinquebant in mane, id est, ne ossa quidem relinquebant, sed in ipsa nocte, qua prædam egerant, devorabant. Sed tum hæc pars, tum illa prior ad extremam paupertatem impij referri commode poterit, ut supra indicavimus: Par supplicium illi rependetur, ut quo impius tenacius asservat sua bona, eo citius amittantur, & evanescant, ita ut neque bolus, neque obolus illi relinquantur, atque adeo sit etiam necessario cibo cariturus ita Catenæ auctor, Gregorius Philippus favet lectio Sept. Non sunt reliquæ cibis ejus propter hoc non floreant ejus bona. Quali dicat interpretante Niceta; In ipso flore consabescunt. Proprie ex Hebræo legitur; Propterea non parturiet. Vel, non multiplicabitur, id est, non multiplicabuntur bona ejus. Quæ omnia significant, nihil futurum incolume ex illius facultatibus. Ita fere plerique Hebraizantes, Pagninus, Vatablus, Regius, deducunt vocem originalem à radice Hbui quod est parturire. Sed alii deducunt à radice iab hal, quod est expectare, unde Cajetan. legit, Non facis expectare bonum suum, id est, frustra expectabit durationem, aut diuturnitatem bonorum suorum, cum cito peritura sint. Tygur horum ipsius instabile est. Recidunt eodem omnia, non nihil, sed pulchre variato sensu.

XXII. Cum satiatus fuerit, ardebitur æstuabit, & omnis dolor irruet super eum.

1. Impius æstuans, & vomens. Quid ardeat Illustratus Jeremias.
2. Dolor, & manus quid.
3. Manus laborantis pro paupere. Impiorum formido & embecillitas.

Videtur non solum præcedentem sententiam exponere, verum etiam respicere ad semel usurpatam illam hausti venient allegoriam. Cum ad suum cibum suamque voluptatem impius omnia converterit, & nimium se repleverit, tunc ardebitur, & æstuabit. Proprie ex Hebræo, Angustia erit ei; compressio afflictique animi æstus. Et notandum quidem præter nomen angustiae subesse etiam verbum in Hebræo, quod complodere, aut plaudere manibus significat: ut ex verbo legi possit; cum repleta fuerit compassio sua, angustia erit ei. Quamvis ex eodem verbo, (quod sufficere etiam significat) alii Hebraizantes legant, cum impleverit sufficientiam suam, id est, cum abunde habuerit, quod sufficiat ei ad vitam. Sed significatio alia frequentior est, & ab omnibus agnoscitur, coheretque cum re præsentis de animi angustia, & molestissimo vomitu juxta id Jer. 48. 26. Inebriabitur vomitu suo, & erit in derisum etiam ipse. Quoniam contra Dominum erectus est, & allidet manum. Moab in vomitu suo, & erit in derisum etiam ipse. Nam præ angustia solent vomentes manus complodere, & pullare lectum, & alia angoris, & doloris signa præbere. Sic igitur hoc loco, Cum satiatus fuerit impius, ardebitur, & allidet manus suas in vomitu suo.

Et omnis dolor, animi angustia, labor, afflictio in Hebræo est, Omnis manus laborantis veniet super eum, id est, omnis manus laborare faciens, vel, Manu laborem, & dolorem inferens. Quod Interpretes noster dixit, Omnis labor. Quasi diceret, omni calamitatum, atque laborum vis, atque potentia, sicut etiam Sept. Omnis necessitas in eum superveniet. Quod auctor Catenæ interpretatus est, omnem calamitatem, Ut nascere, inquit,

Nicetas.
Gregor.
Philipp.
LXX.

ἡ
Pagnin.
Vatablus.
Regius.

ἡ
Cajetan.

Tygur.

ἡ

Cajetan.
Vatablus.
& vide-
tur etiam
Tyg. &
Isidor.
Pagn. in
ib. saur.
Esca. &
R. Moy.
s. a.

ἡ

LXX.

Nicetas. inquit, *sic*. ejus animus doloribus redundare, Non in eleganter Tyg. Omnibus partibus laboriosi hominis fungitur. Ergo in hanc rem quadrare videtur illud Ps. 77. 29. Manducaverunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo. At huc esca eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israel impediunt.

3. Sed non inepta, manus laborantis, accipitur à R. **R. Levi.** Levi pro pauperibus, & mercenarius, quos impius sua mercede, & labore fraudavit. Sicut igitur ipse manu rapuit alienos labores, ita tunc tandem in illius facultates, & bona omnes laborantium manus incurrent, ut quod suum est, auferre quisque possit. Et cum quondam omnes laborantes illi uni laborasse visi fuerint, tunc ipse unus omnibus laborantibus & miseris laborasse, & opes accumulasse videbitur. Cum hoc quoque facere potest, quod cum nomen doloris, aut laboris, pravitatem, aut iniquitatem etiam significet, R. Levi, etiam interpretatur; manum iniquam. Juxta quam Vatab. Invenit eum omnes iniqui parati ad injuriam inferendam. Quem eundem sensum sapienter quoque indicavit Greg. hunc dolorem ex timore alienae manus sic exponens. Formidat potentiorum alterum, ne hanc sustineat violentum pauperem vero cum conspiciat, conspiciatur furem ipsa quoque congesta sunt curas magnopere, ne ex natura propria defectu, per negligentiam consumantur. Illud vero frigidum est, quod Isidor. Clar. adducit, etiam si acciderit ei omnis manus laborans, hoc est, etiam si omnes homines laborent in ejus commoda, adhuc egebit.

XXIII. Utinam impleatur venter ejus, ut emittat in eum iram furoris sui, & pluat super illum bellum suum.

- 1 **Varia lectio.** Multiplex voracitatis impiorum supplicium.
- 2 **Vera, & germana lectio.** Optantis affectus, aut potius minantis. Illustratus Joannes.
- 3 **Impius quo nequior, eo supplicio propinquior.** Illustratus Amos.
- 4 **Emittere quid.** Divina justitia aliquando continetur, emittitur aliquando.
- 5 **Ira furoris, & ira nasi, ad amplificationem.**
- 6 **Hebraizantium lectio, & mos** Bellum & carnes eadem voce cur significet Hebraea lingua.
- 7 **Bellum cum tempestate comparatio, ex sacris & prophanis.** Stillare in sacro sermone de supplicio.
- 8 **Pluvia, supplicium ingens. Bellum per laqueos ejusmodi.** Illustratus David.

Y. Jam descendit ad describendam potentiam Divini numinis, bellum indicentis impio, & illum suis bonis omnibus, vita etiam ipsa spoliantis, instar pugnatoris cujusdam, ducisque fortissimi.

Impiorum insatiabilis voracitas. Utinam impleatur venter ejus. Graeci hanc partem conjungunt cum superioribus, legentes, Si quomodo possis implere ventrem suum; id est, ita dolebit, atque laborabit inopia gravissima, ut vix rationem ullam inire possit, quomodo inanem ventrem possit explere. Viderice, eo deducet illum vita luxuriosa, Ut cupiat saturare ventrem de siliquis, quas perci manducant, & nemo illi det. Sed juxta Hebraeum, Latinus Interpres conjungit potius cum sequentibus. In Hebraeo autem non est ille optantis affectus, sed verbum substantivum, Eris; cum impleveris ventrem suum, &c. id est, in illum jam plenum, & ingurgitatum multis rapinis atque voluptatibus, de saeviet Divina ira, quamvis Cajetan. hanc etiam lectionem ita urgeat. Eris in implere ventrem suum, &c. id est, non expectabit Deus, quod impletus sit; sed dum implet ventrem, & dum adhuc esca fuerit in ejus ore, corripietur Divino supplicio. Paulo secus Tygurina; Est, ut impleat ventrem suum; Deus tamen immitte ei fervorem ira. Et similiter Vatab. Si fuerint illi opes, quibus explere possit ventrem. Pagnin. & Regia; Fueris ad replendum, &c. quasi potentialiter, &c.

Sed proculdubio longe pulchrior, atque significatior est nostra lectio, cum affectu illo optantis, quem Interpres latitantes licet, expressit;

Utinam jam impius quod facturus est praedae, facit cito, & impleat mensuram suae improbitatis, ut pro meritis rependatur illi supplicium. Qui affectus non tam est optantis, ut impius immodice peccet, & suae libidini, & cupiditati habenas laxet; quam, ut cum peccaturus sit, justo, atque severo Dei judicio ad Divinam gloriam, & mortuum ceterorum exemplum puniatur; ut sequens particula ostendit; Ut emittat, &c. consequetur enim id, quod maxime optandum est, ut Deus tantae impudentiae modum tandem, & finem constituat. Similis profecto videtur illius sententiae affectus Christi Iesu dicentis Judae; Quod facturus es, fac citius. Non enim praecipiebat, non optabat, ut Judas tantum facinus committeret, sed permittebat; sed ostendebat se, si vellet, prohibere posse, & si ille in sua improbitate pergeret posse etiam punire severissime. Quare Cyrillus dixit illa Christi verba esse potius minantis, quam hortantis; Quemadmodum, inquit, si vir fortis, adversus quem quispiam feratur, ipse vero viribus suis fretus magna voce dicat, quod facis, fac citius, ut mea dextra vires experiaris. Ita sane nunc haec sententia non est urgentis, neque optantis, ut peccet impius, sed minantis extremae illius libidini extremum supplicium. Commodè nos diceremus; Oiala que se diesse praesens à peccar, paraque se la diesse Dies à castigare. Est quidem impius, velut vacca illa, quae cum saginae, & implendo ventri permittuntur, gladio quidem atque macello destinantur, ut cum bene impleverint ventrem, tunc demum jugulentur. Quare illa vox tribui posset ipsi gladio, & macello; utinam impleatur venter earum, ut illae nobis jugulae, & concisae in partem, & in praedam dentur. Sic Amos cap. 4. 1. Tyrannis principibus loquitur, Audite verbum hoc, vacca pingues, quae calumniam facitis, &c. Ecce dies venient super vos, & elevabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis ferventibus. Pinguedini, & obelitati improbitatis videtur respondere illud, Ecce, quasi Divinae Justitiae tempus nihil aliud expectet, quam ut bene impleat, atque pingues evadant. Et iterum c. 5. 13. Vae, qui opulenti estis in Sion, &c. qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis, nam quanto Judaei iniquiores, & crudeliores erant erga proximos, tanto magis suo ipsi supplicio appropinquabant, videlicet captivitati, & dominationi Chaldaeorum, à quibus iniqua etiam passuri essent. Aut solus iniquitatis, erit obstinatio iniquitas, & majus scelus, quo cum impleti fuissent, malum diu, & extremum experientur.

Ut emittat. Tum praesto erit divinum supplicium, ut statuto tempore Deus laxet suae indignationi & justitiae habenas, & quasi carceribus emittat, quos videbatur adhuc continuisse, ne incurrent in impium. Nam verbum mittendi, eam vim habere potest. Dimittet iram, non cohibebit, neque continebit indignationem suam, sed faciet liberam potestatem suae justitiae saevire in impium. Solet Deus iram suam intra carceres suae misericordiae continere Sed, si nunc in ira sua contineat misericordias suas, judicium postea de impio fiet sine misericordia.

Iram furoris sui. Iram furentem, & indignantem, id est, iram maximam, & incredibiliter succensam, in originali, iram nasi, cum quo ira saepe conjungitur ad amplificationem. Exod. 32. 17. Num. 11. 33. Isa. 5. 25. Psalm. 48. 4. & saepe alias. Atque videtur, iram nasi, illud peculiariter indicare, quod ira, quae antea suppressabatur, & continebatur corde, jam nunc nimium succensa, & inflammata sursum prodeat, & fumante, atque tumente naso sese prodatur. Ergo cum Deus emittit iram nasi, jam non connivet, aut dissimulat ad peccata impii, non avertit faciem suam, sed videns, & vultu ipso quasi excaecatus, atque concepta ira manifesta documenta praebens torvo vultu, fronte minaci, naso tumentis convertat. Vultum suum super facientes mala; ut perdat de terra memoriam eorum.

Et pluat super illum bellum suum. Vox originalis quam noster transtulit bellum, plerique ex Hebraizantibus, carnem vertunt, atque legunt; Pluat super illum in carne sua vel in corpore suo. Pagnin. Regia. Complut. in Lexico. Et quidem radix Labham, quod est comedere, & devorare, aut discerpere, indifferens est, vel ad carnes, aut

Joan. 13. 17.

Cyril. 2. 9. in Joan. 17.

Impius facinorosa permissus atque macello.

Illustratus locus Amos 6. 1.

Deus continens & aliquando emittens indignationem.

Ps. 26. 10.

5. Ira amplificatione.

Ps. 33. 17.

6. Pagninus Regia. Complut.

Comede- re & pug- nare recip- facognate aut quoscunque alios cibos, qui in convivio ap- ponuntur, & comeduntur; vel ad corpora etiam, & humanas carnes, quæ in bello ore gladii devorantur, & consumuntur. Quare idem verbum *comedendi*, est etiam pugnandi, & bellandi & nomen quod cibum, aut carnem significat, potest etiam significare bellum: ideo Hebraizantes, vel, ut pro suo ingenio, & amore à Vulgato discederent, vel ut sensum latentem etiam exprimerent, legerunt; *Pluet in corpore eius*. Quid vero in corpore impij cœlitus pluât Divina justitia, nisi dolores, cruciatus & infinita alia mala? cujus rei exemplum in Job libi proponebat Sophar, ideo Septuaginta legerunt, *lavet super eum dolores*. Quasi effusa pluvia, illum obruat doloribus, vel *ningat super eum dolores*. Symma, *Pluet*, vel, *effundet*. Symma. Effusæ enim aquæ, quæ cum se quis lavat, vehementer etiam pluvia similis est. Propterea aulus est Pagninus ita legere; *Facies plueret ægritudines malas super eum*. Sed si à Vulgato discedendum esset potius legerem, *Pluet super eum in cibo suo*, vel, in manducatione sua, quod eleganter respondet primæ parti. *Utinam impleas ventrem*, nam, dum adhuc fuerit esca in ore ipsius, fulgurabit, & pluet super eum Divina justitia: *Sicut erant in diebus Noe comedentes, & bibentes, & non cognoverunt, donec venit diluvium*. Matthæi 24. 38.

Vulgati interpre- tis illustra- tio, atque defensio. Cajetan. Forster. Sed quidem elegans est Latini Interpretis lectio, perinde ac germana, quam etiam Cajetanus agnoscit, & sequitur. Atque Ioannes etiam Forsterus, cum videret proprie legendum, *Pluet super eum in incisione*, vel, in devoracione sua, censuit potius referendum, ab bellum, in quo cæduntur, & devorantur carnes ore gladii, quam ad carnes ipsas, quæ quod aliquando comedantur, appellari possunt *incisio*, vel *comestio*. Sed illud pro Latino interprete omnino facit, quod, cum hic describatur indignans Deus, & bellum indicens impio, certo existimavit de bello mentionem fieri; bellum, autem cum verbo *pluendi* conjunctum esse. Nam pugnat adversus impios Deus, coacta tempestate, cœlo turbato, tetrīs nubibus terrifica pluvia. Sic Deo, tanquam Imperatori supremo universitatis hujus,

— *Militat æther.*

Et conjurati veniunt ad classica veni.

Claudian Sub illius vexillo sua dant nomina nubes, fulgura, fulmina, tonitrua, ignis, sulphur, spiritus procellarum. Sed tempestatis, atque belli, eadem est apud homines, etiam ratio, & imago persimilis. Non aliter describit prælium illud poeta:

Virg. 2. Æneid. Qualis, ubi ad terras abrupto fidere, nimbis, Et mare per medium, miseris heu præscia longe, Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas. Arboribus, stragemque satis ruct omnia late, Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti. Talis in adversos ductor Rhœtius hostes. Agmen agit.

Et iterum Æneam in medio prælii, velut in medio tempestatis, describit.

Ac velut effusa, si quando grandine nimbi, Præcipitans, omnis campis diffugit arator, Aut amnis ripis, aut alii fornice saxi, Dum pluit in terras, ut possint solere ducto, Exercera diem; Sic obrutus undique velis, Æneas, nubem bello dum detonet.

Homerus. Certe imitatus Virgilius Homerum, qui libro 4. Iliadem Græcorum agmen adversus Trojanos ruens, sic describit ex similitudine tempestatis:

— *Qualem super aquora nubem, Sape vides cæso scopuli de vertice pastor, Sonitum Zephyri statu, & caligine nim- bos. Densante picea, & saxam minitante procel- lam.*

Stillare, & plueret de supplicio. Ergo pulchre dictum est plueret bellum; quia ex dematranslationis formula Deus stillare dicitur super aliquem, cum immitit supplicia, quasi tunc Deus adversus illum pugnet. 2. Paral. 12. 7. *Non stillabit furor meus super Jerusalem*. Et Michæ 2. 6. *Ne loquamini loquentes. Non stillabit super istos, comprehendet confusio. Stillabo tibi vinum, & in ebrietatem, & eris, super quem stillatur, populus iste.*

Pined. Tom. II.

Sed vehemens supplicium *pluvia* etiam nomi- ne significatur forte jam inde ab eo tempore, cum vel universalis diluvio, vel pluvia illa ignea Sodomitica impios debellavit, atque extirpavit potentissimus Deus. Neque solum hujus supplicii allusione, sed quod etiam ipsa vehemens pluvia repræsentet inevitabilem aliquam plagam, omnibus viribus humanis superiorem, quæ cœlitus cecidit in caput, & ut auctor Catenæ ait, *Plagam more pluvia confertam, & sine inter- capedine, clementique dolores*. Neque frustra vide- tur dictum, *bellum suum*, quasi indicet, pro- priam & consueta Deo pugnandi rationem esse ex ære tanquam ex castris, per tempestatem, & pluviam, ut aliquando memini me explicasse. Propterea ergo quancumque Deus aliqua ra- tione aut supplicio pugnat adversus impium, *plueret* dicitur. Sed utrumque videlicet & pluvia, & belli rationem explicuit David, Psalm. 10. 7. *Pluet super peccatores laqueos; ignis & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum*. Id est, bellum indicet, atque inferet peccatoribus tem- pestate coacta, fulminibus, procellosis ventis & vehementissimis imbribus, quæ omnia simi- lia sunt bello, quod per laqueos desuper injectos, & ex alto cadentes geritur. Fuisse autem ali- quando pugnam hujusmodi, scripsit sane Herod. lib. 7. dum de Nomadibus, & Sagartiis agit; *Uientes (inquit) recte è toris conferta, prelium eunt. Est autem prælium eorum verorum hujusmodi; ubi cum hoste congressi sunt, insciunt eos rectes in sum- mum laqueos habentes qui laqueus, cum aut equum, aut hominem adeptus est, eum ad se trahunt, ita illi illa- queati conficiuntur*. Ita Deus super impios pluet bellum suum. Ita pluet super peccatores laqueos. Ita Sophar Jobum his dictis configit, tot cala- mitatum plagis, siue ulla doloris intermissione, tot corporis ægritudinibus, tot malis ningenti- bus, & grandinantibus oppressum.

XXIV. Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.

1. Arma quondam ex qua materia. *Ærea instrumenta colendorum agrorum, aris temperatura.*
2. Ferrum ad lacerandum opportunum. *Clavus, aut gladius aeneus salutaris.*
3. Impiorum in fugiendo obstinatio, & iratus conatus.
4. Irruere & pertransire in sacro sermone quid Arcus symbolum invicti roboris. *Illustratus Da- vid.*
5. *Æs, à plerisque pro Calybe & ferro accipi. Tempe- ratio aris, & ferri apud Jeremiam.*
6. *Æs à ferro diversum. Illustratus locus Re- gum.*
7. Impiorum pericula in dies graviora.
8. Arcus ad supplicium futurum, gladius ad præ- sens.

Bellum illud, de quo dixerat, nunc describit, ex omni genere armorum, quæ adversus Armohostem aliquem produci solent in bellum. tum ma- Videlicet arma ferrea, & ærea. cum vero arma *ærea* mul- ferrea dixit, indicat tum temporis imbecilliora, tipia, & quæ minus læderent, fuisse alia armorum genera, ut lignea, aut solum ærea, siue propter defectum, siue propter ignorance ferri. Et quidem Lucretius dum de usu, & inventione ferri, & aliorum metallorum differat, lib. 5. gra- viter & vere cecinit:

Arma antiqua manus, unguis, æneisque fue- runt. Et lapides, & item Sylvarum fragmina ra- ms, Et flammæ, atque ignes, postquam sum cognita pri- mum. Posterius ferri vis est, arisque reperta, Et prior æss erat, quam ferri cognitus usus; Quos facilis magis est natura, & copia major. Ære solum terra tractabant, æreque belli. Miscebant fluctus, & vulnera vasta ferébant.

Et Alcæus poeta apud Athenæum, lib. 14. c. 11. æreorum ensium meminit; Tum etiam æres ar- cus, atque aliorum ex ære armorum, non solum quæ lædunt, sed etiam quæ protegent; sic enim inquit; *Splendet magna domus ære,*

Pluvia pro supplicio.

Deus ex ære pag- naus ad- versus m- pos. Vid. ca. 9. v. 8. n. 2.

Herod. Pelum per laqueos quale,

Æ.

tum ma-

Lucretius

Alcæus. Achemen-

Arma & omniaque tellus Marti sunt ornata, splendidis galeis, & equinaque crista in hominum capitis super imaginibus generis. nutant, areæ vincta abditæ vallis splendida circumposita, arcus fortiter jaculans, thoraces novo lino, concava scuta percussa, iuxta arentes, atque apud cingula multa, & Cypriades quarum non licet obliuisci. Non aliter

Hesiodus quoque libro, qui inscribitur, Opera, & dies, ait;

Aeneid. *Is autem erant areæ quidem arma, areæque domus.*

Atque Virgilius Pyrrhum describens.

Exultat belis, & luce coruscus abena.

Sane Philistæus ille. I. Reg. 17. 56. Totus ære tectus prodibat in prælium. Cassis areæ super caput ejus, & lorica hamata induebatur: porro pondus lorice ejus quinque millia siclorum aris habebat, & ocreas areas habebat in cruribus, & clypeus æreus tegebat humeros ejus quamquam ad hastam muniendam ferro uteretur, ipsum autem ferrum hasta ejus sexcentos siclos habebat ferri. Sed tussio quoque hastarum mucrones ex ære, illud Ovid. 5. Metam., in describendo tumultu, abunde probat;

Primus in his Phineus belli temerarius auctor;
Fraxineam quatens ænea cuspidis hastam.

Tibullus. Atque Tibul. Eleg. 10. pacem à Diis precatus.

At nobis arata lares depellito tela.

Falces. Athenarum Falces meminit Virg. lib. 4. atque

æreæ. Lucret. dum de inventione ferri agit lib. 5.

Inde minutatum processit ferreus ensis,

Perfusaque in opprobrium species est falcis abena,

Et ferro capere solum proscindere terra.

Æreæ compedes. Et quidem ære etiam factos compedes colligitur 3. 3. ubi legitur, *Aggregavi compedem meum;* ex

Hebræo legunt Sept. *Aggregavi as meum* Symmach. Theo. Orig. *Catenas colli* interpretantur, at Interpres id, quod frequentius est, pedum vincula. Quæ vero ratione, æs, natura sua mollius, temperarent, tum ad usum armorum, tum ad rustica instrumenta, nam pro ferro, ære etiam colebant terram. his verbis explicuit Proclus. *Ad arma ære utebantur, tanquam ferro, ad cultum terra. Quadam temperatura as duratur, quod alioquin natura molle est, amissa autem temperatura illa ad usum ferri etiam in bellis venerunt.*

Neque dubium quin ferrum utpote durissimum, ad lædendum, atque protegendum multo sit commodius, multo etiam hosti formidabilius, atque nocentius, nam cum hoc loco arma ferrea sint sane ea, quæ cominus feriunt, gladius hoc loco intelligitur (ferri enim pro gladio, apud scriptores omnes usus frequentissimus est) Certe gladius æreus ita vulnus infligit, ut simul etiam inflictæ vulneri mederi videatur: at ferrum vulnus infligit, quantum ex se est, immedicabile, sic Aristotel. section. 1. Prol. 35. sapienter rogat. *Cur si quis ære incisus sit facilius, quam si ferro, sanescat?* Respondet vero. *Virum quia as levius est, minusque lateret, aut vero as medicamentum vim obtinet?* Propterea clavus æneus pro re salutari, & quæ à putrescendo servaret, in proverbium videtur abiisse, atque in eam apud antiquos consuetudinem, ut apro in venatione capto, atque

Plutarch. occiso infingeretur, ne putresceret. de quo vide *Cælius.* Plutarch lib. symp. q. 10. & Cælius lib. 29. cap. 6. qui ex Carmin. 1. 2. de Italia refert, *Tibiscos æreis vomeribus usos, tum etiam apud Sabinos ex ære cultros fuisse, quibus Sacerdotes conderentur.* Videlicet, ut opinor, ne, si contingeret vulnerari, ferro, quod durius, & crudelius est, vulnerarentur, & non potius ære, ex quo cum vulnere medicamentum simul acciperent. Vides igitur, cum Sopahr armorum, id est, gladii ferri meminit, quem impius fugiat, profecto significare voluisse armorum genus lævum, atque lethale. Gladium item, per arma ferrea plane intellexerunt Septuaginta legentes *Manum ferri*, quæ eadem est cum ære, aut acie gladii, sed in illo tantum dixerunt, *non solvetur de manu ferri*, significantes impium omni ratione, & cruciatu à Deo afficiendum, cum tamen in Latino juxta Hebræum sit potius, *fugiet*, aut *salvetur*, ut significetur, nunquam evasurus ex minoribus malis, quin in graviora incidat.

Clavus æreus a est, minusque lateret, aut vero as medicamentum vim obtinet? Propterea clavus æneus pro re salutari, & quæ à putrescendo servaret, in proverbium videtur abiisse, atque in eam apud antiquos consuetudinem, ut apro in venatione capto, atque

pro infixus. occiso infingeretur, ne putresceret. de quo vide

us. Plutarch lib. symp. q. 10. & Cælius lib. 29. cap. 6. qui ex Carmin. 1. 2. de Italia refert, Tibiscos æreis vomeribus usos, tum etiam apud Sabinos ex ære cultros fuisse, quibus Sacerdotes conderentur. Videlicet, ut

Plutarch. opinor, ne, si contingeret vulnerari, ferro, quod durius, & crudelius est, vulnerarentur, & non potius ære, ex quo cum vulnere medicamentum simul acciperent. Vides igitur, cum Sopahr armorum, id est, gladii ferri meminit, quem impius fugiat, profecto significare voluisse armorum genus lævum, atque lethale. Gladium item, per arma ferrea plane intellexerunt Septuaginta legentes

Manus ferri, quæ eadem est cum ære, aut acie gladii, sed in illo tantum dixerunt, non solvetur de manu ferri, significantes impium omni ratione, & cruciatu à Deo afficiendum, cum tamen in Latino juxta Hebræum sit potius, fugiet, aut salvetur, ut significetur, nunquam evasurus ex minoribus malis, quin in graviora incidat.

Est vero in illo verbo fugiendi observanda pri-

um obstinatio impatientis animi impii, conan-

tis eludere, & fugere divinam ultionem, & nun-

quam sese humiliantis sub potenti manu Dei, atque

non solum supplicii non emendati sed potius

deteris redditi.

Secundo, irriti impii conatus, & fors infelici-

ma, ut nunquam præsens periculum sic fugiat,

quin in Scyllam incidat, neque unquam remedi-

um quærat unius mali, quin ipsa remedia in

Chaly-

detentius illi recidant, quod extremæ est miseræ.

Quare committatur illi Deus, ut per septem vias

fugiat hostes suos, id est, per omnes vias fugiat.

Nam cum undique circumdatus sit divina ultio-

ne, quamvis per singulas vias fugiat, effugere

non poterit, quin in supplicium incidat, ut se-

quens particula dicet.

Irruet in arcum arcum. Si gladium cominus

fugiat, eminus illum transfiget æreo arcu sagitta

emissa. In Hebræo est verbum vehemens, Tran-

seundi, vel pertransseundi, aut perforandi. Quare pro-

prie legitur, Pertransibis cum æreus, æreus, aut per-

forabit. Quia vero illa transfigendi vis proprie

convenit sagittæ, ideo Septuaginta legerunt; Vul-

neres eum sagitta ærea, Arcus autem æreus robur

invictum denotat in Scriptura Psalm. 17. 35.

Posuisti, ut arcum æreum, brachia mea. Erei vero

arcus, ex Athenæo & Alcæo supra meminimus.

Sed cujusmodi fuerit iste arcus æreus, id est, ex

qua materia, seu quod idem est, quid aris nomine

intelligi debeat, controversia est. Nam quod in

Hebræo est, nebbeseth, non pauci Hebraizantes,

contendunt esse ferri genus durissimum, nimi-

rum Chalybem sic R. Joseph R. David, quem

sequitur R. Mardochei, dicentes, Capi pro metallo

quod admiscetur ferro, quando instrumenta fabrilis fi-

unt. Placuit idem Mercero. Quare vertitur à

Tyгурina, fugientem arma ferrea excipiet arcus cha-

lybeus. Cujetanus arcus Chalybis. Quanquam idem

ipse Psalm. 17. aneum arcum potius legat; Tygu-

rina licet & Vatablo legentibus Chalybæum, alii

vero auctores confundunt omnino cuprum, æs

videlicet subrum cum chalybe; & vocem ori-

nalem ad utrumque extendunt. Ergo illi, ubi

as candens legitur Ezech. 17. & as mundissimum 2.

Parall. 4. 16. intelligunt Chalybem tantum, &

polytum. Et in eundem sensum adducunt id

Jer. 6. 28. Omnes isti principes declinantes fraudulen-

ter, & as & ferrum universum corrupti sunt, id est, ope

& auxilio principum servi etiam & ignobile vul-

gus lædant pauperes; nam sicut ferrum misce-

tur cum Chalybe, ut fiat gladius, ita iniqui invicem

coherant, ut noceant. Sed forte hoc Jeremias

loco de duritie ærea, aut ferrea impudentis &

procacis frontis agitur, contraria forte ratione,

qua Aristonides ille artifex, cum exprimere vultes

(auctor Plin.) Athamantis suorem Learcho filio præ-

cipitato residentem, panitentiumque ferrum & as mis-

cuit, ut rubigine ejus pernitentem aris relucens exprimi-

retur verocundia rubor. Sed inverecundia tamen

durities per æs & ferrum commissa commode

repræsentatur.

At in prioribus locis de ære Cyprio quod au-

rum, dum mundum, & candens est, repræsentat, Zeb-

ses in sermo esse videtur. Ergo noster interpres cum

arcum dixit sapienter fecit. Nam licet aliquando

as, pro ferro accipi possit etiam apud Latinos, tam

ut nonnulli contendunt, tamen sere semper ac-

ceptum invenio, ut à ferro diversum, tum apud

prophanos, tum apud sacros, ubicunque aris

mentio sit. Atque ex eo commode fiunt cymbala

1. Paral. 19. & aspectus aris, flavescens. Ezech. Homel. 1.

1. 7. & c. 40. 3. & funditur. 3. Reg. 6. 16. & com-

mutatur aurum pro ære propter similitudinem.

Isaia 60. 17. Atque ex hoc ære oportuit fuisse

serpentem illum æneum Num. 21. & 4. Reg. 18.

ubi ipsum originale nomen retinuit Interpres,

cum de Ezech. dicitur. Confrigit serpentem æneum,

quem fecerat Moyses, vocavitque nomen ejus Nehustan;

videlicet additis litteris quibusdam nomini ori-

ginali diminutionis gratia ut Hebræis placet,

quasi diceret anulus, ærulus, q. d. vile æs, non

Deus. Ex chalybe vero commode fieri non po-

tuit, sed potius ex ære flaventi ut serpentem ig-

nitorum, in quorum amuletum, & remedium

sebat, speciem repræsentaret. Adde etiam quod

de hac ipsa ærea materia vasa, thuribula bases,

columnas, mare æreum fecit Salomon, quæ nemo

dicat facta ex chalybe. Nam & similia omnino

opera, videlicet vasa esculenta, lucernas, trullas,

statuas, tricliniorum pedes, ac fulcra, candelabra

ex ære fieri solita scribit Plin. 34. cap. 2 & 3.

Supellex

quanquam idem quoque cap. 14. scribat Romæ

Scyphos è ferro dicatos in tempore Martis ulto-

ris. Denique chalybem non deberi a ferro distin-

gui, cujus contrarium contendit Joannes Bro-

daus lib. 6. Miscell. capit. 23. sed ad ferrum per-

tinere, tanquam illius purissimam, & durissimam

partem ad indurandam instrumentorum aciem,

colligo ex Plinio lib. 34. capit. 14. ubi videtur

Chaly-

Septem
vix fugi-
endi quid

4.
Pagnin.
Regia.
Compl.

שפן

Quande
nole ali-
am carela
espoda,
dul fara-
leia sacra.

Arcus æ-
reus in-
viti ro-
boris sym-
bolum.

חלש
R. Is. ph.
R. David

R. Mard.
Mercer.

M. Ma-
rinus Ave-
nar.

Plin. lib.
34. c. 14.

com. Ho-
liodor.
Lamb. in
comment.
Lucet. 1.

5. Eust. in
comment.
Homel. 1.

4. Reg. 25
13 & 1.
Paral. 18.
1. Esdr. 8.
27.

Na. 17-4.

Supellex

area.

Plin.

Brodaus.

7. **Chalybem** appellare *nucleum ferri*, neque alio unquam loco Chalybem nominat. Sed cum de *are* pro defensione Vulgati dicta sufficiant, at nihil satis dictum videretur, ad explicanda impii pericula, & sortem extremam infelicissimam. Res sæpe in sacris litteris, quasi proverbialiter repetita, ut nunquam ex uno evadat impius, quin impellatur ad majus, & gravius discrimen Isa. 24. 18. *Qui fugerit à facie formidinis, cadet in foveam; & si se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo.* Vide Jerem. 84. 44. Amos. 5. 19. Nam profecto in huiusmodi sanguinarios, & crudeles impios illud videtur quadrare Prov. 18. 17. *Hominem, qui calumniatur animæ sanguinem, suscipit ad lacum fugerit, nemo sustinet,* id est, etiam si impius fugiat, & sese abscondat in lacu, & in ipsis sepulchris defunctorum, nemo tamen sustinebit illum remanere impune, nam eo tandem pervenient arcus *arei sagittæ* lævissimæ; & latentem licet in tenebris collimabunt illum jacutores.

8. **Gladus** Tandem argute in *gladio*; qui non nisi è proprio cædit, præsentia huius vitæ mala; at vero in *arcu*, qui è longinquo collimat, futuræ vitæ cruciatus, quos nulla ratione evadere poterit impius, interpretantur Greg. Phil. Bed. D. Tho. atque alii Latini, allegorice quidem, sed vere, & non sine utilitate.

9. **Gladus** Tandem argute in *gladio*; qui non nisi è proprio cædit, præsentia huius vitæ mala; at vero in *arcu*, qui è longinquo collimat, futuræ vitæ cruciatus, quos nulla ratione evadere poterit impius, interpretantur Greg. Phil. Bed. D. Tho. atque alii Latini, allegorice quidem, sed vere, & non sine utilitate.

XXV. Eductus, & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua; vadent et venient super eum horribiles.

1. *Varia lectio & expositio.*
2. *Germana intelligentia & nexus. Vagina pro corpore.*
3. *Amaritudo quid. Acuere, Fulgurare. Gladus pelius similis fulguris, aut fulminis. Miles nitida arma habet. Illustratus Moyses.*
4. *Græcorum lectio explicata.*
5. *Vadere, & venire ad perpetuam successionem malorum. Horribiles in Sacro sermone quid. Gigantes formidandi.*

1. **D**Esideratur etiam in Hebræo suppositum, aut substantivum, quod cum his adiectivis conveniat, *eductus & egrediens*. Quamvis in Hebræo non tam per nomen quam per verbum dicatur, *eductus, & exivit*, Pagninus & Regia, de corpore; Cajetanus, ex intimo ejus, atque totam sententiam vel supplendo suppositum verbi, vel substantivum nomen sic interpretantur Septuaginta; *Pertransseat per corpus ejus jaculum.* Interpres Catena Græcæ legit: *Pertransseat os ejus.* Sic quoque Ambr. *Pertransseat per os ejus sagitta.* Pagninus *laculator sagittam eduxit de corpore ejus.* Varab. *Extrahet sagittam aliquis & exibat de pharetra.* Rursus etiam sententiam Cajetanus refert ad id, quod ipse Job dixerat, c. 17. conquerens se confixum sagittis; ut eo respiciens Sophar, dicat merito à Deo confixum divinæ ultionis sagittæ, quæ non solum infixa sit corpori ejus, sed exierit de intimo ejus, videlicet cum penitus tranfixerit totum hominem. Sed nexus hic violentus est, & longe petitus. Propinquior, lenior, & verior est ille procul dubio quem, ipsa Latina verba præ se ferunt, ut connectantur cum *gladio*, & *sagitta*, de quibus dixerat, & non solum minuitur impio *arcum*, aut *sagittam*, sed etiam *gladium* lævissimum, id est, præsentia alia mala. Quod autem in originali est: *Egrediens de intimo l. de medio, vel de corpore, corte, ad vaginam pertinet, de cujus medio, & intimo exierit ensis.* Quamquam quod alii etiam interpretantur *Corpus*, non repugnet cum nostra lectione: Nam præterquam quod vox originalis sæpe significet corpus, aut partem corporis eminentem, videlicet *Dorsum*, potest etiam non inepte comparari *Corpus* cum *Vagina*, nam sicut in vagina, ita etiam in corpore capulo tenus abditur ensis. Sicut ille dixit:

Virg. 10. *An sese mucrone ob tantum dedecus amens, Induat & crudum per costas exeat ensis.*

3. **Fulgurans in amaritudine sua.** Iterum, fulgurans, destituitur supposito. Quidam igitur referunt ad hostem, instar fulguris, convolans ad illius cædem, sed commodius ad ipsum gladium fulgurantem, & scintillantem: Illud vero, in amaritudine sua, referunt fere Hebraizantes omnes

ad fel ipsius impii, quo tingatur sagitta vel ensis transmissus per illius viscera, atque dirumpens lethali vulnere vasculum fellis, proptereaque ipse gladii furor obductus pallore fellis, terribilior fiat. Conveniunt in hoc Pagninus, Regia, Vatablus, Tygurina, Cajetanus. Sed multo verior, & germanior sensus, ut ensis dicatur, *fulgurare in amaritudine sua*, id est per suam amaritudinem, id est, quod mortem amarissimam afferat, & lethale vulnus infligat. Nam quæ mortifera sunt, in Sacro sermone dicuntur amara, ut aliquando explicuimus, & propterea illa gladii, & armorum fulguratio, sicut valet etiam ad terrorem impiorum commendandum, ita & exprimitur in sacro sermone Deut. 32. 41. *Si acuero (exterfiero, & expoliero, & coruscare facero) ut fulgur gladium meum (instar fulguris coruscantis) sic legit Onkelus: Cum duplo clarior, quam aspectus fulguris sit à fine colorum usque ad finem colorum, revelabitur gladius meus.* Quare ibi acuere, non est aciem extenuare, ut bene incidat; sed extergere, ut splendeat. Nos diceremus, *Acuatur.* Abac. 3. 11. Nahum. 3. 3. Psalm. 7. 13. 1. Machab. 6. 39. Turpis, & impolitus habebatur miles, qui impolitis, & parum utridis armis non fulgeret, & sese terribilem vel solo aspectu hosti non præberet, sed de armorum fulgure alias. Nunc de *ense*, quem cum fulgure, aut fulmine comparatum prius vides in sacris, quam in prophanis, ex quibus ille dixit:

— *Kos as ensem,*
Fulmineum. — & iterum.
— *flammaeque vomentem,*
Faviscumque ensem. —

Nam si quid in prophanis Scripturibus elegantia, & nitoris est, micæ sunt ex Sacro sermone diffidentes, emendatæ, suffuratæ.

Sed non omittendum, quod fulgorem hunc in sydera retulerunt Septuaginta. *Sydera* (inquiunt) in tabernaculo ejus. Scothastes vero triplicem interpretationem adhibet *syderum*: Terribilia visæ perterrefaciencia, aut fulgura, & fulmina cælitus immissa, aut sydera ipsa, quæ impio cubant, & dormienti sub dio imminant. Explicat ille pluribus. Augustinus dixit: *Fulgura in tabernaculis ejus ambulanti.* Videlicet, videatur cælum rueret in ejus caput, & ejus domus ita concutitur vehemementi aliqua tempestate, ut parietes, & universa conignatio dissolvi videatur, atque per rimas funestæ lucet, & cometæ ad ipsum ingradientur.

Vadent, & venient. Verbum non reperitur in originali. Sed quia utrumque significat verbum, *Hilac*, ad exaggerationem rei, utrumque dixit Interpres, *vadent & venient*, quasi dicat: Alii alios excipient; multi, & nunquam intermittentes aderunt illi: Terribiles, hostes intellexisse videtur Interpres. Alii ex Hebræo, & Græco legunt, *Terræres*, aut *horrores*. Sed eodem sensu; *horribiles cruciatus*, & terrifica mala. Vel præter ea, quæ commemoravimus, cruciabit impium metus aliorum adventantium in dorum perpetuus comes. Interpres autem vocem originalem licet in terminatione feminina ventat per nomen verba leat in terminatione masculina, ut est hoc loco, semper vertit *Horribilem*, aut *terribilem*, aliquando etiam, *potentem*, *Gigantem*, aut *marabilem*. Et retenta eadem voce originali, tum apud dicitur de *Gigantibus*, quorum proceritas erat terribilis, atque mirabilis. Deuter. 2. 10. de Moabitibus loquens: *Emim primi fuerunt habitatores ejus, populus magnus, & validus, & tam excelsus, ut de Enacim stirpe, quasi gigantes credentur.* Vox eadem hoc loco, *Venient*, & *vadent super eum Emim.* Gregor. Gigantes, cruciatus, & mala de genere Giganteo, quæ prodigiosa altitudine, & robore solo aspectu exanimant homines. Gregorius quoque aut malignos spiritus, aut mala, aut etiam *vicia* interpretatur, qui in impiis mente mala malis, & vicia vitiis succedunt. Sed an de hostibus aliquibus terribilibus vastæ cujusdam, & insolite proceritatis accipi debeat, dicemus infra, cum de *Gigantibus* dixerimus.

cap. 26. vers. 24.

Virgil. 9. *Aeneid.*

Prophani auctores discen- tes ex sacris.

LXX. *Niceas.*

August.

שׁוֹנִי

דָּמָא

דִּמְיָא

Gigantem, aut marabilem. Et retenta eadem voce originali, tum apud dicitur de Gigantibus, quorum proceritas erat terribilis, atque mirabilis.

Gregor.

XXVI. Omnes tenebrae absconditae sunt in occultis ejus : devorabit eum ignis , qui non succenditur ; affligetur relictus in tabernaculo suo.

1. Tenebrae quarum rerum symbolum.
2. Succendere, & sufflare : Ignis qui accenditur , aut qui non accenditur, quid. Illustratus Isai.
3. Emaculatus Gregorii locus. Ignis inferni corporeus, an ratione aliqua dici possit incorporeus.
4. Ignis aternus, & inextinguibilis : quo differat à nostro Qua illius nutrimenta & fornax.
5. Ignis inferni sine lumine Illustratus locus Exod. de Rubo ardente.
6. Ignis os, lingua, voracitas. Illustratus Moyses, non exstinguit, neque consumit, quos cruciat. Gehenna unde dicta.
7. Relictus, & relinqui in sacro sermone. Explicatus Jerem.
8. Affligere quid Furio ablatum, & mensuram fraudatam ignis restituit, & implet. Explicatus Michaas.

1. **O**mnēs tenebrae in occultis. Si quod inveniat latibulum, aut perfugium, ut tot, tamque ingentia discrimina avertere possit, semper tamen illum comitantur terrores, & formidanda caligo funesta omnia, atque exitalia. Septuaginta : Omnes tenebrae illum permaneant. Cujus apud Nicetam non est alia sententia, quam Impium pavore percussum, loca omnia obscura, ac tenebrosa observare, & querere ad perfugium. Sed prior interpretatio vehementior est. Quod alii, de solitudinibus, atque terroribus occultis cordis, aut de peccatis, & sceleribus occultis, & latentibus domi ; minus cohæret. Sicut cum tenebris conjuncta sunt pericula, formidines, lapsus, ita per tenebras illa omnia significantur, aut forte, quoniam de igne statim dicturus erat, ut omnem lucis usuram impio denegaret, ita omnes tenebras illi effudit, nimirum inter impiorum supplicia ignis est adurens, sed non illuminans, ut aliquando diximus.

Tenebrae quid significant.

Ignis impium non illuminans.

2. **D**evorabit eum ignis, qui non succenditur. In Hebræo, non sufflatur, sed sensus idem, nam ignis flatu accenditur, & excitatur, & ex flatu succensio, sicut Scriptum est Isa. 3. 27. 28. Furor meus conflatur, & succenditur, & iterum ; Flatus Domini sicut torrens Aquila, sulphuris succendens eam. Quare Aquila, Theodorio, Symmach. dixerunt : Ignis sine sufflatione. Sed quidnam significat Ignis ; qui non sufflatur, aut qui non succenditur ? Nicetas dixit, significare ignem, qui consulto non fuit accensus, sed casu, fortuitoque demissus, cujusmodi ille fuit, quo Jobi greges, atque pastores deflagrarunt. Chaldaeus de gehenna interpretatur. Et Origenes quidem ignem, qui accenditur, existimat, periphrasim esse ejus, qui apud nos est : qui cum hæreat in materia, indiget accendi. Non sic ille alius ignis. Idem fere Gregorius ; Ignis (inquit) Gehennæ, cum sit incorporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat, neque studio humano succenditur, neque lignis nutritur : sed creatus durat inextinguibilis, & succensione non indiget, & ardore non caret. Intelligit ergo ignem semper accensum, propterea succensione non indigere.

3. **S**ed quoniam Gregorius dixit, Incorporeum, sistendum hic est parumper. Nam non desunt viri docti, qui existiment, mendum esse scripturam, qui posuerunt, incorporeum, pro corporeo, ut patet ex se. Purg. c. 11. quentibus ; dicit enim statim, corporaliter urere. Ego Gregorii vero suspicor Gregorium dixisse incorporeum, ut lectio e- ex antecedentibus non obscure colligitur, idque mendata, sapienter : opponit enim illum ignem nostro, quem corporeum esse dixerat his verbis : Ignis, do ignis corporeus, ut esse ignis valeat, corporeis indiget fomentis, inferni Ergo alium dicit incorporeum, non quod existimet possit dici esse materiae omnis, & corporis expertem, ut incorporeus, delirant Hæretici, sed quod corporeo pabulo, atque materia non indigeat, ut accendatur. Quo Damasc. etiam sensu Damascenus dixit : Aeternum ignem Lib. 4. de non materia, instar huiusca nostri, constare. Sicut & fide c. 28. Paulus 1. Corinth. 15. asserit corpus in beata resurrectione futurum spirituale, id est, ut ipse Damasc. explicat, non crassum, sed subtile, neque cibo, ut nutrimento indigere, neque mortale, & corruptibile.

Ergo ad hunc sensum dixerit Gregorius, æter- spiritua- num ignem, quamvis quidem corporeum, & ita elementarem, atque sicut cætera corpora, forma, & materia constantem, tamen incorporeum, id est, inextinguibilem, atque pabulo, & fomento minime indigentem ; nam qui ex eo, quod dicat, non succendi, colligere valeat, non esse corporeum, propterea quod necesse sit, ut ignis corporeus sit succensum esse, colligat profecto & succensum semper esse, & verum corpus, propterea quod ita ardeat, ut inextinguibilis sit. Sed rem totam eleganter huius ignis descriptione, illuminavit hoc loco Philippus : Ignis Gehennæ non Philipp. materiis quibusdam, & pabulis corporalibus vivis, nec Ignis aliunde accipit fomenta, ut ardeat, sed per se ipsum, terni de- us creatus est, vicens, cuncta, quæ ei injecta fuerint, scriptio. concremas, ubi eis nec aer iste spaciosus erit, nec amb- litus libere respirandi. Atque Innocentius hoc Innocent. ipso loco usus, eandem quoque interpreta- tionem adhibet, libro tertio de miseria hu- manæ conditionis capite sexto. Ignis Gehennæ nec lignis nutritur, nec flatu succenditur, sed à Deo creatus est inextinguibilis ab origine mundi : Scriptum est enim : Devorabit eum ignis, qui non succenditur.

4. **A**gnoscent præterea hoc loco ignem aeternum, cæteri Latini Interpretes, & vel ex hoc uno æternitas inferno- rum cru- ciatuum. loco, licet colligere æternitatem cruciatuum infernorum, nunquam remittentium, neque languentium. Nam ignis, qui flatu accenditur, non semper eandem, & æqualem flammam attollit, sed per intervalla quædam, quasi intermissam ; sicut enim flamma tollitur, & exurgit per flatum, & qui necessario inter- mittitur, nam inspiratione interpellatur, itaque flamma habet etiam suas coruscationes, & incrementa per intervalla : at Ignis, qui non succenditur, idem semper, constansque, neque languescit, remittitur, neque attollitur, & exstinguitur. Quod graviter, atque sapienter explicuit Chrysost. Epist. 5. ad Theodor. lapsum Chrysost. Cum (inquit) audis Ignem, ne arbitreris, esse similem huic igni : accensus enim defervesceat, & mutatur, ille autem semel in flammam exurgens, ardet perpetuo, nunquam intermoritur. Hic quidem non contingit vehementia peccatorum, & earum diuturnitas, altera enim cum altera pugnat propter conditionem corruptibilis corporis, immortalitate autem succedente solvitur hæc pugna, & magna potentia nos in infinitum utraque mala posside- bunt.

Sed quoniam humano captui videtur valde Ignis æ- terni for- nax & nutri- menta. difficile, ignem esse, qui neque accendatur, neque nutriatur, alius solet sermo Sacer significare per similitudinem cum nostro igne, flatum quo accenditur, nutrimenta, fornacem, sed longe diversa. Fornacis instar, dicitur Gehenna sæpe Theophyl. Isa. 30. 32. Stagnum ignis. Apoc. 19. 20. & 20. 10. 14. Flatus succendens, nunquam intermissus Divinæ indignationis. Isa. 30. 28. Ezech. 21. 31. Et iple item iniquus spiritus impii suum ignem succendit. Isa. 50. 11. Nutrimenta, ipse impii. Isa. 30. 33.

5. **S**ed in hoc loco quoque igne, qui non succenditur, illud videtur commode, & cohærenter cum antecedentibus intelligi, esse ignem qui non luceat neque ullam attollat flammam splendens. Nam flammam excitat flatus, is enim educens subtiliores vapores ex densiore, & calidiore materia, cogit illos in micantem flammam, Ergo ignis, qui non afflatur, erit ille qui nunquam splendet, & opportune hoc adjunctum fuerit ab Eliphaz : postquam enim dixit : Omnes tenebrae in occultis ejus, exaggerat poenam : Quamvis (inquit) in occultis, & in tenebris delitescere quærat impius, at in mediis illis tenebris inveniet ignem comburentem, sed non accensum, nec micantem. Nullum enim lumen apud damnato sex igne æterno provenire asserunt Chrysost. Ep. 5. ad Theodorum lapsum, Cyrillus Alexan. in oratione de Exitu animæ, Chrysost. Prosper. 1. 3. de vita contempl. cap. 12. Gregor. Cyrillus. 1. 9. Mor. cap. 46. Basil. super id Pl. 28. Interidentis Prosper. flammam ignis, & Orat. 23. de Futuro judicio. Gregor. Athan. q. 112. in Scripturam. Theodor. super id Basil. Pl. 96. Illuxerunt coruscationes ejus orbem terræ, & Pl. 28. Athanas. Innoc. 1. 3. de contemptu mundi c. 6. Ambros. 1. 4. Theodor. exam. c. 3. Innocent.

Neque desunt in eandem rem Hebræorum Ambros. testimonia, nam in libro cui titulus est, Iesod Sêrim, id est, Fundamentum Canticorum, inter septem שְׁדוֹת inferni

infernī mansiones, constituitur secunda, quæ vocatur *Corruptio*, quæ dicitur esse. *Ignis sub viridi colore nigricans, neque enim ibi ulla lux, sed caligo, & tenebra.* Ibi etiam dicuntur torqueri elati homines atque superbi, qui in proximorum contumeliis exultant. Est videlicet lumen solatium aliquod quod omnino abest ab æterna illa nocte. Acute ille dixit in describenda clade tristissima.

Seneca in Agamem. act. 3. Nec hoc letamen denique arumnis datum est, Videre saltem, & nosse, quo periant malo: Premunt tenebra lumina, & dura Sygis, Infrana nox est.

Aliquod lumen damnatis afferat Gregor. l. 9. Mor. c. 39. *Illic ad consolationem non lucet, sed ut magis torqueat, & Isidor. l. 4. de Summo bono c. 31. afferat: Ignem Gehennæ ad aliquid lumen habere, & ad aliquid non habere, hoc est, habere lumen ad damnationem, ut videant impii, unde doleant; & non habere ad consolationem, ne videant unde gaudeant.* Et Innocentius supra adductus c. 4. ait

Horribilis ibi visio Daemonum, qui videbuntur in excussione scintillarum de igne ascendunt. Ergo ille ignis non succenditur, id est, non splendet, sicut ex igne Divino, qui visus est Moyse, Exod. 3. Robus ardebat (id est splendebat,) & non comburebatur. Sic interpretante Ambrosio favente etiam voce originali, ardebat, quæ etiam significat, succendi. Comburi, autem est idem verbum, quod in hoc nostro loco devorare: quare legi posset: *Robus succendebatur, & non comburebatur, ut inde colligamus, cuiusmodi sit ignis, qui devorat, & non succenditur.* Deum autem sic posse res natura sua conjunctas separare, & alteram sine altera constituere, id est, vim illuminandi, docuerunt etiam Theod. & Bas. P. 28. exemplo ignis Pentecostes, qui Apostolos illuminabat, sed non comburebat.

Sed cum ex istis duabus facultatibus, quas ignis, habet, videlicet, illuminativa, & combustiva, hanc tantum igni Gehennæ tribuerimus, quæ hoc loco explicatur verbo devorandi: Considerandum quidem est, cum ignis per se videatur habere oculos, id est, lumina, & os ad devorandum, nunc tamen afferi ignem inferni esse cæcum, at habere os, linguam, atque actionem comedendi, & devorandi, propterea quod, sicut, qui comedit, & devorat, consumit cibum ita ignis absumit materiam omnem; & flamma quidem ignis similis est linguæ animalis; eo quod habeat figuram illam acuminatam, & sit in movendo velox, atque versatilis. Sic 3. Reg. 18. 36. non solum devorandi, sed etiam lambendi actio tribuitur igni: Cecidit ignis Domini, & voravit holocæustum, & ligna, & lapides pulverem quoque & aquam, quæ erat in aqua ductu, lambens. Huc pertinet, quod quæ comburantur, dicuntur sæpe in Scriptura fieri esca, aut cibus ignis, quare propter vim ulticem, qua impi-

os solet consumere Deus, dicitur Deuter. 4. 24. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Cur Deus dicatur ignis. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Allusio elegans. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Chrysost. August. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Theoph. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Unde dicitur Gehenna. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Virgil. 6. Aeneid. Deus tuus ignis consumens est. Hebraice, ignis devorator, aut comedens, id est, qui hostes suos facile perdere, & destruere potest, qui locus ad ipsam eandem consumptricem vis ignis videtur alludere; nam tum alibi, tum eodem ipso capite paulo ante dixerat: *Vos tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Egypti, id est, de Pharaonis imperio, qui Hebræorum populum perdere, & delere moliebatur.* Itaque ne putarent si impii essent, & erga Deum ingrati, abituros impune, admonet illos Moyses fore, ut inulto facilius, severiusque puniantur à Deo & consumantur, quod ipse sit ignis devorator, atque consumptor. Sic igitur dicitur devorandus impius, perdendus, atque consumendus, sed sempiterna quadam, & nunquam finienda morte, & combustionem ut eleganter explicuit Chrysostomus adductus atque Aug. etiam in Sermon. 1. in vigilia Pent. c. 18. Præterea (inquit, loquitur autem de igne inferni) inextinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur sed quia nec eos, quos suscepit, exstinguit, aut perimet. Et Theoph. super id Math. 10. 28. Qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam. Ait: Gehennam cum dicit, significat perpetuam pœnam: Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Etymologia quidem diversa ab ea, quam alii Doctores frequenter tradunt, sed quia illud Promethei supplicium, fabulosum licet cum veritate representari possit; semper enim illi nascebantur viscera, quæ semper exedebantur;

Affligetur celitus in tabernaculo suo. Alii reliquum, sive superstitem accipiunt pro filio, vel nepote ipsius impii quasi hoc loco respiciat Sophar ad filios JOB oppressos ruente domo, vel ad totam posteritatem delendam. Vatablus, Conserentur, quosque superstites fuerunt in tabernaculo ejus, idem sequitur Cajetan. Sed videtur potius pro ipso impio accipi, ut sit dictorum expositio; ita ut cum ex aliis periculis relinquatur, id est eripatur, sed non possit tuto in domum suam se eripere; ibi enim affligetur, vexabitur dure, alpere accipietur, lædetur. Hæc enim omnia cadunt in verbum Originale. Ergo quamvis externis, & publicis discriminibus non pereat, peribit tamen domesticis, & internis; nam verbum originale relinquendi, aut remanendi, idem est quod effugere, aut salvari, ut patet Thren. 2. 22. Non fuit in die furoris Domini, qui effugeret, & relinqueretur, & Jer. 42. 17. Nullus de eis remanebit, neque effugiet. Sic etiam Josue 10. 20. ubi nos habemus; Hi, qui Israel effugere potuerunt ingressi sunt civitates munitas. Hebræi legunt: Relicti qui manserunt ex eis &c.

Sed suppositum verbi Affligendi, quærent Septuaginta, atque intelligunt fore, ut impius ab advena, & hoste alienigena devastetur: nam legunt: *Ladat advena domum ejus.* Quod sic interpretatur auctor Catenæ, id est: *Hospes aliquis, aut alienigena, quod ipsum a domum impij imbecillitatem confirmandum allatum est.* Videlicet quod adversus hospitem, & peregrinum non possit se domi suæ tutum continere. Sed potest non incommode ad ignem etiam, de quo paulo ante dixerat, referri: nam confugientem ad suum tabernaculum, excipiet & affliget ignis, qui non succenditur, ex his enim, quæ domi suæ congregata habet ex rapina, tum etiam ex domesticis aliis, & occultis sceleribus exurget mirabilis quædam flamma, quæ illum exorbeat, & devoret: sicut M. ch. 6. 10. *Adhuc ignis in domo impij, & sicut iniquitatis, & mensura iniquitatis ira plena.* Ignem appellat, thesauros per iniquitatem, & rapinam comparatos, & per iniquas mensuras, atque fraudulentis, videlicet iusto minores, sed quæ deest mensuræ explebit ira Divina; nam quantum suffuraris proximo, tantum ignis, & flammæ domi tuæ abscondisti, quæ paulo post in te exardescet, & te affliget, atque vastabit, sicut Jacobus Apostolus dixit c. 5. 1. *Agite tunc divites, plorate ululantes in miseriis, quæ adveniant vobis. Divitiæ vestra putrefacta sunt: & vestimenta vestra à tineis consumpta sunt; aurum, & argentum vestrum æruginavit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis.*

XXVII. Revelabunt cœli iniquitatem ejus; et terra confurget adversus eum.

Non solum (inquit) & tenebræ, sed universæ creaturæ se armabant ad ultionem impii: nam Cœli, & Terra conspirabunt, adversus eum. Auctor Catenæ existimat, hæc dici propter ignem cœlestem, quo illius greges, & armenta conflagrant, & propter æris impulsu, quo domus concussa est. Aer enim non raro cœlum appellatur Terram autem accipiunt pro Chaldæa, & S. b. a. quæ armatos latrunculos immisit, atque utrumque dicit Sophar, fuisse testimonium ad latentem Jobi impietatem revelandam. Alter quidam Latinus, sed per Metonymiam etiam pro incolis cœlestibus, id est, Angelis, atque etiam pro terrigenis, qui omnes pro Deo pugnabunt adversus communem hostem, atque illius iniquitatem suo testimonio prodent; fiet etiam, ut in futuro judicio omnes, sive mali, sive boni (sicut enim omnes, aut injuria, aut exemplo) illum condemnent testimonio prolato improbitatis. Tercio alii simplicius: Cœlum & terra sterilescent adversus impium, nam & cœlum lumen, & pluviam, terra fructus denegabit, atque in perniciem illius multa producet. Quadrant omnia. Et cum possint hæc dici à Sophar de suppliciis temporalibus, at potissimum ad futuri judicii damnationem spectare videntur; ille enim dies revelationis dicitur, cum erunt signa in cœlo, non obscure significantia, atque revelantia iniquitatem impii.

7.

Variab.

רר

שר

LXX.

Imbecillitatis periphrasis.

Occulta scelera, & rapinæ sunt ignis absconditus.

Quod proximo refertur, vertitur in ignem.

1.

Nicetas.

Varia expositio.

Bionys. Hugo p. Greg.

Vatablus.

Rom. 25. Marc. 21. 25.

**XXVIII. Apertum erit germen illius:
detrahetur in die furoris
Dei.**

1. Aperiri, & revelari, in Sacro sermone quid: Aliquan-
do ad exitum pertinet. Impii bona alio transferenda.
Explicatus Joannes.
2. Impiorum thesauri patefaciendi, & excludendi ab
externis. Germen quid.
3. Detrahere quid proprie. Varia item ex Hebræo
lectio.
4. Horreid, & apotheca impiorum sua peculiaris com-
minatio. Ira nati.
5. Hereditas impiorum quare vocetur supplicium
Verbum pro re. Orii peccata.
6. Episcopus quid, & quod apud Indos munus esset, Deus
Episcopus.

נִגְלָה

Apertum erit. Ab eadem radice, à qua dictum
est: Revelabunt, revelabitur ergo, & manife-
stum erit, detegetur, & discooperietur.
Germen, fructus, proventus, terræ nascentia, id est,
cognoscent omnes, unde impio tot fructus, &
tanta bonorum abundantia provenient, semper
obijcit JOBO, & diviti rapinam, quasi nimia
copia divitiarum vix citra fraudem & aliorum
injuriā contingat. Est enim *Mammona iniquitatis*,
vel quod vix, sine multis iniquitatibus faculta-
tem, & materiam præbeant. Vel; Fructus, &
proventus, quos condiderat, & occultaverat sibi
in annos plurimos, quos negaverat pauperibus,
aperientur, & patebunt omnibus, cedentque in
sustentationem pauperum. Alii legunt: *Migrabit*
germen: alii, *captivabitur*, aut, *captivum erit*. Posset
etiam legi: *Exulabit*, aut *transferetur*. Sed eodem
recidunt omnia, nam verbum *Galab*, quod est
revelare active, vel apparere intransitive, perti-
nere solet ad captivitatem, migrationem, vel
translationem in alium locum, in quo quis
denuo revelatur, & apparet. Nam qui se intra
unum locum, aut intra privatos, patriosve parie-
tes continet, latere dicitur, & occultari, cum verò
aliò migrat, ut mores hominum multorum vi-
deat, & urbes, dicitur revelari, & apparere, sicut
Christo Domino commoranti in Galilæa, dixe-
runt Joan. 7. 3. 4. *Frater ejus: Transibit, & vade
in Judæam, ut & discipuli tui videant opera tua, quæ
facis, nemo quippe in occulto quidquam facit, & quæ
ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta seipsum mundo*
Quare manifestatio hæc celebritatem quandam, &
publicam notitiam videtur afferre. Sic igitur
dicitur, *aperiendum*, & manifestandum, quidquid
in domo impii *detinebitur in injustitia*, & migraturum,
atque transferendum alio, cum celebritate
quadam, & publica notitia supplicii: quare impii
bona, & facultates exulabunt, captivæ ducentur
ab advenis, & peregrinis, & quæ prius bona
abcondabantur in thesauris impii, postea
conspicientur, & apparebunt in aliena regione.

Impio-
rum fa-
cultates
captivæ
deducen-
da.

1.

Sed forte etiam aliquanto lenius, *aperiendum* id est,
patebit cunctis deprædantibus, scrutabuntur
fures, & diripient prædones, quidquid in illius
promptuariis, quidquid in scriniis, & loculis
habebat; patebunt fores; nullæ claves, nullæ serræ;
ut votis, & avaritiæ impii eveniant omnia con-
traria.

3.

Alii etiam per *germen domus posteritatem*, & filias
intelligunt. Quadrabit ergo in impium illa
comminatio facta Ezechia Regi ab Isaia. 4. R. g.
20. 17. *Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ
sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui, usque in
diem hanc in Babylonem, sed & de filiis tuis, qui egre-
diuntur ex te, pollentur, &c.*

Detrahetur. Proprie, auferetur, defluet, fluet,
videlicet germen illius, & terræ fructus, atque
proventus fluent, velut aquæ, quæ effusæ colligi,
aut instaurari non possunt, id est, nunquam
recuperabit amissa bona, in qua explicandi ratio-
ne conveniunt Thargum. R. Mosch, & R. Abra-

Thargum

ham Perusol. Non omnino incommode expli-
cuit Tygurina, post Hebræos alios adductos: *R. Mosch*
Proventus domus ejus, quando iram suam deponens, ham
migrabit, ut aqua effusa. In quo observandum est, *R. Abra-*
eo impetu, & celeritate, quo defluunt aquæ in *Facultate*
præceps, significari hoc loco deducendas, & quasi *impii*
defluxuras facultates omnes impii in alienas do- *sponde*
mos, ut non nisi, cum violentia, & injustitia deti- *fluentes*
neri, & invitæ negari externis possint; alioquin *in paup-*
sponte fluxuræ, & sese ad aliorum usum, & utili- *rum do-*
tates effusuræ. Sed quod noster legit, *detrahetur,* *mos.*
sapienter fecit, & cum vehementia sententiæ: *713*
nam verbum originale, *Trahere aut detrahere,*
significat, aut *deducere*, & *exendere ex uno loco in*
alium, nam omnibus his modis vertitur à Vulgat. *Cajet.*
Et notat Cajet. *Hebraicam dictionem significare vio-*
lentas actiones, quæ fiunt trahendo aliquid super imam *R. Mosch*
terram, quod Vulgari Italico dicitur *Sraccinari*, aut *Sracc-*
ciare. Apud nos videtur esse, *Destrocar*, & *despeda-*
car; habet enim vim quandam, atque celeritatem
communem fluxui præcipiti aquæ celeriter de-
currentis; quare forte integra significatio confur-
get ex utroque si dicas esse idem, quod fluere,
aut defluere cum distractione; aut distrahi de-
fluendo. Quare Rab. Mosch in Commentariis
explicat: *Festinas migratio perfecta, sicut aqua de-*
fluens in descensu, quæ non congregatur.

Quid, si forte fluxus iste cum violenta illa
actione ita conjungatur, ut respiciat ad vastatio-
nem domus, quæ fit ab hoste, & furente milite,
horrea, & apothecas ingrediente, & vertente do-
lia frangente vala omnia, oleum, vinum, liquida
omnia effundente; & dispergente, quæ collecta
erant. Eo videtur respexisse Thargum, *Captivabi-*
tur fructus domus ejus, oleum ejus, vinumque ejus.
Diffundentur videlicet. Quod Eugubini dicit.
Ipsam impiam perituram, & abituram, velut
rapidum fluvium, coactum est. Quod vero
Septuaginta legunt. *Trahas domum ejus perditio in*
finem, verbis tantum, non sententia differunt à
nobis.

In die furoris Dei. Quoniam in Hebræo est, in
die nati ejus Cajet. existimat, referri ad impium
passive, id est, in die furoris, quem impius passive,
id est, in die furoris, quem impius patitur. Sed
sapienter explicuit Vulg. cuius esset ille furor,
videlicet Dei, estque idem omnino quod, *Dies nati*
Dei.

**XXIX. Hæc est pars hominis impii à
Deo, & hereditas verborum ejus
à Domino.**

Hæc est pars. Hæc retributio, quam impius,
seditiosus, & rebellis adversus Deum, acci-
piet à Deo Elobim, iudice sapientissimo, &
potentissimo. Et hereditas verborum ejus, Impius
pœnæ, & supplicia jure debentur, sicut hereditas,
quæ jure propinquitatis, & consanguinitatis ad
aliquem deo vitur. Cum autem dicit, *verborum*
ejus, plerique intelligunt, indicari à Sophar pecca-
ta oris. Ita post Greg. Latini, & Hebraizantes,
quasi dicant. *Hæc est merces, quam reponat impius*
propter suas in Deum blasphemias. Sed forte simpli-
cius, quod in Hebræo sit in singulari * *Verbum*, ut
accipiatur pro negotio impii, quasi dicatur. * *Elte es,*
Hæc tandem omnia recidunt, quæ de illas inte-
ritu dici possunt.

Septuag. *Hæc est possessio bonorum ejus à superinten-*
dente Græc. Ab Episcopo Nicet à Dec, qui omnia spe-
culatur, verti etiam posset, à visitatore. Nam Juxta
visitat, & asseruat bonis præmia, atque improbis
providet supplicia. Arius scribit, *peculiare munus*
fuisse apud Indos Episcoporum, vid. re, quid in quaque
regione fieret, ut cognita ad Reges, vel magistratus refer-
rent. Sed Deus ipse idem inspector, & Episcopus,
ipse supremus Juxta est: atque etiam *Panepisco-*
pus, id est, omnia visitans, quod Dei epi-
thetum est apud Diony-
sium.

R. Mosch
R. Abra-
ham
Facultate
impii
sponde
fluentes
in paup-
rum do-
mos.

713

Cajet.

R. Mosch

4.

Steuchus.

LXX.

Cajet.

5.

vir

Gregor.

Vatab.

Pagnin.

Cajetan.

Clarius

Huge.

Dionys.

* Elte es,

* el pago,

que Dios,

le dara, y

lo que del

se elpera

en este

so.

6.

Nicand.

iniqui-

quæ.

Arian.

lib. 3.

Ep. lops

munus

apud

Indos.

pano-

scus.

CAPUT PARAPHRASIS XX. CAPITIS PRÆCEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis fu-
sus explican-
tur.

1.
Respondens autem
Sopbar Naamathites
dixit.

2.
Idcirco

* cogitationes meæ
variæ succedunt sibi;

* & mens in diversa
rapitur.

3.
Doctrinam, qua me
arguis, audiam.

* spiritus intelligen-
tiæ meæ respondebit
mihi.

4.
Hoc scio,

à principio quo po-
situs est homo super
terram.
Quod laus impiorum
brevis sit.

* & gaudium hypo-
critæ.

ad instar puncti!

6.
Si ascenderit usque
ad cælum superbia
ejus.
& caput ejus nubes
tetigerit.

7.
Quasi sterquilinum
in fine perdetur: &
qui eum viderant, di-
cent, ubi est?

JOBI DICTIS, & oratione punctus Sopbar, illo præsertim, cum Jobus suis amicis silentium impræstasse visus est, quasi prius inflatus, & tumens, nunc rupto ulcere totum spiritum suum cum insolentia, & jactatione profert, & respondendi occasio- nem nactus, in hæc verba exorsus est.

Et quod tam pertinaciter asseras, ô Job, hæc te mala innocen- tem, & immeritum sustinere, astuoso animo, & cogitatione, mente- que concubor. Et cum asserueris gladium esse iniquitatum ultio- rem, atque impios omnes severissimi judicii, atque supplicii pœnas subituros, respondendi, atque tuam istam orationem redarguendi opportunam materiam præbueris. Nam isto tuo te gladio conficis, cujus in tantis ærumnis, ut qui sis in improborum scelere, & nu- mero acie expertus es. Insolescenti itaque in tuos amicos, atque in viros probos, & modestos debacchanti occurrendum à me fuit.

* Quamquam ingenue fatear meam mentem, multitudine cogita- tionum gestientium erumpere, propemodum obrui, & linguam impediri. Mirum enim est, quam multas, & quam graves cogi- tationes hæc tua oratio excitavit in meo animo: Si semel expo- nere cœpero, obruam te profecto. * Sed unde jam faciam dicendi initium? nam mens in diversa rapitur; & jam festinat respondere; jam vero sensu quodam, quasi injuriæ, & contumeliæ affecta pedem refert. Sed conceptiones mentis meæ alacriter sese effundere gestientes vix compescam.

Dicendi vero facultatem mihi abs te concedi, ô Job, certo scio, quod & tuam severiorem correptionem tacitus audierim, qua indignis tum me, tum amicos cæteros verbis, rebusque ad confu- sionem, & ruborem usque exagitasti. Sed vero contumelias quod ad me attinet, nihil moror, dum veritatem asserere, & tueri valeam: id quod sapientis est disputatoris. * Valeo autem satis superque tua dicta assequi, excutere, refellere. Quod ipse manifeste experi- mento, & testimonio meæ responsionis constabit; & ipsa mea oratio plena spiritu quodam intelligentiæ sublimioris, atque veræ cujusdam rerum æstimationis, me à tuis scommatis tuebitur. Nam quid aliena verba, & contumeliæ lādere poterunt, quem sua intel- ligentia, atque bona conscientia tuentur, & securum efficiunt? Ego sane, secus ac tu, rationibus exquisitis agam: & satis, superque me tuis contumeliis respondisse arbitrabor, cum te rationibus ipsis, & veritate revinxero.

Atque ut jam ad rem veniam; Hoc unum scio, me scire, quod nemini ignotum esse arbitror, tibi quoque perspectum esse oportet: Hanc esse Divinæ Providentiæ rationem certam, & fixam, ut improborum res lætæ minime diuturnæ sint, sed brev. luctuosæque sine concludantur, & momento temporis omnis simulatæ pietatis jucunditas intereat. Nihil enim tuis in rebus paradoxum accidit ô Job, nihil novum. Sic enim humanas res moderatur Deus, jam inde ex eo tempore, quo primus homo formatus, atque suo loco, & prima patria, peculiari providentia, & ratione collocatus fuit, ut in terra ipsa, suæ vel pietatis, & obedientiæ, vel inobedientiæ, & iniquitatis mercedem referret. Quod idem antiqua supplicia sæculorum omnium improbis, & sceleratis hominibus indicta, aperte confirmant. Tum etiam primum illud, idemque vulgatissi- mum Numinis nomen, quo judicem illum, & confitemur, & reveremur. Qui sic constituit, ut impiorum vanissima illa lætitiæ, & exultatio, atque triumphus cito finiat; nam neque diu est, quod ea felicitate improbus fruitur, neque idem procedet longius, in proximo enim luctus, & ruina sunt. Justorum gaudium firmum, fixum, stabile, quod nemo ab illis tollet: * Improborum vero, & eorum, qui vel extremo habitu pietatem mentiuntur, vel simula- tione pietatis ad honores, & vulgi admirationem, & plausum obrepunt, non solum jucunditas brevis, & temporaria est, sed plane momentanea: nam subito licet excitetur, & exurgat impiorum gloria, subito etiam extinguatur, & evanescit, & velut Sphæra, quæ per sese volubilis est, neque planum potest tangere, nisi in puncto, ita non finitur diu consistere impiorum felicitas, sed dum tangi- tur, amittitur. Quare dicere profecto possis ipsam impiorum lætitiæ, ruinam esse, atque interitum, ut quæ illis exitium, & rui- nam afferat certissimam.

Si igitur improbi hominis dignitas, atque felicitas tam excelsa, tamque exaggerata fuerit, ut & celsitudinem Divinam temere appetere audeat, & cum numine de sublimitate contendere, arbi- treturque jam se superbo vertice attingere polum, imo & summa sidera plantis premere, caputque efferre ex nubibus ipsis obscuris & caliginosis, superioremque cunctis humanis discriminibus constitui, quamvis instar benefirmæ, & annosæ arboris altis de- fixæ, radicibus, summis ramis, summoque vertice videatur nubes, contingere.

Sed tamen in miserandum præcipitium recidet universa hæc sublimitas, tamque erit abominandus cunctis mortalibus, quam sterqus vilissimus, atque foedissimus, quod vel in ipso funere, & brevi interitu planum fiet, cum illius cadaver in sterquilinio defossum, cœno fimoque conditum obtegetur. Tunc vero, qui intentis illum oculis olim suspiciebant, & omni observantia cole- bant, tantæ celsitudinis admiratores, & laudatores, nunc ad repen- tinam

tinam ruinam multo magis mirabundi, & stupefacti dicere nunquam desinent. Vah, in quam sordido & abjecto loco, in quanto squalore, & pœdore, in qua nunc fovea ex tanta cellitudine! Neque vero id tantum eveniet ex naturali quadam rerum consequutione, & humanarum rerum vicissitudine (illa enim casti, & ruinæ propiora sunt, quæ celsiora sunt) sed ex supremi Judicis consilio, & statuto, gaudet enim ille eminentissima quæque deprimere, quod neminem velit magnifice, & altum de se sentire. Dejicit itaque hos cellitudinis affectatores cœlesti fulmine, inevitabilique supplicio.

Nihilo itaque plus durabit impii felicitas, quam brevissimi alicujus, & vanissimi somni voluptas, quæ ut non est vera, neque solida, ita certissime evanescit, atque expergescitur homo, nihil illius capit, nihil invenit. * Quid enim magis simile somno, & crapulæ, somnino, & vanis spectris, quam vita hæc plena curarum, atque vanitatum, quibus humana mens ludificatur, in qua confusa omnia, & perturbata, paucissima vera, falsa ple-
raque.

Qui autem ludificata mente somnum confinxerat sibi, vanoque spectro per summam voluptatem frui videbatur, repente ex-
p- factus, videre amplius lætam illam, & jucundam imaginem non poterit, non aliter sane nec impius ipse præstinam suam felicitatem retinebit. * Atque illi ipsi, qui felicem hominem admi-
rabantur, & intentis oculis suspiciebant, repente è conspectu, & medio ablatum, desiderabunt, sed frustra. Nam videre per otium minime potuerunt, quem raptim, & per transfennam colludentem, atque florentem videre olim licuit. * Sic nulla erit improborum memoria apud oppidanos, & concives suos; nulla apud illorum domesticos, & familiares, atque dissimili conditione, similiter tamen veram rerum æstimationem, & opinionem de rebus, sero licet, ha-
bere incipient, tum dives ipse, tum qui illius ementito splendore ob cœcabantur.

Filii autem impii divites erunt pauperibus ipsis pauperiores, & miseres miserrimis, atque adeo vilissimis, & abjectissimis mortali-
um omnium potentes erunt illos opprimere, & in illos dominari, quare ii, qui quondam omnibus erant formidini, nunc supplicare omnibus cogentur. Sed tamen non breves illos exagitabit calamitas, diuturna enim egestas, & macie atterentur, & attenuabuntur animo, & corpore imbecilli, atque nutantes, longoque cruciatu tandem conficientur. Quæ licet filiis gravissima, at ipsis parentibus multo acerbiora erunt dedecora, & supplicia, quam si ipsi parentes illis fuissent obnoxii.

* Sic sane iniquæ impiorum actiones, & nefaria scelera, quæ aliis vim, & dolorem attulerunt, erunt noxia ipsis impiis, & ea ipsa, quibus alios laeserunt, adversus suos auctores multo vehementius retorquebuntur, & quæ in proximum machinati sunt, iusta supremi Judicis vindicta, quasi in cœlum jaculati fuissent suas injurias, in ipsorum verticem recident, cœlesti, atque Divina vi tantam iniquitatem repellente, atque illorum improbitatem percurrente, & accendente eo ipso igne, & flamma, quam suis operibus iidemmet impii excitarunt.

Sed illud in impii vita, & moribus, si nihil aliud, gravissimum esset, & gravissimo dignum supplicio, quod quæ semel in adolescentia didicit, nunquam dedit, & pravis moribus, tanquam ossibus quibusdam, tota ejus vita imposita, & sustentata in dies difficilior, & durior ad flectendum, & mutandum efficitur. Plenus itaque medullitus est infandis sceleribus, quæ turpe est etiam dicere, nunquamque in vita, & morib. maturefcit, juveniliter semper lascivians, & illam optimam, in intimam suæ vitæ partem ducens, si quando abunde, & largiter turpibus se voluptatibus ingurgitare contingat.

Sic profecto fit, ut peccata nunquā illum deserant, nam mortuum perinde, ac viventem comitantur, & in eodem sepulchri lecto cum illo decumbunt, minime hæc dormitantiam vigilat, ut surgenti aliquando cadaveri adsint, & ad Divinum usque tribunal comitentur. Ergo cum non prius peccata, quam vitam suam deferere instituat impius, digna profecto Judicis sententia fiet, ut corpus ob-
scœnum, quod omnis generis voluptatibus indulserat, omnis generis suppliciis afficiatur, & intus etiam excrucietur: ac neque in sepulchro quidem quiescere sinatur.

Sed incredibilem improborum hominum stupiditatem! quod enim sibi tam noxium, tamque mortiferum est, avidissime complectuntur, ducti nimirum juvenili illa lascivientis animi libidine, & voluptatis dulcedine delintri, quam semper appetunt, semperque famescunt. Cum enim ori illorum, id est, cogitationi, appetentiæ, & facultatibus omnibus sive animi, sive corporis malum quodcumque illud præferim, quod cum iniquitate, rapina, tyrannide conjunctum est, dulcescere cœperit, sic inescantur, & detinentur, ut, instar golosissimi hominis, non statim devorent, sed versant, & tractent ore, & in ea cogitatione, & sensu voluptatis mirabiliter deliciantur. Tanta est pravæ voluptatis, pravæque consuetudinis vis, tanta in lædendo proximo voluptas, tanta in decipiendō gaudere blandis, & fictis verbis de mulcendo, statimque ex insidiis adoriendo dulcedinis gustus.

Quem ne cito amittat improbus, continet, & detinet in medio faucium, & pauperum sanguine os, & palatum eluit per summum otium, summamque voluptatem, interim parcere se simulat, & miserorum commiseratione medullitus tangi, & interdū etiam instar Crocodili lachrymatur ad pauperis conspectum, quem mox per summam lævitiam dilaceraturus, & devoraturus sit. Et cum tam

aperte

a Tullior expositio hujus comparationis mortis cum vigilia, & humana vita, ac felicitatis cum somno, & somnio, ex sacris, & profanis, v. 8. n. 3. usque ad 7.

b De adolescentia appellatur, & peculiaribus vitiis ad Scripturarum intelligentiam, & morum doctrinam non parva, v. 3. 7. 8.

8.

Velut somnium avolans, non invenietur
* transiet, sicut visio nocturna.

9.

* oculis, qui cum videat, non videbit.
* Neque ultra intuebitur cum locus ejus.

10.

Filii ejus atterentur
* egestare.

* & manus ejus red-
dent ei dolorem suum.

11.

Ossa ejus implebuntur
vitiis adolescentiæ ejus;

& cum illo in pulvere dormient.

12.

Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum.

13.

Parset illi, & non derelinquet illud, & celabit in gutture suo.

14.
Panis ejus in utero
ejus vertetur in fel
aspidum intrinsecus.

15.
Divitias, quas devo-
ravit, evomet:
& de ventre illius ex-
trahet eas Deus.

16.
Caput aspidum su-
get: & occidet eum
lingua viperæ.

17.
Non videat rivulos
fluminis,
torrentes mellis &
butyri.

18.
Luet, quæ fecit om-
nia:
nec tamen consume-
tur.
Secundum multitu-
dinem adinventio-
num suarum, sic &
sustinebit:

19.
Quoniam confrin-
gens,
* nudavit pauperes.

* Domum rapuit,
& non ædificavit
eam.

aperte iniquus sit, ad mille modis ingentia sua facinora excusare conatur, indulgentissimus profecto suæ causæ Judex, at pauperum, & miserorum non severissimus solum, sed crudelissimus.

Itaque postquam ingenti voluptate, sensuque dulcedinis pravæ versavit mente, & palato improbitatem detinuitque ore, devoravit tandem, & deglutivit, sed in suam perniciem Nam malum quod illi adeo dulcescebat, tanquam delicatissimæ epulæ, & exquisitissimæ cupediæ, omnium voluptatum, & saporum varietate conditæ, omnino convertentur in virus mortiferum, & bilem exitialem, quæ viscera occupabit, ex quibus cum aliquando venenum evomat, & depromat, at ipsa impium imo pectore, & corde amarefcere, succendi, ardere, & velut veneno tumentem, & inflammatum disrumpi tandem necesse erit. Sc igitur fluxa momentaneæ voluptatis dulcedo atque satietas in amarissimam & acerbissimam tormentorum omnium nauseam redundabit.

Efficiet porro venenum illud mortiferum in cordis, mentisque ventriculo tormina, & anxietates incredibiles, & molestissimam quandam vomendi necessitatem, ut tandem inique parva, & avidissime devorata, infructuosa sint avaro, & cum ingenti illius cruciatu ad suos dominos revertantur neque non pungente atq; torquente conscientia, quæ domi in injustitia impij detinet, Deus, pro sua providentia, invito extrahet: & vel doni alicujus, vel apostatæ angeli ministerio usus, nullum pristinæ felicitatis vestigium relinqui patietur. Quamvis enim adeo tutam divitiarum possessionem adeptus sit, ut eas inventrem ferme abdidisse videatur, brevi tamen illas ipsas dolens amittet; & quæ cum gaudio congregaverat, cum dolore effundentur. Ac si ut qui noxium aliquem cibum sumpsit, una cum eo probos etiam evomit, sic qui inique congerendis opibus studet non solum ipsas, sed etiam quas prius jure possidebat, plerumque amittit.

Scire igitur impium avarum vellem, quando esurit, & sitit alienum sanguinem, quando lambit, & exugit, velut lac dulcissimum, & suavissimum pauperum substantiam, venenum utique mortiferum haurire, quale in aspidum capite, ore, dentibus residet, & quale lingua viperæ jaculari solet. Ac sicut cum viperæ libidine agitantur, femina collum maris in emittenda genitura comprehendit, & arte complexa non prius dimittit, quam caput ore receptum præciderit, atque devoraverit; femina vero talem luit masculo pœnam, quod filii, dum adhuc intra uterum sunt matricem, & viscera parturientis erodunt, redduntque ipsi parienti pristinam libidinis voluptatem exitialem, non aliter profecto impius in devorando paupere libidinis æstu exagitur, ut cogatur postea, quæ devoravit, & concepit, cum incredibili mortis acerbitate parturire, atque effundere: & sicut idem ipse bifida, & venenata lingua in multorum vitam, & famam mortiferum venenum jaculatus est, ita quoque fiet Divino supplicio, ut aliorum etiam detractorum virulentum morsum ipse quoque experiatur.

Sic tandem fiet, ut bonorum spiritualium incredibili copia, atq; dulcedine nunquam impius frui permittatur, tum ipsis temporalibus bonis uti non possit. Nam postquam ex rapina, & iniquitate numerosissimos ovium greges, armenta quoque pinguisima vaccarum, atque camelorum, multaue latifundia, & prædia ex præda comparaverit, nullos possit fructus percipere: neque fruatur magna lætis copia ex distentis uberibus, instar rivulorum fluentis, non butyro bovillo, non alvearibus mella fundentibus, non promptuariis plenis, atque redundantibus, instar torrentium perennium, atque adeo ea omnia, quorum causa stulte laboravit, neque deglutire, neque concoquere valebit, instar herbæ, quæ mandere conantis linguam asperiores reddit.

Nihil profecto abibit impune, quod pari, dignoque supplicio non afficiatur, ita tamen, ut temporalis voluptatis, quæ ex peccato est, supplicium, & cruciatus æternus sit. Aeternas utique luet impius pœnas pro labore & molestia quam aliis inflixit, sicque restituet septuplum, quod per vim rapuit, nunquam tamen satis eluet tot scelera propter obstinati animi impietatem, & impœnitentiam. Quare, sicut quondam improbus peccati dulcedine dilinitus non deglutiebat statim peccatum, sed abscondebat sub lingua, & tractabat, detinebatque in palato, ita sane cum supplicium, & extremus dolor illum arripuerit, non statim devorabit, & absument, neque satis decoquet, sed mors illum ore versabit, abscondet sub lingua, & perpetuo suis dentibus atteret, atque comminuet. Hoc profecto impiorum consiliis, atque conatibus par, dignumque supplicium respondebit. Atque tantum restituet, quantum per iniquitatem ditatus est & quæ cum ingenti animi lætitia, & voluptate comparaverat in tristitiam, & molestitudinem sempiternam redundabunt.

Quid enim supplicii non mereatur, qui egenos, & pauperes per vim, & iniquitatem opprimit, atque confringit, & ad extremam egestatem, & calamitatem redigit. * Impius sane, sævusque tyrannus suis bonis omnibus imbecillos spoliavit, attenuavit, exhaustique viribus. Neque in miseres tantum sævit, sed in opulentiorum etiam domos, atq; facultates inhavit, quanquam, ut est impiorum ingenium degener, & ignobile, dives impius non potentiorum aliquem, sed miserrimum quemque, & pauperrimum hominem frequentius adoritur. * Rem autem alienam ad manum sibi oblatam non solum abstulit, sed incredibili aviditate, & impudentia aliorum domos invasit, atque diripuit, suis dominis frustra pro te sua pugnantibus: ædificavit videlicet, instruxeruntque suas domos, sed non sibi ædificaverunt; Destruixit, evertitque illas

c. De aspidis & vipera natura & veneno peculiaris quadam observantur. v. 16. n. 4. c. 5.

d. De Sripbus herba ad le-
sionem Græcorum quadam.
v. 17. n. 4.

sævus tyrannus, neque crexit iterum, aut instauravit, neque unquam de damnis, quæ intulit, restituendis cogitavit.

Verum enim vero cum illius ingluvies, & appetentia bonorum voluptatumque omnium tam inexplebilis sit, ut quamvis multa voraverit, multa quoque sitiat, & denuo esuriat, atque ipsa mens, & cordis receptaculum nullis unquam avaritiæ desideriis & voluptatum cogitationibus satiari possit, sit profecto, ut sacra quadam siti, & fame perpetuo laboret, & incurabili morbo crucietur, cumque semper ignis avaritiæ ardeat, semper quoque cruciatus intendatur, & crescat, ac nunquam tranquillitatem ullam, satietatemque in animo suo avarus sentiat. Quamvis vero voti compos sit, at illius animi tranquillitatem, quæ mentis jucunditatem efficit, nunquam compos erit, nunquam enim comparatis, atque possessis uti poterit, aut cum securitate, & jucunditate potiri. Nullam igitur ex labore suo utilitatem, fructumque percipiet, neque eorum, quæ adeptus est, possessionem diu retinebit incolumem, novis semper æstuans acquirendi, & possidendi desideriis.

Igitur nihil ille non expetit ad comedendum, & devorandum, atque de rebus, & voluptatibus, quas tempus, & occasio ferunt, nihil relinquit; multoque plura appetit, & deglutit, quam concipere possit, & in suam utilitatem convertere: omnia sibi vult, at ne micam, nec guttam quidem egeno, & mendico. Par itaque rependetur illi supplicium, ut etiam necessario victu cariturus sit, momento omnia sua amittens bona. Quid enim in illius domo, & facultatibus non sit vanum, fugax, instabile?

Illud omnino cruciatum afferet improbo acerbissimum, quod cum crapula, & bonis huius sæculi nimium se impius oneraverit, sentiet animi, & pectoris æstum molestissimum, & ad extremas angustias redigetur: conabitur enim vomere, præque ingenti difficultate manus allidet, & complodet, & omnia angoris, dolorisque signa præbebit. Nam vis calamitatum, ærumnarumque omnium illum corripiet, ut necesse sit, ejus animum doloribus incredibilibus redundare: Quid, quod qui alienos labores rapuit tunc adversum se omnes laborantium manus incurrere videbit, ut auferre, quod suum est, quisque possit? Et cui uni miseri mercenarii laborare visi sunt, tum ipse omnibus miseris, laboreque suo viventibus laborasse, & opes accumulasse videbitur.

Sane illo tandem vita impium luxuriola deducet, ut cupiat saturare ventrem de vilissimo quoque cibo, at nemo illi copiam faciet, postquam in hominem ingurgitatum, & plenum multis rapinis, atque voluptatibus ira divina desævire cœperit. Atque utinam jam impius, quod prædæ, & rapinæ facturus est, faciat cito, & suæ improbitatis mensuram mox impleat, ut pro meritis rependatur illi supplicium divino decreto constitutum ad mortaliū omnium exemplum, atque terrorem. Fiet enim id, quod maxime bono cuique optandum est, ut Deus tandem modum, & finem tantæ impudentiæ constituat, atque taxatis suæ indignationis, & furoris habenis, justiciam tuam quasi è suæ misericordiæ carceribus emittat, ut incredibili impetu in improbitatem incurrat: atque vultu ipso ardente, & in flammato fumanteque naso, flammam in illum justissimæ vindictæ jaculetur, quibus scelerati principis carnem, & corpus universum exurat, & devoret, totumque hominem, quasi conferto quodam dolorum, & cruciatuum nimbo obruat, ningatque super illum dolores. Cœlitus itaque maximus, præpotensque Deus bellum improbis omnibus indicet, adversus quos & immanem tempestatem excitabit, cœlos conturbabit, teterrimas nubes, terrificas pluvias coget, ventos sævissimos, & universum ætherem commovebit; fulgura, & fulmina, tonitrua advocabit ad impiorum exitium sempiternum.

Producat itaque potentissimus imperator Deus adversus hostes suos omnia armorum genera ex omni materia ad lædendum, & percutiendum opportuna, non solum ferrea, quæ minus lædunt, minulque lacerant, sed ferrea etiam, quæ in vulnerando sæva sunt, atque lethalia.

Fugere igitur tentabit impius divinum gladium obstinatione quadam impatientis animi, atque conantis eludere Divinam ultionem, sed frustra; nam nunquam effugiet. Si enim illum gladius cominus non vulneret, eminus illum attinget & æreus arcus fortissimus, atque incredibili impetu chalybea sagitta transfiget, pervadetque viscera universa. Ita fiet, ut præsentis vitæ ærumnis, & longinquioribus aliis futuræ vitæ suppliciis miserrime corripiatur.

Pertransibit igitur per corpus illius Divinæ ultionis jaculum, & mortifero veneno tincta sagitta, quam terrificus ille Jaculator supernus è pharetra sua splendens, ac scintillantem jam deprompsit, simulque gladium eduxit, fulguris instar, cum terrore coruscantem, quem in illius viscera adiget, vasculumque fellis vulnere plane lethali dirumpet, tinctus itaque felle pallescet gladius, multoque terribior efficietur, ut qui ore, & acie, coloreque ipso mortem improbis omnibus acerbissimam denuntiet. * Hostes vero sævissimi, terrores quoque & cruciatus acerbissimi, denique terrifici illi spiritus in omnes impium convolabunt, repetentque dignas de improbitate pœnas: tamque multi accurrent, ut alii semper alios excipiant, & vim torquendi nunquam intermittant.

Impius vero pavore percussus loca omnia obscura observabit ad perfugium, si quod vero inveniat latibulum, ubi tot, tamque ingentia discrimina avertere possit, semper tamen illi aderunt terrores ingentes, caligo horrida, omniaque funesta, atque exitia-

20.

Nec est satiatus venter ejus:

& cum habuerit, quæ concupierat,

possidere non poterit

21.

Non remansit de cibo ejus;

& propterea non permanebit de bonis ejus.

22.

Cum satiatus fueris, arctabitur;

& omnis dolor irruet super eum.

23.

Utinam impleatur venter ejus:

ut emittat in eum iram furoris sui.

& pluat super illum bellum suum.

24.

Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.

25.

Eductus, & egrediens de vagina sua: & fulgurans in amaritudine sua.

* Vadent & venient super eum horribiles.

26.

Omnes tenebræ absconditæ sunt in oculis ejus.

e De belli, aut prælii eleganti
comparatione cum pluvia, &
tempestate, quadam ex sacris,
& prophanis, n. 7. & 8.

f De armis omnis generis
arcibus præci sæculi, quadam
acquisita, n. 1. 2. 3.

g De arc, & chalybe paulo
exquisitior disputatio ex sa-
cris, & prophanis, n. 5. 6. 7. &

h De ignis inferni vi, & facultate urendi, & illuminandi & de illius descriptione ad Scripturarum, Parumq; intelligentiam, & pulchra quadam, à n. 2. usque ad 6.

Devorabit eum ignis, qui non succenditur.

27.

Revelabunt cœli iniquitatem ejus, & terra confurget adversus eum.

28.

Apertum erit germen domus illius.

Detrahetur in die furoris Dei.

29.

Hæc est pars hominis impii à Deo:

* & hæreditas verborum ejus à Domino.

talia, ut cui nullus salutis, & lucisve radius affulgere valeat. Quamvis non ideo non semper combureretur, flagrabitque igne illo, qui flatu & industria, curave humana non indiget, neque lignis, seu convenienti pabulo, nutritur, sed in corpora, animosque fontium vim suam, & urendi facultatem exerit, qui non aliunde fomenta emendicat, ut ardere, & utere possit, sed per seipsum inextinguibilis est, semper quidemurgens, semperque urens, sed nunquam ad aliquod solatium lucens, nisi forte ad novos terrores, novosque damnorum cruciatus. Qui vero relictii fuerint ex impiorum familia, sempiternis quoque malis, & ærumnis agitabuntur, sive illi filii, & nepotes, sive familiares extiterint, nemo enim ex tanta clade evadet. Nam tum paterfamilias impius, tum illius affecula, & imitatores, si non externis, publicisque discriminibus, at certo domesticis, & intestinis malis male omnes peribunt: ac nihil omnino erit, quod adversus improbam familiam non concitetur, non cives solum, sed advenæ, & exteris domus ipsius penetralia, quæ adversus illum flammæ emoveant.

Neque solum ignis, & tenebræ, sed universæ creaturæ ad impii supplicium, & exitium conspirabunt; Cœli, terra, & quæ rerum universitate omnia continentur. Cœlum videlicet ignem pluet, ventos ciebit, & immittet in illius domum, terra ipsa armatos proferet hostes, ipsique tum cœlites, tum mortales tantam communis hostis, atq; tyranni impietatem modis omnibus prodent: Cœlum denique, atque terra, qua potuerint ratione adversus illum sterilefcent, exarescentque.

Tum sane universi mortales agnoscent, unde impio tot fructus, tantaque bonorum abundantia provenerit, videlicet non quidem ex labore, sed ex fraude, manifesta que rapina. Quæ ille igitur condiderat, & negaverat egentibus, thesaurique omnes multis clavibus, & seris obfignati recludentur, patebuntque omnibus, atque ad alios dominos demigrabunt. Nemo sane erit, qui prædones, & fures impedire velit, quominus promptuaria, universæque domus angulos, & penetralia petulantissime perscrutentur. Defluent igitur cunctæ opes, atq; effundentur in aliorum usus, & cuncta illius supellex dilacerabitur, atque dissipabitur momento temporis, Deo jam ulterius indignationem adversus immania scelera conceptam, minime dissimulante.

Hæc sane merces spectat rebellem adversus numen hominis impudentiam, atque ab æquo, & recto longe aberrantem, qui non solum verbo, & lingua, sed infandis etiam facinoribus, & conatibus divini numinis majestatem violare tentavit. * Hic est vitæ improbæ exitus dignissimus, suo jure consequutus. Observat quippe, despectatque cuncta è sublimi cœlorum specula supremus ille, idemque judex incorruptissimus.

CAPUT XXI.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Ex multorum impiorum felicitate redarguit Job suorum sociorum sententiam, videlicet non semper impios puniri in hac vita; sape affligi, & exerceri pios: perperam igitur ex suis ærumnis argumentum peti sceleratæ vitæ. Interim conqueritur nullis opportunis ad consolandum verbis amicos suos uti.

I. Respondens autem Job, dixit.

II. Audite, quæso, sermones meos, & agite poenitentiam.

1. Vita in disputando. Ejusdem vocis geminatio.
2. Poenitentia vox, quid proprie. Varia Græcorum lectio, & expositio.
3. Irridere quid proprie. Ironia Jobi, Oratio gravissima.
4. Novem expositiones vero similes.
5. Germana interpretatio Humana, & humanum de re terrena, & non valde pretiosa. Explicatus Paulus.
6. Multa in Jobi re, & oratione, facientia admirationem.
7. Attendere, obstupescere, cum dubitatione, & timore coniunctum. Quis quis felicior, plus timeto. Explicatus David.
8. Manum ponere super os, aut maxillam, cujus gestus.
9. Per timere quid. Non temere, & festinanter de divinis loquendum. Illustratus Salomon.

I. Viro sapienti calamitas molesta.

INGENS est viri sapientis cruciatus, quæ recte & bona mente dixerit, perperam & sinistre ab aliis accipi, & disputantem crebro interpellari, neque permitti integrum animi sui sensum in quæstione proposita, ardua præsertim, atque difficili latis exponere. His

Pineda Tom. II.

incommodis ut occurrat Job, audientiam facit, seu postulat potius. Quod cum peculiari affectu est in Hebræo & Græco; nam Septuaginta repetunt, Audite audiendo. Sed cuiusmodi sit hujus repetitionis affectus, & sensus, Catena auctor explicat: Duplicatio (inquit) verbi audite, aut ad excitandam attentionem, aut ad animi securitatem declarandam pertinet. Dubium non est, quin peculiarem audiendi rationem requirat, forte ut paciori animo, & ad judicandum, intelligendumque magis idoneo audiant, vel longius forte, quam vellent, differentem sustineant. Quod indicant illa verba vers. 3. Sustine me, & ego loquar: nam videbatur Sophar festinantius, & concitatus quam par esset, processisse ad redarguendum Job. Hinc videas, quod non semel admonui, repetitionem ejusdem verbi in Scriptura non semper augere, & intendere significationem verbi, sed tamen semper denotare peculiarem affectum in significatione verbi, juxta exigentiam materię subjectæ.

Et agite poenitentiam. Vox originalis in genere significat commutationem animi, quæ per varios affectus efficitur, sed potissimum per poenitentiam, aut consolationem: Quare verbum Nahham, aut consolari, aut poenitere significat, & per poenitentiam, sive per consolationem dicere quidem solemus, hominem mutari, & alium reddi. Ita est o. Hinc nata est varietas in lectione: nam Vulg. pro poenitentia sumpsit, quasi diceret, Si vos attentes, & longanimes prabueritis in me audiendo, ostenderis vos ipsos poenitere pristina disputandi forma. Id, quod indicavit lectio Symmachi, Sit hoc mutatio consilii, & sermonis vestri. At Græci, cum quibus Hebræizantes omnes alteram consolandi significationem sequuntur: Attente me audite, & hoc vestrum silentium erit mihi vice magnæ consolationis. Sed est in lectione Græcorum notandum, Septuaginta Vaticanos cum negatione legere, Ut non sit mihi, à vobis hæc consolatio. Complut. affirmative, Ut sit mihi hæc consolatio. Lectionis autem illius negativæ sententia sic exponitur

Repetitio ejusdem vocis cum peculiari affectu.

2.

bni

Mutatio animi per poenitentiam & consolationem, Symmachus Vatab. Tygar. Casertan. Regis. LXX. Complut.

K

exponitur

August. exponitur ab Aug. *Non fit mihi à vobis hac consolatio, qua putatis bonis temporalibus gaudendum, cum communia sint piis, & impiis.*

Nicetas. Ex Catena autem non potest colligi, an cum negatione, an sine illa acceperint, nam utramque lectionem, atque sententiam, *Pœnitentia*, videlicet, & *consolationis*, in unica interpretatione conjungunt. *Accipite, quia à me dicuntur, ut cum intellexeritis verba ad consolandum idonea vos minime fecisse, tum vestri vos pœnitentis consilii, tum orationis ordinem commutetis.* Nimirum cum asseritis, à Deo irato immitti dolores meos, refrigeratis procul dubio mea vœnera: si ab amante, & propitio, ut ego sentio, atque censeo, incredibilem consolationem facietis. Sed illud videtur simplex, & germanum, ut amicorum suorum silentium, & attentionem in audiendo dicat fore sibi magnæ consolationi, homini enim afflicto, atque dolenti nunc amicorum verba & oratio, nunc è contrario taciturnitas ipsa solatium præbet. Illud item significat futurum sibi ingenti solatio, si tantisper loqui, & suam mentem exponere permittatur. Quare cohæret, quod sequitur.

Varia afflicti hominis consolatio.

III. Sustinete me, ut ego loquar, & post mea, si videbitur, verba ridete.

Sustinete me. Forte me dicentem. ** Sustinete.* Quod ad pondus referri solet, quod gestatur, aut attollitur: quare indicat suam orationem onerosam, & gravem visam fuisse amicis. Sed forte significat hac suorum amicorum taciturnitatem, & attentionem sublevandum esse dolorem. Indicat hoc Catena auctor; *Relevate* (inquit) *me, atque erigite morbo succumbentem.* Atque hanc mihi gratiam compenso ego patiente quoque silentio: nam tacitus deinde excipiam vestram irrisiorem, & post mea si videbitur, verba ridete. Additum illud, *si videbitur*, ab Interprete illuminationis gratia. Potest autem accipi permissive, ut videtur accipere Gregorius, *Postquam enim, quod sui muneris est, præstans sancti Doctores, si videantur ab auditoribus, sustinent patienter.* Vel ironicos? Postquam ergo attente audiat, ridebitis scilicet gravissimam, at verissimam orationem meam. Minime quidem. Sic acceperunt Septuaginta, qui legunt, *Deinde non ridebitis me.* Eodem sensu Symmachus; *Post sermones meos quiescitis.* Videlicet, cessabitis à ludibriis, & irrisione. Catena auctor, nescio quid de primo honore deferendo, ad ipsum Job, nedum non irridendo, interpretatur his verbis, *Postquam ipse arbitrari meo peroraro, super priorem me accubitu, & sedem collocabit.*

Nicetas.

Gregor.
Permissio
aut ironia

LXX.
Symmac.
Nicetas.

Job ab amicis irrisus.

Illud tantum notandum, *irridendi* verbum vehementius esse, affert enim subsannationem, & opprobria, quibus gestu, ore, verbis balbutientibus, & labiis irrisoriis quis contemnitur, & irridetur. Et quod similiter rideretur Job ab omnibus amicis, sicut à Sophar, quamvis in Hebræo singulariter dictum sit, *Post mea verba ridebitis*, sapienter ab Interprete redditum est numero multitudinis.

IV. Nunquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari?

Nunquid ex prima illa particula toti sententia præposita, quæ multiplex est, multiplex efficitur hujus sententia interpretatio: aliquando enim habet vim affirmationis, aliquando negationis. Ergo si neget cum interrogatione, efficit sententiam affirmantem; si vero affirmet cum interrogatione, negantem. Hinc primus sensus: Non disputo cum homine sed cum Deo de mea justitia, & meæ innocentia testimonio contendo; quam cum ille testatam vobis non faciat, merito contristor. Secundus. Cum me hypocrisis, atque simulata pietatis, & falsæ doctrinae accusatis, merito contristor. Nam hominem latere posset meum mendacium, minime vero Deum, cum quo disputo. Tertius, *Nunquid non cum homine, vobiscum, inquam, ago, quibus indignum sit, me cedere, in veritatis præsertim defensione, & refutatione*

Multiplex
Particulæ
vis, & usus

Variis
sententiæ
explicatus
& novem
sententiæ.

mendacium testimoniorum? Quartus, *Nunquid existimatis meam me apud homines, apud vos inquam, existimationem tueri velle, tum enim non deberem contristari, sed pro minimo ducere à vobis judicari, aut ab humano die.* Quintus apud Vatablum, *Cum Deum alloquar, nec mihi respondeat, quare non contrister, & conquirar?* Sextus ipse Vatablus, *Si ista est, ut Deum alloquar non hominem, quare non desponderem animum, si loquutus esset falsa?* Septimus apud Isidorum Clarium, *Nunquid propter hominem ego loquor? id est, vera & Deo approbante loquor, alioquin quomodo non deficeret spiritus meus in his tantis doloribus?* Octavus Philippus, *Dicit, quia ideo tristis fuerit, quia castigatio ejus non ab homine sit, cuius judicium solet errare.* Idemque videtur Gregorius docuisse, *Omnis* (inquit) *qui Deo placens hominibus displicet, causas tristitia nullas habet: qui autem aut hominibus placens, Deo displicet, aut simul Deo, & hominibus displicere se credit, si bene tristitia non efficit, à virtute sapientia alienus existit.* Beatus autem Job displicuisse Deo inter flagella se credidit, & idcirco animum ad tristitiam revocavit. Nonus Septuaginta, *Quid enim? Nunquid hominis est castigatio? Nunquid mea? aut quare non irascar?* Pro castigatione eleachos, redargutio, id est (exponente Olymp.) *Quis tandem ex omnibus hominibus probare poterit me aut impium, aut rapacem fuisse?* id est, non est alicujus hominis; aut alicujus veri testis hæc mea criminatio. Aliter. Sed has interpretationes collegisse operæ pretium fuerit ad hujus loci vel varietatem, & incertitudinem, vel fecunditatem explicandam. Nullam enim habeo, quam ita probem, ut alias contemnere & simplex velim. Sed tamen augebo numerum mea quoque expositio interpretatione.

Ergo hunc esse nostræ lectionis sensum simplicem, & bene cohærentem existimo, ut silentium, & attentionem merito se postulasse dicat de re gravissima dicturum, quippe non de re humana aliqua, sed plane cœlesti, atque divina, de providentia, de verissimæ fidei professione, impiorum suppliciis, piorum ærumnis, sua justitia soli Deo cognita. Hæc videlicet attentum auditorem, & serium postulant oratorem: ut merito adversus subsannatorem, atque negligentem, aut indoctum auditorem contristari, exandescere, irasci debeat. Cum hoc sensu contentiunt proprietates vocum singularium, *Disputatio* proprie, conquestio doloris, & anxietudinis enarratio, & explicatio, aut multitatio, & meditatio. Ita ut non solum respiciat ad disputationem initam cum suis amicis, sed etiam ad internam meditationem, & deprecationem suarum apud Deum ærumnarum. *Contra hominem* vel ad hominem, id est, super nulla re humana, de qua videlicet apud hominem conqueri possim: nihil meorum malorum illatum est humana industria, sed divina providentia res omnes moderante. Simili loquutione Paulus dixit Ephes. 6. 12. *se non pugnare contra hominem, id est, non pro realiqua humana.* *Non est* (inquit) *colluctatio adversus carnem, & sanguinem, sed adversus retores tenebrarum harum in cœlestibus.* id est, pro rebus cœlestibus non amittendis, sed superato hoste consequendis, non adversus carnem, & sanguinem, quid enim caro & sanguis pretiosum habeat, aut pulchrum, pro quo merito pugnare debeamus? Unde lites, & bella inter homines, nisi ex foedissimis concupiscentiis, ut Jacobus dixit? Spiritualia igitur sunt, pro quibus non adversus carnem, & sanguinem, sed adversus spiritus nequissimos depugnamus. Similiter igitur ait Job, non esse sibi disputandum *Cur contra hominem*, ex concupiscentia aliqua humana, sed litem, & causam sibi esse omni humano negotio superiorem, ut merito satagete debeat, quomodo in causa obtineat. Cum ergo ita sit, *Cur* (inquit) *merito non contristabor?* Proprie ex Hebræo, *Cur non abbreviabitur, vel, ardebitur spiritus meus?* Septuaginta, *Cur non irascar?* id est, *Cur non sentiam angustias?* *Cur non explicem inœrorem?* *Cur oblatrantibus amicis non respondeam vehementius?*

V. Attendite me, & obstupescite, & superponite digitorum ori vestro.

Attentionem, & admirationem, etiam usque ad stuporem, exigit ab amicis. Sed ex cuiusnam rei consideratione? Ceteranum ait, respiciat ad mysterium divini iudicii, atque resurrectionis.

6.

Cajetan.

Gregor.
Philipp.
D. Thom.
Olympio.

nis, ad quod superius dixerat Job, se contumiscere, tum etiam iusserat suos amicos obstupefcere. Sed præterquam quod longe petatur hæc interpretatio, non quadrat Gregorius. *Considerate, quæ egi, & admiramini in hac percussione, quæ patior.* Fere idem Philippus, D. Thomas, & alii Latini: Olympiod. dupliciter, aut quia ærumnarum Job nulla inveniebatur certa, aut evidens ratio, & causa, *Quando quidem (inquit) neque perpeffionis meæ causam invenire potestis* ait propter incredibilem ærumnarum magnitudinem, quæ tantæ et ut, ut ad illarum considerationem idem ipse, qui illas perferebat, exhorresceret. *Usque eo (inquit) meæ ærumnæ orationis quamlibet superant facultatem, ut de iis propter difficultatem præstet silere, quam temere pronuntiare.* Fere idem Vatablus, & Tygurina. Alii de auditione eorum, quæ mox subiungit, de felicitate impiorum, nam in ea re valde se mirabilem divina providentia præbet, cum indignissimos quosque diuturna bonorum ingentium felicitate afficit. Sed plenior & integrior sensus, si hæc omnia conjungantur. *Attendite (inquit) & proculdubio obstupefcitis, tum ex mea innocentia afflicta, tum ex improbitate aliorum felici, & prospera, attenta mentis cogitatione perpenfis: inde enim procedetis ad divinæ providentiæ admirationem, & ad silentium de illius arcanis concipiendum.*

Vatabl.
Tygur.

Germana,
& integra
sententia.

7.

LXX.
Aquila.
Symmach.

Attendite ad me. Proprie: Inspicite in me, id est in meas ærumnas, vel ad me dicentem vos ipsos convertite. Hactenus enim inviti, & aversi me audistis. *Et obstupefcite* Septuaginta. *Inspicientes in me admirabimini.* Aquila, *Dubitate.* Symmachus, *Obmutescite.* Connexi sunt hæc omnia: nam primum rei occultæ & Divinæ tantum providentiæ cognitæ consideratio in dubitationem nos conjicit, admiratio vero in silentium. Rursus dubitatio, admiratio, & silentium conjuncta sunt cum timore quodam, & salutari quadam Philosophia, nimirum oportere eos qui prosperi, & feliciter nunc agunt, timere, ne postea illos maleant, atque excipiant cruciatus sempiterni. Hæc igitur (inquit Job) cogitatio o amici, animos vobis adimet, quod felix fortuna facere potuit. Forte eo respexerit illa Aquilæ lectio, quæ non solum per dubitationem reddi potest, sed etiam, *Animo concidite; aporiamini.* Judicavit hoc etiam Gregorius: *In meis (inquit) percussionibus vestra damna formidate.* Nam quo quis videtur felicior, & ab omnibus vitæ hujus bonis magis munitus, eo Divinæ Providentiæ arcanum judicium magis debet timere. Hæc enim sunt illa judicia, de quibus ait David, *Confige timore tuo carnes meas, à judiciis enim tuis timui.* Timendum enim omnino, ne qui nunc florent, reserventur futuro igni: sunt vero judicia alia, per quæ patiamur regnum felices, & miseris nunc, & illis. In quo speram suam reposuerat idem afflicti Rex, cum dicebat, *& in judiciis tuis super speravi.* Admonendum Ps. 118. Ambrosii lectionem singularem esse, qui stuporem refert ad ipsum Job: *Cum insperaveritis in me stuporem habentem, &c.*

Ps. 118.
Judicia
Dei erga
felices, &
erga mi-
seros.
Ps. 118.
Ambros.

8.
Attendentes
habitu.

Et superponite digitum ori vestro. Accommodate ad phrasim Latinam: nam Hebræus habet: *Ponite manum super os.* Septuaginta vero dixerunt: *Manum ponentes super maxillum.* Quem gestum attendentis esse dixit Olympiod. *Quam silentio (inquit) audiunt, sermo cubito infemur incumbente, & in manu ore residente, ad ea, quæ dicuntur, advertere animum consueverit.* Ergo postulat Job, ut tantisper dum iple loquitur, verba, atque orationem compescant. Vel dicit fore, ut postquam audierint, etiam inviti taceant, neque temere de suis ærumnis pronuntiare audeant.

VI. Et ego, quando recordatus fuero, pertimesco, & concutit carnem meam tremor.

LXX.
Ambros.
Symmach.
August.
Nictas.

Nihil (inquit) magnum à vobis postulo: nam ego ipse, qui loquor, cui mala hæc familiaria sunt, non possum tranquilla, & pacata mente vel memoriam repetere præteritorum malorum, vel impiorum felicitatis recordari. *Pertimesco.* Septuaginta, *Sollicitus fui.* Ambrosius, *Stupui.* Symmachus, *Conturbor.* Augustinus, *Perturbor.* Nictas sic per paraphrasim interpretatur (*Sirichem astringam, ac breviter commemorabo, de quibus sum dicturus: nec enim qui meos artus dolores obsident,* Pineda Tom. II.

urgiantur mihi, ut longiori utar oratione. Idem Chrysostomus. Sed existimo hoc loco non tam exultationem suæ orationis, & conquestionis querere ex suis doloribus; quam admirationem, & attentionem suorum amicorum. Verbum originale, *per timescendi*, timorem, & perturbationem affert, quæ cum acceleratione, & festinatione conjuncta est: significat etiam aliquando temere, & festinanter loqui. Sicut Eccl. 15. 2. ab hac radice dicitur: *Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo.* Quare forte illud vult Job se de Divinæ Providentiæ iudiciis disputaturum pertimescere, ne temere quid loquatur, neve cor suum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo: nam cum Deus & ejus arcana valde à nobis distent, oportet multa à nobis de Deo ignorari, multa quoque à nobis temere dici, si multa dicamus. Quare eo loco subiunxit Salomon, quo nos à temere loquendo deterret; *Deus enim in cælo, & tu super terram, idcirco sine pauci sermones tui.* Perstringit itaque Job suos amicos, quod & multa loquerentur, & temere judicarent de effectis Divinæ Providentiæ. Simul etiam tenuitatem suæ orationis excusat; neque enim postulanda est ab homine dolente, atque miserrimo, quamvis de re magnifica & ambiciosa oratio.

Et concutit carnem meam tremor. Septuaginta ad corporis dolores referunt: *Tenentur carnes meæ doloribus.* Sed commodius noster ad illam ipsam animi conturbationem & timorem dicendi, nam vox originalis potius est tremor, aut formido, aut formido, aut etiam tenebra, quæ cum timore, & tremore conjunctæ sunt, minime vero dolores, aut ægrotudines corporis. Quod vero dixit Interpres, *Concutit*, Latine fecit: Nam Hebræus potius dicit, tenet, apprehendit, possidet. Neque sine elegantia: nam videtur vehemens metus ita possidere totum hominem, ut sui compos minime videatur ut qui totus sub timoris potestate sit. Vides istos etiam affectus animi conjunctos, & humanis viribus superiores Psalm. 47. 7. *Admirati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.*

VII. Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis.

1. Germana sententia expositio. Vivere in sacro, & prophano usu ad felicitatem. Verbum presentis temporis omnia comprehendit tempora.
2. Sublevati, & Inveterascere ad diuturnitatem. Quid Vetus, quis Opes veteres. Explicatus locus Paralipomenon, & Salomon.
3. Græcorum lectio illuminata. Divites indices deteriores.
4. Divitiæ cur dicantur robur, & fortitudo. Illustratur Micheas. Tenaciter illas complectuntur divites. Explicatus David.
5. Divitiarum in constantia improbos frequenter committitur. Quid Magna iniquitas.

CHRYSOSTOMUS, Philippus, & plerique existimant hanc esse quasi expostulationem quandam per similem illius Davidis Psalm. 72. 3. Jerem. 12. 1. Habac. 1. 2. 13. Sed procul dubio potius est objectio, aut responsio data argumentis Sophar, quod indicat illa particula, ergo, quam sapienter addidit Interpres. Ambrosius lib. 2. de interpellat. Job. Cap. 4. sic connectit: *Si propter peccatum meum hoc patior sicut obycis, quare impii vivunt? Vel si ita res habet, ut impii in hac vita dent pœnas improbitatis quare vivunt? Presentis temporis verbum denotat id, quod fuit, quod est, quod erit. Quod communi, & consuetæ providentiæ lege fit: vivunt, igitur, vixerunt, vivent feliciter. Pagnin. & Regia, per præteritum vertunt: vixerunt; sed magis proprie Cajetanus, per futurum, vivunt. Quo quo modo sit, verbum absolvitur à tempore, ut diximus. Cur igitur vivere solent? Cur digna morte, atque digno supplicio non pereunt? Cur ex omnibus plagis, & periculis illi frequentissime evadunt incolumes? Nam hoc est vivere, e feliciter agere, ut Ph. 33. 13. *Quis est homo, qui vult vitam, non solum longævam, sed scilicet, atque beatam, ut statim exponit) Diligit dies videre bonos, & Proverb. 16. 25. In serenitate vultus Regis vita, id est, recreatio, jucunditas, felicitas. Sic & Genes. 45. 27. Reversus spiritus ejus. Incredibili gaudio, & jucun-**

Chrysost.

77

Parce de
divinis lo-
quendum

Cur mul-
ta à nobis
de divinis
ignorantia

LXX

פלצות

חזק

Chrysost.
Philipp.

Ambros.

Pagnin.
Cajetan.
Regia.

Divitiæ
ad felici-
tatem.

Vivere
atque va-
lere.

2.

LXX.
פנ

Origenes.
Veteras
cere & ve-
tus, quod
firmum
est.

* Hazen
obras de
dura.
Simplex
loci intel-
lectus.

Divitiæ
piis, impi-
isque
commu-
nea.

Complu-
tenses in
Lexico in
radice.

פנ

3.
Ambros.
1.1. de In
serpente. 4.
vita-
minuta.

Explica-
tus Am-
bros. 1.
Chrysost.

Ecc. 11.

16.

4.

Prov. 10.

17.

Divitiæ
per vim
compa-
rata.

jucunditate perfusus est, qui antea moerore, & tristitia contabescbat. Apud Latinos quoque vivere est bene vivere, atque valere. Vivere igitur impios ad felicitatem, & jucunditatem pertinet.

Sublevati sunt. Nonnulli ad solam vitæ diuturnitatem referunt, ut cum dixisset, *Impios vivere* nunc dicat quam diutissime vivere, usque ad senectam, & senium, consonat verbum originale. Interpres ad divitias retulit, quæ hominem evehant in sublime; & ad superbiam, quæ ascendit usque ad cælum, & cacumen ejus nubes pertingit. Sed

Septuaginta proprie ex Hebræo legerunt; *Senuerunt in divitiis*, vel, inveteraverunt, non solum quod ipsi divites (ut Origenes dixit) ab ineunte ætate ad summam senectutem, vitam in divitiis agunt; & [ut Olympiodorus ait,] cum bonis ipsis vitam deponunt; sed quod ipsæ illorum divitiæ veteres, & senescentes dicantur, id est stabiles, firmæque opes consequuntur. Nam Hebræi *vetus* appellant, quod firmum est diuturnum, & extra novitatis, aut mutationis suspicionem positum. Alii dicunt, durum, forte, multiplex, cuiusmodi fere sunt vetusta, & diuturna. R. Mardochoi; *Crassum, multum, multiplex, tumidum*. 1. Paralip. 4. 22. Post fortissimorum virorum nomina, & facinora egregia subjicitur: *Hæc sunt verba vetera*. Id est forti, dura, firma, stabilia, quæ nulla temporis exedet vetustas, diuturna ad perpetuam seculorum memoriam. Atque eadem quoque dicendi formulæ, de justis dictum est

II. 65. 22. *Opera manuum eorum in veteribus electi meritis*. Id est, faciunt opera, vetera, id est, firma stabilia, quæ diu durabunt, ut solent vetera, & diuturna. Ergo senescere, aut veterascere *divitiis*, pertinet ad perseverantiam, & stabilitatem divitiarum, quæ ad multam temporis vetustatem permanere possunt. Constare igitur non potest [inquit Job] quod asseruisti, Sophar, *Laudem impiorum brevem esse, & gaudium Hypocritæ ad instar puni*.

Aliquando quidem, antiquæ, & diuturnæ divitiæ cum iustitia, & sanctitate conjunctæ sunt, sicut Proverbior. 8. 18. Sapientia de se testatur; *Mecum sunt divitiæ & gloria, opes superba, & iustitia*. Pro superbis subest eadem vox, quæ hoc loco, *sublevatæ*, aut, ut alii legisse videntur, *opes supernæ*. Sed proprie legitur, *opes veteres*, aut antiquæ, vel inveteratæ, aut, ut dixit Theodotius, *substantia antiqua*. Hujusmodi igitur diuturnæ & stabiles opes, cum iustitia, & æquitate conjunguntur sapientia & pietate. Sed frequenter cum iniquitate, & scelere conjunctas videmus, jam inde à Jobi ætate, & sæculo, in quo impii *consensescunt*, & *inveterant* divitiis.

Sed Ambrosius juxta lectionem Septuaginta sic interpretatur, *Inveteraverunt autem, & in divitiis*, *Pepalæonse, dixit, ut non tam diuturna divitiarum possessio; quam inveterata copiarum molestia significata videatur, sicut vidit Ecclesiastes divitias custodiri in malum possidentis. Habes ergo non esse laudabilem, qui inveteratus in pecunia cupiditatibus sit*. Accepit ergo in malum, *inveterascere in divitiis*. Quod sic ex mente Ambrosii intelligo, indies divitem cupidior fieri, & in avaritia, rapina, iniquitate pro congerendis opibus consensescere. Quod Chrysostomus quoque indicavit, existimans Jobi sententiam esse, non solum mirandum, quod impii dilectant, sed quod felicitate sunt deteriores. Efficietur igitur hic sensus non incongruus: Si impiis Deus (ut tu asseris) vitæ cursum, & filium præcidere solet, ut præsentis supplicio compescat, atque afficiat illorum improbitatem, quare multi non solum vivunt improbe, simulque feliciter, verum etiam felicitate ad improbitatem, & scelus abuti permittuntur, factique in dies deteriores? Videlicet illi de quibus scriptum est: *Exultant in malis, & consenscunt in malo*.

Confortati, Prævalent, pollent opibus, *Divitiis*, in Hebræo, robore, virtute, substantia. Sic Hebræus *divitias* vocat, hæc enim muniunt & roborant possessionem, sicut & pauperas efficit ad pericula inermem & timidum: Scriptum est enim: *Substantia divitiis urbs fortitudinis ejus, pauper pauperum egessus eorum*. Sive quia frequenter divitiæ ex rapina, & violentia fortissimorum hominum comparantur, ut dicitur Michææ. 4. 13. *Interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino universa terra*. Non aliter quam si Leonis prædam, fortitudinis prædæ compellaret, sic divites

eadem Leones sunt Pl. 33. 11. *Divites* (Hiero- Divites
nymus *Leones*) *eguerunt, & ejuraverunt*. Sive tan- Leones,
dem, quod divites soleant nimium fortiter, at-
que tenaciter apprehendere, & complecti divi-
tias, minime sientes elabi. Diceremus nos: *Qui se hanc fuerit ejus rixera*. Quod ab illis
transfertur, qui cum viribus polleant, ita firmi-
ter figunt alicubi gradum ut nullius inde viribus
dimoveriqueant. Sicut Psalm. 82. 12. dicitur:
*Eccce ipsi peccatores, & abundantius in sæculo obtine-
runt* (comprehenderunt, quasi injecta manu
tenuerunt, ne dilaberentur) *divitiis*. Ergo ait,
Confortati sunt robore, prævaluerunt virtute, ditati
sunt divitiis, id est, per vim, & rapinam nimium
locupletati sunt.

Vel etiam hoc loco, ut cum præcedenti & cum Jobi proposito coherereat, *confortatos esse divitiis*, significat fortitudinem quandam, aut diuturnitatem divitiarum, quæ non facile evanescant, sed diutius perseverent, Mirum omnino, cum ex se ipsis fallaces sint, fallereque sæpe possessorem soleant, & promissam diuturnitatis, & constantiam fidem vix unquam servant: *Facile inquit, Basilus, dilabuntur divitiæ, atque perit* Pl. 34. *ut mavis unda ventorum impulsæ, ad alias, atque alias partes diffuere solent* atque Jacobus, *Incertum Divites* (inconstans, & fallax) *divitiarum appellans*. Sed cum ad impium pervenerunt, quod supra ipsarum naturam videatur, constantes sunt, & stabiles, & in illius domo consenscunt. Tum præterea illud habent, quod frequenter divitiæ sequuntur iniquos: quare non mirum appellari: *Mammona iniquitatis*, aut divitiæ iniquas quod cum illis abundant iniqui, iniquum videtur, ut necessariis etiam prohi careant, ut interpretari videtur Augustinus super Pl. 48. *Hæc inquit ipsa iniquitas est, quod tu habes, alter non habet, ita abundas, & alter eget*.

VIII. Semen eorum permanet coram eis: propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum.

1. Semen metonymicos, nunc pro solis filiis.
2. Permanere, quid proprie. Illustratus Moyses.
3. Coram aliquo fieri, quod ipso gaudente, ex animi sui sententia fit.
4. Germen de filiis. Notatus Cajetanus, Explicatus locus 2. Paral.

Sicut Sophar minutatim, & per partes contende-
bat, impiorum felicitatem non nisi brevissimam esse: ita Job, ut dicta dictis opponat, singillatim, & per partes firmam quandam atque diuturnam impiorum felicitatem elegantissime describit: cuius post vitam, atque divitias prima, & potissima pars in filiorum posteritate sita est. *Semen*, metonymicos, prognati Semen ex semine, progenies, posteris. Sed hoc loco ab interprete pro solis filiis accipi videtur: nam de aliis posteris dicit in sequentibus, alias *jemen* pro tota posteritate, etiam post multas generationes non semel accipitur.

Permanet. Firmum stabile, perfectum integrum directum, recte ordinatum, & incedens prospere. Continet hæc omnia vox originalis, quæ vertitur, *dirigere*. Psalm. 101. 29. *Filii fervorum tuorum te & diribabitur, & semen eorum in sæculum dirigitur*. Hieron. ex Hebræo: *Ante faciem tuam perseverabit*, Stabilitur, confirmabitur coram te, id est, vivat semen, & filii eorum, quamdiu tu Deus vixeris, perfecti & integri ante te consistent, ordinentur, instruantur, affert enim verbum originale ordinem quandam, instructionem, præparationem, qua aliquid firmum, & stabile redditur, & quasi in sua sede, & bali collocatur. Adde etiam quod R. Mardochoi scribit, hoc verbum non solum afferre stabilitatem, sed etiam *conservationem*; quod enim firmum est, certum esse dicitur, sicut quod nutat, & vacillat, incertum. Juxta hoc filios impiorum, *permanere coram eis*, erit filios impiorum viventibus suis parentibus, non solum florere, cum parvuli sunt, & teneri, sed etiam adolescentes firmæ jam ætatis: præterea in conspectu suorum parentum *permanere*, id est, in permanenti, firmoque loco, & officio collocari, quod nos proprie dicimus; *poner se in estado, & tener officios de assiento*. Nam ab eadem

1722
721

מבין eadem ipsa radice dicitur permanere ita, gradus, locus, officium, in quo quis permanentem ministrat, ut Gen. 40. *Restitues te in gradum pristinum.* Sept. in suum principium. Onkelus: *Restitues te ministerio tuo.* Sanctus Ambrosius; *super officium suum.* R. Mardochei. *super basin suam.*

LXX. Vident igitur impii liberos suos in gradu, officio, principatu, & loco sessionis, & firmitatis collocatos, *Coram se*, nam non prius obeunt diem, quam enutriverint, atque exaltaverint filios suos. Tum etiam *coram eis*; quoniam vota, & prosperitate, nunquam illos frustrata sunt; sed vident omnino *coram se*, quod sperant, atque optant. Respicit profecto ad hanc omnia lectio Septuaginta; *Semen eorum secundum animam*, id est, juxta spem, & desiderium.

LXX. Nam quod Origenes interpretatur; *secundum animam*, id est, nullus in iis sterilis est, omnes fecundi, omnes semen, filiosque habent, coactum videtur.

4. Propinquiorum turba, & nepotum. Quod in Hebræo est, *germina eorum*, Cajetanus refert ad camporum, & vinearum fructus; sed reclamantibus universis, nam præterquam quod Septuaginta, *filios vertunt*, & Chaldaus, *filios filiorum*, certe vox ipsa originalis; frequenter transfertur ad filios, nepotes, & universam posteritatem. significat autem ex proprietate vocis, egressionem, progerminationem. Et nominis ratio explicatur 2. Paral. 32. 21. *Filius, qui egressi fuerant de utero ejus.* Sicut enim egreditur, procedit, germinat herba ex terra, sic filii ex utero, fecunditate, substantia parentum. Propterea frequenter in Scriptura, hoc præsertim libro, qui alicujus familiae caput sit, comparatur cum arbore florente, & ramis, floribus, germinibus onusta, & ornata. Sic supra cap. 5. 25. *Progenies* (germen) *tua sicut herba terra.* Et infr. c. 31. 8. *Progenies* (germen germinatio) *mea eradicetur.* Et Isai. 48. 19. *Dirps uteri tui.* Quod vero dicitur, *in conspectu eorum*, idem quod supra, *coram eis.*

Filii instar germinum.

IX. Domus eorum securæ sunt, pacatæ, & non est virga Dei super illos.

1. Domus. Pax, quæ cum timore conjuncta est, vera non est.
2. Deus iudex, virga pro verbera, iudicis item insigne. Quid virga virtutis, & virga florens.
3. Virga Dei, ipsa etiam humana potestas Hostis aut bellum, Dei virga.

1. Domus. Tum quæ continet familiam universam, tum universa familia domi contenta; de quo sæpe diximus. Hoc loco, quæcunque ad vivendi rationem, tum ipsius Patris familias, tum familiarum omnium pertinent. *Securæ, pacatæ.* In originali est elegans Hebraismus; *Domus eorum pax à timore*; id est, summa quædam tranquillitas, atque felicitas, omnis timoris expers. Pax enim, quæ timorem omnem expellit, felicissima quædam pax est, sicut pax illa, cui timores, atque pericula incumbunt, vera pax non est; Scriptum est enim, *Pax, pax, & non erat pax.* Et iterum: *Cum dixerint pax, & securitas, repentinus eis superveniet interitus.* Ergo *Pacis* nomine non solum tranquillitas quædam, & benevola consensio domesticorum, sed felicitas, & abundantia, atque securitas possessio bonorum omnium affertur. Sic legunt Septuaginta; *Domus eorum abundans*, atque florentis status nullam vicissitudinem pertimescunt. Præterea indicatur felicitas quædam, & bonorum cumulus sine ulla asservandi & conservandi solitudine, & anxietate. Hæc nimirum cura somnium eripiebat diviti illi, & consilii incipitem tenebat, cogitantem intra se, atque dicentem: *Quid faciam?* At bonorum impiorum prosperitas, non solum cum abundantia, sed etiam cum pace atque sine timore, & solitudine describitur.

2. *Es non est virga Dei super illos.* Nomen, *Dei* est hoc loco nomen iudicis: Non sævit in illos Dei supremi iudicis vindicta; non visitat in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. *Virga* pro percussione, id est, verbera, sic illud 2. Reg. 7. 14. *Arguam eum in virga virorum.* id est, uti solent homines castigare filios suos, *Pineda* Tom. II.

virga aut baculo. Hinc quando significatur imminens Dei supplicium, in hac ipsa virga allegoria, virga *scire* dicitur, ut Ezech. 7. 10. *Egressa est contritio, floruit virga.* Hujus autem florentis virgæ fructus est plaga ipsa, verber, dolor. Sed quia iudicis nomen hoc loco tribuitur Deo, virga accipietur pro sceptro, & insigni Regis, Principis, Magistratus, aut pro judiciaria potestate. Sicut Psalm. 104. 2. dicitur *Virga virtutis*, quod dicere possumus, insigne, quod indicat, quid er jure possit, & valeat. Ergo, non esse virgam Dei super illos, erit impios libere, & pro libito agere metientes omnia suo arbitrio atque palato, quasi penes illos sit summa potestas volendi, atque efficiendi, non agnoscetes supremum iudicem. Adde etiam *virgam Dei*, non solum pro ipsa Dei judiciaria potestate, quæ est participatio quædam Divinæ justitiæ, atque potentie; nam omnis potestas à Domino Deo est. Quare non esse *virgam Dei super impium*, est nullam juris, & æquitatis, nullam legum politicarum, nullam iudicis auctoritatem agnoscere, aut revereri, neque ullum esse humanam potentiam, quæ illum in officio continere possit. De homine potentissimo, æque ac impudentissimo dicere solemus; nullam esse illi virgam justitiæ, neque iudicis timorem. *Que no ay vara de justitia para el.* Forte potest esse hæc pars expositio prioris; cum enim dixerit impiorum domus in pace esse, nunc addat non esse Dei virgam, id est, hostem, aut bellum à Deo immissum super illos, nam sævisimus aliquis hostis, *Virga Divini furoris* dicitur Isai. 10. 5. sicut etiam Attila Tyrannus sævisimus, qui se nominabat *Dei flagellum*. Sed primus sensus simplicissimus est.

Quando dicitur virga Dei florere.

Virga virtutis, tutis Germanus explicatus.

3. Rom. 13. 1

Virga Dei pro hoste.

X. Bos eorum concepit, & non abortivit: vacca peperit, & non est privata foetu suo.

1. Bos, de vacca tantum ab aliis accipi, in sacro sermone etiam pro tauro. Unde Tauri nomen dictum sit, nec non & vacca.
2. Bovis ætates, & gradus apud sacros, & profanos.
3. Concipere, quid proprie in sacro sermone. Varie ex Hebræo lectio.
4. Abortire quid. Illustratus Ezechiel.
5. Vacca nomen de juvenca, quæ est concipiendo magis idonea.
6. Quid Privari foetu. Quid sterilitas. Illustratus Moyses.
7. Jucundus ovium, & armentorum, conspectus cum suis foetibus. Explicatus locus Cantico-rum.
8. Vaccarum nomine lascivientes femina. Explicatus Amos.

Bos eorum. Hanc primam partem ac vaccam foeminam necessario referri debere propter verbum *concupiendi*, & *abortuendi* multi Latini existimant post Gregorium, qui hoc loco ait *Vulgaris loquutionis usus est, ut bovem masculum, & vaccam foeminam vocent: sed litteratura loquutio, Bovem communis generis appellat.* Sic Septuaginta de vacca intelligunt legentes: *Bos eorum non foetum immaturum peperit.* Eodemque modo Græci in Catena, præsertim Origenes, quare erit gradatio fecunditatis gravidarum vaccarum, quibus postquam conceperunt, nihil sinistrum, ut non raro solet pugnantibus, accidit.

Sed certe partem hanc primam ad bovem masculum, id est, ad Taurum pertinere Hebraizantes omnes contendunt, ex proprietate vocis originalis: nam *Sor* licet sæpe bovem, sed Taurum aliquando interpretes vertat, ut Deut. 33. 17. *Quasi primogeniti Tauri, pulchritudo ejus.* Estque idem, quod Chaldaus *Thor*, unde Græci, atque Latini nomen Tauri mutuati sunt. Est autem, *Tauri* nomen *Sor*, masculini tantum generis, & pro masculo tantum usurpatur, differtque à nomine *Bakar*, quod et si bovem etiam significet, sed tamen in genere videtur significare sive masculum sive foeminam, unde etiam videtur *vacca* nomen ad nos derivatum. Significat autem *Sor*, non vitulum, aut juvenum, sed grandiore jam bovem plene distentum, iusta ætate, & magnitudine, & ad labores ruris, & ad hostiam, & sacri-

Pagnin. Regia. Vatablus. Tygurin. Cajetan.

777 777 Tauri nomen unde dictum.

בקר

לעז
79

& sacrificium paratum, & opportunum: nam juveniorem vitulum *Gibgel* appellant; adultiorem vero *Par*, sicut & apud Latinos suis gradibus distinguuntur Vitulus, Juvencus, Taurus, & apud nostras res bubulcos distinguuntur, *Bezerro*, annofo, et aliter quoque quadriennio.

Valla lib.
4. c. 42.

Ergo *bovis* nomen, quamvis speciei nomen sit, sed frequentissime masculinum significat, nunc contumacem, atque minacem cornu & indomitum; nunc vero exectum, atque perdomitum, id quod videtur Latinus Interpret omnino respexisse, dum *bovem* transtulit manifestum profecto discrimen constituens a *vacca*, de qua statim dicet.

6.

Sed obstat (inquit) verbum *concupiendi*, & *abstinenti*, quod tantum in foeminam convenire potest. Sciendum tamen verbum originale *concupiendi*, *Ghabar*, hoc tantum loco in hac significatione reperiri; & juxta proprietatem primae radice in conjugatione *kal* significat *transire*, aut *pertransire*, aut progredi, transgredive, aut trajicere, sive transferre. Quod potius ad masculinum suo congressu gravidantem quam ad foeminam gravidatam spectare videtur, unde

R. Mar.

Ghabbar, in *Psal.* Hebraei usurpant pro coire, ut ait Rab. Mardochei: *Est enim* (inquit) *in hoc actus transitus mariti, & femellae*. Unde idem R. Mardochei, in radice *Gaghal* vertit hunc locum.

לעז

Bos praeripit, sive quia masculus facit transire semen. Alii vero vertunt: *Bos gravidat*, impragnat, sinit pecus, &c. Juxta quod etiam notat Elias Thisbites verbum in hac significatione esse transitivum, aut activum, & hinc loco Job nullum extare exemplum simile in Scriptura. Diciturque esse idem, quod *lalal*, quidem non solum parere, sed etiam generare significat. Ergo verbum *concupiendi* hoc loco active etiam accipi oportet pro generare, aut gravidare, ut sit sensus; Armentorum Tauros foecundos esse ad ineundum pecus, & ad gravidandas vaccas. Non enim verba sacra omnino ex genda sunt ad significationes Latinorum, nam in Scriptura sacra sicut illorum significatio sacra est, ita & minus communis, & magis arcana.

Latinorum
nominum
significa-
tio in
Scriptura
arcana.

4.

Et non abortivit. Hujus etiam vocis est difficultas quae emollienda est, ut convenire possit in masculinum. Ego notandum hoc tantum loco verbum *Gaghal*, verti ab interprete *abortire*, quod tamen aliis locis vertitur abominari, at abjicere, & Lev. 26. 11. *Non abjiciet vos anima mea*, & ad tedium quoddam, satietatemque societatis & rei uxoriae aliquando accommodatur, ut Ezech. 16. 45. *Filia matris tua es tu, quae projecit virum suum, & filios suos, & soror sororum suarum, quae projecit viros suos, & filios suos*. Est enim illud verbum *pro-jiciendi*, idem quod abjicere cum tadio, vel abominari rem in suavem, aut inutilem. Hinc igitur alii post R. David hanc abjectionem vel abominationem referunt, vel ad Tauros, qui nunquam abominati fuerint consortia armentorum, neque inertes fuerint ad ineundas vaccas, neque inutile semen projecerint, sed non minus foecundi fuerint ad generandam, quam foeminae ad concipiendum, & pariendum, quippe solent aliquando tauri, sicut, & equi, non appetere, aut etiam fastidire vaccas, ut Columella, & rei rusticae Scriptores observant.

Columel.

Politior &
& honestior
exponendi
ratio.

Sed qui velit cum Latinis, & Graecis, quos diximus, universam sententiam ad vaccas foeminas referre, honeste atque eleganter poterit: erit enim integra quaedam pulchraque descriptio faustae conceptionis, & felicitis partus armentorum per suos quasi gradus: primum enim *bo* foemina concipit, nulla videlicet sterilis est; deinde nulla conceptum immaturum aut imperfectum abjicit, nulla abominatur foetum, id est, nulla foeta sentit tedium. Deinde recte coherent, quae de partu sequuntur.

LXX.

טהר
79R. Mar.
Aquila.

Vacca peperit. Septuaginta, in communi dixerunt; *Pragnans eorum*. Sed vox originalis *Parab*, vitulam, aut vaccam juvenem significat, sicut *Par*, bovem juvenem, ut ait R. Mardochei. Ita hoc loco Aquila *juvenem* transtulit; nec enim multum moror distinguere vitulam a juvenca. Et quidem potest etiam hac re notari foecunditas, & bonitas armentorum atque maturitas foetuum: nam Aristoteles auctor est, vaccas minores natu prius ad concipiendum statuto tempore accedere; quam majores. Sed in hac armentorum foecunditate cum juvencae peperisse dicuntur, videtur profecto ex praeepto rei

Arist. de
hist. anim.
1.6. 18.

rusticae dictum, nam sic Pallad. de hac ipsa re *Pallad.* praecipit, *Erit studium diligens, amotis junioribus, vaccae novellas subinde conducere, & steriles aratro, ac luberibus deputare*: & Columella lib. 2. c. 2. quod est de novella de forma vaccae, inter alia in foeminis requiritur. *praeipue, ut sint novella, quoniam cum excefferint annos decem, foetibus inutiles sunt*, & Marcus Varro c. 5. *M. Varro.* *Qui gregem* (inquit) *armentorum emere vult, observare debet, primum ut sint haec pecudes aetate potius ad fructus ferendos integrae, quam iam expertae*. Atque idem ipsa paulo superius, *vacca* nomen de novella accipit. In bubulo (inquit) genere aetatis gradus dicuntur quatuor, prima vitularum, secunda juvenearum, tertia boum novellorum quarta vitulorum. Discernuntur in prima, vitulus & vitula; in secunda juven-cus, & juvenca; in tertia, & quarta taurus, & vacca: *Qua sterilis est vacca, tauri appellata, qua praegrans, borda*. Non sine causa igitur dictum, *vacca*, juvenis, *peperit*, eleganter Hebraea, evasit, aut Septuaginta. *Salvata est*, ingens enim discrimen ferentis ventrem, ne casu aliquo foetum abigeret immaturum.

Et non est privata foetu suo. Septuaginta, non est frustrata. Videntur enim ad abortum referre. Sic Pagninus, Vatabl. Cajetan. *Non abortiet*. Sed in Hebraeo unica voce dicitur non sterilescet, aut, non orbabitur: nam *Sacal* est liberis orbari, sive propter sterilitatem non pariendi, sive propter filiorum necem, ut Ilai. 47. 9. Cum Babyloni minatur & Regis tanquam viri, & civium tanquam liberorum interitum: *Venient tibi duo haec subito in die una, sterilis es (orbitas) & viduitas*. Unde etiam dicitur Gen. 43. 14. *Ego autem quasi orbatus, absque liberis ero*. Hinc illud Gen. 31. 38. *Oves tuae & caprae steriles non fuerunt*, non tam significat, non concepisse, aut non peperisse, quam non esse privatas foetibus, neque orbatas agnis, aut haedis, in quo potissimum pastoris diligentia & vigilantia commendatur arcentis lupus, idque statim explicat subicientes, *Arietes gregis non comedis, nec capsum a bestia ostendis tibi*. Ego damnum omnem reddidam, & ita eum locum Onkelus legit; *Oves tuae, & caprae tuae non fuerunt orbatas*. Similiter igitur hic dicitur; *Vacca non est privata foetu suo*. Vituli integri, pulcherrimi, pingues, semper incolumes, tum etiam illud. Non esse vitulos inutiles, ita ut oporteret partum removeri a matre, & orbam remanere: quod tamen aliquando ita fieri, si ante tempus vacca conceperit, magistri rei rusticae praecipunt.

Et praeterea jucundissimus ille conspectus, cum matres foetibus non sunt orbatas, qualis ab Sponso commendatur Cant. 4. 2. *Dentes tui sicut greges tonsarum, quae ascenderunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, & steriles non est inter eas*. Nam sicut in dentibus tum candor, tum aequalitas, & integritas commendatur, ita ut nihil sit in dentibus hiulcum, nihil exesum, aut rubiginosum, ita etiam in gregibus jucundissimus conspectus est integri cujusdam & plenissimi gregis, in quo etiam ipsa spatia, quae sunt vacua inter matrum crura, & pedes, plena sunt candore agnorum, qui sub uberibus vacuum illum inter pedes locum replent, nihil relinquentes hiulcum, & sicut gemelli praebent jucundissimum conspectum (respondet enim alter belle alteri) ita etiam cum dentes superiores ex aequo respondent inferioribus. Multis igitur ex capitibus potuit commendari armentum, cum vaccae non sunt steriles, nec orbatas foetu suo, sed potius binos nutriunt, ut de sua illa vitula jactabat Damerae:

Bis venit ad mulierem, binos alit ubere foetus.

Sed jure dubitari potest, an de ipsis armentorum gregibus locus hic accipiendus sit, an vero per pulchram translationem de impiorum hominum uxoribus? nam hunc sensum Origenes in Catena proponit. *Quidam* (inquit) *de mulieribus hac dici arbitrantur, quod impiorum hominum uxores mutilatae, & imperfectae minime pariant*. Ego sensum hunc improbare non ausim: tum quod sequenti verticulo manifeste sermo sit infantium & puerorum sub figura agnorum, & haedorum: tum quod sicut appellatio *Tauri* in hominem superbum, familiae parentem, & caput, (quod Graecis familiare est) ita etiam *vacca* nomen in foeminas superbiebant, atque lascivientes convenit: nam de optimatum, & Tyrannorum uxoribus existimat Theodoretus dictum illud Aios. 4. 1. *Audite verbum Domini, vacca pinguis, quae est in monte Samaria, quae calumnia facit egenis, &*

6.
LXX.
Pagnin.
Vatabl.
Cajetan.

לעז

sterilitatem
quid.

Ovid.

Vitulos
inutiles
removeri
dus a ma-
tre.7.
Illustrat
locus Ca-
t. corum.Virg.
Aeg. 1.
8.Taurus
de homi-
ne super-
bo.Unus
superba
vacca.

frangitis pauperes, quæ dicitis Dominis vestris afferre, & bibemus. nimirum fœminæ illæ luxu, & voluptatibus diffuentes (ut Theodor. ait) bona tenuiorum in rem suam convertabant, & viris suis (hos enim appellat Dominos, maritos, sicut 1. Pet. 3.6. Sara obediebat Abraham. Dominum eum vocans)

Vacca symbo-
lum pe-
tulantis
fœminæ.
Colum.
1.6.c.24.
Aristot.
Ælian.
1.4.c.45.
Greg.
Cyril.
Col. lib.6.
c.24.
Colum.
1.6.c.24.
Pf.67.
31.

imperare non verebantur. Est sane vacca muliebris petulantia, atque ingenii symbolum: nam præterquam, quod, sicut mulieres, ita quoque vacca ventrem ferunt decem menses (ut ait Varro) aut ferunt quidem uterum menses novem, decimo pariunt teste A. istotle, inter armenta reliqua, vacca est ad ventrem incitatissima, qua de re dum Ælianus differit, testatur quoque Venerem in Ægypto, simulque vaccam religiose coli, quia affinitatem & convenientiam cum Dea ipsa habere existime-
tur, apud Thulas quoque in Ægypto ubi Venus cornuta colebatur, vacca illi immolabatur. Quid quod, ut rei rusticæ Scriptores tradunt, Colum. Varro Africanus; Quamvis plena fœtu non expletur libidine, sed si pinguescat & multo abundet pabulo, impotenter taurire & lascivire necesse est: ideo enim ad vaccas pingues loquitur Amos: quoniam post vernam pinguedinem gessientes, & pabuli nimietate ex hilarata lascivunt. Ergo hic describentur familiæ & domus impiorum, sicut congregatio Taurorum in Vaccis populorum.

XI. Egrediuntur, quasi greges parvuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus.

1. Grex, quæ animalia comprehendat Impii, velut pecudes generationi vacantes.
2. Egredi, ad liberam lasciviam perungere. Præceptum rei rusticæ de emittendis agnis.
3. Parentum negligentia in filiorum educatione. Explicatus Sapiens deus.
4. Quid exultare in sacro sermone. Explicatus David.
5. Lascivia & lusus adolescentium. Meretricia saltationes.
6. Filia Herodiadis saltatio. Verbum Placuit, antiquum, in puerorum saltationibus.

Egrediuntur quasi greges. Vox originalis, licet interdum boves, & grandiora armenta comprehendat, sed ad pecudes etiam minores referri solet, ideo interpretes dixit Greges, quæ vox Latinis communis est, nam etiam Latinus dicit greges armentorum, & greges equarum, sed frequentius greges ovium, agnorum, hædorum, quibus parvuli lascivientes, & exultantes per similes sunt: sed quidem gregis nomine indicatur numerosa soboles: pecudum itaque more propagari impios, & quod tantum corpori vacari videantur, & quod copia liberorum diuturnitatem nominis, & generis æternitatem corpori quandam polliceri videantur. Quo videntur Septuaginta respexisse legentes; Permanent, sicut oves, æterna. Quod Origenes interpreta-
tur, Impios diuturnam vitam vivere, ac pecudum more propagari, & procreationibus æternitatem emulati.

Sed hæc ipsa gregis translatio, verbo, egrediendi illustratur, nam verbum originale, quod est, egredi, aut emittere, aut efferre, liberam quandam, & petulantem egressionem, aut dimissionem liberorum indicare videtur, sine disciplina, & sine ratione. Est enim vox etiam communis his, quæ ab aliqua radice sponte nascuntur, & pullulant, eadem, quæ Cantic. 4. 13. dicitur, Emissiones tuæ (aut egressionem tuam, id est, propagines, & rami) Paradisus malorum puniceorum, quod etiam Hispanus de arbore fœcunda dicere solet, projicere ramos, Echa y arroja pimpollos y renuevos. Forte igitur grandiusculos jam parvulos intelligit, cum è matris gremio quasi egrediuntur, & emittuntur, & jam firmiores, saltibus, & lusibus lascivunt. In quo etiam similitudo ex agnis petita videtur: nam & præcipit Colum. lib. 7. c. 1. ut agnus, quandiu non lascivis, obscuro, & calido septo custodiantur: postea luxuriantem virgea cum comparibus arena claudi oportebit, ne, velut puerulus nimis exultatione marcescat: ubi vero convalerint, à septo emittendi agni, ut condiscant foris pasci. Claudii etiam solebant, ne matrum ubera exhaurirent: mittebantur vero, cum jam grandiores matribus obesse non possent, ut indicat illud Melibœi:

--- Nec Phillida habebam.

Depulso à lacte domum quæ clauderes agnos.

Quibus autem loculamentis seorsum agni, atque hædi secundum ætates etiam discluderentur, explicat Homerus, dum de Polyphemo loquitur;

Multus ibi in Calathis lactenti cæseus orbe,
Stipabantque suo distincti examine cellas,
Hinc agni, hinc hædique: locus nam quisque seorsum.

Postremus partus, mediusque & primus habebat.

Grandiusculi igitur jam, atque firmiores liberi describuntur hoc loco, egredientes jam, & emissi foras extra septa, ut extra subsiliant.

Sed duo hic animadvertenda, primum cum parvuli dicuntur egredi, aut emitti, parentum sane incuriam notari, qui postquam adolevit puer, libere egredi permittunt, illis neque insipientibus, neque curantibus, quos graviter reprehendit Plutarchus; Culpandi (inquit) sum parentes nonnulli, qui postquam filios suos pædagogis, magistrisque commendarunt, ipsi, quid discatur, neque inspicunt unquam, neque inaudiverunt. Atque huic loco eleganter convenit Equisonis illius dictum, qui agebat, Nihil esse, quod perinde saginaret equum, quam osulum regis. Propterea monet parentem Sapiens Ecclesi. 16. 1. Ne credas viæ illorum, nimirum inspicendum potius, quo egrediantur, neque facile illis fidendum. Alterum, impiorum libere etiam permitti crescere, & nutriri non alia disciplina, quam ut nati sunt, id enim indicat illud verbum egrediendi aut nascendi, unde fit, ut omnia illa vitiorum semina, cum quibus quisque nascitur, stultitiæ, petulantia, iræ, superbiæ, cum ipsa quoque ætate crescant, & adoleant. Porro scriptum est; Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinae fugabit eam.

Et infantes eorum. Proprie, nati, aut puerorum exultant lusibus, proprie subsiliant, exultant, nam lusus adduntur ab Interprete explicationis gratia: similique modo illuminarunt septuaginta legentes, Parvuli eorum ludunt. Est autem verbum hoc exultandi, quod arietibus etiam subsultantibus accommodatur (Psalm. 113. 6. Mon-
tes exultastis, sicut arietes, & colles, sicut agni terum in ovum. Nimirum quasi suis sedibus moti, atque animata gratulantes populo transeunti per mare rubrum; rum. tum etiam tribuitur virulis Psalm. 28. 6. Commine-
eas, tanquam vitulum Libani. Quod eleganter Hieronymus illustravit legens, Dispergat eas, in quo latet pulchra similitudo; Quæ admodum cum pulchra vitulus lasciviens in Libano, monte videlicet similis pingui, & herbofo exultat, & quoque versus sese do, agit saltibus, sic sane Divina potentia cedri confractæ, & disjectæ vi turbinis, atque ventorum videntur exultare, & divulsæ saltare; Saltant las-
cillas, idque facile, sponte, crebro, sicut saltare solet vitulus.

Sed cum Interpretes exultare lusibus, dixit, videtur respexisse ad privatam puerorum educationem, qui suæ libidini, & petulantia permissi, totos se tradunt lusibus, & indecoris saltationibus, cantilenis quoque atque musicis impudicissimis, & corruptissimis societatibus: Est enim vigor illius ætatis incontinens voluptatum, lascivique, & fræno opus habet, & qui ætatem istam non magna opera regendam suscipiunt, imprudentes animo licentiam, qua ad flagitia feratur concedant. Verba hæc Pueri saltationibus, sed quod de saltatione, & exultatione dicitur, fuit quoque in consuetudine apud alias nationes, ut pueri condiscerent saltare, nam de scentes, Lacedæmoniis id scribunt Lucianus libr. de Saltatione, Athen. 1. 14. c. 13. Romanos vero pueros Atheniensibus schola ad ludum saltatorium aliquando digredi solitos, ut refert Macrobius lib. 3. c. 14. In Delo quoque sic sacra peragi solere, scribit Lucianus; De ingressu puerorum chori, tibia, & cythara præmentibus saltarent, quos subsequenti optimo facto delectu, choreis excipiebant. Quod moderatum, & modestum saltatio est, honestum quoque est. Sed prohi Deum, nec inquantum immodestum, & inhonestum in hunc modum saltationibus, iis præsertim, quæ nuper ad nos vel meretrix ex lupanari, vel Dæmon ipse ex orco, non ad privatas tantum domos, sed ad fora, & compita invexit. Lucianus profecto in dialogis meretriciis, ex hac tantum nota describit Thaidem; Thais (inquit) saltavit prima, Meretrix nudatis in multum usque salis. Atque ex Cratonis saltatoria, persona

Verg. ecl. 7

Homerus
Odys. 9.

Parentum
injuria.

Plut. de
liberis e-
ducandis.

Prov. 25.
15.

4.

TP1

Exultatio
tes exultastis, sicut arietes, & colles, sicut agni terum in ovum. Nimirum quasi suis sedibus moti, atque animata gratulantes populo transeunti per mare rubrum; rum. tum etiam tribuitur virulis Psalm. 28. 6. Commine-
eas, tanquam vitulum Libani. Quod eleganter Hieronymus illustravit legens, Dispergat eas, in quo latet pulchra similitudo; Quæ admodum cum pulchra vitulus lasciviens in Libano, monte videlicet similis pingui, & herbofo exultat, & quoque versus sese do, agit saltibus, sic sane Divina potentia cedri confractæ, & disjectæ vi turbinis, atque ventorum videntur exultare, & divulsæ saltare; Saltant las-
cillas, idque facile, sponte, crebro, sicut saltare solet vitulus.

5.

Lucian.
Athenaus
Macrobi.

persona appellat, rem frivolum, ac muliebrem præfæ-
 saculi mulierculas amatorias imitantem, nempe libidino-
 sissimas Phædras, & Paribenopas, & Rhodopas. Sed
 Dæmones magistros fuisse huiusmodi saltatio-
 num, ac veluti saltatores choreas ducere, vel ex
 eo colligitur apud Iliam 13. 21. *Pilosi saltabunt ibi,*
& respondebunt ibi Ulula in adibus ejus, & Syrenes in
 delubris voluptatis. Sed quid, si forte ipsi parentes
 notentur hac sententia æque, ac illa Ecclesiast. 30.
 9. 10. *Læta filium, & paventem te faciet, lude cum illo*
& contristabit te, non corrideas illi, ne condoleas, & in
 tes libris, novissimis obstupescant dentes tui. Nimirum jubetur
 parens non colludere ludenti puero, sed compri-
 mēre potius juveniles impetus, & non solum lacer-
 lerum, quin potius omnis virtutis exemplum sele
 illis præbere: *Ubi enim senes sunt impudentes, necesse*
est ibi adolescentes quoque invicemundissimos esse.
 Ex hoc profecto puerorum saltantium grege
 puella illa fuit; *Quæ saltavit in medio, & placuit He-*
roditi. Quid enim aliud est, placuisse, quam ludenti
 puellæ corripisse parentem? Atque hoc fuisse pro
 more impurissimæ antiquitatis, quæ lascivas
 puerorum in Theatro saltationes amabat, & con-
 sectabatur. Verbum illud, *Placuit*, non obscure
 indicat, in Inscriptionibus duorum puerorum
 Saltorum, quas affert Petrus Victorius, ac anno-
 tato rem eam non fuisse infrequentem Jobi
 sæculo, Epitaphium alterum sic habet.

D. M.
 PUERI SEPTENTRIONIS,
 QUI ANNORUM XII.
 ANTIPOLI IN THEATRO
 BIDUO SALTAVIT
 ET PLACUIT.

Alterum vero.

DIS. MAN.
 C. JOCUNDO C. F. EX Q. QUI XII. AN.
 VIX.
 ET SEPTIES SPECTANTIA. PUB.
 IMP. SER. GAL. OTH. SIL. A VIT.
 ET P. R. SALTAVIT. CANTAVIT.
 ET PLACUIT PRO JOCIS. QUIB.
 CUNCTOS OBLECTABAT.
 SI QUID OBLECTAMENTI APUD VOS
 EST,
 MANES, IN SONTEM REFICITE ANI-
 MULAM.

XII. Tenent Tympanum, & Cytharam,
 & gaudent ad sonitum
 organi.

1. Musææ vis, cum ad solam voluptatem comparatur præferim in adolescentia.
2. Pueri saltantes ad parentum suorum concentum & harmoniam. Illustratus Samuel.
3. Puerorum in musicis institutio.
4. Tympanum, quale instrumentum. Læti serviebat.
5. Cythara & Organum cujusmodi fuerint. Varietas. & incertitudo nominum propriorum.
6. Cognatio musicorum quorundam instrumentorum cum lascivia, atque impura libidine.

I. Græco-
 rum in-
 terpreta-
 tio.

DE ipsis impiorum filiis hæc accipiuntur à
 Græcis, quibus ex hilarandis nihil non
 adhibent indulgentissimi, ac negligentissimi
 parentes, curantes sane, ut non tam educantur in
 virtutum, & morum disciplina, quam in canen-
 do, saltando, & musicis instrumentis pulsandis.
 Tunc demum ingenue & liberaliter existiman-
 tes actum cum liberis, sic discant tenere Tym-
 panum, & cytharam, &c. Hunc quoque
 sensum sequuti videntur Septuaginta legentes;
Parvuli eorum ludunt sumentes psalterium, & cytha-
ram. Musica vero, si depravata, atque lasciva
 sit, & ad solam voluptatem comparata, valere
 ad dementandos, & concitandos homines in
 incredibilem quendam intemperantiæ, & libi-
 dinis furem, docuit Tibicen ille Callistrati,
 apud Plutarchum, libr. 7. Symposiæcon, q. 6. cum
 adolescentes illos convivantes, qui lascivos
 cantus tibiæ admiserant, effecit non solum cla-
 mare, & plaudere, sed plerosque etiam proflire,
 & una motus illi berales edere, numeris, & carmi-
 nibus convenientes.

I LXX.

Musica
 vis.

Plutar.

Quare Theophrastes in libro, quem de musica Theophr.
 scripsit, cū tria faciat musicæ principia dolorem,
 voluptatem, instinctum divinum, de voluptate Plur. 2. 1.
 ait; *Exultans animi gaudium eorum, quorum le-* sunt Sympos.
ingenia, totum corpus, saltationemque numeris aptam con- quest. 5.
citare, & ad furores, & conclamationes cum fremitu, &
cervicum saltatione. Certe Egyptiorum pueri, mu- Egyptio
 lica non vacant, referente Diodoro Sicul. l. 1. c. 2. rum de
 existimant enim exercitium inutile, periculo musica
 sum, & effeminatum. opinio.

Sed alii tamen sententiam hanc referunt ad
 ipsos patres, qui puerorum lusu, atque lasciviam
 promoveant ipsi, & comitantur cantu, & musica, Lyra.
 jubentque ad suorum musicorum instrumento-
 rum concentum filios saltare, & ludere, quod Priscus
 profecto videtur cum sequentibus melius coha- saltanoi,
 rere. Erat autem prisci moris, ut ex Luciano & canen-
 supra vidimus, videbimus etiam ex Homero di mos.
 inferius, ut tibicen, aut præcentor in medio con-
 sisteret, deinde pueri, aut juvenes saltantes cir-
 cumlisterent, choreas ducerent. Videntur itaque Parentum
 describi parentes, tanquam tibicines, & præcen- exempli.
 tores, aut pueri circumsaltantes, & exultantes
 lusbis, choreas ducentes. ita ad voluptates,
 & scelera filiorum patentes ipsi exemplo præ-
 ceant, & ipsi etiam voluptatis studio alliciunt, &
 excitant. Sic videas Jeremiam 7. 18. idolis sacri-
 ficiū offerri ab impiis, non a parentibus solum,
 sed ab utrisque mutuo se juvantibus, & cohori-
 tantibus; *Filii colligunt ligna, & patres succendunt*
ignem, & mulieres conspergunt adipem, ut faciant
placens Regina cælo, & libent Diis alienis, & me
ad iracundiam provocent. Itaque matres sua blanda
 indulgentia adipem subministrant; patres vero
 ignem, animos, vim addunt, filiorum ligna con-
 flant statim, & ardent cupiditate, atque libi-
 dine.

Ergo parentes ad quorum * Tympanum, & Cy- * Los pa-
 tharam saltant pueri, recte dicas, suo illos exemplo dres con-
 filiis præcinere, ac pedes etiam manusque illorum sum al ex-
 instruere, & componere. Viderunt aliquando emplio les
 Saulem inter Prophetas cum cantu, & tripudio haren a
 Divinas laudes celebrantem, & quasi mutatum lus hios
 in virum alterum, atque miraculo dantes, quod el son.
 ferret Saul canere, & tripudiare, cum tamen I. Reg. 10.
 non esset a patre suo in musica eruditus, di-
 xerunt ad invicem; *Quanam res accidit filio Cui?*
& quis pater ejus? nam præter naturam videtur,
 ut liberi lasciviant saltu, cantu, & lusbis,
 quos non excitaverit Tympanum, & Cythara paren-
 tum.

Observat vero opportune Divus Thomas 3.
 antiquam consuetudinem instituendi filios a D. Th.
 prima ætate in musicis, cujus rei testes sunt, Pueri in
 Plutarchus libro de musica. Plato Dialog. 7. de musica
 legibus, meminit quoque ex Pythagora, Quin- instituti.
 tilianus libr. 1. cap. 17. vide quæ verè præcedente, Plutar.
 num, §. diximus ex Athenæo, Luciano, Macro- Plato,
 bio. Quintil.

Tenent tympanum. Proprie ex Hebræo.
 * Elephantes tympano, vel ut legunt Septuaginta, * Levant-
 fumentes, vel assumentes, aut accipientes. Quod * Levant-
 quidam refert ad pedes, vel ad vocem. Ita tan iaboz,
 Cajetanus, & Vatablus, favet etiam paraphrasis y alcam
 Tygurina; *Ad tympanum, & cytharam ducunt choro.* ei pie a
 Sed multo melius noster, cum Septuaginta ad compas y
 ipsum musicum instrumentum, tenent, elevant, al lon de
 sumunt in manus Tympanum. Hebraice Thoph, ta vigne
 Hoc instrumentum musicum existimatur esse la- Caieta.
 vulgare instrumentum ligneum, vacuum, & Variabl.
 utrinque clausum membrana, quod bacillo pul- Tygur.
 satum similem suo nomini reddit sonitum. Vul- 571
 gus appellat *Tamberil*, vel *atamber*, aut quidem ex
 una tantum parte membrana clausum, quod ex
 antiquitate Hispanica nunc urbiuin Senatus reti- Tympani
 nent, simul cum tubis ad suas celebritates, *trumpæ-* quum cu-
tas y atabalet. jussimodi
 instrumentum.

Sed quidem potius videtur illud esse, quod
 vocamus *Aduse*, membrana etiam constans, &
 manuum pulsatione sonans, quod Maria assum-
 pfit ad canendum de Pharaone, & Egyptiis Exod. 15.
 triumphum, quo etiam utebantur virgines illæ, 80.
 de quibus dicitur Psalm. 68. 26. *Prævenierunt*
Principes conjuncti psallentibus in medio juvenularum
tympanistrarum. Tympana autem palmis pulsari 4. Met.
 solita, meminit Ovidius. Qualecunque id fuerit,
 erat quidem instrumentum lætissimum, & non
 nisi solennioribus celebritatibus adhiberi soli-
 tum, sic quasi proverbiali loquutione dicitur Isa.
 23. 8. *Gaudium tympanorum*, ubi etiam conjungitur
 cum

Xenophon expeditione & *Athenæus* libr. i. cap. 17. Annotat quoque *Philippus Beroaldus* olim convivas saltare solitos *Philyra* coronatos. Ergo ait *Job* in annot. impios, & convivius, jucundissimoque mulicorum concentu, & filiorum saltationibus vitam felicissimam transigere.

3. *LXX.* *Es in puncto.* Verbis quidem diversa, sed sensu affinis est aliorum lectio, Græcorum videlicet, & multorum Hebraizantium; nam Septuaginta habent: in requie inferni dormierant. Sic etiam *Pagninus*, post *Tharg. R. Moysen*, & *R. Abraham.* Ratio varietatis est, quoniam verbum *Ragagh*, à quo nomen *puncti* deducitur, habet duas significationes contrarias, videlicet aut subitam conturbationem, aut quietem, & quasi tranquillum quoddam otium, inde *Ragagh* aut significat punctum, momentum, subito, repente; aut quietem.

Tygarin. *Cajetan.* *R. Moys.* *R. Abrah.* *357* Juxta primum noster Interpres cum nonnullis Hebraizantibus legit: In puncto, vel in momento, repente, subito ad inferna descendunt, aut juxta secundam, in quiete & tranquillitate, quo (omni Hebræorum classe consentiente, ut *Eugubius* ait) significatur impius morte placidissima, & quæ minime diuturnitate affligat, sed morbo brevissimo de medio tolli, & quasi sponte naturæ concedere, velut cum matura poma vix leviter tacta decidunt ex arbore, nullavi convulsa, quasi dicat aliis miseris, & afflictis mortalibus solet sola mors requiem afferre post vitam acerbissimam, impiis vero post beatam vitam, tranquillam, & doloris expertam mors advenit, id est, (ut bene

Nicetas. *Nicetas* dixit) usque ad obitum animi quiete, & securitate usi, sine cruciatu ad inferorum sedes demigrant. Res omnino repetita à *David Psalm. 72. 4.* Non est respectus mortis eorum. Proprie, Non sunt vincula mortis eorum, id est, nullis funiculis dolorum constringuntur, neque detinentur in morbi cruciatibus. *Aquila:* Nulli cruciatibus interveniunt mortis eorum. *Symmachus* (referente *Theodoro*) * Non sunt agrestudines mortis eorum, & non querebantur de morte sua. Observat vero *Theodoretus* vocem Græcam *Ananeusis*, significare renu-

cas ni de tum, & quandoquidem volentes aliqui negare, abnuere que quædam, quali dicat; Mors illis adeo facilis, atque benigna accedit, ut nihil sit, cur renuant. Septuaginta Vaticani, cum *Augustino*, & veteri *Psalterio*, eodem sensu legunt; Non est declinatio in morte eorum. Addit deinde *David*; & firmamentum in plaga eorum. Cum *Theodoro*, *Ambrosio*, *Psalterio Romano*, repetenda est e proximo negatio, id est, non est firmamentum in plaga, hoc est, non afficiuntur, neque laborant ægritudine aliqua firma, & diutina, sed subita, & repentina, mors illos brevissime explicat ex infirmitate. Alii accipiunt cum affirmatione; firmi, integri & obæli moriuntur, nullo diuturno morbo contabescences; sic in puncto ad inferna descendunt.

4. Alii vero justii frequenter diuturnis doloribus, & morbis conflantur, & non nisi sævissima quædam mors illos aufert, eo crudelior, quo segnior: similis profecto illius bestię apud *Danielem*, quæ terribilis atque mirabilis, & fortis nimis dentes ferreos habebat magnos, comedens, atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans. Nam miserum infirmum prius pedibus & calcibus conterit, & commolit, quam interficiat. Unde id *Threnorum*, 4. 6. ubi gravissimum illud supplicium *Sodomiticum*, ex eo, quod momento, & quasi in puncto corripuerit *Sodomitas*, minus, & tolerabilius dicitur, quam supplicium populi Dei in diutina captivitate, & obsidione, Major affecta est iniquitas populi mei peccato (peccati poena) *Sodomorum*; quæ subversa est in momento temporis, & non cæperunt in ea manes, id est, non fuit captivitas misera & diuturna. E iterum, Melius fuit occisus gladio quam interfectis fame; quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ.

LXX. *Ambros.* *Theod.* *Ambros.* *Repetitio* *negatio-* *nis per* *Zugma.* Sed quoniam tum ex hoc loco, tum ex *Davide* diximus impiorum mortem tranquillam, & pacatam, cujusmodi ea requies sit ex eodem *Psalmo* docemur. Prædictum enim locum sic legit *Ambrosius*: Non est reclinatio mortis eorum. Quando (inquit) laboramus, & incurvamus ad opus aliquod, atque inclinamus, nos reclinare consuevimus: peccatores autem se reclinare non possunt, de quibus dictum est, & dorsum eorum semper incurva. Qua propter conciderat idem *Ambrosius* divitem illum sepultum in inferno non potentem se reclinare sed vix ad Abraham non totum se, sed oculos erigentem. Ergo justii

plagarum suarum post mortem inventunt recli-

nationem, & firmamentum, & somno suo requiescunt, *Job. 3. 13.* At non est reclinatio mortis impiorum.

Ad inferna. *Ad schol.* sepulchrum, sub terranam stationem, non solum cadaverum sepulchrorum, sed etiam animarum fontium, & damnatorum, de cujus nominis significatione diximus aliquando fusius. *Descendunt.* Septuaginta c. 7. v. 9. per præteritum, in Hebræo per futurum; seu eleganter *Latinus Interpres* per præsens, ut significaret id, quod fieri solet ex Divina lege, & constituto jam in impios supplicio. Vox autem originalis *Iechasbu*, quæ vertitur descendere, potest cum emphasi, & amplificatione hujus sententiæ temporis deduci commodè ex triplici radice. Primo, ut deistatuta noster Interpres deduxisse videtur ex radice consuetæ *Nababhi*, quæ significat descendere, & curiosius dicitur, aliqui volunt significare descensum quendam lenem, cum quis sensim descendit, & dimittit se quietis causa, quare significabitur mors quædam & descensus impiorum placidus, sensim, pedetentim, nemine impellente, neque urgente à tergo. Si vero deducatur ex radice *Hbasba*, ut indicarunt *Complutenses*, congruet cum nomine inferni, & cum ejus significatione, proprietate, non solum pro sepulchro, sed etiam pro subterranea statione, & loco damnatorum; nam hoc verbum significat fovere ignem, assumere, aut aspirare in vas, aut in locum ubi foveatur, & accendatur; unde deducitur nomen *Iburibuli*, in quo ignis conservatur, & accendatur; quod in impium egregie convenit, qui velut ignitus carbo in æterni ignis locum demittitur, in quo ardebit perpetuo igne inextinguibili. Tertio tandem deduci potest à radice *Hbasbath*, quæ contractio-

nem quandam affert, sive animi cum quis confertur, & percellitur ingenti aliquo timore; nam sive virium corporis, cum quis dejicitur, & confringitur, sic vertit *Hebræus* apud *Cajetanum*; in puncto fovea frangitur, quali dicat, toto vitæ decursu integri, tunc primum, cum moriuntur, morte franguntur, & præcelluntur, non timore solum, sed mærore sempiterni supplicii. Frigidum timor, est, quod *Vatablus* interpretetur, corrumpuntur in sepulchro: nam vehementior proculdubio, & severioris supplicii comminatio est.

Sed non prius hinc digrediendum, quam subitum istum impiorum in puncto, tanquam ponderis gravissimi descensum ad ipsum terræ centrum ex superna regione (ascenderat enim in cælum illorum superbia) contemplemur. Diu gravissimum quidem in sublime evecti nequiverunt consistere; nam quod violentum est, neque perpetuum, neque diuturnum esse potuit. Ergo peccati, & improbitatis pondus gravissimum potuerunt aliquamdiu industria & humanarum artium machinis evehere in sublime, sed minime tamen figere, & confirmare. Aliquando tandem gravabit illos iniquitas sua, & corrumpent, & non adjiciens, ut resurgant. Quis enim ignoret iniquitates, sicut onus grave gravare super peccatorem: aut qua ratione non corrumpent misere, nisi Deus tollat [transferat à nobis] peccata? *Joan. 1. 29. 2. Regum. 12. 13. Isai. 53. 4. & 12.* Quid enim prodest mittere vasa, quæ sunt in mari, in mare, ut allevetur, nisi tandem tollatur peccatum, & peccator, propter quem oritur tempestas & propter cujus gravitatem navis periclitatur conteri? Interim dum non descendunt in profundum impii, sustentat illos Deibenignitas, & ad poenitentiam adducit, atque vocat eos, qui laborant, & onerati sunt: sed impenitentes tamen suo ponderi, & gravitati dimittit, sicut Scriptum est: Alligasti nos in manu iniquitatis nostræ, & cecidimus, & iniquitates nostræ abstulerunt nos. Sed quanta velocitas descensus, quanta peccati gravitas: In puncto ad inferna descendunt. Quod non nisi ex infinita quadam gravitate fieri potest. Nam ex Philosophiæ regula, quo major est gravitas eo velocior descensus. Ergo ubi infinita gravitas, descensus in instanti. Inde igitur in puncto, & in instanti ad inferna descendunt. Quid quod illi ipsi spiritus, in supremo cælo creati, ubi se peccati pondere gravissimo alligarunt, lapsi præcipites in puncto ad inferna descenderunt? Parum quidem est, *Ægyptios descendisse in profundum*, quasi lapides, parum quoque submergi *Babylonem* (colligato ad librum Sententiæ, & supplicii illius lapides) & non consurgere à facie afflictionis, quam domus adducit super eos; eam;

Ambros. *Justi di-* *turnis* *morbis* *vexati.* *Dau. 7.* *7.* *4.* *5.* *6.* *7.* *8.* *9.* *10.* *11.* *12.* *13.* *14.* *15.* *16.* *17.* *18.* *19.* *20.* *21.* *22.* *23.* *24.* *25.* *26.* *27.* *28.* *29.* *30.* *31.* *32.* *33.* *34.* *35.* *36.* *37.* *38.* *39.* *40.* *41.* *42.* *43.* *44.* *45.* *46.* *47.* *48.* *49.* *50.* *51.* *52.* *53.* *54.* *55.* *56.* *57.* *58.* *59.* *60.* *61.* *62.* *63.* *64.* *65.* *66.* *67.* *68.* *69.* *70.* *71.* *72.* *73.* *74.* *75.* *76.* *77.* *78.* *79.* *80.* *81.* *82.* *83.* *84.* *85.* *86.* *87.* *88.* *89.* *90.* *91.* *92.* *93.* *94.* *95.* *96.* *97.* *98.* *99.* *100.*

Quid im-

Descensus

in puncto

ex infinita

Variedel-

centus, &

non similitu-

Exod. 15. eam; Parum sumi ab Angelo foris lapidem, quasi molarem, magnum, & missi in mare, dicente; Hoc impetu
Apoc. 18. mittetur Babylon, & ultra jam non invenietur: Parum
11. impiam illam mulierem proijci in medio amphora,
Iere. 51. & missi massam plumbeam in os ejus; nisi postquam
63. levaverunt amphoram inter cælum, & terram, dimittatur,
Zach. 5. tur, ut in puncto ad inferna descendat.
8.9.

XIV. Qui dixerunt Deo, Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus.

1. Impudentia, & stultitia impiorum divitum adversus Numen. Particula copulativa. Et pro causali, aut pro relativa. Dicere quid.
2. Recedere quid. Impius aliquando recedit ipse de via, aliquando vult Deum recedere. Divina Misericordia nunquam recedens à peccatore vocando.
3. Via peccatorum aberrantes. Illustratus Lucas.
4. Scientia de exprimitio virtutis. Virtutis via latior, quam existimetur. Impiorum via deterrima. Illustratus semel, & iterum Salomon.
5. Velle, aut Nolle, quid in sacro sermone. Explicatus Samuel.
6. Ignorantia affecta impiorum. Explicatus Habacuc.

1. **C**um ea vitæ felicitate, quam descripsit **JOB**, conjuncta est insignis quædam adversus impudentiam impiorum; *Qui dixerunt*, proprie in Hebræo; * *Et dixerunt*, quæ particula videtur habere emphasim, & posset congrue hoc loco exponi per particulam causalem, *ideo*, propterea: ex tanta enim felicitate insolentibus efficitur ut Numen non reverentur: nam divitiæ, & felicitas loquaces, impudentes, temerarios efficiunt suos possessores: sicut scriptum est; *Tenuit eos superbia*, & statim; *cogitaverunt*, & loquuti sunt nequitiam, iniquitatem excelsi loquuti sunt, posuerunt in cælum os suum. Sed particulam illam copulativam sumpsit Interpretes pro relativo juxta proprietatem linguæ Hebrææ, ut **Plalm. 88. 38.**

Ps. 22. 68. Sicut *Lilina perfecta in æternum*, & (quæ est) testis in cælo fidelis. **Danielis 4. 7.** Ecce arbor in medio, terræ, & (cujus) altitudo ejus nimia. Ita hoc loco & (qui) dixerunt. Septuaginta de præsentis. Tygurina de futuro dicent. Consonant omnia id est, dicere solent. Dicere, autem mentis decretum, & firmitatem affert, id est, statuerat apud se, quasi legem Deo ponentes, & præcipientes; nam verbum originale aliquando significat præcipere, Deo, et. Forti judici, recte Septuaginta dixerunt, Domino, ut servorum, & imbecillorum mortalium adversus Divini Numinis potentiam, impudentia notetur. Recede à nobis. Proprie, * Declina; est enim quasi divertere ab aliquo loco, & via, quæ ut libera, & expedita maneat transeunti, à quo verbo dicitur, Recedere via. Deuteronom. 9. 16. Ergo volunt excutere animo omnem salutarem cogitationem, & omne cum Divinis rebus commercium, quasi fastidientes Divinam præsentiam: nam sentiunt in se ipsis divinam Providentiam, sese ultro illorum menti, & cogitationi ingerentem, & mediis inspirationibus Deum cum illis amice agentem, & quasi aucupantem illorum familiaritatem, aut sese opponentem illorum gressibus, & vitæ prævæ. Deo igitur resistenti illorum conatibus, dicunt Gregor. Dicunt, Recede à nobis, qui ei ad se aditum præbere recusant, eumque pravæ actibus impugnant. Ubi notanda est incredibilis horum impiorum procacitas, nam ut plurimum solent impii recedere de via Divinæ legis; de quo apud Jeremiam conqueritur Deus capit. 5. 23. Populo huic factum est cor incredulum (pravum rebelle) & exasperans (contumax, exacerbans Divinam bonitatem) recesserant [Septuaginta: declinaverunt] & abierunt a deo, ut dicat **Ps. 13. 4.** David: Omnes declinaverunt. Sed videbantur isti non omnino imprudentes, ut qui se non opponerent Deo duræ facie, & indomabili corde; sed fugerent ipsi Divinum conspectum: quos licet fugientes indulgentia tamen, & amore paterno persequitur Deus, ut ad se reducat, sicut quondam Laban fugientem Jacob, quasque filias persequutus est, & misericordia (inquit David) tua subsequetur me (vel etiam proprie ex Hebræo, persequetur, vel affectabitur) omnibus diebus vitæ meæ. At impudentissimi isti peccatores volunt, ut Deus recedat, & ipsi nihil volunt cedere de suis

commodis, & voluptatibus, quasi Deus posset Avictas de bonitate, & misericordia, & studio vocandi peccatores, cedere, aut recedere. Igitur illi dicunt; Quid nobis imponendis legibus molestiam Osea. 9. exhibes? hinc nos ingredi vias nostras. Sed his ipsis videtur respondere Deus, Vae eis, cum recessero ab eis.

Scientiam viarum tuarum nolumus. Animo (inquit Nicetas) soluto, ac vacuo, nullaque molestia impedito semper vivunt, à Deo palam abalienati. Videlicet sectantur illam videndi rationem, qualem gentes, quæ ignorant Deum, de quibus Paulus, & Barnabas dixerunt Actuum 14. 16. In præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. non quidem omnes eandem; nam pro libito quisque in suam viam aberrabat: sed ita, ut se præsentem, aut internis inspirationibus, aut externis etiam beneficiis contestaretur. Proptereaque Paulus cum Barnaba subjungit: & quidam non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens, de cælo dans pluvias & tempora fructifera, implens cibo, & lætitiæ corda nostra. Voluit nimirum beneficiorum, & temporalis prosperitatis testimonio testatam illis esse suam Divinitatem, præsentiam, atque providentiam.

Sed est peculiaris vis in verbis singulis: nam Scientia non solum est simplex aliqua cognitio, sed conjuncta cum experientia, & iensu; nolunt igitur experiri, qualis sit Divinæ legis via, neque possunt aliter bene erga illam affici, nisi per experientiam in illam ingredientiæ gustum aliquem divinæ dulcedinis, atque virtutis sumant, sicut scriptum est Proverbior. 4. 12. Ducam te per semitas aequitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & curia divini non habebis offendiculum. Nam antequam quis ingrediatur, videntur omnino arctandi gressus: Arcta enim est (id est, videtur) via, qua ducit ad viam, & è contrario via ipsa iniquitatis, viæ antequam quis in eam ingrediatur, amœna, & jucunda videtur: nam sic adolescentem quasi in bivio constitutum, hortatur Sapiens eodem elegans loco: Ne delesteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. vel, ut proprie ex Hebræo legi potest, secundum Aquilam, & Theodotium: Ne beatas putes vias malorum, quod per Paraphrasim eleganter dixit Tygurina: In via malorum ne te beatum existimes. nam postquam quis ingressus est, certe impius; velit, nolit, fateri cogitur mille detrimenta, & incommoda viæ lux deterrimæ: ita enim arctantur illius gressus, ut inter extremas angustias, & tribulos incedere videatur. Verissimum quippe est illud proverbium; Arma, & gladii in via per-versi. vel, ut Septuaginta legunt; Tribuli, & Regia, laquei in viis perversis. Hebræo, Spina & laquei, quod videtur per oppositionem quandam dictum ad justorum viam: sicut enim in illa dicuntur, non arctandi gressus, quod eleganter Symmachus transtulit; non tribulabuntur: ita in malorum via, ubi sunt tribuli, tribulantur. Quare Jeremias ipsa scientia, & experimento laboris revocare conatur impium à via sua mala: Prohibe (inquit) pedem tuum à nuditate. quod illuminarunt Septuaginta dicentes: Averte pedem tuum à via aspera; nam pede nudi in via pulverulenta, deterrima, plena laqueis, & tribulis, quantum sustinebunt incommoda, atque doloris; Sed insaniens libidine, desperantis instar quem sui ipsa mala, & ærumnæ ad miserimum interitum adigunt, respondet: Desperavi, nequaquam faciam; adamavi quippe alios, & post eos ambulabo.

Nolumus. Et in verbo originali volendi, affectus quidam complacentiæ, & dilectionis, cum voluptate quadam, & affectione, quod recte explicatur per complacere, aut, habere beneplacitum; quod per paraphrasim noster interpret uat de explicat Deuteronom. 21. & Pl. 146. 10. Habere os, como voluntatem, & Genes. 34. 19. Amare valde. Dicunt igitur Deo. * Non placet nobis tu, lex, videlicet vitiorum voluptatibus inescati nullum divinæ dulcedinis gustum percipiunt. Simile id 3. Regum 11. 9. Iratus est Dominus Salomoni, quod aversus esset mens (cor, voluntas, complacentia) ejus à Domino Deo Israel. & Ecclesiast. 11. cap. 9. Voluptates dicuntur * Via cordis adolescentiæ. Sicut è contrario de verbo Deus ander.

Particula
Et pro relativo.
* Y aut
por esse
se attue
adez lo
que dizen
Divitiæ
loquaces
reddunt
divites.

Ps. 22. 68
3.

LXX.

CON

Consecratio
tudo ver.
bo omnis
temporis
indicatur.

LXX

* Appa
os illa, y
quæ os ut
de enu
medio.

770

Impii f
stidientes
divinam
Præsen
tiam, &
inspira
tiones.

Gregor.

Impii im
prudentes
adversus
numen.

Ps. 13. 4.
Ezech. 14

Genes. 31.

4.

Y 17

Experien

tia Divi

ne dul

cedinis

4. 12.

ingressus

fueris, non

arctabuntur

gressus tui,

& curia

divini

non habebis

offendiculum.

Nam antequam

quis ingrediatur,

videntur omnino

arctandi gressus:

Arcta enim est

(id est, videtur)

via, qua ducit ad

viam, & è contrario

via ipsa iniquitatis,

viæ antequam

quis in eam ingrediatur,

amœna, &

jucunda videtur:

nam sic adolescentem

quasi in bivio

constitutum, hortatur

Sapiens eodem elegans

loco: Ne delesteris

in semitis impiorum,

nec tibi comparat

placeat malorum via.

vel, ut proprie ex

Hebræo legi potest,

secundum Aquilam,

& Theodotium:

Ne beatas putes vias

malorum, quod per

Paraphrasim eleganter

dixit Tygurina: In via

malorum ne te beatum

existimes. nam postquam

quis ingressus est, certe

impius; velit, nolit,

fateri cogitur mille

detrimenta, & incommoda

viæ lux deterrimæ: ita enim

arctantur illius gressus,

ut inter extremas angustias,

& tribulos incedere videatur.

Verissimum quippe

est illud proverbium;

Arma, & gladii in via per-

versi. vel, ut Septuaginta legunt;

Tribuli, & Regia,

laquei in viis perversis.

Hebræo, Spina & laquei,

quod videtur per oppositionem

quandam dictum ad justorum

viam: sicut enim in illa

dicuntur, non arctandi gressus,

quod eleganter Symmachus

transtulit; non tribulabuntur:

ita in malorum via, ubi sunt

tribuli, tribulantur. Quare

Jeremias ipsa scientia, & experimento

laboris revocare conatur impium à via sua

mala: Prohibe (inquit) pedem tuum à nuditate.

quod illuminarunt Septuaginta dicentes: Averte

pedem tuum à via aspera; nam pede nudi in via

pulverulenta, deterrima, plena laqueis, & tribulis,

quantum sustinebunt incommoda, atque doloris;

Sed insaniens libidine, desperantis instar quem sui ipsa

mala, & ærumnæ ad miserimum interitum adigunt, respondet:

Desperavi, nequaquam faciam; adamavi quippe alios, & post eos

ambulabo.

Nolumus. Et in verbo originali volendi, affectus quidam complacentiæ,

& dilectionis, cum voluptate quadam, & affectione, quod recte

explicatur per complacere, aut, habere beneplacitum; quod per paraphrasim

noster interpret uat de explicat Deuteronom. 21. & Pl. 146. 10. Habere os, como

voluntatem, & Genes. 34. 19. Amare valde. Dicunt igitur Deo. * Non placet

nobis tu, lex, videlicet vitiorum voluptatibus inescati nullum divinæ

dulcedinis gustum percipiunt. Simile id 3. Regum 11. 9. Iratus est Dominus

Salomoni, quod aversus esset mens (cor, voluntas, complacentia) ejus à

Domino Deo Israel. & Ecclesiast. 11. cap. 9. Voluptates dicuntur * Via

cordis adolescentiæ. Sicut è contrario de verbo Deus ander.

eratas de
tus gu-
stos.
*Que gus-
sta Dios
de ver-
leander.
6.
Theodo.
Hieron.

Deus dicitur Psalm. 36. 23 *Velle viam iusti.* Vides igitur, quid sit *velle*, aut *volle* scientiam viarum Dei.
Sed illud ultimo, hic describi ignorantiam, quam vocant affectatam, videlicet cum impius non solum ignorat, sed ignorantiam amat, & scientiam odio persequitur juxta id Proverbii 1. 22. *Usquequo imprudentes odibunt scientiam?* quæ eadem ignorantia volitæ, & affectatæ ratio videtur indicari in illo titulo orationis Habacuc c. 1. *Pro ignorantibus*, quod Theodotio transtulit, ut interpretatur Hieronymus; *Pro voluntariis, & pro his, qui sponte delinquant.* Ignorantiæ autem voluntatiæ sunt ejusmodi peccata, quæ sæpe imprudentiæ, insipientiæ, stultitiæ nomine notantur in Scriptura, ipso nomine indicante depravatum impiorum affectum, & abalienatum animum erga res Divinas. Sed de hoc plura postea.

XV. Quis est Omnipotens, ut serviamus ei: & quid nobis prodest, si oraverimus illum?

1. Impii metiuntur omnia lucro. Relativum, Quis, quid denotat, Explicati Samuel, & Moyses.
2. Prima etymologia, & ratio nominis Saddai, explicatus Joel.
3. Etymologia nominis Saddai. Explicatus Sophonias.
4. Tertia etymologia ejusdem nominis. Explicatus Moyses.
5. Servire, & timere in sacro sermone quid. Explicati Moyses, & David.
6. Impii avari ad lucrum. Illustratus Malachias & David.
7. Oratio pro integro religionis cultu. Impiorum oratio qualis. Error negantium, Deum orandum.
8. Qui orat, Deo occurrat. Explicatus Sapiens & Jeremias.
9. Deus propensus ad benefaciendum, & annuendum nostræ orationi. Illustrati Eccle. & Jeremias.

I. **IMPII** Athei videntur ignorasse Deum omnipotentem, cui oportet à mortali homine deferri cultum, & adorationem, atque cum omnia præterea metiantur sua utilitate, & voluptate, eaque non nisi caduca præsentis vitæ, tanquam sordidissimi mercenarii, nullas videntur agnoscere Divinæ bonitatis divitias, quibus suos servos cumulare possit: contemnunt igitur eum, à quo nihil temporarium sperant. *Quis est*; live in neutro, ut legunt Septuag. *Quis est*; Senius idem, & ad contemptum pertinet, ut 1. Reg. 25. 10. *Quis est David, & quis est filius Isai, hodie increverunt servi, qui fugiunt Dominos suos* Exod. 3. 11. *Quis sum ego, ut vadam ad Pharaonem?* Poterant quidem, qui hæc dicebant, mutato tantum affectu divitias bonitatis, atque omnipotentia Divinæ inquirere, aut mirari his ipsis verbis, ut allicerentur, & ad serviendum, & ad orandum, sicut, qui dicebat; *Quid mihi est in celo?* Sed longe ab isto animo absunt divini Numinis contemptores. Potest etiam subesse illi relativo affectus dubitantis, aut negantis id, de quo interrogat, sicut Pharaon Exod. 5. 7. *Quis est Dominus, ut dimittam Israel? Nescio Dominum, ut Israel non dimittam.* Sic videtur accipere Gregorius, vel potius conjungit utrumque; *Carnales* (inqui.) *viri iussa spiritualia contemnentes, Deum quia corporaliter non vident, quandoque etiam non esse suspicantur.* Idem fere Nicetas.

2. **OMNIPOTENS.** Negare videntur divinam omnipotentiam, quæ, si ab illis agnosceretur, & colebatur, illos procul dubio sibi devinceret. Sed quidnam in hac omnipotentia intelligant; operæ pretium erit exponere. Subest quidem in originali unum ex Dei nominibus *Saddai*, cujus proprietatem & significationem indicavimus sæpe; exposuimus nunquam. Ergo invenio à diversis radicibus deduci posse. Primum à verbo *Saddad*, quod est vastare, perdere fortiter, potenter, inde nomen *Saddai*, deduci existimant. R. David. R. Mardochei. Complutenses Pagninus, Cajetanus hoc loco qui vertit; *Vastans omnia*; atque videtur eandem etymologiam, & significationem agnovisse Hieronymus, qui in interpretatione Vulgata fere semper vertit; *Omnipotentem*. Rursusque ipse Epistola 136. ad Marcellam

asserit interpretari ab Aquila, *Alcimon*, quod nre Cajetan. robustum; & sufficientem ad omnia perpetranda accipere possumus: & Elias Thisbites asserit plerisque interpretes exponere fortiter, & victorem, à vastando deductum; *Eo quod* (inquit) *Daleb Dagbessara* est, ut sic respondeat verbo *Saddad*, quod duplicat *Daleb*. In eandem significationem consentit Theodoretus, citans Symmachum, & Theodotionem, super id Ezechielis 10. *Vox Dei omnipotentis*, ubi Septuaginta habent; *Vox Dei Saddai*. Rationem etymologiae, & significationis conantur assignare Complutenses, quod dicatur Deus *Saddai*, id est, *Omnipotens*, à devastando, eo quod potest devastare vel mutare naturam elementorum: & terrestrium, & celestium, quando oportet miracula facere. Sed melius colligitur ratio nominis ex illo Isai. 13. 6. *Quasi vastitas à Domino*, *Saddi*, vastatore, *Omnipotente venies* & Isai. 5. 1. *Quasi vastitas à potestate* (*Saddai*) *venies*. Secundum hanc significationem congruit illa impiorum vox, qui nihil sibi timentis mali à Numine tanquam ab impotente, & imbecillo, non curant se illi dedere, neque servire, & per contemptum, aut negationem Divinæ omnipotentia, dicunt, *Quis est omnipotens?*

Sed potest deduci à voce *Dai*, cum *Sin* servili, quod est sufficientia, abundantia. Ita docet Secunda Elias Thisbites secundum Rabinos, & secundum Rabi Sahadiam, Nampe pro eo, cui est *Sufficientia* in Dentate sua vel ab eo, quod dixeris mundo suo, *Satis est*, id est, pro eo, qui bonorum nostrorum non eget & qui abunde sufficit suis creaturis, ut videatur fieri ad hoc nomen allusio 2. Corinth. 3. 5. *Sufficientiam nostram ex Deo est*. Hanc significationem agnoscit Græcus Scholiastes super id capituli 6. *Sagitta Domini*, &c. Cum enim Symmachus dixisset, *Saddai* ipse interpretatur, *Potens*, qui sibi satis est, nullius agens. Similiterque Theodoretus super id Ezechiel. 1. *Quasi solum sublimis Deus* ubi cum subsit, *Saddai*, ait, *Aquilam*, & Symmachum idoneum interpretari; conjungitque cum omnipotentia, idoneum autem aliquando pro sufficiente accipimus; *Cum sis* (inquit Theodoretus) *idoneus & omnipotens*, omnia, perinde ac vult facile perficit. Certe Hebræi, qui Hispanicam noverant, hoc nomen *Saddai*, & *Omnipotens*, vertebant, *Ed abundador*, ut in illo loco Genes. 28. 3. *Deus omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat.* *Dios el abundador te benigna, y te a creciente*, juxta quem sensum coheret eleganter hoc impiorum dictum; quasi enim nihil boni sperare possent ab inexhausto bonorum omnium fonte, sic illum contemnunt; & cum ipsi dicant; *Quis ostendat nobis bona?* aberrant miseri recedentes ab eo, qui & sibi, suis creaturis præbet omnia abunde ad fructum. Quod si utramque etymologiam & significationem jungas, videtur esse eadem impiorum vox, quam describit Sophomas c. 1. 12. *Qui dicunt in cordibus suis; Non facies Dominus bone, & non facies male*; nam neque omnipotentiam ad nocendum, & devastandum, neque sufficientiam ad benefaciendum, & numerandum agnoscunt.

Tertio potest deduci a radice, *Sad*, quod est uber, aut mamma, quasi dicatur Deus uberum, id est, *Suæ nutrice gratia*, & misericordia enutritus creaturas suas, & homines recreans lacte suæ dulcedinis, tanquam indulgentissima nutrix, quam Divinæ bonitatis, atque uberum affluentiam, peccatus est Jacob filio suo Joseph accrescenti, Genes. 49. 25. ut juxta suum nomen lacteo Divinæ largitatis ubere enutritus. In dies proficeret, *Omnipotens* (*Saddai*) *benedicat tibi, benedictionibus caeli desuper, benedictionibus abyssi, facientis deorsum, benedictionibus uberum & vulvæ*. Quod si cum David Kimhi intelligamus per duo verba, *cælum*, & *terram* (nam cælum instar lactis distillat pluviam, & terra quoque fugitur fructus) intelligetur quidem Deus ille esse, cujus hæc sunt ubera, & de cujus plenitudine omnes accipimus, atque ad eandem significationem videtur fieri allusio Genes. 35. 11. *Ego* (inquit Deus ad Jacob) *Deus omnipotens, cresce, & multiplica*, quali ferens mamam, & applicans sibi Jacob, quem dilexit; ut incrementum, atque multiplicationem inde exurgeret. Congruè quoque hæc significatio huic loco, nam cum Deus uberimus, & indulgentissimus homines enutrieris, atque exaltaveris, ipsi autem speraverunt illum.

Userviamus ei: id est, ut illi tribuamus debitum cultum, & adorationem, idque proprie sonat timoris & servitutis nomen, quæ Græce dicitur, *Latras*, ut explicatur Deut. 6. 13. *Deum timebis, & ipsi servies.* Quod Onkelus dixit; *Domini Deum tuum timebis, & coram eo cultum facies.* Et iterum Exod. 4. 13. *Dimitte populum meum, ut servias mihi.* affert enim ille cultus, & adoratio quondam servitutis speciem, videlicet timorem quendam, opus, laborem, sicut dictum est, *Servite Domino in timore.* Est enim idem verbum, quod Isaia 19. 21. *Colent eum in hostiis, atque muneribus,* dicitur etiam de cultu, atque adoratione exhibita idolo 3. Regum. 16. 11. *Servivit Baal, & adoravit eum.*

Et quid nobis prodest. Sola utilitate, & lucro temporali metiuntur actiones suas, & propter ea, nisi ex pietatis studio intelligant sibi proveniaturum aliquid boni utilis, boni non erunt. Simile id Malachia 3. 14. *Vanus est, qui servit Deo, & quod emolumentum, quia custodimus præcepta eius, & quia ambulavimus iustes coram Domino exercituum?* Sic illi aut negantes, aut illudentes Divinam Providentiam Psalm. 4. 7. *Muli dicunt, Quis ostendit nobis bona? Interrogatio (inquit Augustinus) quotidiana est omnium stultorum & iniquorum, qui sepe dicunt; Quis novit, si vera sunt, quæ de futura vita dicuntur?* Atque iidem juxta sunt juxta proprias concupiscentias ambulantes; dicentes; *Ubi est promissio, aut adventus eius?* De his asserit hoc loco Gregorius; *Plerumque plus appetunt homines servire hominibus, quos corporaliter vident, quam servire Deo, quem non vident; per omne enim quod faciunt, ad finem oculorum tendunt.* Hinc igitur dum negant, se velle Deo servire, nisi proposito præmio aliquo temporali, videntur quidem minime agnoscere, quidquid habent, universum id esse Dei beneficium, quo quasi anticipata solutione, nos sibi devinxit, & conduxit ad servendum. Tum etiam ostendunt; se valde intemperantes; nam, ut docuit Aristotel. 7. Ethic. *Propter præmium, & non propter honestatem velle quippiam operis, aut laboris sumere, intemperantis hominis est.*

Si oraverimus illum. Idem videtur per Orationem intelligere, quod per servitutem, videlicet universum Dei cultum & religionem, aut si peculiarem religionis, & orationis cultum intelligas, sensus erit; *Ecquid nobis erit opus, si ad eum adorandum procumbentes accesserimus?* ita Nicetas vel negant, se obtinere à Deo, quæ orantes petant, in quo ejusmodi istorum hominum oratio sit, indicatur, & sapienter à Gregorio exponitur; *Cum Deus in oratione non quaeritur, citius in oratione animus lassatur; quia cum illa quisque postulat, quæ fortasse iuxta oculum judicium Deus tribuere recusat, ipse quoque venit in fastidium, qui non vult dare, quod amatur.* Suspicio vero hoc loco notari etiam impios quosdam, qui ita negabant Divinam Providentiam, ut omnia fato, & necessitati tribuerent, ex quo manifeste colligitur futurum omnino inutile studium Deum orandi, cum æqualiter omnia deberent evenire. Quem impiorum errorem eleganter refellit Boetius lib. 5. de Consolatione. Prosa. 3. atque verbis quidem, quæ hujus loci vice Commentarii esse possent. *Quid enim (inquit) vel speres quisque, vel etiam deprecetur, quando optando omnia series indestro connectit? Afferitur igitur unicum illud inter homines Deumque commercium, sperandi scilicet, ac deprecandi. Quare necesse erit, humanum genus dissectum, atque disjunctum suo fonte fatisce. Sed notandum Septuaginta hoc loco habere; Quæ utilitas, quoniam obviam vivimus ei? quod Nicetas refert ad cultum, & honorem Deo exhibitum; Per metaphoram (inquit) dictum est, translatò verbo ab iis, qui clavis, honoratque hominibus assurgunt, utque obviam honoris causa procedunt. Sed quidem verbum originale proprie significat occurrere, aut obviam ire, live in bonum, live in malum, vel gratia deprecandi, & observandi, aut ferendæ opis, aut resistendi. Isaia. 59. 17. *Apertus est, quia non est, qui occurrat.* Quasi doleret Deus, quod non esset, qui nullum deprecaretur in nostris malis. Septuaginta legunt; *Non erat, qui defenderet.* Sed sensus idem, nam protegit oratio, velut scutum, & armis, quibus nos defendimus, sicut de Arone deprecante pro populo dicitur Sapient. 18. 21. *Properans homo deprecari pro populo proferens servitutis suæ (ministerii sui, quo Deo servit, & ministrat Sacerdos, vel Prælati, habet enim Deus, & quasi stipendio sustentat domi**

suæ intercessores, & deprecantes) scutum (quo repelleret divinam vindictam) orationem, & per incensum deprecationem alligans, restituit ira, & finem imposuit necessitati. & Jerem. 27. 18. *Si prophetae sunt, & est verbum Domini in eis, occurrant Domino exercituum, intercedant, deprecantur.* Quare, quæ Occurrere occurrendo fiunt, etiam ad orationem referunt, & obfiste, videlicet, contradicere, & resistere: ut Jerem. 36. 25. *Contradixerunt Regi (deprecati sunt, occurrerunt precibus) ne combureret librum.* & Jerem. 7. 16. *Ne assumas pro eis laudem, & orationem (quod statim exponit) & non obfistas mihi.* Ergo recte occursum hunc illuminavit. Interpret per orationem.

Sed in ea ipsa loquutionis formula occurrendi, aut obviam eundi, certe indicatur Dei propensissimus affectus ad benefaciendum: nam qui petit, & orat, Deo ad nos venienti, imò, & occurrenti occurrit: ita ut in ipsa via obvium habeat bonorum omnium largitorem, atque sponsum venientem, quem quaerit. Fere simile id Eccl. 15. 2. *Qui continens est justitia, apprehendet illam, & obviam illi, quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate, suscipiet illum.* Id est, qui justitiam, qui sanctitatem, qui Deum quaerit, non oportebit universum viæ laborem, & lassitudinem suscipere, ut illam consequi possit: nam sicut inter sponso constitutum erat, ut venienti sponso occurreret sponso, quæ etiam erat, & dicebatur *Mater familias* (non enim hic de matre respectu filii, sed respectu Patris familias) ita Deo occurrimus venienti, & quaerenti eos, qui se inquirunt. Sic occurrit miseris Deus Jer. 15. 11. *Si non occurri in tempore afflictionis.* Si occurrit laboranti præmium largiturus, Isaia. 26. 4. *Occurrists lætanti, & facienti justitiam in viis tuis.* (quasi dicat, in ipso medio itinere) recordabuntur (cum te præsentem viderint, tua præsentia, & occursum recreati) tui. Sed ita tamen occurrit Deus, ut non solum partiri videatur nobiscum viam, & itineris molestiam, sed fere totum, quod itineris, & laboris est, conficiat ipse, ac se nobis, vix est nostris finibus egressis, obviam præbeat, uti expellim videas Matth. 15. in muliere illa Chanaanæ: nam vix à finibus Tyri, & Sydonis egressa, (Christum Jesum) obviam habuit, qui primum ex Judææ finibus egressus secesserat in partes Tyri, & Sydonis. Ergo divina Sapientia præcipiat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. Vide igitur, quam sit Pietas (Theosebia, Dei cultus) ad omnia utilis, quantum veræ, & solidæ utilitatis ex hoc occurrendi Deo studio, id est, ex oratione, & Dei cultu percipiamus: promeremur enim in Divinam opem, & occursum festinantis Dei in nostra desideria, temperamus illius adversus nos iram, maturamus, & acceleramus nostrorum operum præmia, & rem totam nostræ salutis multo facilius peragimus. In quanta igitur stultitiæ, & errorum caligine versantur, dicentes; *Quid nobis prodest, si oraverimus illum?*

XVI. Veruntamen, quia non sunt in manu eorum bona sua consilium impiorum longe sit à me.

1. Varius nexus cum precedentibus, & sequentibus. In constantia felicitatis humanae.
2. Manus, libera potestas. Aliorum interpretationes repudata. Illustratus David.
3. Consilium, in sacro sermone quid. Explicatus Hoseas. Impiorum consilium, de capiendis temporalibus bonis, non curandis æternis.
4. Præcipua Justorum retributio in altero saculo. Quid Præsens in sacro sermone. Explicatus Isai & Paulus.
5. Hypallage. Quid Contemplari apud Paulum.

Postquam multa dixit de impiorum felicitate, multa impunitate peccandi nunc explicare aggreditur extremum impiorum supplicium & in constantiam felicitatis humanae. Sed septuaginta, & Græci existimant nunc reddi causam tantæ impiorum in peccando audaciæ, & temeritatis, nam sic legunt Septuaginta, *Erant enim in manibus eorum bona.* Ideo (inquit) Deum vel contemnunt, vel agnoscere recusant, quod jam ipsi illa bona habent, quæ à Deo sperare, & promereri potuissent observatione. Divinæ legis, & frequenti precandi studio.

9. Deus ad benefaciendum propensius.

Manb. 25. 6.

Quaerenti Deum ipse occurrit, Mater, nomen sponsæ.

Matth. 15. 21. 22.

Sap. 6. 4.

1. ad Rom. 4. 8.

Pietatis & precum fructus.

1.

LXX.

Idem Augustin. *Non iulus* (inquit) *eis bona ipsa, cum hac dicerent.* Ceterum Hebræa, & Latina negationem habent, sicque melius coheret cum sequentibus. Est præterea in Hebræo particula *Ecce*, quæ attentionem excitat rei mirabilis, & præter opinionem, cuiusmodi certe est ipsum impiorum supplicium ipsis impiis, neque cogitantibus, neque timentibus. Sed inter Latinos tamen est diversitas aliqua. Nam Ambrosius videtur sententiam hanc referre ad humanæ felicitatis inconstantiam, quæ suum possessorem sæpe solet fallere: sæpe enim Deus solet impios quondam felicissimos deturbare, ut ipsa fortunæ commutatione illos vehementius torqueat.

Ambros.

Quare conjungunt cum sententia sequente: *Gregor. Quoties impiorum lucerna extinguetur?* Sed Gregorius, Philippus, cæterique Latini potius existimant, agi de diuturna, & perpetua totius vitæ impiorum felicitate, ex qua deinde ad sempiternas ærumnas devolvantur. Quod bene hæret cum eo, quod dixit: *Ducunt in bonis dies suos.* & cum sequentibus; *Iste moritur robustus, & sanus, dives, & felix, &c.* Ergo in manu impii non esse bona sua, est, non esse felicitatem perpetuam, vel non esse in perpetuum positam in illorum arbitrio, & potestate, ut etiam hinc decedentes possint secum exportare: nam cum in puncto descendat impius ad inferna, non descendit cum eo gloria ejus.

Ps. 48. 12.

2.

Manus impius ademptæ & præcisæ.

Hieron.

Ab. 14.

13

Zygar.

Gregor.

Consilium

xvii

Gregor.

Impiorum errans consilium

Futurum premium potissimum.

Exod. 3. 4.

Manus, liberæ potestatis, arbitrii signum, videlicet instrumentum efficiendi, quidquid velis, accinit David Psalm. 75. 5. *Dormierant somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.* nam nihil jam illorum potestati, & arbitrio suberat, sed simul cum vita usus, atque potestas fruendi suis voluptatibus, est illis adempta. Hieronymus ex Hebræo: *Non invenerunt viri exercitus manus suas,* nimirum quantumvis potentes, atque fortes, tenacissime etiam, & strictissime amplexi fuissent suas divitias, sed ipsas cum divitiis manus videtur supremus iudex illis præcidisse, ut neque divitias, neque manus ipsas tueri, & retinere potuerint. Hæc sunt illa bona, quæ commorari tantum possunt usque ad limen sepulchri, non quæ sequuntur defuncti hominis animum quocumque ierit. Paraphrasis Tygurina manus, hoc loco accipit pro ipsis operibus; Certe; (inquit) *felicitatem suam, non operibus suis adepti sunt.* quasi Job dicat, plerisque impios felicitatem habere, quam suis operibus non fuerint promeriti, atque se nolle sine suo labore, & merito, felicitatem, & voluptatem aliquam. Sed sensus hic languescit, & friget. Manifesta quoque allegoria est illa Gregorii, justos habere bona in manu, ut pro arbitrio regant, & moderentur, impios vero minime illa habere sub dominio mentis, cum potius ab his, quæ habent, captiva mente teneantur. Vide in Ecclesiaste quinto, decimo octavo. *Vir cui dedis divitias, nec tribuis ei potestatem, ut comedat ex eis.*

Consilium impiorum longe sit à me. Ego longe semper ab fui ab instituto, & vivendi ratione improborum, longe alia insedit meo animo opinio, atque sententia de hujus vitæ felicitate aut appetenda, aut procuranda. Consilium, sententia, firmum mentis decretum, tum etiam ratio agendi, aut vivendi diu præmeditata, & cognita. non enim accipio hic consilium strictè, pro eo, quod est actionis initium, & quasi inquisitio, & electio, sed pro tota agendi ratione, pro depravata voluntate: nam etiam originalis vox aliquando pro voluntate sumitur, Hæc 10. 6. *Confundetur Israel in voluntate sua.* Proprie ex Hebræo: *In consilio suo* & similiter Jerem. 9. 24. dicitur; *Abire in voluntatibus suis.* Sed describit hoc loco Gregorius, quale sit huiusmodi consilium, *Quod est,* (inquit) *iniquorum consilium nisi terrenam gloriam querere, æternam negligere, salutem temporalem cum damno æterni appetere, & dolores transitorios ad æternos gemitus commutare.*

Sed quam stultum consilium, quam cæcum, futurorum oblitus, præsentibus se committere, & æternis præponere temporalia: justis suis se Deus præbet, non tam in præsentibus, quam in futuro remuneratorem. Ego (inquit Moysi) *sum qui sum,* Proprie ex Hebræo, *Ego qui ero,* qui æternitate mea nunquam non ero justis meis premium, protector, comes. Quidquid mundus nunc sit, sed non erit: Quidquid sit

Babylon, ultra non eris, neque invenietur. Quidquid sit, quidquid fuerit Tyrus, tamen ad illam dictum est: *Non eris usque ad perpetuum.* Ideo Dei filius hoc gloriatur nomine, quod sit *Pater futuri sæculi.* non quod pater non sit eorum, qui nunc vivunt, justorum, sed quod isti non vivant ex legibus, & institutis præsentis vitæ, sæculi: non ament præsentia, sed futura inquirant. Sicut & Paulus ait. Galat. 1. 4. *Christum nos eripuisse de præsentis sæculo nequam.* quo loco eleganter Divus Thomas dixit; *Trahendo nos ad æterna per desiderium, & spem.* Eripi autem de sæculo præsentis, ut vivere non juxta præsens sæculum, ut idem Apost. dixit Rom. 12. 2. *Nolite conformari huic sæculo.* Rursus vox illa *Præsens*, est instans in Græco. Unde Theodor. *Vide, quam sit momentaneum, id enim præsens, seu instans dicitur.* Sic profecto iusti, quamvis futura tantum bona sperent, & præsentibus renuntient, dicentur tamen habere bona in manu sua, quod quamvis futura, ejusmodi tamen futura sint, ut in sua manu, & potestate habituri sint, nam gaudium eorum nemo ab illis tollet. Sic & Paulus currebat, sequebatur, & persequabatur, si quomodo comprehenderet non præsentia, sed futura, ad anteriora extendens se ipsum, at impii, qui ea habent in manu, quæ illis, vel invitis, & repugnantibus eripienda sunt, perinde profecto se habent, ac si in eorum manibus bona non essent.

Iterum hic Septuaginta longe alio sensu legunt, *Opera impiorum non inspicit.* vel, quod hæc sit impiorum vox (ut interpretatur Nicetas) ex qua sibi impunitatem promittant, illius alterius similis, inferius cap. 22. 14. *Juxta cardines cæli perambulat, nec nostra considerat.* quasi Deus nihil curet humana, vel, quod Job hæc dicat admirans incredibilem Dei patientiam, qui impios impune peccare sinit, quasi minime videret.

Longe sit. Per hypallagen; Ego longe abs sum ab illo, longe à me propulso impiorum opiniones. In Hebræo; *Longe fui à me.* Videtur enim commendare perpetuum quoddam studium longe ab impiis recedendi. Sicut impli, in hujus vitæ bonis felicitatem constituunt, ita, qui ab hoc consilio, & instituto absunt, non contemplantur, quæ videntur, sed quæ non videntur, juxta Apostoli præceptum, ubi verbum *contemplandi*, ex proprietate Græca affert vel vigilantiam speculatoris alicujus, qui è loco sublimiori speculatur, & perlustrat; vel certe denotat gestum sagittari, qui magna attentione contemplatur scopum, quem coningere, & collimare nititur.

Ita profecto impii contemplantur, & perlustrant animo, & cogitatione temporalia, quæ contingere, & collimare procurant suis desideriis: at iusti è contrario contemplantur, quæ non videntur, & quod paradoxum videatur, in ea respiciunt, quæ non videntur, & collimant, quo visus non pertingit.

XVII. Quoties lucerna impiorum extinguetur, & super veniet eis inundatio, & dolores divider furoris sui?

1. *Varia expositio.* Lux, aut Lucerna, pro vita, & lucis usura. Particula Quoties, quos usus habet.
2. *Inundatio, quid proprie.*
3. *Quid dividere in sacro sermone.* Deus attribuit per supplicium curasque impiorum meritis. Explicati Maabans, & Samuel.
4. *Dolores funiculæ.*

Cajetanus existimat respondere, nunc Job ad illam interrogationem, vel exostulationem factam, *Quare impii vivunt?* Videtur enim respondere, quod ideo permittantur vivere felices, quod eorum felicitas, atque vitalis lux momentanea sit. Nihil ergo magnum illis conceditur. Ergo toties puniuntur merito supplicio, quoties vitæ lux illis extinguitur. Sed hæc interpretatio enervat totius sententiæ vim, atque primæ illius particulæ. Ambrosius, Gregorius, Philippus, & post hos Latini alii videntur exponere de commutatione fortunæ, & felicitatis impiorum ad vitæ hujus cruciatum, & ærumnas: non enim videtur aliter constare posse illa multitudo importata per illam particulam, quomodo, nisi intelligatur de frequenti humana felicitatis commutatione, & volubilitate. Sed neque hæc interpretatio videtur coherere. Agit enim Job fere in universo hoc capite de diuturnis, & constante impiorum felicitate in hac vita, & de supplicio æternis.

Ergo germanior expositio, ut agat de morte impiorum, in qua non solum vitæ lux, atque lucis usura, sed omnis etiam felicitatis splendor obscuretur.

Aper. 17. 8. 11. 27. 36. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Vita hu- scuratur, & extinguitur. Neque ineleganter vita
mana si- comparatur cum lucerna, quæ deficiente oleo ex-
milis lu- tinguitur: nam non aliter vita humana, vel ex-
terna. ucto humore deficit, vel humoris abundantia
obruitur, & perit. Extingui etiam solet lucerna ve-
hementi flatu, sic etiam impiorum lucerna inunda-
tione, ac turbine, de quo statim. Mortem autem
cum extinctione lucernæ comparatam vides in il-
la Parabola decem virginum Matt. 25. Ergo par-
ticula illa, *Quoties*, admirationem cum interroga-
tione affert, neque solum rogat de numero, sed
de qualitate, & de magnitudine gravissimi suppli-
cii impiorum. Quare miratur, quam graviter ju-
dicentur, quam misere intereant: vertitur quidem
eadem vox, *Quam multipliciter*: Pl. 16. 2. *Quantum*,
Job. 13. 23. *Quale*, Num. 13. 19 *Quam*, Pl. 8. 10. Pl. 83.
2. Quare hic dicere posses; quam extinguitur!
Quantum extinguitur! Qualis impiorum interi-
tus! Quam multiplex, quam severa punitio! Dixi
lucernam, & lumen, non solum pro vita, sed etiam
pro felicitate usurpari. Gregorius magis stricte
pro solis filijs, qui sunt parentibus vice lucernæ.
Sed de hoc non pauca supra c. 18. v. 5. & 6.

Et superveniet eis. Veniet super eos, incumbet in
illos, irruet, obruet: *Inundatio*, interitus, & extre-
ma perniciēs, quasi tempestas, aut turbo, aut
noxia aliqua, & intempestiva pluvia. nam vocem
originalem solet vertere Interpret *afflictionem*, in-
certum; *nubem*, *pluviam gurgitem*. Græci *subversionem*
dicunt: quod videtur bene convenire cum impe-
tu rapidissimi fluminis exundantis. Philippus, *In-
undatio*, id est, *abundantia tormentorum*, cuius etiam
translationis usus est II. 8. 27. Ergo, vel hæc pars
erit expositio præcedentis lucernæ, quæ extingui-
tur vento, aut tempestatis alicujus commo-
tione: vel erit nova alia translatio & descriptio
interitus impiorum.

Et dolores dividet furoris sui. De supposito hujus
sententiæ dubitant aliqui, & quidem Græci sup-
positum verbi, *dividendi*, faciunt, *dolores*, nam le-
gunt *Dolores habebunt eos*, quod per ipsum verbum
dividendi videtur exponere Nicetas; *Acarb*,
(inquit) *eos discindunt dolores, parientisque mulieros
cruciatu imitabuntur*. Sed recte Philipp. *Proculdubio*,
*Deus dividet dolores, hoc est, penas unicuique tribuet, ut
meretur*. idem Cajetanus & Vatablus, Ergo acci-
piunt verbum *dividendi*, non pro *secare*, aut *scinde-
re*, ut volebat auctor Catenz, Sed pro *distribuere*,
habita meritorum ratione. Gregorius autem, &
aliqui Latini *divisionem* hanc intelligunt, quod
partim in hoc sæculo, partim in futuro punian-
tur: quare dolores, & cruciatu non omnes simul
vel in hac vita, vel in altera inferuntur, sed divisi,
& partiti. Cæterum verbum originale *Hbalak* sig-
nificat divisionem illam, aut partitionem, quæ fit
alicujus rei inter plures, sicut dicitur, *dividi terra
inter tribus*, Josue 14. 7. & *dividi præda*, Josue 22. 8.
& *hereditas inter fratres*. Proverb. 17. 2. Unde *divisio*
idem est, quod aut pars, aut portio hæreditatis,
quæ alicui obvenit; Sicut dicuntur *divisiones Gra-
tiarum*, & *donorum*. 1. Cor. 12. 4. 5 Sic igitur
Deus dicitur, *dividere dolores*, id est, suam cuique
impio & damnato partem, & portionem sempiternorum
cruciatuum attribuire, & quasi ingen-
tem illum globum sempiterni ignis, qui *paratus est
Diabolo*, partiri, & dividere inter Angelos & asse-
clas ejus. Sicut etiam ex illo calice, qui est in manu
Domini, tanquam expelago quodam tormento-
rum, dicuntur dividi haustus quidam, qui pro-
pinantur impiis: nam *inclina vit ex hoc, in hoc, & bi-
bent omnes peccatores terræ*. Pl. 74. 9. Sic illud Matth.
21. 51. de servo malo: *Dividet eum, partemque ejus
ponet cum hyssopis*, & Lucæ 12. 46. id est, attribuet
servo malo partem suæ hæreditatis, leorsumque
constituet, separabitque a justis: nam utraque
hæc *divisio* videtur conjuncta, videlicet & hære-
ditas, & hæreditatis. Facta enim divisione inter
fratres, statim dividuntur alter ab altero. Quod
expressum vides Gen. 25. 1. & 6; nam cum Abra-
ham *Dedit cuncta*, quæ possederat Isaac, filiis autem
concubinarum largitus est munera se paravit eos ab Isaac.
Sic quoque præcatus est David Pl. 16. 14. *Domine a
paucis* (justis) *de terra divide eos* (impios) *in visa eor-
um*, id est, da illis portionem substantiæ, qua illos conin-
git, tum ex hujus vitæ bonis, tum ex alterius vitæ
malis. Sic Deus dividere solet inter homines suas
hæreditatis partes, instar sapientis illius Patris
familias, qui suis filiis *divisit substantiam*. Luc. 15. 12.

Dolores furoris sui, aut nasi sui, id est, iratus Deus
instar Parentis, doloribus afficiet impios acerbissi-
me.

Pineda Tom. II.

mis, instar dolorum parturientis, quibus impius,
vel fortissimis funiculis obligetur, constringatur.
& in doloribus etiam computrescat, & pereat.
Nam totum hoc affert proprietas vocis
originalis. Tum etiam de *Naso*, ira indice alibi.

XVIII. Erunt sicut paleæ ante faciem
venti, et sicut favilla, quam
turbo dispergit.

1. Impios omnino perituros Quid Paleæ. Quid Favilla. Quid Pulvis. Explicatus David, & Isaias.
2. Ventus, & turbo, spiritus nequam raptans impios, illustratus David, & Isaias.
3. Impiorum conversio, ne raptentur à vento. Explicatus Sophonias.
4. Impii levissimi, terra inutile pondus. Quisquis illa,

Uos Lucernas extinguendas dixit, nunc Pa-
leas, & Favillam, & quam inundationem, & fu-
rorem Dei, nunc ventum, & turbinem. Ergo
videtur agere de extremo damno, & pœna impio-
rum sub ea metaphora, qua describitur res eadem
Matth. 3. 12. *Cujus ventilabrum in manu sua, & per-
mundabit aream suam, & congregabit triticum suum in
horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili. Paleæ
autem majores, & grandiores, ut deinde crescat
sententia in turbine, & favilla. Favilla autem idem
est, quod sæpe vertitur Pulvis, videlicet non qui-
cunque, sed qui remanet in area ex decussis gra-
nis, & contritis paleis, minutulum illud, quod ex
folliculis granorum, & aristis remanet, & fere in
pulverem abit. Sic Pl. 1. 4. Cum justus sub figura
pulcherrimæ, atque feracissimæ arboris describi-
tur; Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis, quem
proscio ventus à facie terræ, videlicet tanquam res
omnino inutilis, quæ ventorum ludibrio per-
missa omnino perit irrevocabilis.*

Cujusmodi autem iste pulvis sit, clarius explicat
Isai. c. 41. 15. 16. *Ego posui te, quasi plaustrum tritu-
rans novum, habens rostra servantia, arsurabis montes, &
comminues, & colles quasi pulverem pones; ventilabis
eos, & ventus solles, & turbo disperget eos. Deinde vero
subjungit lætitiā justorum, sicut, qui lætantur
in messe: & tu exaltabis in Domino, & in sancto Israel
lætaberis. Sic hoc loco Philippus existimat, signi-
ficari impios perituros, ut omnino reparari non possint.
Idemque significat illa pulcherrimarum transla-
tionum coacervatio Holec. 13. 3. *Erunt quasi nubes
matutina, & quasi ros matutinus præteriens, & sicut pul-
vis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumariorum.**

Sed quamvis per ventum, & turbinem divinam
indignationem intellexerimus, possumus etiam
spiritum nequam intelligere, qui etiam dicitur
furor Domini, & cuius ministerio iudex supremus
utitur in exagitando, & dispergendo pessimo hoc
pulvere. Sic ventum illum nonnulli interpretan-
tur Pl. 1. sed clarius Pl. 34. 5. Videtur facere An-
gelum Domini triturantem, comminuentem, &
ventilantem paleas, & glumam. *Fiant tanquam pul-
vis ante faciem venti, & Angelus Domini coarctans eos.*
Quia vero solet area constitui ab agricolis in lo-
cis editioribus, ut vento sit magis exposita, præ-
sertim ubi vento vel leniores, vel infrequentiores
esse solent, ideo videtur Isaias, cap. 17. 13. repen-
tinam illam populi dispersionem significasse,
constituens illam malarum legetum aream in
monte sublimi, unde gluma facile raperetur à
vento; *Rapiuntur sicut pulvis montium à facie venti.*
Denique ubi hujus pulveris mentio fit, ne intelli-
gas, esse pulverem ipsum terræ, nam iste non
comminuitur neque, atteritur humana arte, &
industria, sed intellige pulvisculum, quem
diximus decussum ex segetibus trituratis, ut Pl.
17. 43. *Comminuam eos, ut pulverem ante faciem venti.*

Sed qua ratione possint impii subtrahere se à
vento, & turbine Divinæ indignationis, osten-
ditur per Sophoniam sub eadem allegoria cap. 21.
& 2. *Convenite, congregamini gens non amabilis* (id est,
o impii, quos Deus odio habet, curate, ut sicut
granum in acervos congregantur, & colliguntur,
ita vos mutuis pietatis, & charitatis studiis
conveniat in unam religionem, & in unum
cor) *prius quam pariat iussu, quasi pulverem tran-
seuntem diem*, id est, prius quam Deus præci-
piat, ut quasi exurgente vento maximo dis-
pergamini, & raptemini, velut gluma, & scobs
inutilis ex area) *Antequam veniat super vos ira furoris
Domini.*

1.

370

Justus uti
lis cunctis
impious
inutilis,

Philipp.

2. Ventus &
turbo Da-
mon.Pulvis
areæ.3. Impiusne
rapietur
vento fiat
ex pulve-
re granum.

4. Tandem ex hac impiorum appellatione, & comparatione cum pulvere & gluma, colligi primo potest, impios esse levissimi ingenii, tum etiam non solum inutiles, sed etiam incommodos, atque nocivos ceteris, instar glumæ, quæ & oculis hominum, & armentis ipsis non leviter nocet. Sic fere eadem translationis ratione levissimos, & nequissimos homines appellavit Cicero, *quisquiliæ*. Sicut autem *quisquilia* totum id minutulum, & inutile, quod ex arborum frondibus, & floribus exarescens cadere solet. Secundo indicatur, impios esse quasi terræ inutile pondus, ut quos parens terra non videatur velle suo gremio complecti, & capere, sed potius quasi invita sustinere, & exponere primo cuique vento, tunc se liberam, atque mandata existimatur, cum illos à se expulerit, atque *ventus abstulerit, turboque disperferit*.

XIX. Deus servabit filiis illius dolorem patris : & cum reddiderit, tunc sciet.

1. Mutatio personarum. *Varia expositiones: eligitur optima. Quid dolor.*
2. Abscondere, & servare de *Thesauris. Deus Thesaurizans impiorum supplicia.*
3. *Quomodo filii puniuntur ob parentum delicta. Explicatus Ezechiel.*
4. Restituere, de supplicio commérito. In pace esse, ad solutionem debiti referri. *Explicatus David, & Salomon.*
5. *Impii sero licet, sapiunt, & suo supplicio agnoscunt Deum. Illustratus David, & Isaias.*

Philipp. **E**ST hujus sententiæ non una apud omnes Interpretes expositio, & quidem Philippus ex hoc exaggerat obscuritatem hujus libri, quod sicut in aliis locis, ita nunc videtur quædam personarum mutatio, videlicet non tam personæ loquentis, quam personæ, de qua est sermo. Existimat ergo, cum adhuc de impiis dictum sit, nunc Job subungere personam, nescio quam (ut ipse ait) id est, *Diabolum*, ut impii tanquam illius filii, cum illo pariter puniantur.

Vatabl. Sed cum video, quorsum prædifficili hac interpretatione locum ipsum per se planum obscurare debuerit. Secundo Vatablus existimat, hanc sententiam repeti à Job ex persona Sophar, quasi dicat, *Tu forte dicis mihi, Deum puniuntur rapinam patris in filiis ipsius. Res non ita habet, filius non portabit iniquitatem patris.* Tertio Cajetan: *Dolorem sumit, non pro pœna, & supplicio, sed pro substantia, & opibus cum aliorum dolore per scelus, & iniquitatem comparatis.* Ita ut Job dicat, non semper puniri filios propter parentem impium, ut in universum assererat Sophar, neque semper Deum auferre à filiis paternam hæreditatem: sed aliquando foelicitatem vitæ hujus, qua impii parentes post longissimam vitam defunguntur, integram & intactam suis etiam filiis, ac posteritati relinquere. Quod cum Jobi intento, & cum totius hujus capitis argumento bene convenit. Sed illud melius, & coherentius, ut cum describat extremum impii supplicium, affirmet etiam redundaturum ad filios, & posteritatem. In quo sensu Gregorius, & Latini omnes cum Græcis conveniunt: nam *dolor* hoc loco quamvis sit substantia cum aliorum dolore comparata, proprie tamen etiam est violentia, rapina, iniquitas, quæ non solum aliis, sed etiam ipsi facienti dolorem affert.

שׁו Hunc igitur dolorem, & pœnam respondentem sceleris, & iniquitati, *servat Deus filiis*, proprie abscondit, quasi in Thesauo reponit & asservat, isti enim sunt Divinæ Justitiæ thesauri, in quibus non solum peccata, sed etiam peccatorum pœnas quasi depositum, in numerato asservat Deus tempore suo reddendas, & effundendas in ipsos impios. Sic Theodotio legit hunc locum; *Deus recondet filiis ejus in justitiis ejus.* Atque eodem fere sensu illam similitudinem *paleæ raptæ*, & *disperstæ pulveris* interpretatur, quod non aliter *paterna bona ad alienos migrabunt, quam palea à vento, aut pulvis à turbine jactatur.* Ergo asserit Job, Deum servare vindictam, id est, non statim animadvertere in filios impii, sed simili ratione cum filiis agere, atque cum parentibus: nam cum plerumque filii impiorum propter depravatos etiam mores *sint testes nequitiae adversus parentes suos*, Deus similes pœnas, & similem interitum filiis reservat, & sic non solum iniquos filios commérito supplicio afficit, sed etiam propter similes mores, & paternæ vitæ imitationem, cum illos punit, dicitur, *rependerere iniquitatem patrum in filios.*

Sap. 4. 6.

Filiis quo-

modo ser-

vatum

supplici-

um pa-

rentum,

Hinc facile est colligere conciliationem illorum duorum locorum prima facie inter se pugnantium: *Filius non portabit iniquitatem patris*, Ezech. 18. 20. & *Visitans iniquitatem Patrum in filios*, Exod. 20. 5. Nam filii justi non portant iniquitatem impiorum parentum, sed qui vita, & moribus non minus, quam natura ipsa, & corpore, illorum peccata referunt, quod quidem est (ut ita loquar) esse impiorum filios, non solum materialiter, sed etiam formaliter. Quare cum August. de Paternitate Diaboli erga impios omnes differeret, pulchre qui dixit Ps. 94. *Hæc est quædam paternitatis ratio, quam non tam pater ipse constituit, quam filii, nos enim illum imitando patrem facimus, non ille nos creando filios.* Videndus omnino idem Aug. Ep. 75. Hieronymus super id Is. 65. *Reddam in sinu eorum iniquitates vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul* & Gregorium hoc libro decimoquinto c. 31. D. Leonem Ep. 84. atque interpretes in c. 18. Ezech. præsertim Hieronymum de Prado præceptorem meum, cuius sicut apud me recordatio suavisissima est, ita erit apud omnes Sacrarum litterarum studiosos illius lectio cum ingenti fructu, & utilitate. Quamquam illud quoque verum est, non solum filios iniquitatis parentum hæredes juste à Deo supremo iudice puniri, sed ipsos etiam parentes in suorum liberorum suppliciis puniri, & torqueri. Quod divinæ justitiæ opus est, ut parentes ipsos à malo revocaret metu damni & supplicii suorum filiorum. Tertullianus lib. 2. adversus Marc. c. 14. quod de Divinæ justitiæ operibus est, eleganter scripsit: *Es si patrum delicta ex filiis exigebat, duritia populi talia remedia compulerat, ut vel posteritatis suis prospicientes legi Divinæ obedirent. Quis enim non magis filiorum salutem, quam suam curet? Sed etsi benedictio patrum semini quoque eorum destinabatur sine ullo adhuc merito ejus, cur non & reatus patrum adhuc in filios redundaret? Illud vero Ezech. 18. videlicet, unumquemque portaturum suam ipsius, non alterius iniquitatem, referre videtur idem Tertullianus ad legem Evangelicam, ut post duritiam populi, duritia legis edomata, justitiæ iam non genus, sed personas judicaret. Pulchra quædam hæc de re congerit vir pateruditus Petrus Faber libro tertio Semestrium, cap. 8.*

שׁו **E**cum reddiderit. **Supple Deus, rependerit debitum, & comméritum supplicium impio restituerit.** nam verbum originale *reddendi* dicitur se solutione, aut restitutione debiti. Et est quidem notandum hoc ipsum verbum solvendi debitum significare, *pacem habere, aut pacificum esse*, nam postquam quis debitum solvit creditoribus nihil est, quod illorum pacem atque concordiam perturbare possit. Sic nos dicimus post solum debitum, aut post factam retributionem, & compensationem alicujus damni: *Tu es amos in pace.* Sicut etiam, cum quis pro meritis, & culpa puniatur, dicemus: *Que lea d'ad su paga.* Sic quod Septuaginta dixerunt Ps. 54. 22. *Extendis manum tuam in retribuendo.* Hieronymus ex Hebræo, ** Extendis manum tuam ad pacifica.* loquitur de impio, aut de Saule, id est, malam rependit his, quibus nihil mali reddere debebat.

Eodem fere sensu Proverbior. 13. 13. *Qui destruit alicui rei, ipse se in futurum obligat: qui autem timet præceptum in pace servabitur*, id est, qui peccat, peccati, & solvenda pœnæ reus, & debitor efficitur, sicut qui Divinæ Legis observator est, debitam mercedem recipiet. ** In pace servabitur*, id est, fiet ei retributio, & persolutio mercedis. Sic hoc loco *Deus reddet, restituet*, in pace manebit cum hoste suo: id est, debito & commérito supplicio illum cumulabit.

Tum igitur sciet, videlicet, ipse impius cognoscet. Est autem scientia hæc experimentalis, quæ ad sensum pertinet, id est, tunc tandem impius sentiet. Sed videtur esse reticentia quædam, quid enim oporteat impium sentire, & agnoscere non exprimitur. Cajetanus supplet parentem impium jam defunctum cogniturum, quare filii sui non puniantur. Philippus; *Quod Deo reddente, pater impiorum Diabolus tunc sentiet, quando cum filiis pœnas patietur æternas.* Nicetas; *Tunc animadvertit, ac sentit ea, quæ geruntur perspicua Deo, certumque esse impiis supplicium constitutum.* Recte.

Sed addendum etiam impium post illatum jam supplicium non solum agnoscere Divinam Providentiam curantem res humanas, & repeten-

3.

Ezech. 18

Exod. 20.

3.

Impio-

rum fili

qui.

Hieron.

Gregor.

D. Le.

Hieron.

de Prado.

Parentes

in filiis

torquenti.

Tertull.

Pet. Fab

4.

Solutio

debiti pa

cem con-

ciliat.

Hispani

LXX.

Hieron.

* Echo

mano, de

quien no

le de via

na da, y

esta ua

con el e

paz.

* P. g. ral

Dios, lo

que feed

ve, y que

daran an

bor en

paz.

5.

Retice

tio.

Cajetan

Philipp.

Nicetas

Deus pu

niens cog

nitus ab

impis.

repetentem poenas scelerum, sed etiam magnitudinem, & gravitatem sceleris. Sic David Psalm. 9. 17. *Cognoscitur Dominus iudicia faciens*, id est, in ipsa vindicta, & ultione suorum hostium, cognoscitur, & suspicatur; nam Deum misericordem neque sentiunt, neque agnoscunt, contemnunt etiam. Idem fere Psalm. 82. 18. *Erubescant, & conturbentur in saeculum saeculi, & confundantur, peccantes; & cognoscant.* (proprie ex Hebraeo, *us cognoscant*) quia nomen tibi Dominus: nam sine supplicio dicunt; *Nescio Dominum*, sicut Scriptum est Jeremiae 26. 10. *Misereamur impio, & non discas iustitiam.* & paulo ante: *Cum feceris iudicia in terra* (supplicio afficiens improbos) *iustitiam discant habitatores terrae.* Simile Agefilai illius de nonnullis Asiae populis dictum: *Si libertate fruerentur, malos; sin servient, bonos esse.* Ergo illud est verissimum Isai. 28. 19. *Tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui.* non enim prius improbi fidem habere solent Divinis comminationibus, quam suo tandem malo in ipsis malis sint, Divinaeque vindictam experiantur. Hinc Deus erudire sapientes istos, & stultissimos peccatores dicitur, ipso suae virtutis, & potentiae ulticis experimento: *Sapientiae 1. 3. Probata virtus corripit insipientes.* Erudit, arguit, declarat insipientes fuisse, & fero licet, ut sapiant, efficit, ideo postquam in ipsis tormentis positi sunt damnati, se ipsos appellant *insensatos*, dum viverent, post mortem vero sciunt, & sentientes. Ergo impii, quos permittit Deus feliciter agere, stultissime vivunt, cum tandem illis rependit Deus mercedem suae improbitatis, *sunt sciunt.* Vide supra cap. 4. vers. 20. & 21. & infra cap. 36. v. 12.

XX. Videbunt oculi ejus interfectionem suam, & de furore Omnipotentis bibit.

1. Impiorum post mortem supplicium. Videre de cognitione aliorum sensuum. Explicatus Samuel.
2. Interfectio quid prop. in Hebraeo. *Varia lectio.*
3. Saddai, & Omnipotentis furor. Quid indignatio Divina comparata cum torrente. Illustrati Oseas & Jeremias.

2. **C**onfirmat iterum impiorum supplicium, ne quis existimet, impium, qui feliciter vixerit, impune dimitti post mortem, repetitis tantum poenis illius posteritate, & filiis Minime (inquit) sed oculi ejus videbunt, id est, ipse praefert, experietur, sentiet, quae ad experimentum, & cognitionem aliorum sensuum pertinent, significant oculi, qui inter sensus primi, ac potissimi sunt. Diximus supra. Sed Philippus, nescio quid, intelligi in hoc supplicio videndi; forte ad horribiles inferni visiones respicit; *Duplex* (inquit) *tormentum est, videre poenas, quas sustineas.* Simplex, & germanum, quod diximus: sicut alienum, & invitum, quod alii dicunt, de interfectione filiorum, qui ad parentis supplicium in illius oculis interficiendi sint ut 4. Reg. 25. Scribuntur filii Sedechiae interfecti spectante ipso suo parente; Non convenit (inquam) huic loco, illud enim suum, est singularis numeri, non pluralis, quasi dicat: *Suum ipsius*, non illorum.

Gregor. Quod Gregorius verbum videndi, pro cognoscendi, & intelligendi accipit, non omnino displicet, & coherere etiam cum antecedentibus potest, ut haec sit expositio praecedentis; *Sciet* (inquam) & videbit oculis suis: nam *iniquus* (inquit) *post casum oculos aperit.* Exemplo illius, qui poena suae temeritatis affectus, de se ipso dixit, Numer. 24. 4. *Dixit homo, cuius obturatus est oculus: Dixit auditor sermonem Dei, qui visionem omnipotentis intuitus est, qui adit, & sic aperiuntur oculi ejus.* Sed quidnam apertis oculis vidit Balaam? Certe quod narratur capit. 22. 31. *Prostratus aperuit Dominus oculos Balaam; & vidit Angelum stantem in via evaginato gladio.* Jam tunc ergo vident impii Divinae iustitiae strictum gladium, non micantem tantum, sed adactum in sua viscera. *Vident quippe oculis suis interfectionem suam.*

Varia lect. *Interfectionem.* Eodem sensu Septuaginta. *Necem, Symmachus, Ruinam, Tygurin. Detrimentum.* Pagnin. post Thargum. *Constrictionem.* Vatabl. *Pineda Tom. II.*

& Cajetan. *Constrictionem Regia, Infortunium* Forster. *Capturam, seu Comprehensionem*, R. March. post Rab. David. *afflictionem, accedens malum, eventum malum.* Conveniunt omnia. Originalis vox hoc tantum loco in hac significatione usurpatur, in aliis enim pro *hasta*, aut *lancea*, aut instrumento quopiam bellico accipitur: unde Interpret videtur, *interfectionem* dixisse, quod ea fieret instrumento bellico, hasta, aut lancea, J. 1. 8. 18. 1. Reg. 17. 6. Job 39. 28. & 41. 21. Jerem. 6. 23. & 50. 52.

Es de furore Omnipotentis, Saddai, vastatoris, bibet. non tantum afficiendus, & pectus refaciendus aspectu malorum, sed abunde potandus, & inebriandus. *Bibis enim de calice ira Dei*, id est, *Ps. 74. 9. If. 51. 17. 22.* cruciabitur impius; *Indues maledictionem, sicut vestimentum*, id est, non solum corpore cruciabitur, sed etiam intrabit, sicut aqua in interiora ejus, & sicut oleum in ossibus ejus. Cum vero hic dicitur, *Bibet de furore Omnipotentis*, non intelligo tantum calicem ira Dei propinatum impio, sed torrentem rapidissimum Divinae indignationis, cum quo maximi, & multiplices ærumnarum, & tormentorum fluctus comparari solent, *Ps. 119. 7. & 113. 4. 5.* His igitur vorticibus convolvetur, & immergetur damnatus, & bibit ad æternitatem. Atque sicut nomen Saddai, id est, abundantissimus, & sufficientissimus, cum refertur ad dejectiones, & gaudia, quæ Deus propinat iustis, indicat omne gaudium, atque torrentem voluptatis suae; quoniam potat; ita cum ad malum, & ad vindictam pertinet, afferat omnia cruciatuum genera, & quemdam malorum torrentem, quem in impios immittit, atque profundit Omnipotentis furor. Propterea dicitur furor fundi Oseas 5. 10. *Super eos fundam quasi aquam.* (torrentem multis aquis confluentibus inundantem) *iram meam.* Septuaginta: *Effundam sicut aquam impetum*; nam ab impetu torrentis ducitur metaphora, non ab aqua vasis alicujus ex Hieronymo, Theodoro, Theophylacto. *Hieron. Theod. Theophil. Ingenis ærumnae amplificatio.* Forte enim bibere de furore Omnipotentis, erit bibere furorem propinatum de manu Dei indignantis: nam nimia aliqua afflictio, qua quis efficitur, & redigitur quasi ad furorem, & insaniam, appellari solet, *vinum inebrians furor insaniam*; amplificatio. ut Jerem. 61. 7. *Calix aureus Babylon in manu Domini.* (nam per Babylonios acriter Deus punivit gentes cæteras) *De vino cuius biberunt gentes, & ideo commota sunt; insanierunt, mente motæ sunt, & adactæ ad furorem.* nimirum biberunt de furore Omnipotentis. Diximus, non semel, *Aquam*, seu potius *Aquæ vim*, aut impetum pertinere ad maximam vel gaudii voluptatem, vel doloris, & tribulationis vehementiam, tum quod *Aqua* repræsentat id, quod undequaque cingere, & convolvere potest hominem, & in quod immergitur, ita ut *bono servo* dicatur; *Intra in gaudium Domini tui*; tanquam in immensam aquæ vim, ut undique gaudio circumfluas. Afflictus vero & dolens etiam dicit, *Intraverunt Aquæ usque ad animam meam.* & iterum; *Libera me de aquis multis.* Tum quod *Aqua* symbolum sit rei penetrantis omnes internos animi sensus, sive ad dolorem, sive ad voluptatem, sicut scriptum est; *Intravit, sicut aqua, in interiora ejus.*

XXI. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se, & si numerus mensium ejus dimidietur?

1. Impius negligens suæ domus, & suæ familie instigator.
3. Contextus, & interpretatio germana. Voluntas quid. Impius non satis punitus in sua posteritate.
3. Mortis periphrasis. Quid dimidiare vitam. Illustratus David.

2. **I**ta (ut quidam interpretantur) vixit impius, ut nullam haberet curam domus suae instituendæ in pietate, & religione; neque curaret quid boni, aut mali ex suæ vitæ ratione in domesticos, & familiares suos redundare posset. Proptereaque non solum sævus, & crudelis in familiam suam extitit, sed etiam erga seipsum: nam propter improbitatem, non permittetur diutius vivere; non enim improbus

Ps. 54. 25 attinget eum annorum numerum, ad quos probus, & pius perveniret: sicut scriptum est; *Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* Sed non videtur hæc interpretatio bene coherere cum antecedentibus, & consequentibus, & cum argumento universi capitis, ubi non tam impiorum vita, & vitia quam supplicium, & interitus describuntur.

2. Quare lenior decursus orationis, ut eum dixerit, impium ipsum familiari sensu, & experimento incredibilium malorum puniendum, nunc subjungatur, non futurum satis, si tantum in suis filiis, & posteritate puniretur, ipsius vero animus post mortem remaneret impune. Quid enim ille post mortem, aut lætitiæ, & voluptatis aut vero doloris, & pœnæ accipiet ex felicitate, ut infelicitate domus suæ? *Quid enim aut doloris, aut gaudii pertinet, redundareve poterit, ad eum de domo sua, & de domus suæ statu, & conditione post se defunctum jam vita, & suorum filiorum, atque mortalium omnium consuetudine?* Proprie ex Hebræo, *Quæ voluntas* (voluptas, complacentia, dilectio, hæc enim omnia comprehendit vox originalis) *illi in vita sua post se?* dum vivit quidem, felix est filiorum felicitate, & incolumitate, sed mortuus non erit satis infelix ex solo filiorum infortunio, & interitu, etiam si ex impii parentis importuna, & inexpectata morte tota domus periclitetur, & concidat. Græci cum Septuaginta hanc voluntatem, & complacentiam longe alio referunt; *Voluntas ejus in domo ejus cum eo*, id est, ut Nicetas dixit: *Maluit suæ improbaquam recte Dei voluntati obsequi.* & idem videtur sensus lectionis Augustinianæ. Nulla voluntas ejus in domo sua posteum, id est. Vivens obsequutus est suæ voluntati, sed non licebit post mortem.

3. *Et si numerus mensium ejus dimidiatur.* Nihil (inquam) curat de domo sua; si numerus mensium ejus dimidiatur, id est, si moriatur. Videtur enim esse mortis periphrasis, *dimidiari vitam*, annos, dies: quod idem est, quod rescindi, secari, dividi. Sicut res aliqua dividitur in duas quasi medietates, cum secatur, & laceratur jaculo, ac sagitta penetrante, & scindente. Et sic etiam Septuaginta dixerunt; *Numeri mensium ejus divisi sunt.* Theodotio & Aquila cum nostro, *dimidiabuntur.* Vox enim Originalis hujusmodi fere arma bellica significat, jaculum sagittam, quæ dividendo, & penetrando videntur dimidiare res, id est, in plures partes, medias, discindere. Illa autem **Ps. 54. 24.** exaggeratio est nimium immaturæ, & intempestivæ mortis; *Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* Non illos expectabit mortis jaculum, ut dimidiet, & quasi medios discindat. Sed ipso quasi initio sceleratæ vitæ auferet de medio Deus.

3. Mortis circumloquutio.

LXX. *Theod. Aquila.* **Ps. 57.** *exaggeratio est nimium immaturæ, & intempestivæ mortis; Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* Non illos expectabit mortis jaculum, ut dimidiet, & quasi medios discindat. Sed ipso quasi initio sceleratæ vitæ auferet de medio Deus.

XXII. Nunquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos judicat?

1. *Recta, & ordinaria Divina Providentia regula, & formula.*
2. *Excelsi qui. Græcorum lectio examinata, Philosophia humana.*
3. *Excelsi, Cælorum, Angelorum, Judicium cognomen Notatus Cajetanus. Illustratus Ecclesiastes.*
4. *Eligitur optima expositio. Deus sapientissimus in iudicandis potentissimis hominibus.*

1. *Quæ divinitus providentia formula.* **H**æc (inquit) est Divini iudicii, atque Sapientia formula, ut postquam impium in vita patienter sustinuit, mortuum æterno supplicio afficiat, nec semper viventium scelera puniat, dum vivunt. *Atissimus enim est patiens reditor.*

Neque vero aliam iudicii, aut Providentiæ rationem convenientiorem proferre quispiam poterit, quam istam, quam sapientissimus Deus servat in tractandis, & gubernandis rebus humanis, ut sciat, (inquit Divus Thomas) quibus prospera, & quibus adversa reddat. Quo videtur Job perstringere suos amicos, aliam Providentiæ rationem statuentes, quod Deus impios in hac vita debito debeat afficere supplicio, atque justos etiam sua mercede. Gregorius quidem aliam Sapientia, & Providentiæ rationem existimat indicari hac sententia; *Quod electos* (inquit) *id*

vitam angella revocans, & à malis actibus reprobos, nec angella compescunt, Omnipotentis Dei iudicia super nos valde occulta sunt. Nicetas quoque, Job agere de Nicetas illo occulto Dei iudicio, quo innocentes affliguntur: illud enim supra nostram scientiam est, & quidem omnia recte hac sententia comprehendi poterunt: videtur enim quasi finis. & clausula eorum omnium quæ hæcenus disputata sunt.

Qui excelsos judicat. Dei sapientissimi, atque fortissimi, qui summam rationem Providentiæ tenet, periphrasis est. Sed quinam sint isti excelsi, dubitant merito interpretes. Et primo quidem Septuaginta Complutenses, & in C. tena Græca, accedente etiam interpretatione Nicetæ, & lectione Ambrosiana, intelligunt, leguntque, *Sophos*, aut *sapientes*, quorum nemo potest Deum docere rationem rerum agendarum, cum sit ipse prima, atque suprema Sapientiæ regula. Deus vero *judicat* sapientes, id est (ut Nicetas ait) *Alios Divina Sapientia prados probat.* Sed lectio Vaticana habet: *Ipsæ homicidia judicat*, quippe facilis fuit transitus, & permutatio similium vocum, quod enim *Phonis* est, id est, homicidia, in aliis est *Sophis*, id est, sapientes, quasi dicat, Deum tandem excelsos istos, & potentiores viros oppressores pauperum, & effusores humani sanguinis, qui nullum lubeunt in terra iudicium, districte post mortem judicare, & potentissimis tormentis committere.

Alii excelsos, per antonomasiam interpretantur Cælos, ut qui cæterarum creaturarum universitate superiores sint, & mirum sane est, quam adhæserit tenaciter Cajetanus suo illi errori de animatione cælorum, ut etiam ex hoc loco existimet colligi posse, quod apud antiquos credebatur Cælos esse animatos. Propterea quod hoc loco dicatur, *Deus judicare cælos*, id est, *judicare in cælis*, vel quod in cælis sedere dicatur supremus iudex, quasi in subsellis, juxta id; *Ecc. in cælo testis meus, & conscius meus in excelsis.* Job. 16. 19.

Sed quarto Gregorius, Philippus, quos sequuntur alii Latini, excelsos intelligunt Angelos, quos iusto Deus iudicio, atque supplicio damnavit, ut inde colligat, justum Angelorum iudicem, nihil iniquum apud homines statuere.

Quinto excelsos, alii interpretantur Judices, qui in sublimi sedere solent, ut sit periphrasis Dei; judicare ipsos iudices, & esse *Deum Deorum*, vel itaq; Job probare Divinam Sapientiam, atque æquitatem ex eo, quod ipse sit Iudex supremus, qui ab alio judicari, & corrigi non potest: sicut apud Ecclesiastem 5. 7. *Si videris violentiam iudicia, & subverti justitiam in providentia, non mireris super hoc negotio, quia excelsus excelsior est alius, & super hoc quoque eminentiores sunt alii, & insuper universa terra Rex imperat servienti.* Quo loco supremus Rex, atque Iudex Deus, qui est super omnes excelsos, id est, super omnes excelsos, id est, super omnes iudices, imperat tandem servienti, id est, ipsis tyrannis, atq; improbis, quorum improbitates, & scelera Divinae Justitiæ, atque Providentiæ serviunt. De quo plura diximus, cum eum locum interpretaremur. Et quidem ea celsitudinis ratio ad iudicium sæpe refertur in sacro sermone. *Isai. 33. 10.* *Nunc consurgam decem Dominus, nunc exaltabor, nunc sublevabor.* videlicet, ad hostium iudicium, atque vindictam, & iterum *Psalm. 7. 8.* *In altum regredere, Dominus iudicans populos.*

Sed mihi placet tandem illa Divi Thomæ expositio: ut quæ lenissima sit, optimeque coherereat: ut per excelsos, accipiantur potentissimi quique atq; opulentissimi homines, de quorum iudicio, atque supplicio fere universum hoc caput est. Deus enim novit, cum excelsos istos judicat, quemadmodum cum illis agi oporteat, quamdiu sustinendi sint, quamdiu expectandi, quando tandem extremo iudicio sistendi, atque damnandi. Ergo nemo velit sapientissimum Iudicem docere viam, atque rationem, qua comprimere debeat tantam impiorum insolentiam, atque improbitatem: novit ipse. Nomine autem excelsorum superbissimos istos, atque opulentissimos non semel sacra litera significant. Vide

Job. 38. 15. Psalm. 72. Isai. 2. 12. 14. 15. & cap. 10. 33.

XXIII. Iste moritur robustus & sanus,
dives, & felix.

XXIV. Viscera ejus plena sunt adipe,
& medullis ossa eorum irri-
gantur.

XXV. Alius vero moritur in amari-
tudine animæ, absque ullis
opibus.

XXVI. Et tamen simul in pulvere
dormient, & vermes ope-
rient eos.

1. *Piorum, & impiorum discrimen, non tam in vita quam in morte.*
2. *Vita bona, & mala communia omnibus. Providentia varia. Explicatus Salomon.*
3. *Simplex vita de felici. Sanitas corporis pars felicitatis.*
4. *Quies de opulentia. Divites male securi. Explicati Salomon, & Zacharias.*
5. *Viscera quid proprie. Pinguedo de lascivia, de bona quoque corporis habitudine. Pinguedo cum renibus cognata. Illustratus David.*
6. *Medullæ quid præstent animali: Illustratus Salomon.*
7. *Præpositio, In: Amaritudo de morbis.*
8. *Mortis periphrasis. Ornamenta sepulchrorum.*

VARIA (inquit) est, atque multiplex. Divina Sapiencia atque Providentia in gubernatione humanarum rerum, quod nunc quasi exemplis ostendit. Sententias autem istas Græci, Gregorius aliique Latini accipiunt de improborum felicitate, & justorum ærumnis, quorum dissimiles vitæ sortes necesse sit, dissimiles quoque post mortem iudicii & æternitatis conditiones sequi: nam supremi Iudicis æquitas postulat, ut vita felicissima impius, miserrima vero justus defungatur; & utrumque deinde similis mors excipiat: at tandem dissimilis sit utriusque fors, atque conditio sempiterna. Ergo probus, atque improbus non tam differunt vitæ incommodis, aut felicitate, quam novissimæ retributionis, & extremi iudicii discrimine: illa est ergo (inquit Gregorius) solummodo vita cogitanda, in qua cum resurrectione carnis ad finem dissimilem pertingitur retributionis. Illud enim discrimen futuri sæculi, & futuri temporis, est; quod Malach. 3. 18. ait: *Convertimini (respicite ad extremum diem) & videbitis, quid sit (quid intersit) inter justum, & impium.* Pulchre sane Prudentius lib. 2. adversus Symmachum rem istam scribit, quam vis invisita, & morte pares videantur iusti, & improbi, at post mortem omnino dispares, atque dissimiles remansuros, in quod potissimum discrimen respici oportet. Cum enim objecisset Symmachus: *Æquum est, quicquid omnes colunt unum putari, eadem spectamus astra, commune cælum est; idem nos mundus involvit.* Prudentius licet respondet:

Ergo communem cunctis viventibus unum Aëris, æstrorum, pelagi, telluris, & imbris, Imo etiam iniustus pariter, justusque sub uno Axe habitant. Unus capit impius, & pius auras. Castus, & incastus; meretrix, & nupta; nec alior Ore Sacerdotis, quam Mirmilionis anhelat Spiritus, aëreo vitam qui temperat haustu. Ergo capax utriusque rei natura creandis Se præbet populis, nec habet discernere dispar Viventum meritum, quos tantum pascere iussa est.

Servit enim mundus, non iudicat. Hoc sibi summus

Natura Dominus præscripto in tempore servat.

Sic probus atque reus capitalis criminis iisdem

Syderibus, facilisque poli bonitate fruuntur.

Vivere commune est, sed non commune mereri.

2. *Mihi vero non displicet contextus Philippi, & quorundam aliorum, ut asserat Job, Deum pro sua Sapiencia non semper eundem Providentiæ*

tenorem servare in tractandis sive probis sive improbis: nam ex utrorumque numero invenias quosdam aut felices; aut miseros, & ærumnosos: itaque hujus vitæ sive bona, sive mala communia esse omnibus sive bonis, sive malis. Quod Sacri Scriptores nituntur persuadere mortalibus, ne res caducas, & momentaneas in veris bonis, aut malis constituent, quod aliquando etiam Salomon pulchra illa sententia testatus est. *Omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa æque eveniant iusto, & impio, bono, & malo; mundo & immundo; immolanti victimas & sacrificia contemnenti; sicut bonus, sic & peccator; ut perjurus, ita & ille, qui votum dejerat.* Ubi mirum est quanta sit illa humanarum rerum incertitudo, id est, confusio quædam, & permixtio, ut boni malis, atque bona etiam malis, aut mala etiam bonis sine discrimine permisceantur! Quare subicit Salomon; *Hoc est pessimum (molestissimum) inter omnia, quæ sub sole sunt, quia eadem cunctis eveniunt.* Similiter ergo Job asserbat contra Sophar, non semper vivere pios feliciter, sed plerumque impios; hos quoque non semper; incerta igitur esse humana

Iste (impius inquam aliquis) moritur robustus & sanus. Illuminatur Interpres, quod in Hebræo, & Græco obscurius est; nam Hebræa habent; *In robore perfectionis, aut integritatis suæ.* Septuaginta vero. *In robore simplicitatis suæ;* nam integritatem, aut perfectionem sæpe appellant sacræ literæ simplicitatem, ut aliquando fufius explicavimus, atque etiam hoc loco simplicem vitam dicere possunt, quæ nullis admixta sit ærumnis, simplici & nunquam interrupto felicitatis cursu, filo, tenore. Nam lectio, quam habet Græcorum Catena. *Lectione in robore insipientis,* sicut minus congruens, ita Catena etiam minus emendata est, quam Vaticana. *Integritatem autem istam, & perfectionis robur* videtur Interpres retulisse ad corporis integritatem, & sanitatem, quæ non est ultima felicitatis pars, videlicet, mens quieta, tranquilla in corpore robusto, & sano. Sed licet etiam paulo latius accipere ad ea omnia, quæ beatum efficiunt hominem. Contingit (inquit) mori hominem, cui sua omnia permanserunt semper integra, atque perfecta, cui defuit nihil ex his, quæ ad corporis incolumitatem, aut ad voluptatem animi pertinerent, nondum declinante, aut marcescente felicitatis flore, sed virente, & vigente adhuc.

Dives, & felix. Septuaginta; *Totus bene affectus.* Interpres Catena Græcæ vertit; *Lætabundus, & abundans.* Proprie ex Hebræo; *Totus ipse* (videlicet, corpore, & animo) *quietus ac pacificus.* solet enim comitari opulentos istos, quædam male secuta oblivio, atque tranquillitas ærumnarum omnium, atque sollicitudinem obliviscens. Quare quies ipsa significatur aliquando opulentia, & abundantia nomine. Sic illud Zachar. 7. 7. *Cum adhuc Jerusalem habitaretur, & esset opulenta ipsa, & urbes in circuitu ejus* (id est, cum habitaretur absque timore hostium, pacata, & quieta) & Psalm. 121. 6. *Fiat pax virtutibus* (idem per expositionem repetit) & abundantia (tranquillitas, & quies) in turribus tuis. Sed quietem hanc exitiosam esse impiis opulentis atque divitibus, & non ad salutem sed ad mortem, docet Salomon Prov. 3. 2. *Aversio (requies) parvulorum interficiet eos; & prosperitas (Tranquillitas, vox eadem, quæ hoc loco) stultorum perdet eos.*

Viscera ejus. Singularis vox, & hujus tantum loci, quidam Hebraizantes post Rab. David, & Complutenses vertunt, *Multralia.* Post Thargum vero R. Mardochei, & Cajetanus, & Tigurina, *Ubera, aut mammas,* Rab. Jonach. *Lacunas,* quibus congregantur aquæ, Sed nihil elegantius, magisque appositum in hunc locum, quam viscera; consentiente etiam lectione Septuaginta; *Intestina plena adipe:* nam vel ex hac una rebera, *mamma, viscera, intestina,* persimilia sunt multralibus, quod hæc omnia lacte, pinguedine, & adipe tota obducta, & plena sunt.

Ergo describit nunc, quem dixerat robustum, & sanum. Videlicet impium pinguem, atque bene curata cute; *Epicuri de grege porcum,* tardo abdomine, & pingui aqualiculo, propenso sesquipedale, gurgitem helluonem, natum voluptatibus, quales suos etiam hostes depingit David, Psalm. 16. 10. *Inimici mei adipem suum concluserunt,*

Ecc. 9. 2.

Sententia germana expositio.

Varia lectio

LXX.

Lectio

Catena

maculosa

Pars felicitatis in corpore

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

corporis.

Pingues videlicet referti sunt clauso intra viscera nimio obtrufi, & adipe. Vel, ut alii legunt; *Pinguedine sua conchiferunt*, Subaudi, os, & fauces. Ulque adeo enim cumet am pingues sunt, ut fauces eorum præ pinguedine voluptuæ præclusæ sint. Chaldaus: *Adeps eorum, operis os eorum*. Ergo cuius sensus, mens, os pinguedine, atque voluptatibus disfluant, quid acutum, & subtile: quid non pingue, & obtusum, percipere, aut loqui possit? De his profecto scriptum est illud: *Coagulatum est sicut lac, cor eorum*, nam pinguis venter gignere (ut ille alius ait) non potest tenuem mentem. Ideo subiungitur Psalm. 72. 7. *Prodit quasi ex adipem, iniquitas eorum*. Qualis (inquit) ac quanta improbitas: qualis, ac quanta decet hominem pinguem. Hieronymus eo loco; ** Salt nescit* ** Precesserunt à pinguedine oculi eorum videlicet, non solum nimis pinguedo foras, quali protrulit ex suis orbitibus oculos, sed etiam nimium lascivos, & rerum omnium visibilibus concupiscentes efficit, ita ut ad res quas vident, prodire, & dissimulare videantur*. Chaldaus; *Multa est ob pinguedinem figura eorum*, id est vix illos agnoscat præ pinguedine, vide quæ supra diximus cap. 15. num. 27. super id, *Operuit faciem eius crassitudo*, &c. ubi quamvis per adipem, & pinguedinem, bonorum omnium abundantiam interpretati fuerimus, sed hoc loco simplicius, ut bonam corporis habitudinem, atque universas corporis delicias intelligamus, & id, quod præcessit, & id, quod sequitur, postulant. Hoc enim modo descripsit etiam

Cicero in Tus. Cicero voluptuarios istos homines, sudantes, rudes, refertos, epulis, tanquam opimus boves, & est quidem huic viscerum pinguedini, cum renibus, atque cum illa voluptate, quæ quasi conjuncta est renibus, peculiaris cognatio; nam, ut scripsit Aristot. *Renes ex visceribus pinguescunt*. Rursus, *Quæ sevo pinguescunt, in renibus opimandis luxuriant*.

Aristot. de hist. anim. lib. 3. cap. 17. *Et medullis ossa illius irrigantur*. Amplificatio bonæ corporis habitudinis, & bene quidem adipi subiungit medullas; nam hæc sunt ex adipe, aut sevo. Auctores sunt Plato in Timæo, Aristoteles 2. de part. anim. cap. 6. Plinius lib. 11. cap. 37. Rursus viscera, & intestina affinia sunt medullis; quoniam, ut ait Aristot. lib. 3. de hist. anim. cap. 17. *Plurima pars animalium ventre pinguescunt, & præcipue quæ parum se movent*: Quare qui otiosam, & sedentariam vitam agunt, hi & habent viscera plena adipe, & medullis ossa: crescunt enim, & auferuntur otio, consumuntur vero curis, morbis, lassitudine, ut dicebat ille.

Plaut. Stich. Ossa medullis nutiri. *At ego perii, cui medullam lassitudo præbebit*. Sic etiam junguntur viscera cum medullis Proverb. 3. 8. *Sanitas erit umbilico tuo (ventri, visceribus, abdomini) & irrigatio ossium tuorum*. Irrigantur, inquam, id est, abunde perfunduntur succo illo vitali fluente in ossium cavitates, quo ossa nutriuntur, & consistunt nam ossa aluntur medullis, ut Aristot. & Galenus docent, quæ propter innatam ariditatem indigent molli & fluido illo nutrimento, quo irrigato & perfusa non arescant, sed foveantur, & confirmantur. Quare quæcunque animalia firmioribus, & solidioribus ossibus sustententur ea minus habent medullarum, quod plus illarum ablutatur in constituenda substantia ossium, ut auctores sunt Aristot. & Plin.

Ergo medulla ex genere fluidorum cum sit, irrigat, & humectat. Medulla (inquit Aristot.) humiditas annumeranda est, propterea conceptaculis quibusdam, tanquam vasculis continetur, ubi igitur medullæ quantum satis est, non deest, ibi optima valetudo, & totius corporis robur, & firmitas, in visceribus (inquit Cicero) atque medullis omne bonum condidit natura. Plato quoque non solum totius generationis mortalium sementem, feminemque, medullam esse voluit, sed vitæ ipsius quasi sedem. Vincula (inquit ille) vitæ illius, quam anima juncta ducit, applicata medulla, eaque per omne diducta vincium, fulciturque corporis nostri constitutionem; Vides igitur, ut sacræ literæ sint omnis Sapientiæ, atque litteraturæ officina refertissima.

Plat. in Tim. Alius vero moritur, &c. Accidit etiam (inquit Job) ut impius quispiam temporali ærumna partem aliquam supplicii accipiat, reliquum paulo post luiturus per æternitatem. In (cum amaritudine animæ, id est, amarissimus. Diximus aliquando amara omnia esse acerba, & inimica naturæ, atque propterea esse symbolum omnis acerbatis. Sed si hanc amaritudinem opponat firmæ illi valetudini, de qua dixerat, significabit

Amara cuius symbolum. *Amara* *cuius symbolum*

Amara cuius symbolum. *Amara* *cuius symbolum*

Amara cuius symbolum. *Amara* *cuius symbolum*

Amara cuius symbolum. *Amara* *cuius symbolum*

morbos, atque dolores, qui vitam efficiunt acerbissimam, atque moestissimam, sicut etiam egestatem opponit illi felicitati, & tranquillitati, quam efficit divitiarum abundantia. Sed id, quod ait, *absque ulis opibus*, in Hebræo est, *non comedis in bono*, in iucunditate & lætitia. Septuaginta * *Cum non comederis ullum bonum*. Diximus supra Boni appellationem in sacro sermone pertinere ad suavitatem, & delicias ciborum.

Et tamen simul in pulvere dormiens. Mortis periphrasis, jacere super pulverem, & dormire, aut quiescere. Mors (inquit) est communis omnibus, neque ex sola vitæ inæqualitate, aut ex sola æqualitate mortis colligi potest meritum in æqualitas & mercedis diversitas. Ergo alia alterius vitæ, sortisque futuræ conditio, & retributio asserenda, & expectanda est, & in ea potissimum constituendum proborum, & improborum discrimen.

Et vermes operiunt eos. Periphrasis est mortis & status cadaveris. Pro verme redditur tinea. Isa. 14. 11. & Septuaginta, hoc loco, *putredinem*. Cum autem dicitur, *operiuntur eum vermes*, videtur profecto contemnere Regum, & Principum apparatus in ordinandis, & operiendis cadaveribus: nam non solum statuebantur in pretiosis, sericisque stragulis, sed etiam pretiosa veste stragula contegebantur, ut ex simili loco Isa. 14. 11. colligi potest, ut describitur funus Regis Babylonis: *Subter te sternatur tinea, & operientium tuum erunt vermes*. Diximus de hoc plura prioribus capitibus.

XXVII. Certe novi cogitationes vestras: & sententias contra me iniquas.

1. Certe, quid in Hebræo.
2. Cogitatio quid. Cogitationes impiorum stulta. Explicatus Salomon.
3. Aliena interpretationis refutatio.
4. Verbum futuri temporis, perseverantiam denotat. Princeps, quæ proprie, aliquando accipitur in maium. Explicati David, & Lucas.
5. Tabernaculum. Synonymia.

EX his (inquit) facile cognoscitur, quam opportune vobis responderim, neque vestristantum argumentis, sed vestræ etiam menti, & tacitæ intentioni occurrerim: Nam, certe, in originali Ecce, aut en, similis particula in Hebræo, Hen, demonstrat ad oculum rem omnino certam, & ex certis principiis deductam.

Novi cogitationes vestras. Id est, Scio quorsum tendant, quæ dicitis omnia; nam quæ contra impios in universum dicitis, in me dicta, & intellecta esse vultis Septuaginta, * *Scio vos sensentias*. Divus Thomas distinguit à superioribus cogitationibus, quod sententia sint exterioribus verbis prolata. Sed idem est quod cogitatio, quamvis ab alia radice & aliqui dicunt pertinere ad cogitationem, & machinationem alicujus mali videlicet, aut sceleris patrandi, aut pœnæ, & supplicii infligendi. Quare non inutiliter Tygurina vertit: *Conatus ad me invadendum*. Sic Genesis 11. 6. de iniquis cogitationibus dictum est: *Non desistens à cogitationibus suis, donec eas opere compleant*. Et iterum Proverbio. 29. 8. 9. *Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur: cogitatio stultus, peccatum est*. q. dicat: Stultus habet cogitationes malitiosas, quæ peccatum sunt. Nos etiam ea duo conjuncta esse vulgo dicimus, *Neccio malitiosus*. Ait igitur Job. * *Novi cogitationes vestras, machinationes, quæ malitiose dicitis, molimini, cogitatis*. Septuaginta audaciam in repugnando interpretantur; *Scio vos audacter mihi insistere*: audacter, temere pronuntiare de mea innocentia, & cum nihil certi habere possitis, constanter me multorum scelerum damnare audetis.

Quod Vatablus observat, hanc esse Jobi sententiam: *Novi cogitatus, quos adversum me suppressis, ut causam vestram asseveretis, mea destruxit*. quod videlicet non agerent cum Job juxta leges differendi: nam ea tantum dicebant, quæ illorum sententiæ, & parti servire poterant, non quæ potuissent favere Jobo; (Hæc inquam) expositio sicut multum coacta, ita parum conve

Quod Vatablus observat, hanc esse Jobi sententiam: *Novi cogitatus, quos adversum me suppressis, ut causam vestram asseveretis, mea destruxit*. quod videlicet non agerent cum Job juxta leges differendi: nam ea tantum dicebant, quæ illorum sententiæ, & parti servire poterant, non quæ potuissent favere Jobo; (Hæc inquam) expositio sicut multum coacta, ita parum conve

Quod Vatablus observat, hanc esse Jobi sententiam: *Novi cogitatus, quos adversum me suppressis, ut causam vestram asseveretis, mea destruxit*. quod videlicet non agerent cum Job juxta leges differendi: nam ea tantum dicebant, quæ illorum sententiæ, & parti servire poterant, non quæ potuissent favere Jobo; (Hæc inquam) expositio sicut multum coacta, ita parum conve

Varia lect

LXX. * No comiendo. ningam buenbo. cabo nico. cola que bienle sepa.

8. Mortis periphrasis.

LXX.

Cadavera contexta pretiosis stragulis.

1.

17

2. Cogitatio in malum * Bienos entiendo.

DDI

Tygur.

* Bien se me alcan. can vuestras malicias.

3.

Verbi
explicatio
non pe-
cata.

conveniens est cum genuina significatione cogitationum; potius enim significant (ut diximus) nefarios conatus, & consilia adversus aliquem, quam suppressionem, & præteritionem alicujus veritatis. Atque in quo præterea consistere illæ cogitationes, & sententia contra Job, clarius patet sequente sententia.

XXVIII. Dicitis enim : Ubi est domus Principis : & ubi tabernacula impiorum.

Hoc intenditis apud vos taciti, ut cum Principum domos, & impiorum tabernacula eversa, & deleta à Deo dicitis, ne me respiciatis, & de me ea omnia dicta intelligatis, quasi ille me propter insignem impietatem insigni etiam supplicio affecerit.

LXX.

Verbum
futuri
temporis.
Vatabl.

Principis
ratio &
notio ex
liberali-
tate.

Principes
benefici.

Principis
appellatio
in malum

Quia dicitis. Septuaginta ex Hebr. dicitis perseverantiam, & obstinatum in ea sententia mentem denotat. q.d. Hæretis, & persistitis in ea sinistra de me opinione. Ubi est domus Principis? Vatabl. per Principem intelligit. Virum piura, qui sua sponte, non coactus Deo servit. atque hanc esse sententiam: Pios non timere, propterea non edificare sibi domos, quibus se tueantur, sedus impii Ergo domum sumit pro arce munitissima. Consentit paraphrasis Tygurina, Ubi est domus boni, & liberalis hominis? Sed quidem vox Principis ex sua proprietate significat, voluntarium, spontaneum, liberalem, munificum, hilarem datorem, quod ejusmodi debeat esse, qui vere Princeps est. & dignus nomine Principis Sicut & David Psal. 50. 14. precatur confirmari Spiritu Principali, munifico, & benefico, ut omnibus beneficiat, non jam deinceps cuiquam malum inferat sicut intulit Uriæ. Sed præterea nulla antiphrasi, nulla que figura loquutionis significat quemvis Principem etiam illiberalem, & avarum: Sicut & Christus Dominus superciliosos Principes, & imperiosos Tyrannos Luc. 22. 25. Beneficos appellat, à quibus non bonum, sed malum subditi acciperent Reges inquit gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, Benefici [Principes] vocantur. Similiter ergo hoc loco, quamvis ex ipsa vocis notione bonum sonet, sed potius accipitur Princeps in malum; nam Principem vocabant Jobum, ut qui dominatione & opibus præcelleret inter omnes Orientales, & quasi cum maximo principatu, maxima quoque improbitas conjuncta esset dicebant: Ubi nam est (periit, corruit) domus (familiæ, suppellext) Principis Jobi inquam; qui inter impios utique reponendus est? propterea enim subiungitur:

Et ubi tabernacula impiorum? vel, ut per tabernacula notentur peculiare mansiones omnium familiarium Jobi; vel ut sit generalis sententia, qua dicerent: eos, quorum res, & domus perirent, impios utique extitisse. Quod vero Septuaginta, legunt: Ubi est velamen in tabernaculis impiorum; Respondet certe Hebræo, quod habet: Ubi tabernaculum impiorum? & ea vocum synonymarum geminatio, ut nullam peculiarem vim habet, propterea enim videtur Interpres illam contemplasse: aut significabit maxima, amplissima, speciosissima tabernacula.

XXIX. Interrogate quemlibet de viatoribus, & hæc eadem illum intelligere cognoscetis.

1. Litera Hebræa cum vulgata conciliatur.
2. Iterum illustratus Vulgatus. Cognoscere & alienare ejusdem radicis.
3. Varia expositio. Indicatur optima.
4. Qui appellantur. Viatores, aut transeuntes, varia expositio.
5. Hebræorum nomen, & etymologia. Explicatus Josue.
6. Tertia expositio frequentior. Viator, qui multa novit. Proverbium de re novissima.
7. Impii ceteris dant signa sui exitus: atque intra se præsentium futura supplicia. Explicatus Paulus.
8. Defunctorum testimonium quale.

AD suorum dictorum confirmationem Job adducit Testimonium viatorum, quorum

apud suos amicos indubitatum esse deberet. Sed id plenum est dubitatione, qui sint hujusmodi viatores. Prius tamen, quoniam Burgenfis contendit hoc loco verum sensum peti oportere ex veritate literæ Hebrææ, illam statuamus, sic autem habet ex verbo: Nonne interrogastis transeuntes per viam, & signa eorum non negabitis? Sed quidem & proprie, & eleganter noster Interpres illuminavit, quod erit in fonte paulo obscurius. Nam, Non me interrogastis? idem est, ac si diceret asserendo, Interrogastis, aut interrogare potuistis, vel potestis aut poteritis, aut quod noster cum Septuaginta dixit: Interrogate. Quod vero dicitur: Transeuntes per viam, idem omnino est, quod noster dixit: viatores, neque vero immutat sensum, quod dixerit: Quemlibet de viatoribus Quemlibet de viatoribus, Quamvis enim Burgenfis dicat propterea in Hebræo non dici: Quemlibet de viatoribus, quoniam non omnes, simpliciores præsertim, possunt rationem reddere de omnibus, de quibus rogari possent, præsertim in rebus fidei, & supernaturalibus: tamen cum viatores in communi dicuntur, profecto, quemlibet de viatoribus libere sumere, aut intelligere possumus: nam sicut non omnes viatores præsertim simpliciores, interrogari deberent, ita non quilibet de viatoribus, præsertim ex simplicioribus, necessario respondere teneretur.

In secunda autem parte sensum potius quam verba curavit Interpres, nam quod in Hebræo est. Signa eorum, videlicet quæ præbebunt illi rogati, Non negabitis, tanquam aliena à proposito, & ignota, neque dissimulare poteritis illorum planam & simplicem veritatem, quod Pagninus, & Vatablus legit: Non negabitis, Regia: Non dissimulabitis. Septuaginta: Non alienabitis. Divus Augustinus: Non ignorabitis. Idem omnino est cum nostra lectione, quam etiam ex verbo originali, potuit Interpres deducere, nam Naccar fere habet duas significationes contrarias, videlicet agnoscere, & alienare se vel dissimulare, quod nos dicimus: Reconocer, & strannarse. Quare idem est. *Non alienabitis, aut agnoscetis.

Ergo, quod ad sensum attinet, ex duobus tantum pendet, primo, de quam re futura sit hujusmodi interrogatio. Prima sententia, ut ad ipsum Jobum referatur: Vatablus, Non interrogastis de me viatores? & signa eorum, quæ dixerunt vobis de iustitia mea, non potestis negare? Pagninus eodem modo. Sed videtur alienum, nam jam erat deducta tota disputatio ex Hypothesi ad Thesis, id est, ex particulari sua re ad communem & universalem de supplicio, aut mercede extrema impiorum. Quare secunda expositio germanior, & verior, ut nunc tantum intendat Job, confirmare suam doctrinam de futuri sæculi poenæ aut præmio, & judicio piorum, & impiorum. In quo Græci, & Latini omnes conveniunt, paucis, quos diximus, exceptis. Ilidorus Clarius utrumque conjunxit, neque ea in re mihi displicet, nam neque amici Job, neque Job ipse Thesis ab Hypothesi omnino separant: Viatores (inquit Ilidorus) interrogare debueratis, de Job: quem præsentem usque adeo condemnatis: hi sciunt, & docent impios in futuro sæculo perditioni destinari.

Alterum difficilius, quæ via hæc aut qui viatores? nam Gregorius, Divus Thomas & alii Latini, Lyra præsertim, allegorice interpretantur illos, qui non constituunt finem in bonis temporalibus, sed per viam hujus vitæ transeunt, ad terminum felicitatis futuræ: quibus, quod non habeant mentem obscuratam pravis affectionibus & actibus, fidem adhiberi, & veritatem istam de futuro judicio ab iisdem addisci oportet. Hanc expositionem oppugnat iratus, & indignabundus Burgenfis, atque ipse ex sua officina aliam profert, viatores intelligi Israelitas, aut Hebræos, qui exeuntes ab Egypto, & ad terram promissam contendentes, longis itinerum erroribus veram legem atque revelationes mysteriorum susceperunt signis, & prodigiis confirmatas: quos facile adire, & consulere potuissent amici Job, cum terra Hus vicina, & contemina fuerit Mesopotamiæ, & terræ promissæ. Sed rependit Burgenfi vicem Replicator, & postquam minus tiora alia objecit immerito minime addit, dubium valde esse quo tempore vixerit Job, atque illa præterea pluribus probari vixisse ante tra Burgenfem, quare de Israelitis per desertum iter agentibus

Burgenfis

Lectio
Hebraica.

Pagnin.
Vatabl.
Regia.
LXX.
Augustin.
751

* Las En-
nas y re-
spuesta
que die-
rem ni las
podreis
negar
estrana
nar ni de
xar, de re-
conocer.
3.
Vatabl.
Cajetan.
verosimi-
lior ex-
positio.

Idorus.

4.
Gregor.
D. Thom.
Nicolaus.

Burgenfis
sententia.

Replica-
tor recla-
mans con-
tra Bur-
genfem.

R. Salom.
Abraham
Hebraeus,
aut trans-
iens.
עבר

העבר

Hebraei ab
Heber.
August.

Theod.

6.
Vatab.
Eugub.
Isid. Clar.
Diony.
Cajet.
Tiel.
Philip.

Prover-
bialis lo-
quutio.
Cajetan.

7.
Augustin.

Nicetas.

August.

Impii præ-
sagiant
suam
sortem.

Ovid. in
Fast.
Justorum
spes; im-
piorum
metus.

tibus hæc intelligi non posse. Verum, si hoc audisset Burgenlis, respondere sane posset, Patriarchas illos primos, Abraham, Jacob, Isaac, atque etiam Nacor, & eorum familias, qui omnes veram fidem, atque religionem colebant, posse vocari viatores. Abraham præsertim quasi transeuntes; nam nonnulli post R. Salomonem, Gen. 14. contendunt nomen *Transeuntis*, imposi- tum esse Abrahamo à Chananeis, & Phœnici- bus, propterea quod dictum fuisse Hebræum, nam *Ghabar* significat transire, & *Hebræus* quasi tran- siens, eo quod ad illos commigrasset Abraham Euphrate trajecto, ex quo dictus fuerit transitor, vel *Transseuphratæus*; sicut etiam *Transalpinos* vocamus. Inde ergo Abrahamitæ omnes dicti fuerint Hebræi, quasi transeuntes, aut viatores. id quod videtur indicari Josue. 2. 42. dicente Deo ad populum: *Transfluvium habitaverunt patres vestri ab initio. Thare pater Abraham, & Nacor. Tui ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamia finibus; & adduxi eum in terram Chanæan multiplicavique semen ejus.* Contentit quoque vox originalis hujus loci, *viatores*, ab eadem radice *Ghabar*. Ad Hebræo- rum itaque gentem, utpote, quæ vera fide atque Dei cognitione instructa esset, potuit appellare Job pro suæ sententiæ veritate confirmanda, ut contendit Burgenlis.

Verum illa nominis *Hebræi*, & viatorum aut transeuntium appellatio, & etymologia non est ad- modum firma, cum potius Hebræorum nomen dictum sit ab *Heber*, de quo fit mentio Genes. 10. & 11. ut plerique cum Augustin. 16. de Civitate capit. 13. sentiunt & licet ab Euphratis transitu Abraham accepisset Hebræi nomen, sed tamen non à transitu, & via, sed potius ab ipso Euphrate desumptum esse id nomen contendit Theodor. q. 60. in Gen. quod *Eura* Syrorum lingua, Eu- phrates sit, ut Hebræus idem sit quod Euratæus; sed hæc longiora sunt atque difficiliora, quam ut ad planum, & lenem hujus loci intellectum coacta & in vita vocari debeant.

Ergo tertius ille est & fere communior intel- lectus, ut viatores sint, qui multas obeunt provin- cias, atque mores hominum multorum, urbesque viderint, hos enim oportet multa quoque vidisse, atque collegisse exempla de impiorum in hac vita felicitate, atque piorum ærumnis. Addunt etiam alii, inter quos Philippus, quasi Proverbiali loquutione, viatores dici, imperitos, & ignaros, atque obvios quousque quibus quamvis lippis indubitata sint, atque notissima, quæ Job dixerit, ita ut argumentum sumatur (ut Cajetanus dixit) à cantu transeuntium per viam publicam: Tan- quam à Proverbio communi, & noto omnibus, quasi vul- garibus cantilenis vulgus usurparet id, quod sequitur, *Quod in diem perditionis servatur malus.* Nos certe etiam de re notissima, atque vulgaris- sima dicere solemus, *Que quantos passo por la callejo vandixiendo.*

Porro Græci atque Augustinus existimant potius Job confirmare suam sententiam simili- tudine quadam, quam ullo argumento, aut testi- monio viatorum, similitudinem autem conficit hanc Catenæ auctor: *Quemadmodum iis qui iter faciunt, signa sunt cognita, & diversoria nota, postquam iter confecerunt, sic, qui humana vita spacia ambulant, quo tandem loci vitam deposituri sint, haud esse obscurum.* Improbus itaque dignum sua improbitate tandem reperiet diversorium. Augustinus paulo aliter: quod impii transeuntes dant cæteris viatoribus, qui illos vident, suæ futuræ sortis non obscura signa: nam, ut Sapiens dixit: *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat quid futurum sit: nam per comparisonem suæ vitæ cum vitæ, & moribus defuncti, potest vivens sibi polliceri similem - aut dissimilem sortem, & mortem, neque solum ex impio- rum morte, sed etiam ex eorundem viventium testimonio, & conscientia rogata ipsam veri- tatem eliciemus: nam proculdubio præsentiant: isti iudicii diem, & extrema supplicia tamen quippe*

Conscientia mens ut cuique sua est, ita concipio intra pectora pro facto spemque metumque suo.

Simile id Pauli 2. Corinth. 4. 12. *Mors in nobis aliquid operatur, vita vero in vobis* Mortificatio (inquam) justorum intus generat alterius beatæ vitæ spem, & ex spe gaudium, atque lætitiā, ipsa vero voluptuaria vita improborum opera-

tur, & gignit in eorum cordibus extremi supplicii metum atque ex metu, & fortitudine mœsticiam animi, & cruciatus etiam incredi- biles.

Illud tandem ad hujus loci expositionem, non inu- tiliter addendum, opere pretium fore, si tota hæc sententia, quasi ex conditione, & positione quadam accepisset: Utinam (inquit Job) fieret, monium ut quemlibet de viatoribus, qui confecto hujus vitæ itinere, ex hac vita demi gratant, liceret con- venire, atque testem proferre. Prof. Et hæc eadem illum intelligere cognosceremus. Nimirum audi- remus Divinis cujusdam quondam inter morta- les beati, jam inter mortuos miserrimi clamores & gemitus, deprecantis flammæ cruciatus, & fitim implacabilem, & precantis etiam serio, ut ad vivos mitteretur aliquis viatoribus mortuis, qui illis testaretur, ne & ipsi venirent in eum locum tormen- torum: nam si quis ex mortuis ierit ad eos, penitentiam agent. Audiremus profecto Abraham dicentem: *Recordare, quod recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala.* Videlicet talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt, ut Septuaginta, quæ illos audit nobis, qui illos non audimus, verissime tes- tatur.

XXX. Quia in diem perditionis servatur malus, & ad diem furoris adducetur.

1. *Varia lectio.* Impii interdum communi plaga erepti.
2. *Qui nunc mali eripiuntur, incidunt in futura sup- plicia.* Explicati Hamos, & Jerem.
3. *Furor quid prop.* Differre pro irasci. Illustratus David.
4. *Peccata semina suppliciorum.* Cum hæc differuntur, crescunt, & reconduntur in Dei longanimitate. Illustratus Ezechiel.

Hoc videlicet est, quod omnibus notum est Impius peregrinis, & viatoribus, malum (quem sæpe dixit impium) servari, (reservari) in diem perditionis, exitii & quam supra dixit, inundationis. Hebraizantes autem sic accipiunt sententiam hanc, quod tempore calamitoso, & quo Deus iratus sævit in mortales, impius servatur incolu- mis Pagninus autem texens paraphrasim, sic interpretatur: *In die contritionis prohibebitur malus, ne attingat eum contritio: in die irarum, ad quem ducentur alii, ipse prohibetur.* Cajetanus autem duas hujus sententiæ partes sic distinguit, ut per diem perditionis, sive fractionis, intelligat leviora damna, at per diem furoris, intelligat extremum supplicium, ita ut dicat Job, improbum prohiberi, ne parva afflictione attingatur, ideo in die irarum invitum subitum ingentes penas. Idemque videtur olere Tygarina: *Præcis parcitur ad diem perniciæ, & ad diem irarum adducuntur.* & quidem verbum originale servandi, proprie significat prohibere, custodire, vel vitare aliquod malum, & parcere alicui; nam his omnibus modis vertere solet Vulgatus, sicut 1. Reg. 25. 39. *Servum suum custodivit à malo.* Eldra 9. 13. *Liberasti nos de iniquitate nostra.* Psal. 18. 14. *Abolens Hieron. parce servo tuo.* Ubi Hieronymus ex Hebræo LXX. vertit: *A superbis libera servum tuum.* Liberatur Symmach. ergo impius à communi clade, quod Septuaginta dixerunt *Sublatur malignus.* Symmach. *Confer vatur.* Aquila, *Subducetur*, quod auctor Catenæ existimat, perinde esse, ac si diceretur, *Clam aufe- retur*: Mirum est enim, quam occulta via, occul- toque judicio impius communium malorum atque plagarum immunis evadat: Secundam vero partem non ad impios, sed ad alios pertinere argumento esse potest, quod non sicut præcedens in singulari numero, sed in plurali dicatur: *Ad diem furoris ducentur*; & Septuaginta. *In diem irarum ejus adducuntur.* Sed tantum abest, ut hoc argu- mentum alicujus momenti sit, ut potius ex consuetudine linguæ Hebrææ numeri mutatio indicet utramque partem ad eandem rem perti- nere, & numerum pluralem sequentem distri- buere, & ut ita dicam universalizare, quod in prima parte singulariter dictum fuerat, videlicet non unum, aut alterum impium, sed universaliter omnes in universum adducendos ad diem furoris, Quare sapienter Vulgatus utramque partem sin- gulariter reddit.

Ergo

Ergo cum duo asserat Job, impios frequenter vivere felices ad extremam usque senectam, & præterea fore, ut in altera vita digno supplicio afficiantur, eleganter utramque assercionis partem unica sententia complexus est Interpres, nihil immutato fonte: nam qui nunc in tempore calamitoso servatur ab ærumnis, servatur quidem ad graviora futuri sæculi supplicia, ideo enim ab istis temporalibus servatur, ut in futuras longe gravissimas incidat, & qui nunc à præsentibus subducitur, adducetur proculdubio in sempiternas. Sententia omnino similis Amos. *S. parati estis* (longe semoti à præsentibus malis) *in diem malum* & iterum Jerem. 12. 3. *Sanctifica eos in die occisionis*, videlicet serva intactos usque ad diem occisionis, cui destinati sunt. Dies autem extremi iudicii, sive universalis omnium, sive particularis cuiusque vocatur *dies perditionis*, exitii, interitus, atque *dies etiam furoris*, sive ut in Hebræo est, *Dies furorum*, id est, vehementissimi furoris, & dies indignationis, omnia pervadentis, & pertranscuntis, ac proculcantis; ea enim est proprietates nominis originalis.

Impius
evadens
ex malis
præsentibus
incidit in fu-
tura.

עֲרֵב

3.
עֲרֵב
Conjuga-
tio octava
Hebræo-
rum.

Differre
pro irasci.
Hieron.
Deus dif-
ferens sup-
plicium
exira.

4.
Psalm. 12.
Peccata
seminis
produ-
centia
fructum
supplicio-
rum.
Ira divi-
nz the-
saurus.

Rom. 2. 5.

Thren. 2.
4. & 4.
11.

Hieron.
Dies iudi-
cii differ-
tur, instat
arcus ad
duci.
Theod.

Gladus
Divinæ
iræ in va-
gina lon-
ganimi-
tatis.

Pro quo notandum est radicem *Ghabar* unde deducitur nomen indignationis, vel furoris, in conjugatione *Hisbapgal* duo significare, primo vehementer irasci & quasi cum excessu quodam; secundo differre, aut protrahere unde dictum est Psalm. 83. 39. *Distulisti Christum*, quod propter fecunditatem radicis Hieronymus transtulit. *Iratus es adversus Christum tuum.* & Pl. 77. 21. *Audivit Dominus* (videlicet populi murmur dicentis: *Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam populo suo*) & *distulisti* (id est, excaudit, iratus est, quod statim exponitur) & *ignis accensus est in Jacob*, & *ira ascendit* (videlicet, ignis illius flamma invalescens, & vires fumens) *in Israel*. Analogia autem harum duarum significationum ea est, quod cum Deus differt supplicium, vehementer irascitur, & tarditatem supplicii gravitate compensat. Quare differre aliquando sumitur pro vehementer irasci, sic illud 2. Machab. 6. 13. *Et enim multo tempore non finire peccatores ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium. Non enim sicut in aliis nationibus, Dominus patienter expectat, ut eas, cum iudicii dies advenerit, in plenitudine peccatorum puniat.* Non enim irascitur Deus per singulos dies, sed est longanimis, iustus & pasciens. Ex dilatione autem vindictæ videtur uberrima leges & peccatorum impij, & suppliciorum etiam provenire, nam singula peccata sunt quasi semina, quæ servata, & temporis diuturnitate confota, & coalescentia, multum suppliciorum fructum afferunt, sicut à Sapiente dictum est Proverbio 22. 8. *Qui seminat iniquitatem, metet mala.* fit etiam ingens quidem Thesaurus suppliciorum, & tormentorum, cum non statim reperditur impiis debitum supplicium, *Thesaurizant enim sibi iram in die iræ.* Continetur etiam diuturnitate temporis Divina ira, quasi fluvius quidam clausis ostiis, longo intervallo compressus, sed in fine majori impetu sese effundit, sicut scriptum est. *Effudit quasi ignem indignationem suam.* atque hæc est illa arcus similitudo, quam observat Hieronymus Thren. tertio videlicet per arcum designari diem iudicii, quia ut in arcu, quanto longius trahitur chorda, tanto districtior exit sagitta, sic extremi iudicii dies quanto differtur, tanto futurus est terribilior. Vides igitur, cum servatur impius, servari utique, sed in diem furorum. Sed ubinam scrutatur, aut sub qua protectione? Certe in Dei longanimitate. Sic Theodor. super id Ezech. 21. ubi dicit Deus, *se eduxisse gladium suum irrevocabilem, in die videlicet furoris, & indignationis, rogat ergo quæ sit vagina Divini gladii, in qua servatur, & reconditur? & respondet esse Longanimitatem Divinam.* Ergo cum servabatur reconditus gladius, servabatur quoque absconditus impius sub Dei longanimitate. Diximus etiam Divinam misericordiam subtrahere impium à Divina justitia cap. 4. v. 3. n. 13.

XXXI. Quis arguet coram eo viam
ejus? Et quæ fecit, quis red-
det illi?

1. Simplex interpretatio. Arguere quid proprie.

2. Impii non vident sua scelera, indigent itaque moneri. Illustrati Isaias & Jeremias.
3. Impiorum cogitationes arguenda, & traducenda. Explicata Sapientia.
4. Prædicator, ut debeat arguere potentiores, ex Isai. & Jerem. Illustratus locus Paralip.
5. Arguere, aut annuntiare, verbum forense, Interrogatio quis. Explicatus Michas.
6. Minax impiorum vultus, coram quo nemo audeat loqui. Explicatus Salomon. & Jerem.
7. Impii divitiis omnes clam detrahunt. Illustratus Ecclesiast.

Interim (inquit) impune vivit impius nemine audente illius scelera coarguere, & palam exprobrare: nemine etiam potente æquas de illius improbitate pœnas repetere. Ergo hinc manifeste colligitur, ut post mortem in iudicio Divino in illius faciem scelera illius arguantur, & quæ fecit, reddat illi Divina justitia. Hæc est tota sententiæ vis: vocum autem singularum, quæ sequitur.

Quis arguet? Proprie juxta Hebræum dixerunt Septuaginta: *Quis annuntiabit?* Vel, quis renuntiabit in faciem ejus, vel indicabit, & quamvis verbum originale, *Annuntiandi*, simplex sit & lenè, sed quia ex eo, quod sequitur: *Coram eo*, sive, ut est in Hebræo, *in faciem ejus*, videtur vim accipere & ad sceleratæ vitæ reprehensionem & accusationem pertinere: ideo sapienter Interpres dixit: *Quis arguet?* Quod verbum objurgatorium est, cum quis sceleris convincitur.

Sed ex hac ipsa sententia duo, aut tria cum utilitate observare debemus. Primum impios ita ruere cœcos, atque præcipites in peccata, ut admoneri indigeant, atque jubeantur etiam Propheta, & prædicatores ipsis denuntiare illorum opera, & improbitates. Sicut Isaiæ præcipit Deus cap. 58. 1. *Annuntia populo meo scelera eorum, & domui Jacob peccata eorum.* Nam ipsis facientibus, & peccantibus videntur ignota esse, & quasi aliena sua ipsorum scelera. Hoc quoque primum in suo Evangelii ministro requirit Paulus: *Argue.* Hinc quoque qui resipiscunt, tunc primum se agnoscere sui animi conditionem, & statim profitentur, sicut qui dicebat: *Postquam ostendisti mihi, percussus sum meum, confusus sum, & erubui.* Sicut autem ingens Divinæ majestatis gloria est, cum peccator suum scelus agnoscit & confitetur: ita etiam indignum judicat Deus, ut improbus improbitatem suam ignoret, egeatque externa admonitione. Propterea (inquit Deus) *ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris: Non peccavi.* Vides igitur opus esse, ut quis arguat coram impio viam ejus.

Secundo oportere etiam, ut arguatur vita impii, id est, prodatur, & ostendatur cujusmodi sit. Illud enim etiam arguere est, ut dictum est à Poëta:

Degeneres animos timor arguit.

Ergo detrahenda est ficta illa & personata ementita splendoris facies, qua fulgent impii, palam prodenda illorum scelera, *fodiendus paries*, & decrustandus, sicut jubetur Ezechiel. 8. & 9. manifestandæ abominationes impurissimi pectoris. Quid, quod non solum occulta scelera, & perpetrata in tenebris, sed arcanas etiam impiorum cogitationes, cum expedit, traducit palam Justus? id quod indignissime ferebant, *impii illi cogitantes apud se non recte.* Sap. 2. 1. & 14. *Falsus (inquit) est nobis in translationem (proprie ex Græco, in redargutionem) cogitationum nostrarum.* Quam ergo sæpe Divini verbi vindex, & prædicator, improbos redarguit, dicens, *Ubi quid cogitatis mala in cordibus vestris.*

Tandem prædifficile esse invenire prædicatorem, aut ministrum Divini verbi, qui audeat in faciem arguere istiusmodi impios, potentiores, præsertim, & opulentiores: non solum quod illi avertunt statim faciem, sicut ait Paulus: *A veritate auditum avertent ad fabulas matrem convertentur:* sed etiam quod plerique Divini verbi ministri reverentur, & accipiunt faciem, personamque illorum. Quis quæso, Balthasari inter procula, & sacrilegia aulus est denuntiare mortem, & arguere scelus? Quisquis ille fuit caput, & faciem obtexit, ne agnosceretur, manum tantum protulit, quid (inquam) manum? tantum apparuerunt digiti, quasi manus hominis. Sed

Jeremias

1.
Lucida
sententiæ
paraphra-
sis.

כִּי

2.
Impius
cæcus &
præceptis
in scelera.

2. Tim. 4.

2.

Ter. 31.

19.

Proprie

sceleris

cognitio

& confessio

ad Dei

gloriam.

Jer. 2. 25

3.

Officium

præconis

verb. Dei.

Virg. 4.

Æneid.

Min. 9.

4.

4.

Prædica-

tor acci-

piens per-

sonam

potentio-

rum.

2. Tim. 4.

4.

Dan. 5.

Prædicator non accipiens personas principum.

Jer. 26.

¶ Para de

fios las

verdades.

Isai. 8. 6.

¶ Proel

misit o ca

so que ci

los se cam

an de oy-

me nome

cengo yo

de cansat

de dezir

felo

¶ esse si

fuê Sacer

dote abo-

callena.

¶ Verbum

arguendi

forense.

¶ Complu-

¶ Quen

seat reve-

ra à no-

tificar le,

que pa-

reca è

ivizio.

¶ Prædica-

tor animi

fortitudi

ne pol-

lens.

¶ Greg.

Scripturæ

regula.

Gen. 49

Galat. 1. 1.

Ps. 49. 21.

Pulchra

similitu-

do.

Jeremias tamen, cum se missum videret, ut in faciem resisteret Regibus, & argueret Principes, conqueritur cap. 15. 10. *Veni mihi, mater mea, ut quid me genuisti, virum rixæ, & discordiæ in universa terra?* Quali se hominem litigiosum diceret, quod omnibus impiis litem acerrimam intendere deberet, pro asserendo Dei honore: omnes palam arguere, neminem in Dei causa erubescere, itaque idemmet sapius comminatur Principibus, *In veritate (inquit) misit me Dominus ad vos* ¶ Para de Isaias quoque cum vidisset populum fastidire suam prædicationem, & invitum audire, tunc se ipse confirmabat atq; dicebat, *Pro eo, quod abieci populus iste, &c.* ¶ Ideo, &c. id est, quod populus iste nauseat ad ea, quæ Ezechiae Regis humilitate, & mansuetudine illis prædico, ideo sapius ingeram, & inculcabo eundem sermonem. Tandem de Azaria illo Sacerdotum gloria, qui Ozia Regi sacrificanti, in faciem restitit, ut scribitur 2. Paralip. 26. dicitur 1. Paralip. 6. 10. *Ipse est, qui Sacerdotio functus est.* Nunquid non alii etiam Sacerdotes Sacerdotio functi sunt? Sane, sed qui in faciem ausus est Regem arguere, is Sacerdotii, & muneris sui partes verissime implevit.

Et, ne id prætereamus, animi magnitudine, & insigni virtute opus est, ut quis audeat litem intendere potentioribus, & ad iudicium novissimum vocare, quippe istud verbum arguendi aut denuntiandi, iudiciale, & forense videtur, quod etiam vulgo dicitur, *denunciar de alguno.* Nam ex hac ipsa radice dicitur Jerem. 36. 16. *Nuntiare debemus Regi omnes sermones istos, & cap. 26. 10. Persequimini, & persequamur eum, quod Complutenses etiam legunt, Annuntiate, & denuntiemus eum.* Videlicet falsa contra illum testificatione, & iniqua apud Regem, & iudicem delatione. Recte igitur, *Quis arguet, aut, quis annuntiabit ei?* Quis illi contestabitur, & dicet diem ad tribunal supremi iudicis? Michæas protecto suo munere dignissimus, qui ait cap. 1. 8. *Verumtamen ego repletus suam fortitudine spiritus Domini in iudicio, & virtute, ut annuntiem.* Illa Greg. regula hic non prætermittenda: *Aliquando (inquit) in Scriptura sacra, cum interrogando, Quis ponitur, Omnipotens designatur.* Unde scriptum est; *Quis suscitabit eum?* De quo per Paulum dicitur, *Quem Deus suscitavit a mortuis.* Sic ergo dicitur hoc loco: *Quis arguet, & coram eo;* quia cum sancti impios in faciem arguunt, non sua, sed divini spiritus virtute id faciunt, Deus etiam in futuro iudicio, *Stans contra faciem illorum.* Et licet paulo lenius, tamen non ineleganter Græci hac similitudine sententiam totam elucidant, *Quemadmodum ab his, qui sunt viarum periti, quærimus, quò hæc, illaque via ducat; si prorsus perditis profligatisque hominibus via sua exitum exploratum esse oportebat.* Verum quis arguet coram eo viam ejus? Quis flagitiose atque feliciter viventi, aut viam, in quam se dedit, aut via clausulam commonstravit? Quis impio coram palamque dices, *vita sua omnis finem esse mortem?* ut is hac ratione compungatur, & ad tumulum meditans, præ sollicitudine vigilet?

¶ Coram eo. Nescio quem trucem impiorum vultum faciemque minacem inducere videtur, coram qua, utpote ira, atque supercilio terribili, nemo audeat loqui, ne dum arguere: namque videntur hi superciliosi, atque superbissimi principes universis indicare sacrum quoddam silentium, ne quisquam coram illis loqui audeat, aut aliter de illis, quam de Diis quibusdam, non hominibus, pronuntiare. Sicuti de illo Serapi maximo Egyptiorum Deo scribit Augustinus, de quo postquam mortuus est. *Constitutum est, ut quisquis illum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet poenam.* Et quoniam in omnibus templis, ubi colebatur Ihs & Serapis, erat etiam simulacrum, quod digito labiis impresso admonere videretur, ut silentium fieret, hoc significare Vatro existimas, ut homines, eorum fuisse diceretur. Quis igitur audeat dicere, cum in ipso altari videat Sanophagum, & ossa Serapis illum fuisse hominem coram eo, & coram Harpocrate, qui silentium imperat? Propterea Salomon, qui Regios mores, & Principum ingenia probe noverat, sic hominem, qui cum principibus acturus sit, instruit. Eccles. 8. 3. 4. *Ego os Regis observo, & deinde: Ne f. st. sues recedere a facie ejus, neque permaneas in opere malo.* Ita (inquit) te gerere debes cum principe, ut eum præsentem omni observantia colas, & venerabundus coram

illius facie consistas. Sed tamen ita, ut illius facies non persuadeat tibi ullam iniquitatem: ideo enim subdit. *Quia omne, quod volueris, facies, & sermo illius p. ostentat plenius est, neque quisquam dicere ei potest, Cur ita facis?* Itaque faciem potentiorum videbatur aliquando reformidare Jeremias, Sed divina voce confirmatus est ad coarguendos in faciem Jerem. 1. 17. *Ne formides a facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum, & Ezechiel. 2. 4. Filii dura facie, & indomabili corde, ne timeas a facie eorum, & iterum cap. 3. 8. Ecce dedi faciem tuam valentiorē facieb. eorum: & frontem tuam duriorē frontib. eorum.* Nam quanto illi impudentiores fuerint in irridendo prophetas, tanto debet is constantior esse, ut non erubescas Evangelium.

Sed illud tamen consequuntur impii isti, atque insolentes principes, ut cum nemo audeat illos coram arguere, nemo non sit, qui clanculum non detrahat; nam quod frequentissimum apud homines sit, atque propterea quod non pauci inciderint in indignationem principum. dictum est à Salomone, *In cogitatione tua Regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti, quia aves coli (filii Diaboli, corvi, adulatores, qui non solum non audent in faciem verum dicere, sed illorum officium est, in faciem mentiri) portabunt vocem tuam.*

XXXII. Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.

1. Impio annuntianda mors. Ad sepulchra defunctorum dormire, vel vigilare.
2. Dua aliorum expositiones Felicitas impii, & mensura bonorum bene cumulata. Dives vigilans, non dormit.
3. Moris, & defunctorum periphrasis Hispanicum proverbium.
4. Multa hujus impiorum vigila interpretationes. Justorum somnus in morte placidissimus.
5. Tumulus, aut cumulus, de sepulchris Thracum sepulchra.
6. Dacere quid. Tuba funerum. Sarcinæ qui.
7. Infunere puerorum, & senum non eadem sibia. Inter tubicines, & sibiçines non valde solidum discrimen.
8. Vigilare quid locus defunctorum, area. Impiorum mors matura.
9. Vigilare, pro permanere. Explicatus David.
10. Conditura, & medicamenta cadaverum. Quò modò ei apud Egyptios, Explicatus Moyses.
11. Mortuorum imagines apud Egyptios. Supremus funeris honor.

IN Sententia alioqui plana, magna est Interpretum varietas. Catenæ auctor cum præcedente sententia conjungit, & hanc esse existimat, quam oportet annuntiari impio, nimirum, se mortalem esse, & non multo post deportandum ad sepulchrum. Sic igitur fieri poterit, ut in congerie, id est, super acervos vigilet, id est, ut antequam moriatur, a somno & crapula excutatur, atq; in hujus rei consideratione noctes ducat insomnes, & ad tumulum meditans præ sollicitudine vigilet. Videtur profecto ad illorum institutum alludere, qui ad defunctorum monumenta preces fundebant, & vel vigilabant, vel dormiebant, somniis etiam, si quæ habuissent, tanquam divinis atque verissimis utebantur, quorum Herodotus lib. 4. meminit.

Cajetanus existimat describi impiorum mortem post ingentem vitæ felicitatem: nam cum in Hebræo non sit, sicut neque in Græco, Congeries mortuorum, sed tantum congeries, aut acervus, aut tumulus, ipse non refert ad congeries, seu tumulos mortuorum, sed ad cumulos frugum. Subest enim hoc loco vox eadem, quæ supra cap. 5. vertitur, *acervus tritici*, atque aliis etiam locis. Est itaque ille acervus, quem demessæ, & congestæ fruges efficiunt, & attollunt in area. Alii cum David Chimbi accipiunt pro eo cumulo, quem mensurabona, & superfluent efficit, nullo radio, aut hostimento æquata, quod radendi aut æquandi mensuram, Et hoc instrumentum ligneum, nos vocamus *el rasero*, Thib. Rabbini cum Elia Thisbite, quoniam in sacris literis non invenitur, vocant, *Mahha*. Ergo lensus

6. Vultus principis terrificus eripit prædicatorib. loquendi facultatem.

Qua ratione agendum eum principe.

1. Sententia multiple expositio Nicetas. Quo pacto vigilandum ad sepulchra defunctorum, Nasam. num ad sepulchra consistendi ritus. Herodot. 2. Cajetan. w773 Exod. 22. ludic. 15. Job. 5. 26. R. David. Elias Thib. תרבו

Cajetan. sensus erit impium ducendum ad sepulchra, id est, ad unum aliquod e sepulchris, postquam in acervis frugum, & omnium bonorum abundantia ubere, & superfluente mensura vigilaveris, id est, vixeris, attente, & vigilanter, & sollicite perstiteris, toto vitæ suæ tempore Cajetanus vertit *super acervum continuabis*, quia enim verbum *vigilandi* affert attentionem, & persistentem curam, inde etiam persistere, durare, & continuare significat. Et ad hunc sensum facilius aptari potest lectio **LXX.** Septuaginta, quæ per præteritum legit: *Ipse super acervos vigilavit*. Et quidem in hac interpretatione, non est prætereundum, & divitis felicitatem describi sub ratione, & nomine vigiliæ cujusdam nam præterquam quod curæ, & sollicitudines conservandæ rei, augendæ, amplificandæ somnos eripiunt, cogunt præterea divitem multa secum noctu inter vigilandum colloqui vana & inutilia. Certe sola illa quasi saturitas, aut etiam satietas, & repletio temporalium bonorum est somni, atque quietis inimica, sicut à sapiente dictum est: *Saturitas divitis non finit eum dormire*. Eccl. 5. 11.

3. Alii existimant periphrasim mortis. *Vigilare juxta acervos frugum*: nam sepulchra in agris erant, q. d. Sepelietur in sepulchro, quod est in agro juxta aream, in quam deportantur fruges. **Vatabl.** Addit quoque Vatablus *Acervum frugum*, apud alios significare tumulum, apud alios pyramidem sepulchrælem. Quare forte proverbiali loquutione dicebantur defuncti agrorum custodes, & arearum, frugumque vigiles, sicut solet Hispanus fontes suspendio mulctatos, & in cruce relictos, aut viis publicis per membra dissectos, & sublitos in palos sublimes appellare viarum custodes: & prædones ad Orgasium sagittis confixos, & appellare molendinarios Orgasium. *Molinos en los molinos de Orgaz*, ita nunc Vigiles acervorum.

4. Divus Thomas, Dionysius, & alii *vigilantium* agunt secundum animam immortalem, ut digna supplicia referat, qui mortuus corpore inter sepulchra dormierit. Titel n. *vigiliam*, id est, vitam in hominum memoria, & recordatione post mortem: nam aliquando vivunt impii, in linguis, & frequentibus mortalium sermonibus usurpantur illorum facinora, opes, felicitas, cum è contrario frequenter accidat, ut *justi, virique misericordiarum pereant, & tollantur*, & nullus sit, qui recogitet corde.

5. Tandem alii per sepulchra, & per vigiliam, lacum illum æternæ mortis, atque sempiternos cruciatus intelligunt. Et potest quidem intelligi molestia quædam ingens vigiliatum. q. d. Cum alii defuncti, prohi præsertim, quiescunt, & placide dormiunt, impius non sinetur quiescere, sed vigilet tunc, & perpetuam illam damnationis noctem ducet in somno nullum doloris particulam retundet somnus, imo potius perpetua vigilia, attentio, & memoria, mentisque ad suam pœnam alligatio efficiet cruciatum acerbissimum. Præterea qui cæcus vixerat, jam tunc incipiet novas rerum formas videre: oppressus crapula evigilabit tandem sero licet. Alii aliter multa tum super congerie, tum super vigilia excogitant.

6. Sed proferam, quod sentio, Perstare certe ad huc Jobum in suo illo proposito confirmando, videlicet, sæpe impios vivere felices, necnon supremum etiam funeris honorem conferri illis amplissime, & magnificentissime, atque feliciter cadere, quidquid ad sepulchrum, & cadaver pertineat. Sapienter ergo Latinus interpres *congeriem* illam, vel acervum retulit ad tumulos defunctorum, nam subjecta materia sic videbatur postulare, suffragantibus etiam Hebræis.

R. Haii. R. Haii exponente, *Super acervum*, id est, *Super fornitem*, quæ sit super sepulchrum, secundum morem *terra Israel*. Atque R. David, *Fornix ejus instar acervi frugum*: Quare acervus, aut congeries, non tam significat sepulchrum, quod ad illud aggregantur universi, ut existimavit Steuchus, quam ad sepulchrum, aut pyramis sepulchri, aut fornix illa superstructa, quam Hebræi dicunt, imitetur acervum frugum. Atque ob eam ipsam rationem à Latinis, *tumulus* dictus est, quod coacervata ad sepulchrum terra tumeat, nam *tumulus*, ut ex Eliano definit Festus. *Est tumulus arena, edius secundum mare, fluctibus sublevatus, unde similiter, & manu factus, & naturalis proprie dici potest.* Tumulus autem ille manu factus, est proculdubio sepulchrum atque nunc quoque circa **Pineda Tom. II.**

Troadem, & in Thracia tales tumulos cerni. *Ut montes supra se invicem fossiles videantur, meritoque ejus loci incolis, Regum sepulchra esse credantur*, Petr. Bellonius scribit, nam sicut Aegypti pyramidibus æternitatem affectabant, sic Thraces editissimis tumulis, atque explicate quidem Herodotus scribit optimatum sepulchris adgeri desuper tumulum, illius verba in Terpsicore, dum de Thracibus dicit, hæc: *Optimatus eorum tales sunt sepulture: prolato triduum cadavere, mactatisque omnisfaris hostiis, convolvantur illudque defletum prius, deinde combustum sepeliunt, aliter humo contegunt: aggestaque desuper tumulo, cum alia omnis generis certamina proponant, tum præcipue certam ratione monomachiam, id est, singulare certamen.*

Sed, ut ad nostram sententiam redeamus, asserit quidem Job impium ducendum, efferendum numerosissimo comitatu ad locum sepulchrorum, & ad tumulorum agrum. Verbum autem *ducendi*, *labal*, est idem quod supra cap. 10. vers. 9. legitur, *De utero translatus ad tumulum*, & aliqui curiosius observant afferre apud Hebr. pompam quandam, & apparatus deducendi, cum cantu quodam, & musicis instrumentis, quod in pompam funeralem, qua defertur cadaver, recte conveniet, cujus rei etiam conjectura duci potest eo, quod ex verbo, *labal*, deducitur *lobel*, id est, buccina, cujus in Jobeleo, usus erat Exod. 19. Josue. 6. Licet ex proprietate vocis, non tam sit ipsa tuba, aut buccina, quam productio, veleductio turbæ, sive malis dicere, productior buccinæ sonitus, & clangor, quare forte verbum hoc significat deducere aliquem cum pompa, & buccinarum clangore productiori, & longiori. quare verbum hoc conjungitur cum exultatione, & jubilo. Psalmum 44. *Adjucentur cum lætitia & exultatione.* Quod autem cognationem habeat cum cantu funebri, constat ex cognatione radicis *labal*, quæ significat deducere cum radice, *Abal*, quæ significat lugere, aut flere, quare integra significatio erit: deducetur cum pompa & cantu funebri, & modis flebilibus. Diceremus eleganter, *Harantelas bonras, y lleuarano a enterrar con musica.* Ergo cum funeris pompa eleganter etiam tum vox, tum res ipsa conveniet, nam præterquam quod tibiæ, aut tubæ ad funera adhibebantur, nobiliorum præsertim virorum, sed erat tuba hæc producta, longa, & late, quod testantur illa de avium lamentatione in morte psittaci carmina;

Horrida pro mœsti langetur pluma capillis,

Pro longa resonent carmina vstra tubæ.

Meminit quoque alicubi Galenus, ubi de flatibus disserit, qui in intestinis fieri solent, latiores fuisse tubas illas: *Sunt (inquit) alii hominibus, hominibus latissimarum tibiæ non absimiles, quales habere solent ii, qui Tymbausta, id est fisticines nominantur.* Siticines autem qui fuerint, his verbis declarat Aulus Gellius lib. 20. cap. 2. *Nos in captionis Attæ conjectaneis invenimus Siticines appellatos, qui apud sitos canere soliti essent, hoc est vita functos, & sepultos, eosque habuisse proprium genus tubæ, quæ canerent, à cæterorum tibiærum proprietas differens, quos fisticinistas vulgus dicit.* Ergo proprium hoc genus tubæ, productioris videlicet, atque longioris, proprium etiam sonum reddidisse, videlicet productiorem, atque gravem, auctores sunt Galen paulo ante citatus, atque Aristotel. lib. 5. de gener. anim. cap. 7. ubi de animalium voce, & vocis mutatione, & qualitatibus scribit, ait enim *Tardam, & gravem vocem ab spiritu calido affici, Qualem (inquit) Tibicines, & lamentantes graviores sonum inspirant tibiis.*

Atque eodem etiam pertinet, quod à * quibuldam observatum est, Tibicines, ac tibiæ, ut quæ acutum quiddam, & minus grave sonarent, juniorum, ac popularium funebri adhibitos, ac tubas, ac Tibicines majorum natu atque nobiliorum, uti describitur divitis illius funus à Thebas. Persico,

Hinc tuba, candela, tandem beatus alto,

Compositus lecto, crasque lustratus amomis,

In portam rigidos calces extendit.

Et virorum fortium, qui in bello occubuerant, à Virgil.

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma,

It cælo clamorque virum, clangorque tubarum.

Bellon. 1. de sepulch cap. 10. **Turacum** sepulchra Herodot. in Terpsicore. **Monomachia** in funere.

Joan. Forst. Deducen- dixerunt affue pompæ funerali. **לבל**

לבל

Tibiæ aut tubæ, fun- nerum quales.

Ovid. 2. Am. eleg. 6. Gal. 1. 3. de symp. caus.

Galenus.

Aristotel.

7. ***Lutian.** us super Scauum lib. 6.

Servi 6. **En. Gi-** rat. de sepulch.

Manut. de legibus **Rom.** **Rosin.** 1. 8. **Anon.** Hebr. in

quinquag Sed in funere puellæ filiz Iairi Principis Synago-
3. cap. 46 gæ Tibicines, non Tubicines, adfuisse scribit Mat-
Perseus. thæus. Verum quidem hoc discrimen, neque per-
Satyr. 3. petuum, neque valde solidum, nam & tibicines
Virgin. 6. quibusque funeribus, imo & virorum princi-
Aeneas. pum adhibitos, leges duodecim tabularum tes-
Matth. 9. tantur: & in Iulii funere scribit Suetonius,
Sueton. Tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento
cap. 84. triumphorum ad præsentem usum induerant, destrictam
Cicer. sibi, atque discissam iniecerunt flamma. Et Cicero lib.
2. de legibus Honoratorum (inquit) virorum laudes, in
concone memorant, easque etiam ad cantus ad tibicinem
prosequuntur cui nomen Nenia, quo vocabulo etiam
Græci cantus lugubre nominant.

Ergo ad rem nostram redeamus, vides, quam
bene verbo illi deducendi, cum iubilo & clangore
conveniat apparatus iste, & pompa funeralis,
feralisque tubarum sonitus, cum quo effertur
impii divitis cadaver, ad sepulchra, id est ad unum
aliquod è sepulchris, vel ad agrum in quo sunt
sepulchra: non enim significat deducendum, &
conijciendum impium in fossam aliquam, & con-
geriem cadaverum.

8. Sic in congerie mortuorum tumultus, vigilabis,
est in hoc verbo nonnulla difficultas, atque va-
rietas, quam supra quoque indicavimus, nam
R. Abraham & Pagninus in Thesauris vertunt,
Pagnin. Ad pulverem festinabis: nam vigilare, est mature, aut
vigilare festinanter aliquid facere, aut pervenire, quod
quid. nos dicimus, madrugar à bazer algo. Ergo sensum
hunc sic explicat Pagninus, Festinabis aggregari ad
sepulchra, quemadmodum servus frugum, quem aggre-
gans in tempore suo, neque f. stinantis hæc, &, ut
ita loquar, matutina vigilia est aliud, quam
opportunitas quædam, & optimi temporis ar-
ticulus q. d. Suo tempore morietur, non morira
fuera die tempo. Nihil enim felicius, & pulchrius
ad fruges, quam cum opportuno tempore dеме-
tuntur, & comportantur, atque aggeruntur in
aream.

Sic igitur ad felicitatem quandam tempora-
lem spectat, suo tempore, non immaturum, sed
maturum mori, & in agrum deferri, sicut cum
portantur fruges in aream. Sicut Eliphaz supra
dixit cap. 5. 26. Ingredieris in abundantia sepulchrum,
Locus sc. sicut inferitur acervus tritici in tempore suo. Quare
pulkro- agrum, aut locum sepulchrorum repræsentat pro-
rum in- culdubio sermo Sacer, tanquam aream quan-
star areæ dam, in quam manipuli, id est, cadavera de-
defuncti portantur, & quasi ex defunctis omnibus,
inftar mæ unum quasi cumulum, & acervum efficit,
nipo- quem postea ventilabit supremus iudex,
cum, cujus ventilabrum in manu sua, & permundabit aream
Mass. 3. suam, cum quo illa frequens Scripturæ loquutio
12. congruit, Appositus est ad paries suos, cum qui in
Luc. 3. 17. acervum, & congeriem defunctorum depor-
tatur.

9. Sed commodior forte vigilandi acceptio, ut
vigilia vi- consistentiam quandam, perseverantiam, aut
ta. perpetuitatem importet, vel, ut ita loquar,
vitam ipsam vivit enim, qui vigilat, sicut dormit,
qui moritur, tum etiam qui vigilem agit, perse-
verat in officio, persistit in vigilia. Et quamvis
Vigilia perleve- nullum invenio locum, in quo vigilare pro per-
tantiam avert, manere, aut perseverare videatur omnino debe-
re accipi, tamen illa exempla perseverantiæ, &
persistentiæ sunt, Psalm. 101. 8. Vigilavi (vigil
perseveravi) & factus sum sicut passer solitarius, &c.
Pagnin. & Psalm. 126. 2. Frustra vigilavi (persistit, per-
Medica- severat vigilando) qui custodit eam. Cum igitur
tum im- hic describitur supremus honor cadaveris, ait
piorum Job, impii cadaver (quod ad felicitatem quan-
funus, dam pertinet) vigilaturum, victurum, persevera-
turum, permanens ad multa sæcula. Unde
Pagninus in sua translatione, In tumultu jugiter ma-
nebit, quasi dicat, Impii corpus non solum vivens,
sed etiam conditum, & sepultum felix videtur.
Forte alludit ad condituram medicatam cadave-
ris, cujus beneficio servatur à putrefactione per
multa sæcula, atque vigilare, durare, & vivere vi-
detur.

Neque mirum, hæc enim ratio servandi cada-
rum me- vera antiquissima est. & Aegyptiis familiaris,
dicata atque solennis, à quibus ad Arabes, Aethiopes,
conditura Iudæos permanavit, de conditura autem, salitura,
& medicato funere Aegyptiorum multa differit
Herodot. Herodotus lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5.
Diodorus Plutarchus in Symposio, Plin. lib. 11. cap. 37.
Plutarch. Cenforinus lib. de die natural. Mela lib. 2. cap. 9.
Plin. Cic. 1. Tuscul. Lucianus & Sextus Empiricus.

Sed res est indubitata ex 50. c. Genes. ubi mortuo Mela.
Jacob, Præcepit Ioseph servis suis medicis, ut arma- Cicero.
tibus condirent patrem quibus iussa expleantibus, transie. Lucianus.
runt quadraginta dies, iste quippe mos erat cadaverum Sextus.
conditorum. Quos autem hic medicos vocat, Empir.
non tam intelligendi sunt vulgares medici, Medici
quam alii ad id præcipue munus curandi funeris cadave-
& cadaveris destinati: nam ut Herodotus rum.
libro 2. de scribit, Medicina apud Aegyptios in Herodo.
hunc modum distributa est, ut singularium morborum
fina medici, non plurius, ita omnia referenda sunt medi-
cis, & statim de quodam medicorum genere,
qui cadavera curant, subjicit. Sunt certi ad hoc
ipsum constituti, qui, cum ad ipsos cadaver portatum est,
diligentissimi condiunt corpus, &c. Idem scribit
Diodorus loco nuper citato, additque: Cu- Diodorus.
ratores, cadaveris vocari solitos, & quidem etiam
illud nomen medici, tum à sanando, tum à
curando ex Hebræo deducitur, Septuaginta LXX.
vocat Sepulchros, & Divus Augustinus lib. 1. Augustin.
loquutionum sic scribit: Quod scriptum est, dixit
Ioseph servis suis sepultoribus, ut sepelirent patrem ejus,
invenis lingua Latina quemadmodum appellaret En-
taphiasas, non enim ipsi sepeliunt, id est, terra
mandans corpora mortuorum quod non est Grace, Ene-
taphiasan. sed enapsan. Illi ergo Entaphiasas id agunt,
quod exhibetur corporibus humanis, vel condiendo, vel
secando, vel involvendo & alligando, in quo opere maxime
Aegyptiorum cura præcellit. Quod ergo dicit, sepelie-
runt, curare, intelligere debemus, & quod dicit, qua-
draginta dies sepultura, ipsius curationis accipiendi sunt.
Quamquam Herodotus Septuaginta dies con-
dituræ assignet. Sic igitur dicetur cadaver
sepultum vigilare, continuare, perdurare,
quod sedulo curatum fuerit, & ambi-
tiose conditum ab Entaphiasas & curatoribus.

Sed addam etiam conjecturam ex Diodoro
ad paulo diversam interpretationem: Fucere
quidem nonnulli Aegypti, qui non solum
conderent, & condirent suorum majorum
cadavera, sed etiam illorum imagines, quasi
viverent, & spirantes haberent: Plures (inquit)
Aegyptii progenitorum corporibus domi magna sumptu
conditis respicientes suorum imagines viventium magni-
tudine & habitu, à longa progenie ductas, tanquam
viventium aspectu animo oblectantur. Meminit
quoque Herodotus harum imaginum quas si-
mul cum conditura medici illi conditores, &
sepulchros curabant. Posse igitur aliquis suspi-
cari cum dictum est, cadaver deducendum ad
sepulchrum & vigilaturum, intelligi non solum
condiendum, sed etiam quasi in imagine qua-
dam vivente, & spirante victurum, & vigilaturum
in congerie. et longa serie imaginum suorum
majorum: nam hic supremus omnis funeris
honor, ut diximus, describitur.

XXXIII. Dulcis fuit glareis Cocyti, &
post se omnem hominem trahet, et
ante se innumerabiles.

1. Sententia obscuritas, & difficultas. Variæ lectio, variaque significatio singularum vocum. Torrens Glarea.
2. Variæ expositiones, Impiorum prosperitas. Mors.
3. Germana expositio. Variæ inferni appellationes.
4. Cocytus qualis fluvius. Stygius fons.
5. Vulgata versio elucidata. Scriptura interdum vulgari, & fabuloso loquendi modo utitur ad exprimendam veritatem.
6. Sepulchra ad ripam fluminis, Precatio illa, Sit tibi terra levis. Hypallage.
7. Impiorum pompa funeralis Pertrahere quid.
8. Germanior expositio. Illorum comitatus, in visus potius, quam spontaneus. Illustratus Salomon.

Nunc vel maxime magna huius sententiæ
difficultate deterritus Catena auctor, neque
hunc fluvium transire audeat sine adiutore, viæque
duce neque glaream, & lapides attingere, quare
illum ipsum, qui hæc philosophatus est, beatam
(inquam) Jobum ducem, & expositorem rectæ
viæ desiderat. Multas ille expositiones indi-
cat verbis licet obscurissimis, plures nos quoque
proponemus: sed quæ tamen ad duo capita re-
ferri possunt, alterum ut hæc pertineant ad præ-
nam, & supplicium impii: alterum, ut ad felicitatem

varia le-
tio.

LXX

כחל

Pagnin.

Cajetan.

LXX.

ככח

R. Mardo

R. Jonach.

Vatabl.

Isidor.

Clar.

2.

Nicetas &

Cajetani

expositio.

nes reje-

ctz.

Fertilita-

tis peri-

phralis.

Nicetas

allegoriz.

Vatabl.

Impio

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod

torrentis lapides,

id est, hujus

fluxa, & caduca

vita aspera, &

inaqualis

conditio, sit impio

voluptatis, nihil

videlicet mali

sentit, dum

vixit. Sed ipsa

expositio se

prodit esse al-

legoricam, non

literalem.

Tertio Vatablus,

Gleba torrentis,

ubi sepultus est,

nullum negotium

illis facessunt.

Hoc est, nullum

malum

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod

torrentis lapides,

id est, hujus

fluxa, & caduca

vita aspera, &

inaqualis

conditio, sit impio

voluptatis, nihil

videlicet mali

sentit, dum

vixit. Sed ipsa

expositio se

prodit esse al-

legoricam, non

literalem.

Tertio Vatablus,

Gleba torrentis,

ubi sepultus est,

nullum negotium

illis facessunt.

Hoc est, nullum

malum

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod

torrentis lapides,

id est, hujus

fluxa, & caduca

vita aspera, &

inaqualis

conditio, sit impio

voluptatis, nihil

videlicet mali

sentit, dum

vixit. Sed ipsa

expositio se

prodit esse al-

legoricam, non

literalem.

Tertio Vatablus,

Gleba torrentis,

ubi sepultus est,

nullum negotium

illis facessunt.

Hoc est, nullum

malum

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod

torrentis lapides,

id est, hujus

fluxa, & caduca

vita aspera, &

inaqualis

conditio, sit impio

voluptatis, nihil

videlicet mali

sentit, dum

vixit. Sed ipsa

expositio se

prodit esse al-

legoricam, non

literalem.

Tertio Vatablus,

Gleba torrentis,

ubi sepultus est,

nullum negotium

illis facessunt.

Hoc est, nullum

malum

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod

torrentis lapides,

id est, hujus

fluxa, & caduca

vita aspera, &

inaqualis

conditio, sit impio

voluptatis, nihil

videlicet mali

sentit, dum

vixit. Sed ipsa

expositio se

prodit esse al-

legoricam, non

literalem.

Tertio Vatablus,

Gleba torrentis,

ubi sepultus est,

nullum negotium

illis facessunt.

Hoc est, nullum

malum

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod

torrentis lapides,

id est, hujus

fluxa, & caduca

vita aspera, &

inaqualis

conditio, sit impio

voluptatis, nihil

videlicet mali

sentit, dum

vixit. Sed ipsa

expositio se

prodit esse al-

legoricam, non

literalem.

Tertio Vatablus,

Gleba torrentis,

ubi sepultus est,

nullum negotium

illis facessunt.

Hoc est, nullum

malum

quomodo

senfis post

mortem.

Sic videlicet,

ut Catena auctor

non vaide

indicat, ipsam

fossam, torrentis

speciem imitan-

tem, vel ipsos

lapides injiciendos,

dulces videri

coacta, & longe

petita, neq; cum

re funeris, quam

instituerat, con-

venire.

Secundo auctor

Catena Græcæ

hanc exposi-

tionem præ cæ-

teris eligit, quod</

excipitur à terra parente, dulcis est glebis, dulcis lapidi, qui imponitur sepulchro, dulcis solo, in Defunctis quo cadaver sternitur, molliter, leviter, suaviter terram le- tractatur à terra: nam profecto videtur respexisse vem pre- Interpres ad illam felicitatis partem, quam prius precabantur suis defunctis, *Sis tibi terra Davis*, quibus verbis precabantur, ut terra amica, & benevola corpus exciperet, non gravis, & irata, quem enim terra nimium gravis premeret, putabatur non posse evolare ad regiones superas: ut illis verbis Tertullianus indicat de testimonio animæ cap. 4. cum ait illi, *cujus memoriam cum mortu quis usurparet, Terram gravem imprecari, & cineris penes inferos tormentum*. Quamquam id ridiculum existimet ethnicus homo, Plin. lib. xi. cap. 63. agens de terra, *Cujus (inquit) numen ultimum iam nullis imprecamur, irati grave, tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascitur homini*. Precabantur tamen ceteri, ut diximus, eam securitatem ab amica terra:

Ovid. 3. *Ossa quiesca, precor, tua requiesce in urna, am. r. els. Et si humus cinerem non onerosa tuo.*

8. *ut illud etiam de morte Eutichi: bull. ma. Sis precor & cellus mistic, & unda tibi.*

nes. Sic igitur, & terram, & glebas sepulchri, & glareas, M. artia. ac lapides feralis torrentis molles, leves, non graves fore precabantur impio in extremo illo sepulchri officio. Quod perinde est, ac si dicatur, Hypallag. Glaream & lapides dulces blandos existere defuncto. Rursus hoc per hypallagen, idem est, ac si dicatur ipsum defunctum dulcem fuisse Glareis Coccyi, & terræ sepulchri. Neque vero elegancia caret, quod falsam, & inanem impii felicitatem fabulosis quibusdam nominibus explicare voluerit Interpres.

7. *Es post se omnem trahet, & ante se innumerabiles.* Hic iterum dissensio est, de supposito verbi, *Trahendi*, nam alii *Coccyum*, at sepulchralem torrentem vallemve supponunt, ut sit periphrasis interitus mortalium omnium similiter. Vatablus mortem intelligit: q. d. *Si dicas illi esse penam, quod moriatur respondeo omnibus hoc accidere: nam si quid in morte amarum videtur, impio dulcescere potest hac consideratione, quod mortis necessitas inevitabilis sit omnibus mortalibus.* Philippus dæmonem supposuit, qui post se per imitationem, aut per prævaricationem generis humani, trahit & ante se præmittit multos ad pœnas. Auctor Catenæ. Tygur. arque Cajetan. subaudiunt, *Impium*, licet non uno, & eodem sensu: nam Nicetas fere sicut Vatablus ad Cajetan. refert ad exemplum pravæ vitæ, & felicitatis sectandæ: Impius (inquit) dum viveret, multos in sui æmulationem pertraxit: mortuus etiam multos sui imitatores reliquit: neque præterea hæc impiorum prosperitas, & vivendi, atque moriendi ratio contingit raro: sunt enim innumerabilia illius exempla.

3. Sed forte cohærebit commodè hæc etiam pars cum præcedentibus, si accipiatur de comitatu impii, sive in vita, sive in pompa funeris; in hanc sententiam. Viventis latus multi clauderant, habebat multos anteambulones, multos affeclas: mortuum etiam multi lugent, & innumerabiles comitantur funus. Habet porro sententia hæc amplificationem magnam, nam quando Salomon Regem adolescentem, & recens inauguratum in-

struere vult, ne insolescat multorum comitatu, ait Eccl. 4. 16. *Infinitus numerus est populi omnium, Discipuli qui fuerunt ante eum, sed subdit statim, non valde na Pro-* multos affeclas aut anteambulones habiturum cips ad- vel in morte, vel in senectute, & qui postea futuri leſcentios sunt, non lætabuntur in eo, at de impio dicit Job, ante ris, se, & post se innumerabilem hominum comitatum habiturum. Sed est hoc loco verbi pertrahendi elegans vis, & proprietates non solum in Latino, sed etiam in Hebræo, nam verbum *Mafac* significat cum vi aliquid trahere, qui impio obsequuntur, non tam sponte id facere, amore videlicet, & obedientia, aut pietate, quam timore, & vi, invitos & repugnantes.

XXXIV. Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

1. Frustra Inanis consolatio ex huius vita bonis.
2. Hispanismus. Prævaricari quid. Explicatus Solomon.
3. Transgredi offeri contemptum. Tacito Joui de suis amicis queramonia.

Colligit ex sua responsione, & falsam, & inanem esse suorum disputationem: falsam quidem, quia adstruebant impios in hac vita potissimum pendere pœnas suorum scelerum: inanem, quoniam ea disputatio non erat opportuna ad erigendum, & consolandum animum miserrimi hominis. Tum etiam consolationem, quam ipsi afferebant, & pollicebantur ex hujus vitæ commodis, & felicitate, frustrasse proprie vanam. Septuaginta, *Consolamini me inaniter.*

Cum responsio vestra, &c. Proprie ex Hebræo Responsiones vestra remanent mendacium. Quæ tam per falsas. Vox originalis, quam per paraphrasim vulgatus illuminavit, dicens: *Ostensa sit repugnare veritati*, est in Hebræo simplex *Mahal*, quod proprie est prævaricatio, transgressio, & quia, qui loquitur, si prætereat præfixos veritatis terminos, errat, ideo ab Interprete pro errare sumitur. Proverb. 16. 10. *Divinatio in labiis Regis; iudicio non errabit os ejus.* Hebr. non præteribit, aut non transgredietur os ejus. Aquila, & Theodotio, *Prævaricabitur*; ideo sensum transtulit Vulgatus, & repugnare veritati dixit, quod prævaricatur, aut præteris præfixos veritatis terminos.

Est etiam notandum verbum hoc afferre contemptum quendam, id est, transgressionem, & prævaricationem per contemptum, & contumaciam repugnando, & opponendo se illi, cui quis debet se submittere, tanquam inferior, sic enim quidam curiosi & docti linguæ Hebræicæ observant. Quare eum locum Proverbiorum transtulit Symmachus: *Non facies injuriam*, id est, non contemnet facere injuriam, aut errare in iudicio: quare cum prævaricationis arguit suos amicos JOB, tacite conqueritur, se ab illis contemptum, a quibus potius observari debuisset, agnoscantibus simul veritatem, & illam ingenuè confitentibus.

CAPUT PARAPHRASIS XXI. CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis fu-
sus explican-
tur.

1.
Respondens autem
Job, dixit.

2.
Audite, quæso, ser-
mones meos.
* & agite pœniten-
tiam.

3.
Sustinete me, ut &
ego loquar,
* & post mea, si vide-
bitur, verba ridete.

4.
Nunquid contra ho-
minem disputatio
mea est, ut merito
non debeam contri-
stari?

5.
Attendite me, & ob-
stupefescite, & super-
ponite digitum ori
vestro.

6.
Et ego, quando re-
cordatus fuero, per-
timesco:
* & concutit carnem
meam tremor.

7.
Quare ergo impii vi-
vunt,
* sublevati sunt con-
fortatiq; divitiis?

8.
Semen eorum per-
manet coram eis:

ORATIONEM Sophari & aliorum amicorum de brevi
impiorum exitio, certoque supplicio huiusmodi respon-
sione sapientissima excepit JOB.

Cum ingens sit viri, non male de rebus judicantis cru-
ciatus, quæ recte, bonaque mente dixerit, perperam atq; sinistre
ab aliis accipi, neque permitti integrum sui animi sensum in
quaestione proposita satis exponere, cogor profecto attentionem
vestram vehementius efflagitare, ut pacatiori animo, & ad recte
judicandum magis idoneo me dicentem audire velitis. * Si enim
longanimes, atq; benignos meæ vos orationi præbueritis, osten-
detis profecto jam vos ipsos pristinae disputandi formæ pœnite-
re. Erit igitur vestrum hoc silentium mihi pro magna consola-
tione, fietque profecto, ut cum intellexeritis verba ad consolan-
dum idonea vos minime fecisse, tum vestri vos pœnitet consilii,
tum orationis ordinem commutetis, neque tam crebro mea vul-
nera refricetis, dum illa à Deo irato & indignante inflicta mihi
fuisse asseritis.

Me itaq; tantisper loqui, ac mentem meam exponere permit-
tite. Scio meam vobis orationem gravem videri, sed me ferre di-
centem, & meæ ipsius ægritudinis gravitatem vestra taciturnitate
sublevate. * Quam vestræ benignitatis gratiam pari quoque
officio compensabo: nam tacitus deinde, patientissimusque ve-
stram irrisionem excipiam. Sed ridebor, scilicet, si semel audiar.
minime sane, nam postquam ipse arbitrato meo peroravero,
super priorem me accubitus, & sedem collocabit.

Non disputo vobiscum, ô amici, neque cum ullo homine, mei
simili, sed cū ipso Deo de mea justitia, quam cum ille vobis testa-
tam non faciat, merito contristor, & mente conturbor. Et quidem
illud quoque me vehementer exagitat, quod me hypocrisis, atq;
simulatæ pietatis insinuat. Atqui hominem latere posset meum
mendacium, sed minime Deum, omnia videntem. Neque vero
ego tantum exultationem meam apud vos tueri volo: neq; ea
res ullam meo animo tristitiam asperget. Sed illud tamen non
possum, non merenti, ægroq; animo ferre quod Deum alloquar,
à quo vicissim ego mearum querimoniarum responsionem nullam
accipio. Sed nihilominus meam de re gravissima, sive orationem,
sive querimoniam non omitto: non enim de re aliqua humana
est, sed de re plane cœlesti, atque Divina, de Providentiæ, & San-
ctissimæ Fidei arcanis, de impiorum suppliciis, de piorum ærum-
nis, de Divina justitia. Hæc videlicet attentum, & serium audito-
rem postulant, ut merito adversus sublatores, atq; negligen-
tes auditores contristari, & excandescere debeam.

Sed vos, ô amici, si cum animi attentione in me dicentem inten-
deritis, obstupescetis profecto. Videbitis enim tum meam inno-
centiam afflictam, tum aliorum improbitatem fœlicem, supra
quam oratione ulla explicari possit. Sed mearum potissimum in-
credibilium ærumnarum magnitudo tanta est, ut omnem dicen-
di facultatem superet, de quibus propter rei difficultatem silere
præstat, quam leviter pronuntiare, temerè de divinæ provi-
dentiæ arcanis quicquam statuere. Tantisper igitur dum loquor,
verba sententiamque compescite: nam postquam audieritis,
proculdubio vel injussi tacebitis, de meis rebus jam minime
temerè pronuntiantes.

Nihil verò magnum à vobis postulo: nam ego ipse, qui loquor,
cui mea mala familiaria sunt, non possum tranquillâ & pacatâ
mente vel memoriâ repetere præteritorum meorum malorum,
vel impiorum felicitatis recordari. Strictim igitur attingam, &
breviter commemorabo, de quibus sum dicturus: * nec enim
qui meos artus dolores obsident, largiuntur mihi, ut longiore
utar oratione. Pertimesco igitur ac vehementer sollicitor, ne
cū de Deo atque illius providentiæ arcanis disputaturus sum,
temerè aliquid loquar, atque vestri ô amici, similis efficiar, qui
intrepidè & incunctanter de rebus divinis judicatis, quamvis
sanè ab homine dolente atque miserrimo, quem cruciatus, &
ægritudines incredibiles possident, non est postulanda magnifica,
atque ambitiosa oratio, de re licet magnifica, atque materia longè
exquisita atque sublimi.

Sed rem jam ago meam, Si propter sceleratam vitam dira sup-
plicia sustineo, cur, qui omnium scelerum colluvione inquinatissi-
mi vivunt, vivunt tamen, ac feliciter beatèque vivunt, vivunt
quoq; diutius? * Cur tam firmas stabilesque opes consequuntur?
Cur præcelsa dignitatum omnium fastigio gaudent atque inso-
lescunt? Cur denique ab ineunte ætate ad summam usq; senectu-
tem eundem vitæ felicitatisque cursum nunquam interruptum
tenent, nihilo meliores ipsâ diuturnâ divitiarum possessione ef-
fecti, sed potius ad scelera perpetranda audaciores promptiores-
que, & ad ipsas rapinas nunquam dimittendas, neque in suis
dominis reddendas fortiores, & potentiores redditi.

Sicut post vitam atque divitias prima atq; potissima felicitatis
pars in liberorum posteritate sita est, ita horum filii firmam atq;
stabilem, prosperèque incedentem vitæ rationem & conditionem
fortiuntur, & quæ nunquam suos parentes fallere possit. Vident
itaq; impii & liberos suos in sublimi honoris & dignitatis gradu

collocatos, * ac vident cum ingenti lætitia & gaudio, quod semel optârunt, nunquam sanè eventum spe meliorem. Jucundissimum itaque conspectum illis exhibet gnatorum nepotumque quasi virentium lætissimorumque germinum ubertas & copia quibus ipsi parentes florere se ornarique conspiciunt atque gloriantur.

Ex his domus conficitur, consurgitque familia incredibili rerum omnium felicitate, atque pace ita confirmata, ut nullam florentis statûs vicissitudinem pertimescat, neque solum humanas omnes infidias contemnat; verùm etiam nullam supremi judicis severiorem vindictam sentiat, ac ne supernam quidem Numinis sententiam revereatur: sed impunè ac liberè arbitrio palatoque suo omnia merientes, quasi penes illos esset summa potestas, nullum suæ causæ judicem velint agnoscere.

Quid verò de re illorum pecuaria dicam? Sunt videlicet armata fecundissima, quibus nunquam contigit ut vacca immaturum fœtum funderet, aut sinistri aliquid prægnans pateretur, * nunquam taurus inutili congressu pecus iniret, nunquamve armentorum consortia iners abominaretur. * Juvenca, cum peperit, nulla fœtum abjecit, nullumque fœta sensit tædium. Nunquam itaque desiderantur in gregibus vituli integri, plurimi, pingues, nulli sunt, quos oporteat removere à matribus, sed plurimæ bœ veniunt ad mulctram, binosque binis uberibus alunt fœtus, apprimeque referunt ipsorum dominorum atque uxorum tanquam lascivientium, præpinguiumque vaccarum fertilitatem, filiorumque petulantissimorum, ac filiarum taurientium multitudinem.

Verùm enim verò pecudum more propagantur impii, tum quòd corpori tantum vacent, tum quòd ex liberorum plurimorum procreatione generis & nominis æternitatem quamdam sibi polliceantur. Mirum igitur, videre illorum liberos lactentes adhuc, aut etiam depullos ab uberibus matrum, pessimæ indolis documenta præbentes, * instar numerosissimorum gregum lascivientes, petulantes, ac nullâ honestioris disciplinae lege & fræno institutos, licentiosè omnino ad libitum domi subsilientes, foris vagantes, parentibus interim honestæ & probæ illorum institutionis prorsus oblitis, ac nihil minus curantibus, neque sollicitis, quàm quo modo illi ad vitam universam informentur, quo fit, ut illa ipsa pueritæ vita, cum ipsa simul ætate crescant & adolecant.

* Quare suæ libidini & stultitiæ permissi, totos se tradunt scurrilibus ludis, & indecoris saltationibus, cantilenis quoque ac musicis impurissimis, nec non corruptissimis colloquiis atque societatibus. Est quippe vigor istius ætatis incontinens voluptatum, & fræno opus habet, & qui illam non magnâ operâ regendam suscipiant, imprudentes animo licentiam, qua ad flagitia feratur, concedunt. At illud utique intollerabilis flagitii est, cum parentes & senes ipsi impudentissimi exemplum sese præbent insignis impudentiæ & verecundiæ adolescentibus, illorum libidini assonantes. Nam cum filiis exhilarandis nihil non indulgentiæ & sollicitudinis adhibeant ipsi parentes indulgentissimi æquè ac in vero officio negligentissimi, cum nihil de virtutum & morum honestate procurent, ac curant tamen, ut canendo & saltando, ac musicis instrumentis pulsandis assiduè sese exerceant, atque illis omnibus studiis vacent, quæ ad solam voluptatem, & illiberales corporis motus, pravoque animorum affectus comparata sunt. Quin ipsos parentes exhibent saltandi, & pulsandi magistros, tibicinesque & præcentores, atque in medio suorum liberorum consistentes, pravo exemplo præeunt, & voluptatis studio alliciunt & concitant.

His itaque tot ac tantis vitæ oblectamentis, nunquam impedito felicitatis cursu, omne suum ævum beatè traducunt, atque in summa voluptate & jucunditate omnes suæ vitæ annos perficiunt & complent. Et ne quidquam desiderare possint, perpetuâ quadam & conviviorum splendidissimorum serie dies universos numerant, non solum palato deservientes, sed aures etiam suavissimorum instrumentorum concentu & harmoniâ demulcentes, filiorumque suorum choreis, lusibus, saltationibus, quæ sunt omnia conviviorum ornamenta, magnificentissimas epulas celebrantes. * Cum verò jam naturæ fato concedunt, mirum, quàm jucunda mors illos complectatur, quàm brevis, nullo dæturmo morbi dolorisve tædio, aut sensu. Sine ullo igitur cruciatu ad inferorum sedes demigrant, in illo sanè damnatorum carcere sempiternis suppliciis exagitandi. Descendunt quidem placidissimè atque lenissimè, sed eò descendunt, ubi irrequietâ cruciatuum universorum serie percellentur, & confringentur. * Ascenderat nimirum in cælum quondam illorum superbia, sed peccati gravissimo pondere oppressi, lapsi præcipites in puncto videntur ad infimas inferni sedes pervenisse.

Cum illa verò vitæ quam diximus felicitate, & bonorum omnium affluentia conjuncta est insignis quædam adversus Numen audacia & impudentia, quæ cum omnes verecundiæ fines semel transierit, sic apud se animo statuunt, atque etiam ore impudico pronuntiant, ut supremi judicis potestati & Numini legem præscribere, & rationem agendi præcipere velint, * Ne suâ pro providentiâ & bonitate pravis conatibus obsistat, neque se illorum mentibus ultrò insinuet divinum lumen, sed aliorum divertat atque declinet, aditum liberum & expeditum ipsorum libidini relinquens. * Sic sanè omnem animo salutarem cogitationem excutere conantur, & quasi divinam præsentiam fastidientes omne cum divinis rebus commercium repudiant. Animo itaque soluto ac vacuo nullaque molestiâ impedito, semper vivunt, à Deo paleam abalienati: & nolunt enim experiri ac ne quidem leviter attingere viam divinorum præceptorum ullumque pietatis gustum capere; quem si semel profectò sumerent, facile impietatis damna sentirent,

a Res rustica curandarum agnorum continendorum intra septa, aut emittendorum ad pastum, & de pueris instituentis, peculiaria quadam sono hoc vers. de saltatione verò præsertim n. 5.

b De boni significatione ad rem convivalem peculiaria quadam n. 1. & de conviviorum lusibus & saltationibus ac prisco ritu.

c Quantum peccati pondus, quanta impiorum descendunt ad infernum velocitas, pulchrè ostenditur, n. 6.

d Ut ipso pietatis experimento, tum etiam exercitatione improbitatis hominem adducat Deus, utilisè diffunditur, n. 4.

* Propinquorum tuorum, & nepotum conspectu eorum.

9. Domus eorum secretæ sunt, & pacatæ. * & non est virga Domini super illos.

10. Bos eorum conceptus & non abortivit: * Vacca peperit, non est privata fœtu suo.

11. Egrediuntur quædam greges, parvuli eorum.

* & infantes eorum exultant lusibus.

12. Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad sonitum organorum.

13. Ducunt in bonis diebus suos,

* & in puncto ad inferna descendunt.

14. Qui dixerunt Deo,

* Recede à nobis.

* Et, scientiam viarum tuarum nolumus.

rent, meliora saperent, ac virtutis dulcedine allecti ad meliorem mentem converterentur.

Instar impiissimorum atheorum videntur ignorasse Deum * omnia potentem auferre, atque conferre: cui oportet à mortali homine deferri semper cultum dignum, atque cum omnia præterea mentiantur suâ vel utilitate, vel voluptate tanquã sordidissimi mercenarii, nullas videntur agnoscere divinæ bonitatis divitias, quibus suos servos afficere atque cumulare possit. Contemnunt igitur eum, à quo nihil sperant, nihil timent; atq; illas plenas contemptu voces sapius usurpant. Quis est is tam potens & qui omnia perdere & vastare possit, ad omnia perpetranda robustissimus? nam illius vires nunquam experti sumus. Quis igitur erit tam vecors; ut illud timeat quod ignorat? Quis iste tam felix atq; beatus, ut ex tanta bonorum affluentia ad mortales omnium ingens copia redundet, quæ nobis sit satis superque? nam non aliã felicitatem experimur, quam illam ipsam, quam industria laborque noster pepererunt. Quis denique iste mundi parens atque enutritor, vel potius nutrix indulgentissima, ex cujus plenissimis uberibus quidam fingunt nos omnes vitam sugere & accipere? * nemini sanè ignoto serviemus Domino, sed nobis ipsis nostrisque potius affectionibus. Et quoniam (inquiunt) nostri oculi verissimi sunt rerum testes, ex eorum tantum, quæ videntur ut litate & lucro vitam nostram actionesque omnes nostras metiemur. * f. Ecquid enim opis polliceri nobis possimus, si ad adorandum invisibile quoddam Numen procumbentes accesserimus? quippe nunquam vidimus nostris illum precibus occurrisse. Incredibile planè stupidissimorum hominum impietatem & intemperantiam prorsus feriam!

Sed quis non miretur tantam peccandi impunitatem, audacissimamq; temeritatem, cum illam ipsam felicitatem divina illa largitas contulerit, quam à Deo sibi sperare, atq; frequenti precandi studio, & diligenti divinæ legis observatione promereri potuissent? Ingratissimi igitur vel Deum contemnunt, vel agnoscere recusant. Sed inconstantia humanæ felicitatis miseros istos brevi deludet: quod si diuturnior fuerit, non erit tamen perpetua: quod enim nunc possident, minimo permissum est illorum arbitrio & potestati: nam hinc excedentes minimè potuerunt quicquam secum exportare: simul enim cum vitæ usura, usus quoq; atq; potestis suis voluptatibus fruendi illis adiunetur; & quam ipsis suis honestis operibus felicitatem minimè promeriti sunt, ad alienos tunc devolvitur. * g. Propterea ego longè semper ab instituto & vivendi ratione impiorum. Longèque alia insedit animo sententia, atque voluntas de hujus vitæ felicitate aut appetenda aut procuranda. Nam prohi Deum, quam stultum quam cæcum improborum consilium, futurorum obliuio præsentibus se committere, & æternis præponere temporalia! cum tamen etiam ipsa, quæ nondum possidemus, si illorum largitorem promereri volumus, in manu jam quasi comprehensa & possessa certò credere gloriarique possumus.

At improbi præterquam quod nimis volubilem & inconstantem, sæpe deficientem fortunam possident, sed ut diuturna, sit & perpetua vitæ comes, in morte tamen, non solum vitæ lux, atq; jucundissimæ lucis usura; sed omnis etiam felicitatis splendor obscuratur, & extinguitur; & quod ingentem admirationem facit, quam subito, quam misere nulla pristini splendoris vel scintilla, vel micæ remanente! incumbet nimirum in illos extrema perniciēs, exundabitque ingens majorum omnium torrens, qui illos obruat atque convolvat, instar rapidissimi fluminis. * h. Tribuet tandem pro meritis supremus iudex suam singulis tum præsentiam, tum futurorum suppliciorum mensuram: atque justis propitius Deus & benignus, æquè ac improbis minax atque terribilis, seorsim à factione justorum illam improborum catervam relegabit.

Ergo jam tunc cum mortalium res extremo supplicio discernet iudex supremus, improbi inquam res omnino inutilis, ac velut paleæ levissimæ excutientur, & ventilabuntur, & velut favilla & pulvis minutissimus ventorum ludibrio permissus, dispergentur propellente & agitante divinæ indignationis vento & turbine, atq; etiam divinæ justitiæ ministris, spiritibus æquâ impellentibus. * i. Jam tunc decussâ gloriâ & ventilatis quicquillis impiorum, iusti remanebunt tanquã mundissima grana in æterna horrea recondenda, atque sicut cum iustis terra ipsa tanquam cum optimo fructu pulchrè ornata & locupletata est, ita ablato atque excusso inutili illo impiorum pondere, sentiet se, & onere permolesto levatam, & sordibus turpissimis permundatam.

Ex tam ingenti verò impiorum supplicio multum quoque calamitatis & ærummæ ad universam illorum posteritatem redundabit, nam quod dives impius per vim & tyrannidem ab infirmioribus rapuit cum summo illorum dolore atque dispendio, tum ipse, tum illius filii cum summo & corporis & animi cruciatu persolvere cogentur. Interim sanè peccatorum omnium atque commeratorum cruciatuum rationes Deus in numerato apud se servat, suo tempore in impios proferendos. Sic sanè tum supplicio, tum deprecavissimis moribus, i filii impiorum testes erunt nequitiae adversus parentes suos, ut qui non solum paternæ hereditatis, sed etiam morum corruptissimorum, ingentisque supplicii hæredes instituti fuerint. * j. Jam verò cum æquissimus DEUS iustissimo supplicio improbos affecerit, tunc sero licet, ac suo malo sentient Divinæ Providentiæ curam, & efficacitatem in mortalium rebus procurandis, & illius justitiæ vim, & aciem in sceleribus universis vindicandis.

15.
Quis est
* Omnipotens,

* Ut serviamus ei?
* Et quid nobis prodest,
si oraverimus illum?

16.
Veruntamen quia
non sunt in manu
eorum bona sua

* Consilium impiorum
longè fit à me.

17.
Quoties lucerna impiorum
extinguetur?

Et superveniet eis inundatio.

* Et dolores dividet
furoris sui?

18.
Erunt sicut paleæ ante
faciem venti.

* Et velut favilla
quam turbo dispergit.

19.
Deus servabit filiis,
illius dolorem patris,

* Et cum reddiderit,
tunc sciet.

e Diligens & exquisita tractatio nominis Saddai, & multiplex illius ratio & etymologia à n. 2. usque ad 4.

f De orationis studio, & divina benignitate nostris accurrente precibus utilis quædam, n. 7. & 8.

g Quale sit impiorum consilium, & quid Deus non tam remuneratorem se præbeat in hoc sæculo, quam in futuro, n. 3. 4. & 5.

h Exquisitus verbi dividendi in sacro sermone usus ad Scripturarum intelligentiam, n. 2.

i De parentum supplicio in filiorum calamitatibus, & de hereditate relicta morum depravatorum quæ tam ad Scripturæ intelligentiam num. 2. 3. 4.

Erudiet itaque stultissimos quosque supremus iudex, universorumque severissime admonebit peccatorum.

Hæc tamen supplicia sic sane permanebunt ad posteritatem, ut sceleratissimus ipse Paterfamilias perferre incipiat, propriisq; oculis filiorum internecionem sævissimam spectare cogatur: itaque qui quondam cæcus ruebat in scelera, tandem apertis oculis quid facto opus fuisset, aperte cognoscat. * Sed neque tantum afficiendus, & perterrefaciendus erit aspectu malorum, sed amarissimo illo Divinæ indignationis calice abunde potandus, & inebriandus, cujus haustus & corpus, & animum impii pervadet, totumque hominem corripiet. agitabitur itaque, atque convolvetur Divina immersus indignatione ad memoriam sæculorum sempiternam.

Verum enimvero sic exigunt Divinæ jura æquitatis. Ita enim vixit impius, ut nullam suæ domus, familiæque instituendæ in pietate & religione curam susciperet, nihilque omnino animo curaret, quid boni, malive ex suæ vitæ ratione in domesticos, & familiares suos redundare posset. Proptereaque non solum immitis, & inhumanus erga familiam suam extitit, sed erga se ipsum sævus, atque crudelis: nam propter vitæ turpitudinem, & improbitatem, non permittitur diutius vivere, neque ad eum annorum numerum attingere, quem si sancte vixisset, felicissime progressus, sine ulla vitæ difficultate perageret. Sed quidquid hoc est, quod ad corpus, vel ad posteritatem impiorum pertinet, parum quidem est: vita enim, atque viventium omnium consuetudine defunctum, quid illius animi aliorum cura tangat, aut viventium felicitas, jucunditasve titillet? Esto enim, dum vivit, aliorum felicitate feliciter ipse vivat, atque triumphet, sed mortuus tamen ex sola filiorum calamitate non erit satis infelix, nisi animo ipse crucietur.

Hæc sane est Divini iudicii, atque supremæ illius Sapientiæ formula, ut postquam impium patienter sustentaverit in vita, mortuum æterno supplicio gravissime afficiat: non enim semper à viventibus scelerum statim pœnas repetit. Neque vero aliam iudicii aut Providentiæ rationem convenientiorem proferte quispiam, aut excogitare poterit, quam eam, quam sapientissimus Deus in immortalium rebus judicandis tenet, hominibus præsertim potentissimis, atque opulentissimis, quorum & superbiam comprimere, & insolentiam retundere egregie novitis enim est, qui & supremorum Angelorum, & celsissimarum Potestatum Iudex est.

Varia itaque, atque multiplex Divina Sapientia, atque Providentia rerum humanarum cum sit, fieri necesse est, ut cum improborum, proborumq; hominum inæqualis plerumq; sit vitæ conditio, mortis quoque, atq; futuræ vitæ sors inæqualis etiam sit.

Quid, quod etiam non eundem semper Providentiæ tenorem in tractandis sive probis, sive improbis servandum sibi proponit Deus? nimirum ex utroque numero invenias quosdam maxime felices, quosdam insigniter miseros: atque utriusque sive bona sive mala communia esse: ut enim bona malis, ita bonis mala, & adversus prospera vitæ quadam perturbatione, & confusione videmus permisceri. Ergo invenias hominem valetudine, & virium firmitate integerrimū, (quæ non est ultima felicitatis pars) deinde etiam cæteris bonis affluentem, quæ beatum efficere possunt: unde quaque bene affectum, in summa quadam rerum omnium tranquillitate, & oblivione curarum, pinguem atque bene curata cuticula, tardo gravem abdomine, & obæso aqualiculo denique in renibus opimandis luxuriantem, atque otiosam, & sedentariam vitam agentem, cui cum vitæ voluptatibus crescit quoque tenuissima illa, & quæ vitam multum conservat, medullarum substantia, qua cum perfunduntur ossa, egregie valent, & confirmantur: nam vincula vitæ illius, quam anima corpori juncta ducit applicata medullæ, eaq; per omne deducta vincunt, & fulciunt corporis nostri constitutionem. Accidit etiam, ut impius quispiam temporali calamitate affectus, partem nunc aliquam supplicii accipiat, reliquum deinde per æternitatem luiturus, nullum harum vitæ voluptatum gustum percipiat, conflictetur cum morbis, atque doloribus, cum fame, & egestate. Et tandem, quod reliquum in hac vita est, mors una utrumque conficiat, eadem denique post mortem sepulturæ, atque cadaveris conditio. Hinc profecto efficitur ex hujus vitæ sortis & fortunæ vel discrimine, vel æqualitate minime sumendum esse iudicium de proborum, atque improborum sorte, & fine: sed futuræ illius aut præmia, aut supplicia asserenda, & expectanda.

Jam igitur perspicere potest, quā opportune vobis responderim, quam recte vestræ etiam menti ac tacitæ cogitationi occurrerim. Probe enim novi quorsum tendant, quæ dicitis omnia: nam quæ contra impium in universum disleritis, de me dicta, & intellecta esse vultis, atque malitiose me vestra oratione pungitis, temereque mihi meam innocentiam tuenti repugnatis.

Atque hos profecto intenditis mente, & animo apud vos taciti, ut cum Principum domos, & impiorum tabernacula Divino supplicio everta, atque deleta dicitis, in me respiciatis, quasi me Deus propter insignem impietatem insigni supplicio affecerit, cum lusu quoque, & risu frequenter usurpatis illam quondam opulentissimus ille turbo disjecit. Cum tamen si bono, & minime coacto animo erga Deum fuisset, bene de illo potuisset sperare adversus hostium impetus, etiam si domo, atque ab omni familia- rium, & domesticorum præsidio imparatus fuisset.

Sed

20.

Videbant oculi ejus interfectionem suā, * & de furore Omnipotentis bibit.

21.

Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se: & si numerus mensum ejus dimidietur?

22.

Numquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos judicat?

23.

Iste moritur robustus, & sanus, dives, & felix.

24.

Viscera ejus plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur.

25.

Alius vero moritur in amaritudine animæ absque ullis opibus.

26.

Et tamen simul in pulvere dormient: & vermes operient eos.

27.

Certe novi cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.

28.

Dicitis enim: Ubi est domus Principis; & ubi tabernacula impiorum?

I. De adipe, & pinguedine defidentium hominum, de quo ossum medullis peculiaris quadam, n. 5. & 6.

29.

Interrogate quemlibet de viatoribus: & hæc eadem illum intelligere cognoscetis.

Sed ætuncq; de mea innocentia vos existimetis, certe illa apud universos tam explorata, & certa est, ut ipsi viatores de me, deque mea vivendi ratione interrogati honorificentissimum mihi testimonium præbituri sint, quem vos præsentibus usq; adeo contemnitis, iidemque docebunt impios in futuro sæculo perditioni destinari, quod ego apud vos serio contendo. Nam qui, instar viatorum, nullum in bonis hujus vitæ caducis finem statuentes, sed per hujus vitæ viam celeriter convolantes, ad futuræ felicitatis sedem contendunt, hi profecto sciunt & de præsentibus, & de futuris sapienter judicare; atq; illi potissimum, nisi qui sunt quorum itineris, atq; longissimi erroris fama ad vos pervenit, qui digressi ab Ægypto ad vicinas istas provincias Dei ductu, atq; promissis contententes veram sancte vivendi legem, & sublimium mysteriorum revelationes divinitus susceperunt. Et quidem, qui multas obeunt Provincias, atq; mores hominum multorum, urbescq; vident, hos oportet multa vidisse, atq; collegisse exempla de impiorum in hac vita felicitate, piorumq; ærumnis. Quemadmodum vero iis, qui iter faciunt, signa sunt cognita, & diversoria nota postquam iter confecerunt, sic qui humanæ vitæ spatia ambulant, quot tandem loci vitam deposituri sint, haud est obscurum, improbus itaq; dignum sua improbitate reperiet tandem diversorium. Atq; utinam fieret, ut de viatoribus aliquem, qui confecto hujus vitæ curriculo hinc demigrarunt, liceret convenire, testemque proferre, subscriberet profecto isti meæ assertioni de bonorum, atque malorum fine, & exitu.

m. *Varia horum viatorum oratio, & de Hebræis, deque Hebræi nominis ratione, & etymologia quadam peculiaris à n. 4. usque ad 8.*

30.

Quia in diem perditionis servatur malus: & ad diem furoris adducetur.

Quamvis enim impius à communi clade occultis viis, occultaq; Divinæ Providentiæ ratione subducatur ad extremam usq; lenitiam, tamen sic exigit Divina justitia, ut ad sæculi cruciatus sempiternos, nunc illi custodiantur, cum Divina indignatio, quæ nunc sese colligit, incredibili quodam impetu se in sceleratos omnes effundet.

31.

Quis arguet coram eo viam ejus, & quæ fecit, quis reddet illi?

Interim impune vivit impius, nemine audente illius scelera coarguere, nemine etiam potente dignas de illius improbitate pœnas repetere. Excors quippe, cæcusque, cum præceps ruat in scelera, admonitione opus habet. Cum ipse enim truci, atque minaci vultu terrorem incutiat cunctis mortalibus, quotusquidque erit, qui in faciem illum tum improbæ vitæ, tum miserandi exitus commonefacere audeat?

n. *De officio conviatoris palam arguentis scelera deque truci, & minaci impiorum vultu deterrens ab arguendo concionatorum utilia quadam à n. 2. usque ad 6.*

32.

Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.

Mirandum plane, quod cum ille homo sit, nemo illum audeat hominem, & mortalem esse pronuntiare, nemo illi futuræ cadaveris conditionis memoriam afferre, ut si fieri posset, aliquando à somno excitatus, ad defunctorum monumenta suæ mortis recordationem usurpans in suarum rerum sollicitudine vigilaret. Sic profecto fieret, ut uberrimos prorsus contemneret, & quod vitæ reliquum est, attentus, & pervigil in animi sui cultura transigeret, illasq; inanes vanissimarum rerum sollicitudines, vigiliasque molestissimas dimitteret, ut ipsa animi bene compositi quies, placitum mortis somnium illi afferret. Nam hujus sæculi curæ quid aliud afferre poterunt defuncto homini, quam molestissimam quoq; vigiliam vitæ futuræ, ut nunquam sinatur quiescere, sed instar vigilantis, per æternitatem cum cruciatibus, & doloribus, conflictetur? Quid enim, per Deum, damnatorum animis apud inferorum sedes summo supplicio, summoque dedecore detentis conferre poterit externus ille, supremusque funeris honor, cum ad sepulchralem fornix cadaver magnificentissima pompa deducitur, triste sonantibus tiblis, & graviter perfonantibus tibicinibus? Quidve proderit beatum vixisse, & illius monumenti, cadaverisque medicati memoriam ad multa sæcula propagari?

33.

Dulcis fuit glareis Gocyti.

Quid juvare poterit miseram animi conditionem, quod exanimem jam tandem corpus nihil incommodi percepturum sit ex lapidibus sepulchri, aut quod simul illi videantur cum corpore universæ vitæ scelera conspelienda, proptereaq; dulcescere illi mors incipiat viventi adhuc? Quid, quod excipiendus sit à terra communi omnium parente avidissime, quod amanter illum excepturus sit sepulchri lapis; quod molliter, atque leniter tractandus à glebis, lapidibusque, in quibus sternendus est? Quid (inquam) hæc omnia polliceri possunt, nisi fabulosam quandam, inanemque felicitatem, si quod verissimum est, Mors illum sæva, & hians Tartarus summa cum aviditate devorabunt, & sempiternorum cruciatuum fluvius rapidissimus impetu incredibili obruet, atque convolvat? nam Stygii fluctus expetunt, sane tanquam cibum suavissimum, impiorum animos, & infernæ illæ fontium catervæ, umbræque damnatum avidissime impium expellant, suæ sortis socium, suæque vitæ, atque exitus imitorem. Sic sane quamvis magnificentissima funeris pompa illius cadaver educatur ad sepulchrum, quamvis, dum vixit, multos habuerit anteambulones, & assecras; quamvis vixentem multi laudent, mortuum multi lugeant, at illius animum cum multis quoque ejusdem vitæ, atque morum imitatoribus, ille, qui impiorum caput est, nequissimus Dæmon, secus pertrahet in locum cruciatuum sempiternorum.

* & post se omnem hominem trahet, & ante se innumera-biles.

34.

Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

Ergo jam tandem liquet vestram, o amici, disputationem inanem fuisse, tum quod minime fuerit opportuna ad erigendum animum hominis miserissimi: tum quod cum non aliam statuitis neque pollicemini felicitatem laboranti homini, quam eam, quæ ex hujus vitæ commodis, & prosperitate capitur, fallimini profecto, & fallitis; læditis enim, atque contemnitis amicum, quem observare potius debuissetis, agnoscentes simul veritatem, atque illam ingenue contentes.

JOAN-

JOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS JESU COMMEN-

TARIORUM IN JOB

LIBER NONUS

Qui est de nono certamine, id est, tertia JOB cum
Elephaz disputatione,

CAPUT XXII.

ARGUMENTUM CAPITULI.

Contendit Eliphaz, non oportere imperitum, & male
de sua innocentia securum hominem suarum arumnarum
causam curiosius scrutari velle, aut in occultam aliquam
divina providentia rationem conicere, cum in promptu
sit vita plena sceleribus, & quovis supplicio dignissima.
Hortatur ergo JOB ad resipiscentiam, & poenitentiam
ante illa vita.

I. Respondens autem Eliphaz Thema- nites, dixit.

1. Quæ optima disputandi ratio. *Illustratus Sa-
piens.*
2. Summa totius disputationis, atque propositionis
Eliphaz.
3. Varietas lectionis. Deum non captare utilitatem ex
nostris operibus.
4. Nova nimia subtilitatis Cajetani.
5. Varia significatio verbi Comparandi. *Vulgati de
fensio.*
6. Comparatio exercitata, cum quis est altero excellen-
tior. *Luctatur homo cum difficultate rerum cognoscen-
darum.*
7. Comparatio aequalium. *Illustrati Sapient & Pau-
lus.*
8. Eliphaz veris principiis usus. *Divina quadam oc-
cultis, quadam aperta. Vanum, explicati Salomon, &
Paulus.*
9. Divina paræ scrutanda. *Aegyptia palma. Providen-
tia occulta Illustratus Zacharias.*

I.
Visti in
disputan-
do contu-
meliosi.

Lyra.
Steuch.

Nicetas.

Ecl. 4.
30.

CONGRESSU jam hoc tertio, ter-
tioque disputandi certamine, con-
tingere Eliphazo, quod victis in di-
sputando contingere solet, ut con-
tentiosè potius & contumeliosè ea-
dem replicent & inculcent, quàm utilitate
aliqua, aut ullo rationis pondere adversarium
urgeant, existimaverunt Lyra & Steuchus:
videtur enim Eliphaz ad eandem omnino ra-
tiones se convertere, quas cap. 4. proposuit,
& cap. 15. persequutus est. Idem prope Ni-
cetas ait: *Ad nova nunc conviſa* Eliphazum se
conferre, quod vereretur, ad ea, quæ Jobus
differuerat, respondere, prætereaque contumeliis
agere, atque eacrimina obicere, quæ vix in pro-
fissimos homines cadant. Quæ disputandi &
contendendi ratio, sicut stulta est, ita vero
sapiente est indignissima, cum scriptum sit:
*Non contradicas verbo veritatis ullo modo, & de men-
dacio in eruditionis tua confundere.* Nam veritati
quam adversarius proponit, nullâ ratione aut
tergiversatione repugnare decet: sed potius cum
verecundia iustoque pudore præteritam igno-
rantiam, - falsamque veritatis calumniam con-
fiteri.

Sed ego tamen existimo, non tam longè abire
Eliphaz, neque à forma disputandi, sed ad e-
quæ proximè dixerat Jobus, nunc respondere;
licet enim in eo semper cardine volvatur tota
controversia, ut probet Jobum puniri propter
peccata, sed nunc in hoc capite nova confir-

matio adducitur in hunc modum: Si propter
aliquam causam certumque finem tot mala
pateris, ô Job, (subest autem causa, & si is
certus, cum Deus ex providentia & consilio
agat, neque temerè casu aliquo admini-
strentur res humanæ) illam causam aut asseris
petendam esse ex Deo, aut ex te ipso: si ex Deo,
impudenter & temerè arcanam Dei mentem &
majestatem plenam gloriâ scrutari tentas, &
quos ille sibi fines in agendo proponat, conseq-
ui nimium curiosè appetis, atque cum per occulta
& ignota humanæ menti procedas (quale illud
est: Quorum unus latus vivat, alter miser
& ærumnosus?) quæ faciliè dixeris & affir-
maveris, faciliè negabimus. Si verò ex te ipso,
atque ex tua vita & actionibus petenda sit
tuarum ærumnarum causa, certè nulla alia
aut reperiri, aut assignari poterit, quàm malitia
tua plurima, & infinita iniquitates: quas dum non
agnoscis, planè insolescis adversus providentiam
Numinis, & meritis malorum impatien-
tem, te præbes. Hæc est summa totius argumen-
tationis Eliphaz, cujus partes singulas ipse expli-
cat in decursu capituli, atque nos etiam inter expli-
candum, quibusdam aliis verisimilibus confirma-
tionibus promovebimus.

II. Nunquid Deo comparari potest ho- mo, etiam cum perfectæ fuerit scientiæ?

Sententiam per se (ut videtur) facilem, variam,
difficilemque reddit varietas lectionum, quæ
ex verbo originali, *cacan*, nata est. Nam R. David
Hebraizantes omnes post Rab. David, & Rab. R. Moys.
Moseh vertunt illud verbum per *prodesse*, *juvare*,
aut *conducere*. ita ut proprie, & ex verbo varia
legatur, *proderis sibi*: aut, *super se, qui prudenter agit*. lectio,
ut efficiatur hic sensus: Nunquid Deo proderit
homo? minime verò, sed qui perfectæ fuerit
scientiæ, sibi sapit, atque suam rem agit & pro-
movet. Tygurina, *Num Deo commodabit vir fortis? Pagnin.*
nam, qui sapiens, sibi commodant. Pagninus, *Proderis Tygur.*
sibi ipsi intelligens. Sapientia autem hæc, vel
intelligentia est illa rerum agendarum, & bene
instituentiæ vitæ prudentia, quam Vulgatus lo el que,
videtur appellare *scientiam perfectam*, & aliis in si ve a
locis vertit, *eruditionem, disciplinam prudentiam.* Dios y en
intellectum; quæ etiam ad praxim & actionem subols lo
pertinent. Qui igitur hac ratione prudenter eclo, y en
vitam instituit, *perfectam utique scientiam* habet, salud lo
ac latis, bene sapit, ut qui sibi consulat, non ballare,
utilitati & lucro Dei. Inde igitur colligebat quæ
Eliphaz, neque ex bonis, neque ex malis humanis en cto ni
aliquid redundare lucri & utilitatis in Deum: le va, ni le
Proptereaque Jobum frustra suam innocentiam vie ne,
tantâ contentione velle tueri, quasi inde Hebrai-
maxima quadam utilitas Deo accresceret, sed za ntium
potius contra Deum facere: nam si innocentem sententia
gratis Deus affligit, videtur ex malis & sup- & iosep
plicis humanis aliquid emolumenti volupta- prætatio.
tisve captare. Rectè ergo, & ex norma juris,
& non ex divina utilitate dispensari hominibus
bona aut mala juxta illorum merita. Quod si
impios permittat Deus interdum impiè vivere,
id non ad Dei, sed ad illorum ipsorum utilitatem
pertinere, quod velit illos ad poenitentiam, &
melio rem frugem adducere. Quo etiam videtur
respon-

respondere] Eliphaz ad questionem illam superius propositam à Jobo : *Quare impii vivunt ?* Hæc est horum Hebraizantium sententia & interpretatio, benignè, & verosimiliter a nobis explicata, & nonnihil etiam ornata, & concinnata.

4. Sed unam aut alteram paulò diversam adhibent Cajetanus & Isidorus clarius aberrantes etiam (nisi fallor) à vera vocum originalium significatione & sententia. Cajetanus (inquam) sic legit : *Num proderis super eos intellectus ?* id est, *Num homo proderis Deo isto modo, quia Deus super eos est intellectus, gubernando eos, & proficiens in intelligentia & experientia regendi homines ?* Deus bone, quanta Cajetani subtilitas, & quam longe à proposito Eliphaz ! quasi nunc ille agat de illa utilitate, quam potentia videtur capere ex objecto proportionato, & actualiter apprehenso, & quasi inter Job & amicos controverteretur de discrimine scientiæ visionis & simplicis intelligentiæ, quæ suam habent in scholis locum, nunc verò nullum. At Isidorus totam sententiam sub forma similitudinis ex suo cerebro componit : *Numquid homo prodesse poteris aliquis prudens ?* Acque hæc de Hebraizantium varietate, ex qua sua etiam utilitas capi poterit.

5. Sed jam ad nostram lectionem, & germanam sententiam. Certe cum nemo ex Hebræis Hebraizantibus sit, qui unam, eamque perpetuam atque constantem, neque plures quidem ratione aliqua inter se nexas significationes assignet illi verbo *cacan*, sed varias atque multiplices, non inter se cohærentes, quam scopas dissolutas. nam inter alios Rib. Mardokai hæc omnia significata illi tribuit : *Prodesse, assuescere, thesaurizare, recondere, cal-facere, fovere, perficere, affligere, humiliare, opprimere, depauperare.* Alii etiam : *Arguere, in-reparare, docere, claudere.* Alii : *Censere*, aut *sub censura habere aliquid.* Elius Thisbites interpretatur, *Inclinare ad mortem, vel periclinari.* Sane multo mihi magis arridet Vulgatus interpres, qui frequenter vertit : *Comparare, assimilare.* Comparem esse, aut æqualem, præsertim in libro Job, ubi sæpius in hoc uno, quam in cæteris omnibus libris occurrit, & sensum sane reddit commodissimum : nam ait Eliphaz, *Numquid homo* (hic proprie est nomen ductum à fortitudine, quasi dicat, fortis, masculus virtute præstans, quamvis gigas sit, ut alii vertunt) audebit se comparare, aut comparem & æqualem se Deo facere ? Deo (inquam) *El*, forti, & omnis fortitudinis atque virtutis principio & fonti ? Quamvis homo perfecta scientia sit, atque sapientia multum præpolleat ? nam secundum illam partem, quæ erat in Originali, *Comparabitur super se intelligens*, etiam accipit Interpres interroganter, & totum Hebraicum dissolvit, clauditque unica interrogatione & sententia : accepitque affixum illud non reciproce, sed relative, ut referret Deum, quasi diceret : num quid comparabitur super illo, aut cum illo ?

6. Sed rogas, cujusmodi ista comparatio intelligenda sit : duobus enim modis accipi potest, aut, ut sit quasi exercita quædam comparatio in hunc sensum : Numquid homo præ Deo, aut plus quam Deus intelliget ? aut se in rerum humanarum dispositione & providentia sapientior & providentiosum ostendere conabitur ? temerè tentabit corrigere, quæ Deus circa res humanas constituit ? Hunc sensum videtur indicasse Chaldaus : *Numquid Deum potest docere filius hominis ?* qui enim docet alium, sapientior, & præcipuum membrum comparationis : nam comparatio inter plures fit. Idem indicant & promoverunt Septuaginta legentes : *Nonne Dominus est, qui docet intellectum & sententiam ?* Quali dicant : Hominis cum Deo comparatio est inferioris cum superiori, qui nisi doceatur à Deo, incerta & occulta sapientiæ & providentiæ suæ, ignorabit prorsus. Facit etiam cum hoc sensu vox illa *hominis*, quæ à fortitudine dicitur : diximus enim aliquando esse quandam in scientia & cognitione pugnam & contentionem rerum difficilium & obscurarum cum homine intelligente. Sicut de compositione corporis humani ad intelligendum prædifficili scriptum est : *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confusata est, & non potero ad eam.* Hinc colligebat Eliphaz, minime debere Job, ut qui intelligendo infirmus esset, eniti, &

quasi luctari cum arcanis divini providentiæ, aut comparare suas vires cum illius celsitudine, ut superiorem & sapientior se efficiat, neque contendere, se innocentem flagellari à Deo, si Deus illum propter peccata cædat flagellis, ne videretur præscribere Deo novam in homines animadvertendi rationem, videlicet in innocentes potius, quam in sceleratos ac impios.

Altero modo potest sumi comparatio, ita ut neutra pars excessum aliquem adferat, sed æqualitatem quandam atque similitudinem : nam est (ut Cicero dixit) comparatio parium, quæ nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualium. Quam etiam appellavit Quintil. *similium comparationem.* & quidem hæc est tum apud Scriptores sacros, tum apud profanos propria comparandi significatio. Quid enim aliud est comparare unum altero, quam assimilare unum alteri ; Sic dicitur Ecclesiastic. 6. 15. * *Amico fideli nulla est comparatio*, id est, nihil illius utilitatem præsumve exæquat, & 2. Corinth. 10. 12. *Comparantes nosmetipsos nobis*, id est, nihil conantes, quod nostras vires excedat, sed ad virium mensuram attemperantes conatus & desideria. Hæc ratione contendebat Eliphaz, non decere hominem velle consequi, quæ Deus intra suæ providentiæ arcana continet : imò neque posse attingere, aut ulla ratione sese exæquare divini Sapientiæ. Propterea non posse Job, comprehendere suarum ærumnarum causam, quam Deus solus nosset ; neque finem, quem sibi Deus in illo affligendo præstitisset, nec decere igitur, suam scientiam velle comparare cum divina.

Hinc perspicui potest, quam veris principiis utatur Eliphaz contra Job ; deinde vero, quam male subsumat, & quam distorte applicet ad Jobire. Quapropter concessio principio, & majori propositione, minorem cum illatione negare oportebat ; nam esto divina providentia atque sapientia non possint ab homine comprehendendi, penitusque exæquari, nedum superari aut vinci ; Job sane non ideo non poterat certo & constanter nosse atque asserere causam atque finem suarum ærumnarum, cum sibi de sua innocentia concius esset, neque enim corrigere nitebatur effecta divini providentiæ, sed se tantum innocentem flagellari, quod & justum & impium Deus possit pro libito exercere.

Vel certe distinctione quadam atque moderatione explicanda esset illa major propositio Eliphaz : nam quædam sunt in Deo manifestiora & clariora humanæ intelligentiæ, ex quibus quædam alia ratiocinando conjicere & colligere de Deo potest homo. At quædam alia supra quædam humanum captum & ratiocinationem. De illis clariora scriptum est : *Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est.* ubi illud, *obscuro, autem, asseverationem continet, ac si dicat, quidem revera, quod in originali habetur, Vani sunt revera.* Sap. 1. 3. 1. Quo etiam modo transfulerunt Septuaginta : id est, ipsi per se nullo firmo certæ alicujus scientiæ fundamento innixi, in constantes abripiantur in varios errores. Vani autem sunt in Græco *Matè, µατὸι*, * qui non solum sunt stulti, & stulto irritoque labore frustrati ; verum etiam propter eximiam stultitiam & imprudentiam commiseratione digni. Isti videlicet sunt ignorantes veri Numinis, atque supremæ providentiæ, sine cujus cognitione nemo vitam suam rectè & prudenter moderari & instituere potest, quin miserando exitu concludatur. De illis vero occultioribus deitatis & providentiæ arcanis dictum est : *Noli altum sapere, sed sapere ad sobrietatem.* q. d. ad mensuram tui captus. Non enim poteris divinorum mysteriorum decoquere tantam vim, instar vini generosissimi sine moderatione & parcitate delibati. Nisi velit homuncio instar ebriosi ac temulenti, stultis vocibus personare & insanire, & multa etiam falsa disturbatis luminibus per errorem videre, passimque nutare pedibus, menteque titubare atque collabi.

In quam rem sapienter ab Hugone Aethriani lib. de Spiritu sancto, indicatum est, in Divina divinorum cognitione & scientia oportere nos parce gerere, quasi Ægyptiam palmam gustaremus. Est autem Ægyptia Palma, Solino Auctore, propriè

7.

Cicero in Top.

Quintil. 1. 1. c. 6.

* No sy cosa que se le iguale.

* Miden-do y aim-stam do nuctos con-nue-stras fuer-cas.

8.

Eliphaz male sub-sumens sub principio vero

Distingua-

enda propositio Eliphaz Divina de Deo potest homo. At quædam alia supra quædam humanum captum & ratiocinationem. De illis clariora scriptum est : Vani autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est. ubi illud, obscuro, autem, asseverationem continet, ac si dicat, quidem ra-

revera, quod in originali habetur, Vani sunt revera. Sap. 1. 3. 1. Quo etiam modo transfulerunt Septuaginta : id est, ipsi per se nullo firmo certæ alicujus scientiæ fundamento innixi, in constantes abripiantur in varios errores. Vani autem sunt in Græco Matè, µατὸι, * qui non solum sunt stulti, & stulto irritoque labore frustrati ; verum etiam propter eximiam stultitiam & imprudentiam commiseratione digni. Isti videlicet sunt ignorantes veri Numinis, atque supremæ providentiæ, sine cujus cognitione nemo vitam suam rectè & prudenter moderari & instituere potest, quin miserando exitu concludatur. De illis vero occultioribus deitatis & providentiæ arcanis dictum est : Noli altum sapere, sed sapere ad sobrietatem. q. d. ad mensuram tui captus. Non enim poteris divinorum mysteriorum decoquere tantam vim, instar vini generosissimi sine moderatione & parcitate delibati. Nisi velit homuncio instar ebriosi ac temulenti, stultis vocibus personare & insanire, & multa etiam falsa disturbatis luminibus per errorem videre, passimque nutare pedibus, menteque titubare atque collabi.

* Mucuca

compa-sion, y es gran la suma ver-los.

9.

H. gerere, quasi Ægyptiam palmam gustaremus. Est autem Ægyptia Palma, Solino Auctore, propriè

Ægyptiæ propriè à Græcis ad ipsos vocata, quasi sine siti. *palmarum vis* *Situm* (inquit) *sedat, si prius, quàm maturuerit, decerpatur. nam si matura sumatur, sensum intercipit, gressum præcedit, linguam retardat, oblesitque officii mentis, & corporis imminuitur visum ebrietatis.* Hujus etiam me-

Plin. l. 12. cap. 22. minit Plinius præcipiens colligi, paulo antequam maturescere. Cujus fructum viridem videtur appellare Myrobalanum; maturum verò jam, Theophr. de his plant. l. 2. cap. 8. inebriat. Quo etiam respexisse videtur Theophr. de Palmis Ægypti, Phœnicie & Syriæ scribens, lib. 2. cap. 8. *Virides suaves esse, gustuque gratas.* Non aliter sanè, si ad sobrietatem delibentur divinasitum sedant, atque pabulum etiam vilissimum præstant humanæ menti. sin verò cum maturitate degustare velit homo, ad ebrietatem profectò & errorem degustabit. Ergo meritò inducitur Sponsus Canticorum. Nunc ad nos accedens, pulsans fores, ac sese nobis in conspectum præbens. nunc verò à nobis recedens atque abdens sese, cum declinat atque transit: quia (ut sapienter indicavit Glossa Rabani) Deus nullus ad plenum patet, sed incomprehensibilis sensus omnium excedit. Quare etiam quæsitus, non invenitur ab Sponsa, ut qui sese abdidisset in

interlinearis. *Rom. 11. 33.* obscurissimam illam altitudinem sapientiæ suæ, scientiæ, & providentiæ, incomprehensibiliumque iudiciorum. Quare in populi calamitatibus & afflictionibus visus quidem est Zachariæ Prophetæ, Per noctem (res videlicet nobis nimium obscura & recondita) vir ascendens super equum rufum (ille videlicet est Michaël Archangelus primarius Dux coelestis exercitus, & divini providentiæ in suæ Ecclesiæ rebus administer, qui tunc in equo ruffo affidebat propter populi afflictionem significandam; ut enim ait Theodoretus: Equus rufus hostium consutationem & indignationem ostendit; nam sanguinarius & rufus est furor) & ipse stabat inter myrteta, quæ erant in profundo (nam myrteta illa apud Euphratis ripas, & valles Babylonis umbrosæ & nemorosæ significant obscuritatem avarorum iudiciorum divini providentiæ circa res humanas, & tribulationes iustorum, & post eum equi ruffi, varii & albi, videlicet alii etiam equites, & Angelarii muneribus destinati, quidam exercendæ severitati & iustitiæ, quidam beneficentiæ & misericordiæ conferendæ. Hi deinde perambulantes universam terram, quia effecta divini hujus providentiæ omnibus manifesta sunt, licet ex obscuris causis, & occultis iudiciis prodeant, & ex divino consilio, quod in profundo, & inter myrteta geritur, & ut Septuaginta legunt, inter montes umbrosos, homini tum obscuros, tum impervios & inaccesibiles. In hac igitur recte quadrat, quod ad Eliphaz dictum est: Numquid Deo comparari potest homo, etiam cum perfecta fuerit scientia?

Zach. 18. Ruffus equus quid significet. Theodor.

Myrteta Babylonica cuius rei symbolum.

Effecta divini providentiæ clara, ipsa providentia obscura. LXX.

III. Quid prodest Deo, si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit via tua?

1. *Varia totius sententiæ expositio, & summa sanctitas hominis afflictæ, quid Deo conferat.*
2. *Iustum esse, aut iustificare se forense. Quid Via immaculata. Quid Iter. Explicatus David.*
3. *Quid Prodesse & Conferre in sacro sermone. Quid Velle, aut complacere. Illustratus Samuel & Solomon. Innocens afflictus Deo gratus.*

Lucida sententia paraphras. **S**I (inquit) Deus te exerceret ærumnis innocentem & immeritum, certè invideretur non tam tui, quàm sui causa te affligere, quod si id faceret sui causa, aliquid ex tuis ærumnis compendii illi faceret.

Olymp. Cryst. Sed quid obsecro illi utilitatis & lucri confers, si cum sancte vixeris, nunc affligaris innocens? aut quid boni ex hominis iustitia, & innocentia afflictæ illi accederet? Hæc est horum verborum sententia, non enim simpliciter accipio pro iustitia, & sanctitate, & pro vitæ innocentia, ut Olympiodorus & Chrysostomus accipiunt, in hunc sensum. Esto, fueris iustus, & innocentem vixeris, quid ad Dei commoda tua innocentia contulisti, ut ea de re gloriari possis, & te magnificè circumspicias? Atque eodem ferè modo interpretantur Latini, Gregorius: In omni quod bene agimus, nosmetipsos, non autem Deum juvamus. Philippus item: Nemo iustitia sua & sanctitate efficit meliorem: quoniam fons omnis boni atque origo nullius

bono eget. Idem fere D. Thomas, Cajetanus, & alique minoris notæ. Ergo vero (ut dixi) juxta Cajetan. subjectam materiam, ut bene cohaereat cum præfati instituto, accipio pro iustitia, & sanctitate nos exafflicta, & vexata: & de ea utilitate aut voluptate, quam ex iustorum ærumnis captare posset. Deus. Quo videtur spectare universa Jobi responsio, & contentio asserentis, atque etiam gloriantis, se innocentem vexari.

Quamvis autem videatur tota hæc sententia ex duabus partibus componi idem penè significantibus, sed quidem non est sine aliqua varietate & peculiari significandi ratione: nam prima illa pars, si iustus fueris, in originali est per verbum forense iustificandi se, quasi coram iudice, & coram calumniatore & criminatore: nam se iustificare, non tam est iustum esse, quàm contendere & conari adversus calumnias, & scelera sibi objecta, se iustum esse, atque calumniatori ex jure & ex ratione coram iudice respondere. Ait ergo Eliphaz: Tuus iste conatus atque contentio in probando & ostendendo te iusto & sancto, in nullum Dei commodum, imò in inigne divini iustitiæ & Providentiæ dedecus redundat. Deinde secunda pars: Si immaculata fuerit via tua, ad rectam perfectamque actionum omnium atque consiliorum rationem pertinet. Est enim in Hebræo proprie, *Viam perficere*, aut perfectam, integram, simplicem, immaculatam tenere & servare. Quare juxta originale proprie legerunt Septuaginta, *Simplicem facies viam tuam.* Symmachus, *Si immaculata sis Symmachus via tua.*

Quare quamvis sensus sententiæ eadem sit, ut minus correctæ est Gregorii lectio, Philippi, & fere Latinorum frequentissima, quæ non *viam*, sed *vitam* legit. Esse autem *immaculatam*, *viam*, idem omnino est, quod alibi legimus, esse *immaculatam in via*, integrum atque perfectum, quod quandam integram totiusque vitæ sanctitatem semper servatam indicat. Quod observasse videtur Ambrosius super id Psalm. 1. 6. *Novit Dominus viam iustorum, iter autem impiorum peribit:* nam ait, *viam*, in bonum sumi cuius initium ex bono fit, exitus quoque bono ac felicitate concludatur. At *iter*, aberrationem quandam & deviationem asserre, cuius initium neque ex bono fit, neque bonus alius, aut certus exitus & finis. Proptereaque Hilarius super id Psalm. 1. *Beati immaculati in via*, asserit hunc Psalmam alphabetarium esse, ut ostendat parvulos & imperitos ab ipsis statim elementis & pueritia informandos esse ad pietatem, ideoque *immaculati in via* dicuntur, qui à primis statim carceribus, & vitæ ingressu sanctitatem colunt. Ergo cum ait Eliphaz, *Si immaculata fuerit via tua*, significat vitam integram, nunquam peccati gravioris alicujus labefectam.

Quæ deinde adduntur duo illa verba, *prodesse*, & *conferre*, non ejusdem notionis sunt: *conferre*, ad lucrum & utilitatem refertur à Septuaginta, & Hebraicantibus, qui legunt *Quæ utilitas lucrumve?* & quidem etiam ab interprete Latino solet verbum *Baslagh*, ad lucrum, avaritiam, rapinam, vel ad lucri concupiscentiam referri ut Gen. 37. 26. *Quid nobis prodest?* Septuaginta, *Quid utile?* Aquila, *Quæ accessio & emolumentum?* Onkelus, *Quid lucri?* si decidimus fratrem nostrum. Exod. 18. 21. *Qui oderint avaritiam.* Rab. Mardochei, *Odiem cupiditatem.* Alii, *utilitatem, quæsum, lucrum.* A tergo Eliphaz ex iustorum ærumnis, nullum quæsum facere Deum.

Prima autem pars: *Quid prodest Deo?* non solum ad utilitatem, sed ad quodvis bonum pertinere videtur. vel certe ad voluptatem potissimum, atque delicias: & quadrat optime cum Dei nomine. quod hoc loco iubet. *Saddai*, omnipotens, abundantissimus, uberrimus, sufficientissimus sibi, tum etiam creaturis omnibus quali dicat, qui bonis abundat omnibus, quid ex te boni expectare aucupare poterit? Proprie ex originali legitur, quæ voluntas, quæ voluptas, quod beneplacitum, quæ complacentia? aut, qua ratione in suorum amicorum ærumnis sibi complacebit: nam verbum, *Ephaphras*, tenerum quandam affectum benevolentis animi, aut valde amantis, voluntateque nimium in aliquid propendentis, cum voluptate quadam affert. Nos non incommode explicaremus: *Tener gusto de algum cosa, gaudium actionis.* sicut ab radice dicitur Psalm. 1. 3. ** Omnia*

**Hæc lo- que le dno gulto y gana, *Hæc que olla de fuga na de piet- te, Tygurin, Vatabl, Pagnin, Regi, LXX, Onkel, R. Mardo, *Anciona se Dnos a los affligi- dos, o dale gana, y gulto, de verlos llorar?*

**Omnia quaecumque voluit, fecit. Et Cantic. 2. 7. *Ne vigilare faciatis delectam, quoadusque ipsa velit. Et 1. Reg. 18. 22. Loquimini ad David, clam me dicentes: Ecce places Regi (incommodè Tygu- rinus, Favet tibi. Melius Vatablus, De amat te. Optimè Pagninus & Regia: Complacuit in re Rex: Septuaginta: Ecce vult in re Rex. El Reig- sta de vos, Genes. 34. 19. Nec distulit adolescens, amabat enim puellam valde. Onkel. Animus erat ei erga filium Jacob. Rab. Mardo. Complacuit, vel, complacuit habuit: Auiale cobrado aficion. Hanc igitur significandi vim, & energiam capere potest sententia Eliphaz. Vultne, aut diligit Deus amicorum calamitates? an verò vexatus homo illi gravior, & acceptior existit? Videt te ille la- chrymantem & ejulantem cum læticia & volu- ptate?*

De eo tristitiæ, aut voluptatis sensu, quo dicitur Deus affici ex suorum iusto- rum ærumnis.

DIGRESSION.

Ad explicandam argumentationem Eliphaz.

- 4 Deum complacere in hominum felicitate, & læ- titia. Explicari Moyse & Sapientia.
- 5 Deum amare iustorum ærumnis multis de causis.
- 6 Divina potentia in liberando iusto ex malis.
- 7 Ipsorum iustorum in suis ærumnis eruditio, & in- structio. Explicata Sapientia.
- 8 Dei magnifica nomina, Paracleti, & Medici. Explicata Sapientia. Myrtus ejus virtutis.
- 9 Deus cum voluptate suscipit ad se confugientes. Explicatus David.

4. **E**T quidem hoc principium, quo utitur Eli- phaz, confirmare in illius gratiam possumus ex divina providentia & benignitate erga suos iustos, quorum lætatur ille, & quorum fe- licitate metiri. Quare pulchrâ clausulâ suam ora- tionem pro deprecandis ærumnis & laboribus at- que brevissimâ vitæ molestiis conclusit Moyse. Psal. 89. cujus titulus est, Oratio Moyse hominis Dei, cum dixit: Opera nostrarum dirige super nos, & opus manuum dirige. Quamvis (ut Theodo- retus observat) rectè dictum sit super nos, eò quod iusticie lucrum nostrum sit. Attamen illi gra- vissima est hæc deprecatio, quod nostris secundis rebus & felicitate hominum illa gaudeat. Quare qui suas actiones fortunari, & bene à Deo dispo- ni, ut feliciter succedant, precatur, rem sibi uti- lem, Deo jucundam sanè postulant: neque aliter existimare licet de illa plurquam materna divino rum viscerum erga hominem indulgentia & sua- vitate. Cujus evidens est illud exemplum quod Salomon Sapientia 16. Cum manna de cælo pluit, pluerit autem super suos hostes, improbos videlicet Aegyptios, fulgura, fulmina, tenebras, & mala propemodum infinita. Pro quibus (inquit) Angelorum, esca nutritivisti populum tuum, & para- tum panem de cælo prestitisti illis sine labore (vi- delicet non conspersam farinam antequam fer- mentaretur, sed jam confectum panem & elabo- ratum) omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem: iustitiam enim tuam, & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, (vel, ut in Græco habetur, substantia tua osten- dabas, &c. quasi dicat: ipsa tua viscera, ipsa tua natura & divinitas, quasi uberibus & papillis ad- motis mortalium palato, & desiderio, dulcissi- mum nutrimentum illis instillabat, simul conte- stans multò te suaviorem esse erga genus morta- lium, quàm Manna in illorum palatis) & deser- viens uniuscuique voluntati, ad quod quisque vo- lebat, convertebatur. (videlicet ostendo simul in hominum gustum, palatum, felicitatem te etiam naturâ tuâ propensum, teque ipsum attemperare illorum voluntati & appetentiæ.) Ergo meritò scriptum est: Deum in Filio suo splendente, & circumfuso gaudiis Transfigurationis bene sibi complacere: quasi suorum filiorum ærumnas & damna, non nisi agris oculis aspicere possit. Ergo firmum est intentum Eliphaz complacere Deum non in ærumnis, sed in jucunditate & felicitate suorum iustorum.

Mat. 17. 5.

Sed responderi ad hanc Eliphaz argumentatio- nem non unâ tantum ratione potest. Nunc una sufficiat. Hominum ærumnas amari à Deo non quòd homini damnum, aut aliquem doloris sen- sum inferant, sed quòd non homini solum per- utiles existant, verum etiam multos præclaros di- vine gloriæ & honoris fines deserviant. Nam si Paulus ad Romanos 3. dixit: Iniquitatem nostram commendare iustitiam Dei, quòd ex iniquitate no- stra patienter dissimulata & tolerata ad divinam iustitiam & sanctitatem, atque promissorum fi- delitatem nihil damni, sed multum honoris & gloriæ redundet: quantò magis hominum sancti- tas, & iustitia afflicta & vexata Dei iustitiam & bonitatem commendabit? Ergo etiam si calami- tatibus ipse exerceat suos iustos nullâ illorum culpâ, at sui tantum honoris, potentia, & cu- iusdam quasi voluptatis causâ poterit facere, sicut scriptum est: Quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? Respondit Jesus: Neque hic peccavit, neque parentes, sed ut manifestentur ope- ra Dei in illo. Manifestat autem Deus sua opera in hominum, iustorum præsertim, ærumnis qua- tuor rationibus.

Primò enim manifestatur divina potentia ad- versus improbos, patratæ etiam miraculis in ju- sto eripiendo & liberando à malis omnibus (ut d. vine po- tum suam, tum iustorum suorum sanctitatem conspicuam reddendo, qua etiam divine poten- tiæ fiducia Joan. erigit afflictorum animos: 4. 4. Major est, qui in vobis est, (Deus) quam qui in mun- do (diabolus pressuram vobis excitans.) Non ali- ter sanè permisit diripi Jerolymitanum tem- plum, & sacra vasa alportari Babylonem; quàm, ut dum illa ignominiose ad prophanos & impu- ros usus tractantur, se illorum Deum, & rerum sibi sacrarum sanctitatem ostenderet, portento manûs scribens in pariete, & interminantis mor- tis sententiam Balthasari Regi. Ideo arcam sui fœderis tradidit Philisthæis, quòd in illius recu- peratione malè illos perdere & affligere pararet. Ideo sanctos illos adolescentes in ignem conjici, quòd improbos illos (haldæos, succedentes for- nacem, vellent ipsos succentos & concrematos e- rumpebat, atque suæ potentia gloriifica- tionem vel ab invito pectore extorquente. Nam tunc erumpens Nabuchodonosor ait: Benedictus Deus eorum, qui misit Angelum suum, & eruit ser- vos suos, qui crediderunt in eum.

Secundò, suam apud ipsos iustos illorum cala- mitatibus potentiam commendat, laudesque con- ciliat. Sic permisit populum suum vexari ab Aegyptiis, ut ex suis ipsi Israëlita ærumnis disce- rent, quanta in illorum gratiam inflixisset Deus Aegyptiis mala. Sapientia 11. 9. Ostendens per si- tem, quæ tunc fuit (litivit enim etiam Dei populus in Aegypto, cum aquæ versæ sunt in sanguinem) quemadmodum tuos exaltaret, & adversarios eo- rum necaret: cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplina accipientes, scierunt quem- admodum cum ira iudicati impii tormenta pare- rentur. Et iterum Sapient. 16. 4. Oportebat illis sine excusatione quidem supervenire interitum ex- ercentibus tyrannidem, his autem tunc ostende- re, quemadmodum inimici eorum exterminaban- tur. Sic sanè iusti ex hujus vitæ molestiis gustum aliquem divine potentia divineque iustitia, quam erga damnatos exercet in inferno Deus, capere & æstimare possunt.

Tertio, magnifica quædam & gloriosa nomina aucupatur Deus, quæ sine iustorum ærumnis non allumeret, videlicet Paracleti & consolatoris, tum etiam medici & chirurgi: nam si sancti in hoc mundo bene valerent, & prosperè agerent, non indigerent consolatore & medico. Sapientia 16. 10. Filios tuos, nec draconum, nec venenatorum vicerunt dentes, (mordebantur enim non sine ingenti doloris sensu, sed non superabantur, ne- que interibant violentia morsus) misericordia enim tua adveniens sanabat illos. Quam deinde medicæ artis, & sanandi incurabiles morbos di- vinam facultatem multis describit Salomon, us- que ad eum locum: Tu enim vitæ & mortis habes facultatem, &c. Nam ipsi vulnerat, & medetur. Atque illud ipsum videtur Susceptoris nomen, quod sæpe inclamat David ad suam opem: Susce- ptor meus es tu, quasi dicat, Mei medicus: nam licet nomen, usque p. i. significet clientem, ut obser- vat Servius ad id Aeneid. 6.

Aut fraus inimici a clientis.

Cur Deus an. et iusto- rum ærum- nas, Justorum ærumnae ad Dei gloriam, 10. 2. 3, Prima ratio cent æ in colam. rati- bus sancto- rum, Reg. 4. 5, Dan. 2, Secunda ratio sum- pra ab ipse iustis affli- ctis, Iu si ex suis ærumnis colligunt gravitatem cruciatuum inferni, Tertia di- vine glo- riæ ratio in ærumnis iustorum, Deus me- dicus & consolator, 1. b. 5. 10, Susceptor quis pro- prie, 1. 3. 4 & 17. 3, 41. 10, Servius, Et

Ambros. Et Augustinus epist. 59. Ambrosius serm. 93. propterea que *susceptor* sit nomen patroni; tamen *susceptus* etiam significat ægrotum apud Tertulianum contra Valent. Ambrosius serm. 17. Cassianus lib. 10. cap. 7. & 14. Ideo *susceptor* medicus est. Propterea dum populo gravissimam laboranti captivitate subvenire vellet, visus est Zacharia Princeps & protector populi Michaël infidens equo raso (videlicet edomans iram, & refranans Chædæorum hostium sanguinarium & indignabundum furorem) visus est autem inter myrtos potius, quam inter Babylonicas salices, aliasve arbores illi regioni familiares, ut ostenderetur divina facultas incurabilem illam (ut videbatur) captivitatem sanandi, & recuperandi: nam (ut ait Theodoretus) *Myrtus planta odorata est, habens vim morbos calidos refrigerandi.* Exurebat autem populum Babyloniorum bilis ardens, & inflammatus furor. Ergo videri, nominari, & esse vult optimus & sapientissimus Medicus, qui sanat omnes infirmitates nostras; scit compati infirmitatibus nostris; qui non malagmate, neque herba sanat, sed sermone suo, qui sanat omnia. Qui ideo permittit justos suos conteri, ut contritis corde medeatur, live, quod idem est ex Hebræo. ut alliget instar chirurgi, vel, quod Septuaginta, ut sanat contritos corde.

Theod. Myrtus cuius virtutis.
Pf. 102. 3. Heb. 4. 15. Sap. 10. 2. Isa. 61. 1.
Quarta ratio divini honoris ex spe justorum in Deo exposita, **Pf. 146. 10. 11.**
1. Pet. 4. 14

Quarto denique, non mirum, quod bene sibi complaceat Deus cum voluptate, & lætitia, in suis justis vexatis & afflictis. Scriptum est enim: *Non in fortitudine equi voluptatem habebit, neque in viribus viri beneplacitum erit ei; beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia ejus,* videlicet super sanctos, suarum ærumnarum perfugium atque solatium ex Deo quærentes; sic enim quod est honoris & gloria, & virtutis Dei super justos & afflictos requiescit, ut Petrus ait. Ergo roganti Eliphaz, *Quid Deo prodest ad honorem & gloriam, vel ad nominis & famæ celebritatem, vel ad voluptatem & læticiam, si cum justus fueris, nunc vexeris? aut quid ei confert ad utilitatem & lucrum, si cum immaculata fuerit via tua, nunc ærumnosissimam ducas?* Merito respondere potest JOB: Et prodest & confert multum, & per omnem modum ad divinas misericordiæ & honoris opes, & ad illius voluptatem & gaudium mea innocentia afflictæ benèque probata. Non igitur frustra sum me honoris causâ exercet Deus nullo meo peccato.

IV. Numquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium.

1. *Varia interpunctio. Parum considerata verba Eliphaz.*
2. *Aliorum expositiones parum germanæ.*
3. *Vera interpretatio. Savitia & crudelitatis causa timor. Tyrannorum metus comes.*
4. *Deus cum attentione & reverentia affligens justos. Timere quid. Explicata Sapiencia Illustratus Job.*
5. *Arguere quid. Illustratus Moyses.*
6. *Iudicium ad publicum supplicium pertinere. Dei iudicia, cur reprehensio, & cur lumen appellantur.*

1. Olympiodorus. Olympiodorus testatur, hunc locum apud quosdam interpungi solere, ut in ea prima particula, *Nunquid*, sistat interrogatio; quæ deinde verò sequuntur, cum affirmatione & sine interrogatione leguntur, ut divinam Providentiam statuatur, quæ mortalium actiones arguat, & puniat cum hominibus in iudicium, ut nec nocentium, neque innocentium hominum negligens sit. Sed quidem sicut concitator, & vehementior, ita etiam verior in Hebræo, Græco & Latino lectio est, si tota sententia interrogatione incitetur. Et sanè D. Gregorius existimare videtur, hanc sententiam Eliphaz nullum omnino commodum sensum habere posse, sed illum parum considerare, vel potius valde insipienter loquutum. *Quis* (inquit) *hoc vel despicens sentiat; quod Dominus ex timore nos arguat, & ex metu iudicium contra nos suum proponat? Sed quia verba sua meriti nesciunt, procul dubio ad oriosa delabuntur.* Sed commodè sententiam alii interpretantur. Plerique ergo sic accipiunt, ut dicat Eliphaz, Deum cum JOB agere, ut ex

æquo & jure illum puniat, nihilque timere sibi posse injustitiam, aut iniquitatem obijci, quod innocentem damnet, aut plus justo severiori sententiâ prosequatur leviora Jobi errata, cum potius illius benignitatem & æquitatem gravissima hominum peccata planè ostendant. Sic in dissimulandis hominum peccatis, & differendo severissimo supplicio dicitur Deus non propterea id facere, quod quemquam superiorem iudicem timeat, à quo posset tanquam plus nimio severius judicari. Sapiens. 11. 11. *Nec timens aliquem veniam dabis peccatis illorum. Quis enim dicit tibi: Quid fecisti? aut quis in conspectu tuo veniet iudex iniquorum hominum?* &c. Sensus hic omnino verbis benè convenit, sed non omnino bene præcedentibus cohæret.

Alii respiciunt ad quæstionem superius à JOB propositam de impiorum diuturna felicitate, cui sic respondeat Eliphaz: Si Deus aliquid sibi ab improbis timeret non permissurum, ut diuturnam felicitate insolescerent, sed fore, ut statim illos de medio tolleretur. At cum omnino Deus sit illorum conatibus & improbitate superior, duplici ratione cum illis poterit agere. Prima, ut, quo illos ad penitentiam adducat, tardus sit ad iram. Secunda, quod nonnunquam contingit, non differendo vindictam, sed subito & inspirato vocando ad iudicium. Sensus hic quoque verus; sed expositio coacta, parumque instituto conveniens.

Tertiò illa videtur lenis ac bene cohærens interpretatio, ut omnino contendat Eliphaz nostrum nos ærumnarum causam in nosmetipsos rejicere debere, & ex præcedenti præsentique sententia constet huiusmodi argumentatio, seu potius sui instituti confirmatio: Neminem Deus propter seipsum afficit supplicio aliquo, neque ut ex justo afflictio aliquid lucri reportet, neque ut ex impio punito, aliquid sibi impendentis mali avertat, uti ferè homines solent, cum in alios sæviunt cuiuspiam mali timore, aut suspitione stimulat. Quid enim sibi timeat Deus à vilissimo homuncione? Tota ergo exercendi, & affligendi homines ratio sumitur ex malitia hominis plurima, & infinitis illius iniquitatibus, quas Deus pro sua providentia advertit, & in quas severissimo suo iudicio atque sententiâ gravissimam animadvertit. Est verò illud, quod inter argumentandum assumit Eliphaz, verissimum, & ex timore frequenter nacti, aut etiam vehementius accendi solere vel severitatem irrogando supplicio, vel, crudelitatem in repetenda vindicta. Nam quid ad tam sanguinarium, tamque crudele infanticidium Herodem impulit, quam incredibile illa animi turbatio, & ex Regis Judæorum nativitate, sui regni amittendi timor vanillimus? Quid Pharaonem, ut & similem infantum Hebræorum necem procuraret, & maximis illorum parentes ærumnis, & laborum difficultatibus per summam sævitiam debilitaret & frangeret, nec non ipsum Moysen in filium suæ filiae adoptatum, ad occidendum quæreret, quam ex Irahælitici populi multitudine & robore conceptus timor, seditionisque concitandæ metus inanis? Quia illa foeminea ira, & muliebris crudelitas (cum sævitiam foemineam dico, summam ac maximam dico) Athaliæ Reginæ, omne semen Regni interstientis, & regnum Judaicum per summam tyrannidem occupantis, quam foemineus quidam metus, & muliebris timor, qui ipse eo est major, quò, qui timet, imbecillior, & sui impotentior est, atque ad accipiendum damnum magis patens. Illud Ennii pervulgatum, æque ac verum:

Quem metuant, oderunt, quem quisque odit, perisse expetit.

Sic metus, quo cruciantur tyranni, sævitie parens & comes est.

Quis sceptrâ duro sævius imperio regit, Timet timentes; metus in auctorem redit.

Hæc est illa Tyrannorum sævissimorum plusquam inhumana feritas, ut nihil excelsum consistere patiantur, sed excellentiores semper ei- ves, sive inimicos, sive amicos è medio tollant, timent videlicet omnes; itaque nullius saluti & incolumitati parant. Hæc videlicet est inhumaniissimi Neronis adversus Plautum & Syllam plena metu, & suspitione pariter ac furore vox atque lex:

Quid.

Eugubin.
Africanica.
D. Thom.
Dionys.

2.
Secunda
sententia
explicatio.

3.
Tertius, &
Germanus
explicatus.

Ratiocina-
tio Eliphaz.

Timor
sævitie
parens.

Matth. 2.

Exod. 15.

4. Reg. 11.

Ennius.
Seneca
Edipo.
act. 3.

N 2

omittendo quam committendo. Ego de hac observatione D. Thomæ tantum adjungam Dionysii censuram suis ipsius verbis: *Hoc (inquit) ultimum verbum beati Thomæ mirationem pariter & timorem generat mihi.* Sed certè discrimen ullum inter hæc non est valde curandum, cum utrumque nomen sonet aliquid virtuti & sanctitati in universum contrarium. ex Hebræo verò *malitia* nomen pertinet ad improbitatem quandam & impudentiam contra jus & æquum omnia conculcantem & proterentem; *iniquitas* verò ad curvitatem, & deviationem, & perversitatem actionum deficientium & declinantium à recto Quare cum Interpres *malitiam* dixit, non sumpsit pro versutia, calliditate aut fraude, quæ est certum peculiare vitium; sed pro vitiositate aut perversitate, quæ virtuti opponitur, & quam Græci in universum *Cakiam* vocant, ut eleganter disserit Cicero 3. de finibus, & 4. Tusculan.

Existimant verò Origenes & Nicetas hæc dici ab Eliphaz non tam affirmanter, quam dubitanter. Vide, ne fortè multa te peccantem latuerint, quibus hujusmodi est merces persoluta. Origenes. *Probabiliter te injustum appello, credibile enim isthac tibi ob innumerabiles culpas cecidisse.*

Sed ego existimo hujusmodi amicorum interrogationes sub specie dubitationum propositas, assertiones esse, quibus & Jobum asserant improbè vixisse; & quæ de impiis in universum disputarunt, nunc in Jobum omnia referant. Et convenit cum hoc, particula *Nunquid*, vel *Nonne*, vel *Et non*, quæ in Hebræo est *Halo*, & servit ferè semper affirmationibus: quare non rarò vertitur ab Interprete, *Ecce*, aut *Utiq.* Quod ut indicaret, simul duabus particulis reddidit unicam atque simplicem Hebræam, 1. Reg. 23. 14. *Nonne ecce David latitat apud nos?*

3. *Malitia plurima.* Deest in Hebræo superlativum, quo ea lingua caret. Sed frequenter atque sapienter suppletur ab Interprete, quod sensus & locus sic exigant. Quod autem est in originali, *malitia multa*, eadem ratione verti posset *magna*, nimirum vox indifferens ad multitudinem, aut magnitudinem. *Infinisudo* autem, seu innumerabilitas *iniquitatum* presè aut strictè accipitur ab Origene, pro multitudine innumerabili peccatorum, aut pro incredibili gravitate, ut Jobum urgeat & suadeat, ne sibi videatur plura aut graviora perpeti, quam peccarit; nam certis & innumeratis morbis & ærumnis innumera & infinita peccata respondent. In quem quoque sensum inclinat annotatio Vatabli, accipientis *malitiam* pro pœna, atque sic elucidantis locum: *Nonne afflictio tua est multa, at iniquitatibus tuis non est finis?*

4. Sed quidem videtur hoc non tam ad numerum gravitatemque pertinere, quam ad continuas iniquitates, & nunquam intermissam peccandi licentiam; nam in Hebræo est: *Et non finis iniquitatibus tuis.* Quippe hæc est ingens quædam improbitatis amplificatio, quod sit obstinata & contentiosa *aversio*, ut Jeremias dixit, nesciens converti, aut corrigi: & *casus*, atque præcipitatio, nescia resurgendi. Quem locum licet alii significanter legant, *Rebellio aterna*, vel *perpetua*, ut Vatablus; aut *perinax*, ut Tygurina & Regia; aut *fortis*, ut Pagninus; aut *inaccessibilis*, ut Forsterus; aut *impudens*, ut Septuaginta, (hæc enim omnia propria epitheta sunt obstinationis.) At eleganter evertere possis juxta Originalis verbi proprietatem, *aversionem vincentem*, aut *triumphantem*, victricem, aut triumphatricem, quod videatur obstinatio, & finalis impœnitentia superare & vincere reliqua peccata. Sic enim *Vincens* aut *triumphator* ab hac ipsa radice dicitur secundum Rab. Mardochai: *Qui fortis est in corpore suo, & Princeps, & Dux.* Quasi obstinatio sit aliorum peccatorum Princeps & Dux. Unde præfectus cantorum dicitur, *Victor in Psalmis.* Aut verò dicitur *Obstinatio victrix*; quod divinam misericordiam & patientiam videatur quodammodo superare & vincere. Atque etiam propter eandem victoriæ rationem, legere poteris, *Aversionem finalem*, aut *in finem*: nam iniquitates, aut *aversio*, quæ dicitur *infinisita*, aut sine fine, quod nunquam finitur dicitur *finalis*, aut *in finem*, quod finis & victoria pro illa tandem stet, & quod Hispanus diceret, *Al fin de la muerie queda el campo de la vida pro el peccado.* Quare hoc sensu rectè potuit appellare Eliphaz, *infinitas iniquitates.*

Tam forte, tamque incessabile peccandi studium & consuetudinem videtur mirari Deus apud eundem Prophetam exemplo maris, quod quamvis indomitum & effræne, at illius impetum cohibent littora, & arenæ ipsæ intra suos fines continent. *Mare verò fervens* impiorum, nullis finibus contineri coërcere possit: *Quid posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit & commovebuntur, & non poterunt intumescere fluctus ejus, & non transibunt illud.* Populo autem huic factum est cor incredulum (Septuaginta, *Non audiens.* Vatablus, *Pravum.* Tygurina, *Rebelle.* Pagninus, *Declinans & exasperans.* Septuaginta, *Contumax.*) *Recesserunt & abierunt.*

Illud præterea non obscure indicat Eliphaz, cum objicit *iniquitates sine fine.* Dei patientiam ad priora adolescentiæ errata conniventem, *minimeque irascentem per singulos dies*: longanimiter expectantem, donec exaggeretur peccatorum cumulus, & impleatur *mensura*, quam divina Justitia expectare tantum constituit. Quamvis enim priora scelera digna extiterint quocunque supplicio, etiam gravissimo, at hæc finalia, & nimis contentiosa videntur (si ita liceat loqui) superare & vincere divinam potentiam, ut ad supplicium incunctanter procedat, * *Disimulant* (inquit Sapient. 12. *peccata hominum propter penitentiam*, id est, dissimulas te videre, & conpœnitentiam, ut vel sic pœnitentiam agant Verbum Græcum videtur significare, non satis mentis attentione & cogitatione advertere ad ea, quæ oculis obijciuntur, ut cum oculi sine peculiari animadversione præsentia præterlabuntur, (*ideo eos qui exierant, paribus*, id est, paulatim, & per partes, non adhibendo statim integrum supplicium, *corripis.* Non quia impotens eras bestiis *savis*, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus paulatim, pedetentim) *judicans* (condemnans & puniens, aut judicia tua peragens (*dabas locum penitentia*, quamvis præcites illorum obstinationem fore infinitam & incessabilem) *non ignorans*, quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. (Ubi autem quis contumax & impœnitens abutitur Dei patientiâ) *Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horam, qui te nesciunt.* (Quod experti non fuerint divinum supplicium, languidè & frigidè sentiunt de divina potentia, nihilo segniores improbitatis studio *audaciam* (proprie *contumaciam*) *raducis* (manifesto supplicio redarguis, & spectandam publico exemplo proponis.)

Tandem illud videtur Eliphaz profiteri, morbos & calamitates alias cadere hominibus non nisi propter peccata; quod quamvis sæpe, sed non per morbi semper verum est. Est videlicet ille vulgi sensus, & pervulgata existimatio hominum secundum speciem tantum de rebus judicantium. Er go duo esse ærumnarum & pœnarum genera certum est, quædam ad supplicium, & eas quidem propter peccata: alias ad probationem, perfectionem, & confirmationem sanctitatis. Videntur Gregorius 15. Moral. cap. 29. Basilii in Regulis fusioribus, cap. 45. Hieronymus in id Gregor. 15. ubi Ezechias dicitur, *Infirmus usque ad mortem.* Augustinus 1. de Civitate, cap. 8. Hieron. quod est, *de commodis atque incommodis, quæ bonis ac malis plerumque communia sunt.* Tum etiam capite 9. de causis correptionum, propter quas boni & mali pariter flagellantur. Theodoretus Hera. cleotes super Joan. 9. Quatuor omnino assignat causas, ob quas calamitates externæ accidunt hominibus, videlicet, aut propter propria, aut propter parentum peccata, aut propter probationem, aut propter divinæ gloriæ manifestationem. Sed quatuor item supputat castigationis modos Casarius ille clarissimus, ac germanus frater Gregorii Nazianzeni, dum Dialogo 3. de Jobo loquitur; ac de impiorum etiam extremo supplicio propter finalem impœnitentiam, illius verba, quod in rem nostram opportuna sint, adscribenda: *Quatuor (inquit) modi castigationis scimus: nam alia quidem propter peccata nobis ad correctionem adhibetur: Multa enim flagella peccatoris. Alia verò superbiam & fastum deficit, hoc est, elationem ac timorem animi comprimit; Superbis enim Dominus resistit. Alii autem latens virtutem & fortitudinem ostendunt, ut eam spectatores imitentur; Nullus enim accendit*

מל

עמ

Malitia
non pro
peculiari
vitio.

אמא.

Cicero.

2.

Origenes.

Nicetas.

Particula
Nunquid
affirmans.

תל

Cur super-
lativis uta-
tur Inter-
pres.

רפפ

Vatabl.

Germanus
explicatus
de obstina-
tione.

Pagnin.

Regia.

Cajetan.

Jer. 8. 5. 6.

Vatabl.

Tygurin.

Regia.

Reg. &

Forst.

Perpetua
epitheta
obstina-
tionis.

נצ

Obstinatio
nis victo-
ria & tri-
umphus.

LXX.

Vatabl.

Tygurin.

Pagnin.

5.

Ps. 9. 12.

Matt. 23.

32.

Teneis
los de lan-
te y parece,
que no los
echais de
ver.

Quatenus
Deus dis-
simulat
peccata,
Deus cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Impii cur
languidè
sentiunt de
divina po-
tentia.

Matth. 15. lucernam, & ponit eam sub'er modium, aut lectum, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui sunt in domo, inquit Dominus; quasi dicat: Propter hoc instar facis accendi Iobum, & extra civitatem super candelabrum stercorem posui, ut luceat omnibus in orbe terrarum. Alia denique castigatio est in univ. sum à Deo deferri, propter extremam nequitiam & impietatem, cui nihil omnino admixtum est boni, quod & Pharaoni, & Nabuchodonosori, & Juda contigit, ut in exitum traderentur propter inemendabilem malitiam; Avertam enim ipsi faciem meam, & ostendam quid cum ipse futurum sit in novissimis, inquit Deus per linguam Moysi. Ex quatuor his, duos tantum ærumnarum modos Nazianzenus in suis Jambicis describit c. 30. de Patientia, videlicet supplicium impiorum, piorum expurgationem & medicinam:

Deut. 30. 20.

Me quando scavis obrutum morbis petis,
Mea dicta paucis accipe, & doctrinam habe.
Ægrum esse melius est mihi, quam sit tibi
Valere: morbo nam piari me scio,
Licet piandos impios susceperim.
Ac forte morbi magis est mysterium.
Sed arbitrari præstat id, quam sordibus
Tinctum quibusdam, noxiè turgescere.
Sed jam ad peculiare facinorum species, quas enumerat Eliphaz, contendamus.

VI. Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus.

- 1 Tyrannidis comites sevitia & rapina.
- 2 Pignus quid, & unde dictum in Sacro & Latino sermone. Quid Pignoris capio. Lex de non auferendo pignore. Explicati Moyses & Salomon.
- 3 Inhumanum & iniquum, non esse erga fratres munificum.
- 4 Fratres qui. Princeps non servis, sed fratribus imperat.
- 5 Debitores mancipia creditorum. Quibus pœnis addicti. Explicati Isaias & Matthæus.
- 6 Divites & exactores frequenter mendaces. Pauper non sua culpa, miserandus.
- 7 Immisericordia non vestire pauperem. Explicatus Moyses.

1. Concesserat quondam Eliphaz Jobo aliquod sanctitatis & pietatis vestigium, simulatæ salutem pietatis speciem. At nunc etiam hanc illi adimit, & ea in amicum crimina confert, quæ divitum improborum atque tyrannorum propria esse videntur, & eorum qui impietatis, rapinæ & crudelitatis fructibus ditescere solent, (ut observavit Origines) nimirum sordidam avaritiam, incredibilem feritatem, atque inhumanitatem, extremam quoque tyrannidem impingit Jobo Eliphaz. Enimverò crudelitas, atque turpis lucri cupiditas tyrannidis comites sunt. Sic nimirum definitur ab Aristotele Tyrannus, Qui ita dominatur, ut ad proprium commodum & utilitatem omnia conferat. Dum suam utilitatem confectatur, oportet sæpe humanitatis jura summam crudelitatem atque iniquitatem violare. Avaritiæ itaque crudelitas germana est, vel potius parens. Utraque etiam tyrannici dominatûs filia, quem ex sua sobole sapienter descripsit Cordubensis Seneca:

Seneca in
Hypol.
Afr. 2.
Rupere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceptis, quoque succensas agit
Libido mentes: vixit imperii fœtis
Cruentæ, factus præda majori minor
Pro jure vires esse, ---
A fratre frater, dextera nati parens
Cecidit, maritus conjugis ferro jacet.
Perimuntque fœtus impia matres suos.

Amplificatio sceleris & sententia. Sed singula verba Eliphaz acriter pungunt Jobi animum, ut quibus amplificetur vehementer crimen, quod illi objicit, & suis quasi gradibus crescit sententia: nam pignus, sordidum & illiberale est; sed auferre pignus, violentum, & pignus fratrum, ferum, & sine causa, incredibiliter iniquum & improbum. Sed explicanda singula.

2. Abstulisti pignus. In Hebræo simplex verbum, Pignorasti, q. d. obligasti, constrinxisti. Habal, quod est, pignus accipere, idem est, obligare. Quam significationem agnovit Vulgatus Pineda Tom. II.

Prov. 13. 13. * Qui detrahit alicui rei, ipse se in f. turum obligat, q. d. detractor, quamvis non statim puniatur, non ob id tamen absolvitur, & dimittitur liber: nam quasi conjiceretur in publicam custodiam, ita videtur esse in obligatione & vinculis ad luendam pœnam, vel ad vitandum id, de quo minus bene sentit, aut detraxit. Ex hac igitur radice ducitur Hhebel, quod & funem, & vinculum significat, aut pignus fit obligatio quædam, & quasi vinculum debitoris, quo constringatur & irretiatur. Et consonat quidem notio nominis Græci: nam quod nos pignus appellamus, Græcè dicitur Hypotheca, quasi obligationi suppositum, ut Budæus annotavit in Pandectas, ex l. penult. de pignoribus. atque Alciatus l. 237. de verb. signific. Grave igitur & odiosum verbum pignori, & per obligationem, & vinculum quasi obnoxios, & sibi debitos asfiscere, & supponere, atque subicere concives suos. Illud præterea addit Budæus pignus accipere, aut pignori, illud esse quod vulgò dicitur, per executionem capere, executar, y sacar prendas. Quod summo jure atque summâ injuriâ fieri ab avaris divitibus in pauperes solet. Quod autem inferre dixit Interpretes, & Latine, & significanter fecit, quod violentiæ cujusdam & inhumanitatis esse videtur. Sic Cicero, Capere, vel auferre pignora, dixit, aut capitis, vel ablati pignoribus, aliquem cogere, vel coercere. Atque inde Gellius lib. 7. cap. 10. ex Catonis lib. Epistolicarum quæstionum refert pignoris capionem ab antiquis dictum. Sed ipsa pignoris Etymologia docere hominem videtur, pignus non tam propriâ manu auferendum & rapiendum ab invito & misero debitore, quam accipiendum (si quando oporteat) non nisi ipsius debitoris manu oblatum. Pignus enim ut Cajus dixit, appellatum est à pigno, quia rei, quæ pignori dantur, manu traduntur. Auferre igitur pignus, erit rapere cum violentia ablatum etiam retinere diu, & quasi re propriâ uti. Quare Ezechiel, 18. 16. inter alia, quæ facienda Deus præcepit, enumeratur: si pignus non retinuerit. Quod in Hebræo est, Pignus non pignori. Ubi repetitio ejusdem vocis eam vim habere videtur, quam diximus, auferendi, & retinendi pignus, & cum violentia rapiendi; nam id prohibebatur creditori, tantum mittebatur oblatum accipere, Deut. 24. 10. Cum repeteris à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas; sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit.

Fratrum tuorum. Immisericordiæ & inhumanitatis genus erga fratres, ac propinquos, non esse erga illos liberalem ac munificum, sed sævum creditorem, & turpis lucri usurarumque exactorem, atque illis egentibus postulantibus etiâ, nihil sine pignore dare, verum captis pignoribus, postea cogere & coercere. Quid verò frater fratri mutuo & commodato ac non potius dono, minimèque reddendum dedisse, aut reddendum vero, cum primum possit, sine pignore, sine repetitione existimandus est? Certè qui sua fratri communia non fecerit, is & fraternâ compellatione indignus, & humani sanguinis exors censendus, proptereaque ab hominum communitate ablegandus. In quem illud exquisitè quadrat quod de Tyranno dictum est à Cicerone sapienter: Hoc genus pestiferum & impium ab hominum communitate exterminandum. Etenim, ut membra quadam amputantur, si ipsa sanguine, & tanquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis; sic in ista figura hominis feritas & immanitas belluæ à communitate, & tanquam humanitate corporis segreganda est.

Sed fratrum nomine, Symmachus in fontes legit, quasi dicat, innocentes, nihil debentes, fortè propinquos, & ejusdem cognationis hominis intelligit. Et verò fratris etiam nomen cujusunque hominis, quem proximum diximus, eadem naturâ, eisdem legibus, eadem religione nobiscum devincti appellatio est, cum quo Princeps tanquam cum fratre, & paris naturæ, licet disparis conditionis, agere debet: non tanquam cum mancipio, ut ferè tyrannus ille, qui Seniores, quibus tanquam fratribus, & sociis consiliorum, atque ejusdem imperii & gubernationis confortibus uti deberet, mancipia togata appellare consuevit. Sapienter inter alia Principum præscripta scribit Tacitus 12. Annal. Nec domi-

* Qui en de alguna cosa habla mal, em penna-do queda pta no ha-zerla.

Hypotheca Græcè quid Budæus. Alciatus.

Pignus accipere & auferre quid. Cicero 1. Phi. Gellius. Pignoris capio.

L. Plebr. de verb. signific.

Complut. Lex de non rapiendo pignore.

3. Illi beralitas erga fratres

Cic. 3. Of.

Inhumani extermi-nandi à communi convic-tu.

4. Fratres qui.

Princeps subditos fratrum loco habere debet.

Ant. He-liog.

Tacitus. natio-

Plinius.

nationem & servos, sed rectorem & cives cogitet, clementiamque & iustitiam capebat. Et Plinius in Paneg. 12. 10. Non minus hominem se, quam hominibus praesse cogitet.

LXX.

Pressior ex
Hebræo &
interpreta-
tio.

Mar. 18.
28.

Budeus.

In Hebræo & Septuaginta sensus vehementior: In pignus accepisti fratres tuos in vanum, non solum illorum bona, quasi tibi obnoxia & debita, injecta manu & quod dicunt, exequutione facta tibi asseruisti, sed illos ipsos per vim & tyrannidem comprehensos, tenens suffocabas, quoad usque redderent universum debitum. Hoc in foro dicitur, pignori injecta manu, vel comprehensione corporis, ut observat Budeus in suis forensibus. Quid autem sonat, accipere in pignus ipsos debitores, nisi illos sibi vendicare tanquam mancipia & servos? Neque videbitur aliena interpretatio, si apud nationes plurimas ostendamus, id in usu & lege fuisse, ut debitores tanquam servi & captivi ac vincti traderentur creditoribus.

5.
Debitores
tanquam
mancipia
creditorum
apud He-
bræos.
Isaias il-
lustratus.

*Los lega-
tos dece-
dulas, y
ascrituras,
y cartas
de lasto.

Plutarch.
Syngraphæ
& tabulæ
compedes
debitorum.

Obæratu-
tur dice-
rentur nexu
vincti.

Illustratur
par. bola
Reg. s &
servi ne-
quam.

Debitores
luentes
corpore
debitum.

Gellius.

Nexus, quæ
oblig. r.
Budeus.

Certè apud Hebræos rei hujus non obscura testimonia. Isaias 8. 6. Dissolve colligationes impietatis (solve videlicet obligationes & vincula illa, quæ impii & improbi creditores debitoribus injiciunt, ex pignoribus & fœnore contractis. Vides consonare cum eo, quod diximus, pignus ex proprietate vocis sonare vinculum, aut obligationes. Exime igitur miseros debitores nexu tibi devinctos impiis & iniquis obligationum vinculis, aut etiam educ de carcere eos, qui tibi solvendo non sunt) solve fasciculos deprimentes (videlicet, servitia, & operas, & jugum molestiarum & usurarum pauperum capitibus per summam inhumanitatem, tanquam mancipiis impositum. Vel etiam, fasciculos * chirographorum, quibus obligationes continentur.

Cum quo facit, quod Plutarchus commentariolo de vitanda are alieno, eleganti similitudine descripsit, de creditoribus & exactoribus loquens. Sicut Doryus Athenas misit Darin & Artaphernem catenas & vincula manibus gestantes, ad vincendum captivos, ita hi Syngrapharum & tabularum, tanquam compedum plena vasa Gracie importantes circum urbes ambulant) Dimitte eos, qui confracti sunt, liberos (ingenti are alienæ oppresos, & qui solvendo non sunt, quos nostrates dicunt, Que an quebrado. Liberos è servitute permittite abire, & illos tibi tanquam servos, minimè devinctos) Et consonant quidem hæ loquutiones cum eo, quod apud prophanos scriptores legimus, obæratos appellari, nexu vinctos, quod videlicet necerentur, atque creditoribus traderentur. T. Livius: Nexu vincti, solutique se undique in publicum proripiunt. Et alio loco: Qui ante nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & necerantur alii. De quo statim.

Secundum verò ejusdem rei testimonium clarior in parabola illa Matth. 10. de Rege & servo nequam, cui dimissa fuerant Decem millia talenta; cum autem non haberet unde redderet, jussit eum Dominus ejus venditari, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Atque ut Dion. scribit, non solum filii, sed etiam nepotes, vel in ergastulum, vel in servitium creditoris abducebantur. Dein de verò subjungitur in parabola: Iratus Dominus ejus tradidit eum tormentis, quoad usque redderet universum debitum. Quod sanè videtur olere immanissimam illam creditorum inhumanitatem, qua ad creditorum libidinum post vincula & catenas debitorum membra dilaniabantur. Quam refert Aulus Gellius lib. 20. cap. 1. ex lege 12. tabularum, cujus iste est verborum tenor: Aeris confessi, rebusque jure judicatis triginta dies justisunto. Post deinde manus injectio esto, in jus ducto, secum ducto, vincito, aut nervo, aut compedibus quindecim fendo, aut si voles, majore vincito. Deinde verò: Tertius nudinis parteis secanto, si plus minusve secuerunt sine fraude esto. Addit deinde ex suo Gellius: Nihil profecto immiriis, nihil immanius, nisi (ut re ipsa apparet) eo consilio tanta immanitas pœna denunciata est, ne ad eam unquam perveniretur. Invaluit lex eadem apud Romanos, apud Nexus aut Nexum erat obligationis genus, cum corpus debitoris ut pignus, capi poterat obligationis jure atque conditione, ut explicat Budeus. Nam debitor oppignoratus tradebatur creditori nexus.

De quo, ac de immanitate fœneratorum vi-

dendus Livius lib. 2. & 8. Varro lib. 6. de lingua Diodor. Lat. Cicero in Topic. de Abalienatione, Mancr. Sic. lib. 2. pio & nexu differens: Budeus in Pandect. in cap. 3. titul. De in diem affect. Quintilian lib. 7. cap. 4. Laert. & cap. 8. Gellius lib. 20. cap. 1. Macrobius lib. 1. Plut. in cap. 16. Cœlius lib. 2. cap. 20 & 21. Sed Solon, Solone & ut Diodorus, Plutarchus, & Laertius scribunt, in eam illam legem Athenis abrogavit. Solutio (inquit mentario Diodorus de Ægyptiorum legibus loquens) Ex de vitando bonis debitoris solum fiebat, corpus non poterat ad are alieno dici creditori. Hanc quoque legem videtur Solon ad Athenienses transtulisse, quam Syssachthiam appellatum lex. vit, decernens, ne ob usuras civium corpora necerentur. Haud injuria queruntur quidam de nonnullis Græciæ legumlatoribus, qui arma, aut aratrum, aut aliud quidvis operi necessarium prohibebant ob fœnus additi creditori, corpora verò, quæ his utuntur, tradi permittant. Hæc Diodorus. Ac Plutarchus: Nos dum contentos esse nostris rebus pudet, damnis pignoribus, contractibusque subeundis, in servitutem nosmet ipsos damus. De carnificina autem & laniena illa paulò inferius: Hi miseris debitoribus, de foro, locum flagitiosorum pœnis destinatum redegerunt, vulturum instar eos edentes & lanientes, &

Alius inserto tendentes viscera rostra.

Voces verò illæ servi nequam, suffocantis con- servum, atque dicentis: Redde quod debes, videntur esse certa & concepta verborum formula exigentis debitum, ut Plutarchus eodem ipso loco indicat: Nihil (inquit) turpius, nihil molestius, quam audire hanc vocem, Per solve quod debes. Tertium denique, 4. Regum 4. 1. cum vidua dixit ad Elisæum: Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos ad serviendum sibi. Ad eundem enim nexum consuetudinem profecto respexit. Hæc certè omnia, quæ de creditorum & exactorum immanitate dicta sunt, cadunt in eum, qui non solum bona fratrum suorum, sed ipsos suos fratres in pignus accipit. Atque hanc ipsam aut similem iniquitatem & inhumanitatem videtur Eliphaz obijcere Jobo, quod abstulerit, & pignus fratrum, & ipsos fratres in pignus. Ut hinc colligas, quod aliquando admonui, cum leges & ritus pluribus nationibus communes inveniremus, oportere illos ad superius sæculum, & antiquiorem gentem revocare.

Sine causa. D. Thomas interpretatur sine causa necessaria, quia de fratribus suis sine pignore poterat. Tyrannus nemini credit, nemo illi. Sed quidem sine causa, idem est, quod frustra, inmerito. Nam vox Hbinan à radice Hbanan, quod est gratificari, aut donare per gratiam, excludit meritum, siue in bonum, siue in malum. Quod ab Interprete dicitur, supervacue & gratis, Psal. 24. 7. Frustra Prov. 1. 11. Sine causa, itaque sine merito, gratis, nihil debentes. Nam solent divites in media luce, & in medio foro latrocinia exercere, & spoliare sine causa pauperes, atque fingere se creditores, & alios debitores, qui licet nihil à divitibus unquam acceperint, nihilque debeant, sed tamen propter paupertatem pares non sunt repellenda injuriæ, asserenda veritati, redimenda vexationi. In hunc ferè modum explicant Origenes, & Catenæ auctor: Frustra (inquit Origenes) pignus abstulisti ab iis, quibus nihil ipse crederis. Certè debitores mentiri non mirum, & cum debeant centum, accipiant cautionem suam, & scribant quinquaginta. Paupertate nimirum, & solvendi impotentia impulsus minus in tabulas referunt, quam acceperunt. At multò iniquius, multoque impudentius mendaces plerique creditores: Magis (inquit Plutarchus) mentiuntur, qui placent, quam qui accipiunt: mala enim fraude in de are suis adversariis solent plus scribere, quam dederint: alieno, cujus mendacii causam habent, non necessitatem; non inopia, sed insatiabilem avaritiam. Illud etiam augeat scelus tyranni & avari divitis, atque ex altera parte miseri pauperis miseriam & commiserationem incitat, quod sine causa, sine sua culpa pignus ab illo extorqueatur; nam qui suam culpa, & luxu atque sumptibus immodicis, multis se acceptis usuris, multoque are alieno obstrinxit, cum miserrimus sit, miseratione tamen minus videtur dignus. Ideo enim Perseus primum inter peccata locum eri alieno adsignarunt. Secundum mendacio, quod obæratu mentiri soleant. Obæratum autem esse, non nisi ex immoderato luxu accidere soleat. At qui sine

Homer.
Odyss. 11.
Matt. 18.
28.
Concepta
formula
exigentis
debitum.

6.
הבנ
הבנ

Divites in
media luce
exercentes
latrocinia.

Origenes.
Nicetas.

Divites
quæ pau-
peres mis-
eris menda-

Miser sine
culpa di-
gnissimus
miserico-

Plutarch.

sine causa opprimitur, is verè commiseratione dignissimus: nam.

Sententia in
Hippo.
Ad. 1.

Quem farsa cogit, ille est cum venia miser. Parique ratione dicas, quem avarus, quem saevus & inhumanus creditor, sine causa coercet & vexat, ille est cum ingenti omnium commiseratione miserrimus. Sed quid tandem abstulisti pro pignore? Vestes. Inimane, inhumanum!

7.
Origenis
quaestio-
cula.

Et nudos spoliasti vestibus. Ablato igitur pignore nudus conglaciabat pauper. Quaestiuiculae sic proponit, solvitque Origines: Ut qui nudos spoliare qui, oierat? nudos igitur ut de inopes cogitare debemus, qui non alteram habent vestem. Facilius & clarius. Quem spoliasti ablato & capto pignore, effecisti ut nudus maneret. Erepto itaque vestitu nudum spoliatumque contra naturam & humanitatis ura dimisti. Est namque in ipsa rationis & humanitatis lege positum, quod benignissimus deinde Legislator nominum Deus praecepto suo & lege cavet, Exod. 22. 26 Si pignus a Fratre tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes. Ipsum enim est solum, quo operitur indumentum carnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat. Accipit nimirum vestem, pro culcitra, aut pro lodice. Nam etiam

Veste pro
culcitra.

Ulpianus
l. 23. §. 1.
de avarar.

Chaldaeus.

Ulpianus inter vestimenta numerat omnia lanea lineaque, vel serica, vel bombycina, qua induendi, prae cingendi, amictiendi, insternendi, inficiendi, accumbendi causa parata sunt. Quare Amos 3. 8. quod nos legimus, vestimenta pignorat, Chaldaeus legit lictulos oppignoratos. Vel certè pro ipso vestimento, quo & se operit interdum, atque noctu etiam jacentes se contegit. Cui praecepto respondet id Ezechiel 18. 16. Pignus non recipiunt, &c. Atque amplificatur sceleris hujus inhumanitas, Amos 3. 8.

Quorum
ante alta-
ria dormi-
tum.

super vestimentis oppignorat accubuerunt iuxta omne Altare. Non enim contenti pauperis spoliatione & expilatione: ipsa praeterea capta pigrora, ab infomni paupere convertebant vel ad suas voluptates & somni delicias, vel ad captanda auguria ab idolis juxta illorum Altaria pro antiqua gentium consuetudine, qua in pellibus vicumatum accubantes captabant sua auguria per infomnia. Vide etiam Deuteronom. 34. 13. & paulo ante versic. 6. Non accipias loco pignoris inferiorem molam, quid

Vestis no-
mine quic-
unque
pars supel-
lectilis.

animam suam apposuit tibi; id est non auferes a paupere loco pignoris, primum, videlicet id, unde sibi quotidianum victum parat, & animam, id est vitam sustentat. Unde conjectura mihi est hoc nostro loco per vestes non solum strictè debere intelligi vestimentum, verum etiam quamcunque aliam domesticam & necessariam suppellectilem ad commodam vitam sustentationem. Sic Huius, 1. per vestes & panem, opes & facultates necessariae ad vitam intelliguntur: Vestimentum tibi est, Princeps esto noster, id est, tibi suppetunt necessariae facultates. Respondet vero eodem sensu: In domo mea non est panis, neque vestimentum. Illud non praetermittendum, quod eleganter indicat Origines, videlicet posse dissolvi hanc partem à praecedenti & nunc proponi aliud immiseri cordiae genus, videlicet quod non vestierit nudum. Fortasse (inquit) amictum nudum non praebe, ablationem spoliationemque nuncupavit, Spoliator animae Raptor est, qui nudum non induit. Sicut, qui esuriientem non pavit, occidisse censetur. Exempla hujus loquendi formulae sequentia suppeditabunt.

VII. Aquam lasso non dedisti, & esuri- enti subtraxisti pa- nem.

1. Reus injuria, qui proximo non benefacit. Avarus principatu indignus Illustratus Isaias.
2. Aqua symbolum abundantiae. Avarus nihil aliis deficere existimat, Explicatus Paulus.
3. Quid Aqua frigida, apud Matthaeum. Usus calidae apud praesicos, Aeneum & Thermopolium.
4. Lassus in sacro sermone quid. Potus frigida naturalis. Illustratus semel & iterum Isaias.
5. Quid subtrahere in sacro sermone. Avarum ingenium erga pauperes saevum. Illustratus Jacobus.
6. Quid sit Deum dedisse divitibus ad fruendum, apud Paulum. Quid prohibere, Illustratus Salomon.
7. Quid panis & aquae, quid item famis & sitis

nomine significetur in sacro sermone. Divites comedunt panem non suum. Avari pauperes pauperibus.

AQUAM lasso non dedisti. Elegans imprimis ad nostram doctrinam documentum statim in hac sententia occurrit, quod non aliis, quam ipsis Nicetae verbis libet proponere: Ergo Reus quispiam est, non solum quia injuriam facit, sed etiam quia benigne non facit: vide igitur quanta nostra in alterum esse debeat munificentia. Quandoquidem non ministrasse sitientibus pocula, crimini datur, sicut & aqua frigida poculum mercede non caret. Similis loquutio & humanitatis atque avaritiae criminis notatio est. Itaque 32. 6. ubi indignissimi Principis tum stultitia, tum sordida parcitas & avaritia, propter quas efficitur Principatu indignus describuntur: Non vocabatur ultoris, qui insipiens est, & princeps. (Princeps ex sua proprietate liberalem & munificum sonat, aut beneficium, & cum hilaritate & alacritate animi beneficientem. Quanta igitur stultitia, & principem illiberalem & parcum esse!) neque fraudulentus id est, ex proprietate nominis, qui claudit, prohibet, vetat, videlicet avarus, qui suas facultates prohibet, & claudit, ab inope, quod ingens fraudulentia est, defraudare pauperem debita elemosyna) vocabitur maior (ex proprietate vocis, Opitulator, Salvator. Auxiliator. subjungitur statim hujus rei ratio, videlicet, quare insipiens & fraudulentus indignus sit Principatu) stultus enim farsa loquatur? quae ista loquendi stultitia? Certè avarum semper de suo lucro, semper de spoliandis & lacerandis egenis loqui & cogitare.

Quod eleganter explicat Vatablus legens, Avarus stultitiam loquitur (Tygurina verò, Sordidus Vatablus, sordida loquitur) & cor ejus facit iniquitatem, & perficit Tygur. et simulationem (Pagninus & Vatablus, impietas Pagninus, tem vel injuriam. Nam nihil aliud cogitat, quam quomodo ditescat ipse jure, vel injuria) & loquatur ad Dominum fraudulenter (Septuaginta, loquitur errorem. videlicet dicens Deum non curare pauperem) & vacuam faciat animam esurientes, & potum sitienti auferat (id est, neque panem porrigat neque aquam propinet, hoc enim est, atque idem, refert, quod exanimare animam, id est & stomachum & ventriculum famelici, & potum sitienti auferre. Sed premenda partes lingulae hujus sententiae.

Aquam, vox quidem originalis, *Ma'im*, licet pro quolibet potu, etiam pro unico haustu aquae sumi possit; tamen in Hebraeo vox est pluralis, & dualis numeri quod comprehendere videatur duplicis generis aquas, superiores videlicet, & inferiores. Propterea saepe vertit interpres Latinus plurali nomine, *aqua*. Saepe etiam integrum aquae Elementum significat, aut ingentem pluviam, aut flumina, ideo solet aqua esse copiae & abundantiae symbolum. Quae vocis proprietates & significatio praesenti loco & instituto conveniet, ut significet Eliphaz ex magna illa divitiarum abundantia, & affluentia divitis, ne guttam quidem redundasse in sitientes & lassos. Quotidie dives epulo epulatur opipare, plenarie, & ne mica quidem obvenit famelico. Iam avaritiam inexplebilem, & sacram auri famem & sitim! quae ad victum & vestitum nihil sibi sufficere, at verò nihil pauperi deficere neque aestimant, neque recordantur? quae inhumanitas hominem efficit omnis humanitatis & misericordiae, ex legem: Hic enim invita sua projecit intima sua. Qui autem viscera projicit, in quibus sedes est misericordiae legem & humanitatis fidem abnegavit. Hi sane nunquam derivant fontes suos furas, sed clauunt viscera sua ab egenis atque mendicis petentibus respondent, sicut astus in suis. Quid enim succi & humanitatis ardens aestus communicabit sitibundo & lassum? Quid igitur opportunius ad hanc parcatatem & humanitatem divitum emolliendam quam ad inexhaustum illum bonorum omnium fontem DEUM, oculos attollere, atque ex illo discere, ut sit facile tribuendum, communicandum, dandum egenis, abunde ad fruendum? audi Pauli praeceptum scribentis ad Timotheum: Divites incerto ervitiantur, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fruendum: bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communi-

1.
Crimen
non bene
fecisse mi-
seris.

Princeps
avarus,
stultus &
fraudulen-
tus.

Illustratus
Isaias.
כרוך

כלא

שע

LXX.

2.
Aqua quid
proprie.
מים

Aqua sym-
bolum ab-
undantiae.

Avarorum
divitum
inhumanitas.

Eccl. 10. 1.

Prov. 5. 6.

Divina mun-
dicia
crudelitas
avaritas.

ad Ti. 1. 17. 18.

3. Sed illud præterea in aqua relucet, quod licet quicumque potus per illam intelligi soleat, sed juxta exigentiam loci videtur, de aqua frigida de bere intelligi, id est, de ea quæ nullis expensis eget non igne ad calefaciendum, non alio medicamento, aut vini mistione ad condiendum, sed facile parabilis, qua hominem interdici, etiam sceleratissimum lex humanitatis vetuit. Quam etiam vim expressit locus ille Matth. 10. 42. *Quicumque potum dederit uni ex minimis istis, calicem aqua frigida, non perdet mercedem suam.* Nam ut eo loco interpretatur Chrysostomus, *Frigidam aquam dixit, ut ne calefaciendi impendat laborem, hoc est, non dicam, qui eos magnifice suscepit.* Atque Hilarius: *Non inania (inquit) in eos, etiam levis qua sub frigida aqua nomine designat, officia esse decernit.* Nam & in usu, & in deliciis fuisse potum aqua calida apud antiquos, non solum hæc Chrysostomi & Hilarii testimonia indicant, sed ex prophanis etiam scriptoribus, vir bene de antiquitate, ac de nostro sæculo meritis Justus Lipsius suorum Electorum l. 1. cap. 4. aperte demonstrat. Atque erant etiam in eum peculiarem calefaciendi usum, sua etiam peculiaris vasa: nam ut scribit Varro, dictus est *Calix à calido, quod in eo calida plus apponebatur, & calida ea bibebant.* Erat & *ahenum*, Sic Paul. 18. de instrum. & inst. leg. *Nec multum refert in cacabos & ahenum, quod supra focum pendet, his aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Et Thermopolium item erat taberna aut caupona, in qua veniret calida. Quanquam Turnebus atque Hieronymus Mercurialis contendunt Thermopolium fuisse locum, ubi dulces potiones venderentur, quas calidas sumebant; & Mercurialis, calidam vocari, non aquam, quæ igne calefacta esset, sed eam, quæ refrigerata non fuisset nive, aut alia arte, ut sit, refrigeratam non solum naturâ suâ frigidam tam etiam præcalidam deliciis & palato servisse in conviviis, & initio mentis solum apponi, facile evincunt, tum quæ Mercurialis affert, *De variis antiquorum refrigerandi vasa & aquas medicas; tum quæ calefaciendi Lipsius congerit ex Seneca At. eneo. Ammiano. Dione. Marti li. Plauto.* Quare cum aqua nomine frigidam intelligo singulari arte & curâ refrigeratam sed qualem profundit naturâ suâ fons, aut adfert fluvius. Præterea enim aqua, tenuis & vulgaris beneficii symbolum est, atque ex illa sumptis Seneca pulchram illam similitudinem, & in rem præsentem opportunam, scribens de Benef. libr. 2. cap. 2. *Quemadmodum in agris aqua temperata data, remedium locum obtinet, ita quamvis leve & vulgare beneficium sit, si præsto fuerit, gratiam præstiosâ, sed lentâ, & diu cogitati muneris vincit.*

4. **עיי** vel **עיי** LXX. **Deus refrigeratus refrigerio pauperum.** **Forerius.** **Lassis quis potus conueniens.** Lasso. Non cuicumque denegavit aquam avarus, sed lasso, siti enecto & amenti. proprie dicas, deficienti siti, & labore confecto. Sic vertitur Deut. 25. 18. *Quando tu eras fame & labore confectus, Defatigatus videlicet & fatiscens, ut ultra movere te non posses, à qua etiam radice dicitur Isai. 40. 20. Qui dat lasso virtutem, id est, deficienti vires: nam statim exponit Propheta quod prius dixerat, & iis qui non sunt, fortitudinem & vires multiplicat.* Quod de illo animi defectu, & quasi deliquio, quod ex fame & siti contingit, acceperunt Septuaginta legentes: *Qui ad esurientes fortitudinem.* Et quod apud Vulgatum legitur statim: *Deficient pueri, & laborabunt (præ siti) adulescentes.* Ergo lasso, est deficient, laborans, sine viribus, sine robore, indigens omnino quiete & refrigerio. Quare & sine quiete, & sine refrigerio se proficitur Deus benignissimus, cum aqua denegatur suo lasso. Isai. 18. 1. *Hæc requies mea, Reficite lassum; & hoc est meum, refrigerium.* Quo in loco cum Pronomen illud *meum*, desideretur in Hebræo acute Vir doctus Forerius conjicit hunc sensum: *Hæc requies. Hic quiescite. Nolo mentem vestram longâ mandatorum serie vexare. Hoc unum vobis commendo, quod cum impleveritis, existimare poteritis, universam legem implevisse, quæ benignitate & Proximorum charitate continetur.* Sed illud etiam opportunum. Hæc ratione requiem vobis & refrigerium remetiar. Reficiam vos lassos & astuantes atque sitientes refrigerabo, cum aquam lasso dederitis: aquam (inquam) non ullo dispendio decoctam, aut præparatam, & calefactam. Las-

sis & commotis post defatigationem & æstum, Plutarchus non vinum nec frigidam, sed calidam bibere de tuenda perutile, & inter præcepta de sanitate tuenda à valetudine, Plutarcho relatum: *Placida enim (inquit ille) est aqua humiditas, & quæta. Frigida inquit (sic Hieronymus ad Matth. 10.) non calida, ne & in calida paupertatis, & penuria lignorum occasio quæreretur.* Præsertim cum potus calidæ, sicut in a oris impen- Plinius, pensæ, ita minus naturalis sit, ut Plinius aliquando scripsit: *Notandum (inquit) nullum aliud animal (excepto scilicet homine) calidos potus sequi, ideoque non esse naturales.* Naturalis autem est aqua frigida anima sitienti. Clemens Alex. de hoc quo- 25. que libr. 2. Pædag. cap. 2. *Naturalis, & sobrius potus sitientibus necessarius est, aqua, eam ex prærupta petra manantem veteribus Hebræis unicum ac simplicem temperantia potum suppeditavit Dominus.* Sed de aqua satis, nunc de pane nonnihil.

Et esurienti subtraxisti panem. Victum & panem, quem esurienti non porrexisti, subtraxisse, & rapuisse censes. Proprie; Abscondisti, negasti, removisti, prohibuisti, fraudasti & privasti necessario victu, & debito alimento. Dabunt videlicet hæc omnia significata in verbum originale *Alanagh*, & in verbum etiam Latinum *subtrahendi*. Significatur verò non solum divitis in operibus misericordiæ socordia & oblitio, sed sedula & bene memor sui avaritia. Et de industria pauperum contemptus, & affectata immisericordia: nam interdum ipse petenti pauperi imprudenter negat; interdum abscondit & mentitur se minime habere, quo pauperem sublevet, ut vel sic scelus & avaritiam dissimulare possit, quam illi conscientia ipsa exprobrat. Si verò sentiat prohiberi uxorem, aut filios, aut ex domesticis quempiam familiam paulò propensior in pauperes & mendicos, ab xperibus removeret vetat, prohibet, atque modis omnibus subtrahit esurienti panem. Hic sunt, qui frequenter illud in ore habent ad preces & obsecrationes mendicorum: * Parce mihi frater, nam * Perdonad vel inviti fatentur se delinquere contra illum. hermano, Precantur etiam à Deo pauperi necessarium vi- que non ctum; sed de suo, vel buccellam panis esurien- tingo que ti dare nolunt, quos graphicè depingit Jacobus d. 105. Apostolus de fide sine operibus merita disputans cap. 2. 16. *Si Frater aut Soror nudus sunt, & in augeant vi- * Idem pax tu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis: * Ite y Dios os in pace (id est, si removeritis illum à vobis, eti- proven. ampacem & felicitatem precando) calefacimini, & saturamini (id est, utinam invenitis vestimentum, quo calefiat, & necessarium victum quo satureris) non dederis autem eis, quæ necessaria sunt corpori: quid proderit? Hos etiam notat Joan. 1. cap 3. *Non diligamus verbo & lingua, sed opere & veritate.**

Hi præterea avari divites respondere frequenter solent mendicis petentibus: * Utinam Deus * D os nos nobis præbeat, quæ aliis dare possumus. Quos de que de mendacii manifesti arguit Paulus 1. ad Timoth. mos. 6. cum præcipit, *Dives sperare in Deo, qui præstat (præstitit etiam divitibus) nobis omnia & abunde fruendum; id est non ut abscondant, neque subtrahant ea, quibus nemo trui possit; sed ut proferant & erogent in usus pauperum, & cum e- gentibus communicent.* Ergo cum ad commun- Divitiæ candum & elargiendum concessa sint opes divi- concessas tibus, valde opportune dicitur dives illas subtra- o vitibus here, prohibere, & vetare; quali panis & victus a commun- necessarius, atque reliqua humanæ vitæ præsidia nicandum. sponte suâ fluant & decurrant in pauperes sublevandos, eo quod in illorum usum & commoditates, ad fruendum, creata sint: at verò divites in ini- justitia detineant, & per vim & iniquitatem prohibeant bonorum temporalium cursum, & redundantiam ad pauperes, & ad suas tantum utilitates & voluptates detorqueant. Nam verbum originale de cursu fluminum impedito & in novum alveum detracto, dicitur Ezechielis 31. 15. *Prohibui flumina ejus, &c.* Sic dicitur Proverb. 3. d. quod 27. *Noli prohibere benefacere eum, qui potest, id est, sponte suâ propensum, & inclinantem ad benefaciendum ex sua facultate (si enim potest, cum peccat, dives sit, nisi per iniquitatem & avaritiam se comprimat, & cursum divitiarum suarum prohibeat, sponte suâ incurrit in pauperes) ne detineas, neque aliò detorqueas ejus animum & voluntatem.* Et Jeremia 5. 25. *Peccata vestra prohibuerunt bonum (sponte suâ in vos profluens & redun-*

redundans magno divinæ misericordiæ impetu, & divinæ bonitatis seles effendentis ad commoditates mortalium) a vobis. Eum autem qui

Maledictus hac ratione panem subtrahit; & prohibet à paupere, qui panem re, maledictum pronuntiat Sapiens Proverb. ii. 26. **Qui abscondit** (detinet & prohibet in hororeis, & non profert ad publicam utilitatem, & pauperum sustentationem) frumentum, maledicetur in populo. **Benedictio autem super caput vendentium.** Locus pro-

verbiorum enucleatus. **LXX.** Symmachus & Theodotio dixerunt: **Qui prohibet;** Sanctus autem Cyprianus lib. 3. Testimoniorum ad Quirinum, sic habet: **captans annonam;** & S. Ambrosius lib. 3. Offic. cap. 6. **Captans pretia** frumenti, id est, captans tempus annonæ, ut majori pretio divendat) secundam partem sic habent Septuaginta: **Benedictio in ejus capite, qui communicat.** S. Ambrosius: **Qui participat,** ut non solum vendentem significet, sed etiam hilariter dantem, & facile tributentem & communicantem, nec dum sordide subtrahentem & inique prohibentem.

Panem. Sicut per famem & sitim extrema indigentia significatur, ita etiam per panem & aquam, quodcumque inopiæ levamen, & laboris atque lassitudinis solamen præsertim vero quotidiani victus subsidium. Res in sacro sermone frequenter obvia. Sed Græci valde strictè panis nomine frustum, aut panis buccellam intelligi volunt, ex proprietate vocis Græcæ πῶμος, quæ eadem voce dicitur Ruth. 2. 14. **Intingens buccellam panis in aceto;** & Ambrosius quidem sic legit: **Ejus ridentium subtraxisti frustum panis.** Atque eleganter per paraphrasim explicat Nicetas: **Quid ego te negem largitum esse egenti, quando per exiguum panem, quod tuam is, qui esuriebat, solabatur inopiam, extorsisti.** Hic perspicies verissimum esse illud paradoxum: **Divitem vere esse pauperem, atque omni egeno miseriorem:** non verum est illud, **Hoc habeo quod cunquo dedi;** qui nihil dat, nihil omnino habet, nec frustum quidem buccellamve panis: nam panem suum non comedunt, ac velut si stipem cogant, & panem emendicent, ita alienum panem manducant, quem vi & iniquitate extorsunt. Quam rem eleganter tractat Divus Ambrosius lib. de Naboth, cap. 4. super id 3. Reg. 21. Cum Achab, Jezabelis, id est, avaritiæ vir, inhians in alienas opes, præ tristitia, **Proiecit se in lectulum suum, & non comedit panem.** Quem locum legit

Ambrosius: **Non manducavit panem suum.** Etenim (inquit) divites, magis alienum panem, quam suum manducant, qui raptu vivunt, & rapinis sumptum exercent suum. In eo præterea pauperibus miseres & pauperiores, & accipiant ab invitis & nolentibus, cum tamen pauperes non nisi à locupletibus petant, neque nisi ab hilaribus & lubentibus Datores accipiant. Acute hoc indicatum à Chrysostomo Homil. 13. super 1. ad Corinth. 4. **Consi-**

dera (inquit) quod apud homines videtur esse turpe, à divitibus ne petere, an à pauperibus? est perspicuum, quod à pauperibus. **Hoc ergo faciunt divites:** non petet enim mendicus à mendico. Rursus quid quæso est honestius, accipere à volentibus, & gratiam habentibus, an nolentes cogere, & eis esse molestus? Sed hoc quoque faciunt divites: quod est argumentum majoris paupertatis. **Quid rursus** dic mihi, turpius, pannisne oblitum petere an vestes gestantem sericas? Sed de hoc non semel posita.

VIII. In fortitudine brachii tui possidebas terram: & potentissimus obtinebas eam.

Divites in brutis liberales, avari in pauperes. **Brachium Tyrannidis & violentia symbolum Illustrati Isaias & Ezechiel.** **Manus Regibus & divitibus longa. Pauperes, claudii & manci. Lex manuum.** **Elevare faciem, aut acceptus facie. Quis Tyrannis. Quis Princeps. Explicatus Moyses.** **Judex iniquus personarum acceptor. Quid mirari personam quæstus gratia.** **Principum familiares, quales. Illustratus Michas atque David.**

Principum familiares, si impii sint, perturbant rem publicam. Illustratus Amos & Salomon. Privata utilitas obest publica. **Avari inhospitales.**

Ententia in originali ambigua, duplicemque propterea sensum sustinere potest, ad verbum legitur: Viro brachii, ei terra & acceptus facile habitavit in ea. Primam interpretationem affert Vatablus: **Pauperes non dignaris panem; at potentibus possessiones tuas offers;** & in iis, quos magnificiunt homines, propter auctoritatem eorum. Idem indicavit Nicetas: **Humiles** (inquit) per vim oppressisti, potentes suscepisti, atque ornasti: & fere eodem modo Origines; solent enim divites habenti dare, ab eo autem qui non habet, etiam quod habet auferre ab eo. Sed quibus (inquam) dant. Rursus, à quibus auferunt? Divitibus & cupidissimis; ab egenis atque mendicis. In domibus Divitum pinguescunt & nitescunt porci, homines autem & Dei Filii famperiunt. Vides certè Zachariæ 11. 2. **impios hoc Principes & Magnates appellari Quercus Basan,** quos eo loco Chaldaus interpretatur **Satrapas provinciarum,** quippe quercus non aliis fructum ferunt, quam porcis, glandes & siliquas. Pascunt (si Diis placet) canes, equos accipitres, corvos, hominem vere hominem, ne unum quidem. **Pan- rietes** (inquit Ambrosius) vestitis auro, homines vestiti nudatis? **Panem postulat homo, & equus tuus aurum sub dentibus mandet?** Infelix cujus in potestate est tamen animas a morte defendere, & non est voluntas.

Sed secundum sensum elegit vulgatus, ut tyrannidem objiciat Jobo, quod abusus fuisset potentia & viribus, & non nisi per iniquitatem & rapinam ditatus fuisset, ut sequentia ostendunt.

In fortitudine brachii, id est in brachio forti. Appellat autem Hebræus **Virum brachii** virum laceratorem & robustum, in brachiis enim multum virium & roboris residet, & nos, quod, ut fit, & violenter rapitur, dicimus fieri, à fuerca bracos. Affert itaque hoc loco fortitudo brachii, potentiam simul & injustitiam, cum sævitia quadam & inhumanitate, contemptuque imbecillorum. Sic Ezechiel 22. 6. **Principes Israël singuli in brachio suo fuerunt in te, & effundendum sanguinem,** id est, abusi sunt potentia ad sævitiam & injuriam, ita ut illorum brachium & dextra plena fuerit iniustitia & iniquitatis. Sic quoque severissimum Dei supplicium immisione aut defensione brachii, significavit Isaias 30. 30. **Terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris.** Proprie ex Hebræo, **Descensum brachii sui,** Nos vehementem aliquem ictum, aut gravissimam plagam appellare solemus, **Descendens de manibus.** Septuaginta verterunt, **Furorem brachii.**

Illud etiam Tyrannidem & rapinam sonat, Tyrannidis Possidere terram, quod est occupare alienas hæreditates per vim & injustitiam. Et terra nomen quod hic subest, ad habitabile & inhabitabile commune est, ut significet potentissimum aliquem tyrannum, civitates agros prædia civium omnium sic uni afferentem, & per vim occupantem & ex unica illa Tyrannorum lege rempublicam administrantem. Sit fortitudo nostra lex iustitia.

Sed dolendum, quod **virum brachii** sit terra. Qui ergo brachium non habuerit, nihil obtinere necesse est; & qui plura atque longiora brachia habuerit, vi potius majoribusque viribus facit, is demum consequetur maiora, submissiora, & potiora. Rursus omnia obli per brachia intelligantur ministri & familiares tineri, Principum, quibus Princeps utitur, velut brachia & manibus ad diripiendum, spoliandum, desideria, atque animi sui appetitiones consequendas; quid tunc de misero & egeno fiet, cui brachia non sunt, quibus justitiam suam, suamque omnia tueatur? Pereat necesse est, & sicut claudus ille dicebat se non habere hominem, ideo a his non posse præcurrere ad piscinam; ita egenus brachiis & manibus truncus dicat, se non habere re brachia, ideo nihil ex æquo & jure consequi longissima posse. At Regibus & Magnatibus in promptu brachia & omnia, quibus & robusta brachia & manus manus longissimæ, ut ille dixit:

Annefcis longas Regibus esse manus? **Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras**

Varia lect. & multiplex expositio. **Vatabl. Nicetas. Origen. Marsh. 13. 11.** **Divites liberales erga alienos opulentos.** **Divites cur dicantur Quercus.** **Ambr.** **Secundus explatus germanior.** **Brachium cujus symbolum.** **Psal. 47. 18.** **Sap. 2. 11.** **Joan. 5. 7.** **Principibus**

Annecis longas Regibus esse manus? **Ovidius.**

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

Neg; longas tantum, sed multas, atq; adeo innumeras

fui sæculi in obtinenda terra, cum paupertate
prisci sæculi comparans, Epist. 91. *Licet agros agris
adjiciat, vicinum vel pretio pallat agris, vel insuria:
licet in Provinciarum spatium iura dilaret, & possessio-
nem vocet, per suam longam peregrinationem, nulla nos
finium propagatio ed reducet, unde discessimus. In-
gens damnum ex impio vicino terram obtinente.
Sed pergendum.*

IX. Viduas dimisisti vacuas & lacertos pupillorum comminuisti.

1. *Dimittere in sacro sermone ad violentiam, Vidua
nomen miserabile, cur dicatur ligata.*
2. *Vacuum de paupertate dici. Racha exinanire,
leve a. idem refertur. Explicatus Nihemias, &
David.*
3. *Avari, pravi medici immodicis evacuationibus u-
tentes. Deus tantum superflua evacuat.*
4. *Magistratus iniqui, non nisi pretio tuentur vi-
duas.*
5. *Lacerti & brachia pro robore, & pro consangu-
ineis. Pupillus Tyrannorum prada. Pisces sym-
bolum Tyranni.*

HIC rursus partem bonorum non communicasse cum
viduis crimini datur, ut observavit Nicetas.
Et qui viduæ finem non complet, evacuasse
censetur. Sic quoque Origenes Philippus eti-
am aliquantò benignius interpretatur: *Unum-
quamque (inquit) earum vacuum dimisisti; quoniam
id, quod a te postulabat, non potuit impetrare. Sed forte
gravius etiam aliquid significatur, & in rem præ-
sentem opportunius, quod viduas suis bonis for-
tissime ejecerit; nam sermo esse videtur de
improbissimo tyranno, ex illorum grege, qui sa-
pient. 3. 19. dicebant: Opprimamus pauperem iustum,
& non parcamus vidua, nec veterano, nec revereamur
canos multi temporis. Et quidem verbum dimittendi
violentiam quandam affert, ut sit idem, quod
ejicere, extrudere, expellere, ut Gen. 3. 23. *Dimi-
sit eum Dominus de paradiso (ut statim exponitur)
ejecit Adam. Et in lingua Chaldaica significat poli-
are, aut pellem detrahre, ut Complutenses affir-
mant. * Emisisti vacuas, & ejecisti suis bonis &
facultatibus. Auget verò Tyranni improbitatem,
& amplificat immanitatem facinoris, quod in
viduas deflexerit, quarum nomen, ut miserabile
est, ita & omni commiseratione dignissimum:
dicitur enim Vidua in Hebræo *Almana*, à verbo
Alam, quod est colligare; & si de lingua dicatur,
est habere linguam colligatam, id est, obmutel-
cere, aut mutum esse, ergo ligata per contrari-
um intellectum est jam soluto viro, & lege ut Pau-
lus loquitur: sive potius, ut Rabbi Mardochei
ait, quod mortuo viro, non valeat loqui, aut litigare,
quapropter contra jus & æquum rapinam bonorum
suorum patitur, & vacua dimittatur ab iniquo
Tyranno. Res autem ipsa viduitatis ærumnossimi-
ma; illam describit eleganter Gregorius Nyssen-
us Opere de Virginitat. cap. 3. cujus initium
attingam. Nam (ut ipse ait) *Quæ sunt viduitatis
propria incommoda, quotusquisque est qui omnia accurate
enumeret? De improvviso viduitas, ærumna, solitudo,
quæ horribilia sunt nomina, sibi imponit. Pro luce in nup-
tiali cubiculo caligo & tenebra, & iustus lamentabilis,
ploratus, atque odium in eos, qui dolorem lenire conantur,
sibi abstinentia, corporis tabes, contractio dimissioque a-
nimi, mortis cupiditas, quæ sepe ad ipsam usque mor-
tem perdurat; labens domus; servi omnes negligen-
tos; cunctaque alia res adverse. Plura in Nisse-
no.***

Viduas vacuas. Elegans Hebraismus. *Vacuum*
enim, aut *inane* illud appellat Hebræus, quod
bonis substantiæque caret, pauperem videlicet,
à radice *Rik* vel *Rakak*, quod est effundere, vel
evacuare; unde deducitur vox illa *Raka*, apud
Matthæum 5. 22. quæ significat levem, vacu-
um, aut inanem: non quidem levem, id est,
inconstantis & iudicii parum gravis, ut quidam
docti existimant; sed levem, id est, bonis
exhaustum, & omni pondere evacuatam.
A qua radice dicitur 4. Reg. 44. *Pete à vicinis tu-
is vasa vacua.* Et Isaia 29. 8. *Vacua est anima eius,*

id est stomachus inanis, & sine cibo. Erat ergo
contumeliosum verbum dicere fratri, *Raka*, id
est, vocare pauperem, & bonis omnibus ex-
haustum, sine pondere, aut ulla divitiarum glo-
ria, vel gravitate. Sicut etiam contumeliæ apud
nos esset, & contemptus plena vox alicui dicere,
Proletere sine honore. Sicut ergo aggravare, vel gra-
ve ad divitias & honorem pertinere, solet in sacro
sermone, ut alibi ostendimus, ita & contrario e-
vacuare, vel vacuum & inane, ad inopiam refertur,
Judicum 11. 3. *Congregati sunt ad eum viri inopes;*
Hebraicè, *vacui*, non, ut existimavit Vatablus,
vacui id est, oisii, sed, ut eleganter Vulgatus
dixit, *inopes*, & bonis exhausti. Sicut etiam ele-
ganter dixerunt Septuaginta, *Viri inanes* Nehe-
mia 5. 13. *Excussi sinum meum, & dixi sic excutiat
Deus omnem virum, qui non compleverit verbum istud,
de domo sua, & de laboribus suis, sic excutiasur. & va-
cuus fiat, id est, redigatur ad inopiam. Ubi eti-
am Septuaginta, *Erit sic excussus & inanis.* Psalm.
7. 5. *Decidam ab inimicis meis * inanis*, id est, sine
præda, sine lucro, aut compendio ullo. multo
tamen dispendio belli, & apparatus bellici.
Quare eximiam illam, quam sibi elegit CHRIS-
TUS Dominus, paupertatem, exinanienti & eva-
cuandi verbo explicuit Paulus Philippens. 2. 7.
* *Exinanivit semetipsum.* Vides igitur hanc vidu-
arum vacuitatem, ad extremam inopiam, & bo-
norum omnium atque facultatum direptionem
pertinere: tum etiam, & ad famem & esuritionem,
quæ inopiæ comes est, metaphora sumpta
ab inani ventriculo famelientium, qua transla-
tionis figurâ dictum est Luca 1. 33. *Esurientes (va-
cuos & inanes) implevit bonis, & divites (bene
plenos facultatibus, & repletos panibus)
dimisit inanes, (evacuatos, exhaustos faculta-
tibus)**

Ubi notandum, Tyrannos pessimorum medico-
rum partes obire, ut qui miseris & infirmis im-
modicas evacuationes præcipiant, non quidem ei pessimi.
superflui aut vitiosi alicujus humoris, sed ne-
cessarii ad vitæ sustentationem sanguinis. Viri
verè sanguinum, & pauperum sanguini insidian-
tes, id est, bonis & facultatibus imbellicorum,
quibus illorum vita, ceu sanguine sustentatur.
Qua etiam translatione dictum est, Num. 23. 24. *Pro-
v. 30. Donec devoret pradam, & occisorum sanguinem bibat, 15.*
id est, donec partem de hostibus victoriâ illorum
facultatibus & bonis sese impleat. Inter evacu-
andi verò instrumenta hirundines sunt, quæ de qua dicitur
sanguinem insatiabiliter sitiunt, sanguisuga enim imus cap.
duæ sunt. Fuit, quæ dicunt semper, affer, affer. Sed 20. v. 20.
quænam duæ istæ inexplebiles sanguisuga? Certè Deus eva-
nuans su-
Medicus optimus, qui Animas amat, & neminem per suo hu-
vul perire, cum ipse evacuat bonis & facultati-
bus, evacuare profecto censetur atque exinanire Sap. 11. 23
(sic loquuntur Medici) quod superfluum & vi-
tiosum in corpore est, & inedia atque esuritione, Glaucum.
facultatum inopiâ, lachrymis, assiduo labore,
sudore etiam & profusione sanguinis evacuare
ille vult, quod vitiosum in nobis est, & salutari
Kenosi, aut (atharsi, id est, vacatione & vitio-
si humoris nostris animis detractio, nostræ
saluti bene consulere.

Secundò observa fortè hoc loco notari avaros
quosdam Magistratus, qui nisi accipiant pretium
à viduis, illas minime tuentur, sed evacuari per-
mittunt ab aliis potentioribus: quos eleganter
describit divus Salvianus libr. 5. de providentia
dum loquitur de pauperum inopia, mercanti-
bus suis facultatibus patrocinia potentiorum: *Tradunt
(inquit) se ad tuendum protegendumque majoribus; des-
tititias se divitum faciunt, & quasi in jus eorum ditio-
nemque transcendent, nec tamen grave hoc aut indigi-
num arbitrantur, si patrocinia ista non venderent. Illud
grave ac peracerbum est, quod hac lege tuori pauperes vi-
dentur, ut spolient, hac lege defendunt miseros, ut mis-
eriores faciant defendendo: omnes enim hi, qui defendi vi-
dentur, defensoribus suis omnem fere substantiam suam,
priusquam defendantur, addicunt; ac si, ut Patres ha-
beant defensionem, perdant Filii hereditatem. Inaudito
tunc commercii genus est, venditoris crescit facultas,
emptoribus nihil remanet, nisi sola mendicitas. Pul-
chra præterea alia invitus licet præternitito,
Vide qua ratione, Vidua dimitti soleant va-
cuas.*

5. *Es lacertos pupillorum comminasti. Vidua atque pupilli nomina, & per se singula & juncta saepe repetuntur in sacro Sermone, de quo eleganter dixit Tertullianus lib. 1. ad Uxorem, cap. 8 Duo ista nomina, in quantum despectui humano, in tantum divina misericordia exposita. Atque per viduam & pupillum, omne miserorum & imbecillorum hominum genus significari videtur, nimirum per res in eo genere priores & excellentiores, id est, miserrimas, & omni solatio atque auxilio destitutas. Quod autem ait, comminasti, idem est quod conrivisti, confregisti, depressisti in terram humiliasti, consumpsisti. Hæc enim omnia cadunt in verbum originale *Daca*, & cum analogia, & significatum proportionem quadam; nam quæ comminuantur & conduntur frequenter proculcantur pedibus: & ideo in terram humiliantur ut etiam contusione & comminatione dissipantur, pereunt & absumuntur.*

Brachium, robur, & propinqui. Per *brachia* autem significat robur, formitudinem, divitias, & quæ orphano pro brachiis & manibus esse possent, bona; illos item, qui tueri & defendere orphani possent, cognatos atque propinquos. Sic *comedere*, aut vorare *carnem brachii*, dicitur Isaia 9. 20. id est, spoliare opibus, & viribus fratrem, proximumve & consanguineum suum deglutire, & consumere. Ut itatim eodem loco Isaia num. 21. exponitur, *Manasse Ephraim, & Ephraim Manasse*. Isti videlicet erant uterini fratres mutuis bellis & dissensionibus sibi mutuo infensi. Ergo neminem vult Tyrannus vivere, qui tuendas orphanis partes suscipere possit, non consanguineos, non patronos, aut curatores, ne quis suæ inhumanitati & prædæ oblitescere possit. Quo enim imbecillior, & minus à tutoribus munitus pupillus, eo bolus tyranno diviti mollior & dulcior, ut de vastissimis piscibus scriptum est, inhiare videlicet in delictorium, & minorum pisciculorum prædā sibi gratissimam: & de accipitre, libentissime veluti tenellis passerulis. *Quare taces* (inquit Habacuc. 1. 14. obstupens, & admirans tantam Divinæ justitiæ patientiæ patientiam, & longanimitatem) *ignorante improbiorem se? & facies homines, quasi pisces maris?* Pisces maiores minorum devoratores, atque direptores, describit eleganter Basil. hom. 7. Exam. & peropportune in rem præsentem: *Major pars piscium liguriunt aliter aliter, & atque devorant: & minor apud illos majoris est, & si unquam venerit, ut is, qui minorem superaverat, alterius prædā fiat,ambo tum simul deglutiuntur, & una ultimi piscis immergi ventrem ingrediuntur. Quid igitur nos homines aliud agimus, cum vim afferimus inferioribus?* Itaque

Confangui- nei mutuo sibi insidiantes, **Vastiores pisces insidiantes minoribus.**

Basil. Qui pote plus urget, Pisces, ut saepe minores Magnus comest, ut aves necat accipiter. Utitur in hanc ipsam rem Clemens Alex. 1. Stromat. Hesiodi testimonio justitiæ legem homini tribuentis, non piscibus, non volucribus: *Humano generi lex namque est à Jove data. Pisces, atque fera, volucresque per ærea nantes sese edunt, cum illis ulli hanc sit norio iuris. Ast hominum generi justum est, neque optima cessit.*

Marcus Varro in Margopol. Clemens Alexand. Hesiodus. *Qui pote plus urget, Pisces, ut saepe minores Magnus comest, ut aves necat accipiter.* Utitur in hanc ipsam rem Clemens Alex. 1. Stromat. Hesiodi testimonio justitiæ legem homini tribuentis, non piscibus, non volucribus: *Humano generi lex namque est à Jove data. Pisces, atque fera, volucresque per ærea nantes sese edunt, cum illis ulli hanc sit norio iuris. Ast hominum generi justum est, neque optima cessit.*

X. Propterea circumdatus es laqueis, & conturbet te formido subita.

1. Circumdari, ad obsidionem arumnarum. Laqueus. Illustratus David.
2. Formido, & Timor de presentibus malis. Illustratus Isaia. Mentis turbatio inimica salutaris consilii.
3. Supplicium debitum gravissimum, Impii male secuti. Volare ad celeritatem supplicii apud Zachariam. Illustratus Joannes & Lucas.
4. Quare Dei vindicta dicatur Fulgur. Qui filii diffidentiae apud Paulum. Illustratus Isaia, & Matthæus.

1. Arumna- rum ob-
sidio. **P**ropter tot (inquit) ac tanta scelera, quæ enumeravimus, constrictus teneris Divini supplicii vinculis, atque compedibus, quas tibi iniecit divina ultio, & incredibilium malorum exercitu obsideris, & oppugnaris usque ad stuporem, & animi consternationem, qualis in iis, quæ subito accidunt, solet accidere.

Circumdatus es. Clare, & dilucide, quod quam-

vis obscurius, sed significanter tamen in Hebræo, *Laquei in circuitu tui*, nulla ad solatium, & remedium via, nullum pertugium. Undique enim structi sunt, & compositi laquei in quos necesse sit fugientem ruere. Hostile aliquid, & oblidionale significare videtur, & undique calamitatibus oppugnari, & constringi doloribus. *Laquei*, inextricabilibus malis, quibus quali vinculis quibuidam comprehensus teneatur à Justitia Divina, ex quibus homo se non possit extricare: Sic Psalm. 65. 11. ubi describuntur arumnae, quas patiebantur Israelitæ captivi Babilone, dicunt ipsi; *Inluxisti nos in laqueum*, quod interpretatur Theodoretus dictum propter Daniele conjectum in *lacum leonum*, unde exire non poterat, occluso ostio, & fascia inclusus: *Leonum*, (inquit Theodoretus) *lacus erat ineluctabilis laqueus*. Sed præterea *laquei* sunt insidiæ, & machinæ occultæ, non solum, quas composuerunt Chaldaei, atque Sabæi suis artibus, sed etiam quas Divina justitia sua arte, & Providentia, scelerum ultrice paraverit, simulque Jobum in eos laqueos impulerit. Nicetas in universum: *Laqueos* interpretatur, quæcumque illi acciderunt. Sed de *laqueo*, & ejus in Sacro sermone significatione diximus aliquando plura.

Et conturbat. In Hebræo, exterruit, perterrefacit *te formido*, pavor *subitus*, subito terrore percussus es, & subita florentis status conversione perturbatus. Terribilem denotat cladem & arumnas mirabiles, quæ præ magnitudine sua stuporem, & incredibilem admirationem afferant non patientibus solum, sed spectantibus, nam hujusmodi *formido*, & timor non est futuri aut imminentis mali metus, sed stupor quidam, & admiratio ad bonum, malumve præsens, ut manifeste colligitur ex Isaia 60. 5. *Tunc videbis, & afflues, & mirabitur* (Pagnin. *Obstupescet*, Regia. *Pavebit*) *& dilatabitur cor tuum*: non enim est admiratio, & timor, qui constringat, sed qui latitudinem cordis, & viscerum laxitatem quandam afferat, id est ipse conspectus, atque experientia bonorum te in admirationem atque lætitiā simul conjicient. Eleganter eo in loco Hebraicum retinuerunt. Septuaginta. *Tunc videbis, & timebis, & stupebis corae, quoniam transferentur in te divitiæ, &c.* Retinuit etiam Jer. 33. 9. *Pavebunt, & turbabuntur in universis bonis, & in omni pace, quam ego faciam eis.* In malum autem Isaia 33. 14. *Conterriti* (terribilibus malis oppressi) *sunt peccatores possedit timor Hypocritas.* Loquitur enim de præsentis supplicio. Similiter sane intellexisse videntur Septuaginta nunc legentes: *Solicitavit te bellum insigne.* Referunt nimirum *formidinem* illam, & *conturbationem*, non tam ad belli jam exardescens, præsentisque tumultus terrorem & formidinem. Cum autem

gravior sit tumultus, quam bellum, ut dixit aliquando Cicero, recte Interpretæ *perturbationem* dixit, quasi timorem multum, aut ingentem tumultum. *Quia est enim* (inquit idem Cicero) *Ad Actium tumultus, nisi perturbatio tanta ut major timor oriatur, unde etiam nomen ductum est tumultus?* Quare non usquequaque conveniens est commentarius Philippi referentis hanc *formidinem* ad malæ conscientiae perturbationem; quanquam non nihil utilitatis contineant illius verba: *Hoc* (inquit) *dicebat Eliphaz, quod ipse beatus Job mala conscientiae formidine turbaretur, & eadem formidine sibi subito veniente, usquequaque consternatus consilium patientiæ contra adversa perdiderit.* Ubi pulchre impatientem laborum & arumnarum comparat cum homine, quem ipsa animi perturbatio, & prava affectio non permittat salutare capere consilium in re ardua, & difficili, hominis sed perturbatione impulsus in deteriora atque pejora præceps agatur. Quod cum eo, quod sequitur, de inopinato, & improvito casu, & subita fortunarum amissione convenire potest. Percelluntur enim mente, & consilio plerique ad terrores subitos, atque rationem tenere non possunt, ut de se aliquando scribit Gregorius Nazianzenus orat. 1. apologetica.

Quod autem ait formidinem subitam, ingens quædam amplificatio est calamitatis, atque supplicii tum etiam supinæ securitatis impiorum, quos male securos inopinata & repentina mala opprimunt: nam inopinata omnia graviora esse solent. Quare cum Christus hominibus grave supplicium, multoque triginta octo annorum morbo

formidinem illam, & *conturbationem*, non tam ad belli jam exardescens, præsentisque tumultus terrorem & formidinem. Cum autem *gravior sit tumultus, quam bellum*, ut dixit aliquando Cicero, recte Interpretæ *perturbationem* dixit, quasi timorem multum, aut ingentem tumultum. *Quia est enim* (inquit idem Cicero) *Ad Actium tumultus, nisi perturbatio tanta ut major timor oriatur, unde etiam nomen ductum est tumultus?* Quare non usquequaque conveniens est commentarius Philippi referentis hanc *formidinem* ad malæ conscientiae perturbationem; quanquam non nihil utilitatis contineant illius verba: *Hoc* (inquit) *dicebat Eliphaz, quod ipse beatus Job mala conscientiae formidine turbaretur, & eadem formidine sibi subito veniente, usquequaque consternatus consilium patientiæ contra adversa perdiderit.* Ubi pulchre impatientem laborum & arumnarum comparat cum homine, quem ipsa animi perturbatio, & prava affectio non permittat salutare capere consilium in re ardua, & difficili, hominis sed perturbatione impulsus in deteriora atque pejora præceps agatur. Quod cum eo, quod sequitur, de inopinato, & improvito casu, & subita fortunarum amissione convenire potest. Percelluntur enim mente, & consilio plerique ad terrores subitos, atque rationem tenere non possunt, ut de se aliquando scribit Gregorius Nazianzenus orat. 1. apologetica.

Quod autem ait formidinem subitam, ingens quædam amplificatio est calamitatis, atque supplicii tum etiam supinæ securitatis impiorum, quos male securos inopinata & repentina mala opprimunt: nam inopinata omnia graviora esse solent. Quare cum Christus hominibus grave supplicium, multoque triginta octo annorum morbo

formidinem illam, & *conturbationem*, non tam ad belli jam exardescens, præsentisque tumultus terrorem & formidinem. Cum autem *gravior sit tumultus, quam bellum*, ut dixit aliquando Cicero, recte Interpretæ *perturbationem* dixit, quasi timorem multum, aut ingentem tumultum. *Quia est enim* (inquit idem Cicero) *Ad Actium tumultus, nisi perturbatio tanta ut major timor oriatur, unde etiam nomen ductum est tumultus?* Quare non usquequaque conveniens est commentarius Philippi referentis hanc *formidinem* ad malæ conscientiae perturbationem; quanquam non nihil utilitatis contineant illius verba: *Hoc* (inquit) *dicebat Eliphaz, quod ipse beatus Job mala conscientiae formidine turbaretur, & eadem formidine sibi subito veniente, usquequaque consternatus consilium patientiæ contra adversa perdiderit.* Ubi pulchre impatientem laborum & arumnarum comparat cum homine, quem ipsa animi perturbatio, & prava affectio non permittat salutare capere consilium in re ardua, & difficili, hominis sed perturbatione impulsus in deteriora atque pejora præceps agatur. Quod cum eo, quod sequitur, de inopinato, & improvito casu, & subita fortunarum amissione convenire potest. Percelluntur enim mente, & consilio plerique ad terrores subitos, atque rationem tenere non possunt, ut de se aliquando scribit Gregorius Nazianzenus orat. 1. apologetica.

Laqueus malum inevitabile.

Theodor.

Laquei insidiæ.

Nicetas.

Vid. sup. 18. 17. 8. 9.

772

Terror & formido, pro adoratione rei præsentis.

Pagnin. Regia.

LXX.

LXX.

Cic. 8. Ph.

Ad Act.

Timor sub tus perturbat mentem.

Nazianz.

Impatient

similis

perturbati

hominis

Timor

sub tus

perturbat

mentem.

Nazianz.

3.

Inopinatum

omnia

graviora

morbo deterius comminatur infirmo illi, quem in piscina sanavit, ait: Noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat, Quid est autem deterius contingere, quam subito, & inopinato supplicio affici cum minus expectatur, nulla triginta annorum admonitione præmissa? Rem hanc indicavit acute Toletanus Cardinalis illo Joannis loco, atque eodem etiam utitur Basilii, in suis moralibus reg. ii. cap. i. simulque illo altero Lucæ 21. Veniet Dominus servi illius in die in qua non sperat, & hora, qua nescit. Sed subiti supplicii gravitatem, atque divinæ justitiæ improvisam celeritatem, & inexpectatam ultionem perspicere licet in illa Zachariæ vatis ultione, volantis voluminis, in quo maledictus, id est, maledictionis, & supplicii impiorum sententia descripta convolabat celeritate subito infiliens in capita impiorum, ut enim observavit Chrysostomus hom. 27. ad popul. Antiochen. Volans v. locissimum ultionis incursum significat. Ideo gladium suum atque providentiam ulticem comparat Deus cum fulgure. Deut. 32. 41. Si acvero, ut fulgur, gladium meum. Nam divina ultio fulminea quadam celeritate corruscandi, & percutiendi, & subito perterrefaciendo tonitru, insignis est. Sed improbi, cum differtur supplicium, mala securitate confopiti, illud videntur dicere Isaïæ. 18. 15. * Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum flagellum inundans. (Septuaginta: tempestas irruens. Solet hæc subito cogi, & in expectato viatorem opprimere) cum pertransierit non, veniet super nos. Pro pacto, in Hebræo est, facimus visionem, Sic Tygurina, & Regia, aut speculatorem vel speculationem, q. d. antequam veniat ultio videbimus à longe, nosque comparabimus, sed in hoc quoque quadrat, quod Apostolus dixit Ephes. 5. 6. Nemo vos seducat inani- bus verbis [sunt enim hæc inania promissa, quibus seipsum decipit peccator] Propter hac enim venit ira Dei in Filios dissensionis q. d. (ut indicavit Basilii loco nuper adducto) in eos, qui de adventu Judicis, & de supplicii celeritate diffidunt. Videntur autem alludere ad illos, qui in dieb. Noë, in expectato diluvio obtuti sunt: Nam de hoc dictum est, Matth. 24. 38 Sicut in diebus Noë, ita erit adventus Filii hominis, sicut erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, & nuptiis tradentes, usque ad eum diem, in quo intravit Noë in Arcam, & non cognoverunt, donec venit diluvium. Tunc nimirum conturbati sunt formidine subita. Ergo cum hoc dicit Eliphaz, imaginem quandam supplicii omnium impiorum nobis proponit: Quia (ut inquit hoc loco Gregorius) illum formido subita conturbat, qui considerare renuit, quid ex distributione Judicis venientis imminet.

**XI. Et putabas te tenebras non visurum:
& impetu aquarum inundan-
tium non oppressum
iri?**

1. Lectionum varietas. Repentina tenebra.
2. Notata nimia arguties Cajetani.
3. Tenebræ in sacro Sermone quid. Illustratus David.
4. Quid sit Tenebras videre, in sacro Sermone.
5. Quid proprie. Aquarum redundantia, aut impetus. Illustratus Ezechiel, Unde aquarum pro calamitatibus significatio.
6. Divina misericordia perennis fluvius, decurrens cum impetu. Illustratus David.
7. Quid opprimere, quid operire in sacro Sermone. Explicati Isaias & Jeremias.

LXX. **Varia lect.** **Vatablus.** **Pineda Tom. II.**
IS ergo (inquit Eliphaz) cum fueris, ô JOB! profligatissimus atque sceleratissimus, tamen tibi per summam stultitiam persuaseras fore, ut semper fruereris conspectu jucundissimo splendentis fortunæ, ac nulla domi tuæ noctis, ac tenebrarum vicissitudo esset. Occidit itaque in medio ipso splendore Sol ille tuus. & lumentibus, (sic legunt Septuaginta) in tenebras conversum est. Græci cum præcedente versiculo hanc quoque sententiam neclunt; Propterea circumdatus es laqueis, atque res tuæ à splendido ad tenebrico- lum statum devenerunt. Valde conscisa sententia in Hebræo. Aut tenebra non visabis, id est, (ut exponit Vatablus) Tenebra perturbationum, per-

turbaverunt te, nec vidisti, id est, tibi nec videnti, nec opinanti repentinæ malorum tenebræ offusæ sunt: vel, ut legit, simulque paraphrasim illustrat Pagninus; Tenebra venerunt super te, ut non videas. Videlicet sempiternæ tenebræ, quæ omnem tibi futuri splendoris spem adimunt. Sed multo elegantior, vehementiorque in nostra lectione Vulgata, efficitur sententia cum interrogatione, & quadam stultæ illius opinionis, & persuasionis irrisione.

Cajetanus hoc loco nescio quam mentis cecitatem obijci Jobo existimat ex ipso tenebrarum nomine: Illius hæc verba: non fingo: Intendit Eliphaz per hanc noviter explicatam cecitatem dicere, quod Job impeditus; vel timore ex improviso, vel ab obscuritate phantasmatum ministrantium intellectui, perseverabit non videndo veritatem, quod propter iniquitates suas affligens est. Vel cæcus profecto videat hanc interpretationem phantasma esse nisi ad allegoriam trahatur sententia, nam post primum illum literalem sensum, addit quoque hanc Philippus: Tenebris oppressus es, ut obscurato corde non videas te coram rectum esse.

Tenebræ igitur hoc loco, mala, & calamitates. Quatuor autem in universum tenebrarum significata induantur à Philippo. Multis (inquit) modis tenebra intelligi possunt: modo peccata, modo ignorantia, modo tribulatio, modo obscuritas Divinorum voluminum. Alia quædam breviter accipe: Vita præsens, nox ex Greg. Naz oratio 2. in pascha. Si lux in tenebris, id est, CHRISTUS in hac vita, & carne lucet. Eodem expositore oratione in sancta lumina Tenebra adversaria potestas, eodem loco. Sed Tenebra, pro adversitatibus frequentissime in sacro, & sacrorum Doctorum sermone, de quo prioribus memini dixisse non pauca. Sed addam rei hujus pulchram confirmationem; nam quod tenebrarum & noctis comes sit somnus, existimat id Psalm. tertio. Ego dormivi & soporatus sum, ad calamitates etiam, quæ nocte adversitatis accidunt, referri: additur enim deinde; exurexi, quoniam Dominus suscepit me, id est, eodem expositore: Divina ope adjutus mala ingruentia superavi.

Nunc illud prætermittendum huic loco proprium, ac peculiare. Cum tenebra omnino videri non possint, ut quæ videndi facultatem prohibeant, quomodo videri potuissent a JOB? An quia illud aliud est tenebras videre, nihil lucidum, nihil lætum videre? Sicut enim tenebra nihil aliud sunt, quàm abscessus luminis, ita profecto, qui illas videt, lumen non videt. An quia videre hoc loco non tam ad aspectum, quàm ad totius corporis sensum, & experimentum quoddam, ex familiari Sacre Scripturæ usu, referendum sit? Sciendum ergo est, videre tenebras, idem, esse ac si diceretur, sentire, ac perpeti mala, & sensui adversa. Quare cum JOB de die natali suo conquestus, ait: Et non abstulit mala ab oculis meis: perinde refert, ac si dixisset, non abstulit tenebras à meo conspectu, ne illas viderem.

Et impetu aquarum inundantium non oppressum iri? Septuaginta: Te dormientem aqua operuit. Nicetas: Te confopitum & omni cura vacuum, nec quicquam minus expectantem, torrentes tentationum intercluserunt, & perculerunt. Rectè ex hac parte: sed quod dixerunt, Aqua operuit, frigide dictum est. Melius, quod Nicetas refert ex aliorum lectione: Multitudo aquarum. Sed omnium optime Vulgatus interpres cum dixit; Impetum aquarum inundantium: nam nomen *sophag* quamvis multitudinem aut inundationem significet, tamen abundantiam, & affluentiam cum celeritate quadam, impetu, commotione, strepitu afferre videtur, sicut aqua acta in præcepis, ut Elias Thesbites scribit Sed exempla rem demonstrabunt. Nam si ad homines referatur, globus vertitur. 4. Reg. 9. 17. 20. videlicet multitudo conuratorum militum celeriter, præceptique gradientium cum Jehu Duce; præcepis enim gradientibus. Si ad equos referatur, vertitur inundatio, sed cum hinnientium equorum strepitu, equitum clamore, & fragore rotatum. Ezechiel. 26. 10. de Nabuchodonosore adversus Tyrum, Inundatione equorum ejus operiet te pulvis eorum à jonitu equitum, & rotarum, & currum movebuntur muri tui. Hic ergo cum de aquarum, & fluctuum multitudine, & copia sermo sit, non solum dixit, Inundationem aquarum, abundantiam, aut multitudinem, quomodo fere vertunt Hebrai-

2. Cajetanus.

3. Quatuor tenebrarum significata.

Gregorius Nazianz.

Joan. 1. 5.

4. Tenebræ adversitas. Theoder.

Tenebras videre, quid.

Job. 3. 16.

5. LXX. Nicetas.

YBW.

Elias Thesbites.

Pagn. Regia. Tygur. Cajetanus.

Aqua sym-
bolum ca-
mitatis,

Psal. 133
11.

6.
Divinae mi-
sericordiae
inundatio.

Fluvius di-
vinæ indig-
nationis
detinens
cursum
misericor-
diae.

Rom. 2. 4.

NDS

zantes; sed ut penitus exhauriret Interpres vim vocis, dixit: *Impetum inundantium aquarum*, atque commotionem, & agitationem fluctuum frequentium. Ergo significat Eliphaz nunquam intermissam properantium, & incurrentium in JOB malorum seriem, & perpetuum ærumnarum cursum; præsertim cum *conglobata* omnes, una die, uno impetu in illum universamque domum irruerint. Porro de *aquarum* in sacro sermone significatione pro calamitatibus, & ærumnis diximus non semel. Nunc tantum ex eo videri hanc symbolicam significationem fluxisse, vel ex *di'uvio* illo *aquarum multarum*: vel ex demer- sione Ægyptiaci exercitus in mari rubro. Utrumque enim non calamitosum solum, adversumve, sed lethale omnino hominibus exitit, vel tandem ex ipsa aquarum, marisque natura, in qua *non est substantia*, id est, *subsistere* homo non potest sicut neque in *miseris*. Vide quæ diximus supra cap. 31. v. 20.

Sed notandum divinum supplicium *impetu aquarum, inundantium* non solum significari, sed etiam divinam misericordiam multum redundan- tem & fluentem, atque magno impetu ad nos permanentem, ut indicatur Psal. 76. 10. *Numquid obliviscetur misereri Deus: aut continebit in ira sua mi- sericordias suas?* id est, effuso furore & impetu indignationis detinebit cursum misericordiarum; & ut Hieronymus hoc loco vertit: *Complect in furo- re misericordiam suam?* id est, misericordiam complectentem, & quasi finis extrema indignatio e- rit? Simile dicas contingere, cum duo flumina in sese incurrunt, quod rapidius & vehementius est, continet alterius cursum in furore suo; sed ita ta- men, ut utriusque aqua non misceri aliqua rati- one non possit. Non aliter sane impetus divinæ indignationis, atque vindictæ, non potest cum aliqua misericordia, atque clementia temperari, puniit enim citra condignum. Ergo qui *divina bo- nitatis divitias contemnit*, tandem *impetu aquarum inundantium oppressus ibit*, neque satis dignas suæ improbitatis pœnas pendet.

Quod autem interpres dixit, *oppressum* signifi- canter fecit, quanquam verbum originale cum hac inundatione, aut multitudine, de qua diximus, soleat ab eodem Interprete verbo *operiendi* ex- printi, pro obruere, & opprimere, ut apud Eze- chielem citatum, & Isa. 63. 60. *Inundatio* (multi- tudo cum lætissimo quodam strepitu) *camelorum* gravia rerum pretiosissimarum onera deferentium) *operiet* (circumfundet, obruet, implebit us- que ad verticem) *te*, & Jerem. 54. *In multitudine fluctuum ejus opera est.*

XII. An cogitas quod Deus excelsior Cœ- lo sit, & super stellarum verti- cem sublimetur?

1. Deum in cœlo esse ad providentiam spectare. *Varia lectio. Quid sit, Deum testem esse. Explicata sapientia.*
2. Deum in cœlo quæ ratione asserent, qui providen- tiam negabant.
3. Germana expositio. Conciliatio locorum pugnantium.
4. Antiquorum error Deum cœlo concludentium ad Æ- gyptios relatus. Ægyptiorum Deus quali for- ma.
5. Aristoteli similem errorem tribuentes S. Patres.
6. Divina immensitas, ubique præsens, ex prophanis.
7. Pulchra divina immensitatis testimonia ex Patribus, explicatus locus Anticorum.

1.

LXX.
Nicas.

HANC interrogationem ad divinam provi- dentiam statuendam, certum est dirigi ab Eliphaz, sed quoniam sensu ambiguum, & incertum. Primo enim sumi potest, ut hæc in- terrogatio idem valeat, quod affirmatio, qua De- us asseratur *in cœlo esse*, & *super stellarum verticem sublimari*, ut inde despiciat humana omnia, om- nes mortalium actiones tanquam è sublimi spe- cula, proptereaue illum nihil latere possit. In quo sensu exponendum; an cogitas? an non cecidit in mentem tuam? nam vel sola hæc cogitatio te tuæ malæ securitatis, & supinæ oſcitantiæ re- um traducet. Sensem indicârunt Septuaginta legentes: *Nonne, qui ex elsa habitat, aspicit?* Nice- tas dilucide per paraphrasim: *Deum qui in altis ha-*

bitat, & humilia respicit, ea, quæ geruntur, videre mi- nime putas? & convenire quidem potest in He- bræo, quod ex verbo sic legi potest: *Nonne Deus sublimior est cœlo?* Aut quidem cum Tygurina: *Non- ne Deus cœlum altum tenet?* Quasi dicat: *Sedem il- le tenet celsissimam*, unde contemplari possit in- feriora omnia: neque est, qui se possit ab ejus oculis abscondere. Confirmarique potest hæc interpretandi ratio quod videantur eodem sen- su tribui hæc Deo propria & perpetua epitheta. *Excelsus Cœlorum* *habitor*, & *testis in cœlo*, id est, *Provisor & conscius humanarum actionum*. Sic- ut Sapientiæ, dicitur Deus: *Testis rerum*, id est, cogitationum & appetitionum conscius *Testis* enim, & *consciis* pro eodem fere Latinus usur- pat, atque pro *conscio*, & *inspectore*, dixit Epi- grammatarius.

Ille dolet vere, qui sine teste dolet.

Id est, qui non vult videri dolore, sed nemine inspiciente dolet. Similiter enim asserit Elephaz, testem, & inspectorem nostrum in cœlo, & su- per stellarum verticem residere.

Cæterum nexus eorum, quæ sequuntur, plana, que sententia, omnino postulare videntur secun- dam interpretationem, ut hæc interrogatio vi- ces negationis cujusdam habeat, & quidem par- ticula interrogandi, *Halo*, huic etiam sensui ser- vire potest, atque commode verti, *nisi*, ut legit Cajetanus; vel, *numquid*; quæ particulae in- terrogandi, virtute continent negationem. Quare particula illa originalis, *Lo*, unde *Halo*, compo- nitur, omnino negativa est. Ergo sic possumus legere: *Nisi cogitas Deum esse in cœlo*; quod minime cogitare oportet: vel, *Numquid cogitas, quod Deus in cœlo sit*, q. d. minime quidem ille in cœlo subli- mis residet, aut à nobis sublimem se attollit, est enim in nobis ipsis, atque intra nos omnino. Quare illi, qui divinam providentiam negabant Deum supra nubes constituiebant: *Circâ cœli cardines perambulantes*, ut dicitur versic. 14. quasi lon- ge à nobis dissitum, prætereaue negabant illum nostræ considerare. Et procul dubio hunc ipsum sensum Latinus interpres exprimere voluit, cum dixit, *An putas?* q. d. eam de Deo opinionem & cogitationem stultam esse.

Oblervandum vero, cum superiore, cap. 11. versu 8. tanquam dogma catholicum affirmave- rit de Deo Sophar, *Excelsior cœlo est*, hunc vero simili certitudine, atque fide videatur Eliphaz negare Deum esse cœlo superiorem, ita conciliari hæc loca debere, ut ille Dei immensitas omnia complentis, minime tamen contenti intra suas creaturas, doceatur: hic vero illa loco, & cogni- tione definitio, & conclusio removeatur à divi- na natura, quam divinæ providentiæ abnegato- res constituiebant, tribuente DEO quandam celsitudinem longissimo à nobis intervalla distan- tem, ex qua loci distantia continuo adimebant Deo humanarum rerum scientiam, & provi- dentiam.

Error DEUM Cœlo concludentium Jo-
bi ætate jam natus in Ægyp-
to, ubicunque gentium
repullus.

CREdendus est quidem Eliphaz de errore ali- quo inter Hufitanos sapientes pervulgato, nunc loqui. Et sane errorem, qui Deum cœ- lo concludit, ex Ægyptiis primum manasse, ide- oque apud istos Arabiæ sapientes, & Theologos celebrem fuisse, conjectura dici potest tum ex eo, quod Ægyptii negarunt Providentiam, ut aperte ostendimus ad finem versiculi 16. tum ex eo, quod Euseb. 3. de Præparat. Evangel. cap. 3. scribit: *Ægyptiorum Deorum symbola talia sunt: Crea- torem ENEPH, Ægyptii appellant, cujus imaginem in forma hominis faciunt, colore caruleo, coronam tenentem & sceptrum, cujus in capite pennam ponunt, significan- tes difficilem inventu esse Creatorem, & nemini conspi- cuum: viviscum etiam, & Regem, & intelligibili motu circumlatum.*

Ideo autem *caruleum* illi colorem induunt, quod Aristotel. tantum in cœlo illum habitare crederent. Quam quomodo opinionem ex vetustissimis illis Ægyptiis, pri- misque sæculis haurire potuit Aristoteles qui lib. 10. conclu- de Mundo ad Alexandrum, non aliter Deum serit.

in Cœlo Tint. 54.

Pagn.
Regia.
Tygur.

Del epi-
ta.

Cicero
Fontio.

Mart. lib.

2.

N7N

N77

Negantes
divinam
Providen-
tiam quo-
modo con-
stituerent
Deum in
cœlo,

3.
Pugnantia
d. c. So-
phar quo-
modo con-
cilianda.

4.
Ægyptii
negantes
divinam
providen-
tiam qua
forma De-
um finge-
rent.

Eusebius

in cœlo constituit, & concludit, quam Rex Persar. in regia urbe Ecbatani, aut Susi residere sol. Idem omnino videtur docuisse. 8. Physic. statuens Deum, non quidem in mundi medio, sed in circumferentia: repetit vero, & approbat communem hanc existimationem, & consensionem hominum de Deo, deque illius Sede, & throno, in quo resideat. Cœlo inquam 1. de Cœlo. Et, ut quaestione illam de Aristotelis hac in re vera sententia, & mente ad scholas dimittamus, de qua plura quondam, dum illum interpretaremur, in utraque partem differuimus. Certe hanc illi mentem antiqui Patres tribuerunt, videlicet, Deum ab illo definitum esse cœlo, aut Cœli suprema sphaera. Nam prater Justin. qui Aristotelem ubique oppugnat, Cyrillus Alex. lib. 1. contra Julianum, sic loquitur: Ille, qui apud eos maximam, & usque ad miraculum gravitatem sententiarum habet Aristotelem, inquam, stagyritam, Platonis discipulum, speciem quidem separatam vocat Deum, & ingredi contendit super universi sphaeram. Alii etiam Aristoteli tribuunt, quod Deum deduxerit, & extenderit usque ad Lunam tantum. non vero intulerit in inferiora & sub lunaria. Hi ergo collocabant Deum extra suas creaturas, non intra mundum.

Quanto melius illi agnoscentes ipso naturæ lumine Divinam immensitatem per omnes creaturas penetrantem, & qua, si diffusam, ex quibus non postremus Pythagoras, sic docebat, referente Cyrillo; Deus quidem unus, & ipse non, ut quidam suspicantur, extra mundi gubernationem, sed in ipso totus in toto circulo, omnes generationes considerat, conemperatio existens omnium saeculorum, & Lux suarum virtutum, & operum principium, omnium luminum in Cœlo, & Pater omnium, mens, & animatio omnium, circulatorum omnium motio. Orpheus quoque in Saturni hymno, in quo non parum antiquæ Philosophiæ, atque Theologiæ docuit: Qui omnes (inquit) Mundi partes habitas, generationis Princeps Idemque eleganter æque, ac sapienter referente Eusebio 3. de præparatione Evangelica c. 3. hanc etiam ex illo Theologiam afferente:

*Jupiter altisonans ante omnia Sacula primus,
Jupiter extremus, longa est per Sacula Mundi.
Jupiter est summus vertex, atque infima planta,
Ipse æternum semper simul est, ac totus ubique.*

Adducunt plurima pulcherrima ex omni antiquitate Clemens lib. 5. Stromat. Cyrillus Alexand. & Eusebius, superius citati, Lactantius lib. 6. cap. 24. Arrianus de dictis Epicteti lib. 1. cap. 14. Marcellus Ficinus lib. 2. de immortalitate animarum. cap. 6. Eugubini lib. 4. de perenni Philosophia. Denique omnium Præscorum unus consensus fuit.

— Deum ire per omnes

*Terras, Tractatusque Maris, Cœli omne profundum,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum.
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.*

Sed in re sacra sacratiora testimonia afferunt Theologi, de Dei in rebus existentia disputantes cum D. Thom. 1. q. 8. Nostri præsertim. Sed sacri potissimum Doctores multi in hac re sunt, ex illis pauca quædam selectiora. Hispanensium decus, & Hispaniarum Doctor, Isidorus lib. 1. de summo bono, cap. 1. pulcherrime: Immensitas divina magnitudinis ista est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum, extra omnia, sed non exclusum, & ideo interiorem, ut omnia contineat, ideo exteriorem, ut in circumscripta magnitudinis sua immensitate, omnia concludat. per id ergo, quod exterior est, ostenditur esse Creator: per id, quod exterior, gubernare omnia demonstratur. Atque in eandem sententiam Gregorius lib. 2. Moralium: Deus manet intra omnia, sursum regens deorsum continens, extra circumdans, interius penetrans. Quam rem sibi ipsi cogitatione, & exemplo informaverat Augustinus in Confessionibus lib. 7. cap. 5. Constituebam (ait ille) in conspectu Spiritus mei universam Creaturam, & feci unam massam grandem, distinctam generibus, sane finitam, te autem Domine ex omni parte ambientem eam, & penetrantem, sed usquequaque infinitum. Tanquam si Mare esset ubique & undique per universa spatia infinitum solum mare, & haberet intra se spongiam, quamlibet magnam sed finitam tamen, plena esset spongia illa ex omni parte sua immenso mari: sic creaturam tuam finitam te infinito

Pineda Tom. II.

plenam putabam & dicebam: Ecce Deus, & ecce, quæ creavit Deus, & Ecce quomodo ambit, & impleta eam. Hoc ut ex utraque parte Deus ipse per Isaiam significaret: Cœlum (inquit) sed & mea, terra autem scabellum pedum meorum, videlicet ut cœlum, atque terram ipse impleat. Non enim illius præsentia contineri, atque definiri cœlo potest ut dicebant Divinæ Providentiæ abnegatores, cum cœlo sublimiorem statuebant neque terra, aut templo Jerosolymitano concludi, ut errantes Judæi existimabant, teste Hieronymo. Quare ut Cyprianus dixit: Dei templum totus est mundus. Ex quo Isaiæ loco edoctus est profecto Orpheus. sic existimante Clemente ex illius Theologia:

*Ipse autem in magno constans, & firmus, Olympo est:
Aureus huic Thronus est, pedibus subjectaque terra,
Oceani ad fines illi protenditur ingens
Dextra, montanas atque intrus con. utit illi
Ira Bases, motus nec possunt ferre valentes.
Ipse est in cœlis terram complectitur omnem
Oceani ad sinus expansa est, & manus illi Undique dextera*

Ergo desipiunt, qui ita Deum sublimiorem Cœlo constituant, ut longe illum faciant ab unoquoque nostro. Præsertim cum ea ipsa ratione, qua supra cœlos, supraque rerum universitatem illum constituant, in ipsis etiam constituent, necesse est. Sic sane ratiocinatur Nyssenus in id Cantic. 1. Equitavi meo assimulavi te, nam & Idicatur Rex Sponsus supra super regalam equum ascendere. Et lectica etiam vehi, atque in suo accubitu requiescere, nam qui Deum supra se habet (inquit Nyssenus) omnino etiam in se habet, accepit eum, qui in se fuerat, ad similem ergo modum. qui ascendit, inequitatque super cœlos cœlorum, sedetque super rerum universitatem, in ipsis etiam rebus est, tanquam super equum conscendens, confidens que tanquam in lectica, & accubitu residens, quiescensque.

Excelsior cœlo, & supra stellarum verticem, &c.

8. Vulgati interpretis diligentia.
9. Caput, & vertex in sacro sermone ad superbiam, Deus omnia curans.
10. Quid stellarum vertex.
11. Error existimantium mundum esse animal.

SED redeo ad nostrum locum, longiuscule, sicut non ab re quidem, sed ab illius verborum vocatione ponderatione digressus. In Hebræo (ut diximus) non est ille comparationis gradus, sublimior cœlo, sed simpliciter dicitur Deus, habitare in sublimitate cœlorum. Sed sapienter interpretes dixit, sublimiorem, ut illam longissimam distantiam, & recessum à mundo inferiori quem fingeant errantes illi Philosophi, significantius exprimeret. meliusque conveniret cum sequente hemistichio, in quo asseritur calcare stellarum capita, & sese attollere supra illorum verticem.

Et supra stellarum verticem sublimetur. Quis nam hic vertex, quodve stellarum cacut, non omnes tangunt. Nam ex interpretibus alii verticem, aut caput pro sublimitate, & altitudine accipiunt, alii pro supremis, primisque stellis? nam caput, aut vertex pro, primo aut primario, accipi solet, ut Zach. 4. 7. & pro optimo Amos 6. 6. Metaphorice alii, pro superbia, & elatione mundanorum Principum, aut etiam Potestatum tenebrarum, nam superbia producit extollentia oculorum & capitis, Quæ omnia recte possunt convenire cum proposito Eliphaz, q. d. Numquid existimas Deum præsidere tantum cœlo supremo, & celsissimis stellis, astrisque maximis, non etiam minutissimis quibusque rebus & rationem, Providentiamque habere Principum, Dæmonum, ut his omnino prætermisiss, atque neglectis, illorum tantum superbiam comprimat, & altitudinem præcipitet? Hoc indicavit lectio Septuaginta: Eos qui injuria (inferenda injuria ibi dicitur Nicetas) offeruntur, humiliavit. Minime vero hoc inquit Eliphaz, nam te, ô Job terrenum videlicet

Isai. 6. 6.
Jerem. 23.
Judæi existimantes
Deum suo templo conclusum
Hier. in cap. 66.
Isa. Cyp. de vanitat. idol. Clem. lib. 6. Str.

Act. 17. 27

Nyssen.

Deus nunc equitans, nunc accumbens in lectica.

8.

Vulgati interpretis diligentia

9. Varia expositio.

Capitis in oculorum extollentia.

IXX. Nicetas

Eliphaz
prave in-
terpretans
Jobi dicta.

10.

Vertex
stellarum
cœli con-
vexum.

Prave de
Divinis
oculis sen-
sientes.

Cajetanus.
Pagninus.
Regia.
Tygur.
Clarius.

11.

Priscus er-
ror consti-
tuens min-
dum ani-
mal.

Euseb.
Orphans

delicet hominem propter superbiam, atque ani-
mi extollentiam depreffit in abjectissimam for-
tem. Iuxta quem sensum, videbitur Eliphaz
male interpretari Jobi dicta cap. 12. versic. 12.
*Numquid Deum doceber quisquam sententiam, qui ex-
celjos judicat; Quasi affirmasset Deum similia tan-
tum & sibi proxima judicare & curare, quæ
verò apud nos sunt, prorsus ignorare.*

Sed simplicius quidem, forte etiam verius, ver-
ricem stellarum, supremam Dœli, & stellarum fa-
ciem intelligit quem dicimus convexam, hæc
enim sicut nobis invisæ, & inspectabilis existit,
ita ab eo, qui cœlo, & astris supereminet, vi-
deri necesse est. Et latere videtur in hoc simili-
tudo quædam inter nostrum Divinumque aspe-
ctum, quam stulti, & errantes confingunt, ut,
sicut nos cœli, & astrorum convexum videre
non possumus concavum possumus, ita & Deus con-
vexum videat, concavum, & quæ infra supremam
sphæram sunt non videat. Hoc indicatur in He-
bræo, quod ex verbo sic legitur, *Vine, o Job verticem
stellarum.* q. d. Hoc minime poteris nec neque ille
partem imam, ut tu existimare videris. Quam-
vis Cajetanus non per imperativum ad Job, ut
aliqui Hebraizantes, sed ad Deum referat atque
legat. *Vidit caput stellarum, quæ a elevarunt se* q. d.
quæ ad Deum accedunt, illi patent: quæ longi-
us recedunt latent.

Quod vorò dixit *verticem*, sive ut est in He-
bræo, *caput stellarum*, alludere profecto videtur
ad errorem illum priscum existimantium Mun-
dum esse animal quoddam ex suis partibus quasi
ex membris, compositum, cujus caput cœlum
esset, & stellarum vertex, pedes verò, infernæ
terræ partes, coma capitis, stellarum radii, or-
tus & occasus quasi corona, oculi, Sol & Lu-
na, venter tumescens terra humeri clati aer.
Sic & Orphæo affert Eusebius lib. 3. cap. 3. simul
docente Deum præsentem esse ubique;

Jupiter est summus vertex, atque infima planta.

Magno hac in corpore Regis.

Sunt Jovis excelsi, cervicem namque videbis.

Cœli, suspiciens renitentia magnæque testæ,

Hoc caput auriconum: flavi de vertice cypris.

Stellarum rutilant radii, ad hinc aurea pandit.

Cornu bina caput, capis que similima tauri

Unum est ortus, occasus aliud.

Asi oculi, fulgens ingenti lumine Phœbus,

Lunaque purpureo Phœbi redimita colore.

Præscia venturimens constat. Regius ater,

Quam strepitus nullus, nec vis, nec foma latere

Arcanumve potest, penetratque per omnia vi-

Arrix.

Reliquum hujus pulcherrimæ descriptionis le-
ctori permittendum, non prætermittendum.

XIII. Et dicis, Quid enim novit Deus;
& quasi per caliginem judi-
cat.

1. Dicere ad eos, & cogitationem. Scire de sensu,
& experimento. Nomen plurale ad amplificationem
Illustratus Samuel, Deus potens in scientia. Quid
descendere ut videat.
2. Caligo, quid in sacro sermone. Quid Deum per
caliginem judicare.
3. Dux alia expositiones rejectæ.

1.

ET dicis Dicere videris tum verbis prolatis,
tum mentis cogitatione, & falsa persuasio-
ne. Nam verbum Dicendi, & ad verbum
mentis, & ad verbum oris commune est. Qua-
re eleganter Nicetas per paraphrasim elucidat,
*Veri est (inquit) Eliphaz simile tecum te fuisse loquen-
tum, & clam quidem peccasse, cum sic diceret, Quid
novit Deus? q. d. eorum, quæ apud nos geruntur
nihil videt, nihil percipit, nihil sentit, nam ver-
bum originale cognoscendi, non solum ad cogni-
tionem internam, sed ad eam, quæ per sensus,
& experimentum fit, frequenter refertur, & ad
res singulares pertinet quæ familiariter nobis
notæ sunt, à qua radice dicitur, in eadem ma-
teria de providentia Dei Psal. 72. 11. Et dixerunt
Quomodo sit Deus (percipit, sentit, experitur, vi-
det, audit, nam hæc omnia cadunt in cognitio-*

Nicetas.

Scire ad
experimen-
tum.

ענין

Scientia
divina cu-
jusmodi.

nem sensitivam) & si est scientia (videndi & au-
diendi facultas, cura & studium percipiendi, ex-
periendi res humanas) in excelsu (in Deo, qui
Cœlo, & stellarum vertice ublimior est, quasi
dicerent, Minime ille cognoscit singularia) Cui
impiorum interrogationi respondet per eandem
originalem vocem Anna. 1. Reg. 2. 3. *Quia Deus
scientiarum* (id est, audiendi videndi, curandi
singula.) *Dominus est.* Ubi plurale nomen perfe-
ctam scientiam & rerum omnium cognoscibilium
cognitionem indicat, ut eleganter Vatablus per
paraphrasim annotavit. *Omnia novit opera & cogi-
tationes hominum.* Propterea subditur, & ipsi præ-
parentur cogitationes. Testatur vero idem Vatablus
(quamvis præter proprietatem verbi originalis)
alios legere; *ipsi numerantur opera*, id est, ab eo
ponderantur, & examinantur opera omnium.
Quod totum respondet illi verbo *cognoscend.* Sic-
ut & Psalm. 138. 6. *Mirabilis facta est cœlonis tua ex-
me.* Id est, mirabilis tua cognitio rerum minutis-
simarum, quæ in homine sunt. Nomen autem
Dei hoc loco fortitudinem affert. Quod elegan-
ter expresserunt Septuaginta, *Quia novit fortis?*
Quæ lectio hunc ex iber sensum Potens qui-
dem ille, & fortis est cæterum quæ non videt,
neque agnoscit, minime judicare, damnare,
præmio afficere potest: fuerit quidem ille viribus
potens; cognitione tamen, & intuitu infirmus,
& imbecillus est. Cui loco eleganter respondet
ille nuper citatus ex Cantico Annæ, *Deus* (El
fortis, potens) *scientiarum est*, ut interdum legit
Origenes *fortis in scientia Dominus* aliquando ve-
rò *Fortis scientia Dominus.*

Et quasi per caliginem judicat. Non aliter (inquit)
existimas Deum de rebus mortalium judicare,
statuere, aut cognoscere, quam per caliginem, id
est, sicut, qui nihil clare, & distinctè perspicit,
sed confusè & obscurè. De caligine verò, quid sit,
aut quid significet non est eadem omnium eluci-
datio, nam alii longissimum quo terra à cœlo
distat, interjectum spatium, caliginem videntur
appellare, quod efficiet caliginosum intuentibus
prospectum? Alii *nebulam*, quæ terras obsidet,
Græci in Catena, & Græcanica Schola, ea, quæ
in caligine transigunt obscurè, & in tenebris
clanculum fiunt. Sed ex frequenti vocis origi-
nelis usu, videtur sequen verbum quid hæc caligo
sit, exponi, cum additur; *Nubes latibulam ejus.*
Caligo enim caliginosa nubes est quæ vel nimio
splendore, vel obscuritate, & densitate caligi-
nem, & tenebras offundit oculi, cu ulmodi caligo
Divinæ majestatis referebat speciem, sic enim
scribitur 3. Regum 8. 10. *Nebula implevit domum
Domini, & non poterant, Sacerdotes stare, & ministrare
propter nebulam impleverat enim gloria Domini domum
Domini.* Tunc ait Salomon, *Domus Domini, ut habi-
taret in nebula.* Id est, ex hac nebulosa caligine
conjicio Deum adesse præsentem, atque statuisse
in hac domo habitare. Sic Exod. 20. 21. *Accessit
Moyses ad caliginem, in qua erat Deus.* Quam esse ca-
liginosam interdumque fulgurantem nubem
explicatur Deuter. 5. 22. *Locutus est Dominus in
monte, de medio ignis, nubis, & caliginis.* Eteisdem
vocibus Psalm. 17. 10. *Nubes & caligo sub pedibus e-
jus, ignis ante ipsum præcedit.* Ait ergo Eliphaz ex-
istimari à stultis Deum definiri & circumscri-
bi loco & quidem aut in Cœlo tantum residere,
aut verò aliquando ad nos descendere, sed nube
tectum, atque absconditum. Quid ergo vide-
re, aut dispicere possit per caliginem, densa nube
circumfusus? Quare si quando descendit ad
nos Deus, & se nobis propinquum exhibet, non
tam descendit (tua opinione, o Job, inquit Eli-
phaz) ut videat & contueatur res humanas quam
ut magnifica specie, & visenda majestate territet
mortales: nam bene quidem ille *inclinabit cœlos* &
descendet, sed caligo sub pedibus ejus. Erant etiam
& cæcutiunt, qui sic de Deo cogitant; nam des-
cendit quidem ille, non solum ut territet, com-
pescatque impios, sed etiam ut tanquam Judex,
oculatusque testis mortalium facta investiget, &
contueatur, cum scriptum sit, *Descendit Dominus,
ut Judicet, & iterum, Descendam & videbo, utrum
clamorem, qui venit ad me, opere compaverint, an non,
ut sciam.* Idem verbum quod supra, *cognoscendi*
per sensum, & experimentum, familiari, &
peculiari cognitione rerum & circumstantia-
rum singularium. Ubi notandum, non ideo
dici

Nomen
pluralis n
veri ad
perfectio
nem.

Vatablus.

LXX.

Origenes.

Caligo
quid.

אפל

Caligo nu-
bes splea-
dida aut
caliginosa.

Cur dica-
tur Deus
descendere.

Psal. 17.
10.

Gen. 1. 15
Gen. 18. 32.

Deus vi-
dens &
aud. ens, id
est, perfecte
cognoscens
dici descendere, quod ex cœlo non videat, nam
qui audit clamorem, videt utique: sed in Deo
enim idem est audire, & videre: sed ut significet
hominum facta audiri tanquam clamorem, vide-
ri etiam tanquam ea, quæ oculis obijci solent: ut
qua vox qua res, conspicua sint, id est. omni ra-
tione perfecte, & integre cognoscantur à Nu-
mine.

3. Sed caliginem hanc premunt, & urgent aliter
Philippus. alii interpretes. Philippus, per caliginem judica-
ri, interpretatur? Quod iudicium ejus affirmet in-
certum esse, & dubium, quasi verisimile sit, quod
judicat. q. d. Job, quod Deus fallatur, vel etiam
erret in iudiciis suis. Sed non quadrat præsentem in-
stituto: nam sermo est de distantia, & magnitu-
dine spatii interjecti, aut nobis interpolatæ, qui-
bus prohibetur Deus à rerum nostrarum cogni-
tione.

D. Thom.
& alii
Latini.
D. vero Thomas, quem sequuntur Cajeta-
nus, Dionys. Lyra. Titelman. iudicium hoc cali-
ginosum interpretantur, cognitionem rerum ge-
nerabilium, & corruptibilium, non secundum
individuas, & singulares proprietates, sed secun-
dum rationes universales, & communes, sicut ea
quæ à longe videmus, imperfecte videmus, non
quæ, qualiter sint perspicientes, sed entia, cor-
porave sub orationibus perspicientes. Metaphy-
cum hoc. aut Physicum, & ad quæstionem de
Primo cognito omnino relegandum. Quanquam,
non negarim posse hunc locum referri ad præl-
cum illum errorem existimantium, res quidem
universales, & incorruptibiles solas in Divinam
providentiam cadere. In quo Platonem fuisse, viri
sapientes docent. Sed pluscula hac de re adden-
da quoque sequente sententia.

Priscus er-
ror circa
providen-
tiam.
D. Tho. 3.
par. 9. 22.
art. 3.
Nemes. 1. 8
Philosoph.
cap. 3.

XIV. Nubes latibulum ejus, nec nostra
confiderat, & circa cardines cœli
perambulat.

- 1 Stultorum falsa persuasio, Deum non videri, à
nobis non videtur.
- 2 Dei tenebra, lux: cum non videtur, videt. Expli-
catus Moyses.
- 3 Error antiquorum providentiam tantum dedu-
centium usque ad Lunam.
- 4 Græcorum interpretatio minus probabili.
- 5 Quid considerare in sacro sermone. Ecce quam
habeat vim.

Nubibus (inquiunt illi) inter nos, atque cœ-
lum interpolitis, sicut nos latet Deus, ita
Deum latent nostra cœlestia illi tantum pa-
tent: illa curat, illa videt, & providet. Nostra
aut contemnit, aut omnino ignorat. Hanc im-
pietatis, & erroris plenam mentem tribuit Jobo
Eliphaz Nubes latibulum ejus. Diximus quon-
dam nubibus, Deum quasi peculiari vestimento,
aut velamine amicti, sicut ille cum Apolline lo-
quutus:

Venias precamur
Nube candenteis hinc amictus.

Horat. 1.
carmin.
Oda. 2.
Gregor.
Dan. 13. 9

Ajunt itaque, qui Providentiam tollunt, Deum
se ita cœlo continere, ut nequeat per immensum
prope spatium interjectum dispicere, ac dijudica-
re, quæ apud nos geruntur, atque in nubibus ita
delitescere, ut non cernat res humanas. Quare
omnem illius scientiam, ac Providentiam sola
cœli gubernatione concludi. Sed quam impie!
nam ex sua ipsorum cæcitate, & ignoratione,
Deum cæcipientem, & ignorantem efficiunt, &
quod ille se nobis occultet caliginosa nebula, nos
quoque illi absconditos eadem nebula sibi per-
suadent & quem non vident, statuunt minime
vereri, timereve. Sunt (inquit Gregorius) pluri-
que ita hebetes, ut formidare nesciant, nisi quod
corporaliter vident, unde sit, ut Deum non metu-
ant, quem videre non possunt. Et pauci interje-
ctis, de Deo, sic latet in sua specie, ut tamen cog-
noscatur in operatione, sic cognoscatur in suo ope-
re, ut tamen comprehendere non valeat agnoscens
estimatione; sic adest, ut videri nequeat; sic videri
non valet, ut tamen ejus præsentiam ipsa sua ju-
dicia testentur; sic se nobis intelligendum præbet,
ut tamen ipsum nobis radium sui intellectus obnu-
bilet: & rursum sic caligine nos ignorantia repri-
mit, ut tamen menti nostræ radium suæ claritatis
intermictet. Illi itaque ex illo stultorum numero
sunt, qui destinaverant oculos suos, ut non vi-
derent Tom. II.

deant cœlum neque recordarentur iudiciorum ju-
storum. Proptereaque credunt se non videri à
cœlo, cœlique gubernatore Deo, neque summum
iudicem illorum injustitiæ recordari: & sicut ipsi
prohibentur nubibus, nubibus illum prohiberi
existimant. Stulti, vel ipso docente Orpheo Mu-
sæum suum:

Hunc ego non video, nubes quia densa resi-
stunt.

Namque homini cui acies obtusa videndi,

Atque Deum mundi rectorem cernere non est.

Quanto & melius, & sapientius ille, qui invisibi-
lem tanquam videns sustinuit. Deum nimirum
præsentem reveritus menteque cernens, ac sibi
certo suadens prospicere illum per cancellos, ressi-
cere per fenestram, stantem em licet, post parietem
nostrum: nam qui nobis paries videtur crassus, ac
impervius luminibus, & omnino prohibere con-
spectum invisibilis Dei: Deo paries non est, sed
cancelli clatrati, & aperta, patensque fenestra,
qua clare ille nos, atque aperte contueatur. Res
hæc prophanis etiam, priscisque Theologis mini-
me incognita, nam Homerus sic Deos describit, Od.
ut cum ad homines accesserint, non videantur
ab omnibus, sed ab iis duntaxat, quibus se vo-
lent manifestare. Sic accessit ad Ulyssæm Mi-
nerva,

Sed hæc prope venit, corpore autem assimilata est
mulieri

Pulchraque, magnaue, & splendida opera
sciens.

Stetit autem in vestibulo stabuli Ulyssis, neque
intellexit.

Non enim omnibus Dei apparent manifesti.

Justinus autem lib. de Monarchia Dei, ex Phile-
mone illo, in rebus priscis exponendis copioso
scriptore, illud adfert:

Qualis Deus mihi dicitur, censendus est?

Qui cuncta cernit, ipse sed non cernitur.

Atque ex Orpheo, in libro, quem Testamento
rum titulo inscripsit, apud Musæum filium,

Unicus est, per se existens, qui cuncta reavit,

Lumine conspiciens, mortales conspiciit omnes.

Sed rursus non una illi tantum, sed duplici ra-
tione stulti: nam ex eo, quod Deus nos lateat, &
quali caliginosa nube circumvolutus, nostrum
conspicuum fugiat, efficitur omnino ab illo nos
videri, & provideri. Quid enim existimas esse
nubem illam in qua, tanquam in latibulo, delite-
scit, nisi lucem inaccessibilem, quam Deus habitat
que nullus hominum videt, sed nec videre potest?
Nam sicut apud Deum nostra nox sicut dies illu-
minatur, & sicut tenebra non obcurantur ab illo,
ita apud nos eximia illius claritas, & inaccessibilis lux
sicut nox tenebreicit, & obcuratur. Quare cum
circumfundatur gloria, & splendore incredibi-
li, & ultra quam ferre possit humanus conspe-
ctus, ponit utique nubem, ponit & tenebras aut
caliginem. Sic apud Itaiam templum repletur
fumo, quia (sicut quondam) repleverat gloria
Domini domum, neque poterant ministrare sacer-
dotes propter caliginem. Rursus gloria, & caligo,
nubes ipsa est, quæ hoc loco dicitur, caliginem
cum ea ipsa gloria, & caligo alio in loco describa-
tur, Repleta est domus nube. Erunt igitur i-
vum illud jubar carcum, ut illuminare, & con-
culcare non possit tenebras nostrarum actionum:
Inaccessibilis ne lux illa, quæ videri à mortalibus
non potest, videre non poterit, dispicereque mor-
tales?

Sed, ut paulo etiam demissius, & paulo cras-
sius, nubem istam consideremus, possumus qui
dem locum hunc Eliphaz cum illo antiquorum
errore componere, qui usque ad Lunam, & eam
regionem in qua nubes & caliginis coguntur, Di-
vinam tantum Scientiam & Providentiam dedu-
cebant. Quos Seneca eleganter describit, eosque
ex ingrati animi nota demonstrat sicut & Div.
nam Providentiam, ex profusa in mortale libe-
ralitate, & munificentia. Qui (inquit) omnium
rerum optimi auctores, qui beneficia ignorantibus
dare incipiunt, ingratis perseverant. Aliis illis ob-
iicit negligentiæ nostræ, aliis iniquitatem: alios
illos extra mundum suam projicit, & ignavia. h-
besque sine luce, sine ullo opere destituit. Quam Provi-
opinionem tribuit Aristoteli. Clemens Alexand.
lib. 5. Stultum namque eamque ex Scriptura perpe-
ram intellectam habuisse, nam post Platonem, &
Clemens.

Ps. 35. 6.

Theodor.

Oenoma-
nus Provi-
dentia, &
libertatis
assertor.Error circa
Providen-
tiam Jobi
etc.4.
Nicetas.

5.

LXX.

ראה

Videndi
verbo, que
cura, &
attentio-
nem im-
portant.

R. Mardo.

Cur prisce
circa res
humanas
abstulerint.
Providen-
tiam.

Epicurum qui quædam ex Sacra Scriptura suffu-
rati ad sua stabilienda dogmata transtulerunt, sic
scribit, *Aristoteli venit in mentem usque ad Lunam
deducere Providentiam, ex hoc Psalmo: Domine in
cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nu-
bes: nondum enim revelata fuerat prophetarum
mysteriorum declaratio, usque ad adventum Domi-
ni* Cum quo etiam testimonium Theodoretum
consentit lib. 6. de curatione Græcorum, qui est
de Providentia: *Nicomachi (inquit) filius Aristo-
teles Lunatenus putavit Dei Providentiam rebus
præesse, & ea omnia, que infra Lunam subsunt,
minus Deum curare, sed eorum gubernationem tra-
disse fateri necessitati.* Et pauci interpositis,
Hanc ejus opinionem Cynicus Oenomanus apertis-
sime accusavit, ac librum, quem ea de re conscripserat,
Veneticorum indaginem, appellavit, in eo autem
scripta hæc sunt: *Periit (quantum in sapientibus
viris est) periit, inquam, ex humana vita, sive id
temonem, sive faburram, sive crepidinem libeat ap-
pellare, libertas videlicet humana vita, quam nos
quidem ad rerum, que maxime necessaria sunt, Do-
minam esse decernimus.* Hæc ex Oenomano, &
Theodoreto. Neque vero nostrarum nunc par-
tium est Aristotelem à calumniis vindicare. Cer-
te juxta sententiam hanc, Jobi & Eliphazi tem-
pore non auditam, ita *nubes*, aut *Luna* infra
quam *nubes* coguntur, limes erat, ac definitio
Divinæ Providentiæ, ut eo tantum Divinorum
luminum acies pertingeret, deinceps *laribulum*
esset.

Sed particulam hanc annotatione Græcanica
concludamus, nam Nicetas existimat priorem
hanc hujus sententiæ partem ad Jobum referri
posse, ac si ab illo diceretur: *Nubes laribulum
meum.* nube & caligine convolutus, latebo divi-
num conspectum neque de rebus, quæ in caligi-
ne transiguntur, judicare poterit. Sed quidem
communior, forte etiam germanior, & verior est
aliorum interpretatio, *laribulum* illud *nubium*,
referentium ad Deum. Ut ex sequentibus con-
firmabitur.

Nec nostra considerat. Ita (inquit) existimas
Deum abscondi, & circumfundi caligine, ut per
medias tenebras dispicere, & considerare mini-
me possit, Septuaginta, Et non videbitur. Ita (in-
quit) latet ut videri non possit, neque videre in-
star mortalium, quos à videndo prohibent eadem
ipsa obstacula, quæ, ne ipsi videantur, prohibent
alios. Recte *considerandi* verbo usus est inter-
pres, quod in Hebræo proprie est, *videre*. Nam
videtur peculiarem quantam *vivendi* vim, & at-
tentionem afferre. & non solum oculis, sed ani-
mo etiam in rem aliquam curandam, ponderan-
dam intendere. Unde fit, ut imperativum hujus
verbi sæpe vertat Vulgatus adverbium demon-
strandi, *En, Ecce*, quæ attentionem imperant. Ut
Genes. 27. 15. *Ecce odor filii mei, &c.* Sed exem-
pla alia opportuna Exod. 3. 3. *Vidbo*, (contem-
plabor, considerando attente) *visionem* hanc. Ge-
nes. 27. 14. *Vide, si cuncta prospera sint.* Id est,
diligentius percontare cognosce singula, ut sin-
gulatim, accurate rationem de omnibus mihi
possis reddere. Sic hoc loco ex impiorum senten-
tia negatur, Deum *videre* humana, contempla-
ri, attendere providere. Solent enim (ut alibi
observabimus) omnium aliorum sensuum, atque
facultatum cognoscitivarum actiones significari
nomine *visus*, propter hujus sensus excellentiam,
ut annotavit in hac radice R. Mardochai.

Nec Nostra, &c.

Licet autem pronomen illud *nostra* desit in
Hebræo, sapienter additum est ab Interpre-
te, emphasis causa, ut totam sententiam il-
luminaret, simulque indicaret, quibus nam ra-
tionibus ducti prisce Philosophi divinam Provi-
dentiam abstulerint. desumptis nimirum ex *no-
strarum* rerum atque negotiorum, vel multitu-
dine, vel ignobilitate, vel contingentia, & incer-
titudine, vel re alia, quæ Divinam majestatem,
mentemque dedecere videatur. Sed, ut scholis
alias magis aridas, magisque perplexas ratiocinan-
di rationes relinquamus, nunc duas, tresve, ex
quibus Divina Providentia statuatur, vias ingre-
diamur.

Quæ divinam Providentiam tum ex par-
te ipsius dei, tum ex parte nostrarum
rerum nobis ostendunt, &
commendant.

- 6 Philosophorum negantium Providentiam inanis
fallacia.
- 7 Providentia statuitur ex ipsa ratione creatoris.
Quomodo in Deo omnes videndi, & audiendi
facultates illustratus Jeremias, & Sapientia.
- 8 Minima quoque Divini luminis splendore collu-
strare, & revelari. Explicatus Jeremias.
- 9 Nihil eorum, quæ facta sunt, contemni à Deo.
Amat animas. Illustratus Sapiens.
- 10 Aliorum providentia relata ad hominum bo-
num. Explicatus Paulus.
- 11 Dei potentiam providendo. Providentia adducit
res inferiores ad concentum, & harmoniam.
Explicatus Isaias. Illustratus Sapiens.

QUI Providentiam negabant, certe se non si-
ne ratione ratiocinari, Philosopharique pro-
fitebantur. Sed illorum Philosophiam in-
nem, potius fallaciam & esse, & appellari debere,
elegantè ostendit Clemens Alexandr. 1. Stromat.
de Epicureorum sententia, quæ tollit Providen-
tiam, accipiens illud Pauli ad Colossenses. 2. 8. *Clemens.*
*Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & in-
nem fallaciam, secundum traditionem hominum, se-
cundum elementa mundi, & non secundum Chri-
stum.* Quia videlicet ita elementa honore affecit
Epicurus, ut illis non constitueret causam efficien-
tem, neque opificem, ut idem Clemens exponit.
Rursumque dixisse, *non secundum Christum*, quia
(inquit) *quæ est in Christo consentanea doctrina*,
*opificem Deum esse asserit, & deducit providentiam
usque ad singularia.*

Sed breviter tamen illæ Philosophorum, &
contra Divinam scientiam, Providentiamque ra-
tiones, ex nostris rebus ad duas, tresve possunt re-
vocari, quæ illis suadebant, *Deum nostra non con-
siderare.* Vel quia Deus natura sua, & facultate
cognoscere. & providere omnia nostra non pos-
set, Vel si posset, at nostra contemneret, at tan-
tum cognoscendi, providendique laborem, & ne-
gotium nostrorum innumerabilium negotiorum
recularet.

Ex Creatoris, & Videntis, atque Audien-
tis ratione, DEUS Providens.

PRIMUM manifestè refellitur tanquam Divi-
næ naturæ, quæ omnipotens, & omniscia esse
debet, omnino repugnans, atque ipsarum
creaturarum indigentia, & saluti inimicum, vel
ex ipsa Creatoris ratione, ex qua, sicut unus, &
ita sui operis conservator inspector, gubernator,
& provisor manifestè colligitur Quare utrumque
conjunxit Jeremias, cap. 10. 12. *Fecit terram in
fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua,
&c.* Quare Regnum mortalium omnium Crea-
tori deferendum, vel propter Sapientiæ, & sci-
entiæ immensitatem, contendit eo loco Jere-
mias. Solebant nimirum quondam sapientissi-
mi quique in Reges assumi. *Quis (inquit) non te-
nebit te o Rex gentium? tuum est enim deus.* * El Reino
(Vatablus, *Tibi convenit, subaudi Regnum, vel se a de qu-
monarchia) inter cunctos sapientes gentium, & in en selleua
universis Regnis eorum nullus est similis tui.* Con la galade
cludit tandem Propheta, falsos Deos, qui nihil la Sabidu-
crearunt, nihil proinde gubernant, exterminan-
dos esse, *Dii, qui cælos, & terram non fecerant, er-
eant de terra, & de his, quæ sub cælo sunt.* Quod
elegantè carmine complectitur Prudentius;

*Nec putet esse Deum, nisi quis super omnia summus
Emineat, magnique immensa, reaverit orbem.*

Non minus profecto elegantè, sapientique Pytha-
goræ testimonio utitur Justinus lib. de Dei mo-
narchia, quo illam ipsam Jeremiæ vatis senten-
tiam aut illustrare, aut parallelam illi adungere
videtur,

*Extra unum si fors, jactet sua numina quisquam.
Debet & is merito talem sibi condere mundum.
Hic meus est, rectetum dicat, & incolat orbem
Ipse suum: testans quo sit factori creatus.*

Idco

Pagnin. Ideo Divina Sapientia, & Providentia, gubernatio, proficitur Patri se creatori astitisse in rerum omnium productione, *Cum Deo* (inquit) *eram cuncta componens*. Quod Hebraice habetur, *Eram apud eum nutritus*, ut quidam legunt, aut, *eram alumnus*. Velut is, *alio ista inferiora*. Aut *eram fida*, in Hebræo *Aman* quod nos juxta vocem Hebraicam appellamus *hlama queda el pecho*. Hunc sensum habet. Quemadmodum proceres, procreatos liberos solent nutritibus, atque nutritiis educandos, & instruendos tradere, ita Divina Potentia res creatas, tanquam procreatos liberos, suæ Sapientiae atque Providentiae educandas, instituendas, moderate regendas & in certos suos fines dirigendas, conducendasque commisit. Hæc nimirum est illa *Dei gratia nutritrix*, omnium alitrix, tanquam mater indulgentissima. Septuaginta illum locum sic exhibent *Quotidie jocundabar in facie ejus in omni tempore, cum lataretur in orbe perfecto*. Nam excellentis artificis incredibilis lætitia est, perfectum à se opus, & numeris omnibus absolutum semel & iterum circumspicere, sibi ipsi de tanta perfectione & absolutectione congratulatus. Et neget quis, nisi plane desipiens Creatorem opus suum semper videre, atque providere. Sed ratione quidem efficaci, & quasi ad scholarum normam exacta rem hanc ostendit David, *Qui plantavit aurem, non audies? aut qui finxit oculum, non considerat?* est sane in illo omnis videndi, omnis audiendi facultas supereminenter. Quo statim argumento reprime-re vult Sapiens cap. 1. impietatem impudentiamque Tyrannorum: *Renum* (impiarum appetitionum) *testis* (inspector) *est Deus, & cordis* (cogitationum occultissimarum) *scrutator* (speculator, & contemplator) *est verus, & lingua ejus* (sive verborum, sive celerum clamantium) *auditor, quoniam spiritus Domini replevit* (non solum exterius continet, atque complectitur) *orbem terrarum: & hos, quod continet omnia, scientiam habet vocis. Propter hoc, qui loquitur iniqua, non potest latere, quoniam auris Zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur*. Al-luditur profecto ad vocis, aërisque naturam, nam sicut voces sonitusque omnes in aëre fiunt, atque vehiculo aëris perferuntur ad audientes: ita sane, si Divinus spiritus omnia ambit, & continet omnia, pervadit, & penetrat, necesse omnino est, ut quæ voces, & qui clamores intra ambitum, complexumque Divini Spiritus formantur, atque in ipso etiam fiunt, (nam in ipso vivimus, move-mur, & sumus) ad Divinam cognitionem, divi-numque auditum, quasi hoc spiritus vehiculo per-veniant. Latere igitur Deum non potest, vel murmur tenuissimum. Illud præterea, *Divinam aurem, dici aurem zeli*, quasi nimum audiendi cupidam, & quasi ad nihil aliud vacantem, nisi audire aliquid novi.

Pf. 137. 9. David effi-
David effi-
caci argu-
mento pro-
bans crea-
tionem.
Sapientiae
locus de
providentia
illustratus.

Cur Divi-
nus Spir-
itus dicatur
audire.

Act. 17. 11
Auris Zeli
quid.

8. Sed de illius oculis, Tertullianus Sapienter: *Nihil occultum, quod non reveletur quantascunque tenebras factis tuis superstruxeris, Deus lumen est, & illius oculi multo plus lucidiores super solem circumspicientes omnes vias & profundum abyssi, & corda hominum intrantes in absconditis parietes.* Nam solis hujus, quod videmus, lumen in terræ superficie consistit, non pervadit abditos inferni sinus. Propterea sane referente in Corinthiæcis Pausania, Jovis celebrabant simulachrum et nos habens oculos: quia in cælo, sub terra, & in mari imperaret. Neque vero imperare posset, quo il-lus visus pertingere non posset. Ad hoc Divini conspectus lumen clarissimum vel minima, atque tenuissima acus abscondi non potest, quæri, & investigari potest, amissa etiam certo inveniri, in quam rem Menandrum producit Clemens sic monentem:

L. S. Strom. — Neque acum charissime
Desideres unquam alienam, nam Deus
De respicit prope.
Et iterum ex eodem.

Menand. Ne acum quidem implicazam civas Pamphile,
Namque aspicit propinquum, qui est tibi Deus.

Philemon. Philemon non solum acum, sed ne ullum vilissi-mum filum, non illustrari diurno splendore, di-xit, referente Justino Martyre:

Justinus. — Non experes
Acus vel unum vile filum Pamphile,
Nam te videt, qui præsto adest tibi Deus,
Pactato gaudens, non iniquis actibus.

Quam esse Paraphrasim Jeremiae, existimat Cle-mens cap. 23. 23. *Putasti, Deus è vicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus è longe.* Videlicet sua præsentia propinquo, & opportuno lumine complens, illustratque omnia. Pulcherrima ex omni præcorum Theologorum, id est, Poëtarum antiquitate Æschylo, Sophocle, Philemone, Or-phæo, Euripide, Menandro, Platone, atque aliis magni nominis Philosophis, testimonia conge-runt Justinus Martyr libro de Monarchia Dei, & Alexandrinus Clemens 5. Stromatum Lactantius lib. 6. capite 24.

Justin.
Clemens.
Lactant.

Ex charitate suarum creaturarum DEUS Provisio.

Nihil suorum operum contemni à Deo, quod Deus gau-secundo loco proposuimus, facile ostendit deus sua-eximia lætitia, quam ex suorum conspectu rum crea-Deum percipere Scriptura significat: Nam videtur turarum (cum voluptate quadam, atque diutius & per conspectu, otium videndi cupiditate) *cuncta, quæ fecerat, & & provi-* (quia) *erant valde bona*, aspectu; & consideratio dentia. ne jucundissima. Accinit Psaltes, *Lætabitur Do-* **Gen. 1. 33.** **ANT** **Pf. 103. 31.** **Prov. 8. 30.** **1/a. 39. 15.** **Deus mater** **creatura-** **ram non** **potest obli-** **videns ex** **misericor-** **dia.**

Deus pro- **videns ex** **misericor-** **dia.**

Deus pro- **videns ex** **misericor-** **dia.**

Deus pro- **videns ex** **misericor-** **dia.**

Deus pro- **videns ex** **misericor-** **dia.**

Nostrarum rerum multitudinem facile,
atque suaviter in harmoniam vocari à Divina Providentia.

11.

Nequè vero Deus (quod tertio, extremoquo loco propositum est) tanta providendarum minutissimarum rerum multitudine, aut mole opprimi, fatigarive potest; Contra quam Epicurus ille de grege porcus sensisse videtur. Cum sententiæ summam hanc Theodor. his verbis describit, Græcorum infidelitatem curans, lib. 6. *Epicurus Neoclis filius, quæque ab eo secta societatisque descendit, Deum quidem esse dixerunt, verum ad sese ipsum conversum esse, neque curare ipsum quicquam negotii, neque item sibi velle ab aliis exhiberi.* Cum verò, qui Epicurum lequuti, injurii in Divinam Providentiam existerent, sic ex-

Theodor.

Epicuri

sententia.

Isa. 46.

28

postulat supremus rerum Provisor; *Quare, dicit Jacob, & tu loqueris. Israel, (frequenter nimirum usurpare, & inculcare soles plenam infidelitatis vocem) Abscondita est via mea à Domino, (vitæ meæ rationes procul à Dei intelligentia remotæ sunt, & à Deo meo judicium meum transivit (id est, præterit ille, negligitque causam meam, non attendit quam iniquè mecum agant hostes, intentus tantum in cælestis orbis movendi, moderandique munus: res singulas, minutioraque negotia liberè non potest inspicere.) Quibus vocibus, cogitationibusque occurrit Deus ipse: Nunquid nescis, aut non audisti, Deus sempiternus Dominus qui creavit terminos terra, non deficiet, neque laborabit, neque est investigatio sapientiæ ejus: quasi dicat, infinita illius virtus lassari defatigarive non potest, neque illius Bonitas potest creaturarum suarum tædio affici, neque Sapientia opprimi assidua cognitione, & Providentia, neque Sempiternitas languescere novis rebus curandis administrandisque Providentia obrui multorum negotiorum gubernatione, atque sollicitudine.*

Deus nullo negotio singulis rebus providens.

Tres digitus rei symbolum.

Pagnin. Vatab. Regia.

Providentia in rebus contentum efficiens. Ps. 19. 17.

LXX.

Deus providens, instar Citharædi.

Quint. 1. 2. cap. 1.

Tam facile illa omnia sua Providentia continet, ponderat, sustinet, atque per partes minutissimas numerat, & expendit, quam ea, quæ nullo negotio homo fovea manus continet, aut mensurat: atque tribus tantum digitis, non tota manu è terra attollimus: hæc enim oportet esse levissima. *Quis mensus est (idem Propheta ad eandem rem) pupillo aquas, & cælos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & liberavit in pondere montes, & colles in statera? Quis adjuvit spiritum Domini? ubi pro mole terræ, in Hebræo est, pulvis terræ, summus videlicet, atque vilissimus. Ut res nullius ponderis significetur, velut cum quis extremis digitis nonnihil capit pulveris. Pro tribus autem digitis, qui facilitatem absque ullo labore significant, est solum in Hebræo, ternarius, aut mensura ternaria; ut Divinæ Providentiæ, Sapientiæque perfectio indicetur, quæ universas mundi partes, ita perfectorum numerorum solertissima ratione & ponderum examine colligavit; ut numerosissimum omnium suavisissimumque concentum, tum suo Provisori, moderatorique exhibeant, tum tantæ Providentiæ diligentissimos contemplatores, attentissimosque auditores sua contemplatione, harmoniaque demulceant. Scriptum est de Dei providentia, & cura, atque consideratione nostrarum rerum, & de obsequio inferiorum rerum Divino nutui, & Providentiæ, *In se elementa, dum convertuntur, sicut in organo, qualia is sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt. Unde aestimari ex ipso visu certo potest. Quod in Septuaginta paulò dilucidius legitur: In se elementa convertebantur, sicut in Psalterio soni modulationis nomen mutant, semper custodientia sonum. Quod aestimari potest, ex ipso rerum factarum visu certo.* Est igitur rerum provisor & moderator Sapientissimus, quidam modulator, citharæque pulsator, cujus chordas, id est, res singulas tangit Deus, moderatur, attemperat sua Providentia, atque Sapientia, & quocunque modo illas verset, suavissimum rhythmum faciunt, variatum quidem secundum sonos diversos. Et sicut ille de Cithara, atque Oratione dixit; *Sicut Cithara, ita Oratio perfecta non est, nisi ab imò ad summum omnibus intentis nervis consentiat.* ita ego de Providentia, quæ, sicut Cithara, perfecta non erit, nisi rebus universis ab imò ad summum quasi omnibus intentis nervis consentiat. Sed quàm*

facile quam sine labore, potius cum voluptate Deus citharizat Divina Providentia hac rerum universa ludens, cithara; *Lucius coram eo omni tempore ludens Prov. 8. 30 in orbe terrarum!*

Et circa Cardines Cœli perambulat.

- 12 Perambulare quid. Dives, qui sua prædia inviserent. Multi volatus.
- 13 Dei ager mundus. Explicatus David.
- 14 Perambulare, refertur ad pastoris munus. Deus pastor astrorum, ceterarum quoque creaturarum.
- 15 Quid Cœli Cardines. Varietas in numero Carainum assignando. Explicati Moyses, & Matth.
- 16 Cardines, pro limitibus agrorum. Tota cœli circumferentia.
- 17 Deum nimum occupatum in Providentia rerum cælestium, priscorum error, & querela.
- 18 Deus versans circa Spheram superiorem, attingere etiam sua scientia, & Providentia centrum mundi. Explicata Sapientia.

Hæc profecto illa vox est impiissimorum hominum; *Dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt.* Cælo se continet Deus; humanis non prospicit: non alia ille loca invisit, quam cœli cardines, horum se Dominum, atque supremum imperatorem proficitur, & gloriatur, & quali pedum positore, ea sibi vendicat, amandata procul omni terrigenarum cura, quibus (ut illi ajunt) non est cum Deus conversatio. Idem Dan. 2. 11. *verbum perambulandi, & eadem vis, quæ primo capite; Circuivi, & perambulavi terram.* Quod Perambulare, & circumferentia, & circummeunao obit quis sua prædia In qua etiam significatione, cui magna latifundia erant, atque tam amplæ possessiones, ut pedibus eas circumerrare nequiret, non perambulabat quidem, sed equo sua jugera circumvisebat. Quare, qui neque nobilis neque dives ellet dicebat:

Non ego me latronatum patre, non ego circum. Me Sarraceni vectari tata caballo, Sed quod eram, narro.

Horat. l.

10. 1.

Itaque illa est prædixit hyperbolica circumlo-

Dives erat Curibus, quantum nec milvus ober-

Pers. Sat. 6.

Et illa etiam:

Cui tot montes, tot prædia fervas Apula, tot milvos inter sua passua lissos.

Juv. Sat. 9

Nimirum milvas per gyrum volat, & cum sit pernicissima volucris, vix pervolando ambire, & circumdare potest tam ampla prædia.

Ergo prædixit ille Deus, cui pro latifundiis integra est cœlorum immanis periphoria, quam circumcivit ille, atque perambulat. Amplissima hac possessione existimabat Epicurus contentum esse Epicurus. Deum, neque curare parvum hujusmodi agellum, & fundum tenuissimum, ex cujus persona videtur illud Ciceronis dictum lib. 3. de Natura Deorum: *At enim minora Dei negligunt, neque agellos singulorum, nec viticolas persequuntur.* Sed quam aberrat Epicurus: cum tanquam de agro bene culto, atque prædio, quod providetur, prædixit videturque à Patrefamilias, (hæc enim prædixit ager, & vinotio) gloriatur Deus, cantate David: *Domini est terra* (tanquam ager non quidem pigri hominis, sed diligentissimi agricolæ, solertissimæque patris familias) *& plenitudo ejus: orbis terrarum, & universi, qui habitant in eo.* Quod ad Providentiam refertur à Theodoretto, dictum nimirum contra Judæos, *suspicientes soli Palestina ipsum dominari, & ipsorum tantummodo usum gerere.* Et quod terram, tanquam bonus agricola agrum vel hortum, opportune irrigant singulari Providentia, statim ostendit dicens, *Ipse super maria fundavit eum, & super flumina præparavit eum.* Vide eo loco Theodoretum.

Rursus hæc cœlorum, & cardinum cœli perambulatorio non solum ad Divinæ Potestatis opes, sed ad pastoris munus referri potest: nam fingunt Deum pascere Angelos Stellæ, & Altra in cœlorum spatii immanis, extra hujus mundi infernaque civitatis habitationem, atque tumultum, in pascuis supernis, uberrimis, pinguisissimis, semper virentibus. Sic cælum dixerunt mundo huic pro

Lucr. 2. 1 pro muris, & mœnibus esse : unus quidem mun-
Ovid. in di mœnia, alter ingenia mœnia cœli. Extra hujus
Met. 4. civitatis mundialis ambitum, & mœnia, Deus
 immensitatem spatiosissimam perambulare vide-
 tur, ducens pascensque astrorum agmina, &
 greges stellarum : quarum dux, Lucifer, pastor,
 Deus. Primum in auroræ descriptione graphice
Senec. in pingitur à Seneca ;

Herc. Fur. Jam raris micant sidera promo
Act. 1. Languida mundo, nox victa vagos
 Contrahit ignes, lucerenata
 Cogit nigrum Phosphoros agmen.

Synefius. Secundum à Synesio Hymn. 6. alloquente
 Christum Deum ;
 Astrorum greges per pascis.

Pf. 146. 4. Nonne illud pastoritii muneris est : Qui numerat
 multitudinem stellarum. & omnibus eis nomina

Joan. 10. 3. vocat ? Solet enim pastor suas oves nominatim
 vocare, & in numerato habere. Peculiari nimi-
 rum ratione supernos illos ignes alit, conservat,
 curat & in suo motu, & cursu moderatur & re-
 git, vagantes errantesque reducit intra suos li-
 mites atque viam, jam educit quasi ad pastum,
 jam abscondit, & cogit ad causas. At pascit
 etiam, & ducit instar pastoris, Deus cæterarum
 creaturarum agmen, non hominum gregem so-
 lum, Qui producit fœnum sumentis, & herbam

Pf. 103. 14 servituti hominum : Et iterum : Qui producit in
 & **Pf. 146.** montibus fœnum, & herbam servituti hominum :
 3. qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corporum
 invocantibus eam. Pascit in montibus excelsis cer-
 vos ; Petrarum cavitates, pro causa dedit erinaceis,
 educit ad pastum nocentiores alias belluas, sed

Pf. 103. 18. quominus noceant nocte ; In ipsa pertransibunt
Pf. 103. 21. omnes bestia syva. Cæta ileonum rugientes, ut ra-
 piant, & querant à Deo escam sibi. Deinde orto
 jam sole conregat, cogitque ad cubilia sua. Ada-
 quatque item ac recreat sitientes, nam omnis
 fontibus in convallibus potabunt omnes bestia a-
 gri. Expectabunt onagri in siti sua, vel, ut Syma-
 chus legit, creabit onager sitim suam. Pastor quo-
 que volucrum ille est, sicut Scriptum est, Respice

Jur. 13. vola illa cœli, quoniam non ferunt, neque metunt,
 & tamen Pater vester cœlestis pascit illa. Omnium
 denique, ne minima quidem neglecta, pastor, &
 custos suarum creaturarum est, cum omnes ab illo
 expectent, ut det illis cibum in tempore. Itaque si
 omnes ubique pascit res, non tantum ille circa

Joan. 10. cardines cœli perambulat ; cum alias oves habeat
16. 15. in hoc inferiori ovili.

Cardines circa cardines cœli. Non omnino clarum, quid
 cœli cardines, nuncupet, nam & poetica, & figu-
 rata loquutio videtur. Et primò quidem, cardines
 cœli commodè intelligi possunt, polus uterque, qui-
 bus immobilibus & constantibus, agitur & ver-
 titur cœlorum universa moles. Constituuntur à
 prophanis scriptoribus nunc duo cardines tan-
 tum, videlicet duo cœli vertex, alter Septen-
 trionalis, alter Meridionalis, ut Vitruvius nume-
 rat ; nunc unius tantum cardinis meminerunt,
 videlicet Septentrionalis, quod nobis is tantum
 apparet, ceu sublimis cœli vertex, & ut Sulmo-
 nenis poeta dixit

Ovid. 2. de Qui semper liquidis extat aquis.
Ponto. E Nunc duos præterea alios numerant. Orienta-
leg. 10. lem, & Occidentalem, ut omnino quatuor sint
 cardines. Hos nominat Statius.

Stat. 1. 12. Limus uterque poli, quem solem fœsus Eoo
Thebaid. Cardine, quem portu vergens prospecta Ibero,
 Quasque pro ul terras obliquo ydere tangit
 Eurus, vel Boreas gelidas, madidive repentes
 Igne Nori.

Quatuor item cardines, aut cœlorum limites no-
 tat Christus Dominus Matth. 24. 31. Congrega-
 bunt electos à quatuor ventis, à summis cœlorum us-
 que ad terminos eorum. Quanquam & duos etiam
 tanquam præcipuos indicet David Psal. 18. 7. vi-
 delicet Orientalem & Occidentalem ; A summo
 calo egressio ejus & occursus ejus usque ad summam
 ejus. Quare ubi nos Deuteron. 30. 4. legimus ;
 Si ad cardines cœli fueris dissipatus inde retrahet
 Dominus Deus tuus. Septuaginta. Si fueris dispersio
 tua à summo cœli usque ad summum cœli.

Pf. 18. 7. Sed hoc loco pro terræ extremitatibus & ulti-
 mis limitibus, qui cœli verticibus subiacent, ac-
 ciipiuntur : in nostro loco pro ipsis cœli verticibus,
 cœlestiumque orbium conversione. Quia autem
 in hac cœli circa cardines conversione, & recur-
 su syderum, mirabilis cernitur Creatoris Sapien-
 tia & potestas, dicitur peculiariter in horum
 cardinum constitutionem & gubernationem in-

De mira- bilis po-
tentia circa tentia circa
cœli car- dines.

tendere & incumbere. quod ex eorum constitu-
 tione, universorum orbium cœlestium motus, &
 conversionis ratio constare petique debeat.

Ergo existimabant, ita Deum primumque mo-
 torem cœlestes orbis circum axes versare, &
 duas illas potissimas quatuorve extremas cœlorum
 partes tueri, & spatiosissima spatia per itinera
 longissima quotidie conficere, ut nullam tanti
 negotii vacationem liberumque spatium habe-
 ret, quod in nostris rebus inspiciendis atque cu-
 randis posset ponere, juxta quod forte dicit Ili-
 phaz, ut interpretatur Philippus. Scio, (inquit, o
 Job) Deum esse justissimum, qui si nosset quæ patier,
 utique pati non siceret. Hæc profectò est illa ipsa
 hominum non sentientium de Deo in bonitate ve-
 tus de Providentia querimonia quod cœlestia sol-
 licite tam gubernaret, terrestria humanaque non
 item. Quam expressit eleganter Boetius ;

Ocelliferi conditor orbis,
 Qui perpetuo nixus solio
 Rapido cœlum turbine versas,
 Legemque pari sydera cogis,
 Omnia certo sine gubernans,
 Hominum solos respicis actus
 Merito rector cohibere modo !
 Nam cur tantas lubrica versat
 Fortuna vices ?

Imitatus sane Boetius Senecam, qui illo ipso
 nomine cœlestium cardinum, non minus pulchrè
 rem scripserat eandem,

O magna parens natura Deum,
 Tuque igniferi rector Olympi,
 Qui sparsa cito sydera mundo,
 Currusque vagos rapis astrorum,
 Celerique polos cardine versas,
 Cur tibi tanta est cura perennes
 Agitare vias ætheris alti ?
 Qui tanta regis, sub quo vasti
 Pondera mundi librata suos
 Ducunt orbis, hominum nimium
 Securus ades, non sollicitus
 Prodesse bonis, nocuisse malis ?

Sed quidem iniqua querimonia, simulque in-
 fida : nam oportet eum, qui perfectum circulum
 describere & deducere vult, non ad extremam
 tantum lineam attendere, sed etiam ad punctum
 centri, in quo alterum circini pedem figere debet.
 Ergo si Deus in formando orbe circulum sphæ-
 ramque duxit, non potest ita se continere cœlo,
 & ambitum illius tantum perambulare, quin etiam
 in profundum inferni atque terræ centrum re-
 spiciat, in quo quasi alterum suæ Providentiæ sa-
 pientiæque circini pedem figat, alterum circa cali-
 cardines circumducatur. Non aliter profectò glo-
 bus hic terræ effici conservarique potuit, Quando
 certa lege & gyro vallabat abyssos, quando cir-
 cumdabat (quasi ducto circino) mari terminum
 (cardinem, extremam lineam, limitem) suum,
 Ut recte etiam dicere possis antiquum illud,
 Deum fœderi quasi in centro omnium rerum, atque
 inde universali oculo cuncta conspiceret, & cir-
 culum etiam orbi inducere. Neque solum dispen-
 dere cœlo terram, sed è terræ centro cuncta
 videre, Quoniam à centro simul in omnia unus est
 aspectus.

At secundo Cardines cœli significare poterunt
 integrum cœlestis globi ambitum, & extremam
 aut lineam, aut superficiem, qua tota mundialis
 machina continetur, nam vox originalis Hæg
 propriè est ambitus, aut periphæria, circumsive, quem
 describit circini ductus, atque adeo pro circino
 ponitur Isa. 44. 13. Quare hunc locum legit Rab.
 Mardochei, Sphæram cœli ambulavit Pagnin. Li-
 nam qua circuit cœlum. Regia, Ambium Tygur.
 in sphæra cœlesti versatur. Vatablus, In circuitu
 cœli. Quod autem Vulgatus, circulem lineam
 cœli, Cardines dixit sapienter fecit, nam Car-
 dines sunt apud Latinos lineæ illæ, quæ agros
 prædiæque terminant ; hæc enim cardinibus
 dicebant limitarij ; sumpta videlicet ratione &
 nominatione à cœli cardinibus, nam limes per a-
 gram currit à Meridie in Septentrionem, Cardi-
 nem appellari docet Plin. lib. 18. cap. 25. At di-
 lucidius Siculus Flaccus de Conditionibus agro-
 rum, capit. de Quæstoriis agris, scribit in hæc ver-
 ba : Limites qui Orientem Occidentemque intuen-
 tur, qui Meridianum & Septentrionem tenent,
 nuncupantur Matutini, & Vespertini, & Meridia-
 ni, & Septentrionis cardinem. Addit deinde, Postea
 vero, qui Orientem Occidentemque intuentur.

Deci-

Boet. 1. de
 Consolat.
 meto. 5.

Senec. in
 Hippol.
 Act. 3.

Prov. 1. 7.

Marius
 Vict. lib. 4.
 adversus
 Arium.

Deus non
 solum è
 cœlo ter-
 ram, sed è
 centro om-
 nia videns,

Cardines
 cœli pro
 toto cœlesti
 globo.

R. Mard.
 Pagnin.
 Tygur.
 Vatab.

Cardines
 apud Latinos
 lineæ illæ,
 quæ agros
 prædiæque
 terminant ;
 hæc enim
 cardinibus
 dicebant
 limitarij ;
 sumpta
 videlicet
 ratione &
 nominatione
 à cœli
 cardinibus,
 nam limes
 per a-
 gram
 currit
 à Meridie
 in Septen-
 trionem,
 Cardi-
 nem
 appellari
 docet
 Plin. lib.
 18. cap.
 25.

At di-
 lucidius
 Siculus
 Flaccus
 de Condi-
 tionibus
 agro-
 rum, capit.
 de Quæsto-
 riis agris,
 scribit in
 hæc ver-
 ba : Limites
 qui Orientem
 Occidentem-
 que intuen-
 tur, qui
 Meridianum
 & Septen-
 trionem
 tenent,
 nuncupantur
 Matutini,
 & Vesper-
 tini, & Meri-
 diani, &
 Septentrionis
 cardinem.

Addit deinde,
 Postea
 vero, qui
 Orientem
 Occidentem-
 que intuen-
 tur.

Deci-

Deci-

Decimani, qui Meridianum & Septentrionem, quoniam cardinem cœli tenerent, Cardines sunt appellati. **Aggenus** quoque de agrorum limitibus sic scribit, Decumanum limitem traxerunt de Occidente in Orientem, cardinem à Meridiano in Septentrionem, quidam vero ex adverso eos asserunt constitutos. Sed prima illa, verba Hygini, Augustini liberti libr. de limitibus rem totam elucidant; Antiqui primum duos limites constituerunt, unum qui ab Oriente in Occidentem dirigeret. Hunc appellaverunt Duodecimanum, ideo, quod terram in duas dividat partes, alterum à Meridiano ad Septentrionem, quem cardinem nominaverunt à mundi cardine. Ergo cardines sunt limites, limes autem à lîminibus, ostiorum (ex Hygino) quod per eos agrorum itinera servantur. Eleganter igitur dixit Interpretes, perambulare circa cardines, quasi per publicam viam, & cætera etiam cœli itinera, quibus cœlestes regiones dividuntur & limitantur, non secus, quam agri amplissimi suis cardinibus, limitibus, itineribus.

XV. Numquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui?

1. *Prima interpretandi ratio. An Cain, & Gigantes prisci Providentiam agnoverint. Explicatur locus Genesis.*
2. *Semita sæculorum, quid. Superbia reliquorum peccatorum dux. Tribuantur illi pedes in sacro sermone. Explicatur David.*
3. *Semita. Divina Providentia lex, & cursus ordinarius.*
4. *Eligitur germana expositio. Explicatur David. Quid Via æterna.*
5. *Quid, custodire, quid, viam custodire. Illustratur David & Isaias.*
6. *Iniquitas, quid in sacro sermone: cum dolore conjuncta. Quid calcare.*

Sententiæ
difficultas.

LXX.
D713

1.

Philippus.

Vatabl.

Berosus.

Cajetan.

Verosimilis
primæ sen-
tentia con-
firmatio.
Cain abne-
gator Divi-
nae Provi-
dentia.

NISI prius constiterit, quæ sit hæc sæculorum semita; constare profectò non poterit, quæ sit hujus semite custodi, quis item totius sententiæ germanus sensus. Neque vero id facilis negotii visum est Græco Scholiasti. Est (inquit) locus hic sane lubricus, nec nostratibus hominibus satis explicatus. Porro ad tres quatuorve revocari possunt multæ ac variæ interpretum sententiæ de hac semita sæculorum, vel sæculi, (ut legunt Septuaginta) vel æternam aut æternitatis, quod perinde est, nam ea omnia denotat vox *Gholam*.

Prima intelligit per *semitam sæculorum* sectam priscorum Philosophorum, aut impiorum hominum, Providentiam negantium. Hæc interpretatio non displicet Philippo scribenti in hæc verba: Forte de illis peccatoribus dicit, qui superioribus sæculis fuerunt, non credentes Deum humana curare, quorum memoria, propinquitate vite illorum, apud istos recens erat. Vatablus ad eos opinionem hanc refert, qui erant tempore diluvii, censebantque tollendam Providentiam. Hunc autem errorem eo tempore viguisse colligi potest ex eo, quod Berosus de illis gigantibus civitatis Enos prodidit, præter infinita alia scelera, Contemptores religionis atque deorum extitisse. Paulò strictius Cajetan. & quidem non parum acutè, sed neque multum, hanc sectam sæculorum dicit esse viam innixam sempiternitati: quia videlicet res æternas, generabiles, & incorruptibiles, fato & casui relinquebant. Hanc vero semitam custodire, erit tenere, defendere & tueri. Huic interpretandi rationi nihil magni momenti habeo quod opponam, illud tantum: *Semitam sæculorum* in sacro sermone, nunquam pro secta Philosophandi aut doctrina certæ alicujus scholæ accipi. Hic primus modus interpretandi confirmari poterit ex eo, quod appelletur, *semita*, secta aut doctrina sæculorum, quasi prioribus sæculis nata, & vel cum ipsius mundi primordiis. Forte enim allusio fit ad impietatem Cain, qui abnegasse Divinam Providentiam scribitur à Paraphraste Jerosolymitano, sic locum illum Genes. 4. elucidante, Dixit Cain ad Abel fratrem suum, Veni, & egrediamur in agrum. Et accidit, cum egressi essent ambo in agrum, respondit Cain. Non est iudicium, nec iudex, nec sæculum aliud, nec merces bona pro justis, nec pœna pro impiis, nec Divina misericordia regitur mundus, eo quod suscepta est ob-

latio tua cum beneplacito, mea autem non est suscepta cum beneplacito. Respondit Abel. & dixit ad Cain, Est iudicium, est iudex, estque sæculum aliud, merces item bona pro justis, & pœna pro impiis. Misericordia quoque Dei conditus est mundus, atque misericordia illius gubernatur, utique propter bona opera gubernatur. Cumque duo isti contenderent in agro, insurrexit Cain contra Abelem fratrem suum, & occidit eum. Juxta hoc certè secta negantium Providentiam, non immerito *semita sæculorum* dici potuit. Sed res hæc de Cain, & ejus mente in quaestione illa de Divina Providentia, incerta omnino est. Atque multo certius, ut ex Scriptura colligitur, ut verum Leum, ita & veram Providentiam agnovisse, quamvis alioqui opera illius maligna essent, (ut Joannes Apostolus ait) fratris autem iusta.

Secunda, & ea communior expositio, *semitam sæculorum* interpretatur, pravam vivendi institutum sæcularium hominum multis sæculis observatum, & tum antiquo, tum recenti impiorum usu tutum & confirmatum: nam *viam* aut *semitam* pro vivendi genere & instituto frequentissime occurrit in sacro sermone. Hanc autem *semitam* custodi, erit profectò observare, imitari insequi vestigia impiorum. Sic Gregorius, Philippus, D. Thomas & fere posteriores interpretes; sed restringit peculiariter Philippus, ad eorum vivendi *semitam*, qui in diluvio, & Noamis, & eremo perierunt. Gregorius quoque non de quacunque *semita*, id est, vitæ pravitate, sed nominatim de *superbia*, quam Jobum custodire, id est imitari dicat Eliphaz: Sicut (inquit) *semita Redemptoris nostri humilitas*, ita *semita sæculorum superbia* est, quam viri iniqui calcant, qui per hujus vitæ desideria in elatione perambulant. Certe superbis *superbia*que potissimum sicut *pedes*, ita & *semitæ* calcatio & perambulatio tribuitur, orante David: Non veniat mihi pes *superbia*, & manus peccatoris non moveat me. Orat. videlicet (ex Ambrosio, & Augustino) ne in *superbiam* incidat, pertractus manu Diaboli *superbia* calcantis *semitam sæculorum*. Videntur nimirum reliqua peccata sine pedibus, sine manibus, at *superbia* illis est pro pedibus, ad calcandam iniquitatis *semitam*, & pro manibus, ad consequendum & apprehendendum, quæ illa non possunt. Quod autem de hoc *pede superbia* oravit hoc loco David, implevit utique atque obtinuit, cum alio loco dixit: Non ambulabam in magnis, neque in mirabilibus super me. *Superbia* ergo in hac *sæculorum semita*, est quasi reliquorum peccatorum vitæ dux; in quam quoque *semitam* ingreditur ille, de quo scribitur: Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris: id est, Diaboli, quod dicit odisse correptionem, debet tribui *pedi superbia*, gradientis in *sæculorum semita*.

Huc quoque revocari oportet lectionem Septuaginta, contrariam utique nostræ, sed quæ per viam, vitæ genus interpretatur: Numquid *semitam* auli observabas, quam calcaverunt viri iusti? Quod Nicetas dupliciter exponit, primo, ut *semita sæculi* sit virtutis trames. Nicetæ hæc verba ex persona Eliphaz: Non forte, o Job, ipsæ quæ æternam virtutis viam, ut quidam alii, similiter tenueris, qui non tam vir utem, quam fidei pietatis speciem sunt persequuti: qui tam iusti iustitiam tenere videbantur, illam ipsam tamen minime ambulabant. Ergo hypocrisis affingit Jobo Eliphaz. Tum his quoque verbis, per *semitam sæculi*, rationes Divinae Providentiæ nuncupat: Utrum (inquit Eliphaz) Divina Providentia *semitas* ac rationes notare potes, quibus rationibus illud fit, ut iusti sapienter rebus adversis discedant, extremamque vitæ diem immatura morte conficiant? Ergo *semita sæculi*, erit ordinaria Divinae Providentiæ lex & agendi ratio, bona bonis, supplicia immitens malis: atque bonos etiam, qui alioqui sua bona Deo accepta non referunt, immatura morte puniens in hoc sæculo. Utiles sane hæc quoque expositio nes sed non omnino sacro scripturarum sermoni convenientes.

Quare tertiam, & eam forte simpliciore commodioremque subjungemus, atque confirmatam ex sequenti versiculo ubi de impiorum supplicio, universæque illorum felicitatis interitu disertè agitur. Ergo *semita sæculi*, mortis supplicium erit, quo Divina Justitia solet impios & religionis contemptores afficere. Quare hoc supplicio proposito conabitur Eliphaz Jobum ad salutarem de-

Verò simili-
or de Cai-
tententia

1. Ioan. 3.

2.

Gregor.
Philipp.
D. Thom.

Semita sæ-
culorum
Superbia.

Pf. 11. 12.
Ambros.
Augustin.

Superbia
pes & ma-
nus peccato-
rum.

Psal. 130.

Ecc. 21. 7.

3. LXX.

Ni. erat.

Semita sæ-
culi ordi-
narius Di-
vinae Pro-
videntiæ
cursus.

Germani-
explicatio.

Semita sæ-
culi.

cul. mors.

de

de divina Provi-entia sensum revocare, quasi dicat: Si impiorum hominum vitam imiteris, calcabis utique cum illis *Saculorum semitam*, id est, afficeris letali supplicio. Hujus autem interpretationis ratio exponenda breviter est ex Psal. 138. 23. ubi, quæ dicitur *semita saculi*, fere verbis iisdem, dicitur *via aterna*, distinguiturque à *via aternitatis*. Vide, (inquit) si *via iniquitatis* me est, & deduc me in *via aterna*, live, ut ex Hebræo legimus: *Deduc me in via Saculi*, ubi, quamvis plerique *viam Saculi*, aut *viam aternam*, accipiant pro recta via, quæ ducit ad aternitatem, sed per placet mihi illa Kimhi expositio, ut sit mortis periphrasis. Sicut & tertio Regum. 22. eadem ipsa mors appellatur, *Via universæ carnis*, quam vis delictet omnes omnium, sæculorum mortales ingrediuntur, quæ etiam Josuæ 23. 14. dicitur, *Via universæ terra*, id est, quam calcant omnes à sæculo mortales, ut eo loco legunt Septuaginta: *Ego recurro viam, sicut & omnes, qui sunt supra terram*. Nam aliquando *terra* nomine ipsi terrigenæ mortales appellari solent. Eadem loquutio 3 Regum 2. 2. Dixit ergo David loco superius adducto: Me, o Deus, interfice, cum videris à via mandatorum tuorum aberrare, si impius fuero, impiorum mortem mihi met imprecor. Hanc autem *aternam saculi semitam custodire*, erit profecto ab illa nunquam discedere, id est, morte affici atque perire cum reliquis ejusdem vitæ Sæcatoribus. Frequens autem est in Sacro sermone loquutio *custodiendi viam*, 3. Reg. 2. 4. & 8. 25.

Sed forte cum hoc loco proponatur impiorum, posset hoc loco verbum *custodire* idem omnino esse quod cavere aut præcavere, quod & Hispanus vocat *Guardarse*, qua loquendi formula dictum est, 2. Reg. 22: 24. * *Custodiam me ab iniquitate mea*. Quod Septuaginta dixerunt Psalm. 17. 24. *Observabo me ab iniquitate*. Et similiter Deut. 24. 8. (in Hebræo, custodi) *diligenter, ne incurras plagam lepræ*, & illud Isaïæ 7. 4. * *Vide, ut fileas* (proprie, cave, vel custodi temetipsum, ut fileas). Poterit ergo dicere Eliphaz: Numquid, JOB, arridet tibi impiorum supplicium atque extremus interitus, ut cum illis simul perire velis? an potius cavere vis ab illorum supplicio, atque tantum vitæ discrimen præcavere; Nam si via mortis declinanda tibi est atque præcavenda, desideranda tibi quoque erit *via iniquitatis*.

Quam calcaverunt viri iniqui. Detrita (inquit) est illa supplicii & mortis impiorum semita, frequenti Divinæ justitiæ vindicta, & puniendi consuetudine frequentia. Viri iniqui, vel viri iniquitatis, Tyranni sunt, & pauperum oppressores, non enim iniquitatis. Ionat dolorem, laborem, afflictionem, tristitiam, ærumnam: eo quod iniquitati & peccato hujusmodi dolores, & miseriæ pœna debeatur, aut iniquitatis & peccati perpetuus comes fit interitus, animi mœror, dolor, cruciatus. Quare hujusmodi iniqui sunt, qui concipiunt dolorem, & pariunt iniquitatem. Quod autem in verbo calcandi, observat Divus Thomas significari eum, qui intrepide, & frequenter, & sine aliqua dubitatione ex proposito viam terit, & sic illi, qui non credunt Divinam Providentiam, frequenter & secure, ex proposito iniusta opera agunt: hæc inquam observatio, quamvis vera sit, non valde videtur exacta ad proprietatem, Darar. quod subest in originali. Huic vero admonitioni Eliphaz respondere potest JOB sanctissimus illud Davidis, Vide, si *via iniquitatis* (proprie ex Hebræo rebellionis) impatientiæ, qua obstitimus & renitimur Deo immittenti supplicia, aut non ferimus libenter quæ ille de nobis statuit, in me est, & deduc me in *via aterna*. Peream cum impiis, si divinæ providentiæ, aut contemptor, & rebellis, aut impatiens sum.

XVI. Qui sublati sunt ante tempus suum, & fluvius subvertit fundamentum eorum.

1. Quid auferre, aut contrahere rugas, defensum vulgatus.
2. Cur impij dicantur, mori ante tempus suum. Sunt immaturi, & acerbi fructus.

3. Fluvius quid designet in sermone metaphorico. Res humana fluxa. Fluvius hostium impetus. Aquæ, quid.
4. Fundamentum ad quid referatur. Fidei firmitas. Illustratus Salomon.
5. Subitus impiorum interitus. Fundamentum & Radix pro eodem.

HÆC sententia (ut diximus) præcedentis expositio est, nam illi, qui sunt *viam saculorum*, aut *viam universæ carnis* & universæ terræ, sunt omnino qui sublati sunt ante tempus suum.

Sublati sunt. Plerique post Rab. Devid, R. A. braham, R. Levi, R. Mosch, vertunt, succisunt, quamvis sensus idem: sed quidem verbum originale *Kamat*, nunquam in ea significatione reperitur in sacris literis, cum enim tantum occurrat in libro Job, convenienter ibi vertitur, Rugare, aut corrugare, aut rugas contrahitur, quam esse genuinam significationem, ingenuè agnoscit docetque R. Mardochai, simulque asserit, Quod tantum apud Doctores Hebræorum significat succidere, idque per metathesin literarum, à verbo *Katam*, quam significationem pulchre expressit vulgatus, cum dixit, * *Sublati sunt*, mortui videlicet ac si jam corrugati essent, semique confecti atque exusti, quod DEUS laboribus, & ærumnis immisissis, senium simul atque turpes rugas immisisset: quæ loquendi formula videtur Eliphaz notare ac vellicare Jobum, qui capit. decimo sexto de se dixerat. *Ruga mea Testimonium contra me*, quam quoque rem deplorabat David Psalm. 6. 7. *Invenitavi inter omnes inimicos meos*, quasi dicat Immaturum senio confectus sum, atque intempestivos canos contraxi ex hostium meorum insidiis & persecutionibus. Non displicet hoc loco Tygurina paraphrasis: *Qui ariditate constricti sunt in rugas*. Nescio autem, cur Vatablus dixit: *Exterminati sunt*.

Ante tempus suum, id est, antequam explerent vitæ annos, quos secundum communem naturæ legem vivere possent: hæc enim immaturitas & importunitas temporis, est illa moriendi in tempore non suo comminatio, frequens in sacro sermone, videlicet non naturalis, sed violenta mors inflictæ vel à Deo Judice, vel à Divinæ justitiæ vindice & ministro dæmone, aut alio quovis hoste, aut casu. Quare Cajetanus alienè interpretatur, *sublatos fuisse impios*, antequam fuisset eis tempus evadendi, multo melius Tygurina paraphrasis. Cum potuissent diutius persistere.

Elegantem & ad mores opportunam quæstionem hoc loco excitat Gregorius. Cum tempus vita nobis à Divina nobis præscientia sit præfixum, quarendum qua ratione iniqui ante tempus proprium subtrahantur: cui duplicem videtur solutionem adhibere: Aut quia accepta tempora, non ad fructum pœnitentiæ, sed ad usum iniquitatis vertunt, quod apud divinam misericordiam mereri poterant, amittunt: Aut quia omnes, qui præsentem vitam diligunt, longiora sibi ejusdem vitæ spatia promittunt, & ea, quasi in cogitatione mors superveniens intercidi. Hæc ex ipsius Gregorii verbis constructa, sed de hoc meminisse me aliquando plura dixisse. Sed nescio quam aliam metaphoram desumptam ab arbore, indicârunt Septuaginta legentes; *Capti sunt immaturi*. Comparare nimirum videntur impios, cum fructibus quibusdam, qui ante tempus corrugantur, & cum videantur externa specie mitia poma, corrugata, vitiolo humore jam consumpto; sed immaturi nihilominus sunt, acerbi, inutiles; nam sub hac ipsa fructuum immaturorum translatione illos describit Sapientia cap. 4.

Et fluvius subvertit. Rei, & sensui totius hujus loci non male convertit si fluvius non pro vera aliqua inundatione, aquarumve copia, (quanquam & de hoc dicendum postea) sed metaphorice, & figuratè accipiat. Divus Gregorius. Quotidianum temporis lapsum, & præsentis vitæ mortalitatem decurrentem, nomine fluvii intelligit Divus Thomas fluvium interpretatur, cursum utilitatis rerum, qui res omnes temporales, quibus inhaerent impiorum animi erodit, exedit, evertit. Hugo: mortis fluentum incurrentis impetu maximo in omnia ea, quæ interitui sunt obnoxia. Et vero aliquando dicitur mors instar fluvii deflurre; nam & Filius Sirac pro morte defluente deprecatus est. Videlicet ut mors, quæ vitæ

1.

R. David.
R. Abrah.
R. Levi.
R. Mosch.
תק

R. Mardoc.

פסוק

* Alos que
contrabal
jos hizo
Dios vie
jos antes
de tiempoTygur.
Vatabl.

Cajetan.

Tygur.

Gregor.

Impii fru-
ctus in ma-
turi, & a-
cerbi.3.
Fluvius
metapho-
rice.

Gregor.

D. Thom.

Eccl. 15 18

vita nostrae fundamenta lambit, & erodit instar fluentis fluvii, paulisper ab illo dilaberetur, & in tactum illæsumque relinqueret.

Osor.

Cajet.

Varia lect.

Pag. Regia.

LXX.

Tigur.

Fluvius ira

Dei.

Philip.

Fluvius im-

petus ho-

stium.

Chrysoft.

Pluvia, &

flumina.

4.

Fundamen-

tum quid.

Philip.

Matth. 7.

Fundamen-

tum veræ

fidei.

Matth. 7.

23. 24.

Matth. 16.

18.

Infidelium

structura

sive funda-

mento.

Providen-

tia fides,

vita funda-

mentum.

Alii ex Hebræo intelligunt impiorum fundamentum, id est, ea omnia, quibus nituntur vita, ac vitæ commoda, comparari cum fluvio, aut torrente, qui cum celeriter effunditur, subito etiam defluit, & consumitur: nam in Hebræo proprie est, *Fluvius diffusus est fundamento eorum*. Sed comparationem clarius expresserunt Septuaginta: *Flumen decurrens fundamento eorum*. Tigurina. *Fundamentum eorum, ut flumen destruxit*. Sed in hac figurata, & translaticia acceptione, multo melius *Fluvius* significabit iram Dei, sce- rum vindicem, nam (Philippus ait) *imminente in se ira Dei tanquam fluvius imperi stabilitas præsentis vitæ eorum subversa est*, aut etiam ingentem malorum, ærumnarum exundantium copiam, & impetum; non aliter atque Isaiæ octavo, septimo, hostium exercitum, omnia vastantium, sub fluminis similitudine comminatur: *Ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas, Regum Assiriorum, & omnem gloriam ejus, & fluet super universas ripas ejus*, & iterum Isaiæ 19. 19. describitur immanis furor sub eadem metaphora, *Cum venerit (hostis) tanquam fluvius violentus, quem (ne noceat) spiritus Domini (tanquam vehementissimus ventus) cogit (retardat, impedit.)* Sed de aquarum perinde atque fluminum arcana in sacro sermone significatione nuper diximus. Nunc unico Chrystosto- mi testimonio homilia 25. in Matthæum septimo rem claudamus: *Pluviam, & flumina, & ventos, translatione verborum, afflictiones, & ingruentia hominibus pericula nuncupavit, calumnias, insidias, luctus, interitus, aliorum impugnationem, desertiones suorum, ceteraque omnia vitæ præsentis incommoda.*

Subvertit fundamentum, id est ea omnia quibus spes, desideria, cogitationes impiorum innituntur, & quibus superædificant superbissimas vanitatis moles, aut ipsa vita, quæ omnium, quæ in in vita sunt, optimum est, atque reliquorum bonorum, & commoditatum initium, & fundamentum. Eleganter Philippus: *Tota vitæ eorum structura.* Sed quam infirmum fundamentum, quod, ut aqua, præterlabitur & continuo motu agitatam, nunquam consistit! Quam male firmata fundataque felicitas, quam fluvius abripit, diluto atque dissipato fundamento! Quam stultus impius; *Qui edificavit domum suam super arenam, & descendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna.* Quam prædixit quoque in impios, graviterque descripsit Ezechiel cap. 13. 14. *Hæc dixit Dominus Deus: erumpere faciam (hostes Chaldaeos & ærumnarum exercitum; tanquam) spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira, in consumptionem, & destruam parietem, quem levistis absque temperamento, & adaquabo eum terra, & revelabitur fundamentum ejus, & cadet, & consumetur in medio ejus.* Forte etiam infirmum, falsumque fundamentum, quod præterfluens fluvius demolitur, & abripit, erit falsa de Divina Providentia, Divinoque judicio doctrina. Nam post doctrinam de ultimo judicio futuro, & operum retributione, comparavit Christus Dominus eum, qui audit, & servat sermones suos, eum eo, qui edificat supra terram, quam neque fluctus, neque venti maximi commovent; eum vero, qui neque audit, neque servat illos, eum eo, qui edificavit domum suam super arenam. Ergo sicut qui Divinæ Providentiæ, atque sanæ veræque de operum retributione & præmio fidei nituntur, firmo utique, & stabili fundamento nituntur, superædificantes vitæ suæ structuram, super eam ipsam Petri, & Ecclesiæ Petram, ita sane, qui Divinæ Providentiæ subtrahunt, atque rectam fidem abnegarunt, nullo firmo fundamento nixi jactantur fluctibus, & facile illos tentationum, & calamitatum torrentes abripiunt, omnes vitæ labores, actiones structuramque universam subvertunt, obruuntque, sicut ab Ecclesiæ admonemur; *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, (id est, Ne sis in Divinam Providentiam blasphemus, & injurius, ut illa negata licentiosius pecces) neque dicas coram Angelo, (qui administrator, & exequutor est Divinæ Providentiæ.) Non*

est Providentia; ne forte iratus Deus contra sermones tuos (nimium videlicet adversus ejusmodi impios indignatur, ut qui non solum adversus Providentiam, sed etiam adversus ipsam Dei naturam, universaque illius attributa pugnare videantur; propterea a refundit in illos fluvium suæ iræ, atque vindictæ) dissipet cuncta opera manuum suarum. Vides universam mortalium structuram, vitæque molem, subtracta negative Providentiæ ruere, & concidere? nam qui operum humanorum Providentiam negat, cuncta opera suarum manuum ipsemet protecto dissipat, & destruit, vitamque suam universam labentis, & inconstantis fortunæ fluctibus permittit.

Sed notandum, ex subversione fundamenti subitam impiorum ruinam, & rerum omnium universam destructionem significari, nam *everso fundamento*, nihil omnino potest consistere, ut in ruina prisca illius statuae perspicitur, nam universæ dominationis, splendorisque caput, atque jugulum petit lapis ille, quamvis non caput, aut supernam aliquam corporis partem, sed extremam tantum pedum partem nimirum bases, & fundamentum universæ molis concusserit. Ingens ergo felicitatis impiorum subvertendæ comminatio; nam si statuas dicas, a pedibus ad summum caput; si domum, ædificiumve ali- quod a fundamento, ab imis radicibus usque ad summum fastigium: si arborem, ab imis radicibus ad summum verticem: excinduntur, penitusque delentur; frequens hujus rei mentio in Sacris. Nunc illud tantum ex Sapientiæ capite quarto, decimo nono. *Commovebis illos a fundamentis, & usque ad supremum desolabuntur.* Solent autem simul duæ hæ translationes arboris, atque ædificii, ita tractari commutatis nominibus, ut fundamentum tribuatur arbori, & radix domui; aut ædificium dicatur plantari, aut evelli radicitus subverso fundamento, rursus dicatur arbor destrui, aut fundari. Ut illud Jeremiæ 1. 10. *Us evellas, (exponitur deinde) & destruas, & ædifices, (per expositionem) & plantes.*

Quos potissimum impios hæc Eliphazi sententia perstringat: Brevis ad Ægyptios digressio.

6 Quid sit allusio in sacro sermone, quinque illustres allusiones.

7 Allusio ad Ægyptiorum interitum in mari Rubro. Aliorum interpretationes rejectæ.

8 Ægyptios negasse Divinam Providentiam, accurate probatur ex libro Sapientiæ. Illustratus David.

9 Iniquitas Ægyptiorum. Primogenitorum plaga Explicata Sapientiæ.

10 Fluvii appellatio etiam ad Mare se extendit in sacro sermone. Explicatus Habacuc, Jonas, Isaias.

11 Fundamentum. Ægyptiorum currus, & equites, quomodo illorum Rotæ subvertæ in mari. Illustratus Exodi locus.

12 Quatuor versiculorum de Ægyptiis quoque expositio indicata, multis Sapientiæ locis illustratis.

Allusiones frequenter in Sacris litteris inveniri, nemo qui illas attente consideret, non inveniet. Allusionem autem voco, cum quid rem quamplam tractans Scriptura, ea verba usurpat, quæ rem similem, aut in exemplum adducere, aut in memoriam reducere, aut quomodo, sed tacite, & latenter tangere videatur. Quo non minus redditur venustus & elegans sermo sacer, quam quovis alio schemate, aut figura verborum, aut sententiarum. Exemplum ex multis pauca, & exempli & luminis gratia proferamus. Psal. 54. 16. imprecatur impiis David, *Descendant in infernum viventes.* Quis non videat hunc locum respicere ad Dathan, & Abyron, quos N. 16. exorbuit vivos hiscens tellus? Cum Paulus Romanorum 16. 20. precatur: *DEUS conterat Satanam sub pedibus vestris velociter: colludit protecto cum illo Genes. 4. Ipsa conteret caput tuum.* Quid enim est *velociter* nisi initio, & capite, ac prima serpentis aggressione? Rursus cum idem Paulus de gratia, quæ non cadit sub meritum differens Rom. 9. 19. ait: *Non est volentis, neque*

curren-

5. Universalium rerum everso, subducto fundamento.

Dan. 2. 34.

Ruine impiorum vana translatio.

6.

Allusio

in scriptura

frequentior.

currentis, sed miserentis Dei. Nisi hebeti & cæco, statim occurrit Rebecca volens, procurantique studiosissime benedictionem paternam Filio dilectionis suæ Jacob: atque velocissimus ille diligentissimusque cursus ipsius Jacob hædos ex grege referentis. Propterea ait Paulus, non est volentis Rebecca, neque currentis Jacob, sed Dei miserentis. Cum Isaïas cap. 10, 13. adversus Assyrios prophetat disperdendos, & exterrendos cælitus, ait, *Ecce Dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore. Respicies profecto ad victoriam illam longe gloriosissimam, cum Gedeon confractis lagunculis, & Prælati luminibus, innumerabilium Madianitarum copias fudit. Cum Hamos cap. 6, v. 9. excidium miserandum comminans, ait, Si reliqui fuerint decem Viri, morientur, & contrario se opposuit illi precationi Abraham Genesis 18. 32. Si inventi fuerint (Sodomis) decem, &c. Ut severissimam Dei vindictam indicaret. Hujusmodi nos allusiones passim inter exponendum solemus indicare. Has præmissus, ut ad loci præsentis illustrem quandam allusionem aditum pararent.*

Ergo an etiam locus hic cum peculiari aliquo impiorum supplicio similiter coludat, & hæc *fluvii, & fundamenti* verba rem quamquam ulterius loci, quasi proverbiali locutione in memoriam reducat paucis exponamus. Philippus quidem ad eos respici hoc loco indicat qui Diluvio, & Sodomis, & in Eremo perierunt. Explicat Cajetanus *Fluvium* dici posse, vel pluviam cælestem universæ terræ cælitus affulam, vel imbrem igneum, atque sulphureum Pentapolitanum: nec *pluvie* etiam tunc Dominus ignem Domino. Sed eo *fluvii* nomine, non invenio Diluvium aut pluviam significari in sacro sermone, nedum fulmen, aut ignem sulphureum. Ego vero ad Ægyptiorum, & Pharaonis exercitus interitum, & demersionem in Mari Rubro, tanquam ad rem tunc temporis frequenti recentique hominum memoria, atque sermone usurpatam, ad exemplum supplicii impiorum, hunc locum omnino respicere à versu 15. usque ad 20. non levibus suadebo conjecturis. Quia in re prævit fane me Caldaus, sub obscure licet, sic legens: *Sublati sunt à Sæculo ante tempus suum, in profundo fluminis effusum est corpus eorum.*

Sed per singulas particulas rem ostendam. Primo, nam locus hic de Providentia, & contra Providentiæ Negatores est, atque Ægyptios illos illius Sæculi negasse Divinam Providentiam Sapiencia testatur capite decimo septimo. 1. *Dum* (inquit) *persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum, & longe noctis compedibus inclusi, sub teetis, fugitivi perpetua Providentiæ: ubi per fugitivos Providentiæ, non quidem à Providentiæ derelictos (quidam æstiment) intelligere oportet, sed qui Divinam Providentiam frustra tentarent fugere, & sese, suaque omnia illi subtrahere: proptereaque illam negarent. Sic Tygurina lectio aliquanto lucidior; Ab æterna Providentiæ profugi. Ignari itaque, & quasi extor, es Divinæ providentiæ, & ab illius cognitione relati Ægyptii, male de Deo, deque illius conspectu, & Providentiæ oculis sentiebant: subditur enim; & dum putant se latere in peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt, id est, lethæo quodam, & lethali quasi operimento tenebrarum involuti perierunt. Et quoniam hic Sapienciæ liber peculiariter scelera, & impunitates Ægyptiorum adversus Israelitas veræ fidei, & religionis cultores persequitur, eodem profecto referri potest, quod primo capite dicitur: *Sentite de Domino in bonitate. Quasi iniquos Ægyptiorum Principes, Judices de Divina providentiæ male sentientes instruere velit, proptereaque subdit. Perversæ enim cogitationes separant à Deo (falsa videlicet persuasio, & opinio, quod Deus humana non curret, efficit hominem fugitivum, extorem, longeque exulantem à Divina Providentiæ) Probata autem virtus corripit insipientes, id est, dum ipso experimento, & supplicio accepto sentitur Divina Potentia, & virtus, redarguuntur impii sui erroris, ut vel invitifateantur Providentiam esse scelerum vindicem. Quare cum irritaret impius Deum dicens in corde suo Non requirit, ait David, vides, (hic enim interpungendum, ut admonet Theodoretus Licet infinitis modis dixerint impii, te**

minime res humanas inspicere, nos tamen novimus te videre) quoniam tu laborem & dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas, id est, pœna, & flagello illos ab ista stultitia coerces, & ad tuæ Providentiæ confessionem, & obsequium revocas profugos illos. In camo videlicet, & frano maxillas eorum confringis, qui non approximant ad te. Quare subjungit Sapiencia, cap. 16. 16. de ipsis Ægyptiis: Negantes enim te nosse impii, per fortitudinem brachii tui flagellati sunt, & v. 18. ut ipsi videntes scirent, quoniam Dei Iudicio patiuntur persequutionem: vide etiam cap. 18. 13.

Secundo, nam Ægyptiis omni ex parte convenit illud *iniquitatis* nomen, quod versiculo 15. subest, quod diximus significare dolorem, afflictionem, ærumnam, ut qui infinitis malis, & incredibilibus laboribus divexarint Dei populum. Hos autem iniquos calcasse etiam *semitam sæculorum*, id est, condigna morte & supplicio affectos ob tantam in suos hospites, tamque immanem inhumanitatem, ut dicitur Sapienciæ cap. 19. 16. *hos sævissimis afflixerunt dolribus, sed istos quidem dici sublato fuisse ante tempus suum, quis non videat aperte dictum propter cædem Primogenitorum, qui immature, ut Septuaginta legunt, capti, decerptique sunt ex vitæ huius radice? nam inter ea supplicia, quibus Ægyptii adhuc afflicti sunt, hoc fuit extremum, atque acerbissimum, quod magnifica sane oratione describitur cap. 18. Uno momento (repentino exitio) qua erat præclarior natio illorum (clarissima eorum soboles) exterminata est (periit) Cum quo etiam lectio Hebraica commodè aptari potest: *Sublati sunt, & non tempus. Quamquam & interitum in Mari Rubro referri etiam potest, nam, ut superius diximus, auferri ante tempus suum, mortis violentiæ circumlocutio esse solet. Sed illa tandem particula, fluvii subvertentis fundamentum eorum, rem totam confirmat, atque ob oculos proponit miserandum Ægyptiaci populi interitum in Mari Rubro, quod Scriptura appellat, Novum mortis genus: Populus quidem tuus mirabiliter transiret: illi autem mortem novam invenirent.**

Illud tantum duriusculum videtur, *Mare Rubrum* appellari *fluvium*. Certe verbum *Nahar* fluere, aut defluere, aut affluere significat, neq; tantum in rivulos, sed in magnâ aquarum copiam decurrentem cum impetu, & tremementem cum ingenti strepitu convenit. Quod quadrat optime in *Mare Rubrum*, eo præsertim tempore, cum demersus est Pharaon, nam tunc infremuit Mare, intonuit æter, intonuit furens ventus, ut indicat Habac. cap. 3 cum Dei furorem in Jordane furente quoque & in Mari Rubro indignante, & fremente ad Israelitarum salutem, & Ægyptiorum necem describit: Numquid (inquit) in fluminibus iratus es, Domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in Mari indignatio tua, & deinde? Dedit Abyssus vocem suam, Adde, tunc parem Deus vicem reddidisse Ægyptiis, atque pro humine in quod exponebant intantes, Mare illis furibundum, fremebundumque reddidisse, in quo demersus est Pharaon, ut dixit Sapiencia 9. 12. *Vexationes peccatoribus super- venerunt, non sine illis, quæ ante facta erant argumentis per vim fluminum; iuste enim patiebantur secundum suas nequitias. Scio Vaticanam lectionem atque Græcam legere fulminum: sed tamen altera quoque lectio & pervulgata est, & non omnino rejicienda. Quid quod ipsum Mare unda fluens, appellatur à Moysè 15. 8. Stetit unda fluens, quod statim repetit, Congregati sunt Abyssus. Sed testimonia proferamus clariora. Psalm. 74. 15. Tu siccasti rivum Ethan, quod de Mari Rubro dictum nonnulli volunt, quod Mare Rubrum esset vicium loco Ethan. Esai. 18. 1. *Va terra cymbolo alarum, quæ est trans flumina Æthiopia, ubi per flumina, verosimile est indicari Oceanum. Viri docti existimant, universa Littora Æthiopiæ pullantem. Alii rectius Nilum & Mare Rubrum, quibus terminatur illi Æthiopiæ pars quæ est in interiori Ægypto. Quamquam Cyrillus solum Nilum, septemque illius ostia intelligat Jonæ 2. 4. cum dixisset: Proieci me in profundum, in corde Maris subiecit, flumen circumdedit me. Ubi Theodoretus; flumina, fluctuum impetum appellat, Ergo cum hic dicitur, Fluvius subvertit fundamentum eorum, rectè, & Juxta Scripturæ familiarem**

Psalm. 31. 6.

Sapiencia. 18. 12.

LXX.

10. 700

Fluvii nomen præcipitem cursum cum fremitu affert. Mare Rubrum fremens, demersit Pharaonem fluminis nomen tributum mari.

Vaticana editio.

Mare dicitur unda fluens.

Genebr. ibid. Guevara. Hab. 3. v. 8. Guevara. Forsterus.

Cyrillus.

Theod.

sermonem, de Mari Rubro accipere possumus.

11. In quo profecto fluvio subversum est Aegyptio-
Psal. 19. 8. rum fundamentum, illud videlicet, in quo tota il-
 lorum potentia, & contra Divinam Providenti-
 am ausus, temeritasque innixa superbiebat: vi-
 delicet magnus curruum, equum equorum
Exod. 14. 8. apparatus, & multitudo. Scriptum est enim:
Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in Nomine Do-
mini Dei Nostri invocabimus. Ipsi obligati sunt, & ce-
ciderunt. Videlicet, subverso fundamento: Nam
cum Pharaon tulisset sexcentos currus electos, & quid-
quid in Aegypto curruum fuit, & Duces totius exercitus,
v. 18. 25. dicitur deinde, Deus glorificatus in Pharaone, & in
26. 29. curribus, atque in equis eius. Videlicet, subver-
 sit rotas curruum, & reversa sunt aqua ad Aegyptios su-
 per curros & equites eorum, fugientibus Aegyptiis occur-
 rerunt aqua, & involvit eos Dominus in mediis fluctibus.
 Ecce fluvium subvertentem fundamentum Aegyptio-
 rum, subversis rotis, dissilientibus axibus, & a
 proprio loco, cardineque rotarum amotis, quod
 Septuaginta dixerunt, Colligavit axis curruum eo-
 rum, & egit eos cum violentia, id est, impedivit
 rotas, atque ex altera parte incitavit equos. Sym-
 machus dixit, Pervertit rotas. Onkelus, Abstulit.

Symm.
Onkelus.

Continens ad Aegyptios allusio quatuor
 sequentibus sententiis.

12.

SED quoniam continens videtur perpetuaque
 ejusdem supplicii, eorumdemque impiorum
 descriptio usque ad Versic. 30. breviter reli-
 quos percurramus, referamusque similiter ad
 Aegyptios, ut deinde expeditior universaliorque,
 & ad omnes impios magis idonea expoli-
 tio singulis sententiis adhibeatur.

Vers. 17. Qui dicebant Deo, &c.

Exod. 32.

17. Dicebant certe Aegyptii Deo Recede a nobis.
 Quasi longè a se relegantes pietatis & religionis
 cultum, quem in Hebræorum populo illis pro-
 ponebat Deus. Quod videtur profecto respice-
 re ad insolens illud superbissimumque Pharaonis
 responsum. Quis est Dominus, ut audiam vocem
 ejus, dimittam Israel? Nescio Dominum, & Israel non
 dimittam. Rursus Aegyptii, quasi nihil posset facere
 Omnipotens, aestimabant eum. Videlicet quasi non
 posset Deus favere suo populo adversum vim ma-
 chinaeque Aegyptiorum. Quod videtur tangi Sa-
 pientiae 17. 2. Dum persuasum habent iniqui posse do-
 minari nationi sancta, vinculis tenebrarum & longa no-
 ctis compediti iacuerunt. Nimirum sibi persuade-
 rant, vel nullam esse Dei Israelitarum poten-
 tiam, vel, si quæ esset, nihil contra suas vires in-
 dustriamque profuturam, & favet Hebræa le-
 mio quæ ad verbum habet. Quid facies Omni-
 potens eis? Que les pue de hazer su Dios?

Vers. 18. Cum ille impleisset, &c.

Exod. 12.
35.

18. Cum ille impleisset domos eorum bonis, Aegyptus
 non solum fertilissima terra fructuum, sed afflu-
 ens etiam auro & argento bonisque omnibus:
 quibus iustissimo Dei iudicio atque sententia
 spoliavit Israhel Aegyptum, comportatis secum va-
 sis aureis, & argenteis, vestique plurima. Horum
 igitur sententiam, ut qui ingratiissimi existerent
 erga divinam providentiam, quæ eosdem locu-
 pletarat, procul a se longèque relatum vult Eliphaz.

Vers. 19. Videbunt Iusti, &c.

Iustorum
appellatio
ad Israeli-
tas.

Exod. 4. 2.

19. Tandem Iusti (hoc enim nomine sæpe in
 libro Sapientiae notantur Israelitæ captivi in A-
 gypto, ut in eo libro frequenter observavimus,
 præsertim cap. 4. 11. 16. &c. 10. 15. & 17. & 20.
 & cap. 11. 15. & cap. 12. 9. & cap. 18. & 20.) vi-
 derunt palam conspicuum de Aegyptiis supplicium,
 sicut dixerat Moyses: State & videte magnalia Do-
 mini, quæ facturus est hodie, & iterum: Viderunt A-
 gyptios mortuos super Littus Maris, & manum mag-
 nam, quam exercuerat Dominus contra eos. Hoc vi-
 so incredibiliter latati sunt. Tunc cecinit Moy-
 ses & Filii Israel carmen hoc Domino, & dixe-
 runt. Cantemus Domino, &c. In quo cantico,
 Pharaonis totiusque exercitus demeritio, non u-
 na tantum, sed mille dicendi formulis variata
 repetitur, quod ex nimia lætitia, sæpe idem ali-
 ter & aliter replicari soleat. Rursus, quod se-
 quitur, Innocens subsanabit eos, recte in idem Can-
 ticum Israelitarum, de submersis Aegyptiis con-
 venit. De quo etiam vide Sapientiae 18. & 19.
 Quare sicut Hebræi cum Divinis laudibus,
 ita etiam cum hostium suorum sublatione

Exod. 15.

exceperunt, atque spectarunt illorum exitum,
 innocentes, id est, salvi omnino, atque pœnæ ex-
 ortes.

Vers. 20. Nonne succisa est erectio eorum.

20. Tandem succisa est erectio eorum, id est, illorum
 stabilitas & robur concidit (subversio, ut dixi-
 mus, fundamento.) Sicut è contrario ipsi Israe-
 litæ dixerunt. Hi in curribus, & hi in equis, ipsi
 obligati sunt, & ceciderunt: nos autem surreximus, &
 erecti sumus. Tandem reliquias eorum devoravit ignis:
 Nam de iisdem dicitur sapientiae 16. Fra fortitu-
 dine brachii sui flagellati sunt novis aquis, & grandinis
 & pluvii, persequutionem passi, & per ignem con-
 summati. Id est, solum insuetis pluviis (nam im-
 brem in Aegypto cernere, sicut rarissimum, ita et-
 tiam novi miraculi instar habetur) sed etiam
 exitialibus fulminibus, igneque cœlesti conflag-
 rantes. Sed jam ad singula nunc, minutique
 strictam & angustam exponendi rationem veni-
 amus.

Psal. 19. 8.

9.

Mela lib. 1.

cap. 5.

Aegyptii

fulminibus

percutti.

XVII. Qui dicebant Deo; Recede a no-
 bis: & , quasi nihil posset face-
 re Omnipotens, existi-
 mabant eum.

1. Impiorum effusa impudentia adversus Numen. Re-
 cedere quid proprio.
2. Deus obviam occurrens homini. Mortalium vin-
 qua. Illustratus Lucas. Explicatus Paulus.
3. Verum Faciendi in bonum. Explicatus Mala-
 chias, Justorum & iniquorum discrimen.
4. Facere etiam in malum. Divina Providentia
 siue ex prosperis, siue ex adversis statuitur. Anti-
 qui varios Deos in prosperis & in adversis adibant
 Illustratus Isaias.

EO (inquit) stultitiæ atque vesaniæ redacti
 sunt, ut omnem Numinis cultum venerati-
 onemque exuentes, impudentissimi adver-
 sus Deum existant, dicentes, non solum in corde
 suo, tacita cogitatione verum Deum Providen-
 tiamque negantes, sed ore etiam impudente,
 (est enim libera & effrænis loquutio, impuden-
 tiæ symbolum, sicut mutum silentium, vere-
 cundiæ & confutionis, de quo non semel dixi-
 mus.) Recede a nobis. Absit a nobis Dei cultus aut
 religio, facessat Dei Divinorumque respectus,
 plena nimirum vox contemptus atque fastidii,
 Quia alla: nam verbum sur, non significat recede-
 dere neutraliter, vel declinare, aut divertere, sed
 active amovere, vel auferre, & quidem non se-
 mel, quæ Vulgatus vertit verbo recedendi, possumus
 non minus eleganter verbo auferendi, in Hili-
 parum vertere. Numerorum 13. 10. Nubes reces-
 sit, quæ erat super Tabernaculum. Quia sola nube, &
 Numerorum 16. 26. Recedite a tabernaculis homi-
 num impiorum. Quia os dei, & Psalm. 118. 115.
 Declina a me maligni. Quia os delatæ de mis ois.
 Sic igitur vesani & amantes jubebant, Deum
 facessere, & sese ab illorum conspectu au-
 ferre.

Ubi observanda est Dei benignitas ultro acce-
 dentis, seseque offerentis illorum oculis ac men-
 ti: nam contrarium verbi originalis recedendi, est
 tenere semel coeptum iter, itaque in eadem via
 insistere, & peregrinare Ergo vel inviti faten-
 tur, Deum ultro sese illi præbere obvium, &
 in illorum mentem, atque cogitationem incur-
 rere, clamare post illos subsequi, persequi, insi-
 stere. Sic eodem verbo originali dicitur, 2. Reg.
 2. 21. Noluit Asael omittre, quin urgeret eum. Quod
 proprie legitur, Noluit recedere ab illo. Et iterum,
 Recede, & noli me sequi, quod in originali tantum
 est, Recede a me. Sic igitur non vult recedere De-
 us, urgebatur a tergo, sequitur. Ergo cum dicebant,
 Recede a nobis, perinde refert, ac si dixissent, Recede,
 aut diverte, non solum de via, quam nos te-
 nemus. Atque liberè nos permittite ingredi vias
 nostras, (quo indicatur viæ genus impiorum om-
 ni scelerum labe, atque Numinis & pietatis ob-
 litione corruptissimum, Dei præsentiam aver-
 santium & fastidientium) sed etiam. Nostram
 Regionem desere alio concede. Nihil eorum,
 quæ ad nos pertinent, contingas. Urgent igitur
 etiam ipsi Deum, ut recedat, sicut cum Aegyptii
 urgebant populum exire de terra velociter, atque
 Pharaon

1.

Psal. 11. 2.

Loqui ad

impuden-

tiam silen-

ad vere-

diam.

77

26

Psal. 22. 6.

22. 14. 16.

Exod. 12.

31. 32.

Pharao ipse dicens, *Egredimini, surgite, ite.* Sed si quando, ut impii ardentibus votis expetunt, recedat ab illis Deus, quid illis reliquum, quam extremum interitus? Recedit enim ab eis omne praesidium, *Num. 14. 9.* omnis vitae & bonitatis fons, & longe sit ab illis salus, *Psal. 158.* Nisi forte (si superis placet) existiment sibi ipsis semet sufficere, ac sine Deo & esse & vivere, ac feliciter esse, & vivere posse. Hi sunt sancti illi alienati, sive, ut Hieronymus, ** Abalienati a vita*

** Gente Dei per ignorantiam Dei, qua est in illis.* Qui omnem entiadada, y Numinis ac religionis mentionem abalienato, def. briga infenso & fastidienti animo excipiunt. Vide quæ con Dios, y supra cap. 21. versic. 14. diximus, supra id, Re- que no at- cede à nobis, & scientiam viarum tuarum, &c.

rostra, a- Et quasi nihil posset facere Omnipotens, astimabant quæter ver- eum. Vulgatus per paraphrasim illuminavit sen- teon el. tentiam, nam in Hebræo, ut brevis, ita obscura habetur. Et quid operabitur Omnipotens eis? quasi

3. illi dicerent, quod dicebant *desixi in facibus suis?*

Soph. 1. 12. Non faciet Dominus bene, & non faciet Dominus male, id est, nulla est providentia Numinis, quæ bona bonis, mala rependat malis: Deus neque timendus, neque diligendus. Et quidem verbum

Facere ad faciendi, aut in bonum, aut in malum indifferens bonum & ad malum, est, quaquam in bonum accipi, suadere potest commune. adjunctum nomen Omnipotens, Saddai, quod sonat bonorum omnium uberriam fontem, & promptuarium refertissimum. Cum quo sensu recte cohæret, quod sequitur: *Cum ipse impleisset domos eorum bonis.* Sensus ergo erit. Non plus fieri ab impiis Deum, & religionem, quam rem omnino infructuosam, inutilem. Nam quem (inquiunt) fructum capere ex Deo possunt homines, divitiis atque temporalibus bonis parandis fruendisq; intenti? quærent nimirum bona tem-

LXX. poralia, quæ videri possunt, ad fruendum; neque spiritualia futurave curant. Hæc enim est illa vox multorum, imo infinitorum stultorum vox una: *Quis ostendet nobis bona?* quod idem illa apud *Malachiam capit. 3.* dicebant: *Vanus est, qui servit Deo* (tandem innotatus recedat, nullo accepto sui laboris præmio: *Vanus* videlicet, qui finem non consequitur) & quo temolumentum, quia custodiimus præcepta ejus? Quibus respondet Deus ipse, *Convertimini, & vivetis, quid intersit inter Justum & impium, & inter servientem Deo, & non servientem ei.* Videlicet non ex differentia temporalium bonorum æstimandi iusti, aut impii neque solum penes præsentia bona aut mala, ponderanda & æstimanda est Divina Providentia, quod bona temporalia bonis, & mala temporalia malis immittat, sed ex futuris bonis aut malis, & ex diversitate, & discrimine sortis futuri judicii, quam diversitatem describit statim Malachias initio cap. 4. sequentis. Vide quæ diximus supra cap. 1. v. 16. num. 4.

Stultorum Sed tamen non in bonum, sed in malum debere accipi verbum faciendi, vero similis videtur; quo vox & vo- etiam sensu Philipp. & antiquiores interpretantur: nam familiari Hebraismo solet in malum

Malachiam accipi pro nocere, ut infra Job. 53. 6. *Si peccaveris, quid ei nocebis;* proprie, *Quid facies ei?* Nostrates quoque verbo faciendi rem eandem expriment: *No hazen mas caso del que de quien no les puede hazer nada.* Sequentia quoque cum hoc sensu recte cohærebunt. Sed magis liberum erit utrovis modo accipere cum Græcis. quorum lectio etiam, sicut Latina, indifferens est ad utrumvis; *Quid inducet vobis Omnipotens?* atque ex utroque

Psal. 14. 6. Divinam Providentiam atque potentiam, non impiis utili- Sacra solum, sed & prophana littera commendant, nam Aratus Poeta in Phænom. eo ipso loco, cujus testimonio Paulus utitur postquam dixerat, *Nam gnus illius jumentis, subjungit.*

Aratus. Atque illum semper primum extremumque præcatur; *Salve mire Pater, qui ingentia commoda præbes.*

Philippus Neque solum commoda, sed pœnas etiam, atque omnes vitæ incommoditates ab illius providentia & vindieta dispensari significavit Homerus, cum duo illa dolia bonorum & malorum in Jovis limine constituit.

Hom. 22. 12. Dolia quippe duo posita sunt in Jovis limine, Dolorum, quæ det, malorum, alterum autem bonorum.

Pineda Tom. II.

Cui quidem commiscens dederit Jupiter gaudens fulgetro,

Interdum quidem malo incedit, interdum autem bono:

Cui vero ex tristibus dederit, culpabilem fecerit, Et ipsa mala tristia super terra diu impellant.

Ambulat autem honoratus neque Deo neque hominibus.

Ego (inquit) sum Dominus, & non est alter formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Neque mirum, quod hoc loco ad superstitionem gentium respiciatur, qui non eosdem in prosperis, quos in adversis adibant Deos:

in prosperis quidem Solem, Jovem opulentum, Minervam, Mercurium, Apollinem: hos omnes quasi lucis & secundarum rerum Largitores. At in adversis, Tellurem & Neptunum & alios malorum Depulsores, noctu multum pollentes, quasi tenebrarum ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Ipsi Domini, atque noctis potentes essent. Tangit rem hanc Hippocratel libr. de insomniis, Athenæus libr. 11 Lilius Gyrard. Syntag. 1. Ergo se Deum lucis & diei, atque noctis & tenebrarum, tum secundarum, tum adversarum rerum supremum dispensatorem, omni fallorum Numinum superstitione remota, coli vult.

Isai. 45. 7. Deus bona & mala dispensans.

Dici ac prosperitatis Di. Noctis & ærumnarum patroni.

Hipoc. Athenæus Gyrard.

I. Nexus cum præcedentibus.

Philippus. Nicetas.

Particula Et, affirmans.

LXX.

Prov. 8. 35

Progn. Regia.

LXX. Divina Bonitas sponit homines affluere.

Divinae munificentiae similitudo.

Et tuum copia implem tellurem adjacentem. Tum etiam cum perennibus fontibus, quorum featurigines & delexus impediri non possunt.

2. Sumitur autem ingens Divinae ubertatis & bonitatis amplificatio, & mortalium ingratitude. *Malorum* (inquit hoc loco Gregorius) domos Dominus bonis implet, quia etiam ingratis sua bona non denegat, ut aut bonitatem conditionis erubescant, & ad bonitatem radeant, aut redire omni modo contentantes, inde illic gravius puniantur, unde hic & bonis Dei largitionibus mala reddiderunt; ut duriora eos tunc supplicia puniant, quorum hic malitiam nec dona vicerunt. Vide in hanc ipsam rem Divinae munificentiae, atque humanae ingratitude, differentem Seneca libr. 7. de benefic. cap. 31. & 32. Dii omnium rerum optimi auctores, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseverant. Nihilominus tamen, more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arident, non cessant Dii beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus. Non est magni animi, dare & perdere; ac hoc est magni animi, perdere & dare.

13. Implevit bonis. Non solum (inquit) implevit eorum promptuaria optimorum fructuum copia, ut eructarent ex hoc in illud, sed etiam implevit illorum corda letitia & jucunditate. Nam nomen boni haec omnia comprehendit. Quod actuum 14. cibi & letitia nominibus exprimitur, quasi diceret; Vel hoc solum divinae beneficentiae testimonium, suadere illis potuisset veram de divina providentia opinionem & religionem. Quam eodem ipso argumento suadebant Lystris Barnabas & Paulus, inter alia de Deo sic praedicantes: In praeteritis generationibus misit omnes gentes ingredi vias, & quidem non sine testimonio semetipsum reliquit beneficiens de Caelo, dans pluvias tempora fructifera, implens cibo & letitia corda nostra. Quare precatur David, ut Deus se cunctis Deum ostendat, benefaciendo omnibus, & implendo domos eorum bonis: *A fructu* (inquit) frumenti, vini & olei sui multiplicati sunt. Id est, multiplicentur, o Deo! forte prelixa tua liberalitate illos lucrificas: id quod mihi erit ingenti letitiae, ut cognoscaris ab omnibus. Praeterea enim addit; *Deisti letitiam in corde meo*; quasi ab eo tempore, ex quo illos cumulasti bonis, ne excusationem ullam habeant suae infidelitatis, dicendo; *Quis ostendet nobis bona?* Quamquam simul etiam hoc Psalmo notet David impiorum ingratitude, qui cum a fructu frumenti, vini & olei multiplicati sint, id est, omni-genis terrae fructibus fruuntur; etiam in manibus Dei munera ferentes, & magnifice (ut Theodoretus ait) ejus bonis se delectantes; Providentiam non agnoscunt. Docet enim hic Psalmus Providentiam, expositore eodem Theodoro. Certe illi melius, quamvis unius verique Dei ignorantes, sed grati tamen animi affectatores, qui exundantis Nili mensuram altitudinis cubitorum, in Serapidis templum singulis annis deferebant. Sed qua id animi persuasione, non omnino certum. Certe poterant suae fertilitatis ac proventuum terrae mensuram Deo acceptam referre, qui illorum Domos, Nili inundatione, bonis omnibus impleveret. Constantinus Imperator piissimus non jam in Serapidis templo, in Christianorum Ecclesiis, vero Deo, bonorum omnium largitori, apponi & consecrari mensuras illas iussit. Auctores sunt Cassiodorus libr. 2. ad Eusebii historiam. Illius verba non praetereunda; *Quoniam Moris erat in Aegypto, ut mensura ascendentes Nili fluminis ad templum Serapidis deferretur, velut ad incrementi Aquarum & inundationis auctorem subverso ejus simulacro, ulna ipsa, id est, aqua mensura, ad aquarum Dominum capta in Ecclesias deferri.*

Psalm. 4. qui est de providentia, Illustratus. Psal. 48 & 9. Theodor. Aegyptii deferentes mensuram Nili exundantis in templum. Constantini decretum. Cassiod. in Triparti. Ruffin.

4. Quorum sententia. In Hebraeo, & in Graeco exprimitur; *Impiorum consilium*. Sed eleganter Vulgatus dixit; *sententiam*, ut indicaret falsam tum humanarum, tum divinarum rerum existimationem, & consiliū de neganda aut fugienda divina Providentia; & ut aliquantulum variaret à simili locutione supr. cap. 21. v. 16. *Procul sit à me*. Septuaginta, *Longe est ab eo*. Sed duarum istarum lectionum triplex interpretatio. Prima Graecorum, ut illius relativi antecedens Deus sit, in hanc sententiam. *Qua consilia illi ineunt, longe abeunt à Deo*. Ita ut consilio divinae providentiae de locupletandis impiorum domibus opponat in-

gratissimorum mortalium consilia, longe à Dei providentia & cultu aliena. Secunda, ut referatur ad Job, ita ut Eliphaz maligne repetat ea ipsa verba, quae cap. praecedenti v. 16. dixerat Job; *Consilium impiorum longe sit à me*. Quali Job verbo & specie tenus, non re ipsa impiorum consilium & vitae decretum improbarit, ut his etiam verbis, blasphemiae & impietatis Jobum accuset: Num poteras dicere, te non sentire cum improbis; cum tu, ut ipsi, providentiam Dei, tollas? Tertia, & simplicissima, ut haec sint ipsius Eliphaz verba, quibus se ipsum commendat, ut qui potiori jure, quam Job, ac multo verius possit asserere, se toto caelo ab impiorum sententia dissidere. Vide similem locum cap. praecedente.

XIX. Videbunt justi, & lætabuntur, innocens subsannabit eos.

1. Videre quid denotet in sacro sermone. Pertinet ad exemplum omnibus conspicuum Principium publica peccata publico supplicio affecta.
2. Quid Paradigma apud Graecos. Publica supplicia ad exemplum. Tres causa sumendi supplicii de aliquo scelere. Illustratus Moyses, & Zacharias.
3. Proponitur quaestio de Lætitiâ Justorum, cum vident improborum exitium. Rejiciuntur quinque responsiones. Illustratus David.
4. Sexta & vera responsio; Justos latari impiorum suppliciis, propter divina justitia & Providentia honorem. Explicatus Moyses & Sapiens.
5. Innocentis nomen de Noe. Subsannatio ad infelicem exitum.
6. Innocens activa aut passiva pro poena, aut pro culpa. Explicatus Moyses & Samuel.
7. Subsannare quid proprie. Quid Sanna aut sannio. Apertio oris & dissentio labiorum ad subsannationem. Illustratus David.
8. Qua ratione Deus & sancti dicantur subsannare impios. Scriptura Regula.

OMNIA nunc parum parumper in vita confusa & permista, atque in futurum servantur incerta: sed exitus probabit, rectissima justorum consilia, impiorum vero stulta & aberrantia fuisse. Illi igitur, qui recte de Deo deque divina providentia senserint, expectent parumper. Non enim tam diu durabit impiorum felicitas, qui sui saeculi multi oculati testes & spectatores infelicissimi exitus futuri sint. Videbunt, Rem videlicet, quam avide expectant, ut nullus deinceps pios punire possit Divinae providentiae criminandae aculeus, nulla emulanda malignantes cupido. Videbunt etiam; quod ad certitudinem pertinet, atque firmitatem dogmatum de divina providentia, & de impiorum suppliciis, atque piorum praemiis. Videre item, ad rem omnibus conspicuam, & in publicum exemplum omnibus propositam, referendum est, praesertim cum Principum potentissimorumque virorum peccata publico illustrique supplicio afficiuntur, ut ceteris bene sit vivendi disciplina. Sicur ad Davidem dictum est, 2. Reg. 12. 12. *Tuscasti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis huius, nimirum ut videant justi, & latentur*. Similis omnino locus Num. 25. 4. cum punitur populus pro suo peccato fornicationis cum filiabus Moab: *Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis: quasi dicat, in oculis Solis, ut qui publico munere fugebantur, ac publice peccarent, publico affectos supplicio Sol omnibus conspicuos redderet*. Septuaginta dixerunt, *Paradigmatison*, quod eleganter in vaticanis vertitur * *Ostenta eos Domino contra Solem*, quod latine diceretur: *Exemplum de Domino contra Solem*. Augustini interpretationem q. 52. super Numeros, adhibeamus illius verbis: *Id est palam in conspectu lucis huius; nam Graecus ait Paradigmatison, quod dici possit, Exemplum* (videlicet ut verbum sit imperandi, non nomen) quia Paradigma Exemplum dicitur. Sed exemplum hoc ideo contra Solem poni, ut ab omnibus conspicitur, eadem profecto ratione factū videtur qua amphiora illa visa Zachariae vati, (qua Judeorum peccata & supplicium, mutuo sibi in mensura respondentia continebantur,) delata est in

Maligna repetitio. Variabiles.

Eccl. 9. 2.

Psalm. 33. 1. Videre ad certitudinem.

Videre, quod in publico et ad universorum exemplum

LXX.

2. * Que lei de el Sol, para que los vea Dios, y no do el mundo.

cap. 5. Zach. 5. 1.

Curam-
phora po-
lita supra
basim.

dentia continebantur,) delata est in Babylonem ut ibi stabiliretur, & poneretur super Basim suam: id est, ut poena atque captivitas Judaeorum in publico loco ponatur, quemadmodum statua super columnam aliquam aut basim erigi solet, ut videri ab omnibus, etiam longe remotis, facilius posset. Videbant igitur Iusti, quod conspicuum omnibus, etiam impiis, futurum erit, tanquam exemplum & paradigma.

Verum enim vero, ut ad illud iterum Principum populi paradigma respiciam, certe haec erat inter praecipuas causas vindictae de aliquo scelere sumendae, quas ex Tauro Philosopho, in primo commentariorum in Gorgiam Platonis, Aulus Gellius transtulit in suum librum sextum cap. 14. Punientis (inquit) peccatis esse debere causas existimatum est: Una est, quae Paranesis dicitur, cum poena adhibetur castigandi atque emendandi gratia, altera, quam Timoriam appellant, cum dignitas eius in quem est peccatum, tuenda est, ne praetermissa animadversio contemptum eius pariat, & honorem levet. Tertia, quae Paradigma à Gracis nuncupatur, cum poenitio propter exemplum necessaria, ut ceteri similibus à peccatis, quae prohiberi publicis interest, metus cognita poena deterreantur.

Taurus
Philoso-
phus.

Aul. Gell.
Tres causa
sumendi
supplicum
de fontibus
παλαις
τιμωρις
παρὰ τύπον

Exemplum
de suppli-
cio gravis-
simo.

Cacilites at
pud Gell.
lib. 2. cap. 1

3.
Cur Iusti
laetentur in
suppliciis
impiorum.

Gregorius.

Prima
Gregorii
responsio.

Iustus gau-
dens de
temporali
impiorum
supplicio.

Augustinus

Secunda
Philippi
responsio.
Hieron.
Responsio
mutata.

Tertia so-
lutio Theo-
doret.

Obiectio.

Hug. super
Pl. 57. 2.
Cor. 7. v. 9.

Ideo veteres nostri exempla pro maximis gravissimisque poenis dicebant. Et quidem sapienter Sextus ille Caelius, jurisprudentia clarus, de severitate legum differens; Acerbitas (inquit) ulciscendi maleficis, bene atque caute vivendi disciplina est. Ergo quod videndum proponitur paradigma atque exemplum ceteris, ipsis vero impiis maximam gravissimamque poenam esse oportet.

Et laetabuntur. Gaudebunt, exultabunt, ovabunt. Sed quænam iustis laetandi & exultandi materia? Præceptum enim Prov. 24. 17. Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas in ruina ejus, ne exultet cor tuum, nam ut Gregorius hoc loco scribit. Iusti cum injustos errare, conspiciunt, de errore peccantium latari non possunt. Si enim gaudent erroribus, iusti non sunt. Rursum si dicimus, quod profecto gaudio exultare iusti possunt de morte pravorum, quale est in hoc mundo gaudium de ultione peccantium, in quo adhuc incerta est vita Iustorum. Respondet itaque huic dubitationi Gregorius, lætitiā hanc iustorum ad futurum iudicium referendam, futuramque impiorum damnationem: Nunc (inquit) iusti reprobos aspiciunt, & subsannant, quia eos exultando conspiciunt, quos modo, nec sine gemitu iniqua perpetrantes, nec sine metu vident pro iniquitate merentes. Utile Gregorii responsum: sed si nimium prematur, non valde satisfaciet dubitantium argutiis: nam de temporali impiorum supplicio concipit etiam Iustus lætitiā, ut Psalm. 57. 18. 11. dicitur. Laetabitur Iustus, cum viderit vindictam: manus suas laetabit in sanguine Peccatoris, & dicit homo. Si utique est fructus Iusto. Utique est Deus iudicans eos in terra. Id est divina Providentia etiam in hoc Mundo præmio afficiens iustum, morte & supplicio impium, præbet utraque ex parte iustis uberem laetandi materiam. Sic Augustinus necessario existimat intelligi eo loco vindictam, non illam futuram.

Secunda responsio Philippi hoc loco, Cum Iusti de illis (impiis pereuntibus) dolorem ceperint, desolantur. Hieron. Psalm. citato: Quia quando illi damnantur in poenis, isti laetantur in premiis, & fere eodem modo D. Thomas, quod se videant non punitos similiter. Claudicat item hæc responsio, nam lætia ad ipsa impiorum supplicia progreditur, sicut colligitur ex loco Threnorum 1. 21. Adduxisti (audaces) diem consolationis (gaudii & lætitiæ mihi, quando) fene similes mei.

Tertia præcedenti similis Theodoret, super Psalm. 57. Gaudebit virtutis studiosus, cum malitia operarum supplicii affectum videat, non illudendo illis, sed perspicendo divinam Providentiam, nolentem despicere ab illis injuria affectos. Laetatur igitur iustus propter pauperum salutem & protectionem, quæ ex tyrannorum interitu redundat. Sane. sed quis etiam non dicat cecinisse populum universum, præcinnente Moysæ, canticum lætissimum ex ipso Egyptiorum interitu?

Quarta aliorum: Gaudendum, cum Deus castigat (impios) virga correctionis, ut emendantur, Sic dicit bat Paulus, Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad poenitentiam. Sed quidem non de eo solum supplicio quod ad correctionem, sed de eo quoque, quod in contumaces impios extremum fit, dubitatio præsens est.

Pineta Tom. II.

Quinta Hilarii, qui cum Psalmi locum ad iustos iudices referendum intelligit: Lætitiā (inquit) Iusti est, cum viderit vindictam, quia peccatoribus puniendis deductum se per Angelos in aeternam requiem laetatur. Hæc quoque exponendi ratio, præterquam quod sit angusta, non magis Iudicem à impiis punitionis & supplicii compassione & sensu eximere debet, quam quemvis alium.

Sexta denique, ut communis, ut ita germana & vera, asserit lætitiā hanc ex Divinæ Providentiæ honore, Dei gloria, & Triumpho in suo hostium interitu reportato, ex Divinæ iustitiæ veritate, & celebritate apud universos mortales, concipi in iustorum animis. Placet enim (inquit Philippus) Iustis Dei Iustitia: vident rursum Dei dignitatem & auctoritatem commendari vindicta scelerum, quod potissimum à Moysæ in Cantico celebratum fuisse, vel ipsa verba prima aperte ostendunt: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Sapientia quoque cap. 18. v. 20. testatur fuisse propriam illius Cantici materiam Divinas laudes. Ideo dicant verunt, DOMINE nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter. Quare quamvis iustus, ut persona privata, non habeat in impiorum suppliciis & interitu peculiarem laetandi materiam neque rationem, at, ut Theologice dicam, quæ se divinæ iustitiæ defensorem, & voluntatis studiosum, atque obsequentem præbet, & quæ se iustitiæ divinæ, & efficaci voluntati damnandi impios conjungit, ex Deo ipso sumit, atque in illius voluntate inveniet rationem incundissimam volandi impiorum vindictam, atque laetandi & gaudendi in illorum ærumnis & suppliciis. De quo aliquando diximus, cum de Prophetarum & sanctorum hominum imprecationibus prophetici-
cis adversus impios disseremus.

Et innocens subsannabit eos. Græci utramque huius sententiæ Partem ad irrisionem & subsannationem referunt; Videntes Iusti riserunt, & inculpabilis subsannabit. Nisi redire, non pro irridere cum Niceta, sed pro lætitiā cum nostro Interprete accipias. Accipiunt autem Hebræi locum hunc de Noe atque illius familia, illumque appellari innocentem proprio quasi cognomine; impios vero omnes, quos Diluvium obruit, quorum infelicissimum interitum cum summa voluptate vindicandum dederit Deus Noe atque illius Filiis, ut iuxta id Isaia cap. 66, v. 24. Viderunt cadavera virorum, qui pravaricati fuerant in Deum. Et qui forte subsannabatur ab incredulis, cum fabricaretur Arca, jam ipse incolumis, & sospes, Arca, imo Dei, beneficio, subsannabit profligatos illos san-
nones. Cæterum præstat vel de ægyptiis accipere ut supra indicavimus; vel in universum Egyptiorum nomine, quosve impios, per innocentem vero, iustum quemvis intelligere, qui cum spes omnes suas in Deo collocet, securus tandem & incolumis evadit, contra quam impii, qui cum res suas omnes bene fixas firmasque arbitantur, spe tandem cadunt, & miserando exitu concluduntur: Subsanna, nam huiusmodi subsannatio in exitum infeliciorem convenire solet, ut illud Prov. 1. v. 26. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo vos, cum vobis id, quod timebatis, advenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tempestas, ingruerit. Ante exitum enim omnia incerta & dubia.

Innocens, Proprie purus, mundus, vacuus culpa, noxius, quod in sacro sermone non solum refertur ad culpæ munditiem, sed etiam ad immundiciem poenæ, q. d. qui cum à culpa mundus est, etiam extremo illi supplicio non est obnoxius, subsannabit impios, ut culpæ, ita poenæ & supplicio obnoxios. Sic Exod. 34. v. 7. Nullus apud te per se innocens est, id est, improbum neminem relinquit impunitum. Et eisdem fere verbis Numer. 14. & 2. Regum. 14. 9 In me Domine passivem Rex, sit iniquitas (id est poena & supplicium) & in domo Patris mei: Rex autem & Thronus eius sit innocens, id est poenæ exors: quasi dicat. Te desidero, & volo incolumem, quamvis enim affligar & puniar. Quare innocens in sacro sermone, non solum sumitur active pro eo qui nemini nocet, sed etiam passive, pro eo cui nemo nocet. Sic enim quod Numer. 5. versic. 19 dicitur: Non Innocens tibi nocebunt aqua ista amarissima, Proprie legitur, Latine Innocens eris ab aquis istis amarissimis. Septuaginta,

Quinta so-
lutio Hila-
rii, judi-
cium præ-
mium por-
tionis pu-
nitis.
Iudex com-
patiens.

4.
Sexta ger-
mana ref-
ponso.

Exod. 15
v. 1.

Propria
materia
Cantici
Moysis.

De Prophe-
tæ imprecati-
ones.

LXX.

Nicetas.

Hebræos
rum inter-
pretatio.

Noe cog-
nomento
innocens.

1. Pet. 3. v.
20.

Germanior
expositio.

Subsanna.
cio de infæ-
lici exitu.

6.
npd

Innocens
culpæ &
poenæ.

Innocens
active &
passive.

Numer. 5. 19
& 20.

Innocens
Septuaginta,
Inno.

R. Mard. Secundo idem nomen *erectionis* in segetes convenit, quia (ut ait R. Mardokai) *est seges erecta, antequam demetatur*. Convenit acerbissimo impiorum exitio, & Divinae vindictae, velut dentatae falci, erectam atque sublimem impiorum segetem vitae & felicitatis praecedenti.

Falx Divinae justitiae. Tertio pro bonis & facultatibus, quibus homo consistit, & erectus vivit. Sic exponit Nicetas: *bona deleta penitus*.

Nicetas. Quarto *erectio* etiam potest appellari aedificium sublime & erectum, firmo fundamento consistens, cum quo convenit fundamenti aut totius aedificii subversio, de qua superius diximus; tum etiam & verbum *succidendi*, quod desolare & destruere aliquando vertitur.

Compl. Pagnin. Regia. Quinto simplicius nomen *erectionis* pro altitudine & statura, est enim vox fere eadem, quae Cantic. 7. 7. *Statura tua assimilata est palma*. Et quod 1. Reg. 28. 20. dicitur de Saul; *Cecidi portectus in terra*. Quod ex Hebraeo legitur; *cecidit tota statura sua in terra*, vel, *plenitudo statura ejus*. Id est, ut elucidat Tig. *Corruit Saul in terram, quantus erat*, cum esset Saul procerus valde, ab humero, & sursum superior omni populo, oportuit casum fuisse vehementem, & cum ingenti crimine: quod nos dicereamus; *Cayo redondo de su estado, quan grande era*. Sic sane, ut Isai dixit *excelesi statura succiduntur*; conciduntque in terram casu acerbissimo, atque eo graviore, quo ceteris ipsi potentiores superioresque sunt. Sic hominum impiorum *erectio* & statura *succisa est*.

1. Reg. 9. Sexto, *erectionis* nomen pro superbia & animi elatione, accipit Philipp. & nomen quidem originale lubens ad id trahi potest, pro erecto & elato collo quod supra alios consurgit. Quale est illud Levitic. 16. 37. *Nemo vestraminimis audebit resistere*. Prop. ex Hebraeo: *Non erit vobis erectio coram hostibus*. Et denique hoc nomine significatur, quidquid phrasi illa *levandi capitis*, de qua superius diximus capite 10. 15. & cap. 11. 14. et quidquid contrarium est humiliato capiti aut demisso, & concidenti vultui; videlicet animi constantia & fiducia, erectio, exaltatio, oculorum sublimitas, cervicis & colli extollentia, nullius oneris patiens. Sicut illo ipso Levit. 16. 13. loco dictum est: *Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, ne serviretis eis, & qui confregi catenas cervicium vestrarum, ut incederetis erecti*. Onkel. *in libertate*, id est, erecto collo, quale liberum & ingenuum hominem decet: Septuaginta *Duxi vos cum fiducia*, cujus signum est erectus vultus haec igitur *erectio*, (inquit Elephaz) & vivendi pro libito libera & impunis licentia, & fida quaedam atque secunda impunitas, absque omni jugo, tum etiam animi alacritas & exultatio in rebus pessimis, omnino depressa atque compressa est.

Casus excelsorum periculosus. Erectio, pro superbia, **Philip.**

LXX. Et reliquias eorum devoravit ignis. Sulphureum incendium hic locus olet omnibus, quod semper ejusmodi supplicium pro gravissimo & acerbissimo impiis proponi soleat; nam ut Judas Apostolus in sua Epist. dixit: *Sodoma & Gomorra & similia civitates factae sunt exemplum ignis aeterni poenam sustinentes*. Sed quid sit, reliquias aut residuum Sodomitatum, devoratum esse ad igne, egoplane non video. Nam quod quidam dicunt, per reliquias intelligi urbes ipsas, non quadrat reliquiarum appellationi aut significationi. Quod alii ad corpora referunt, quae relinquuntur post mortem, & quae sunt quasi exuviae abeuntium animarum: ita ut significet non solum Sodomitae ignes extinctos caelesti, sed etiam in cinerem redacta illorum cadavera, & ab igne voracissimo depasta: recte quidem, sed insolens est in sacro sermone illa *reliquiarum* significatio.

4. Et reliquias eorum devoravit ignis. Sodomitarum supplicium acerbissimum.

Aug. Greg. & Hugo. Gregor.

Gregor. Ergo praestat ut hoc de aliorum impiorum supplicio accipiamus, & ignis nomine, ipsam divinam ultionem, & inevitabile supplicium intelligamus. Graecus Scholiastes interpretatur; *Consecram vim, quae in casibus adversi haeret infixae*, quae intimas vorat ossibus medullas, & ipsum etiam torquet acerbissime animum, qui non solum fumat aut ardet in hac vita, sed potissimum in futura inextinguibilem flammam excitat, sicut scriptum est: *Pones eos ut libanum ignis in tempore vultus tui*, in est, in fornacem incredibiliter accensam & inflammatam impios conjiciet indignatio & vindicta tua.

5. Ignis, Divinum supplicium. **Nicetas.**

XXI. Acquiesce igitur ei, & habeto pacem: & per haec habebis fructus optimos.

1. Acquiescere quid proprie. **Varia ex Hebraeo lectio.**

2. Acquiescendi verbum, obsequium & ministerium affert. **Illustratus Samuel.**

3. Pax de bonis & felicitate. **Rejuncta aliorum expositiones. Explicatus Paulus.**

4. Jam nunc Eliphaz Jobum gravissimarum minarum, quasi pondere oppressum recreare, & erigere videtur proposito praemio, atque exhortatione, ne cum Deo fortissimo testatus gerat

Jam nunc exponendum, quae sint reliquiae impiorum. Et quidem si in illa arboris translatione persistamus, per arboris reliquias, non incommode intelligemus radices arboris, & radicum fibras, in quas saevire solet ignis; ut nihil ex arbore reliquum sit: quare de ingenti supplicio, quo omnino pereat impius, dictum est. Isa. 7. 14. *Sicut devorata stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, sic radix eorum quasi favilla erit, & germen eorum, ut pulvis ascendet*. Et Malachi. 4. 1. *Dies veniet succensa, quasi caminus, & erant omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula: & inflammabit eos deus veniens, quae non derelinquet eis radicem & germen*. Id est, Nihil firmum, stabile in radicibus; nihil pulchrum, florens, virens in germine, sed injecta clade omnis splendor & dignitas evanescet, atque eadem metap. ora Isai. 14. 22. *Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, radicem & ramos*.

Sed plerique interpretes reliquiarum nomine peculiare aliquid significari existimant. Nicetas omnes impios, ut nullus reliquus sit: *Quod si quispiam superbie fuerit, hunc quoque est ignis consumpturus*. Sed expositio haec minime lenis. Phil.

(dicit) *novissimum quadrantem, vel extrema quadrantem peccantium in die judicii puniendam, quod in hoc saeculo nulla poena gravissimos peccatores, ita ut digni sunt, damnat*. Id est, incipient poenas in hoc mundo pendere, sed quod reliquum fuerit, in futuro cumulatiu persolvent, igne aeterno confluentes. Acutum hoc & subtile, sed non valde solidum. Tertia quoque expositio videlicet posteritatem impiorum, sive per naturalem propagationem, sive per morum imitationem; D. Thom. *filios*. Greg. *corpus*, quod hic relinquunt, recipitur in resurrectione, ut simul etiam cum animo ardeat. Atque hos fere alii interpretes imitantur. Duo tamen alia indicabimus. Primum, si eadem vox hoc loco subesset, quae Pl. 36. 37. *Quoniam sunt reliquiae homini pacifico*, certe per reliquias intelligerem ego extremam humanam vitam, aut novissimum statum; ita ut reliquiae igne devorande significarent everlionem & commutationem felicitatis impiorum in extremam miseriarum, & infelicitatis sortem: sicut reliquiae hominis pacifici, est novissima illius felicitas, & tristitia in gaudium conversi, & commutatio. Quo loco vertit Hier. *Ad extremum eris viro pax*. Nam hoc loco reliquiarum vox proprie significat ultimum vel postremum: & ideo subditur; *Injusti disperibunt, simul reliquiae* (Hier. *Novissimum*) *impiorum interibunt*. Id est, postremum illorum erit infelicitissimum. Chaldaeus eleganter & proprie. *Finis impiorum exitum*. Symmach. *Sunt futura homini pacifico, extrema iniquorum excidentur*. Subdit hunc quoque sensum Philip.

Secundum tamen statuo, quoniam hoc nostro loco reliquiarum nomen est a verbo *la ha*, quod significat superare, aut superesse; aut reliquum esse, quod saepe Ecclesiast. appellat, *amplius*, & sept. *abundantiam*, aut *excellentiam*, id est, quo quis alium superat, excellit, quod oportet esse excellentem, superabundans & ceteris superius: ideo reliquiarum nomine, impiorum excellentem & supra cunctos mortales ingentem felicitatem intelligo. q. d. *Sus excessos, y sobradas venturas, los consumira el fuego*. Eodem sensu, quo dictum est Pl. 16. 14. *Dimiserunt reliquias tuas* (id est amplius, suam abundantiam, excessum divitiarum, & ut ita loquar, suprematam suam, quod illis reliquum erat post aequatas aliorum facultates) *parvulis suis*. Sic hoc loco uberrimam bonorum omnium copiam, bene cumulatam ac supereffluentem felicitatis mensuram absumpsit Divina ultio, & supplicii ignis voracissimus, ut non possint relinquere reliquias parvulis suis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

Reliquiae extrema vitae sortis.

inimicitias Sed (quod tibi imprimis utile & salutare futurum sit) amicitiæ & consuetudinis fœdus quamprimum ineat.

כך

*Sabo te a
provelchar
de Dios.

R. Mard.

Cajetan.

Pagnin.

Regia.

Vatabl.

Prov. 4. 12

LXX.

Nicetas.

2.

Acquiesce
re admini-
sterium.

Regia.

LXX.

R. Mard.

Pagnin.

Tygar.

Vatabl.

Forster.

*Accomoda
te consu-
gusto, ajus-
tate consu-
voluntad, y
enpareja
con el.

*Soffiega
de y ponte
en par, y
cen pacien-
cia.

Ofer.

Philipp.

Acquiesce. Propter amplissimam significationem verbi *facan*, de qua superius v. 2. nunc quoque dissentiant interpretes, R. Mos. **Proscice cum Deo*. Hebraeus apud Cajet. *Fac pro desice nunc cum Deo*. Quasi dicat tibi Deum acerbum & infensum reddidisti, poteris nunc tua pœnitentia efficere placatum, utilem & salutarem, qui tibi minime noceat, qui maxime profit. Pagnin. Vatabl. Regia. *Assuesce cum eo*, familiarem te illi & illius præceptis servandis præbe, & quam primum lenferis viæ mandatorum Dei difficultatem, ipsa assuetudine emollies & vinces; nam deduces te Deus per semitas equitatis, quas cum (postquam) ingressus fueris ipsa jam experientia & assuetudine agilior & alacrior effectus non ardebuntur gressus tui. Huc pertinere existimo lectionem Sept. *Esto utique durus: si sustinueris, fructus tui erit in bonis*. Non quidem duritiam cordis & obstinationem objicit (ut interpretatur Nicetas, sed duritiem illam præcipit, quæ ex consuetudine fit, cum callum quis in te quapiam ex repetitione obducit Tum etiam ne se mollem per impatientiam præstet, sed laboris patientissimum, & adversus miseriarum stimulos obduratum.

Certe hoc tantum loco Verbum *facan* vertitur ab Interprete *Acquiescere*, & propriè, ut supra indicavi, affert duorum inter se compositionem quandam, æqualitatem similitudinem, & quasi paritatem consiliorum & voluntatum; atque in eam potissimum duorum familiaritatem & consuetudinem accommodari potest (cum quis alteri familiariter acquiescit, ministrat, utilis est Quare *acquiescens*, vel *assuescens*, ex hac radice, pro ministro, familiari, cubiculario, Thesaurario etiam sumitur, qui in te maxime utili ministrat & familiaris est, ut 3. Reg. 14. *Abisag erat puella pulchra nimis, dormi. buique cum Rege, & ministrabat ei*. In Hebræo, pro *Dormiebat cum Rege* tantum habetur; erat *Regi proficiens*, aut utilis, ut Regia legunt. Nam quod noster dixit, *Dormiebat cum Rege*, & alii *fovebat Regem*, ut Septuagint. R. Mardoch. Pagnin. Vatabl. Tygar. explicationis gratia faciunt, ut speciatim significant, qualenam esset ministerium, quod exhibebat Regi. Quare legere eleganter possis, erat *Regi consuetudinarius*, sive *adhabitatrix*, erat illi *usui*. R. David Kimhi vocat *Thesaurarium utilem*, quippe quæ Regi *frigas contemperabat*, familiari cum illo consuetudine, & ut ita loquar, sui commodatione, vel accommodatione, & quasi æqualitate communis lecti & habitationis. Sic igitur hortatur Eliphaz Jobum; *Acquiesce illi*, nunquam mihi magis placuit, quam hoc loco. Tyg. **Accomoda te illi*; pacem cum illo ini voluntatum & consiliorum societatem; fidum ac utilem te illi præbe ministrum, & servum; si non illius gratia; (nam quæcumque fecerimus, *servi tandem sumus* nostro hero *inutiles*) at tui lucri & utilitatis. Ergo esto Deo familiaris, consuetudinarius, cubicularius, assiduus minister, acquiescens, pariter cum illo incedens & gradiens; & forte eam *acquiescendi* rationem imple Eliphaz statim exponet; nimirum *suscipiendo ex ore illius legem*, &c.

Es habeto pacem. Pro, *habebis pacem* ex consuetudine & familiaritate cum Deo; ex tuo obsequio & ministerio, ut, pace cum illo stabilita & fixa, bonorum omnium fructibus perfruaris; nam ex bello & inimiciæ cum illo, innumera tibi mala. Cajet. durius, & magis aliene; **Pacificus*, cessando a lamentationibus. Comprime tuas istas querimonias & expostulationes cum Divina bonitate; seu potius, pacifice & submissus cum illo age, tum ore isto animi compresso. Alii per paraphrasim: *Supplicibus verbis ab illo pacem & veniam pete*. Sed *pacem habere*, pro *veniam petere*, insolens, imo inauditum in Sacro sermone. Melius Philipp. *Post bellum hujus horribilis plage poteris habere incolumitatis pacem*. Sed præstat quod primo loco diximus. Similis profectò illa Pauli adhortatio, Heb. 12. 11. *Omnis disciplina in presenti quidem, non videtur esse gaudii, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimum (fructum ex pace provenientem) exercitatis, per eam reddes justitiam*. Nisi quod Paulus, illud postea, ad futuram vitam refert, Eliphaz ad hanc ipsam temporalem.

XXII. Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones ejus in corde tuo.

- 1 Quid lex in Sacro sermone. Comprehendit etiam universam Scripturam. Legis Divina proprium reficere mentem. Expli. at Joannes & Paulus.
- 2 Legis etymologia, ab explorando. Quid exigit.
- 3 Legis & pluviae nomen idem. Mentem irrigat & fecundat. Illustrari Isaias & Joel.
- 4 Suscipere quid propriè. Doctrina quid designet in sacro sermone. Illustratus Salomon.
- 5 Ponere, Sermo Dei custodiendus mente. Phylacterium.

Græci dixerunt: *Accipe ex ore illius exegoriam*, id est, enunciationem, quod Philipp. edictum legit. Symmach. *exomologesis* interpretatus est. Est autem *exomologesis*, ut explicat Origen. peccatorum confessio, quasi dicat. *De tuis peccatis confitere, confessionis autem rationem à Deo docere*: Sed Aquila. Nomen dixit, id est, *legem*, & hanc Septuag. videntur dixisse, Divina voluntatis & sanctissimæ disciplinæ enunciationem. Legis autem nomen in sacro sermone non est angustum, ut tantum sumatur pro ea ratione, quæ jubet faciendâ & contraria prohibet; sed pro ea etiam parte, quæ quacunque ratione more instituit, vitæque informat. Qua ratione lex complectitur alios etiam libros præter Pentateuchum, quos Christus *Legem* appellat Joan. 20. 34. *Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, Dilectus*. Et cap. 15. 25. *Ut compleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, Odio habuerunt me, &c.* Quæ sane loca ex Davide sunt. Et Paulus Gal. 4. proferens ex Genesi testimonium, ait, *Qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, Quoniam abraham duos filios habuit. Et quod Isaias scripsit, ait: In lege scriptum esse. 1. Cor. 14. 21. Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic*. Unde Greg. Nyssen. præfat. in Cantic. Magnus (inquit) apostolus, *legem dicens, spirituale legis nomen, comprehendit etiam historicas narrationes adeo, ut universa à Deo inspirata Scriptura, sit lex illi, qui ipsam legunt, non solum per præcepta, sed etiam per historiam erudient, & ad cognitionem mysteriorum & incertam viæ institutionem*. Nunc ergo Dei *legem*, non solum Dei præcepta, sed institutionem & doctrinam morum universam intelligit, quæ Deus nos suam voluntatem & totius vitæ informandæ rationem edoceat. Hilar. autem super Psal. 118. *legis proprietatem, & germanam rationem in eo ait consistere, quod David assignavit Psal. 118. dum legem à testimonio, justitia, judicio, præcepto, suis quasi vocum notionibus & proprietatibus, discernit, Lex Domini immaculata, convertens animas: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis, &c.* Quidquid enim ex Dei ore excipimus, *Lex nobis futurum est*, illius vero lex reficit & recreat & tranquillat animam, & cordis litum famemque excruciantem restinguit. Sic igitur Jobo arumnoso & misero præcipit Eliphaz *legem ex Dei ore suscipere*, ut animam jam deficientem recuperet, & abeuntem convertere & recreare possit, & incredibilibus malis commotam & agitatam, tranquillitate & pace reficiat: sicut de viro justo scriptum est; *In lege Domini voluntas ejus*. Quod propriè ex Hebræo legitur *voluptas & delectatio ejus*; nam ex legis disciplina & observatione, omnem animi voluptatem & gaudium comparabit.

Sed quidem propria legis ex Hebræo notio, & ratio nominis pulchrè in rem præsentem convenit. nam nomen legis *Thorah* quidam deducunt à radice *Thur*, quod est explorare, aut circumquaque lustrare & obsidere: quia lex universa est diligenter exploranda, & circumquaque custodienda & observanda: ne quis in uno offendas: cum enim præcepta omnia legis nexa sint, in uno offendens, sit & omnium reus. Obsidenda ergo & circumcunda legis custodia, & murus servandus omni ex parte, ne qua hosti pateat aditus, ad legis nostrique expugnationem. Igitur Eliphaz suggerit Jobo, ut deinceps expleret diligenter universam legem Divinorum mandatorum, servetque sollicite, neque hosti, supplicio, ærumnis, pœnifque legis non bene custoditæ, aditum patefaciat.

Sed

3.

נרי

Nomen
commune
Pluviae &
Legi.

Sed alii tamen *Thorah*, deducunt à verbo *Parah*, quod est pluere, irrigare, perfundere. Quare commune, ac fere idem est nomen *Pluvia*, *Doctores* & *Legislatoris*. Hinc illud *Psalm.* 83. 7. *Benedictionem dabit Legislator*, id est, affluentiam & copiam doctrinae, velut imbrem. Nam doctrina & vitae lex, quasi pluvia perfundit & fecundat animum, & implet virtutum ac bonorum operum preventibus & fructibus. *Isa.* 30. 20. *Non facies avolare à te ultra doctorem tuum.* Quod ex Hebræo legitur; *Non elongabit à te pluviam.* Ubi promittitur Ecclesiae Christianae abundantia panis & pluviae spiritualis doctrinae; transiens à fame & siti temporali, de qua potius Propheta dixerat, *Dabis vobis Dominus panem arctum & aquam brevem.* Sed hæc illustrior *Joel.* 22. 3. Post promissionem incredibilis cujusdam ubertatis subiungitur; *Filii Sion, exultate & letamini in Domino Deo vestro, qui dedit vobis doctorem iustitiae* (& exponit, quis sit doctor, aut vera lex & doctrina) & *descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum.* Ubi sane collusit Prophetam, nominibus doctoris seu legislatoris, & pluvia seu imbris matutini & serotini. Et ut indicaretur quantum spiritualis frumenti & alimentum ac nutrimenti virtutum omnium, ex ea pluvia proveniretur esset, dixerunt Septuaginta. *Quia dedit vobis escas in iustitia.* Vides igitur quam opportune dixerit Eliphaz, *Suscipe ex ore illius legem*; postquam dixerat, *Per hanc habebis fructus optimos.* Nam suscepta Divinae legis pluvia matutina & serotina, tuum animum arentem & sterilem irrigabit fecundabitque, & ad egregios virtutum & bonorum operum fructus provehet. Tunc tandem bonorum omnium fructus & proventus percipere poteris. Inde collige, quam miser ille, quam sterilis & aridus, qui non suscipit ex Dei ore legem, imbremve, quo fructus optimos proferre possit; quam egenus ille, & extrema confectus macie, cui non aperit Deus *Thesaurum suum, celum*, legisque servandae imbrem non instillat.

LXX.

Arens animus, & sterilem sive pluvia Divinae Legis.

Num. 10.

6 Dent. 28

11.

4.

Os, voluntas & voluntas & voluntas

significatio.

נפח

Varia suscipiendi vis & notio.

Apo. 3. 18.

Matth. 13.

44. & 19.

21.

Doctrina debet libenter suscipi.

Compl.

*Quiero

os dicit un

buon dato

que es de

dar y de to-

mar.

Matth. 7. 6.

Doctrina capitur homo & persuadetur.

Sententia propria & illustris paraphrasis.

Suscipe ex ore illius. Quidquid ille dixerit, voluerit, significaverit, ex ore illius pende; & ad illius verba te compone. O pro voluntate, imperio & nutu, pro totius vultus habitu & significatione non semel in Sacro sermone. *Suscipe*, ex illo salutis totiusque sanctitatis & bonitatis fonte, hauri, cape, patet tibi, patet omnibus salutarem vitam disciplinam sitientibus. Verbum *suscipiendi* *Lakabb*, ad prædant, quæ cum violentia tollitur, aliquando referri solet. Omnes igitur tuas vires in Divinae legis susceptionem & observatorem exere; ea tibi præda opimi, & locupletis spoliis loco fuerit, si legem susceperis. Significat etiam *emere*, id est emptum accipere, & portare secum: sic legem suscipe ex ore illius legem quam vis multo labore constet, multa servandi cura & sollicitudine; eme quovis tandem pretio, ut locuples fias; statim vende universa, quæ in animo tuo habes legi Divinae contraria, & longe à te relegaris, eme ex ore illius legem. Sed observandum tamen verbum *suscipiendi*, eleganter cum lege, & doctrina convenire; nam ab hac ipsa dicitur doctrina aut Lex *Lakabb*, quasi accepta, vel accipienda: videlicet quia doctrina vel lex debet avidè & scienter accipi, grato & lubenti animo, quod nos ex proprietate vocis originalis diceremus *la buenna doctrina a se de tomar bien.* Sicut etiam *Prov.* 4. 2. *Donum bonum tribuam vobis.* Proprie ex Hebræo, doctrinam aut legem tribuam vobis, id est, ut ex vocis proprietate dicamus. * *Accipiendam bonam tribuam vobis.* Id est, donum à vobis lætanter accipiendum; nam bona doctrina & sancta lex, donum pretiosissimum est, non proficiendum porcis, & tanquam margarita pretiosissima accipi debet. Vel etiam deduci potest doctrina aut lex à verbo *suscipiendi*, quod doctrina & lege capitur homo, & suadeatur illi, quid faciendum fugiendumve. Dicit ergo Eliphaz; *Suscipe legem* grato lubentique animo, tanquam bonum & pretiosissimum donum, quod Divina tibi munificentia & largitas confert, avidè propterea percipiendum. Quin, o Job, te finis Divinae legis ratione & suavitate capi? nam, quæ illius suavitas & dulcedo est, capere & tenere potest quemcunque, nisi depravato palato sit. Cum igitur te, ad capiendam legem pello, id volo & suadeo, ut te ab illa capi & persuaderi permit-
tas.

Et pone sermones ejus in corde tuo. Præcedentis partis expositio & amplificatio; Ita legem suscipe, ut ponas, proprie, disponas, arte, cura, sollicitudine observandi & intelligendi ea quæ ex ore Dei audieris, atque etiam perficiendi quæ mente conceperis. Pone etiam, tanquam depositum custodiendum; *Verbi Dei depositum*, quod acceperis, *Matth.* 13. corde tuo crede, ne venias malus, & furetur de corde tuo verbum; aut ne exeat per incuriam & oblivionem. *In corde tuo.* Gregor. Hucusque in ore, & non in corde tenuisti. Appone cor tuum ad illius sermones & præcepta, & line hypocrisis exhibe temetipsum Deo rationabile obsequium, id est, rationis, cordis, mentis vivens verumque sacrificium. Vult Deus illius legem atque præcepta in nostro corde atque mente reponi & conservari, ut vicissim nos ipsamet lex conservet & complectatur. Quare nunc dicuntur Dei præcepta abscondi, & asservari in corde & voluntate hominis *Psalm.* 36. 31. & 39. 9. & 85. 12. nunc ipsam hominis voluntatem esse & reponi in lege Dei *Psalm.* 1. 3. Scriptum est enim; *Si servaveris mandata, servabunt te.* Vanissimi profecto Pharisei illi, qui cum ipsi non servarent in corde mandata, at membranulas Decalogi complicantes & ligantes in fronte, & quasi coronam capiti facientes, quasi custodiam & munimentum sui habebant, ut Hieronymus dixit; *Phylacterium* enim ex proprietate sua, custoditorium est & velut arma quibus protegimur; sed non quicumque, sed ille tantum, qui ponit, & custodit sermones Dei in corde suo.

XXIII. Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo.

- 1 Converti, & reverti ad Deum, quo differans, Saddai.
- 2 Ædificari non solum ad filios, sed ad universam felicitatem pertinet. Explicatus *Isai.* Notatus Cajet.
- 3 Elongare iniquitatem de culpa aut de pena. Explicatus *David.*

Incipit enumerare fructus illos optimos quos ex inita cum Deo pace & amicitia percipiet, reversus, conversus, ut & Septuaginta legunt, estque in utraque voce sua peculiaris vis: *Revertitur* enim, qui elongavit se à Deo, & abiit in regionem longinquam, procul à Dei conspectu & religionis memoria *Convertitur*, qui posthabuit omnem pietatem & cultum numinis, atque oculis & animo in res æternas parandas incubuit. Sed quam ratione revertendum, aut convertendum ad Deum? Sept. per paraphrasin, certam revertendi rationem assignant: *Sin autem conversus fueris, & humiliaveris temetipsum coram Domino, procul fecisti iniquitatem à tabernaculo tuo.* q. d. *Humilia te sub potenti manu Dei, ut te exaltet in tempore (exacto tempore) tribulationis.* Sed simplicior sensus; si petatur ex secunda parte: *Reverteris ad omnipotentem, si longè cujuscunque sceleris labem ex animo tuo repellas: ad Omnipotentem, inquam, Saddai totius bonitatis atque virtutis fontem toto animo convertere, qui facile jacturas omnes refarcire, ruinas construere & erigere, atque spoliatum bonis omnibus, multo pluribus & amplioribus cumulare potens est.*

Ædificaberis. Ruinæ fortunarum tuarum, filiorum tuorum, familiae, atque domus universæ erigentur & ædificabuntur rursumque istud ruinofum, & male materiatum corpusculum reconcinabitur. Non oportet cum Græcis & quibusdam Latinis, *ædificationem* istam ad solos liberos suscipiendos iterum, restringere; nam *ædificandi* verbum si cum domo jungatur, ad filiorum & posteritatis propagationem pertinet: si vero absolute de persona quaquam dicatur, fictum, stabilem ac bene fundatam felicitatem denotat. *Jer.* 31. 4. *Rursum ædificabo te, & ædificabis virgo Israel.* Id est recuperabis pristinas opes & dignitatem, (ut statim exponit) *adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium, adhuc plantabis vineam, &c.* Et illud *Psalm.* 17. 5. *Destrues illos, & non ædificabis eos,* id est omnino sine ulla spe recuperandæ felicitatis Pertinet etiam ad firmam & stabilem fortunam. *Psalm.* 84. 3. *Miseri cordia ædificabuntur in cælis.* durabit ad æternitatem, fixa erit, firmaque apud Deum, sic hoc loco, *ædifica-*

edificaberis, alta, firma, perpetuæ felicitatis pones deinceps fundamenta. Observatio Cajet. nihil utilitatis solidæ continet. putat enim dictum ab Eliphaz, *edificaberis* quod non habiturus sit bona simul omnia, sed successivè, instar domus, quæ paulatim ædificatur. certè potius ex Dei omnipotentia polliceri illi videtur, fore, ut facile ad bonorum & felicitatis omnis culmen & fastigium provehatur Philippi interpretatio non favet Caj. nam quod ille ait: *edificaberis, id est, quotidie reparaberis*; ad quotidianum incrementum, post semel adeptam pristinam felicitatem, pertinet.

Philip.
Cajetan.

3.
pni

Et *longe facies*: elongabis, relegabis, procul à te, *iniquitatem*, sive peccatum & scelus, sive peccati poenam: nam alterum alterius comes est. Hac (inquit) ratione omnes ærumnas & calamitates avertes, à *tabernaculo tuo*, domo familia universa. Sic Ps. 102. 12. cum de Divina benignitate remittente supplicium sermo sit: *Longè feci à nobis iniquitates nostras*, abegit furias & supplicia, atque poenas sponte in nos recurrentes, erecto & vibrato jam flagello, sicut misertus est *Pater filiorum*.

XXIV. Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos.

1. *Fundamentum ad fortune stabilitatem*. Terra pulvis minutissimus, & instabilis. Silex quid? Turres & arces quondam rata. Iustorum custodia.
2. *Divitiæ, fortitudo & munimentum*. Hyperbole explicatus Paralipomenon.
3. *Varia expositio, & divitiarum amplificatio*.
4. *Germana interpretatio*. Descriptio restituæ felicitatis. Illustratus Isaias.
5. *Ophir ubi terratum*. Aurum obrizum.
6. *Aurum variis modis capi, in Ophir fluere, & piscatu comprehendere*.

1.

Dabit Deus tuis ærumnis finem, atque tuæ felicitati restituendæ fundamenta firmissima, ut cum ædificeris, nunquam iterum corruas, neque ulla ærumnarum tempestate labefacteris. In Hebræo per secundam personam imperativi, *Tu ipse pone*. Id est, pones jaciesque tuæ incolumitatis fundamenta supra petram firmissimam. Sept. *Poneris*. Complutenses: *Sedebis*. firmitatem & stabilitatem hæc omnia indicant, *Pro terra* & pulvere, suprema terræ parte, minutiori & subcilio, & arenæ instar solutæ, minimeque coherens, & ad ædificii cuiuspiam fundamentum ineptæ, in qua adhuc exædificasti tuam istam pristinam & minime stabilem felicitatem, nunc è contrario habebis *silicem*, propriè munitionem, robur, firmitatem. Nam hæc omnia adfert vox originalis. Ergo, ut Septuaginta legunt: *Poneris super aggerem in petra*, id est, ut Nicetas interpretatur: *tuto atque constanter in terra commorabere*. Ca. et. paulò demissius: *Ita edificaberis, aut ædificare poteris, ut erigas munitissimam domum, in qua degas securè, velut in munitione & fortalicio*. Philip. paulo spiritualius: Non initeris deinceps terrenis, & fluxis rebus, sed Deo petræ fortissimæ, atque purissimo silici, qui te munitum reddat ad versus omnes malorum impetus, sicut scriptum est de viro justo: *Qui ambulat in justis, & loquitur veritatem* (id est, qui omnem iniquitatem procul à se relegat) *iste in excelsis habitabit? munimenta saxorum sublimitas ejus*, id est, nunquam is trepidabit metu, sed firmus constansque in præcelso firmissimoque propugnaculo, & rupe undique prærupta consistet. unde despiciet inferiores omnes hostium conatus; nam ad illius altitudinem nemo poterit evadere. Sic igitur suos justos Deus Divinis præsiidiis sepit, ac suæ potentia sempiternis mœnibus includit. Vatabl. hanc etiam partem ad effluentiam opum, insignisque potentia refert: *Adeo* (inquit) *crecere te faciet Deus, ut munitionem, sive turræ ædifices in terra*; nam fortè tunc temporis arces & munitiones raræ, non nisi à potentissimis Principibus erigebantur.

LXX.
Compl.
Terra pulvis.

כנר
LXX.
Nicetas.

Cajetan.

Philip.

Isai. 16.
Iustorum
firmitas &
constancia.

Vatabl.

2.

R. Moyses.

At Hebræi, ut R. Moyses, atque R. Mardochai hanc partem ita legunt: *Ponis super terram aurum*. Licet enim vox originalis propriè turræ aut munitionem significet, sed tamen per turræ aut munitionem existimant, significari opes & aurum: *Quia* (inquit R. Moyses) *aurum est munus, aut turris fortis*. Ergo *ponere super terram*

aurum, significabit auri copiam incredibilem, ita tu velut vilissimus pulvis, aut lapides contemnatur. Similis profecto Hyperbole de divitiis Salomonis, 3. Reg. 10. 21. *Omnia vasa erant aurea, & universa supellex; non erat argentum, neque alicujus pretii putabatur in diebus Salomonis*. Et 2. Paral. 1. 15. *Præbuit Rex argentum & aurum in Jerusalem, quasi lapides*. Sed hæc nostra multo major Hyperbole. Potens (inquit Eliphaz) dare habereque aurum, quasi lapides qui sunt super terram. Vatabl. *Non pluris facies aurum, quam lapides*. aut illi, ut tum firmitatem tum opes pollicetur, promittit fore, ut ex auri glebes possit firmissima suæ felicitatis futuræque domus fundamenta jacere, non solum plateas & muros aureos erigere. Quo quid ad felicitatem majus, ubi simul opes cum securitate & perpetuitate junguntur?

Et *pro silice torrentes aureos*. Nicet. ex Sophir, ubi aurum gignitur præstantissimum, ac lapides pretiosi, aurum cum amne fluens ad te permanebit. Videlicet exundantes opes ad te usque pertingent. Duriusculum, quod Vatablus ex aliis refert: *Habebis tantum auri, ut aquare possis montem, unde oriuntur multa flumina*. Non in eleganter Episcopus Algarbientis: *Opes eximias sub terram abditas effodies, & ab excisa silice auri purissima vene, tibi quasi aqua perennes emanabunt*. Paulò argutius, quod Cajet. interpretatur: *Tanta* (inquit) *auri copia promittitur, ut petras ædificii tui auro* Nam quod auro tegitur, perennis quædam auri scaturigo videtur. Sed omnium optimè Symmach. *In Symmach. silice quasi rivus auri primi, vel quasi venas, aut fistulas*: Ex tuæ domus fundamentis effluent rivuli aurei. Sicut enim, cum effodiuntur altissima fundamenta, solent multæ aquæ scaturigines ebullire, atque exilire, quæ interdum prohibent altius infodere; sic sanè, cum jeceris fundamentum, non aliæ tibi scaturigines erunt obviæ, quàm possint. Nunquam igitur tibi ad ingentes ædificandi expensas deficient ingentes divitiarum cumuli.

Sed in hac ego interpretum non valdè dissentiente varietate, existimo fieri comparisonem pristinæ cum futura felicitate, ita ut tanto stabilior futura sit secunda, quanto firmior & durior est silix pulvere minutissimo; tanto enim locupletior auro argenti, & bonorum omnium, quanto aurum pretiosius est petra, aut silice. Omnia igitur instauranda in melius pollicetur Eliphaz. Tum etiam nescio quid adversæ lugubrisque fortunæ, quam nunc experitur Job, indicat illud *terra*, aut pulveris nomen. *Sedet enim in pulvere* & terra, ut hominem miserrimum in luctuosissimo statu decet. Videtur igitur dicere: *Dabit tibi Deus coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu; pallium laudis pro spiritu mœroris, & ædificabit desertum à seculo, & ruinas antiquas eriget: & instaurabit civitates desertas, & dissipatas in generationem*. Ubi status infelicitissimæ tribulationis, aut peccati, cum incredibili felicitate restitutionis, atque Divina gratia eleganter describitur, & iterum apud eundem Prophetam: *Pro ere aurum, pro ferro argentum, pro lignis ær, pro lapidibus ferrum*. Ubi vides Dei numine & beneficio miseriis commutari omnia in melius. Sic hoc loco pro *terra silice*, pro *silice torrentes aurei*. Nulla erit ruina, quam non instauret & resarciat Deus duplo majori & firmiori bono.

Duo hic tantum observanda aut potius indicanda breviter; primum in Originali haberi *Torrentes Ophir*, in Græco autem, *Sophir*, quam utique constat esse regionem auriferam, unde dicitur aurum *obrizum* vel *ophirizum*, quod *primum purissimumque aurum*, non semel dicitur in Scriptura, neque infrequens in illa mentio *Ophir*. Ubi autem terrarum sit *Ophir*, in Africane (ut hoc loco Orig. & Nicet. existimant) an in India Occidentali, quæstionem habet non omnino facilem, à qua nunc me expedio, expediturus dubitationem ipsam ad cap. 38. ubi iterum etiam nobilitas occurrit *Ophir*: Nunc lat sit, quod Joseph. ait lib. 8. cap. 2. *Olim Sophiram, suo tempore Auream terram nominatam*.

Alterum in Cajet. gratiam, cum hic nominantur *Torrentes Ophir*, indicari non effodi aurum in *Ophir*, sed fluere, & aurea grana, aut glebas etiam majusculas simul cum arena colligi, aut retibus extrahi, instar piscium: nam sicut multis modis provenit aurum, ita etiam non uno tantum modo capitur; effodiunt illud, metunt, vindemiant,

No se
via de
per que
f. haza
so della
Vatabl.
Feli. tatis
& opul
tæ peri
phrasia.
3.
Nicet.
Vatabl.
Oforius.
Cajetan.
Symmach.
Acetaras
à ed ficar
sobre mon
tes de oro
4.
Commuta
tio in me
lius pro
missa justis
Terra res
vilis, & ad
versæ.
Isa. 61. 34
Isa. 60. 17
5.
Aurum
Ophir.
Ophir ubi
terræ.
Nicet.
Orig.
Joseph.
Terra au
rea.
6.
Aurum
multis mo
dis capi
miant.

miant, expiscantur, venantur; & quid non Deus bone, ut aurum comprehendant. Sed dicendum de aureis fluminibus, cum res & locus tulerit; nunc tantum indicandus ea de re Simon Majolus in suis diebus Canicularibus colloq. 19.

XXV. Eritque Omnipotens contra hostes tuos, & argenteum coacervabitur tibi.

- 1 *Varia lectio. Deus iustorum robur.*
- 2 *Certa victoria non nisi à Deo. Dubius belli eventus*
- 3 *Coacervatio, ad multitudinem & copiam pertinens. Rursus erectio & altitudo, de affluentia. Varia lectio.*
- 4 *Deliciari quid. Sabbatum delicatum. Deus non solum necessaria, delicias etiam concessit. Explicatus Jeremias.*
- 5 *Deliciae, quae ex Deo percipiuntur, vera & solidae, fallaces, quae ex creaturis. Illustratus Salomon.*
- 6 *Elevare faciem cuius habitus.*

Videtur certe haec praecedentis sententiae expositio, nam pars parti respondet: aut sententiae praecedentis amplificatio; nam nunc iterum pollicetur Eliphaz mutationem & fortitudinem, tum etiam auri atque argenti affluentiam & copiam. *Erit Omnipotens contra hostes tuos.* Quod prop. in Hebraeo legitur, *erit omnipotens silex*, petra, munitio tua, vel, *erit Sadaai in munitiōnem*, aut, in robur tibi is: is est petra & robur, quae te exaltabit, ut superior evadas tuis hostibus; illius tibi nomen, praesentia, favor, erit turris fortissima, & arx munitissima, quae te ab hostium impetu securum ac tutum efficiet. Est hoc Dei cognomen in Psalmis frequentissimum, ubi David opem adversus hostes postulat. Ps. 17. 3. *Deus firmamentum* (petra) & retento nomine originali. 2 Reg. 22. 2. *Dominus Petra mea, & robur meum, & salvator meus.* Ps. 18. 15. *Dominus adiutor* (petra, propugnaculum) & redemptor. Ps. 30. 4. *Fortitudo mea* (praesidium, munitio) & refugium. Ps. 61. 3. *Ipse Deus meus* (petra arx) & salutaris meus. Ergo ex adjunctis aliis nominibus, cum Eliphaz pollicetur tibi Deum petram, & silecem, pollicetur illi Refugium, Robur, Salvatorem, Redemptorem, salutem, & quicquid illud adversus omnium malorum catervas tueri possit. Nunc iterum Hebraei munitiōnem & fortitudinem usurpant pro auro. Legit ergo Vatabl. *Aurum tuum erit Omnipotens*, id est, multum, & ingens, nam addito Dei nomine significant Hebraei, quod magnum & excellens est. Sed utique nunquam ejusmodi exaggeratio aut amplificatio orationis ita fit, ut aliqua res dicatur *Deus*, sed *Dei*; hoc autem loco non dicitur *fortitudo Dei*, *Omnipotentis*, sed *fortitudo Deus*, *Omnipotens*. Non longè ab hac ipsa lectione Cajetan. legens: *Erit Sadaai in thesauros suos*, bene; nisi ab eadē & humiliter *thesaurorum* nomine intellexisset *reconditos fructus agrorum, frumentum, hordeum, fructusque animalium, lanam, casum*. Sed omnium optime illuminavit Interpretes *Erit Omnipotens contra hostes tuos* consentientibus etiam Sept. *Erit adiutor ab inimicis*; ita, ut cum Divinorum bonorum copia redundes illius quoque potentia & fortitudine munitus, non jam Chaldaeos, non Sabaeos timebis; non solum te ille defendet ab hostium impetu; sed te feliciter, & in pace agente invadet ille hostes tuos. Propterea nunquam cum hoste incerto Marte pugnabis sed felici eventu, & certa spe victoriae.

Inter hujus vitae promissiones vix ulla frequentior & amplior fieri iustis à Deo solet in Sacris Litteris, quam victoriae & triumphus reportandi de hostibus, ea te suorum iustorum peculiarem Providentiam habere, & te Omnipotentem adversus omnium mortalium vires & industriam declarat Deus. Nam quid belli fortuna & eventus magis dubium & incertum? quis verò certum eventum & felicem efficere possit, nisi Divina Providentia atque potestas? Vanis enim eventus est belli, &c.

Fortuna belli semper ancipiti in loco est.

Ac nusquam minus, quam in bello, eventus respondet. Propterea & se bellorum verissimum Martem, & largitorem victoriae semper per vult Deus coli, de quo aliud quoque est.

Qui & fortem virum terret, & auferit victoriam facile, hic hic autem ipso excitat pugnare.

Ergo certa victoria neque promitti, neque obtineri nisi ab Omnipotente potest.

Et *Argentum coacervabitur tibi*. Hic iterum Hebraei & Hebraizantes dissentiant ab Interprete; illi legunt, *Argentum fortitudinem tibi*, ut Cajet. & Regia, vel *Argenti fortitudines tibi*, ut Compl. vel *Argentum in fortitudine tibi*, ut Pagn. vel *Argentum fortitudinis tibi*, ut Frost. vel *in fortitudine & multitudine erit tibi* ut R. Abraham junior. Et certe videtur esse Hebraismus, quem Latinus Latine exprimet; Tibi erit argenti magna vis, magnaeque copia. Sed Vulga. eleganter dixit; *Coacervabitur*; nam sicut radix. *Jaghaph*, significat ita defatigari & lassari, ut se homo erigere non possit, aut vires exercere; ita nomen, *Thaghaphoth*, inde pullulans, contrariam habet significationem; significat enim erectionem, & quasi roboris atque virium manifestationem. Quare & legi hoc loco potest; *Argenti erectiones tibi*. Quid autem est *Argenti erectio*, aut *fortitudo*, & vis, nisi multitudo, & coacervatio illius? Eandem sanè vocem dixerunt Septuag. *Altitudines*, Psal. 54. 4. *Et altitudines montium ipse conspexit*, ubi alii legunt; *Fortitudines montium*. Quid enim sunt *fortitudines montium*, nisi illorum altissima & praecelsa cacumina? è contrario verò cum Interpres dicere posset, Nam 23. 22. *Cujus altitudo & erectio, similis est rhinocerotis*; sapienter dixit, *Cujus fortitudo*; nam erectio & altitudo. Ergo cum hoc loco altitudines, erectiones, coacervationes in cumulos valde exaggeratos argenti polliceretur Eliphaz, existimavit. R. Molch, R. Mosch, polliceri montes aureos & argenteos; nam legit; *Argentum tibi, tanquam montes*. Quare languet Vatabl. lectio; *Argentum duplex erit tibi*. Neque scio unde illam haurire potuit Jam quod habet Tigur. *habebis argentum purgatissimum*, certe ex Septuag. desumptum est; nam legunt; *Purum reddet te* (Deus) *tanquam argentum examinatum igni*. Illam enim *fortitudinem argenti*, ad fortem & vehementem purgationem, & acre illius examen referunt, ut ad ærumnarum patientiam horretur, quibus perpurgatus atque emaculatus animus, argenti igne examinari nitorem imitatur. Ita ut Eliphaz promittat externum omnis gloriae & opum splendorem, & internum omnis sanctitatis & pietatis candorem Jobo resipiscenti. Sed quam longè quam alienè, quam humiliter, & abjectè Hebraeus ille apud Ca et. qui in re tam seria, tam gravi, nescio quid leve & vile mercimoniorum faciendorum, & lucri comparandi consingit: *Promittit* (inquit) *recondendas copias tantas*, ut vendere possit, & argentum inde cumulare.

XXVI. Tunc super Omnipotentem delicias afflues, & elevabis ad eum faciem tuam.

Jam itaque non sceleri & pristinae iniquitati innixus, sed Divinae potentiae & opi, *Sadaai* Largitori bonorum omnium, qui dat omnibus affluenter, & non impropert; *delicias afflues*, deliciaberis, delectaberis; nam his modis, aliis in locis, idem verbum vertitur ab interprete. Sonat etiam aliquid delicatum & molle, & ex eodem Interprete. Deuter. 28. 56. Isa. 58. 13. *Et vocaveris Sabbatum delictatum*, id est, delicatè & tenerè tractaveris diem Sabbathi, non exerceendo in illo res laboriosas & asperas, sed illa tantum, quibus Deus delectatur, oratione, pia lectione, misericordiae operibus. Sic igitur ait loco: *Delictaberis super Omnipotentem*. Id est, Omnipotens te delicatum & tenerum diletet; molliter & delitiose te tractabit: non asperè, neque severe te exercebit laboribus & ærumnis. Sic Jerem. 6. 2. Cui jam non delicate & molliter tractandam à Deo Jerusalem, sed severissime praedicat Vates: *Speciosa & delicata*, (adhuc cum deliciis afflueres, meo beneficio & ope) *assimilavi te, Sion*. Deinde vero bellum, & supplicium vehementer denunciat *Sanctificare super eam bellum*, &c.

Cum verò *delicias* promittit, plura etiam bona, quam quae necessitas humana exigit, pollicetur: nam & Deus non necessaria solum, sed quae tatem & jucunditati & honestae voluptati essent, concessit Deo mortalibus. Quod eleganter quoque Seneca ad verius Epicurum, Divinae Providentiae beneficia tollentem, scripsit: *Unde* (inquit) *haec innumeraabilia, oculos, aures & animum mulcentia* cap. 5. neque

3.

Cajetan.
Regia.
Compl.
Pagn.
Frost.
R. Abraham
junior.

עפ

רועפ
הה

Vox Hebraea contrariarum significationum.

Vatabl.
Tigur.
LXX.

Psal. 117.

Cajetan.

Sadaai.

דכ

Deus delicatè tractans iustos.

Deliciae ubi tra necessitate.
Senec. l. 4. de Benef.

neque enim necessitatibus tantummodo nostris provisum est, usque in delicias amamur.

5. Sed quam eximia illa animi lætitia & voluptas, quam quis ex Deo percipit, non ex iniquitate aut ex rapina, aliove scelere, aut vanitatis studio, & veræ iste profecto, & perpetuæ delicia: nam cæteræ delicia: quidem sunt filiorum hominum, sed cum ingenti animi mœrore & sollicitudine ita temperatæ, ut qui illas delicias aut voluptates nominet, certè erret, sicut Scriptum est: *Dixi ego in corde meo, Vadam & affluam deliciis, & fruor bonis. Risum reputavit errorem, & gaudio dixi. Quid frustra deciperis?* Hujusmodi sanè delicia: stultum & à vera voluptate errantem decent: non ille, de quibus Sapiens affirmat: *Non decens stultum delicia;* sed flagella, sed vibices, sed supplicia illæ videlicet, quæ ex Deo capiuntur, quas pollicetur ipse afflictiis & miseris, atque lugentibus, quos velut infantulos plorantes uberibus deliciarum applicitos consolatur & recreat, ut, post labores & lachrymas, *fugant, & repleantur ab ubere consolationis ejus; ut mulgeant, & deliciis affluant ab omnimoda gloria ejus.* Super omnipotentem profecto post ærumnas affluebat delitiis, quæ ascendebat de deserto, delitiis affluens, *innixa super dilectum.*

6. Et elevabis ad Deum faciem tuam. Cum te videris Dei beneficio & Numine opulentum, & bonis omnibus cumulatum, cum animi voluptate incredibili concipies simul fiduciam cum Deo agendi familiariter, ut à quo non obscura illius benevolentia documenta acceperis. *Faciei elevatio*, orantis habitus esse solet, quare ad Orationem hunc locum referunt plerique Interpretes; idque non male cohæret cum sequentibus, & verò sublatis manibus, & erecto vultu solebant peragere preces. De manibus plura olim diximus. De oculis, & facie, uti orabat Sara Tobia: uxor, Tob. 2. 14. *Ad te Domine faciem meam converto, ad te oculos meos dirigo.* Et apud prophanos, *Hoc recto vultu solum hoc, & pallidus optas.* Et rursus.

At Pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit; & cælo palmas cum voce tetendit.

Sed illud videtur simplicius, ut *elevatio faciei ad Deum*, afferat erectionem & fiduciam constantis animi, benè erga Deum animati, & de illo in bonitate sentientis: Quare eleganti paraphrasi locum hunc illustrarunt Septuag. *Fiducialiter aget coram Domino inspiciens cælum hilariter*, ut quod in te, non jam ignem, fulmina, grandinem jaculabitur, sed benignè, sed molliter pluet perfundetque te, quasi ex aperto thesauro affluente bonorum omnium salutaris imbre. Ideo qui redemptorem, redemptionemque suam à cælo expectant, jubentur in cælum respicere, & levare capita sua, Luc. 21. Quem peccati conscientia condemnat, is sane neque ad judicem, neque ad iudicis sublimem cælorum sedem libenter elevat conspectum; sed potius avertit faciem suam, ne videat cælum, & non recordetur iudiciorum nostrorum. Sic videas Cainum concidentem facie, pressum pondere malæ conscientia: cui dictum est: *Nonne si bene egeris, recipies.* Propriè ex Hebræo: *si benè egeris, elevare, vel levabis, aut attolles, aut exaltatio tibi.* Quare illud etiam ad conscientiam patratæ noxæ adversus hominem pertinet. 2. Reg. 2. 22. *Recede, ne forte compellar confodere te in terram, & levare non potero faciem meam ad Joab fratrem meum.* Non aliter qui dicebat; *Propitius esto mihi peccatori, neque oculos audebat ad cælum levare.* Eleganter hoc loco Phil. *Non ream, neque incurvatam deorsum malâ conscientia, eriges ad Deum animam tuam; & dices. Ad te Domine levavi animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam.* Quod si hanc elevandi faciem rationem, omnino cum priori hemistichio jungamus, poterit esse elegans præcedentis expositio; Ex Deo jam delicias & opes emendicabis, ab illo tantum expectabis bona, ideò elevabis ad eum faciem, ut servi solent attollere oculos ad faciem & manus Dominorum suorum, Sapienter Theodoret. id Psalmi proximè adducti explicat. Ex suo auxilio pendeo. Memini me de hac phrasi non pauca dixisse. cap. 10. v. 18. &c.

II. v. 15.

XXVII. Rogabis eum, & exaudiet te; & vota tua reddes.

1. Exaudire quid. Deum propitium audire, respicere, adesse. Explicatus Isaias & locus Regum.
2. Ritibus, & religionum nuncupandorum votorum antiquissima, etiam sub conditione.
3. Vota interpretandum concepta: Gentibus Deorum affixa. Genua misericordia symbolum.
4. Reddere, debiti est. Votum Deo creditori restitui, & persolvi. Varii prisorum ritus.
5. Vota quæ solvuntur, rata & firma. Illustratus Isaias.

Fiducia & alacritate de Dei benignitate & bonitate concepta, & conscientia sceleris inscia erectus atque excitatus, orabis Deum, & piis precibus illum coles. Ille verò propitius oranti annuet, atque beneficio & præstita ope ostendet benignas benevolasque aures votis tribuisse. Quem Deus deprecantem, voti compotem non efficit, censetur non exaudisse, cum erga illum se habeat ac si minimè audiret. Vox audiendi hoc loco non est, quæ aliàs respondere, sed audire, acquiescere, obedire, quod ad impetrationem utique etiam pertinet. Quæ Jovem concedere petentibus credebant, illa ipsa sentire Jovem dicebant, cæteraque numina audire, ut in extremo illo sæculari carmine Horatii;

Quindecim Diana preces virorum
Duret, & votis puerorum amicas
Applicet aureis.

Hæc Jovem sentire Deosque cunctos,
Spem bonam, et amque domum reporto.

Et id sacrificantis sacerdotis, sonitumque quasi ad preces auditas respondentium Deorum Mænum percipientis;

Auditor vates ait,
Rata verba fudi.

Et illud:

Huc ades, atque audi placidus, Neptune precantem.

Certè adesse Deum sacrificiis & precibus, audire etiam optabant, atque etiam respicere, ut ille Deorum atque hominum benevolentiam sibi ipsi gratulatus, inquit;

Dii me hominesque respiciunt, benè ego hinc prædatus ibo.

Hæ quoque in præcationibus exorandi formulæ in Sacris, & Dei propitii & postulatis annuentis, *Adesse, Respicere, Audire.* Isai. 58. 9. *Invocabis, & Dominus exaudiet* (explicatur idem per Dei præsentiam) *clamabis, & deus, Ecce adsum.* Adesse igitur & exaudire, idem. Respicendi exempla passim occurrunt; sed illud inter cætera re-

illustre 3 Reg. 8. 19. *Sint oculi tui aperti super domum hanc, ut exaudias orationem, &c.* & rursum: *Respice ad orationem servi tui, & ad preces ejus.* Exaudiri igitur & respicere, idem; nam, *respicere ad orationes*, nisi exaudiendo, non potest, quare quod in 3. lib. Reg. 18. 24. dicitur *exaudire per ignem*, id est, Deo præbente significationem auditarum precum, immisso calidis igne super sacrificium: dicitur Gen. 44. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus.* Quod igne cælesti vorante sacrificium Abel, verosimile est accidisse. Sed exaudiendi usurpatio frequentissima; & unum illud c. 3. Recentum exempla suppeditabit. At cur potius, atque frequentius exaudire Deus dicatur, quæ petentibus concedit, quam respicere, aut adesse, dicam (ne hic longior sim) cum primum occurrerit loci opportunitas.

Et vota tua reddes. Si unquam pro impetranda aliqua re aut avertendo aliquo discrimine, votum aliquo discrimine, votum aliquod conceperis, ac Deo nuncupatis, ratum illud erit acceptumque Numini, proptereaque re jam accepta & accepto beneficio, lætus atque hilaris votum persolves. Meminit autem votorum nuncupandorum Eli-phaz, quod ea fuerit precandi & venerandi Numinis religio & cultus apud nationes omnes frequentissimus. Ex Sacris Genes. 28. 23. *Vovit Jacob votum, dicens; si fuerit Dominus mecum; &c. decimas offeram &c.* Nam quæcumque res ad Dei honorem oblata pro quavis re impetranda, Decima voveri poterant; Tempia, Ludi, Sacrificia. Sed pars prædæ decimam partem prædæ, aut rei alicujus consecrata, quæ offerendam voveri, solenne fuit, quale est solita.

istud

istud Livii lib. 5. Camilli Dictatoris egredientis ad bellum: *Tuo ductu, Pythice Apollo tuoque Numine instinctus pergo, ad delendam urbem Veios, tibi hinc decimam partem prada voveo.* Et sicut

Votum sub Jacob sub conditione votum nuncupavit; ita fac-
conditione. ne solennis erat votum suscipiendi formula, qua Appius ille in medio pugnae discriminæ, subla-
Liv. l. 10. tis in cælum manibus, votum in hæc verba concepit: *Bellona si hodie nobis victoriam das, ast ego templum tibi voveo.* Simile quod Ovidius Augutti
Ovid. 5. votum pro ultione paterna susceptum, Marti au-
Fast. ctori sub conditione nuncupavit,

*Si mihi bellandi pater est. Vestaque sacerdos
Auctor, & ulcisci numen utrumque paro:
Templa feres, & me victore vocaberis ultor.*

Ergo & Jobi tempore, & multo etiam antiquius, votorum suscipiendorum religio viguit, atque in universas nationes, modò Divini Numinis non ignatas, permanavit. Facessant sacrorum voto- rum impugnatores impii, Athei, nihil sacrum & sanctum Deo; sibi, Dæmoni omnia voventes, consecrantes.

Votorum in pugna-
tores im-
pii.

3. Sed eleganter vota junguntur cum precibus, quod interpretandum, & sub formula etiam pre- cum, conciperentur. Quare & Latini plerumque
Vota inter precandum
concepta. *preces & vota* conjungunt: atque adeo Voventium idem omnino habitus, qui & precantium; ut

Cic. pro Plan. & 1. ex illo Appii voto nuper adducto manifestum est, atque ex illo, quod Seneca libro 4. de Beneficiis contra epicurum Atheum scribit, *Hoc dicit, qui non exaudis precantium voces, & undique sublatis in cælum manibus vota facientium privata ac publica.* Propterea sicut inter præcandum *Genua rangebant* quæ misericordiæ symbolum sunt, ita

Cur vota affixa geni-
bus Deo-
rum, -
Plin. ep. ad Trajanum, *Solennia vota, pro incolumitate tua, & suscipimus, Domine, pariter & solvimus, precati Deos, ut velint ea, semper solvi semperque signari.* Hoc de signo, illud de Genu & cera apud Juvevallem:

Satyr. 10. *Ergo supervacua aut perniciose petuntur.
Propter quæ fas est genua interare Deorum.*

Plinius. Ad Deorum autem genua manus tendi, atque attingi à supplicibus; cum aliàs latius, nunc ex Plinio tantum lib. 11. 45. *Hominis (inquit) geni- bus religio quadam inest, observatione gentium: hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut alas, adorant.* Ergo rectè Eliphaz cum precibus
Vota pro acceptis be-
neficiis. *vota* Deo nuncupanda conjungit, & sub hac ipsa voti nuncupatione, *Divina* Jobo beneficia pollicetur: nam, ut Seneca dixit de vobis Deo nuncu- patis, differens adversus eos qui Divinam Providen- tiam tollunt, *Quod profecto non speret, nec in hunc furor omnes mortales consensissent, alloquendi surda Numina & inefficaces Deos, nisi nosset illo- rum beneficia, nunc ultro oblata, nunc orantibus data, magna tempestiva, ingentes minas interven- tu suo solventia.* Senties igitur ô Job, Deum erga te beneficentissimum.

Sen. l. 4. de benef. 3. *Redd. s.* Restitues, debitum solves latus, atque hilaris votum pertolves, minimè pertæsus nuncu- pati: namque *votum*, quod hoc loco est in origi- nali non tam significat liberam aut spontaneam oblationem, quam promissionem Deo factam; qua ad solvendum obligetur & contringatur.

10. Forst. Quare non video cur Joannes Forsterus vir, alio- qui doctus & bene de Hebraica lingua meritis, verbum *Nadar*, à quo deducitur *votum*, dixerit non esse debitæ, sed liberæ voluntatis; præter- quam enim quòd confundere videatur diversas voti species & formas, & tollere eam, quæ sub conditione aliquid promittit Deo; convincitur tamen errasse ex loco Levit. 7. 16. ubi votum di- stinguitur à spontanea oblatione: *Si voto, vel sponte quispiam obruleris hostiam, &c.* Tum etiam ex Verbo. *Salam*, quod est *redacere*, retribuere, solvere debitum, & per consequens, significat esse in pace. Nam per soluto debito dicimus credito- rem atque debitorem in pace manere. Quare post petitionem jam & preces obtentas efficiuntur Deo debitores voti, tanquam creditori exigenti debitum. Propterea enim monemur: *Si quid vovisti Deo, re moreris reddere: dupplicet enim illi infidelis & stulta promissio.* Quare quousque vo- tum persolveretur, votorum compotes, voti reos appellabant, aut voti damnatos. Quod eleganter docet Macrobius lib. 3. Saturnalium cap. 2. tra- ctans illud Æneidos.

Macrob. Vir. 3. *Vobis latus ego hoc candensem in litore taurum Pineda Tom. II.*

Deus credi-
tor, & coa-
stor voti.
Ecc. 5. 3.
Votitæus.

Macrob. Vir. 3. *Constantem ante aras voti reos.*

Hæc (inquit Macrobius) vox propria sacrorum est, ut reus vocetur, qui sus. epio voto se numinibus obligat; damnatus autem, qui promissa vota non solvit, illud quoque in hanc rem illustro ex libr. 5. Livii: *Camillus identidem omnibus locis conciona- batur, haud mirum id quidem esse: furere civita- tem, quæ damnata voti, omnium rerum potiorum curam, quam religione se exoluendi habeat.* Ergo cum vota reddi, solvi, persolvi dicuntur, proprio & ex debiti ratione dictum censeretur debet. Nihil apud prophanos frequentius;

Debita cum casta solvuntur vita Minerva;

Atque illud:

*Et thure, & fidibus juvat
Placare, & vituli sanguine debito
Custodes Numida Deos.*

Constantem ante aras voti reos.

Hæc (inquit Macrobius) vox propria sacrorum est, ut reus vocetur, qui sus. epio voto se numinibus obligat; damnatus autem, qui promissa vota non solvit, illud quoque in hanc rem illustro ex libr. 5. Livii: *Camillus identidem omnibus locis conciona- batur, haud mirum id quidem esse: furere civita- tem, quæ damnata voti, omnium rerum potiorum curam, quam religione se exoluendi habeat.* Ergo cum vota reddi, solvi, persolvi dicuntur, proprio & ex debiti ratione dictum censeretur debet. Nihil apud prophanos frequentius;

Debita cum casta solvuntur vita Minerva;

Atque illud:

Et thure, & fidibus juvat

Placare, & vituli sanguine debito

Custodes Numida Deos.

Deum autem in hujusmodi debitis creditorem atque debiti exactorem, illæ quoque loquutiones indicant, quæ Deo merenti aut merito reddi vota pronunciant, nam beneficio collato, quasi ex pæ- cto fœdere meretur Deus promissum votum; qua- le illud est;

Venerat Autumnus calcatis sordidus vnis:

Redduntur merito debita vina Jovi.

Iterum.

Hæc si contigerint, merita cadet agna Miner- ve.

Vides igitur rectè, & propriè verbum reddendi aut restituendi aut persolvendi, in vota & obliga- tiones conceptas, Deoque nuncupatas convenire: ne quis levem aut inanem esse voti religionem stultè sibi persuadeat.

Sed cum reddenda vota Eliphaz dicit, rata om- nino illius vota, Deoque accepta fore pollicetur, & votorum omnium compotem, ita ut nulla il- lius vota casura, omnia valitura ominentur; neque illius linguam ullas caducas preces concepturam. Hanc vero pollicitationem Eliphaz amplificat & exaggerat lectio Septuaginta *exaudiet te, & dabis tibi reddere vota.* Quod eleganti paraphrasi illu- minavit Origen. *Si Deo ultius te voti promissive religione obstrinxeris, ille ipse hæc tibi præstabit, ut quæ illius causa suscepisti, possis persolvere: ille enim est, qui operatur in nobis velle & perficere.* Quare Dei benignitatem in conferendo, & be- nevolentiam in annuendo, postularis; Jobi ve- rò felicitatem in fruendo acceptis, pietatem, re- ligionem, justitiam in persolvendo. Iententia hæc atfert. Sicut & locus ille Isa. 19. 21. votorum per- solutionem pro exemplo religionis & Divini cul- tus, cum animi quodam ardore & alacritate exhi- biti proponit; *Cognoscent Egyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino, & solvent.* Nam divinis beneficiis cumulati, atque rei, compotesque fa- cti suorum votorumque damnati, munera hosti- alque venerabundi largitori bonorum persol- vent.

XXVIII. Decernes rem, & veniet ti- bi: & in vis tuis splende- bit lumen:

1. Decernere quid propriè. Verbum pro re aut cogitatione. Justorum pollicitationes firma & stabiles Deo annuente. Explicata Sapientia. Illustratus Jacobus
2. Justorum preces de rebus sanctis & inutilibus. Non timere petendum à Deo.
3. Inutilia & temporalia videntur nihil esse, Explicatus Joannes.
4. Dei lumen, quid. Quid, hominis via.

Decernes rem. Poterit esse præcedentis par- tis expositio, Decernes offerre vota & De- us illa rata efficiet, & ut ille dixit; *nullas tuæ lingua caducas concipies preces;* sed rata sem- per verba fundes. Vel poterit esse sententia mi- nus stricta; Non solum vota, quæ semel conce- peris, rata erunt annuente Deo, sed quidquid apud te statueris certo eventuum sperare poteris. Veniet tibi, à radice *Kum*, firmabitur tibi, stabi- lietur, firmum evadet, in originali propriè est, *Decernes sermonem*, vel verbum. Id est, rem quamcunque, cogitationes tuas, spes omne nul- lu casus frustrabitur; quidquid mente concepe- ris, quidquid ore protuleris, ratum volet Deus.

Q

Evades

Vir. in Ciri. Horat. l. 1.

Guid. lib. 5 Fast.

Ovid. 1. Trist. Eleg. 9.

5. Vota rata, quæ sol- vuntur.

1XX.

Origenes.

Dei benignitas, Jobi fides circa vota.

Op

1. Reg. 2. 3.

Ps. 8. 1.

Verbum
pro ipsa
voce.*Podrasdar
la pa labra
de lo que-
qui fieres.
fiado, que
Dios lacum
phra porti.
Cajetan.
D. Thom.Jac. 4. 13.
& 15.Dub. sta-
tuere de
futuris de-
bemus.
Divinae vo-
luntatis ex-
ceptio in
rebus futu-
ris decer-
nendis.Cic. 4. in
Ver. Plant.
in Pannul.
act. 4.
scen. ult.

3. Reg. 17. 1

2.
Philip.Proces. de
rebus uti-
libus.

פ

Basil. lib.
de Const.
mo. cap. 2.
Augustin.
tract. 102.

in Joan.

D. Thom.

Cajetan.

Hugo.

Dionys.

Joan. 16.

23.

Lumen fa-

voc.

Philip.

Origen.

Evades itaque illi similis, cui *preparantur* (fir-
mantur, stabiliuntur) *cogitationes* & quæ ille se-
mel decernit aut dicit, fiunt statim: *Attingit enim*
à fine (id est, à principio & cogitatione operis) *us-*
que ad finem, id est, usque ad perfectionem & ab-
solutionem. Quod si illam vocem originalem,
Rei, id est sermonis & verbi, stricte & rigide su-
mere quis velit, commodum eliciet sensum; Dic-
ces, decernes, *Decides verbum* (nam ex Hebræo
propr. est decidere aut devidere, ut statim dice-
mus) & *veniet*, id est, Pronunciabis verbum, &
illico fiet; dicto citius fiet tuorum desideriorum
compos. Vel, ut ad fidem de re aliqua faciendâ
referatur; Poteris rei cu uslibet faciendæ aut
præstandæ, præstare *verbum, fidem, certus fo-
re, ut Dei ope & Numine illam implere possis.
Paulo strictius, sed non extra rem Cajet. *Decer-*
nes futurum aliquid refecturum. Idem ferè D.
Thom. *Ordinabis per tuam providentiam futurum*
aliquid, & quasi rem non futuram & in certam,
sed Divina jam voluntate constitutam illam ha-
bis, de Divina benevolentia & propria voluntate
certus, nam, cum de illius beneplacito dubium
est, monet Jacobus Apostolus ne c. rti aliquid aut
firmi in futurum statuamus, nisi præcastigatione
adhibita, aut Divinæ voluntatis, aut vitæ comi-
tis: *Ecce* (inquit) *nunc qui dicitis Hodie, aut cra-*
stino ibimus in illam civitatem, & faciemus ibi qui-
dem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus
(qui ignoratis quid erit in crastinum.) Pro eos ut di-
catis, si Dominus voluerit, & si vixerimus faciemus
hoc, aut illud. Ergo jubet, de futuris statuere du-
bios & trepidantes, atque ex occulta nobis Divi-
na voluntate & beneplacito omnino suspensos.
Quam religiosam Divinæ voluntatis exceptio-
nem agnoverunt etiam ipso naturæ lumine lan-
ctam, servandamque Ethnici, quibus in ore fre-
quens illud erat: *Si Dii volent* cum rem quampiam
agendam decernerent. Tu tamen, ô Job (ait Eli-
phaz) si Deo adhæseris, ex Divina voluntate
posita in tuo ipsius verbo, rem quampiam decer-
nes, & veniet nulla exceptione aut præcastigatio-
ne adhibita, non minori constantia & fiducia,
quàm qui dixerit: *Piver Dominus, si erit annis his*
ros & pluvia, nisi juxta oris mei verba. Sic tu de-
cernes tua verba.

Philippus nimium stringit sententiam hanc:
Rem (inquit) *duntaxat justam, sanctam honestam,*
quam à Deo petieris obtinebis. Sed nescio, cur tam
angustum sensum sententiæ minimè angustæ tri-
buat. Quanquam vera sane sit hæc expositio;
sancti enim non nisi ea, quæ sancta sunt, à numi-
ne precantur. Et quidem cum hac expositione
facere poterit proprietas verbi Originalis, *decer-*
nendi, quod propriè significat, scindere & divide-
re separare. Quare quidam hoc loco legunt: *De-*
cides sermonem, & stabilietur. Id est, divides, se-
parabis: nam quæ decernuntur post longam con-
sultationem, & quasi consilii capiendi ventilatio-
nem, ab inutilibus secernuntur separanturque se-
orsum. Cujusmodi etiam debent esse ea, quæ po-
stulamus à Numine; non communia, neque sine
prævia deliberatione, & consultatione, sed ab
mutilibus supervacaneisque desideriis separata &
decisa; sancta videlicet. Sic enim fiet profectò,
quæ Dei est bonitas, ut *decernamus rem utilem,*
& *veniar*.

Illud vero in hanc ipsam rem obiter indican-
dum, ea postulata, quæ sancta non sunt, non esse
rem, aut aliquid. Quidve, nam de his tantum,
quæ spiritualia sunt, dictum est; *Si quid petieritis*
&c. Quæ enim ad animi profectum non perti-
nent, res non sunt, nihil sunt.

Et in vis tuis splendet lumen. Quidam Latini
cum præcedente neclunt; Docebit te Deus suo
lumine, quid tibi faciendum, quid decernendum,
quid postulandum & orandum sit. Sed melius ad
opis & favoris Divini illuminationem; Ut nun-
quam vacilles in ullo opere, sermone, cogitatio-
ne, præsens tibi semper aderit lux superna. Phi-
lippus breviter; *Lumen tibi erit Dei notitia, Dei*
visitatio atque protectio. Quid egeris, collucebit
Divino splendore. Origines; *Cuncta via tua di-*
recta erunt, divino lumine duce collustrata; quin
etiam illustrata & gloriosa tua erunt facinora. Vi-
ximus de viis sæpe: de Divino lumine, non semel,
dicturi quoque uberius aliquando.

XXIX. Qui enim humiliatus fuerit, erit
in gloria; & qui inclinaverit oculos,
ipse salvabitur.

- 1 Varietas lectionum, & Hebraizantium. Gloria
aut exaltatio, pro superbia. Tertia persona
pro secunda.
- 2 Significatio verbi in conjugatione Hiphghil Glo-
ria quid propriè.
- 3 Demittere oculos cujus habitus. Humilem esse
in oculis suis, quid. Salvare quid. Illustratus
Samuel.
- 4 Tertia persona pro secunda. Sanctus suos vicinos
servat. Salvare, & salus de Dei opt.
- 5 Mundities quid propriè. Præpositio. In.

Non consentiunt Hebraizantes in hujus sen-
tentia lectione cum Interprete, & inter se
dissentunt, atque tenebras offundunt Vul-
gato Interpreti, qui sensum clarissimum reddidit.
Ad verbum autem sic ex Hebræo legitur; *Cum*
humiliaverit se, aut *illum, di es, Exaltatio*, aut
gloria. Alii expungunt pronomen, atque legunt;
si humiliati fuerint, dices, Ex. ellens. Vel *Cum* *
humiliati fuerint alii, tu dices; Exaltatio mihi. Ut
polliceatur Jobo Eliphaz eximiam felicitatem,
impiis aliis atque etiam hostibus suis ad extre-
mum infelicitatis gradum præcipitatis, vel, ut
dicat Eliphaz, tunc tandem intellecturum Job,
superbos & elatos deprimi à Deo, & ad ingentes
ærumnas abjici, cum se videat post pœnam suæ
superbiæ humiliatum jam, ad felicitatem exal-
tari. Quod expressit Tigur. *Deprimuntur enim,*
quos dicebas elatos esse. Cajet paulò aliter legit,
interpretatur: *Quia humiliaverunt, & dixisti,*
Celsitudinem, quod ad Chaldaeos & Sabæos re-
fert; Cum illi humiliaverint ô Job, tamen
adhuc tu te non humilias. Quare dicere ex-
altationem; erit superbè loqui. Nomen, quod
hic vertitur gloria, fere semper ab interprete La-
tino vertitur superbia, ut inferius c. 33. 17. & Jer.
13. 17. & quamvis in alio sensu, tamen significa-
tione eadem acceperunt Septuag legentes: *Quo-*
quoniam humiliasti te ipsum, & dices Elatus est in
superbiam. Id est, Hæc tibi bona cuncta ominor,
cum te humiliaveris, dixerisque te propter animi
elationem tot mala perpeßum. Ubi Nicetas ob-
servat, quod cum de lobo sit sermo, de alio quopiam
videtur tamen loqui. Quanquam August. per se-
cundam personam legat: *Ela us est in superbiam*.
Hæ sunt tenebræ aliarum lectionum; quibus
præluet clarissima Vulgati interpretatio.

Pro cujus elucidatione notandum obiter, non
esse quidem necessarium, ut omne Verbum in
conjugatione Hiphghil duas actiones significet;
quando enim verbum in conjugatione Kal fuerit
intransitivum, cujusmodi esse potest verbum
humiliari, id est, humilem esse, in Hiphghil
transitivum erit in simplici actione: quod ergo in
conjugatione Hiphghil dicitur, *cum humiliaverint*,
supple, *se rectè & clarè vertitur in singulari,*
cum qui humiliaverit se: & rursus, quod idem
omnino est; cum quis *humiliatus fuerit*. Secunda
etiam pars, *Dices, Exaltatio*, hunc sensum habet.
Statim dicere poteris: Exaltationem futuram Dei
ope: q. d. Nihil expectat Deus amplius ad tui re-
stitutionem: exaltationem, quam, ut te humiles;
nam qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Gloria
autem hoc loco ex proprietate vocis exaltatio,
excellencia, decor, incrementum: quod in bonum,
& in malum indifferens est.

Et qui inclinaverit oculos. Septuaginta eleganter
ex Hebræo: *Demissum oculis*, incurvatum, non
cujus cor exaltatum sit, & elati oculi, sed qui cum
agnoscot se peccasse in Cælum, non audeat ocu-
los ad Cælum levare, sed humilibus omnibus conjetiat.
Habitus est erubescens & timentis, sicut con-
traria omnia affert extollentia aut superbia ocu-
lorum, Psalm 110. 5. & Psalm. 17. 28. & Psalm. 130
1. Proverb. 6. 17. Eccl. 25. 5. & 26. 12. vide quæ
diximus supra v. 26. Interior animi fastus & tu-
mor per oculos & per omnes externos gestus se
prodit: non enim is superbiæ morbus est, qui
latere aut dissimulari possit. Forte et-
iam demissus aut *humilis oculis* ille appella-
tur hoc loco, non qui demittat oculos ex
modestiae & humilitatis affectu, sed qui in
oculis suis, id est, suo judicio & existimatione sibi

1.
Multiplex
lectio, &
interpreta-
tio.Regia.
Pagnin.
Isidorus.
Vatabl.
*En vien-
dulos ab
aridos di-
ras, super-
via c. a. csta.

m

LXX.

Nicetas.

Augustin.

2.
Sexta con-
jugatio
Hebraica.

פל

תנא vel
תנא3.
LXX.

Ps. 130. 1.

Luca 18. 3

Oculorum
demissio,
aut extol-
lentia.
Superbia se
per oculos
prodens.
Humilis in
suis oculis
quis.

2. Reg. 6. ipsi vilescat, ut de se David, *demissus* utique in suis oculis, dicebat: *Vilior fiam, plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis.* Septuag. *Ero inutilis in oculis tuis, & cum ancillis, de quibus dixisti, me non esse glorificatum.* Nam qui verè humilis est in oculis suis, in aliorum oculis non vult videri magnus. *Salvabitur, Humilem Deus eripiet* (Nicetas) *tentationibus & ærumnis.* *Salus* non solum est liberatio de potestate hostis, sed etiam tribulatio tenens hominem captivum. Quare tempore famis & sterilitatis, mulieri pro cibo clamanti, *Salva me Domine, mi Rex.* respondit Josaphat: *Unde te possum salvare, de area aut de torculari?*

XXX. Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.

Salvabitur innocens. De Jobo loquitur sub terra persona. Si te hac ratione innocentem, nitidumque mente & anima præstiteris, uti que tot ærumnis, Divina ope, superior evades. Nam semper *salvandi*, aut *salutis* nomen, Dei opem adversus imminens malum afferre solet. Juxta Hebræum vero activè legunt alii post R. David: pro appposito illius verbi, nomen originale

interpretantur, *insulam*, aut *regionem*. Tigur. *Li-berabis* (supple Deus) *insulam innocentem*, vel cum *Isidoro*; *Tantus erit coram Deo, ut non te solum, sed etiam omnes vicinos, ac cives tuos à maximis periculis puritate tua cripere possis.* Sed malo cum aliis, *vulgato*, & Septuaginta, sumere illud nomen defectivum cum additione literæ *sin*, pro *is*, quasi dicat: *Salvabitur vir inno. ens*; aut activè cum Septuaginta: *Erues virum innocentem.*

Salvabitur autem, Evadet, Subtrahet sese. *In munditia*; propter munditiam operum, quæ ex proprietate radicis, *Barar* est probatio, vel examen, quod purgatione, & ablutione fit, unde deducitur, *Borith*; qua herba, velut sapone, vestes expurgantur. Sensus ergo: Cum te Deus benè probatum, atque his ærumnis emaculatum ab omni labe invenerit, tunc tibi optatam salutem conferet. Præpositio autem *In* sæpe valet idem, quod, *propter*, ut *Isai. 1. 17. Sion in judicio* (propter justum suæ redemptionis pretium) *redimetur, & rediet* (à captivitate in patriam) *eam in justitia*, id est, Si propter peccata abducta fuit, propter meliores vitæ rationes revocabitur ab exilio *in munditia manuum*, & puritate operum.

5.
תלש
גדר
גזרות

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in Commentariis suis
explican-
tur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆ- CEDENTIS,

CAPUT XXII.

Cum gravissima Jobi oratione superati amici non haberent, quid opportune responderent, neque tamen desisterent. Eliphaz imprimis, jam nunc tertio disputandi certamine, atque discrimine, non tam ratione, quam novis conviviis hominem aggreditur, quamquam novā etiam ratione inandi speciem sic nunc inire videatur.

Frustra, ô Job, tuam innocentiam tanta animi contentione tue-ri vis in mediis ærumnis, quasi ex tuis suppliciis aliquid Deo utilitatis accresceret? Nunquid enim, qui sapiant, atque juxta sapientiam præscriptum viam suam instituunt, Deo commodant, ac non potius sibi ipsis? Nihil enim ex humanis vel malis vel bonis, utilitatis & lucri caput suprema Bonitas. Quasi si diutius sinantur impii vivere è re sanè illorum est, ut pœnitere possint. * Nunquid etiam homo quantumvis virtute præstans, fortissimusque gigas sit, quantumvis sapientia præpolleat, audebit se ita cum Deo a confere, ut rerum humanarum providentiam supernamque dispositionem corrigere temere audeat? Et quæ Deus dispensat flagella atque supplicia propter hominum peccata, ille ad alium finem referat atque detorqueat? b Præsertim, cum mortalem minime deceat Divinæ Providentiæ arcana perscrutari: neque suarum ærumnarum causam humana via & ratione velle comprehendere.

Quod si te, ô Job, exerceret Deus ærumnis istis innocentem & immeritum, ac non potius, ut digno supplicio afficeret, certe videretur multum compendii ex tuis ærumnis facere. Sed quidnam obsecro illi conferet, si nunc affligaris innocens? c Quid hominis justitia cum ærumnis cuncta illi voluptatis affert? Et sanè quidem est, fueris justus, atque innocenter vixeris, quid ad Dei commoda tua innocentia contulisti, ut ea de re gloriari possis, & te magnifice circumspicias? Atque omni via oratione coneris te probare, ostendereque justum & sanctum, jam inde à prima ætate, quasi nullam unquam animo peccati labem contraxeris: cum potius pro sua benignitate velit ille nobis prospera lætaque cuncta: amat enim mortales, beneque proinde vult mereri de universis.

Nunquid enim ille negligens est nostri juris nostrarumve rerum? Semper sanè tecum ager, ô Job, ex æquo & jure, ut nihil prorsus timere debet sibi injustitiæ, aut iniquitatis aliquid objici posse, quod innocentem damnet, aut plus justo severiori pœna leviora tua errata prosequatur? Quid enim Deus timeat judicium superioris alicujus potestatis, quo sua sententia corrigatur? Quidve sibi ab improbis timere possit? Non enim permetteret, ut diuturna fœlicitate insolescerent: atque adeo statim illos de medio tolleret. Sicut nunc ex justo & sancto homine afflicto & vexato nihil sibi lucri reportat, ita sanè neque ex flagellato impio studet aliquid sibi impendentis mali avertere. d Ergo cum neq; timore neq; suspitione stimulatus, hominem exerceat, neque ille Tyrannorum mores imitetur, qui in excellentissimos quosque profusissime sæviunt, omnino nostrorum scelerum causa & ratio in nostris ipsis sceleribus inest. Nam si te, ô Job, Deus innocentem comperisset, minime tam graviter vexaret, sed ita te proculdubio exercet, ut veteretur timereque, instar parentis indulgentissimi, ne paternæ discipli-

Pineda Tom. II.

Q 2

næ

1.
Respondens autem
Eliphaz Themanites,
dixit.

2.
Nunquid Deo com-
parari potest homo,

* Etiam cum perfe-
ctæ fuerit scientiæ?

3.
Quid prodest Deo si
justus fueris:
Aut quid ei confers, si
immaculata fuerit
via tua.

4.
Numquid timens ar-
guet te, & veniet te-
cum in judicium.

a Diligens & fusior tra-
ctatio verbi comparandi
in sacro sermone ad scri-
pturæ intelligentiam, à n.
4. usque ad 7.
b De arcanis Divinæ Pro-
videntiæ non scrutandis
quadam utilia, n. 8. & 9.

c Quid ex justorum ærum-
nis honoris & gloriæ au-
cupetur Deus. Quidve ju-
cunditatis & lætitiæ ca-
piat, qui natura sua be-
nignissimus est, elegans obser-
vatio, à n. 4. usque ad 9.

d Observatio de Tyranno-
rum timore, atque more
saviendi in excellentes
quosque. n. 3.

na modum in castigando exerceret. Atqui severissime ille, non tanquam cum filio charissimo, sed tanquam cum hoste, agere videtur: & publico isto supplicio occultorum scelerum te arguit, publiceque spectandum traducit, suoque iudicio incorruptissimo te vitæ corruptissimæ appellat, accusat, damnat.

5.
Et non propter malitiam tuam plurimam, & infinitas iniquitates tuas.

6.
Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa.

* Et nudos spoliasti vestibus.

7.
Aquam lasso non dedisti.

* Et esurienti subtraxisti panem.

8.
In fortitudine brachii tui possidebas terram,
* Et potentissimus obtinebas eam.

9.
Viduas dimisisti vacuas.

* Et lacertos pupillorum comminuisti.

10.
Propterea circumdatus es laqueis.

* Et conturbat te formido subita.

11.
Et putabas te tenebras non visurum.

Ergo videris o Job, ne forte multa te peccantem latuerint, quibus huiusmodi incredibilis calamitatis merces sit persoluta: Nam quæ tu imprudenter adversus Numen, inique adversus proximum admisisti scelera, & magnitudine & numero infinita, digno jam supplicio & statuit vindicare Deus, & tantam, tamque perpetuam peccandi licentiam certis finibus comprimere, certissimisque sceleratæ vitæ suppliciis coercere. Concesseram nuper sanè aliquam tibi sanctitatis & pietatis, simulatæ licet, speciem; nunc illam jure tibi adimam, cum illis te impietatis, rapinæ atque omnis generis in humanitatis sceleribus obstrinxeris, quorum fructibus non nisi sceleratissimi Tyranni ditescere solent.

Quid enim tam sordidum, tamque inhumanum, quam per vim & iniquitatem rapuisse pignora ipsorum tuorum fratrum & propinquorum, atque eorum etiam, qui eadem tecum sunt, non solum sanguinis, sed etiam religionis, communione devincti; pauperum potissimum, qui nihil interdum tibi debeant? Sed et illos, debuerint; quid tam inhumanum, quam illos ipsos debitores tibi ipsi vendicasse tanquam mancipia & servos, atque iniquissimis vinculis constrinxisse? * Quid tam crudele, quam ablato pignore & necessaria veste, nudum & congelantem pauperum demisisse: & quæ illorum vitæ & corpori necessaria erant, in tuum te usum petulantem convertisse? Atqui non solum eo nomine raptor & depredator censeris debes, quod pauperi vestem abstuleris, sed eo etiam, quod nudo amictum necessarium non præbueris.

Reus protecto quispiam est, non solum quia injuriam facit, sed etiam quia benigne non facit. Quare criminis etiam obstrictus es, quod sitientibus pocula non ministraveris, perinde ac si potu necessario hominem sitientem atque arentem, multoque labore deficientem interdixeris ex frigida, nulla arte aut medicamento præparata: præsertim cum harum rerum i vilissimarum, atque communissimarum, qualis est frigida, plena essent promptuaria tua, & extanta divitiarum affluentia, ne guttami quidam ad egenos redundare passus fueris, * Ideo sane victum esurienti, atque cibatum omnem denegasti, fraudasti, rapuisti, non solum misericordiæ obliuiscens, fastidiosus contemptor, verum etiam immisericordiæ improbus affectator, & ingentium opum iniquissimus possessor. & Cum enim illæ sponte quasi sua fluere videantur ad sublevandam pauperum inopiam; tu tamen detinebas in iusticia, ac ne quidem panis frusto, micivæ cadentibus ex tua mensa famelicos dignabaris.

Qui vero pauperes nullo vitæ necessario subsidio sublevabas, & potentioribus tamen tuas ipsas facultates sponte offerebas, & opulentiorum quorumcunque personam accipiebas, degeneri vir animo, atque imperio indignus; utpote apud quem tantum valerent, qui brachiis viribusque valebant, ac nihil omnino valerent caula, & impotentia infirmiorum. * Itaque ex potentia tantum & fortitudine cuncta administrabas, non ex æquo & jure; atque cum viribus omnia metireris, nihil mirum, quod per iniquitatem atque rapinam incredibiliter locupletatus fueris, ac fere universam provinciam per tyrannidem occupaveris, seque imbecilliores tibi dederint atque subjecerint, divitias potius superbiamque tuam timentes & admirantes, quam virtutem ullam aut æquitatem Principe dignam. Sic sane non in tuam solum, sed etiam in tuorum familiarium sinum & utilitatem bona pauperum convertebas, à quibus ipse turpem quoque quæstum, atque sordidissimam largitionem munerum aucuparis.

Quis vero non gravissimo tribuat crimini, non solum quod partem bonorum non communicaveris cum viduis, sed quod illas etiam suis bonis fortunisque exturbaveris, atque ingentem sævieris, cujus vel solum nomen miserabile est: res autem ipsa viduitatis ærumnosissima. * Tu vero instar medici pessimi, infirmioribus atque imbecillioribus immedicas evacuationes præcipiebas, sanguinemque ipsum vitæ necessarium exhauriebas: ac nisi tuum patrociniū ingenti pretio impotentiores coëmerent, neminem tuebaris, venditabas igitur sordidissime Principis gratiam, officiumque. Pupillos autem, omni parentum ac propinquorum præsidio destitutos, non solum fregisti, constravistisque, verum etiam contrivisti & conculcasti, atque viribus omnibus spoliatos, tuæ avaritiæ famique inexplibili bolum suavissimum proposuisti.

Propter tot igitur ac tam immania scelera constrictus teneris Divini supplicii vinculis atque compedibus: & incredibilium malorum exercitu obsideris, & oppugnaris usque ad stuporem & animi consternationem, o quæ te nihil tale opinantem repente oppressit. Sic igitur circumveniris, ut nullum tibi pateat ad salutem perfugium: cogeris enim cum ineluctabilibus malis, atque inextricabilibus laqueis conflictari. * Præterquam enim, quod subita illa florentis status conversione, quasi per insidias perturbatus, veluti stupidus redditus es, & animi quodam tumultu perterritus atque consternatus; at illud pejus, quod ab omni patientiæ, sanique consilii præsidio, inter tot adversa destitueris.

Is ergo cum fueris, o Job, profligatissimus atque sceleratissimus, tamen tibi per summam stultitiam persuaseras fore, ut semper fruereris

e Dei patientia non irascens per dies singulos, tandemque non ob sola peccata, morborum atque calamitatum supplicia ingens, observatur cum utilitate n. 5. & 6.

f De finali impoenitentia qua & finis rationem habet, cum nullam habeat finem, utilis tractatio. n. 4.

g Antiquus mos addicendi debitoris creditoribus in pignora & mancipia, ex sacris & prophanis ostenditur n. 4. Tum etiam de pignore exquisita quadam num. 2.

h Abstulisse dicendus, qui egentem non tribuit, ex frequentis Sacri sermonis usu, præsertim si princeps sit, utilis observatio. n. 1.

i De potu, & frigida præbenda sitienti, deque calida, peculiaria quadam ex prisco ritu. n. 3. & 4.

k De divitum immisericordia, atque iniquitate negantium egentibus elemosinam, utilia multa. n. 5. 6. 7.

l De iniquis Principum familiaribus, & quantum reipublica damnum afferant, non paucis differtur. n. 3. 5. 6. 7.

m De vacuitatis atque evacuationis usu, & significatione in sacro sermone, ad Scripturam intelligentiam & utilitatem morum, opportuna quadam. n. 214. n De Principum tuitione peculiaria quadam. n. 4.

o Quam a sit subiti casus vis, & ut impios repentinus interitus opprimat, Seria quadam. n. 3 & 4.

fruereris conspectu jucundissimo splendentis fortunæ, atq; ut nulla domitux tetræ noctis & tenebrarum tristissimarum vicissitudo efficeretur. Occidit itaque in medio splendore Sol ille tuus; ac lumen ipsum tibi in tenebras conversum est, & neque videnti neque opinanti repentinæ malorum tenebræ offusæ sunt, quæ omnem tibi futuri luminis spem adimunt, & omnem jucunditatis conspectum voluptatemque prorsus eripiunt. * Ita ne tibi nunquam in animum induxeris fore, ut exundantium malorum fluctus, & perstreptentium multoque cum impetu præcipitantium aquarum incursus, consopitum & omni cura vacuum, intercluderent atque obruerent?

Nisi fortè Deum ignores, scelerum vindicem ex suprema Cælorum sede tanquam è sublimi specula, omnes mortalium actiones despectare, atque adeo latere illum nihil posse. Sic enim profectò vixisse videris, ut nunquam te Divinæ Providentiæ vel firma cogitatio, vel levis aliqua suspicio perculerit. An fortè sic de Deo censes, p ita illum residere in Cælo sublimem, aut ita se à nobis attollere, longissimè à nostris rebus dissitum ut neque in nobis sit, neque actionibus nostris suum ille conspectum suamque providentiam intermisceat, atque ut ipsa locorum distantia humanarum rerum scientiam & rationem illi adimant? * Anne existimas Deum præsidere tantum supremo Cælo & Celsissimis stellis astrisque magnitudine prima conspicuis, non etiam minutissimis quibusque: & rationem Providentiamque tantam ducere excellentium Principum, supremorumque Dæmonum, non etiam vilissimorum hominum, rerumque infimarum, ut istis omnino prætermisissis atque neglectis, illorum tantum superbiam comprimat, atque altitudinem præcipitet? Minimè inquam, o Job. Terrena etiam ille curat, teque luteum & in terra degentem digno affecit supplicio, atque in miseram istam conditionem coniecit. Supremæ ille stellarum faciei, nobis invisæ & inaspectabili sanè superminet; sed adest etiam in finis præsentissimus.

Tu verò non solum verbis ipsis, sed tacita mentis cogitatione simile quid tecum fuisse locutus, & clanculum quidem peccasse videris, cum sic apud te diceres: Nihil eorum, quæ apud nos geruntur, Deus videt, nihil percipit, nihil sentit. Potens ille quidem & fortis est; cæterum quæ neque videt, neque agnoscit, curare judicareve non potest. Quamvis enim robore ac viribus potens sit, cognitione tamen atque scientia rerum minutissimarum infirmus, atque imbecillus censendus est. * Ita vero de rebus ille statuit, ac si illas obscurè tantum, & quasi per nebulam videret; densa nimirum circumfusula nube, quid videre, aut despiciere poterit? Si quando enim ad nos descendit (nam non contuetur & despicit res mortalium) quam magnifica specie atque terrifico nubium tabernaculo inclusus, homines territat.

Nubibus nos inter atque Cælum positus sicut nos latet Deus, ita Deum res latere nostras q stultissimis hominibus persuasum est: Cœlestia illi tantum patere, illa tantum curari atque videri. Humana ab illo aut contemni aut ignorari. Sed quam impie, quam stultè horum te opinioni adjunges, o amice? nam ex sua ipsius cæcitate & ignoratione cæcutiens homo, Deum cæcutire statuit. Neque aliter de natura Divina existimat, quam de homine quopiam, cui objecta nubes, aut impedimentum aliquod, contuendi atque pure & sincere de rebus udicandi facultatem adimit. Sed longe, o amice, his rebus omnibus Divina superior est natura. r Est natura sua rerum omnium verissimus idemque oculatissimus testis; est vocum omnium auditor atque perceptor, est in nobis ipsis, quo movemur, quo vivimus; nihil ille suorum operum per diluvionem contemnit; nulla minutissimarum rerum multitudine opprimi fatigarive potest. neque, ut impulsimi homines existimant, ita se ille Cælo continet, ut cœlestia tantum loca invisat, quorum se Dominum atque supremum Imperatorem profitetur, amandata procul omni terrigenarum cura. s Esto quidem, illius cælum, sed neque non illius est terra, & universi qui habitant in ea. Esto, ille stellarum cœlestiumque luminum ductor, & quasi pastor sit; pascit etiam & ducit cæterarum agmen creaturarum. Incumbit intenditque cœlestium orbium conversionem, cursum & recursum Syderum, supra cœlestes axes & polos, mirabili sapientia atque potestate; sed nulla illi tanti negotii occupatio est, ut non possit liberum omnino spatium tempusque ponere nostris in rebus inspicendis atque curandis.

Nunquid pariter, o Job, cum illa falsa de Deo deque vera religione & providentia, opinione, ad illorum sectam abiisti, qui prisco illo diluvii sæculo, & superbissimorum gigantum ætate, Divinam Providentiam de medio sustulerunt; & jam inde ab iniquo Cain errorem istum per manus impiorum traditum acceperunt? Placuit ne forsàn pravum vivendi corruptissimorum hominum institutum multis observatum sæculis, & tum antiquo, tum recente impiorum usu tritum & confirmatum? ac non potius illum virtutis & pietatis tramitem velis insistere sanctissimorum hominum, qui & supremi Numinis Providentiam agnoverunt, & sanctissimorum studiis operum coluerunt; Itanè ad illos te adjungis, quorum viam sceleribus & improbitate turpissimam, jam inde à primis sæculis, acerbissimis suppliciis, morteque certissima supremus iudex afficere solitus est? Huus profectò rei exemplo tibi esse poterunt Tyranni plurimi, pauperumque oppressores saevissimi, atque impudentissimi religionis contemptores, digno supplicio miseraque morte mulctati.

Pineta Tom. II.

Q 3

Qui

* Et impetu aquarum inundantiū non oppressum iri.

12.

An cogitas quod deus excelsior cælo sit.

* Et super stellarum verticem sublimetur.

13.

Et dicis, Quid enim novit Deus.

* Et, Quasi per caliginem judicat.

14.

Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat: & circa cardines Cœli perambulat.

15.

Nunquid semiram sæculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui.

p De Egyptiorum aliorumque Philosophorum errore circumscriptentium, & definiendum Deum, illiusque Providentiam Cælo & certis locorum spatiis: deque Divina immensitate, peculiaris quædam n. 4. & 5.

q De variis circa Providentiam erroribus colludentibus cum hac sententia, ac de Aristotele peculiariter. n. 6. & 3.

r Rationum, quibus Philosophi providentiam tollunt, ad tria potissimum capita revocatio, atque ex Sacris Scripturis dilutio exquisita à n. 5. usque ad 10.

s Quanta Creatoris Sapientia atq; potentia in hac perambulandi, & cardines Cœli convertendi ratione, diligenter tractatur à n. 11. usque ad 14.

16.
Qui sublatis sunt ante
tempus suum.

* Et fluvius subvertit
fundamentorum eo-
rum.

17.
Qui dicebant Deo ,
Recedete à nobis? Et
quasi nihil posset fa-
cere Omnipotens ,
æstimabant eum.

18.
dum ille impleffet
domos eorum bonis,
quorum sententia
procul sit à me.

19.
Videbunt iusti, & læ-
tabuntur & inno-
cens subsannabit eos.

20.
Nonne accisa est ere-
ctio eorum : & reli-
quias eorum devora-
vit ignis ?

Qui omnes Divina vindicta succisi sunt , multisque cruciatibus confecti ; & quamvis potuissent diutius persistere , sed tamen in medio juventutis robore , & florentissimo ipso ætatis tempore , intercepti lethali quadam atque fatali ariditate , constricti sunt in rugas , & velut matura jam seges mortis falce demessi , quia accepta tempora non ad fructum pœnitentiæ , sed ad iniquitatis usum , converterunt : atque merito suo , quod à Divina misericordia accipere ante potuissent amiserunt. Sic immaturi moribus , vitæque adhuc acerbis , decerpuntur tamen ex arbore vitæ. * Continuo quoque defluentis mortis impetus , illorum vitæ fundamenta alluit , lambit , erodit , atque Divinæ indignationis torrens exundans , felicitatis illorum stabilitatem & constantiam nullo negotio labefactam subvertit , & universam vitæ molem vanissimam eaque omnia , quibus spes , vota , cogitationes vanissimè nitebantur , comminuit , disturbat , dissipat. Quid enim firmum , quidve incolumè esse unquam poterit , ubi nulla veræ constantisque doctrinæ , nulla certa de Providentia & religione , fidei fundamenta constituta sunt ? Sed apage tantam impietatem , & stultitiam , quæ profectò vinciam : Ægyptum , multis tum erroribus tum sceleribus contaminatam , redolere mihi videntur. Ii enim cum variis viis , atque rationibus conati fuerint , se suæque omnia Divinæ Providentiæ subtrahere , tamen ab illa D. Providentia acerbissimè correpti sunt , sublatis illorum primogenitis ante tempus suum , tandemque fortissimorum curruum fundamentis , rotis inquam , subversis , & disiectis axibus in medio rubri fluminis , ad mortaliū exemplum sempiternum.

Atque eò stultitiæ vafaniæque redacti sunt , ut omnem Numinis cultum timoremque exuentes , impudentissimè non solum cordis tacita cogitatione , sed aperta claraque oratione verum Deum , rerumque mortaliū Providentiam abnegarent dicerentque Absit à nobis istius Dei cultus atque religio ; facessat Dei Divinorumque respectus , plena nimirum vox contemptus atque fastidii , nimirumque erga Divinam benignitatem ingrati ; quæ ultro , atque benignè ad illorum mentes domosque eum accederet , sese illorum oculis & cogitationibus amicissimè offerebat & insinabat. Nihil videlicet sublime de Divinitate cogitant , nihil de illius Providentia sibi persuadent , neque timent , neque diligunt illum , quem minimè credunt bona bonis , improbis rependere mala ? Neque vero agnoscunt , apud Deum optimum , esse bonorum omnium uberrimum fontem , promptuariumque plenissimum voluptatum ; inutile propterea esse omne pietatis studium sive ad animi sive ad corporis opportunitates consequendas.

Sed esto quidem , temporalium illi bonorum parandorum cura & studio incitentur , oportet sanè supremum Deum , bonorum malorumque dispensatorem venerari & colere , ut à quo bona accipiant , à quo eadem auferri possint , nisi gratos se Divinæ munificentiae præstiterint. Ille vero procul dubio est , qui non solum domos & promptuaria implet bonorum omnium omniumque vitæ commoditatum ubertate & copia : verum corda etiam & animos ingenti lætitiæ & jucunditate perfundit. Quod solum Divinæ beneficentiæ testimonium , persuadere illis potuisset veram de Divina Providentia atque religione existimationem. Sed facessat inanis & mendax stupidissimorum hominum opinio , stultumque consilium de fugienda ea , quæ expugnari nunquam potest , sempiterna Providentia. Utinam à te quoque , ô amice Job , abstulisset longius error pestilens , neque tantum verbo & specie tenus , non re ipsa impiorum sententiam vitæque institutum improbasses.

Nunc quidem omnia parumper in vita confusa , & permixta , nullo certo ordine distincta : sed probabit exitu , quam recta sapientiæque extiterint iustorum consilia , qui recte de Deo , deque Divinis sentiunt : quàm vero stulta atque aberrantia impiorum , qui secus de Divina bonitate statuunt , ipsique moribus confirmant. u Videbunt itaque pietatis cultores cum summa animi voluptate id , quod summis votis expetunt , publicum videlicet omnibusque conspicuum improbitatis supplicium , eoque conspectu ovantes gaudebunt & exultabunt , plane perspicientes Divinæ Providentiæ documenta clarissima , tum in Tyrannorum supplicio , tum in pauperum , & miserorum omnium salute & incolumitate , x ex Divinæ præsertim iustitiæ magnificentissimo triumpho de suorum hostium impudentia & temeritate reportato. Ergo cum ex Dei honore victoriaque sumant iusti lætandi materiam , certè in eodem etiam rationem inveniunt omnem ridendi atque subsannandi improbitatem , miserando exitu conclusam. Quare cum lætissimus felicissimusque exitus sanctos suscepit , atque cum miranda improborum morte contenderint , non poterunt non aliter de rebus ipsis judicare , deque utriusque sortis discrimine , quàm de re y sannis , & irrisione dignissima , quod ad impios attinet ; quod verò ad iustos , omni laude atque gloria celebranda.

Quanta enim ex Patriarchæ Noë erectione & incolumitate , quanta ex Sodomitico supplicio , & profligatissimi populi incendio , integerrimæ Providentiæ atque iustissimæ severitatis gloria in supremum iudicem redundavit ? Quanta ex aliorum impiorum propaginibus universisque radicibus excisis , penitusque extirpatis ? Quanta ex procerissima arboris sublimitate detruncata , dejecta , prostrata ? Quanta ex insolente superbissimorum hominum superbia , & extollentia humiliata & præcipitata ? Deflagat etiam tunc Sodomiticæ illius felicitatis , atque cadaverum ambustorum miserandum incendium , illius , quæ non videtur , inextinguibilis flammæ

t Notari hoc loco Ægyptios negantes Divinam Providentiam , per pulchram quandam allusionem , diligenter ostenditur , peculiari digressiuncula à n. 6. usque ad 12. ubi exquisita quadam scripturarum allusioner.

u De videndi proprietate , quod pertinet ad publicum iudicium , & publicum impiorum Principum supplicium atque exemplum , exquisita quedam. n. 1. & 2. x Quæ qualisve sit impii- rum interitu & supplicio lætandi , iustis materia & ratio , queritur diligenter. n. 3. & 4.

y De sanna & subsannandi affectu , & qua ratione in sanctos convenire possit non pauca n. 2. & 3.

flammæ fignum certiffimum, quæ neque radicem neque germem impiorum derelinquet; læviet nimirum in illorum reliquias atque pofteritatem univerfam, atque in extremam potiffimum vitæ partem, ftatumque noviffimum, cum quo prior felicitas commutabitur; ac fortem illam bonorum omnium affluentem, præcellentemque fupra omnes mortales, Divinæ vindictæ atque fupplicii voraciffimus ignis abfumat, plenitusque conficiet.

Sed quod te merito recreare atque erigere debeat, falutare præbeo contilium, ne cum Deo fortiffimo testatas geras inimicitias, fed quamprimum amicitia & confuetudinis fœdus inire ftudeas. Quem enim tuis fccleribus infenfum tibi reddidifti, poteris nunc falutari pœnitentia efficere utilem, ac falutarem; familiarem itaque te illi atque illius legi fervandæ exhibeto; fi quam enim primum fengeris viæ divinorum præceptorum difficultatem, ipfa paulatim affuetudine emollies atque pervinces, teque ipfum in pietate roborabis atque confirmabis. Supremo igitur Numini res tuas pro bona voluntate fuâ moderanti, te accommoda, atque parem cum illo voluntatum & confiliorum societatem inito, fidum ac utilem te illi miniftrum præbe, fi non illius gratia & utilitate, at tuo lucro: fic enim profectò fiet ut pace cum illo ftabilita & fixa, fructibus bonorum omnium fuaviffimis perfruaris. Tumore igitur ifto animi tui compreffo, fedatisque importunis querimoniis, fupplicibus verbis ab illo pacem & veniam pete.

Docebit ille te exomologefim, tuorumque peccatorum confeffionem & legemque fuam ita tibi dilucide proponet, ut vitam deinceps tuam ad omnem pietatem instituere atque informare pollis. Neque non diligenter explorabis univerfam mandatorum Dei legem, quam follicitè, atque diligenter fervare expedit, ne deinceps fimilibus ærumnis, atque fuppliciis aditum iterum patefacias. Suscepta vero Divinæ legis pluvia, animum profectò tuum arentem, & fquallentem irrigabit, & ad optimos virtutum & bonorum operum fructus provehet. Quidquid ille dixerit, & quamcumque vel ore, vel nutu, fuæ voluntatis fignificationem præbuerit, omnibus tuis viribus complectere, atque ut rem pretiofiffimam comparare ftude, tanquam rem fuaviffimam atque dulciffimam hianti ore fufcipe; omni cura & follicitudine, quæ ex ore Dei fufceperis, difponere in animo tuo, ut deinde ordine & ratione quadam perficere & intelligere pollis. Scito tibi Deum fuæ voluntatis depofitum custodiendum credidiffe, ideo diligenter corde fervandum atque retinendum.

Receffifti utique longius ab omni religione & pietate; nunc cum omni animi fubmiffione & verecundia ad illum accede, atque longiffimè omnis fccleris labem ex animo tuo repelle. Sic fanè qui Omnipotens eft, atque totius bonitatis virtutisque fons, facile jacturas omnes tuas relarctet, conftituet, erigetque ruinas, atque fpoliatum bonis omnibus, multo pluribus amplioribusque cumulabit; indiesque mirabile capis præfentis felicitatis incrementum. Hac planè falutari ratione, à corpore animoque tuo, à domo familiaque univerfa ærumnas omnes atque calamitates avertes.

Dabit Deus tandem tuis malis finem, firmaque pone priftinæ felicitatis reftituendæ fundamenta, ut cum iterum ædificeris, fublimisque erigaris, nulla te miferiarum tempeftas impetusve labeffectet. Inepta fanè priftini ftatus fundamenta conftituifti, caduca nimirum, neque magis conftantia, quàm minutiffimum terræ pulverem folutamque arenam. Nunc tibi ope filicem habebis, roburque firmitiffimum, in quo benè munitus pollis conftitere. Tutò itaque atque intanter in terra commorabere, nullis terrenis opibus nixus, fed Deo, petra fortiffimæ, atque duriffimo filici, quem nulli hoftium impetus commovebunt. * Auri porro atque rerum pretiofiffimarum tam locuples evades, ut pulveris atque lapidum copiam æquare pollis, ut quidem ex ipfius auri glebis pollis firmitiffima juxta ac pretiofiffima felicitatis domusque futuræ fundamenta jacere, & opes quoque tua quali ponte ad te confluent, torrentes auriferi ad te permanabunt, tantumque auri habebis, ut altiffimos æquare pollis montes, unde oriri multa folent flumina. Denique fub terram abditas ingentes divitias efodies; ab excifo filice perennes præftantiffimæ auri venæ tibi provenient, ut nunquam ad ingentes expenfas ædificiorum, majores, nedum pares, divitiarum fcaturignes deficiant. Denique omnia tibi fuccedent meliora, ita ut tantò ftabilior futura fit fecunda fortuna, quantò durior & firmitior eft filix minutiffimo pulvere; tantò etiam locupletior, quantò aurum pretiofius eft petra aut filice.

Ita fanè fiet, ut evadas omnino hoftibus tuis fuperior; cum te Omnipotens, qui ipfe filix munitioque tua eft, tuebitur. Invadet enim ille hoftes tuos, ut nunquam incerto dubioque cum illis Marte pugnare debeas. Is quoque ipfe thefauri tui: non enim folum temporalium bonorum, fed Divinorum quoque, mirabili copia redundabis. Habebis nimirum præter magnam argenti vim, magnamque copiam, &, ut ita dicam, montes aureos atque argenteos, animi præterea puritatem, eximiumque candorem, inftar puriffimi atque purgatiffimi argenti, cum ex tribulationum igne ad ingentem gloriæ & felicitas fplendorem incolumis evaferis.

Itaque jam non fccleri & iniquitati adhærebis, fed Dei bonorum omnium largitoris præfidio confirmatu, fempiternis delitiis afflues. Perhumaniter Deus te tanquam filium tenerum atque delicatum

^{12.}
Acquiefce igitur ei,
& habeto pacem, &
per hæc habebis fru-
ctus optimos.

^{22.}
Suscipe ex ore illius
legem: & pone fer-
mones ejus in corde
tuo.

^{23.}
Si reverfus fueris ad
Omnipotentem, ædi-
ficaberis; & longè fa-
cies iniquitatem à ta-
bernaculo tuo.

^{24.}
Dabit pro terra fili-
cem.

* Et pro filice torren-
tes aureos.

^{25.}
Eritque Omnipotens
contra hoftes tuos, &
argentum coacerva-
bitur tibi.

^{26.}
Tunc fuper Omni-

potentem delitiis affues : & elevabis ad eum faciem tuam.

27.
Rogabis eum, & exaudiet te,
* Et vota tua reddes.

28.
Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria, & qui inclinaverit oculos, ipse salvabitur.

29.
Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.

tractabit, neque jam cum austeritate & duritie exercebit doloribus. Et vero cum te videris Dei beneficio & numine felicissimum, singulari cum animi voluptate fiduciam concipies fore, ut deinceps familiarissimè cum Deo agas, à quo clarissima benevolentiae documenta jam acceperis; illiusque sedes sublimes Caelorum suspicies hilariter, qui non jam in te ignem, neque fulmina, sed mollissimam pluviam, bonorumque omnium imbrem compluent. Illud verò potissimum, quòd non jam ream, neque peccati pondere conscientiam gravem, ad Deum judicem eriges.

Ipsè jam animus sceleris inscius ad pias preces fundendas te excitabit. * Deus vero, quem religiosè coles, annuet propitius oranti: ipsaque ope & beneficio præstito, ostendet benevolam aures tuis votis adhibuisse. Quòd si unquam pro re aliqua impetranda, aut malo & discrimine avertendo, votum aliquod conceperis, ac Deo nuncupaveris, ratum illud erit, acceptumque Numini. Proptereaque re jam obtenta latus votum persolves & largitori bonorum omnium debitum restitues *b* voti compos atque damnatus: Idem enim ipse tibi præstabit, ut, quæ illius causa suscepisti, possis persolvere vota. Nullas verò irritas aut caducas preces lingua tua concipiet, sed rata semper fundes verba, imò quidquid apud te statueris, certò eventurum sperare poteris, nullus enim casus vel cogitationes vei ipse tua frustrabitur: & quod mirabile est in homine inscio futurorum, poteris præstare fidem rei alicujus efficiendæ, omnino certus fore, ut Dei ope illam perficere possis. Quanquam, quæ tua erit pietas, nihil à Numine nisi sanctum postulabis. Docebit enim te Deus suo lumine, quid tibi faciendum, quid decernendum, quid postulandum & orandum sit; adeoque in omni semper opere tibi aderit præsentia Divinæ benevolentiae fax clarissima.

Cum ergo ipsi tui hostes, improbique omnes ad infimum miserriarum gradum præcipitabuntur, tu procul dubio exaltaberis, ac tunc tandem intelleges insolentis animi superbiam miserrimo exitu concludi. Quid enim boni sperare possit contumax ille homo, qui, cum laboribus & ærumnis attritus fuerit, & ab ipsis hostibus humiliatus, ipse tamen animo tumet, & de sanctitate insolescit? Quare hæc tibi bona cuncta ominor, cum te humiliaveris, persuaserisque propter tui superbiam in tot mala incidisse: cum enim de te teneris demissè, oculisque istos fastu & elatione plenos demiseris, ac nihil de te sublime senseris, tunc sane incolumis, ex tribulationum istarum quæ te comprehenderunt, potestate & durissima captivitate evades.

Unico jam tandem verbo concludam; Si te hac ratione innocentem, ac mente & animo nitidum præstiteris, utique malis omnibus Divina ope superior eris coram Deo, ut non te solum domumque tuam, sed omnes vicinos ac cives tuos à maximis periculis sanctitate tua eripere possis, & in tuto collocare. Si enim semel te Deus bene probatum ac multiplicibus laboribus examinatum, & ab omni labe expurgatum invenerit, tibi & universæ familiæ salutem conferet optatissimam.

a Quando dicatur Deus adessè, respicere, audire, & Sacris & prophanis quædam. n. 1.

b De votorum pia & religiosa nuncupatione, ex sacris, & prophanis peculiaribus quædam num. 23. Deque persolutione votorum. num. 4.

C A P U T XXIII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Job supremi Judicis opem sententiamque expectat; quamvis ob supremam Numinis maiestatem vereatur simul, sed erigit se bona conscientia; & quod ea, quæ præcipit Eliphaz facienda, minime prætermiserit.

I. Respondens autem Job, ait.

- 1 Respondendi verbum. Vitium in argumentando.
- 2 Nunc pro hodie. Dies & hodie, pro nunc. Explicatus Moyses.
- 3 Amaritudo, sermo, meditatio, exercitatio. Explicatus David.
- 4 Manus. Importuna consolatio. Miserorum dolor non augendus. Illustratus David & Isaias.
- 5 Græcorum lectio. Iterum manus in sacro sermone.

I.
Philip.

Respondendi significatio latè patens. Constantia repetitæ responsionis, vitium re-

Minimè nunc videtur Job respondere ipsi Eliphaz: nam (ut Philippus dixit) Relictis amicorum infidelium colloquiis, convertitur ad Deum. Sed jam diximus respondendi verbum ad ea omnia extendi, quæ quacumque ratione post alterius orationem ab audiente dicuntur oportune. Quanquam autem Job eadem inculcet & repetat, quæ præcedentibus capitibus dixit, sed vitiosa tamen non est hujusmodi responsio, imò potius firma & constans; sicut è contra-

rio, vitium in argumentante est importuna ejusdem rei objectio & repetitio.

II. Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum.

Nunc quoque. Eleganter & dilucidè, quod in Hebræo est, *Etiā hodie*. q. d. diem integrum vexor, continenter & sine ullo respirandi spatio. Sed *dies* pro articulo temporis & pro nunc aut pro præsentī tempore, ut Psal. 84. 8. *Hodie* (inquit) *si vocem ejus audieritis*, & Genes. 25. 31. *Vende mihi primogenitā tuā*, in Hebræo; *vende hodie*, vel *hoc tempore*, id est, vende nunc, absque ulla dilatione, *morior enim*. Et Deut. 4. 38. *Sicut cernis in præsentī die*, id est, sicut nunc cernis. Nisi fortè illud *Nunc*, referatur ad orationem Eliphaz, quasi dicat, *Etiā ex ista consolatione, & importuna amici oratione amarior mihi ipsi efficior*. Nam *nunc*, non solum solet sumi pro præsentī tempore, sed etiam pro præsentī aliqua re, ut 3. Reg. 14. 14. *Percutiet domum Jeroboam in hoc die, & in hoc tempore*. Pro tempore, est particula temporis, quamquam ab alia radice; ita ut legi possit cum Reg. *& quid est nunc?* Id est, quanta est hæc tribulatio præsens? Pagnin. *Nam futura debet esse multo gravior*. Sic igitur ait Job, Vatablus, *etiā nunc* præsens ista consolatio oppidò mihi onerosa est.

In amaritudine est sermo meus, id est, cum nullis amicorum verbis delinitus sim, cogor profectò *Etiā nunc* tristi oratione uti, & sæpius meæ calamitatis gravitatem usurpare. Sed germanior sensus, ut ad importunam consolationem

petitæ argumentationis.

2.
Dies pro articulo temporis. LXX.

Pagnin. Regia.

3.
Tigur.

nem Eliphazi respiceat, ex qua nihil dulce, sed amarulenta multa acceperat; Quibus, quasi ex noxio medicamine (ut Gregorius ait) vulnus crevit: nam incredibiles ærumnas meas amarissimis contumeliis respergunt mei Amici, in eo perseverantes, ut me iceleris & arrogantia convincant.

Gregor.

Eugub.

Quod vero Eugubinus ait; Quid sermo tantus que rimoniaque affiaua, & indignatio os reddiderat amarum; indignus est, quam vehementis viri gravissimi oratio postulet. Quod verò Sermonem dicit, emphalim habet; est enim propriè sermo, non leviter, actatus, qui in corde assidue volutatur, priusquam usurpetur ore? denique qui manat ex intima cordis meditatione: quare aliis locis vertitur meditatio & exoratio. Psalm. 54. 3. Contristatus sum in exercitatione mea, id est, assidue precibus ex mœrenti animo me assidue exerceo. Ita sanè Job, hunc esse suum sermonem. meditationem, exercitationem, profectam ex amarissimo animo.

ש

Gen. 24. 62

Psalm. 54. 3.

4.

Manus. Metonym.

Gregor.

D. Thom.

Et manus plaga mea. Augustinus cum Hebræo conveniens: Manus mea. Illud enim plaga mea, illuminationis gratia addidit Interpres. Sed metonymicos, Manus pro effectu, id est, pro vulnere & plaga, quæ manu fit. Quamquam etiam Manus pro ipso robore & vi. Quare Gregorius Manus plaga est fortitudo percussio. Et fere eodem modo D. Thomas: Potestatem plaga dicit, id est, & vim & acerbiter.

Aggravata est super gemitum meum. Gravior & vehementior est gemitu meo; acrior meis suspiriis, quamvis acutissimis, & major, quam ut illis querimoniis atque lamentis demonstrari aut explicari possit: ita me neque intelligunt, neque meos dolores pro dignitate æstimant hi ipsi meorum gemituum & suspiriorum auditores & testes. Sed melius cohæret, ut significet suam calamitatem augeri importuna amicorum contentione, & contumelia potius, quam consolatione. Non aliter de suorum hostium contumeliis, subfannatione, gaudio ex suis ipsius calamitatibus, conquerebatur David, Et super dolorem vulnere meorum addiderunt. Quare illis parem poenam imprecatur, ut crescat illorum supplicium aliorum irratione & contumeliis, Appone (inquit) iniquitatem. Theodoretus, condignam poenam super iniquitatem eorum. Addatur calamitas calamitati & contumeliis, applicetur & crescat semel inflictus dolor. Neque solum David, Deus ipse conqueritur de hac adversus miseros & afflictos impudentia & immanitate Babylonio. rum; Dedi eos in manu tua, non posuisti eis misericordias: super senes aggravasti jugum tuum valde. Nam captivitatem populi Israelitici, quam iratus Deus statuerat, multo graviores & acerbiores efficiebat ipsa Caldæorum immiseria, & petulantia erga captivos. Ergo sicut hic dicitur jugum ab inimicis aggravatum. Ita & Job; Plagam suam ab amicis aggravatam, conqueritur.

Plagam à Deo inflatam, aggravari ab homine in in humanano.

Psalm. 68.

27.

Theodor.

Isai. 47. 6.

5. LXI.

Nicetas.

Olympiod.

Chrysost.

† Juzgais por lo que yeis, y por lo que te nomos, entre manos.

Manus pro re presenti

At Septuaginta, Manum, hoc loco non tantum pro plaga, sed pro opere & actione usurpant, sensu quidem non valde cohærente cum antecedentibus & subsequenter, sed tamen per se vero, & ad aliquod animi solatium opportuno; Et quidem scio, de manu meo est increpatio, & manus eius gravis facta est super gemitum meum. Quod Nicetas in Protheoria, & Olympiod. in Scholiis, sic accipiunt, Non ex iis, qua falso esis criminati, verum ex iis, qua rgi ipse de me iudicabitur. Aliter Chrysostomus & licet non longius à propolito, at cerè longè alienè à significatione Manus. Novi (inquit) ex iis quæ in manibus sunt, ex plaga (inquam) ipsa, non ex iis rebus, quas gessi, me refelli à vobis. Acceptio quidem Manus, pro re præsentī, quam versamus & tractamus, insolens omnino in sacro sermone, quamquam vulgo frequens.

III. Quis mihi tribuat, ut cognoscam, & inveniam illum, & veniam usque ad Solium ejus?

1. Calamitas ad Deum ire compellat. H mines tantum judicant de externis. Impiorum in ærumnis consilium. Explicatus Amos.
2. Cognoscere de experimento.
3. Invenire, quid in sacro sermone. Hysteron Proteron. Misericordia & Benedictio.
4. Invenire pro sufficere. Explicatus David semel & iterum.
5. Solium quid proprie. Dei Solium commendatur à firmitate & stabilitate: Illustratus David.

UTINAM ergo palam & coram liceret mihi cum illo agere! qui novit gemitum pauperum, qui suspiria & gemitus comperat cum animi ægritudine & dolore, ex quo proficiscuntur: namque homines, utpote externorum tantum signorum vestes atque iudices externa tantum considerant, atque de tota re non melius judicant, quam ex conjecturis æternis possunt, aut certe quæ vident signa, in pejus interpretantur, ut quondam Heli existimavit Annam temulentam, ex habitu & gestu externo, cum tamen illa ex animo, vultu & gestu, ore insolito, & perturbato inter dentes mullaret. Vides, ut extrema calamitas, & abalienatio amicorum & familiarium justum hominem ad Deum confugere compellat, frequenter illius Numinis, opis, iudicii meminisse. Non enim est Job sanctissimus ex illorum numero, in mediis ærumnis impatientissimorum, & adversus cælum indignantium hominum, & quorum alter hortatur alterum Tacere, & non recoraeris Nominis Domini, quia ecce Dominus minus mandavit. Ne eum interpelles, neque illum tuis precibus sollicitus, illiusve memoriam aut nomen usurpes, qui tibi hæc mala fecit, mandavit, voluit. At profecto confugiendum in miseriis ad illum ipsum est, qui miseras & ærumnas mandavit. Illud enim sicut in optima ratione positum, ita fere dictum est: Diligenter discuntur irati. Sed expendendæ voce, singulæ.

Ut cognoscam illum. Sciam, experiar, familiariter cum illo agam: haberem profecto clarum & apertum meæ vitæ atque innocentia testimonium, illius scientia & iudicio; utinam jam illius sententiam sincerumque de me iudicium cognitum habeam experiar; utinam ille me iudicet, quem ego cognoscam, & qui me bene norit intus & in cute, nam iste mei amici, noti & familiaris me non cognoscunt, ut quibus meam innocentiam nulla ratione probare possim. Ergo illum delidero, & appello, Qui probavit me, & cognovit me, cognovit utique sessionem meam, & omnes jemitas meas pravit. Non omnino incommode Vatablus. Utinam scirem, ubi Deus sit. Nam loquitur more humano, & primum de cognoscenda via ad Dei Tribunal. Sed prior expositio venior, acrior & sublimior.

Et inveniam illum, id est, ut cognoscam, postquam invenero. Vel Hysteron Proteron; Ut inveniam, & agnoscam, qui præposterus rerum dicendarum ordo non est in sacro sermone infrequens, quale illud Psalm. 23. 3. Hic accipiet benedictionem a Domino, & misericordiam a Deo, cum tamen ordine congruo semper soleat misericordiam præmittere, ex qua benedictio nascitur, juxta id; Deus misereatur nostri, & benedicat nobis. Valet vero verbum invenendi idem quod venire in, id est, idem quod verbum venendi compositum cum præpositione, in, aut aliis etiam præpositionibus ut Gen. 33. 12. Invenisti gratiam coram me, id est, venisti in gratiam, in Psalm. 114. 3. Pericula inferni invenerunt me, id est, venerunt in me, vel evenerunt in hi; & per Hypallagem, incidi, deveni in pericula & discrimina vitæ. Et Psalm. 114. 3. Tribulationem & dolorem inveni, id est, incidi in tribulationem. Similiter hoc loco; inveniam illum, veniam, perveniam ad illud, quod exponitur parte sequente.

Et veniam usque ad Solium ejus. Affectus quidem iste est hominis injuriam gravissimè patientis; sed iudicis incorrupti sententiam præsentiamque quali impatienter desiderantis. Et vero si huic quoque verbo invenendi demus vim & significationem sufficendi, nemini aut curiosius aut argutius videri debet; nam non semel sic vertit Vulgatus interpres, Num. 11. 12. Nunquid ovium, & bovum multitudo cadetur, ut possit sufficere ad cibum? Regia ex Hebræo; & inveniet eis. Et iterum statim, omnes pisces maris in unum congregabuntur, & eos satiet, Onckel. Sept. Pagn. & Tygur qui sufficiant. Eodem sensu Psalm. 20. 9. Inveniat (Hieron. Inveniet) manus tua omnibus inimicis tuis in dandi casu; id est, sufficiat, sufficienter retribuat satis bene poterit sese opponere & resistere omnibus inimicis tuis Et statim) Dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt, id est, tua vindicta ad omnes impios perveniat, & quamvis fugientes persequatur & comprehendat. Psalm. 85. 3. Dolo se egit in conspectu ejus (Dei) ut inveniat (inveniat, sufficiat, sufficiens

I.

Psalm. 10. 17.

1. Reg. 1. 13

Tribulat. o

ad Deum

re compellit.

Impatien-

tes divinæ

opis obli-

Amos.

Senec. lib. 8

declam. 1.

2.

III

† Quien

vivisse va

conoci do,

que me co-

nociesse,

que el diria

quien yo

soy.

Psalm. 138. 2

Vatabl.

Hysteron.

Proteron.

Psalm. 66. 2.

Invenire

quid pro-

præ-

NVD

Hypallage.

4.

Invenire

pro suffi-

cere.

† Yo no

balto, ba-

lto, vos si

lois bastan-

te para

vuestros

ene rigos,

y los mios.

† Sea tan
male que
basta que
todos le
aborre scan

* No basto
con vo so-
tros, pero
con Dios
bastare y
pudiere.

5
Caeli, Dei
Sedes sta-
bilis.

כור

Psal. 44. 7.

LXX.

Nicetas.

Ambrosius.

† Acabaria

ya y no

hablaria

mas pala-

bra.

Chrysost.

sufficiens sit, & abundans sit) iniquitas ejus ad odi-
um. id est, imprecor ex Dei nomine, ut tam ab-
undet in scelere & improbitate, ut ei sufficiat ad
conciliandum illi odium universorum. Hoc eo-
dem sanè sensu dicere potest Job, * *Inveniam il-
lum*, inveniam illi, sufficerem profecto illi, ab-
undè me illi probarem, qui me benè probatum
& perspectum habet. non lum sufficiens meam
causam vobis probare, ut sufficerem incorrup-
to judic, & veritatis atque innocentiae vindici.
Scio paulo durius alicui videri posse, sed ille sci-
at esse ad scripturæ phrasim, & proprietatem
Hebraei sermonis non vulgariter observatum.

Et veniam, incedam, ingrediar, accedam ad
Solum ejus, propriè habitationem. Sedem, fir-
mitatem, aut stabilitatem, id est, usque ad cœ-
los firmissimos & incorruptibiles: nam Scriptu-
ra sempiternam Dei dominationem ex cœlorum
firmitate & stabilitate illius Soli Sedisque com-
mendat, juxta id; *Nedes tua Deus in Saculum vacu-
li*. Sicut Exod. 15. 17. ex firmitate montium ter-
ræ sanctæ, & natura firmissima illius Regionis,
quam Deus in arcem & Sedem Regiam delega-
rat, colligit sempiternitatem Regni illius; *Intros-
duces eos, & plantabis in monte hereditatis tua, firmis-
simo habitaculo tuo, quod operatus es Domine. Sanctua-
rium tuum Domine, quod firmaverunt manus tua, Do-
minus regnabit in æternum, & ultra*. Sept. † *Dicam in
finem*; Auctor Catenæ; & Ambrosius. *In termi-
num*. Tunc tandem conquiescerem, & meæ de-
fensionis finem imponerem; Chrysost. minus con-
gruè, *ad finem*, id est, *ad perfectum* dixit, sive *vis-
ctorem*, adducitque confirmationem ex titulis
Psalmorum, qui frequenter inscribuntur, *in fi-
nem* sive *victori*, de quo dicendum versiculo 6,

IV. Ponam coram eo judicium & os me- um replebo increpationi- bus.

1. Ponere verbum militare. Dolor Arma mini-
nistrat.
2. Judicium. Os plenum ad constantiam & con-
fidentiam.
3. Increpationes quid proprie.
4. Animi constantia sancti Job. Explicata Græco-
rum lectio.

1.

Ponam Disponam certa ratione & arte meam
orationem; ordine informarem coram illo
meam causam, & procul dubio obtinerem
adversus meos accusatores; atque eas rationes
pro mea innocentia eoque ordine proferrem, ut
judicem veritatis pondere quasi victum & expug-
natum ad me traherem. Vox originalis Gharaci
significat idem quod *ponere*, cum suis compositis,
disponere, componere, præparare, ordinare,
dirigere. Estque militare verbum, atque dici-
tur de aciebus, quæ certa ratione, arte, ordine
componuntur, disponuntur, diriguntur ad con-
grediendum cum hoste. Vides ut dolor arma
ministret, rationesque fortissimas inveniat, at-
que illos certo ordine componat & dirigat, qui-
bus judicem flectat & emolliat, & quantumvis
pectus sævissimum expugnet atque vincat?

Quid non possit superare dolor?

Seneca in

Here. Orat.

Art. 4.

2.

כור

Cajetanus.

D. Thom.

Judicium meum, causam & causæ defensionem
& totius rei summam, quæ inter me columna-
toresque meos versatur. Cajetanus alienè dicit,
Judiciariam telam inter suas afflictiones, suæque pecca-
ta: nam hoc potius ad sequentem partem perti-
net. Non omnino placet, quod D. Thomas ex-
ponit; Proponam ei, qualiter debeat esse justum judi-
cium.

Et os meum replebo increpationibus, id est, pleno
ore, fidenter, constanter pro me dicam, dilatabo
os meum, non contraham, quippe nullius mihi sce-
leris conscius sum. Hæc videntur efferri ore pleno
aut dilatato: tum etiam illud, nihil aliud posse u-
surpari ore, cum plenum est; quare Repleri laude di-
vina, est, *cantare tota die Dei laudes*, Psal. 70. 8.
Hominem dilatare os, & reperiri a Deo, est multa pe-
tere; multa quoque deinde prædicare beneficia
accepta, & accipere à Deo materiam semper
laudandi, Psalm. 80. 11. *Repleri os risu*, est semper
ridere, semper lata loqui, Psalm. 125. 1. Ergo Re-
pleri os increpationibus erit, diu multumque innu-
meras increpationes proponere. Neque solum (in-

quit) cum illo agam rationibus pro mea inno-
centia exquisitis (paucis enim coram incorrupto
judice, & mei conscio opus habeo) sed multis
etiam *justi doloris querelis* (ut Philippus dixit) me-
am pro me orationem infarciam. Expostulabo
nimirum cum illo de mea innocentia afflictæ.
Et de immeritis calumniis.

Sunt autem hoc loco *increpationes*, disputatio-
nes, argumenta, quæ in judicio adversus crimi-
natores, & accusatores vel respondentur vel obi-
ciuntur, & admonitiones etiam paulo severio-
res, ex dolente quidem animo, sed ex amante
& benevolo profectæ cum quis justa loquitur
justeque se tuetur. Sicut Jeremias dixit 12. 1.
Justus es Domine, veruntamen juste loquar ad te. Chry-
sost. *Increpationes*, exponit, *deplorationem ærumna-
rum, acerbitationemque suarum iis quæ gessit, & periculis
uno tempore expositis*. Si quid autem in his increpa-
tionibus inest reprehensionis, ad amicos, & ad
Deum, referri oportet.

V. Ut sciam verba, quæ mihi responde- at, & intelligam quid loquatur mihi.

ILLE (inquit) si quidpiam erratum à me est,
Errati me admoneret, neque contumelio-
sè, sed re ipsa & ratione mecum ageret; atque
rei totius veritatem, & mearum calamitatum
causam ex illo intelligerem. Tum præterea
scirem, an ratione ulla atque responsione meis ex-
postulationibus & querimonis satisfieri posset.
Vos enim neque latistacitis, neque responderitis.
Verba constantia fidentisque animi, ac bene sibi
conscii. Septuaginta. * *Cognoscam sanationes, quas
loquetur mihi*, id est, responsiones quibus aliquod
ærumnarum mearum solatium & ægritudinem
medicamentum contineatur. Chrysost. elegan-
ter dixit: *Quam mihi laboranti curationem adhibiturus
esset, intelligerem*. Quasi dicatur, quam rem mea
injuriam compensari, meæ innocentiae jactura re-
sarciri possit, vel potius sanationem vocat respon-
sionem aliquam propositarum suarum rationem,
qua omnino exponat, tollatque dubitationem
illam tuam. quamnam ob causam innocens vex-
etur; Itaque explicat Chrysostomus, non ille,
quem affert Auctor Catenæ, sed quem adducunt
Scholia Vaticana: *Quia* (inquit) *ad hæc affert, quod
sanet dubitationem*. Quo sensu videtur legere Au-
gustinus *Cognoscam causationes*. Eleganter hoc lo-
co Philippus admonet unum atque eundem te-
norem esse toto hoc libro querimoniarum S. Job.

VI. Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ male me premat.

1. Divina aequitas, & justitia. Verbum nolo quid des
signet.
2. Multa Dei fortitudo, de absoluta potentia.
3. Divina potentia temperata cum aequitate. Explica-
tus Salomon.

IDEM superius cap. 13. dixit, & abunde expo-
situm à nobis est; sed addit præterea nonnihil
locus hic, respondet nimirum amicis obji-
entibus infinitam Dei potentiam, & magnitu-
dinem. Non (inquit) in animo meo est con-
gredi aut litigare cum illius potestate & magni-
tudine; sed cum illius tantum aequitate & justi-
tia: scio enim humanam imbecillitatem nullo
negotio illius virtutis atque virium magnitudine
opprimi posse: at illius aequitatem & justitiam ni-
hil contra veritatem, nihil contra justitiam, ni-
hil contra meam innocentiam posse. *Justitiam
itaque ejus* (Sic Philipp eleganter & breviter) *Philippus*.
solum requiro. Observat præterea Philippus ver-
bum *Nolo*, optantis sensu, non jubentis dictum. Sed
quidem potius sui animi propositum, voluntatēq;
exprimit minime appellandi divinam potentiam,
sed solum justitiam: quanquam in originali hæc
eadem sententia sub alia forma exprimitur.
*Nunquid multa potentia, aut in magnitudine po-
tentia litigabit mecum?* Quasi dicat; Frustra ne litigans,
vos mihi divinam potentiam obicitis, nam il-
le non solet potentiae & virium magnitudine liti-
gare cum mortalibus; sed judicio contendere,
atque

Philippus.

4.

כור

Chrysost.

1.

Sententia

paraphra.

* Sabria,

nosque

respuetia

pueden

tener mis

quexis.

* Sepamos

que reme-

dio, o que

cura pue-

den tener

mis males.

Chrysost.

Chrysost.

Scholia va-

tic. na.

Augst.

Philipp.

1.

Contentio

cum divina

justitia, non

cum poten-

tia.

Philippus.

Deus ratio.

ne litigans,

non potest

litia.

atque argumentis ex illorum aut innocentia, aut improbitate desumptis, in quo illius
Isai. 1. 18. sanctitas, æquitas, justitia consistit; sicut scriptum est: *Quærite iudicium, & venite, & arguite me, dicit Dominus.* & iterum: *Appropinquare* (ligare congregari, contendere) cum Deo volunt, quasi gens, qua iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit quo loco extratone, justitia, æquitate respondet Deus expostulantibus. *Quare jejunavimus, & non aspexisti, &c.*

2. Addit præterea Cajetanus non inutiliter, Divinam potentiam, quæ absoluta vocatur, posse de homine deque creaturis universis statuere, quacunque ratione libuerit; at ordinariam illius potestatem rationemque agendi, ad statutam jam legem pactumque cum hominibus, & ad iudicis incorruptissimi jurisque æquissimi formam regulamque adstringi. Ergo illam liberam, amplissimamque Dei potentiam, magnam multamve potentiam, aut fortitudinem vocat Job; quam Septuaginta sic explicant. *In multa virtute supervenit mihi.* Quod cum assertionem, & sine interrogatione legunt: cum potius ex Hebræo cum interrogatione legendum, ut valeat idem quod negatio, manifeste colligatur. post interrogationem enim negatio subsequitur. Sic quod Augustinus:

An in multa virtute dijudicabitur mecum? Symmachus: Tantum ipse non incumbat in me. Vides hoc loco summam Dei æquitatem, æquissimamque illius potentiam, & justissimam illius potentiam, & justissimam fortitudinem, non minus sapienter significari à Job, quam à Salomone, nam is paribus fere verbis, atque sententiis parallelis, Sap. 12. 15 scribit, divinam potentiam summa æquitate temperari: cum (inquit) sis iustus: iuste omnia disponis (administras) ipsum quoque, qui non debet (non meretur) puniri, condemnare, quasi lata & pronuntiata sententia exterum (alienum & abhorrentem) æstimas à tua virtute, virtus enim tua) virium & potentiarum magnitudo) iustitia iniunctum est. Deinde. Tu autem Dominator virtutis (id est, qui ita potentiam moderaris & regis, ut non te potentia agat impellatve sed ut potius illam agas, cohibeas, temperes, & quo æquitas justitiæque tua constituerint, tantum applies) cum tranquillitate (æquitate) iudicas, & cum magna reverentia (cum multa moderatione, magnoque parcendi studio) disponis (gubernas) n. s. Ostendit præterea Sapiens, adversus quos absolutam potentiam suam exerat Deus, non tamen sine justitia, videlicet adversus improborum audaciam, qui vel divinam potentiam non agnoscunt vel non verentur, atque tunc demum, cum id ratio juris efflagitat.

3. Neque magnitudinis suæ, &c. Additum hoc est ab interprete gratia explicationis, sicut etiam Septuaginta ex suo addiderunt, ut amplificarent sententiam, Deinde in minimis non utitur. Quod sanctus Augustinus legit, *Nequaquam in terra abutatur me.* Quod præcedentis partis expositio & expolitio est.

LXX. Augustinus

VII. Proponat æquitatem contra me, & perveniet ad victoriam iudicium meum.

1. *Varia lectio, & interpretatio.*
2. *Defenditur Vulgatus. Ponere quid proprio Illi frata lectio Hebræa.*
3. *Adverbium Ibi. Ponere verbum forense. Coram Deo litem agere, & causam dicere licet. Illustratus David.*
4. *Illustratus Vulgatus. Perpetuum finis victoria*
5. *Finis idem, quod sine fine. Deus Triumphator, titulus Psalmorum in finem. Illustratus Isaias & Habacuc. Vincere verbum forense.*

1. *Cajetanus.* IN Hebræo sententia curta & concisa, Ipse ponet in me. Hebræus apud Cajetanum. *Judicando ac tribuet mihi; subaudi, Rectam justamque sententiam, aut, Apponet mihi id, quod exigunt merita meæ causæ. Quem fere sensum expressit lectio Sept. Veritas & increpatio est ab eo.* Id est, Ipse ponet proponetque veritatem meæ innocentiarum & absolutionis, aut si improbum compererit, me increpabit, damnabitque lata sententia. Lectio Tygur. atque scholia Vatabl. & Isidori Clarii longe aliter sententiam supplent, Ipse

LXX. Tygur. Vatabl.

se ponet in me vires, conferet, addet q. d. Tantum Isidorus. abest, ut ille me potentiarum magnitudine exterre at, & abigat à suo Tribunali, ut potius vires ille mihi suppeditet. & animos faciat subsistendi coram illo, & benigne etiam faciat subsistendi coram illo. & benigne etiam faciat copiam loquendi, meque defendendi. Hujus autem lectionis ratio est, quod apponere addere, augere. Ex additione autem & augmento, vires roburque commode significantur atque intelliguntur.

Sed quidem, ut pro nostro interprete contra hujusmodi Hebraizantes, Latinam lectionem tueamur hoc loco minime subest verbum *Lavach* quod significat apponere, adde, addere, adjungere, vel copulare, & adherere. Neque tunc quidem oporteret vires aut robur subaudire: cum illud verbum indifferens sit ad ea omnia, quæ apponi vel componi, & jungi inter se possunt. Subest ergo hoc loco verbum *Sum*, quod significat imponere aut componere, aut facere certa arte aut cura: & ad ea solet usurpari, quæ diligenter certo loco & industria collocantur & disponuntur. Sicut Genesios 30. 41. dicitur: *Ponebat Jacob virgas in canalibus.* Quod industriam & curam atque dispositionem certi loci adfert. Et Genesios 50. 26. de eodem Jacob: *Conditus aromatibus repositus est in loculo.* Et in Cant. 8. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum.* Et centum hujusmodi, quæ aperte probant verbum ponendi afferre secum collocationem certo loco & ordine. Ergo significat Job Deum ordine quodam certaque ratione positurum & collocaturum. Sed quid tamen collocari & poni oporteret, omnino subticetur. Ergo Interpretæ & divinare oportuit: divinavit autem divinitus, certo ac sapienter: nam cum Job de ineundo & subeundo iudicio, de sua causa informanda, de argumentis proponendis agat, numquid aliud optare debuit poni, aut proponi sibi à Deo, quam æquitatem? id est, non iniquas adversariorum calumnias, & falsas criminationes, sed æquissimarum rationum momenta: neque exquisitam justitiæ Divinæ severitatem, sed temperatam benignitatem, qua cum mortalibus agere Deus solet. Ergo (inquit) disputet utique mecum Deus ex æquo & bono, atque exquisite, quod voluerit proferat contra me in suo iudicio: nihil enim proferet, aut mihi imponet, quod honesto & innocente viro indignum sit.

Æquitatem, præterea hanc sapienter sumere Interpretes ex ipso Hebræo potuit nam additur deinde in originali, quod à nostro Interprete videtur ex parte prætermisum. *Ibi rectus litigans cum eo:* vel ut legit Hebræus apud Cajetanum. *Ibi rectum fuit disputatum cum eo,* id est, tantum quod rectum est & æquum, potest proponi in divino iudicio. Nam nullus locus ibi fraudi & calumniæ. Quare adverbium illud loci *Ibi*, non accipio cum Vatablo, pro adverbio, temporis *Tunc*: sed proprie, illic, coram Deo Iudice. nemini iusto & innocenti negatur copia se defendendi: nemini afflicto & misero negatur aditus, atque honestus & opportunus dicendi locus. Sicut ab ipsa radice dicebat David Psalm. 139. *Perijisti lachrymas meas in conspectu tuo,* id est, meis ærumnis atque demeritis liberum ingressum ad tuum Tribunal patefecisti, & loco honesto, atque ad dicendum & audiendum valde opportuno sedere fecisti. Nam hoc videtur forense aliquid præcessit enim: *Vitam meam annuntiavi tibi,* id est, vitæ meæ ærumnas & discrimina, tibi tanquam æquissimo Iudici exposui, conquestus de meis persecutoribus. Et quod dicitur. *In conspectu tuo,* in Hebræo est: *in saculo,* vel *in utero tuo,* videlicet tanquam pondera & momenta, quæ dicebantur, *Lapides jaculi,* ut scilicet in numero habeas omnes meas lachrymas, ut illas ponderes & diligenter expendas, atque æquissima tuæ justitiæ trutina dijudicatas & ponderatas benigna sententia persequaris. Confiuntur ergo in divino iudicio libelli causarum nostrarum in quibus describuntur nostræ injuriæ & supplicationes: ponuntur etiam, quæ divina justitia contra nos objicere potest deinde quasi scripto pronuntiatur ferturque sententia. Quæ omnia in Dei rationario, & commentariis ad totius rei suæque justitiæ memoriam sempiternam & suorum iustorum solatium consignantur, & apud Deum tanquam

3. Lectio Hebræa. Pagnin. Regia. Tygur. Cajetan. Adverbium loci, pro adverbio temporis. Vatabl. Afflictioni & lachrymis conceditur honestus, & commodus locus in Dei iudicio. Deus in suo iudicio ponderans lachrymas afflictorum & merita cuiusque. Proverb. 16. 11. Libelli nostri, & causarum atque aculationes apud Deum tanquam

Tygur.

Vatabl.

4.

Pagn.

Regia.

Vatabl.

Isidorus.

Cajetanus.

5.

LXX.

Hebraiz.

Aeternum

& finis affi

nia.

Finis, idem

quod sine

fine.

Hieron.

Finis pro

victoria.

Sap. 8. 1.

† El que

lleua las

casas hasta

el cabo, y

las haze

como lo

dize.

* Camen-

co y no sa-

lio ad cabo

conlo que

pretendia.

Rom. 10 4.

LXX.

Tituli pial-

morum.

Hieron.

Aquila.

Theodot.

Symmac.

Consonan-

tia Isaia &

Pauli sem-

piternum

& victoria

pro codem.

Elucidatio

Habacuc.

Tygur.

tanquam in the'auris reponuntur & conduntur. Sic eum locum Psal. opportunius in rem præsentem Tygur. legit. *Fugas meas dinumeratas habes; lachrymas meas repones in lagunculam tuam, An non in rationario tuo?* Vatabl. In libro tuo, vel in commentariis profecto scripta & annotata sunt. Ergo, ibi rectus & innocens libere litigat, & optimo loco causam agit.

Et pervenit ad victoriam iudicium meum. Paulo secius in Hebræo: *Et liberarer in perpetuum a iudicante me*, id est, hac ratione evaderem liber ab iniquis meæ vitæ iudicibus & calumniatoribus, ut ultra jam mihi discrepatione & contentione opus non esset. Sed eleganter Vulgatus Interpres sententiam illuminavit, non dissentientibus etiam Septuaginta, nam *perpetuum* pro *sine*, seu *victoria* sumptum: & quod, retento Hebraismo, diceret, *Evadam*, aut *Liberabo me in victoriam a iudicante me*, vel a *iudicio*; Latine & eleganter vertendum censuit; *Pervenit ad victoriam iudicium meum*.

Sed est tamen reddenda ratio huius lectionis, atque premenda illa vox *victoria*. Et quidem pro voce originali *Netjab*, Græci & Septuaginta vertunt, *finem*; atque hoc etiam loco legunt; *Educatur finem iudicium meum*. Hebraizantes vero vertunt, *Saculum*, *perpetuum* aut *æternum*, licet enim *æternum*, aut *perpetuum* videatur *fini* contrarium, utpote quod *sine* careat, ideoque *finem* omnem excludat; tamen ex ipsa nominis proprietate & significatione, quandam habet *æternam* affinitatem cum *sine*; nam post *æternum*: non aliter atque post *finem*, nihil expectare oportet. Propterea *æternitas* vincit omne tempus, atque in illam tandem desinunt, *finem* capiunt temporalia omnia; quare cum aliquando dicitur in Scriptura *finis*, intellige *sine fine*, id est *perpetuum*, ut illud Psalm. 48. 10. *Vivet adhuc in finem*, id est, *sine fine*. Quod Hieronymus dixit, *Vivet ultra in sempiternum*. Rursus eadem voce Hebræi *victoriam* & triumphum significant; atque eum fortem, Victorem & triumphatorem appellant, qui rem ad finem & ad perfectionem perducit. Quare Sapientia fortitudinem, & quasi victoriam & triumphum ex eo descripsit Sapiens, quod attingit a fine usque ad finem fortiter, id est, superatis omnibus difficultatibus, non desistat ab incepto, donec ad finem rem perducatur. Et ideo Samuel 1. Reg. 15. 29. Deum appellavit, *† Triumphatorem in Israel*, quod rem semel ceptam fortiter persequeretur ad finem usque. Et ita Paulus Hebr. 7. videtur legi antiquæ quasi minime vincenti, neque triumphanti, eam, *finis*, & *victoria* rationem denegasse cum dixit, ** Nihil ad perfectum adduxit lex*. Nam *finis legis Christus*, quasi Victor, & Triumphator Perfector, Auctor fidei, & consummator, attingens a fine usque ad finem, & ultimus rerum omnium quasi exequutor atque perfector. Hinc profecto quod Septuaginta in plerisque titulis Psalmorum inscribunt, *In finem*, Hier. in Hebræo legit *Victori*. Et in Proœmio in Danielelem, *In Triumphum*, aut *palmam*. Aquila, *Victoria Auctori*; Theodotio, *In Victoriam*; Symmachus, *Epini-cion*, id est, *Carmen victoriale*. Quæ omnia eodem recidunt: nam *finis*, est *victoria*; & *Finitor*, vel *consummator*, idem est *Victor*. Quod an de Christo Domino, an de aliquo alio accipiendum literaliter sensu sit, alterius loci atque negotii est.

Rursus, sicut *perpetuum*, & *finis* idem sunt, idem quoque *finis* atque *victoria* significant. Quod non alio, quam ipsius Pauli testimonio demonstrabimus; nam quod Isaia cap. 25. 8. dixit, *Præcipitabis mortem in sempiternum*; Paulus vocibus synonymis exposuit 1. Corinth. 15. 54. *Absorpta est mors in victoriam*. Jam ergo sensus huius loci idem erit; sive legas, *Perveniet iudicium meum ad victoriam*, vel *ad finem*, vel *in perpetuum*, in *sempiternum*ve. Sed nomen *victoria*, quod interpret usurpavit, clarius & significantius. Unde illucidatur illud Habacuc 1. *Lacerata est lex, & non pervenit usque ad finem* (*victoriam*, *triumphum*) *iudicium*, id est, ut eleganter Tygurina reddidit, *Non habet efficacem executionem iudicium*: nam effectio iudicii, id est, *finis*, ipsa executio est. Sed congrue quoque legemus; *Non pervenit ad victoriam iudicium*, id est, quod rectum & iustum est, non evincit, non obtinet in sua causa adversus potentiores: sed in pauperes sint, quantumvis ius & æquum pro illis stent, non pervenient ad

victoriam, sed vincuntur & superantur. Hæc genuina & simplex huius loci elucidatio, ex verbis Habacuc sequentibus aperte colligitur; quia *impius prævalet adversus iustum*. Similiter, verbis fere synonymis ait Job, se evicturum atque obtenturum in sua causa coram Deo Iudice, habiturumque ab illo, ut Chrysostom. ait, *Sententiam plenam victoriæ & perfectam atque integram*, contra suos adversarios. Neque vero, ut neque hoc prætereamus, *victoria* & *vincendi* nomina aliena sunt a foro & litibus; nam, ut Budæus observat in forensibus, *Vincere rem iudicio*, est quod *evincere* dicunt. Loquutio sane Græcis auctoribus, Platonem, Demosthenem, Aristophanem, Thucydidem non insolens: juris vero Consultis familiaris.

VIII. Si ad Orientem iero, non apparet, si ad Occidentem, non intelligam eum.

IX. Si ad sinistram, &c. Si me vertam ad dexteram, &c.

1. Quinquæ huius sententia nexus alieni.
2. Germanus nexus & interpretatio. Jobi sanctitas.
3. sex positiones Cœli non eadem omnibus.
4. Quas Cœli positiones agnoscat Sacra Scriptura, & unde illas distinguat & consideret.
5. Oriens quibus aliis nominibus appelletur. Primum, aut principium, in sacro sermone quid.
6. Quorsum dicatur Paradisus plantatus ab initio. Varia latio. Quid prævenire in sacro sermone. Explicata Sapientia.
7. Occidens Meridies, Mare, & horum nominum Etymologia. Illustrati David & Ezechiel.

Sententiæ istæ per se faciles, sed illarum cum reliquis textura & nexus difficilis. nimirum quorsum nunc dicat, Deum humano labore inveniri non posse, neque illum se nostris oculis præbere conspicuum: quamvis ille perspicue nos nostraque omnia contempletur? Primo ergo Dionysius & Alexand. in Catena ajunt; *Jobum significare temporis inconstantiam & mobilitatem in quo plane ostendit, nos homines id tantum vivere temporis, quod instat: quandoquidem id, quod præterit, amissum: quod autem futurum est, nondum tenemus: at Deus quidem semper est, & adest usquequaque*. Partes ergo & positiones loci accipiunt Græci pro partibus & differentiis temporis quasi dicat Job: Si ad præterita, vel ad futura me convertito, nihil invenio, sed tantum præsens, quod instat. Sed quorsum? Secundo, ut deplorat sibi roganti, optanti, appellanti ad Dei iudicium & Tribunal, illum in tantis ærumnis non adesse; & id sane significare, cum dicit, se nusquam invenire posse Deum. Tertio, ut sit pristini sui voti repetitio quædam, Appello Deum incorruptissimum Iudicem, sed despondeo animo, nulla enim mihi affulget spes inveniendi: nam exerceat quidem ille iudicium rerum humanarum, sed inaccessum mortalibus, & intra suæ lucis tenebras se continet. Quarto Cajetanus & Nicolaus existimant, declarare Jobum, se non posse ratione humana, per res naturales quas per quatuor mundi plagas significat, cognoscere certo & extraordinariæ ac supernaturalis Dei Providentiæ: nam hæc nisi per revelationem assequi non possumus: ideoque quamvis ad Deum appellet, sed non esse in sua potestate sistere se ad illius Tribunal, & ad illius Providentiæ adyta penetrare: atque adeo, ut Cartusianus addit, videtur postulare supernaturali aliquam illuminationem. Quintus D. Thomas, & postquam eum Hugo: Hæc subjunxisse Job ad declarandam Dei immensitatem, ne quis putaret ipsum existimasse, Deum corporeum esse, aut corporali loco circumscribi, cum de illius tribunali loquutus est. Idem videntur sensisse Greg. & Philippus.

Sed tandem is erit contextus lenis, & sententia facilis, ac bene coherens, ut quasi tacitis duabus objectionibus respondeat Job in hanc sententiam: Si cui videat in hoc voto consensendi in Cœli Sedes lucidissimas ad Dei tribunal, temerarius & audax, præsertim cum unitantum loco, aut Sedi ille minime alligatus sit, sed

sed ubi vis gentium atque locorum præsens adsit, ac jus dicere possit; sciat is, qui mihi id obicit, nisi Deus se mihi ac meis adversariis conspicuum præbuerit, atque consistamus pariter ad illius Tribunal, sicut in die iudicii novissimi, feraturque sententia pro mea innocentia palam & manifeste, neque meos adversarios cessaturos à mea criminatione, neque meam innocentiam probatam atque exploratam iri. Rursus, si quispiam obiciat, me velle tenebras offundere meæ causæ & per occulta & ignota velle me innocentem probare; sicque satisfacere meis adversariis: Respondeo sane ideo me desiderare, & appellare manifestum atque conspicuum Dei iudicantis Tribunal, palamque proferri aliquod meæ innocentiae afflictæ præiudium, ne in tenebris mea innocentia deliteat mortalium oculis incerta, & dubia.

Sed tertio etiam obiciamus nos viros sanctissimos. Ergo cupis jam ab inferis avolare ad superiores, & mortales relinquere? nam quamdiu super terram versaris, etiam si quatuor Mundi plagas perambules, ac pervageris universas, Solium iudicis invenire non poteris. Respondebit sane annuendo propositæ objectioni. Qui enim hæc dicit, Salvatorem suum videre desideret in carne sua, & pro minimo habet iudicari ab humano die; id est hoc tempore, præsertim mortales inter, atque humano more, sed tamen pro maximo, iudicari in die Domini, cum confitebitur Iudex iustos suos non solum coram hominibus, sed etiam coram Angelis Dei. Sed veniendum jam ad partes singulas.

Si ad Orientem vero, &c. Non est easdem positiones Cæli, neque eadem illarum nomina apud Sacros, & prophanos, vel ex hoc loco manifeste colligitur, ubi quod latine dicitur *Oriens*, Hebraice dicitur *Ante*. Sed hoc ne sine observatione præterlabatur: strictim positiones attinimus quantum exigit Scripturarum intelligentia. Philosophi sex omnino Cæli positiones, totidemque in terra respondentes constituunt, Sursum & deorsum; Ante & Retro; Dextrum & sinistrum, quas omnes non aliter in Cælo statui oportet, quam ex analogia quadam & comparatione cælestis motus ad animalium motum & partes. Ut ea censeatur pars Cæli dextra, versus quam movetur, nimirum Oriens, sicut & animalia dextrosum naturaliter moventur & inclinantur. Opposita vero sinistra, nimirum Occidens. Illa sursum, ubi oportet caput hominis consistere, habentis dextram in Oriente, quam oportet esse Polum Antarcticum. Oppositam vero nostrum Aquilonem. Denique anteriorem partem, versus quam fingimus faciem hominis conversam moventis sese, porrigentisque ad Orientem dextram, nimirum hemisphærium, non illud quidem unicum & certum, sed varia atque diversa, pro Regionum varietate & situ: Scio hæc multis scateat difficultatibus, sed quæ Physiici negotii sint, non nostri, & quas diligenter expedire curavimus, cum 2. Aristotel. libr. de Cælo interpretaremur.

Est in his quoque mirabilis varietas inter Astronomos, Cosmographos Philosophos, Poëtas, quisque enim pro suo usu & necessitate sive ad Polum Aquilonarem faciem cum Ptolomæo & Geographis convertat, volens Poliaritudinem indagare, terræque situm verius depingere: sive ad æquinoctialem cum Astronomis respiciat, ut & motum Cæli velocissimum & Syderum cursus diligenter observet: sive astrorum occasus cum Poëtis respiciat, præsertim Latinis, oportet aliud atque aliud, dextrum & sinistrum, aliam atque aliam partem anteriorem atque posteriorem assignare. Quæ de re diximus nos aliquando nonnihil, nunc vero nihil aliud: quod ex nostro ordine hac de re, quantum satis est, dixerint nostri Conimbricen, lib. 2. de Cælo, doctè quoque, & solide Christophorus Clavius ad caput 2. Sphæra. Eleganter, argute, & copiose Martinus Delrius ad Senec. Thyesten de sinistris, dextrisque auguriis differens. Nunc tantum illa perstringimus, quæ sacro sermoni intelligendo necessaria æstimamus.

Ex his sane sex positionibus, quatuor tantum

Pineda Tom. II.

Scriptura usurpat, sed ratione, consideratione nominibus diversas, videlicet Ante & Retro, Dextrum & Sinistrum. Quod istæ præcipuè sint & in usu atque ore hominum frequentiores, Ante & id est, Oriens, Retro, Occidens, Dextrum, Meridies, quo itur ad Polum antarcticum, & quo porrigitur dextra hominis capite defixi in Oriente, Sinistrum vero Septentrio. Harum autem positionum discrimen, certaue indicatio ex ipsa humani corporis positione, & capitis conversione, & gestu sumpta est. Nam Hebræi, Arabes, que ad Orientem adorabant, & ad ortum oculos faciemque convertabant. Ergo cum caput in Oriente figerent, dextram relinquebant Meridiem sinistrum Aquilonem. Hinc in scriptura pars antica, Orientalis postica, Occidentalis: Australis, dextra: Aquilonaris, sinistra. Sed dicendum nonnihil de singulis.

Si ad Orientem. In Hebræo ex verbo habetur. Ante ibo & non ipse, supple., apparet: & Retro, & non intelligam. Quod clare & dilucide Vulgatus exposuit, Orientem & Occidentem, ratione jam indicata. At Septuaginta rem eandem multa obscuritate dixerunt: Si primus ambulaverit, & non ultra, quæ autem in novissimis quid novi? nam illud Ante, pro primo sumptum, & Retro aut post, pro novissimo. Sicut enim Kadem significat Hebraice ante. Ita Kadma significat Chaldaice primum. Ipsa autem radix, Kadam, significat anteire, præoccupare, antevenire, antestare. Quare non sine lumina vox significat anteriorem partem loci, quam respicimus, sed etiam anteriorem temporis partem, quod primum vel initium dicimus: quare sensus lectionis Septuaginta ille erit, quem Symmachus clarius sua lectione interpretatus est. Etiam si antegrediar ipsum, apparere non potest. Si sequar, non sentiam, id est, nulla ratione cernere illum potero. Sed ipsam hanc lectionem cum nostra Latina facile conciliabimus: illud enim primum, quod ad initium temporis videtur pertinere, certe potest facile ad priorem, vel anteriorem locum referri: nam & Olympiod. sic interpretatur. Utrum in iis locis, quæ ante sunt posita, eum quæram, Atque in aliis quoque editionibus testatur ipsa Vaticana Scholia legi: In priora & anteriora ibo, sive, ut noster Comitulus eleganter atque opportune legit in interpretatione Catenæ. Ad prima proficiscar. Quæ omnia O ientem indicant, quæ anterior, prior, prima pars mundi est, in quam, anteriorem & primam nostri partem, id est, faciem convertimus. Hinc ideas quod Vulgatus dixit Genes. 2. 8. Plantaverat Dominus Deus paradysum voluptatis à principio: recte Septuaginta vertisse, Plantavit Paradysum in Eden, ad orientem. Onkelus, Plantaverat hortum ante. Sic etiam Hebræus apud Cajetanum. Plantavit hortum ab ante. Symmachus à prima. Theodot. In primis. Hebraizantes alii. Ab Oriente, sive à Orientali elegam. Quæ omnia idem omnino significant. Præsertim cum ipsa ratio, nomenque temporis antecessoris vel primi, aut principii juncta, & coherens sit cum ipso loco Orientali, nam cum Kadam significet anteire, prævenire, aut præoccupare, quod nos dicimus, Adelantar, e. Unde dicitur anterior pars, id est, Oriens: certe etiam propterea dicetur pars orientalis nos anteire, prævenire, aut præoccupare tempore, quia videlicet orientalis lux nos excitat, & præoccupat, atque quasi in labore & cursu diurno nos antevertit. Cum qua lucis Solisque orientis proprietate videtur profecto colludere David Psalm. 118 147. & nos prævenit, cum ait: Prævenierunt oculi mei ad te deluculo. Et ibidem: Prævenis in maturitate, & clamavi. id est, quamvis diluculum Oriensque lux præveniat antevertatque nos, at ego, o Deus, præventorem istum Solem, atque nostrarum actionum præventricem, & præoccupatricem lucem, meis antelucanis precibus anteverto. Similem Oratio quoque rei vocisque allusionem observare licet Sapient. 16. 28. de Manna. Quod enim ab igne non poterat exterminari (corrumpi) statim ab exiguo radio solis calefactum, radescebat (liquefiebat) ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire Solem ad benedictionem tuam, & ad O ientem, lucem te adolare, id est, ne nobis tuæ benedictio, beneficiaque effluant aut liquecant, oportet, ne, Solem expectemus. Orientemve

R

Scriptura
4. cæli po-
sitiones
considerat,
Hebræi, &
Arabes ad
Orientem
conversi
adorabant.

5.
Oriens pars
anterior.
LXX.

קדם
קדמא

Anterioris
loci & tem-
poris
sidem
nomen.
LXX.

Symmachus
Conciliatio
lectionis
Græcæ
cum Latina.
Olympiod.

Comitulus.
Cur oriens
primi mun-
di pars.

6.
LXX.

Onkel.
Cajetanus.
Pagnin.
Regia.
Vatabl.
Tygur.

Tempus
primum
cum loco
primi
Orientale
cognatum.
Sol Oriens
nos præve-
niens in
labore di-
urno.

Pulchra
allusio ad
lucem nomen, &

officium
Orientis
Solis.

7.
Occident
sub Ori
te compre
hendi.

Aquilonem
sub Meri
die notari.

Theodor.

Oriens sub
Occidente,
Meridies
sub Aquil
one.

Quatuor
Caeli plag
distincta.

אתר

LXX.

lucem, quæ ex proprio suo munere & officio, juxta ipsam sui nominis notionem & Etymologiam, nos præveniat & antevertat, ad percipiendum tuæ munificentiae fructum: sed potius debemus nos prævenire solem ipsum præventorem, atque præoccupare gratiis agendis, & precum alacritate & diligentia lucem ipsam, & ante lucis dieique ortum precari, salutareque Dei optimi liberalitatem.

Si ad Occidentem. Solet Occidens, utpote minus nobilis pars, & quæ (ut statim dicam) ex propria ratione dicitur posterior, quasi in dorsum rejici, per oblivionem aut suppressionem quandam & tantum sub Oriente comprehendi: sicut etiam Aquilo sub Meridie ut Psalm. 138. 9. *Si sumpsero pennas meas diluculo*, id est, si sumpsero pennas diluculi, vel Orientis, Auroræ videlicet, ut inde avolem in extremum Occidentem: nam (ut Theodor. ait) *Diluculum, Orientis partem vocavit.* Deinde alias duas Caeli plagas sub unica tantum potiori significat: & *habitarvero in extremis Maris*: non enim *extremum Mare*: intelligo cum Theodoro & plerisque, Occidentem: sed potius Meridiem, quæ ad Aquilonem usque recta protenditur, quasi dicat: Tu præsens ades Orienti, Occidenti, Meridiei, Aquiloni, ut fugere tuam potentiam, tuumque conspectum nullo modo possim. Quamquam etiam sub Occidente contineri Oriens sub Aquilone Meridiem, Viri etiam docti è contrario existiment, ut Linda. in illo Psalm. 88. 13. *Aquilonem & Mare tu creasti.* Nam per *Mare*, Occidentem interpretantur q. d. *Omnes orbis plagas*, quas ex duabus tantum intelligit. Sed an per *Mare*, Occidens significetur, jam dicemus. Aliquando tamen, ut hoc loco, omnes quatuor Caeli plagæ exprimentur, ut alii etiam contendunt in Psalm. proxime citato, intelligentes per *Mare*, Meridiem: unde subditur, *Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt.* Sunt nimirum isti Montes Palæstinæ, *Thabor*, ad ortum Solis, *Hermon* ad Occasum. Pro Occidente vero est in Hebræo *Retro* aut *post*, id est, postica pars anteriori opposita, ad quam orantes dorsum vertebant: nam illa vox *Retro* vel *post*, idem omnino est, quod tergum dicimus, vel scapulas, ut tum ex aliis, tum ex illo constat Ezech. 2. 9. *Liberscriptus intus, & foris. Escribo por la haz, y por las espaldas*, id est, *Ante & retro*, Septuagint. ut supra indicavimus, *Novissima* aut *extrema* dixerunt.

IX. Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum. Si me vertam ad dexteram, non videbo illum.

1. *Quid Sinistra, varia lectio. In Polo Aquilonari plures & mirabiliores stella. Personarum mutatio in Scriptura.*
2. *Quid convertere. Varia lectio ex Hebræo, & Græco.*
3. *Quid dextrum, quid Mare. Explicati David, & Moyses. Theman.*
5. *An Maris appellatio ad Meridiem Occidentem referatur. Explicati Moyses & David.*

I.
Elucidatio
Latinæ le
ctionis va
ria lectio.

Pagn.
Regia.
Cajetan.
Vatabl.
Tygur.
Isidorus.

LXX.
Augustinus.

In polo A
quilonari
stellæ mi
rabilis effi
cientia.

Si ad Sinistram, &c. id est, si ad Aquilonem, ut statim in dextro explicabimus. Nunc tantum particula sequens elucidanda: nam cum Vulgatus legerit. *Quid agam*: videtur tamen ex Hebræo aliter debere legi, ut actio illa, aut operatio, ad Deum ipsum referatur. Quare Pagninus legit. *Si ad Aquilonem, quando operatur ipse.* Reg. *Sinistram, in faciendo ipsum.* Hebræus apud Cajetanum. *Sinistram, in facere tuo.* Vatablus. *Ad sinistram, dum operatur.* Tygur. *Dum agit quidpiam ad levam.* Isidor. *Ubi ipse facit opus suum.* Cum quibus omnibus certe videntur facere Sept. legentes, *A leva si ipse agat, & non apprehendi.* August. *A leva quid agat? non apprehendam.* Ambr. *Sinistra, qua fecit ipsius, non restitit.* Existimant autem indicari mirabilia quædam Dei opera & effecta, quæ in Septentrione Deus efficit, ubi sunt & plures stellæ, & mirabilioris efficientiæ quàm in Australi. Sed quidem licuit nostro Interpreti, quod obscurum & anceps in Hebræo erat, ad Jobum referre: & quod per tertiam personam invenit, per primam reddere; hæc enim personarum mutatio, & alterius pro altera positio, in sacro ser-

mone frequentissima est. Latine ergo, & ad Personam explicandam ancipitem animi deliberationem, cum perdidit *Quid agam?* præsertim cum hic non ageret ratio. Job de investigandis aut perferutandis naturæ mirabilibus, sed de ipso Dei Solio indagando & quærendo per omnes quatuor mundi plagas.

Si me vertam ad dextram, Rursus hæc ad *Dextram* conversio Deo videatur tribui in originali Hebræo & Græco. Augustinus *Convertetur ad dextram, & non videbo.* Olympiod. *Si dexteram tenuerit, prorsus illum ipsum nequeo intueri.* Et vero in ipsa voce originali *convertendi*, aut *vertendi*, ingens varietas: nam cum subsit in Hebræo radix *Ghalaph*, quæ cooperire, involvere, seu occultare significat, dixerunt Septuaginta *Circumteget Dextra*, & non videbo. Ambr. *Circumjacet Dextra* Hebræus apud Cajetanum. *Teget dextra.* Tygur. *Ad partem dexteram se abdit.* Vatablus. *Abcondit dexteram.* Pagninus *Abcondet in Meridie.* Complut. *Involvetur ad dextram.* R. Mardoch. *Involvit dexteram.* Quæ omnia idem omnino significant, videlicet, quod si ita Deus Meridionalem partem occultare & circumtegere velit, ut eo quasi operimento sese circumteget & abscondat, non possit quidem ab homine inveniri aut cerni, neque investigari locus in quem ille se abdiderit. Sed eadem ratione qua supra de Aquilone diximus, hanc conversionem, Interpreti licuit ad Jobum referre; & quod in Hebræo erat, *Abdere sese in dexteram, vel penetrare in Meridiem*, Ipse latine dixit: *Quid agam? ad dextramne me vertam?*

Ad dextram. Mundi Cælique dextrum Meridies est, sed unde nam hæc cognominatio fluxerit, indicavimus supra, cum de parte anteriori ad quam faciem convertimus, id est, de Oriente diceremus: atque aliam etiam sumptam ex ipsa Palæstina paulo post indicabimus. Ergo ubi Psalm. 88. 7. vertunt Septuagint. *Aquilonem & Mare tu creasti*, Hieronym. ex Hebræo dixit; *Aquilonem & dextram.* Aquila & Symmachus. *Aquilonem & Dextram.* Chaldaus. *Desertum & Aquilonis habitatoresque Austri*, Theodor. *Aquilonem & Austrum*, Felix, *Aquilonem & Meridiem.* Hæc enim omnia ejusdem Cæli terræque plagæ nomina sunt, id est, Meridiei: sed illa duo præcipua, *Mare & Dextra*, sive *dextrum*: nam & ipsa Hebraica nomina affinia sunt, *Iam* enim est *Mare*; *Iamin*, dextra, unde etiam Meridies dicitur *Theman*, nomine *Iamin* præposito *Thau*: & Exod. 26. 18. *Erunt in latere Meridiano, quod vergit ad Austrum.* Ubi in Hebræo duo nomina immediate junguntur, *Erunt in latere Meridiei, dextri*, sive *Austri*, quare *Theman* si appellative sumatur, *Dextrum*, Australe, sive Meridionale significat; si appellativè autem proprie est nomen regionis Australis, sive meridionalis ex ipsa nominis Etymologia, ut ex Hieron. Theodor & aliis diximus. cap. i. v. 8. num. 48. agentes de *Theman*.

At de cognominatione *Maris* major est difficultas. Sæpe enim videtur necessario accipi pro *Meridie*, sæpe item ab Interprete Latino vertitur *Occidens*. Imo & Hieronymus non nisi *Occidens*, per *Mare* significari & intelligi, contendere serio videtur super id Psalm. 106. *A Solis ortu & occasu ab Aquilone, & Mari*, scribens in hæc verba: *Videtur quidem quatuor dixisse climata: Orientem, Occidentem, Meridiem, & Boream.* Hæc sunt quatuor climata mundi. Sed non ita Psalmus continet; hic enim habet: *A Solis ortu, & occasu. Ecce duo climata. Ab Aquilone, hoc est, à Septentrione, ecce tria climata.* Et *Mari*. *Mare* utique in Occidente est. Ergo videte quoniam Occidentem bis nominavit, & Meridiem nec semel. Sed hoc loco neminem habet pro se Divus Hieronymus, nam fere reliquorum omnium interpretum corona *Mare* hoc loco Meridiem interpretatur, nominatim Basil & Theodoret. qui partes orbis *Eoas*, *Hesperias*, *Austres* & *Aquilonares* vocant & August totum Mundum significari existimat. Chald. quoque sic legit; *De Mari, regione Austri*: & manifeste ipse contextus sic exigit.

Quia vero non unum *Mare*, sed multa sunt, ideo sane *Mare* nunc pro Occidente nunc pro Meridie usurpatur. Pro Occidente quidem cum *Mare Mediterraneum* significatur: nam hoc est *Mare magnum*; quod appellat Scriptura: quod etiam *Ægyptiacum* appellatur, eo quod Ægyptum aluiat, atque Nilum recipiat; & terram sanctam ambiat ab Occidente: quam hujus significationis pro Occidente, rationem dilucide assignat R. Mardok

R. Mard. Mardok sic Geneleos 13. 14. *Ad Aquilonem, & Meridiem, & Orientem, & Occidentem*, sive, ut in Hebræo est; *ad Orientem & Mare*, ut eo loco tegit Regia, alique Hebraizantes; imo & Septuaginta *Ad Aquilonem, & Africum, & Orientem, & Mare*. Et Deut. 33. 23. manifeste Mare discernitur à Meridie, cum de Nepthali dicitur, *Mare & Meridiem possidebit*, id est, Occidentem, & Meridiem, ut eo loco legit Pagninus Tygur. & alii Hebraizantes; quorum studium est, ut nunquam cum Vulgato Interprete conveniant, sive ille Hebraismum retineat, sive dissolvat. Quo loco Onkelus *Mare cum Occidente simul junxit* per dilucidam paraphrasim legens, *Ad Mare Occidentale Ginojar, & ad meridiem habebit possessionem*. At vero Mare pro Meridie, sua quoque ratione ex meridionali Mari dicitur. Quamquam non convenit inter expolitores: nam Jansen. Psalm. 88. v. 12. à Mari mortuo, aut Rubro (quorum utrumque in Meridie est, respectu terræ promissionis) denominationem sumit. Alii, ut Genebrardus nonnulli ab Oceano, cujus propria Sedes est in Meridie. Sic Psalm. 88. citato.

X. Ipse vero scit viam meam, & probavit me, quasi aurum, quod per ignem transit.

1. *Deus incorruptibilis Iudex, omnia videt, Qui in conspectu Dei ambulat, caute vivit. Scire de experimento.*
2. *Duplex hominis à Deo probatio, per prosperas res, aut per adversas. Illustratus Paulus.*
3. *Auri examinati cum justis comparatio, exquisita exponitur. Explicati Zacharias, & Sapiens.*
4. *Transire per ignem quid. Explicati Zacharias, David, Judith.*
5. *Impii, argentum reprobum, & Scoria terræ, Christus cur Lapis stanneus apud Zachariam.*

1.

כך
רע

Propterea (inquit) appello iudicem incorruptissimum, quod jam illi bene probatus exploratusque existam; de cuius iudicio atque sententia, quamvis non omnibus manifesta, valde confido; quod quamvis illum non possit homo perspicere, at ille perspectas habeat omnium mortalium actiones: & quod non nisi ob præclarum suæ gloriæ, ac mei quoque commodi bonique finem, me ille ærumnis exerceat.

Ipse vero. In Hebræo particula reddens causam quia, sic etiam apud Septuaginta. Sed melius per affirmationem, Certe ille novit, scit: novit familiariter, quotidiano experimento experitur, atque etiam approbat, sicut ab eadem radice dicitur Psalm. 1. 6. *Novit Dominus* (familiariter probat, intuetur. Nam coram illo ambulant) *viam iustorum*. Potest etiam causam reddere corruptionis, veritatisque divini iudicii quia scilicet ejusmodi suus Iudex est, qui antequam iudicet pronuntietve sententiam, tanquam oculatus testis novit omnia: *viam gressus cujusque*, *Proinde* (ut Theod. eo loco ait) *neque demonstrationibus, neque confutationibus indiget*. At vero poterit esse hæc suæ innocentie commendatio: cum enim nonnisi in divinæ legis via ambulet, oportet esse Deum, sicut & iustorum viam. Ita Jobi gressus, novit enim Dominus, qui sunt ejus, & vias, quæ à dextris sunt, novit Dominus: Tum etiam ostendit suam pietatem & Dei timorem, nam qui agnoscit Deum invisibilem omnes nostræ viæ & vitæ exitus videre, profecto se in divino conspectu parce & timide gerere ostendit: nam, ut ait Gregorius *Qui ita nos aspicit, ut à nobis aspicere noqueat, e: magis timendus est, quo cuncta videns à nomine videtur*. Cum enim contra nos latere quempiam in insidiis credimus, eo illum amplius metumimus, quo minime videmus; atque insidias metumimus, ubi sunt, & ubi non sunt. Ergo Job postquam dixit Deum non cadere in suum conspectum: allert tamen, quod invisibilem illum tanquam videns sustinet. Tandem videtur hæc esse ingens fiducia constantis animi, Per invia & inaquosa vagari videor, ut neque Deum invenire, neque vitæ certæ tramitem tenere possim: erro per varias calamitates, sed Deus viam meam novit, & curat, ad illum spectat meæ vitæ exitus Sequor

2. ad Tim.

Prov. 4. 72

Hebr. 11. 27

illum, nesciens quo eaq, at ille novit meæ vitæ exitum, & ad ingentem, ut spero, felicitatem per istas vitæ difficultates, & dispendia me deducet, fieri enim non potest, ut iter meum pereat.

Et probavit me. Observat D. Thom. dixisse, D. Thom. probabit, de futuro, quasi exhibens se per patientiam, ad futuram examinationem sed vera lectio latina, Græca, Hebræa, de præterito, sensusque congruentior. Jam de me periculum fecit Deus: quare experientia illi notus sum. Potest vero meliori jure, quam Rex ille dicere: *Probasti me & cognovisti me*, videlicet cum illum ad Regnum, & deinde felicitatem evertit, probavit per felicitatem: comparatam ut eleganter Theod. ait, *sicut in rebus tristibus probamur, eodem quoque pacto in secundis rebus exerceamur*. At multo verior, multo acrior, & diligentior probatio per labores, ærumnas, quam per gloriam & honorem. Quamvis utrumque examen virum sane ostendat & probet, & an sciat abundare, an sciat etiam penuriam pati: & adversus hostem feliciter depugnare per arma justitiae, à dextris & à sinistris. Sed hunc potissimum se ostendit Paulus, *Dei ministrum in multa patientia, cum auro in tribulationibus, in necessitatibus, &c.*

Quasi Aurum. Frequens hæc in sacro sermone comparatio cum Sanctorum calamitatibus, & examine per ignem tribulationum Prov. 17. 3. & 27. 21. Sapient. 3. 9 Eccles. 2. 5. Zachar. 13. 9. Quæ omnia loca, ut posteriora ita etiam ex loco Jobi per imitationem aut per manifestam allusionem desumpta esse non dubito. Dixi autem aurum per ignem probatum, symbolum esse iustorum: nam illos minime lædit examen ignis, sicut solet Justos non exuere impios vehemens aliqua tribulatio. Videtur indicatum Zachar. 13. 8 & 9. cum Deus suum populum dispersum in tres dividit partes: quarum duas prædicit fore, ut disperdantur & disciant: deinde vero ait, *Ducam tertiam partem per ignem, & uram eos, sicut uritur argentum: Et probabo eos, sicut probatur aurum*. Ipse invocabit nomen meum: ego exaudiam eum, dicam: *Populus meus es*, & ipse dicet: *Dominus Deus meus*. Quod sicut de Christiana Ecclesia dictum est, ita sane in universos justos quadrat. de quibus eleganter dixit Hieronymus: *Tertiam hanc Sanctorum partem, ne delicta esset, & secuta, quasi argentum & aurum per ignem duci, & probari*. Hi profecto in ipso medio igne & examine Deum suum amanter invocant, & (ut Theodoretus ait) *candido & germano sunt erga illum studio*. Vicissimque ab aurifice & examinatore illius dicitur: *Populus meus es*: nam hujusmodi sanctis quasi probatissimis & expurgatissimis argento, & auro, se Deus locupletem gloriatur, utpote quod Dei Thesauris dignum sit, ut dicitur Sapientie tertio *Probavit eos, & invenit illos dignos se*. Vultuque hujusmodi aurum atque argentum examinatum in magno pretio & æstimatione apud reliquos mortales esse: nam in hunc fore finem videtur Prov. 17. 3. dictum. *Sicut igne probatur argentum, & aurum camino, ita corda probat Dominus, videlicet non solum illum ipsum, qui tribulationem patitur suo igne & ærumna probatur: verum etiam reliquos, qui alterius ærumnam contemplantur; hos enim probat Deus, an bene de divino examine & Providentia sentiant; an junctam ærumnosum & calamitosum despiciant; ærumna an vero pluris æstiment*. Propterea enim subditur: *Qui despicit pauperem, exprobrat facti ei*. Vi de sapientie 3. ubi eleganter describitur hujusmodi auri probati splendor, ipso Deo dignus: *Tentavit* (inquit) *eos & invenit illos dignos se, tanquam aurum in fornace probavit illi; deinde: Fulgebunt iusti, & iterum; In tempore erit respectus eorum*. Quod alii ex Græco legunt; *In tempore sua visitationis resplendebunt, aut effulgebunt*, imo & Septuaginta sic legunt: *In tempore respectus ipsorum fulgebunt*: nam cum respectu, id est visitatione & tribulatione, aut igne, fulgorem illum purissimum, & expurgatissimum conjungunt.

Quod per ignem transit In Hebræo brevior sententia, sed minus splendida. sicut aurum egrediar Septuaginta etiam, ignem non habent, Auri tantum meminerunt. Sed sententia eadem etiam apud omnes constat: *Egrediar* (inquit) *ex hoc igne probationis, & examinis met expurgatissimus, atque purissimus & ante omnium oculos ut firmiter spero, coruscabit innocentia mea*. Quare

4. LXX.

transfund significatio
 837
 * Yo se sa-
 re del fue-
 go, y haré
 que pissen
 y no se de-
 rengam
 en el.

Quare illud, quod per ignem transit, eundem sen-
 sum habet à radice laisa, quod per ignem Deus
 me splendidissimum ducet, id est, exire & evade-
 re me faciet per tribulationes clarissimum; sicut
 per Zachariam dixit; *Ducam per ignem*: quod sic
 explico: * Educam illos de igne: non vero duci
 faciam illos per ignem, quamvis re ipsa utrum-
 que conjunctum sit. Illud enim ducere, est proce-
 dere, aut educere; & illud transire, est procedere &
 exire.

Quo etiam sensu accipio id Judith 8. 23. Omnes
 qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt,
 fideles, id est, probati & fideles tantum evaserunt.
 Secus Num. 31. 23. Omne, quod potest transire per
 flammam, igne purgabitur, ubi transire, proprie est in-
 gredi, calefieri, excoqui, quod statim explica-
 tur ab Interprete; *Quia quid autem ignem non potest
 sustinere, &c.* Ubi in Hebr. iterum est, *Quidquid in
 ignem non potest ingredi.* Similiter & Psalm. 65. 12.
Transivimus (ingressi eramus) per ignem & aquam
 (& statim sequitur; ingressos jam, & in medio
 Pelago aberrantes) & eduxisti nos in refrigerium.
 Sic educit aurum suum Deus in refrigerium.

At qui in igne tribulationum, per impatienti-
 am aut diffidentiam despondent animo, aut se
 purgari non sinunt, ii certe non aurum argen-
 tumve, sed argentum reprobum, id est, inutile om-
 nino censerit debent, aut ut mera & impurissi-
 ma scoria: sicut scriptum est Psalm. 118. 118.
Prævaricantes reputavi omnes peccatores terra. Quod
 ex Hebræo legitur, *Scorias cessare fecisti omnes impios
 terra.* Hieron. *Quasi scorias t. imputasti omnes impios
 terra, eademque est Symmachi lectio, ut refert
 Theodoret & Theodotio; Pro nihilo reputasti.*
 Sunt videlicet omnes impii, scoria inutilis, &
 quidam igne tribulationis probantur, toti ab-
 eunt in fenum & scoriam; nihilo puri aut soli-
 di auri remanente, sicut Jerem. 6. 28. 26. 30.
 de illis, quos cum per ignem tribulationis exco-
 quere & emundare vellet Deus, tamen illi ni-
 hilo meliores facti, neque exhortationibus Pro-
 phetarum, neque divino auxilio uti in suam uti-
 litatem voluerunt; scribitur, *Æs & ferrum univer-
 si, corrupti sunt: defecit sufflatorium, in igne consump-
 tum est plumbum, frustra conflavit Conflator: malitia
 eorum non sunt consumpta. Argentum reprobum vocate
 eos, quia Dominus profecit illos.* Neque mirum:
 nam Deus iustis suis in tribulationis igne velut
 plumbum & stannum sese admiscet, ne ab igne
 exurantur, sed tantum purgantur. Propterea
 Filius Dei, Christus JESUS dicitur Zacharia
 4. 10. *Lapis stanneus, quo loco Hieronymus ait,
 ideo sic cognominari Christum, quod sit murus &
 fortitudo, roburque credentium, sicut enim stannum ab
 igne alia metalla defendit, & cum sit natura Æs fer-
 rumque durissimum, si ab igne stanno fuerit, uritur &
 crematur: sic omnium Angelorum hominumque fortitu-
 do, si non habuerit auxilium Salvatoris, imbecilla pro-
 batur & fragilis.* Ergo illius ope & conjunctione
 bene nobis succedit probatio per ignem, ut
 splendorem & munditiam: nam, ut Hierony-
 mus etiam eodem loco docet: *Quomodo stannum
 mixta & adulterata inter se per ignem metalla dissociat,
 ita Dominus verus Probator, & Chonentes ab auro &
 argento bonorum operum, et vitiorum plerumque sacer-
 nis, ut purum aurum remaneat & argentum.*

Sed hoc tantum; cum se Job cum auro quod per
 ignem transit, comparat, agnoscitne iam aliquid
 in se esse, quod purgatoria egeat flamma? Sane,
 sic Gregorius ad humilitatem Jobi referet: *Mu-
 nus (inquit) de se astimavit ipse, quam erat, dum tri-
 bulationi traditus purgari se credidit, qui purgandum in
 se aliquid non haberet.* Verum enim vero id istorum
 proprium, ut in tribulationibus suspicentur ali-
 quid in se, quod Deo displiciat, & tribulationis
 igne excoqui oporteat. Sicut iustus ille Rex ini-
 qua ab hoste passus, ad ignem tribulationis sacri-
 ficiu imple, pro suo peccato cavens, adunge-
 bat 1. Reg. 26. 19. *Si Dominus (inquit) incitat te ad-
 versum me, odoretur sacrificium.*

XI. Vestigia ejus sequutus est pes meus:
 viam ejus custodivi, & non
 declinavi ex ea.

1. Via Dei & via hominis. Discrimen hujusmodi
 via, Illustratus David.

2. Quid sequi in sacro sermone. Quid perfici gres-
 sus apud David.
3. Via aut vestigia Dei quid significant Explicatus
 Petrus.
4. Notatus Cajetanus. Divitia & felicitas unde no-
 men habeant.
5. Jobi laus. Quid sequi Deum. Illustratus Ec-
 clesiastes.
6. Custodite quid. Via Dei aspera. Explicatus Da-
 vid.
7. Justos confirmat tribulatio in via Dei. Peccatores
 averti. Illustratus David & Samuel.

Vestigia ejus. Observabat Vir quidam prædo-
 ctus, cujus apud me auctoritas esse debet,
 estque gravissima, hoc discriminis inter vi-
 am Dei, viamque nostram, quod Viam Dei significet
 ipsam divinam legem sub metaphora viæ, aut
 stratae Regiæ, per quam homo graditur: at via
 hominis sit, ipsum vitæ humanæ quasi exercitium,
 sub translatione itineris suscepti per viam. Re-
 cte ille atque eleganter. Et vero confirmari po-
 test ex Psalm. 118. 1. *Beati immaculati in via, qui
 ambulant in lege Domini.* Ubi iusti dicuntur vitæ
 suæ actionibus suscipere iter per regiam Dei stra-
 tam, quæ recta in destinatum beatitudinis si-
 nem sine erroribus aut ambagibus nos deducit.
 Tum etiam Psalm. 43. 20. *Non recessit retro cor no-
 strum, &c.* (non trahenda enim est negatio ex
 superiori, & refundenda in sequentem quoque
 partem (sic Hieronymus.) *Nec declinaverunt gres-
 sus nostri a semita tua.* Quod Septuaginta dixerunt
 sub affirmatione; *Declinasti semitas n. stras a via tua.*
 Ubi semitâ vides aut viam nostram dici declinare,
 aut recedere, videlicet tanquam iter. & gressus
 hominis deambulantis; at vero viam Dei significa-
 ri tanquã fixam firmamque stratam. Vulgatissi-
 mum quoque in sacro sermone: *In præceptis: aut
 in via Dei ambulare.* Rursus, viam nostram declina-
 re, recedere, averti, converti, reverti, aut quid si-
 mile, ut dicere possis; Viam nostram dici, el via-
 ge, Viam Dei, el camino, ò la calcada. Sed disci-
 men hoc neque valde firmum, neque perpetu-
 um est; id quod vel ex hoc loco aperte convinci-
 tur; ubi vestigia Dei, idem omnino sunt, quod
 illius via: quare via Dei etiam est iter Dei, & gres-
 sus illius. Tum etiam Ezech. 18. 25. eadem om-
 nino significatione dicitur *Via Dei, & via hominis.*
*Numquid via mea non est aqua, & non magis via va-
 stra prava sunt; via pro actione, & agendi modo
 sive Dei, sive hominis.* Tum etiam *Via Dei* pro
 ipsis Dei operibus, & quasi gressibus Proverb.
 8. 22. *Et via hominis aliquando etiam sub no-
 mine stratae, & viæ publicæ significatur* Psalm.
 11. 1a *Via Peccatorum non stetit.* Ergo via Dei nunc
 pro Dei itinere & gressibus, nunc pro ipsa via
 strata, Divinam legem & agendi rationem signi-
 ficat, quæ utraque traslatio hoc loco concurret;
 ita ut Job in hæc verba respondeat exhortationi
 Eliphaz; *Quid me jubes reverti ad Deum, &
 converti ad rectam verissimamque divinorum
 mandatorum semitam, cum ita viam illius sem-
 per tenuerim, ut neque unguem deflexerim ab
 ea, neque contentus vulgari modo Deum sequi,
 aut in præceptis eius ambulare, pedes ipsos aëos
 in ipsissima illius vestigia posuerim.*

Sequitur. Proprie ex Hebræo, *Apprehendit pes
 illius gressum, aut vestigium tenuit, adhæsit firmo-
 ter illius vestigiis & gressibus.* Nam verbum o-
 riginale, quamvis proprie dicatur de manibus,
 quæ aliquid apprehendunt & tenent firmiter;
 transfertur tamen etiam ad pedes, qui firmiter
 inhaerent, & consistunt in loco aliquo, sicut di-
 cebat David Psalm. 16. 5. *Perfice gressus meos in se-
 mitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.* Proprie ex
 Hebræo, *Statue confirma, tene.* Eleganter Hiero-
 nymus *Sustenta gressus meos in callibus tuis, & non la-
 bentur vestigia mea.* At vero, ut noster Interpres
 significaret Deum suo verbo aut præcepto præce-
 ptem, & lumen præferentem actionibus hu-
 manis, hominem vero sequentem, & ambulan-
 tem ad divinum lumen; & recte dixit, *Sequitur.*
 Potest etiam significari, & continuari recto or-
 dine tota hæc Via allegoria, ut primum dicat,
sequutus se Dei vestigia; id est, quævisse & obser-
 vasse, deinde vero tenuisse viam, tandemque pro-
 sequutum, (neque unquam deflexisse, aut decli-
 nasse ex recto tramite.

Sed

5.
 Improbi
 argentum
 reprobum
 & scoria.

Pagn.
 Regia
 Tygur.
 Hieron.
 Symm.
 Theodoret.
 Theodos.

Jerem. 6.
 30.

Deus suis
 iustis se ad-
 jungit (ve-
 lut plum-
 bum auro
 purgando.
 Christus
 curi dicatur
 stannum.
 Hieron.

Zacharia

Jobi exi-
 mia humi-
 litas iusti
 afflicti de
 suis pecca-
 tis solliciti.

1.
 Hier. præd.
 Ezech. 5.
 v. 6 & 7.
 v. 3.
 Via Dei &
 via homi-
 nis quo
 differant

Zeugma.

Hieron.
 LXX.

Præcedens
 discrimen
 patum so-
 lidum.

Sententie
 elucidatio.

2.
 Regia.

Pagn.
 Cajetanus.
 Tygur.

77

77

Hieron.
 Via inter-
 gra allego-
 ria.

3. Sed cum de hac *vestigiorum Dei* translationis, seu allegoriaratione jam constet, nunc breviter de hac significatione dicendum. Et vero *vestigia Dei* idem significare poterunt, quod *via Dei*, videlicet illius præcepta, & legem, quam nobis tenendam peragendamque commonstrat, aut quidem *vestigia Dei* erunt divinae actiones, quibus ille prærit, & in virtutum actionibus nos infirmat. Quare dicit Job, se misericordem, justum, veracem fuisse, atque, quo ad humana imbecilitas eniti & conari potest, Dei actiones & virtutes æmulatum fuisse: Nos itaque (inquit Gregorius) cum virtutem longanimitatis atque pietatis ejus intuentes imitari contendimus, quid aliud, quam gressum ejus *vestigia* sequimur, quia extrema quedam ejus operationis imitatur? Ad idit deinde forte Jobum illustratum superno lumine intendisse in Christum JESUM atque quasi in terra conspiciens, ad imitationem ejus *vestigia* teneret, de quibus per Petrum dictum est, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini *vestigia* ejus.

4. Mirum quidem, quod hoc loco Cajetan. commentatur, atque legi posse existimat, In bearetuo vidit pes meus. Quali dicatur defendendo suam innocentiam, quod pes suus, id est, affectus viae, id est, desideravit aut insequutus est beare, vel beatitudinem divinam. De qua lectione & interpretatione sic breviter censeo; Verbum sequendi aut apprehendendi, nunquam sumi pro videre, quo ego, post multum laboris ea in re positum, sciam: neque ejus significationis adducere poterit, Cajetanus verisimile aliquod exemplum: quanquam admittam secundam partem, videlicet nomen gressus, aut vestigii, affine esse nomini divitiarum aut beatitudinis: nam eadem litteræ mutatis punctis *Isr*, significant recta incedere, aut dirigere; at vero *Oser*, beatitudo, aut divitiæ, & *Aar*, beatificare, hac nimirum analogia, quod videatur beatitudo atque felicitas, quasi terminus rectæ viæ, rectique incellus atque successus, & quod ad beatitudinem contendendum sit rectis vitæ actionibus, aut quod beatitudo & opulentia sit, ad quam omnes recta contendunt. Quare, quamvis Cajetani interpretatio re ipsa vera sit, neque omnino aliena ab originalis vocis proprietate, at dura est, & male cum reliquis hujus allegoriæ partibus conveniens.

5. Sed observandum tamen egregie Jobum tueri suam innocentiam, tum ex eo quod dicat se in hæsisse Dei vestigiis rectissimis, quasi diceret: Pari cum illo contentione cucurrisse. Id quod mirabile videbatur Salomoni Ecclesiast. 2. 12. Quid est (inquit homo, ut sequi possit Regem factorem suam; Cum enim nimium distent via Dei à viis hominum; miraculi instar videtur quod homo possit à via sua humili & terrena, ad Dei viam celestem atque sublimem sese erigere & transferre; eo præsertim tempore, cum Deus humanæ se infirmitati atque gressibus nondum attemperaverat, neque mortu itatis hujus Viatores benigne præfens ipse atque visibilis invitaverat illis verbis *Mat. 2. 14* sequere me, & veni post me. Ex quo mirificam fidei dei & sanctitatis laudem consequutus est Abraham, obediens Deo vocanti, Egredere de terra tua; *Mar. 1. 17.* Ne sciens tamen (ut Paulus ait) quo iret. Quare Abrahami illam Salomonis sententiam Hieronymus hac fides, quasi paraphrasi elucidat: In laudem illius hominis *Heb. 11. 8.* erupit, qui post vitia se refranans, virtutum possit esse sectator.

6. Viam ejus custodi vi, Servavi sollicitè & diligenter; quia ille me duceret aut vocaret, præsto fui, nihil cunctatus, etiam super vias ille difficiles & laboriosas me præiret. Propterea verba (inquit) *Psal. 16. 4.* laborum tuorum ego custodi vias duras; nam aspra nimirum est via sanctitatis, & mille difficultatibus impedita, quas affert verbum illud custodiendi, quod assiduum vigilandi studium affert, & militiæ labores, nocturnamque vigiliam, atque diurnam custodiam; ut videatur profecto iustus hanc Dei viam plenam latronibus & sanctitatis insidiatoribus (hæc enim est illa via durities ex Hebræo) non nisi bene munitus, atque onustus armis adversus hostes ingredi & custodire; ex Hebræo legit Hieronymus: Ego observavi vias latronis.

7. Et non declinavi ex ea, Hoc (inquit Nicetas) vix habet mirificam, Si sexcenta (inquit) in me mala incur-sarint, à recta tamen via iter non deflectam. Nam im-

Pineda Tom. II.

pios, aut eos, qui leviter Deo adhærent, quæ Impii diffi-
cunque viæ difficultas & labor ab incepto itinere cultatibus
re deterrit, deducitque, atque laboribus & æ-
rumnis fracti, non modo non custodiunt vias duras; via Dei de-
sed nequius & impudentius prævaricantur, im-
quiores.
pietatis itinere ardentissime suscepto; licet de
Achaz dictum est. 2. Paralip. 28. Tempore angustia
sua auxilium contempnit in Domino; quæ illius impie-
tatis ingens amplificatio est. At justos ipsa tribu-
latio in via Dei confirmat. Quare Paulum recta
incedentem per viam sanctitatis, deducere de
via non potuit ingens ærumnarum & tribulatio-
num impetus; Quis (inquit ille) nos separabit a chari-
tate Christi? Tribulatio, angustia, fames, nuditas,
persecutio? &c. Imo potius existimavit vir justus,
tribulationum stimulos sibi adhiberi à Deo, & Tribulatio-
calamitatum calcaria, ut diligentius rectiusque nes, sunt
pergit incepto itinere mandatorum Dei. Quam calcaria ad
Sapienter Seneca? Nolite obsecro vos expavescere ista, currendum
qua Dei immortales velut stimulos admovent animis; in via Dei.
calamitas virtutis occasio est. Quare eo loco Psalm. Senec. 1. cur
43. 19 & (non) declinasti semitas nostras à via tua, bonis acci-
subjungit statim, Quoniam humiliasti nos in loco afflic-
tissimi. Quem locum sic legit Symmachus. Non dant male,
declinata sunt à via tua ea, qua dirigunt nos. Id est, Symm.
Plena est via tua difficultatibus & laboribus, qui
cum nos pungunt, recta nos incedere compelle-
re, Quamquam etiam si negatio eo loco non
suppleatur, commodum habebit sensum ex in-
terpretatione Theodoret. Declinasti, id est, Videris
tu ipse o Deus, quasi effecisse ut declinare-
mus à via tua, quoniam, Omnis generis malis nos cir-
cumdedisti, qua sufficientia fuerunt avertere nos à via
tua. Ergo justis profecto sunt vacca illæ, que i-
bant in directum pergentes, & mugientes, & non decli-
nabant, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Quare
re dicere poterit Job; Quamvis quæ patior ma-
la sufficientia sunt declinare semitam meam à
via tua; quamvis bene onustus gravissimis cala-
mitatibus, cum ingenti difficultate & labore
traham plaustrum gravissimum ærumnarum, mu-
giens licet gemenque, at ivi semper, iboque in dire-
ctum, & non declinavi ex via tua, neque ad dexteram,
neque ad sinistram.

XII. A mandatis labiorum ejus non recessi, & in sinu meo abscondidi verba oris ejus.

1. Repetitio ejusdem rei, de re verissima. Verissima Jobi sanctitas, Dei mandata de naturali lege.
2. Recedere quid proprie in sacro sermone. Explicatio Michæas, Salomon.
3. Sinus de affectu & voluptate cordis. Illustrati David & Paulus.
4. Abscondere ad thesaurum, & lucrum. Sinus etiam de lucro accepto. Explicatus David.
5. Illustrata lectio Hebræa. Fusio nihil magis antiquum, quam Dei lex.
6. Descensus Vulgatus. Divina lex præponenda humanis traditionibus. Illustratus Mathæus.

HÆC toties repetita, & inculcata suæ innocentia defensio & contestatio, verbis sententiarumque omnino synonymis, plane indicat verissimam illius sanctitatem. Is enim nunc ejusmodi repetitione affectus omnino videtur observandus. Quod autem dixit, Dei vestigia, aut viam, nunc mandata labiorum & verba oris illius appellat. Observat autem Catenæ auctor, præcepta aut mandata hic dici, non quæ sibi auditi ne accepta, aut scriptis consignata fuerunt (nam Job legem præcurrit) sed quæ sine scripto in nostris animis insita sunt leges, Divina mentis vocibus. Quod Jacobus etiam appellat insitum verbum; nam interius per legem nostris mentibus impressam loquitur nobis naturæ auctor.

Non recessi. Extenuatio quedam est, qua plus significat, quam dicit; non solum enim esset, non recessi à divinis præceptis, sed præ manibus semper illa habuisse, semperque familiarissime tractasse: nam verbum recedendi ex sua proprietate significat, ita à re aliqua longe recedere, ut tangi aut contrectari nequeat; nam per contrariam significationem, significat idem verbum attrahere, Gen. 27. 12. & Tangere, Judic. 16. 26. & Palpare, Exod. 10. 21. Quare verbum non recedendi signi-

Impii diffi-
cultatibus
via Dei de-
terrati, ne-
quiores.

Rom. 8. 35

Tribulatio-

nes, sunt

calcaria ad

currendum

in via Dei.

Senec. 1. cur

bonis acci-

dant male.

Symm.

Id est,

Symm.

Theodor.

2. Reg. 6. 12

1.
Repetitio
ejusdem
rei: ad cer-
titudinem
& verita-
tem.

Nicetas.

Lex natu-
ralis.
Jacob. 1.
21.

2.
Ex enat'o
significans
omnia con-
traria ver-
bo reced-
endi.

3.
W

R 3

signi-

Verbi re-
cedendi
proprietas.

significat tanquam propinquitatem, ut res aliqua tangi & contrectari queat: ut Michæ 2. 3. *Ecco ego cogito super familiam istam malum, unde non auferetis colla vestra.* Quali dicat: Sentietis profecto jugum, ex quo non poteritis cervicem auferre: sed tenaciter inhærebit. In Hebræo: Non poteritis recedere facere, id est, longe excutere & repellere à vobis. Sic etiam Prov. 17. 13. *Non recedet malum de domo ejus;* id est, semper familiariter in illius domo versabitur, ita, ut malum ipsum & ærumna palpari queant. Et è contrario Isai. 54. 10. *Misericordia mea non recedet à te,* id est, nunquam te longe deferam, si dita propere consistet mea misericordia, ut illam familiariter tractare, & vel manu ipsa contingere & attrectare queas. Similiter igitur hoc loco, non recedere à divinis præceptis, est illa opere complere, tenere, non dimittere de manu, aut actione; non solum leviter tangere, aut vel digne solo movere, sed plenam manu & utraque ulnâ complecti, exequi.

Mat. 28. 4

3.
Sinus re-
rum preti-
osissim-
um thesau-
rus.

Nicetas.

Sinus pro-
cordis affe-
ctus.

Psal. 1. 12.

2. Cor. 9. 17

Lætus ne-
que invi-
tus divinæ
legis obser-
vator.

Hieron.

Venter
mentis ap-
petens pa-
bulum di-
vinæ legis

4.
Sinus the-
saurus.

In sinum
converti.

Sinus ad
lucrum.

Theodor.

Et in sinu meo abscondi verba oris ejus. Amplificatio est, aut expositio partis præcedentis. Non solum familiariter tractavi divina præcepta, sed pleno etiam corde excepi totamente, totis viribus, & sinu, & cordis penetranti; qui locus non conceditur, nisi pretiosissimis atque charissimis rebus, aut primis curis & cogitationibus. Elegans est hujus loci græcorum paraphrasis: *In mentis recessibus cum ejus leges inclusas haberem, quasi cum iis saturatus, ac conglutinatus essem, sic ipsas illas incredibili animi voluptate servavi, divinaque voluntati mente sedata, certo proposito atque consilio, nulla necessitate coactus, sum obsequutus.* Quare sinum pro cordis affectu & voluptate accipiunt, quasi dicerent: Nihil mihi cordi magis fixum, nihil magis charum & familiare, quam lex divina. Vide supra cap. 19. v. 27. ubi non pauca de sinu diximus; dicturi etiam pluscula infra cap. 31. v. 32. Sed nunc tantum, si per sinum significet suum affectum & voluptatem, quam ex divina lege percipiebat Job; idem profecto præcinnisse, quod in illa viri justii descriptione postea à David usurpatum est, *In lege Domini voluntas ejus;* quod proprie ex Hebræo legitur *Voluptas ejus;* quæ cum voluptate quadam & dulcedine affectus coniuncta est, quod Hispanice dicimus, *Gusto, y afficion,* Quam Deus in bono opere, ac legis suæ custodia non postremo loco ab homine exigit; vult enim lætum ac hilarem legis suæ observatorem. Sic enim Paulus suæ hilaritati ac voluptati in laborando mercedem sibi repositam esse his verbis testatur: *Si volens hoc ago, mercedem habeo;* si autem invitus, dispensatio mihi (tanquam servo, non spontaneo, nec gratuito) credita est. Quæ est ergo merces mea? Unde Psalm. 39. 9. *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui;* vides ibi voluntatem eximia voluptate perfusam, & legem tuam in medio cordis mei quasi dicat, *in sinu meo.* Quod ex Hebræo legit Hieronymus, *in medio ventris mei.* Et vero, quamvis venter idem sit in sacro sermone, quod Cor, aut vero quod pectus, aut cordis receptaculum: si tamen pro illo ventriculo & stomacho, in quo residet cibi appetentia mentis: ita ut anima esuriat & sitiât illud divinæ legis suavissimum pabulum, ad illius similitudinem, qui dixit *Cibus meus est, ut faciam voluntatem Patris mei qui in Cælis est.*

Illud etiam, *Abscondere in sinu,* nescio quid divitiarum & thesauri atque ingentis lucri sonare videtur; nam *Thesaurus* in sacro sermone, quasi absconditus dicitur, cuiusmodi profecto divina lex est servanti & custodienti. Quare sub eadem translatione Sapiens Proverb. 2. 1. ait: *Fili si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis pectus te.* Et deinde si quaesieris sapientiam, quasi pecuniam, & sicut *Thesaurus,* & nam in suscipiendo, & recedendo ostendit homo, quam chara, quamque pretiosa illi existant divina præcepta, & in quantum sibi lucrum redundatura speret. Quod etiam vox illa *sinus* indicat; nam quod in sinum ingreditur aut derivatur, in lucrum profecto & utilitatem cedit, ut dicitur Psalm. 34. 13. *Humiliavi in jejuniis animam meam, & oratio mea in sinu meo (in sinum meum) convertetur;* id est, tum hostium meorum persecutio, tum insuper voluntaria mei corporis afflictio & oratio, fructuosa mihi extiterunt; & ut eleganter dixit Theodor.

tus, *Recepti à Deo postulata, & gremium meum implevi.* Sic Latini etiam significatione *sinus* usi sunt: nam de iudicibus, qui in lucra inhæbant, & non nisi ex iudicio & sententia suam utilitatem veniebantur, scribit Lampridius, *Agebantur omnia per Lampridius, alios, qui etiam condemnationem in sinum vertisse dicuntur.*

Sed paulo aliter habetur hæc sententia in Hebræo: *A statuto, vel more meo abscondi verba oris ejus.* Vatabl. *A præcepto: Tygur. Ab instituto.* Et quidem vox originalis *Hhukah,* significat statutum, legem, ceremoniam, præceptum, jus, ritum. Quæ omnia oriuntur à radice *Hhakak.* Quid si autem in statuto, aut lege sua vel præceremonia sua, abscondere Dei legem, Cajetanus interpretatur; Quod ex plena electione, & deliberatione firma, & fixa apud se, non externè tantum & leviter, divinam legem custodire apud se decreverit & constituerit. Sed illud videtur congruentius juxta Hebræum, ut significet Job, nihil sibi magis consuetum, nihil magis fixum & constitutum, vel in corde, vel in actione, quam Dei legi suas consuetudines moresque inveteratos, qui sunt veluti natura altera, omnes vitæ & politæ humanæ leges & statuta posthabuisse; & quod statutum pervicerit atque pessunderit, nequid adversetur divinæ legi, quam supra statuta, ceremonias, legesque suas reponebat. Non is sane transgrediebatur mandatum Dei propter traditionem suam, aut propter doctrinas & mandata hominum.

Ergo rogas, quorsum noster Interpres præclarum hunc sententiam dimiserit, & cum videretur legendum: *Abscondi illius verba in statuto & lege mea;* dixerit, *In sinu meo.* An forte quod ea sit frequentissima Sacra Scripturæ loquutio, *Abscondendi in sinu,* aut corde verbum Dei? Psalm. 118. 11. Prov. 2. 1. Psalm. 36. 31. & 39. 9. & fere ubique de lege aut verbo Dei custodiendo, & apud se servando mentio fit. An vero, quod eum servare Dei legem præ statuto suo proveniat ex ferventissima charitate; dilucidius id explicatur per sinum quam per statutum? Ac tandem, quod, cum hoc loco veritatem suæ sanctitatis, absque omni hypocrisis, ostendere velit Job; idem omnino videbatur referre, si diceret, Legem divinam præposuisse suæ, ac si diceret, Non externè tantum, sed ex sinu & corde servasse legem? nam cum apud Matthæum 15. Christus Dominus exprobrat Phariseis, quod irritum facerent mandatum Dei, propter traditionem suam; subjungit statim, illud ad Hypocrisim pertinere, non ad cordis & sanctitatis veritatem: *Hypocrita, (inquit) bene prophetauit de vobis Isaias: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me: sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum.*

XIII. Ipse enim solus est, & nemo avertere potest cogitationem ejus: & anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit.

1. Germanus totius sententia nexus, & paraphrasis.
2. Variæ ex Hebræo lectio. Notatus Cajetanus. Explicatus Sapiens.
3. Efficacia divina potentia, & stabilitas divini Decreti. Illustratus Eszechiel.
4. Quid cogitatio, quid Anima, & desiderium Animæ. Explicati Samuel & Jeremias.

HUJUS sententiæ cum præcedente nexus varius, & difficilis apud interpretes: Duplex mihi videtur non incommodus, v. 15. sequenti sumatur initium hujus sententiæ: Quamvis (inquit Job) nihil mihi conscius sum, at non ideo non timeo Deum potentissimum, sed considerans eum, timore sollicitor, & illius Providentiam occultasque cogitationes vereor: Ipse enim solus, &c. Secundus, ut doceat Job, quatione ipse conciliet suam innocentiam afflictam cum fide & cultu divinæ Providentiæ. Quæ vos (inquit Job) ô Amici, conciliare neque nostis, neque valeis, videlicet homi-

S.
Pagninus
Regia.
Cajetanus.
Tygur.
Hhakak.

Cajetanus

Humane
consuetu-
dines & le-
ges postha-
benda ei-
vinis.

Mat. 15. 2.
3. 9.
Marc. 7.

6.
Vulgati
deser. 10.
& elucida-
tio.

Hypocritis
notatio.

Mat. 15. 6
7. 8. 9.

1.
Duplex
sententia
nexus &
paraphra-
sis.

Germanus
explicatus.

hominis innocentis ærumnas cum divina Iustitia & Providentia, facile ego adducam in concordiam: nam quamvis is ego semper extiterim, quem paulò antè seriò & constanter affirmavi, innocentissimus; at DEUS pro bona sua voluntate, cujus rationem minime assequor, mecum agit: *Ipse enim solus est*, à cujus voluntate & decreto, ad alium superiorem iudicem non potest esse provocatio, Nemo illius cogitationem avertere, aut infle ctere à constituto sine poterit. Conqueror itaque & ejulo, quod doleam, non quod divinæ voluntatis & Providentiæ decretis repugnare velim. Hæc est sententia & nexio, quam eleganti paraphrasi illustrarunt Septuaginta: *Si autem & ipse iudicavit sic, quis est qui contradicat ei? Ipse enim voluit & fecit*. Quo loco videndus est Chrysostomus. Vides hoc loco Jobum respondentem Eliphaz, minime se perquirere divinæ Providentiæ occultas rationes; duo tantum affirmare: Nullius se rei conscientiam opprimi: Et, Deum quæ voluit ipse, fecisse omnino. Tum præterea egregie intuetur divinam providentiam: nam cum amici illà tantum ratione pro divina providentia pugnent, quod scelera puniat; at Job etiam illam agnoscit, cum ærumnas ille immittit propter præclaros alios fines nobis occultos, soli DEO notos, quare illum vultu atque oculis demissis oportere coli: *Qui omnia quacunque voluit, fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis*. Sed exponendæ partes singulæ.

Ipse solus est. In Hebræo ex verbo legitur: *Ipse in uno*. Alii contemnunt præpositionem. *Ipse*, & legunt, *Ipse unus, singularis*, aut *Ipse unus*, sicut noster Interpres: explicant autem; *Ipse in uno*, supple, *fixus est*, aut *manet*, ut supplet Isidorus (latius & Tygurina. *Ipse perpetuo sui similis est*, id est, non mutatur ut homo: sed constans firmusque in suo decreto agit cum homine pro voluntate & sapientia sua, ideo illum iudicem delidero, quis à sententia iusta non mutatur: & quamvis immutabilem & omnipotentem eum agnoscam, disputare tamen cum illo minime vereor. Certè sensus hic Hebraizantium, & nexus minime lenis, & multo cum labore quaesitus. Sed peculiare & singulare, quod Cajetanus, ut est terminorum Scholasticorum callentissimus & religiosissimus observator, videre sibi visus est hoc loco, suum illud *Deitatis individuum*: quare sententiam ille complet: *Ipse Deus est in uno indiviso dumtaxat, nec se turbet* (inquit) *Trinitas divinarum personarum, quia quomodo Deus non multiplicatur in Trinitate, ita neque hic DEUS*. Bellè & argutè. Sed an tam argutè & bellè Job, potius quam graviter, vehementer, severè, videre certè potuisset Cajetanus. Theologizat etiam hoc loco Philippi, sed solidè & constanter: Nam, *Ipse unus* (inquit) *DEUS, & propterea DEUS, quoniam omnes creaturae esse ab illo acceperunt*. Ut inde colligat omnia administrare DEUM pro sapientia & voluntate sua: nam quod DEUS solus sit creaturarum auctor, rectè colligitur esse illarum etiam curator & provisor, atque pro voluntate sua vel conservator vel destructor, ut suprà diximus cap. 22. cum de Providentia ageremus, sicut etiam rationematur Sapiens Sapientia. 12. 12. *Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti aut quis in conspectum tuum veniet* (quis tibi veniet obviam) *vindex iniquorum, neque enim est DEUS, nisi tu, cui cura est de omnibus: ut ostendas, quoniam non injustè iudicas iudicium*. Sed simplex & germanum est quod primo loco proposuimus, ut illud, *unum solum, singulare*, ad singularem DEI potentiam, sapientiam, providentiam referatur.

Et nemo avertere potest. Prop. Nemo faciet eam redire retrorsum; neque revocabit ab instituto, vel à semel constituta sententia. Pertinet hoc ad efficacitatem potentiae & providentiæ divinæ, omnia pervincentis usque ad finem sibi constitutum, sicut & ad eximiam jaculandi peritiam & robur Jonathæ pertinet, quod de illo dicitur 2. Reg. 1. 22. *Sagitta Jonathæ non rediit retrorsum*, ut fortissimè excussa, per medios hostes & clypeos penetraret. Sic etiam ad immobilitatem divinæ providentiæ & efficacitatem potentiae pertinet id Ezechiel. 24. 14. *Ego Dominus loquutus sum; veniet, & faciam; non transeam*

(id est, non retractabo sententiam, non permit- tam abire impunè) *nec parcam, nec placabor*. * Pro *Non transeam*: est in Septuaginta, *Non differam*, ut significet, cum semel ipse decrevit punire, nullà ratione posse impediri aut retardari ejus potentiam; nullis precibus mutari aut leniri suam iustitiam & decretum: quod Interpres verbo *Transeundi* explicavit: quasi dicat. Non præteribo supplicium.

Est autem hoc loco, *cogitatio*, sententia, decretum: quamvis hoc illuminationis gratiā additum sit ab Interprete. *Et anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit*. Vel ut Septuaginta, *Voluit, & fecit*. Est autem *anima* in sacro Sermone appetentia, desiderium, cupiditas, & aliquid peculiaris, quàm voluntas. Sicut etiam, *velle*, est hoc loco, aliquid peculiaris videlicet expetere, concupiscere: quod solet ad rem quempiam delectabilem referri: quomodo vertitur ab Interprete Deuteronom. 12. 15. & ab eadem radice dicitur *formosus*, *pulchrum*, decens, quasi desiderabile aut concupiscibile. Ergo tum ex verbo *volendi*, tum ex voce *anima* amplificatur efficacitas divini placiti. Hæc *semper in gustu*. Et licet apud nos hujusmodi *anima*, & appetentia desiderium & libitum, non tam afferat rationem aliquam aut consilium, quàm quendam quasi appetitûs impetum & gustum; tamen hujusmodi *anima* DEI & divini gustûs delectatio & appetentia cum summa in Deo ratione, & cum prima atque summa agendi lege conjuncta est. Solet autem in sacro Sermone desiderium aut voluntas cum *anima* conjungi, quod vehemens desiderium significat, aut verò liberum, & nullis legibus coercitum, ut 1. Reg. 23. 20. *Sicut desideravi anima* (concupiscentia concupivit) *tua, ut descenderes, descende*, id est, Accurre, & veni statim ad prædam, quam vehementer desiderasti; & illud Jerem. 2. 24. *Onager assuetus in solitudine in desiderio anima tua attraxit ventum amoris sui*, id est, Cum in summa libertate & convitiis vivat, rudis pro libito, & fœmellam quærit vagabundus nullà lege coercitus. Ergo cum nostro modo loquendi dicitur *anima* in Deo, æquissima illius voluntas significatur. Sicut autem in humanis rationis agendi & legis, *anima* est, ita certè in Deo ipsa anima est ratio agendi, atque præcipiendi.

XIV. Cumque expleverit in me voluntatem suam, & alia multa similia præfesto sunt ei.

1. *Varia lectio ex Hebræo. Verbum reddendi, aut restituendi.*
2. *Varia expositiones Hebraizantium, Deus non privans afflictos necessario solatio.*
3. *Deus variis modis exercens suos Justos.*
4. *Dei Majestas terribilis.*
5. *Festinatio, aut acceleratio pro conturbatione. Illustratus Isaias.*
6. *Timor, quid propiè. Varia lectio.*

Græcè ac vix Latina cum Hebræis & Græcis convenire possunt: nam breviter & concisè ex Hebræo sic legitur: *Reddet statutum meum*, est enim pro *statuto* vox illa *Hhmah* quæ vers. 12. præcedente vertitur *sinus*, & quam diximus eo loco significare statutum, legem, ceremoniam, ritum. Verbum autem *explendi*, est *Salam*, quod est *reddere*, aut *restituere*, aut, ad pacem, concordiam, perfectionem & complementum adducere. Quæ omnia significata analogiam & connexionem inter se habent: nam licet quidem primaria significatio videtur esse implere, explere, integrare, perficere, aut finire; deinde verò in pace esse, quæ est velut integritas quædam complementum, & perfectio: & tandem, solvere, absolvere, compensare, restituere. Quæ est quædam quasi integritas & perfectio amicitiae aut debiti; ex voci tamen originali significatione & amplitudine multiplicantur nec inutiles sensus. Præterea, quem indicat Cajetanus; *DEUS* reddet, aut restituet statutum meum, aut decretum, vel consuetudinem, id est, Non me relinquet sine præmio & retributione meæ vitæ rectique instituti, & pristinae consuetudinis; quavis enim

* No se me passara ni les dare mas larga.

LXX.

Anima quid pro- prie.

TPN

Voluntas divina cum summa r. tioris regula conjuncta. Voluntas humana malè audit.

1.

Pagnin. Regia.

Cajetan.

TPN

DSW

Verbi expendi m. l. t. plex. significatio.

Cajetan.

Sap. 12. 19. ille pro suo libito agere possit, sed tamen (ut Sapiens dixit.) DEI voluntas, virtus, potentia, justitia potius, aequitatis, benignitatis initium & origo est: quare reddet unicuique quod suum est, atque meae vitae institutum nunquam intermissum, compensabit praemio uberius, complebit, perficiet; juxta id quod supra dictum est cap. 8. à Baldad, *Pacificum reddet habitaculum justitiae suae.* Ubi Septuaginta legerunt: * *Restituet tibi habitaculum justitiae.*

2. Secundò, ut pertineat ad quandam animi constantiam & fiduciam de Dei bonitate conceptam. Ipse (inquit) complebit, perficietque statutum vitae meae, id est, quamvis nunc miris me exerceat modis, tamen non denegabit statutum & consuetum vitae meae dimensum & victum, solatiumque necessarium: sicut quaedam alia multae vitae commoda & emolumenta praestitit. Hoc forte voluit Pagninus legens, *Reddidit statutum, quod erat mihi.* & Vatabl. *Perfecit necessaria mea*, id est, ipso eodem Interprete, *Perfecit, quidquid mihi erat opus, ipse corporis mei artifex, & omnium quae in me sunt.* Ab eo igitur similia sperare possum.

Sed multò melius cohaerenti usque noster Interpres. Decretum illud suum, quod Jobus vocat, acutè exposuit, *Quod Deus decreverat.* Consentiente etiam in eundem sensum R. Abraham: & ut totam sententiam illuminaret, non dixit *decretum*, sed *voluntatem.* *Explebis (inquit) perficietque voluntatem suam in me*, ut sententiam praecedentem non solum exponeret, sed etiam amplificaret. Faciet quodcumque volet, statuetque de me ac de meis rebus.

3. *Alia multa similia praesto sunt ei.* In Hebræo, *Cum eo*, vel *apud eum*, id est, non uno tantum modo generè ærumnarum, sed mille aliis inauditis atque insolentibus poterit me ille exercere. Videtur ergo se patientissimè comparare ad nova flagella, quod indicavit Philippus, quasi Job dicat, *Multa quidem jam passus sum: tamen si aliud anima ejus voluerit, fiet.* Atque clarius Hieronymus: *Cum jam me, quibus voluit tormentis affecerit, & alia adhuc quanta voluerit, mihi infligere poterit.* Idem quoque Gregor. Vel ut hæc multitudo referatur ad similia exempla hominum, quos Deus similiter exercere possit, si velit, Non unicuique (inquit) neque singulare exemplum ero hujus liberae DEI potestatis, atque voluntatis efficacissimæ; nam nihil in universo est, quod illam ipsam voluntatem atque potentiam non testetur: omnia enim illius voluntate & potestate constant. Tum præterea, nec in me primum hoc consilii cepit, ut virtutem & innocentiam ærumnis exerceret & probaret; sed in multis etiam hominibus, quod ob eandem causam multis incommodis affligi permisit. Indicavit posteriorem hunc sensum paraphrasis Hieronymi Orosii, eleganter sanè, nisi illud obstatet, quod suis ærumnis atque doloribus nullas pares neminem præferendo parem aut similem, agnoscat Job, cum quo novo & inusitato modo, atque à priscis temporibus inaudito, profectò visus est egisse Deus. Quomodo igitur dicet, *multa alia similia innocentiae afflictæ exempla præbuisse Deum?*

XV. Et idcirco à facie ejus turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor.

4. Ignoro, cur Algarbiensis Episcopus hunc Jobi timorem & sollicitudinem referat ad tempus pristinum felicitatis, ut dicat Job, se quondam rebus suis secundis conturbari solitum metu cladis, quæ consilio & voluntate divinâ illi potuisset accidere. Nam in promptu & in proximo est melior sensus, faciliorque nexus. Tantæ (inquam) potestatis, & tam efficacis voluntatis majestas me omnino terret atque conturbat; non mala conscientia, non metus divinæ vindictæ, aut ullius commeriti supplicii. Quare cum divinum tribunal conspectumque desidero & appello, excitor & erigor vitæ innocentiam, conscientiamque bonâ, quæ tum apud me, tum apud Deum plurimum valet: at cum conturbor & commoveor, percellit me atque terreat divina Majestas, nullâ quippe, ut vobis videor, im-

pellor impatientiâ, aut pravâ aliâ mentis affectione.

Quod clarius dixerunt Septuaginta: Propterea *super ipso trepidavi.* Ambrosius hoc loco legit: *Propter hoc super eum studui*, quasi dicat, tantum abest, ut stultorum more divinam Potentiam aut Providentiam vel agnoscam, vel non verear, ut unicum hoc meum sit studium illius venerandæ & meditandæ. Augustinus autem legit, *Propterea ad Deum festinavi.* quod ipse exponit: *Quia me tribulavit, ideo relictis temporalibus ad eum festinavi.* Quod quamvis utiliter ab Augustino dictum sit, sed tamen non ad exigentiam vocis originalis: nam illa *festinantia*, idem est, quod *conturbatio*. Solet enim qui conturbatus est aut perterritus, festinare aut accelerare gradum. Quare radix eadem *Bahal* significat *turbare*, aut *accelerare*. Unde Isaia 65. 23. Quod Deus promittit suis justis, *Non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione, quia semen benedictum Domini est, & nepotes eorum cum eis*: intelligendum, promitti diuturnam posteritatem, non ad *conturbationem*, id est, ad celeritatem, vel festinationem. Quod eleganter à viro docto exprimitur, ut *cirò orbentur*. Sed non minus bene: *Generabunt non ad terrorem*: ut timere filiis suis & familiæ possint; erit enim illorum posteritas felicissima sive, *Generabunt non ad celeritatem*, id est, multos suscipient liberos, fecundi erunt, & in senectute etiam multiplicabuntur. Et idem expresserunt Sept. *Non in maledictionem*. Maledicta enim dicitur posteritas, non solum, quæ velociter transit & evanescit (ut Hieronymus ex Hebræo & Græco eleganter exprimit, *ut effe desistant*, & *sinem substantia sua habeant*. Pro quo *Aquila*, *Symmachus*, & *Theodotio festinationem interpretati sunt*.) Sed etiam quæ copiosa non est. Idem ergo indicat Job se *conturbatum* fuisse, aut *festinasse*, non solum amissâ omni posteritate, atque etiam suæ vitæ spe; sed præterea percelli & exterreri consideratione supremi numinis. Sic etiam legit Interpres Catenæ Græcæ: *Super hoc à facie ejus festinabo.* Nicetas: *Nempe me DEUS suo vultu, suo, inquam, solo terret aspectu.* Idemq; exprimit suâ lectione Ambrosius: *A facie ejus celer ero.*

Et considerans eum. Græci: *Illud mihi cura fuit imprimis, ne cogitatione vel voce Dei existimationi famaque obesset.* Quare illud *considerans*, conjungi debet cum sequenti timore. *Considero*, sed parè & timidè; intelligo, agnosco, considero divinam Providentiam, sed in ejusmodi consideratione timidus potius sum, quam temerarius contra quam vos de me existimatis: nam vox illa *timoris* ex sua proprietate affert reverentiam quandam, atque perterrefactionem temeritati oppositam, conceptam quidem ex divinæ excellentiæ consideratione. Quod aliis vocibus verti ab Interprete solet, pavor, terror, conturbatio, admiratio. Quæ etiam voce dicitur Genes. 31. 42. Deus ipse, *Timor Isaac*, id est, quem timidè atque submissè reverebatur colebatque Isaac: cujus vocis proprietatem duplici illâ voce, videlicet *timore* atque *sollicitudine*, exhaustire atque exprimere conatus est Interpres. Nicetas verò sic illustravit: *Metu concutor, neque causam cur me ceciderit, exquirere audeo: astuo, animoque sum perturbato.* Paulo aliter lectio Augustini, *Commotus, sollicitus fui de eo*; & ferè eodem modo Ambrosius, quod videlicet flagellis admonitus atque castigatus à Deo nihil egerit intoleranter, sed potius illud diligenter curaverit, ut gratias ageret atque haberet.

XVI. Deus mollivit cor meum, & Omnipotens conturbavit me.

- 1 Totius sententiæ paraphrasis, & simplex expositio.
- 2 Quid Cordis teneritudo, aut mollitudo. Quid fortitudo, aut durities, ex frequenti usu sacri sermonis.
- 3 Quæ illa Pharaonis Induratio. Impiorum impudentia. Illustratus Zacharias & Jeremias. Adamantis natura.
- 4 Divinum supplicium. Adamas, siderites. Explicatus Amos.
- 5 Varia nomina, aut obstinati, aut mollis cordis. S. Saddai.

LXX.

Ambros.

Augustin.

5.

כהל

Fertius.

Hieron.

Aquila.

Symmach.

Theodor.

Nicetas.

6.

תור

Timor

temeritate

oppositus.

Nicetas.

Augustin.

Ambros.

6 Saddai. Quid conturbare. Explicatus Samuel.

bus eorum, & in corde eorum scribam eam. Et Ezech. 11. per Ezechielem: Auferam cor lapideum de arce 19.20. eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent.

Hinc facile perspicitur potest, illam Pharaonis obstinatam mentem, & induratum cor, ad impudentiam quandam, omnis sensus & timoris expertem, & omnium minarum contemptricem, referri debere; tum etiam ad contumacem animi superbiam, & barbaram quandam inhumanitatem, qui flagellis & tusionibus, atque igne ingentium plagarum subiecto, vel minimum emolliiri nequirit. Posuit enim (sicut & Zach. 7. obstinati postea Judæi) cor suum, ut adamantem, ne audires legem & verba, quæ misit Deus exercituum in spiritu suo per manum Prophetarum priorum. In quo quidem adamantino corde, illud imprimis observandum est, ineptum esse ad recipiendam externam figuram, & divinæ vitæ imaginem & informationem vel induendam vel representandam: cum enim propter suam duritiem scalpui non possit, ullam figuram recipere renuit. Quo loco Chaldaei transtulit: Cor suum posuerunt durum ut adamantem, ne susciperent legem. Et quod mirandum magis, cum ferrum & durissima quæque mollescant igne; adamas neque incalescit. Sic sanè obstinatissimi impii neque præmio, neque poenâ. Quod mirabatur quoque Jerem. 5. 3. Attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam: induraverunt facies suas super petram, & noluerunt reverti. Vide, quæ de adamante, præsertim Arabico, Plinius scribit lib. 37. cap. 4. Quippe duritia (inquit) inenarrabilis, & simul ignium victrix natura, & nunquam incalescens. In eo sanè impiorum obstinationis imaginem representans, quod addit Plinius: Illa invicta vis, durarum violentissimarum naturarum contemptrix, hircino rumpitur sanguine sedissimo animalium. Ad divina durissimi ad fœdas voluptates & sæcularia mollissimi. Emollit illos levissimi damni aut lucri temporalis metus, spesve: lapidescunt ad æterna vel præmia, vel supplicia.

Sed quos hic suppliciorum temporalium, & futuri iudicii ignis non emollit, sciant liquefaciendos ab igne novissimo, & adamantes licet, atterendos, & in minutissimos pulveres dissolvendos à durissima gravissimæque Dei supremi iudicii sententiæ & vindictæ severitate atque duritie, multo quàm sit illorum obstinatio, fortiori & duriori. Sicut Amos Propheta ostensum est est cap. 7. Quid tu vides Amos? Et dixit: trullam camentarii, & dixit Dominus: Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel, non adiciam ultra superinducere eum, & demolientur excelsa idoli, &c. Videlicet significat Deus, jam amplius nolle se sui populi ruinas resarcire & instaurare, sicut ruinolùm parietem camentarii solent. Quo loco Septuaginta legunt: Sic ostendet mihi Dominus, & ecce stabat super murum adamantinum, & in manu ejus adamas, & dixit Dominus ad mi: Ecce ego pono adamantem in medio populi mei Israel. Quia videlicet Deus duritiem, obstinationem sui populi durissimo supplicio emollire & punire statuebat, & adamantinum cor adamantem alio duriori perforare, conterere, dissolvere. Sic enim naturæ scriptores tradunt, adamantem si aeritem ictibus frangi, & alio adamante perforari posse. Quare Theodoretus eleganter per adamantem interpretatur, luculentam, & admodum duriori duram plagam, similemque adamanti, qui ex omnibus materiis durissimus est.

Ergo sicut male audit in sacro sermone Durities cordis, Isaia 46. 12. Jeremias 7. 20. & 13. 10. Quod enim, Prævitias cordis, dicitur; in originali Duritiei est, Durities cordis. Dura etiam facies & inamabile cor, Ezech. 3. 7. & cervix dura, Proverb. 29. 1. 4. Regum 17. 14. Deuteronom. 10. 16. & Frons arca, & ce vix ferrea, Isaia 48. 4. & Fortitudo cordis, Psal. 80. 13. Quod enim Septuaginta dixerunt, Dimisi eos secundum despectum cordis eorum, & Hieronymus, In pravitate cordis sui: propriè ex Hebræo legitur: Permissi eos fortitudinibus cordis eorum: videlicet non solum libidini, sed etiam pertinaciam, ut legit Regia, & obstinationem. Sic è contrario bene audit Contritio, vel confusio cordis, Psal. 33. 19. & Isaia 61. 1. quæ dicitur etiam Effusio cordis, Psal. 61. 9. & Thren. 2. 19. & 4.

Thodoret. Durities cordis, Isaia 46. 12. Jeremias 7. 20. & 13. 10. Quod enim, Prævitias cordis, dicitur; in originali Duritiei est, Durities cordis. Dura etiam facies & inamabile cor, Ezech. 3. 7. & cervix dura, Proverb. 29. 1. 4. Regum 17. 14. Deuteronom. 10. 16. & Frons arca, & ce vix ferrea, Isaia 48. 4. & Fortitudo cordis, Psal. 80. 13. Quod enim Septuaginta dixerunt, Dimisi eos secundum despectum cordis eorum, & Hieronymus, In pravitate cordis sui: propriè ex Hebræo legitur: Permissi eos fortitudinibus cordis eorum: videlicet non solum libidini, sed etiam pertinaciam, ut legit Regia, & obstinationem. Sic è contrario bene audit Contritio, vel confusio cordis, Psal. 33. 19. & Isaia 61. 1. quæ dicitur etiam Effusio cordis, Psal. 61. 9. & Thren. 2. 19. & 4.

8. Duritia cordis quid afferat.

Adamantium cor quale.

Chaldaei.

Plinius. Adamas Arabicus.

Adamas symbolum obstinationis.

4. Durum cor supplicio & igne domandum.

Illustratus Zach. ex lectione Septuaginta.

In manu Dei adamas quid.

Plin. l. 27. cap. 4.

Hieron. Vatabl. Pagnin.

1. Job duo extrema vitia à se repellit.

Constantia cum facilitate & molitudine.

2.

August. Vatabl.

Calamitatum igne mollescent animus. Hieron.

Nicetas.

Oforius.

Mollitudo cordis de timore.

127

Pagnin. Regia.

Hab. 3. 6.

Gregor.

Molle quid.

Jer. 31. 33.

Videtur occurrere tacitæ objectioni; fortis enim viri est, sicut non esse temerarium circa res arduas atque difficiles; ita neque plus nimio timidum & mollem, quæ duo extrema vitia affingebant Jobo sui amici; ab altero jam se purgavit, cum dixit, nihil velle conari aut tentare temerè & impudenter, in arcanis Divinæ Providentiæ; alteri nunc respondet, suam conturbationem & metum, non esse abjecti, parumve fortis & constantis animi; quævis enim adversus ærumnas, & adversus mortem impavidum se præbere potuisset, ac nisi Deum timeret, non fortis, sed fatuus esset; & nili ad cogitationem divinæ magnitudinis mollesceret & liquefceret totus, ferreus, lapideus, non carneus esset; contumax, non constans. Ex molliore igitur corde, sed minimè molli aut effœminato, isti lachrymarum rivuli, & gemituum ac suspiriorum strepitus & conturbatio ortum habent. Sic cohæret sententia cum præcedentibus.

Deus. Et fortis potensque, suâ magnitudine atque potentiâ, mollior cor meum, molle teneum, delicatum timidumque reddidit. Sed quænam hæc cordis mollior, aut quid significat? Augustinus, Mollior (inquit) variis afflictionibus, hoc sequitur Vatablus. Durum & forte censemus; quod integrum & intactum est, quod verò tunditur & quatitur, frequenti ictu & contrectatione, mollescit. Nos de homine, cujus morositas & fastus comprimatur, & laboribus attritus sit, animoque demisso: Quæ los trabaios lo an pnesto blando, eodem ferè sensu Psalmo 68. 21. Ubi Septuaginta dixerunt, Improperium expellavit cor meum. Hebraizantes legunt, Improperium fregit, aut contrivit cor meum. Hieronymus dilucidè: Opprobrio contritum est cor meum, & Psal. 21. 15. Factum est cor meum, tanquam cera liquefcent in medio ventris (viscerum pectoris) mei. Et Jeremias 48. 51. indicatur eadem cordis mollior & liquefcentia, quam efficit ardor laborum & dolorum: Erit cor fortissimi Moab in die illa, sicut cor mulieris parturientis. Nicetas refert ad virium defectum, & cordis deliquium: Mollior (inquit) pro eo quod est, animi nervos ac vires elidit. Sequuntur Latini alii.

Sed dubium non est, quin hæc mollior pertineat ad timorem vehementem, quo quis mente & corde cedit divinæ majestati & potestati; cum quis facile in se recipit cogitationem & metum supremæ magnitudinis: quare idem verbum emolliendi, est quoque terrendi aut timendi. Deuteronom. 20. 3. Non perimescas (Septuaginta, Non dissolvatur, propriè ex Hebræo, ne emolliatur vel mollescat) cor vestrum. Et 4. Reg. 22. 19. Audisti verba voluminis, & perterritum est cor tuum. Propriè emollium est (explicat deinde in quo consistat hæc cordis teneritudo) & humilitas est coram Domino. Et Levitic. 26. 36. Dabo pavorem (Septuaginta, servitutem, id est, formidinem & dejectionem animi, qualem servi habere solent. Propriè ex Hebræo, Teneritudinem aut molliem) in cordibus eorum, in regionibus hostium (explicat deinde, quod dixerat) Terrebit eos sonitus folii volantis. Sed clarè etiam ex oppositione Duri explicatur, quid molle sit. Proverb. 28. 14. Beatus homo qui semper est pavidus, qui autem mentis est dura, corruet in malum. Ex Hebræo, Qui durum facit cor suum: nam pavidum, & timentem Dei vindictam, ipse timor retrahit à malo, perficiendo. Igitur is Dei timor, & Numinis reverentia, & severitas divini iudicii, divinæque vindictæ cogitatio; mollescit humanum cor. Scriptum est enim: Aspexit, & dissolvit gentes, & contriti sunt montes sæculi, id est, vel solo aspectu suo mollescit & liquefacit durissimas rupes, & barbararum gentium laxea corda Molle autem (inquit hoc loco Gregor.) est, quod penetrari potest. Philolophi definiunt, quod cedenti aut dividenti cedit; est quoque molle id, quod externam figuram appressam facile recipit: & ideo facile ad divinam figuram aptari & conformari potest, qui minas audit & timet, qui Dei verbum non respuit, in quo divina omnia imprimuntur, sicut per Jeremiam dictum est: Dabo legem meam in visceribus

Mollitudi-
nis cordis
synonyma.

6.
Verbum
conturban-
di vche-
mens.

כה

Nicetas.

LXX.

Vide sup.
c. 4. 5. &
c. 21. 10.
Job. 15. 2.
12.

& *liquefcentia*, vel *deliquit in cordis*, Psal. 22. 15. *scisso cordis*, Joëlis 2. 13. Et tandem in hoc nostro loco, *Mollitudo cordis*, videlicet præ Dei timore, & divinæ majestatis reverentia, facilitas quædam & flexibilitas cordis ad accipiendam divini Spiritus motionem: nam *molle* dicitur quasi *mobile*: mobile autem cor facile obedit Deo moventi: quod in sequente particula clarius exponitur.

Et *Omnipotens turbavit me*. *Saddai*, bonorum omnium abundantissima & sufficientissima scaturigo, tantâ suâ majestate me *conturbavit*, exterruit, obstupefecit. Verbum enim hoc *conturbandi*, præter ea, quæ ver. 15. diximus, ad quandam quasi commotæ mentis festinationem, accelerationem, & formidinem incredibilem pertinet, sicut dictum est Psal. 1. 5. *In furore suo conturbavit eos*, Et 1. Reg. 28. 20. 21. de Saul: *Extimuerat, robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa* (quæ omnia complectitur id, quod sequitur.) *Conturbatus enim erat valde*. Septuaginta legerunt: *Omnipotens sollicitavit me*. Quod simili modo Nicetas exponit: *Turbavit & perterrefecit*. Eleganter igitur respondet Job suis amicis non semel exprobrantibus, quod *turbatus* esset, quod *attonitos haberet oculos*, quod percitus *spiritu*, quod exagitatus impatiencia videretur. Hæc enim omnia ad suam innocentiam, & reverentiam Numinis convertit.

XVII. Non enim perii propter imminentes tenebras, neque faciem meam operuit caligo.

1. *Dua exponendi rationes explosæ. Varia lectio.*
2. *Germana expositio. Perire quid propriè.*
3. *Pacies tenebrarum. Imminere propriè quid.*
4. *Caligo, lux aut obscuritas faciei. Pietatis Jobi commendatio. Illustratus.*

1. **T**riplex omnino hujus sententiæ nexus & interpretatio: Prima Græcorum, & Septuaginta legentium: *Non enim noveram*, quod *supervenient mihi tenebra*, ut videlicet dicat, quoniam, inopinato illum oppresserant *tenebra & caligo*, id est, inexplicabiles calamitatum rationes, quorum ipse causas nequeat assequi. Sed non videtur bene coherere. Nunquam enim Job tam securus vixit, ut in cautum illum atque inexpectantem mala opprimerent, ut ipse quoque de se testatus est superius, cap. 3. vers. 25. Quare Tigurina legit, *Non enim excisus sum malo improvise, nec caligo operuit faciem meam*, id est, Vidi utique præfagiente corde, imminentem mihi calamitatem.

Secunda ut dolenter & querulè dicat Job: *Heu*, non enim antea perii, quod ad præsentis malorum tenebras asservaret. Vivus itaque servabar his cruciatibus: servor nunc quoque majoribus. *Nec faciem meam operuit*, defendit, protexit à tantis malis sustinendis *caligo mortis*, id est, mors me non subtraxit tantis ærumnis. Sed quidem expositio videtur coacta, & malè coherens, cum semel cœpta suæ pietatis & innocentie defensione.

2. Ergo tertio leniter & germanè exponendum. Si videor abjecto & liquefcente corde, pallente facie, penèque jam totus consumptus: certè non sum tam abjectæ mentis, tamque imbecilli cordis, ut me externæ istæ calamitates tantum exanimarent & exterruerint, verum supremi judicis atque Numinis terror & majestas. *Non perii*, propriè, *Non sum excisus, consumptus, disperdi-*

tus, non contabesco, aut non contorbor. Hæc enim omnia complectitur verbum originale: quare ubi ab hac radice dixerunt Septuaginta Pl. 87. *Terrores tui conturbaverunt me*, ex Hebræo *Terrores tui consumpserunt me*. Hieronymus, *opprefferunt me*. Quo loco similiter David penè se consumptum mortuumque deplorat, atque suam lethalem plagam furori terrorique divino tribuit.

3. *Propter imminentes tenebras*. Quod in originali est, *à facie tenebrarum*. Ergo interpretes imminentes dixit, id est, præsentis, aut (ut Philippus ait) *Philippus ipsas calamitatis suæ miseras, velut ruinas subito imminentes, & sibi insistentes*. Quod enim adhuc suâ vi & pondere incumbit, *imminere* dici potest.

4. *Nec faciem meam, &c.* Deest in Hebræo & Græco hæc ultima negatio, sed est per Zeugma trahenda, & repetenda ex superioribus, quod Scripturis familiare est. Rectè ergo dixit Interpretes, *Nec, &c.* Sed invertunt Hebraizantes sententiam, *A facie mea non operuit caliginem*, vel, *Neque abscondit caliginem ante me*. Quasi dicat: *Præfagii*, vidique profectò imminentem & instantem caliginem: admonuit me Deus ingruentium tenebrarum, ne me incautum, malèque securum opprimerent. Sed melius cohæret quod diximus. Quo etiam modò Tygurina, Cajetanus. Præsertim cum sine ullo articulo sit in Hebræo vox *caliginis*, quare videtur in primo casu accipienda. Ergo *caligo* idem, quod *tenebra* & ærumnæ: quod melius quadrat, quàm quod Philippus ad allegoriam detorquet: *Desperatione non perii, nec faciem mentis meæ infelicitas excacavit, vel negatio Dei*. Et quam, quod Gregorius, D. Thomas, & Latini alii *errores & peccata* intelligunt, quæ neget fuisse causas suæ calamitatis. *Operio* autem & obiectio faciei, aut oris immutatio aliqua, ad metum, pudorem, verecundiam pertinere solet, ut Ezechiel. 7. 18. *Operiet eos for-mido, & in omni facie confusio*; & iterum Pl. 43. 16. *Operuit confusio faciem meam*. Quare idem de se affirmabit Job, quod de Sapiente dicitur Ecclesiast. 8. 1. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus, & Potentissimus faciem illius commutabit*. Videlicet, quod sapiens justusque coram divina Majestate palleat & exalbescat, timeatque. Quod Hieronymus legit: *Fortis faciem suam commutabit*, vel propriè etiam ex Hebræo; *Fortitudo faciei mutatur*, id est, superbia & obstinatio vultus deponi debet coram Deo, è contrario autem humilitas & timor Dei *lucet in illius vultu*. Ergo inquit: Non mihi morbus, non mea mala cætera, istum cadaveritium faciei habitum, & tabificum pallorem effecerunt; sed potissimum divinæ potestatis in me incumbens, & supremi splendoris mihi tenebras offundentis reverentia & timor. Illud argutum est, quod à nonneminè indicatur, ut hæc sententia faciat ad tribulationum Sanctorum, dignitatem & laudem, ac dicat Job, se non prius antè istas ærumnarum tenebras pe-tiisse, quod non pateretur Deus hanc illi ignorantie caliginem perpetuò inesse, ut neque mala experiretur, neque per labores erudiretur, ut magis ac magis Deum timeret. Ergo crescit ex hac responsione defensio suæ pietatis; Non solum non patior propter ulla scelera, sed in tot ærumnarum perpessione augetur mea pietas, & magis ac magis nitet mea religio. Quod cum superiori illa auri similitudine bene convenit.

N O T A T I O
Rerum insigniorum, quæ
in Commentariis fu-
sus explican-
tur.

PARAPHRASIS

CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

CAPUT XXIII.

ORATIONEM Eliphazi extremum jam nunc cum ingenti & animi dolore & sensu excipiens Job, sic respondere aggreditur, ut non tam cum illo, quam cum Deo, supremo iudice, plenum pietate colloquium instituere videatur.

Idem (inquit) etiam me doloris acerrimus stimulus lacerat & cruentat; vexorque perpetuo, nullo mihi respirandi intervallo concessio. Cum nullis enim amicorum meorum verbis, vel leviter delinitum meum animum sentiam; cogor profecto etiam nunc tristi oratione uti, & calamitatis meae gravitatem sapientius usurpare: atque adeo cum singulis amicorum vocibus vulnus meum recrudescat, mordeor profecto acerbis contumeliis, atque amarissimis convitiis: quæ quid aliud ex meo pectore atque ore extundere possunt, quam orationem verbaque amarissima? Video quippe, nulla posse ratione adversarius meus meam innocentiam probari. * Non solum igitur, quod corpore doleo, sed quod animo, atque vitæ etiam exultatione, sustinere cogor, gravius profecto est, quam ut illis suspiriis atque gemitibus demonstrari atque explicari possit: ita me neque intelligunt, neque meos dolores pro dignitate aestimant hi ipsi meorum gemituum auditorum & testes, qui cum nullam idoneam medicinam vulnere meo adhibeant, importunissima contentione novas inponunt plagas, antiquas verò refricant & lacerant.

Quamvis illud mihi pro certo sit, non ex iis, quæ falso adversarii criminantur, neque ex iis quæ in manibus meis sunt, morbis atque doloribus, sed ex meis ipsis operibus, de me iudicium ferri oportere.

Utinam ergo palam liceret mihi coram illo pro me dicere, qui vitæ meæ atque omnium animi cogitationum conscius, est, quippe probè novit, pauperum gemitum atque suspiria cum illi animi agitudine & dolore, ex quo proficiuntur, comparare. Homines enim, qui eorum tantum, quæ vident, testes atque iudices sunt, non aliter de rebus judicant, quam per signa externa: atque hæc ipsa vel integrè non assequuntur, neque satis bene percipiunt, vel certè in pejus interpretantur. Nihil igitur mihi præsidii reliquum est, quam ut omne vitæ meæ iudicium Deo committam, illiusque opem assiduis gemitibus sollicitem: nam si semel cum illo familiariter agere permittar, cui ego bene notus atque exploratus sum; fiet utique, ut illius quoque incorruptum de mea innocentia testimonium experiar. Utinam jam sciam, ubi ille sit, ubi se conspicuum præbeat mortalibus, ut cum inveni, agnoscam statim apertè & clarè, magnam sanè animi constantiam atque fiduciam at illius solum sedemque celestissimam accedam, atque iudici sanctissimo atque incorruptissimo gravissimas injurias adversariorum meorum exponerem: satis, opinor, essem, abundeque sufficerem meam illi causam atque vitam probare, quam hominibus probare nequeo. Tunc tandem mea causa perorata, defensionem meam finem imponerem ac ut spero, victoriam de meis calumniatoribus reportata conquiescerem.

Verum enim verò certè tunc ratione ac ordine meam causam coram illo informarem, atque illas pro mea innocentia validissimas rationes proferrem, quo suo pondere & momenti gravissimis iudicem flecterent, atque ad illum expugnandum vincendumque sufficerent. * Sed quid ego exquisitis argumentis coram incorrupto iudice, & mei conscio opus habeo? exquisitis potius iustissimi doloris signis atque querelis, pleno ore, fidenti constantique animo, de immeritis suppliciis, indignissimisque calumniis cum illo exposituram, iustèque meos adversarios in iustos utique increparem, ut meam iustitiam pro meritis tuerer, atque apud meum iudicem deplorarem ærumnas acerbitateque mea, iis, quæ gessi ac pertuli, pariter expositis.

Ille verò, si quid à me erratum est, minimè contumeliosè, sed amanter potius atque benignè admonebit: neque convitiis incesset, sed re ipsa atque ratione mecum aget. Totius igitur huius rei veritatem, atque mearum ærumnarum causam ex illo perdiscam. Tum præterea jam tandem intelligerem, qua viâ atque ratione meis expostulationibus atque querimoniis iure satisfieri, aut quæ curatio meo vulnere adhiberi possit. Quippe assiduis meis querelis apud meos socios nihil proficio: in quos profecto de injuriis & iniquitate, quibus vitam meam violare conantur, nova mihi eaque gravissima conquestio esse debet. Neque præterea respondent tolluntve dubitationem illam, in qua hæremus, Cur tam acerbè innocens omnino exerceat, affligatque?

Neque verò in animo meo est, cum suprema Numinis Potestate congregari & contendere, sed cum illius tantum Æquitate atque Iustitia, ex bono & æquo parumper agere: nam satis scio humanam imbecillitatem, divinæ virtutis magnitudine & contentione facile opprimi posse: at illius Æquitatem atque Iustitiam, nihil contra veritatem, nihil contra Iustitiam, nihil contra meam innocentiam, posse: non solet enim ille viribus tantum atque potestate contendere cum mortalibus, neque minis gravissimis & terrore ingenti, incumbere in hominum animos timidissimos: sed agit ratione potius,

^{1.} Respondens autem Job dixit:

^{2.} Nunc quoque in amaritudine est sermo meus:

* Et manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum.

^{3.} Quis mihi tribuat ut cognoscam, & inveniam illum; & veniam usque ad solium ejus.

^{4.} Ponam coram eo iudicium.

* Et os meum replebo increpationibus.

^{5.} Ut sciam verba, quæ mihi respondeat, & intelligam, quid loquatur mihi.

^{6.} Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis tuæ mole me premat.

a Verbi veniendi, & inveniendi exquisita observatio ad intelligentiam Scripturarum, n. 3. 4.

tius, atque verissimis argumentis ex illorum aut innocentia aut improbitate petitis. Hæc illius ordinaria & consueta agendi lex & ratio.

Sic sanè considerem, jus meum me adversus improbas accusationes perpetuo retenturum: nam fraudibus ille atque calumniis reprehensis, serioque coercitis, de re tantum atque veritate statueret, & vel innocentem absolveret, vel nocentem & improbum insigni notâ & ignominia condemnaret.

Quæ tanta judicis æquitas sanctissimi, non adimit, facit potius mihi animum, affertque robur ad causam in judicio constanter sustinendam. Ibi enim tantum veritati & rectitudini datur locus, nullus malitiæ & dolo: nemini afflictio & misero, coram Deo iudice, aut facilis aditus, aut opportunus & honestus pro se dicendi locus denegatur. Hac profectò ratione liber, & superiorque accusationibus evaderem; atque adversariis coactis cum ingenti ignominia calumniæ, accusationem perpetuo relinquere, sententiam à iudice, victoriæ atque triumpho plenam, obtinerem.

Sed si in hoc meo voto concedendi ad cœli sedes lucidissimas, ad Dei tribunal, cuius videri temerarius & audax, cum uni præferti loco & sedi ille minimè alligatus, sed ubivis gentium atque locorum, nullo non tempore, præsentissimus adlit, is sanè sciat, nisi Deus se mihi atque meis adversariis conspicuum præbeat, consistamusque pariter ad illius tribunal, atque palam & manifestè feratur de mea vita testimonium, neque meos calumniatores accusationem relicturos, neque meam innocentiam satis probatam hominibus iri. Tam enim longè absūm, ut per callidas & malitiosas respondendi vias atque rationes sanctus videri & haberi velim, ut manifestum Dei judicantis conspectum, & publicum afflictæ pietatis testimonium ardentissimè desiderem. Sed cum Deum appellem, & testis unicum meæ causæ cognitorem; atque in tantis ærumnis laboranti, & penè jam despondenti animum adesse illum non sentiam, neque via ulla aut spes illum inveniendi apud mortales mihi affulgeat, quid agam? quò me vertam? c Nam si me ad Orientem solem conferam, nusquam ille se conspicuum præbet: si ad Occidentem respiciam, nulla illius vestigia inspicio aut invenio.

Si ad Aquilonem, quæ sinistra est orbis atque cœli plaga, deflectam; aut ad dexteram, quæ ipsa est merides, oculos referam, investigabo quidem illum, sed minimè cernam. Rursus, si sequar, non sentiam. Utrum igitur illum quæram in iis locis, quæ ante sunt posita, an in ipsis, quæ extrema retroque sunt? Si ad mirabilia effecta, quæ ille in Septentrione gerit, ubi & plures & majoris efficientiæ stellæ sunt, animum intendam; aut si ad australem partem proficiscar, in quæ ille se loca mirabiliter abdit, & velut integumento quodam se involvit, nunquam illius compos ero.

Nihilominus tamen illum iudicem appello atque desidero, quem cum homo perspicere non possit, at perspectas ipse habet omnes mortalium actiones: cui cum quotidianâ familiarique experientia bene probatus exploratusque existam, certus sum, non nisi ob præclarum suæ gloriæ, ac mei quoque commodi & utilitatis finem tam gravibus me ab illo ærumnis exerceri. Non aliter igitur de me periculum fecit, quod mihi imprimis honorificum est, quàm de aurò, quod cum per se pretiosissimum sit, minimè delicate tractatur ab aurifice, sed diligente probatione, & acri tornacis examine succenditur, ut ex igne mundius & defæcatus evadat: sic sanè jam fiet, ut plurius ab universis mortalibus mea sanctitas post incredibili ærumnarum patientiam, fiat, & longè latèque summi splendoris radios circumquaque diffundat.

Quæ cum ita sint, quid me, o amice Eliphaz, reverti ad Deum, & converti ad rectam verissimamque mandatorum Dei semitam jubes, cum illam semper ita tenuerim, ut neque unguem latum in alterutram partem detexerim, neque contentus vulgari aliorum hominum, quamvis iustorum, more, Deum sequi, pedes ipsos meos in ipsa illius vestigia ponere semper studui; neque ponere tantum sed insistere adhærereque firmissime, fixis quasi gressibus? Quo enim ille me prælato lumine ducebat, summa animi contentione sequebar, & illius divinas virtutes gressusque actionum studiosissime imitari conabar. Si enim ille apud mortales ageret, homo factus, (quod fore aliquando firmissime animo informabam) atque vestigia sua in hac ipsa terra imprimeret, præclara proculdubio virtutum omnium universis mortalibus documenta præberet: atque ad hæc ipsa, mente ego prævidens, & versans, me totum componebam. Nunc etiam cum me per difficiles atque multis calamitatibus impeditas vias duxerit, per multa rerum omnium dispendia, sollicitè, ac diligenter viam illius observavi; & atque si sexcenta præterea alia in me mala incurfarint, à recta tamen via iter non deflectam: sed pergā celerius & vehementius, laboribus acutioribus stimulatus.

Verissimam rem semel & centies inculcabo constantissimus. Illam ipsam Dei naturalem legem, quam naturæ auctor hominum mentibus insculpsit, observavi perfectissimè, & si quid unquam ille mihi interius loqueretur, parui lubes, neque unquam illius imperium detrectavi, aut negligenter contempsi: * f sed semper præmanibus habui, familiarissimeque tractavi, pleno corde excipiens, totisque mentis viribus retinens, & cum in cordis mei recessibus ejus sanctissimas sanctiones inclusas haberem, quasi cum iis satus, factus ac conglutinator essem, sic ipsas illas incredibili animi voluptate servavi: Divinæque voluntati mente sedata, certo proposito atque consilio, nulla necessitate coactus, sum obsequutus: nihil pretiosius, aut potius habens, quam Divinorum cultum mandatorum. Quippe mores inveteratos meos, & omnia vitæ atque hono-

noris

7.
Proponat æquitatem
contra me:

Et perveniet ad vi-
ctoriam iudicium
meum.

8.
Si ad Orientem iero,
non apparet:

Si ad Occidentem,
non intelligam eum.

9.
Si ad sinistram, quid
agam?
Non apprehendam
eum.

10.
Ipse verò scit viam
meam.

* Et probavit me, qua-
si aurum, quod per
ignem transit.

11.
Vestigia ejus secutus
est pes meus: viam
ejus custodivi, & non
declinavi ex ea.

12.
A mandatis labio-
rum ejus non recessi:

* Et in sinu meo abs-
condi verba oris e-
jus.

b De appellatione Victo-
riæ, Finis, Sempiterni,
in sacro sermone prolixa
disputatio ad multarum
Scripturarum intelligen-
tiam. n. 4. & 2.

c De quatuor his cœli Po-
sitionibus ex Sacris atque
Prophanis, tum de singula-
rum appellatione, ad Scri-
pturæ intelligentiam dili-
genter multa disputantur,
a n. 3. usque ad 9.

d De auri per ignem exa-
mine, ad Sanctorum pari-
entiam relato ad Scrip-
turæ intelligentiam, & pa-
tientia dignitatem, non
paucæ, n. 3. 4. 5.

e Quæ sit tribulationum
vis ad abducendos impios
à vi recta, confirmandos
vero in eadem iustos, vi-
lia quadam. n. 5. & 6. po-
tissimum 7.

f De sinu ad Theaurum,
vel ad voluptatem relato,
peculiaria quadam n. 3.

noris commoda, ſi quando res exigebat, Divinæ legi poſthabui : & præ illa omnia jucunde & faciliter vivendi humana decreta reſcidi & irrita feci.

Quæ quamvis ſic habent, atque iſ ego ſemper extiterim, quem vobis propoſui, ſanctiſſimus & innocentiffimus, at Deus pro bona voluntate ſua, cujus ego arcanam rationem minime allequor, mecum agit. Ipſe enim ſolus eſt à cujus voluntate & decreto ad alium ſuperiorem judicem non poteſt eſſe provocatio, nemoque illius cogitationem avertere aut inflectere à conſtituto fine poterit. Si enim ipſe ſic judicat, quis illi contradicere aut repugnare audebit? Hæret enim conſtans & fixus in eo, quod ſemper faciendum ſanxit, cumque unus ſit rerum omnium auctor & conſervator, ex ſola illius voluntate univerſitatis hujuſ conditio pendet : ac nemo certe illius animum retrorſum abducet revocabitve ab inſtituto, quod enim libet illi, cum ſumma ratione conjunctum eſt : quod vero ejuſmodi eſt, perficit ille ſumma & facilitate & efficacitate. Itaque quamvis mihi nihil conſcius ſim, at non ideo non timeo Deum potentiſſimum.

Faciet enim perficietque, quod ille de meis rebus faciendum ſemel ſtatuerit : neque uno tantum ærumnarum genere, ſed mille aliis inauditis atque inſolentibus poterit me ſi volet, exercere, ſic oportet quidem mortalem ad nova ſemper flagella comparatum eſſe. Cujus liberæ Dei poteſtatis atque Providentiæ, quam erga juſtos ſervavit, cum multos viros pietate excellentes multis incommodis vexavit, plurima idem ipſe exempla nobis demonſtrare poterit. Atq; adeo nihil ſanè in creaturarum univerſitate eſt, quod illam ipſam voluntatem atque ſupremam poteſtatem non teſtetur. Omnia enim illius voluntate & efficacitate conſtant. Sed tandem, ut ſpero tamen meum recte & pie vivendi ſtatutum uberi præmio implebit atque cumulabit. Quamvis enim nunc miris me exerceat modis, at non denegabit ſtatutum & conſuetum vitæ diſenſum, & animi victum, ſolaciumque neceſſarium, qui quondam alia multa vitæ commoda & oblectamenta præſtitit. Cum enim idem ipſe mei corporis artifex ſit atque omnium, quæ in me ſunt, ſimilia ſemper ab eo ſuæ benignitatis atque Providentiæ effecta polliceri mihi poterō.

At tantæ poteſtatis, tamque efficaciſ voluntatis majeſtas me omnino percelit atque conturbat : non ullius conſcientia ſceleris : bona enim conſcientia me excitat, ut deliderem Divinum tribunal, coram quo plurimum innocentia valet : at tantus Numinis ſplendor dejicit deterretque me. Hoc itaque unum ſemper ſtudeo, ut illum venerer ſupplex, ac ne voce, cogitatione ve leviffima illius famæ & exultationi obſtim : illum itaque adeo parce ac ſubmiſſe conſidero, ut timidus potius quam temerarius merito videri poſſim. Ac idem ſtudium ex eo etiam tempore, cum meæ res florebant, aſſidue habui, ut illius Numinis veneratione & cladis, quæ illius voluntate mihi accidere poſſet, præ meditatione & metu ſollicitus agerem.

Neque vero g mollis aut parum fortis & conſtantis animi eſt hæc conturbatio, & metus majeſtatis ſupremæ : nam quamvis adverſus ærumnas, adverſus mortem impavidum me præbere potuiſſem, at mihi Deum timerem, non fortis, ſed fatuus : niſi ad conſiderationem Divinæ magnitudinis molleſcerem & liqueſcerem totus, non carneus, ſed ferreus aut lapideus, non conſtans, ſed contumax haberi deberem. Cujus enim vires atque fortitudinem non emolliat frangatque Deus ærumnam ictibus, & tuſionibus frequentiffimis : cujus non factum & ſuperbiam dejiciat tanta celiſtudo ? Quis ſe durum & contumacem tantæ efficacitati & robori præbere velit ? Quis tantam honorum omnium, tamque perennem ſcaturiginem non miretur, ſtupelſcensque attonitis non contempletur oculis ?

Quare ſi vobis videar molli & liqueſcente animo, emota facie, penitusque pallente, ne me, quaſo, exultimetis externis iſtis calamitatibus, corporiſque malis exanimatum atque ſuperatum eſſe, propterea que conſumptum corde contabuiſſe, & præſentium ærumnarum caligine quadam obcæcatum, pudoreque totum atque ignominia ſuffuſum, ſed Divinæ potius majeſtatis in me, reſque meas incumbentis & ſupremi ſplendoris mihi tenebras obtundentis reverentia & timore hanc mihi faciem ſqualentem, vultumque obſcurum & deformatum acceſſiſſe. Clare namque, etiam cum adhuc felici fortuna florere, quid mihi accidere potuiſſet, contemplabar neque ulla ignorantia caligo me prohibuit, quo minus præmeditarer, quæ mihi impendebat, ſtatus mei ruina. Ergo acerbiffimi dolores, & incredibiles cruciatus hoc ſaltem levamenti & ſolatii habere poſſunt, quod non fuerint inopinati, neque voluerit Deus meâ pietatem probationis hujuſ immunem eſſe, ac hominem tanta in luce verſantem, tenebrarum miſerrima ignorantia teneri aut inſoleſcere.

^{13.}
Ipſe enim ſolus eſt & nemo avertere poteſt cogitationem ejus, &, quodcunque voluit, hoc fecit.

^{14.}
Cumque expleverit in me voluntatem ſuam, & alia multa ſimilia præſto ſunt ei.

^{15.}
Et idcirco à facie ejus turbatus ſum, & conſiderans eum, timore ſollicitor.

^{16.}
Deus mollivit cor meum : & omnipotens conturbavit.

^{17.}
Non enim perii propter imminentes tenebras : nec faciem meam operuit caligo.

g De cordis mollitudine, aut durtia, cum ex proprietate vocis, tum ex re ipſa ad Scripturam, & ad mores quadam pecuniaria à n. 2. uſque ad 5.

CAPUT XXIV.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Ostendit Job suam de Divina Providentia fidem: atque Deum sic curare res humanas, ut scire in hac vita permittat impios impune vivere, at certam ab illo supplicii horam, & articulum temporis opportunum observari.

I. Ab Omnipotente non sunt abscondita tempora: qui autem noverunt eum, ignorant dies illius.

1. Apex interrogandi mutat totam sententiam: non est mutandum temere in scriptura. Tempus, dies, dies Domini.
2. Subtilis, sed audax Cajetani lectio & expositio.
3. Germana expositio. Deum observare temporis articulos ad puniendum.
4. Saddai. Deus nullo suo lucro curat res humanas.
5. Abscondi & tegi, quod ignoratur.
6. Tempus quid proprie. Opportunitatem cujuslibet rei faciendae Deus novit. Illustratus David, Isaias, Lucas.
7. Etiam justis ignorata dies judicii, de expositione illius, Nemo novit, neque filius.
8. An Angeli & beati in Verbo cognoscant diem judicii. Explicatus Zacharias.

1.
Apex interrogandi.
Varia lect.

שׂרבע

Vatabl.
Isidorus.
Nicetas.

Tempus
pro tempo-
ralibus.
Dies Do-
mini.
Eccl. 8. 11.

Nihil mu-
tandum in
Divina
vulgata
lectione.

2.
Cajetan.

2. Mach.
6. 14.

APEX unus interrogationis demptus aut additus, totam sententiam redere solet valde diversam, aut certe ambiguam. Quod in praesentia contingit: nam in Hebræo interroganter legitur propter particulam, quæ semper interrogationi servit, *Quare, Cur, Quid? Cur ab Omnipotente non sunt abscondita tempora?* Quia autem interrogatio cum negatione valet idem quod affirmatio, videtur profecto asseri; *Ab Omnipotente sunt abscondita tempora.* Ita ut videatur Job induere personam ejus, qui Providentiam Dei non agnoscat, aut certe de ea dubitet; ut explicent Vatablus, Isidorus, cum quibus videtur Nicetas facere, sic exponens particulam illam interroganter, *Illud Cur, non exquirenda rationis, sed problematis amicis ponendi causa dictum est.* Non quidem, ut velit Job negare Providentiam, sed tantum explorare sententiam amicorum, hac quasi dubitatione proposita, quod cum Deus nullam habeat affinitatem cum tempore, neque sapientissimi etiam ac Deo familiarissimi illum videant tempore obnoxium, certe non videtur temporalia curare, praesertim cum impii diutius finantur in improbitate perdurare. In qua interpretandi ratione, *Tempus* accipitur pro humanis, temporalibus rebus, actionibus, saeculo isto; *Dies* aut *Dei*, pro illius aternitate, vel pro die judicii, qui etiam *Dies Domini* dicitur, qui videatur nimium differri, interim dum non profertur contra impios sententia. Cum quo sensu bene convenit clausula totius capitis qua Job affirmat se vera dixisse de impiorum impunitate, & libera vivendi licentia. Sensus profecto hic facile in nostram lectionem posset cadere, si solum interrogationis apicem appingeremus: *Ab omnipotente non sunt abscondita tempora?* Sed quidem non audendum temere vel apicem addere, vel mutare, praesertim sine ullo exemplo, quamvis nonnulla hujus rei conjectura fieri posset ex eo, quod particulam Hebræam interrogandi omiserit Interpres, quæ cum sola nota interrogationis suppleri poterat.

Secundò tamen Cajetanus ita ex Hebræo legit, ut prima pars consentire possit cum nostra lectione, & vis interrogationis potius cadat in secundam, hoc videlicet sensu; *Cur, cum ab Omnipotente non sunt abscondita tempora, vos tamen, qui gloriamini & jactatis vestram Theologiam, ignoratis Deum habere diversos Dies, quosdam videlicet in hac vita, quibus interdum permittit mortales impune vivere, postea vero diem judicii novissimum, ut tunc in plenitudine peccatorum puniat?* Acutum aliquid, & subtile præ se fert

hæc expositio, sed neq; nunc audendum licenter secundæ partis sensum mutare addita interrogatione, neque cum Cajetano temere pronuntians. Cajetanum nostræ litteræ intolerabilem esse obcuritatem, & mutationem sensus praesertim cum Septuaginta, non quidem Complutenses (nam hi cum Hebræo conveniunt) sed correctiores Vaticani affirmationem habeant cum interrogatione: *Quare Dominum latuerunt horæ?* Quod manifeste respondet nostræ negationi affirmativæ, atque similiter August. sine interrogatione legens; *Quare Dominum non latuerunt horæ: quam ob rem pñem transgressi sunt*, non enim interrogat, sed asserit à Deo non esse abscondita tempora, redditque simul causam, cur impii sustineantur diutius.

Tertio tandem existimo congruenter tum ad ea, quæ Eliphaz de Divina Providentia disputa- verat, tum ad suæ calamitatis solatium Jobum nunc asserere, Deum non præterire nunc tempora nostra, neque tantum se continere nubium latibulo, sed certo decernere & constituere certos temporis articulos & opportunitates vel puniendi improbos vel sublevandi innocentes. Ergo Dei Providentiam, quæ se extendit ad omnia tempora, & ad omnia sublunaria, quæ sunt in tempore, bene consentire posse cum illa ipsa longanimi Dei patientia & devitiis bonitatis, quæ peccatores & permittit felices vivere, innocentes ærumnolos, usque ad diem novissimum, cum justis præmia, improbis supplicia decernentur. Nunc expendendæ partes singulæ.

Ab Omnipotente: Saddai, Deo optimo Maximo, quantumvis in se ipso beatus sit, neque nostri egeat; *Non sunt tamen abscondita tempora* Quod videtur dixisse David Ps. 15. 1. *Deus meus ei est, quoniam bonorum meorum non eges*, est videlicet ille *Saddai*, bonorum fons, sibi sufficiens: at non ideo non curat *Sanctos, qui sunt in terra, mirificavit omnes voluntates meas in eis*: id est, omnem benignam sollicitamque Providentiam, quam desiderare posset homo, gerit erga Sanctos. Vel *voluntates suas*, ut Græci legunt; id est, Accurris in terram, ut tuorum justorum vota, & desideria compleas. Tum deinde punis, ac prolequeris digno supplicio improborum scelera, ac illorum calamitates, & infirmitates multas. Ergo à *Saddai*, quamvis bonorum nostrorum non egeat, *non sunt abscondita tempora*. Non solum enim est moderator, dominatorque æternorum, sed temporalium etiam auctor, administrator, provisor. Præterita, præsentia, atque futura omnia callet, & quidquid in saeculo isto nostro sit, ponit ad illuminationem vultus sui. Licet enim quasi temporis oblitus (ut Nicetas ait) remunerationem sustinet, at bene novit quantum temporis concedat impiis, & quanto temporis ac patientiæ debeat respondere supplicium in die ire.

Non esse vero abscondita tempora (quod ad phrasim attinet) idem est, quod non sunt occulta, velata, id est, ignorata: nam quæ teguntur, occultantur & absconduntur, quæ vero occulta sunt, & abscondita, non videntur; quæ non videntur, ignorati existimantur. Atque ab eadem abscondendi, & contegendi radice ductum & illud Josephi cognomen, à Pharaone impositum *Tsaphnath Pagheabb*. Genes. 42. 35 *Vicavit eum* lingua Egyptia, *Salvatorem mundi*, quo loco vocem originalem retinuerunt Sept. *Et vocavit Pharaon nomen Joseph Psonpom Phansch*, quod Hebræi interpretantur, *Absconditorum revelatorem*, sive *reptorem*, quod etiam occultissima non ignoraret, ut Josephus historicus, & Hieron. ajunt. Cum autem Jobus dicit hoc loco, *A Deo esse abscondita tempora*, quamvis per extenuationem minus videatur, quam si diceret, *Deum nosse tempora, & momenta*; tamen amplius aliquid indicat, videlicet illa omnia à nostræ mentis oculis abscondi & ignorari: Non solum enim ignoramus, quid agere, verum illud etiam, quando & quatenus agere debeamus, quod est ignorare tempora & temporis articulos.

Tum etiam *Tempora*, id est, articulos temporis, opportunitates, & occasiones captandas probe novit. Est enim vox originalis, tempus, congruum aut constitutum ad aliquid agendum, ut Gen. 25. 11. dicitur de Rebecca certa temporis hora & diei articulo egrediente, *Eo tempore quo solent*

6.
Tempus
pro tempo-
ris articulo
עֵת

צו
Josephi
cognomen-
tum.
פֶּעֶרְהָ
צִפְנָה
Joseph.
ant. c. 3.

Hieron.
de trad.
Hebr.

LXX.

solent mulieres egredi ad hauriendam aquam. quod breviter Septuaginta dixerunt; Quando egrediuntur aquatrices. Et similiter Deut. 28. ab eadem radice dicitur, hora vesperti. Isaia. 50. 4. Dominus dedit mihi linguam eruditam ut sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo. Quod Septuaginta dixerunt: Ut sciam quando oporteat loqui verbum, & proprie ex Hebræo legitur: Ut sciam opportune loqui, aut suo tempore. Quod Complutenses legunt; Ut sciam tempus constituere lassum. Ergo videtur quidem homini afflicto, ipsum suæ calamitatis tempus opportunitas etiam percipiendi statim præmii, aut certe accipiendi divinitus auxilii. Quare conquerebatur David Psal. 9. 1. Despicis in opportunitatibus (proprie, in temporibus. Hieronymus, In temporibus angustia) in tribulatione. Sic etiam dum impii insolescunt, aut sceleriter agunt, videtur homini statim tempus & opportunitas instare sumendæ vindictæ; sicut dicebat David Psalmo 118. 123. Tempus (opportunitas, ipsissimus articulus & occasio) faciendi (supplicii & sumendæ vindictæ) Domine, Dissipaverunt legem tuam. Sed idem ipse David postea eximia de Dei bonitate, & Sapientia, fiducia erectus dixit Psalmo 30. 16. Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meae. Quod Psalterium Romanum, & Hieronymus ex Hebræo legunt: In manibus tuis tempora mea. Quam etiam lectionem Theodoretus testatur reliquos, præter Septuaginta, habere. Ipse autem per tempora, vel sortem, interpretatur, Rerum vicissitudines, divitias, & mendicitatem, servitutem & dominatum, pacem & bellum, & alia similiter: sortis nempe & status commutationem, quæ tum justis, tum improbis obveniet, cum illi præmio isti supplicio digno afficiuntur. Hanc enim temporum & articulorum temporis opportunitatem observationem, tanquam suæ Sapientia Providentiaque propriam omnipotens sibi Deus vendicat: atque adeo cum Christum Jesum rogarent discipuli post Resurrectionem:

Compl.

Calamitas statim eripi potens.

Hieron.

Justus Deo

committens

opportunitatem

sue salutis.

Hieron.

Theodoret.

Mat. 6. 7.

Matth.

Gen. 1. 14.

Tempora

opportuna

homini

indicata.

Tempus

opportu-

num sup-

plicii im-

piorum.

Plutarch.

Deus in-

ter medici

observans

opportuni-

tatem sup-

plicii.

Pindar.

Deus arti-

ficam præ-

stantissi-

mus.

Complut.

Pineda Tom. II.

gere, ut res nunc in suo tempore opportune facta, multo tempore dures; quod Vulgatus significasse visus est, cum vertit sustentare. Isaia. 50. 4. Ut sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo: idem enim est, quod ex Hebræo supra diximus, ut sciam constituere Tempus, videlicet ad diuturnitatem, & firmitatem salutis collata. Sic ergo Deus capiat tempora, quibus diuturno præmio vel supplicio afficiat; tempora inquam, vel potius æternitatem, tunc enim diuturna erit, ac nunquam præterlapsura operum retributio.

Et qui noverunt eum, ignorant dies illius. Varios sensus superius indicavimus. Vatabl. Qui majorem de Deo habent cognitionem, non vident illum obnoxium tempori. Eternus agit in celis, nihil curans quæ in hoc mundo aguntur: ex persona negantium providentiam, sed hoc jam rejecimus. Secundo, ut perstringat amicus cum interrogatione pungente, itane vos, qui familiarem de Deo scientiam habetis, nondum plane nostis, diversos dies præfinire Deum supplicio impiorum, videlicet in hac vita unum, in altera alterum? Sed jam sæpe diximus non videri verisimile, amicos Jobi ignorasse diem judicii, & retributionis novissimæ, contra quam Cajetanus hoc loco existimat. Tertio, Divus Gregorius, Philippus, Divus Thomas, & post hos plerique Latini; Deus nostra tempora perspicit, ut nos illius æternitatis dies plane comprehendere non possimus. Sed non valde bene coheret.

Præstat ergo, quod superius indicavimus, illos temporis articulos præfinitos judicandis mortalibus, & vindicandis sceleribus, atque munerandæ pietati, non esse etiam ipsis justis, Sapientibus, & Deo familiaribus cognitos. Nostrum non est non solum cognoscere, at neque inquirere: uni sibi illa tempora subjecit Divina Providentia. Quid, quod etiam, qui in sinu patris est, Sapientia ipsa patris, ait: De die illa & hora nemo scit, neque Angeli celorum, nisi solus Pater. Addit etiam Marcus; Neque filius. Basilus, filios adoptivos intelligit, id est, justos quoscunque, qui sicut Angeli, ignorant diem, & horam Dei, sed de ipso Dei Filio accipi debere, universus Sanctorum chorus asserit, vel quia Dei filius, & non quia Filius hominis, sed quia Dei Filius DEUS & homo sit, eum diem noverit: vel quod Filius hominis, cum sibi sciat ignorare dicatur, quod Ecclesie suæ neque expedit scire, neque revelare vult. Vel quia non est filii officium, illum diem constituere & præfinire, sed Patris, vel ratione alia. Multas enim atque diversas Sancti Patres assignant, quas Theologi colligunt atque expendunt.

Sed si neque Sancti, neque Angeli beati eum diem in Verbo noverunt (quod & verbis Christi conformius est, atque sapientibus Theologis verosimilius) certe verissime dictum fuerit à Job: Qui noverunt eum, ignorant dies illius. Hæc illa dies, de qua Zachar. cap. 14. Erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque nox: & in tempore vesperti erit lux, id est, erit dissimilis dies illa, quam Deus solus novit, reliquarum dierum, cujus finis eximia Sanctorum gloria illuminabitur: at pro impiis puniendis obtenebrescet; & erit in die illa: Non erit lux, sed ignis, & gelu. Neque vero obstat dici à Job, dies, in numero plurali, at verò frequenter appellari diem singularem, & unam: namque poterit significare Job extrema illa tempora, quibus justis levabunt, capta, nimirum appropinquante illorum Redemptione; at vero impiis arescenti imminente illorum sempiterno supplicio. Vel dies pluraliter dixit, quod unicam illam, & singularem diem consideratione dividat in duas: alteram pro impiis; in qua non erit lux sed frigus, & gelu. (ut Zacharias dixit) alteram pro justis clarissimam & illustrissimam, cujus vespertum illuminabitur, id est, cujus claritas nunquam occidet. Non aliter profecto quod Aegyptiis Israelitisque eodem tempore contingit. Omnis enim orbis terrarum limpidus illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis super posita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventura illis erat. Cum autem sæpe in Scriptura, Dies Domini, ad vindictam minasque Impiorum pertineat, recte sane post mentionem dierum, quos novit & capiat Dominus ad judicium, retri-

* Sabedar consuelo tiempo, que entre en provecho, y que dure.

7. Vatablus rejectus.

Cajetan. D. Gregor. Philippus D. Thom.

Expositio coherens.

Dies judicii neque angelis, neque filio cognitus quomodo.

Mat. 24. 36.

Marc. 13. 32.

Vide Maldon.

Matth. 4. 24. &

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

Matth. 24. 36.

butionemque humanarum operum, subjungit, in sequentibus Job impiorum scelera, quæ videntur impune perpetrare, sed manebunt minime impunita.

II. Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, & paverunt eos.

1. *Hermanus nexus & coherencia cum antecedentibus. Diem iudicii in raptiores & tyrannos incumbere.*
2. *Prisca & naturales opes Terminorum & limitum religio. Maris terminus.*
3. *Quid proprie Transferte, quid Attingere Metonymia. Divitum inexplebilis possidendi aviditas. Illustratus Salomon.*
4. *Avaritia in redibilis transferentium terminos, notata ab Hosea & Isaia. Dei beneficium, arcece infestatores terminorum. Illustratus David & Zacharias.*
5. *Quid diripere, quid pascere in sacro sermone.*
6. *Verbum pascendi, ad ausum, impudentiam, avaritiam referri. Illustratus Samuel.*

1. **T**OTAM hanc ex hoc loco usque ad finem, Jobi orationem, valde obscuram & impleam esse, atque nulla sibi consequentia coherentem, existimat Philippus. Sed quidem hic tantum videtur esse nodus, Quorum nunc tot scelerum textat catalogum? Ipse existimat, respondere Job ad suorum amicorum objecta, & omnino scelus rapinae aliasque iniquitates à se ad alios depellere. Sed melius coheret, ut persistat in illo suo antiquo instituto, se non pati propter improbitatem: cum sceleratissimi aki, quos nunc enumerat, impune sceleriterque vivant. Sic ne-
Nicetas. stant Nicetas & Græci. Vel ut *Diem Domini*, de quo dixerat, nunc asserat in Tyrannos, Raptoreque potissimum (quorum magna vis, magnaque copia semper fuit) incumbere & instare. Neque valde curandum, qualiter nunc vivant impii, sed quam ratione victuri sint per æternitatem.

2. *Alii.* Deest in Hebræo, & Græco; sed ut sententiam explicet, additum est ab Interprete. Septuaginta etiam claritatis gratia. *Impii*, apposuerunt. *Terminos transtulerunt.* Cum de potentissimorum hominum Tyrannide & injuria agat, recte *occupatorum terminorum* meminit; nam hos potissimum illorum iniquitas & violentia invadere solet. Atque rem hanc de agrorum prædiorumque terminis atque limitibus primo loco proponit, quod in illis præcipue ac primæ opes, naturalesque divitiæ pristinorum sæculorum numerabantur. Fuit autem miratum in constituendis, tum in servandis, neque revellendis, neque attingendis agrorum limitibus antiquorum fides atque religio. Quam etiam servandam docuit totius æquitatis & Justitiæ auctor Deus, cum potentissimo æquori, ac æstuantibus fluctibus *Constituit terminum, quem non transgrediuntur.* Neque quidem semper fluctibus præcellis montes objecit, aut saxa fortissima, stupendæque molis; sed minutissimam etiam, mollissimamque arenam voluit pro limite mari & fluctibus esse; non tam limitibus, aut terminis fixis, quam ipsa justitiæ & æquitatis ratione continere omnia volens. Hinc non semel humana vita per *semitam funiculumque* significari solet in sacro sermone, quod hæc vel certis limitibus constent, vel limitandorum agrorum & hæreditatum instrumenta sint, quo admoneatur homo humanam vitam omnisque virtutis atque justitiæ rationem contineri intra suos limites, quos ultro citrove nequeat consistere. Vide quæ de *Terminis* & limitibus diximus supra, c. 5. v. 23.

3. *Transstulerunt.* Proprie ex Hebræo legitur, *Atstulerunt*, quod suppeditare posset non inutilem sensum; vitio nimirum verti potentibus atque divitibus; quod amplissimis suis possessionibus & agris, nihil omnino permittant, aut relinquunt pauperibus, sed ita omnia sibi usurpent, ut ad ipsos usque alienos terminos inexplebili quadam avarissimi animi cupiditate pertingant. Sed quidem vis originalis verbi ea est, ut ita res *attingant*, quod apprehendatur & occupetur.

Quare sæpe vertitur ab Interprete, *comprehendere* aut *apprehendere*, ut Genesi. 44. 11. Regum pro com. 30. 8. & 2 Reg. 15. 14. *Ne forte veniens occupet prehenos.* Proprie *attingat*, id est, comprehendat. Quod dicit, vulgari idiomate dicimus: *Non nos toca.* Pertinet hic idionismus ad vim potentioris præoccupantis, & manum injicientis. Ergo sententia est, *Improbos atque Tyrannos, quod per metonymiam mea est, alienos agros & prædia occupare.* Quo loquutionis genere dictum est Prov. 13. 11. *Ne attingas parvulorum terminos, & agrum pupillorum ne introcas.* Quoloco quamvis ab alia *ra-* *Pagnin.* *dice* dixit Pagninus, & Tygurina, *Ne transferas:* LXX. Regia, *Ne loco moveas;* Septuaginta, *Ne transpo-* *Tygur.* *nas;* Symmachus, *Ne transmoveas.* Quod statim *Symmach.* explicatur, *Ne introcas.* Quod est occupare & *Introire* possessionem capere, quali per pedum positionem. Sed recte interpretis dixit, *Transstulerunt:* si *ione ca-* Septuaginta, *Transgressi sunt.* Nam rebus finitimis raptis & populatis, pactisque terminis præ- ** Van Gen* *tergressis, suos ipsi terminos transferunt, & pro* *pre ganan* *do terra* *ad elatran* *dolus o-* *jones.* *4.*

Res omnino supremo rerum Domino invisa & sapius lege interdicta Deuter 19. 14. *Non assumes & transferes terminos proximis tui, quos fixerunt priores in possessione sua.* Ubi unico verbo originali respondent illa duo *assumendi*, & *transferendi*; ita ut illud *assumere* videatur respondere originali proprietati *comprehendendi* & occupandi. Ubi Septuaginta dixerunt: *Non dimovebis fines:* quod *LXX.* fere idem est, quod ex uno loco in alium movere, atque hoc idem est quod *transferte*. Vide etiam Deuter. 27. 17. *Malidictus, qui transfert terminos proximis tui, & de et omnis populus. Amen.* Ubi similiter Septuaginta dixerunt: *Qui transfert, &c.* Hinc illa de Principibus conquestio Hoseæ 5. 10. *Facti sunt principes Judæ, quasi assumptores terminum.* Quasi per vim finitimas possessiones & agros occupantes atque inique res suas dilatantes. Ubi etiam Septuaginta legerunt, *Quasi transferentes terminos;* nam cum viderent fratres suos Israëlitas occupatos, & vastatos ab hostibus; non secus Judæi in Israëliti regni vastitate lætabantur, quam si ipsi res suas dilatassent, hostium suorum terminis occupatis, suisque ipsorum limitibus translatis. Atque hæc eadem est illa Isaia 5. 8. expositulatio: *Va, qui conjugatis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci.* Numquid habitabitis vos *Avaritia in* *dilatandis* *terminis.* *Seneca.* soli in medio terra. Cui omnino simile videtur id Senecæ Epistola 90. adversus nostrorum læculorum avaritiam; quondam enim

— Nulli subiebat arva coloni;

Nec signare quidem, aut partiri limite campum *Virg. 1.* *Georg.*

Fas erat: in medium querebam, ipsaque tellus Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Irrupit (inquit) in res optime postas avaritia, & dum seducere aliqua cupit, atque in suum vertere, omnia fecit aliena: & in angustam ex immenso redacta, paupertatem intulit: & multa concupiscendo omnia amisit. Licet itaque velis nunc reparare quod perdidit, licet agros agris ejicias: vicinum vel pretio pellat agris, vel injuste: licet in provinciarum spatium rura dilatet, & possessionem vocet per suam longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eo reducet, unde dicebamus: *nultum habebimus, universum habebamus.* At quantum malum à vicino? Quantum metus ex infestatione limitum & terminorum? Certe maximum illud beneficium, cum DEUS ponit fines nostros *Pf. 137. 14.* pacem, neque finit ab iniquis terminos rerum nostrarum infestari attingive ne dum moveri aut transferri. Id quod agnoscebat, gratiamque habebat Salomon in Epistola ad Joram Regem: *Re-* *3. Reg. 5. 4.* *quem dedit Deus mihi per circum, & non est Sa-* *Beneficio* *Divino* *exagiori* *servati.* *tan, neque occursum malus.*

At insigne etiam illud Divinæ charitatis atque providentiæ erga suos est, quod ab illorum limitibus longe arceat infestatores omnes, circumfundens se Deus ipse tanquam murum igneum in illorum *circum-* *Zach. 2. 5.* id est tutos securisque reddens ab iniquorum societate & vicinitate; ne, si terminos attingerent, vellent simul occupare, & transferre.

Diripuerunt greges. Populantes Tyranni alienos agros diripiunt, & deprædantur vicinorum greges. Vehemens est in originali illud *diripiendi* verbum, quod est, Violenter rapere, aut vi ex-

Philip.
Pascendi
Verbum
ambi-
guum.

פד

Tyranno-
rum quale
peccatum
nunc no-
tetur.
Engub.

D. Thom.
Lyan.
Dionys.
Eitel.
Ofor.

6.
Germana
& simplex
interpre-
tatio.

1. Reg. 15.
9. 19.

Non ine-
ptus expli-
catus.

A poten-
tiorum gre-
gibus & ar-
mentis nul-
li agri tuti.

vi extorquere ab eo, qui non possit defendere & tueri: & ad omnem violentam rapinam aut iniquam fraudem accommodari solet. Et paverunt eos. Philippus interpretatur, Comederunt eos. q. d. Depasti sunt eos: Nam & pascendi verbum apud Latinos comedere est. Quare sicut animantia bruta pascere herbas dicuntur, sic quoque effera- ti isti barbarique Tyranni non *vesci*, quod de hominibus dicitur sed *pascere*, quod de brutis, dicuntur suas rapinas atque iniquas prædas. Sed reliqui omnes Interpretes; Hebræi, Græci, Latini, *Pascendi* verbum in altera significatione usurpant, qua pastor dicitur armentum aut gregem pascere. Quod magis consentaneum est cum avaritia & iniquitate Tyrannorum, quæ hic de scribitur: tum etiam cum usu frequente ejusdem verbi in Sacro sermone; vix enim vel Hebr. *Raphag*, vel Latina *Pascere*, in Scriptura invenies pro *comedere*; frequentissimum tamen, pastoris instar *pascere*, *regere*, *nurrire*.

Sed quænam iniquitatis pars indicatur, cum dicuntur Tyranni *direptos greges pavisse*? Primo, Steuchus significari existimat: barbaram Tyrannorum impudentiam, quod, antiquis pastoribus ejectis, agros & pecora aliena occuparint. Sed quidem hoc non satisfacit, præsertim cum contrariam sententiam videantur sequuti Septuaginta legentes: *Gregem cum pastore rapientes*. Quod videlicet finitimos populos in servitutem abducant, direptis illorum facultatibus & bonis omnibus, ac simul etiam custodibus & pastoribus ad se translatis. Vel certe allusio fiat ad Chaldaeos & Sabæos, qui non solum Jobi greges diripuerunt; sed etiam *pueros* atque pastores *percusserunt gladio*.

Secundo, D. Thomas, & post eum fere Latini posteriores voce *pascendi* existimant significari, alienos greges, quasi sui essent, adjunxisse gregibus, & in suis pascuis continuille. Quæ videtur esse amplificatio quædam impudentiæ & rapacitatis, qualis illa est, Isa. 3. 14. *Dominus ad justitiam venit cum senibus populi sui, & Principibus ejus: vos enim depasti estis vineam* (videlicet alienam) *& rapina pauperis in domo vestra*: nam alienas res suis adungunt, & cum rapere aliena, fuerit avaritiæ, improbitatis profecto, & impudentiæ est cum suis, & pro suis domi habere. At, inquis, domi habeo, quo dono mihi pauper dederit; non quod rapuerim. Scilicet, Pauper tibi sponte & dono, non tu ab illo vi & injuria rapueris, extorseris.

Tertio tamen potest hoc referri ad diuturnam quandam & securam possessionem rapinarum, & ad proventus fructusque susceptos ex aliorum pecorum direptorum multiplicatione: Potuntur ergo bene securi rapina; neque direptos greges dilaniant, aut occidunt, ut prædam occultent; nullius infestationem nulliusque vires formidantes, pascendis servandisque gregibus vacant. Nescio enim, quam animi securitatem, & rei, quam minime oporteret occultare tanquam furtivam, præ se videbatur ferre illa præda Saul, parcentis opimis gregibus ovium & armentarum, quos contra Dei præceptum servaverat: avaritiæ enim illud & rapinæ fuit. Sicut illi dictum est à Samuele, *Versus ad prædam es*. Siquis autem contenderet illud indicari hoc loco, quod postea supremus Legislator cavit, Exodi 22. 5. ne quisquam alienum agrum occuparet, & in eum suos greges pascendos cogeret, depullis alienis armentis. *Silaserit* (inquit) *agrum vel vineam, & dimiserit jumentum suum, ut depascatur aliena, &c.* Quod in usu hodie quoque potentioribus iniquis est, ut ab illorum gregibus & armentis nullæ segetes, sata nulla tuta esse possint; non valde (inquam) repugnarem huic interpretationi, sed forte etiam admitterem non invitum; præsertim cum in Hebræo desit illud ultimum relativum, tantumque sit, *Diripuerunt gregem, & paverunt*.

III. Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bovem viduæ.

1. Asinus necessarium domus instrumentum. Abigere quid, & Abigeatus crimen. Sordida divitum avaritia. Illustratus Amos.

Pineda Toan. II.

2. Pupilli præda expositi. Scytharum lex adversus fures.

3. Viduitatis incommoda & imbecillitas. Divitum inhumanitas.

HI (inquit) amicis atque vicinis, omnia vicinitatis atque amicitiae jura violant; nihiloque magis sunt erga pupillos & viduas, quam erga omne miserorum genus benefici & misericordes.

Asinum, cujus usus pupillis & miseris non utilis tantum, sed necessarius est ad necessarium victum: Tum etiam indicatur unicum, & singulare, vileque jumentum, tum ex ipsa nominis etymologia, tum ex re ipsa, necessarium gestandis larcinibus. Quod Nicetas eleganter dixit: *Vidua & pupilli bovem & asinum, certa vi a instrumenta, avertunt. Abegerunt*, Septuaginta. *Subjugale duxerunt*. Proprie, Egerunt, abduxerunt furto sublatum ante faciem suam minarunt. Eadem originalis vox atque significatio, Genes. 31. 26. cum Laban dixit ad Jacob: *Quare ita egisti, ut clam me abigeres filias meas; quasi captivas gladio?* ubi Septuaginta dixerunt, *Abduxisti filias meas*. Quare verbum idem sæpe vertitur ab Interprete, *Minari, deducere, abauere*: sæpeque ad greges & rem pastoritiam accommodatur. Sed eleganter Latineque fecit interpres cum *Abigere* dixit nam *Abigens* apud Ulpianum proprie is habetur. *Qui pecora ex pascuis vel ex armentis subtrahit, & quodammodo de prædatur, & abigendi studium quasi artem exercet, oves de gregibus, vel boves de armentis abducens*. Quos etiam *abactores* Paulus appellat; atque etiam intigne est apud Jurisperitos *Abigeatus* crimen. Quare in istos quadrat illud, quod jaciebat in Verrem Cicero, *Omne instrumentum diripuit, familiam abduxit, pecus abegit*. In pauperes vero quadrat item, quod Livius de illis dixit: *Propter populationes agri, non fructu modo caruerunt, sed villa incensa fuit, direpta omnia, pecora abacta*. Ex illo quoque observari potest sordidissima Tyrannorum cupiditas & avaritia, quod non copiosos pupillorum greges subtrahant & deprædentur, sed unicum etiam jumentum, & singulare subjugale; furunculi nimirum sordidissimi, simulque impudentissimi Abigei: nam, ut Callistratus ait, *Pro numero abactarum, furem aut Abigeum quantitate discerni*: nam qui ovem unam abegerit *fur*, qui plures *Abigeus*. Sed isti, utpote sordidissimi ac avarissimi, unicum & singulare jumentum abigunt, & nullum non sibi, quamvis vilissimum & minutissimum, lucrum necessarium arbitrantur. Quod simile observat Theodoretus ad id Amos 2. *Quod vendiderit pro argento justum, & pauperem pro calceamentis*: Videlicet, quod sordido lucro asservientes, ne calceos quidem pauperum lucrifacere recusarunt, qui extremum hominibus usum præbent.

In miseros autem pupillos, quibus à potentioribus nihil sit tutum, illud quod de Scythis Justinus scribit, deberet profecto convenire: *Nullum scelus apud eos furto gravius: quippe sine recto munimentoque pecora & armenta habentibus, quid saluum esset, si furari liceret?* Cum furari autem illis per summam improbitatem liceat, gravissimum furti & abigeatus scelus perpetrant, propter quod gravissime (ut & leges etiam humanæ in Abigeos statuunt) puniuntur.

Et abstulerunt pro pignore bovem viduæ. Cui videlicet nihil nisi unicus bos erat arando agello, neque habebat quidquam aliud, quod pro pignore exactori afferre posset. Cum ergo valde angusta res viduæ sit, valde tamen prolixa est impii potentioris inhumanitas, illius similis, qui ab homine paupere ovem unam parvulam, quam emerat & nutrierat, abstulit, cum ipse dives haberet, oves & boves plurimos valde. Diximus de iniqua hac pignoratione, supra c. 22. v. 6. tum etiam de ærumnis & imbecillitate viduitatis, v. 9. Nunc tantum hanc videri oppressionem per calumniam. Nam (ut Philippus ait) *illic calumnie locus est, ubi sub occasione obligati pignoris, rem alienam calumniator invadit*.

IV. Subverterunt pauperum viam, & oppresserunt pariter mansuetos terræ.

1. Varia lectio. Præsumptivorum exemplum.

S 3

2. Septem

L

המד

Nicetas.

כה

XX.

D. lib. 48

l. 1. §. 1. D

de Abigeis

l. 5. §. 1. n.

tit. 10. &

C. de re-

pub. l. 8.

Abigeus,

Abigeatus,

Fur, & Abi-

geus quo

discernan-

tur

L. ult. ff.

de Abigeis.

Sordida

avaritia.

Theodor.

2.

Justin.

Ulpian. &

Maro. l. 47

tit. 14.

Abigeis.

3.

2. Reg. 13.

13.

Philip.

2. *Septem expositiones minus germana Divitum Tyrannorum insolentia inhumana. Potentiores lupi. Illustratus Ecclesiasticus.*
3. *Dua alia germaniores expositiones. Explicatus Michæas.*
4. *Opprimere ad mortem referri. Illustrata Sapientia.*
5. *Manlueti, qui. Pauperes coram potensioribus silens. Illustratus Salomon & Sophonias.*
6. *Quis Populus terræ. Humiliores frequenter sanctiores, sicut divites frequenter improbi. Illustratus Paulus & Ezechiel.*

1. CUM ad Tyrannidem & iniquitatem poten-
tiorum, hanc *vite subversionem* pertinere cer-
tum sit sed qualemnam hoc peccatum sit, in-
certum est apud Interpretes. Est autem, *declinare viam pauperum*, ut ex Hebræo legitur, facere
ut pauperes divertant. Primo et o Septuaginta
videntur referre ad iniquum vite exemplum, &
pravam consuetudinem, ut nemo coram impiis
potentioribus audeat alium sanctioris vite tra-
mitem ingredi & profiteri. Sic enim legunt :
Divertere fuerunt in potentes a via justa : Am-
brosius, Desecerunt impotentes de via justa. Quod
ipse Augustinus his verbis interpretatur. *U. vel*
imitarentur eos: vel inde arbitarentur non esse Di-
vinum iudicium, quia impunitam videbant ma-
litiā.

2. *Nicetas.* Secundo, Nicetas nomine *Pauperum* illos intelligit: qui infirmitate iudicii atque intelligentie laborant, & commodiorem beatitatem ue vi uiam existimant, quos impii sua vita à recta vivendi disciplina abducunt. Sed profecto hæc non quadrant voci *pauperis*, & egeni; cum videlicet necessaria ad vitam non suppetunt.

Tercio . cum videatur hic locu. esse omnino idem cum illo Amos 2. 7. *Qui conuerunt super pulverem terra caput pauperum, & violam humilium declinant* : videbitur quoque idem sensus esse, videlicet, ut *Pauperes* oppressi à potenti oribus, & rebus suis spoliati, quasi cogerentur de via recta pietatis divertere, & in perjuria multa, furta, querimonias de Divina Providentia., & in verba alia impatientia & desperationis plena sese con-jicere. Cum quibus facit Philipp *Ita* (inquit) *odio, & multis persecutionibus, & diversis tribulationibus pauperes affecerunt, ne illos de via justitia aliorum averterent.*

D. Tho. Quarto, Latini alii, inter quos D. Tho. *tiam*
Dionys. *pauperum* interpretantur, *facultatem sibi necessa-*
ria procurandi. Quod videtur desumptum quo
que ex Philippo Presbyt. sic exponente: *Pauperes*
in necessitatum miseris coartantur, et copiam vi-
vendi non inveniunt.

Fugientes occursum vel conspectum pauperum.

Quinto alii referunt ad viscera impiorum crudelia, qui non solum non tanguntur ulla commiseratione pauperum, sed neque tangi volunt; fugiunt enim illorum conspectum, neque æquo animo ferre possunt, obviam sibi fieri pauperem. Quapropter etiam ipsi miseri & egeni illos quoque invicem fugiunt. Scriptum est enim Eccles. 13. 24. Sicut abominatio est superbo humilitas, sic execratio divi is pauper.

Titel. Sexto, ad insignem quendam timorem alii re-
Osor. ferunt, quem paupere concipiunt ex immanitate
Astuniga. & superbia divitum, proptereaue non audent
 Pauperes in publicis viis conspici, ne si diviti occurrant,
 fugientes prædæ pateant & injuriæ. Abdunt ergo sese in
 conspe- latebras tutiores, & secretiora loca, & errant in
 ctum divi- solitudinibus, & speluncis, & in cavernis terra.
 tum. Quod in parte sequente indicantur Septuaginta.

Septimo, *Viam* alii pro jure & justitia accipiunt, *Via pauperum* in qua cum pauperes stare dicantur, quando pro *rum causa* illis stat justitia; hæc tamen via jusque *subvertitur* per calumniam & vim manifestam à potenti-
oribus. Indicavit hoc profecto Nicol. sed hanc *Nicol.* ipsam expositionem prævit Philipp. cum hanc *Philip.* *via pauperum subversionem* dixit fieri ad *spoliandos eos* litibus *calumniarum*. Et fere idem subol-
fecit Theodoretus illo loco Amos 2. cum illud, *Theodor.* *viam humilium declinat*, hac paraphrasi illumina-
nat: *Consumeliose acceptorum justam causam non*
admittunt. Atque Chaldaeus etiam legit: *Cau-*
sam pervertunt.

Octavo, Tumoris incredibilis, & arrogantia Potentio-
nimium insolentis videtur esse, *subvertere paupe-* res dedis-
rum viam, vel se erē, ut dixer. aut pauperes de via, gnantia
id est, non ferre societatem pauperum in eadem societatem
simul via & itinere: *Non solum quia* (ut ait Glos- pauperum,
sa) faciunt eos declinare a strata publica, propter Glossa
magnitudinem, & multis: dinem egorum suorum Rabani.
& famolorum, sed etiam quod illorum societa-
tem dedignentur, & ut ait Hieronym. *In ianiam*
elevantur superbiam, ut nolint cum hominibus am-
bulare. Id hoc loco significavit paraphrasi Ty- Tygur.
gur. *Pauperes pellunt ex via, ita ut in lateras abi-*
dantur quotquot in terra humiles sunt. Hi pro Leo solita-
fecto velut *leone*, superbum animal, solitarii in- riē inco-
cedunt, quod neminem parem, nedum priorem dens, sym-
agnoscant. Illud unum ore & corde inculcant: bolum su-
Non sum, si ut ceteri hominum. perbiē.

Nono simplex illud, & ad rem præsentem oportu-
num, ut ad insidias intenta, & laqueos stru-
ctos pauperibus à potentioribus respiciat, quod
in ipso itinere & via publica securè gradientes
decipiant, & intercipient inexpectato, juxta id
Mich. 2. 8 *Desuper unicum pallium sustulisti,*
& eos qui transibant simpliciter, converstisti in
bellum Ita enim pauperes, & innocentes spolia-
tis, iniquo illis bello indicto, ac si justo bello eos
eos cepissetis, prædaque juxta potiremini.

Decimo tandem, ut sensus creascit : *Pauperum* Decima
viam, vitam, consilia, desideria, institutaque om- expeditio
nia *subvertunt*, evertunt spoliantque bonis omni- probatur,
bus ; atque cogunt ab inceptis delittere ; illis- Vir paupe-
que sua potentia & iniquitate , omnis boni adi- rum sub-
tum & viam præcludunt. Plura diximus , sed versa, om-
quæ cadant omnia in rapacitatem & avaritiam nis boni
improborum Principum, atque in fœcunditatem aditus præ-
& amplitudinem sacri sermonis. Neque soleo clusus,
minutatim tot tamquam diversos sensus ad nau- Malarum
seam usque colligere & numerare, nisi cum video interpreta-
in Lectoris & morum utilitatem aliquam redun- tionum
daturus. collectio

Et op. resserunt pariter in insuetos terra. Ita (in- non nuti-
quit) oppresserunt, ut cogerent illos in tenebris. lis.
jacere, & in obscuro latitare. Sic consentiet La- 4.
tina lectio cum Hebræa & Græca. Legunt enim
ex Hebræo Septuaginta, *in al. absconditi sunt in mi- LXX.*
tes terra. Symmachus, & *conspicere remove man- Symmach.*
suetos: aut ut Interpres Catenæ legit; * *Invisibi Comitol.*
les fecerunt: quod ad necem crudelissimam spe- * *Hic etiam*
ctare videtur. Elegans est Nicet- *hu us loci elu- los invis-*
cidatio: *Seu* (inquit) *quod fugiunt iniquos, fera b. les y de-*
rumque convulsam magis deligant: seu quod *verius sapientia-*
est. *quia exeruduntur necanturque ab impiis.* Si- ronlos.
milis ille locus Sap. 2. 20. ubi postquam impii di- *Nicetas.*
xerunt: *Opprimamus pauperem iustum, & non*
parcamus vidue, nec veterano: addunt, *Mortetur*
pissima condemnemus eum. Quem locum sic vide-
tur Nicetas legere: *Abscondamus in terra hominem Nicetas.*
iustum iniuste.

Mansuetos terre. Humiles & abjectos, quoque Philip.
 Philippus interpretatur: *innocentes & simplices*,
qui propter mansuetudinem resistere non poterant,
dominatione & servitute subiegarunt. Sed qui-
 dem proprie ex Hebr. *Mansueti* sunt *humiles* aut
humiliati afflicti, oppressi, laborem sustinentes,
 pauperes, miseri, mites & mansueti. His enim
 modis omnibus vertere solet Vulgatus vocem
 originalem. Addit etiam R. Mardoeh. signifi-
 care *modestum*, aut *sejunctum*, *humanum & be-*
nignum. Et hæc quidem omnia in *humiles* & in-
 firmæ conditionis atque fortunæ homines recte
 quadrant: nam quamvis inique tractentur à
 potentioribus, non licet illis aut conqueri, aut
 mutire: oportet enim illos etiam injuria affe-
 ctos, non alia re se communicare & tueri, quam
 mansuetudine & patientia. Scriptum est enim:
Dives injuste egit, & fremit. pauper autem la-
sus tacebit. Ideo jubet Sophonias, ut ad so-
 lam

lum DEUM provocent & appellent *mansuetiter* : *Quarite* (inquit) *Domini omnes mansueti terra*. His enim suam potissimum opem promittit præstatque Deus, Psalm. 146. 6. Psalm. 24. 10. Matt. 5. 5. Cum autem dicuntur *mansueti terra*, vel *humilis terra*, profecto eadem loquutio est, atque illa, qua *Populus terra*, plebejos & infimæ conditionis homines significat. Nescio enim, quæ familiaritas & cognatio est virtuti & pietati cum infima hominum sorte & conditione: *infirma enim mundi elegit Deus* Et qui *Populus*, atque *humiles terra* sunt, iidem vocantur, suntque mansueti, Justii, & pii. Tum etiam nescio, quæ antipathia potentioribus & ditioribus cum justis atque humilibus, imo & cum ipsa justitia, humilitate & pietate, ut in illud potissimum incumbant, quo possint de medio tollere & immaniter opprimere *mansuetos terra*. Vide Ezechielis 22. 29. *Populi terra calumniabantur calumniam* (ubi populi terra, est secundus casus singularis numeri. Proprie ex Hebræo: *Populus terra opprimebatur oppressione*. Septuaginta, *Populum terra vexabant injustitia*) *egenum & pauperem affligebant*. Vide etiam Psalm. 36. 20.

V. Alii quasi onagri in deserto, egrediuntur ad opus suum: vigilantes ad prædā præparant panem liberis.

1. *Aliorum interpretationes minus probata. Onagri Syria pecus timidum & ignavum.*
2. *Im si nullaratione. Sed solo libito aguntur. Onagrorum proprietas ex Jeremia.*
3. *Egredi, & Ecce in sacro sermone Onagrorum celeritas. Impiorum in Dei opere segnitates, in suo diligentia. Vituli in Dan, & Bethel. Explicatus Moyes.*
4. *Onager amans solitudinis. Impiorum feritas, improbitas timida & insidiosa. Explicatus Salomon.*
5. *Improba impii familia, Duce impio, Onagrorum greges. Illustratus Jeremias.*
6. *Varia lectio. Impii inhiantes prædā.*
7. *Lectio Septuaginta. Impii præcedunt aquitatem.*
8. *Vigilantium ad prædā velox supplicium. Illustratus Jeremias & Zacharias.*

Diximus de Onagro, illiusque ferinis moribus non pauca cap. 6. versic. 5. Nunc tamen non est omnino facilis huius comparationis divitum potentiorum cum onagris ratio: nam plerique existimant hoc loco, describi per onagrorum similitudinem, ferinam Tyrannorum impudentiam, omnisque facinoris licentiam: nam impudentiæ & libertatis symbolum est onager. Sic Nicetas per paraphrasim ait: *Impudenter cæteros homines procubantes, cunctis despicientes, cunctos iridentes, licenter prædantes, omniaque vastantes*. Philippus quoque *Violentos atque rapaces*, hac similitudine exprimi existimat. D. Thomas eos, qui nulla disciplina legis continentur: Eugubinus existimat, *Prædones illos Arabas, Nomadas* indicari per *Onagros*, quod sicut *Onagri* in Regionibus Orientalis omnes agros devastant, ita *Prædones* illi in Jobi bona impetum fecerunt. Et facit cum hoc lectio Sept. *Evaserunt, tanquam Asini in agro super me*. Augustinus. *Irruerunt Asini feri in agro super me*. Deinde particulam sequentem pro *Opere suo*, legunt Septuaginta. *Egressi sunt ipsorum ordinem*. Ambr. *Egressi suam actionem*. Nos diceremus. *Hi xieron commigo, como suelen delas suyas*. Nam Nicet. *Consuetudinem suam* interpretatur. Sed contra has interpretandi rationes illud obijci potest quod tanta Asinorum sylvestrium, Arabum præsertim atque Syrorum, feritas & licentia vastandi agros, ex nullo probato auctore constet: cum potius constet pecus esse ignavissimum, atque valde timidum, ut qui viso homine, summa ex templo celeritate, diffugiant.

Ergo duo aut tria Tyrannorum propria hac comparatione indicantur. Primum quod nulla ratione, sed solo voluptatis libito agantur, & impetum faciant in paupere & *mansuetos terra*; hoc enim *Onagri* proprium est (ut Jeremias dixit) *agi & impelli desiderio anime sue*. Et ut Holes dixit, *Abire sibi met*. Sic impii videntur egressi ad opus suum; cum tamen nihil illis operis necessarii sit, nihil honesti negotii, nisi quod voluptatem

& insolentiam nutriet, & quod præscribat illis vivendi licentia impudentia & temeritas, non lex una.

Secundo observari potest celeritas quædam in aggrediendo persequendoque suo libito, & turpi & inutili desiderio: quod verbo illo egrediendi indicari videtur tum etiam originali particula, quæ toti huic sententiæ proponitur, *Ecce*; quod profecto non nisi ad alacritatem & celeritatem currendi & discurrendi commode referri potest? Nam *Onagros* celeritate & pernicitate valere, *Oppianus* diserte scribit: *Ungulas bonas & robustas, & velocitatem vento comparandam illis tribuens*. Neque mirum: nam timidis animantibus natura simul velocitatem, tanquam timiditatis medicamentum & subsidium dedit. Sic igitur mira est impiorum in male agendo, nocendoque diligentia & alacritas; & in aggrediendo & persequendo suo opere diligentia & celeritas: cum tamen in quocunque alio Reigionis & pietatis opere in nava & segnia animalia sint, nimiumque timida; *Opus Dei, non opus suum* existimant: quod in illo verbo; *Opus suum*, eleganter observavit Philippus. Hæc est illa alacritas & diligentia, quæ in insolentissimis illis ædificatoribus turris *Bel* notata est Gen. 16. 6. *Cæperunt hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant*. Vide id Jerem. 8. 6. *Omnes conversi sunt ad cursum suum, sicut equus in etu vadens in prælum*. Sic sane cum *populus Dei* religionem & cultum fastidiebat, 3 Reg. 12. 30. *Ibas* (alacer & diligens) ad adorandum vitulum, usque in Dan; cum tamen multo propinquior esset Jerusalem, in cuius templo verum Deum multo minori iuneris dispendio atque labore adorari oporteret. Atque illud etiam observari in hoc loco debet, cum duo vituli erecti fuissent à Jeroboam, unus in Bethel, alter in Dan; tamen propter vehementem idololatricæ ardorisque peccandi studium ibat *populus* ad remotiorem vitulum; & qui erant in Bethel, ibant adoraturi in Dan: qui erant in Dan, faciebant ibi adorationem, & nullo labore perficiendam contemnebant, ibantque multo labore adorari in Bethel. Erant autem duo isti montes, & termini valde distantes, ut dixit Rab. Salomon; alter videlicet ad meridiem decem tributum, alter ad Aquilonem oppositus.

Tertio indicatur feritas quædam tyrannorum, & omnis humanæ civilitatis atque potentie contemptus. Quod significatur in onagro, qui *Solitaris* apud Holesam, & hoc loco, solitudinis atque deserti amator dicitur. Tum etiam Eccl. 13. 23. Jerem. 2. 24. Quare infra dicitur cap. 39. 10. *Cui dedit in solitudine domum, & tabernaculum eius in terra saluginis; contemnit multitudinem civitatis*. Sic igitur isti pauperum oppressores videntur quidem humanitatis osiores atque totius humani convictus, timiditas quædam Tyrannorum observanda. Quamvis enim pauperum sanguinis ac prædæ avidissimi sint, tamen ipsa impietas illos reddit timidos instar sylvestrium asinorum. Quapropter quancumque in solitudine vivere dicantur, ut qui sint civilitatis & humanitatis inimici; at ipsi inter se segregatim incedunt, & amant illorum impiorum prædonumque societatem; non enim audent soli ipsi prædā quærere, & latrocinia exercere. Sic profecto Prov. 1. 12. 13. dicebant illi peccatores atque Prædones impudentissimi adolescenti: *Veni nobiscum; Abjiciamus tendiculas contra infontem frustra; deglutiamus eum si in infernus viventem*. Certe nulla illos boni hospitii ratio humanitasque stimulabat, ut amice invitarent adolescentem, cum statim subiciatur v. 18. *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moluntur fraudes, contra animas suas*; Soli enim vellent potiri prædā: at non audent soli aggredi, præ metu timidissimi, quem efficit ipsa iniquitas. Nonne ingentis timoris illud fuit cum decem robusti juvenes, Fratres Joseph, edverlus puerum inermem & innocentem convenissent, ac sese cohortabantur: *Venite, occidamus eum?* profecto, cum Eva viro suo pomum obtulit, ut ipse quoque comederet de cibo vetito, timoris fuit; ac peccati socium quæsit: *Timida est enim omnis nequitia*. Sic profecto segregatim timidissimi *Onagri* egrediuntur ad opus suum.

3. Multiplex impiorum cum Onagris similitudo.

Onagrorum celeritas. Oppian.

Impii in bono timidi, in scelere audaces.

Impii opus Dei negligunt, opus suum amant.

Impius dispendium amans propter peccatum, compendium virtutis; negligens. Ubi vituli erecti à Jeroboam. Ardentissimum peccandi studium.

Vasabius R. Salomon.

Onagri solitudinis amantes

Impii humanitatis inimici, at inter se societate vincunt.

Impiorum societas ex amore.

Iniquitas timida.

Gen. 37. 20

Sap. 7. 11.

5. *Impius univ-
ersae
familiae
Dux ad im-
pietatem.*

*Oppian.
ex descript.
Gilli.*

Tandem non repugnare. si quis diceret descri-
bi hoc loco universam Principis alicujus impii fa-
miliam, impietati studentem, impio Duce &
Patrefamilias praevente ad iniquitatem & rapi-
nam; nam cum liberorum statim mentio fiat,
videtur sane allusio fieri ad onagros Duces gre-
gis, gregem ducentes & educantes primo mane
ad pastum. Sic enim Oppianus de illis scribit:
*Magna Foeminarum multitudine gaudent, quoquo Ma-
ritus ducit foemina sequuntur, siue ad pastiones, siue ad
fontes proficiscitur; atque ad vesperam una cum ipso ad
domesticam Sedem redeunt.* Sic profecto universa
impii familia videtur egredi ad opus suum, & eodem
impietatis atque rapinae studio flagrare. quale e-
tiam describitur Jerem. 7. 18. *Fili colligunt ligna,
& Patres succendunt ignem, & Mulieres conspergunt
adipem, ut faciant placentas Regina Caeli, libent Diis
alienis, & me ad iracundiam provocent.* Sic univer-
sa familia intenta est sceleri.

6. *Pagnin.
Regia.
Cajetanus.
שמר
Matutina
cura & di-
gentia vide*

*a. 1. v. 5.
n. 9. 11.
כערס*

*Pagnin.
Regia.
Tygur.
Cajetanus*

Vigilantes ad pradam. Proprie ex Hebraeo, Aquila
& Hebraizantes: *Mane surgentes.* Aut, *mau-
tini ad pradam;* vix exorto Sole: nam praedae illos
aviditas excitat & stimulat. Haec est illa sua cu-
piditatis perficiendae celeritas & diligentia, de
qua nuper dicebamus, quae per summum dilucu-
lum & primam diem horam indicari solet, de quo
aliquando diximus non pauca.

Preparant panem liberis. Quanquam vox *Liberi*
in originali sit liberior. Nam significat pueros;
quod ad filios, & ad servos indifferens est: at
tota sententia est concisior & obscurior: nam ad
verbum legit Pagninus, *A deserto est sibi panis filius.*
Regia. Solitudo ei panis pueris. *Tygurina.* Desertum
panem profert ad alendos liberos. *Cajetanus.* Planities
ei panis pueris, id est, in deserto preparant, faciunt,
depraedantur, quo filios suos, & universam fa-
miliam alienis bonis & pane exsaturent. Et mi-
rum profecto quod ex deserto & solitudine
inculta & sterili panem eliciant suis liberis alen-
dis Raptores isti; & ex inopia & mendicitate pau-
perum, tanquam ex solo uberi & pingui, velint
suis liberis panem & necessaria omnia extorque-
re. Cajetanus autem *Desertum & planitiem* (ut ip-
se vertit) sumit pro *planitie frugum*, id est, pro a-
gro culto, & facto alieno. Quod sane alienum
est a proprietate vocis originalis, quae semper so-
litudinem incultam desertamque significat. Un-
de etiam fere eadem voce originali. *Charab*, di-
citur Arabia, quia est prope desertum: quae ex
Etymologia suae vocis dicitur *Deserta*. At Caje-
tanus lepidum sensum adhibet, quod videlicet
impio fructus alieni agri sint, sicut panis pueris. Id
est quod quemadmodum debetur pueris (non hoc
valde puerile, sed neque parum) panis absque ullo
illorum labore, ita Raptores isti alienis laboribus,
tanquam suis potiri velint. Quod argutissima
est, quam ut ratione aliqua gravi & solida re-
jici debeat.

LXX. Lectio vero Septuaginta vocem illam *liberorum*
aut *puerorum*, nescio ad quos alienos adolescentes
detorquet: *Suavis factus est ei panis in adolescentes.*

Nicetas.

Quod ad milites quosdam levis armaturae, qui-
bus ad rapinas Principes impii abutantur, vide-
tur referre Nicetas: *Fecundum* (inquit) est impiis,
quosdam alere juvenes, ut ad inferendas ceteris contu-
melias, iis administris abutantur. Sed in omnes has
interpretationes illud commune est quod obser-
vat Philippus quod sub specie iustitiae, iniquitatem &
injustitiam palam operantur. Nam quid prima fa-
cie magis justum aut honestum, quam suos do-
mesticos alere? Quid minus honestum aut justum,
quam domesticis alienos labores servire?

8. *Dignum
supplicium
impiorum
vigilia.*

Illud tantum hoc loco indicandum, impieta-
ti *vigilantium ad pradam*, & celeritati atque ala-
critati convolantium ad rapinam, dignum
supplicium respondere: *vigilantissimum* nimirum,
celer, velox, a *vigilante* iudice celeriter immis-
sum; sicut ex populi persona, Jeremias deplora-
bat Threnorum 1. 4. *Vigilavit jugum iniquitatum
meorum.* Id est, nimium velox, & opportunum
supplicium vigilanti meo studio iniquitatis & I-
dololatriae impositum est. Sed potissimum ta-
men in Raptores atque oppressores pauperum, est
illa Divina vindictae celeritas significata volumi-
ne volante Zachar. 5. 1. 2. *Cuius longitudo viginti
cubitum erat, & latitudo eius decem cubitorum, quantum
erat ipsum templi vestibulum, per quod ingre-
debatur universus populus; nam ad universum*

*Voluminis
longitudo
& latitudo
apud Za-
chariam,
qualls.*

sum populum turpibus rapinis & pauperum op-
pressionibus contaminatum pertinebat. Dixit
autem Angelus: *Haec est maledictio, qua egreditur su-
per faciem terra, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est,
judicabitur.* Videlicet peccata omnia contra proxi-
mum furii nomine comprehendat: atque eo etiam
videtur revocare falsum juramentum, cum quis
erat in dolo proximo suo. Mirum autem, quod statim
subjicit: *Educam illum, dicit Dominus exercituum, &
veniet ad domum furis, & ad domum jurantis in nomi-
ne meo mendaciter, & commorabitur in medio domus ejus
& consumet eum, & lingua ejus & lapides ejus.* Utpo-
te quae ex pauperum rapina consent omnia. Sic
vigilantes ad pradam virga vigilante, celerique Dei
supplicio corripuntur: Et egredientes ad pradam &
rapinam, maledictione egrediente super faciem univer-
sa terra, consumuntur.

VI. Agrum non suum demetunt: & vi-
neam ejus, quem vi oppresse-
runt, vindemiant.

1. Ager, demetere migma. Tyranni res alienas
praoccupant.
2. Improborum aviditas & opportunitas in captandis
voluptatibus. Illustrati Isaias & Sapiens.
3. Vineae quid proprie, in Syria rara. Explicatus Da-
vid. Illustratus Salomon.
4. Quid vindemiare. Impiorum dissidium. Explica-
tus Jacobus & Salomon.
5. Impius damnatus. Superate in sacro sermone. Com-
mendatus Vulgatus. Illustratus Samuel.
6. Vindemiare. Tempus serotinum. Menses messis.
7. Improbi frequenter nulla sua utilitate aliis nocent.
Verbum forense, Cui bono. Illustrata Sapientia.
8. Impii fraudant operarios mercede sua. Peccata, qua
clamant in Caelum. Explicatus Ecclesiasti-
cus.

Agrum non suum. Cum non laborent, sed tur-
pissimo otio diffuant, tamen metunt, ubi
non seminaverunt, & in alios labores, per
vim & rapinam irruunt. Quamvis autem in
Hebraeo videatur sententia contraria: est enim:
Agrum suum demetunt; sed appolita negatione sen-
sum eundem illuminavit Interpres, dicens: *A-
grum non suum;* nam si alienum agrum invadunt,
ac si suus esset, tantundem refert dicere, *non su-
um,* quam *suum:* occupant enim quemcumque ob-
vium habent. Quod enim interpretari quis pos-
set, quod cum ipsi abundant amplissimis fructi-
bus, & uberrimis frugibus, tamen aliena rapi-
unt; non quadrat: non hic continenter enume-
rantur variae multiplicesque rapinae & deprada-
tiones pecorum, agrorum, vinearum, &c. Est
praeterea in Hebraeo non *ager*, sed *pabulum* aut *mes-
sis agri*, id est, non unius tantum seminis messis;
sed quodcumque pabulum: sive illud jumento-
rum, sive hominum sit: nam vox *Belil*, cujus-
cunque generis, aut seminis fructum significat,
unde Isai. 30. 24. dicitur: *Commixtum migma come-
dunt.* q. d. pabulum ex diversis mixtum & confu-
sum, id est commixtionem, vel mixturam: quae
Tygur. significanter dixit hoc loco, *Farragi-
nem demetunt.* Significat ergo huiusmodi Praedo-
nes in quascunque segetes irruere, omniaque va-
stare. Illud praeterea eleganter addiderunt Sep-
tuaginta ut huiusmodi Praedonum ingenium ex-
primerent; *Agrum ante tempus non suum demetunt;*
nam cum tempore demetendarum frugum cu-
stodes tantum adhibere soleant domini agrorum,
latrones ipsi praoccupant opportunum tempus i-
ne forte fructuum maturitate expectata, vel a
custodibus repullam accipiant, vel fructus per-
ceptos jam ab agrorum dominis reperiant. Atque
hunc sensum ex verbo *demetendi* potuerunt elice-
re; nam *Katsar*, proprie significat, abbreviare &
decurtare; & inde succidere & metere; eo quod
abbrevietur, & decurtetur calamus, cum suc-
ciditur & metitur. Ergo abbreviationem illam
messis, ad temporis breviter retulerunt, quasi in
originali legisent: Abbreviarunt; aut
praevenerunt segetem. Qui etiam sensus in se-
quentem vocem *vindemiandi*, egregie convenit, ut
dicemus statim. Haec profecto est illa incredi-
bilis impiorum aviditas ad onanem voluptatis &
avaritiae

Peccata
contra
proximum
furtum.

Psal. 23. 4.

Jerem. 1. 11.

1.

לבל

*Migma
quid apud
Isaiam.
Tygur.*

LXX.

לבל

*Impii sce-
leris occa-
sionem
opportuna
captantes.*

2.

Matutinum
tempus
compositum
noni im-
portunum.

avaritia occasione, non solum opportune captan-
dam, sed etiam ante opportunitatem & maturi-
tatem præveniendam & ante vertendam. Quos
perstringit Isa: *Va qui consurgitis mane ad ebrietatem
festandam.* Cum tamen matutinum tempus largi-
oribus potationibus immaturum & importunum
sit: nam non nisi post horam tertiam aut sextam
ebrietati ullus locus erat: & Petrus sane, vel ex
ipsa hora & tempore, ab ebrietatis suspitione se
purgat apud illos, qui obiciebant: *Quia musto
pleni sunt isti: non enim (inquit) sicut vos astimatis,
hi ebrii sunt; cum sit hora diei tertia.* Non aliter im-
portune & immature conlectabantur illi volup-
tates, qui Sap. 2. 6. dicebant: *Fruamur creatura,
tandem in iuventute, celuriter.* Nimum videlicet
immature, & opportune, ut ex sequente parte
constat: *Coronemus nos Rosis, antequam marcescant.*
Quod proprie ex Hebræo legitur: *Coronemus nos
calicibus Rosarum.* Nam antequam ex calice se ex-
erat ipse flos, non est missionis aut putationis
tempus, neque ullum usum voluptatemve ul-
lam afferre potest ille ipse immaturus & viridis
Rosæ caliculus. Ergo ante tempus suum voluptarii
isti homines demetebant colligebantque floscu-
los. Denique hi sunt, ad quos dictum est: *Om-
nia tempus habent; ne importune tempus tempo-
risque opportunitates prævertant; & qui nec si-
bi, neque aliis usui futuri sunt, fructus immatu-
ros ante tempus suum ne decerpant.*

As. 2. 13.

Lecl. 3. 1.

3.
כרם
כרם
Vinea vitis
unica.

כרם

Regia.
Pagn.
Tygur.

Gen. 9. 10.

Et Vineam. In Hebræo Cherem, & in plurali
Cheremim. Unde fluxisse putat Arabicam illam
horrorum appellationem, quæ apud Granaten-
ses hodie quoque vulgata est: hortos namque ap-
pellant *Carmenes*. Est autem Vinea in sacro ser-
mone aliquando vitis unica & singularis, erecta
& exulta in arboris formam: quo modo intelli-
gitur id Psalm. 79. 9. *Vineam de Ægypto transtulisti,
id est, vitem; licenim bene cohæret, quod se-
quitur: Extendit palmites suos usque ad mare, & usque
ad flumen propagines; nam sicut est elegans unus
vitis amplificatio, quod longe lateque palmites
proferat, ita si de vinea pluribus vitibus confita
intelligeretur, minus bene conveniret q. d. Vna
parra, que alcanca mar à mar.* At vero eo loco non
subest vox Cherem, sed alia vox Gephen. Quare eo
loco oportune, alii legerunt: *Vitem ex Ægypto
traxisti.* At hoc loco vox originalis fere semper
significat Vineam multis vitibus confitam, quæ
jam inde à sæculo Noe in usu erat, qui primus di-
citur, plantasse vineam, & vites in quincuncem re-
degisse. Neque omnino videtur res fuisse vul-
garis pretii vinea, in Syria potissimum, & Arabia;
cum in argumentum potentie cuiusdam & opu-
lentie illud fuerit à Salomone dictum Eccl. 2. 4.
*Magnificavi opera mea; edificavi mihi domos, & plantavi
vineas.* Sed plures de hoc eo loco.

R. Abrah.
Parus.
Pagn.
Regia.
Forsten.
Eugub.
Complut.
Cajetanus.

Complut.

Eugub.

Clariss.

R. Abrah.

R. Joseph.

Ejus quem vi oppresserunt. Ingens Hebraizanti-
um cum Vulgato dissidium: nam in Hebræo
proptie est. Vineam impii vindemiant: quam etiam
significationem agnoverunt & retinuerunt Sept,
ut statim videbimus. Vox autem impii, quamvis ac-
cipi possit plurali numero, ut esset suppositum
verbum vindemiandi, ut, statim videbimus, at in
secundo casu numeri singularis omnes Hebrai-
zantes accipiunt. Quid autem apud hos sit quod
ipsi raptoris impii vineam, hominis impii vinde-
miant, non convenit inter illos: nam licet simul
omnes verbo vindemiandi, longe aliam significa-
tionem attribuant, videlicet tardare, aut tardare
facere, quasi legunt: Vineam hominis impii tardabunt
aut tardare facient, aut retardabunt, aut serotinabunt;
tamen in exponendo est varietas: nam Cajeta-
nus sic intelligit, quod quamvis raptores impii
potissimum res & bona piorum invadant, inte-
rimque aliis impiis favere & prospicere videan-
tur, præteriantque vineam & prædia sui simi-
lium minime læsa; at tandem stimulante avari-
tia, tardiuscule licet, fide nulla suis comparibus
servata illos etiam suis bonis exturbent, vine-
asque de vastent; Primum quidem (ut exponunt
Complutenses) depradantur bonis, & iustos, & po-
tius etiam injustos, & impios, quia nemini parcunt. Alii
è contrario: Quod impii sibi mutuo prospiciant,
& impius impius alterius vineam prætereat, præter-
volet, amittat illam & intactam. R. Abraham:
Dimittent illam, nec capient ex illa quidquam. R. Jo-

seph Kimhi: *Quod tardare fecerunt vineam, ob necessi-
tatem impii.* Nimirum quod cum pauperum agros
populentur, at vineas suorum sociorum, & uvas
bene maturas, pendentes adhuc in vitibus, ser-
vent, injecto cunctis terrore ingenti, ne quis-
quam illas audeat attingere. Sic ante tempus su-
um vindemiant pauperum immaturas fruges, sic eti-
am post tempus suum bene maturas, & jam pas-
sas uvas aliorum ne attingunt quidem, Lupus
videlicet alterius Lupi carnem non devorat: ne-
que Leo attingit Leoninam.

Proverb.

Sed ego existimo raptores & avaros lupis eti-
am petulantissimis, & savissimis leonibus im-
maiores, neque sibi ipsis parcere, sed mutuo
insidiari rebus alterius alterum Unde (inquit)
Jacobus) bella & lites? Nonne hinc, ex concupiscen-
tiis vestris, quæ militant in membris vestris? At adver-
sus quos militant? adversus compares, & æqua-
les; Concupiscitis, & non habetis; occiditis & zelatis,
litigatis, & belligeratis, & non habetis propter quod non
postulatis. Rumpuntur enim invidia, & pravis
cupiditatibus inflati: occidunt etiam, cum possunt:
sint minus, litem intendant, bellum indicunt, ut
qua possunt injuria, ditescant; neque enim divi-
tias illas curant, aut appetunt, quas orationes
possent, si necessaria essent, à divina liberalita-
te obtinere; ipsi quoque contra sanguinem suum insidi-
antur, & moluntur fraudes contra animas suas. Sic se-
mitæ omnis avari, animas possidentium rapiunt. In-
stat nimirum avarus in animam, sanguinem, vi-
tam ipsam cuiuscumque alterius divitias possi-
dentis. Quæ cum ita sint, parcat scilicet avarus
avaro, raptor raptori, impius impio. Minime sa-
ne: sed impii impiorum vineam, cum primum
facultas & opportunitas aderit, vindemiabunt,
atque etiam vi opprimunt, ut qui sint sine affectio-
ne, abique fædere.

Jacob. 4. 2

Impii ad-
versus com-
pares belli-
gerantes.

Prov. 1. 18.
Divites di-
vitiis in-
sidiantur.

Rom. 1. 31.

Ergo is sensus, quem latina lectio exprimit,
verissimus est; tantum aptandus & quadrandus
cum Hebræis vocibus, in quo perexiguus labor.
Pro impio dixit Interpres, Eum, quem vi oppresserunt:
nam sive impium sive justum vi opprimunt, dum
emungere lucri aliquid possint. Ergo nemo ab il-
lorum avaritia & unguibus tutus. rater ea quan-
tumvis pauper & mansuetus, pius ac justus sit, at
cum illo, velut cum impio & capitis damnato
atque proscriptionis omnium bonorum reo a-
gunt: quare per vim & calumniam mansuetum
& humilem damnant amissionis bonorum om-
nium. Neque hoc vane dictum est: nam eadem
vox, quæ impium sonat, ponitur etiam pro dam-
nato, Psalm. 118. 7. aut pro reo, Num. 33. 30.
Quid impius sit impietatis reus atque dannan-
dus & similiter eadem radix, quæ significat etiā
condemnare, quod est quasi impium declarare, &
facere ut habeatur aliquis impius, propterea; &
capite & bonis omnibus multatus. Unde etiam
dicitur 1. Reg. 14. 47. de Saul: *Quocumque se verte-
ret, superabat:* vel ut legunt ex Hebræo *Condem-
nabat;* Chaldaus, *verdebat,* scilicet *tandem noxi-
os,* addit Vatablus, Cajetanus, verbum finxit
audacter, sed significanter, In omnibus, ad quæ se
vertet, faciet iniquare, id est, eodem ipso exposito
re, Vincendo suos hostes, facit eos iniquos quoad pœnam,
id est, cum aciem adversus hostes dirigebat Saul,
tandem ad damnatos capite & bonis omnibus,
pergebat, sicque invicto robore, & capite illos
atque bonis omnibus, ex Dei judicis quasi sen-
tentia & præcepto multabat. In hac igitur eadem
significatione licuit Interpreti sumere vocem, o-
riginalem, & pro impio dicere & intelligere, op-
pressum, damnatum per calumniam. Neque hoc
scelus inauditum in Scriptura, nam exprobrat
idem iniquis Magistratibus, & avaris Raptori-
bus Deus, Amos 2. 18. *Vinum damnatorum (per
calumniam & vim pœnis affectorum) bibebant
Septuaginta, Vinum de calumniis bibebant.* Jonathas:
Vinum rapina, expressum profecto ex oppressione
& conculcatione pauperum. Sic sene Achab
vindemiavit vineam ejus, quem vi oppresserat, tan-
quam impii, quem & capite & bonis omni-
bus propter impietatem & blasphemiam per
calumniam & falsum testimonium illi affix-
um, multaverat. Cui ad vineam innocentis, ta-
men damnati Naboth, descendenti dictum est:
Occidisti

5.
Elucidatio
Vulgati &
conciliatio
cum He-
bræo.

Idem no-
men impii
& damnati

עשר

Compl.
Regia.
Chaldaus
Vatabl.
Cajetanus.

Optimi
Ducis for-
ma vincen-
tis hostes.

LXX.
Jonathas.
3. Reg. 21.

Mirabilis Occidisti, insuper & possedisti, & post hac addes. Quis
Latini in- jam non miretur tantam Latini Interpretis sub-
pretis sub- tilitatem in judicando; lumen in illustranda pro-
tilitas, & ponendaque sententia; dexteritatem in verten-
diligentia. da & temperanda Latinis auribus? Hæc sane
 & vera & solida est Latini Interpretis defensio,
 placuitque sæpe mihi non semel cogitata atque
 elaborata.

Pagn. At nunc video breviorē, faciliorem,
R. David. clariorem, aliam: nam profecto videtur le-
Constru- gisse Interpres ex Hebræo, quod & licu-
ctio He- it, Vineam impius vineam abunt. Hoc etiam mo-
bra, do legit in Thesaurō Pagnin ex R. David Kimhi,
 ubi juxta familiarem linguæ Hebrææ idiotis-
 mum, nomen singulare constructum cum verbo
 plurali significat omnes sub nomine contentos,
 q. d. omnes impii, aut quilibet impius. Cum
 autem hæc omnes rapinæ tribuantur hoc loco im-
 piis, non existimavit Interpres valde necessari-
 um, impiorum nomen nunc repetere, prætermisit
 ergo, nullo sententiæ detrimento, & addidit
 claritatis gratia, cuiusnam intelligi oporteret vi-
 neam, nimirum eius, quem viopresserunt. Remip-
 sam (ni fallor) pro Vulgato diximus.

6.

לפ

At verbum (quod reliquum erat) vindemiare,
 semel tantum sub ea forma, & sub ea significa-
 tione, & non nisi hoc in loco reperitur; quod
 quidem deducitur à nomine *Lekes*, quod signifi-
 cat pluviam serotinam. Quare verbum inde du-
 ctum non debet significare quamcunque moram
 aut tarditatem, sed vel eam maturitatem, quam
 in frugibus & satis efficit imber serotinus ante
 tempus messis & vindemiæ; aut potius eam tar-
 ditatem, quæ est in tempore serotino, quod est
 ante pluviam serotinam; antequam grana tur-
 gescant, & perveniant ad debitam maturitatem;
 nam tempus serotinum, aut, ut ita loquar, tardum,
 non est id, quod est post maturitatem, sed poti-
 us tempus immaturum, ante debitam fructuum
 maturitatem, & importunum colligendis fru-
 ctibus. Sic Zachr. 10. 11. *Petite à Domino pluviam*
in tempore serotino, tempore videlicet illo, quo po-
 stemus imber, ad fructus maturandos expecta-
 ri, & cadere solet, videlicet in mense Nisan, ut
 dicunt R. Kimhi, & R. Mardokai, qui respon-
 det nostro Martio, non vero Aprili, aut Majo,
 ut alii computarunt; nam messis tempus fere in-
 cidebat in Majum. Ergo tardare aut serotinare vi-
 neam, quid erit aliud quam irruere in vineam
 tempore serotino, aut tempore serotinæ pluviæ,
 ante maturitatem uvarum, & ante maturum &
 opportunum tempus vindemiæ? Quod quid ali-
 ud est, quam vindemiare ante tempus & matu-
 ritatem? Sane qui Interpretem accuset quod ver-
 bum illud serotinandi verterit vindemiare, aut stu-
 pidus aut iniquus erit.

7.

Tyranno- Nunc conjuganda hæc pars cum præcedente:
rum imma- Nam impii, & Tyranni fruges ante tempus suum
nitas sibi demetunt, & uvas ante maturitatem, tempore
& aliis in- ipso serotino, vindemiant. At quæ agrestium &
utilis. acerborum fructuum utilitas aut usus? Proflus nul-
Salvianus. lus. Crescit hinc sceleris & improbitatis immani-
 tas: *Novum*, (inquit Salvianus lib. de Provid. 5.)
 & inestimabile nunc in plurimis malum est. Parum ali-
 cui est, si ipse sit solus, nisi alter fuerit infelix: nam no-
 cere, ut tibi proflis, iniquum; sed tamen huma-
 num. Nocere tamen, cum neque tibi prodesse
 possis, non inhumanum solum, sed diabolicum
 plane: cum nulla causa, nulla utilitas subest fa-
 cinori sed improbitas sola, atque malitia. L. Cassi-
 us illo (sic Cic.) quem populus Romanus verissimum,
 & sapientissimum Iudicem putabat, identidem in causis
 querere solebat, Cui bono fuisset? Sic vita hominum est,
 ut ad scelus nemo sine spe conetur atque emolumento ac-
 cedere. Quod non de scelere solum, sed de reli-
 quis humanæ vitæ actionibus in universum ite-
 rum à Salviano scriptum est: Numquid est ullus ho-
 minum, qui non omnia, quæ fecit, vel salutis suæ, vel
 certe utilitatis gratia faciat? Nemo opinor: omnes enim
 ad effectum, atque appetitum utilitatis suæ, natura ipsi-
 us magisterio atque impulsione ducuntur. Verum prop-
 terea improbitatis dignoscendæ illæ regulam tra-
 didit, qui dixit,

Cic. pro
Sexto.
Roscio.

Salvianus.
lib. ad Ec-
clesiam.

Senec. in
Media, Act.

3.
Plerique
improbi
ob lucrum.

— Cui prodest scelus,
 Is fecit. —

Sic profecto illi supra fidem omnem petulan-
 tes, & impudentes se cohortabantur, ad viribus
 & potentia abutendum, opprimendumque ju-
 stum: ad utilitatem sibi in tanta rapiendi & de-

minandi insolentia proponebant: sit (inquiunt)
 fortitudo nostra lex iustitia: quod enim infirmum est, in-
 utile invenitur: nam imbecillitatis esse existimant
 subdere se æquitati & juri. Rursus, sicut inutile
 accumulandis opibus, ita non aliam legem quam
 potentiam & Tyrannidem colere, utile ad
 rem amplificandam, Circumveniunt præterea ju-
 stum, quoniam inutile est illis, id est, contrarius illo-
 rum conatibus & iniquis lucris comparandis. Frustra la-
 Ergo illorum improbitas & scelera proderant il-
 lis; & conatus atque potentia bono illis erat. At nis impro-
 frustra, gratis, quod sæpe clamant Sacra litteræ, bitas
 id est, sine ullo suo fructu (qui enim immaturus
 & acerbus est fructus nomen non meretur, ut
 qui fructuosus non sit) proximi res lædere, hoc
 demum, cum causam nullam habeat, nullam
 quoque excusationem habet. In quo profecto
 illud quadrat, quod de sordidissimis avaris scrip-
 sit Plutar. lib. de divitiarum cupiditate: Sicut
 viperas, cantharides & phalangia magis vituperamus & Plutar-
 odimus, quam Leones & urso, quod illa bestia homines
 interficiunt, neque interfectorum ullus iis est usus: ita Avari vi-
 majori digni sunt odio, qui propter liberalitatem & for-
 des mali sunt, quam qui propter intemperantiam, aufe-
 runt enim aliis ea illi, quibus utendi nullam habent fa-
 cultatem. Sic quidem causæ allatæ sunt crimina-
 tiones, aut delationes sceleris alicujus, quod in
 illis non tam factum quæreretur, quam causa,
 id est, utilitas aliqua, propter quam factum est. Cur dela-
 set: & in causa bene an secus assignanda labo-
 rant Patroni, qui & Causidici dicti sunt, quod A-
 puleius Apolog. 1. illis verbis omnino docuit; causa,
 Scires omnium factorum rationes diligentius examinan-
 das, ac sapius causas quæri, facta concedi: neque etiam
 Patronos litigatorum Causidicos nominari, quod cur qua-
 que facta sint, expediant. Frustra igitur an factum sit,
 queritur, quod nullam causam habuit, ut ferat. Ita fa-
 cti reus apud bonum Iudicem scrupulo questionis libera-
 tur, si nulla fuit & ratio peccandi. At cum apud su-
 premum Iudicem facti reus constet, cui nulla fu-
 it ratio peccandi, quam severe, quam graviter
 quæstioni atque tormento obnoxius erit!

Crescit vero ex lectione Septuaginta hujus-
 modi Tyrannorum rapinæ & sceleris improbi-
 tas; nam sic legunt; Impotentes vineas impiorum sine
 mercede & sine cibo operati sunt. Duplex videlicet in-
 justitia, & quod Mercenarii mercedem non ac-
 ceperint, & quod sine alimentis, cum tamen dig-
 nus sit Operarius cibo suo, pauperes divitibus ope-
 ram navare cogantur. Hoc unum est ex sceleri-
 bus, quæ in Cælum clamant. Ecce (inquit Ja-
 cobus) merces operariorum, qui messuerunt regiones
 (agros amplissimos) vestras, quæ fraudata est à vo-
 bis, clamat; & clamor eorum in aures Domini Sabaoth
 introiit. Ubi observari potest, non dici paupe-
 rem ipsum clamare quoniam pauper, etiam laesus
 tacet, ut ait Sapiens; sed merces ipsa denegata aut
 fraudata, quam dives Raptor suæ domi conti-
 net, & scelus ipsum suum; quod nullo modo
 conscientia tacere aut dissimulare potest. Quod
 autem hæc mercenariorum defraudatio clamat, Scelera
 arguit scelus esse ex illis maximis, quæ clamare quæcla-
 dicuntur; par videlicet homicidio, naturæ ab-
 usui, extremæ Tyrannidi, & oppressioni paupe-
 rum. Hæc enim omnia valide clamant. Quare
 Mercenarii fraus, cum sanguinis effusione conjungunt
 Defraudare
 tur, Eccl. 34. 27. Qui effundit sanguinem, & qui fa-
 cit fraudem mercenario, Fratres sunt. Quare elegan-
 ter dixit August. in loquutionibus, Clamorem solere homicidii,
 Scripturam ponere pro tanta impudentia, & libertate ini-
 quitatis, ut nec verecundia, nec timore abscondatur.

VII. Nudos dimittunt homines indumen-
 ta tollentes, quibus non est operi-
 mentum in frigore.

1. Avarus dives inhumanus. Nulla mora trahenda in
 vestiendo nudo. Illustratus Isaias.
2. Impiorum petulantia. Quid animæ nuditas in
 Sermone Sacro.
3. Quid proprie Imber.
4. Quid proprie velamen impii. Turbo & Tem-
 pestas. Illustratus Isaias.
5. Quid amplexari & complecti. Illustratus Pam-
 lus.
6. Aliorum interpretatio exploja, Gens degent in spe-
 lunsa.

Non

1.

p7

LXX.
Non tra-
henda mo-
ra in vesti-
endo nudoQui na-
dum non
vestit, nu-
dus ipse co-
ram Deo

2.

LXX.
Nicias.Anima pro
ventre.1. Cor. 12.
23.Folia arbo-
rum quibus
primi pa-
rentes se
contere-
runt qualia
Irenaeus.Gen. 31.
42.

NON Solum (inquit) in agros, aut in pecora laeviant; sed in ipsos homines, ut qui sint omnis humanitatis expertes. Quoniam verbum originale, *Lun*, accipi potest, pro *dimittere*, aut facere manere? quod nos dicimus, *Los dexan eftar*. Docte addidit Interpres, *indumenta tollentes*, ut rapinam & depredationem exprimeret, cum in originali tantum sit, *Dimittunt homines absque vestimento*: quod aequae indifferens est, ut intelligi possit vestimentum abstulisse, aut nudum non vestuisse. Septuaginta dixerunt; *Nudos multos dormire fecerunt sine vestimentis*. Respexerunt ad proprietatem vocis originalis, quae proprie vertitur; *Pernoctare fecerunt*, aut *habitare*, vel *commorari*: live autem dicas facere, vel adigere, vel pernoctent nudi, vel nudos amittere, ad longiorem moram, & tempus minime breve pertinere videtur. Cum tamen jubeatur dives, statim ac viderit pauperem nudum, convestire & fovere. Isaia 58. 7. *Cum videris nudum, operi eum* (quali diceret; Ne dimittas, ne moreris, ne illum pernoctare facias in sua nuditate) & *carnem tuam ne despexeris*. Nam qui nudum despiciat, cum humanitatis & carnis proximi particeps sit, ne ipsum profecto despiciere censetur: nisi forte *carnem suam despiciere*, sit, nudum se atque despicabilem coram Divina Majestate constituere, qui enim pauperem operit, seipsum operit: qui nudum dimittit, manet ipse pernoctatque nudus. Illud etiam despiciere *carnem suam*, est, non perspicere sedulo ac diligenter, sed dissimulare, & praeterire nudos atque egentes.

Quibus non est operimentum in frigore. Pernoctare (inquit) coguntur sub dio, omnibus Coeli injuriis expositi; nam cum sint propriis domiciliis extrusi, vel occupatis, vel dirutis Tyrannorum injuria, vagari profecto extra tectum & extra urbem coguntur. Nescio quid immanius & petulantius sub his verbis subolefecerint Septuaginta legentes: *Indumentum animae eorum abstulerunt*. Quod Nicetas interpretatur. *Extremum vestitum*, quo corporis turpitudinem contegebant, *ademerunt*. Acceperunt ergo Graeci animam, pro ventre & iis, quae sub ventre sunt, atque ad familiarem Scripturarum loquutionem respexerunt, saepe nuditatem usurpantium pro eo, quod nudum esse minime oportet, & cui (ut Paulus ait) *abundantiorum honorem circumdamus*. Tum haec nuditas profecto & pudenda & ignominiosa est, ut sit vel molesto, asperoque integumento vestienda. Sic enim cum primi parentes viderent se nudos, erubescerent *folia arborum consueverunt*, folia (inquam) minime lenia, aut mollia, sed quae cum scabra & aspera essent, corpus vexatur, ut Irenaeus ait lib. 3. cap. 37. *Quanta igitur petulantia, nudos amittere homines*: Hoc si conjungere velis cum illa lectione Septuaginta praecedentis verticuli, conficietur haec sententia; Cogunt egenos sine mercede laborare & insuper vestimenta illis auferunt, nudosque dimittunt. Non dissimili ratione Jacob expostulabat cum Laban, quod diurnae servitutis mercedem per fraudem immutasset *de cem vicibus*; Et nisi (inquit) *Deus Patris mei affuisset mihi, forsitan modo nudum me dimisisset*.

VIII. Quos imbres montium rigant; & non habentes velamen amplexantur lapides.

3.

LXX.
DD.
Comp. ist.
Vatabl.
Pagn.
Regia.

EX re commiseratione dignissima immiseri-cordiam ferinam Tyrannorum exagerat; Non solum sine tecto & domo miserorum capita perfunduntur rore & guttis nocturnum, sed toti ipsi madent rivulis cadentibus ex montibus. Septuaginta: *Destillic, diis montium maelesunt*. Vox originalis uberiolem perfusionem, & largiorem imbrem significat. Quare Complutenses legunt: *A fluctibus montium humectantur*. Alii, *Inundatione*, atque eadem vox vertitur *turbo*, Isaia 25. 4. & *tempestas*, Isaia 32. 2. & *imperus*, Isaia 28. 2. & *gurges aquarum*, Habacuc. 3. 10. Atque eandem proprietatem agnovit profecto Interpres, cum dixit, *Imbres*: & opportune ad rem quae describitur: nam cum egentes & nudi praefrigore abstant sese in valles & aprica loca, necesse profecto est excipere quoque vim ingentem aquarum, quae de montibus solet in valles confluere.

Et non habentes velamen: protectionem, fiduciam, spem, aut refugium: haec enim omnia complectitur vox originalis, & ad umbraculum vel protectionem non semel refertur, ut Isaia 30. 3. *Fiducia in umbra Aegypti*, & Psalm. 103. *Petra, refugium* (velamen, protectio) *herinacis*, & Isaia 25. 4. *Spes* (protectio, tegmen) *a turbine* (ab imbre & inundatione) vox etiam eadem, quae hoc loco; nam videtur profecto locus ille Isaia per allusionem, aut imitationem expressus ex hac ipsa Jobi sententia, ubi Tyrannorum potentia & violentia describitur, non solum ex eo, quod egenos spoliunt *velamine*, operimento, tecto, exponantque imbribus atque turbinibus, sed eam ipsam Tyrannorum improbitatem cum vehementer turbine comparat. Deum autem pro velamine & operimento esse suis egenis ac nudis: *Factus est* (inquit) *fortitudo pauperi, fortitudo egeno, in tribulatione, spes* (per fugium tutissimum) *a turbine* (procella, imbre & tempestate) *umbraculum* (nam etiam saevitia Tyrannorum imitatur Solis ardorem) *ab aestu*: *spiritus enim robustorum* (praevalidorum istorum potentissimorumque Tyrannorum) *quasi turbo* (vox eadem, quae hoc loco *imber*) *imvellens parietem* (videlicet, immanissimi hostes non aliter invehuntur in miseros & egenos, quam tempestas in parietem labefactandum & diruendum).

Amplexantur lapides. Cum nihil habeant, quo se protegere possint, subeunt antra & lapidiferas cavernas Septuaginta, *Petram sibi circumdederunt*. Quod cum illo congruit, quod Paulus de Sanctorum persecutionibus & ærumnis scribit, Hebr. 11. 37. & 38. *traverunt in melotis* (ovillis pelibus) *in pellibus caprinis* (videlicet, audier jam quocumque aspero & hirsuto vestimento se contegebant) *egentes, angustati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, speluncis, & in cavernis terra*. Verbum autem *amplexandi* licet non videatur referri posse ad lapides, at eleganter respondet nuditati, & vestimento: nam videtur homo amplecti suam vestem, cum illam sibi applicat, & complicatis manibus pectori & corpori apprimat. Non habent igitur egeni & nudi, quid complicatis manibus fovendo corpori applicent, quam durissimos frigidissimosque lapides & Saxa, aut rupes. Quae etiam locutionis formula dictum est Threnorum 4. 5. *Qui nutrebantur in croceis, amplexati sunt stercorea*. Quod nihil jam haberent, quo se contegerent & foverent, quam sordidissimum terrea pulverem. Nam quod Cajetanus praefua subtilitate excogitat, tam vehementem describi aquarum confluentium impetum, ut miser illi cogantur rupes & saxa amplecti, ne fluctibus ferantur praecipites; quis non videat praeter rem dici, & nulla nuditatis de qua hic sermo est) habita ratione? Illud elegantius, quod interpretatur Augustinus hunc saxorum complexum, confugium tantum ad cavernas; *Confugientes* (inquit) *nudi ad speluncas, ubi saxa distillant*. Sicut enim complecti solemus id ad quod confugimus, ita complecti, confugere est.

Ceterum praetermitti profecto non debet quod Olympiodorus hoc loco ex aliorum sententia, & interpretatione affert. *Quidam* (inquit) *de violentis hominibus haec dici existimaverunt*; nam *ajunt hoc genus hominum sese in solitudines abdere, ac latronum vitam forte sub dio agere. Quod si contingeret aliquando, iis opus esse tecto quopiam loco, illis profecto esse antra, saxa angustaque valles*. Sed de hoc hominum genere, cum priori Tomo non nihil dixerimus nunc nihil; quod hic locus non nisi invitatus & repugnans ejusmodi interpretationem admittat. Vide quae diximus cap. 30. v. 6.

IX. Vim fecerunt depredantes pupillos, & vulgum pauperem spoliaverunt.

1. *Varia lectio. Uber. Rapere Pupillorum praeda saevissima.*
2. *Pign rati pauperum iniqua.*
3. *Tuitio Principum quid. Tyranni pretio tuentes Populum.*
4. *Silentium de morte.*
5. *Tyranni ex necessaria aliorum re ditescerent. Quid terre, aut accipere.*

6. *Quid*

6. *Quid proprie spica. Sordida divitum avaritia. X. Nudis, & incedentibus absque vestitu, & esurientibus tulerunt*

spicas.

LXX. **NON** parcunt (inquit) infantibus, & pueris: nam per summam injuriam illos capiunt in mancipia; ut teneriorem & molliorem, ita dulciorem sibi prædam arbitrantur, quam lætentem ex Matrum ubere extraxerunt. Septuaginta ex Hebræo proprie legerunt, *Rapuerunt ab ubere pupillum*. Sed illam vocem uberi suppressit, aut prætermisit Interpres, quod intelligeret, non tam de infantibus sugentibus sermonem esse, quam de pupillis, liberisque viduarum, quos cum Matres incredibili charitate complectantur, illarum uberibus & Cordi appressi & affixi videntur: quare oportet hanc quidem esse omni crudelitate plenissimam, ut quæ non popillis solum, sed Matribus etiam ex charissimorum pignorum amissione extremum dolorem atque rerum omnium interitum adfert. Aut quidem cum vox *uberum*, atque prædæ in originali fere eadem sit, non legit Interpres, *uber*, sed *pradam*, ut certo existimo: *Sad enim & mamma & prada est*. Unde legit Cajetan. *Rapiunt ex prada orphanum*. Ergo intellexit Interpres auferri, & detrahi pupillis tenues etiam patrimonii reliquias, quibus tanquam uberibus & lacte alendus esset. Sic per paraphrasin, Tygur. dixit: *Rapiunt papillo, quod post vastationem relictum fuerat*. Est autem vehemens in Hebræo verbum vim faciendi, & depradandi, quod alias verti solet à Vulgato. *Vi aut violenter auferre, aut vi extorquere aut per vim rapere*. Genes. 21. 25. & Gen. 31. 31. & 2. Reg. 23. 21. & Ezech. 18. 7.

LXX. **Et vulgum pauperem.** Vulgum addidit Vulgatus, ut humilis ac tenuis conditionis homines significantius exprimeret, cum in originali tantum sit, *pauper* ut hæc autem pars cohæreat cum illa præcedente, de pupillorum depradatione & captivitate, sic intelligi debet: à dolentibus Matribus repetunt pro redemptione Filiorum, quod ex tenuissima facultate relictum fuerat. Sic enim videtur debere accipi, quod Symmachus ex Hebræo legit: *A paupere pignus abstulerunt*, vel, ut Hebraizantes legunt: *Super pauperem pignus accipiunt*. Ut hæc pignorationis iniquitas alio spectet, quam supra cap. v. 6. Nam ad illum locum potius pertinet, quod hoc loco legerunt, Vatablus. *Accipiunt in pignus, quod est super pauperem*, & Tygur. *Cum injuria humilium pignus accipiunt*. Hanc vero iniquitatis & improbitatis rationem amplificat lectio Septuaginta. *Eum qui ceciderat, humiliaverunt*, id est interprete Niceta, *Qui à divitiis ad inopiam defluxit*. Non solum jacentem non erexerunt, sed gravi etiam imposito exactionis pondere oppresserunt, ne exurgere posset. Quanta Deus bone, iniquissimorum Principum Tyrannis, improbitas: cum oporteret ab illis mercedi ipsam redemptionem & patrocinium pauperum atque pupillorum: cum tamen illorum munus sit pupillos viduasque tueri, & tenuem inopemque vulgum in suum sinum atque tutelam recipere? Scilicet, impleretur Principis auctoritas, cujus potentia & nomen ipsos pauperes opprimit. Qua de re scripsit eleganter Cassiodorus. lib. 7. Variar. Epist. 39 in formula Tuitionis;

3. **Cassiodorus.** Superfluum quidem videtur tuitionem specialiter à Principe petere, cujus est cunctis, universos communiter tuitio dicere. Hæc est illa solennis in jure Tuitionis vox, cujus Symmachus meminit lib. 1. Epistolarum ad Theodosium. Sic etiam Tuitionis gratia imaginem Imperatoris præferebant, cujus reverentia securi infirmiores fierent. Illa autem erant concepta verba, quibus Tuitio dabatur à

L. 5. C. de Principe; Tuitionem nostri nominis, quasi validissimæ injur. & l. *nam turrin contra inciviles impetus nostra concedit auctoritas*. Quam longe cujus auctoritas Principis statuas ff. civiles ipsos impetus adversus Cives vulgumque de pæn. Pauperem facit, accipitque pignus, pretiumque tuendæ libertatis. Gravissima sunt in hanc rem

Jacob. Salviani Massiliensis libr. 5. de Providentia verba: *Tuitio Parentum mendicitate pignorum paratur*. l. 1. var. *Ecce, quæ sunt auxilia, & patrocinia majorum*. Addit deinde quædam alia Salvianus, quæ profecto diccas omnino scripta esse in Commentarium hujus capitis Job. quanquam ille tantum voluerit mores sæculi describere.

Duplex sententia in Hebræo & Græco: *Nudum ambulare fecerunt absque vestitu*. Septuaginta, *dormire fecerunt injuste*. Quod Nicet. exponit, quod in nudo pavimento nudos jacere cogerunt; vel ex proprietate Græcæ vocis, *ἐκκοιμῶνται*, filere coegerunt, cum ne hircere quidem auderent, aut de injuria utcumque expostulare: non aliter atque *mutus coram tondente agnus*. Nisi de somno mortis loquatur occidunt nimirum post iniquam spoliationem. Illud enim ipsum verbum Græcum ad mortem etiam refertur aliquando.

Secunda, sententia. *Esurientibus tulerunt spicas*. Vatablus, Tygur. Cajetan. in primo casu legunt: *Esurientes aut famelici gestant manipulum aut spicas*. Vel quod miseri oppressi ad extremam inopiam redacti, & suis agris possessionibusque ejecti cogantur in alienis agris spicas à messoribus relictas legere, & manu ipsa terere, granaque ipsa commolere dentibus; quod fame stimulati fecerunt Apostoli, Matth. 12. 1. Marc. 2. & Luc. 6. Aut quod, qui prius manipulos suos demelliaveraut, incidentes in latrones, vacui recesserint. Reliqui tertium casum dant famelicis & Esurientibus, ut hic novum quoddam & immane flagitii genus proponatur: Non solum non pavisse, sed esurientium etiam [ut Septuaginta legerunt] buccellam abstulisse, quod summa crudelitatis, atque incredibilis injustitia (ut Nicetas dixit) est argumentum. Verbum autem *Naca*, cum puncto sinistro significat accipere, vel auferre, vel transferre ex uno loco in alium. Indicatur ergo avaritia prædonum, qui rem suam etiam ex victu necessario & tenuissimo pauperum amplificare conantur. Recte ante Interpres dixit, *spicas*: quamvis eandem vocem originalem *Gomer*, manipulum vertit Lev. 23. 11. Deut. 24. 7. ut non solum manipulum integrum, sed pauculas spicas, quæ messoris manum effugere solent, & vix bene sufficiunt colligando, aut componendo manipulo, significaret. Est autem *Gomer* vel *Gomir*, mensuræ genus, quod quotidianum dimensum & diurnum victum hominis capere potest; ut constat ex Exod. 16. 16 *Colligat unusquisque ex eo, quantum sufficit ad vestendum Gomer per singula capita*. Ergo necessarium victum abstulerunt famelicis, quem forte ex spicis minutatim collectis sibi summo labore collegerant. Aut ne illis ullum in suis agris subsidium esset, minime passi sunt spicas remanentes colligere. Propter quam divitum sordidam avaritiam cavet postea Lex ne vel manipulum per oblivionem prætermisum, vel paucas Olivas remanentes in oliveo, vel remanentes post vindemiam racemos, reverteretur quis, ut colligeret, sed relinqueretur advena, pupillo, ac vidua: nam ex eo videretur Divina Providentia quodammodo lædi: cum enim ex nostra oblivione, & ex reliquiis nostri laboris per incuriam prætermisissis, voluerit sustentare famelicos, & egenos, qui hoc non permittat, non tam egenos ipsos, quam Divinam Providentiam frustrare suo fine tentabit.

XI. Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcaſis torcularibus sitiunt.

- 1 Meridiari. Non idem apud omnes merides.
- 2 Meridiatio de somno, sanitatis gratia. Avaro improbo alienus labor somnum conciliat. Illustratus Salomon.
- 3 Lectio Septuaginta. Improborum insidia.
- 4 Varia Hebraizantium lectio. Defensio Vulgati. Lux de oleo. Meridies, & acervus quid proprie. Illustratus Zacharias.
- 5 Varia lectio, & expositio Divites cogunt sine mercede laborare pauperes.
- 6 Avaritia morbus inexplibilis. Quid inter divitem, & pauperem intersit. Iterum inter divitem & ebrum quid conveniat. Illustratus Habacuc.
- 7 Avarus pari supplicio, atque pauper ab illo vexatur. Explicatus Amos.

Inter acervos eorum. De quibusnam sermo est, de Tyrannis ipsis, atque raptoribus, an de miseris

4

ἐκκοιμῶνται.

5.

Vatabl.

Tygur.

Cajetan.

LXX.

נשד

Ditescentes

ex re neces.

saria pau-

perum.

6.

נשד

Gomer

quæ mea-

sura

Deut. 24.

19. 20. 21.

Prov den-

ti, in su-

stantandis

pauperibu

Isidor. feris & oppressis? Priorem hanc partem ad egenos referunt quidam; qui cum *inter acervos eorum*, id est, suos (non enim habent Hebræi reciprocum aliud) *meridiantur*, id est, colligendis, excutiendis oleis, uvis, aut aliis frugibus, fructibusve ab ortu solis ad meridiem usque, laboraverint: tamen meridiei, & prandendi tempore, cum deberent se reficere, irruentibus repente prædonibus, atque cuncta occupantibus, impransi manent. Vatablus quod cogantur oppressi laborare in agris potentiorum, & congregendis fructibus, congregandisque acervis eorum ad meridiem usque, oleum exprimere, torcularia calcare, fruges metere, nulla tamen laboris mercede. Cajetanus quoque de egenis, aliter tamen. Sed nexus ipse, filumque sermonis omnino exigit, ut hæc sit continua quædam, atque perpetua Tyrannorum descriptio. Quem sensum amplexi sunt reliqui fere interpretes, tum antiquiores, tum recentiores; atque Vulgatus sane idem intelligi voluit verbo illo *meridian-di*. Nam describit opulentos istos prædones, ex alieno saturos, atque sine ullo suo labore in summo otio & quiete, alienis operibus & laboribus perfruentes. Ergo inter congestas aliorum facultates, aut frugum acervos alienos ipsi *meridian-tur*, id est, cibum meridianum capiunt: id enim *meridiari* est apud Latinum?

Plantus. *Fensando, meridiando, commessando, pergracando vis tam ducere.*

Meridies diversimodo de computatus. Neque obstat, quod non semper prandia meridiani tempore, sed frequentiora quondam ad vespeream fuerint; nam *meridies*, etiam non idem omnibus, qui enim diem ad mediam usque noctem sequentem computabant, meridiem fere suum habebant advesperascente die, & deficiente luce. Ergo qui famelicis auferbant spicas tamen ipsi inter congestos ex præda manipulos deliciantur, commessantur, pergracantur, lætanturque, sicut qui *lætatur in messe; sicut exultant vi- flores capta præda, quando dividunt spolia.*

Isai. 9. 3. *2.* *Philippus.* Quid, si etiam *meridiationem* significatione Latina pro quiete & somno meridiani acceperit interpretes? Indicavit hoc profecto Philippus, cujus hæc verba in hoc loco: *Hoc malum est magnum, & iniquissimum, ut sub laboribus & fructibus aliorum alii reliqueant.* Atque eandem *meridiani*, id est, quiescendi, significationem agnoverunt Gregorius & Divus Thomas: ergo *meridian-tur*, id est, quiescunt: quod insignis impudentiæ est, ut etiam tunc bene curandæ cuticulæ curam non prætermittant, & sanitatis tuenda gratia *meridiationes* servant, aut antecibum, aut postsumptum cibum alie-

Gregor. D. Thom. num. Quamquam illud valde mirandum, quod alienus illis labor quietem & sumnum conciliet; nam illud naturale est, ut suus cuique labor & defatigatio sumnum afferat. Scriptum est enim: *Dulcis est somnus operati, si ve parum si ve multum man ducet.* Impiis tamen & Raptoribus pauperum lassitudo & sudor laborandi, quietem placidissimam conciliet, si ve antequam commellentur, & sese exfaturent aliorum bonis, aut etiam postquam largis computationibus, & conviviis sese ingurgitarunt ex alieno: Non enim capitur sumnus ab eis, nisi supplantaverint, comedunt panem iniquitatis & vinum iniquitatis bibunt. In hac vero *meridiani* id est, quiescendi ratione lasciviæ, & petulantia agnovit D. Thomas; ait enim: *Meridie quiescunt quasi lascivientes de bonis eorum.* Forte indicat esse huiusmodi prædonum non ferendam improbitatem, ut quæ egenis & pauperibus auferunt, ea in aliena scorta, & impuros usus convertant: sicut illi Sacerdotes Bel, cum per absconditum introitum, cum uxoribus, parvulis & filiis lasciviebant, & epulabantur clam & per insidias exiis, quæ offerebantur in templo.

Meridiationes ante & post cibum. *Corn. Cels. l. 1. c. 2.* *Ecol. 5. 11.* *Alienus ci- bus conciliat impiis somnum.* *Prov. 4. 16.* *D. Thom.* At vero Septuaginta has impiorum *meridiationes* inter acervos, ad occultas insidias referunt, quos etiam latini alii sequuti sunt, legunt enim: *In angustias insidiati sunt iniqui: nam inter ipsos acervos delitescunt, & in meridie, cum fervor Solis, & præteritus labor quietem & sumnum cæteris afferre solent, ipsi liberius ex insidiis adoriuntur incautos: quare illis pro somno & quiete meridiana, est ipsa structio & comparatio insidiarum, atque ad prædam invigilatio.* Hoc ipsum in illo Proverbiorum loco nuper adducto

3. Nicol. LXX. *Pineda Tom. II.* observari potest: Non dormiunt, nisi cum malefecerint. Nam quo tempore alii nocturno somno & quieti vacant, vigilant ipsi ad malefaciendum. Complutenses hoc loco legerunt: *In meridia sederunt.* Est enim ille habitus ex insidiis observantium & captantium prædam.

Sed vulgatæ nostræ lectionis, atque etiam Hebraicæ nunc breviter reddenda ratio est; nam fere universus Hebraizantium Chorus vertunt pro *Meridiari*, *Oleum exprimere*; pro *acervis* autem legunt *Muros*. In hanc sententiam: *Inter muros suos oleum exprimunt, faciunt, vel calcant, aut produ- cunt, ut vertit Mardoeh.* Cujus hæc ratio, quod *Thabar* significat fenestram, per quam lux ingreditur; & inde significat *meridiem*, id est, ut ait R. Mardoeh. *Dei lumen fortens, & claram*: & habet formam dualem, ut idem Mardoeh ex Kimhi observat, eo quod lux diei duplex videatur, aut diurna lux videatur in duas dividi: nam à mane pergit, procedit, & crescit usque ad perfectam diem, id est, ad meridiem; at vero à meridie pergit & tene- brescit. Meridies autem est illud tempus, in quo lux est fortis ex utroque latere. Hinc etiam habet nomen *oleum*, eo quod lucidum & splenditum sit, lucique pervium; aut, ut ego existimo, quod lumen foveat & efficiat. Quare proprio quasi cognomento dicitur in Scriptura, *Oleum lucidissimum, atque purissimum*, Levit. 24. 2. Tum etiam quoniā cognationem habet cum luce quam nutrit & conservat: quare *dua illa spica, aut rami olivarum* Zach. 4. 14. dicuntur, *duo filii olei splendentis*, Duplici videlicet voce respondente uni, & simplici Hebraicæ q. d. *Olei splendentis*, aut splendoris oleaginosi, aut olei, simulque lucis. Quare cum Theodotio dixerit tantum, *duo filii splendoris*, Septuaginta, Symmachus, & alii Hebraizantes legerunt, *Olei aut pinguedinis tantum*; Vulgatus tamen conjunxit utrumque. Ex his jam verbum conficitur, quod tantum hoc loco usurpatur, quod cum respondere posset, vel *oleo*, vel *meridies*, Hebraizantes referunt ad oleum faciendum, calcandum & exprimendum: quod simplicius, & melius dicerent, *Oleificare*. At vero Vulgatus, optime quasi tibi data, retulit ad *meridiem*, atque simplici etiam verbo eleganter dixit: *Meridiari*, sensu valde opportuno ad rem præsentem. Hoc unum scio, si Vulgatus dixisset: *oleum expresserunt*, aut *calcarunt*, dicturos lecturosque statim Hebraizantes ne cum Vulgato convenirent; *Meridiari sunt*, Præterquam quod lectio Hebraizantium nullum videtur habere commodum sensum: nam quod post R. David, Cajetanus & Isidorus ajunt. Pauperes, & oppressos inter privatos parietes oleum exprimere, nam palam, & in publico metu prædonum: id est (ut ille ait) non in molis solitis, sed intracellaris, in quibus recondere consueverunt oleum: non video, quàm bene conveniat, neque cum extrema indigentia pauperum neque cum incredibili aviditate Prædonum, præoccupantium ipso, etiam immaturos fructus. Neque omnino cohæret (ut probavi superius) sensus ille aliorum; Quod pauperes in domo divitum, in qua prælum est, exprimant oleum impiorum, & cogantur laborare divitibus. Multo minus, quod alius interpretatur per paraphrasim: Quod intra muros, impii olei vis ingens emanat. Cur ergo Vulgatus vocem originalem, quam sæpe idem ipse vertit *murum*, nunc *acervum* dixit, & non nisi hoc loco? Respondeo sensum sententiæ sic pos- sibile, neque omnino aliena à proprietate vocis: nam sicut vox originalis significat proprie intendere, extendere, si ve vocem cantando, si ve oculos aspiciendo, si ve membra impinguen- do, si ve ædificium ad parietem ædificando, unde vel significat *Cantorem* vel *parietem*, aut *murum* vel *bovem* bene completum, & distensum; sic etiam poterit significare *acervum*, aut *cumulum* multa accessione, & aggregatione completum, atque distentum. Existimo hanc fuisse Vulgati mentem & intellectum.

Qui calcatis torcularibus sitiunt. In hac quoque secunda parte varietas est: nam non pauci referunt ad ipsos pauperes, qui coguntur laborare divitibus, & illorum torcularia calcare, sed nulla tamen mercede accepta laboris sui, nam crudeliter Tyranni, non secus ac Pharaon proprio sum-

ptu cogunt laborare oppressos, atque illud dicunt: 14. & 19.

Oppriman-

Sedere ad insidias.

4. Pagn. Regia. Tygur. Cajet. Vatabl. Clarus. Oforius. R. Mard. צתר צמרים Fenestræ & merid ci idem no- men.

Olei cum lumine cognatio.

Theodot. LXX. Symm. Vulgati prudentia.

Hebraizantium studium.

R. David. Cajetan. Isidor.

Vatabl. Clarus.

Oforius. צתר

Fœcunditas vocis Hebraicæ.

5.

Exod. 5. 9. 14. & 19.

Exod. 9. 9. Opprimantur operibus & expleant ea, atque iustant: *Ite & o. eramini: palca non dabuntur vobis: complete opus vestrum quotidie.* Ergo extrema avaritiæ, atque immanitatis est, quod impii velint pauperes calcare sua torcularia; at eos neque potu dignentur. * *sitire* itaque inter torcularia redundantia multo mero coguntur. Alij, quod pauperes direptis jam & depopulatis suis venetis, vix ex reliquiis calcatis haustum vini exprimunt; *calcatis* ergo torcularibus *sitiant*. Nisi forte etiam indicetur, oppressos aere alieno divitum, cogi miseros, fruges atque vindemiam vendere statim, pretiumque deferre divitibus: sic collectis frugibus elurire: sic calcatis torcularibus, & exacta vindemia *sitire* coguntur. Quam improbitatem potentiorum eleganter descripsit

Salvianus Massiliensis, suo etiam sæculo vigentem, grassantem potius in Romano populo, libro de providentia s. illud (inquit) indignius, quod pauperes tributa divitum premant, & infirmiores ferant sarcinas fortium: neque alia causa est, nisi quia major est miserorum sarcina, quam facultas. Quis existimare rem hujus iniquitatis potest? Solutionem sustinent divitum, & indigentium mendicorum. Plus multo est, quod dicitur sum: Inditiones tributarias ipsi interdum divites faciunt pro quibus pauperes solvunt. Soli sunt immunes a debito, qui cunctos faciunt debitores, & quidem miserrimi pauperes solvunt, quod, quare, vel qua ratione solvant, penitus ignorant. Cui enim licet discutere, cur solvatur? Cui permittitur colorare, quod debeas? Hæc Salv. paucis prætermisiss.

6. At ego magis probo aliorum sensum, & interpretationem, referentium quoque sententiam hanc ad avaros ipsos divites & inexplebiles prædones, qua ratione accepisse profecto video Divum Gregorium, quamvis ad Tropologiam deflectat: Omnes (inquit) qui vitam fidei persequuntur, calcant, & sitiunt, quia agendo crudelia ferociores fiunt. Notatur ergo avaritia inexplebilis, nunquam rapinis & prædis, quamvis opimis, exaturata: quæ quamvis multum exugat sanguinis pauperum; *namquam dicit, sufficit.* Certe inter plena dolia avari sitiunt; & inter medios fluctus stant sitibundi Tantali isti:

Clandian. Non Tartesiæcis illum fatiaret arenis
Tempestas pretiosa Tagi, non stagna rubentis
Aurea Pactoli, totumque exhausit Hermum;
Ardebit majore siti.

Plutarch. de cupiditate divitiarum. Morbus hic avarorum; de quo solebat Aristippus dicere: Si quis multa cadens, multa bibens, nunquam saturatur, eum ad medicos iturum, & interrogaturum, qualis hic morbus? Quæ affectio? Quis sanandi modus esset? Si quis autem, decem menses possidens, alias totidem emerit, multisque prædiis multo argento parato non expleretur, sed ad alia paranda se intenderet, eum non putare sibi medico opus esse. Sed ægrotat profecto avarus gravissime, de quo gravissime quoque loquutus est Varro:

Varro in Sami. Denique avarus
Quis finis? cui si stes terra, & traditus orbis,
Furando tamen ac morbo stimulaturs eodem,
Ex sese ipse aliquid querat: cogatque peculi.

Scripsit Galenus de hoc loco morbo luculenter, peculiari libro de dignoscendis, curandisque animi morbis, capite 9. quod inscripsit, De vitanda insatiabilitate, quæ omnis mæroris causa est; atque eum insatiabilitatem corporis definiat, ultra quam satis est, progredi vescendo; animi insatiabilitatem ponit in cupiditate rerum, ultra id, quod satis est; Scito (inquit) omnis tristitia ac mæroris unam esse causam eam quam modo subtilitatem nostram, modo aviditatem inexplebilem vocant, ex eo, quod cupiditates habeant homines, quæ neque satiari, neque expleri possunt: semper enim concupiscunt illi, qui presentium rerum inexplebiles sunt. Proinde si duplum quidpiam habent, triplum illico student acquirere. Si triplum, quadruplum appetere incipiunt. Quare nunquam tu sane omnibus ditior, sed propter immensas cupiditates semper futurus es pauper. Rectè igitur dictum Insatiabilitatem vitium animi esse pessimum. Fundamentum enim quoddam est omnium cupiditatum, pecunia, gloria, honorum principatus, contentio.

Atqui (inquis) communis hic morbus omnium est. Quis enim non sitiatur aurum atque argentum? Sitiunt pauperes, sitiunt & divites, cum neutri sint a desiderando, sitiendo, & famef-

cendo immunes. Sane, nam & pauperem ex ipsa nominis sui Etymologia, proprietate (quam aliquando dixerimus) desiderans est, atque eo sitibundior, quo pauperior. At hoc inter divitum atque pauperum sitim inter est, quod eleganter Plutarchus indicavit; *Sitientem* (inquit) qui non dum biberit, spes est potu sitim aboliturum; qui vero continenter bibens sitire non desinat, non impletionem, sed purgationem censemus opus habere, & vomere iubemus: quia non indigentia eum vexat, sed acrimonia: aut calor aliquis contra naturam inherens, eodem ergo modo pauperem & indignum apparet finem facturum, si demum nactus fuerit, aut thesaurum invenerit. Qui vero plura necessariis possidens, plura expetit, eum non aurum & argentum sanare possunt, sed iactura opus habet ac purgatione. Sic lant supremus nostrorum animorum curator & medicus Deus, curare vult inexplebilem istam sitim, cum præcipit avaro, divitias, quas devoravit vomere: cum iactura illum, atque purgatione impletiones evacuat, & nolenti etiam atque invito, de ventre illius extrahit divitias Deus. Diximus de hoc morbo siticuloso non pauca superius cap. 10. v. 15. 20. 21. 22. 23. Atqui avari ipsi siti & morbo exagitari remedium sibi querunt, sed stultum profecto & non nisi nociturum, de quo illud quoque dici potest, quod in medicum gloriosum dictum est: Tuum remedium morbum graviores facit. Multo enim concitator est avaritia in majorum opum congestum conflata, ut flamma infinito acrior vis est, quo ex maiori incendio emicuit. Hæc illa profecto est agri ad noxium potum in-niantis, & ebrii vinum litientis deceptio, & prava omnino atque præpostera medicina, de qua dixit Abacac. cap. 2. adversus Nabuchodonosoris superbiam & avaritiam inexplebilem, Et quomodo vinum potantem decipit; sic erit vir superbus, & non decorabitur. Causam statim subjungit, inexplebilem sitim, morbum incurabilem adimpletionem & potu: Qui dilatavit, quasi infernus, animam suam) ventrem suum, stomachum, in quo residet apparentia sitis & famis multo autem potu dilatatur & distenditur ventriculus inflantur præcordia sed non propterea minus sitiunt: nam distento ventre, intenditur sit) & ipse quasi mors, & non adimpletur (quamvis enim mors multa devoret, inexplebilis manet) & congregabit ad se omnes gentes, & coacervabit ad se omnes populos. Deinde subjungitur gravissimi illa supplicii comminatio: *Va ei, qui multiplicat non sua.*

Sed si nihil aliud, certe illud gravissimum est, quod avaros huiusmodi, raptores, divites, non alia videatur Deus pœna afficere, quam ex ipsa, qua pauperes & mileri ab illis opprimuntur; sicut Amos cap. 9 dixit: Avaritia in capite omnium, quod d. in caput emicuit. Quasi in luum ipsorum caput recidat par supplicium, atque illa ipsa pauperum oppressio. Non enim deterior est in pauperem avarus, quam in se ipsum: non minus indigens, ut vetus poëta dixit;

Desunt inopia multa, avaritia omnia,
In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Et sicut pauperes non dignantur potu aut buccella panis, sed ipsos etiam siti ac fame conficiunt: nam hac divitiarum cupiditas pugnat contra sui impletionem: pecunia enim avari, ob amorem pecunia, abstinent, & sicut ipsi pauperes laborare coguntur nulla mercede, ita ipsi labores sustinent, voluptates autem non percipiunt: ac sicut morosa hedera parietem, illos avaritia cogit; frui prohibet, & concupiscentiam cum excitet, voluptatem admittit. Quæ omnia quid aliud sunt, quam Calcatis torcularibus *sitire*?

XII. De civitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamavit, & Deus inultum abire non patitur.

- 1 Gemere quid proprie. Explicatus Moyses.
- 2 Dux constructiones diversorum verborum uni verbo attributa. Explicati Samuel & David.
- 3 Vulnerare & vulneratus in sacro sermone. Variæ mortis circumloquutiones. Illustratus David & Ezechiel.
- 4 Clamor scelerum. Deus Auditor. Quid auris zeli, apud Sapientiam.
- 5 Varia ex Hebræo lectio, & interpretatio. Insultum & inultum quid proprie. Deus omnia cum ratione disponit. Notata argutia Cajetani.

6. Deus sapienter cunctatur in impiorum supplicio. Priscus damnatorum educendorum ad supplicium ritus. Illustratus semel & iterum David.

legunt: q. d. Si Deus non affligit pios, ut probet & exploret, ut tu o Eliphaz, dicis, profecto insulse & sine ratione ageret. cum illos affligit. Sed præstat sine interrogatione legere, cum sensus idem constet. Deum autem non ponere in ultum, videtur esse idem, quod nihil Deum relinquere in mundo sine sale justitiæ & vindictæ suæ; nihil providentiæ ratione, nihil irrationale facere: nam quamvis, quæ in mundo sunt, insipientibus insipida videantur, & fatuis fatua, & stultis insulta, at sapientibus & agnoscantibus divinam providentiam, nihil insipidum, nihil insulsum, nihil quod non sit sale conditum. Ut autem tum aliarum rationem reddamus, certe vox quæ in ultum hoc loco vertitur, est eadem, quæ supra cap. i. v. 22. vertitur, stultum. Et cap. 6. Quod non est sale conditum: est videlicet proprie res absque

Vatabl.
Regia

Providen-
tia velut
sal omni-
um, quæ fi-
unt.

כל

Varia le-
tio.

R. Mard.
Pagn.

Vatabl.
6.

† Tiene
los Dios
como en
sal para su
tiempo.

Psal. 89 4.
Plutarch.

Cajetanus.

כל

R. Abrah.

R. David

* Alo que

Dios haze

m. d. e. le

pue de po-

ner falsa,

ni tacha

Deus non

dimittit

liberos

quos adhuc

continet

in carcere.

Plutarch.

Damnati

functi ha-

bentes pen-

dentem su-

pra capita

Plutarch.

Egyptio-

rum mor.

Herodor.

T 2

ejus

1. NON in agro (inquit) solum grassata est potentum impietas, sed etiam in ipsis urbibus & media hominum frequentia, alios enim percussos & oppressos, fecerunt gemere, vociferari, de injuriis illatis & oppressione conqueri. Sic Exod. 2. 25. ab eadem radice dicitur; Ingemiscunt Filii Israel propter opera vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus, & auditur gemitum eorum. Est præterea hic gemitus, & exclamatio implorantis opem; & cum in humanis nemo adfit, benignas cæli aures postulantis. Id quod sequente particula etiam indicatur.

Septuaginta intelligunt hoc loco ingemiscunt de Civitatibus eos, quidomibus suis, & Civitatibus exturbantur; & forte illud ipsum indicat, gemere de Civitate; nam solet Scriptura duas constructiones diversorum verborum, uni tantum tribuere, cum simul duas diversorum verborum significationes in unam tantum sententiam conjungit, ut illud Isai. 41. 1. Taceant ad me Insula, id est, tacentes ad me convertantur. Jonæ. 1. 2. Ascendis malitia coram me, id est ascendit in cælum usque, & deinde coram meo Tribunali constitit. Et Psalm. 19. 7. Clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus, id est, clamor in conspectu ejus effusus est à me, & perceptus à Deo: alias clamor non est in oculis. Sunt ejus generis plura. Sic hoc loco gemere de Civitate, id est, pulsos & exturbatos de civitate ingemiscere.

2. Et anima vulneratorum clamavit. Septuaginta per vulneratos intelligunt, parvulos & infantes necem parentum, solitudinemque intuentes, proptereaque præ dolore & gemitu clamantes; legunt enim; Anima parvulorum in gemitu valde fuit.

Philippus. Vulnerati (inquit) non solum intelligendi sunt, quorum corpora telis transfodiuntur, verum etiam illi quorum Anima hostium timore nimio, velut gladio feriuntur. Certe in familiari Scripturæ sermone vulnerare est idem, quod occidere, aut interficere: & vulneratus, aut interfectus, aut occisus.

Psalm. 87. 6. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor a p. ius, & ipsi de manu tuare pulsati sunt. Ubi sunt quatuor mortis periphrases vocibus tantum, non sententia diversæ, & 1. Reg. 7. 52. Ceciderunt vulnerati (interfecti) de Philistiim. Ubi iterum duplici voce eadem mors significatur. Non aliter Ezechiel 21. 29. loquitur Deus cum suæ vindictæ gladio in Ammonitas; Macro, Macro, evagina te ad occidendum, lima te, ut interficiam, ut daveris supra colla; vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita.

Ubi rursus duplex, aut triplex necis & extremi supplicii circumloquutio.

4. Ergo (inquit Job) alii, quibus cum vita & sanguine vox simul deficit, non ore, sed silentio ipso & morte excepta, clamant nimirum anima, vita ipsa adempta; sanguis, in quo est anima viventis, profusus clamavit sese ipsum prodidit, non passus occultari: sed adversus actores tanti facinoris publice accusant ante Deum iudicem; & divinam justitiam, quasi tardo incessu gradientem, excitant, ut gradum acceleret, ut jam Deus neque dormire, neque non animadvertere posse videatur. Cadunt hæc omnia in hunc clamorem oppressionis pauperum, aut in clamorem ipsorum scelerum, quæ sua magnitudine cælum complere videntur. Atque ad hunc respiciunt aliæ scripturæ loquutiones, etiam suppressa clamoris voce, ut Isaiæ 1. 9. in auribus meis sunt hæc, dicit Dominus. Et Isaiæ 1. 2. Ascendit malitia ejus coram me. Hinc profecto Deus Adjutor est, vel exauditor, ut ait Ecclesiast. cap. 35. v. 28 id est, Judex: atque eo audiendi & exaudiendi nomine, tum se benignum pauperibus & oppressis; tum severum Judicem oppressoribus commendat. Aurem zeli habet Sap. 1. 10. & auditorem zelo plenum se haberi. Diximus de hoc clamore non semel; dicemus quoque non nihil. Job. 34. 38.

5. Et Deus inultum abire non patitur; Deus, in cuius aures clamor pauperum introivit, excitatur ad sumendum de impiis vindictam: is enim dixit; Misi vindictam. Ex Hebræo proprie legitur, Deus non ponit in ultum: quod alii per interrogationem Pinada Tom. II.

Rom. 12. 19

Deus audi-

tor sce-

rum cla-

mantium.

Chryso. ejus cum duobus millibus Aegyptiorum, aequalis aetatis, vincas fune cervices, & frangata ora habentibus poenas capita lauris. Terigit rem Chryso. 1 om. 4 super id Isai. Vidi Dominum: Iure (inquit) damnatos posteaquam funem acceperunt, adducunt funem oregeant.

Plautus in Cass. Quo etiam videtur allusisse Plautus, cum dixit: Deos quaso, ut quidem camum & furcum feras. Non enim eo loco lego, Canem & furcam. Camo igitur & freno constrictos impios Deus non permittit abire, sed aeterno supplicio deputatos paulisper servat & continet in corporis carcere, fune pendente, & in camo & freno. Atque illud etiam ex eadem Aegyptiorum Regum consuetudine affert idem Pultarchus. Ut qui interficiendi causa, in custodia tenebantur, pridie quam interficerentur, coenam & munuscula quadam ex Regis aula missa acciperent. Sic sane impii per idie quam afficiantur extremo supplicio, quasi coena missa, & rerum temporalium munusculis concessis, permittit illos Deus convivari, delictari, splendore; sed haec tamen munuscula, quae Deus illis permittit, quaeque ipsi ex rapina lucrantur, aeterni quoque supplicii non multo post luendi, insignia sunt, his onusti & onerati cum incedant, licet dictum est: iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut onus grave gravatus sum super me. Quem locum sic legit Augustinus, sicut fascis, gravati sunt; nam ex peccatis omnibus atque rapinis videtur non fasciculus, sed ingens fascis configi; non solum, quibus ipsi impii opprimant pauperes (ut Isaias dixit. Solve fasciculos deprimentes) sed quibus ipsi oppressores, tanquam lignorum fasciculo accenso concremandi sunt in divinae iustitiae sacrificium & laudem. Hos igitur cum nimia felicitate & copia bonorum temporalium onustos viderimus, dicere licebit: Imposita jam esse ligna holocausti super illos. Deum autem ignem & gladium praesto habere in manibus: non enim quamvis passio trium dierum impios pergere linat, abire tamen permittit inultos.

XIII. Ipsi fuerunt rebelles lumini: nesciunt vias ejus: nec reversi sunt per semitas ejus.

1. Rebelles qui. Lumen benefacere paratum a tenebris non recipitur. Illustratus Iohannes & Ieremias.
2. Tenebrae humanae mentis, peccata in proximum dicuntur contra Deum. Explicatus David.
3. Lumen insitum rationi.
4. Impii luminis ocores. Varia lectio. Nox suadet scelera.
5. Nescire quid Reverti ad moram & permanentiam. Impii amatores tenebrarum.

1. **N**ON sunt (inquit) haec tamen immantia flagitia supremo Numini ignorata, aut convoluta tenebris oblivionis alicujus: nam Deus Lux est & tenebrae in eo non sunt ullae. Ipsi profecto involuti sunt crassissimis ignorantiae & oblivionis tenebris, adeoque nefarium videntur bellum indicere lumini & divinae scientiae. Rebelles proprie, Praevicaces, deficientes, recedentes a lumine; est videlicet hoc quoddam rebellionis genus conjunctum cum protervia quadam contentione & contumacia atque etiam cum provocatione quadam & exacerbatione atque inobedientia erga Deum. Haec enim omnia comprehendit originalis vox. Si autem per lumen intelligimus id quod plerisque Interpretibus placet, Deum nimirum intelligunt, aut divinam legem, ut nonnulli ex his ipsis addunt; sensus erit: Hos in lucem ipsam insurrexisse, tanquam divinae legis, & supremae Providentiae atque Numinis contemptores, Deum & Providentiam exacerbantes, & ad iracundiam provocantes, divinis praeceptis adversantes, increduli novissimi Judicii; tanquam generatio prava, & exasperans velut ex hac ipsa radice transtulit juxta Hebraeum Hieronymus. Gen. ratio declinans & provocans. Ergo mirum omnino videri debet, quod tenebrae obscurissimae luminis contemptrices sint, & terra ipsa non adveniendi Soli & ultro properanti bellum indicat & impedimentum obiciat. Quod

per admirationem ingentem videtur dixisse Iohannes cap. 1. 5. Lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt, id est, Cum lucere soleat in tenebris lux, tenebraeque suo adventu discutere; at humanae iniquitatis tenebrae ultro sese ingerentem & offerentem divinam lucem noluerunt admittere, neque illuminari: & cum Deus in sua propria venerit, non solum quod esset rerum omnium universalis Dominus & cuiusdam etiam peculiaris populi; sed quod proprium lucis sit pertransire benefaciendo, & illuminando inferiores tenebras; in propria tamen veniens & proprium illuminandi munus exercens receptum non sit a tenebris, quod proprium esset lumen expectare & expetere. Tandem rem totam hanc luminis & tenebrarum, unico verbo explicuit: Mundus eum non cognovit. Rem profecto eandem, quam vis sub diversa translatione, horribilem appellavit Ieremias cap. 16. 14. Quis (inquit) audivit talia horribilia, quae fecit nimis Virgo Israel? Numquid deficiet de petra agri nix Libani? aut evelli possunt aquae e-rumpentes frigidae, & defluentes? quia oblitus est mei populus meus. q. d. Num ex supremo vertice Libani ultro fluentes & liquefcentes nivales aquae respui possunt ab agro sito ad montis radicem, arescente & sitiente? Num sitis ipsa & necessitas, atque privatio coelestis humoris, deserere aut non admittere potest sponte sua influentem imbrem? minime sane. At divino tamen lumini rebellis existit humana caligo, & humanorum tenebrae animorum.

Sed quid obsecro ad tantam insaniam perduxit tenebras humanae mentis? Responderi nihil aliud posse videtur, quam ipsas tenebras tantae obcaecationis causam extitisse, atque noctem ipsam, quam impii amant, suasisse impiis, ne lumen admitterent. Quid enim non suadeant tenebrae & nox illud vero in interpretatione observandum, postquam peccata in proximum enumeravit Job, nunc peccata & Contemptum in Deum, eadem omnino dicendi formula subiunxit ille q. d. Ea ipsa, quae in proximum, praeteritum pauperem & impotentem peccata fiunt, in Deum illa etiam fieri: quod enim unus ex minimis sit, live in bonum, live in malum, ipsi Deo fieri existimare praecipimur. Nam huiusmodi oppressorum, & oppressionum, nemo alius adversus potentissimos Reges, & superbissimos Tyrannos Vindex esse potest; sicut dicebat David post interfectum Uriam, & post raptam uxorem: Tibi soli peccavi: nam quem alium Iudicem, aut vindicem me sceleris vel ear aut agnoscam? Quis enim Deos judicare possit, quam Deus ipse? stat ille in Synagoga Deorum, & in medio Deos disiudicat. Ad supremum igitur Regem Deum appellare praecipit Eccl. cap. 5. 7. in calumniis egenorum; Si videris (inquit) calumnias egenorum, & violentia iudicia, non mireris super hoc negotio, quia excelsus excelsior est alius.

Alii tamen per lumen intelligunt, aut bonum ipsum, quod quasi naturali lumine noverunt, ut Gregorius: aut vero ipsam naturae & rationis lumen; ut D. Thomas alique Latini, quod videtur ipsi homini facienda & fugienda dictare; at impius contra illud ipsum insitum lumen, & innatam rationis legem rebellare videtur, cum contra illam agit, nilius in vetitum.

Sed ego tamen, quod aliorum venia dixerim, suspicor de hoc ipso externo divinoque lumine, quod ederunt amatores tenebrarum & improbi lucifugae, sermonem esse. Quare dicuntur rebelles lumini, quasi hostes & ocores luminis, ne lumine ipso prodantur & manifestentur. Nam quae ab illis in occulto & in tenebris fiunt, turpe est etiam dicere; ferinis enim praediti moribus ferarum more nocte grassantur; orto autem Sole, existimant sibi licentiam & impudentiam facinorum interdictam Congregantur igitur in cubilibus suis, & abstinent a sanguine. Hunc sensum manifeste colligo ex his, quae de tenebrarum ad improbitatis usum, utilitate & opportunitate subijciuntur, v. 14. 15. 16. 17. Atque in hanc rem ipsam interpretationem recedit & quod R. David vocem originale, non deducit a Marad, quod est rebellare sed a Farad, quod est cadere, aut descendere: proptereaque legit; Ipsi fuerunt in descensu luminis. q. d. Videntur ad Solis

Ad. 10. 38. Lux in tenebris, tanquam in propria veniens.

Impiorum tenebrae & caecitas.

Peccata in proximum eadem in Deum.

Matt. 25. 4

Psal. 50. 6

Psal. 81

Lumen rationis. Gregor. D. Thom. Cajet. Tygur.

4. Simplior interpretatio. Impii lucifugae.

Eph. 5. 12

777 R. David.

ad Solis Occasum, advesperascente jam luce, prodire ex latebris more ferarum, quæ in tenebris rapiunt & quarunt escam sibi. Neque dubium, quin multa improbis facinora suadeant tenebræ, quibus pares cum muliere vinoque vires, aut certe majores conceduntur.

Blaut. in Bacchidibus act. 1. Ovidius
Nox (inquit ille alius) Mulier, vinum, homini adolescentulo suaserunt. Et Sulmonensis Poeta:
Nox, & amor, vinumque nihil moderabile suadent:

Illa pudore vacat, Liber amorque metu.

*5. Nescierunt vias ejus, id est, non probârunt, vel contempserunt, aut quidem non experti sunt neque ingressi, hæc enim omnia cadunt in illam ignorationem & nescientiam, id est, semper illis placuit tenebrosus iter. Nec reversi sunt, proprie ex Hebræo, Nec sederunt in semitis ejus: Permanentiam quandam, moram significare videtur verbum *Iasab* quod sæpe vertitur manere, stare, expectare, morari, sicut Psalm. i. i. dicitur, *In via peccatorum non stetit*: & quod deinde additur, nomen *Cathedra*, est ab hac revertendi, aut sedendi radice: Et in *Cathedra pestilentia non sedet*. Ergo, inquit, hujusmodi impii, Solis ipsius lumen reformidant, ne à lumine manifestentur impiorum tenebræ. Significat etiam, si forte aliquando luminis vias ingressi sunt, avertisse faciem & pedem, atque discessisse obstinato animo nunquam revertendi ad rectum lucidumque justitiæ tramitem: de quo ipsi illi impii loquebantur Sap. 5. vias luminis appellantes *viam veritatis*, & *perditionis*, & vias *difficiles*. Quæ autem incommoda afferant tenebræ & lubricum, quæ item discrimina, alibi persequuti sumus. Tandem hic, quod eleganter ait Philippus, *Qui cacato corde in tenebris sunt, mittentur in tenebras exteriores*, & duplici malo inveniuntur, sicut *dipluide*. De differentia autem *viam* & *semita* Gregorius hic, sed ad mores, non ad litteram. Cum utilitate ergo adeundus.*

XIV. Mane primo confurgit humida: interficit egenum, & pauperem: per noctem vero erit, quasi Fur.

1. Mane quid. Prima impiorum cura. Judex Deus, mane interficiens impios.
2. Impis effusores humani sanguinis, scelus homicidii horrendum. Illustrati Samuel & David.
3. Homicidium venationi simile. Homicidiorum ex illa occasio. Sanctorum clementia erga mutas pecudes, illustrati Moyses & Salomon.
4. Oppressio pauperis instar homicidii, ex Sapiente.
5. Particula Quasi, ad veritatem & proprietatem, Judices iniqui, quasi Fures. Munera rapiunt, & furantur.

I. Mane pro media luce.
Mane primo. Forte (inquit Philippus) Mane dictum est, pro eo, quod publice, & clara luce manifestum committitur, ut sit quasi gloria facinus operantium, secundum Sodomitarum exemplum, de quibus dicitur: Et peccatum suum non absconderunt. Sed præstat, ut primo mane sit, prima luce appetente, vel potius sub lucem, vel, in ipso matutino crepusculo: nam incipit enumerare, quæ impii in tenebris & nocte facinora aggrediantur. Tunc se ipsius prædæ committit, cum simplices viatores se committunt itineri. Grassandi igitur, & fundendi humani sanguinis aviditas, & cura illos excitat: sicut & interficiendi impios ipsos cura sanctissimum Regem excitabat Psalm. 110. *In matutino* (inquit) interficibam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. Nimirum ut sanctare civitatem expurgaret sordibus. At impii sordidissimi, ne aliquit præter sordes suas mundum repleat, in matutino interficiunt justos terræ. Par profecto videtur illis imminere supplicium ex æquo respondens suo sceleri. nam mane illius diei supremi Judicii consurget etiam Judex ipse, ut interficiat interfectores hos, atque profusores humani sanguinis: de Christo enim Judice non solum Gregorius accipit eum locum Psalmi, sed etiam Chaldaus sic legens: *Mundo venturo, qui assimilatur luci matutina, perdat omnes Peccatores terræ* nunquid pollutum & cruentum ingreditur in Civitatem Hierusalem.

Pineda Tom. II.

Hi profecto Viri sanguinum sunt; quo nomine sceleratissimi esse significantur: nam quod alio no sanguine cruentatum est, non nisi immanissimo scelere & flagitio pollutum & contaminatum censetur; adeoque viris sanctis horrore fuit humani sanguinis effusio, ut etiam ab improbo-rum & nocentium dignissima cede, quoad fieri posset, abstinerent. Sic maximi beneficii loco, ait Abigail ad David i. Reg. 25. 26. *Vivit Dominus, & vivit anima tua, qui prohibuit te, ne venires in sanguinem, & salvavit animam tuam tibi.* in Hebræo proprie; & *salvavit manum tuam tibi.* Septuaginta, & *servare manum tuam tibi*: q. d. *As quedo con el braco sano.* Nam videtur homicidæ manere ipsa manus cruentata alieno sanguine alieno etiam quasi vulnere ipsa quoque confossa & lacerata. Sicut etiam dixit Lamach: *Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in livorem meum.* Nam sicut interfectus homo, vulneratus, lividusque totus manet; ita & homicidæ vulnus illud ipsum sibi intixisse, livoremque sibi ipsi inesse merito censet: & hoc perpetuo cuidam singultui, & scrupulo nunquam eximendo. Ut eadem illa sapientissima Abigail dixit: *Non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis, Domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium aut ipse te ultus fueris.* Ubi Sept. legunt: *Non erit tibi hoc abominatio aut scandalum, quod profecto significat molestissimos conscientiae aculeos, & internam animæ convulsionem ex homicidio.*

Illud tantum hoc loco observandum, cum dicitur, *homicidæ mane primo confurgere* indicari quasi ad venationem egredi & recte quidem: nam non aliter sanguinolenti & cruenti homicidæ videntur humano sanguini insidiari, quam ferarum venatione. Imo & Soclarus colloquens cum Autobulo disertis verbis ait: *Inde inhumanitatem & savitiam ad homines venisse: cum se advesperascentem semel quicquid percipere in venationibus, ad sanguinem & vulnera animantium aquo animo ferenda, gaudendumque his trucidandis.* Similem sane cædem suo scelere dignam primus homicidæ subiit: nam antiqua Hebræorum traditione dicitur Lamech fuisse venationi deditus, illamque studiose usque ad extremam senectam coluisse, usque, cum jam caleret præ senectute, rectore & vestigatore ferarum puero. Ergo aliquando ferarum more errantem in sylvis Cainum, Lamech male admonitus à puero, æstimante feram esse Cainum, sagitta transfixit, atque dejecit: puerum quoque statim errore cognito, percussit atque occidit. Atque hoc illud est, *Occidi virum in vulnus meum, & adolescentulum in livorem meum.* At non errore, primo mane confurgit homicidæ, ad venationem humani sanguinis, sed impietate & crudelitate stimularus. Etiam ab animantium irrationalium cæde immani & crudeli videtur abstergere Sapiens, quo longius hominem abducit ab humano sanguine fundendo; Novit (inquit) Justus mentem suorum animas (conservat, sustentat illorum vitam, quæ in sanguine est) Viscera autem impiorum, crudelia. Certe Pythagorei, ut homines ad miserationem & humanitatem conducere facerent, mansuetudinem erga bestias meditando præceperunt.

Interficit egenum & pauperem. Proprie oppressum & humiliatum, & rebus necessariis carentem. Subit meum animum suspicio, non solum de vero ipso homicidæ sermonem esse, sed & de rapinis potentiorum, quæ perinde atque homicidæ censet Deus. Scriptum est enim Eccl. 34. 25 *Oppressor panis egentium, vita pauperum est; qui defraudat illum, homo sanguinis est: qui auferit in sudore panem, quasi qui occidit Proximum suum: qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* Quare & cum his, qui ex alieno & rapto sacrificabant, videtur loquutus Isai cap. 61. 3. *Qui immolat bovum, quasi qui interficit vinum.* Non displicuit hoc Philippo scribenti hoc loco: *Non aperte quidem interficiunt gladio, sed cum spoliunt eos, & totum auferunt, unde vivebant, atrocius eos quodammodo & gravius occidunt.*

Per noctem vero erit, quasi fur. Illa particula quasi non dicit similitudinem, sed proprietatem: nullam enim temporis particulam opportunam suis sceleribus prætermittunt; imo sic patiuntur temporis momenta & articulos, ut nullus vacet suo scelere. Nam matutinum tempus homicidio

2. Psal. 54. 24. Horrore fuit dum effundere humanum sanguinem.
Vatablus Tygur. Regia.
Gen. 4. 23. Homicidæ aliena cæde interfectus.

3. Homicidæ venationi simile. Plutarchus commen. Terrestria an aqualia sint calidiora.
Cain interfecit Lamech venationi vacante.
Histor. Scholast. c. 28. Hieron. Epist.
Erga irrationalia etiam utendum benignitate. Prov. 12. 10. Plutarch. commen. superius citat.

4. Raptor & pauperum instar homicidæ.

5. Particula quasi, ad veritatem.

Judices
iniqui qu-
si fures.

Philippus.

tribuunt, vespertinum & nocturnum latrocinis, Nisi forte similitudinem quandam inter manifestos fures, atque hos personatos, sub judicium & magistratum nomine, indicet illa particula. Quasi, quod placuit Philippo; sicut etiam noctem intelligi vult, secretum quoddam, quasi tempus nocturnum ab eisdem requiri, quando munera pro causis pravaricatis accipiunt.

XV. Oculus adulteri observat caliginem, dicens: Non videbit me oculus: & operiet vultum suum.

- 1 Tenebra suadentes facinus.
- 2 Impius, cum non videt, putat se non videri. Oculi leones, & prima amoris via. Qui. Oculi pleni adulteriis apud Petrum. Oculi subseffores, qui.
- 3 Timor adulterorum. Dum se nimium occultant, produntur a Deo. Illustratus locus Regum.

2.
Nox tua-
det impiis
facinora

Eph. 5.

Prov. 9.

Eccl. 13. 24

2.
Vespertini
temporis
observatio
ad impu-
ras volup-
tates.

Tarent.

Senec. in
Media.
Act. 5.

Cur oculis
tribnatur
expectatio
noctis.

Lucian.
Plato.
Philest.
Nonnus in
Dionys.

Senec. in
Oedip.
Act. 1.

NOX & tenebrae administræ sunt impiis suarum libidinum & cupiditatum. Hæc ipsa nox est, alioquin cæca, infandarum tamen libidinum testis oculatus, consciaque stuprorum adulteriorumque nefariorum. Hæc ipsa sunt, quæ Paulus intelligi vult, cum ait, Quæ in tenebris absconditis fiunt. Hæc adulteram domo, ad quaerendum vecordem juvenem, egredi persuadit: In obcuro, ad vespertine die, in noctis tenebris & caligine, donec illucescat dies. Hæc ipsa efficit fornicario omnem panem dulcem. Et pellicit ad transgrediendum lectum suum, contemnentem in animam suam, & dicens: Quis me videt? tenebrae circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me: quoniam venter?

Sed illud, observare caliginem, est proprie servare, aut custodire vespertinam; nos diceremus Aguarda à que anochezca. In quo duo indicantur, alterum adulteris & libidinosis, antiquum esse, observare tempora, ut Syrus ille dicebat:

In tempore ad eam veni, quod rerum omnium est primum,

Alterum vero, quod illa vespertini temporis & caliginis observatio, familiaris & solennis est amantibus; ideo enim Hesperium tardum inculabant:

Et tu, quæ gemini prævia temporis
Tarde Stella redis semper amantibus,
Te matres avidæ, te cupiunt nurus.
Quamprimum radios spargere lucidos.

Sollicitam ergo expectationem affert rei concupitæ Sed oculis potissimum tribuitur hæc expectatio, atque observatio tenebrarum duplici de causa: aut quia cum ipse adulter velit non videri, certum hujus rei indicium ex suis ipse oculis capit; cum alios non videt neque agnoscit præ obscuritate. Quare cum primum videt, se non videre, statim aggreditur scelus. At quia in re turpi & amatoria oculi sunt lenones, & prima amoris via: ut Lucianus dixit: rursusque amoris Principium, ut Plato: Amor sedes, ut Philostratus: Duces amoris, ut Nonnus in Dion. Maritales profecto oculos Oedipus appellat suos, quibus Matris amores hauserat, visamque & amaram sibi matrimonio junxerat, de his ipsis primis auditoribus pœnas assumpsit:

Flare satis est? Hæcenus fundunt levem
Oculi liquorem; sedibus pulsi suis,
Lachrymas sequantur; hi maritales statim
Fodiantur oculi. Debitas pœnas tui.
Inventa thalamis digna nox tandem meis.

Atque hos in amore gradus constitit, distingu-
itque Philemon:

Primum vident omnes; deinde subit admiratio,
Deinde contemplantur; & deinde spes venit.
Ita fit ex his amor.

Oculi pleni
adulterii

Varabl.
Glar.

Sed de oculorum petulantia dicemus nonnihil inferius cap. 31. versic. 1. Nunc tantum quod ad adulterum spectat, D. Perrus 2 cap. 2. Cum adulteros notat, habentes oculos plenos adulterii; & inces-
sabilis delicti; ex Græco legitur Plenus adultera; nihil in oculorum pupilla inesse dicas, quam amiceam & adulteram; illam animo, illam oculis fe-

runt, ac sua lumina esse subinde dicunt: id est, uxorem alterius semel visam incessanter deperes unt. Nisi etiam significetur plenis oculis, lascivus quidam & pertinax conspiciendi ardor, utcum potiri non possunt, & voluptate ipsa exaltantur. at saltem conspectu sese impleant & satient Sicut Dan. 13. 8 illi petulantissimi senes qui videntes Susannam 12 32. quotidie exarserunt in concupiscentiam ejus, & observabant quotidie sollicitius videre eam. Et tandem postulatam adulterii, iniqui illi insenserunt, ut de cooperire tur (erat enim cooperta, ut vel sic saturarentur decore ejus. Quis non dicat hos senes habuisse oculos plenos adulterii? Apud prophanos etiam oculi dicuntur insidiatores alienorum matrimoniorum; nam Valerius l. 2. c. 1. sic loquitur, de usu vini mulieribus interdicto, Quo firmam suam concinniorefficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt; nulli enim tunc subseffores aliorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter, & videre sanctæ, & aspici mutuo pudore custodiebantur? Dicuntur autem oculi subseffores id est, insidiatores, quasi ex insidiis interimentes atque vulnerantes; quam subsefforis significationem observavit Servius, ut subseffores dicantur, qui delitescunt in insidiis ad interficiendum imparatos. & nihil tale suspicantes honestas feminas & pudicas aliorum uxores, opprimere solent subseffores oculi (inquam) adulterorum. Vides sane hoc loco impios in mediis tenebris perspicaces & oculatos: at in luce & media die cæcutientes: sordidissimi Vespertilioes, quorum oculi observant caliginem, Noctem vident, interdum fere nihil: propterea noctem vagantur, atque ita vagantur, Ut præcipiti motu acti circumvolens: Lucemque perosa Nocte volant, seroque tenent à vespere nomen.

Quippe Filii tenebrarum, Sapientes sunt, ut faciant malum, bene autem facere nesciunt. Iniquitas ipsa est oculus eorum in universa terra.

Non videbit me oculus; & aperiet vultum suum. Id est, Adeo videri metuit adulter, ut non solum se velit committere tenebris, sed præterea convelat faciem suam, proprie ex Hebræo; Pone abscissionem faciei. Pondera se in rebo, Nicet. Tenebris, quasi velo quodam obductus, & ore quo prodi poterat, obvoluto. Hi sunt, quos Eccl. cap. 23. dum de adulteris loquitur, ait esse, Oculum me tuentem homines, non Deum; Qui transgreditur lectum suum, non intelligit, quoniam omnia videt oculus illius, quoniam expellit à se timorem Dei hujusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum (videlicet humani, & carnei oculi, non nisi hominem timent) Et non cognovit, quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditis partes. Statim autem publicam adulterii pœnam quamvis nimium diligenter occultare voluerit adulter, proponit. Hic in plateis civitatis vindicabitur, & quasi pulvis equinus fugabitur; & ubi non speravit, apprehendetur. Quam publici supplicii vindictam repræsentat illud Davidis adulterium 2. Reg. 16. 22. Cum tetenderunt tabernaculum in solario, & ingressus est Absolon ad concubinas patris sui coram universo Israel, & in conspectu solis. Sic correspondet solarium supplicii, solario illi adulterii, unde prospexit, concupivitque David. Atque parum hoc est; respondet profecto sol, solario: vel potius meridianus sol vespertino jam tempore. Cum post meridiem deambularis in solario David. Dictum enim est illi: Tu fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu solis huius. Ergo adulterio nullum operimentum.

XVI. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi: & ignoraverunt lucem.

1. Adulteri professores alienarum domuum.
2. Adulter adultero inimicus. Quid condicere.
3. Virginis domus diligenter custodienda, & munienda. Pudicitia amor, muri instar. Illustratus Salomon & Moyses.

HÆC domorum perfossio, non jam ad latrocinia nocturna, sed ad turpes artes penetrandi pervenit.

Valer. M.

Oculi subseffores, & insidiatores

Servius in id.

5. Enid.

Subleat

Acestes, & 11.

Subleat adulter.

Aphrod.

Probl. 66.

Arist. 1. de hist. cap. 1.

Isidor.

Ovid. 4.

Met.

Jer. 4. 22.

Zach. 5. 6.

3.

Nicet.

Vers. 25. 27

Oculus adulteri

mens hominem

non Deum

Adulterii publica pœna.

na.

2. Reg. 16.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

12.

trandi in alienas domos, & occupandi alienos toros, manifeste pertinet ut ex ipsa continuata orationis serie constat. Quamvis enim perfossiores, aut suffossiores domorum fures sint, ex Evangelio habemus, Matth. 14. 13. & Luc. 12. 39. & pertineat etiam ad vim illatam per insidias & occultas fraudes, Gen. 49. 6. & Isa. 23. 13. tamen adulteri etiam viam sibi & aditum quaerunt, vel parietis foramen, aut fenestram, qua possint in alienam domum penetrare.

2. *Sicut in die condixerant sibi.* Illas (inquam) domos, quas interdiu notaverunt nocte adeunt. Vel, de quibus in die pacti sunt cum impudicis feminis. Nemo enim adulter adulterum alium vult suae voluptatis consortem, ut condixisse intelligamus plures pios secum. Quem sensum videtur indicasse Philipp. inquit: *Hoc apud se per diem desinebant adulterina colloquia.* Proprie ex Hebraeo legerunt Septuaginta: *Per diem obsignaverunt seipsos.* Symmach. *Quasi insignaculo abscondent seipsos.* Aut, *signaverunt sibi vel obsignaverunt sibi.* Quod propius respondet articulo Hebraeo tertii casus. Id est, quasi sigillo, & certa nota designaverunt sibi locum, quo tutius & occultius ingredi & locum infirmiorum, quem facilius suffodere & aperire possent. Nisi forte haec obsignandi & apprimendi sigillum translatio pertineat ad aliquid amatoriarum & arcanarum schedularum, ultro citroque missarum inter adulterum & adulteram, quibus inter illos agatur de quaerendo aut patefaciendo aditu, aut aperienda fenestra, & praebendo ingressu.

3. *Patrisfamilias diligenter, in custodienda & munienda domo.* Virgo vigilantissime custodienda, Frustra virginis custodia externa, nisi seipsam custodiat ipsamet.

Propterea prudentes praecaventisque patresfamilias sic domum suam circumspiciunt, ne quateat adultero & insidiant aditus, ut Cant. 8. 9. ait sponsus: *Quid faciemus sorori nostrae in die, quando alloquenda est?* Id est, quam illam, parvulam licet ac teneram, ratione custodiamus, ad diem cum in matrimonium danda, & collocanda est? subjicit deinde custodiam firmissimam: *Si murus est, aedificemus super eum propugnacula argentea; si ostium, compingamus illud tabulis cedrinis.* Id est, quamvis muris atque parietibus cincta & munita sit, tamen speciosissimis aequae ac fortissimis propugnaculis munienda quoque domus est, ex quibus tanquam ex specula observari, abique possint pudicitiae hostes, & oculi insidiatore atque subseisores. Quod si etiam ostium sit, non nisi ex materia fortissima ac durissima compingi & confici debet. Quod cum sponsa pudicissima audisset, respondit statim: *Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facti sum ei, quasi pacem habens.* Id est, meam pudicitiam, non externi isti parietes, non pugnacula, non custodes custodire sufficiunt, nisi ego ipsa murus essem fortissimus, atque mea pulchritudo adamantina ellet inexpugnabilis. Sic sane cum meo sponso pace jucundissima fruor, nullas subseisores insidias, neque zelotypiam pertimescens. Sic sane ubi intus habitat similis quadam pudicitiae custodia, & amor, nemo potens est perfodere domum, nemo illam turpi nota designare: excæcabitur enim oculus adulteri, ut neque aditum, neque ostium videre invenire possit: *Percutiet enim illos Angelus Domini coecitate sicut illi in foribus justis, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transiitum ostii sui quaerebat.* Sap. 19. 16. Sed invenire non potuerunt. Genes. 19. 11.

XVII. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis: & sic in tenebris, quasi in luce ambulant.

1. Totius sententiae dilucida paraphrasis.
2. Lectio Septuaginta Umbra mortis. Umbra similis. Explicatus Moyses & David.
3. Impiorum, praesertim adulterorum, terrores etiam per somnia.
4. Lux adultero invisibilis. Adulter similis pullo equino. Illustratus Sapiens.
5. Varia lectio. Praelucet omnibus Vulgatus.

1. Totius sententiae paraphrasis.

SI aut somno aut voluptate consopiti, tardiusque expergefati, repente se luce matutina praecupatos & circumventos videant mirum, quam vitae suae timeant, & quam videantur sibi mortem ipsam ob oculos versantem cernere.

Agnoscent videlicet in quanto discrimine versetur, qui alienae domus inceptor, & alieni tori appetitor & oppressor est. Sic sane coguntur semper timere, live exoriente & lucente Sole, live advesperascente. Haec est huius loci sententia.

Si subito apparuerit aurora. Augustin. legit: *Simul eis manet umbra mortis* Sed constat veram lectionem Septuag. respondentem Hebraeo esse, *Simul eis manet umbra mortis.* Vel, ut Ambrosius habet, *Simul eis in aurora umbra mortis.* Sensus idem cum vulgato. q. d. Auroram & matutini crepusculi lucem perinde aestimant, atque umbram mortis. Nicet. *Per mortis umbram (ait) apud sacras literas sapienter pericula mortis propinqua nominari.* Veretur igitur adulter prodire in lucem, ne mortis se manifesto periculo, dedat Philipp. *De conscientia sua malo iam poenas mortis aestimant sustinere.* Umbram igitur mortis, poenas mortis interpretatur. Alii per *Umbram mortis*, rem horrendam, & omni modo prosequendam, q. d. *Aequae ipsi abhorrent a matutina luce, tanquam a morte.* At ego, duo per *umbram mortis* significari posse hoc loco, intelligo, plurimis aliis praetermissis, quae de hac umbra differimus c. 3. v. 3. aut tristissimas, crassissimas, immedicabiles morientium tenebras & caliginem, cum obscurantur eorum lumina: *Cum tenebrescunt Sol & Luna, & Luna & Stella, & tenebrescunt videntes per foramina;* quod tenebrarum genus inter omnes tristissimum est maxime contrarium huius lucis usurae: ut sit pulchra quadam duorum contrariorum oppositio; Lucem exorientem jucundissimam, latissimamque existimant tristissimas, mortiferasque tenebras. Tyg. *Universis ipsis matutina lux aequae invisibilis est, atque densissima caligo mortis.* Vel secundo *umbram mortis*, pro similitudine & representatione mortis accipi; umbra enim similitudo aut imago est in sacro sermone; aut certe nomina umbræ & similitudinis affinia sunt; *Isel* enim est umbra, & *Tselem*, est imago, & in lingua Arabica, *tenebrae*. Sicut homo creatus ad imaginem Dei, Hebr. In umbra Dei. Pl. 38. 7. In imagine pertransit homo; alii, In umbra. Alii, in tenebris, & caligine. Convenit etiam res ipsa: nam umbra videtur expressa corporis similitudo & representatio. Refert enim etiam suam quasi figuram & staturam, atque motum corporis cuius est. Ergo umbra mortis, erit quadam mortis similitudo & representatio, cum obscuritate quadam atque caligine conjuncta.

Impii ergo ita lucem exhorrent, ac si coram illis conisteret mortis quadam representatio, aut mors ipsa. Nos de homine vehementer commoto & perturbato ad repentinum rei terrificæ conspectum, dicere solemus: *Que se le puso su muerte delante.* Ingens profecto hoc atque perpetuum impiorum supplicium: ut eleganter de illis dixit Plutarch. *Pravi homines malissimum in se suam contemplantes, ob voluptatem vanam, statim gratiam de se habentem, inveniunt spem inanem esse, eandemque semper abundare metu, dolore, memoria tristi, & vindicta. de praesenti statu diffidentia, de futuro finitrum suspicionum plenam esse.* Haec sunt tercula impiorum illa, & imagines per somnium representatae impiorum. Quippe sonna & spectra divina, o.acula, de caelo servationes, & quidquid aliud divinitus objicitur videtur tempestatibus, terroribus orietur male sibi conscios. Et quoniam hoc semel tetigimus, non praetermittam illud somnium, & lux necis imaginem, quem Apollodorus, eodem Plutarcho referente, vidit; Narrans (inquit) Apollodorum aliquando in somnis vidisse ante sui a Sythia detrahi, deinde elixari se, & cor ex ipso lebete sibi accite dicere: *Ego tibi horum sum causa.* Sic sane adulteris ipsa sua mala conscientia mortem praesentem adfert, & quasi delineat exprimitque lux impiorum necis umbram & imaginem, ipso suo voce corde dicente; *Ego tibi horum sum causa.*

Sed unde jam impiis haec mortis representatio & terror? nonnulli Interpretes ad turpem adulterorum voluptatem referunt. quod voluptatis finis, exorto jam die, illis molestissimus veniat, non secus atque ipsa mors. Sic tere D. Thomas & alii. Atque eodem etiam referunt illud subito, quod consopiti turpissima voluptate, praeteritum tempus momentum existimant, & solito velocius properasse diem. Sed non oportet sententiae per se facili vim, aut tenebras

2. August. Varia lect. LXX. Ambros. Umbra mortis, vitæ discrimen. Nicetas. Philip. Umbra mortis, omnia horribilia. Vatabl. D. Thom. Cajet. Dionys.

Lethales morientium tenebrae. Eccl. 12. 24

Tygur.

73 273

3. Impiorum oculis mors observans.

Plutarch. Numinis vindicta.

Impiorum perpetui terrores.

Apollodori somnium plenum terrore.

Cordis impiorum

4.

D. Thom. Dionys.

Adulteri
perturba-
tio cuius
similis.

Jer. 5. 8.

D. Thom.
Cajetan.
Dionys.
Nicolaus.

5.
Pagnin.
Regia.
Cajet.
Vatabl.
Nicetas.

Vatabl.

Tigur.

August.

nebras afferre: nam timet omnino impius deprehendi, & prodi ab ipsa diurna luce, ne, si deprehendatur, morte poenas adulterii luat. Hæc est enim illa *umbra mortis*, quam exhorret, sicut de adultero dictum est. Eccl. 23. *Sicut pullus equinus fugabitur, & ubi non speravit apprehendetur.* Est enim mirabilis pulli equini metus appropinquante homine; fugit enim quoquo versus, nullo recto cursu aut itinere, atque semper ad conspectum viatorum commovetur, metuit, diffugit, multoque velocius atque perturbatius, cum capere illum conantur. Denique, vel repentino laquei injectu, aut alia ratione à tergo improvise capitur. Sic sane adulter imitatus equum petulantissimum hinnientem, ad uxorem proximi sui; at in timore & perturbatione animi, in fugiendo & timendo lucem, pullum equinum imitatur.

Illud autem subito, quamvis desideretur in Hebræo, sed utiliter additum est ab Interprete, ut gravitatem repentini supplicii, quo solent impii opprimi, significaret. Sed quosnam hæc sententia notat, adulterumne, an adulteram simul? Ita existimant D. Thomas, Cajetanus, Dionysius, Nicolaus. Sed de solis impiis, atque adulteris viris nunc sermonem esse, tum præcedentia, tum contextus ipse manifeste demonstrant.

Et sic in tenebris, quasi in luce ambulant. In Hebræo & Græco, iterum repetitur *umbra mortis*. Sept. *Quia cognosces tumultum umbra mortis.* Ex Hebræo: *Cognosces terrores umbra mortis.* Hoc Nicetas sic explicat: *Is, qui deprehensus fuerit, huiusmodi terrores agnoscat, ac sustinebit, sic perturbabitur, ut ante mortem pene præ timore à vita excedat.* Sed non quadrat Vatabl. Cum agnoscere potest unus alterum, appetente luce matutina, instantur ad mortem usque. Et fere eodem modo paraphrasis Tigurina: *Si quis cognoscat eos, offert terrores densissimæ caliginis.* Sed neque hoc bene convenit. Multo melius, quod Vulgatus ait; *In tenebris, quasi in luce ambulant*, id est, & die timet, & nocte horrent, nullæque illis timoris & perturbationis induciæ: nam etiam in ipsis tenebris sunt, ac si ab omnibus agnoscere possent; cognosci enim se existimant etiam circumfusi tenebris: Augustinus, *Non quia nox recessit, propterea eos deseruit umbra mortis.* Et è converso, non quia recessit dies, illos timor deseruit, ne agnoscantur & prodantur.

XVIII. Levis est super faciem aquæ: maledicta sit pars ejus in terra, neque ambulet per viam vinearum.

- 1 *Impiorum res fluxa & instabiles.*
- 2 *Inconstantia pravarum cupiditatum. Duæ aliorum expositiones.*
- 3 *Tres item aliæ. Multiplex impiorum cum aqua comparatio. Præceptum impetus ad peccandum.*
- 4 *Incredibilis impiorum fugiendi velocitas. Leve pro veloci. Velocitatis descriptio. Illustratus Habacuc, Jeremias, & Ecclesiast.*
- 5 *Navigatio fugæ symbolum. Explicatus David.*
- 6 *Varia expositio. Terra maledictio quæ.*
- 7 *Paronomasia. Leve, & maledictum ab eadem radice.*
- 8 *Varia lectio. Notata argutia Cajet. Vineæ, & vinum symbolum jucundioris vitæ.*

LXX.
Symmach.
Nicetas.
Impii ja-
ctantur ab
ipsa ini-
quitate.

2.
Impiorum

1. Quæ sit hujus *Super faciem aquæ levitatis* aut velocitatis, & impii cum aqua comparationis ratio, non omnino facile est. Nam primum quidem ad tentationum fluctus, quibus jactatur impius, Græci referri existimant: & quod ipsi etiam Septuaginta legerunt, *Super faciem aquæ*, Symmach. dixit, *Supernatans aqua*. Quam Nicet. comparationem his verbis confixit: *Quemadmodum ea, quæ levia sunt, cum aqua insederint extima, facile aquarum impetu hac illaque jactantur; sic quisvis impius tentationibus rapitur, nulloque negotio deletur: neque enim improba caliditas atque injustitia eum, qui illius est cupidus, servabit.* Sic igitur videtur esse hæc imprecatio & supplicium improborum, ut eorum res nullam stabilitatem habere possint, sed labantur & effluant; neque ipsi ullo in loco consistent.

2. Alii ad impiorum animi inconstantiam, ut nulla in cupiditate consistent, sed cum vanissimas

atque levissimas voluptates consecutentur, oportet quidem nunquam quiescere, verum inconstantiores & mobiliore existere summa incitati peditibus fluminis aqua. Eadem profecto, quæ nunc cum vanis, aqua, est illa, quæ cum pulvere comparatio sit, Ps. 1. *Impii tanquam pulvis, quem proiciit ventus à facie terræ.* Non solum quod videantur esse fortunæ ludibrium, verum etiam quod suarum ipsi cupiditatum inconstantia & vanitate agantur & impellantur.

Alii ad difficultates, quæ per aquas significari solent, vincendas & superandas referunt: videtur (inquit D. Thomas) *impio propter impetum concupiscentiæ, super aquam, & super quamcunque difficultatem leviter transire posse, ut ad rei concupitæ fruitionem perveniat.* Sed non valde consonat hoc cum eo timore & animi perturbatione, quam hic difficultates,

Quarto valde longius alii recedant ad ipsam usque maris ripam; nam Vatabl. *Velociter* (inquit) *mane se ad mare recipiant.* Quod si de prædonibus, ad maris ripam antra & diavgia habentibus, in quibus interdum delitescerent sermo esset, non incommoda esset interpretatio: verum illud divinare est ex proprio cerebro. Et multo magis ad piratas referre, cum hic tantum de infestatoribus agrorum mentio fiat, non navium, non maris. Et sane ad maris ripam confugere, non est in Sacro sermone fugæ symbolum; sed potius, *ambulare in extremis maris*, & ad extremum oppositumque littus transfretare.

Quinto, Alii ad supplicium, & poenam. Quam expolitionem ex parte jam indicavit Nicet. *Ita Nicetas, peribit & delebitur impius, ut qui levior & imbecillior sit ipsa aqua summa, quæ à vento agitur, & mille modis infringitur & dissipatur, velut res aqua & spuma gracilis, quæ à vento dissipatur.* Quippe *Transibunt impii, quasi spuma super faciem aquæ.* Sap. 1. 15.

Sexto, De facultate peccandi, atque velocitate ad captandam quamcunque iceleris occasionem intelligi etiam posse videtur. Labitur enim ter-
turque præceptum impius ad improbitatem stimu-
latus cupiditate & libidine; sicut aqua facile sequitur cujuscunque etiam lenissimi venti impulsu, deluunt igitur in omnis generis vitia, sicut imperius ad ille, de quo dictum est: *Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui.* Atque variis similitudinebus explicans vias suas. Sicut quæ licitudinibus adamas alienos, & post eos ambulat; tanto impetu, tanta velocitate, ut nullis retinaculis aver-
aut prohiberi possit. Denique sicut qui bibit a-
q. am, sic qui vinum iniquitatis. Utilia hæc om-
nia. Prov. 4. 17.

Sed existimo cum nonnullis aliis describi hoc loco velocitatem impiorum, præcipue adulterorum in fugiendo ne agnosci aut comprehendi possint: illa enim videtur esse pedum celeritas, & labendo ex comprehensorum manibus levitatis, per similes aquæ deluentis. Tyg. *Quæque illorum dis-*
fugit per aquas. Cajet. *Tam agilis* (inquit) *fugien-*
do est adulter, quam si super aquas ambularet; &
vix per summam levitatem, ipsam aqua faciem su-
premam attingeret planta. Proprium hoc adu-
terorum; ut Seneca Hippolytum stupratorem de-
scribit evadentem Thesei gladium:

— *Trepidum fuga.*

Videre famuli concitum celeri pede.

Et facit cum hoc sensu ipsa *levitatis* vox origina-
lis; nam per metalepsin, *levitas* pro velocitate
sumitur: *leve* enim facile movetur; quod autem
facile movetur, velox est: qui velox est, fugien-
do, & labendo ex aliorum manibus aptus: sic
levitas ad fugam pertinet Habacuc. 1. 8. *Leviore*
(velociore) *paradis equi ejus* (& statim exponi-
tur) *& velociore lupis vespertinis.* Sic etiam Isa.
19. 1. *Ascendet Dominus super nubem levem* (velo-
cem.) & Jerem. 2. 23. *Cursor levis*, (velox.) Cum
qua vocis significatione videtur colludere id Ec-
clesia. 19. 4. *Qui credit cito, levis est corde.* Id
est, qui nimium velociter credit committitque
suum animum desiderio, aut verbis alicujus, pro-
fecto cor de levissimo est, atque ad temerita-
tem & præcipitem velocitatem expedito. Sic
Vulgatus ipse *levitatem* hanc vertit *facilitatem*
Jerem. 39. *Ex felicitate fornicationis suæ conta-*
minavit terram; ubi Regia legit, ex levitate; Ti-
gur. ob lubricitatem. Quæ omnia illam facilita-
tem, atque velocitatem explicant. Et Septua-
ginta paulo obscurius, sed non inelegantius:

* *Facile*

*Lobio
masco
dello, que
sino tuera
nada,
Proverbia-
lis loquu-
tio.
Sap. 5. 10.
Lada mira
velocitas.
Solinus.
Velocitatis
varia exem-
pla & de-
scriptiones.
Juven.
Sat. 3.

*Parce,
pue vino
por los
aytes, sin
llegar los
p. el suelo.

Senec. in
Herc. Oe-
do ab. 3.
Cajet.
Fuga tym-
bolum na-
vigatio.
Gen. 3. 17.

Vatabl.

Isidor.

7.
Conveni-
entior ex-
plicatus.
Tygur.
August.

LXX.

Nicetas.

Parono-
malia.

לל

* *Facta est in nihilum fornicatio ipsius.* Videtur autem hæc impiorum levitas, aut velocitas, *super faciem aqua*, quasi proverbialiter dici quasi de eo, qui non cæterorum more per terram discurret, sed instar alatae navis praevolet; Cuius, cum prateri- rit, nullum in fluctibus vestigium inveniri potest. Simile quid de incredibili cursu Ladæ cur- rendi levitate & velocitate refert Solinus cap. 6. qui tanta velocitate longissimum aliquando spa- tium percurrerat, ut sæpe visum falleret. nulla- que vestigia terræ suo pondere & gravitate appri- meret. *Primum* (inquit) *palmam velocitatis La- das quidem adeptus est, qui ita supra cava pulve- re iuravit, ut arenis pendens nulla indi- cia relinqueret vestigiorum.* De quo cum Juvena- lis etiam mentionem facit, *Velocis gloriam plan- ta* appellat.

— *Pauper locupletum optare podagram Nec dubitet Ladæ, si non eget Anticyra, nec Archigene. Quid enim velocis gloria planta Præstat? & esuriens Pisca ramus olivæ:* Similem profecto velocis planta gloriam describit Ila. cap. 41. cum de Abraham loquitur, & de ve- locitate qua de potentissimis illis Regibus trium- pho reportato domum rediit; *Persequetur eos, transibit in pace; semita in pedibus ejus non ap- parebit:* Sic quoque hoc loco cum impius descri- bitur levior esse *super faciem aqua*, videtur nulla so- lum in semita, quam calcit, vestigia relinquere neque, in ipsis pedibus cunctus & fugæ vestigia, aut pendentem pulverem habere. Summa igitur velocitas & metus incredibilis adulterorum.

Potest quoque, cum dicitur impius fuga sua ve- locior *super faciem aqua*, non tam asseri velocior aqua, quam quod sua velocitate quærat longissi- mum aliquod perfugium ubi tutius remoti usque ab arbitris latere possit, sicut dicebat David: *Si sumpsero pennas mea diluculo, & habitavero in extremis maris.* Id est, si tanta velocitate fugiam, quanta solent pennæ, radique solis matutini, ad oppositam hemisphærii partem per mare medium fundere sese, atque pertingere momento tem- poris; sicut Hyllus hac ipsa orationis formula velocem æque ac tutam fugam suadebat ma- tri.

I, profuge, quare si quid ulterius patet Terris, Fretis, Syderibus Oceano, Inferis; Ultra labores, mater, Alcide fuge.

Maledicta sit pars ejus in terra. Cajetan. ad ju- dicum sententiam, & damnationem existimat hoc pertinere solent enim iudices locum in quo adulteri & homicidæ fugientes sese abdunt, *ma- ledicere & destruere*, ut ipsos comprehendere possint. Sed non convenit hoc cum Principibus Tyrannis atque raptoribus, qui hoc loco descri- buntur. Alii quod se isti proripiant in loca *ma- ledicta*, id est, arcentia, inculta, salebrosa. Hæc enim est *terra maledictio*; juxta id: *Maledicta terra in opere tuo spinas & tribulos germinabit ti- bi.* Hoc Vatablus, sed laborat simili incommo- do. Alii, quod impii *Fugiant in terra sua, ac si esset maledicta, vel e terris frugiferis, in terras squalidas, quæ maledictæ videntur esse.* Hoc Isi- dorus, sed quorsum, eum hic describantur Ty- ranni, & occupatores aliorum agrorum, non suæ terræ delictores.

Ergo præstat, ut hæc sit imprecatio quædam supplicii impiorum, ut *pars ejus* portioque bono- rum, quam in terra possident, *maledicatur & sterile sciat*, ut fructum nullum possint percipere, Tygur. Portioni eorum *maledicetur in terra.* Au- gustin. legit: *Maledicatur pars eorum super ter- ram; sterile sit quod elegerunt.* Atque eo viden- tur respexisse Septuag. legentes: *Apparant plan- ta eorum super terram arida.* Id est cum conle- verint agros suos, non germinet terra; Nicetas. *Illorum segetes, ac planta privata fructu penitus exarescant; & quæ Cainum invasi, eadem istos complatur execratio.* Est vero pulchra in He- bræo paronomalia vocum conjugatarum; nam *levis*, & *maledictus* ab eadem radice oriuntur. *Katal*, enim est idem, quod *levem esse*, aut leve facere, quod est contrarium gravitati, oneri, & honori: inde pro vili pendere, & contemnere verbis quod est *maledicere*. Quare *levificatio* est, quasi *maledictio*, & *levificare*, quasi *maledicere*. Cum ergo dixisset impium esse *levem super faciem aqua*, ait, qui levissimus est fuga, sit etiam honore le- vis, vacuus benedictione, honore, bonis omni-

bus: oneretur gravissimo supplicio, opprobriis, maledictis. Sic qui levissimus est, levificabitur, con- temnetur, exhaurietur gravitate ac bonis omni- bus.

Nec ambulet per viam vinearum. Alii, *Abstine- bit in via regia, & frequentia hominum, ne agnos- catur.* Erant nimirum quondam vineæ ad ipsa suburbia oppidorum, ut constat ex illo Judic. 14. 5. *Cum Samson venisset ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis (avis, &c. Alii, ita (inquit) festi- nat fugere, ut proprias quidem vineas olim tam gra- tas aspiciat.* Alius legit, *Non revolvat per viam vi- nearum.* Significatur (inquit hic subtilis Interpres) quod fugiens incidet in manus persequentium, an- tequam per vineas revolvat, hoc est, volvendo per- ficiat viam vinearum. Sed, bone Deus, quorsum istæ argutiæ? Nam verbum *Pana*, quamvis de- clinare, avertere, aut divertere significet; tamen proprie significat faciem convertere, aut respice- re. Respicere autem viam, vel faciem ad viam convertere, quid aliud obsecro esse potest, quam viam ingredi, aut perambulare? Alii nescio quem in via vinearum locum contemperatum agnoscunt, & aeris temperiem: non enim amat vinea coe- lum, aut solum nimis frigidum, vel nimis cali- dum: sic præcipit Palladius: *Solum vineis reco- nendis læto proximum: cælum mediocris qualitas, tepidum tamen magis, quam frigidum: sic potius, quam nimis imbricatum.* Ac postquam diversa soli- genera enumeravit, subjungit: *Maxime utile so- lum est, quod inter omnes vinitates temperamen- tum tenet.* Ergo intelligunt temperiem, jucun- ditatemque vitæ placidissimam, refertam omni- animi gaudio, & affluentem vino Divinæ conso- lationis à qua longè abest impiorum animus, cum ipsi potius se dederint in omnem acerbis etis & miseris vitam atque viam.

Sed coheret cum superioribus, si hæc si quasi præcedentis expositio imprecationis. Nullam habeat impius partem in agris locisque frugiferis, ex quibus ullum fructum percipere possit: non ille vinum, quod *Deum & hominis lætificat*, gustet. Ex Hebræo *Non videat*, id est, non fruatur, expe- riaturve vitæ & viæ jucunditatem, & facilitatem, sed semper ambulet per loca arida & inaquosa, quærens requiem, & non inveniens: *Ambulet (in- quam) per vias difficiles & salebrosas.* Quæ etiam imprecatio convenit cum his quæ sequuntur.

XIX: Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, & usque ad inferos peccatum illius.

QUESTIO PRÆVIA.

An damnati non solum ardoris, sed fri- goris etiam æternum cruciatum sentiant?

1. *Questionis præpositæ pars affirmans, Verum in damnatis cruciatum frigoris, & stridorem dentium.*
2. *Frigus damnatorum ex igne provenire, quorundam sententia: Aliorum, ab elemento aqua.*
3. *Paucorum sententia negant.*
4. *Simplior & elegantior sententia affirmans. Unde proveniat in damnatis stridor dentium. Va- ria & multiplicia damnatorum supplicia.*
5. *Neutræ partem ad fidem pertinere, neque certo ex hoc loco statui.*

UT expeditior nobis veræ sententiæ investi- gandæ & inveniendæ locus sit, præmittenda est illa plurimorum dubitatio, quam hoc loco sumunt, an locus hic accipi debeat de pœnis in- ferni, & de aliqua æternorum suppliciorum com- mutatione, & vicissitudine à calore in frigus, & è contrario: aut vero de utroque simul extremo cruciatu quo damnati afficiantur?

Partis asserentis pondus & aucto- ritas.

Partem affirmativam docuerunt non pauci, at- que adeo eam esse communem sententiam.

8. Vatabl.

Isidor. Cijeni 1 arguties.

פנה

D. Thom. Dionys.

Vineæ so- lum & coe- lum temo- paratum. Palladius in Janua- rio tit. 13.

Vinea, & vinum ju- cunditatis symbolum.

Cohæren- tia Inter- pretatio.

Judic. 9. 1 Videre, experiri.

Lev. 11. 21 Sap. 5. 7.

Dionys. tum hoc loco Dionysius Carthusiensis, cum Soto
Soto. 4. d. 40. q. unica, artic. 4. asserunt. Illam vero
Hieron. disertis verbis docent Hieronym. & Beda hoc lo-
Beda. co. Imo Phil. Presbyter, quem commentarii Hie-
Philip. ronymi, & Bedæ fere describunt, aut imitantur.
Titelm. Sequuntur Titelman. & Carthusiensis, non om-
Lyra. nino respuit Lyranus. Docet Haymon Matthæi
Haym. 18. Hieronym. Matth. 20. Gregor. ait: *In inferno*
Gregor. in *est frigus insuperabile, ignis inextinguibilis, vermis*
Moral. *immortalis, fætor intolerabilis, tenebra palpabiles,*
flagella cadentium, horrida Demonum visio, confu-
sio peccatorum. Imo & Augustinus lib. de triplici

August. habitaculo, cap. 2. *Duo (inquit) sunt prin- ipalia*
t tormenta in inferno, frigus intolerabile, & calor
Hugo S. V. *ignis inextinguibilis.* Atque ad confirmationem
Innocent. utitur hoc ipso loco sancti Jobi, Sicut Hugo à S.
Hugo Victore lib. 5. de anima, cap. 13. & Innocentius
Card. lib. 3. de contempt. mundi. c. 4. Idem asserit Hu-
Cassian. go Card. sub dubio aliquo, Mart. 8. Cassian. in
Confessione Theologica p. 3. *Gehenna (inquit)*
lethale frigus, & glacies indeficiens. Ex Scholasti-

D. Thom. cis S. Thomas 4. d. 50. q. 2. a. 3. Palud. q. unica
Palud. *affligentur (inquit) ab aqua, & omnibus quatuor*
Durand. *elementis.* Idem Durand. q. unica Viguer. de Sa-
Viguerius. cram. pœnit. v. 34. Existimat autem Aug. Hieron.
& Philipp. sententiam hanc respondere illi loco
Matt. 8. 12. 22. & 24. 51. & Luc. 13. 18. *Ubi in*
tenebris exterioribus, per quas intelligitur damna-
torum locus, dicitur futurus fletus, & stridor den-
tium, ita ut fletus, ex igne & fumo, at stridor, ex
intolerabili frigore efficiatur. Quia autem fre-
quenter legitur in Evangelio *Gehenna ignis*, Matt.
5. 27. 18. 9. Jacobi 3. 6. duplicem videntur *Gehen-*
nam distinguere, unam ignis & ardoris, alteram
frigoris. Atque rem hanc diserte tradiderunt do-
ctissimi Rabinorum. Nam *Zohar*, id est, *Lumi-*
nare, sic enim inscripsit sua commentaria in Pen-
tat. Rab Ben Jochai. super id Genes. 18. *Pluit*
Dominus super Sodomam, sic de Gehenna, aut
Purgatorii loco scribit: *Hoc latus aquarum.* Illud
vero ignis. Utrumque autem est supplicium *Gehen-*
na. Nam qui Gehenna rei sunt, duobus his suppli-

Zohar. ciis plectuntur. Et aquam disertis verbis asserit
R. Ben. Philipp. super id c. 36. *Salvabit te de ore angusto,*
Juchat. *&c.* Cum enim adducit in Psal. 68. *Libera me*
de profundis aquarum. Noverimus (inquit) quia lo-
ca infernalium ergastulorum, secundum fidem Scri-
pturarum, inter immensas abyssi aquas sint consti-
tuenda.

Philip. Ex similitudine autem cum humani corporis
morbo, hanc frigoris & ardoris commutationem
probare & explicare nititur Philipp. hoc loco.
Similitudinem (inquit) ex nostris corporibus ali-
quatenus possumus invenire, in quibus ex fellis rufi
abundantia, quod est calidissimum in Typicis mor-
bis, intolerabilis rigor precedit ignem febrium ar-
dentissimum sequenturum: dicuntur à medicis hac
duo, quæ sibi contraria dignoscuntur, ex una fellis
materia in homine procreari. Quare pati profecto
proportionem, ad unam & eandem causam æterni
ignis, hos duos cruciatus frigoris & ardoris, vi-
detur Philippus revocare: nam dixerat prius esse
duas frigoris adustiones sicut & ignis, cujus ima-
ginem quandam videtur prætulisse ignis ille, quo
Ægypti cruciati sunt Sap. 16. 19. *Sicut enim ignis*
supra virtutem & naturam suam nunc mansuetu-
batur, ne comburerentur, quæ ad impios missa erant,
animalia, & quodam tempore in aqua, supra vir-
tutem ignis exardescere undique, ut iniqua terra
nationem exterminaret. Sic profecto, & ignis in-
ferni dissimili effectu poterit nunc nimio ardore,
nunc nivali quasi frigore excruciare damnatos.
Quam etiam inæqualitatem supplicii similitudi-
ne alia declaravit Greg. lib. 4. Dial. c. 43. *Sicut*
(inquit) sub uno sole multi consistunt, nec tamen
ejusdem solis ardorem equaliter sentiunt, quia alius
plus aestuat, atque alius minus, ita illic in uno igne
non unus est modus incendii, quia quod hic diversi-
tas corporum, hoc illic agit diversitas peccatorum.

Greg. Augustinus autem loco indicato ad hæc duo fri-
Ignis in- gus, & ardorem cæteras pœnas revocat: *De aquis*
feroi inæ- (inquit) nivium transibunt ad calorem nivium, de
qualiter, quibus duobus innumera pendent pœnarum genera:
exurens. videlicet sitis intolerabilis pœna famis, pœna fæto-
ris, pœna horroris, pœna timoris, pœna angustiae,
pœna tenebrarum: severitas tortorum, præsentia
demonum, ferocitas bestiarum, crudelitas mini-
strantium, dilaceratio immortalium vermium,
vermis conscientia, ignis & lachryma, suspiria, mise-
ria dolor sine remedio, vincula sine solutione, mors

August. Tormen-
Tormen- torum in-
torum in- ferni ad
ferni ad duo revo-
duo revo- catio.

æterna. At vero Palud. & Durand. superius ad-
ducti, asserunt ab omnibus quatuor elementis
proventurum cruciatum sensibilem damnato-
rum.

Partis negantis Auctores: & quæstionis explicatio.

EGO nunc, quo nujus loci & mei muneris est,
duo aut tria pronuntio. Primum, plerisque
nostri sæculi Theologis non videri asseren-
dam hanc frigoris & ardoris commutationem in
damnatorum pœnis quod semper ignis, & vix se-
mel frigus torquendis impiis designetur in Scri-
pturis. Hoc pronuntiatum qui diserte & clare do-
ceant, invenies ex antiquis paucissimos: qui timi-
de tantum frigus hoc negent, non vero constan-
ter & audacter, valde itidem paucos, Abulensem
in Matth. 25. q. 558. Jansenium c. 45. luæ con-
cordiæ. super id Matth. 8. *Stridor dentium*, Do-
minicum Soto superius adductum, & nonnullos
recentiores Theologos, ut Joannem Maldona-
tum super Matth. 8.

Secundum, Ego neque temere ausum affirma-
re, neque negare. At vero displicere mihi non
poterit, qui ea loca, quæ de damnatorum pœnis
intelligi debent, sine ullo metaphorarum diver-
ticulo plane, & ut sonant, accipienda existimet,
ubi nulla sententia falsitas, nulla rei ipsius ab-
surditas contineatur. Imo quis non auit, cum
ingenti sanctorum Patrum atque Scholasticorum
patrocinio, quos supra adduximus, partem istam
tueri & defendere? Nam quid incommodi, si as-
seras, & credas damnatorum corpora torquenda
vero ac proprio stridore dentium? Nihil omnino.
Quamvis sciam eum stridorem, non solum conse-
qui ex frigore, cum etiam effici possit ex ingenti
dolore, aut alio intolerando cruciatu. Proven-
turum autem damnatis ob vermem, qui non mori-
tur, scripsit Bernardus sermon. 8. in Psal. *Qui ha-*
bitat. At ex dolore, Prosper lib. 1. de vita con-
templativa c. 12. *Fletus (inquit) & stridor dentium*
acerrimos dolores ostendunt. Chrysost. Epist. 5. ad
Theodor. lapsus. *Profecto frendemus dentibus*
propter laboris, & cruciatus illos incredibiles. Ex
furore & ira, Rabanus, Matt. 8. *Stridor dentium*
prodiu indignantis aspectum, eo quod sero sibi iras-
catur, quod tam perinaciter improbitate deliquit.
Certe, si stridor dentium cum ardore febris conjun-
gatur in ægro, insaniam significat ac mortem, ex
medicorum prognosticis. Quantum igitur furo-
ris erit, quantumque supplicium æternæ mor-
tis, in mediis flammis stridere dentibus: & quid
non mali significabit stridor damnatorum? Sed de
illo Matthæi loco, aut de stridore nunc non dispu-
to. Scio Patres sanctos universa malorum & sup-
pliciorum genera in miserrimum illum damna-
torum locum conferre. Cyrill. Alexandrin. in
oratione de exitu animæ, cum longe gravissimam
Inferni descriptionem fecisset, sic claudit: *Custo-*
dia murus insuperabilis, ubi nulla refringende ca-
tina, feri & intractabiles flammæ ministri, graves
illa, quæ ad supplicium ahibentur, scuticæ, firmi
ungues & infracti, prædura flagella, pix nebulosa
& strepitans, sulphur grave olens, atra cubilia, ty-
ra semper ardens, fætidus & olens vermis, terricum
Prætorum. Scio enim illa quoque frigoris dam-
natorum sententia, multa esse necessario ab illis
Theologis, vel Theologicis, aut Physice explican-
da. nimirum, an ille frigoris & caloris sensus sit
realis & physicus, an intentionalis tantum per
species sensibiles? sit ne ulla commutatio & vi-
cissitudo, an vero simul utraque extrema qualitas
torqueat damnatos? an cum illo igne, defluat
etiam aut fluctuet aqua, unde frigus illud prove-
niat. Sed aliorum est ista prosequi: meum, non
omnino prætermisissio.

Tertio, Censeo ex hoc ipso Jobi, non posse so-
lide, & firmiter alterutram hujus rei partem pro-
bati, ut in cujus expositione nec Patres, neque In-
terpretes omnes consentiant, ut statim videbi-
mus. Quanquam enim illud verisimilius sit, non
de supplicio Jobum agere. Nonnullis tamen vi-
detur alludere temporale supplicium ad æter-
num illud.

Quarto, Tandem hoc loco, sive de temporali,
sive de æterno supplicio accipiatur, sed tamen
poriffi-

3. Prima in
quæstione
proposita
asseritio.

Abulensis
Jansenius
Domin.
Soto Ioan.
Mald.
Crumel p.
1. q. 64.
suaq. 2.

4. 2. Assertio
inclinans
ad partem
affirman-
tem.

Stridor
dentium
unde pro-
veniat?

Bernard.
Prosper.

Chrysost.

Rabanus.

Gal. in
Pregnost.

Hipp.

Comment.

1. 21.

Omnia
malorum
genera in
interitum
confluen-

tia.

Cyrillus.

5. Tertia as-

sertio.

potissimum de temporali impiorum felicitatis sine miserando, sub latente & tacita similitudine agi, ut jam explicabimus. Ergo amabiles quaestiones soluti, libentius locum tractabimus, nostro more interpretandi.

Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.

6. *Aliorum expositiones. Extrema impiorum vel vitia vel supplicia.*

7. *Nix, aqua, limax, humana felicitatis symbolum. Illustratus David.*

8. *Mors & cruciatus exardescunt adversus impios. Illustratus Daniel. Transire, quid proprie.*

9. *Sempiternus impiorum cruciatus. Obstinata mens.*

6. Quid per ignem & nivem metaphorice significetur Gregorius.

D. Thomas.

Lyra.

Hebreorum narratio de tempore diluvii.

Vera explicatio supplicii impiorum.

Tygar. Impiorum felicitas liquefcens ad ignem tribulationis.

Pagn. Regia. Cajer. Vatabl. Impius similis conchae, & limacis.

Animalcula impatiens Solis. Felicitas humana similis fumii procellae, & fani.

Psal. 36. 2. & Psalm. 67. 3. Sap. 5. 15. Psalm. 71. 16. & 91. 8. 102. 15.

8. Vatabl. Isidorus. Clarus. Mors placida impiorum. Supplicium

NON omnino facile, quod mali & imprecationis genus, hac caloris atque rivalis aqua translatione, contorqueatur in impios. Nam Gregorius existimat per frigus & calorem, diversa vitiorum genera designari: cum enim inapii nulla in re modum servant, ab ingenti infidelitatis frigore ad vehementem & ardentem haeresein transire solent. Sed hoc, verum licet, allegoricum tamen, cujus allegoriae multiplex imitatio in Hugone & aliis videri potest.

D. Thomas intelligi etiam vult, contraria vitia, quae maxima est impiorum poena: nunquam enim in medio consistunt sed ad extremos fines praecipites abeunt. Hoc item allegoricum.

Nicolaus sterilitatem omnium bonorum significari existimat; nam tum aestus, tum frigus, & gelu terrae fructus laedunt atque perurunt. Verum hoc argutum potius est, quam solidum, dignumve gravissimo impiorum supplicio describendo.

Hebraei alii, quos Nicolaus adfert, nescio quam ad tempus Diluvii allusionem comminiscuntur: nam ajunt tunc temporis invertisse Deum mensium & temporis vicissitudinem, partemque annum universum in duo semetiria, quarum alterum perpetuo aestu, alterum perpetuo frigore laboraverit. Sed hoc item Hebraeorum somnium.

Ergo videtur profecto Job improbis imprecari simile supplicium atque exitium, quale nivi afferre solet aestus, aut calor nimius. Nam momento temporis liquefit nix, nullumque pristini candoris atque frigiditatis vestigium relinquit, absumit enim arida sitibundaque tellus incredibili celeritate liquatas ex nivibus aquas. Quam rem dilucida paraphrasi exposuit Tygarin. ut terra torrida & calor absumunt aquas nivales, ita infernus eos, qui peccaverunt. Non semel sane impiorum felicitas, cum rebus minime solidis, sed ad solem & ardorem liquefcntibus, at vero supplicium cum ardore, & aestu igne comparari solent. Ut Psalm. 67. 3. Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. Et Psalm. 57. 9. Sicut cera quae fluit, auferentur, superacidis ignis. Ubi pro cera fluente, Tygar. Liqueant, cera aqua. Vatablus Quasi in aquam versi evanescent. Alii Hebraizantes similiter Limacem & cochleam vertunt, atque legunt. Sicut limax liquefactionis. Nam vermiculorum, aut cochlearum caruncula illa valde exigua in humore rota facillime colliquatur. Quibus profecto simillimi videntur impii, quibus multum olleae conchae, & vastae molis est, durissimae atque gravissimae, at in sua felicitate carnis & cibi, aut voluptatis peroxiguum, & illud quidquid est, ad tenuissimum cuiuscunque miseriae & supplicii calorem liquefcit & evanescit. Dicuntur enim esse quaedam animalcula impatiens Solis, & ad calorem liquefcntia. Similis quoque illa translatio, qua felicitas humana comparatur cum fumo, qui facile evanescit, cum procella, quae facile dispergitur, cum fano, quod facile arefcit, de quibus aliis diximus.

Sed praeterea alii ex Hebraeis existimant, non solum indicari imbecillitatem humanae felicitatis verum etiam laevissimam, & placidissimam mortem impiorum qua leniter & insensibiliter liquefciant, nullo quasi doloris sensu. Sed non quadrat verbum illud transeundi quod in Hebraeo minime lene aut placidum est, sed vehemens &

violentum ut statim videbimus. Itaque melius, ut significetur mortis & ipsius supplicii quasi appetentia quaedam ex siti & aestu, ad devorandum & exorbendum impium, impique felicitatem universam absumendam, quasi destillantes & influentes liquatae nivis guttas. Brevi (inquit) exurgentur, exorbebuntur ab ardente Dei vindicta, omnem illorum fastum ad nihilum redigente. Sic ex Hebraeo legitur: Aestus & calor rapiunt aquas nivis, sepulchrum peccatores. Id est, sicut aestuens tellus, nimiumque torrida sitienter ebibit nives liquatas, sicut nivalis aqua dulcescit telluri, non aliter sepulchrum infernus, mors supplicium, avide exorbet impium, exspectantque tanquam suavissimum & dulcissimum. Sicut leones illi Babylonici, qui impios cum filiis & uxoribus in lacum missos, rapuerunt avidissime. Scriptum est enim: Non pervenerunt usque ad pavimentum lacus, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. Sic profecto seol, sepulchrum, infernus, mors, rapiunt impios. Vide quae diximus cap. 21. v. 23. super id, Dulcis fuit glareis Coccyi, &c. Est autem verbum arripiendi eo loco Danielis, verbum Dominandi, ut omnino mortis & supplicii dominatum quendam potentissimi Principis & idomitae cujusdam Tyrannidis adversus impios illos significaret sermo facer. Sic Septuaginta legunt: Damnati sunt eorum leones. At vero in nostro loco est verbum transeundi, id est rapiendi, quod etiam vim affert, & violentia extorsionem & rapinam, cum fraude etiam & calumnia. Simile quid patiuntur improbi a morte per insidias & occultam quasi fraudem, cum subito rapiuntur. Quare cum Vulgato dixit. Transeat, non indicatur illa spontanea & lenis transitio, sed cum vi quadam, & quasi fraude occultaque calumnia mortis impios per insidias rapientis. Eandem fere sensum expresserunt Septuaginta, quamvis sub alia non minus pulchra translatione: Sicut nebula roris, factus est, non apparet. Mutarunt enim Nivem in nebulam roridam (eadem enim est utriusque materia) nimium autem calorem, in solis radios ferventissimos, sicut enim momento temporis dissipatur a sole nebula, & evanescit ros, sic laeviente coelitus vindicta absumitur impius.

Et usque ad inferos peccatum illius. Haec pars videtur respondere sententiae, ut habetur in originali, & ex qua conficiebamus alteram hujus significationis partem. Illa autem accepit Vulgatus tanquam diversam sententiam. Accipi vero potest, ut sit quasi superioris imprecationis aut correctionis, aut amplificatio. Non solum (inquit) temporali poena, sed aeterna quoque est afflicti- Finalis im-
dus impius. Vel, ut sit clausula quaedam & finis poenitentia
praecedentis orationis. Is tandem est peccatum descensus ad inferos, & iter ad sepulchrum, extremumque supplicium. Vel, ut obstinata illorum mens significetur, digna praecedentibus suppliciis. His, inquam, digni sunt, qui ad mortem usque improbitati adhærescunt. Quibus finis nullus, nullaque meta improbitatis; prius quippe vitaillos, quam illi scelera deserunt. Vide, quae de finali impenitentia diximus cap. 22. v. 5. super id, & infinitos iniquitatis, &c.

XX. Obliviscatur illius misericordia dulcedo illius vermes? Non sit in recordatione; sed conteratur, quasi lignum infructuosum.

1. Oblivio ad defunctos & mortem. Quorum dicatur Deus oblivisci. Explicatus David. Illustrata Sapientia.
2. Erga obstinatos Deus severissimus. Illustratus Isaias.
3. Dei iustitia quid. Alae Milvi aut Ciconiae apud Zachariam.
4. Varia expositiones. Perturbata impiorum mens.
5. Hypallage. Vermis. Nominativus absolutus inacrosermone.
6. Oblivio & recordatio de sermone. Explicati Samuel & David.
7. Quid conterere. Arbor iniquitatis sterilis & eradicanda. Illustratus Marcus.
8. Arb.

& mors appetens impium.

Dan. 6. 24.

שחול
שלם

LXX.

כול

Mors insidians impiis.

LXX.

Impius instar nebulae

9.

8. *Arbor iniqua, nociva. Iustus omnibus utilis. Arbores infelices. Illustratus David.*
 9. *Arbor insanabilis, impius obstinatus.*

1. **O**bliviscatur, &c. Id est, Ab omni memoria deleatur, nullius proinde misericordia ad illum perveniet. Sempiterna hæc oblivio æternitate pœnæ & aliorum cruciatuum indicat, nulla miseratione aut intermissione temperandam. Nomen autem abstractum *Miseriordia* Hebraizantes vertunt in substantivum *miseriordem*, aut quid simile. *Obliviscetur ejus amicus*. Videlicet, quod pro adultero, aut homicida fugiente nemo audebit se medium, aut vindicem interponere. Tygur. *Obliviscetur ejus modi hominis ad misericordiam proclivis*. Sed nomen abstractum significantius est, proprieque significat gratuitam erga hominem miserum clementiam & commiserationem: at frequenter de divina misericordia dicitur. Potest autem conjungi cum eo, quod proxime dixerat de morte & sepultura impii. Nam *oblivio* defunctorum, propria est superstitioni atque viventium Deus quoque dicitur *mortuorum oblivisci*: sicut dicebat David Psalm, 77. 6. *Vulnerati, dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt*. Ubi exponit cujusmodi illa sit Dei *oblivio*, videlicet quod Deus videatur deposuisse defunctorum curam, ut quibus exsuscitandis tunc manum non porrigat. Sic Sap. 16. 11. de Israelitis percussis à Draconibus venenatis dicitur: *miseriordia tua adveniens sanabit illos in memoria sermonum tuorum examinabantur, & velociter salvabantur: ne in altam incidentes oblivionem, non possent tuo uti adjutorio*. Id est, ne si semel venenum illos extingueret, divina illa benignitas, qua erga vivos Deus exhibet, mortuorum jam & interfectorum oblivisceretur. Ubi videtur esse antithesis inter *memoriam* & *oblivionem*, qui enim non habebant memoriam divinorum præceptorum, incidebant in Dei oblivionem, id est, peribant & interficiebantur. Ergo *oblita* impii divinam misericordiam, non revocabit illum à sempiternis cruciatibus, neque conferet illi *Resurrectionem ad vitam*.

2. Forte tantam divini supplicii gravitatem, quasi extulare velit, quod Deus benignum se soleat præstare peccantibus, at obstinato impio & incredibilibus sceleribus contaminato, severissimum judicem, quasi *miseriordia oblitum*, se exhibet, juxta illud Isaia 26. 10. *Miseremur impii, & non discet justitiam*, id est, cum ille abusus sit misericordia, & indulgentia propter animi pervicacissimi obstinationem, & divinæ beneficiæ atque bonitatis contemptum, præstat, ut eum severitate & gravitate supplicii cum illo agatur. Hoc quidē Agesilaus dicere solebat de nonnullis Asiæ populis: *Si libertate fruerentur, malos, si servirent, bonos esse*. Vide Justinum q. 80. ad gentes, ubi cum de illa severissima Elisæi in pueros maledictione & vindicta scribit: *quando* (inquit) *per longanimitatem illorum qui contumelia sunt experti, resipiscencia eorum, qui illa sunt iusti, errato corrigendo non subsequitur, tunc mansuetudine severitas hominibus est commodior*.

3. Quanquam quidem nunquam satis condigno supplicio Deus peccata punit, quin multa cum gravitate supplicii, misericordia permixta invenietur. Sic sane in gratissima ista Israelitici populi captivitate, & severissima ingentium scelerum & impietatis vindicta, significata per *Amphoram* illam impietate plenam, & gravissima supplicii *missa plumbea* ore obturatam, visæ sunt Zachariæ, *Dux mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & habentes alas, quasi alas, milvi, & levantes amphoram inter cælum & terram, atque deferentes in terram Sennaar*. Mulieres autem duæ illæ quid aliud sunt, quam Divina justitia divinaque severitas, & indignatio, Cur divina quæ impietatem Israelitarum gravissima inter justitia debetur habere. Sed justitia & indignatio alas habent spiritu plenas, volant enim nimium celeriter, nimiumque sublime: quoniam à facie ira indignationis suæ, cum punit Deus, elevando allidit. Habebant autem alas milvi, quæ avis nomen habet in Hebræo à misericordia & beneficentia gratuita: nam, *Hhesed*, misericordia est;

at *Hhesedab*, milvus. Et quamvis Septuaginta legant, *alas pupæ*, Theodotio Symmachus, & Aquila, *alas Herodii*, at Rab. David, & nonnulli alii Hebraizantes intelligunt, *Alas ciconia*, quæ symbolum est misericordiæ, & pietatis erga miseros & effectos parentes, quos in senectute sustentat. Ergo suam justitiam etiam in gravissimis supplicii temperat aut retardat Deus sua misericordia & benignitate, & denique, quamvis in sempiternis supplicis damnatorum videatur *oblivisci* divina misericordia, ut quibus nunquam supplicia remittenda sint; at, qua illos citra condignum punit, illorum non obliviscitur Septuaginta *oblivionem* hanc divinæ misericordiæ convertunt in memoriam peccati impii: *Rememoratum est peccatum ejus*. Idem tamen sensus, nam cum in *memoriam* redit peccatum in conspectu Dei. Tunc videtur tantum memoriam habere divina justitia, ac *oblivisci* misericordia. Nicetas sempiternitatem supplicii hoc loco intelligit; *Impiorum* (inquit) *flagitia scriptis ad memoriam consignata sunt, quocirca supplicium in eos decretum est, quod vitari non poterit*.

Dulcedo illius vermes. Cohæret hoc proxime cum morte & sepulchro impii. Aliqui Latini intelligunt hic dici impio sepulto *dulcescere vermes*, quod sine sensu doloris cadaver corrodatur à vermicibus. Quare sic elucidat Vatablus: *Nihil à morte sentit doloris, celeriter absumunt eum vermes*. Vel quod nihil referat impius ex suis studiis & actionibus, nisi corrodescentes vermes & voluptas convertenda sit in vermes & conscientia remorsus. Ita D. Thom. & Cartusienis. D. Thom. Vel quod nihil melius, aut dulcius habiturus sit in sepulchro, quam vermes & putredinem; hæc mollis culcitra & delicatus lectus: nam subter illum *sternetur tinea, & operimentum illius vermes erunt*. Quare videtur esse quædam quasi irrisio & subannatio mortis impiorum. Sed hæc omnes expositiones neque bene cohærent, neque pares sunt severitati supplicii, quod hic describitur. Gregorius non tam supplicium, quam improbitatis studium existimat significari, impium videlicet, cui ipsa inquietudo & perturbatio, ac conscientia remorsus placeant & dulcescant: *Impiis fac Huic nimirum* (inquit) *cura secularis in delectatione est, & quies in labore: valde enim fatigantur, & amici Perversa itaque mentis dulcedo vermis est, quia inde delectabiliter pascitur, unde per inquietudinem incessanter agitur*. Hoc quoque allegoricum.

Illud ergo præstat, quod sapienter indicavit Philippus Per Antiphrasim (inquit) dictum quod *dulcis sit vermicibus, & ab eis infatigabiliter consumatur*. Voluit Philippus dicere per hypallagen & similem id est, conversionem orationi, ut dicatur ipse expolitius impius dulcedo vermium. Quem etiam sensum Philippi bene admittunt Hebræi, quæ legi & verti possunt. *Capietur dulcore ejus vermis*. Atque eundem sensum sequuta est Tygurina, legens, *Est interpretatio dulcis cibi vermium*: Hebræus apud Cajetanum: *ta. Dulce est ipsi vermi*. Neque interpretationem hanc Hypallage respuit omnino contextus Latinus, nam *dulce* Tygur. *do illius*, potest esse, velut Nominativus absolutus, qui frequens est in Hebræo sermone, atque etiam retineri solet in Vulgato latino: deinde *vermes*, sunt suppositum alterius orationis, ut *supple*, Illam sentient aut capient, lambent impiorum viscera & avidissime arroderent. Est autem *vermis* eadem vox, quæ Isaia 14. vertitur *tinea*, & pertinet ad sepulchrum.

Non sit in recordatione. Cajetan. existimat sensum esse, quod adulter, vel homicida, statim, ut apprehensus fuit, est occisus absque telo judiciiarii processu, absque commemoratione criminis notorii, um enim præsupponitur factum cum fuga facientis. Sed quam dura interpretatio? Leniter cohæret cum sequentibus, quod nulla memoria, aut vestigium impii mansurum sit, sicut neque arboris infructuosæ, quæ penitus extirpatur. Affert autem oblivionem omnis vestigii & memorie brevissimam, particula originalis *quod*, quæ verti potest, *adhuc*, ut sensus. *Adhuc non erit illius recordatio*. De hac tamen oblivione impiorum statim ab illorum morte, diximus non semel; per tinetque non solum ad simplicem rei memoriam & recordationem, sed etiam ad sermonem, qui de aliqua re usurpari solet, & ad mentionem sermonem

Pagnin.
Cajet.
Vatab.

Tygur.

ות

Oblivione
etiam vi-
ventium
consepeli-
untur mor-
tui

Mortis pe-
riphrasis

Pulchra an-
tithesis.

2.
Circumlo-
quutio
maximæ
Dei, severi-
tatis.

Plutarch.
Justinus

Severitas
interdum
salutarior
misericor-
dia.

Dei severi-
tas tempe-
rata mis-
ericordia.

Illustrata
visio.
Zach 5.9.
10. 11.

Cur divina
justitia di-
catur habe-
re alas.
Psalm. 101.
11.

Milvi no-
men à mi-
sericordia.

תסר
תסרת
LXX.

Theod.
Symm.
Aquila.
R. David.
Regia.
Montan.
Tygur.

LXX.
Psalm. 108.
14.

Nicetas

4.
Vari latini
eorum in-
terpretatio
Vatablus.

D. Thom.
Dionysius.

Isai. 14. 2

Gregor.
conscientia
remorsus

5.
Germana
simplex

sententia
benigne

ta.
Tygur.
Cajet.

Nominati-
us in scrip-
turis.

ות

6.
Cajetani
dura inter-
pretatio.

Lenis sen-
sus.

73

Memoria
aut recor-
datio con-
iuncta cum

tionem faciendam: sicut dixit David. *Nec memor ero nominum illorum per labia mea.* Est videlicet illa memoria aut recordatio per labia, cum memoriam alicujus labijs & verbis usurpamus. Quare verbum recordari aut meminisse, aliquando significat nominare, ut 1. Reg. 4. 18. Cum ille nominasset arcam Dei. Proprie ex Hebræo. Cum memorasset, vel cum recordatus fuisset arca Dei Septuaginta Meminit arca Dei. Exod. 29. 24. in omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei. Proprie ex Hebræo, in quo memorare fecero nomen meum. Hæc ipsa illa memoria est quæ Psalm. 1. 36. 6. ad linguam refertur; Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. Id est, si te non crebris sermonibus usurpem. Sic nulla erit impii recordatio, quod deinceps nemo præteritum illius felicitatem meminisse, aut sermone usurpare volet.

Conteratur quasi lignum infructuosum. Propr. Confringatur, comprimatur. Velut arbor infructuosa. In Hebræo, Velut arbor iniquitatis. Est autem arbor iniquitatis, arbor sterilis & infructuosa, & propter sterilitatem damnata eradicationis & evulsionis, sicut iniquus capite damari solet, & abscindi de terra viventium. Quis enim neget fuisse illam ficum sterilem, arborem iniquam, aut arborem iniquitatis in qua cum nihil invenisset Christus, nisi folia tantum, ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. Quis item, tanquam iniquam arborem sententia extrema damnatam, non videat ficulneam istam alteram, de qua scriptum est: Ecce anni tres sunt, ex quo venio, quarens fructum in ficulnea hac, & non invenio: succide ergo illam. Et quid ergo terram occupat? Neque vero de homine dici potest, quod de ficulnea dixerunt Apostoli, Nundum erat tempus ficorum. Nam si homo arbor est, nullo non tempore ferre debet, facereque fructum. Quare illud tempus fructuum, committit Deus servos suos, ut accipiant fructus nostros, tota vita nobis & ætas universa, est ætas, quæ debet esse frugifera: quod si in adolescentia à prima ætate fructum non ferat, expectat tamen patienter & longanimitè agricola, pretiosum terra & arboris fructum; Isaia 2. Luc. 13. 7. 8. Quod si tandem infructuosa sit, convellit. confringit, conterit arborem, quæ non nisi sua voluntate & pravitate sterilefcit.

Sed illud etiam significari potest, per arborem iniquitatis, arbor non solum infructuosa, verum etiam venenata, aut nociva, quæ non solum nullam utilitatem præstat aliis, sed quæ vehementer nocet. Est enim hoc loco iniquitas, injuria & nocumentum illatum proximo. Quare hanc vocem, quæ subest Ps 70. 4. De manu contra legem agentis iniqui, Hier. ex Hebræo transtulit, De manu iniqui & nocentis. Sic recta erit oppositio interpretum & justum: is enim est, velut lignum, quod plantatum est in secus decursum aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Est enim justus omnibus utilis atque beneficus, & qui ultro omnib. dat suos fructus, sponteque sua offert beneficia gratuito cunctis indigentibus. At impius est arbor non solum infructifera, proptereaque infelicitissima (sic enim Plinius Steriles arbores infelicitissimas vocat, & religione damnatas) verum etiam pro utili & opportuno fructu proferens venenum estque confugientibus ad ipsum, suis folijs & umbra valde noxius, quippe ex illarum arborum genere, quarum umbra venenum est plantis aliis: in quo genere Juglandes, Pinos, Piceas, & Abietes reponit Plinius. Quæ omnes arbores homines avarum repræsentant, quæ neque cadentem super se cœlestem imbrem communicare volunt cum aliis plantis, de quibus sic Plinius: Omnium, quæ projectis frondibus ita defenduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla sava est. Non aliter factus avarus, quæcumque ex cœli beneficentia beneficia accipit, neque guttatim vellet communicare cum aliis plantis inferioribus, sed si forte gutta ex illius facultatibus attingat miseris, venenum illis est.

Septuaginta amplificasse videntur similitudinem hanc: legentes. Conteratur, sicut lignum insanabile, omnis iniquus. Videlicet, quod ubi concisum fuerit, nullam curationem admittit, ut sanari possit, sed inutile est in posterum. Sic exponit Nicetas, in quo observari potest, quod, quamvis homo ejusmodi arbor sit, ut semel arida vivere iterum possit, Pineda Tom. II.

Arbor iniquitatis, quæ non solum infructuosa, verum etiam venenata, aut nociva, quæ non solum nullam utilitatem præstat aliis, sed quæ vehementer nocet. Est enim hoc loco iniquitas, injuria & nocumentum illatum proximo. Quare hanc vocem, quæ subest Ps 70. 4. De manu contra legem agentis iniqui, Hier. ex Hebræo transtulit, De manu iniqui & nocentis. Sic recta erit oppositio interpretum & justum: is enim est, velut lignum, quod plantatum est in secus decursum aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Est enim justus omnibus utilis atque beneficus, & qui ultro omnib. dat suos fructus, sponteque sua offert beneficia gratuito cunctis indigentibus. At impius est arbor non solum infructifera, proptereaque infelicitissima (sic enim Plinius Steriles arbores infelicitissimas vocat, & religione damnatas) verum etiam pro utili & opportuno fructu proferens venenum estque confugientibus ad ipsum, suis folijs & umbra valde noxius, quippe ex illarum arborum genere, quarum umbra venenum est plantis aliis: in quo genere Juglandes, Pinos, Piceas, & Abietes reponit Plinius. Quæ omnes arbores homines avarum repræsentant, quæ neque cadentem super se cœlestem imbrem communicare volunt cum aliis plantis, de quibus sic Plinius: Omnium, quæ projectis frondibus ita defenduntur, ut per ipsas non defluant imbres, stilla sava est. Non aliter factus avarus, quæcumque ex cœli beneficentia beneficia accipit, neque guttatim vellet communicare cum aliis plantis inferioribus, sed si forte gutta ex illius facultatibus attingat miseris, venenum illis est.

Septuaginta amplificasse videntur similitudinem hanc: legentes. Conteratur, sicut lignum insanabile, omnis iniquus. Videlicet, quod ubi concisum fuerit, nullam curationem admittit, ut sanari possit, sed inutile est in posterum. Sic exponit Nicetas, in quo observari potest, quod, quamvis homo ejusmodi arbor sit, ut semel arida vivere iterum possit, Pineda Tom. II.

Septuaginta amplificasse videntur similitudinem hanc: legentes. Conteratur, sicut lignum insanabile, omnis iniquus. Videlicet, quod ubi concisum fuerit, nullam curationem admittit, ut sanari possit, sed inutile est in posterum. Sic exponit Nicetas, in quo observari potest, quod, quamvis homo ejusmodi arbor sit, ut semel arida vivere iterum possit, Pineda Tom. II.

& ex arbore iniquitatis & infructuosa facere fructus penitentiae dignos, at hoc loco propter suam obstinationem dicitur arbor insanabilis.

XXI. Pavit enim sterilem, & quæ non parit, & viduæ non benefecit.

1. Prima expositio. Sterilis pro virgine. Stuprum pascere quid.
2. Ex frequenti veneris usu sterilitas. Steriles Meretrices.
3. Uxorem sterilem diligere humanum.
4. Dua alia expositiones. Adulteri poena, sterilitas. Illustratus Moyses.
5. Sterilis pro Vidua. Quid proprie ex Hebræo. Quid pascere: in sacro sermone
6. Liptote, Bene agere aut facere in sacro sermone quid. Viduis subveniendum. Illustratus Isaia.
7. Viduæ nomen unde dicatur. Illustratus Paulus. Dua viduarum virtutes, duo item vitia.

Videntur peculiariter nunc describi impiorum & Tyrannorum facinora, quæ in civitate perpetrant, inter quæ primum illud est, quod pavit sterilem, per quod Cajetanus existimat significari Tyrannum, turpissimum Stupratorem virginum, quas non modo per vim opprimat, verum etiam medicato poculo illas reddat steriles, aut abortiri faciat, tantum sibi pro fine voluptatem constituens, non liberorum procreationem neque, quam oppressisset, virginem volens in uxorem ducere, quod turpissima quædam sævitia est, & inhumanissima turpitudine, atque illius similis, qua petulantissimus Ammon violatam Thamar exosam habuit, præcipiens ejici eam foras, & claudis ostium post eam; quæ respondit ei, majus est hoc malum, quod nunc agis adversum me, quam quod ante fecisti: expellens me. Verbum quidem originale pascendi huic expositioni favere videtur, nam ad rem turpem aliquando refertur, ut Jeremia 2. 16. Constupravimus te usque ad verticem. Quod ex Hebræo legitur: Confregerunt te, aut subegerunt te. Significat enim societatem quandam, aut amicitiam congregationem, qualis in eodem grege esse solet in pascuo communi. Scio sane (quod de ista interpretandi ratione breviter dicam) rem turpem ita solere in sacro sermone significari pure & sancte, ut non omnino clare, sed obscure significetur. At certe hic tam obscure significatur, verbo pascendi, ut nemo præter Cajetanum id animadverterit.

Secundo potest hoc quoque ad Meretrices pertinere, quæ frequenter ex nimio libidinis usu redduntur steriles, sive etiam quod illæ veneficiis aut medicatis potionibus suam sterilitatem concipiunt, & procurant: nam hujusmodi fœminas sterilefcere, tum à Medicis, & Philosophis traditur, tum Plutarchus lib. 5. de placitis Philosophorum cap. 9. ex Diocle Medico refert: atque multas ejusmodi sterilitatis causas affert, pululantes omnes ex frequentia Veneris. Quæ in re Erasistrati atque Stoicorum etiam sententias adfert. Sensus igitur erit: Impius leno atque Tyrannus lupas alit & pascit: & quod à viduis & pupillis rapit, illud totum in Meretrices & lupanaria erogat. Laborat hæc quoque interpretatio simili incommodo, sicut præcedens.

Tertiò Vatablus exponit: Sterilem uxorem affixit ob sterilitatem. Eademque videtur lectio Tygur. Sterilem, quæ non pariebat, affixit. Facit quoque lectio Pagnini. Confregit uxorem sterilem, ne pareret; sive ut nos habemus: & non pariet; vel, non parientem. Quod facinus tantum abest ab humanitate, quam quod longissime: namque debet vir consolari uxorem sterilem, atque etiam ferventius diligere. Illud enim singularis virtutis erat, quod de Elcana dicitur. 1. Reg 1. 15. Annam (nimirum sterilem) diligebat, Dominus autem concluserat vulvam ejus. Nam sterilem affligere, non est maritalis benevolentiae, sed muliebris æmulationis & petulantiae, illius quoque similis: Affligebat eum amula ejus & vehementer angebat, in tantum, ut exprobraret, quod Dominus conclusisset vulvam ejus. Sic Jacob Rachel sterilefcem non minus, quam fecundam Liam diligebat. Sed neque hic sensus, cum antecedentibus & consequentibus coheret.

1. Cajetanus. Infandi virginum stupratores

2. Reg. 13. 16.

תנ

2. Secunda interpretatio.

3. Sterilitatis causa. Plutarch.

3. Tertiæ expositio. Vatablus Tygur. Pagnin. Vir consolatur uxorem sterilem.

4. Quarto, ad rem præsentem propius, ut com-
minetur Tyranno sterilitatem uxorum, sicut de
ponendi Agag dicitur. Reg. 15. 32. *Sicut fecit absque liberis
ratio. mulieres gladias tuas, sic absque liberis erit mater tua.*
Adultero- Adde etiam (quod ingens supplicium est) quod
rum ingens sic voluit adulter ex alieno Toro liberos suscipe-
supplicium re, neque quidem suscipere possit ex suo: ut
quodem contigit Abimelech propter raptum Sa-
ræ: *Conclusit enim Dominus omnem vulvam domus
Abimelech.* Gen. 20. 18. Huic similis est illa alio-
rum interpretatio, ut per sterilem, significetur ad-
ultera, quæ non parit heredem ex proprio viro,
sed interdum ex alieno supponit. Sicut Eccl. dixi-
it. cap. 23. 32. *Mulier reliquens virum suum, & ha-
suens hereditatem ex alieno matrimonio, in adulterio
fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi.* Non
male convenerit hæc interpretatio, nisi secunda
pars, quæ viduis sequitur, aliam postulet.

Quinta D.
Thoma
expositio
metapho-
rica.

Nicolans
Dionys.
Gregor.

5.
Ultima &
simplex in-
terpretatio.
Sterilis pro
vidua.

Varie vi-
ditatis
circumlo-
quutiones.
Viduitas
respectu
filiorum.
LXX.
פער

Pascere in
malum.
פער

Complut.
Pagnin.
Vatablus
Tygur.
Regia.

6.
Cajetanus.
Scripturæ
regula.

Liptore.

20

Divitum
erga viduas
misericor-
dia qualis
esse debeat.

Sus tra-
cas no son

Divus Thomas quintam affert expositionem,
existimans significari hominem, qui bona sua in
res inutiles prodigit, & consumit, ad similitudi-
nem ejus, qui uxorem inutiliter nutrit. Placuit
hoc quoque nonnullis Latinis, Nicolao, Diony-
sio. Sed allegoricum quoque hoc, sicut & quæ-
dam alia, quæ de carne ad malum proclivi & ad
bonos fructus sterilescente, afferunt à Gregorio,
& aliis.

Sexto tandem facilem, & simplicem interpre-
tationem existimare licet, eam ipsam quam
præ se ferunt verba, *sterilem* exponat sequens par-
ticula, *vidua*; postquam enim lævisimus Tyran-
nus virum de medio sustulit, filios jugulavit,
convertit se statim ad capiendam vidua prædam,
viro suo atque liberis omnique propinquorum
patrocinio orbata. Quare idem omnino signi-
ficabunt tres istæ voces, *sterilis*, *non pariens*, *vidua*.
Et de sterili, & non pariente Isaia 42. 1. *Lauda st. rili,*
qua non parit. Rursus *sterilitas* & *viduitas*, ad fili-
os etiam pro eodem referuntur, Thren. 5. 5. *Ma-*
ores nostra, quasi vidua. Quod cum intelligerent
Septuaginta, non amplius dixerunt, quam *Mu-*
lierem sterilem; Proprie *eradicatam*, convulsam,
cui nulla stirps radix nulla, ex qua germinet
posteritas, à radice *Ghakar*, quod est *extirpare*,
eradicare, *convellere*. *Pavus*, sicut pecus her-
bæ depascere solet, non sicut Pastor pascit gre-
gem: id est, devoravit, absumpsit. Et verbum
originale non solum dicitur de officio boni Pa-
storis, quod est pascere, nutrire, regere, sed de
severiori etiam & duriori gubernatione, quod
frangere & *conterere*, alias vertitur à Vulgato, ut
Psalm. 2. 9. *Reges eos in virga fruetur.* Hieronym. ex
Hebræo vertit, *Franges eos*, & similiter Michæ.
5. 6. *Pascunt terram Assur in gladio*; quod ex He-
bræo legitur: *Confringent*, vel *conquassabunt terram*
Assur in gladio; alii *devastabunt*; alii non incommo-
de, *depascunt*, devorabunt, depopulabuntur. Cæ-
teri omnes cum Gregorio allegoriam sectantes,
Pascere, sumptum pro saginare & nutrire.

Es vidua non bene fecit. Cajetanus ad rem tur-
pem refert, sub verbis honestis significatam. Sed
mirum, quod, non solum non favente, sed re-
pugnante etiam originali verbo, eum sensum
sua mente complexus sit. Est igitur cum præce-
dente res eadem; quippe solet Scriptura rem e-
andem, nunc per affirmationem, nunc per ne-
gationem repetere, & repetendo majorem vim
addere. Exempla passim. Est etiam *Liptore* aut
extenuatio; non *benefecit*, id est, *male fecit*, nimi-
um *favus* & *ferus* erga viduam fuit; non fuit be-
neficus, lætus, hilaris; denique non fuit erga
illam bonus (hæc enim proprie sonat vox origi-
nalis) quod nos vulgari, & notiori nomine dice-
remus, *No le hizo buen tratamiento.* Sed è contrario
Raptor, severus, tristis: & omnino injurius &
impius. Quare Jeremia 22. 3. dicitur, *Viduam*
nolite contristare. Sed potius lætos atque hilares
vos illi præbete. Quare opportune dixit hoc lo-
co Tygurina, *Neque exhilaravit Viduam.* Quam-
quam etiam hoc loco locum habeat, quod obser-
vabamus cap. 22. v. 6. Non solum crimini dari,
quod injurius extiterit improbus in Vidua, & in
omne miserorum genus; sed etiam quod non
fuerit beneficus, jucundus liberalis, beneplacens,
lætus & hilaris: nam cum his omnibus vi-
tæ commodis viduæ & pupilli careant. profecto
vult Deus, ut ex domo divitis, & ex illius beni-
gnitate & liberalitate illa facile mutuari possint.

Hoc illud est, quod ab hac ipsa radice dicitur
Psalm. 35. 4. ** Noluit intelligere, ut bene ageret, de apro va-*
Quod Hieronymus ex Hebræo vertit, *Cessavit co-*
*guare, benefacere, quare sequitur, * Iniquitatem, ac sine de-*
(injuriam, injustitiam, rapinam fraudem & ca-
lumniam) meditatus est in cubili suo. Quare cum
ejusmodi Principes pauperum, & viduarum op-
pressores, hortatur Deus Isaia 1. 16. *Auferte ma-*
lum cogitationum vestrarum ab oculis meis. ** Quiescite a-*
gere perverse id est, erga neminem ficit iniqui aut
injurii; explicat deinde quid sit bene, aut benignus mal à
ne tacere. Discite benefacere, quarite iudicium, sub-
venite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Ubi
quæ sit viduæ peculiaris miseria, significat, quod
viro careat, qui illam defendat & tueatur. Quid
si etiam careat liberis, & omni sit præsidio de-
stituta? Quam Paulus 2. ad Tim. 5. 5. describit,
qua vere vidua est, & desolata. Videlicet; quod ne-
que habeat virum aut Nepotes à quibus opis &
subsidiis aliquid sperare possit.

Vidua autem nomen hoc loco cum *sterili jun-*
gitur, quod vidua, viduitatis tempore sterile-
cere debeat, & omnino à voluptatibus & deliciis
abstinere, non patiens; nam *vidua*, qua in deliciis
est, *vivens mortua est*: quasi, quæ *Vidua sancta est*,
debeat se pro mortua gerere & habere. Sic viveret
vere Vidua. Sicut, si aliter, nimirum in delici-
is vivat, non viveret vita viduitatis, atque est quod
dam, ut Ambrosius ait, *impostura genus, aliud*
agere, & aliud profiteri. Cypria. libr. 3. Quirin.
cap. 74. legit. *Qua autem delicata est, vivens mortua*
est. Illud *delicata*, proprium earum videtur esse,
quæ viros habent; ut constat ex illo Isaia 47. 8.
9. *Audi hac delicata, qua dicis in corde tuo: Non sede-*
bo vidua, & ignoro sterilitatem. Ergo deliciis, 1-
mo & vitæ contraria est viduitas, quæ pro mor-
te quadam reputatur. Sed illud peculiariter ad
mortem pertinet quod *vidua* hoc loco nomen
habet ab obmutescendo & tacendo; quæ est etiã
mortuorum circumloquutio. Illa enim est mor-
tis in improbos imprecatio. Psalm. 30. 19. *Muta-*
fiant labia dolosa: nam Alam (à quo dicitur Alma-
nab, vidua) significat colligare, & deinde refer-
tur ad vinculum linguæ, quod est obmutescere.
*Vidua igitur sonat, * colligatam, & mutam: quo-*
rum utrumque mortuis convenit. Sed peculiari-
ter primum Viduis, quod ligatæ debeant esse ad
domus angulum: ut se deinde movere posse non
videantur, neque domo egredi: deinde quod si-
lentium ita debeant colere, ut mutæ æstimari
possint. Contraria his duabus viduarum virtu-
tibus opponit Paulus 1. Tim. 15. 13. duo alia vi-
duarum vitia; Discunt circuire domos, non solum otiosa
sed & verbosa & curiosa, loquentes quæ non oportet.

XXII. Detrahit fortes in fortitudine sua,
& cum steterit, non credit
vitæ suæ.

- 1 Tyrannorum descriptio & lex, Excelsa demete-
re.
- 2 Quid detrahere. Tyrannitiam imbecilles timen-
tur.
- 3 Varia expositio. Tyrannus tam timidus, quam cru-
delis. Stare, habitus percutientis fadus.
- 4 Stare & consurgere. Quid in sacro sermone.
- 5 Tyrannus nemini fidit, nemo illi.

Detrahit fortes. Non solum grassatur savaty-
rannis inter miseros & imbecillos, sed eti-
am adoratur potentiores omnes & opulen-
tiores, quos ex suo statu opibusque exturbat.
Hoc illud est, quod ad illam tantum legem Ty-
ranni se conformant, quæ præcipit; *excelsa quæque*
demetere; ut procul omni suspitione & metu, in in-
firmam & miseram plebem dominantur. Qua
de re sapienter scripsit Aristot. lib. 3. Politic. cap.
9. & nos inferius versu 24. nanciscemur occasio-
nem plura dicendi. Sic sane Senecæ nomeno-
ti:

** Pulchrum eminere est inter illustres viros,
Consulere patria, parcere afflictis, ferre
Cade abstinere, tempus atque ira dare.*

Respondit Nero illas plenas omni scytia & ty-
rannide voces.

M. M. M.

Vidua dif-
soluta quæ.

7.

Vidui de-

licata quæ

dicatur.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

1. Tim. 5. 6.

*Seneca in N. Munus Deorum est, i. sa quod servit mihi
Q. ad. 2. Roma & Senatus, quodque ab invitis preces
Humilesque voces exprimit nostri metus.
Servare cives, Principi & patria graves,
Claro tumentes genere, qua dementia est;
Cum liceat una voce suspectos sibi
Mori jubere?*

Tyranni Quæ fere Tyranni descriptio ex hoc ipso Jobi lo-
ekripio. co videbitur imitata, aut desumpta. Illa quoque
Herodotus. 1.3 quam scripsit Herodotus in Thalia, ex oratione
cu uldam Otanis, ad eos, qui Magos Persarum
Regemque Tyrannorum occiderant, elegans est,
æque ac vera: Omnem (inquit) malitiam habet, tum
per insolentiam, quod expletus rebus omnibus est: tum per
invidiam multa facinora admittens. At enim vir Ty-
Invidia ty- rannorum (ut qui omnia bona obtinet) debebat sine livore
rannorum. esse, verum ita natura comparatum est, ut is sit adver-
sarius popularibus suis, siquidem eorum optimis quibus-
cumque, qui superstitos sunt atque vivunt, invidet, de-
terrime delectatur: & quod indecentissimum est, cri-
minationes admittere, optimum putat, nam si admireris
modeste, offenditur, quasi sibi assenteris, & ut exequar
dicendo quæ maxima sunt, iura patria labefaciat, scemi-
nis vim affert, indemnatos interimit. Hæc ipsa di-
serte videas in nostra sententia.

1. Detrahit. Septuaginta Furor evertit. Tygurin.
WD Potentes versas sua potentia, susque deque illos agi-
tat, fortissimosque robore vincit. Proprie, Tra-
xit, seu, Abstraxit, detrahit de suo statu, præ-
cipitavit de sua felicitate. Alii, trahet ad se cunctos
Cajetanus. sibi subiciet: addit Cajetan. ut sic se cunctis civi-
bus terribilem exhibeat. Alii. Fortissimos abducit, quo
Vatablus. vult. Nemo audet se opponere Tyranno, sed
ad nutum & libitum illius sese cuncti compo-
nunt. Fortes, prævalentes, præpotentes. Igno-
LXX. ro itaque quare Septuaginta legerint. Furor evere-
D. Thom. tit impotentes. D. quidem Thom. nostræ lectio-
ni interpretationem adhibet, respondentem eti-
am lectioni Septuaginta: ut ii dicantur fortes, qui
licet revera infirmi & imbecilles fuerint; tamen
nocere etiam possunt potentissimo Tyranno.
Minima enim quæque aliquando irritata, læde-
re alios & se ulcisci potentia sunt; nullus prop-
terea hostis quamvis invalidus timendus non
est. Sic de Pharaone, minutis omnino & vilissi-
mis animalculis vindictam repetit Deus, non
solum quod illa ipsa coluisset ut Deos, sed quod
etiam adversus infirmos & afflictos advenastam
duram Tyrannidem exercuisset, ut per quæ quis
Pharaonem peccat, per hæc & torqueatur, & re ipsa experiretur,
Sap. 11. 17 à minimis quibusque & contemptissimis homi-
nibus timendum esse Tyranno. Sic & apud infe-
ros torqueti per plebeiam manum tyrannos The-
seus exponit Amphitryoni;

*Seneca in Quod quisque fecit, patitur: authorem sceleris
Her. Fu. Repetit: suoque premittitur exemplo nocens.
sent. ad. Vidi orientes carcere includi duces.
Et impotentis terga plebeia manu
Scindi Tyranni.*

Sed arguta licet, coacta tamen & repugnans,
hæc D. Thomæ expositio.

In fortitudine sua, per vim & potentiam, & per
ferinum quendam impetum bacchantis animi,
nullam probabilem ob causam ibi sunt illi fessi
robore, quos supra dixit Job cap. 3. quorum robur
& fortitudinem, si non res alia, at mors tandem
retundit & debilitat.

3. Et cum steterit, non credet vitæ suæ. Sententia
Varia, ex- anceps ad multos sensus, ex eo quod supposita
positio. istorum verborum non exprimantur, neque in
Hebræo, neque in Græco, aut in Latino. Si
primum verbum dicatur de Tyranno, secundum
de paupere oppresso; is sensus efficitur, quem
affert Vatablus: Si steterit, id est, si insurrexerit in
Vatablus aliquem, & adiciatur, is quem adortus fuerit, non spe-
rabit se ultra victurum. Idem fere Cajetanus. Ne-
Cajetanus. mo videlicet à tyranno se satis tutum arbitrat. Sed
si semel illius indignationem adversum se
conciliaverit actum de se statim credit. Si de
converso prima pars ad alios, secunda vero ad
ipsam impiam referatur, hæc sententia confur-
get: Si quispiam steterit, seque opposuerit Ty-
ranno, furit is statim, insanitque præ dolore ad
mortem; uti furebat Tyrannus ille Achab, quod
3. Reg. 21. 4 videretur Nacoth adversus illius libidinem &
Pinada Tom. II.

effrænis animi impetum sterisse, Venit enim Achab
in domum suam indignans; & frendens super verbo, quod
locutus fuerat ad eum Naboth, & propiciens se in lectu-
lum suum, avertit faciem suam ad parietem, & non
comedit panem. Itaque tam vecors & tam timidus
est Tyrannus, quam lævus atque crudelis: nam
illi facit animos, & læviciam illius armat illo-
rum impotentia & imbecillitas: si enim quispiam
audeat resistere, statim de vita sua & incolumi-
tate desperat. Iterum si prima pars ad impium,
& secunda ad alios, & relativum illud recipro-
cum, pro non reciproco sumatur, Isidorus hanc
sententiam componit: Illorum vitæ nemo credit:
nam etsi porrigant manus, & fœdera percutiant, tamen
quarunt occasiones nocendi. Stare igitur accipit, pro
percutere fœdas stando. Si utraque pars ad alios
referatur, is erit sensus: Quis restitit impio &
qui non statim de vita sua actum putet? Sed qui-
dem lenissimus atque simplicissimus sensus, juxta
antecedentia & consequentia, est ut utraque pars
de impio dicatur, & de illius commotione animi
& metu, quem mala conscientia efficit, ut jam
explicabimus.

Cum steterit, D. Thomas supplet, in sua fœli-
citate, tamen anxius est timore amittendi; nul-
la igitur inter tot opes animi tranquillitate frui
potest. Proprie ex Hebræo: Cum surrexerit, vel
cum insurrexerit contra aliquem, si se obsimaverit.
Hoc enim proprie significat verbum originale,
& affert animum & impetum hostilem: unde in-
surgentes dicuntur hostes & adversarii. Psalm. 17.
40. & Psalm. 43. 6. & 58. 2. & 91. 12. Septua-
ginta nihil hodie agnoscunt in verbo standi, aut
jurgendi, sed quotidianum tempus è lecto surgendi,
quod nos diceremus, en levantando se, y poniendo
do los pies en el suelo. Ut per elegantem paraphra-
sim exponit Nicetas: illum sic sua damnat consci-
entia tanquam singulis diebus moriturum: quotidie enim
cum jurgit, de vita sua actum putat. Tygur. in ver-
bo standi, aut surgendi, celsitudinem quandam
sublimioris Sedis, & dominationis agnoscit, nam
& verbum originale referri solet ad altitudinem.
Ergo legit: At amen ab illis evocatus non fuit vitæ suæ,
Sed præstat, quod ex Hebræo diximus.

Non credet vitæ, Septuaginta Non credit contra
viam suam. Videtur imprecatio; Etiam si stet, &
firmam fixamque suam felicitatem arbitretur:
at non credit vitæ deiciatur de suo statu, atque
re ipsa intelligat, non esse fidendum tam infide-
stationi & tam fallaci felicitati. Sed simplicior
sensus: Tyranni nemini fidunt, neque illis qui-
dem à quibus evecti sunt ad Regnum, non ami-
cis, non uxori, non filiis: uti Dionysius ille.
Quare sicut propter vim semel illatam, nemo fi-
dit Tyrannis, neque de sua vita securus est: ita
profecto neque Tyrannus suæ vitæ credit, sibi
propterea ab omnibus timet. Quam vere Thy-
estes ad Plisthenum? ut videatur fere dixisse:
Cum steterit, non credet vitæ suæ.

— Dum excelsus steti,
Nunquam parere desisti, atque ipsum mei
Furum timore lateris —
Venenum in auro bibitur, expertus loquor.
Rebusque parvis alta præstat quies.

Tetigimus rem hanc, de malæ conscientie me-
tu, tyrannidis comite assiduo, superius c. 22. v.
10. & Job. sapius.

XXIII. Dedit ei deus locum pœnitentiae,
& ille abutitur eo in superbiam, oculi au-
tem ejus sunt in visallius.

1. Verbum dandi in sacro sermone. Varia lectio. Ty-
ranni pretio vendunt securitatem infirmo-
rum.
2. Metonymia. Tempus pœnitentia agenda cur appello-
tur Securitas.
3. Divinam justitiam concedere improbis locum pœni-
tentia. Assertum fœra Dei vindicta Aegyptiorum
lex.
4. Improbis statim imminet pœna. Quid tempus
acceptabile, apud Paulum, & tempus bene-
placiti, apud David. Illustratus Ilias.
5. Qui Dies utiles, dies sessionum, & dies ju-
sti in jure. Divina justitia quomodo se prodatur. Ex-
plicatus Paulus.

6 Quantum sceleris abuti Divina benignitate. Qui dicantur illusores. Explicatus Paulus. Quid propria abuti.

7 Deus computat omnium mortalium actiones. Quid Thesaurizare. Operandum, dum lux est. Explicatus. Ijais & David.

8 Impius in morbo statim concidit animo; exauntem corpore comitatur supplicium. Illustratis Moyses.

I.
Varia le-
tio.

Cajetanus.
Variablis
Infirmi
pretio obti-
nentes secu-
ritatem a
potentiori-
bus.

Tygar.

Rom. 1. 31.

Pagn.
Isidor.

כח

Vide supr.
c. 22. v. 9.
numer. 4.

Salvianus
l. 5. de
prov.

Elucidatio
& defensio
Latini In-
terpretis

כח

Poenitentia
paratur ani-
mi tranqui-
litas.

Metony-
mia.

Psal. 7. 12.

3.
Quare De-
us tarde
procedat
ad punien-
dum.

Dedit ei quod in Hebræo sine supposito est, aliter Hebræi aliter Vulgatus Interpres supplendum existimarunt: nam sic ex verbo legitur in Hebræo: Dabit ei ad fiduciam, & innitetur. Vel, ut Hebræus apud Cajetanum. Dabit ei securitatem. Variablis, dat illi ad confidentiam, quod pertinere potest ad eos, qui pretio & muneribus mercantur, & sub Tyrannis tuti esse vivere possint. Videlicet Tyranni vendunt illam confidentiam & securitatem acceptis muneribus, & pauperes infirmiores illam mercantur, ut vel sic quasi Tyrannorum datæ fidei inniti videantur. Quem sensum lucidiori paraphrasi illuminavit Tygar: Si quis ei ponet, ut tutus agere possit, ac nitatur illi, oculi ejus speculantur vias ejus ad nocendum. Nam abutantur, & muneribus acceptis, & data fide, ut qui sint ex illis quos Paulus vocat, absque scdere. Pagnin. Dabit ea munera, ut habet confidenter, & innitatur. Isidor. Dabit ei manum pro securitate, ut suffulciretur. Et quidem verbum Dandi, indifferens est, vel ad danda munera, vel ad porrigendam manum, vel ad præstandam fidem, vel ad quidvis aliud, quod vel dono vel contractu aliquo commutationis, emptionis, aut venditionis dari solet. Quamvis frequenter ad munera & gratuita dona soleat referri, ut statim dicemus. Ergo hoc illud erit, quod supra ex Salviano Massil. attulimus, cum de Transitione ageremus, cum ipsi Principes & Magistratum patrociniū suum pauperibus venderent. Et quod dixi (inquit Salvianus) vendunt, usinam venderent visitato more, aliquid forsitan remaneret emptoribus, novum quippe hoc genus venditionis & emptionis venditor nil tradit, & totum accipit: Emptor accipit, & totum penitus amittit. Cumque omnis fere contrahus hoc in se habent, ut invidia penes venditorem esse videatur, quia emptor ad hoc emit, ut substantiam suam augeat, venditur ad hoc vendit, ut minuat: Inaudiat hoc commercii genus est: Venditoribus crescit facultas, emptoribus nihil remanet, nisi sola mendicitas.

At Vulgatus Interpres verbo, Dandi, nullum aliud commodius suppositum tribui posse, quam Deum, sapienter judicavit, quod intelligeret impium non posse commodè subaudiri, ut qui nemini posset esse causa ullius securitatis, aut confidentiæ: nemoque quidem in illius fide, aut patrociniū spem suam audeat reponere: nam hoc significat vox originalis. Ergo illustri paraphrasi locum illustravit Interpres, & securitatem aut confidentiam appellavit tempus, aut locum poenitentia: nam ea securitas aut confidentia, aut erectior spes non potest comparari, nisi acta improba vitæ superioris poenitentia. Hæc enim est, quæ licet non omnino securum, at tranquilliorē & fidentiorē potest reddere animum hominis peccatoris. Quare securitatem & pem, metonymicos vocavit tempus comparandi securitatem & spem. Tum etiam securitatem appellavit tempus quod peccatori conceditur, tanquam induciæ, in quo securus quidem agere & vivere potest: non enim Irascitur Deus per singulos dies, sed longanimiter exspectat. Ergo benignitatem Dei, sub qua homo impune finitur vivere, securitatem & confidentiam eleganter vocat.

Sed hanc tamen impunitatem, & quasi induciæ suæ justitiæ concedit Deus propter poenitentiam agendam: atque hæc non ultima ratio est, quæ iteram & quasi tardam Dei vindictam erga nefarios homines tuetur, quoniam quidem illius justitia dat locum poenitentia, ut Sapient. 12. 8. 9. 10. dicitur: His tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui, vespas, ut illos paulatim exterminarent: non quia impotens eram in bello subficere impios iustis, aut bestiis servis, aut verbo duro simul exterminare: sed paribus (paulatim) iudicans, dabas locum poenitentia, non ignorans quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malicia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

Semen enim erat maledictum ab æterno. Ubi vides divinam justitiam quod ad se pertinet, agere concedendo locum poenitentia, quamvis eo inaplius abutatur in superbiam. Quæ de re dilectiue eleganter Plutarch. de fera Numinis punitione quamvis in eo erraverit, quod existimet us tantum locum & tempus poenitentia concedi, quorum non sit insanabilis malitia, Humana (inquit) malefactorum ultiones legimus, id duntaxat habent quod delicta, canum instar, cum latratu persequuntur: & facinora exemplo ulciscuntur, repostoque maleficio subsistunt. Atqui Deum incredibile est, quamcumque vitio captam animam justo iudicio aggreditur ejus motus perspicere sicubi ad poenitentiam inflectuntur: tempusque correctionis largiri iis, quorum non extrema est, & incurabilis nequitia. Illustrat deinde rem hanc multis exemplis eorum, qui spatio poenitentia vitam & mores in melius mutarunt, proptereaque existimat mores, Græce nominari tropoi, à mutando quod tempore mutari frequenter soleant. Et Cecropem à præcis fuisse bisformem dictum, non quod è bono Rege immanis, & draconis naturam imitans, sit factus Tyrannus, sed contra, quod perversus ab initio, & terribilis, postmodum benigne, humaniterque imperaverit. Recte profecto Egyptiam illam legem Græci sanxerunt, mulierem gravidam, si mortis fuisset damnata, asservari donec pariat: non aliter profecto, si quispiam progressu temporis, meliorem vitam, & sanius consilium in lucem proferre possit, & velit, dilato supplicio, & expectata poenitentia, expectat illum Deus, donec cum gemitu & lachrymis pariat, sicut Scriptum est: A facie tua concepimus, & quasi parturimus spiritum salutis.

Dedit Deus locum poenitentia. Verbum Dandi, gratuitam quandam donandi munificentiam & liberalitatem indicat: nam quod peccator non statim supplicio afficiatur, bonitatis & benignitatis Divinae omnino est. Sicut quod qui capite damnatus est, pendente ex collo fune, non statim educatur ad supplicium: nam statim atque homo peccat, supplicium ad illius fores excubat, ut cum primum aditum & introcundi facultatem concedat supremus iudex, in peccatorem statim insiliat. Sicut ad Cain dictum est: Si bene egeris, recipies, si autem male stiteris proforibus peccatum tuum (peccati tui poena) aderit. Locus autem poenitentia, idem est, quod tempus opportunitas, & ut superius dixi quædam Divina justitiæ quasi pactæ cum peccatori. Post huius induciæ, post quas bellum illud extremi vitæ iudicii adversus improbos ardebit, cum pugnas cum iudice Orbis terrarum contra insensatos, bellum ad. Et recte quidem dicitur hoc poenitentia tempus juxta vocem Originalem, Locus, & tempus securitatis, spei confidentia, cum idem dicatur misericordiae tempus, de quo profecto Paulus dixit: Ecce [ut rei omnino pretiosissima labentis, & quasi fugientis è manibus occasionem captandam significaret] nunc (brevissimum scilicet tempus, non differendum in posterum) tempus acceptabile (quod Isaia 49. vocatur tempus acceptum, ut Paulus ex versione Septuaginta ait: quod apud Vulgatum est: * tempus placidum, non solum ut dicatur Tempus, quod iudex pro bona voluntate sua nobis ad defensionem nostram concedit, cum posset statim prolata sententia extremo supplicio afficere. Proptereaque subdit) Ecce nunc dies salutis. Sed etiam ut dicatur tempus acceptum, scilicet Deo. Hoc enim tempus vitæ atque incolumitatis nobis, ex gratuita iudicis benignitate & misericordia omnino donatur, vita ipsa indignissimis, morte plenas æterna dignissimis. Quare recte vocatur tempus acceptum, id est, Divinae acceptationis & gratia, & præterea tempus beneplaciti, id est, gratuita Dei voluntatis: sicut & dicebat David Psalmo sexagesimo octavo, v. 15. Ego vero orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti, Deus, in multitudine misericordiae tuæ, id est, Ut hoc saltem tempore, quod opportunum videtur, meæ vitæ & defensionis, velis pro tua bonitate & gratia me exaudire, ubi beneplacitum (inquit Theodoretus) bonam appellat voluntatem. Quo loco Symmachus legit: Tempus reconciliacionis. Similiter etiam & Hieronymus: Tempus reconciliacionis Deus, in multitudine misericordiae tuæ. Quod Hieron.

Plutarch.
de fera
vindicta.

Cecropem à
curb for-
mā dicta.

Egyptio-
rum lex
apud eun-
dem Plu-
tarchum.
Eadem l.
Pragman-
tis. D. de
Poenis.
Isa. 26. 13.

4.
Quod pec-
cator non
statim po-
nitur,
Misericor-
die Divinae
Simile.

2. Cor. 6.
* El tiempo
de conceder
nos Dios
plazos.

Theodor.
Symm.

5. Quod profecto *acceptabile tempus* *diesque salutis*: videtur dici à Paulo per allusionem quandam, ad dies, quos Jurisperiti *Utiles* appellant, quos Græci, *ἡμερῶν* vocant, quibus scilicet *exp. riundi Jus* *ris sui potestas est*, & ad dies legitimos, qui (ut inquit Budæus) *erant dilationes ordinaria*: nam his & salutem suam tueri, & pro se & sua dicere licebat. Denique ante sententiam dies illi omnino utiles. Sic sane peccatori solennes istæ Divinæ justitiæ dilationes, aut potius divinæ misericordiæ quali induciæ locum nobis pœnitentiæ præbent: nam in extremo illo, quasi *fatali die*, non jam dies peccatori *utiles*, sed potius *dies sessionum* censendi sunt, quibus sedet Judex pro Tribunali, aut potius (ut in jure est) *dies* *Justus* appellandus, cum videlicet est *tempus faciendæ judicari* neg durabit dies iste *justus* mensem unum, ut quondam decernebant leges duodecim Tabularum, sed brevissime, & quasi in ictu oculi, referret quisque prout gessit in corpore suo, *sive bonum, sive malum*. Quare in hoc pœnitentiæ loco, & tempore gratis nobis oblato, non solum Divitiis bonitatis & misericordiæ ostendat Deus, verum etiam justitiæ sicut Paulus ait ad Romanos 3. 25. cum de remissione præcedentium delictorum per Christi merita dixerat subdit statim: *In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore, ut sit ipse justus & justificans eum, qui est ex fide JESU Christi*. Ubi observandum, *justitiæ tuam ostendere, cum sustentat*, id est, cum patienter expectat peccatoris pœnitentiam, invitando illum ad suam gratiam & justificationem: nam quamvis justitiæ proprium sit judicare, & condemnare nocentem, sicque injustitiam tollere & punire, tamen manifestum etiam est, justitiæ opus, scelera destruere quacunque alia ratione. Ergo tum in hoc tempore pœnitentiæ, tum in futuro judicio ostendebit Deus justitiæ suam, sed diverfa tamen ratione: nam in hoc tempore, quod pœnitentiæ & misericordiæ est, destruit Deus peccatum, justificando peccatorem, *ut sit ipse justus, & justificans*: at in futuro tempore ostendit justitiæ suam, cum fuerit ipse Judex justus, minime justificans, sed potius injustos condemnans. Nunc itaque pœnitentiæ utilis & legitimus dilationis dies est: posteaustus dies sessionis & opportuni supplicii, & non revocabilis vindictæ.

6. Et ipse abutitur eo in superbiam. Proprie in Hebræo: Ipse innitetur, vel fulciatur, aut sustentat se, vel indurat, & obfirmat cor suum adversus Deum, & adversus omnia æquitatis & pietatis jura. Verbum originae, aliquando vertitur à Latino interpreti Niti, 4. Regum. 5. 18. & Recumbere, Num. 21. 15. & Expectare, 2. Paralipom. 13. 18. & inde nomen deductum significat firmamentum, robur, fortem, validum, denique id, super quo alius recumbit, nititur, sperat. Ergo lenius est, impium Dei potentia sustentatum longanimitate, ipsa Dei benignitate & longanimitate abuti, & super illam quasi niti, & recumbere atque sperare, ut plus peccet. Quod ingens est sceleris & improbitatis amplificatio & divitiarum bonitatis divina contemptus non ferendus, atque stupida quædam ignorantia, quod bonitas Dei ad pœnitentiam hominem adducat. Qua de re Paulus cum differuisset ad Romanos 2. 4. duo subjicit; quæ genuinam hujus verbi originalis significationem respicere & exponere videntur. Alterum. Existimas autem, homo, quia tu effugies iudicium Dei? Quasi diceret, in quonam speras, recumbis, niteris, ut existimare possis tuam impœnitentiam impune tandem abituram? Alteram, cum verbum hoc originale, etiam afferat duritiam quandam & fortitudinem obstinati cordis, subjicit Paulus: Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, in die iræ & revelationis justii judicii Dei. Quam rem dilucida & eleganti paraphrasi illuminavit interpretes dicens: *Impium ab utro loco & tempore pœnitentiæ in superbiam, insolescendo adversus Deum, & ejus longanimitatem, atque lenitatem. Mirum autem, quam dissonet impius Deo suaviter illum adducendi & invitanti ad se, juxta id Isaïæ 22. 12. Vocabit Dominus exercituum in die illa ad fletum & ad caluicium, & ad cingulum sacci* videlicet invitabit ad pœnitentiam: & Ecce gaudium, & latitia occidere vitulos, & jugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. De quo incredibili divinæ vocationis

Pinada Tom. II.

contemptu, subditur statim: Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus exercituum. Sic sane Patrocles apud Plutarchum, de Plutarch. impiorum supplicio differens: Nihil (inquit) aliud de sera ud. perinde atque dilatio justa vindicta, injuria affecto. Numinis rum spes enervat, animosque eorum deficiit: contra improbos firocia & audacia augens. Cum quo illud hæere videtur quod Eccl. cap. 27. 32. de improbis ait: *Illusio & improprium superborum*, supple, Pro-pria & familiaria sunt, nam abutentes divina patientia in superbiam, illudunt divinas comminationes & improprie atque injuriis infirmiores & injuria, quolque vexant: sicut Petrus eodem illudendi verbo usus dixit 2. cap. 3. 3. *Illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus?* Sed huius tamen vindicta sicut Leo insinuat: nam quamvis ipsi vindictam obliviscantur, & non videant: at vindicta in illos semper intendit, quod statim subditur, *Oculi autem ejus &c.*

Oculi autem ejus sunt in viis illius: id est, non ideo, quod legnis videtur in puniendo providentia legnis etiam erit aut obliviosa in colligendo, & usque ad minimum quadrantem computando omnes vias, actiones, cogitata etiam singula improborum. Differt enim supplicium, ut in plenitudine peccatorum puniat. Quod videtur respondere illi verbo Pauli, *Thesaurizas tibi iram*, id est, paulatim colligis, reponis & recondis materiam Divinæ adversus te iræ, quæ tandem tota simul adversum te deponatur, instar Theauri, paulatim collecti & coacervati. Expectat itaque ille, ut impleas mensuram improbitatis. In quod illud convenit, quod de Idumæis scriptum est isaï 32. 22. 11. *Onus Duma, ad me clamat ex Seir. Custos quid de nocte? Dixit Custos Venit mane, & nox. Si quaritis, quare, convertimini, & venite.* Appellat Deus custodem, id est, vigilem & speculatorem, ut cujus oculi sint in omnibus viis istorum. Interrogant statim, *Quid de nocte sui supplicii, suæque calamitatis?* Respondet vero Custos Deus: *Nunc adest mane*: quasi dicat, tempus locustæ pœnitentiæ. Operamini ergo dum lucem habetis, ne vos tenebra comprehendant: nam instat nox, supplicio & sempiternis cruciatuum tenebris deputata. Ergo si aliquando querendus vobis Deus est, quare: Impiis inquerendus statim, querendus sollicite & diligenter: cito, celeriter accurrendum, neque hoc tempore abutendum vobis in oblivionem atque in superbiam. Sic igitur vigil & speculator Deus oculos habens in viis improborum, simul prospicit noctem jamjam adventantem & paulo post offundendam impiis, die & luce abutantibus. De qua etiam nocte, sub die tamen nomine & appellati-one; dictum est. Dominus iridebit eum quoniam prospicit, quod veniet dies ejus, id est (ut Theodor. retus ait) *Judex eorum audaciam iridet, ut qui celestem eorum finem prævideat, vel, ut alii exponunt. Deus prospicit omnes dies hominis impij, & oculi ejus sunt in omnibus viis illius.* Quid ergo impio prodest, Simul in quod non statim de singulis sceleribus vindictam impios reperat Judex, si omnes in numerato habeto habundandum bet omniæque simul multo graviore supplicio totum supplicium. prosequitur est, quam si singula statim participatim suis suppliciis afficeret?

Sententiam vero hanc (ne Septuaginta prætereamus) quorsus ad morbos incurabiles Græci retulerint, ego non video: legunt vero Cum infirmari coeperit, non spes salutis, sed cadet morbo: quod sic intelligit Catenæ Auctor, ut si facinorosus aliquando in morbum incidat, desperatio ne quidem frangatur, ac moriendum sibi credat omnino. Quod si ex morbo aliquando recreetur, tamen ea res incredibilis illi atque admirabilis accidat. quod ad metum prævæ conscientie & insidiarum, quæ Tyranno parari ab omnibus solent, pertinere videtur. Niti forte significare Septuaginta voluerint, cum primum impius in morbum incidit, tunc jam, sero licet, & nulla utili pœnitenti dictum de suo supplicio cogitare. Sicut ad impium Canum, ut suum supplicium assidua mente verberet, dictum est: *Si male egeris, statim pro foribus peccatum tuum aderit*: quo pertinet illa paraphrasis jerolymitana hujus loci: *Si non emendaveris opera tua in jaculo hoc, ad diem judicii magni peccatum tuum conservabitur, & ad stium cordis tui quiescit.* Ergo non mirum, quod des-

V 3

peret

Intolerabilis præsumptio hominis contemptis divitiis bonitatis Dei. Paulus exponens Jo-
Impius im-
pœnitens
dissensio-
nis vo-
cibus res-
pondens
divinæ vo-
cationi.

8.
LXX.

Nicetas.

Impius æ-
grotans,
animo tra-
ctus, &
supplicii
timeans.

Gen. 4 7.
Chalaeus.

peret impius, morti & sepulchro proximus, & egredi renuat, cum supplicium suum, tanquam excubantem, aut insidiantem canem, Leonem-ve in ipso exitu adesse videat.

XXIV. Elevati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur: & sicut summitates spicarum conterentur.

1. Elevare & recedere in sacro sermone quid. Altitudo pro superbia. Illustratus Isaias.
2. Impii se ipsos extollunt. Miser Reipub. status regnantibus impiis. Illustratus semel & iterum David.
3. Brevissima impiorum latitudo. Praesentibus consenti. Iusti sempiterna spectant. Illustrati Zacharias & Hamos.
4. Hebraismus, singulare constructum pluraliter. Notata Cajetani argutia.
5. Humilitate quid proprie. Humana felicitas suo pondere ruens.
6. Auferri quid proprie. Varia lectio. Humana omnia caduca. Illustratus Isaias.
7. Gracorum lectio. Malna quondam in deliciis.
8. Multiplex similitudo humana felicitatis. Illustrati Joel & Joannes.
9. Tyrannorum lex. Tyrannis aebitum supplicium. Tarquinii & Thrasibuli stratagemata.

V.
Pagnin.
Vatablus

Discedere
pro perire.
ד'ר
ו'למ'ר

Elevatio, &
altitudo ad
superbiam.

2.
Superbi se
ipsos extol-
lentes.

* Ellos so-
los que se
levantam
à mayores,
aunque na-
die los ayu-
de à sub t.
Theodot.
Miseri Rei-
publice re-
gnantibus
impiis.

Elevati sunt Pagninus. Recesserunt. Vatablus. Discesserunt, ut ad illos referatur, qui pro redimenda vexatione aut vita dederunt impio munera: nam statim atque recedunt ex urbe, obliviscitur illorum impius, & non minus humiliantur, quam reliqui omnes. Ita fere Vatablus, sed dure & aspere. Potius dicerem, verbum illud originale, elevandi, aliquando significare, seperare, recedere, aut discere pro perire, & auferri de medio, quia, quod auferitur & separamur ab aliis, elevari solet, sic etiam vulgo dici solet elevari, quod quisque sibi aufert, vel quod de medio auferitur ut Num. 26. Racedite de medio hujus multitudinis, vel ut Onkelus, separamini. Clar. Tollite vos, & idem esset, si diceretur, extollite vos, vel elevemini, quasi diceremus. Alcaos de ay, vel Levantaos de ay. Quare hoc loco, idem erit, Recesserunt, ac si dicas: Ablati sunt, aut sublati. Sed multo elegantius noster Interpres frequentiore & genuinam verbi significationem sequutus, dixit, Elevati sunt, quod ad superbiam & insolentiam refertur: est enim superbia conjuncta cum sublimitate oculorum, cervicis, capitis: quare altitudo saepe usurpatur pro superbia, ut Michæ 2. 3. Ecce ego cogito super familiam istam malum, unde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi. Proprie. Non ambulabitis in altitudine Septuaginta. Non ambulabitis recti. q. d. Malum graviusimum, quod vestris cervicibus imponam, deprimet vestram altitudinem atque superbiam: fere idem cum illo Isaiæ 2. 11. & 12. Incurvabitur altitudo virorum: exaltabitur autem Dominus solus in die illa quod statim exponitur: Dies Domini super omnem excelsam, & super omnem arrogantem, & humiliabitur. Sic igitur, elevati sunt, superbi fuerunt.

Sed illud observari potest, quod ex Hebræo legere possumus passive quidem, sed non imperfonaliter, Elevati sunt, à se ipsis, vel elevaverunt se, insolescendi & superbiendi impiorum studium significatur: quamvis enim honor illis non deferatur à populo, illi tamen honores ambiunt & quamvis ab aliis non evehantur, ipsi se elevant & evehant in sublime. Simile id Psalm. 61. 9. Veruntamen vani filii hominum in stateris ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Proprie, ut ascendant ipsi, quasi dicat, * elevent sese, ubi Theodot. legit, Vapores filii hominum, qui sua quasi sponte ascendunt, sed vel statim dissipantur, vel coguntur in nubem & pluviam, ut statim in terram recidant, unde se excitant. Sed quam miser reipublicæ status, cum elevantur impii! uti David dixit Psalm. 11. 9. In circuitu impii ambulanti, secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Undique (inquit) oppugnant impii miseros & pau-

peres: idque referendum est ad profunditatem judiciorum Dei & abyssum divinæ providentiæ, ut impii multiplicentur, vivant, triumphant. At ex Hebræo legitur: Cum exaltati fuerint, uti Vatablus. litas est Filiis hominum: quasi dicat. Cum impii primas tenent, tunc reliqui homines jacent: hoc est, abiecti & viliter ab eis tractantur. Tum etiam vilissima & abjectissima Reipublicæ conditio: nam nemo regnantibus impiis audent nisi vilia & abjecta conlectari: nihil laudabile & gloriosum cogitant, ne dum aggrediuntur, Mito illum alium sensum: quod cum elevantur impii, tunc vilitates, id est, omnia nefaria & probrosa, & homine ratione prædito, indignissima, ad illos confluere videntur, & huiusmodi pessima quæque ad se attrahere, Cum exaltati fuerint à terra. Cum quo facere potest, quod legit Thargum: Sicut sanguisuga, qua fugit sanguinem filiorum hominum. Nam tunc tandem cum in dignitate sublimi positi sunt indigni videntur esse sanguisugæ similes, corruptissimum quemque sanguinem exurgentes. Non dubium etiam, quin illos etiam elevent & evehant vilissimi alii, abjectissimique homines: quod etiam in hunc ipsum locum cadere potest, ac si legatur: Cum exaltati fuerint impii à vilitatibus filiorum hominum, id est, à fece improborum & vilissimis hominum

Ad modicum. Elevantur quidem, sed dissipantur statim, velut molliissimi & vanissimi vapores à terra sublati tantillum durant. Igitur brevissimam illam exaltationem quis merito non dispiciat, cujus deturbatio & ruina brevissima quoque est? Sic sane brevissimam felicitatem contemplantur impii, ita etiam brevissimam omnino vitam vivere censendi sunt, & sicut brevissimam, ita etiam nullius pretii, aut æstimationis & vitæ dignam. Quem impiorum communem errorem indicat illud Zachariæ 4. 10 Quis despectit dies parvos? quasi dicat, Quotusquisque est, qui brevissimam hujus vitæ felicitatem & exaltationem ad modicum, ut par est, contemnat? Quo loco in Hebræo legitur, Quis despectit diem exiguatatis, vel parvitatis, aut diem parvarum, subaudi, acclamationum? nam gaudia omnia hujus vitæ, & faustæ omnes acclamationem profecto sunt durationis brevissimæ, & diei cuiusdam valde parvæ. Propterea iusti nolunt suas spes, suasque voluptates brevissimas hujus vitæ, brevissimæque hujus felicitatis terminis concludi, sed ad amplissimos illos æternitatis limites suas spes proferunt, ita, ut dicere ad impios possumus: Si latior terminus eorum termino vestro est: quod Hamos dicebat cap. 6. 2 id est: Si Regna atque possessiones gentium aliarum limites habent ampliores & latiores vestris limitibus? quasi dicat. Minime sane: imo veri Israelitæ, iustique omnes, cum hujus vitæ terminis minime suas spes contineant, nolintque elevari ad modicum, longe, lateque patentes felicitatis terminos sortiuntur. At vitæ hujus Sectatores valde angustis conclusi terminis quam modica, quam brevi felicitatis umbra contenti sunt!

Et non subsistent. In Hebræo proprie est, & non ipse: qua dicendi formula solent Hebræi significare, quod omnino deletur & perit; ut supplere pesint. Non ipse manet, aut, Non ipse conspicuus amplius apparet. Exempla occurrunt passim. Quia vero hoc loco pronomen est singularis numeri, existimavit Cajetanus singulari unum aliquem ex multis Tyrannis interdum parum durare in sublimi felicitatis fastigio, & cito deici in miseras & egestatem. Sed certe hæc Cajetani argutia, nihil omnino facit cum Jobi instituto, cum potius Tyrannorum, in universum, supplicium & ruina describatur: neque potuit quidem ignorare Cajetanus, singulare saepe accipi pro plurali, præsertim cum adjungitur plurali, cujus exempla protulimus aliquando. Sic hoc loco elevati sunt: & non ipse: id est, non ipsi, nam peribunt statim, & deturbabuntur. Quare sapienter dixit hoc loco Philippus: Nunc iterum illi pluraliter describuntur, de quibus usque ad hunc versum singulariter dixerat. Eleganter autem sensum supplevit Interpres; quod enim alii dicunt: Nulli erunt: non inveniuntur, aut quid simile ipse dixit: Subsistere & perseverare non potuerunt, in semel adeptæ felicitate.

Et humi-

Elevatis
impiis vita
tus jacet

Thargum,
Impii in hac
sanguisuga
fugaci-
pellim
sanguinem
Ipsi non
nisi ab im-
piis in sub-
lime eleva-
ti.

Impiorum
ut felicitas
brevis, ita

Vatablus

Iusti ad æ-
ternitatis
terminis
diem alpi-
tates
Regni Ja-
storum li-
mites am-
plissimi.

Hebraismus

Cajetanus.

Singulare
constructum
plurali pro
plurali.

Et humiliabitur. Res eadem ad maiorem amplificationem per expolitionem repetita: Deprimuntur, labefactati concident. Vox quidem Originalis ad casum vel ruinam pertinet, & proprie significat eam inclinationem, quæ ruinam minatur. Sicut dicitur Eccl. 10. 18. *In pigris humiliabitur contignatio*, videlicet cum testum domus facit ventrem; & suo pondere ruit. Quæ elegans est humanæ felicitatis imago, quæ quo magis tumet & ventrem facit: tunc suo pondere semper propendens certius inclinat in ruinam atque eo citius, quo fuerit in sublimiori fastigio constituta. Licet autem verbum Originale significet etiam ad pauperatatem redigi, quæ est quædam humiliatio & ruina; tamen translationis filium multo melius tenuit Latinus Interpres, quam alii Hebraizantes, qui post R. Levi legunt. *Paupertate conficiuntur*, aut quid simile: agnoscen-
 ti- bus licet atque probantibus aliis illam *Humilian-*
 di- significationem.

Et auferentur. Verbum quod alibi vertit Interpres: *Claudere*, *continere*, *contrahere*, & per contrariam significationem, *extendere se*, aut *transilire*, quia etiam aliquando celerius transili-
 tur, cum sit ante saltum quædam quasi corporis contractio: sicut vehementius curritur, quando prius recurritur, & id perspicitur in serpentibus & reptilibus, quæ quadam corporis contractione fortius & celerius transiliunt, & conjiciunt se in anteriorem partem. Hinc itaque varius sensus, & lectio hujus loci multiplex. Pagninus, & Regia, *Claudentur sicut omnes*. Quod videtur ad sepulchrum pertinere, & ad inferni carcerem, in quem impii asservandi conjiciuntur. Sicut Isaias dixit 24. 22. *Congregabuntur in congregatione factis in locum: & clauduntur ibi in carcere*. Cajet. *Restringentur*, subaudit ipse, a iudice. Nimirum, quod, sicut omnes alii cives, qui male fecerunt, addicetur impius carceri. Sed quam aliene ab impunitate Principis & Tyranni, quæ hoc loco describitur? Tigurina, *Contrahuntur*. Vatablus, *Obscurantur*, supple, *ora eorum*. Sed multo melius, *Contrahuntur*, ne longius vagentur. Continebuntur, ne impetum faciant, & compri-
 metur illorum audacia. Vel Transilient cito, disparebunt abibunt suo loco, & ejicientur celeriter suis sedibus. R. David dixit, *Festinanter des-*
 cendunt, & non cognoscetur locus eorum, sicut saltantis. R. Mosen, *Saltabunt a suo loco*. Forte respicit ad saltum, qui fit ex loco superiori in inferiorem. Sed omnia hæc pulchre complexus est interpres, cum dixit: *Auferventur*: *Auferentur* autem, *si ut omnia*. Alii, *sicut omnes*, æqualem impiorum conditionem, communem etiam aliis mortalibus indicat. Sicut etiam Tyranno illi digna nece sublato occurrebant alii defuncti, apud Isaiam, dicentes: *Et tu vulneratus es sicut & nos*. Quod etiam impiis Principibus comminatur David. *Vos autem sicut homines moriemini*. At Interpres, *Sicut omnia*, dixit, ut reliqua humana omnia complecteretur, quibus finis & interitus, ut certissimus, ita & brevissimus accidit.

Septuaginta modum, quo *auferendi* sunt, elegantia similitudine expresserunt: *Emarcuit sicut malua in aestu*. Quod Nicetas ex aliis codicibus legit, *Sicut herba*: ut illi respondeat, *ut ut olera herbarum, cito decident*: nam levis, & mollior herba cito arefcit. Vel certe in *Malua* aliquid delitiosum observavit: nam habebatur quondam malua in deliciis acetariorum, in æstate autem aut negligebatur, aut virens non poterat conservari, tum etiam serviebat coronis ac lætitiæ, ut Plinius auctor est. Ergo (inquiunt) exorto Divinæ justitiæ sole marcescat, arefcit, peruratur, atque omnis deliciarum flos decidat & proteratur.

Et sicut summitates spicarum, succidentur Summitas, vel caput spicarum, pro ipsis speciebus natis in summitate & capite calami. Septuaginta. *Sicut de stipula spica decidens sponte sua*. Quod Græci accipiunt, ut significetur spica contabescens, cum primum fuerit excussa ex culmo illam sustinente, ut nullum amplius humorem haurire possit. Non aliter impius, excussus & dejectus ab ea felicitate; qua virebat & irrigabatur. Illud vero quod, *sua sponte*, dicitur, indicat unumquemque suum proprium peccatum habere ultorem: quasi diceret, *Suo vitio & culpa*, & sui peccati propria & digna pœna. Ego etiam dicerem, *sua sponte*, suapte natura, humanam omnem felicitatem

contabescere, sicut spicam, quæ, etiam si non decutiatur bacillo neque concutiatur vento, sua turba mar-
 imbecillitate & ariditate dissipatur dissilientibus celsitas.
 aristis & granis. Sed commodior atque usitator translatio si dicat suo tempore succidendum & demetendum impium velut spicam onustam granis. Expectat enim Angelus Dei temporis & supplicii opportunitatem, ut jubeatur *mittere fal-*
cem & metere, quia venit hora, ut metatur, quoniam aruit messis terræ. Qui cum aliquando cœ-
 lesti voce admonitus esset, misit celeriter *falcem* Apoc. 14. 15. 16.
suam in terram, & demessa est terra. Quod etiam Joëlis 3. 13. a iudice indignante adversus incredibilem mortalium improbitatem præceptum est, non uni tantum, sed multis messoribus, Divinæ justitiæ & indignationis ministris. *Mitte fal-*
ces, quoniam maturavit messis, vinete & descendite, quia plenum est torcular: exuberant torcularia, quia multiplicata est malitia eorum. Populi, populi in valle concisionis: quia juxta est dies Domini in valle concisionis. Appellat vallem *concisionis* quasi vallem demessionis, ubi impii, Divinæ sententiæ & vindictæ falce acutissima præscindendi, & ab omni pristina felicitate, & dignitatis culmo re-
 secandi erunt: *ut vitæ* autem illud tempus maturitatis
 assignatur, post felicem vitam decursam, cum est & demessi-
 opni voluptate & turpitudine usque ad matu-
 ram ætatem transacta. Est autem observandum, *vallem concisionis*, dici non solum, quia demeten-
 di impii, sed etiam quia tribulandi & conteren-
 di: nam eadem vox, quæ *concisionem* significat, est etiam *tribula*. Atque respondet hæc pars tri-
 turæ & tribulationis impiorum, illi alteri torcu-
 laris & calcationis uvarum, exprimens enim est omnis impiorum viriditas, & humor pristinae felicitatis.

Sed cum hoc loco *summitates spicarum* video, legoque succidendas, justam quandam Tyranno-
 rum pœnam respondentem illorum immanitati & improbitati indicari suspicor: nam Tyranni pondens omnes illam legem tantum colunt, omni jure & æquitate abrogata, ut summa quæque & excelsa Tyranno demetant, id quod in illo Tarquini Superbi factum constat. Nam, ut probati antiquæ historiæ scriptores referunt, filio sui consilii arcanum, hoc tantum stratagemate, per dubiæ fidei nuntium quendam indicavit, videlicet nuntio in hortum adducto summa papaverum capita, baculo decussit: quo facto nuntiato filius intellexit, quid pater vellet, nuntium præcipi sibi, ut excellentissimum quemque Gabinorum (hos enim oppri-
 mere parabant) aut exilio summo moveret, aut nocte consumeret. Auctores sunt Plinius Dionysius Halicarn. Livius, Valer. Max. Julius Frontinus. Idem omnino de Thrasybulo Milesiorum Tyranno, non minoris calliditatis homine, scribitur. Periandro enim Corinthio per nuntium roganti, quid facto opus esset, ut securus imperitaret: Non aliud respondit nuntio, quam adducto illo in messem jam maturam, summas frumenti aristas baculo decussit, quo facto intellexit Periander, summa rerum & principum capita tollenda, si Tyrannide potiri vellet. Res quidem ab Aristotele commemorata. 3. Politic. c. 9. & lib. 5. s. 10. Dionysio etiam Halicarn. lib. 4. Herodot. sponsum, lib. 5. Laertio in Periandro. Abstulit igitur Tyrannus uterque excellentes quosque viros, sicut *summitates spicarum*, ut soli ipsi elevarentur in sublime, eminentque inter ceteros. Sed profecto *ad modicum*: nam auferet Deus Tyrannos istos pari supplicio, & sicut *summitates spicarum* baculo suæ justitiæ decutiet, ex summa felicitatis culmo. Cum impio enim Principe loquitur Zacharias c. 4. 7. *Quis tu, mons in igne?* ** in planitie*: quasi dicat, Dejiciet Deus tuam istam altitudinem, & adæquabit terræ, ut jam eminere non possis. Omnis eminentia deprimetur, & ad æqualitatem & planitiem redigetur. *Omnis mons & collis humiliabitur, & erunt asperæ in vias planas*. Ps. 40. 4.

XXV. Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

1. Clausula totius capitis.

2. Hebraismus pariter, & Hispanismus.

3. Lectio Græcorum, cum Hebræa & Latina conciliata.

1. Paraphra-
sis senten-
tiæ, & ora-
tionis clau-
sula.

EX tota sua oratione & disputatione colligit tandem, quod proposuerat, videlicet non semper iniquos pendere in hac vita suæ improbitatis poenas, sed tamen cum sint variis calibus obnoxii, assiduis sceleratæ conscientiæ poenis cruciari, tum etiam insolenter & temere fecisse amicos, qui non tam ex suæ vitæ laudabilibus & sanctis actionibus illum judicarent, quam ex præsentibus calamitatibus damnarent. Cum tamen sancti, etiam si in calamitates incidant at neque veram animi dignitatem, neque præmiorum immortalium spem firmissimam amittunt.

2. LXX.

Quod si non est ita Brevissime in Hebræo, Et si non, non pluribus Hispanus *Y si no*: Septuaginta, Alioquin. Suppleri hæc brevis varias modis po-

terit. Si non vere & recte sentio, de bonorum & malorum remuneratione. Philippus: Si non ita Philip. sit futurum. Cajetanus: Si non asseritur, quod dixi: Cajet. aut, Si non mecum consentitis. Res omnino ea- Pagnin. dem. Quis, in Hebræo, *Ubi nam*? Prodeat, qui ali- Regia. ter sentit, qui me falsitatis convincat. Hebr. *Qis* * Qui en faciet mentiri me? quali dicat, Nemo aut ratione. me jacare aut experimento opposito meam sententiam re- mentiroso, fellet, neque propter ea, quæ asserui poterit di- o qui en cere mihi diem, justamve litem intendere ante me del- mentira. Dei tribunal.

Septuag. *Et ponet in nihilum verba mea*, quam 3
lectionem probarunt fere omnes Hebraizantes. LXX.
Id autem existimat Nicetas esse, *Irrita oratio* Pagnin.
nem facere, & tanquam parum solidam & valde Variabl.
futilem nihili ducere. Sed apparet manifeste, Regia.
aliis punctis tum illos, tum Latinum Interpretem Cajetan.
eamdem vocem legisse. nam *Al*, est idem quod, Nicetas.
Non, aut *neque*, at *Et*, est Deus. Quare si ex ver- Lectio
bo legeretur, deberet verti, *Et ponet ad non verba mea*,
mea. Sed illa dictio negans, aliquando *non*, *neque*,
in, *contra*, *nolle*, & quidquid ad repugnantiam vel
negationem pertinet, significare solet: qua re
etiam accipitur pro nihilo, sicut & alia similis
particula, *Lo*, cujus similis est ulius. Quadrat
igitur utraque lectio in rem præ-
sentem.

CAPUT XXIV.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in Commentariis su-
sius explican-
tur.

1. Ab omnipotente non sunt abscondita tempora.

* Et qui noverunt eum, ignorant dies illius.

2. Alii terminos transulerunt.

* Diripuerunt greges, & paverunt eos.

3. Asinum pupillorum abegerunt:

Persuasum mihi, amice, & penitus id est, quod in meis ærum-
nis pro ingenti solatio esse debet, Deum O. M. qui se ipso
beatus est mortalium tamen res, actionesque omnes so-
lertissime curare, neque a temporalium rerum, quamvis
extra tempus ipse sit, unquam oblivisci: habet nimirum
bene cognitos atque præfinitos rerum omnium articulos & oppor-
tunitates, quibus quæque fieri debeant. Certo enim constituit,
quando improbos extremo supplicio affici expediat; quando inno-
cens erigi & sublevari: quis iniquitati, & justitiæ terminus: quis
ærumnis atque lachrymis innocentum: quantum Tyrannis & su-
perbis indulgendum sit temporis: quantum Sanctorum sustinen-
tiæ tribuendum. Non enim ille tantum se nubium latibulo con-
tinet; sed temporalia etiam, pariter ac æterna moderatur & ad-
ministrat. Stultissimi vero cum videant Deum nostri minime in-
digere, sibi persuadent, nihil esse Omnipotenti ac beatissimo
Numini cum nostris rebus ac sæculo nostro commercii; neque
hunc, qui temporis obnoxius non est, temporalia curare. * Et ab
his quidem non longe ab estis, o amici: quamvis enim existimetis
Deum esse temporum auctorem atque moderatorem, vestramque
Theologiam plenis buccis jactetis: at ignorare prorsus videmini,
diversos Deum præfuisse dies; nimirum præsentis sæculi quos-
dam, quibus interdum permittat mortales impune vivere; novissi-
mum, in quo iusta iudicii lance humanas omnes actiones expen-
dat, suoque vel præmio, vel supplicio afficiat. Ergo ille cum nostra
tempora probe norit, atque omnes agendi opportunitates capiet nos
tamen neque illius æternitatem comprehendere valemus, neque
quod multo minus est, humanarum rerum opportunitates ac tem-
poris articulos observare atque cognoscere. b Hos enim sibi uni
Divina Providentia subiecit, illum præsertim iudicii extremi diem;
justis exortum latissimo lumine, improbis tetra caligine ple-
nissimum.

Et vero nihil curandum, qualem nunc impii vitam vivant, sed
qualem per æternitatem habituri sint. Vos quidem existimatis
meas ærumnas, dignas esse ingentium scelerum poenis. Atqui, o
amici, non sum is, quem falso censeris; improbitas enim sceleratili-
simorum hominum impune atque etiam feliciter vivere permitti-
tur, connivente quidem, sed tamen curante atque vidente supre-
mo iudice, grassatur potentissimorum hominum violenta Tyran-
nis, & attingentium, revellentium, transilientium agrorum ter-
minos aliorum, & per summam iniquitatem finitima omnia prædia
invadentium, resque suas contra jus fasque dilatantium. * Ho-
rum qui minus possunt, greges rapiunt, quibus partim se ipsos ex-
saturent, saginent, partem vero reliquam impudentissime pascunt,
& cum suis continent antiquis pastoribus cum ignominia & con-
tumelia vel ejectis, vel servitutem abductis, illorum simul facul-
tatibus universis direptis. Quibus omnibus sedato animo, & se-
cura omifino improbitate potiuntur, & pro libitu, si amplissima
latifundia pascendis tot gradibus atque armentis non sufficiant,
alienos agros depascuntur atque depopulantur.

Cum ergo amicis atque vicinis sancta omnia vicinitatis & amici-
tiæ jura violent, nihilo sane magis sunt erga pupillos & viduas atque
erga universum miserorum genus æqui aut benigni: nam vel uni-

a De temporis significa-
tione & proprietate in Sa-
cro sermone, & quod Di-
vina providentia opportu-
nitates agendi capiet, a
sibi vendicet, utilia multa.
num. 6.

b De extremo iudicii di-
solvi Deo noto, atque eodem
iustis & iniquis valde dis-
simili, deque opportunita-
te puniendi improbitatis
utilia quadam, n. 7. & 8.

c De assumendis, aut trans-
frenis terminis ad Scri-
pturaphrasim, & morum
doctrinam non nulla, num.
3. 4.

d De Abigeis, & Abigeatus crimine, quadam peculiaris. n. 1.

e Manuscriptorum ac humilium hominum fortis infima commendatio quadam ad mores, n. 5. & 6.

f De onagrorum summa, tum morum significatione, non pauca, a n. 1. usque ad 6.

cum ac singulare, vilissimumque jumentum pupillis atque pauper-
culis, non utile tantum, sed necessarium etiam ad victum & res
domi necessarias, abducunt, furto sublatum ante faciem suam mi-
nantes. *d* Neque his contenti, per nefarium abigeatus crimen, om-
ne miserorum instrumentum diripiunt, pecisque abigunt. * In vi-
duā autem, cujus tam tenuis & angusta res est, est tamen impii po-
tentioris valde proluxa inhumanitas. Unicum enim eumque maci-
lentum bovem, vertendo agello necessarium, loco pignoris exigunt
& arripiunt. Sine tecto autem munimentoque pecora & armenta
habentibus quid saluum miseris esse possit? ubi potentibus impune
furari licet? Neque vero tantum furantur clam & per insidias, sed
in ipsa via publica, ac consueto itinere gradientes intercipiunt, ne-
que aliter bona fide securos capiunt quam si justo bello subegissent
atque spoliassent. Ita bonis omnibus evertunt miseros, atque om-
nia illorum cœpta & consilia rerum agendorum impediunt, subver-
tuntque: calumniis certum jus elevant & infringunt: truci & im-
mani aspectu fugere, ac cedere via, cedereque suis bonis pauperes
cogunt: à virtutis recto tramite vel pravo exemplo vel iniquo im-
perio infirmos retrahunt: atque illos ipsos, quos à suo conspectu
deterrent, insolentissima animi elatione, neque via publica, qua ipsi
gradiuntur, dignari volunt. Quare cogunt egenos omnes, *e* hu-
milisque fortunæ hac conditionis homines injuriarum gravissima-
rū patientissimos obscurissima, sed paulo tutiora diverticula quære-
re, & in tenebris atque timore perpetuo latitare; adeo enim tyrannos
timent & fugiunt, ut ferarum convictum magis deligant: si quando
enim in publicum prodeant, extruduntur, necanturque ab impiis.

Impudentissimi nimirum ceteros homines proculcant, despici-
unt, irrident: licenter prædantes omnia atque vastantes, nulla æ-
quitatis ac juris lege coerciti, quorum jam ego resque meæ omnes
impetum ac vim cum ingenti damno suscepimus. Neque hoc mi-
rum quod in pinguiorem prædam inhiarint, nam frequenter ferinæ
cujusdam libidinis tantum, atque inanis voluptatis impetu ferun-
tur, summa tum impudentia & temeritate, tum celeritate atque
alacritate in aggrediendo atque non endo, omnia enim humanæ
politix atque humanitatis jura averfantes, de nemine non male me-
rentur, civitatisque frequentiam oderunt, præ degeneri quadam
turpique animorum ignavia & timiditate: illorum tantum societa-
tem amantes, qui è rapto vivunt. * In quo, cum *f* sylvestrium, ef-
feratorumque aliorum mores expriment, tum potentissimorum
illorum imaginem ad vivum repræsentant, quod universa illorum
familia eorundem scelei tum atque prædarum particeps est: atque
universos prædandi fames matutinos excitat, & stimulat. In eo
enim diligentiam adhibent, ut undecunque tum servos, tum libe-
ros, rapinis alere possint: atque illos præterea levis armaturæ mili-
tes domi habeant, quibus improbi Principes ad faciendas prædas
abutuntur.

Nullum itaque honestum laborem ad vitam suscipiunt, sed cum
turpissimo otio disfluant, merent, ubi non seminarunt: uberes in
alienas fundis segetes colligunt, atque in alienos labores & agros
impune irruunt, non uno tantum seminis genere, sed universis ad
humanæ vitæ sustentationem necessariis confitos. Et ne jam ab
ipsis agrorum dominis fructus maturi percipiantur, ipsi maturitatis
tempus importunum ducentes (proh immane scelus, ac dira nocen-
di libido!) fructus acerbos & immaturos nulli usui, nulli bono de-
vastant; suam felicitatem ex alieno tantum damno & infelicitate
mercentes. Sic sane alienas vineas vindemiant, potius proculcant
& populantur impune; atque cum bona resque piorum invadant,
sed tamen luorum sceleratissimorum sociorum vineas prædiæque
prætereunt, illæque dimittunt, nisi forte illos etiam rerum suo-
rum amicorum fames stimulet: nam sero licet, neque amicis, neque
sociis parcere sciunt. Est enim omnino infida plenaque discrimine
improborum societas. Quem enim velissimi etiam lucelli gratia non
emungant, non exinaniunt ac si possint, etiam insontem amissionis
omnium bonorum non condemnent, quo in suum sinum usumque
omnia convertantur? Atque illud avaritiæ & inhumanitatis cumu-
lus, miseros mercenarios suis agris ejectos, sine mercede, sine victu,
cogi ipsa impiorum prædia strenue & gnæviter colere.

Ergo jam non in agros & pecora tantum, sed in ipsos homines
ejusdem naturæ jurisque consortes, inhumaniter sæviunt; neque so-
lum egentes ac nudos necessario regumento non foveant, sed per
summum contemptum dimittunt pernoctare in frigore sub aperto
cælo; ac nudant etiam turpiter & petulanter, extremum etiam in-
dumentum, quo corporis turpitudinem contegebant, adimenes.

Propriis itaque extrusi domicilii extra tectum, extra urbem va-
gantes, non solum nocturno rore perfunduntur miseri, sed cum ad
apricas convalles se recipiant madent toti, rivulis jugiter cadenti-
bus è montibus, cum nullam enim opportuniorem tutioremque
stationem habeant, ad quam confugiant, subeunt antra lapidosas-
que cavernas, quibus nuda membra confoveant.

At neque teneriori & imbecilliori ætati parcent: nam pupillos
mancipia capiunt: & ab ipsis matrum uberibus filios, quos illæ sum-
ma indulgentia complectuntur, immaniter abstrahunt. Quin etiam
orphanis tenues patrimoniorum suorum reliquias, quibus tanquam
maternis uberibus atque lacte alendi essent, detrahare non dubi-
tant: rapiunt præterea pupillis, quod post rei paternæ devastatio-
nem, relictum fuerat; ac quicquid tandem invidiæ bonis reli-
quum esse vident, & pro redemptione filiorum, aut pro pignore
auferunt. Eum vero, qui à divitiis ad inopiam defluxit, non solum
jacentem non exerxerunt, sed gravi etiam imposito exactionis pon-
dere,

* Et abstulerunt pro
pignore bovem vi-
duæ.

4.
Subverterunt paupe-
rum viam, & oppres-
serunt pariter man-
suetos terræ.

5.
Alii quasi onagri in
deserto, egrediuntur
ad opus suum.

* Vigilantes ad præ-
dam, præparant pa-
nem liberis.

6.
Agrum non suum
demerunt, & vineam
ejus, quem vi oppres-
serunt, vindemiant.

7.
Nudos dimittunt ho-
mines indumenta
tollentes, quibus non
est operimentum in
frigore.

8.
Quos imbres monti-
um rigant: & non
habentes velamen,
amplexantur lapides.

9.
Vim fecerunt de præ-
dantes pupillos: &
vulgum pauperem
spoliaverunt.

10.
Nudis, & incedenti-
bus absque vestitu &
esurientibus tulerunt
spicas.

11.
Inter acervos eorum
meridiati sunt, qui
calcatis torcularibus
sitiunt.

De civitatibus fece-
runt viros gemere, &
anima vulneratorum
clamavit.

* Et Deus invitum
abire non patitur.

13.
Ipsi fuerunt rebelles
lumini; nesciverunt
vias ejus: nec reversi
sunt per semitas ejus.

14.
Mane primo confur-
git homicida; inter-
ficat egenum, & pau-
perem: per noctem
vero erit, quasi fur.

dere, oppresserunt, ne exurgere posset. g Atqui, si quando opus est ipsam tuitionem eis vendunt, quos tueri pro suo munere ac Principis fide tenerentur.

Illi vero miserrimi homines per summam injuriam nudati, & bonis omnibus spoliati, filere omnino coguntur, ac ne hircere quidem audent, ullave ratione de injuria cum illis expostulare. Ut vero vitam sustentare possint ad extremam redacti inopiam in alienis agris relictas à mellioribus spicas legunt, terunt manibus, granaque ipsa dentibus commolunt: cum enim manipulos suos demel- fuissent, in raptorum manus incedentes, vacui dimissi sunt. At his ipsis famelicis buccellam tenuissimam sceleratissimi homines ex iplo prope ore abripuerunt, & ex turpissima atque vilissima præda rem ipsi suam amplificare conantur; neque in suis agris spicarum remanentium egenis & esurientibus copiam faciunt.

Cum vero miseri mercenarii congerant illorum fruges, olivas excutiant, oleum exprimant, torcularia calcant, à summo mane ad meridiem usque, magno assiduoque labore defatigati, sitire permittunt, ac ne haustu quidem vini dignantur, nedum buccella, quæ illos in labore confirmare posset. Interim opulentissimi isti prædones ex alieno saturi, sine ullo labore, in summo otio & tranquillitate, alienis operis laboribusque perfruentes, inter congestos ex rapina cumulos divitiarum fructuumque omnium jucunde meri- diantur, & largissimis comotationibus indulgent; deliciantur, comessantur, & turpi etiam somno se dedunt, atque procuranda cuticula, post alienum cibum sumptum, meridiationes servant. Ex sulcitati vero inter ipsos legetum cumulos, & quasi monticulos de- litescentes in meridie, cum solis fervor, & exactus diei labor quietem mortalibus, & somnum afferre solent, ipsi ex insidiis, secu- ros & improvidos adoriuntur, prædamque faciunt. Interim ipsæ istorum domus oleo, vino, cæterisque terræ fructibus affluunt, ac ne guttam micamve ad alienos affluere patiuntur: cum ipsi enim à mero æstuent & obruantur, at alios sitire volunt: nam vel direptis jam & depopulatis aliorum vinetis, pauperes etiam post calcata sua torcularia, exprimere vix possunt haustum vini, quo sitim sedent; vel certe multo divitum ære oppressi, compelluntur fruges atque vindemiam statim divendere, pretiumque deferre divitibus. Sic collectis frugibus esuriunt, sic calcatis torcularibus sitiunt, h sic ipsi avari inexplebili siti vexati, & suis calcatis, & aliorum ex- haustis torcularibus, siti etiam ardentiori cruciantur.

Non in agros solum, sed in urbes, & hominum frequentiam fa- vit tanta potentissimorum hominum impietas. Alios enim male habitos, indigne percussos, inique oppressos, ad clamores, vocife- rationes effratas & gravissimas de acceptis injuriis conquestiones compulerunt; opem ac fidem, si quæ apud homines esset, incla- mantes; ac Numinis, quod sibi reliquum esset, aures postulantes; pristina in urbe domicilia, ex quibus trudebantur per tyrannidem, cum ingenti dolore deferentes. Nam non solum corpore male affecti, verum etiam, quod etiam, quod vel animo ipsi, velut vulne- rati atque perfossi, quod hostium nimio timore, velut gladio feri- rentur, vel parentum necem solitudinemque intuerentur, non poterant non ingenti gemitu & lachrymis tanta mala prosequi. At- que illi, quibus cum vira & sanguine vox pariter deficit, non ore, sed silentio & nece ipsa clamorem ad Deum pauperum exaudito- rem, sustulerunt, i vindictamque deposcerunt. * Optimus vero, idemque iustissimus vindex, qui nihil insulsum, aut sine summa sapientia & æquissima providentia sale efficit; quique explorat suorum sanctorum per varias tribulationes fidem atque constan- tiam tanta tamque nefaria scelera, quasi saluta, in extremum judicii diem gravissimo supplicio afficienda servat, nihil interim nefariis conatibus & impunitati peccandi repugnando, sed tamen supplicii æternis deputatos servat, velut innexos fune cervicibus, & frana- ta ora habentes, non multo post educendos ad supplicium. Sed nihil tandem vel integerrimæ justitiæ, vel indigni supplicii à quo- quam deliderari poterit; servabit enim Deus omnes optimi & sa- pientissimi judicis judicandi leges atque rationes.

Hæc cum sint Numini supremo clarissime cognita & explorata, Deus enim lux est; at improbi sunt crassissimi oblivionis & igno- rantia tenebris obcæcati adeoque videntur nefarium lumini atque scientiæ Divinæ bellum indixisse: ab illo enim per summam per- fidia scelus desciscientes, ipsam Divinæ Legi lucem clarissimam, quæ illis vivendi viam certissimam monstrare poterat, con- temnunt: Providentiam verbis operibusque lacessunt, atque ipsum bonum naturali lumine cognitum, & inham rationis legem suis libidinibus voluptatibusque posthabent; adeoque externam hanc lucem, quam corporis oculis usu, patamus, ne suo splendore turpissi- mas ac nefarias illorum tenebras discutiat & prodat, odio gravissi- mo persequuntur. Placuit enim illis temper & tempus, & itor tenebrosum. Quod si forte apertas illustresque veritatis vias in- gressi, pedem in pietatis studio posuerunt, referunt statim, & ad contraria scelera summa velocitate convertuntur tandemque, cum multum in impietatis studio progressi sunt, de mutando itinere, aut experiendo iterum virtutis tramite nunquam cogitant.

Sub lucem vero matutinam, cum simplices ac probi homines se labori aut itineri necessario committunt, tunc sicarios & ne- quisimos istos prædones prædandi, & fundendi humani sangui- nis fames stimulat; neque aliter ad homicidia perpetranda se com- parant: quam ad venationem quandam ferarum, gustu quodam voluptateque cadium percepta. Quod si aliquando à cæde & san- guine

g De Principum aut Ty-
rannide, aut Tuitione, pe-
culiaria quedam n. 2. & 3.

h De avaritia morbo, siti,
supplicio, utilis malis, n.
5. 6. & 7.

i De impietatum supplicio,
cujus post peccatum, rei
retinentur, quos tamen suo
tempori velut saluos ser-
vat Deus, & velut cervi-
cem habentes fune inne-
xam, & frana ta ora ha-
bentes, ex prætorio num.
5. 6.

l De homicidii crimine &
gravitate, exquisita que-
dam, n. 1. & 2. tum etiam
de homicidii cum venatio-
ne comparationis ratio.

guine abstineant, egenos tamen, ac tenuissimæ fortunæ homines, non secus vexant ac proculeant, victumque necessarium suis rapinis auferunt, quam si ferro vitam ipsam eriperent. Nocte itaque vel latrocinia exercent, vel pro temporis opportunitate horam & locum sine arbitris, captandis muneribus, ffordidissimi isti Principes & Magistratus captant.

Utuntur sane prima ipsa nocte ac tenebris tanquam suarum libidinum administris; sollicitè atque avide nimium expectant vespertinum tempus, ne à quoquam videri agnoscive possint; cum ipsi tamen oculos gestent petulantissimos adulterii plenos, & aliorum matrimoniorum subsellores. Tenebris itaque quasi velo quodā obductis, & ore, quo prodi poterat, obvolutus, metuens potius homines, quam Deum oculatissimū testē, procedit adulter.

Exquisitis isti utuntur artibus ad penetrandum in alienas domos, & alienos toros occupandos, & aditum sibi ad turpes voluptates, vel per foramen, vel per fenestram, aut viam aliam patetaciunt, atque eas ipsas domos nocte adeunt, de quibus cum impudicis fœminis interdū paciscuntur. Designant enim adulteri quasi sigillo, certisque notis locum tutiorem atque firmiorem, quo utreperè ad alienas uxores possint: forte etiam scedulis, nuntiisq; secreto missis rem totā interdū designant, quam nocte perficiant.

Si vero vel somno vel voluptate consopiti, tardius expergilcantur, ac repente se luce matutina præoccupatos & circumventos videant, mirum quantum vitæ suæ timere incipiant, ac mortem ipsam suppliciumque suæ improbitatis ob oculos jam versantia cernere videantur. Lux enim ista jucundissima quæ pio cuique honestoque viro jucunditatem atque maxime optatam securitatem affert, istis nihil, nisi præsentissima vitæ discrimina, mortisque horridam imaginem efficit; perinde enim à lætissimo, vitalique lumine abhorrent, ac lethifera illis, atque tristissima caligo offunderetur. Præterquam enim, quod conscientia illis sæva minante, ac supplicium meritissimum denuntiante, perturbantur; at etiam illud vehementer dolent, quod voluptas perpetua non sit, sed brevis, inanis, multi semper timoris, & doloris, atque sinistra etiam suspitionis plenissima; & brevissimæ tantum noctis, momenti potius spatio circumscripta. Itaque sic perturbantur, ut ante mortem, atque supplicium, pene præ timore è vita excedant. Quid, quod jam appetente luce matutina tristantur ad mortem usque; quare cum interdū timeant, cum noctu perturbentur, nullæ sunt impiis timoris, & perturbationis induciæ.

Ac quemadmodum ea, quæ levia sunt, cum aquæ infederiat extimæ, facile aquarum impetu hac, illacque jactantur; sic quisvis impius tentationibus rapitur, nullog; negotio deletur; neque enim improba calliditas, atque injustitia, cum, qui illius est cupidus, servabit. Nullam itaque impiorum res stabilitatem habere, nullogue ipsi firmo loco poterunt consistere. * Dignum profecto tanta animi inconstantia, & vanissimarum, atque levissimarum voluptatum libidine supplicium: numquam enim se illis obtulit occasio sceleris, cuiusquæ, quin ad illam incredibili facilitate, atque animi ad omne facinus projecti, & expediti acritate se proriperent. Fugiant igitur summa cum festinatione, a que trepidantis animi perturbatione, suum supplicium necesse est: & re ipsa fugiunt quidem, adulteri præsertim, pede tam celeri, quam si super aquas ambularent, & vix per summam levitatem, ipsam supremam aquæ faciem plantata attingerent. * Per loca autem publica, viamque regiam minime ambulabunt; ac ne suburbia quidem, in quibus horti, & vineæ sunt, attingere interdum præ timore audebunt; quarunt nimirum perfugium aliquod; ubi tuto laritent, etiam si ad arenia, desertaque loca concedendum: Sed peribunt profecto fastus, resque sceleratissimorum hominum, & universæ illorum regiones sterilescent: Cælo utentur rigido, & inclemente; solo minime temperato, sed vel fervente, & æstuante, vel nimis frigido, & imbrido, quale vineis, & tenerioribus, dulcioribusque fructibus inimicum esse solet. Neque jucundiori quidem animo erunt: nam abfuerunt semper ab ea vitæ, & viæ consuetudine, ex qua jucunditatem animi placidissimam, & omni Divinæ consolationis vino affluentem percipere potuissent. Itaque sicut vanissimas, infrugiferasque voluptates consecrati sunt, ita profecto digno supplicio fiet, ut in omnem acerbiterem incidant, & neque guttam vini illius, incredibilisque gaudii delibent, quod Deum, atque homines lætificat.

Extrema igitur bonorum, atq; jucunditatis omnis sterilitate cruciandi erunt. Videbuntur enim semper, q vel in summo frigore, vel in maximo æstu versari: quæ duo fructus exurere, & prohibere solent. Neque mirum his extremis vitæ contrariis illos ad cruciatum affici, qui contrariis semper vitiis agitati sunt, quibusdam videlicet ardentes & inflammati, quibusdam frigidissimi & congelati. Sed coagulatos hos, ac nivis instar rigentes Divini supplicii ignis momento temporis liquefaciet, nullumque pristini candoris, ac status vestigium relinquet. Neque secus impios equalida illa inferiorum tellus exorbebit, & absument, quam solet arida terra influentes liquas nivibus aquas haurire, & conficere. Interim futili, atque vanissima felicitate fruuntur, & placidissime etiam ad mortem decumbant nullo doloris sensu, leniter & insensibiliter liquefcentes: nam mors illos incredibili quadam appetentia rapiet, & devorabit, bolum videlicet suavissimum, atque dulcissimum. Neque secus quam rorida, & pertenuis nebula. Divinæ indignationis radiis dissipabuntur & evanescent. Non solum autem temporalis pœna, sed æterno potissimum afficiendi sunt. Atque is tandem erit obstinata mentis exitus: hoc in sempiternum inferorum barathrum præcipitium, quorum peccandi finis nullus.

15.
Oculus adulteri, observat caliginem, dicens: Non videbit me oculus & operiet vultum suum.

16.
Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi.

17.
Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis: & sic in tenebris, quasi in luce ambulant.

18.
Levis est super faciem aquæ.

* Maledicta sit pars ejus in natura.

* Neque ambulet per viam vinearum.

19.
Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium, & usque ad inferos peccatū illius.

De adulterii crimine, etu comite, digno supplio, ex sacris quadam. am. 2. 3.

De adulteris turpissimis, ue hominibus, alienarum domorum voluptates & peregrinas consecrantibus, secularia quadam. n. 2. 3.

Questio opportuna de inferorum cruciatibus, an ut igne, & calore, ita tiam frigore constent: cose discutitur, a n. 1. usque ad 5.

Impiorum felicitas momento evanescens, mors & infernus, impiis famescens & sitientes, eleganter describuntur ex sacris, n. 1. & 6.

20.
Obliviscatur illius
misericordia.

*Dulcedo illius ver-
mes.

*Non sit in recorda-
tione, sed contera-
tur; quasi lignum in-
fructuosum.

21.
Pavit enim sterilem,
& quæ non parit.

*Et viduæ non bene-
fecit.

22.
Detrahit fortes in
fortitudines sua.

*Et cum steterit, non
credet vitæ suæ.

23.
Dedit ei Deus locum
pœnitentiæ, & ille
abutitur illo in super-
biam.

*Oculi autem ejus
sunt in viis illius.

24.
Elevati sunt ad mo-

Ab omni igitur impiorum memoria delebuntur, ac nullas commiseratio ad illos perveniet; nullo enim solatio æternus illo- rum cruciatus temperabitur, nullaque amicorum misericordia sublevabitur; neque minus oblivione quam sempiterna morte conspeliuntur. Quorsum enim illis jam Divina misericordia, & indulgentia, quæ propter incredibilem animi obstinationem, atque Divinæ bonitatis contemptum, semper abusi sunt? * Ergo quamvis in sepulchro jacens cadaver nullo doloris sensu corrodatur à vermibus, at omnis illorum vitæ dulcedo, atque voluptas, non in vermes solum, sed in sævissimos conscientia remorsus conver- tenda est. Eo tandem recedent omnes curandi corporis curæ, laboresque suscepti, ut bestiolæ levissimæ in corpus sæviant, avi- dissimæque illud dilacerent, cum etiam internus vermis animum incessanter arrodât, atque discrutiet. * Ergo cum nullum pristi- næ voluptatis vestigium, aut memoria permaneant, nullis deinde mortalium sermonibus impii nomen usurpabitur, sed sicut instar iniquæ arboris aridæ, & sterilis, illius memoria penitus evelletur ac conteretur tandem, sicut insanabile lignum, quod ubi concisum fuerit, nullam curationem admittit, sed prorsus inutile est in posterum.

Et quidem nunquam impius frugifer est; præterquam enim quod Tyrannus turpissimus virginum pudicitia nefariam vim, stu- pramque interat, atque omnem etiam religionem polluat; ne ul- lam voluptatis intermissionem habeat, medicato poculo pellices, aut abortiri faciat, aut reddat steriles, atque huiusmodi plures lupas alat, & pascat, quod enim à viduis, & pupillis rapit, illud to- tum in meretrices, & lupanaria erogat; proptereaque sancta ma- trimonii jura violat. Uxorem enim sterilem, ob sterilitatem, affligit; humaniter tractat (nam digno interdum supplicio omnem impii legitimæ posteritatis spem adimit Deus) * at in alienas do- mos, atque familias irascitur, ut postquam virum de medio sustu- lit, & filios jugulavit, convertat se statim ad faciendam viduæ prædam omni filiorum, propinquorumque ope, & auxilio, orba- tæ. Hujus res omnes depascitur, & devorat; & cum jam nihil habeat spei suscipiendæ proles, miseram penitus frangit, & con- terit. Neque solum viduam (cujus vel solum nomen miserabile est) malis ingentibus oppressam, non sublevari tantum quippe ab- est, ut erga illam pro humanitatis jure bonus sit, atque benignus, ut sævissimum raptorem, & iniquum exactorem illi se nullo non tempore præbeat.

Sed neque in miseros, & imbecillos solum grassantur Tyranni, cum multum pœnitentiæ, & viribus inoleverunt: nam etiam po- tentiores, & opulentiores quosque sibi subicere conatur, atque de statu suo, opibusque exturbare: Quippe sibi certo persuadent, nili excessa quæque demetant, non posse procul omni suspitione, & metu in capite, & fortunis inferioris conditionis hominum do- minari. Ergo excellentes quosque indigne versant, & susque de- que agitant: fortissimos quosque malis artibus superant: deque suo illorum statu, atque felicitate præcipitant: Abducit tandem Tyrannus honestissimos cives, quo vult, nemine impiis conatibus repugnare audente. * Quamquam nonnunquam ii; à quibus ni- hil propter imbecillitatem timendum sibi ducit, Duce Deo, via- dicare facinora impiorum soleant. Sed plurimum sit ut, cum super- bissimus Tyrannus insurrexit in aliquem, is quem adortus est, non speret se ultra victurum: actum enim se cum Tyranno putat. Quan- quam similes timoris pœnas idem improbus pendit; si quis enim paulo liberius, atque confidentius audeat se opponere Tyranno, turrit statim, insanitque præ dolore ad mortem usque: est nimirum tam vecors, & timidus, quam sævus atque crudelis: neque mi- nus datæ fidei violator: nam et si manus porrigat amicitia, & fœde- ris, tamen per summam iniquitatem nunquam non querit occasio- nes nocendi. Tanta igitur animi commotione, & perturbatione pravorum affectuum agitat, nulla inter opes, atque voluptates maximas animi tranquillitate frui potest, etiam si in summo digni- tatis fastigio consistat. Illum enim sic sua damnat conscientia, tan- quam singulis diebus moriturum; quotidie enim, cum surgit, de vita sua actum putat: neque unquam satis se firmum, & tutum in sua felicitate existimat.

Et quidem cum Tyrannus acceptis muneribus vendere videatur suam opem, atque patrocinium, quo infirmiores tuto agere pos- sant, illeque non ideo ab injuriis, & tyrannide cesset; abutitur sordidissime muneribus, dataque fide; putat se etiam impune ab- uti posse opportuno tempore, atque loco pœnitentiæ, quem Nu- men illi indulget; maleque securus, cum sibi consulere debuisset, improbitati potius, ac libidini per summum contemptum indul- get, neque ullis pietatis operibus saluti suæ vel securitatem vel me- liorem spem comparare studet: Quod enim sceleratissimus, non statim digno afficiatur supplicio, bonitatis, & benignitatis Divinæ omnino est: sunt enim hi nunc dies utiles, atque legitimi, quibus salutem nostram tueri possumus. At impii obstinata mente co- nantur, Divina potentia, atque bonitate abutentes, licentiosius vi- vere, & impudentius peccare, atque adversus Numen benignissi- mum, longanimeque insolecere. * Neque vero quod tarda, & segnis divina justitia videatur, obliviosa erit: colliget enim, nume- rabitque usque ad minimum quadrantem omnes mortalium actio- nes; perspicacissime enim delpicit, & intuetur non gressus tantum, sed levissimas, ac minutissimas omnes cogitationes.

Cum autem illud impiorum proprium sit, ut nihil eorum recor- dentur, quæ illos in officio continere possint, aut servandæ fidei adme-

Impii cum arbore malo dicta similitudo exquisitè ostenditur. n. 7. & 8.

De Tyrannorum ingenio, atque lege, opportuna quadam, x.

De fera, eademque benignissima Numinis vindicta, utilia quadam, 3.

admonere (nam statim atque ex urbe recedit , qui illorum fidem datis muneribus, & oblata pecunia mercatus est, perniciem illi, necemque moliuntur (fit profecto , ut tantæ superbix , atque imlunt lese. Sed non ideo constabilietur illorum felicitas : nam disprobriat certissimas pœnas luan; insolecunt enim, atque extolliabitur statim, velut mollissimus vapor è terra sublatus, qui nulla ratione deinde conspici potest: vel si forte appareant post ruinam, in fumis tamen ærumnis jacere videbuntur; paupertate, & macie confecti : & quasi sortis extremæ supplicio destinati, constrikti vinculis , & coniecti in carceris tenebras comprimentur tandem ne impune debacchentur, ac ne illorum virus serpere amplius possit. Marcescet igitur momento temporis universa illorum gloria; & sicut spica decidens de stipula cum primum ex culmo excussa est, nullum amplius humorem haurire potest , ita contabescunt ipsi , ex illa, in qua virebant , fœlicitate decussi ; & acerbissimæ necis falce demessi. Jam tunc igitur amplissimorum bonorum , uberri-morumque fructuum, quasi granis turgentibus onusti, Divinæ Justitiæ ministris , quasi messoribus uberem & copiosam ingentis supplicii segetem præbebunt. Verum enimvero ex illa reliquos mortales lege Tyranni moderantur, ut excelsos quosque demetant, & excellentissimum quemque civem aut exilio submoveant , aut morte consumant. Summus igitur rerum arbiter condigno supplicio suæ justitiæ virga illorum capita velut summas frumenti aristas, nullo negotio decutiet.

Ergo, ut jam orationi meæ finem imponam illud quidem effici videtur , neque semper improbos improbitatis pœnas in hac vita pendere , licet assiduo sceleratæ conscientix supplicio excrucientur : neque vos , ô amici , sapienter de me potius ex præsentibus calamitatibus, & ærumnis, quam ex laudabilibus vitæ actionibus judicasse. Quod si neque vere , neque recte sentio de bonorum, atque malorum remuneratione . & fine, prodeat, qui sentit aliter, ac me falsitatis convincat. Sed quidem neque ratione , neque experimento ullo meam sententiam refellere quispiam valebit, neque justam mihi litem ante Dei tribunal propterea intendere ; aut meam orationem tanquã futilem, parumque constantem redarguere.

dicum, & non subsistent, & humiliabuntur, sicut omnia & auferentur, & sicut summitates spicarum conterentur.

^{25.} Quod si non est ita quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante Deum verba mea?

JOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS JESU COMMEN-

TARIORUM IN JOB,

LIBER DECIMUS.

Qui est de Certamine decimo, id est, tertia JOB cum Baldad disputatione.

CAPUT XXV.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Baldad iterum Dei Majestatem, Potentiam, Justitiam Jobo ingerit, quo illum deterreat ab appellando Deum, & à suæ innocentie defensione, ut que videatur derrahere Divina justitia.

I. Respondens autem Baldad Suhi- tes dixit.

1. Nexus hujus responsionis cum antecedentibus.
2. Nexus cum precedentibus non valde probatur.
3. Potestas in sacro sermone quid. Dominari. Explicatus Zacharias : Isaias, David, Dei virtus nunquam oriosa.
4. Dei timor initium pietatis, atque loquendi de Deo Græcorum lectio.
5. Relativum Qui. Epithetorum usus in scriptura. Varia expositio.
6. Quid Dei sublimia. Transquillitas Divinarum sedium. Illustratus locus Judith.
7. Tres alia exponendi rationes non inutiles. Pax, felicitas, Deus amator pacis.
8. Græcorum lectio. Pacificare quid. Divina Majestatis descriptio.

1. Nexus in-
actus.

IN quonam cardine volvatur hæc responsio Baldad, non conveniunt Interpretes. Quamquam enim manifestum sit, disputationem Pineda Tom. II.

iniri de terrifica Dei Potentia & Majestate; obscurum tamen, cum quo hæc responsio, & materia neetatur. Et quidem Nicetas existimat minime cohærere responsionem hanc cum Jobi oratione: Baldadus, inquit, cum quemadmodum Jobum refellat, rationem nullam reperiat, defensionem alio derivat. Philippus quoque, Manifestum est (inquit) quia de inopia respondendi, eadem, quæ dixerant, frequentius repetant. Alii Latini ad ea, quæ Job proxime dixerat, pertinere existimant responsionem Baldad. Certe is non saltat omnino extra chorum, sed neque omnino absque contentione disputat: laborat enim, sicut & alii amici, molesta quadam neque non inepta ejusdem argumenti repetitione Sed interim tamen mirifice de Deo, deque humanæ naturæ vilitate, & abjectione loquitur.

Nicetas.

Philip.

II. Potestas, & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimi- bus suis.

Potestas, & terror. Philippus hanc sententiam his verbis indicari existimat; eo quod asseruisset Job Dei judicium potius in futuro, quam in præsentem expectari debere: Non jam exercet judicium, sed apud se repositum tenet, ac reservat in postremum. Sed obscura hæc, & aliena Philippi interpretatio. Alii existimant ex summa potestate commendari Divinam justitiam, nihilque injustum fecisse contra Job. Alii, quod cum

2. Varia ex-
positio.
Philip.
Vatab.
Ossorius.

D. Thom.
Cajet.

Job dixerit c. 23. sic se velle cum Deo disputare, ut non tam viribus, & magnitudinis suae mole cum illo contendat. quam re ipsa atque ratione: Nunc occurrat Baldad dicens; fieri non posse, ut Deus terrificam suam maiestatem deponat. Ineptam ergo esse Jobi postulationem, & votum.

3.

Lxxv
Cajetan.

Potestas,
pro ipsa
facultate,
& pro acti-
one prae-
cipiendi.

Ergo praestat, quod indicavimus, in argumen-
to; leniter enim cohaeret cum praecedentibus. Quid tu (inquit) o Job, provocare, & appellare apud Deum audes, cujus est terrificam maiestatem, eaque conjuncta cum omnipotentia? Potestas. Dominatio, ditio. observat Hebraeus apud Cajetanum vocem originalem non plene explicari per potestatem: Quoniam (inquit) significat potestatem exercentem actionem suam. Hoc non omnino male; quamvis neque omnino solidum: nam pro dignitate Principis, aut Domini alicujus quasi habituali, non semel accipitur: ut Zachar. 9. 10. Potestas eius a mari usque ad mare. Id est, ille terrae tractus Mesopotamius in illius ditionem cadit. & Pl. 144. 13. Dominatio (Hieron. Potestas) sua in omni generatione, & generatione. Quae ex proprietate vocis non afferunt actionem praecipendi, sed dignitatem, & facultatem. Quamquam non semel exercitium ipsius Dominationis per hanc ipsam vocem significari solet; ut illo 1. Paralip. 29. 12. Tu dominaris omnium. Id est, Quidquid fiat, non nisi tuo praeepto, ut voluntate sit; nisi assidue tu dominareris, & iuberis, nihil fieret. Quare cupiditatem illam dominandi, id est, semper jubendi, & praecipendi molestissimam, notat Isa. 28. 14. Quid dominamini in populum meum. Qui abutuntur potestate, ut semper praeeptis, & imperiis insistent. Sic de Deo Pl. 65. 7. Qui dominatur in virtute sua in aeternum. Id est, cujus virtus, & potestas nunquam desidet languida, & otiosa, semper dominatur, semper exierit, exercetque suas vires, quod statim explicat; Oculi eius super gentes respiciunt. Sicut enim Divina Providentia semper videt, & providet, ita & ejus potestas, & dominatio non solum semper potest, sed semper praecipit, semperque dominatur. Ergo ait Baldad, potestas, dominatio tam efficax, tamque potens, ut nunquam dominando, & imperando cesset, apud Deum est. Quam etiam divinae virtutis efficacitatem Filio Dei communicavit Pater, Isaia. 55. 4. Testem populi dedi eum: ducem ac praepitorem gentibus. Quo loco legunt Septuaginta: Principem & praecipientem gentibus. Ut Divina illius virtus significaretur semper efficax, semper in actu, nunquam otiosa. Quod etiam est esse testem, Divinae mirum virtutis, & potestati.

Abutentes
principatu,
& domi-
nandi libi
dine Dei
potestas, &
Domina-
tio, nuf-
quam otio-
sa.

Christi Je-
su Divina
virtus.

4.

Chrysost.

Olympiod.

Prov. 1. 7.
Eccl. 1. 16.

Et terror. Alii, timor, formido. Sed quia haec potius passive sumuntur, in eo qui timore afficitur; at terror quasi active, in eo. Qui aliis terrorem incutit, elegantius dixit Latinus Terror, Septuaginta hoc loco: Quid enim exordium, quam timor ab eo? Id est, (ut exponit Chrysost.) quod exordiri velit Baldad ex terrificam Dei Maiestate. Sed melius Olympiodorus: Cum tuam o Job pietatem arroganter jactas, oporteret profecto ut ex Divino timore initium sumeres, tu vero nihil trepidans disleri, intrepidus etiam cum Deo contendere audes. Ergo vel ex hac tua impietas convincitur, quod cum initium pietatis timor sit, tu timoris expers es.

5.
Epitheto-
rum usus
apud He-
braeos.
Varia ex-
positio.
D. Thom.
Nicol.
Cajetan.
Vatabl.

Qui facit concordiam in sublimibus suis. Per re-
lativum Qui, solent Hebraei Epitheta, & partici-
pia circumloqui: quare, Qui facit; idem est
quod, Faciens aut Factor, ut Psalm. 113. 9. Qui
habitare facit sterilem in domo. Propr. Habitare
faciens; vel Collocator sterilis in domo. Et Psalm
113. 8. Qui convertis Petram in stagna aquarum,
proprie Converter Petra. Certum vero hanc quo-
que sententiam pertinere ad descriptionem Di-
vinæ Potentiae & Maiestatis; sed incertum, quid
sit concordiam, aut pacem facere in sublimibus suis.
Plerique intelligunt, Caelorum motus per-
petuum ordinem servantes ex Dei potentia, &
iussu. Alii sublimia Elementa, in quibus cogun-
tur tempestates, pugnaeque in se invicem com-
mittuntur. At Deus vel solo nutu tranquillat Ele-
mentorum dissidia, tempestatesque serenat. Qua-
lis ergo is erit, cujus imperio, & nutui sublimio-
ra elementa, venti, mare obediunt! Alii quoque
per sublimia intelligunt Angelos, quos quantumvis
natura potentissimos, gratiae vero dono Sanctif-

Mat. 8. 24.
Marc. 4.
41.
Luc. 8. 23.
Philip.
Cajetan.

simos, continet Divina maiestas in timore, & tremore; neque familiaritas, & clara Dei visio vel timorem, vel reverentiam imminuit: nunquam itaque se cum Deo comparare, nunquam contendere audent. Ergo his verbis vellicabitur Job, quasi insolens & seditiosus, ac querulus homo, qui Divinam illam caelestium mentium, sediumque pacem, & tranquillitatem suis clamoribus. & forensi quasi strepitu velit turbare, atque milcere; neque cesset usque à raucis suorum malorum querimoniis, & repetitionibus.

Sed illud mihi arridet ut per D. i sublimia, vel excelsa, intelligat Job sublimes caelorum sedes, quae vocantur, Splendores Sanctorum, id est, sancta, aut sanctuaria lucida, in quibus Deus habitat: Facere autem concordiam, vel pacem in suis caelestibus sedibus erit. Deum summa pace, & tranquillitate frui, quod tam terrificam maiestatem, & tam beatam quietem nemo saudeat interpellare; nemo Deo iubeat reclamare, aut contra illius voluntatem mutire. Hoc summae potentiae argumentum est, supremæque maiestatis. Similique ratione imperatoris Assyriorum potestas, atque dignitas significatur Judith. 14. 9. 10. Hi, qui in Tabernaculo erant venientes, & ante ingressum cubiculi perstreperes excitandi gratia inquietudinem arte moliebantur, ut non ab excitantibus, sed à sonantibus Holophernes evigilaret. Nullus enim audebat cubiculum Virtutis Assyriorum pulsando, aut intrando aperire. Primus ille Medorum Tyrannus Dejoces, cavet (auctore Herodot.) ne quis ad regem ingredi permitteretur, sed per internuncios cuncta transigerentur: Adhuc nec ridere, nec expuere coram licere. Quam indignum (inquit) Baldad vastis clamoribus, & stultis querimoniis velle beatam Dei quietem abrumper, aut coram perstrepere!

Sed proponam praeterea duas, tresve alias exponendi rationes, quae sicut mihi non omnino displicent, placere aliis omnino possent. Prima, ut dicat Baldad non opus esse, ut Jobus tentet conscendere, & venire usque ad excelsum solium Dei, nam non est ille sublimis locus strepitu forensi complendus. Ergo hinc è terris agendum cum Deo; hinc posse mortales Divinam maiestatem placare, & foedus amicitiae inire cum illo. Quod non alio quam pietatis operibus & poenitentiae antea vitae efficiendum est. Secunda quod cum Deus natura sua beneficus sit, atque pacis, & concordiae amator, & auctor, si quando inimicitias agit cum homine, & humanarum rerum pacem turbat, jure & merito id facere, & non nisi gravissimis mortalium sceleribus provocatum. Ergo Job cujus res perturbata, & ab omni tranquillitate, & pace aliena sunt, provocasse quidem ad pugnam, & indignationem Divinam bonitatem. Tertia, ut facere concordiam, & pacem, idem sit, quod habere pacem, & concordiam procurare, comparare, aptare. Nam complectitur haec omnia vox originalis faciendi. Habere autem, aut comparare pacem sit, omnium bonorum aggregatione, & sempiterna felicitate potiri: ut hinc asseratur tremenda illius maiestas, quae omnia potest, bona habet omnia & in summa pace, bonorumque omnium redundancia nullius indiget. Utiles sane omnes haec exponendi rationes. Dixi, quam ego probem, dicam etiam ex his tribus posterioribus quanti prae aliis faciam postremam. Sed indicabimus etiam in lectione Septuaginta quendam alium non ineptum explicatum.

De Septuaginta illud tantum dicam, pro pace & concordia, universitatem legisse. Qui facit universitatem in altissimo. Ex eo forsitan, quod verbum Salam, quod est pacificare, aut complere: & inde Pax, pro perfectione, & complemento: quare, & pro rerum universitate, & orbe perfecto, & completo, Pacem, aut concordiam sumperunt. Quae quoque commoda est divinae maiestatis, & potentiae descriptio. Facere autem universitatem in altissimis erit, Quod altissimus ipse Deus non solum rerum universitatem creet, sed etiam aptet, disponat, moderetur, procuret per summam potentiam. Aut cum Gracis, in altissimo suo m. hris, & sapientiae arcano; Non solum potentissimus & maximus est, sed sapientissimus, omnia è sede maiestatis moderatur; Omnia portat verbo virtutis suae, cunctis praeminet, cunctis

Hugo.
D. Thom.
Dionys.
Clarins.

6.
Ps. 109. 3.
Eligitur
ultima ex-
positio.

Herodos.
l. 1.

7.
Tres aliae
idoneae ex-
ponendi
rationes.

Optimus
& simpli-
cissimus
explicatus.
עשה

8.
Lectio Se-
ptuag. elu-
cidata.
שלם
Pax pro
perfectio-
ne, &
comple-
mento.

Hebr. 1.

cunctis præsidet altissima tenens, in rebus dissimilibus concordiam efficit mirabilem & sublimi Providentia continet mundalem machinam, ne privatis dissidiis suarum partium pugnantium, dissolvatur. Deas igitur relidens in sublimibus suis, facit concordiam in inferiori hoc mundo.

III. Nunquid est numerus militum ejus ? & super quem non surget lumen illius ?

- 1 Dei milites terribiles, Angeli, Stella, milites splendidi potius, quam formidandi. Illustratus David.
- 2 Aliorum Regum satellitia.
- 3 Angelorum numerus, Numerus indefinitus.
- 4 Angeli, quales milites, quam obediens. Illustratus Zacharias, & Joannes.
- 5 Ducens olim iudices, Milites ministri Judicium.
- 6 Divina cognitionis lumen efficacissimum. Quid sit Oriri ex alto, apud Lucam. Illustratus David.
- 7 Græcorum lectio, & expositio.

1. Sub Deo tres exercitus, Prima expositio de militia Cœli Vide, quæ diximus cap. 7. v. I.

Secunda expositio.

Animalia, & plantæ, Di quoque exercitus, & milites. In Angelorum exercitu fortitudo, & terror. Pag. Reg. Tygur. Hieron. ad Suniam.

Livius l. 1. Deca. 1. Dionys. Halicar. lib. 4.

Herod. l. 4. Dion. Halicar. l. 2. Lib. lib. 2. Decad. 5.

DE militia Solis, Lunæ, Stellarum hoc dictum volunt aliqui interpretes: nam cum sub Deo supremo Imperatore tres maximi exercitus militent, Angelorum, Cœlorum, & Siderum, atque Sacerdotum, ut alibi diximus: *Militia cœli* frequentius, quam aliæ, nominatur, & tantum illorum militum splendor ad Divinam majestatem ostendendam multum facit, sicut dixit Sapiens Eccl. 43. 12. *Species, Cœli, gloria stellarum, mundum (colimon ornatum) illuminant in excelsis Dominus*. Quod videtur respondere alteri parti; *Super quem*, id est, super quam stellam, aut *super quem* militem, non surget lumen illius. Ene autem hos milites id est, stellas innumerabiles, ut hoc loco asseritur ex aliis quoque Scripturæ locis constat. Sicque cohærebit cum sequentibus, ubi de pulchritudine Lunæ, & Stellarum in comparatione ad Divinum lumen, pulchritudinem agetur: in cuius conspectu omnis creaturæ lucis, & puritatis candor, obscuritas & caligo est.

Sed quidem, cum etiam proxime præcesserit mentio *potestatis, & terroris*, videtur nunc ex innumerabili numero *militum* ejus terribilium, majestas & terror describi. Stellæ autem milites sunt non tam terribiles quam præclare ornati, atque speciosi: *Perfecti enim sunt Cœli & terræ, & omnis ornatus* (Chaldaus exercitus) eorum. Gen. 2. 1. ubi vides etiam ornatum terræ, id est, herbas plantas, animalia dici exercitum, & milites Dei, sicut stellas cœli, quod in utrisque Deus suam potentiam ostendet, sed pulchritudinem potissimum, atque ornatum. At non in stellis, & plantis, sed in militibus exercitus angelici potius *potestas, & terror* consideratur Psalm. 88. 8. *Deus, qui glorificatur Pagn. Terribilis. Regia; formidandus; Tygur. Vehementer formidandus* in concilio sanctorum (Angelorum) Magnus, & terribilis (Psalter. Romanum; Metuenas Hier. Horrendus Tygur. Tremendus) super (plusquam) omnes, qui in circuitu throni ejus sunt, id est, ultra omnes angelos, qui illum circumstant, tanquam milites suum Imperatorem: non enim tam terribiles sunt milites, quam ipse potentissimus Imperator, apud quem *potestas & terror* est. Emen dicant nimirum homines aliquem terroris apparatus ex militum custodia, & ex numero satellitum, at Deus Imperator potentissimus potius suis satellitibus terrificam speciem, & fortitudinem impertitur. Servantur illi à custodia, at Deus suos servat excubitores, & vigiles. Neminem is timet, timent illi insidias & hostium audaciam. Ideo primus ille Tarquin. satellitio se stipavit audacissimorum hominum; Dionysius quoque ferocissimis servis, & feris barbaris; Malinilla etiam canibus vitam suam vallabit. Adeoque Imperator ipse à suis satellitibus vel assumebatur ad imperium, vel etiam imperio deturbabatur. Sic non tam apud Imperatores, & Reges erat *potestas & terror*, quam apud ipsos milites custodia.

At Deus suis satellitibus tremendus est. Hoc tamen Angelicum Dei satellitium modo quodam repræsentarunt Principum custodiæ, quod Lacedæmoniorum Regum custodia incensis constabat generosis juvenibus. Macedonum vero Sapineda Tom. II.

era ala equitum, inter quas medius Rex erat Arrian. l. 1. Alexandro duæ item turme amicorum invicem Dion. Val. se amantium, quæ custodia Regia dicebatur At Max. l. 9. que mille præterea milites ex Persarum juvenibus cap. 14. Sed quid hæc ad Dei satellitium, cujus non est Cic. 5. numerus? Tusc. Val. l. 9. c. 14.

Ergo etiam si de Angelis præcedens sententia non accipiat, cohærebit hoc Divinæ Potentia, & majestatis argumentum ex innumerabili Angelorum illi ministrantium, & sub eo militantium multitudine, quam ex eodem innumerabili numero Daniel quoque describit cap. 7. Quamvis enim Divina majestas nihil accipiat ex ministrorum numero, at is numerus innumerabilis, nobis argumento quodam Divinam majestatem declarat. Licet autem Angelorum multitudinem certo numero videatur comprehendere Daniel, sed debere pro incerto & indefinito numero accipi, tum ex aliis locis, tum ex nostro colligi debet. Nam Joan. Apoc. 5. 12. Multitudinem Angelorum describit per millia millium, & Paul. ad Hebr. 12. 22. vocat Jerusalem Cælestem multorum millium Angelorum. Sed innumerabiles esse omni humanæ comparationi docet præsens locus. Atque illud videtur mirabilis esse potentia, atque sapientia quod unica illos quasi unius mentis voluntate, & consensione contineat Deus; & quod nunquam satis pro meritis Divinam majestatem laudare valeant, quamvis assiduo semper studio, & nunquam intermisso clamore illius sanctitatem prædicent.

Militum ejus. Pugnare cum Vulgato videtur hoc loco Septuaginta, legentes, *Nemo putet esse moram piratis*. Nam vox originalis *Gadudim*, quæ vertitur, *milites*, aliis locis vertitur à Vulgato, *latrones*, ut Holæx 6. 10. 2. Reg. 4. 2. Michea. 5. 1. & supr. Job. 19. 12. Quare prædones aut *piratas* dixerunt hoc sensu, *Nemo putet esse concedendam moram piratis* nullum numerum dierum illis tribuendum, ut quibus subito superventurus sit interitus. q. d. Non prorogabit Deus ad multum spatium supplicia iniquorum hominum, cum quo etiam facit quod vox, *Tjabat*, quæ solet significare exercitum cælestis militia, minime hoc loco legatur. Sed nihilo minus vox illa originalis sumi potest pro agmine militum, aut exercitu, aut pro milite Regio, præsertim cum etiam illa vox *latronis* in bonum accipi possit, videlicet pro conducto aut regio milite (ut aliquando diximus) & infra etiam c. 29. in bonum accipitur v. 15. *Cum sederem quasi Rex circumstante exercitu*. Ergo Angeli dicuntur *milites* accincti, & expediti ad prælium, obsequentes imperatori Deo, acerrimi ad agendas prædas, & efficienda impiorum supplicia; Impigri ad perferenda mandata, & excurrendum, quoquo illos Divinæ voluntatis spiritus impulerit. Sicut Zacharia 9. 8. describuntur; Circumdabo domum meam (arcem regiam. Ecclesiam, templum) ex his, qui militant mihi euntes) ad exequenda mandata) & revertentes, (celeriter illis perfectis) quæ etiam Angelorum expeditio, & obedientia significatur Joan. 1. 15. Videbitis eum Rex in sede majestatis sue, quando illum universi homines verum Deum confiteri cogentur, & Angelos ascendentes, & descendentes supra (juxta, circa) filium hominis. Id est, ministrantes summa diligentia, & celeritate; & alios descendentes, quali mandata perferant, alios ascendentes, quali denuo mandata perficienda accepturos. Sicut etiam illa fuit supremæ arcis appositæ quædam significatio, cum Genes. 28. 17. vidit Jacob ascendentes, & descendentes per scalam Angelos, Providentiæ & gubernationis mortalium omnium edicta, mandataque perferentes, atque exequentes. Memini me nonnihil de hac Angelorum militia dixisse c. 7. v. 1.

Nunc tantum observandum Angelos appellare *milites*, quod terribilis, severissimi, & integerrimi judicis persona nunc describatur. Olim Magistra enim judices, & magistratus idem erant Imperatores, & duces, ministri autem judicium, qui Imperatores. Ergo suprema illa majestas, cui innumerabiles ministrant, terribilis, cujus administri milites; Quamquam Gregorius ob id *milites* appellari scribat, quod cum potestatibus tenebrarum pro nobis pugnant. Et Nicet. quod ad impios ulticendos mittuntur; sed ratio hujus appellationis

Numerus indefinitus.

I/4.6.3.

4. LXX.

גדודים

כצב

Angeli quales milites.

Mat. 26. 24.

5. Judices, &

Magistratus, idem Imperatores.

Gregor.

Nicetas.

- nis amplior est, quam quæ ad unum tantum vel puniendi, vel pugnandi munus restringi debeat.
6. *Et super quem non surget lumen illius?* Alii ad Divinam Bonitatem hæc referunt, ex qua provenit, ut omnes Divino lumine collustrentur, & ex plenitudine gratiæ ejus omnes accipiant. Ut inde colligat Baldad contra Jobum (ut ipse existimabat) nullam malignitatem, aut severitatem dominari in judicio Divino, sed summam æquitatem, atque benignitatem. Alii de Divina Sapientia in operibus creatis relucente accipiunt; Cum enim (inquit Baldad) omnia præ se ferant Divinæ Sapientiæ splendorem, quo modo audeat homo dicere, Deum in aliquo opere errare, sicut tu, Job, dicere videris, cum te Deo præfers justitia & munditia? Alia de lumine Divinæ illuminationis, & revelationis quo illustrantur Angeli: quod & Divinæ Potentiæ argumentum clarissimum est, quod innumerabiles ministros suos lumine dirigat, & de agendis admoneat. Recte quidem hæc omnia. Sed mihi vehementer probatur, quod Dei potestas, & sapientia nunc quoque describatur, & amplificetur ex efficacia agendi, & pertingendi ad omnes creaturas, despiciendi omnia inferiora & suæ cognitionis lumine clarissimo cuncta perlustrandi. Quare, sicut potestas, & terror ex eo ostenditur, quod numerus militum ejus innumerabilis est, ita etiam ex eo, quod cuncta attingat efficacia & cognitione, sicut Sol à cujus efficacia, calore, lumine nemo se abscondit, ubi hanc ipsam agendi efficacitatem agnoscit Theodoretus, his verbis; *Caloris quidem, pro lumine meminit, plus efficacia demonstrans. Fieri enim potest, ut etiam qui longe absunt, fruantur lumine hominum manu accenso, calor vero nisi appropinquantes participes esse non possunt. Sol autem etiam longissime radios emittens calorem cum lumine impertit.* Hujus autem corporei solis, luminisque visibilis comparatione, *Deus lux vera est*, quod similes alios effectus multo verius, multoque præstantius, & efficacius faciat, quam Sol iste, quem videmus. Dicitur autem lumen illius surgere, ut exorientem lucem Divinæ efficacitatis, & cognitionis intelligamus, semper vigentem, nunquam languentem, aut occidentem. Si verbo legas, dicere poteris; *Super quem non stabit lumen ejus?* ut non solum exorientem & surgentem lucem, sed etiam consistentem supra nominibus rebus imminemtem intelligamus. Similis profecto locutio illa Zachariæ parentis Joannis in suo Cantico. *Ustavit* (inquit) *nos oriens ex alto.* Luc. 1. 78. Cum enim Sol iste visibilis surgere videatur & exoriri ex terra, aut ex mari, in quod videtur immergi, cum occidit, rursus emergere, & caput exerere undis cum exoritur, & surgit, ad Divinum lumen ita super nos surgit, ut cum surgit, *orietur ex alto*, & cum surgit, stet, & consistat supra nostra capita. Nunquam nos languide respicit, nunquam illuminat frigide, sed pleno lumine, ardente charitate sicut cum Sol *lucet in virtute sua*, est enim ille Sol verissimus. Vide quæ inferius dicemus v. 5. num 5.
7. At vero in hac illuminatione videntur Septuaginta, agnovisse quandam quasi occultam, & per insidias observationem, & speculationem Divinæ cognitionis, nam legunt, *In quos non venient insidia ab eo.* Quamquam Nicetas *insidias*, has ad milites, id est, Angelos referat, qui ad vindictam impiorum mitti solent.

IV. Nunquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?

- 1 Comparatio humane puritatis cum Divina. Comparationis formula. Justificare quid.
- 2 Apparere. Peccata sordes.
- 3 Mulier sordium, & iniquitatis symbolum: nocendi auctor, & veneni inventrix.

1. **N**imius abjecta, & vilis est mortalium omnium conditio quamvis sanctissimorum. Quare ad lumen Divini oculi cuncta contuentis nemo omnium purus, & mundus est. Frustra igitur, o Job, Divinum judicium, & tuarum rerum disquisitionem postulas. Quod hic dicitur *Comparatus Deo*, in originali tantum est, cum Deo, quod bene intellexit Vulgatus comparatio-

nem continere, quasi diceret, *pro Deo.* Septuag. LXX. dixerunt. *Coram Deo*, quasi diceret; Si prope ad Deum accedas non poteris apparere justus. Namque nobis etiam ignorantibus, inveniet ille nobis multa animadversione, & supplicio digna. Quotusum igitur o Job, illius conspectum expolis? quid, quamvis enim nihil tibi conscius sis, sed non in hoc justificatus eris. *Justificabitur* Apparebit, pronuntiabitur justus, absolvetur ab omni criminis suspitione, & ab omni pænæ, & supplicii reatu. Dixi de hac sententia supra c. 4. v. 17. & cap. 9. v. 2. Ubi ipsam rem multo magnificentiori oratione, quam sui amici, exponit, & prosequitur Job.

Aut apparere mundus. In Hebræo. *Quomodo erit mundus?* Sed recte dixit Vulgatus, *Apparere*, ut comparationem illam cum Deo & Divino conspectu, coram cujus lumine splendet nemo, significaret. Septuag. *Quis mundaverit se?* Aug. LXX. *Quis mundavit se?* Symmach. *Per quem erit sine sordibus?* peccata intelligit, *qua coinquant hominem.* De hac munditia diximus supra cap. 11. 4. ubi rem eandem objicit Jobo Sophar. Vide etiam c. 8. v. 6. & c. 9. v. 30.

Natus de muliere. Quasi diceret; Ex immunda materia genitus, & concretus, immundus, & sordidus homo, insitam habens imbecillitatem, quam hausit, & traxit ex ipsis matris visceribus, ut nequeat per se puritatem in vita perpetuo retinere. Rem eandem dixerat luculentius, & vehementius Job. c. 14. v. 4. dicens, *Hominem de immundo conceptum semine.* Aut certe per mulierem, non solum imbecillitatem, & molitudinem, sed etiam infectionem peccati, & mortiferi ex serpente veneni denotat. Est enim mulier totius malignitatis, & iniquitatis symbolum, atque nocendi, & lædendi alium per insidias, ut tatis, & Nero ille, alioquin tyrannus, & hostis totius justitiæ, sed in hoc tamen æquus rerum, & naturæ symbolum muliebris æstimator, ex Senecæ sententia, censuit.

Mulier, dedit natura cui primum malo. Animum, ad nocendum peccatus instruxit dolis. Sed vim negavit, ut in expugnabilis. Effet, sed agras frangeres vires, timor. Vel pæna. Senec. in Octa. act. 5.

Quam eandem muliebrem iniquitatem amplificavit Simonides.

Neminem beneficiis demeretur: sed illud spectat, des. Et hoc quotidie consultat secum, Ut malum aliquod facinus, idque maximum edat. Simoni-

Non igitur mirum, quod venena mortifera & aconita lævissima invenerit mulier, totius inhumanitatis auctor. Ut enim Diodorus Siculus scribit libr. 5. cap. 4. *Hecate femina lævissima sic cruciatu hominum letabatur, ut eos pro feriis, appetere sagittis consueverit. Sed ad venena mortifera conficienda summum studium, operamque impendens prima aconitum invenit, vim naturamque cuiusque veneni in cibis, quos advenis dabat, experta.* Hujus digna proles *Cyre* & *Medea* sevitia omnis, insidiarum & totius improbitatis symbolum. Ergo cum Baldad nunc improbitatem muliebrem objicit, profecto vim, & improbitatem nocendi, & inhumanitatem omnem Jobo latenter objicit. Sed de hac ipsa re disseruimus cum ipso Jobo c. 14. v. 1. ad illa verba: *Homo natus de muliere.* Mulier inventrix veneni.

V. Ecce Luna etiam non splendet, & Stellæ non sunt munda in conspectu ejus.

- 1 Due alienæ expositiones. Tertia germanior. *Coram Divina luce cetera obscura.*
- 2 Varia lectio. *Lux expansa tabernaculi instar. Luna potestas in nocte. Explicatus David.*
- 3 Luna imperfectissima cælestium corporum. Symbolum palchritudinis. Illustratus Ecclesiasticus.
- 4 Luna natura, & lux distantior à Sole. Explicatus Sapiens.
- 5 Deus Sol fulgentissimus. Luna cornuta. Facies Moyfi. Sol Divinæ Bonitatis Imago. Illustratus Moyfes, Habat. Paulus.

6 Notatus

6 Notatus Cajetani error de animatione cœlorum.

Confirmat eandem rem argumento ducto à majori, admista etiam similitudine sumpta ex Luna, & stellis. Sed in modo explicandi est nonnulla varietas interpretum. Primo enim quidam rem hanc de Luna, & Stellis sub hac similitudine, aut dissimilitudine accipiunt; Luna in cœlis suum fert deliquium, & stellarum splendor aliquantisper à nubium caligine intercipitur, cum tamen in hoc Deum nemo incuset, quasi indigne cum illis agat. Quid igitur male audit Deus si hominem iustum aliquantulo tempore affligat, mox denuo refocillandum: Nihil igitur mirum quod præclarum virum tantisper obscurari permittat, & involvi ærumnarum tenebris mox diluendi, & illuminandis. Sed expositio hæc aliena est ab instituto Baldad; conatur enim ostendere Job injustum esse: non vero erigere, neque consolari. Secundo alii de defectu Luna, ad quam interdum Sol non pertinet suis radiis & lumine, & de immunditia, id est, obscuritate & offuscatione stellarum, quæ in conspectu Solis, id est, orto Sole nullæ apparent. Cujus similitudinis, & comparationis hominis cum Deo applicatio, sententia sequente continetur. Quanto magis homo obscurus, & impurus erit coram Deo? Sed mirum, quod rem sæpe in Scripturis inculcatam, alio detorqueant, & conspectum ejus, coram quo immundæ sunt stellæ, per vim ad Solem referent, cum ex ipso contextu, & aliis etiam locis aperte constet, Deum esse, ut statim dicam.

Tertio itaque lenis & bene cohærens sensus, ut non deliquio, & defectu Lunæ, ut Hebræi existimant, sed potius de illius candore, luce, & pulchritudine accipiatur, quæ in sui auctoris conspectu minime candida, lucidave censeretur debet. Sicut neque pulcherrimæ stellæ ad sui Creatoris lucem divinam comparatæ. Cœlestia igitur, cum in Dei conspectu multo verius, quàm coram Sole, reliqua lumina offuscentur, quanto magis terreus, & vermiculans humuncio? Et, si nihil, quod effectum à Deo sit, coram suo auctore puritatem suam potest gloriose ostentare, quanto minus homo, quanto minus tu, o Job! Sed lectionis originalis reddenda breviter ratio est.

Ecce Luna etiam non splendet. Septuaginta. Luna præcipit, & non lucet. Ut ad potentiam Dei ostendendam pertineat (Interprete Niceta.) Qui Lunæ potest suam innatam lucem adimere. Sed non cohæret, nam nunc jam non de potestate, & terrore, sed de divina sanctitate, & munditie. Accipio igitur illud verbum præsentis temporis, non splendet, pro, censenda est non splendore, vel censet Deus nullam esse suarum creaturarum, etiam cœlestium pulchritudinem & candorem pro sua divina luce. Ex Hebræo ad verbum legit Pagnin, & Tygurin. Ecce usque ad lunam non illuminabit. Cajetan. magis proprie. Non faciet illuminare. Magis rigide magisque obscure Regia. Usque ad lunam non ponet Tabernaculum. Alii, Non expandet, aut non extendet, supple tabernaculum, vel ut Complutenses dixerunt; Non expandet lumen suum in modum tentorii, est enim illa à corpore lucido radiorum circumfusio instar cujusdam tabernaculi in orbem expansa, in cuius medio solet corpus lucidum: quale est Sol, aut Luna. Et sicut contrahi & convolvi solet tabernaculum, ita stella cœli, & lumen earum non expandent (instar tabernaculi, quod expanditur, & explicatur) lumen suum. Isai. 13. 10. Et quidem cum Sol, Luna, & Stellæ exercitum conficiant, & militare dicantur, recte dicuntur lumen suum expandere instar tabernaculi militaris: in cœlesti enim regione, tanquam in campo ad castra metandum & figenda tentoria commodissimo, & spatiofissimo consistunt: Sol præsertim, qui est Dux, & Moderator reliquorum, de quo scriptum est Psalm. 18. 6. In vole posuit tabernaculum suum, vel ut legit Hieronymus post Symmachum, Aquilam, & Theodotionem ex Hebræo, Sili posuit tabernaculum in eis, supple, Cœlis. Et Lunam item, quæ agmina Syderum ducit. Fecit n. etiam Deus Lunam in * Potestatem noctis. Quæ potestas, atque dominatio est, instar cujusdam Imperatoris præcipientis militi, vade, aut fac hoc. Quod idem est cum illo Gen. 1. 18. Ut præfess nocti, affert enim non solum dignitatem quandam super

Pineda Tom. II.

cætera Sydera noctu lucentia, sed etiam dominationis & potestatis exercitum quoddam ex proprietate vocis originalis.

Sed hæc expositio, aut extensio luminis, instar tabernaculi, referatur ad Deum totius claritatis & pulchritudinis fontem, erit quoque pulchra translatio, dicetur enim Deus non extendere lumen ad Lunam, quod præ sua divina luce, videtur non illuminare Lunam, & stellæ, id est, non facere, ut splendeant, quo illæ Hebraizantium lectiones variæ spectabant. Et Tygurin. Ecce faciet non existat lux usque ad Lunam. Quod eleganter, atque Latine à Vatablo elucidatur; Sed ne luna quidem lucida est, cum Deo collata. Fit autem Luna mentio duplici ratione, aut quia Luna sit imperfectissimum omnium siderum, & ut Cajetanus dixit, quia est, tanquam fax cœlestium corporum, & non est penitus naturæ diaphanæ. Ideoque usque ad Lunam, dixit, quasi usque ad ultimum corporum cœlestium & incorruptibilium: quasi diceret; Omnia cœlestia quamvis in corruptibilia sint, tamen præ Dei puritate & luce impura sunt, & obscura. Quod supr. cap. 15. v. 15. Eliphaz dixerat in universum; Cœli non sunt mundi in conspectu ejus. Sed secundo verius existimo, Luna mentionem hoc loco fieri in bonum propter eximiam pulchritudinem & candorem quæ tam nostris luminibus minus molestum, quàm Solis lumen, quod acius & vehementius est: Nam eximie pulchritudinis semper Luna fuit symbolum cum cæteris sideribus comparata; ut dixit Sulmonensis Poeta;

Quantum, cum radiis fulges argentea puris,
Concedunt flammis sidera cuncta tuis:

Ovid. in
Epist. ad
Leand.

Tantum formosis formosior omnibus illa est. Et dum Horat. laudes Deorum & hominum persequitur, Augustum cum cæteris viris clarissimis comparat, ceu lumen cum stellis;

Micat inter omnes

fulgur sidus, velus inter igneis.
Hippolyti pulchritudinem amplificat quoque apud Senecam Chorus;

Conferat tecum decus omne præcūm
Fama miratrix senioris ævi:
Pulchrior tanto tua forma lucet,
Clarior quanto micat orbe pleno,
Cum suos ignes sociante cornu
Iunxit, & curru properante pernox
Exserit vultus rubicunda Phæbe,
Nec tenent stella faciem minores.

L. 1.
Carm.
Oda 12.
Sen. in Hipp.
act. 2.

Quare etiam Sponsæ comites cum Luna confecerunt Sponsæ pulchritudinem, Cant. 6. 9. Pulchra, ut Luna, at discrimen (inquit Theodore- tus) inter illam, & stellæ indicaret, & ut ipsius luna perfectionem ostenderent. Quasi dicerent; Ut luna plena, nitens, non exilia ostentans cornua, non semiplena, non de-rescens; sed perfecta & toto orbe splendida, non quippiam retinens imperfectionis, sed totum globum lucidum præse ferens. Quo indicatur Ecclesiæ perfectio, sanctitas in nocte hujus mortalitatis & præsentis vitæ, nam in futuro resurrectionis & beatitudinis die erit Electa, ut Sol. Quapropter dixit Ecol. cap. 42. 10. de Luna; Vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli respondens gloriose, id est, Lunam esse inter reliqua cœlestis lumina, vas, instrumentum aut ducem etiam reliquorum militum admirabilem gloriâ luminis & pulchritudinis præponentem.

Itaque Luna apud nos pulchritudine & luminis candore commendatur: at coram Deo non splendet. Quod videtur allusum ad ipsam Lunæ naturam & rationem illuminationis: Nam cum apud lucet, ex superiori parte non illuminatur. Quod eleganter Philosophus, Theologusque clarissimus Nyssenius libro de anima & resurrectione post initium exposuit: Nunc enim radios Solis & tergo recipit: nunc è fronte, & à facie ad nos convertit. Sic sane quæ pulcherrima nobis videntur in supremi luminis conspectu obscura sunt, & non illuminata, & qui hominum judicio sanctissimi habentur, interdum coram Deo impuri sunt. Quare & cum Luna Sapiens comparat stultum, Qui sicut Luna mutatur. Nam cum apud homines lucere, & splendere querit Stultus, lumen ex superiori parte coram Dei conspectu amittit. Ar- que

4.
Lunæ ex
altera parte
tantum il-
luminatio

Nyssenius

Stultus
cum luna
compara-
tus
Quo Deo
propinquo
Ar-
que

Isidorus.

Aliena ex-
positio.

Astutia &
quidam
Hebraizan-
tes.

lucius &
repugnans
explicatus

Lenis, &
bene cohæ-
rens inter-
pretatio.

2.
LXX.
Nicetas.

Verbum
præsentis
temporis
qua ratione
explican-
dum.

לֹא

Pagnin.
Tygurin.
Cajetan.
Regia.
Complut.

Radiorum
circumfu-
sio taber-
na-
culi instar

Hieron.
Symm.
Aquila.
Theodot.

Psalm. 135. 9
* Para que
man dasso
de nocte.

לְמַנָּה

apud ho-
mines vi-
nus splen-
dens.

Atque illud etiam quod tunc Luna maxime nobis splendet, cum maxime distat à Sole : obscuratur autem, cum ei appropinquat, ut Philosophi & Astrologi tradunt : sic profecto, quod ad Divinam lucem aliquid accesserit, minus lucidum apparebit, atque adeo si ab illo recesserit, minus utique luminis habebit, quamvis apud homines multum fulgere videatur.

Deus Sol,
homo Lu-
na mutuo
lumine.

Eccl. 43. 10
Deus lons
luminis.
Dionys.

Sol Divinæ
bonitatis
imago.

Sol cur di-
tatur ille
proprius
Dei.
Moyſes
lucens ex
confortio
Dei, sicut
Luna.

Luna no-
men unde
dicatur.
Catullus.

LXX.
Onkel.

Cajetan.

Hinc profecto manifeste colligitur Deum hoc loco alteri à Baldad esse totius luminis, & claritatis fulgentissimum Solem, qui Lunam humanæ naturæ mutuo tantum lumine illustret. Quare de sanctitate nemo potest coram Deo gloriari, sicut neque coram Sole, Luna. Sic Sapiens, *Mundum, inquit, illuminans in excelsis Dominus, id est, ut Græce habetur; Ornatum Cæli illuminans Dominus.* Nam Deus est, à quo reliqua sidera, quæ dicuntur *ornatus calorum*, lumen tantum à sole derivatur, & diffunditur. Quare Dionys. c. 4. Divinorum nominum, dixit: *solem esse significativam, expressam, & evadentem Divinæ bonitatis imaginem.* Quare quod divinitatis symbolum sit, videtur Christus Dominus dixisse Matth. 5. 45. *Qui solem suum oris facit*, ut peculiariter suum appellet solem, quasi suam imaginem. Itaque non mirum, quod ex consortio, & familiaritate cum Deo, instar Lunæ splendentis, & mutantis lumen à Sole, *cornuta*, processerit *factes Moyſis*, Exodi 34. 29. *Cornuta*, inquam, id est, *splendida*, ut Paul. exponit 2. Cor. 3. 7. appellans illum splendorem, *gloriam vultus Moyſi, quæ evacuatur.* Videlicet, quod instar Lunæ, ex propria natura, cui lumen proprium non est sed alienum & mutuatum, minuitur, & deficere possit. Nam ipsam Lunæ nomen illud indicat, quod *lucet luce aliena*, ut Catullus in Sæculari carmine dixit;

Nosho est dicta lumine Luna.

Deus autem tunc Moyſi, ut Sol visus est, sicut Habacuc 3. 4 dicitur *splendor ejus, ut lux erit*, proprie ex Hebræo, *U lux erat*, & iterum Deut. 33. 2. *De eis ortus est nobis*, videlicet sicut oriri solet Sol, & Lux. Quo etiam loco Septuaginta dixerunt; *De Seir alluxit* Onkel. *Splendor gloria ejus de Seir apparuit nobis.* Vides igitur jam sapienter, & significanter Interpretem dixisse, *Luna non splendet*, ut humanæ naturæ impuritatem ad lumen ad sanctitatem Divini solis comparatam ostenderet. Hæc enim omnia pecularia, quæ observavimus in nostra lectione continentur.

Transirem libenter ad alia, nisi me Cajetani argutiæ tantisper detinerent, nam ait, Baldad præsupponere cœlestia corpora esse animata: & quod *stellarum munditia* de spirituali accipienda sit, cum dicatur in oculis Dei, non in oculis hominum. Errorem hunc non attingerem semel, & iterum, nisi iteraret centies Cajet. Quæ sit autem vis & proprietas hujus *munditie* Luna, & *stellarum*, dixi supra cap. 15. v. 15 nimirum esse munditiem quandam conjunctam cum diaphaneitate, vel transparentia expertæ omnis maculæ, & crassitudinis: qua ratione vitrum crystallinum dicitur purissimum, & valde pellucidum, ab hac ipsa voce originali, *Mundandi*, aut *mundicie* Job 28. 17. *Et oleum purissimum*, Levit. 24. 2. *Et thus lucidissimum*, Levit. 24. 7.

VI. Quanto magis homo, putredo: & filius hominis vermis?

1. Deus lumen, ignis que supremus, homo velut carbonis accensus.

2 Vermes & putredo, mortalitatis symbolum. Mortis quoque periphrasis. Explicans Ecclesiast.

3 Vermis & putredo, quid proprie. Homo & filius hominis, quo differant.

Apodosis est præcedentis similitudinis & conclusio quasi à minori; Quanto (inquam) magis immundus censebitur homo, ex vilissima materia concretus, tam longe à natura stellarum, & corporum incorruptibilium semotus, quam cum vermibus, & putredine conjunctus, atque rebus omnibus vilissimis, turpissimisque cognatus? Stulte igitur gloriatur, qui coram Deo gloriatur. Præcedentem autem similitudinem promoverunt Græci hoc loco, ut lumen humanæ sanctitatis, atque justitiæ comparent cum igne nostrate, qui carbonibus alitur, & terrestri materia Deum autem supremum, purissimumque ignem: medium autem inter utrumque extremum lumen astrorum & ignes cœlestium globorum. Ergo si lumen astrorum à supremo igne tantum distat, quantum distabit fumosus iste, & crassissimus, qui in nostra mortalitate, tanquam in materia crassissima, accenditur?

Fortè autem cum hoc loco dicitur *homo, & putredo*, non solum indicat sordes, & immunditiam, & animi in deterius semper labentis, pronique ad malum, omni tempore, putrescentem quantam naturam, ut Nicetas hoc loco indicavit, verum significat statum mortalitatis, per oppositionem quandam ad Lunam, & Stellas, & cætera superiora corpora incorruptilia: nam per *vermes & cinerem putredinem*, solet circumloquutio fieri *mortis*, supra Job 13. 28. & cap. 17. 11. Isa. 14. 14. Eccl. 19. 3. ubi de fornicario, & scortatore dicitur, *Putredo, & vermis hereditabunt illum*, (id est, putrescet, certissimeque morietur, quæ est prima mortis periphrasis: deinde additur secunda) & *extolletur in exemplum majus* (tolletur de vita ad exemplum aliorum. Sequitur deinde tertia mortis loquutio) & *tolletur de numero viventium anima ejus*. Itaque *vermis & putredo*, mortis imbecillitatisque nostræ symbolum sunt. Nam putrescimus sensim, corrodendi deinceps in vermibus, qui ex putridis nostris cadaveribus creabuntur.

Quod autem hoc loco dicitur, *putredo*, supra cap. 21. 26. dicitur *vermis*, & *cinis* Isa. 14. 11 & quod dicitur, *vermis*, à Septuaginta dicitur *putredo*, & *vermiculus* etiam vertitur à Vulgato Isaia 1. 18. res omnino sordida, atque vilissima, non solum quia, *sicut vermis, & corruptione nascitur*, ut Philippus dixit sed quia abibit tandem in vermes. Quidam autem inter *hominem*, & *filius hominis*, qui in originali est, *Enos*, id est, miser, desperata salutis & vitæ referatur ad Adam primum hominem, qui dicitur *putredo*, quod fuerit ipse velut prima vermium origo & mortem quæ est putredo, ipse sibi, & suis posteris attulerit: at vero, *filius hominis*, qui in Hebræo est, *filius Adam*, dicatur propter nos, qui quasi *vermis*, ex illa primigenia putredine nascamur. Sed quidem hoc discrimen minime solidum est, quare propter vim, & amplificationem sententiæ, bis res eadem repetitur: sicut & *vermes*, & *putredo*, re idem sunt. Multo minus congruit, quod indicat Cajetanus dici *filius hominis*, quasi *natum de muliere*, ut respondeat superiori versiculo quarto, non enim est *filius hominis* aliud quam *homo*.

1. Præcedentis similitudinis apodosis.

Deus supremus ignis, homo carbonis accensus.

Nicetas.

Mortis circumloquutio.

Triplex mortis periphrasis.

3. דם נדון לXX.

Philip. Homo & filius hominis an differant.

אנוש אדם

Cajetan.

PARAPHRASIS

CAPITIS PRÆ- CEDENTIS,

CAPUT XXV.

CUM hæc perorasset Job, Baldadus quidem Suchites, cum quemadmodum Jobum refelleret, rationem nullam reperiret, defensionem alio derivare nixus est, quanquam non omnino extra chorum: neque omnino abjecte, de Dei maiestate, deque hominum utilitate, ad Jobum perterrefaciendum dicere in hunc modum aggreditur.

1.
Respondens autem
Baldad Suchites dixit.

Formidandum omnino Præpotentis Dei numen, atque maiestas, apud quem nunc tantisper delitelcit extremum de homine, deque omnium mortalium meritis iudicium, edendum aliquando ad publicum totius orbis Theatrum, in conspectum universorum mortalium, de cuius æquitatis, incorruptissimæque iustitiæ ratione nemo iure dubitabit: nihil enim iniquum cum summa rerum potestate consentire potest. Fieri autem, o amice Job, nulla ratione posse videtur, ut terrificam maiestatem peculiarem, ac propriam tibi, deponat Deus. Inapte ergo postulas, qui cum Deo, non cum illius maiestate, & magnitudine contendere optas: illius enim potestas, atque dominatio tam efficax, tamque assidua ad universitatis huius moderationem est, ut à dominando & imperando cessare non possit. Quare cum tuam, o Job, pietatem insolenter jactas, oporteret te sane ex Divinæ maiestatis timore, & reverentia initium sumere, quam ex temeraria quadam, & nimium projecta cum illo differendi animi libidine: initium enim pietatis timor Domini est. * Quanta vero illius magnitudo, atque sublimitas, cuius imperio, & nutu cælorum motus perpetuo ordine constant! Cujus perpetua lege in sublimi æthere coguntur tempestates: pugnantque in se invicem elementa: ille vero solo nutu tranquillat dissidia, perturbationesque serenat: Quantus ille, qui sublimes spiritus natura præcellentes, gratiæ vero donis sanctissimos, atque purissimos, in timore, & tremore continet, ut nunquam cum Deo contendere audent, aut cælestis domicilii pacem, tranquillitatem quem perturbare. Is ipse profecto est, qui sublimes illas sanctissimasque cælorum sedes, summa pace, atque tranquillitate possidet, nemine interim iussis, aut voluntati supremæ reclamante. Quare tentandum tibi, o Job, nequaquam est, in domicilium beatissimi Dei invehere perstrepens forum, ubi nunquam auditus est litigiosus strepitus. Hinc è terris cum illo te agere oportet, illius Numen placere, non alio quam pietatis studio, & anteaetæ vitæ poenitentia, cum enim ille pacis, atque concordie amator sit, atque erga universas creaturas suas valde beneficus, si quando nostrarum rerum pacem turbat, gravissimis profecto mortalium sceleribus provocatur. Quid enim nobis mali velit, nisi nostris sceleribus adductus, qui se ipso beatissimus est, ac summa pace, bonorumque omnium affluentia redundans, omniaque ex beneficentiæ, ac bonitatis lege regat, & moderetur, summaque partium omnium consensione, atque concordia contineat?

2.
Potestas, & terror
apud Deum est:

* Qui facit concordiam in sublimibus.

Tres profecto exercitus maximi, iidemque fortissimi, sub illo Imperatore merent. Cælorum Syderumque unum, Angelorum secundum, Sanctissimorum etiam hominum, non ultimum. Quanta igitur Imperatoris maiestas! Quanta gloria! Quis dinumerare queat a clarissimos, fortissimosque copiarum illius sine numero milites? Quis certa ratione numeroque definire optimos, pulcherri-mosque ministros in quibus terrificæ potestatis supremæ potentie, infinitæque pulchritudinis suæ, non obscura ille documenta præbet. Accincti nimirum universi, paratique ad prælium cuncti consistunt, ad agendas prædas efficiendaque impiorum supplicia, denique ad excurrendum, quoquo illos Imperatoris nutus egerit, impigri, atque strenui, & præclatis facinoribus supremi iudicis, atque Imperatoris amplitudinem contestantes. * Num vero qui sua natura optimus, beneficentissimusque est, ac nullis unquam gentibus lumen suum denegavit, malitiam suo in iudicio dominari permittet? Qui universi luminis, quo humanæ Angelicæque mentis illustrantur, & fons, & auctor est, aliquando aut errabit, aut humanæ veritati, & iustitiæ tenebras offundet? An illi poterit esse aliquid parum exploratum, aut minus bene cognitum, qui luminis sui b efficacitate universa attingit, & penetrat;

3.
Numquid est numerus militum ejus.

* Et super quem non surget lumen illius?

Nimium profecto abjecta, & sordida mortalium omnium, quamvis sanctissimorum conditio: quæ ad Divinæ mentis lumen, cuncta perlustrantis, omnino pura, & munda apparere non potest. Quare minime sapienter facis Job, cum in Divino lumine res tuas collocari postulas. Nam si prope ad illum accedas, non poteris apparere iustus, neque ab omni criminis suspicione & supplicii reatu immunis pronunciari. Comparebunt profecto, quas tu non vides in animo tuo sordes, quibus te coram Divinis oculis polluisti. Nam quibus non maculis, atque noxis obnoxius non sit, cuius est sordida, & immunda origo parenisque mulier non solum imbecillitatis, ac molitudinis, sed torius malignitatis, atque iniquitatis symbolum? Qui enim de muliere, cuius sunt mille nocendi, lædendique artes, & insidiæ, natus est, vix satis

4.
Numquid justificari potest homo comparatus Deo? aut apparere mundus, natus de muliere?

a De humanis principum satellitiis, deque satellitiis, Dei ex Angelis, utilia quædam, à n. 5. usque ad 12.

b Deus nos illuminans, & calefaciens instar meridiani, & ferventis Solis, p. lchre indicatur, num. 6. & 7.

potest à se inhumanitatis, improbitatisque nocendi maculam depellere.

5.
Ecce Luna etiam
non splendet, & Stel-
lae non sunt mundae
in conspectu ejus.

Luna certe, quae pulcherrimum sidus est, at suum statis temporibus deliquium sustinet, assiduasque maculas, naevosque gestat, atque Stellarum fulgentissimarum splendor aliquantisper à nubium caligine obscuratur, & intercipitur: Neque vero propterea Deum quicumque inculcat, quasi indigne cum illis agat. Ergo neque indignari te oportet. O Job, cum tuus ille pristinus splendor, multis ærumnarum tenebris obscuratus, atque involutus nunc sit. Quamvis ergo tu, instar Lunae speciosissimae, pulcherrimorumque siderum, quondam in oculis omnium, nunc vero etiam in tuis ipsis fulgere videaris; at si te cum tui creatoris Divina luce & tanquam cum verissimo sole conferas, luteus cum sis, non secus quam coram sole minora lumina, niger, fuscusque videris. Quid enim tu cum illa suprema Dei potestate, qui potest innatam à Lunae lucem adimere, illiusque longe, lateque sparsos radios prohibere: & quem ipse, qui est totius claritatis fons, sideribus cunctis splendorem impertitur, cui volet denegare? Coram quo coelestia omnia, & quae peculiari quadam ratione Divinam lucem repraesentant, quamvis corruptionis omnis expertia sint, prae Dei tamen puritate, & luce clarissima, impura sunt?

6.
Quanto magis homo
putredo, & filius ho-
minis vermis?

Quanto magis vilissimus homuncio tam longe à natura stellarum, & aeternorum corporum materia secretus, non multum à vermibus, & putredine, rebusque omnibus sordidissimis distans, Divinis oculis, Divinoque lumine indignus censeretur? Si enim lumen astrorum, igne distat, quantum obsecro distabit fumosus iste, atque crassissimus, qui in nostra mortalitate, tanquam in materia densissima, pinguisque accenditur? Nemo itaque qui ex primo homine peccatore peccati maculam, simul cum natura transfusam accepit, de sanctitate gloriari, sive foelix agat, sive plagis, atque doloribus à Deo afficiatur, insolenter poterit.

c Deus Sol, & totius bo-
tatis, & luminis fons
mo, Luna, mutato lun-
ne ostenditur, n. 5.
d De Luna candore, pu-
chritudine significatione
& symbolo pulchra qu-
dam ex Sacris, à num.
usque ad 4.
e De Sole Divina bonita-
tis imagine, & symbolo
peculiaria quadam, n. 3.

CAPUT XXVI.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Dum Job asperius punit Baldadum, quod visus fuerit supervacaneis, levibusque rationibus velle tueri Divina Sapientia, atque Potentia Partes, multo ipse uberius, & magnificentius de iisdem deserit, Dei Potentia, Sapientia, Justitia, & Aequitate.

I. Respondens autem Job, dixit.

- 1 Respondendi verbum proprie. Jobi lenitas in respondendo.
- 2 Particula interrogandi in Hebraeo. Defensus Vulgatus.
- 3 DEUM defendere, qua ratione vitio dari possit.
- 4 Imbecillis quis. Brachium sustentare. Divini brachii fortitudo.
- 5 Fortitudo in sacro sermone. Illustrati Moyses, & David.

1. **R**ESPONDENDI verbum hoc loco preesse, & in rigore accipiendum. Quamvis enim Vatablus existimet. Job videre argumenta Baldadi, propterea non respondere, cum ad similia jam responderet: At, ut rectius existimant Interpretes Graeci, atque Latini, respondet proxime sibi obiectis: occurrit enim cito, apposite, sapienter ipsis verbis, & rationibus Baldadi, sine ulla digressionem ad materiam alienam. Illud autem observat Philippus peculiariter; Quotiescunque sanctus Job respondit suis amicis, nunquam asperere cepit, cum illi apertas ei injurias irrogarent: nunc autem vident Deo injuriam fieri, iusta indignatione commotus, in ipso initio sermonis sui Baldad Suchitem durioribus arguit verbis. Sed in quonam severitas, & acrimonia hujus responsionis consistat, nunc videndum.

Philip.

Job acer, & severus, indefendendo Dei honore.

II. Cujus adjutor es, nunquid imbecillis? Et sustentas brachium ejus, qui non est fortis.

2. **I**nterrogatio haec nonnihil habere videtur amarulentiae, & irrisivae. Et Vatablus quidem existimat, Job non de Deo, cui opem ferre videre Baldad, sed de Baldadi ipsius sententia, & oratione dixisse; In qua re adjuvisti sententiam tuam de Providentia Dei particulari, in qua nulla sunt vires? Quare ex Hebraeo legitur? non, cujus, sed. Quid audivisti? Et quidem quamvis verum

fit, vocem originalem, Mah, esse dictionem interrogandi, aut dubitandi, cur quid, quomodo, gatio, de & quamvis R. David, & Mardoch. velint non persona, aut esse interrogationem personae: nam, Mi, interrogat, Quis, at ceteri omnes hoc loco id discernunt non agnoscunt, sed sine controversia existimant fieri de persona interrogationem, aut expressae, aut latenter, in quo Hebraizantes quoque conveniunt. Pagnin. Regia Tygurina, Gajetan. Steuch. Cujus adjutor, aut, quem adjuvisti.

Sed de quanam persona fiat interrogatio, iterum dubitatio est: nam Isidorus non accipit peculiariter de Deo dictum, sed de quocunque alio homine imbecillo corpore aut animo. ut fiat haec sententia. Tam jejuna est oratio tua, ut infirmus hinc non roboretur neque insipiens discat sapientiam, aut errans legem recte vivendi apprehendat. Sed frigent haec omnia: nam multo ardentior, & proposito congruentior est sensus, quem ad unum omnes Graeci, atque Latini accipiunt de Deo, ut aperte sequentia indicant.

Sed quanam ratione vitio dari potest, quod homo velit bene mereri de Deo, & illius partes tueri? nam vitiosam fuisse illam Divinarum participationem defensionem, quam Baldad suscepit, indicant ipsa verba Jobi, imo concitatiores fuisse, & duriores Job in reprehendendo. Philippus ex Latinis Chrysostomus ex Graecis clare interpretantur. Respondet ipse Chrysostomus, Non dari crimini quod Dei partes suscepisset Baldad, sed quod Jobum sine causa condemnaret. Potuit etiam reprehendi, quod licet de Deo tamen tumide, & insolenter loqueretur, quasi magno aliquo defensionis, & patrocinii beneficio devinxisset Deum. Vel, quod ita inveheretur in Job, quod existimaret posse ipsum Jobum improbum effugere Divinam Potentiam nisi sua ipse accusatione urgeret, & excitaret Deum judicem, ut sumeret de illo poenas. Vel etiam, quod quamvis videretur defendere Divinum honorem, at non id faceret Divini honoris, aut fraternae correctionis causa (nam cum Job sapius admonitus, non resipisceret ad amicorum monita, sed monitus in eadem verba sapius relaberetur, oportebat jam relinquere hominem) sed propter contentionem, aut propter ambitionem aliquam ostentatae sapientiae, aut rei aliquis aucupandam ex disputatione, & redargutione Jobi; Vel tandem (quod mihi videtur tangere punctum ipsum hujus difficultatis, & responsionis Job, & simul detegere vitium Baldadi) quod Jobo desiderant Dei conspectum, & locum dicendi pro se in Divino judicio, ipse Baldad reclamaret, & repugnaret.

Interro-
gatio, de
persona, aut
de re.
R. David.
R. Mard.
Pag. Reg.
Tygur.
Gajetan.
Isidorus.

Concor-
interpre-
tum ex-
positio.

3. An vitio
dari possit
Divinae
causae pa-
tracinium.
Philip.
Chrysost.

Multiplex
proposita
dubitationi
responsio.

Propterea
& genuina
responsio.

ret, quasi divinæ potentia & sapientia diffideret, ne si Jobus cum Deo disputaret, inferior Deus in sua causa evaderet, atque Jobus superior, & quasi etiam timeret Baldad, ne si solus Job cum solo Deo ageret, posset Deo Judici imponere, tanquam rerum ignaro. Ita conatur Jobbo terrorem & metum incutere divinæ Majestatis ne ad illius tribunal audeat provocare. Ergo, inquit Job, tantum extollis, & amplificas divinam potentiam? an illi times si cum illa congregiat? an vero multum tibi devincire posse existimas Deum, quem non bonitatis, & benignitatis commendas, sed tantum severitatis, & terroris?

Cujus adjutor? Septuaginta: Cui ades, vel adjuturus es? id est, Cuiam operam defers, & cuius patronum, & auxiliatorem agis? Numquid imbecillis? In Hebræo Cui non potentia? Septuaginta: Numquid non cui multa est fortitudo? Latenter autem conqueritur Job se sine causa damnari, nam cum fontem, & capite damnatum conquerentem de Judiciis contra se injustitia compellere volumus, non agimus cum illo homine ratione aliqua, sed semel & iterum Judiciis potentiam, & sapientiam objicimus ad terrorem & silentiam, sicque justis Judiciis partes tuemur. q. d. Job; Nunquid tu, quasi infirmo, & imbecillo Judici, & causam per se suam tueri non potenti accurris, à cuius non ego viribus timeam, sæpeque deprecatus fuerim, ne fortitudine & potentia multa contendat mecum, sed potius agat ex æquo, & bono? Et sustentas. Propr. Salvas, & servas incolume, aut protegere niteris, tanquam Hyperaspistes, & protector. Brachium, dextram, facultatem agendi. Divus Thomas: Operationem, qua punitus sum ab eo, est enim brachium, præsertim extensum habitus punientis & percutientis. Quasi ergo Divinum Brachium sit jam defatigatum & lassatum, & suo pondere & gravitate concidens, & deficient, ita niteris illud sustentare ad meum supplicium: cum tamen divinum brachium sit per se erectum, firmum, robur, & ex cuius robore provenit, ut interdum imbecillus homo habeat brachia, ut arcum arcum. Commendatur ergo robur, & magnitudo Divini brachii, Deuter. 4. 34. 2. Reg. 8. 42. Job 40. 4. Psalm. 70. 28. 11. Sapient. 11. 22. Eccl. 33. 7. 52. 17. Et sæpe alibi in Scripturis. Quare Isai 63. 5. Videtur ad hunc ipsum locum fieri allusio; Salvavit mihi brachium meum, q. d. non abunde sustentor, comparove salutem & gloriam vincendi. Quis enim mihi adjutor: & quis meum Brachium sustentet, quasi non sum fortis?

Est autem hoc loco fortitudo ejusmodi, in qua quis bene securus & munitus est, adversus impetum hostium, tanquam in turri munitissima, unde dictum est Psalm. 20. 2. Domine in virtute tua latabitur Rex, quasi in præcella turri suis omnibus hostibus superior, & Psalm. 27. Dominus fortitudo plebis sue, aheneum propugnaculum, & turris, ad quam populus confugere solet. Quæ vocis proprietates quadrat hoc loco, cum dicit Job Deum per se satis munitum, & fortem esse, neque indigere alterius ope. Sed præterea affert originalis vox ejusmodi robur, quod ad vincendum & prævalendum potens est: nam affert excellentiam quandam potestatis, & roboris quasi principatum & dominatum, unde Gen 48. 3. dicitur de Ruben: Major in imperio, quod R. Machabai, & alii Hebraizantes legunt; Excellens roboris, vel fortitudinis, vel excellentior fortitudine. Indignum profecto (inquit Job) quod teum velis defendere, qui sua natura munitissimus est adversus omnem injuriam, & qui per se prævalet robore & excellit fortitudine suos hostes. Illud quoque, quamvis lectionem variet, sed non sensum, quod legi potest: Sustentas Brachio, quasi interposito salutari brachio, hominem cadentem sustentares, erigeres, protegeres, ita Deo Hyperaspistem te præbes.

Sed non minus congruens aut lenis nostra lectio.

III. Cui dedisti consilium? Forsitan illi, qui non habet sapientiam: & prudentiam tuam ostendisti plurimam?

- 1 Consilium quid proprie. Explicatus Isaias, & David.
- 2 Imbecillitas humani consilii, Quid prævaricatio apud Nahum. Intellectus apud David.
- 3 Sapientia proprie de actione. Explicatus David.
- 4 Divini Judicii lenitas, humani vero severitas. Explicatus Lucas. Divinus Spiritus amans animas, apud Sapientiam.
- 5 Prudentia quid proprie. Varia lectio.

CUI dedisti consilium? Iterum hoc loco Eugab. cum Aben Ezra, hanc sententiam accipit, Aben. non quasi dictam de Deo, sed de ipso Jobo, Esra. quod non Deo, sed Jobo videretur Baldad consilium dedisse. Sed contextus manifeste repugnet; tum etiam antecedentia & consequentia, & universi interpretes Græci atque Latini. Dixit autem Vulgatus, Consilium dare, multo melius multoque latinus, quam qui vertunt: Cui consulas? Cum verbum originale, non tam sit consulare & prospicere alicui, quam consilium dare, inire, cogitare, decernere. Quare alii vertunt: Quare decrevisti? Neque omnino male: nam significat etiam vox originalis ejusmodi consilium, quod à Rege, vel Magistratu deliberantibus de re aliqua tandem statuitur, quod nos diceremus? El acuerdo quæfale de conseto, quasi post longam deliberationem & consultationem firma, & certa deliberatio: & ita dicitur de Divinis cogitationibus firmis, & constitutis Isaiæ 23. 9. & de statuto divinæ providentiæ firmo, & stabili, Psalm 31. 8. Firmabo super te oculos meos. Quod Hieron. ex Hebræo legit: Cogitabo de te oculo meo, id est firmam cogitationem. fixumque consilium capiam de tua salute procuranda. Quæ ipsa Dei consilia & decreta suæ providentiæ appellat Isaias 25. 1. Cogitationes antiquas, fideles. Ergo hoc loco, dare consilium, erit decernere, & statuere, quid Invisi Deo agendum sit circa res humanas, & quæ providentiæ ratio sit tenenda in præmio, & retributione justorum atque impiorum. Verum enimvero indignum est, ut homo velit Deo præscribere rationem agendi, aut suggerere firmum decretum, quod non possit ipse pro sua sapientia, & voluntate mutare.

Atque hujusmodi Decretores & Consiliatores ab arcanis suæ providentiæ omnino rejicit Deus Concilii Isaiæ 40. 130. 12 Isaiæ 9. 6. Roman. 11. 34. cum humani è contratio Consilium humanum, valde sit infirmum, & imbecillum, atque à vero fine sæpe aberrans, Job 12. 17. Isai. 19. 11. Nahum. 1. 11. Consilium Ubi ipsum humanum consilium appellatur; prævaricatio, aut aberratio: Ex te exibat cogitans contra seipsum pugnam malitiam, mente pertractans prævaricationem. Ubi Septuaginta legunt: Cogitans contraria. Contraria, inquam, fini, & spei; loquitur enim de Senacherib, cujus fuerunt omnino irriti conatus, & adversus se ipsos pugnantes. Quare tota firmi, utilisque consilii capiendi ratio ab admirabili consiliario Deo petenda est; Psalm. 25. 7. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum. Pro quo ex Hebræo legit Hieron. Benedicam Dominum, qui dedit mihi consilium, id est, firmam certamque agendi rationem ipse mihi sequendam statuit, ut optima quæque eligerem; quid vitandum, quid sequendum cognoscerem. Ergo qui volet Deo consiliarius esse, ut rationem agendi commonstrare, stultissimus omnino erit; cum Deus sapientissimus sit, & totius in agendo prudentiæ prima origo.

Nam ex proprietate vocis originalis, est hoc loco sapientia, prudentia agendi & consiliandi, quæ sensum propria est, Psalm 140. 22. Et senes ejus prudentiam doceret. Atque hæc ipsa est sapientia, quam parentes filios suos docent Proverb. 8. 33. Sapientia 19. 1. & 5. & 13. 1. Quare cum actione conjungitur, vertiturque, sapienter aliquid facere, Exod. 10. 2. Reg. 20. 22. Psalm. 51. 68. Proverb. 28. 26. Eccl. 29.

Sed quam in re, aut quibusnam verbis visus est Bal-

Eugab.
Aben.
Esra.

Notati Hebraizantes
Pagninus.
Regia.
Vatablus.

Consilium de ultima & stabili rei agendæ deliberatione.

Invisi Deo
qui illius
consilia
improbant,
aut corripi-
gere tenent.

2.
Concilio
humani
imbecillitas
Consilium
humanum
contra seipsum
pugnans.

Isai. 9. 6.

Deus prima potentia, & agendi norma.

3.
דבד

Sapientia idem quod prudentia

4.

Nicetas. est Baldad Deo dedisse consilium, & rationem agendi, providendique præscripsisse? Auctor Catenæ Græcæ, ob hoc tantum, quod orationem habuerit pro Deo defendendo: *Quid igitur* (inquit) *attinebat te, quasi Deo consilia dantem, verba pro illo facere*; D. Thomas ait, tunc videri suggeri alicui consilium, quando ejus causa sine ratione defenditur. Dura, & difficilis interpretatio. Vero similis est Cajetani expolitio, quod qui in divinis actionibus, & providentiæ arcanis, atque ratione agendi circa humana, aliquid ex suo cerebro asserit, is profecto videtur Deo rationem agendi præscribere, sicut, qui coram judice assereret, sic jam à judice decretum aliquid esse, quod ipse minime decrevisset, videretur admonere Judicem, ut quamprimum illud decerneret. Sic tane videbatur fecisse Baldad, cum assererat fore, ut summo terrore, & potestate cum illo Deus ageret in suo judicio; quasi non solum conjiceret Baldad, quid Deus acturus foret, si se sisteret Job ad illius Tribunal: sed statueret, quid facere deberet: cum tamen divinæ benignitatis, & judicii æquitas longe abesset ab illa iniqua severitate & judicandi temeritate Baldadi. Simile id, cum Apostoli dixerunt Christo Domino adversus Samaritanos, *Lucæ 9. 54* *Vis dicamus, ut ignis descendat de cælo, & consumat illos*? Quasi iudici accelerationem supplicii inferendi improbis, & severius cum illis agendi præscriberent, atque sicut Baldad, non tam suæ, quam Christi & Dei vindictæ zelo flagrarent. Qui tamen audire meruerunt ab eodem Judice, qui erat ipsa Dei Sapientia, cum *conversus increpavit eos*, tanquam minus sapientes divinatorum consiliorum. *Nescitis cuius spiritus estis, Filius hominis, non venit animas perdere, sed salvare.* Quod non solum accipio dictum à Christo Domino de se solo, quod nollet suum Evangelium armis & gladio obtrudere, sed potius mansuetudine & beneficentia insinuare, sed etiam de suo, ac Patris Spiritu divino, qui (ut Sapiens ait) *amat animas*, id est, vitam & incolumitatem rerum omnium, præsertim mortalium, de quo iterum dicitur: *O quam bonus, & suavis est Dominus, spiritus tuus in omnibus.* Proprie ex Græco: *Incorruptus spiritus*, id est, incorruptionem amans, procuransque rerum omnium, & iterum: *Tu Deus noster suavis, & verus, & pater, & misericordia disponens omnia.*

Et prudentiam tuam ostendisti plurimam. Recte nomine *Prudentia* significavit interpret, quid præcedens *Sapientia* nomen accipi deberet. Est autem hoc loco pro *prudentia*, *Thoufiah*, quæ vox significat decretum, statutum, essentiam, legem aut quid simile: de qua voce non semel diximus. Unde variant hoc loco lectiones: nam Septuaginta ad Deum referunt, atque legunt: *Quem sequeris, nonne cui maxima est virtus*? q. d. Cuiam potestatem & vires tuas defers; & *quem sequeris*, quasi opem laturus? Deumne, qui omnem vim, ac robur complectitur? Sed videtur lectio hæc, & sensus incidere cum v. 2. Vatablus. *Notificasti abunde ordinationem.* Quasi per Ironiam dicat: scilicet, divinam providentiam & illius statuta nobis manifestas, atque ea ipsa re abunde etiam demonstras, quantum valeas prudentia, & sapientia. Hebræus apud Cajetan. *Statutum multitudinis indicasti.* Quod scilicet videtur di inæ providentiæ leges & ordinationes amicis, & circumstantibus omnibus, quasi sibi uni revelatas, exponere velle. Regia; *Essentiam in multitudine scire fecisti.* Tam obscure, ut intelligi non possit interpret. Eminent ergo inter omnes lectio sententiaque Latini Interpretis; *Thoufiah*, legem, statutum (tuum videlicet, & ex tuo cerebro depromptum, quod noster dixit. *Prudentiam tuam*) in multitudinem, ut in Hebræo est, vel *multam*, quod noster elucidavit, dicens, *Plurimam*; id est, magnam hujus tuæ prudentiæ ostentationem, multis, magnificisque verbis propositam ostendere, & venditare visus; ita ut videreris etiam divini judicii, & cælestis fori leges, & statuta condere, & forensem regulam Deo, hominibusque præscribere.

*

IV. Quem docere voluisti? nonne eum, qui me fecit spiramentum.

- 1 Docere quid propr. Sermonis beneficium collatum homini.
- 2 Quid Spiramentum, aut, Anima, in Sacro sermone.
- 3 Anima, desiderium. Hebraismus. Animam egredi. Explicati Moyses, David, & locus Regum.
- 4 Spiramentum de facultate vitali, tum etiam de sermone. Spiritus hominis dicitur Spiritus Dei, apud David, & Isaiam. Illustratus Moyses.
- 5 Discrimen inter Spiritum, & animam. Puer ab Elia suscitatus quomodo, & ejus figura. Explicatus Lucas.
- 6 Discrimen Hebræorum, Spiritus, anima, & concupiscibilis. Spiritum vitalium, & animalium differentia, & sedes.
- 7 Spiritus, & Vitæ variaz nomina synonyma, in Sacro sermone.

Perstat in eadem Divinæ Sapientiæ amplificatione, & abiectione humanæ stultitiæ, & temeritatis ad Deum relatæ. *Quam docere voluisti?* Propr. ex Hebræo Sept. *Cui annuntiasti verba?* id est: Cui ingenium venditas, & eloquentiam ostentare niteris apud quemnam multa verba effundis, cum nihil novi possis Deo suggerere, qui tibi ipsum vivere, loqui, ac spirare tribuit? *Ubi* (ut Nicetas inquit) *docta consequuntione usus est* *Jobus dum dicit, Et, qui spiritum tibi, atque animam impertitus est, mutuum orationem tribuisti, quando ad Deum patrocini, & auxilii causa accessisti.* Ergo videbatur Baldad linguæ beneficium, & sermonis defensionem velle Deo rependere, à quo ipse loquendi facultatem acceperat. Hæc est hujus sententiæ vis, sed deinde explicatius tradenda. Eleganter autem Philippus hoc loco sententiam hanc Jobi amplificat his verbis; *Advertens quia minor est participatio ad totum gutta stilla, perenni fonte, scintilla latens in cinere, igne Divino, quo omnia contalescunt; lucerna corporis, sole justitiæ, testa, sigillo; anima, Deo; admirans Job loquitur; quare ausus fuerit, ut eum, à quo illi est esse, docere voluerit, q. d. ad Baldad: Stulta est hæc tua existimatio, & amice: nam qui plantavit aurem, non audit? Qui fixit oculum, non considerat? Qui docet nomen scientiam, doceri ab homine poterit? Qui vitam ipsam confert mortalibus, quidquam opis, & auxilii expectare, & emendicare à mortalibus poterit? Quare recte subiungit Psalter: Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vane sunt, Stultescit apud illum humana Sapientia.*

Nonne eum, qui fecit spiramentum? Proprie, & ex verbo legitur Hebræo: *Anima ejus exivit à te, vel, Spiritus ejus egredietur ex te.* Quod fere idem est in lectione Septuaginta, *Spiramen ejus est, quod exiit ex te?* Quod in longe diversum à proposito sensum trahitur ab Hebraizantibus. Nam quidam post R. David, *Spiramentum*, accipientes pro spiritu, halitu, & deinde pro sermone, qui spirando formatur, perinde esse putant, ac si dixisset: *A quo homine suscepisti hæc verba, qua loqueris?* Quis te docuit talia profundere? Quis ejusmodi verba posuit in ore tuo? *Quem sequeris hæc dixisti:* Atque censent esse phrasim Hebraicam: *Animam*, vel *spiritum alicujus exire ab aliquo*, cum ab hoc, tanquam à magistro, alia verba accipit, & quid loquendum sit edocetur; vel, cum quis ex alieno spiritu loquitur, quasi agitat percutus, & imbutus alterius spiritu. Quasi diceret: *Ex cujus spiritu loqueris tu?* Loquutio sane, & sensus durissimus. Quod si phrasis est, & certa Hebraicæ linguæ formula, proferant exemplum simile. Proferre autem nullum poterunt.

Alii *spiramentum*, aut *animam*, accipiunt pro anima rationali, aut pro animæ rationalis affectu, desiderio. Sicut Psal 26. 12. *Ne tradas me in animas* (voluntatem desideria) *tribulantium me.* Et Exod. 23. 9. *Peregrino molestus non eris:* scitis enim advenarum animas, id est: Cum advenæ vos fueritis, bene nostis, quales affectus peregrini habeant, quid velint, quid sentiant affectu, ani-

Divinum
judicium
benignius
humano

Hieron. ad
Alga 9. 5.
Beda.

Divinus
spiritus
vitam om-
nium tuc-
tur.

Sap. 12. 1.
27.

Sap. 15. 1.

5.

תושיה
יאה

Vide quæ
diximus

Job 5. 12.
& 6. 12. &
6. 13. & 11.
6. & 12. 6.
Varia le-
ctio.

LXX.

Vatabl.

Ironia.

Cajetan.
Regia.

Vulgata
lectio præ-
lucens re-
liquis.

1.

LXX.

Nicetas.

Sententia
simplex, &
germana.

Philip.

Elegans
imbecilli-
tatis hu-
manæ cum
Divina
magnitu-
dine com-
parato.

Ps. 93. 9.
10.

2.

Pag. Reg.
Cajetan.
Vatabl.
Tygur.
LXX.

R. David.

Spiramen-
tum pro
sermone.

Vatabl.
Hebrais-
mus.

3.

Pagn.
Cajetan.
Spirameo-
tum & spi-
ritus pro
animi
affectu.

Hieron. animo, quo indigeant, & forte etiam illud Psal. 106. *Omnis Spiritus laudet Dominum*, id est, Non solum omne, *quod spirat*, (ut vertit Hieronymus) sed etiam omnis mortalium affectus, desideria, verba cedant in Dei laudem, & gloriam. Ergo dicet Job : Ad cuius o Baldad, libitum & voluntatem loqueris ? Cujusnam palato serviunt hæc tua verba, potius ex libito, & animi præcipitancia, quam ex æquitate & veritate jactata ? Sed hæc etiam non magis mollis, neque minus dura interpretatio.

Subtilior alia Isidori Clarii, sumentis etiam
Animam pro desiderio, & voluptate; * *Cujus spiri-*
 * *Aquien* tus, aut *Anima exiuit ex te?* id est, Cujus anima
picolas, que Spiritus revixit, refocillatus est ex te, ex tuo ore,
se le sale el tuis verbis? *cujus anima.* & Spiritus pendet
almo: por ex tuo ore; & anhelat ad tuam orationem?
oitre, o Simili fere phrasi dicitur, 2. R. 13. 39. *Cessa-*
quien se vit Rex persequi Absalon. Ubi proxime ex Hebræo
nuere pro vertunt Pagnin. & Vatablus. *Desideravit Anima*
tus razones David egredi propter Absalon, vel ad Absolon, id est,
Pagn. cœpit desiderare conspectum Absalon, ac fre-
Vatablus quenter suspirare, cum illius meminisset. Potest
Subtilis ex- etiam hic sententia quasi contrario sensu ad stu-
plicatus poream quendam, & ecstasim referri, ut quasi
potius, ad tam mirificam Baldadi orationem auditoris
quàm soli- anima deficeret, & spiritus intercluderetur Sed
das. uterque hic intellectus subtilis potius, & argutus
 4. est, quàm verus, aut solidus.

Germana & vera interpretatio. Ergo illa erit germana expositio, quam supra indicavimus, & quam profecto clare & sapienter expressit Interpres, ut illud *cujus*, referat De-

Anima, & vocem, profecto, uteris *Spiritu* ipso, *Anima spi*
ramen- *ramento*, quod Deus tibi ipsi, velut auctor natu-
 rum, pro ræ, & vitæ contulit. Si igitur tuis istis verbis, &
 spirandi loquendi facultate, abutaris, Dei beneficio, &
 facultate, spiramento illius abuteris; si tuo spiramento, &

Isai. 42. 5. Spiritus viventium quomodo dicantur Spiritus Dei.

5. Tandem forte illud lennis, & simplicius ut
 Spiramentum non accipitur stricte pro facultate
 loquendi, sed pro vita, & animali facultate: nam
 vox originalis *Nesamah*, quæ hoc loco subest, fe-
 re ejusdem significationis est cum *Kuahh*, id est
 Spiritus quo comprehenduntur omnia, quæ spi-
 rare possunt ac vivunt. Quare cum lutea Adami
 statua vivificata est, hac ipsa voce spiramenti, di-
 citur Gen. 2. 7. *Inspiravit in faciem ejus spiraculum*
vite. Et Elias ad idem ipsum respiciens, cum sus-
 citavit filium Viduæ mortuum, *inspiravit* quoque
in faciem ejus. Ubi enim nos habemus, 3. Reg. 17.
 21. *Expandit se, atque mensus est super puerum tribus*
vicibus: Septuaginta legunt *Insufflavit puerulo Ser.*
 Et simile aliud miraculum patratum ab Elisæo 4.
 Reg 4 34. *Cum incubuit super puerum*: quo etiam
 modo legerunt Septuaginta, *Cubuit super puerum*,
 testatur Theodoret. q. 18. apud alios Interpretes
 haberi, *insufflavit*, Quomodo (inquit) Deus corpus

Adami fabricatus, per insufflationem addidit Animam.
Facere igitur, vel dare spiramentum, erit idem, quod Periphrasis
vitam conferre. Rursus hæc erit circumloquutio divinæ pro-
tio quædā divinæ Omnipotentiae, atque Sapientiae videntur.
nulla in re indigentis humanæ Sapientiae, aut
industria, aut consilio, quare dixerit Job, De-
um non posse doceri ab homine, ut qui nulla
ratione indigeat humanis adminiculis. Qui e-
nim novit, potuitque vitam universis viventibus
conferre, potens quoque atque sapiens erit uni-
versa, quæ ad homines spectant, optima ratione
disponere. Sic Paulus eadem ratione videtur u- Paulus
sus, Act. 27. 24. 25. dicens: Deus qui fecit mun- Moysen ex-
dum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli, & terra cum ponens.
sit Dominus, non in manu factis templis habitat, nec
manibus humanis colitur, indigens aliquo: cum ipse det
omnibus vitam, & inspirationem, & omnia. Id est,
Sapiens, atque potens est largiri omnia alia bona
Simul cum vita, ubi vitam per inspirationem expo-
nit, aut certe duo nomina Græca ejusdem fere
significationis conjunxit, quæ viderentur respon-
dere duabus aliis Hebræicis, Ruah, & Nesa-
mahh. videlicet, Zoe, id est, vita, aut vivendi fa-
cultas, Pnoe, id est flatus, aut spiramen, idem,
quod Pneuma, veluti si dicas tiliarum flatus, aut
ventorum spiramina, ut etiam hac voce dicitur.
Act. 2. 8 Factus est de calo sonus, tanquam advenien-
tis spiritus vehementis. Ergo quasi proprio Epithe-
to appellat Deum Paulus, dantem, sive datorem
vitæ, & spiritus aut spiramentis. Zoephorum, aut
Zoodorum, aut vitalem, sive vivificantem, & sa-
lutarem, aut vitæ datorem, & largitorem: Quia
autem illud ipsum Græcum vitæ nomen signifi-
cat etiam apud bonos auctores vitæ, aut vivendi
facultates, & sensus, inter quas est respirandi
facultas, omnino necessaria viventibus, ideo
vita exponitur per inspirationem, tanquam per
rem aut eandem, aut proximam.

Et ut discrimine etiam vocum illarum Hebraicarum, valde in affinium, aliquid dicamus, notandum utique ex R. Mardochai, quod ipse ex Esra. Gen. 2. affert: *Nora* (inquit) *discrimen inter Nesamah, & Ruahh, ac Nephes, idemque ex R. Efram Gen. 2. Nesamach est flatus, spiritus, anhelitus: Item anima, seu potius vis sensibilis & rationalis & habet locum in Motb: id est, cerebro. Sed Ruahh, est spiritus, habet Sedem in corde, quod est origo vita, complectiturque Mapaghas, id est, vim irascibilem. Porro Nephes, anima, sive vis, Mithaiab concupiscibilis sitim habet in Bacar, id est, jecore. Quibus verbis videtur indicare unam, & eandem vitam cum peculiari tamen indicatione diversorum spirituum, quos Philosphi ac Medici appellant Vitales, qui in corde elaborantur & à corde per arterias decurrunt, & totum corpus invehuntur: Animales, qui à corde in cerebrum evadentes, adeptique novum quoddam temperamentum, idoneum instrumentum sunt ad motum sensum, & omnes animales functiones, ideoque à cerebro per nervos descendunt: & Naturales denique qui cum subtiliori sanguine in jecore elaborantur, & per venam cavam ad reliquum corpus transmittuntur, & singularum corporis partium concoctionem adjuvant. Qui omnes, & singuli ad vitam necessarii sunt, ut eleganter, æque ac sapienter explicavit Doctor Petrus de Peramato, præclaro illo suo de cordis palpitatione, & Spiritibus corporis, libello. Et sicut omnes dicuntur Spiritus, ita & appellari singuli possunt, *vita*, aut *Anima*, eo quod, ut Aristoteles definit. *Mors sit caloris*, id est, spirituum horum, qui calidissimi sunt, extinctio, & è contrario, *vita ex illis pendeat*: sunt enim *anima, & corporis vinculum*, ut Aphrodis. eleganter dixit. Quare idem valebunt hæc tria nomine, *Vita, Anima, Spiramentum*, aut *Spiritus*, quod ad vitam animale, & sensitivam pertinet. Sed quoniam illud, *spirandi*, aut *spiramenti*, vel halius, valde sensibile est, ideo frequenter per illud *vita* circumscribitur & significatur. & per nomen originale, *Nesamah*, per quod dicitur Gen. 2. 7. *spiraculum vite*, id est, *Spiraculum*, quod est *vita*, aut *vitale*: & ut denotaretur illa vitam ducendi, & respirandi vitalis facultas, dicitur in Hebræo (ut etiam legunt Symmachus, & Aquila) *Inspiravit in Nasum spiraculum vitarum*. nam duobus foraminibus *Narium*, & quasi duæ vitæ dicuntur per duas alias vias *Spiritus*, & *halitus*.*

Cur nomen vitæ dica-
tur in He-
bræo plura-
liter.

Vitæ peri-
phras.

LXX.
Complut.

Spiritus
vita, spi-
ramentum
pro eodem

& halitus. Quod aliquando fufius diximus. Hæc
est illa tam frequenter repetita, mortis, aut vitæ
periphrasis: *Cuncta, in quibus est spiraculum vita
mortua sunt.* Gen. 7. 22. Ut iterum legit Onke-
lus: *Quidquid flatum Spiritus vita in naribus suis ha-
bebat, mortua sunt.* Et Josue 10. 40. *Omne quod spi-
rare poterat.* Septuaginta. *Omne spirans vita.* Pag-
nin. *Omnem animam: vox eadem quæ hoc loco,
Omne spiramentum) interfecit, & 3. Reg. 17. 17.
Erat languor fortissimus, ita, ut non remaneret in eo ha-
litus.* Ubi Septuaginta. Complut. legerunt: *Non
remansit in ea spiritus vita.* Hinc etiam tria illa no-
mina frequenter apud Vulgatum, vitam signifi-
cant: non enim agnoscit, aut non observat, ni-
mis curiose, & religiose illud Rabinorum dis-
crimen. Sic *Ruahh*, pro vita & spiramento, Num.
16. 22. *Deus spirituum universa carnis.* Similiter &
Mephes, spiramentum, est Job 41. 12. *Halitus* (Sep-
tuaginta *Anima*) ejus prunas ardere facit. Et pro vi-
ta Ezechiel. 13. 19. & alibi sæpe. Itaque *Fator spi-
ramenti*, Deus est, vitæ auctor.

V. Ecce Gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.

1. Difficultas sententia statuitur.
2. Gemere, dolere, parere, formare, in sacro ser-
mone. Illustrati David, & Salomon.
3. Prima Gigantum appellatio, & ratio nominis. Ra-
pha, & Arapha qui Explicatus Samuel.
4. Gigantum & mortuorum eadem appellatio An-
tiphrasis. Explicati Salomon, & Isaias.
5. Gigantum nominis duplex Etymologia. Illorum
potentia & terror.
6. Alia Gigantum appellatio à cadendo. Explicati
Moyses, & David.
7. Tertia Gigantum appellatio, & notio. Quis Enac,
& Enacim.
8. Quarta & quinta appellatio Gigantum.
9. Veros Gigantes fuisse potentes à sæculo Castodes
lecti i Salomonis. Nembrod.
10. Gigantum nomen male semper audisse. Illorum su-
perbia. Allegoriam vastæ illorum molis, & genera-
tionis. Nominis ratio ex Græco.

1.
Sententia
difficultas
& obscuri-
tas.

REM hanc de Gigantum gemitu, pertinere ad
prædicationem divinæ potentia, nemini du-
bium esse potest: nam instituit in hoc capi-
te Job luculentiorē & magnificentiorē de
Deo, & de Divinis attributis orationem. Sed
ingens tamen dubium de tota sententia: nam sin-
gula verba scatent difficultatibus. Prima, qui
sint Gigantes? tertio, qua ratione, *sub aquis*: quar-
to tandem, qui sint illorum vicini, aut convivæ,
Qui habitant cum eis? Nos pro elucidatione rei val-
de obscuræ, duarum vocum proprietates, & ger-
manas significationes præmittimus, quæ sint
velut radices, & quibus diversi sensus pullula-
runt; varias item Gigantum appellationes, &
notiones nominum, quibus tanquam fundamen-
tis, interpretationes varias imponemus, atque e-
rigemus.

* Verbum GEMENDI varium, & multiplex, sed non
analogia.

Multiplex
verbi
Gemendi
significatio
& significa-
torum ana-
logia.

2.

LXX.
Onkelus.

Varia in-
terpretatio
latina.

LXX.
Hieron.

ET primum quidem, Gemere, in Hebræo est
Hhul, quod proprie est dolere, aut contremiscere
præ dolore in mortem parturientium, aut partu-
rire. Sicut videtur explicari Deuter. 2. 25. Au-
dito nomine tuopaveant, & in mortem parturientium,
contremiscant, & dolore teneantur. Ubi pro dolore,
est hæc ipsa vox originalis, & pro tremore, sim-
plex aliud timendi, aut formidandi, verbum, quod
simplicibus aliis duabus vocibus expresserunt
Septuaginta, *Turbabuntur*, & dolores habebunt. Et
Onkelus; *Contremiscant*, & frangantur. Unde so-
let verti ab Interprete Latino: *Parturire*, vel pa-
rere. Ilai. 13. 8. 23. 29. 18. 45. 14. 10. 66. 6. Jere-
miæ 4. 31. Ezech. 30. 16. vel vertitur, dolore, Je-
rem. 4. 19. & 5. 3. Isai. 13. 8. 26. 17. Michææ.
4. 10. Significat etiam ea, quæ cum doloribus
parturientium conjuncta, videlicet obstetricare, ut
infra v. 13. & contremiscere, aut concuti, vel concus-
tere, ut Psalm. 28. 8. *Vox Domini concutientis deser-
tum, & commovebit Dominus desertum, Cades.* Est
autem quod Septuaginta dixerunt; *Vox Domini*

preparantis cervos; idem Hieronim. dixit ex eadem
radice; *Vox Domini obstetricans cervas.* Quia autem
cum partu, & cum fœtu edito in lucem conjun-
cta est forma quædam, & species hominis, qui
antea videbantur quasi informis jacere in tene-
bris, ideo significat etiam, formare, ut Psalm. 89. 2.
Antequam formaretur terra & orbis. Deus enim
Mundi, & Creaturarum, non solum est parens
& auctor, sed etiam velut Mater indulgentissi-
ma, pariens, & emittens Creaturas, ut infra ex-
plicabimus, capite 38. & versic. 28. 29. & Pro-
verb. 8. 25. *Ante omnes colles ego parturiebar.* Ubi
nulla difficultas, nullus dolor parturientis sig-
nificatur, sed tantum species, formaque pulcher-
rima genitæ Sapientia. Quare Hebræi legunt:
Ante omnes colles formata sum. Septuaginta. *Ante om-
nes colles generat me.* Aquila & Theodotio. *Per par-
tum erupi.* Symmachus autem quasi utrumque
conjungens: *Quasi obstetricis opera conformata sum.*
Atque ad hanc formandi significationem respexe-
runt Septuaginta legentes hoc loco: *Nunquid Gi-
gantes formabunt subter aquas?* Tum etiam & lectio
Tygurina, ut infra dicemus, Quia autem cum
parturientium doloribus conjuncti sunt gemitus,
atque cruciatus ingentes, & incredibilis in-
firmitas, ideo vertitur gemere hoc loco, & cru-
ciari, Joelis 2. 6. & infirmari. Michææ 1. 12. Hæc
igitur de hac voce necessario dicta sunt, sine quibus
ea, quæ dicemus, constare utique non po-
terunt. Ea vero, quæ ad hanc ipsam vocem per-
tinent, sed à nostro loco aliena sunt lubens præ-
mitto. Jam de Gigantibus.

DE GIGANTUM re, & appella- tionibus variis.

DIGRESSIO.

Prima Gigantum appellatio, & ratio nominis,
REPHAIM.

ALterum tanquam fundamentum faciendū
de proprietate, voce, & significatione, Gi-
gantum, ex quo fere interpretationum vari-
etas hujus loci mirabilis. Quinque ergo omni-
no invenio in sacris Litteris. Gigantum appella-
tiones, cum peculiaribus cuicque notionibus, & Et-
ymologiis. Prima est hujus nostri loci, & ea qui
dem frequentissima Appellatur enim *Raphaim*,
ut ego quidem verisimilius existimo, à *Rapha*,
Viro Gigante, & monstrosæ cujusdam magnitu-
dinis, cujus fit mentio 2. Reg. 21. 15. *Deficiente
David, Iesbi Benob* (id est. In Nob, quod est ur-
bis nomen.) *Qui fuit de genere Arapha*, Sept. *Iesbi*,
qui erat in Nepotibus ipsius *Rapha*, cujus ferrum haste
trecentas uncias appendebat, & accinctus est ense novo,
nissus est percutere David. Septuaginta autem Con-
plutenses videntur existimasse, *Rapha*, esse no-
men Appellativum, legunt enim. *Qui erat de ge-
nere Gigantum.* Sed esse nomen proprium Viri
Gigantei ex eodem capite colli potest, ubi post,
Iesbi, additur; v. 18. *Saph de stirpe Araph*, de genere
Gigantum. Ubi Vulgatus addit illud, de genere Gi-
gantum, explicationis gratiâ, & ut nomini pro-
prio *Arapha*, appellativam etiam vocis expositio-
nem adjungeret) & *Goliath*, cujus hostile erat quasi
liciatorium torentium, & vir excelsus (hunc Septuas-
ginta appellant, *Madon*, quæ vox Hebræice sig-
nificat mensuram, quasi dicatur, per excellentiam,
magnæ, & proceritatis, ideoque Vulgatus illum
appellavit excelsus, sive per antiphrasim, quasi si-
ne mensura, vel ultra mensuram; quod nos di-
ceremus, *El des mesurado*) qui senos in manibus, pe-
dibusque habebat digitos, id est, viginti quatuor, & e-
rat de origine *Arapha*. Subjungitur statim: *Hi quo-
tuor nati sunt de Arapha in Geth.* Quare existi-
mare illud nomen *Arapha*, vel *Rapha*, scriben-
dum esse littera majuscula. utpote nomen pro-
prium, quod tamen secus scribitur eo loco in Bi-
bliis Vulgatis. Quamquam ipsa Biblia me hujus
rei, & Orthographiæ correctioris admonuerunt;
nam 1. Paralipp. 20. 4. 6. Ubi idem fere repeti-
tur, Vulgata, & Vaticana eadem nomina ma-
jusculis litteris insignita habent; *Saphai* in genere
Raphaim, & homo longissimus de *Rapha* stirpe generatus.
Tandemque additur: *Hi sunt filii Raphaim in Geth.*

Cur dica-
tur Dei sa-
pientia pa-
turiti.

LXX.
Aquila
Theodot.
Symmach.

Tygun.

Prima Gi-
gantum
appellatio.

דִּנְפָא
דִּנְפָא

Complut.

Versu. 22.
Arappa &
Rapha ma-
jusculis lit-
teris scri-
benda.

Sed

4. Sed siue appellativum, siue proprium nomen sit, tum nomen singulare *Kapha*, tum plurale *Raphaim*, dictum videtur à radice *Rapha*, per Lamed Aleph, quod significat mederi, sanare, curare quasi dicantur sani, validi robusti, lacertosi, integræ, & nunquam labefactatæ valetudinis: unde etiam simili voce dicitur Medicus, *Rophe*, & Medici *Rophim*. Quare R. Mardok. ait vocem hanc significare Gigantem potentem, magnum, fortem. Significat quoque eadē vox forte per antiphrasim, & contrariū intellectum, interfectos, aut mortuos; & quorum salus omnino desperata sit, vixitque ipsa deplorata, ut aliis placet, quod ejusmodi Gigantes, & Tyranni male apud omnes audirent, quasi certo jam damnandi, aut damnati à Deo, utpote Filii mortis, propter insignem improbitatem. R. vero Abraham in Commentariis Gen. 14. Propterea putat idem esse Gigantum & mortuorum nomen. Quia illis, qui videbant eos Gigantes, emoriebatur Cor, & reputabant se cum mortuis. Quam etiam nominis rationem videtur approbare R. Mardokai. Sed friget: nam potius deberent appellari alii *Raphaim*, & mortui, non ipsi Gigantes. Ergo juxta priorem rationem, Gigantum, & mortuorum nomen commune, indicatur Proverbiorum nono, decimo octavo, ubi agitur de falsis Meretricis illecebris, & verissima crudelitate, morteque certissima illius, qui Meretrici sit præda; cum de uerde juvene ait Salomon; Ignoravit, quod ibi sint Gigantes (id est mortui, & interfecti. Tygurina; Non novit, quod mortui illic sunt. Sic etiam Pagninus, Regia, Manes, quod statim sequenti particula exponitur) Et in profundis inferni conviva ejus. Qui enim applicabitur illi, descendet ad inferos: nam qui abscesserit ab ea, salvabitur. Quæ ultima sententia quamvis in Hebræo non sit neque in exemplari correcto Vaticano, in aliis tamen Vulgatis fere circumfertur, quæ videtur addita, majoris explicationis gratia. Sic etiam Proverbior. 21. v. 16. Vir qui erraverit à via doctrine, in cœtu Gigantum commorabitur: id est, peribit certissimo exitio, eritque unus de numero & congregatione illorum miserrimorum. Ubi iterum Tygurina legit: In cœtu mortuorum requiescet, sicut & Pagninus. Clare etiam, Gigas pro mortuo, aut interfecto, Isaia 26. 14. Moriente non vivunt, Gigantes non resurgunt. Propterea visitasti omnem memoriam eorum. Ubi eleganter Pagninus dixit loco Gigantum; Mortui, qui dominati sunt vobis. Septuaginta vero; Mortui vitam non videbunt; neque Medici suscitabunt, alludentes ad illam ipsam Etymologiam radice, sanandi, aut curandi, & Isaia 14. 9. Suscitavit tibi Gigantes. Ubi Pagninus legit: Mortuos; Vatablus item; Excitabit sepulchrorum propter te mortuos, id est, fortissimos, quoque mortuos, & potentissimos Tyrannos. Nam quod alii interpretantur, mortuorum umbras, quæ vulgus appellat Phantasmata, quæ cum apparent, vastissima videntur, certe frigide explicant. Quare tenta ipsa nominis ratione, & analogia à sanitate, vel à morte, salutis & curationis inimica, ipsi mortui vocantur, Medici, aut Sanatores, aut sani Psal 87. 11. Nunquid mortuis facies mirabilia? (& per expositionem additur) aut Medici suscitabunt (Pagninus, Tygurina; Num mortui resurgent; Chaldaus, An corpora in pulvere consumpta resurgent; Hieronymus Gigantes resurgent; & consitebuntur nomini tuo? id est, resurgentes consitebuntur & celebrabunt nomen tuum?

4. Simili fere Etymologiae ratione alii vocem *Raphaim*, & Gigantum, deducunt à radice *Raphah*, per Lamed He, quod est dissolvere, laxare, & quasi languere: quo etiam nomine Gigantes & mortuos recte appellabimus propterea quod vires, vitalesque omnes facultates in mortuis languescant, salvantur, concidant. In Gigantibus autem per contrarium intellectum, minime dissolvantur, aut languescant. Quamvis Rab Salomon referente Mardochai, scribat: Gigantes sic appellatos, eo quod hominum manus, qui illos videbant, erant debiles, ipsique destituti viribus, & quibus nulla cura adhiberetur. Quare Rab. Mardochai subscribit: Sic derivatur a verbo, *Rapha*, id est, dissolvit, quod mortui dissoluti sunt ab omni actione corporis, & huiusmodi vita. Andreas Masius Josue 11. 21. 22. sic dici vult Gigantes, quod instar manium, & inferiorum, plerique illorum habitarent in antris, & in cavernis terræ, & in montanis specus quærent. Sed incertum hoc, cum tam in montanis, quam in campestribus urbes maximas haberent, quæ libris Num. Judic. & Josue recensentur. Mitto aliam vocis Etymologiam ab Oleastro Gen. 14. super id v. 5. Percusserunt *Raphaim*, ubi Gigantes, & *Raphaim*, existimat dictos à radice *Puph* quod secundum ipsum significat integrare, & quasi sanari. Quanquam alii Hebræi dicant significationem esse, Contractionem fracturam, & ineffionem, ut Rab. Mardochai. Vulgatus vero vertit hoc verbum; Contremiscere, quod idem Oleaster ad metum quendam ingentem, & rigorem refert, eo quod quæ rigescunt, videantur quasi integrari, quod nos dicimus: *Elarse y hakerse como de una pieca*, & forte (inquit) Gigantes sic dicti sunt quod sint rigidi, aut quod homines ex eorum aspectu rigescant. Nimis exquisita, nimisque rigida profecto Etymologia.

Sed habemus tamen ex hoc primo Gigantum nomine, Giganteam potentiam, & fortitudinem, tum etiam timorem, & languorem lethalem, ex illorum conspectu conceptum in animis hominum, aut etiam significationem mortuorum, quæ omnia servient statim nobis ad integrum sententia sensum eliciendum.

Secunda GIGANTUM appellatio, & notio, NEPHILIM.

SECUNDA Gigantum appellatio, *Nephilim* à radice *Naphal*, quod est cadere, concidere, irruere, corruere, cadere, facere, prosternere, nam his modis omnibus verti solet à Vulgato. Dicuntur autem hoc nomine Gigantes Gen. 6. 4. & vertitur eadem vox, monstra, Numet. 13. 14. Vidimus monstra quadam Filiorum Enac, de genere Giganteo, quibus comparati, quasi locusta videbamur. Ubi videtur indicari ipsa ratio, & notio nominis: nam propter Gigantum magnitudinem ceteri humiliores videbantur ante eos cadere: siue, ut ex Kimhi affert Rab. Mardokai, Quo illorum timore homines cadunt aut, ut Complutenfes addunt; quod irruat timor eorum super alios: nam hoc modo quasi active dicitur etiam hoc verbum Josue 2. 9. Irruit in nos timor vester. Aut quod per Tyrannidem & improbitatem caderent, & irruerent in aliorum res, & facultates. Qua loquendi ratione nos de Principe civium bona occupante dicere solemus: *Que se echá sobre las haciendas de sus vasallos*. Quomodo dictum est Gen. 43. 18. Ut violenter subiciat servitui nos. Quod Pagninus dixit *Ut jactet se*; Regia; Ad dejiciendum se super nos. Vatablus; Ut devolvat sese super nos. Sed elegantius Tygurina; Ut irruat in nos, capiatque nos, & asinos nostros. Sed clarius hæc cadendi significatio pro irruere, & dominari, cupere violenter. Plalm. 9. 30. Inclinet se, & cadet (irruet, quasi supra prædam, Hieronymus: Irruet viribus suis valenter (cum dominatus fuerit pauperum, Consonat, quod Hieronymus in tradit. Hebraicis refert Symmachum Gen. 6. pro Gigantibus, siue cadentibus violentos, interpretatum fuisse. Quanquam alii hoc verbo cadendi, nescio quid turpe significari arbitrentur, videlicet obscenam invicem morigerandi servitutem, atque supra alium cadendi primum, incumbendique turpem libidinem.

Tertia Gigantum Appellatio. ENAKIM.

DIcUNTUR etiam tertio *Enakim*, ab *Anak*. Viro Gigante, proprio nomine sic appellato, ut videre est Numer. 13. 23. Achimach, & Sisai & Tholmai Filii Enac. Onkel. Filii Gigantum. Quod deinde v. 29. explicatur: Cultores fortissimos habet, & urbes grandes atque muratas; stirpem Enac vidimus ubi. Ubi Onkelus legit, Filios Gigantum vidimus. Et clarius explicatur infra vers. 34. Monstra quadam Filiorum Enac, de genere Giganteo. Ubi legunt Septuaginta: Omnis populus, quem vidimus in ea, Viri praelongi, & ibi vidimus Gigantes. Vide etiam Deuter. 1. 28. Maxima multitudo est & nobis statura procerior, Filios Enachim vidimus ibi. Sept. Filios Gigantum. Similiter & Onkelus, & Deuter. 2. 11. Populus magnus, & valians; & tam excelsus, ut de

5. Aliæ minime idoneæ nominis Gigantum notiones. Oleaster non probatus.

7. R. Mard.

16. כנפלים כנפלים

R. Mard. Complut.

Gigantes in aliorum bona.

Hispanis.

Cadere pro irruere dominari, occupare violenter.

Hieron. Symmach.

7. ענקים ענקים

Onkelus Enac. G gars.

LXX.

Chaldaei. ut de Enacim stirpe, quasi Gigantes crederentur, & essent similes Filiorum Enacim. Ubi Onkelus legit. Fortes reputantur etiam ipsi sicut Gigantes. Ubi pro fortibus, & pro populo magno, & valido, ut vertit Vulgatus; Septuaginta retinent nomen illud primum originale, tanquam proprium, regantque, Terra Raphaim reputabitur, gens magna, & multa, & potentior vobis, sicut Enacim. Vide etiam Deuter. 9. 2. Josue 11. 21. & cap. 14. 12. Theodoretus vero quaest. 26. in Numer. cum interrogasset. Quam dicit esse generationem Enak. Respondet; His (ut verisimile est) propter magnitudinem corporis famatissimus erat, & vulgatissimus, genere vero patrem omnino representabat. Et refert quidem Pausanias in Atticis, in Asterii insula ante Milesiorum urbem sita, Asterii cadaver repertum decem cubitorum, & fuisse existimatum, fuisse filium Anaetis, qui ex terra natus sit. Quod videtur de Anak, intelligendum. Ex radice autem Ghanak, videtur hoc nomen deductum, quae radix est, circumligare, aut ornare torque; unde deducitur nomen, quod torquem significat. Quare volunt dici Anak, aut Enakim, quasi torquatus, eo quod forte Anak ejusmodi insigni, & torque pro ornamento uteretur. Deinde insignes, & fortes viri ad imitationem Enak, simili cultu corporis incederent, praesertim Gigantes illius posterii. Quare secundum hanc Etymologiam potuit Anak, ab ipsa radice appellativa, & ornamento colli, & nomen accepisse, vel e contrario ab ipso Anak Gigante, torques nomen accepit. Quanquam mihi profecto friget hujusmodi Etymologia, quam non semper in nominibus propriis vel invenire vel investigare licet. Alii asserunt Gigantes dictos Enachim, ab Enachia civitate, quae sit illa, quam Berosus Henos vocat circa Libanum urbem maximam Gigantum, qui corporis vastitate & viribus filii, ac inventis armis omnes opprimebant.

Verbum dictum à nomine proprio, aut contra.

Non semper in nominibus propriis quaerenda ratio nominis.

Berosus. Civitas Gigantum Enacha.

8. אמים עכרים

אם

R. Mard.

Gigas dictus à terrore.

Onkelus.

אמתי אמת מים LXX.

Gigantes esse non fabula. August.

Theodoret.

Rem Gigantum allegorice quidam interpretantur.

Macrobius. l. 1. cap. 20 Strabo l. 17 Pererius.

Quartum nomen Gigantum EMIM item & quintum GIBBORIM.

QUARTA Gigantum appellatio. Emim Deut. 2. 10. Emim primi fuerunt habitatores ejus: populus magnus, & validus, & excelsus, ut de Enacim stirpe, quasi Gigantes crederentur. Denique Moabita appellant eos Emim. Quod videtur dictum, & al fin bast allamar se à si. Nam radix Aiam, à qua descendit Emim, significat terrorem, aut pavorem, significabit ergo Gigantem, ut ait Mardochai, quod tremere faciat videntes eum, propter magnitudinem formationis illius naturalem. Atque vox similis, Enchani, Chaldaica, terribilem, atque mirabilem significat, Daniel. 7. 7. Quare Onkelus legit: Moabita vocant eos Emetabamim. At vero Gen. 14. 5 ubi nos habemus: Percusserunt Raphaim & Emim, Onkelus per nomina appellativa vertit: Percusserunt Gigantes & terribiles. At Septuaginta alterum tantum appellative, alterum proprie, Percusserunt Gigantes & Omnia. Quinto appellantur Gibborim, à potentia, & Dominatu, de quo inferius, sequente Numero 9.

Res Gigantum vera, vera item fortitudo, & belligerandi scientia, ex quinto illorum nomine,

HINC jam eliciendum est, Gigantum rem, non esse fabulosam, qui enim ea de re dubitarunt, de fide, & de Sacrae Historiae veritate profecto dubitarent, ut August. 15. de Civitate cap. 23 censuit: Secundum Scripturas (inquit) Canonicas, Hebraicas atque Christianas, multos Gigantes ante Diluvium fuisse, dubium non est. Theodoret. quoque q. 48. in Genesim, Ego (inquit cum audio Scripturam dicentem, Enac fuisse à Gigantibus oriundum, &c. Arbitror fuisse quosdam praevalidos homines. Atque rem eandem propter verissimas historias, prophandarumque auctorum infinita testimonia, negare non solum esset perfidia, verum etiam insignis stulticia. Quanquam boni quidam auctores rem hanc negasse videantur, & allegoricè tantum non verè & historicè intellexisse, ut Macrobius, & Strabo. Nam Cyrillus, quem hujus sententiae docti quidem auctores insimulant, tantum censet esse fabulas, quae de Gigantibus Poetae fabulantur, veram tamen fuisse illorum vastitatem, & immanitatem corporum formidabilem.

Quod idem censeretur de Philone oportet libr. de Gigantibus atque de Chryso. inferius adducendo, ubi Giganteam molem allegoricè tractabimus. Sed in illorum numero fuisse videtur Franciscus, Gregorius, adversus quem disputavit eleganter & luculenter noster Benedictus Perer. libr. 8. comment. in Gen. disputatione 4 Colligit nonnulla ex recentioribus Scriptoribus noster item Martin. del Rio part. 2. lvi Syntagmatis tragicodiae Latinae ad Oedipum Senecae. Fulse rem eandem persequutus est Hieron. Nagius libr. 1. Miscellaneorum, cap. 4. Congessit pluscula Simon Majolus, suo colloquio 2. quod est de homine. Probant rem eandem peculiaria exempla, quae afferunt Hieron. lib. 1. Solinus cap. 5. & cap. 14 Plinius libr. 7. cap. 16. & libr. 6. cap. 30. Philostrates libr. 5. Plutarchus in Theseo Mel. l. 3 cap. 4 Isidorus l. 11. Etymologia. cap. 3. Nicephorus libr. 13. cap. 37. August. l. 15. de Civitate cap. 9. Saxo Grammaticus libr. 7. historiae Danicae, & in praefatione totius Operis. Coelius Rhodiginus antiquarum lect. cap. 6. Naclerus Decad. 2. lib. 2. Olaus Magnus l. 5. cap. 2. Joan. Bocatius l. 4. general. Galeot. Martius cap. 36 de doctrina promiscua. Laurentius Surinus in suis Commentariis Anno 1511. Iulgosius libr. 1. cap. 6 Pater Melchor Nunnez. Lusitanus nostrae Societatis, in suis litteris de rebus Japonum & Sinarum, An. 1555. Ubi tridit, Regis Sinarum custodes esse Gigantes, tum etiam & Regiae urbis portarum custodes. Quod profecto nescio quid simile referre videtur Salomonis custodiae: Lectulum enim Salomonis Sexaginta fortes ambiebant ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Videtur quippe haec esse circumloquutio Gigantum Nam potentissimi isti Gigantes propter bellicam gloriam celebrabantur Psalm. 32. 19. Gigas non salvabitur in multitudine virtutis suae, & Baruch 3. 26. Ibi fuerunt Gigantes nominati, qui ab initio fuerunt, statura magna, scientes bellum. Quare cum Isaia 3. 2. dicitur: auferam fortem, & virum bellatorem? Sept. explicationis gratia addiderunt, Gigantem. Atque Chryso. hom. 22. in Gen. per Gigantes, tantum intelligit, robustos corpore, hom. 34 in Gen. 14. Proceros & fortes. Et in cap. 3. Isa. Viribus, & proportionem membrorum multis antestantes & per aetatem vegetos, ac succulentos. Illi autem custodes Lectuli Salomonis dicuntur profecto, Fortes, Hebraice Gibborim eadem voce, quae Nemrod violentus Gigas dicitur fuisse, robustus & potens in terra, Gen. 10. 8. & 9. Ubi Septuaginta legunt, Hic cepit esse Gigas super terram: hic erat Gigas venator contra Dominum. Eademque est Chaldaica, Gigantis appellatio. Et quidem radix Gabar, eam potentiam & fortitudinem significat, quae praevalcat, & vincat, ejusmodi Gigantes erant, ita potentes & robusti, ut praevalerent & vincerent. Quare hoc idem tanquam proprium epithetum datur Gigantibus. Gen. 6. 4. cum dicitur: Hi sunt potentes à saculo, viri famosi q. d. primi praevalescentes, & primi tyranni oppressores reliquorum, armis, & inhumanitate cuncta vastantes, quod statim ex Hieron. Cyrillo confirmabimus, vide Baruch. 3. 26 & Eccl. 18. 8

Gigantum superbia, & immanitas, Graeci nominis ratio, Deformitas, Montana habitatio

HINC factum est, ut Gigantum nomen ad superbos homines, insigniterque immanes atque impios accommodetur quod Philip. hoc loco docet in haec verba: Gigantes appellat scriptura diversa homines improbos, rebelles, & contumaces, ut fuit ille Nemrod Gigas robustus, venator contra Dominum: Diabolus quoque, & sui, translato nomine Gigantes propter superbiam nuncupantur. Fere scribit eadem Macrobius. 20. c. l. primi Saturnalium, cum de Hercule agit: Ipse (inquit) creditur Gigantes interemisse, cum pro caelo pugnasset, quasi virtus Deorum. Gigantes autem quid aliud fuisse, credendum est, quam hominum quandam impiam gentem, Deos negantem, & ideo existimatam, Deos pelleram cum Gigantibus de caelesti sede voluisse? Horum pedes in Draconum voluamina desinebant, quod significat nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius vitae eorum gressu, atque processu infernae vergente. Sed non minus elegantem allegoriam indicavit vir nostrae aetatis acutus, & elegans (utinam & tam solidus) Goropius Becanus in sua Gigantemachia, Digna illius verba, quae describantur: Qui alii sunt Gigantes, quam qui omnia violentis manibus, lateque extensis agere contendunt, atque ita inconfidunt, ut ipsum caelum, id est, Divinam mentis nostrae

Philo. Chryso.

Franciscus. Gregori

Ben. Perer. Mart. del. Rio.

Hier. Mag. Herod. Solinus. Plin.

Philost. Plutarch. Mel.

Isidorus. Niceph.

August. Saxo.

Coel. Rhod.

Nacler. Olaus.

Mag. Joan. Bor.

Gal. Mart. Surinus.

Fulgos. Mel. Num.

Regum Sinarum Custodes Gigantes.

6. Cant. 3. 7. Gigantes bellatores

LXX. Chryso.

Custodes Salomonis Gigantes.

נכרים LXX

נכב

Gigantes quali praevalescentes

Gen. 10. 9. Macrobius.

Herculia Gigantibus pugna.

Pulchra Gigantum allegoria.

Gor. Bec.

Virg. G.
En.

nostra motionem, in qua ratio dominatur, convellere niantur? Quod igitur Virgilius de Aloidis dixit, id omnibus commune est Gigantibus: qui nihil aliud sunt, quam immania corpora corporea vi cuncta tentantia, adeo, ut caelum velint rescindere non ratione ulla humana aut divina, sed manibus, id est, violenta manuum injectione, in qua omnis jus, & omnem potestatem volunt esse constitutam. Hinc Briareus Centimanus dictus, & Virgilio Centum geminus, quod centenas, quod est, insitas manus haberet, quibus omnem Deorum potestatem, siue totum rationis regnum territabat.

Gigas graec quasi terrigena. Virg. LXX. Chaldaus. Philo l. de Gigantibus Homines Dei, Coeli, terrae qui. August.

Atque Giganteam hanc molem ad insignem improbitatem referri debere suadet ipsum Graecum Gigantis nomen, nam Gigas, videtur dictus quasi, Gigenes, Terragenitus, sic Prov. 9. 18. ubi nos habemus; Gigantes, Septuaginta dixerunt, Terrigenas. Et Chal. Prov. 21. 16. pro nostro caetu Gigantum, vertit, & legit cum filiis terrae. Quod ad allegoriam, trahens philo; Legislator (inquit) te docere vult, alios esse terrae, alios coeli, alios Dei homines. Terra eos, qui venantur voluptates corporis, & harum usum fructum querendo undecunque singularum materiarum. Coeli eos, qui tentant artes, ac scientias: Quod enim nostri caeleste est, mens est, Dei vero homines, sacerdotes, & Prophetae sunt. Quare recte Augustinus de Civitate 15. cap. 23. Gigantes appellat, Terrigena societatis hominum cives. Irenaeus autem lib. 2. adversus haereses cap. 53. Origen. hom. 7. in Num. Hieron. in 24. cap. Isai. Gigantum impiissimorum, & superbissimorum figuram gerere Haereticos omnes, qui adversus Deum rebelant, & Ecclesiae contumeliam faciunt. Vid.

Irenaeus. Origen. Hieron.

Gregor. hoc loco, & Cassianum collat. 8. cap. 21. Aque hanc interpretandi rationem, cum refert Theod. 9. 48. in Gen. Nonnulli (inquit) dicunt Gigantes esse Dei Osores, & Dei adversarios homines. Et cum deinde illorum superbiam notat ex magnitudine, & proceritate corporis superbiisse scribit; Perfacile (inquit) erat Deo majores homines creare, sed ut superbiam amputaret, & arrogantiam cokeret, non dedit hominibus maxima corpora, nam si exiguus corporibus praeiit, non contra se modo, sed contra Deum Creatorem attolluntur, quae non commississent? & Gregor. Nazianz. Orat. 3. advers. Julian. Gigantes appellat, nominibus simul ac rebus horrendos. Rursusque oratione 16. videtur illis tribuere, quod se natura quadam sublimiori, & praestantiori, quam reliquos homines existimarent. An (inquit, contra divites disputans) ipsi contra nosmetipsos offeramus, ut nos quoque praestantiori natura, quam ipsi sunt existimemus? & quemadmodum olim (ut Poeta fabulantur) genus quoddam erat Gigantum, & reliquorum hominum sic nos quoque sublimes, & humana conditione majores apud pauperes erimus? velud ille Nemrod, cui genus Enac, quod Israelitas olim opprimebat, aut illi, quorum scelere factum est, ut Diluvium terram purgaret?

Nazianz.

Divites quasi Gigantes.

Cyrillus sane Alexand. tantam corporis molem, tum ad deformitatem, tum ad morum immanitatem, & animi improbitatem refert; Erant (inquit) Gigantes, id est, indomiti, robustique homines plurimumque deformes, atque ob corporum magnitudinem ceteros excellentes. Et paulo inferius: Horribiles visu, robore incomparabiles, indomiti, invictique ob corporum magnitudinem, ceteroque propterea contemnentes.

Cyril. Alex.

Gigantum deformitas.

Verum enim vero quod ad deformitatem Giganteae molis attinet, confirmari poterit ex horrore, qui affertur in illa quarta appellatione Gigantum, Emim Quaquam Theodore. Atque etiam Augustinus & Cyrillus lib. 1. super Isaiam, ubi nos legimus cap. 30. Fortem, & virum bellicorem (Septuaginta autem Gigantem, quod Hieron. observat additum esse a Septuaginta) Cyrillus ait, esse familiare scriptura Gigantes appellare eos, qui sunt robustissimi, siquidem de Babilonis qui Judaeorum regionem expugnaverunt, dicitur: Gigantes veniunt ad explendum furorem meum gaudentes simul, & exultantes. Rursus lib. 9. contra Julianum rem eandem verbis aliis, non minus significantibus, expressit, hanc Giganteam molem, ad peccati poenam referens; Pepererunt (inquit) Mulieres Gigantes, eo

Theodor. August. Cyril. Hieron.

Gigantes pro robustissimis

quod divina ira, etiam ipsas corporum pulchritudines signabat, eo quod justitiam consulerant. Fuerunt autem Gigantes potentes quidem, & fortissimi, sed aspectu valde deformi, monstrosi, & temerarii. Nos autem est, sacra scriptura Gigantes vocare, agrestes feroces, & robustos. De hac morum immanitate & superbia vid. Eccl. 16. 8. Baruch. 3. 26.

Isai. 13.

Gigantum occasio ex peccato.

Pinoda Tom. II.

Vides igitur in tanta corporis mole tantam Gigantes mentis, & morum immanitatem, & feritatem gentis barbarae, & agrestis montanae. Quare gens barbara, & agrestis montana, ab omni humanitate aliena, ut eleganter observavit Andreas Mafius vir eximie doctus, ad id Jos. Mafius de sua 11. Josua interfecit Enachim de montanis Hebron, quo diximus, sup. & Dabir, & Anab, de omni monte Juda, & Israel, de quo jam exposuimus sententiam nostram. Plura videbimus de Gigantibus dixisse. Sed operae pretium non perdidimus quod longitudinem brevitate, atque claritate sententiarum, & interpretationum proponendarum, jam nunc compensaturi sumus.

Ecce Gigantes gemunt sub aquis, &c.

11. Prima & secunda interpretatio. In profundo Maris Rubri herba, & arbores. Explicata Sapientia.
12. Tertia expositio. Metalla sub aquis generata.
13. Gigantes aquis Diluvii obruti. Explicatus Ecclesiasticus, & Baruch. Causa immixti Diluvii.
14. Non probata Gracorum lectio, neque expositio.
15. Gigantes Metaphorice dicuntur. Cetera & balana vastissima. Cur aquatilia majora terrestribus.
16. Pisces gemunt, id est, parturiunt sub aquis. Quae piscium benedictio.
17. Mirabilis Balenarum dux, & alii pisciculi affecta illarum.
18. Mirabilis aquatilium varietas. Piscium periphrasis.

ERgo his positis, prima interpretatio R. David, R. Levi, & post illos Pagnin. qui per Gigantes, id est, per vocem illam originalem, Rephaim, intelligunt mortuos, aut mortua; legunt itaque semina mortua, quae dicantur, gemere sub aquis, id est, propter vocem originalem, Hbul, dicantur parturiri, aut formari sub aquis, id est, Seminum sub terra humectata formari, vivificari excitari in herbescentem viriditatem, & explicari in forum mirabilia, & calamum. Sicut etiam Numer. 24. 7. dicitur: Semen ejus erit in aquas multas, id est, erit nimium fertile, sicut cum semina jaciuntur in locis humectis. Hujus interpretationis fundamenta in explicatione utriusque vocis, Gigantum, & Gemendi praefata sunt. Tum etiam nexus cum praecedentibus, quod in hujusmodi naturae operibus mirabilis sit Dei potentia, atque Sapientia. Secunda Proxima est expositio Rab. Gerson. & Aben expositio Esra, sermonem quidem esse, non de seminibus R. Gerson in terra nascentibus, sed de herbis, aut plantis, & Aben, quae sub aquis, id est, in profundo lacu, aut flumine nasci solent: quod profecto inter naturae mirabilia ultimum non est. Nam non herbas solum, sed & arbores, lucus, sylvas sub aquis parturiri, ut sci, multiplicari, probatae fidei auctoritates scribunt. Quod si de Mari Rubro, quod non longe ab Hufitarum regione aberat, loquebatur Job certe rem mirabilem & inter tuos pervulgatam, atque verissimam, in Divinae Potentiae, & Sapientiae testimonium adducebat. Hujus vero rei Plinius Scriptor est lib. 13. cap. 25. quod de Fruticibus, & arboribus nostri Maris aique Rubri, & Indici, scribitur: Rubrum (inquit) & totus Orientis Oceanus refertus est sylvis. In alto Abies, & quercus cubitali altitudine, ramis eorum adhaerent concha. Sed de Rubro peculiariter: In Mari rubro sylvas vi-

II.

Prima expositio R.

David, R. Levi.

Pagn.

Seminum

mortuo-

rum mira-

bilis vivifi-

catio & par-

turitio.

Fundamen-

ta in explic-

atione utri-

usque vocis,

Gigantum,

& Gemendi

praefata sunt.

Tum etiam

nexus cum

praecedentibus,

quod in hujus-

modi naturae

operibus

mirabilis sit

Dei potentia,

atque Sapientia.

Secunda

Proxima est

expositio Rab.

Gerson. & Aben

expositio Esra,

sermonem quidem

esse, non de

seminibus R.

Gerson

in terra nas-

centibus, sed

de herbis, aut

plantis, & Aben,

quae sub aquis,

id est, in pro-

fundo lacu, aut

flumine nasci

solent: quod

profecto inter

naturae mira-

bilis ultimum

non est. Nam

non herbas so-

lum, sed & ar-

bores, lucus,

sylvas sub a-

quis parturi-

ri, ut sci, mul-

tiplicari, proba-

tae fidei aucto-

ritates scribunt.

Quod si de Ma-

ri Rubro, quod

non longe ab

Hufitarum re-

gione aberat,

loquebatur

Job certe rem

mirabilem &

inter tuos per-

vulgatam, at-

que verissimam,

in Divinae Po-

tentiae, & Sa-

pientiae testi-

monium addu-

cebat. Hujus

vero rei Plinius

Scriptor est

lib. 13. cap. 25.

quod de Fruti-

cibus, & arbo-

ribus nostri

Maris aique

Rubri, & In-

dici, scribitur:

Rubrum (in-

quit) & totus

Orientis Ocea-

nus refertus

est sylvis. In

alto Abies, &

quercus cubi-

tali altitudine,

ramis eorum

adhaerent con-

cha. Sed de

Rubro peculiar-

iter: In Mari

rubro sylvas

vi-

vere, laurum

maxime, &

Olivam feren-

tem baccas; &

Rubri fun-

cum pluat,

funges, qui

Sole tacti mu-

tantur in pumi-

cem. de arbo-

res Fruticum

ipsorum magni-

tudo ternorum

est cubitorum

De & sylva.

Mari Indico

similia quaedam,

omni etiam ad-

miratione digni-

ssima subiicit

statim. Id vero

de Mari Rubro

ad Divinae po-

tentiae documentum

a Simplex

Sapiente profertur,

Sap. 19. 7. Ex

aqua, quae antea

Sapientiam

erat terra arida

apparuit, &

in Mari Rubro

via sine explicatus

impedimento,

& campus germinans

de profundo nimio,

de fundo per

quem omnis natio

transivit, quae

tegebatur manu

tua, herbofo

videntes tua

mirabilia, &

monstra. Quod

neque per Mari

Rubro hyperbo-

len, neque per

similitudinem

dictum bri,

intelligo (sicut

quidam non mali

auctores intel-

lexerunt, quod

videlicet, via

illa in Mari

fuerit Bonav.

illius loco

campi germinantis

eo quod cum

summa alacritate

& latitia per

eam transierint:

) Emanuel.

sed per verissimam

ipsam rem, quod

ea parte Sa Holcoth.

Hebraei Mari

trajecerant, quae

herbosum solum

& latissima

viriditas sub-

sidebat. Recentes

auctores, cap. 5. Sim-

tem alii Scriptores,

& novi orbis

repertores,

narrant

Majo. narrant Parium Mare herbis florentibus sic im-
colleg. 10. plicitum esse, ut navigari nequeat; longissimis
Parium illis quidem à radice ad summum cacumen pal-
mare her- morum Sexaginta; & quocunque vertuntur flu-
bidum & ctus, converti etiam germina, & flores, ut flu-
floridum. ctus herbarum potius, & florum, quàm unda-
 rum dicas. Hæc mirabilia utique imo humana
 omni admiratione majora.

12. His non omnino dissimilis tertia expositio Rab.
Tertia po- Abraham intelligentis, *morina metalla*, & mar-
sio R. A- garitas, & coralia sub aquis formari, & generari;
brah. quod divinæ etiam argumentum est Sapientiæ,
mirabilis *Potestatis, Providentiæ, quæ extendit se ad profunda ma-*
metallo- *ris, & sub piscibus, qui inhabitant ipsas aquas ubi gi-*
rum, & *nuntur metalla.* Placuit hoc quoque Vatablo, Isi-
margarita- doro, Clario, indicat lectio Tygurina: *Res emor-*
rum sub *tua à Deo formantur, sub aquis, & in vicinis locis.*

aquis for- Tres istæ sententiæ duræ sunt, & exquisitæ
matio. potius multo cum labore, quàm ab ipsis verbis
Vatablus antecedentibus, & consequentibus postulata,
Isidorus. quanquam à fine hujus sententiæ, & intentio-
Tyguir. ne Jobi non dissonent.

Trium Quarto alii accipiunt de mortuis quoque, sed
præceden- hominibus, verisque Gigantibus, quos aquis di-
tium sensu luvii Divinæ potentia vindicta, obruit, qui *sub a-*
tentiarum *quis gemebant*, dolebant, cruciabantur, eniteban-
censura, *tur in morem parturitientium* si possent emerge-
Quarta ex- re aut caput exereere fluctibus, sed demer si tan-
positio dem, atque extremo supplicio affecti sunt. tum
Latinorum ipsi, tum qui *cum illis habitabant* videlicet illorum
D. Thom. alleclæ, & vitæ ac morum imitatores. Hæc est
Nic. Titel, communis Latinorum expositio. Et quidem con-
Oforius. firmari potest ex sequente sententia, ubi mor-
 tuorum quoque, & damnatorum mentio fit; tum
 quod videatur potissimum immisum diluvium
 propter impiissimos Gigantes perdendos, ut in-
 dicatur Sapient. 14. 26. *Ab initio, cum perirent an-*
tiqui Gigantes, spes. rbis terrarum ad navem confugiens,
remisit Saculo semen natiuitatis, & Eccl. 16. 8. Non
exoraverunt pro peccatis suis antiqui Gigantes, qui de-
structi sunt confidentes virtuti suæ. Et Baruch. 4. 26.
Ibi (in inferorum loco) qui proxime præcesserat
fuere Gigantes nominati. Gen. 6. 4. dicuntur, Viri
non inis) qui ab initio fuerunt, statura magna, scientes
bellum: Non hos elegit Dominus, & viam disciplina non
invenierunt, propterea perierunt. Quam diluvii im-
mitendi causam Nazianz. & Cassianus superius
adducti exprimunt, & ex posterioribus multi.
Video expolitionem hanc, cum ipsis verbis, vo-
cibusque simplicibus convenire, at cum Jobi in-
stituto, & divinæ Potentiæ prædicatione, ex na-
turæ & creationis operibus instituta, vix nunc
convenit hæc supplicii Gigantum commemor-
ratio, ac ne vix quidem.

Diluvium
ad eluendas
Gigantum
sordes,

Nazian.
Cassian.

Præcedens
expositio,
parum co-
hærens.

Quinta
aliorum
Latinorum
expositio
aliena.

Gregorius.
Philippus.
Cassianus.
Titel.
Dæmones
Gigantes.

14.
Sexta expo-
sitio Græ-
corum pa-
rum cohæ-
rens.

LXX.
Compl.
August.

R. Mard.
Nicetas.

Ergo huic contraria tum lectio, tum inter-
 pretatio Græcis placuit propter illam aliam sig-
 nificationem verbi originalis, *formandi*, aut *ob-*
stetricandi. Videntur quippe Septuaginta retulisse
 ad resurrectionem Gigantum, & mortuorum,
 legentes: *Nunquid Gigantes formabuntur subter aquas:*
& vicinos ejus. Septuaginta Complutenses lege-
 runt: *Obstetricantur:* similis Augustini lectio,
Numquid Gigantes redigentur in nihilum subter aquam?
& proximi eorum, & eo etiam faciunt aliorum He-
braizantium lectiones Rab. Mardoch. An non,
quæ mortua sunt, reseruantur? Quod Nicetas sic
accipit; Numquid Gigantes illi cum Deo pugnautes de-
mersi, atque depreffi, nutritis, obstetricisve opera curari
iterum possunt, ac sua vi rursus existere? Id unius Dei
est imperio mortuos iterum ad vitam vocare. Intelligo
 interpretationem hanc. Sed quomodo cum re
 præsentis cohæreat, plane non intelligo. Laborat
 itaque eodem incommodo, quo præcedens.

De Maris Gigantum, id est, Cæterum,
& Balenarum sub aquis gemitu, cohæ-
rens & solidus explicatus.

SED age tu, cui nulla hujus loci interpretatio
 somnino placet, proferto aliam meliorem. Mi-
 nime vero, neque enim tam temerarius sum,
 ut unus ipse mihi ulla in re placere aut velim,
 aut honestum, tutumve existimem. Sed tamen
 in re prædifficili, secundum alios interpretes, quid
 mihi vero simile videatur, proponam; judicium &
 probatio esto penes cordatum lectorem. Suspi-
 cor sententiam hanc non pertinere ad ullam im-
 piorum, superbiorum, Tyrannorum, Gigantum
 supplicium, sed ad Divinæ potentia descriptionem
 ex mirabilibus naturæ colligendam, quam
 sibi proposuisse videtur Job in hoc capite, quasi
 multo melius sibi cognitam, quàm suis amicis,
 quorum tota oratio in divinorum suppliciorum
 enumeratione, & amplificatione Divinæ justiti-
 æ, & severitatis posita fuerat. Primum ergo me-
 minit animantium terrestrium quæ spirant.
 Nunc profecto piscium, & aquatilium, quæ &
 multitudine, varietate, magnitudine terrestria
 superant. Deinde ad terræ viscera, & partes abdi-
 tissimas versat. 6. tum etiam ad aeris regionem
 & quæ in illis generantur, meteora explicanda
 progredietur: absolvetque tandem in hujusmodi
 naturæ mirabilibus totum caput. Contextus, at-
 que argumentum capitis totius hunc esse germa-
 num sensum aperte convincit; Confirmabunt et-
 iam voces singulæ, quæ cum hac nostra inter-
 pretatione non invitæ convenient.

Et quidem nemini mirum, quod Gigantes acci-
 piamus metaphorice pro vastis piscibus & Cetis
 monstris magnitudinis. Præsertim, *Cete gran-*
dia, quæ nominatim dicitur Gen. 21. creasse De-
 us; illumque benedicant, Daniel. 3. 79. id est, illi-
 us magnitudinem, & potentiam prædicent, &
 nos edoceant. Magnitudinem præterea Leviathan
 celebrat Deus ipse, Job 41. Et ut de aliis belluis
 marinis mole vastissimis, de quibus Plinius libr.
 9. cap. 3. scribit nos taceamus, de Arabici tamen
 Maris Balænis & Cetis, utpote apud Hufitas
 notioribus, silendum non est, quod idem Plin.
 lib. 32. cap. ex Jubæ Commentariis de Arabia
 refert; *Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & tre-*
centorum sexaginta latitudinis in flumen Arabia intrasse.
 Et quæ de Indico Mari ex Nearcho refert Stra-
 bo, lib. 15. *Cetorum magnitudinem vicenum, & ter-*
num passuum esse. Et dum de sinu Persico loquitur
 libr. 16. visum esse eidem Nearcho, *Cetum à Ma-*
ri ejectum quinquaginta cubitorum. Solinus cap. 36.
Indica (inquit) Maria Balanas habent ultra sparsa
quatuor jugerum. Sunt & quos Phycetas nuncupant,
qui enormes ultra molim ingentium columnarum, super
antennas, se navium extollunt, haustisque fistulis fluctus
eructant, ut nimbo alluvie plerumque deprimant alve-
os navigantium. Fere descriptum hoc ex Plinio
 libr. 9. cap. 3. Perderem pretium operæ, si curio-
 se, quæ de quarundam belluarum marinarum
 vastitate scribuntur à bonis auctoribus, collige-
 re, & percensere vellem, cum in promptu sint
 Plin. locis adductis, tum præterea lib. 9. cap. 30.
 Strabo lib. 15. *Ælian lib. 13. & lib. 17. cap. 6.*
 & 12. Albert. libr. 24. Baptista Fulgos. libr. 1.
 Olaus libr. 21. 5. 7. 8 cap. 16. Leonius 9. Overa-
 nus lib. 13. Histor. cap. 2. Basil hom. 3. Exemp.
 Procopius Cæsariensis libr. 3. Belli Gothorum.
 Simom Majolus colloq. 11. Causa tantæ piscium
 molis, & vastitatis inquiratur ab Arist. Sect. 10.
 Problem. *Cur Maris animalia majora, vegetioraque*
sunt, quàm terra? An (inquit) quod vis Solis confusio
tudo quæ terram ambiunt, copiam detrahant nutrimenti?
Quamobrem, quæ abditam vitam degunt, vegetiora sunt.
 Causam deinde aliam indicabimus ex Plinio. En
 igitur jam Gigantes belluas nimirum marinas, ma-
 gnitudine, longitudine, visu horribiles.

Sed si pisces (inquis) maximi & vastissimi,
 non solum cum minutissimis comparati (sunt e-
 nim in Mari animalia pusilla cum magnis, id est,
 in utroque extremo & magnitudinis, & parvitat
 mirabilia) sed etiam cum terrestribus animanti-
 bus illam magnitudinis, & eminentiæ Gigan-
 tæ analogiam haberet, nihil jam esset, quod in
 hac Gigantum, pro Cetis, aut piscibus vastissimis
 appellatione, dubitationem, facere posset. Op-

15.

Sexta ex-
positio eli-
gitur.Job in ho-
cap. agens
de naturæ
mirabilibusTotius ca-
pitis nexu
postulans
ut hæc sen-
tentia in-
telligi de-
beat de pis-
cibus.

v. 4. præce

Gigantes
pro vastissi-
mis p. scis-
bus.Cete bene-
dicentia
Deum.Plinius.
Maris tubri
Balæne
mirabilis
magnitu-
dinis.
Strabo.
Solinus.Quid de
piscium
vastitate
monstrata
scripserunt.
Plin. Strabo.
Ælia. Alb.
Fulg. Olaus.
Leonius.
Ovarn.
Basil. Proco.
MajolusCur aqua-
tilia, majo-
ra sint ter-
restribus
Arist.Psal. 103
time 25.

Aquatilia time quidem. Accipe igitur ex Optimo, quantum pisces magnitudine viribus, ferocitate præstant similibus animantibus terrestribus.

Testudo in terra est, sed longe viribus impar, Et longe inferior dira testudine Ponti.

Sunt sicca tellure canes horrore timendi; Sed nequeunt ab his canibus certare marinis.

Exitiale facit vulnus Panthera tremendis Densibus in terra; fluctu magis aspera Ponti.

Et nimis horrenda in terra versantur Hyana. Sed multo præstant crudeli horrore marina.

Est aries terra mitis; natat equore vasto Sævior, ut nequeas hunc assimilare priori.

Ecquis vastus aper suerabit robore Lammam? Qui tantum fulvi præstant virtute Leones, Quantum sub fluctu fertur præstare Zigena.

Vormidant Phocas nisi certamine torvas.

An non comparatione terrestrium anguium Gigantes erunt Anguilla illæ: quas, ut scribit Plin. l. 9. c. 3 & Solin. c. 36. ad tricenos pedes educat Ganges? An non & vermes terrestres pumiliones erunt, illi vero marini vermes Gigantes, magnitudine, & robore incredibili, quibus Ganges idem abundat, ut iidem Scriptores, & Plin. c. 15 ex Statio Seholo referunt, quibus vna brachia longitudinis cubitorum non minus senum, adeoque robustis viribus, ut elephantos ad pontum ventitantes mordicus comprehensos ipsorum manu raptant in profundum? Sed jam de gemitu.

De marinorum Gigantum sub aquis gemitu.

16. Gemitus utique sub aquis, in morem parturientium, aquatilia hæc Gigantea, atque in universum, genus omne piscium, eo quod mirabiliter parturiunt, & incredibili fecunditate luxuriant, & multiplicantur. Neque enim sine causa factum videtur, ut cum produxisset terra jumenta, & reptilia, & bestias terræ, nullam illis multiplicationis benedictionem impertitus sit Deus, atque creatis Cetis grandibus, & omnibus aquatilibus statim benedixit, dicens; Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris. Quid, quod non solum benedictionis participes, sed etiam maledictionis illius universalis eluvionis immunes fuerant? nam terra, terrestriaque omnia maledictionem, mortemque subierunt; at plaga non tetigit aquas non pisces. Quam rem expendit Augustin. de Mirabilibus Scripturæ lib. 1. c. 4. Multitudinis autem, & magnitudinis (inquit Plinius) causa evidens humoris luxuria. In mari tam late supino, mollique ac fertili accremento accipiente causas genitales è sublimi, semperque pariente natura, pleaque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis, & in semet aliter atque aliter, nunc statu, nunc fluctu, convolutis seminibus, atque principiis, ut vera fiat vulgi opinio, quicquid nascatur in parte nature ulla, & in mari esse, prætereaque multa, quæ nusquam alibi. Merito ergo ille cecinit.

Innumera pelago gentes volvantur in imo. Nantes, quæ numerorum vincant. Sunt abdita nobis Plurima monstra maris. Quis posset nomina versu Edere? Quis Ponti metas, quis nomina dices? Ter centum ad summum ulnas novere sub undis Mortales. Sed multa latent immensa profundi Equora. Sub vasto spirant tot gurgite pisces. Alma parens tellus non agmina plura ferarum. Nec majora tulit, quam vastus in equore pondus. Norunt cœlicola numerum pensare natantum, Terrestrisque acies, an partes æquet utrasque.

Vides jam ut sub aquis gemit, id est pariant, aut potius parturiant incredibili fecunditate, & ut in aquis semper pariat (ut Plinius dixit) natura, quæ sæpe in terra sterilefcit.

Quinam sint Adhabitantes Gigantum aquatiliū, atque Ceteram.

17. Et qui habitant cum eis. Prop. ex Hebr. legas, Adhabitantes, vel cum Septuaginta. Vicinos, vel proximos; aut, eos, qui prope habitant, propeve requiescunt. A verbo *sacan*, de quo aliquando plura diximus. Propter hanc itaque proprietatem vocis, conjectura mihi est, Jobum respicere admirabilem illam pisciculorum naturam, qui proximi Cetis enavigant, & Balænarum duces sunt. mutua amicitia fœdera inter parvum pisciculum, & maximum Gigantem conciliante

Bineda Tom. II.

natura. Musculum appellat Plinius. Misticetum, Aristoteles. Ducem Opianus, quam cum alii, tum Plutarchus lib. *Utrum terrestria prudentiora sint a. quatilibus*, eleganter describit: Is (inquit) quem Gubernatorem vocant, magnitudine, formaque gobii pisciculus, grandiorum Cetorum cuiusdam semper hæret; praeque cursum derigens, ne vel in brevibus, cœnumve impingat, vel in angustias incidat, unde exitus non desur. Hunc Balæna lubens sequitur veluti timorem navis. Ac ceterorum quidem quicquid intra barathrum bellua veniat, animal seu Scapha, seu saxum, pessumit statim, peritque in alvei profunda mersum. Hunc autem cognitum ore velut anchoram recipit intra fauces ejus dormiturum, & quiescente quiescit, progrediente rursus, us antea, eum sequitur, haud usquam diu, nocturne destitutus ens. Hoc nisi facis, errare, impingereque certum est. Periere multa, dum velut Gubernatore carens navigium ad terram delata sunt. Quis hic non videat mirabiles vicinos, proximisque Gigantum adhibitatores? Sed proferamus etiam alios non minus mirabiles: nam Balænam faucibus filios abscondere, quo ab aliarum belluarum impetu sint tutiores, scribit Philostratus lib. 3. de vita Apollonii. Quid quod etiam Nearchus Scriptor tradit, visum esse à se cetum in Persico littore, longum cubitos quinquaginta, in cujus cute conchæ, ostreae herbæque marinæ enatæ fuerunt? Ut jam protecto is Gigas marinus maxime mirabilis fuerit, & qui cum illo habitabunt.

Sed si in universum hæc verba accipere velis, ut adhabitatores, vicinque Gigantum sint humida omnes regiones incolæ, id est, pisces omnes, quorum mira in quoque genere fecunditas, & multitudo, ad Divinæ potentia, & Sapientia documentum, recte sane cohærebit. Nam hanc esse in universum piscium periphrasim, colligi potest ex Deut. 4. 8. *Pisces, qui sub terra morantur in aquis.* Et iterum Deut. 5. 8. *Quæ versantur in aquis sub terra.* Convenietque cum illo Eccl. 43. 27. 28. *Qui navigant mare, enarrant pericula ejus: & audientes auribus nostris admiramur. Illi præclara opera Septuaginta (Incredibilia) & admirabilia: varia bestiarum genera (Septuaginta. Varietas omnis animalium) & omnium pecorum, & creatura belluarum (Septuaginta. creatura Cetorum) Pecora marina omnis generis sunt, quod Plinius dixit in Mari esse animalium simulacra. Sunt enim Apri porci, Arietes, Oves, Boves, Vituli, Canes, Equi, Hippopotami, Leones, Ursi, Tigres, Pantheræ, Elephanti, Hirci, Alini, Monocerotes Simia, Vulpes, Lepores, Mures, Mustelæ, Lacerti, vermes, Tineæ, Aranei, Cancræ, Pulices, Pediculi. Familiaria hæc. Et nota omnia piscium genera descriptoribus piscium. Hæc dixit Jesus Sir: *Varia bestiarum genera, & omnium pecorum.* At neque pecorum solum; volatiliū etiam. Sunt enim in Mari Aquilæ, Accipitres, Milvi, Phœnices, Cucullus, Gallus, Grus, Hirundo, Loligo, Picus, Pardalis, Passeres varii. Neque hæc tantum; Rerum quidam (inquit Plinius) non solum animalium simulacra esse, licet intelligere, inveniuntur, utram, gladium, ferras, cucumim, & colore & odore similem. Cum jerra, & gladio, junge novaculam, acum, pugillarem; Cum ura, junge papaver, perstinacam, urticam, arborem, aquatilia omnia. Artificialia etiam alia. Trochi Rote joleæ equeum. De arbore & rota accipe Plin. verbi l. 9. cap. 4. In Gaditæno Oceanæ arbor in tantum vastis dispanja ramis, ut ex ea causa fretum nunquam intrasse dicatur. Apparent & rota appellata à similitudine quaternis distincta radiis, modiolos earum oculis duobus utrumque claudentibus. Sunt etiam in mari Satyri, Syrenes, Monachi, parafiti. Sed quid terrena commemoro; sunt nubes sunt stellas, est quoque Luna, quorum omnium mirabilem naturam, non solum nomina in Aristotele, Plinio, Eliano, Opiano, & recentioribus qui piscium historiam scripserunt, minutatim descriptam videre licet. quid igitur ex naturæ operibus tam opportune admirabilitatem Creatoris, atque illius Sapientia & Potentia proferri a Jobo potuit, quam marinorum Gigantum, & reliquorum, qui cum illis habitant historia, & commemoratio?*

Longa profecto, lateque hæc, sed non in ucunda de Gigantibus longe lateque vastissimis disputatio.

Pl. l. 11. c. 37. & l. 32. c. 1. Arist. l. 3. de hist. anim. c. 12. Opian l. 5. & Elian. l. 10. c. 6. Hermola. in Plin. Plutarch.

Balænarum mirabiles. fœtus.

Philostr. Nearch.

Cetorum cuti adhærescentes pisculi.

18. Piscium circumloquutio.

Illustratus Ecclesiast. de natura aquarum. LXX.

Quomodo in mari pecora multa. Pl. l. 9. c. 2.

In mari volatilia.

Plinius.

In mari natant, & vivunt inanimata. Marinæ herbæ, & arbores aquatiles. Res artificiales in mari nascentes Astræ & Luna vivencia in mari. Luna

Elian l. 15. c. 4. Stella Pl. l. 9. c. 60 & c. 22. Arist. l. 5. de hist. ani. cap. 15.

VI. Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni

1. Infernus & perditio quid Efficacitas Divinorum luminum. Stella Dei oculi, Explicat. Apocal. Joan.
2. Inferni velamen, tenebra & oblitio. Assertio exposita per sequentem negationem. Deus de facie omnia cognoscens. Explicatus Paulus.
3. Notata argutia Cajetani.

QUAD ad profundum Maris superiori sententia descendisset Job, in quo Dei potentia: & Sapientia relucet, profunda etiam omnia terræ viscera cogitatione penetrare aggreditur, quæ cum inveniatur tenebris, & caligine plena, rursus Divinæ mentis radium, lucemque clarissimam quæ universa illuminat, commendat, & amplificat. Infernus, Scilicet, de quo sæpe diximus, pro sepulchro, & subterranea mortuorum statione, pro terræ visceribus, & centro. Perditio vero, Abaddon, interitus, consumptio, mors locus omnino nobis occultus & multa caligine obvolutus, barathrum, & præcipitium, in quod cum aliquid descendit, perire videtur, tenebris, & oblivionis caligine immersum, & obrutum. Ideo Apoc. 9. 11. Angelus, qui ascendebat ex abyssu, vocabatur Hebraice Abaddon (idem fere nomen quod perditio, aut locus ipse perditionis) Græce autem Apollyon, Latine habens nomen, Exterminans. Ergo potest pro sepulchro, morte & mortuorum conditione utrumque nomen accipi, quo sensu frequenter junguntur inferius cap. 28. 22. Perditio, & mors. Psalm. 37. 11. Sepulchrum & perditio. Proverb. 27. 20. Infernus & perditio. Hæc igitur, quæ ad mortuos, & eorum domos, conditionemque pertinent, nostris oculis convelata sunt; ignoramus, quid apud illos agatur, nisi fides doceat & revellet; ignorant rursus illi nostra. At divinis oculis patent profunda, & abdita quæque; omnia circuit Divina Providentia, omnia perlustrat. Sed melius pro infernis locis, & terræ centro nobis occultissimis, quod cum nos ignorantia & caliginis velo contextum lateat, at latere non potest divinorum aciem oculorum: Nudus est enim infernus, & nullum operimentum perditioni. Quod Proverb. 15. 11. simili sententia dicitur: Infernus

Hesiod. in l. Opera & Dies. & perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum? scrutatur utraque, & collustrat Divinum lumen. Huic illud apud Hesiodum celebre de Jovis oculis:

Dei luminis penetrantia inferas omnes partes Plutarch.

Arionis fabula ad veritatem adducta.

Stellæ veluti Dei oculi.

Scripturæ mos.

Oblivio & ignorantia, rerum velamentum.

Paulus ad Jobum alludens.

Paulus ad Jobum alludens.

aperta sunt oculis ejus. Quod aperta, dixit, alii dicunt resupinata, à verbo Tracheliz, quod est resupinare in collum, aut in cervicem, quasi dicatur, Exposita divinis oculis, ita ut perfectissime omnia cognoscat, non per umbram, non videat tantum posteriora, sed faciem ipsam ad cælum, & divinos oculos conversam: ita ut de facie & intus, & in cute perspiciat. Sed eleganter dictum est. * Aperia, quasi dicat Nihil tectum, patefacta omnia quasi resupinatis valvis. Sed illud etiam ad vocis originalis proprietatem est, quod dicantur omnia in divino conspectu cervicata, quai à cervice ad causam excoriata, & nudata pellibus. Sicut enim (inquit Chrysost.) cum pedes occiderit quis, & ex carnibus detraherit pellem, omnia interiora revellantur, & opera sunt oculis nostris, sic & Deo aperta subjacent omnia. Anselmus, nescio quid in hac aperiendi translatione referendum existimat ad librum, qui cum aperitur, legi potest, ita divinis oculis pervium, & lectu facile esse, quidquid in nostris conscientis exaratum, & signatum est. Quare quod nos seris, & repagulis claudere conamur, recludit Deus; quod nos conculcare, & obvolvere tenebris, illuminat: quod operire, & contegere, revelat.

Sed Cajetanus, quæ est argutia, & subtilitate observavit appellari nudum infernum, quod demones, & animæ apud inferos sint exuta corporibus, quæ sint veluti indumenta, & velamina: & quod infernus dicitur esse coram Deo, qui possunt dirigere intellectum versus Deum directâ cognitione, nos autem non possumus illum contemplari, nisi per conversionem ad phantasmata. Atque utinam nunc esset his Philosophiis, & Theologiis locus, aut Jobus horum nos aliquid docuisset, ut certi aliquid haberemus, & in illius explanatione spatiaremur. Sed quia tam sunt extra rem, quam à Jobi mente aliena, ad id, quod nostrum est, pergamus.

VII. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

1. Aquilo unde dicatur. Quatuor terra, sicut, & cæli plagæ.
2. Aquilo de aere. Quid firmamentum, & cælum in sacro sermone. Explicatus David.
3. Aquilo, de Aquilonari hemisphærio. Quid vacuum varia lectio.
4. Quid appendere. Quid nihilum, quod est terra fundamentum. Illustratus David.

EXTENDIT Aquilonem. Eugubinus, existimavit Aquilonem, vocari terram Aquilonarem, aut Septentrionalē, quod respectu nostri illa sit magis habitabilis, quam Australis & Meridionalis. Hoc idem prius docuerat Philippus Presbyter, atque ex eo confirmat: quod sicut antea dixerat, Qui fecit interiora Austri, id est, plagam meridianam per spatia infinita ingredientem: sic unum Septentrionalem partem, quæ similiter in quodam spatio immensum extenditur, quasi in quosdam sinus habitatione inaccessibiles. Ait autem dictum, Aquilonem extendi super vacuum, quod impenetrabile sit, & in longo remotum silentio. Certe ex nomine ipso non potest redargui Eugubinus: nam sicut in cælo potissimum sunt illæ quatuor plagæ, sic sane in terra totidem constituimus respondentes cælestibus, ut manifeste tum alibi, tum Gen. 28. 15. numerantur: Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Tum etiam ipsum nomen originale, Tjaphon, id est, Aquilo; ex proprietate nominis, quod dicitur ab osculando, æque convenit, vel in cæli partem Septentrionalem, quæ etiam abscondita est ab oculis & radiis Solis (illam enim cælestem plagam, non peragrat Sol) vel in ipsam terram Septentrionalem, quæ etiam abscondita videtur à calore & lumine. Tantum improbare potest hæc prima exponendi ratio ex eo quod cum statim acturus sit de terra, non videtur Job nunc quoque terræ meminisse, ne in hac commemoratione Divinorum operum, ulla materiæ inopia laborare; ullave repetitione indigere videatur.

Secundò, Nicetas intelligit per Aquilonem, elementum aeris, quod super vacuum, aut, ut Septuaginta

* Estano daslas co sas, co uasas ab crtas las pur tas de par a par. Res in di vnis oculis, quæ si excoriata. Chrysost. Anselmus. Operta res quasi liber obvolutus. Deus illuminans, quæ nos obscuramus. 3. Cajetanus nimium argutus.

I. Eugubinus. Aquilo pro terra Septentrionali.

Philippus

Quatuor

terre plagæ

respondentes cælestibus.

Gen. 28. 15.

Aquilo cur

ex proprietate nominis dicitur abscondita.

Eugubini nonnulla refutatio.

2. Nicetas.

Aquilo pro aere

ginta

ginta pro *aere* legunt, *super nihilum*; & Aquila, *super inanitate*, id est, super illud inane spatium *aeræ* regionis fufum, & expansum est. Et quadrat quidem ipsa res, namque etiam in Genes. 1. 6. dicitur factum *firmamentum*, vel expansio, aut sparsio aeris: quod *Vulgaria* quondam Hebræorum Biblia lingua Hispanica dicebant, *Fuase espazimiento*. Nam videtur per rarefactionem, quæ est extensio quædam aut expansio factus aer de aqua, cum interjectus est aer inter aquas inferiores, & superiores, *facto firmamento nunc die aquarum*. Atque huiusmodi aeris extensio proponi sæpe solet ad speciem Divinorum, sicut Psal. 103. 2. *Extendens cælum sicut pellem*, id est, rarefaciens, & expandens aerem. Propterea enim sequitur: *Qui regit superiora eius*, videlicet cœlestibus orbibus ex aqua factis, aut certe aqueis nubi- bus, quæ supremam aeris regionem, velut te- ctum quoddam contegunt, & occultant nostris oculis. Sic enim leniter statim subjungitur ipsa nubium consideratio: *Qui ponis nubem ascensum suum, &c.* Atque de hoc, & de aere intelligitur id Isaia 40. 22. ubi suis gradibus à terra ad aerem ascendit, cum ait: *Qui sedet supra gyrum terræ: qui extendit, velut nihilum, celos, & expandit eos, sicut tabernaculum ad habitandum*. Nisi enim illud elementum, quod proxime terram habita- bilem ambit & quasi contegit, intelligatur, non erit lenis, aut commode petita tabernaculi, aut tentorii translatio. Neque verò *Aquilonis* nomen magis alienum est Aquilonari vento, quam ab Aquilonari cœli, aut terræ plaga. Sed quidem de hac expositione censeo, posse *Aquilonis* no- men in ventum quoque quadrare flantem ab A- quilone, sed tamen in totam aerream regionem non valde leniter convenire, nisi forte per Se- necdochē. Qua dicendi figura Nicetas existi- mat nunc significari reliquos ventos, ab hoc uno Aquilonari, sicut alibi, *Hesperum*, & *Arctu- rum*, appellavit cætera astra indicans. Atque hæc interpretatio valde mihi cohærens videtur cum tota hac ratione, quæ de meteoris suscepta est.

Ergo reliquum est, ut de cœli Aquilonari par- te, & per synecdochē, de toto cœlo, locus hic intelligatur. In quo nonnulli Latini post Alber- tum Magnum & Divum Thomam libenter con- dionysius. Hic autem existimat *Aquilonem* voca- ri, non cælum integrum, sed Hemisphærium su- perius: nam polus Aquilonaris elevatur nobis supra Orientem, sicut Australis deprimitur, & occultatur sub Horizonte, & recte dicitur *cælum extensum* quasi in modum tentorii concamerati, quæ translatio in Scriptura non est intrequens. Dicitur autem *extensum super vacuum*, quia hoc spatium interjectum inter cælum, & ter- ram, ut Divus Thomas ait, vulgo videtur va- cuum; at, ut Cajetanus existimat, quod æreana antiqui nominarent *vacuum*: & videtur cum aere, aut vento conjungi, quasi per expositio- nem, hoc ipsum originale nomen Isaia 41. 29. *Ventus & inane simul astra eorum*. Sed cum eo- dem modo dicatur hoc loco *cælum extensum su- per vacuum*, sicut & terra *appensa super nihilum*, ut Septuaginta legunt: *Extendens Aquilonem super nihilum*, *suspendens terram super nihilum*: Commodius videtur, *vacuum* vocari, inane illud spatium, cur capacitatem, quam lo- cum intrinsecum nonnulli Philosophi appella- verunt, quam res corporea nata est occupare, & implere. Qua in re mirabilem se præbet Divi- na Potentia, cum tantam molem crexit nullo nixam fundamento, super nullo fornice, sed se ipsa firmatam, & consistentem. Non dis- plicet tertia hæc exponendi ratio: sed placet se- cunda.

Et *appendit. Suspendit*, ut verunt Septuaginta, id est, librat quasi suo pondere: *super nihilum*, nullo fundamento nitentem sua tantum gravita- te connixam, ut explicatur Psal. 103. 5. *Fundat terram super stabilitatem suam, non in labitur in sæculum*. Quod Aquila, & Symmachus dixe- runt; *Fundasti terram super sedem suam*. Divus Hieronymus ex Hebræo: *super basem suam*. Quod Theodoretus eleganter etiam explicat *Cum ipsam super ipsam fabricasset, dedit ipsi, ut nunquam movetur, & hoc modo permaneat*. Ergo cum hæc *stabilitas*, & *basis* hoc loco dicatur esse *nihilum*, certè commode dicemus: esse hoc *nihilum*, terræ centrum & imaginarium illud spatium, sive punctum longissimè distans à Cœlo ambiente. Et

quanquam hoc loco Gregorius Theologus asse- rat, in hac terræ stabilitate, & firmitate nihil posse à ratione reperiri, *ubi insistat, nisi Dei volun- tatem, quæ illam suspendit, atque firmavit*, ita ut dicatur *suspensa super nihilum*, id est, nihil esse, quod illam sustentet, ac firmet. Cæterum ex om- ni terræ partium gravitate atque gravitatione in centrum, & locum à cœlo maximè distantem, ne- cessario ea stabilitas consequuta est. Quare ab- erravit à verò centro Plinius: cum cœli, terræque formam statuit; *In cœlo (inquit) in sese convexitas vergit, & cardini suo, hoc est, terra undique incum- bit: Hæc ut solida atque conferta affurgit in immen- centisimilis. Mundus in centrum vergit: at terra exit a centro, immensam ejus globum in formam or- bis assidua circa eam mundi volubilitate cogente*. Non erit à centro terra, sed colligit, fulcitque sese in centro non sustentetur, neque innatat mari, ut Thales Milesius dixit, tanquam grande navi- gium fluctuans sed stabilis, fixaque perseverat ex- tensa supra nihil, & sua gravitate puncto incum- bens. Sed ne hæc ipsa terræ natura in aliud, quam in Dei potentiam referri possit, dicitur nunc ter- ra, non solum *fundata super stabilitatem suam*, sicut, & Psal. 101. 26. & Psal. 103. 5. & 8. & Psal. 118. 90. & Proverbior. 8. 28. & infra Job. 38. 4. *Sed appensa*, & quasi in bilance suspensa *tribus Dei digitis*, Isaia 40. 12. id est, facile, ac nullo negotio neque enim indiget Divina poten- tia, ut brachiorum complexu, aut compresso pu- gno, & contentis nervis terræ mole sustentet, & teneat pendulam. *Quis appendit tribus digitis molem terræ, & libavit in pondere montes, & colles in statera?* Quanta præterea Dei sapientia, & quam mirabilis ars, quæ pro tanta mole bilantes conficit, & brachia stateræ, quibus immensa pon- dera librentur.

VIII. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpat pariter deorsum.

1. Aquæ superiores. *Multa natura mirabilia in generatione pluviae.*
2. *Formatio guttarum pluvialium exhilarans her- bas. Ligare quid proprie. Nubes Dei vesti- mentum.*
3. *Quid sit Nubibus colligari aquas. Illustratus Sa- lomō, & Hoseas.*
4. *Diluvii tempore quomodo viderentur pluvia eru- pisse pariter deorsum.*

Aquarum nomine superiores aquas non infe- riores intelligi ex adjunctis nubibus, liqui- dum est: Sicut & Psal. 103. 3. Jerem. 10. 13. Isaia 28. 2. & Pl. 28. 3. & Pl. 73. 18. & 20. & ali- bi. Cum autem Sacri Scriptores ex Meteororum consideratione Divinam Sapientiam, atque po- tentiam prædicent edocti certe videntur à Job, qui non semel, sed sæpe rem hanc sapienter, at- que magnificè descripsit, tum hoc loco tum etiam infra c. 37. & 38. ubi etiam *Pluvia* meminit, de qua nunc agit, nunc tam ut in se est, quam in no- bis esse videtur: nam videtur sane aqua contineri nubibus, quasi colligata, & inclusa, atque inde, quasi laxato nubium orificio guttatim stillare in terram, ne *erumpat pariter deorsum*, terram de- vastet. Hoc sane ex illis est naturæ mirabilibus, quæ assiduitate viluerunt, & quæ consuetudinis vitio neque scrutamur, neque admiramur, cum tamen Jobum sapientissimum in maximam ad- mirationem conjecerit. Et ut alia de pluviis omittam, quæ alterius loci sunt, certè in hac præ- senti sententia multa indicari videntur naturæ mirabilia, atque Divinæ Sapientiae, & Potentiæ documenta. Primum, quod aquam rem fluxam, & labilem *Ligare* Deus possit, sive juxta proprie- tatem vocis Originalis, claudere, constringere, premere. Secundum quod ita constringat, & de- tineat, ut non omnino prohibeat, neque reprimat: sed ita pluviam habenas temperet, ut neque omnia arelicant, neque libere omnino emittat ne subvertant terram. Sicut supra cap. 2. versic. 11. ipse Job dixit: *Si concinueris aquas, omnia sicca- buntur: & si emiseris eas, subvertent terram.*

Tertium, quod res tam tenuis, tam levistam subtilis, qualis est nubes, continere possit plu- viam, quæ sua gravitate videtur semper in terram incumbere. Quartum, quod cum vi ventorum rapidissi-

Plin. lib. 2. cap. 64.

1. Divinæ potentia, atque Sa- pientia, commenda- tio ex pluvia.

Multa in pluvia naturæ mirabilia. 775

Aeris ex- tensio ad magni- centiam divinorum operum.

Sententia superioris censura. Aquilo pro vento A- quilonari. Senecodo- che. Nicetas.

3. D. Thom. Albert. Nicolaus. Dionysius. Titelm. Isidor. Clar. Aquilo pro hemi- sphærio superiori. D. Thom. Cajet. Aer quasi vacuum & inane.

LXX.

Vacuum aut inane locus in- trinsecus corporum.

LXX.

Aquila. Symm. Hieron. Theodor.

2.
Pagnin.
Regia.
Cajetan.

Guttarum
usus ad
exhilaran-
dam ter-
ram.

Guttarum
generatio.

Nubes eut
dicantur
peculiariter
esse Dei.

3.
Nubes Dei
vestimen-
tum in quo
percolatur
pluvia.

Physica
alia causa
generatio-
nis, & for-
mationis
guttarum.

Nubes
pluviae ve-
hiculum.

4.
Philip.
Allusio ad
diluvium.

rapidissimorum jactentur nubes nunquam scin-
dantur, aut rumpantur, ne, quæ in illis existima-
tur conclusa aquarum copia, tota simul unquam
erumpat, aut cadat uno impetu, sed suis tempori-
bus, suoque ordine, opportune, atque æquabi-
liter spargatur, in fundaturque terræ guttatim.
Quare in Hebræo, & Græco secunda hujus sen-
tentiæ pars ex verbo legitur: *Non est scissan-tes*
sub eis. Miratur certe Ecclesiasticus cap. 12. non
tam pluviae abundantiam, quam numerum, &
copiam guttarum tenuissimarum, sive in imbre,
cum guttæ tenuiores, & crebriores, ob vaporis
tenuitatem, eodem tenore jugiter decidunt; sive
in nimbo, cum guttæ paulo grandiores, & ali-
quanto rariores propter vim frigoris, majorem
partem vaporis simul condensantis, defluunt;
Arenam maris, & pluviae guttas, & dies sæculi, quis
dinumeravit? Sicut etiam Psal. 64. 11. non tam
dicitur Deus exhilarare, facereque lætas segetes
aquarum affluentia, quam opportunis illis, lenis-
simisque pluviae irrotationibus: *In stillicidiis ejus*
lætabitur germinans. Nam multam humoris co-
piam confertim, & uno impetu effusam terra re-
spueret; at sensim, & guttatim instillatam liben-
ter suscipit.

Hæc autem guttarum imbris formatio unde
fiat, aut qua ratione æstimari debeat, subtiliter
in hac ipsa sententia indicatur tum verbo *Ligan-*
di, tum etiam in *nubibus*: Nam, ut diximus, *Li-*
gandi verbum *angustias* affert, cum aliquid pre-
mitur, & angustum cogitur quod quidem est den-
sationi, & coagulationi commune: res enim quæ
densatur, premitur, & constringitur. Ideo autem
aquæ non erumpit pariter deorsum, quoniam pau-
latim *ligatur*, & densatur nubes roridas, & vapor
aqueus, quare paulatim in aquam cogitur, &
sensim defluit, non enim tota simul generatur,
atque hæc idem pulcherrima, licet latente simi-
litudine significatur, cum dicitur, *in nubibus suis*:
nam peculiariter dicuntur, *nubes DEI* propriæ,
quod in illis residere videatur, & insidem vestiri,
& contegi. Quare *ligare aquas in nubibus suis*,
idem erit, quod *ligare*, & *continere aquas in ve-*
stimento suo, ut clare dicitur Proverb. 30. 4. ad
Divinæ potentia atque sapientia admirationem:
Quis colligavit aquas, quasi in vestimento? Quod
& eodem verbo originali, utrobique dicitur, &
intelligo de aquis superioribus, quæ sursum ge-
nerantur. Si autem in linteo, vel in panno aqua
contineatur, fieri aliter non potest, quin perco-
letur, & guttatim destilletur, & exprimatur, ne-
que erumpat pariter deorsum. Sic igitur *ligante*
Deo aquas, in nubibus suis, quasi in vestimento,
percolatur aqua, & guttatim instillatur. Mitto
hujus guttarum formationis, & multitudinis
immentæ causam illam petitam ex longissimo
spatio, per quod ex media aeris regione decedit,
accedente etiam ventorum agitatione, & impul-
su, qui aquam in multas particulas dispergit, &
partitur; nam hæc persequi, alterius est negotii.
Illud nostri, quod forte etiam, in *nubibus ligari*
aquas indicat, sua Providentia auctorem natu-
ræ constituisse, ut nubes essent tanquam aqua-
rum vehiculum, quod venti impulsu deferretur
in diversas terræ regiones; quare *ligari in nubi-*
bus, non solum erit in nubibus includi, sed illis
alligari, ut nisi simul cum nubibus, moveri, &
discurrere non possint, quare dicas. *Aro el aqua*
alas nubes, sicut Osee 4. 19. dicitur: *Ligavit eum*
(Israëlem) spiritus in alis suis, id est, quocumque
ventus perflaverit, eo secum deferret alligatum
Israëlem, quare celerrime hinc avolabit, simul
cum velocissimo, & rapidissimo vento. Simili
ratione dicuntur nubes levissimæ aquas secum
colligatas convehere in diversas terræ partes.
Quare sæpe cum pluviae, ac nubium mentio fit,
statim quoque venti in mentionem veniunt, ut
Jeremiæ 30. 31. *Ad vocem suam dat multitudinem*
aquarum in celo, & elevat nebulas ab extremi-
tatibus terræ, fulgura in pluviam facit, & educit
ventos de thesauris suis.

Quæ diximus germana sunt. Sed tamen illud
valde verosimile, quod Philippus indicavit, allu-
sionem in hac sententia fieri ad diluvium; *Liga-*
ta (inquit) *aqua dicuntur, quando non effundun-*
tur in terras, si ut in diluvio legimus factum. Qua-
re videbitur Job mirari, quod Divina Potentia
videatur mediis tantum nubibus continere im-
mensitatem aquarum, ut non rumpantur, neque

aperiantur *cataractæ*, & fenestrae cœli, sicut Gen. 7. 11. diluvii tempore factum narratur, cum vi-
dentur *erupisse pariter deorsum*. Quod quidem ad rationes
humanum existimandi modum, & vulgi opinio-
nem accommodatum videtur, ut inter alios il-
lius loci expositores Chrysost. Rupertusque ele-
gantè observarunt. Hæc igitur Philippi inter-
pretandi ratio, mihi omnino placeret si diluvium
fuisset, non peculiare quoddam supplicium, &
supra naturam miraculum, sed de ordinario, &
consueto naturæ cursu, mirabile aliquod meteo-
rologicum, ut antecedentia, & consequentia aper-
te exigere videntur.

IX. Qui tenet vultum solii sui, & expan- dit super illud nebulam suam.

1. *Varia lectio Eclipsis.*
2. *Tenere autem, quid. Prima expositio coarctior.*
3. *Quid Cœli vultus. Quid item Tenere. Secunda*
expositio aliena.
4. *Cœlum Dei Thronus, per qua Deus juret. Illustra-*
tus Moyses.
5. *Cœli facies, aut vultus quid. Terræ, aut Rē-*
gni facies, qua.
6. *Tenere quid proprie Hebraismus in Hispanismo,*
Explicatus Samuel.
7. *Solis nomen unde. Subsellia judicium circumte-*
nta. Deus tectus nubibus. Illustratus Salomon.
8. *Quid proprie. Expandere. Quid Nebula.*

Notanda primum est illa Augustini lectio tari-
quam spuria, & depravata; *Qui tenet faciem*
Solis. Quamquam enim ad prædicationem
Divinæ Potentiæ faceret commemoratio eclip-
sis, cum Auctor naturæ videtur detinere, &
obscurare Solis faciem fulgentissimam; aut com-
memoratio vicissitudinis dierum, & noctium,
cum videtur Sol noctu extingui, interdum reddi
mundo redivivus; Caterum vera lectio, ut ex
Hebræo, & Græco constat, non est *vultus Solis*,
sed *solii*, aut *Throni*.

Qui tenet vultum Solii. Non omnino facilis senti-
entia ex omnibus tribus vocibus, *Tenendi*, *vul-*
tus, *Solii*. Nicetas ita rem hanc interpretatur, *Nicetas*
ut ad pluviam referat. Hæc illius verba, *Thronum*
Dei multifariam Divina scriptura Cœlum nomi-
nat: Cœli veros facies, ac vultus est aer. Dicit igitur:
Cum aerem contineat, & nubibus illum ob-
ducas, pluviam defluere non sinit, nisi ea ratione,
quam is conducere cupimus intellexerit. Fere
Vatabli annotatio eodem recidit: Nam *tenere fa-*
ciem solii, existimat idem esse, quod *constringere*
aerem, & vaporem existentem, in media regione
sublimi, qui est ante faciem solii ejus hoc est cœli.
Constrictus autem, & pressus aer in nubes cogi-
tur, de quo statim. Utraque expositio durius, &
ad proprietatem verbi *Tenendi* parum accommo-
data.

Diversa quidem, sed non magis leni, aut sim-
plex Alberti explanatio, qui verbo, *tenendi*, firmi-
tatem quandam perpetuæ conservationis causa-
rum naturalium, atque cœlestium influxuum in-
dicari existimat; & *cœli vultum*, existimat esse
cœli superficiem stellatam concavam, quæ nos
respicit, per quam, id est, per virtutem stellarum
influit Deus in elementa virtutes generationis, &
corruptionis, & pluviam præsertim faciendi, atq;
excitandi nubes. Ergo Deum *tenere vultum cœli*,
est, Deum perpetuo conservare siderum & stella-
rum virtutes, ac his mediis conservare etiam ge-
nerationes, & corruptiones rerum sublunarium.
Cui expositioni favere potest verbum originale,
Tenendi, quod firmitatem quandam affert, &
quasi perpetuitatem, in apprehendendo, & reti-
nendo fortiter. Sed quid germanum in hac sen-
tentia videatur jam exponam. *Solium*, quidem, aut
Thronus Dei, Cœlum est: res sæpe in sacro Ser-
mone repetita, Matth. 5. 34. & c. 23. 22. *Non*
jurare omnino per cœlum, quia Thronus Dei est
& qui jurat in cœlo, jurat in Throno Dei, & in
eo, qui sedet super eum. Vide etiam Isa. 66. 1.
Amos 9. 6. Cum autem etiam per creaturas
alias jurare prohibeat Matth. 5. At Cœlum
tandem rem sibi propiorem, & sacratiorem
primo commemorat: *Neque per cœlum, quia*
Thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est
pedum ejus: neque per Ierosolymam, quia civitas
est magni Regis. Quare inter res alias per quas
Deus

2.
Augustini
lectio ma-
culosa.

2.

Nicetas

Vatabli.

Præcedens
interpreta-
tio non
probat.

3.
Siderum
virtutes, &
influxus.

1778

4.
Germana
expositio.
Cœlum Dei
Thronus
in jura-
mento non
assumen-
dum.

Deus per
nullam
aliam
creaturam,
quam per
cælum
jurans.
Cælum
repræsen-
tans Dei
æternita-
tem, & sta-
bilitatem.
LXX.
Augustin.

Onkel.

Jerusoly-
mitana pa-
raphras.

5.
Facies re-
rum etiam
inanimata-
rum, pro
statu &
conditione.

Salust.
Cic. pro
Flac.
Gellius.
Facies apud
Latinos.

6.
Tenere
vultum
cæli quid.
LXX.
Vera ex-
positio
tenere
cælum,
pro obnu-
bilitate.

D. Thom.
acumen.
Cajetan.

LXX.
Hispanis-
mus limi-
lis hebra-
ism.
* Toma y
annubla
el Cielo,
qua n. dolo
parece.
* Toma el
ciclo de
nubes, y
haze, que
las estre-
las se to-
mea de
obscuridad.

Deus jurare dicitur, nullam aliam creaturam in juramento assumit, quam *cælum*, vel jurat per *semetipsum*, Gen. 22. 16. Vel per *sanctitatem suam*, Amos 4. 2. in *anima sua*, Amos, 6. 8. vel, per *vitam suam*, Ezech. 18. 3. sic etiam, & per *cælum*, Deut. 31. 40. *Levabo ad cælum manum meam, & dicam: Vivo ego in ætænum*, id est, Jurabo per cælum, quod sua stabilitate, & æternitate meæ vitæ, & beatitudinis sempiternitatem repræsentat. Quamquam hoc loco Sept. alio referant juramentum, legentes: *Levabo in cælum manum meam & jurabo dextera meam*, id est, (ut Aug. in Loquutionib. exponit) *per dexteram meam*. Sed illud clarius Exod. 17. 16. *Cum adificavit Moyses altare, & vocavit nomen ejus: Dominus exaltatio mea, dicens: Quia manus solii Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione, in generationem: Quo loco licet juramentum obscuraverint, etiam Septuag. legentes: Quoniam in manu oculi pugnat Dominus contra Amalec: Verum alii juramentum agnoscunt, imprimisque Onkelus sic legens: Per juramentum dictum est hoc coram Deo timendo, cuius majestas est super solium gloria, & similiter paraphras. Jerusolymitana: Juramentum egressum est a solio gloria Domini totius mundi Domini Regis æterni. Ergo vides hoc loco tanquam per rem sacram, per *solium Dei*, suumque Thronum Deum ipsum jurare.*

ultus autem Divini solii, nihil aliud est quam visibilis istius cæli conspectus splendidissimus, ac multo jucundissimus: Non enim semel *facies*, *vultusve* in Scriptura sumitur pro habitu, specieque externa, aut pro rei alicujus statu, & conditione, sicut sæpe dicitur *facies terra*, id est, dispositio, species, pulchritudo. Isa. 24. 1. & Psal. 103. 30. & *facies regni*, aut *facies Christi*. & Regis, est regni status, & conditio. Ps. 68. 18. Qua etiam ratione Latini dixerunt. *Faciem Reipublicæ*, aut *faciem civitatis*, *senatusve*. Sed faciem etiam, *vultumve* cæli peculiariter dici, observavit Gell. lib. 13. cap. 28. *Quidam* (inquit) *faciem esse hominis putant, os tantum, & oculos, & genas, quod Græci Prosopon, dicunt, quando facies sit forma omnis, & modus, & factura quedam corporis totius, à faciendo dicta, ut ab aspectu species, & à fingendo figura. Non solum autem in hominum corporibus, sed etiam in rerum cunctis; modi aliarum facies dicitur. Nam mentis, & cæli, & maris facies, si tempestive dicatur, probe dicitur. Quam rem confirmat idem Gell. ex Pacuvio, Plauto, Quadriario, Salustio. Ergo cæli faciem, aut vultum, oportebit intelligere cæli magnitudinem, pulchritudinem, splendorem, & quidquid sub aspectum nostrum cadit.*

Sed quidnam est, *tenere faciem*, *vultumve* cæli; Numquid erit possidere, & quasi residere in glorioso cæli throno? Sic certe videtur dici 1. Reg. 28. *Ut sedeat cum Principibus, & solium gloria teneat*. Sed quidem verbum, *Tenendi*, hoc loco ex alia radice est, quasi dicat: *Solum gloria hereditet*, sicut legerunt Septuaginta: *sedem gloria hereditatum dans eis*. Et præterea, quia hic sensus non congruit; nam profecto ad rem meteorologicam pertinet hæc Jobi sententia.

Ergo *tenere faciem cæli*, profecto est cælum occultare, & obducere nubibus, ut sequenti hemistichio clare exponitur. Quod cum acute Divus Thomas perspexisset, exposuit; *Tenere faciem cæli occultam*, Cajetanus etiam, *accipere faciem*, id est, *Tollere apparentiam cæli*. Sed profecto Hebraismus est: nam verbum Originale, *Ahhaz*, significat apprehendere capere, aut accipere; nos dicimus. *Tomar*. Quod in nostro Hispanismo aliquando redundat, & refundi debet in sequens verbum, sicut cum dicimus, *Fulatio homo, y hizo esto*. Sic hoc loco Deus * *Tenet cælum*, id est, capit, & obnubilat. Nisi velis alio etiam Hispanismo, simulque Hebraismo, illud, *tenendi*, verbum exponere, per operire, vel obducere. Sicut de pariete vel ligno; aut re quapiam, calce, vel gypso, obducta, dicimus; *Estar tomado con yesse*, & de ferro rubiginoso, *Estar tomado de orin*. quod videatur paries à calce, & ferrum à rubigine teneri, & apprehendi. Ita sane dicimus, Deum capere, * *Tenereve cælum* nubibus, atque efficere, ut nebula Cælum teneat, & comprehendat. In qua eadem significatione interpret Latinus hoc verbum, *tenendi*, interpretatus est, *operire*, 3. Reg. 6. 10. *Operuit domum linguis cedrinis*, quod ex vi verbi Originalis posset verti, tenuit, vel apprehendit domum linguis cedrinis.

Illud præterea observandum, cum hac significatione *tenendi* id est, contegendi, & quasi operiendi, eleganter colludere nomen *Solii* aut *Throni*. Nam videtur *Chice*, id est, *Thronus*, aut *Solum* dici à radice *Chica*, quod est, operire, abscondere, aut tegere, quod Throni, & solia regalia, aut subsellia judiciaria cortinis circumtegerentur; aut quod ornarentur, & tegerentur pretiosis stragulis, & in tapetibus. Sicut de Throno Salomonis Cantic. 3. 3. dicitur: *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani, columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Jerusalem*. Id est, media loca hujus feruli, sive ascensum, constravit stragule sive peristromate gemmato, in quo amorem suum erga filias Jerusalem depinxerat; vel quod filia Jerusalem tantam straguli pulchritudinem mirabiliter adamabant. Sed multo gloriosius, & magnificentius stragulum, quo contegitur Dei solium: nam quamvis contegatur, & Dei solium ornatur, ut ipsum nomen faciendum indicat, tamen quia solium est Præpotentis Dei, supremique judicis; continet se intra velum, & cortinas nubium, ut solebant quondam iudices sententiam de capite laturi, & ita Deus suam sedem Regiam ornat, ut majestatem suam, & judicii secretum ostendet, atque simul injicit mortalibus, velut iudex absconditus expectationem sententia pronuntiandæ. Jam quid hac Jobi sententia magnificentius ad ostendendam ex nature operibus supremam Numinis majestatem?

Et expandit super illud nebulam suam. Præcedentis hemistichii clara, & aperta expositio *Expandit*, Tendit, extendit, spargit, & verbum dicitur infra Job. 3. 29. *Si volueris extendere nubes, quasi tentorium suum*. *Nebulam* autem quidam Latini nimium stricte usurpant, pro illis vaporum reliquiis, ex quibus nebulae generantur; quæ quod sint quasi evanidæ, & ad aquam gignendam parum idoneæ, in pluviam cogi non potuerunt, atque hanc exponendi rationem videtur exigere contextus ipse, tum ne bis de nubibus mentio fiat; tum etiam, ut post pluviae mentionem, serenitatis, tranquillitatis ratio habeatur; illius enim signum *nebula* est, ut Aristoteles docuit. Cæterum nulla hic curiose querenda est *nebula à nube* distinctio: nam in Hebræo & Græco vox eadem, quæ supra reddita est, *nube*. Cujus nunc præter pluviae generationem, munus alterum describitur, quod est Dei solio, & judicis supremi subsellio ornando, contegendoque inservire, quasi Divinæ sedis venerationem, & religionem, obsequium & judicis timorem injiciendo, & indicendo hominibus.

7.
נכס
נכס
Soli no-
men dictū
ab aperiendo,
& or-
nando.
Thronus
Salomonis.

Deus in-
tra judicis,
intra corti-
nas se con-
tinent.

8.
נב
D. Thom.

Arist. c. 9.
1. Meteororum.
נב
Duplex
nubium
munus &
obsequium
Deo.

X. Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux, & tenebræ.

- 1 Divina potentia commendatio, ex maris assu. Terminus maris, lex & præceptum.
- 2 An maris intra littora continentia, danda sit miraculo. Mare superius terra plurimorum sententia.
- 3 Mare inferius terra potius probatur.
- 4 Præceptum maris, & rerum aliarum naturalium, cujusmodi sit. Illustratus David.
- 5 Circumdare quid prop. Idem centrum magnitudinis terra, & aqua
- 6 Perpetuitatis proverbiales loquutiones.
- 7 Terra post judicii diem operienda mari. Infantes non prodituri ex Limbo.

Terminum circumdedit aquis. Quod Eugeb. in Cosmopeia locum hunc explicare nititur de Cælo supremo, qui terminus est, & quasi circulus circumductus super aquas illas cælestes; certe vix, ac ne vix quidem potest ipsi sententiæ, & verbis congruere: Non ergo nunc ascendit Job ab aëre ad supremum cælum, sed potius descendit ad Mare, atque mirabilem marini æstus, in terra turgescientium fluctuum magnitudine continentiam; quam sæpe ad magnificentiam conditoris prædicant sacrae Litteræ, Mare contra infra Job 38. 10 & 22 Psal. 104. 9. Jerem. 5. 22. Quod autem hic dicitur, *terminus*, proprie est lex, præscriptum, præceptum. statu littera extum. Quare Jerem. 5. 22. Videtur exponi Dei potestatem, per præceptum. *Posui arenam terminum*.

1.
Eugeb.

centum
intra sua
littora ex
tentia.

ppn num mari, *praeceptum sempiternum.* Et similiter Proverb. 8. 29. *Legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Et vers. 27. *Certa lege & gyro vallabat abyssis.* Imo & aliquando Seneca, Mare æstuans atque per certa loca exeurrens appellat. *certis legibus solutum.* Non ergo littora, arenave, aut altissimi montes circumjecti mari censeri, debent esse illi pro termino & limite, quam Dei præceptum.

*An miraculo contineatur mare , ne
exundet ?*

2. **H**inc certe rem hanc sancti Patres videntur ad perpetuum quoddam miraculum referre, quali sit super omnem naturæ vim, immo & contra peculiarem maris inclinationem, quod cum terra, atque littoribus sublimius sit, sed tamen non exundet, neque effundatur super terram, illamque obruat: nam existimant, cum præcepit Deus *aquas congregari in locum unum, ut appareret arida*, necessario factum fuisse, ut moles aquæ congesta extumesceret, & efferretur in sublime, sicque non parum emineret terræ. Quam sententiam docet Basiliius homil. 4. Exameron; illam sequitur, ut solet Ambrosius, & Chrysostomus, docuit idem D. Thomas, 1. part. quæst. 69. art. 1. ad 2. & 4. sequuti sunt Dionysius 2. sententiarum Catharinus Genes. 1. Titelmanus Job. 38. Atque Cicero etiam 2. de natura Deorum eandem paucis verbis absolvit. *Mare* (inquit) *cum supra terram sit, medium tamen locum expectans, congregatur undique æqualiter: neque redundat, neque effunditur, & quidem hoc loco Nazianzenus hujus quasi jugis miraculi vim, magnitudinemque pulcherrime describit: Maris* (inquit) *um magnitudinem, tum tranquillitatem, tum utriusque rei vim admiratur: Quanam ratione solum sinibus suis nunquam excedat? Quid illud contineat? Quænam devinctum teneat? Quemadmodum cunctos excipiat fluvios, & vis nihilominus aqua sit eadem? Et quidem quemadmodum terminus sit arena huic tanto elemento, aut ipse ignoro omnino (quamvis Physici, & sapientes inania quadam dicere habeant; qui cum hac ipsa credunt se habere cogitatione percepta, revera mare ipsum Cyatho mesiuntur) aut si mihi paucis sit à Sacris Scriptis Philosophandum, & id, quod longis disputationibus probabilius, & verius est, explicandum, natura humida hoc unum vinculum esse affirmavi, Præceptum circumdedit super faciem aquæ. Similia fere subjicit eodem loco Olympiodorus, comparans hanc Divinæ virtutis legem cum freno, quod aquas coercet; Basiliius verò, cum compedibus, quæ mare constringant; Theodoretus item cum freno Psalm. 103. sed pulcherrime; Mare* (inquit) *arenam veretur, & usque ad illam rabie percitum, velut: freno, Divino termino inhibita: rursus coercetur, & retrorsum cedit. Atque ad hanc miraculi rationem respicere videntur qui hunc terminum, & Divinum præceptum appellant Dei virtutem, ut D. Thomas hic, & Dionysius. Non displicuit quoque mihi sententia hæc Aristotelis de Cælo libros interpretanti; confirmabamque ex Psalm. 23. 7. ubi dicitur, Congregasse Deus, sicut in utre, aquas maris. quod ex Hebræo legitur, Congregans super tumulum, aut super cumulum. Ad vim, & motum eodem Cælorum tenore constantem. Lucretius etiam refert certum fluendi, & æstuandi maris tenorem.*

*Lucr. li. 6. Nam modice fluere, atque uno posse athera nisu,
Significat tantum mare, certo quod fuit astu,
Unum labendi conservans usque tenorem.*

3. Sed jam nunc cedere cogimur rationi, & au-
 Verior pars Etoritati præstantissimorum Philosophorum, at-
 aquam esse que Astrologorum, non obscure demonstrantium
 inferiorem terram esse altiore aqua. Quod si verum est,
 terra & na- nullum jam erit miraculum, quod mare non ef-
 tura sua fundatur in terras, illasque obruat. Quam rem
 non posse videtur docuisse Augustinus libr. 1. super Gene-
 effundi ad sin c. 12. & 13 & in Psalm. 135. Indicat Damasc.
 operien- lib. 2. c. 9. & 10. eleganter quoque Seneca scribit
 dam ter- lib. 3. Nat. qq. c. 28. describens diluvium, quo
 ram. existimat ad finem terras obruendas: *Si quis ex-
 August. celsa perlibret, maria paria sunt, nam par undi-
 Damasc. que sibi ipsa tellus est. In rotundum orbis ad aqua
 tus est, in parte autem ejus, & maria sunt, qua in
 unius aequalitatem pile coeant. Per centena millia
 quibusdam locis astus excurret, & ordinem servat,*

ad mensuram enim crevit, iterumque decrevit. Atque ex recentioribus non pauci, Cajetanus, Lipomanus, Honcala ad cap. 1. Genes. Neque de hac quaestione ego nunc plura, & quod pluribus quondam de illa disputavimus, & quod nostri Theologi, atque Philosophi docte. & copiose vere etiam de illa scripserunt Benedict. Pererius lib. 1. comment. in Genes. in opere tertiæ diei. Ludo. Molin. 1. p. in opere tertiæ diei disput. 11. Gregorius de valentia. 1. p. q. 3. de opere sex dierum puncto 3. Christophorus Clavius ad cap. 1. Sphæræ, Conimbricenses nostri 2. lib. de Cælo, q. 4.

Ergo illud Dei præceptum, virtusque continen-
tis mare intra certos terminos, littoraque areno-
sa, nihil aliud erit, quàm ipsa naturæ lex conjicientis
mare in loca depressiora, indentisque aquæ natu-
ralem vim decurrendi in declive; atque ipsa et-
iam Conditoris potentia præcipientis, cum ma-
re esset effusum super terram, *ut congregarentur
aque in locum unum.*

Tum freta diffudit, rapidisque tumescere ventis
Iussit, & ambita circumdare littora terra.

Sicut etiam dicitur naturæ auctor præcipere *Soli Diluculo, Nivi, Pluvii, Aquila, Luci*, ut juxta naturas suas operentur, Job. 9.7. cap. 36. 31. & c. 37. 6. 12. & 15. & c. 38. 12. Atque rem ipsam hanc confirmare poterit locus ille Psalm. 32. ex interpretatione Theodoreti : *Ideo enim dicitur Deus, congregasse sicut in utero aquas, quod aquarum natura, velut in quodam penu conclusum continet. Trahit vero hanc in aera sublimem, cum voluerit : Et tanquam in utro quodam, eam in nubibus congregat. propterea ait : Deducens nubes à finibus terre.*

Terminus circumdedit. Est in verbo, *circumdandi* vis, & proprietas peculiaris, significat enim lineam, vel circulum describere, quasi circino; de quo verbo nonnihil diximus, cap. 22. vers. 14. Ergo, *circumdedit* terminum mari, erit certum spatium præscripsisse, & intra certam lineam continuisse. Quod quamvis etiam Deus fecisse dicatur, *Circumducens gyrum, & circulum terra*, Isaïæ 40. 21. & *Cardines* aut circinationes Cæli, supra Job. 22. 13. tamen mirabilius hoc videtur in re fluxa, & vaga, & quæ suis terminis minime continetur, sed alieno termino terminatur, ut circumducto circino contineri possit. Forte etiam indicatur eodem *circumdandi*, verbo, unum effici globum ex terra, & aqua, atque unum, & idem utriusque elementi esse centrum magnitudinis, atque gravitatis, ut eleganter ostendit noster Clavius loco superius adducto, adversus quorundam aliorum opinionem. Sed longior jam hac in re fui, quam volui.

Uſque dum ſinitantur lux, & tenebrae, id eſt perpetuo ſicut apud Jerem. dicitur hoc idem ipſum: *Præceptum ſempiternum* : nam videtur ita eſſe proverbialis formula perpetuitatis ſignificandæ: cujuſmodi etiam apud prophanos proverbialiter dicuntur :

Lucida dum current annosi sidera mundi :
Oceanus clausum dum fluctibus ambiet orbem,
Lunaque dimissos dum plena recolliget ignis :
Dum matutinos praecidet Lucifer ortus :
Altaque caeruleum Nereæ nesciet arctos.

Et iterum:

*Vere dum flores venient repenti,
Et comam silvis hyemes recident,
Vel comam silvis revocabit aestas.
Pomaque autumnno fugiente cedent.*

Sed quanto elegantior, quantoque significantior nostra periphrasis ex rebus per se perpetuis, & constantibus: Sed in hac perpetuitate potest etiam indicari, fore, ut aliquando, videlicet cum *semper non erit amplius*, neque dierum, ac noctium vicissitudo, iterum recurrant aquæ, & operiant terram, atque eundem ordinem, sicutumque servant elementa. quem in sua prima constitutione habuerunt, cum terra esset aquis operata. Cui intellectui cum ipsa per se verba congruunt, cum illa multorum Theologorum verior, solidiorque sententia suffragatur, quæ negat ex his tenebris, & inferno Limbo prodituros in hanc lucem pueros, qui in peccato originali decesserunt. Proptereaque opus non esse, ut terræ aliqua pars post iudicii diem habitationi idonea relinquatur. Quamquam non defuerit, qui pie, neque

Bened.
Perer.
Lud.
Molin.
Greg. de
Val. Chri-
ste. Clav.
Conimbr.

Prodigiosa neque omnino improbabili-
tenet C. ter sentit, habitatu-
tharinus. ros in hoc mundo, ne ulla poena sensibilitatem
 inferni carceris afficiendos, cogamur concedere.

XI. Columnæ cæli contremiscunt, & pavent
 ad nutum ejus.

- 1 Cæli columnæ, Angeli, Columnæ, ad orna-
 mentum, non ad sustentationem. Virtutes cæ-
 lorum.
- 2 Montes, Cæli columnæ Montium prodigia. In
 fastigiis montium templa Deorum. Illustratus
 David.
- 3 Quæ sit Montium exultatio. Quid contremis-
 cere, aut pavere, in sacro sermone expositio
 germana.
- 4 Arguta interpretatio columnarum cæli, pro ipsa
 stabilitate cælorum. Quæ dicantur Virtutes
 cælorum commovendæ, apud Matthæum.

1.
 Cæli co-
 lumnarum
 variis ex-
 plicatus
 Angeli.
 D. Thom.

Gregor.
 Philip.
 D. Thom.
 Nicolaus.
 Hug. Titel.
 Virtutes
 cælorum
 quæ.
 Origines.
 Chrysost.
 Euthym.
 Theoph.
 Philip.
 Columna
 symbolum
 ornamenti,
 & stabilit-
 raris.

3. Reg. 7.
 Apoc. 3. 12.

1. Tim. 3.
 15.

2.
 R. Abrah.

Cajet.
 Montes
 columnæ
 cælum su-
 stinentes.
 Hom.
 Odyss.
 Montium
 religio
 prisca.

Theodor.

Sen. in
 Her. Oet.
 act. 3.

Montium
 & terræ
 motus
 mirabiles.
 Sen. lib. 6.
 Nat. qq.
 c. 1.
 Quæ
 timor &
 discrimen
 in terræ
 motu.

Hæc item sententia ad Divinæ Majestatis,
 potestatisque tremendæ significationem per-
 tinet. Sed quæ jam sunt Cæli columnæ? Non
 pauci sanctos Angelos intelligunt, vel quia (ut
 inquit D. I. hom.) eorum officio administratur mo-
 tus cælorum, vel quia continere, & sustinere vi-
 dentur. Cælum sua virtute, atque cælorum in-
 fluxum, quasi sua assistentia & motione fulcire,
 & promovere ut alii dicunt. In hac exponendi
 ratione conveniunt Greg. Philippus D. Thomas,
 Nicolaus, alique Latini. Et quidem quæ hic vi-
 dentur appellari Cæli columnæ, simili appellatione
 dicuntur Virtutes cælorum, Matthæi 24. 29. Per
 quas Angeli etiam intelliguntur ab Origine,
 Chrysostomo, Euthymio, Theophylacto. Quan-
 quam de hac Columnarum appellatione, & offi-
 cio, illud argute scribit Philippus; Non ab re esse
 existimo, ut sanctos Angelos columnas cælestis ad-
 ficiis sentiamus, quibus Deus non tam sustentari,
 quam ornare voluerit Regnum suum, quia & ad or-
 natum solummodo edificiorum, columna plerumque
 per magnificæ erigi solent, sicut & ipsæ duæ, quas
 in templo Salomonis fuisse legimus. Numquid ali-
 quid super se ponderis, quod ad edificiorum susten-
 tacula pertinet, habuerunt? Stabilitatem ergo
 permanentem in natura Angelorum intelligamus
 nomine Columnarum. Et de futura immobilitate
 hominum, ait filius Dei: Qui vicerit, faciam illum
 columnam in templo Dei mei. Et ipsa Ecclesiæ pro
 æterna, sine in Deo firma stabilitate. Columna & fir-
 mamentum dicitur veritas. Addit eo loco pulchra
 quædam alia Philippus, sed quæ alligoriæ sapi-
 ant, & non solum primam, aut simplicem ha-
 rum columnarum translationem. Quare Jobum
 hic loqui de ipsis naturæ operibus ut filium totius
 capitis expolcit, mihi pro certo est.

Rabbi Abraham Perusol, per Cæli columnas,
 terram intelligit partesve illius, aut ipsa quatuor
 elementa, quibus cælum incumbere, innitque
 videtur. Subtile hoc potius, quam verum. Alii
 montes altissimos & qui cælum velut erectæ co-
 lumnæ contingere, sustinereque videntur, quæ
 loquutio poetica est, atque aliquando ab Homero
 usurpata, cælo columnas tribuente. Neque mi-
 rum montes existimatos esse sustinere cælum aut
 cum cælestibus commercium aliquod habere:
 nam montes omnes sacri habebantur, Jovique
 dicati, cacumina præsertim, ad quem delusæ an-
 tiquitatis errorem forte alludit Psal. 34. 4. Quo-
 niam in manu ejus sunt omnes fines terræ, & altitu-
 dines montium ipsius sunt. Ubi eleganter Theo-
 doretus; Ipsi etiam sunt montium crepidines, li-
 cet sæpissime Dæmones stolidis hominibus persuase-
 rint, ut ibi delubra eis erigerent. Atque Jovi, præ-
 sertim, ut diximus; utque ille cecinit:

Hic rupe celsa, nulla quam nubes ferit,
 Annosa fulgens templa Cænei Jovis.

Ergo significabit Job, in hoc columnarum, id est,
 montium contremiscendum pavore, terræ, ac
 montium motus mirabiles, formidandoque mi-
 rum in modum mortalibus. Quid enim (ut Sene-
 ca dixit) cuiquam satis tutum videri potest, si mun-
 dus ipse concutitur, & partes ejus solidissima la-
 bant? Si quid unum immobile est in illo fixumque,
 ut cuncta in se intenta sustineat fluctuat? si quod
 proprium habet, terra perdidit, stare: ubi tandem
 resident metus nostri? Quam lævram prospicimus,
 si orbis ipse ruinas agitet? A tempestate nos vendi-
 cant portus: Nimborum vim tellus propellunt: ad

versus tonitrua, & minas Cæli subterranea domus.
 In pestilentia mutare sedes licet. Sed hoc malum in-
 evitabile. Atque hoc præsertim, cum his terræ
 motibus montes multi substerint redacti in
 planiciem; multi absorpti, multi denuo emer-
 rint, ut sub Theodosio Imperatore, in mirabili
 illo terræmotu; qui totum ferè orbem concussit,
 evenisse Nicephorus scribit. Et in eremo Sabæ
 ex terræ motu plures montes in unum coisse cir-
 ca annum Dom. 734. scribit Theophantes Isau-
 rus apud Anastasium Bibliothecarium. Quid
 quod etiam aliquando Ossam montem cohesisse
 Olympo, deinde motu terræ iterum recessisse,
 scripserit Seneca lib. 6. Natural. quæst. Deni-
 que portentum illud est, quod in Hetruscæ disci-
 plinæ voluminibus invenisse se scribit Plin. Cum
 in agro Mutinensi montes duo inter se concurrunt
 crepitum maximo assultantes, recedenteque inter eos
 flamma, fumoque in cælum exeunte interdum, eo
 concursu villa omnes elise, animalia permulta; quæ
 intra fuerant exanimata sunt. Digna igitur hæc
 naturæ montiumque portenta, quæ in hac sua
 Jobus de Dei potestate & virtute oratione non
 prætermitteret. Nam & similia quædam descri-
 bit Psaltes, recolens Dei miraculum educantis de
 Egypto populum: Montes exultaverunt ut arietes,
 & colles sicut agni vivum.

Causam deinde subjicit; A facie Domini mota
 est terra. Describit enim montes exultantes, non
 aliter, quam Plinius appellavit assultantes, & re-
 cedentes, videlicet concussos, & quasi arietantes
 inter se, cum laturus legem in montem Sina des-
 cenderet Deus. Exod. 19. Ubi ingens ille montis
 motus scribitur. Favet huic exponendi rationi
 verbum contremiscendi, quod proprie est, commo-
 veri, concuti contingi quod quidem eleganter
 convenit in montes ex ingenti terræ motu his-
 centes, & vi eluctantium ventorum dissilientes.
 Tum etiam, pavor, pulchra translatione tribui-
 tur montibus rebusque inanimatis quasi mens &
 internus sensus illis insit, ut etiam stupor in illas
 cadere posse videatur. q. d. Monte, & creaturæ
 omnes majestatem, & imperium Creatoris per-
 sentiunt, admirantur, reverentur. Jam hæc ex-
 ponendi ratio nemini displicere jure poterit.

Sed proponam tandem, quod scio nonnemini
 magis placiturum, Cæli columnas, nihil aliud hoc
 loco esse, quam ipsam Cæli firmitatem, & robur,
 quod in sui conditoris conspectu quasi nutat, at-
 que vacillat, præque reverentia contremiscit. &
 tantam majestatem ingenti cum pavore admira-
 tur. Hæc enim proprietas est Originalis verbi,
 pavendi: Indicavit rem hanc Nicetæ paraphrasis.
 sic elucidantis; ipsa cæli firmamenta, ac prope ba-
 ses, & fundamenta horrent, & contremiscunt, cum
 eis imperarit. Aquila; Columna cæli dimota sunt
 & fluctuant. Illud peculiare Nicetas addit in-
 telligi hunc Cæli, columnarumque tremorem;
 atque commotionem, de mundi fine. Quare huic
 loco opportunè respondebit ille alius Mat. 24. 19.
 Virtutes cælorum commovebuntur, ubi alii, stellæ,
 alii Angelos, at eleganter alii ipsam Cælorum fir-
 mitatem, stabilitatem, & robur intelligi volunt,
 commovendos ergo Cælos, atque insolitis moti-
 bus perturbandos ad Dei nutum, id est, ad Dei
 minacem vultum, indignansque supercilium,
 quod eleganter, atque Latine dictum est, sicut &
 illud:

Nunc tremefecit Olympum:

In Hebræo legitur, ad increpationem ejus, nam
 ille vultus superciliosus est increpantis, quem cum
 dicitur habere Deus erga inanimata, denotat ef-
 fectum timoris in creatura, quem, si esset anima-
 ta, sentiret. Cum qua novissimi temporis Pro-
 pheta facit, quod in Hebr. sunt verba futuri,
 Contremiscunt, & pavebunt. Sed illa de Montibus
 expositio præstat.

XII In fortitudine illius repente maria
 congregata sunt: & prudentia ejus
 percussit superbum.

- 1 Congregare quid? Quomodo aquæ congregatæ
 fuerint in locum unum. Explicatus Da-
 vid.
- 2 Divina potentia in sedando mari. Illustratus Da-
 vid.

3 Re-

Montes
 concussi
 terræ mo-
 tibus.

Niceph.

Theophan.

Sen. lib. 9.
 Natur. qq.
 Plin. lib. 2
 cap. 38.

Ps. 114. 5.

Terræ mo-
 tus cum
 datur lex
 in monte
 Sina.

Timor
 tributus
 rebus in
 animatis.

4.
 Ultima, &
 pressior in-
 terpretatio.

Nicetas.

Aquila.

Virtutes
 cælorum
 commo-
 vendæ,
 quæ.

Virg. 9.
 En.

Deus incre-
 pans, aut
 loquens
 rebus in
 animatis.

- 3 Repente. Quis Congregare. Defensio Vulgat.
 4 Dæmonis superbia concitantis tempestates com-
 pressa à Deo apud Marcum.
 5 Rahab, quid Superbus. Pharaonis cognomen.
 Illustratus David. Isaías, Sapientia.
 6 Cetorum in mari superbia. Prasignant tempesta-
 tes multipliciter illos Deus comprimit.
 7 Simplex, & germana interpretatio. Mari super-
 bia. Illustratus Zacharias.

1.
 Verbum
 contra-
 riarum
 significa-
 tionum.
 237
 Philip.
 Beda.
 D. Thom.
 Cajetan.

Quanam
 ratione
 aquæ con-
 gregatæ in
 locum
 unum.
 D. Thom.
 1. p. q. 69.
 art. 1.
 Aug. 1. sup.
 Genes.
 Montium
 formatio
 postquam
 terra for-
 mata est.
 Pagnin.
 Tygur.
 Cajetan.
 Regia.
 Complut.

2.
 Expositio
 germanior
 & coheren-
 tior.

LXX.

Vatabl.

Theodor.

Divinæ
 potestatis
 argumen-
 tum, tran-
 quillatio
 maris.

3.
 Elucidatio
 & diligen-
 tia Latini.
 Interpretis.

IN fortitudine, per fortitudinem, potentiam, ro-
 bur, congregata sunt. Verbum Originale duas
 videtur habere significationes contrarias. Pri-
 mam, concitare, conturbare, tum etiam dividere,
 scindere, quod ex commotione loquitur: secun-
 dam verò, requiescere, sedari, refrigerari, atque
 utramque significationem solet Vulgatus usurpa-
 re libenter. Ergo interpretes ferè omnes Latini,
 atque Hebræi hunc locum referunt ad illam pri-
 mam congregationem aquarum in locum unum;
 Gen. 1. quod ingenti miraculo factum est, atque
 illa potissimum ratione, quæ ex tribus aliis, quas
 Divus Thom. ex August. proponit, verosimillima
 videtur, videlicet formando tunc, & attollendo
 montes, atque deprimendo valles, excavandoque
 profundissimas terræ cavernas, in quæ loca hu-
 miliora celerrimè tunc aquæ defluerent, quod
 videtur describi Ps. 103. 7. & 8. *kundasti terram
 super stabilitatem suam: non inclinabitur in æ-
 culum saculi. Abyssus, sicut vestimentum, amictus
 ejus* (tunc enim induebatur, & operiebatur terra
 tota aquis) *super montes stabunt aquæ* (i. e. super
 terram, quæ postea in montes efformata est) *Ab
 increpatione tua fugient, à voce tonitru tui formi-
 dabunt* (i. e. defluerunt celerrime quasi nimium
 timentes Dei præceptum. Assignat deinde ratio-
 nem, qua hæc facta sint) *Ascendant montes, &
 descendunt valles in locum, quem fundasti eis*. At-
 que Hebraizantium lectio, quamvis diversa, eo-
 dem pertinet. *In potentia ejus mare divisum est*,
 vel, *Sua potentia scindit mare*, aut *scindit*, vel,
divisit. Videlicet cum divisa sunt, & separata
 aquæ ab aquis, atque in diversa maria, & congre-
 gationes, sinusque diversos confluerunt, ut ap-
 pareret arida.

Sed (quod pace aliorum dicam) cum sensus
 hic non benè cohæreat cum re meteorologica, pro-
 bo potius alterum, quem jam dicam, in quo præ-
 bunt Septuag. interpretes, quibus ad Vulgatæ
 nostræ lectionis interpretationem uti libenter
 volo & debeo, in quam etiam intelligentiam non
 omnino invitus Interpres accedat Latinus. Ergo
 legunt Septuag. *Virtute sedavit mare*. Nam ele-
 gerunt illam alteram verbi Originalis significa-
 tionem, *quiescendi* aut *refrigerandi*, ut supra dixi-
 mus: cohærebat enim hoc cum precedentibus,
 nam post tempestatis, & pluriæ, atque terræ
 motus descriptionem, inducit auctorem naturæ
 tranquillam elementa. Quare eleganter hunc
 locum legit Vatabl. *Virtute ejus quiescit mare*. Vi-
 delicet, cum effervescentes ille maris æstus refrige-
 ratur, & horribiles fremitus conticescunt quod
 etiam Ps. 103. pulchre id exponente Theodoro,
 ad Divinæ potestatis argumentum de ipsis aquæ
 montibus: *Ascendant montes, & descendunt cam-
 pi*. Videlicet cum ventorum vi attolluntur ma-
 re, & fluctus in altitudinem montium. Deinde
 vero sternuntur veluti in camporum planitiem,
 & æquora placidissima. Quæ etiam ratione osten-
 dit potentiam suam Dei filius Matt. 8. 26. Cum
 post motum magnum, *Surgens imperavit ventis,
 & mari, & facta est tranquillitas magna*. Porro
 homines mirari sunt dicentes: *Qualis est hic? quia
 venti & mare obediunt ei!* Hoc etiam pro signo
 potestatis maximæ indicatur. Machab. 9. 8 dum
 de superbia Antiochi dicitur: *Qui sibi videbatur
 etiam fluctibus maris imperare, supra humanum
 morem superbia repletus, & montium altitudines
 in statera appendere*. Vide etiam Psal. 88. 10. *In
 dominaris potestati maris, motum autem fluctuum
 ei tu mitigas*.

Quod vero ad nostram lectionem attinet, exi-
 stimo Interpretem verbum Originale vertisse
 duabus illis vocibus: *Repente congregare*. Nam
 cum radix ipsa Originalis significet *scindere*, aut
dividere, consequenter etiam significat *punctum*,
 aut *momentum* vel adverbialiter, *repente, & subito*;
 quasi dicas minutum, aut tempusculum scillum
 & divisum à reliquo tempore, quod etiam *subi-
 tum*, aut *repentinum* appellari potest. Verbum

autem **congregandi* significabit quasi collectio-
 nem, & reductionem fluctuum intra suum al-
 veum, quando fit tranquillitas, postquam à seipsis
 quasi discesserant, & æstuant dispersæ fuerant.
 Nam cum æstuat mare scindi, & dividi præ in-
 genti commotione, & fluctuatione videtur. Qua-
 re hujus loci *congregatio*, conjuncta est cum
 quiete refrigerio, malacia. At vero *congruatio*
aquarum, Gen. 1. 9. est omnino ab alia radice, &
 dicitur de confluxu aquarum, quasi cum magno
 desiderio, & celeritate properantium ad suum
 locum.

Es prudentia ejus. Sapientia, aut, cum Septuag.
Scientia percussit. Prop. confregit, conculcavit,
 Septuaginta. *stravit*: August. *vulneravit, super-
 bum*. Prop. tumultuantem, invalescentem sese
 extollentem. Sed quisnam iste *Superbus*? Ferè
 Latini omnes superius adducti, *Diabolum* inter-
 pretantur. Sed cohærentiam, & opportunita-
 tem hujus interpretationis non video; nisi fortè,
 quod soleat Diabolus tempestates excitare, quare
 in sedando mari, cum *increpat mare*, aut *impe-
 rat fluctibus* Deus, non tam rebus inanimatis,
 quam malis ipsis spiritibus *imperare, & loqui* cen-
 setur; sicut etiam cum Marci 4. 29. *Exurgens*
*Christus, imminatus est vento, & dixit mari; Tu
 ce, obmutescit*. Et Luc. 8. 24. *Increpavit ventum, &
 tempestatem aquæ*. Non enim loquimur nisi in-
 telligenti, neque increpamus nisi res rationales.
 Nam ferè hujusmodi noxiæ immisiones fiunt per
 angelos malos, & qui excitavit ventum vehemen-
 tem à regione deserti, idem ipse spiritus nequam
 concitavit mare, & fervere facit fluctus, & sicut
 in Apoc. 7. 1. dicuntur, *Stetisse quatuor angeli su-
 per quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos
 terræ, ne flarent super terram, neque super mare*,
 quos fuisse spiritus malos plerique sanctorum do-
 cent; ita è converso advehent iidem, & incita-
 bunt ventos adversus terram, & adversus mare,
 de quo vide Mart. Delrium lib. 2. disquisitionum
 Magic. q. 16. Cohærebit igitur, si in sedando
 mari dicatur Deus *Diaboli superbiæ* comprime-
 re. Sed ratio hæc arguta licet, & subtilis, lon-
 giuscule petita videtur.

Alii *Tyrannum opportunum*, interpretantur
 Dei potentia compressum. Sed quorsum? Cajet.
 legens; *In intelligentia sua fregit fortitudinem*;
 refert ad *terram morum*, quo *scinduntur etiam lapi-
 deæ terræ partes*. Sed valdè dure, & remotè.

Certè si hoc loco mentionem maris Rubri fie-
 ri verosimile esset, atque cum hæc Job dicebat,
 jam accidisset Pharaonis, Ægyptiorumque sub-
 mersio, cujus tunc Divinæ potestatis fama & ad-
 miratio per finitimas regiones percrebuisse, per-
 commode nunc mentio fieret *superbi*, quod co-
 gnomen, aut Ægypti est, aut Pharaonis; quod
 Deus novo tempestatis genere, novo etiam suæ
 potestatis facinore in mari Rubro edito potentis-
 simum, superbissimumque Tyrannum obruerit.
 Neque verò solum accipitur *superbi* nomen ap-
 pellativè, sed etiam propriè. Quare vocem Ori-
 ginalem, *Rahab*, aliquando relinquit interpres
 intactam; aliquando vero *superbiæ*, aut *su-
 bum* vertit, ex merito suæ radice, quæ significat
 excellere, superbire, tumultuari. Quare ubi
 Psal. 86. 4. dicitur: *Memor ero superbiæ*, Chaldaus:
*Memorare faciam laudes tuas Ægyptios, & Baby-
 lonios*. Sic etiam Psal. 88. 12. *Tu humiliasti sicut
 vulneratum, superbum, in brachio virtutis tuæ di-
 persisti inimicos tuos*. Ubi etiam de Ægyptiis, &
 Pharaone sermo est interprete Theodoro. Qua-
 re Isaia 5. 9. de Ægypto quoque dictum est, *Num-
 quid non tu percussisti superbū, vulnerasti Draconē?
 Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehe-
 mentis; qui posuisti profundum maris viam, ut
 transirent liberati?* In quo non solum Divina po-
 tentia elucet; sed inprimis *Prudentia*, atque Sa-
 pientia, miris modis quasi evocans Pharaonem,
 & quasi alliciens ad ingressum maris, ut opportu-
 ne demergeret, sicut Sapientiæ 19. 4. dicitur:
*Ducebat illos ad hunc finem digna necessitas, ut
 quæ deerant tormentis, repleret puniitio; & populus
 quidem tuus in tabiliter transiret, illi autem no-
 vam mortem invenirent*.

Sed aliam fortè minus dubiam expositionem
 afferunt Septuaginta, quam etiam præter recen-
 tiores alios Rab. Moyses amplexus est, ut de ma-
 ris Tyranno, id est, Ceto, hic locus intelligatur,
 legunt illi, *Scientia stratus est cetus*, quod Nice-
 tas exponit; *Suo imperio subegit*, sicut etiam
 David,

*Tiene po-
 der para
 hazer que
 el mar se
 recoiaz
 iunte sus
 olas.

יָם

4.
 כִּי

סָהָה

Aug. sin.
 Superbus
 quis.

Diabolus
 excitator
 tempesta-
 tum.

Diabolus
 excitantem
 tempesta-
 tes incre-
 pat Deus.

Ps. 77. 49.

Job. 1. 19.

Job. 40. 21.

Clemens

4. Recog.

Hier. Isa.

7. August.

1. 5. contra

Jul. 3.

Strab. in

Apoc.

Orosius.

Cajetan.

5.

Verosimilis

suspicio.

Superbus

cognomen

Ægypti.

יָם

Hieron.

Chaldaus.

Theodor.

Divina sa-
 pientia du-
 cens Pha-
 raonem ad
 supplicium.

6.

Certior

interpre-

ratio Se-

ptuag. n.

LXX.

R. Moyses.

Niceas.

David,

Signum
tempesta-
tis.Balene ad
littus offen-
dentes, aut
vi tempe-
statis eje-
ctæ.

Opianus.

Arrianus.

Philostr.

l. 3. de vita

Apollonii.

Plin. Dio.

Cetorum

superbia

multiplici-

ter retusa

ab auctore

naturæ.

Cetorum

caprura ab

Opiano, &

alio tradita

Lucidior, &

simplicior

sententia.

Tygur.

Sym.

David, cum maris meminit, subjecit statim, Ps. 103. 26. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei.* Dicitur etiam, cum Cete, aut Balenæ in mari ludunt, signum esse tempestatis. Sed quam ratione dicitur Deus *Superbissimos*: Cetos *percurrere*? An quia sic Deus naturas disposuit, ut Cete grandia cum pisciculis illo suo duce destituuntur, imminente, & incumbente in oculos carnea mole excæcentur, & ad scopulos, & littora facile offendant? Sic certe rerum huiusmodi scriptores tradunt. An verò quia vi tempestatis aliquando ad littus appellant, & in arida emoriuntur? Certe hoc quoque in multis Indiæ locis non semel contigisse, Arrianus scripsit. An quia quamvis ingentis molis sint, tamen tam timidæ naturæ sunt ad fragorem aliquem, aut sonitum, ut continuo clamore aliquo exaudito in ima diffugiant? Sic de Cete vagantibus in mari Arabico scripsit Philostratus, *Naves illæ navigantes tutele causa tintinnabula secum deferre.* Cujus quoque rei Plinius, atque Diodorus auctores sunt. His modis omnibus Cetorum superbiam comprimere, ferociamque retundi ab auctore naturæ quis non videat? Mitto huiusmodi belluarum capturam quam Deus edocuit homines, ut percutere, & vulnerare possent belluas superbissimas.

Sed tandem simplex, & germanum? Cum Deus sedat, & tranquillat mare, *percutere*, & conculcare videtur *superbum*, non quidem alium, quam mare ipsum. Eleganter Tygurina; *Sua potentia scindit mare, & in intelligentia sua compescit ejus ferociam.* Symmachus *Constringit arrogantiam.* Simile Zachariæ 10. 11. *Transibit in maris fretis, & percutiet in mare fluctus, & confusentur omnia profunda fluminis.* Ergo hanc interpretationem deligo; secundum hanc, quæ proxime de Cete præcessit, aliorum judicium de aliis esto, & volent.

XIII. Spiritus ejus ornavit Cælos, & obstetricante manu ejus eductus est coluber tortuosus.

- 1 Opus quartæ diei. Pulchritudo Cælorum; Angeli, & lumina Explicatus Moyses.
- 2 Aliorum expositiones, multiplex etiam obstetricationis interpretatio. Præcipitatio, & casus Diaboli. Explicatus David, & Joannes in Apocalyp.
- 3 Simplicior expositio. Ornare quid proprie. Exhalationes ignitæ, sunt aeris ornamenta. Explicatus Moyses, & Ecclesiasticus.
- 4 Mirabilia meteora ignita. Quales Stellæ de cælo casuræ.
- 5 Obstetricare, quid proprie. Coluber tortuosus de flumine obliquo. Illustrati Lucas, & Isai.
- 6 Flumina ad Divinam potentiam. Deorum arma multiplicia. Dei sagittæ.

I.
D. Thom.
Nicolaus.
Dionys.
Simplex
expositio.
Gen. I. 14.
10.שפ
Pulchritudo
cæli
sidera.
Pulchritudo
terræ,
plantæ &
animantia.
Cur creaturæ
exercitus Dei.Aquila.
Symmach.
Hieron.2.
Variæ
expositiones
colubri
tortuosi.

Allegoricum est quod D. Thomas alique Latini de ornamento Angelorum, id est, donis spiritualibus, vel de illis ipsis civibus cælestibus, qui sunt suæ urbis ornamentum, hæc accipiunt. Illud simplicius, ut describatur opus quartæ diei, cum creator pro sua potentia, & sapientia *Spiritu suo*, id est, verbo, & præcepto dixit, *Fiant luminaria magna, &c.* Ornavit prop. Plurificavit, & cum specie formavit *cælos* juxta id Genes. 2. 1. *Perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatu eorum*, nam pulchritudo, & ornamenta cælorum stellæ sunt plantæ, & animantia quod illa Onkel's lectione indicatur: *Perfecti sunt cæli, & terra, omnisque exercitus eorum.* Sicut enim Rex, Princepsve aliquis, quid valeat, per exercitus numeros ostendit, sic sane Deus per militiam siderum, herbarum, arborum, animantium, aliarumque innumerabilium creaturarum potentiam suam manifestat. Similibus quoque verbis David cecinit Psal. 32. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, id est, omnis exercitus, vel militia eorum, ut legit Aquila. Ubi Hieronymus & Symmachus ex Hebræo legunt, *Omnis ornatu eorum.*

Secunda vero pars de peculiari aliqua constellatione, videtur accipi debere, videlicet cum quibusdam interpretibus, de constellatione *Draconis*, quæ est circa polum Arcticum, & completitur ut utramque Ursam, atque figura videtur

Pineda Tom. II.

referre colubrum tortuosum. Vatabl. *Viam illam lacteam*, intelligit, quæ refert colubrum, & per hoc reliqua signa. q. d. *Creavit omnes imagines cælestes*, & opportuna quidem, nam cum de cæli ornatu in communi dixisset, consequens fuit, ut aliquam cælestis ornamentum partem proponeret. Alii *Cetum* aut *marinum Draconem*, significari intelligunt, ut a cæli ornatu, ad extremum aliud descenderet. Alii in hac ipsa interpretatione di ratione verosimilius existimant mentionem fieri de *Dæmone Serpente & colubro tortuoso*, è cælo divina virtute præcipitato, secumque trahente *tertiam stellarum partem*. Nam Dæmonis expulsione videtur potissimum Deus expoliisse, ornassique supremas Cælorum sedes: & quasi per obstetricationem, ex illo supremo receptaculo cæli Emgyrei, in quo Lucifer creatus est protulisse in hanc inferiorem lucem, seu potius in has tenebras diabolum, qui est *serpens antiquus*, quasi per vim quandam & fortitudinem Divinam; quæ per Dei *manum obstetricantem* significatur, & forte Dei potentia. allusio fiet, ad prælium, quod à Michael gestum est adversus *Draconem*: Apoc. 12. 7. 8. 9. *Factum est prælium magnum in Cælo; Michael & Angeli ejus præliabantur cum Dracone; & projectus est Draco ille magnus Serpens antiquus, qui vocatur Diabolus, & Sathanas. Et audivi vocem magnam de cælo dicentem; Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.*

Nisi velis hanc obstetricationem, & ut ex Hebræo etiam habetur, plenam doloribus parturi-tionem, referre ad cruciatum ipsius diaboli, qui in pœnas sempiternas præcipitatus est: & ut coluber utique præcipitatus, ut serperet per terras, & terram, in ipsosque comederet. Forte etiam volent nonnemo hanc obstetricationem; doloremque parturiendi, referre ad dolores nostrarum tentationum, & infestationum, ita ut ille sit, quasi hujus parturitionis gemitus; & doloris plena vox; *la terra, & mari, quia descendit Diabolus ad vos habens iram magnam.* Hanc expositionem de obstetricatione Diaboli Septuag. legentes: *Claustra Cæli metuant eum: præcepto autem ejus tremunt draconem, desertorem.* Quod multo erit congruentius, si cum D. Thom. 1. part. ornamentum cælorum, accipiamus de creatione sanctorum Angelorum: quæ etiam ratione id Psal. 32. 6. *Spiritus oris ejus omnis virtus eorum.* De sanctorum Angelorum creatione accipitur à Theod. Basilio, & aliis. Proposui, promovique quoad fieri potuit, quæ in hujus sententiæ explanatione maxime aliis probarentur. Sed in quibus, nisi oscitans, requirat lector nexum, & coherentiam orationis. Ergo quid mihi lenius, germaniusque videatur jam proponam.

Certe in Meteorologica pluviae potissimum tempestatisque descriptione versatur Job: ad hanc ipsam rem hanc *Cælorum ornatu*, & obstetricationem colubri, tortuosi facere non obscure ostendam, si exposuero, hic fieri fulguris, fulminis mentionem. Quod ad fulgur attinet, sciendum est verbum originale *ornandi* semel tantum, & hoc quidem loco legi; at nomen inde deductum, non semel quod pulchritudinem & speciositatem affert, in quo Hebræi, Hebraizantesque consentiunt: nam quod aliquis existimare posset significationem esse, *clangere* vel, *bu cinare*, eo quod ex ipsa radice, *Saphar*, dicatur *Sophar*, id est, *buccina*, certe sine ulla auctoritate dicat, comminiscetur ex suo cerebro. Et quod bonus alias auctor Forster. putavit propriam significationem esse, *expandere, ampliare, explicare*, unde hunc locum legit; *Spiritus ipsius cælos explicavit*, fingit quoque ipse pro suo libito. Sicut & qui existimat significationem esse, *rotundare*, seu in sphaeram formare unde legit; *In spiritu suo cælos rotundavit*, delusus omnino similitudine quadam Græci, & Latini nominis *sphaera* cum verbo Hebræo *Saphar*, vel *Sophar*, Ergo illud verum, & cum mente nostri interpretis faciens; quod R. Abrah. legit; *Spiritus ejus cælos decoravit.* Sed tamen *decor* live *ornatus* iste significat illam pulchritudinis partem, quæ ad claritatem splendorem, aut (ut Cicero læpe loquitur) *Suavitatem coloris* pertinet. Quare pulchritudinem hanc veterem, claritatem, illustrationem, illuminationem, & verbum ipsum suavitatem ornandi aut pulchritudinis, clarescere, illustrare, coloris, illuminare: quare quod Psal. 16. 6. dixerunt Septuaginta. *Funes cæderunt mihi in præclaris: Et enim hereditas mea præclara est mihi*, quamvis

Vialactea
Draco
marinus.Dæmon
coluber
tortuosus.

Apoc. 14.

4.

Diabolus

obstetrica-

tus ex cælo

Dei poten-

tia.

Diaboli

præcipitati

dolor &

cruciatu.

Gen. 3. 14.

Ad obstetricationem

serpentis

dolentes

homines.

Apoc. 12.

LXX.

D. Thom.

Theodor.

Basil.

Præceden-

tes exposi-

tiones pa-

rum cohæ-

rentes.

5.

Simplex

ac bene

cohærens

expositio.

שפ

Io. Froster.

Io. Aven.

R. Abrah.

Pulchri-

tudo in

suavitatem

coloris.

Lux &

claritas

Hieron.

de amœnit- Hieron. proprie etiam dixerit. *Linæ ceciderunt*
tate & pul- *mibi in pulcherrimis, & hereditas mea speciosissima mea;*
chritudine, est sed tamē eleganter dictū est *præclara*, ut amœ-
Vocis & nitas & decor ille illustris & clarus, & ex pro-
famæ cla- prietate radice originalis significaretur. Simili-
ritas. ter & id Gen. 49. 21. *Nephtali cervus emissus, dans*

Buccinæ
nomen à
claritate.

Plin. l. 10.
cap. 35.
Plin. l. 2.
cap. 45.

Senec.

Stobæus.

Ovid.

4.

Ari. l. 1. c. 4.

Virg. l.
Geor.

Gen. in Hip.
Act. 2.

Stellæ de
cælo ca-
dentes,
quomodo.

Chrysost.
Euthym.
Joan.
Maldona.

Ovid.

לח

Lineæ ceciderunt mihi in pulcherrimis, & hereditas mea speciosissima mea; est sed tamē eleganter dictū est *præclara*, ut amœnitas & decor ille illustris & clarus, & ex proprietate radice originalis significaretur. Similiter & id Gen. 49. 21. *Nephtali cervus emissus, dans eloquia pulchritudinis; dicerem ex proprietate vocis; Dans eloquia præclara, clareve resonantia, ut significetur celeritate pedū, atque clarissima voce, famæque eloquentiæ personatura tribus hæc inter suos fratres: nā vox & oratio hæc claritatis pulchritudine maxime commendantur. Inde igitur dicitur Sophar, id est, buccina, quod clare clangat, & pulchre sonet. Itaque cum Cælorum ornamentum, & pulchritudo lumen sit, certe cum Cælos illuminat Deus, ornare illos, & pulchrificare dicitur; juxta id Eccl. 43. 10. *Species cæli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.* In mediis igitur tempestatibus, & pluviis, cælos, id est, regionem hanc superiorem nubiferam exornat, & illuminat Deus mirabilibus, fulgoribus: sive ante pluviam; Cum sereno cælo fulget (sic Plin.) *pluvia erunt, & tonitrua, & hyemabit, atrocissime autem cum ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit; sive in ipso imbre, & tempestate: nam fulgura, cum exhalatio ardorem concipit, nubes illuminant, & cum exhalatio ignita longiori tractu (ut Plin. ait) igitur fulgetra exhibet, nubemque scindit, coruscantque protinus igne nubium rima. Argumentum (inquit Seneca) tempestatis nauta putant, cum multa transvolant stella. In magna tempestate apparent quasi stella velo insidentes; adjuvari se tunc periclitantes existimant Pollucis, & Castoris numine; causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem: aliquando feruntur ignes, non sedent. Quædam præterea alia ibi Seneca, & Stobæus lib. 1 Eccle. Phy. c. 28. Quamvis igitur sævæ tempestas videatur eripuisse mortalibus, cælum, & ut ille dixit:**

Caret ignibus æther,
Cacaque nox premitur tenebris hyemisque suisque.
Discutiunt tamen has, præbentque micantia lumen
Fulmina, fulmineis ardescunt ignibus undæ.

Perderem operam, si meteora omnia ignita percensere velim, quibus mirabiliter Cælum hoc aereum exornat naturæ auctor, suæ potestatis, & arcanæ sapientiæ dilucida præbens argumenta. Verum enim vero qui non miretur mortalium, non solum in tempestate fulgetra, sed in sereno cælestes subito inardelcentes ignes, velut sapras saltantes, & per subtiliores exhalationes, quæ non videntur, communicantes summa cum celeritate flammam separatæ materiæ, *Lanceas, irabes, jacula ignita in sublimi pendentia, volantia, sidera stellæve cadentes?*

Sape etiam stellæ Cælo impendentes videbis
Præcipientes Cælo labi, noctisque per umbras,
Flammarum longos à tergo albescere tractus.

Volant autem incredibili celeritate, ut longum iter videantur porrigere;

Ocyor cursum rapiens flamma;
Stella cum ventis agitata longos
Porrigit ignes, ———

Hæc ergo portenta, quæ Jobus intelligi vult, ex illis sunt profecto, quæ ad mundi finem terrore ingenti percellent mortalium animos; *Stella de Cælo cadent;* Nam quod stellæ ipsas cælestes ex suis globis divellendas, casuras in terram unus, aut alter arbitratur, intelligi non potest, cum stellæ sint tota terra majores, atque cum suo orbe continuæ; quare nisi me alicujus viri gravis auctoritas detineret, dicerem qui aliud assereret, errare toto Cælo. Ergo casura stellæ ille sunt, quibus hoc Cælum aereum illuminatur; vagæ, discurrentes, saltantes, crinitæ, barbatae, caudatæ, & in pontum terrasque jaculatæ,

Ut interdum de Cælo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.

Sed si secunda pars de colubro tortuoso, cum hac priori, ad eundem sensum de pluvia & tempestate coire potest, nihil desiderari poterit ad hujus expositionis firmitatem.

Et obstetricante manu ejus educus est coluber tortuosus. Verbum obstetricandi, idem est, quod supra vers. 5. ab interprete vertitur, Gemere, affertque quæ cum parturitione, & parturientis doloribus conjuncta sunt. Quare ex Hebræo ad verbum legi potest. *Manus ejus formavit, vel obstetricavit, vel*

parturiri cum dolore & gemitu ferit colubrum, aut serpentem tortuosum. Symmachius dixit: *Serpentem, qui concludit*, quod Nicetas exposuit, *Qui concludit eos, qui sibi obtemperant interitu, parato igne cremandos.* Alii legunt, *Serpentem vectem*, videlicet, quod sicut vectis, & videatur concludere ostia maris Alii vero propius ad originalem radicem, quæ significat fugere, aut fugare, & affert celeritatem, vertunt *Serpentem fugacem*, q. d. *Serpentem labentem*, & summa cum celeritate fugientem. Quæ omnia profecto juxta subjectam materiam præsentis loci non solum accipi de fulmine possunt, sed debent, Præterquam enim quod inter alias exhalationes ignitas refertur à Philolophis, *Draco volans*, qui videtur parturiri à nubibus dum ab illarum frigore truditur & impellitur recurvo tractu, in modum colubri, & serpentis, videturque scintillas ardentes quasi vomere, tamen in fulgure, & fulmine illa profecto igniti colubri tortuosa imago, summaque celeritas, atque incredibilis fugacitas egregie repræsentatur, Celeritas imprimis, propter quam de diabolo dictum est. Luc. 10. 18. *Videbam Sathanam, tanquam fulgur de Cælo cadentem.* Videlicet magno impetu, magnaque celeritate, sicut cadere solet fulgur, iisdemque verbis videtur allusisse Christus Dominus ad illud Isaia 43. 12. *Quomodo cecidisti de Cælo Lucifer? Quod iisdem vocibus sugendi, atque labendi descripsit Luc.*

Mobilitas autem sit fulminis, & gravis ictus,
Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu,
Interim enim fugit; ac penetrat per rara viarum.

Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat, hanc ob rem celeri advolat impete labens.

Tortuositas vero illa peculiaris est cadenti fulmini, cuius valde irregularis, valdeque obliquus motus est, ut ex caulis naturalibus Philosophi docent. Aristot. 1. Meteor. Seneca eleganter; *Ignes quæ ær transversos agit. Magna vi illos excuti argumentum est, quod obliqui ferantur, & prærapida celeritate. Apparet illos non ire, sed profici.* Quæ propter proprio cognomento, *Obliqua fulmina* appellant Poëtæ, cujusmodi illud:

Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis?

Parturitio vero, aut obstetricatio, convenit etiam fulmini, quoniam perumpuntur nubes quasi ingenti vi, & gemitu enitentes & parturientes ardentem exhalationem.

Quam vero oppositè in Divinæ potentie confirmationem nunc de fulminibus mentionem faciat Job. vel ex illo intelligi potest, quod non alia diis, Jovi præsertim, tribuebat arma adversus mortales quam fulmina. Quare fingeant Jovem rubente, flammanteque dextera in terras jaculari. Et quoniam hujusmodi fulminationem Jovis, aliorumque Deorum, usus, & utilitates, significationesque variae ab antiquis observabantur, neque inutile neque injucundum nobis fuerit breviter illas ex Festo indicare; *Manubia* (inquit) *Jovis tres dicuntur esse, quarum una sunt minima que mo-neant, placidaque sint: Altera, quæ majores sunt, ac veniant cum fragore discutiantque, aut divellant, quæ à Jove sunt consilioque Deorum mitti existimantur: Tertia his ampliores, quæ cum igne veniant.* Latè hæc persequitur, & ridet etiam Senec. lib. 2. Nat. qq. ab 31. usque ad 52. Non aliter hæc fulmina appellat *Dei sagittæ*. Psal. 17. 15. & Habac. 3. 11. Jam quæ diximus non obscure ostendunt, quæ ratione in tempestatibus, *Spiritus Dei ornet Cælos, & obstetricante manu ejus educatur coluber tortuosus.* Forte quædam alia juxta loci exigentiam c. 37. vers. 2. & 3.

Symmach.
Nicetas.
Pagn.
Tygur.
Cajetan.
Vatabl.
Regia.

*Que co-
monavea
te a travi-
essa, y cier
ra el p-ffo
לח

Coluber
tortuosus
fulmen.

Draco vo-
lans, quæ
exhalatio.

Lucet. l. 6

Ar. 1. Met.
Senec. l. 2.
natur.

quæ. c. 28.
Alber.
ir. & de
fulmine.

c. 21.
Senec. in
Thye. Act. 2

6.
Jovis ar-
ma, ful-
mina.

Horat. l. 1.
carm. Od.
2.

Festus.

XIV. Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum ejus: & cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri.

- 1 Conclusio capitis. Pars viæ Dei, quid. Illustratus David. & Nahum.
- 2 Stilla quid. Sermo pro re.
- 3 Tonitruum magnitudinis Dei, varia interpretatio. Divina potentia admirabilitas.
- 4 Tonitrua Dei voces, & fremitus. Altitonans Dei cognomen. Tempora Jovi sonanti. Illustrati Habacuc, Ezechiel, Jeremias.

1. **E**legans conclusio totius hujus de Divinæ potentie, & sapientie ex naturæ mirabilibus descriptionis. Ecce (inquit) *hæc viarum ejus partes sunt*, ut ex Hebræo & Græco legitur. Non enim (inquit Job) potest mortalis omnia naturæ mirabilia oratione complecti. Alii pro, *paribus*, legunt, **Extrema viarum ejus*: Nam verbum originale, quod significat abscindere, & quasi in partes dividere, significat (ut aliis placeat) non quomodocumque secare, sed quali extremitates præscindere. Quare bene dicitur de *Claudio*, Prov. 26. 6. Quali præcisus, & truncatus extremitatibus, id est, pedibus. Hæc igitur dicuntur Divinorum operum partes resectæ, extrema, & minima. *Via autem Dei* (ut alibi diximus) illius opera sunt, & agendi rationes, quibus ad nos ille venire dicitur, quibus ad illum nos contendimus, quas ille consuetudine & ordinaria naturæ, aut Providentiæ lege terit, & calcit, sed accommodate ad subiectam materiam, *Via Dei*, nunc dici possunt, tempestates: nam in hujusmodi mirabilibus aëris atque elementorum mutationibus ille venire ad nos dicitur, sicut Psal. 17. 9. Post ingentis tempestatis commemorationem, *Inclinavit celos* (aëreos nubiferos) & descendit, & caligo sub pedibus ejus. Et Nahum. 1. 3. Dominus in tempestate, & turbine via ejus, & nebula pulvis pedum ejus.

2. **LXX.** Et cum vix parvam stillam sermonis, &c. Sic etiam Septuaginta, id est, guttam tenuissimam, & perpulillam partem Sapientie, potestatisque Dei ex immensa illius potestatis abyssu haustam, in Hebræo tantum est, *paululum, paucillumve*; sine ulla, *gutta*, aut *stilla* mentione. Symmachus dixit, *Susurrum verborum ejus*, quasi dicatur murmur lenissimum, ut deinde cum ingenti tonitruo comparet. Rursus quod hic dicitur, *Stilla sermonis ejus*, sermo aut verbum, pro re, & pro operibus. Quare idem est, *Stilla sermonis*, quod prius dixit: *Pars viarum ejus*.

3. **Genitivus pluralis pro adjectivo superlativo.** Quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri? In Hebræo proprie: *Tonitruum fortitudinum*, aut *potentiarum ejus*, id est, tonitruum fortissimum, atque vehementissimum. Sed quondā sit hujusmodi *tonitruum*, subdificile est. Steuchus intelligit vocem aliam magnificentiorē, quo prodigia Divina enumerantur, q. d. Job; Cum ego vix minimam Divinorum operum particulam balbutiendo recensuerim, quid si alius linguis loqueretur hominum, aut Angelorum, & parem rebus orationem afferens, cœlesti voce tonaret, & fulminaret? Sed parum leniter cohæret. Alii, ut Job videatur vellicare Baldadam. Hæc inquam, atque his similia oportuisset à te, o amice, proferri: nam quis æquo animo audiat illam tuam plus nimio concitatam disputationem de Dei justitia, & terrificâ maiestate adversus mortales tonante, & fulgurante? indicavit hoc Cajetanus. Sed dure, & coacte. Illud mihi quondam germanum videbatur, ut *tonitruum magnitudinis*, Divinæ, esset ipsa Divinæ virtutis immensitas, atque vis admirabilis efficiens magnificentissimam naturæ miracula, ad quæ audita, conspectave stupeficerent mortales, velut ingenti tonitruo attoniti. Quis (inquam) possit intueri, cogitare, ponderare, q. d. Hæc nos cogitata & leviter commemorata obstupesciunt, quid si maiora, quæ illius potestate continentur intueremur attentius contemplaremur? Hoc indicasse videtur lectio Septuaginta. *Irruunt tonitrua ejus* quis scivit, quando facit? Latent enim multa immensitate potestatis supremæ, quæ nondum deponit naturæ auctor.

Pineda Tom. II.

Sed jam nunc contextus, filumque non ruptum totius hujus capitis, mihi persuadent optimam, pariterque elegantissimam esse Nicetæ expositionem, ut per *tonitruum* non aliud quam *tonitruum* intelligatur, tonante, & fulgurante Cœlo. Quis (inquit) eum, qui per aera, & nubes feritur, tonitruum sonitum, aut interpretando, aut quemadmodum oriatur explicandis rationibus, assequi possit? Cujusmodi est ille spiritus, qui coangustatus, neque exitum reperiens, cum illiditur, fulgur, cum præsumitur, tonitruum creat? Quare intueri, idem erit, quod audire, aut audiendo intelligere, & digne ponderare ex proprietate verbi Bin.

Sed inquis, *Tonitruum* generatio non tanti est ut omnino alia naturæ miracula superare videatur, atque pro coronide reliquorum, debere magnificentissimam orationem claudere. Certe quamvis tonitruum causæ Physicæ non majores neque mirabiliores sint, quam fulguris fulminisve, aut aliorum cœlestium ignium; at mortalibus multo majori, universaliorique damno. Præterquam enim quod causæ tonitruum Physicæ variæ, & ambiguae extiterunt inter præcos Philosophos, ut ex Seneca. lib. 2. Nat. qq. & Stobæo Eclogis Physic. lib. 1. c. 28 intelligere licet, aliis ut, Anaximandro Metrodoro, Anaximene, Heraclito referentibus ad conversiones ventorum ac nubium, aut ad spiritum in nubibus inclusum, aliis ut Anaxagora; Archilao, Empedocle Diogene, ad casum ignis cœlestis in nubem frigidam, & humidam, cujus occasus, *Veluti candentis ferri in aquam dimersio*, sonitum efficeret, quod Plinio quoque placuisse videtur; aliis ut Peripateticis ad exhalationem inflammatam, nubem, in qua includitur, cum ingenti vi rampentem; aliis aliter: At res multo magis timenda mortalibus, ut quæ repræsentet nobis Divinam iram nostris capitibus comminantem, vibrato jam fulmine, & jamjam appetente tangere. Non aliter, quam cum rugiente Leone pavent, & exanimata concidunt reliqua animantia timidiora. De quo sane scriptum est. *In fremitu concutitis terram, & in furore obstupescitis gentes*. Accedit quod tonitruum frequenter attoniti stupent homines aut exanimantur; bruta etiam animantia, aut concidunt, aut abortum ejiciunt. Hoc illud est: *Non loquatur nobis Dominus* (tonuerat quippe, atque fulgurabat in monte) *ne forte moriamur*. Putabant enim neque videri ab homine Deum sine manifesto vitæ discrimine; neque loquentem tonitribus audiri posse. Sic Lucretius hæc omnia superna, præsertim tonitrua, ad Deorum minas, ex communi omnium sensu refert.

— Nox, & noctis signa severa,
Noctivagæque faces Cœli flammæque volantes,
Nebula, ros, imbres, nix, venti, fulmina,
quando,
Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum.

Quæ profecto Isaias appellat, *Terrorem Divini brachii*, & *comminationem furoris*, cap. trigésimo. Præterea non aliter de *tonitruo* Sacræ loquuntur litteræ, quam de *Dei voce* magnifica, atque terribili, plenaque minarum, ut Psalm 28. *Vox Domini super aquas, Deus majestati intonat. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros, vox Domini intercedentis flammam ignis, vox Domini, concutientis desertum*. Quasi si loqueretur Deus, non alias editurus esset voces, quam præpotentium tonitruorum similes. Sicut etiam Joannes in Apocalypsi, cœlestes voces angelorum comparat cum magnis tonitruis. Apocalyp. 6. 1. & 10. 4. & 14. 2. & 19. 6. Res eadem Psalm 67. 34. *Ecce dabit voci suæ vocem virtutis*, id est, tonabit vehementissime: quod statim explicat; *Magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus* Isaiæ 30. 30. *Audiri faciet Dominus gloriam vocis suæ, & terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, & flamma ignis devorantis, allidit in turbine, & laide* Id est percutiet, terribitque Assyrios terrificâ tempestate, tonitribus, fulminibus, grandine.

Quare quod dicitur Ezech 1. 24. & 3. 12. & 10. 5. *Sonus alarum Cherubim audiebatur, quasi vox Dei omnipotentis loquentis*; Symmachus, & Theodotio dixerunt; *quasi tonitruum Dei potentis*, id est Theodorus (ut exponit Theodoretus) *Sonitum illum comparare potuisses potentis Dei voci, id est tonitruum, quod à Divina*

4.

Optima
Nicetæ
interpretatio.

33

5.

Variæ
tonitruum
causæ, &
sententiæ.Seneca.
Stobæus.

Plinius.

Tonitruorum
terror.Habac. 3.
12.

Plin. lib. 6.

c. 47.

Pet. Met.

xia. 1. p.

4.

Sylva. c. 23

Exod. 19.

Lucret.
lib. 6.Tonitruum
Dei vox
terrifica.

à Divina virtute proficiatur. Vide Exod. 19. Pl. 17. 15. Jeremiae 51. 16. Habac. 3. 12. & Eccl. 43. Vox tonitruum ejus verberavit terram. Nam cum viventia omnia, non homines solum, ingenti percellantur timore, recte dicitur tota terra tonitruis verberata, ut jam hoc solo Tonantis nomine, non Jovem, sed præponentem Deum intelligere debeamus, Cælo tonantem. Divina præterea magnitudo proponitur nobis, quod videatur non solum mundus inferior contremiscere ad cælestia tonitrua, sed universa quoque cælestis machina contremiscere & ipsa superni templi luminaria, quasi Deo ingredienti surgentique manifesto hoc reverentia ligno, tremore, & voce gloriam illius mortalibus contestari; Qualis est illa Septimii ad lanum salutatio;

Septimius. O cæce rerum sator, o principium Deorum,
Stridula cui limina, cui cardinei tumultus,
Cui referata mugitus aurea templa mundi.
Unde etiam magnificentissimo quoque epitheto
Lucret. lib. 2. Lucretius Cælum celebrat, appellans Tonitralia
templa supernæ. Videlicet Templum Dei, cujus
majestatem tonitribus horrificis contestari solet:
Quare non solum cælo Deum, sed mundo etiam
inferiori regnare, & imperare credebant; propter
tonitrua, ut ille cecinit;

Cælo tonantem credidimus Jovem
Regnare.

Illi igitur Tonanti, mitum quantum venerationis, Od. 5.
& religionis tribuerint antiqui! quod vel ex plu- Suet. in
rimis templis ei titulo dicatis intelligere licet. Aug. c. 29.
Mitto quod Altitonans non uno tantum modo Senec. lib.
tonare soleat: nam non solum cum elidit fulmi 4. de be-
na, sed etiam cum colliduntur inter se nubes, aut nef. 1. 2. 6.
cum venti intra cavernas terræ elustantur, aut 8. & 1. 34.
etiam in imis lacubus, & profundissimis specu- 1. 33.
bus terrifici fremitus exaudiri soliti sunt. Ethna Diocl. 5. 3.
aliquando multo igne abundavit (ut scribit Sene-
ca) illoque tempore ajunt multa fuisse tonitrua, Senec. l.
& fulmina, que concursu aridorum corporum facta Nat. 99.
sunt, non nubium. Aliquando Cambyfes ad Am- 3. Oros. 1. 5.
monem misit exercitum quem arena Austro mota, Cap. 16.
& more nivis incidens obruit; Tunc quoque verifi-
mile est fuisse tonitrua, fulminaque attritu arena
se affricantis. Denique jam non intueatur, toni-
trua, esse Magnitudinis illius clarissima docu-
menta? His omnibus vocibus fortitudinis sua
videtur Deus terrere & in fugam convertere ho-
stes suos, triumphumque de humana omni for-
titudine, imbecillitate potius, & infirmitate
canere.

Horat. lib.
3. Catm.

CAPUT XXVI.

PARAPHRASIS

CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATI
Rerum insigniorum, qua
in Commentariis su-
suis explican-
tur.

1.
**Respondens autem
Job, dixit.**

Cum Baldadi orationem attentis auribus suscepisset Job,
cumque visus esset non solum tumide, & arroganter de
Deo locutus verum etiam ita abjecte de illo sentire, ut
Jobo desideranti Dei conspectum, & ad illius judicium
appellanti, acriter repugnandum esse judicaret, quasi
Divinae Potentia, atque Sapientia diffidens; ne si Jobus cum solo
Deo Judice disceptaret, Jobus vinceret, Divina vero justitia cade-
ret causa; aut quod indigeret Deus humano patrocinio, & exhorta-
tione ad sumendas dignas de fontibus pœnas; justa Job indigna-
tione commotus, cito, opportune, sed acriter, & vehementer, tum
omne crimen à se repellit, tum hujusmodi recriminatione adverfa-
rium pulsat.

2.
**Ejus adjutor es?
Numquid imbecillis?
& sustines brachium
ejus, qui non est for-
tis.**

Ita ne (inquit) tantum mihi Divinae magnitudinis, atque supre-
mæ majestatis terrorem incutis tantum extollis, & amplificas Di-
vinam potestatem? Homini scilicet ignaro. An illius causæ ti-
mes, si homo audeat cum illo disceptare? An dum pro Deo cau-
sam dicere conatis, existimas te alicujus deserti hominis patroci-
nium suscipere? An vero multum te tibi devincire putas Deum,
quem non bonitatis, & benignitatis commendes, sed terroris, at-
que severitatis acerbissimæ? Quid nam hoc? Subsidio venire paras
præponenti Deo? Scilicet imbecillis ille, & causam suam ratione,
& æquitate tueri non valens. Ita ne te illi Protectorem, & hype-
raspistem præbere niteris? Tu ne Deum lerves incolumem, & ul-
lum ab illo salutis, capitivæ discrimen salutari tuo brachio inter-
posito propulses? Atqui natura ille sua adversus injuriam omnem
munitissimus est; atque suos hostes roboris, & fortitudinis parti-
bus infinitis superat. Divinum brachium per sese erectum, fir-
mum, atque robustum sustentare velle videris, quasi jam assiduo
me flagellandi labore languescens & defatigatum concidat. Atqui,
ô amice, neque viribus, neque verbis tu multum polles; tam jejuna
enim est oratio tua, ut infirmus hinc non roboretur, neque insipi-
ens sapientiam discat, neque errans legem recte vivendi apprehen-
dat, quod sane ex me ipso comperi, quem infirmum & laborantem
tuam tua oratione neque leviter adjuvisti.

3.
**Cur dedisti consiliū,
forsitan illi, qui non
habet sapientiam, &
prudentiam tuam o-
stendisti plurimam.**

Deo ne velis, quamvis sapientissime excogitatam rationem ali-
quam providendarum, administrandarumque rerum, quasi dubi-
tanti afferre? Abundat ille consilio, nihilque utilis rationis, & ani-
madversionis tu suggerere ei, qui non eget consilio, poteris, cum
ipse consilio egeas. Non tu supremo rerum moderatori legem sta-
tues; nullamque illi in mercede nostrorum operum rationem fir-
mam, perpetuamque præscribes, quam ille pro sua sapientia,
æquissimæque voluntate mutare non possit. Quid igitur attinebat
te, quasi Deo consilia dantem, verba pro illo facere? Aut quid me à
Dei tribunali deterrere, quasi non illum pro sua benignitate bene-
vole, sed pro tuo judicio, atque consilio severissime, atque tristissi-
me meum agere oporteat? Recte opem, ac vires tuas ei defers,
Deo scilicet, qui vim omnem, roburque complectitur. Neque
solum Divinae Providentiæ decreta, quasi uni tibi, præ cæteris
mortalibus, revelata in præsentiarum exponis; Verum quasi à te
primum inventa, & excogitata depromis, ostentas, venditas.

Cui

Cui tot tamque magnifica annuisti verba? Cui tua senla nar-
tas & eloquentiam venditare decrevisti; nihil sane cum possis Deo
novi suggerere, nihilve opis afferre, à quo ipsum a vivere, spirare,
loqui accepisti? Et ne qui tibi spiritum, atque animam imperti-
tus est, mutuam patrocini, & auxilii causa, orationem rependis?
Quis vero docuit talia te verba profundere; atque tam tumidum
spiritum quis tibi adfluit? Videtis enim jam non tuo, sed alieno
spiritu imbutus, & pereitus personare. Cui igitur tua oratione pla-
cere studes, cujusve palato serviunt hæc tua verba, ex libidine po-
tius & temeritate, quam ex veritate, & sinceritate iudicii deprom-
pta? Sic sane, quod ex me ipso censeo, non est hæc tua doctrina
opportuna ad miseri alicujus animum refocillandum, & erigen-
dum; neque vero ad conciliandam admirationem aliquam sapien-
tiæ singularis. Sed quidem cum frustra, & vane loqueris, abute-
ris prorsus loquendi facultate, quod pro maximo beneficio, & mu-
nere, mortalibus ab auctore naturæ tributum est.

Is propterea nullis mortalium adminiculis indiget, potentissimus
cum sit. Quam mirabilem vim in ipsis parvis seminibus demon-
strat, quæ cum mortua sint, ac vegetationis expertia, at jacta in
terram subactam, & humectam formantur, & ut ita dicam, par-
turiuntur mira fecunditate: nam elicit inde naturæ opifex her-
bescens viriditatem, explicat folia, excitat calamus, maturat
fructum. Quid de herbis, ac plantis dicam, quibus non aridam
solum, sed ipsum etiam maris fundum, & alveos fluminum con-
sevit? Quid de metallis, margaritis, coralliis, quæ sub aquis for-
mantur, & generantur? Quid de priscis illis Gigantibus? quos
aquis diluvii demersos, & obvolutos, gementes, dolentes, eniten-
tes, si qua ratione evadere, & emergere possent ad internecionem
usque delevit? Quid de superbissimis, atque potentissimis Tyran-
nis, quorum vehemens timor irruit in universos mortales? Non-
ne ipsi ingentibus quoque suppliciis, morteque acerbissima cum il-
lorum affeculis, Deo sic judicante, conciderunt? Ipsi etiam super-
biæ parentes, iniquissimi Dæmones quorum virtutis, & potentie
robur tantum est, supremi Numinis imperio & vindicta, cum om-
nibus suis imitatoribus in sempiternarum tenebrarum carcerem,
perpetuis cruciatibus exundantem, coniecti sunt. Neque vero isti
omnes, qui suorum scelerum poenas dederunt, cum jam mortui
sint, ulla opera curari iterum, rursusque consiliter potuerunt.
Sola enim illa Divina Sapientiæ, atque potestatis ars, eos, qui ce-
ciderunt, excitare, & ad meliorem sortem revocare potens est.
Quod si in rerum humanarum providentia, fontiumque suppliciis
terribilem se præbet supremus iudex: mirabilem in rebus se aliis
Divina quoque sapientia, atque potentia præstat. Si enim ad ea,
quæ sub immensis aquarum gurgitibus delitescunt, & vivunt, co-
gitatione pervadas, invenies profecto bestias marinas vastissimas,
atque hoc ipso Arabico mari Cetos, Balenasque monstrosæ magni-
tudinis, ceu immanes quosdam Gigantes magnitudine, longitu-
dine, visu horribiles, tyrannidem quoque suam exercentes. Ho-
rum mirabilis est concipiendi, progignendique natura, & mirabi-
lis parturiendi fecunditas, ac humoris luxuriantis mira quoque,
occulta natura, perplexis, & in semet aliter, atque alter nunc flatu,
nunc fluctu convolutis seminibus, atque principiis. Horum Gi-
gantum maximorum mirabiles quoque affecles sunt parvi quidam
piliculi, vicini, & adhabitantes eorum, quorum ductu ingentes
illæ, vastæque moles gubernantur. Neque minus mirabiles cæ-
teri humidæ regionis incolæ, quorum mira natura, & varietas, mi-
ra in quoquo genere fecunditas, & multiplicatio ad Divinæ poten-
tiæ, sapientiæque documentum clarissimum.

Quid, quod abditissima terræ viscera, tenebris quoque, atque
caligine plena Divina illius mentis radius attingit, penitusque com-
plet. Cumque nos ignoremus prorsus, quid in illo profundissimo
baratro, & consumptionis, ac perditionis obscurissimo præcipitio,
tetraque, & horrida mortuorum statione agatur, & at Divinis
oculis patent universa, non secus ac si nuda essent, & suis ipsis
pellibus, atque cute spoliata; non solum enim in cute, sed
intus etiam agnoscit, ac intuetur obscurissimos, occultissimosque
rerum universalium recessus; & quæ crassissima ignorance caligine operit,
atque integit tartarus, suo ipse aspectu aperit, atque
revelat.

Ipse quidem regionem Septentrionalem vastissimam, & nun-
quam satis mortalibus perviam, verbo suo, atque imperio dilatavit.
Idem ipse spatiosissimum æthera super inanitate quadam expandit,
ex cujus Aquilonari parte perflat Aquilo vehementissimus, terram-
que pervadit universam. Sed hæc minora sunt. Maximam istam
spatiosissimamque cœlorum molem, cujus Aquilonaris polus ele-
vatur nobis supra Orientem, extendisse vide ut instar tentorii con-
camerati, atque imposuisse immenso isti spatio inter cœlum & ter-
ram interjectio incumbens tanquam firmissimo fornicis: simul-
que suspendit suis quasi librato ponderibus, nullo nixum funda-
mento, tantum gravitate sua consistentem, istum terræ globum
in medio universi loco eminentem, & velut ventrem intumescen-
tem, non minus stabilem, quam in firmissimis radicibus penitus
defixus hæreret.

Tanti Numinis sapientia. Superiores aquas nubibus quasi colli-
gatas & inclusas continet, ut non nisi guttati tellurem perfun-
dant, quæ si deorsum pariter erumperent, regiones devastarent,
atque subverterent. Qua in re neque satis mirari possumus rem

4.
Ecce Gigantes ge-
munt sub aquis, &
qui habitant cum eis,

5.
Quem docere volui-
sti? nonne eum, qui
fecit spiramentum?

6.
Nudus est infernus
coram illo: & nul-
lum est opemimen-
tum perditioni.

7.
Qui extendit Aquil-
lonem super vacuum
& appendit terram
super nihilum.

8.
Qui ligat aquas in
nubibus suis, ut non
erumpant pariter de-
orsum.

a. De animæ, & spiramen-
ti in sacro sermone signi-
ficatione, ex Hebræo etiam
discrimine, diligens obser-
vatio a n. 2. usque ad 6.

b. Vocis Gemendi ex He-
bræo & Latino exquisita
ratio qua multis, & variis
interpretationibus ansam
præbuit, n. 2.

c. De sylvis, & plantis mi-
raculis crescentibus cum in
aquis, tum in mari Rubro,
& Indico, ex sacris & pro-
phetis ex quibus qua-
dam n. 11.

d. Multæ Gigantum ap-
pellationes, resque pecu-
liariter de illorum immensi-
tate deformitate, habita-
tione, superbia, & impro-
bitate, ex sacris & pro-
phetis peculiari digressio-
ne examinantur exquisi-
ta, n. 3. usque ad 10.

e. De Cetis, atque Balenæ,
& in universum de aqua-
tilium mole, numero, fe-
cunditate, figura, & fero-
citate ad terrestres bel-
lualia relata pulchra qua-
dam ex sacris, atque pro-
phetis, n. 15. & 16.

f. De affeculis, & ducibus
Cetorum, Musculis, mira
quadam, ad hujus loci in-
telligentiam, ex prophæ-
tis, n. 17.

g. De Divinorum luminum
acie, & efficacie occul-
tissima quæque penetrant-
ium, pulchra quadam, n.
1. & 2.

tam fluxam, tamque labilem, qualis aqua est claudi, & constringi posse: atque nubem tam tenuem, tam levem aquae pondus deorsum incumbens continere posse, quin discindatur, ac importune effundatur nimbus terris, satisque nocentissimus. Statuit enim naturae auctor lenissimus pluviarum irrotationibus, minutissimisque sulcidiis terram plantasque universas exhilarare, & quasi ex suo vestimento percolatis perfundere. Ne vero ulla regio nimia siccitate squaleret, levissimis, velocissimisque nubibus pluviam adligavit Deus, & quasi in suo vehiculo inclusit, quo simul cum nubibus moveri, & discurrere, perque regiones universas vagari possit.

9.
Qui tenet vultum solii sui, & expandit super illud nebulam suam.

Cum vero aërem ipse contineat, nubibusque illud obducatur, pluviam defluere non sinit, nisi ea ratione quam is conducere cumprimis intellexerit. Tunc sane coelestis solii faciem clarissimam presso aëre, coactoque vapore nobis eripit, qua etiam re magnificentissimi, atque amplissimi sui throni maiestatem dum occultat, & operit, demonstrat simul, atque testatur; nubibus enim, velut pretioso stragulo, aut gemmato peristromate exornat, atque instar amplissimum iudicium, intra nebularum cortinas se continet, quo absconditus licet, indicii sui timorem, & sententiae ferendae, expectationem cunctis mortalibus injiciat.

10.
Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux & tenebrae.

Idem ipse maris frementis aestum, agitationemque fluctuum certis limitibus coercet, ac suo praecepto sempiterno, quasi adducto freno, injectisve compedibus constringit, & moderatur, ne praefixos limites transiliat, ac ne immensitas aquarum terris objecta atque offusa, universa devastet. Quae naturae lex cogentis mare in loca depressiora, atque terrae caverna, montesque eminentiores fabricantis, quid aliud est, quam ipsum auctoris naturae praeceptum summæ Sapientiae, atque Providentiae? nam quod mirabile prorsus est, quasi circumducto circino, unam ex uno eodemque centro aquae, atque terrae molem conglobavit. Quae rerum constitutio, lexque sempiterna erit, dum dierum, atque noctium varietates, commutationesque temporum quadripartitæ conservantur, dumque elementorum vicissitudine mundi natura continuabitur.

11.
Columnae cœli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus.

Tantam supremi auctoris magnitudinem ipsi illi beati spiritus, quorum munere cœlorum motus sempiterni administrantur, & quorum virtute rerum iste ordo, nexusque fulcitur, & confirmatur, prae reverentia, & timore contremiscunt adorant. Terra ipsa, montesque altissimi, atque firmissimi, qui coelestem machinam velut erectae quaedam, & sublimes columnae sustinere videntur, insolitis motibus, nutibusque formidantes, agitati atque concussi, in sui auctoris conspectu tremere, & hircere prae pavore videntur, illiusque maiestatem quasi persentire, & admirari. Ipsum profecto cœlorum robur firmissimum stabilitasque sempiterna nutat, & vacillat, illorumque bases & fundamenta horrent, & contremiscunt, cum eis aliquid praepotens imperarit Deus; ad cuius nutum, vultumque minacem aliquando tandem commovebuntur universa, & insolitis motibus, atque mirandis mutationibus perturbabuntur.

12.
In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia ejus percussit superbum.

Idem ipse insigni robore coëgit immensitatem aquarum in unum locum, attollendo montes, deprinendo valles, excavando profundissimas terrae cavernas. Idem ipse effervescentis maris aestum refrigerat, & quod agitatione, mutationeque maxima discindi, infringique videbatur, illius imperio repente conquiescens inaequabilem quandam, & placidissimam planitiem coit, atque subdit, & in suum alveum momento colligitur, omni rumore, atque superbia evanescente, ferociaque compressa. Is ipse serpentem illum antiquum superbissimum inter hujus mundi fluxus caecos praedas agentem, atque tyrannidem exercentem confregit, proculcavit: nunc etiam tempestates maritimas cientem, & compescit, & alligat, ac sapientia mirabili tranquillat universa. & Vastissimos cetos superbissime dominantes in minores pisciculos, suo imperio subigit, & suis illorum superciliis excaecat, & ad scopulos, littoraque frequenter allidit, tandemque ipsis piscatorum oculis transverberandos objicit. Quod vero nostra memoria recens viget, superbissimum sane Aegypti Tyrannum potentia, & imperio insolescentem inter maris fluctus interclusum velut draconem immanissimum vulneravit, prostravitque.

13.
Spiritus ejus ornavit cœlos: & obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus.

Quis vero ignorat suo verbo, atque imperio, cœlos istos specie mirabili, divinaque pulchritudine efformatos luminibus clarissimis distinxisse, ac peculiaribus etiam constellationibus variasse? Inde qui prius fulserat instar clarissimi sideris, tortuosum colubrum, suae potentiae robore & nisu ex illo sublimi domicilio, in quo creatus fuerat, deiecit. Cujus quoque imaginem non minori potentia, atque sapientia, in hoc aethere nobis repraesentat, cum coelestem istam regionem nubiferam in mediis tempestatibus, & pluvius, fulguribus exornare, & pulchris facere videtur. Et mirum, cum fulgura exhibet, coruscant protinus igneae nubium rimae; aliquando coelestes faces inardescunt, volant sidera; tunc velut gementes cum ingenti tonitru, emittuntur nubes vi summa, fulmen obliquum, volantemve draconem, trudentque ignem recurvo tractu in modum colubri incredibili celeritate discurrentem, cadentemque, & mortales Divinae potestatis terrore concutientem.

14.
Ecce haec ex parte dicta sunt viarum

Haec quidem exiguae quaedam illius sapientiae, atque potentiae, praeclarissimorumque operum sunt particulae. Quis enim possit universa naturae mirabilia cogitatione assequi, nedum oratione percensere? Quis, cum ille ad mortales descendere videtur, & cœ-

b Sitne perpetuum miraculum, quod mare non exaudet, differat, n. 2. 3. 4.

i Montium prisca religio portenta etiam, indicant, n. 3. & 4.

k De timiditate balenarum, & arte, qua naturae auctor illorum superbiam comprimit, pulchra quaedam, num. 6.

l Aegypti, & Pharaonis cognomen Superbus, illiusque cum hoc loco allusio ex verosimili conjectura, subtiliter observatur, num. 8.

m De ignitis exhalationibus, deque fulminibus hoc loco indicatis, plura, n. 5.

& cœlos suos horifica aliqua tempestate ad nos inclinare, viæ, itinerisque rationem universam pro meritis explicare, eloquentissimus sit licet, atque verbis, & oratione tonet, & fulguret? Quis illius adventantis strepitum, fremitum, clamorem, tonitruum, quo non solum terra, sed cœlum etiam contremat vehementissime? Quis ex his, quæ diximus, ad alia multo majora, quæ in illius potentia immensitate, & sapientia occultis rationibus servantur, intelligentia, & cogitatione adspirare tandem poterit.

ejus, & cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinem ejus intueri.

CAPUT XXVII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Ex eo quod tam constanter de Deo, tamque vere, & solide loquatur Job, confirmat iterum suam innocentiam, suamque de impiorum supplicio, & extremo interitu sententiam.

I. Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, & dixit.

1. Job in dicendo constantia. Verbum Addendi facundas vices significat.
2. Parabola quid Gregorius utilia semper confectans.
3. Assumere, aut portare, quid Paulus Portans Dei nomen. Onus Prophetarum.
4. Juramenti formula.

1. Jobi constantia, & dicendi fiducia. Philippus. Olympiod.

LXX.

Tygrinus. Vatablus

ADDIDIT. Confidentius videtur disputationem suam continuare, nemine videlicet respondente, quasi jam victis sponteque cedentibus adversariis. Quippe (ut ait Philippus) *conviētis jam amicis suis, quasi libero agens, & (ut dixit Olympiodorus) cum nullus ejus obfisteret orationi.* Atque eam animi erecti, & fidentis ad suam defensionem, indicat illud verbum, *addidit*; quasi suam loquendi vicem instaurans. Septuaginta: *Adhuc autem adjiciens Job.* Videlicet ad superiorem orationem, novas quasdam, gravissimasque sententias attexens. *Addiditque assumens parabolam*, id est: iterum assumpsit parabolam: rursus loquutus est, quod non incommode dixit Tygrinus: *Ulterius sermonem suum prosequens, & Vatablus. Resumpsit Job sermonem, & disputationem intermissam.* Diximus aliquando verbum *addendi*, in sacro sermone, secundas vices significare. Id est, idem valere quod secundo, rursus iterum. *Addiderunt facere malum*, id est, rursus fecerunt. Judic. 3. 12. & 4. 1. 10. 13. *Addidit Dominus*, ut appareret. 1. Reg. 3. 21. id est, iterum apparuit, sic, *Addidit dicens*, vel, dicere; id est, rursus dixit. Sexcenta sunt hujusmodi.

Assumens parabolam, id est, gravem quandam, viroque sapiente dignam orationem. Parabola autem, ex proprietate suæ radices, significat dignissimam quandam sententiam, excellentem utilitate, pondere, gravitate inter alias, q. d. sententiam dominantem, aut præidentem aliis: Nam *Masal*, significat dominari, aut Principem esse. Quare nulla hic Enigmatis significatio aut occulti alicujus arcani, vel proverbialis loquutionis significatio per Parabolam. Quamquam in his omnibus modis soleat usurpari Parabola. Quare non est cur Philippus hoc loco dixerit, quod *Job assumens Parabolam suam*, significat, quod ea, quæ antea dixerat, per similitudinem, & parabolam maxime dixerit. Quam etiam exponendi rationem sequuti sunt aliqui Latini, Parabolam dici orationem Job, quod plena sit similitudinibus. Neque mirum, quod Gregorius pro more suo utilia semper exprimens ex plano, & litterali sensu, ex hoc Parabola nomine suum studium probare contendat: *Ostenditur (inquit) sanctissimi viri dicta quam mystice sint prolata, dum parabola, id est, similitudo assumpta narratur ab eo, qui nihil inferius per similitudinem, aut comparationem loquitur.* Rectius Olympiodorus (inquit) *Scriptura dixit, non id solum, quod à familiaris sermonis similitudine remotum est, sed quemvis etiam sapientem sermonem.* Sed de Parabola, atque ejus Etymologia diximus quondam plura. Nunc tantum indicanda lectio Septuaginta, *Adjiciens Job dixit proœmio*, quasi ea, quæ ante disputavis, sint velut proœmium consequentis orationis.

Vide cap. 17. v. 6 n. 1.

*Assumens, Elevans, extollens, portans, & forte cum de sermone dicitur, nihil aliud peculiare indicatur, quam loqui. Videlicet à radice; Naca, quæ significat elevare vel tollere super os verbum, aut sermonem: Quod est loqui, sicut & cum Cogitatio dicitur ascendere super Cor, nihil aliud est, quam cogitare, & elevare oculos, nihil aliud, quam videre. Habemus vero Hispanismum similem, Lavantur la plastica, & è converso. Auer se caído la plastica qua corria. Hic significat jara rem aliquam non usurpari sermone; illud vero usurpare alicujus rei memoriam, & loquendi iniquum facere aut aditum patefacere aliquam disputationem. Quod ausum quendam, & constantiam in loquendo adfert, & primum sermonis auctorem. Sicut Actorum nono, decimo, quinto dicitur de Paulo ad prædicationem Evangelij electo: *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & Filiis Israel.* Id est, ut constanter de me loquatur, & primus ipse auribus Regum obtrudat nomen meum, namque illud portare, non est, ut plerique existimant, transferre ex uno loco in alium, aut per diversa loca circumferre. Sed est elevare: * *Sustinere, tollere, vel attollere, & quasi super seipsum assumere.* q. d. ut hoc onus mei nominis evulgandi sibi imponat. Et sicut qui alicujus obligationis onere gravatur & constringitur, obligatus etiam manere solet ad illius rei dispendia, & laborem; ita de Paulo portaturo Dei nomen, subjicitur quasi portandi explicatio, & ratio; *Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Atque ut uno verbo dicam, hoc est illud Onus Prophetarum, quod ex hac ipsa radice dicitur quasi portatio, cum videlicet Propheta suam prophetiam ita super se assumit, ut videatur etiam super se onus, & obligationem suscipere, tum illius prædicandæ, & tuendæ, tum & pro illa opprobria & injurias sustinendi. Ergo & hoc loco assumere Parabolam erit ita hanc Divinæ Potentiæ, & suæ causæ manifestationis, & defensionis onus, & obligationem super se accipere, ut paratus sit de omnibus rationem reddere.*

Sed tamen propter id, quod sequitur de Dei viventis contestatione, potest hæc parabola elevatio, aut assumptio ad aliquam juramenti speciem referri, ut cum dicitur assumpsisse parabolam, indicetur Dei nomen in juramento assumpsisse, aut elevasse.

II. Vivit Deus: qui abstulit judicium meum: & Omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam.

III. Quia, &c.

1. Jurandi forma. Dei viventis contestatio adversus idola.
2. Varia aliorum interpretatio. Innocentem Deus affligit extra judicialiter.
3. Judicium quid auferre Judicium, cum Deus contemnere videtur. Illustratus Isaias.
4. Judicium pro condemnatione, aut absolutione. Facere Judicium. Explicat, Isaias, & David.
5. Omnipotens, Saddai, quid.

Vivit Deus. Sine ulla juramenti forma hæc verba accipi posse existimant, qui ex Hebræo legunt: *Vivens Deus abstulit Judicium meum, &c.* Sed si ve legas *vivens*, si ve *vivus Deus* (nam hæc participia Hebræorum valent idem quod verbum præsentis temporis) sensus idem erit; & ut ex aliis Scripturæ locis aperte evincitur, juran-

30.

NVS

Assumere sermonem aut cogitationem. Hispanism.

Constantia fidentis animi, in assumendo sermone.

Portare Dei nomen quid proprie,

* Para que sen eirgue, y to ille so bre si la publication de tui nome.

Onus Prophetarum, quale.

Job assumens parabolam, & onus defensionis, providentiæ, & suæ innocentia.

4. Assumere ad juramenti formulam.

1.

Regia. Participii Hebræorum.

Jurandi formula.

Nicetas.

Deus vi-
ven in ju-
ramento
assumptus.

jurandi formula, quam tum Græci, tum Latini omnes agnoscunt; & dilucida paraphrasi exposuit Nicet. *Per Deum viventem, qui de me iudicavit, iuro hac me obeas causas tantum quam mihi prorsus ignota, illi uni cognita sunt perpeti.* Est vero jurandi hæc formula solennis in Scriptura, qua Dei vitam contestamur, v. 26. 63. *Adjuro te per Deum viventem, id est, Dei viventis, præsentisque nomine te obstringo, & Apoc. 10. 6. Juravit per viventem in sæcula, aculorum, & cum Deus ipse jurat, Vivo ego, dicit Dominus.* Quod certe fiebat, ut simul cum confirmatione alicujus veritatis confirmaretur etiam veri Dei fides, & cognitio adversus idola, quæ putabantur Dii, sed mortua erant. Cum enim homines per majorem se jurent, ut Apostolus ait, nili Deus vivens esset, neque major, neque melior homine esset, neque ulla ratione timendus. Sicut Baruch suo ille cap. 6. pluribus probat. Quare sæpe illud repetit adversus falsos Deos: *Ne ergo tremueritis eos, quia non sunt Dii.* Et ideo sæpe cum juramento conjungitur Dei viventis timor, Deuter. 7. 3. & 10. 20. Gen. 31. 52. Quare in id potissimum incumbant Prophetæ, ut persuaderent populo omnem vitam, sensusque rationem deesse falsis Diis: & id curabant Dæmones redditus oraculis, ut lapides, & ligna aliquod vitæ, & sensus specimen præberent, & metum mortalibus aliqua ratione injicerent. Ergo cum Deus vivens in juramento assumitur, veri Dei præsentia veneranda adducitur in testimonium: aut certe stabilitas, & sempiternitas Divinæ vitæ, ad stabiliendam nostram veritatem.

2.

Biblia cor.

Judicium
recedere
aut remo-
veri. quid

Cajetanus.

Chaldaus.

Judicii
Regula.

Eugubinus.

LXX.

Psalm. 16. 6.

3.
Varia expo-
sitiō ex va-
ria judicii
significati-
one.Judicium
pro judici-
ali judicis
actione, &
cognitione.

Psalm. 142. 2.

Qui abstulit Judicium meum. Quæ in hoc primo versiculo dicuntur, per parenthesin legunt Biblia pieraque vulgata, quali hæc sub juramentum minime cadent. Sed parenthesim expunxerunt Biblia Vaticana neque incommode: nam quamvis hæc quoque sententia comprehendatur juramento, non habebit sensum incommodum, quasi dicat: Solenni juramento contestor, DEUM abstulisse Judicium meum. Sed illud paulo obscurius, quid sit *auferre Judicium, aut removere, aut facere, ut recedat judicium*, ut ex originali legimus, nam *cur*, est recedere, declinare, divertere: sive neutraliter, sive active legas. Cajetanus existimat id esse, quod Deus exerceat Jobum longe à judicio, id est, non in judicio, sed extra judicium, id est, non tanquam Judex judicando, & condemnando reum pro scelere aliquo, sed tanquam pater probando illum propter multos præclaros fines suæ Providentiæ. Hoc idem indicasse videtur Chaldaus: *Abstulit regulam Judicii mei*, nam hæc est Judicii regula, innocentem absolvere, fontem damnare: Quod si puniatur innocens extra judicialiter fit. Interpretatio, hæc vera, sed dura.

Eugubinus quod Deus *Abstulerit, removereque*, id est, denegaverit minimeque concesserit illud supremum Judicium, atque Tribunal quod tam ardentem, tamque sæpe postulavit, ut sibi pateret Hoc quoque longius.

Paulo propinquius, quod Septuaginta legunt: *Vivit Deus, qui sic me iudicavit*, id est, qui quasi pervertit meum Judicium, dum tam acerbo me afficit supplicio. Quod alibi; *Non a quo Judicio affluxit me.* Quare *auferre Judicium*, erit inferre plagas, sed non juxta mensuram delicti: verum multo majori pœna leviores culpas compensare. Vero similis hæc expositio, sed neque valde lenis.

Illud ergo videtur ad Scripturæ phrasim accommodatum, ut pro varia, atque diversa acceptione *Judicii*, varia etiam sit, atque diversa significatio, *auferendi*. Nam, si *Judicium* pro actione judiciali, & cognitione Judicis sumatur, *auferre Judicium*, erit, non intrare in judicium, neque velle cognoscere merita alicujus causæ. Hanc enim exquisitam suæ vitæ & innocentiae cognitionem, ut ex illa judicaretur, sæpe desideravit Job, suæ innocentiae bene conscius. Sicut è contrario sui peccati male conscius dicebat David: *Non intras in Judicium cum servo tuo, quia non justificabitur, &c.* Atque hoc modo videtur Symmachus intellexisse legens, *Qui despexit Judicium meum.* Quo etiam modo dixit Deus Isaiæ 40. 27. *Quare avertis faciem tuam à Jacob, & loqueris Israel: Abscondita est via mea à Domino* (id est, non vult agnoscere meam causam)

& à Deo meo Judicium meum transivit. Ubi Septuaginta legunt: *Judicium meum abstulit, & recessit*, id est, ille vitam, causamque meam negligit, & sive justa, sive injusta patiar, nulla illum mei cura tangit.

Si autem *Judicium* pro condemnatione, aut pro merito & causa condemnationis, & mortis usurpetur, *auferre Judicium*, erit condonare mortem, & non pronuntiare dignam scelere sententiam: ut Sophoniæ 3. 15. *Abstulit Dominus Judicium tuum* (id est, supplicium, & pœnam, quam ex judicii & justitiæ lege merebaris: condonavit scelera. Septuaginta. *Abstulit Dominus iniquitates* (avertit inimicos tuos, non timebis malum ultra) Sen-

si, *Judicium*, sumatur, ut sæpe solet, pro justitia, & æquitate causæ, & pro innocentia vitæ & operum, quibus debetur illa potissima judicii pars, quæ est absolutio: *Auferre judicium*, erit non absolvere pœna, neque liberare supplicio immerito, sed citra culpam affligere & punire, quod huic quadrat loco. Sicut etiam populus cum querebatur, quod mala, & iniqua pateretur ab hostibus injuste, Deo quasi non curante, id est, non liberante; Isai. 59. 9. & 14. *Elongatum est, judicium à nobis, & non apprehendet nos iustitia: expectavimus judicium, & non est.* Septuaginta: *Recessit judicium*, sive, ut hoc loco, ablatum est, cuius contrarium lætabundus, & liberatus à malis canebat, David Psalm. 9. 5. *Fecisti Judicium meum, & causam meam, sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam.*

Et omnipotens Saddai. Quicum sit bonorum omnium fons uberissimus, cumque ex illius indulgentissimi pectoris uberibus dulcissimum, suarivissimumque beneficentiæ lac instillat in ora, desideriaque suarum Creaturarum, me tamen amaricavit: *ad amaritudinem*, ærumnas doloresque incredibiles, naturæ humanæ ad perferendum difficiles, & peracerbos, adduxit animam meam, vitam corporisque partes omnes, atque animæ facultates nullo merito. Hæc (inquam) juramento contestatur quoque, deinde quod sequitur.

III. Quia donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis:

IV. Non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.

- 1 Vita periphrasis. Spiritus, quid in sacro sermone.
- 2 Oris peccata, & iniquitas, quæ.
- 3 Iniquitas, & Dolus, meditari, quid. Explicat David & Isaias.
- 4 Particula Absit, in Hebræo, quæ proprietatis. Illustratus Moyses.
- 5 Varius Græcorum & Latinorum nexus. Varia etiam sententia paraphrasis.

Juro (inquit) per Deum viventem, quamdiu vixi, sancte me & religiose vixisse: neque falsi aliquid aut de mea innocentia quamdiu vixero, sancte me, & religiose victurum aut de Dei bonitate, & justitia pronuntiaturum: neque ulli unquam mendacio consensurum.

Donec superest halitus. Elegans vitæ periphrasis: Quamdiu respirat homo, tamdiu vivit; moritur tandem cum expirat. Vox eadem, quæ supra c.

26. 4. vertitur, *spiramentum*, de quo ibi plura. Et *Spiritus Dei in naribus meis*. Septuaginta legunt; *Spiritus divinus, qui circa me est in naribus*. Quo nomine Olympiodorus *spiritum sanctum*, intelligit, sicut etiam Ambrosius super id Psalm. 118. *Averte oculos, &c.* nec non Philippus *Spiritus* (inquit) *Dei qui me, ut sustineam hos cruciatibus, corroborat.* Unde Græci hoc loco *Trinitatem* indicari existimant: *Patrem, per Deum viventem; filium, Omnipotentem; Spiritum Sanctum, suo proprio nomine, Spiritus Dei.* Methodius autem hoc ipso loco, *Spiritum Dei*, intelligit *spiritum à Deo datum hominibus, sed non alium, quam conscientiam ipsam quæ sive sui sceleris testis est, de qua etiam intelligi vult, quod Sapientiæ 12. 1. dici-*

LXX.

4.

Judicium
pro merito
extremæ
sententiæ
& supplicii
inferendi.

LXX.

Judicium

pro boni-
tate, & æ-
quitate
causæ.Germana
& simplex
expositio.

LXX

ש

Ærumnæ
amariscen-
tes homini

I.

Lucida
Sententiæ
paraphrasis

Vitz pere-

phrasis.

נשמת

Olympiod.
Ambrosius.
Philippus.

Trinitatis

Mysterium
indicatum.

Method.

Conscien-
tia incorru-
pta, quæ.

nibus;

Isid. 6. 1 E

Pietas ar-
de com-
plectenda
instar in-
gentis &
gravissimi
lapidis.

Eccl. 6. 23.

LXX.

Hieron.

Alligare
nos debe-
mus cum
pietate, ne
facile ab
illa dissol-
vamus.
Obligatio-
nes & vota
majori per-
fectionis
addunt
animo vim
& fortitudi-
nem.

2.

D. Thom.
Dionysius.
Consuetu-
do peccan-
di, ad no-
va semper
peccata
elliciens.

pin

Varia ex
Hebræo
interpreta-
tio.

Peccatum
probrum
& conviti-
um.

relinquas eam: ne demittas, neque laxes manus, aut dissolvas complexum brachiorum, ne unquam mollem te, parumve constantem. Sapientia Amatores præbeas, quod hic dicitur, non deferam: nam si semel relaxes brachiorum nilum, curamque tenenda iustitia & sanctitatis, avolabit statim, aut excidet e manibus, non aliter atque res magni ponderis, & momenti, nisi arctissime complectaris. Scriptum est enim, Quasi lapidis virtus probatio erit in illis (stultis & vecordibus) & non demorabitur projicere illam. Quod clarius Septuaginta dixerunt. Quasi lapis probationis, fortis erit in illo. Erat nimirum quondam lapis quidam, quo probabantur vires cuiusque, & ad quod se exercebant juvenes quem videtur Zach. 12. 3. vocare lapidem oneris, quem, ut Hieron. ait, alii ad genua, alii ad umbilicum, alii ad humeros & caput, nonnulli supra verticem erectis, iunctisque manibus attollebant. Sic pietatis pondus quasi per gradus quosdam ætatis & temporis homines attollunt, & sustinent, paucissimi qui supra verticem attollunt, ita, ad finem usque perseverent, at si semel illum lapidem apprehenderet languidus, aut imbecillus homo, sine mora projiciebat pondere superatus, non aliter dissoluti, cum semel apprehendunt pietatem. Quare ad summam animi constantiam & robur, illa tandem verba hortantur v. 29. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conserva vias illius. Vult enim ardentius concupisci, & amari, vult quæri diligentissime, vult apprehendi, & teneri arctissime, quoniam autem imbecillitati humanæ timendum est, quæ lassari, & deficere sæpe solet, monet sapiens, ut etiam qua fieri possit ratione, nos cum Sapientia religemus, & constringamus fortiter, & vinculis quibusdam majoris perfectionis obligemus, facile illam dimittere possumus, facileve ab illa dissolvi. Eccl. 6. 28 ut huiusmodi compedes & obligationes voluntarie susceptæ, sanctioris vitæ retinendæ sint adminicula, ad pietatem fortiter tenendam. Quare postquam Sapientia dixerat: Injice pedes tuos in compedes illius, & in torques illius collum tuum, subjecit statim, & erunt tibi compedes ejus in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloria. Nam hæc ipsa vincula, quæ sunt nostræ imbecillitatis argumenta, eadem ipsa sunt quasi supplementum fortitudinis & præsidium validissimum ad retinendam fortiter sanctitatem, quam semel teneri capimus.

Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Verbum reprehendit, legendum de præsentia, quamvis in Hebræo legatur de futuro. Deest quoque in originali particula causalis. Quare non alia erit huius partis sententia, quam expositio præcedentis, videlicet, Tenuisse semper justificationem, nihil aliud erit, quam sibi non esse conscius alicujus sceleris. Sed Divus Thomas, quem nonnulli Latini sequuntur, presse & stricte accipit particulam illam causalem, ut rationem reddat, cur confidat, se non recessurum ab innocentia, quod videlicet semper assuetus fuerit iustitiæ & sanctitati: nam ipsa peccandi consuetudo solet hominem in majora in dies peccata impellere. Sed nimium videtur hoc subtile, & argutum. Non reprehendit: Non exprobrat, non impropertat, non convitiatur, non blasphematur, aut maledicitur. sive potius de futuro, non blasphemabit, maledicetve. His enim modis omnibus verbi solet verbum originale à vulgato. Cum autem oratio sit in Hebræo sine appolito, poterat non incommode apponi huic sententiæ, Deus; Cor meum non exprobravit, supple Deum. Non blasphemavi, nunquam maledixi, semper de Deo in bonitate sensi contra quam illi objiciebant amici & dæmon interius molestissime suggerebat nam jam eo videatur revocata tota amicorum disputatio, quis melius veriusque de Deo sentiret, & loqueretur? Sed Vulgatus sententiam aliter supplevit, commodeque expressit appositum, Non reprehendit me cor, non exprobrat, neque convitiatur mihi. Similiter etiam Septuaginta, Nequa enim conscius sum mihi, & commississe absurda. Peccatum enim est opprobrium hominis, injuria, convitium. Quare, quem carpit alicujus sceleris conscientia, huic ipsa conscientia exprobrat, convitiatur, maledicit. Et qui reprehendendo pecca-

tum alicui obicit, si non verbo, at certe re ipsa exprobrat, & convitiatur. Aut igitur, se nullius opprobrii, vel in suam conscientiam, vel ad verbum Deum commissi, conscius esse. Sed potius probra & convitia indigne excepisse ab amicis, scelera & impietatem objicientibus.

In omni vita mea. Clare quod in Hebræo paulo obscurius, * A diebus meis. Cajetanus, Dies suos existimat appellari, Dies, quibus usus est libero arbitrio. Nam dies (inquit) ante usum liberi arbitrii, nostri non sunt quoad possessionem & usum. Vere quidem, sed nimia in emulgendis vocibus subtilitas, inimica læpe solet esse dignati orationis, atque sententiæ. Loquutio erga illam vitam in universum significat.

Sed Philippus hoc loco, ut sententiam hanc conciliet cum illa superiori, cum Job peccata aliqua adolescentia lææ confiteri videtur, existimat hanc sententiam deberi tantum accipi de præsentis suæ calamitatis tempore; Hoc (quod) inquit loco omnis vita præsentis ejus intelligenda est, quo tempore hæc dicebat: nam & ita dictum ex superiori versiculo credibile videri potest, ubi ait, Justificationem meam, quam cepi tenere, non deferam, ubi cepisse se profitetur. Sic milis profecto loquutio, 1. Reg. 25. 28. Malitia non invenitur in te, omnibus diebus vita tua. Videlicet dum vixeris in posterum, quod tamen ex originali videbatur accipiendum in universum: Malitia non est inventa in diebus tuis. Nihilominus & Jobi sanctitas, & illius innocentia sæpe ab ipso met confirmata, atque Græcorum Latinorumque interpretum consensus suadent, ut in universum de tota vita superius acta hic locus accipatur. Neque obstat quod aliquando se peccasse fateatur Job: nam de levioribus illud peccatis accipiendum, docet hoc loco Gregorius. Divus Thomas, & Latini. Quamquam illud observat Origenes, Mirificam esse justis fiduciam, qua non modo ejus vita superior, sed æterni etiam temporis conditio nitetur, ut dicere non dubitaverit; Nihil mihi conscius sum.

Sed cum hoc etiam Paulus de se affirmaverit, Nihil sibi conscius esse, qui tamen & Blasphemus fuit. & Ecclesiam Dei persequutus est, non videtur magnum suppeditate innocentie argumentum, quam à primis annis post delatam originis labem conservaverit? Dicendum quidem, Paulum post actam vitæ anteaactæ poenitentiam, nihil sibi conscius fuisse, neque à suo corde, suæque conscientia graviter reprehensum sicut & Joannes 1. cap. 3. 21. dixit; Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, quod proprie ex Græco legi potest, Si cor nostrum non condemnaverit nos; nam per poenitentiam deletum jam peccato, nihil nunc est (ut Paulus ait) damnationis, his qui sunt in Christo JESU, qui non secundum carnem ambulant, quamvis quondam secundum carnem ambulaverint, & Paulus quidem videtur quodam modo ad præteritæ ignorantie commemorationem erubescere; Quis non sum dignus (inquit) vocari Apostolus, quoniam, &c.

At Job non solum hac ratione, sed & quod semel acceptam gratiam nunquam amiserit, sibi conscius non est gravioris alicujus sceleris, neque ad commemorationem præteriti alicujus opprobrii erubescit. Nam & præteriti criminis memoria sanctis, dum adhuc vivunt, & humilitati, & pudori est. Quare ne populus Dei, velut sponsa quæ deprehensa in adulterio fuerat, & jam præteriti, & condonati adulterii opprobrio vel solam memoriam acciperet, dictum Sophoniæ 3. 17. Noli timere Sion, Dominus Deus tuus gaudebit super te in latitia. * Salebit, in delectatione tua. Quod Sept. dixerunt; Innovabit te in charitate sua, id est, quasi alia esses, novaque nupta, te accipiet. Job dixit se innovatione minime indigere, ut qui primam charitatem, nunquam amiserit.

VII. Sit, ut impius, inimicus meus, & adversarius meus, quasi iniquus.

1. Duplex aliorum interpretatio, Jobi constantia, de ultimo huius controversia iudicio, prophetia.
2. Germana expositio.

3. Impe-

* En mis-
dias tal no-
mea remor-
dido la
conciencia.

Notata
subtilitas
Cajetani.
Philip.
Job. 10. 26
An Job in-
am inno-
centiam
universæ
vitæ tuer-
tur, an præ-
sentis tan-
tum tem-
poris cum
hæc dicit.
Leviore
peccata
agnoscens
Job.

Gregor.
D. Thom.
Origenes
1. Cor. 4.

1. Cor. 4. 4.
1. Tim. 1.
13.
Bonæ con-
scientiæ te-
stimonium
in Jobo, &
Paulo, qua-
le.
Poenitentia
peccati
damnatio-
nem tol-
lens.

Rom. 8. 1.

Præterito-
rum crimi-
num me-
moriam san-
ctis ad hu-
militatem.

* No se
hablaba
palabras de
lo pasado
Job pri-
mam gra-
tiam con-
servant.

3. *Imprecatio in hostes pro verbis. Illustrati Samuel, & David.*

VIII. Quæ est enim spes hypocritæ, si avaritiam rapiat, & non liberet Deus animam ejus?

1. *Chrysoft.* Chrysoftomus in Catena, paulo acerbius, per imprecationem hæc exponit: *Pereant inimici mei, quandoquidem me calumniantur, & fecerunt eodem modo Olympiodorus; Quia vos in me per impietatem condemnatis, in meorum inimicorum capita retorquantur, ut latenter notet amicos qui petulanter illius innocentiam lacefferent & non nisi cum impietate. Et vehemens quidem est Septuaginta lectio; Verum tamen sint inimici mei, & qui super me insurgunt, sicut perditio impiorum.* Sed secundo, paulo lenius. Qui in hoc meo proposito, meaque sententia de impiorum aut felicitate, aut supplicio mihi repugnaverit, plane censebo impium, & sicut meæ innocentia, veræque doctrina, ita etiam veritatis hostem. Sic Job monebit amicos, ne sibi importunius obganniant, ni velint ab ipso merito impiorum, & sanctitatis inimici haberi quo sensu non omnino impios dicet suos adversarios, ad speciem tantum impietatis præferre, ut qui contra veritatem pugnare videantur. Idem indicavit Tygurina. *Qui mihi adversatur hac in causa, impius, & qui se mihi opponit, iniquus habendus.* Hæc est frequentior Latinorum expositio. Et illud peculiare Philip-
Philip. pus addidit, *Pro heria, (inquit) spiritum hac dicere videtur mihi magis, quam voto maledicentis.* Cui prophetica prædictioni, favere videtur verbum futuri temporis, quod in Hebræo subest, *Eris, ut impius, &c.* Quod tunc impletum videtur, cum ad extremum hujus disputationis, & litis damnati sunt illius adversarii stultitiæ, & injustitiæ.

Lenior interpretandi ratio.

Tygur.

Philip. Job Prophetam suum adversarium in hac causa, sententiam adversam.

2. Optimus, & simplicissimus explicatur. Nova sanctitatis Jobi probatio.

3. Proverbialis imprecandi formula.

Josephus.

Ovid. 3. de Arte.

Propert. lib. 3. Od. 27.

Sen. in Oct. Act. 4.

Sed tandem non leviter suspicor, esse hanc quasi proverbialem dicendi formulam, qua imprecetur fructum, retributionemque impietatis suis hostibus, in hanc sententiam; Vos censetis me impium. Ego vero tam longe ab impietatis studio ut neque mihi, neque amicis meis, quibus bene velim, optem ullos impietatis fructus. Hoc certe percipiant inimici, & hostes mei. Solemus enim vulgari consuetudine, diras, & imprecationes in inimicos convertere, cum nobis tantum fausta precamur, aut omnia mala à nobis depellimus, cujusmodi illud est 1. Reg. 25. 26. *Fiant sicut Nabal, inimici tui, & qui querunt Domino meo malum, id est, ut Josephus lib. 6. Antiq. elucidavit; Quod Nablaum manet infortunium, inimicorum tuorum capitibus contingat.* Et quod avversantur, id certe in inimicorum capita ut recideret, precari solenne semper fuit, ut ille dixit;

Hostibus eveniat tam fœdi causa pudoris, Inque nurus Parthas dedecus illud eat.

Danielis etiam 4. 16. *Domine in somnium his, qui te oderunt, & interpretatio ejus hostibus tuis sit.* Illudque frequenter usurpant aniles fabellæ, *El mal para los malos, y el bien para nosotros.* Nam sicut quidquid bonum est, nobis, & amicis solemus precari. Atque illud quoque Propertii simile;

Hostium uxores, puerique cœcos Sentiant motus Orientis Austri.

Poppea vero apud Senecam, terrificum somnium, & noctis minas in hostes declinat;

Delubra, & aras petere constitui sacras, Ut expientur noctis, & somni minæ, Terrorque in hostes redeat attonitus meos.

Video sane similem esse formulam hujus sententia Jobi, atque adeo etiam cogor existimare, esse imprecatoriam. Cum quo sensu recte coheret sequens sententia.

1. *Spes per metonymiam.* Hypocrita quis. Avaritia proprium.
2. *Divitiarum stabilitas à Deo.*
3. *Liberare quid proprie. Varia lectio.*
4. *Impii non eriguntur filiali in Deum confidentia.*

O Dio (inquit) semper mihi fuit impius atque impietas, ideoque illam imprecor inimicis, quod nihil ex illa boni percipi possit. Sed securam, inquis, impius vivit, cum ad vitæ præsidium, & custodiam divitias comparet. Ego vero (inquit Job) sic existimo, nullam esse diviti impio vitæ securitatem, aut stabilitatem, cum nitatur infirmo, & fallaci fundamento. Nam quæ est spes figi-
Spes pro co, in quo tur. nititurve, undenam sibi bene sperare possit? *Spes,* pro ea re, quæ nobis spem facit, aut de qua spem concipimus. *Hypocrita* impii divitis, qui omnino aliud videtur, & apparet, quam sit, qui cum exterius fulgeat, pollutus, & contaminatus mente est, ut proprietates hujus vocis exposcit, de qua aliquando diximus: quadrat enim commode illa *Hypocrita,* & fallacis mendacisve compellatio in impium divitem: sicut, & *divitiæ fallaces* appellantur. Sed in universum *Hypocrita pro impio,* ut hoc loco verterunt quoque Septuaginta. *Si avaritiam rapiat,* simplex in Hebræo vox, quam vertere possis *si avarizet,* id est, si avaritiæ studeat, aut avide, & avaritiam rapiendo, condendo, & asser-
733 vando multo alia plura concupiscat. Quam vocis proprietatem indicant Septuaginta legentes: *Quæ est spes impio, quia expectat?* Scholia Septuaginta, notarunt, verbum Græcum reddi posse: *Quia tenax est,* aut, *quia in habendo exspectat;* aut ex Olympiodoro; *Quoniam plus capis, & aliena ad se rapis.*

Et sane verbum Græcum, *Epecho,* ita significat continere, & reprimere aliquid, ut etiam aliquid expectetur, propter quod cunctatio, & retentio fiat, quare Vaticana dixerunt, *expectat;* Complutensis vero, *continet.* Et quadrat quidem utrumque in divitem avarum, qui cum multa contineat, & possideat, plura expectat, & concupiscit, & concupiscentia illum retrahit à fruendis bonis, quæ jam possidet. Cadunt sane omnia hæc in proprietatem verbi originalis, quod non solum *avarizare,* aut *concupiscere* significat, sed etiam lucris inhiare, & undecunque corradere (quod potissimum indicatur Psalm. 9. 3. *Laudatur peccator in desideriis anima sua.* Quæ hæc desideria? corradendi, & ditescendi, nam statim ab hac ipsa radice exponitur, & *iniqui,* avarus, corradens, lucri sectator, *benedicitur*) aut cum avaritia perficere, aliquid, aut implere: Ergo (inquit) quantumvis bene munitus, firmusque videatur à divitiis quantumvis multo plura expectet, atque desideret, suorum quoque desideriorum compos tamen, nisi illum muniat confirmetve Deus, nulla vera firmitate fulcietur. Nimirum verus omnis boni auctor Deus est, vera promde bonorum omnium firmitas ab illo petenda: nam divitiæ à Deo collatæ vitæ præsidium sunt, ex avaritia vero, vel rapina vitam evertunt, & enervant. Sicut à Christo domino dictum est Lucæ 12. 15. *Videte, & cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam, vita ejus est ex his, quæ possidet,* id est, non ideo diutius, aut beatius vivet, quod amplioribus facultatibus abundet. Quare misere deceptus fuit, cujus ager uberes fructus attulerat, cum dicebat *anima,* id est, vitæ suæ; *Anima habes multa bona posita in annis plurimos,* diuturnæ vitæ securitatem sibi promittens ex *abundantia* divitiarum, quas ipse suæ industriæ, suæque sollicitudini, forte etiam suæ iniquitati tribuebat, cum bona sua illa appellabat; *Congregabo* (inquit) *omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea.* Sed tamen neque noctem unam potuit vitam suam prorogare. Quare eleganter in rem hanc dicere possis, quod in aliam dictum à Paulo est 1. Corinth. 8. 8. *Etsi nos non commendat Deo, nec enim si manduca-*
verimus,

1. Sententiæ nexus, & paraphras.

Spes pro co, in quo

Vide c. 8. v. 13. n. 4. & c. 13. v. 16. n. 1. & c. 15. v. 34. n. 1. & c. 17. v. 8. n. 3. & c. 20. v. 5. n. 5. vide etiam infra c. 3. 4. v. 30.

LXX. Scholia Vaticana.

2. Divitiæ à Deo collatæ firmæ & salutarer, ex avaritia falsæ. Luc. 12. 15.

Basil. Theophil. Beda.

verimus, abundabimus, nec si non manducaverimus, deficiemus, sicut & de huiusmodi impio divite, requiem securitatemque vitæ sibi pollicente, dictum est; Nescit quod tempus praterit, & mors appropinquat, & relinquet omnia aliis, & morietur. Quod sequenti particula clarius exprimitur.

Eccl. 11. 20. *hæc non liberet Deus animam ejus.* Id est, nisi Deus illius vitam servet, & tueatur, is enim est à quo vitæ præsidium & abundantia nobis confertur: nam si illam polliceantur opes, fallent tamen. Vide super cap. 20. v. 20. super id: *Nec est satius venter ejus*, Ubi Septuaginta vertunt; *Nec est ejus salus facultatibus*: Sed hæc secunda pars, totaque sententia premenda magis.

Eccl. 11. 20. *hæc non liberet Deus &c.* Propr. ex Hebræo: *Et non requiescere fecerit Deus, aut pacificaverit*, vel salutem, & pacem atque abundantiam non confert. Quod ad animæ sanctitatem & peccati condonationem refert D. Thom. nam: si Deus non liberet illius animam eluatque peccato, quid prodest homini si universum mundum lucretur? Quam ille pacem, aut felicitatis partem habebit; si cum Deo amicitia fœdere junctus non est? si pugnat adversus illum Deus? Quia vero hæc sententia est in Hebræo sine ulla negatione, contrariam significationem dederunt verba liberandi aut pacificandi, nonnulli Hebraizantes, legunt enim post

Thargum, *Qua spes Hypocryta, si Deus eruellat animam ejus?* Tygutin. vero: *Quid Hypocryta sperandum est, cum Deus extrahet illius animam?* Sed utriusque lectionis sensus idem, neque incommodus; Quamvis Deus permittat impiis fœliciter agere, & frui tantisper comparatis facultatibus, at non abibunt impune tunc enim in illos animadvertet Deus, cum extraxerit, repetieritque ab illis animam. Non invideo igitur (inquit Job) impiorum fœlicitati, quos malus manet exitus. Sed Vulgatus illam partem, si liberet, aut si pacificet Deus, &c. deprecantem videtur intellexisse; Actum enim profecto erit de illius salute & incolumitate.

Utilem profecto sensum Septuaginta quoque sua lectione indicant; *Confidens ne super Dominum salvabitur*; Augustinus. *Expectat & confidit in Domino, si forte salvabitur*, q. d. Impius profecto, quem scelerum conscientia, nulla divinæ opis firma spe aut præsidio erigi poterit: nam illæ voces à bona mente, bonaque conscientia profiscuntur; Dicam Domino: *Susceptor meus es tu*, & *refugium meum*, Deus meus sperabo in eum, atque non Dei inimicorum, sed filiorum propria confidentia illa; Dictum est enim; *Confide Fili*.

Hoc tantum addendum, an de impio & Hypocryta in universum loquatur Job, an verò latenter notet suos amicos; nam sic profecto existimare videtur Philippus. *Hypocrytas* (inquit) *si eos in amicitia, vel dolosos intellege*, quos etiam avaritiæ notet & nefandæ cujusdam voluntatis, condemnandi Job. Philippi interpretationem emendatam, nam corrupte circumfertur, hæc est; *Quantam vos cupiditatem & quasi avaritiæ sit in patimini*, inquit, in interitu meo, ut me votis jam ad tartarum raptis? hæc igitur nefanda voluntate quam opem venia ante Deum habebitis, si vos Deus damnatione iustæ sententiæ liberare noluerit? Alii vero de ipso loqui existimant, ut se ab omni Hypocritis suspicionem expurget. Quem (inquam) fructum colligere possim ex vitæ mendacio & verissima sanctitatis simulatione; sed præstat quod diximus.

Philippus

Hieron. Oser.

IX. Nunquid Deus audiet clamorem ejus, cum venerit super eum angustia.

1. Impiorum discrimen. Clamor quid proprio. Irrite impiorum, & nothæ preces. Desideria & libelli supplices. Explicatus locus Machab. & Illustratus David.
2. Quid angustia, quid venire. Explicatus Samuel.
3. Aliorum expositio improbis injucundum pietatis studium. Illustratus Joannes.
4. Germana intelligentia Gaudium. de precibus obtentis. Illustratus David & Habacuc.
5. Iustorum precibus Deus propinquat. Fiducia orandi. Illustrati Moyses & Isaias.

Confirmatio est superioris sententiæ. Actum inquit, erit de impio, qui spes suas non collocaverit in Deo: non expositus est malorum omnium cohorti & incursionibus: minimeque Deus audiet illius clamorem, Septuaginta, deprecationem. Simile id 2. Machab. 9. 13. *Orabat scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consequiturus.* Quod cum, neque ut oportet, neque ex animo faceret, non odio sceleris, sed metu supplicii ipsa quoque sua conscientia punctus, fiduciam omnem consequendæ misericordiæ amittebat. Quare non incommode alii hunc locum legerunt; *Orabat scelestus Dominum, dicens, si jam miserturum non esse clamare*, autem est ardentius, aut contentius implorare opem, aut ut Isai. 15° dicitur; *Multiplicare orationem*; nam multiplicatio, tum re ipsa iterata, tum verbis per repetitionem facta, peculiarem vim & contentionem adfert. Quare aliquando idem est, clamare, quod invocare. Tum etiam clamor, idem quod oratio, Jerem. 7. 16. 11. 14. Cum dicitur autem Deus, audire, repræsentatur nobis velut supremus Judex, libello supplices, id est supplicationes precesque nostras suscipiens. deinde vero sententia sua, id est re ipsa & affectu aut annuens aut re-nuens. Atque simili fere dicendi formula, qui libellos supplices Magistratui aut Imperatori offerebat, fundere preces, desideriaque offerre apud Magistratum vel Imperatorem dicebatur: Preces fundidemque libelli non solum preces, sed desideria etiam appellatur in Jure, ut jam non sit mirum, illam esse Divini Judicii formulam & Dei rescribentis annuentisque ad preces miserorum; *Desiderium pauperum exaudivit Deus.* Ergo supremus Judex non audiet impiorum clamorem, non suscipiet libellos supplices, irrita igitur erunt eorum & desideria & preces.

Cum veniet super eum angustia. Imo potius (inquit Job) mittet Judex Imperatorque supremus exercitus suos, ut malum male perdant. Angustia; Hoc stilis incurio & tribulatio vel potius mala & ærumnæ, quæ concludant & arctissima obsidione oppugnent, & in angustum redigant. Hæc est enim verbi proprietates Quare hic angustia, pro malis & ærumnis obsidentibus, & in angustias cogentibus accipi debet. Verbū vero venientis, videtur indicare liberam quandam potestatem castrametantis, aut adventantis exercitus ex jure justissimi belli, sicut & illud indicat. 1. Reg. 25. 26. *Prohibuit te Dominus, ne venires in sanguinem*, id est cum liberum tibi, tuisque militibus esset vindictam sumere de improbro Nabal, &c. Quam male ergo tuta (inquit Job) illius vita, cui quantumvis omnia præter Deum abunde suppetant, at Deum habet inimicum, omnesque illius exercitus hostili contra se animo concitatos. uno impetu in suam vitam suamque domum ruituros, cum primum supremus Imperator Deus signum dederit.

X. Aut poterit in Omnipotente delectari, & invocare Deum in omni tempore.

Alii sic exponunt; *Non delectabitur in Deo, eo quod pietas & Dei cultus gratus impio non sit*, neque Deum neque Divina habeat in deliciis, neque collocet in illo spes suas, tanquam in re sibi gratissima: potius tum spes, tum voluptates suas in divitiis bonisque externis defixerit. Simile id Joannis 5. 44. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non queritis?* quasi dicat, quomodo potestis in Omnipotente delectari, cum gloriam delectamentaque externa tam avidè capitis? Alii existimant hinc notari ingratiissimum divitum stultitiam, qui delicias fœlicitatemque suam non referunt acceptas Deo Optimo Maximo, Saddai, Omnipotenti, & uberrimo bonorum omnium fonti.

Sed illud præstat, ut huiusmodi delectatio, & Germanus & oblectamentum ad rem ipsam referatur, explicatus preces obtentas, votaque consequuta: nam hæc sententiæ est propria Gaudii & delectationis materia, si Gaudium cum habeas, quæ desideraveras. desideratis post preces perfruaris, quare hæc erit expositio, præce & vota condentis sententiæ; *Non delectabitur Divina te quæta.* ibi

ibi ope exhibita, salutisve, & liberationis beneficio: Huiusmodi ex liberatione consequuta gaudium significatur Psalm. 36 4. *Delectare in Domino, & dabis tibi petitiones cordis tui*, id est; *Delectaberis in Domino, cum dederit ille tibi petitiones cordis tui*, & Habacuc. 3. 18. Propter salutem consequendam, gaudium sibi, & exultationem pollicetur; *In Domino gaudebo & exultabo in Deo* IESU meo, illud etiam subtiliter indicatur à D. Thoma, delectationem hanc pertinere ad tempus tribulationis, cum iusti non solum ex tribulationibus, lætabundi evadunt, sed etiam in ipsis tribulationibus exultant, & gloriantur, at impii & animo, & spe concidunt: non enim possunt in eo, quem iratum, & hostem habent, delectari.

D. Thom.

J. Iusti quomodo Deum omni tempore invocent. Psalm. 33. 2. Deus iustorum precibus presto affuitur.

Philipp. Theodor.

Jobi & Davidis sententia parabolæ. Theodor.

Deus apud propinquans orationi sui populi.

Onkel.

Jerem. 12.

Isai. 55. 2.

Phil. 5. 4.

Et invocare Deum in omni tempore. Impius (inquam) non est ex illis, qui omni tempore Deum habent proprium, perindeque illum laudant tempore calamitatis, atque felicitatis: quorum in ore semper laus Dei versatur. Aut illa tantum erit sententia; Numquid impius habet divinam operam paratam, & presto sibi affuturam, quandoque illum invocaverit? aut pollicebitur sibi lætissimum suarum precum eventum, quo delectari, & exultare possit quandoque contingat divinam operam implorare? Quis sibi (inquit Philippus) benedictus fuerit, recte presumet, ut quolibet tempore mereatur audiri. Ad quem sensum eleganter explicat Theodoret id Psalm. 3. 6. *Spera in Domino* (quod respondet versic. 8. *Qua est spes, &c. & fac bonitatem* (quod respondet illi particulæ, & non liberet Deus animam ejus, &c. delectare in Domino (quod respondet versic. 10.) & dabis tibi petitiones cordis tui (quod respondet extremæ huic particulæ) Invocare Deum in omni tempore) Plena (inquit Theodoretus) manu consequentur qui veras delicias putant esse habere cum illo consuetudinem. Hæc illa iustorum in orando iustitia est, de qua Johannes loquitur 1. cap. 5. 14. *Hæc est fiducia, quam habemus ad eum, quia quacumque petierimus, secundum voluntatem ejus, audit nos*. Et videlicet suis proximis, ut facile exaudire possit sicut Deuter. 4. 7. dictum est: *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris*. Quod Onkelius ita legit. *Quis est populus magnus, cui Deus ita appropinquet ut suscipiat orationem ejus in tempore tribulationis, sicut est Dominus Deus noster in omni tempore, quo nos oramus coram eo?* Quare stultitiam sui populi, postquam se incredibilibus sceleribus contaminaverat, ridet Deus Isaiæ 58. 2. quod vellent suas orationes instar iustorum exaudiri. appropinquare Deo volunt, quasi gens, quæ iustitiam fecerit, q. d. *Quamdiu perseveraveritis in improbitate, non exaudiet vos Deus, ut qui longissimo à vobis intervallo separatus sit: cum tamen prope sit Deus Gentis facienti iustitiam*. Quare post præscripta opera pietatis subjungit v. 9. *Tunc invocabis, & Dominus exaudiet, clamabis, & dicet; Ecce adsum*. Ergo illud curandum, ne longe à Deo recedamus, invocare enim commode & utiliter illum poterimus, dum prope est.

XI. Docebo vos per manum Dei, quæ Omnipotens habet, nec abscondam.

1. *Affirmatio, exposita per negationem. Docere quid proprie. Explicatus Moyses.*
2. *Manus Dei & manus excelsa. Illustratus Moyses:*
3. *Exordii formula.*
4. *Varia lectio. Nolle quid.*

1. Affirmatio exposita per negationem. Repetitio ejusdem rei ad confirmationem.

Sermo de

Videtur jam aggredi, legitimeque exordiri parabolam suam, orationemque gravissimam de impiorum interitu, & supplicio, & quod primum pollicetur se docturum, deinde per negationem repetit, se non abscondurum, vel non negaturum, aut non mentiturum, ut alii vertunt, quæ ejusdem rei repetitio amplificat veritatem doctrinæ, vimque dicendi, & attentionem conciliat. Docebo. Proprie dicere possis: Pluam, dimittam, aut jaculabor doctrinæ, & veritatis imbrem, & fluat, ut ros, eloquium meum, quasi simber super herbam, & quasi strilla super gramina. Quod præfertim convenit, cum de rebus Divinis sermo

Pinoda Tom. II.

fit, tunc enim congruentior est similitudo doctrinæ cum cœlesti pluvia. Propterea enim subjecit Moyses in suo cantico; *Quia nomen Domini invocabo, & Dei perfecta sunt opera*. Similiter ergo Job ait, se instillaturum per Dei manum quæ ille habet,

Ille autem per Dei manum, sive, ut in Hebræo est; *In manu Dei*, Vatablus, exponit; *Deo juvante, & subministrante facultatem ad dicendum pro meritis*: Nam Dei manus, sæpe Dei virtus & potentia est confirmans hominem. D. Thomas Dei virtutem, Id est, Dei sapientiam, à qua ipse Job dicenda acceperit. Cajetanus. *Plagam divinam manu illatam q. d. se expositurum divina in impios supplicia*. Idem fere Olympiod. Philippus: *Dei potestatem, secretaque iudicia, quæ quasi illius manu complicata secreto continentur*.

Ergo præterea duo, aut tria alia non minus verosimilia indicabo, ut vel manus Dei, significet audaciam quandam, & alacritatem in dicendo. Sicut Exod. 14. 3. dicuntur filii Israel egressi ex Aegypto, *in manu excelsa*, id est, alacriter, & lætenter, sublati erectisque manibus & brachiis, uti ovantes, atque lætantes habere solent non demissis, aut languentibus, instar morientium. Alacer igitur (inquit Job) orationem aggrediar, & lætus varietatem exponam non invitatus, aut repugnans. Vel, ut per manum Dei disputaturum se dicat, quasi Divina manu excitatum, & divino Spiritu confirmatum ad dicendum vere divina, atque divina quadam dicendi ratione, & efficacia, sicut cum manus Domini dicitur fieri super Prophetas, cum à Deo accipiunt, & vim, & doctrinam, quam populum doceant. Aut tandem, quod verosimillimum videtur, ut referatur ad id, quod sequitur. *Docebo per manum Dei*, quid habeat omnipotens, supple in manu, id est, quam ille agendi rationem cum hominibus servet, quid facere possit, quid velit, & quam suæ arcanae Providentiæ regulam sequatur August. *Quid disponat Deus*. Quo videntur Septuaginta respexisse legentes: *Annuntiabo vobis, quid sit in manu Domini, quæ sunt apud Omnipotentem*. Illud non tam dicam, quam indicabo. Forte prosperum felicemque suæ orationi exitum pteatur, nam & illud apud nos pervulgatum est, ut in exordiendo, solemnè illa formula utamur: *Ala mano de Dios; y commencedmos*. Denique Dei favor, & assistentia in faciendo certum est indicari per manum Dei: Esdr. 1. 7. 6. *Dedit mihi Rex juxta manum Dei bonam mecum*. Et huiusmodi plura.

XII. Ecce vos omnes nostis, & quid sine causa vana loquimini?

PER correctionem superioris sententiæ videtur hæc adungi, Dixi (inquit Job) prolaturum me, quæ Deus apud se recondita habet at suæ providentiæ arcana, & abscondita? cum illa vos probe noveritis, nisi nunc ea, quæ videtis, dissimulare velitis. Nostis prop. vidistis. Sive ad rerum divinarum contemplationem pertineat id est, didicistis, atque divinitus edocti estis sive ad experimentum, quod in suppliciis impiorum non semel observare potuerant. Et quid? admirationem habet: *Sine causa vana loquimini*: propr. in Hebræo: *Vanitate evanescentis, aut vane vani redimini*. Septuaginta* *Vana vanis adjecitis*. August. *Vane vana loquimini*, id est, vanissima est vestra oratio, vanissimusque conatus resistendi meæ orationi, atque vestra dogmata absque ratione tueri. Non solum propter ea quæ, dicta sunt ab amicis, sed propter modum etiam dicendi, jactantur insolenter, contumeliose, quod videtur interpretes explicuisse, cum sine causa, dixit, videlicet nullo solido fundamento nixi, nulloque meæ vitæ scelere probato in quod convenire possint, quæ contra impios jactatis. Dilucida est hujus loci paraphrasis Tygarina. *Cum vos omnes speculationibus Theologicis operam dederitis, quare tam vanas opiniones habetis? Desiderio itaque hac in parte, vestram sapientiam. Quibus verbis acerbiter reprehensionis tempetat opinione, & laude Sapientiæ. Confidenter (inquit) loquar apud eos quibus mea oratio, neque nova, neque inaudita existet, & qui cum cætera tam acute videant, hac in parte minus, quod verum, quodque justum est perviderint.*

rebus Divinis instat cœlestis pluviae.

2.

Varia expositio. Vatablus Dei manus quid. D. Thom. Olymp. Philip.

Dicere per manum Dei, alacriter & audacter. Dicere per Dei manum accepta à Deo dicendi facultate.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

3. Reg. 3.

15.

1. zech. 1. 7.

37. 11.

XIII. Hæc est pars hominis impii apud Deum : & hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient.

- 1 Jobum ex propria sententia loqui, verior intelligentia hujus loci.
- 2 Pars, tota Filii hæreditas. Qua impiorum pars.
- 3 Deus Paterfamilias, iusti Filii majores natu improbi. prodigi. Illustratus Lucas, & David.
- 4 Hæreditas violenti. Varia lectio.
- 5 Violentia, Dei Omnipotentia obijcienda

An ex propria sententia loquatur Job ambiguum. *Isi lorus, Clar. & Cajet. super v. 16. 17.*

Jobum ex propria sententia loqui verior intelligentia.

Gregorius, Philippus & Latin. D. Thom. Nicolaus.

Cajetan.

Pars pro tota cujusque filii hæreditate.

3.

Luc. 15. 11. Parabolæ filii prodigi ad improbos recitata.

Dent. 7. 10

Impiorum hæreditas in terra.

M IHI non est omnino exploratum an tum sententiam hanc tum sequentes usque ad v. 19. recitet Job ex amicorum persona, an vero ex propria sententia. Certe verisimileque est ex illorum sententia proferri id est nonnulli ob- servarunt ; ita ut, quæ amici hucusque disseruerunt de temporalibus impiorum suppliciis, repetat Job quasi nimium importune ab illis objecta, & inculcata, videlicet impios scelere in hac vita pœnas improbitatis dare amissione Filiorum ab- olitione posteritatis, direptione bonorum & fa- cultatum omnium. Deinde vero subjungat ex propria sententia. Versic. 9. *Dives, cum dormierit, &c. q. d. Ego sic statuo, verissima impiorum sup- plicia non in vita illorum æstimari, sed à morte incipere, & computari debere: nam mala, bo- naque hujus vitæ, bonis communia sunt. perin- de ac improbis. At vero quoniam tum Græci, tum Latini reliqui, ex Jobi persona, sententia dicta hæc omnia interpretantur, libenter illos sequar, præsertim cum commodum habeant sensum, cumque profiteatur Job multo lucu- lentius, magnificentiusque quam amicos dispu- taturum se de impiorum suppliciis, nunquam enim negat improbos aliquando in hac vita puni- ri, multos etiam feliciter agere. Sed illud tantum asserit verissima aut supplicia, aut præmia ad vi- tam alteram reservari. Ait ergo,*

Hæc est pars hominis impii apud Deum.

Quid nomine partis & hæreditatis designet, in- certum : nam cum Gregorio, & Philippo fere Latini omnes referunt partem hanc, & hære- ditatem ad sequentia supplicia. At D. Thomas, & Nicolaus ad temporalia bona, nos utrumque jungamus, ut & impiorum hæreditatem di- camus constare & temporalibus bonis, & temp- ternis malis : Tum etiam si non suis, at saltem Filiorum suorum, totiusque familiæ post breve annorum spatium incredibilibus calamitatibus. Hæc igitur pars. Cajetanum partem dici existima- vit, quod temporalibus suorum filiorum sup- pliciis, non tota impii pœna comprehendatur, sed pars tantum. Sed mirum, quod Hebræus ille, quo amanuensis, & interprete Hebræicæ literæ utebatur, non admonuerit illum clarissi- mi hujus Hebræisimi, quo pars, portiove sumitur pro tota Filii hæreditate, quæ illi obvenit post partivam, divisamque in plures hæredes pater- nam substantiam, ut etiam sequente nomine hæreditatis, exponitur, nam quod pars est rei pa- ternæ, id Filio tota res est

Apud Deum. Apud cœlestem Patremfamilias Septuaginta, *A Deo. Hebr. Cum Deo*, id est hanc ille servatam, & paratam habet hæreditatis par- tem adeundam impiis. Ergo simile profecto est Regnum cœlorum, id est cœlorum Rex, atque tum angelicæ, tum terrestris familiæ Pater, mode- ratorque sapientissimus; hominis Patrisfamil. qui habuit duos Filios; quorum alter videlicet ma- jor natu. justos repræsentat; adolescentior vero peccatores, quibus, utpote minoribus, solet in- terdum in hac vita magis indulgere Deus, illis- que utpote minus prudentibus imo per insignem stultitiam efflagitantibus statim in hac vita, Por- tionem substantiæ, quæ illos contigit, statim dividere, atque partem suam, hæreditatemque facile per- mittere: *Reddit enim odientibus se statim: Quare in hanc impiorum partem, hæreditatemque bo- norum temporalium intuens David, simulque in multitudinem stultissimorum impiorum effla- gitantium à Deo: Pater da mihi portionem substan- tiæ, quæ me contigit: ait Psalm. 16. 15. Domine à pau- ciss de terra divide eos, in vita eorum, id est, à sanctis*

& justis, quorum minor, paucissimusque sem- per numerus extitit, improbos separa, divide- que simul eis partem substantiæ, quæ illos con- tigit, & quasi jam partitione facta, & bonorum parte, hæreditateque permixta, subjicitur statim : *De absconditis tuis (thesauris opibusque, & bonis) adimpletus est venter eorum: saturati sunt filii, & di- miserunt reliquias suas parvulis suis.* Hieronymus eo loco legit: *Quorum pars vita.* Sic exigit contextus Hebræicus: Pagninus. *A viris de mundo, quorum pars est vita.* Eleganter Tygur. *A mortalibus huius sæculo addictis, qui partem suam in hac vita expetunt.* Vatablus. *Ab hominibus, qui tantum mundana sapi- unt. Hæc est pars hominis impii apud Deum: quam Deus illi permittit, non tam ex peculiari affectu paterno, quam propter improbitatem illorum, & suavem suæ familiæ gubernationem, & provi- dentia legem. At justis, piisque hominibus, vi- delicet tanquam filiis natu majoribus, quorum omnia paterna sunt, nihil tale postulantibus, non semper illa bona confert Deus sæpe negat; sæpe semel concessa aufert: ideoque subjungit David: Ego autem in iustitia apparabo conspectui tuo; satiabor, cum apparuerit gloria tua. Namque non vult ad- implere ventrem temporariis bonis, sed æternis; propter quod præclaram, speciosissimamque hæ- reditatem suam appellavit superius. Psalm. de- cimo quinto 5. & 6. Cum dixit: Dominus pars hæ- reditatis meæ & calicis mei; tu es, qui restituas (qui conferes, fulcies, æternamque conservabis) hæ- reditatem meam mihi Funes ceciderunt mihi in præclaris. Etenim hæreditas mea præclara est mihi. Benedicam Do- minum; qui tribuit mihi intellectum, id est, qui hoc mihi consilium suggessit, ut hanc hæreditatem eligerem, futuram in cœlis, non præsentem in terra.*

Et hæreditas. Possessio hæreditario jure adeun- da impiis: Violentorum, fortium, potentium, ro- bustorum, terribilium, qui aliis vim inferunt: nam cadunt hæc omnia in vocem originalem: Nominis autem proprietas explicatur Psalm. 53. 5. Fures (violentia) quæsierunt animam meam (ecce violentiam eorum: & timorem ingentem, quo afficiebatur David) & non proposuerunt Deum ante conspectum suum, (videlicet Esau, Deum Judicem à quo essent hæreditatem ingentium supplicio- rum cumulatissimam recepturi) Observarunt profecto Septuaginta vim vocis legentes: Possessio potentium venit ab Omnipotente. Vim illi cæteris afferunt, vim quoque à potentiore sustinebunt.

Quam ab omnipotente accipient. Potentibus Om- nipotentiam objicit, & fortibus, Divinam for- titudinem; & terribilibus injicit terrorem divi- næ justitiæ. Quid enim humanum homines in humanissimos possit in officio continere? Ideo Deus hominum causam contra illos suscipit si- cut etiam Isaias robustis, violentisque hostibus divinæ fortitudinis metum objicit. 35. 3. Civitas gentium robustarum timebit te. Neque aliam ratio- nem ad curationem iniquitatum, publicorum scelerum, violentorumque indiciorum proponit Eccl. 5. 7. Si videris (inquit) calumnias egenorum, & violentia iudicata, ne mireris super hoc negotio, quia ex- celso excelsior est alius. Is profecto, quæ impii per- vertunt, & violenter depravant, corrumpunt, ad æquitatem, & integritatem adducet.

XIV. Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt: & Nepotes ejus non saturabuntur pane.

1. Impii sive mortui, sive vivente puniti in sua poste- ritate.
2. Impiorum Filii multis infensi. Piis multis amicis. Gladius.
3. Nepotes, qui in sacro sermone. Fames, quan- tum malum.
4. Reliquias, & relinquere in sacro sermone quid. Explicatus Jeremias.
5. Morte mori. De morte acerbissima, & pestilen- ti.
6. Plurale constructum cum singulari. Pestis descrip- tio ex eo, quod nemo luceat funera.

M Inatur impio interitum, & exitium filio- rum ad paternæ impietatis supplicium, sæ- pe in hoc lib. repetitum, sæpe etiam à nobis explicatum

Hieron.

Pagnin.

Tygur.

Vatablus.

Justi sæpe negat De- us tempo- ralia.

Justi fa- mem bone- rum ad æ- terna fru- enda se- vant.

4. Violenti qui.

377

LXX.

5. Tyrannis obijcienda divina vir- tus.

explicatum. Sunt nimirum Filii parentum non membra solum, sed viscera, hæc tanguntur, lædunturque male habentibus liberis, puniuntur etiam mortui, Filiorum dedecore, & ignobilitate. In quam rem de Dionysio Sicilia Tyranno Valerius scripsit: *Tametsi (inquit) debita tot sacrilegiis supplicia non exsolvit, dedecore tamen Filii mortuus penas rependit, quas vivus effugerat.* Quare si in Filiis viventibus censetur vivere parentes mortui, quid ni etiam iterum mori censeantur morientibus Filiis, & illorum fama, & existimatio lædi Filiorum contumeliis? Quod si vivant adhuc multo miserius videtur improbitati Paternæ dici à suprema vindicta.

Acque ita vive quidem, pendet tamen improba, dixit.

Lexque eadem pœna (ne sis secunda futuri)

Dicte tuo generi, serisque nepotibus esto.

In gladium. Septuaginta dilucide: In occisionem, id est Filiorum multitudinem devorabit hostilis gladius. Eleganter vero dicitur, *Multiplicati Filii*, id est, quamvis se ipsos confirmant mutuis auxiliis, & societate; quamvis frater fratrem adjuvet, sibi que videantur esse *velut turris munita*; illorum tamen nervos & robur præcidet ferrum hostile, facileque superabit multorum inimicorum odium, invidia, vires adversus illos armata.

Ut miserabiliorem Filiorum cladem Septuaginta repræsentarent, partem hanc priorem de filiis adhuc infantibus acceperunt, posteriorem vero de adolescentioribus; legunt videlicet; *Filii eorum in occisionem erunt. si autem & viri facti fuerint, mendicabunt.* Augustinus, *Si autem juvenes facti fuerint, indigebunt.* Quasi dicatur nomen infantium illorum, quorum imbecillior est ætas propter ream; miserabilior, miserebitur. Nihil vero miserius quam Parentem suis Filiis relinquere multos inimicos, amicum nullum, quod frequenter contingit impiis, in quorum Filios statim sublato parente, cives omnes læsi, lacessitique deserviunt. Cum tamen de viro justo scriptum sit: *Bonis relinquit heredes filios, & nepotes.* Non solum (inquam) hæredes rei familiaris, sed commoditatum omnium, atque etiam amicorum.

Et nepotes ejus. De voce originali superius diximus proprie significare germina. Recte autem verti ab interprete: *Nepotes*; quo significetur universa impiorum posteritas qua etiam significatio ne vocem, *Nepotum*, Latini accipiunt, licet quidem, tum in Sacris, tum in prophanis, *Nepotum* appellatio aliquando fere eadem sit quæ filiorum. Sed Nepotes ipsi suaviores aliquando existunt avis, ut teneriores, & bis filii, his enim arident, colluduntque senes puerascentes.

Nec tadebit avum (inquit ille) parvo advigilare Nepoti,
Salvaque cum puero dicere verba senom.

Ergo omnem posteritatis jucunditatem impius negat. *Non saturabuntur pane.* Necessarius, & quotidianus illis victus deficiet. Si qui (inquit) remanserint, aut hostium gladium effugerint, vivent in summa ignobilitate, & egestate. Et ex tribus quidem malis illis, magnitudine, & gravitate paribus, duo nunc videtur imprecari posteritati impiorum, videlicet bellum & famem. Quæ quàm gravia sint, probe noverat David, neque belli ignarus, ut qui bellorum Domini Dux esset; neque inexpertus famis, cum exul non semel panes emendicare coactus fuerit. Is (inquam) Gad Prophetas danti opinionem, ut ex tribus unum eligeret, aut *septem septem Annorum*, aut quod perinde æstimari poterat, *trium mensium exercitum hostium*, aut tandem *pestem trium dierum*: Hanc elegit respondens: *Melius est, ut incidam in manus Domini, quàm in manus hostium.* 2. Reg. 24. Sed de hac v. sequente plura. Nunc de fame, qua (ut Cicero dixit) nihil est miserius. Quam etiam inter malas artes efficiendi, computabat Andromacha in illa malorum congerie;

Diras mali.

Doloris artes & famem, & servam sitim,
Variaque posses undique, & ferrum inditum,
Visceribus uestis, carceres caci lucem.

Et quidquid audeat victor iratus tumens.

Parentibus quidem famelcentibus præsidio esse poterant liberi districti, & divenditi, at mortuis Parentibus, famelcentibus filiis cunctis inimicis. Quod præsidium? Certe non potuit à Nerone majus tormentum, post necem, post flammam, *Pineda Tom. II.*

post ruinam universi populi excogitari, quam

Turpis egestas; serva cum luctu famis

Sed non hoc ultimum, neque maximum supplicium, sequitur majus.

XV. Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.

Qui reliqui fuerint. Quamvis de posteris superstitibus adhuc loquatur, sed tamen, *reliqui*, proprie sunt, non posterii (ut videtur dicere Philippus) neque domestici, & amici, (ut intelligit D. Thomas) sed qui ex superioribus cladibus evaserint & ex aliis suppliciorum, & exilii generibus incolumes remanserint. Quare originale verbum *relinquendi*, aut *remanendi* solet à Vulgato verti *effugere*, vel *salvari*, aut certe sumi pro eodem, ut Thren. 2. *Non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & relinqueretur*, & Jerem. Reliquus 31. 2. *Populus, qui remanserat gladio.* Hi (inquam) quos aliæ calamitates non attigerint, morte alia acerbissima peribunt.

Sepelientur in interitu. Cajetanus refert ad interitum impii Patrisfamil. q. d. primam pœnam gladii, & famis infligendam vivente adhuc Patrefamilias: sed hanc postremam, non nisi post parentis mortem eventuram. Sed expositio hæc enervat totam vim sententiæ. Varablus intelligit, *Sepeliri in ipsa morte*, idem esse quod, *sepeliri adhuc vivos, moribundos, vel confectos morbo disuturno.* Non video unde hanc interpretationem possit elicere, nam quod phrasia hæc, *sepeliendi in interitu* affert, idem illud est, quod significat illa alia; *morte moriendi*, in sacro sermone frequentissima. Quod cum sapienter intellexissent Septuaginta, legerunt: *in morte morientur.* Quæ mortis repetitio vim affert orationis, & significat mortis genus acerbissimæ, ignominiosissimæ certissimæ. Sed hanc mortis acerbissimam Græcus Scholiastes revoxit ad parum honestam mortem, violentam, atque immaturam. Divus Thomas quod *Sepelientur absque sepulture*, quasi occisi. Alii, ut Philippus agi existimant de sepultura animarum, id est, inferno. Ex istimo tamen, neque leviter, partem hanc accipi debere, de peste, atque lue miseranda, qua tota impiorum soboles aboleatur. Sicque à fame, & gladio præcedentibus, tum etiam à particula sequenti postulari videtur, ut jam exponemus.

Et viduæ illius non plorabunt. id est uxores illorum impiorum, non enim insolens est in scriptura, ut plurali nomini adjungatur singulare, cum distributio pro singulis contentis sub singulari indicatur. *Uxores non plorabunt*: quod quasi passive accipiunt Septuaginta, pro non plorabuntur: cum singulari. Vel quia simul cum suis viris eadem lue perimentur, vel quod ingenti mali, & morbi grassantis timore perculsi, se potius, quàm maritos luge re, & plorare cogentur; vel quod tot malis deplorandis nullæ sufficient lacrymæ, lamenta nulla. Hoc eleganter indicavit Philippus: *Viduæ (inquit) eorum præ nimio instantie sibi malo, flere non poterunt, non habentes utique temporis copiam, quos varietate miseriæ cum lachrymis precordeniur.* Sicut ad significationem gravissimæ calamitatis dictum est mulieribus, alioquin non omnino immisericordibus ad alienas ærumnas: *Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete.* 13. 28 Illis autem verbis lues aliqua perniciosissima significatur: & quidem nota esse solet acerbissimæ alicujus pestis ut tunc funera lachrymis, & luctu careant. Sicut & in ea pestilentia quam in Oedipo pulcherrime descripsit Seneca:

Pars nulla Regni immunis exitio vacat:

Sed omnis ætas pariter, & sexus ruit,

Juvinesque senibus jungit; & gnatis Patre.

Funestas pestis: una fex thalamos cremat,

Fletumque acerbo funera, & questu carent.

Quod videtur dixisse ex imitatione Sophoclis in Iphigeneia Oedipo Tyranno:

Absque numero perit urbs quoque,

Tum turba non miserabilis

Prostrata funesto jacet

In campo eamque luctibus

Haud curat ullus prosequi.

Neque minus elegans illa pestilentia descriptio apud Ovidium quamvis jam præoccupata à Thucydide, Lucretio, Virgilio;

Corpora missa neci, nullis de more feruntur

Aa 2

Fune-

Sen. in Oed.

ad. 5.

3.

Phil.

D. Thom.

777

Reliquus

pro iaco-

lumi.

4.

Cajetan.

Varabl.

LXX.

Mortis aut

moriendi

vox repeta

quid deno-

tet.

Nicetas.

D. Tho m.

Philip.

Germana

interpreta-

tio & peri-

phrasia pe-

stilentia.

5.

Plurale no-

men con-

structum

lari.

Ingentis

calamitatis,

amplifica-

tio.

Philipp.

Sicut

ad significacionem

gravissimæ

calamitatis di-

ctum est mulieribus,

alioquin non omnino im-

misericordibus

ad alienas ærumnas:

Nolite flere

super me, sed super vos ipsas flete. 13. 28 Illis au-

tem verbis lues aliqua perniciosissima significa-

tur: & quidem nota esse solet acerbissimæ alicu-

jus pestis ut tunc funera lachrymis, & luctu care-

ant. Sicut & in ea pestilentia quam in Oe-

dipo pulcherrime descripsit Seneca:

Pars nulla Regni immunis exitio vacat:

Sed omnis ætas pariter, & sexus ruit,

Juvinesque senibus jungit; & gnatis Patre.

Funestas pestis: una fex thalamos cremat,

Fletumque acerbo funera, & questu carent.

Quod videtur dixisse ex imitatione Sophoclis

in Iphigeneia Oedipo Tyranno:

Absque numero perit urbs quoque,

Tum turba non miserabilis

Prostrata funesto jacet

In campo eamque luctibus

Haud curat ullus prosequi.

Neque minus elegans illa pestilentia descriptio

apud Ovidium quamvis jam præoccupata à Thu-

cydide, Lucretio, Virgilio;

Corpora missa neci, nullis de more feruntur

Ovid. 7.

Mer.

Lucr. 6.

Valer. Max.

la. cap. 2

Ovid. 6.

Met.

2.

LXX.

Multiplica-

no fratrum

de mutuis

auxiliis.

Prov. 18.

17.

August.

Prov. 13.

23.

N37

Vide cap.

21. v. 8.

Vide Pet.

Fal. 3.

Semest. cap.

24.

Tribul. 12.

Elegia. 5.

1. Reg. 38.

17.

1. Reg. 21.

3. & 25. 15

Fame nihil

miserius

Cic. l. 5. ad

Atticum

Sen. in Tro-

ad act. 3.

L. fin. c. de

patr. qui l.

distra.

Virgil. 3.
Æn.

Funeribus, neque enim capiebant funera porta;
Aut inhumata premunt terras, aut dantur in
altos,
Indotata rogos, & jam reverentia nulla est.
Deque rogis pugnant, alienisque ignibus ardent.
Qui lachryment, desunt, defletque vagantur.
Natorum, matrumque anima juvenumque, senam-
que,
Nec locus in eumulos, nec sufficit arbor in ignem.

Titus Liv. Scribitur quidem à Tito Livio libr. 25. paulo an-
te medium, de pestilentia in Romanis castris ad
Syracusas grassante; Cum quotidiana funera, & mors
ob omnium oculos esset, & undique dies noctesque plora-
tus audirentur, postremo ita assuetudinem mali effrena-
verant animos, ut non modo lachrymis, iustoque com-
ploratu non prosequerentur mortuos, sed ne efferrent qui-
dem, aut sepelirent. Quæ omnia per similia sunt hu-
ic nostræ sententiæ, cum in miserando interitu
virorum, ac liberorum, uxores, matresque non
plorant, neque lugent.

XVI. Si comportaverit quasi terram ar-
gentum, & sicut lutum præpara-
verit vestimenta.

XVII. Præparabit quidem, sed iustus ve-
stietur illis & argentum innocens
dividet.

1. Tertia de abundantia, & copia. Hyperbole.
2. Aurum & argentum de vestibus pretiosis. Quid
Præparare.
3. Impiorum avaritia, cuius similis.
4. Quid dividere. Improbus servit Sanctorum glo-
ria. Explicatus Salomon.

2. Nihil proderunt, inquit, impio collectæ per
injuriam facultates, quibus neque liberi,
neque posterii illius perfrui poterunt: nam
devolventur tandem omnia bona ad iustos, quos
fortunabit Deus, locupletabitque fortunis im-
piorum. Hoc & miseram impiorum, & iustorum
fœlicitatem amplificat. Si comportaverit, si colle-
gerit, coacervaverit, condiderit immensos agge-
res. Quasi terram, proprie, terra pulverem, ad co-
piam, multitudinem refertur, proverbiale Hy-
perbole. Comoti erra. Sicut & illa Gen. 4. 19. Con-
gregavit Joseph triticum, tanta abundantia, ut a-
renam maris coaquaretur. & 3. Reg. 10. Fecit Salomon
ut tanta esset abundantia argenti in Jerusalem, quanta
& lapidum. Huiusmodi autem comparationes
Hyperbolicæ frequentissimæ sunt in sacris lite-
ris, quarum multa exempla congerit Isidorus
Pelusiota, l. 2. Epist. 99. quæ quidem, cum pro-
verbia sint, mendacia non sunt, & illud quidem
per hyperbolen intendimus, ut auditor adiga-
tur vi sententiæ hyperbolicæ ad credendum, &
intelligendum, quantum satis est in re proposita,
ut eleganter docuit Quintilianus; Mentitur, in-
quit, Hyperbole nec ita, ut mendacio fallere velit. Qua-
re ignoscitur, qui non affirmamus. Quod l. de bene-
ficiis ultimo, dictum est sapienter à Seneca: Quo-
ties parum fiducia est in his, quibus imperas, amplius est
exigendum, quàm satis est, ut præstetur quantum satis est.
In hoc omnis hyperbole excedit, ut adversum mendacium
veniat, nunquam tantum sperat hyperbole, quantum
audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia veniat.

Hyperbol.
cæ locutio-
nes.

Isidorus.
Pelusiota.

Quint. lib.
8. cap. 6

Pulchra
Senecæ

sententia de
hyperboli-
cis locutio-
nibus.

Hyperbole
à vulgari
loquutione
desumpta.

Lutum de
abundan-
tia, aut de
re vilissima
Philippus.

Quare tunc demum, ut ait Fabius, Hyperbole vir-
tus est, cum res ipsa de qua loquendum est, naturalem
modum excessit: Conceditur enim amplius dicere, quia di-
ci, quantum est, non potest, meliusque ultra, quàm
citra stat oratio. Ergo habet aliquid mendacii, sed
specie tantum, loquutio Hyperbolica. Cum e-
nim vulgari proverbio desumatur, vulgum imi-
tatur, qui semel aliquid affingit veritati. Quod
elegantè quoque à Fabio indicatum, est, inquit,
in usu vulgo quoque & inter eruditos, & apud rusticos,
quia natura est omnibus audiendi res, vel minuendi cu-
piditas insita, nec quisquam vero contentus est. Quare
ex rebus vulgaribus exempla sumit, qualis est se-
quens luti comparatio, quæ non solum copiam,
& abundantiam significat, sed etiam rem nulli
us pretii. Utraque autem Hyperbole (ut elegan-
ter observat Philippus) notat insatiabilem cupidita-
tem, ac voraginem quandam. Sed de hac peculiari
Hyperbole, quæ vel à terra, vel ab aqua desumi-
tur, Elementis quidem communissimis, & a-

bunde nobis ad quemvis usum suppetentibus, a-
lio loco diximus

Argentum. Argenteam pecuniam, vel argen-
team supellestem, aut infectum, factumve
argentum. Cui sensui etiam secunda pars apud
Sept. respondere videtur; nam pro vestimentis le-
gunt, aurum. Quod nisi obstat temporis chro-
nologice ratio, pulchram allusionem habebit ad
id Exod. 12. 35. Cum petierunt Israelitæ ab Ægyp-
tiis vasa argentea, & aurea, vestemque plurimam &
spoliaverunt Ægyptios. Tum etiam cum iidem
Palæsthinæ Provinciæ opes ingentes septem il-
larum nationum, propter illarum scelera, He-
bræi abstulerunt. Et (ut ait David) labores popu-
lorum possederunt. Quamvis, auri nomine forte in-
tellexerunt Septuaginta, aureas pretiosasque
vestes, quarum quondam magna parabatur lu-
pellex, atque inter præcipuas divitias numera-
bantur. Vestium autem nomine, quamvis Divus
Thomas intelligat significari Divitias naturales,
quæ scilicet homini naturali necessitati subveniunt, sicut
panis & vinum, & vestimenta, at cum istæ non tam
vitiosæ sint, quàm necessariæ, potius illas signi-
ficari dicam, quæ vitiosa sollicitudine & arte su-
pervacanea non tam ad vitæ necessitatem, &
subsidiū, quàm ad voluptatem, splendorem,
& luxum comparantur. Et verbum quidem præ-
parandi, artem hanc, & sollicitudinem secum
affert, qua aliquid formamus, & in certum fi-
nem dirigimus & stabilitum confirmatum volu-
mus.

Præparabit quidem. Et, sua opinione, in mul-
tos quidem annos. Sed qua parabit cuius erunt? ad
pios sane, & iustos devolventur omnia, Deo sic
providente, ut quæ illi in iniustitia detinebat,
tandem in honestos, iustosque usus conferantur:
nam iustus vestietur illis. Septuaginta, Hac omnia
iusti vendicabunt. Est ergo sordida impiorum ava-
ritia, vel, ut eleganter Plutarchus dixit, Asinina
ista & fornicaria divitiarum cupiditas, plane similis as-
ini balnearioris, qui lingua & malleolos identidem apper-
tans, fumo semper & favilla opplatus, in nullam lava-
cri, caloris, munditiæque partem venit. Deinde i-
dem Plutarchus: Similes sunt muribus, qui in me-
tallis Chrysidem (ea est terra glebulas auri permit-
tas habens) vorant, aurum non reddunt, nisi mor-
tui, & dissecti. Cur ergo liberis, & hæredibus volunt
multum pecunia relinquere, scilicet, ut hi quoque aliis
hac, rursusque ii aliis servant, instar sigulinorum cana-
lium, qui nihil in se retinent aqua. Sed unusquisque proxi-
mo à se eam tradit. Donec tandem iustus vestietur
illorum vestimentis.

Et argentum innocens dividet, partietur dabitque
pauperibus. Quare dictum est à Sapiente prov.
28. 8. Qui coacervat divitias usuris, & fœnore liberali
in pauperes congregat eas. Quare observat Græcus
Scholiastes, verbum Græcum, cum Septuaginta
legunt. Hac omnia iusti vendicabunt, non tam va-
lere, acquirunt & possidebunt, quàm ea, qua decet
ratione illis utuntur. Impii ergo homines inservi-
unt gloriæ piorum, atque improborum studia,
& facultates, ad bonorum fructum, & amplitu-
dinem convertit Deus.

XVIII. Ædificavit, sicut tinea, domum
suam; Et, sicut custos fecit umbra-
culum.

1. Domus tineæ qualis. Impii sibiipsis sunt exitio. Il-
lustrati Hoseas & Jeremias.
2. Domus araneæ, qua in re gestet impii similitudi-
nem. Multa araneorum genera. Illustratus Da-
vid de brevitate humana vita.
3. Facere quid in sacro sermone. Avarus non tam Do-
minus, quàm custos pecunie. Ædificiorum luxur
irrisus.

CUM de supellestem dixisset, quæ argento
& vestibus constat, nunc ad bona immobi-
lia, domum & agros transit, quorum posses-
sione brevi etiam ejiciendus. Ædificavit sicut ti-
nea domum. Videlicet, non longiori tempore du-
raturam, quam domunculam tineæ, in ligno pu-
trido, aut vestimento: nam præterquàm quod bre-
vissima est, vanissimaque domuncula tineæ, ac
hoc habet propriū quod quamvis corrodingo vi-
deatur sibi ædificare domum, & latibulum quæ-
rere, sed corrodingo etiam suam domum diruit,
nam

2.
Aurum,
vel argen-
tum fa-
ctum, aut
infectum,
LXX

Ad Ægyp-
tiorum
spolia ab-
lusio.

Psal. 104.
44.

LXX

Vestium
nomine,
quæ opes
intelligan-
tur.

D. Thom.
Vestium
supervaca-
nearum
luxus.

כס

Luc. 2. 10.

LXX.

Plut.
opus. de
cupida. div.

4.
Nicetas.

1. 10. 11.

LXX.

Impiorum
avaritia ser-
vienti iusto-
rum libera-
tati.

1.
Domus ti-
neæ non
diuturna

Quam
re tineæ
similis in-
pius.

nam

Impli ipsi
quæ sunt
exitium
suum.

LXX.

wy

Tineæ no-
men mor-
dendo &
rodendo

Contra
ditescentes
aliorum
morsu &
damno.

Impiorum
dignum
supplicium
ut consu-
mantur
à tineæ.

2.
LXX
August.

Latebræ &
astutia im-
probiorum.
Nicetas.

Psal. 89.
10.

Plin. l. 11.
cap. 23.

Aranea-
rum tela
octoginta
circulis
constant

nam cum vel lignum nimium cariosum est, vel cum vestis jam nimium attrita, & lacerata, tunc tandem perit domus tinea, excutiturque ex suo latibulo. Igitur ipsa sibi tinea molitur exitium suum, demoliturque domum suam. Non aliter sane impii, dum alienas res mordendo, & vorando, domum suam erigere, & stabilire nituntur, suum ipsi exitium quærunt, sicut Amos 6. 3. dictum est. *Qui separatus es in diem malum, & appropinquans solio iniquitatis.* Id est, ut ex Hebræo legimus; *Separantes, aut elongantes diem malum.* Nam quantum in illis est, tueri, & communi- re se volunt ab omni malo & calamitate: ad ea ipsa ratione contendunt, & properant suis ipsis pedibus in ea mala, quæ fugiunt. Quare legunt Septuaginta. *Venientes in diem malum.* Rursus cum suum supplicium avertere, & declinare procur- rent, at appropinquant ipsi soli iniquitatis, id est, iudicio, aut tribunali poenæ, oppressionis, & in- juria, videlicet, ubi par illorum peccatis, & Tyrannidi supplicium rependatur. Ergo sicut ti- nea (quod animalculum à mordendo, & corro- dendo nomen habet) aliorum injuria domum sibi quærunt, & construit, sed sua domo cito ejeci- tur, excussa veste; sic isti excutientur opibus, quas aliorum injuria comparaverant. Sic ad Sel- lum Josiæ Filium dictum est Jerem. 22. 13. & 14. *Va, qui edificat domum suam in injustitia, & coenacula sua non in iudicio, amicum suum opprimet frustra, & mer- cedem ejus non reddet. Qui dicit, Edificabo mihi do- mum latam, & coenacula spatiosa: qui aperis sibi fen- stras, & facit laquearia cedrina, pingitque sinopide! De- inde clarius exponitur: Tui vero oculi, & cor ad a- varitiam, & ad cursum mali operis. Propterea non plan- gent eum. Sepultura. a fini sepelietur patrefactus, pro- jectus extra portas Jerusalem. Edificavit profecto iste domum suam, sicut tinea, ex qua projectus & excussus tandem est. Vides hic impium per ea puniri, per quæ peccat, atque cum ipse tinea sit a- lienis rebus, ipse consumatur, velut à tineæ: Job. 4. 19. & comedetur à tineæ, Isai. 50. 6. & Deus ipse ultor, & vindex impiorum est quasi tinea. Holecz j. 12.*

Cum tinea, araneam junxerunt Septuaginta. *Et vadet domus ejus sicut tinea & sicut arena.* Quo loco paulo dilucidius quam solet, ait Augustinus: *Domus (dixit) munimenta, quibus se protegent, verum astuta, & latebrosa, sed invalidissima, sicut tinea folii- culus, quo se abscondit, & aranea caverna, in quam se recipiendo cooperit, & claudit eam.* Illis ergo verbis duas similitudines contineri existimavit Nicetas: *Impietas (inquit) instar veneni depascit impios, non se- cus quam tinea lanæ; & quemadmodum aranearum te- la nullo majori negotio exterminantur, sic qua ab impio aservantur, putridam, & dissolubilem aranearum telam quasi veneno, tineaque consumpta, imitantur.* Quare tinea & araneam, adversus ipsos impios conver- tit, ut ipsi sint tela aranea & domus tinea. Cum in priori explicandi ratione ipsi impii dicerentur ti- nea, comparatione aliorum. Domus ergo tinea, erit velut domus aranea, quæ quamvis duret Septua- ginta Octoginta,ve annos (hæc enim longissima in Potestatibus vitæ meta) at nullo negotio prote- ritur & dissipatur. Ad quem miserandum, ni- miumque celerem magnificentia, & opulentia domus impiorum finem, forte allusum est Psal. 89. 50. *Anni nostri, sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis Septuaginta anni.* Si autem in Potestatibus octoginta anni, & amplius eorum la- bor & dolor. Quoniam superveniet mansuetudo & corri- pietur. Quod ex Hebræo legit Hieronymus. Quo- niam transivimus cito, & avolabimus. Tunc sistemur judicandi: quare additur. *Quis novit tempestatem vitæ tuæ? Quibus verbis erudi quidam respici ex- istimant ad quarundam aranearum naturam (plura enim genera distinguit Plinius) quana- sunt suas telas, in quatuor circulorum quasi secti- ones, quorum quælibet sectio viginti item secti- unculas alias, & fila viginta contineat, ut inspi- ciendi curiosius constare poterit. Octoginta igitur circulis, aut sectionibus constat tela tota, si plura fila astruat, aut neat, incommoda fit præ- dando, & capiendo animalcula, avolat enim in- terdum præda propter majorem spatii, & dis- currendi laborem ex telæ centro, & latebris. Hæc est humanæ vitæ, etiam longissimæ, constantis octoginta annis levissimis, brevissimis, celerrime- que labentibus, expressa imago; hæc duratio est,*

Pineda Tom. II.

brevissima mortalis, & caducæ domus, quod Lu- sitanus noster per belle cecinit:

*Nos fila molles sicut aranei,
Denos in annos tendere septies,
Speramus, ante mors obunca
Falce rapax, nisi solvit orsa.
Denos in annos firmior oëies
precurrat atas; hic labor, hic dolor
Major. Volandum quippe tandem;
Cau volucres habeamus alas.
Quis deinde novit, crimina puniet
Ut justa flagris ira sonantibus?
Pro male culparum severas
Justitia repetente poenas.*

Et sicut Justos fecit umbraculum. Hæc est altera comparatio & imago brevissimæ impiorum fæ- licitatis, tum etiam inanissimæ illius curæ, & sollicitudinis, in comparandis, & possidendis mul- tis latifundiis: nam fecit, cura, arte, industria, sollicitudine ornavit, aptavit, disposuit, compo- suit (claudit hæc omnia vox originalis) umbracu- lum, tugurium, tabernaculum. Quanta igitur stultitia, tantum operæ, industriæ, & sollicitu- dinis posuisse in componendo tugurio & erigen- do umbraculo, quod brevi collapsurum, aut de- serendum esset! Videtur ergo per sacrasimum ir- ridere magnificentissima mortalium ædificia, & ædificio- munitissimas arces, vocando, tuguria, umbracula, rum luctus & perangustas casas. Sursum (inquit) in- gentia spatia sunt, in quorum possessionem animus admit- titur: ita si minimum secum ex corpore tulit, si sordidum Sen. libr. 1. omne deterfis, & expeditis, levisque ac contentus modi- co emituit. Scit illa ad se pertinere. Tunc contemnit do- micilii prioris angustias: imo & sordes. Quid enim erigere, aut construere possit homo, nisi tuguria & casas, & non nisi ad tempus brevissimum? Quasi custos; nam quæ avarus summa vigilantia custodit, à quibus abstinet, aliis, non sibi custo- dit. Ergo in custode, duplex impii & avari similitu- do, & quod aliena sui Domini sata, aut prædia servat, non sua; quæ in potestate igitur avari sunt, in custodia sunt; & quod non integrum annum, sed brevi quodam, certo & definito anni tempo- re in custodia est: proptereaque umbraculi habi- tatio temporaria est. Non est igitur divitiarum æterna possessio. Vos (ait Sen.) tanquam aliquis vobis æternam possessionem divitiarum promiserit, assuescitis illis, & coheretis. Sapiens tunc maxime paupertatem meditat, cum in mediis divitiis constitit, quippe scit illa aliena esse se tantum custodem.

XIX. Dives cum dormierit, nihil secum auferret: aperiet oculos suos, & ni- hil inveniet.

1. Mors & felicitas impii Somnus.
2. Auferre, & colligere in sacro sermone quid. De- ficere an dicatur de justis. Illustrati Moyses, Sa- muel, & Isaias.
3. Impius non alligandus in fasciculo viventium. Vita periphrasis. Explicatus Samuel.
4. Vulgati interpretis defensio.
5. Hebraismus, Non ipse. Aperire oculos quid. Impius post felicitatem sibi ipsi vix notus. Resur- rectionis periphrasis.

CUM de certissimo impii interitu, vitæque & felicitate brevissima dixerit, nunc de ip- sa morte apertius ait: *Dives cum dormierit.* In Hebræo & Sept. *Dives dormiet*, quod habet asse- verationem instantis mortis De eo autem divite loquitur quem hypocritam prius dixerat, & qui im- probis artibus ditescit. Verbum autem dormiendi indicat divitias, summamque felicitatem cum somnio comparari, & ut observavit hoc loco Ni- cetas: nam sicut qui per somnium tantum dives est, re ipsa miser est: sic sane, & hujus vitæ divi- tes, miseri re ipsa sunt. Et hujus vitæ divites, & vitæ hujus crapula, somnoque evigilaverint, extrema inopia laborare incipient, Verbum au- tem dormiendi significat etiam jacere, prosterni. Quod etiam referri potest ad impii casum, ex sua fæli- citate.

Nihil secum auferet. Verbum originale multiplex A a 3 sit

Lud. Cru-
cis in in-
terpretati-
one.
Psal. 90.

3.
נשע

733

Sen. de vita
beata. c. 27.

1.
Futurum
per asseve-
rationem
rei certissi-
mæ.

Humana
felicitas
somnia.
Nicetas.

שכב

NON fit, congregare, aut colligere, & inde significat auferre, quia quod ex uno loco, alio colligitur, & congregatur. Significat etiam retrahere aut revocare, quod est, quasi colligere ad sese, tum etiam perire aut disperdere: quoniam quod colligitur, videtur, perire, & de medio tolli. Hinc ortæ sunt variæ huius loci interpretationes: nam oratio in Hebræo tantum habet: *Dum dormierit, non colliget, vel non auferet.* Aut passive *Non colligitur, vel, non congregabitur.* Septuagint. *Dives dormiet, & non adjiciet, id est, (ut colligitur ex interpretatione Nicetæ) brevi tempore bonis adeptis fruatur.* Illud enim, non adjicere, ad tempus aliquando refertur.

Vasab. Tygur. Secundo Vatablus. *Non colligitur, id est non defertur ad sepulchrum.* Consentitque Tygur. *Non honorifice funerabitur: namque sepultura officium hoc verbo colligandi, aut colligendi significari videtur, sive quis dicatur colligi, aut congregari ad populum suum, sive ad patres suos, sive ad sepulchrum.* 4. Reg. 22. 20. *Colligam te apud patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace.* Num. 31. 1. sive absolute, & sine addito. Num. 20. 26. *Aaron colligitur, & morietur ibi.* Isai. 17. 1. *A facie malitia collectus est justus, & viri misericordia colliguntur.* Quod idem est, quod abstrahi, auferri, tolli de medio, & condi, congregare in horrea defunctorum.

Verum enimvero cum hoc verbum colligendi, duos terminos viæ afferat, quos appellant à quo, & ad quem, alterum fere semper supprimit scriptura, videlicet, à vita, aut ex vivis, alterum interdum tacet, interdum exprimit, videlicet ad patres, ad sepulchrum. Videbitur ergo aut prædicere, aut imprecari improbo Tyranno. ut pro infandis sceleribus sepultura careat, quod supplicii genus in hostes publicos decernebant Romani. Quare cadavera vel unco trahebant; vel feris obiciebant, vel in profluentem projiciebant. In Atticæ etiam Majestatis, id est, perduellionis reos sepeliri nefas erat: licebat vero sepulcrorum ossa offodere, ne quod scelerati hominis vestigium posteritati relinqueretur, ut D. Chrysostomus observavit. Ex quo, atque ex Plutarch. Senec. Tacito, Sueton. Plura congerit Pet. Faber. lib. 2. Semest. cap. 9. Tyrannus igitur, inquit Job, publicus hostis, perduellionis reus, & totius honestatis inimicus, non colligetur, neque funerabitur, dignus qui unco trahatur, & feris, avibusque projiciatur, non nisi *asini sepultura sepeliendus.*

Chrysost. Tertio Cajetan. qui prope vim huius locutionis attingere videtur, existimat describi hoc loco impiorum pœnam, quorum animæ non congregantur ad societatem aliarum animarum justorum; nam de justis dictum est Gen. 25. 8. *Abraham deficiens, mortuus est in senectute bona, congregatus est ad populum suum.* Et quamvis de verbo illo deficiendi sic notaverit Hieronymus in traditionibus. *Male in Septuagint. interpretibus additum est, deficiens Abraham, &c. Quia non convenit Abraham deficere, & imminui.* Tamen illa particula in Hebræo, Græco, Chaldæo legitur: & dici proprie de justis observat Nicolaus de Lyra, post R. Salomonem, & alios Hebræos, ideoque sequi: *Congregatus est ad populum suum, id est, ad Limbum sanctorum Patrum.* sic etiam Gen. 35. 29. *Jacob consumptus aetate mortuus est, & appositus populo suo.* Onkel. *Collectus est ad populum suum, ubi iterum Nicol. exponit: Limbum sanctorum Patrum, & Raban. Populum Angeorum, vel sanctorum animarum.*

Confirmarique posse videtur. nam Abraham, secundum cadaver, non est congregatus cum aliis gentilibus aut popularibus suis, sed cum Sara tantum. Quare intelligitur populus, & societas sanctorum animarum, atque eo loco simili fere ratione explicat locutionem hanc Rupertus: *Quemadmodum (inquit) de agris congregatur matura messis in horreum, sic de publico vita hujus congregantur electi temporibus suis, singuli secreta quiescentium.* Cum quo videtur facere regula illa, quam tradit Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel. cap. 2. *Cognoscimus neque illud otiose scriptum esse, sed purpense atque examine, quod legimus in Regnorum libris. & Expositus est ad Patres suos: intelligi enim datur, quod Patrum similibus fuerit fide. Unde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum.* Sed quidem quamvis de morte justorum hæc congrue intelligantur, at certe ex vi locutionis nihil aliud importari videtur, quam mori sicut & antecellores omnes.

Rupert. Regula tradita ab Ambr. Apponi ad patres quid sit

Regula tradita ab Ambr. Apponi ad patres quid sit

Regula tradita ab Ambr. Apponi ad patres quid sit

Ergo quod de impio hoc loco dicitur, non colligendum, dicerem potius, dici per allusionem ad locum illum 1. Regum 29. Ubi videtur esse quædam vitæ circumloquutio, *Animam custodiri in fasciculo viventium apud Deum: At vero pariter videtur esse mortis circumloquutio, Animam rotari quasi in impetu, circulo funda.* Quem locum Septuaginta legerunt: *Erit anima Domini mei illigata in vinculo vita apud Dominum Deum; & animam inimicorum tuorum rotabis in modio funda,* nam quod est ligatum, & collectum cum viventibus, vivit, servaturque incolume inter viventes: quod vero rotatur funda, & longe projicitur, videtur amitti, & perdi. Igitur impius non colligitur, non alligabitur, neque servabitur cum reliquis viventibus. Quare ab hac ipsa colligendi radice dicitur Michææ 12. 2. *Congregatione congregabo, Jacob, totum te in unum, conducam reliquias Israel, ponam illum, quasi gregem in ovili, cum quo etiam concludit Psalm. 26. 10. Pater meus, & Mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit (propr. collegit. Hieron.) me, id est, eripuit me à morte, quare sequitur: Credo videre bona Domini in terra viventium.* Ergo non colligi, erit morti & exitio tradi.

Sed tamen cum videret interpres secundam partem hujus sententiæ persimilem esse illi Psalm. 75. 6. *Dormierunt sumnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* priorem etiam partem, quæ legi poterat passive, non colligetur, vel, non auferetur, maluit active legere: *Non auferet eandem sententiam reddere; quæ Psalm. 38. 18. Quoniam cum intueris, non sumet omnia; neque descendes cum eo gloria ejus.*

Aperiet oculos suos. Quod David dixit. *Dormierunt somnum suum,* id est, postquam dormivit, expergefactus jam sonano, & crapula corporis, & hujus vitæ negotiorum; cum seipsam intuebitur anima, vere & clare de rebus judicatura.

Et nihil inveniet. Proprie ex Hebræo. *Et non inveniet.* Clare Septuagint. *Et non est.* Quod Tygur. intellexit: *Nemo aderis ei.* Sed incommode: nam de ipso divite mortuo accipi debet, non est scilicet qui fuerat, sicut miserrima Babylon. *Fuit, & non est.* Apoc. 17. 8 & cap. 8. 11. Quare non solum nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis, id est, (ut ex Hebræo legit Hieron.) *Non invenerunt omnes viri exercitus manus suas,* id est, nihil pristini roboris, aut splendoris: Sed totus ipse impius evanuit, & jam amplius non extat, quasi se ipsam anima intuens non agnoscat ad extremum supplicium delapsam, nam de re notissima illud proverbio dicimus æque cognitam esse ac manus proprias. Ergo qui non inveniat, neque agnoscat suas manus, quam sibi ipsi alienus & ignotus existet. Forte hic quoque Hebræus ille est; ut *aperire oculos, & nihil invenire, sit* * in oculi ictu evanescere, quam cito conveniet. Philippus hanc, *aperiendi oculos, rationem videtur ad Resurrectionem retulisse, quam alii quoque Latini sequuti sunt, ita ut dicat impium resurrectionem, sed non in resurrectionem vitæ; nam, evigilare, dormire, de morte.* Qui quoque sensus forte indicatur Proverbiorum. 9. 18. *Qui confidit in divitiis suis, corruet (non enim resurget, in resurrectionem vitæ, sed in resurrectionem Judicii) Justitiam autem, quasi vivens folium germinabunt* quod indicat beatæ vitæ resurrectionem justorum. Sed simplex, & germanum est, quod diximus.

XX. Apprehendet eum, quasi aqua, inopia, nocte opprimet eum tempestas.

1. *Accelerans impij supplicium. Apprehendere, quid? Illustrati Salomon & Paulus.*
2. *Inopia quid ex Hebr. & Græco. Illustratus Salomon.*
3. *Viatores qui apud Latinos, Qui boni, aut mali viatores. Inopia apparitor summi Dei adversus impios.*
4. *Tempestas quid proprie. Quid Turbo. Mare Suph. Ventus occidentalis.*

JAM in defunctum impium mala omnia uno quasi impetu ruentia describit, * *Apprehendet, assuequetur, quem indefesse persequitur.* Quæ est proprietas verbi *Nasag.* Et mirum, quod mala omnia persequantur impium, dum vivit; in-

3. Veror, simplicior explicatus, Viræ, & mortis circumloquutiones.

LXX.

Hebræus, LXX. Tygur.

Hieron.

* En vn abtyti, et tar de oict, Philip. D. Thom. Dion. Resurrecti onis peti phrasia. Joan. 5. 29

1. Correo, talo, basta dar le al cance.

textum

102

Impius, ac-
que suum
supplicium;
obviā
sibi occur-
runt.

LXX.

Repentina
calamitas
opprimens
impium.

Triplex
compara-
tio subiti
impiorum
exitii.

LXX.

Anyar-
xi.
Symmach.

כלל

Var. as
vocis He-
braicæ.

Illustratio
loci Pro-
verbiorum.

LXX.

לח

Calamitas
quasi Li-
sor missus
ad compre-
hendon-
dum im-
pium.
Viatores
qui.

L. 3. S. Tu-
tor. D. de
suspect.
tutor. &
L. fin. S.
fin. D.
quod me-
tus causa.
L. si pi-
nor. D.
le. D. d. d.
festus.
Cicero.

Columell.
Boni Via-
tores fau-
sta nuntia
perficien-
tes.

Plin. l. 18.
c. 3.

terim fagiat, & quoquo modo effugiat; at tan-
dem in morte comprehendam! Consonat illud
Prov. 24. 33. *Veniet tibi quasi cursor egestas tua,
& mendicatus tua, quasi vir armatus.* Properat
enim cohors miseriarum, ut comprehendat im-
pium. Quare supplicium suis quasi gressibus tan-
tum appropinquat ad impium. Quantum ipse
appropinquat ad mortem. Sed de hoc loco statim
plura Sept. legerunt: *Occurrunt ei, sicut aqua do-
lores.* Intellige aquam, vel è sublimibus montibus
præcipitatum, quæ incredibili impetu obvia quæ-
que rapit, secumque præcipitat; vel imbrem no-
xium cum tempestate cadentem, ita ut sequenti
sententia hæc prior exponatur. Utrovis autem
modo subitam egestatem, & repentinam calami-
tatem comminatur impiis quæ hominem incau-
tum, & nihil tale cogitantem præoccupat sicut
Apost. ait 1. ad Thessal. 5. 2. *Ipsi enim diligenter
scitis; quia dies Domini, sicut fur in nocte, ita ve-
niet. Cum enim dixerint, Pax, & securitas: Tunc
repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in
matro habentis, & non effugiet.* Quibus verbis du-
plex, triplexve repentinæ supplicii similitudo in-
dicatur, *Furis in nocte*, clanculum irrepentis: *Do-
loris* parturiendi, incurrentis subito, & repente
occupantis puerperam; atque *interitus*, necisve
per insidias intentæ, *non effugiet* (inquit) quo-
niam *apprehendet eos*, sed inter alias elegans est
Torrentis subito repentina tempestate coacti,
hujus loci comparatio.

Inopia Septuaginta dixerunt. Symmach. *Ana-
parxia*, quæ est proprie quasi inexistentia, aut
(ut ita loquar) in substantia, significatque mor-
tem, & interitum ipsum: quanquam Nicet. scri-
bat, significare *fortunarum interitum, unde dolor
existit.* Quod etiam indicasse videtur Vulgatus
vertens *inopiam*; Vox Hebr. significare videtur
turbationem, aut *formidinem*, sicut vertitur Job.
18. 12. aut *senectutem*, sive *vetustatem*, quæ inte-
ritui proxima est. Unde etiam pro *interitu*, ponit-
ur Job. 18. 14. & pro *hilo*, in quod res periens
aut evanescens redigitur, Ezech. 28. 19. & 26. 22.
ubi Sept. vertunt; *perditionem*. Hebraizantes
constanter vertunt, *terrores*. Sed omnia certe
commode cadunt in interitum, & supplicium im-
pii, atque in iudicium severissimum, quo accipit-
ur à supremo iudice statim, atque è vita tollitur.
Hoc enim non longe abludit ab illo Prov. loco,
quem nuper tangebamus, bisque repetitur verbis
fere eisdem Prov. 6. 21. *Veniet tibi quasi viator
egestas, & pauperies, quasi vir armatus*, ubi Sept.
legerunt: *Tanquam malus viator. paupertas, &
egestas, tanquam bonus cursor*; iterum Proverbio-
rum. 24. 33. *Quasi cursor, & quasi vir armatus.*
Quod ex vi originis nihil profecto aliud signifi-
cat, quam *viatorem* incedentem procedentemque
indies, & contendentem in eo, quo destinatur,
summa celeritate. At ex vi Latini nominis po-
tuit Interpres indicare calamitatem, & supplici-
um esse, velut supremi iudicis ministrum, mil-
lū ad accersendum comprehendendumque ho-
minem impium, & sistendum ad Dei tribunal.
Nam *viatores* olim, magistratibus erant pro *mini-
stris* sive *apparitoribus*, sic enim sæpe leges appel-
lant. Tum etiam & pro *exequutoribus*, ut fere
idem minus obesse videantur quod in militia,
quos vocamus *sargentos*. M. autem Vetrius Flac-
cus, & Sextus Festus sic de *Viatoribus* scribunt;
*Viatores appellantur, qui magistratibus apparent,
eo quia ab initio omnium tribuum, cum agri in pro-
pinquo erant urbis atque assidue homines rustica-
bantur, crebrior opera eorum erat in via, quam
urbe, quod ex agris plerumque homines vocaban-
tur à magistratibus, & frequenter eorum erat ab agris
ad urbem via.* Eandem quoque nominis notio-
nem testatur Cicero in Catone majori, & Colum-
mella lib. 1. c. 1. Primum ergo erant *boni*, fau-
stique *viatores*, qui fausta nuntia perferebant, &
ex agro ad Senatum vocabant. Ut enim inquit
Cic. *E via ad Senatum accerseretur Curius, & ca-
teri fines, ex quo qui eos accerserant, viatores no-
minati sunt.* Faustus quoque ille Viator fuit, quia
aranti Cincinnatio (ut Plinius scribit) *dictaturam
attulit, & quidem* (ut traditur) *nudo, plenoque
pulveris etiamnum ore.* Cui viator, *Vela corpus*
(inquit) *ni proferam Senatas, populi que Romani
mandata.* Tales cum etiam *viatores* erant, quod
ipsum nomen inditum est *subinde, & ex agris, Se-
natum, ducesque accersentibus.* Hi itaque *boni*,

faustique *viatores* dici possunt. At sermonis con-
suetudine nomen hoc ad illos postea deductum
est, qui iudicis jussu reos in jus vocarent, atque
judicata exigent, & exquerentur, ut Impera-
tor docuit in §. triplici de actione. Hi profecto
mali, infastive viatores appellari possunt. Ad
quos videntur Septuaginta respexisse cum dixe-
runt: *Egestas tanquam malus cursor, aut tanquam
malus viator.* Quod in Hebræo & Latino dicit-
ur, quasi per expositionem. *Tanquam vir arma-
tus* cum postea iidem fuerint *viatores, & listores*,
ut Aulus Gellius cum Valgio Rufo testatur libr. Gellius.
12. c. 3. nam armabantur fascibus, & virgis, postea
etiam securibus. Quare consonat lectio Theo-
dotionis, qui pro *viro armato*, legit: *Virum hasti-
ferum.* Sed de *viatoribus* non plura, consulendi
tantum Sigonius de antiquo jure civium Roma-
norum lib. 2. c. 15. Turneb. lib. 11. cap. 11. Justus
Lips. lib. 1. electorum, cap. 23. Rotinus lib. 7. c. 43.
Igitur *inopia*, tanquam *viator*, & *vir armatus*, &
summi iudicis apparitor divitem reum in iudici-
um vocabit, manus colligabit *apprehensumque*
ante illius tribunal sistet.

Nocte opprimet eum tempestas. Eo sævior tem-
pestatas, quo minus lucis habet, quæ lenire, aut
consolari posset animos ingenti discrimine labo-
rantes, quod si tempestas cum terribilissima nocte
conjungatur, signum utrumque erit Dei adversus
mortales vehementer irari; quare, *Ira Dei*, solet
poni pro ipsa tempestate, & vento procelloso.
Psal. 82. 14. *Persequeris illos in tempestate tua, &
in ira tua* (propr. hæc ipsa vox Originalis, turbi-
ne, spiritu procelloso, repentina tempestate) *tua
turbabis eos.* Eleganter Poëta de Deo ventorum,
& tempestatum moderatore,

Sceptra tenens, mollisque animos, & temperas Virg. 1. Æn.

*Nis facias, maria, ac terras, cælumque profun-
dum*

*Quippe ferant rapidi secum, verrantque per au-
ras.*

Quod autem in nocte dixit; vel vera nox, vel
tanta caligo, ut nox censei possit; illud enim so-
lenne in ingenti tempestate;

*Eripiunt subito nubes cælumque diemque,
— Ponto nox incubat atra.*

Aut in ipsa tempestate duplex nox;

*Nec una nox est, densa tenebras obruit
Caligo, & omni luce subducta fretum
Cælumque miscet.*

Septuaginta verterunt, *Caligo*, quod idem est,
quod caliginosa, & terra tempestas. Pro tempe-
state, vox est, quam sup. cap. 21. 18. Et aliis in
locis Interpres vertit *Turbinem*; atque Isa. 5. 28.
Impetum tempestatis. Dicitur autem proprie esse
vehemens venti frigidissimi impetus, obvia quæ-
que prosterntis, & convolventis, ut Exod. 10.
Nam cum præcipiente Deo, *ventus urens* com-
portaverit in Ægyptum *locustas*, oportuit ut con-
traria vento, videlicet frigidissimo abigerentur &
auferentur. Quare sic scribitur vers. 19. *Flare fe-
cit ventum ab Occidente vehementissimum.* Quo
loco dicitur in Hebræo, *DEUS vertisse ventum*
(*Que se boluo el ayre*) & pro vento *Occidentali*,
est, *ventus maris*, sive ut Septuag. *Ventus à mari.*
Et ibidem dicitur mare *soph*, quæ est eadem vox,
quæ hic vertitur *tempestas*, aut *Turbo*, quasi dice-
retur: *Mare procellosum, sive Mare juncolum,*
unde solet vehemens ventus *Africus* perfricare;
quale erat Mare Rubrum respectu Palestinae, &
sic Plin. lib. 18. cap. 33. scribit, *Ex averso Aquilo-
nis ab occasu brumali, Africum flare*, quem appel-
lant nautæ *sudueste*, alii *Meridionalem*, quod sit
inter austrum & occasum *Æstivalem*. Hic au-
tem celebris est procellis, & turbinibus, ut Poë-
ta dixit;

*Una Eurysque Notusque ruunt, creberque pro-
cellis.* Virg. 1. Æn.

Africus, & vastos volvens ad littora fluctus.

Et quod Lyricus:

— Quocumque per undas

Notus vocavit, aut protervus Africus.

Unde Isa. 21. 1. dixit: *Onus deserti mari.* Sicut
turbine ab Africo veniunt. Pro verbo autem *Op-
primer*. Sept. dixerunt: *Sustulit*. Proprie dicas, *Fu-
rata est eum tempestas*, aut, clam furtim, & cito
abstulit, Ubi vides *Diem Dominum*, quasi *furem*, in
nocte clanculum irrepere in domum impii

Gellius.

Sigonius.

Turneb.

Inst. Lips.

Rosinus.

4.
Tempestas
cum nocte
conjuncta.

Virg. 1.
Æn.

Sen. in
Agamem.
Act. 5.

Ventus
validissi-
mus con-
trarius
Austro.

D'D

Virg. 1.
Æn.

Horat.
Epod. 16.

211

Nicetas. Græci autem hanc nocturnam, terramque tempestatem tantum retulerunt ad omnis felicitatis abolitionem: nam sic per paraphrasim elucidat Nicet. *Quemadmodum noctis tenebra faciunt, ut nihil possit apparere, sic impius arumna, quasi cæca nocte obrutus, nec uspiam videtur existere.*

XXI. Tollet eum ventus urens, & velut turbo rapiet eum de loco suo.

- 1 Tollere quid, & auferre. Ventus urens. Impii instar fumi. Impietatem neque cælum, nec terra capit. Explicatus David, & Isaias.
- 2 Ventilare, & procellare, Ventus. Divina sententia.
- 3 Impiorum instabilitas, & perturbatio. Pila similes. Illustratus Isaias.

t.
Impius
jactatus
ventis
contrariis,

Sen. in A-
gamem.
Act. 3.

נשא
Ventus
urens quis,

קדים

LXX.
Pagnin.
Regia.
Variabl.

הלרי

Psal. 1. 4.
Job. 21. 18.
Isa. 1. 31.

Impii in-
star fumi.
LXX.

Impios ne-
que cœ-
lum, neque
terra capit.

LXX.

שער

Hieron.
August.
*La ira de
Dios se los
come ra, y
se los be-
bera.
Philip.

Non uno (inquit) tantummodo, sed viis omnibus punietur impius, atque jactabitur, fluctibus supplicii etiam inter se adversis, atque contrariis, nam cum antea de tempestate, & turbine, ventoque frigidissimo dixisset, nunc de vento contrario, nimirum urente, & æstuante loquitur. Quæ omnino est tempestatis sævissimæ amplificatio:

*Adversus Euro Zephyrus, & Borea Notus.
Sua quisque mittunt vela, —
Strymonius altis Aquilo contorquet nives
Lybicusque arenas Auster & Syrtis agit.*

Tollet, efferet sublimem, sublatus expellet; à radice Nasa, quod est sublevare, aut extollere. Dicit non eleganter posset, *Bolaralo*. Videlicet hærentem terræ, & profundis radicibus defixum evellet, & jactabit in aere. *Ventus urens*. Septuag. *Æstus*. Prop. *Eurus*, aut ventus Orientalis, qui in Hebræo appellatur *Kadim*, quasi anterior, aut prior, utpote qui à priori, & anteriori mundi parte spiret, qui vertitur, *ventus urens* Exod. 10. 13. & cap. 14. 21. Ubi etiam dicitur, *ventus vehemens*, quæ vehementia videtur indicari sequenti particula. *Et auferet*. Quod proprie legunt Septuag. juxta Hebræum & abibit inam si se totum Eurus effundat in rem aliquam, quantumvis bene firma, & fixa, resistere non poterit, quanto minus impii, qui sunt tanquam pulvis tenuissimus, aut tanquam tenuissima gluma, vel vanissima favilla ante faciem venti? Quare videtur idem supplicium hoc loco describi, quod Psalm. 87. 3. *Sicut deficit fumus*: nam fumus in sublime elatus vi turbinis, aut venti facilis dispergitur & evanescit. Vide id Isaiæ 41. 16. *Ventilabis eos, & ventus tollet, & turbo disperget eos*, ubi Septuag. fere verbis eisdem & cum nostra sententia consonantibus, legunt: *Ventilabis, & ventus auferet eos, & tempestas disperget*. Non aliter profecto impii populi supplicium describitur apud Zachar. cap. 5. 9. Cum iubetur portari *Amhora* illa plena impietate sublimis, quasi vi ventorum, & tempestatis raptata, & quasi volans in terram, & cælum, quod neque cælum capiat pietatem neque terra, sed instar impiissimi Judæ inter cælum & terram suspensi pereant impii, & vi tempestatis sublati in omnium oculis deficient, & evanescant.

Et velut turbo rapiet eum de loco suo. Simplex in fonte verbum quod etiam imitari Septuaginta simplici alio verbo reddiderunt; *ventilabit enim de loco suo*. Et vox quidem ad tempestatem, & procellam pertinet quæ cum ingente horrore, & commotione conjuncta sit. Quare non inepte diceremus ex proprietate verbi, procellabit, aut horrificabit eum de loco suo. Id est, horifico impetu, & procellosa tempestate convellet, & projiciet de suo, atque ab eadem radice dictum est Psalm. 57. 10. *Sicut viventes sic in ira aborbet eos*. Quod Hieronymus ex Hebræo dixit; *Quasi viventes, quasi in ira tempestas rapiet eos*. Divus August. *Tanquam in ira combibit*, utrumque ad interitum pertinet. Ubi vides quod nuper dicebamus. Iræ Divinæ quasi tempestati, & turbini attribui hunc impiorum interitum. Quare elegans est hoc loco Philippi interpretatio: *Venti nomine Dei sententiam intelligentis: Et ventus (inquit) hic Divina sententia urens dicitur, eo quod ad gehennæ urendum ducet, sive compeller*.

Sed illud tamen in hac congerie suppliciorum indicari videtur, impii inconstantia, atque animi

perturbati instabilitas, & trepidatio, quem venti omnes circumagant, & velut pilam jactent, nullo in loco potentem consistere. Sicut Isai. 22. 17. lo in loco dicitur *Sobnæ templi præposito, Esse Dominus consistens, asportante faciet, sicut asportatur gallus gallinæ, & quasi amictum, sic sublevabit te*, ubi primum vides impium sublevari ex terra, & solo, cui adhærebat, & velut globum circumligatum, & constrictum in peregrinas sedes asportari. Deinde subditur: *Quasi pilam mittet te in terram latam, & spatiofam*, nam sicut *pila* projecta in latam, & spatiofam planiciem, nullum reperit consistendi locum, sed ita semper provolvitur, ut nunquam per se ipsam quiescat. Ita sane impius circumquaque versabitur, & nunquam ab assiduâ cruciatuum vicibus conquiescet, sed per omnia malorum, & calamitatum genera rotabitur. Et cum *pila*, aut sphaera ita principio, & fine careat, ut ejus revolutio in eodem semper loco sempiterna esse possit, non incommode hac similitudine exprimitur sempiternas suppliciorum.

XXII. Et mittet super eum, & non parceret, de manu ejus fugiens fugiet.

- 1 Impiorum incolumitati cuncta infesta.
- 2 Super improbos tempestas, & tenebra nunquam discedenda.
- 3 Mittere quid proprie. Explicatus David.
- 4 Deus bona proscripturus impii. Hispanismus simul cum Hebraismo.
- 5 Manus Dei quid. Repetitio ejusdem verbi, aliquando minuit significationem.
- 6 Stringere quid proprie. Deus triumphans impium.
- 7 Locus impio dignus. Explicatus Lucas.

Obscurum est, quodnam supplicium hoc loco describatur? nascitur vero difficultates ex eo, quod sententia careat supposito, atque etiam appposito, & solum verbum activum, *mittere*, exprimitur, Septuaginta videntur facere suppositum, *ventum urentem*, aut æstum, de quo nuper dixerat, nam sub eodem puncto tum hanc, tum præcedentem sententiam solo commate distinctam concludunt. *Æstus tollet, & ventilabit, & projiciet super eum, & non parceret*. Placuit hoc quoque Hebraizantibus. Fiet igitur hæc sententia; *Ventus sublolanus, qui morbidus est & infestus mortalium salutem, & vitæ immittet, invet herque impio affatim malorum, & morborum incurabiliū, ut ex hac vita citus fugere, & excedere cogatur*. Catenæ auctor supponit ultorem quempiam, *ac vindictam, qui quasi tur improviso incidat impio, nec illi ignoscat iratus*. Alii commodius faciunt hujus sententiæ suppositum, *Deum poenarum, ac suppliciorum impii auctorem, cui ventus, cui turbo & tempestas, velut Imperatori supremo patent convocanti mala, & calamitates adversus hostes suos*. Hanc interpretandi rationem cum prima ita conjunxit Philip. *Ventus (inquit) sententia Dei, sive ipse Deus per sententiam justitiæ suæ immittet super eum*.

De appposito item, & re mittenda desuper sentiunt iidem interpretes: nam Divus Thom. dicit mittendam à Deo vehementem aliquam *persecutionem*. Cajetanus in communi, *Quidquid affligere, & cruciare possit*. Philip. *Meritum facinorum suorum*. Alii, & forte non incommode, subintelligunt mittendam illam ipsam sævissimam tempestatem, & turbinem, de qua paulo ante dixerat; Quam ideo repetit, ut indicet non futuram illam tempestatem brevi sedandam, instar diluvii prætereuntis, sed fore diuturnam, & cum nocte sempiternarum tenebrarum, sempiternam quoque procellam, & turbinem conjungendam. Atque id significare videtur sequens particula, *nec parceret*, id est, justissimus Deus nunquam abstinerebit à supplicio efficiendo, & immittendo, ut qui ulla damnatorum commiseratione tangi non possit.

Est vero in illo Verbo, *mittendi* aut *projiciendi* observanda proprietas quædam, quasi jaculandi ex loco superiori in inferiores hostes, nam ex eadem, *mittendi*, radice dictum est Psalm. 147. 17. *Mittit cum pluit cœlitus*. Hieron. *projicit* *Crystallum suam* (Hieronym. *Glaciem*) sicut bucellas, & Threnor. 2. 1. *Projecit de cælo in terram*.

Impius undique oppugnatus. *ram inclutam Israel.* Significatur ergo impius oppugnatus undique cœlo, terra, aere, & creaturis omnibus in illius exitium conspirantibus. Sed cœlo præsertim jaculante desuper.

4. Vehemens sententiæ explicatus. Illud non prætermittam, si sententia hæc sine appposito sumi posset fore vehementiorem; *Deus mittet*, aut proiciet super eum, supple. mittet se, aut projiciet se. Quod indicasse mihi videtur Græcus Scholiastus, nam exponit. *Deum mittere*, aut projicere super impium, idem esse quod, *ultorem incidere impio*, sicut cum de iudice, alicujus facinorosi hominis bona proscribente, & occupante dicere solemus: Cadere illum aut irruere super illius facultates: aut de hoste ex improvviso aggrediente, *Dar sebre alguno, è echar se sobre su hacienda.* Ita Dominus projiciet sese, & illius justitia incumbet in impium, & illius bona omnia.

5. D. Thom. *De manu ejus fugiens fugiet.* Incertum quoque quem designet pronomen, *eius*: Nam D. Thom. intelligit *persequutionem*, aut *persecutorem immissum à Deo*. Alii etiam existimabunt referri suppositum sententiæ præcedentis. Sed præstat, ut *Dei manus* intelligatur, quod eleganter dixit

Philip. Philippus *Non significat* (inquit) *de cujus manu, & tamen non potest, nisi manus Dei intelligi.* Ita sanctus Job cum amicis suis hæc mysteria loquebatur ut eis nutu quodam significaret, quod manus Dei hac esset, dum aut elevat oculos ad cœlum, aut in altum extendit manum, aut erit caput in sublime sustulit. Manus autem Dei plaga est illata cœlitus, quam impius fugiens fugiet, aut ut in Hebræo est, *Fugiendo fugiet*, aut, ut in Græco, *Fuga fugiet* quæ ejusdem vocis repetitio vim significationis auget, quam alii interpretantur; *Fugam velocissimam.* Ita ut Deus (ut Nicet. ait) inducatur, quasi *hostis persequens impium.* Impius autem *fuga sibi consulens.* Verum aliquando admonui, cum eadem vox, aut ejusdem significationis plures voces, junguntur in Sacro sermone, semper afferri specialem vim, & affectum sententiæ: sed non semper crescere vim significationis: verum aliquando imminui, & remitti. Hoc itaque loco non potest significari fugæ velocitas, cum describatur impius comprehensus, & irretitus cruciatibus, tenebris, & turbine occupatus, & impeditus, cœlestibus demum jaculus præfixus. Potius ergo indicabitur vehemens quoddam, sed inane, & vanum fugiendi studium. Tentabit enim fugere, sed frustra, explorabit omnes evadendi vias, sed in vanum. Quare non eleganter paraphrasis Tygur. dixit, *Magno studio effugere motiuntur*, quod vero Philippus dixit: *De manu ejus fugiet*, non tenebitur manu Domini, ut salvetur, sed veloci lapsu in ruinam decidet, vix quadrare potest.

Ejusdem vocis repetitio, quem nunc affectum importet. *Nicetas.* Significatio vocis aliquando remittitur repetitione.

Vera fugæ interpretatio.

Tygur. *Philip.*

XXIII. Stringet super eum manus suas, & sibilabit super illum, intuens locum ejus.

6. Varia interpretatio. *Vat. abl.* *Tygur.* *Orosius.* Hæc quoque sententia caret supposito, diversæ propterea interpretationes. Nam plerique supponunt, exponuntque, *eum, qui viderit, audieritve* supplicium impii complosurum manus suas præ admiratione, & exhibilaturum. Tygur. Quo sublato planditur, & homines loci ejus illum

exhibilant. Similis gestus admirantium, aut stupentium, *percussio famoris, manuum complosio*, & id genus alia. D. Thomas subintelligit amicos stupentes, compatientes, lugentes è conspectu pristini loci, & felicitatis. Cajetanus supponit justos, quasi irridentes impiorum exitium, immotos ipsos suis sedibus, & locis, & nullo fortunæ vento aut suppliciorum fluctibus jactatos. Sed præstat ut hujus quoque sententiæ suppositum sit Deus. Quare eleganter quoque Philippus Nutrius (inquit) *quibusdam humanorum corporum, quasi testibus, censuram indignantis Dei, & contra peccatorem divitem irascentis, hoc sermone describit: ubi etiam sibilans indicat, quam atrox illi ænarium locus reservetur.* Ergo placet, quod auctori catenæ placuit, ut nunc describatur Divina justitia triumphum agens, canensque de impio atque ob triumphum, & victoriam quasi gestiens, plaudensque manibus & vociferans, quod in præliis & victoriis fieri solet. Quod enim verbum *stringendi*, non pro *plaudere*, sed pro *constringere*, & arctare alii sumunt, quasi Deus *manu sua*, id est, potestate impium constringat, & pœnis concludat, ut movere se non possit, longe alienum est à tota sententia, & à propria verbi significatione, quod proprie significat *sufficere* aut *satisfacere*: ratione autem *manuum*, & *sibili* adjunctorum significabit, *satis posse agere manibus* cum sibilaverit, quod quid aliud est, quam *manus stringere*, seu *complodere*? Sed dicemus de hac radice c. 36. 18. an vero suppositum esse possit impius *intuens locum suum*, dicemus statim.

Intuens locum ejus. Quoniam non alia sunt Hebræis relativa reciproca, Septuaginta. dixerunt: *Exhibilabis eum de loco suo*, quos etiam imitati sunt plerique Hebraizantes. Videlicet quasi Deus de se, de sancta sua exhibilet, & prosternat impium, aut ut Nicet. dixit *impium a suo loco, id est, à pristino felicitate, consuetudine, atque sede sua illum abstrahat.* Interpretes videtur accepisse de loco supplicii, & ignominie, in quem impius præcipitatus est, atque ille dicatur suus locus impii, dignus utique illius improbitate, sicut & Actor. 1. 25. dicitur Judas, *Abisse in locum suum.* Consonant omnia. Quæ vero ratione accipienda sit exhibilatio Dei in improborum interitu, superius exposuimus. Sed valde vehemens reddetur hæc clausula, si, *locus iste*, accipiatur locus pristinae felicitatis, ubi tyrannidem exercuerat impius à ejus conspectu, & amissione tum irrideatur à justis, tum ipse incredibilem animo dolorem sentiat, invitatus, moestusque ad exilium sempiternum excedens. Hunc affectum doloris expressit Orator summus in Catilina à se ejecto in exilium, subinde prospectante urbem; *facies ille prostratus. Quirites, & percussus, atque abjectum esse sentit, & retorquet oculos sæpe ad hanc urbem, quam è suis faucibus ereptam esse luget.* Sic impius de loco suo ridetur ab aliis, luget ipse quoque locum suum.

Victus abijt, longeque ignotis exulat oris
Multa gemens ignominiam, plagasque superbi
Victoris.

D. Thom.

Cajetan.

Verior ex-

positio.

Philippus.

Nicetas.

פפפ

Pagnin.

Vat. abl.

Cajetan.

LXX.

Proprius

locus im-

pii.

Vide c. 22

v. 19. n. 3.

c. 8.

Affectus

& habitus

euntis in

exilium.

Cic. in

Catil.

Virg. 4.

Æn.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in Commentariis suis
explican-
tur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆ- CEDENTIS,

CAPUT XXVII.

CUM hæc dixisset Job, ac nemo dicentem odiose interpellaret, quasi jam victi, aut sponte cedentes adversarii continentem orationem audire non recusarent, confidentius disputationem suam instauravit, secundam quasi orationem, gravissimam illam quidem, atque sapientissimam instituit. & Divinae potentiae manifestationem, suæque causæ defensionem semel susceptam, minime deponendam esse ratus, hunc in modum cum gravi juramento exorsus est.

1. Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, & dixit.

a Per

^{2.}
Vivit Deus, qui abstulit iudicium meum.
* Et Omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam

^{3.}
Quia donec super est halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.

^{4.}
Non loquentur labia mea iniquitatem: nec lingua mea meditabitur mendacium.

^{5.}
Absit à me, ut justos vos esse iudicem:
* Donec deficiam non recedam ab innocentia mea.

^{6.}
Justificationem meam, quam coepi tenere, non deseram.
* Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.

^{7.}
Sit, ut impius, inimicus meus: & adversarius meus, quasi iniquus.

^{8.}
Quæ est enim spes hypocritæ, si avaræ rapiat.

* Et non liberet Deus animam ejus.

^{9.}
Nunquid Deus audiet clamorem ejus cum venerit super eum angustia?

^a Per Deum viventem, qui de me iudicium iudicavit, iuro hæc me ob eas causas tantum, quæ mihi prorsus ignotæ, illi uni cognitæ sunt, perpeti: Deum quoque non me ex iudicii formula in sceleris alicuius pœnam punire, sed pro bona voluntate sua ob multos alios præclaros fines, acriter probare, & exercere: ideoque mihi illud sui iudicii testimonium, quod ardentibus votis sæpius efflagitavi, denegare. Quo profecto efficitur ut & meæ innocentia iudicium disturbetur, & inique iudicari videar, dum multo acerbius punior, quam leviores forte aliqua meæ culpæ exigant. Non enim ille exquisitam meam vitæ atque innocentia cognitionem nunc confectari vult, * Idemque ipse cum sit bonorum omnium fons uberimus, ex quo dulcissimum beneficentia lac in ora, vota que creaturarum omnium decedit, & instillat peracerbis, peramarisque doloribus vitam meam, omnesque animæ facultates, ac vires afficit.

Juro etiam, quamdiu vixi sancte me, ac religiose vixisse: quamdiu vixero, sancte, & innocenter victurum, * Neque aut de mea innocentia, aut de Dei bonitate ulli unquam mendacio assensurum. Quid enim ego injuriosius in eum exiltere velim, cujus beneficio spiritum istum duco? cujus spiritus ad sustinendum tot labores me corroborat? Quamvis itaque cruciatus, ac pœnæ producantur, nihil indignum loquar, aut animo cogitabo: verum usque ad extremum spiritum peccato repugnabo. Neque vestra calumnia vestri me similem unquam efficiant: quippe nunquam fatebor iniquitatem, quam vos mihi per mendacium affingitis.

Absit, ut me contaminem stulta, & iniqua vulgi opinione, qui externis tantum vel ærumnis, vel bonis animi sanctitatem metitur. Quem vos quoque profecto imitami solo calamitatum testimonio sceleris meam vitam condemnantes. * Nunquam igitur meæ conscientia fidem polluam, vel de impiorum, justorumve præmio, aut supplicio vobiscum consentiam. Proderem profecto innocentiam meam, si alia loquerer, atque sentiam. Quare neque aliud vitæ consilium nunc instituiam, sed pristinos meos mores conservabo, neque ab innocentia mea tuenda desistam.

Sanctitatem, atque justitiam arcte complexus sum, adhæsi que pietati à primis annis, jam hunc minime dimittam neque committam. ut per animi segnitiam, atque molli tudinem è manibus excidat. * Cum nunc animum meum nullius unquam sceleris ^b conscientia carpserit, aut convitio affecerit, laborabo strenue, ut nunquam deinceps gravioris culpæ labe me polluam: atque cum neque cogitatione quidem Deum ullius injustitiæ insimulaverim, aut illi contumeliosus extiterim, indignum profecto fuerit, ut unum adversus illum maledicus, convitiatorque existam.

Quod si paria iis, qui me calumniantur, blasphemiasque meis verbis affingunt, imprecari deberem, optarem profecto, ut perirent ipsi, & quæ vos in me per impietatem conjicitis, ^c in meorum inimicorum capita retorquerentur. Eum enim, qui mihi in hac mea de impiorum aut sceleris aut supplicio sententia, repugnaverit, plane censebo impium, & sicut meæ innocentia, veræque doctrina, ita etiam veritatis hostem. Spero enim fore, ut Divino etiam iudicio falsitatis vincatur, gravissimique sceleris damnetur, ut qui contra jus, falsæque justum hominem, veramque de pietate & religione doctrinam profitentem persequatur. Ego enim illos profecto semper hostes habui, quos impios esse cognovi, & ut quisque improbus fuerit, ita profecto mihi insensus existeret. Quare tam longe absum ab impietatis studio, quod mihi vos tribuitis, ut neque mihi, neque iis, quibus bene velim, optem ullum impietatis fructum, hunc sane percipiant inimici, & hostes.

Quid enim boni, & solidi fructus ex iniquitate percipi unquam possit? Secutam inquis, impius vitam vivit, cum ad vitæ præsidium, & custodiam ingentes divitias comparavit. Ego vero sic censeo, nullam esse impio divitiarum animi securitatem ad beate vivendum, nullumque solidum stabilitatis suæ præsidium. Nam quid illud tandem est, cui nititur, & unde sibi bene sperare potest? Fulget quidem exterius, sed fallax, & ementitus est fulgor ille, sub quo mens latet sordida, & fœda. Quo enim plura rapit, & asservat, eo plura concupiscit, & sitit, eoque infirmior est. * Nam nisi à Deo verissimo bonorum omnium principio, verâ, solidaque firmitas peti non potest. Nisi enim Deus Optimus Maximus hominis vitam servet, & tueatur, nullum satis firmum comparari potest vitæ præsidium. Ille enim est, qui salutem, veramque animi tranquillitatem conferre potest omni scelere mentis absterfo, & bonorum omnium spiritualium abundantia collata: nam impius profecto, quem sceleris conscientia carpit, frui non poterit illa propria sanctorum firmissima, jucundissimaque de Dei bonitate existimatione, fiduciaque concepta.

Deplorata utique impiorum omnium salus, quis spes suas in Deo non collocant. Quamvis enim obsessus ærumnis gravissimis Deum pro salute deprecari videatur, at id minime præstat, ut oportet, non quidem ex animo, neque ex improbitatis odio, sed metu supplicii. Non poterit itaque ex ficto, simulatoque deprecandi studio firmam certissimamque Divinae opis fiduciam, ac bonæ mentis constantiam consequi, neque Dei propitii ^d benevolas aures precibus suis tribuentis, & votis supplicibus annuentis, documentum aliquod capere.

^a De illa solenni jurandi formula. Vivit Deus, & cur tam frequenter, & Deo, & à prophetis usurpetur, diligenter agitur num. 1.

^b De conscientia, quæ si mala sit, convitio hominem afficit, num. 2. & 4.

^c De antiquo more averrendi omnia, & imprecandi mala in capita inimicorum, ex Sactis, & prophetis peculiariter quædam num. 1. & 2.

^d De Deo audiente, & precum supplices libellos suscipiente, nonnihil exquisitum, indicatur, n. 2.

*e De precum sanctarum
efficacitate, sanctorumque
fiducia, utilia quadam.
num. 5.*

*f De Dei manu ad Scrip-
turarum intelligentiam,
pulchra quadam, n. 2. & 3.*

*g Quæ sit impiorum here-
ditas nunc temporalis vo-
luptatis, postea sempiter-
norum cruciatuum, & ut
Deus impiis statim reddat,
quæ piis vel differt, vel ne-
gat utilis observatio. n. x.*

*h Pestilentia descriptio,
ex illa peculiari nota,
quod lachrymis, & luctu
carere soleat, ex propheta-
nis elegans observatio. n. 5.*

Quomodo enim, quibus pietas, & religio oblectationi non est, oblectamentum & solatium ex uberrimo illo omnis delectationis fonte percipere poterit? Sic enim profecto suas impii voluptates, atque corporis delectationes consecrantur, ac si Deo bonorum omnium auctori minime referri acceptæ deberent. Quare neque illius incredibilis jucunditatis participes sunt, quam ii habent, & qui cum Deum ardentem aliquid precentur, læti deinde, & hilares Divino beneficio suorum compotes desideriorum evadere solent. Non enim impius ex illo felicissimo justorum numero est, quibus propitium orantibus, & invocantibus adest Numen: qui nullo non tempore Deum amant, & calamitatis perinde, ac felicitatis tempore laudant, & colunt; Hi profecto sibi laborantibus divinam opem affuturam, ac felicissimum suarum precum eventum, quo lætari, & exultare possint, non dubia fide pollicentur.

Sed ut ad rem ipsam, & meæ orationis caput jam accedam, libera doctrinæ habenas laxabo, & velut cœlestem imbrem mihi cœlitus instillatum f Divina ope, quæ me dicentem corroborat, vobis affundam libentissime, palamque exponam, quæ supplicia gravissima Divina virtute impiis infligenda sunt, quædam differuntur, manu sua parata continet Deus, occultatque arcanas rationes agendi, & providendi: propterea, antequam executioni mandentur, cognosci à mortalibus non possunt. Verissimam igitur sine fuco, sine mendacio Theologiam aperte vobis tradam, & arcana de Providentia dogmata minime supprimam.

Sed quid inquam arcana? Vos illa quidem, ut qui etiam in rerum Divinarum consideratione multum operæ, ac temporis posueritis, minime ignoratis, quorum non obscura exempla observare non semel potuistis. Quæ cum ita sint, mirari profecto satis non possum, homines in speculationibus Theologicis versatos, atque detritos, nunc tam levibus, tamque inanibus conjecturis persuaderi, de re gravissima sinistre judicare, vana & futilia vanis adicere, neque illud quidem, quod deferendum utcumque esset, timide, & dubitanter, sed fidenter, audacter, insolenter pronunciare. Desidero itaque hac in parte iudicii vestri gravitatem, atque sapientiam, quod cum cætera tam acute videatis, nunc quod æquum, quod verum est, providere minime potueritis.

Namque & sæpe, & cum fastidio inculcatis, o amici, impios in hac vita improbitatis pœnas pendere, & filiorum amissione, atque omnis posteritatis abolitione, & direptione bonorum, facultatumque omnium. Ego vero sic statuo, Verissima impiorum supplicia à morte incipere, & æstimari debere. Quamvis negare non possim, nonnunquam etiam in hac vita supplicii partem aliquam perferre. Verum enimvero plerumque videmus, impiis, quibus temporalia bona unde suppetunt, sempiterna mala à Deo supremo iudice parari, & asservari, tanquam propriam hæreditatem, suo jure adeundam. Qui enim adeo viribus, & potentia prævalent, ut cæteris non solum terrorem inferant, sed vim etiam afferant, recipient profecto à præponenti Deo acerrima, gravissimaque supplicia.

Multos præterea, multumque florentes illorum liberos gladius hostilis magna internecione confodiet. Quibus nihil proderit, quod mutuis auxiliis, atque fraterna se societate communitur, & confirmare conentur: neque enim, juvenes sint licet, gladium h repellere poterunt, neque si infantes, quisquam illorum miserebitur: nam sublato parente in universam familiam omnes statim cives laceffiti defævient. Universa vera posteritas ita abolabitur, ut si qui forte hostium gladium effugerint, in summa ignobilitate & egestate vivant, non solum enim bello, sed ingenti fame infestabuntur.

Si vero ex Superioribus aliqui cladibus superstites fuerint morte acerbissima interibunt, & vel conficientur morbo diuturno, vel vivi adhuc moribundi sepelientur, vel turpi atque immatura morte auferentur: quorum quidem uxores in miserrima viduitate consenescent, nisi prius eadem, quæ illarum viros, lues perimat, atque se potius, quam maritos lugere cogantur, si ullæ forte lachrymæ, ullaque lamenta tot malis deplorandis sufficere posse videantur.

Nihil jam tunc proderunt impio collectæ per injuriam facultates, quibus posterorum nemo uti poterit: nam devolventur tandem omnia ad justos, quos fortunabit locupletabitque Deus optimus ipsis fortunis impiorum. Verum enimvero iniquus dives colligit, aggeratque immensos divitiarum cumulos, neque minori aut copia, aut facultate, quam si terræ pulvis vilissimus esset, & argenti massa, lapides ipsi nullius pretii. Variam præterea multiplicemque suppellectilem, plurimamque pretiosam vestem studiose comparat: quibus & vivat, & fulgeat beatus sua quidem opinione, in multos annos. Sed quæ ille in injustitia detinebat, Deo sic providente, in honestos, justosque usus cedent universæ: nam hæc omnia justii vendicabunt, & præparatas ab impio vestes justus induit, coacervatas ab impuro homine pecunias, sancti, & integri homines possidebunt, atque ea, qua decet, ratione illis utentur. Sic improbitas pietati serviet, & facultates iniquas ad sanctorum utilitatem, & commoda convertet supremus rerum moderator Deus.

10.

Aut poterit in omnipotente delectari, & invocare Deum in omni tempore.

11.

Docebo vos per manum Dei, quæ Omnipotens habet, nec abscondam.

12.

Ecce vos omnes nostis, & quid sine causa vana loquimini?

13.

Hæc est pars hominis impii apud Deum, & hæreditas violentorum, quam ab omnipotente suscipient.

14.

Si multiplicati fuerint filii ejus in gladio erunt, & nepotes ejus non saturabuntur pane.

15.

Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt.

16.

Si comportaverit, quasi terram, argentum & sicut lutum præparaverit vestimenta.

17.

Præparabit quidem sed justus vestietur illis, & argentum innocens dividet.

18.
Ædificabit, sicut tine-
nea, domum suam, &
sicut custos fecit um-
braculum.

19.
Dives, cum dormie-
rit, nihil secū auferet
aperiet oculos suos,
& nihil inveniet.

20.
Apprehendet cum
quasi aqua, inopia:
nocte opprimet eum
tempestas.

21.
Tollet eum ventus
urens, & auferet: &
velut turbo rapiet
eum de loco suo.

22.
Et mittet super eum,
& non parcat. De
manu ejus fugiens
fugiet.

23.
Stringet super eum
manus suas: & sibilat
super eum, intu-
ens locum ejus.

Ergo domo magnificentissime ædificata non ejicietur improbus tardius, quam tineæ ex putri ligno, aut vestimento, quod paulatim arrodit, & atque sicut tineæ corroding videtur sibi domum ædificare, & latibulum quærere, simul tamen & sibi, & domui suæ exitium, & interitum molitur, ita sane impius, dum res alienas mordendo, & dilacerando, domos ipse suas erigere, & stabilire nititur, suum sibi exitium machinatur. Atque adeo munimenta, quibus improbi se protegent & tutantur, quamvis astuta & latebrosa, non magis valida erunt, quam tineæ folliculus, quo se abscondit, & araneæ caverna, in quam se includit. Tum etiam impietas instar veneni depascet impios, non secus quam tineæ lanas. Et quemadmodum aranearum telæ, nullo majori negotio exterminantur; sic quæ ab impio asservantur, putridam, & dissolubilem aranearum telam imitabuntur. Illa etiam brevissimæ impiorum felicitatis imago est, tugurium, quod vineæ custodiendæ tantum gratiâ erigitur. Sed quanta stultitia, * ingenti sollicitudine, & dispendio animi erigere, ædificare, conquirere, quæ momento temporis corrueant!

Tandem mortis somno sepelietur dives, qui quidem tantum per somnium dives est, re ipsa miser. Tunc vero nihil colligere poterit ex his, quæ domi habet, neque vero ipse k colligetur, aggregabiturve ad sanctorum fasciculum, qui meliori sorti, atque beatorum vitæ servati sunt. Deposito autem corporis pondere, cum apertis oculis se ipsam anima intuebitur, nihil profecto felicitatis pristina omni specie evanescente.

Extrema vero inopia, dolores ingentes, atque terrores incredibiles, qui viventi impio imminabant, morientem jam assequantur, & comprehendunt, l velut supremi judicis ministri impium ad Dei tribunal accersentes, & sicut mali viatores, sævique apparitores manus colligantes, caput obnubentes, & ad extremum supplicium rapiunt. Quemadmodum autem noctis tenebræ faciunt, nihil ut possit apparere, sic impius, ærumnarum cœna nocte obrutus nec cernitur, nec uspiam videtur existere. Dissipabitur itaque sæva tempestate, atque procella inopinata, & clam furimque repentina numinis vindicta corripitur.

Neque vero uno tantum modo, sed omnibus supplicii generibus afficietur: nam hærentem licet terræ, profundisque defixum radicibus Divinæ indignationis vehementissimus, idemque ardentissimus convellat impetus, tolletque sublimem: atque veluti fumum dissipabit. Inter tot angustias, atque perturbationes, incredibili tunc impius inconstantia jactabitur, quem ærumnarum venti omnes propellent, atque turbinabunt, nullo unquam stabili loco potenter consistere.

Vehemens itaque æstus, instar nocentissimi venti subfolani, invahet sceleratissimis hominibus affatim malorum, & morborum incurabiliū, ut ex hac vita citius fugere cogantur. Neque deerit ultor quispiam, sævusque vindex à judice missus, qui quasi fur improviso incidat impio; nec illi ulla ratione ignoscat iratus. Ergo Deus velut maximus, supremusque Imperator, cui tempestates parent, immittet improbis, atque pietatis hostibus instructissimum quendam malorum omnium exercitum, gravissimorumque suppliciorum tempestatem, quæ cum sempiternis tenebris de duratione contendet. Tam illud quod gravissimum est Divina vindicta quasi sese super improbum projiciet, atque in universas illius res ultrix incumbet. Ille vero frustra Divinam plagam effugere conabitur: ac nunquam sibi satis poterit fuga consulere. Tandem enim irretietur & implicabitur inexplicabilibus malis, atque in vanum recident omnes illius evadendi conatus.

Qui tam miserandum sceleratissimi hominis interitum viderit, audieritve, complodet sane præ admiratione manus, atque infelicissimum sibilis, clamore insectabitur: & vel illius familiarissimi, è conspectu pristini loci consistentes, stupebunt in tam miseranda ruina; Justi vero immoti ipsi suis locis, & sedibus impiorum exitium irridebunt. Deusque ipse triumphum de suo hoste reportans, quasi gestiens plaudensque manibus, victoris instar, vociferabitur, ac de sublimi solio illum despiciet ex summa fortuna ad externum miseriarum barathrum præcipitatum.

i Aranearum tela, & fila, ad humanam felicitatem, & vitam representandam, exquisitè adducta, tum etiam sine morsus, atque domuncula, n. l. & 2.

k Ut mortui dicantur colligi sive ad alios mortuos, sive in fasciculo viventium, tum ad hujus, tum ad aliorum locorum intelligentiam, exacte tractatur n. l. & 2.

l Tum etiam & de sepultura, hostibus, & perauellionis reis negata.

m De antiquis Viatoribus, seu lictoribus, Cursoribus, que exsequentibus supplicia, ex Sacris, & prophetis opportuna quadam. num. 2. 3.

CAPUT XXVIII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Enumerat Sapientia ac Divini timoris laudes ex Dei auctoritate natura operibus mirabilibus, propterea veram Sapientiam, verasque justorum divitias non tam ex terrenis bonis, quam ex Deo Sapientia, & bonorum omnium fonte petendas.

Dubitatio præmittenda.

Quis proprius huius capitis scopus, materia, nexus.

1. Materia, & nexus huius capitis cum præcedenti prædifficilis.
2. Tres aliorum nectendi, & exponendi rationes. Secunda & tertia verosimiliores.
3. Nexus optimus. Justorum Divina Sapientia, atque Timor. Illustratus David.
4. Sacra Doctrina fecunditas.

1. **Nexus huius capitis prædifficilis.**
Philipp. Quorsum nunc instituat Job tam luculentam de Divina Sapientia, atque timore disputationem, dubium est: ac necessario quidem præcedendum ad intelligentiam tum huius tum sequentium capitum, varios enim scopos, variosque nexus investigant Interpretes Philipp. quævis sane videtur, sed neque se invenisse, neque ab aliquo inveniri posse ullum nexum aut coherentiam huius capitis cum præcedentibus existimavit. Quis (inquit) non videat, quam dissonantia sint hæc subjecta superioribus? Sed videtur mihi, quod per enigma, & parabolam sub horum nominibus metallorum, mores hominum, ac virtutes describat animorum, minime ordinis consequentiam Prophetarum more custodiens.

2. **Varia Interpretum sententia.**
Vatablus Sed alii tamen putarunt se invenisse feliciter. Et primo quidem Vatablus censet Jobum docere, Cur idem probis, & improbis eveniat? nempe, quia mundus subjectus est mutationibus. Quare terra semper aliquid profert novi, nunc aurum, &c. Sed invitus nexus.

3. **Chrysostomus** Secundo, Chrysost. Cum disputaverit loco de exitu impiorum, subjicit nunc, si cuncta ratione disposuit, quanto magis humana certo consilio, atque ordine administrat? Non enim quidquam fortuito evenit, sed si argenti, aurique sunt certa loca, & fines. certum quoque erit mortalibus præmium. Hunc nexum confirmare potest particula causalis in Hebræo; Quoniam habet argentum, &c. Septuaginta. Est enim argenteo locus, &c. videtur enim reddi causa totius superioris disputationis.

4. **Nicetas** Tertio Nicetas duplicem huius disputationis scopum assignat, tum ut rectam suam de Deo Jobus opinionem testetur, tum ut probet amicis suarum causam ærumnarum non esse referendam in scelus aliquod, sed in Dei providentiam humano iudicio occultam. Propterea quæ latent in terræ visceribus penetrari tandem posse ab homine, sed quæ in Divinae mentis, & Sapientia altitudine continentur, imperscrutabilia esse. Ergo & cur improbi vivant interdum feliciter, cur probi omnibus interdum vitæ incommodis affligentur, non posse homini exploratum esse.

5. **Gravis, & solidus explicatus coherens capitis cum præcedentibus.**
Justi nunc totam sapientiam hæreditatem.
 Quarto, sicut nexus præcedens totius capitis decursui convenire videtur, ita sane ex capitis fine, alium finem licet colligere, cum ait, Dixit homini, Ecce timor Dei, ipsa est Sapientia, & recedere à malo intelligentia. Cum enim saepe asseruerit bona frequenter conferri improbis, oportuit etiam, ne omnino parte sua iusti homines fraudentur, carerentve iis alimentis, quæ solent filii familias habere, etiam cum sub tutoribus sunt, oportuit (inquam) aliquid assignari iustis, quod esset velut portio, & pars illorum, dum hic vivunt, & quasi pignus futurae hæreditatis. Multi enim, id est tam iusti, quam improbi dicunt; Quis ostendet nobis bona? Quis enim mortalium non sit boni appetens? Requirentibus ergo verum bonum, respondit Propheta; Signatum est super nos lumen vultus tui, id est, Divinae Sapientia splendorem nostris mentibus insitum, esse nobis quasi signum impressum, & pignus præstipendæ Tom. II.

tum veræ felicitatis. Simili ergo sententia hoc Jobis in capite ostenditur idem illud verum bonum non pignus hæc nisi in vera Sapientia constituendum, dixit enim Deus homini, Ecce timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia. Atque hoc lumine sese consolantur, & erigunt iusti quantumvis afflicti, & malorum suorum tenebras non solum patienter, sed lætanter perferunt; Sic eodem loco attestante David, Dedit illi latitiam in corde meo, ubi Theodor. Qui tua Divina Scientia Theodor. lumen accepimus, etiam in ipsis calamitatibus, quæ contra nos consurgunt, ex animo magnam spem in te collocamus. Igitur terrenas opes requirant alii: at iustis abunde sufficit Divinae Sapientia thesaurus.

Nos nexus hos in sacra Doctrina fecunditatem posse omnes convenire censemus. Non enim mirum, si duobus, aut tribus cardinibus totum hoc caput volvatur. Cui unicuique tantum placuerit, habet quidem tres posteriores: ex quibus ultimus plenus est gravis, & solida Philosophia sed paulo coactior. Penultimus acutus, & subtiliter excogitatus est, sicut & ille, quem indicavit Chrysostomus quancumque hic facilitate & simplicitate præstare videatur. Nos certe libenter ex uno ad alium excurreremus, prout subjecta sententia melius convenire iudicabimus. Sed nunquam extra chorum. Præsertim cum disputationem de mistis imperfectis, quam præcedente capite instituerat nunc promoveat Job, & ad perfectam usque mista deducat, ut plenior Divinae Sapientia, & potestatis orationem afferat.

1. Habet argentum venarum suarum principium, & auro locus est, in quo conflatur.

1. **Varia lectio.** Argentum, & aurum in modum stirpis nasci. Vires aureæ, & aurea poma.
2. **Argenti nomen unde.** Argenti usus prior, quam auri. Cur argenti venæ. Cavendum ab illius candore.
3. **Quid proprie conflare.** Auri glebæ.
4. **Auri nomen unde.** Aura. Explicatus Zach.
5. **Aureæ catenæ, apud quos.** Sicuti solo auri splendore ducti. Auri nomen unde.

Habet argentum venarum suarum principium, unico verbo in Hebræo, Habet argentum exitum, aut, egressum. Tygur. Venas. Septuaginta etiam per paraphrasin dixerunt; est argenteo locus, unde fit, sed nomen illud originale egressum, aut exitum, commune est ad stirpes & germina, quæ cum nascuntur, videntur exire ex sua radice, & produci foras, & convenienter quidem dicitur hoc modo argentum habere exitum, sive, ut ita loquar, nascentiam, quia videtur ex terra, sicut & germana, aut stirpes procreari. Atque illud peculiare quod etiam aurum, aut argentum vere in modum stirpium nasci aliquando visum est, in Quiri videlicet Regno, quasi ex terra surgere, atque egredi & adolescere, & juxta arbores serpere, & velut virium capreoli adhærescere. Cujus rei quoque quod simile, non de novo, sed de nostro juxta Parioniam orbe, commemorat Fulgosi lib. 1. cap. 6. enucleatus autem Alexander Neapolitanus libr. 4. cap. 9. Ab amicis fide dignissimis testatur se accepisse in citeriori Germania intra Danubium loca esse, in quibus vires primum nive obrutas, postea liquatis nivibus claviculos, & plerumque candicantia folia ex puro auro germinare: quod forte in aurifodinis vires illæ latæ simul cum radicibus coalescat aurum, & occulta naturæ vi exitum quoque simul cum foliis, & germinibus habeat, ut jam videatur ex hoc verissimo naturæ portento suæ fabulæ speciem aliquam potuisse Poëta sumere, cum lucrum describit Cumanum;

— Latet arbore opaca
 Aureus & foliis, & lento vimine ramus.
 Sed non ante datur telluris operta subire,
 Auricomos quam quis descripserit arbore factus.
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 Instituit: primo avulsio non deficit alter
 Aureus, & similifrons escit virga metallo
 Quid est, aurea poma, &c. e Proserpinæ sacra, quam
 intererum Deæ, id est, telluri parenti deberi aurifodinas

Jobis in capite ostenditur idem illud verum bonum non pignus hæc nisi in vera Sapientia constituendum, dixit enim Deus homini, Ecce timor Domini ipsa est sapientia, & recedere à malo intelligentia. Atque hoc lumine sese consolantur, & erigunt iusti quantumvis afflicti, & malorum suorum tenebras non solum patienter, sed lætanter perferunt; Sic eodem loco attestante David, Dedit illi latitiam in corde meo, ubi Theodor. Qui tua Divina Scientia Theodor. lumen accepimus, etiam in ipsis calamitatibus, quæ contra nos consurgunt, ex animo magnam spem in te collocamus. Igitur terrenas opes requirant alii: at iustis abunde sufficit Divinae Sapientia thesaurus.

4. Sacra Doctrina fecunditas.

Nexum præcedentium censura.

1. Varia lectio.

Argentum egrediens de terra in stirpium.

Aurum Quiri Per navum serpens & adhærescens.

Fulgosius.

Vires aureæ.

Virg. Æn. 6.

Aurea poma cur Proserpinæ sacra.

- Plin. l. 16. s. 6.** rifodinas, & sub terris, aut, quod Plinius ait, in summo cespite metalli inveniri? Quid, quod etiam ipsas metalli, aurive glebas defollas. velut satas crescere, & augeri, scriptum est ab Aristotele sive Theophrasto, aut quisquis ille sit, auctor lib. 1. de admirandis narrationibus? Circa Philippos (inquit) ferunt metalla inveniri, quorum ramenta crescant disiecta, aurumque manifeste producant. Facit quodque quod deinde subjicit; Circa Paeoniam dicunt crebris imbribus terra liquefacta aurum, quod apyrum vocant, inveniri. Illud quoque. In Cypro juxta Tirrhiam nuncupatam, et fieri, quod in parva frustra dissecantes seminant, atque imbribus factis augetur. Et exit, posteaque colligitur. Sed si hæc non veram rationem stirpium, at certe similitudinem quandam vitalis plantarum incrementi continere videntur, ut dici possit; Argentum habere exitum, aut, germinationem de terra.
- Aristot.**
- Aurum, & metalla sacra, & germinantia.**
- Cur Interpres para-** Interpres autem Latinus dixit non ineleganter, *venarum principium*, ut indicaret abstrusiora loca, in quibus argentum generatur, & vias etiam, quas humana industria invenit, & quibus eruitur, & in lucem communemque usum profertur. Quamquam & illud respexit Interpres, quod argentum pluribus *venis* in ramorum speciem expanctis provenire soleat, & quod, ut Plinius scribit, *Ubi cumque una vena argenti inventa est, non procul invenitur alia*. Atque utinam in communem usum, & non sibi quisque per avaritiam, & sacram famem argentum conquireret, & deperiret, exit enim illud sponte sua ad mortalius usum: Avarus autem condit, & occultat. Habet certe *Argentum* in lingua sancta nomen, *Kesech*, à concupiscendo, & deliderando, quasi dicas deliderabile, aut concupiscibile. Atque ex proprietate vocis cum affectu desiderandi affert intentionem animi, & oculorum, à qua leo famescens inhiare solet in prædam. Nam ab eadem ipsa desiderandi radice, dictum est Psalm. 6. 12. *Susceperunt me, sicut leo paratus ad prædam*. Quod Hier. ex Hebr. legit. *similitudo ejus leonis desiderantis prædam*. In argenti igitur prædam inhiant, expectantque mortales sicut leones famescientes in præda. Atque *argen* i prima fames, avaritiæque fuisse dicitur. Quod forte pertinet, quod hoc loco prius *argenti*, quam *auri* mentio fiat: Nam Abrahami tempore *argenti* a moneta probata, & transiens per manus mercatorum, & peculiari Sicili signo insignata in usum erat, nondum, ut apparet, aureo numo percussio. Atque etiam apud Rom. scribit Plin. l. 33. c. 3. *Argentum signatum est anno urbis 585. Q. Fab. Col. Aureus autem numus post annum 26. percussus est, quam argentum*. Sic primum argenteis armis, non ferreis debellavit homines avaritia, ac triumphavit animos & desideria mortalium, & quod Pythia Philippo respondit, *Argenteis hastis pugna, & omnia vinces*, in nostrum damnum avaritia vertit, quæ cum argento nos oppugnat, vincit, & expugnat. Unum illud in argento observandum, Qui illius candorem amant, nigrescere animo, non enim sine causa *lineas ex argento nigras produci*. Plerique mirantur, ut Plinius ait. Ergo si, Isidoro etiam attestante, mirum in modum, dum candidum sit, impressum corpori nigras lineas reddit, quanto magis cordi, & animo impressum? Cavendum itaque etiam si affluat, ne apponatur cor.
- Plinius.**
- Argentum quando primo signatum.**
- Plutarch.**
- Qui candorem argenti aurore contra-** Et auro locus est, in quo conflatur. Incertum an de opere artis, an vero de opere naturæ hæc sententia accipi debeat: nam de artificio, & industria excoquendi, & fundendi auri non pauci ex Hebraizantibus accipiunt. Et confirmari potest ex lectione Hebr. quæ ad verbum habet, *Auro locus est, in quo conflabunt*, aut *conflant*, vel, ut alii legunt, *fundent*, supple, artifices, aut, aurifices. Sic enim exigere videtur verbum plurale. Tum etiam ex lectione Septuaginta. *Locus auro, unde percolatur*. August. *Ubi purgatur*, quod omnino artis est, ut ex Malach. 2. 3. colligitur. *Ipse, quasi ignis conflans, & sedebis conflans, & emundans argentum: & purgabis filios Levi & colabis eos quasi aurum, argentum*. Consonatque verbum originale, *conflandi*, quod vertitur, *defacare* Isai. 25. 7. & *colare*, loco Malach. citato. Sed ego tamen existimo, non tam de artis, quam de ipsius mirabili naturæ opere sermonem esse, ut cohæreat tota hæc series, & descriptio mirabilium nostrorum. Neque dissonat verbum *conflandi*, aut purificandi. Nam inter cætera metalla valde mirabile, quod auri purgatissimi fragmenta, & quæ vocantur semina, aut grana (Nostrates, ore *depepita*) natura ipsa consentunt, & purificata gignantur in ipsis terræ visceribus: & auri etiam glebæ plurimum librarum rudes, informesque, sed tamen purissimæ, & probatissimæ reperiuntur in novo orbe. Sunt etiam aurei auri lapides, qui in morem lapidum exciduntur, qua de re noster Josephus A. costa in historia illa Indica, quam vulgari idiomate, sed minime vulgarem scripsit, disseruit luculenter lib. præsertim 4. ut jam nemo jure mirari possit à Marcellino scribi *glebas maximas aurumisantes* reperi, & à Justino, in Gallicia frequenter *glebas aureas aratro excindi*. Quin etiam *aurum, terra fulgure prostrata detegi*. Paravit igitur natura locum, in quo non minus purgatum aurum gigneretur, quam si igne, & fornace aurificisque industria conflaretur, & expurgaretur. Mirabile itaque, ejusmodi conflatória loca habere naturam.
- Est vero aurum multiplex, ut infra dicemus, atque eliciemus illius quoque differentias ex Latinis Litteris. Sed nunc tantum de nomine auri, *Zahab*, quod videtur habere nomen ab splendore, flavore, & puritate quasi dicas, purum, putum, nitidum, flavum, propter quod, *oleum*, quoque purissimum, & cum splendore pallescens, & flavescens, idem numen obtinet in sacro sermone. Quare in illa visione candelabri Zach. 4. 12. ubi nos legimus *jussusoria ex auro*; Hebraice legitur, *infundentia aurum*, i. e. oleum flavescens aurei coloris. Et convenit etiam Latinum, *auri*, nomen quod, ut scribit Isidor. ab *aura* dictum est, id est, ab splendore quod percussio ære plus fulget, unde illud;
- Discolor inde auri per ramos aura resulsit.*
- Atque Horatius, *auram*, quoque pro pulchritudine, & splendore usurpavit, de Batine meretrice cum dixit *nuper nuptias timere*, ne illius pulchritudine sponsi caperentur;
- Tuo ne retardet, Aura maritos.*
- Accedit quoque quod *Aurum* in ipso suo ortu flavescit, & scintillat, contra quam argentum. Hoc enim ut Plin. dixit, *nulla susse nascitur, nullus, ut in auro, lucens, & scintillis*. In hunc itaque eminentiæ felicitatis splendorem cum intuentur homines, misere capiuntur, & ab illius *aura* retardantur, atque in suam ipsi pestem vel solo colore, & nomine acti præcipites, atque insani ruunt. Quam innocens (inquit in proem. lib. 33. Plinius) quam beata, imo vero & delicta esset vita, si nihil aliud, quam supra terras concupisceret: breviterque nisi quod secum est? Eruitur aurum, & Chrysocola juxta, ut pretiosior videatur nomen ex auro custodiens: parum erat unam vitam invenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Et sane velut insani, & phrenetici aureis sese vinciunt catenis, vinculis quidem honorificis, sed quidem veris vinculis, verisque catenis. Nam quod nunc ornamento est, custodiæ vincitorum, nobilium præsertim, olim serviebat. Apud Aethiopes enim ex auro vincula, propter illius copiam fieri solebant. Aethiopes, inquam, illos, quos Herodotus maximos omnium, atque pulcherrimos appellat. Quorum Rex cum à Persarum sive legatis, sive speculatoribus sciscitaretur de auro, de tortili monili, atque armillis, risit tandem, atque existimans vincula esse, inquit, robustiora apud se vincula esse. Deinde Rex istos ad carcerem deduxit, ubi viri omnes aureis vinculis erant alligati. Et alii quidem etiam non sine ratione eundem morem servarunt. Nam & Trebell. Pollio de fortissima muliere Zenobia, quæ post Odenati conjugis necem orientis Imperium tenuit, quæ ab Aureliano victa, & triumphata est, sic scribit, *vinci erant pedes auro, manus etiam catenis aureis. nec collo aureum vinculum deerat, quod scurra Persicus præferebat*. Atque illud etiam de Cræso, eleganter in suo ludo septem Sapientum, descripsit Aulonius, cum Cræsum à Cyro devictum his carminibus persequitur;
- Cræsum in amicis habet, Vincitumque pedicis aureis secum jubet, Reliquum, quod esset vita, totum dederet.*
- Et respexit Tertullianus libro de Cultu faminarum, *Aurum* (inquit) *cujus vos gloria occupat, cuiusdam genti ad vincula servire referunt Gentilium litteræ*. Clemens quoque Alex. libro 2. Pædagogi. cap. 12. dum in luxum, & cultum seminarum inve-
- Aurum præ cæteris metallis purgatissimum.**
- Joseph. A. costa.**
- Amm. Marcell.**
- Justin. l. 4.**
- Auri no-**
- men ab splendore.**
- Oleum instar auri flavescens.**
- Aurum ab aura dictum.**
- Virg. li. 6.**
- Horat. 2. Carm. Od. 8.**
- Plin. l. 33. cap. 6.**
- Plinius.**
- Auræ candorem quoniam nobilium vincula.**
- Herod. l. 3.**
- Herod.**
- Trebell. Poll.**
- Tertull.**
- Pagnin.**
- Tygar.**
- Regia.**
- Cajetan.**
- LXX.**
- August.**
- PPT.**
- Verior explicatus, de ipso naturæ opere.**

invehitur, sic scribit; *Ista veram pulchritudinem obscurant auro eam adumbrantes, nec intelligunt quantum in se delictum admittunt, se innumerabilibus vinculis alligantes: quemadmodum dicunt apud barbaros, scelestos, & maleficos homines auro vinciri captivos hos, victosque divites videntur esse emulata mulieres. Annon enim colli vinculum est torques aureus, & quæ catenarum locum obtinent? Ac mihi quidem videntur sua sponte vinculis alligata gloriari de suis magnis calamitatibus. Plura in hanc ipsam rem ibi Clemens, & quæ non solum ad sceminarum luxum, sed ad virorum etiam avaritiam cominodè adduci possint. Illud tantum, quod ad auri splendorem (de quo nuper dicebamus pertinet, quod ait, *In gemmas, & pellucidos lapillos, propriosque, ac peculiare colores atque vires varia magni ferri studio, nihil est aliud, quam stultorum hominum, qui trahuntur ab iis, quibus inest pollucens visio. Ita etiam pueri cum ignem aspexerint, splendori adducti ad eum feruntur, cumque sit eum tangere periculosum, propter ignorantiam minime animadverterint. Sed de auro præterea nonnihil postea.**

Clemens
Alex.

II. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in æs vertitur.

1. Ferri cum terra cognatio. Unde dictam. Usus illius varius.
2. Æs natura fustum. Liguati lapides.
3. Æs quid? Æris, & ferri inventor. Explicatus Moyses, Bellum, & pugna unde dicta.

1. Plin. in Proemio lib. 33. Ferrum bello gratius auro. Ferrifodina minus profundæ, quam aliorum, metallorum. D. Thom. Ferrum ad terræ cultoriam. Ibid. l. 16. cap. 20. Ferrum unde dicatur. Ferri usus varius. Plinius.

Post aurum, & argentum, præcipuorum deinde aliorum metallorum ferri & æris meminit: nam & ferrum auro etiam (ut Plinius dixit) gratius inter bella, cadesque existit. Ferrum, ergo inquit, de terra tollitur. Propt. Assumitur de pulvere, ut forte indicet ferrifodinas non esse tam abditas, tamque profundas, quam auri & argenti. Vel potius, ut indicet Ferri materiam nimium terream, & non nisi pulveris instar, quæ deinde arte compingitur, & formatur in ferrum. Divus Thomas, quia ferrum invenitur in terra quasi indigesta. Forte etiam, quod ferrum potissimum generat, & subministrat terra ad sui ipsius culturam, ideo peculiaris ferro cum terra cognatio. Propterea Isidorus existimat Ferrum habere nomen à sarræ, quod sarræ id est, semina frugum terra condit. Alii quod in agros colendi gratia feratur, alii à feriendo. Quare propter utrumque usum, illud appellat Plinius, Optimum, pessimumque vita instrumentum. Siquidem (inquit) hoc tellurem scindimus, serimus arbuta, ponimus pomaria, vites, squalore deciso, annis omnibus cogimus juvenescere. Hoc excutimus recta, cadimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cades, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili, volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato, quam scelera: istam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennaque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus, non natura fiat accepta. Et tamen potest innocens esse ferrum. In federe illo quod expulsis regibus populo Rom. dedit Per senna nominatim invenimus, ne ferro nisi in agricultura uteretur. Ad hoc enim de terra tollitur.

2. Est Lapis solutus. Proprie, fustus, liquatus, recte addit Interpretes, calore, nam iners, & irrita esset sine igne, & calore ars. In æs vertitur. In Hebræo tantum, Lapis solutus æs. Quod forte non solum ad artis opus, sed etiam ad ipsam naturam referri potest, quod æs nascatur instar præditi lapidis, & solis & calore decoquatur & concresecat, quomodo videntur Septuaginta accepisse, legentes, Æs similiter, ut Lapis, caditur. Augustin. Similiter ut lapides excluditur. Vatablus; Quæ concrevit in Lapidem, accipitur chalybs. Neque placet, quod Tygurina indicat, videlicet lapides etiam, ut metalla aliquando vi artis & ignis liquari. Sic enim legit, Lapis, ut æs funditur. Nisi forte dicas hanc etiam mirabilis artis industriam liquandorum laterum, & lapidum in Sapientiæ argumentum voluisse nunc Jobum proferre, sed omnino alienum est à Jobi instituto, & decursu orationis: quamquam sciam inter Ignium miracula scribi à Plinio; Igne lapides in æs solvantur. Igne ferrum gignitur.

3. Cujusmodi autem, Æs sit, de quo hoc loco loquitur Job, an chalybs, quæ est ferri defæcatissimi Pineda Tom. II.

pars, an vero æneum metallum flavum, diximus quodam. Nunc pro omnibus metallis illud videtur observatione dignum, illorum inventio, tum erudi, tum purgandi, & quæ non nisi ad Thubal Cain referenda videatur, de quo Gen. v. 24. n. 5. 4. 22. Scriptum est, Qui fuit metalleator & faber & 6. in cuncta opera æris & ferri. Quare fabulatur Herodotus ferri inventionem tribuens Scythæ cuiusdam. Atque item illud, quod ex aliorum opinione Clemens Alexandrinus refert. lib. 1. Stromatum. Celmen. & Dannaneum Idæis Dactylis ferri primos invenisse in Cypro, alium autem Idæum ferri invenisse temperaturam. Vel (ut Hesiod. scribit) Scytham. Quare ante inventum ferri usum, Clemens pugnis pugnabant homines, unde & pugna dicta sit: at à Belo gladius inventus, unde postea bellum dictum est. Sic quoque Cassiodorus scribit lib. 1. variat. cap. 30. Sed tam ferrum, quam gladius antiquiora, ut diximus. Varios quoque auri inventores, Plinius nominat lib. septimo, capite vigesimo sexto & alios quidem Euseb. lib. 1. præparat. Evang. cap. 7. libr. 10. cap. 2.

Æs quodam metalli genus. Vid. c. 20. v. 24. n. 5. 4. 22. Metallo- rum inven- tio, & fun- dendorum ars Thu- bal, Cain. Herod. l. 2. Clemens Alex. Pugna, à Pugno di- ct. Bellum à Bello. Cassiodor. Auri & ferri inven- tores. Plinius. Euseb.

III. Tempus posuit tenebris; & universorum finem ipse considerat: lapidem quoque caliginis, & umbram mortis.

1. Prima expositio non coherens. Vicissitudo dierum, & noctium. Tempus quid.
2. Tenebræ, ea quæ non sunt.
3. Tenebræ pro iis, quæ in tenebris latent.
4. Humana industria, Divina Providentia. Rerum universarum perfectio & finis.
5. Quatuor lapidis caliginis, expositiones, Materia prima obscuritas.
6. Excavati montes auriferi. Hispania montes. Babyæces auri hostes & defossore.

Uorum præcedentium versiculorum hucusque pendentium, hæc videtur esse conclusio, de cuius vera sententia mira est varietas. Et quidem frequentior post Chrysostomum, & Olympiodorum, est, de nocturnis tenebris statuisse sic Deum, ut nocti suum spatium jam inde ab ipso temporis initio cum luce divisum esset. Atque miratur hoc loco Chrysostomus grande prodigium, videlicet ad tenebras cedere, ac decedere consueto ordine. Quis (inquit) earum caliginem, obscuritatemque dispeller, unde in re tanta ordo tantus? Olympiod. quoque; Tenebra (inquit) appropinquante luce cedunt, sitque horum quadam accretio, & diminutio: & aliquid à communi opinione sejunctum dicam, quadam efficitur ex inæqualitate aequalitas. Cum qua interpretandi ratione congruit vox originalis temporis, quæ proprie significat finem, aut præcisionem, vel sectionem, à radice, Katsars, quæ significat scindere, aut secare, & accommodatur ad finem & extremum temporis præcisum, & determinatum. Quare Aquila, & plerique ex Hebraizantibus legunt, finem posuit. Theodotio, terminum, Symmachus, præscriptionem, vel tempus præscriptum. Casetan. Septuaginta vero, ordinem. Quamquam alii etiam dicant legem, aut præceptum. Hæc Interpretatio licet videatur simplex, & lenis, non videtur coherere cum reliqua narratione, ubi de noctis, quæ inveniunt in terra, & mari aperte agitur.

1. Varia in- terpretatio. Chrysost. Olympiod. yp yyp Aquila. Pagnin. Regia. Casetan. Theodor. LXX. Præcedens expositio non co- hærens.

Secundo Vatablus, tenebras, vocat, ea quæ non sunt, quibus dicatur Deus imponere finem non essendi, aut existendi, q. d. Facit Deus esse, quæ prius non erant, & vocat in lucem, quæ in magnis longe pe- quasi oblivionis tenebris jacebant. Sed profecto tam longe petita tenebrarum translatio non videtur cum antecedentibus, & sequentibus cohære. neque vero videtur, cur non debeant tenebrae proprie accipi.

Ergo illud præstare videtur; atque lenissime cum contextu cohære, ut dicatur Deus tenebris, id est, rebus abditis, & delitescantibus in obscuro: sive in terræ visceribus sive in profundo mari, finem temporis præfuisse, & statuisset, cum tandem humana industria inveniri, & in lucem erui sua providentia constituit. Quare ne perpetuo res istæ occultarentur sua Providentia statuit; cum quo facit proprietates temporis nuper exposita. Et certe in hac eruendorum metallorum,

3. Venerior in- terpretatio.

Expositio
coherens
eum sine
capitis.

atque lapillorum Providentia, quam cepit Job describere, *Umbra mortis*, & *lapides caliginis* videtur Plin. meminisse non obscuris verbis, mox adducendis Hinc igitur elici triplex ille finis huius capitis potest, quem supra assignavimus, videlicet vel confirmatio Divinae Providentiae; vel nihil posse sciri, & investigari ab homine, sine Divino lumine; vel praemia rerum temporalium Deum proposuisse communia, tam bonis, quam improbis, ut quae tandem ad omnium conspectum & usus è suis latebris producantur.

4.

777

Cajetan.
August.

Varia le-
ctio, & in-
terpretatio.

Pagnin.
Tygur.
August.

Germanior
explicatus.

5.
Vatabli
expositio
durior.

D. Thom.

Nicolaus
& Dionys.

Nicetas

6.
Verosimi-
lior expli-
catus.
Auri & ar-
genti fo-
dinæ cali-
ginosæ, &
plenæ dis-
crimine.
Plinius.

Hispaniæ
montes &
aurifodinae.

Et universorum finem ipse considerat. Tum huius patris, tum praecedentis suppositum esse, *Hominem*, non *Deum*, Cajetanus censet. Homo enim considerat, perscrutatur, inquit, & (ut sanctus Augustinus legit) invenit, huiusmodi rerum abditissimarum finem, illasque sua industria patefacit. Sed melius coheret sententia si supponatur Deus. Ipse considerat, proprie, subtilissime perinvestigat, cognitum & exploratum habet cuiusque rei finem id est, secundum aliquos, consummationem, & complementum rei, quia Divina sapientia, & potentia rebus universis certam perfectionis mensuram, & terminum praefinivit. Sic Pagninus, perfectionem, vertit, & Tygurina, atque eundem sensum indicavit Augustinus legens, & exponens: *Omnem finem ipse invenit*, id est, quid produceret. Sed praestat ut finis eodem sensu accipiatur, quo in sententia prior. Non solum (inquit) finem, & tempus latitandi praefinivit Deus argento, auro, ferro, sed etiam universis aliis lapidibus pretiosis, &c. quantumvis reconditis, & inventu difficillimis. Et potest ex utraque parte effici integra sententia: *Tempus poni tenebris*, & (id est, quando) universorum (id est, cuiusque rei) finem ipse perquirat, & investigat, id est, omnia complectitur sua providentia; rerum omnium exitus, & eventa scrutatur; principia ipse instituit, progressionem etiam moderatur & regit.

Lapidem quoque caliginis. Vatablus per lapidem caliginis intelligit obscuram & informem materiam, ex qua Deus produxerit pulchra atque bene formata corpora, & ita illi caliginoso lapidi & materiae finem, id est, perfectionem, distinctionem, & formationem corporum adhibuerit. Sed quam dura hæc lapidis, pro materia acceptio! D. Thomas intelligit rupem alicujus excelsi montis, quæ semper caliginis nebulæ obtegatur, quæ multa occultentur, qui auctori naturæ sunt bene cognita Nicolaus & Dionys. existimant appellari posse lapidem caliginis, rupem excelsam solis ardore denigratam: hoc enim inter alia naturæ miranda opera non praetermittitur ab Ecclesi. c. 43. 3. 4. & 5. *In meridiano exurit terram, & conspectu arboris ejus quis poterit sustineri? Fornacem custodiens in operibus ardoris, tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exsufflans, & refulgens radiis suis obæcat oculos.* Sed neque hoc filo, & coherentiæ capitis omnino quadrat. Alii (quod Catenæ auctor indicat) ad lapillos pretiosos referunt, demersos in caliginosam terram & mortis umbram, id est, in loca profunda, atque tenebrosa, plenaque discrimine. Lapidem (inquit Nicetas) qui in fodiendo quaeruntur, sunt in profundo abstrusi, in ipsa mortis umbra delitescunt, id est, in partibus terræ imis, atque in alta obscuritate. Sed huic expositioni illud tantum obstat, quod inferius de huiusmodi pretiosis lapillis sermo instituendus est.

Ego existimo, lapidem caliginis, vocari saxosas montium cavernas siliceasque radices, quas cum ingenti discrimine atque cum majori etiam cupiditate ad eruenda pretiosa metalla excavant homines. Tum etiam & lapides illos, ex quibus aeris metalla fiunt, quæ omnia mirum est appellari umbram mortis, cum huius auri, argenti, aliorumque metallorum fodinæ horridis, plenisque discrimine tenebris plenæ sint. Vivimus (inquit Plin.) super excavatam, mirantes debiscere aliquando, aut intremiscere illa seu vero non hoc etiam indignatione Sacra parentis exprimi possit, imus in viscera ejus, & in sedes manium, opes querimus, illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultavit atque demersit, illa quæ non nascuntur. Hoc in Proemio, libr. 33. sed deinde capit. 4. ubi agit de naturali ratione inveniendi auri, atque de nostratibus Hispaniæ montibus: *Aridi* (inquit) sterilesque, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse: *Aurum*, quod puteus fodi-

tur, canalitium vocant. Hi venarum canales per marmora vagantur, & latera puteorum. Tertia ratio opera vicerit Gigantum, cuniculis per magna spustia actis cavantur montes ad lucernarum lumina; eadem mensura vigiliarum est, multisque mensibus non cernitur dies. Sidunt rima subito, & opprimunt operarios, ut jam minus temerarium videatur è profundo maris petere margaritas, tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices rebus, montibus sustinendis occurrant silices, nihilque durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Describit deinde excavatorum montium ruinas: sed pulcherrime Seneca de hac re lib. 6. Nat. qq. c. 25. *Majores nostri spe ducti, montes ceciderunt, & supra lucrum sub ruinas steterunt. Ante Philippum reges fuerunt, qui pecuniam in altissimis usque latebris sequerentur, in quas nullum noctium, dierumque perveniret discrimen. Quæ tanta necessitas hominem ad ydæra erectum incitavit & defodit, ut erueret aurum non minori periculo quaerendum quasi possidendum?* Sed familiarior huius rei exempla habemus nostro hoc sæculo, nostra hac Boetica, videlicet in argenti fodinis Gaudalcanalicis; tum etiam & in Potosianocolle novi orbis, de quo eleganter scripsit Josephus Acosta libr. suæ historiæ 4. Illud addam pro huius etiam Lapidis caliginosi, & umbræ mortis commentario in altero breviori neque minus eleganter ex 2. Boetii lib. de Consol. te- nebras cum umbra, & discrimine mortis dilucide conjungentis.

Heu, quis primus fuit ille,
Auri qui pondera tæli,
Gemmaeque latere volentes,
Pretiosa pericula fodit?

Consultius profecto illi, qui (ut Plinius ait) In Senenionali Tigris alveo, oppido Babytace, mortuum soli, aurum in odio contrahunt: id defodiunt, & infodine quo cui sit in usu. Addit & de Babytacobus illud peculiare Solinus c. 68. *Omnes odio auri cæcunt hoc genus metalli, & abijciunt in terrarum profunda, ne polluti usu ejus, avaritia corrumpant avaritatem.*

IV. Dividit torrentis à populo peregrinantes, quos oblitus est pes egentis hominis, & invios.

1. Vulgati defensio.
2. Varia lectio. Torrentium & fluminum excrecentia & mutationes. Inundationes Nili.
3. Torrentes auriferi. Mira antiquorum industria in eruendo auro.
4. Mirabiles fontium, & geminum ex abdito eruptiones.
5. Dividere, & divisio in sacro sermone quid: Illustratus Samuel, & Isaias.
6. Peregrinus & peregrinari quid. Pes in sacro sermone. Oblivio itineris, de invio. Explicatus Isaias.

Nihil mirum, si Interpres ex exemplari multo difficiliori sententiam difficilem descripsit, & si illius diligentiae detrahant Hebraizantes, nam vel ex unica ista sententia constare potest, quod vel puncta eadem non legerit, vel potius ne glexerit, nam puncta nihil sacrum continent, cum appicta, & inventa fuerint humana industria Rabbiorum; propterea aliter legerit, & interpretatus fuerit quam illi. Propter punctorum enim diversitatem, neque populum, in hac sententia inveniunt neque hominem egentem agnoscunt; neque eo modo, quo noster dispungunt, neque ad easdem radices, easdemque significationes reducunt singulas voces. Sed quidem pro vulgato Interprete semper stat fides, & diligentia in interpretando incomparabilis.

Jam ad emolliendam difficultatem huius loci, & sententiæ perobscuræ illustrationem præmittendum primum est. Hebraizantes ex verbo legere: *Eruptis torrentis à cum habitatore: oblitus sunt à pede, vel, oblivioni traditi sunt, & evata sunt præ hunc mine, vel, depauperata sunt, motæ & vagatæ sunt.* Discrimen nostræ lectionis pendet ex eo; quod Hieron. non legit *Gvim*, id est, cum, sed *Gham*, id est, populum, deinde *Ghar*, deducit Hieron. à radice, *Ghur*, quod est peregrinari, alia vero à radice *Naghur*, id est, affluere. Quædam etiam minutiora prædictana diversitatem lectionum effecerunt.

Triplex
auri eru-
endi ratio.
Argentifodina
Gaudalcanalis
Potosianus
Collis Boetianus
Joseph. Acost.
Babylones
auri hostes
& infodine
Plin. li. 6.
cap. 27.
Solinus.
Sententiæ
obscuritatis
Puncta
humana
industriæ
sunt in
Hebr.

2.
Varia ex
Hebræo
à lectio.
Hieron.
Gy
Gy
Gy
Gy

runt, quæ si referam, aridus, & molestus lectori existam. Ergo quæ alii in hoc loco commentantur, duplici fere paraphrasi, Pagnini altera, altera Tygurina continentur. Nam Pagnin. post R. Levi. R. Abrah. Moſeh, sic legit: *Crescere fecit torrentem apud eum, qui peregrinatur juxta illum, & siccato torrente aqua oblivioni traduntur.* Paulo dilucidior Tygurin. *Erupt alicui torrentis, qui accolat non fert, rursus exarescunt torrentes, ut à pede non sentiantur, superant etiam hominis staturam, & qui poterant vadari.* Hæc est autem horum sententia: Contingit ut flumina exundantia aliorum detorqueant cursum, & agros primum frugiferos operiant: quæ vero in primo alveo latitabant, jam nunc pateſcunt, & eos, id est, ea loca, quæ tanquam invia obliſcebatur pes, id est, nunquam eam contigerat, neque calcaverat viatoris alicujus pes, utpote quæ minime vadari possent, jam nunc sicco pede, firmoque vestigio pertranſeantur. Propterea hinc colligendum nihil eſſe in rerum natura occultum, quod non reveletur aliquando Si vero ad artem & industriam humanam referatur, significabit tantum valere, ut detorquere possit fluviorum cursum quoquo velit, revelare abyſſi profunda, atque iter invenire, quod invenire non poterat hominis alicujus vestigium.

In hanc fere sententiam vocari, aut certe trahi nostra lectio potest: Nam *torrentis* (cujus propriæ sunt temporales quædam exundationes, & fortuitus alveus, quem efficit impetus aquarum constituentium) si nimium exundet, dividit, id est, dividere solet à populo, id est, populum peregrinantem, id est, juxta habitantem: non eum adimat illis habitationis locum, sedes illæ priores redduntur inhabitabiles. Interim eos, quos obliſcit est pes pauperis, & invios, id est, loca invia (maſculinum pro neutro, hoc enim carent Hebræi) quorum nemo viator meminerat, utpote quæ pervia non fuissent, videlicet alveum intranabilem, pervia tandem relinquit, & itineri commoda. Quare habitatores ex priore littore pulſos dividit medius torrentis à priori alveo, & ab illis peregrinis & viatoribus istac pergentibus. Et quod Jobus non in universum loquatur, sed de aliquo torrente, aut flumine peculiari, videlicet de Nilo, qui ab Hufitanorum provincia non loco distat, conjectura eſſe potest, quod Strabo scribit de Nili excreſcentiis lib. 16. ubi miræ Nili mutationes atque itinerum varietates describuntur: *Talia* (inquit) *circa Casium apud Egyptum contingunt, ubi terra contactu quodam celeri, atque simplici in alteram partem transfertur, & decidit, ut pars ejus in sublime elevata mare impellat, pars deorsum subsidat qua conversa, rursus locus pristinus sedem accipiat, atque nonnunquam permutatio quadam fiat, nonnunquam vero minime: qui motus quibusdam forte fortasse circuitibus innexi continentur homini incognitis. Hæc de Nili excreſcentiis incertum ordinem habentibus.*

Sed quod in re prædificili non improbabile videtur, unum aut alterum proponam. Primum, quod Catenæ auctor scribit, dum suam Septuagintaque lectionem explanat: *Decisio torrentis à pulvere, vel, ab arena.* Lapidēs (inquit) qui in fodiendo queruntur, sunt in profundo abstrusi, in ipsaque mortis umbra deliteſcunt, id est, in partibus terræ imis, atque in alta obscuritate. Illa vero terra è qua, cum purgata fuerit, ferrum aliæque metalli materies existit, sub torrente, arenaque later; vel ut planius dicam, terra, quæ ad gignendum ferrum utilis sæpenumero in aquis reperitur, quæ à torrente discissa ferrum protulit. Fortasse etiam hac ipsa verba aliam sententiam pariunt, quod lapides, qui in profundo sunt conditi, ac propemodum radicibus nixi, torrentis impetu in apertum protulit, ubi subjectam materiam divellit, & nullo firmamento solutam terram abripuit. Nam quid mirum quod cum semel Jobus meminerit naturalis rationis inveniendi auri non illam tantum effodiendi, sed alterius quoque, quæ & hodie apud Occidentales Indos in usu est, & à Plinio minutatim describitur lib. 31. c. 4. Jobus multo verius multoque magnificentius descriperit. Certe in hac re Plinius meminit *torrentis* incredibili erumpentis impetu; rupium inviarum, & aliorum, quæ pro commentario eſſe possunt hujus nostri loci. Postquam enim de auri, argentique fodinis, ad ingentem altitudinem sub cavis montibus, agit, deque

ipsis montibus ruentibus subjungit; *Alius par est labor, flumina ad lavandum hanc ruinam jugis montium ducere obiter, à centesimo plerumque lapide convallis, & intervalla substructis canalibus junguntur, alibi rupes invia caduntur, sedemque trabibus cavata præbere coguntur: qui cadit sinibus pendet, ut procul intuentibus specie: nefaria quidem sed alium fiat.* (Ecce consistentem hominem, potius pendentem eo loco, quem nunquam contigit pes, vestigiumve humanum) itaque insistentis vestigii hominis locus non est. Ad capita defectus in superciliis montium piscina cavantur, ducenos pedes in quasque partes, & altitudinem denos: emissaria in iis relinquuntur, & repleta stagna, excussis obturamentis, erumpit: torrentis tanta vi, ut saxa pervolvat. Fosse, in quas profluat, cavantur de terra in mare, &c. Nescio quid etiam in metallorum fodinis horum torrentium meminit Seneca lib. 5. Nat. qq. c. 15. *Asclepiodorus* (inquit) *auctor est, demissos quam plurimos à Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent, an aliquid futuris reliquisset vetus avaritia: descendisse illos cum multo lumine: deinde longa via fatigatos vidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium vastos non sine horrore.* Atque torrentes eam vim habere, ut pretiosos lapillos, præsertim Sardonychos, detegant, auctor est Plinius lib. 37. cap. 6. Isidorus lib. 17. cap. 8. Imo & ad montem Caucasum, quem Plinius, Philostratus, Curtius in Indiæ parte constituunt. Soanes, populi numerantur, Caucasi extrema obtinentes, de quibus sic scribit Strabo libr. 31. *Apud eos torrentes dicuntur aurum deferre, quod barbari perforatis tabulis, ac sanosis pellibus excipiunt, unde aurari velleris fabula confecta est. Et fortasse Iberes eodem nomine vocantur, quod occidentales, ab auro, quod apud utrosque invenitur.* Alterum, quod forte simplicius, & ad rem præsentem magis accommodatum videri potest, indicatur à R. Moys. in hujus loci commentario: *Deus*, (inquit) *crescere facit torrentem à loco, quo defluit, qui est absconditus sub terra, unde & loca torrentis oblivioni traduntur, atque non transibant illum, quia aqua excreverunt, & roborata sunt super homines, & moventur, & elevant flumens.* Cum quo noster Interpres bene consentit; namque ut inductione probet, quæcunque in humanis sunt occulta, & abdita, posse tandem proferri in lucem, præter illa exempla eruendorum metallorum adjungit etiam fontes & flumina ex abdito erumpentia in apertam terræ faciem: quam rem hac verborum circuitione proponit: Fieri solet, ut denuo erumpens fons, aut *torrentis* ex occultis terræ canalibus, invios reddat, atque oblitos humanorum vestigiorum agros, in quos decurrit: illosque saparet à viatoribus & peregrinis seu, quod idem est peregrinos & viatores ab illis saparet, dum vadum & aditum illis negat. Cum hoc explicatu & sententia consentiunt etiam singulæ voces.

Torrentis dividit. Proprie erumpit, dirumpit, erumpendo dividit: *dale y rompe*: est enim hæc divisio propria erumpentium aquarum ingenti vi, & impetu, de quo memini aliquando dixisse, atque etiam confirmasse ex illo 2. Reg. 5 cum post partam victoriam de Philisthim appellatus est victoriæ locus, *Parasim*, id est, locus divisionis, ab hac ipsa radice dividendi. *Parasim*. Veni ergo David in Baal Parasim & percussit eos ibi, & dixit: *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aqua: propterea vocatum est nomen loci illius Baal Parasim.* Quo respicientes Septuaginta, ad illam proprietatem erumpendi, legunt: *venit David de superioribus rupturis, & concedit alienigenas ibi, & dixit David: Dirumpit Dominus inimicos alienigenas coram me, sicut dirumpuntur aqua.* Propter hoc vocatum est nomen loci illius. Desuper rupturis Et quidē fere simili voce, & significatione, cum magno victoris impetu dissipantur hostes, appellare nos etiam solemus *rupuram, larotæ*. Atque ejusdem quoque appellatio nis videtur mentio fieri Isa. 28. 21. *Sicut in monte divisionum stabit Dominus.* Id est, magno impetu fundet, perumpetque hostes suos; sicut quondam fudit illos David in Baal Parasim. Quare hoc idem nomen divisionis, ad affluentiam, & redundantiam refertur ab ipso nostro Interprete, Pagnin. Proverb. 3. 10. *Vino torcularis redundabant.* ubi ex Hebræo legunt, *Vino torcularia rumpent se.* Hoc igitur est, *Dividit torrentis*, erumpit, exundat,

cum impetu, & alacritate visitoris instat, obvia quæque convolvendo & proculcando: exundans autem & erumpens videtur arcere *populum peregrinantem*, atque etiam appetere illum convolvere, & obruere suo impetu.

6.

Pes pro itinere & via.

Pauperes non nisi pedites itinera conficiunt.

Recte autem dixit, *populum peregrinantem* potius, quam *accolam*, aut *habitorem*, ut alii vertunt. Quamvis enim idem fere sit peregrinus, quod *accola*, & *habitor terra*, & peregrinari in terra idem, quod incolere illam, sed cum de via, & itinere sermo sit, ipsa subiecta materia postulat, ut ad peregrinum & viatorem referatur. Fontis præterea erumpentis impetus agros pervios reddit invios, quasi quadam oblivione itineris & pedum squallescentes, nam *Pes*, solet sumi pro itinere, via progressu, vestigio, Isa. 52. 7. *Pes*, id est adventus: *Evangelizantium pacem*, & Isa. 41. 3. *Vocavit ab Oriente justum, ut sequeretur se*. Hebraice *Vocavit eum ad pedem suum*, id est, ut illam viam teneret quam illi monstrabat Deus, cum iussit illum *exire de terra sua*. Rursus dixit, *Pes pauperis*, quod frequenter pauperes sint, qui peregrinantur & itinera conficiunt pedites: sicut Jacob, cum pristinam suam paupertatem significabat, *In baculo*, pedes inquam, & adhibito baculo ad fulciendos gressus, *transivi Jordanem* & Isa. 23. 7. describitur miser captivitatis status: *ducent eam pedes sui longi ad peregrinandum*. Et cap. 26. 6. *Conculcabis tam pes, pedes pauperis gressus egenorum*. Si lectionem Septuaginta & peculiare aliorum interpretum explicationes adducam, nihil profecto luminis, sed obscuritatis potius rei per se obscuræ videbor afferre. Tantum repeto, quod initio præmonui, videri Latini interpretem aliud exemplar habuisse, quam nunc legimus in Hebræo codice.

V. Terra, de qua oriebatur panis, in loco suo igni subversa est.

1. Aliorum interpretatio parum idonea.
2. Calor & ignis terra nativus ad seminum procreationem.
3. Subverti, quid? Sulphur in terra visceribus igneum.
4. Sulphur chymicorum. Ignis de gemmis ignitis. Pyritis, Gagaris, Sapphiri natura mirabilis.

1. Prima aliorum expositio de Sodomæ conflagratione. Philip. D Thom. Nic. Dioscor. Titell. August. Orosius.

2. Verior & coherentior explicatus. Nicetas.

Varia expositio convenientia ignis cum pane.

Ignis appellacione innatus terræ calor. Plato. Aristot. Cic. de Senect.

3.

Videri potest prima ipsa verborum species de regione Sodomitica debere accipi, quod Philippo, D. Thom. aliisque placuit, favetque Augustini lectio: *Terra, de qua egressus est panis, & eam incensurus est*. Sed de hac interpretandi ratione dicam vers. 5. Tum hic non video, quæ ratione coherere hoc possit cum reliquis sententiis; sicut neque alia aliorum interpretatio, quod *tellus, quæ aliquando latas frigores effundit, postea terra motu conquassata dehiscat, & tanquam ignis inclusi incendio deflagret*.

Ergo perstat certè Job in eodem instituto, & enumeratione eorum, quæ occultis terræ visceribus aut eruuntur, aut inveniuntur. Nam quidam agri sunt natura sua frugiferi, quidam igniferi. Et quidem non de eodem agro, sed de diverso sententiam hanc posse accipi existimat Nicetas, ita ut duo terrarum genera proponat, unum concipiendis, comprehendendisque seminibus idoneum, alterum sulphureum, aut, quod idem videtur fere igneum. Sed fere omnes alii de uno, & eodem terræ genere utramque partem accipiendam putant, ut manifeste etigere videntur Hebræa, Græca, & Latina. Sed laborant tamē in explicando hoc igne. Quare primo auctor Catenæ sic exponit *ignem cum pane* convenire, quod postquam dixit terram aliam esse auri, aliam argenti, aliam æris, aliam ferri procreatricem, nunc addat aliam, quæ suo utero femina comprehendit, & postquam suo calore, quasi igne quodam dissolvit, tunc ad conficiendum panem spigam prægignit. Neque vero omnino incommode ignis appellabitur innatus illi terræ calor; nam tum Plato, tum Aristoteles vivificas illas rerum naturalium vires ignem appellarunt. Atque ex eadem etiam caloris ratione rem istam significavit Cicero: *Terra (inquit) semen tepefactum complexu suo affundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem*. Alii tamen de sulphure accipiunt, sicque miscent, atque temperant cum sulphure panem, ut proponatur quoddam naturæ miraculum, quod in plerisque

locis terræ, quæ in superficie producit panem, in profundo inveniatur materia sulphurea, & vena phuræ saluginis. Sic Isidorus, quod videtur quoque paraphrasis Tygur, indicasse: *Est, inquit, Terra in qua panis provenit, alius autem meruit ignem exhibet, Isidorus, à quo nonnihil defleat Vatabl. quod scilicet sit Tygur, terra fertilis, & ferax, Et quod sub ea est, vertitur Vatabl. in quendam veluti ignem, id est, arefcit, & fit infecunda. Quare illud, subversa est, idem valebit, quod subversus, aut versata, vel, ut in Hebræo est, subter ea versus est ut ignis, vel ut legunt Septuaginta. De subter ea versatum est sicut ignis. Et quidem hoc etiam mirabile est, quod aliquando terra apertis faucibus repente ignem eructaverit, & vel accenso aere, vel ardente, & liquato sulphure flammam vomuerit. Hæc igitur interpretandi ratio tanquam simplex & facilis non displiceret, si cum reliquo contextu, auri, argenteique præcedentium etiam gemmatum, Sapphiri & Topazii coherere possit. Sed quorsum nunc inter mirabiles naturæ opes gemmasque pretiosissimas respergatur sulphuris odor, & memoria? At, inquis, nescio quid commercii, & affinitatis sulphuri cum gemmis, cum auro, & aliis metallis: nam aliquando ratione caloris, & sulphuris decoquantur, & elaborantur in terræ visceribus pretiosi lapilli, proptereaque dicuntur etiam Chymistæ, qui metalla & lapides adulterare, aut ementiri solent, tanquam familiarissimo instrumento sulphure uti; imo & in plerisque auriferis inveniri sulphur; rursus in fodinis inveniri sulphur; rursus in fodinis sulphuris inveniri aurum experientia compertum est, atque adeo volunt Chymici ad generationem sui auri primum alia metalla converti, & colliquari in sulphur, quod in generatione auri habeat vicem viri, & argentum, quod habet vicem feminae; & quidem sulphuris natura (ut Plin. ait) calefacit, concoquit & discutit collectiones corporum. Indicavit hoc Nicolaus.*

Sed paulo clarius Cajetan. cuius expositio minus est incommoda, licet una tantum voce indicata, ignis enim nomine accipies pretiosos putat, in colore, & luce similes ignis, atque flammæ; nam calidum, quasi suffocatum ab aquis, & vapores imis terræ visceribus inclusi digeruntur, vertunturque in pretiosos lapidos, quod inquit, Cajet. in Orientis partibus evenire facile credi posset. Neque mirum nomen ignis in pretiosos multos lapides convenire, cum Ezech. 28. 4. gemmæ ipsæ appellentur, *lapides igniti*, cuiusmodi videtur esse Perficus ille Pyrites, Cuius ignis plurimus est, & facile scintillas emittit, ut Plin. & Isid. tradunt: *Hic etiam tenentis manum, si vehementius prematur adurit, propter quod ab igne nomen accepit*. Quid si, cum de torrente, & de fontibus erumpentibus adhuc dixerit, nunc indicet quoque Job in ima terra fluminum, quorundam lapidum, qui in aquis generantur, naturam fere igneam prorsus mirabilem? Nam de Gagare, quem Gagares flumen profert mirum, quod aqua accenditur, restringitur oleo! Sic igitur, terra dicetur igni subversa, cum ignis, luxque pretiosissimarum gemmarum subter illam versetur. Nisi forte pro eruendis gemmis dicamus *subverti terram*, evertique montes. Res ergo hæc gemmarum bene coheret. Si cui videtur explicatio durior, emolliat licet ex sequente sententia: nam & Sapphirus sole percussus ignescere dicitur, & Carbunculus, qui in tenebris lucet, velut ignis, cum Sapphiro jungitur, Exod. 28. 18. Ezech. 28. 13. Quare etiam hic post mentionem ignis, recte sequitur Sapphiri, & aliarum gemmarum enarratio.

VI. Locus Sapphiri lapides ejus, & glebæ illius aurum.

1. Terra aurifera. Sapphirus aureis punctis collucens.
2. Sapphiri natura, & plena descriptio ex proprietatibus & colore atque significatione arcana. Illustrati Moyses, Salomon, Jeremias.
3. Quale ebur antiquum apud Jeremiam. Pulchritudinis descriptio. Rubens Sapphirus Regia, & Sacerdotalis gemma. Cur Dei thronus Sapphirinus apud Ezechielem.
4. Sapphirus Indica, aut Æthiopica optima. Templum Baschi.

Longe

Terræ sulphureæ phuræ ceræ panis. Tygur. Vatabl. Tygur. Vatabl. Variæ lect. LXX. Mirabiles ignis è terra erupitio- nes.

Sulphuris & ignis cum gemmis co- gnatio.

Plin. l. 35. cap. 25. Nicolaus.

Cajetani expositio idonea.

Lapidum pretiosorum generatio.

Ignis de gemmis.

Pyrites lapis. Plin. l. 36. c. 19. & l. 37. c. 11. Isid. l. 16. cap. 4.

Igni lapides in aquis generati.

Eligitur ultima expositio ignis pro gemmis.

1. **L**ONGE sane, meo iudicio, abeunt, qui dicunt hoc loco proponi à Job aliud mutationis rerum exemplum, quod videlicet terra primum ferax auri, atque Sapphiri aliorumque pretiosissimorum lapillorum, postea deferatur etiam ab avibus, & cunctis animantibus. Nam profecto his omnibus sententiis, Job exempla accumulatur rerum pretiosissimarum, quas natura abdit, & procul removet ab humano conspectu, sed deinde vel tempus, vel Industria hominum profert in lucem. *Locus Sapphiri.* Est, inquit, terra, & locus, in quo proveniunt Sapphiri, vel, qui Sapphiris, quasi lapidibus abundat, & *Globa illius aurum*, illius (inquit) terræ Sapphiriferæ, glebæ auriferæ sunt sive, ut in Hebræo est, *pulveres illius sunt auriferi*: ita ut Sapphiri non nisi in terra aurifera inveniantur: Sive de terra alia loquatur, ut Græci volunt, quare lectionem Septuaginta. *Agger aurum ei*, exponit hac ratione Nicetas. *Terrarum alia lapides pretiosos gignunt, partim sunt aservi, & aggeres, à quibus concoctis aurum procreatur.* Ego manifestam fieri allusionem existimo ad Sapphiri naturam, neque potest ex relativis in contrarium quicquam certi colligi: nam primum illud, *eius*, est in Hebræo fœminini generis, secundum vero, *illius*, masculini. Est (inquam) hæc Sapphiri natura, ut videatur aureis pulveribus repleta. Nam Sapphirus (ut Plinius ait) aureis punctis collucet. Rursus autem, cum de auto loquitur. lib. 33. cap. 4. ait, *Aurum in Oriente Sapphiro, aliisque in Gemmis scintillare.* Rursus lib. 37. cum de Smaragdo, inest, inquit, ei aliquando aureus pulvis, non qualis in Sapphirinis. Possunt igitur dici ipsius Sapphiri puncta illa, quasi glebæ, aut pulveres aurei.

Sapphiri prima inter gemmas laus, color, vires significatio.

2. **S**ED quoniam semel de Sapphiro dicere cœpi-
mus universam illius descriptionem, & præstantiam, vel ex hoc Jobi loco & elogio colligere licebit. Cum enim lapillorum, atque gemmarum meminisse vellet, Sapphirum primo loco profert, ut ex illa tanquam ex gemmarum præstantissima reliquas intelligeremus. Epiphanius. *Est (inquit) gemma admirabilis, pulcherrima, gratissima, propterea etiam in armillis, & monilibus reponi consuevit, idque potissimum à regibus.* Quare & quoddam Sapphiri genus nominat, quod *Regium* appellant, aureis punctis varium. Habere in religione locum existimant antiqui, & cum phœbo sacra facerent, quasi rem gravissimam cum multo fastu, & superstitione ostentabant, ut ait Horatius. lib. 1. 146. Atque per Sapphirum, Imperium & Sacerdotium significari, quia hæc gemma cum Jove, & Saturno quid commercii habeat, crediderunt. Quare vetustus ille Poeta Gallus Marbodæus in suo de lapidibus pretiosis Enchiridio, *sacrum*, vocat.

*Quem natura potens tanto disavit honore,
Ut facer, & merito gemmarum gemma vocetur.*

Sed rei hujus rationem ego ad colorem cœlestem refero: est enim Sapphirus colore purissimi cœli tereni, quale verum est quem quamvis R. Kimhi dicat esse albi & puri coloris: intelligit esse ceruleum aut cœlestem, sed dilutum, quem nos dicimus, *Turquesado claro*. Quamquam sciam Sapphirus etiam esse candidas, quas forte Kimhi *albas* nominavit. Confirmari tamen cœlestis ille color videtur Exod. 24. 10. *Viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Sapphiri.* (per expositionem additur) & quasi cœlum, cum serenum est. Immo Theodoret Cantic. 5. dixit: *Solam Sapphirum obtinere cœli speciem, & colorem.* Quare cum suam cœlestem laturus legem descenderet de cœlo Deus, in lapidibus Sapphirinis illam insculpsit, ut Hebræorum traditio fert, quam confirmant Epiphanius. tractat de duodecim gemmis, & Anastasius Nicenus, q. 38. in Scripturam: & Nilus Metropolitæ Rhodius Diasirinus tract. de lapidibus & eorum theoria. R. Joseph in Paraphrasi Chaldaica, supra id Cantic. 1. *Murennas aureas, &c.* Suidas verbo, *Moyse* quod etiam referunt & probant Abul. Exod. 24. q. 16. Nicol Cajetan. Dion. ad finem Exod. 31. Unde videtur appellari ignea lex, Deut. 33. 2. Nam cum Dominus de Seir dicatur ortus, quando ferebat legem, verus

videlicet, & dilucens quasi Sol, non mirum, quod divinæ faciei radiis, & splendore tabulæ reperiunt ignoscere. Nam Sapphirus Pyropi instar, Sole illustratus ignescere, & scintillare dicitur, ut indicant Philonius Episcopus, & R. Aben Esdra in id Cant. 5. *Venter eius eburneus distinctus Sapphiris*, & Rabanus in Glossa, Apoc. 21. Ubi de duodecim gemmis. Et hæc, quod ad religionem; & cœlestem colorem pertinet.

Quod ad regalem dignitatem, & imperium; ex ipso etiam colore facile perspicitur; quippe cœlestis ille color mirabiliter cum purpura (regali omnino ornamento) conjunctus est. Nam licet Plinius duo videatur genera distinguere, caruleum alterum, alterum vero *perpurascens*, nam inquit, *carulea Sapphiri, raroque cum purpura, neque alium, quàm caruleum splendorem, qui recreat fatigatos oculos*, agnoscere videatur Nyssen super id Cant. 5. 14. *Venter eius eburneus distinctus Sapphiris.* An vero Isidorus Sapphirum refert inter gemmas purpureas, caruleumque semper conjungit cum purpura. Sapphirus (inquit) *caruleus est cum purpura habens pulveres aureos sparsos; apud Mados optimus, nusquam tamen perlucidus.* Et semper purpurascere, illam præsertim, quæ optima, & pretiosissima est. Epiphanius, quoque cap. 5. his verbis docere videtur. *Sapphirus gemma purpurascit, ut species Blatta, id est, purpura nigra; multa sunt ejus genera, est enim Regius aureis punctis varius; non est vero hic in tanta admiratione, quanta ille, qui prorsus purpurascit.* Imo purpurei tantum coloris meminerunt Anastasius Nicet. q. 28. in Scripturam, & Nilus Metropolitæ Rhod. suo tractatu de lapidibus. Confirmarique potest ex illo Thren. 4. 7. *Rubicundiores ebore antiquo, Sapphiro pulchriores.* Nam describit eo loco Nazaræorum pulchritudinem, & splendorem similem eboreis antiqui, atque Sapphiri, propter eandem rubentis cum splendore speciem; non quidem quod ebur antiquum rubescat, nam pallescit potius. Atque ita Plinius lib. 8. cap. 3. ait, *Dentium candore intelligi juveniam Euphrantis; nam senibus pallescunt dentes.* Sed quia pristinis sæculis ad pulchritudinem, ebur tingebatur purpura. Quare ex hac ipsa similitudine describit Aeneas pulchritudinem Poeta:

*Restitit Aeneas, claraque in luce refulsit,
Os, humerosque Deo similis: namque ipsa decoram
Casariem notagenitrix, lumenque juvenæ.
Purpureum, & letos oculis adflarat honores.
Quale manus adiunt chori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis circumdatur auro.*

Sed clarius, cum Lavinia lachrymantis faciem pingit:

*Cui plurimum ignem
Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit,
Indum sanguineo veluti violaverito stro
Si quis ebur; vel mista rubent ubi lilia multa
Alba rosa.*

Huic splendenti rubori respondet statim Sapphiri purpurascens pulchritudo, Sapphiro pulchriores: sicut enim purpureus color cum illo cœlesti Sapphirino conjunctus, ac multa luce dilutus pulcherrimus est, ita etiam cum prius candorem Nazaræorum descripsisset; candidiores nive, nectidiores lacte, Sapphirinam purpuram & eboreis ruborem statim subjiciens, miræ pulchritudinis speciem ex candore & rubore temperatam depingit. Qualem & Poeta tum illa eboreis tincti, tum aliis similitudinibus expressit.

*Quale coloratum Tithonia conjuge cœlum
Subruet, aut sponso visa puella novo.
Quale rosa fulgent inter sua lilia mista,
Aut ubi cantantis luna laborat equis.
Aut quod, ne longis flavescoere possit ab annis,
Maonis assiduum scemina tinxit ebur.
Hic erat aut aliquis color ille similis horum.*

Rubet ergo, ut redeamus ad rem nostram, Sapphirus: imo purpurascit regali honore & dignitate. Quare mysterio non vacat; quod cum per ordinem Apoc. 21. duodecim gemmæ, pro duodecim fundamentis portarum civitatis Jerusalem disponantur, in quibus esset nomina duodecim Apostolorum Agni: secundum fundamentum sit Sapphirus: quod videlicet Petro, qui post primum Andream vocatus est, summo sane Sacerdoti; imo & Regale Sacerdotium gerenti

Philonius.
R. Esdra.
Rabanus.

Caruleus
Sapphiri
color cum
regia pur-
pura dilu-
tus.
Plinius.

Nixianz.
Isid. l. 16.
cap. 7.

Epiphanius.

Anast.
Nilus
3.

Ebur an-
tiquum
pallescat ne,
an rubescat
Ebur pur-
pura tingi
solum.
Virg. l. 1.
Æn.

11. Æn.

Pulchritu-
dinis peri-
phrasia, &
laus.

Ovidius. 2.
Am.

Sapphirus
in duode-
cim gem-
mis respo-
dens Petro.

Cur Dei
Thronus
funilis
Sapphiri.
Marbod.

gerenti respondeat. Propterea ex Sapphiro repræsentatur Ezechiel. cap. 1. 26. Dei Thronus. *Aspectus lapidis Sapphiri, similitudo.* Nam si cœlestis color cum purpura conjungatur, quid potest ad cœlestis Regis Majestatem significandam commodius dici, aut repræsentari? igitur recte concludit ille Sapphirum regibus dignam.

*Sapphiri species, dignitas aptissima Regum.
Egregium fulgens, puroque similima cœlo.*

4. Ubi prove-
niat opti-
ma Sapphi-
rus.
Isid. Marbo-
Rueus.

Epiphan.

Anast.
Nilus.

Ubi tandem invenitur terrarum Sapphirus optima ex hoc idem capite colligo: nam quamvis apud Mædos pretiosissimam inveniri scribunt Isidorus Marbod. Franc. Rueus, & alii; at cum hic potissimum de opibus Indiae, & Æthiopiarum agat Job, ut ex versic. 16. constat & ex 19. Profecto conjectura est, non nisi de Sapphiro Indica, aut Æthiopica loqui. Quare & hujusmodi Sapphiros præstare, scribit Epiphan. Quocirca inquit, ajunt apud Indos templum exstructum Baccho extare, quod gradus ex Sapphiro trecentos sexaginta quinque habeat. Quamvis multi fidem non adhibeant. Idem quoque Anast. Nicen. Nascitur (inquit) in India, & Æthiopia. Et Nilus Metropoli sua item tractatu. Sed jam de Sapphiro satis.

VII. Semitam ignoravit avis neque intuitus est eam oculus vulturis.

1. Aliorum interpretationes parum coherentes.
2. Germana expositio. Ignorare quid? Montes auriferi steriles.
3. Ophir, quæ regio. Aurum erutum à Leonibus, custoditum à Gryphibus, Gryphes fabulosi.
4. Vultur quid proprie? Pica varia Milvini & Vulturini oculi.
5. Accipitris cum auro Sympathia. Lapis Heracleotes Accipitrum in diligenda insula mira industria.
6. Totius sententia ad Sodomiticam regionem accommodatio. Sodoma peculiaris quadam.
7. De Paradiso Chaldaei minus commoda.

Vatabl.

Albert.
D. Thom.
Dion.
Titel.

2. Simplicior
& cohæ-
rentior ex-
plicatus.
Terra ste-
rilis aurife-
ra.
ΥΠ

Plin. l. 33.
cap. 2.
Hispaniæ
sterilitas
locuples
Philip.
Ophir ubi
Gryphes
aurum eru-
tum custo-
diant.

Abulen.
Raban.

ILLA (inquit) loca lapillorum, atque gemmarum feracia, impervia sunt, & inaccessa ipsis avibus, neque eo contigit perspicacissimus oculus vulturis. Græci per hanc semitam ignorantiam avibus, intelligunt metallicæ artis rationem, neque vulturibus, quarum est acies acutissima, ut etiam à sublimi regione illa cernant, quæ jacet in profundo, nec cæteris idem volucris, animantibusve exploratam Deus esse voluerit, sed tantum homini. Sed non video quid in hac expositione, & sensu multum conferat ad divinæ Potentiæ & sapientiæ descriptionem. Vatablus suam illam continentem interpretationem sequitur de rerum mutatione, ita ut terra aut regio aliqua primum avibus aliisque animantibus familiaris postea ab ipsis volucris deferatur, & perpetua solitudine inhorrescat. Alber. Divus Thom. Dion. & Latini alii, quod cum ejusmodi regiones, aut loca gemmifera, & aurifera frequenter sulphurea sint, sulphureosque vapores exhalant alitibus noxios, nunquam volatu suo illas regiones pervagantur.

Sed illud est simplicius, coherens, ut ex eo auctoris naturæ sapientiam commendet, quod hujusmodi regiones auro, gemmisque locupletes, herbarum, atque arborum adeo sint steriles, ut neque nidificando commoditatem præbeant avibus, neque viam expeditam viatoribus, neque pastum alicui animanti. Ideo semitam illius ignorat, non agnoscit, non experitur, non probat avis: neque intuitus, non convertit se ad illam oculi vulturis. Sic Plin. dixit. *Hispaniæ montes aridos, sterilesque, & in quibus nihil aliud gignatur, tantum erundo auro fertiles esse.* Atque hoc loco Philippus. *Lapides pretiosi, sive aurum non in optimo terra calculo inveniri dicuntur, sed in remotis vel maxime, & spaliis ariditate regionibus.*

Si vero cui placet de aliqua peculiari & quasi digito monstrata regione sententiam accipere oportere, certe non omnino absonant ab eo, quod quidam non mali auctores censent Ophir, fuisse terram auro affluentem, aureisque montibus plenam, in quorum summitatibus multum fuerit auri à leonibus, & Gryphibus erutum, simulque custoditum. Hæc fere scribit Abulen. Gen. 10 pro quo citat Rabanum super lib. Reg. & quidem invenitur ejusmodi testimonium in Glo-

sa ordinaria, quæ creditur esse Rabani 3. Reg. 9. Ubi, etiam rem eandem probat Nicolaus videlicet Ophir esse regionem in India, in qua sint montes auriferi, inhabitati à Leonibus, & bestiis sævissimis; quapropter nemo audet eo accedere, nisi prope littus parata, & consistente navi; atque tunc temporis, cum creduntur fere vagari extra domicilia. Ergo quæ possunt celebritate, terram effossam leonum unguibus in naves imponunt, quam postea excoquant, & purissimum inde aurum eliciunt.

Sed quia sequente sententia asseritur non transire per regionem *leana*, commodior est rei fere hujus narratio ex Solino, qui de Gryphibus, qui leonino sunt corpore, facie & aliis aquilinis, hæc cap. 19. *In Scythia (inquit) terra sunt locupletes, inhabitabiles tamen, cum auro, & Gemmis affluent, Gryphes timent universa, alites ferocissima & ultra omnem rabiem savientes. Quarum immanitate obsistente, advenis accessus difficilis, ætærnus est: quippe viros discerpunt, velut geniti ad plendendam avaritiam. Aristomachus cum his dimicant, ut intercipient lapides, Smaragdos videlicet, quibus ille locus patriæ est.* Similia fere scribit Pomp. Mela lib. 2. atque ante hos Plinius lib. 7. cap. 2. Sed res de Gryphibus à viris Sapientibus fabula creditur Plin. l. 10. cap. 49. Arria. lib. 5. gestorum. Alex. Nicol. Perot & Angelo Decembrio, pagin. 68 videndus quoque Philost. lib. 3. de vita Apol. Paus. in Attic. Elian. lib. 14. cap. 11. Matthias Michau. in Sarmaria Asiat. Quare præstat illud de terra sterili, ipsis etiam avibus inaccessa?

Sed de oculo vulturis nonnihil dicendum, cui illius potissimum hoc loco mentio fiat, nam, *Asiah*, quæ avis sit, fateretur Cætan se ignorare, quamvis Vulgatus interpres vulturem verterit; & in universum viri docti, & Hebraicæ linguæ periti existimant nomina propria avium animalium, lapidum locorum perisse ab Hebræorum scientia, & memoria. Et licet quidem Hieron. hic & Levit. 11. 14. Deut. 14. 13. vulturem vertat; at R. David, *Picam*, interpretatur, sicut etiam R. Mard. idemque sequutus hoc loco Algarbiensis Episcopus rationem simul exponit, ob quam *Pica* avis mentio fiat. *Est (inquit) locus ille oculis etiam picarum, quæ auro gaudent, prorsus cognitus.* Sed hæc *Picatum* auri concupiscentia non videtur bona alicuius auctoritate fulciri, nisi forte *Picas* appellat, quos *Gryphes* esse veteres Latini voluerunt, ut Nonnius scribit, de quibus nuper dicebamus, atque eo quidem nomine Plautus quoque Aulu. dixit.

Picos divites, qui aureos montes colunt, ego solos supero.

Idem omnino Pagninus intelligit transferens *avem variam*, vel à vario, & incerto volatu: vel à varietate plumarum, & colorum, nam est quæ peculiari nomine *pica varia* & *caudata* appellari solet, & Albertus præsertim hanc *Pica* varietatem albo & nigro colore facit. Sed in cauda niger color splendet in viridem cum Sapphirino permixtum. Alii originalem vocem vertunt, *Milvum*, quod etiam indicavit R. Mard. & hoc loco Tygur. Neque dissentit visus perspicacitas, quæ oculi nomine indicatur, nam sicut Vulturini ita etiam & Milvini oculi in proverbio iunt. Sed quorsum nunc potius meminisse deberet Job, *Milvi*, quam *Aquilæ* cum in eo perspicendi genere, *Milvus*, non excellat maxime? *Vulturem* autem, ut & *Vulgatus*, vertunt Septuaginta, sed quorsum? Respondet Titel. quod vultures, qui fortentium cadaverum odore delectari, & allici solent, etiam terram illam auriferam quidem, sed tamen sulphuream à longe odorentes, non audent propius accedere.

Ergo certe, quod ingenue fatear, nihil invenio, quod mihi facere abunde possit. *Vulturis*, accipitrisve (nam idem genus est aurum rapacium, & aduncorum rostri, & unguium, ut Elianus, *Varium & multiplex genus*) cum auro peculiare aliquid Sympathie, & cognationis habet, ut ex Eliani verbis lib. 14. cap. 17. quod de *Accipitre* est facile constabit. *Os (inquit) tibia illorum si ad aurum admoveatur, sic ipsum illecebra quadam mirabili ad se allicit, quemadmodum Heracleonem in a. dem vi prædicant quasi prestigii, & captivibus ferrum ad se attrahere.* Forsan igitur inest *Vulturi*, accipitri & auri quærendi insita vis, & propensio. Sed

Nicol.
Gryphes in
Scythia.

Pamp.
Mela Plin.

Arria.
Philost.
Pausa.

Elian. &
alii fabulo-
jam censentes

Gryphium.

4.
N

Cajetanus.

Nomina
propria re-
rum He-

brais igno-
rantia.

Hieron.

R. David

R. Mard.

Oforius.

Pica juri
concupis-
centes.

Nonnius

Plautus.

Pagnin.

Pica varia.
Albertus

R. Mard.
Tygur.

Titelm.

5.
In rem-
biqua con-
jectura ali-
qua.

Elian. l. 4.
cap. 14.

Vulturis
& accipitris

idem genus
& varius

que variam
Accipitris
& auri

est Symp. chi

Peculiare
Accipitri-
bus Tinun-
culis.
cap. 15.

esto ita sit, quid illud de oculo? An forte ad illam ipsam accipitrum naturam respicit hæc Jobi sententia: quam Ælianus quoque scribit de Accipitribus *Tinnuncius* is? Inerte, inquit, vere delectat omnibus duo in Ægyptum allegantur ad speculandas insulas quasdam desertas, quæ Lybia adjacent. Ii autem ubi reverterint, praesentes alios deducunt, quibus duobus ceteri peregre illius profectionis festum agunt, cum ad eas insulas pervenerunt, quas illi duo speculati commodiores sibi indicant: Hic in multa quiete & tranquillitate pariunt, & excludunt, passeresque, & columbas venantur: pullos cum magna redundantia alunt, deindeque firmos ad volandum in Ægyptum abducunt, tanquam ad paternas Sedes. Quid igitur id genus vulturum, & rapacium avium montes auriferos, sed tamen alitum vitæ sustinendæ incommodos, minime invisit, aut considerat, missis speculatoribus congruenter dicitur, regiones alias non intueri oculum vulturis. Atque eo melius huius conjectura expositionis quadrabit, quo etiam cum nomine originali melius convenit, nam *Aiah*, volunt aliqui deduci à voce, I, Præcedente Aleph, quod est Insula, aut à plurali, *im*, Insulis. Ut videatur de vulturibus insularum speculatoribus loqui.

איה
איה
איה

6.
An de re-
gione So-
domorum
hæc res ac-
cipienda
Philipp.

Sodomo-
rum abun-
dantia, &
terrarum opes.

Præceden-
tis senten-
tiæ judi-
cium.

Illud quæstionem hoc loco habet, an de peculiari aliqua ferra, regione vel locus hic accipendus sit? Nam ipsa prima verborum species sic suadere videtur. Et quidem de regione Sodomorum continenter has omnes sententias interpretatur Philippus à versic. 5. nam fuit quidem Sodoma terra, de qua oriebatur panis; id est, valde frugifera, valdeque fertilis, ut constat Ezech. 16. 49. Ecce hæc fuit iniquitas Sodoma, Sororis tua, jactantia panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum ejus, & ex Gen 13. 10. Loth vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur antequam subverteret Dominus Sodomam, & Gomorrham sicut Paradisus Domini, & sicut Ægyptus venientibus in Segor. Hæc igne subversa est, cum pluit Dominus ignem, & Sulphur de caelo in Pentapolim Gen. 19. Locus præterea Sapphiri, lapides ejus; quod in Sodomis uberrima fuerint omnia, & optima quæque etiam auro & pretiosis lapidibus comparanda. Tum præterea Semitam ignoravit avis. Quoniam exitus (inquit Philippus) plurimas in eadem regione multitudo habitatorum fecerat, & ideo præ frequentia hominum non fuerit avibus copia semitas intueri, vel illic residendi. Et quia condensis fructibus consista esset tota regio, ut eam aves desuper volantes, despiciere non possent. Tum etiam quod sequitur: Non calcaverunt ea filii institutorum, Quod cum fuerit Sodoma omnibus bonis referta, nullius patria egerit mercimoniis, & ideo negotiatores ad regionem nullius rei indignam negotiandi gratia nunquam invenerint. Hæc fere omnia paucis demptis ex Philippi interpretatione Sed meo iudicio, hoc incommodi habet hæc interpretandi ratio, quod non videatur coherere cum reliqua oratione, ubi de naturæ rebus mirabilibus sine ulla impiorum supplicii commemoratione instituta est. Quod si quis contendat cum loco fieri mentionem Sodomiticæ regionis, non tam propter mirabilem Soli naturam & fertilitatem, atque auri, gemmarum, universaliumque opum abundantiam, certe sine ratione id affirmabit, cum regiones, quæ auri lapidorumque feraces sunt, rerum aliarum frequenter sint steriles, ut ex Pinnio supra diximus. Illud etiam obest, quod Philippus cogitur non cum proprietate, sed cum translatione duriori nonnullas huius loci sententias interpretari.

7.
Jonathæ
interpretatio.

Ad longe aliam, longeque feliciorē regionem Chaldaus respexit videlicet ad Paradisum Eam, & sicut versic. illum 5. vel de Sodomitica regione, vel de alia quapiam mirabiliter interpretatur. Nam inquit, Terra, de qua egrediebatur tibus, & sub ea est gehenna, cuius nix frigida convertitur in similitudinem ignis, ita sequentes sententias de Paradiso accipit. Et Paradisus (inquit) voluptatis est locus, cuius lapides sunt Sapphiri, & pulveres aurei sunt ei, semitam arboris vitæ nulla scivit avis, neque intuentus est eam oculus vulturis: non ambula verunt in ea filii leonum, nec declinavit ad eam leana. Hæc quoque interpretatio eodem, quo præcedens laborat incommodo, neque mihi magis, sed minus probatur, quod hæc sit paraphrasis Jonathæ Chaldaei, qui fuit Filius, ut ajunt, Uzielis, & auditor cujusdam Hillelis, nam in multis locis plane delirat, dignus profecto, qui saepe deleatur: legaturque frequenter à nemine.

Parentes &
paraphrasis
Jonathæ

VIII. Non calcaverunt eam filii institutorum: nec transivit per eam leana.

- 1 Filii superbæ, in sacro sermone qui?
- 2 Institores, qui avaritia conjuncta cum leonina feritate. Explicatus David.
- 3 Institutor non solum mercator apud Ulpianum. Explicatus Salomon.
- 4 Leana quid proprie.

SICUT velocibus, ita etiam nunc quadrupedibus, hominibusque impervia dicit illi eadem loca. Sed in vocibus hujus sententiæ nonnihil varietatis & difficultatis. Nam quos hic vulgatus dicit, filios institutorum, infra cap. 41 v. 25. vertit, filios superbæ, sicut etiam hoc loco Septuaginta legunt, Non calcaverunt eam filii superbiorum. Qui sint autem, superbæ filii, Nicetus exponit, immanes ac vastas belluas, idem Vatablus Tygurin, Feras. Pagnin, Belluas rapaces, sicut etiam capit. 41. per filios superbæ, videntur intelligi Cere, ac Belenæ, aliæque marinæ belluæ deprædatrices pisciculorum imbecillorum. Chaldaus, filios quoque leonum legit, videturque sic postulari particula sequenti, leana. Sed Hieronymus institores, dixit, quibus ad aurum, & res pretiosas conquirendas nullus est locus difficilis, aut inaccessus, nulli perspicaciores vulturum oculi, nullus extremorum finium terræ, aut solitudinis scrutator diligentior. Hi ergo cum propter pecuniam & opes superbiant, recte vocari possunt, superbæ filii: & cum lidem frequenter venditione suorum mercimoniorum exugant sanguinem pauperum, & deprædentur aliorum facultates recte quoque dici possunt, Filii leonum. Denique & avaritia & superbia cum belluina inhumanitate & feritate conjuncta est. Quare ubi Septuaginta Psal. 33. 10. dixerunt, Divites eguerunt, & esurierunt, Hieronymus ex Hebræo dixit, Leones indiguerunt. Alii, Leunculi penuria, & fame laborant. Videlicet Leones juniores, qui valeant viribus, id est, rapaces homines, qui potentia similes sunt Leonibus. Vides igitur, quàm sit elegans, quàmque gravis sententia; & sententia Vulgati interpretis lectio?

Sed ut illud etiam perspicatur, quam latinus sit interpret Latinus, certe, cum, filios institutorum, dixit, illos significavit, non solum qui mercaturam faciunt, aut negotio gerendo, vendendo, emendo, vel præpositi sunt, & instant, sic enim institorem definit Ulpianus; sed illos, qui mercatura faciendâ, & distrahendâ, varia loca circumeunt. Quare idem Ulpianus ex Labeonis sententia, illos etiam institores dicendos placuit, quibus vestiari, vel linteari dant vestem circumferendam: & distrahendâ, quos vulgo circitores (alias circutores) appellamus. Hos nos, Corredores, vocamus, addit deinde: Sed et si tabernarius servum suum peregre mitteret ad merces comparandas, & sibi mittendas, loco institoris habendum Labeo scripsit. Quare eleganter noster interpret vim Latinæ; atque Hebraicæ etiam vocis allequutus est, cum Prov 31. 14. dixit: Navis institoris de longe portans. Ubi alii, Navis circumeuntis, nam Sabhar, est proprie circuire; deinde per translationem, negotiari, aut mercaturam exercere; propterea quod mercatores circuire regiones soleant. Quare institor, aut mercator ex vi nominis idem valet, quod circitor, aut circitor. Igitur illa erit loci inaccessi exaggeratio, quod eo non appulerint institores, qui ex suo nomine, & officio circuire universas regiones solent.

Nec transivit per eam leana. Plerique Leonem legunt Septuaginta. Pagnin, Vatabl. Cajetan, Regia. Tygurin, Leopardus. Alii vocem originalem, Sabhal, vertunt, Pantherem, aut aspidem. Sed de diversæ naturæ Leoninæ appellationibus, atque de hoc ipso nomine diximus fuisse capit. 4. versic. 10.

IX. Ad silicem extendit manum suam, subvertit à radicibus mentes.

X. In Petris rivos excidit, & omne pretiosum vidit oculus ejus.

XI.

1.
Varia lectio.

Filii superbæ.
Nicet.
Vatabl.
Tygurin.
Chaldaus.

2.
Institutorum
deligentia
& auiditas

Mercatorum avaritia
cum superbia & inhumanitas.

LXX.
Hieron.
Tygurin.
Vatabl.

3.
Institor
quis proprie dicatur.

L. Institor
D. de inst.
act. & l. cuius
cumq; sod.
tit.

Peritia omnium linguarum in Latino interprete Regia.

שחר

4.
Varia lectio.

שחר

XI. Profunda quoque fluviorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.

1. *Harum sententiarum dilucida paraphrasis.*
2. *Quid silex, aurum adhaerens marmori. Extendere manum, ejus habitus. Explicatus locus lucidum.*
3. *Subvertere quid, Nihil avaritia aut industria humana resistens.*
4. *Profunda fluviorum scaturientia pretiosis rebus. Variā lectio.*
5. *Flere, & fluere affinia. Vallis lachrymarum qua apud David.*
6. *Variā lectio. Industria humana in comprimendis fontium scaturiginibus.*

1. *Lucida harum sententiarum paraphrasis*

EODEM etiam tres istae sententiae pertinent. Cum Sapphiri, gemmaeque aliae & glebae auri, multaque pretiosa metalla tam remota sint ab humano conspectu, tamque abdita in locis inaccessis, tamen Deus suam sapientiam homini impertitus est, quia nullum non tertae angulum, lucemque perscrutaretur, nullamque non viam & rationem inveniret, qua proferrentur in lucem, atque ex solitudine ad urbes & civitates, humanosque usus evocarentur: sive illa sub saxosis montium radicibus, tanquam in thesauris recondita laterent; sive silicibus, & saxis, marmoribusque durissimis, intra suas venas adhaerescerent, ut solent & auri, & pretiosorum metallorum glebae; & grana; sive in profundo fluminum, ut gemmae & pretiosae margaritae, ad quas investigandas, oporteat in multos rivulos flumina maxima diducere, demersa delitescant. Haec fere est horum versiculorum sententia. Sed minutatim de singulis.

Versic. ix. Ad silicem, &c.

2. **A**D Silicem. Ad montem silicium, saxorum, ut statim in secunda parte exponitur; quod Deut. 8. 15. vocat Petram & Deum. 32. 13. Saxum durissimum. Et quidem cum re del auro, & metallis semel instituta egregie convenit, nam aurum, metallave alia saxis, marmoribus adhaerescencia effodiuntur. Quod puteis (inquit Plin.) foditur, canalitium vocant, marmoris glarea inhaerens; hi venarum canales per marmor vagantur & latera puteorum. Est statim, cum de montibus ad auri investigationem subcavalis agit. Occurrant in utroque genere silices: hoc igni & aceto rumpunt. Sapius vero, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cadunt fracturis C. P. libras ferri terram urgentibus, egeruntque humeris, noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes. Hi igitur ad silicem extendunt manus suas, aut quod idem est, Deus dicitur ad silicem manus extendere in eruendo auro, cum auro conjunxit sua Providentia cum silice, docuitque hominem silicem rumpere ad eruendum aurum. Extendere autem, aut mittere manum, habitus est strenue se accingentis, & manum admoventis operi. Dicitur vero ipsa manus mitti, quasi nuntius, qui mittitur mandatum aliquod perfecturus, videtur enim manui demandari aliquid operis, ut illud Judic. 4. 26. Sinistram manum suam misit ad clavum, & dexteram ad sabrorum malleos, percussitque Sisaram. q. d. suis manibus demandavit negotium hoc, aut homo divina Sapientia instructus mittit manum suam, cum quidpiam operis, etiam difficillimi aggreditur, perficit.

Extendere manum cujus habitus.

Manus perferens mandatum rei perficiendae.

3. **Montium eversio ad eruendum aurum.**

Sen. lib. 6. *Majoris nostri spe ducti montes ceciderunt Nat. 99. c. & in eos demiserunt specus, in quos nullum noctium 15. Vid. e- dierumque perveniret discrimen. Vide quae diximus siam lib. 5. superius y. 3. n. 6. super lapidam caliginis. & versic. cap. 15. 4. num. 3.*

Vers. x. In petris, &c.

IN petris quoque rivus excidit: Docet divina Sapientia quomodo rivus excidat humana industria. Sed quorsum? Vatabl. & Isidor. ut cum vult, faciat exundare totam regionem, ita, ut a quis subvertatur, cum tamen quidquid pretiosum esset antea cerneretur in ea regione. Sed merito haec exponendi ratio multo ante ab aliis praemeditata non placuit auctori Catenae. Divus Thom. Nicol. Dion. quod vel terrae motu discissae rupes, & montes locum, & viam praebent novis fluminibus, aut quod divina sapientia, & providentia inter medium montium saxorum excidit, jam inde à prima mundi origine, viam & transitum ingentibus fluminibus; nam inter medium montium pertranseunt aquae. Utraque ista expositio non cohaeret, nunc enim non de Elementis, aut eorum mirabilibus sermo institutus est, ac necdum absolutus. Illa ergo Nicetae optima videtur sententia & explanatio. Quorum ipse opinione consequi possum, non fontes quarens aquarum homo silicibus ferrum admovent, montesque evertit, ripas fluviorum perfringit, sed cum aut venas aureas aut argenteas, aut etiam quampiam aliam metalli materiam, aut gemmas curiosius pervestigat, tunc perfodit montes, & ima flumina perscrutatur. Ergo in rivus excidere, erit excissis rupibus, & montibus petrosus ingentia in multos rivus diducere, atque quoquo versus detorquere, ut alveum perscrutari, & pretiosa quaeque in profundo latentia contemplari, & eruere possit. Propterea enim subiungitur: Omne vidit oculus ejus, profunda quoque fluviorum scrutatus est, & abdita in lucem produxit. Quare hunc locum ex Hebraeo proprie legit Pagninus & silicibus rivus erumpere fecit. Septuaginta. Gurgites fluminum dirupit. August. dilucide. Ripas fluminum dirupit. Theodotio. Munitiones, aut munimenta. Symmachus. fluentia, aut alveos fluentiorum.

4. *Vatabl. & Isidorus.*

Nicetas D. Thom. Nicol. Dion.

Psal. 103. 10.

Nicetae interpretatio optima.

Pagnin. LXX Augustin. Theodor. Symmachus.

Vers. xi. Profunda quoque, &c.

QUID igitur fluminum cursu impedito, & impetu in multos rivulos deducto, atque exarcescente alveo, consequens fit, statim explicatur, cum dicatur: Profunda fluviorum scrutatus est, Septuaginta. Altitudines fluminum revelavit. Eleganter Nicetas. Nihil intentatum relinquit homo, sed quaecunque in aquis obliuiscunt sive ob aere conquirendi studium, sive ob divinitus concessam sapientiam in ejus notitiam incurrerunt. Sed nostrae lectionis simulque Hebraicae, quae longe inter se dissidere videntur, ratio breviter reddenda est. Nam ex verbo legitur. A fletu flumina ligavit. Vatablus. A fletu flumina coercet, id est, flumina sistit, quae erumpere solent à manibus, vel ut Pagninus exponit. Ne stillarent flumina, ligavit. Cajetanus sensu eodem, sed lectione non nihil mutata. A perplexitate flumina strinxit. Perplexitatem vocat, multitudinem confluentium aquarum, quas humana industria restringit, obtrahit scaturiginibus, aut alio divertit & detorquet. Sed multo melius, multoque elegantius, dicitur, à lachrymis, vel à fletu, nam Bachab, flere est. Flere ajunt, & fluere, affinia sonitu, & re, nam flentes, & lachrymant oculi manant calicis aquis, instar fontium, & scaturiginum fluviorum. Cujus translationis rationem tenuit David Psal. 81. Beatus vir, cuius est auxilium abste, ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum in loco, quem posuit. Pri- mo cortice, de voto ascendendi in templum Jerusalem, per viam licet aestuosam, & aridam, in qua multas scaturigines, & puteos excavabant, ne peregrini ascendentes in templum praefiti aestuant, & deficerent. Quare vallem lachrymarum, aut vallem fletus, appellat vallem puteorum, & scaturiginum stillantium, instar flentium, & lachrymantium. Quare Hieronymus legit, Transfuentes in vallem fletus fontem ponent eam. Sed quia hujusmodi scaturigines collachrymant, & stillantes, erumpere tere solent in profundo fluminum, ideo lachrymis, & fletus fluminum eleganter & dilucide interpretes dixit, Profunda fluviorum. Similiterque vertim infra capit. 18. 16. Numquid ingressus es profunda maris? &c.

LXX

Nicetas.

Hebraicae lectionis cum latina conciliatio. Vatabl. Pagn. Cajetani.

Flere & fluere, affinia

Cur dicta vallis lachrymarum.

Hieron.

Hujusmodi

LXX. Huiusmodi autem scaturigines, aut fluentia *seruari*, aut *revelare*, ut dixerunt Septuaginta vel *per-vestigare*, ut dixit Theodotio. dicitur in Hebræo *ligare*, aut circumvolvere, instar Chirurghi, fasciis, & linteolis: Quare aliqui legunt, *flumina fasciavit*; quod nihil aliud videtur esse, quam per-vestigatis, aut relevatis huiusmodi scaturigini-
Theodor. bus, obturare omnes vias, quasi oppositis lapidibus, anticelspitibus, aut linteis vel pannis, quibus aquæ ductus & canales obturari solent. Quare, sicut chirurgus vulnerat & sanguinem fluentem sistere solet linteamentis, & fasciis adhibitis; ita etiam divina sapientia sapientia hominem docuit rationem & artem qua perennes scaturigines comprimere possit, aut, ut ita dicam, sanare; nam sicut chirurgus qui ligat, vulnus curare, & sanare dicitur, ita etiam qui obturat scaturigines, & terræ hiatus, illos dicitur sanare. Hoc igitur erit, guttas vel lachrymas fluminis ligare. Nam quod Tygurina dixit: *Eguttis flumina colligit*; videlicet quod ex guttis uniusque stillantibus & in certum locum influentibus, fluvios in terræ faciem elicit, multasque res sub terram absconditas in lucem profert; Hoc inquam) neque bene coheret cum lectione Hebræa, neque cum antecedentibus, & sequentibus, ubi continenter sermo est de metallis, & terræ opibus abditissimis, quæ in lucem tandem proferuntur. Hanc autem partem ultimam significanter Septuaginta legerunt, *Ostendit virtutem suam in lumine*, id est, hac productione rerum absconditarum in apertum, & lucem, tum ostendit Deus, testaturque mortalibus, quantum ipse virtute atque sapientia polleat, tum, ut ait Nicetas. *Homo ipse gratiam, atque vim sibi datam divinitus, facit insignem*. Quis vero sit harum omnium sententiarum finis, & scopus, dicet statim Job.

XII. Sapientia vero ubi invenitur: & quis est locus intelligentiæ?

1. Vera sententia, & finis totius capitis elucidatio.
2. Quid Sapientia, & intelligentia. Scientia practica. Explicatus Moyses, & Salomon.
3. Divina providentia participatio. Sapientia humana.
4. Sapientia terrena qua? Interrogatio ubi de re difficultis. Explicatus Iacobus.

1. *Dilucida* *hujus sententia*, inquit, divinarum, quæ in thesauris continentur sapientiæ, & scientiæ Dei, multo difficilior investigatio, atque inventio est, quam eorum omnium quæ in terræ, aut maris thesauris delitescunt. Tum etiam præsentia spiritualia multoque corporis divitiis & voluptatibus præstantiora, quæ sunt à Deo supremo Iudice probitati & virtuti proposita, non cuiusvis patent, neque industria humana obtineri possunt. Quare frustra, o amici, sanctitatem metimini opibus atque divitiis. Ego vero si Sapientiæ, quæ cum vera religione, veraque pietate conjuncta est, composui, satis me beatum existimabo, & lætus in futurorum præmiorum spe exultabo, & gloriabor. Nam errat profecto cælo toto, qui divinam sapientiam, divinæque bonitatis participationem in terra potissimum, non in cælo provenire existimat. Hæc nisi fallor est hujus sententiæ, atque totius Sapientiæ laudationis scopus & finis, ut initio capitis admonuimus.

2. *Sapientia vero ubi invenitur?* Eadem voces Sapientia & intelligentia hoc loco, quæ in fine capitis, atque idem profecto significant; videnturque ad opes & praxin referri, & ad rectam rationem agendorum, quæ sapientiæ practicæ vel tota, vel potissima ratio est. Quare Psal. 104. 21. hæc ipsa originalis vox vertitur. *Prudentia*; *Ut erudiret Principes ejus, sicut semetipsum, & senes ejus prudentiam doceret*. Id est, constitutus est Joseph à Pharaone reliquorum Senatorum præses primarius, quostum in pietate, tum in recta administrandi regni ratione instrueret: & ut eleganter ait Theodoretus, non verbis solum utens, sed etiam operibus in ipsam pietatem traheret. Quare Exod. 3. 3. dicitur de Beseleel; *implevi eum spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere ad excogitandum quicquid fabrefieri potest, &c.* Intelligentia vero est, ab alia radice, & similiter vertitur, *Prudentia*, *Proverb. 14. 33.* affertque certum quoddam Judicium, atque intentionem considerantem, aut expendentem quid, qualisve res aliqua sit, aut esse oporteat. Quare illud Psal. 40. 22. *Intelligite hæc, qui obliviscimini Deum*, id est, ponderate, & considerate, quid facto opus sit, &c. Quare etiam affert peculiare quoddam lumen ad intelligendum, ut res jam non videatur per nebulam, sed juxta sua merita, & dignitatem consideretur. Sic 3. Reg. 2. vertitur *intueri* diligentius, *Intuens clara luce, deprehendi, &c.* Et supra Job 11. *Videns iniquitatem nonne considerat*: *Intelligit, ponderat pro dignitate*. Atque hæc illa sapientia, quam postulavit & adeptus est Salomon utraque ista voce originali exposita 3. Reg. *Postulasti tibi sapientiam (quæ hic dicitur intelligentia) ad discernendum (recte exequendum) Judicium. Ecce dedi tibi cor sapiens, & intelligens*. Ubi utraque vox originalis. Qui hanc sapientiam postulat, divitias non postulat, quippe rem longe diversam; sed quæ non postulasti, dedi tibi, divitias, &c.

Ex hac igitur utriusque vocis proprietate non difficile elicitur, quid per Sapientiam, & intelligentiam intelligi debeat. Licet enim aliqui, ut Nicetas ait, Sapientiam hoc loco interpretantur, rationes opificis, quibus mundum condidit, ac moderatur Deus, Dion Alexand. rerum creaturarum cognitionem, aut vero istam ipsam sapientiam eruendo rum metallorum, aut excogitandorum artificiorum; At certe Sapientia hæc, & intelligentia, est recta agendi ratio: quæ si in Deo consideretur, est suprema lux, & regula totius honestatis, & æquitatis illius providentia, & potissimum quidem erga res humanas, atque erga hominum opera iusto aut præmio, aut supplicio afficienda. Si vero consideratur in homine, aliquid divinum, & ab alio participatum, quo homo recte, & iuste agit, habetque se sancte, erga Deum, & homines; atque huc pertinet, quod Methodius ait, *Pietatem atque religionem vocatam esse sapientiam, rem plane divinam, atque ab uno Deo precario concessam hominibus*. Quocirca (inquit) principio idem Deus, partim visis, partim Angelorum consuetudine atque congressu, prout divinorum vatarum opera ad pietatem homines erudit. Quare tum de Sapientia ipsa, & rerum divinarum cognitione, tum de sanctitate & divinæ naturæ participatione, & similitudine; elegans æque, ac verum est, illud Sapientiæ eulogium apud Plutarchum, initio libri de Iside & Osiride, *Qui sapiunt (inquit) iis omnia bona sunt, à Diis immortalibus petenda, maxime autem cognitionem Deorum, pro capto humana natura consecrantes, ab ipsis petimus nobis eam concedi, quia neque majus homo accipere, neque dignius munus homini Deus dare potest, varietate, Reliqua quippe non sibi propria, & peculiaris Deus homini largitur, neque enim argentum, & aurum Deo beatitatem, neque tonitru, & fulmen, vim parat, sed scientia & prudentia, Cum enim illa vitæ & morum similitudo, & incorruptio nos faciat similes Deo, qui illam sapientiam imitandi Deum habet, & divinam sapientiam habet & Deum peculiari ratione, & familiari scientia cognovit*. Exod. 33. *Hæc illa precatio Moyli; (Ostende mihi viam tuam) (ut ingrediar vitæ actionibus, & pietatis exercitio) ut sciam te*. Sciam mores tuos meis representare & adumbrare. Ridet igitur Deus qui seipsum re vias illius vult ut, & tamen indicium Dei sui dere linquerent. Ridet item, potius increpat, quod suus populus illum non intellexerit; id est animi affectum, & bonam gratiam, debitumque obsequium non reddiderit, perinde ac si illum non novisset.

Ubi observandum est, quod cum dicitur Sapientia non inveniri interpretatissimas gemmas atque metalla, in ullique terræ angulis, aut maris penetralibus, plane asseritur esse Sapientiam ista de sursum longeque diversa ab illa quæ terrena est, animalis, diabolica. Terrena, inquam, quod terræ opes concupiscat; sicut animalis, quod voluptates. Terrena Diabolica, quod honores. Terrena ergo Sapientia, Sapientia vel inter illas ipsas res superius memoratas invenitur, vel inter ipsas terrenas divitias nascitur & aiatur, nutritur. Sed quoniam huius divinæ sapientiæ encomium minutatim Job persequitur, nunc de ista sapientia non plura. Idem tantum, quod sapienter observat Philippus, quod hic modum interrogandi. *Ubi invenitur? & quæ sit locus? indicat Interrogatio de re difficili*.

Ubi observandum est, quod cum dicitur Sapientia non inveniri interpretatissimas gemmas atque metalla, in ullique terræ angulis, aut maris penetralibus, plane asseritur esse Sapientiam ista de sursum longeque diversa ab illa quæ terrena est, animalis, diabolica. Terrena, inquam, quod terræ opes concupiscat; sicut animalis, quod voluptates. Terrena Diabolica, quod honores. Terrena ergo Sapientia, Sapientia vel inter illas ipsas res superius memoratas invenitur, vel inter ipsas terrenas divitias nascitur & aiatur, nutritur. Sed quoniam huius divinæ sapientiæ encomium minutatim Job persequitur, nunc de ista sapientia non plura. Idem tantum, quod sapienter observat Philippus, quod hic modum interrogandi. *Ubi invenitur? & quæ sit locus? indicat Interrogatio de re difficili*.

XIII. Nescit homo pretium ejus neque invenitur in terra suaviter viventium.

1. Vera sapientia quibus ignota. Baruch, & Eccl.
2. Pretium quid proprie. Sapientia cunctis proponenda.
3. Terra viventium quid? Explicatus David.
4. Vitæ suavitatis quæ? Illustratus Vulgatus. Sæculum præsens quid? Illustrati Joannes & Paulus.
5. Cum divitiis conjuncta vitæ suavitatis. Quia blatiati à lacte Apud Isaiam. Voluptas inimica Sapientie.

י

Quibus ignotus Divitiarum sapientie thesaurus.

Cajetan. Philip.

Gregorii arguta expositio.

LXX.

Eccl. 1. 5.

עב

Pecum pro ordine & gradu rei alicujus

Ordinem rerum invertentes qui primo non quaerunt regnum Dei Mat. 6. 33.

פר

3.

Tertia viventium communis habitatio.

LXX.

Nescit, Hebraice de præterito, Nescivit, non cognovit, non est expertus, id est, rem hanc pretiosissimam inter lapides, aliaque pretiosa metalla non invenit: nemo ex his terrenorum bonorum pervestigatibus, & conquistatoribus in illam incidit, non enim videtur loqui de omnibus in universum, sed de his, qui tantum de sensibilibus indicant, ut ex Baruch, 3 aperte hic locus explanari potest: ubi cum de Sapientia, Prudentiaque similem sermonem instituit, Ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, Subjeci statim, ignotam esse principibus gentium, & qui dominantur super terram, qui in avibus Cæli ludunt qui argentum thesaurizant, & aurum in quo confidunt homines, qui argentum fabricant, & solliciti sunt Chanaanais etiam Themans, & agarenis, qui exquirunt prudentiam qua de terra est.

Quare non omnino plane interpretantur, qui vim hujus locutionis in eo tantum ponunt, quod significetur (ut etiam Phil. interpretatus est) sapientia timoris Dei inestimabilis esse, eo quod tam magni sit, ut quantum sit, ejus meritum penitus homo ignoret. Gregor. argute quidem, & subtiliter, quanquam non valde juxta phrasim exigentiam, dixit, nescire pretium ejus, idem esse, quod nihil habere, aut invenire dignum æstimatione illius, quasi dicat, Nescit enim quæ poterit comprællare. Septuag. Non novit homo viam ejus q. d. Aberrant tota via, toto, qui capientes discere, terram marique perscrutantur, cum fons sapientie sit in excelsis: & ingressus illius (via quæ ad illam ducit) mandata æterna. Unde hoc primum caput Ecclesiastici, ubi idem fere argumentum differitur. Quare subjicitur, Radix sapientie cui revelata est, & utilitas (agendi actiones exquisitas) illius quis agnovit? disciplina sapientie cui revelata est, & manifestata, & multiplicationem gressus illius quis intellexit? Q. d. nemo sane ex his, qui de terra sunt, & de terra sapiunt & loquuntur.

Pretium ejus. Aquila proprie dixit ordinem; nam Gharrac, proprie est, ordinare, aut disponere, sed eleganter dixit interpretes, pretium; nam secundum gradum & ordinem, in quo res aliqua constituitur, illius pretium cognoscimus, & æstimamus. Quare proprie etiam legimus hoc loco, Nescit homo appretiationem, vel æstimationem ejus. Atque huc etiam reducitur illa significatio disponendi, nam legere possemus. Nescit homo dispositionem ejus, quia cum res disponitur, ordinem servant. Ergo qui primo loco sapientiam istam quaerunt, neque cæteris opibus præponunt, ita ut primum illam, atque regnum Dei quaerant, isti certe ordinem illius plane ignorant. Vide Prov.

8. Ubi sapientia præponitur cunctis opibus pretiosissimis, & omnibus desiderantibus, auro & lapidi pretioso, & argento electo. Quare infernus. v. 33. Eadem sapientia monet, Audite disciplinam, & nolite abjicere eam. Ubi eleganter Pagninus; ne postponatis eam, quasi dicat ne retro illam conjiciatis, quasi rerum ordinem invertentes, illi aliquid minus dignum præponentes, sic enim exigit verbi proprietates.

Neque invenitur in terra suaviter viventium, id est, Non est de hoc mundo, utpote cujus origo immortalis sit, de cæloque petenda. Terra autem viventium, terra est habitata mortalibus; Sic David spe firma concepta, non prius se aut in mortem, aut in manus hostium perventurum, quam regno potiretur, dicebat Psal. 26. 13. Credo videre bona Domini in terra viventium. Quare eleganter Septuaginta. Explicarunt Hebraismum, legentes? Non est inventa in hominibus.

Sed quare interpretes addidit illam particulam, suaviter, an quod ea sapientia inimica sit carni

& voluptati? Quare qui suaviter vivunt, illam averlantur. An, ut vivendi vim peculiarem, & rationem explicaret, quam in ipsa vitæ ratione late re existimabat? videlicet; vivere quasi vitæ tantum indulgendo; nihil de morte, aut de his, quæ post mortem manent, curando. Hi sane non solum suaviter vivere, sed in hoc tantum mundo vivere censeantur, nam qui carnem suam non crucifixerunt, mortui sunt, & vita illorum abscondita est cum Christo in Deo. Quare & dicuntur à Paulo. Crepti de presenti sæculo nequam, quam diceret de medio sublatis, & vitam istam: quæ videtur non viventes: Quare etiam, quorum Sapientia ipsa supremi patris, pater est, ut quos in novam vitam novamque spem regeneravit, hi dicuntur esse non de hoc sæculo, sed de futuro nam ille dicitur, pater futuri sæculi Isai 9. 6. quamvis in hoc ipso sæculo adhuc degant? & ideo cum ipse Christus Joan. 18. 63. dixit Regnum meum non est de hoc mundo; non dixit Non est hic? sed, Non est hinc. An & id eo dixit Suaviter vivere, ut indicaret illos omnes divites, de quib. sermo erat, & qui conquirendis divitiis, eruendisque pretiosis metallis atque lapidibus intenti sunt, vel hoc ipso divitiarum nomine male audire, ut qui vitæ suavitates, & voluptates consectentur propterea longe absint à vera sapientia? Vide Amos 6. ubi cum divitiis coniungitur luxur atque lascivia coniungitur, & Isaiæ junctum 28. Ubi vinum & ebrietas lac, & infantiles omnes delitiae cum insigni stultitia, & ignorantia coniunguntur: nam voluptatis studium videtur redde- dere animum ineptissimum ad veram sapientiam verumque de rebus judicium non enim vult Deus docere scientiam pueriles istos animos, non minus deliciarum consectatores, quam si essent etiam nunc lactantes, aut recentem ab lacte nuperque avulsi ab uberibus. Sapienter & graviter Seneca; Accipe Nomentanum, & Apicium terrarum, Senec. de ac maris bona conquirentes, & super mensam recognoscens res omnium gentium animalia. Vide eosdem è lectis suis 11. spectantes popinam, aures vocum sono spectaculis oculos, saporibus palatum, mollibus lenibusque fomentis totum corpus lacescentes. Hos esse in voluptatibus dices, non tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. Ego nego quemquam posse jucunde vivere, nisi simul & honeste vivat. Ubi alia plura de sapientie & virtutis voluptate. Quare stulti vocandi sunt divites; qui hic habent consolationem suam: quia, ut hoc loco inquit Gregorius, tanto verius stulti sunt, quanto majora perdentes in minimis lætantur. Utilia præterea multa hoc loco Gregorius. Illud ex Aegyptiorum sapientia addam, existimantium sane à vitæ voluptatibus, & pingui cuticula longe alienam esse veram sapientiam; nam ut Plutarchus de Iside & Osiride refert, solebant Sacerdotes Isiaci dari Api bovi, quem colebant, potum ex quodam peculiari puteo, non ex Nilo. Non quod Nilum quam prophanam arbitarentur Crocodili causa (ut quorundam ferebat opinio) nihil enim æque apud Aegyptios, majori in honore, atque Nilus. Sed quia ejus aqua pota creditur pinguedinem, carnisque magnum efficere incrementum. Non volunt autem Apim pinguem esse, & multa carne obesum, ut nec seipsum quidem, sed animis voluit levia atque gracilia circumdata esse corpora, ne divina pars à mortali prematur. Hæc illa pars est, in qua sapientia residet. Et cum Isiaci apud illos sit eadem, quæ Minerva, Sacerdos Isiacus illum significat, ut ipse Plutarchus definit, Qui ea quæ circa Deos monstrantur, & aguntur, legitime percipit, ratione scrutatur, & inquirat eorum veritatem. Adde etiam, & qui rectam agendi, & vitæ instituendæ omnisque pietatis servandæ rationem à Deo percipit. Tantum hoc ut teneas ubi invenire Sapientiam possis, ac nusquam in terra suaviter viventium, Accipe hæc signa, Altum quoddam est Sapientia, & Virtus excelsum, regale, invictum, infatigabile, nec satietatem habet, nec penitentiam, immortale. In templo invenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, callosas habentem manus. Porro ne tibi imponat illa, quæ invenitur in terra suaviter viventium, Voluptates ex his notis illam discernes; Frons ipsa ad malam spem invitat, humile, servile, imbecillum, caducum, cuius statio, domicilium fornicis, & popinæ sunt, circa balnea, ac sudatoria, ac loca adilem metuentia, mollis, enervis, unguento madens, fucata, tam bonis, quam malis obvia, per risum furans. Senec. de vita Beat. cap. 7. 8. 12.

Cur interpres aliquid interpretatur non addiderit. Vita, & vivere in communi dicta ad voluptates. Vita præsentis amatores. Galar. 1. 4. Vita hujus contemp- tores imitator mortuo- rum. Cur dicatur Christus Pater futuri sæculi. Cum divitiis voluptatum suorum coniungitur. Voluptas inimica sapientie. Sapientie inveniendo signa. Senec.

XIV. Abyssus dicit, Non est in me : & mare loquitur, Non est mecum.

1. Abyssus & mare, metonymicos. Protopopœia.
2. Abyssus quid in sacro sermone. Explicati Moyses, & David.
3. Maris thesauri, & alia commoditates. Illustrati Moyses, Ezechiel, & Salomon.

1. Metonymia.
Philippus
Protopopœia.

QUAMVIS aliis in locis loca ipsa metonymicos accipiantur pro habitatoribus locorum; quo etiam modo Philippus, *Abyssum* & *Mare*, hoc loco accipi ait pro his, quæ in locis vel mundi, vel in infernorum sunt: sed quidem elegantius, & congruentius est ut per illustrem Protopopœiam inducat Elementa quasi de Sapientia domo, & Sede rogata respondere, superiorem illius naturam esse, quam quæ ex Elementis originem trahat; aut in locis illis inveniri possit, in quibus natura suas opes, thesaurosque recondidit.

2. Cajetanus
אביון
Abyssus
quid proprie.

Abyssus, Cajetanus existimat *abyssum* esse aerem; idque, ut suo ordine colligat ternarium Elementorum, aerem, aquam, terram. Sed apud Cajetanum plus fortasse nunc valet illa enumeratio, quæ Philosophiæ servire potest, quam verbi propria, & genuina significatio, quæ sacræ intelligentiæ necessaria est. Namq; *abyssus*, quantumvis (ut Hebræis placet) voraginem, & sine fundo, profundum, significet, nunquam pro aere reperitur, nam semper datur profunditati aquarum, quæ cum plurimæ sunt, propter copiam & obscuritatem *vorago* dicitur; aut ut alii volunt nomen habet à tumultis & fremitu, quem efficiat aquarum commotio, & semper ad aquarum profunditatem, vel ad terræ partes profundiores, operas aquas pertinet, atque adeo è regione opponitur superiori, & aeræ regioni. Gen. 49. 25. *Benedicat te benedictionibus cœli desuper. Benedicat te benedictionibus abyssi deorsum.* Psalm. 106. 26. *Ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos.* Atque in universum *abyssos* ad mare pertinere, vel profunditatem, aut copiam aquarum. Quare recte dixit Theod. Psalm. 103. *Humidam naturam abyssum sacra littera nuncupant.* Et Augustinus. *Omnia aqua diffusa per maria, & per flumina, & per antra quoque occulta, abyssus dicitur.* Sed ut aliqua ratione distinguatur à mari (de quo statim) certe *abyssum* nunc profunditatem fluminum intelliget; ut illi respondeat quod nuper dixit, *Profunda quoque fluviorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.*

Theodoret.
Augustin.

Abyssus
non pro
maris, sed
pro fluminum
profunditate.

3. Et mare loquitur. Simili oratione mare dixit, & serio affirmavit non esse apud se; cum enim mortalium industria non poterit exhaustire mare, neque eius profunditatem ita penitus scrutari, ut quæ in illa latent, proferre potuerit universa in lucem, certe requiritur hac de re maris ipsius firmitas, verumque testimonium Sapientiam non crescere, neque procreari inter margaritas, & uniones, neque inveniri ab utinatoribus posse. Quamvis autem nonnemo existimet ideo *abyssi* marisque fieri hoc loco mentionem, propter tanta, tamque varia quæ in profundo monstra, & animantia generantur, inter quæ nemo Sapientiam invenit, sed multo certius congruentiusque illorum mentio fit propter reconditos rerum pretiosissimarum thesauros, qui vel in mari sunt, vel per mare advehuntur. Quo videtur pertinere illa Zabulonis Benedictio. Deut. 33. 19. *Inundationes maris, quasi Lac sugent, & thesauros absconditos araneorum.* Ubi Septuaginta legunt; *Divitia maris lactabunt te, & emporia maritimam habitantium.* Quod simplicibus legit Theodor. *Divitia maris surgent, & mercaturam habitantium juxta mare.* Onkel. *Facultatem populorum comedent, & thesauri, qui absconditi sunt in arena, revelabuntur eis.* Ubi utrumque maris beneficium significatur, quamvis Gen. 49. 13. alterum tantum negotiationis navigationisque potissimum judicari videtur, *Zabulon in litore maris habitabit, & in statione navium pertingens usque ad Sydonem.* Fereque similis ex mari abundantia & opulentia indicatur Ezech. 31. 4. *Ubi de Rege Assyriorum; Aqua multa nutrierunt illum, abyssus elevarit eum.* Ubi, quamvis describatur sub arboris figura consistere juxta perennia fluentia,

Osorius.

Maris thesauri, & commoditates.

LXX.

Theodor.
Onkel.

Aquæ abyssus
sym-
bolum
divitiarum.

Pineda Tom. II.

tamen per multas illas aquas & *abyssum* recte Hieronymus intelligi existimat opes, atque divitias. Huc etiam illud pertinet, quod ubi *mulieris fortis pretium*, dignitasque describitur, Prov. 31. 10. dicitur fere eadem loquendi phrasi: *Mulierem fortem quis inveniet? procul, & de ultimis finibus pretium ejus*; quasi dicat, de intimis ultimisque maris, terræque recessibus; videlicet propter uniones, & margaritas, quæ in terræ visceribus, marisque profundo inveniri solent. Quare in Hebræo legitur; *Distans à margaritis pretium ejus*, vel ut dilucide Tygurina; *Mercem habet Gemmis procul petitis pretiosiores.* Septuaginta autem *Pretiosiores est lapidibus pretiosis.*

Pagninus
Tygur.
LXX.

XV. Non dabitur aurum obrizum pro ea, neque appendetur argentum in communione ejus.

1. Sapientia superior terrenis opibus. Pecunia respondent omnia. Illustrati Salomon & Matthæus.
2. Aurum obrizum quid? inclusum & inclusura quid in sacro sermone. Explicatur locus Regum, atque Jeremias.
3. Commutatio quid. Pecunia ponderari solita. Pondo apud Latinos.

Videtur quasi occurrere tacitæ objectioni; Esto quidem, non reperiatur Sapientia inter pretiola metalla, cæterum undecumque habeatur, aut undecumque proveniat comparari poterit pretio auri aut argenti. Si ita esset, certe numerari jam posset inter terrenas opes; sicut enim, ut est in Proverbio Hispano *Oro es, oque oro* valde, ita etiam videtur in auro, & argento numerari debere, quod auro, aut argento comparari posset, propterea enim à Sapiente dictum est: *Pecunia obediunt omnia, vel ut est in originali: Argento obediunt, vel respondent.* Eo quod ad sonitum, vel tinnitum pecuniæ præsto adest, quasi vi compulsus, & evocatus ab ultimis finibus quidquid latebat & quidquid desiderat dives. Sed respondet Job, *non dari aurum obrizum pro sapientia, vel quia non sit exposita venalis, vel quia emendæ & comparandæ non satis sit quodcumque auri pondus, & copia, quasi per hyppallagen dicat: Non dabitur ea pro auro; Imo hoc eo mirabilius, quod quo plus quis habet argenti & auri, minus habeat sapientiæ, & plus stultitiæ.* Quare si alicujus rei commutatione emi posset sapientia, certe non tam compararetur divitiis, quam paupertate. Unde sapiens subsannans stultum, Proverb. 17. 16. *Quid prodest, inquit, stulto, habere divitias, cum sapientiam emere non possit? Quod ex Hebræo legi potest, Quorsum pretium in manu stulti, ut emat sapientiam, cum Cor non sit illi? Nam cœlestis hæc Sapientia non tam multis divitiarum impensis, quam studioso quodam & bene ad virtutem, & pietatem animato corde indiget. Quæ sententia eadem videtur cum illa *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patitur; aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?**

2.

Ecc. 10. 19.

Paradoxum quo plus est auri, minus esse quo sapientia comparatur. Sapientia paupertate acquiritur.

Matth. 16.

26.

Mar. 8. 36.

Luc. 9. 25.

Aurum obrizum. Vox *Obriza*, non est originalis, sed est aliud nomen auri, quod *obrizum* appellari solet, unde forte hoc auri epithetum in hunc locum translatus est, de quo suo loco dicendum. Sed hic etiam subest aliud auri nomen, videlicet *segor*, quod claudere, vel includere, aut concludere. Unde aliqui simpliciter vertunt, *Aurum*, ut Pagninus & Vatablus alii *Aurum mundum*, ut Cajetanus alii, *Aurum purissimum*, ut Complutenses; Ob id dictum quod aurum clauditur, & custoditur firma custodia. Unde 3. Reg. 6. 10 dicitur, *Operuit illud auro purissimo, quod in Hebræo dicitur, Auro sa-gur*; & ab aliis dicitur, *Auro concluso.* Hec vero nomine hoc loco Tygur. intelligit in universum quod in thesauris conclusum habetur. A Septuaginta autem ex proprietate vocis, dicitur; *Non dabitur conclusura pro eo, Quod Augustin legit, Non dabitur aurum pro ea inclusum.* Nicetas vero, pecuniam ipsam intelligit, propterea quod tuto illam claudimus. Sed ego tamen hoc peculiari auri nomine, sive *clausura*, aut *conclusura*, significari existimo aurum optimum, atque purissimum. Cum enim ex Isidoro tria sint auri genera, *factum, infusum, signatum* intelligo; non signatum in pecunia, neque

אורי
אורי

Pagn.

Vatabl.

Cajetan.

Regia.

Auri no-

men à cu-

stodiendo.

Regia.

Tygur.

LXX.

August.

Nicetas.

Isid. l. 6.

cap. 17.

Cc

neque

Aurum factum cur dicatur conclusum. Inclusores qui.

רסס
Chald.

Compl.]

3. * No se halla ni auna pes de plata.

Communitio pro pretio.

Argentum ponderari solitum.

לש
Sielus ponderis genus

לש

neque infectum; sed factum, & artis beneficio expurgatum ab omni scoria & cælatum, formatumque in pretiosissimæ alicujus coronæ, monilis, aut torquis figuram proptereaue clausura, aut conclusura dicatur, vel aurum inclusum, clausumve, quod circularis illa torques, aut coronæ figura undique clausa sit; aut quod caput, columve, cingat, & claudat. Ad hanc rem illa mihi non levis conjectura est; quod nomen *inclusoris* ab hac ipsa claudendi radice, *Majser*, sit nomen artificis 4. Reg. 24. 14. *Nabuchodonosor transtulit omnem Jerusalem, & universos Principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captivitatem, & omnem artificem, & inclusorem*: ubi licet Chaldæus, *inclusores*, intelligat esse custodes urbis, aut janitores, quasi clausores portarum: & alii velint esse *inclusores* castrorum, id est, homines castra metandi, rerumque bellicarum peritos. Complutenses vero interpretentur *Thesaurarios*, qui *cludunt*, & *servant aurum resque pretiosas*: qui apud Isaiam dicuntur *Præpositi domus*, at profecto nomen est artificis. Quare semper cum *artifice* conjunguntur, bis hoc capite & Jerem. 24. 1. *Fabum inclusorem* & iterum cap. 29. 2. *Faber & inclusor de Jerusalem*. Quare *Inclusor* erit cælator aurarius, vel argentarius, qui vel gemmas auro, vel argento includit; vel coronulas, aut torques aureas facit, quibus capita, collaque gestantium includatur. *Clausura*, autem dicitur Exod. 25. 11. *corona*, & 3. Reg. 29. dicitur *coronula*, atque ibidem eadem ipsæ appellantur. *Sculptura*, v. 24. Videlicet opus sculptoris, & *inclusoris*. Quare quod Noster dixit, *Aurum & Septuaginta Conclusurum*, est quidem *Conclusura* aurea, vel pretiosissima torques inclusuro opere confecta, de auro purissimo, digna thesauro, atque custodia.

Neque appendetur argentum in commutatione ejus. Eodem modo accipiendum, quo superior pars videlicet * *Non posse appendi argentum in commutatione Sapientia*, aut quia non exponitur Sapientia venalis, aut quia pretiosior, & gravior est amini argenti pondere, Quod autem *commutationem* dixit Interpretes, solet idem dicere *pretium*, Deut. 23. 18. 2. Reg. 24. 24. 4. Reg. 12. 4. quia medio pretio fit unius rei cum alia commutatio. Ipso autem *commutationis* nomine dicitur Psalm. 43. 12. *Vendidisti populum tuum sine pretio*. Quod statim exponitur; *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum*, id est, non multo pretio. sed vili vendidisti populum tuum, & singulos fere Israelitas commutasti non pro multis, sed pro uno argenteo. *Non appendetur*, non ponderabitur in trutina. Nam quondam non tam numerabatur pecunia, quam pendebatur. Hoc enim genus solvendi multo est alienius à fraude, quam numeratio. Atque hunc ipsum *ponderandi argentum*, vel aurum receptissimum morem indicat ipsum Latinum *Ponderandi*, vel *appendendi*: tum etiam & verbum Hebraicum, *Sakal*, quod similiter *ponderare*, vel *librare* significat: unde habet nomen *Sielus*, quod est genus ponderis: tum etiam & apud Latinos, *Pondo*, quod ad rei valorem pertinet, genus est ponderis: idem est enim, quod libra; sicut & *Talentum*, quod libras habebat. Quæ res clarior est, quam ut majori confirmatione indigeat.

XVI. Non conferetur tinctis indiæ coloribus: nec lapidi Sardonycho pretiosissimo, vel Sapphiro.

- 1 Conferre quid proprio. Explicans Jeremias.
- 2 Pretiosi colores ubi proveniant. Minium, & Rubrica. Illustrata Sapientia.
- 3 Tinctura auri optima, color item optimus. Illustratus David & Jeremias.
- 4 Sophir, vel Ophir, & Aurum obrizum ubi, Peruana regio unde nominata.
- 5 Lapis Sardonychus, vel Onychinus cujusmodi sit, atque integratius descriptio. Illustrat. Moyses.

1.

סלה

OMNES Indorum opes Sapientia superat longissime: non enim habet comparisonem aliquam vel cum auri fulgore pulcherrimo, & pretiosissimo, vel cum Sardonycho, aut Sapphiro.

Non conferetur. Non comparabitur. Aquila dixit.

it. *Non rejicietur*. Augustinus vero, *Non erit deterior pra auro*. Sed proprie ex Hebræo, *Non existimabitur cum auro*. A qua etiam radice est illa comparatio, Thren. 4. 2. * *Amicti auro primo*. Proprie ex Hebræo; *Æstimati*, sive *collati in auro*.

Tinctis Indiæ coloribus. Vehementer hic succensent Hebraizantes interpreti Latino, quod legitur, *Tinctos Indiæ colores*. Cum in Hebræo, & Græco tantum legatur, *Chetem Ophir*, autem *Sophir*, vel *Ophir*. Prima autem vox *Chetem*, quæ subest hoc loco, vertitur etiam, *aurum*, Cant. 12. & infr. Job 21. 24. *Obrizum*. Sed commodè atque sapienter ita vertisse, jam nunc ostendam, ubi diversas interpretum sententias ponderaverimus. Ergo primum *tinctos Indiæ colores* eos esse quibus pretiosa ornamenta tinguntur, vel inficiantur, *Philippus*, *Albertus*, *Titelmannus*, nonnullique alii Latini interpretantur. In *India* (inquit *Philippus*) *colores pretiosi, vel nascuntur, vel fiunt*, atque *Albertus*, *colorum*, aut *Tincturarum* pulchritudinem ex majori terræ caliditate fieri docet. Quare & *Indiæ colores*, utpote regionis jacentis sub æquinoctiali, proptereaue calidissimæ, pulcherrimos, atque præstantissimos existimat: commodissimeque cum illis comparari sapientiam, quæ tantum illos dignitate, & pretio superabit, quantum lux colores omnes, qui sine luce obsecuri sunt: imo (ut quidam Philosophi voluerunt) veri colores non sunt. Sapientia autem Sol est lux est, Sapientiæ 7. 29. *Est enim speciosior Sole*, & *super omnem dispositionem stellarum luci comparata invenitur* priori illi enim succedit nox, *Sapientiam autem non vincit malitia*. Rem autem hanc *colorum* pretiosis metallis, auro & argento conjunctam, *Plinius* docet lib. 35. in præmio, & lib. 34. cap. 2. ubi ait: *Inveniri in argentariis metallis minium, & nunc inter pigmenta magna auctoritatis, & quondam apud Romanos non solum maxima, sed etiam sacra. Enumerat auctores Verrius, Jovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora. Esse autem conjunctum cum auro, eodem docet capite, atque jam inde à Trojanis temporibus rubricam in honore fuisse. Manifeste sane Sapientia cap. 13. 14 rem illam de idolis miniatis confirmare videtur: Si quis (inquit) *faber lignum sculptat & assimilet illud imagini hominis, perlinens rubricam, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo est perlinens. De custodia autem adhibita miniariis metallis Bæticæ Provinciæ à populo Romano, tum etiam & de pretio in vendendo lege statuto, ne modum excederet, meminit eodem loco Plinius. Quare opportune pretiosæ tincturæ, aut colores inter pretiosa metalla, atque lapillos referri poterunt.**

Commodior tamen, & ad rem propinquior. D. D. Thom. Nicolai, & quorundam aliorum expositio hos *Indiæ tinctos colores* interpretantium, diversorum *colorum* pretiosissimos lapillos, quos *India* procreat.

Sed tandem illud verum atque germanum est, ut per *tinctos Indiæ colores*, non nisi *Aurum Ophir*, intelligi voluerit *Vulgatus*: nam cum plura sint auri nomina, atque etiam genera pro regionum diversitate, illud dicatur esse optimum, primumque quod *India* tingit primo, præstantissimoque colore: id est, quod fulgentissimum gignit. Cum quo egregie facit, quod *Hieronymus* Epist. 140. ad *Principiam virginem*, explanans illa verba, *Astitit Regina à dextris, in vestitu deaurato, circumdata varietate*, ait in Hebræo haberi, *Diademate aureo*. *Symmachum* vero transtulisse, *In auro primo*. *Aquilam*, *Quintam* & *Sextam* Editionem, *In tinctura*, vel *in auro Ophir*. Ubi *tincturam*, vel *tinctum colorem*, vides aperte idem esse, quod aurum hoc nostrum. Subjicitque *Hieronymus* eo loco, *Ophir genus auri est, vel à loco India, vel à colore nomine indito*. Atque adeo *Plinius* lib. 31. cap. 3. à colore etiam aurum obrizum, sive optimum nominat.

Auri (inquit) *experimento ignis est, ut simili colore rubeat, quo ignis; atque ipsum obrizum vocant*. *Isidorus* quoque lib. 16. Etymol. cap. 17. Hoc ipsum *Aurum obrizum* ex eo sic dictum scribit, quod *obradiet splendore, siveque coloris optimi*. Quare ipsum nomen, *Chetem* forte significat insignem aliquem colorem, notam, aut maculam. nam ab eadem radice dicitur *Jerem. 2. 23. Maculata es in iniquitate tua*. Et si vox originalis, ut aliqui volunt, significat, *micare*, dicit *Jerem. iniquitatem insignem, & micantem in omnium oculis*.

Sed

* Mas que

un oro,

Rixa He-

brazanti-

um cum

Vulgato,

תנ

אופיר

Auri no-

men,

Vestium

tincturæ

Indicæ,

Philippus

Alb. Tuel,

Sapientia

tanto divi-

tias excel-

lens, quan-

to lux co-

lores,

Sapientia

Sol,

Plinius,

Minium

apud Ro-

manos sa-

crum,

Idolorum

fecies mi-

nuata, aut

rubricata,

Vera expo-

sitio tincti

coloris pro

auro,

Aurum

Ophir ful-

gentissi-

um,

Hieron.

Plinius,

Isidorus,

Sed rem totam explicavit idem Jerem. Thren. 4. 1. exponens manifeste huiusmodi *Indie colores*, esse fulgentissimi auri colorem optimum. *Quomodo* (inquit) *obscuratum est aurum, mutatus est color optimus!* ubi pro colore, est eadem vox *Chethem*, id est, aurum. Et ita legitur ex Hebræo, *Mutatum est aurum?* Septuaginta vero, *Mutabitur argentum?* quasi dicat, peculiaris ille fulgor, *Chethem* auri, extinctus est. Ubi repetere noluit Interpretes vocem *auri*, tum ne sententiam minus concinnam redderet tum quoniam *aurum*, multa sortitur nomina in Hebræo, atque adeo ne voce eadem Latina ipse redderet tum ibi, tum in hoc loco, usus est hac circuitione *tingtorum Indie colorum*. Ergo de prima illa voce *Chethem*, aut *auri*, hoc dictum sit.

De secundaj vero, id est, *pe Ophir*, nunc dicendum paucis. Non constare quidem quamnam Regio sit *Ophir*, videri tamen in India, ut fere Sapientes omnes existimârunt, Hieron supra adductus Epist. 140. Josephus lib. 8. antiquitatum cap. 2. Gaspar Varrerius Lusitanus peculiariter hac de re commentario, ubi ad ducit Rabanum & Nicolaum Joseph Acosta lib. 19. historiæ Indicæ cap. 19. Adrichom. in suo Theatro in descriptione *Pharan*, & ut hoc loco ait Nicetas, Regionem esse apud Indos, in qua tum pretiosi lapides, tum aurum præstantissimum procreetur, atque Philippus ex illo *Ophir*, filio *Iectan*, nomen quoque accepisse scribit. Sciendum (inquit) est, quod vel maxime sub meridiana plaga hac metalla nascuntur. *Ophir* autem vel *Evilath*, ejus mentio habetur in Genesi, filii fuerunt Heber, filii Semei. Isti ergo, quando terra divisa est, eam Regionem occupaverunt, quæ ex eorum vocabulo nomen accepit. Alii autem dicunt, quod à Plinio, aliisque Latinis indicatur, aurum obrizum ab *Ophir* nominatum esse, quod *Ophirizum*. Et ut illud omittam, quod diligenter à nostris Scripto-ribus tractatum est. Francisco Ribero in Jonam cap. 1. Benedictio Pererio lib. 15. in Gen. & 1. 12. in Daniele, & Gaspare Varrerio superius adducto, hanc *Ophir*, ejus mentio fit 3. Reg. 9. & 10. & 1. Paral. 29. fuisse Insulam, aut peninsulam Malachæ, vel Zophalæ, vel Samatiæ, aut valde similem valde loco propinquam, sed unum illud addam, neotericis quibusdam placuisse, *Ophir* esse nostrum Occidentale *Peru*. Quod quidem sibi persuaserunt Montanus in suo apparatu in lib. *Caleb* & Genebrardus, in Chronol. atque Goropius Becanus in Hispaniis, narr. Et ipsa vox *Ophir* colludere videtur cum nomine *Peru*. Sed illa melior conjectura, quod 2. Paral. 3. 7. dicitur Salomon texisse domum laminis, de auro probatissimo. Quod in Hebræo dicitur aurum *Paruatim*, quæ terminatum, & inflexio vocis videtur esse dualis, ejus singulare sit *Paru*, vel *Peru*, juxta Grammaticos Hebræicæ linguæ Canones. Cum autem illa vox dualis sit, duplex videbitur significari *Peru*; videlicet quæ peculiariter vocatur *Peruana* Regio, & altera etiam Mexicana illi contermina: licet altera tantum nomen proprium *Peru* retineat. Vel certe significabitur duplex India, videlicet Orientalis, & Occidentalis. Etymologiam aliam hujus vocis comminiscitur Becanus longe diversam ex sua lingua Cimbrica, multisque ostendere nititur, *Ophir* esse Regionem ultra Mare Atlanticum, incidereque in nostrum *Peru*. Sed auctor hic ingeniosus, acutus, argutus, nullæ suæ doctrinæ solidum, firmumve fundamentum præter suas suspiciones unquam posuit. Quare in huiusmodi rebus somnare, sed ut Sapientem virum illum semper existimavi, atque cum verosimilitudinis quidam voluptate, & veritatis specie, cuiusmodi esse plerumque solent Sapientum somnia. Sed ut ad *Peruanæ* Regionis conjecturam revertar: Constanter etiam affirmat Franciscus Vatablus 3. Reg. 9. licet non totum *Peru*, at saltem partem aliquam ejus Regionis significatam nomine *Ophir*, videlicet Insulam illam, quæ nostratibus appellatur *Sancti Dominici La Espannola*, exteri Hispaniolam. Sed minuunt, quod apud nos integrum est, sonatque Hispaniam. Sic vero ille: *Ophir Insula* est remotissima à sinu *Ellanitico*, nam tertio demum anno revertebantur inde: Vocatur hodie *Spagniola*, sic nominata à *Chrystoporo Columbo*, in Occidente est, in terra inventa nuper, est enim illic aurum laudatissimum. Sed quam tenues, quam leves istæ conjecturæ, in

Pineda Tom. II.

revalde incerta, Quam levis quoque illa nominum collusio ex nomine Hebræo, cum neque ipsi Indi Peruanum unquam audierint ante Hispanorum adventum eam suæ Regionis appellationem, sed tanquam recenter ab ipsis Hispanis inventam, aut inventam acceperint! Memini me aliquando hac de re familiariter egisse cum nobili Garcia Lasso Inga, qui maternam originem ducebat ex Ingarum Peruanorum sanguine regio, viro sane omni laude dignissimo, neque solum moribus honestissimis, sed politioris litteraturæ studio præclaro, & qui nunc etiam Indiarum Occidentalium historiam jucundissimam, verissimamque parat, propediem daturus: Is audita illa conjectura nominis Hebraici tam longe petita, tamque curiose excogitata, bone Deus, quantum risit, au. ire me statim iussit veram illius nominis rationem & occasionem. Cum primi Hispani post longam navigationem, illa tenuissent littora, atque indigenam quendam piscationi intentum, ex improviso comprehendissent, gestu, ac signis rogare cœperunt, quamnam illa terra esset, ille (quod naturale) suspicatur rogari, qui appellaretur, frequenter repetebat, *Beru*, *Beru*, est autem hoc nomen frequentissimum ac familiarissimum maritimis hominibus Peruanis. Inde Hispani vel responsione decepti vel occasione sumpta. Regionem ipsam *Peru* appellaverunt. Quid hoc cum *Ophir*: Sed satis. Nam vocat nos *Sardonyx*.

Nec lapidi *Sardonyx* hic pretiosissimo. Vocem originalem *oham*. Vatablus *Crystallum* vertit, eandem vocem *Onkel*. Gen. 2. vertit *Berla*, quod nomen videtur affine *Beryllo*. Reliqui consentiunt cum nostro Interprete & cum Septuaginta. *Onychem* interpretantes, sive ut Nicetas, qui pro eodem reputat, *Sardonychem*. Quare Hieronymus ad Fabiolam, de illis duobus lapidibus Superhumeralis sic scribit. *Qua Hebraica dicuntur, Soham, ab Aquila, & Theodorone Onychini, à Septuaginta Smaragdi transferuntur. Josephus Sardonychas vocat cum Hebræo, Aquilaque consentiens, ut vel colorem lapidum vel patriam demonstraret.*

Sed inter eos, qui prope inter se convenire videntur, est nonnihil etiam discriminis, nam *Onychem* cum *Sardio* videtur Epiphanius confundere, & alii cum utroque *sardonychem*. Ego vero *Sardonychem*, quæ hoc loco *Soban* nominatur fere pro *Onyche* accipiam, distinguitur vero sicut nomine, ita & re ab ea, quæ *Sardius* dicitur, qui ab Hebræis *Odem* dicitur, à radice *Adam*, quod est rubere, quare lapidem *Sardium*, Hebræi *Rubinum* exponunt. Et forte nomen mutuatus est à *Ruben*, primogenito. Jacob, cuius nomen in *Sardio* inscriptum erat in Rationali. Quare hoc loco deceptum existimo Josephum, qui lapides Rationalis primo loco *Sardonychem* nominat, pro *Sardio*: Similiores autem sunt *Onyx* & *Sardonyx*, ut re, ita & nomine. Quare quem hoc loco *Vulgatus* *Sardonychem* dicit, *Onychinum* nominat Gen. 2. 12. Et similiter Exod. 28. sæpe. Atque licet plerique diversos lapides efficiant, tamen illorum differentiam non videtur Interpretes valde curasse, atque eundem & eundem reputat Nilus Metropolitæ. Est autem *Onyx* ex ipso nomine Græco, unguis, id est lapis colore unguis humani. Quare cum *Sardonychem* dicit, videtur componere ex *Sardio* & *Onyche*, atque significare lapidem coloris humani unguis sed flavescentis, aut rubentis. Quare ait Plinius lib. 37. cap. 6. *Sardonyches* olim ut ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in *Sardo*, hoc est, velut carnis ungue hominis imposito & utroque translucido. Atque Isidorus lib. 16. cap. 8. *Sardonyx* ex duorum nominum societate vocata est, est enim ex *Onychis* candore, & *Sardo*, constat autem tribus coloribus subterius nigro, medio candido, superius minis. Quod Marbodæus suo quoque carmine descripsit prisco:

Sardonychem faciunt duo nomina sardus, Onyx-que,

Tres capit ex binis unius lapis iste colores,

Albus & hinc niger est, rubeus supereminet albo.

Sed quoniam in *Onychina* & *Sardonycha* gemmarum colore assignando, mira est varietas auctorum, certe non diversos ejusdem Gemmarum colores, sed eundem vel remissiorem, dilutioremve, vel intensiorem, aut pro Patriæ, & Regionis varietate paululum diversum, intelligere oportet,

Vera nominis Peru ratio & expositio.

Vera nominis Peru notio & inventio

שֹׁהַם

כורלה

Chaldaus Nicetas. Hieron.

Josephus.

Sardonyx quis lapis Epiphan.

אֶדָם אֶדָם

Sardius idem, qui rubinus

Josephi error.

Onyx & Sardonyx eadem Gemma.

Nylus.

Onyx nomen à colore unguis.

Plinius.

Isidorus.

Tres Sardonychis colores conuincunt in unum.

Marbod.

unus modo in metallis repertus, per quam raro comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Meminit deinde Adamantis Ethiopici, Indici, Arabici, quos omnes Jobo cognitos, & in usu fuisse oportet. Et fere Adamantum plura genera Vitrum, Crystallūve referunt ut scribit peculiariter de Adamante Indico tum Plinius, tum etiam Isidorus libr. 16.

Plinius. cap. 13. Quare ne pretiosissima atque pulcherrima Pontificis ornamenta desiderarentur, existimat Epiph. Doctrinam & veritatem, quæ in rationali erat, vel ut alii legunt, illuminationes, & coruscationes, fuisse Adamantinum lapidem, qui cum ingrediebatur Pontifex Sancta Sanctorum, si populus peccato se polluerat mutabatur, fiebatq; niger: quod si Deus illos morte gladiove punire decerneret, sanguinei coloris efficiebatur: quod si tandem non peccasset populus, lapis splendebat, ut nix: & tunc festum celebrabatur. Quemad-

Isidorus. modum Proprieta ait: Celebra festa tua, Juda, Absolutus iniquitates tuas, &c. Atque tempore etiam Zachariæ Patris Joannis peculiariter lapidem splendisse, quin etiam populum spectantem anxium fuisse, ne forte gemina eos redargueret. Sed hæc aliquando à nobis fuisse dicuntur. Nunc tantum indicabo nescio quem alium mirabilem fulgorem Sardonychum Superhumeralis, quam scribit Josephus libr. 3. antiquit. cap. 9.

Joseph. Sed quidquid de Adamante sit, & de Crystallo pretiosis utique, noster interpret sequutus Septuaginta, quem sequuta est Tygurina. Vitrum vertit, materiam quondam in admiratione maxima, æque ac pretio habitam, & cujus origo prope Jobi patriam fuisse fertur. Sic enim Plinius scribit libr. 36. cap. 16. Pars est Syria, quæ Phœnicæ vocatur finitima Judææ, intra montis Carmeli radices, paludem habens, quæ vocatur Cendevia. In illius litore forte à mercatoribus vitri materiam inventam, cum sparsi per litus epulas pararent, nec esset certinis attollendis lapidum occasio glebas vitri è nave subsidisse. Quibus accensis permixta arena litoris arena translucens nobilis liquoris fluxisset, &c. De Vitro Indico, idem auctor est, In India Crystallo fracta fieri, & ob id nulum comparari Indico. Et Sydonem quondam vitriarii officinis nobilem fuisse, forsque, ut flexile, & ductile vitrum fuisset, argenti & auri pretia detraherentur. Quod Tyberii, atque Neronis exemplis confirmat. Non fuisse autem minorem in vitro, quam in argento & auro luxum Alexandrinis Clemens libr. 2. Pædag. cap. 5. eleganter scribit. Curiosa, inquit, ac superflua tornatorum in vitro vana gloria, ad frangendum propter artem paratior, quæ simul docet & timere, & b. bere, est à bonis nostris instituta, & legibus exterminanda: Hæc omnia cum vidisset interpret, sapienter judicavit & posse, & debere ad vitrum & dignitatem. Nam quod Gregorius hoc loco ait; Vitrum esse longe

Plinius. vitreæ suppellectilis, non minor quam auri & argenteæ luxus. **Clemens.** **Alexan.** **Gregorius.** **6.** Auri nomen quartum. **Idem.** **Hieron.** **R. David.** **Aurum Ophaz** quod quæ leve. **LXX.** **Vatabl.** **LXX.** Nec commutabuntur pro ea vasa auri. Iterum hic aurum quarto alio nomine significatum, videlicet Paz, quod videtur dici à radice Pazak, quod secundum Hebræos significat fortificare, aut roborare, unde nominatur aurum valde expurgatum, & defæcatum, eo quod solidius duriusque evadat ex fornace, neque imminuatur, aut consumatur igne. Certe Hieronymus post R. David & Hebræos alios existimasse videtur Paz esse nomen terræ, aut Regionis auriferæ, unde aurum optimum nomen acceperit. Quare Jerem. 10. 9. Argentum involutum de Tarsis affertur, & aurum de Ophaz. Quod in Hebræo est idem nomen & à Septuaginta dicitur, Aurum Mephaz. In ple-ritque autem Vulgatis Codicibus legebatur. Aurum de Ophir, ut etiam legendum existimavit Vatablus. Utcunque hoc sit, certe nomen est auri optimi. Quare interpret Latinus 3. Reg. 10. 18. vertit. Aurum fulvum nimis. Et Danielis 10. 5. Aurum obrizum. Et Thren. 42. Aurum primum. Septuaginta vero videntur existimasse, Paz, non tam esse aurum, quam lapidem pretiosum; nam Psal. 20. ipsi legunt: Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. In Hebræo est, Coronam Paz, quod Hieronymus dixit, de auro obrizo, & Psalm. 18. 0 Desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum. In

Pineda, Tom. II.

Hebræo est. Super Zabab, & paz, Ubi etiam Hieronymus, Lapidem pretiosum, legit. & Psalm 118. 127. Super aurum & Topazion. Sunt eadem duo nomina Zabab, & Mipaz. Imo, & Hieronymus ipse Proverb. 8. 19. Lapidem etiam pretiosum dicit: Hieron. Melior est fructus meus auro & lapide pretioso. Ubi in Hebræo est Mipaz. Unde aliqui suspicantur Paz, non tam esse aurum, quam Topazion instar auri fulgentem, propter ipsorum nominum conclusionem, & affinitatem. Res sane ambigua illud certum, esse rem valde pretiosam, cum qua Sapientia comparata, præluet.

Sed quod Vasa auri dicit, non solum pretiosam materiam, sed pretiosam etiam artis cælaturam indicat, quæ in vasis, & suppellectile pretiosa, nimio luxu adhibebatur. Qui quantus fuerit, tum Athenæus libr. 11. Tum Clemens nuper citatus eleganter scribit, & severe reprehendit. Argenteorum (inquit) & aureorum, gemmarumque poculorum irritus, & inutilis est usus, ut qui sit visus solum deceptio. Nam si ve eis calidum mixtum liquorem infuderis, excalescent vasa, molestia est tractatio, si ve rursum frigidum infuderis, qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & damnosus dives potus. Valeant ergo Theridei calices, Antigonides, Cantari, Labonti, Lepastra, & poculorum genera innumerabilia: Trulla præterea, pycneteres, & Enochoe. Et paulo inferius; Sella autem argentea, pelves, & acetabula scutella, & catini, & præterea vasa aurea, & argentea nonnulla quidem ad ciborum ministerium, alia vero ad alios usus, quos me pudet dicere; Et scitili edro, Thuris virgulto, Ebenoque, & Ebore instructi tripodes, lectique argentei pedes, & ex Ebore compacti, auroque interspersa, & testudine variata cubilis valva, & stragula vestes purpureæ, & aliorum colorum paratum difficultum, insolentum deliciarum argumenta invidia, mollisque ignavia insidiosa commenda sunt omnia amandanda, &c.

Et ut de nomine vasis illud semel admoncam, Vas quid non solum est id, quod vel bibendo, vel rem in sacro sermonem quampiam continendo, aptum est, sed quidquid in usu hominum paratur, & quicquid ad suppellectilem pertinet. Quare Levit. 13. 48. quicquid ex pelle confectum est, in Hebræo dicitur, omne vas pellis. Septuaginta. Omne vas operarius pellis 3. Reg. 6. 7. Malleus & securis, & omne ferramentum, non sunt audita. Hebraice, & Septuaginta. LXX. Omne vas ferreum non est auditum, sic etiam 1. Reg. 68. Anos & mures aureos, appellat Scriptura, Vasa aurea, quæ excoluistis. Quare ut non verbo dicam, vas est, quod nos appellamus pisa, & Albana sicut Isai 61. 10. sponsa dicitur, a tornata mnilibus suis. Quod in Hebræo est, vasis suis. Et Act. 9. 15. dicitur Paulus, * Vas electionis, & Act. 10. 1. Lintheum descendens. Dicitur vas quoddam. Vide Budæum de asse, ubi ex his, quæ Cicero dicit in Lege Agraria contra Rullum, Multeque vasa reliqua, quæ Magistratus instrumentum implent, vasis nomine comprehenduntur. Quare vasa aurea illa omnia erunt, quæ ex auro, & pretiosa materia conficiuntur, ad quosvis usus.

XVIII. Excelsa & eminentia non memorabuntur, in comparatione ejus.

Trahitur autem Sapientia de occultis.

1. Excelsa & eminentia nomina propria. Consuetudo vulgati interpretis.
2. Romoth quid apud Hebræos. Coralia pretiosa.
3. Pelles & Cornu unicornis Ephur pretiosum. Sericaria. Illustratus Ezechiel.
4. Gabis, quid apud Hebræos. Explicatus Ezechiel.
5. Trahere, aut attrahere quid? Longonimiser pietati vacandum. Illustrati Jacobus, & David.
6. Occultum quid. Gratum Sapientia nomen unde. Illustratus Ecclesiasticus.

CUM incidit (inquit) de Sapientia, deque ejus dignitate sermo, non est, quod in comparationem, aut sermonem adducantur, quæcumque dignitate, & pretio excelsa, & eminentia sunt, nam cætera indigna sunt, quorum in Sapientiæ dignitate æstimanda vel mentio fiat. Hæc est sententia facilis quidem. Sed duæ illæ voces Excelsa & eminentia sunt valde diffi-

C c 3

Excelsa ciles.

Eminentia, ciles. Et quidem pono illam Philippi expositio-
vices val- nem per *Excelsa & eminentia* intelligentis Ange-
de difficiles los, minime litteralem esse. Quare plerique ex
Philippi Hebrais, Hebraizantibusque conveniunt, *Ex-*
expositio *cellsa & Eminentia* esse nomina propria lapidum
allegorica pretiosorum. Neque vero id alienum est à more,
& consuetudine Vulgati interpretis, qui plerum-
que nomina propria solet explicationis gratia
appellativis exponere; rursus appellativa multa,
quasi propria essent, intacta, & sine interpreta-
tione relinquere: cuius rei exempla multa ad Sa-
cræ Scripturæ intelligentiam necessaria profere-
mus capite ultimo, ubi de nominibus filiarum
Job dixerimus. Ergo cum in rem hanc incidis-
sent Septuaginta, alterum nomen appellativum
reddiderunt; alterum reliquerunt intactum:

LXX.

רמתי
נבי

R. David.
R. Mard.
Pagnin.
Regia.
Vatablus.
Corallium
& Sericum
in pretio
habita Job
Sæculo.
Plinius lib
32. cap. 2.

רמתי

Eugubius.

Cornu Rhi-
nocerotis,
eminens
atque pre-
tiosum.

Ps. 91. 11.

Ps. 77. 90.

Ebori pre-
tiosum
proximum
gemmis

3.

Varia item
versio Ra-
moth.!

Tygurin.

Pagn.

Regia.

Theodor.

LXX.

רמתי

רמתי

4.

Voces Ga-
bis varia
interpreta-
tio.

Nicetas.

Symmach.

נכה

Secunda vox *Gabis*, incertior, & ignotior;
quanquam enim Nicetas dicat significare, *eminens*
& *elatum*, & Symmachus quoque verterit, *Excel-*
sa, & *sublimia*: recteque conveniat cum radice
Gahab, quod est *elevare*, aut *exaltare*: sed tamen
plerique Hebræi existimant esse genus lapidis
pretiosi ita R. Mardoch. post quem Pagnin. Ca-
jetan. & alii, ut Reg. *Unionem*, vertunt. Vox
quidem originalis hoc tantum loco invenitur, sed

in compositione *Elgabis*, reperitur Ezech. 13. 11. R. Mard.
Dabo lapides præggrandes. Et Ezech. trigelimo octa-
vo 22. *Imbre vehementi*, & *lapidibus immensis* Ex
quibus locis aliqui confecturam faciunt debere
hoc loco intelligi, *Crystallum*, quæ sit inter gran-
dinis, celestium lapidum prægrandium. Res in-
certa, & ad verum certumque sententiæ sensum
eliciendum non valde necessaria, dommodo con-
stituitur, significari aliquid incommuni excel-
lens, vel aliquid peculiare.

Trahitur autem sapientia de occultis. Si dixisset in-
terpres *pra occultis*, vel *super occultis*, rem totam il-
lustrasset. Sicut fecerunt Septuaginta. legentes; *Attrahe sapientiam super intima*. Id est, si quis illam
latentem, & reconditam eruat trahatque in lu-
cem, id est, apprehendat, obtineatque profecto
præ omnibus thesauris, & reconditis margaritis
æstimabit illam. Tandem quoque comparatio-
nem elucidavit Aquila, *Dulce est sapientia ultra ea*,
qua sunt spectabilia & illustria. Forte enim in illo
verbo, *trahendi*, aut *attrahendi*, quod nos habe-
mus, nescio quem habitum exugendi rem dul-
cem subintellexisse videtur. *Trahitur*, proprie, *at-*
trahitur, vel *extrahitur*, & nescio quam prolunga-
tionem, aut longanimitatem in *attrahendo*, &
operando videtur hoc verbum indicare quasi di-
cat, *Protrahitur sapientia de occultis*, vel prolunga-
tur ejus attractio; aut longanimitate laboratur in
ejus attractione, quod quidem verbum verti lo-
let *elongare*, aut *prolongare*, Isai. 13. 22. Ezech. 12
28. Quod idem profecto esse videtur, cum illo
Eccl. 6. 19. *Quasi is, qui erat, & qui seminat*, accede
ad Sapientiam; & sustine bonos fructus illius. Id est,
longanimitate & patienter labora. Ut enim Ja-
cobus Apost. ait c. 5. 7. *Agricola expectat pretiosum*
fructum terra patienter serens, donec accipiat temporane-
um, & serotinum, Patientes estote & vos & confirmate
corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquabit.
Cum igitur patientes vos jubet esse, longanimes
nos vult, longanimitate expectare, & attrahere
operum bonarum fructum. Quare subjicit Ec-
clesiasticus, in opere (cultura, colendi & exco-
lendi labore) *illius paululum laborabis, & cito edes de*
generationibus (germinibus, fructibus) illius. Quod
quidem egregie convenire videtur cum illo Psal.
125. Ubi piorum hominum, virtutis colendæ o-
pus, laborque describitur; *Seminantes videlicet, in*
lachrymis, propter hujus sæculi, hyemisque a-
cerbissimæ molestias incredibiles, euntes ibant
(sensum, pedetentim, non nimium festinantes,
sed quales ire mœsti, miserieque possunt) & sic
bant mittentes semina sua. Pro quo Hebræi legunt,
Portantes attractionem, sive prolongationem sementis,
vel, ut clarius dicam, longanimitate extrahentes,
vel elongantes semen. quod dicere possumus,
Seminar à la larga. Ita etiam ab hac ipsa radice hoc
loco dicitur, *Trahenda sapientia*, quali dicat; e-
longanda, prolonganda, seminanda aut exco-
lenda longanimitate, sic enim laborantibus nobis
fructum offert in patientia.

De occultis. Alii legunt, *Præ margaritis*. Et qui-
dem vocem originalem, *Peninim*, ab eodem no-
stro interprete vertitur. *Opes*, Prov. 3. 15. *Pretio-*
sior est cunctis opibus. Ubi Septuaginta legunt, *Preti-*
osior est lapidibus & Hebræi gemmis, vel margaritis.
Et Prov. 20. 15. *Est aurum & multitudo gemmarum,*
&c. Sed quidem vox hæc deducitur à radice *Pana*
quod est respicere illud quod ante nos est. Quia
autem illud, quod est ante nos, videtur esse quæ-
si intra tempus futurum, vel intra locum, in
quem nondum ingressi sumus, ideo significat
hæc vox illa, quæ sunt à nostris oculis & conspe-
ctu remota, aut quæ in occultis locis reposita de-
litescent, cujusmodi sunt thesauri lapidum me-
tallorum vel pretiosarum rerum, quas intra ter-
ræ viscera natura condidit. Significatur ergo di-
vinæ sapientiæ thesaurum multo magis abstru-
sum, reconditumque esse, quam metalla, aut
pretiosos lapides, propterea multo magis nobis
laborandum in illius investigatione, multo eri-
am nobis naturali tantum lumine minus cogni-
tam, minusque naturalibus viribus perviam.
Quod profecto Ecclesiast. 6. 24. indicatur *Sapi-*
entia doctrina secundum nomen est ejus, & non est mul-
tis manifesta, quibus autem est manifesta, perma-
net usque ad conspectum Dei. Ubi licet secun-
dum Græcam Etymologiam posset dici, ipsa sa-
pientia

Seminanda
pietas &
Sapientia
longanimi-
ter.

Compl.
Pagnin.
Regia.

Luc. 8. 15.

1.
Pagnin.
Regia.
Tygurin.
Vatablus.

LXX.

נכה

Divinæ sa-
pientiæ
thesaurus
valde ab-
strusus.

Græcum
sapientia

nomen quid afferat. *Topazius*.
 pientia ex proprietate sui nominis occulta, & ignota, *Sophia enim à Zophos*, id est, à caligine dicitur, quasi in caligine, & ignoratione delitescens: tamen, ut allusio non Græce tantum, sed Hebraice etiam conveniat, potius ex illa re sumenda est; nam cum sæpe nominetur, significatur esse aliquid reconditum in occultis recessibus, & oportet quidem à paucissimis inveniri, & quod in rebus rarissimis, pretiosissimis contingit plerisque ignotam, & occultam esse: & non nisi nomine tenuis cognitam, qui autem semel illam invenit, si sapiens est nunquam dimittit.

XIX. Non adæquabitur ei Topazius de Æthiopia: nec tincturæ mundissimæ componetur.

1. Topazius in Hebræo quid? *Smaragdus optima*. Epiphanius notatus.
2. Topazii natura, & descriptio. *Æthiopia Orientalis, & Abyssina ubi.*
3. Flumina Æthiopiæ, & Troglodyta. Cimbale alatum apud Isaiam.
4. Topazius virens. Nomen illius unde.
5. Tinctura quid proprie? *Sapiens sola pietate contentus.*

Topazii prima inventio, patria Æthiopia Orientalis; color, præstantia.

1. **Nominis**
 Hebr. ambiguitas.
טופז
 R. David.
 R. Jon.
 Pagnin.
 Regia.
 Variab.
 Cajetan.
 Smaragdi
 quæ probissimæ.
 Nilus Metropolitana.
 Epiphanius.
 Lapsus Epiphanius.
 causa.
 Gen. i. 12.

Topazius
 ubi proveniat.
 Plinius.
 Topazii prima origo, & inventio.
 Epiphanius.
 De invent. Topazii.

Topazius, In Hebræo, *Piteda*, constat esse nomen pretiosi lapidis, sed incertum quis ille sit. Nam R. David R. Jonah. & post illos plerique ex Hebraizantibus. Pagninus Regia, Vatablus Cajetanus, contendunt esse Smaragdum, atque hujus rei conjectura fit ex Plinio l. 37. cap. 5. Ubi Æthiopicas Smaragdos valde commendat ex auctoritate Jubæ nimirum *acriter virentes*. Sed levis hæc conjectura est, nam probantur etiam Smaragdi Scythicæ, Ægyptiæ, Bactrianæ, Cypriæ, Hermineæ, & Perlicæ, atque Thodicæ. Quare & Nilus Metropolitana suo illo tractatu de lapidibus, non unam tantum patriam Smaragdo assignat. Hanc (inquit) Æthiopia mittit, & Ægyptus, & Persis, & quidam *Attica montes*. Atque Epiphanius etiam in *Judæa*, Æthiopia, & in terra quam *Phison*, id est, *Ganges* præterfluit provenire scribit. Quamquam hoc loco existimo, bona venia, lapsum Epiphanium; nam in terra, quam alluit *Phison*, inveniri tantum scribit Moyses, *aurum optimum, lapidemque Onychinum*, nisi forte intellexerit *Onychinum* suum *viridem*, proptereaque Smaragdum dixerit, ut supra indicavimus. Denique vera Smaragdus non appellatur in Hebræo *Piteda*, sed *Bareketh*. Exodi 28.

Ergo vulgatus constans est in vertendo, intelligendoque Topazio, tum hic tum Exod. 28. 17 & c. 39. 10. Ezech. 18. 13. convenitque cum re ipsa, quam oportuit esse valde exploratam Jobo, ut quæ in illis Orientalibus regionibus proveniat; videlicet tum in Arabia insula, tum in Æthiopia Orientali, non longe ab Ægypto, atque à Jobi patria. Sic enim de Topazio scribit Plinius libr. 37. cap. 8. *Egregia etiam nunc Topazio gloria est suo virenti genere, & cum reecta est, prælata omnibus. Id accidit in Arabia insula, quæ Chiris vocatur, in qua Troglodyta præcones, cum diutius fame, & tempestate pressi herbas, radicesque effoderent eruerunt Topazion. Hac Archelais sententia est. Iuba Topazion insulam in Rubro Mari à continente stadiis 300. abesse tradit, nebulosam, & ideo quasitam sæpe navigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazion enim Troglodytarum lingua significationem habere querendi. Ex hac primum importatam Berenice regina, quæ fuit mater sequentis Ptolomæi, & Philemona præfecto regis, ac mire placuisse, & inde factam statuam Arsinoe Ptolomæi Philadelphii uxori, quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi auctores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt. Epiphanius quidem scribit, nasci in Topaza urbe Indiæ, quamquam inventio ne paulo diversius sit; Inventa (inquit) quondam illic a lapidibus in corde alterius lapidis, quam cum splendorem viderent, & Thebanis quibusdam ostendissent, parvo pretio vendidere. Thebani vero tum temporis regnum administranti regina attulerunt.*

Illam vero diademati suo imposuit in medio frontis. Strabo libr. 16. in descriptione Arabiæ, & Arabic. *Sirabo*. Sinus, sic scribit; *Post sinum esse Ophiadem insulam, propter Topaziam insignem. Is autem* (inquit) *Topazii lapis est pellucidus, splendore aureo resurgens, ut ex Strabone interdum videri non possit; nocte vero videtur ab iis, qui eum colligunt: nam signo aliquo imposto, de die effodiunt. Ægypti reges maximam hominum multitudinem mercede conductam, ad horum lapidum collectionem custodiamque collocaverunt. Fere eadem scripsit Nilus Metropolitana tum de magna Nilus. Thebaide, tum de insula sinus Arabici.*

Quare cum hoc loco dicitur *Topazius de Æthiopia*, utique Æthiopiam Orientalem nominat, quæ sub Ægypto est, & fere est quam Abassinam, live Abyssinam nominant: atque Æthiopias, seu Abyssinos etiam nominari, videtur Benjaminus Tudelensis affirmare, in suo illo itinerario, quod Arias Montanus Latinum fecit. Esse vero hujusmodi Æthiopas Abyssinos Arabiæ confines, cum quibus Arabes assidua bella gerant; scribit Franciscus Alvarez in suo itinerario. Illud vero etiam addit Benjaminus, regionem hanc Æthiopiæ esse illam, quæ Genes. 2. dicitur terra *Euilath*. Verum diversam esse Æthiopiam ex eodem loco videtur colligi, cum dicitur, vers. 13. *Secundus fluvius Gehon circumire omnem terram Æthiopia.* Quamquam *Euilath* non longe esse ab Ægypto, neque ab Assyria, sed prope Palæsthinam, colligi potest ex cap. 35 Genes. 18. *Habitavit Ismael ab Euilath usque Sur, quæ respicit Ægyptum introeuntibus Assiriis, ad idem fere dicitur i. Regum 15. 7. Percussit Saul Amalech ab Euilath, donec venias ad Tur, quæ est de regione Ægypti.* Quare etiam Strabo libr. sedecim inter Arabes nominat *Chavilathens*, vel quod idem esse videtur, *Hevilathens*. Unum tantum non prætereundum Æthiopum, atque Mauro- rum nomen ad universos Arabes aliquando referri; tum etiam ad Ægyptios; & Afros, propter fuscum faciei colorem, ut ex Leunclavii historia Turcica eleganter confirmat noster Nicolaus Serarius super Tobiam cap. 2. & 3. Sed non procul esse hanc Æthiopiam ab Ægypto, vel à circumvicinis regionibus, colligi tandem potest ex illo Isaiæ 18. 1. *Va terra Cymbalo alarum, quæ est transflumina Æthiopia, quæ mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas.* Quo loco videtur Propheta loqui de interiori Ægypto, quæ confinis est Æthiopiæ, non longe à Nilo, neque à Mari Rubro, nobilis mercatura, & alatis navibus, factis ex juncis, & papyro. Atque adeo Madianitas ipsos Æthiopes esse, colligi potest ex Habacuc. 3. 7. *Vidit sentoria Æthiopia, turbabuntur pelles terra Madian.* Et Psalm. octuagesimo sexto 4. *Ecce alienigena (Palæstini) & Tyrus & populus Æthiopum.* (Ægyptii, aut Madianitæ: nam nunc isti, nunc illi Æthiopes appellantur.) Quare, & Saphora uxor Moylis Madianitis erat. simulque Æthiopissa, Exod. 2. 1. Num. 12. 1. Quæ omnia rursus egregie conveniunt cum illo Plinii testimonio nuper adducto, tribuentis Topazii inventionem Troglodytis.

Esse autem Troglodytas Æthiopes ipsos sub terram habitantes, propter immodicos illius Æthiopiæ Orientalis calores, ex ipso Græco nomine constat, ut Plinius ipse scribit libr. 5. cap. 4. Pomponius Mela, & alii Geographi; de quo forte nonnihil dicemus infra cap. 30 vers. 6. atque hos ipsos Troglodytas significari ab Isaiâ per *Cymbalum alarum*, live ut in Hebræo erit, per *Umbellam alarum*, verosimile videtur. Præterquam enim quod, *ala*, significatur nares, velaque ple- na ventis, quibus quasi alis volitant; tamen Troglodyta vertitur ab Interprete, & à Symmacho, sonitus alatus, forte per allusionem, quasi ad serpentium sibilandi in loquendo sonitum. Nam Troglodyta, live Æthiopes non tam loqui, quam stridere videntur, ut Mela scribit, rursumque Herodotus, Troglodyta (inquit) Æthiopes omnium hominum velocissimi, serpentes, lacertisque vescuntur; nulla alteri simili lingua utuntur, vesperilionum more strident. Proptereaque Cymbalata re in loquendo videntur. Tum etiam isti dicuntur habere *umbellam alarum*, id est, *umbellam alatam*, id est fugacem, & cito quasi avolantem. Nam in Berenice, & Ptolomæide, quæ fuerunt Troglodytarum urbes, ante solstitium quadraginta quinque diebus, totidemque postea nullam umbram effici, scribit Plinius libr. 6. cap. 24.

4. Sed ut ad Topazii naturam, quam describere
Topazii cœpimus, jam tandem revertamur, certe videtur
color. à Plinio eleganter descripta, nimirum, *ex aureo*
Theophr. *quodam fulgore cum virore quodam porraceo dilu-*
to. Quare à Theophrasto, *Prasitis* gemma, ab aliis,
Epiphan. *Prasus* lapis, id est porraceus dictus est. Diminu-
 tus igitur videtur Epiphanius, cum ex eo tantum
 Topazium describit, *quod colore rubeat magis,*
Nilus Me- *quam carbunculus.* Neq; magis exacte Nilus Me-
tropolita. tropolita. Topazius (inquit) *pellucidus lapis est,*
vitro persimilis, colore horoserici, sicut etiam Mar-
 bodæus, dum duas Topazii species numerat.

Alterius puro color est vicinior auro:

Clarius alterius, tenuisque magis reperitur.

Isidor. Ergo Sapienter Isidor. lib. 16. cap. 7. merito in-
 ter viridiores gemmas Topazium numerat, *Est*
(inquit) ex virenti genere, omnique colore resplen-
dens, gemmarum amplissima. Qualem profecto
Doctor mihi commonstravit aliquando D. Joannes Len-
Joannes dinez non Medicinæ solum neque Chymicæ tan-
Lendinez. tum artis; sed metallorum, lapidum, optimarum-
 que aliarum rerum cognitione apud nostros Hi-
 spalenses præclarus; cujus gemmæ vel primus
 ipse aspectus omnem ambigendi de illius præ-
 stantia, & pretio dubitationem tollit. Illud pec-
 culiare videtur, quod hoc loco de Topazii nomi-
 ne, & etymologia scribit Gregorius: *Topazium*
(inquit) pretiosus lapis est, & quia Græca lingua.

Gregor. *Pan, omne, dicitur, pro eo quod omni colore re-*
Topazii *splendet; Topazium, quasi Topandium vocatur.*
appella- *Omni certe colore splendens Topazium, Isid. præ-*
io *ter Gregorium, scribit. Non deest auctor quidam*
de natura. *qui nomen Topazium, ab Hebræo nomine Auri*
Contra *optimi, Paz, deduci velit, quod aurum opti-*
Gesner. *imum suo colore, ac splendore æmuletur. Sed*
Aven. *nugatur ille, cum Topazion, Græcum sit à quæ-*
Topazion *rendo: Paz vero Hebræum; atque proprium, &*
à verbo *peculiare auri nomen longe diversum, ut dixi-*
Æthiopico *mus. Quamquam sciam consonare id Psalm. 12.*
aut Tro- *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso:*
glodyrico, *in Hebræo haberi, coronam Paz, quod addito*
Topazin, *Græco articulo, Tô fiet, Corona Topazii. Sed cer-*
id est, *te hæc nominum affinitate, & connubia illegiti-*
quætere, *ma, & parum firma esse solent. De nomine au-*
aut à To- *tem, Paz, diximus supra vers. 17. num. 6.*
pazo in- *Nec tinctura mundi, si me componetur. Hic ite-*
sula, ex *rum eadem vox, quam supra Interpretes reddidit,*
Pliniol. *Tinctos India colores, fulgentissimum profecto*
37. c. 8. *Indiæ aurum: aut Æthiopiæ, mundissimum, &*
superius *splendidissimum significans; id quod etiam hoc*
adducto. *loco intellexit Philipp. Cum diversa auri pretiosi*
Paz, vero *nomina interpretetur. Quare etiam Septuaginta*
Hebraum *legunt; Auro puro non conferetur quam collatio-*
à fulgen- *nem; aut comparisonem sic accipit Nicetas, ut*
do. *alleratur Sapientia cum auro simul libranda, ne-*
Philip. *que simul ponderanda; Nam (inquit) qua simul*
Nicetas. *ponderantur, in utramque lanceam imposita exa-*
minantur; vel quia qui hanc est adeptus Sapien-
tiam, nollet eam cum auro, sed solam portare, quasi
ei sola sufficiat; & quicquid aurum valet, multo
nobiliore, eminentiorique ratione Sapientia con-
tineat: ut qui Divina gratia, & pietatis possessio-
ne contentus foelixque sit, illud dicere possit,
quod dicebat ille alius quapiam re, ut ipse existi-
mabat, beatus; Sibi sua habeant Regna reges, sibi
divitias divites, sibi honores, sibi virtutes, sibi pugas,
sibi prælia dum mihi abstineant invidere. Sapiens
vero, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.

Sapientia
eminenter
contineas
aurum.

Plantus in
Curcul.
Sap. 7. 11.

XX. Unde ergo Sapientia venit, & quis
est locus intelligentiæ?

XXI. Abscondita est ab oculis omnium
viventium: volucres quoque
Cœli latet.

XXII. Perditio, & Mors dixerunt: Auri-
bus nostris audivimus famam ejus.

1 Abscondere. Sapientia, virgo castissima, Tem-
 pli Minervæ inscriptio.

2 Volucres Cœli, quæ. Sapientia superior ætherea
 regione.

3 Perditio quid? Eiusdem vocis repetitio ad asse-
 rationem. Fama.

4 Fama Sapientiæ omnes mundi partes complens.
 Varia expositio Perditionis.

Versiculus vigesimus idem est, cum superiori
 duodecimo. Non provenit (inquit) in eodem
 solo, neque ex eadem origine ex qua terrenæ
 opes. Non est enim illius origo sub Cœlo. Latet
 enim Cœli aves; non in terra, nam abscondita est
 ab oculis viventium: non sub terra, nam manes,
 & defunctorum umbræ de nomine tantum, non
 de facie illam agnoscunt. Hæc est horum versu-
 culorum sententia.

Abscondita est. Nescio quid virgineum, atque
 castissimum videtur Sapientiæ tribui in hac voce
Abscondendi; nam in Hebræo prop est, *Abscondit*
se, vel. absconder. Alma virgo Sapientia. Est enim
 eadem vox, à qua Virgines dicuntur *absconditæ,*
 vel occultæ, ut aliquando diximus, ex illo Isaia 7.
 14. *Ecce virgo concipiet.* Quo loco vide Hierony-
 mum. Et quidem illud est perpetuum Sapientiæ
 epithetum, quod non pateat vulgi oculis, & pro-
 phano conspectui. Cum quo illud facit, quod
 Plutarch. libr. de Iside, & Osiride scribit, dum
 de Philosophia Ægyptiorum disserit, qui plera-
 que fabulis occultabant, atque ante templa
 Sphinges collocabant, quo innuerent suam re-
 rum sacrarum doctrinam atque Sapientiam sub
 involucris latitare. Addique Minervæ Fanum,
 quod Sai erat, hanc habuisse inscriptionem, *Ego*
sum omne, quod extitit, est, & erit; meumque
peplum nemo adhuc mortalium detexit. Est au-
 tem *peplum,* aut *flammeum,* velamen capitis,
 vultusque virginei. Atque eodem loco adducit
 Plutarchus illud Ægyptiis peculiare Jovis cogno-
 men, *Amum.* vel *Ammonem;* quæ vox *oculum*
aliquid significat, estque *invocantis;* qua Deum
 obscurum & absconditum vocabant, & orabant,
 ut se præderet, atque præberet ad conspicien-
 dum. Hujusmodi igitur Sapientia, pietasque
 Virgo est, quam neque suis viribus industria hu-
 mana invenire, neque illius nuptias digne ambi-
 re, neque illius conspectu trui, sine Divino mu-
 nere, & gratia mortalium aliquis possit. Scriptum
 est enim; *Incerta, & occulta Sa, sententia tua manifeste*
stasti mihi.

Volucres quoque Cœli latet. Cajetan. Angelos
 intelligi; ideoque dici in originali de præterito, *Cajetan.*
Volucres Cœli latuit, ut indicaretur, Angelos na-
 turali notitia, & lumine non habuisse Divinæ Sa-
 pientiæ cognitionem. Gregor. Dæmones super-
 bos qui & in Evangelio dicuntur, *aves Cœli;* hi
 enim cum à sanctitate, & Divina gratia excide-
 rint, à vera Sapientia recellerunt Philipp. super-
 bos; leves, aut *alta sapientes,* quos omnes latet
 Sapientia timoris Dei. Sed hi omnes allegoriam
 sapiunt. Div. Thom. respici existimat ad augura-
 les qualdam aves, ex quibus Prisci Sapientiæ, &
 futurorum cognitionem capere se posse crede-
 bant. Sed hæc expositio longe petita est. Alii
 ad Gryphes illos, aut alatos serpentes referen-
 dum putant, quos dicunt pollere ingenti visus
 perspicacitate, proptereaque thesaurorum custo-
 des existimatos; quorum etiam meminit D. Cle-
 mens Rom. lib. 4. Constit. cap. de Avaritia: *ment.*
Avarus (inquit) serpentis locum obtinet, quem
ajunt in sepulchris dormire. Alii idem esse cum il-
 lo versic. 7. *Nec intuitus est eam oculus vulturis.*
 Simplex, & germanus sensus est quem initio pro-
 posuimus, in regione sublunari & ætherea, quam
 pervagantur aves, nunquam inveniri. ut cujus
 origo sublunaris non sit, sed super cœlestis. Aut
 quod indicavit Nicetas. Cum inter avium ge-
 nera minime reperiatur non licet homini illam
 aucupari, neque principibus quidem, quamvis in
 Avibus Cœli ludant.

Perditio, & mors. Pertinet hæc quoque sen-
 tentia ad ejusdem rei confirmationem videlicet.
 Neque subterranea loca, ubi vel natura suas
 opes, vel funerum luxur divitias viventium orna-
 mentaque simul cum ipsis cadaveribus recondi-
 dit, Sapientiæ ortum, & originem sibi vindicare
 potuerunt. Ibi nimirum tantum dominatur
 Perditio, exitium, interitus, vastitas, non vera
 Sapientia, quæ ipsa vita est, & veræ, ac beatæ
 initium vitæ. Pro *perditione* vox eadem quæ su-
 pra, ubi diximus subesse in Originali *Abaddon.*
 Illud minus simplex quod Nicetas, per *mortem,*
 & *perditionem,* intelligit Dæmones, aut homines
 etiam peccatores. Hujus (inquit) Sapientiæ homi-
 nes, & qui deciderunt Angeli oblii sunt, ut merito
 & illi, & hi perditioni, atque interitui serviant.
 Alii peccatum ipsum, quæ vera stultitia est, aut
 affect peccati pœnam, ignorantiam. Sed non
 bene

Nexus, &
sententia
dilucida.

1.
Sapientia
virgo pu-
dicissima.

277

Plutarch.

Inscriptio
templi Mi-
nervæ.

Priscorum
invocatio
& preces,
ut se Deus
illis mani-
festaret.

Ps. 50. 8.

2.

Cajetan.

Gregor.

Philip.

D. Cle-

ment.

Simplex

expositio.

Baruch. 3.

29.

3.

אבדון

Nicetas, &

aliorum

expositio

non co-

hærens,

Repetitio
ejusdem
vocis ad
energiam
affirma-
tionis.
Auditus aut
pro fama.
יְדוּ

4.
Vera ex-
positio sa-
pien-
tiae.
Cajetan.
Oforius.

Hebraeorū
expositio
coacta.
Vatabl.

Verosimi-
lior expli-
catus Ni-
cetas.

Acuta ex-
positio.

bene hæc cohærent. *Dixerunt; asseverarunt se-
rio. Auribus audivimus; frequenter, sæpeque rem
ubique notam, & pervulgatam. Quæ repetitio-
nis illius vis exprimitur in Hebræo efficacius;
Auribus audivimus auditum ejus.* Nam triplex
ejusdem rei vox significationem intendit & auget
vehementer *famam*. Septuaginta. *Gloriam*. Quod
alias dicitur *nomen*; quasi dicat, *Nomen famo-
sum, & gloriosum.* Quod ex proprietate radicis
est, *auditus*, vel *audiso*, eo quod quæ celebra
sunt longe lateque pervulgata; frequenter audi-
antur.

Sed quid est, *Perditionem audivisse famam Sa-
pientia*? Cajetanus, Quia dæmones, & animæ
damnatorum exhibuerunt se indignos hoc Divi-
no, & Cœlesti Sapien-
tiae dono. Sed quid hoc
cum fama Sapien-
tiae? Illud magis acutum Epif-
copi Algarb. quod in inferiorum regionem innu-
merabiles homines opinione Sapien-
tiae præstan-
tes dejiciuntur, qui nomen quidem Sapien-
tiae, sed vim, & rationem complecti minime potue-
runt. Sed hoc potius est, famam illorum homi-
num falsum, & adumbratum auditam esse, non
vero gloriam ipsius Sapien-
tiae veram & solidam. Philipp. quod rationales creaturæ *famam timoris
Dei audierint; quam in natura sua inditam perce-
perunt, sed per obedientiam eam habere minime vo-
luerunt.* Hoc quoque allegoriam sapit. Hebræi
(quos refert Vatabl.) ajunt *perditi nem* appellari,
materiam ipsam informem, quæ ob id dicatur *au-
disse formam Divina Sapien-
tiae*, quod quodam mo-
do in se ostendit Divinam Sapien-
tiam. Hæc ex-
positio dura, & coacta, & cum cæteris sententiis
minime cohærens. Illud melius convenire cen-
set Vatabl. ut *perditio*, & *mors*, sit homo perdi-
tus, corruptus propter peccatum Adæ; in quo
salvando, & reparando reluceat Divina Sapien-
tia. Sed hoc quoque manifeste allegoricum est.
Ego verosimilem expositionem judico illam Ni-
cetas; *Metallo-
rum materies quibusdam in locis re-
peritur, at Sapien-
tia gloria usque ad nos, qui ter-
ram oppositam nostræ incolunt, pervenit.* Ita ut nul-
lus non sit locus, quem laus, & nominis Sapien-
tiae gloria non compleverit: quanquam de facie
illam mortalium nemo alicubi agnoverit. Nisi
mavis per Prosopopœiam induci mortuorum re-
gionem infernam de Sapien-
tia interrogari ab ali-
quo illius studioso, & amatore, atque respondere.
Nunc tantum illius nomen & famam ex tuis ver-
bis percipimus, ante hunc diem apud nos inau-
ditam. Sicut de re quapiam nova, & nunquam
nota rogari dicere solemus: *A hora lo oygo.* Pla-
cebit non nemini.

XXIII. Deus intelligit viam ejus, & ipse novit locum illius.

1. Via Sapien-
tiae quæ? Continere. *Illustratus Sa-
lomon.*
2. Commendatur Sapien-
tiae via à pulchritudine, &
facilitate. *Illustratus Salomon.*
3. Dilucida sententia paraphrasis.
4. Intueri. Mundus pro terra, & aliis terre par-
tibus. Deus ex judicis ratione Sapien-
tiam de-
bet agnoscere.

1. **H**Oc solum superest, ut quæ nulli mortalium
cognita sit Sapien-
tia Soli Deo nota sit, ipse
enim intelligit viam ejus; id est, bene novit,
ubi verletur. Videtur enim secunda pars. Ipse
novit locum illius, esse præcedentis expositio. Hoc
autem loco via Sapien-
tiae non videtur esse una,
qua ad illam pervenitur, de qua scriptum est, *Bea-
ti qui custodiunt vias meas.* videlicet viam, quæ ad
Sapien-
tiae domum ducit; sed videtur esse via,
quam tener ipsa Sapien-
tia. Quasi diceret, *Bien-
sabe Dios por donde illa anda.* Philippus paulo ali-
ter hanc sententiam accepit, viam videlicet, &
locum, quem ipsa Sapien-
tia tenet. dum descendit
ad homines. Pro certo (inquit) scit Deus, quo hæc
Sapien-
tia properet, cui etiam ipse ducatum præbeat
ad locum quietis, videlicet ubi ipse per hanc Sapi-
entiam timoris sui, super quietum, & humilem, &
tremementem sermones suos requiescere delectetur. Sed
simplicius est, quod initio diximus: tum etiam,
& quod indicat Tygurina, Deus viam ejus mon-
strat, quippe novit locum ejus. Quod idem videtur
esse cum illo Sapien-
tiae 8. 21. *Scivi, quoniam ali-*

ter non possem esse continens (obtentor, & appre-
henfor Sapien-
tiae) nisi Deus dei: & hoc ipsum erat
Sapien-
tia, scire cujus esset hoc donum. Adii Domi-
num, & deprecatus sum illum, &c. August. lectio August.
nescio quid addit: Dominus commendavit viam
ejus. Id est, non solum ab eo debemus discere,
ubi Sapien-
tia habitat; sed cum ille nos doceat
multo pretiosorem esse auro, & argento, docet Deus ad
& hortatur nos illam quærere, & certis quasi nos Sapien-
tis indicat, commendatque viam, qua possimus viam alli-
ad illam pervenire, cum ait: *Via ejus, via pulchra,* ciens.
& omnes semita ejus pa-
ifica. Ut quæ jucundi Prov. 3. 17.
tatem, & pacem meditabilem conferat Sapien-
tiae investigatoribus. Et iterum: *Viam Sapien-
tiae monstrabo tibi, & ducam te per semitas aquitatis,* Prov. 4. 11.
quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus Prov. 4. 18
tui, & currens non habebis offendiculum. Et ite-
rum, postquam de tenebrosa iniquitatis semita
dixit, subjungit: *Iustorum semita, quasi lux splen-
dens, procedis, & crescit usque ad perfectum.*

XXIV. Ipse enim fines mundi intuetur: & omnia, quæ sub cælo sunt, respicit.

DEus (inquit) nos docet Sapien-
tiam quærere
in cœlestibus. & quæ supra nos sunt, fon-
temque illius esse in excelso. Propterea non
esse stultis, & terrenarum opum conlectatoribus
perviam: Scriptum est enim: *Excelsa stulto Sa-
pientia.* Fidendum (inquam) est Deo docenti, *Prov. 24. 7*
non esse Sapien-
tiam sublunare aliquid, aut terre-
num bonum; nam novit ille, utpote Creator
universorum, quid cœlorum ambitu, & terræ fi-
nibus contineatur; cujus valoris, & pretium
unumque sit, quod infra cœlum est: videt enim
explorare omnia, atque librat, & ponderat, quan-
vis levissima. cujusmodi sunt venti, & stillæ im-
brium. Hæc videtur esse simplex, & germana
sententia usque ad v. 26.

Ipse enim intuetur. Videlicet ex proprietate vo-
cis, respicit peculiari quadam affectione, & ob-
servatione, lustrat, perlustrat, circumspicit om-
nia. *Fines mundi.* Prop. *Fines terra.* Nam vox
mundi varie sumitur à Vulgato Interprete, nunc
pro terra, nunc pro toto orbe, nunc pro duratio-
ne Sæculi hujus: apud Latinos vero etiam pro
aliis mundi partibus, & pro inferno ipso sumi so-
let nonnunquam apud Poëtas, ut eruditi obser-
vant. Probationem hanc atque rationem sic con-
struit Cajetanus: ut cum Deus prima regula sit
omnium agendorum (videt enim omnia, quæ sub
cælo sunt) singulis legem agendi, aut efficiendi
præscribit, oportet etiam ipsum nosse in quo con-
sistat Sapien-
tia practica, per quam homo in suis
actionibus docetur, & instituitur quid agere de-
beat, & quid fugere. Nam mundi gubernator,
cujus Providentia ad alia opera naturalia, etiam
minima, se extendit, debuit etiam rationem agen-
di præscribere homini. Sed præstat nexus, & con-
structio rationis, quam initio proposuimus, quo
etiam modo accipit, construitque Nicetas. *Qui
cuncta* (inquit) *cognoscit, & qui est rerum omnium
effector, is viam Sapien-
tiae novit.* Facitque cum hoc,
vox Dei, quæ vers. 23. est nomen indicis, tum præ-
scribentis formam legemque agendorum; tum
ex eadem formula, & lege judicaturi mortales.
Quæ lex, formulaque videtur præscribi infra v.
28. *Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipsa est Sa-
pientia, & recedere à malo, &c.*

XXV. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.

1. Facere quid: Ponderat DEUS res lenissimas.
Scientia ventorum apud Salomonem.
2. Metiri, & ponderare pro eodem. Deus pondera-
tor cognitionum. *Illustratus Samuel, &
Isaias.*
3. Pondere quid. Lex pluviae quæ.
4. Certe lex meteorologicarum impressionum. Pro-
cella sonans quid.

NON enumerat hos mirabiles naturæ effectus,
ut inde colligat creatoris potentiam, sed ut
exemplis confirmet, quod superius dixerat,
Deum rerum universitatem, vires, & propieta-
tes,

3.
Paraphra-
sis, contex-
tus totius
sententiae.
Prov. 24. 7

4.
בְּכָל
Mundus
quid apud
Latinum
Interpre-
tem.
Vid. Mart.
Delrium
in Sec.
Herc. Fur.
Act. 1. &
in Hiopel.
Act. 1.
Cajet.

Nexus sen-
tentiae præ-
stantior.
Nicetas.

1.
Nexus, &
paraphrasis
sententiae.

4. Sed ut ad Topazii naturam, quam describere
Topazii cœpimus, jam tandem revertamur, certe videtur
color. à Plinio eleganter descripta, nimirum, *ex aureo*
quodam fulgore cum virore quodam porraceo dilu-
Theophr. *so.* Quare à Theophrasto, *Prasitis* gemma, ab aliis,
Prasus lapis, id est porraceus dictus est. Diminu-
Epiphan. tus igitur videtur Epiphanius, cum ex eo tantum
Topazium describit, *quod colore rubeat magis,*
Nilus Me- *quam carbunculus.* Neq; magis exacte Nilus Me-
tropolita. tropolita. *Topazius* (inquit) *pellucidus lapis est,*
vitro persimilis, colore horoserici, sicut etiam Mar-
bodæus, dum duas Topazii species numerat.

Alterius puro color est vicinior auro:

Clavior alterius, tenuisque magis reperitur.

Isidor. Ergo Sapienter Isidor. lib. 16. cap. 7. merito in-
ter viridiores gemmas Topazium numerat, Est
(inquit) ex virenti genere, omnique colore resplen-
dens, gemmarum amplissima. Qualem profecto
Doctor mihi commonstravit aliquando D. Joannes Len-
Joannes dinez, non Medicinæ solum neque Chymicæ tan-
Lendinez. tum artis; sed metallorum, lapidum, optimarum-
que aliarum rerum cognitione apud nostros Hi-
spalenses præclarus; cujus geminæ vel primus
ipse aspectus omnem ambigendi de illius præ-
stantia, & pretio dubitationem tollit. Illud pe-
culiare videtur, quod hoc loco de Topazii nomi-
ne, & etymologia scribit Gregorius: Topazium
(inquit) pretiosus lapis est, & quia Græca lingua.

Gregor. *Pan, omne, dicitur, pro eo quod omni colore re-*
Topazii *splendet; Topazium, quasi Topandium vocatur.*
appellatio *Omni certe colore splendens Topazium, Isid. præ-*
de natura. *ter Gregorium, scribit. Non deest auctor quidam*
Contra *qui nomen Topazium, ab Hebræo nomine Auri*
Gesner. *optimi, Paz, deduci velit, quod aurum opti-*
Aven. *mum suo colore, ac splendore æmuletur. Sed*
Topazium nugatur ille, cum *Topazium,* Græcum sit à quæ-
Æthiopico *rendo: Paz, vero Hebræum; atque proprium, &*
aut Tro- *peculiare auri nomen longe diversum, ut dixi-*
glodyrico, *mus. Quamquam sciam consonare id Psalm. 12.*
Topazin, *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso:*
id est, *in Hebræo haberi, coronam Paz, quod addito*
quætere, *Græco articulo, Tô, fiet, Corona Topazii. Sed cer-*
aut à To- *te hæc nominum affinitate, & connubia illegiti-*
pazo in- *ma, & parum firma esse solent. De nomine au-*
sula, ex *tem, Paz, diximus supra vers. 17. num. 6.*
Pliniol.

37. c. 8. *Nec tinctura mundi, siqua componetur. Hic ite-*
superius *rum eadem vox, quam supra Interpretes reddidit,*
adducto. *Tinctos India colores, fulgentissimum profecto*
Paz, vero *Indiæ aurum: aut Æthiopiæ, mundissimum, &*
Hebraum *splendidissimum significans; id quod etiam hoc*
à fulgen- *loco intellexit Philipp. Cum diversa auri pretiosi*
do. *nomina interpretetur. Quare etiam Septuaginta*
Philip. *legunt; Auro puro non conferetur quam collatio-*
Nicetas. *nem; aut comparisonem sic accipit Nicetas, ut*
asseratur Sapientia cum auro simul libranda, ne-
que simul ponderanda; Nam (inquit) qua simul
ponderantur, in utramque lanceam imposita exa-
minantur; vel quia qui hanc est adeptus Sapien-
tiam, nollet eam cum auro, sed solam portare, quasi
ei sola sufficiat; & quicquid aurum valet, multo
nobiliore, eminentioreque ratione Sapientia con-
tineat: ut qui Divina gratia, & pietatis possessio-
ne contentus foelixque sit, illud dicere possit,
quod dicebat ille alius quapiam re, ut ipse existi-
mabat, beatus; Sibi sua habeant Regna reges, sibi
divitias divites, sibi honores, sibi virtutes, sibi pugas,
sibi prælia dum mihi abstineant invidere. Sapiens
vero, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.

Plantus in *Curcul.*
Sap. 7. 11. *Sibi sua habeant Regna reges, sibi*
divitias divites, sibi honores, sibi virtutes, sibi pugas,
sibi prælia dum mihi abstineant invidere. Sapiens
vero, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.

Sapientia
eminenter
continens
aurum.

XX. Unde ergo Sapientia venit, & quis
est locus intelligentiæ?

XXI. Abscondita est ab oculis omnium
viventium: volucres quoque
Cœli latet.

XXII. Perditio, & Mors dixerunt: Auri-
bus nostris audivimus famam ejus.

1 Abscondere. Sapientia, virgo castissima, Tem-
 pli Minervæ inscriptio.

2 Volucres Cœli, quæ. Sapientia superior aetherea
 regione.

3 Perditio quid? Eiusdem vocis repetitio ad affe-
 verationem. Fama.

4 Fama Sapientiæ omnes mundi partes complens.
 Varia expositio Perditionis.

Versiculus vigesimus idem est, cum superiori
 duodecimo. Non provenit (inquit) in eodem
 solo, neque ex eadem origine ex qua terrenæ
 opes. Non est enim illius origo sub Cœlo. Latet
 enim Cœli aves; non in terra, nam abscondita est
 ab oculis viventium: non sub terra, nam manes,
 & defunctorum umbræ de nomine tantum, non
 de facie illam agnoscunt. Hæc est horum versu-
 culorum sententia.

Abscondita est. Nescio quid virginem, atque
 castissimum videtur Sapientiæ tribui in hac voce
Abscondendi; nam in Hebræo prop est, *Abscondit* virgo pu-
 se, vel, *absconder.* Alma virgo Sapientia. Est enim
 eadem vox, à qua Virgines dicuntur *absconditæ,*
 vel occultæ, ut aliquando diximus, ex illo Isaia 7.

14. Ecce virgo concipiet. Quo loco vide Hierony-
 mum. Et quidem illud est perpetuum Sapientiæ
 epithetum, quod non pateat vulgi oculis, & pro-
 phano conspectui. Cum quo illud facit, quod
 Plutarch. libr. de Iside, & Osiride scribit, dum
 de Philosophia Ægyptiorum differit, qui plera-
 que fabulis occultabant, atque ante templa
 Sphinges collocabant, quo innuerent suam re-
 rum sacrarum doctrinam atque Sapientiam sub
 involucris latitare. Addique Minervæ Fanum, inscrip-
 tio quod Sai erat, hanc habuisse inscriptionem, *Ego templi Mi-*
num omne, quod extitit, est, & erit; meumque nervæ,
peplum nemo adhuc mortalium detexit. Est au-

tem *peplum,* aut flammeum, velamen capitis, Priscorum
 vultusque virginis. Atque eodem loco adducit invocatio
 Plutarchus illud Ægyptiis peculiare Jovis cogno-
 men, *Amum* vel *Ammionem;* quæ vox *oculum* ut se Deus
 aliquid significat, estque *invocantis;* qua Deum illis mani-
 obscuro & absconditum vocabant, & orabant, festaret,
 ut se præderet, atque præberet ad conspicien-
 dum. Hujusmodi igitur Sapientia, pietasque
 Virgo est, quam neque suis viribus industria hu-
 mana invenire, neque illius nuptias digne ambi-
 re, neque illius conspectu frui, sine Divino mu-
 nere, & gratia mortalium aliquis possit. Scriptum
 est enim; *Incerta, & occulta Sapientia tua manifestasti mihi.*

Volucres quoque Cœli latet. Cajetan. Angelos
 intelligi; ideoque dici in originali de præterito, *Cajetan.*
Volucres Cœli latuit, ut indicaretur, Angelos na-
 turali notitia, & lumine non habuisse Divinæ Sa-
 pientiæ cognitionem. Gregor. Dæmones super-
 bos qui & in Evangelio dicuntur, *aves Cœli;* hi
 enim cum à sanctitate, & Divina gratia excide-
 rint, à vera Sapientia recesserunt Philipp. super-
 bos; leves, aut *alta sapientes,* quos omnes latet
 Sapientia timoris Dei. Sed hi omnes allegoriam
 sapiunt. Div. Thom. respici existimat ad augura-
 les qualdam aves, ex quibus Prisci Sapientiæ, &
 futurorum cognitionem capere se posse crede-
 bant. Sed hæc expositio longe petita est. Alii
 ad Gryphes illos, aut alatos serpentes referen-
 dum putant, quos dicunt polleere ingenti visus
 perspicacitate, proptereaque thesaurorum custo-
 des existimatos; quorum etiam meminit D. Cle-
 mens Rom. lib. 4. Constit. cap. de Avaritia: *ment.*
Avarus (inquit) serpentis locum obtinet, quem
ajunt in sepulchris dormire. Alii idem esse cum il-
 lo versic. 7. *Nec intuitus est eam oculus vulturis.*

Simplex, & germanus sensus est quem initio pro-
 posuimus, in regione sublunari & ætherea, quam
 pervagantur aves, nunquam inveniri. ut cujus
 origo sublunaris non sit, sed super cœlestis. Aut
 quod indicavit Nicetas. Cum inter avium ge-
 nera minime reperiatur non licet homini illam
 aucupari, neque principibus quidem, quamvis in
 Avibus Cœli ludant.

Perditio, & mors. Pertinet hæc quoque sen-
 tentia ad ejusdem rei confirmationem videlicet,
 Neque subterranea loca, ubi vel natura suas
 opes, vel funerum luxus divitias viventium orna-
 mentaque simul cum ipsis cadaveribus recondi-
 dit, Sapientiæ ortum, & originem sibi vindicare
 potuerunt. Ibi nimirum tantum dominatur
 Perditio, exitium, interitus, vastitas, non vera
 Sapientia, quæ ipsa vita est, & veræ, ac beatæ
 initium vitæ. Pro *perditione* vox eadem quæ su-
 pra, ubi diximus subesse in Originali *Abaddon.*

Illud minus simplex quod Nicetas, per *mortem,*
 & *perditionem,* intelligit Dæmones, aut homines
 etiam peccatores. Hujus (inquit) Sapientia homi-
 nes, & qui deciderunt Angeli oblii sunt, ut merito
 & illi, & hi perditioni, atque interitui serviant.
 Alii peccatum ipsum, quæ vera stultitia est, aut
 affect peccati pœnam, ignorantiam. Sed non
 bene

Perditio, & mors. Pertinet hæc quoque sen-
 tentia ad ejusdem rei confirmationem videlicet,
 Neque subterranea loca, ubi vel natura suas
 opes, vel funerum luxus divitias viventium orna-
 mentaque simul cum ipsis cadaveribus recondi-
 dit, Sapientiæ ortum, & originem sibi vindicare
 potuerunt. Ibi nimirum tantum dominatur
 Perditio, exitium, interitus, vastitas, non vera
 Sapientia, quæ ipsa vita est, & veræ, ac beatæ
 initium vitæ. Pro *perditione* vox eadem quæ su-
 pra, ubi diximus subesse in Originali *Abaddon.*

Illud minus simplex quod Nicetas, per *mortem,*
 & *perditionem,* intelligit Dæmones, aut homines
 etiam peccatores. Hujus (inquit) Sapientia homi-
 nes, & qui deciderunt Angeli oblii sunt, ut merito
 & illi, & hi perditioni, atque interitui serviant.
 Alii peccatum ipsum, quæ vera stultitia est, aut
 affect peccati pœnam, ignorantiam. Sed non
 bene

bene hæc cohærent. *Dixerunt*; asseverarunt serio. *Auribus audivimus*; frequenter, sæpeque rem ubique notam, & pervulgatam. Quæ repetitio- nis illius vis exprimitur in Hebræo efficacius; *Auribus audivimus auditum ejus*. Nam triplex ejusdem rei vox significationem intendit, & auget vehementer *famam*. Septuaginta. *Gloriam*. Quod alias dicitur *nomen*; quasi dicat, Nomen famo- sum, & gloriosum. Quod ex proprietate radice est, *auditus*, vel *audus*, eo quod quæ celebra- sunt longe lateque pervulgata; frequenter audi- antur.

Sed quid est, *Perditionem audivisse famam Sa- pientia*? Cajetanus, Quia dæmones, & animæ damnatorum exhibuerunt se indignos hoc Divi- no, & Cœlesti Sapientia dono. Sed quid hoc cum fama Sapientia? Illud magis acutum Epif- copi Algarb. quod in inferorum regionem innu- merabiles homines opinione Sapientia præstan- tes deiciuntur, qui nomen quidem Sapientia, sed vim, & rationem complecti minime potue- runt. Sed hoc potius est, famam illorum homi- num fallum, & adumbratum auditam esse, non vero gloriam ipsius Sapientia veram & solidam. Philipp. quod rationales creaturæ *famam timoris Dei audierint*; quam in natura sua inditam perce- perunt, sed per obedientiam eam habere minime vo- luerunt. Hoc quoque allegoriam sapit. Hebræi (quos refert Vatabl.) ajunt *perditi nem* appellari, *materiam ipsam informem*, quæ ob id dicatur *an- disse formam Divina Sapientia*, quod quodam mo- do in se ostendit Divinam Sapientiam. Hæc ex- positio dura, & coacta, & cum cæteris sententiis minime cohærens. Illud melius convenire cen- set Vatabl. ut *perditio*, & *mors*, sit homo perdi- tus, corruptus propter peccatum Adæ; in quo salvando, & reparando reluceat Divina Sapien- tia. Sed hoc quoque manifeste allegoricum est. Ego verosimilem expositionem judico illam Ni- cetæ; *Metallosum materies quibusdam in locis re- peritur, at Sapientia gloria usque ad nos, qui ter- ram oppositam nostræ incolunt, pervenit*. Ita ut nul- lus non sit locus, quem laus, & nominis Sapien- tia gloria non compleverit: quanquam de facie illam mortalium nemo alicubi agnoverit. Nisi mavis per Prosopopœiam induci mortuorum re- gionem infernam de Sapientia interrogari ab ali- quo illius studiolo, & amatore, atque respondere. Nunc tantum illius nomen & famam ex tuis ver- bis percipimus, ante hunc diem apud nos inau- ditam. Sicut de re quapiam nova, & nunquam nota rogari dicere solemus: *A hora lo oygo*. Pla- cebit non nemini.

XXIII. Deus intelligit viam ejus, & ipse novit locum illius.

- 1 Via Sapientia quæ? Continere. *Illustratus Sa- lomoni.*
- 2 Commendatur Sapientia via à pulchritudine, & facilitate. *Illustratus Salomon.*
- 3 Dilucida sententia paraphrasis.
- 4 Intueri. Mundus pro terra, & aliis terra par- tibus. Deus ex iudiciis ratione Sapientiam de- bet agnoscere.

1. **H**Oc solum superest, ut quæ nulli mortalium cognita sit Sapientia Soli Deo nota sit, *ipse enim intelligit viam ejus*; id est, bene novit, ubi verletur. Videtur enim secunda pars. *Ipse novit locum illius*, esse præcedentis expositio. Hoc autem loco *viam Sapientia* non videtur esse una, qua ad illam pervenitur, de qua scriptum est, *Beati qui custodiunt vias meas*, videlicet viam, quæ ad Sapientia domum ducit; sed videtur esse *viam*, quam tenet ipsa Sapientia. Quasi diceret, *Bien sabe Dios por donde illa anda*. Philippus paulo aliter hanc sententiam accepit, *viam* videlicet, & *locum*, quem ipsa Sapientia tenet, dum descendit ad homines. Pro certo (inquit) scit Deus, quo hæc Sapientia properet, cui etiam ipse ducatum præbeat ad locum quietis, videlicet ubi ipse per hanc Sapi- entiam timoris sui, super quietum, & humilem, & brevementem sermones suos requiescere delectetur. Sed simplicius est, quod initio diximus: tum etiam, & quod indicat Tygurina, *Deus viam ejus mon- strat*, quippe novit locum ejus. Quod idem videtur esse cum illo Sapientia 8. 21. *Scivi, quoniam ali-*

ter non possem esse continens (obtentor, & apprehensor Sapientia) nisi Deus dei: & hoc ipsum erat Sapientia, scire cujus esset hoc donum. Adii Domi- num, & deprecatus sum illum, &c. August. lectio August. nescio quid addit: *Dominus commendavit viam ejus*. Id est, non solum ab eo debemus discere, ubi Sapientia habitat; sed cum ille nos doceat multo pretiosorem esse auro, & argento, docet Deus ad & hortatur nos illam quærere, & certis quasi no- tis indicat, commendatque viam, qua possimus viam alli- ad illam pervenire, cum ait: *Via ejus, via pulchra*, ciens. & omnes semita ejus pa-ifica. Ut quæ jucundi Prov. 3. 17. tatem, & pacem meditabilem conferat Sapien- tia investigatoribus. Et iterum: *Viam Sapientia Prov. 4. 11. monstrabo tibi, & ducam te per semitas equitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum*. Et ite- rum, postquam de tenebrosa iniquitatis semita dixit, subjungit: *Iustorum semita, quasi lux splen- dens, procedit, & crescit usque ad perfectum*.

XXIV. Ipse enim fines mundi intuetur; & omnia, quæ sub cælo sunt, respicit.

DEus (inquit) nos docet Sapientiam quærere in cœlestibus, & quæ supra nos sunt, fon- temque illius esse in excelsis. Propterea non esse stultis, & terrenarum opum conlectatoribus perviam. Scriptum est enim: *Excelsa stulto Sa- pientia*. Fidendum (inquam) est Deo docenti, non esse Sapientiam sublunare aliquid, aut terre- num bonum; nam novit ille, utpote Creator universorum, quid cœlorum ambitu, & terræ fi- nibus contineatur; cujus valoris, & pretium unumque sit, quod infra cælum est: videt enim explorare omnia, atque librat, & ponderat, quan- vis levissima. cujusmodi sunt venti, & stillæ im- brium. Hæc videtur esse simplex, & germana sententia usque ad v. 26.

Ipse enim intuetur. Videlicet ex proprietate vo- cis, respicit peculiari quadam affectione, & ob- servatione, lustrat, perlustrat, circumspicit om- nia. *Fines mundi*. Prop. *Fines terre*. Nam vox mundi varie sumitur à Vulgato Interprete, nunc pro terra, nunc pro toto orbe, nunc pro duratio- ne sæculi hujus: apud Latinos vero etiam pro aliis mundi partibus, & pro inferno ipso sumi so- let nonnunquam apud Poetas, ut eruditi obser- vant. Probationem hanc atque rationem sic con- struit Cajetanus: ut cum Deus prima regula sit omnium agendorum (videt enim omnia, quæ sub cælo sunt) singulis legem agendi, aut efficiendi præscribit, oportet etiam ipsum nosse in quo con- sistat Sapientia practica, per quam homo in suis actionibus docetur, & instituitur quid agere de- beat, & quid fugere. Nam mundi gubernator, cujus Providentia ad alia opera naturalia, etiam minima, se extendit, debuit etiam rationem agen- di præscribere homini. Sed præstat nexus, & con- structio rationis, quam initio proposuimus, quo et am modo accipit, construitque Nicetas. *Qui cuncta* (inquit) *cognoscit, & qui est rerum omnium effector, is viam Sapientia novit*. Facitque cum hoc, vox Dei, quæ vers. 23. est nomen indicis, tum præ- scribentis formam legemque agendorum; tum ex eadem formula, & lege judicaturi mortales. Quæ lex, formulæque videtur præscribi infra v. 28. *Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipsa est Sa- pientia, & recedere à malo, &c.*

XXV. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.

- 1 Facere quid: Ponderat DEUS res lenissimas. *Scientia ventorum apud Salomonem.*
- 2 Metiri, & ponderare pro eodem. Deus pondera- tor cognitionum. *Illustratus Samuel, & Isaias.*
- 3 Pondere quid. Lex pluviae quæ.
- 4 Certa lex meteorologicarum impressionum. Pro- cella sonans quid.

NON enumerat hos mirabiles naturæ effectus, ut inde colligat creatoris potentiam, sed ut exemplis confirmet, quod superius dixerat, Deum rerum universitatem, vires, & proprietates,

Repetitio ejusdem vocis ad energiam affirmati-onis. Auditus aut pro fama.

4. Vera ex-positio fa- mæ Sa- pientia. Cajetan. Oforius.

Hebræorū expositio coacta. Vatabl.

Verosimi- lior expli- catus Ni- cetæ.

Acuta ex- positio.

3. Paraphra- sis, contex- tus totius sententia. Prov. 24. 7

4. 333 Mundus quid apud Latinum Interpre- tem. Vid. Mart. Delrium in Sec. Herc. Fur. Act. 1. & in Hiopel. Act. 1. Cajet.

Nexus sen- tentia præ- stantior. Nicetas.

Via Sapien- tia quæ.

Prov. 8. 32.

Philip.

Tygur.

1. Nexus, & paraphra- sis sententia.

tes, exploratas habere, nihilque propterea latere illum posse, etiam levissima, & ignobilissima, & in illius iusta trutina, & pondere nihil Sapientiae ex aequo praeponderare, nihilque aequè in honore, & pretio apud illum esse. Hæc est sententia, & nexus.

עשה

שקל

Aeris mirabilis dispositio.

Vatabl.

August.

Ventorum dispositio mirabilis.

Ventorum scientia non contemnenda.

2.

Deus omnia juxta suas naturas examinans.

Sap. 11. 21.

יפה

Dei iustissima trutina.

*Pesa los pen famientos y los recibe, y paga por peso, y medida. Etiam res levissimas ponderat Deus. Iniqua hominis statera.

*Haze de hecho, y no se para a romar el peso, y la medida. *M peso es cabal, y el vuestro falso.

Quis fecit. Certa ratione, arte, industria aptavit & quasi labore quodam fabrefecit, *Ventis.* In Hebræo vento, aëri spiritui. *Pondus:* Septuag. *Libramentum:* intelligit forte elementum aëris, quem quasi pendulum, & quasi Divinae Potentiae manu appensum, & in sublime elatum constituit, suamque illi sphaeram, & locum præfiniens, quasi liberavit, & certo pondere, & mensura moderatus est, non secus quam terram, aut rem aliam graviolem, omnia insuper contulit, quæ illius naturæ pondus, & inclinatio postularunt, ut qui probe novit quantum ponderaret, quantique aestimari deberet. Non displicet observatio Vatabl. *Facit aerem servare suam proportionem, & aquam similiter.* Et ex his duobus reliqua elementa intellige, ut observavit August. *Tota* (inquit) *creatura per partem significatur.* Si autem de vento ipso (quæ est frequentior interpretatio) accipias, *Fecit ventis pondus,* cum terram vim, & impulsu ventis indidit; ut non nisi certo tempore spirarent, ad certas definitasque regiones pervenirent, non eveherentur in sublime, nisi certa lege, & termino. Quæ omnia, & quæ de ventis in universum quæri, & disputari solent mirabilia sunt. Quæ nosse non est adeo minima Sapientiae pars, ut Salomon inter res naturales insigniores, quas divinitus edoctus est, hanc ipsam non enumeret Sap. 7. 17. 18. *Dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositiones orbis terrarum, consummationes temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, differentias virgultorum, virtutes radicum, vim ventorum, &c.*

Sed forte, *Fecisse ventis pondus,* non tam est libratos illos, & quasi certa quadam mensura expensos creasse, sed præparasse illis pondus, & libram, qua, si quid forte excederent, aut plus iusto viderentur fremere, & incitari, statim pondere, & bilanciis, pro suo iusti iudicis, & gubernatoris sapientissimi munere, coerceret, & moderaretur. *Hizo tambien su peso, y fiel para los vientos.* Nihil est enim tam leve, tamque vile, ac nullius ponderis, quod non ille certis ponderibus examinet.

Et aquas appendit in mensura. Aquila; in conmensuratione. Recte, *mensuram,* dixit ut suis quæque rationibus commodatis, & opportunis examinet, & dijudicet Deus; nam *numerat* ea, quæ multitudine constant; *ponderat,* quæ mole, & magnitudine, at liquida, & effluentia *mensurat.* Ideo in numero, pondere, & mensura dicitur omnia disposuisse. Ergo ventis *pondus,* aqua *mensuram* adhibet. *Appendere,* autem hoc loco est proprie metiri, aut juxta præscriptam mensuram, pondusve præparare, dare, disponere. Quare eleganter dixit Symmachus, *Aquam ex aequabit mensura.* Vel dimensus est. Alioquin, *Palmas* extensu non ponderat. Et 1. Reg. 2. 3. ab eadem radice: **Ipsi præparantur cogitationes.* Id est, quasi mensura quadam, pondere & trutina mensurantur, & ponderantur; expendit, quanti quæque cogitatio ponderis sit, quantique momenti: quod vanum, & leve est, abjicit: quod solidum, & grave suo præmio, quasi in altera lance posito, remunerat. Si igitur *aquam,* quæ vilissima quædam res est, & maxime communis, *mensura* quadam certa elargitur Deus, quid ille sine ratione, & digna aestimatione constituet? Projicietne Sapientiam, quæ res est pretiosissima, inter ea, quæ terrena sunt, & pili non facit? Vide Ezech. 28. 25. ubi ab illa ipsa radice, *appendendi,* commendat Deus suam hanc rationem cognoscendi, ponderis, & pretii cujuscunque rei. Et dixistis, **non est aqua via Domini.* (Proprie non ponderat Deus, quid facto opus sit.) **Nunquid via mea non est aqua, & non magis vester præva sunt?* Id est, bene, recteque ego pondero, & aestimo cujuscunque merita; vos vero iniqua trutina; & improbo examine res aestimatis, & vox ipsos magnificatis quos ego flocci non facio: atque e contrario, levia vos cernitis, quæ apud me gravissima scelera sunt. In Dei erga statera iustissima, gravissima est Sapientiae dignitas, & momentum.

XXVI. Quando ponebat pluviis legem, & viam procellis sonantibus.

Non conjungo cum superiori sententia, nam illæ particulæ non semper neclunt sensum: Particulæ verum de elemento aquæ videtur præcedens ornatu & sententia debere accipi; & hunc & præsens de transitio, pluvia, ut novi aliquid afferat. Nihil (inquit) est cuius locum, originem, tempus, terminosque omnes Deus non habeat perspectos; live ea sint, quæ perpetua sunt, & semper constantia, ut elementa: live ea: quæ casu videntur effici & repente exurgere, ut pluvia, & tonitrua. *Ponit* igitur; proprie, facit, præparat, arte quadam & ratione disponit, *legem* præceptum, statutum. *Tygurina,* *dixit terminum.* Videlicet constituendo, & præcipiendo, ut certo tempore, certa que proportionem, & mensura pluatur, pro ut rerum humanarum vel utilitas, vel recta moderatio, & Providentia exigit: *dat enim pluvias, & tempora fructifera,* ut Paulus dixit Atheniensibus Actorum 14. 17. Tum etiam præscripsit *pluvia legem,* locumque designavit, quo loco effici, & creari debeat, & in quem locum defluere. De quo plura cap. 37. & 38.

Et viam procellis sonantibus. Et hac certe sententia elici potest, hanc rerum naturalium enumerationem fieri à Job, ut confirmet, quod superius proposuerat. Deum nosse viam sedem originemque Sapientiae, ut qui viam, locum, certamque rerum omnium originem, atque principium idem ipse constituat, disponatque universis; non solum elementis, quæ suas semper sedes retinent; sed iis rebus, quæ vagæ, incertæque feruntur, pluviis & fulminibus: non solum, inquam, loca designat, & regionem, in quam incumbere debeant *procella,* tonitrua, & fulmina, sed etiam certâ loca, certamque aëris regionem, in qua nubes cogi, fulgura edi, fulmina conflare, & meteorologica reliquæ impressiones procreari debeant. *Procellis sonantibus.* Septuaginta. Complutenſes legunt: *Viam in concussione vocis.* August. *Vim tempestatum vocibus.* Neque enim *vis,* pro *via,* hoc loco omnino incommoda expositio est: Sic enim interpretatur etiam Nicetas. *Aeris sonitus tonitruum rationes, causas, vias, & motiones cognitas habet.* In Hebræo pro. *Procella sonante,* est *Hbaziz:* quam vertit Vulgatus Job 38 25 *tonitruum,* & Zachar. 10 1. *nives,* quamvis eo loco *nubes,* legunt Complutenſes ex versione Hieronymi, eandemque significationem tribui illis ab Hebræis. Atque Thalmudistæ, referente R. Mardochoi, ajunt esse hoc nomen unum ex quinque nominibus nubis. Ajunt autem fere Hebraizantes omnes, cum R. Mardochoi, esse *coruscationem,* quæ *præcedit tonitruum.* Neque hoc est alienum à mente Vulgati, qui illam conjungit cum *sonitu,* id est tonitruum. Vertit autem *procellam,* vel *nubes,* quoniam hanc omnia conjuncta sunt, *Procella, fulgur, tonitruum.* Elegantius vero quam Hebraizantes, Interpretes noster dixit, *sonitum,* aut *sonans;* nam vox originalis non significat proprie tonitruum, sed vocem, clamorem, aut sonitum. Quamquam eadem voce etiam dici possint *tonitrua,* quæ dicuntur esse *voles Dei,* & sic Exod. 9. semel vertitur *tonitruum.* Vide supra cap. 26. vers. 14. & inferius c. 37. vers. 4. & 5.

XXVII. Tunc vidit illam, & enarravit, & præparavit, & investigavit.

1. Homo jubetur ex creaturis agnoscere creatorem.
2. Creatura tabella representans creatorem. Creaturarum usus.
3. Enarrare quid. Lex agendorum homini statim præposita. Illustrare Moyse, & Ecclesiasticus.
4. Sapientia dux, & vexillum rerum omnium agendarum. Præparare quid.
5. Deus Sapientiam proponit homini servandam, & servatæ rationem exigit. Investigare quid.
6. Sapientia requiescens inter legis observatores. Explicari Baruch & Salomon.

Cum (inquam) certis legibus universitatem creaturarum à se conditam naturæ auctor con-

3. Particulæ verum de elemento aquæ videtur præcedens ornatu & sententia debere accipi; & hunc & præsens de transitio, pluvia, ut novi aliquid afferat. Nihil (inquit) est cuius locum, originem, tempus, terminosque omnes Deus non habeat perspectos; live ea sint, quæ perpetua sunt, & semper constantia, ut elementa: live ea: quæ casu videntur effici & repente exurgere, ut pluvia, & tonitrua. *Ponit* igitur; proprie, facit, præparat, arte quadam & ratione disponit, *legem* præceptum, statutum. *Tygurina,* *dixit terminum.* Videlicet constituendo, & præcipiendo, ut certo tempore, certa que proportionem, & mensura pluatur, pro ut rerum humanarum vel utilitas, vel recta moderatio, & Providentia exigit: *dat enim pluvias, & tempora fructifera,* ut Paulus dixit Atheniensibus Actorum 14. 17. Tum etiam præscripsit *pluvia legem,* locumque designavit, quo loco effici, & creari debeat, & in quem locum defluere. De quo plura cap. 37. & 38.

עשה

Tygur. pph

4. Deus certas omnibus sedes, & actiones præscribens.

Compl. August. Vis pro via.

Nicetas.

117

Compl. in Lexico.

R. Mard.

Quinque

nubis

nomina

apud Thal-

mudistas,

Fagn.

Regia.

R. Mard.

lip

1. Sententia dilucida

paraphra-
sis, & nexus
cum se-
quentibus.

constringeret, tunc Deus in eam potissimum Sapientiam, & legem respiciebat, qua hominem esset gubernaturus, & quam oportebat hominem servare cognoscendo, & amando creatorem suum, nam voluit Deus hominem ex ipsis creaturis cognoscere, & amare suum opificem, tum etiam tunc illi revelavit supernaturalium rerum fidem; quarum etiam spem, & charitatem ab homine requiebat: imposuitque præceptum de non edendo vetito pomo, in cuius observatione homo se præberet veræ Sapientiae, veræque pietatis studiosum. Hæc interpretandi ratio bene cohæret cum antecedentibus, optime quoque cum versiculo sequente.

2. **Nicetas.** *Gen. 1. 31.* Tunc vidit illam. Nicetas videtur interpretari de Sapientia, quæ relucet in rebus creatis quam dicitur Deus vidisse, cum vidit universa, quæ fecerat, & erant valde bona. Tunc, inquam, id est, in prima rerum creatione, cum naturæ universæ leges ferebat. Qui postquam (inquit Nicetas) vidit illa esse valde bona: nunc nobis Sapientiam explicavit suorum effectorum tabella, quasi quædam nobis proposita, in qua illius Sapientiam cerneremus, atque à creaturarum pulchritudine, & magnitudine, Sapientia ipsius invisibilia comprehenderemus. **D. Thom.** & alii Latini nimirum subtiliter hoc loco theologizant. Sed illud videtur ad rem ut dicatur Deus in ipsa rerum creatione Sapientiam vidisse, prævidisse, observasse; quia propter hominem cuncta creavit, ea ratione, & mentura, quæ homini adducere, & suadere posset sui opificis non solum cogitationem sed venerationem, & cultum. Tum etiam in ipsis rebus creatis vidit Deus Sapientiam illam practicam, cum circa usum creaturarum certam legem, & rationem agendi præscripsit homini, præviditque, quis futurus esset in creaturarum usu Sapiens, quis insipiens, cui mundus futurus esset in occasionem Sapientis (& boni) cui in deceptionem, & lapsum; sicut scriptum est. *Creatura Dei* (quas ille ad usus nostros, & suam gloriam creavit in odium (ad usus nefarios, & odibiles) facta sunt, (ab idolatris, & fide carentibus hominibus) & in tentationem animæ hominum, & in insipientiam pedibus insipientium. [dum non solum non agnoscunt creatorem ex creatura, sed creaturam pro creatore stulti adorant.

3. **Varia enarratio.** **Nicetas.** *D. Thom.* **Cajetan.** Deus quasi ex scripto, & numero requirens ab homine præceptorum obedientiam. **דפ** Et enarravit Septuaginta. *Exposuit eam.* Nicetas accipit de Sapientia creaturis ipsis quasi immista, quam Deus visendam, & contemplandam proposuit in ipsis creaturis. **D. Thom.** *Manifestavit Angelis* Cajet. Revelavit primo homini, ut testatur lex lata de cibo vetito. Non displicet hoc ultimum, nam Sapientiam, quæ est recta ratio agendorum, & obedientiam Divinæ legi, tum etiam legem Fidei & charitatis supernaturalis proposuit homini, & utriusque tam naturalis, quam supernaturalis observationem requisivit ab homine. Congruit cum hoc sensu verbum, *enarrandi*, quod proprie etiam vertere possis, *scripsit*, vel *numeravit*. Nam verbum, *Saphar*, est idem quod nostrum Hispanum, *Contar*, quod dicitur vel de narratione vel de numeratione. & supputatione, quæ fit vel verbo, vel libello, scriptura. Quare dicitur Deus Sapientiam, id est, pietatis & agendorum legem * *Numerasse*, supputasse, quali ex libello, & scripto tradidisse: ut cujus rationem exacturus esset, & universas hominis actiones ad numerum, & rationem revocaturus. Coniungere solet Scriptura cum hominis, mundi, que totius creatione, legis præscriptionem, & iudicis nomen exacturi ab homine exactissimam vitæ rationem: *In principio enim creavit Deus.* (Elohim, iudices, Deus iudex, qui mundi propter hominem creati, utum ipsi homini permittit, sed rationem reddituro) *Cælum & terram.* Et Eccl. 15. 13. 16. *Non dixeris per Deum abest* (supple, mihi Sapientia,) *quæ enim odit, nefeceris.* Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. *Adjecit mandata & præcepta sua.* Apposuit tibi aquam, & ignem. Ante hominem vitam, & mors, bonum & malum quod placuerit ei, dabitur illi. Hæc est Sapientiae enarratio facta homini jam inde à sua prima conditione; & hic, ut ita dicam rationum alveolus, & codex scriptorius, vel supputatorius.

4. **Philipp.** *Et preparavit.* Philippus. *Preparavit eam cordibus fidelium futurorum.* quasi d. non solum primo homini eam veræ Sapientiae legem proposuit,

sed cunctis etiam hominibus eandem proponendam præparavit. Dura & coacta interpretatio. **Cajet.** *Preparationes, id est, viam & Sapientiam decrevit.* Hæc quoque expositio, nunc non bene cohæret. **D. Thom.**, non refert ad ipsam Sapientiam, sed ad cæteras res creatas: *Preparavit* (inquit) *orbem in Sapientia.* Sed hoc multo minus placet. Illud vero maxime displicet, quod ait **Dionys.** *Preparavit, id est, hominibus dare disposuit, eorumque corda ad illam aptavit.* Sed illud paulo melius, quod dicatur *preparata Sapientia*, ut cum ipsa sit cunctarum rerum, actionumque humanarum regula, non nisi juxta illius præscriptum, sua officia, actionesque cuncta obirent. Cui interpretationi videtur posse favere **Theodot.** legens: *Ordinavit eam*, nam hæc loquutio pertinere solet ad militiæ ordinem, disciplinam, cum milites rediguntur in ordinem, ut suo Imperatori pareant, atque in suum vexillum respiciant. Sic igitur videtur *ordinata Sapientia* in orbe terrarum, quasi dux, vexillumque in quod cuncta intueantur. Sed juxta vocis proprietatem, & consuetam phrasim Scripturarum, illud melius quadrat ut dicatur Deus *preparasse* Sapientiam, id est, firmasse, & stabilivisse, firmam, & ratam voluisse, proposuisseque perpetuo servandam tum naturæ ipsi, tum homini, tanquam humanarum actionum certam regulam.

Et investigavit. **Dionysius;** Deus investigavit & consideravit, an veraciter homo illam haberet, & quem invenit insipientem, à se repulit. Sed non quadrat, cum hæc omnia de ipsa Sapientia accipi debeant. **Cajetan.** *Quod Deus investigat, & querit homines volentes Sapientia donum,* quibus aditum patefaciat ad illius thesauros Cum quo illa omnia loca faciunt, quæ jubent quærendam Sapientiam studiose diligenter. Illud videtur paulo subtilius, neque non egregie cohære cum illa inveniendæ Sapientiae difficultate sapius proposita in hoc capite; *Deus*, qui locum Sapientiae probe novit, is ipse est, qui illam quaerit, & investigat, investigatamque atque inventam proponit homini; ne vel homo causetur Sapientiam sibi esse inventu impossibilem: vel causetur suam insipientiam, offert Deus homini Sapientiam erutam jam, & depromptam ex suo Thesauro. Tunc etiam *investigavit*, & ut ex proprietate verbi originalis colligitur, *scrutatus est*: Consideravit præterea, & observavit, an legem, quam servandam ille præcepit, & firmam stabilemque esse voluit, servaret ipse homo se gere ret erga Divinam legem. q. d. Non obliviscitur Deus legis à se traditæ, sed quamvis videatur *abiisse in regionem longinquam*, exigit tandem rationem; & post gustatum veritum pomum *deambulat* tandem in Paradiso accrescens redarguensque præcepti transgressores Cum hac exponendi ratione facit, quod eleganter scribit **Nicetas**: *Qui nomine* (inquit) *Sapientia pietatem adversus Deum intelligunt, à Deo depromptam nobis, traditamque esse rationem, quemadmodum sentire de illo debeamus: nec non quemadmodum ad ea, quæ eundem parentem habent, nobis sit accedendum.*

Illud etiam cum hoc facit, quod plerique dicunt, *DEUM investigasse Sapientiam*, quia in vestigare nos docuit, cum legem à nobis, legisque obedientiam requisivit. Nam illa est *vera Sapientia investiganda*, & inveniendæ via; observatio legis, & præceptorum, sicut **Baruch.** 3. 9 dicitur: *Audi Israel, mandata vitæ auribus percipe, ut sciatis prudentiam: Dereliquisti fontem Sapientia. Nam si in via Dei ambulasses habitasses utique in pace super terram. Disce, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul, ubi sit longiturnitas vitæ, & victus, ubi sit lumen oculorum & pax.* Quare inferius vers. 37. cum de lege populo data, lataque in Monte Sinai loquitur Propheta, tum etiam, & de lege Evangelica (nam utraque lex ad veram Sapientiam, veramque instituendæ vitæ, & formarum actionum rationem spectabat) ait: *Deus adinvenit omnem viam disciplina, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* q. d. Idem ipse antiquæ legislator, demonstratorque antiquæ Sapientiae, illam promovit, & ad perfectum adduxit factus homo Deinde vero initio capit. 4. sequentis rem totam

Cajetan.

D. Thom.

Dionys.

Theodot.

Sapientia
creatura-
rum lux,

דפ

5. Dionys.

Cajetan.

Deus quæ-
rens Sa-
pientia
amatores,Subtilis, &
cohærens
expositio.

דפ

Deus Le-
gem semel
traditam,
exactissime
exiget ab
homine.Luc. 5. 13.
Gen. 3. 8.

Nicetas.

6.

Sapientia
investigan-
dæ via, ob-
servatio
Legis.Hebr. 7. 29
eluci-

Theodor.

Loquutio
de D. o
humano
more.Pietas in
Rep. po-
tissima.Sapientiae
requies
Legis ob-
servatio.Sapientia
& vivendi
lex.Abest Sa-
pi-entia Le-
gis trans-
gressoribus.

Jer. 4. 22.

Isa. 42. 19.

Jer. 8. 8.

elucidavit Baruch : *Hic l. ber mandatorum Dei* , & lex, quae est in aere num. Omnes, qui tenent eam, perveniunt ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, in mortem. Convertere, Jacob, & apprehende eam, ambula per viam, & splendorem ejus, contra lumen ejus, ubi Theodor. observat, cum Deus dicitur invenisse Sapientiam, dictum est humano more; ipse enim est Sapientiae fons: Quare ipsam invenire, vel investigare Sapientiam, forsitan est, Sapientiam apud ipsum inveniri & investigari. Hinc videas Eccles. 24. 20. Sapientiam sic de se loquentem: *In omni populo, & in omni gente primum habui: & omnium excellentium, & humilium corda virtute calcavi* (quod enim primum, excellentissimumque in omni republica esse potest, ac debet pietas est, veraque religio) & in his omnibus requiem quassivi, & in hereditate Domini morabor. (Cum enim reliqui populi ex certa lege, & praescripto à Deo tradito non viverent, quassivit Sapientia, ubi per legem traditam, servatamque quiescere, & demorari posset.) & dixit mihi. *In Jacob inhabitare, & in Israel hereditare, & in electis meis mitti radices.* Videlicet cum Deus bene vivendi leges traderet perpetuo servandas, dixit Sapientiae, ut perpetuo moraretur inter Israelitas; & quali per legem datam sese insinuaret in illius populi familiaritatem. Atque haec est illa peculiaris requies, & inhabitatio Sapientiae in Israel; quam Baruch quoque per ipsam legem datam exponit, cap. 4. 3. *Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienae.* Beati sumus Israel, quia quae Deo placent, manifesta sunt nobis. Quod idem est cum illo Ps. 147. 10. *Qui annunciat verbum suum Jacob, & iustitias, & iudicia sua Israel, non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestavit eis.* Quae legis acceptae dignitas eadem est, cum Sapientiae acceptae dignitate. Sicut clarius dixit Moyses populo Deuter. 4. 5. 6. *Scitis quod docuerim vos praecepta, & iustitias, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus. Sic facietis ea in terra, quam possessori estis, & observabitis, & implebitis opere.* Haec est enim vestra Sapientia, & intellectus coram populis, ut audientes universi praecepta haec dicant: *En populus Sapientis & intelligentis, & gens magna.* Sed eidem populus Divinorum praeceptorum transgressor, ne vana Sapientiae opinione gloriaretur, dictum ab eodem Moysse est, Deut. 32. 29. *Gens absque consilio est, & sine prudentia, utinam saperent, & intelligerent.* Et iterum à Jerem. *Stultus populus meus, me non cognovit, filii insipientes sunt, & recorder: Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Et iterum: *Quis caecus nisi servus meus, & surdus, nisi ad quem nuntios meos misi. Quis caecus, nisi qui venundatus est? & quis caecus, nisi servus Domini? & illud tandem: Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est, stylus mendax scribarum. Confusi Sapientes, perterriti, & capti sunt: verbum enim Domini projecerunt, & Sapientia nulla est in eis.*

XXVIII. Et dixit homini; Ecce timor Domini, ipsa est sapientia; & recedere à malo, intelligentia.

- 1 Dicere. Cur dicatur Sapientia effusa super omnes. Vera sapientiae definitio.
- 2 Ecce. Vera divitiae quomodo oblinenda prece.
- 3 Timor quid. Vera Sapientiae elogium.
- 4 Iudicii, & intelligentiae finis, recta operatio. Stultus, & Mendax, qui male agit. Scire pro agere. Illustrati Isaias, Habacuc, Ioannes.
- 5 Vera Sapientia cum sanctitate conjuncta. Initium Sapientiae quod. Explicati Moys. Salomon.
- 6 Pulchra allusio ad lignum Scientiae boni, & mali.

1.
Clausula
omnium
dictorum.
Vat. ab.Subtilis
nexus.

Eccles. I. 10.

Prov. 8. 27.

Hæc est totius capitis longe gravissima verissimaque clausula & dixit: Praescriptis edixitque homini veram sapiendi, veramque vivendi legem. Subtilis est illa Vatabli notatio, & nexus exquisitus huus sententiae cum superioribus; & dixit, id est, dum hæc faceret, visus est, quasi dicere homini, eundemque admonere, quid esset vera Sapientia videlicet Divinae legis praeceptique custodia. Atque ni fallor, hæc est ratio, propter quam dicitur Deus Sapientiam effudisse super omnia opera sua, Sapientiaque affuisse in omnium rerum creatione, quod legem perpetuo servan-

dam cunctis rebus inderet, obedientisque suae voluntari & legi cunctas efficeret; quae videtur esse verae Sapientiae definitio.

Ecce rem omni observatione dignissimam; non enim exigit Deus ab homine, ut vel terram pervagetur, vel transfreteret maria, reconditos terras, ac maris sinus penetret, & evertat, si ditescere verae Sapientiae opibus velit, sed tantum, ut quam ille commonstrat Sapientiam, amet; & nomen cognitum veneretur, & colat. Nulla hic ex cavandi montes, & perveniendi ad argenti venas, & ad locum, in quo aurum conflatur, opera & labor; nulla cum Gryphis, & serpentibus pro auro glebis dimicatio; nulla inveniendi Sapphiros, Sardonyches, Topazios de Ethiopia, & de ultimis India finibus difficultas, Deut. 33. 3. Apoc. 3. 28. & temporis operaque dispendium; tantum suademur, congregare nos in disciplinae domum: Emere ab illa autem ignitum: Appropinquare pedibus Dei, & accipere de doctrina illius: Diligere illam, Cogitare de illa: Vigilare propter illam: Inclinare cor ad cognoscendam prudentiam, Invocare Sapientiam: Petere à Deo, ut mittat illam de celis sanctis suis, & à sede magnitudinis suae nobiscum sit, & nobiscum laboret, ut sciamus quid acceptum sit apud illum, & deducat nos in operibus nostris sobrie, & custodiat in sua potentia: Nam à diligentibus, & quærentibus invenitur facile; & praecipuat, qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat, & optandi datur sensus, & in invocantem Sap. 7. 13. venit Spiritus Sapientiae.

Timor Domini ipsa est Sapientia: Dixi de timore, supra cap. 1. ubi etiam exposui, qua ratione Timor pro accipiatur pro Pietate, & religionis cultu. Hoc religione, autem loco recte explicarunt Septuaginta, quid esset timor: *Ecce cultus Dei est Sapientia, & recedere à malo intelligentia.* Quod Septuaginta dixerunt: *Abstine à malis.* Est enim hæc duplex perfectæ justitiæ pars. Est autem elegans Isidori huius loci commentarius: *Et ipsa (inquit) summa Sapientia est, vera Dei opinio, scientia vero summe Divina, actio optima. Illa de Deo veram sententiam assequitur, hæc à malis abstinet. Illa verbis de Deo Divinisque rebus disputat, hæc agendi laude commendatur. Si ergo is, qui Deo charus & amicus est, scit ac sapit, utramque est amplexus virtutem, tum eam, quae in contemplando, tum illam, quae in agendo versatur. Et illam quidem, tanquam animam, hanc vero veluti corpus. Sane supervacanea est eorum hominum philosophandi ratio, qui optima disciplina, ac vita despicientes, in procudenda tantum lingua, atque in orationis concinnitate studium ponunt.* Videndus quoque in Catena Græcorum ad eandem rem Gregorius Theologus, atque Chrysostomus.

Sed cum saepe hoc capite, tum vero potissimum versiculo præcedente, veram Sapientiam definierimus, quæ in actione, & legis observatione consistit, atque nunc etiam, quæ in Dei timore, & vera pietate, ac religione versatur breviter explicandum est. Quare quod proprium intellectus esse videtur, id est, sapere, voluntati, imo vero, & actioni ipsi tribuatur? Cujus rei una, vel altera assignari potest ratio.

Prima, quod (ut Ambrosius ait sermone 16. in Psal. 118.) *Iudicii finis est iustitia*, id est, rectæ intelligentiæ finis est recta operatio: Stultissimum autem videtur rectam intelligentiam, rectamque iudicium in pravam operationem evadere. Igitur stultus ille est, qui rectam intelligentiam cum pravo opere conjungit; sicut sapientissimus, qui par pari copulat, & res inter se nexas, & cognatas, quas Deus conjunxit, non separat: hic enim adæquat, & conformat voluntatem suo iudicio, quæ est Sapientiae, & veritatis definitio, & ratio. Atqui peccat, si verum agnoscat, veritatem illam, & conformitatem operis ad suam regulam minime servat, hic stultus, mendaxque est. Hinc illud 1. Joan. 2. *Qui dicit, se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & veritas in eo non est.* Et Jerem. 7. 8. *Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum: nam scribunt leges, quas minime ipsi servant.* Sic Christus Dominus Joannis 8. gloriantibus Phariseis de Abrahamo parente, illiusque fide, exprobrat huiusmodi ignorantiam, & stultitiam, & ingenium vere diabolicum atque mendax; *Non (inquit) ex patre diabolo estis. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* Cum enim Deum cognovisset, non sicut Deum glorificavit. Et infra: *Pater meus, qui gloriatur.*

Theophyl. glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus vester est, & non cognovistis eum, & ego autem novi eum: & si dixeris: Quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem ejus servo. Id est, (ut interpretatur Theophylactus) quia sermonem ejus servo, vel, ut particula illa, &, sit, expositiva: scio, & id est, servo. Hinc est, quod res inter se nexas, & conjungit frequenter scriptura, videlicet, *judicium, & justitiam*. Id est, rectam rationem, rectamque agendorum intelligentiam, & præterea ipsam actionem: diciturque ipsum *judicium periri*, sicut, & ipsa justitia, aut *custodiri*, sicut præceptum. Ps. 118. 121. Ps. 105. 3. Proverb. 1. 3 & Proverb. 2. 9. Unde videtur con-
Habacuc. queri Habacuc, quod non perveniat usque ad finem *judicium*. Id est quod non evadat usque ad rectam operationem quæ est finis judicii practici. Quare tantum impiorum justitiam, qui cum videant, & intelligant, perinde labuntur, & corrunt ac si nihil viderent, notat Isaias loco nuper adducto cap. 42. 19. *Quis cæcus, nisi servus? Qui vides multa non custodies? Qui apertas habes aures nonne audies?* Vide Joannis 9. 39. & infra; *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non videant (& vivant etiam, ambulentque quasi videntes) & qui vident (adepti videlicet veram Dei & agendorum intelligentiam) cæci fiant* (id est, vivant, ambulentque ac si vere cæci essent. (Et audierunt quidam ex Phariseis, & dixerunt ei; Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis. Quia videmus, peccatum vestrum manet. Atque hos quidem ipsos suis coloribus depingit Paulus ad Tit. 1. 16. *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Theologi in hanc ipsam rem subtiliter disputant, quod omnis peccans sit ignorans.

Secunda Secunda ratio, quod omnis Sapiencia est participatio quædam Dei, & splendor quidam superni luminis. Vera igitur Sapiencia illa est, quæ suam originem repetit, & hominem cum Deo conjungit, non solum intellectu, sed voluntate, moribus, actionibus, quæ quidem faciunt esse similem Deo. Est enim Sapiencia illa, quæ de sursum est, fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam & eo gestiens conscendere, unde duxit originem, juxta id Eccles. 1. 1. *Omnis Sapiencia a Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante ævum.* Fons Sapiencie, verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata aterna. Sic ait Moyles Deuter. 33. 3. *Qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius.* Id est, qui illum sequuntur, ambulant in viis ejus. Vel, ut Septuaginta dicunt; *Hæc sub te sunt.* Id est, se penitus illi subiciant, ut edoceantur veram Sapienciam. Vide id Joannis 6. 45. *Erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audit a Patre, & didicit, venit ad me.* Hæc est illa Sapiencia, quæ inclinat hominis cor, & animum atque gressus ipsos dirigit, & impellit in vias, quæ a dextris sunt; hæc enim sunt viæ, quas novit Deus. Scriptum est enim; *Cor Sapientis in dextra illius*, Cum enim, Cor Sapientie, atque intelligentie sedes sit, cum ipsius Sapientie virtute, & beneficio, ad ea, quæ dextra, quæ meliora sunt, cor animusque diriguntur, & ad Deum impelluntur, argumentum est, veram illam esse Sapienciam: Cor

LXX. autem stulti in sinistra illius. Quare vana illa Sapiencia, atque stulta censetur, quæ hominem vel à Deo separat, vel illi non conjungit: sicut Psal. 93. 11. dicitur: *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanae sunt.* Quod explicuit Paulus 1. Corinth. 3. 20. *Dominus novit cogitationes sapientum, quoniam vanae sunt.* Quare statim subdit David: *Beatus, quem tu eradieris Domine, & de lege tua docueris eum.* Sic Colossens. 2. 8. appellatur *deceptorum Philosophia, & inanis fallacia secundum traditiones hominum*, id est, quatenus refertur ad homines, non vero ad Deum, qui est totius Sapientie fons & prima origo. Hinc facile perspicitur, quæ ratione dicatur, *Timor Domini esse ipsa Sapiencia.*

Sed hæc ipsa sententia paulo secus habetur apud Ecclesiasticum, nam c. 1. 16. dicitur: *Initium Sapiencie timor Domini.* Et capit. 1. 12. *Corona Sapientie timor Domini.* Et, cap. 2. 13. *Consummatio timor Dei, Sapiencia, & sensus,* & c. 16. *Radix Sapientie est timere Deum, & rami illius longevi.* Et cap. 1. 20. *Plenitudo Sapientie est timere Deum.* Quæ omnia fere eandem sententiam habent: nam quod dicitur, *Initium Sapientie*, alii legunt: *Primordia sapientie.* Quod interpretantur, primum, præcipuumque. Sed *Primordia* has ego sic accipio; quod velit Deus sibi ferri in acceptis, offerrique velut in sacrificio Sapienciam, ut agnoscamus illius donum esse. D. Thomas, *Initium Sapientie* dixit esse *timorem Domini*, id est, primum Sapientie effectum. Quod vero deinde dicitur: *Corona*, aut, *plenitudo Sapientie timor Domini* significat sane Sapienciam vere perfectam, vereque Regiam esse, quæ cum religione, & pietate conjuncta est: sordidam vero, planeque ignobilem, quæ sejuncta est à vera pietate, & religione. Neque solum timorem Dei esse *Coronam*, supremumque Sapientie honorem, sed radicem etiam, atque fundamentum: nam in *malevolam Sapientiam non intrabit Sapiencia, neque habitabit in corpore subdito peccatis.*

Illud tantum dignum videtur, quod non prætereamus, non obscuram esse hujus loci allusionem ad *Lignum scientie boni, & mali*. Cum enim allusio ad cætera, quæ dixit de lege, pluviis, ventis, aliisque rebus naturalibus à Deo lata, videantur respicere ad primam illam rerum creationem, & constitutionem universi, hæc quoque sententia non sine elegantia, & utilitate doctrinæ eodem videtur referenda, ut notet Job vel primæ mulieris vanissimam illam curiositatem, vel serpentis etiam callidissimam fraudem, noxium illud sciendi desiderium suggerentis; *Eritis sicut Dei, scientes bonum, & malum.* Atqui (inquit Job) vera Sapiencia prosequendi bonum, fugiendi malum obtineri debuit obedientia, & observatione præcepti de non gustando interdicto pomo. hæc enim unica, ac vere Sapiencia est, Deum colere, & ab iis recedere, & abstinere quæ ille fugienda præcipit: nam & res ipsæ, quæ rationis, & intelligentie participes non sunt, sapientie tamen participes esse dicuntur, quod auctori naturæ, necessitatibusque legem nunquam non servent.

6. Illud tantum dignum videtur, quod non prætereamus, non obscuram esse hujus loci allusionem ad *Lignum scientie boni, & mali*. Cum enim allusio ad cætera, quæ dixit de lege, pluviis, ventis, aliisque rebus naturalibus à Deo lata, videantur respicere ad primam illam rerum creationem, & constitutionem universi, hæc quoque sententia non sine elegantia, & utilitate doctrinæ eodem videtur referenda, ut notet Job vel primæ mulieris vanissimam illam curiositatem, vel serpentis etiam callidissimam fraudem, noxium illud sciendi desiderium suggerentis; *Eritis sicut Dei, scientes bonum, & malum.* Atqui (inquit Job) vera Sapiencia prosequendi bonum, fugiendi malum obtineri debuit obedientia, & observatione præcepti de non gustando interdicto pomo. hæc enim unica, ac vere Sapiencia est, Deum colere, & ab iis recedere, & abstinere quæ ille fugienda præcipit: nam & res ipsæ, quæ rationis, & intelligentie participes non sunt, sapientie tamen participes esse dicuntur, quod auctori naturæ, necessitatibusque legem nunquam non servent.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ in Commentariis suis explicantur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆCEDENTIS.

CAPUT XXVIII.

De hujus capituli fine, & nexu prævia, & necessaria observatio à n. 1. usque ad 4.

IN eodem instituti mei cardine semper consistam, & nimirum ut asseram jam tandem, quamvis impiorum vita, exitusque interdum acerba, & calamitosa sint, ut frequenter eadem vel bona, vel mala impiis, atque sanctis communia esse. Est enim hujusmodi varietatibus, utque vicissitudinibus obnoxius istius mundi status. Ratione tamen atque Providentia summa cuncta gubernari. Si enim cuncta Deus ratione disponit elementa, metalla cæteraque id genus, quanto magis humana certo consilio atque arcanas rerum rationes ordine administrat? Quamvis autem causas, atque abstrusas rerum rationes non possint non plene assequi, at non ideo temere aliquid ex nostro cerebro statuendum est, veluti si ærumnas omnes ad occultum aliquod scelus revocare velis.

Pineda Tom. II.

D d

velis.

velis. Sed Dei Sapiencia, atque Providencia nobis occulta suppliciter obsequendum. Propterea quæ latent in terræ visceribus, humana tandem industria penetrari, & erui possunt, ut quæ in Divina mente latent, quis pervestigare valebit? Unum illud certum, & constitutum præmium est proprium, ac peculiare pietati, nimirum Sapiencia vera ac solida, à qua impii abhorrent omnes, quamvis auro, atque argento, gemmisque pretiosissimis circumstant, & iis, quos terra fert, fructibus amplissimis affluent. Sed ut hæc quæ dixi, conformem, pauca quædam ex natura exempla proferam.

Habet argentum venarum suarum principium: & auro locus est, in quo conflatur.

Est quidem *b* argenti mirabilis, nimirumque occulta nativitas, nimirumque abstrusus locus, in quo conflatur. at tandem exitum quaerit, & instar germinantis ex terra herba, sese prodit, ac signis quibusdam sui pervestigatores admonere videtur viæ, & rationis, quæ illud effodere possint, atque in lucem, utilitatemque communem proferre. Nec non aurum, in quo expurgando conflando, percolando cœlando tantopere humana industria laborat certe à natura etiam mundissimum, atque expurgatissimum effici solet rudelicer, atque infectum, sed tamen colore, atque nitore humanos oculos non solum præstringente, sed mirabiliter exhilarante, atque pelliciente, & suæ nativitatis locum occultis quibusdam notis, & quasi natibus commonstrante.

b De argenti nomine, nativitate, generatione, & conventionem quædam opportuna, n. 2. & 3.

Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in æs vertitur.

Quid de *d* ferro dicam, quod auro etiam gravius inter bella, cædelique existit? Illius certe fodinæ minus abdita, minusque profundæ sunt, nimirum ipsi supremo pulveri valde vicinæ: materia vero, terra ipsa parum excocta, pulveris instar effoditur, quæ deinde artis beneficio compingitur, & formatur in ferrum suamque gratiam rependit terræ, ex qua desumptum est: ferro enim tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vires luallore deciso annis omnibus cogimus juvenescere. Ferri vero pars defecatissima, & quasi nucleus, nimirum Chalybs, similiter æs, quod ipsa terra, instar præduri lapidis creat (aliquando enim, ut lapis cæditur, illius videlicet materia concrecente in lapidem) accedente igne, sine cuius beneficio, & virtute iners, irrufusque esset artis labor, ad ulus humanos liquatur, & funditur: & interdum etiam eo progreditur humana industria, atque Sapiencia, ut siccissimos, durissimosque lapides emolliat, colliquatosque fundat.

c De Auri similiter nomine, cura, aureis catenæ, & aliis pluræ speciosa æque, ac utilia, n. 4. & 5.

Tempus posuit tenebris, & universorum finem ipse considerat: lapidem quoque caliginis, & umbram mortis.

Idem itaque ipse naturæ sapientissimus artifex, qui suum nocturnis tenebris spatium cum luce divisit, tempusque constituit, cum luci adventanti cederent, terminum res occultandi præscripsit, atque idem ipse rebus non existentibus, profunda quadam caliginæ immerfis, suum tempus præfixit, cum emergere in hanc lucem deberent. Constituit quoque rebus istis pretiosissimis in obscuro delitescantibus, & vel in terræ visceribus, vel in profundo mari subsidentibus tempus suum, cum industria humana ad mortalium sive piorum, sive impiorum usus & commoditates essent producendæ. Quatenus igitur Divinæ lucis splendor, sine cuius splendore cæca essent omnia! Quam mirifica illius Providentiæ ars, & ratio, quæ homini commonstrat viam, qua res diuturna obscuritate oblitæ, patefaciat, atque eruat! Temporibus præterea opportunitatem expectat, & observat, quo quæque res perfectionem suam, atque absolutionem assequatur, ne nisi omnibus suis expleta numeris in mortalium oculos incurrat. Quare non solum metallis profundissimis latitandi tempus præfinit Deus, sed universis etiam aliis, quantumvis reconditis, & inventu difficillimis, suæ caliginis, & ignorationis, suæ quoque lucis, & conspectus articulum, & horam designavit. Omnia itaque sua Providencia complectitur, omnium exitus, & & eventa subtilissime cognoscit, principia ipse instituit, progressiones etiam moderatur, & regit, & absolutiones confert perfectissimas. Namque non minori quidem Providencia, atque Sapiencia ex informi, obscuraque materia, plurima speciosissima, & eximie formata corpora educit, rupes ingentes, & profunda caligine demersas perscrutatur, ipsosque præcellos montes vel nubibus obscuratos, vel solis ardoribus exustos, ac denigratos evolvit, & explicat, quo pretiosos lapillos delitescantibus eliciat. Tandemque docuit homines rationem, qua laxas montium cavernas, atque radices ingenti licet vitæ discrimine excavatas subirent, ut quæ natura occultavit, ac demersit, quamvis invita, & repugnantia in lucem traherentur.

e De lapide caliginis, & obscuris specibus, & cavernis de fodientum metallorum, exandorumque montium rationem quædam opportuna, n. 5. & 6.

Dividit torrens à populo peregrinante eos, quos oblitus est pes egentis hominis, & invios.

Illud quoque ad insignem Dei potentiam, atque Sapienciam, & mirabile naturæ artificium spectat, quod aliquando ex abditissimis terræ, ac montium antris erumpant flumina, tantaque aquarum copia exundent, ut frugiferos agros operiant, desertisque prioribus alveis, profundissima quæque patefiant. Ac tunc quidem ea loca, quæ pedes peregrinantium hominum nunquam attigerant, sicco vestigio, ac firmo gressu pertransiri possint: tantumque valet interdum humana industria, ut fluviorum cursum, quoquo velint, detorqueant, profundum abyssi aperiant, & iter illac constituunt expeditum, & facile, ubi nunquam impressa cernebantur humana vestigia. *f* Contingit etiam non raro, ut torrens aliquis, cuius propriæ sunt temporales exundationes, & fortuitus, incertusque alveus, quippe quem efficit impetus confluentium aquarum, separet, arceatque longius vicinorum locorum accolæ, illisque antiquas suæ habitationis sedes inique auferat, & quadam quasi æquitatis lege, pro illis restituat alia quædam loca pervia, quorum nemo antea meminisset, ut quæ certe impervia, & intranabilia penitus extitissent. Sic sane

f De Torrentibus & erumpentibus in aurifodinis opportuna observatio, n. 6.

terra,

terra, quæ ad gignendum ferrum, aut aliud quodpiam metallum utilis est, sæpenumero in aquis invenitur, & à torrente discissa ferrum protulit. Nec non lapides, qui in profundo sunt conditi, ac propemodum radicibus nixi, torrentis impetus in apertum extulit, ubi subjectam materiam divulgavit, & nullo firmamento fultam terram abripuit.

Atque ut de illis terris taceam, quæ cum prius lætas fruges effunderent, postea cœlesti incendio deflagrarunt, de illis quoque, quæ terræ motu conquassatæ dehiscunt, & quasi inclusæ, subjectoque igne exustæ subvertuntur; Certe illud in natura mirabile est, quod cum quidam agri sint frugiferi concipiendis, comprehendisque seminibus idonei, alii sulphurei sint, seu quod idem est, igniferi, imo, eadem aliquando terra, quæ cum in superficie suo calore, & quasi nativo igne semen conceptum tepesciat, & suo complexu diffundat, at in profundo materiam omnino sulphuream, salugineamque continet, quare altius eruta, & subtus versa ignem exhibet, cujus quidem ignis, id est, sulphuris beneficio, & vi igniculi alii fulgentissimi concoquuntur, & generantur, nimirum pretiosi quidam, & igniti lapilli, quos ut eruat mortaliū cupiditas, terram ipsam vertere, invertere, & subvertere solet.

Est vero etiam locus, in quo instar lapidum, in magna copia Sapphiri pretiosissimæ proveniunt simul cum auri glebis, & aureis ramentis permixtæ: unde fit, ut Sapphirus aureis quasi pulveribus respersa, punctis quibusdam collucere, scintillareque videatur. Cujus quidem prima est inter gemmas species, ac regia dignitas.

Ejusmodi vero loca pretiosissimorum lapillorum, atque gemmarum feracia frequenter impervia sunt mortalium gressibus, atque adeo etiam ipsis auribus inaccessa, ut neque eo videatur perspicacissimus vulturis oculus pertingere posset. Cum enim auriteræ, aut gemmiferæ terræ frequenter quoque sulphureæ sint, exhalare solent noxios vapores, quos alites longe fugiunt. Quamquam aliquando ita suos thesauros natura recondit, ut ipsæ etiam aves, quarum est sensus acutissimus, nulla ratione illos ex sublimi regione intueri possint. Et vero contingit sæpe, ut illæ ipsæ terræ ita sint natura sua steriles, & arentes, ut nullam avibus nidificandi commoditatem præbere possint, nullam viatoribus expeditam ad iter semitam, nullum opportunum animantibus patulum. Neque vero hujus rei aliquod nobis in propinquo exemplum deerit: Cum enim regio Sodomitica rerum omnium optimarum, atque pretiosissimarum uberrima fuerit, at postea neque ipsis avibus ullam commodam habitationem propter insignem vastitatem, neque propter odores teterrimos accessum præbet.

Inaccessa quoque est immanibus, vastisque belluis, atque illis quoque, qui quamvis homines sint, tamen inhumanitate, & feritate belluina præditi sunt, divitibus (inquam) superbissimis, atque mercimoniorum distractoribus, & qui negotio gerendo, vendendo, & emendo instant, qui lucri spe aliqua, nulla non loca circumire solent. In illa ergo loca sicut nunquam pedem posuit Pantheres, neque Leopardus, ita sane, neque humanæ avaritiæ & cupiditatis feritas unquam penetravit.

Itaque cum Sapphiri, ac gemmæ pretiosissimæ, auri glebæ, cæteraque pretiosa metalla tam sint procul remota ab humano conspectu, tamen Deus suam sapientiam homini impertitus est, quæ nullum non terræ angulum perscrutari, & evertere valeat nullamque non viam, atque rationem invenire, quæ occulta in lucem proferre, atque ex solitudine ad civitatem humanosque usus evocare possit, sive lateant illa sub saxosis montium radicibus, sive filicibus, & saxis, marmoribusque durissimis intra suas venas adhærescant aureæ, & pretiosorum metallorum glebæ, & grana, sive in profundo flumine demersa delitescant, ut gemmæ, ac pretiosæ margaritæ, ad quas investigandas, & expiscandas necesse sit, ingentia flumina in plurimos rivulos diducere. Atque adeo cum homo ipse quærens scaturigines aquarum, filicibus ferrum, & marmum admoveat, montesque evertit, contingit, ut certe venas aureas, aut argenteas aut etiam quampiam metalli materiam, gemmasve curiosius simul peruestiget, feliciterque inveniat, nihilque tandem intentatum relinquit ob acre conquirendi, & comparandi studium, sive ob divinitus concessam Sapientiam. Quæ eo aliquando pertingit, ut perpetuas scaturigines maximorum fluviorum, restringere, obturareque possit. Quæquidem rerum occultissimarum productione, atque illustratione tum ostendit Deus, testaturque mortalibus, quantum ipse virtute, atque Sapientia polleat, tum homo ipse gratiam, atque vim sibi datam divinitus facit insignem.

At rerum divinisissimarum, quæ in arcanis Sapientiæ, & scientiæ Dei thesauris continentur, inventio, & perscrutatio, multo est humanæ menti difficilior. Tum etiam præmia illa spiritualia, quæ longe sunt corporeis divitiis, atque voluptatibus præstantiora, à supremo Judice probitati, & virtuti proposita, sola humana industria obtineri non possunt. Quare frustra vos, o amici, sanctitatem metimini opibus atque divitiis. Ego vero si Sapientiæ, quæ cum vera religione, veraque pietate conjuncta est, compos sim, beatum me jure existimabo, atque latissimus in futurorum præmiorum spe jucundissime conquiescam: nam cœlo errat toto, qui Divinam Sapientiam, atque Divinæ bonitatis participationem in terra potissimum, non in cœlo provenire existimet.

5.
Terra, de qua oriebatur panis, in loco suo igni subversa est.

6.
Locus Sapphiri lapides ejus, & glebæ illius aurum.

7.
Semitam ignoravit avis: neque intuitus est eam oculus vulturis.

8.
Non calcaverunt eam filii institorum nec transivit per eam leæna.

9.
Ad filicem extendit manum suam, subvertit à radicibus montes.

10.
In petris rivos excidit: & omne pretiosum vidit oculus ejus.

11.
Profunda quoque fluviorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.

12.
Sapientia vero ubi invenitur? & quis est locus intelligentiæ?

De Sapphiri natura, præstantia, & pulchritudine, viribus, significatione, tum ex sacris, tum ex probanis exquisita multa differuntur, n. 2. 3.

De Gryphibus, deque accipitribus, aut milvis, quædam in hunc locum opportuna, scituque jucunda. n. 3. & 5. Item de Tinnunculi mira proprietates, & nature propensio in hunc locum opportuna.

De Institoribus; Tum etiam de Mercatorum quorundam avaritia ad belluinam feritatem relata, utilis observatio. num. 3. 4.

13.
Nescit homo pretiū
ejus, neque invenitur
in terra suaviter vi-
ventium.

14.
Abyssus dicit, Non
est in me, & mare lo-
quitur, Non est me-
cum.

15.
Non dabitur aurum
obrizum pro ea, ne-
que appendetur ar-
gentum in commu-
tatione ejus.

16.
Non conferetur tin-
ctis Indiæ coloribus,
neque lapidi Sardo-
nycho pretiosissimo,
vel Sapphiro.

17.
Non adæquabitur ei
aurum, vel vitrum,
nec commutabuntur
pro ea vasa auri,

18.
Excelsa, & Eminen-
tia non memorabun-
tur in comparatione
ejus. Trahitur autem
Sapientia de oculis.

19.
Non adæquabitur ei
Topazius de Æthio-
pia: nec tincturæ
mundissimæ compo-
netur.

20.
Unde ergo Sapientia
venit, & quis est lo-
cus intelligentiæ.

21.
Abscondita est ab
oculis omnium vi-
ventium, volucres
quoque cœli latet.

Rem sane pretiosissimam, planeque Divinam Sapientiam mor-
taliū nemo satis pro dignitate æstimare novit. Nemo terreno-
rum bonorum peruestigator, & conquisitor in illam incidit: nemo
qui terrenarum tantum, atque sensibilibus rerum aspectu capitur,
illius luce, atque conspectu dignus habitus est. Quare tota ab-
errant via, qui cum ditescere cupiant, terras tamen, mariaque per-
scrutantur, cum Sapientiæ fons in cœlo sit. Quippe est carni ini-
mica, & non tam cum via ipsa corporis, quam cum morte con-
nexa.

Sed age, elementa ista amplissima percontare, ubinam Sapien-
tiæ domus sit? Respondebunt sane, multo superiorem illius natu-
ram esse, quam ut ex elementis originem trahat, aut in illis occul-
tissimis locis inveniri possit, in quibus natura suas opes inclusit.
Nam sive spatiosissimus æther sive aquarum immensitas, atque
omnis per maria, per flumina, per antra aqua diffusa negabit apud
se esse. Præsertim vero mare istud vastissimum, nemini unquam
mortalium satis exploratum (quis enim illud unquam exhaustit?)
firmum, verumque testimonium præbebit. Sapientiam non pro-
creari inter margaritas, & uniones, neque inveniri ab urinatoribus
posse, nunquamve navium beneficio, aut exteri mercatoris indu-
stria advetam esse ex remotissimis regionibus.

Sed esto (inquies) Sapientia reperiri non possit inter opes terre-
nas, at auri argenteive pretio comparari poterit ubicunque tandem
illa proveniat. Minime vero: nam neque illa venalis exponitur,
neque comparandæ ullum auri optimi, purissimique pondus, aut
ulla quamvis ingens, numerosaque pecunia satis erit. Tum præ-
terea gravior, atque pretiosior est omni argento, quamvis mundissi-
mo ac defæcatissimo.

Omnes sane Indorum opes Sapientia longissime superat: non
enim habet comparisonem aliquam, vel cum auri fulgore pulcher-
rimo, vel cum pretiosissima Sardonyche, aut Sapphiro. Præstan-
tissimi illi colores quos, vel nativos, vel factitios India mittit, non
minus à Sapientia superantur, quam cæteri colores ab ipsa luce.
Vilissimi præ illa sunt varii, ac multiplices lapilli, quos Arabes,
quos Persæ in Oriente legunt, mirabili lucis varietate distinctos.
Non poterit cum illa fieri ulla contentio, aut comparatio n Ony-
chis, Sardii, Crytalli, aut Berylli.

Aurum certe mundissimum terræ Evilath, tum etiam clarissi-
mum atque purissimum Vitrum, aut Crytallus, Adamasve pellu-
cidus non poterit cum Sapientiæ splendore, & dignitate conferri,
neque aurum defæcatissimum ex Ophaz, aut de Tharsis; o nulla-
que magnificentissima suppellex, non minus propter artem, & cæ-
laturam, quam propter materiam pretiosissimam, ad Sapientiæ pul-
chritudinem, & ordinem assurgere possunt.

Verum enimvero cum incidit de Sapientia, deque illius præstan-
tia, ac dignitate sermo, non est quod in comparisonem, sermo-
nemque adducantur, quæcunque dignitate & pretio p Excelsa, &
Eminentia sunt: nam cætera indigna sunt, quorum ulla mentio
fiat. Pretiosior itaque Sapientia est Coralio Indico, aut Arabico,
cujus decor, atque religio non levis inter homines est. Multo illa
est majoris virtutis, & ad pellenda, retundendaque venena effi-
cacitatis, quam Rhinocerotis pellis, aut cornu præcellsum, quæ
pretiosa sunt æque, ac rara, aut quam alii lapilli ingentis pretii.
Nam si quis Sapientiam longe ab humanis conspectibus remotam
eruat, trahatque in lucem, tandemque obtineat, profecto præ
omnibus thesauris, ac reconditis margaritis æstimabit illam, &
qui semel dulcedinis gustum aliquem perceperit, in illius investiga-
tione patientissime laborabit. Sapientia quippe cum multo magis
occulta, magisque recondita sit, quam occultissimæ, reconditissi-
mæque aliæ naturæ opes, multo magis laborare persistereque oport-
tebit in illa comparanda, atque invenienda.

Multo illa inferior est q Topazius, & Æthiopix, quæ sub Ægypto
est, aut Persica Ægyptiave Smaragdus, multum illi de dignitate, &
pretii magnitudine concedet fulgentissimum æque ac purissimum
Indiæ aurum.

Unde ergo rem tam eximiam, tamque præclaram accersere nobis
poterimus? non enim provenit in eodem loco, neque ex eadem
origine, ex qua terrenæ opes; illa nascitur, neque ex libero isto
cœlo, & aere decidit aliquando, ut quæ aves ipsas cœli omnino
lateat; neque ex terra ista, quæ sedem, ac domicilium mortalibus
præbet: nam instar virginis cujusdam castissimæ, ac speciosissimæ
abscondit sese, ut nunquam oculis corporeis cerni possit. Quid,
quod nullis, non dicam humanis, sed neque superiorum intelligen-
tiarum viribus obtineri, aut investigari potest; nam neque illas ip-
sas spirituales substantias virtute, & mentis acumine præstantes,
nedum præstantissimi alii Principes, ac superbissimi homines pro-
priis viribus illam assequuti sunt.

Quod si ad inferorum, maniumve sedes infimas animo & men-
te intenderimus, de Sapientiæ domicilio rogata, respondebunt
sane nobis, neque in illis subterraneis locis, in quibus natura
suas opes recondidit, ubi etiam funerum luxus, viventium divitias,
ornamenta simul cum ipsis cadaveribus inclusit, Sapientiæ
ortum, & originem contineri: quamvis Sapientiæ laus, & glo-
ria nominis nullum non locum quamvis remotissimum comple-
verit, & usque ad eos etiam, qui terram oppositam nostræ in-
colunt, pervenerit. Illi etiam sive Angeli, sive homines, qui in-
teritui, & perditioni serviunt, quique cœlesti hoc Sapientiæ dono
se indignos reddiderunt, asservabunt quidem constanter. Sape
se clarissimum Sapientiæ nomen auribus accepisse, enim vero
illius

k Quam sint voluptates
corporis inimica Sapien-
tia, & pietatis utiliter
ostenditur. n. 3. 4. 5.

l Qui colores quondam
pretiosi, qui etiam sacri,
opportune indicatur, n. 2.
m Quæ terra, vel regio sit
Ophir, & an eadem quæ
Peruana, diligenter in-
quiritur, n. 4.

n Disputatio de Onychis,
aut Sardonychis nomine,
& natura non indiligens,
n. 5.

o De vasis & luxu nimio
in suppellectile, utilis obser-
vatio, num. 7.

p De duarum vocum He-
braicarum significatione,
ac de Coralio diligens tra-
ctatio, n. 2 & 3.

q De Topazii natura, co-
lore, præstantia, patria,
diligens tractatio à nu. 1.
usque ad 4.

r Quæ Æthiopia, cujus hoc
loco mentio fit, diligenter
exponitur ex Sacris, n. 3.

illius, atque rationem, ut qui stultissimi fuerint, minime tenuisse: nam multorum, qui opinione Sapientiae claruerunt, & Sapientum nomina aut captarunt ambitiose, aut inique usurparunt, nomen inane sine re fuit.

Illud quidem reliquum est, ut cum nemini mortalium satis sit Sapientia cognita, Deo sempiterno bonorum omnium auctori, & largitori familiarissima sit, novit sane ille, ubi assidue Sapientia versetur, & quiescat, quam sibi sedem, atque domicilium delegerit, quam teneat viam, cum ad mortalium mentes Dei beneficio, ut sese illis insinuet, descendere videtur, qua etiam via ad illam pervenire mortalis possit. Commonstrabit itaque Deus illius viam, quippe optime novit locum ejus. Ipse sane donet nos Sapientiam in coelestibus locis, quae supra nos sunt, quaeri oportere: neque esse sublanare aliquod, aut terrestre bonum. In numeratu enim ille habet, ut qui universitatis hujus opifex sit, quid coelorum ambitu, ac terrae sinibus contineatur, cujus dignitatis & pretii unumquodque sit, lustrat, attentissimeque observat, ac perspicit universa, & singula quamvis levissima, ac minutissima aequis ponderibus librat, & examinat.

Nihil sane illum latere potest, qui rerum omnium naturas, vires, proprietates exploratas habet, in cujus trutina justissima nihil ex aequo Sapientiae praeponderat. Fecit sane ille certa ratione, & exquisita Sapientia, certam quasi lancem, atque mensuram, quae levissimam, atque vastissimam istam aëris molem moderaretur, quem quasi pendulum, & suae potentiae manu appensum in sublimi provexit, suamque illi sphaeram definiens, omnia contulit, quae illius natura & inclinatio postulerent. Tum ventis ipsis vim, atque impetum indidit, ut non nisi suis temporibus flarent, nec sine certe lege, & mensura vel saevirent in terras, vel in sublimi incerto impetu proveherentur: atque libram tandem, & pondus praeparasse visus est, quae, si quando plus justo fremere, & incitari, atque in terras vehementius incumbere viderentur statim pro suo gubernatoris sapientissimi munere coerceret & temperaret. Certa quoque lege, atque mensura fluidam aquae naturam dimensus est, atque aequissime dijudicavit, qua ratione dari, vel negari mortalibus, quo loco & ordine pro sua dignitate constitui deberet.

Neque vero iis tantum elementis quae perpetua sunt, ac semper constantia, sed illis etiam, quae casu videntur effici, & subito exurgere, ut pluvia, & tonitrua, modum statuit nunc vero arte quadam atque ratione praeeptum imposuit, terminumque proposuit pluviae, ut certo ordine, & quantitate, prout humanarum rerum vel utilitas, vel necessitas exigeret, terras profundat, tum praeterea certam regionem in aere attribuit, in qua concreescere, & effici, ac certum locum in quem defluere deberet assignavit. Neque vero ille minus providet, ac perspicit aëris sonitus, tonitruorum rationes, causas, vias atque motiones universas locaque illa, per fulgura, ac fulmina discurrere debeant.

Itaque quando supremus naturae architectus creaturarum universitatem certis naturae legibus devinciebat, tunc certe in eam potissimum Sapientiam, atque legem aequissimam respicere videbatur, qua hominis vitam moderaretur, & contineret, & ad recte, & honeste agendum, amandumque suum opificem incitaret: voluit quippe hominem ex creaturis ipsis ad suum creatorem cognoscendum, & diligendum assurgere. Ac jam inde prima hominis creatione, supernaturali fidei lumine illum instruxit, ab eodemque etiam spei & charitatis officia requisivit, praeepto etiam peculiari imposto, in cujus observatione deberet hominem praestare se verae Sapientiae, veraeque pietatis amatorem. At sane postquam omnes creaturas valde esse bonas vidit, tunc nobis Sapientiam explicavit, suorum effectuum, quae tabella quadam nobis proposita, in qua illius Sapientiam cerneremus, atque a creaturarum pulchritudine, & magnitudine, Sapientiae ipsius invisibilia comprehendere. Tum vero in ipsis creaturis Sapientiam quandam practicam vidit Deus, cum circa creaturarum usum certa lege, rationeque agendi praescripsit homini, praevititque quis in illarum usu futurus esset Sapiens, quis insipiens, & stultus. * Atque hanc ipsam agendi legem enarravit, exposuitque primo homini, injuncto praeepto illo, de non edendo pomo vetito: & quasi ex libello, & syngrapha illi Sapientiam servandam commisit, rationem aliquando exacturus reddituro. * Neque vero primo homini solam eam verae Sapientiae legem proposuit, sed cunctis etiam hominibus eandem custodiendam jam inde ab initio praeparavit, atque ceteris etiam creaturis quoddammodo praescripsit. Quare videtur profecto Sapientia, velut Imperator clarissimus praefato vexillo universarum creaturarum exercitum ducere, atque moderari, in suum Imperatorem respicientium. / Neque vero suae legis, suaeque Sapientiae hominibus semel propositae, deinceps oblitiscitur Deus: * namque investigat profecto, atque inquit, an veraciter homo illam observet, ut quem sapientiae deditum inveniat premio afficiat, quem insipientem a se repellat, ac quem invenerit Sapientiae studio teneri, huic viam commonstret, atque aditum illam patefaciat. Ac ne quis inveniendae Sapientiae difficultatem, & multam viam obscuritatem, causetur, Deus ipse quasi inventam, & investigatam, atque ex thesauro depromptam homini offert, & certam agendi regulam servandam tradit.

Sic sane Deus, qui totius Sapientiae, atque probitatis fons est, praescripsit, edixitque homini veram sapiendi, veramque vivendi

22.

Perditio & mors dixerunt: Auribus nostris audivimus famam ejus.

23.

Deus intelligit viam ejus, & ipse novit locum illius.

24.

Ipse enim finis mundi intuetur, & omnia, quae sub caelo sunt, respicit.

25.

Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura.

26.

Quando ponebat pluvis legem: & viam procellis sonantibus.

27.

Tunc vidit illam, & enarravit, & praeparavit, & investigavit.

* Enarravit:

* Et praeparavit.

* Et investigavit.

28.

Et dixit homini: Ecce.

f. Quod vera Sapientia in recta agendi lege posita sit, nihil explicatur, n. 6.

ce timor Domini, ipsa est Sapiencia, & recedere à malo intelligentia.

legem. Atque dum illum conderet, visus est re ipsa hominem admonuisse, & in quo vera sapientia consisteret, videlicet in Divina legis custodia, ac Divino cultu, & timore, omnisque improbitatis odio. Rem plane omni observatione dignissimam: Non enim exigit Deus ab homine, ut vel terras, vel maria perscrutetur, montes excavet, cum Gryphis, & Serpentibus pro auri glebis dimicet, & Æthiopiam, atque ultimos terræ fines perlustret, ut pretiosissimos lapillos comparare possit; sed tantum ut se in Sapientia culturam, & disciplinam tradat, cujus opibus atque præceptis verissimæ, immortalesque opes continentur. Illa demum potissima; ac verissima Sapiencia est, non quæ rationibus leviter excogitatis petitur, mentem ad Dei cultum & timorem sanctissimum non accendit, sed quæ cum iustitia, & religione conjuncta est.

Qualis sit hac Sapiencia practica, & cur sapientia nomen tribuatur actionibus voluntatis, copiose, atque utiliter differitur, n. 4. & 5.

CAPUT XXIX.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Conciliat iterum attentionem orationis suæ, ex pristina quondam suæ dignitatis commemoratione, quam tum ex Sapiencia, tum ex pietatis existimatione apud omnes comparaverat. Simulque docet ex temporaria felicitate, aut miseria non esse temere judicandum de hominis animo.

I. Addidit, quoque Job, assumens paralam suam, & dixit.

- 1 Varii hujus capitis nexus cum præcedentibus.
- 2 Addere in sacro sermone quid.
- 3 Primum, quid in sacro sermone. Misericordiam in gentium.
- 4 Quæ mente Job desideret pristinam felicitatem.
- 5 Divina custodia, atque oculi. Deus, Pastor, Deum faciem avertere, quantum malum.

1. Interpretum varietas in nexu capitis cum præcedentibus. Auctor Catenæ. D. Thom.

Nexus subtilior, neque non commodior.

2. Tigris.

3. August. LXX.

Observant Græci rursus siluisse amicos ad Jobi orationem, quibus nulla supeditaret refellendi ratio: tacentibus vero illis Jobum exordiri orationem aliam, ab alio capite, nimirum à pristina felicitate, atque ab eo studio, quo felicitatis tempore Deum est prosequutus. Hæc vero omnia in eum finem referri, ut se amplius purget ab objectis, & ab iniquæ vitæ suspitione. D. Thomas existimat, cum superius ostenderit temporales divitias communes esse probris, ac improbis, nunc in se ipso ostendere non esse alligatam sanctitati hujus vitæ felicitatem; nam idem ipse, qui semper eandem vitæ sanctitatem coluit, nunc miserrimus est, qui quondam felicissimus. Sed quamvis hi nexus spernendi non sint, at ut aptius hæc oratio cum præcedente coherereat, illud videtur posse dici paulo subtilius, & elegantius, quod cum videret Job amicos suos attentos, & veluti obtupescentes ad suam orationem, atque (ut par erat) nihil repugnantes, subito venerit illi in mentem pristina conditio, & suæ Sapientia præclara quondam apud omnes existimatio, cum sapientissimis monitis, atque honestissimarum actionum exemplis Rempublicam suam moderabatur, cum audientes obtupescebant, atque intenti tenebant ora: ille vero regebat dictis animos, & mulcebat pectora. Res toto hoc capite luculenter ab ipso descripta.

Addidit Job assumens, &c. Id est, Rursus assumpsit parabolam, rursusque dicere cœpit; Non enim placet quod Tigris ait: *Ulterius sermonem suum prosequens, Job dixit*: Nam verbum addendi junctum alteri verbo, valet idem, quod iterum, rursus, secundo. Diximus superius: dicemus etiam inferius. Quod autem hic dicitur assumpsisse parabolam, eodem sensu dicitur, quo supra cap. 27, num. 1.

II. Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos: secundum dies, quibus Deus custodiebat me?

Utinam (inquit) restituat me Deus in ipsum locum, in quo ipse me aliquando constituit, evexitque. Augustinus: *Quisquam me restitues in menses priorum dierum?* Septuaginta singula-

rem mensem dixerunt. Symmachus & Aquila: *Symmachus Menses primos*. Atque eadem est ratio, & significatio primi, aut pristini: nam Kadam significat id, quod est ante nos live loco, & positione, live tempore, & antiquitate, quod dicitur antequam primum. Sed Julianus observat, mensem in singulari dici; Nam miserorum est brevem aliquam in statu partem particulam exoptare. Quasi dicat: *Quis mihi menstruam restituat felicitatem, in qua antea vigebam?*

Sed hisne verbis orat Job pro felicitate recuperanda? Respondet D. Thomas hæc verba non pertinere ad orationem aliquam, sed ad exprimendum desiderium. Verum hæc duo non valde distant inter se. Ego existimo nihil esse incommodi, si & pristinam felicitatem desideret, & pro illa recuperanda orationem formet, ut hoc loco sentire videntur Julianus, atque Chrysostomus, & ex Latinis Philippus, eo tamen fine, & animo, ut Dei Providentia fieret illustrior, ut Chrysostomus ait. Vel, ut justus tandem habeatur ab amicis ex recuperata felicitate, qui impius censetur ex infortunio. Tum etiam, ut misericordiam excitet in omnium animis à commutatione fortunæ: est enim oratio pathetica, & amplificatio-

nem habet, qualis illa; *Heu mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo* Virg. 7. Æn.

Et illud;

Heu quantum hac Niobe, Niobe distabat ab illa. Ovid. 6. Similiter Job; *Heu quantum disto ab illo, qui quondam fui.* Met.

Secundum dies, quibus Deus custodiebat me. In pristina felicitate (inquit Olympiodorus) non tam numerat speciosam sobolem, & magnas opes, sed potius Divinam custodiam, atque opem, & quia in tanto splendore Divino sepius presidio jussu summo periebat. Unde colligit Olympiodorus optare Job semper esse in Dei fide, atque tutela. Sed simplex, & apertus sensus accipiendus est de illa custodia, de qua supra dictum est; Nonne tu vallasti eum, ac domum ejus, universamque substantiam per circuitum? Quæ custodia multo excellentior est illa, quam Angelis suis Deus mandavit de nobis, ut custodiant nos in omnibus viis. Nam non contentus Angelorum presidio, agit Deus ipse pastorem, custodemque nostrum, nostrarumque rerum sicut Jeremias dixit, 31. 10. *Congregabit, & custodiet eum sicut pastor gregem suum, redemisti enim Dominus Jacob & liberavit eum de manu potentioris.* Non solum enim procurat commoda, verum etiam, quod non est minima custodia pars removet damna, atque defixis semper oculis in eum, quæ custodit, notitiam malorumque omnium insidias caret. Quare cum permittit populum hostibus, & malis omnibus, suamque custodiam removet, ait Deuter. 32. 20. *Abcondam faciem meam ab eis, ut avertente faciem, oculosque pastorem, & custodem ovium, irruant fævissimi lupi in gregem.* Contra vero, si custodiat solus ipse tuetur, & sufficit etiam in media sollicitudine, sicut eodem loco scriptum est: *Invenis eum in terra deserta, in loco horridi, & vastæ solitudinis.* Quod ex Hebræo legunt: *Suffecit ei in terra deserta*, satis superque munivit eum Divinorum oculorum custodia. *Bastole* Dios. Nihil enim illo præsentente, desiderari, custodiendo vero, nihil lædere potuit. Vide de

Divinorum oculorum custodia Clementem Alexandrinum lib. 1. *Pædagog.* cap. 8.

Deus custodit & pastor. Avertente faciem Deo, incurrunt in nos mala.

III. Quam-

III. Quando splendebat Lucerna ejus super caput meum, & ad Lumen ejus ambulabam in tenebris.

IV. Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.

1. Lumen divina Justitia Lucerna pensiles supra caput. Lucerna in sacro sermone cuius rei symbolum.
2. Tenebræ calamitates, & difficultates discriminum.
3. Tenebræ rerum agendarum obscuritas, & difficultas.

1. Dies adolescentiæ qui. *Varia lectio. Hyems, & adolescentia, cur dicantur opprobrium. Illustratus Lucas, & Ezechiel.*
2. Adolescentiæ qua peccata, qua item laus.
3. Familiaritas cum Deo. Secretum in sacro sermone quid.
4. Adolescentia perturbationes. Deus tranquillitatis amator. Illustratus Salomon.

2. **M**irabilis Dei propitii custodia, instar illius, cum per noctem ignis columnam, id est erectum ignem, & sublimem flammam prætulit suis peregrinis. Quando splendebat lucerna ejus. Proprie. Deum splendere faciebat lucernam suam super caput meum, id est, cum cœlitus præbebat mihi lumen, & incredibili favore prosequabatur. Super caput, videlicet, Meum caput, in meam ille vitam tuebatur à sagitta volante in tenebris, & ab omni hostili incursum. Philippus ait, nescio quid peculiare præ omnibus alii significari nomine capitis. Forte nonnulla allusio fit ad pensiles illas lucernas, quæ olim supra capita lucebant. Vide, quæ diximus supra cap. 18. v. 6.

Lucerna ejus. Illius benevolentia, & favor tum etiam illa ipsa illius præsentia, & facies multo jucundissima atque clarissima, quæ meum animum complebat, & confirmabat. Quia tu (inquit David) lucerna mea Domino, & iterum; illius strâ faciem tuam supra servum tuum, sunt hujusmodi sexcenta, Philippus, Multis modis lucerna in jersis peruris appellatur: hic vero potius Job pro gloria temporalis dixisse, quam à Deo acceperat. Diximus de hoc plura loco indicato.

2. **E**t ad lumen ejus ambulabam in tenebris. Non est eadem apud omnes interpretes hujus luminis interpretatio, sicut neque tenebrarum: nam plerique, ex Vulgata illa tenebrarum pro malis, & difficultatibus acceptione exponunt; illius favore vincebam summas tribulationes, rerumque difficultates, & per Dei gratiam, nihil mihi erat difficile. Sed quænam tribulationes acciderant Jobo, quem Deus custodiebat? Aut cum quibusnam malis; & difficultatibus unquam pugnavit, qui in summa felicitate vivebat? Melius ergo in hac ipsa tenebrarum significatione conficietur hæc sententia? Divina lux disjiciebat tenebras omnes, ne unquam illas sentirem, sed latus, alacerque pergerem, nullis difficultatibus impeditus, & uidebatur quæque felix Olympiod. per tenebras intelligere videtur, Cacos vita hujus fluctus, quibus, qui jactantur, ad divinam legem, quasi ad sidera sese usque ostendens retrahunt oculos, illiusque splendore ac ductu iter conficiunt suum.

3. **S**ed placebat quondam mihi hujus loci tenebras, non tam esse calamitates, quam res difficillimas, atque obscurissimas, quæ vel in cognoscendo occurrere solent, quam interpretandi rationem. non solum indicantur Græci, verum etiam Philippus, D. Thomas, & post illum alii Latini: neque solum cum Caetano intelligebam per tenebras, primam illam quasi stultitiam, & ignorantiam puerilem, sive primum illud rationis crepusculum, cum affulget puero rationis usus, ut significet se Job jam inde à primis annis divinæ sapientiæ lumine illustratum fuisse, lucisque semitam tenuisse, sicut, inquit ipse fui in ipsi diebus adolescentiæ meæ: sed in universum, quod divinæ sapientiæ lux illi semper affulserit, cum docebat populum, & auris audiens beatificabat illum, &c. q. d. Nunc me loquentem vos miramini; utinam nunc essem tam perspicaci mente, ut fui quondam, cum in rebus difficillimis, atque obscurissimis Deus mihi præferebat lumen: ad cuius ego splendorem ambulabam; id est, disputabam, differebamque sine ulla difficultate, aut offendiculo, cum Deus illuminabat tenebras meas, & lucerna pedibus meis erat verbum illius. Hæc enim omnia ad revelationem rerum difficillimarum pertinent.

Sed jam nunc primam intelligentiam magis probo, utpote magis coherentem sequentibus. Vel certe cum hæc inter se non repugnent, integram hujus sententiæ intelligentiam ex utraque interpretatione confici velim.

QUOD Vulgatus dixit, dies adolescentiæ, alii legunt: dies Hyemis, sicut Tygurin. aut Autumnum, sicut Vatablus aut dies opprobrii sicut Regia: nam vox deducitur à radice Hharaph, quæ significat exprobrare, aut ignominiam facere, aut hyemare; quod frigus, & hyems videatur quasi probro quodam, & ignominia afficere arbores, atque suo honore spoliare, sic enim etiam Latinus explicat, cum injuriam temporis & frigoris dicit. Significat autem ejusmodi opprobrium, & ignominiam, quæ non solum in verbo consistit, sed etiam in ipsa re & quasi dehonoratione, & malo ipsius rei, sicut id Gen. trigésimo vigesimo, vigesimo tertio cum Rachel sterilitatis malo liberatam se vidit, ait; Abstulit Deus opprobrium meum. Quam loquutionem etiam imitata est Elisabeth Lucæ 1. Postquam concepit: Sic mihi fecit Deus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. Quare quamcunque cladem, opprobrium vocat scriptura 1. Reg. 17. 26. 2. Reg. 13. 13. Psalm. 21. 7. & Psalm. 68. 8. Atque propter eandem nominis proprietatem non solum Hyemem, sed etiam Autumnum, eodem nomine significari volunt videlicet cum sub initium hyemis incipiunt fructus vitari, & corrumpi & folia cadere Quam nominis rationem quæ ex terræ vastitate, sterilitate sumitur, indicasse videtur Ezech 36 30. Cum post insignem vastitatem atque sterilitatem prædicit: Salvabo vos ex universis inquinamentis vestris, & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, & non imponam vobis famem, & multiplicabo fructum ligni, & genimina agri, ut non portetis ultra opprobrium famis ingentibus. Hinc etiam adolescentiam, dici voluit noster interpres, non quia (ut Vatablus dixit) ut Autumnum semina terra mandantur, ita in adolescentia homines facile generant: nam in autumnum terræ semina non mandantur, potius colliguntur fructus, sed quia illa ætas, quæ non est idonea ferendis fructibus grandioribus & maturioribus, quæ sibi relicta sylvesceret, proptereaque diligenti cultura, & aratione indiget, in opprobrio, & contumelia esse videatur apud viros Vel quod ea ætas vitiiis, & probris, aut vitiorum exprobrationibus, & increpationibus maxime obnoxia sit. Quo videtur allusisse Jerem cap. 31. 16. Priora peccata vocans opprobrium adolescentiæ. Vel quia ut hyems ita ea ætas multis perturbationum fluctibus procellis, atque tempestatibus agitetur. Ergo eleganter nunc dixit interpres, dies adolescentiæ. Quam etiam lectionem habent Septuaginta, Complutenses, Symmachus & docti etiam Hebraizantes, Pagninus, Cajetanus, Forsterus, Complutenses in Lexico. Quamquam Septuaginta Vaticani legerint: Cum eram gravis scens vir Quod procul dubio respicit ad illam significationem autumnii ut colligi potest ex pereleganti Commentario Nicetæ; Quando (inquit) velut frugifera arbores, bonis eram usquequaque onustus, quando in omni via, in amplis fortunis, in muneribus religionis, ac pietatis exequendis, nec levis quidem eram, nec instar Euripi agitabar, verum morum constantiam, ac soliditatem retinebam, atque ea, quæ ad honestum pertinent, immota mente administrabam.

Quod Jobi de sua adolescentia testimonium, præclarum est eximie illius sanctitatis argumentum: Nam cum adolescentia & voluptas vana sine, ut scribit Sapiens: Quid magis mirabile, quam in tanta ætatis, & adolescentiæ lenitate, tanta morum gravitas, & pondus, tanta cum Deo familiaritas; Magna (inquit hoc loco Philippus) virtus, atque præcipua erat in illo, Deique gratia singularis, ut in tempore adolescentiæ sua in secreto ejus

1. *Varia lectio.*
Tygur.
Vatablus
Regia.
377

Hyems, & adolescentia an dicantur injuria afficere.

Clades, aut calamitas cur dicantur opprobrium.

Sterilitas dicta opprobrium.

Adolescentia aut autumnus aut simile opprobrium.

LXX.
Compl.
Symm.
Pagn.
Cajetan.
Forster.
LXX
Vaticani.

2. Adolescentia sancta res mira.
Ecc. 11. 9.

Philippus.

Job cum Tobia com paratus. Tob. 1. 4. Plutarch. de l. inst. Adolescentum peccata non le-
 v. 3. LXX. August. Tygurin. Vatabl. Pagn. Cajetanus. 710
 4. Adolescentia tranquillitas, & militia mirabilis. Hos. 2. 14. 3. Reg. 19. Sermocinatio cum Deo mentis simplicitatem, & tranquillitatem requirit. Prov. 8. 32. Hieron. Dan. 13. 50. Prov. 16. 30.

Job cum Tobia com paratus. Tob. 1. 4. Plutarch. de l. inst. Adolescentum peccata non le-
 v. 3. LXX. August. Tygurin. Vatabl. Pagn. Cajetanus. 710
 4. Adolescentia tranquillitas, & militia mirabilis. Hos. 2. 14. 3. Reg. 19. Sermocinatio cum Deo mentis simplicitatem, & tranquillitatem requirit. Prov. 8. 32. Hieron. Dan. 13. 50. Prov. 16. 30.

Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo. Septuaginta: Cum Deus visitationem faciebat domus mea. Augustin. Cum verbum Domini inspiceret domum meam. Quod vel numium arctam necessitudinem, & familiaritatem Dei cum Jobo ejusque familia significat. Tygurin. Cum Deo esset arcta necessitudo cum meo Tabernaculo. Vel quod Deus res illius domesticas procuraret, atque promoveret. Vox etiam secreta, videtur societatem quandam, aut comitatum significare. Unde alii legunt: In societate Dei, in meo Tabernaculo. Vel, Dum esset societas Dei super Tabernaculum meum, Vel, Comitante Deo; quod videretur Deus se præbere Pædagogum, & adolescentiæ comitem ipsi Jobo. Sed fere semper Vulgatus vocem originalem Sod, refert ad secretum, vel ad arcanum consilium, quod quamvis inter socios, & ejus Regni aut Reipubl. consortes tractari soleat, proprietas illa secreti indicare quidem videtur internam quandam divinarum rerum contemplationem; divinaque colloquia secreta, & à tumultu rerum aliarum traducto animo admirabilem quandam mentis pacem, & tranquillitatem. Quod in adolescentia mirabile est; cum illius via perfimilis sit via navis in medio maris, nimirum navis jactatæ fluctibus impulsæ ventis furentibus. Neque vero loquitur Deus ad cor, nisi prius humanam mentem ducat in solitudinem: Non enim in spiritu grandi, & forti Dominus; non commotione, sed in sibilo aura tenuis. Quam nisi operto pallio vultu, clausis oculis, erectisq; auribus percipere nemo queat: scriptum est enim: cum simplicibus sermocinatio ejus, id est, cum iis; qui non duplici multiplicium curarum, sollicitudinumque, sed simplici corde, unico divina curant, cum his (inquam) Dei sermocinatio, proprie dicas, Dei secretum, vel colloquium arcanum; & iterum Psal. 23. 15. Firmamentum est Dominus timentibus eum, & Testamentum ipsius, ut manifestatur illis. Quod Hieronymus ex Hebræo legit: Secretum Domini timentibus eum, & pactum suum ostendit eis. Nimirum pii sunt divini consilii Senatores, & Consilarii, etiam senes non sint, quantumvis pueri tantum honesti, & sancti. Quod illi probe æstimarunt, qui sancto puero Danieli dixerunt senes: Veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis, quia tibi dedit Deus honorem senectutis. Scriptum verisimile est, Corona dignitatis senectutis, qua in viis justitie reperietur. Suprema inter ætates dignitas senectutis; at par illi est adolescentia sancta.

Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo. Septuaginta: Cum Deus visitationem faciebat domus mea. Augustin. Cum verbum Domini inspiceret domum meam. Quod vel numium arctam necessitudinem, & familiaritatem Dei cum Jobo ejusque familia significat. Tygurin. Cum Deo esset arcta necessitudo cum meo Tabernaculo. Vel quod Deus res illius domesticas procuraret, atque promoveret. Vox etiam secreta, videtur societatem quandam, aut comitatum significare. Unde alii legunt: In societate Dei, in meo Tabernaculo. Vel, Dum esset societas Dei super Tabernaculum meum, Vel, Comitante Deo; quod videretur Deus se præbere Pædagogum, & adolescentiæ comitem ipsi Jobo. Sed fere semper Vulgatus vocem originalem Sod, refert ad secretum, vel ad arcanum consilium, quod quamvis inter socios, & ejus Regni aut Reipubl. consortes tractari soleat, proprietas illa secreti indicare quidem videtur internam quandam divinarum rerum contemplationem; divinaque colloquia secreta, & à tumultu rerum aliarum traducto animo admirabilem quandam mentis pacem, & tranquillitatem. Quod in adolescentia mirabile est; cum illius via perfimilis sit via navis in medio maris, nimirum navis jactatæ fluctibus impulsæ ventis furentibus. Neque vero loquitur Deus ad cor, nisi prius humanam mentem ducat in solitudinem: Non enim in spiritu grandi, & forti Dominus; non commotione, sed in sibilo aura tenuis. Quam nisi operto pallio vultu, clausis oculis, erectisq; auribus percipere nemo queat: scriptum est enim: cum simplicibus sermocinatio ejus, id est, cum iis; qui non duplici multiplicium curarum, sollicitudinumque, sed simplici corde, unico divina curant, cum his (inquam) Dei sermocinatio, proprie dicas, Dei secretum, vel colloquium arcanum; & iterum Psal. 23. 15. Firmamentum est Dominus timentibus eum, & Testamentum ipsius, ut manifestatur illis. Quod Hieronymus ex Hebræo legit: Secretum Domini timentibus eum, & pactum suum ostendit eis. Nimirum pii sunt divini consilii Senatores, & Consilarii, etiam senes non sint, quantumvis pueri tantum honesti, & sancti. Quod illi probe æstimarunt, qui sancto puero Danieli dixerunt senes: Veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis, quia tibi dedit Deus honorem senectutis. Scriptum verisimile est, Corona dignitatis senectutis, qua in viis justitie reperietur. Suprema inter ætates dignitas senectutis; at par illi est adolescentia sancta.

Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo. Septuaginta: Cum Deus visitationem faciebat domus mea. Augustin. Cum verbum Domini inspiceret domum meam. Quod vel numium arctam necessitudinem, & familiaritatem Dei cum Jobo ejusque familia significat. Tygurin. Cum Deo esset arcta necessitudo cum meo Tabernaculo. Vel quod Deus res illius domesticas procuraret, atque promoveret. Vox etiam secreta, videtur societatem quandam, aut comitatum significare. Unde alii legunt: In societate Dei, in meo Tabernaculo. Vel, Dum esset societas Dei super Tabernaculum meum, Vel, Comitante Deo; quod videretur Deus se præbere Pædagogum, & adolescentiæ comitem ipsi Jobo. Sed fere semper Vulgatus vocem originalem Sod, refert ad secretum, vel ad arcanum consilium, quod quamvis inter socios, & ejus Regni aut Reipubl. consortes tractari soleat, proprietas illa secreti indicare quidem videtur internam quandam divinarum rerum contemplationem; divinaque colloquia secreta, & à tumultu rerum aliarum traducto animo admirabilem quandam mentis pacem, & tranquillitatem. Quod in adolescentia mirabile est; cum illius via perfimilis sit via navis in medio maris, nimirum navis jactatæ fluctibus impulsæ ventis furentibus. Neque vero loquitur Deus ad cor, nisi prius humanam mentem ducat in solitudinem: Non enim in spiritu grandi, & forti Dominus; non commotione, sed in sibilo aura tenuis. Quam nisi operto pallio vultu, clausis oculis, erectisq; auribus percipere nemo queat: scriptum est enim: cum simplicibus sermocinatio ejus, id est, cum iis; qui non duplici multiplicium curarum, sollicitudinumque, sed simplici corde, unico divina curant, cum his (inquam) Dei sermocinatio, proprie dicas, Dei secretum, vel colloquium arcanum; & iterum Psal. 23. 15. Firmamentum est Dominus timentibus eum, & Testamentum ipsius, ut manifestatur illis. Quod Hieronymus ex Hebræo legit: Secretum Domini timentibus eum, & pactum suum ostendit eis. Nimirum pii sunt divini consilii Senatores, & Consilarii, etiam senes non sint, quantumvis pueri tantum honesti, & sancti. Quod illi probe æstimarunt, qui sancto puero Danieli dixerunt senes: Veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis, quia tibi dedit Deus honorem senectutis. Scriptum verisimile est, Corona dignitatis senectutis, qua in viis justitie reperietur. Suprema inter ætates dignitas senectutis; at par illi est adolescentia sancta.

Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo. Septuaginta: Cum Deus visitationem faciebat domus mea. Augustin. Cum verbum Domini inspiceret domum meam. Quod vel numium arctam necessitudinem, & familiaritatem Dei cum Jobo ejusque familia significat. Tygurin. Cum Deo esset arcta necessitudo cum meo Tabernaculo. Vel quod Deus res illius domesticas procuraret, atque promoveret. Vox etiam secreta, videtur societatem quandam, aut comitatum significare. Unde alii legunt: In societate Dei, in meo Tabernaculo. Vel, Dum esset societas Dei super Tabernaculum meum, Vel, Comitante Deo; quod videretur Deus se præbere Pædagogum, & adolescentiæ comitem ipsi Jobo. Sed fere semper Vulgatus vocem originalem Sod, refert ad secretum, vel ad arcanum consilium, quod quamvis inter socios, & ejus Regni aut Reipubl. consortes tractari soleat, proprietas illa secreti indicare quidem videtur internam quandam divinarum rerum contemplationem; divinaque colloquia secreta, & à tumultu rerum aliarum traducto animo admirabilem quandam mentis pacem, & tranquillitatem. Quod in adolescentia mirabile est; cum illius via perfimilis sit via navis in medio maris, nimirum navis jactatæ fluctibus impulsæ ventis furentibus. Neque vero loquitur Deus ad cor, nisi prius humanam mentem ducat in solitudinem: Non enim in spiritu grandi, & forti Dominus; non commotione, sed in sibilo aura tenuis. Quam nisi operto pallio vultu, clausis oculis, erectisq; auribus percipere nemo queat: scriptum est enim: cum simplicibus sermocinatio ejus, id est, cum iis; qui non duplici multiplicium curarum, sollicitudinumque, sed simplici corde, unico divina curant, cum his (inquam) Dei sermocinatio, proprie dicas, Dei secretum, vel colloquium arcanum; & iterum Psal. 23. 15. Firmamentum est Dominus timentibus eum, & Testamentum ipsius, ut manifestatur illis. Quod Hieronymus ex Hebræo legit: Secretum Domini timentibus eum, & pactum suum ostendit eis. Nimirum pii sunt divini consilii Senatores, & Consilarii, etiam senes non sint, quantumvis pueri tantum honesti, & sancti. Quod illi probe æstimarunt, qui sancto puero Danieli dixerunt senes: Veni, & sede in medio nostrum, & indica nobis, quia tibi dedit Deus honorem senectutis. Scriptum verisimile est, Corona dignitatis senectutis, qua in viis justitie reperietur. Suprema inter ætates dignitas senectutis; at par illi est adolescentia sancta.

V Quando erat Omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei.

- 1 Omnipotens, Saddai, Eloah, Jobo sanctimonia
- 2 Pueri de famulis, aut Filiis. Paterfamilias, centrum. Familiæ, circumferentia.
- 3 Pater idem, qui magister. Idem, & exemplar.

1. Omnipotens, & Saddai quid afferant, Job majora indices beneficia à Deo accipiens.
 LXX.
 SI Nomen Omnipotens, Saddai, afferat nunc quasi incrementum beneficii, & favoris divini, supra id quod nomen, Dei, in sententia præcedenti significabat, profecto indicabit Job secundum diversitatem & incrementa ætatum, majora in dies à Deo beneficia, & benevolentia signa accepisse: puer enim, atque adolescens Deum habuit Eloah, fortem, atque potentem, qui ætatem illam inconstantem, labilem, imbecillam continebat, confirmabatque in bono; At vir jam factus, uxore ducta, atque susceptis liberis paterfamilias, Deum habuit Omnipotentem, bonorum omnium largitorem, sufficientem præbere necessaria omnia familiæ suæ, cujus ope vitæ, atque negotiorum omnium omnes difficultates superabat. Hæc enim omnia latent in proprietate illius nominis, Saddai. Sed Omnipotentiam hanc, & sufficientiam illius nominis, Septuaginta re-

ferunt ad ingentes opes, legunt enim; Cum erant materiatus nimis. Nicetas: Cum mihi materies divitiarum suppeditabat, ipsius vero divitias, ac nobilem sebolem, virtutis materiam mihi egomet statuebam, cum divitias in egenos conferrem, & liberos Dei arbitrio, ac voluntate educarem.

Et in circuitu meo pueri mei. Quidam ad famulos referunt, ut Gregorius indicat Philippus, & Vatablus, & alii; videturque colligi ex circuitu: nam significat se fideli servorum suorum custodia circumseptum, atque numerofo famulitio stipatum. Alii de filiis accipiunt, ut Nicetas, recentioresque Latini post Divum Thomam: & certe anceps est: ad utrumque puerorum appellatio. Habetque sanctitatis quandam amplificationem, quod cura, & sollicitudo amplissimæ familiæ, tum servorum, tum liberorum, nihil illum abstrahere à secreta illa cum Deo familiaritate, & necessitudine. Elegans vero est Nicetæ comparatio, quod ita essent liberi illius in circuitu, ut in illum, tanquam in centrum oculorum, animique assensum intentam haberent. Nam optimus Paterfamilias est veluti circuli centrum, à quo licet multæ lineæ ducantur inter se divisæ, sed tamen quælibet linea, vendicat sibi totum centrum, ita patrem totum sibi vendicant singuli filii, & quod in proverbio est, Unus Pater centum filiis sufficit, sed illud peculiare est centro, quod respiciatur ab omnibus lineis; non aliter sane parens suæ familiæ, suisque liberis inspicendus, & imitandus propositus est. Id quod post multa alia de liberis educandis præcepta eleganter tanquam totius operis coronidem, docuit Pultarchus: Antea omnia (inquit) debent parentes nihil peccando, omniaque pro officii rationibus agendo, evidens sese liberis exemplum præbere, ut in istorum viam, & tanquam in speculum intuentes, & à turpibus dictis factisque avertantur. Quorum vero tota vitaturpis est, si ne servos quidem oburgandi libertatem sibi relinquunt, nedum filios. Quare Patris nomen in sacris litteris, idem est, & Magistri atque Præceptoris; ita ut, & præceptor, qui sancte, & diligenter munus suum obeat, Pater merito sui Alumni appelletur. Hæc illa est Prophetarum & Sacerdotum Paternitas quædam 4. Reg. 2. 12. & 5. Reg. 6. 21. Judicum 18. & sæpe alibi.

VI. Quando lavabam pedes meos butyro: & petra fundebat mihi rivus olei.

- 1 Pueri & puella conviviorum Ministri. Ungendi consuetudo, & unicuique parti corporis idonea unguenta adhibita.
- 2 Abundantia significatio. Explicatus Moyses.
- 3 Oleum & mel de petra. Illustrasi Moyses, & David.

Videri potest alicui describere Jobus pristinam suam felicitatem ex latissimis, lautissimisque suis suorumque filiorum conviviiis: Tum ex eo quod præcedens sententia indicet conviviorum, mensæque ministros, nam pueri, puellæque ministrabant mensæ, ut ex illo Virgilii facile colligi potest Aeneidos, 1. in illo apud Reginam convivio;

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris; Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis. Quinquaginta intus famula, quibus ordine longo Cura penus frueret, & flammis adolere Penates. Centum alia, totidemque pares ætate ministri.

In hac vero sententia indicabitur etiam pristina ungendi pedes in convivio consuetudo: quod & Magdalena prestitit Joannis 12. Matth. 26. Marci 14. & apud priscos alios. Eadem ratione fieri Athenæus docet lib. 12. ex Antiphante, & Trophonio; atque lib. 15. idem moris fuisse apud Athenienses, ut delicatiorum pedes unguento ungerentur, veterumque nimiam curiositatem, ut unicuique parti corporis idonea unguenta adhiberent, pedibus, cruribus, maxillis, uberibus, temporibus, brachiis, superciliis, capillis, Baccharinum, amaticinum Aegyptium, Phœnicinum, Nardinum, erudite persequitur Fluvius Ursinus in sua appendice ad Triclinium Petri Ciaconi. Cum vero etiam in hac nostra sententia, in Originali sit pro pedibus, viz: Rursus via,

Nicetas. Di vina beneficia virtutis materia.

2. Pueri famuli. Gregorius. Philipp. Vatabl. Pueri filii Nicetas. D. Thom.

Elegans Nicetæ comparatio. Paterfamilias instar centri in circulo.

3. Paterfamilias exemplar filiorum Plutarch.

1. Pueri atque puellæ convivii Ministri.

Ungendi pedes in convivio priscorum.

Fluvius Ursinus.

Res pro via.

Plinius.

via, pro vestigio, aut pedis planta; mutuo accipi soleat, faciet cum hac ipsa consuetudine, quod Plinius lib. 10 cap. 3. de oleo differens: Vidimus (inquit) etiam vestigia pedum tingi, quod M. Othonem monstrasse Nerari Principi ferebant.

2. Abundantia periphraſis.

Atque hæc tantum in hunc locum probabiliter indicata sint: nam simplicior sententia illa est, ut hæc sit ingentis cujusdam abundantia, & fertilitatis circumloquutio. Septuaginta Fluebant via mea butyro, & montes mei fluebant lacte. Id est, tanta erat copia, numerusque meorum gregum, ut quocunque me verterem, viderem notas diffluentis lactis ex distentis uberibus; indeque fiebat, ut ipse tingeret, lavaretque pedes suos butyro & lacte. Simile est id, Deut. 33. 24. In benedictione Affer (cujus nomen divitias & beatitudinem sonat) tingat in oleo pedem suum. Et deinde subditur: Ferrum & as calceamentum ejus, quia videlicet terra illius tribus prædices, & abundans erat venarum ferri, & æris. Idemque indicatum est Gen. 49. 20. Affer pinguis panis ejus (ea n. pinguedo o ei est, aut butyri) & præbet delicias Regibus (nam ex pane, & oleo, atque butyro placeptæ fiebant delicatæ) Similes igitur sibi delicias, aut potius abundantiam ex oleo, & butyro contigisse ait Job; & similis etiam profusi sanguinis redundantia significatur Psalm. 94. 25. Intingatur pes tuus in sanguine.

Benedictio Affer.

LXX. Montes feraces solitarum. Cajetanus. Insignis abundantia circumloquutio

Et Petra. Septuaginta; Montes; montes videlicet saxosi, & montana loca, quæ feracia erant Olivarum. Quod autem Cajetanus petram hanc fundentem oleum, intelligit petram molentem olivas, ridiculum est. Sed plane alludit ad fluminum, fontiumque scaturigines, quæ cum soleant frequenter in montibus petrosis, & in ipsis saxis aperiri ait Job, non aquam, sed oleum ex ipsis petris collegisse. Quod simile est illius Deut. 32. 13. Ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo, id est, abundantiam olei, atque mellis sylvestris: nam in rupibus terræ sanctæ, quippe regionis præcalidæ, frequentissime aptum examina, quæ vix poterant alvearibus capi, millificabant, & nullus erat locus inutilis, aut infrugifer: nam in ipsis rupibus olea nascebantur, Item, & illud, Psalm. 80. 15. De petra melle saturavit eos. Quod aliqui intelligunt mellitos, dulcesque fructus ut dactylos, ficus, uvas; sicut & Exod. 13. 5. Tiram lacte, & melle manantem, id est, multis pecoribus, multisque suavissimis fructibus Philippus vero existimat fieri potuisse, ut ille potus deserti ad voluptatem, voluntatemque bibentium saperet, sicut mel, atque oleum; sicut manna pro voluntate comedentium, continebat omnis saporis suavitatem. Sed quidem hæc tantum sunt incredibilis cujusdam feracitatis & abundantia periphraſis, quale est illud:

Philippus.

Sap. 16. 20.

Virg. Æol.

3. Theocritus

5.1

Eidyl.

Mella fluant illi, ferant & rubus asper Amomum.

Et illud:

Non fluctus aqueos; sed lac profundat Himera.

Æstuet & cratis vino, Si a fruge niteſcat.

Consonantque reliquæ voces: nam fundere, aut profundere, tum etiam rivus, (ut alii vertunt) paludes, ad abundantiam quoque referuntur ut supra cap. 10. 17. Non videat rivulos fluminis, torrentes mellis, & butyri.

VII. Quando procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant Cathedram mihi.

1. Egredi quid in sacro sermone. Princeps primo mane curans Remp.
2. In portis judicia celebrata. Explicatus Moyses.
3. Cathedra, & Sedes Principum atque Judicum. Tum etiam magistrorum. Explicatus locus Regum.
4. Principes & Reges aliquando de suggesto concionati. Explicatus locus Regum & Paralipomenon.

1. Domi 28.6.

N37

Princeps procedens summo

Ab agris & rure, ad urbem se transfert: Non felix (inquit) solum eram ruri, sed etiam domi, atque in urbe beatus: Benedictus ingrediens, & egrediens. Procedebam, egrediebar, ut minus publicum obirem ad exercenda judicia, & Rempublicam administrandam, cum multo comitatu. Ejusdem gressio aut processus, est aut Imperatoris ad bellum 1. Reg. 1. 20. 2. Reg. 18. 2. aut viri ad munus publicum obeundum,

uti Sol procedens de alto hæmisphærio ad obeundum alterum, Psalm. 18. 5. Non aliter etiam ci- vitatis Gubernator, & Reipublicæ Princeps procedit, idque summo mane, ut primam curam civitatis & publici commodi expergefactus suscipiat. Sic Septuaginta Cum exibat matutinus civitate. Eleganter Olympiod. Tanquam Princeps qui. LXX. dam, ac Magister ceteris ad virtutem, sic nec somno, nec ebrietatibus indulgebat, sed charitate commotus de mane in plateis residebat, tanquam lex, atque effigies civitatis. irapositus. Sed illam procedentis Solis comparisonem pulcherrime attigit Seneca l. 1. de Clem. cap. 3. Quo (Princeps) procedente non tanquam matutinus aliquod, aut noxium e cubili profugerit diffugiunt; sed tanquam ad clarum & beneficium fidus certatim ad- volant.

Ad portam civitatis. Cajetanus vertit: super eis, qua sunt civitatis ut non locū, sed potius negotiū significat ut & indicare videntur Septuaginta. Exibat matutinus in civitate. Sed quidem vox, p. a. tea, & cathedra, arguit etiam certum quendam locum Tygur. cum Tygurin. legit: Per oppidum ad portam. Vatabl. tablus; Per portam juxta urbem; Pagninus. Portam super civitatem quod sic interpretatur Vatablus, Deambulaturus scilicet circa urbis moenia, ut sit sibi no- tem tempore æstatis. Sed hæc interpretatio humilior est, quam quæ in exemplum magni cujusdam Principis, magnæ apud suos populares auctoritatis afferri debeat. Tum etiam valde levis, valdeque frigida esset doctrina quæ tunc temporis traderetur a Principe Malo itaque existimare jam tunc temporis in portis solere judicia exerceri; quare procedebat ad populi portam, & publicum atque frequentissimum urbis conventum, jus dicturus: Nam & hæc ipsa judicij, & portarū res antiquior videtur fuisse: cum dictum sit Gen. 4. à primis ad Cain. Si male egeris, præ foribus peccatum tuum ad- erit. Id est Judicaberis Chaldaus, Ad Judicij diem. Sed de porta diximus plura cap. 5. versic. 4. Chaldaus. num. 2.

Et in plateam parabant. Alii in prima persona: Parabant Proprie Faciebant parare. Sed magis Latine ab interprete dictum est: Parabant, sicut, & a Septuaginta. impersonaliter: Ponebatur mihi sella, Cathedra. Ex vi originalis vocis tantum est Sedes, sed recte sumitur pro judiciaria sella, aut pro regali Solio: nam judicum, Principumve sedere est, sicut & eorum, qui judicentur, ministrant, audiunt, stare. Quare vox eadem vertitur Solium, Amos 6. 3. & pro Sede regali, 1. Reg. 20. 25. & pro sede simul sede regali atque judiciaria 1. Reg. 13. 8. David sedens in Cathedra sapientissimus Princeps inter res. Quare etiam hanc Jobi Cathedram ad doctrinam videtur referre Chrysost. & ad priorum illam suam in dicendo libertatem & dignitatem. Si autem & Origen. ad lucensum studium charitatis, quod aliorum eruditioni, atque utilitati operam navaret. Olympiod. vero non tam ad sermonem, quam ad vitæ exemplum: Tanquam Princeps quidam & Magister ceteris ad virtutem, & tanquam lex, atque effigies civitati propositus. Philippus quanquam in Cathedra significari intelligat examen diversorum negotiorum: sed tamen nihil regium, nihil severum intelligit. Sedes (inquit) non tanquam severo Judicij, & cruento, sed ut Magistro plebis, ac doctori populi; & quidem aliquando sedere, benignitatis & comitatus est, cum nihil humanitatis detrahit Majestas Principis, & dignitas doctoris. Unum ille se (de optimo Principe in Panegyri. Plin.) ex nobis & hoc magis excellit, atque eminet, quod unum ex nobis putat, nec minus hominem se, quam hominibus præesse meminit.

Sed præstat, quod initio diximus, præsertim cum & Reges aliquando de suggesto ad populum verba fecerint: non enim judices tantum, sed Concionatores, ac Magistri erant; quod fecit Jo- lias 4. Reg. 23. 1. cum congregatus est ad eum omnis populus a parvo usque ad magnum, legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, & statit Rex supra gradum, id est, conscendit suggestum, & exponitur 2. Paralip. 34. 13. Stans in Tribunali suo perussit fœdus. In primo autem loco legunt Septuaginta. Stetit Rex ad columnam. Et in 2. Stetit Rex super columnam. Sic etiam David 1. Paralip. 28. Convocavit, & instruxit concionem, Salomon etiam Ecclesiasten egit.

4. Reges populi de suggesto Doc- tores

LXX.

VIII. Videbant me juvenes, & abscondebantur: & senes assurgentes stabant.

1. Juvenis in sacro sermone, qui. Abscondi ad reverentiam, Honor delatus senibus.
2. Senes, quid assurgere, & stare. Senes instar Parentum.
3. Princeps pro Judice. Rex Regum Magistratibus inferioribus jus dicens.
4. Manus allegoria. Explicatus Salomon.

I. IN honore (inquit) & reverentia maxima eam apud omnes ordines, & omnis ætatis homines: & quantum doctrina, & dignitate juvenes puerique distabant à Senibus, excellentibusque viris, tantum Senes ipsi, Principesque à mea dignitate, sapientiaque aberant Juvenes. Vox ad pueros, vel adolescentiores anceps est Abscondantur. Reverentiam (inquit Philippus) pietatis, & sancti timoris indicat. Nicetas intelligit eos, qui ætate, moribusque Juvenes erant, qui cum justis virtutem vererentur, ab illius se conspectu abducebant; sicut enim ex oriente Sole bestie congregantur, & in cubilibus suis absconduntur, nam in nocte tantum impune pertranscunt, & grassantur, ita qui male agunt, oderunt lucem & optimi Principis splendorem, quem superius diximus, instar Solis procedentem, ad obeundam urbem non sustinent, sed confestim fugiunt, & absconduntur. Simplicius est, si juvenilem ætatem intelligamus, quæ gravissimæ Jobi doctrinæ minus idonea erat: sicut & Plato Ethicæ doctrinæ censet adolescentes minus idoneos, at in Mathematicis exerceri oportere. Indicat vero Job Rempubl. optime à se institutam, ut Juvenes verè undiores essent, & Senibus honorem locumque digniorem deferrent. Quare sicut dicebat ille in sola Sparta expediri fieri senem, cum cerneret, quod honorem senibus juniores haberent, ita profecto in Jobi Republica Hufitana, & expediebat & fieri senem, & juvenes educari & institui.

בערים

Philippus
Nicetas
Juvenum
appellatio
in quos
quadret.

Psal. 193.
22.

Plato.

Plutarc. in
Laconic.

2.
Pagn.
Regia.

שש

Assurgendum
senioribus
tamen
quam
parentibus

Plutarc. in
Laconic.

Stare cujus
habitus.

Nicetas.

Et Senes. Alii vertunt: Decrepiti, quam vocem reddere etiam solet interpret, Antiquum, vel antiquos, superius capit. 11. & 12. 10. & capit. 32. 6. Sed, decrepitos, vertit. 2. Paral. 36. 17. Certe ex proprietate & merito suæ radicis, tantum significat hominem qui diu exstitit, diuque vixit. Recte ergo hoc loco Senes, & ætatis Sapientiæque provectionis assurgentes: nam cum prius ipsi sedissent; utpote doctores magistrique adolescentum assurgendo profitebantur se Jobi discipulos, eundemque ipsum velut parentem veneraturi. Hoc enim indicabat ille urbanus, & omnis assurgendi habitus in adventu seniorum, quem adolescentes Spartiæ tam religiose servabant, ejus enim rei causam rationemque rogatus Telecrus, respondit, Ut in iis (inquit) qui nihil attinent, honorantis, ita se gerentes, magis honorent parentes. Habitus est famulantis, audientis, discantis. Primum frequentissimum est in scripturis: stare coram Deo, coram Rege. Secundum rarius, cum potius contrarius habitus sedendi secus pedes alicujus, sit habitus discipuli discantis. Sed hic ex subjecta materia sic oportet exponi, ut ad audiendum referatur, simul, & ad habitum servorum, qui coram Regibus stantes ministrant, vel mandata accipiunt, quare hæc erit periphrasis supremæ dignitatis, & Regis Regum, coram quo ipsi Reguli stabant ille vero jus dicebat omnibus: Nam Princeps stantibus jus dicit, & sententiam pronuntiat, sicut Josue 20. 9. Reus sanguinis stabit coram cætu expositurus causam suam. Observat autem Nicetas, Jobum in hac sententia verberare amicos suos, quod in eum tunc insultarent, qui prius eisdem ipsis formidolosus, ac gloriosus extisset.

IX. Principes cessabant loqui, & digi superponebant ori suo.

LXX.

Philippus.

Sententiæ præcedentis expositio est, atque amplificatio. Principes optimates, capita populi. Septuaginta Potentes. Philippus dicit: Potestates. Origin. Divites, quibus tum potentia, tum divitiæ loquendi facultatem faciebant, & quorum dicta, atque sententias universi auditores

in cælum usque extollebant. Scriptum est enim: Divites loquutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius usque ad nubes perducunt. At (inquit Job) me præsentem obmutescabant. Nomen autem Principis, nomen videtur magistratus, & Judicis Exod. 2. 14. Quis te constituit Principem, & Judicem super nos? Psalm. 118. 23. Sederunt Principes, & adversum me loquebantur. Quare eadem ipsa radix, Sur, unde dicitur, Sar, id est, Principes, aliquando imperare significat, vel legem ferre. Ut proverb. 8. 16. Per me Principes imperant. Ergo significat cæteros minores magistratus, stantes coram illo bene instituendæ Reipublicæ præcepta, & legesque accepisse tanquam à Rege Regum; ut superius diximus. Quo quidem Job suam sapientiam valde commendat: nam & Salomon ex illa hanc ipsam rem vel imprimis sibi pollicebatur, quam habuit nullo negotio Job: Habebo (inquit) propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores, & juvenis, & acutus inveniar in Judicio & in conspectu Potentium admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me Tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinanti de me plura, manus ori suo imponent. Similiterque in hoc loco pro digito, est in originali, manus, digito enim quamvis compescatur labellum, sed manus tamen obstruitur os.

Illam autem Origenis allegoria non est inelegans, quod digitus ori injectus, manusque appposita usurpavit pro factis: Manum igitur, digitum elegans imponebant ori præsentem Jobo, quia sua illorum facta cogebant illos obmutescere, utpote, quæ minus clara & illustria essent, quam Jobi virtutes. Ad similemque Allegoriam illud non invitum trahi potest. Proverb. 26. 15. Abscondet piger os obscuro, manus sub ascella sua, & laborat, si ad os suum illas converterit, id est, si efficiat, quæ loquitur. Vide Gregor. lib. 22. moral. cap. 10.

X. Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhaerebat.

1. Milites amusi. Ducis propria sapientia, Dux unde dicatur. Illustratus Isaias.
2. Varia lectio. Silentii circumloquutio.
3. Singularis in audiendo attentionis descriptio. Oculi demissi inter audiendum.
4. Oculus ad exprimendum. Illustratus locus Regum

DUCES. Alii referunt ad militiæ Duces virosque bellatores, quorum animus solet esse à Sapientiæ studio alienus, & (ut ait Divus Thomas) solent audaciores & promptiores esse ad loquendum, & blaterandum. Ita fere Latini omnes. Quare etiam hæc sapientiæ, & eloquentiæ Jobi ingens amplificatio, quod sui admiratione defixos, silentesque teneret duces ac milites, cum potius leges atque Sapientia silere soleant inter arma; quamvis enim 2. de Republ. velit Plato militem debere esse Philosophum, & discendi cupidum; tamen idem ipse in Critia, probat priscum Atticæ institutum, quo milites separati à divinis viris habitabant. Audiebant igitur Duces ac milites, nemo non parebat legibus, omnes ex æquo, & jure moderabatur. Sed quidem, Ducis, nomen ex proprietate suæ radicis, non pertinet ad militiam, oritur enim à radice Nagad, quod est nuntiare, indicare, explanare, aut docere verbo, aut exemplo aut gestu, aut alia quapiam re. Inde dicitur Princeps, aut Dux, qui suos subditos & populares, vel verbo, nutu moderatur, & in cujus os, nutum, oculos intenti respiciunt subditi. Ex adjuncto autem, Præceptoris nomine explicatur proprietas vocis Isai. 15. 4. Ducem ac præceptorem gentibus, id est, docentem, & percipientem, vel annuntiantem, imperantemque quid facto opus sit. * Quare Prov. 28. 16. dicitur: Dux indigens prudentia, multos opprimit. Nam cum ducis (id est ex proprietate vocis, Legislatoris) propria sit Sapientia ad docendum, Potentia vero ad coercendum, si Sapientia destituatur, per Potentiam opprimit, nihilque recte moderabitur. Ergo (inquit Job) nemo dux, nemoque doctus tam sapiens, qui per meam doctrinam non proficeret, meque tacitus non audiret.

Vocem cohibebant. In originali est: Vocem abscondebant. Nihil autem aliud est, vox abscondita, quam

Principes
pro Judice.

ויר
ויר

Prov. 17.
& 18.

Vid. cap. 2.
v. 11.

Sap. 10. 11
12. 13.

Jobus cum
Salomone

compara-
tur.

4.
Origenis

allegoria.

Manus ab-
scondita

pro opere

obscuro.

Vide

Gregor.

lib. 22.

moral.

cap. 10.

1.
D. Thom.

Nicolas.

Cajetan.

Milites à

sapientia

abhorren-

tes.

Plato.

Dux aut

princeps

potest exem-

plo.

ויר

Ducis sapi-

entia &

potentia

2.

ויר

Tygrin. *Pagnin.* *Vatabl.* quam vox suppressa, quare eleganter dixit Tygrin. Procerum vox premebatur, nam illud aliud vix convenire potest, quod Pagninus & Regia vertunt: Abscondebant se. Et quod ait Vatablus. Una cum voce abscondebantur, & silentes proripiebant se: nam hi ipsi proceres erant auditores Sapientiae Jobi, & lingua eorum gutturi suo adhaerebat, illo dissonante, id est, manebat immota. Simile id Psal. 136. 6. adhaereat lingua mea faucibus meis, elinguis, mutusque fiam, q. d. ligata maneat lingua, & contracta ad fauces, ne suo officio expedite fungi possit. Res eam em paululum variat Phrasi, Psalm. 12. 16. & Zach. 14. 12. Lingua eorum contabescet in ore suo.

XI. Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi.

3. *Facilis explicatus.* **P**LANUS sensus ille videtur, qui legenti statim sese offert. Qui me audiebant, mirabiter deliniti meo sermone, me beatum praedicabant, & qui me contuebantur & suggesto verba facientem, & jura dantem, non minus illustre mihi sapientiae & integritatis testimonium reddebant. Nemo igitur aderat, qui mea verba tanquam divina quaedam oracula, non exciperet. Sed interpretatio haec non est valde exquisita. Quare Graeci paulo subtilius exponant, quippe separant aurem audientem ab oculo vidente, id est eum auditorem, qui cum audiat, at (ut ait Origenes) oculos demittat, praereverentia, & ad verso obtutu intueri non possit, propter nimium splendorem dicentis: Idcirco (inquit) oculos abducebant, quia ad excelsas, altasque illas notitias, nullo pacto nisi se posse intelligebant. Certe splendor ille vultus, & oculorum prestringens aliorum aciem, vere Regia vereque Divina esse solet, Sueton in Augusto. Oculos habuit claros, ac nitidos; quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris, gaudebatque si qui sibi acius contuerent, quasi ad fulgorem solis oculos submitterent. Dicenti vero Jobo non solum propter oris dignitatem, sed etiam propter doctrinae subtilitatem oculos submittebant. Quare ut tantam doctrinae magnitudinem attentius perciperent, avertebant oculos, ut tantum auditui redderetur, quantum videndi sensus amitteret. Quare licet attenti & benevoli auditores sint oculi in ipsum dicentem conversi (ut Plutarchus docet libello de auditione) vitiumque in auditore censeatur demissio vultus: at nunc vultus, oculorumque demissio erat virtus auditorum Jobi, atque eximia ipsius dicentis laus, Hanc interpretandi rationem indicant Septuaginta legentes. Oculus videns me declinavit. Videbatur ergo illis loqui quasi ex consorcio sermonis Dei, ita erat inter docendum vultu prope divino, ut non possent in illum intendere.

4. *Germanior explicatus.* *Job cum sermone collatus.* Sed ego tamen hoc Encomium sapientiae Jobi persimile existimo illius testimonii, quod reddidit Salomoni Regina Saba 3. Reg. 10. Videns enim omnem sapientiam Salomonis, dixit ad Regem: Verus est sermo, quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua, & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni & vidi oculis. Non aliter cum Jobi sapientiae fama longe lateque pervagaretur, ex solo auditu praedicabatur apud omnes beatus. Qui ergo illius videndi desiderio ad illum dispartantem, & differentem vaniebant, re ipsa & experimento comperiebant verissima esse, quae fama, & rumore jactabantur. In quam eandem sententiam adducit hoc loco Philippus illud sancti Loth elogium 2. Petri 8. Aspectu & auditu iustus erat, id est, experimentum, ipseque conspectus sanctitatis illius par erat famae, & existimationi.

XII. Eo quod liberafsem pauperem vociferantem & pupillum, cui non esset adjutor.

HOC est optimi Principis officium, liberare, salvare, in tuto constituere, facere ut fugiat, vel ut evadat, est enim hoc loco verbum malat, quod vel eripere, vel evadere, aut effugere significat, & ita addiderunt Septuaginta explicationis gratia; de manu Potentis. Indicatque illud verbum liberandi, ingens pauperis periculum difficultatemque effugiendi. Pauperem, Septuaginta, Mendicum, proprie humilem, oppressum, vociferantem. Ex Hebraeo Clamor significatur, aut ululatus hominis vehementer afflicti & anxii, implorantis opem, quod clamare, vertitur Psalm. 17. v. 42. Clamaverunt, neque erat, qui salvum faceret. Vere Regia illa Theodorici Regis vox apud Cassiodorum, Inter gloriosas Republica curas, quas perpeti cogitatione, Deo auxiliante, revolvimus, corde nostro est levamen humilium, ut contra potentiam superbiorum nostra pietatis, erigamus obstaculum, nec liceat quicquam apud nos audacia, cuius est propositi superbia calcare.

Et pupillum. Orphanum, Cui non esset adjutor. In Hebraeo, cum distinctione, & cui non erat adjutor. Ut indicet tres miserorum ordines indigentes Principis tuitione, & Judicis misericordia, & aequitate, Pauperem oppressum, orphanum, & illum, cui nemo patrocinatur, quod videtur esse illud Eccl. 4. v. 1. Vidi lacrymas innocentium, & neminem consolatorum (Patronum adjutoremve) nec posse resistere eorum violentiae cunctorum auxilio destitutos. Indicatur vero vehementer requirere a nobis Deus ut juvemus infirmiores, de quo est illud 1. ad Tim. 5. v. 8. Si quis suorum, & maxime domesticorum, (id est, fidelium, qui sunt intra domum Dei) curam non habet (id est, opem non fert) fidem negavit & est infideli deterior, id est, maxime injurius in Deum, qui praecipit miseris benefacere: & renuntiavit fidei, iurique humanitatis, quasi dicat: Es peior que un erege, o que un renegado. Ingens Hyperbole inhumanitatis.

Ubi primo observandum est id, quod initio capitis primi proposuimus, Jobum fuisse Regem Regum, ut qui Regibus aliis, Magistratibusque jus diceret, legesque daret. Quare & aliquando pauperem vociferantem, appellatamque a minoribus iudicibus ad Tribunal Jobi, ipse supremus Judex & Magistratus liberabat. Sic enim Salomon qui inter Palaethinae Reges, illo Regis Regum munere fungebatur, ut Sapientiae 8. 14 & 15. indicatur, ait beneficio Sapientiae, quam admaibat, fore ut disponderet populos, & timerent illum audientes Reges horrendi. Et iterum Prov. 8. 15. Sapientia dicit: Meum est consilium, & aequitas, mea est prudentia, mea est fortitudo, per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam. Quae omnia tum in sapientiam Salomonis qui erat supremus inter Palaethinae Reges Magistratus, tum vero in Jobum supremum Principem inter Idumaeos, & jus dicentem aliis Regulis, egregie conveniunt.

Secundo observat Chrysostomus. Non gloriari Jobum, quod sacrificiis operam daret. Iudaorum enim (inquit) hac erat gloriatio. Sed in eo potissimum, quod iudicaret pupillo, & vidua beneficeret, atque illa praestaret, quae a bono Principe & Iudice requirit Deus, nimirum ut sit Princeps Subditorum suorum, atque popularium verus Pater, quae in re paternam quoque Dei gubernationem imitantur Principes, cui propositum est, ut ingentibus beneficiis mortales omnes demereatur. Quare inter divinas virtutes illud est, quod ad virtus suos Reges transfulerunt Aegyptii: nam Sacerdos, qui coram populo preces, & vota pro Rege praedicare ad populi gratiam. Leviores infligere poenas, majores vero reponere gratias quam pro delictorum, aut beneficiorum meritis. Auctor est Diodorus Siculus lib. 1. Quando magis pauperem vociferantem, orphanumque ab injuriis & calumniis vindicabit. Sapienter enim Ecphantas ille Pythagoricus dicebat: Verum Regem eandem amicitia subditis esse sociatum, quam Deus mundo.

- 1 Liberare quid. Pauper.
- 2 Pupillus. Trium miserorum genera egentia tuitione Principis. Illustratus Paulus.
- 3 Job Rex Regum, & Salomon.
- 4 Vera Principis gloriatio, & Aegyptiorum Reges.
- 5 Job citra invidiam se laudans.

Tertio, quod Isidorus in Catena, quod Pharisaeus se laudans apud Deum, offendit, at Jobus Isidorus, quamvis plura, & maiora de se praeceperit, tamen laudem tulit. Ille enim nemine incitante, vel impellente se commendat: frigit autem laus frigida quam sibi quisque assumit nulla necessitate coactus rate

lui com-
mendatio.

Jobus se
necessario
& oppor-
tune lau-
dandus.

2. Cor. 12.
11.

Plutarc.

Quinque
causae lau-
dandi se-
citra inveni-
diam.

Basil.

Eccl. 3. 7.

actus, secus Job, quem iusta sui defensio, & ini-
qua criminatio ad veritatem cogunt ad profe-
renda vitae suae merita. Quare & Paulus, dum
aliquando se commendat, ait: *os me coegitistis; ego
enim a vobis debui commendari.* Vide Plutarchum
commentario. Qua quis ratione seipsum circa in-
vidiam laudare possit. *Usu* (inquit) *venire potest,*
ut audiendum sit viro civili, aliquid de se ipso dicere, non
gloria nullius, aut gratia captanda causa, sed quia occa-
sio, & res ita postulent. Inter alias vero causas se-
ipsum absque culpa reprehensionis laudandi pri-
mam assignat. *Si calumniæ aut accusationis depellen-*
da gratia id faciat. Secundam, *Si quis in aliquam in-*
ciderit calamitatem. Tertiam, *Si rem bene gestam do-*
sendat. Quartam, *Si suam quis laudem in Deum trans-*
ferat. Quintam etiam, *Si laudem propriam ad utili-*
tatem auctoritatis referat. Quæ omnia pulchris exem-
plis sententiisque confirmat, atque pulcherrime
in Jobum universa cadunt. De quo illud dicit
Basil in Caten Tempus tacendi, & tempus loquen-
di; nam postquam calamitates incredibiles diu-
turno silentio toleravit, virtutibusque se exercui-
t factus & modestus, nunc necessaria oratione
vitæ suæ actiones exponit. Vide hoc loco Gre-
gor. lib. 9. cap. 19. 10.

XIII, Benedictio perituri super me venie- bat, & cor viduæ consolatus sum.

1. Periturus quis, *Varia lectio.*
2. Viduitatis malum. *Dens Judex viduarum. Illustratus locus Regum.*
3. Viduatur ingrata. *Consolari, & laudare in sa-
cro sermone quid. Explicatus Moyses.*

1.

אמר

Psal. 67. 21

San. de ira.

* Et bien
que les hi-
21, esse me
enga.

Cajetan.

Ammian.

Septuaginta. *Benedictio perantis.* Philippus ait,
Septuaginta legisse; *Benedictio pauperis.* Vox o-
riginalis significat interitum ejus, qui in sum-
mo vitæ rerumque discrimine versatur, & quem
vel falsa & iniqua delatura, vel calumnia Po-
tentiorum agebant capitis reum, atque certo perit-
urus credebatur, nisi illi adfuisset incorrupti Ju-
dicis æquitas, & benignitas. Divinum porro est,
certo periturum hominem à morte, à discrimi-
ne revocare; Dei quippe sunt *exitus mortis*, id est,
viæ, & rationes, quibus quis possit à certa mor-
te effugere. *Hæc* (inquit Seneca) *divina potentia*
est gregatum ac publice servare, multos autem occidere in-
cendiis ac ruina potentia est. Is inquam, benedicebat
mihi & omnia bona precabatur jam ereptus dis-
crimine. Septuaginta. Alium sensum indicant:
* *Benedictio perantis super me veniat*; ut sit optantur
aut deprecantur. *Quæ à me illis benedictio accidit, ea-*
dem mihi veniat. Si vero legendum sit de futuro,
veniet, ut Cajetan contendit, videbitur sibi
polliceri, suæ justitiæ. suorumque recte facto-
rum certum præmium, reddendum aliquando à
Iusto Judice. Sed quidem non levis mihi suspicio
est, Jobum nunc commendare illam optimi
Principis virtutem misericordiam, & clementi-
am, quæ sæpe merentibus poenas, extremum-
que capitis supplicium remittit. Sic quoque Ar-
taxerxes mirabili lenitate Regum Persarum sæ-
vitiam temperavit, nam (ut scribit Ammianus
lib. 30) *Tiaras ad vicem capitum quibusdam noxiis*
amputabat, & ne secaret aures more regio, è galeris fila
pendentia praeidebat. Chrysostomus sane Hom. 20.
ad Popul. Antiochen. illud assert Theodosii Im-
peratoris, cum solemnitate Paschali jubebat
vinctos dimitti; *Utinam* (dicebat) *(mihi liceret & de-*
functis revocare, & ad priorem vitam reducere. Et hi
(inquit Chrysostomus nimirum rei læsæ
majestatis) *jam mortui sunt prius, quam iudicium pro-*
feratur. Sic perituri benedictio veniet super Regem
in exigendis poenis humanissimum. Vide in
hanc rem Fabr. 3. Semest. cap. 16. & 17.

2. Et cor viduæ consolatus sum. Cor (inquam) mœ-
rens, atque amarum vidua, quæ præ afflictione
& mœrore neque audebat; neque valebat voci-
ferari tantum loquebatur & clamabat in corde
suo: sicut & Anna, cum multiplicaret preces coram
Domino loquens in corde suo, & vix penitus non audie-
batur, ad multitudinem doloris & mœoris retulit,
1. Reg. 1. 13. 16 Illius desiderium exaudivit
Job, instar supremi numinis, quod exaudivit des-
deria pauperum. Vidua (inquam) cujus conditio
miserrima est. Diximis nonnihil de viduitatis æ-

rumnis, superius cap. 24. num. 3. Nunc illud
tantum, quod qui se judicem, vindicemque vi-
duarum constituit. Deum viduarum Judicem
imitatur, vide id 3. Reg. 17. 20. Cum Elias pro
viduæ filio oraturus, ait: *Domine Deus meus, est-
amne viduam, apud quam ego utcumque susten-*
tor, afflixisti, interficiendo filium ejus? q. d.
non illud suffecerat viduitas, quin etiam
addidisti filii orbitatem? utraque res miserrima.
Septuaginta, *Hæc mihi Domine, testis vidua.* Testis
inquam, non solum, quod videre se significet,
injuriæ, quæ viduæ irrogatur, sed etiam quod
Judex, vindexque futurus sit Philippus: *Pupillus,*
pauper, & vidua, omne genus humilium, afflictorumque Phi-
lippi significant.

Consolatus sum. Clare & dilucide, quod in He-
braeo est, *Exultare feci præ gaudio, vel cantare feci,*
aut jubulare. Tygurin. *Cor viduæ commovebam ad ju-*
bilum: ad solatium, & læticiam pertinet, ac si di-
ceret: *Exhilarabam, lætificabam viduam, im-*
plebam gaudio, ita ut continere se non posset,
quin exultaret, jubilaretque, nam Ranan est ex-
ultare, cantare cum tripudio. Ubi est elegans
rerum antithesis; nam *cor viduæ mœrens, verba*
supprimens, & dolorem præmens, & ne hisce
requidem audens, jam tandem ope allata, vix
se poterat continere, quin cantu, & jubilo pro-
deret incredibilem cordis læticiam. Consolatio
itaque major erat præterito mœrore, nam hunc
tandem continebat cor, illam non capiebat ani-
mus. Septuaginta videntur hoc jubilum referre
ad laudes ipsius Jobi decantatas: legunt enim:
Os viduæ benedixit me. Ubi illud observari præci-
pit Chrysostomus; *Quamvis viduarum genus sit quo-*
dammmodo ingratum, non natura voluntatisve vitio, sed
egestatu necessitate, quamvis agre eum laudent, à quo
sunt beneficio affecta; nam furnus est paupertatis vidui-
tas; eas nihilominus Jobi nomen cum laude usurpasse.
Incredibilis igitur beneficentia Jobi aperiebat
mutarum viduarum, reddebatque diserta ora.
Atque cum hac interpretatione facit ipsa radix
consolandi, aut canendi, quod etiam est laudare
cum cantu & exultatione, unde illud Thren. 2.
19. *Lauda in nocte; & Zach. 2. 10. Lauda, & latere.*
Et Levit. 9. 24. *Cum vidissent turba, & laudaverunt*
Deum. Vides igitur non jam ingratum viduarum
genus, sed gratis agendis profusissimum, ut quæ
cantu & jubilo prosequantur beneficii largio-
rem. *Quidam* (inquit Seneca) *furtive agunt gra-*
tias, & in angulo, & ad aurem. Non est ista verecun-
dia, sed inficiandi genus. *Ingratus est, qui remotis arbi-*
tris agit gratias. Et rursus: *Non est, quod quisquam*
excusationem mentis ingratis ab infirmitate, atque inopia
petat, gratus potest esse voluntate. Illud etiam am-
plificat Jobi æquitatem & benignitatem quod iis
benefaceret, à quibus nihil lucri sperare potuis-
set. Quod eleganter observavit Nieetas; Nam
quid muneris à paupere pupillo, vidua Magni porro
animi, & boni proprium est, non fructum beneficiorum
sequi, sed ipsa. Tunc est virtus dare beneficia non utique
reditura, quorum à viro egregio statim fructus perceptus
est. *Non est beneficium, quod in questum mittitur, Hoc*
dabo, hoc recipiam, auditio est. Senec.

XIV. Justitia indutus sum, & vestivi me, sicut vestimento: & diademate judicio meo.

1. *Qui olim dicebant Magistratus armati. Illustrata Sa-*
pientia. Samebant etiam purpuram, aut praxe-
ram.
2. *Justitia pallium, aut tunica, cujus rei Symbo-*
lum. Explicatus David.
3. *Judex non solum erga alios, sed erga se justus.*
4. *Diadema, Cydaris, Mitra, quid in sacro ser-*
monem. Judicium insigne. Commendatus Hierony-
mus Prado.
5. *Judicium quid Regia virtutes.*

MIRE se ornatum non tam peculiaribus ar-
mis, aut vestimentis quàm virtutum insigni-
bus, justitia, & æquitate nunc proficitur
Job: quibus verbis profecto indicat peculiaria
quondam fuisse Judicem ornamenta. Et qui-
dem armis instructos ad jus dicendum processis-
se Imperatores, vel ex illo non obscure colligi
potest, Sapient. 5. 18 19. *Accipiet armaturam zelus*
illius, induet pro thorace justitiam, & accipiet pro galea
illius.
Judicium

Judicium certum, sumet scutum inexpugnabile, equitatem. Solebant quippe Reges ipsi atque Imperatores jus dicere, Judiciumque munus exercere. Atque eo nomine Virgilius prædicat Augustum:

— *Cæsar dum magnus ad altum*

Virg. l. 4. *Fulminat Euphratem bello, victorque volentis
Per populos dat jura, viamque affert Olympo.*
Peculiaria etiam Regum ornamenta fuisse, cum jura darent, indicat idem ipse Poeta depingens Priamum Regem, ex observatione viri eruditissimi nostri ordinis Jacobi Pontani l. 12. suarum symbolarum;

*Hoc Priami gestamen erat, cum jura vocatis
More daret populis, sceptrumque sacerque liaras
Iliadumque labor vestes* —

Jacobus Pontanus Virg. 7. En. Polyenus
Cum quo illud facit, quod Polyenus l. 4. Strategem. scribit, Alexandrum, cum apud Macedones, aut etiam Græcos, Judicium exerceret, mediocri, vulgarique foro uti solitum, at inter barbaros, splendido, & militari, ut barbaris metum incuteret sumebant interdum, deponerebantque pro qualitate judicii, atque sententiæ ferendæ Rom. Magistratus purpuram, vel prætextam, de quo videndus non inutiliter Baysius de re vestiaria. Quem mutandarum vestium morem antiquiorem fuisse, & ab ipsis Jobi temporibus inolevisse ex hac nostra sententia facile colligi potest, Ubi Job non tam externa vestimentorum, aut armorum insignia, quam certa peculiarique virtutum ornamenta sumpsisse in Judicio asserit, ut non tam externa facie, & habitu, quam re ipse & animo Judex esset, justitiamque tueretur.

2. *Justitia.* Sanctitatem dicit, quæ virtutem omnem complectitur vel illam peculiarem quæ reddit unicuique, quod suum est. Idem repetit, & exponit particulasequenti. *Vestivi me sicut vestimento.* Septuaginta. *Sicut diploide, vel sicut pallio,* quod totum hominem regit. Vox originalis, vel *pallium, vel tunica, vel diplois,* verti solet aliis locis ab interprete. Ego hoc loco tunicam potius dicerem, ut significet, justitiam fuisse quasi vestem interulam, quæ nunquam ab illo deponeretur, sed adhærebat intime. Quæ phrasi utitur David Psal. 108. 20. *Operiantur sicut diploide* (tunica aut pallio, quod semper hominem comitatur. Hieron. *quasi cingulum, quo semper accingitur*) *confusione sua,*

3. *Duo hic observat Chrysostomus.* Primum, postquam dixit opem & salutem allatam pauperi, subjecisse: *Vestimentum justitiæ,* ut non solum erga alios justus significetur, sed etiam in seipso. *Nam sunt* (inquit) *qui cæteris præsent, verum ipsorum vita turpis est, & ingloria.* Cum tamen ipsa magistratum vita debeat cæteris esse tanquam lex quædam animata in quam intueantur. Secundum quod sicut necessitas cogit vestibus semper uti, sic nunquam ipse calamitolorum judicium deseruit, quasi dicat: Hæc fuisse illius quotidiana familiarique ornamenta, *El trage ordinario.* Nam quidem, qui non semper justitiam administrant, licet aliquando induantur justitiâ, sed illa non est quotidiana, familiarisque vestis, utpote quam statim deponant. Atque illud etiam observat Gregorius, quod, *Qui justitiâ sicut vestimento vestitur, se undique bono opere protegit, & nullam partem actionis suæ, peccato nudam relinquit: nam qui in aliis actionibus justus est, in aliis injustus, quasi hoc latus cooperis, illud nudavit: neque jam bona sunt opera, quæ subortis aliis parvis operibus inquinantur.*

4. *Et diademate Judicio meo.* Diadema, aut Cydarris Sacerdotis, Judicis, Principis insignie gloriosum, videlicet fascia, aut vitra, qua redimebatur caput, sicut Isai. 62. 3. dicitur: *Eris corona gloria in manu Domini, & Diadema Regni in manu Dei tui.* Cum, *in manu,* dixit, non intelligit aureum annulum, ut frigide quidam exponunt, sed Dei opem & potentiam, qua in tantum gloriæ fastigium evehatur, ut ascendat ad ipsum Dei caput ornandum insigniendumque regiâ dignitate, ita ut de illo gloriatur Deus, quasi de corona. Est autem hoc diadematis nomen in Hebræo *Tsanaph* à radice *Tsanaph*, quod est circumvolvere, aut circumdare, quia videlicet Diadema circumvolvitur capiti & cingit tempora. Esse vero vittam, aut fasciam, colligi potest ex ex Vulgata interpretatione Isai. 3. 23. Ubi vertitur *vitta*; & fere sonat idem, quod nostrum Hispanum *Canefa*. Vertitur *Pinoda* Tom. II.

aliquando *Cydaris* Levit. 16. 4. Et *Corona* Isai 24. 1. Sed de *Corona mitra & diadematis* appellationibus, varioque honore & usu, nunc non plura, quod pluribus de illis differuerint Noster Hieronimus Prado, vir omnium judicio sapiens, cap. 21. Ezechiel. & Petrus Faber libro trigésimo Semestr. cap. 25. Illud tantum, quod hoc loco *Judicium*, non solum significet æquitatem, sed comprehendit totam judicialem forensemque formam administrandi juris atque Reipublicæ. Quæ duo in Rege conjuncta sunt, atque etiam in superioribus aliis Magistratibus. Et quod *Justitiâ*, *Judiciumque* sua insignia ornamentaque regalia fuisse dicit quibus excultus incedebat, illud ipsum videtur esse, quod ab Hesiodo, Plutarcho, aliisque scriptum est, Jovi regnanti adstitisse Diem Themimque, quasi illius consiliarias Virgines sanctissimas, quas profecto nihil illud fuisse intelligendum est quam justitiâ & Judicium; aut jus Fasque, quæ sunt plane Regiæ virtutes. Quo etiam illud pertinet Anaxarchi consolantis Alexandrum ob Cliti cædem. *An ignoras* (inquit) *ius & Fas Jovi assidere, ut quidquid Rex agat, id fas justumque putetur?* Vide Plutarchum libello ad Principem ineruditum.

Hieron.
Prado
Per. Faber.

Justitia &
Judicium
Regum
ornamenta.
Hesiod.
Dice &
Themis
assistentes
Jovi.

Plutarch.

XV. Oculus fui cæco, & pes claudus.

1. *Princeps per seipsum curans res pauperum.*
2. *Cæcus & claudus, quorum symbolum optimus Judex.*
3. *Princeps, quatenus Reipubl. caput, populo minime onerosus. Est etiam velut pedes portantes onus. Explicatus Moyses & Baruch.*
4. *Princeps vicem jubere debet omnium Reipubl. partium, atque membrorum. Illustratus Isaias.*
5. *Princeps Reipubl. medicus. Explicatus Isaias.*
6. *Sub optimo Principe nihil sibi timet pauper. Explicatus Isaias.*

NON inutiliter observari potest ex Hebræo *Oculum & pedem* esse pluralis numeri, *oculi & pedes*, ut integrum perfectumque auxilium miseris & egentibus à se præstitum significet; ut sub optimo Principe neque civis claudicaret, neque ullo unquam lumine destituatur. Tum illud, ipsum Jobum per se, non per servos, aut alios administratos curasse res pauperum; in Hebræo enim sic ad verbum legitur: *Oculi erant cæco, & pedes claudus ego.* Quod etiam observavit Chrysostomus. *Non dixit, per servos faciebam: verum egomet natura peccata emendabam, nec hominem solum, verum etiam ipsius natura vitia corripiebam, multisque corporis artibus rebus necessariis prabendus, eximiaque providentia consulebam.* Sane si Princeps sui gregis inspector sit, non poterit, nisi inhumanissimus sit, suâ ipse manu miseros non sublevare. *Quo studio* (inquit Theodoricus) *convenit reparari, quod & nostris oculis frequenter constat offerri?*

1.
Chrysost.
Prov. 17. 15
Cassiod. l. 2.
Var. c. 39.

Sed quid hoc loco *cæcus & claudus*? inde enim colligemus quid præstiterit suâ ope Jobus, dum vice oculorum ac pedum erat pauperibus. Plerique intelligunt ignorantia tenebris & pravitate operum atque morum laborantes, quos illuminabat, & ad rectam virtutis viam reducebat. Ita Origenes in Catena: *Usurpatus est* (inquit) *oculus, tanquam Dux via ad intelligendum: pes autem quasi Dux via morum.* Atque fere eadem ratione Philippus; Chrysostomus vero ipsos corpore manens membrisque captos ac debiles intelligit, aut quos membrorum alicujus calamitas opprimebat. Quippe his etiam opitulari debet bonus Princeps. Ego illud præterea addo, quod cum re præsentem eleganter cohereret, ut hæc pertineant ad judicium forense; nam cum ipse Princeps, aut Magistratus ignorantes simplicesque homines, quæ suæ causæ vix bene consocios admonet instruitque, videtur esse ipse *Cæcorum oculus*, & cum imbecillibus, jusque suum non potentibus prosequi, animos facit, fauetque, videtur profecto esse idem ipse *Claudorum pes*. Ergo (inquit Job) nemo in meo tribunali suâ causâ cecidit, quod illi Patronus & Advocatus deesset, qui de rebus necessariis illum instrueret, aut quod eidem deesset diligens aliquis Procurator, cujus labore & diligentia, & quasi

Claudus &
cæcus quis
Origenes

Philippus
Chrysost.

Cæcus &
claudus in
Judicio
forensi quis

Plinius in
Panag.
D. Thom.
Cajetanus

discurrendi sollicitudine, obtineret in causa, vel si opus esset, ipse Jobus pro salute miserorum discurrebat. Nescio quod simile laudat in Trojano Plinius: *Incedis pedibus, ambulas inter nos ita communia & confusa Principis vestigia.* In hac interpretatione pereunt mihi D. Thomas atque Cajetanus,

5.
Principes
Reipub.
caput non
onerofum.

Sed paulo attentius considerata premendaque est hæc sententia, atque illud primo observari potest, Principem quidem debere se existimare, ita esse supra Rempublicam, ut non sit illi onerosus, sed, esse illius partem & membrum corporis politici: non quidem sicut naturæ & universi caput, ut non sit pars mundi neque comprehendatur in universitate creaturarum, sed est Princeps præsens suprema suæ Reipublicæ, quæ tamen capitis instar, nullum est suo corpori onus, sed honor, Dux, lumen. Illorum vero, qui rem publicam operibus opprimunt, imago viva quædam statua aurea, aut argentea, inutilis omnino suo populo, imo non inutilis solum, gravis, molesta, exitiosa. Sicut describuntur Idola Baruch. 6. 3. *Videbitis in Babylone Deos aureos & argenteos, & lapideos & ligneos in humeris portari, ostentantes metum gentibus.* Et Isai. 44. 10. *Quis formavit Deum, & sculptile formavit ad nihil utile; Et Isai. 46. 1. Facta sunt simulachra eorum bestiis & jumentis, onera vestra gravi pondere, usque ad lassitudinem.* Huiusmodi profecto sunt lignei, lapideique Principes, humeris suorum subditorum impositi, gravissimi atque molestissimi: at bonus Princeps caput est, oculus est, idemque ipse, velut pedes, portent onus populi, sicut ad Moysen dictum est, Num. 11. 17. *de Principibus illis, ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris.* Et Exod. 18. 22. *Levius sit tibi partitio in alios onere.* Quo faciunt Septuaginta legentes: *Ipsi allevabunt te, & suscipient onus tuum.* Quare Princeps nomen habet in Scripturis ab elevando, non tam quod ipse elavatus sit, porteturque sublimis in humeris aliorum, quam quod ipse elevet portetque aliorum onera super se.

Optimi
Principis
formula.

Princeps
dictus ab
elevando
super se
populo.

כשא

4.
Princeps
non solum
caput sed
etiam in-
star cætero-
rum Reipub.
membro-
rum.

Seneca 1.
de Clem.
cap. 3.

Nabuchodonosoris
statuæ partes
figura
Regum
diversorum

4. Reg. 2.
12. 13. 14.
Princeps
currus &
auriga.

Nu. 11. 12.

5.
Medici
cognomen
reipub.
gum.

הכע

Theodor.
Hieron.
Justitia
medicina
Reipubl.
Apuleius.

Tertio, Bono Principe, integro incolumique existente, nihil non integrum, incolume in Republica futurum, ut qui medicinam ipse præstantissimam afferre debeat malis omnibus, sit que mirificus quidam cæcorum claudorumque medicus atque chirurgus: hoc enim medici nomen familiare quondam fuit Regibus, ut aliquando diximus ad illum Isaiæ locum 3. 7. *Non sum medicus, & in domo mea non est panis atque vestimentum: nolite constituere me.* Principem populi, ubi pro medico est vox, quæ proprie significat *chirurgum*, ut Theodotio etiam vertit referente Hieronymo. *Qui ligat vulnera, & providet sanitati.* Ille videlicet, qui Reipublicæ vulnera sanat, & suâ ipse suppellectile miserorum ærumnas & inopiam alligare & sublevare possit. Justitiam quoque medicinam Reipubl. appellavit Apuleius, suo illo de Philosophia libro. Sed habet Princeps quocum-

que medico atque chirurgus aliquid præclarior, ut eleganter dixit Chrysostomus: *Pro natura (inquit) melior quidem, quam quivis medicus, curator erat hominum mancorum, ac membris captorum: nam qua arte corrigi nequibant, solatio ipse, ac mirâ providentiâ usus recreabat.* Nostra autem ætatis homines videntes etiam cacos faciunt. Illud addit Chrysostomus pertinere ad optimum Principem, non solum ut consoletur subditorum calamitatem, sed ut illam, quoad fieri possit, auferat, penitusque reseriat. *Siquidem (inquit) nec claudicationem, nec cæcitatem illi ipsi sentiebant: tanta in eos hujus cura & studium existebat, ut calamitatem ipsam, minime viderentur experti.*

Quarto, tandem nihil esse, quod calamitosus homo, cæcus aut mancus timeat sibi in bene constituta Republica, sub optimo Principe. Quamvis enim, qui hominem non habet, frequenter laborare soleat: imo & ejus sanitas, causæque curatio, non minus triginta octo annis contemni, & in obscuro jacere (dum enim claudus venit, alius ante eum ascendit, & vicem præripit) at optimus Princeps in Christi supremi Regis formam exemplumque intuens, abjectissimum quemque curat & sanat, & languentibus est pro pedibus, tum etiam & pro ore, jubetur enim, qui potest, patrocinari homini muto, id est, in sua causa silenti. Prov. 31. 8. *Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum, qui pertransiunt.* Aperi os tuum, decerne quod justum est, & iudica inopem & pauperem. Christus itaque Rex Regum, exemplar Principis optimi, quo regnante atque curante populum suum, dictum est: *Tum aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus, claudus, & Isai. 35. 6. aperta erit lingua mutorum.*

XVI. Pater eram pauperum: & causam, quam nesciebam, diligentissime investiebam.

1. Paternus erga pauperes affectus. Deus, Pater pauperum, & maritus viduarum. Unde dicantur Pater & Pauper. Illustrati Paulus & Matthæus.
2. Pater pro patrono. Illustratus Ecclesiasticus.
3. Magistratus causam diligenter cognoscat. Quid veritas mendaciumve in sacro sermone. Doctrina & veritas Sacerdotis. Illustrati Daniel, David, & Sapiens.
4. Iudicium vigilantia.
5. Quid causa, quid investigare aut probare. Regum munus. Illustratus Salomon, atque David.

PATER eram pauperum: Omnia (ut diximus) integra in Republica ubi imperat optimus Princeps. Nemo orphanus: nam se constituit Patrem orphanorum. Nulla vidua: nam idem ipse se est vir viduarum, & quidem cum filiorum viduæ Pater est, pro viro & marito est viduis ipsis, ut dicitur Eccl. 4. 10. instar Dei, qui cum Pater dicitur orphanorum, idem ipse dicitur maritus viduarum, ut 1. Tim. 3. exponunt Chrysostomus, Oecum. Theoph. exponentes quid sint viduæ in Christo luxuriantes: videlicet, quæ cum Christum haberent quasi maritum, illius fide abrogatâ, voluptatibus alii tradiderunt. Porro vulgatum est illud Principum cognomen, Parens Reipub. Sed illud indulgentissimum, Pater pauperum & orphanorum. Elegans imprimis illud Theodorici Regis apud Cassiodorum: *Bene Principalis clementia suscipit, quos pietas paterna destituit, quia sub parente publico Genitoris minime sentiri debet amissio.* Ad nos siquidem jure recurrit infantia destituta. Ita quod ille de Principe non usquequaque optimo dixit, de Jobo merito dictum fuerit, Talis fuit, ut sub illo filios tollere libuerit, & expedierit. Mirum, ut sub illo parentes mori è re filiorum fuerit, quippe ab optimo Principe adoptandorum.

Sed observat Philippus Paternum Jobi affectum ergo pauperes, & Gregor. quoque multum interesse, quod quis opus bonum & bono affectu faciat. Plerumque enim (inquit) multa homines pauperibus largiuntur, non quia eosdem pauperes diligunt, sed

Princeps
non solum
Consolator
sed curator
calamitatis.

6.
Nihil magis
cum sub
optimo
Principe.
Joan. 5. 17

Christus
Jesus for-
ma optimi
principis
Isai. 35. 6.

1.
pater or-
phanorum.

Deus ma-
ritus vidu-
arum.

Cassiod.
4. var. cap.
42.

Plin. in
Panag.

sed quia si minime tribuant, iram Judicii supremi formidant. Qui si Deum metuerunt, qua habent, dare noluerunt. Et inferius: Non patronum se vel proximum, vel adiutorem pauperum, sed patrem fuisse testatur, quia nimirum magno charitatis officio studium misericordiae verit in affectum naturae. Hunc ergo quasi naturae affectum erga pauperes requirit à nobis Deus, cum praecepit Eleemolynam largiendam Fratribus Deuter. 15. 9. 11. Eccl. 29. 13. Et ipse se propinquum pupillorum nominat, id est, consanguineum, & maxime conjunctum, Proverb. 23. 11. quod ex naturae suae propensione, & paterna bonitate omnibus bene velit & benefaciat. Quid enim aliud illud est: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis; nisi illum esse Patrem miserorum, & pauperum? nam in filiis suis parentes sive latantur & honorantur; sive laeduntur & offenduntur: & praeterea ipsum Deum se totum

Misericordia impendenda tanquam ex affectu naturae.

Cur se Deus propinquum pauperum nominet.

Matt. 10. 42. & 25. 30.

Deus verus Melchisedech.

Allusio inter patrem & pauperem.

אב אביר אבה

Psal. 10. 16

2.

Pater pro patrono.

Judicis officium in exploranda causa multipliciter explicatur.

Veritas judicii quid in scripturis.

Chrysost.

Augustinus

Virtutes regiae.

Rationale Judicii.

אב אביר אבה

Ab. dicitur pater, Ebion pauper: utrumque ab Abah, quod est desiderare & concupiscere. Eo quod Pater toto desiderio & concupiscentia ad filios feratur, pauper vero desideret, quae sibi necessaria sunt. Si igitur Princeps optimus pater est, toto desiderio feratur ad explenda cumulantque pauperum desideria, quod proprium Parentum est: atque emulabitur Patrem omnium Deum, qui desiderium pauperum exaudivit, & annuit votis, verus ipse Abimelech, Pater meus & Rex.

Sed ut cum tota oratione sententia haec cohaereat, non solum illam accipio de affectu erga pauperum inopiam sublevandam, sed etiam de calumniis eorum & injuriis in judicio propulsandis contra Potentiorum violentiam: nam & Patris nomen pro Patrono non raro usurpatur, & cum hoc sensu facit id Eccl. 4. 10. Tu judicans esto pupillis misericors, ut Pater, & pro viro matri illorum: & eris tu, velut Filius Altissimi obediens, miserebitur tui magis, quam mater.

Et causam quam nesciebam, &c. Hoc etiam pertinet ad optimi Principis, & integerrimi officium Magistratus, non suscipere temere causas & delationes civium, neque de re non bene latissime cognita sententiam ferre. Quare perfectam causae cognitionem percipiunt judici sacrae literae hoc loco, diligentissime investigare. Deuter. 21. 1. Prospicere. Prov. 28. 5. Cogitare judicium, & advertere omnia. Deuter. 17. 9. Diligentissime perquirere, quod difficile & ambiguum est. Exod. 23. 2. in judicio ferendo non sequi turbam, nec plurimorum acquiescere sententia. 2. Paralip. 19. Videre quid faciant, & cum diligentia cuncta facere. Atque existimo hanc esse Veritatem, quam saepe Deus requirit à Judicibus, videlicet, ut veritatem, sive judicii, veritatem inquirant, Exod. 18. 21. Deuter. 17. 9. Exod. 23. 2. & Daniel. 15. 48. Daniel. Cum staret in medio eorum, ait: Sic fati filii Israel, non judicantes, neque quod mirum est cognoscentes, condemnasti filiam Israel? Atque haec illa veritas judicii comes, Psalm. 110. 7. Opera manuum ejus veritas & Judicium. Licet enim Chrysostomus veritatem sumat pro misericordia, sed praestat, ut pro veritate sententiae ferendae & iustae simplicisque causae cognitione, quod dicere solemus, Hæzerraxon, y verdad. Sic etiam Psalm. 88. 14. 15. Justitia & Judicium, praeperatio Sedis suae, & per expositionem additur: Misericordia & veritas praecedent faciem tuam. Ubi quamvis Augustinus veritatem sumat, pro fidelitate promissorum, sed accipio pro aequitate & justitia. Cum quo consonat id Prov. 33. Misericordia (qua quis gratuito benefacit) & veritas (qua quis ex justitia cognita & explorata, impendit Deo vel proximo debita officia) non deserant te. Et id Proverb. 20. 88. Misericordia & veritas custodiunt Regem, quasi dicat: Hæ virtutes sunt Regis Satellites. Quare & illud erat proprium summi Sacerdotis, summi que Judicis insigne, Rationale Judicii, quod gestat in pectore. in quo erat, Doctrina & veritas, Exod. 28. 30. Quod ex proprietate vocis dicere possis, integritatem, quae est ipsa justitia & aequitas: vel ut alii vertunt, illustrationem, & manifestationem,

Pineda Tom. II.

quae in rebus dubiis, responsis à Deo redditis, ad monebant Pontificem, quid verum, & quid factum opus esset. Nisi enim Judex veritatem causarum omni viâ & ratione perspectam habeat, saepe errabit in judicio, saepe etiam indiget illuminari à Deo, ne praeposterè judicet. Quam veritatem imitari postea videntur Aegyptii, quorum Sacerdos summus, idemque Judex collo appensam gestabat imaginem Sapphiro insculptam, cui nomen, Veritas. Alianus libro decimo quarto. Alian. Atque huic veritati cognoscendarum causarum responderet illud judicium. Proverbiorum 29. 12. Summi Sacerdos, qui libenter audit verba mendacis, omnes ministros habet impios. ubi intelligo nomine mendacis, injustas calumnias malitiose confectos, & falsas denuntiationes, juxta id Eccl. 31. 3. Liberasti corpus meum à perditione, & à laqueo linguae iniquae, & à labiis operantium mendacium. Sic enim ibi legunt Septuaginta Rege exaudiente verbum injustum libenter, id est, facile, & non magna veritatis inquisitione: nam id additum patefacit calumniatoribus, sicut & contrario diligens veritatis amor, solet iniquos calumniis detertere, & quod ille dixit, sub optimo Principe non delatores, sed leges timentur. Et denique, qui Magistratus bene cognoscere causas criminum vult, non cito, neque temere judicabit, non iratus, neque, ut ille dixit, animo calenti, sed salutariter, & utiliter cunctabitur: nam ut sapienter admonuit Seneca: Danaum est, semper tempus, veritatem enim dies aperit: potest exacta revocari. Quare Olympiodor hoc loco ait: Hac ad eos dicit oportere, qui temere judicant, atque condemnant.

Et quidem, tum in aliis criminibus, tum in furto perquirendo & perscrutando mirabilis fuit quondam judicium diligentia, ut etiam cum lucernis & perfodiendo parietes fieret, Plinius l. 29. cap. Inquisitio (inquit) per parietes agitur, & qui judicetur à Gadibus columnisque Hercules accersitur. Eodem quoque respicit Petronius Arbiter: At (inquit) non servus publicus tam languide agit, sed raptam arundinem subter lectum mittit, omniaque etiam foramina parietum perscrutatur. Sic supremus Judex minatur se scrutaturum Jerusalem in lucernis, Sophon. 1. 2. & Ezechieli praecipit, ut Judicis manum obeat, perfodiatque parietem, & in apertum proferat ingentia populi crimina cap. 8. 8. Fili hominis fode parietem. Denique Platonis 12. de legibus hoc praeceptum est, ut Judex clausa omnia, & obliata, ac minutissima quaeque perscrutatur & exequatur, ne furtum latere possit.

Sed praeterea indicat Job, non solum delatas causas, & quas vocant denuntiationes, diligenter excussisse, & explorasse, verum etiam ipsum per se tam fuisse sollicitum de sua Republica, ut sponte sua perquireret, quid rei malive in populo esset, cui sua industria & consilio succurrere cito posset. Quod eleganter Chrysostomus: Hoc (inquit) certe majus est, quam esse Judicem qui exorcent Judicia, sedent, & illi quidem eos exspectant, qui acceperunt injuriam, qui, cum illi abierint, tunc praesto sunt. At Isai praevertens, lustrabat omnia, & s. quarens, qui laesi essent, multa adhibita diligentia. Hæc est illa Magistratum diligentia, de qua Constantini Lex: Justissimos & vigilantissimos Judices publicos acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem. Sed nunc pauca de vocibus.

Causam. Litem. Septuaginta Judicium, contentionem, aut jurgium forense. Philippus restringit ad negotia causaque pauperum, & ad teregendas calumnias, dolosque potentiorum digno supplicio prosequendos, ut cohaereat cum eo quod sequitur: Conterebam molas iniqui, &c. Addidit interpres, diligentissime, ut vim verbi originalis melius exprimeret: Nam in Hebræo tantum est: investigabam. Chryl. variis modis exponit. Scrutatus sum, studiosius exquisivi, curiose semper perpexi, omnia mori, ut calamitosos reperirem, neve quispiam violatus injuria uspiam lateret. Accommodari autem solet verbum Hebræum ad has ipsas inquisitiones Judicarias, ut Psalm. 43. 22. Nonne Deus requirit (Hier. Investigabit) ista? & Prov. 25. 1. Gloria Dei celare verbum, & gloria Regis investigare sermonem. Deus enim cum omnia sciat, celat tamen & dissimulat

Judicium in perquirendis furtis diligentia.

Petronius

Platonis praeceptum.

Optimi Principis diligentia.

Chrysost.

Lib. 1. Cod. 51. 89

LXX. Philippus.

Chrysost.

Hieron.

E c 2

mulat

Regum
munus non
tam vacare
Philoso-
phia quam
admini-
strationi
Reipub.

Hieron.

Deus su-
premus
Judex,
forma ju-
dicum hu-
manorum
in causis
cognoscen-
dis.

mulat : at Reges, quos multa latent, oportet causam, quam nesciunt diligenter investigare. Subjungiturque verbum scrutandi ab eadem radice, Caelum sursum, & terra deorsum, & Cor Regum in scrutabile. Quod ex Hebræo legitur: *Corais Regum non est scrutatio*. Id est, ut Complutenses exponunt; Non est ejus scrutari supra dicta, quasi dicat: Regum officium est non quidem vacare Philosophiæ, sed & contemplationi rerum naturalium, cæli & terræ, sed potius inquirere in actiones, & mores suorum civium, & investigare, ac nosse, quid inter cælum & terram geratur. Quare terminus investigationis Regum, videtur esse cælum sursum, & terra deorsum, & hoc loco est, quod aliquando vertitur explorare, aut probare, quod nos dicimus, *Hæzer in formacloh, o probansu*. Psalm. 138. 1. Domine probasti me. Hieronymus. Investigasti me. Et ibidem: Proba me Deus: Hieron. Scrutare me. Modum autem investigandi, & faciendi (ut ita dicamus) hujusmodi probationem statim subiungit. Tu cognovisti sessionem meam, & resurrectionem meam, intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam, & funiculum meum investigasti, & omnes vias prævidisti, &c. Videlicet, observare vestigia, actiones omnes, gressus, diverticula verba, conferre antiqua, & præterita cum præsentibus, ex quibus sincera rei veritas constare possit. Hæc itaque Deo tribuit, ut significetur supremus Judex bene habere cognitæ & exploratas causas omnium mortalium, quem imitari, quoad fieri possit, debeant humani Judices investigandis, perquirendisque causis forensibus.

XVII. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.

1. Principis clementia, atque severitas. Commiseratio conjuncta cum indignatione.
2. Quid conterere. Potentiores instar leonum. Optimi Principis munus prædifficile.
3. Princeps Pastorum agit. Illustrati Moyses, & Samuel.
4. Vigilandum Principi & nocte surgendum. Pastor improbus.

1.
Ammia,
Marc. l. 19.

Apes cujus
symbolum.

Olaus.
Mag. l. 1.
de gent.
Septentrion
Eccl. 7.
Magistra-
tus timidi-
tas.
Plat. l. 9.
de legibus.

Arist. l. 2.
Rhet. c. 9.

Commise-
ratio, & in-
dignatio
simul jun-
cta.
Nu. 12. 4.
Exod. 32.
19.

Basil. Epist.
1. ad Greg.
Ibeod.

2.
שכר

HÆC est altera pars, officiumque optimi judicis, severitas erga nocentes & impios: nam nisi severitas adsit, clementia & benignitas contemnitur. Quamvis enim (ut ille dixit) optimo judici, quærenda sint ignoscendi causa, non puniendi occasiones; Tamen simul optimi judicis est impudentes coercere, & ad restitutionem inique ablatorum vi compellere, habereque se instar Apis, quæ Regis, moderatorisque populorum symbalum est, severitatis aculeum simul conjunctum cum clementia, & mellificationis instrumento. Ergo audendum judici & Principi est adversus potentiam violentiamque impiorum ut virtute præsumpat iniquitatem, ne forte extimescat faciem Potentis; nam qui ita Principatum, Magistratumve gereret, ut leges subiceret arbitrio, & libidini alicujus civis, & periclitanti justitiæ, timiditate quadam, non succurreret, judicatur à Platone civitatis patriæque hostis maximus. Est autem in optimo Principe mirifice conjuncta clementia erga pauperes cum severitate, & indignatione erga nocentes & iniquos: ut enim sapienter docuit Aristoteles: *Commiseratio & indignatio perturbationes sunt honorum ambæ morum*. Oportet enim condolare cum quis indigne vexetur, similiter & propter illum indignari, quod & se fecisse hoc loco testatur Job, iratus & indignatus adversus iniquum, cujus conterebat molas. Rei hujus simile exemplum in Moyse, Viro mitissimo super omnes homines, qui morabantur in terra, sed adversus peccatores rebelles adversus idolorum cultores, adversus Ægyptios severissimo, irascente valde, atque indignante. In David idem ingenii Principe lenissimi qui bello clarus, & hostium sanguine insignis, ac clementia multo præclarior, exemplum præbens, & Basilus ait, quomodo magnanimus idem & clemens esse possit. Atque Plato quidem 2. de Republ. mansuetum simul, & iracundum ingenium in custode civitatis requirit, instar generosicantis, qui adversus familiares, & notos mitissimus sit, contra vero adversus ignotos.

Conterebam. Proprie confringebam; molas, den-

tes, aut molares, qui fortiores esse solent ad retinendum, ut indicavit hoc loco Philippus. Iniqui, per vim, nefasque agentis, hic vides iniquum raptorem sævientem in pauperes, comparari cum Leona diserpente inferiores animantes, aut cum Lupe deripiente ovem. Ubi observat Chrysostomus Jobum, atque optimum Principem judicemve, utrisque utilem esse: nam & læsos ab accipienda injuria, & injuriis à facienda avocat, atque ad meliorem mentem convertit, nam live Judex absolvat & tueatur, live condemnet, & puniat, semper sibi proponit tum Reipublicæ, tum etiam singulorum bonum quoad fieri potest. & ut Seneca dixit, *cujus curam excubare pro salute singulorum, atque universo rum quotidie experiuntur*. Cum vero ait molas contrittas, & contractas, acute observat Chrysostomus significari: Eorum qui juapte natura mordere solent potentiam enervatam, ita ut potentes ipsi a nova inferenda injuria arcerentur omnino. Hinc videas quam difficilem provinciam subeat, qui verus Magistratus Judexve, aut quod idem est Pastor bonus esse velit. Pugnandum enim est illi sæpe cum Leonibus & Lupis, & conflegendum cum potentissimis Tyrannis, homicidis, ianitoriibus pauperum, quod eleganter Cicero in hæc verba dixit; *Judicandum est his, qui Magistratum gerunt pro communibus commodis, adeunda inimicitia, subeunda sæpe pro Republ. tempestates: cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus dimicandum*. Quid? Ponenda etiam anima, & committenda lorum dentibus pro ovibus suis.

Et de dentibus illius auferebam prædam. Septuag. De medio dentium eorum rapinam eripui. Notanti scolia Græcica in illo auferendi verbo vim peculiarem, q. d. *Evulsi*. Chrysostomus quoque: *Animi (inquit) contentionem, ac fortitudinem cerne, & rei difficultatem animadvertit*. In Hebræo proprie est; *Extrahebam*; aut projicere faciebam, eleganter Chrysostomus. Rem jam planè obrutam, Judicemque præceptam in integrum restitui, nec desperabam, quamvis res esset præjudicata, verum, & devoratum negotium, more optimi vigilantissimique Pastoris eruebam quasi ab ore Leonis, ovis erutibus abstractis, summisque auribus avulsis. Ubi profecto vides Judicem Principemve, Pastorem esse, atque Pastoris illius simulque Regis per similem, qui ad Saulem, (atque utinam is bene intellexisset atque memori mente retinisset quæ illi à Pastore dicebantur, sibi utique servanda in occidendo Lupo illo Agag, & Dei præcepto, atque ex suo peculiari Regis officio) dixit, inquam ad Saulem David: *Pascebat servus tuus Patris tui gregem, & veniebat leo, & Ursus, & tollebat arietem de medio gregis. Et persequabar eos, & percutiebam de ore eorum, & illi conjurgebant adversum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos*. Quare si quando pauper miserve aliquis pereat devoratus ab Urso Leoneve alio potentiori, requiretur, utique de manu Pastoris, qui ex suo officio jureque Pastoritio tenebatur prædam auferre. Quod jus pastoritium exigebat Laban à Jacob Gen. 25. 31. 39 Ego damnum omne reddebam, quidquid furtim peribat, à me exigebas, arietes gregis tui non comedi, nec captum à bestia ostendi tibi. Ubi Septuaginta legunt: *Ego solvebam à me ipso furta diei & furta noctis*.

Ubi vides Judici & Magistratui invigilandum esse, ne vespertini Lupi, & nocturnæ bestię prædam reportent. Quare! & Plato l. 8. de legibus exurgente nocte Magistratus jubet, Magistratus (inquit) profecto nocte in urbibus vigilantes malis hominibus, tum hostilibus, tum civibus terror, sunt: amandi honorandique & temperatis, sibi, & civitati utiles universæ. Quo illud Homeri pertinet;

Non licet integram noctem dormire regentem
Imperio populos, & agentem pectore curas,
Cujus consilio, populi ac multa reguntur.

Sic dies noctesque Palinurus ille somno suadenti repugnabat;

Clavumque affixum, & harena
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.

Excuba, (inquit Senec.) Principis cura pro salute singulorum. Nam quid aliud significare existimas nomen illud optimi Judicis aut Gubernatoris, Vigilantissimus, quam Pastorem super gregem luum nocturnas agentem excubias, quæ profecto gregi

Philipp.
לפ

Potentior
luperbus
leo & lupus
Chrysost.

Optimus
Judex bo-
nus & m-
his utilis.

Impi ab
Optimo
Principe
non solum
in præsens,
sed in po-
sterum re-
pressi.
Cicero pro
Sextio.
Principi
cum bestiis
pugnandi-
dum.
Isam. 10.
11. 14.
LXX
Nicetas.
שכר

Chrysost.
Pagnin.
Regia.
Principis
Pastor.
1. Reg. 17.

Exod. 3.
18. 20.
Jus pasto-
ritium.

LXX.

4.
Plato.

Hom. l. 2.
Iliad.

Virg. 5.
Æn.

Seneca.

Senec. de
brevi-
vita.

Pastor lu-
pus.

9. 2. 8. & gregi securitatem aliquam afferre possint? Sicut
 1. 2. 10. & aliquando Seneca commendans *Caesaris* diligentiam
 2. 23 1. dixit: Omnium domos illius vigilia defendit, omni-
 Ezech. 34. 3 um otium illius labor, omnium deiciat illius industria,
 Mich. 3. 5. omnium vacationem illius occupatio. Sed quid Deus
 Zach. 11. 5. bone, si Judex ipse, aut Princeps Lupus sit, si
 13. Fur & Latro? Si Pastor ipse perdat & macet? de-
 Joan. 10. 8. molietur, non parcat, derelinquat, quod crassum est,
 10. occidat, quod abjectum est, non reducat, quod perierat,
 non quarat, violenter tollat pedes & carnem de super ossi-
 bus eorum, & ossa confringat, & concidat, sicut in lebet-
 re, & quasi carnem in medio olla.

XVIII. dicebamque: in nidulo meo mo-
 riar, & sicut palma multipli-
 cabo dies.

- 1 Totius sententia paraphrasis.
- 2 Extrema senectus periphrasis.
- 3 Nidi multiplex allegoria. Explicatus Abdias.
- 4 Palma quid proprie. Varia lectio Phœnicis vita quanta. Illius funus. Symbolum supremi honoris.
- 5 Elucidatio Vulgati. Truncus palmæ numerat annos.

1. Elucidatio sententia.

HÆC (inquit Job) tanta meæ Reipublicæ pax atque felicitas, non solum aliis afferre-
 bat vitam jucundissimam, sed mihi etiam, cui cuncti bene volebant, beneque precabantur, felicem senectam pollicebatur, deinde vero fel-
 licem quoque atque tranquillam mortem; & quod raro evenire solet, juvenis, vir, atque se-
 nex felicissimus sine felicitatis vicissitudine, fore ut essem, sperabam. Sed;

Quos felices Cynthia vidit,
 Vidit miseros abitura dies
 Rarus felix, idemque senex.

Sen. in Her.

Oethæo

ad. 2.

Varia senectutis circumloquutiones Symmach. LXX.

Dicebam. Certo apud me statuebam fore, ut in nidulo meo morerer. Symmachus: Ut cum nido meo senescerem. Proprie. Deficerem præ senio exspirarem, post longissimam vitam in senectute bona ac beata. Septuaginta; *Ætas mea senescet*. Hæc autem vitæ longissimæ usque ad extremam senectutem circumloquutio fit, Gen. 35. 29. *Consumptus ætate mortuus est*, & 25. 8. *Deficiens mortuus est in senectute bona*.

Sed quid per nidum significetur, aut per mortem in nidulo, non eadem est apud omnes expositio: nam Hebræi, quos imitatur Vatablus existimant significari mortem subitam eitra molestiam longæ ægritudinis, in medio liberorum superstitem. Potest etiam significare, non solum lectum suum, vel domum aut Regnum, sed etiam securam tranquillamque mortem, ita ut neque exultaret ejectus à civibus propter Tyrannidem, ut solent plerique Reges, neque occumbere appetitus aliorum insidiis, si enim in nido, lectoque suo non moriuntur; q. d. Non ego Tyrannus, sed meorum popularium verus Pater, propterea que non ego Tyrannorum supplicia commertus. Si nidum dicat pallis plenum, significabit, mortem in medio suorum liberorum, qui parentis amantissimi oculos clauderent & extremum spiritum haurirent. Forte etiam nidus significabit editum & eminentem urbis locum in quo Regia structa esset, utpote in optimo atque minutissimo loco, sicut etiam Proverb. 8. 2. indicat Sapientia sua arcem fuisse in summis præcellisque verticibus. Sic etiam Abdias 4. dicitur eodem, *Exultatus ut Aquila*, & inter Sidera posuisse nidum suum, eo quod in montanis præcellisque locis habitaret. Res ad hos omnes explicatus proclivis.

Et sicut palma multiplicabo dies. Statuebam (inquit) fore, ut diutissime viverem sicut palma. Sed de palma nunc significatione, non parva est dissentio: nam eandem vocem originalem *Ahol*, Vulgatus interpret vertit arenam, Dent. 33. 19 & Psalm. 138 18. *Super arenam multiplicabuntur*, & Hoseæ. 1. 10. *Filii Israel, quasi arena maris*. Quare hic quidem vertunt: Sicut arena multiplicabo dies: nam cum arena quælibet, quantumvis maxima multiplicatio numeri comparari solet. Alii post R. Salomonem & antiquiores Hebræos, Phœnicem vertunt quod sequuntur Tygrina & Cajetanus. Atque hunc etiam Jobi locum Tertullianus de Resurrectione cap. 13. legit: Sicut Phœnix multiplicabo dies, atque adeo Philippus Presbyter hoc loco testatur, idem esse Palma & Phœni-

Pineda Tom. II.

cis avis nomen, fortassisque de ave loquutum Job. Phœnix
 bum, ut sicut illa nidum sibi faciens, in ipso post multa symbolum
 tempora à semetipsa dicitur concremari & rursus de ejus diuturnitas
 dem nidi cineribus resurgere; ita Job dicat se per mortem
 in cinere carnis, velut in nido pro tempore futurum & in-
 de resurrecturum in gloria, de quo diximus supra cap. Phœnicis
 19. v. 25. ubi etiam lectionem illam Psalm. 91. vita lon-
 gustus ut Phœnix florebit, ex Tertulliano adduxi gissima.
 mus. Facitque cum hac expositione, tum quod Plin. l. 7.
 Phœnix sit symbolum vitæ longissimæ: nam vi-
 vere sexcentis sexaginta annis, scribit Plinius, at ve-
 ro quingentis, Ambrosius, & Hieronymus, post Fide resurr.
 Herodotum & Ovidium. Hier. Epi.

Hæc ubique quinque sua complevit sæcula vitæ &c. ad Præsid.
 Quadraginta & quingentis, Solinus, cum quo vide-
 tur convenire Mela. Alii mille annos vitæ tribu-
 unt, ut Martialis;

Qualiter Assyrios revocant incendia nidos,

Una decem quotiens sæcula vixit avis.

Tacitus scribit esse, qui asserant, Mille quædringentos sexaginta vivere. Scribit etiam Plinius lib. 5.
 auctore Manilio: Cum hujus alius vitæ fieri conver-
 sionem magni anni. Quamvis (inquit Solinus) pluri-
 mi auctores magnum annum, non quingentis & quadra-
 ginta, sed duodecim milibus nongentis quinquaginta qua-
 tuor annis constare dicant. Recte ergo dici potest per
 elegbntem Hyperbolen, atque eomparationem, Sicut palma, Phœnix multiplicabo dies. Facitque pro
 eodem mentio illa nidi facta, nam videtur non Phœnicis
 solum vitam longævam mortemque felicissi-
 mam sibi pollicitus, sed honorificentissimum honor.
 quoque funus. Nam suum Phœnix rogum, ni-
 dumque construit ex thuriferis turculis lignisque
 odoriferis, in quo concrematur. Atque adeo Herodot.
 Herodotus scribit: Phœnicem juvenem gestare pa-
 trem paternosve cineres myrrha obvolutos in templum
 Solis ibi denique humare. Ergo mors funisque Phœ-
 nicis supremi honoris, funerisque honorificen-
 tissimi symbolum erit lib. 2.

Sed Palmam, tamen hoc loco præter Latinum Interpretem, agnoscunt leguntque Septuaginta: Sicut truncus palma, multo vivam tempore, ubi forte truncum, dixerunt, tum propter firmitatem tum propter gradatos illos corticis pollices, quos cum faciunt rami decedentes singulis annis, annuis gradibus crescere videtur, adeoque in trunco palma, multi anni numerantur. Atque sicut rem illam de Palma ane
 Phœnice ave juvare videbatur mentio illa nidi, nui gradie
 ita rem hanc de Palma confirmat profecto men-
 tio Radicis aperta secus aquas, sententia sequente. cent.

XIX. Radix mea aperta est secus aquas,
 & ros morabitur in messione
 mea.

- 1 Fertilitatis circumloquutio.
- 2 Palma amat aquas. Illustratus David.
- 3 Hyppallage. Quid Radix aperta. Arborea infru-
 gisra.
- 4 Quid Ros, Messis rorem desiderat. Quid Messio
 Explicati Isaias & Salomon.

Quamquam constat adhuc Jobum perstare in describenda sua felicitate, incertum ta-
 men quid designet hæc radix aperta secus a-
 quas. Vatablus refert ad abundantiam omnium proventuum, nam radix, quæ in aquoso solo de-
 fixa est, feracissima est, q. d. Quæ erant mihi neces-
 saria ad vitam, abunde aderant; atque similem mi-
 hi bonorum abundantiam semper pollicebat. Cajetanus ad ipsas arbores refert, & partem se-
 quentem ad messes, quarum felicem & abun-
 dantem proventum quotannis percipiebat, ac
 forte indicat, aquarum & fontium abundantiam in suis agris fuisse, quod in illis regionibus præcalidis, & arentibus pars quædam felicitatis erat, & cujus fieri mentionem non indignum, sicut propter similem causam fit mentio. Fontis
 Jacob juxta Samariam, Joan. 4. 6.

Sed tamen existimo nunc se comparare Job cum Palma, atque suarum rerum felicissimarum statum, cum aquarum abundantia, cum enim diuturnitatem palmæ sibi pollicebatur, nunc etiam & felicitatem ac fructum commemorat, ut omnino similis sententia sit, atque illa Psal. 1. 3. de viro justo & beato. Erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: & folium ejus non defluet, & omnia, quæcunque faciet, prosperabuntur. Quas omnes esse peculiare palmæ notas, diximus,

Ee 3

cum

LXX.

1. Radix juxta aquas symbolum fertilitatis, Vatabl.

2. Palma juxta aquas felicitatis symbolum

Cajetan.

An in loco civitatis excelso.

4. Palmæ varia acceptio.

Regia

R Salomon. Tygrina. Cajetanus. Tertullian. Philippus

Arbores
aquarum
amantes.

cum eum Psalmum interpretaremur. Sed quod ad aquas pertinet, potissimum palmæ convenit, licet enim de Cedro dicatur Ezechielis 17. 5. *Firma e radicem super aquas multas, & de Platano exaltata iuxta aquam, Eccl. 24. 19.* Tamen de Palma,

quæ in Iudæa, felicissime provenit, ut testatur Plinius, scribit idem eodem loco: *Gaudet riguis, toto quo anno bibere, neque quidem contenta est solis pluvii: atque Theophrastus, Magis gaudere aquis scaturientibus, quam pluvii, est enim sitibunda, & bibula, cuius sitis causa videtur esse, tum quod habet regiones calidas, & ita Plinius ait: Nullam Palmam esse frugiferam, nisi in terra & solo fervido, & nitroso, aut salso, quæ omnia sitim efficiunt.* Tum

etiam, quod ut idem Plinius scribit libro decimo septimo. Palma est *Solis amantissima*, quare oportet habere semper affluentem humorem, quam affluentiam, hoc etiam loco significat plurale nomen *aquarum*. Dicitur autem, *Radix aperta secus aquas*, vel per Hyppallagen, quod aqua

aperta sit circa radicem. Quod nos diceremus; *Que terga el agua descubierta al pie.* Videlicet, quod pateat illi, & effundatur aqua ad illius radicem, ita ut semper illi adsit. Hæc enim omnia cadunt in proprietatem vocis originalis aperiendi. Vel

forte est Hebraismus persimilis nostro Hispanismo, dicimus enim, vel de fessione vitium, *Ab-ir, y cerrar*, vel de cultura aliarum arborum, *Ab-ricar las pozas*. Atque hoc etiam in Palma pecu-

liariter convenire, docet Palladius, scribens rem rusticam in Octobri, præcipiensque, ut Palma circumfodiatur assidue, ut irrigatione continua astatis vincat ardores, Sic igitur pollicebatur sibi Job fore, ut tanquam Palma secus decursus aquarum; aperta semper radice difficultates omnes, atque ardores temporis superaret, florensque, ac da-

ctylis gravescens semper esset, & fructum suum daret, instat Palmæ, non alienum, neque institutum, sed dulcissimum atque suavissimum, & felicissima ista arbore dignum, nam quæ infrugifera sunt, infelicissima quoque sunt & a religione damnata.

Et ros morabitur in messione mea. Catenæ auctor rorem intelligit, quo complentur, & maturescunt fructus, ita ut seipsum cum messe compareret Job, *Quemadmodum* (inquit) *fructus rore, atque completi suo tempore demetuntur, sic ego in bonorum copia, atate exacta, putabam ex hac me vita migraturum.* Et cum hoc sensu facere videtur verbum, *morandi*, quod idem est, quod pernoctare, aut habitare, q. d. *Ros*, humorque matutinus atque serotinus pernoctabit, permanebit usque ad messem meam, putavi fore, ut nunquam exarescerent mei fructus, neque unquam exciderent mearum facultatum folia & rami. Sed ego rorem intelligo ac-

rem illum roridum atque humidum, quem considerant messoris, ut bene & facile messem demetere possint integris spicis, & nullo grano præariditate dissiliente, sicut etiam illa est felicitatis cujusdam promissio, aut significatio, Isai. 18. 4. *Sicut nubes roris in die messis erit ante messem.* Proverb. 25. 24. *Sicut frigus nivis in die messis.* Quo pertinet illud Virgilii:

Virg. 1. Humida Solstitia, atque hyemes orata serenas
Greg. Agricola —

Deinde:

— Nullo tantum se, Moesia cultu
faciat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Atque illud etiam præceptum reirusticæ, ut *foenum demetatur, antequam inarescat roridum adhuc, & paulo humens.* Cum quo etiam sensu recte convenit Messionis nomen, licet enim vox ipsa originalis proprie significet frugem ipsam atque messem, & interdum etiam ramos, sed Interpretes messionem dixit, ut intelligeremus utilitatem roris ad ipsam actionem laboremque demetendi. Ergo omnia sibi felicia pollicebatur Job, non solum fructus, sed etiam cœlestem illum rorem, quo facile ac jucunde avelleretur, seu demeteretur ex vita, & feliciter, sicut Eliphaz dixit, inferretur in sepulchrum *sicut aceruus tritici*: nam quibus non affunditur cœlestis illis ros, cum difficultate, & cum ingenti doloris sensu præciduntur ex vita, & cum magno labore moriuntur.

Suavis
mors.
Mors plena
difficultatis
& doloris

XX. Gloria mea semper innovabitur
arcus meus in manu mea instaurabitur.

- 1 Gloria quid. Innovari, aut mutari quid.
- 2 Varia lectio. Arcus Dei, & arcus hominis.
- 3 Gladius & arcus priscorum arma, Arcus pro militari disciplina. Illustratus Samuel.
- 4 Instaurari quid. Illustratus Samuel.

Pollicebar (inquit) mihi fore, ut gloria mea præcellensque dignitas novis ornamentis indies augeretur, & quasi recens novaque quotidie confirmaretur adversus adversarios omnes difficultatesque superandas. Gloria, dignitas, honor, gravitas, quidquid hominem gloriosum gravem & præcellentem efficit. *Innovabitur*, August. *Gloria mea nova* Similis loquutio apud Isaiam. * *Mutabunt fortitudinem.* Videlicet pristinam cum nova, hesternam cum hodierna, id est, nunquam consenescent. Sed indies induentur recenti robore. Symmachus: *Gloria mea innovabitur præfens mihi*, id est, semper fruatur præfenti felicitate. Septuaginta: ad conditionem contrariam referunt. *Gloria mea vana mecum*, id est, spes inanis, & res mihi ipsa contra ceciderunt. Sed coheret melius nostra lectio.

Et arcus meus in manu mea. Septuaginta legerunt: *Arcus meus in manu ejus graditur.* Cui lectioni duas expositiones adhibet Nicetas primam, quod arcum suum, vocet arcum divinum, à quo sagittas & tela accipit, q. d. Nunc tamen manus Dei contra me extenta est & arcus illius in meam vitam intentus. Secunda, quod dicat arcum suum dirigi à divina manu, id est, res suas omnes solitas divina ope dirigi & gubernari, pervenireque ad finem optatum: Non aliter, quam cum 4. Reg. 13. 16. & 17. Elis. dixit ad Regem Israel: *Pone manum tuam super arcum, & cum alle manum tuam superposuit Eliseus manus suas manibus regis, unde sagittæ emissæ erant Sagittæ salutis non aliter Arcus Job in manu ejus, id est, Dei.* Sicut etiam de Joseph dictum est Gen. 49. 13. *Sedit in forti arcus ejus*, id est, arcum suum, quo se ab hostium, fratrumque injuriis defenderet, non commisit solum suis brachiis ac viribus, tantum Deo fortissimo sagittanti peritissimo. Indicat præterea Nicetas, *Arcum Jobi*, vocari ipsum cor, & mentem Jobi. ut nunquam in rebus decernendis aberraret à scopo, quippe in manu Dei, rectissimo semper jactu collimabat. *Cor enim Regis in manu Domini*, de quo dicemus v. 22.

Sed vera tamen ex Hebræo lectio, *Arcus meus in manu mea*, id est, potentia, robur, arma ad regendum & ad offendendum: nam *Arcus & Gladius*, erant illius sæculi fere universa armatura. Ideo tam frequens in sacro sermone *arcus*, & *sagittarum* mentio, præsertim in Syria, & Assyria. Quare ut sagittis sagittas hostium repellere possent Israelitæ, jussit David 2. Reg. 1. 18 *Ut docerent filios Iudæ arcum*, id est, militarem disciplinam. In *manu mea*, fere idem repetitur, id est, meæ vires, mea brachia non languescent, nec consenescent meum robur, semper docebit Deus manus meas ad prælium, & ponet ille, ut arcum arcum brachia mea.

Instaurabitur. Id est, mutabitur in melius, semperque augebitur meum robur. Septuaginta: respexerunt ad proprietatem verbi originalis legentes: *Graditur vel gradietur*, nam verbum *Habalaph*, proprie est transire, vel pertransire, aut mutari pertransiendo, quod in sagittam, vel cultrum aut instrumentum quodcumque aliud acutum, quo aliud transigitur, aut perforatur, rectè convenit, nos dicimus, *Passar ô traspassar*. Quare illud, quod dixerunt Septuaginta: *Arcus meus graditur*, vel *gradietur* ad vim quandam sagittandi, aut perforandi pertinere videtur. Sic de *Arcu Saul* dictum est: *Non est reversus inanis*, sic hoc loco Tygurin. legit: *Arcus meus in manu mea recipit vires.* Videlicet, ad penetrandas res oppositas, quamquam etiam illa Interpretis significatio egregie convenit, *instaurabitur*. Id est, ulterius transibit, mutabitur in melius, superabit, prætergrediturque difficultates omnes.

XXI. Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum.

- 1 Eloquentia digna Principe virtus.
- 2 Job regii senatus Praeses, minimè molestus suis auditoribus.
- 3 Consilium, & sententia, quo differant.
- 4 Consilium quid prop. Illustratus Sapiens.

1.
Jobi elo-
quentia
virtus vere
Regia.

Alian.
l. 6. c. 19.
Vide Sto-
bæum ser.
147. &
serm. 151.
Lucia-
nus in
Hercule
Galli.

TRes sequentes sapientiæ ad insignem Jobi eloquentiam, & copiam dicendi pertinere videntur, atque adeo inter reliquas optimi Principis, integerrimique magistratus partes refertur, quod eloquentia Regem, jusque dicentem maximè deceat. Dicunt enim esse iustitiæ & fortitudinis comitem, cujus quoque Philippum illum Macedonem laudat Ælianus. Et verè virtutem Regiam, appellat apud Stobæum Musonius. Nimirum hæc sunt catenule illæ aureæ, quibus devinctos trahebat populos suæ linguæ innexis, Magnus Alcides, ut eleganter descripsit Lucianus. Hanc habuit quoque Salomon cœlitus sibi affusam cum Sapientia, Sapient. 7. v. 15. Mihi dedit Deus dicere ex sententia, & præsumere digna horum, quæ mihi dantur, quæ duæ sunt eloquentiæ partes, cogitare, & mente informare rationem dicendorum, deinde oratione exprimere apte, & orate, quam esse Sapientiæ partem non minimam, atque donum cœleste non vulgare, subjicit statim, In manu illius (Deo) & nos & omnes sermones nostri (orationes) & omnis Sapientia, & operum scientia, id est, Dei donum sunt omnes facultates rationales, sermocinales, factivæ.

Ergo, opportune Job ait: Qui me audiebant, expectabant sententiam. Quod Cajetanus pertinere existimat ad sententiam suam in concilio senatuque probatam, cui ipse præsidebat. Sed in universum accipi potest. Qui me audiebant, expectabant, id est, ut me audirent, non fuit illis longa, aut molesta quæcumque etiam longa expectatio, vel, me semel auditum libenter usque ad finem sustinebant dicentem, & minime defatigati attentissime ad finem usque assistebant. Septuaginta, Qui me audierunt, attenderunt, minus congruit illa alia Pagnini lectio audiendi, pro obediendi.

LXX.
Pagn.

3. Sententiam Deest in originali, tantum enim est, audiebant & expectabant. Sed expressum est ab Interprete, quod latebant: nam quid ab auditoribus expectari poterat suspensis animis, nisi quam sententiam Job diceret? Philippus more Latinorum, distinguit sententiam à consilio, quod illa sit velut præceptum & lex, consilium vero utile aliquid, non necessarium. Sic ergo non incommodus sensus efficietur: Ita expectabant, ut essent parere parati, si quid fortè faciendum præciperem Sed melius referri poterit ad sequentem partem. Ita expectabant, ut intenti tacerent, ut nemo auderet dicentem interpellare, nemo obstrepere danti consilia. Nicetas: Tacebant ideo, quod quid opponerent, contrave dicerent, non habebant. Affert etiam illud silentium nescio quam præstantem opinionem conceptam de eo, qui dixit, fore ut nihil non dicat utile vitam instituendam, nihilque prætermittat, quo facto opus sit.

Nicetas.

4. Consilium propriè est, quod quis suo Marte excogitat, & adinvenit, quod cujusque, mentis iudicio lubet, aut videtur optimum. Pendebant, inquit, cæteri ex meo iudicio. Hoc illud est Sapientia elogiū, beneficiumque: Propter hanc tacentem me sustinebunt: (id est, expectabunt me, antequam dicere incipiam) & loquentem me respiciunt, (non erit auditorum obtutus vagus, sed in me defixus, quod est audiendi præceptum apud Plutarchum) sermocinante plura (id est, etiam si longius provekat differendo & disputando) manus ori sui imponent.

Sap. 8. 12.

XXII. Verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum.

- 1 Rei sacræ periphrasis apud Joannem. Jobi Sapientem orationem non potentes repetere auditores. Quid iterare sermonem apud Salomonem.

2 Principis sermo frugifer, & jucundus. Explicatus Moyses.

3 Doctrina instar pluvie, idonea auditoribus.

4 Quid stillare in sacro sermone. Concionatoris lenitas. Explicatus Ezechiel, Amos, & Paralip.

Addere nihil audebant. Cajetanus. Quod ultimus dicebat in consilio, post auditas aliorum sententias, sicut Princeps, aut Consilii Praeses tolet, auditis senatoribus, rem propositam complecti, & statuere, quod optimum videatur. Vel, quod nemo haberet, quid opponeret illius dictis, aut qua ratione illius orationem refellere posset. Vel, quod videretur omnibus exhaustisse totam rei difficultatem, ita ut nihil addi posset videretur. Vel quod ejus dicta & verba omnes aestimabant, velut Sacrum Canone, cui vel unicum verbum addere, vel detrachere nefas. Hæc enim est periphrasis rei, aut sententiæ maximè sacræ, ut illud Apocalypsis vigesimo secundo, versu decimo octavo, quo sacerrimam suam revelationem claudit Joannes. Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto: & si quis diminuerit de verbis libri Prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vite. In hanc sententiam vocat Nicetas illud de arcu suo instaurato in manu Dei: Cum nihil detrachere, aut addere possent sententia mea, cuncti concedebant. Quasi enim arcus, si cor meum manu tenebatur Divina, & à recto scopo nequaquam aberrabam. Potest etiam hoc referri ad magnam in dicendo subtilitatem sapientiamque singularem, quam auditores, velut discipuli rudiores, non valent iisdem verbis eademque orationis majestate, & dignitate repetere: nam propriè ex Hebræo legitur: Post verbum meum non iterabunt, vel, Postquam dixissem, non iterabant sermonem, ac si diceret: Nemo audebat repetere, ne scilicet depravarent, & ne sapientissimis dictis, sublimique prælectioni tanti magistri suis ipsi verbis aliquid detraxerent: nam illud verbum iterandi, est ferè idem, quod mutare, vel, ut ita dicam, alterare, quod non est solum alteram vicem, sed etiam quasi alteram faciem, & alteram formam verbis inducere. Quare ab eadem radice dicitur Proverbiorum decimo septimo, versu nono. Qui altero sermone repetit, separat fœderatos. Quod propriè in Hebræo est: Qui iterat verbum, id est, qui mutat repetendo, vel qui repetit cum mutatione aliqua depravando, quod audivit, & Proverb. 24. 21. Cum detractoribus ne commiscearis. Propriè, Cum iterantibus, vel mutantibus, vel depravantibus, quæ audierunt. Sic igitur auditores Jobi non audebant iterare, vel aliqua ex parte mutare, quæ à Jobo exceptant, ne tantæ sapientiæ splendorem aliqua ex parte obscurare viderentur.

Et super illos stillabit eloquium meum, id est, quem cœlestem quendam imbrem, & lapsum de cœlo orationem, sic mea verba excipiebant, & mirabiliter influebant in eorum animos mea consilia. Philippus; Sensum interiora viscerum penetrabat. Olympio. Cum siti, atque cum aviditate audiebant. Septuaginta nescio quam lætitiæ infusam auditorum animis significant, qualem affert ros & pluvia herbis & plantis, Gavisi sunt cum loquerer eis. Chaldaus, Pulcher erat eis sermo meus. Simile id Deuter. 32. v. 2. Concresecas in pluviam doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina. Nam imber & stilla lætas faciunt herbas, & fecundant terram, optat itaque sermonem suum utilem accidere auditoribus, sic hoc loco ait Olympiod. Frugiferi erant sermones Job, atque in audientium animis vim strenuam, ac robur habebant. Utrumque vero, id est, suavitatem, atque fructum doctrinæ salutis, indicavit paraphrasis Onkeli eo loco Deut. Snavis sit, sicut pluvia, doctrina mea, suscipiatur, sicut ros verbum meum. Sicut venti pluvia, qui perflant super gramen, & sicut guttula imbris serotini, qui veniunt super herbam. Quod utrumque si non habeat concionatoris oratio, nihil aliud profecto efficiet, quam ventus, & nubes, & pluvia non sequentes. Eritque ipse concionator, Vir gloriosus, & promissa non complens.

Sed in voce, stillandi, observat Gregorius quandam in docente curam, & studium, quo se, suæque verba accommodet captui auditorum, ut qui angustæ mentis, quasi angusti orificii, infusam humoris copiam continuo ne respuant. In hac

* Diciendo
yo, no avia
mas, que
d z r, ni
que pedir.
Cajetan.

Circumlo-
quutio sa-
eræ sen-
tentia.

Nicetas.

Jobi ora-
tionem
sublimio-
rem, vix
auditores
consequi
potuisse.
Pagnin.
Regia.
Tygar.
Quid ite-
rare aut
repetere.

שן

* Con los
que tra-
strecam
las pa-
labras.

2.
Orationis
cum pluvia
compara-
tionis varia
expositio.
Philip.
Olymp.
LXX.
Chald.

Doctrinæ
lenitas, &
utilitas in-
stir pluvie.

Onkel.
Quasi fu-
tura sit
Oratio
conciona-
toris.

Prov. 25.
24.
Gregor.

(inquit) stillatione eloquii, quid aliud, quam mensura predicationis accipitur, quia oportet ut exhortationis gratia singulis iuxta capacitatem ingenii conferatur. Debet enim ad infirmitatem audientium semetipsum contrahendo descendere, ne dum parvis sublimia, & idcirco non profuturum loquitur, se magis curet ostendere, quam auditoribus prodesse.

Atque id fortè observari potest in illo Deuteronomii verbo, *concresecat*; nam si tenues vapores, nimiumque subtiles exhalationes crassescant nec ferent utilitatem aliquam, neque ex sublimi regione in terras descendant. Sic tanè si nimiae subtilitates crassiori quodammodo plebi non exponantur, non capiunt auditores, neque influet sana doctrina in illorum animos. Rectè quidem, & utiliter Gregorius, quamvis eam particularem vim non afferat vox stillandi, ut dicemus statim.

4. Alii ea voce significari existimant doctrinam, quæ ex ore dicentis, instar pluviae spargatur, sed referri potissimum ad prophetias, & comminationes severiores, ut colligi potest ex Ezechiele vigesimo sexto, versu 40. *Stilla ad africanum*, & capite 21. versu 2. *Stilla ad sanctuaria & propheta contra humanum Israel*, & Amos 7 vers. 16. & Michææ 2. 6. 11. Quibus locis continentur supplicia, & terrores Divini. Cujus significationis analogia est, quod *stilla* & gutta cum impetu, & nimbo descendere soleant, proptereaque symbolum esse videantur supplicii & terroris cælitus immitti, aut etiam quamvis leniter primum defluant, esse tamen solent indicium procellæ saevioris, quod dixit Hieronymus, Amos 7. *Stillare prophetas, idioma scripturarum est, quod non totam Dei simul inferant iram, sed parvas stillas comminatione denuntiant*. Alii ad regulas respiciunt, quæ accepto cælesti imbri stillant, & assiduitate etiam excavant lapides, sic prophetæ, & prædicatores stillant, quod ipsi à Deo accipiunt. Ergo hunc locum Job sic exponendum existimant, ut ad terrorem quendam injectum auditoribus referatur, proptereaque auditores Jobi nihil illius verbis addere audent præ timore & reverentia. Ergo omnino hunc locum ad doctrinæ suavitatem sensim & blande illabentis, exhilantantis & inebriantis auditorum animos omnino pertinere jam ostendi, probavique solide ex communi interpretatione, ac sequens ipsa sententia plane demonstrabit. Nunc de verbo stillandi assero idem omnino esse, quod loqui, aut prophetare, & ut Rex Mardochæus dixit, idem significat, quod *Dabar*. Quod agnovit Hieronymus Mich. 2. super id: *Ne loquamini loquentes, &c.* Aquila (inquit) interpretatus est: *Ne stillatis stillantes, quodam idiomate Hebraico eloquium ab eo quod fluat, & ad aures perveniat audientium, in similitudinem pluviae descendens stillationem vocans*. At ex subjecta materia modum capit: nam vel ad terrorem & supplicii comminationem pertinet, ut locis adductis, & 2. Paralipom. 12. 7. *Non stillabit furor meus super Jerusalem*, nos de supplicio, & pœna dicimus: *Loverle sobre lacabesa*. Jam verò ad lætissimam & suavissimam doctrinam, ut locis à nobis superius indicatis, & 2. Machab. 8. 27. *Misericordia initium stillans in eos*. Quod si quidquam vox ipsa per se affert, potius est blandum aliquid, lætum, salutare. Psalmo 67. 9. & de rebus dulcibus, Amos 9. 13. de odoriferis, Canticorum 5. 5. *Stilla nullo adjuncto*, pro re suavissima & odoratissima *Stacte*, Exodi 30. 34. Quare ex proprietate vocis colligere possumus, oportere, ne semper concionator tonet, & fulguret, nisi sic exigat opportunitas & utilitas auditorum. *Stilles* interdum blande & leniter, ut audiat amice & benevole, loquaturque ad cor Jerusalem, & advocet eam, consoletur populum Dei, atque eo spiritali solatio auditores perfundat: nam sicut ros super herbam, ita & hilaritas ejus.

Hieron.

Montan.

Stillare ad blandam & suavem orationem.

R. Mard.

777

Hieron.

Verbum Stillandi ex adjunctis modum capiens.

Concionator ne semper tonet.

Isai. 40. 1.

Prov. 1. 92. 1.

XXIII. Expectabant me, sicut pluviam, & os suum aperiebant, quasi ad imbrem serotinum.

- 1 Docentis oratio non tam curiosa, quam utilis, quatenus permittatur elegans. Jobi auditores bene instituti.
- 2 Aperire os, cujus habitus Explicati David, & Paulus.

3 Quasi fuerit Pluvia matutina, atque serotina: precibus obtrinebatur. Illustratus Zacharias.

ME, meam orationem, expectabant, desiderabant apertò & hianti ore sicut pluviam, ex qua omne sibi incrementum, fructumque pollicebantur: nam in animis audientium promovebat semina bonarum cogitationum, atque virtutum omnium fruges. Hinc videas Jobi auditores bene & sanctè institutos fuisse, ut qui expectarent semel, & iterum dicentem Jobum, quod inter bene audiendi præcepta ponitur à Plutarcho, refertque ex Æschine: *Quod auditor, ubi dicens peroravit non illico contrahere orditur, sed spatium ei relinquit, sive addendi aliquid dictis, si ita videatur, sive mutandi quidpiam, vel detrahendi*. Secundo quod non quærebant curiosa, vel mollia, & quæ pruritus aurium efficerent, sed utilia, qualis pluvia est: nam qui non utile, nisi etiam curiosum & subtile peteret, perinde faceret, ac qui antidotum nollet bibere, nisi in pretioso vasculo, & qui hyeme nollet vestem sumere, nisi ex Attica lana. Quamvis (eodem Plutarcho auctore) *Quem admodum qui bibunt, extincta de mum sui obvertunt pocula calaturamque contemplantur, ita ipsi sententiis implero detur respirandi spatium dictionemque considerandi, an elegans aliquid, & elaboratum habeat*.

Et os suum aperiebant. Aperire os, sæpe est habitus loquentis, nunc è contrario tacentis, sed desiderantis & inhiantis ad rem aliquam salutarem, sicut Ps. 118. 131. *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam*. Aperto ore hiant famelici, & rem aliquam nimium sollicitè expectantes, tum etiam, & nimium attentè & mente defixi in aliquid, vel audiendum, vel intelligendum, 2. Corinth. 6. v. 11. *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii*, id est, non quæro quod mihi utile est sed quod vobis, hoc unum desidero, magno & longe lato desiderio cordis. Propterea enim addit: *Cor nostrum dilatatum est*.

Quasi ad imbrem serotinum. Cum bis pluviam dixerit, nunc serotinam, certe primo loco videtur locutus de temporanea, quæ sementi faciendæ necessaria est, sicut serotina, maturandis frugibus. Dicitur autem temporanea etiam matutina, apud Joelem 2. versu 23. & primitiva, à Chaldaeo eodem loco. At serotina dicitur eodem Joelis loco: *Pluvia sicut in principio*, id est, in principio anni, quod erat initium anni sacri, videlicet verno tempore in mense Nisaz, qui respondebat nostro Martio aut Aprili, quo tempore in ea regione maturescebant fruges. Et ita Chaldaeus eo loco habet, *Serotinus imber in Nisaz*. Neque vero dicitur pluvia serotina, quod vespere aut nocturno tempore cadat, sed quod sero, id est, ad finem anni usualis, ad maturandas fruges. Quod autem raro soleat in illis calidissimis regionibus pluiere, ideo prima, ultimaque pluvia magnopere desiderabatur, & fortè etiam serotina magis ardentè, sine qua omnino vanus fuisset totus sementis labor. Sic igitur Jobi doctrina maturare videbatur consilia, & salutare cogitationes conceptas in animis rudiorum. Fortè ille habitus aperiendi os ad imbrem serotinum, est habitus precantis & orantis, quod à Deo imber ille serotinus solet multis precibus obtineri, sicut scriptum est Zachariæ decimo, versu primo. *Petite à Domino pluviam in tempore serotino, & Dominus faciet nives, & pluviam imbris dabit eis, singulis herbam in agro*. Summis igitur à Jobo efflagitabant precibus, ut opportuna illorum animos doctrina perfunderet.

XXIV. Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram.

- 1 Benignitas patrisfamilias.
- 2 Ridere quid propriè. Doctrina Sapientis serena. Risus qualis.
- 3 Varia expositio lucidi vultus.
- 4 Lux, vultus ad hilaritatem. Illustrati Salomon, & David.
- 5 Patrisfamilias correptiones non sine lenitate. Facies concidens aut obscura, quæ. Explicatus Samuel.

Aliquando

1. Jobi auditores bene instituti. Plutarcho præceptum boni auditoris.

Salutaria potius, quam curiosa querenda ab auditore.

Plutarcho.

2. Silentis & attentissimi ad audiendum periphra.

3. Pluvia temporanea & serotina. Chald.

Principio anni sacri maturescentes fruges in Palestina.

Serotina pluvia precibus obtrinebatur.

1.
Animi &
contentio-
nis honesta
temissio.

Aliquando etiam, quod patremfamilias decet, remittebat animum, atque gravem, & feriam de rebus Divinis disputationem, ut se benigniorem, humanioremque praeberet subditis. naturamque suam ita temperabat, ut partim severitate contineret in officio, partim benignitate & laetitia permulceret, & ad officium alliceret.

2.
R. Gerson.
R. Aben.
Esr.

Ridenam. Aliqui post R. Gerson. & Rab. Aben. Esra. sumunt *risum* pro *irrisione*, ut significetur potestas quaedam Domini erga servos ad irridendum, convitiandum & reprehendendum. Sed haec expositio invita est, & non bene conveniens cum iis, quae dicuntur. Symmachus legit: *Arridebam illis* quasi conveniens ad illorum risus & laetitiam: Tygurina, *si quando vocaret apud eos, non credebant.* Certè vox originalis: *Ridere, irridere, ludere* significat. Sed hoc loco ad laetitiam tantum, & gaudium referenda est, quod sapienter docuit Philippus, *Pierunque* (inquit) *latitia, si ve gaudium in scriptura risus nomine dicitur.* Cum autem ille rideret, non credebant. Tanta (inquit Philippus) reverentia & honore a predictis habebat, ut sapientia mea, & gravitas, in aulgentie blandimentum, & remissionis hilaritas congruere vix posset. Non credebant me ridere. risus tantum causa, sed serio aliquid inde velle elicere Nicetas: *Quod per risum ab eo sebat, perulitandi alterius causa fieri arbi rabantur.* Cum quo facit, quod ait Gregorius, quod vir sanctus ralem se exhibuit subditis, ut etiam ridens timeri potuisset. Quia in re docemur, quod talis debet esse dispensatio regiminis, ut is qui praest, & arridens timeri debeat, & iratus amari. Nunquam igitur ita ridebas effulse, & cum cachinno, ut illius risus, reputari posset error (sic enim Sapientem ridere non oportet) sed potius risus ille pars quaedam erat Sapientiae: nam ridendo instruebat quoque suos subditos. Colligit inde Nicetas: *Adeo gravem, atque constantem docere esse magistrum, ut ei aut arridendi, aut salibus utenti fides non adhibeatur, nihil igitur ab illo fiebat sine utilitate, fructuque suorum.*

Tygur.
Risus pro
gaudio.
רש

Philip.

Philip. *revertentia & honore a predictis habebat, ut sapientia mea, & gravitas, in aulgentie blandimentum, & remissionis hilaritas congruere vix posset.* Non credebant me ridere. risus tantum causa, sed serio aliquid inde velle elicere Nicetas: *Quod per risum ab eo sebat, perulitandi alterius causa fieri arbi rabantur.* Cum quo facit, quod ait Gregorius, quod vir sanctus ralem se exhibuit subditis, ut etiam ridens timeri potuisset. Quia in re docemur, quod talis debet esse dispensatio regiminis, ut is qui praest, & arridens timeri debeat, & iratus amari. Nunquam igitur ita ridebas effulse, & cum cachinno, ut illius risus, reputari posset error (sic enim Sapientem ridere non oportet) sed potius risus ille pars quaedam erat Sapientiae: nam ridendo instruebat quoque suos subditos. Colligit inde Nicetas: *Adeo gravem, atque constantem docere esse magistrum, ut ei aut arridendi, aut salibus utenti fides non adhibeatur, nihil igitur ab illo fiebat sine utilitate, fructuque suorum.*

Nicetas.

Greg.

Greg. *quod vir sanctus ralem se exhibuit subditis, ut etiam ridens timeri potuisset.* Quia in re docemur, quod talis debet esse dispensatio regiminis, ut is qui praest, & arridens timeri debeat, & iratus amari. Nunquam igitur ita ridebas effulse, & cum cachinno, ut illius risus, reputari posset error (sic enim Sapientem ridere non oportet) sed potius risus ille pars quaedam erat Sapientiae: nam ridendo instruebat quoque suos subditos. Colligit inde Nicetas: *Adeo gravem, atque constantem docere esse magistrum, ut ei aut arridendi, aut salibus utenti fides non adhibeatur, nihil igitur ab illo fiebat sine utilitate, fructuque suorum.*

3.
Varia ex-
positio.

Et lux vultus mei non caebat in terram. Variè ab interpretibus accipitur, primo, ut videatur esse obsequium quoddam impensum ab ipsis subditis: Nam ex Hebraeo legitur. *Lumen faciei meae non desinebant;* vel, *non faciebant cadere.* Quod explicat Vatablus: *Non spernebant meam auctoritatem, sed ridentem eam reverebantur.* Alius, *Quod diligenter caverent, ne lucem atque hilaritatem vultus illius aliquo modo turbarent, aut contristarent.* Nam demissio vultus, atque oculorum in terram mœrentis habitus est. Alii, *Non sinebant cadere in terram, id est, non abiciebant, neque reprobabant, probabant potius vehementer meas omnes actiones, si ve riderem, si ve severius agerem.* Cajetanus nescio quid argutum, & subtile: nam *lumen vultus* intelligit quasi radios ipsorum oculorum, & conjectum ipsius visus, qui observabatur à suis subditis, excipiebantque illius oculos, non tanquam vanum aliquid, sed tanquam pretiosum quid, & habens mysterium: non enim sine causa attollebat ille, aut demittebat oculos. Sed haec omnes interpretationes duriores sunt & coactae.

Vatabl.
Cajetan.
Regia.
Istiaorus.
Clar.
Eugub.

Ego, quod simplex, & germanum videtur proponam. Lux vultus significare videtur hilaritatem, animi candorem, vultum placidum atque benevolum, indicem internae bonitatis, quae propria est Sapientis, sicut scriptum est Ecclesiastici octava, versu primo. *Sapientia hominis lucet in vultu eius.* Ex vultu (inquam) cognosci potest sapiens. & ab occurso facie homo sensatus. Non solum enim sapientia ornat animum, sed etiam vultum illuminat. Sic Psalm. 66. 2. dicitur: *Illuminare Deus vultum tuum.* Cum se hilarem benignumque praebet. Jubeamur etiam Ps. 33. 6. *Accedere ad Deum, & illuminari,* id est, ut illuminemur, quod statim explicat, *Facies vestra non confundetur,* id est, reddit Deus accedentes ad se laetos & hilares, aufertque vultus mœstitudinem & confusionem. Qua ratione autem ipsa impietas, & pravitas cordis non luceat, sed potius nigrescat in vultu impii, non semel indicatur in sacris litteris. Isa. 13. 8. Nahum. 2. 10. Fieri etiam potest, ut res haec pertineat ad vultus, & totius oris speciem, & dignitatem vere Regiam, quae tum in aliis, tum in Jobo multum valuit ad conciliandos subditorum animos, verè quippe scripsit Curtius: *Plurimis gentibus in corporum majestate veneratio est, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie donare natura dignata est.*

4.
Simplicior
interpre-
tatio.

Ego, quod simplex, & germanum videtur proponam. Lux vultus significare videtur hilaritatem, animi candorem, vultum placidum atque benevolum, indicem internae bonitatis, quae propria est Sapientis, sicut scriptum est Ecclesiastici octava, versu primo. *Sapientia hominis lucet in vultu eius.* Ex vultu (inquam) cognosci potest sapiens. & ab occurso facie homo sensatus. Non solum enim sapientia ornat animum, sed etiam vultum illuminat. Sic Psalm. 66. 2. dicitur: *Illuminare Deus vultum tuum.* Cum se hilarem benignumque praebet. Jubeamur etiam Ps. 33. 6. *Accedere ad Deum, & illuminari,* id est, ut illuminemur, quod statim explicat, *Facies vestra non confundetur,* id est, reddit Deus accedentes ad se laetos & hilares, aufertque vultus mœstitudinem & confusionem. Qua ratione autem ipsa impietas, & pravitas cordis non luceat, sed potius nigrescat in vultu impii, non semel indicatur in sacris litteris. Isa. 13. 8. Nahum. 2. 10. Fieri etiam potest, ut res haec pertineat ad vultus, & totius oris speciem, & dignitatem vere Regiam, quae tum in aliis, tum in Jobo multum valuit ad conciliandos subditorum animos, verè quippe scripsit Curtius: *Plurimis gentibus in corporum majestate veneratio est, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie donare natura dignata est.*

Curtius
lib. 5.

state veneratio est, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie donare natura dignata est.

Idem illud de hilaritate exponitur in secunda parte, *Non cadebat in terram,* id est, sic semper vultu hilari atque sereno fui, ut nunquam conciderem facie, nunquam mœstus incederem, sicut de illo dictum est Genes. 4. 6. *Quare iratus es, & cur concidit facies tua?* De quo faciei habitu erectae aut demissae non semel diximus. Illud igitur Optimi Principis habuit Job, quod nunquam fuit *tristis neque turbulentus.* Isa. 42. 4. *Quod ex Hebraeo legitur, non erit obscurus, vel non caligabit* (ut vertita Pagninus) obscuritas enim faciei tristitia est, sicut & lux hilaritas. Quare eo loco legunt Septuaginta: *Splenebit,* sic etiam 1. Reg. 3. 14. *Non corripui eos.* Propr. *Non fuit obscurus ad eos,* ab eodem verbo, id est, Samuel non severe increpabat filios, sed potius hilarem, lucidumque vultum illis exhibebat: cui respondet in Eccles. 30. 4. *Lacta filium tuum, & paventem te faciet: lude umilio, & contristabit te, ne corrides illi, ne condoleas.* Et id Eccles. 7. 25. *Filia tibi sunt, non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.* Ergo *lucem vultus non cadere in terram,* est nunquam dimittere, vel nunquam deponere claritatem vultus, si ve doceret, si ve increparet. Id, quod eleganter indicavit Nicetas, ideo dixisse gravitati splendorem habuisse ad unctum, quia sua gravitate, & in facinorosis obviandis acrimoniā demonstravit: nam qui ex illo genere sunt, tristes, atque à risu abhorrentes esse solent.

5.
Principis
vultus
laetus,

Facies ob-
scritas.
mœror.
Pagnin.
LXX.

Vultus pa-
rentum
obscurus ad
filiorum
errata.

Ni. etas.

XXV. Si voluisssem ire ad eos, sedebam primus. Cumque sederem, quasi Rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

1. *Viam subditis quomodo praescribat Princeps. Quales quaestiones proponi debeant ab auditoribus.*
2. *Regia humanitas. Princeps ab exteris cultus. Illustratus Moyses.*
3. *Exercitus, quid prop. Accinctus in sacro sermone quid. Princeps milites in officio continens.*
4. *Job verus Rex. Notatus Cajetanus.*
5. *Principis clementia. Divinum, beneficere.*
6. *Princeps subditorum securitas. Illustratus Salomon, Moyses, Hoseas.*

Etiam (inquit) si Rex illorum, supremusque judex essem, sed humanissime erga illos me gerebam, atque cum unus ex iis videri volebam, non secus quam unus è multis ad eos accessis, atque omnium moribus nae accommodabam.

I.
Sententiae
paraphra-
sis.

Si voluisssem ire. Septuaginta juxta Hebraeorum legunt. *Elegi viam eorum.* Quod Latinus Interpres dilucide dixit. *velle ire ad eos.* Quanquam alios etiam sensus habere potest, videlicet ad ipsum pertinuisse eligere aliorum viam, id est, Praescribere illis, quam vitam viam tenere deberent, & quid facto illis opus esset, ut omnia Jobi arbitratu, & consilio fierent. Alii eligere viam agendi cum aliis interpretantur, quod quamcunque rationem, & viam si ve belli, si ve pacis ipse eligeret, parebant alii & si ve in pace sederet, primus ille sedebat, in Principe loco, si ve bellum gerendum esset, dux ille erat, & Imperator. Nicetas existimat, viam eligere, esse habere delectum rerum utilium, de quibus cum auditoribus colloqueretur, viam illis virtutis con monstrando. Quod etiam inter praecepta audiendi non est à Plutarcho praetermissum, ubi enim agit de quaestionibus proponendis, sic scribit: *Qui invitatus est ad auditionem, audiat tacite dicentem, qui enim ad alia argumenta deducunt, aut in interrogationes interjiciunt, dubitationes movent, importuni auditores, nullam accipiunt auditionis utilitatem, sed simul & oratorem, & orationem consurbant.* Ubi vero is, qui dicit, jasserit auditores ponere, de quo disputetur, ibi semper danda est opera, ut necessarium aliquid, aut utile quaestio tua proponat. Sed praestat quod initio diximus de humanitate erga suos. Philippus: *Eundo ad inferiores humilitatem suam asserit.* Quippe est illa Principis humanitas non dedignari civium congressus: de Optimo Imperatore dixit ille: *Cum civibus tuis, quasi cum liberis parens, vivis. Reversus Imperator, qui privatus exieras,*

LXX.
Varia ex-
positio He-
braicae
lectionis.
Vatabl.

Nicetas.

Jobus suis
auditoribus
proponens
utiles dis-
tinctiones.
Plutarch.
Praecepta
bene au-
diendi.

Philip.

Plin. in
Panegyrr.
exieras,

exieras, agnoscis, agnosceris, eosdem nos, eundem te putas, par omnibus. Et rursus: Liberum est ingrediente per publicum Principe subsistere, occurrere, comitari. Ambulas inter nos, non quasi contingas, & copiam tui, non ut imputes, facis. Hæret lateri tuo, quisquis accessit: finemque sermoni suis cuique pudor, non tua superbia facit.

Luc. 5. 17. Nicetas. Sedebam primus. Non solum (inquit) viam humilium non declinabam, sed eorum confellum humanissime inibam: eximia enim illud humanitatis est: sedentem docere turbas. Est etiam honoris, Regiæque dignitatis, illa prima sedes. Nescio vero quid hoc loco Nicetas de peregrinis dicit ad illum ventitantibus, doctrinæ & consilii gratia: Vel ab hostibus & peregrinis (inquit) Regiam dignitatem accepit, quia non per imperium aut per tyrannidem occupabat principatum, sed quia rerum utilium, virtutisque via doctor, & dux erat. Nisi fortè indicet, etiam cum ad externos proficiscebatur, non secus atque Regem & Principem suum ab illis exceptum, sicut Genesim vigesimo tertio, versu quarto, cum dixisset Abraham ad Hebræos, Advena sum, & peregrinus apud vos, dare mihi jus sepulchri vobiscum. Respondunt filii Heth: Audi nos Domine, Princeps Dei es apud nos: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum. Quod Onkelus dixit: Qui magnus coram Deo sis, tu es inter nos reputatus in meliori sepulchrorum nostrorum sepelito mortuum tuum Sept. Rex à Deo tuus in nobis. Non aliter Job etiam apud peregrinos pro Divino Principe habebatur, primusque sedebat.

3. Humanitas Principis nihil detrahens Maj. stat. LXX. August. Quasi Rex circumstante exercitu. Hic rursus vides humilitatem, humanitatemque cum gravitate, severitateque temperatam. Rectè & juxta Hebræum Septuaginta legerunt: Habitabam sicut Rex in acinctis: Augustinus, Rex cinctus fortibus. Rectè autem Interpres dicit, exercitum, nam qui se comparant ad prælium, accingunt se, id, quod ex nomine Gad, & ex ejus interpretatione & ex etymologia constat Genesim 49 versu 19. Gad cinctus præliabatur. Eadem vox vertitur, Latrones, ab Interprete Latino Jeremiæ 18 versu 22. Hoseæ 6 versu 10. 2. Reg. 4. 2. & superius Job 13. 12. Quo loco diximus Latrones, esse milites, idemque significari Græca voce, Monozeni, ait Olympiodorus. Sunt (inquit) Monozeni, qui in

Olympiod. militibus honore excellunt, qui non idem, quod omnes ceteri cingulum gestant, vel qui in nullum ordinem redacti, latronum more vitam traducunt. Isidorus vero ait eandem vocem significare, militaria agmina, aut cuneos barbarorum, & latronum conventus. Ergo dicit Job, tantum apud omnes valuisse auctoritate ut etiam latrones illum Principem atque Imperatorem vellent atque omnes in officio contineret. Sed Isidori verba utilia sunt. Tale quidpiam (inquit) Jobum dixisse opinor, vel quod militibus legitime præerat & imperabat: vel quod terrorem latronibus inferebat, vel quod illos legibus coercebat. Ergo hic Regiam Jobi dignitatem agnosco, non minus legibus, quam armis munitam, & illud etiam peculiare, quod cum summa charitate ab omnibus diligeretur, non minus securus inter illos sedebat, quam Rex cinctus militum custodia.

4. Ex particula illa, quasi, colligit Cajetanus non fuisse Regem aut Principem, nos inde collegimus verum fuisse Regem, sup. capite primo, nunc quoque verum fuisse magistratum, verumque habuisse jus gladii.

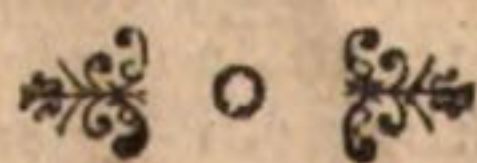
LXX. Complut. Eram tamen mœrentium consolator. Septuaginta. Consolans tristes. Complutens. Perturbatos. Vox proprie, lugentes significat. Videturque hanc veluti clausulam, summamque officii Optimi Principis toti suæ orationi adjungere, quod omnia retulerit ad publicum civium emolumentum, miserorumque solatium, etiam arma, severitatem

ipsam legum atque juris: nam cum constipatus esset militaribus copiis, erat tamen mœrentium consolator, eratque cum summa humanitate terribilis, ut de Claudio illo Juliano (alioquin suæ animæ, fideique proditore, ut Hieronymus aliter appellat) Marcellinus l. 25. scribit: Quamvis stitit bonis insignibus claruisse, multa significant. Primo, quod erat pro rerum & hominum distinctione, sine crudelitate terribilis: Deinde quod paucorum discrimine vitia cohibebat, tum autem quod minabatur potius ferro, quam utebatur, postremo constat eum in apertos aliquos inimicos insidiatores suos ita consurrexisse mitissime, ut pœnarum asperitatem genuina lenitudine castigaret. Atque hoc illud est, quod Isocrates aliquando dicebat: Isocrat. Principem venerabilem potius esse debere, quam oratione terribilem. Sed unica illa beneficentia Divinum ad Nicomprope efficit Principem, quod Seneca sapienter clem. æque ac graviter dicit libr. 1. de Clemen. cap. 5. Seneca. Servare proprium est excellentis fortunæ, quæ nunquam magis suscipi debet, quam cum illi contingit idem posse, quod Diis, quorum beneficio in lucem edimur tam boni, quam mali. Deorum itaque sibi animum asserens Princeps alios ex civibus suis, quia utiles, bonique sunt libens videat: alios in numerum relinquat, quosdam esse gaudeat quosdam patiatur. Eleganter illa apud Senecam Medea dixit: Nihil Sen. in esse in principatu levius, & vilius, Potentia: nihil Medea. gravius, & magnificentius, quam bene de miseris mereri: A. 2.

Confide regnis, cum levis magnas opes
Huc seras, & illuc casus. Hoc Reges habent
Magnificum & ingens, nulla quod rapier dies,
Prodesse miseris, supplices fide lare protegere.

Optimi quoque Principis formam descripsit Judas Optimus in oratione sua illa ad Joseph, cum deprecaretur Imperatoris captivitatem Benjamin, quam scripsit Josephus ris forma, lib. 2. antiq. c. 3. Eandem quoque elegantissime Josephus expressit, felicem Imperatorem Christianum depingens Augustinus, lib. 5. de civit. c. 24. August.

6. Principis Mœrentium consolator. Arma, apparatusque bellicum conferebat ad solatium miserorum, & defensionem infirmorum. Ideo enim eminet Princeps, doctorque in populo, ut sit velut Collum Ecclesiæ, & sicut turris David, quæ edificata est cum pugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis arma: ura fortium. Nam illa Turris David non solum afferebat solatium miseris & egenis, sed etiam securitatem ac defensionem pollicebatur, firmumque perfugium: tum etiam, & munitæ speculam, ex qua Princeps, prælatusve aliquis speculari possit adventantia discrimina & antequam jectis, adveniant, opportune avertere. De Principe enim dictum est Hoseæ 9. versu 9. Speculator Ephraim, cum Deo propheta, id est, de longe videns. & providens gregi, instar Prophetæ, ut impendentia mala præoccupare & avertere possit, sicque dicit Princeps miser quivis, atque afflictus de suo Prælato, quod Speculator de Deo optimo dicere Joseph potuit fratrum in vidia, atque odio appetitus, Seder in forti arcus meus, id est, arma mea, atque defensionem apud turrim meam munitissimam, quæ Deus est, repositam habeo, quod David dicebat: Fortitudinem meam de te custodiam, id est, Tu ipse custoditam apud te habes. Denique hac Optimi Principis virtutes omnes ad miserorum solatium eleganter descripsit Divus Ignatius Epistola ad Magnesium, & Trallian. agens de Episcopo, tum etiam iam & Clemens Roman. 2. Const. cap. 23. Quæ omnia rectè in Jobum doctorem simul Regemque optimum appositissime conveniunt: Verbi minister, scientia custos, mediator inter Deum & homines, pietatis magister, post Deum pater vester, Princeps & Dux. Rex & Dynasta. Denique terrenus Deus post Deum: nam scriptum est: Ego dixi Diis estis vos.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quae
in Commentariis suis
explicantur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆ- CEDENTIS,

CAPUT XXIX.

CUM ad Jobi gravissimam orationem siluissent amici, quibus nulla suppeditaret refellendi ratio ut se amplius purgaret ab objectis criminibus, atque ut ex seipso ostenderet sanctitatem vitae non esse necessario cum ista rerum temporalium felicitate colligatam; cum ex amicorum silentio & attentione subiret mentem præclaræ quondam apud omnes suæ temperantiæ & existimationis memoria, cum salutaribus monitis suorum civium animos temperabat, & pectora mulcebat, rursus à pristina felicitate, atque ab eo studio, quo cum felix esset, omnem sanctitatem coluit, aliam orationem in hunc modum exorsus est.

Utinam Deus Maximus in eum ipsum dignitatis locum me restituat, in quo sublimem constituit aliquando, & vel menstruam mihi felicitatem permittat, in qua antea vigebam. Quamvis enim hanc temporariam, fallacemque fortunam nemo jure magni æstimare debeat, at certè illa recuperata, fieret Dei Providentia erga res meas illustrior, atque innocentia mea magis munita à meorum amicorum calumniis, in quibus nunc propter infortunium delitescit. Atque illos imprimis dies opto, a cum in Dei pastoris vigilantissimi ac solertissimi, velut imbellis ovicula, fide atque custodia vivebam securus felixque.

Cum præsentissima illius benevolentia, & favore summas tribulationes, ac rerum omnium difficultates superabam: ac per Dei gratiam nihil mihi erat difficile. Cum Divina luce ita collustrabar, ut nullas unquam tenebras paterer sed lætus: alacerque pergerem nullis difficultatibus impeditus, & undequaque beatus. Nam in cæcis hujus vitæ fluctibus, quibus mortales jactari solent, ad Divinam legem, quasi ad sydera sese usque ostendentia retorquebam oculos, illiusque splendore, & ductu secundissimo vento cursum tenebam meum. In rebus vero obscurissimis, atque difficillimis menti meæ DEUS cœleste lumen præferebat, cujus ope perspicaci mente res nimium impeditas explicabam, ac sine ulla difficultate copiosissime de illis ad populum dicebam, & quid opus factum esset, constanter designabam.

Tunc sane in adolescentia, velut in autumno, & opportuno omnium fructuum tempore, instar arboris frugiferæ, bonis eram usquequaque onustus, quando in omni via, in amplis fortunis, in muneribus religionis, ac pietatis exequendis nec levis quidem eram, nec instar Euripi agitabar, verum morum constantiam, ac soliditatem retinebam, atque ea, quæ ad honestum pertinent, immota mente administrabam. **b** Quamvis enim juveniliior ætas per sese opprobriis & vitiis obnoxia sit, ac nullis maturandis præclarorum operum fructibus idonea, verum instar turbulentæ hyemis, multiperturbationum procellis agitata, c at jam ego inde à prima ætate magnam cum Deo consuetudinem & familiaritatem contraxeram: jucundum enim illi erat meum hospitium, atque pergratum, domum visitare meam, ac se mihi cum summa animi pace, atque tranquillitate, ab omni procul mentis tumultu, socium & comitem præbere.

Sic autem ætatis incrementa capiebam, ut præclaros quoque in pietate atque felicitate progressus facerem: nam cum in ætate illa priori, fluxa & labili Deum haberem pædagogum & doctorem, at uxore jam ducta, liberisque susceptis expertus illum plane sum bonorum omnium largitorem, ac sufficientem præbere omnia familiæ meæ necessaria meque ad omnes difficultates superandas corroborare atque confirmare. Tunc mihi tanè multa divitiarum materies suppetebat, ac nobili sobole, copiosoque famulatio communiebat. Hæc vero aliaque plura beneficia virtutis materiem mihi egomet statuebam, cum & divitias in egenos conferrem **d** & liberos Dei arbitrio, & voluntate educarem: nihil enim me familiæ gubernandæ cura, & sollicitudo ab usu, & assidua cum Deo consuetudine abducebat.

Nihilo verò minus tunc lætissimis æque, ac honestissimis conviviis me oblectabam, ac pretiosis pro more unguentis **e** etiam ipsa pedum vestigia delicate tingebam. Fluebant tunc viæ meæ butyro ac montes mei fluebant lacte: tanta enim erat copia, ac numerus meorum gregum, & armentorum, ut quocunque me verterem, notas viderem diffluentis lactis ex distentis uberibus, ac niolens etiam butyrum, & lac ambulans premerem pedibus, tū etiā oleum in montanis locis ex maturis olivis distillans. Atque adeo ipsi silices, saxa ipsa, quæ aliis rigescunt, & arescunt in his præsertim siccis æstuantibusque locis, mollescebant mihi, ac oleo, & butyro suaviorem, dulcioremque melle aquam ex perennibus fontibus largiter ad meos usus subministrabant.

Neque verò in agris solum, sed multo magis in urbe felix eram. Quando enim ad publicum civitatis locum multo cum comitatu prodibam jus dicturus, & Reip. causam administraturus, primo mane surgebam. Deinde etiam in foro, & publico urbis loco, non tantum severo & cruento judici, sed velut magistro plebis, ac doctori sapientissimo populi jubebam sellam meam collocari, ac de suggesto etiam, si quando opus esset, concionem instruebam, omnibus denique tanquam Princeps quidam, ac magister

^{1.} Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, & dixit.

^{2.} Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos: Secundum dies, quibus Deus custodiebat me.

^{3.} Quando splendebat lucerna ejus super caput meum, & ad lumen ejus ambulabam in tenebris.

^{4.} Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.

^{5.} Quando erat Omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei.

^{6.} Quando lavabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi rivos olei.

^{7.} Quando procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant cathedram mihi.

a Deus Pastor vigilantissimus ostenditur, n. 5.

b De adolescentia re, & nomine, studiis, virtutibus, & vitiis, quedam exquisita ad Scripturarum intelligentiam, n. 1. & 2.

c Cum Deo secreta ab externis cum multis conversatio indicatur, n. 3.

d Pater, suorum liberorum magister, & virtutis exemplar, utiliter designatur, n. 3.

e Exquisitus unguentorum ad singulas corporis partes usus in conviviis, observatus ex prisco ritu, n. 1.

8.
Videbant me juvenes, & abscondebantur: & senes assurgentes stabant.

9.
Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.

10.
Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat.

11.
Auris audiens beatificabat me: & oculus videns testimonium reddebat mihi.

12.
Eo quod liberafsem pauperem vociferantem: & pupillum cui non esset adjutor.

13.
Benedictio perituri super me veniebat.

* Et cor viduæ consolatus sum,

14.
Justitia indutus sum, & vestivi me sicut vestimento, & diademate judicio meo.

15.
Oculus fui cæco, & pes claud.

ad virtutem, & tanquam lex, atque effigies civitatis propositus eram

In honore & reverentia maxima eram apud omnis ordinis, & omnis ætatis homines, & quantum doctrina & dignitate pueri, atque adulescentes distabant à senibus, excellentibusque viris, tantum senes ipsi, atque Principes à mea dignitate, sapientiaque aberant. Neque enim minus juvenes moribus & sensu, quam ætate & annis mea præsentia deterriti, atque meam virtutem reverentes, quasi minus idonei essent gravissimæ doctrinæ auditores, ut senioribus loco cederent, se à conspectu subducebant. At senes ipsi, & sapientia, sicut ætate, multum proveci, cum prius ipsi velut doctores juniorum sedissent, meos se discipulos assurgentes, & stantes libentissime profitebantur.

Principes ipsi, ac viri optimates, quibus tum dignitas, tum amplissima facultates dicendi facultatem faciebant, & suos etiam ipsi privatos populos sapienter administrabant, coram me tamen ne mutire quidem, aut de rebus consultare audebant, huic unicæ curæ intenti, ut à me bene instituendæ Reip. præcepta, legesque acciperent, atque ori manu imposita silentium, unaque audiendi attentionem profitebantur.

Duces ipsos clarissimos, ac viros bello, victoriisque insignes, qui audaciores, & promptiores ad loquendum, & blaterandum esse solent, mea vis eloquentiæ defixos tenebat, penitusque silentes, neque minus, quam ceteros, legibus ac Sapientiæ parere efficiebam. Nemo enim dux, nemo doctor tam sapiens, qui per meam vocem atque doctrinam non proficeret, ac me immoto silentio, oreque suspensus non exciperet.

Qui verò audiebant, mea oratione mirabiliter deliniji me beatum prædicabant, & qui me contuebantur dicentem è suggesto, & jura populis dantem. non minus illustre sapientiæ, & integritatis testimonium præbebant. Quorum interdum tantum erat audiendi, ac mente, quæ dicebantur, complectendi studium, ut oculos demitterent tum quod nimium dicentis splendorem sustinere non possent; tum ut tantum auditui redderetur, quantum videndi sensus amitteret. Tantum denique ad exterarum etiam provincias Sapientiæ laude, celebris eram, ut ex solo auditu, & famæ gloria apud omnes prædicaretur felix, ac beatus: Nam qui mei vivendi desiderio ad me disserentem, & verba facientem peregre veniebant, re ipsa, atque experimento verissima esse comperiebant, quæ rumor, & fama longè latèque sparserant.

Videbant namque f. Principis optimi vivam imaginem eripientis miserum hominem à potentioribus inique oppressum, & opem, ac fidem sui Principis implorantem. Nec non pupillo, & ei, cui nemo aderat patronus, nemo vindex, adversus improborum injurias subsidio currebam, & iis, qui ex iniquis aliorum inferiorum judicum sententiis, certum auxilium petentes, me appellabant, jus suum incorrupte servabam.

Ille sane, qui iniqua, & falsa criminatione, calumniaque potentiorum capitis reus accersebatur, cui nisi incorrupti judicis æquitas, atque benignitas adfuisset, certo periturus credebatur, postquam mea ope in tuto se conspiciebat, omnia mihi felicia, & fausta præcabatur. Atque utinam illud mihi aliquando contingat (continget ut spero) quod sæpe mihi precati sunt. * Viduæ autem cor incredibiliter mœrens, atque contabescens, quæ neque clamare, neque conqueri apud quemquam audebat, exhilarabam ego singulari solatio, & ingentibus beneficiis ad jubulum commovebam. Quamvis enim viduarum genus sit quodammodo ingratum, non naturæ, voluntatisve vitio, sed egestatis necessitate, quamvis ægre eum laudent, à quo beneficio affectæ, eæ nihilominus meum cum laude nomen usurpabant.

Cum vero jus dicturus essem, non valde curabam, g. ut armis instructus aut satellibus stipatus, quam ut pulcherrimis virtutum omnium, sed justitiæ potissimum, atque æquitatis ornamentis decoratus prodirem: non enim externa ego tantum facie, vestitu & cultu Regio, sed verè ex animo integerrimo, & omnis æquitatis studiosissimo, judicis munus obibam. Justitiam utique sic semper retinui, instar interioris ruinæ, ut intimè mihi adhæresceret, & etiam instar pallii illa me totum amiciebam, judicium verò omnemque administrandi juris, moderandæque Reip. rationem sic colui, ut illis velut Regalibus, judiciariisque insignibus, speciosoque diademate excultus incederem.

Neque verò per famulos, aut alios Regni ministros res pauperum, causasque curabam, sed egomet integrum, perfectumque auxilium laborantibus afferabam, atque etiam ipsa quodammodo naturæ vitia meorum popularium corrigere tentabam, & cæcis ipsis, atque mutilis corporis artibus, aut quos membri illius calamitas opprimebat, reb. necessariis præbendis, eximiaque Providentia consulebam. Ignorantibus itaque, dux viæ ad intelligendum, imbecillibus verò, atque pigris dux viæ morum, omnisque virtutis eram. Illud non ultimum, quod in meo tribunali homines simplices, atque suæ causæ vix bene conscios admonebam, seduloque instruebam, impotentibus autem, atque jus suum non valentibus prosequi animos, ipse faciebam, nemo itaque apud me sua causa cecidit, quod sapiens illi advocatus aut diligens deesset procurator, cujus diligentia, & discurrendi sollicitudine opus esset. h. Sic enim me existimabam imperare meo populo, ut in singulorum commoda, utilitatesque inspicere, & singularum onera sustinere, ac portare simul cum ipsis quoque deberem.

f De optimi Principis officio, ac de se circa invidiam laudando utiles observationes, n. 3. 4 & 5.

g De antiquo Judicium & Imperatorum in jure dicendo habitu ex Sacris & prophanis, num. 1.

h De optimo Principis officio, sub quo nihil in Rep. manum, omnia integra, utilis, digressus, n. 4. 5. 6.

Illud

Illud verò cum unice curaram, ut in mea Republ. omnia (quoad fieri posset) sana, & integra essent: nemo orphanus reperiebatur, cui ego patria charitate non pro picerem. Atque adeo misericordia studium in affectum naturæ convertisse videbar, ac unicum patrem, ac patronum in defendendis egenis adversus iniquas potentiorum calumnias me præbebam. * Nunquam sane inconsideranter, & temerè causas, & delationes civium suspiciebam, neque de re non satis perspecta, & explorata, mente præcipiti sententiam tuli, ut quemquam condemnarem, sed veritatem caularum, tum juris vim, atque rationem omnem sedulo perquirebam. Neque solum delationes criminum explicabam, & excutiebam, atque ledens expectabam eos, qui acceperant injuriam ut tunc cum me adjuvent, præsto essem, sed prævertens lustrabam omnia, eos quærens qui læsi fuissent, multa adhibita diligentia, adeoque studiosius disquisivi, & omnia perscrutavi, ut calamitosos reperirem, ne quispiam violatus injuria uspiam lateret.

Sed ne tanta clementia, & benignitas contemneretur, severissimum me adversus nocentes, impiolque præstabam, atque illorum truculentiam acerrimè comprimebam, nullius potentioris Tyranni faciem reveritus. Eorum itaque, qui suapte natura mordere solent, dentes molares confregi, potentiamque enervavi, ita ut à nova inferenda injuria arcerentur omnino. Prædam autem de medio dentium illorum summa animi contentione, atque fortitudine extrahebam. Rem quoque planè obrutam, judicioque præreptam in integrum restitui nec desperabam, quamvis res esset præjudicata. Verum & devoratum negotium more optimi vigilantisque pastoris, eruebam quasi ab ore leonis, ovis cruribus abstractis, summisque auribus avullis.

Hæc vero tanta mei populi pax atque felicitas, non solum aliis vitam efficiebat jucundissimam, sed mihi etiam cui cuncti bene, ac feliciter precabantur, felicem pollicebatur senectutem, tranquillam denique nec non jucundissimam mortem, & quod raro evenire solet, sperabam fore, ut sine ulla felicitatis vicissitudine, omnes longissimæ vitæ partes, ætatesque percurrerem: tandemque nulla vitæ difficultate impediret, sed leniter, nullo ægritudinis, dolorisve sensu præ senio deficerem, & liberis meis stipatus, domi meæ, in lecto meo, in illo ipso aeris præcelso loco, tanquam in sublimi nido, extremum spiritum edens, è vivis evolare. * Firma quoque spe sustentabar fore, ut non minus diuturnam vitam ducerem, quam Phoenix, cujus est vita longissima; aut quam palma, in cujus trunco multi anni ex decidentibus annuatim ramis numerari possunt.

Namque videre mihi videbar felicitatis meæ radices firmas, & in loco uberi, & uliginoso defixas, arescere non posse, consenescere vix posse: nam veluti si ad aquas uberrime affluentes palmæ radices distulæ essent, sic mihi omnia, quæ essent ad vitam necessaria, abunde aderant, & sicut cum palma aperta radice, & irrigatione continua vincit æstatis ardores, gaudetque semper affluenti humore, ita sperabam fore, ut dulcissimis bonorum omnium fructibus onustus, omnes temporis difficultates facile superarem. Ac quem admodum fructus rore, atque imbribus latificati, atque completi suo tempore demetuntur, sic ego in bonorum copia, ætate exacta, putabam ex hac me vita migraturum, neque unquam rore illo cælesti, quo meæ res completæ maturefcerent, destituendum, tum etiam mortem placidissimam mihi pollicebar instar messis, quæ cum exatuit, o ne præ ariditate confringatur, granis dissiliantibus, rore cælesti indiget, quo humidior, lentiorque mollescat, cedatque præcidenti.

Res igitur apud me erat non in opinione dubia, sed definita, & certa, gloriam meam, præcellentemque dignitatem novis quotidie ornamentis augendam, ac fore ut semper vigeret, semperque recens, ac florens nunquam occideret sed firmior indies, illustriorque redderetur, nunquam præsentem desiderarem felicitatem. Sed spes inanis, vanaque gloria, ac res fallaces omnes, quæ mihi ipsi contra ceciderunt. * Nam præpotentis Dei arcus contra me intentus, & vehementer adductus jaculis me acerbissimis confixit, p Me, inquam, quem quondam bene munitum adversus omnia vitæ, ac temporis incommoda arbitrabar, omnibusque armis, viribusque ad tegendum & ad offendendum instructum, tantoque brachiorum robore pollentem, quod videretur fore, ut nunquam languesceret, consenesceretve, sed indies augetur, atque confirmaretur. Ita ut arcui, jactuique meo nil opponi posset, quod non facile transverberaret. Non enim minus domi, & in pace, quam foris, & in bello strenue me gerebam.

Illud verò, quod optimi Principis, integerrimique magistratus proprium est, eloquentiam, ac dicendi vim, & copiam justitiæ, atque fortitudinis comitem, universi mirabantur, ita ut non solum Senatus, atque consilii mei viri Sapientissimi attentè audirent, & quam sententiam ego dicerem, suspensis animis expectarent, ac quamvis longissima oratione uterer, nulla illis esset longa, molestave expectatio, verum etiam reliqui omnes dictis, atque præceptis meis ita audientes se præbebant, ut simul atque dicere pararem, accurrerent. * Nemo itaque audebat dicentem interpellare, vel moventi, aut imperanti obtemperare, nihil enim, quod opponerent, contrave dicerent, habebant, non manus solum, sed & animum meis consiliis dantes.

Si quando in consilio ultimis ego dicebam, ita rem propositam complectebam, & quod optimum erat, statuebam, nihil ut addi posset videretur, velut rem itaque Sacram Verba mea accipiebant, quibus vel addere, vel detrachere nefas esset, quasi enim arcus, si cor meum

16.
Pater eram pauperū.

* Et causam, quam nesciebam; diligenter summe investigabam.

17.
Convertebam molas iniqui & de dentibus illius auferbam prædam.

18.
Dicebamque: In nidulo meo moriar.

* Et sicut palma multiplicabo dies.

19.
Radix mea aperta est secus aquas: & ros morabitur in messio mea.

20.
Gloria mea semper innovabitur.

* Et arcus meus in manu mea instaurabitur.

21.
Qui me audiebant, expectabant sententiam.

* Et intenti tacebant ad consilium meum.

22.
Verbis meis addere nihil audebant.

i Magistratum in cognoscendis, & explorandis causis necessaria diligentia, iudicium veritas, & perquirendis criminum præsertim furei auctoribus industria, & opera, ex Sacris, & prophanis.

ii In optimo Principe, & Magistratu commiseratio, & clementia, cum severitate, & indignatione confusa, ex Sacris, & prophetis.

iii Optimi Principis munus, & officium pastoris, pugnam bestiis, labor assiduus, perpetua excubie, atque vigilia, n. 2. 3. 4.

iv De Palma cum Phœnice comparatione, & de Phœnicis avis vita longissima nulla ex prophetis selectior, n. 1.

v De palma natura, & irrigatione quædam in hunc locum è re rustica opportuna, n. 3.

vi De humidis solstitiis ad messem opportunis, opportuna quædam in hunc locum, n. 4.

vii Multiplex arcus tractatio, allegoria, significatio, ad hunc loci & Scripturæ intelligentiam, n. 3.

* Et super illos stillabat eloquium meum.

23.
Expectabant me, sicut pluviam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.

24.
Si quando ridebam ad eos non credebant.

* Et lux vultus mei non cadebat in terram.

25.
Si voluissem ire ad eos, sedebam primus; cumque sederem, quasi Rex circumstante exercitu eram tamen mœrentium consolator.

meum manu tenebatur Divina, ut à recto scopo nunquam aberrarem, adeoque subtiliter de proposita quacumque re differebam, ut auditores quamvis sapientissimi, instar rudiorum discipulorum, non pollent meam sententiam iisdem verbis, eademque orationis majestate, atque dignitate repetere. * Sic mea dicta, tanquam de q̄ cœlo lapsa oratio, & salutaris quidam imber, mirabiliter in eorum animos influebant, & summa cum animi alacritate, atque siti excipiabantur: quibus exhilarati, frugiferi reddebantur auditorum animi, salutarium præcepto: um seminibus consiti. Omnium vero inter docendum captui ita me attemperabam, ut quibus opus esset, terrorem injicerem, quibus opus esset, leniter, ac blande, velut vasis angusti orificii, doctrinam instillarem, ut sensim & partes salutaria vitæ monita imbibere.

Sic sane meam sapientiam expectabant, desiderabantque aperto, & hianti ore, non minus, quam pluviam, maturandis frugibus necessariam, ex qua omnes sibi bonorum seminum bonarumque cogitationum, atque virtutum proventum, fructumque pollicebantur. Non enim solum bonis cogitationibus concipiendis, mea illis Sapientia proderam, instar pluviae temporaneae, quæ sementi faciendæ necessaria est, verum etiam instar 7 imbris serotini ad maturandos, proferendosque fructus optimos opportuni, illos profunde-

Aliquando verò (quod indulgentissimum patremfamilias decet) consulto remittebam animum, & gravem, atque seriam de Divinis rebus disputationem, ut me benigniorem, humanioremque subditis præberem, atque naturam meam ita temperabam, ut populares partim severitate continerem in officio, partim benignitate, & lætitia permulcerem, & ad officium allicerem. Arridebam itaque aliquando leniter, quasi ad illorum risum, & lætitiā connivens. Cum vero me ridentem cernerent, tum præ gaudio vix credebant, tum illud certo credebant, me non risus tantum causa sed ut serio aliquid inde elicerem, corripisse, & quod per risum à me fiebat, periclitandi alterius rei causa, fieri arbitrabantur. Tandemque in ipso gaudio, atque lætitiā eum me præbebam, ut ridens timeri potuissem. Sic sane cum ridentem revererentur, meam auctoritatem nunquam contemnebant, atque cum omnes mei vultus sive mutationes, sive habitus probatos haberent, cavebant diligenter ne / lucem atque hilaritatem mei oris, aliquo modo turbare, aut re aliqua indigniori obscurasse ipsi viderentur. Ipsi præterea meos oculos nimirum attente observabant, certo sibi suadentes non sine causa vel attolli, vel demitti. * Quare sic semper vultu hilari atque sereno fui, ut nunquam conciderem facie, mœstusve inciderem: sed indicem animi vere candidi, vereque optimi splendidum, lacteumque vultum præferrem, quem semper, sive docerem, sive increparem; retinui, gravitati, & severitati comitem splendorem adiungens.

Cumque supremus illorum Princeps, atque iudex essem, ita me perhumaniter erga illos gerebam, ut unus ex iis videri vellem, nec secus quam unus è multis, ad eos adibam, atque omnium moribus me accommodabam, neque solum infimæ sortis hominum non declinabam, sed eorum consessum, & cœtum humanissimè inibam. Quam vicissim ipsi singulari obedientia, & observantia humanitatem rependebant: nam quamcunque rationem, & viam, sive belli, sive pacis ego eligerem, parebant potius, omnia meo arbitratu, & consilio facientes: & sive res in pace gereretur, in principe ego sedebam loco, sive ad bellum procedendum esset, dux ego, atque Imperator, fortissimorum hominum satellitio cinctus prodibam. Si quando verò contingeret, ut ad externos proficiscerer, non secus quam Regem suum, Principemque excipiebant, ac loco primo collocabant, tantum enim apud omnes mea valebat auctoritas, ut etiam latrones, & vagi solitudinis milites me Principem atque Imperatorem vellent. Militibus itaque legitime præeram, barbaros strenue superabam, terrorem latronibus inferebam, omnesque legibus fortiter coercebam: cumque ab omnibus summa charitate diligerer, non minus securus inter illos sedebam, quam Rex militum custodia cinctus. 1 Omnia tandem ad publicam utilitatem, miserorumque solatium referebam, etiam arma, ipsamque legum severitatem, quibus & tueri miseros, & consolari lugentes, & in summo Imperio summam pacem propositum mihi semper fuit.

q̄ Verbi Standi, in Sacro sermone usus, & significationis, tum etiam & pluviae cum doctrina comparationis, diligens tractatio, n. 3. & 4.

1 Paulo diligentior Imbris serotini tractatio, n. 3.

1 De luce vultus, & de hilaritate, specie, & dignitate Principis, quadam opportuna, n. 3.

1 De Principum humanitate, atque beneficentia, iterum utilia quadam, n. 5. & 6.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Commemorata felicitati atque Sapiensia, existimationi & laudi, quam quondam a. ad omnes obtinuit, nunc opponit praesentem calamitatem, & apud omnes risum, & contemptum abjectissima conditionis.

I. Nunc autem derident me juniores tempore, quorum non indignabar partes ponere cum canibus gregis mei.

- 1 Particula nunc vehementiam habet Pristina felicitatis commemoratio misera.
- 2 Juniores qui Job senior suis amicis.
- 3 Pater, nomen honoris, Dignari quid.
- 4 Cibaria canum consueta. Canis symbolum rei vilissima. Canis pecuarii en. omium.
- 5 Canum praefectus. Quod Caput canis apud Samuelem.

I.
Sententia
paraphra-
sis.

Fortunae
inconstan-
tia.

Euripides.
in Heccuba.

Comme-
moratio
pristinæ
felicitatis
misera.
Plantus
in Rud.
act. 5.
scen 2.

2.
Quæstio-
nem expli-
cat, de
quibus hæc
sententia
sit acci-
pienda.
Chrysost.
Ni etas.
LXX.
August.

Chrysost.

DND

Pater, no-
men æta-
tis, honoris,
sapientia.

Philip.

Verusne
aliorum
contem-

CUM is fuerit mearum rerum status, imperii dignitas, nominisque celebritas at nunc irrideor à iuvenibus, & vilissimis hominibus, quibus neque propter ætatem neque propter aliquam sui status dignitatem, ulla potest esse Sapientia existimatio aut dicendi auctoritas. Singulae huius sententiae voces plenae sunt pondere.

Nunc. Brevem fortunae commutationem indicat inconstantis, & quæ dedit, cito repolcentis: sicut ille dicit apud Euripidem;

Nec quibus secunda res sunt, perperuo sic futuras fidere.

Etenim & ipsa quondam eram, sed nunc non sum amplius.

Opes at unus omnes mihi rapuit dies.

Præterea illud, Nunc, plenum est dolore, & miseria, nam commemoratio præstinae felicitatis, & comparatio cum præsentis clade multum habet lenis, & acerbioris; quale illud est;

Miserum istuc verbum, & pessimum est habuisse, & nihil habuere.

Vide quæ diximus cap. 29. vers. 2. Ubi pristinam fortunam recenset.

Juniores tempore. Septuaginta; Minimi. Augustinus. Infimi. Aquila: breves præ me diebus. Dubium, an suos amicos notet ut juniores, ita etiam minus Sapientes, minusque graves: an verò etiam alios quibus risui & contemptui erat? Chrysost. illos intelligit. quorum ei aperta erat, & manifesta iniquitas. Nicetas: Infimi, & propter ignobilitatem, adolescentiamque contempni. & qui nullius frugis, nulliusque pretii propter improbitatem sunt. Addiderunt de suo Septuaginta alteram huius sententiae partem fere eandem cum superiori: Nunc monent me in parte; Augustinus: Monent me minores tempore. Sane grave est (inquit Nicetas) Senem, qui multos antea comminosecuit, a junioribus admoneri. Illud autem in parte, intelligit, quod non semper ab iisdem admoneri fuerint, sed singuli, qui ab ipso quondam admoniti fuissent, officii partem ipsi quoque admonendo persolverent, non tam ut rependerent beneficium, (ut Chrysostomus ait) quam ut se superiores ostenderent, & miserum hominem exagitant. Coram senem calundum, nedom garriendum, nedom monendum, reprehendendum junioribus Sacrae, prophanae litterae sæpe monent. Vide quæ diximus cap. 29. v. 8.

Quorum non indignabar partes, &c. Illi videlicet, quos omnino, mea domo, meaque familia, & convictu famulorum meorum, propter ignobilitatem natalium vitæ, ac morum dignos existimabam. Non indignabar, Proprie, abiciebam, reprobabam, nauseabundus propiciebam cum fastidio. Hæc enim affert proprie verbum originale. Patres, optimos, aut excellentissimos; eorum est enim nomen ætatis, honoris, & Sapientia. Hoc vero non dici à Jobo propter contemptum, observat Philippus: fuit enim erga omnes mitissimus comis urbanus sed ut illorum ignobilitatem ostenderet dignam contemni. Sic frequenter tribuitur Deo, & sanctis subsannatio, & irrisio impiorum, ut hi significantur digni esse, pineda Tom. II.

qui subsannatur, & rideantur, ut diximus alius quando super id Psalm. 12. Qui habitat in caelis, irridebit eos. Et superius cap. 22. 19 & cap. 29. 27. Chrysostomus vero, atque Nicetas, quod verè illud genus improborum hominum ipse contemnebat, Scriptum est enim de viro iusto: Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, rimentes autem Dominum glorificat. Sed quidem hic contemptus debet referri ad sequentem partem.

Non dignabar partes ponere, adungere Philipp. Comparare, componere, cum canibus gregis mei. Hæc cum canibus comparatio diversos habet intellectus, Nicet. ad egestatem refert. Prorsus (inquit) indignum putassem eorum, qui me nunc vident, partes insuere, quibus non perinde, * ut canibus meis rerum copia suppediebat. Sane certam cibarium rationem præbendam canibus pecuariis præcipiunt, qui rem rusticam docent, & Colu. mella aut Ordeaceam farinam cum sero, aut panem farreum, vel triticeum admixto faba cocta liquore, præscribit. Quare hæc erit extremæ cupiditatis inopiae atque miseriae amplificatio, qualis illa Luc. 15. 16. Cupiebat implere ventrem suum de filiquis, quas porci manducabant, & nemo illi dabat. Philippus, quod abjectissimi fuissent, nec canibus ejus digni comparari. Canis, res vilissima, & abjectissima 4. Reg. 8. 13. Dixit Hazael, Quid sum servus tuus canis, ut faciam remissam magnam? & Eccl. 9. 4. Melior est canis vivus leone mortuo. Div. Thom. argute, quod propter sordidam quandam segnitiam, non dignaretur illis committere simul cum suis canibus custodiam gregum, quod videbatur esse suæ domus vilissimum, & extremum ministerium. Nam illis nulla erat dignitas, nulla virtus. At est merito canibus (ut Varro dixit) sua dignitas, sua acrimonia, & pecuarii requiritur robustus, apta membrorum omnium compositione, latratu gravis, & formis dandus. Rursus illi nullum utile ministerium præstare poterant, ut statim dicet, Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo: At cane (ut Colu. mella eleganter ait) quis famulus amantior Domini? quis fidelior comes? quis custos incorruptior? quis exuberantior inveniri potest vigilantior? quis denique alior, aut vindex constanterior?

Chrysostomus tandem, quod & mihi germanius videtur, quod illi viderentur indigni, qui custodia committeretur: Est hoc in villa ministerium vilissimum cibaria canum parare, & curare, quale illud videtur 2. Reg. 3. 8. Nunquid caput & laus, canis ego sum adversum Judam hodie, &c. Quod sic ab aliquibus accipitur. Nunquid custos ego sum canum, qui ad tribum Judæ pertinent, id est, Tam vilis sum, ut me tam acriter increpes: vel Numquid me præfectum canibus existimas, atque ducem eorum, qui David adlatrant, & ei resistunt, ne regno potiatur Hujusmodi igitur ministerium præfectura canum sui gregis, ne indignabatur Job sordidos illos & inutiles homines. Favet huic sensui tum lectio Septuaginta. Non putavi dignos canum meorum gregem, tum verbum ponendi, quod proprie est ponere, aut constituere, quasi ad curandum & considerandum aliquid: aut ordine quodam disponere, quomodo præfectus rei alicujus dicitur positus in curam rei alicujus Neque incommode in præfectum canum conveniet; nam (ut Columella dixit) Vel imprimis hoc animal mercari tuerique debet agricola. Et Virgil. inter alias pastoritias curas;

Nec tibi cura canum fuerit postrema, sed una
Veloce sparte casulos, ac tempore Molossum
Palse fere pingui—

Ergo cum canibus pecuariis comparari, aut illis præfici, digni non erant, qui velut inutiles canes, & mortui, res omnino pretii nullius, censebantur.

II. Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni.

- 1 Hominis inutilis circumlocutio.
- 2 Vita pro vita necessariis. Quid consummatio, & Syntelia apud Septuaginta.

3 Peccator vita indignus, nihil boni volens agere. Quid accipere animam in vano, apud David, & Insuper habere, apud Ecclesiasticum. Illustratus Ecclesiasticus.

1. Descriptio hominis infrugiferi. Vatabl. August. Ofor.

כח

D. Thom. LXX. Simpliciter expositio. Nicetas.

* Gente tande sapro vecha, da que no me de nada.

2.

כח

Symm.

LXX.

Chrysost. Nicetas.

Henricus Stephanus

Vita pro rebus ad vitam necessariis. Complut. Pagnin. Regia. Cajetan. Tygur.

Vatabl.

Ps. 91. 15.

3. Vita indignus, qui vita abutitur.

Ps. 23. 4.

Homines nimirum ignavi, & infrugiferi. Virtus manuum, agendi facultas, actiones ipsae, vires, & robur. Mihi erat pro nihilo. Quali nihilum mihi erat, ut ait Augustinus Vatablus. Nulla erit illorum potentia, & vires cum meis comparatae Sed non quadrat Episcopus Algarbiensis. Virtutem pro operibus accipit in hunc sensum. Ut autem multi ex illis opes magnas habuerint, nihil mea refert. Sed plane dissentit ab antecedentibus, atque sequentibus, ubi describitur egestas, atque impotentia hominum eorum, de quibus agit: Neque vox originalis accipitur unquam pro divitiis, Divus Thomas similiter: Omnem eorum potentiam pauper debam. Ergo verus sensus elicitur ex Hebraeo, quod eleganter expresserunt Septuaginta. Et quidem virtus manuum eorum ut quid mihi, vel propter quid aut, quare mihi, id est, Inutiles mihi omnino erant vel ad custodiendos, & curandos canes, Nicetas: Nannquam eorum opera egui.

Et vita ipsa putabantur indigni. Res in Latino dilucida, sed aegre respondens Hebraeo, & Graepodia servit co.

Legitur enim ad verbum ex Hebraeo. Super ip-sis perit Calabb. Quae vox vertitur ab eodem Interprete, Abundantia, superius, Job. 5. 26. Quare hoc loco Symmachus: Perierat illis, quidquid ad vitam facit, videlicet victu ipso ad vitam necessario plane destituebantur. Septuaginta: Super eos peribat consummatio, pro consummatione autem est vox Graeca Synselia, quam Chrysostomus vertit utilitatem, atque Nicetas in illius vocis interpretatione sic scribit, Synseliam dici puto, quacumque vita praebeat utilitatem, quorum penuria Jobi premebantur adversarii: super ipsos enim perit Synselia, id est, verum ad vitam utilium abundantia. Quam significationem quanquam sibi suspectam dicat Thesauri Graeci concionator, sed ex Graecis ipsis pervetustis simulque sapientissimis auctoribus haustam & acceptam libenter amplectimur. Quare quod vertitur in Septuaginta Latinis: Consummatio, significabat non quidem finem, sed potius perfectionem. & integritatem quandam ex rebus omnibus, vel necessariis, vel utilibus. Ergo, ut ad proprietatem Hebraeae vocis redeamus, recte abundantia hac rerum ad vitam necessarium, aut utilium significari potuit ab Interprete nomine vita. At Hebraei atque Hebraizantes dicunt significare longiorem vitam id est, senium, quare legunt hoc loco Sup. 2. ipsos perit senium, Tygurina legit, Vigorem. Sed utcumque legas, res eadem semper est, quam eleganter Vulgatus dixit, vitam, id est, aetatis temporisque vigorem, aut florem, Perit igitur illis vita, id est, nihil honore, & fama dignum gesserunt in vita, proptereaque vita ipsa indigni fuerunt, quasi dicat, Vixerant inuiles. Tum etiam perit illis senium, ut qui praefame, & egestate, defectuque necessariorum, non potuerint diutius vivere, & multiplicari in senecta uberius, viles quidem multis de causis.

Sed illa potissimum quod (ut ait Nicetas) Nihil unquam boni gesserunt. In quam sententiam videtur quoque Salomon Eccles. 6. 3. dum de avaro sordido loquitur. quod illo melior sis abortivus: nam sicut abortivus non vixit ita sordidus ille vita, dum vixit, putabatur indignus: Frustra enim venit (ingressus est in hunc mundum, vixit) & pergit ad tenebras (in Hebraeo proprie, Venit in vanitate, vel in vanum) & oblivione delebitur nomen ejus. Igitur qui similiter vixit vita profecto indignus est, quod etiam in hominem peccatorem quadrat, cum nihil boni memoria dignum gerit. Propterea enim accipit a Deo vitam ut egregie factis vita se dignum reddat Frustra autem vel in vanum venisse in vitam dicitur, qui accepit in vano animam. (Vitam, vitalem facultatem respirandi, tum etiam animam ipsam, Principium operationum) suam Hebr. Extulit ad vanitatem animam suam) sic Eccles. 19. 14 dicitur: Qui credit cito, levis est corde, & minorabitur, & qui delinquit in animam suam, insuper habebitur, agit in mirum de his qui facile rebus visibilibus sua desideria committunt, & promissis

fallacibus hujus mundi cito ac leviter credunt, huiusmodi enim ambitiosus, & cupidus semper minorabitur, id est, decreset & ibit in deterius, & praeterea facit, & delinquit contra animam suam, id est, contra vitae suae jucunditatem, & tranquillitatem, ac praeterea insuper habebitur, id est inutilis erit. & quod vulgo dici solet, impertinens, quod Hispanismo nostro eleganter respondet, Sera un hombre por demer. Quae vox in eodem etiam sensu, forensis est, ut constat ex Papiniano. L. sunt persona de Relig. & sump. fun. ubi cum agit de sepultura in proprio fundo, cujus ulus fructus alicujus esset, alteri danda, quod stricto jure non poterat, ait. Propter publicam utilitatem, & insepulta cadavera jacerent, strictam rationem insuper habendam, (contemnendam, & tanquam supervacaneam rejiciendam) qua nonnunquam in ambiguis religionum questionibus omitti solet. Eiusmodi itaque est, qui in animam suam delinquit, vita utique indignus, ut qui inutilis vixerit, neque boni aliquid gesserit, contemnendus, & insuper habendus.

III. Egestate, & fame steriles, qui rodebant in solitudine squalentes calamitate, & miseria.

- 1 Steriles quid proprie. Inopia, & squaloris circumloquutio.
- 2 Rodere quid.
- 3 Squalere quid. Heri in Sacro sermone pro nocte praeterita. Ignobiles repente evadentes divites.
- 4 Calamitas quid proprie. Ignobilium hominum petulantia.

Barbarum profecto quoddam, ac ferum genus hominum describit Job, a quibus rideretur, & contemneretur in sua calamitate. Qui autem hi fuerint, dicemus inferius verlicul. 8. genus postquam illorum peculiare, & proprias notas exposuerimus. Illos igitur nunc notat ab egestate, & fame, & rerum omnium ad vitam necessarium inopia. Steriles Chaldaei, sterilitatem, Chaldaei hanc refert ad orbitatem filiorum, quod quamvis cum vocis Originalis significatione quadret, sed non quadrat cum contextu Hebraei & Hebraizantes vocem Originalem vertunt solitarios, q. d. dicat habitantes in locis incultis & sterilibus, horrida & vasta solitudine. quem sensum expressit Pagninus: Propter penuriam, & propter esuriam solitarii errant. Vatabl. Coacti fame fugiebant ad Vatabl. locum siccum, & arenem. Cum quo facit lectio Augustini. Egestate, & fame instabiles. Et faver etiam, quod Vulgatus vocem Originalem vertit, solitarius, superius Job. 3. versic. 7. Nicetas paulo subtilius steriles interpretatur, inopes, nihilque frugis, fructusve habentes, vel quod nec repetere rationem quamquam vita sustinenda poterant. Fortè eo etiam respexit Divus Thomas exponens fructificare non volentes, id est, quibus nunquam proveniebat rerum, aut fructuum copia: neque Deus illos dignabatur rore caeli, aut pinguedine terrae, cum tamen ipsi Jobo petra funderet rivus oliv. Horum enim inopiam & ignobilitatem cum sua pristina dignitate & felicitate comparat, neque ab hac interpretandi ratione multum abundunt Hebraizantes.

Qui rodebant in solitudine. Verbum Rodendi, Syriacum esse volunt, & in hoc tantum libro, idque semel, aut iterum inveniri, nempe hoc loco, & infra vers. 17. Qui me comedunt. At ab Hebraizantibus vertitur, Fugere, tum etiam, & Septuaginta. Fugiebant in inaquosam, vel, fugiebant ad solitudinem Sed certe Vulgatus intellexit idem esse fugere ad solitudinem, fame & egestate compulso, ut herbas colligerent, quod mandere, aut Rodere in solitudine. Rodere autem dixit potius, quam comedere, ut ad duriores arborum radices respiceret, de quibus statim dicit

Squalentes. Vox Originalis obscuritatem, aut noctem significat, sive heri, ut vertunt hoc loco Septuaginta, noctem hesternam, aut praeteritam, unde est illud Genes. 19. 34. Ecce dormivi heri (nocte praeterita) cum patre meo, & cap. 31. 29. Deus patris tui heri (nocte praeterita, & in somnis) dixit mihi. Ergo cum hic dicitur squalentes, potest significari miserimos homines lucifugas, profugis-

Insuper haberi dicitur inutile, & supervacaneum.

P. piniani lex.

1. Feriendum hominum genus notatum a Job.

כח

Pagnin. August. Subtilior expositio. Nicetas.

D. Thom.

2.

כח

Pagn. Regia. Vatabl. Tygur. Cajetan.

3.

כח

Cajetani
humilior
expositio.

se ex urbe in solitudinem nocturno tempore, ne à quopiam videri possent, aut potius etiam profugisse, & abdidisse se in tenebras, & obscuritatem solitudinis, ne à quopiam invenirentur. Hebraeus apud Cajet. nescio quid valde humile comminiscitur hoc loco, quia enim vox præcedens, *Solitudinis*, significat etiam *siccitatem*, solitudo enim sicca, & arida est, ideo ipse legit, *siccitatem noctis*, id est, miserimos homines habuisse noctes siccas, id est, *sine cæna*. Ita dormiisse incœnes præ inopia & calamitate. Sed forte illud est verius, & germanius, ut notentur homines, quorum patres nuper erant miserrimi, repente autem filios prodidisse divites. Quod enim recens est, dicimus fuisse nuper heri, nocte hesternæ. Ergo isti nuper *heri nocte* erant in *qualore & tenebris*, hodie tenent summam rerum.

*Gente
que a ob
no tenian
que cenat y
oy no sa
ben lo que
se tenen.

4
Nicetas.
Patienter
facendæ
injuræ il-
latæ ab ig-
nobilibus.

Calamitate. Est desolatio quædam, & devastatio, cum nihil est integrum, nihil erectum aut firmum, aut quod idem propemodum significat, *miseria*. Ergo, ut recte ait Nicetas; *Eos ut minime ingenuos accusare videtur. qui ex obscuris locis, aut parentibus essent*, à quibus ipse injuria afficiebatur, atque nobis etiam documentum præbet æquo animo ferendi fordidorum, contemptorumque hominum injurias.

IV. Et mandebant herbas, & arborum cortices, radix juniperorum erat cibus eorum.

- 1 Mandere quid pro. Herba quid in Hebraeo. Malua qualis cibus.
- 2 Quid Alima apud Græcos. Cibus miserrorum.
- 3 Radices arborum pro cibo.
- 4 Quid Juniperus, & Genista, carbones Juniperorum. Ligna Arceutina.

1.
Radicibus
visitantes
Troglo-
dytas.

משק
מלה

Cajet.
Thargum
Varabl.
Tyg.
Regia.
Malua ei-
bus vilis-
simus.
Interpres
non debet
moveri as-
sonantia-
votum.

מלה
Forster.
Malua
quondam
habita in
deliciis in
acetariis.

Hæc est altera nota barbaræ illius gentis atque contemptissima, quod victitarent sylvestrium arborum radicibus, quod proprie in Troglo-dytas & vicinos illos regionis Hulsitanæ convenire inferius dicemus.

Mandentes. Prop. *Succidentes*, videlicet ad mandendum colligentes herbas. Herbas autem dixit Interpres, quod de proprio herbarum apud Latinos nomine illi non constaret, quam Hebræi vocant, *Maluahb*. Quidam *urticam* esse volunt. Quare Thargum vertit. *Qui eradicabant spinas loco herbarum comestibilium*. Alii *maluam* esse volunt, consonante etiam voce Hebræa. Esse autem *maluam*, cibum vilissimorum hominum scripsit Plutarchus in symplosia. 7. sapientum ex Heliodor. atque esse medicamentum arcens famem, ac sitim potius, quam cibum. Ceterum neque esse maluam, neque debere interpretem moveri illa vocatione assonantia & affinitate manifestè colligitur ex ipsa nominis etymologia, & radice: nam *Maluahb*, dicitur à *Melahb*, id est, *sale*, quod sit therba amara, & salsa, utpote quæ nascatur in loco saluginoso, ut inferius dicemus. Quare alii melius vertunt, *Qui mandebant salisam*, tantum itaque abest malua à *sale*, ut *malua* sit herba infusa & fatua. Præterea quia *Maluahb* (ut ait R. David) *est herba quadam dura, & mala, & non nisi in simili loco proveniens, videlicet in loco malo & in solitudine, terraque salebrosa*, qualis hoc loco describitur: *Malua* autem, nec dura est, sed potius tenera, & mollis neque mala, imo verò utilis, neque amara, & injucunda: nam quondam in acetariis est habita in deliciis, quare incommode afferretur nunc pro exemplo pessimi, & abjectissimi cibi. Atque hoc dictum sit pro interpretandi diligentia.

2.
Græcorum
lectio &
interpre-
tatio.

Nicetas.

2.
Herba mi-
ra virtutis.

Joan. Gor.

Græci nihilominus peculiarem herbam legunt: *Circuibant Alima in resonante. Circuibant* (inquit Scholiastes Græcus) *quod necesse haberent circuire ad querend. herbas. Resonantem vero, vel sonantem vocant valles, locave saxosa, quod in iis repercutiatur vox, & resonet Echo, aut quod cum convalles nemorosa sint, ventis perflantur & solent. Alima autem* (inquit Nicetas) *herba est quadam, quæ celeriter explet comedentem, gignitque satietatem & quidem Alimos herba mirabilis est, quam his verbis descripsit eleganter Joannes Goræus in suis medicis definitionibus: Est frutex similis Rhamno sine spinis foliis olea, sed latioribus, sapientia vallari idoneas, mirabili (ut*

Pineda Tom. II.

ait Solinus) *effectum, quod ad morsam famem interdum nulla sentiat. Sicque nomen habet ab a, privativa particula, & limos, quasi sine fame, quod famem arceat. Scribitur autem etiam cum aspiratione Halimon, ut scribit Plin. libr. decimo septimo, c. 24. & Dioscorides libr. primo c. 103. qui ait nasci in sepibus, & maritimis, atque Ruelius affirmat in Gallia frequentem nasci in sepibus. Tunc vero Halimon, deducitur à salugine, quod olus maritimum sit & non nisi in terra saluginosa proveniens, quæ etymologia egregie convenit cum ipso nomine, & significatione Hebræa, ut nuper dicebamus. Id quod etiam confirmare potest Galenus libr. 6. simpl. medic. docens. Halimum in Cilicia esui deservire, esseque quædam salis & substringentis. Ergo sive frutex sive herba, olusve sit, esui non ineptam esse constat, neque omnino constat, quæ herba sit. Halimon Græcis esse Latinis Auronem, vel Aurionem scripsit Plin. & consentiunt, quæ de Aurione scripsit Theophr. libr. 4. de hist. Plantarum, cap. 20. & libr. quinto de causis plant. cap. 22. Hederæ (inquit) & Aurio, nimio pabuli desiderio, saluginesque sibi ingenta, arbores necant, sed Aurio perniciosior est, quod plus habet saluginis. Plin. libr. 22. cap. 22. esse olus marinum falsum. Utcumque sit, ille le est miserrorum, & in solitudine degentium hominum cibum commodissimus, & ad sedandam cibum paup. famem imprimis utilis. Quamvis verò Solinus cap. 16. velit hanc herbam tantum in Creta nasci, proptereaque appellat, *Creticam*, at in Mauritania etiam inveniri scripsit Serapio, & apud Mauritianos appellari *Molochium*, atque per Babyloniam circumferentes, in manuales fasciculos componere, & clamarare *Molochia, Molochia*. Quod nomen manifeste est illud Hebræum, *Maluahb*, Neque tantum prohibere famem, sed etiam sitim scribit Plinius. *Semine Alimi lingua subdito, sitim non sentiri*. Plutar. in Symplosia. inter Pharamaca sitim & famem arcentia, *Alima* ponit: quæ vox in interpretatione Latina vertitur *Malua*, quamvis fortè malua non sit. Sed de his herbis, quæ cibus vilissimus erant, satis.*

Et arborum cortices. In Hebræo proprie est, & virgulto, aut, & arbore, vel, super, aut juxta arborem, id est, colligebant ejusmodi herbas juxta arbusta. At interpres voluit etiam significari aliud an cibi genus barbarorum & sylvestrium hominum, idonei, nempe *cortices arborum*, quanquam inter cortices usus nunquam cibus meminit Plin. libr. 10. cap. 9.

Et radix juniperorum erat cibus (panis) eorum. Iterum hoc loco Septuaginta. *Radix frumentorum agrestium*. Augustin. *Radix herbarum*. Alii post R. David. *Radix genistarum*. Nos vocabulo pene simili appellamus, *Retama*, quod Hebræice est *Rothem*, & pluraliter, *Rethamim*, à qua etiam radice videtur dici locus ille, *Rethma*. Numero trigésimo tertio decimo octavo dictus à copia genistarum q. d. *el Retamal*. Sed quamvis nomen al sonet at res ipsa dissonat, cum enim hæc eadem vox sit, 3. Regum 19. 5. incommode diceretur, *Sedit Elias super unam genistam*. Fere enim nulla est genistæ umbra ut sub ea homo quiescere, & sedere possit, quamvis Cajetanus eo loco præcipiat, *non esse contendendum cum interpretantibus*

Quare Septuaginta eum locum intactum reliquerunt, quod de propria arbore illis non constaret. & vocem Hebræam retinuerunt, *Sedit sub Rethman*. Complutenes, *Sab Ratham*. Genista autem fere eadem est, quæ *sparium* ut Plinius indicat, aut certe persimiles: & quamvis flores sint grati apibus, tamen radices illius nulli unquam hominum gratæ aut utiles esse potuerunt: rursus quamvis flores, aut semen genistæ in medicina locum habeant, ut Dioscorides docet, at nunquam radices fuerunt utiles vel cibo, vel morbo. Quid, quod Carbones, *Retamina*, commendabantur Psalm. 139. 3. quod Chrysostomus ex aliorum lectione legit. *Carbones constipatos*, qui esse non possunt ex genista? Ergo vocem Originalem, *Juniperum*, interpretantur Septuaginta Psalm citato, & Hieronymus, atque Aquila, tum etiam & Vulgatus Interpres. 3. Regum 13. Et hoc loco, facitque conjectura Psalmi, quod Juniperi ex Junipero carbones fiant acerrimi propter multos carbonis spissitudinem & densitatem, quam in con-

Ff 3

Hector,

Editio
Luciani
Martyris.
Hieron.
Isidorus.
Juniperus
Latinum
nomen.
Quidam.

Hector. plantarum cap. 10. Et ita quamvis ex editione Luciani Martyris habeatur ex loco Psalm. *Cum carbonibus desolatoris*, ipse Hieronymus interpretatur: *Cum carbonibus Juniperorum*, & Isidorus lib. 17. Originum capit. 7. Sic dictum Græce *Juniperum* existimat: *quod conceptum diu teneat ignem adeo, ut si pruna ex ejus cinere fuerint operta, usque ad annum perveniant*. Quasi à voce Græca *Pyr*, id est, ignis deducatur. Sed viri sanctissimi, & sapientissimi doctoris mei Hispalensis. *Juniperus*, Græcum nomen non est, sed Latinum: dicitur autem Græce, *Arcevtos*, Dioscorid. lib. 1. cap. 104. ut etiam testatur ipse Hieronymus Epistol. ad Fabiolam de 15 mansionibus. Unde etiam dicuntur ligna *Juniperina Arcevtina* 2. Paralipom. 2. 8 & similiter 3. Reg. 6. 33. ubi nos habemus: *Fecit in introitu templi postes de lignis Olivarum quadrangulatos*. Habent Septuaginta *Januas ex lignis Juniperinis*, & in Græco, *Arcevtinis*. Quamvis in Hebræo non sublit vox *Rothem*, sed in loco Regum *Se-men*, quod est oliva, & in loco Paralipomenon. *Algumim* quod dicunt esse genus ligni pretiosi. Ergo, ut ad *radices Juniperorum*. Recte hoc loco dictum est, *Juniperorum*, Sed quod illius radices esui apte aliquando fuerint, apud probatum aliquem auctorem non video. Fortè in Arabia hunc usum habuerunt. Septuaginta in communi acceperunt. *Radices lignorum manducabant propter magnam famem*.

Dioscorid.

LXX.

ותם

שמן

ונלן

דמ

Radices
Juniperorum an
idoneus
cibus.

LXX.

V. Qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.

- 1 *Varia lectio, Improbissimorum hominum descriptio.*
- 2 *Descriptio famis, & inopia. Clamor quid. Explicatus Isaias.*
- 3 *Quid deserta, & cavernæ Troglodyta.*
- 4 *Quid gloria, & rupes in sacro sermone. Explicatus Jeremias.*

1.
Lectio
dissentio.
LXX.

R. Gerson.
R. Abrah.
Pagn.
Regia.
Vatabl.
Tygur.
Engubin.

Interpre-
ratio pa-
rum co-
hærens.

Cajetan.

Expositio
humilis.

Sensum longe diversum habent Septuaginta, tum etiam & Hebræa atque Hebraizantes omnes, quam nostra lectio. Septuaginta, *Insurrexerunt super me fures*. Quod non video, quo modo cum reliquis sententiis cohæreat, nisi quod hos ipsos, à quibus irridetur, appellet fures. videlicet latrocinii, & rapinis famulos. Plenior sententiam ex Hebræo afferunt post R. Gerson, & R. Abraham, Hebraizantes. *E medio expellebant, clamabant contra eos, sicut furem*. Quod enim, *convallium*, dixit Vulgatus, quæ interiacet in medio duorum montium, ipsi dicunt, *medium*, aut interiora, & quod noster dixit, *rapere*, ipsi vertunt expellere, aut ejicere. Itaque efficitur hæc sententia. Hujusmodi vagi, & improbi homines, non permittebantur quondam in civitate: quare si in medio civium aliquando comparuissent, statim ejiciebantur clamantibus contra eos universis, tanquam adversus furem. Sed hæc exponendi ratio habet hoc incommodi, quod non potest bene cum reliquo sermone cohære: nam egit de solitudine, agit iterum de desertis montium. Qua igitur ratione illos ipsos sylvestres, & feros homines nunc constituet in media civitate, & frequentia hominum. At Cajetanus propius discedit, & illam ipsam Hebraizantium lectionem refert quidem non ad latrocinia facta in civitate, sed in agris, cum improbi isti errores excurrentes per campos & solitudines, forte in aliquem hortum incidunt, clanculum subintrant furaturi herbas, aut fructus, deprehensi itaque cum clamore expelluntur, furem omnibus inclamantibus. Sed sensus iste humilior est, quam pro gravitate rei, & pro dignitate orationis Jobi.

2.

Illud ergo congruentissimum, & maxime cohærens videtur, quod Latinus interpres dilucide nobis proposuit, quod *de medio*, supple montium, id est, *de convallibus* rapientes: nam vel de alienis Prædiis, & hortis, vel de aliorum barbarorum hominum manibus oportebat radices, aut herbas, esculenta rapere, indeque summa celebritate quasi expulsos ad sua turigiola, & specus

convolare, cum *singulare perissent*, id est, cum quidpiam horum, live herbulam, live radicem, aut corticem esui idoneum, ad ea *accurrebant*, cum ingenti clamore, sicut solent latrones ad hominem errantem in solitudine, sicut fures cum exultant *capta præda*. & *dividunt* inter se spolia. Ille clamor jubilantium est, & gaudantium, atque adeo de agrorum, & vinearum fructu lætissimo, quo homo lætari, & exultare solet dicitur Isaia 16. 10. *In vineis non exultabis, nec jubilabis*. Prop. *Non clamabit, aut, non vociferabitur*. Quod Septuaginta dixerunt, *In vineis non lætabuntur*, & similiter Ps. 64. 14. de agrorum fructu, ubertate, & copia: *Clamarunt, etenim hymnum dicent*. Similiter igitur isti famelici, miserimque homines incolentes arentia loca, vilissima herbula, aut radice inventa, quasi incredibili aliqua optimorum fructuum ubertate, & copia clamabunt, & lætabuntur.

VI. In desertis habitabant torrentium, & in cavernis terræ, vel super glaream.

Describit nunc illorum domus, atque cubilia nihilo meliora, quam cibum. *In desertis torrentium*, id est, fracturis, aut rimis, fossisve alluvione factis ad ripas fluminum. Ex proprietate autem vocis sonat aliquid plenum horrore. Quo videtur respexisse interpres cum dixit, *deserta*. Tygurina. *Loca horrida*, in quæ abdebant sese, ut vitarent hominum oculos, simulque vitam suam defenderent, vel latebris, vel locorum asperitate. Nam quod Divus Thomas interpre-
tatur, *deserta torrentium*, id est, desertos, & arentes alveos torrentium, non quadrat vocibus originalibus.

Et in cavernis terræ. Septuag. *Quorum domus erant caverna petrarum*. Nomen habet *caverna*, hoc loco, vel à colore aëreo, & subobscuro, vel ab erubescencia, quasi renuat videri quod subobscura sit, aut quod in illam ingrediuntur, qui nolunt videri. In Hebræo propriè ex *Caverna pulveris*, quasi excavatæ cavernæ in ipsa terra arte, & industria quod fortè etiam convenit, ut dicemus, cum Troglodytis habitantibus in cavernis lubterraneis.

Vel super Glaream. Quia *torrentium* meminerat nunc *Glaream*, dixit Latinus Interpres: nam *Glarea* in fluviorum ripis, vel in maris litoribus reperitur, & quod in calidissimis illis regionibus barbari, & agrestes homines fluviorum, aut torrentium ripas in deliciis haberent. Vox Hebræa. *Rupem*, sonat, *Rupiumque foramina*: nam *Cepha* est, aut *Saxum*. Unde dicitur *Cephas*, quod interpretatur *Petra*, Joan. 1. Quale solet esse miserorum perfugium in medio æstu solitudinis, aut fugientium latibulum, sicut dictum est Jeremia 4. *A voce equitis, & missentis sagittam fugit omnis civitas, ingressi sunt ardua, & conscenderunt rupes*.

VII. Qui inter hujusmodi lætabantur, & esse sub sentibus delicias computabant.

- 1 *Lectio varia.*
- 2 *Lætari quid prop. Rugitus onagrorum.*
- 3 *Habitare quid. Explicatus Samuel.*
- 4 *Sentes quid proprie, Juniperi folia, & umbra.*

Perstat in eodem. Quod autem Interpres dixit: *hujusmodi*, ea omnia intelligit, de quibus locutus est, Herbas, arbores, radices Juniperorum, cavernas, & fracturas torrentium. Quare paulo liberius, sed non ineleganter vertit, quod in Hebræo ad arbores tantum restringitur. Est enim vox, quæ virgultum, aut arborem significat, q. d. Inter arbuta, aut inter arbores, quod Septuaginta dixerunt. *Inter medium bene sonantium*. Symmach. *Inter plantas agrestes sonabat famelicum quiddam*. Sicut etiam supra cap. 6. dicitur, *Onager famescens rugire*, aut rudere, cum enim bene satur est, atque hilaris, non est quod rugiat aut conqueratur.

Secundo potest sumi in bonum pro *clamore læto*, quod interpres Latinus censuit mul-

Troglodytarum vendi ratio. to melius convenire cum antecedentibus, & frequentibus, quæ sunt etiam lætitiæ & exultationis plena, Inter arbores ferini illi homines vitam ritu ferino propagantes, lætantur, & voces, seu potius rugitus edunt, & brutum aliquid potius, quàm humanum sonant. Hoc quoque de Arabibus, aut Troglodytis debere accipi, non sine bono Testimonio paulo post dicemus.

3. **דפ**
LXX. Colligentes verbum de habitatione dñm, Et esse sub sentibus delicias computabant. Proprie, Congregabantur, vel colligabantur, id est colligebant sese sub densis vepribus; nos dicemus, Recogianse a los carcales. Septuaginta. Manebant, vel commorabantur: nam verbum originale ad habitationem alicujus loci pertinet, ut patet ex 1. Reg. 26, 19. Ejecerunt me hodie, ut non habitarem in hereditate Domini. Proprie, Ut non colligar in hereditate domini, vel ut non aggreger, id est ut non possim simul cum illis habitare in terra sancta, & in Jerusalem.

4. **דל**
LXX. Nicetas. Juniperi folia & umbra. Plin. l. 17. cap. 12. Virg. Eccl. 10. Rober. Titius. Villiomar. Sub sentibus. Septuaginta. dixerunt: Sub sarmentis agrestibus, In Græcorum Catena legitur. Sub scis virgultis. Idque indicat paraphrasis Nicetæ: Cavernas & solitudines colebant, aridique ad latendum atque ad fallendum eos, qui prateribant, virgultis tegebantur. Intelligere itaque videtur latibula arte, & industria parata, ad exercenda latrocinia, & prædas agendas de viatoribus. Latinius autem Interpres nihil aliud respexisse videtur, quam idoneam, dignamque mansionem & umbram efferatis illis hominibus. Vox originalis urticam significat; aut spinas, forte loca notat Juniperis plena; nam spina pro folio Juniperi est, ut Plinius dixit, & forte etiam hac ratione amplificabit miseram illorum stationem, & umbram, quæ cum Juniperorum sit, noxia, & molesta est, ut Poeta dixit: Juniperi gravis umbra. De qua scripsere Titius lib. 10. contrav. cap. 1. & adversus illum Villiomar: Rursusque idem Titius, in sua assertione adversus eundem Villiomarum.

VIII. Filii stultorum, & ignobilium, & in terra penitus non parentes.

- 1 Stulti qui, Ignobile & anonymum:
- 2 Abyssina regio, & Æthiopia orientalis Troglodytarum nomen, & caverna.
- 3 Troglodytarum sermo, cibus, lapis pretiosus. Phtirophagi.

3. **דל**
Ignobile apud Græcos & Latinos. Tyraquell. Chrysost. FILII Stultorum. Filii Stulti. Nabal, abjecti, viliissimi, fatui, & ignobilium, in Hebræo absque nomine. Ignobile enim est, quod ignotum est, ac si esset sine nomine, quod autem sine nomine est, vile & obscurum est. Et sic Græci etiam anonymum vocant, quod ignobile est. Congerit quædam in hanc nobilis & ignobilis significationem Tyraquellus, cap. 2. & 4. de nobili Utriusque vocis significationem, totamque sententiam elucidavit Chrysostomus. Ex insipientibus insipientes, ex turpibus, atque despectis, turpes, atque despecti, ex ingloriis atque obscuris, inglorii, atque obscuri.

LXX. **דל**
Et in terra penitus non parentes. Eleganter Interpres illustravit, quod in Hebræo est, Contritti, aut confusi pro a terra. Septuaginta. Nomen & gloria extincta est de terra. Vix attollentes caput, nulla in re conspicui. Et forte alludit ad ipsam illorum habitationem in subterraneis terræ cavernis, qui enis in obscuris cavernis delitescabant, obscuri sumi erant, & qui subducebant se ab hominum conspectu, in nulla re conspicui erant.

An peculiare genus hominum describat Job. Æthiopes Orientales seu Abyssini. Jam re ipsa postulat, ut investigemus an describat nunc Job peculiare aliquod genus hominum? Nam ita esse peculiare ipsæ notæ cibi, habitationis, sermonis quoque herbari instar rugitus, aut ruditus sylvestrium asinorum, & quæ ab initio capitis hucusque Job dixit, probare videntur. Et quidem sic existimo, ad Jobi cladem multos spectatores, ex circum vicinis regionibus accurrisse, illos præsertim, quos quidam Jobi timor ab improbitate & sceleribus patrandis prohibebat. Atque nunc tandem eludentes petulanter insultasse miserrimo homini. Hos nunc notari, eosdemque fuisse Æthiopes illos Orientales, de quibus supra diximus, his conjecturis existimari cogor. Primo, quod ut superius diximus, Æthiopia illa Orientalis non longe

ge absit ab Hufitana Regione, quæ aliquando ne notati Arabia, aliquando Abyssina seu Abassina, seu à Jobe. Troglodytica Regio appellatur à bonis auctoribus, juxta Mare Erythreum, sive Mare Rubrum, imo, & Arabia Troglodytica appellatur Dioscor. l. 2. cap. 193. Troglodytas autem sic dictos, eo quod in cavernis habitent, ipsum nomen indicat, nam, Trogle Græcè caverna, aut foramen est, quale mures, aut teredines rodendo efficiunt, unde Troglodytes, qui cavernam subit, & in foramen se subducit. De illis hæc Plin. l. 8. c. 8. Troglodyta specus excavant, hæc illis domus. Vicius serpentium carnes, stridorque non vox, adeo sermonis commercio caret. Paulo uberius Troglodytarum descriptio apud Solinum, cum quibus etiam Athlantes conjungit ad limen Ægyptum, sive ad Nilii ostium. In ea (inquit) Insula, quæ ostium Nilii facit, gentes tenent dissonæ, quæ in arvia solitudinis secretum recesserunt. Ex his Athlantes ab humano ritu prorsus exulant. Nulli proprium vocabuli nullum speciale nomen. Diris solis ortus excipiunt, diris occasus prosequuntur, utique torrentis plaga Sydere oderunt Deum lucis. Affirmant eos somnia non videre, & abstinere penitus ab animalibus universis, Troglodyta specus excavant, illis teguntur. Nullus ibi habendi amor, à divitiis paupertate se abdicarunt voluntaria, tantum lapide uno gloriantur, quem Hexecontalithon vocant, tam diversis notis sparsim, ut sexaginta gemmarum colores in parvo ejus orbiculo deprehendantur. Isti carnibus vivunt serpentum, ignarique sermonis strident potius, quàm loquuntur. Habes hic solitudinem illam barbaram, cavernas, sordidam rerum omnium egestatem, clamorem illum inconcinnum, potius ferinum, quàm humanum, quæ omnia certis indicibus indicavit Job.

Sed ex duobus illis peculiaribus, quæ scribunt Solinus & Plinius, alterum de sermone confirmat Herodotus in Melpomene, Troglodyta (inquit) lingua nulla alteri simili utentes, sed vesperilio more stridentes. Alterum de pretioso illo lapide Plinius quoque lib. 37. cap. 10 cap. ultimo: Hexecontalithos in parva magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptavit. Reperitur in Troglodytica Regione. At illud de fame & squalore, quod ultimo fere loco Job commemoravit, habere possumus ex eodem Plinio, qui dum de Topazio scribit lib. 37. cap. 8. Id (inquit) accidit in Arabia insula, quæ Chittis vocatur, in qua Troglodyta pradones, cum diutius fame & tempestate pressi, herbas radiceque effoderent, eruerent Topazion. Hac Archilais sententia est. Hi profecto similes omnino videntur Europæorum illorum populorum ad Caucasum, sive ad Discoriadem, quas Strabo, Phtirophagos nominat, quibus (inquit) nomen à sordibus ac fame datum est. His proximi sunt Joannes, nihilo fame meliores, robore autem meliores. Atque hæc de his nostris conjecturis, quibus utinam meliores alias atque probabiliores afferat; cui hæc ipsæ non probentur.

IX. Nunc eorum canticum versus sum, & factus sum illis in proverbium.

- 1 Cythara canticum. Psalmus, in malum illustratus Jeremias.
- 2 Proverbium & parabola quid. Explicatus David.
- 3 Abominari quid. Morsus Jobi sceleratissimus.
- 4 Priscorum in spuendo religi. sa consuetudo.
- 5 Jobi faciem deturpatam fuisse salivis.
- 6 Despuere cujus habitus. Illustratus Moyses. Spiritus viliissima. Explicatus Isaias.
- 7 Alapa & si, ut allegorico quid.

Molestissima hæc fortunæ commutatio, uti Chrysostomus, iisdem nunc maledictis verberari ab illis, qui propter sordidissimam & ferinam vitam, omnium fabula & proverbium erant. Canticum itaque (hæc Nicetas) & canticum effectus sum eorum, meaque; caritates pro quovis alio sermone habent in ore.

Canticum. Septuaginta: Cythara eorum ego sum. Cytharam sumpserunt pro cantico, quod ad Cytharam canitur. In meum (inquit) dedecus ridicula carmina componunt & cantillant, & meas calamitates cum gaudio & carmine excipiunt. Quod Jeremias dixit Threnor. 3. 63. Sessionem

Psalterium
in iure
quid.

Musica ho-
stium in a-
liorum
malis.

Gregor. ini-
tio c. 17. Job

2.

Parabola
quid.

ללל

3.

העק

Nicetas.

4.

LXX.

השן

Spuendi-
ritus prae-
cus.
Plinius.

5.

An re ipsa Sed illud habet hoc loco dubitationem, an ita Job conspu se res habuerit, ut praeclara illa sanctissimi viri tus fuerit facies, cujus paulo ante Lux non cadebat in terram, an tantum quam videntes iuvenes abscondebant sese, & se- per meta- nes assurgentes ingenti cum voluptate contem- phoram. plabantur. impudentes illi & petulantes homi- nes deturparint turpissimis salivis? Sic affirma- re videtur Nicetas. Ubi [inquit] ad me propius

nem eorum & resurrectionem vide, ego sum Psalmus eorum, id est, sive stent, sive sedeant, de me canunt, & in meis malis exultant. Sic etiam Paulus lib. 5. tit. de injur. Psalterii, meminit, sicque definit, Psalterium, quod vulgo dicitur & canticum in alterius infamiam compositum, & publice cantatum. Vulgo dicitur Cantaleta. Ubi profecto notavit infensus quidam & hostilis animus spectatorem adversus Job. Gaudium enim canticum, Psalmus in alienis malis hostium est, sicut & commiseratio amicorum. Vide quae diximus cap. 17 v. 6. super id, Exemplum suum coram eis, Ubi diximus legi posse, Tympanum, sicut & hoc loco Septuaginta dixerunt Cytharam, ad cujus sonitum illi carmina componunt intuentes in calamitatem ejus, quem oderunt, tanquam si in puncta & notus Musicae ipsi componant canticum. Quare Septuaginta eo loco Thren. 3. pro eo, quod nos habemus: Ego sum Psalmus eorum, ipsi legerunt, Inspice in oculos eorum: nam hostes (inquit) mea mala intuentur tanquam puncta & notas Musicae, quas in suo cantico componendo sequantur. Haec igitur est importuna Musica hostium in aliorum luctu & malis. Atque illud ipsum videtur, sumi in parabolam. Est enim (ut Gregorius aliquando dixit) Parabola musicum instrumentum.

Et factus sum illis in proverbium. In Hebraeo. In sermonem proverbiale, aut etiam in parabolam. Nihil tam vulgare & tritum, quam Jobi calamitas, de qua omnes jucundissime fabulantur. Nunc parabola, non pro sententia aliqua gratissima, sed pro notissima, & vulgo familiarissima, id quod etiam in gravissima sua calamitate numerat David Psalm. 108. Sederunt Principes, & adversum me loquebantur. Non tantum mea mala in vulgus spargebantur, sed etiam Principum virorum domos mensas, tribunalia & subsellia implebant. Si vero (id quod licet ex vi originalis vocis significat enim sermonem praeter ceteris insignem & praestantem) Proverbium accipitur pro sententia proverbialia, sensus erit, Jobi infortunium proverbialia fuisse usurpatum in significationem magnae alicujus & meritis calamitatis. Plura de hac re diximus super id cap. 17. v. 6. Posuit me in proverbium vulgi.

X. Abominantur me, & longe fugiunt a me & faciem meam conspuere non verentur.

Abominantur. Averfantur, non dignantur me visu, aut colloquio, aut ullo familiaritatis genere. Verbum originale affert nauseam rei omnino vilissimae atque contemptissimae, quam detestamur, & a qua faciem oculosque avertimus. Pars secunda: longe fugiunt a me, vim & proprietatem praecedentis verbi exponit Nicetas: Rem me plane detestabilem atque odiosam ducunt. Forte vim morbi incredibilem cum foeditate foetoreque indicat, & lepram illam, de qua supra diximus, quam etiam ipsi propinqui vehementer averfabantur, & fugiebant, id quod indicare etiam potest sputum rejectum adversus illum, ut statim dicemus.

Et faciem meam conspuere non verentur. Septuaginta proprie ex Hebraeo: Neque in faciem meam pepercerunt spueri. Proprie. Non prohibent, non continent sputum a mea facie. Indicare potest huiusmodi sputum ipsum morbum, quo laborabat: nam cum prisci a contagio se removebant, quam longissime spueri solebant. Sic de comitiali morbo scribit Plinius l. 28 cap. 4. dum de hominis saliva loquitur: Dispuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, dextraque claudicantis occursum. Quamquam haec superstitiosa potius, quam vera. Illud verissimum & naturale, ex occursum aut conspectu foeditatis alicujus nauseam fieri, & salivas redundare.

acceperint, sputisque foedaverint, longe recedunt. Et Theophanes Nicenus sua Epist. 2. quae est, De patientia ad omnes Christianos hunc ipsum Jobum elucidans ait Servi: abjecti & viles illudentes & deridentes, conspuentesque in ipsum, calamitates assidue exprobrare non desistebant. Sic etiam rem, ut sonat, interpretantur Latini fere omnes post Divum Thomam. Et quidem re ipsa spueri in faciem, cum ira quadam & severiori interpretatione conjungitur, Num. 12. 14. Si Pater ejus spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi? Separaretur septem diebus extra castra, & postea revocaretur. Ubi Unkel. legit: Si Pater ejus in repando increpasset eam. Vatablus. Prae ira, ubi videtur Deus comparare lepram, qua MARIA Soror Moysis propter murmuracionem percussa est, cum turpi & putri sputo, quod Parentes irati & indignantes regerere solent in filios. Quare sic iratus Deus videtur spuisse in faciem MARIAE lepram. Sic igitur videbantur illi homines existimantes Jobum percussum a Deo propter sua peccata, adungere se Deo punienti & spuendi in faciem Jobi foedissimam illam lepram. jaculantes etiam ipsi turpissimas suas salivas. Atque haec eadem fuit prisca illa ceremonia Deut. 25. 9. cum quis uxorem fratris defuncti nolebat accipere, Accedet mulier ad eum, & tollet calceamentum de pedibus ejus, & spuet in faciem illius & dicit: Sic fiet homini, qui non aedificat domum fratris sui. Quibus ceremoniis atque verbis videbatur mulier imprecari illi homini exilium, & repulsam a sua ipsius domo per morbum aliquem contagiosum, qualis lepra erat, quam omnes abominabantur & despuebant; tum etiam & illud, quod cum lepra frequenter conjungi in Scriptura solet, sterilitatem, aut inutilem & foedum seminis fluxum, Levit. 22. 4. 2. Reg. 3. 29.

Sed etiam per contemptum & injuriam fit, cum despiciatissima quaeque spuimus, quale est illud Aristippi cum Dionysio Tyranno, quod scribit Laert. Consputus (inquit) a Dionysio, a quo animo tulit & cum quidam eam illi ignominiam exprobraret, Piscatores (inquit) ut gobium capiant, non agre ferunt a Mari aspergi; & ego ut balanem capiam, non patiar oris illius excrementis aspergi? Idemque rursus Aristip. ingressus aliquando in permagnificas perpulchrasque aedes, exspuit in faciem Domini: Non habui (inquiens) opportunior locum. Sic Orig. in id Ilai 50. Faciem meam non averti ab increpantibus in me. (quod explevit Christus Dominus Matth. 26. Marc. 15. Luc. 18.) ait: Ad extremam injuriam refertur sputamenta accipere.

Alii vero (quod minus placet) hoc Jobi dictum existimant accipi per Hyperbolen, ut per sputum intelligantur injuria & contumelia coram & in faciem jactata: utrumque enim foedum oris excrementum est, sive putre sputum, sive turpe verbum. Unde Gregorius eleganti allegoria: Faciem (inquit) conspuere est, non tantum in absentia bonis detrudere, sed unumquemque justum, etiam in praesentia confutare, quos tunc pravi, dum aperta irridendo despiciunt in eorum contumeliis fluxa verba, quasi defluentes salivas emittunt. Nicetas quoque in expositione Nazianzeni, Orat. 38. De Christi Nativitate, imitationem Christi operum allegorice tractans, ait: Sputa & alapa contumelia illa dici possunt, quae palam aperteque, ac veluti in faciem infliguntur. Colaphi autem, quae clam atque obscure infliguntur. Colaphus enim est concavi tactus plaga, quae in collum furtim infligitur, ac strepitum edit. Job utroque modo percussus in faciem.

XI. Pharetram enim suam aperuit, & affixit me: & frænum posuit in os meum.

1. Funis quid. Quorum aliorum exponendi rationes.
2. Funis & Pharetra quid in sacro sermone. Explicatus David.
3. Pharetra Dei, quae.
4. Aperire Pharetram quid. Dei consilia nunc operata, nunc aperta.
5. Varia lectio. Petulantia & impetus adversariorum Jobi. Frænum silentii symbolum.
6. Frænum de re aserba & molesta. Illustrati Isaias & David.

HÆC

1. **H**ÆC (inquit) mala patior, quod Deus vel adversarius ille, (de quo sæpe loquutus est, præsertim cap. 16) me posuit pro scopo suorum jaculorum. In Hebræo est: *Funem meum solvit*. Quod Hebræus apud Cajetanum intelligit, Deum aperuisse funem, id est limites agrorum patefecisse prædonibus. Sed hic funis, non est ille, qui terminos agrosque dividit, ut statim dicemus.

R. Gerson. Vatablus Vatablus post R. Gerson, *Funem* interpretatur, reverentiam Subditorum, qua erant quasi obligati, ut Jobum revererentur: quam cum Deus solvit, videtur Jobum exposuisse contumeliis, atque aditum patefecisse petulantiae suorum adversariorum. Sed expositio hæc dura est, & inutili cum labore quaesita.

Joan. Forst. Non deest, qui funem hoc loco pro habenis usurpet, rursus habenas, pro Dominio, & summa rerum, legit itaque: *Funem meum solvit*, id est, curru & aurigam privavit me, scilicet dominio. Alii *Funem*, aut arcum resolutum & apertum, id est, lentescens, & languentem, id est remissum robur, & dissolutas vires

Funis nervus pharetra. Sed hæc omnes interpretandi rationes, nodum in scirpo & in funiculo quaerunt. Res ipsa plana est, quam non Vulgatus solum, sed Septuaginta etiam intellexerunt funem pro Pharetra. Neque refert, an dicatur *Funis Dei*, vel *funis Jobi*: nam unus & idem est quem Deus intendit, ut Jobum configat. Est autem *Pharetra*, non locus ille in quem conduntur & reponuntur sagittæ, sed ipse nervus & chorda arcus, cui imponitur sagitta & qua remissa emittitur, ut constat Psal. 10. 2. *Paraverunt sagittas suas in pharetra*. Hieron. ex Hebræo, *Posuerunt sagittam suam super nervum*. Sic etiam vox eadem Judic. 16. 7. vertitur: *Nervus funis*, & ex proprietate suæ radicis significat funem qui extenditur, adducitur, & intenditur.

3. Sed quid per *Dei Pharetram*, oportet intelligi & per chordam adductam arcus illius? Gregorius: *Dei consilia occulta ad aliquem finem & scopum directæ, ex qua sagittas calamitatis accipimus*. Divus Thomas, *Divinam dispositionem*, ex qua aperta, hominibus adversitates proveniunt. At Philippus, *Pharetram*, existimat multitudinem plagarum, vel ipsum diabolum, vel potestatem illius. Nos, *Divinam virtutem*, atque divinam esse providentiam intentam ad colimandum & configendum, non tam ipsum Jobum, quam præclaros alios scopos atque fines suæ gloriæ, suæque providentiæ, nostri etiam commodi.

Gregorius **פתח** *Aperuit*. Nescio quid in hoc verbo aperiendi, subtiliter invenit Gregorius, quod aliquando Deus *pharetrâ clausa* jaculatur, cum occulto consilio exercet nos calamitatibus: aliquando vero *pharetrâ aperta* quando ipsas nostrarum calamitatum causas & rationes aperit & exponit. Sed sicut *pharetra* hoc loco est ipsa arcus chorda intenta, ita etiam *aperire*, est solvere & laxare: nam chordâ adducta constringitur, & quasi clauditur glandula arcus: at vero cum remittitur, videtur aperiri & solvi, atque illud ipsum instrumentum quo remittitur, appellamus clavem: illud vero ipsum, quod est *aperire*: appellamus solvere, *solvitur*, quod est ipsam sagittam emittere

5. **Vatablus** **פלה** *Est frænum posuit in os meum*. Ex eo, quod verbuni ponendi aut mittendi, quod idem est in Hebræo, aliquando sumatur pro compositis, id est pro deponere, aut dimittere legunt Hebraizantes, *Frænum deponerunt*, aut dimiserunt à facie mea, vel ab ore meo, id est, coram me. Quod Vatablus etiam legit, *Frænum à facie mea excusserunt*. *Frænum* autem vocat, *Timorem*: quia ut *fræno cohibentur equi*, ita & homines timore continentur in officio. Tygurina, *Effrænes in me feruntur*. q. d. omni timore sublato, & timoris fræno excusso in me debacchantur. Alii: *Daemones* intelligunt effrænes, id est, non cohibita illorum potestate. sed permissis laxatisque habenis. Sed eleganter Latinus interpret verbum ponendi aut mittendi, pro imponendi, aut immittendi usurpavit. Sicut & Septuaginta, *Frænum faciei meae immiserunt*. Augustinus, *Frænum in faciem meam miserunt*. Per frænum autem injectum illius ori, quidam intelligunt petulantiam suorum illudorum, qui illum agebant ut inutile pecus, mutum hominem lacerantes, tun-

dentes, lacerantes. Nicetas: *Silentii vinculis os meum adstrinxit cum mihi libertatem orationis ademisset*. Paulo aliter Philippus: *Frænum ei in ore, ne pro dolore loqueretur, imposuit, dum aut vox interdum angustis intercluditur, aut Deum ne blasphemet, à Domino custoditur*. Confirmare possunt interpretationem hanc ex v. 28. in lectione Septuaginta, *Gemens iui sine fræno*.

Ego per *frænum* hoc loco intelligo quidquid durum & naturæ palato acerbum, quo homo ad inimica & repugnantia naturæ adigitur & cum non sua voluntas, sed alterius sit, sic Isai. 30. 28. *Frænum erroris quod erat in maxillis populorum*, id est, imperium Assyriorum, quo multos subiectos populos pro libito infrænabat, & agebat quoquo versus, errareque faciebat. Sic ergo dum David impiis precatur calamitates, quibus resipiscant, ait Psalm. 31. 9. *In chamo & fræno maxillas eorum lonstringe, qui non approximant ad te*. Ergo frænum est, quidquid molestum est inimicumque naturæ.

XII. Ad dexteram orientis calamitatis meæ, illico surrexerunt: pedes meos subverterunt, & oppresserunt, quasi fluctibus, semitis suis.

1. Germana lectio.
2. Hebraizantium lectio & expositio. Insurgere ad audaciam. Constructio pluralis cum singulari. Petulantia juvenum.
3. Quid oriens. Nasci aut florere de lepra. Explicatus Moyses.
4. Dexteram quid. Ad dexteram stare, militantis. Illustratus David.
5. Fluctus, calamitates repetita. Quid proprie in Hebræo.

Sententia subobscura, ad cuius elucidationem præmittendum est, veram lectionem esse *Calamitatis non calamitates*. Quam vocem, licet neque in Græco, neque in Hebræo sit, subintellegendam censuit Vulgatus, expressitque, non ut apponeret & construeret cum verbo *conferendi*, sed ut componeret cum illo participio *Orientis*. Quare cum *calamitates* in plurali legunt & interpretantur Gregorius, Divus Thomas, Dionysius Nicolaus, Titelmannus, nonnullique Latini, imo & Philippus, mendosâ profecto lectione uti sunt, licet non omnino incommodum sensum adhibuerint, videlicet quod ab Orientali, vel Meridionali parte hostes irruerint in illius agros. Quo etiam vicio laboravit lectio Augustini: *Ad dextris germinantes (vel orientes) consurrexerunt*. Constat vero illius mendum ex vera lectione vaticana Septuaginta: *Super dextra germinis (vel germinantis) insurrexerunt*, quod nos dicimus, *Orientis*.

Est vere magna dissensio de significatione illius vocis *orientis*, aut *germinis*, aut *germinantis*, quæ vox deducitur à verbo *germinandi* aut *effl. rescendi*, vel *oriendi*, quod quidem verbum est commune nascendi & exoriendi sive luci, sive herbæ, aut arbori. Quare Hebraizantes post R. David R. Mose, R. Abraham, & si quis alius est huus farinae, ajunt vocem originalem significare pueros, qui sunt in primo flore ætatis, aut adolescentes floridiores videlicet, filios, & germina illorum stultorum, quos supra nominavit, & ut est illa ætas petulans atque procax in senes & miseros homines, dicat Job Sibi in ærurnas & calamitates delapso, petulantissimos pueros à dextris constitisse, qui ludibriis atque convitiis illum insectarentur, atque exagitarent. Quare Complutenses in Lexico legerunt: *Ad dexteram pueri, vel Juvenes surrexerunt*, vel ut Pagninus legit: *Adolescentes ad extremum latus insurgunt*, vel ut Cajetanus legit: *Super dextram juvenus surgent*. In qua lectione duo observari possunt: Primum constructio nominis singularis cum verbo plurali, quæ indicat debere fieri distributionem verbi sub subjectis contentis nomine singulari, id est, *pueri surgent*, hoc est quilibet puer aut debet insurgere adversum me. Secundum, quod illo verbo *surgendi*, indicatur petulantia

Nicetas.

Philippus.

6.

Frænum quod est naturæ molestum & durum.

I. Vera lectio examinatur.

Mendosa interpretatio Latini norum lectio.

August.

Septuaginta Vaticani.

2. Oriens aut germinans commune multis.

R. David. R. Mose. R. Abraham. Pagninus. Regia.

Complut.

Pagninus. Cajetanus.

Constructio nominis singularis cum verbo plurali.

lantia iuvenilis adversum Job, cum enim antea illum revererentur, at postea datâ per calamitatem occasione in illum debacchantur.

Atque hæc de Hebraizantium lectione & interpretatione.

Græcorum sententia. Græci vero per orientem, aut per germen, sive germinationem, rerum ubertatem, & felicitatem interpretantur, ut significet se cum maxime florebat, deturbatum ad extremas ærumnas. Qui sensus non valde leniter cohæret. Atque illud etiam aperte tropologicum est, quod Nicetas significari à Jobo existimat: *Laudabiles meas actiones insectantur, cum me incorruptâ mente, pietatis operam navasse inficiantur.*

Nicetas tropologia. Sed Interpres per orientem, aut germinantem, ipsum calamitatis quasi enascentis initium intelligit, quod sic videretur postulari ab adjunctis Et quamvis videatur præter Scripturarum morem illum *orientem*, vel germinationem accipere in malum, cum fere semper in bonum usurpetur, certe si suam calamitatem nominet Job primam illam lepram, eleganter significabit nomine orientis, vel germinantis: nam & de lepra dicitur Levit. 13.

LXX. 11. Si effloruerit lepra in cute. Septuaginta ex Hebræo: Si florens effloruerit. Et ab eadem radice Exod. 9. 9. Erunt ulcera, & vesicae turgentes. Proprie. Efflorescentes, vel germinantes, aut orientes. Nos dicimus eadem translatione; *Nacidos*. Dextera autem calamitatis, poterit esse ipsum calamitatis robur & vis, vel conspiratio quædam suorum hostium, demonum vel hominum, confortantium & adjuvantium suum morbum, & adstantium illi à dextro latere, ut acerbiores redderent. Sicut dicitur Psal. 118. 8. *A dextris est mihi Dominus, ne commovear.* Et Psal. 108. 31. *Adstitit à dextris pauperis.* Et Psal. 88. ait David, Deum stetit à suis hostibus, illosque invictos effecisse, *Exaltasti dexteram deprimentium eum.* Ergo dicit Job morbos suos per se gravissimos, multo acerbiores redditos fuisse petulantia suorum adversariorum.

4. **שָׁת** **Psalm. 61. 4.** Pedes meos subverterunt. Proprie impleverunt, aut emiserunt ad lapsum, vel ad præcipitium. Incubuerunt in me totis viribus, tanquam parietem clinato, & maceria depulsa, quod inhumanissimum esse, cadentem impellere, diximus superius. Illud non prætereundum. Septuaginta legere. *Pedem suum extenderunt, vel pedes suos extendit.* Quod pertinere videtur ad supplantandum. August. vero: *Pedes meos vinxerunt compedibus, quod spectat ad inextricabiles ærumnas.*

5. **לָלוּ** Et oppreſſerunt, quasi fluctibus, semitis suis. Eleganter Septuaginta iuxta Hebræum: *straverunt super me semitas perditionis ipsorum, quasi dicat: Fecerunt per me viam atque me proculcato, aditus patefactus est malis, & hostibus universis, quasi rupto muro & aperta janua atque strata & complanata semita, ita ut primæ calamitates novas alias indies ærumnas advocarint.* Ait ergo, affluis damnis opprimor & quasi fluctibus non semel appetor, sed sæpe repetunt me mala, recurrunt, incurruntque in me, *Olas van, yolas vienem.* Hoc enim indicare videtur hæc fluctuum & semitarum translatio, ut sapienter indicavit Philippus: *Semitis (inquit) suis, id est, frequenti repetitione me affligunt.* Et Vatablus: *Reddunt vias suas irritas frequenti discurſione, ut me damnis consciant.*

77. Quasi fluctibus. Vox originalis apud Septuaginta perditionem sonat; apud alios Hebraizantes contritionem, vel fractionem, apud alios, *damnum, vel incommodum.* At vero apud nostrum Interpretem, significat afflictionem, Psalm. 17. 19. & interitum. Prov. 2. 26 & fontem vaporem, vel nubem, Gen. 2. 6. & imbrem, infra Job. 36. 27 Et forte omnia hæc ducuntur à nube, quæ desuper grandinat, aut pluit, & perdere solet ad interitum, & contritionem ulque arbores & segetes. & omnia virentia. Hoc autem loco vertitur fluctus, comprehenditque hæc omnia quæ diximus, videlicet malorum grandinem & imbrem ærumnarum, quæ miserum hominem obruunt, opprimunt, confringunt; sic Aquila hoc loco dixit: *Inundationem.* Quam lectionem eleganter illustravit Nicetas: *Aquila (inquit) pro, semitas perditionis, coluvionis (scaturientis aquæ) dixit: quasi enim aqua, quæ impetu fertur, sic loquacitatibus, atque audacibus conatibus multorum Deus quasi viam complanat.*

Nicetas, Aquila.

XIII. Dissipaverunt itinera mea, insidiati sunt mihi, & prævaluerunt, & non fuit qui ferret auxilium.

1. Dissipare quid proprie. Itinera. Notatus Cajetanus.
2. Incerta via periculosa.
3. Prævalere quid. Calamitates perferentibus utiles, inferentibus noxia. Illustratus Paulus.
4. Quid ruptus murus, aut fractura lata in Hebræo. Calamitatis symbolum Illustratus Amos.
5. Quid irruere, & devolvere Explicatus Jeremias.

Videtur amplius describere, & exponere magnitudinem & vim fluctuum illorum, quibus oppressus est. Dissipaverunt. Hoc tantum loco invenitur verbum hoc. Septuaginta, *Contrita sunt semite meae.* Alii, *Diruerunt.* Alii, *Corruperunt, vel subverterunt.* Res fere apud omnes eadem. Itinera, studia, opera, quidquid vellem, quidquid pararem, dissipaverunt Vatablus, *impendimento mihi sunt, quominus assequar, quod cupio.* Nicetas, *Meæ felicitatis via sublatæ sunt omnes.* Ego potius referrem ad inextricabiles difficultates: Nul la mihi patet salutis via quæ effugiam, quod me facio, vertam, nescio. ita me implicarunt præsentia mala, ita omnia mea pristina studia impedita sunt. Persequitur vero eleganter illam ipsam fluctuum translationem; nam ingenti aliqua eluvione & inundatione solent deleri semitæ. Si velis videre Rabbincum omnino ingenium & interpretandi rationem, licebit in illo Hebræo apud Cajetanum qui per pedes subversos, quos supra dixit, existimat intelligi animas & animalia abacta à Prædonibus, per itinera dissipata, oves, quia illis (inquit) utebatur tanquam viâ ad salutem sem. Bellum hominum.

Insidiati sunt mihi. Deest in Hebræo & Græco, quod tamen additum est à Latino per paraphrasim, illuminationis gratiâ: cum enim interpretis viâ & semitæ meminisset, opportunè in incertis dubiisque semitis insidiæ parantur ab adversariis adversus hominem aberrantem.

Et prævaluerunt. Proprie. *Proſciant ad meam contritionem.* Nos diceremus, *Vallatas salense con ello,* id est, accidunt illis pro votis omnia ad me laudandum: nullas adversum me irritas insidias pararunt. Tum etiam mea damna illis fuerunt utilitati, & lucro, proficiunt itaque, & utilitatem capiunt ex meis malis, *Non fuit, qui ferret auxilium.* Hebraizantes longe alium sensum Hebraizantes eliciunt, quàm verba latina statim offerunt; cum enim videatur conqueri, quod nemo sibi opis & solatii causa adsit, at illi, quia in Hebræo est relativum plurale: *Non Adjutor eis,* exponunt hoc de ipsis adversariis Job: idque dupliciter. Primo Tygurin. *Promoveant ad laudandum me, ut eis adjutores nihil opus sit, id est, meis adversariis satis per se singulis virium est, nec est quod in meam perniciem conspirent, qui antea nullo inter se fuerant societatis & communionis fœdere conjuncti, conqueritur itaque quod qui antea inter se fuerant inimici, at in illo suæ calamitatis die facti sint amici.* Ubi etiam putat Cajetanus significari demones, ut qui alienis viribus ad perficienda sua studia opus non habeant sicut homines. Quæ interpretandi ratio subtilis est, sed paulo coactior. Secundo Vatablus ut ad contemptum & ignobilitatem suorum adversariorum pertinet: *Cadentem me impellunt, & meam infelicitatem adjuvant ii, qui antea erant ope destituti.* Prævalent (inquit) quibus olim nullæ vires, nullus adjutor. Sed illud tertio non inelegans, ut adjutor, qui fert auxilium, quasi neutraliter accipiatur. Nam Hebræi non aliud habent genus, quàm masculinum aut femininum. Prævalent, proficiunt, utilitatem & lucrum ex meis damnis arbitrantur se captare. Sed nihil eis proficit, nihil eos adjuvat quod meam perniciem adjuvat & promoveret, sicut dicebat Paulus Philippus, 10. 20. *In nullo terreamini ab adversariis, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo.* Nam tribulationes (inquit) non sunt salutares iis, qui illas infligunt & afferunt, sed potius exitiosæ, ac perferentibus salutares sunt. Nihil igitur compendii (inquit Job) possunt adversarii ex meis ærumnis facere, prodesse ad meam perniciem possunt, imo

& in

& in ipsa mea pernicie procuranda utiles mihi erunt, non sibi.

XIV. Quasi rupto muro, & aperta janua irruerunt super me, & ad meas miseras devoluti sunt.

4. **E**GO existimo illam primam fluctuum translationem promoveri & amplificari his sententiis. Interpres autem per *murum ruptum*, & *apertam januam* explicuit, quod in originali simplex erat, *Fractura*. Ruptura lata. Est enim proprie ea ruptura, quam efficit impetus fluminis, aut fluctuum exundantium, ut colligitur ex illo Osee 4. *Inundaverunt*, pro diruperunt. Et superius cap. 28. *Dividit torrens*, id est dirumpit, cum exundat. Quare non ineleganter dixit Vatablus: *Veniunt adversum me magno impetu, ut fluvius solet rupto aggere*. Tygurina, *Irruunt, ut latum flumen ruptis aggeribus*. Sed quia frequenter illa fractura aut eruptio solet in Scripturis dici de muro, aut de materia labefactata & diruta, ideo expressit Vulgatus illud, quasi rupto muro, ad quem videlicet magno impetu alliduntur fluctus, tandemque evolvunt. Est autem apertus, aut ruptus murus, ingentis calamitatis & desolationis symbolum, & hominis nullo damno aut malo expositi, omni-que munimento carentis. Restaurationis & restitutionis in pristinam felicitatem, illud est Amos 9. 11. *Reaedificabo aperturas murorum ejus*.

5. *Et aperta janua*. Litudinem illam quæ est in originali: intellexit interpres, esse aditum patentem & latum, ideo dixit: *apertam januam*. Quamquam nescio quid hostile indicatur, cum impetu hostium civitatis fores effringuntur, & patefit aditus. *Irruunt*, quasi invito fœdore conjurati de meo interitu. *Ad meas miseras*, desolationem, vastationem, *devoluti sunt*. Verbum originale idem est, quod *volvere* cum suis compositis devolvere, prævolvere, & dicitur aliquando de rota: & iis, quæ magno impetu, instar rotæ devolvuntur. Unde ab eadem radice dicitur Galgal id est *rota*, quod sit volubilis, quod ad celerrimum motum deorsum refertur. Cujusmodi est illud Jeremiæ 51. 15. *adversus Babylonem*, quam cum monte inexpugnabili comparat. *Ecce ego ad te, mons pestifer*. * *Evolvam te de petris*, id est, tua saxa præcipitabo, teque totum dejiciam magno impetu, id est tuos fortes, & viros bellatores auferam. Chaldaus, *Consumam te de fortibus*. Similiter ait Job suas ærumnas ingenti impetu instar rotæ volubilis & concitatissimæ adversum se devolutas. Quam proprietatem agnovit Philippus: *Veloci (inquit) impetu, & nemine resistente*. Sed quoniam idem verbum significat involvere, aut convolvere, nescio quid latentium insidiarum agnoscunt Hebraizantes. Quod Vatablus exponit, *Advoluti sunt ad me latenter*. Sed non quadrat, cum jam non hic de latentibus insidiis, sed de aperto impetu loquatur. Cajetanus legit, *Sub desolatione involverunt se*, quod idem, ipse interpretatur, *Ex omni parte desolantes venerunt, ad instar eorum, qui se totos involvunt sub linteis*, quasi dicat, operi & vestiti indignatione, & mei perdendi studio. Sed dure & coacte. Noster Interpres rem profecto ipsam Latine & Hebraicè feliciter assequutus est.

XV. Redactus sum in nihilum, & abstulit, quasi ventus, desiderium meum, & velut nubes, pertransiit salus mea.

- 1 Redigere. Quid Nihilum. Illustratus Ezechiel.
- 2 Aufert & desiderium in sacro sermone. Filii Parentum desiderium.
- 3 Nubes symbolum falacis felicitatis. Abire quid. Illustratus Salomon.

VI dolorum & cruciatuum incredibilium omnino consumptus videri possum, atque meæ incolumitatis spes omnis, instar levissimæ nubis celeriter emigrasse prorsumque evanuisse.

Redactus sum in nihilum. Vox redigendi proprie significat convertere, aut reverti, quod eleganter dicitur, *redigi* in aliquid. *Nihilum* autem proprie significat vetustatem, attritionem & consumptionem rei senescentis; quod significanter dicitur per Metalepsin, *nihilum* aut *interitus*: nam his etiam modis vertere solet Vulgatus Ezechiel. 26. 21. & 28. 8. Aliquando vertitur *turbatio*, Isai. 17. 24. & *formido*, Job. 18. 11. Idemque hoc verbum veterascendi, Balak per Metathesin litterarum significat idem quod *Pahal*. quod est terreri, aut formidare. Hinc igitur variae lectiones, quæ omnes expositiones esse possunt nostri Interpretis. Septuaginta, *Convertuntur in me dolores*; vel *Revertuntur mei dolores*. Augustinus. *Iterantur dolores mei*, id est mei dolores instaurantur. Alii, *Conversi sunt in me terrores*, formidines, perturbationes. Quod si etiam nunc allegoriam illam fluctuum irruentium, & alluvionis ingentium dolorum persequatur Job, locus profecto & re, & verbis similimus erit Ezechiel 26. 18. ubi describitur urbs quædam, inundatione aliquâ diruta, & solo adæquata, penitusque *redacta in nihilum*. Hac dicit Dominus Deus: *Cum dederò te urbem desolatam, sicut civitates quæ non habitantur, & adduxero super te abyssum, & operuerunt te aqua multa, destraxero te cum his, qui descendunt in lacum ad populum sempiternum, & collocavero in terra novissima, sicut solitudines veteres, cum his qui deauctantur in lacum, ut non habiteris. Porro cum dederò gloriam in terra viventium, in nihilum redigam te, & non eris*. Et iterum cap. 28. 19. *Nihil factus es, & non eris in perpetuum*.

Abstulit quasi ventus desiderium meum. Philippus eleganter habet hujus loci paraphrasin: *Desiderium meum quo remunerationes tuas per mandatorum tuorum custodiam præstulabar, pariter cum salute, quasi venti impetu, & quasi translationis nubes celeritate rapuisti, quia abripi permisti*. Sed interpres eleganter dixit *Abstulit quasi ventus*. Quod in Hebræo est, persequitur, vel insequitur & quadrat quidem in *ventum* flantem à tergo, & quasi insequentem, aut persequentem & cum impetu percellentem, *Desiderium meum*. Propt. in originali: *Principem meam*, alii, *ultroneam*, vel spontaneam, aut liberalem meam; nam vox *Nadab*, voluntarium & ultroneum liberalitatis & beneficentiae affectum affert Principe dignum, sive in offerendo & dando, sive in deligendo, sive alia peculiaris ratione. Ergo quidam intelligunt animam ipsam, & vitam præ cunctis aliis rebus desideratam, ut quæ sit potissima hominis pars. Sic Complutenses, atque Vatablus, *Animam meam nobilem, & inclytam*, Tygurina. *Animam meam beneficentia studiojam*. Alii divitias & cetera bona externa desiderabilia. Alii filios, in quibus tota est parentum voluntas & desiderium. Septuaginta, *Spem*, dixerunt: *Spes mea sicut Spiritus*. Alii: *Evanuit quidquid mihi relictum erat ad spem meliorem*, fere idem quod Philippus dixit: *Desiderium remunerationis*. Sed eleganter dixit interpres Latinus in communi, *Desiderium meum*. Sicut & Symmachus, *Desideria, aut jucunditates meæ*, id est, quid quid mihi jucundum esse poterat, quicquid velle aut sperare possem. ludibrio venti impositum est, impulsus, dissipatus.

Et velut nubes, quæ, quamvis in sublimi evehi videatur, & ingenti mole conspicua ingentem pluviam polliceatur, sed vi ventorum dillecta dissolvitur. Sic temporalis mea felicitas & gradus ille sublimis felicitatis. *Nubes cito transiens* symbolum rei deficientis & evanescentis, Job 7. 9. Osee 13. 3. Tum etiam falacis & vani promissi, quale illud est Proverb. 15. 14. *Ventus & nubes, & pluviae non sequentes, vir gloriofus (verbo- sus & multa promittens) & promissa non complens*. Pertransiit. Septuaginta *Discessit*, excessit, celeriter emigravit. *Salus mea*: aliquis, *Animam meam à qua pendet salus mea*. Sed dure & coacte. Cajetanus filios intelligit qui salvant Patrem prorogando ejus esse. D. Thomas. Hoc quoque longe petiit. D. Thomas, *de salute corporis*. Hoc angustum. Præstat ergo ut paulo latius accipiamus. *Salus*, incolumitas, melior pars & spes, & conditio salutarior. Nihil nunc quod manat integritate rerum mearum recuperanda.

XVI. Nunc autem in memetipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis.

- 1 Marcescere quid. Anima cur dicatur effundi, aut cor, vel oratio. Illustrati Moyses & David.
- 2 Possidere, & obtinere in sacro sermone quid. Dies, de calamitoso. Hypallage Explicatus Moyses.
- 3 Nocturni dolores. Noctis & Somni simulachrum.
- 4 Ossa quid, & quem locum, vel in dolore, vel in felicitate habeant. Olei efficacia. Explicatus David.
- 4 Varia lectio & expositio, Comedere, pro detrabere.

I.

CUM multa (inquit) sint mala gravissima externis oculis observantia, quæ me reddant miserabilem, at illud longe gravius, quod interius animo & viribus totus langueo, & velut contabesco, curis, cogitationibusque molestissimis implicor atque destineor. In memetipso. Eleganter, & Latine, quod in Hebræo & Græco est, *Super me*, aut *contra me*, quasi dicat, non solum foris miserandam rerum omnium faciem intueor, sed intus etiam observatur animo tristissima intago; cum enim in me converto oculos, langueo, & concido animo. Si quando assurgo mentis & spe, Deum intueor. Vide Gregorium. *Marcescit anima*. Septuaginta juxta Hebræum, *Super me effundetur anima mea*: q. d. exhaustis viribus, confecto robore, pene jam mortuus. Philippus, *A vigoris sui intentione dissolvitur*. Anima pro vita, aut vitæ energia & robore frequenter in Sacris. *Effundere animam*, pro exspirare aut mori, frequens etiam apud sacros & profanos. Censetur enim cadaver instar valis cuiusdam pleni spiritu & anima, plenique humore vitali, aut sanguine, qui etiam dici solet *Anima*, aut *vita*, hæc cum effunditur, manet inane exhaustum, & arefcente vitâ. Tum etiam quoniam frequenter sanguis pro anima sumitur, & simul cum sanguine vita ipsa profunditur, ideo dicitur, *Anima aut vita effundi*, & aliquando etiam vomit, ut ille dixit: *Purpuream vomit ille animam*. Sed illam corporis cum vase similitudinem, & animæ cum humore, qui diffunduntur, expressit Lucretius lib. 3. nunc animam vocans liquorem, nunc fumum.

Gregorius
שההPhilipp.
Anima vi-
ta energia
Effundere
animam,
Corpus in-
star valis
pleni vitali
humore.

Lucræti

Nunc igitur quoniam quassatis undiq; vasis.
Diffuere humorem, & laticem discedere bernis,
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras,
Crede animam quoque diffundi.
Quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit
ejus,
Quam cohibere nequit conquassatum ex aliqua
re.

Nicetas.

* Detra-
marcel
coracom-
yno poder
recogerse.
Cogitatio-
num & cu-
rarum mul-
tiplicium
inconflan-
tia.
Profusa læ-
titia animi
in bonum
aut in ma-
lum.

Græcus tamen Scholiastes hunc animæ marcorem & diffusionem refert ad cogitationum inconstantiam, & labantes in animo sententias. Nicetas: *Dissolvitur, id est, suspensa hæret: quod neque Deo ascribere injustitiam vellet; neque sibi quicquam absurdum concius sit*. Simili phrasi dicuntur Psalm. 72. 2. *effusi gressus*, cum non consistunt. Et 1. Reg. 1. 15. * *Effundi animam coram Domino*, cum variæ cogitationes, & confusæ perturbatæque curæ coram Deo exponuntur inter orandum. Quod etiam deicitur, *Effundere cor*, Psalm. 61. 9. & *effundere orationem*, Psalm. 141. Alias *effundere animam* pertinet ad effusam animi lætitiæ & gaudium, Psalm. 41. 5. Sed cum discrimine: nam quando in malum, effundi est idem, quod exhausti, & inani. Sic illud Gen. 49. *Effusus es sicut aqua, non crescas*, id est, penitus exhaustus & exinanitus es, propter nefariam libidinem, prava voluptas tuam vim animi omnino exhaustit atque exinanivit. ideoque nihil excelles tuos fratres. Antiqua illa Hebræorum, qui in Hispania exulabant, translatio, *barbare*, sed significanter exprimebat, *Esoristete, como el agua, mejores*. At vero cum in bonum accipitur, significat tantam boni & lætitiæ copiam, ut etiam ore redundet & foras effluat, exhausti penitus non possit.

*Et possident me * dies afflictionis*. Septuaginta, *Hæbent me*. Proprie. Tenent comprehensum, & quasi arctissime vinctum. Simile id Exod. 15. 14. ab eadem radice, *Dolores obtinuerunt* (Septuaginta: *Apprehenderunt*, apprehensos possederunt, ceperunt, *Cogieron los*) *Habitatores philistin*. Dies, ærumnolissima & calamitosissima tempora. Afflictionis, proprie, dolorum & ærumnarum: non possum me explicare tantis ærumnis & cruciatibus; vel per Hypallagen: Habeo, possideo dies calamitosos, incidi, deveni, in luctuosissima tempora. Utrumque eleganter. Illud quoque obiter notandum; utilem, sed non valde solidam esse in hoc loco illam Gregorii observationem: *Modo dies afflictionis possident iustos, quia dies lætitiæ præstare sequentur*. Nam in Hebræo futurum est, *Possidebunt*, ut significetur perpetuitas quædam & diuturnitas ærumnarum.

3. Han he-
cho en mi-
suette y
presa el
tiempo, y
los dolores
הנה
Dies pro
tempore
calamitoso
הנה
Gregorii
observatio
utilis.
Futurum
de re diu-
turna.

XVII. Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, non dormiunt.

CUM miserrimo cuique induciæ sunt dolorum, nocte nimirum, indulgente morbo, & mitescere dolorum acerbitate, ego multo acerbius excrucior, tunc enim pervadit ossa intima sævus dolor & qui me vexant, somno & quieti suæ ducunt meos cruciatus, & noctes in somnes. Semper igitur exagitor, semper illi me sectantur. Nocte. Nicetas nihil peculiare agnoscit, quam diuturnitatem illam acerbis doloris, quasi dicat, *dies noctesque*. Sed in commemoratione noctis, vix illa est amplificatio quam indicavimus: est enim nox, sicut & somnus, laborum medicus, edomitum curarum & ut Orpheus in hymnis dixit:

3. Cohærent
paraphras
totius ten-
tentia.

Nicetas.

Nox dolo-
ris levamen

Sacrosanctum doloris omnis solamen.

Pausanias certe in Corinthiacis lib. 2. scribit, apud Sycionios fuisse Somni simulachrum humularodi: *Leonem* (inquit) *sopientem somnus*, *Epidoses cognoment*, quod quid aliud est, quam somnium sævos domare & consopire dolores? Hæc est illa ingentis doloris & luctus significatio, cum per noctem non tacet pupilla oculi. De quo diximus in Thren. 2. 18. Vide quæ de illis morbis diximus, in quibus nocte ingravescent dolores, cap. 2. in enumeratione morborum, sect. 5. num. 1. Vide etiam cap. 7. v. 13. & 14. & cap. 15. versic. 17.

Pausan.

Somni si-
mulachrum
Significa-
tio ingentis
doloris

Os meum perforatur. Ossa mea perforantur, tebrebrantur, acerbis dolor pervadit, & penetrat ossa, suis sedibus dimover, & convellit, eruit, effodit. Cadunt hæc omnia in proprietatem verbi originalis. Septuaginta: *Ossa confracta*, Augustinus, *Ossa confusa*. Alii Græci, *Combusta*. Nicetas, *Exusta vi irruentium cruciatuum*. Acerbissimus ille dolor est, qui pervadit ossa & multo acerbior est, si modo ingravescat, nocturnum cruciatum significat Ezechias Isai. 38. 13. *Sperabam usque mane, quasi leo sic contrivit ossa mea*. Sunt etiam in sacro sermone apud David *Ossa contrubata*, Psal. 6. 3. & Psal. 30. 11. *Disperja*, Psalm. 21. 15. *Inverascens*, Psal. 31. 3. *Dissoluta*, Psal. 51. 6. Quæ omnia vel ad extremam consumptionem & maciem pertinent, vel ad extenuationem omnium virium, & præcipuarum animæ partium. Sic hoc loco interpretatur Nicetas per ossa, *animæ nervos*. Denique cum Deus dicitur, *liberasse ossa*, Isai. 58. 11. aut *custodire*, Psalm. 33. 21. aut *facere ut exultent*, Psal. 50. 19. indicatur ingens quoddam animi gaudium totum hominem pervadens, & in intimas animi partes sese insinuans. Ideo hæc quæ efficacitatis, & sensus acutissimi sunt, sive bona sive mala, comparantur cum oleo, quod penetrat in ossa usque, atque medullas. Psal. 108. 18. Sic de oleo Aristoteles problemat. 22. sect. 31. *Nihil aque pervadit quasunque res, etiam ipsa subit ossa*. Vide quæ superius diximus cap. 20. num. 10.

Ossa bene
aut male
habentia
quid signifi-
cant.
לחם
LXX.
August.
Nicetas.
Ossa male
affecta
quid indi-
cent.

Et qui me comedunt. Vox, quam supra num. 3. diximus ab aliis verti *fugere*, aut *fugare*. Quare Complutenses legunt *Fugantes mei*, id est, qui me persequuntur, aut fugaces mei, forte propter ce-lerem & irrequietum motum, quem vel efficiunt in alio, vel in se habent. Hinc variæ exponendi rationes. Prima, ut isti comedentes, fugantes, aut fugaces sint arteriæ nunquam quiescentes.

Nicetas.

Quæ ani-
mi scilicet
penetrant,
comparan-
tur cum
oleo.
Aristoteles.
Oleum
subtile.5. Varia le-
ctio & ex-
positio.

Complut.

tes.

Nicetas.

רה

Philipp.

2.

הר

3.

פפ
פפ

Philipp.

*Eltoy le
bo, y hec-
cho una y
esca.Cajetani
8 guttes.Miseri-um
morborum
reductio in
luteam no-
stram ori-
ginem.

LXX.

Nicetas.

Hæreditas
hominis in
luto & ci-
nere.

4.

Cur homo
dicatur lu-
tum.Cur homo
dicatur
cinis.Cadaver
cinis.

Eusebius.

אד

אד

Animam

esse igo-om

piscorum

sententia.

Cicero.

Varro.

Nem. f.

Lactant.

Nyssen.

Animæ

nifus in

coelum.

na originis memoriam adhibeat ad precationem & commiserationem: Cogita (inquit) o Domine, me terram esse, & mihi rursus abundum esse. Sed idem Nicetas sensum a nobis prius indicatum elicere, & probare videtur, ut quasi affectu quodam, & indignatione commotus dicat, se a Deo non exaudiri, quod nihilo illum magis faciat Deus, quam vilissimum lutum, aut terram, vel cinerem. Sed illud, quod diximus, germanum & simplex est, ut de sui morbi statusque sordida atque misera conditione loquatur, in quam a Deo præcipitatus est. Sic enim est in Hebræo, *Proiecit me in lutum*, quasi magno impetu præcipitavit me in has sordes, in quibus nunc jaceo. Ad summam (inquit Philippus) *vilisatem perductum se dicit, qui vuneribus & sanie, sicut lutum compurresceret, & scæteret.*

Est autem *lutum* hoc loco propriè illud, quod subsidet in fundo maris, aut fluminis, quod efficit aquam turbidam & lutulentam; dicitur enim a verbo *Hbamar*, quod est turbare, aut intumescere, quæ sunt maris propria, sicut Habacuc 3. 15. dicitur, *lutum aquarum multarum*, & Psalm. 45. 4. eadem voce dicuntur, *aqua turbida*, videlicet nimia commotione limi & luti excitati ex maris profundo. Quare fortè respicere poterit ad translationem illam semel ceptam fluctuum, id est, ærumnarum, quibus dum appetitur & opprimitur, videtur conspurcari obducique limo & luto, quod secum convehunt.

Et assimilatus sum favilla, terræ aut pulveri, & cineri, id est, simillimus sum rei vilissimæ, pulveris, cineris & si quid vilius, & abjectius est. Philippus: * *Exsiccatæ carnes ejus putredine cinis fiebat, & favilla.* Quod idem videtur esse cum illo capite 7. 5. *Induta est caro mea putredine.* (videlicet fluente & manente vel luto; cum verò concreverat, sequitur) *& sordibus pulveris cinis mea aruit.* Valde minutum, & curiolum potius, quam solidum, quod hoc loco Cajetanus scribit, sermonem esse de *pulvere*, qui verrendo ejicitur foras, & similiter de *cinere*, qui ejicitur post colatum lixivium, ut significet Job æstimatum a domesticis, tanquam immunditiam domus, ideoque foras projectum ad sterquilinum, & proculcatum. Potius dicerem, cum eadem voces sint *pulveris, terræ & limi*, de quo dicitur formatus Adam, ut primam illam suam sordidam lutulentamque originem in memoriam revocet, utque in illam originem, tanquam in scaturiginem totius putredinis atque sordium, sordidam istam suam conditionem & statum reducat. Quid mirum (inquit) tantum lorfescere, qui sim ipsum lutum, pulvis, cinis. Quod videtur indicari lectione Septuaginta: *In terra & in cinere pars mea*, quod Nicetas sic exponit: *Homini a Deo pars, non in rebus pretiosis, sed vilissimis, in cinere, inquam & pulvere, quæ pedibus conteruntur, constituta.*

Et, ut de his nominibus nonnihil dicamus, repetendum est ex capite decimo, hominem dici *lutum*, propter contemperationem & compositionem ex corpore, & anima, tanquam luti ex pulvere & aqua: cum autem discedit anima, arefcitque vitale humidum, remanet solus pulvis. Sed undenam *cinis*? Certè ex eadem compositione animæ & corporis; nam dum vivit homo, calet, ardetque velut accensa terra, aut inflammatus carbo: at abeunte animâ, & extincto calore & igne, remanet tantum cinis; sic Eusebius Casariensis de præparatione Evangelica libro undecimo, capite quarto, disserens de arcana Hebræorum nominum impositione & significatione; *Hominem appellari Adam*, id est, terrenum, & *Is*, qui solet dici vir, a radice *Es*, id est, ignis, ita ut primo nomine conditio corporis, at verò secundo conditio animæ, id est, virilis, calida & ignea significetur; Animam autem esse ignem, antiqua plurimorum sententia, facit Zenonis & Democriti, atque aliorum, quam referunt & exponunt Cicero 1. Tusc. Varro lib. 4. de lingua Latina Nemef. lib. 4. de natura hominis, capit. 2. Lactantius lib. 2. cap. 13 & de opificio Dei, capit. 17. Gregorius Nyssenus lib. de anima, cap. 1. ex quo illud elicit Lactantius loco citato: *Si anima ignis est, in cælum debet emitti, si ut ignis, ne exinguatur, hoc est, ad immortalitatem, quæ in cælo est.*

Et sicut ardere ac vivere non potest ignis, nisi aliqua pingui materia teneatur, in qua habeat alimentum, sic anima materia & cibus est sola iustitia, qua tenetur ad vitam. Rem hanc ipsam sapienter interpretatus est Fulgentius lib. 1. Mytholog. tractans Promethei fabulam, qui ignem cælo deductum luteæ statuæ adhibuit, sicque homines non solum finxit sed etiam animavit. Ergo si extinguatur ignis, oportet olim inflammata terræ materiam in cinerem redigi, sicut hac in re non omnino malè, alioquin stultescentes illi Sapientiæ 2. 23. dicebant: *Fumus flatus est in naribus nostris & sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, quæ extincta cinis erit cor nostrum.* Ubi longe pulcherrime comparatur halitus, quem ore expiramus, cum fumo proficiscente ex interno vitæ & præcordiorum igne: cadaver vero cum terra materiæ exusta. Atque hoc illud videtur, quod Job de Deo dixit, cap. 34. 15. *Si dixerit ad eum cor juum, spiritum illius & statum ad se trahet, & homo in cinerem revertetur.*

Fulgent,
Mytholo-
gia Prom-
ethei.Halitus cui
dicatur fu-
mus.

XX. Clamo ad te, & non exaudis me :
sto, & non respicis me.

1. Totius sententia dilucida paraphrasis.
2. Clamare, & stare cuius habitus. Jobi in orando constantia. Explicatus Paulus.
3. Jobi charitas. Ingenium amantium.
4. Doloris vis efficiens varios animi & corporis motus.

ACCESSIT (inquit) pro dolorum omnium, & cruciatuum cumulo, quod te, o supremum Numen, in quo unicum est meæ salutis prælidium, assidue inclamo, tu vero te meis precibus surdum præbes, neque ullum audiendi specimen mihi polliceris; nihiloque magis si instem, & tuam opem assidue efflagitem, live clamore, live silentio, live habitu supplicis & demisso, live paulo erectiori & attentiori ad tuos nutus, tu ad meas querimonias & expostulationes gravissimas respondes, ac neque tuis oculis miserrimum hominem dignaris.

Clamo ad te. In Hebræo & Græco, *elamavi*, ut studium indefessum clamandi & efflagitandi opem significet. Quamquam hæc ipsa perseverantia sequenti voce *stans*, iterum significari existimet Philippus. In clamore (inquit) intentio est orantis, & in stans vero perseverantia, & indeclinabilis fiducia iustitiarum suarum. Sic Tygurina, *Perseverantem minime curas.* Et rectè, nam *stare* habitus est expectantis, desiderantis, tum etiam & vocantis cum magna pectoris & vocis contentione. Potest etiam esse habitus tacentis, & attentum tantum ad ea, quæ ministranda Dominus iussit, stant enim ministri, pariterque silent coram suis Dominis. Id annotavit Vatablus. *Cum stat tacendo, nihil me curas.* Erit ergo sententia: Neque me supplicem & prostratum clamantemque attendis, neque stantem tacentemque respicis, nunquam itaque tibi curæ sum. Quod si me non audis, neque respicis, non est ulla mea culpa, aut sedere: nam *sto*, quod fideliter ministrantis est, & servi suæ culpa non excedentis a gratia & benevolentia Domini sui, sicut scriptum est: *Qui stat, Domino suo stat; & qui cadit, Domino suo cadit.*

Hic duo observare licet, primo cum auctore Catenæ: *Illud (inquit) non exaudis me, eximiam quandam erga Deum charitatem ostendit: sic enim loquitur, quia ab eo se credit audiri.* Neque enim si non audiretur surdo narraret suas ærumnas. Quamquam illud quidem familiare sit amantium conquiri se, neque respici, neque audiri, sed plane contemni, dum id, quod ardentè affligant, non consequuntur. Quare *non audiri*, erit non obtinere suas preces: *non respici*, erit non sentire Dei vultum propitium atque benignum. De hoc vero amantium ingenio diximus superius cap. 3. in causis querimoniarum, Job.

Alterum vero indicari summam quandam inconstantiam & conversionem in corporis habitu & actionibus, quæ efficit vehemens animi anxietas, & ardor, qualem etiam efficere solet intus conceptus ignis amoris; nam jam oraturus se prosternit, jam ministraturus se erigit & stat, jam dimittit oculos coram Iudice, jam erigit ad Domi-

1. Sententia
paraphrasis2. Perseveran-
tia oratio-
nis.

Philippus

Tygurina,
Stare ipso-
rum habi-
tus.

Vatablus

Rom. 144.

3. Nicetas.

Amantium
ingenium4. Agri ani-
mi, vari-
motus &
conversio-
nes.

ad Dominum. jam illachrimatur & clamat, jam absterfis conticescit lachrymis:

Ovid. 10.
Meta de
Myrrha

Et modo desperat, modo vult tentare, pudetque
Et rapit & quid agat, non invenit, usque securi.
Saucia trabs ingens ubi plaga novissima restat,
Quo cadat, in dubio est, omniq; a parte timetur,
Sic animus vario labefactus vulnere nutat.

XXI. Mutatus est mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ adversaris mihi.

- 1 Crudelis quid. Ad mortem referri in sacro sermone. Illustratus Samuel & David.
- 2 Propositio in; durities quid. Explicatus Jeremias.
- 3 Vera sententia expositio. Illustratus David.
- 4 Ponere quid propriis. Illustrati Samuel atque David.
- 5 Ascendere & inequicare, ad felicitatem. Illustrati Isaias & Moyses.
- 6 Quid ridere in sacro sermone. Nubes felicitatis humana symbolum. Explicatus Isaias.
- 7 Valide quid. Varia lectio.

1. **A**MORIS affectus vehemens, & quod affine est, cum ira conjunctus. Sic ille, qui nihil magis, quam amare:

Virgilius
Eclog. 2.

O crudelis (inquit) nihil mea carmina curas?
Nil nostri miseris, mori mo denique cogis.

Vide qua
diximus cap
3. v. 2.
Job. 8.

Crudelis
quis pro-
prie.

Crudelitas
ad necem
relata.

Crudele
pro morti-
fero.
Onkelus.

תפ

Jerem. 30.
14.

LXX.
דע

Cum plus

Durum
pro forti.

In crudelem, in hostem, videris enim hostium meorum votis cumulatè satisfacere, dum me finis incredibilibus ærumnis conflictari. Ubi nota ex proprietate vocis illum proprie dici crudelem qui ærumnoli & miseri hominis non miseretur, ut clare ab hac ipsa radice dicitur & exponitur Jeremiæ 6. 33. *Crudelis est, & non miseretur;* & iterum Jerem. 50. 42. *Condeles sunt & immisericordes.* Unde dicitur Proverb. 12. 10. *Viscera impiorum crudelia,* id est, quæ nulla alienorum malorum miseratione tanguntur. Quod manifeste opponitur alteri parti, *Novæ jussus jumentorum suorum animas,* id est S. homines etiam irrationalium pecudum commiseratione tanguntur. Ergo cum Deum vocat crudelem, significat, non mitemere pœnis de illo sumptis quamvis gravissimis, sed videri expetere adhuc extremum de illo supplicium: nam non semel hujusmodi crudelitas ad mortem refertur, ut illud 2. Regum 2. 26. *Itane usque ad internecionem tuus in me mucro deserviet.* Et illud Deut. 32. 33. *Venenum aspidum insanabile.* Quod proprie est venenum aspidum immisericors aut crudele, id est, mortiferum. Onkelus: *Sicut capita aspidum crudelium,* id est, mortiferarum. Ergo sic ait: *Mutatus es mihi in crudelem,* vel, ut in originali est, de futuro: *mutaberis aut converteris,* vel *vertes te*, id est, cum tuarum creaturarum vitam & spiritum ames, at nunc videris toto studio & voluntate ferri in meam necem & interitum, hostium instar, qui nullo nisi extremo supplicio de hostibus suis sumpto satiari possunt. Hæc est enim illa plaga inimici crudelis, & nullius quamvis gravissimæ pœnæ miseresens, de qua aliquando diximus

Et in duritia manus tuæ adversaris. Proprie etiam de futuro, *adverberaberis*, ut significet assiduos suos cruciatus sine intermissione à Deo continenter infligendos. *Induritia* autem manus idem est quod *in manu durissima*, aut *fortissima*, q. d. fortissime me percutis, pro viribus me verberas & vulneras, atque in me perdendo omnes tuas vires roburque expromis. Septuaginta, *Manu potentis me flagellasti.* Et quidem vox originalis duritiei affert confirmationem quandam invicti roboris, nemini cedentis, tum etiam importunitatem quandam rei semel & iterum repetitæ, atque suâ importunitate, & quasi multiplicatione vincens & superantis: quale istud est Jeremiæ 30. 14. *Propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta sunt peccata tua,* sive ut Hebræi legunt, *Multiplicata sunt,* aut *confortata sunt.* Videtur enim divina misericordia quodammodo opprimi, indefessâ illâ importunitate peccandi. Sic igitur hoc loco durities manûs, non solum erit vis vehemens, sed etiam importunitas quædam & quasi multiplicatio flagellata Tom. II.

gelli nunquam intermissi, sed per multas plagas multosque cruciatus repetiti. Totam vero sententiam eleganti paraphrasi elucidavit Philippus: *pium* (inquit) & misericordem Deum fuisse sibi ostendit in prosperis, & in adversis subito commutatum, cuius etiam plaga duritiei graves pœnas sustineat. Illud autem quod ait, *Adversaris*, eleganter dictum est ab Interprete, est enim à radice *Sashan*, unde dicitur *Adversarius*, qui stat ex adverso, & infestissimo studio repugnat, de cujus vocis proprietate aliquando diximus, & quia idem verbum ad odium & inimicitias refertur, tum etiam ad minas alii vertunt, *Odio habuisti me.* Alii, *Minitaris mihi.* Quod non solum ad hostile vulnus, sed etiam ad hostiles ingentesque terrores pertinet.

XXII. Elevasti me, & quasi super ventum potens, elisisti me valde.

EX sublimi (inquit) felicitatis fastigio, in quod me evexeras, nunc in profundum malorum barathrum præcipitas eo acerbiori & magis miserando casu, quod è sublimiori fortuna. Sed cum ait, *Elevasti me*, videri posset esse eadem sententia, quæ Psalm. 110. 11. *A facie iræ & indignationis tuæ, quia elevans assisti mihi.* Sed quidem diversa videtur similitudinis & translationis ratio: nam illud videtur sumi à pondere primum sublato, deinde alliso & jaculato in terram magno impetu. Hoc autem loco videtur potius comparatio duci à nube, quæ in sublime excitata, ventorum vehiculis gestatur universo mundo conspicua, & interdum etiam luce clarissima perfusa, sed paulo post illo eodem, quo in sublime excitata est, vento disjicitur & dissipatur. Qui sensus ex proprietate singularium vocum facile constabit.

Quasi super ventum ponens, id est, imponens me ventis vehendum, fecisti, ut insiderem ventis veluti inequitaturus. Aliquando etiam verbum ponendi aut imponendi, cum subest verbum *Racab*, ad equitationem refertur, ut 2. Reg. 6. 3. *Imposuerunt arcam Dei super plaustrum novum.* Videlicet vehendam instar equitantis, quod Septuaginta ad phrasim Scripturæ dixerunt, *Ascendere fecerunt arcam.* Que subiecit, *como à cavallo.* Et Psalm. 65. 12. *Imposuisti homines super capita nostra*, id est, agimur ab iniquis tyrannis, ut mura jumenta, insident & inequitant nostris capitibus, sustinemus vehimus illorum tyrannidem gravissimam.

Illâ vero sublimi quasi equitatione significatur ingens felicitas, tum quod referat Deum, qui dicitur *Ascensor*, id est inequitator cæli, Psalm. 67. 34. & Deut. 33. 26. *Et inequitator Cherubim*, Psalm. 17. 11. & Occidentis Psalm. 67. 5. Tum quod ille ascendendi & inequitandi habitus fuerit nobilissimorum potentissimorumque, quod fuit apud Persas nobilitatis insigne, ut scribit Strabo libr. 15. postea ad milites nobiliores translatus est. Sicut è contrario ignobilitatis erat peditem incedere: juxta id Eccl. 10. 7. *Vidi servos in equis, & Principes ambulantes super terram quasi servos.* Si vero etiam in hæc loquendi ratione, vectura sit, non equus, aut mulus, sed aer, ventus, montes sublimes, excelsi colles, tunc jam mirabilis quidam nobilitatis & felicitatis gradus significatur, ut id Isaiæ 58. 14. *Sustollam te super altitudines terræ,* id est equitare. ascendere te faciam super montes, insidebis rector auriga, equitator summis verticibus, tradam tibi montium, collium montanorum, terræ & regionis montuosæ Regnum, habenas, sicut prædixerat Moyses Deut. 32. 13. *Constituit eum super excelsum terram*, Proprie: *Ascensorem*, vel inequitatorem posuit. Septuaginta, *Ascendere fecit eos super altitudinem terræ* Ergo felicitatis amplificatio est, cum hic dicit: *Non tantum præcellis montibus*, sed nubibus ventis ascensorem, & inequitantem me imposuisti.

Elisisti me valde. Verbum *alidendi*, sæpe à Vulgato vertitur, *liquefacere*, aut, *defluere*, vel *liquefcere* vel *tabescere*, ut ps. 64. 11. & 74. 4. quod ad duo referri solet, videlicet ad defluviū sanguinis ex accepto vulnere post ingentem aliquem casum è sublimi. Sicut ab hac radice dicitur 1. Reg. 14. 16. *Ecce multitudo prostrata.* Hebraice *liquefcens*, aut *tabefacta*, Isaiæ. 64. 7. *Allisisti nos in manu iniquitatis nostræ*, id est, nostris ipsis iniquitatibus

Philippus.

תת

Varia lectio

Pagninus
Vatablus.
Regia.

3.
Fortunæ
commutatio
duplex
comparatio

4.
Poni aut
imponi re-
latum ad
equitatio-
nem.

לך
LXX

Equitans
nobilis.
Strabo.

LXX.

6.
Liquefcere
& prostrati
de ingenti
casu.

כר

Nubis, li-
quescentis
translatio
ad felicitatem eva-
nescentem

Sap. 5. 15

תְּרִישָׁה
Varia lect.
Vatavibus
Regia.

quasi vulnerati & confossi prostrati defluimus, & tabescimus, sic igitur potuit dicere Job, *Elifisti me*, & liquefacis, id est, post ingentem casum, quasi accepto vulnere, & aperto corpore, sanguine totus mano, diffuso, & tabesco. Sed quod cum semel indicatā nubis translatione melius congruit, secundo referri solet hoc verbum nubium liquefactionem, & stillarum minutissimarum defluum, q. d. omnis illa mea pristina felicitas defluxit, evanuit, liquata est, & soluta prorsus in vapores, & stillas minutissimas, liquefco nunc & tabesco assiduo fletu, & stillis lachrymarum, huc tandem recidit pristina vitæ læticia, atque jucunditas levis, inanis fuit, instar nubis vanissimæ mea illa posteritas, quam vnitus cogit, ventus quoque dissolvit & liquefacit, sicut spuma græcilis, quam efficit ventus commovendo mare, & quæ eadem à vento dispergitur.

Valide In Hebræo est *Illusiah*, de qua voce sæpe diximus significare legem, subsistentiam, decretum. Hinc varia Hebraizantium lectio: *Elifisti legem aut decretum meum*, id est meam vivendi rationem non probasti, impietatis damnasti, & supplicio affecisti. Alii, *Elifisti me decreto*, id est statuiisti me elidere. Regia: *Liquefecisti me subtilitate*, forte ut ad pluviam minutissimam referat. Quæ subtilitatis significatio multo magis aliena est, quam sensus ipse. Ergo præstet ut accipiatur pro subsistentia, firmitate, robore, quod ad Deum retulit Interpretes dicens, *Valide*, q. d. divinâ virtute, prævalidâ atque præforti elusus sum. Si vero ad ipsam Jobi virtutem, Quidquid (inquit) quondam eram, evanuit, defluxit, nihil enim illud firmum fuit, aut solidum: erant nimirum vanissimi & tenuissimi vapores ad speciem tantum crescentes, non alio solidiori fundamento sustentanti, quam vento & aere, re omnino fluxâ & inconstante.

XXIII. Scio quia morti trades me, ubi constantia est domus omni vivent.

- 1 Scire ad experimentum, & expectationem.
- 2 Tradere ad debitum. Mors tum Tyrannus, tum Judex aequissimus. Illustrata sapientia & Eccl.
- 3 Sepulchrum, domus, constitutum in sacro sermone quid. Domus testamenti.
- 4 Extendere manum in bonum.
- 5 Mors arumnarum levamen.
- 6 Explosa aliorum expositio. Resurrectio, & anima immortalitas.
- 7 Lectio Septuaginta. Affectus mori volentis. Vita optanti mortem, pœna.
- 8 Imbecillitatis, velle mori. Mortis arbitrium sentibus permissum.

Persuasum (inquit) mihi est, ex mortiferis vulneribus, quibus confessus sum, forte ut brevi mori me tanquam tortori, extremoque supplicio committas. Tanta igitur supplicii acerbitas, cujus videor tuâ sententia damnatus, nunquam non mihi misero observatur ante oculos. Scio, Non solum rem bene notam, atque animo insidentem, & quasi peculiari experientia sibi persuasam significat, sed affert etiam quandam speciem solatii, & avidæ expectationis, ut statim explicabimus.

2.
Mortis circumlocutio
שוב

Tygrina.

Mortis in terra domus natus, quatenus iustus & quatenus tyrannicus
Sap. 1. 14.

Mors Judex aequissimus

Quia morti trades me, Septuaginta. Quod mors me conteret. In Hebræo lenius: *Reverti facies me in mortem*, vel morte convertes me q. d. per mortem constitui hominem, & converti terram, de qua sumptus fuit, repetit enim terra suum debitum, & repetunt cuncta suos ortus atque origines Tygrina eleganter, *Mors restituet me*. Postquam enim introiit mors in orbem terrarum, tanquam mundi hujus moderatrix, & certe hujus dominatus si consideretur respectu hominis, quem immortalem & liberum ab initio Deus constituit, tyrannicus est, invidiâ & crudelitate plenus, & manifesta injustitia. Non enim est inferorum (id est, mortis) Regnum (Regia Arx & ditio) in terra. Occupat enim quod suum non est. At vero si consideretur iste idem mortis dominatus respectu hominis jam lapsi in peccatum, & compensatione divinæ justitiæ, quæ hominem terræ ad dicit, omnino justus est, redditque unicuique quod suum est, & restituit terræ debitum suum,

reducitque hominem juxta Dei sententiam in suam originem. Sicque valde commendatur aequitas mortis tanquam incorruptissimi cujusdam Judicis, Eccl. 4. 3. *O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecit ætate, & cui cura est omnibus, & incredibili* (id est desperanti & impatienti) *qui perdit sapientiam*, nam hæc omnia genera miserorum, cui vita hæc iniqua est, in sola mortis sententia suarum injuriarum atque arumnarum repositum habent solatium atque remedium; rursus v. 5. *Noli metuere iudicium mortis: memento quæ ante te fuerunt, & quæ superventura sunt tibi* (tanquam enim Judex incorruptus nullius personam accipit mors, sed æquâ omnes false demetit) *Hoc iudicium à Domino omni carni*. Vides igitur ut mors minime iniqua sit, cum terræ quod suum est, restituat, atque divinæ justitiæ fideles, nec non inexorabilis admissa sit. Ergo potuit Job ad solatium dicere: *Scio, quia mors me restituet*, traditque terræ, aut convertet me in terram.

Ubi constituta est domus. Septuaginta clare dixerunt, *Domicilium est omni mortali terra*. Domus, inquam, id est, Sedes quieta, perpetuæque destinata viventibus omnibus, peregrinantibus, dum vivunt ad patrium naturæque solum redeuntibus, dum moriuntur; namque dum vivimus, sumus in Tabernaculis, ad breve tempus erectis, de quo memini aliquando dixisse. Quod autem dicitur domus parata, aut constituta, ex proprietate vocis originalis duo indicat. Primum, certum constitutum tempus rei alicujus, quasi dicat, Domus certo & constituto tempore inhabitanda, quod eleganter convenit cum te ipsa, constituit enim Deus vitæ terminos, mortisque tempus. Secundum indicat locum constitutum & præfixum, ad quem congregatio aliqua aut conventus hominum cogitur, certo quasi foedere & pacto convenientium quod in Hebræo dicitur *Domus Moghed*, & sæpe etiam vertitur, domus testamenti, proprièque dici etiam potest, domus congregationis, vel conventus, eo enim tandem conveniunt mortales omnes, certo & constituto humanitatis & mortalitatis foedere. Quia vero illa ipsa originalis vox significat congregationem plurimorum convenientium ad rem aliquam gravissimam, vel ad solemnitatem aliquam & festum peragendum; potest etiam hic locus eo referri, ut mortales, qui vitæ miseris divexabantur, condito tempore, & loco sepulchri, lætissimi conveniant, ad solemnitatem peragendam melioris statûs, sortisque felicitioris.

XXIV. Veruntamen non ad consumptionem meam emittit manum tuam, & si corruerint, ipse se salvabis.

- 1 Varia lectio.
- 2 Mittere manum, in malum. Illustrati Moyses & David.
- 3 Consumptio! quid. Cumulus symbolum rei destructæ.
- 4 Extendere manum, in bonum.

MIRABILIS hoc loco tragedias excitant Hebraizantes, quod videant longe alias esse lectionis originalis voces & significationes: nam pro *consumptione*, est propriè *tumulus*, aut *acervus*, & ita prior pars ex verbo legitur: *Veruntamen non in tumulum mittet montem*. Pro verbo autem *salvandi*, est propriè *clamor*; quare legitur posterior pars: *Si corruerint, vel contriti fuerint, clamor*. Sed operæ pretium faciemus, si nostræ lectioni duas tresve expositiones probabiles exhibeamus, multis omissis, quas Hebræi, Hebraizantesque afferunt, plus tenebrarum & difficultatis, quam lucis atque utilitatis allaturis.

Primo ergo, si post querimoniam præcedentem, nunc se erigat Job in spem de divina benignitate, is erit primis sensus: *Video me lethali- bus plagis confossum, sed dum mihi anima fuerit, spes erit, Manum quidem illum exercuisse, iniecisseque video, ad me percutiendum, sed minime tamen existimo me ab illo occidendum, penitusque conficiendum: nam licet plerique*

* La mu-
te megu-
dara just-

a, y des
hara mis-
agra vies,

3.
Domus in
sepulchro

tabernacu-
lum in vi-

1.
Vide qua-
diximus

cap. 18. v.

4.
עַי
מַעַי

Domus
testamēti

sepulchrum

Pagninus

Regia.

Defunctio-

rum con-

gregatio

1.
Varia lect.

עַבָּה

שָׁבַע

2.
Duplex in-

terpretandi

ratio vero-

similis.

Mittere
manum
sumptum
in malum

Hieron.

3.
Tumulas
aut cumu-
lus symbo-
lum rei de-
structæ.
Eugub.

4.
Secunda
exponendi
ratio vero-
similis.

Extendere
manum de
ope oblata.

Secundæ
partis varia
acceptio

R. Moyses

5.
Pathetica
oratio.

6.
Latiuorum
interpreta-
tio durior

D. Thom.
Dion.
Titelm.
Philip.

7.
LXX.

Dolentis
hominis

plerique mortales ab illo percussi prosterantur, sed tamen quos prostermit ac dejicit, statim erigit & salvat. Cum hac expolitione bene cohererent singulæ partes, ita ut emittere, vel extendere manum, sit in malum, Exod. 24. 11. Gen. 37. 22. Quod nos habemus: *Manus vestras servate innoxias.* In Hebræo est: *Manum ne mittatis in eum.* Septuaginta, *Manum ne inferatis ei.* Et Psalm. 54. 23. Ubi nos habemus, *Contaminaverunt testamentum eius,* in Hebræo habetur, *Injecit manum suam in virum testamenti vel pacis sui.* Vel, ut legit Hieronymus, *Extendit manum suam ad pacifica.* Et alibi sæpe; est enim ille habitus percutientis, aut percutere volentis.

Consumptio vero recte dicitur ab interprete, quod in originali, *Tumulus*, vel *cumulus*, aut *acer-vus lapidum*, qui symbolum esse solet rei destructæ, aut etiam sepulchri, in quo jacent ossa, & cadavera congesta, & confusa, velut in cumulo, sine ullo ordine. Quod autem sequitur in secunda parte: *Si in ruina sua eis clamor*, hanc habet intelligentiam: Si corruerint, clamore opus erit, id est, oratione & precibus, quibus Deus alliciat ad salvandum. Sic subsidunt æstus & tragædiæ, quas Hebraizantes excitant.

Secundo fieri potest, ut cum de morte dixisset nunc precetur Deum sibi præsto adesse, antequam excedat à vivis: nam non solet extendere *Deus manum in consumptionem*, id est, in consumptum & defunctum hominem, ut illum revocet ad vitam: sed dum adhuc vivit, si corrui, salvabit. Hæc interpretatio minus mihi placet, quam superior, sed tamen non omnino displicet: nam voces ipsæ non dissonant: extendere enim manum exultantis esse solet, aut aliquid operis aggredientis, Deut. 12. 7. 1. Paral. 13. 9. Ezech. 2. 9. & in Psalmis sæpe, super etiam *consumptio* pro tumulo & sepulchro, aut statu & congerie mortuorum. In secunda autem parte, *Si corruerint, clamor eis*, supple, prodesse poterit. Quæ pars, si cum interrogatione legatur, sensus erit negans. Postquam homo mortuus est, non prosunt preces clamorve, ut revocetur ad vitam. Si autem sine interrogatione, sensus erit affirmans: Eos, qui corruerint in tribulationes, si clament, salvare Deus. Sic videtur exposuisse Rab Moyses.

Tertio tandem possunt esse verba hominis vehementer dolentis, atque sui cruciatibus medicinam & solatium quærentis non ex alio, quam ex ipsa morte. Cum inquit, sciam me mori, lætor tamen vehementer, quia ad tumulum, ad mortem, ad sepulchra, & mortuorum congeriem non solet Deus manum extendere ad percutiendum, & flagellandum, sed potius quos viventes vexat & exagitat, jam tunc in sepulchro quiescere finit, non amplius dolentes, neque conquerentes. & si eo tantum corruiant, clamor eis? quali dicatur, cum corruiere, clamare & dolere omnino cessabunt.

Hæc omnino videntur verosimillimæ interpretandi rationes: nam illa, quam plerique Latini sequuntur, coacta mihi videtur, videlicet, ut Job sibi pro solatio proponat fidem immortalitatis animæ, & quod Deus, quem semel lathalter flagellat, non omnino consumit, remanente nimirum immortalis animæ. Quare si homo corruiat in mortem, meliorem partem, id est animam solvat Deus. Hæc (inquam) expositio est D. Thomæ, Dionysii, Titelmani, jam inde ab ipso Philippo Presbytero videtur initium sumplisse: Dicit (inquit ille) homines non in perpetuam consumptionem redigendos, sed aliquando ab inferis revocandos. Sed quamvis vera expositio sit, aliena tamen videtur à germana vocatione proprietate & significatione.

At Septuaginta vehementem quandam animi dolentis affectum hoc loco exprimunt, longe, ut videretur, à nostra, & ab Hebræa lectione diversum. Sic illi: *Atque utinam possem mihi ipsi manus afferre: aut rogarem alium, & faceret mihi hoc.* Quæ sententia, ut cum nostra consentire possit, possemus nostræ lectioni quandam quasi optandi formam tribuere ad eum modum, quo cum aliquod ab adversario nobis obicitur, ut ille existimat, sed revera, nostræque ipsa opinione bonum atque utile, respondere solimus cum peculiari gestu: *No bareis vos esse.* Quasi diceremus, desperantes de re nobis valde profutura, propterea que

Pinoda Tom. II.

minime nobis præstanda ab adversario. Utinam faceres, veruntamen nihil, quod mihi utile futurum sit, à te expecto. Sic ergo Job cum dixisset: *Scio, quia morti irades me*, erectus spe illa & memoriâ mortis, sineque ærumnarum, statim se corrigit, dicatque: ** eruntamen non ad consumptionem extendis manum tuam.* Non ille eo animo est, ut velis me incredibilibus malis brevi expedire, diuturnâ pro æcto morte vult me conficere, sed quod idem est, cum vita infelicitissima diutius conflictari. Et cum jam corruerim in ingentia mala, vitam salvare & tueri in mediis cruciatibus, ne cruciari desinam. Erit ergo similis sententia cum illa cap. 6. 9. *Qui cepit, ipse me conterat, solvat manum suam, & succedat me.* Veruntamen non extendit, ad consumptionem & succiliorem manum suam, quod mihi gravissimum est, longeque ipsâ morte gravius. Sic ille dixit eodem sensu animi:

Levis una mors est, at extendi potest.

Et iterum:

*Quicumque misero forte dissuadet mori,
Crudelis est interim poena est mori.*

Sed sapius domum in pluribus ventis fuit.

Atque iterum:

*Rudis est Tyrannus, morte qui poenam exigit,
Mortem aliquid ultra est. Vita, si cupiat mori.*

Hoc illud est vulgare:

Morsque minus poena, quam mora mortis habet.
Qua de re Seneca lib. 2. de benefic. graviter dissert: *Quomodo (inquit) acerbissima crudelitas est, quæ trahit poenam & misericordia genus est, cito occidere: quia tormentum ultimum finem sui secum affert. Quod antecedit tempus, maxima futuri supplicii pars est.*

Ergo ut ad Septuaginta revertamur, cum dirum supplicium dilatae mortis vellent exprimere, paraphrasim dixerunt: *Utinam mihi liceret manus afferre.* Quod Chrysostomus eleganter observat referri non ad virum imbecillitatem: sed quia nefas est se ipsum occidere. Unde duo comparari existimat: *Videlicet & plagam intolerabilem esse, & mentis pietatem servare incolumem.* Verumtamen vero quamvis hominem ærumnis quasi vinci, ita ut vel mortem optem, vel sibi inferre velit, non virtutis sit, ut ad Oedipum dixit Antigone:

*Et hoc decebat roboris tanti virum,
Non esse sub dolore, nec victum malis
Terga dare: non est ut putas, virtus pater,
Timore victum, sed malis ingentibus
Obstare, nec sese vertere, ac retro dare.*

Unde Aristoteles dixit: *Mori fugientem paupertatem vel amorem, non est fortitudinis, sed potius ignavia, mollis enim animi est fugere res laboriosas; non ut honestum consequaris, sed ut malum vitas.* In quam rem cum Plinius junior Catilio Severo scribit lib. 1. ac Tytum Aristotelem laudat, longâ & pertinaci valetudine laborantem: *Mirareris (inquit) quæ patientia hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus operisque transmittat. Nuper me, paucosque mecum rogavit, ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut si esset insuperabilis, sponte exires à vita, sin tantum difficilis & longaresisteret, maneresque. Id ergo arduum imprimis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & instinctu procurre-re ad mortem, commune cum multis: deliberare vero, & causas expendere, utque suaserit ratio, vita mortisque consilium suscipere, ingentis est animi. Possit igitur miserum esse, & vivere, virtutis & magni animi est.*

At quid naturæ ipsi, & imbecillitati humana utile esset & facilius toleratum, nunc Job exprimit, quod imbecillitatis non est, licet sit aliquid humanum, quod etiam illud pertinet cap. 7. 18. *Elegit suspendium anima mea, q. d. si libera mihi mortis facultas daretur, strangulationem ego eligerem, quod mortis genus levius mihi atque facilius foret.* Fuit enim aliquando apud Egyptios damnatis permitti solitum mortis arbitrium, ut Diodorus scribit lib. 3. idemque aliquando concesserunt Romani principes. Ut colligitur ex Plinio lib. 22. cap. 12. & Tacitus lib. 15. & docet Ulpianus L. aut damnatum, §. 1. D. de Ulpianus prævit, sed iniquum id esse eleganter scriptum est à Quintiliano, declamatione 11. *Hoc tantum (inquit) ab affectibus vestris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti poena præstetur arbitrium.* Infinitam,

affectus ve-
hemens,
expectan-
tis & desi-
derantis ab
hoste reme-
dium.

* Peto no-
hara electo,
que su in-
tencionoes,
de aca bar-
presto com-
migo, sino
deque pene
à la larga.

Sen. in Her-
cul.
Ætheo, act.
3.

Mors mise-
ris levamen
vita poena,
Senec. in
Agam. act.
5. Ovidius

Senec.

Chrysost.
Mortis de-
siderium
ex imbecil-
litate,
Senec. in
Thebai
act. 1.

Aristot.

Plin. 1. 1.
Epist. 22.

Humanæ
affectus si-
gnificatio

Mortis ar-
bitrium
damnatis
permisum
Diodor.
Plinius.
Tacitus.
Ulpianus

Quintil.

Judi.

Nemini
permissum
mortis ar-
bitrium.

Judices sceleribus aperitis audaciam, si poenam licet eli-
gere contemnatis. Nulla ergo lege divina aut huma-
na permissam tibi esse mortis liberam faculta-
tem indicavit Job, illam vero ipsam humanam
imbecillitatem mori volentem confirmavit pie-
tate & sanctimoniâ ad tolerandum ærumnarum
difficultates: quod non solum imbecillitatis non
fuit, sed incredibilis fortitudinis. De quo ali-
quando plura diximus supra cap. 3. section. 6.

**XXV. Flebam quondam super eo, qui
afflictus erat, & compatiebatur
anima mea pauperi.**

- 1 Elucidatio totius sententia.
- 2 Retinentia. Commiseratio, virtus regia. Illustratus David.
- 3 Durum, & dura dies quid in sacro sermone. Illustratus Samuel.
- 4 Lachryma sine ope & opere inutilis misero. Voluntas miserandi. Illustrati Jacobus & Salomon.
- 5 Quid compati. Misericors animo patitur quod mi-
ser corpore. Illustratus Paulus.
- 6 Virtus compassionis præstantior re externâ præstitâ.
Explicatus Paulus.
- 7 Justitia & sanctitas pro misericordia, & Eleemo-
syna. Explicati Salomon & Hoseas.
- 8 Misericordia sanctitati fructus. Misericors erga
omnes justus. Explicatus Paulus & Matthæus.

2.
Retinentia
Principes
exornat
misericor-
dia.
Capitolin.
in Anton.

Si immisericors ego adversus miseros extitiss-
sem ut vos o amici existimatis, merito expe-
riri deberem severum erga me Deum, ceter-
isque immisericordes, atque insultantes meis
malis, Sed cum me semper alienis calamitatibus
& ærumnis socium præbuerim, alienasque mi-
serias cum fletu & lachrymis prosequutus fuerim
debit profecto nunc mea calamitas aliorum mi-
sericordiam & compatiendam allicere.

Flebam quondam. In Hebræo est retinentia quæ-
dam quasi cum juramento imprecatorio: si non
flevi. Quod sic supplet Tygur. Quidlibet mali
contingat, si non flevi calamitosus. Quæ inprimis vir-
tus hominem decet, Principem vero exornat.
Certe Marcum Anton. verum non solum vere,
sed regie etiam dicere solitam Capitolin. scribit:
Inhumanum plane esse humanis casibus, cala-
mitatibus non ingemiscere. Idemque auctor est
Gordianum leniorem mollissimis fuisse præcor-
diis, & lachrymari solitum esse, quoties puer in
scholis verberaretur. Dignum propterea Regno
& Imperio. Quare merito puduit Alexand-
rum Ferentium Tyrannum ilachrymatum ali-
quando fuisse, audientem tragicum poema, qui
suis subditis minime misericors existeret ut A-
lianus refert lib. 14. de var. hist. Neque verob-
scure viro misererenti jucundam beatamque vi-
tam, atq; præcellam Regni Sedem & dignitatem
pollicetur David Psalm. 111. Jucundus (jucunde
& feliciter vivet) homo qui misereatur (vir miseri-
cors) & commodat (non solum, inquam, jucun-
dus felixque vivet, sed oppido sibi utilis ac com-
modus erit) coram ejus (dignitas, Regnum) exal-
tabitur in gloria.

Optimi &
clementissi-
mi Principi-
pis officium.

Codex
Theodosii

Plinius.

Joan. 11. 16

Stoicorum
error de
misericor-
dia.

Lactant.
Augustini.

3.

Sed in hac compatiendia & collachrymatione
ad miseros ærumnas potissimum illud perspi-
citur, quod in Principe maxime requiritur, pri-
mum, ut duriores casus & tristiores Subditorum
res Principes quoad fieri possit, sublevent quod
in C. Theodosii leg. 2. de Petit. & ultero. deb.
elegantior dicitur: Solent imperatores duriores casus,
& tristiores fortunam imperatoris humanitate mollire.
Deinde ut Princeps cives suos (ut Plinius in Pa-
negyr. ait) amare omnino videatur Si vero lachry-
metur ad ærumnas & calamitates suorum, quis
non deiat: Ecce quomodo amabat eos. Vides igitur
Job Regem sanctissimum virtutem vere Regiam
pietatis & misericordie coluisse. Delirabant
Stoici, qui misericordiam existimabant esse vi-
tium crudelitati oppositum, contra quos sapien-
ter scribunt Lactantius lib. 6. cap. 10. & 14. Au-
gustinus lib. 9. de civitat. cap. 5. & lib. 1. de mor-
tibus Eccl. cap. 27

Super eo qui affligerat. Proprie est in Hebræo,
Super durum diem, vel super durum diem, vel, super

durum diem. Quod manifeste pertinet ad calami-
tatem & miseriam. Et quamvis frequenter durus
dicatur activè, qui se durum ac difficilem præ-
bet, vel contumacem & rebellem, Ezech. 2. 4.
& Judic. 4. 24. & 1. Reg. 1. 15. Mulier infelix ni-
mis ego sum. Proprie ex Hebræo, Mulier dura Spi-
ritu. Septuaginta, Mulier dura die ego sum, vel, ut a-
lii legunt, In dura die, quod eleganter noster dix-
it. Infelix. Septuaginta autem hanc duritiem, &
asperitatem diei interpretari videntur, immedi-
cabilitatem desperati alicujus mali & calamita-
tis; nam legunt Ego super omni impotenti fleui. Quod
Nicetas interpretatur: Genus quoddam hominum,
quorum haud sanabile erat malum, quibus communem
sensum doloris tribuerit, iis videlicet, quibus ipse auxi-
liari non poterat. Nam cum non poterat ipsâ re la-
chrymis tamen & compatiendia aderat. Si enim
re ipsa auxiliari potuisset, tantumque misere-
tur collachrymando, dici in illum posset, quod
aliquando ab Augustino refertur, de eo, qui in
puteum profundum decidisset; cum enim eum
vidisset quispiam, permotus, misericordiam dixit:
Miser quomodo decidisti in puteum? at ille:
Quid refert quomodo inciderim. Hoc potius a-
ge, ut hinc educat. Nam quid proderit (ut Jacob,
ait) Si cum Frater, aut Soror nudi sunt, dicat aliquis:
Ite in pace, & non dederit necessaria corpori. Id est,
Quid profluit mollia verba, ubi re ipsâ & ope
opus est, quando & ipse qui loquitur, opem præ-
stare potest. Sic Salomon Prov. 22. 9. dixit: Qui
pronus est ad misericordiam, benedictus: de panibus e-
nim suis dedit pauperi. Quod proprie in Hebræo le-
gitur: Pronus, vel benignus oculo, vel benignus oculis,
ubi ita commendatur pronitas illa, & mollitu-
do animi ad misericordiam, ut non solum beni-
gne intuearis, alloquarisque pauperem, sed ut
etiam re ipsâ sustentis. Hæc enim est vera mi-
sericordia, ut explicat lectio Septuaginta: Qui
misereatur pauperi, nutrietur, id est pro nutrimen-
to vel victu præstito pauperi misericorditer & li-
beraliter (est enim cum misericordia conjuncta
liberalitas) vicissim ipsâ Deo indulgentissimo
Patre delicate nutrietur & tractabitur. Hæc e-
nim veræ misericordie merces: nam ut Paulus
dixit 2. Corinth. 8. Si voluntas prompta est, secun-
dum id quod habet, accepta est. Sed de hoc iterum in
parte sequenti.

Et compatiebatur anima mea pauperi. Septuaginta
gemitum conjungunt cum illis superioribus la-
chrymis: Gemitus videns virum in necessitatibus, Pro-
prie, indoluit, aut contristata. Verbum quidem,
quod hoc tantum loco in Scripturis occurrit, &
non eandem omnes Hebraizantes illi significa-
tionem tribuunt; nam alii vertunt, contristari,
aut mœrere, alii dolere, aliquis etiam uri, aut a-
cerari. Certum tamen est significari animi affe-
ctum ex misericordia & compassione provenien-
tem. Quod Rab. Mardochei interpretatur, do-
lere sollicitum esse, discedere, mœstum esse. Cum quo
animi affectu congruit, quod sequitur: Anima
mea; fieri enim potest, ut vir misericors sic proxi-
mi ærumnis & egestate efficiatur, ut sicut alius
corpore, ipse animo nihilo melius habeat. Haud
leve (inquit Chrysostomus) est mentem habere ad
condolendum idoneam. Hoc enim est illud Pauli: 2. Cor. 11.
Quis infirmatur, (laborat & dolet corpore, vel a-
nimo) & ego non infirmor, (non dolenti, & agro
animo sum, perinde ac vir omnino calamitosus
& miser. Hoc enim appellare solet Paulus infir-
mitates suas, labores suos, atque ærumnas) Quis
scandalizatur (offendit) & ego non uror. (Quod a-
cerimi doloris atque cruciatûs est) Sic hoc loco
Job, animâ & totis visceribus urebatur in proxi-
morum ærumnis & calamitatibus. Quod au-
tem ait, pauperi, significat quidem hominem om-
ni ope destitutum, & ex proprietate originalis
vocis, desiderantem, utpote cui nihil boni adfit,
proptereaque omnia desideret. Quod hoc loco
Cajetanus vertit, Misellum, minus exæquat signi-
ficationem. Sed observandam ex Gregorio, ar-
gute omnino, atque sapienter de re hac differen-
tur hoc loco: quamvis vera compassio sit passioni proxi-
mi ex largitate subvenire, at aliquando facilius est
Eleemosynam porrigere egenti, quam ex anima Perfectis
& interno compassionis sensu compati. Quia compassio
largitorum non formatur

Durus affli-
ve & possi-
ve

ששת
ד

Pagnin.
Regia.
LXX.

Nicetas.

4.
Non suffi-
ciunt ver-
ba ubi re
ipsa opus
est.
Augustin.

Jac. 3. 15.

Pagnin.
Regia
Tygurin.
Varabl.

Misericor-
dia præmi-
um.

3.
LXX.
דדד

Misericor-
dia affe-
ctus vari
significatio

R. Mard.
Misericors
animo sau-
cus.

Chrysost.

Infirmitas
pro calami-
tate & æ-
rumna.

Pauper
quia.

דדד

Cajetan.

Gregor.

Perfectis
largitorum non formatur
12.

largitorem muneris rerum abundantia facit, & non virtus compassionis. Quare ille perfecte tribuit, qui prius in se dolentis passionem transfert. Hujus compassionis perfectum omnino exemplum nobis praeiuvat Dei filius, qui cum nos miris modis ditare potuisset, at nisi prius ipse egenus fieret, & nostris infirmitatibus doloribusque susceptis compateretur, mederi nostrae miseriae non luit, propter nos egenus factus, cum esset dives, ut illius inopia divites essemus. Quare Paulus non minoris, imò pluris videtur facere voluntatem illam ex compassione & misericordia faciendi eleemosynam, quam munus ipsum, 2. Corinth.

2. Cor. 8.9.

Voluntas
potissima
in miseri-
cordia
praestanda.

Illustratur
Paulus.

7.
Ex miseri-
cordiae
operibus
suam in-
nocentiam
probaas
Job.
Sanctus &
misericors.
Justitia &
eleemosy-
na.

דוד
דוד
Cicero.
Beneficen-
tia cum
justitia
conjuncta.

8.
Cur miseri-
cordia
pro justitia
& sanctita-
te sumatur.
Eleemosy-
na fructus
justitiae.

Qui facit
eleemosy-
nam, erga
omnes
justus.
Mat. 25.
30.4.
Mat. 6.1.

ceptis compateretur, mederi nostrae miseriae non luit, propter nos egenus factus, cum esset dives, ut illius inopia divites essemus. Quare Paulus non minoris, imò pluris videtur facere voluntatem illam ex compassione & misericordia faciendi eleemosynam, quam munus ipsum, 2. Corinth. 8. 10. Non solum facere, sed & velle coepisti ab anno priore. Et iterum: secundum virtutem, & supra virtutem voluntarii fuerunt, voluntarii, inquam, id est, ultronei, spontanei, & liberales: nam cum quis voluntatem compassionis & misericordiae affectum, & lachrymas misero praebet, aliquid sui praebet; ut enim ait Gregorius: Ex evicta largienti rem ex se semetipsum praebet, qui autem solum & compassionem proximo tribuit, aliquid de semetipso dedit. Hoc autem insignis liberalitatis est, internae suae mentis aliquid egenti sponte tribuere. Quod ergo statim addit Apostolus: Non ut alii sibi remissio, vobis autem tribulatio, existimat Gregorius dictum esse condescendendo infirmis, cum illa perfecta misericordia sit, per quam ut alius sit remissio, nobis accrescit tribulatio.

Et his verò misericordiae operibus suam vitam innocentiam & sanctitatem comprobat Job: nam ferè pro eodem Scriptura accipere solet misericordiam & eleemosynam, & justitiam, vel sanctitatem. Quare sanctus pro misericordia & beneficio Pl. 4. 4. Mich. 7. 2. Justitia pro eleemosyna. Pl. 111. 6. & 7. Proverbior. 10. 2. Matth. 6. 1. & 2. Corinth. 9. Et quod nos habemus: Misericordia, vel eleemosyna in Hebraeo aut in Graeco est justitia. Genes. 32. 10. Psal. 32. 5. Daniel. 4. 25. Psal. 102. 6. 18. Elegans est in Hebraeo transmutatio literarum cum similitudine & sono Hhesed, misericors, Tzedek, justus, & Hhesed pro sancto & misericordia, simul in sacro sermone. imò & apud Latinos, Sapientes & Philosophos, ex quibus Cicero dixit lib. 1. Officiorum: Justitia, in qua virtutis splendor maximus, ex qua boni viri nominantur, & huic conjuncta beneficentia, quam eandem, vel benignitatem, vel liberalitatem appellari licet. Sic colludunt illa duo loca Proverb. 21. 3. Facere misericordiam (Septuaginta, Facere justitiam, Hebraicè justitiam) & judicium magis placeat Domino, quam victima. Et illud Michea 6. 7. 8. Nunquid placari potest Dominus in milibus arietum. Indicabo tibi o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, utique facere judicium, & diligere misericordiam & Hos. 6. Misericordiam velis, & non sacrificium.

Illa autem videtur esse ratio, quod justitia & sanctitas pro eleemosyna, aut pro misericordia accipiatur, quod videatur eleemosyna & misericordia esse quasi primus sanctitatis & justitiae fructus: nam sic Paulus eleemosynam vocat Fruges justitiae, 2. Corinth. 9. 10. & quod solum justitiae fuerit magis pingue & fertile. eò uberior fruges eleemosynae proferet, & quod minor sanctitas magis tennem & macram eleemosynam: atque adeò ubi nulla misericordia aut eleemosyna, ibi nulla sanctitas, nullaque justitia apparebit. Secunda ratio, quod qui eleemosynam facit, videatur reddere omnibus quod suum est, videlicet & sibi ipsi cuius humanitas humanitatis sensum & compassionem iure suo exigit, pauperi victum, suo quasi jure debitum, & Deo ipsi exigenti etiara atque dicenti: Quod uni ex istis fecistis, mihi fecistis. Sic igitur attendendum nobis est, quomodo justitiam nostram faciamus coram Deo.

XXVI. Expectabam bona, & venerunt mihi mala: praestolabar lucem, & eripuerunt tenebrae.

1 Dilucida sententiae paraphrasis. Ingrati quales.
2 Job, cum in arumnas incidit, praecipue vacans operibus misericordiae. Divites frequenter erudeles. Divitiae cum misericordia stabiles.

3 Erumpere quid. Lux & tenebrae. Justis indices meliora.

His meis egregiè factis, & omnis justitiae & sanctitatis officiis debere summam vitae felicitatem & jucunditatem planè mihi persuasum erat, atque eventura omnia ex animi sententia sperabam, sed spem consequutus est eventus tristissimus, & incredibilem turba malorum. Praeter expectationem itaque subito eruperunt tenebrae, quae praeclaram vitam, & splendentem fortunam obscurarunt: & qui alios moerentes, & jacentes in tenebris illuminabam, nunc neminem habeo qui meam vicem doleat, neminem, qui in tantis malis lucem aut solatium praeferat: video enim omnes ad miseriae meas lapidescere, etiam illos, qui beneficentiae meae participes nuper fuerunt. Sicut de Siphino lapide dicitur, oleo ex calce factum durefcere alioqui molliissimum, non aliter, qui beneficiis deteriores sunt.

Expectabam bona. In Hebraeo particula Quia, aut Quando. q. d. Quando maximè his misericordiae operibus vacabam, propterea quae uberius mihi pollicebar praemium, tunc incurrerunt in me tenebrae. Fieri enim potuit, ut cum in suas arumnas incidit Job, tunc vel maximè pietati se totum tradidisset: atque communis adversarius tunc demum acerbius adversus illum odium susciperet, & cum plus illum Deus diligeret, se verius castigaret. Sic enim & divinae providentiae dispositio, & invidia adversarii & Dei amor, & benignitas in affligendo iusto enitescunt clarius. Expectare autem longam quandam & patientem expectationem affert, ut significet se diu expectasse rectè factorum praemium, bona, jucunda, & patientiam laeta, rerum laetam & jucundam faciem ex animi sententia Septuaginta, Inhaerens bonis, ecce accurrerunt mihi magis dii malorum. Quod Nicetas ad superiorem sententiam de eleemosyna & misericordia refert, q. d. Non divitius acceptus de alienis calamitatibus oculos deficiebam, imò verò is, quae in manibus habebam, bonis anteferebam. Videlicet solent esse divites immisericordes & inhumani. Quare difficile reperias hominem divitem ac voluptatibus delinitum & simul alienarum arumnarum aestimatorem. Sed illa sententia germanior & cohaerentior, quam indicavit Chrysostomus: Ob partem alieni mali sponte susceptam bona expectabam, sed spes me fefellit. Unde colliges optimam esse apud Deum viam stabilendam & confirmandam felicitatis, alienis se malis per misericordiam & humanitatem immiscere, & doloris alieni communionem sponte suscipere; nam solet Deus invitum flagellare, qui omnem respuit doloris sensum, & propriis malis afficere, quem aliena non satagunt.

Eruperunt tenebrae. In originali non alia vis quam veniendi: est enim idem quod superius, venerunt. Sed verbum illud erumpendi vim subitam, & inopinatum imperium malorum affert, de luce & tenebris saepe diximus, expositio enim est superiorum bonorum atque malorum. Expectatio lucis est novae diei, & lucis exorturae spes concepta: Nunquam meam felicitatem occasuram confidebam, nunquam extinguendam lucernam meam, sed iudices meliora fore etiam, ut Deus educeret quasi lumen justitiam meam, & judicium meum tanquam meridiem, id est, novam gloriam & splendore probitatem meam per sese splendentem illustraret, & celebraret, atque indices crescerem, & procederem quasi ad perfectam diem, ad meridiem, id est, statum latissimum, atque felicissimum, quem mortalium nemo ignoraret. Haec enim videbatur illa antiqua justorum promissio. Prov. 4. 8. Justorum semita (vita, vitae conditio, & felicitas eorum, qui nunquam recedunt à semitis justitiae) quasi lux splendenens crescit, & procedit usque ad perfectam diem.

XXVII. Interiora mea effervuerunt absque ulla requie: praevenerunt me dies afflictionis.

1 Interiora venter effervesce. Illustratur locus anti. Jobi morbus.
2 Silentium pro requie. Explicatus David & Ionas.

3 Venire, & praevenire quid. Dies demisero. Illuſtratus David.

I.
yyw

QUacunque occasione dilabitur statim ad quærimonias, & commemorationem incredibilium cruciatuum atque morborum. Nunc verò quòd totus æstuet, & ureretur ingenti febrî, inopinæque morte jam opprimeret: *Interiora mea* intestina, viscera & vitalia omnia, quæ in cavitate thoracis sunt à collo usque ad inguina, cor, pulmones, & aliquando eadem originalis vox vertitur *veniet*, non solum pro ventriculo & stomacho, ut Num. 5. 22. & Joan. 2. 1. sed pro visceribus & vitalibus, potissimum corde & præcordiis, aut toto pectore, Canticor. 5. 14. Thren. 1. 10. *Conturbatus est venter meus, subversum est cor meum in inemertipso*, id est, æstuat meum pectus & intumeſcit, non secus ac mare conturbatur & æstuat: corque præ nimia conturbatione agitur, & subsultat frequentissimè. Sic Septuaginta hoc loco dixerunt: *Venter meus effervuit. Effervuerunt*, ebulliunt, commoventur, & subsultant, quasi subjectis flammis. Nicetas, *Mea aruntur præcordia*. Rectè verò notat idem Catenæ auctor, *Effervescere*, cum aqua igni concalſcitur & ferretur atque ebullit. Nam ab eadem radice dicitur cap. 41. 22. *Fervescere faciet quasi ollam, profundum mare*. Quare R. Mardochei ait: *Quod significatio illius est coctio*. Ergo Job fortè illud significat quod de moribundo homine dicere solemus, & de eo, qui jam vix potest ducere spiritum tumente & concitato pectore, *Quæ le hernia la olla*. Locum hunc aliquando ad asthmatis morbum retulimus cap. 2. sect. 8. Sed nunc placet quod diximus, quòd febrilis ignis decoquebat illius præcordia, & pectoris operculum, atque costas extollebat, excitabatque ingentem æstum, eademque est illa *ventris conturbatio*, seu æstus, quem ex Jeremia nuper adducebamus.

LXX.

Nicetas.

R. Mard.

Philip.

2.

Quies silentium.

Hieron.

LXX.

Nicetas.

Varabl.
Tygar.
קמ

Thargum.

LXX.

Immatura
senectus ex
calamitate.

Pf. 6. 8.
Theodor.

Absque requie. In Hebræo, *absque silentio*. Conturbatio & commotio frequenter significantur nomine vocis, aut sonitus. Quies verò atque tranquillitas per silentium, est enim cum silentio conjuncta. *Silent*, id est, tranquillatur fluctus, Psal. 106. 29. & ibidem, *Statuit procellam ejus in auram*. Hebraicè, *in silentium*. Hieron. *in tranquillitatem*. Et Joan. 1. 11. 12. *Cessabit mare*. Hebræi, *silebit*. Septuag. *quiescet*. Ergo Jobi viscera & præcordia non silebant, velut mare fervens æstuant perperuò, neque unquam intermittente dolore sibilabat interclusus spiritus, ipsa intestina insolito gemitu rugiebant, & cor tacere non poterat incredibiliter excruciatum. Paulò secus Septuag. nam referuntur ad illa suæ vitæ & facinorum præconia, *Venter meus effervuit, & non tacebis*. Vis (inquam) cruciamentorum (sic ferè Nicetas) *exclamare me & ejulare cogit, ac præclara mea enumerare facinora*. Philippus, *Quòd ignoraret, unde sibi hoc malum pœnarum, qui non cognosceret culpa meritum, contigisset*.

Prævenierunt me. Occurrerunt obviam mihi nihil tale suspicanti, & occuparunt incautum & securum hominem. Rectè Vatabl. *Anticipaverunt me*. Quod enim alii dicunt: *Apprehenderunt me*, minus est: nam verbum originale propriè significat illam rationem veniendi, aut aliquid aliud faciendi, & id. quod tempore aut loco est ante nos. Gravissima est ærumna, quæ incautum occupat, à qua ille se securos arbitrabantur, qui dicebant Amos 9. 10. *Non appropinquabit, neque veniet*, (præveniet, Thargum, *accelerabit*) *super nos malum*. Dies afflictionis, tempora calamitosa.

Septuaginta, *Dies mendicitatis*. Alii ad diem mortis referunt quòd videret se juvenem aut virum robustum morte præventum, & jamjam moribundum in dimidio dierum suorum. Sicut etiam conquerebatur David vi multarum persequutionum consensuisse ante tempus, *In veteravi* (inquit, consenui, & quasi canos contraxi) *inter omnes inimicos meos*, eleganter Theodoretus: *Omibus malis graviora mihi sunt inimicorum oppro-*

bria. hæc enim me consumunt, & liquefaciunt, & extenuant senectutem adducunt. Hoc ipsum quoque de se testatur Job. Philippus ad internum judicii appropinquantis timorem refert. *Dies afflictionis, tempus judicii* vult indicare, quo præventum se videtur dicere. Simile id quoque David Pf. 6. 1. *Domine ne in furore tuo arguas me*. Furorem enim Interprete Nysseno, vel judicii, vel inferni indignationem intelligere videtur, quem jam sibi videbatur imminentem sustinere.

XXVIII. Mœrens incedebam sine furere, confurgens in turba clamabam.

- 1 Mœrore quid. Tristibus omnia obscurantur. Lugubris habitus.
- 2 Varia lectio. Furor quid. Patientia frenum. Explicatus David.
- 3 Clamor ex doloris magnitudine. Notatus Cajetanus.

OMNIA ægerrimi & miserimi animi, ac conditionis calamitosissimæ documenta præbui. Sed quod ait, *Mœrens incedebam*, obscuritatem affert, quæ est mœrentis animi tristitia, aliena ab omni luce jucunditate: quare legi potest, Obscurus incessi contenebratus, aut quid simile. Sic Jeremiæ 4. 28 dicuntur, *lugere terra; & mœrere cæli*, cum obducuntur tenebris. Diximus aliquando tristibus & miseris omnia tenebrescere, occupantibus cerebrum spiritibus obscuris atris, & lucis expertibus, quare & illa melancholiam generant, quæ nigra sunt, ut olivæ nigra, quæ obscurant spiritus, alia verò lumen & splendorem afferunt spiritibus, ut margaritæ, hyacinthus, corallium, crocus, quæ propterea mœrentibus medentur ex præcepto medicorum. Hinc latantibus *nova lux uriri videtur*, mœrentibus deficere. Hinc fit, ut obscuritas ad lugubrem & nigrum lugentium habitum referatur. Ita dicat Job: Atratus incessi, pullatis & nigris vestibus. Tygurina, *lugubri habitu*. Pagninus, *pullatus*, lugeo meam mortem, quæ jamjam instat, & quoniam nemo futurus est, qui me defunctum lugeat, & supremum funeris honorem impendat, quin potius video omnes in meis malis meæ mortis expectatione exultantes, ego qua possum ratione meipsum paulò post moriturum prosequor ad sepulchrum, mortem ego non fugio, sed complector, sed advoco, sed necessaria ad funus, ne illa cunctetur, præparo, & jam quasi lugeo & contristatus ingredior, Vide quæ diximus cap. 1. v. 20. num. 6.

Sine furore. Emendandum putavit Eugubinus, & legendum *sine furore*, eo quòd ex Hebræo propriè legatur, *sine sole*, cujus hic sensus sit, Ater & niger sum, non quia sol me percussit, aut de coloraverit, sed quia cum pollerem quondam insigni, ac verè regali oris totius dignitate & splendore, nunc tamen denigratum me super carbonem reddit, qui me urit morbus gravissimus. Vatabl. *Facies mea nigra*, non propter afflictionem, & gravitatem morbi interioris. Sed melius ad animi tristitiam, qui tam graviter affectus sum, tenebras amo, ac Solis lucem vito. Tygurina: *Solem non sentiens*. At Latinus Interpres non legit *hhamma*, id est, solem, sed deduxit à radice *hhammam*, quod est etiam caleſcere, aut excandescere, & indignari, aut furere, quare rectè legit *sine furore*, sine indignatione, sine excandescencia; quod hanc habet intelligentiam: Video me mori, ac planè deficere, neque posse ratione ullâ incaleſcere, aut animo erigi ad depellendam mortem, & obsistendum extremo discrimini. Certe itaque ac mœreo, non enim est quòd mea irascendi facultas sese erigat, & excandescat adversus mala gravissima, quæ nullâ ratione eludere potest. Doleo tanè, sed non furo, neque indignor adversum Numen, ut vos de me censetis: compos mei sum, & malorum gravissimorum patientissimus, quoad fieri potest dolorem compri-

Dies aff.
tionis ju-
dicium.
Nyssen.

1.
Tristitia
mentis
caligo.
קמ

Vide quæ
diximus
c. 33. v. 5. n.
3. & 6. 17.
v. 7. n. 1. &
v. 12. n. 1.
& aliis
locis ubi
de tene-
bris.

Mœror re-
rum inani-
marum.
Melancholia
quæ ob-
scura &
nigra.
Avicenna
tract. de
viribus
cord. c. 9.
Ester. 8.
16.
Tygar.
Pagnin.
Pf. 34. 14.

2.
Eugub.
Vara lect.
Hebraizati-
onem.

Vatabl.

Tygar.
קמ

Dolor &
furore quæ-
ritur.
Dolor pro
ira.
menter

menter doleret, sine dolore videbatur. Legunt eodem modo Septuaginta, Complutenses, *Ambulo sine furore*. At correcti Vaticani longe secus, *Gemens ivi sine frano*. Unde autem hanc lectionem deprompserint, prorsus ignoro. Sed tamen hanc explicationem habet, quam Nicetas adhibet: *Ipsa patientia, quasi frano quodam fletus magnitudinem, atque perpetuitatem nequeo cohibere, verum intemperanter, effuse, ac denique effrenate ploro, gemo*. Videlicet dolentem vel maximè semet frænare & sistere impetum oportet.

Cum enim omnium perturbationum animi dolor gravissimus sit, ut Plutarchus dixit, proptereaque rectum de rebus iudicium sæpè corrumpat atque pervertat, ut docuit aliquando Aristoteles, profecto velut bestia quædam fera, & immanis tractandus est, frænandus, & comprimendus: nam incredibiles habere solet impetus: *Vixque dolor franos capit*, aut regi se permittit, ut Seneca dixit: *Ratione quamvis careat, & flecti neget magnus dolor*. Vide quæ suprâ diximus, v. 11. & c. 3, sect. 6. n. 2.

Surgens in turba clamabam. Nicetas: *Nec cæcus interim frequentiam reverens, & coram multis, qui circumstant, vociferans*. Longè aliter Philippus: *Ad spem animi virtute consurgens, quia Deus docuerat me patientiam, ut equanimiter ferrem publicam satisfactionem vociferans, & exorans, ut cum falsa suæ vitæ criminatio, tum ingens dolor & cruciatus animi atque corporis illum clamare cogerent*. Clamabam (inquit) sed ut virum patientissimum decet, non furem, neque indignantem, dolentem tamen, & humanitatis vexatæ documenta præbentem.

Sed in medio hoc mœrore & luctu, cui non risum moveat Hebræus ille apud Cajetanum, pueriter omnino locum istum gravissimum tractans, & in hanc sententiam legens & interpretans: *Obscurus ivi sine sole surrexi, in congregatione, clamabo*. Domesticorum (inquit) crudelitatem erga ipsum Jobum describit narrando, quod sine sole, hoc est, in nocte ivit obscurus, hoc est, sine lumine per aulam, & videns lucernam extinctam clamavit ad congregatos domesticos, & nullo veniente ivit nocte sine lumine. Similem interpretandi rationem adduximus ex eodem Cajetano capite 17. versic. 12. super id: *Noctem venterunt in diem*. non alio animo, quam ut aliquando lectoris molestiam per intervalla minuamus.

XXIX. Frater fui draconum, & socius struthionum.

- 1 Dracones efferati homines.
- 2 Dracones terrestres, aut marini.
- 3 Dracones solitudinis amantes. *Job exulans civitate*.
- 4 Draconum luctus, & pugna cum elephantis. *Illustratus Micheas*.
- 5 Draconum fames & sitis. *Illustratus Jeremias*.
- 6 Syrenes quæ. *Avium cantus querulus*. *Leviathan*.
- 7 Struthiones & ululæ, an cantus edant propter ablatis pullos. *Quid struthio in Hebræo*. *Illustratus Jeremias*.
- 8 Frater & socius de simili. *Explicatus Salomon*.
- 9 Quare in Hebræo dicitur filia struthionis, potius quam filius. *Luctus muliebri*.

SOCIETAS hæc atque fraternitas cum draconibus & struthionibus proculdubio pertinet vel ad morum atque naturæ similitudinem aliquam, vel ad loci societatem & habitationem, ut statim dicemus, si tamen prius quid rei sint dracones isti, & struthiones, investigaverimus. Et primum quidem Cajetanus existimat significari barbaros atque efferatos suorum domesticorum animos, atque ferinos mores, & venenata verba, quibus afficiebatur & mordebatur, & per dracones quidem intelligi viros, per struthiones autem intelligi fœminas, propterea quod in originali pro struthionibus, legamus, *filias struthionum*. Cæterum hoc discrimen parum solidum est, cum nomen draconis sit generis Epiceni.

Illud paulò difficilior, cuius generis dracones

isti sint? nam vox, *thanim*, licet sæpè *serpens*, aut *Draco* reddatur à Latino Interprete, tamen idem quod *anthes*, aut *draconis* nomen nunc pro terrestri, nunc pro marina bellua usurpatur. Quod enim in mari sunt ingentes pisces terrestribus serpentibus affimiles, id in terra sunt serpentes ipsi atque dracones. Quare cetera vertitur Genes. 1. 21. & *Draco cubans in medio fluminum*, Ezech. 29. 3. At pro terrestri dracone manifestè accipitur, & pro colubro, Exod. 4. 3. Psal. 90. 13. Jerem. 10. 22. atque aliis etiam locis. Dicuntur enim in Jeremia herbis vesci, & habere cubile inter acervos arenae, & habitare in civitatibus desolatis, atque habere mammæ, & lactare casulos suos, Thren. 4. 3. ubi idem illud originale *draconis*, nomen vertitur *lamia*, atque res ipsa exigere videtur, ut quoniam pisces muti sunt, potius ad terrestres belluas res hæc serpentum gementium, atque draconum ululantium referatur.

Ergo cum dracones, atque serpentes frequentissime habitent in solitudine, videbitur hæc draconum societas & similitudo ad eandem solitudinis & vastationis rationem pertinere, quod vastatus sum, & in extremam solitudinem reductus, ut omnino videar esse ex illorum animantium genere, quæ habitant in solitudine, & in civitatibus desolatis. Nonnihil hujus rei videtur indicata à Nicetas *Animalia* (inquit) *hæc sunt, quæ solitudinem amant*. Hæc igitur eo Jobus dixit, quia extra urbem ac sub dio commorabatur. Illud etiam addi potest, quod affert Steuchus, posse fieri, ut dicat Job se optare solitudinem, ubi longè lateque gemere & conqueri sine arbitris possit, atque impunè vociferari.

Sed tamen hanc cum draconibus similitudinem ad ululatum & luctum, non ad solitudinem alii referunt id, quod ex Micheas 1. colligitur: *Faciæ planctum velut draconum, & luctum quasi struthionem*. Dicunt enim hoc nostro loco Philippus. Hieronymus. Beda, Dracones luctuosum quid sibilare, & quasi ululare oppressos ab Elephantis. Philippi hæc sunt verba: *Cruciatibus penarum affectus dolores meos sibilis temperabam, quemadmodum facere dicuntur Dracones, quando ab Elephantis capiuntur, & interficiuntur*. Fere idem docet Hieron. Mich. 1. Dracones (inquit) *terribili sibilu personant juxta historias eorum, qui de Physicis conscripserunt eo tempore, quo vincuntur ab Elephantis*. Rem fere eandem recipiunt Rupertus, & Remigius Mich. 1. Pugnam quidem Elephantum cum Draconibus apud scriptores rerum naturalium lego, sed luctum hunc, tristemve sibilum Draconum minime lego: nam vel raro Dracones interficiuntur ab Elephantis, vel uterque simul interiit: nam ut Plinius dixit. *Commoritur ea dimicatio, victusque corruens Elephas, complexum elidit pandere*. Denique non timet Elephantem Draco, sed timetur. Non aliud scribitur à Plinio lib. 8. cap. 11. Solin. cap. 38. & cap. 64. Diod. Sic. lib. 4. non longe à principio. Alian. l. 1. cap. 43. Isid. l. 1. c. 2. c. 4.

Aliam hujus gravissimi gemitus causam scribunt alii, scilicet, quia cum laborat Draco, æstuans gemit, & sibilat horrendum. Hæc quoque causa & sitis hausta videtur ex Rabbiorum fontibus: nam apud probatos scriptores, nihil ejusmodi legitur, Tantum Theodoret nescio quid æstuantis anhelitus indicavit, in expositione Micheas: *Quia* (inquit) *solita sunt cum cantu quodam præfusa lugere, & more serpentum sibilantium ex æstuantis corde emittere anhelitum, & violentia quadam hunc edere, posuit dictas similitudines*. Quanquam etiam illud quoque legamus apud Plin. & Solin. Dracones esse valde appetentes frigidis sanguinis Elephantorum, ob id æstuantis torrente præcipue à Draconibus expeti. Sed non ob id sibilare, aut gemere. Verior gemendi & sibilandi causa, quæ ex Jeremias 14. 6. colligitur, fames: nam de famelcentibus onagris dicitur, *Traxerunt ventum, quasi Dracones, quia non erat herba*.

Ad gemitum hunc, & horribilem sibilum non tam ad Dracones terrestres, quam ad cantum lugubrem avium tristissimarum, videntur accepisse Septuaginta legentes hoc loco, *Frater factus sum Syrenum*. Quo etiam modo legit Symmachus, atque eandem vocem originalem, *Thanim*,

Draconum societas de habitatione solitudinis.

Nicetas.

Engub.

4.

Philipp.

Hieron.

Beda.

Cruciatibus

quemadmodum

dicuntur

Dracones

quando

ab Elephantis

capiuntur

& interficiuntur

Fere

idem docet

Hieron. Mich. 1.

Dracones

(inquit)

terribili sibilu

personant juxta

historias eorum

qui de Physicis

conscripserunt

eo tempore

quo vincuntur

ab Elephantis

Rem fere eandem

recipiunt

Rupertus, &

Remigius Mich. 1.

Pugnam qui-

dem Elephantum

cum Draconibus

apud scripto-

res rerum natura-

lium lego, sed

luctum hunc,

tristemve sibilum

Draconum minime

lego: nam

vel raro Dracones

interficiuntur

ab Elephantis,

vel uterque simul

interiit: nam

ut Plinius dixit.

Commoritur ea

dimicatio, victusque

corruens Ele-

phas, complexum

elidit pandere.

Denique non ti-

met Elephantem

Draco, sed timetur.

Non aliud

scribitur à Plinio

lib. 8. cap. 11.

Solin. cap. 38.

& cap. 64. Diod. Sic. lib. 4.

non longe à principio.

Alian. l. 1. cap. 43.

Isid. l. 1. c. 2. c. 4.

Mont. Mich. 1.

Dracones æstuant

causæ & sitis hausta

videtur ex Rabbiorum

fontibus: nam apud

probatos scriptores,

nihil ejusmodi

legitur, Tantum

Theodoret nescio

quid æstuantis

anhelitus indicavit,

in expositione

Micheas: Quia

(inquit) solita sunt

cum cantu quodam

præfusa lugere,

& more serpentum

sibilantium ex

æstuantis corde

emittere anhelitum,

& violentia quadam

hunc edere, posuit

dictas similitudines.

Quanquam etiam

illud quoque legamus

apud Plin. & Solin.

Dracones esse valde

appetentes frigidis

sanguinis Elephantorum,

ob id æstuantis

torrente præcipue

à Draconibus expeti.

Sed non ob id

sibilare, aut gemere.

Verior gemendi

& sibilandi causa,

quæ ex Jeremias 14.

6. colligitur,

fames: nam de

famelcentibus

onagris dicitur,

Traxerunt ventum,

quasi Dracones,

quia non erat

herba.

Ad gemitum hunc,

& horribilem sibilum

non tam ad Dracones

terrestres, quam ad

cantum lugubrem

avium tristissimarum,

videntur accepisse

Septuaginta legentes

hoc loco, Frater

factus sum Syrenum.

Quo etiam modo

legit Symmachus,

atque eandem vocem

originalem, Symm.

Thanim,

LXX.

תנים
Syrenes,
quæ ani
mantes.
Nicetas.

Syrenum
cantus.

Hesiod.

Suidas.

De Syre-

nibus vide

Girald.

Syntag. 5.

Natalen.

l. 7. c. 13.

Delirium

in 2. Cho-

rum Me-

de. Pon-

tanum in

fine 5.

Æneid.

Chrysost.

Luctus cum

avium can-

tu lugubri

compara-

tus.

Senec. in

Herc. Or-

tho. act. 1.

Thanim, vertit quoque *Syrenes*. Latinus Interpres
Isai. 13. 22. *Respondebunt ibi ulula in adibus ejus*,
& *syrenes in delubris voluptatis*. *Syrenes* autem
interpretatur *Nicetas*, aves quasdam, quæ canere
solent. *Alcionas*, aut *Ululas*. *Utrumque enim ge-*
nus est (inquit) *animantis luctuosum*. Sed quod ad
Syrenes attinet, potius illarum cantus sive aves
sint, sive quid aliud, suavissimus dicitur esse, at-
que ideo *Hesiodus* ventos ab illis demulceri scri-
bit, ita ut mare tranquilletur. Et *Suidas* quidem
verbo *Syrenes*, scribit, *Syrenes mulieres quasdam*
canoras veteri fabula celebrari, quæ in insula seden-
tes suavitate vocis præternavigantes delectant:
Syntag. 5. eosque ad obitum detinuerunt. Addit statim, *Syre-*
nes, & Onocentauros, quorum meminit Isaias, Da-
mones quidem sunt, ea figura apparentes in desola-
tione urbis ira Divina inflictæ. Syri autem olores esse
dicunt, qui post lavationem ex aquis in aerem sub-
volantes suave quodam carmen canant. *Job* vero
dicit: *Frater factus sum Syrenum, & sodalis pass-*
rum, hoc est, Canillo meas calamitates, quemad-
modum Syrenes. *Chrysost.* vero rem eandem hac
paraphrasi elucidat. *In lugubrem avium cantum*
incidi, meam naturam dediici, nihilo sum his avi-
bus melior. Et sane non raro luctus, & querimo-
niæ cum avium cantu querulo conferri solent, ut
illa apud *Senecam* *Jole*.

— Cur mea nondum

Capiunt volucres brachia plumas,

Felix, Felix cum sylva domus

Nostra feretur, patrioque sedens

Ales in agro, referam querulo

Murmure questus, volucrumque *Jole*

Turba loquetur —

Pauloque ante Syrenum meminerat,

— Ne vel Siculis

Addite saxis, ubi fata gemit

Thessala *Syren* —

Tandem quidquid de cantu Syrenum sit, aut
de gemitu Draconum, vocem *Thanim* ad lu-
ctum, & gemitum pertinere certum est, ex *Mich.*
1. 8. *Isai.* 13. 22. *Jerem.* 14. 6. atque ex *Job.* 3.
ibi diximus: *Qui parati sunt suscitare levithar*,
esse præficas, & lamentatrices, vel lamentatores
paratos suscitare, & instaurare luctum suum. In
qua lectione, & interpretatione conveniunt *R.*
David *R. Abraham* *R. Mardok.* & *Gerson.* *R.*
Moyles, & *Perusol.* & *Paraphrasis* *Jerololymita-*
na, & post hos reliqui *Hebraizantes*: nam sylla-
bam illam ultimam, *Than*, vel *Thanim* sumunt
pro *Ebel*, id est, luctu, de quo ibi diximus.

7.

Philip.

רעבה

LXX.

Regia.

David.

Kimhi in

עין

זרת

Vatablus

& Graial.

Mich. 1.

Ælian.

Thargum.

Et socius *struthionum* Cur hoc loco *struthio* in
exemplum, aut similitudinem afferatur, non om-
nes Interpretes conveniunt: nam *Philippus* ad
stultitiam *struthinum* refert, aut ad solitudinem,
in qua fere degunt, *Fatuus* (inquit) *factus sum, &*
insipiens, ut struthio avis stultissima, ut hebes præ
dolore frustra me æstimem laborasse. Sive aliter, ab
hominibus derelictus, bestiis: quæ habitant in soli-
tudine, factus sum frater, & socius. Et quidem vo-
cem originalem *Jaghanah*, non eodem modo om-
nes vertunt. Septuaginta fere *Syrenes*, vertunt
Isa. 13. & 34. *Jer.* 50. Alii post *Mardokai*, *ululam*
Kimhi in radice *Ghain*, interpretatur avem de-
gentem in solitudine quæ vocem lugubrem emittat &
nomen habet à radice *Ghanah*, quod est respon-
dere, aut cantare cum labore & afflictione, sive
ut alii dicunt, gemere, & ululare. Rursus de causa
istius ululatus, aut cantus lugubris est dissensio:
nam aliqui dicunt hujusmodi avem siti enectam
gemere. Alii post *Kimhi* & *Mardochai* referunt
ad pullos hujus avis, qui à parentibus dimissi ob
defectum cibi sient, atque ululant. Quo videtur
alludi *Thren.* 4. 4. *Filia populi mei crudelis, quasi*
struthio in deserto. Quamquam alii hunc ipsum
locum referunt ad miram *struthionis* charitatem
erga pullos suos: nam scribunt capi à venatori-
bus infixis peracutis ferri cuspidibus circa nidum,
quos amore filiorum contemnit, atque ita saucia,
atque transfixa intereat. Rem scribit *Ælian* libr.
14 cap. 21. Sed à nullo probato Scriptore tradi-
tur tunc gemere, aut ululare. Forte illud verifi-
milis, quod *struthiones* lamententur filios abla-
tos à venatoribus, ut indicare videtur *Thargum*
Thren. 4. locum illum. *Filia populi mei crudelis*
quasi struthio in deserto, hac paraphrasi elucidans.
Enervit congregatio populi mei vinctos crudelibus,
& lamentantur super illos matres illorum, sicut

struthiones in deserto. Quamquam *Quinquarbo-*
reus existimet locum hunc, non tam de planctu *Quinquar-*
matrum, quam de ipso luctu pullorum *struthio-*
nis debere accipi, ut sit similitudo quædam per-
mixta dissimilitudine, quasi dicatur, non minus
plangunt ac gemunt matres propter ablatos sibi
liberos, quam ipsi pulli *Struthiocameli*, quos de-
serunt Parentes. Nihil habeo de hoc *Struthio-*
num luctu melius aut certius. Quamquam illud
minime prætermittendum, quod *Rupertus* su-
per *Michæam* indicavit, hanc cum luctu *Dra-*
conum, atque *Struthionum* similitudinem non
referri ad peculiarem aliquam causam, quæ co-
gat ejusmodi animantia gemere, sed tantum in-
dicare *Job* querimonias, & gemitus suos nulla
consolatione deliniri, nullaque commiseratione
fascipi ab auditoribus, sicut quamvis serpentum
fibilis, & voces *struthionis* lugubres videantur,
nemo tamen illas audit cum commiseratione a-
liqua. sed potius cum horrore quodam, atque indigni-
animo odio. Nunc pauca quædam de voci-
bus.

Frater & socius, &c. Societas hæc, atque frater-
nitas procul dubio pertinet ad similitudinem, vel
comparationem. Sicut enim societas & amicitia
non nisi inter similes & pares intercedere solet, fraternitas
multæque existunt causæ similitudinis inter Fra-
tres, sic sane societas atque fraternitas pro
similitudine usurpari solet. Quare *Frater* in sce-
lere, & motibus, dicuntur *Simeon*, & *Levi* *Gen.*
49. 5. Sed clare *Proverbiorum* 8. 9. *Qui mollis est,*
& dissolutus in opere suo Frater (similis) est jua opera
dissipantis. Id est, detestor, atque desidiosus si-
miles sunt.

Socius struthionum. Quod ad naturam hujus a-
nimantis attinet, cum *Job* dicemus infra cap. 39.
Nunc tantum, quod admodum dicendi facit:
nam proprie in *Hebræo* legitur *Socius filius stru-*
thionis. *Kimhi*, quem sequutus est *Mardochai*,
existimat *filias* appellari, pullos ipsos, sed quare
potius *filia*, & non *filii*. Respondent alii, quia
struthiones fœminæ gregatim gradi soleant fre-
quentiusque videri, acrioremque ac lugubriorem
ululatum habere, cum queruntur. Sed quis id
docet, nam his rebus non licet facile conjectu-
ras admittere, ne dum leviter fingere. Forrerius
Isai. 13. hujusmodi rationem reddit, quod hæc
avis non incubat, neque fovet ova, neque excludit sicut
reliquæ aves, ut potius videatur esse filia, quam mater,
imo filia sine matre. Hanc rationem describit (ut
solet pleræque) ex *Johanne Forstero*. Sed mini-
me satisfacit: nam pari profecto ratione dici
tam posset *filius struthionis*, quam *filia struthi-*
onis. Refert vero idem *Forsterus* ex *Hebræo-*
rum magistris, ideo sic dici *filiam* potius, quam
filium, quod *struthio* tantum sexum fœmineum
habeat. Sed hoc credi non potest, nec debet.

Illà paulo melior ratio altera *Kimhi*, quam
tradit in lib. *Michol*, *Benesh*, *Jaghanah*, id est,
filiam struthionis *Hebraice* dici, eo quod homines
fœmella fere vesci soleant, cum adhuc parva est:
nam *Æthiopes* dicuntur vesci *struthionibus*, at-
que inde etiam nominati videntur quidam *Ara-*
biæ populi, *Struthophagi*, apud *Strabonem* libr. 16
Diodorum Siculum libr. 4. Addamus nos quoque
rei hujus rationem hanc, quod cum gemitus, &
ululatus muliebris perumque sit, & fœmina-
rum potius, quam virorum, recte cum in exem-
plum luctus afferuntur nomine fœmineo dicen-
tur, *filii struthionum*, sic cum *David* nimium pro-
fusa luxit *Abfalonem*, dicitur verbo fœminini
generis, *Luxit David filium suum*, 3. *Reg.* 13. 37.
Sed quid, quod aliquando mentio fit *struthionis*,
non propter luctum, sed alias ob causas fere ta-
men semper dicitur fœminino nomine, *filia*, aut
filia struthionum? ut *Isaiæ* 13. 21. & *Isai.* 34. 13. &
43. 20. & *Jerem.* 50. 19. Ergo tandem illa hujus
rei vera, & simplex causa esto, quod ipsum
nomen avis *Jaghanah*, est fœminini ge-
neris, quare cum pluraliter signi-
ficatur, dicuntur fœminino
genere, *filia struthionis*,
non filii.

Quinquar-
boreus.

Rupertus.

Gemitus
indigni-
commise-
ratione.

8.

Societas &

amicitia

fraternitas

inter simi-

les.

9.

R. Chimbhi

R. Mard.

S. rathionis

fœminæ lu-

gubrioris

Forrerius

Kimhi

Benesh

Jaghanah

id est,

filiam struthionis

Hebraice

dici, eo

quod homines

fœmella

fere vesci

soleant, cum

adhuc parva

est:

nam

Æthiopes

dicuntur

vesci

struthionibus,

at-

que inde etiam

nominati

videntur

quidam

Ara-

biæ populi,

Struthophagi,

apud

Strabonem

libr. 16

Diodorum

Siculum

libr. 4.

Addamus

nos quoque

rei hujus

rationem

hanc, quod

cum gemitus,

&

ululatus

muliebris

perumque

fit, &

fœmina-

rum potius,

quàm virorum,

recte cum in exem-

plum luctus

afferuntur

nomine fœmineo

dicen-

tur, filii

struthionum,

sic cum

David

nimium pro-

fusa luxit

Abfalonem,

dicitur verbo

fœminini

generis,

Luxit

David

filium suum,

3. Reg. 13. 37.

Sed quid,

quod aliquando

mentio fit

struthionis,

non propter

luctum, sed

alias ob

causas fere

ta-

men semper

dicitur

fœminino

nomine,

filia,

aut

filia

struthionum?

ut

Isaiæ

13. 21.

&

Isai.

34. 13.

&

Jerem.

50. 19.

Ergo tandem

illa hujus

rei vera,

&

simplex

causa esto,

quod ipsum

nomen

avis

Jaghanah,

est

fœminini

ge-

neris,

quare cum

pluraliter

signi-

ficatur,

dicuntur

fœminino

genere,

filia

struthionis,

non

filii.

Ratio alia

non inele-

gans luctum

fœminei

struthio-

num.

Luctus ad

fœmineam

mollitudi-

nem rela-

tus.

Vera dubi-

rationis

propositum

solutio.

רעבה

XXX. Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate.

- 1 Cauma quid apud Græcos, & medicos.
- 2 Morbi ignei descriptio. Cremium quid. Illustratus David.
- 3 Cutis denigratio unde.
- 4 Cythara, instrumentum lætitia, cuius modi fuerit. Illustratus David.
- 5 Organum quale. Illustrati Moyses, & Amos.

1. **C**utis in nigrum colorem versæ caulam gravissimam exponit, ex qua ad superiores illos gemitus, & ululatus compellebatur, videlicet ariditatem & cauma. Est autem *Cauma* vox Græca, quæ eleganter respondet voci originali, estque ariditas, astus, ardor videlicet morbi genus. Joannes autem Gorraus breviter, ac doctè sic *Cauma* definiens scribit: *Sunt qui interpretentur apud Hypocratem, febrem, quam, & Pyr appellavit. Alii vero aëris ambientis fervorem, alii cauteria, & escharas, & quos omnes verum docere annotat Galenus in Aphorism. 13 lib. 7* Quæ omnia fere sunt Galeni verba: atque illud addit, quod forte cum Jobi ulceribus ardentissimis & caumate facit. *In huiusmodi astibus fortibus, convulsiones aut distentiones, malum esse, propter nervorum siccitatem. Diximus nos de ulcere scchin, quod ex ardore proveniebat, plura cap. 2. vers. 7. sect. 3.*

2. De hoc autem *caumate* videtur id Deut. 28. 22. *Percutiet te ardore, & astu, & aere corruptio. Qui morbus videtur depascere, & vorare intimas ossibus medullas, videturque fere idem cum illo Psalm. 101. ubi elegantissime describitur ægroantis hominis macie, & ardore confecti. incredibiliterque vexari, morbus gravissimus: Desecerunt, sicut fumus, dies mei (quasi subiecto huius morbi igne, & ardore conflagrans totus evanescit & mea substantia videtur in vapores tenuissimos, atque in fumum tota resolvi) & ossa mea (quibus humor ille vitalis medullarum continetur, quo totum corpus videtur irrigari, & pinguescere) sicut cremium aruerunt.* Nomen novum quanquam apud Columel. lib. 12. cap. 19. *cremia*, aut *gremia* sunt *succi aridis, ennia ligna*. Et similiter etiam apud Plinium lib. 12. cap. 19. *dicuntur sarmenta, sive cremia Cynamomi*, Videtur autem significare rem concrematam, aut concrematu facilem, & ut Hieronymus super id Hoseæ, 10. *Quasi spumam, &c. ait: Septuaginta, & Theodotio cremium transtulerunt, aridas scilicet herbas, sicut quæ virgulta, & camino, & incendio præparantur.* Aquila legit in hoc Psalmo: *Sicut cinis*. Symmachus. *Sicut incendium*: Theodotio, *Sicut fruxorium*, vel *sicut quod frigitur*. Theodoretus: *Sicut torris aridus*. Atque eodem pertinet sequens quoque similitudo fœni: *Percussus sum, ut fœum*, videlicet solis ardore. Illud enim est arborem aut herbam *percuri*, languere, & exsiccare) & *aridus cor meum* (totus ipse) *quia oblitus sum comedere panem meum* inedia enim consumit, & arefacit corpus, perdiderat ergo omnem cibi apperentiam, ut ait Theodoretus: *A voce gemitus mei* (præ mœrore, & gemitu) *aahast os meum carnis mee*, id est, succo omni exucto cutis arida hæret nudis ossibus.

3. Hæc omnia illustrem hypotiposim continent æstuantis hominis, quem morbus, & ardentissimum urit cauma. Inde cutis denigratio, aut obscuritas nimium perustæ. Quare minus coheret, quæ alii de causa huius denigrationis afferunt.

Divus Thomas & plerique Latini referentes, ad D. Thom. putres humores, Philippus quod in stercore consistit Philip. *tutus per multa tempora soles ardentissimos usque ad ossa pateretur.* Quare eleganter dixit Nicetas: *Nicetas. Non tamen ex sole, quam ex morbo ac plaga accidebat: nam quæ extabescit caro infuscatur, & nigra evadit, & cum sub dio resideret in stercore, diei astu exurebatur, sed multo magis ob immoderatum alceris incendium atque fervorem.*

Potest autem illud, præ caumate, dupliciter accipi, primo ut sit, propter vim caumatis, & ardoris, aut ut afferat comparisonem, præ caumate, id est, plus quam *cuma*, aut quam ipse æstus.

XXXI. Versa est in luctum Cythara mea, & Organum meum in vocem fluentem.

Luctuosissima totius capitis clausula. Huc omnis pristina fortuna recidit, & Cythara, qua me quondam oblectabam, nil nisi luctuosum, & triste sonat: organum quoque fletus acerbissimos personat.

Versa est in luctum Cythara. Indicat plane duo hæc musicorum instrumentorum genera non nisi lætis & jucundis servisse: nam ferunt etiam instrumenta, quæ luctui dicata erant, & cum quibus non nisi tristitia caneantur. Cytharam autem, quæ hoc loco dicitur in Originali *Cinor* fuisse dicatam celebrationi festorum, constat ex Psalm. 80. 3. *Sumite psalmum, & date tympanum, Psalterium jucundum, sive dulce, ubi pro Psalterio, est eadem vox, quæ hic Cythara & similiter Psalm. 136. 2. suspendimus organa nostra.* Pro organo, eadem vox, quæ etiam redditur Lyra, 1. Paralip. 16. est etiam lætitia, & gaudii Ezechiel. 16. 13. *Quiescere faciam multitudinem canticorum tuorum, & sonus Cythararum tuarum non audietur amplius.* Frequenter autem *Cinor*, vertitur *Cythara*, Genes. 4. 21. Psalm. 32. 2. Psalm. 56. 9. 3. Regum 10. 12. Cuiusmodi autem instrumentum fuerit diximus supra cap. 25. vers. 12.

Et organum meum. Septuaginta, *Psalmus meus*: nam originalis vox fere indifferens est ad Canticum & ad instrumentum musicum, à qua dicitur Ezechiel. 53. 32. *Quasi cermen musicum, quod suavi aulique sono canitur.* Pro organo vero, & ipso instrumento musico, Genes. 4. 21. Pl. 105. 4. Certe antiquissimum est, ut quod ab ipso Tubal inventum fuerit, *Parte canentium Cythara, & organo.* Quidam existimant esse tibia, quæ inflatione sonat. Alii non solum esse fistulam, sed fistulis constare. Certe nomen habet à radice *Ghagab*, quod est amare vel quod ad illud cantarentur amatoria, quæ Ezechiel. 33. 32. dicuntur *dulcia & suavia*, vel quod illius usus, & lusus amorem, & voluptatem efficeret. Diximus de hoc loco Julianus, fieri quidem posse, ut cum pietate instrumenta musica habet, quandoquidem & in templis est illorum usus. Et quidem ex his rebus, quid non pium, & honestum, si ad pios, & honestos usus referatur. Sed & in eo improbi falluntur, quod sibi impurissimis, & abutentibus re quacunque oblata idem omnino licere putant, quod sanctis, & piis hominibus. Vide id Amos 6. *Sicut David, putaverunt se habere vasa Cantici.* De quo diximus superius.

PARAPHRASIS

CAPITIS PRÆCEDENTIS,

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in Commentariis suis
explicantur.

^{1.}
Nunc autē derident
me juniores tempore,
quorum non digna-
bar patres ponere
cum canibus gregis
mei.

^{2.}
Quorum virtus ma-
nuum mihi erat pro
nihilō; & vita ipsa
putabantur indigni.

^{3.}
Egestare, & fame ste-
riles, qui rodebant in
solitudine, squalentes
calamitate, & mise-
ria.

^{4.}
Et mandebant her-
bas & arborum cor-
tices, & radix junipe-
rorum erat cibus eo-
rum.

^{5.}
Qui de convallibus
ista rapientes, ad ea
cum clamore curre-
bant.

^{6.}
In desertis habita-
bant torrentium, &
in cavernis terræ, vel
super glaream.

^{7.}
qui inter hujuscemo-
di lætabantur: & esse
sub sentibus delicias
computabant.

^{8.}
Filii stultorum, & ig-
nobilium, & in terra
penitus non parentes.

CUM is fuerit mearum rerum status, imperii dignitas, nominisque celebritas, at nunc irrideor petulanter à junioribus, hominibusque vilissimis, quibus neque propter ætatem, neque propter ullam sui status dignitatem potest esse aliqua sapientiæ existimatio, vel dicendi auctoritas. Nunc itaque, (quod non solum dolendum propter brevem fortunæ commutationem, sed propter rei indignitatem, grandævus jam atque maturus homo admoneor à junioribus, & singulatim admoneor suggillorque ab iis, qui à me quondam jure admoniti fuerint, non quidem eo animo, & fine, ut gratam mihi beneficiis memoriam illi rependant, sed ut se superiores ostendant, atque miserrimum hominem exagitent. Illi (inquam) quos omnino mea domo, ac meorum familiarium convictu, propter natalium ignobilitatem, ac vitæ, & morum impuritatem indignos existimabam, & propter sordes vitæ, ac morum cum fastidio, & nausea projiciebam, quorum optimi, atque sapientissimi plane digni erant contemni, prorsusque indignum putassem eorum partes intueri. Quibus non perinde, ut canibus meis, rerum copia suppeditabar, adeo abjectis, atque sordidi, ut non dignarer illis committere vilissima domus meæ ministeria, neque simul cum meis canibus custodiam gregum meorum concedere. Quippe indigni prorsus erant, qui canes curarent, & agerent, cibariaque pararent, quod est extremum tandem, atque vilissimum familiæ ministerium.

Homines nimirum ignavi, & infrugiferi, quorum vires cum meis comparatæ nullæ omnino erant. opes nullæ, atque mihi omnino inutiles: nunquam enim eorum opera egui. Quapropter & victu ipso ad vitam necessario plane destituebantur, ac cum nihil honore, & homine dignum in vita gessissent, merito suo judicabantur fame, & egestate contabescere.

Barbarum plane, ac ferum genus hominum, rerum omnium ad vitam necessariarum inopia laborantes, loca inculta, & horrida incolentes, propter famem, ac liccam vastamque solitudinem fugientes: nihil frugis, fructusve habentes, & qui nec reperire, nec parare rationem quampiam vitæ sustinendæ poterant. In solitudine autem instabiles, & aberrantes, vilissimas quasque herbas colligebant, & quas ferarum instar aroderent. Homines sane lucis inimici, & nocturno potissimum tempore, ne à quoquam videri aut inveniri possent, ex latibulis suis prodeuntes, ut cibum comparare possent, quibus non raro contingeret, ut siccissimas haberent incoenæque dormirent noctes. Quanquam illud quoque indignissimum, cum nuper illorum parentes hujusmodi fuerint, in summo squalore, & tenebris, at repente jam nunc hodie prodissse illorum liberos opulentissimos, ac summam rerum tenuisse.

Qui etiam ipsi heri succidebant & malvas, herbasque austras, & acerbas, fereque ad mandendum ineptas, juxta arbuta nascentes, atque ipsis etiam paulo tenebrioribus arborum corticibus, ut pane, nec non juniperorum, genistarumve radicibus utebantur.

Si ipsi, qui me nunc maledictis incessunt, prædones profecto sunt, latrociniiis, flagitiisque infames, quos frequenter boni cives furtis atque rapinis laceßiti è civitate exeuntes, multo cum clamore insequuti sunt. Non enim vagi, & improbi homines permittebantur in civitate consistere. Quare si publico aliquando comparuissent, statim expellebantur, & ejiciebantur. In agris vero cum isti errone per campos & solitudines excurrunt, si forte in aliquem hortum incidunt, clanculum subintrant furaturi herbas, fructusve, cumque deprehensi fuerint, expelluntur fures, omnibus inclamantibus. Illi vero, si quid in locis paulo humidioribus, aut in imis vallibus quidpiam, quod mandi possit, reperarint, cum ingenti clamore, ad prædam omnes convolant, & quasi de uberrimis dulcissimisque fructibus sibi gratulantes, arripientesque, summa celeritate ad tuguriola sua, & specus convolant.

Neque vero meliora sunt illorum cubilia, domusque, nam vel in fracturis, aut rimis terræ, aut fossis alluvione factis ad ripas fluminum, vel in terræ cavernis, vel in montium antris, vel ad maris littus suas sedes constituunt, ut humanos oculos vitent, aut vitam suam latebris, & locorum asperitate tueantur.

Hæc sane omnia, quæ non hominum, sed ferarum sunt, pro summis deliciis habebant. interque sylvestria arbuta ferino more, instar onagrorum rudebant, atque barbaro quodam, confusoque clamore exultabant. Aliquando vero subito aliquo timore perculsi, abjectissime sese sub densis vepribus colligebant, aliquando vero aridis se ad latendum, atque ad fallendum eos, qui præteribant, virginis contegebant.

^b Omnes profecto isti ex parentibus insipientibus, insipientes, ex turpibus, atque despectis, turpes, atque despecti, ex ingloriis, atque obscuris, inglorii, atque obscuri abjectissimi omnes, planeque fatui, & nullius nominis, ipsaque terra abjectiores, & nulla in re conspicui.

^a Quod herba genus, quidve juniperus hoc loco, ex Hebræo diligenter quæritur, n. 1. 2. 3. 4.

^b His omnibus sententiis contineri Traglodytica gentis descriptionem, subtiliter, atque diligenter exponitur, n. 1. & 3.

Molestissima vero mihi hæc fortunæ commutatio, iisdem nunc maledictis verberari ab illis, qui nuper propter sordidissimam, & forinam vitam, omnium fabula, & proverbium erant: cantio itaque, & carmen è converso ego effectus sum eorum, meaque calamitates, non solum pro quovis alio sermone habent in ore, sed cum gaudio, & carmine excipiunt, atque in meum dedecus ridicula componunt, & cantitant, ut nihil apud illos tam vulgare, & tritum sit, quam Jobi calamitas.

Nomen ipsum meum cum fastidio, & nausea usurpant, visu colloquio, aut ullo familiaritatis genere me non dignantur, rem, me, plane detestabilem, & odiosam ducunt, atque à meo contagio se quam longissime remonent, ut enim scdissimum istum meum morbum, atque contagium regerere videantur, & adversum me despuunt, & ubi ad me propius accesserint, sputisque scdave- rint, longius recedunt, injuriis, & contumeliis scdissimis in faciem jactatis.

Hæc tam gravia mala patior utique, supremi numinis voluntate, atque consilio. Voluit enim me Deus pro scopo præfigere suorum jaculorum. Adduxit itaque, intenditque vehementer chordam sui arcus, & vim omnem ad me collimandum, transfigendumque, tum etiã ad præclaros alios suæ gloriæ, suæque Providentiæ fines, exeruit, funemque laxavit. Cum vero me videant homines profligatissimi tot plagis confossum, excusso omni pudoris, & reverentiæ fræno, quasi laxatis habenis, effrænes, atque præcipientes in me feruntur, & quasi fræno injecto in meum os, agunt me ut inutile pecus, ac mutum hominem laceffunt, tundunt, lacerant. Deus quoque silentii vinculis os meum adstrinxit, cum mihi libertatem orationis ademit, præ dolore videlicet, qui vix frænos capit, ego quasi fræno impeditus clamare nequeo, patior itaque quicquid durum, & acerbum naturæ palato est.

Mutus enim, & tacitus usque persisto, quamvis me petulantissimi atque procacissimi pueri, parentum stultissimorum, atque ignobilissimorum digna germina, convitiis & scomatis exagitare non vereantur, & à dextris consistentes, ut incautum melius adoriri possint, ludibrio, & despectu impudentissime ludunt hominem, nimirum nuper in summo felicitatis vertice consistentem, repente ad ærumnas incredibiles delapsam. Malorum enim seges uberrima, ac meæ vitæ inimicissima in ipsis meis rebus, inque meo corpore exorta est, unaque effloruit scdissima ista scabies, qua totus operior, cum qua universi morbi, atque dolores societatis dexterarum junxisse videntur, ac sese mutuis auxiliis exacuere, atque confirmare. Ipsi etiam morbi per sese gravissimi atque molestissimi, inimicorum meorum improbitate, & irrisione multo graviores, atque acerbiores efficiuntur.

Nam in me fere jam oneri gravissimo succumbentem, incumbunt totis ipsi viribus, ac nituntur artibus omnibus pedes meos labefactare, ut me dejiciant, dejectum, atque prostratum, quasi planam, tritamque viam conculcent. Et quidem veluti sævissimis fluctibus in me irruentibus, assiduis malis opprimor. Dolores autem, instar fluctuum perpetuorum sibi per vices succedunt, & misere occurrunt, quibus penitus obruor, atque confringor. Interim nihil est in me firmum, quod malis vel leviter resistere possit. Sic quasi plana & expedita via universa ad me accedunt mala, obstructa mihi omni effugiendi semita.

Si quod enim diverticulum, aut effugium esse potuit, rapidissimorum fluctuum impetu labefactatum, & deletum usque est, ac meæ felicitatis viæ sublata sunt omnes. Nemo quippe non meum melioris spei studium impedire conatur, quo minus assequar, quod ardentissime cupio. Undique inextricabilibus impediore difficultatibus & incertis, dubiisque semitis aberranti mihi insidias paratas ab adversariis sentio, sed minime illas irritas, aut vanas. Præterquam enim, quod in me lædendo feliciter operam collocant, multum quoque ex meis damnis utilitatis, & lucri percipiunt, & cum per se singuli imbecillum, penitusque fractum hominem facile superare potuissent, sine mutuis auxiliis, at in meam nunc perniciem junctis umbonibus consentiunt.

Ut vero ingentis fluminis violentus impetus moles oppositas labefactare, & obruere solet, atque facilem & late patentem aditum ruptis aggeribus aperire, sic sane mei hostes violentia, atque ferocia in me incurrentes, & nescio quibus aut amicitia, aut zeli quasi armis muniti, & operti, verissime autem mei perdendi studio, admirabili cum celeritate vertuntur, & concitantur.

Tot igitur malorum, & cruciatuum incredibilium acerbitate, & sensu omnino conficior, & velut nimia vetustate attritus consenesco, ut omnino jam in nihilum abiisse videar. Et quidem tum desiderium meum, atque votorum meorum spem, præmiumque Divinæ legis custodibus propositum, quasi venti inclementis impetu, & quasi transvolantis nubis celeritate simul eum salute, & vita ipsa dissipata video. Tum Deus ipse, quod solum mihi spei tutissimum perfugium esse poterat, incredibili indignatione concitatus, quidquid mihi jucundum esse posse videbatur, atque melioris conditionis spem omnem impulit, atque disjecit. Igitur mea felicitas, quæ quondam instar nubis ingenti mole conspicuæ, magnam bonorum omnium fecunditatem pollicebatur, momento temporis excessit, atque evanuit.

Cum multa igitur mala gravissima meis oculis obversentur, sed illud longe acerbius, quod interius animo, & viribus langueo, & contabesco, atque cogitationibus, & curis molestissimis irretior, quibus ipsa vis animi labefactatur, totusque exhaurior, ipso vitali humore veluti effuso. Luctuosissima igitur ac plena doloribus, & ærumnis tempora æretissime vinctum me constringunt.

9.

Nunc in eorum canticum versus sum, & factus sum illis in proverbium.

10.

Abominantur me, & longe fugiunt à me, & faciem meam conspuere non verentur.

11.

Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me, & frænum posuit in os meum.

12.

Ad dexteram orientis calamitatis meæ ilico surrexerunt, pedes meos subvertunt.

Et oppresserunt: quasi fluctibus, semitis suis.

13.

Dissipaverunt itinera mea: insidiati sunt mihi: & prævaluerunt, & non fuit, qui ferret auxilium.

14.

Quasi rupto muro & aperta janua, irruerunt super me, & ad meas misérias devoluti sunt.

15.

Redactus sum in nihilum, & abstulit, quasi ventus, desiderium meum: & velut nubes transiit salus mea,

16.

Nunc autem in me metipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis.

17.

Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, non dormiunt.

18.

In multitudine corū consumitur vestimentum meum: & quasi capitis tunicæ sue cinxerunt me.

19.

Comparatus sum luto, & assimilatus sum favillæ, & cineri.

20.

Clamo ad te, & non exaudies me: sto, & non respicis me.

21.

Mutatus est mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ adversaris mihi.

22.

Elevasti me, & quasi super ventum ponens, elisisti me valide.

23.

Scio, quia morti trades me: ubi constituta est domus omni viventi.

24.

Veruntamen non ad consumptionem meā emittis manum tuam: & si corruerint, ipse salvabis.

Nocturno vero tempore, cum miserrimo cuique, indulgente morbo, induciæ dolorum esse solent, multo ego acerbius crucior, tunc enim intima pervadit ossa sævus dolor, quæ veluti terebrari, atque suis sedibus convelli, & erui videntur: & qui meam vitam, atque sanguinem sitiunt, suo somno, & quieti ducunt meos cruciatus, noctesque meas insomnes. Noctu igitur diuque me infestantur, cum quibus profecto meis hostibus, veluti conjuratione facta, mei corporis pulsus, & arteriæ, celeri, & aberranti motu, ac vermes etiam sævo morfu consenserunt.

Propter multam doloris vim ac nimiam morbi gravitatem, putredinisque manantis copiam, denique scarentium vermiculorum multitudinem ipsa mea vestis putrescit, & atteritur, atque adeo cogor vestem sæpius invertere, ac omnino etiam mutare: nam totius corporis fœditas ipsam vestimenti faciem mutat, & destruit. Ipsum vero vestimenti capitium, & os infestissimis huiusmodi bestiolis turmatim ascenditibus, & quasi effervescentibus concrevit, & constringitur, ita ut me jam capere non possit, neque commode respirare permittat: accedente etiam molestissima angina, quæ me strangulat, & comprimit: sicut cum angusta ora vestis jugulum adstringit, premitque vehementius.

Præ tanta igitur ulcerum spurcitia, & sanie, videor non solum inquinatus, & sordidus, sed sordes ipsæ, atque lutum, & ejusmodi plane sum, ut indignus non habear, qui omnium pedibus proculcer: atque adeo etiam ipse Deus mecum sic agit, ut nihilo me pluris facere videatur, quam si lutum esse vilissimum, aut levissimus cinis, aut si quid vilius, & abjectius est, quod cum nullius usus sit, foras projicitur. Sed quid mirum me tantum sordescere, qui ex ipsis sordibus, & vilissimo terræ pulvere concretus sim, propterea enim videtur mihi à Deo pars non in rebus pretiosis, sed vilissimis, & in cinere (inquam) & pulvere, quæ pedibus obteruntur, constituta. Abeunte itaque aliquando igne interno, quo accendimur, & vitali isto calore extincto, cinis utique remanebit corpus hoc, quod gesto. Ergo ut te aliquando mei tandem misereat, summe Deus, cogita me terram esse, & mihi rursus in terram abeundum esse.

At accedit pro dolorum omnium, & cruciatuum cumulo, quod te, O supremum numen, in quo unicum est salutis meæ præsidium, assidue inclamo: Tu vero te meis precibus furdum præbes, nullumque audiendi specimen, spemve polliceris, nec ratione ulla mearum querimoniarum rationem ducis, quocumque tandem modo me geram, sive instem, & tuam opem assidue afflagitem, nunc clamore, & gemitu, nunc silentio habituque supplicii atque demisso, nunc corpore erectiore, & attentiore ad tuos nutus, nunc prostrato, & ad tuos pedes abjecto. Quod si me neque audis, neque respicis benevole, certe id non est propter ullum meum peccatum, quippe qui omne fidelis servi obsequium quam sollicitè præstiti. Quanquam, quæ tua est bonitas, præpotens Deus, non audire proculdubio me non potes, neque enim meas querimonias surdo me narrare confido.

Sed quid agam, nam videris profecto, dum à me responsum auferis, non secus quam sævissimus hostis, hostium ipsorum meorum votis cumulate respondere. Sinis enim me cum gravissimis malis, diuturnisque cruciatibus conflictari, nec ullis de me pœnis sumptis, quamvis acerbissimis mitescis, quin potius pro viribus me verberas, atque in me vulnerando, concidendoque vires tuas omnes, roburque expromis, indefesso robore adversum me depugnans.

Ex præcelso felicitatis fastigio, in quod me evexeras, nunc in profundum malorum barathrum præcipitas, eo magis acerbato ac miserando casu, quo ex sublimiori fortuna. Cum enim prius velut nubem toti mundo conspicuam, atque luce clarissima perfusam me excitaveris, & ipsis velut veniorū vehiculis inequitare volueris, at nunc eodem quasi fortunæ vento restante dissipas, ac liquefacis me totum, & quidem quasi in stillas minutissimas lachrymarum, pristina illa felicitatis species universa tabescit, atque dilabitur.

Satis itaque mihi mortifera vulnera persuadent fore, ut brevi morte me tanquam tortori, extremoque supplicio committas, cujus terror homini sane tua jam sententia damnato nunquam non mihi ante oculos obversatur. Sed id jam tandem non supplicii solum, sed extremi solatii avidè exspecto: mors enim me restituet terræ parenti, repetamque tandem meum ortum, & in illa sede quietius consistā, quæ mortalibus omnibus ad patrium, nataleque solum contententibus certo loco, certo & constituto tempore præparata est.

Quamvis vero lethalibus me plagis confossum videam, sed dum mihi anima fuerit, spes erit, manum quidem exeruisti, injecisti que ad me percutiendum sed minime tamen, ut existimo ad occidendum, penitusque conficiendum. Nam licet plerique mortales à te percussi prosternantur, sed tamen quos prosternis ac dejicis, velut in cumulum aliquem aut acervum dissipatorum lapidum redactos, aut in cumulum & aggerem multorum cadaverum, ossiumque congestos, cum primum clamorem opem implorantium audieris, erigis atque salvas. Scio sane te auxiliatricem tuam manum ad hominem jam consumptum, & vitæ functum minime extendere, ut illum statim ad priorem vitam revoces, sed quidem dum adhuc vivit, quamvis gravissimis in ærumnis jacentem erigere, & excitare soles. Illos præsertim, qui

d Cur homo dicatur c
anima vero ignis, pul
observatio, num. 4.

e Mors iudex æquissim
num. 2.

tuam

flgens cruciatus vivere, cum mis. r. vivas, & de mor. in arbitrio reis aliquando permissio, ex Sacris, & proph. nis selecta quaedam, n. 7. & 8.

g De Principum in subditi- rum arumnis, misericordia, & lachrymis, pulchra qua- dam, n. 2.

h De misericordia, & com- passionis affectu tribuendum fratribus, utilia multa, à num. 2. usque ad 8.

tuam opem contenta voce efflagitaverint. Ego vero tam acerbè dol. o, ut cum sciam me mori f. lator tamen, quod sciam Deum, quos viventes vexat, & exagitat, jam tunc in sepulchro, quieti permittere, non amplius de prioribus malis, atque cruciatibus dolentes, neque conquerentes. Quamvis enim impiorum animos immortales sempiterni maneant cruciatus, at sanctis sua est post vitæ ærumnas constituta felicitas. Utinam ergo jam me D. us tot dolorum vinculis exolvat. Verum tamen non ille eo est animo, ut morte brevissima me conficiat, vult enim vexari diutius.

Sed quidem quod ad meæ vitæ innocentiam attinet, indignissime crucior. g Si enim immisericors, & inhumanus adversus mileros unquam ego extitissim, ut vos. O amici, de me existimatis, merito nunc experiri deberem severissimum erga me Deum, ceterosque mortales immisericordes, atque insultantes meis malis. Sed cum alienas semper ærumnas cum ingenti animi mei sensu, & fletu atque lacrimis prosequutus fuerim, debuit profecto nunc mea calamitas aliorum misericordiam, & clementiam allicere, atque vel ex adamantino pectore lachrymas extundere. b Cum vero ego in quorundam hominum minime sanabiles clades incidebam, iis communem sensum doloris tribuebam, cum aliter auxiliari non poteram, nam ex animo aliorum ærumnis, & egestate sic afficiebar, ut nihilo ego melius animo, & corde quam ipsi calumniosi corpore haberent: ex quibus profecto misericordiæ operibus satis superque meam vitæ justitiam, atque sanctitatem contestatam vobis esse oportet.

His præclaris pietatis operibus, atque omnis justitiæ, & sanctitatis officiis debeo magnam felicitatem, atque jucunditatem plane mihi persuaseram, atque eventura omnia ex animi sententia sperabam. Sed ipem consequutus est exitus tristissimus, & incredibilem turba malorum. Præter expectationem itaque subito eruperunt tenebræ crassissimæ, quæ præclaram vitam ac præillustrem fortunam obscurarunt, & obruerunt, & qui alos mœrentes, atq; in tenebris jacentes illuminabam, nunc neminem habeo, qui meam vicem doleat, & in tantis malis levissimi alicujus solatii lumen præferat, video enim omnes, etiam illos, qui beneficentiæ meæ participes fuerunt, ad meas nunc miseras lapidescere.

Sed quid interim ego? Æstu, febrique immodica jactor, viscera ipsa subjectis quasi flammis subsultant, & effervescent, æstuat pectus, & instar ferventis maris intumescit, nunquam vi morbi intermittente, sibilante intercluso spiritu, atque intestinis sæve rugientibus. Itaque incautum, & securum hominem calamitosissima tempora anticipaverunt, & extrema jam dies hostiliter præoccupavit.

Omnia itaque miserrimi animi, ac conditionis calamitosissimæ signa præ me fero, ut lugubri habitu, atratusque incedere debere videar, meam ipsemet mortem lugens. Nemo quippe futurus est, qui me defunctum lugere velit, ac supremum funeris honorem impendere, quin potius video in meis malis exultantes omnes, avidissimeque extremum meum diem expectantes. Ego igitur qua possum ratione me ipsum moribundum prosequor ad sepulchrum. Et quidem ipsa mea facies lugubrem, nigrumque habitum jam induit, & propter morbi gravitatem tenebras amo, lucemque vito. Cum enim plane jam deficiam frigeamque totis artibus, non possum ratione ulla incalescere, aut animo erigi ad depellendam mortem, & extremo discrimini obfistendum. Mœreo itaque, & cedo morti patientissime, quanquam ipsa patientia, quasi fræno quodam fletus magnitudinem, atque perpetuitatem inhibere nequeo, intemperanter enim atque effusissime plorare, & gemere cogor, nec cætus interim frequentiam reverens, & coram multis, qui circumstant vociferans, publica quasi satisfactione fallam criminationem refutans.

Vastatus sum, & ad extremam reductus solitudinem, cumque extra urbem exulem, ac sub dio pernoctem, videor profecto esse ex illorum animantium genere, serpentium nimirum atque Draconum, quæ in civitatibus desolatis, & in solitudine habitant, luctuosum aliquid assidue sibilantia, atque ululantia, gemitu itaque meo, atque suspiriis ex imo tractis pectore, lugubrem Syrenum, aviumque tristissimarum cantum luctuosissimum ad vivum refero, & struthiones sitientes, & famelicientes, aut de suis pullis ablati nimirum sollicitas, propterea que gementes, imitari videor. Utinam itaque quod solitariis istis animantibus, mihi contingat, ut nactus solitudinem, longe lateque gemere, & conqueri, atque impune sine arbitris vociferari possim.

Quid enim non clamem vehementer, qui subiecto gravissimi morbi igne totus exuro. Exarescit pellis extrema, & nigrescit: ossa in ima vitali illo humore, quo irrigantur, & pinguescunt exueto propter vim ardoris vehementissimi, videntur ipso æstu, igæque sicciore, & aridiora.

Heu heu, pristina mea felicitas recidit, ut cythara, qua me quondam oblectabam, nihil nunc nisi luctuosum, ac funestum sonet, & organum, lyra, ac cætera lætitiæ, & jucunditatis instrumenta, ad quæ Psalmos quondam lætissimos, atque suavissimos fundebam, non nisi miseras nunc, acerbæque voces habere possint.

27.

Flebam quondam super eo, qui affl. aus erat, & compatiebatur anima mea pauperi.

26.

Exspectabam bona & venerunt mihi mala; præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ.

27.

Interiora mea efferverunt absque ulla requie: prævenerunt me dies afflictionis.

28.

Mœrens incedebam, sine furore: confurgens in turba clamabam.

29.

Frater fui Draconum & socius Struthionum.

30.

Cutis mea denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate.

31.

Versa est in luctum cythara mea, & organum meum in vocem fletuum.

Cujus generis Dracones isti, quis illorum luctus, ululatusve, ex Sacris, & profanis, prior disputatio à num. 2. usque ad 9.

CAPUT XXXI.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Pœnis atque cruciatibus incedibilibus, quis habentis enumeravit subiungit suarum præclara virtutum officia, ne non existimetur, ut innocens pati.

1. Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitatem quidem de virgine.

1. Jobi, atque Sanctorum Patrum continentia ante coniugium. Explicatus Moyses.
2. Germana expositio. Mentis, & cogitationum puritas.
3. Carnis, & spiritus diffidium, rursusque concordia, quam paciscuntur viri sancti. Illustratus Salomon, & Paulus.
4. Pacti nomina, lex, & stabile decretum.
5. Oculorum ad castitatem momentum. Illustratus Matthæus.
6. Incepta de non videndo petulanter, apud Salomonem. Insania oculorum apud Ezechielem. Ineffabile oculorum delictum, apud Patrum.
7. Oculi animi fenestra.
8. Oculis cur cogitatio & concupiscentia, tribuantur. Quis sint oculi fornicantes apud Moysen. Illustratus Paulus & Salomon.
9. Curiosus invidus damnatus. Illustratus Paulus, & Salomon.

1. Cajetan.

Cogitatio de ducenda uxore honesto sine.

Tob. 8. 9.

August.

Patriarcharum Castitas ante coniugium.

Epictetus.

2. Germanus sententia explicatus.

LXX.

Sym.

Arist.

Cle. Alex.

Gregor.

Basil.

Chrysost.

Job servans Evangelium.

Nonnulla, quamvis valde tenui verisimilitudine ductus Cajetanus existimat ordini nunc Jobum enumerationem suarum laudum, atque virtutum clarissimarum ab ea animi deliberatione, quam habuit, dum quondam juvenis de ducendo uxore cogitabat, nullum sibi non rectum, honestumque finem præstituentem. Nam in Hebræo legitur. *Et quid intelligam, aut, quid considerabo in virgine, quasi dicat. Quidnam ego animo proponerem, dum uxorem virginem ducere statui. Sane non voluptatis libidinem sed prolem, sicut ille dicebat sancte, ac pie institutus adolescens, Domine, tu scis, quia non luxurie causa accipio sororem meam conjugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.* Ad Saram vero uxorem ipsa nuptiarum nocte, *Filii sanctorum sumus, & non possumus ista coniungi, sicut gentes, quæ ignorant Deum.* Vide August. lib. 3. de Doctrina Christiana: Patres (inquit) illi veteres, plures uxores singuli cum haberent, sicut Sapiens in cibo, & potu non nisi salutem corporis, sic in concubitu, non nisi procreationem liberorum intuebantur. Neque vero obscure hinc elici poterit sanctum Jobum nunquam præter uxorem feminam agnovisse, quod & in Jacob observare licet ex illius verbis, Genes. 49. 1. loquentis ad Ruben primogenitum. *Tu fortitudo mea, & principium doloris mei, ut ad eum locum aliquando diximus.* Tum etiam in Tobia præcipiente filio suo, cap. 4. 13. *Attende fili mi ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire.* Atque sic inter illos Epicteti Canones refertur Canticorum 37. *Circa venerea pro virili, ante coniugium, castum purumque esse oportet.*

Ego vero illum sensum huius sententia existimo germanum, ac simplicem, quem omnino Interpretes agnoscunt, ac ipsi etiam Septuaginta. *Et non intelligam super virgine.* Symmachus, *Nihil cogitavi de virgine: ut hanc temperantia, & continentia partem, quæ præcipua est, primo loco proponat.* Vide Aristotelem 7. Ethicorum, cap. 3. & 4. Clement. Alexand. lib. 2. Pædago. cap. 10. quod est, *De procreatione liberorum, & Gregor. in 1. lib. Regum, cap. 15. Basil. lib. de virgin.*

Quoniam autem (ut Chrysostom. ait) Evangelica disciplina absolutionem Job complexus est, in hac ipsa sententia, nam quæ postea Christus iussit, eandem re ipsa perfecit. Ideo huius sententia vis accurate explicanda est, & quæ sit huiusmodi animi cum oculis pactum, aut quorsum stabilitum, discutendum. Quod autem hoc loco dicitur, *Pepigi fœdus,*

manifeste indicat, animi, & membrorum corporis discordiam, & pugnam, atque hominis interioris cum externo testatas inimicitias, & intestinum bellum, quod Paulus testatur ad Romanos 7. 23. *Videam aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee, & captivantem me in legem peccati, quæ est in membris meis.* Ubi vides regna divisa, diversas leges iuraque diversa, ex quibus diversa quoque vivendi genera instituntur tum ab animo, tum à corpore. Nititur autem quisque alterum sibi subicere, si non blanditiis, mollibusque verbis, at vi quadam, ita nititur *Peccatum*, fomesque peccati, menti mentem liberam, atque ingenuam captivare, subdereque in legem peccati. Quæ de re conquerebatur aliquando ratio ipsa, voluntasque spiritualis, & spirituales Potentia adversus sensus, appetitumque, & concupiscentiam, Canticor. 1. 6. *Filius matris mee* (id est, sensus externi, aliaque appetitiva potentia ortum habentes ex eadem anima) *Pugnaverunt adversum me* (ecce illa repugnantia, & continua pugna) *Posuerunt me custodem in vineis* (videlicet ut bona tantum sensibilia, quæ facultatum sensitivarum hæreditas, & portio sunt, servarem, & curarem, vineam meam (bonum videlicet honestum & rationale, quod rationis proprium est) non custodiri: Atque velut captiva, & servilibus ministeriis, ac tentationibus, impugnationibusque pravi fomitis defatigata, conqueritur se *denigratam*, & Sole perustam ut servam, non ut liberam & ingenuam deceret, *Fusca sum*, & *decoloravit me Sol.* Vide eo loco Nyssenum. Ergo videtur hæc esse conquestio amissæ illius internæ pacis & concordia, quam habuit homo in statu innocentia, in quo ex unica tantum Divina lege vivebatur, atque eadem erat mentis, membrorumque lex. Quid igitur nunc remedium? non aliud certe, quam *Pangere fœdus cum membris, cum corpore*; ut lubens & volens rationi acquiescat. Hæc est sanctissimorum virorum animi cum corpore concordia. Hoc est sanctissimi Jobi pactum, & fœdus cum suis oculis. Eleganter hoc loco Vatabl. *Fuit maxima concordia carnis, & spiritus mei*, inquit Job.

Sed ne leve aliquid & facile existimaretur hæc amicitiarum ratio, recte dixit: *Pepigi fœdus*, ut significaretur efficax quædam & stabilis animi persuasio, firmumque propositum de servanda castitate. Hæc enim omnia indicat *pactum fœdus*, quasi dicat: *Firmiter decrevi, & certo statui, est enim illud fœdus, quasi lex quædam sancta & inviolabilis.* Sic Chrysost. homil. 34. in Matt. 10. tom. 2. *Legem posui oculis meis, ac Septuaginta legunt. Testamentum posui, quæ voces significant constitutionem aliquam firmam & stabilem.*

Cum oculis meis. Quod ad servandam castitatem attinet, oculi sunt membra præcipua, cum quibus agendum & paciscendum est, nam nisi oculi sint certa lege & fœdere obligati & constricti, nullum erit tam firmum castitatis propositum, quod oculorum vel pravitate, vel fraude, vel importunitate, vel negligentia, vel levitate non labefactetur. Quare per paraphrasim eleganter præcipuus Philippus sententiam hanc elucidat in persona pueri animi; Ego (inquit animus) cum bis obtutibus carnis sequor, mea definivi ac statui, ut nihil omnino turpe, atque obsecrum mihi intrinsecus nuntiarent, quod delectationibus volutarem. Hinc Christus Dominus, ut oculorum procacitatem in videndo comprimeret dixit: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo.* Matthæi 5. vers. vigesimo octavo. Quod non solum fuit intercedere pravam cogitationem, pravumque eterni malum consensum, atque reducere externum videndum ad eandem speciem actus interni, constituendum tuereque in interno præcipuam malitiam, quæ in externo opus externum refunditur, ut Theologi docent, num. sed (ut Chrysostomus ait) deterrere hominem a videndo curiose, & petulanter proposito gravi & acerbo supplicio adulterorum. *Adulterorum* (inquit) *supplicium imminutus est iis, qui cernerent improbe.*

Hinc de oculis, atque videndo tot præcepta & monita: *No respicias mulierem multivolum, ne forte incidas in laqueos illius, & iterum: Virginem ne concipias, ne forte scandalizeris in decore illius.* Tertium sic videtur quoque: *Noli circumspicere in vicis civitatis, do aut Quarto etiam, Averte faciem tuam a muliere compta, non vi-*

Oculorum

Eccl. 9. Oculorum insauies concupiscentia. **Ezechielis decimo 3. 5. 7. 8.** septimo, versu decimo sexto. *Insanivut super eos Oculi in concupiscentia oculorum suorum.* Hi sunt illi Oculi insauies, apud Petrum, *pleni adulteriis, & incessabilis delicti.* **2. Pet. 2.** Hinc illa multo prudentior quam severior Zaleuci Locrensiū Legislatoris lex de eruendis oculis homini adultero, ut qui fuissent adulterii vel duces, vel suasores, ut enim Jurisperiti præscribunt: *Inspicienda est origo delicti, & causa faciendi.* **L. Si quis queri debet, non factum.** Vide quæ supra diximus in servit. capite vigesimo quarto, numero decimo quinto, super id: *Oculus adulteri observat caliginem.* Vide etiam quæ dicemus infra versu 7.

7. *Ut ne cogitarem quidem, &c.* Mirum quod possit animus pacisci cum oculis de non cogitando. Quid enim oculis, qui externa tantum sentiunt, cum cogitatione & animi consensu in peccatum aliquod. Sed observandum tamen est, magnam esse oculorum cum corde, & spirituali appetitu conjunctionem, sunt enim fenestræ & janua, per quas vel legati, & nuntii rerum externarum & visibilium intrant, & perferuntur ad animum, unde efficitur & oritur cogitatio, vel sunt etiam fenestræ, per quas videtur animus egredi, & se effundere in res externas per concupiscentiam & delectationem, quo fenestrarum nomine, ex Jeremia nono, versu vigesimo primo utuntur sancti Patres, præsertim Gregorius hoc loco, Hieronymus Epistola trigesima secunda.

Gregor.] Hieron. August. Nilus. Salvianus. Augustinus super id Psalmo quadragesimo primo. *Ubi est Deus tuus.* Nilus Abbas in suis capitibus diversis, atq; etiam Divus Salvianus libro tertio de Providentia ait in hanc ipsam rem eleganter. *Sciens Salvator fenestras quodammodo esse nostrarum mentium lumen oculorum, & omnes improbas cupiditates, in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos introire, extinguere eas penitus foris voluit, ne intus crearentur, & lethaliter crescentibus fibris convalescerent fortasse in animo, si germinassent in visu.* Vide hoc loco Gregorium gravissime hac de re loquentem: *Semel (inquit) species formæ cordi per oculos alligata, vix magni lucis manu solvitur. Præcepit quippe anima dum ante non providet, ne incauta vidat, quod concupiscat, cæca post incipit desiderare, quod vidit.*

Gregor. Clemens. Conspirat in eandem quoque rem Clemens libro tertio Pæd. cap. 11. inquit, *super omnia esse averſandus mulierum aspectus, non solum enim si tangantur, peccari potest. Et si non fieri potest, ut qui viderit se fortiter gerat, verum tamen ne cadat, cavendum est: fieri enim potest, ut qui viderit labatur, sed fieri non potest, ut qui non viderit, concupiscat. Dum enim lascivium oculi, caleſcunt appetitiones. Melius est labi pedibus, quam oculis. Dominus itaque quam fieri potest compendiosissime medetur huic vitio. Si tuus (inquiens) scandalizat oculus, exſcinde eum, ex imo evellens cupiditatem, cum per oculos cupiditas in eas primæ pugne præluſia. Ante totum enim corpus corrumuntur oculi. Talem uique effeminatum Sardana-palum Regem Assyriorum in lecto pedibus sursum sublatum sedentem, purpuram carpentem, & albuginem oculorum versantem introducunt. Hæc ibi sparsi Clemens, quæ nos in continentem sententiam conjunximus. Unde quæ diximus sup. c. 24. v. 15 de Oculo adulteri.*

3. Hinc fit, ut oculis tribuatur actio cogitandi, quod cogitationis initium per oculos fiat, tribuatur etiam non solum quod intellectus est, sed quod voluntatis videlicet desiderium, sicut ait Salomon Ecclesiastici 2. versu decimo. *Quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis, quod magnus sit ad concupiscentiam aditus videre.* Quod Christus Dominus dixit Matth. 5. *Videte ad concupiscendum,* & Joannes appellavit *Concupiscentiam oculorum*, de quo illud quoque est Numer. 15. 39. cum jubet Deus: *Vistas Hyacinthinas poni per angulos palliorum, quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, nec sequantur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes.*

LXX. Ubi videntur idem fere esse cogitationes, & oculi fornicantes, id est, concupiscentes & petulanter desiderantes. Septuaginta, *Et oculos, in quibus vos fornicamini post eos.* Onkelus. *Et post visionem oculorum vestrorum post quæ vos erratis.* Quasi dicat, quorum ductum ad cogitandum, vel considerandum vos sequimini, idque præsertim, in re fornicande, sive petulanter & lascive vivendi: quod etiam de idololatria non semel dicitur. Propterea enim dicuntur oculi pravi amoris duces ut lascivus ille poeta dixit, & prima origo instrumentumque præ-

Pineda Tom. II

conum amatorie fascinationis, ut Heliodor. in *Proper. Ethiopis* scripsit: *Dux* (inquit Basilus lib. de *Job. 2.* vera virginitate) pravius ac pronubus oculorum *Eleg. 5.* iactus est ejus, *cujus manus ministra sunt tactus.* Heliod. Nazianzenus quoque oratione 8. *Ea oculi impu-* Basil. *dici, & avidi attingunt, quæ nefas est attingere: sunt Nazian-* enim organum avidissimum atque promptissimum. Ergo *zenus.* qui oculos retrahit videndo, pernitusque refræ- *Ex mo-* nat, is profecto non minus innocentiam suam *dest a o-* probabit, quam Seneca, cum innocentiam ex cæ- *culorum* citate adstruit de remediis fortuitorum differens, *innocen-* *Oculos perdidit.* Quam multis cupiditatibus visa incisa *eiz con-* est. Quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel *firmatio.* eruendi erant. Non intelligis partem innocentie esse cæ- *Seneca.* citatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic *incestum.* huic domum, quam concupiscat, huic urbem, & mala omnia. Certe irritamenta sunt vitiorum ducesque *scelerum.*

Fortè autem ipse curiosus, nimiumque attentus obtutus, & deflexus in te aliqua vocatur hoc loco *cogitatio*, sicut & sermo nimium attentus, & ex præmeditatione procedens, dicitur *meditatio*. diciturque *lingua & guttur meditari.* Psalmo 34. 28. & 36. Proverbiorum octavo, versu sexto, nam hoc loco non tantum prohibetur fortuitus quidam, & parum attentus, parumque consideratus conspectus virginis, sed nimium curiosus, nimiumque attentus. Quippe cum intentio oculorum animi intentionem secum trahat, potest intentus oculorum conjectus, appellari animi intentio, & cogitatio, ut eleganter Clemens nuper adductus dicebat: *Dum lascivium oculi, caleſcunt appetitiones, & oculi proximos impudenter respicere assueſcunt: quod concessum otium habeant, intendunt cupiditates.* Qua ratione contemplatio non solum tribuitur menti, sed etiam oculis apud Paulum, cum jubet nos contemplari, non quæ videntur, sed quæ non videntur: nam secus quæ videntur, quomodo videri non possunt, vult ergo ne visibilia contem-plemur attente, curiose, & eo animi desiderio, & affectu, quo sagittarii solent intendere in scopum, quem collimare desiderant, ea enim vis verbi Græci, atque etiam Latini *contemplandi*, & ita eum locum Pauli explicuit Anselmus. *Non attendentibus nobis, quæ videntur, atque adeo Chrysostomus hunc Jobi locum ad contemplationem retulit: Non contemplantur, inquit, idcirco oculum suum erudiebant, ut non virginum formas, pulchritudinesque curiosius persequeretur, eademque ratione interpretatus est Theophanes Nicænus Theophrastus hunc ipsum locum Epistol. 2. ad omnes Christianos: Nec curiosi inquit oculis attendebas mulierum facies. atque eadem est illius loci apud Matthæum intelligentia. Qui viderit mulierem, &c. Est enim Blepo, non solum oculos, sed etiam animam ad videndum advertere, & quod alius dixit: *Cernere acutum.* Atque hoc illud est, quod Augustinus, in sua regul. 3. cap. vigesimo primo observavit: *Oculi vestri, est iaciuntur in aliquam fornicarum, figantur in nulla, affertque ex versione Septuaginta locum sacrum: Abominatio est Domino defigens oculus, sicut etiam Chrysostomus homil. 3. de verbis Itaræ; Vidi Dominum, Proverb. 6. (quamvis apud Septuaginta nunc non inveniamus affert) Non dixit, ne videas, sed enim nonnunquam fuit ultro, sed ne cognoscas, illud tollens, ut studio animadvertamus, ne curiose intuearis, ne contemplationi immoreris quæ ab animo corruptio, & concupiscentia proficiſcitur. Sed quoniam si cogitandi verbum proprie, & rigide sumatur, præclaram continet morum doctrinam, ideo de ipsa interna mentis cogitatione pauca quædam statim adjiciemus.**

De Virgine.

10. Virginum conspectus, & stupri nomen multos deteruit. Virgo dicta, quæ nullius sit. Propter etas nominis Hebræi.
11. Virginum pulchritudo maxima. Levius crimen, quod pulchritudo suasit.
12. Improbitas scortatorum. Cavendum à virginum conspectu. Curiositas videndi. Naphia natura.
12. Forma ignis insiliens in animum. Unde dicitur forma. Virgines oculorum ægritudines. Amatorem castitatis, neque videre, neque videri.
14. Oculorum cum manibus & sazu cognatio.

Hh 3

Hæc

10.

Stupri
nomen
multos
decretet à
virginum
conspetu
Duplex
proposita
obsecutio
nis solutio

Chrysost.

Theophan

LXX

11.
Secunda
responsio
dubita-
tionis.

Tertullia.

Levius
peccatum
quod pul-
chritudo
suasit.

Tiraquet-
lus 2. con-
vul. n. 14.
Chrysost.

Fornica-
rius quis.

Plato.

Hæc est amplificatio temperantiæ, & castita-
tis singularis viri sanctissimi, quod neque
virginem deperierit, neque unquam com-
miserit, ut attente, & petulanter virginem aspi-
ceret. Sed cum plerique effrænes, & libidinosos,
ipsum stupri nomen, & sceleris gravitas
detertere soleat à virginum conspectu, &
concupiscentia, videretur sane major fuisse
laus, quod abstinere à concupiscentia femina-
rum aliarum, quas attingere, vel concupiscere
aut facilius esset, aut minus improbum. Respon-
deri huic rei dupliciter potest: primum, *Virginem*,
hoc loco forte accipi, non tam pro ea, quæ in-
corrupta est, & viro incognita, quam pro ea, quæ
nullius viri est, sive virgo sit, sive non, dummodo
soluta sit, nam quæ huiusmodi est, præsumitur
virgo. Intelligentiam hanc indicavit Chrysos-
tostomus, homil. 2. de patientia Job. tom. 1. *Tantum*
(inquit) *abfuit ab alieni thori infidiis, ut neque ad*
ineptam virginem, in qua nihil periculi fuerat, impu-
dentem oculum deflexerit. Atque Theophanes
Epistola secunda, hunc ipsum locum tractans,
Si in virgines (inquit) ac liberas mulieres erant illi
oculi adeo continentes, & castigati, & vel in cogitatione,
& oculo fornicationem rejiciebat, quanto minus adulterii
labem, & maculam ad illius animam penetrare omnino
potuisse credendum est. Videntur itaque hoc loco
tantum agnoscere *Virginem* sumi pro libera, &
innupta muliere. Sed quidem ipsum originale
nomen *Bethul* strictè, & propriè *Virginem*, &
incorruptam significat, atque adeo ipsam vir-
ginitatem in abstracto, Deuter. 22. 14. & 15.
& Judith. 11. 37. 38. Alia enim nomina, quæ
virginem significare solent ex proprietate vo-
cis videntur potius esse nomen ætatis, quan-
quam de incorrupta etiam virgine dicantur.

Secundo, & verius responderi potest, esse
singularis continentie, & castitatis encomium,
quod neque petulanter aspexerit virginem cujus
pulchritudo maxima est, cum florem non
amiserit, neque fædo contactu emarcuerit.
Quare quamvis ex alia parte crescat flagitium
ejus, qui virginem oppresserit, at certè ex hac
minui videtur, quod facilius sit humanam imbe-
cillitatem conspectu pulcherrimæ virginis capi,
& demulceri: nam ut Plato in Symposio dixit.
Amor inter flores habitat, at in eo, quod defloratus, nun-
quam libenter insidet, est quippe decor natura sua, libi-
nis innovator, & incitator, ut Tertullianus de cultu
fœminarum dixit.

Quare, qui ex legum præscripto, responde-
rant, levius, & venia magis dignum censent fla-
gitium, quod pulchritudo suaserit, quam quod
deformitas attulerit. Certè Chrysostomus ho-
mil. 3. in cap. 1. ad Timoth. *illum* (inquit) *ma-*
gis adulterum dixerim, qui quamlibet ex vulgo, quam
qui Regnam violaverit. Illic enim plurima irrita-
menta sunt, puta opes, elegantia forma, & huiusmodi
cetera, quorum hic nihil invenias. Eadem profecto
ratione illum magis ebrium dixerim, qui quolibet vino,
quam qui optimo inebriatur. Ita & cupidum eum
potissimum censeo qui ne minima quidem rapere omis-
sit; nam qui maxima diripit, minima fortasse contemnet,
qui autem parva non despicit, quomodo his maiora de-
spiciet. Fur igitur hic magis, quam ille est, nam qui non
aspernatur argentum, nunquam profecto aurum asperna-
bitur.

Quare Ecclesiasticus illum appellat hominem
fornicarium, non qui delicato tantum pane vesci
concupiscat, sed cui nullus panis insuavis existat,
cap. 23. 25. *Homini fornicario omnis panis dulcis, non*
fatigabitur transgrediens usque ad finem. Sunt enim
turpissimi scortatores, qui vaga libidine dele-
ctantur nullo delectu, & ut Plato in Convivio
dixit, hi verè non amant, sed ad explendum tantum
desideria inbiant, & quodcumque cum fors illis offerat,
exequuntur. Isti igitur magis ex affectu improbi,
magisque turpes, non solum virginum, sed qua-
rumcunque aliarum corruptores. Quapropter
idem Ecclesiasticus hominem benè moratum,
beneque institutum monet ulterius, ne ad vir-
ginis alicujus conspectum, per imprudentiam
incantus labatur: Virginem (inquit) *ne aspicias,*
ne forte scandalizeris in decore ejus. Ecclesiast. 9. 5.
Nam qui nimium se continuerint intra præscri-
ptum, & terminos sanctioris, atque purioris
vitæ: at conspecta virginum forma, aliquando
se fœdæ alicujus cogitationis macula deturpa-

runt, & ut de Salomone dicitur: *Dederunt maculam* Eccl. 47.
in gloria sua. Hoc igitur opus, sicut eximie casti- 21.
tatis est, ita etiam singularis est virtutis, atque
fortitudinis. Quod cum alius dixit de ipsa cujus-
que pulchritudine cum sua ipsius castitate.

Lis est cum forma magna pudicitia:

Ovid. in
Epist. Pa-
ris.

Hoc de pulchritudinis conspectu pugnante
cum pudicitia optimorum virorum, affirmari
quoque verissime potest: quare enitendum illis
est, ne in certamine turpiter vincantur. Atque
illud Alexandri Magni libenter memoria repetam,
cum à pulcherrimarum virginum filiarum Darii
conspetu abstinuit. *Non committendum* (inquit)
sibi, ut cum viros vicisset, vinceretur à fœminis. Laudat
hujus pudicitiam Plutarchus oratione 2. de
Alexandri virtute: *Reliquis* (inquit) *Perfidibus* Alexan-
dri *sanctum superior suis pudicitia, quantum fortitudine Per-*
dis: nullam enim invitam vidit, & quas vidit, magis
præterit, quam non visas, ut cum alias fuerit humanissi-
mus, adversus pulchritudinem forma duntaxat superba
se gesserit. Atque hujus ipsius exemplo si non
petulantium, at oculorum curiositatem compri-
mere conatur idem Plutarchus libello de Curio-
sitate: *Alexander* (inquit) *Darii uxorem, quia for-*
mosissima dicebatur, notus in suum venire conspectum,
nos lecticis mulierum oculos subicientes, & eas à fenestris
suspendentes, nihil peccare nobis videmur adeo lubricam,
& ad omnia fluentem curiositatem facientes. Igitur
quod de *Naphia*, id est, sulphureo illo bitumine,
quod terra profert, scribit Plinius lib. 2. cap. 105.
Huic (inquit) *magna cognatio ignis, transiuntque*
protinus in eam undequaque visam. Hoc quoque de
igneis oculorum tædis, internoque concupiscen-
tiæ igne affirmare possumus continenda omnino
hæc lumina esse, ne videant pulchritudinem, est
enim his ignibus cum pulchritudine maxima co-
gnatio, transiuntque in illam undecumque vi-
sam. Atque è contrario etiam poteris dicere for-
mam esse ignem, qui facile transiliat in nostros
oculos, nostramque animam undecumque visam,
nam concupiscentia turpis, quasi ignis exardescit, ut
aliquando diximus. Propterea enim pulchritudo
forma, nomen apud Latinos habet, quod sit quasi
fornax fervens, dicitur enim ut Nonius Marcel-
lus existimat, à *ferro*, quod calidum, & fervens
significat. In quem rem eleganter dixit Chrysos-
tostomus homil. 3. de verbis Domini.

Ubi ignis, ubi sanum aliquod, aut cultum arripueris,
nihil moratur, sed simul lucidam accendit flammam,
idem, & ignis concupiscentia, qui est in nobis, simul
atque per oculorum intuitum elegantem ac venustam
attigeris formam, protinus exurit animum. Vide Pro-
verb. 6. ubi cum igne comparatur concupiscentia
oculorum, ubi versicul. 25. nos habemus: *Ne*
concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum, ne capiaris
numibus illius, Septuaginta legunt. Non te vincat
formæ concupiscentia, neque capiaris suis oculis, neque
abripiaris ab ejus palpebris; nimirum vultu tantem
castitatis, neque videre, neque videri. Sic profecto
virgineus decor conspectus exurit oculos, atque
illis dolorem ingentem solet inurere. Quæ de
causa appellata sunt aliquando Virgines oculorum
agritudines, concupiscentiumque dolores, cujus
loquendi moris apud Herodotum, Plautum,
Plutarchum exempla, virginis variz litteraturæ, ne,
sine aliorum invidia dicam, Princeps, Petrus
Victorius lib. 2. variarum lectio. c. 5. opportuna
protulit.

Sed rem totam claudet utiliter D. Basilii Magni
libro de virgini, pulchra sententia, de virgine dis-
ferens: *Est sane iniquum, & indignum præterquam*
quod ad vitium per oculos vehtur, virginem, quæ manu
contrectare non audeat, ea jactu oculorum indifferenter
attingere. Quæ igitur non evitavit luminum tactum,
quantum in se est, nec manus quidem tactum vitæ sic
enim cum ignem tangimus, ignis indicia per impressas
nobis adustiones excipimus, ita possibile non est cum quem
ignem amoris utigeris, ejusmodi tactum innocuum in vi-
latumque præferre.

Ut ne cogitarem, &c.

15. Doctrina de cogitationum custodia propria Evangelii
Illustratus Maubaus.

16. Cogitationum facilitas, atque comprimendi difficultas.
17. Viri, de quo varia Patrum sententia.

17. Cogitationum pravarum multa genera. Corruptio mentis variis similitudinibus explicata à Patribus. Illustratus Ieremias, & locus Paralip.

18. Comminatio non custodiendi cor. Explicati Salomon, Paulus, Joannes.

15. Clara & distincta doctrina de cogitationibus curandis, propria Evangelii.

Sed ad id, quod de cogitando ex Chrysostomo & Gregorio supra tetigimus, primum per revertamur, ajunt enim Jobum in hac suarum cogitationum custodia imprimis implevisse Evangelicam perfectionem; hæc enim dilucida, clarisque verbis expressa de cogitationibus doctrina propria est perfectionis Christianæ, ut ex Matthæi quinto colligitur: *Audisti quia dictum est antiquis, Non moechaberis. Ego autem dico vobis, Quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.* Ut enim hoc loco Gregorius ait: *Per Moysen luxuria perpetrata, per auctorem vero munditiæ luxuria cogitata damnatur.*

Basilii. Quamquam & Basilii super illud Moysis: *Attende tibi ipsi, ne quando fiat verbum occultum in corde tuo iniquitas.* Hanc ipsam cogitationum custodiam, sollicitam atque diligentem præceptam nobis interpretatur: *Facile (inquit) admodum labimur in peccata, quia cogitatione admittuntur, & qui finxis sigillatim corda nostra, probe conscius maximam peccatorum partem solere perfici subitaneis, & illo motu proposita, aus cogitationis impressiva, principem illam animæ puritatem, quæ præcipua ejus consistit, nobis edixit retinendam atque tuendam.*

16. Exponit deinde eleganter reliqua peccata operis tanto esse difficiliora, quanto majori oportunitate temporis atque loci indigent. Idemque ipse in Constitutionibus Monast. cap. 38. de hac cordis custodia interpretatur id Ephes. 6. *Sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Quis etiam ab ignearum sagittarum jactu & sensu immunis esse possit? Verissime enim dixit venerabilis ille Petrus Damianus: *Non puto quod ille, qui clausit cælum oratione, clauserit animum à cogitatione, ut facilius sit cælum obscurare, quam animum.* Illam Marcus Eremita, quæ est molesta & odiosa, comparat cum latrone irruente ex improvisi, qui vi corripit animum. Extinguenda vero sunt tela ignea, sic excipiantur sancta alia & castissima cogitatione, neque semel injectam animo pravam cogitationem tractemus, versemus, repetamus. In quam rem elegans illud est Philonis libro 2. Allegoriarum legis, tractantis fugam Jacobi ex domo Laban: *Si pulchritudine conspecta captus periclitaris, ne offendas ad eam, fuge clam ab illius imaginatione, nihil amplius menti renuntians; nam continua remiscencia veras formas imprimendo, cadunt mentem, & iuriam concitant. In his enim clancularia fuga saluti esse solet, cunctatio vero, renuntiatio dilatioque superat rationem, & in servitutem redigit. Quia propter cave anime, ne unquam rem sensibilem, à qua periculum imminet, tibi ipsi renunties, ne retrahes eam, ne forte succumbens ei, reddaris infelicitissimus; fuge potius, libertatem ferocem servituti mansuetæ præferens.* Aut certe quod ii, qui pila ludunt, diligenter cavent: Cavendum est ne coniectam in nos pilam per moram aliquam teneamus, & quod ajunt, calefaciamus; sed vix objectam animo, in ipsum pudicitie hostem retorquamus; nam si incauti & negligentes hujusmodi occultis secretisque faculis vulnerari nos sinamus, etiam sine opere computrescimus, & interibimus. Sunt enim, ut ait Philo libro 1. Quod deterius pot. infid. cogitationes mentis partus, ut Bernardus de inter domum. cap. 39. ait, pravæ cogitationes, filii vipera, qui in mentis utero concepti, matrem deinde lacerant, & interimunt. Quomodo enim

Chrysost. (inquit Chrysostomus) cerva confixa jaculo in visceribus, de tali corporis parte, etiam si venatorum effugiat manus, verbis nihil infert laori: sic & anima accepto concupiscencie jaculo, è lascivo curiosoque aspectu, etiam si cum jaculo diu permittatur abire, tamen ipsa per se corrumpitur, ac perit, ubique videns hostem, & insequentem habens.

Bernard. De hac vero ipsa animi corruptione, quæ per Cogitatio pravæ cogitationes fit, accipit id 2. Paralip. 26. 16. quod de Ozia dicitur: *Elevatum est cor suum in opere in interitum suum.* Quod Septuaginta legunt: *Exaltatum est cor ejus ad corrumpendum.* Ipse vero Chrysostomus, usque ad corruptionem. Quid (inquit) est usque ad corruptionem? usque ad pravæ cogitationes.

LXX. Pravarum quæ omnem mentis nostræ sanitatem corrumpunt. Hoc cogitatio inique dicit: *Elevatum est cor ejus, neque se continuis numerari concupiscencie.* Has ipsas cogitationes pravæ

Celarius comparat cum turpibus sputis, phlegmibus, luto, stercore, quæ animam conpurcant, & rationes horrorem Deo faciunt, cum immundissimis meretricibus, & epithe. cum carbonibus vivis, quos sine vulnere retinere ita, non possumus, cum rebus fœdissimis. Nazianzenus *Casarius*, orat. 49. vocat *Primogenita Egypti, & semen Babylonis*, atque parvulos *Babylonios*, quos oportet allidi ad petram, ut eleganter eo loco interpretatur Nice-tas, atque similiter Ambrosius lib. 2. de Pœnit. cap. 11. Origenes homil. 11. in Jesum Nave, & Oratione de salutari adventu Christi: *Paccatrices ac captivatrices cogitationes appellat opera diaboli, quæ veniunt dissolvere Filius Dei.* Nilus in Ascetico, vocat *Idola in abscondito*, quæ qui ponit & erigit, maledictus est; Deuteron. 27. 15. Rursum idem in Paræn. *Semen diaboli.* Ambrosius super cap. 4. 2. ad Corinth. appellat *Occulta ded. coris*, ut non solum de opere sed & de cogitatione pellantur. Bernardus term. 3. de Nativitate, *Torrentes iniquitatis*, quæ intrans usque animam. Est autem (inquit) cogitatio mala rivus exundans, & qui nullis obicibus repelli possit. Vide Gregor. Gregorium l. 1. Reg. c. 15. Basilium de Virginitate.

Sunt vero etiam pravæ immundæque cogitationes aliæ, quas sane ipse animus ex inertia & temeritate quadam evagandi, aut prava etiam voluptate sibi ipsi creat, ut idem Basilii loco citato docet, & in Regul. brevior. interrogatione 21. Abbas Pachon apud Palladium in histor. Lausica section. 26. Diodochus de Perfect. c. 83. Climacus Gradu 15. Marcus Eremita, In Responsione ad eos, qui de Baptismo dubitabant, de quibus illud videtur Jeremæ 17. 8. *Parvum est cor hominis (sinuosum, mille cogitationum diverticulis & pravitatibus perplexum) & inscrutabile (difficile cognitu, etiam ab ipso homine, nisi valde attente & diligenter probet seipsum) Quis cognoscet illud (quali dicat, quis judicabit, aut quis cordis cogitationes & ambages requiret?) Ego Dominus, scrutans cor, & probans renes, (id est, ipsas etiam secretas cordis appetitiones & concupiscencias, carnisque voluptates, quæ per renes significari solent) quid uniusque juxta viam suam, & juxta fructum ad inventionem suarum. Nimirum cogitationes sunt via cordis, & ad inventiones, sive machinationes & studia*

Hinc illæ comminationes factæ: *Iniquitates operantibus in corde, Ps. 5. 17. 2. Et Iniquitatem meditantibus in cubili suo, Ps. 35. 5. & Iniquitatem aspicientibus in corde, Pl. 65. 18. & Errantibus ab utero, id est, à prima peccati conceptione, Psalm. 57. 7.* Hinc quoque illæ Judicis minæ, fore ut revelentur & discooperiantur occulta, Threnor. 4. 22. & quod Investigaturus sit omnia secreta ventris, Prov. 20. 27. & Scrutaturus Ierusalem in lucernis, Sophoniam 1. 11. & quod Ipse vivit in tenebris constituta, & lux cum eo est, Danielis 2. 22. Huc Salomus vocat id Eccles. *Cor stulti in sinistra illius; Quia (inquit) & mala cogitat, & malis operibus accumulatur, pro quibus in die iudicii à sinistris ponetur.* Itemque illud: *Si spiritum potestatem habueris, id est, diabolica suggestionis, ascenderis super te, locum tuum ne dimiseris, cor abyssi fortiter repugna.* Sic sane abyssum Dominus invadit, abyssus autem est cor hominis, in quo

repleta, id est, venenatæ cogitationes, quorum non est numerus, ut Bernardus ait, de interiori domo cap. 44. Propterea non solum præcingendi & constringendi lumbi corporis à pravis operibus, sed etiam succingendi lumbi mentis ab impuris cogitationibus, 1. Pet. 1. 13. & Præcingendum etiam cor & pectus, ad mamillas zona aurea, Apocal. 1. 13. id est, coercenda cogitatio, & continenda in officio pudicitia: sic enim fiet, ut omnia qualintra nos sunt, Deo benedicant, & ut præsit homo volatilibus cæli, id est, ut Basilii ad pulchram allegoriam retulit, ut in periculis arivagis, & plenis vanitatis cogitationibus: atque ad diem iudicii revelato corporis crassissimi amictu, animam exhibeat pulcherrimis picturis decoratam, non turpibus atque indecoris cogitationum imaginibus, & ut Paulus ait: *Ostendant opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusanti, bus etiam defendentibus in die, cum judicabit Deus oculis hominum.* Hæc tandem est hujus rei clausula ex Origene l. 4. contra Cellum, sanctissimum fuisse Jobum, ut qui Deum semper habuerit præsentem dere non Nam quis alius (inquit Origenes) modus est, qui facilius ad recte vivendum convertat, quam fides, certaque persuasio, nihil à nobis vel dici vel geri, vel cogitari, donique, quin oculis Dei pateat. Sed rursus quantum ex impudicis cogitationibus malum jam non videamus.

II. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, & hæreditatem Om- nipotens de excelsis?

1. Pars à Deo attributa, pro supplicio. *Scortatores enim-
nis obnoxii.*
2. Pars de supplicio, vel premio.
3. Divinum supplicium desuper ruens. Pars vel hære-
ditas in malum.
4. Deus habitans in corpore casto, tanquam in templo
Explicatus semel & iterum Paulus.
5. Sacerdotis castitas. *Explicatus Ecclesiasticus.*
6. Nomina honorifica, quibus Paulus castitatem insignit.
Fornicatio probrosa.

LXX.

Nicetas.
Chrysost.

Saddai
vastator
& vindex.

Luxuriosi
dissipatio-
nes sub-
stantiæ.

Luc. 15.
13.

2.
Secunda
interpre-
tatio vero
similis.

Cajetan.
August.

3.
Germa-
nior ne-
xus &
exposi-
tio.

Desuper
denotat
divinum
supplis-
cium.

Vera sen-
tentia e-
lucidatio.

Pars &
hæreditas
in malum

4.
Pars Dei
quid.
Deus ha-
bitans in
homine
casto fu-
giens im-
purum.

Separant Græci sententiam hanc à præceden-
te. Quare quod Septuaginta legunt: *Quid
partitus est Deus desuper, & hæreditas Omnipoten-
tis ex altissimis?* Illi explicant in hanc sententiam:
Quamobrem post tantam animi continentiam
ac puritatem Deus mihi hanc pœnarum par-
tem contulerit, prorsus ignoro; sic ferè Nicetas.
Chrysostomus verò eleganter rem totam ex-
plicuit his verbis: *Nec enim dicere quicquam fas
est, me pœnam hanc ideo luere, quod divitis ad socor-
diam atque molliem abusus sum; etenim hominem mu-
lierosum, voluptatumque illecebris ac delitiis
diffluentem, rebusque ludicris studentem, jure optimo
quis in adversam contrariamque vitis conditionem con-
jecerit; eum verò, qui commestationes vitaret, qui homines
joculares, & moventes risus repudiaret, qua tandem ra-
tione quis in hanc tetram mœstamque vitam præcipita-
verit.* Atque cum hac interpretandi ratione con-
fessum etiam potest nostra lectio, si partem Dei
(ut est in Hebræo) & hæreditatem Omnipotentis Sad-
dai, vastatoris & vindicis) sumamus in malum,
id est, in pœnam & supplicium. Dicit igitur Job,
mirabile esse hominem castum, & impurissima-
rum voluptatum inimicum, ad tantas ærumpas
recidisse. Nam plerumque hujusmodi sunt bo-
norum abliguriores, qui dissipant substantiam suam
vivendo luxuriose.

Alii aliâ etiam viâ separant hanc sententiam à
præcedente, reguntque ab illo superiori verbo,
cogitandi & pangendi factus, quasi dicat Job, etiam
pacto fœdere proposuisse in animo suo cogitare
quam partem, quamve hæreditatem decer-
neret Deus judex homini live probo, live
improbo. Hac ferè ratione interpretatur Ca-
jetanus. Et quidem præterquam quod arguta
est & subtilis expositio, & fortè ab Augustino
indicata, qui sic scribit: *Quæ est alia pars Dei super,
subauditur, non cogitabo. Aut ita, & quæ est, nisi illa,
videtur esse universale quoddam remedium ad-
versus peccatum, ut possit se homo continere
in officio & virtute, concipere cogitationem &
timorem judicii novissimi, de quo aliquando
plura diximus.*

Sed ut communiora apud Interpretes, ita etiam
elegantior & pulchrior nexus est cum sententia
superiori, ut pertineat ad rem de castitate
servanda, aut violata, & ad illius vel præmium,
vel pœnam. In malum & pœnam postulari
videtur ab illis particulis, *desuper, & de excelsis*, quæ
aliquando indicare & minari solet divinum sup-
plicium *desuper* jaculatum instar ruentis ponde-
ris, aut decidentis pluvie immissæ, iudice desuper
tanquam de specula sublimi despectante omnes
mortalium actiones, ut digno supplicio im-
probos afficiat. Ait ergo: Statui apud me nihil
habere confortii cum stupratoribus virginum,
aut cum scortatoribus impurissimis. Quam enim
(per admirationem) partem, id est, quam
vehemens supplicium, quam severam vindi-
ctam retribuendam impurissimis hominibus,
oculos habentibus plenos stupri, adukerit, &
incessabilis delicti. Non est autem infrequens in
Scriptura, partem, sortem, aut hæreditatem in malum
& in pœnam accipi. Psal. 62. 17. Isa. 17. 14. & supra
Job. 20. 19.

In bonum verò etiam non ineleganter: nam
partem Dei, & hæreditatem Omnipotentis ipse inter-
pres illuminationis gratiâ per paraphrasim dixit:
Partem quam Deus habet, id est, quam sibi Deus
vendicat in homine; quasi dicat: Cum ho-
minis impura cogitatio animæ supremam sedem
conspurcet, totumque hominem foeda turpis-
que voluptas insigni dedecore afficiat, quod

mihi divinæ præsentia, atque familiaritatis, &
inhabitationis cujuldam in meo an mo & cor-
pore præmium polliceretur, si turpiter cogitarem,
turpiterque viverem? Cor ille sibi offerri
postulat. Sed purum atque mundum. Tem-
plum ille nos vult suum, templumque Spiritus sancti,
qui in nobis est. Sicut scriptum est: *Nescitis quod
templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis*,
si tamen non simus nostri, neque tollentes membra
Christi, id est, corpus quodammodo cum Christo
fuscitatum, faciamus membra meretricis. Non
enim vult habitare Sapientia in corpore subdito pecca-
tis: & fugit à cogitationibus quæ sunt sine intellectu,
videlicet ab illis, quæ propriæ sunt irrationalium
pecudum. Non solum autem animum castum,
sed etiam corpus vult Deus partem suam & hæ-
reditatem dici, sicut ait ad Corinthios Paulus:
Corpus non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori.
id est, Datum est homini corpus, quod Deus
castis mundisque actionibus occupatum signifi-
ficaret. Quare illum locum ex 1 Corinth. 3.
13. sic legit Cyrillus Jerosolym. Catech. 4.
*Nescitis quod corpora vestra templum sunt Spiritus san-
cti, qui habitat in vobis?* atque de corpore adver-
sus Manichæos eodem loco differens: *Ne patia-
ris* (inquit) à quoquam tibi persuaderi, quod alienum sit
à Deo corpus hoc. Qui enim hoc credebant, tanquam
alieno quodam vase in scortationem ipso facile abusi sunt.
Quare aliquando Paulus Fornicatorem cum Profano
conjungit, & utriusque imaginem repræsentat
Esau: sic enim ait ad Hebr. 12. 16. *Ne quis forni-
cator, aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam ven-
didit primitiva sua.* nam sicut Esau propter vilem
brevemque escæ & palati voluptatem, sacrum
illud primogenii jus, quod ad sacerdotium
pertinebat, quasi profanavit, eum vendidit: ita
etiam fornicator suum corpus, quod Deo sanctum
esse deberet, tanquam illius pars & hæreditas, pro
vili esca voluptatis profanat, ut Cyrillus Jeroso-
lym. loco indicato sapienter monet, hunc ipsum
locum tractans: *Ne parvâ voluptate vendatis ma-
gnam dignitatem, atque id potissimum post Deum
factum hominem, cujus corpus sanctissimum
vult ille exemplar regulamque esse nostrorum
corporum, ad illius claritatem & imaginem confi-
gurandorum, adeo ut dixerit Paulus, Christum fa-
ctum esse hominem nostro corpori, formando vide-
licet, & sanctificando. Dominus* (inquit) *corpori.*
Ideo puritatem & castimoniam, sacerdotum præ-
sertim, comparat Ecclesiasticus cum re sacra, vi-
delicet cum adipe illo oblationis, qui ad hono-
rem Dei totus comburebatur: *Surrexisti* (inquit)
*Nathan Propheta in diebus David, quasi adeps separatus
à carne.* Est autem adeps castitatis & continentie
symbolum; quod enim in corpore animalis ex-
cerni & separari in semen solet, concrevit ad
pinguedinem & adipem, atque nimium pingues
sterile scire solent. Ut dici possit illud Jeremia 31.
14. *Inebriabo animam Sacerdotum pinguedine.*

Hinc fit, ut Paulus Castimoniam vocet, *sanctitatem*,
quod reddat hominem sanctum, & dignum Dei
inhabitatione & hæreditate. In quam rem infi-
gnis est illa Pauli exhortatio, 1. ad Thessal. 4. 3.
Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Id est, vide-
tur ad hoc reduci lex divina, ut castitatem secte-
mini: sic ferè interpretantur Theodoretus, Chry-
sostomus, Cassianus lib. 6. cap. 15. & 16. cui simile
est id, quod statim sequitur de vocatione, ut
abstineatis vos à fornicatione (hæc videlicet, ut inquit
Cassianus, sunt illa præcepta, quæ illis sæpe
dedit & inculcavit. Vide, inquit Chrysostomus,
quomodo nusquam de alia re adeo vehementer, obscure
ac latenter loquitur, atque de ista, (cujus rei exempla
subiicit ex Epistolis Pauli) *Ut sciat unusquisque
vestrum* (Chrysostomus, *Quid miraris quod ubique
discipulis de hac re scribit, quando & Timotheo scribens
dixerit, Te ipsum castum custodi.* Cum igitur dixit,
Unusquisque, neminem excipit) *Vas suum possidere*
(Latini uxorem intelligunt, sed Chrysostomus &
Theodoretus, *Suum uniuscujusque corpus*) in sancti-
ficatione (per castitatem enim sanctum est Dei
templum: sic etiam ad Hebræos 12. *Pacem
sestamini, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit
Deum*, id est, castitatem, Interprete Chrysostomo,
Theodoro, Cassiano, lib. 6. cap. 16.) & honore:
nam fornicatio dicitur ignominia, Ecclesiast. 47. 22.
Macula in gloria, nos per antiphrasim
meretricem vocamus, honoratam, in honorata,
& castitatem ad honorem referimus, *Tocile en
la honra.* Atque adeo etiam Paulus, *Confusionem*
appellat,

appellat, Philip. 3. 19. Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. Interprete Ambrosio, & Rom. 1. 26. Passiois ignominia non in passione desiderii sicut gentes, quia ignorant Deum. Sedulius Presbyter, Ignorant (inquit) Deum auctorem castitatis, quod dicit, No entenden que Dios, es Dios de Castidad. Certe magna ex parte idolotras infestavit turpis libido ad omnem immunditiam profusa. Ergo (inquit Chrysostomus) disciplina est res illa, & multa, ne lasciviat, & nequis supergradiatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, &c. (hoc de adulterio paulo inferius latius explicabimus) Concludit tandem Apostolus, quasi castitas sit summa nostrae religionis: Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Cassianus. lib. 6. cap. 15. legit: Non enim vocavit nos Deus in ignominiam, sed in sanctificationem. Atque etiam Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 4. cap. De corpore, hanc summam Evangelicæ vocationis proponit: Tu in libris Evangelicos inscriptus cum sis, cave ne delearis propter scortationem. Ubi nota ex Chrysostomo, cum Deus vel adulterii, vel alius fornicationis poenas repetit ab homine, non solum ulcisci proximi injuriam, sed potissimum injuriam factam Spiritui sanctificationis, & Deo ipsi volenti habitare in nostro corpore mundo. Ergo hoc profecto erit Spiritui gratia consumens facere, ut Apostolus dixit ad Hebræos 20. 29. per castitatem autem, & sanctimoniam glorificare, & portare Deum in corpore nostro, ut idem dixit 1. Cor. 11. 6. 20. hanc de templo, & parte, seu hereditate Dei per Castitatem & immunditiam corporis, admonitionem, & doctrinam claudens.

III. Nunquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus injustitiam.

1. Divini supplicii meritis.
2. Scortatoribus, & voluptuariis interitus. Illustratus Paulus. Perditio quid.
3. Alienatio, & alienus quis. Libidinosi Dei gustum non sentiunt. Explicatus locus Regum.
4. Libidinosi corpore multipliciter flagellati fœdi morbi. Illustratus Eccles.
5. Voluptates corporeæ mentis inimica, & quare.

NON pauci Latini sententiam hanc in universum accipiunt, ut ideo se continuisse dicat, quod improbis omnibus constitutus sit à supremo iudice peracerbus interitus, & à Divina beatitudine, & luce jucundissima ab alienatio quædam, & exilium relegatioque à consortio, & sedibus beatorum. Et favent quidem ipsæ voces iniquitatis, & injustitiae, quæ nullum peculiare peccatum exprimunt.

Sed placet Philippi, Divi Thomæ, & aliorum interpretatio, ut hæc pertineant ad supplicium nefariæ libidinis, & omnis turpitudinis. Nunquid non perditio est. Proprie, Contritio, perniciēs, calamitas, interitus. Sic etiam paulus Philipp. 3. 18. voluptuariis, & inimicis cruci Christi, minatur finem innotum, & 1. Thess. 4. 6. iudiciis vindictam severam. Quoniam (inquit) vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis & testificati sumus. Non enim (inquit Chrysostomus) tantum voluptatis jam capimus, quantum expectamus & sustinebimus supplicium, nam malitia unius diei, oblivio nem facies luxurie multa. Valde vehementer lectio Septuaginta. Væ perditio injusti. Cum autem in Scriptura dicitur, væ, supplicium acerbissimum, vel ipse inferni cruciatus affertur, ut aliquando diximus.

Et alienatio operantibus injustitiam, id est, ex proprietate vocis, peregrinatio, exilium relegatio: nam alienus in Scripturis dicitur, qui alienus est, extraneus, & peregrinus, neque ejusdem generis, neque ejusque communionis, aut legum: Sic igitur voluptuarius, & turpis humo à sedibus & consortio exultat beatorum, à legibus & familiaritate sanctorum, illum Deus à suo conspectu relegat: nam ex Paulo dicebamus: Sine sanctimoniam, & castitate nemo Deum videbit. Alienat enim à se Deus, & amandat procul omne immundum, atque ut S. xtus (sive is Pontifex Sanctus, sive alius Philosophi Christianus sit) in tractatu illo de malis doctoribus & de Castitate, Castitatem rem præ cæteris Deo, vocat in qua præcipue ejus similitudinem gerimus, sicut corrupti, & integri jugiter

manserimus. Est enim (inquit) infinita virtus, corporis vincere voluptatem. Totum iustitia, æque sanctitatis fundamentum quod si in aliquo vacillare cæperit, omnem ejus fabricam mutare metumendum est. Quod vero Eugubinus alienum hoc loco sumit pro insolito & in ulitato supplicio, q. dicit. Estrannexa de castigo hoc alienum ego existimo à germana interpretatione. Multo illud melius, & significantius, quod Septuaginta legunt, LXX. Abalienatio. q. d. Abalienato animo Deus est erga hujusmodi iniquos, & impuros, nauseat scans ad ad illorum conspectum, jubet longius abscedere, extraneum se, & ignotum illis præbet, & impuros quasi ad alienos durius loquitur, proculhinc, procul esse profani. Quomodo (inquit S. Casarius Arelatenlis) si aliquis in vestimentis sputa projiciat, ita nobis horrorem faciunt, ut nec oculis aspicere, nec summis saltem digitis velimus attingere, putas, cogitationes libidinosas, qualem horrorem faciunt Deo. Si in templo Dei quis porcos, & canes introducat, & lutum austercora spargat, offenditur animus noster, quid de nobis cogitamus sic cogitationes luxuriosas suscipientes, Duo qui in nobis habitare dignatur, injuriam irrogemus. Abalienamus profecto a nobis Deum. Tum etiam ipsimet impurissimi homines à re Divina (quod ingens quoque scelus est & ingens sceleris poena) ab alienato sunt animo, quod & de Salomone quoque Scriptura testatur 3. Regum. 11. 3. & 4. Depravatum est cor ejus per mulieres, neque erat cor ejus perfectum cum Domino Deo sicut cor Davidis patris sui, & averterunt mulieres cor ejus. Intellige tenerum illum cordis affectum, & voluntatis propensionem defecisse: abalienatum igitur à Deo, & à re Divina illum reddiderant meretrices. Quod explicatur versicul. nono. Iratus est Dominus Salomoni, quod averfa esset mens ejus à Domino Deo Israel. Hujusmodi igitur averfio ipsissima alienatio est, quod cum eleganti quadam allusione videntur Septuaginta significasse Declarare fecerunt mulieres aliena cor ejus. q. d. Alienæ abalienarunt illius animum, & uterant ipsæ alienigenæ, ita animo illum, & affectu alienigenam reddiderunt.

Sed in his duabus vocibus, Perditionis, & alienationis, discrimen agnovit Divus Thomas: D. Thom. Perditionem enim refert ad corporale damnum vel supplicium, sive periculum personæ, & rerum. Cajetan. Deinde vero alienationem, ad animum. Paulo secus Cajetanus primam partem ad poenam sentis, secundam vero ad poenam damni. Utrumque Turpis verissimum, & forte non valde alienum ab ipsa voluptatibus proprietate: nam cum dixerit Paulus: tis supplicium peccare in corpus suum, verissime dixit: cum in Seminat enim in carne, atque de carne uberrimam corpore, perditionis, & corruptionis messem percipiet, & animo, Primum enim, quot quantaque turpissimorum hominum flagella. Quot, quam graves morbi. Quam implacabiles dolores. Quanta membro- Morbi rum omnium imbecillitas, & perturbatio: fœdi, & Quamvis sentium omnium stupor: Quanta turpes, fœditas deilbatorum sepulchrorum: Certe si nihil aliud, gravissima tamen erunt illa corporis detrimenta, & incommoda, atque voluptatum turpissimarum stipendia, quæ Aetius Aetius 1. 3 enumerat: Exolutio virium, cruditates, bebetudo Tetrabil. sensuum, oblitio, tremor, articulorum dolor, renum & vesicæ morbi, oris grave lentia, dentium dolor gurgulionis inflammatio ulcera in membris, Phthisis. Denique mala omnia. Quod eleganter Chrysostomus, Chrysost. Homil. Quod nemo leditur nisi à seipso, significat, Hi (inquit) qui in deliciis, & luxuria vitam ducunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circumferunt, atque agmine quodam infirmitatem repleta, quibusque ad cumulum malorum podagra tremor, & immatura senectus succedit, & est eis vita semper cum medicis, & medicamentis, sensus autem ipsi tardi, graves, obusti, & quodammodo jam sepulti. Idem homil. 36. apud popul. Antiochen. ipsis primis verbis. Non tam vehementer stuvialium aquarum cursus ripas corrodere solet, sicut delicia & luxus, omnia valetudinis nostra firmamenta facile subruere.

Sicut enim ablambens aqua nihil nocere videtur, exedit tamen, & consumit: sic sane voluptas demulcet quidem, sed comminuit robur, & tas hede, sicut hedera arborem virentem complexa, videtur ornare, & convestire, at exugit omnem illius viriditatem, & succum, tandemque arefacit, Plin. 16. & ut Plinius dixit, arbores necas, amicum succum cap. 34. auferendo

Eugubin.

LXX.

Deus natu

ad re

homines.

Casarius.

Impuri

anmi &

corporis

alienatio

à divinis.

LXX.

4.

D. Thom.

Cajetan.

Turpis

Morbi

fœdi, &

Turpes.

Aetius 1. 3

Tetrabil.

Chrysost.

auferendo mammas erigens, & radicosi gestans brachia,
ita sane meretrix, voluptasve, ætatis virorem
Hesiodus, perdit, & omnia animi, & corporis bona ablumit
ope, & De qua illud dici potest quod de iniqua muliere
dies, dixit Hesiodus.

Hæc quamvis validum sine torre maritum.

Oris, & exsiccat, citiusque senescere cogit.

Cic. de Senect. Ergo læva tempestas voluptatis ipsum adoles-
centiæ florem perurit, frequenter etiam deiecit,
& extinguit, sin minus libidinosa intemperantique
adolescentia. (ut ille dixit) effatum corpus vadit
senectuti. Sed si nihil horum, at quanta discrimina
perditionis, cum hoc vitio conjuncta sunt:
Interitus, Quam miser interitus plerunque comes volup-
& naufragium bo-
norum
omnium
ex turpi
voluptate
Ecc. 19. tatis: Prov. 7. Nescit quid de periculo ejus agitur.
Inclinata est ad mortem domus meretricis, & in pro-
fundis inferni convivæ ejus. Rarus hominem
fornicarium putredo, & vermes hæreditabunt, &
extolletur (id est, tolletur, & punietur) in exemplum
majus, & tolletur de numero anima ejus. Et iterum:
Propter speciem mulieris multi perierunt, &c. Arque
hujusmodi plura. Sapienter profecto Vene-
rem Libitinam finxit antiquitas, quam Deam, &
vitæ, & mortis, dicebant, sicut enim amor vitæ
& generationis initium est, ita & libido plerun-
que mortis. In Veneris Libitinæ templo, ut
Plutarchus scripsit ea, quæ ad funera pertine-
bant, vendebantur, erat enim illa profecto male-
ficii semper machinatrix, & quos ad libidinem
inflammabat, mortem, & perditionem moliebatur.
Cum igitur illam sequeris, & in ejus templo
versaris funus tuum prosequeris, ut & Chry-
sostomus eleganter dixit, Fornicarius, vel mor-
tuus est, vel demoniacus, illius instar, qui assidue
habitabat in sepulchris mortuorum. Nam quid
aliud sunt meretrices, quam sepulchra dealbata
omni fœditate refertissima.

Venus Libitina. At de alienatione illa, quam ad animam perti-
nere diximus, quis ambigat. Vecors est quem
voluptas decipit, qui autem vecors est, amens est:
nam teste Hosea Fornicatio, & vinum, & ebrietas
auferunt cor. Vide eo loco Hieronymum Greg.
31. Morali, Divus Thomas 22. q. 15. articul.
3. & q. 13. articul. 5. Divum Augustinum super
id Psalm. 57. Super cecidit ignis, & non viderunt
solem. Platonem lib. 9. de Republic. Aristotel.
lib. 7. & Ethic. cap. 9. Senec. lib. 1. septimo,
declamat, in Præfatio. Gell. libr. 19. capit. 2.
Alexander aliquando ex hac ipsa re, illam suæ
divinitatis fallam existimationem deponebat,
cum deprehenderet tantam fœditatem in Deum
cadere non posse. Ergo deprehendebat se esse
mortalem, ut Plutarchus sæpe scribit, melius
brutum dixisset, sunt enim istæ corporis, &
tactus voluptates, non solum menti, & veri-
tati inimicæ, sed propriæ pecudum. Plura
de his apud eos quos indicavimus. Nos non
plura. Hæc igitur erit illa mentis alienatio, quæ
accidit voluptatum consecratoribus, & operanti-
bus injustitiam, at ait Job.

5. *Animi detrimen- da ex turpi voluptate.*
Hos. 4. 11. *Hieron. Gregor. D. Thom. August. Aristotel. Aulus. Gell. Seneca. Plutar. 1. de Descri. adul. & amici & vita Alex. sympo. 8. cap. 1.*

IV. Nonne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat?

1. Libidinosi tenebras amant. Vix & gressus. Deus tenebrarum revelator.
2. Irrisores, & ridiculi homines, affectatores libidinosorum.
3. Vanitas & mendacium quid apud David. Turpe diviti mendacium. Illustratus Salomon.
4. Dolus de lingua & de actione. Pedes quid Festinare ad alacritatem. Illustratus Isaias & Salomon.
5. Imprecatio tacita. Particula, Si.

1. **C**ohæret eleganter hæc quoque sententia
cum materia subjecta, de turpi libidine
atque voluptate, cum enim huius vitii
proprium sit amare tenebras, atque nimium
stulte sibi blandiri, de rei quasi aut ignorance,
aut oblivione eorum quæ in tenebris, & in occul-
to fiunt, ait enim: *Parietes & tenebra circumdant me,*
& delictorum meorum non memorabitur altissimus.
Ecc. 23. Sapienter nunc occurrit Job dicens: Turpissi-
morum hominum vias, atque gressus universos
observari & numerari à Deo, Vias, universæ vitæ
conversatorem, statum, institutum vivendi, &
omnes gressus, id est, non tantum præcipuas viæ

actiones, & longiores vias, sed minutissima etiam
consilia, atque cogitationes levissimas in nume-
rato habere, id est, gradus & gressus singulos.
Nicetas, Levissima quoque tenet momenta. Vide, quæ
de Viis diximus, & de hujusmodi observatione
Divina, superius, cap. 24. vers. 23. super id. Oculi
autem ejus sunt in viis illius. Hæc sane consideratio-
ne Divinæ præsentia nititur Cæcilius hom. 10. *Caecilius,*
comprimere impuras cogitationes, nedum cogi-
tationes, nedum actiones. Etiam illi, qui in secretis
luxuriæ servius meretricum amplexus in conspectu ho-
minum perhorrescunt, plus timentes opprobria hominum
in publico, quam Dei præsentiam in occulto. Si ergo
propter iudicia hominum nullus est, qui velit publice à
meretricibus osculari, quare in secreto conscientia nostra
luxurias cogitationes non solum frequenter suscipere,
sed etiam non pravæ moras habere permittimus.
Ergo Job egregie suam innocentiam tuetur, &
castissimæ vitæ constans institutum, cum ait:
semper se reveritum esse omnes mortalium vitæ
actiones.

V. Si ambulavi in vanitate, & festi- navi in dolo pes meus.

Videtur nunc innocentiam suam testari erga
proximum quem nunquam læserit, quod Nexus
multo melius quadrat, quam quod Græci cum præ-
intelligunt nunc asserere Job, semper se vitasse cedenti-
improbiorum hominum societatem & familiari-
tatem. Legunt enim Septuaginta, Si incessum LXX.
irrisoribus, legunt autem loco vanitatis, irrisores, Irrisores
quos Nicetas interpretatur, Homines risum facien-
tes. Julianus autem eos, qui confessionibus atque
ebrietatibus indulgent. Olympiodorus: Scurras nam Julian.
hujusmodi grex, fæxque hominum additissimi Olymp.
sunt impuris illis voluptatibus, de quibus dixi-
mus. Et forte quidem prisca fuit illa irrisorum, Genusho.
& scurrarum licentia, & admiratio, quæ apud minum
Romanos viguit, mimos, & pantomimos alentes, impuram
laudantes, consecrantes, adeo ut Seneca Epist. 47. sordidum
appellarit, Nobilissimos juvenes mancipia Pantomimo. Seneca.
rum. Notat idem Tertull. de Spectaculis. Vide Tertull.
Janum Crutrum ad aliam Senecæ Epistolam. Cruter.

Sed certe vox originalis Vanitatis, vehementis
significationis est, atque ejusmodi hominem sig-
nificat, qui nihil facit solidum, sed frustranea
omnia, & sine certo aut debito fine, qui frustra, &
sine causa vivit, sicut Psalm. 23. 4. dicitur: Qui
non accepit in vano animam suam. Quo loco Sym-
machus, Mendacem dixit, videlicet cujus verba
aut promissa frustra sunt, id est, falsa, & mendacia,
& sic etiam hoc loco: Cum vanitate & mendacio, Vanitas
quæ omnino germana significatio est. Vanitatis pro men-
in sacro Sermone, sicut ait David Psalm. 11. dacio.
Diminuta sunt veritates à filiis hominum. deinde ex-
ponitur: Vana loquuti sunt unusquisque ad proximum
suum. (Hier. Frustra loquuntur) labia dolosa in corde, Hieron.
& corde loquuti sunt. Id est nemo non sub dolo, &
maligno corde agit cum proximo, rependit ni-
mirum alter alteri mendacii & vanitatis vicem.
Unde etiam Psalm. 4. 3. Diligitis vanitatem, &
queritis mendacium, atque Psalm. 61. 10. & 30. 6.
ubi Observantes vanitates superbas, sunt observan-
tes vanitates mendaces atque fallaces. Sic etiam
Prov. 30. Vanitas & verba mendacii, idem significant.
Ergo cum hæc veritas dictorum, & conventorum
sit quasi fundamentum humanæ politia, recte
Job illam primo loco proponit. Diximus alibi
de veritate & simplicitate hominis, quæ non est ul-
tima illius laus, cap. 1. vers. 1. num. 54.

Sed non magna (inquis) laus prædivitis ho-
minis, non mentiri, neque cum dolo agere cum
pauperibus, nam paupertatis potius mendacium
est, ut dixit Salomon Prov. 30. 9. Ne forte egestate
compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei. Scilicet
nunquam mentiuntur egregie, & luculenter
divites, esto Michæa testis, cap. 6. 11. Divites
ejus reperti sunt in iniquitate, & habitantes in ea lo-
quuntur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore
eorum. Est autem Ambulare cum vanitate, cum menda-
cibus familiariter vivere, aut certe viâ instituire.

Festinavi in dolo pes meus, Recte dolus conjungi-
tur cum mendacio & vanitate: nam agitur dolus
in lingua, Psalm. 143. Est videlicet novacula illa, quæ
fecit dolus. Psalm. 51. atque eadem est illa lancea
& sagitta, de quibus Salomon Proverb. 26. Sicut
noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, &c.

Viæ
humana.
rum ob-
servatio.
Nicetas.
Caecilius.
Nexus
cum præ-
intelligunt
cedenti-
bus.
LXX.
Irrisores
facien-
Nicetas.
Julian.
Olymp.
Genusho.
minum
impuram
Seneca.
Tertull.
Cruter.
Symmachus.
Vanitas
pro men-
dacio.
Hieron.
Divitem
mendaci-
um rati-
pissimum
Dolus
lingua.

Dolus vir qui fraudulenter nocet amico. Sed ex adjuncto
fraus ac- **Pedis festinantis** nomine, debet etiam accipi pro
tionum. fraudulentis actionibus, & omnia adversus
proximum iniquitate, quod melius quadrat,
Nicetas. quam quod Nicetas interpretatur, *Pedem animae.*
& alii Latini; *Pravum nocendi studium atque*
Festinatio *libidinem.* Festinatio autem illa alacritatem &
& alacri- lætitiā affert ad capiendam prædam, unde di-
tas impio- citur Ita. 8.3. *Festina prædare,* & Eccl. 2.85. vertitur:
rum in *Deliciis affluere,* quod est cum aviditate quadam &
malum. alacritate, ad captandas delicias & voluptates,
Prov. 2. quacunque data occasione convolare. Cujusmodi
16. & festinatio semper tribuitur improbis. *Quorum*
Isa. 59. *pedes ad malum currunt & festinant, ut effundant*
7. & Ro- *sanguinem.*
mau. 3.

Est autem hæc sententia sub juramenti cujus-
dam imprecatorii formula, imprecatio autem pro
more Scripturæ, boni ominis gratia reticetur, nisi
forte illa prima particula, *Si,* sit nota simplicis cu-
jusdam conditionis, q. d. An ambulaverim in va-
nitate, nec ne, ipse qui statera & bilancibus æquit-
simis ponderat mortalium spiritus, certo cognos-
cere potest, neque enim ego illi imponere possum

VI. Appendat me in statera justa, & sciat Deus simplicitatem meam.

1. Divinum testimonium stateræ nomine. Statera
justa quæ. Etiam Hypocrita stateram præferunt.
2. Deus sanctitatis tantum ponderator, cetera apud
illum nullius sunt momenti.
3. Scripturæ regula. Metonymia. Explicatus Moyses.
Simplicitas quid.

LXX.

Septuaginta videntur sententiam hanc accipe-
re quali invocationem Divini testimonii pro
sua innocentia: nam per parenthesis legunt;
(*Sicut enim in statera justa, novis Dominus innocentiam*
meam.) Sed quoniam sequentes alia sententiæ
habent suam imprecationem adjunctam, malo
sententiam hanc per imprecationem accipere.

* **Appendat me in statera justa,** Publice, & in omnium
conspectu, sublata in sublime suæ veritatis, &
sui æquissimi judicii statera me appendat & li-
bret, ut si forte inveniar minus habens pietatis, &
religionis erga Deum, quam par sit, ingens publici
dedecoris apud universos mortales supplicium
sustineam. Indicavit rem hanc Philippus. Certe
(inquit) *de æquitate justitia Dei se manifestari optat*
hominibus. Est autem Statera justa, aut Statera
justitia, ut est in Hebræo, statera sancta, quæ
ostendat justis, & verissimis bilancibus, & ponde-
ribus, quid quæque res ponderet & valeat, cui
opponitur statera dolosa, Prov. 11. vers. 1. Hoseæ 12.
versu 7. & Amos 8. vers. 5. & Statera impia,
Mich. 6. versu 11. Ergo illa est Statera justa, de
qua Levitici 19. versu 36. Statera justa, & æqua
sunt pondera, eadem ratio ponderis & stateræ, præ-
cessit enim versu trigesimo quinto. *Nolite facere*
iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in
mensura. Hujusmodi autem statera Dei propria
est, & ab illa communicata hominibus, sicut
Salomon Proverbiorum decimo sexto, versu
undecimo. *Pondus & statera iudicia Domini, &*
opera ejus omnes lapides sæculi. Quare ad eum Le-
vitici locum dicunt Hebræi, quod qui iniquis
utitur mensuris & ponderibus, profanat Dei
nomen, & facit recedere illius majestatis, & glo-
riæ præsentiam, qua videbatur adeste justæ, &
æquæ ponderationi, & justæ stateræ.

Et forte cum Stateram justam nominat, indicat
nihil referre, si sua ipsius statera, aut humani ju-
dicii pondere justus videatur, fallit enim plerum-
que hujusmodi examen, & plerumque Hypo-
critæ prætendunt manibus stateram justitiæ, ut
justi videantur, cum non nisi fallaci & iniqua
utantur. Ille enim qui in equo nigro sedebat, in manu
etiam sua præferbat stateram, ut videretur, qui mi-
nime erat.

Statera *justa* pro-
pria Divi-
ni judicii.
Hebræo-
rum de
Dei state-
ra senten-
tia.
Etiam
Hypocri-
tæ præte-
rentes
Stateram
justitiæ.

3. Sed est præterea illa, qua Deus utitur, Statera
justa, live Statera justitia, & sanctitatis, quod illa
potissimum appendantur merita justitiæ, &
sanctitatis, sicut scriptum est *Spirituum ponderator*
est Dominus. Rerum autem vilissimarum, & sub
sensum cadentium ponderator est homo. Sic
aurum, argentum, honores, sanguis, & id genus
alia, quæ apud homines gravissima judicantur,
nullius sunt apud Deum momenti: ponderat

Statera
Dei ap-
pendens
hominis
justitiæ.
Prov.
Deus fan-
ctitatis.

tantum sanctitatem: Quoniam (inquit Sapien-
tia, 11. 23.) *tantum momentum statera, sic est ante*
se orbis terrarum. Tantum illa, quæ propter Deum
fiunt, aut sustinentur, quamvis momentum, & leve
videatur, æternum gloriæ pondus ponderant.

Et sciat Deus, id est sic sane sciet, cognosceretque
Deus; vel, sic proponet Deus universis morta-
libus visendam, & considerandam meam inno-
centiam: nihil enim mihi gratius accidere pote-
rit, quam meam sanctitatem cognosci, & probari
meo judici, nihil mihi gravius, quam illi non
probari neque cognosci. Jam hoc loco Gre-
gorius illam Scripturæ regulam tradit, quod
scire Deus dicitur, scire nos facere, usitato nostra loquu-
tionis modo: *qui latum diem dicimus, ex quo contingit,*
ut letemur. Verba item Philippi digna sunt, quæ
hoc loco describantur: *Non aliquid ignorat Deus,*
ut examinando cognoscat, sed sciat Deus, ita dixit Beatus
Job, pro scire alios faciat. Sicut alibi dicitur, *Tentae*
vos Dominus Deus vester ut sciat, si diligatis eum,
pro, ut scire ceteros faciat. Regula hæc tradita est à
sanctis Patribus super id Genesis 22. *Nunc*
cognovi, quod timeas Deum, &c. Augustino, qq. in
Gen. quæst. 58. Chrylostomo Hom. 47. Theo-
doreto, q. 72. Quanquam illa aliorum ejusdem
loci interpretatio, in nostrum quoque locum
quadrate potest, quod Deus dicitur cognoscere,
quod facit ut ipse homo de se ipso cognoscat.
Sic igitur dicere potest Job, Utinam Deus mihi
perspectum, & exploratum faciat, quid de me
sentiat, & suum erga me animum præstito
aliquo signo testatum faciat, ut jam dubium
sit neque mihi, neque aliis, me ab illo amari, &
affligi quidem, non ut inimicum, neque ob sup-
plicium, sed ob gloriam suam: libenter enim illi
vel vivam, vel moriar. Scias (inquit) *simplicitatem*
meam, id est, integritatem, veritatem, perfectio-
nem, innocentiam, opponitur enim hujusmodi
simplicitas, è regione vanitati, de qua dixerat versic.
precedenti. Vide quæ de proprietate hujus
vocis simplicitis, diximus cap. 1. vers. 1.

VII. Si declinavit gressus meus de via, & si sequutum est oculos meos cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula.

1. Gressus quid.
2. Germana lectio. Oculorum concupiscentia obsequens cor.
Cordis importunitas in petendo. Illustratus Ecclesiast.
3. Cor de affectu. Aspectus rerum externarum non
noxius sanctis.
4. Dona iudicibus accepta. Adhærere quid. Divitiæ
aliena dulcissima.
5. Macula quid. Manum lordes, aut nitor.

Si vel minimum (inquit) deflexi de via, Pietatis
(inquit) ac virtutis. Sic Nicetas, Septuag.
Pes, quasi dicat, neque minimum deflexi. Phi-
lipp. *Nihil mandatorum Dei præterii* Gregor. per
gressus, desideria interpretatur. Totius (inquit)
gressus de via declinat, quoties nostra cogitatio iter recti-
tudinis per consensum relinquit erroris.

Et si sequutum est oculos meos cor meum. Eleganter
quod in Hebræo, *Si abiit cor meum post oculos*
Septuaginta significanter: *Si oculo obsequutum est*
cor meum. Divus Thomas, quem videtur sequi
Dionysius, exponit de oculorum conjecta in rem
desideratam, quasi dicat; *Si ad hoc habendum oculos*
meos intendis, quod cor desideravit; nam legit: Si ocu-
lus meus sequutus est cor meum. Quæ lectio etiam
habetur apud Philippum, & Gregorium, qui
etiam videtur indicare eandem expositionem
Divi Thomæ Circumfertur etiam lectio eandem
in Hieronymo, & Beda. Sed plane constat lectio-
nem esse mendosam, atque interpretationem ori-
am detortam: nam vera lectio est: *Si sequutum*
est oculos meos cor meum, ut habetur in correctiori-
bus Vaticanis, id est, si concupivi interior, quod
exterior videbam. Philippus videtur utramque
lectionem conjunxisse per paraphrasim: *Ne cor*
meum acquirere sequutum est oculos meos, cum concu-
piscentia imagines ei offerrem. Hic vides jam clare
significari, quod superius dicebamus, Desiderium
& concupiscentiam ideo aliquando attribui
oculis, quod illorum concupiscentiæ oblequa-
tur, & acquiescat voluntas, cujus proprium est
desiderare. Sic Eccl. cap. 2. 10. postquam dixisset:
Omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis,
statim

2. Cor. 5.
17.3.
Sententia
paraphari
Quomo-
do Deus
dicatur
denuosci-
re.Scripturæ
regula.
Philipp.August.
Crysost.
Theod.1.
Nicetas.
LXX.
Philipp.
Gregor.2.
LXX.
D. Thom.
Dionys.Latinorū
lectio ma-
culosa.
Philipp.Desideri-
um & con-
cupiscen-
tia cur
tributa
oculis.

Importu- statim per expositionem subiungit ; *Neo prohibui*
nitas ocu- *cor meum, quin omni voluptate frueretur.* Ubi iterum
lorum. vides importunitatem quandam in postulando,
& petendo, attribui oculis : sed negare, vel
concedere, attribui cordi. Quare quod Salo-
mon non negabat, obsequutus nimirum suis
oculis, negabat utique constanter sanctissimus
Job, cujus cor nunquam pravo aliquo affectu
excacatum, ductum sequebatur concupiscentiæ
oculorum.

3. Observat autem hoc loco eleganter Olym-
Cor pro piodorus, Cor hoc loco pertinere ad cupidita-
affectu, & tem, & affectum, non ad mentem & cogitatio-
concupif- nem, nam, *Quæ digna sunt* (inquit) *in hac*
centia. *rerum universitate, & laudare, & contemplari ho-*
Olympio. *nestam est, ut corporum symmetriam, & proportionem,*
ut cælorum varias temperationes, ut lapidum splen-
Ephrem. *dorem, ac nitorem, sed nulla tamen capi harum rerum*
cupiditate. Quare sapienter monet Ephrem.
Ierm. *De recta vivendiratione ; Cum ea, quæ sensui*
jucunda sunt in vita conspicias, vide ne capiaris iisdem,
nam in illis laqueus, & esca mortis latitat : neque enim
nudum piscator hamum in aquam demissis. Atque
adeo instructi esse debemus, non solum ut
vitemus conspectum præsentium, sed ne visis
capiamur, & decipiamur ; quare idem Ephrem.
Ierm. *de non suspiciendis rebus momentaneis. Oportet*
(inquit) nos haud tepidos in custodiendis sensibus
esse, siquidem honestatis osor nos deus res confundit,
ne mentis imperio distinguere possit inter bonum, & malum.
Nami facile imponit stultis splendor vanitatis
externus, aut etiam rerum optimarum obscu-
ritas quædam, de quo scriptum est ; *Fascinatio*
Sap. 4. 22. *nugationis obscurat bona.* Fascinavit profecto
Gen. 2. 9. oculos pulchrum pomum. Illud igitur consequu-
tus erat vir sanctissimus (ut Nicetas ait) ut
Nicetas. conspectus rerum externarum nullas excitaret
in animo noxias cupiditates. Diximus plura
de nexu, & consensu oculorum, & cordis
vers. 1.

Et si in manibus meis adhæsit macula. Septuaginta,
LXX. restringunt ad dona, quibus iudicis, & Prin-
cipis animus corrumpitur ; nam legunt : *Si in*
manibus meis tetigi dona. nullum sordidum lu-
crum, aut res proximo per injuriam ablata.
Eleganter autem dictum est : *Adhæsit.* proprie,
Rכך *Agglutinatum est.* Sic enim vertitur Gen. 34. 3.
Jeremi. 13. 11. Psalmum, 43. 25. refertur-
que ad ardentem alicujus rei concupiscenti-
tiam.

Injuste Quadrat ergo in rem injuste ablatam, quæ
ablata mirabiliter agglutinatur manibus injusti pos-
difficile sessoris, ut vix abjici, aut restitui possit,
restitui quod semel injuste ablatum est. Cavendum
& cur. ergo, ne contingant manus rem alienam, non
magis quam picem, quæ manum coinquinat,
atque animum etiam : sunt enim sicut aquæ
furtivæ, ita etiam furtivæ divitiæ dulciores, ut
quæ nullo labore consent. Atque de his
muneribus dictum quoque est sup. cap. 15. v. 34.
Lobenter accepi, quod jucundiora sunt, quam
propria, & suavior ovicula pauperis, quam pro-
pria oves atque arietes prædivitis illius hominis
2. Regum. 12.

5. At vero noster Interpres minus stricte acce-
pisse videtur hanc maculam. non solum pro ea,
Latinæ lectionis quæ ex iniquo lucro contrahitur, sed omnino
germanior ex- pro labe cujuscunque peccati, quæ hominis
positio. *manum, id est, actionem deturpat, & com-*
מום *maculat.* Et quamvis potuerit Interpres legere
מאם *maculam, à radice, Mum, quod est macula,*
aut, *sorde ; sed potuit etiam legere aliquid,*
aut *quidquam, à radice Meum, sicque fit sen-*
tentia amplior ; nihil omnino meis adhæsit
manibus quod istas inficeret. Vide, quæ alibi
de munditia, & nitore manuum, & precum
disputavimus.

VIII. Seram, & alius comedat,
& progenies mea
eradicetur.

1. Pæna digna Tyranno.
2. Progenies quid. Dives laborans locupletandis liberis.
Illustratus Nahum.
3. Eradicare, & radix de ipso familia, & generis
auctore. Explicatus Moyses.
4. Eradicatio, de exilio. Jobi spes.

Imprecatio est conveniens rapinæ, & oppres-
sioni pauperum, ut per eadem torqueatur, Poena di-
per quæ quis peccat, & sicut iniquus gona ty-
Tyrannus vult introire in alienos labores sine ranno, &
ullo suo dispendio, ita sane similem ipse vim oppres-
patitur, & suis laboribus minime frui per- re paup-
mittatur, & quod ingentem dolorem, & rum,
cruciatum affert, non solum ipse non utatur
bonis patris, sed videat alienos illis uti, & pin-
guescere. Vide quæ de re hac diximus cap. 20.
vers. 20. & 21.

Et Progenies mea. Symmachus : *Posteris mei.* 2.
Interpres pro liberis videtur accepisse : nam in Symmachus
filiorum ægestate, & extrema inopia plectitur
parentis avaritia, & rapina, quia filiis lo-
cupletandis videtur in hiare, & rapere
Dives, & Tyrannus : sicut de Principe Assy- Tyrannus
riorum dictum est Nahum. 2. 12. *Leo cæpit rapiculus*
sufficienter catulis suis, & necavit leonibus suis, & prædam
implevit præda speluncas suas, & cubile suum rapina. liberis lo-
Alii minus commode accipiunt vocem origina- cupletan-
lem, quæ etiam significat germina, pro ger- dis,
minibus ipsis, & quæcunque profert tellus,
quasi dicat, quæcunque sevi, & terræ man- Secunda
davi, ut ab aliis occupentur, aut quidem an- exponen-
tequam crescant, & ad maturitatem pervenis di ratio,
ant evellantur, uti fieri ab hostibus solet alienos
agros invadentibus, & depopulantibus. Scio
sane hunc sensum recte convenire cum priori
parte huius sententiæ, ubi de semente, & terræ
fructibus mentio fit.

Cæterum non solum ex proprietate nominis, 3.
sed etiam ex verbo eradicendi, recte etiam con-
venit in familiam & posteritatem : sunt enim
posteris omnes alicujus radices rami & germen :
quare ipsa Progenies dicitur eradicata, quando Progenies
iple Paterfamilias simul cum suis filiis, familiari- eradicata
bulque omnibus convellitur, & perditur. quid.
Qua etiam dicendi formula, quicunque de
stirpe alicujus capitis, & patris familias dicitur
esse radix & stirps, ut Levitici 25. qua-
dragesimo septimo, ubi nos habemus : *Si*
invalueris apud nos manus advena, & attentatus frater
tuus vendideris se ei, aut cuiquam de stirpe ejus.
Quod in Hebræo proprie legitur : *Si vendideris*
se stirpi, & familie peregrini. Quicunque enim
sunt de stirpe & radice, ipsius radices rationem
& nomen habere videtur.

Forte igitur hæc imprecatio eradicandæ pro-
genies, videtur pertinere ad errorem, exilium-
que filiorum, cum enim exulat homo à patria,
videtur certe convulsus & eradicatus ex suo
natali solo. Unde in Hebræo exilium dicitur à
radice, quasi eradicatio & convulsio. Sicut
è contrario, cum quis in patrio & nativo solo
non solum foeliciter, sed etiam secure, &
sine metu agit, dicitur bene radicans, su-
perius capite 5. versu 3. *Vide impium firma*
radice, Jerem. 12. 2. Plantasti eos, & radicem mi-
serunt.

Sed subtiliter Catenæ auctor hoc loco objicit,
nequire Jobum hoc dicere, qui inops sit libe-
risque orbatus. Respondet vero, *Aut ipsum*
hæc ante calamitatis tempus loquutum esse, aut tanquam
justorum rursus vita beata spe nisi, adde, posse
loqui de omni spe futuræ posteritatis, & susci-
piendorum liberorum. Vel si mavis, hæc erit
impræcatio quædam rerum omnium infasta-
rum, non solum de fructibus agrorum, aut
de posteritate. Quidquid ad me pertinere dein-
ceps potest, convellatur, pereat, etiam ipsa boni
spes exarescat.

IX. Si deceptum est cor meum super mu-
liere : & si ad ostium amici mei
insidiatus sum.

X. Scortum alterius sit uxor
mea, &c.

1. Decipere quid in sacro sermone. Meretricia illecebra
& deceptiones. Parvulus quis. Illustratus Hoseas
& Salomon.
2. Pericula aliena mulieris cum esca, & decepti-
one comparata. Illustratus Salomon.
3. Voluptas periculosa animo & corpori.

4. Quam multiplices mulieris illecebræ ex omnibus illius membris. Mulier non tangenda neque illius vestis, illustrat Salomon, Isaias, Moyses.
5. Adulteri insidia, mulieres in Gynæceis. Amanse excubantes ad amicorum fores.

I.
Mulieris
nomen de
nupta.
Deceptio
de illece-
bra.

Ado-
lescens
consen-
tiens me-
retrici cur
dicatur
parvulus.

Adulterii crimen à se repellit, id quod ex singulis partibus manifeste constat, præcipue ex mulieris nomine, quod frequenter solet attribui non virgini. Deceptio autem hæc pertinet ad voluptatis illecebram, quæ cor abstractum & illecebrum seducitur, quo etiam modo videtur intelligi: *Columba illa seducta non habens cor.* Hoseæ secundo, videlicet, quam propositi cibi dulcedo inescat & decipit. Hæ sunt meretriciæ illecebræ. Proverbiorum nono, quas proprie dicas ab ipso verbo decipiendi deceptiones, id est, verba ad fallendum & suadendum composita & comparata. Quare de ipsa meretrice Proverb. 7. 10. dicitur: *Præparavi ad decipiendas animas, id est, suavitatem & blanditiis inescandas.* Et allusione quidem ad ipsam meretriciam deceptionem, turpisque voluptatis errorem, adolescens, quem meretrix decipit & allicit, dicitur *Parvulus*, & insipiens, aut stultus nomina ex proprietate huius ipsius radice, significant eum, qui facile decipitur, quasi dicat deceptum aut deceptibilem, vel suavisibilem, nos proprie diceremus: *El bouo, o el engannado.* Vide Proverbiorum 7. versu 6. *De fenestra domus meæ video parvulos (Septuaginta) quemcumque insipientem filiorum proprii deceptibilem, aut suavisibilem.* Considero recordari juvenem, &c. Quare commode subditur: *Ecce occurrit illi mulier ornata meretricio, præparata ad decipiendas animas, & iterum cap. 9. versu 16 & 17. eadem meretrix clamat: Si quis est parvulus, declinet à me, & recordi loquuta est: Aqua sursum dulciora sunt, &c.* Vide etiam Exodi 22. versu 16. ubi de contrario de viro pelliciente virginem dicitur: *Si seduxerit quis virginem, &c.* id est, si blandis verbis aut pollicitationibus, &c. Denique vis huius deceptionis, proprietatisque verbi exprimitur, 3. Regum 22. *Quis decipiat Achab?* videlicet, bono aliquo omne & prælagio victorie allectum, & Proverbiorum 14. 15. *Innocens (proprie deceptus, aut deceptibilis, aut suavisibilis) credis omni verbo.*

2.
Mulieris
illecebræ
deceptio
des.

Hinc videas illecebras alienæ mulieris frequenter comparari cum illis omnibus periculis atque vinculis, quæ cum deceptione aliqua & suavitatem, dulcedineque cibi propositi conjuncta & obducta sunt. Scriptum est enim: *Inveni amariorem meretricem mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor ejus.* Ecclesiastici 7. versu 27. & iterum Proverb. 7. 32. *Veluti si avis festinet ad laqueum, &c.* Levissimarum enim, stultissimarumque avicularum proprium est, capi & inescari huiusmodi illecebris. Quod si de muliere adultera, & prima a adulteri occasione hoc loco sermo sit, ut statim dicemus, quam veræ sunt illius deceptiones, fraudes, venefici! Adultera, eadem & venefica esse creditur. vid. Tiraquell. 8. Connub. num. 22.

Deceptio
exitiosa
corporis
& animæ.

Secundo observandum est, non solum in huiusmodi deceptione, & falsitate agi de periculo corporis (ut nuper dicebamus) sed de verissimo animæ periculo, cordisque interitu, ut hoc loco dicitur, & Proverb. 6. 26. & 32. *Qui adulter est propter cordis inopiam, perdet animam suam.* Et Prov. 7. 10. & 23.

4.
Jacob. 14.

Tertio observandum est sententiam hanc videri sine supposito, non enim exprimitur, à quoniam cor viri illicitur, & decipitur. Non enim inquit, à muliere, sed super muliere. Responsio vero plana est: nam vel decipitur cor hominis ab ipsa concupiscentia abstractum & illecebrum, ut Jacobus ait, vel ab ipsa muliere, quæ non raro, verbo, oculo, oris nutu, atque levitate, ne dicam procacitate primum aditum patefacit adulterio: non enim semper adulteri ausus, & temeritas, aut effrænata libido initium facit adulterii. De verbis meretricis Eccles. 9. 4. *Ne audias illam, ne forte pureas in efficacia illius.* Prov. 2. 16. *Mollis sermones suos Prov. 5. 3. Favus distillans labia meretricis, & nitidius oleo gustatur ejus.* Eccles. 9. 11. *Colloquium illius quasi ignis exardescit.* Quare Ioan. 4. 27. *Mirabantur, quod cum muliere loqueretur.* De oculis indicatur Cantic. 4. 9. *Quamquam ibi transferatur ad rem diviniorem.* Sic in proverbio est, *mulieris oculus spiculum.* Tota facies, Prov. 2. Eccles. 9. *Illius cor sagena,* Eccles. 7. 27. *Manus vincula,* id est, non aliis vinculis aut

Pineda Tom. II.

catenis indiget, quam manibus, vel non alia vi opus est ad capiendum, quam leni manuum contactu. Propterea Hieronymus lib. 1. adversus Helvidium existimat dixisse Apostolum 1. Cor. 7. *Bo. num est homini mulierem non tangere.* De nutibus Isai. 3. 16. Prov. 25. Hof. 22. *Auferat fornicationes suas à facie sua.* Quod videtur explicari Eccles. 26. 12. *Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnosceatur.* Gressus ipse compositus & saltans, Isai. 3. 16, Eccles. 9. 4. Denique vestis ipsa, de qua Hieronymus supra citatus scribit, quod Joseph, *Cum tangere illum vellet impudica mulier, fugit ex manibus ejus, & quasi ad morsum rabiosa canis, non paullatim virus serpsit, quod tingerat abiecit.* Denique tota mulier illecebra est, fallacia & deceptio est, veneficium est.

Et si ad ostium amici insidiatus sum, id est, si ad fores mei proximi collocavi insidias, & latitavi in tenebris, captans occasionem, alienam domum torumque violandi, qui habitus est adulteri. Annotavi. Vatablus insidias collocatas alienis foribus, ad corrumpebam scilicet uxorem ejus, quæ in ostio stare solet. Sed alienum est: nam potius mulieres in gynæceis, reconditoribusque domus angulis, & lateribus commorabantur. Hinc illa rei turpis significanda honesta formula. *Ingrede vel invare ad mulierem.* Et illa vel adulteri, vel amantis circumloquutio stare pro foribus, expectare, insidiari, & custodum, id est, iunitorum, aut canum victorum instar noctis assidere ante januas, ut ille dicebat;

*Me retinens vinctum formosæ vincula puella,
Et sedeo duras janitor ante fores.*

Et iterum adulter idem ad ostium Domini, id est, mariti insidiatus;

*Janua difficilis Domini te verberet imber;
Te Jovis imperio fulmina missa petant.
Janus jam pateas usu mihi vincula querelis,
Nec fursum verso cardine aperta sones.
Es mala si qua tibi dixi dementia nostra,
Ignoscas capiti sine precor illa meo,
Te meminisse decet, quæ plurima voce peregi
Supplice, quom polli florida sortia darem.*

Quippe & amantes, alienas fores spargebant merore, coronabant floribus, ut ille dicebat;

*Agise, bibite festiva fores:
Potate, fide mihi volentes propina.*

Hinc illa inclementium ventorum, & nocturnarum nivium deprecatio ante fores;

*Extremum Tanais si biberas Lyce,
Sava nupta viro: me tamen asperas
Porrectum ante fores obicere incolis
Plorares Aquilonibus.*

Affectus idem in divino, & purissimo amore. Cant. 5. 6. 7. *Aperi mihi, quia caput meum plenum est rore, nam amatores, & pronubi Sapientie assidens in foribus.*

**X. Scottum alterius sit uxor mea,
& super illam incurven-
tur alii.**

1. Lacedæmonum familiaris imprecatio. Lacedæmones ex genere Abraham. Illustratus Locus Machabæorum.
2. Dignum adulterio supplicium. Illustrati Samuel & Hoseas.
3. Molendi munus servile, turpe etiam. Illustratus locus Iudicum, & Thren.
4. Similitudo permolendi cum re turpi.
5. Incuvare, quid potestas. Fornicatio sub jugum missa. Illustratus Ecclesiast. & David.

Gravissima profecto est huiusmodi imprecatio homini uxorem habenti. Atque ex hoc forte loco, & Antiqua Hæbitantæ gentis consuetudine, Lacedæmonis quoque in usu fuit, ut cum acerbissima execratione adversus eos quos vehementer odissent, uti vellent, inter cætera domus exitia imprecarentur, ut eorum uxores adulteris delectarentur. Sic sane Suidas in verbo,

licris per-
riculum.
Pœminæ
contractu
compre-
hensus.
Hierom.
Nutus
tæm næ
impudicæ
exitiosi.
Fœminæ
neus &
malus
inestus.
Hierom.
Vestis im-
pudicæ
fœminæ
venenata.
Tibull. 1.
1. Eleg.
1. & 2.
5.
Vatabl.
Fœminæ
in incu-
rioribus
domus
angulis.
Adulteri
ante fores
perno-
ctantes.
Tibull. 1. 1.
Eleg. 2.

Tibull.
Eleg. 2.
lib. 1.

Plant.

Florat. 1.
3. Serm.
Od. 10.

Lacedæ-
monum
solennis
impreca-
tio.

Sancti.
quod.

Dacnomenos, scribit: *Lacedæmoniorum execratio est; Uinam ædifices, ac terram egeras, & equos alas, & uxor sua mæchum habeat, quod hæc omnia sumptuosa, & noxia sunt.* Lacedæmonios autem posteros fuisse Abraham constatur ex 1. Machab. 12. 7 & 21. in rescripto illo Oniæ Regis Spartiatarum ad Jonathan: *Inventum est in Scriptura de Spartiatis & Judæis, quoniam sunt fratres, & quod sunt de genere Abraham.* Quanquam aliis verbis, aliisque nominibus rem eandem scribat Josephus lib. 12. Antiquit. cap. 5. nominans Regem Lacedæmoniorum, Arium scribentem ad Oniam, Judæos, & Lacedæmonios esse ex Abraham gentilitate. De necessitudine vero ista Spartiatarum cum Judæis, differuit erudite, & copiose noster Nicolaus Serarius super Machabæos.

Suidas.

Lacedæmones ex progenie Abraham Josephus Nicola. Sera.

2.

Dignum adulterii supplicium. Viti adulteri reddunt uxores impudicas. Seneca.

Lactant.

Quintil.

Ovid. 1.

de ars.

amand.

Euripid.

Dum fuit Atides una contentus, & illa Casta fuit: vitio est improba facta viri.

Et de eadem Euripides:

*Stulta quidem sumus mulieres non nego,
Cum autem infito hoc animis peccat maritus
Fastidians connubia, imitari vult
Mulier virum, & alium parare Amasium.*

Aristot.

Primum itaque (inquit Aristoteles) leges sunt viro ad uxorem, ut injuria cesset, sic nec ipse injuriam patietur.

3.

170

Vatab.

Hebræu.

Taban.

quod est

molere,

unde Hi-

spanum

molen-

dinum.

Tabana.

LXX.

Servile

molendi

ministe-

rium.

Nicasas.

Sed redeundum ad nostræ sententiæ voces expendendas. In Hebræo proprie legitur: *Molas alteri uxor mea*, quod de proprio, molendi officio Vatablus accipit: *Eripiatur*: (inquit) *mibi, & alteri famuletur.* Solebant mulieres in familiis, in quibus non erant servi, molere, & panem conficere. Illud certum fuisse hoc ministerium tum ancillarum, tum vilissimorum servorum. Primum Exodi. 11. 15. Isai. 47. De servis, judic. 16. 21. Cæterum metaphorice debere accipi, docuit ipse noster Latinus Interpretes vertens, *Scortum alterius sit*, atque adeo Septuaginta legentes: *Placet quoque uxor mea alteri.* Et res ipsa plane probat hanc esse imprecationem pœnæ ex æquo respondentis adulterio. Quare eleganter dixit N. cetas, hoc esse dictum à Job, *Æqualitatis studio, ut iis, quæ gesserat paria acciperet.* Eandemque Hebraismi proprietatem agnovit Vulgatus, cum Threnor. 5. 13. dixit: *Adolescentibus impudice abusi sunt.* quod in Hebræo est, *Adolescentes ad molendum sulerunt.* Quamvis alii ad fer-

vile illud molendi ministerium, vile pariter, ac laboriosum referendum existiment. Agnoscunt quoque Hebræi rem eandem Judic. 16. cum Philistæi captum Samsonem, *vinculum catenis, Samson & clausum in carcere molere fecerunt.* Videlicet quod suas illi uxores permolendas, & subagitantas tradiderint, ut ex fortissimo homine susciperent prolem robustam, & lacertosam. Quam rem potius acciperem de meretricibus, prostitutæque pudicitia: fœminis, quarum consuetudo redderet Samsonem mollem, & clumbem, præsertim cum illius fortitudo detonsa jam, & amissa in gremio cujusdam meretricis, videretur tunc quoque meretricia opera indigere, ne succresceret. Non vero de propriis Philisthinorum uxoribus, quarum non nisi apud nationes immanitate barbarissimas, usus communis fuit. Sed quid quid de hoc loco sit, certe res est in nostro certior, neque non molendi, aut permolendi, cum re, quæ nominari non potest comparationis, & similitudinis ratio elegans. Illam argute Cajetanus explicat ex eo, quod sicut mola inferior suscipit semen atque frumentum, non ad fœcunditatem, ut terra; sed (ut ipse inquit) *quasi ad perditionem*, id est, ad usum, & versationem, tum etiam mola pistrini mercenaria est, cuiusque granum deferenti exposita, ita sane meretrix, quæ sui corporis quæstum facit, exposita est cuicunque. Sed commodior videtur illa exponendi ratio, quod mola inferior versetur, & subagitetur à superiori. Quare non ineleganter legit Tygurina, *Permoles uxorem meam alius.* Quod honeste, sancteque dictum est, sicut & quod sequitur.

Et super illam incurventur alii. Proprie Accubent, decumbant, inclinentur, aut humilient sese. Per, alios, quidem Septuaginta filios intelligunt; legunt enim. *Filii mei humiliantur*, id est, ut sit superioris expositio, ex meo ipso toto filios alienos suscipiam humiles, degeneres, nothos. Sed alii propius ad rem turpem referunt, quod videatur esse habitus viri congregientis. Sicut de Salomone scriptum est, Eccl. 4. 1. *Inclinasti femora tua mulieribus, potestatem habuisti in corpore tuo*, id est, ut ex Græco legitur; *Lunibos, aut, viscera inclinasti, & demisisti*, vincique te (quod turpissimum est) à fœmina passus es. Quod egregie convenit cum illa ipsa incurvatione cervicis, totiusque corporis humiliatione, qui est habitus superati, & triumphati hominis. Sicut ab eadem radice dictum est. 2. Reg. 22. 40. *Incurvasti resistentes mihi*; & Psal. 77. 37. ubi Septuaginta: *Electos Israel impediisti*; Hieronymus ex Hebræo legit; *Incurvasti.* & iterum Isaiæ 45. 23. *Mibi curvabitur omne genu.* Quicunque ergo turpiter incurvantur, turpissime quoque à fœmina superantur, & vincuntur. Quare eleganter Ecclesi. loco illo legerunt Septuaginta, *Subjugatus es in corpore tuo.* Quasi sub jugum missus, capite dejecto, & gravi pondere, quod est, *Habuisse potestatem in corpore, id est, fœmina dominatum, & imperium sustinuisse.*

DIGRESSIO.

Ad sanctas, & honestas verborum ac nominum translationes, quibus in sacro Sermone nominantur, quæ nominari non desient.

1. Unde Scriptura cognominentur Sanctæ.
2. Hebræa lingua nullum habet proprium nomen rei turpis. Illustratus Paulus.
3. De loco Canticorum exquisita Hieronymi sententia.
4. Sitis, & bibere de astu libidinis. Illustratus semel & iterum Salomon.
5. Iterum de loco Canticorum, & vocis, atque radicis Hebrææ exquisita ratio. Illustratus Isaias. Fœmina amputatis crinibus turpis.
6. Jocorum obscenorum multa nomina translatis in sacro Sermone.
7. Honestæ nomina rei turpis apud profanos scriptores.
8. Alibi inhonestæ multis verbis honestis significata in sacro Sermone.
9. Verba Latina honesta rei inhonestæ.
10. Meretrix, frater, Soror.

6. **O**peræ prætium profecto fuerit hoc loco sacri Sermonis studioſo, ſi nomina illa, quibus ſanctæ, & honeſte ſanctæ Scripturæ nominare conſueverunt, eaque nec dici, nec nominari debent, obſervet: ſicut enim hoc ipſo loco, ita profecto ſæpe exquisitis translationibus res iſta dicitur, atque vel ex hoc purioris, ſanctiorisque ſermonis ſtudio Scripturarum ſermo Sacer, ſanctusque merito appellatur: cum enim res alias, ut blaſphemiam, & quæ horrent aures, per circum locutionem explicare ſoleat (ut aliquando diximus) tum vero præcipue rem turpem ſanctæ, & honeſte. Atque adeo Hebræi nullum videntur habere proprium nomen loci, aut rei turpis. Sicut enim res ipſa claritatem fugit, & tenebras amat, ita etiam nulla clara oratione, ſed occulta, atque translaticia explicari debuit, in lingua præſertim ſanctâ. Quare videtur Apoſtolus ad Ephes. 5. 3. tanquam Hebræus loqui, cum ait; *Fornicatio autem, & omnis immunditia aut avaritia* (intellige aviditatem turpem, adulterium, aut intemperantem libidinem) nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos. Quam rem R. Moyſes lib. 3. Ductorii dubiorum, cap. 10. ſcripſit in hæc verba: *Reſte vocatum eſt hoc lin-* *guarium ſanctum; in ipſo namque non invenies verum nomen, & proprium fornicationis, neque invenies nomen impoſitum alicui membro, quod turpe eſt nominare. Et ex traditione ſuorum ſapientum ait; Vocatum eſſe Hebræum ſanctum, quia elongavit ſe à cogitationibus carnalibus.*

7. **Hierom.** Neque hac in re movere quemquam debet, quod Hieronymus exiſtimaviſſe videtur, ſcæmineum turpe, quod in Hebræo unica voce ſignificatur, circuitione iſte explicari. *Quod in iſtius latet, Cant. 4. 1. atque eandem vocem originalem vertit ipſe turpitudinem, Iſaiæ 47. 2. ubi in utroque loco ſubest in Hebræo vox Iſemabb, de qua voce, atque de illius interpretatione Latina hæciple ſcribit Iſai. 47. In eo ubi nos interpretati*

LXX. *ſumus denuda turpitudinem tuam; Septuaginta trans-* *Theodoſio tulerunt: Revera operimentum. Theodoſion ipſum* *Aquila. verbum Hebræicum poſuit, Semilatecha: Aquila,* *Symmach. Iſematecha: Symmachus: Taciturnitatem tuam, quod* *saceri debeant præ verecundia: quod quidem & in Can-* *ticis Canticorum legimus, ubi ſponſæ pulchritudo deſcribitur,* *abſque taciturnitate ſua Notentibus, qui interpre-* *tati ſunt, transferre nomen, quod in ſanctâ Scriptura* *ſonaret turpitudinem. Reſteque contra Babylonem in* *verecundis utitur nominibus: licet nulla ſit turpido,* *humani corporis membrum vocare nomine ſuo cui præ-* *cipitur, ut nuda peſtora & crura, & ſcæmina aperiat, &* *vada in captivitatē, videaturque ignominia ejus, &* *opprobrio pateat ſempiterno. Pauloque inferius:* *Diſputant ſtoici multa, re turpia, prava hominum con-* *ſuetudine, verbis honeſta eſſe, ut parricidium, adulte-* *rium, homicidium, inceſtum, & cætera his ſimilia.* *Rurſumque re honeſta, nominibus videri turpia, ut* *liberos procreare, inſationem ventris crepitu digerere,* *alvum revelare ſtercore, veſicam urinae effuſione laxare.* *Ergo Iſematecha, quod Aquila poſuit, ut diximus ve-* *renda mulieris appellantur, cuſus etymologia apud eos* *ſonat. Siſiens tuus, ut in expletam Babylonis indices* *voluptatem.*

8. **Objecio-** **nis ex** **Hieron.** **reſponſio** **Sitientis** **transla-** **cio, & no-** **men ad** **rem oc-** **cultam.** **Hieron.** **NDY** **Aque,** **urbis vo-** **luptas.** **Bibere ad** **eandem** **rem.** **Pineda Tom. II**

(id eſt ſecunda, & minime ſterilis: deinde vero tota re exponitur) *Latere cum muliere adoleſ-* *centia tua, ubera ejus inebrians te in omni tempore, in* *amore ejus delectare fugiter. Sicut autem vir dicitur* *bibere aquam de cifterna: & ſiſire fontem, non* *minus commoda ſimilitudinis ratione uxor* *quoque.*

Secundum, video doctis viris illam Hierony. mi etymologiam diſplicere: nam vocem *Iſemabb* volunt aliqui germinando, d eſt, à radice, *Iſemabb*, deduci forte à pubis germinatione, cum germinando maturitas eſt; ut ſignificatur Ezechielis decimo ſexto, ſeptimo. *Ubera tua intumuerunt, & pilus tuus germinavit.* Ubi eleganter Theodo- retus, *Capillos* (inquit) *vocat ornatum illum, qui ab ætate maturitate proſciſcitur.* Alii ſive à germi- nando, ſive à *Iſemam*, quod eſt cincinnus aut coma capitis, deducatur, exiſtimant ſignificari nihil omnes turpe, frontis concinnos aut capillos.

Quare illud Iſaiæ; *Denuda turpitudinem erit,* auferre capitis velamen, aut detonderi ſcæminam, quod turpiſſimum eſt. Et illud Canticorum, de oculis ſponſæ pulcherrimis, multoque venuſtioribus, ſubvolitantibus à fronte capillis interlucente lumine. Alii à *Iſemab*, quod apud Interpretem Vulgatum eſt, *perdere aut conſumere,* apud Hebræos vero alios eſt *frangere*, aut *conſtringere*. Quare dicunt eſſe nomen ſcæmæ conſtringentis; aut velaminis capitis, quo crines conſtringuntur, & alligantur. Quare illo loco Iſaiæ 47. legerunt Septuaginta; *Revela operimentum tuum.*

Tertio etiam, ſicut Hieronymo placuit, illud ſit nomen rei turpis, at (quod hujus controverſiæ caput eſt) non eſt nomen proprium, ut ſermo Latinus habet ejuſmodi multa, ſed translaticium, & honeſte rem inhoneſtam ſignificans ſub pulchra metaphora; quod initio dicebamus.

Hujusmodi igitur in lingua ſanctâ ſunt multa rei immunda, & ſcædæ munda, & ſanctâ nomina. Speciatiim, quæ ſequuntur. *Æs*, Ezechielis 13. 36. rei ſordidæ & rubiginosæ ſymbolum in ſcæmina. **UMBILICUS**, Job 40. 11. **AMIGDALYS** in viro, Eccl. 12. 5. ut ibi diximus. **VERENDA**, à radice *Bos*, quod eſt erubere, aut confundi, Deuter. 25. 11. Quare res turpis vocatur **CONFUSIO**, Philip. 3. 19. Petr. 1. 4. 4. Jud. 13. Apocal. 3. 16. Comuni etiam nomine, **MEMBRUM**, **FRUSTUM**, aut *Pars*, à radice *Abar*, quod eſt partiri, aut lecare, quali pars proſus à conſpectu leparata. **NUDITAS**, per antiphrasim, quod minime nuda eſſe debeat, ſed potius abundantiori (ut Paulus ait) honore circumdata. De viro Exod. 20. 26. Genes. 9. 21. *Noe inebriatus atque nudatus.* De ſcæmina, Nahum. 3. 5. Threnor. 4. 31. *Inebriaberis, atque nudaberis,* & ejuſdem rei circumloquutio Genes. 2. *Viderunt ſe nudos.* **IGNOMINIA**, Ezechiel. 16. 37. & conjungitur utrumque videlicet *Nuditas cum ignominia*, verſic. 7. *Nuda eras, & confuſione plena,* & Iſaiæ 20. *Nudam, & diſcalceatam diſcooperis natibus ad ignominiam* (Hebræice, ad nuditatem) *Ægypti.* Cum quo etiam facit, quod ſponſa recenter viro cognita, quæ Levit. 19. 20. dicitur, *Nubilis*, nomen habet in Hebræo *Nebherepheth*, à radice *Hbaraph*, quod eſt exprobare, quod ea res ſit probro & improprio. Diximus de hac honoris, aut ignominia appellatione ſuperius, verſicul. 2. num. 6. Dicitur præterea propter locorum propinquitatem, **FEMUR**, de viro Genes. 24. 2. 47. 39. 49. 10. Exod. 1. 5. de ſcæmina, Numer. 5. 21. & 24. & 27. Judith. 9. 2. & eodem pertinet ſecundum aliquos Hebræos illud Genes. 32. 32. *Tenſis nervum femoris ejus*, quandam hujusmodi Hebræos rideat Aben Eſra, eo quod ex membro illo extabefcente non deberet Jacob claudicare. Eundem etiam locum appellat Hebræus ſermo, **INTERPEDES**, ubi Genes. 49. 10. nos legimus: *De femore ejus.* Rurſus **PÉDES**, rem eandem ſignificant: nam quidquid infra alvum eſt, *pedibus* tribuitur. In ſcæmina Jerem. 2. 25. *Prohibe pedem tuum, à nuditate.* & eodem etiam pertinet Threnor. 1. 9. *Sordes ejus in pedibus ejus.* De viro Iſaiæ 7. 20. *Rades Dominus in novacula conducta pilos pedum.* Huc etiam illud *Cooperire, vel tegere pedes* 1. Reg. 24. Jud. 3. 24. ex Hebræo

9. **Hierony-** **mi Ety-** **mologia** **plerique** **dicens.** **Varia He-** **braice vo-** **cis origo** **& notio.** **Theod.**

צמח

10.

Latinis
multa
propria
nomina
rei turpis.

שש

אבר

כרפת

הרם

Aben
Eſra.

cum purgatur venter; quanquam pertineat ad id, quod prorsus tegi debet. Dicitur præterea CARO, vel CARNES. Levit. 16. ubi legitur *verenda*, in Hebræo, *Caro*. Ezechielis 16. 26. 23. 20. 44. 7. & 9. Levit. 15. 2. *Qui patitur fluxum seminis*. Hebraice *fluxum de carne sua*, licenim exponitur vers. 3. *Cum adhaferis carni fœdus humor*, quod illud sit carnis opus commune pecudibus, quo languet, & hebescit spiritus, ex quo putredo, & vermes. Sic quippe vidit Deus, quod omnis caro corrumperet viam suam, Genes. 6. 12. Item PHARETRA, & SAGITTA; nam de filia, aut muliere fornicaria, & prostituta se omnibus, dicitur pereleganti translatione Eccles. 16. 15. *Contra omnem sagittam aperies pharetram, donec deficiat*. Vides quid sagitta, quid pharetra, etiam nemine indicante, quibus turpissime pugnatur. Denique Paulus 1. Corinth. 12. 22. 23. vocat MEMBRA INFIRMIORA, ignobiliora, inhonesta.

II. Apud Latinos vero, etiam ipsa ratio, & honestas docuit, ut essent suæ honestæ translationes. Locus aliquando pro obsceno muliebri. Varro; *Loci muliebres ubi nascendi iuvenum*. Q. Seren. *fistunt*. Quintus Serenus de præceptis medicinæ.

Obscenos si pone locos nova vulnera carpens. Eadem Columel. que *leci* significatione utuntur Columella lib. 8. Cicero. cap. 1. Cicero 2. de Natura Deorum, Lucretius Diofcorid. lib. 4. non semel. Diofcorides lib. 1. cap. 59. Aristotel. Aristoteles lib. 7. de historia Animal. cap. 3. Petroni. Regum, eandem alibi VASCULUM vocavit Plautus. Petronius; nec non Plautus in Penulo: Tum illud; ARVUM, SULCUS, & VOMER ex Virgil. 3. Georg. ubi agit de equis, & Lucretio lib. 4. ubi de foeminis sterilibus. *Arvi præterea*, quod semen suscipit, in eadem significatione iterum usurpat, idem Lucretius libro 4. quod à Varrone vocatur PORCA, & ab Arnobio, SCROBS. Illud etiam de foeminis ad rem istam voluptatum transtulerunt Latini antiqui. HORTUS SALTUS, Cicero, NUCES, Catullus OLERA, quæ impuri, & obsceni scortatores legunt. Atque hujus generis illud est, RAMUS, pro eo, quo viri sunt, ut observat Meursius part. 2. Exercit. Critic. Apuleo, Ausonio, Prudentio, Arnobio. Denique *Agricolatim* vocabula ad rem voluptatum crebro translata, annotat Gruterus libro quarto Suspici. capite undecimo, & undecimo.

Innominatam vero actionem ipsam illa verba significant, INGREDI, vel intrare ad mulierem, HUMILIARE, ASCENDERE cubile. Quod ille dixit, *Concubere lectum alienum*. COGNOSCERE, COLLOQUI, ANGERE, REVELARE, vel *Discooperire turpitudinem*. Quarum rerum exempla frustra scienti daremus. Item illa: CONVERSARI cum meretricibus. Hofæ quarto versu decimo quarto. Quod Hebraice est *Separari*, querit enim res illa solitudinem, & tenebras, quo videtur Judas Apostolus alluisse scribens adversus illos turpissimos Borboritas versiculo decimo nono. *Qui SEGREGANT semetipsos, animales spiritum non habentes*, ut in commentariis nostris eo loco explicuimus. Item *locari*, Ludere, Genes. vigesimo sexto, versu nono, ex quorundam expositione: tum etiam, & apud Latinos, ut ex Martiale, Horatio, Livio, Ovidio, Athenæo, Plutarcho observat Heraldus in suis Animadversionibus. Ratio horum, quia ex ingressu, conversatione, loco venit ad grave scelus. Item de foemina illud est, PROSTERNI, EXPONERE fornicationem suam, ESSE alicujus, Ezechielis decimo sexto, versu decimo sexto. & DIVIDERE PEDES, versiculo vigesimo sexto, Paulus: NEGOTIUM vocat, adulterium præfertim. Rursus Sapiens; COMEDERE, & BIBERE, Proverbiorum trigésimo, versu vigésimo, *Via mulieris adultera, qua comedit, & tergens os suum, dicit: non sum operata malum*. De bibendo & sitiendo diximus superius, & illud Ecclesiastici vigésimo sexto, versu decimo quinto. *In filia non avertente se, firma custodiam, ne inventa occasione utatur se, ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palam sedebit & contra omnem sagittam aperies pharetram, &c.*

Atque huc etiam referri à prophanis verba consendendi, iaculandi, pugnandi, suspicatur Gruterus nuper adductus. Item illud apud Isaiam quinquagesimo septimo. *Qui CONSOLAMINI in Dies subter omne lignum fronde sum*. Quod proprie ex Hebræo legitur, *Incalescentæ cum Dies sub omni*

signo viridi, id est, fornicantes; est enim ille calor æstus Veneris. Apud Latinos vero etiam honesta verba sunt rei inhonestæ: DARE-POMA, vel *legere poma*. Catullus, LEGERE OLERA, Cicero, LEGERE NUCES. Hi enim fructus sunt, qui apponuntur in mensa Priapi. De his vide Lipsium antiquarum lectionum libro tertio ad finem. Ovidius dixit: *Adimero nomen virgineum*. Item PATRARE, est consummare, supple actum rei Veneris, qua significatione verbo impetrandi usus est Plautus in Penulo. Et Pater (ut inquit Isidorus in Glossis) *dicitur est, quod patratione peracta, filiorum procrees, & patratio est rei Veneris consummatio*. Denique res ista, sicut apud Paulum appellatur IMMUNDITIA, communi nomine; ita etiam apud prophanas dicitur, NEQUITIA, ut ille dixit;

Nequitia est, quæ non finis esse senem,

Et iterum alias:

Non ego nequitia dicerer esse caput.

Denique hujus generis illa sunt; quod meretrix vocatur in Hebræo *Kadesa*, SANCTA, quasi minime sancta, à radice *kadas*. Dicitur etiam *Habalalah*, id est, COMMUNIS, aut sordida; nostrates vocant *honoratum*, *La honorata*, per contrarium intellectum, & ejusdem generis sunt apud Latinos illa nomina FRATER & SOROR, de quibus nominibus meminisse dixisse priori volumine.

Ex his ergo tandem discas sancte eloqui, Sicut decet sanctos. Vide Gregorium 1. Regum, cap. 15. Agnoscesque sanctæ linguæ tum sanctitatem, tum pulcherrimarum translationum fecunditatem, & copiam. Sed pergendum ad reliqua, quæ de adulterorum scelere pronuntiat Job.

XI. Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima.

1. Nefas quid. Incestus, scelus in sacro Sermone. Explicatio Isaias, & locus Judicum.
2. Adulterium ingens malum, Avaritia apud Paulum. Illustratus Salomon.
3. Varias de his. Adulterii crimen morte punitum.

Adulterium (inquit) nefarium scelus est, & grande piaculum, non nisi morte expiandum. Nefas, Vox *Zimab* à radice *Zemam*, quod est cogitare. Quod proprie significat cogitationem, seu præmeditationem; & fere semper sumitur in malum, videlicet pro eo scelere, quod adversus aliquem nefarie molimur, præmeditamur; quare erit cogitatio, aut machinatio sceleris, sive nefarium scelus animo præmeditatum, ut videtur indicari ex ipsa vocis proprietate Isa. trigésimo secundo, versu septimo. *Ipsæ cogitationes concinnabitis ad perdendos viros*. & Proverb. 24. versu 9. *Cogitatio stulti peccati*, id est, nunquam non ille inique adversus proximum cogitat, & machinatur. Ergo cum hujusmodi nefaria cogitatio plena sit deliberatione, plena proinde videtur malitia. Quare illud nomen peculiariter tribus solet infandis quibusdam libidinibus, quæ, utpote magis exquisitæ, & magis à natura abhorrentes, indigent diuturno consilio & præmeditatione, ut fiant. Sic ubi Levit. 18. 17. habemus: *Turpitudinem uxoris tuæ, & filia ejus non revelabis, si filiam filia illius non sumes, ut reveles ignominiam ejus, quia illius sum, & salis cotus incestus est*. Pro incesto, est in originali, nefas, & similiter Lev. 19. versu 29. vertitur, *piaculum*, & Levitici 20. 12. vertitur, *scelus*, & Judicum 20. 6. incredibilem illum libidinis furorem Benjaminitarum in uxorem levitæ appellant. Magnum nefas; nunquam tantum & tam grande piaculum factum est in Israel. Inter hujusmodi igitur nefaria scelera & grandia piacula refertur hoc loco adulterium, quod plenum est improba cogitatione, & nefaria industria, & insidiis ad perpetrandum.

Et iniquitas maxima. Sic etiam Genes. 20. dixit Abimelec, cui videbatur adulterii occasio oblata ab Abraham; *Qui fecisti nobis? Quid peccavimus in te? Quia induxisti super me & super Regnum meum peccatum grande? non solum propter insignem gravitatem sceleris*

13. Catull. Cicero.

Lipsius. Ovidius.

Plautus. Isidorus.

Ovid. 1. 1. Fallax. Propter. lib. 1.

14. קדש חלה

Vide quæ diximus cap. 1. 2. 4. 16. &c. 17. 6.

17. 6.

1. זמה

Adulterium sine præmeditatione.

2. Adulterii poena, & sceleris gravitas.

Virg. A.
Æn. Ho-
rat. I.
carm. O.
de. 27.

malorum: nam viro injuriam facit, uxorem contaminat, suspectos liberos incertos reddit, cum providentia certas, habitudinem dividit, viro fruit infidias. Tantum examen malorum ex intemperantia adulterii existit.

4. Sed de pœna, & supplicio forte simplicior, Ignis ad- cohærentiorque erit significatio: Ignis enim in
ulteri Scriptura omne supplicii, malique genus signi-
pœna. ficare solet. Significavit ergo adulterii suppli-
Ignis om- cium gravissimum esse, & quod in universa
ne suppli- adulterii domo ingens excitet calamitatum in-
cium. cendium; quod non solum facultates omnes,
atque facultatum, & agrorum fructus, ramos,
Universa germina, verum etiam radices omnes exurat, &
adulteri filios etiam perdat; nam ut Sapientia pronuntiat,
substantia cap. 4. Spuria vitulamina non dabunt radices alias,
& familia neque stabile fundamentum collocabunt. Ea si in ramis
exulta. in tempore germinaverint, infirmis posita, à vento
commovebuntur, & à nimietate ventorum eradicabun-
tur, &c. & statim: Ex iniquis enim somnis filii, qui
nascuntur, testes sunt nequitia adversus parentes in
interrogatione tua. Atque similiter hæc ipsa ma-
ledictio statuitur in adulteram, & filios ejus.
Ecclesiast. 23. 34. Hæc in Ecclesiam adducitur, &
in filios ejus respicietur. Non vadent filii ejus radices,
& rami ejus non dabunt fructum. Cum quo vide-
tur facere lectio Septuaginta valde vehemens;
LXX. Ignis est ardens super omnes partes, sive ut
lectio Complutensis habet: Super omnia mem-
bra.

5. Quod, si forte indicet hic locus priscam illam
Combust. adulterii pœnam combustionis? ut enim colli-
tio priscæ gatur ex Gen. trigésimo octavo. Videntur prisci
adulteri eam combustionis pœnam in usu habuisse; dixit
pœna. enim Judas post acceptum nuntium de forica-
tione Thamar; Producite eam, ut comburatur.
Id quod & apud Crotonienses in usu erat. Scri-
bit enim Lucianus in apologia. Pro mercede con-
Lucian. ducis: Salathum Crotoniensem Principem le-
Salathi gem tulisse, ut adulteri vivi cremarentur; atque
Lex de ad cum ipse fratris uxorem deinde commaculasset,
ulterio. deprehensus, atque se excusans dum causam di-
ceret, quod amore captus fecisset, Voluntarius
(ut Lucianus ait) & nihil relucens in ignem animo
Macrin magni infusus, Opilius etiam Macrinus Impe-
in adolte- rator, adulteri reos semper vivos simul incendit
ros. junctis corporibus. Quod autem illa com-
Lapidatio bustionis pœna non omnino de vera combustio-
nis pœna, ne ignis possit, meminisse indicasse, cap. 10. verl. 15.
num. 8. An autem adulterio Lapidationis pœna
constituta fuerit lege Moylis, an tantum pœna
mortis; lapidatio vero postea usu, & consuetu-
dine populi introducta, differere, alterius loci
est.

6. Tandem ignem hunc ad justam viri læsi Zelo-
Ignis, Ze- typiam referre videtur Nicetas, juxta id Proverb.
lotype 6. 35. ubi de adultero deprehenso sermo est:
læsi ma- Zelus, & furor viri non parcat in die vindicte, nec
riti. acquiescet cupisquam precibus, nec suscipiet pro redemp-
Nicetas. tione dona plurima. Atque Hieronymus in Anos.
Hieron. 7. super id: Uxor tua in civitate fornicabitur, quod
ad adulterium virorum Hieronymus potissi-
mum refert; nam ait juxta Symmachi interpre-
tationem passive accipiendum: non quod ipsa
Quantus; fornicetur, sed quod passivo genere ab aliis constuprata
viri dolor sustineat fornicationem. Grandis) inquit Hiero-
ex adul- nymus) dolor; incredibilisque ignominia, quando
terio, maritus in media civitate uxoris injuriam prohibere
non potest. Non est tantus dolor in filia constuprata,
quantus in uxore polluta; maritus enim libentius audis
auxrem interfici, quam pollui. Ergo furore incen-
sus incredibili adversus illum inflammatur, à
quo se læsum existimat. Illud non prætereo
Cromat. Cromatium in capite quinto Math. sic nunc
locum legere ex Septuaginta; Furor iræ, &
Adulter immundi spiritus commaculare uxorem alienam.
inftar cor Videtur enim asserere adulterum quasi agitari,
repti à & possideri a dæmone. Quod eleganter dixit
dæmone. Cæsarius Arelatenfis hom. 16. quæ est de erepto
Cæsarius. energumeno: Multi (inquit) dæmonem in
corpore alieno formidant, in suo corde dissimulant;
omnis enim qui superbiam diligit, Diabolo plenus est;
& si cum superbia invidiam etiam habere voluerit,
duobus dæmonibus subditus erit, & si eam invidia
etiam adulterium fecerit, à tribus dæmonibus pos-
sidentur.

XIII. Si contempsi subire judicium cum
servo meo, & ancilla mea,
cum disceptarent ad-
versum me.

1. Particula, si. Jobi erga domesticos æquitas.
2. Verbum contemnendi, Nullus quamvis vilissimus aspernendum.
3. Servus, & ancilla quid. Servus nullus censetur in jure. Dominorum erga familiares judicium.
4. Servus proponitur premium in altera vita. Dominorum erga servos morositas; Illustratus Paulus.

Hæc etiam est justitiæ pars quam nemo de-
sideravit in Job. Notat autem Dionysius Si nota
illam particulam, Si, negative debere ac-
cipi pro, Non. Sed potius hæc notatio præ-
termittit: nam est illa mora imprecationis taci-
tæ, ut sæpe explicuimus. Ait ergo Job, non
solum aliis in alia causa, sed etiam suis domesti-
cis, & familiaribus in propria causa judicem in-
tegrissimum se præstitisse; & non tam alterius
judicis sententia, quam sua probitate impulsam
uniquique servo, & ancillæ jus suum reddidisse,
& ut eleganter dixit Nice. Inæqualitatem fugiebat,
supremus ipse Princeps, atque magistra-
tus.

Si contempsi subire judicium. in Hebræo, Si abomi-
natus sum, vel Abhorruui. vel cum Aquila: Si abjeci,
quod adfert nauseam quandam rei vilissimæ, &
abjectissimæ. Septuaginta dixerunt: Si despexi
judicium, id est, si despexi jus illorum. Quod
Olympiodorus eleganter elucida: Servis meis
libera orationis, & sua causa defendenda potestatem fa-
ciebam, ut si quid forte à me per injuriam in eos commissis
suspicaretur, audacter dicerent. Simile id quod Se-
Seneca. neca scribit l. 3. de Benefic. c. 22. Qui de injuriis
dominorum in servos audias, potius est, qui & savi-
tiam, & libidinem, & in præbendis ad victum
necessariis avaritiam compescat. Oportuit enim,
ut esset, qui iniquam dominorum insolentiam
jure, & potestate comprimeret. At Job ipse
judei sui ipse patronus suorum servorum.
Ergo non attendebat personam in judicio, ut
abjectissimi hominis abjiceret etiam jus, sed ex
jure, & æquo rem definebat.

Cum servo meo, & ancilla. Tam justus erat Job,
ut ubi videtur non reperiri justum, videlicet in-
ter servum, & Dominum, ibi tamen ille justiti-
am coleret: nam servus in jure nullus censetur,
nulla illius qualitas, nullum jus, adeoque
etiam servorum testimonium invalidum est.
At optimi Principis æquitas, & humanitas erga
se. vos quoque relucebat. Meminerimus (inquit
Cicero l. de Officiis.) & adversus infimos justitiam
esse servandam, est autem infima conditio, & fortuna
servorum: quibus non male præcipiunt, quia ita jubent
ut ut mercenariis ad operam exigendam, & justa
præbenda. Ergo in Jobum verissime illud con-
venit, quod ex Philosophiæ præcepto scribit de
Lucillo Seneca: Familiariter cum servis tuis vivis.
Sen. q. Hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Servi sunt: 47.
Immo consubernales. Immo humiles amici; imo conservi,
&c. Ubi pulchra alia de servorum conditione.
Quamvis vero judicium, totum forensis stre-
pitum ex proprietate vocis originalis significet,
possetque non incommode intelligi, quod suas
ipsius causas, si quid intercessisset cum subditis,
& servis, committeret aliis judicibus, & Regiis
consiliariis, verum melius videtur convenire,
ut agat de privato, & domestico judicio, cum
suas rationes ponebat cum servis suis, videlicet
non mancipiis, sed familiaribus, atque domesti-
cis: vox enim servi, proprie significat quem-
cunque ministrum, aut quodcunque subdito-
rum ministerium, etiam ingenuorum, atque
liberorum, & vox ancilla, quæ Hebræice di-
citur Amah, domus fidelem, & fidam ministram
sonat. Ergo videtur agere de mercede opera-
riorum famulorumque omnium minime fraudata:
nos diceremus, Quæ se ponit à ratione, & cunctis con-
los criados, y con las amas de casa. Atque adeo nihil in-
commodi, si in universum de omnibus servis
accipiamus: Quibus ut mercenariis ad operam exigen-
dam, & victum præbendū, præscripsit in Officiis Cice-
ro &

Seneca. ro & Servus (inquit Seneca) ut placet Crisippo, per-
petuus mercenarius est. & beneficium dare potest
ubi benevolentia erga Dominum fortuna sua modum
transit. Neminem igitur sua mercede fraudavi-
vit.

4. Cum disceptarent adversum me. Etiam in mea
causa non timebant a mea potentia; & quamvis
adversum me litigarent, non habebant me ad-
versarium, sed patronum & judicem. Quod
Philipp. indicat lectio illa Septuagint. quam affert Phi-
LXX. lippus: Cum disceptarent apud me. Quamquam
Vatica. nunc Vaticani legant: Cum litigarent mecum.
Habebant igitur servi, & ancillæ Job suum
quoque præmium in hac vita: nam cum fere
Domini adversus servos insolescant, & nul-
lum videantur habere in hac vita præmium:
quippe tantum proposuit illis Paulus præmium
in futura, scribens ad Ephesios. 6.8. Scientes
(inquit) quod si boni quisquam fecerit homo, hoc repor-
taturus sit a Domino, si servus fuerit, si liber.
observavit hoc Chrysostomus, tum etiam illud
pereleganter; Oportere aliquando, ut & Domi-
nus serviat, moremque gerat suis servis: ait enim
Apostolus: Et vos domini eadem facite illis. eadem:
Qua? Cum benevolentia servite, servi enim, &
Dominus. Hæc Chrysostomus. Quare non
solum servi Job apud illum, sed etiam adversus
illum disceptare poterant, tum etiam, & pro
se orationem reddere. Enim vero mirabilis
est quorundam dominorum morositas, qui
neque servos quidem coram se labra movere
permittunt; Virga (inquit) Macrobius ex con-
fectione Evangelii) murmur omne compescitur,
& ne fortuna quidem sine verberibus excepta sunt,
tussis, sternutamentum, singultus magno malo luitur.
Sic fit, ut isti de Domino loquantur, qui-
bus coram Domino loqui non licet. quæ fere sunt
eadem Senecæ verba Epistol. 47. Quare &
Plutarchus lib. de ira cohibenda, præcipit, ut
servis etiam vapulantibus non interdicitur facultas
pro se dicendi, atque peccatum suum excusandi,
quod quidem est permittere, ut disceptant cum
Domino. Hujus sane generis est illa humanitas,
quam in suo Trajano commendat Plinius; In
illius enim causa, id est, in causa fisci, & ærarii,
quæ est in ipsa causa, & res Principis, licebat civis
litam intendere, & disceptare adversus Impera-
torem; Dicitur Procuratori tuo, in ius veni sequere ad
tribunal: Quæ præcipua gloria tua est, sapius vincitur
fiscus, cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono Prin-
cipe. Ingens hoc meritum, majus illud, quod eos Procu-
ratores habes, ut plerumque cives tui non alios iudices
malint; Liberum autem disceptanti dicere, nolo eum
eligere.

Servis præmium
proposi-
tum in al-
tera vita.
Chrysost.

Domino-rum erga
servos in-
solescens
morosi-
tas.
Macro-b.
l. i. c. ii.

Plutarch.

Plinius
in Panec-
ty.

super his non visitabo, dicit Dominus? Quo Paulus
Ephes. 6.9. respexit: Et vos Domini eadem facite illis,
scientes, quia illorum, & vester Dominus est in cælis, &
personarum acceptio non est apud Deum & Coloss. 4.1.
Domini, quod iustum est, & æquum, præstate, sciens,
quoniam & vos Dominum habetis in cælo. Papa (inquit
Chrysost. ad Ephes.) Quam rem cianculum in-
nuis? quomodo terruit? hoc est autem, quod dixit: Qua
mensura mensi fueritis, ead mremeti: tur vobis.

Cum resurrexit ad iudicandum, quali excitatus
miserorum clamoribus, & querimoniis, propter
mercedem fraudatam, aut iniqua onera crude-
lissime exacta, tunc enim & mercenari, & servi
clamant ad Deum Deuteronom. 24. 14. Jacob 5.4.
Exod. 3. 24. Ad iudicandum autem cum læpe dicatur
sessor super sedem maiestatis sue, & sedes ponenda,
assessorique illi iudicanti Principes Regni; at
nunc dicitur surrecturus ad iudicium; qui surgentis
habitus, militantis, percutientis, comminantis esse
solet. Cum enim sedes, indicatur rectitudo, &
æquitas Divini iudicii, nihil per inuriam, aut
per oblivionem prætermittentis: Cum surgit, in-
dicatur iudicii severitas, & iudicis pugnantis
contra insensatos, conspectus terribilis.

Et cum quæserit. propr. ex Hebræo: Cum visita-
verit. Septuag. Si visitationem aliquam faciat. Ni-
cetas: Visitationem Divinam, castigationes ipsas dicit.
Visitatio hæc superioris est erga subditos requi-
rentis ab universa familia actorum, & agendorum
rationem. Quid respondebo? d. obmutescam. Certe
servus ille nequam nihil respondit homini illi Re-
gi, dice ti: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi,
quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit & te misereri
conservi tui?

XV. Numquid non in utero fecit
me, qui & illum operatus est:
& formavit me in vulva
unus.

1. Servus, & Dominus, nomina non natura, sed for-
tuna. Facere, & Formare.
2. Eiusdem natura consideratio ad comprimendam
superbiam. Illustrati Petrus, Ioannes, Lucas.
3. Servi secundum carnem, quid apud Paulum. Ser-
vorum commendatio. Servi animo. Illustratus
Amos.

Hæc est altera ratio ex natura ipsa petita,
quæ dominis omne supercilium, fastidium
que adimit erga servos; nimirum quod
omnium hominum natura sit eadem, & unus
omnium creator tum animi, tum corporis,
Cajtanus autem primam partem refert ad
creationem animæ, secundam ad corpus. Sed
quidem de toto homine utraque pars accipien-
da; estque una alterius aut expositio, aut
expositio, aut simplex quadam repetitio, quæ
frequenter fit in Scriptura, & rei, quæ di-
citur, æffert asseverationem quandam cum
vehementia. De verbis autem faciendi, & for-
mandi diximus abunde, capit. 10. super id:
Manus tua fecerunt me, &c. nunc de sententia ipsa
Verum enim vero qui dominatione & dignitate
insolescunt, ita solent exuere humanitatem
omnem, ut quasi servi homines non essent,
aut ipsimet superioris alicujus. Divinæque
conditionis existerent, sic cum servis agunt,
illorumque non conditionem modo, sed &
naturam fastidiunt. Atqui hæc nomina servus
& Dominus non sunt naturæ, sed peccati, ut
Nicetas hoc loco dixit, eleganterque docuit
Augustin. libr. 19. de Civitate cap. decimo quinto.
Rationalem (inquit) hominem factum ad imaginem
suam, nescit nisi irrationalibus dominari, non ho-
minem homini, sed hominem pecori. Inde primi
iusti, pastores pecorum, magis quam Reges ho-
minum constituti sunt: ut etiam sic insinuares
quid postularis ordo creaturarum, & quid exigat
meritum peccatorum. Conditio quippe servitutis
iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nus-
quam Scripturarum legimus servum, antequam hoc
vocabulo Noe iustus peccatum filii vindicaret.
Nomen atque istud culpa meruit, non natura. Eadem fere
scripsit Gregorius, sed promovit paululum. Al-
butius, & Phaneus libr. 4. controvers. 22. dix-
runt hæc nomina imposuisse fortunam. Ideo
que Seneca rem eandem scribit libr. 3. de bene-

1. Nomina
Secunda
ratiocoma
primens
superbi-
am domi-
norum.
Cajetan.

XIV. Quid enim faciam, cum surrexerit
ad iudicandum Deus, & cum quæ-
sierit, quid respondebo
illi?

1. Iudicis supremi consideratio, comprimit Dominorum,
erga suos servos morositatem. Illustrati Salomon, &
Paulus.
2. Iudex nunc sedens, nunc surgens, quid indi-
cet.
3. Quærere quid propriis. Visitare.

Altera pars huius sententiæ est alterius ex-
positio, q. d. Quid faciam, & quid responde-
bo, cum iudicaveri, & quæsierit Deus?
Proponit autem rationem, qua se ipsum excita-
bat vir sanctissimus ad servandam æquitatem,
non solum foris, sed etiam domi. considerabat
nimirum Deum iudicem, a quo ipse esset repul-
sam passurus, si ipse aliquando repulset, atque
abjecisset cuiusquam causam, & jus. Atque hæc
est illa Salomonis gradatio. qua vult Principes,
atque magistratus continere in officio, & æqui-
tate, quod Deum ipsi quoque habeant iudicem;
Ecclesiast. 5. 7. Quoniam (inquit) excelsior est alius,
& super hos quoque eminentiores sunt alii, insuper
& universa terra. Rex imperat servienti, & Sa-
pientia. 6. 2. Audite Reges terra, & intelligite, discite
iudices finium terra, quoniam data est a Domino potestas
vobis, qui interrogabitis opera vestra, &c. & Isaias 10. 1.
ad illos, qui condunt leges iniquas, ait: Quid facietis in
die visitationis? & ad eosdem, qui condemnabant
iudicium miserorum, Jeremias ait 5. 28. Numquid

1. Non de-
bet Dei
supremi
Domini,
& iudicis,
comprimi
superbiam
domino-
rum.

Gregor.
Servi &
Domini
nomina
fortune.
Seneca.

enim habent in ore : vade , & revertere , & cras dabo tibi , cum statim possint dare . Eleganter itaque Tygurina hunc locum legit : Si viduas lazarum vana spe . Statim igitur subveniebat pauperi , atque hilarem datorem se praebebat ; neque non illud Sapientiae praeceptum egregie praestabat : *Rom. 12. Cor inopis ne afflixeris , & non prostrahas datum angustiansi . In morosos enim , & tardos largitores verbis gloriosos , & promissa non complentes quadrat , id , quod Democritus audiens quendam multa magnificis verbis , sed mendaciter promittentem , dixisse fertur : Conare (inquit) ad exigua largiendum , quam ad plurima promittendum esse proclivior .*

Rom. 12.
8.
2. Cor.
9. 7.
Prov. 35.
14.
Job. aut.

Isai. 30.
18.

Forte vero significat Job , tantum abfuisse , ut oculos viduae expectare faceret , ut potius ipse expectaret viduam , cui occurreret , & re necessaria cumlaret . Didicerat nimirum ab Abraham parente , cujus oculi expectabant egentes , & peregrinos , de quibus bene mereri posset ; hoc illud est : *Sedenti in ostio tabernaculi , cum elevarer oculos suos , apparuerunt ei tres viri , quos cum vidisset , cucurrit in occursum eorum .* Genes. 18. 1. 2. Didicit uterque ab illo totius bonitatis auctore , de quo Scriptum est : *Expectat Dominus , ut misereatur vestri : beati omnes , qui expectant illum , quasi dicat , Prior ille expectat , prior desiderat bene de nobis mereri , ac nostrae necessitati , desiderio , & expectationi occurrit .*

XVII. Si comedi buccellam meam solus , & non comedit pupillus ex ea .

1. Pupilli genus miserrimum . Buccella quid propr. De proprio pane largiendum egens . Illustrati Isaias , & Lucas .
2. Beneficia ab eo qui confert , extenuanda .
3. Vocandi pauperes ad mensam .

Caietan.
Tygur.
Cajetan.

Delicatus
etiam pa-
nis com-
munican-
dus egen-
tib.

Joan. 30.
16.

2.
Beneficia
collata
extenuan-
re , libera-
litate , &
modestia
est .

Plutarch.
in Lacon.

3.
Gregor.

Pupilli genus miserrimum , ut qui interdum neque querendi , neque vero petendi artem noverint : hos etiam necessario victu sublevabat Job . Buccellam , alii Panem , vel cibum meum . Sed epithasim habet Buccella nomen , q. d. neque meo proprio victu ita me refeci , qui in illis partem caperet orphanus ; non solum cadentes de mensa micis illis mittebam . Nicetas : *Vide quanta hac sit misericordia , qui vel per exiguum panis particulam paratur egentibus .* Discant igitur Domini , non solum particulari quodam alio fuffuraceo , aceroso , secundario , vilissimoque pane sustentare egenum , sed partem etiam sui ipsorum victus , ipsiusque panis simillacei , nivei , & primarii & aliquando etiam in signum charitatis intinctam propria manu buccellam porrigere . Sicut enim hoc loco Job suam buccellam communicabat pauperi , ita & Isaias 58. 6. jubetur dives , Panem suum frangere esurienti . & Tob. 4. 17. Panem quoque suum cum esurientibus , & egenis comedere . Atque hoc sane illud videtur Luc. 36. 11. cum ipsas paratas nobis vestes , & cibos jubemur communicare non habenti : *Qui habet duas tunicas , det unam non habenti : & qui habet escas , similiter faciat .* Atque illud etiam non solum charitatis , & liberalitatis , sed urbanitatis etiam , & insignis animi demissionis , & modestiae est , quod buccellam dicit ; cum ingentibus beneficiis , & minime parco victu de orphanis bene mereretur . Multo enim majora , gratioraque beneficia sunt , cum extenuantur ab eo , qui confert . Cujus rei in Lacedaemoniis exemplum scribit Plutarchus : nam cum Smyrneis egentibus ingentem commensum misissent : *Nihil magni est (inquit) hac enim collegimus unius diei prandio nobis . & iumentis detracto .* Multo gratius Job : *Nihil (inquit) magni est , quod accipiunt pupilli ex mea mensa : Buccella , ac ne buccella quidem , sed buccellae pars , dimidiumve . Digna , veraque Abrahami progenies , qui cum vitulum tenerimum , optimum , butyrum , & lac apponeret suis hospitibus , id est , quicquid optimum , & delicatum domi habebat , at buccellam tantum panis , profertur esse ,* Genes. 18. 5.

Illud tandem , forsan adhibuisse ad mensam pauperes , atque pupillos , quod indicat Gregorius : *Communio (inquit) conversationis esse cum talibus intra domesticos parietes debet , ex quibus aeterna proficiant merita retributionis , unde sanctus vir non*

quemlibet , sed ad manducandum socium pupillum se habuisse perhibet . Quod idem faciendum praecipiebat Tobias senior juniore . 4. 7. *Panem meum cum esurientibus , & egenis comede .* Implebant igitur sancti , quod praescripsit Christus Dominus Luc. 14. 13. *Cum facis convivium , voca pauperes , & debiles , claudos , & caecos , & bonus eris .*

XVIII. Quia ab infantia crevit mecum miseratio , & de utero matris meae egressa est mecum .

1. Varia lectio . Infantes expositi adoptandi .
2. Crescere quid . Job puer adhuc generosam suscepit orphanorum prolem . Misericors imperio dignus .
3. Indoles optima , Dei beneficium . Indoles pessima .
4. Jobi modestia in extenuandis praestare gestis , Signum praedestinationis .

Inter praecelara misericordiae opera , praecelara quoque haec sententia per parenthesis interjecta est . Quia autem paulo obscurior est in Hebraeo , pullularunt diversi sensus : nam ex verbo legitur : *Ab infantia crevis mecum , tanquam pater .* Sed , quid creveris , subicitur . Et Septuag. quidem subintelligere videntur pupillum , aut pauperem , quos ipse sua buccella reficiebat : nam legunt : *Quoniam a juventute mea enutriebam , ut pater .* Similiter Vatabl. in prima parte Orphanum intelligit , in secunda Viduam , quae cum egrederetur ad opus suum , ipsum Job habebat ducem , & patronum . Sic igitur infantes expositi , & orphani apud illum tanquam apud patrem enutriebantur .

Sed interpres , cum res esset de benignitate , & commiseratione , illam ipsam praeposuit huic sententiae : Misericordia , & benignitas non solum ex virtute , & studio , sed ex naturae quidam propensione innata mihi est , & haec semper ab infantia crevit mecum , ita ut indies adolefcente natura , incrementa etiam caperet humanitas , & pronitas ad benefaciendum . Potest quidem verbum ipsum originale Crescendi , active legi , & cum proprie significet Magnificare , exaltare , enutrire , commode diceremus , Magnificavit me , exaltavit me , enutrivit , videlicet quod propter beneficentiam , omnes illum etiam adhuc puerum colerent , & amarent , tum etiam libenter illi Regnum , & imperium detulerint , sicut dicebat David : *Cornu (id est Regiam , & praecellam dignitatem) ejus , qui misereatur , & commodat , exaltandum in gloria .* Illud etiam significat adeo fuisse misericordem , ut ipsius misericordiae uberibus & lacte nutritus , & educatus videretur , atque adeo puer adhuc erat tanquam pater orphanorum : Nemo enim in illa aetate desideravit vel senile consilium , vel paternam viscera . Tum etiam cum indies cresceret praecelaris misericordiae facinoribus , crescebat etiam puer sanctissimus copiosa , generosaque sobole pupillorum , miserorumque , quos adoptabat .

De utero matris meae egressa est mecum . Septuaginta proprie ex Hebraeo : *De ventre matris meae dux eis fui .* Sed sensus idem : nam qui egreditur cum aliquo , illum ducem sequitur . Quocumque igitur (inquit) pergerem , illam mecum deducebam , itineris , & mearum omnium actionum comitem . Haec est illa optima , Dei beneficio , Puerorum indoles , & ad peculiare quoddam virtutes naturae propensio , & pondus juxta id Ecclesiast. 1. *Initium Sapientiae timor Domini , & Plutarch. cum fidelibus in vulva concreatus est .* Stoicorum sane decretum est , referente Plutarcho . *Disce posse virtutem principiumque ejus esse bonam indolem .* Sicut & sunt quaedam in pueris pessimae indolis , crudelitatisque documenta , quod in proverbio Hispano pereleganter est ; * Carduus , qui aliquando punget , tener adhuc cum spinis nascitur . Hi profecto errant a vulva , & ab utero . At Job non minus , quam ille , qui de se dixit : *Puer ingeniosus eram , & sortitus sum animam bonam : sortitus quoque fuit indolem optimam .*

Licet hoc loco viri sanctissimi modestiam , & animi demissionem mirari , quod cum in misericordiae operibus multum ipse posuerit studii , & industriae , at illa valde extenuat , cum non tam virtuti tribuat , quam naturae , atque naturae conditori .

4.
Varia lectio , & expositio .

LXX.

Varia.

2.
Vera , & simplex expositio .

678

Ps. III. 9.

Puer mi-
sericors ,
pupillo-
rum ad-
huc pa-
rens .

3.
LXX.

Puero-
rum in-
doles .

* El car-
do , quae
haec de pi-
car . luc-
gonace
conspici-
tur .

P. 57. 4.
Sap. 8. 19.

4.
Jobi mo-

destia in
extenuan-
dis egre-
giis suis
facinori-
bus.

Gregor.
Signum
prædesti-
nationis.

Gregor.
Nicetas.
Evagri.

ditori, Greg. Constat, quia sua virtuti nihil tribuit, qui præfatus testatur, quia hoc ex conditoris munere accepit. Quia ficut suo opere in utero conditus non fuit, ita nec sua virtute ab utero pius fuit.

Secundo observandum, signum Divinæ prædestinationis hoc loco indicari à Gregorio, cum primæ ætatis studia virtutum tempore, & ætate non languescunt, sed crescunt indies. *Electis* (inquit) cum foris ætas corporis, intus, si dici liceat, crescat ætas virtutis.

Tertio non incommode etiam hanc sententiam referri à Niceta, & Evagrio ad doctrinæ, & sanctæ institutionis studium, quo adolescentiores à primis annis informabat, & tamdiu illos manu ducebat, dum opera aliena non magnopere egerent, quod Principe sapientissimo dignissimum erat.

XIX. Si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum, & absque operimento pauperum.

XX. Si non benedixerunt mihi latera ejus, & de velleribus ovium mearum calefactus est.

1. Non despiciendus egenus, sed servanda humilitas in eroganda eleemosyna. Illustratus Ecclesiasticus.
2. Vera lectio. Statim succurrendum egeno.
3. Latera quid proprie. Explicatus Moyses, & locus Regum.
4. Benedicere ad abundantiam, & copiam. In animis quomodo benedicendi vox tributa. Eleemosyna per sese vocalis, etiam tacito, & ingrato paupere. Illustrati Salomon & Lucas.
5. Eroganda eleemosyna de proprio, non de alieno. Au etiam de mammona iniquitatis?

1.
נאן
Gregor.

Superbia
procul
arcenda
ab eleemo-
syna.

2.
Germana,
& correctio
lectio.

Isai. 58. 7

3.
LXX.
377
Pagnin.
Regia,
Tygur.
Vatab.
Varia
lectio.
LXX.

E Leganter, despexi, quod in Hebræo est: Si vidi, id est, si ita alpexi, ut despicerem, nihilque curarem, si cum viderem nudum non substiti, ut opem, atque vestimentum afferrem. Observat Gregor. hoc loco Jobi humilitatem juxta ac pietatem erga indigentiam inopum: Nam sunt (inquit) nonnulli, qui mox ut ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largiuntur, prius in eos contumeliosa verba jaculantur: nec magni est operis, quod postulata tribuunt, quia ipso donationis sua munere vix eundem excessum sermonis segunt. Quibus bene per Ecclesiasticum dicitur cap. 18. 15. 16. 17. 18. Fili mi, in bonis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabis ros? sic & verbum, melius quam datum. Nonne ecce verbum super datum bonum? Sed utraque cum homine justificato, stultus acriter improperebit, & datus indisciplinati sabsere facit oculos.

Pereuntem. Hæc vera, & germana lectio; nam maculosa est illa, quam fere Latini omnes habent post Gregorium, & Philippum; Si despexi prætereuntem. Ergo indicatur nudus periens præ frigore, & nuditate. Indicat vero, statim necessaria veste succurrisse nudis, & quem semel egentem vidit, nunquam iterum simili incommodo laborantem vidisse: nam Hebræa etiam sonant; Si videbo pereuntem, statim igitur subveniendum nudo, statim, ut videris, ne iterum (quod ab humanitate alienum est) videre contingat. Cum videris (inquit Isaias) nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris.

Si non benedixerunt mihi latera, &c.

Septuaginta, *Humeri*. Tygurin. *Femora*. proprie Pagninus: & Regia, *Lumbi*, quo etiam modo vertit Interpres Genes. 35. 11. Quæ eadem vox vertitur *Spolia*, ut mutatoria, sive *Pestes*, aliis locis, hac forte analogia, quod vestes præcingi circa lumbos soleant. Quare ab hac ipsa radice dicitur Numer. 32. 17. *Armati* (vestiti, aut præcincti circa lumbos) & accincti pergemus. & 2. Reg. 2. 21. Tolle tibi spolia ejus, vel, ut alii legunt: Sume tibi armaturam ejus, vel ut alii, *Lumbare*, videlicet ornamentum lumborum,

aut præcinctorium militare. Itaque *Lumbi* illi sunt, quos minime nudos esse oportet, & quos ornamenta, & vestes decent maxime. Atque forte Jobus intelligit, *Infirmitates nostras*, quibus, ut Paulus dixit, abundantius honorem circumdamus. Nisi forte Synecdochicos, partem sumpsit pro toto homine. Interpretes autem *latera* dixit, partes videlicet molliores, & imbecilliores, quibus à frigore majus periculum.

Sed quid illud est, *latera benedicere*? simplex, & germanum, iplos mendicos benedicere, & bene precari Jobo propter sua ipsorum latera, & nuditatem confota, & concalecta. Tum etiam nuditatem ipsam, atque eleemosynam, etiam nemine loquente, loqui, & clamare, & egregiam viri beneficentiam prædicare. Quod si eleemosyna tam est per sese vocalis, recte monuit Christus Jesus, inane esse studium hypocritarum, cum facimus eleemosynam, tuba canendo ante se. Præterea nulla mendicorum ingratitudo, vel oblivio debet nos retrahere à benefaciendo: nam præterquam, quod ex eleemosyna, & misericordia nostra multi excitentur ad benedicendum nobis (sic enim in animatis tribuitur sensus benedicendi) res tamen, & eleemosyna ipsa licet inanimata, Deo tamen loquitur, ac precatur nobis à bonorum omnium largitore, parem imo multo copiosorem gratiam, & ex velleribus ovium datis pauperibus quot alia vellera, bone Deus, quot oves provenient liberali beneficio, eam enim præabundantiam, & copiam affert verbum benedicendi. Hoc illud est Ecclesiast. 29. 15. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hac pro te exarabis (etiam paupere tacente) ab omni malo. Et Pro verb. 19. 17. Fæneratur Domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei. Atque eo videtur futura hæc gratiæ, & eleemosynæ retributio Deus vancertior, & copiosior, quo mendicus obliviosior & pauperior impotentior fuerit. Jam enim tunc videtur totum onus retribuendi in Deum pauperis vadem refundi, ut manifeste docuit Christus Dominus Luc. 14. 13. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare totos amicos tuos, &c. Ne forte, & ipsi reinvitem, & fiat tibi retributio. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, & claudos, & cæcos, & beatus eris: quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

De velleribus ovium mearum, &c. Philippus observat, doceri hoc loco eleemosynam non de alieno, sed de proprio fieri debere, sicut Scriptum est, *Isai. 58. 7* Frange esurienti panem tuum. Et iterum, *Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum pauperibus.*

Cum hoc tamen videbitur prima facie pugna: re id Luc. 16. 9. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Quasi præcipiat Dominus, de injustis etiam, & inique partis, retentisque divitiis eleemosynas facere. Sed respondet Augustinus in questionibus Evangel. nequaquam in præcipi, ut ex injuste partis, sed bene quidem ex injuste retentis: nam si divitias illas, quas homo bono titulo possidet, retineat, & abscondat, cum pauper indiget, jam iniquæ, & injustæ appellari poterunt. Ergo ne iniquæ divitiæ sint, erogandæ & communicandæ sunt, atque faciendæ eleemosyna, quam nisi largiaris, erit iniqua apud te conclusa, & pauperi negata.

XXI. Si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta superiorem.

1. Elevatio manus habitus comminantis aut percutientis.
2. Porta pro judice, & magistratu, Justitia non utendum severe.
3. Humerus, & junctura quid proprie. Varia lectio.
4. Os quid in Hebræo. Canna qui apud Hebræos, & Latinos.
5. Membra, quibus perpetratum flagitium, affecta digna supplicio.

Si levavi manum meam. Manifeste ad malum pertinet iste habitus elevandi manum, & ad minas intentas contra pupillos referri potest, sicut & id *Isai. 58. 9*. Si desisteris extendere digitum, & loqui,

*loqui, quod non prodest, nam digito, aut manu subla-
ta, & appressa pectori, aut fronti, tolemus alicui
comminari, hoc pl. cuit Tyguri, & Cajetano.*
Tygur. Sed frequentius, *Levatur manus*, vel ad petcutien-
Cajetan. dum, vel ad alterius bona capienda. Ergo ait,
2. Nunquam se abusum potenti, & robore, vel ad
Potentia, inferendam injuriam, vel ad detrahenda spolia
cum æ- miserorum, etiam si videret se in porta superiore,
quitate Septuaginta fere juxta Hebræum; *Confidens, quia*
conjuncta, *mibi est adjutorium multum*, id est etiam si magistra-
tus, & optimates Reipubl. illius partes agerent, &
pro sua ipse potestate neminem timeret. De hac
autem potestatis, & magnitudinis cum æquitate,
& modestia conjunctione, diximus sæpe.
Gregor. Gregorius existimat asserere Job etiam cum
Iniqui, & plin- juste, & jure posset infirmiores ad rem aliquam
nio sever- severius adigere, & compellere, noluisse tamen
ri sui juris urgere pupillum. Sunt enim plerique, qui
exactores. licet nihil injuste conari velint, at si semel intel-
lexerint jure aliquid posse, mirum quam severe
exigant, & quam immaniter repetant! *Redde
quod debes.* Gregorius: *Nec tunc utilitatis mea
negotia virtute contra pupillum exequi volui, quan-
do me in judicio etiam ex justitia potentiorum
vidi.*

**XXII. Humerus meus ad junctura sua
cadat, & brachium meum
cum suis ossibus
confringatur.**

*H*æc est prima imprecatio dilectis verbis
proposita, sceleri ex æquo respondens, ut
statim explicabimus. *Humerus*, superior
brachii pars, *armus meus*; Pagninus, Regia, Cajeta-
nus dixerunt; *Latus meum*. Exponit autem
Cajetanus, *Latus*, dici partem illam, quæ diviso
toto homine in quatuor partes sub humero pen-
det. Legunt igitur; *Latus ab humero cadat*. Vox
quidem originalis juxta subjectam materiam,
nunc *Latus* vertitur. Exod. 27. 14. nunc *Scapula*,
Zachariæ. 7. 11. frequenter tamen vertitur *Hu-
merus*, Deut. 33. 12. Ezech. 12. 6. Iſaiæ 11. 14.
Rursus eadem vox, quæ vertitur *Humerus*.
accipitur pro ea vestimenti, aut corporis parte,
quæ circa humeros est, & in vestibus dicitur, ora,
Exod. 28. 7. Quæ significatione etiam sequens pars,
quæ vertitur *junctura*, vertitur *Humerus*, vel *scapula*
9. 23. Gen. 49. 15. Gen. 21. 14. Hoc autem loco
elegantè dicitur *junctura*, quæ videlicet est hume-
ri, vel brachii junctura cum collo. Symmachus
Symma. *Summum humerum* dixit, vel *summitatem scapularum*.
August. Theodotio, autem; *Cervicem*, jugulum, aut clavi-
culam. Augustinus: *Discedat humerus à jugulo*,
decidat, avellatur, tanquam languidum & aridum
4. *Et brachium meum cum ossibus suis confringatur*.
LXX. Septuaginta, *A cubito confringatur*, juxta Hebræ-
Pagnin. legitur: *à canna confringatur*, consonante voce ori-
Regia. ginali. *Canna*, quæ significat idem, quod Latine
Cajetan. *Canna*, aut *Calamus*, videlicet fistulam, vel os bra-
Vatabl. chii; *La canna o la cautila, del braccio*, quia videlicet os
brachii refert calami, vel fistulæ similitudinem,
Canna & similiter etiam significat calamum aromati-
apud Sa- cum, quem vocamus *Canela*. Quare Hebræi
eros, pro- vocant: *Calamum brachii*, existimat autem Kimhi.
fanos & cum illo R. Mardokai, Vatablus, & quidam
quid. alii Hebraizantes, esse os à nodo, vel flexura
R. Kimbi, cubiti usque ad humerum. Sed ego multo ine-
R. Mard, lius convenire video in alterum os, à cubito us-
Vatabl. que ad manum, ut sit hæc secunda pars, paulo
diffus. diversa à priori, quæ de superiori brachio age-
phesius. bat: hæc autem de inferiori, quam vel *radicum*,
be. phl. vel *brachiale* videntur appellare. Rufus Ephesius
5. de appellatione partium corporis humani l. 1. c. 9.
æna sec- Est vero in hac Jobi imprecatione illud pere-
ri, & legans, ut pœna culpæ respondeat, atque illud
nembro ipsum membrum pœnæ subiciatur, per quod
occandi Tyrannidem, & sævitiam in pauperes Tyranni
dhibita, exercent, quæ igitur *manus* inique levatur, cadat,
Campri. *brachium*, quod vires exerit, quod percutit,
Alex. quod confringit, *confringatur*. Et ut ille dixit, *Fumo*
Jusac. *puniatur, qui fumum vendit*. Manus quondam præ-
Faber. cidebantur ejus, qui impie parentem verberare,
en. l. 9. aut tangere ausus esse; Referunt Cujacius l. 7.
nirov. observat. c. 16. Pet. Faber. l. 3. Semest. cap. 19.
nirov. 4. Similis lex illa. *Sacrilegio præcitantur manus*, quam
stina. versat Seneca, quam aut alienæ domus de-

structori Justinianus sanxit Nov. 137. 134. & in Incendia-
novo jure multis in locis, qui alterius arundi- rorum
neto, aut vineæ sapius ignem immisisset, manus pœna.
cauterio, & stigmate signari, L. Rustic. Adultero-
titu. 11. de incend. §. 3. 5. 6. Denique adul- rorum
teris, & mœchis, & hujus farinae hominibus, pœna
naturæ opprobrio, pœna castratio apud Ægypt castratio.
tios, ut scripsit Diodor Siculus l. 1. c. 2. Horatius Diodor.
l. 1. Epistol. 15. & 1. Sermon. Sat. 2. Plaut. in Horat.
Pœnulo act. 4. Scen. 2. Terent. in Eunuch. Plautus,
Martial. l. 2. Epigram. 60. Valer. Maxim. l. 6. c. 1. Terent.
Lamprid. in Heliogab. Sæpe itaque membra, Martial.
quæ quidpiam admiserunt, paridignaque pœna Valerius.
puniuntur. M. Lam-
pridus.

**XXIII. Semper enim, quasi tumentes
super me fluctibus, timui Deum
& pondus ejus ferre
non potui.**

1. Divini timoris efficacitas. *Fluctus* quid proprie. Abjiciuntur cuncta ex Dei timore.
2. Pondus onusve de ingentibus minis. Deus paratus comprimere Tyrannos.
3. Pondus, de supplicio aeterno, aut temporali. Lapis probationis, quid.

*N*ihil (inquit) meæ virtuti, laudive tribuen-
dum, sed Dei timori, quo ille meas carnes
confixit, quo semper in officio, & recto
continuitur. Septuaginta, *Timor Domini continuit
me. Tumentes super me fluctus*. Proprie est in
Hebræo: *Contritio, interitum, afflictio, calamitas*.
His enim modis omnibus solet interpretes vertere
originalem vocem. Sed quoniam videtur esse
ejusmodi calamitas, atque perniciēs, quam tem-
pestas efficit, aut nubes, aut imber, recte per pa-
phrasim interpretes dixit, *Tumentes fluctus*, qui valde
formidabiles sunt. Et vero hoc loco utilis, ac
pulchra Gregorii consideratio: *Fluctus* (inquit)
cum tumentes desuper imminēt, cumque eam, quam
deserunt mortem, minantur, nulla tunc navigantibus
rerum cura temporalium, nulla carnis delectatio ad
mentem reducitur. Ea ipsa quoque, ex navi proficiunt,
pro quibus longam navigationem sumpserunt. Cuncta res
in despectum mentis veniunt amore vivendi. Quasi
ergo tumentes super se fluctus Deum metuit, qui dum
xeram vitam desiderat, omnia despiciat. Ut videatur
Nauclerus sapientissimus dicere improbis peri-
clitantibus, & naufragantibus; *Quis est homo,
qui vult vitam, diligit dies videre bonos?* Projicien-
da ergo, quæ animum gravant, & oppri-
munt; *Prohibe linguam tuam à malo, & labia
tua ne loquantur dolum, d'averse à malo, & fac
bonum*.

Et potus ejus ferre non potui, id est, nunquam
me parem existimaui ad repugnandum Deo, &
sustinendum illius impetum, & fortitudinem in
me incurrentem. Est autem *onus* vel *pondus*,
quod sæpe Prophetæ repetunt, videlicet sup-
plicium, & minæ ingentes, sub quibus videatur
imbecillitas humana dejici, & comprimi. Eadem
vox sæpe vertitur *Assumptio tumor, elevatio, celsitudo*,
quia enim pondus elevatur, & attollitur sub-
lime, solet pro ipsa celsitudine usurpari. He-
braizantes ad Deum referunt; *Celsitudinem*,
aut maiestatem ejus, neque ferre, neque effu-
gere possem. Videtur enim ille paratus bellum
inferre, & ingentia mala grandinare desuper, plu-
reque fulmina supra Tyrannos, atque pupillorum
& viduarum oppressos. Cum quo facit lectio
Septuaginta. *Apprehensione ejus non sustinebo*. Quod
Nicetas non solum ad Tyrannidem refert, sed
etiam ab oblivione bene merendi se pauperi-
bus, & imbecillibus; *Sine* (inquit) *Deus per inju-
riam quidpiam agentem, aut non bene merentem depre-
hendisset: intolerabile illius mihi ferendum esset
supplicium*. Atque ut ex his Nicetæ verbis col-
ligitur, tum ipse, tum etiam Gregorius hoc
Divini supplicii pondus de temporali accipiunt,
quasi dicat. Vix Divinam plagam illam ferre,
aut perferre possum. Sed non minus commo-
de intelligi poterit de aeterno Tyrannorum
supplicio, deque extremi judicii severitate,
quam qui mente, & cogitatione ponderat,
videtur probare lapidem illum oneris, ad quem
se exercebant robustissimi quippe, de quo
scriptum

I.
Job ti-
mens
Deum.
LXX.
TIM

Timor
cum tem-
pestate
pulchre
compara-
tus.
Gregor.

Ps. 33. 13.

2.

NWD
Pagnin.
Regia.
Vatabl.

LXX.
Nicetas.

Gregor.

Divini ja. scriptum est Zachar. 12. 3. Et Ecclesiast. 6. 22. *Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur projicere illam.* Loquitur enim de Sapientia, quæ nimium gravis videtur stultis, & pondus ejus ferre non possunt. Sic ergo pondus æterni supplicii, extremæque sententiæ esset nobis nunc probandum, & mente sustollendum, sicut faciebat Job: atque cum impares nos invenerimus, deberemus profecto continere nos in officio, neque prius aliquid audendum, quam nosmet ipsos interrogassemus, an pondus ejus ferre, & habitare cum igne devorante, & cum ardoribus semper possemus.

14.

XXIV. Si putavi aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea.

1. Divitia erigunt animos, sunt fiducia & spes. Explicatus Salomon.
2. Robur, quid. Divitiarum inconstantia. Illustratus Paulus.
3. Avarorum mollis, & effeminatus animus. Nubunt divitiis.

DE Nominibus auri Zabab, & Chetem dixi superius capit. 23. Nunc quam pulchre jungantur cum auro robur, atque fiducia, & quam sancte Job nihil spei, neque suæ vitæ præsidii collocaverit in divitiis: hæc enim dicuntur esse substantia, fortitudo hominis, imo & urbs fortitudinis, intra quam se communiunt adversus omnes vitæ difficultates, de quo sæpe diximus, & Baruch. 3. 13. *Argentum thesaurizans, & aurum, in quo confidunt homines, & Ecclesiastic. 31. 8. Nec speravis in pecunia thesauris, & Psalm. 61. & 11. Nolite sperare in iniquitate, quod statim exponit; & rapinas nolite concupiscere.* Ergo divites ad quidvis audendum, & perficiendum eriguntur suis facultatibus, & illarum ope, & præsidio nihil non sperant, sicut scriptum est: *Aurum, & argentum est constitutio pedum* q. d. non potest figi firmus gradus, stabileque vestigium nisi in pecunia, cætera enim videntur fluxa, & instabilia, & statim: *Facultates, & virtutes exstant cor, & super hac timor Domini.* Sic igitur Job potius religioni, & sanctitati nixus, quam auri grandi ponderi, aut thesaurorum magnitudini, non putabat aurum robur suum. Pro robore est vox Chizel, quæ duo contraria significat, videlicet inconstantiam, vertibilitatem, mutabilitatem, simulque stultitiam: nam cadunt hæc omnia vitia in stultos: deinde etiam firmitatem, robur, spem, quæ sunt inconstantia opposita, de quo non semel diximus prioribus capitibus. Ergo cum hujus sæculi divites, decipiat splendor auri, stulte in illo spem collocant, & pedem figunt, quod est mea constantia, & mutabilitas. At Job, qui rem probe noverat, nunquam speravit in in ore divitiarum, ut admonuit Paulus faciendum divitiis omnibus, sed *Thesaurizare sibi futurum bonum in futurum.* 1. ad Timoth. 6. 17. & 19. Vide supra cap. 8. vers. 13. num. 4. & cap. 5. vers. 3. num. 1.

Est vero etiam elegans hoc loco lectio Septuaginta, *Si posui aurum in conjugium meum.* Quod sane ardentissimam pecuniæ libidinem significat, de quo nostrates etiam solent dicere: *Qua est uno rany casado cen su oro, y consu plata.* ut vix æquo animo ferre possit, vel momento temporis ab illis separari, aut abesse. Indicat etiam mollem, & enervatum animum istorum omnium, qui pravis affectibus, avaritiæ potissimum subjugati sunt, nubunt enim velut imbecillæ feminae viris suis, auro, & argento: & non tam ipsi viri, & Domini suarum pecuniarum, quam argentum illorum. Rursus quod nos dicimus fiducia, pulchre dixit Symmachus, *Metus facultatum,* est enim hujusmodi fiducia, & animi confidentia, qua quis audacter, & intrepide agit, omni metu vacuus. Vide superius capit. 8. vers. 14. super id, *Non ei placebit recordia sua,* & versu. 15. *Innitetur super domum suam.*

XXV. Si lætatus sum super multis divitiis meis, & quia plurima reperit manus mea.

1. Divitia, fortitudo, quid comprehendant.
2. Manus, & ad manum in sacro sermone quid. Latinitas divitiarum compescenda. Explicatus David, & locus Regum.
3. Temporalis felicitas efficit inane gaudium, & tumorem animi majorem tribus ipsis possessis. Illustratus Ecclesiasticus, Isaias & Ioannes.

Confirmat nulla se ex affluentibus opibus lætitia intemperanter elatum, aut suæ industriæ leviter gratulatum; quod beator atque felicitior indies fieret. In originali pro divitiis, multis, ex vox Hbayl, quæ proprie est, vir, robur, fortitudo, facultas, & recte ad censum, & divitias refertur ab interprete, tum propter rem ipsam, tum propter connexionem cum sententia præcedente, quam præsens ista exponit; *Divitia enim sunt fortitudo Damasci; Isai. 8. 14. & Fortitudo gentium. Isai. 60. 7. & Fortitudo danda in derelictionem, Jerem. 17. 3. & Sophoniz. 1. 13. & Fortitudo interficienda, & sacrificanda Domino universa terra, Mich. 4. 13. & Abundantia virtutis, Psalm. 32. 17. Adde etiam cum fortitudine ista, quam divitiæ efficiunt, reliquas omnes vires, sive in armentis, & gregibus, sive in robore corporis, sive in re quapiam alia collocatas: nam hæc omnia complectuntur, divitia illa multa. Id est, divitiæ, & vires multiplices, & omnis generis. De vana autem illa lætitia, & gaudii o statim.*

Es quia plurima reperit manus mea. Mendosa Augustini lectio pro manu: *Si in innumerabilibus posui animam meam.* q. d. etiam cum affluerent divitiæ, non apposui cor, & inter immensas opes immoderatam cupiditatem amputabam. Germana lectio. *Quia multa reperit manus mea,* industria, virtus, multa comparans, & adimplens, vel multa habens parata ad manum, ita ut nihil desideraret, quo frui statim non liceret. Utriusque intelligentiæ exempla in Sacro sermone. Psalm. 20. 9. *Inveniat manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inveniat omnes, quid oderunt, id est; Assequatur, comprehendat: manus bis repetita, utramque indicat; Sinistra apprehensos, & detentos, dextera verberet, & cedat. Isai. 10. 10. Invenit manus mea (obtinuit, cepit) regna idoli.* At in altera significatione. 1. Regum. 10. 7. *Fac, quacunque invenerit manus tua, quia Dominus tecum est, id est, Aggredere, quidquid voles quicquid occurrerit, feliciter enim cuncta cedent, & c. 25. 8. Quodcunque invenerit manus tua, de servis tuis.* Quod primum occurrerit, etiam nullo labore qualitum. Ex tanta igitur Job, tamque uberi bonorum omnium segete, quæ ad manum habebat, nullam ille animo lætitiæ voluptatem percipiebat: nam ut Chrysostomus dixit, *Is, cui nullius res possessio erit, non sic in pecunia animam integrum servabat ut Jobus, qui tot rerum generibus abundabat. Etenim ubique animi propensum coronatum est.* Ergo etiam vana lætitia, quæ ex ingentibus opibus capi solet, minime efferebatur, vel quia immensis ille opibus carere volebat, & certo tantum rerum omnium numero se, suamque familiam continebat, reliquis omnibus, quacunque superessent, in egentium usum conversis, ut hoc loco Nicetas ait, eo adducens lectionem Septuaginta. *Si in innumerabilibus posui manum meam.* de quo diximus cap. 1. vers. 3. num. 5. Vel quia inanem animi lætitiæ illa consideratione facile comprimebat, ut Chrysostomus ait, *Incertam, & instabilem esse illorum possessionem.* Amarefcunt enim statim hujus vitæ, & deferrent æstus, atque suavitates, mortis, & rerum ipsarum in constantia, & vicissitudinis memoria.

Illud vero in hac sententia non obscure indicatur, divites, atque potentes hujus sæculi ex sua felicitate facile extolli, & efferrinam gaudii, multoque magis intumescere, atque exultare, quam ipsa vel divitiarum, vel felicitatis mensura exigere, aut efficere posse videatur. Sicut Isai. 16. 6. ait: *Audivimus superbiam*

LXX. Ardens avarorum pecuniæ libido.

Mollis, & effeminatus improborum, & avarorum animus.

Symmach. בשת

1. Sin

Divitia, fortitudo

2. Augustin.

Manus, industria, & virtus.

Manus invenit

* Lo pri-

mero, quæ bal-

tereda a mano.

Chrysost.

Jobus certam sibi mem-

faram divitiarum præ-

scribens.

Nicetas.

LXX.

Chrysost.

3. Divites inaniet exultantes, & vane tumes-

tes.

Agarib

Divitum *Moab Superbus valde: superbia ejus, & arrogantia ejus, & indignatio ejus plus quam fortitudo ejus. Neque aliter quidem ad Idumæos, Abdias 3. Superbia cordis tui exulsi te habitantem in scissuris petrarum, q. d. Quamvis in excelsis montibus sedem fixeris, non te montes extulerunt, sed superbia cordis tui ad nubes usque rapuit. Dicit enim: Quis detrahet me in terram? Similis quoque de Ægyptiorum fastu, sententia Isai. 30. 7. Superbia tantum est, quiesce. Id est Ægyptiorum exercitus, & apparatus bellicus multo minor est, quam illorum superbia, & insolentia. Quare illi, sero licet sapientes dicebant Sapient. 5. 8. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Cum tamen videretur dicendum; Quid nobis profuerunt divitiæ? sed istæ non tam noxiæ, quam inanis illa exultatio, fastus multo divitiis major, atque nocentior. Non aliter profecto insolebat Goliath multo magis tumens animo, quam corpore. Scriptum est enim Eccl. 4. 7. 5. David in tollendo manum in saxo funda, deiecit exultationem Golia. Quasi non sat fuerit prostrasse, & deiecit molem istam carneam, nisi etiam immoderatam illius animi exultationem, & superbiam funderet, atque obtereret. Respondet itaque supplicium vanissimæ exultationi, & fastui tumentis animi, quæ se efferunt potentissimi. Scriptum est enim. Quantum glorificatus se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, & luctum, quia in corde suo dicit; Sedeo regina. Apoc. 18. 7. Ergo illud salutare consilium, ad divites præsertim, ut cum ex divitiis quamvis ingentibus nullam valde magnam habeant lætandi materiam, non lætentur intemperanter, cum potius etiam si lætitiæ plenæ essent opes, præstaret tamen, ut qui gaudent, tanquam non gaudentes essent, & qui emunt, tanquam non possidentes: & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur.*

Exultatio *Goliath, major, quam corporis moles.*

Compri- *meanda* *divitiarum jactantia, atque læticia.* *1. Cor. 7. 30.*

XXVI. Si vidi solem, cum fulgeret, & lunam incedentem clare.

XXVII. Et lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum ore meo.

XXVIII. Quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.

1. Dua potissimum interpretandi rationes.
2. Philosophi in religione, & cultu unius Dei turpiter errantes.
3. Prima idololatria circa Solem, & sidera. Illustrata Sapientia.
4. Statuarum, & simulachrorum origo. Illustrata iterum Sapientia.

1. *Dux vero similis ex ponendi via.* **T**Res istæ sententiæ duos habent explicatus probabiles, ex quibus neutrum præterire licet, primum, ne in multorum Latinorum, tum antiquorum, tum recentiorum indignationem, aut querimoniam incidamus, secundum ut Græcis quoque placere videamur, quorum res, & sententiæ frequentissime nobis placent, præsertim cum simplicitatis interpretandi, & sententiarum coherentia rationem vel maxime ducamus. Sicque si non plerisque, nobis tamen ipsis satisfecisse videamur, sic bene de omnibus mereremur.

2. *Prior explicatus Philippi. Bedæ. D. Thom. Nicol. Cajetan. Vatablus. Nexus cum superioribus. Priscorum Philosophorum er-* **E**rga prima interpretandi ratio Philippi, Bedæ, Divi Thomæ, Nicolai, Hebraizantium etiam quorundam, Cajetani, Vatabli, uno verbo dicam, fere Latinorum omnium, ut nunc propulset à se sanctus Job omnem superstitionis, & idololatriæ, ac violatæ religionis suspensionem: atque constanter affirmet se nunquam Solis, vel Lunæ Divinos honores tribuisse. Coherentia cum antecedentibus hæc, ut post enumerata sancta morum officia, nunc veram suam fidem, atque religionem statuatur: Priscos enim Philosophos complures legimus morum doctrina, atque integritate conspicuos, sed in religione unius, verique Dei, aut turpiter abductos, quod Dei erat, creaturis impendisse.

Qua nota inurit Platonicos Augustinus libro decimo de civit. capite primo. Ciceronem quoque Lactantius libro secundo de origine erroris, cap. 3. quod ipse inscribit, de liberrarum errore, sic vero exorditur: Quid prodit ad vulgus, & ad homines imperitos hoc modo concionari? cum videamus etiam doctos, & prudentes viros, cum religionum intelligant vanitatem, nihilominus tamen in eis, quæ damnant, coeundis, nescio qua pravitate perflare. In Ciceronem vero sic invehitur: Vides te terrena & manufacta venerari. Vana esse intelligis, & tamen eadem facis, quæ faciunt ipsi quos ipse stultissimos confiteris. Quid igitur profuit vidisse te veritatem, quam nec defensorus es, nec sequutus? Sed nimirum, Socratis carcerem times, ideoque patrocinium veritatis suscipere non audes. Denique sic suam quoque sententiam Seneca apud Augustinum libro 6. de Civitate cap. 10. de Deorum religione exponit: nam eo libro, quem Seneca contra superstitiones condidit, hoc legebatur: Omnem istam ignobilem Deorum turbam, quam longo ævo, longa superstitio congesta, sic adorabimus, meminimus cultum ejus magis ad morem, quam ad rem pertinere. Vides istorum Philosophiam, & mores, si non cum ignorantia veri Dei, at cum veri Dei contumelia, & depravato adorandi creaturas more corruptissimos.

Sed cum à se repellit Job omnem idololatriæ suspensionem, cur tantum Solis, & Luna, non etiam inanum deorum, & vanissimorum simulacrorum meminit? An quia prima, & antiquissima idololatria, non tam versata fuit circa fallorum deorum, hominumque statuas adorandas, quam circa Solem, & Lunam, & fulgentissima sidera, quæ sua specie, & pulchritudine primum oculos, deinde mentes insipientium in varios circa religionem errores abduxerunt? Sane in rem hanc potissimum quadrat illud Sapientia 13. 1. Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei (id est, qui verum Deum ignorant, & ut in Græco est: Natura vani sunt, id est, re ipsa, ut ipsa quasi natura rationalis, cujus finis ultimus est sui creatoris cognitio, vana sit, & suo fine frustrata, cum illum ignorat) & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est: neque operibus ostendentes, agnoverunt, quis esset artifex: sed ad ignem, aut spiritum, aut citatum ærem, aut gyrum stellarum, aut nimiam (violentiam) æquam, aut Solem aut Lunam, rectores orbis terrarum Deos putaverunt. Quorum cuncti specie delectati Deos putaverunt, sciant quando his dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit. Deinde subicit; sed tamen adhuc in his minor est querela, & his enim fortasse errant, DEUM quærentes, & volentes invenire: etenim cum in operibus illius convergentur, inquirunt, & persuasum habent (in Græco & Septuaginta, persuadentur aspectu) quoniam bona sunt, quæ videntur. Infelices autem sunt, & mortua spes est illorum, qui appellaverunt Deos opera manuum hominum, &c. Sicut igitur illa prima luminum fulgentissimorum adoratio minus turpis, minusque inepta, ita videtur antiquior, priorque fuisse, utpote homine nondum ad tam stupidas, tamque absurdas perfiones de Divinitate prolapsa. Quare illa postea Idololatriæ, & adorationis statuarum, & simulachrorum origo subsequuta est, quam capite deinde 14. Sapientia indicat; Neque enim (inquit Sapientia) erant ab initio, neque erunt in perpetuum: supervacuas enim hominum hæc adinventio in orbem terrarum: & adeo brevis illorum finis est inventus (destinatus, & constitutus. Septuaginta; Deliberatus) Acerbo enim luctu dolens pater cito sibi apti filii fecit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit, & constituit inter servos suos Sacra, & sacrificia. Deinde interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & Tyrannorum imperio colabantur signenta. Et hæc quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longe essent, & longinquo figura eorum allata evidentem imaginem Regis, quem honorare volebant, fecerunt, ut illum, qui aberat, tanquam præsentem colerent sua solitudine. Cujus quidem rei, atque loci commentarius non inepte peti potest lib. 1. Mythologiarum Fulgentii, differentis unde Idolam dicitur, illius verba: Diophanes Lacedæmonum auctor libros scriptis Antiquitatum. 14. in quibus ait, Syrophanem Ægyptium familiam, substantiaque locuple-

Lactant.

Augustinus. Seneca.

30

Prima idololatria circa Solem, & Lunam.

Idolatriæ origo.

LXX.

40

Origo idololatriæ & simulachrorum humanorum.

Fulgent.

sem, filium genuisse, quem voluit enormis substantia fac-
cessorem, ineffabili, ultra quam paternitas exigebat,
affectu erga filium deditum. Isque dum aversis fortuna
incurfibus raperetur patri, crudele gemina orbitatis
reliquit elogium, & ut posteritati perpetuale suffragium
denegasset, & substantia propaganda subitam inter-
ceptionem obij. eret. Quid igitur faceret, aut fecunda
paternitas hac sterilitate damnata aut, felix sub-
stantia in successione curata? Parum erat non habere,
quod habuisset, nisi etiam esset, qui obiceret, quod
reliquisset. Denique doloris angustia, qua semper in
quirit necessitatis solatium filii sibi simulachrum in
edibus instituit, denique tristitia remedium quarens
seminarium potius doloris invenit, nesciens quod
sola sit medicina miseriarum oblivio. Fecerat enim
ille, unde luctus resurrectionis indies acquireret, non in
quo luctus solatium inveniret. Denique idolum dictum
est, ut videtur quod nos Latine, species doloris, dicimus:
namque universa familia in Domini adulationem, aut
coronas plerique, aut flores inferre, aut a loramenta simu-
lacro succendere consueverat. Nonnulli etiam servorum
culpabiles, Domini furiam evitantes ad simulachrum
profugi veniam merebantur, & quasi salutis certissimo
cellatiori, florum, aut aburis offerebant munuscula timoris
potius effectum, quam amoris affectum. Denique hujus
rei non immemor, & Petronius ait:

Petronius

Primos in orbe Deos fecit timor:

Idolum Hebreaice cur dicitur a dolore. **LXX.** **Augustin.** **Idolorum.** **Berosus.** **Gregor.** **Valentia.** **Bellarmin.** **Pereira.** **Ribera.** **Beuxamis.**
Nan, & Mintanor musicus in Chromatopion libro musicae
artis, quem scripsit, ait: Dominum doloris, quem
prima compunctio humani finxit generis, ex in vetera-
tus error humanis pedetentim consertus disciplinis,
baratro quodam savæ crudelitatis prolabitur.
Atque quidem cum illa Græci nominis ratione,
facit quoque etymologia nominis Hebræi, Aven,
quod est dolor. Psalm. 9. 7. & Psalm. 89. 10. &
Idolum Numen. 13. 21. Non est idolum in Jacob,
nec videtur simulachrum in Israel. Septuaginta: Non
erit labor in Israel, neque videbitur dolor in Israel.
Sed de origine Idolorum cultus, nunc non plura.
Interim videndus Augustinus lib. 2. de Origine
erroris, præsertim cap. 17. & lib. 1. de falsa re-
gio. cap. 22. & 3. Idolorum lib. 8. Etymologia
cap. 11. Berosus in vita Nini. Noster Valentia in
Apologetico de idololatria. cap. 4. Bellarminus
tom. 1. contrav. lib. 1. de verbo Dei cap. 13.
Pereira lib. 15. in Genes. disputatio. 3. Francis-
cus Ribera 2. cap. Holæ. Beuxamis tom. 1.
Harmon. cap. 12. super id: In Beelzebub Principe
Daemoniorum, apud quos alii. Jam ad nostram
sententiam.

Si vidi Solem, cum fulgeret.

1. Videre, quid proprie. Lux pro sole. Fulgere quid
in sacro sermone. Explicatus David.
2. Elementa pro diis adorata.
3. Sol variis nominibus ab antiquitate cultus. Quæ
illius imago.
4. Civitas Solis. Egyptii cultores Solis Bel, seu Belus
Illustratus locus Cantorum.
5. Oriens Sol adoratus ab antiquis. Oratio versus
Orientem, & cur ita factum. Quæ item caremonia,
& habitus. Illustrata Sapientia.

וַיֵּדֶה
Videre
cum vo-
luptate.

לל

LXX.
Antono-
masii.
Sol exori-
ens jucun-
dissimus.
Analogia
plurium
significa-
torum
eiusdem
verbi.

Videndi verbum alacritatem quandam & læ-
titiæ voluptatem affert hoc loco, est enim
lux jucunda, & læta. Affert etiam intentio-
nem quandam, & animi, & oculorum in rem,
quæ videtur, ut eam comprehendas, & pro digni-
tate æstimes. Quæ omnia recte conveniunt in
hac de adoratione Cœlestium luminum interpre-
tatione. Solem, ex vi originalis vocis tantum legi-
mus, Lucem; est enim nomen, quod ex æquo ad
utrumque lominare majus, & minus referri so-
let, sed ex subjuncto nomine Luna, res ipsa exige-
bat, ut hæc pars prior de Sole acciperetur, quo
etiam modo legunt Septuaginta. Facit etiam
sequens fulgendi verbum, quod in lucem ful-
gentissimam per excellentiam convenit, & forte
indicat primum solis exorientis jubar, quod læ-
tissimum, & jucundissimum est: Scriptum est
enim; Exiit matutini, & vespere delectabis. Psal. 64.
9. id est; facies, ut Oriens, & Occidens suo con-
spectu nos delectent. Sed quidem observandum
est, verbum Fulgendi, idem quoque esse insaniendi,
& inique agendi, atque laudandi, vel glorificandi;

quæ omnia videntur quodammodo conjuncta:
nam specie, & fulgore cœlestium luminum, ad
insaniam, & errorem abduxerunt insipientium
mentes, & oculos, ut illis laudes, & gloriam Di-
vinam tribuerent; de quo statim.

Enim vero non solum cœlestia lumina, sed
alia etiam elementa per errorem adorata, dixit
Sapientia, ut nuper adduximus. Qui error sic pro diis
a Divo Augustino 7. lib. de Civitate multis capi-
tibus, præsertim 16. describitur: Apellinem ipsum
solem esse dixerunt, Dianamque germanam ejus, similiter
Lunam, & viis præfideri: unde & virginem volunt,
quod via nihil pariat, & ideo ambos sagittas habere, quod
ipsa duo sidera de Cælo radios terras usque porrigant.
Vulcanum volunt, ignem mundi. Ditem patrem, hoc est
Orcum, terrenam, & intimam partem mundi. Idem
etiam error Perlis & Massagetis infedit. Adeoque
ignem, & aquam coluere etiam Egyptii, ut scri-
bit Porphyrius libro de Abstinentia carnis, & Porphy-
Euseb. 3. de præparat. Evangel. c. 2. & de ventis
peculiariter, quos Sapientia vocat, citatum spiritum.
Vide Senec. lib. 4. natur. qq. c. 177. Circio enim
Galliam infestanti, templum consecravit Au-
gustus, cum in Gallia moraretur.

Sed præcipue Solem pro Deo habitum, & cul-
tum ab Assyriis, & Phœnicibus, sub nomine Ado-
nidis, quem Venus, id est terra absentem, & va-
gantem per sex anni, & cœli distantiora signa lu-
cet, eleganter scribit, fuseque persequitur Ma-
crob. 1. Saturnal. cap. 21. ubi etiam refert a Phœni-
Phrygiis adoratum sub nomine Attivis cum bas,
fistula, & virga. Fistula (inquit Macrobius) ordinem
spiritus inæqualis ostendit, quia venti, in quibus nulla
aqualitas est, propriam sumunt de cælo substantiam, gib-
virga solis potestatem asserit, qui cuncta moderata.
Eundem sub nomine Osiridis coluerunt Egyptii
Ab Egypti? Et hoc signo Osirim monstrant; Insculpunt sceps-
trum, in eoque speciem oculi expriment significantes Osiris Solis
bunc Deum, Solem esse, Regali quoque potestate subli-
mem cuncta aspicere, quia Solem Jovis oculum appellat ra, & sta-
antiquitas. Quam rem copiose quoque tradidit iua,
Diodorus libro 1. capite 2. Primi (inquit) illi Diderunt,
homines olim in Egypto geniti, hunc munas ornatum con-
spicientes admirantesque, in universorum natura duos saget,
esse Deos, & eos æternos arbitrati sunt, Solem videlicet, &
Lunam: & hunc quidem Osiridem, hanc Isidem certa Apocri-
nominis ratione appellarunt. De Massagetis scribit Herodotus,
Strabo libro 11. Tantummodo Solem Deum putant, a Persis,
atque illi equum maculant. Pœni quoque Deum Cicero,
agnoscunt, ut scribit Herodotus libro 4. A Pœnib;
Sed peculiariter Solem Perlarum, Lunam Græ-
corum præsidem credebant, ut ex Herodoto lib. 1. Maxima
colligitur, & Cicerone lib. 2. de natur. Deo-
rum. Tandemque apud Pœones figura, & ima-
gine peculiari colebatur, ut scribit Maximus Fulgent,
Tyrius sermon. 38. Teram tempus, si plura Phœniti,
hujus farinæ ex infinitis afferam, quæ tum in Aremis,
Macrobio adducto videri possunt, tum in Lilio Alex-
Girardo in historia Deorum in Appolline, in Bacco, Macro-
bius in Osiride, in Mira; Fulgentio in Phaethone, & Ty-
phone; Phœniti in Apolline, & Diana. Arato in Multitudo
Phœnom. Alexand. lib. 6. cap. 4. lib. 4. cap. 13. Deorum
Sed illud tamen non prætereundum, quod Ma-
crob. fere multitudinem illam plurimorum ad Solem
Deorum, quos Antiquitas coluit, universam ad unicum
Solem revocare conatur, ex antiquorum Theo-
logorum, Orphei, Homeri, Hesiodi, Platonis
testimonio, quare Sol erat idem, quod Jupiter,
Nemesis, Pan, Janus, Saturnus, Adad, ceteri deni-
que libro primo capite vigesimo secundo &
vigesimo tertio.

Sed, ut ad sacrorum librorum testimonia, si
quæ sunt, veniamus, certe ab Egyptiis potissi-
mum Solem adoratum, & cultum, argumento esse
potest Civitas illa Solis, apud Isaiam 19. 18. quam
ibi prædicit, cum quatuor aliis præcipuis urbi-
bus in Christum Deum credituram: sic autem Heliopo-
cognominatam propter Solis religionem, & li-
cultum, probare potest Strabonis de Heliopoli
scriptum libro 17. Regio Heliopolitana, ubi Solis
civitas est in agere ingenti posita, quæ solis templum ha-
bet, &c. Addit deinde quædam Egyptii moris, duplex
& templi, ac structuræ vestigia Quod autem Heliopo-
de Templo Solis, & de duplici Heliopoli, li-
scribit Macrobius cap. 23. prætermitti non
debet: Assyrii Solem sub Jovis nomine, quem Dia Templi
Heliopolitem cognominant, maximis ceremoniis cele-
brant in civitate, quæ Heliopolis nuncupatur, reg-
nante apud Egyptios Senemara, seu idem Semopos
necmine

domine fuit. Perlatumque est primum in eam Oppiam Legatum Delebois Regis Assyriorum, Sacerdotesque Egyptios, quorum Princeps fuit Parmetis, diuque habitum apud Assyrios, postea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quaque ratione Egyptio profectum in hac loca, ubi nunc est, postea venerit, ritumque Assyrio, potius quam Egyptio colatur, dicere super sedem.

Plinius. Scribit quoque Plinius lib. 36. cap. Reges Egyptios obeliscos referentes figuram radiorum Solis, & inscriptos litteris Egyptiis Solis numini consecrasset, idque primum instituisse Mitram,

Diodorus. qui in Solis urbe regnabat. Atque Diodorus lib. 2. cap. 1. scribit Bafium civitatem maximam condidisse Solis ubem ab Egyptiis, Græcis vero Thedas appellatam, cujus metrum centum quadraginta fuit stadia ambitu complexa, atque magis ædificiis, ac speciosis Deorum templis, aliisque ornamentis pul-

Dalecamp. cherrimis exornata. Quamquam Dalecampius, & mendum in Diodoro, & aliam Heliopolim esse contendat. Si apud Assyrios; bene quidem, ut ex Macrobio attulimus; si apud Græcos, innominata. Et apud Palæstinos etiam fuit

Bethsa- civitas Solis, Jud. 19. 46. quam eandem esse, quæ Bethsames, id est, Domus Solis, existimat

Andreas. perdoctus vir Andreas Mafius. Plura autem oppida appellata fuisse Bethsames, opinatur

Mafius. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis nempe in tribu Juda, Nephtalin, Dan, Isacar. Tangit nonnihil Bezanus lib. 6. Hispan. Rem. vero hanc

Hieron. confirmat ille locus Canticor. Nolite me considera-

Goropius. re, quia fusca sum, quia decoloravit me Sol. Filius matris

Bezanus. mea pugnaverunt adversum me, &c. Quem locum sic

Chaldaus. Chaldaus per paraphrasin elucidavit; Dixit cæcus Israel coram populo; Nolite me despiciere, & quod nigror vobis sum, & quia facie juxta opera vestra, & adoravi Solem, & Lunam; quia propheta falsi fuerunt causa, ut devolveretur ira furoris Domini super me, & docuerunt me, ut me servirem idolis vestris, & ambularem in institutis vestris. Eandem expositionem se-

R. Salom. quutus est R. Salomon, ac ex nostris Theodore-

Theodor. tus, hæc ex sponsæ persona verba afferens; Denti-

Baal, five grata sum, dum creaturas adoro, omitta creatore, &

Bel, Sol. Solem hunc aspeclabilem colo pro Sole justitia. Baal quoque quidam esse esse volunt Solem

ipsum: nam, & Apollinem vocatum Beel, seu

Herodian. Belem ab Aquileiensibus Italix, scribit Herodia-

Girald. nus lib. 8. historix, & Lilius Girald. in Apol-

line: Bel autem eundem esse, qui Baal, tum

Hieron. nomen ipsum Hebræum indicat, tum Hierony-

mus docet lib. 1. commentariorum in Hoseam.

Phile. Atque eodem pertinet, quod Philo Biblicus, atque Eusebius scribunt; Jovem à Phœnicibus

nuncupatum, Beel famen, quod Latine sonat,

Girald. Cæli Dominum, quod videlicet sit Sol reliquorum

luminum Princeps. Vide Lilius Girald. Syntag.

2. in Jove, ubi nomen Beli confunderentur cum

Græco nomine Solis, Helios, & Servium primo

Herodot. Æneidos, qui Saturum, & Solem apud Assyrios

tradit nuncupatum, Hel, id est, Deum.

Arabes. Fuit igitur antiquissima, juxta, ac com- nu-

adorato- nissima apud regiones illas Arabiæ conterminas

res Solis, adoratio Solis, quare rem indicare potuit Job.

& elemen- imo & digito tangere suo sæculo forte vigentem:

torum, cujus rei argumentum disertis verbis scribit

Herodot. Herodotus lib. 1. de Persis agens: Morem habent

editissimis quibusque consensu montibus Jovis hostias

immolare, omnem gyrum cælo Jovem appellantes,

Soli, Lunæque sacrificant, & Telluri, Igni, Aquæ, atque

ventis hisque solis sacra faciunt jam inde ab initio, Ura-

venirent Israelitæ, adorabant ad Occidentem, ut

manifeste probat portus Orientalis, per quam ado-

raturi ingrediebantur conversi ad Occidentem.

Vide D. Thom. 1. 2. q. 3. art. 3. Anast. Nic. quæst. 18.

in Scripturam. Perdurasse autem cum Pagano-

rum ritum usque ad Priscillianistas, queritur Leo

Papa serm. 7. de Nativit. De talibus (inquit) insti-

tutis illa generatur impietas, ut Sol inchoatione diurna

lucis exurgens à quibusdam insipientibus de locis emi-

nentioribus adoratur. Quod nulli etiam Christiani

adeo religiosè se facere putant, ut prius quam ad beati

Petri Apostoli Basilicam, qua uni Deo vivo, & vero est

dedicata, perveniant, superatis gradibus quibus ad sug-

gestum ara superioris ascenditur, converso corpore ad

nascentem se Solem deflectant, & curvatis cervicibus in

honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri par-

tim ignorantia vitio, partim paganitatis spiritu multum

tabescimus, & dolemus; quia & si quidam creatorem

potius pulchri luminis, quam ipsum lumen, quod est crea-

tura, venerantur, abstinendum tamen est ab huiusmodi

specie officii. Jam ergo Leonis tempore illa primæ

Ecclesiæ consuetudo adorandi, & templa erigen-

di versus Orientem obsolecebat, quam servan-

dam curarunt, & præceperunt primi illi Ecclesiæ

Patres statim adducendi.

Hujus autem ceremoniæ non omnino certa

ratio. Illa forte non ultima, quam indicat Di-

vinus Justinus quæstione 118. ad gentes, quod cum

Divinis præstantissima quæque ad honorem, &

venerationem destinemus, Orientem etiam, quæ

mundi pars hominum opinione præstantissima

cenfetur, in orando respiciamus. Illa etiam, quod

matutinum tempus existimaretur sacrificiis, &

precibus opportunius, adeoque evigilantes in-

tendere debebant in ipsam lucem matutinam. Allusio

Cum qua ratione alludit illud Sapientiæ decimo

Sapientiæ sexto, vigesimo octavo. Quod ab igne non ad pri-

poterat exterminari, statim ab exiguo radio Solis cale-

factum absciebat, ut notum omnibus esset, quoniam

oportet prævenire Solem ad benedictionem tuam, & ad

ortum lucis te adorare. Et humano quidem more

Matutinæ existimabant matutinas salutationes Diis esse

gratissimas, tuncque dicebantur primam diei salutatio-

horam Diis nuntiare, quasi dormientes Deos

prima luce excitarent. Rem indicavit Arnobius

libro septimo, adversus gentes: Quid sibi volunt

excitationes illæ, quas canitis matutini, collatis ad

D. Thom.

Anast.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Leo.

Lipſius: Fulmus Urſinus. Et de diverſis quoque adorandi generibus, & ritibus, Cælius non uno loco. *Pyſchæus.* Claudius de Sainctes repet. 9. de Euchariftia *Urſinus.* cap. 7. *Jacobus Durantius* lib. 2. Variarum c. 16. *Cælius.* Joannes Durantius de ritibus Eccleſiaſt. lib. 2. *Prodig.* cap. 3.

Sainctes.
Duranti-
us.
Duranti-

XXVIII. Quæ est iniquitas, &c.

16. Divina adorationis gloria, & laus apud Iſaiam.
17. Ex idololatria Zelus in Deo, Idololatria ſymbolum univerſorum peccatorum. Varia illius nomina.
18. Idololatria crimen: cur dicatur iniquitas judicata?
19. Negatio, & mendacium idololatria.

16.
Idolola-
trix gra-
vitas.

JAm de peccato idololatriæ id, quod ſequitur verſic. 28. *Quæ est iniquitas maxima:* nam videtur Divinitatem ipſam Deo velle auferre & quantum in ſe eſt, ſuo ſolito exturbare, Divinumque honorem creaturæ, impendere: cum ejuſmodi ſit illa vera Divinitatis gloria, ut nihil præter Deum illius particeps eſſe poſſit. Sicut enim una & ſingularis eſt Divinitas, ita & unica, & ſingularis illius adoratio, quæ nulla ratione communicari creaturæ poſſit, Scriptum eſt enim Iſaiæ 42. 8. *Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus, ubi laudes, & gloria nomine ex frequenti Scripturæ, & Patrum uſu, eſt idem, quod latría, ut aliquando copioſe oſtendimus.*

Laus, &
gloria,
Latría.

17.

Hic ille Zelus Dei ardentiffimus adverſus violatores ſui nominis, & cultores idolorum, ut propterea dicat ipſe Deus indignabundus; *Vult Dominus, & ad iracundiam concitatus eſt, &c. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad inferni noviffima, devorabitque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta combures.* Dicitur præterea, *Amaritudo, & Fel,* Deuteronom. 39. 18. quod Divino palato acerbiffimum ſit. Cum aliquod maximum ſi gñitum notatur in Scriptura, comparatur cum idololatria, tanquam cum prima improbitatis menſura. 1. Reg. 15. 23. Quate idololatria videtur eſſe ſymbolum peccatorum omnium præſertim, quæ adverſus Deum fiunt; ſicut ſanguine, vel homicidio ſignificari ſolent univerſa, quæ contra proximum, Ezechielis 9. 9. *Iniquitas domus Iſrael, & Juda, magna eſt nimis valde, & repleta eſt terra ſanguinibus, & civitas repleta eſt averſione.* Simile id Ezechielis 22. 3. *Civitas effundens ſanguinem in medio ſui, ut veniat tempus ejus, & quæ fecit idola contra ſemetipſam.* Et per Antonomaſiam infidelitas appellatur, peccatum, & gentes, & idololatriæ, peccatores Galat. 2. 15. *Non ex gentibus peccatores* Luc. 24. 7. *Tradetur in manus peccatorum.* Joan. 16. 8. *Argues mundum de peccato, quia non crediderunt.* Vehemens illa amplificatio eſt Sapient. 14. 17. *Infandorum cultura idolorum omnis mali cauſa eſt, & initium, & finis: aut enim dum laſantur, inſaniunt, aut certe, vaticinantur falſa, aut vivunt injuſte, aut pejerant cito.* Ad tantum flagitium obſtup. ſcunt cæli, & portæ ejus deſolantur vehementer, Jerem. 2. 11. Vix de alio crimine tam graviter conqueritur Deus, atque idololatria, vix alicujus improbitatis tam multæ, tamque graves appellationes. Jam enim appellantur idola, *offenſiones, & dolores oculorum,* ut quæ Deus non ſuſtineat videre: Jam *Abominationes,* ut quas non ſine ingenti naſea coram ſe videat; jam *odum, ſpurcitia, immunditia ſordes.* Denique nihil eſt turpe, nihil immundum, cum quo non compareretur maxima hæc iniquitas.

Deut. 32.
Varia ido-
lolatriæ
nomina.

Idolola-
tria om-
nium pec-
catorum
ſymbo-
lum.

Sanguine
ſignifica-
ta pecca-
ta contra
proximu-
m.

Antono-
maſia pec-
catum
pro ido-
lolatria.

Conquæ-
ſtio Dei
graviffi-
ma de ido-
lolatria.

Varialdo-
lolatriæ
nomina.

18.

Ubi obſervandum, ſicut ſuperius cum de adulterio egit verſic. 11. & appellavit iniquitatem maximam, in Hebræo haberi: *Iniquitatem judicium, ſive Iniquitatem judicatam,* videlicet dignam judicio, judiciumque ſententia ſeveriſſima, & graviffimo ſupplicio. Congruit cum hoc graviffima, & ſeveriſſima lex deinde late, non uno tantum loco. Vide Deuteronom. 4. 25. & 23. aut quia (ut non ineleganter expoſuit Vatablus) jam iniquitas illa fuiſſet judicata, atque ipſe Job extremo ſupplicio affectus, ſi idololatriæ labe ſe contaminaviſſet.

Vatablus.

19.
LXX.
Cur ido-

Et negatio contra Deum altiffimum, Proprie Sept. juxta Hebræum: Quod monſtratus ſum coram Domino Pineda Tom. II.

altiffimo. Hinc idololatria, aut idola sæpe dicuntur mendacium, & idololatriæ, mendaces; aut quia dicuntur mentiuntur idola promittentia, & præferentia, mendacium quod non sunt; aut quod idololatriæ negent verum, Deum, verumque ſuum Dominum. Pf. 44. 18. Iſaiæ 18. 15. & 17. Exod. 3. 9. & cap. 44. 20. & cap. 54. 4. & cap. 59. 13. Hoſeæ 7. 1. Jer. 8. 8. Illud etiam ad hujusmodi mendacem Dei negationem facit, quod qui Deum non agnoſcit, neque reveretur, videtur facere contra mentem, utpote cui naturalis videatur, & inſita Dei creatoris ex creaturis cognitio, & reverentia. Atque hæc de hac prima interpretandi ratione, quæ de creaturarum adoratione eſt.

Prioris expoſitionis de adorato Sole, judicium, atque ſecundæ, quæ eſt de Divitiarum ſplendore, explicatio, & probatio.

20. Præcedens expoſitio minus coherens.
21. Interpretatio, & nexus coherenter Sol, & lux, ſplendentis fortunæ ſymbolum, Eclypſis, ærumnarum. Illustratus Eccleſiaſt.
22. Divitiæ, & deſideria inanem lætitiæ in animo generant.
23. Amoris ſymbolum, oſculari manum, ſum etiam ſuorum operum jactatio.
24. Quæ ratione divites dicantur negare Deum.

Promovimus primam expoſitionem, & ingenti verifimilitudine communivimus. Sed dicam ſincere, neque germanam, neque omnino coherentem non immerito videri poſſe Hujus mei ſententia auctorem habere Chryſoſtomum, cui minime ſi verifimile hæc diſſa eſſe in Idolorum cultum. Quoniam (inquit) nunquam id in ſummis virtutis officiis poſuiſſet: nam vero illam religionis fidem, & cognitionem retinere poſſunt homines moribus corruptiſſimis, & potius eſt initium, atque fundamentum ſanctitatis, non ſummum ſaſtigium. Ego etiam illam rationem adjungo, quod minime appareat, quorſum ſe ab idololatriæ crimine afferere vellet Job, quod nemo illi vel objecit, vel objicere potuiſſet; præſertim, cum continens ſuorum præclare geſtorum narratio, & præſentis orationis opportunitas rem illam minime poſtulerent.

Ergo ſi tinendum eſt filium orationis, potius videtur hic locus referendus ad illam, de qua nuper loquebatur, felicitatem ſplendentis fortunæ, atque auri, tanquam ſplendidiffimi ſolis fulgorem; & argenti; tanquam Lunæ candicantis lucem jucundiſſimam, quæ nunquam coluit, neque adoravit. Eſt enim idolorum ſervitus, avaritia. Eſt itaque lux ſolis ac lunæ jucundiſſima quædam felicitatis imago, quam divites, & avari colunt, & adorant; & quæ aliquando ipſa coluit, & venerata eſt, ac comirata ſanctos, ſingulari quadam Dei optimi providentia. Quantam enim putas felicitatem ſignificatam Joſepho, cum vidit ſolem, & Lunam, & ſtellas, illum adorantes? Ac denique ſicut miſero contenebreſcunt Sol, & Luna; ſic ſœlici Sol, & Luna ſolito ſplendidiore exoriuntur.

Sed in hac exponendi ratione diſcrimen eſt: Nam Septuaginta exiſtimaviſſe videntur nunc pro- poni à Job pecularem quandam rationem, atque ratiocinationem, qua ipſe utebatur ad contemptum divitiarum: nam ipſi legunt: *An non videmus ſolem, qui lucebat, deficientem, Lunam autem decreſcentem? non enim in eis eſt.* Quam ſententiam Chryſoſtomus ſic illuminat: *Si ea quæ in cælo ſunt, aſtra uſque adeo lucentia, viciffitudini tamen ſunt obnoxia, Sol enim deſicit, & Luna minuitur: An non extrema hoc fuerit dementia, quæ terrena ſunt, ea ſtabilia, ac firma putare? Hæc nimirum cauſa erat, cur illum humana hæc bona neque oblectarent præſentia neque abſentia augerent.* Subjungit ſtatim: *Si id, quod uſque adeo utile, ac neceſſarium eſt, quo ſublato vita eſt erepta mor- talibus, commutationem tamen admittit: Multo magis admittens, quæ tum ſupervacanea ſunt, tum nullam nobis neceſſitatem adferentia.* Similiter quoque Olympiodorus: *Ut Sol deſicit, ac Luna diſtino iuſſu Olympioſ. conſeneſcit, ſic ego quoque de divitiis, tanquam de re, quæ nunquam conſiſtit, cogitavi, illudque didici, nequa humanæ quam eſſe mentis aciem in incertas opes intendendam.* Simili uſu ratione, atque translatione videtur

20.
Præcedens
ſententia
minus
coherens.

21.
Secunda
exponen-
dæ ratio
coheren-
tior.

Lux,
felicitas,
Eph. 5. 5.
Felicitatem ado-
rante varia

ſed ali-
quando
felicitas
honorat
ſanctos.

Gen. 37. 9
Bipartita
interpre-
tandi viſ.
LXX.

Chryſoſt.

Olympioſ.
Eclypſis
humanæ
felicitatis

*Eccl. 1.
Hieron.*

Ecclesiastes in sua illa concione, de contemptu divitiarum, universæque humanæ felicitatis, appellans Solis defectum: *Quid habet (inquit) homo de universo labore suo, quo laborat sub sole?* q. d. in hac rerum omnium caducarum vicissitudine, & commutatione, subjicit deinde *Oritur Sol, & occidit.* Atque quotidiano hujusmodi defectu, & (ut Hieronymus ait) suo ortu, & occalu mundi, nedum hominis interitum, & inconstantiam repræsentat. Colligi tandem ex hujusmodi, aliisque naturalibus rationibus *omnia esse vanissimam vanitatem.* Sed recte etiam cohærebit, ut ipsam splendorem fortunam, appellet *Solem, ac Lunam*, non considerata illa vicissitudine; & lucis defectu. Illam autem lætitiā videndi auri globam (sic enim *Cælius 1.* aliquis appellavit Solem) & argenti massam *Lunarem*, indicavit idem *Eccl. c. 5. 20.* *Quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis?* q. d. hæc lumina auri, & argenti tantum fervire divitibus avaris, ad videndum, cum fulgent, propterea que videtur dictum: *Avarus non implebitur pecunia, & qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* Nam cum tantum illis utatur ad videndum, impleri non potest, cum Scriptum sit: *Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* Propterea que idem Salomon comparat sordidum avarum, qui non utitur bonis substantia, cum illo, qui non utitur lumine Solis, capite 5. 6.

22.

Læticia

inanis ex

divitiis.

Nicetas.

Avaritia

malum

occultum

Congruit etiam, quod sequitur; *Si lætatum est in abscondito cor meum.* Diximus enim divitias efficere solere vanissimam quandam animorum lætitiā, atque voluptatem. Urget etiam Nicetas particulam illam: *In abscondito;* plerisque enim (inquit) invenias, qui palam contemptum præ se ferant divitiarum, in mentis autem latebris cupiditatem pecunie alunt, atque occultant. Tum etiam fore illud indicat: Avaros non tam ex iis, quas possident, facultatibus & divitiarum magnitudine voluptatem capere solitos, quam ex occultis quibusdam desideriis eorum, quæ non habent, voluptatem sibi fingentes: ut aliquando exposuimus differentes de divitum cupiditate, & desideriis multis.

23.

Olympiod.

meam.

Osculi

suas

mauuum

allegoria.

Chryso.

hæc de

manuum

osculo,

ad amantium

similitudinem

sumpta

videri,

qui dum y,

quos diligunt,

absunt illorum

divitias,

ac res gestas

cum admiratione

usurpantes,

manus

suas suaviatur.

Existimo

quia insignum

osculandi

manus illius,

quem diligunt.

Singitur,

qui absentes

divitias

concupiscit,

manus suas

suaviatur,

ut significet

se amare,

& deperire,

quod non habet.

24.

Olympiod.

negatione,

aut mendacio

adversus

Numen,

sic elucit.

Mentun-

dat

Olympiodorus

eleganti

paraphrasi:

Si ego

etur,

qui aliquando

in mea potius

dominatione,

atque in mea

Deo cum

egregiis

facinoribus,

quam in

Deo spem,

atque fiduciam

ita non

collocavi,

plane mentitus

sim veritatem,

cum non a

referunt

nobis ipsis,

sed a Divina

gratia omne

fit auxilium.

accepta,

Ergo si

deceptus

tale quid

passus sum,

in scelera,

id mihi

ponatur

gravissimo.

Negant

autem

Deum

bonorum

omnium

largitorem

divitias,

juxta id

Proverbior.

30. 8. 9.

Mendicitatem,

& divitias

ne dederis

mihi,

ne forte

satiatus

illiciar

ad negandum,

& dicam,

quis est

Dominus?

Quali

dicant,

divites:

Ego feci

me ipsum.

Tum etiam

depositum

divitia-

rum illis a

Deo commissum,

negare

videntur:

nam pauperi

Dei nomine

petenti,

negant se

aliquid

habere,

quod largiri

possint.

Sed jam

de

ista sententia

latis.

XXIX. Si gavissus sum ad ruinam ejus,
qui me oderat: & exultavi,
quod invenisset eum
malum.

1. Pronum humanum ingenium ad gaudium de inimicorum malo.

2. Verum signum dilectionis inimicorum.

3. Dicitur Euge invenire, & exultare quid.

1.

Difficile

non gau-

dere in ad

ruina.

Quod

quam sit

difficile,

novit nemo,

nisi

versario.

qui ab alio

læsus est.

Quamvis

enim quis se a

rum ruina

vindicta

contineat,

& totam

rem Deo

supremo

vindicta committat; sed cum videt jam hostem supplicio affectum, quod est, qui non sibi lætandi, atque gaudendi materiam amplissimam oblatam intelligat? quantum enim gaudium illi negatum est, cui dicitur: *Non lætaberis in dñi perditionis eorum.* Quantum vero conceditur: quibus dicitur fore, ut videantur pauperes, & lætentur? & qui sibi met gratulantes dicunt, *Euge euge, viderunt oculi nostri?*

Sed illud dubitationem habet, cur non potius suam probitatem commendet Job, quod suos inimicos dilexerit, hoc enim excellentius, quam, quod minus est, in illorum malis non gavissus fuisse? Responsio petenda ex Gregorii documento quodam in hujus loci tractatione: *Sape in dilectionis imagine erga inimicum animus fallitur: sequitur diligere estimas, si ejus vita contrarius non existas.* Sed dilectionis vim occulte, & veraciter, aut profectus inimici, aut casus interrogat: si enim de prosperitate additur, & de calamitate se odienti lætatur. Constat quia non amas, quem non vult esse meliorem, eumque etiam stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur. Verum enim vero ex odio etiam nascitur lætitia de alterius malis, ut eleganter Plutarchus dixit: *Inimicitia cum odio introducit invidiam, obreptationem, lætitiā de adversis inimici rebus, acceptarum injuriarum memoriā in animo relinquit.* Ex verissimo itaque signo suam erga amicos charitatem commendat Job. Virtutem sane Christiano dignam: addo etiam dignam magno, & excelsio animo. Videtur enim illum, qui in alterius malis lætatur, non tam nocendi desiderium, quam vires defecisse. Plutarchus de utilitate ex inimicis capienda sapienter: *Simplicitati, & magnanimitati atque bonitati plus hic loci est, quam in amicitiis.* Non enim tam pulchrum est, bone amico facere, quam turpe non facere id, cum necessitas ejus requirit. Cæterum oblata occasione ulciscendi inimicum, cum missum facere, aequanimitatis est: qui vero & miseratur inimicum afflicto, & opem fert indigenti, & filiis ejus, ac familia adverso ipsorum tempore operam suam studiumque deferat, hunc, qui non amat ob animi humanitatem, neque ob probitatem laudat.

Huic peccus atrum est, atque adamantinum
Effusa ferro viscera vel rigent.

Cæsari, cum statuas Pompeii dejectas erigi iussisset, Cicero dixit: *Pompeii statuis restituendis tuas deiecasti.* Vide Prov. 24. 17. 18. Eccl. 8. 8. & quæ diximus super id c. 22. 19: *Videbunt iusti, & lætabuntur, & innocens subsannabit eos.* Ex quo etiam loco peti debet enodatio illius quæstionis, quam hic tractat Gregorius, videlicet, qua ratione possimus lætari de inimici ruina? nam *Evenire* (inquit) plerumque solet, ut non amissa charitas, & inimici nos ruina lætificet, & rursum ejus gloria sine invidia culpa contristet. Sed plura loco jam indicato.

Secunda vero pars: *Et exultavi*, quod invenisset eum malum; nihil habet peculiare: est enim superioris expositio, Sept. illum exultationis affectum exprimit: *Et dixit cor meum, Euge.* Notat vero Nicetas, *Euge*, dilectionem esse ad voluptatem, atque irrisorem pertinentem. Verbum autem exultandi affert motum quandam lætantis animi, & tele ipsum excitantis, & exurgentis, quasi ad fruendam occasione oblata: nam ab eadem radice est id Judic. 5. 12. *Surge, surge Deborah, surge, & loquere Canticum.* Quare hoc loco Symmachus ex proprietate vocis originalis legit: *Si insurrexi.* Cum autem ille habitus exultandi, aut insurgendi, vel elevandi se, aliquid hostile afferat, illa exultatio, juxta subjectam materiam, accipi debet cum animo, & habitu hostili. Lectio illa quam habet Hebræus apud Cajetanum, quamvis juxta proprietatem Hebrææ vocis languidior videatur, at Jobi charitatem erga inimicos multum commendat: *Si me movit, quia invenit eum malum.* q. d. Nihil omnino animo perturbatus sum, ac neque læviter quidem ad lætitiā commotus, nos diceremus. *No por effo hi ze movimienso nunguno.* De proprietate vero verbi invenendi (valet enim idem quod *venire* in, rursus per hypallagen, dicitur homo venire ge, in malum, cum in calamitatem incidit) diximus alio loco.

XXX. Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expetere maledicens animam ejus.

XXXI. Si non dixerunt viri tabernaculi mei. Quis det de carnibus ejus, ut satureremur?

1. Consuetudo Scripturarum. Verbum Dandi varium ac multiplex in Sacro sermone.
2. Appetitus hominis importunus, praesertim laceffitus. Petere, aut expetere quid. A Deo non petenda vindicta.
3. Maledicere, Defendere. Last ab hoste juramento minantur vindictam.
4. Job nunquam male precatus suis adversariis.

1. Prima sententia non omnino rejecta. Mansuetudo Jobi, Davidis, Christi Domini erga suos inimicos. Servorum erga suos Dominos obsequium.
2. Manducare alicujus carnes in malum. Servorum adversus suos heros severiores odium. Dominorum severitas, & morositas.
3. An Jobi familia defatigata in excipiendis hospitibus. Iob unquam deaxerunt? Nemo segnis in familia justis. Explicatus Isaias.
4. Devorare alterius carnes in bonum. Job & Principis erga servos clementia.
5. An hic locus de Eucharistia accipi debeat?

1. Solent Sacrae Litterae non semel, quod difficilius est praemittere, & quae minora sunt postponere, ut lignum sint praecedentium, aut ex praecedentibus facilius credantur. Minus autem videtur, nulla coningere in inimicum maledicta, quam nullam concipere laetitiam ex illius malo: Sed tamen res per sese difficilis, ac speciosa coram Deo. Non dedi ad peccandum guttur. Nunquam verbo maledico peccavi adversus proximum. Guttur, os linguam, (sunt enim haec omnia sermonis instrumenta, & saepe pro sermone ponuntur) sua sponte ad inimicorum execrationes prona, & expedita, non permisi suae libidini, sed continui in officio; & charitate. Illud vero: Dare ad peccandum guttur, Hebraismus est, nihilque aliud significat, quam peccare gutture. Similis locutio, Eccl. 5. 5. Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam. Exponitur statim: Es ne dicas, &c. Sic: Dare pedem in commotionem, est nutare aut vacillare Ps. 120. 3. & Dare faciem ad aliquem, est intueri in ipsum, ut in Hebraeo est. Daniel. 9. 3. Ezech. 14. 7. 8 & 15. 7. Dare fornicationes, cum aliquo fornicari. Ezech. 23. 7. & sexcenta hujusmodi.

2. Si nimium curiose premere velis vocem illam Dandi, Finge quod vere potes, te laesum ab inimico, jam injuria accepta, & ipse animus, & appetitus male affectus expetere videntur ab homine omnia instrumenta se ulciscendi, & adversarium laedendi, cor, manus, pedes, linguam, ad peccandum. Qui sui animi impositus est, facile dat postulata; qui sui compos est, nedum guttur dat ad peccandum & expetendum animam inimici. Facit cum hoc ipsa vox, quae sequitur expetendi, quod proprie est petere. q. d. Nunquam dedi guttur meum, neque petii. Id est, neque male loquutus sum de adversario, neque expetivi animo. Quamquam illa est petendi, aut expetendi simplicior interpretatio: quod non petierit a Deo ullum malum suis adversariis. Qui de re loquitur eleganter hoc loco Gregorius: Peccares (inquit) si hoc optares a Deo fieri, quod ipse facere vel omnino non posset, vel si posset, minime deceret, nam qui maledictionibus inimicum impetunt, quid aliud in eum facere Deum volunt, nisi quod ipse facere aut nequeunt, aut erubescunt?

3. Maledicens animam. Male precans illius vitae, aut ipsi homini. Verbum Maledicendi est aut execrari, aut jurare, juramento videlicet imprecatorio. Quare hic acciperem de juramento hujusmodi, cum homo laesus ab inimico jurat se vindicaturum, & justas de inimico poenas sumpturum. Cujusmodi illud est Judith. 1. 12. Indignatus Nabuchodonosor iuravit, quod defenderet se (vindictam fumeret) de omnibus. Et 1. Reg. 15. 22.

4. Illud non praetereundum, quod cum David atque Jeremias graviter ab hostibus vexati, suis vel persecutoribus, vel illudoribus mala gravissima imprecantur, quamvis iuste sane, & nullo vel odio, vel vindictae cupiditate, sed vel per prophetiam, vel Divinae gloriae tuendae Zelo, at mitissimus Job, neque hac quidem ratione, ullas adversus hostes, & illudores suos imprecationes usurpat. Et observat quidem Gregorius, jam in sua illum mente inscriptum habuisse: Diligite inimicos vestros. Et: Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto. Quod postea Scriptum est Luc. 6. 27. 1. Petr. 3. Dixi de hujusmodi imprecationibus, quas sancti viri jacere in impios solent, superius. Hic tantum Septuaginta exprimunt id, quod saepe subtrahitur, videlicet justam poenam maledicentiae, Audiet auris mea maledictionem meam, & diffamator a populo meo male affectus.

Illud pronomen, ejus, quod nulli certo antecedenti alligatum videmus, ansam praebuit multis interpretationibus. Et quidem Cajetanus, & Isidorus existimat, commendari hoc loco singularem Jobi mansuetudinem, & animi tranquillitatem in mediis injuriis, ita ut cum Job saepe ab hoste, & inimico laesus, immoto animo persisteret: At Viri tabernaculi illius, vernae, & famuli arderent adversus hostes, atque si fieri posset, illos vellent discerpere: sed tamen illos placabat Job, & a vindicta continebat, pugnare gestientes pro hero suo optimo, atque amantissimo, ergo relativum ejus refert hostem. Simile mansuetudinis exemplum praebuit David maledictis impetitus a Semei 2. Regum 16. 10. & 11. Cum illius milites, & servi arderent adversus hostem: Dimittite eum, ut maledicat, &c. Sed multo illustrius exemplum habemus in Christo Salvatore Luc. 9. 54. & 55. Cum increpavit discipulos tonantes, & fulgurantes adversus Samaritanos Hujus ergo mititatis, & mansuetudinis Evangelicae videtur Job expressa figura, qui suos domesticos adversus hostes, excandescens placabat, & leniebat. Facit quoque particula, & quae in Hebraeo est, quae per interrogationem eleganter etiam vertitur: Annon dixerunt, &c. Ut cohaereat cum praecedente, quod videl. a suis ipse domesticis stimularetur, ad sumendam de hostibus vindictam. Haec prima interpretatio, nisi longiuscule, & quodam cum labore quaesivisset antecedens illius relativi, omnino mihi arrideret: nam aliae quas subieciemus, non minores habent difficultates: jam nunc dicam; si cui sequentes non placebunt, hanc ipsam tuto complecti posse.

Sed frequens tamen reliquorum Interpretum consensus, Jobum intelligunt in illo antecedente, cum discrimine tamen: nam alii in malum accipiunt illam loquendi formulam, saturandi carnibus, Gregorius, Philippus, Hugo. Et videtur etiam Interlinearis, ait enim, quod in hoc ostenditur Patiens Jobi charitas. Cajetanus etiam, Vatablus, Isidorus Clarius, Benedictus, Eugubinus, Pereira lib. 24. in Genl. disput. 2. nu. 47. & 48. Emanuel Sa in annotationibus. Ergo intelligunt, vel detractores Jobi, vel qui illius necem machinabantur, juxta ea, quae diximus sup. cap. 19. verl. 22. & Carnibus meis saturamini. Alii vero in bonum accipiunt pro ardentissima charitate, & desiderio fruendi alicujus praesentia: Chrysostomus, Olympiod. D. Thomas, Dionysius, Lyra, Titelman. Joannes Ferdinandus, libro 3. Thesauri, cap. 43. Sed haec explicatio tradenda.

Secundo ergo Gregorius intelligit familiares ipsius exoptasse illius mortem: Quia (inquit) si injuste agentibus, aut unquam per silentium cederet, aut per rectitudinem non contraires, profecto adversarios non habuisset. Sed in eo, quod vias vitae tenuit, exoptatores suae mortis invenit. Ergo videtur propter sanctiorem illam suae familiae disciplinam, cum nihil injustum servis permitteret, illorum in seodia concitasse. Sententiam istam amplexati sunt viri docti recentiores. Addit etiam doctus quidam Interpres, severitatem, & asperitatem in tractandis servis significari hoc loco a Job, quibus illos in officio continebat, juxta Salomonis praeceptum Proverb. 29. & Eccles. 33. Sed ut vere dicam, quod sentio, non sine verecundia, nihil video a Jobi sanctissimi mansuetudine, & charitate

1. Multiplex interpretatio. Cajetan. lib.

David mititatis exemplum,

Christus mansuetudinis exemplar. Job Evangelicae mansuetudinis imago.

Prima interpretatio probabilis.

2. Secunda expositio bipartita. Gregor. Philipp. Hug. Glos. Cajetan. Vatab. Isid.

Eugubinus. Benedictus.

Pereira. Emanuel Sa.

Chrysostomus. Olympiod.

D. Thomas. Dionysius.

Lyra. Titelman. Joannes Ferdinandus.

Gregor.

Osius. Astunica.

Censura praecedentis expositionis.

charitate erga familiares suos magis alienum, quam istam severitatem, & asperitatem, neque quicquam magis repugnans cum illis sententiis 13. 14. & 15. hujus capituli. Scilicet dure, & asperere illos tractabat, quos cum haberet ejusdem fidei, & religionis consortes: Jam non ut servos, sed pro servis charissimos fratres ut Paulus de Onesimo ad Philemonem accipiebat, non solum in Domino, sed etiam in carne. Scilicet mansuetissimus, ac patientissimus Job erat, sicut leo in domo sua, evergens domesticos suos, & opprimens subiectos sibi. Scilicet Jobi servi hostes essent

Jobi erga (quamvis aliorum dominorum servi utique servos co-hostes censerent plerumque possint) cum Job minime esset laevus, aut contumeliosus. Eleganter ait Macrobius lib. i. Satur. c. ii. Unde putas arrogantissimum illud mansisse proverbium, quo iactatur: Totidem nobis hostes esse, quos servos? Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus: & ad rabiem nos cogunt pervenire delicia, ut quidquid non ex voluntate responderet, iram, furoremque evocet. Domini enim animos induimus Tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum libet, exercere volumus in servos. Sed ais, insignem servorum Jobi nequitiam insignitiam feritate, & asperitate contineri debuisse. Itane tam parum profecerat apud suos domesticos Job sua disciplina, & sanctissimæ vitæ exemplo? Ego in animum nunquam inducam meum, Jobi servos ferino illum more discerpere exoptasse, & ejus sanguinem unquam sitivisse. Pæsserim cum viri Tabernaculi non tantum comprehendat servos degeneres, & mancipia vilissima, sed cunctos domesticos, atque familiares, quorum sicut familiæ, ita & illorum patrem majori jure se præbebat.

Paulo lenius alii conjungentes sententiam istam cum sequente excipiendis hospitibus, ita ut hæc verba sint domesticorum Jobi, quos nimium fatigabat in tractandis hospitibus. Hanc exponendi rationem primus docuisse videtur Philippus: Cum enim ut strenuus, & efficax in omni opere homo, & hospitalitatis vacaret, omnesque prætereuntes libenter suscipere, sine domus sue cura sollicitior nascebatur, & ob hoc famuli laboris radio vixti, hoc modo maledicebant eundem Dominum suum, & centes. Quis deus de carnibus ejus, ut saturemur? Pro hospitalitatis igitur virtute, qua & ceteri sancti Deo placuerunt, odium servorum contraxerunt. Hæc Philip. quæ descripsit Beda. Et fere eadem Vatablus. Ergo volunt hi interpretes servos defessos, & fatigatos assiduo labore, mala, atque necem vel imprecatos, vel machinatos suo Domino. Vel, ut non nemini placuit, rem familiarem furatos, & deprædatos, quod vulgari proverbio dicimus: Comedere de medium latu alicujus. Quæ etiam formula dicitur Isa. 9. 20. Unusquisque carnem brachii sui vorabit. Id est, fratri suo opes, & facultates auferet. Hæc quidem exponendi ratio benignior est, sed tamen cum ipsa Jobi humanitate, atque benignitate comparata, adeo dura, & aspera mihi videtur, ut nunquam devoraturus sum facile, neque crediderim Jobi familiam adeo segnem fuisse in officio hospitalitatis, sed omnino illius Abrahamicæ similem, de qua sic scribit Philo, cum de Abrahami hospitalitate disserit lib. de Abrahami familiaribus strenuis, tam mulieres, quam viri, tam servi, quam ingenui, prompte ministrant hospitibus.

Contrariæ Interpretationis auctores, qui in bonum accipiunt, cum discrimine interpretantur. Græci quidem, ut velle aliquem comedere, & intra sua viscera condere, sit ardentissimæ cuiusdam charitatis. Olympiodorus: Ancilla nimio studio, illiusque flagrantis cupiditate incensa, dixerunt: Devoremus eum. Chrysostomus: Insanum amorem, quo servi illum prosequerentur, ostendit. Sic (inquit) mihi dedisti erant, & affixi, ut vel carnibus expleri cuperent, ipsos meos artus absorbere, ac devorare peroptarent. Et cum Hom. 83. in Matth. Christi JESU se nobis manducandum præbentis, atque sese nobis commiscentis charitatem pluribus persequitur. Tandem subiungit: Hoc Job significabat de servis, a quibus maxime amabatur, qui suum amorem proferentes, dicebant: Quis daret nobis, ut ejus carnibus implemur? Augustinum vero in bonam quoque partem accepisse nemini dubium esse debet: nam quamvis allegorice, at adulatorum esse istam vocem vult. Sed explicatius alii: Saturari carne illius, existimant significare desiderium

fruendi illius præsentia, & conspectu jucundissimo. Et quidem rem istam confirmare potest, quod nisi hæc sententia contineret præclaram alicujus laudem virtutis, atque clementiæ Jobi, & mutatuam suæ familiæ charitatem, minime videretur inferenda in catalogo reliquarum virtutum. At illa in optimo Principe, & patre familias eximia est: Et enim (ait Chrysostomus) ad summam virtutem pervenisset, non solum erga alios, verum etiam erga suos servos clementia utebatur. Hæc enim omnis est facilitas, cum quis eos, quibus imperat, humanitate regit, nulla violentia moderatur.

Accedit, quod locus hic multo commodius accommodabitur ad Eucharistiæ Sacramentum, & charitatem fidelium reficientem se Christi corpore, si ad litteram de charitate famulorum Jobi intelligitur, ut à Chrysostomo adducto, & super 1. ad Corinth. 10. homil. 25. Quos amamus (inquit) nonnunquam etiam morsus perimus. Quare Jobi servorum in se amorem ostenderet dicebat, illos sæpe numero nimio in se amore dixisse. Quis deus de carnibus ejus ut saturemur? Ita & Christus suam carnem dedit nobis; quo nos in plurimum sui amorem allexit. Gregorius præterea; atque libenter in rem eandem Ecclesiæ hæc verba usurpat; non quidem ut eum sensum verborum Jobi certo statuatur, sed ut pie per elegantem accommodationem illius verbis utatur ad rem suam. Hoc enim diximus, ne quis existimet ullum esse in hac, vel illa interpretandi ratione fidei discrimen. Mihi profecto, cui primum non valde placere hoc ultimum debet: Cui vero neutrum; at saltem illud primum, quod cum memoria nunc repeto, jam sane blandiri, & placere incipit.

XXXII. Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.

1. Foris, quid proprie. Manere. Quondam publica hospitia, aut caupona nulla. Explicatus locus Iudicum.
2. Pluralis numerus ad amplificationem. Cur Abraham sedens in ostio tabernaculi. Hospitalitas qualis requiratur à Paulo.
3. Aegyptiorum inhospitalitas, sacrificabant hospites. Illustratus locus Sapientia.
4. Multarum gentium barbararum sevitia erga hospites & peregrinos. Jupiter hospitalis. Explicatus locus Machab.

Vere Job sicut Abrahami sanguinis, ita & hospitalitatis hæres. Eleganter Chrysostomus: Domum (inquit) habui communem, mentem communem: mea, haud mea sed Domini ratus: Dominus enim dedit: ergo cum conservis partienda cibaria.

Foris, sub dio in media via, cæli injuriis, & pertractantium petulantia expolitus, Fuera de casa. Vox enim, quæ Foris, aut Foras significat, quod extra domum est Ezechielis 41. versu 17. & viam, Isaia 51. versu 23. & Plateam, 3. Regum 20. versu 34. Vide quæ diximus supra Jobi 5. versu 10. num. 3. Nullæ tunc hospitales domus, quæ pauperes & peregrinos exciperent, nullæ caupona viatorum, nisi vir quispiam bonus, & hospitalis hospitium præberet, necessarium erat manere, & pernoctare in platea, Genes. 19. versu 2. & Judicum 19. versu 6. Et in Orientis quidem regione, raris oppidis culta, ariditate & aestu infesta, necessaria locupletiorum virorum erga peregrinos & pauperes hospitalitas. Pulchram hac fere de re instituit quæstionculam Serarius noster ad 6. cap. Tobia.

Non mansit, non pernoctavit, non dormivit. Affert verbum originale Lun, protectionem quandam in loco, aut sub tecto, in quo quis manet, & comoratur. Cujusmodi illud est, Judicum 19. v. 6. Quasi te hodie hic maneas, & ne in platea maneas. Et Genes. 19. 2. Vide quæ diximus c. 24. v. 7. super id: Nudos dimissimus homines. Ubi Septuaginta legunt: Nudos dormire fecerunt. Jobque proculdubio ibi notat inhumanitatem & inhospitalitatem vicinarum regionum, de quibus dicemus statim. Peregrinus, quicumque ille esset, quamvis omnino ignobilis, exterus, & alienus, quem interpretes, Advenam, & hospitem aliis locis vertere solet.

2. *Offium meum.* Epitalim habet pluralis numerus in Hebræo: *Offis mea.* Undequaque patuit ad meam domum aditus volebam non unico tantum ostio, sed mille excipere peregrinos, non semel, sed semper, idque animo lubentissimo: nam pluralis illa significatio cum non possit in ipsum ostium bene convenire, exag-
 Gen. 18.2
 LXX.
 Chrysost.

gerat vim verbi, cui adjungitur, *Patuit.* In Hebræo, prima persona significationem quoque auget, *Aperiebam,* vel *aperui,* ego ipse prætereuntes invitabam in introitu meæ domus, sicut quondam Abraham sedens in ostio tabernaculi sui. Paulo vero significantior lectio Septuaginta. *Omni viatori patuit.* Quod Chrysostomus illustrat: *Non quod plerique faciant, ut eos, quod suscipiant hospitio, curiosus scrutentur, hoc idem Jobo familiare erit: quin potius cunctis domus illius patebat.* Nescio quid annotare videtur Vatablus legens: *Patuit ad iter, vel juxta iter.* Quasi ipsum ostium apertum esset ad eam partem, quæ publicam peregrinorum viam respiceret, ut peregrini facilius declinarent in domum. Recte. Sed si hospitalitas ea est, quam Paulus ad Timotheum & Titum esse vult ut eleganter dixit Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 5. *Profecto. Præsto est adventantibus, & occurrit obviam, & itinera explorat, & adest non querentibus, rapio præterredientes.* Ideoque ait, *Abraham in ostio sui tabernaculi: non otiosus sedet, qui longè aspiciat: neque alpexisse contentus, occurrit obviam.* Pari ergo ratione dicemus, Job non otiose aperuisse ostium suum, sed ut longe aspiceret, atque etiam obviam viatoribus occurreret.

Ad Ægyptiorum, & barbararum gentium, quas Jobus perstringit, in hospitalitatem, digressio.

3. *Notata à Jobo Ægyptiorum inhospitalitas.* Sicut superius, cum barbarorum hominum mores efferos notabat Job, diximus vicinos illum Troglodytas vellicasse, sic sane cum suam nunc humanitatem erga hospites & peregrinos describit, perstringere mihi videtur Ægyptiorum inhospitalitatem, & sævitiam Busridis illius Pharaonis. Ægypti inquam, Regis apud profanos scriptores valde celeberrimæ, & suo sæculo apud Hæcitas crebris forte sermonibus usurpatæ. Is (sic scribitur ab Hygino) cum esset sterilis, & Ægyptus annis novem fœditate exarisset, ex Græcia augures convocavit: Thasius Pôgmalionis fratris filius, Busridi monstravit, immolato hospite venturas imbres, promissique fidem ipse immolatus exhibuit. Sive fabulam, sive historiam sic narrat Ovidius:

Ovid. 1.
 Fast.
*Dicitur Ægyptus caruisse juvenibus arva,
 Imbribus, æque annos sicca fuisse novem.
 Cum Thasius Busrin adis, monstratque piari,
 Hospitis effuso sanguine posse lovem.
 Illi Busris, fies lovis hostia primus,
 Inquit, & Ægypti tu dabis, hospes, aquam.*

Verum non tam in unum hospitem, Thasium, sed in ceteros quoscunque sævisse, ac Jovi mactasse, auctores sunt Pherecides, & Eratosthenes, Plutarchus in Paralel. capite 38. Eusebius in Chron. Augustinus 18. de Civitate cap. 12. Arnob. lib. 18. contra gent. Cyrillus lib. 18. cap. 6. Giraldus in Hercule, Servius ad id Virgilii 3. Georg.

Lactantius.
 Servius.
 Virgilius.
*Quis aut Euristhea durum,
 Aut illaudati nescit Busridis aras?*

Ovidius. Et id Ovid. 9. Metamorphos. de Hercule.

*Ergo ego fœdantem peregrino templa cruore,
 Busrin domui.*

Sed quid ea res mactationis hospitum, veritatis habuerit, varie ab scriptoribus exponitur. Strabo quidem nullum Regem vult Busridem, nullumque Tyrannum, sed rem sic se habere auctor est Eratosthenes (verba sunt Strabonis libro decimo septimo. *Communem barbaris omnibus*

consuetudinem esse, ut hospites pellant: Ægyptios vero accusari propter ea, qua in fabulis de Busride, & Busrisica præfata dicta sunt, volentibus posteris loci huius inhospitalitatem calumniari, cum mediis fidius nullus Busris, nec Rex, nec Tyrannus. Illud quoque vulgatum esse.

Duriter ac longum Ægypti perducit adoras. Atque illud permultum ad hoc facit, quod locus est impersu-
 sus, & quanquam portum habeat, is tamen, qui Pharaon proximus est, nequaquam patet, sed à bubulcis custoditur hominibus prædatoriis, qui applicantes, quosque adorantur. Carthaginenses vero demergunt peregrinos, qui in Sardiniam, vel Herculis columnas adnavigant. Sed verum fuisse Busridem, verumque Tyrannum, cæteris placuit. Diodorus vero lib. 2. cap. quarto. In Osiridis veluti frugum ac fructuum repertoris memoriam apud posteros immortalē, boves rufos, quoniam videntur colore similes Typhoni, qui Osiridem necavit, immolari permissum: & homines quoque colore Typhonis antiqui Regis ad sepulchrum Osiridis sacrificio mactabant. Quæ ex causa pauci rufi Ægypti reperiebantur, externi plures. Hac res materiam tabulandi Græcis dedit, Busridem hospites necasse. Sed ad Osiridis sepulchrum ea crudelitate necatum est. Alii existimant crudelitatis fama quam in Hebræos infantes Busris exercuit, Græcorum figmentum extitisse: is enim idem videtur fuisse Pharaon ille, quem alii Orum alii Amenophim, alii Chenephim nominant. Ego vero cum videam non solum Busridem, aut Pharaonem, qui regnavit tempore Moysis, sed etiam universos Ægyptios inhospitalitatis damnatos, adeoque etiam ante Busridem, id est, ante Pharaonem, cujus tempore natus est Moyses, Philo libidinem inhospitalitatem notat illius, qui Siram

abstulit Abrahamo, libro de Abrahamo, existit non tantum id pertinere ad communem forte illam hospitum, & Hebræorum mactationem ad Osiridis aram, verum etiam ad communem Ægyptio Israeliticæ gentis oppressionem, & iniquam, duramque servitutem, ut non obscure ostenditur Sapientia 19. vers. 13. dum de Ægyptiis dicitur: *Iuste patiebantur secundum suas nequitias. Etenim os desolabilem inhospitalitatem instituerunt. Alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos (bene meritos) hospites in servitutem redigebant, & non solum hæc, sed alius quidam respectus (visitatio aut punitio) illorum erat. Quoniam invitati recipiebant extraneos. (videntur etiam Ægyptii omnes peregrinos acerbo odio prosequuti) Quæ autem cum illis cum latitia receperunt hos, (videlicet vel inter solennia sacra, vel ad festum aliquem diem) qui eisdem viscerant institutis (videlicet jam in confortium ejusdem juris, atque civitatis admissus) sævissimis (paulo post neglecta fide hospitii) affligerunt doloribus. Percussi sunt autem cecitate, sicut illi in foribus iusti cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transfusus suis suis quarebat. Quid videtur dignum fuisse inhospitalitate supplicium, ut qui neque hospitio, aut domo sua dignabantur advenam & peregrinum, domo ipsi sua rectoque carerent. Hæc igitur verissima fuit Ægyptiorum inhospitalitas, quam non solum tempore Moysis, sed universo fere Ægyptiacæ captivitatis tempore, postquam Josephi memoria obsolelere cœpit, exercuisse erga Israelitas videntur.*

4. In hospitalitate ali-
 crudelitas ista inhospitalitatis derivata: Tauris arum gen-
 (inquit Arnobius) Ponticus, & Ægyptio Busriditium.
 ritus fuit hospites immolare. Plutarchus in Paralel-
 lis ex Dercillo 3. Italicorum refert in Italia: Plutarch.
 Faunum Regem, qui Mercurii filius fuit parvi immolare
 hospites solitum. Phalaridem item Agrigentinarum
 Tyrannum, hospites torquere, & excruciare consuevisse.
 Pergillus autem faber ararius aream baculam cont. cit,
 Tyrannoque obtulit, ut in ea peregrinos viros cremaret. Dionys.
 Inhospitalitates quoque Lacedæmonii atque Thebani, ut scribit Dionysius Harlicarnassensis libro secundo. Tacitus libro undecimo, & A-
 polloniata, ut ait Aelianus libro decimo tertio
 variaz historia. Philostratus in vita Apollonii
 libro sexto, capite decimo. Strabo libro octavo.
 Spartani quoque Spartam suam nemini peregrino permiserunt, ut scribit Plutarchus in Agide, &
 in Lycargo: & Carthaginenses, auctore Strabone libro 17. Scythæ quoque auctore Herodoto lib. 4. & Strabone libro 7. Denique Horatius, lib. 3.
 Bristannus hospitibus feris prædicat. Nostro sæculo
 Sinarum

Diodorus.

Busris an idem qui Pharaon.

Philo.

Inhospita-
talitas

ruri op-

primentis

in Hebræ-

os.

Sapientia

locus de

nequitia

& inhospita-

litate

Ægyptio

cum illu-

stratus,

um.

Dignum

inhospita-

talitate

supplicio

um.

Dionys.

Plutarch.

Tacitus.

Aelian.

Philosr.

Strabo.

Plutarch.

Horat.

lib. 3.

car. m.
Od. 4. Sinarum inhospitalitas celebris est, neminem ad suas sedes admittentium peregrinum, siue timore id faciant, siue inhumanitate. Etiam efferatam inhumanitatem pellendi hospites è suis finibus communem fuisse barbaris omnibus tradit Strabo lib. 7. auctoritate Erato- sthenis.

Aliarum Quare humaniores alia nationes, atque civi-
gentium tatis studiosiores, hospitalitatem egregie co-
humani- luerunt, atque adeo *Hospitalem Jovem*, sub cuius
tas & ho- tutela hospites esse credebantur: ut indicat illud
spitalitas, Virgilii:

Virg. 1. Jupiter, hospitibus nam te dare iura loquun-
En. tur.

Jupiter Proptereaque videtur voluisse Antiochus, ut
hospitalis appellaretur templum. In *Garizim*, prout erant ibi,
qui locum inhabitabant *Jovis hospitalis*, ut dicitur
2. Machab. 6. 3. Quia videlicet illi Samaritani
profitebantur advenas à Persis, & à Medis,
adeoque illarum sedium hospites, hospitalem
debere Deum colere. Hujus meminit Cic. 1.
de finib. & Orat. pro Rege Deiotaro, & non-
nulli alii Poetæ apud Lilius Giraldu Syntag.
7. Ergo, ut ad Jobum revertar, vicinarum
gentium barbaram & inhumanam inhospita-
litatem detestatus Job, hospitalitatem coluit
benignissime, & ante legem, ante Evangelium
quod legis, quod Evangelii erat, sedulo imple-
vit.

XXXIII. Si abscondi, quasi homo peccatum meum, & celavi in sinu meo iniquitatem meam.

1. Spontanea peccati, & occultarum etiam cogitationum confessio.
2. Germana expositio.
3. Abscondere quid. Humanum ingenium in occultando delicto. Illustratus David & Samuel.
4. Sinus laxus, & strictus.

1. *Chrysol.* *Olympiod.* *LXX.* Chrylostomus, Olympiodorus, & Græci existimant proponi a Job eximiam quan- dam animi humilitatem, quæ ut sensum integrum habet, conjungenda est cum sententia sequente, juxta Septuaginta, sic legentes: Quod si, & cum non sponte peccassem, abscondi peccatum, non enim expavi turbam multitudinis, ut non errarem coram eis. Involuntarios igitur illos & primos mentis motus, qui rationem præcurrunt, publica confessione curabat, & ut Olympiodorus ait, ejus rei. Quæ non esset ad recta rationis legem expressa, confessionem non reformidabat. Atque qui (ut Chrylostomus dixit) recte factorum nullum sestem querebat, erratorum cunctos esse confisos optabat. Sciebat nimirum spontanea criminum confessione elevari, relevarique delicta, quæ ad lucem, & confessionem extinguntur in tenebris, & occulto nutriuntur, & adolescunt. Vide Tertull. lib. 2. adversus Marcionem, Chrylostomum homilia 2. in cap. 4. Genes. & homilia 44. in cap. 19. De tentationibus autem illis, ac primis animi motibus non occultandis, vide Cyprianum sermone de Lapsis, Ephrem. Gregorium homilia 4. in Evangelia, Ephrem. lib. 1. admonit. cap. 8. Cassian. Collat. 2. cap. 11. Eusebium Emisenum homil. 5. ad Monach. & homil. 10. Ex prophanis quædam alia congerit Faber 3. Semestr. cap. 5.

Germana Ego verò cenſeo, his verbis suam animi
expositio sanctitatem ita commendare Job, ut asserat
innocen- nullum habuisse occultum scelus, quod pro
tia Job. ingenio humano abscondere vellet: nam qui affirmat non abscondisse ullum peccatum, non ideo affirmat detexisse, sed nihil habuisse, quod absconderet. Sensus hunc indicavit profecto Philippus. De cogitationibus dixisse mihi videtur, se confessione iniqua cujuslibet peccati non fuisse participem. Ergo videtur absolvere enu- merationem suarum virtutum, atque repellere se hypocrisim, quam sæpe illius amici objecerant, sic occurrens hujusmodi objectioni tacitæ. Quamvis tibi o Job, hospitalitatis, misericordiæ

& aliarum virtutum externa documenta, & sanctitatis speciem quandam permitamus: non ideo te nobis satis probabis, neque à suspitione occultorum scelerum purgabis: nam illud est humanum ingenium, eorum præsertim, qui simulata virtutis specie, sanctitatis famam colligere student, ut quæ videri ab hominibus possunt, studiose efficiant, quæ videri non possunt, sibi tantum, & suæ libidini, tenebrisque faciant. Huic occurrit Job, Scio id esse humanum ingenium, ubi quidpiam ab homine peccatum est. At ego nihil amo quod tenebras amet, & lucem averſetur: neque quidem melior videri volo, quam ſim. Nunc premenda voces.

Si abscondi. Proprie significationis, atque rei 3. hujus exemplum Psalmo 31. versu 5. *Delictum meum cognisum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi.* Dixi: Confitebor, adversum meam injustitiam meam Domino, erat videlicet tunc genus publica quoddam confessionis publicæ, offerendo oblationem pro peccato. Ergo, abscondere, erit nullum dare externum documentum peccati alicujus, & vel silentio, vel oblivione, vel alia ratione dissimulare delictum, aut honesta alia qua specie virtutis, & pietatis illud ornare vel excusare, idem enim verbum, abscondi, significat vestire, vel operire.

Quasi homo, in Hebræo. Quasi Adam. Rectè Adam quidem, si appellative ſumas cum Vulgato: proprie, non inepte etiam, si proprie, pro primo homine, cum Tygurina. Mirum enim humani ingenii, post peccatum exemplum præbuit primus Tygur. homo, nuditatem regens, sequi abscondens, & Adam peccatum omni via & ratione excusans. Vide peccatum hoc loco Gregorium. Principes verò præfer- tim atque judices illud vehementer student, Gregor. ne quid ſuorum peccatorum reſciat populus: Principes quare abscondunt diligenter. Vide id 1. Re. peccata gum 15. vers. 30. cum Saul ait: Peccavi, sed sua ſtus nunc honora me coram ſenioribus populi mei, & coram dioſe oc- Israel, & revertere mecum, ut adorem Dominum cultantes, Deum tuum. Valde enim periclitatur Principis & magistratus exſtimatio apud populum, quorum mores deturpant honores atque digni- tates.

In ſinu meo. Apud me, vel penes me. Vox 4. originalis, proprie Latibulum est, atque recessus. De ſinu verò non pauca diximus ſuperius c. 19. Super id: *Reposita est hac ſpes in ſinu meo.* Nunc tan- tum etiam apud Latinos, Sinum ſtrictum, ſervire rei abscondeudæ. Secus, sinus laxus, symbolum est rei contentæ vel acceptæ, non furtivæ, sed bona fide. & quam non oporteat abscondere, ut Lyricus dixit:

Nucesque
Ferre ſinu laxo, donare, & ludere vidi.

Horat.
l. 2. ſer.
Sat. 3.

Sic cum de rapinis, & muneribus occulte, & furtive acceptis, aliquando loquitur. Plinius dixit: *Rapinarum provincialium ſinus.* Sinus enim ſtrictus abscondendo ſervit. Sed non dubium, quin translatitæ ad mentis recessum, & con- ſcientiæ arcanum res hæc pertineat. Paulo argutior est illa quorundam Hebraizantium lectio: *Si abscondi quasi hominem peccatum:* nam præclarum exemplum est, atq; viva imago animi male ſibi conſcii, & peccatum ſuum absconden- tis, ſceleratus homo Judicem fugiens, atque ſup- phicum.

XXXIV. Si expavi ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquo- rum terruit me: & non magis tacui, neque egreſſus ſum oſtium.

1. Aliorum expositio.
1. Principis patientia & magnanimitas. Sedtio vulgi. Illustratus Ecclesiasticus.
3. Princeps non subdatus libidini magnatum. Illustratus locus Regum.
4. Princeps non accipiens personam consanguineorum. Judex non in sua patria. Explicatus Mat- theus.

9. Virum iustum, uxor & propinqui saepe iridentes, Illustratus Samuel & Tobias.
6. Magistratus non ex privato affectu ejus dicens.
7. Princeps dissimulans injurias.

E.
Varius
explica-
tus.

Varii sensus sententiarum apud Interpretes, sed in quibus singulatim percensendis non multum pretii, neque operæ, utpote qui nullam Jobo dignam virtutem denuo afferant, præter eas, quæ expositæ sunt. Eo enim fere omnes referuntur, quod Job nunquam formidaverit prodire in publicum, retardatus alicujus conscientia criminis, licet posset multitudinem quamvis facile superare: nunquam enim voluit contendere cum multis, sed potius tacitus sustinere quasvis injurias, ac domi se continere, pacis potius, & tranquillitatis publicæ, quam privatarum injuriarum ulciscendarum amator. Sed quæ dicemus, videbuntur melius coherere.

2. Si expavi ad multitudinem nimiam. Nunquam (inquit) conspectum populi reformidavi, cum eam neminem etiam ex plebe infima læsissem, nullius conspectum verebar, nihilque mihi iniquitatis & calumpniæ obijciendum timebam. Simile id 1. Regum 12. Cum Samuel dixit ad universum Israel: Loquimini de me coram Domino, si quempiam calumniatus sum, &c. Sed quoniam, ex Hebræo proprie legi potest, non solum passive, Pavore frangebar. Sed etiam active, Frangebam, vel, terrebam multitudinem. Opportunior sensus erit: Nunquam imperitæ multitudinis, aut opinione, aut tumultu retardatum, quin officium suum strenue præstaret, veraque doceret: frangebat enim sua virtute vulgi contumaciam,

Ecc. 7. 6. & valebat irrumpere iniquitatem, atque populares seditiones & impetus singulari sapientia, atque sedabat: quæ in Principe & magistratu non ultima tandem virtus est. Quis enim non timeat illam populi collectionem (seditionem) & delaturam (proditionem) civitatis, morte ipsa graviores, ut Ecclesiasticus testatur?

3. **שְׁכַחָה** *Es despectio propinquorum terruit me.* Ex Hebræo proprie legimus: Contemptus familiarum, nam vox originalis multorum propinquorum cognitionem, aut familiam significat, atque adeo aliqui pertinere existimant ad nobiliores tribus, atque familias, quorum potentissimos viros minime reformidaverit, illorum insolentiam, impetusque pro virili comprimens, & si quando opus esset, publice illos admonens & corripiens, quamvis propterea in illorum contemptum veniret. Nam solet profecto aliquando Princeps a recto & vero deterreri metu magnatum, atque Satraparum, sicut Rex ille, qui domo sua Davidem profugum expulit dicens: Viris Dominus quia rectus es tu in conspectu meo, & non inveni in te quicquam mali: sed Satrapis non placet. Revertere ergo, & vade in pace. Vide, quæ supra diximus cap. 1. vers. 1. nu. 13. nu. 69. & 70.

4. Sed illud forte melius, ut significet se nunquam accepisse personam suorum propinquorum, neque inordinate erga sanguine sibi conjunctos jus dixisse, sed omnia ex jure & æquo judicasse. Quem enim habebant pauperes, & pupilli patrem, ac patronum, nemo habuit suæ temeritatis, aut sceleris assertorem. Itaque sicut nihil odio, nihil gratiæ tribuebat Princeps sanctissimus. Et quod Paulus Jureconsultus indigenam prohibuit: In ea provincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale administrare, ne aut gratissus, aut calumniosus apud suos esse videatur. Hoc (inquam) nihil oberat rectæ administrationi in patria sua, non enim minus integer, & sacerdos, & judex fuit apud suos quam Pontifex Aaron, qui ab æquitate insigni laudatur Deuter. 33. 9. *Qui dixit Patri suo & matri suæ. Nescio vos: & fratribus suis, Ignoro illos: & nesciverunt filios suos.* Id est, Qui non accipiebat in judicio personam cujusquam, etiam si consanguineus esset, etiam si pater aut mater. Quem locum sic elucidat paraphrasis Onkeli: *Patris sui & matris suæ non est misertus, quando rei fuerunt judicii, faciem fratrum suorum, & filiorum suorum non accepit.* Contemni autem apud cognatos, civesque suos judicem solere, indicat id Matth. 23. 57. *Non est propheta sine honore nisi*

in patria sua, & in domo sua. Hujus rei rationem investigat eo loco D. Thomas, arguteque reddit, tum ex se ipso, tum ex Philosopho. Sedi forte illud etiam hoc loco indicat Job, Cognati si quando à suis cognatis, vel ab ipsa uxore, & propinquis liberis adolescentioribus contemneretur propter continua pietatis officia, non ideo in pietate & religione tepuisse aut retrocessisse. Ulu enim evenire solet, ut etiam in familia & domo, bene & sancte instituta, non nemo sit, qui patrifamilias interdum detrahat, & si non servi, ac cognati & propinqui, at uxor ipsa, nescio sub quo charitatis prætextu, à charitatis & pietatis operibus retrahere conetur virum piissimum. Sic Tobias vacantem operibus misericordiae, Arguebant omnes proximi ejus, dicentes: Jam hujus rei causa interfici iussus es, & vix aufugisti mortis imperium, & iterum sepelis mortuos? Tob. 28. & vers. 15. post plagam cæcitatatis: Parentes propinqui, nos sic dicimus, Sui parentes, pro alioquin pupillus relictus fuerat Tobias, quare per expositionem sequitur.) & cognati ejus irridebant vitam ejus, dicentes: Ubi est spes tua, pro qua elemosynas & sepulturas faciebas? & aliquando etiam uxor ejus irata variis modis exprobrabat ei. Vers. 22. 23. Sed ne existimes ob calamitatem tantum & paupertatem, uxoris, & cognatorum contemptui virum patuisse, in promptu est Michol: Despicens in corde suo Davidem subilentem, atque saltantem coram Domino. 2. Reg. 6. 16. & amarulenta quadam subfannatoriaque ironia conata, sed frustra avertere virum à pietate, & cultu religiosissimo.

Quid, si hæc despectio propinquorum, aut cognitionum, & familiarum, significet non contemptum Jobi, quem cuncti suspiciebant, sed potius ipsam abjectionem ignobilium propinquorum? q. d. Nihil magni dulebam me tot familiarum patrem, & Principem haberi, aut si quispiam ex meis contemptibilis sua culpa fieret, aut injuriam aliquam ab extraneo pateretur, non ideo percelleret animo, nec mea potestate utebar ad illius defensionem, sed potius rem æquitati, & magistratibus committens tacebam ipse: & me intra domum meam continebam. Res profecto digna optimo magistratu, & sancto Principe,

Es non magis tacui, neque egressus sum ostium. Philippus hæc refert ad tempus calamitatis cum acceptis injuriis, & indignissime contemptus ponebat custodiam ori suo, & tanquam surdus non audiebat. Sed non bene coheret cum enumeratione reliquarum virtutum prioris vitæ, ex quibus pristinam innocentiam confirmare conatur. Reliqui fere Interpretes accipiunt de injuriis quondam acceptis. Neque mirum quidem, nam etiam aliquando optimus Paterfamilias audit servum maledicentem sibi: & contemptissimus quisque petulanter detrahit Principi. Eximia igitur Sapientia, atque longanimitate dissimulabat se audire, & quasi nihil omnino læsus, domi se continebat, nihil curans, quæ otiosi ad domus ostium, vel in ipso vestibulo ineptissime garrirent. Vide quæ supra diximus cap. 3. v. 26. super id: *Nonne dissimulavi, nonne filius, nonne quievi?*

XXXV. Quis mihi det auditorem, ut desiderium meum audiat Omnipotens, & librum scribat ipse, qui judicat?

1. Sententia universa. Amicorum calumnia. Totius capituli clausula.
2. Emaculata lectio. Auditor, & audire, de iudice Explicari Moyses & Samuel.
3. Varia lectio. Signare de publicis instrumentis sicut, & Liber. Manus pro Scriptura.
4. Deus iudex libro cuiusque merita commendans. Consuetudo Regum Persarum. Explicatus locus Esther. Illustrati Ezechiel, Malachias David.
5. Expositio verisimilior. Varia lectio. Jobi fiducia, & bonæ conscientie testimonium.

Dux

1.
Inversa
sententia.

Julian.

Olym-
pidd.

Vehe-
mens to-
tius ora-
tionis
clausula

Paraphra-
sis lucida.

2.
Germanæ
lectionis
examen.

Gregor.
Dionys.
Hugo.
Pagnin.

Auditoris
nomen de
Iudice.

LXX.

Philipp.

3.
Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

R. Levi.

R. Mard.

R. Abra.

Pagn.

Regia.

Casertan.

Vatab.

Tygar.

Tharg.

communiet. Nihil præterea moratur Job, quod adversarius objiciat, comminetur; scribat quod volet, si Deus, (quod diu multumque desideravit Job) publico judicio, publica que sententia litem jam tandem atque controversiam dirimere velit. Jam quæ sequuntur, auditum facilem habent.

XXXVI. Ut in humero meo portem illum, & circumdem illum, quasi coronam mihi.

1. Humerus, cuius rei symbolum ad pœnam, & supplicium. *Commendatus Divus Thomas.*
2. Portare quid.
3. Corona coronare, diadema. *Coronati supplicabant.*
4. Corona post peccatorum confessionem ex Chrysostomo.
5. Lextio Septuaginta. Creditores gloriam aucupantur ex debitoribus.

Librum illum meæ vitæ acta continentem, & Dei manu, sententiaque munitum, paratus sum portare humero, & capite omnibus conspicuum, publicum videlicet vitæ, ac morum testimonium. Utramque hujus sententiæ partem in bonum accipiunt plerique Interpretes. De capite, & corona quidem constat. Sed de humero etiam illud probat, quod honorificis decorari soleat; Est videlicet (ut Philippus ait) *Locus cunctis conspicuus.* Ergo ait librum gestandum humeris tanquam lux dignitatis in igne. Nicolaus; *Tanquam suæ victoriæ vexillum.* Dionysius; *Tanquam rem per omnia loca circumferendam*; ita ut quod aliis oneri esse solet & molestiz, mihi (inquit Job) decori & dignitati erit, & circumferendi publicandique laborem multa nominis mei gloria & laude, atque sanctitatis existimatione lubens compensabo. Sed Divus Thomas argute sane primam humeri partem ad pœnam refert. Quæ interpretandi ratio per placet mihi, tum propter sensum commodissimum, tum propter ipsarum vocum proprietatem. Scribantur (inquit) universa, quæ ad meam causam pertinent: quidquid deinde Judex statuerit, feram; si pœnam unusquisque supplicii humero imponam, humerumque supponam non invitus. Si laudem, & pietatis præmium imponam capiti, tanquam victoriæ inigne, & speciosum diadema de manu judicis.

Cum hoc sensu convenit eleganter verbum *portandi*; quod est elevare, & attonere, diciturque de gravi onere & pœna, ut dicitur Ezechielis decimo octavo, versu vigesimo. *Filius non portabit iniquitatem patris*, & capite vigesimo quarto, versu quadragesimo nono. *Peccata idolorum vestrorum portabitis*, & aliis frequenter locis, præsertim apud Ezechielem. Livitici vigesimo secundo, versu nono, & decimo sexto, capite vigesimo quarto, versu decimo quinto. Num. 14. vers. 34. Vide quæ diximus, cap. 6. vers. 21. Facit etiam cum hoc, quod quasi sub juramento quodam & imprecatione legitur in Hebræo: *Si non portem illum humero meo.* Quod minus bene convenit cum re jucunda & gloriosa: opportune autem cum re molesta & gravi, cui nos cum juramento quodam adstringimus: Neque vero obstat particula illa copulativa secundæ partis, præterquam enim quod in Originali desideretur, nihil cogit ad eandem omnino rem, utramque partem referri.

Et circumdem illum. Proprie redimam caput; ligabo, adstringam diademate: est enim proprium coronæ, & diadematis circumdare. Unde & verbum *Coronandi* usurpatum est pro *circumdare* & forte etiam cum filii dicuntur *corona parentum*, significantur esse in circuitu parentum suorum. Hinc & *corona* pro *circulo*, & pro muris cingentibus civitatem; & ad montes etiam & littora coronantia mare, vel ad mare coronans insulas frequenter transfertur. Dixi hujusmodi coronas fuisse fascias circumligatas capiti, supra capite vigesimo nono. Gloriæ vero & honoris fuisse, vulgatus est & notus; quam ut probatione egeat. Vide Petrum Fabrum libro semestr. 3. capite vigesimo quinto. Cum vero Job suæ vitæ atque innocentie testimonium sibi instar coronæ, futurum asserit, non sibi soli laudem & gloriam

Pineda Tom. II.

quærit, sed auctori bonorum omnium Deo; nisi coronam mirum post rem bene gestam, atque post insignem alicuius facinoris gloriam partam, coronas tens, assumebant. sed coronati supplicatum procedebant. Quo pertinet illud Cæli Sabini apud Gel. Priscus libro septimo, & capite quarto ex persona Catonis: *Populus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum erat, quam re male gesta coronatus Gellius.*

Quid sit hæc quoque pars secunda de corona, ad aliquam peccatorum confessionem pertinere possit? Si post scriptam, beneque perpenam ab æquo judice causam meam, criminis alicujus reus convincar, lubensejus me pœnæ subijciam, ac minime cunctatus crimen profitebor meum. Erit enim mihi scelis confessio pro corona. Eleganter sane Chrysostomus homilia tertia in c. 26. lib. Paral. super id: *Elatum est cor Ozia* scribit, in mundanis & forensibus judiciis post accusationem, & criminum confessionem, restat mors; apud Divinum autem tribunal post accusationem & confessionem criminum datur corona. Sed primo loco diximus, minus inforlens, magis cohærens.

Septuaginta *Librum* hunc non ad suæ vitæ, suorumque operum descriptionem, & historiam sed ad syngraphas dati, & accepti inter creditorem, & debitores hac ratione retulerunt: *Si syngrapham, quam habui contra quempiam in humeris utique circumponens coronam, legebam, & si non scindens eam reddidi, nihil accipiens à debitore.* ut negat se unquam gloriatum fuisse, quod multos debitores haberet ex syngrapha sibi obstrictos, sed potius fasciculos illos syngrapharum, & obligationum deprimentes (ut Isaias appellat) rapuisse, & debita condonasse. Olympiodorus eleganter: *Non ut aliquis nominibus glorians syngraphas utraque manu exolverbam, publiceque legebam: verum illas concisas condonatis nominibus, debitoribus reddebam.* Quare illud, humeris circumponens, interpretatur Chrysostomus esse, tanquam gloriosam aliquam rem sibi circumdare, & ex aliorum debitis inanem sibi gloriam aucupari. Sic fere legit atque intelligit locum hunc Ambrosius libro de Tobia capite decimo septimo. Sed quidem non video, unde Septuaginta hanc sententiam nunc acceperint, atque sine ullo nexu cum antecedentibus, aut consequentibus interluerint reliquæ orationi; sensus tamen ipse per se & utilis, & verus est.

XXXVII. Per singulos gradus meos pronunciabo illum, & quasi Principi offeram eum.

1. Vita gressus quid. *Conscientia examen. Illustratus David.*
2. Scopendi verbum unde deductum. *Scops quid, & Scops avis quæ.*
3. Jobi humilitas. *Dux in Hebræo quid.*

Auditori, & Scriptori libentissime dictarem & exponerem, quicquid unquam egerim aut cogitarim, per omnes vitæ & ætatis gradus a primis pueritiæ annis, cum mihi iam rationis ulus affulgere cœpit ad hanc ipsam horam, per omnes quoque actionum series & ordines. Nam quod Philippus ait: *Per singulos virtutum gradus & profectuum incrementa*; angustius est, quam illa omnium gestuum, id est, actionum enumeratio petit. Hunc præterea sensum habere poterit; Postquam scriptus esset liber, & in summam omnes vitæ rationes redactæ, ego ipse recitarem coram meo iudice. Sicut etiam Paulus ait, listi nos oportere ante tribunal Christi, ut referat, & pronuntiet, exponatque unusquisque prout gessit. Tum etiam videtur Job bonæ conscientie testimonio erectus, audere rationem juris sui reddere, & omnes vitæ actiones atque cogitationes ab omni calumnia & criminis suspitione defendere. Qui tantum audet, profecto non semel actiones suas omnes atque cogitationes dispexerat, colligerat, ponderaverat; & ut ille dicebat: *Tum se explorat ad unguem.* Atque ut Rex ille sanctissimus, ad rem aliam paulo diversam; *Cogitavi (ait) dies antiquos, & annos æternos in mentibus habui, & meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum.* Plalmo 76. versu 5. & 6. Quid autem existimas esse *scopere spiritum*, quam per omnes vitæ gradus scrutari, & explorare actiones & cogita-

Humerus decorari solitus præclaris insignibus. Philipp. Nicol. Dionys.

D. Thom. subtilis explicatus

Humerus ad pœnam, coronam ad præmiu.

2. Portare & onus de gravi supplicio.

3. Coronare pro circundare. Corona pro circulo.

P. Faber. Jobi facinorum suorum

LXX.

Græcorum lectio elucidata.

Inanis creditorem adversus debitores gloriatio.

Isa. 58.6. Olympiod.

Chrysost.

Ambros.

1. Sententiæ paraphras.

Philipp.

2. Cor. 5.

Job sua

consten-

tiæ assidu-

us & di-

ligens ex-

aminator

Illustratus

David de

scopendo

spiritu.

Hierom. cogitationes? Hieronymus: *Scopbam spiritum meum, hoc est, fodiens quasi agrum, videlicet, ne semen aliquod vitii, aut radix amaritudinis, & peccati lateret, quæ semen verbi Dei suffocaret. Atque eodem pertinent, videlicet ad eandem animi & mortuum omnium explorationem, illæ aliæ lectiones; Septuaginta Vaticani: *Sarriebam spiritum meum*. Quam ex Græco approbat Hieronymus ad Saman; & existimat significari; frequentem retractationem cogitationum; nam sarriendo & sarculando quaruntur herba, & sarculescuntur. Aquila eff: liebam & scalpbam. Symmachus, & quinta editio Augustinus, & Plalterium vetus, & Hebraizantes, *Scrutabatur*. Chaldeus & Galii, *Perustigabat*. Plalterium Romanum, *Ventilabam*. Mirum quam hæc omnia afferant curam, & diligentiam, in excutienda conscientia, & per omnes gradus exploranda!*

LXX. Sed illud peculiariter, quod verbum *Scopendi*; non à *Scopis*, ut vulgo existimant, deductum videatur, sed quod verisimilius est Græco, *Scops*, qui est *speculator*, & explorator, observator & inspector, qui tanquam à specula contemplatur, & annuntiat. Sic sine ubi Hoseæ nono, versu decimo legimus: *Quasi vultus in deserto inveni Israel, & quasi prima poma ficulnea in cacumine ejus, vidi patres eorum*. Septuaginta Vaticani legunt; *Sicut scopum in situ temporaneum*: Sicut enim *scopus*, id est, speculator rem longe venientem annuntiat: ita præcox ficus maturitatem, ut doctè annotavit

Jacob. Bill. Billius ad orationem trigessimam secundam Nazianzeni. Sic Job pollicetur se annuntiaturum, & scopiturum scriptum suum coram suo iudice, ut nihil non aperte, & ingenue fateatur quod ipse contemplari, & videre etiam in annis longe diffitis potuerit. Forte etiam ea vox ab *scope* ave ducta est, quam Aſionem Latini nominant, est autem *Scops*, sic dicta, ut ait Eustathius, quod noctu maxime cernat, multiplici autem colli, & capitis flexu, & circumactu demiratur, & contemplatur hominem, est enim avis parasita, saltatrix, atque humanorum gestuum & vocum imitatrix, ut Athenæus & Elianus tradunt: Sic igitur etiam Job dicet, se ad vivum expressurum omnes præteritas suæ vitæ actiones, & motus, & dicendo, atque annuntiando imitaturum quicquid unquam gesserit, ut per gradus singulos appareat quis, qualisve fuerit, atque de sua vita iudex tanquam pronuntiet, quid de illius innocentia, & vita statui, & censeri debeat.

3. Sed ita ne Job post tantam Scopendi, & explorandi, atque per universas ætates annuntiandi curam, & diligentiam, cum nihil tibi conscius sanctitatis sis, insolesces, aut te gustum gloriarieris, defensionem teque quasi jam pronuntiata pro te sententia, ne insolescens, justificabis? Minime inquit Job, non enim in hoc justificatus sum, sed qui iudicatus me, Dominus est. Itaque

1. Cr. 4. supplicem librum hunc de universa vita mea conscriptum Principi meo, ac iudici offeram, tanquam libellum supplicem, ut ille suo testimonio declarat, verane dixerim an pro vitæ meritis præmium, an pœnam sustinere debeam. Præterea accedam ad iudicem cum summa reverentia, & animi dimissione, qualis Principem decet; adibo præterea illum venerabundus, ut qui me lausque per tot vitæ gradus ac difficultates duxit incolumem, deduxitque, ne quam graviter offenderem, illi quicquid in eo libro boni descriptum fuerit, acceptum referam. Eo enim videtur pertinere quod in Hebræo est: *Velut ducem appropinquare faciam eum*: Appropinquo ad eum, tanquam ad ducem. Sicque Philippus per paraphrasim: *Omnium bonorum operum suorum aſtori eundem supplicans offerat librum*. Vox *Principes*, ex propria significatione, est ille ante quem stamus, vel qui coram suo populo est tanquam dux ac Princeps: dicitur *Nogued*, id est *Princeps*, aut *Dux* à præpositione *Negued*, id est, ante, aut coram, eo quod, ut R. Mardokai, ait: *Populus poma faciem suam, & aspiciat eum in omnibus negotiis suis*. Habet igitur vim & acrimoniam oratio Jobi: *Tanquam Principi offeram*, ei videlicet coram quo stō; quem semper suspexi, semperque in omnibus negotiis, & actionibus præsentem habui, ille me novit verum dicere, illi non nisi vera ego annuntiabo. Quod alii dicunt: *Cum summa reverentia accedam ad illum, qui paratus fuerit audire causam meam, eo modo, quo Principes audire solemus*: bene quidem est; sed paulo languidus. Quod primo diximus, pietate & acrimonia plenum.

Varabl. Cajet. Cajetanus: *Cum summa reverentia accedam ad illum, qui paratus fuerit audire causam meam, eo modo, quo Principes audire solemus*: bene quidem est; sed paulo languidus. Quod primo diximus, pietate & acrimonia plenum.

XXXVIII. Si adversum me ter clamar, & cum ipsa sulci ejus deflent.

1. *Varia contextus rationes.*
2. *Terræ clamor. Metonymia: Nimis cupiditas discedendi ex terra fructibus. Cessans terra.*
3. *Sulcandi labor & lachryma. Merces reddita obſervio lachrymas arantium.*

Sollicitus est nunc nimium Cajetanus de contextu & merito; quoniam, quæ de libro suo illo, atque auditora dixerat Job, videtur fuisse clausula totius capituli, nunc quorsum ad suarum laudum enumerationem convertitur? existimat itaque Cajetanus ipsum Jobum prius rem hanc de agris & agricolis dixisse, ultimo vero de libro, & auditora, & corona, circumponenda capiti, sed auctorem vel scriptorem hujus libri invertisse ordinem sententiarum. Auctor (inquit) libro, qui paucis scriptis, existimavi indecens, ut per personam lugubrem, quamdiu perseverat afflictio, terminaret cum coronis, & idcirco terminavi sermonem Jobi in execrationibus testibus innocentia. Plus nimio arguta & scena nimia nica responsio. Illa priorior atque solidior, quæ quod cum amici sæpe illi objecissent tyrannidem, & rapinam, ne videretur illis non satis objectionibus fecisse, nunc ad rem istam, quæ caput erat controversiæ, cum novis execrationibus confirmandam revertitur, quasi summam totius suæ responsionis. Vel quod eam jam tyrannidem, atque rapinam plene à se repulisset, nunc novum criminis genus commemoret, videlicet nimiam cupiditatem discedendi ex suis possessionibus, quo universæ suæ innocentie constatio concludatur.

Si adversum me terra clamat. Terra clamare adversus aliquem solet, quæ conscia fuerit alicujus sceleris in ea perpetrati, propterea que vindictam mori quis, postulet à Deo. Vide, quæ diximus cap. 13. v. 22, & cap. 16. versu decimo nono. Et videretur quidem referri posse ad aliquam terræ, & religionis partem, vel inique, & per tyrannidem vexatam, vel depulatam, & suo Domino injuste ablatam; quod indicavit Nicetas. *Si terram Nicetas* (inquit) à suo Domino est aliquando gemitu debilitata. Quare etiam lugere dicitur ipsa terra cum ex depopulatione & sterilitate lugubrem faciem sumere videtur. Sed huic sensui obstare videtur, quod in originali non de terra aliena, sed de sua ipsius sermo videtur, est enim ex verbo; *Si terra mea clamat*. Aliis hic sensus placet: *Si non iura possideo terram, quam habeo*. Vatablus: *Terram pro colonis sumit, clamantibus pro laboris mercede*. Sed destruitur elegantia & acrimonia Prosopopœiæ, præterquam quod vox *Adamah*, vix ingenio, ubi pro habitatore, aut homine Metonymicos accipitur. Semper enim ipsam proprie humum significat, & frequenter eam, quæ colitur. Philippus, Thomas, Dionysius, quod terra ipsa nimia cultura sine intermissione, & quiete quotannis fatigata, clamare videatur adversum iniquum, & importunum Dominum. Philippus. *Quod terra hac in dandis fructibus extra possibilitatis modum ejus numeris imperare*. Sed quodnam tantum crimen, quod quotannis lereret agros minime effretos, aut macros; sed potius uberrimos atque crassissimos? Aut quodnam præclarum virtutis documentum, ubi & quando latifundia erant amplissima æternis annis lerere, & non nisi in bene cultus requietisque novalibus; præsertim quod cessans terra multo ditior, & copiosior avaro existat colono: nam.

*Ille seges demum vos respondet avari,
Agricola, bis qua solem, bis frigora sensu.
Illius immensa ruperunt horrea messes.*

Illud germanum, & bene coherens cum sequentibus videtur, ut terra ipsa culta, & arata multo agricolarum, & operariorum labore sua mercede fraudorum, clamat adversus tantam avari hominis immanitatem. Sicut Jacob c. 5. ait: *Ecce merces operariorum, qui messorum regiones vestras, clamat, & clamor eum in aures Domini Sabach intravit*. Expolitio igitur petenda ex sequentibus.

3. **Opera-** **riorum** **merces** **fraudata.** **Verifi-** **militior** **interpre-** **tatio.** **777** **Fletus** **terre** **quid sig-** **nificet.** **Pf. 125. 6.** **Virg. 1.** **Geo.** **Esulci ejus deflent.** Juxta priorem illam exponendi rationem, quod alii, quorum agros bene cultos ac confitos Job spolia verat, suis fraudati fructibus deflere cogerentur. Sed in melius, ut sit similis omnino sensus cum parte præcedente; illud enim significat particula, quæ in Hebræo est *pariter* aut *similiter*. Vulgatus dixit, cum ipsa. Significat igitur ille *fulcorum fletus*, laborem sulcandi, & subigendi terram multo arantium gemitu & lachrymis; De quibus, id est, *Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua.* Atq; tauros etiam in arandi opere describens Poeta.

Depresso **incipiat** **jam** **tum** **mibi** **taurus** **ar-** **tro,** **Ingemere,** **&** **sulco** **atritus** **splendescere** **vo-** **mer.**

Fletus **igitur** **sulci** **respergi** **agricolarum** **ludore,** **aut** **lachrymis,** **quia** **nihil** **aliud** **hujusmodi** **fletum** **sedare** **potest,** **quam** **laboris** **præ-** **mium,** **quod** **abstergat** **ludorem,** **&** **lachry-** **mas** **arefaciat.** **Deficiente** **igitur** **per** **summam** **immanitatem** **operatorum** **mercede,** **fletus** **adhuc** **sulci,** **ingemunt** **agricolarum** **fletum,** **atq;** **gementium** **focii,** **&** **testes.**

XXXIX. **Si** **fructus** **ejus** **comedi** **absque** **pecunia,** **&** **animam** **agricolarum** **ejus** **affixi.**

1. *Anticipata solutio optimi divitis. Sordida divitum avaritia, gravis onus ad vitam comparandum.*
2. *Terra virtus & robur. Explicatus locus Genes.*
3. *Agricola proprie quid. Est terra velut maritus: Baal quid sonet.*
4. *Anima quid Affligere. Illustratus Malachias.*

1. **Cajet.** **Partem** **hanc,** **quod** **à** **priori** **diversa** **sit,** **Caje-** **tanus** **referendam** **cenlet** **ad** **fructus** **alieno-** **rum** **agrorum,** **quos** **etiam** **gratuito** **ob-** **latos** **non** **potius** **acceperit** **quam** **suo** **pretio** **coemptos.** **Res** **eadem** **prius** **indicata** **à** **Nicetas;** **Neque** **alieni** **soli** **fructus** **comesse** **audebat,** **non** **prius** **soluto** **pretio:** **non** **contentus,** **sane** **si** **credita** **pecunia,** **ut** **hodie** **divites** **solent,** **res** **necessarias** **à** **mercatoribus** **&** **venditoribus** **acciperent.** **videlicet** **longe** **aberrat** **ab** **immanitate** **illa** **&** **sordida** **quorundam** **Principum,** **atque** **magistratum** **avaritia,** **qui** **fructus** **optimos,** **&** **carnes** **pinguissimas,** **atque** **delicatissimas,** **&** **exquisitissimas** **omnes** **cupedias** **comedunt,** **&** **absque** **pecunia,** **&** **ut** **hic** **legunt** **Septuaginta,** **soluta** **sine** **pretio,** **&** **vi** **ablatas** **miseris** **&** **pauper-** **culis** **venditoribus.** **Hi** **profecto** **amant** **vinum** **&** **pinguia,** **&** **tamen** **ditelesunt,** **nam** **comedunt,** **&** **bibunt** **absque** **pecunia,** **cum** **tamen** **scriptum** **sit;** **Qui** **amat** **vinum,** **&** **pinguina,** **non** **disabitur.** **Hi** **quoque** **fructus** **pecorum** **absque** **pecunia** **perci-** **piunt,** **&** **vestiuntur** **lanis,** **&** **serico** **pretioso.** **Sed** **proh** **immane** **scelus.** **Vestimentum** **eorum** **mixtum** **sanguine.**

LXX. **Nicetas.** **777** **R. Mard.** **Si** **comedi** **fructus.** **Septuaginta** **legunt:** **vir-** **tutem.** **Nicetas:** **Vas** **terra** **ac** **robur** **est** **ipsa** **fru-** **ctuum** **procreatio,** **ab** **tempestiva** **ubertas.** **Vox** **ori-** **ginalis** **frequenter** **vertitur** **ab** **interprete** **forti-** **tudo.** **R. Mardokai** **ait** **significare** **etiam** **virorem** **aut** **humidum** **radicale,** **quæ** **etiam** **in** **terram** **con-** **veniunt:** **aliquando** **effusa** **macra** **&** **exilis.** **Unde** **Genes. 4. 12.** **Cum** **operatus** **fueris** **terram,** **non** **dabis** **sibi** **fructus** **(Onkelus** **Robur.** **Septuaginta:** **virtus-m)** **suos.** **Addiderunt** **Septuaginta:** **Si** **comedi** **solutus,** **ut** **indicarent,** **cum** **pauperibus** **omnem** **cibatum** **communicasse.**

2. **Agricola** **quid.** **777** **Baal** **quid.** **Curido-** **latria** **dicatur** **fornica-** **tio.** **Agricola.** **Es** **animam** **agricolarum** **ejus** **affixi.** **Prop. He-** **rorum,** **ac** **dominorum** **ejus,** **à** **quibus** **ne-** **gat** **se** **quicquam** **per** **vim** **abstulisse:** **ac** **Do-** **minos** **neque** **solo,** **neque** **fructibus** **privasse.** **Agricolæ** **autem** **nomen** **Hebræum,** **Babal** **proprie** **significat** **maritum,** **&** **Dominum.** **Unde** **idem** **nomen** **Baal,** **erat** **nomen** **idoli,** **cui** **se** **subjugarat** **populus,** **&** **velut** **marito** **nupserat.** **Quare** **&** **dicebatur** **idololatria.** **fornicatio.** **Agricola** **vero** **subagrans,** **&** **sul-** **cans** **terram,** **&** **feminans,** **maritum** **represen-** **tans.** **Pineda** **Tom. II.**

Quare **&** **superius,** **cum** **de** **nominibus** **honestis** **rei** **inhonestæ** **ageremus,** **vers. 10.** **in-** **dicata** **sunt** **illa.** **Hortus,** **Salus,** **Arvum,** **Sulcus,** **Vomer.**

Animam **autem** **Agricolarum,** **Symmach.** **Spem** **fructus** **percipiendi** **intellexisse** **videtur:** **nam** **legit:** **spe** **privari.** **Addit** **Scholastes.** **Et** **aliqua** **qua** **domini** **esset** **per** **vim** **ac** **potestatem** **abrepta.** **Se-** **ptuaginta** **ipsam** **animæ** **partem,** **&** **appeten-** **tiam** **lætitie,** **aut** **tristitie** **capacem.** **Si** **animam** **terra** **recipiens** **construxit.** **Vatablus:** **ipsam** **vim** **respirandi,** **quæ** **nimio** **labore** **angustiat** **&** **intercluditur:** **Si** **cultores** **ejus** **nimis** **operis** **confeci.** **Proprie** **ex** **Hebræo** **verbum** **affligendi** **est,** **flare** **aut** **exsufflare,** **quod** **Regia** **interpretatur:** **Si** **animam** **ejus** **afflare** **faci,** **melius** **dixisset:** **suspirare,** **vel** **anhelare,** **nam** **significat** **etiam** **spirare** **cum** **suis** **compositis.** **Unde** **illud** **Malach. 1.** **abea-** **dem** **radice,** **dum** **loquitur** **propheta** **de** **sacri-** **ficiis** **nimirum** **macris,** **&** **exilibus,** **quæ** **affere-** **bantur** **ab** **Israelitis,** **è** **contrario** **ipsis** **dicen-** **tibus** **nimum** **onerosa** **esse** **præ** **pinguedine:** **Et** **dixisset,** **Ecce** **de** **labore** **(id** **est,** **vide,** **quam** **sim** **defatigatus** **onere** **&** **labore** **portandi** **tam** **pingue** **pecus)** **&** **exsufflatis** **illud,** **id** **est,** **præ** **labore** **suspirasti.** **Tygar.** **Anhelasti.** **Septua-** **ginta:** **Exsufflavi** **illud:** **per** **antithesim** **&** **col-** **lusionem** **contrarii** **sensus.** **Vox** **exsufflatis,** **&** **suspiratis** **præ** **nimio** **onere.** **Ego** **vero** **tanquam** **rem** **omnino** **levissimam,** **&** **nullius** **ponderis,** **ac** **pretii** **exlufflo,** **&** **levi** **flatu** **repello** **&** **reicio,** **atque** **adeo** **etiam** **abominor.** **Sic** **ait** **Job** **ani-** **mam,** **&** **respirationem** **non** **affixi,** **non** **feci** **anhelare.**

XL. **Pro** **frumento** **oriatur** **mih** **tribulus,** **&** **pro** **hordeo** **spina.**

1. *Tribulus quid. Acanus. Herba prohibens ebrietatem. Illustratus Salomon.*
2. *Spina quid, labrusca. Explicatus Isaias.*
3. *Claufula controversia Job, illius opportunitatem filium.*
4. *An extrema sint pars sacri textus. Quid de titulis quorundam Psalmorum.*

Si **quicquam** **horum** **ego** **scelerum** **admissi,** **simprecor,** **ne** **unquam** **ex** **meo** **labore** **fructum** **percipiam,** **neque** **amplius** **annonæ** **videam** **ubertatem.** **Pro** **frumento,** **tritico;** **oriatur** **mih** **tribulus.** **Septuaginta** **Vaticani,** **Theodo.** **LXX.** **Spina.** **Nicetas** **quoque** **testatur,** **Symmachum** **Theodo.** **Nicetas.** **legisse** **Acanum,** **addiditque:** **Hanc** **ego** **stirpem** **Nicetas.** **in** **libros** **Regum** **agnovi** **sic** **profus** **appellatam.** **Alii** **Tygar.** **Paliurus.** **Certe** **vocem** **originalem** **Eiboabb,** **Vul-** **gatus** **vertit,** **Carduum.** **2. Paralip. 25. 18. &** **4. Regum. 14. 9.** **ubi** **Septuaginta** **etiam** **Carduum** **LXX.** **in** **lib. Regum,** **at** **in** **Par.** **relinuerunt** **fere** **vocem** **Hebræam,** **Anchub.** **De** **Arcano** **autem** **illo** **Sym-** **machi** **volunt** **fere** **idem** **esse** **cum** **Acanus** **syl** **&** **tribu-** **vestri;** **leu** **Alba** **spina.** **Certum** **esse** **herbam,** **ius** **quid.** **aut** **fruticem** **spinosum,** **cujus** **meminerunt** **Theophr.** **de** **historia** **plantarum** **lib. 1. cap. 16.** **Theophr.** **&** **lib. 6. cap. 1.** **Plinius** **lib. 22. cap. 9.** **atque** **Plinius.** **illud** **peculiariter** **etiam** **appellatur** **Acanus,** **illud** **velut** **potum,** **quod** **in** **caule** **carduorum** **as-** **surgit** **&** **extuberat,** **quod** **nostrates** **appellant:** **Alcarchofa,** **ô** **Alcarcil,** **similiter** **quoque** **vocem** **Hebræam** **significare,** **herbam** **ex** **lentium** **genere,** **constans** **est** **apud** **omnes,** **&** **apposita** **quidem** **voce,** **communi** **nomine** **spinam,** **vertit** **Vulga-** **tus** **Can. 2. 2.** **Proverbiorum** **26. 6.** **Quemadmodum** **si** **spina** **nascatur** **in** **manu** **temulenti,** **sic** **parabola** **in** **ore** **stultorum.** **Parabola** **enim** **pingit,** **&** **admonet** **stultum,** **sicut** **spina** **ebrium.** **Quam** **volunt** **quidam** **esse** **spinam,** **quæ** **gestata** **manu** **prohibet** **ebrietatem,** **ac** **de** **hac** **loquu-** **tum** **Salomonem;** **sicque** **parabolam** **sacram** **esse** **remedium** **contra** **stultitiam:** **quare** **si** **de** **hac** **spina** **sermo** **esset,** **profecto** **haberet** **sententiam** **elegantem,** **Oriatur** **mih** **spina,** **quæ** **me** **pungeret,** **&** **mez** **stultitiæ,** **atque** **ebrietatis** **coargueret,** **&** **inflicto** **dolore** **ad** **sanior** **mentem** **revo-** **caret.**

Es **pro** **hordeo** **spina.** **Sic** **etiam** **Septuaginta** **Theo-** **dotio,** **Germine** **imperfecta** **&** **inutilia.** **Alii** **solum** **Tygar.** **aut** **nizaniam** **interpretantur.** **Alii** **Tribulum,** **vox** **Vatabl.** **L. 2** **quidem**

tionis **ver-** **ba** **ad** **rem** **uxoriam** **translatæ.** **Symma.**

LXX.

Vatabl.

777

Affligere

quid.

Regia.

Exluffa-

re **quid.**

Tygar.

LXX.

LXX.

Theodo.

Nicetas.

Tygar.

777

LXX.

Acanus

& **tribu-**

ius **quid.**

Theophr.

Plinius.

Spina

prohibens

ebrieta-

tem.

Pagnia,

Tygar.

Vatabl.

Cajetan. quidem originalis, *Baſah* deducitur à radice
Forſter. *Baas*, quod est, ſztere: quare vertunt *herbam*
פזנז *ſzterem*. Joannes Forſterus exſtimat, Eſſe fructum
פזנז *ſzterem* palato, & olfactui ingratum: & odioſum,
Compl. quique ſatiſdium & nauſeam parit. Compl. *Labrus-*
R. Mar- cam vertunt, genus videlicet *uvæ ſævæ, & peſſimæ*
dok. ſaporis. R. Mardok. ait: *Bitri malæ, & uvæ*
odibiles. Legitur enim *Iſaiæ* quinto, verſu
quarto. *Exſpectavi ut faceret uvæ, & fecit la-*
Aquila. *bruscas*. Ubi iterum Symmachus legit: *Fructus*
unapias. *imperfectos*. Aquila, *fructus peſſimos*, quam-
quam & ſapras, qua voce Græca ibi uti-
tur, à ſztere & putore deducatur, & pro-
prie dicatur ſignificare vini quoddam genus
herbis in eo putreſcentibus conditi, & gravem
Theodor. *ex illis odorem concipientis*. Septuaginta autem,
atque Theodotio ſpinas dixerunt; quare minus
eſt, quod quidam tantum interpretantur, uvæ
omphacinas, & nondum maturas, ſed acres, & per-
acerbas. Quidquid ſit, imprecatur ſibi omnia
dulcia, & ſuavia, ſi quæ cum iniquitate rapuit,
atque comedit, amareſcere, & moleſtiſſimam
nauſeam efficere, ac nihil deinceps utile ex terra
percipere.

Finita ſunt verba Job.

3. **Vatibl.** **D**ixit, ac peroravit Job. Vatablus exſti-
mat clauſulam eſſe forenſem, qua ſignificetur:
cauſam eſſe dictam. Plerique exſtimant
ſignificari, Jobum nunquam amplius, neque
tam ſeria, neque tam longa, tamque continente
Germa- *oratione uſum: nam paucula tantum verba*
nus ex- *ad libri finem Deo reſpondit. Sed quidem*
plicatus. *videtur indicari, quod tam longam orationem*
Job habuerit, abſque ullâ interpellatione
amicorum, nihilque deinceps habuiſſe, quod
objicerent, nihil quod ipſe amplius pro ſe
aſſerret: ſatis enim, atque ſuperque ſuam
innocentiam oſtenderat, atque confirmarat.

LXX. **E**t Septuaginta caput 32. exordientes ab hac
clauſula, ſic neſtunt cum ſequentibus: Et
ceſſavit Job à verbis, ceſſaverunt autem & tres amici
ejus ultra contradicere, ut initio ſequentis capitis
notatur: Omiferunt autem tres viri iſſi reſpondere
Job, &c. Neſcio quid ſimile in fine *Psalm. 71.*

Quid ſit **defecit** **laudes** **David.** **Defecerunt laudes David filii Iſſe:** Cum enim
ſuum votum ardentiffimum de venturo Meſſia
explicuiſſet, nihil habuit, quod amplius pe-
tendum ſibi eſſe duceret, ut qui jam ſummam
ſuorum votorum expreſſiſſet, q. d. Con eſſo
acabo, lo que tenia que dextr, y que pedir. De hoc
Finiendi **verbum** **de perfe-** **ctione,** loco vide, quæ diximus, cap. 19. verſ. 27. ſuper
id: Repoſita eſt hac ſpes in ſinu meo. Simili ratio-
ne Job conſummavit, atque perfecit ſuæ cau-
ſæ, & innocentiz defenſionem, atque cu-

malatiſſime de ſuo juſte, & æquitate diſſeruit.
Illud enim verbum, finiendi, ſignificat rem
integram, abſolutam, perfectam omnibus
numeris.

Obſervat **Origines** **ad Jobi commen-** **dationem:** *Non ſimpliciter ceſſaſſe, ſed verbis: cor*
enim ejus in Divinarum rerum cogitatione, atque
noſtra non ceſſavit. Novit igitur tempus loquen-
di, & tempus tacendi, ac poſtquam quod ſui
muneris erat, cumulate præſtavit, ne tam
contendere, quam veritatis, & innocentiz
partes agere videretur, rem totam Deo relin-
quit judici, & diremptori, & extremo adverſus
detractores, & calumniatores malitioſos reme-
dio utebatur, non jam verbis, ſed oratione:
ſicut ſcriptum eſt: Detrahebant mihi, ego autem
orabam.

Sed **illud quæſtionem** **habet, an hæc verba,** **4.**
Finita ſunt verba Job, ſint pars ſacri textus, nam
Cajetan **ſic de illis cenſet:** *Hæc clauſula deſectio*
in textu vulgata editionis. Et quidem partem
hanc neque habent in textu, neque interpre-
tantur Gregorius, Philippus, Beda, Hieron.
Nicolaus, Hugo, Dionyſ. Vulgatæ editiones,
quæ circumferuntur, cum annotationibus
Vatabli, *& quæ Pariſiis edidit Robertus Ste-*
phanus anno 1540. Plerique etiam Vulgati
Codices, & ſex, aut ſeptem Manuſcripta per-
vetuſta, quæ Hiſpali nunc mihi conſulere
licuit ex Bibliotheca Columbi Templi maximi,
atque duo item alia domus Profeſſæ noſtræ, & manuſcripta
noſtri collegii Divi Ermenegildi. Sed leguntur etiam
tamen ea verba in Hebræo, & Septuaginta, &
in Complutenſi Hiſpana editione, & fertque
eandem Henricus, ex Codice ſancti Dionyſii:
agnoscit præterea D. Thomas, & fere alii
recentiores interpretes. Tandem in correctio-
ri editione Vaticana leguntur quidem, ſed
minutioribus characteribus, ea videlicet for-
ma, qua alia ſcribuntur, quæ non ſunt partes
ſacri textus, & qua annotationes quædam,
*cujusmodi illæ ſunt, cum in medio *Psalm. 9.**
*annotatur *Psalm. 10.* Secundum Hebr. Et in me-*
dio capitis 3. Danielis poſt canticum trium
puerorum: Huc uſque in Hebræo non habetur, &
qua poſuiſimus, de Theodoſionis editione translata ſunt.
Et **titulus** ***Psalm. 17.*** **qui paulo longior eſt,**
ac minus probatæ auctoritatis appareat. Ergo ſententia
(ut de noſtris verbis jam cenſeam) incertam res, de his
rem exiſtimo: ſic enim apparet judicatum ab verbis ul-
tiſ viris, quorum correctione editio Vaticana timis
demandata eſt à Pontifice. Quare qui tanquam
ſacræ Latinæ editionis nollet admittere,
non damnamus: qui ingenue
admitteret, laudarem
ingenue.

PARAPHRASIS CAPUT CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

XXXI.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis fu-
suis explican-
tur.

a De oculorum in castitate
servanda, aut in cogitationi-
bus vel avertendis, vel concipi-
endis, utilis doctrina, à nu.
5. usque ad 9.

b De virginum aspectu ex
sacris, & prophanis ad mores
observatio à n. 10. usque ad 14.

c De cogitationibus pravis
tractatio utilis, à n. 15. usque
ad 18.

d Ad castimoniam laudes, &
nomina honorifica, quæ in S.
Sermonibus habet, opportuna
digressio, nu. 4. 5. & 6.

e De flagellis, stultitiæque ho-
minum luxuriosorum, & vo-
luptuariorum, utiliter multa
inducuntur, n. 4. & 5.

NE vero cuiquam ob scelus aliquod, tam graviter ple-
ctendus, ac ne non innocens tot mala pati videar, me-
rum præclara virtutum officia, quibus vita mea eni-
tuit, enumerabo. Primum quidem cum juvenis adhuc
essem, ac de ducenda uxore virgine cogitarem, quem alium, nisi
honestum, sanctumque matrimonii finem suscipiendæ nimirum
prolis, non voluptatis, & luxuriæ mihi proponerem? Atque
adeo firmiter apud me statui, meos & oculos sancta, & stabili
lege, & quasi pacto fœdere constringere, ut cum interno
animi decreto consentirent, ne unquam improbe, & petulanter,
ac ne curiose quidem virginem, b cuius pulchritudo maxima
est, adspicerem: c sicque ad pravam cogitationum viam inci-
derem. Tantumque abfui ab alieni thori insidiis, ut neque ad
mulierem innuptam, in quam minus periculi fuerat, impuden-
tem oculum deflexerim, ne ullius flagitii duces mihi oculi
essent, ac ne cupiditatibus, pravisque cogitationibus viam pate-
facerem, ac per apertos oculos iniquum, & turpe aliquid ingre-
deretur.

Quam ob rem post tantam animi puritatem, cur mihi Deus
hanc poenarum partem contulerit, prorsus ignoro. Etenim
hominem mulierosum, voluptatumque illecebris ac deliciis
diffluentem, jure optimo quis in adversam, contrariamque
vitæ conditionem conjecerit. Quam enim vehemens, & acer-
bum supplicium constituit Deus impurissimis hominibus, oculos
habentibus plenos incessabilis delicti! d Atque si ego sane su-
premi animi sedem turpi aliqua cogitatione conspurcasset,
meque totum obscena quapiam voluptate, dedecore affecisset,
quodnam quæso mihi Divinæ præsentis, atque familiaritatis, ac
cujusdam in animo meo, & corpore Divinæ in habitationis,
præmium atque felicitatem polliceri possem? animum enim
incorruptum, & integrum, corpus quoque castum, & sanctum,
suam sibi peculiarem partem, & hæreditatem vendicat ille bono-
rum omnium, atque virtutum auctor Deus. Mirum igitur
hominem obscenarum hostem voluptatum ad tantas ærumnas
recidisse!

Improbis quidem constitutus sit à supremo iudice peracer-
bus interitus, & à sempiterna beatarum mentium beatitu-
dine exilium miserrimum, e nefariæ præsertim libidinis, atque
omnis turpitudinis confectatoribus: hos enim extrema pernici-
es proculdubio manet; alienis enim immundus erit à sanctorum
familiaritate, & consortio, proculque à Divino conspectu
relegatus. Est enim Deus erga immundos homines ab alienato
animo, & ad illorum sordes, conspectumque quasi nausea-
bundus stomachatur, & irascitur. Atque ipsi quoque vo-
luptuarii homines à re Divina (quod & ingens, quoque scelus
est, & ingens sceleris poena) fastidiosissime ab alienant. Cor-
pore itaque miseri vexantur, sævissimeque flagellantur animo
quasi extra sese positi, incredibili vecordia ineptiunt & stul-
tescunt.

Cum enim stultissimi sibi blandiantur de Dei quasi igno-
ratione, aut oblivione eorum, quæ in tenebris, & in occulto
faciunt, at Deus illorum vivendi rationem attentissime obser-
vat, & explorat: neque tantum insigniores vitæ actiones,
longioresque vias, sed minutissima etiam quæque consilia,
atque levissimas cogitationes, græssusque singulos in nume-
rato habet. Propterea ego animi & corporis castimoniam
sanctissime colui, quod Divinorum conspectum luminum,
tenebras impurissimæ voluptatis illuminantium revererer, &
colerem.

Denique vero, quod ad proximum attinet, præter-
quam quod diligentissime omnem improborum homi-
num societatem, familiaritatemque vitavi, atque risum
facientes, & eos qui comestationibus, atque ebrietatibus in-
dulgent, semper fugi, serio, & solide me totum ad honesta-
tem & virtutem conformans: * certe nunquam menda-
cio, & fraude malitiose quemquam læsi, neque cum menda-
cibus vitam meam institui: nulloque vel verbo, vel in qua
actione lucrum aliquod sordidum ex aliorum facultatibus
captavi, oblatamve rapiendi occasionem alacriter arri-
pui. Si aliter feci, quidvis malum, & acerbum mihi im-
precor.

Nihil vero me leviter, aut sinistro fine gessisse, ille, qui æquil-
limis bilanciis iudicii mortalium omnium actiones examinet,
explorate cognoscet, si me publice & in omnium conspectu,
sux veritatis, examinisque statera in sublime sublatum
libret, atque perpendat, atque ad pondus & regulam suæ san-
ctissimæ voluntatis, & legis meas omnes actiones exigat. Sic
sane fiet, ut cum mea innocentia satis cognita, & probata meo

Pineda. Tom. II.

L13

iudici

1.
Pepigi fœdus cum
oculis meis, ut ne co-
gitarem quidem de
virgine.

2.
Quam enim partem
haberet in me Deus,
& hæreditatem om-
nipotens de excelsis?

3.
Nunquid non perdi-
tio est iniquo: & alie-
natio operantibus
iniquitatem?

4.
Nonne ipse confide-
rat vias meas: & cun-
ctos gressus meos di-
numerat?

5.
Si ambulavi in vani-
tate: * & festinavi in
dolo pes meus.

6.
Appendat me in sta-
tera justa: sciat Deus
simplicitatem meam.

7.

Si declinavit gressus meus devia : & si sequutus est oculus meus, cor meum : & si in manibus meis adhæsit macula.

8.

Seram, & alius comedat, * & progenies mea eradicetur.

9.

Si deceptum est cor meum super muliere : & si ad ostium amici mei insidiatus sum.

10.

Scortum alterius sit uxor mea, & super illam incurventur alii.

11.

Hoc enim nefas est, & iniquitas maxima.

12.

Ignis est usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina.

13.

Si contempsi subire iudicium cum servo meo, & ancilla mea, cum disceptarent adversum me.

14.

Quid enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus? & cum quæsierit, quid respondebo illi?

iudici maneat, universis etiam mortalibus conspiciendam, probandamque proponat.

Iratum merito experiar mihi numen, si vel minimum de pietatis, atque virtutis via pes meus deflexit, quod viam divinorum mandatorum præterii, aut prava cogitatione, & cupiditate animi impulsus, flagitium aliquod prosequutus sum. Non enim quæ in oculos incurrebant, statim amabam, neque illorum concupiscentiæ unquam obsequutus sum, nullus enim rerum externarum conspectus in animo meo cupiditates excitavit. Neque cum magistratus essem, ullius sordidi capiendis muneribus lucri labem contraxi, scio enim, quod iniique ablatum est, tenacissime pietatis avarorum manibus adhærescere. Nihil tandem labis, & ignominia ex ullius sceleris studio suscepi.

Dignam itaque, si quidquam per vim, & iniquitatem rapui, meo sceleri pœnam imprecor, ut meis ipse laboribus, bonisque partis frui nunquam permittar, sed iis, quæ ego seminaverim, alieni utantur, & pinguescant. * Atque si filiis meis locupletandis alienas facultates aucupatus sum, meorum liberorum egestate, & extrema inopia, atque miserimo exilio, ablata omni posteritatis spe, severissime plectar, non minus filiis quam ipsis agrorum leminibus, germinibusque arescentibus, radicitusque convulsis : nam si qui ita rebus externis ad usum, & voluptates suas utuntur, ut cum egenis illas non communicent, ingentis sceleris, atque supplicii rei constituuntur, quid de illis censendum erit, qui per vim, & injuriam, egenos ipsi reddunt, & miseros, quos Deus bonis honeste affecerat ad sufficientiam, & vitæ jucunditatem?

Nefarium vero adulterii flagitium, quod est cum insigni turpitudine, & dedecore conjunctum, nunquam admisi, neque permisi unquam, ut peregrinæ, & alienæ voluptatis illecebra in animo meo excitaretur : nunquam ad mei proximi fores per noctis tenebras insidias collocavi, alieni thori violandi occasionem captans.

Quod si unquam adulteravi, gravissimam illam, æque ac justissimam adulterii & stupri pœnam subeam, ut æqualitate quadam alius quispiam meum thorum polluat, ac meam uxorem in stuprum illiciat, nec non turpissimi quique cum illa communient, & instar inferioris pistrini molæ, quæ aliena semina excipit, & alienæ ipsa voluptati serviat, & sui corporis quæstum faciat.

Adulterium namque nefarium scelus, grandeque piaculum non nisi acerbissima expiandum morte, atque ipsa etiam adulterii præmeditatio, & excogitatio nefaria est. Quare tanta sceleris immanitas Divino iudicio severissime discutitur, & ab hominibus etiam (ut quod in maximum Reipubl. damnum vergat) diligentissime inquiritur, puniturque, gravissimis in adulteros suppliciis constitutis.

Quare non dubitem, si ipse me unquam adulterio polluerim, meis agris, fructibusque tenerioribus, hignis incendium imprecari, quo res omnes meæ deflagrent. Ignis enim quoque voracissimus adulterium est, qui mariti læsi substantiam, & facultates depascitur. Adulteri quoque non solum animum subjecta libidine inflammant, verum etiam universam domum radicitus exurit : impleque adulter ingens incendium excitat malorum, quod ipsas adulteriorum germinum radices usque exurit : ipse vero læsus incredibili incensus furore, & se excruciat, & adulteros inlectatur.

Illam vero iustitiæ partem, quæ erga familiares verlatur, nemo sane in me desideravit : Non solum enim aliis in aliena causa, sed etiam meis domesticis, servis, atque ancillis in propria me causa iudicem integerrimum præstiti, neque alterius iudicis sententia, quam mea probitate impulsus unicuique servo & ancillæ, quibus mecum nullum erat jus, jus suum reddidi, cumque supremus ipse princeps ac magistratus essem, inæqualitatem omnem fugiebam : nunquam enim fastidiosè abjeci servos mecum volentes ex æquo disputare, sed liberæ orationis, atque suæ causæ tuendæ potestatem faciebam, ut si quid forte à me per injuriam in eos committi suspicarentur, audacter dicerent. Atque adeo ubi videbatur iustum reperiri non posse, iustitiam ego servabam : qui enim adversus me litigabant, nihil sibi à mea potentia timebant : non enim habebant me tam adversarium, quam iudicem, quam patronum.

Considerabam nimirum Deum iudicem, à quo, si cuiusquam ego causam, julque abjecissem aut repulissem, repulsam quoque ipse passurus sim, nam pauperum, infirmorumque hominum querimoniis excitatus surget aliquando ad iudicandum Deus injurias vindicaturus miserorum : tuncque nihil erit, quo illius iudicium, meumque supplicium eludere possim.

* Atque

f Pulchra & diligens honestarum translationum rei inhoneſta, ex sacris & profanis digressio à n. 6. usque ad 15.

g Quæ sit Dei iudicio iusta adulterorum pœna, eleganter ostenditur, n. 1. & 2.

h Combustio, adulterii quendam pœna ex sacris & profanis indicata, n. 5.

i Quadam de officiis dominorum erga servos, deque quorundam morositate, n. 3. & 4.

& De servitute, atque servit
per humaniter tractandis, ex
sacris & profanis opportuna
quadam, n. 1. 2. 3. & 4.

& Atque illud sane mihi omne supercilium, fastidium-
que adimebat, quod una sit omnium hominum natura:
unus omnium animi, atque corporis opifex, nomina quo-
que servorum ac dominorum, fortunæ potius, quam naturæ
fuisse.

Pauperibus vero (ita mihi recte, ac feliciter cui & proce-
dant) petentibus opem, non solum munificum ac liberalem
me præbui, sed minime expectata egeni, ac viduæ depre-
catione, rebus illos necessariis sublevabam, atque illorum
desiderio, expectationi, oculis benignus occurrebam, ne quis-
quam vel pudore, vel difficultate petendi præ inopia deficeret:
ac nulla ratione sum passus vel egestate, aut lachrymis, aut
assiduo oculorum conjectu, intentioneque viduas contabe-
scere, quod ipsum accidisset, si nec rerum, quas optabant,
compotes fuissent, nec non despectæ fuissent, aut vana illas spe
lactassem.

Pupillis etiam (genus miserrimum, ut qui sæpe, neque quæ-
rere, neque petere noverint) quotidianum victum præbebam,
atque cibi mei partem orphanis communicabam, ita ut vel per-
exiguam panis particulam pariter cum egentibus, & mentis so-
cios miseros quoque adhiberem.

Iplos pupillos, tanquam pater, ab infantia nutrebam domi
meæ, una cum meis familiaribus, & liberis: atque tum
his, tum viduis ducem & patronum me præbebam. Neque
mirum quidem, nam misericordia, & benignitas non solum
ex virtute & studio, sed ex naturæ quadam propensione innata
mihi est, atque semper indies adolescente natura, sua cepit
incrementa mea bonitas & beneficentia, propter quam universis
puer adhuc charus existi, ac postea inveni adhuc summos ho-
nores, imperiumque libentissime detulerunt. Cum autem vide-
retur clementia, & misericordia, statim atque in hanc lucem
editus sum, suis me ulnis excepisse, suisque uberibus educasse,
videbar certe adhuc puer numerosam pupillorum egentumque
hominum, quos adoptabam, prolem suscepisse. Cum vero
nemo in me vel senile consilium, vel paterna viscera deside-
raret, sanctis etiam monitis atque consiliis parvulos instruebam,
& tamdiu illos manu ducebam, dum opera mea magnopere non
egerent.

Quo vero me supplicio dignum non censeam, si cum vide-
rem hominem nudum, & præ frigore rigentem, & congiacian-
tem, nihil curavi, aut non statim substitui, ut opem atque vesti-
mentum afferrem?

Dispeream, si latera, quæ mollissima sunt, & quibus à
frigore majus periculum, lumbi, femora, quæ minime nuda
esse oportet, universam denique mendicorum nuditatem,
honestis vestibus non confovi, ipsis statim, propter beneficium
acceptum, clara atque contenta voce bene mihi precantibus,
atque ipsa veluti elemosyna, quasi per sese meam beneficent-
iam, & misericordiam prædicante, proptereaque felicem
pecorum meorum proventum pollicente, quod pauperes
ita sublevassem, ut non de alieno, sed de ipsis mearum ovium
velleribus, meisque facultatibus benigne indigentibus fecis-
sem.

Vivam semper infelix, & miser, si unquam potentia & robore
abusus sum, vel ad inferendam injuriam, vel ad prædam facien-
dam imbecillorum, quibus nemo patronus defensorque adesses,
quamvis à meis partibus omnes starent, quamvis Rei-
publicæ principes, & optimates meam causam agerent,
atque pro mea ipse potestate neminem timerem sane. Et
cum jure possem homines miseros, & humiles ad rem quam-
piam severius compellere, nolui tamen premere & urgere pu-
llos.

Quod si non benigne remittebam, summus humerus,
armusque meus discedat a jugolo, & tanquam membrum
aridum languidumque decidat: neque solum brachii su-
perior pars, sed radius ipse, & brachiale a cubito usque
ad manum comminuetur, ut digno supplicio, manus, quæ inique
contra infirmum levata fuerit, concidat: brachium, quod percus-
serit, atque confregerit, percussum confringatur.

Cum tot igitur pulcherrima, atque præclarissima facinora
effecerim, nihil tamen meæ virtuti, aut laudi tribuendum exi-
stimo, sed Dei timori, quo meas ille carnes, atque agendi omnes
facultates confixit, ut ab officio, & honesto nunquam discede-
rem. Si enim Dei præcepta neglexissem, terram quandam mi-
lorum omnium tempestatem, extremamque perniciem in me
incumbentem cernere videbar. Neque unquam me parem
existimavi ad repugnandum supremo numini, & sustinendum
illius impetum, atque vim in me incurrentem. Illius enim minis
opprimebar tantæ celsitudinis majestate deterritus, quem scie-
bam paratum esse, bellum acerbissimum inferre improbis, atque
sævissima super tyrannos, & oppressores pupillorum, atque
viduarum supplicia grandinare, & fulmina pluere. Quod si me
Deus per injuriam quidpiam agentem, aut non bene merentem
deprehendisset, intolerabile illius mihi ferendum esset suppli-
cium.

15.

Nunquid non in ute-
ro fecit me, qui &
illum operatus est,
formavit me in vul-
va unus

16.

Si negavi, quod vole-
bant, pauperibus: &
oculos viduæ expe-
ctare feci.

17.

Si comedi buccellam
meam solus, & non
comedit pupillus ex
ea.

18.

Quia ab infantia cre-
vit mecum miseratio:
& de utero matris,
meæ egressa est me-
cum.

19.

Si despexi pereun-
tem, eo quod non ha-
buerit indumentum:
& absque operimen-
to pauperem.

20.

Si non benedixerunt
mihi latera ejus, & de
velleribus ovium
mearum calefactus
est.

21.

Si levavi super pupil-
lum manum meam,
etiam cum viderem
me in porta superio-
rem.

22.

Humerus meus à jun-
ctura sua cadat: &
brachium meum cum
suis ossibus confrin-
gatur.

23.

Semper enim quasi
tumentes super me
fluctus, timui Deum,
& pondus ejus ferre
non potui.

Membra, per quæ quippiam
ecccavunt, eadem ipsa suppli-
cia affeeta apud veteres, n. 5.

24.

Si putavi aurum ro-
bur meum & obrizo
dixi, Fiducia mea.

25.

Si lætatus sum super
multis divitiis meis,
& quia plurima repe-
rit manus mea.

26.

Si vidi Solem, cum
fulgeret, & Lunam
incedentem clare.

27.

Et lætatum est in ab-
scondito cor meum,
& osculatus sum ma-
num meam ore meo.

28.

Quæ est iniquitas ma-
xima, & negatio con-
tra Deum altissimum.

29.

Si gavisus sum ad rui-
nam ejus, qui me ode-
rat: & exultavi quod
invenisset eum ma-
lum.

30.

Non enim dedi ad
peccandum guttur
meum, ut expeterem
maledicens, animam
ejus.

31.

Si non dixerunt viri
tabernaculi mei,
Quis det de carnibus
ejus, ut saturemur?

32.

Foris non mansit per-
egrinus: officium
meum viatori patuit.

Quid vero boni ab illo sperare potuissim, si vitæ meæ præ-
fidium, opemque in auro primo, atque purissimo collocaissem, in
illoque pedem figere constituissem, quod est mera inconstantia,
& mutabilitas, ac non potius veræ ac solidæ pietati inniteretur
neque quidem unquam me insana pecuniarum libido inflam-
mavit, aut facultatum mearum copia, impetu & quadam temeri-
tate ad insana me consilia impulit.

Tristissima mihi cuncta cedant, si affluentibus mihi opibus
ac rebus omnibus in vita jucundissimis, lætitia in temperanter
elatus sum, aut meæ industriæ gratulatus, blanditusque mihi ipsi
de illis rebus, quæ vel ad corporis robur, vel ad reliquas agendi
vires, & facultates attinet. Nam inter immensas opes immode-
ratam cupiditatem amputabam, & certo tantum rerum numero
me, familiamque meam continebam, reliquis omnibus, quæcunq;
superassent, in egentium usum conversis: *m* quippe è tanta tam-
que uberi bonorum segete, inanem animi lætitiâ, illa considera-
tione facile comprimebam, esse illarum possessionem plane in-
stabilem, atque incertam.

Maximi apud Deum & homines flagitii, & criminis reus
fiam, nisi veram fidem atque religionem semper colui sine ulla
idololatriæ specie aut suspitione: *n* Nunquam enim me pul-
cherrimus iste, atque jucundissimus Solis, Lunæ cæterorumque,
fulgentissimorum siderum conspectus, in errorem aliquem
abduxit: neque unquam exorientis Solis jubar, ut laudem illi
honoresque divinos tribuerem, splendoris illecebris, & oculo-
rum lenocinio quodam persuasit. Si cum Lunam adspicerem,
argentea luce conspicuam, pompatico, imo scæmineo inceden-
tem gressu, veluti cæterorum luminum Reginam, atque ductri-
cem, vana aliqua lætitiâ illectus, mecum tacitus cogitavi,
Divinum illi numen inesse, atque interna animi persuasio in
externum aliquem adorandi habitum me impulit, ut manum
versus cælum porrigens, statim reverenter ad osculum referrem,
atque hac cæremonia divinitatem, veri uniusque Dei (quod in
me esset) *p* impudens, insanusque auferrem, divinolq; creaturæ
honores impenderem, quod & flagitium maximum est, & flagi-
tiorum omnium, cumulus atque mendaciorum omnium tur-
pissimum, impudentissimumque in abneganda unica Divinitate
mendacium. *q* Neque vero in illam alteram idolorum servitu-
tem, avaritiam, & pecuniarum sacrum cultum, splendentis
fortunæ facies, & rerum jucundissimarum summus splendor
gemmarum, aurique nitor me impulit. Nunquam enim in men-
tis latebris cupiditatem pecuniæ alui, neque præsentis felicitatis
admirationem aliquam occultam, neque ad amantium similitu-
tudinem, eorum, quæ non habebam, desiderio flagrans, manus
meas suaviatus sum. Hæc enim si fecissem, atque in mea potius
dominatione, quam in Deo spem atque fiduciam collocaissem,
plane mentitus essem veritatem, cum non à nobis ipsis, non à
rebus externis, sed à Divina gratia omne sit auxilium, omnis vera
ac solida jucunditas.

Adversa experiar omnia, si ullam lætitiæ voluptatem cepi
ex meorum adversariorum rebus adversis, aut in illorum ruina,
atque perniciæ gaudio affectus sum, ac neque leviter commotus:
quippe mirifice diligebam, atque perpetuo quodam amore pro-
sequebar.

Unde etiam profectum est, ut nihil infaustum meis hostibus
precarer, neque quidem os, guttur, cæteraque sermonis
instrumenta, sponte quasi sua expedita, & prona ad inimicorum
comminationem, & execrationem, suæ libidini unquam
permitterem, sed semper in officio charitatis continerem; ne
quo unquam verbo contra proximum peccarem, aut vitam
illorum odissem, vendicationis ad injuriam propulsandam cupi-
ditate.

Ac sæpe quidem accidit: *r* cum ab hoste & inimico læsus,
immutus ipse peristerem, ut mei famuli & vernæ, zelo quodam
ad ulciscendam injuriam inflammati, inimicos ipsos dilcerpere
vellent, illos tamen ego mea bonitate demulcebam, ut placate
& moderate ferrent, neque id omnino facile obtinebam,
quippe me non diligebant modo; sed certatim amabant, atque
horis omnibus, oculis, auribus, complexu tenere vellent, ut me,
si fieri posset, comedere, & intra viscera condere, & vel carnibus
meis expleri cuperent: ipsosque meos artus absorbere, ac de-
vorare peroptarent. Quanquam neque decissent in mea familia,
quæ humanarum rerum diversitas est, viles & degeneres famuli,
qui propter sanctiorem disciplinam, qua nihil injustum domi
meæ mittebam, vel propter nimiam in tractandis morde-
rent.

Illud vero avi mei sanctissimi Abrahami semper in animo
infixum habui, ut non tam illius sanguinis, quam hospitalitatis
hæres fierem, domum enim meam habui communem, mensam
communem, mea haud mea, sed Domini ratus. Ergo cum
conservis partienda cibaria. Neminem itaque peregrinum extra
tectum, non solum cæli injuriis, sed civium etiam petulantia
expositum pernoctare sum passus: Domus mea, ipsa erat hospi-
talis, quæ assidue patebat peregrinantibus, exterisque advenis;
atque ego ipse in domus vestibulo, & juxta iter consistens, præ-
tereuntes perhumaniter invitabam: nefas enim existimassem,
quod barbari tyranni facere consueverunt, Domum apertissi-
mam & hospitalem non habere, nedum suis finibus hospites vi
expellere, nedum lædere.

m Ex divitiis & temporali
felicitate majorem quan-
dam, atque propterea inanem
lætitiâ generari, n. 3.

n De prisca Solis & Lunæ ad-
oratione, deque illius origine,
& antiquitate, in Ægypto
præsertim, diligens tractatio.
o De adoratione ad Orientem,
& quibus cæremoniis, &
ritibus, ex sacris & profanis
non pauca, n. 2, 3, 4.

p Idololatria gravitas, im-
pietas, varia nomina, qua-
runtur, n. 17, 18, 19.

q Harum sententiarum ex-
positio coherensior, & allegoria
Solis, & Lunæ ad splendorem
divitiarum fortunam,
& vitæ jucunditates, diligen-
ter, & minutatim explicatur,
n. 20, 21, 22.

r Duplex hujus sententia
tractatio, in bonum, & in ma-
lum, & quomodo ad rem Eu-
charistia referenda, elucidatur
diligenter.

s Ad vicinarum gentium Æ-
gyptiorum præsertim in hospi-
taliâ, quas Jobus hac
sententia perstringat, non in-
diligens, ex sacris, & profa-
nis d. gressu.

In

In ingenti præterea mihi scelere hypocrisis ponatur, si cum recte factorum testem nullum quærerem, erratorum tamen cunctos esse confcios non optarem; ac ipsos primos mentis motus, publica confessione non curarem. Scio enim spontanea criminis confessione elevari delicta, atque in luce extingui, quæ in tenebris nata, in occulto adoleſcunt, & vires ſumunt. Nullius itaque ſcleris mihi confcius ſum, quod pro more, & ingenio humano jam inde à primo parente, diſſimulare, & ſub honeſta aliqua pietatis & virtutis ſpecie abſcondere curaverim, neque levem aliquam cogitationem, aut iniquam alicujus peccati conſenſionem apud me tacitus aluerim.

Nullius me peccati conſcientia retardavit, quin ſine rubore, & timiditate prodirem in publicum. Quamvis vero nihil mihi vulgi multitudo objicere potuiſſet, quod verendum mihi eſſet, ſed poſſem quaſcunque turbas facile ſuperare, nunquam tamen volui cum multis contendere, ſed quaſvis potius injurias accipi tacitus, ac me domi continui, pacis & tranquillitatis publicæ, quam privatarum injuriarum appetens. Sed incorruptum nihilominus integrumque me præſtiti juſtitia, & honeſtatis vindicem. Nunquam enim imperitæ multitudinis aut ſtulta opinio, aut furens impetus à recto, & æquo me deduxit, quin officium mecum ſtrenue obirem, utraque intrepidus docerem. Frangebam enim ſingulari virtute contumaciam vulgi, atque populares tumultus eximia arte, ſapientiaque ſedabam. Potentiſſimos homines, familiarum capita minime verebar, quo minus inſoleſcentes comprimerem, & ſi quando opus eſſet, publice objurgarem, quamvis propterea in illorum aut odium, aut contemptum adducerem. Ac illud non poſtremum, quod meorum propinquorum, & ſanguine conjunctorum perſonam nunquam accepi, quin omnibus juſ ex æquo dicerem, ac nemo mea dominatione fretus, ſuz ſibi temeritatis me patronum polliceretur. Propter aſſidua vero pietatis officia, quamvis interdum à cognatis, & familiaribus diſpicerem, non ideo frigebam in virtutum ſtudio. Cum vero in extremos, atque ignobiliſſimos ex mea cognatione homines incidebam, minime illos ſaſtidiebam, ſed quamvis mihi contemptum eſſet, benigne illos atque familiariter tractabam. Quod ſi quiſquam ex meis contempnibilis ſua culpa fieret, aut injuriam aliquam ab extraneo acciperet, non ideo percellebar animo, nec mea poteſtate utebar ad illius deſenſionem, ſed rem totam æquitati, & magiſtratibus committebam, tacebam ipſe, & me intra domum meam continebam.

Sed jam, amici, video vos multitudinis rerum, quas dixerim pertæſos, & quæ ad Dei gloriam, & juſtam veritatis, & innocentia deſenſionem enumerarim, & in deteriorem vos partem, & inanem gloria, cupiditatem interpretari. Utinam ergo ſapientem aliquem, & ad percipiendū, quæ à me nunc dicerentur, idoneum haberem auditorem, qui univerſa, quæ pro mea innocentia veriſſime protuli, & quæ adverſarii contra objiciunt, bene memori mente comprehenſa, ac fideliter excepta, in librum referret: iſque idem (quod unicum in votis habeo) ſupremus eſſet judex, à quo nulla eſſet provocatio, qui fidem ſuam innocentia & veritati à me conſtituta aſcriberet; obtinerem procul dubio clariffimum pro mea ſanctitate adverſus omnium calumnias teſtimonium; ſubſcriptum, ſignatumque à judice ad ſempiternam memoriam ſeculorum. Et quidem etiam ipſi meo adverſario, quo cum mihi liſ, & controverſia eſt, quique me confidenter condemnat ſclerata vitæ, rem totam conſcribendam facile committam, ea tamen lege, ut fideliter, ac ſincere excipiat, quæ à me veriſſime dicta ſunt, quippe librum, à quocunque tandem ſcriptum, ſua judex auctoritate, publicoque communiet teſtimonio, & calumniis falſis que meæ vitæ criminationibus infirmatis, ſevereque repulſis, pro mea veritate & innocentia incorruptum feret judicium.

Paratus ſane ſum univerſa meæ vitæ acta libro comprehenſa, ac Dei manu, ſententiaque munita, humero & capite ſublata, univerſis conſpicua conferre. Quidni enim ejuſmodi librum, humero meo tanquam ampliffimæ dignitatis inſigne, aut tanquam victoriæ clariffimæ vexillum non imponerem, quippe non mihi oneri, ſed ingenti decori, & honori futurum? Circumferendi itaque laborem, ſanctitatis exiſtimatione; & publica apud omnes laude lubens compendarem. Quod ſi quidquam forte ſupplicii, & pœnæ judex decernat, humerum, caputque non invitus oneri ſubjiciam; erit enim proſecto mihi ſpontanea ſcleris conſeſſio vice pulcherrimæ coronæ. Si vero præmium conferat ſpecioſum diadema, quo caput cingam, atque condorem, de manu mei judicis accipere arbitror. Quod quidem neque inaniter ſpero: ut qui nunquam mihi turpem, atque vaniſſimam ex alienis laboribus, & ærumnis coronam decreverim, ſordidosve honores ex aliorum inopia, & egeſtate aucupatus fuerim; nam falciculos ſyngrapharum, quas contra quempiam habui, non imponebam meo capiti, ut omnibus eſſent conſpicuæ, glorians nominibus debitorum, & publice legens ad inanem oſtentationem, verum conſcindens condonatis nominibus, debitoribus reddebam.

Auditori vero, atque ſcriptori, ſi quis aſſeſſet idoneus lubens exponam, atque dictabo, quicquid unquam egerim, cogitaverimve per omnes vitæ, & ætatis gradus, jam inde primis pueritiæ annis, per omnes quoque actionum ſeries, & ordines, nec non poſtquam in brevem ſummam omnes meæ vitæ actiones redegiſſem, lubens ita contenta voce coram meo

33.

Si abſcondi, quaſi homo peccatum meum: & celavi in ſinu meo iniquitatem meam.

34.

Si expavi ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorum terruit me; & non magis tacui, nec egreſſus ſum oſtium.

35.

Quis mihi tribuat auditorem, ut deſiderium meum audiat Omnipotens, & librum ſcribat ipſe, qui judicat.

36.

Ut in humero meo portem illum, & circumdum illum, quaſi coronam mihi.

37.

Per ſingulos gradus meos pronuntiabo illum, & quaſi principi offeram eum.

meo iudice, delibro recitarem, deinde tanquam libellum supplicem cum summa animi reverentia, & submissione, iudici meo offerrem, ut ille tandem sua sententia decerneret aut præmium, aut pœnam: illi denique quicquid in eo libro laude dignum legi poterit acceptum referam; quippe illius Divina ope per omnes vitæ gradus salvus, & incolumis deductus sum.

38.
Si adversum me terra
clamat, & cum ipsa
fulci ejus deflent.

Sed dicendi tandem finem faciam, ut quæ sæpe objecistis crimina, tyrannidem præsertim, atque rapinæ, & sordidæ avaritiæ suspicionem, immoderatamque ditescendi cupiditatem, plane diluam, falsaque esse universa doceam, audacter, & confidenter dicam; Si terra hæc ipsa, in qua habito, alicujus à me flagitii perpetrati conscia est, ac quasi læsa ipsa esset, ultionem adversum me postulat Divinam, si aliquam terræ in hac ipsa regione partem à suo domino injuste abstuli, aut per tyrannidem vexavi, aut depopulatus sum, si non jure optimo possideo provinciam istam, si nimia ditescendi cupiditate, & fame, terram quotannis exercui, ac sine ullo requiescendi intervallo plus nimio laborare coëgit, si terra insuper ipsa multo agricolarum, & operariorum culta labore, mercedeque sua defraudatorum, ullius avaritiæ me reum facit; atque fulci ipsi agricolarum sudore, & lachrymis madentes, testes sunt tum illorum fletus, tum illius meæ inhumanitatis, quod illorum sudorem & lachrymas mercede peroluta non absterferim.

39.
Si fructus ejus come-
di absque pecunia, &
animam agricolarum

Si ausus sum alieni fundi fructus comesse, non prius soluto pretio: si ab agrorum Dominis vi quicquam abstuli, aut illos spe fructus percipiendi fraudatos, suspirare & ejulare præ ingenti animi mœrore coegi.

40.
Pro frumento oriatur
mihi tribulus, & pro
hordeo spina.

Illud mihi merito imprecor, ut nullum unquam ex labore meo fructum percipiam, quin potius pro frumento proveniat in meis agris paliurus, & quævis alia spinosa noxiaque herba: & pro hordeo lolium, zizania, labrusca, atque omnis fastidiosa, & foetida herba, tandemque pro dulcibus, & suavis fructibus, nihil deinceps ex terra decerpam quam id, quod mihi gravissimi doloris aculeum infigere, ac nauseam molestissimam efficere possit.

41.
Finita sunt verba
Job.

Hæc dixit, ac peroravit Job: neque deinceps tam seria, tamque longa oratione, nulla jam suorum amicorum interpellatione, aut provocatione, usus est. Itaque cum amicis nihil suppeteret, quod objicere præterea possent: postquam Job tam luculenter de jure, atque æquitate disseruit, ac postquam suorum votorum summam exposuit, silentio conquievit, interim multa secum tacita cogitatione, multa cum DEO mente colloquutus.

JOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS JESU COMMEN- TARIORUM IN JOB

LIBER UNDECIMUS.

Qui est de certamine undecimo, id est, prælonga Eliu disputatione
atque oratione habita ad JOB, & ad tres illius
amicos.

S In primo hoc vestibulo, & quasi ore
longissimæ hujus Orationis Eliu
(quippe lex integra, non pauciora,
ambitiose nimis occupavit capit.)
præmiserimus, quæ de ipso Eliu,
deque hujus disputationis, & cer-
taminis qualitate quæri, & exponi
possunt, facilem deinde ad intelligentiam totius
orationis aditum aperiemus.

QUESTIUNCULA I.

Ex quonam genere fuerit
Eliu.

1. Eliu fuisse ex progenie Nachor, prima sententia-
Buz, Provincia Idumæa. Illustratus Jeremias.
2. Fuisse ex progenie Abraham. Secunda sententia. Ram
& Aram, quibus Abraham trinomius.
3. Posteritas, & cognatio, differunt. Cognatio,
quæ proprie ex Hebræo. Explicatus semel, & iterum
Moyses.
4. Vera questionis solutio Eliu. Idumæus. Cur illius
cognatio indicetur. Adolescentum parentes quæ-
sere.

DUæi similitudine, & cognatione cogno-
ninis, Buzites; plerique existimarunt fuisse
Eliu ex progenie Nachor fratris Abraham.
Nam Genes. 12. 21. dicitur Nachor suscepisse ex
Melcha uxore, Hus primogenitum, & Buz fratrem
ejus. Quare videtur Eliu Buzites, gentilitio
cognomine referre genus Buz. Sententiam
hanc, quasi ex traditione quadam, accepit
Philippus. Describuntque commentaria Hier-
onymi, & Bedæ, idemque Hieronymus in
quæstionibus Hebræicis, fereque amplectitur
Nicetas, atque juniores interpretes sequuntur.
Sed infirmum prorsus argumentum, quod ex
solo nomine, aut cognomine ducitur, cum plures
nomine Buz, legimus, 1. Paral. 5. 14. Ezech. 1. 3.
quos neque ad unum aliquem generis, nomi-
nisque parentem referendos existimamus. Tum
etiam, quod Nicetas in protheoria cap. 21.
existimat verosimile (imo Div. Thom. Hugo,
verum existimant; atque adeo Gregorius) illud
cognomen sumptum, à quapiam provincia Ausididis
urbe: dicerem potius ab Idumææ regionis pro-
vincia: aut regni caput. Dedan, & Thema, &
Buz, & universis, qui assensu sunt in comam & cunctis
Regibus Arabia, &c. Nam si (ut inferius dicemus)
Eliu quoque Princeps, aut dux fuit, oportebit
quoque in regione Hus partem illi assignare, in
quam dominetur. Quanquam quidem Buz,
non provinciam, sed urbem Idumææ vocet Hier-
onymus; atq; adeo gentes illas Dedan, & Thema
& Buz, & Arabiam constituat. Ha (inquit) gentes
in solitudine sunt, vicinæ, & mixtæ regionibus Ismaelita-
rum, quos nunc Sarracenos vocamus, & de quibus dicitur.
Qui assensu sunt in comam. Theodorctus, vocat Buz
gentem Persicam, videlicet eam Arabiæ partem, quæ
vergit ad Persas, & Medos. Cum quo consentit
etiam, quod Septuaginta explicatè tradunt, Eliu
fuisse Ausididis regionis.

Secunda sententia asserere videtur Eliu fuisse

ex progenie Abraham, nimirum per Esau; sententia
nititur autem illi nomini Ram, hunc enim exi-
stimant esse ipsum Abraham, sic aperte legit
Chaldæus. De cognatione Abraham. Sequuntur
Philippus, & commentaria Hieronymi, &
Bedæ, ex recentioribus Albertus Magnus
Ergo cum Ram sit ex progenitoribus David.
1. Paral. 2. 9. 10. dicitur enim Ram, Nepos
Phares, & Filius Esron, idemque Ram vo-
catur Aram in Mathæo Esron autem genuit
Aram, non loquitur de hoc Ram, quippe
posteriori, quam Eliu Buzites: sed de priori
alio: & consequenter asserunt Abraham tri-
nomium esse, Primo Ram, cum in Chaldæa
esset, quod interpretatur excelsus. Secundo
Abram quasi transiens, aut proficiens, quia
videlicet profectus est trans flumen Euphra-
tem. Tertio tandem Abraham, quasi Pater mul-
tarum gentium. Hic ergo Ram, est de cujus cogna-
tione dicitur esse Eliu; Et quidem nisi splendida,
& celebris fuisset cognatio Ram, nunquam illius
mentio fieret. In generatione itaque (ait Philippus)
Eliu nominibus nobilitatem nativitatis voluit demon-
strare, quæ uniusque clara, ac splendida familia esset,
unde hic nasceretur, cui etiam tantus vir Abraham,
tam magnus, & illo sæculo præcipuus, quique Deo pla-
cuisset, singulariter nominatus cognatione adjungere-
tur.

Sed est in hac ipsa sententia non nihil dissidii;
nam Philippus adhuc censet esse Eliu ex Nachor, Duplex
fratre Abraham: nam quod Nachor, & Abra-
ham fratres fuissent, qui deinde erant posteri
Nachor, erant quidem, non de posteritate, sed de
cognatione Abraham: nam ipse Abraham vocat
filios, & posteros Nachor, cognationem suam, Genes.
24. 3. Cum adjuravi servum suum: ad terram, &
cognationem meam proficiscaris, & inde accipias uxorem
filio meo Isaac. Quod impletum legimus in domo,
& familia Nachor. Alii, & rectius existimant,
si semel asseratur Ram fuisse eundem, qui
Abraham, consequenter asserendum Eliu fuisse
ex posteris Abraham per Esau; tum quoniam
originale nomen cognationis Mispahabab, significat
familiam, aut domum, cujus sit unicum caput, &
auctor, quare significat multos cognatos, aut
consanguineos, sub uno parente, & generis
propagatore; ut clare per eandem ipsam vocem
dicitur Genes. 24. 40. Accipies uxorem filio meo
de cognatione mea, & de domo patris mei. Quod im-
pletum est in Rebecca filia Bathuelis, neptis Na-
chor, non enim familia Nachor erat cognatio
Abraham, sed erat cognatio, & familia, domusque
patris Abraham. Cum autem hic dicitur, Eliu
de cognatione Ram, dicitur esse de domo, & familia
Ram; qui si Abraham est, oportet quoque fuisse
ex illius posteris, & filiis. Eadem quoque vox
vertitur familia & adjunctis aliis explicatur.
Numer. 1. 20. Per generationes ac familias, & domos
suas. Tum etiam, quoniam si illud speciosum
erat, quacunque ratione communicasse sanguinem
Abraham, cur etiam sacri istius libri auctor, illud
non explicuit, cum totum aliorum amicorum
mentio facta fuit, quos certius erat fuisse poste-
ros Abraham: neque tantum de cognatione, sed
de familia, & posteritate per Esau. Sed ais, familia,
& cognatio Ram celebris erat, & nobilis, qui
nisi sit Abraham, ignobilis erit, ut cujus caput
nemini notum. Respondeo nobis quidem
nunc

auctores
& funda-
menta.
Chaldæus
Philippus
Albertus.
Ram
quia.

Abraham
trino.
mius.

3.
Duplex
hujus
sententia
semita.
Philippus
An Eliu
ex Na-
chor.

An ex
Esau.
Cognatio
& familia
quid pro-
prio.

Ram no-
bilis fami-
lia caput.

Primæ
sententia
suspiciōe
auctores.
Philipp.
Hieron.
Bedæ.
Nicetas.
Theod.
Manuel.
Sa.

D. Thom.
Hugo.
Gregor.
Iulianus
cognom-
en unde
sue-
tneuris,
n pro-
vincia.
Hieron.

Secundæ
LXX.

nunc ignotum esse, at honoris, & nobilitatis causa tunc scriptum, non videri dubium, sicut etiam *Barachel*, quem oportet famosum fuisse suo sæculo virum. hoc tantum loco legimus. Denique quisquis fuerit *Ram*, quisquis *Barachel*, honoris ergo nunc scribitur, cum tamen neque parentes, neque cognatio aliorum trium describatur.

4. In re ista nemo habere potest aliquid certi, & explorati, conjecturæ, si quæ ex Scripturis fieri possunt, productæ jam sunt. Qui illas attente ponderabit, in neutra parte inveniet magnum momentum. Ego hominem amicum Idumæorum, & Husitanorum Principum, & posterorum Esau, facile quoque credam Idumæum, & Esau posterum, inter Idumæos natum, & educatum. De cognatione illius, si cui, quæ nuper dicebamus, non valde placuerint, atque adeo putarit aliquid aliud mysterii inesse in ea parentis, & cognationis indicatione, licebit quidem suscipere, quod jam dicam. Ubi de alicujus origine, & genealogia ex professo non agitur, si senex ille sit, de quo agimus, aut cum quo loquimur, neque obiter quidem, strictimve, illius parentes, aut cognatio indicari, aut quæri solet: ut qui ex suis facinoribus, & præclare gestis notus esse debeat. At si junior sit, quæri, & ostendi illius parentes solent; juniores enim ex parentibus potius, quam ex suis operibus nobilitatem habent. Sic sane vides de adolescente David rogare Saulem? Reg. 17. 56. De qua stirpe descendit hic adolescens? filius sit iste puer? Rursus. De qua progenie es, & adolescens? Tobias quamvis cæcus, at audito adesse juvenem illum, rogat cap. 5. 16. Rogo te, indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu? Respondit vero Raphael Ego sum Azarias, Anania Magni filius: nimirum illius speciem præ se ferebat. Similiter Raguel osculatus Tobiam junorem dixit: Benedicito sit tibi, fili mi, quia boni, & optimi viri filius es, cap. 7. 7. Quid igitur mirum, litrium Principum virorum ætate, ac sapientia provectissimorum cognationes, atque parentes taceantur, at junioris Eliu cognatio, parensque simul cum illius nomine statim indicentur: videlicet ut adolescentiam illius nemo contemnat, neque sapientiam, quamvis propter ætatem cum cæteris amicis non enumeretur.

QUÆSTIUNCULA.

Quis Eliu fuerit: an idem qui Balaam?

1. Balaam fuisse ipsum Eliu, antiquorum sententia.
2. Balaam Mesopotamius, quæ illius patria. Illustratus Moyses.
3. Mesopotamia fines. Aram, quæ regio.
4. Balaam Ariolus. Damnaus avaritia, & falsa doctrina. Ariolus quis dicatur.
5. Balaam tandem resipiscens. Non valde longa vita Eliu.

1. EX Hieronymo in qq. hebraicis ad plures emanavit traditio illa pervulgata, Eliu ipsum eundem fuisse Balaam. Quam sententiam fuisse Patrum doctissimorum Scripturarum, scribit Philippus, tum in præfatione totius libri. Idem sequitur Rupertus lib. 6. in Genes. cap. 24. Hieronymi verba adscribenda ex traditione Hebræa, Genes. 22. Secundus natus est de Melcha Buz, & ex hujus genere est Balaam ille Divinus, in Hebræo tradunt, qui in libro Job dicitur Eliu; Primum vir sanctissimus, & Prophetes Dei, postea per inobedientiam, & desiderium munerum, dum Israël maledicere cupit, Divini vocabulo nuncupatur, diciturque in eodem libro: Es iratus Eliu filius Barachel Buzites, de hujus videlicet Buzi radice descendens. Hæc Hieronymus. Quæ si ille ex sua sententia protulisset, multum apud me haberent ponderis. Sed nunc leviter excogitata censeo: nam Balaam fuit quidem ex Mesopotamia: Eliu vero, quamvis Mesopotamium appelleret Episcopus Algeriensis, forte alludens ad hanc Hieronymi traditionem; at fuit ex terra Hus. Hoc habemus ex auctoritate Septuaginta, quæ gravissima est, vocant enim Husitanum; tum etiam ex ipsa, quæ exigit Husitam fuisse, quia ad consolandum Husitanum Regem accesserit; aut potius non tam accesserit

ex alia provincia, quam ibi omnino degens, Jobi An Ba. infortunio, & disputationi interfuerit. Et illud laan. Me. quidem habemus ex Deuteronom. 23. 4. de sopota. Ammonite, & Moabite: Conduxit contra te mius, Balaam filium Beor, de Mesopotamia Syria, ut malediceret tibi. Ubi Orkelus legit: Conduxit contra Onkel, te Bileam, filium Beor de Pesber Syria, quæ est juxta Euphratem. Ubi videtur forte vocem originalem retinuisse, quod crederet, eam fuisse urbem aliquam patriam Balaam.

Sed ais, rem hanc esse incertam: nam Numer. Cujas 22. 5. potius videtur Balaam fuisse Ammonites: fuit nam Balach misit ad Balaam filium Reor Ariolum, Balaam, qui habebat super flumen terra filiorum Ammon. Ubi Septuaginta vocem etiam quasi originalem retinentes, videntur assignasse propriam urbem Balaam, Misit legatos ad Balaam in Ibaabura, quod est, super flumen terra filiorum populi illius. Quæ etiam particula, terra populi illius, habetur in Hebræo; vox autem illa originalis oppid Balaam, propriè est Pesber, quam etiam hoc loco, sicut in Deuteronomio retinuit Orkelus. Ergo tantum videtur ex his locis elici posse, Balaam habuisse quidem juxta Mesopotamiam, aut juxta Euphratem, & terram Ammonitarum: nam Mesopotamia, si largiuscule accipiatur, pro universa regione, quæ inter duos illos magnos fluvios, Tygri, & Euphratem interjacet, non dubium, quin Babylonem usque pertingat. Euphrates enim, ab Armenia, unde erumpit, Cappadociam petit Mesopotamiam præterlabitur, & Babylonem lecat, tandemque in Rubrum mare influit. Sicut autem Mesopotamia est juxta Chaldæam, & juxta terram Ammonitarum, ita etiam est juxta Arabiam, & Husitanam regionem: nam omnes illæ provinciæ sunt Syriæ, sive Aram. Itaque nihil certi haberi potest, cujus fuerit Balaam; tantum sedem habuisse ad Orientalem partem illius regionis; ipse enim ait, Numer. 23. 7. De Aram adduxit me Balac, Rex Moabitarum de montibus Orientis. Refertur autem hoc à nonnullis ad Arabiam Felicem Orientalem, unde tres Magi Reges Christum adoraturi venerunt, successores quidem Balaam, ut Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus, & plerique Patrum tradiderunt.

Aram autem, sive Aramæa regio, ipsa est Syria, quæ omnes illas regiones complectitur, ut sentit Hieron. Div Hieronymus, de Tradit. Hebræi. Genes. 10. Et super id Amos 15. Tenentem sceptrum de domo vossupraus. Immo & propterea aliquando videtur Syria cum Mesopotamia confundi; solet enim appellari Syria fluviorum, Genes. 24. 10. & Deuteronom. 23. 4. quasi Syria. Mesopotamia, in Hebræo, non solum quod aliqua tantum Syria particula sit, quæ dicitur Mesopotamia, proprie dicta, sed quod maxima Syriæ pars tota sit Mesopotamia, & interamnus, videlicet inter Euphratem, & Tygri. Quare frequenter quod in Hebræo dicitur Aram, vertitur ab Interprete, Syria. Ergo Balaam non quidem inter Ty Aramæum, ut Chaldæus, & Josephus appellant, sed Medianitam sine ulla Scripturarum detrimento appellat Andreas Mafius Josue 13. ver. 22. Ergo ut tandem concludam nihil effici potest ex ista Balaam patria, & habitatione, quod probè non fuisse Eliu.

Respondeo finè, nihil omnino certi inde haberi; at illud videri maxime probabile, Balaam non fuisse Husitanum; Eliu vero, & Husitanum esse dictum est, & deinde confirmabimus. Tum etiam quoniam Balaam, Divinum, atque Ariolum fuisse, Scripturæ testantur: sunt autem Arioli, ut definit Isidorus lib. 8. etymol. cap. 9. Qui circa aras Idolorum, nefarias preces emittunt, & fuisse sacrificia accipiunt. Quare antequam prophetaret, erigebat Balaam aras & imponebat victimas, semel Numer. 23. 1. & 29. id, quod etiam docet Augustinus lib. 2. qq. ad Siniplician. Vide quis, etiam lib. 4. qq. in Numer. quæst. 48. Theodoretus super Numer. q. 40. 41. 42. 43. 45. Idem, quæ ex Origine Ambrosius, Chrysostomus Theodoretus confirmant Arboreus in Theosophia, & noster Origenes Joannes Ferdiandus in Thesauris Scripturarum, verbo Balaam. Damnat etiam improba avaritia apud Judam Apostolum, & falsa doctrina. 2. Petr. 2. 15. Apocalypsi 2. 14. & ne Joannes suggerit, nandus.

Eliu non fuisse Balaam. Eliu Husitanus. Orosius. LXX.

suggerit, de gerendo bello, non per viros, sed per *fœminas*, Numer. 31. 16. Eliu autem nemo, una excepta arrogantia, & tumore animi, ac loquacitatis nota damnat vel falsi atis, vel improbitatis: de Deo enim, deque Divinis rectissime sentit, & de universis pietatis, & virtutum officiis salutarem disciplinam præcipit.

An Balaam primum sanctus, postea magus. Hieron. Oppositum verius, Balaam, primum Ariolus, & Magus, & ignorans verum Deum; postea à Deo vero edoctus, & illustratus fuerit, sicut ipse significat Numerorum, 24. 3. *Dixit homo, cuius obturatus est oculus, qui cecidit & sic aperiantur oculi ejus.* Sic docent Augustinus, & Theodoretus citati. Præterea, quod si Job est quintus ab Abraham, ut capit. 1. diximus; & Eliphaz Primogenitus Esau, oportebat Eliu, qui hoc tempore vixit, supervixisse ferè annos trecentos, usque ad internecionem illam Madianitarum, cum quibus interfectus est Balaam, Num. 31. 8. & Josue 13. 22. quod contigit sub mortem Moysis. Vide Titelmannum in præfatione hujus libri.

QUÆSTIUNCULA III.

An Eliu fuerit ex Iobi amicis, qui ad illum consolandum venerunt.

1. Eliu inter amicos Iobi relatus.
2. Tres tantum amici Iobi nominati. Hi miraculo excitati ad visitandum Job.
3. Eliu fortè Iobi consanguineus. Forasito interfuit disputationi amicorum.

1. An Eliu fuit Iobi familiaris & amicus. LXX. Micum vocat Gregorius, ac ferè is est communis sensus Interpretum, neque enim familiariter, imo ad severiorem oburgationem neque accessisset. Contra obstat, quod inter reliquos amicos nunquam numeretur: & cum cap. 32. versic. 3. in Hebræo habetur, *adversum amicos ejus, vel suos*, indignatus est; at tum Septuaginta, tum Vulgatus interpres, omiserunt de industria illud pronomen, ne videretur referendum ad ipsum Eliu, quasi ipse fuisset illorum familiaris, & socius: cum tamen debeat referri ad Jobum, cui illi tres amicitia, & necessitudine juncti fuissent. Sed in hac tamen dubitatione duo videntur asserenda.

Primum non fuisse ex societate trium illorum amicorum, qui condixerunt sibi, ut pariter venientes consolarentur Job. Semper enim tres numerantur, non plures, supra cap. 2. 11. & cap. vigesimo quarto 7. Tum etiam Deus videtur in numero ponere Eliu, neque illius meminisse, cum loquitur cum Elephaz de duobus illius amicis cap. 42. & 9. imo & ipse Eliu, non suos amicos nominat, sed Iobi potius tres illos viros, cap. 35. 4. cum ait: *Respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis decum.*

Tandem Hebræi hos tantum tres amicos peculiari illo miraculo excitatos ad Job visitandum tradunt; quod Nebienlis refert super id Psalm. 4. *Afructu frumenti, &c.* Et Galatinus lib. decimo cap. 8. ad Eucharistiæ Sacramentum, de tribus his Iobi amicis agens: *Tradunt* (inquit) *Hebræi, arbores, quæ erant in hortis eorum, aruisse, videruntque panem, quo sustentabantur, versum in carnem viventem: & vinum, quod bibebant, conversum in sanguinem, & relexerunt unusquisque de loco suo, & hujus officii gratia liberati sunt à descensu ad locum, qui deputatus erat eis in Gehennam.* Eliphaz de regione Theman, quæ (ut placeo multis) insula est in sinu Arabia, Baldad, de provincia Suba, quam credunt esse partem Ægypti superioris. Sopbar, de regione Naama, ea est terra Judæa, quam Promissionis appellant, & ipsi quidem convenerunt in unum, ut accederent ad Job consolaturi, & confirmaturi eum. Sed de his diximus plura cap. 2. Accedit quod ætatis, tum etiam dignitatis dissimilitudo, non poterat amicitiam & familiaritatem facile illicere, neque cum Jobo, neque cum illius amicis, & prolixioris ætatis hominibus.

Secundum, sicut multos alios tum Iobi clade, tum trium Regum adventu commotos ad tam insolitum spectaculum confluisse; ita & Eliu adolescentem acrem, & vehementem, non solum audiendi, videndique sapientissimos Reges, etiam non rogatum dicendum cupidum accessisse, verosimile est, præsertim si ulla sanguinis commotione junctus erat, aut ex discipulis quondam, & auditoribus Iobi familiaribus. Rem hanc Olympiodorus his verbis tradidit in fine cap. 42. *Videtur Eliu non una cum Iobi amicis ad eum visendi causa venisse, sed forasito id fuisse: & in Jobum at laboriosa ægritudine, ærumnaque multatum, & in amicos cum eo disputantes incidisse.*

Accidere enim solet, ut post institutam disputationem, nonnulli conveniant; atque in disputationum cœtu consistent, atque ea, quæ utrimque dicuntur, audiant, suas ipsi etiam rationes quædam obtrudant, & eas ejusmodi, ut iis deinde sit disputandi munus complectendum omnino. Eliu itaque visendi tantum causa adfuit, quare de illius adventu, ne verbum quidem divina Scriptura. Accessit verò (ut existimo) bono, & amico animo, si non ad consolandum, at certe ut aliquam officii partem persolveret. Quare à principio universæ disputationi interfuit, ut ipse indicat vers. 6. 7. 11. 12. 16. Deinde quoniam Justitiae cultor, & Divini tuendi honoris cupidus, & studiosus, neque vulgari excultus sapientia videtur: quæ duæ semper res, primis illis præcipue seculis, Jobum multum valebant ad benevolentiam inter Reges, & viros Principes conciliandam. De quo statim.

QUÆSTIUNCULA IV.

Quæ Eliu sanctitas, atque sapientia?

1. Eliu vir justus, figuram gestas vana gloria amatum.
2. Sapiens, & eloquens. Sententiæ nomen in bonum, fere semper in Sacro sermone. Catholica dogmata Eliu.
3. Nominis Eliu notio, & interpretatio. Minus peccasse, quam ceteros amicos.

Eliu virum sanctum non minus, quam tres alios amicos, aperte ostendit cum illius oratio, tum illud, quod eleganter Gregorius in Præfatione hujus capituli, sapienterque observat, tantum reprehensum esse à Deo imperitiam, cuiusdam in dicendo arrogantia, & tumoris: Gregorius cum tamen cæteris præcipiat peccati expiationem. Quare cum alii Hæreticorum personam, Eliu figuram representare vana gloria amatum, & quorundam Doctorem fideliem, sed tamen arrogantem, qui non tam Dei gloriam quam suas laudes nuncupantur. Quanquam illæ virtutes in eo non omnino desiderantur, observantia, & pietas erga majores natu, atque modestia, & quædam, & capitis demissio in audiendo, cap. 32. 6. & paratus est, si quid erraverit, corrigi, cap. 34. versicul. 32. non est personarum acceptor, cap. 31. versicul. 31. familiariter cum Deo agit, & blande illum compellat Patrem, capit. 34. 36. Deum timet omnia potentem & præmio, aut poenâ afficientem mortales, capit. 33. & 34. 35. 36.

Denique ubique videtur ardere Divini amoris zelo, sed non secundum scientiam, Sapientia verò, atque eloquentia eximia fuit, fundit enim sententias sapientissimas, ex iplo Dei testimonio dicentis, capit. 38. 4. *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* Sententiarum vero nomen sic exponit Gregorius capit. secund. hujus Præfationis: *Cum dicis Sententias, sed non addis proinus quales, vult procul dubio, bonas intelligi: nam cum sententiæ dicantur, nisi etiam male dicantur, mala sentiri non possunt: in bono enim semper Sententias accipimus, sicut scriptum est:*

5. Eliu forte ex Iobi consanguinitate, & auditoribus.

Olympio.

Disputationibus aliorum se committentes.

Eliu sapiens, & justus bono animo ad Jobum accedens.

2. Eliu sanctorum trium amicorum, & cum arrogantiis, & virtutibus, & Pietas & Observantia.

3. Eliu eloquentissimus, Gregorius.

est : Sapiens sibi videtur piger septem viris lo-
 Prov. 26. quentibus Sententias. Et quidem Rab. Moyses
 Aegyptius lib. 2. Doctoris dub. cap. 24. ait.
 Dogma- Apud amicos honoratum fuisse Eliu propter sapien-
 ta, & præ- tiam. Sed plura suo loco. Nunc tantum in-
 cipua ca- dicanda, quæ Eliu sua procul dubio sapien-
 pita Ora- tissima oratione attingere videtur.
 tionis E-
 liu.

Primo quidem, *Trinitatis* mysterium infi-
 nuas, capit trigesimo secundo, versiculo 22.
 agnoscere videtur *Spiritus Sancti* donum Sapien-
 tia, versiculo 4. *Creationem*, & animam ratios-
 nalem inspiratam à Deo primo homo homini,
 cap. 33. versicul. 4. 6. cap. 34. 14. 19. capit. 35.
 versicul. 10. cap. 36. versicul. 8. *Angelorum in-*
numerabilem multitudinem, cap. 33. versicul. 33.
 Reliquorum naturæ operum, *Meteororum* præ-
 fertim mirabilitatem, capit. 36. versicul. 27. 28.
 29. 32. capit. 37. 34. usque ad 22. *Iustitiam* cap. 34.
 versicul. 10. 11. 12. 17. 29. cap. 36. versicul. 6. 7. 22.
Providentiam singularum actionum, capit. 34.
 versicul. 21. 22. 25. 28. cap. 35. 13. cap. 37.
 versicul. 3. *Incomprehensibilitatem*, capit. 36.
 versicul. 25. 26. & cap. 37. versicul. 23. 34. *Æter-*
nitatem, capit. 36. versicul. 26. Dogmati item
 quadam tum ad fidem, tum ad mores perti-
 nentia : morbos corporis interdum pro peccatis
 immitti, cap. 33. versicul. 17. 19. 25. *Sanctorum*
Angelorum preces, capit. 33. 33. versicul. 23.
Studium Orandi in tribulationibus cum animi
 demissione, cap. 33. versicul. 26. 28. *Somniorum*
 quorundam Divinas immisiones, capit. 33.
 versicul. 15. *Operum dignam mercedem*, cap. 33.
 versicul. 17. 27. cap. 34. versicul. 11. 18. 22. 25.
 26. 30. cap. 36. 9. 10. *Adoptionem filiorum Dei*,
 cap. 34. versicul. 36. *Novissimum Iudicii diem*,
 & sempiternos impiorum cruciatus, cap. 35.
 versicul. 15. *Piorum etiam dignum præmium*,
 cap. 36. vers. 11. *Supplicem*, & utilem *Sancto-*
rum patientiam, cap. 33. vers. 26. 9. 36. vers. 10.
 15. 18.

Eliu nihil Denique nihil minus sapientia, & Theolo-
 omniaus giæ sublimioris videtur tribuendum Eliu, quam
 sapiens amicis senioribus. Imo & cum illos aliquando
 quam alii Prophetarum appellatione dignati fuerimus,
 amici, hunc potiori jure ex Augustini sententia,
 August. Prophetam compellamus : nam super id cap. 32.
 Eliu an 19. *En venit meus quasi mustum absque spiraculo*,
 Prophetæ, &c. *Commendat* (inquit) *hunc Scriptura*, quia
 Eliu acu- in Prophetia loquutus sit. *Ceteris quoque acutio-*
 rior cate- rem, & in dicendo acriorem, propiusque ac-
 ris, cedentem ad veritatem, *D. Thom.* censet;
D. Thom. proptereaque non respondere factum Job.
Gregor. Atque adeo Gregorius jubet : *Verba Eliu tanto*
graviori cum spectatione pensanda esse, quanto per
juventutis audaciam ferventiori Spiritu proferun-
tur.

Notio, & Rectam dentque fidem, atque rerum Divi-
 proprietat natum scientiam suo nomine præferre videtur :
 nominis nam ex eodem Gregorio, *Eliu*, sonat, *Deus*
 Eliu. *meus iste*; vel *Deus Dominus*. Illud enim vide-
 Gregor. I tur de fidelibus dictum; *Scitote, quoniam Domi-*
 Ps. 9. 9. *nus ipse est Dominus*. Sed cum à nomine *El*, &
 אלהי affixæ primæ, & tertiæ personæ videatur
 componi, sic explicari oportet. *Deus meus ipse.*
 Vel, *Fortitudo mea ipsius*. Speciosa quidem, ac
 religiosa compellatio; non minus quam alio-
 rum trium amicorum nomina; neque minus
 pulchra illa notio ejusdem nominis, quam
 Olymp. Olympiodorus tradit in fine Catenæ, *Sonat*
 (inquit) *Eliu*, *Deus audiens* seu *Filius Deum enun-*
 cians. Quanquam, unde istam significationem
 hauserit, ex quæ radice decerpere potuerit,
 prorsus ignoro. Sicut autem nomen *Buz*, ex
 quo *Buzites* dictus est, inter Hebræos postea
 usurpatum fuit; sic sane etiam invenimus no-
 men *Eliu*: tum etiam Princeps quidam de tribu
 Manasse, 2. Paralip. 12. 10. & nepos *Obed*
 Edom 1. Paralip. 26. 7. & *Dux*, qui præerat tribui
 Juda, *Eliu frater David* 1. Paralip. 27. 18.
 Sed quomodo peccaverit Eliu, tum re ipsa,
 & contadicendi, atque maledicendi studio,
 & temeritate quadam prave judicandi; tum in
 forma ipsa argumentandi (quanquam multo
 minus peccavit, quam ceteri amici, ut ele-
 ganter explicat Nicetas in Protheoria cap. 21.
Jobi tantum mentem non est affectus, cum ad Deum
Judicem provocavit. Vide inferius versic. 3.)
 idem dicendum, quod de ceteris
 amicis Vide superius ini-
 tio capitis 4.

Eliu mi- nus pec- cans, quam alli amici.

QUÆSTIUNCULA V.

An hæc Oratio Eliu numeranda sit
 inter Jobi certamina?

1. Eliu acerrimus athleta. Ira opportunitas in bello.
2. Eliu impetns. Silentium Jobi, & patientia fran-
 gi.
3. Ira antidotum. In rixa, Victor, qui vincitur.

Certamen fuit eo gravius, quo athleta ætate
 valentior, & ardore dicendi, & repugnandi,
 atque vincendi cupiditate commotior. *Post*
ares alios (inquit Gregorius) *ad contumelias etiam*
Eliu junior excitatur, ut tranquillitatem sanctæ man-
suetudinis saltem dedignata levitas perturbaret aia-
is. Adde ætati per se præcipiti magnum iræ
 impetum; quæ, ut Seneca aliquando dixit,
Exvolsit animos, & incitat, nec quicquam sine
illa magnificum in bello fortuito geris, nisi hinc
flamma subdita est, & hic stimulus peragitavis,
misitque in pericula audaces. Accedit verò, quod
 cum hoc sit certamen ultimum, omnium suarum
 virium ignes subijcit Satanas Athletæ suo, quo
 Jobum deiciat. Atque in id potissimum incumbit
 Eliu, quod adversarius sibi efficiendum pro-
 posuerat, ut blasphemasse probet: verba enim
 potius, quam facti Jobi calumniatur. Vide
 inferius versic. 3. Videre igitur licet adolescentem
 natura vehementem & ærem, iratum, & in-
 dignantem adversus hominem ætate gravem, ac
 meritis mitissimum, ac patientissimum laborum
 incredibilium; illum præterire studio, & impetu
 dicendi elatum, & insolentem adversus
 hominem silentem, & aures jam habentem
 quotidiani convivio defatigatas. Et cum omnia
 acerrimi Athletæ, atque irati concertatoris
 documenta præbeat Eliu; In Jobo tamen omnis
 mitissimi animi significatio elucet: *Rubicundus ille*
est ob iram (mutuo Basilii verba) *hic minime rubor*
rem præfert; illi sanguinei oculi, hujus quies, ac cum
gravitate aspiciunt: vox illi aspera hinc mitis. Est
 vero novus hic totius disputationis actus, nova
 etiam argumentandi forma tanto subtilior
 quanto magis in se ipsam reflexa, nam videtur
 argumentari (ut Logici ajunt) quasi ad homi-
 nem, ex ipsis Jobi verbis, & dictis. Tanto
 igitur orationis pondere, quasi respondendi
 facultate negata, videtur opprimi Job accedente
 præsertim Divina etiam locutione, quæ acriter
 an eundem invasit & institutam Eliu orationem
 quodammodo suscepit, atque promovit. Sed cum
 amicos ceteros Job sua oratione, atque defen-
 sione refutaverat, nunc quoque non minus silen-
 tior, & sustinentia incredibili invictum se ab inju-
 riis, & calumniis, atque ab impetu, & temeritate
 adolescentis hominis inexpugnabilem præstat;
 sapientissimumque esse demonstrat: *Sapientibus*
enim (ut Euripides dixit) *silentium est responsum: quo*
magis, adversus iniquos opus habemus. U. Plutarchus
 addit: Atque illud quidem præstat suo immoto
 silentio, & omnis sensus experte, quod inter con-
 vitia, & contumelias faciendum Basilus præcipit
 hom. de ira: *Noti* (inquit) *tuam persuaderi mentem,*
ne ab eo, qui te convitiis, & omni injuria petis, compre-
hendi patiare. Sine illum frustra se alligare: in seipso
dilumpi. Sicut enim ille, qui minime sentientem, aut
curantem verberat, seipsum lædit, & incommodo afficit,
quod neque inimicum plectere, neque animam, iramque
exsanare se videat: Sic & is qui contumelia in eum, qui
nequaquam doleat utitur, ardebit magis, & animo astua-
bit. Ergo cum suo silentio quasi inferior videat-
 tur Job, & victor Eliu, at in rixa profecto, ille infe-
 rior est, qui Victor est. Vincit igitur silentio Job, &
 ille omnino inferior est, cui dici oportet: *Ama-*
ritudo, & ira, & indignatio, & clamor tollatur à te Ephes.
 4. 31. Qui autem existit tant Eliu se interponere,
 æquissimum arbitrium inter Job, & amicos, ut cum
 utroque reprehenderit depositis utrinque erroribus,
 in gratiam redeant suo interventu; benignius
 quam oportet, immoderatum impetum Eliu &
 insolentem excandescantiam interpretantur.

Hæc, quæ præmisimus, fores aperue-
 runt luminis totius dispu-
 tationis.

CAPUT XXXII.

ARGUMENTUM CAPITULI.

Eliu tres Jobi amicos seniores reprehendit, quod non potuerint Jobi orationem redarguere: atque sua orationi valde insolens, & parum verecundum exordium capit ab offensione, & commendatione sua.

I. Omiserunt autem tres viri isti respondere Job, eo quod justus sibi videretur.

1. Omittere quid. Quies, prateriti laboris index. Viri appellatio de imbecillo. Respondere non solum verbis, sed etiam re.
2. Amphibologia sublata ex Textu Hebræo.
3. Irati habitus. Iracundia cum superbia conjuncta.

LXX.
Quies post
magnam
disputan-
di conten-
tionem.

שבת
Vir pro
imbecillo.
עבש

Responsio
non solum
verbis sed
etiam re-
spon-
dit.

LXX.
Symmachus
Ambigui-
tus Ora-
tionis He-
braicæ
sublata.

Chrysost.
Gregor.
Rabanus.
Nicol.
Hugo.
Tiselm.
Oserius.
Ilucidatio
Hebraicæ
lectionis.
Secunda
interpre-
tatio ve-
similior.
Vatabl.
Cajetan.
D. Thom.
Carthus.
Olymp.

OMiserunt. Septuaginta eleganter: *Cessaverunt tres amici ejus, ultra contradicere Job.* Verbum ipsum originale *quiescendi*, *Sabbab*, indicat contentiorem, & defatigationem disputationis præteritæ, & ingentem vim positam in repugnando, & contendendo. *Tres viri.* Nihil nunc præclarum, & magnum importat *Viri* appellatio: potius imbecillitatem indicat nomen *Ghanasim*, quod tanquam inferiores superati fuerint a Job; atque illorum argumenta valde fuerint debilia, & remissa longeque infirmiora Jobi defensione, & illius innocentia verissima testificatione, *Respondere.* Existimo verbum *respondendi*, non solum ad verba referri oportere, sed etiam ad gestum, & habitum corporis: nam est etiam repleta, & oculus sua responsio ad alterum, ut non semel diximus. Significavit itaque nihil amplius sibi cum Jobo controversiæ, disputationisve futurum, sed relinquendum hominem, & permit-tendum abundare in suo sensu; non cedentem amicorum monitis. Discessissent itaque, nisi illos detinisset sua Eliu oratione, & inter-ventu.

Eo quod justus sibi videretur. Ambiguam ora-tionem efficit reciprocum illud, sibi quod vel ami-cos, vel ad ipsum Job referri potest. Septuaginta de amicis accipiunt, legentes: *Erat enim Job justus coram eis.* Addit etiam sua lectione Sym-machus, visum fuisse amicis, multo quam ipsos sanctiorem; eo quod ipse justus appareret super eos. Quali jam Jobi defensio tot juramentis, & ex-crationibus confirmata, illis persuasisset, Jobum vixisse sancte, & immerito suis criminationibus tentatam fuisse illius innocentiam. Indicat hoc Chrysostomus clare vero hac ratione interpre-tantur Gregor. Glossa Rabani, & alii Latini. Sic igitur sponte tacuerunt, silentio se victos proferentes. Sed ex Hebræo commodiori sen-su tollitur ambiguitas; est enim reciprocum singularis numeri, ut ad Jobi judicium de seipso referatur: Quare proprie legas: *eo quod ipse justus in oculis suis ipsius.* Vel, *in oculis illius.* Qualitanta Jobi constantia & ardor in se defendendo; vix illis esset iracundia potius, atque pertinacia re-pugnandi, & cupiditas volendi videri justum, & sanctum; atque contentio, & tumor superbie-n-tis animi, cum tamen revera esset veritatis, non contentiorem studium. Sensem hunc non solum Hebraizantes, Vatablus & Cajetanus, sed Divus Thomas, & Carthusianus agnoscunt, atque adeo etiam Olympiodorus. Unde vers. 3.

II. Et iratus, indignatusque est Eliu, filius Barachel Buzites, de cognatione Ram. Iratus est autem adversum Job, eo quod justum se esse diceret coram Deo.

1. Ira contentiorem libidinem parit. Irati habitus. Ira ex superbia.
2. Veritas historiae Job.
3. Quæ fuerit Eliu irascendi occasio, quod illius propo-situm in confutando Job.
4. Particula, Coram serviens comparationi. Explica-tus Samuel.

Pineda Tom. II.

5. Ira ubi opportunum habeat locum, & tempus. Explicatus Matthæus, ira, quæ justa est, ira non est.

Nullum viro justo quiescendi spatium: nam aliis silentibus, intervenit oblatratio molef-tissima; & post aliorum contentiorem, succedit iratus Eliu. Ira autem in disputatione, ut Plutarchus dixit: *Studium cognoscendi in libidi-nem contendendi versit.* De hujus autem parenti-bus, & cognatione nuper dicebamus: nunc tantum ex hoc loco peti egregiam hujus historiae, & verissimæ personæ Jobi con-firmationem adversus Judæos, & Hæreticos, existimantes esse fictam parabolam.

Quis enim nisi plane demens dicat, homi-nem, cujus gens, patria, parentes, nomen, cognomenque gentilium describuntur tam accurate, fictam, aut scenicam personam gessisse, neque verum fuisse hominem? Jam de illius animo acri, & vehementi, qui dua-bus vocibus significatur: *Iratus indignatusque.* Quod in Hebræo vehementi quoque amplifi-catione dicitur: *Iratus est nasus ejus.* Quod furentis est, & ex nimium accenso sanguine in præcordiis fumum conceptum, scintillas-que ore, & tumentibus naribus, diffan-tis, & expirantis hominis. Septuaginta di-lucide: *Iratus est valde in Job.* Quare is vide-tur fuisse Eliu habitus, quem in irato depin-git Seneca libro 1. de ira, capite 1. atque Basilus homil. de ira: Nyssenus super secun-da Beatitudine: *Flagrantes, & micantes oculi; multus ore totus rubor exastuante ab imis præcordiis sanguine; labia quatuntur, dentes comprimuntur; horrent ac subriguntur capilli; spiritus coactus ac striden-s; articulorum se ipsos torquentium sonitus, ge-mitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, complosa sapiens manus, & pul-sata humus pedibus, & totum concitum corpus, mag-nasque minas agens: fœda visu, & horrenda facie depravantium se, atque intumescens.* Adde plane contemptum esse Job ab Eliu, ut enim Dorotheus ille egregius vitæ spiri-tualis, & nostrarum passionum mortifican-darum magister, sua doctrina 19. docuit: *Impossibile est aliquem in proximum suum irasci vel excandescere, nisi prius elatus fuerit corde, ut con-temperit eum, & illo se posteriorem existimaverit.* Sed quid mirum, contemptum Job ab adoles-cente irato? Iratis nimirum (hæc sunt Basilii verba) *non est senectus venerabilis, non vita vir-tus, non generis præpinqvitas, non accepta jam gratia, non denique quidquid aliud, quamvis astimandum, in honore est.*

Eo quod justum se diceret coram Deo. Justæ in-dignationis, ut ipse Eliu ducebat, probabi-lis causa exprimitur, quod Job justificaret se. Hebr. *animam suam*, atque ipsum etiam ani-mum ab omni sceleris labe, constanter assereret, *Coram Domino*, videlicet adducendo De-um suæ innocentia testem, tot juramentis execratoriis. Solet enim esse illa jurandi for-mula, *Coram Deo*, Galat. 1. 20. 1. ad Timoth. 4. 1. 2. Reg. 3. 8. *Mundus ego sum apud Domi-num.* Hebr. *Coram Domino*, id est, Deo teste. Poterat igitur offendisse aures delicatæ & fastidiosæ Eliu, illa tam crebra jactatio di-rarum, & execrationum. Sed illa potuit vi-deri Eliu probabilior reprehensionis, & indig-nationis causa, quod cum homo, etiam sibi ullius sceleris conscius non sit: at non con-tinuo justificatus sit, quoniam oculi Divini multo lucidiores sole, reperire in homine possint sordes, & labe, quæ humanos oculos fugiunt; Job tamen audacter, & fidenter diceret se justum coram Deo, ad lumen & splendorem sempiternæ illius sanctitatis & puritatis. Sic sane monet Eccles. 6. 5. *Non te iustifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipse est.* Ergo Paulus jubet expectari novissimæ iudicii lumen, quo illumi-nabuntur abscondita tenebrarum & laudem à supre-mo iudice, quæ vera laus est. Vide superius 18. Job. 9. 2. 11. 12. 20. 21. cap. 27. 6. Quare vide-tur omnino Eliu jam non tam pugnare contra Jobi bonam conscientiam, & vitæ puritatem, quantum humanis oculis, & sensu percipere, & judicari potest, sed quod *Coram Deo* iudice in illius adpectu, & lumine sanctus, & pu-rus videri vellet, fidenterque appellaret ad

Plutarch.
Veritatis
hujus hi-
storiæ ar-
gumen-
tum ex E-
liu, & ejus
origine.

2.
Acer &
vehemens
animo
Eliu.
Irati ha-
bitus.

LXX.
Seneca.
Basilus.
Nyssenus.

Job con-
temptus
ab Eliu.
Dorotheus
ira ex con-
temptu.

Basilus.

3.
Quæ fue-
rit Eliu
irascendi
ocasio.

Juramen-
ti formu-
la.

Verissimi-
lior cause
iræ Eliu.

1. Cor. 45.
2. Cor. 12.

illius tribunal. Amici itaque nitebantur de-
cere Jobum a solatio, & fiducia bonæ consci-
entia, ut indicatur illis verbis: *Omissum respondere*
Job, eo quod iustus sibi ipse in oculis suis videretur.
Contenduntque etiam coram hominibus non
fuisse iustum, sed multis sceleribus obstrictum.
At Eliu refutare illum nititur indignabundus,
non quod in oculis suis, sed coram Deo iustus
videri vult: cum ad magnitudinem Divinæ
claritatis, sicut obscurantur, quæ per se vi-
dentur clara, & illustria: sic etiam pura, & nitida,
infecta sordibus deprehenduntur. Sed rem
hanc ipsam sæpe etiam docuit ipse Job, ac suam
mentem ingenue exposuit locis adductis. Cir-
cumniam igitur denuo instaurat Eliu. Vide
supra cap. 4. versic. 17. & cap. 15. 15. cap. 25. 4.
ubi sententias omnino similes tractavimus.
R. Moys. Quod autem R. Moyses lib. 2. c. 24. Duct. dub.
nescio quod aliud discrimen nititur constituere
inter rationes Eliu, & aliorum amicorum, obscure
& Rabinice id facit.

4. Sed alius ex Hebræo sensus profertur ab He-
braizantibus, eo quod diceret *Job se iustum esse præ*
DEO. Vel, magis quam Deum, aut, supra
Deum quod innocens ipse iniuste puniretur à
Deo. Hanc quoque calumniam pravo quo-
dam sensu intenterunt alii amici Job, & in ea-
dem potissimum versari Eliu aperte colligitur,
ex cap. 34. versicul. 5. & 6. Quia dixit Job;
Iustus sum, & Deus subvertit iudicium meum; in judi-
cando enim me mendacium est, violentia sagitta
mea absque ullo peccato. Vide etiam versicul. 17.
& capit. 37. versicul. 2. *Nunquid aqua videtur tibi*
tua cognitio, ut diceret, iustior sum Deo; Quare
multum ubique laborat in statuenda Divina
justitia, & æquitate. Ille igitur primus sen-
sus videtur quoque cum hoc secundo conjun-
gendus: nam & aliquando dictio *coram*, vide-
tur unius cum alio comparationem habere.
Coram. Ut i. R. gum. 1. 16. *Ne reputes ancillam tuam*
serviens quasi unam de filiabus Belial. Proprie ex Hebræo,
compara- *Ne reputes ancillam tuam ad faciem filia Belial.*
tioni. Quod idem est: quod *Coram filia Belial*:
* Nos os nam quæ comparantur, juxta se invicem po-
nuntur. Sic apud nos, * *Ponere se cum aliquo,*
de pon er vel coram aliquo, comparationem sonat: Et qui-
dem in utroque sensum pronæ est dictio He-
bræa *Min*: Frequenter enim affert comparatio-
nem, & vertitur, *Præ*, aut *plus quam*. Frequenter
quoque vertitur, à, vel *De*, quo etiam modo

Cajetan. Hebræus apud Cajetanum hoc loco legit; *Eo*
quod iustum se esse diceret ab Elobim. Quasi dicat,
iustum approbatum ab Elobim, & non solum in
conspectu hominum, sed etiam coram Deo,
quod melius verti, *Coram*, quam ullo alio
modo, Cajetanus ipse fatetur, Aitque indicari
hoc loco, quam suæ iræ, & commotioni cau-
sam iustam prætenderet Eliu: videlicet super-
biam, & elationem, quam comprimere ipse
conaretur. Si enim unquam, tunc certe, vide-
tur homo non temere, sed cum ratione irasci.
Gregor. Cum vindicandi peccati causa efferbuerit is affectus,
Nysenus. ut eleganter Nysenus dixit, de Beatitud. ubi
super 4. tum ipse, tum alii, quos eo loco noster Maldo-
Beatitu- natus affert, legunt illum locum Matth. 5. 22.
dine Ioan *Qui irascitur fratri suo temere, aut sine causa reus*
Maldona *erit iudicio.* Est enim (ut Basil. dixit hom. de ira)
ius. Basi- pars animi irascibilis nobis ad multa virtutis opera ne-
sius. cessaria, quando veluti miles quidam apud ducem
arma sumens, paratus est ejus jussu auxilium præbere:
sic iracundia rationi adiutrix contra peccatum fuerit, &
veluti canis pastori, sit rationi obediens, nullam tamen

Plato l. 2. benevolentiam erga ea, quæ nocent, retinet. Sic
de Republ Plato quoque vult suum civitatis custodem in-
stare generosi canis, iracundum simul, & mansue-
tum, illud adversus ignotos, hoc adversus
familiares. Illud igitur opportunum est tempus
iræ, ut Chrysostomus ait homil. 16. cap. 5.
Matth. Cum reprimimus insolentes, cumque desides
in reprobatione convertimus. Atque idem ipse hom.
in Psalm. 4. super id *Irascimini, & nolite peccare*,
ait; *Qui aliena corrigit, eum esse omnium mansue-*
tissimum, atque ita se gerere, Divinum esse. Ita se
existimavit Eliu Divine agere, irascendo ad
Jobi insolentiam reprimendam, & amicorum
desidiā increpandam. Sed temere ille, &
sine causa irascitur, & indigne perturbatur
animo. Quæ enim ira sine peccato est, sine
perturbatione est: quæ autem sine perturba-
tione, ira non est. Sed ut dixit Seneca libro 1.

de ira cap. 9. Si modum sibi adhiberi possit, alio or lecti,
nomine appellanda est. I. eo fat est in illo Matth. Mat.
loco dixisse: *Qui irascitur, & superfluit illud re-*
mere, aut sine causa; quod cum ira conjunctum est.
III. Porro adversum amicos indignatus
est, eo quod non invenissent responso-
nem rationabilem, sed tan-
tummodo condem-
nassent Job.

1. Irati creduntur esse inimici, sunt agri, & infirmi. Corruptio & castigatio sine ira.
2. Invenire, conatum, & studium affert. Non invenire impotentia est.
3. Unde iratus Eliu adversus amicos.
4. An Eliu existimaret Job fuisse iustum, in quo dissen-
sisset à cæteris amicis.
5. Proposita quasi iunctura solutio. In eodem argumento
versari Eliu, quo cæteros amicos.

Hic iterum in Hebræo: *Indignatus est nasus*
ejus. Septuaginta. *Iratus est valde.* Homini
arroganti, & contendendi, atque vincendi
cupido nemo placet: quare non minus adversum
amicos, quam adversum Job excanduit. Irati
vero sermonis (ut ait Plato) rei levissimæ, gravissimas
dant pœnas, inimici maledici, & maligni crediti esse.
Hoc proprium hominum superbiorum, inter
quos semper sunt iurgia, & neque cum humili-
bus & si entibus pacificantur. Hoc quoque pro-
prium eorum, qui ratione & iudicio minus va-
lent: *dracundissimi infantes, senesque & agri sunt, &*
invalidum omne natura querulum est. Ideo nun-
quam assumet ratio improbos, & violentos impetus,
apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat. Idem ip-
sum, quod exculare potuisset Elium, atque effi-
cere irascendi causam probabilem, videlicet ami-
corum aut error, aut ignorantia quædam inve-
niendi, excogitandi, proponendi, acculat potius
illius impetum, & iracundiam: non est enim
prudens aut peccantibus, aut errantibus irasci,
Corrigendi sane, non sine castigatione, sed sine ira.
Quis enim cui medetur irascitur? Vide Senec.
lib. 1. de ira, cap. 14. 15. 16. Ergo Eliu non
aliter irascitur amicis, quam si quis domo irasca-
tur, quod non ferat mitia poma.

Nam illi vel inviti fatentur, ut Olympiodorus
ait, non posse Jobo repugnare, quanquam multo
labore quæsierint, qua ratione Jobi rationi-
bus occurrerint, at invenire non potuisse, ut
Septuaginta legunt; *Eo quod respondere non*
potuerunt opposita ipsi Job: Non enim ideo tacue-
runt, quod cum Job de illius sanctitate con-
sentirent, ut Carthusianus existimavit, nam
verbum illud originale *Inveniendi*, quia affert
studium, & conatum *inveniendi*, seu acquirendi
aliquid, ex consequenter videtur etiam, cum quis
dicitur, non invenisse aliquid, significare non
invenisse, non tam ex defectu laboris, & in-
dustriæ, quam facultatis: ita ut qui aliquid
non invenit, cum laborem, & industriam
omnem ad quærendum, & inveniendum con-
tulerit, dicatur certe non fuisse sufficiens,
potensve ad inveniendum. Atque hoc illud
est, quod aliquando dicitur, quidquid inve-
nerit manus tua, &c. id est. Quicquid potueris.
Quare & Josue 17. 16. & Genes. 17. 11. Vertitur
à Vulgato verbum, *Non invenire*, per *non posse*.
Similiter quod infra versicul. 5. dicitur. *Quod*
tres respondere non potuissent, in Hebræo tantum est;
Non respondent. Quod vero addidit Vulgatus;
Rationabile, cum in Hebræo non sit, explicatio-
nis gratia fecit, ut indicaret nihil occurrisse ami-
cis, quod jure posse Jobum regeri.

Sed tantummodo condemnassent Job; Nimirum
impietatis: nam id affert originale verbum,
quod est impium esse, aut impietatis reum, &
damnatum: Septuaginta. *Et posuerunt ipsum*
esse impium. Hebræus apud Cajetanum existi-
mat ex superioribus repetendam esse negatio-
nem, videlicet indignatum Eliu, & quod non
invenissent amici responsum, & quod non
damnassent Job, neque convicissent impietatis,
sed potius in controversia de illius sanctitate,
quasi victi silerent. Sed negationem illam secun-
dæ partis, neque Hebræa, neque Græca
exprimunt, neque videtur subintelligenda
in

ira iusta
sine per-
turbatio-
ne est.
Seneca.
Germani-

LXX.

Plato.

Irati cre-

duntur

inimici,

Prov. 13.

10.

Iratorum

propterea,

Senec. 1.1.

c. 23. c. 10.

Arist. 1.

Rhetor.

Nihil est,

quod ex-

colet ira-

cundiam

Eliu.

2.

Carthuf.

N3D

Invenire

aut inve-

niri, ad

potentia

vel impu-

tentiam

refertur.

LXX.

Jum

Cajetan.

Nicetas. In lectione Latina, cujus simplex, & germana intelligentia hæc est, ut eleganter Nicetas exposuit, quod duplici nomine adversus amicos ira accensus fueris Eliu: primum, quod impietatis justum damnarunt: quod tamen non satis persuaferunt; nam plus contenderunt, quam probare potuerint. Deinde quod cum Dei causam suscepissent, videri essent ac filii, nec hominis impietatem contra Deum arrogantem sese offerentis, coarguerint: in quo & Deum, cui patrocinantur, propemodum prodidere, & Jobo ipso silentio victoria insignia concessere.

An Eliu existimet, Jobum sanctum extitisse. Sed existit hoc loco dubitatio; Si Eliu propterea irascitur amicis, quod Jobum condemnarunt impietatis, existimetne illum justum, & sanctum Nicetas in Protheoria, cap. 21. Sic respondet ex persona Eliu; Pietate, ac justitia Jobus praeclusus est, nec quisquam repugnans: verum suam ipse causam laeso, eum ad Deum judicem provocavit. Hinc primum ita colligit

Nicetas. Nicetas: Ergo mens quidem Eliu minime reprehendenda, nec enim re ulla gravi Jobum percussis, quod tamen ipsi amici fecerunt, cum illum impietatis nomine condemnarunt, justis duntaxat sententiam animi non est Eliu assequutus, nec qua erga DEUM Chastate, quæve fiducia apud Deum causam dicere cuperes, non intellexit. Deinde infert: Ita perspicimus, nec à Deo Eliu laudatum esse, quod verborum Jobi sententiam, & scopum ignoravit, nec condemnatum, quandoquidem is Jobum nullo impietatis crimine damnavit, nec propter sua scelera Jobum venari pronuntiavit, id, quod affirmare amici minime sunt veriti.

Gregor. Non longe ab hac sententia Gregorius abest, cap. 3. & 4. hujus Præfationis: nihil enim in oratione Eliu reprehensione dignum existimat, præter dicendi arrogantiam. Cum enim ea, quæ dicuntur ab aliquo, ipse quadrifariam distinguat, aut enim bona, bene, aut mala male, aut mala bene, aut bona male dici possint; Eliu (inquit) dicere non bene bona reprehenditur, quia in his, quæ veraciter loquitur, arroganter inflatur. Ideo, non quæ dicit, sed eum, qui dicit, reprehensum esse Dei voce; Quis est ista involvens sententias sermonibus imperitiis? Quasi dicat; Novi quæ dicis, sed ignoro, qui dicis, quia veraciter prolata approbo, sed eum, qui de bonis, quæ proferuntur extollitur, non agnosco.

Quid Eliu reprehendat in Job. Cum hoc facit, quod ipse Eliu non tam præterita vitæ crimina, quam ipsa Jobi verba cum suis amicis disputantis, coarguere videtur: & peccatum tumoris, tum cordis post calamitatem, capite trigesimo sexto. versic. vigesimo primo. Cave ne declines ad iniquitatem, hanc enim cepisti sequi post miseriam. cap. 33. 8. 9. 10. 11. 12. Dixisti mundus sum, & absque delicto, quia querelas in me reperiit. Hoc est ergo, in quo non es iustificatus, Et cap. 34. 5. 6. 7. 6. 9. 35. Job fuisse loquutus est, & verba illius non sonant disciplinam, Cap. 35. 3. 16. Job frustra aperit os suum, & absque sensu verba multiplicat. Nimirum videtur rem eandem agere, quæ evincendam ipse ponderat Satanas, hic enim non tam sceleratæ vitæ improbitatem objecerat Jobo, in illo primo Angelorum conventu, quam fore, ut ærumnosus, & afflictus, blasphemiam Deum afficeret. Eliu quoque verborum peccata, blasphemiam potissimum, non tam extorquere, quam affingere, & probare contendit, c. 34. 7. 37. Accedit tandem, quod R. Moysen, loco adducto ex ductore dubiorum lib. secund. cap. 24. nititur ostendere novum esse disputandi genus Eliu, novæque rationes: quod si quando iunxit ea, quæ amici dixerant, facit ex amicorum persona, non ex sua.

Eliu eadem quæ ceteri amici obiciens Jobo. Ego existimo in eodem omnino cardine volvi, quo amicos ceteros, neque eadem tantum, sed graviora etiam scelera Jobo tribuere, quæ igitur illi contenderant, sed minime probaverant, probare ipse aggreditur, & quibus potest aut verbis, aut rationibus exaggerat, & amplificat. Quare miseras sceleribus videtur tribuere, Jobi sanctitate confutata, confutata, cap. 33. 9. 10. 11. 27. cap. 34. 5. 6. incredibilem, subannandi libidinem obicit, cap. 34. 7. familiaritatem conjunctissimam vitæ, & morum cum impiis, c. 34. 8. negatam Providentiam, cap. 34. 9. 17. 22. 27. cap. 35. 10. 13. 14. Tyrannidem, & apostasiam à Deo cultu & reverentia, cap. 34. 18. 19. 28. cap. trigesimo quinto, nono, cap. 36. 6. 9. 18. 19. Hypocrisim. c. 34. 30.

Pineda Tom. II.

cap. 36. 13. præter blasphemiam, alia quoque peccata, cap. 34. versic. 37. cap. 36. 9. 10. Cruelitatem, & præsertim avaritiam, & iniquam donorum acceptionem, cap. 36. 18. Videtur quoque polliceri bona temporalia virtuti, & pietati, cap. 36. 11. & peccatis supplicia temporalia, cap. 36. 13. 14. 15. cap. 34. 20. 24. cap. 33. 19. Vide Philippum, Divum Thomam, ceterosque **Philippus.** Interpretes ad finem, capite trigesimo quarto. **D. Thom.** Ubi etiam mentem suam, imo mentem Eliu explicuit Gregorius, de quo ait, Accusat Jobum & pro peccatis flagella meruisse, & post flagella peccasse. Quanquam eum locum ex lectione Septuaginta ad suam sententiam Nicetas non incommode interpretatur, ut ibi dicemus; Quæ in contrarium allata sunt, tantum probant, minus Eliu peccasse minusque errasse, quam ceteros amicos, & non tam in præteritæ vitæ criminibus probandis, quam in Jobi respondendi, & ad Deum judicem provocandi constantia, & fiducia comprimenda laborare.

IV. Igitur Eliu expectavit Job loquentem, eo quod seniores essent, qui loquebantur.

V. Cum autem vidisset, quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.

1. Expectare de longioris mora tolerantia. Illustratur Daniel, & Habacuc.
2. Eliu laudatus à Grecis, notatus à Latinis.
3. Adolescentum observantia erga seniores, in assurgendo, & audiendo. Illustratur Moyses.
4. An Eliu junior ætate ceteris.
5. Propositio verbo soluta universalis. Illustratur David.
6. Ira rationi adversa, latravit similis.

Expectationem hanc fuisse valde patientem longissimæ moræ in universa disputatione audiendi, indicat ipsum originale verbum expectandi, quod diuturnam longioris moræ tolerantiam affert. Unde dicitur Dan. 12. Beatus, qui de moræ expectat, & pervenit usque ad dies mille trecentos & triginta quinque. & Habacuc. 2. Si moram feceris, ma-
non
Verbum
expectan-
ta longis-
ma
LXX.
LXX.
Greci ex-
Latini
Olymp.
Gregor.
Arrogan-
tiam mo-
& in-
venerunt.

Eo quod seniores essent, qui loquebantur.

Hoc illud est, quod indicavit Gregorius Eliu Gregor. nihil detulisse Jobo, contempsisse potius, tantum veritum amicos, quorum personam, utpote dignitate, & opibus florentium accipiebat. Viguit vero semper hæc adolescentium

Pater, erga senes pietatis & observantiae lex in omni
idem magister, honesta Rep. ab ipsa quasi natura impressa visce-
gister, ribus, ut adolescentes reverentur seniores, non
sed re, aliter quam parentes suos, tum assurgendo, tum
docentis: tacendo; sicut enim Patris nomen præceptoris est,
Stare au- atque magister, ita sedere, docentis est, è contrario
dientis, & verò assurgere, audientis cum attentione, & silen-
tiosis, illa enim duo verbis differant virtutis, &

Onkel.

1. ad Tim.

I.

4.

Alb. Mag.

Eliu juni.

or amicis.

3.

Negatio

verbo so-

luta am-

plissioz

significa-

tionis.

Olympiod.

Li. 3. v. 12.

Li. 2. v. 17.

Iratus

Orator.

Ira ab-

horrens à

recta ra-

tione.

Apud

Plutar-

chum de

Sera.

Num.

vindicta.

Sappho.

Cæca ire

consilia,

instar ca-

nini ca-

tulit.

Eccl. 32. 13. *Ubi sunt senes, non manum loquaris.* Et
Levitic. 19. 32. *Coram cano capite consurge.* Etenim ad
magisterium, & doctrinam eum locum retulisse
quoque videtur Onkelus legens: *A facie ejus, qui*
doctus est in lege, surgas. Eliu verò potius insurgit
& increpat vehementius, ne dum loquitur coram
cano capite, cum Scriptum sit: *Seniore & ne increpa-*
veris sed obsecra, ut patrem.

Sed jam hoc loco Magnus Albertus existimat,
ideo Eliu dici juniorem, quod rationibus propriis,
atque specialioribus utatur, at verò universalio-
ribus amici, quæ autem communia sunt, sicut
priora, ita & antiquiora, & vetustiora dicuntur.
Sed nimium Posterioristica hæc interpretatio
obscurat, quod per se ipsum clarum est, amicos
seniores tempore fuisse Hebræi, & Græci; Seniores
vero erant diebus.

Cum autem vidisset, id est, ex gestu, & habitu aper-
te conjecisset, intellexissetque (non verbum ori-
ginale in oculos, & in mentem convenit) quod re-
spondere non potuisset. Eleganter, quod in Hebræo,
& Græco valde significanter est. Quod non responsio
in ore trium virorum. Ubi negatio illa nullo verbo
alligata ad omnia tempora se extendit. Significat
ergo, neque rationabiliter respondisse, neque
respondere potuisse. Sic non raro negatio abso-
luta à verbo, Plal. 83. 4. *Neque iniquitas mea, neque*
peccatum meum Domine. Subaudi, nunquam à me
admissum est in eos, nihil omnino eos unquam
læsi.

Iratus est vehementer. Olympiodorus ad æelum
refert protuenda Dei justitia, & Providentia. Sed
vitium potius denotare mihi videtur lectio
Septuaginta; *Indignatus est ira sua, q. d. pro suo in-*
genio iracundo ut sæpe solebat, nunc quoque
excanduit. Illud suum, familiare vitium notat.
Hæc de las suas. Atque videtur nunc Eliu, ubi nulla
subest rationabilis irascendi causa, iram accer-
se, seu potius efficere, & sponte sese ad suam im-
pellere. Sæpe ad nos (verba sunt Seneca) ira venit;
sapienter nos ad illam, quæ nunquam accersenda est. Habe-
bimus itaq; iratum oratorem, qui aliquando melior est.
Sed ut idem Seneca exposuit: *non qui iratus, sed*
qui imitatur iram. Quare eo magis mirandum, quod
Eliu, qui valde iratus bis, ac ter hoc loco scribitur,
tam aptè, tamq; compositivè omnes optimi ora-
toris partes habeat, atq; exordio commodissimo
usus, graviter, ornate, & copiosè, exquisitisque
rationibus de re tota disserat: nam nihil est, quod
tantum à ratione, & ordine abhorreat, quam ira,
quæ, ut Nalanthius dixit;

Migrare coacta ratione res malas agit.

Dicit, meditat, nihil certo, & ordinate, perversè
omnia. Perinde (Plutarchi sunt verba) *qui se una*
cum domo incendunt omnia, quæ intus sunt, tumultus, fu-
mi, & strepitus plena facit, nihil ut eorum, quæ conducunt,
audiri, videri possit. Itaque facilius in tempestate, &
alto mari, navis vacua aliunde gubernatorem recipiet,
quam homo ira fervens, atque fluctuans alienam admittat
orationem. Adde, quam aptam, concinnam-
que orationem, qui iratus est, habeat, ra-
tionemve ad rectè excogitandum, & sub-
tiliter inveniendum præparet. Quare præ-
cepit Sappho, in ira, silentium, & quie-
tem;

*Iracum pectus rapida occupavit,
Fusiles linguæ jubeo cavere
Vana latratus jaculantis.*

Sed quod latratus dixit, appositè dixit: nam
parit canis cæcos catulos, non secus iratus
cæca consilia, cæcasque
rationes.

**

VI. Respondensque Eliu filius Barachel
Buzites, dixit: Junior sum tempore, vos
autem seniores: idcirco demisso ca-
pite veritus sum, vobis indicare
sententiam meam.

1. Clamor iræ comes. Sedatur musica.
2. Antiquus de aetate, & senio?
3. Demissio capitis, & timor, ad observantiam ergo
superiorem.
4. Timor, & perturbatio, serpentum propria. Illu-
stratus Michæas.
5. Indicare quid. Eliu sui cum invidia laudator, Gra-
corum eloquentia.

Accedit jam ad dicendum iratus Eliu, & vo-
iferabitur proculdubio homo in dicendo
vehemens. Sed interim quibus poterimus
rationibus, revocabimus à voceferatione, & di-
centis iram demulcebimus, instar illius C. Gracchi
oratoris vehementis, & morum austeriorum, cui oratio
servus à tergo adstabat fistula concinnata, qualem musci
vitæ paulatim in utramque partem per sonos deducunt,
sonumque lenem suggerentem, quo veri asperitatem, & ira-
cundiam vocis delinunt auferebat. Itaque nisi ira-
tus diceret, sonaret nobis suavius, neque non vi-
deretur pulchrior, non inflatis tumens buccis,
instar illius Marciæ Tibicinis; Quem aiunt capistro
quoddam, atque orificio violentiam flatus interceptisse, ac sibi
facies in aequalitatem occubasse, atque composuisse.

*Aurum tunc splendens matris circumdedit hirsu,
Os paululum loris strinxit, retroque ligatis.*

Ergo exorditur tandem, non omnino ut inter-
perans, sed ut animi compos à sua ætate, quæ diu-
turnum illi silentium coram senibus adhuc im-
peravit, sed rei indignitas, (ut ipse ait) finem illi
silendi fecit, atque initium mutandi sententiam,
& quæ vellet, quæque sentiret suo pristino more
dicend.

Junior sum tempore. Propriè dicas, Parvulus, aut
minor, vel minimus. Quanquam eleganter, tum
Septuaginta, tum Vulgatus juniores dixerint
Quod autem Latinus dixit: *antiquiores, & Septua-*
gint. seniores, ex Hebræo sine comparatione legi-
tur: *Longævi, aut decrepiti.* Utroque enim modo
vertere Vulgatus solet. Vide supra Job. 15. ver-
10. super id: *Et senes, & antiqui sunt in nobis.*

Idcirco demisso capite veritus sum. Prop. ex Hebræo.
Veritus sum, & timui, aut expavi præ timore. Quod
asserit cultum quendam, & observantiam infe-
rioris erga superiorem, quod eleganter significa-
tum est demissione capitis. Eleganter quoque dixe-
runt Septuaginta; *Silui timens in vobis.* Et quidem
verbum illud originè de *verendi, aut expavendi,* de-
missionem quandam, & incurvationem affert, ut
Hebræi dicunt. Quare legendum illi ex stant;
Incurvatus sum, & timui. Quæ significatio conjuncta
est cum illa serpentum, & reptilium quasi incur-
vatione, aut demissione, cum ad hominum con-
spectum, quasi exterrantur, & vel se continent à
serpendo, vel fugiunt in latebras. Quare ad humi-
litem, vel ad humiliationem, & animi demissio-
nem refertur. Michæa 1. 7. *Lingent pulverem, sicut*
serpentes velut reptilia terra perturbabuntur in adibus
 suis (Septuaginta; Turbabitur in confusione sua, id est,
in latibulis quo se proripuerunt præ timore, non
audientes comparere) Dominum Deum nostrum for-
midabunt, & timebunt. Ergo significat Eliu om-
nem se cultum, & reverentiam senioribus detu-
lisse, atque forte etiam à tergo, vel in angulo
detulisse.

Indicare sententiam meam. Verbum Indicandi, non
affert levem aliquam, aut tenuem significationem,
sed claram, & certam suæ mentis expositionem; non est
Est enim ejusdem verbi usus Danielis 2. 7. ubi
redditur: *Interpretatio.* Et infra vers. 10. ubi red-
ditur, *Ostendere sententiam meam;* Quid ego sentirem
de tota controversia, de impiorum, sanctorumve
ærumnis, de Jobi vita, vestrarum rationum pon-
dere. Quamquam in Hebræo, & Græco paulo
latior sit significatio, & paulo etiam odiosior,
& ambitiosior, *Sapientiam, Scientiam.* Et rectè
quidem, videtur enim esse iste Eliu egregius suæ
sapientiæ venditor, atque cum multa invidia
se laudare: Nemo enim est (ut Plutarchus dixit)
qui non dicat molestum, atque illiberale de tam
esse.

Orationi
asperitas
fistula de-
linata,

Plutarch.
de ira ca-
bibenda,
Marciæ
deservit.

Idoneum
exordium
Eliu.

2.
LXX.

Demissio
capitis
habitus
reveren-
tis.

4.
Verendi
verbum
transla-
tum à se-
rentibus
LXX.

Indicare
non est
tenet
sed aperit
ostendere
n

Plutar.
de tam
esse.

de seipso esse, de seipso ad alios loquendo aliquam sibi dignitatem vendicare. Ergo oportuisset, neque dum in certamine est, laudem victoriæ debitam præoccupare, neque suo ore canere. Eorum enim, qui in certaminibus conantur, alii victoriam proclamant, ut molestem de seipsis loquendi ansam præcidant: Ergo recte Xenophon: Laus ab aliis profecta suavissima est auditu, aliis auditu ea molestissima, quam sibi quis ipse tribuit. Vide in hoc loco Græcos paulo benigniores erga Eliu, & prudentiæ, atque molestiæ nomine ab aliis commendari. An quod viris suapte natura disertis, atque eloquentibus, Eliu loquens continenter propter ullam naturæ similitudinem minus displiceat? Latinis certe minime placet.

VII. Sperabam enim, quod ætas prolixior loqueretur: & annorum multitudo doceret sapientiam.

1. Sperare proprie quid. Dies pro ætate prolixiori. Explicatus Moyses, & Josue.
2. Elium multo junior cæteris amicis. Loquendi privilegium ætati per se concessum. Illustratus Ecclesiasticus & Daniel.

I. ON Sperabam. Proprie ex originali legerunt Sept. Dixi. Sic mecum dicebam, & statuebam. Quod autem necessario, & certo apud se statuatur sperabam fore.

Dies de tempore diuturniori. **דַּיִם** **Aetas prolixior.** In Hebr. Dies loquentur. Qui etiam simpliciter dicti accipi solent pro ætate prolixiori. Genes. 18. 11. Erant ambo senes prolixæque ætatis. & Josue 13. 11. Senes, prolixæque ætatis. In Hebræo, Processerunt in dies. Sic etiam exponit Vulgatus, quod Genes. 24. dicitur Abraham dierum multorum. Quod in Hebræo tantum est, dierum, nos dicimus: *Ho nbre de dias*, & Genes. 4. 3. Quod dicitur, post multos dies, Hebraice proprie est: *In fine dierum*, *Accabo de dias*. Absolute etiam legitur a Septuaginta, *Post dies*. Quod quamvis Onkelus dicat: *Post aliquos dies*, ut breve tempus significaret, tamen forte indicantur anni, post quos accidit illud sacrificium.

LXX. Onkelus. **Aben. Esra.** **Privilegium senectutis ad loquendum.** Abel, aut saltem unicus annus integer, ut Aben Esra in eum locum suspicatur. Ergo hic quoque non paucis annis se juniorem cæteris, fatetur Eliu. Eleganter quidem tribuit personam loquendi, ipsi multitudini annorum, quasi id privilegium, & dignitas dicendi, atque docendi, soli insit ætati, senectutique. *Dies loquentur*, Futurum illud, rem certo convenientem ex futuro indicat, fieri non potest, quin senes tandem sapienter de re proposita loquantur, non enim nisi ex ætate pervectioni sanam, veramque doctrinam peti, aut expectari. Illud est, quod Sapiens ait: *Loquere major natu* (Senex) *deces enim te*. Quamvis enim de rectore, & Architrachino convivii ille locus accipiatur, quem oportet, ut rectorem loqui, si quid sit inter convivandum necesse, adeoque etiam si ille junior sit, sic enim quadam Græca legerunt: *Loquere presbytero, aut seniori, at verior, & germanior lectio habet, Loquere presbyter, decet enim te*, qui reliquis pro tua dignitate & ætate, dignus convivandi, ita etiam, & loquendi, atque docendi magister creatus es. Hinc est ille docendi honos senectuti proprius, & peculiaris, non nisi privilegio, aut miraculo puero Danieli delatus, Daniel. 12. 50. *Veni, & sede in medio nostrorum, & indica nobis, quia tibi de deo Deus honorem senectutis*. Græci referunt non tam ad aliorum doctrinam, quam ad rerum multarum experimenta, quæ in vita longa colligi possunt; propterea enim dicitur tempus sapientissimum. Sept. *In multis annis noverunt sapientiam*. Consentit verbum Hebraicum, quod duplicem actionem affert: *Multitudo annorum scire facit*.

Ecl. 32. 4 **Puero Danieli collatus honor senectutis.** **LXX.**

VIII. Sed, ut video, spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.

1. Afferendi particula. Autem, Ergo, Sed.
2. Spiritus pro commotione animi. Enos Illustratus Habacuc.

3. Spiritus pro anima rationali, aut pro Divino spiritu. Illustratus Samuel.

4. Spiritus Sapientiæ. Eligitur quinta expositio. Inspiratio Dei.

Sed, ut video. In Hebræo afferendi particula est. Symmach. Vere, quo etiam modo Vulgatus vertit, Genes. 28. 16. Isa. 40. & 53. 4. Symmachus hoc tamen loco per particulam adverbialiam Sed particula quæ interdum Latinis habet vim afferendi, adverbialiter per particulam, sicut, Psalm. 82. *Vs autem factus* (certe, vere. Hieronymus. Ergo) homines dum a se moriemini aut per illativam, Isaia 48. 4. Ergo (profecto, vere) *judicium meum cum Domini*.

Spiritus est in hominibus. Triplex est expositio, prima de Spiritu concitatorio, & alacriori ad dicendum, & quidpiam feliciter aggrediendum & conficiendum, quasi dicat, Nuper egomet me despiciebam juvenem, & inexpertum rerum multarum: tantum suspiciebam senes, quorum consilia sapientissima sunt. At jam nunc sententiam mutare compellor, ut enim video, & in me ipso sentio & experior, juvenes etiam quamvis communi hominum opinione minus sapientes minusque ad respondendum & dicendum firmos, spiritus intus alit, sustentat, excitat neque in Sapientiæ, & rerum discernendarum studio languent, sicut multi senes, senectute ipsa frigentes & hebescentes, quin potius nos fervemus & exultamus. Sic recte opponitur, *Spiritus homini*, qui hoc loco Enos, miser imbecillus. Neque raro in Scriptura Spiritus pro illa efficacia, energia & alacritate, quam dixi, ut Habacuc. 1. vers. 11. *actio de Nabuchodonosore dictoris insolente; & energia, Tunc mutabitur spiritus & transibit*. Id est, animos sumet ad promovendum ulterius. Expositio hæc de novo paulo coactior videtur, & cum labore quaesita.

Secunda expositio, Spiritus pro anima rationali, enter, quasi dicat, Animus etiam intelligendi, & sapientie capax, est in juvenibus, neque est cur a Sapientie studio, & rerum Divinarum tractatione arceri debeant. Hoc videntur sequi Cajetanus, lanre. Dionysius, Nicolaus. Expositio hæc languida mihi videtur & frigida illa ratio, quæ tantum ex animo rationali communi omnibus hominibus sumitur ad commendationem Sapientiæ.

Tertia, pro Divino & sancto Spiritu, qui hominis animum, in quo habitat, ad intelligendum divina excitat. Sic videtur Symmachus legisse: *Spiritus Dei est in hominibus*. Sequuntur D. Thom. Nicol. Vatabl. Titelm. & quidam alii, cum facere videtur, quod sequitur: *Inspiratio omnipotentis Dei*. Et divinus, recte quidem is Spiritus dicitur esse, quasi latitans & delitescens in Enos, homine, misero & imbelli, D. Thom. velut Deus absconditus, in adolescente nullo magnum Sapientiæ specimen proferente. Quare Eliu commendavit quidem suam sapientiam, non ex ætate, sed ex Divini Spiritus magisterio. Is enim est, qui mortalibus spiritum Sapientiæ inspirat, sicut etiam 1. Reg. 10. v. 11. & 12. cum viderem saulem adolescentem quidem, præter omnium opinionem prophetantem, dicebant invicem: *Num humanæ & Saul inter Prophetas?* Verum cordatioribus tribuentibus Divino magisterio, respondit alius ad alterum dicens, & quis pater eorum? id est, quis eorum magister; Pater enim nomen, magistri est, in sacro sermone: Quare sic legit Chaldaeus: *Quis magister eorum?* id est, quod Saul prophetet, rerum divinarum cognitione imbutus, non id tribuendum est eis suo parenti, sed patri, magistroque supremo omnium Prophetarum Spiritui Divino. Non aliter hoc loco Eliu ex eodem Spiritu suam Sapientiam, disciplinam commendat. Idonea quidem videtur hæc interpretatio, nisi cui videatur valde sublimis, sicut præcedens valde languida.

Quarta contraria est tribus præcedentibus, ut Spiritus accipiatur in malum, quasi pro vago quodam aberranteque spiritu, ita ut dicat, non minus esse, quod amici, quibus solitus sit Deus Sapientiæ spiritum communicare, nunc permixtum humanum tantum spiritu duci & aberrare, tribus verba Philippi sunt hæc: *Dicit sibi magis videri, præcedens quod spiritu vagantur homines, quibus Deus omnipotens Sapientia sua inspirationem tribueris: quod in fugillationem prædictorum quasi ex obliquo dicit, velut ipsi soli in malum hoc Sapientia bonum concessum sit*. Fere eandem de scribunt commentaria Hieronymi, & Bedæ. Expositio hæc exquisita est, neque valde lenis.

s. Illa tandem simplex & germana, ut *Spiritus* sit, vel *Spiritus* intelligentiæ & sapientiæ, qui reddit hominem sapiem. & idoneum ad intelligenda Divina, vel illud, quod per expositionem additur *Inspiratio Omnipotentis*, quæ non solum lumen affert intellectui, sed etiam vim addit, roburque spiritui humano. Quæ ratione sæpe dicuntur prophetæ indui supremo spiritu, aut *virtute* præsertim a docendum & concionandum. In hac fere interpretandi ratione versatur Gregorius, Hugo, & nonnulli alii.

Es inspiratio. Spiraculum, afflatus. Dixi de hac voce originali, & qui ratione ab spiritu differat, cap. 26. v. 4. Ubi etiam *inspiratio* vel *inspiramentum* conjungitur cum consilio, Sapientia & Prudentia. **LXX.** *Dat intelligentiam*, intelligere facit, eleganter Sept. *Docet*. Nescio quid subtilissimum hoc loco meditatur Cajetanus, videlicet per *inspiracionem*, aut flatum intelligi humanam mentem, quatenus est à Deo, sicut flatus noster ex mo nostro pectore expiratur. Scio quidem flatum vel spiraculum Dei, non semel in Sacro sermone appellari animam rationalem: aut supernum lumen, aut Spiritus sancti doctrinam sed nunc, quod dixi.

IX. Non sunt longævi Sapientes, nec senes intelligunt iudicium.

1. *Sapientia æstimanda ex Divino munere.*
2. *Longævus quis. Sapientia non semper obligata senectuti.*
3. *Judicium quid. Adolescentia non contemnenda.*

2. **Paraphra-**
sis senten-
tia. **N**on est (inquit) vel ex rerum humanarum magnitudine, vel ex diuturna multorum ætate, sed ex Divini Spiritus beneficio æstimanda Sapientia, atque æquissimum de rebus iudicium: neque id multitudini permittendum est, neque senectuti, sed tantum Divinæ benignitati, quæ quos vult, cumulat Sapientie munere. Apud Sapientes quidem, illud est ad Sapientiam & veritatem indagandam præceptum, quod Plutarchus libro de Auditione similibus hujus sententia verbis tradit; *Qua in Philosophia dicuntur, ea oportet, existimatione ejus qui dicitur dicitur, seorsum per se examinare: ut enim in bello, ita etiam in auditione multa sunt inania. Etenim canities dicentis, gestus, supercilium, sui jactatio, maxime autem vociferationes, ac tumultus faciunt ad percellendum imperitum auditorem.* Non aliter Eliu amicorum sententias detracta canitie, & existimatione personarum ponderari vult.

221 **Plutarch.**
Pagnin.
Tygar.
Vasabl.
Cajetan.
Regia.
LXX.
In sapien-
tia non
esse acci-
piendam
personam **N**on sunt longævi. Vox originalis indifferens est ad magnitudinem molis, vel numeri. Nunc fere Hebræizantes accipiunt referuntque ad magnitudinem quandam honoris & dignitatis. Sic legunt: *Honorabiles*, Pagninus: *Magnates*, Tyguri- na & Vatablus: *Magni*, Cajetanus & Regia. Honoris, inquit, aut præcellentis dignitatis magnitudo non dat intelligentiam, neque continuo fit, ut honoribus & dignitatibus Sapientia obligata sit: ignobiles vero atque infirmi à fructu Sapientie excludi debeant. Sed consultius Latinus Interpres cum Septuaginta, originalem illam magnitudinem retulit ad numerum, quasi dicat, multos; vel numerosos, aut annosos, videlicet *Longævi*: tum etiam multi, ne putetur, tandem inveniri sapientia, ubi senes, iique plurimi sunt. Perstat enim Eliu in suæ adolescentiæ existimatione & auctoritate tuenda, ne quis illam contemnat, & in convellenda etiam & labefactanda existimatione senectutis, & congregationis trium illorum, quatuorve Sapientum.

3. **222** **Nec senes intelligunt iudicium.** Præcedentis expositionis. *Judicium* autem hoc loco pro æquissima rerum ponderatione & æstimatione, tum etiam pro sapientissima alicujus causæ, & controversiæ diremptione, & quasi sententia pro veritate contra falsitatem. Ergo ait Eliu; Quamvis iudicandi munus senectuti semper deferendum videatur, at non semper senectuti est obligatum, quod verum & quod justum est Potest etiam adolescens arbiter, & diremptor æquissimus esse alicujus controversiæ, rectissimeque statuere, quid probari quid improbi debeat: quid in Jobi oratione damnandum, quid eligendum & probandum.

Paraphra-
sis senten-
tia.

X. Ideo dicam: Audite me: ostendam ego vobis Sapientiam meam.

XI. Expectavi enim sermones vestros: audiavi prudentiam vestram: donec disceptaremini sermonibus.

XII. Et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam. Sed ut video, non est, qui possit arguere Job, & respondere sermonibus ejus.

1. *Lucida harum sententiarum paraphrasis.*
2. *Græci benigniores erga Eliu. Latini severiores. Disceptari quid.*
3. *Arguere, verbum severum.*

Ideo (inquit) ad dicendum aggressus sum; quod existimarem silentibus jam vobis atque aliena ope, atque opera egentibus, neque injucundam, inutilemve meam orationem futuram, neque temeritati, aut immodestæ animi tribuendam: quod enim meum fuit, vobis dicentibus intervenire ausus non fui, sed attentissime, atque intelligenter vestram orationem excepi ad exitum usque, planeque consequutus sum; quidquid vos vestro studio, & cogitatione per vestigare potuistis. Sustinui igitur sperans fore, ut Jobi tandem mentis atque verborum insolentiam coerceretur, atque magnam defensionem veritatis, Divinæque justitiæ vestra responsione præsidium pararetis. Sed opinione deceptus sum, ipsaque rei indiguitas mihi vel invito & repugnanti orationem extorquet. Hæc est harum sententiarum lucida paraphrasis. Minutiora quædam tantum indicanda.

Vers. X. Ideo, &c.

In originali: *Ideo dixi.* Ideo dicere orsus sum: neque mutat sensum, quod noster vertit: *Ideo dicam: Septuaginta: Quare dixi; audite me*, id est, *LXX.* ex paraphrasi Nicetæ: *Cum jam vestram omnem sapientiam exbaureretis, attentum me præbui: vos nunc vicissim me percipite: Prodam enim, quod sentio, & quod probare ipsi debebatis, intelligenter enim apud vos loquar.* Hoc loco sapienter observat Gregorius arrogantes non tam curare, ut scientiam habeant, quam ut ostendant; Hi sunt quos Bernardus serm. 36. in Cant. censet ignorare modum sciendi, quamvis scientiam habere videantur; Qui nimirum scire volunt, ut sciatur ipsi, quæ turpis vanitas est. In quos dixit utique Satyricus:

Usque adeo me

Scire cum nihil est, nisi te scire hoc, sciat alter?

Illud tandem verum est; *Gloria cupido Sapientibus novissima exiit.* Si Taciturnitas tamen proximo ut his futura sit, quidni ostendenda Sapientia & nos scire, sciat alter, scriptum est enim Eccles. 20. 32. *Sapientia abscondita, & abscurus invisus, quæ utilitas in utrisque? Melior est, qui celat insipientiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam, cum quo illud colludere videtur Horat. lib. 4. carm. Od. 9.*

Paulum sepulta distat inertia

Celata virtus, &c.

Græcum quoque proverbium est: *Muscam absconditam inutilem esse.* Cujus meminerunt Gellius lib. 2. c. 1. Sueton. in Ner. c. 20.

Vers. XI. Expectavi enim, &c.

Dixi supra, minus benignos esse Latinos Interpretes erga Eliu, quam Græcos. Quare Gregorius, Loquens (inquit) Eliu indicat, quam superbe tacuerat: Cum enim dicit, *Expectavi sermones vestros, aperte declarat, se ad verba senum judicantis potius studio, quam sacentis voto tacuisse.* Quamquam optimi auditoris officium se præstitisse, probare vult. Quod quale sit in rem præsentem, opportune describitur ex Æschine à Plutarcho. Cum ubique silentium adoles-

2.
Elucida-
tio harum
sententiarum.

LXX.
Nicetæ.

Greg.

Bern.

Arrogan-
tum in-
genium.
Juvenc.

Hor.

Gellius.
Sueton.

2.
Greg.

Plat. *scienti suam sit ornamentum, maxime nunc potest, cum aut dicentem non perturbat, neq; ad singula elatrat, sed etiam si oratio non probetur, sustinet tamen, expectatque, dum dicendi ille finem faciat, ac ubi is peroravit, non illico contradicere ordinar, sed ut Elchines præcipit, spatium ei relinquat, siue addendi aliquid dictis, siue mutandi quidpiam vel detrabendi. Clarius vero verbis rem hanc ipsam se fecisse, profitetur Eliu: nam præter longiorem expectationem subjicit, Donec disceptaremini sermonibus. Origenes, & auctor Catenæ testantur, quædam exemplaria Græcorum sic legisse: *Auscultavi usque ad intelligentiam vestram. Alios vero legisse: Donec exquirereis sermones, & quoadusque vos perveniretis, considerabam. At nunc Vaticanæ legunt: Dicam vobis audientibus, quoadusque exquiratis sermones, & usque ad vos intelligam, id est, ut interpretatur Nicetas: Non prius loquendi finem faciam, quam meos ipsi sermones approbaveritis, etiam si animi vestri intelligentiam superare. Quod videtur cum Hebræo convenire, ubi legitur: *Auscultavi usque ad intelligentias vestras.***

Origen. *Nicetas.* **Septuag.** *Vaticanæ.* **Nicetas.** **Varabl.** **LXX.** *Septuag.* *Quoadusque exquiratis sermonem.*

Verl. Xii. Et donec, &c.

3. *נכ* *Quod arguere & respondere hoc loco dicitur, fere idem est: nam verbum Jacabb, quod est arguere, affert correptionem quandam, aut increpationem qua quis respondendo, disceptando contradicendo opponit se alteri, & alterius sermones confutat.*

Xiii. Ne forte dicatis: Invenimus Sapientiam, Deus projecit eum non homo.

1. *Quamnam excusationem sui silentii, dare potuissent amici.*
2. *Varia exponendi rationes.*
3. *Eligitur optima excusationis interpretatio.*

1. *Paraphra.* *is sententia.* **E**Go inquit Eliu Divinæ causæ, atque justitiæ, vestro silentio, quasi desertæ & prodiæ, nullam esse sapientem, non modo probabilem excusationem, quam dare possitis, mea oratione ostendam, propterea que Sapientiam vobis vos insolenter assumitis: Nam quæcunque tandem excusatio vestram potius insipientiam proderit.

Quæ probabilis silentii amicorū causa. **Philipp.** **Gregor.** **Varia expositio.** **Isidorus.** *Quæ probabilis silentii amicorū causa. Philipp. Gregor. Varia expositio. Isidorus.* Sed quænam excusatio illa, qua suum silentium defendere poterant? Hæc: *Deus projecit eum, non homo.* Licet enim ex propria persona dici ab Eliu existimet Philippus, atque indicare etiam videatur Gregorius: *Nolite putare.* Sic elucidat Philippus, *quia insontem Deus abjecerit, & non potius merito suo: At ex persona amicorum dici, hac sui silentii excusatione utentium, verosimilius est. Est vero multiplex apud Interpretes expositio hujus excusationis. Prima Isidori: Non impudens (illi dicerent) tacemus, rem enim potius committimus Deo, qui illum impulsurus, & projecturus sit in ingentia supplicia, quæ re ipsa illius impietatem prodent & vindicabunt. Nos enim, qui homines sumus, parem illius insolentiæ & temeritati prænam infligere non possumus. Præsertim verbis tantum & oratione, quæ nihil ille curat. Sed non videtur gravius aliquod supplicium desiderari ab amicis in Jobi causa.*

Varabl. *Secundi Vatabli; Sapientius, saniusque consilium: Nobis, inquit, usum fuisse, non amplius miserum Jobum exagitare: Satis esse quod à Deo exagietur & projiciatur. Sed hæc satisfactio multo lenior est, quam amicorum contentio postulare videatur.*

Commo. **dior La.** **tinorum** **exponen.** **di ratio.** *Tertia exponendi ratio, quod amici existimarent hac tantum ratione vindicare se ab omni ignorantia suspicione, quod jam ostenderint Deum supremum judicem, non vero hominem, qui errare possit, in tot ærumnas conjecisse Jobum: propterea que suo iudicio illum sceleris convicisse. In qua etiam re consentiebat Job, cum ærumnas omnes suas in Divinam voluntatem*

referbat. Hæc est Latinorum satis idonea exponendi ratio Divi Thomæ, Nicolai, Titelmani, Dionysii. Sed hæc (inquit) Eliu excusatio, nisi aliquid aliud addit, potius injustitiam aliquam supremo judici affingit; quem asseritis sine causa se in se ipsum præbere homini probo & justo.

D. Tho. **Nicol.** **Titelm.** **Dionys.** **Dua ul.** **timæ** **idoneæ** **exponen.** **di ratio.** **nes.** Sed addam unam aut alteram non minus idoneam interpretationem, vel quod quasi Jobo cedentes amici judicant, hanc novam sapientiæ artem invenisse adversus Job, silendo potius, quam contendendo verbis. Præsertim apud hominem præfractum, & contumacem, quem Deus solus movere, & deicere de sua sententia posset. Vel quod Jobi responsionibus jam adducti essent amici, ut intelligerent illud demum sapientissimum esse consilium, in re tam dubia, tamque anticipi de causa humanarum ærumnarum rem totam Deo relinquere, qui illum in miseriis conjecerit, causamq; & rationem nobis licet ignotam. Ne que enim controversiam hanc, de re hominis alicujus, sed de Dei arcana Providentia esse. Certe rationibus istis cautisq; probabilibus suum silentium defendere poterant amici. Sed neque probandæ, neque accipiendæ videntur adolescenti vehementi Eliu.

Xiv. Nihil loquutus est mihi: & ego non secundum sermones vestros respondebo illi.

1. *Loqui, verbum bellicum.*
2. *Disputandi visum, importunitas & contentio.*
3. *Superbos communes sermones nolunt existimare sibi dictos.*

QUod si (inquit Eliu) actum vos agere parabatis, si ulterius vestram cum Jobo disputationem infinitam, ut videbatur, & concertatione plenam protraheretis, at integrum omnino mihi est cum illo congredi, qui nullum augmentum proposuerim, nulumque vicissim ab illo responsum acceperim. Atque ut vestra oratio nihil apud illum obtinuerit, at nihil tentare nocebit, si quid ego apud illum valeam, novis aliis, & exquisitis argumentationibus, quæ rem hujus controversiæ necessario demonstrent.

Nihil mihi loquutus est, Philippus, Altorum Græcorū puto, quamvis nunc jam aliter legant) hanc lectionem adducit. Net dum in me loquutus est. Quod egregie respondet originali, ex quo proprie legitur: Non ordinavit adversum me sermones. Eleganter Tygurina: Contra me aciem disputationis non direxit. Nam verbum Charac, bellicum est, & de dirigenda, seu instruenda acie sæpe dicitur, atque eleganter ad argumentationum pugnam transfertur. Ego itaque nondum adversum Martem, quem admodum vos, expertus sum. Cum vero videam nihil vos vestris rationibus profecisse, alia via adoriar, & impugnabo Jobum: Non secundum sermones vestros. Deus bone, quis tam contentiosus unquam disputator extitit, qui non statim initio pollicetur, nihil se importune replicaturum, aut repetiturum, quod semel dictum sit: aut inchoata persequitur? At quotus quisq; est, qui datam fidem salvat? Ideo disputationes infinitæ. In eodem sane cardine versabitur, & stridebit Eliu, quem cæteri versarunt amici. Paulo aliter hanc Eliu pollicitationem de aliter respondendo interpretatur Philippus, videlicet non acturum convitiis & maledictis, quemadmodum cæteros. Sed profecto neque hoc promissum servat. Alii, quod paucioribus acturus esset, & ceteris rem totam conclusurus, quippe cenlet amicorum longam, pariter ac molestam orationem. Sed nihil minus facit, quam quod spondet: Nemo enim tam verbis multis, tam continenter disputavit.

Philipp. **Gregor.** **Superbo.** **rum in.** **genium.** Illud observandum, quod subtiliter indicat Gregorius, superbos, quorum personam gestat Eliu, quæ ad communem omnium utilitatem dicuntur, nunquam sibi dicta existimare. Quem admodum cum Job palam de rebus Divinis dixisset, at nunc Eliu asserit, nihil sibi à Jobo dictum, responsumve esse: dedignatur enim accipere, quæ cæteris amicis tanquam dignioribus dicta, & responsa sunt. Ideo Christus Dominus Marci decimo tertio, verba trigesimo quarto præcipit, ut quæ majoribus dicta sunt ad communem utilitatem, reliqui omnes sibi dicta existiment. *Quod vobis dico, omnibus dico.*

XV. Extimuerunt, nec responderunt
ultra? abstulerunt à se eloquia.

XVI. Quoniam igitur expectavi, & non
sunt loquuti: steterunt, nec ultra
responderunt.

XVII. Respondebo & ego partem
meam, & ostendam scientiam
meam.

1. Commutatio personarum in sacro sermone. Illustratus David.
2. Ineptus disputator admirandus.
3. Eximere quid proprium. Illustratus Jeremias, & Ezechiel.
4. Auferrī & veterascere, contraria ejusdem verbi. Sermones veteres, qui. Illustratus Isaias, Defensus Vulgatus.
5. Pars in Hebraeo quid. Partem suam agere, in sacro sermone non idem, quod in Latino.

1. Philip. Commu-
tatio per-
sonarum
familiaris
Scripturis.
Apostro-
phe.
Nicetas.
Quintil.
Apostro-
phe an vi-
tiosa in
exordio.

Nonnullam obscuritatem versiculo decimo quinto fatetur Philippus sed eam elucidandā existimat ex frequenti usu Scripturarum, quæ sæpius commutant personas: cum eisdem igitur amicis, nunc per tertiam personam loquitur Eliu, cum quibus adhuc per secundam personam nam egit. Hæc verba Philippi paulo etiam obscuriora, de eisdem dicit, ad quos superius loquebatur, & ideo obscurantur Scriptura, dum persona loquentium sæpe commutantur. Per simile illud Psalmo sexagesimo sexto, ubi nunc per tertiam nunc per secundam personam permixtum loquitur cum Deo David: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: Illuminet, &c. Deinde per secundam: ut cognoscamus in terram tuam, confiteantur tibi, &c. Hujus autem permutationis personarum plura aliquando exempla protulimus. Cæterum multo magis placet, nullam his esse permutationem personarum, sed apostrophem Eliu ad circumstantes. Verisimile enim est hujusmodi amicorum disputationi multos alios interfuisse. Rem hanc eleganter elucidavit Nicetas. Negans (inquit) nonnulli duos hos versus esse Eliu sed Scriptoris esse commendans, dum silenti amicorum sermonem insecuit. Ego vero ajo utrumque versum esse Eliu atque cum ea figura, quæ Apostrophe dicitur, esse conjunctum: ipse enim Eliu, tanquam cum aliis de Jobi amicis sermonem haberet, sic est de iis loquutus. Non reprobatur sane Quintilianus Apostrophem in ipso orationis exordio, sed ubi sensus redditur acrior, & vehementior ad personam directus alterius, probat omnino, exemplisque confirmat, lib. 4. c. 1.

Verf. XV. Extimuerunt, &c.

2. Plutar-
chus de
offic. Au-
ditoris.

3. Verbum
timendi
de animi
conster-
natione
& defe-
ctu.

Extimuerunt. Per admirationem inquit, ut moris est tumidorum quorundam disputatorum, qui solent inter disputandum ad ipsum Vulgus se convertere, & illius plausum, & clamoribus insolitis captare, nam sui iactatio, & vociferationes ac tumultus faciunt ad percollendum imperitum auditorem. Mirum (in tam ampla, tamque uberi ad differendum materia) viros aliquin Sapientie laude celebres, & in rerum Divinarum studio multum, diuque versatos, levissima hominis responsione obmutuisse & hæsisse perterrefactos, atque subita quadam animi perturbatione fractos & consternatos.

Extimuerunt. Verbum originale Hhathabz cum pavorem affert, quo affici solent, & consternari, frangique animo, ac plane deficere, qui ab hoste potentissimo superantur, vel qui hostem fugiunt. Sic Jerem. 50. v. 36. Gladius ad fortis illius, qui timebunt, id est, qui vincuntur & expugnabuntur, victique tandem deficient, & Jerem. 51. Emarcui (prop. extimuit, expavit) arcus eorum (id est, confectus est, atque superatus. Ezechielis 32. 30. Deducti sunt cum interfectis paventis (id est, victi & superati) & in sua fortitudine confusi, & verf. 24. Qui posuerunt terrorem suum in terra viventium, id est, qui alios vincere, & suo conspectu consternare solebant. Non aliter (inquit Eliu) amicos victos & superatos defecisse coram Jobo.

4. Dux fig-
Abstulerunt à se eloquia. Quod non durat neque perseverat in uno loco, sed deficit, & evanescit,

illis & auferri dicunt Hebræi, sicut quod perdurat, perseverat, dicunt veterascere alicubi, atque duo hos extremos significatus unico verbo, Ghasbak complectuntur. Primam significationem sequutus est Interpres: Abstulerunt à se eloquia, id est, vox illos, atque respondendi facultas defecit. Secundam vero veterascendi elegerunt Septuaginta legentes: Veteres fecerunt ex se sermones, quod non tam ad diuturnitatem, quam ad defectum rei inutilis, & minime persistentis retulit auctor Catenæ. Sucus (inquit) ipsorum sermones veteres & putridos, & inutiles suo ipso silentio ostenderunt. Sed de diuturnitate & persistentia rei referri solet, ut supra diximus, cap. 21. v. 7. & Isaiæ 23. v. 8. Vestientur usque ad vetustatem, id est, durabili, & nunquam deficiente veste; Ideo quod dixerunt Septuaginta Sermones veteres, accipi oportet cum negatione Zeugmatis, per zeugma è proximo petita: Non responderunt, & non inveterarunt sermones, vel non fecerunt eloquia sua id, vetera, est, non perstiterunt in tuenda sua causa, & in refellendis Jobi responsionibus.

Verf. XVI. XVII. Respondebo, &c.

5.
Cum igitur (inquit) illos diutius silentes, & cogitabundos expectaverim, si forte quis re- sumptis viribus vicem instauraret suam, veritatisque causam semel desertam iterum susciperet, cumque plane viderim in tam bona causa conticuisse, non valentes longius progredi, meum esse existimavi, ut meas ego etiam, atque Dei partes adversus Jobum agerem: atque in hujus causæ tractationem meam quoque ipse Sapientie, atque iudicii particulam conferrem, atque meam quoque Sapientiam tum vobis, tum Jobo probarem. Illud, quod aliqui partem interpretantur, pro mea Pars Latine virili parte: Philippus, pro viribus meis, Latine tunc aut potius dictum est, quam ad germanam vocis proprietatem, quæ non significat, conatum, aut vires, aut id, in quo positum est hominis robur, sed divisam quandam portionem extoto. Potius ergo significat hujus disputationis partes extremas ad se pertinere, cum jam primas egerint amici.

XVIII. Plenus sum enim sermonibus,
& coarctat me spiritus uteri mei.

1. Inaniter dicere, quid. Inflatio animi adolescentium.
2. Coarctare quid proprie.
3. Spiritus uteri quid. Subventanea verba, quæ præ meditatione non maturantur.
4. Spiritus pro iracundia. Iratorum inflatio.
5. Dolores animi in parturiendo verbo. Sapientium & stultorum silentium, simile conceptui. Illustrati Isaias, & Jeremias.
6. Mentis uterus quis. Venter pro ventriculo animæ, id est, memoria. Illustratus David & Salomon.
7. Venter pro cogitationum quasi matrice. Explicatus Isaias & David.

Sapientissimarum quippe sententiarum, & ad rem propositam valde exquisita varietate confectus, planeque plenus sum: & mentem infinita rerum multitudo peraguste refertarum ad summas angustias adductam, constringit, angitque vehementer, & ad dicendum indicat & inflammat. Cum ait, plenus se sermonibus, amicum profecto inopiam notare videtur, qui tam cito exhausti fuerint: sed vero è contrario non inaniter ad dicendum accedere, sed pleno pectore Recte Origenes: Qui non plenis verbis ad loquendum accedit, inanis inania cogitabit. Sed qui nunc fatetur se plenum atque inflatum, se comparat cum ure distento, atque adolescente, audiat nunc, quod non inepte quidam dixerunt: Non minus studiis plenum ac spiritus elatos adolescentum ex animis, quam deus de artem ex utrisque excutiendum esse. Si quid utile velas effundere. Alioquin arrogantia pleni, inflati que non ad ducunt.

Coarctat. Ad angorem & angustias animi pertinet. Septuaginta: Perdidi me. Symmachus: Comburi. Estuo (inquit) ac animo effervesco, ac pene suffocor, ut mihi sit omnino loquendum. Longe

Pagnin. (meo iudicio) ab it Pagninus, dum per paraphra-
Cujusmo- sim exponit; Afflictionibus & angustiis affectis me, non
di ista est enim iste animi languor & coarctatio, ex eo
animi quod quis comprimatur, & in angustum conclu-
angustia, datur; sed ex eo, quod nimium turgescat, & disten-
 datur multitudine rerum inferatarum, quibus
 oppletur.

3. **Spiritus uteri.** Sunt verba quæ spiritu forman-
Spiritus tur & proferuntur; quæ cum concepta sunt, erum-
uteri per- pendi desiderio, mentem distendunt, & inflant,
tinect ad atque constringunt, nisi per sermonem diffleantur
verba, in aerem, & pectoris tumor, æstusque spirituum
 quæ spi- inflant mantium partes illas vocis formativas,
ritu for- deferbeat & subsidat. Cijetanus: *Spiritus exponit,*
manantur, *impulsus animi sui ad propellendum concepta verba.*
Cajetan. Gregorius: *Spiritus elationis, qui se intra silentium*
Gregor. *claustra non capit.* Denique D. Thomas, quoniam
D. Tb. iterum intelligit esse intellectum, qui concipit
 intelligibilia. *Spiritus uteri,* exponit voluntatem,
 quæ hominem impellit ad parturiendum verba, &
 conceptiones mentis, eodem recidunt omnia.

Nicetas. Quamquam illud arridet, quod Nicetas. *Spiritus*
Commo- interpretatur eam partem animi, in qua irarum ardor
dor in- existit: nam qui irascuntur, impleti sunt spiritu,
terpreta- & tument; ut eleganter Gregorius Nyssenus
tio. describit, super *Beati pacifici, &c.* Cum sanguis
Nyssen. circa cor supra modum effervuerit, nigra bile ex ira
 irati tu- affectione per totum corpus diffusa, tunc præ ardentione
mentis vaporum internorum, omnium sensuum vasa circa caput
Pulchra in angustum rediguntur, oculi quidem ultra palpebrarum
descriptio limites protunduntur sanguineo quodam, ac Draconico
 obtutu, in id, quod offendit, insidit, viscera autem
 anhelitu coarctantur, atque premuntur, insunt in
 collo vena, lingua efficitur crassa, vox in angustum
 redacta arteria, spongie sue redditur acuta; Labia
 confusione frigida illius bilis, quasi concreverunt, &
 congelantur, nigrescunt, atque torpescunt ad naturalem
 dictionem & occlusionem, ut ne salivam quidem in
 ore redundantem continere possint, sed una cum verbis
 amittant.

Basilus. Quid magis proprium hujus coarctationis,
 & oppletionis Eliu? similia scripsit Basilus
 homilia de ira, cum iratum comparat cum eo,
 quem Dæmon corripuerit: *Animus ira intumescens,*
 eris item tumore increbescens, vena obturbati
 intra viscera spiritus disrumpat, &c. Iratus itaque
 Eliu sane dicat: *Coarctatus me spiritus uteri mei.* Sed
 illud quod primo diximus, simplex, & germanum:
 nam Spiritus ille est, de quo scriptum est:

Prov. 29. Totum spiritum suum proferi stultus. Et iterum:
11. Pretiosi spiritus vir eruditus. Plerumque autem,
Prov. 17. qui veloces sunt ad loquendum, atque ad pro-
27. ferendum spiritum suum, subventaneos pro-
 fecto ex mentis suæ utero partus proferunt: non
 enim expectant debitum maturitatis tempus, ut
 mentis conceptio perfici, & maturus jam foetus,
 atque præmeditatus, vitalisque existat, non sicut
 quam qui ante præstitum à natura tempus foetus
 editur. Nisi autem aperto ore conceptis verbis,
 & eluctanti spiritui aditum patefaciant, quantum
 dolent, quantumque distenduntur, & excrucian-
 tur loquutulei isti! quibus illud convenit, quod
 scriptum est: *Scientia inflat.* Et iterum: *Qui*
 huiusmodi apponit scientiam, apponit & dolorem, &
 facie enim verbi parturit farus tanquam gemitus partus
 infantis. Semper enim isti parturiunt, neque
 unquam feliciter pariunt. Contingit autem, ut

5. Sapientes etiam post multam & diuturnam
 præmeditationem rerum ad proximorum utili-
 tatem necessariorum, parturiant etiam, ac niti
 pariant, vehementer angantur & doleant. Hinc
 Itaias multarum rerum ad populi salutem spe-
 ctantium scientia gravidus, non omnino libere
 potens palam edere, quod parturiebat, ait:
Secretum meum mihi, secretum meum mihi; & Jere-
 mias gravissima supplicia jam jam imminetia
 gestiens prædicere; *Ventrem (inquit) meum doleo,*
ventrem meum doleo; sensus cordis mei turbati sunt in
me, & quasi jam emitteretur; Non tacebo (inquit)
quoniam vocem buccinae audivit anima mea. Et cum
 se aliquando contineret, deterrereturque à præ-
 dicando propter insignem auditorum impruden-
 tiam, sicque apud se statueret; *Non loquar ultra.*

Ier. 20. 9. Subjicit deinde extremas angustias animi par-
 turientis, *Factus est (inquit) in corde meo quasi ignis*
exaltans, claususque in ossibus meis, & a feci ferro non
sustinens. Denique universam hanc animi
 prægnantis allegoriam his hoc loco verbis elu-
 cidavit Origenes: *Sicut mulier prægnans formato*
puero, qui in ea natus est, cruciatibus tamdiu tenetur,
dum conceptum, partumque ediderit: sic animo dicendi

cupido evenire solet, concepti enim, comprehendique ser-
monem quem dum dissimulat, format, atque ordine fingit;
ubi vero illum formati, ac finxerit, & perfectum ex-
prompserit, tunc demum parit, atque in labore, ac crucia-
tu hactenus est, quoad peperit. Videndus omnino
 Gregorius hoc loco, & Bernardus serm. 36. in
 Cantic.

Uteri mei. Indicavimus quid uterus esset: nunc
 dicemus: *Ventrem suum* (inquit Philippus) ipsam
 memoriam suam dixit, eo quod pene omnes sermones Job,
 & amicorum ejus aliquando disceptantium, velut cibos
 intra capacitatem suæ memoriæ congregavit. Ergo per
 ventrem, aut uterum intelligit ventriculum, qui
 cibos concoquit; spiritualiter verò memoriam,
 quæ eorum, quæ ab aliis audivit, quasi alimenta
 capit. Et pro ventriculo quidem, ventrem, aut
 uterum accepi, quod in originali est. *Beaten,*
 frequens est in sacro sermone, sicut supra capite
 vigesimo, versu decimo quinto, & vigesimo, &
 trigesimo tertio, & Psalmo trigesimo. *Conturbatus*
est in ira (propter iram inimicorum) *oculus meus*
(liquefco lachrymis) anima mea (vis & appetitua
 cibi) & *venter meus* (ipse ventriculus, ita ut
 quidquid ingestum fuerit, neque coquere, neque
 retinere possit.) Eam vero mentis cum ventre
 qui alimenta capit, comparationis, & allegoriæ
 rationem eleganter docent Nazianzenus, Nyssen-
 nus Oratione decima quarta super id; *Venter*
ejus eburneus; & Bernardus sermone trigesimo
 sexto, in Cant. Hieronymus super id Job. 20.
Neque est sanatus venter ejus. Hinc illud Bernardi,
 quod multa scientia ingesta stomacho animæ, si
 charitate decocta non fuerit, transfusaque in
 actus, & mores animæ, convertetur quidem, in
 pravos noxiosque humores, atque inflationes &
 tormina mentis: nam *Scientia* (quæ non pervenit
 ad actionem) *inflatur,* & *scienti bonum, & non facienti*
peccatum est ei, ac si per similitudinem discatur (inquit
 Bernardus) *lumen cibum, & non digerenti perniciosum*
est ei. Sed hæc uteri & ventris acceptio hoc loco
 vix quadrare potest: Non enim evomere nititur
 Eliu, quod audierat; sed potius quem mente ipse
 formaverat, feceratque conceptum, parturit &
 enititur.

Quare illud verius, *ventrem* aut *uterum* hoc
 loco pro *utero*, & cogitationum quasi matrice
 accipi, deinde per translationem, non solum pro
 memoria, sed pro corde aut intelligentia; hæc enim
 omnia conjuncta sunt. Vide Ambrosium super id
 Psalm. vigesimo nono. *Legem tuam in medio ventris*
mei: secundum antiquam lectionem: Sicut (inquit)
etiam est venter mentis, qui semina concipit sensuum.
 Quo sensu dixit Itaias capite vigesimo sexto, *In*
utero accepimus, & parturimus spiritum salutis, &
Proverb. vers. 18. & 19. Appone cor tuum ad doctrinam
meam, quæ pulchra eris tibi, cum conservaveris eam in
ventre tuo, & redundabis in labiis tuis. Non aliter
 igitur nimium gravis mens Eliu, ore nititur
 parere mentis conceptiones, diuturna, ut sibi
 videbatur, expectatione maturiscentes. Vide
 Theodoretum super id Cant. 7. *Venter tuus sicut*
acer vultus criticus vallatus liliis. Ubi animam sanctis
 cogitationibus gravidam vocat *Penu*, arcanis
 plenum mysteriis, quæ aperto ore deprompta,
 odore suavissimo auditores recreant.

XIX. En venter meus, quasi multum
 absque spiraculo, quod lagunculas
 novas dirumpit.

XX. Loquat, & respirabo paululum:
 aperiam labia mea, & respon-
 debo.

1. Duplex in Hebræo similitudo. Rei rustica præceptum
 de musto non operculando.
2. Lagena quid. Uter quid in Hebræo, & Græco.
3. Nova ex Septuaginta similitudo.
4. Respirare quid. Spatium unde dicatur Hebræis,
Illustratus Hieremias. Aperire labia.
5. Ventriloquus, aut utriloquus. & Pytho, qui, &
 quomodo responsa dederint.
6. Divini verbi cum musto comparatio. Rufus ex Divina
 præmeditatione

I Urgentis uteri, atq; inflati pectoris disten-
 sionem, illustrat eleganti comparatione,
 cum

Gregor. Bern.
6. Venter
 aniræ
 memoria.
Philipp.
 Venter
 pro sto-
 macho.

Analogia
 ventriculi
 & stoma-
 chi ad
 mentis
 recepta-
 culum.
 Nazian-
 zenus.
 Nyssen.
 Bern.
 Hierom.
 Quos
 scientia
 inflat &
 torquet.
 Bern.
 Venter
 pro ma-
 trice, ana-
 logia ad
 mentem
 & memo-
 riam.
 Ambros.

Theodor.

1.

cum dolio occluso, aut cum utre ligato, musto plenis, nam ab utroque videtur duci similitudo in originali. Prima: *Sicut vinum, quod non est apertum, quasi dicat, absque apertura, per quam perspirare possit. Eleganter autem dixit Vulgatus: mustum, quod aestuat, & fervet; cum quo congruit oratio Eliu, quasi de musto, & lacu fervida. Apertum autem dicitur, quoniam cum in dolia mustum infunditur, non sunt statim operculanda, sed quoad usque deferreas, refrigeranda & ventilanda: nam vinum quamdiu bene frigidum erit, tamdiu recte manebit, ut Colu. mella, usqueque quotidianus docent; neque vero I. 13. c. 30. aestus ipse, tumorque recentis vini angustias ullas, operculumve patitur.*

2. Secundum: *Sicut utres novi vel lagenae distrumpuntur. Si cum parte præcedente jungatur, ut huius si- Vulgatus voluit, conficiens unicam similitudinem, sensus est: Etiam si utres novi sint, at si mustum infuderis, orificium vero ligaveris, distrumpentur, quo vinum respirare possit. Et quidem sic Matth. 9. 16. 17. Neque mittunt vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur. Aut certe diversa alia comparatio è præcedente esse potest, sicut Septuaginta intellexisse videntur: Sicut uter musto fervens ligatus. Elegantius autem*

LXX. Lagunculae, Latinus dixit: *Lagenas aut lagunculas* (hæ enim testaceæ sunt, in quibus solet vinum infundi & coqui) quam Hebraizantes, cum Septuaginta; quando, *Ures*, hi enim pellicei sunt, & potius deferendo, quam condendo, & concoquendo fermenti vino magis idonei, Licet Matth. 9. dicatur: *In utres novos vinum novum non infundi*, ne illis ruptis effundatur. Et sane existimo sicut vocem

Quorum Hebræam *Ob* proprie usrem significat, & deinde interpres Pythonem, qui malo spiritu, instar utris inflatur & distenditur; ita etiam vocem Græcam *Ascos* pro vase pelliceo accipi, etiam vinario. Unde Judith. 10. 5. legimus: *Ascopam sive Ascoperam vini*, quod dicimus, *Una bota de vino*. Sed usui quotidiano, & familiari prudenter obsequutus est Interpres.

Tertiam deinde comparisonem ex utre elicerunt Septuaginta, *Veluti follis ferrarii ruptus spiritum efflat*, ita ipse post diu conceptum sermonem jam loqui inciperet. Similes profecto, & in rem fere eandem opportune sunt duæ item aliæ comparationes nimium inflati pectoris vana quadam scientiæ opione, quibus in vanum Pœtam utitur Persius Satyr. 1.

Quid didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus, Innata est, rupto jecore exieris Caprificus?

Nihil enim aliud, inquiebat ille, doctrina est, quam fermentum, quod animum, velut massam inflat & turgescit. Nihil præterea aliud, quam caprificus; sicut enim hæc marmora findit, ita scientia concepta jecur & pectus hominis findet, ut se tandem prodant, postquam in jecore, quod dicitur esse sedes cupiditatis, radices egerit, ac nisi exierit ore, hominem distrumpet, ut dicebat Eliu.

Chrysost. Scio hoc loco valde commendari à Chrysotomo patientiam Eliu, potentis adhuc cohibere verba, nunc vero fere inviti silentium rumpentis. Sed utinam sileret diutius, ac siceret, quoniam suppressa verba, non illum distrumperent. Illud certum fore, ut non aliter quiescat animo nisi totum spiritum suum proferat. Respirabo (inquit) paululum. Septuaginta. *Requiescam: recreabor, refocillabor. Non inepte Regia ex proprietate vocis originalis: spatium eris mihi.* Tygur. per paraphrasim, *animi angustias removeam*: Nam ab spiritu, vel ab ære dicitur Hebraice *spatium*, sicut etiam nos, quod latum & spatiosum est vocamus: Ayrofo. Sic Jerem. 22. 14. Latinus omnino assequutus est proprietatem vocis, cum reddit: *Astificabo mihi cœnatula spatiosa*. In quo alii hallucinantur, Tygur. & Regia *Ventis pervia*. Vatabl. *Refrigerantia*, id est, æstiva Septuaginta; *Perflatilia*. Ergo cum dixit, *Respirabo*; significat angustias illas ex spiritu compresso, & pectore nimium turgente, diffilato spiritu dilatandas. Illa vero phrasis aperiendi labia, tractata à nobis diligenter supra cap. 3. v. 1. n. 4. 5.

LXX. Regia. Tygur. 777 Spatium unde dicitur Hebraice. Tygur. Regia. Vatabl. LXX. 5. Quid Pythonem aut ventriloquus, mentem suam, quam prius uterum, aut ventrem dixerat, nunc comparat Eliu ad uterum & ad Pythonem inflatum, & turgentem divinatorio spiritu, profecto videtur vocare se ventriloquum.

quos enim Hebræi *Oboob*, Latinus *Pythones*, Sept. *Engaser ymishos*, id est, ventriloquos dixerunt, Lev. 19. vers. 3. Levit. 20. vers. 27. Deut. 18. vers. 11. 1. Regum. 28. vers. 3. atque aliis locis, ubi nos Pythonem habemus. Ideo autem *Pythones* à suscitando ventriloquo dicti sunt, quod obtusa voce, & stridula ex imo pectore, & ex ventre, quasi ex utre, loqui viderentur. Ideo stridebant, & profundum quid sonabant, Pythones ut indicat illud Isaia 8. vers. 19. *Pythones, qui ex imo strident in incantationibus suis*. Et Isaia. 29. vers. 4. *pectore Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum, & eris quasi Pythonis de terra vox tua, res, & de humo eloquium tuum mustitabis*. Vide Theodoretum Lev. 19. ubi ait in huiusmodi divinis ab insus videri hominem loqui. Origenem lib. 7. Thodor. contra Celsum, Chrysostom. 1. ad Corinth. Origen. cap. 12. & super acta 16. homilia 35 ubi etiam Oecumenius. Sed plura alio loco, de Pythonem, Oecumen. seu ventriloquo, aut usrilquo. Nunc tanta ob- Superbia servanda visa est stridula superbia Eliu, ab imo stridula, pectore putantis voces suas, quasi oracula, atque responsa Pythia edenda.

Secundo observandum, non ineleganter, quæ Rerum quis mente concipit de Divinis rebus mustum divina vocari: Nam cum illa in mente decoquitur, rum con ructum excitant, qui per os diffilatur. Hoc ceptione enim illud est: *Eructavit cor meum verbum bonum*, instar Et iterum: *Memoriam abundantia suavitatis mea multi, eructabunt*. Et rursum: *Eructabo abscondita*. Quare Ps. 44. 1. re Apostolos existimabant, *Ructare musti* cra. Ps. 144. 7 pulam: quia hi (inquit) musto pleni sunt. Hoc Act. 1. tantum discriminis, quod in cibo materiali ructus est indicium cruditatis: At in cibo spiritali potius bonæ concoctionis, bonæque let meditationis. Sic Paulus ructabat ubique stum, quo Christum, quo plenus erat, aiebat enim: *Christi plenus est bonus odor sumus*. Olemus videlicet, quem man- 2. Cor. 15 ducamus, quem bibimus, quem meditatione concoquimus.

XXI. Non accipiam personam viri, & Deum homini non æquabo.

1. Personarum acceptio non cadit in sapientem.
2. Varia lectio, & exquisita significatio verbi æquandi & assimilandi. Sinceris hominis circumloquitur. Illustratus Isaia.
3. Vulgata lectionis defensio & elucidatio. Honorifica cognomina cur dicantur similitudinaria. Illustratus Isaia.

Liberare (inquit) loquar, neque gratiæ serviam, neque vilius dignitas me deterrebit à dicenda & profitenda veritate. Et quam vis tibi, tuæ ætati, atque dignitati multum me debere fatear, sed multo plus Deo: plus veritati debeo. Propterea enim dixisse videtur, *Non accipiam*. Vel cum Septuaginta: *Non verebor personam viri*. Illud enim est personam accipere, cum plus personæ, aut dignitati, quam ipsi rei & veritati tribuitur. Ergo removet à se omnem adulationis opinionem, atque sapientiam suam ruetur, Sapientis enim est nunquam gratia moveri. Sept. uberiori paraphrasi locum hunc elucidarunt: *Hominem non verebor, sed neque erga mortalem confundar: non enim novi admirari facies*. Quod significat omnem pudorem, metumve reprehensionis abiecit, & cuius humanæ verecundiæ antecubisse æquitatem.

Et Deum homini non æquabo. Universi Hebræi zantes sequuti Rabbi David, sic legunt: *Hominem, vel ad hominem non cognominabo: vel: non nominabo*. Vatabl. Vatablus: *Ad hominem mutato nomine non utar*. Dicunt enim verbum, *Canab*, idem esse, quod nominare, aut cognominare aliquem, non proprio nomine, sed alieno, vel imposito. Quare sic definit huius verbi significationem R. Mardok ex R. David: *Significatio verbi Canab, est Ghalam, id est, tegere, occultare nomen alicuius honoris gratia, inquit Rex David, in lib. Rab. unde Grammatici pronomen vocant, quoti sit nomen occultum, ponitur enim vice nominis proprii. Unde significat vocare quempiam non proprio nomine, sed occulto, aut communi nomine: quod cantur aliqui dicunt cognominare, quod proprium est cognomen imponere ob eventum aliquem extrinsecum, ut Scipio, qui cognominatus est Africanus à devicta Africa, &c. Alii explicatius dicunt idem esse, quod honorifico aliquo titulo, aut cognomine, to, aliquem insignire, ut si quis per excellentiam meum, appeller*

Assimila-
re quid.
Illustratio
Isaie.

appellet aliquem sapientem, Philosophum, Apo-
stolum; cur cognomentum imponat à re aliqua
præclare gesta, sic Hebræi, *Chinu*, pronomen vo-
cant ab hac radice, quod ponatur vice nominis
proprii. Exemplum illustre hujus significationis,
Isaie 45. vers. 4. ad Cyrium: *Vocavi te nomine tuo,
assimilavi te, & non cognovisti me.* Ubi pro *assimilavi*,
ex Hebræo legunt: *Cognominavi te*, quasi dicat, ante-
quam haberes mei notitiam, non solum tibi Cyri
nomen imposui, sed addidi cognomentum ho-
noricum *Regis*, aut *Christi*, aut *servi mei*. Sic etiam
Isaie quadragesimo quarto, versu quinto. Ubi
loquitur Propheta de convertendis ex gentibus:
In nomine Israel assimilabitur: legunt: *cognominabitur*,
id est, jam alio cognomine nominabuntur, videli-
cet viri Israelitæ secundum fidem. Ergo locum
nostrum sic exponendum existimant: *Hominem non
cognominabo.* Id est, sincere loquar, & suo proprio
nomine rem quamque compellabo. Nos hos di-
cere solemus: *Quæ sunt rodeos dizen pan por pan, y vino
por vino, y à las cosas no les buscamos consonante.* Homi-
nem, qui justus sit, justum; qui impius impius:
Non enim (inquit) utar textis & imposititiis no-
minibus. Te igitur o Job, pro tuis meritis nomi-
nabo, neque mutabo nomen, quod ex tua vita,
atque ex tuis verbis merito tibi comparaveris, ut
nullis verborum ambagibus, sed sincere vel ju-
sticiam tuam, vel iniquitatem ostendam. Ergo
postquam dixit: *Non accipiam personam viri sub-
jancit*, ut Tygurina per lucidam paraphrasim
legit: *Nec honorificis appellationibus cuiquam blandiar.*
Paulo secus Cajetanus. *Non nominabo hominem, id
est.* Non laudabo nam nomen ad famam, & lau-
dem pertinet. Sed subtilius est, quod diximus.

Sinceri
hominis
proprie-
tas & de-
scriptio.

Tygar.

Cajet.

3. Vulgata
lectionis
defensio,
& eluci-
datio.

Cogno-
mentum
honorifi-
ca cur di-
cantur
similitu-
dinaria,
Isaie il-
lustratio.

Hypal-
log.

Nunc tantum pro vulgato dicendum, & unde
potuerit depromere suam lectionem, *Deum homini
non aquabo.* Imprimis non curavit punctum, quare
ubi alii legunt præpositionem *Eli* id est, *Al*, ipse
legit, *El*, id est, *Deus*, mutato, *Cegol* in *Cere*. Ubi
autem *Canah*, nullam aliam agnoscit significatio-
nem, quam *assimilare*, aut *aquare*. Quæ significatio,
sicut re ipsa convenit cum illa significatione He-
bræorum *cognominandi*, aut *occultandi sub cognomente*
impositio; ita longe clarior & illustrior est: nam
cum nomen translaticum, aut (ut ita loquar)
similitudinarium frequenter sumatur vice hono-
rifici alicujus cognomenti, verbi gratia, qui ali-
quem vocet *R. gem*, aut Imperatorem cognomi-
nat quidem quasi alieno nomine, ac si diceret. Tu
es mihi velut *Rex*, aut velut *Imperator*, & hoc est
quod *Vulgatus* appellat, *assimilare* vel *aquare*. Id
est, quasi similitudinario & honorifico aliquo
titulo aliquem compellare, & non proprio no-
mine. Hinc illud *Isaie 45.* *Hæc dicit Dominus Christo
meo Cyro*, &c. id est: Non solum tuo nomine pro-
prio te compello per Prophetas meos; verum
aliis cognominibus, quasi similitudinariis, &
translatitiis te orno: Voco enim *Christum meum*,
virgam furoris mei, &c. Id est, Dico te esse velut
Christum, & velut *virgam*, &c. Et illud *Isaie 44.*
In nomine Israel assimilabitur. Id est: Qui ex gentibus
accesserit ad fidem Evangelii, perinde esse pote-
rit Deo gratus, ac charus, sicut *Israel* vel *Jacob*:
& per similitudinem quandam, vel adæquationem
poterit vocari *Israel*. Sic hoc loco: *Deum homini
non aquabo*, aut non *assimilabo*, vel per *Hypallag-*
gen, hominem Deo; id est, Honorificentissima illa
cognomenta justii, sancti, innocentis non simili-
ter tribuam homini, sicut Deo: non erit mihi
homo, sicut *Deus*. Quare o Job inquit *Eli* ne-
que te, neque hominem ullum, similem suppa-
remque Deo faciam. Nulli enim mortalium lice-
bit per me coram Deo, de justitia sua gloriari, ut
sibi justii & innocentis cognomen assumat, perin-
de ac Deo convenit. Hæc est non solum probabi-
lis, sed perelegans Interpretis mens & lectio, iusta
etiam atque germana defensio.

XXII. Nescio enim quandiu subsistam:
& si post modicum tollat me factor
meus.

1. Sententia Paraphrasis.
2. Adulatores permutantes rerum, & virtutum, ac vitio-
rum nomina.

3. Vulgati Interpretis elucidatio, & defensio. Tol-
lere, quid proprie. Faciendi verbum de crea-
tione.

Religioni (inquit) mihi futurum erit, si ta-
ceam, aut si non claris & dilectis verbis, tuam
insolentiam, atque impietatem o Job, refel-
lam, aut si reveritus hominem, Dei causam dese-
ram, ingens mihi Divinæ iræ supplicium immi-
net, propter nefarium adulationis crimen, non
nisi acerbissima morte expiandum.

Nescio quamdiu subsistam. Alii deducentes vocem
originalem à radice, *Canah*, sequuntur illam
superiorem significationem: *Cognominandi*, aut
adulandi. Quare legitur: *Nescio cognominare.*
Vatablus: *Non novi mutato nomine alloqui*, Septua-
ginta. *Non novi admirari facies* quasi dicat: Hanc
adulandi, & allentandi scientiam nunquam di-
dici. Est quidem hæc nominum permutatio, ut
hoc nunc ad illam verbi Hebraici significatio-
nem illustrandum addamus, adulatores pecu-
liaris & propria; sic enim nomina propria vitio-
rum contegunt & dissimulant, ut non nisi nomi-
nibus virtutum similibus utantur. Ergo adu-
latores appellationibus abuti perargute scripsit
Plutarchus: *Equidem scribit Thucydides in bello nomi-
na, hominum estimatione à consuetudine fuisse significatione
detorta ad res alias.* Audacia enim habita fuit pro
fortitudine, prudens cunctatio, pro timiditate, &c. Ita
in adulationibus prodigalitas, liberalitas vocabulo,
timiditas, cautionis, temeritas, celeritatis, iracundus, ac
superbus, animi si visis, humilisque, humani titulo affici-
tur. Fere similia habet *Basilus* homilia in *Psalm.*
sexagesimum primum super id: *Ore suo benedi-
cebant.* *Multis sancti, qui vitia virtutibus vicinis bene-
stare contendunt, & vitium omne palliant, adumbrata
nomenclatura à vicino subjecta virtutis.* Ergo hæc est
illa nominandi, aut cognominandi permutatio,
cujus scientiam minime se tenere fatetur *Eli*.
Sed profecto interpretes deduxit à radice, *Can*,
quod est firmare, vel *subsistere*. Quare eleganter
dixit: *Nescio quamdiu subsistam*, & si in pœnam
nefarii silentii, causæque Divinæ proditiæ, *solus
me*, *Pagninus* & *Cajetanus*, *comburas*, Septuaginta:
Edas, id est, corrodat, & consumat, & de medio
tollat, à radice, *Nasa*, quod est elevare aut tollere,
& convenit in rem, quæ amplius non comparet.
Quare dicitur *Deus tollere animam*, id est, vitam
alicujus, secundo Regum decimo quarto, versu
decimo quarto, & tollere vel auferre caput a *scuius*,
Genesis quadragesimo, versu decimo nono. Illa
autem significatio *comburendi*, sive *consumendi* cum
fractione, & combustione, quam tradunt. *R.*
David, & *R. Mardokai*, neque propria est; neque
nunc necessaria. Illud autem, quod ait, *Factor meus*,
opus creationis notat, quod exquisita, & singu-
lari arte peractum est. Vide quæ de verbo, *Gbasab*,
diximus supra cap. 10. vers. 8.

Indicat autem *Eli* gravissima supplicia in adu-
latores à Deo constituta. Septuaginta peculiari-
ter simile aliquod supplicium expriment, quale
sustinet *Job*: *Alioquin* (inquit) & me tinea edent,
id est, tibi, o Job, nunquam blandiar, ne tuæ im-
pietatis particeps sim, tuique supplicii. Sed nihil
ejusmodi subest in originali, tantum videtur
mortem minitari his, qui non ad veritatem sed
ad gratiam loquuntur, juxta id quod scriptum
est: *Deus dissipabit ossa eorum, qui hominibus placent.*
Ubi elegans exemplum nefarii cujusdam adula-
toris, atque proditoris veritatis, & religionis ob
hominum gratiam indicari existimat *Theodore-*
tus, nimirum *Rabiacem*, qui ex Hebræis ortus contra
*Deum omnium conditorem convivia iactavit, hoc pacto ab
Assyriis gratiam inire existimans.* *Rabiacem* enim
cum illis centum octoginta quinque millibus
Assyriorum dissipatus est ab Angelo Domini, 4.
Reg. 19. 35. Ergo hoc genus hominum, Deo
infestissimum, qui est veritas ipsa. Eleganter ex
Platone *Plutarchus*: *Si veritas est* (ut ait *Plato*)
*divina, omniumque bonorum, & diis, & hominibus prin-
cipium, apparet diis inimicum esse adulatorem, Pythio
præ cæteris Apollini: impugnat enim semper hanc vo-
cem: Nosce teipsum, animum cujusque decipiens,
ignorantemque ingenerans bonorum ac
malorum.*

Elucida-
tio sen-
tentia.

2. Varia
lect.
Vatabl
LXX.
Permuta-
tio appel-
lationum
propria
adulato-
rum.
Plutar-
chus de
differen-
tia amici,
& adula-
toris.
Virtutum
ac vitio-
rum no-
mina per-
mutata.
Basil.

3. Variata
Pagnin.
Cajet.
LXX.
NVI

R. David
R. Mar-
dock.
Faciendi
verbum
de crea-
tione.

4. LXX.
Adula-
toribus
inteno-
re minæ
mortis.
Ps. 27. 7.
Nefarii
adulato-
ris exem-
plum.
Theodo-
ret.

Adulato-
res Deo
infern.
Plat. & de
legib.
Plut. de
dignosc.
adula-
tore.

CAPUT PARAPHRASIS XXXII. CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis suis
explican-
tur.

^{1.}
Omiserunt autem

tres viri isti responde-
re Job:

eo quod sibi justus vi-
deretur.

^{2.}
Et iratur, indignatus-
que Eliu.

Filius Barachel,

Buzites, de cognatio-
ne Ram.

Iratus est autem ad-
versum Job. eo quod
justum se esse diceretur
coram.

Cum tres amici, post ingentem in repugnando, & con-
tradicens contentione, nihil profecissent, quippe
qui infirmis argumentis adversus incredibilem Jobi
constantiam, & verissimam suæ innocentiae defensionem,
& testificationem, illum de sua sententia deducere
non potuissent; non solum siluerunt, sed oculis etiam, &
gestu, nihil sibi amplius cum Jobo controversiæ futurum non
obscure significarunt. Discessissent itaque, nisi illos Eliu sua
oratione, & interventu detinisset. Sive enim Jobi defensio
tot juramentis, & execrationibus confirmata, jam illis visa fuisset
immerito tentata suis criminationibus, ut quem jam se ipsis ju-
stiores crederent, sive tam incredibilis constantia, & ardor in se
defendendo, videretur potius pertinacia repugnandi, & vanæ
apud homines existimationis sanctitatis cupiditas, unaque suæ
innocentiæ persuasio. Censuerunt Jobum permittendum ab-
undare in suo sensu. Siluit quoque vir sanctissimus, non solum
tuenda sua causa, & veritate à calumniis asserenda, sed etiam au-
diendis convitiis, & maledictis amicorum oppido defatigatus.
Sed fortissimo athletæ neque nunc quidem ullum quiescendi
intervallum, quamvis nulla illius animi lassitudo constantiam, &
officium impediet. Nam forte quidam juvenis, sicut ætate, ita
etiam eloquentia florens, rerum Divinarum, atque humana-
rum sapientia non mediocriter instructus, ut videtur quidem,
non solum pietatis ac Divini honoris tuendi zelo succensus, sed
et natura acer, & vehemens: & quod in bello animos
extollit, & incitat, iracundus, elatus homo, & confidens, ac
plus nimio sibi placens à principio universæ disputationi in-
terfuerat. Quem sane vel aliqua ejusdem sanguinis cum
Jobo communio, vel vicinitas patriæ, vel Jobi inaudita
clades laborantis, vel trium Regum, qui ad consolandum
amicum hominem accesserant, adventus (non ex illorum
societate fuisse videtur) permovit, ut eo etiam ipse cum
multis aliis ad videndum tam insolitum spectaculum, & ali-
quam officii partem retinendam, conflueret. Hic sane spe-
ciola nominis compellatione insignitus erat: nam Eliu,
quod est illius nomen. Divinam fortitudinem sibi ipsi
contigisse præferebat; Divinamque cogitationem; non solum
nomine sed re ipsa sibi præ cæteris arrogabat. Contigerat
illi quoque, si non Abrahami, fratrive Nachor stirpis, &
cogitatio in nobilissimæ communio, & genus, at saltem
perillustri aliqua ex genere Esau inter Idumæos familiæ agna-
tio, à Ram viro præclaro; Parentisque non minus tunc temporis
inter Hysitanos nobilis, Barachel. Patria æque, ac gens,
non ignobilis, Buz. Illud quoque juveni animo per se
magno, & elato, animos facere potuit, aliqua Divinarum
revelationum, & prophetæ spiritus sive experientia & fa-
miliaritas, sive apud homines existimatio: nam & g Balaam
fuisse hunc ipsum Eliu in multorum opinione, & persua-
sione est. Is inquam, tot armis ad congregandum instru-
ctus, placidissimum Jobi silentium, & animi defugati quie-
tem aliquam, nec non quietam, & tranquillam de Divinis
rebus cogitationem suo interventu interpellat. Et ne unquam
Jobo liceat quietam mentem consistere, ad singulare certamen ho-
minem provocat ætate gravem, ac meritis adulescentis repugnan-
di studio elatus, & conventionis, quam veritatis cupidus, ac
dicendi ardore & repugnandi, atque vivendi cupiditate commo-
tus. Sed qui alios sapientissima oratione confutavit, hunc
quoque adversarium silentio quoque, ut jam spectaturi sumus,
sapientissimo superabit.

Adolescens ita mirum in modum excandescens, & supra
quam dici potest, bipatente narium hiatu fumans & ardens,
totoque ore scintillans, exestuante ab imis præcordiis sangui-
ne, subrectis capillis, coarctato, & stridente spiritu, toto corpore
concitato, & intumescente, terroribus ac minis Jobi con-
stantiam commovere aggreditur, atque ardore suo deflagra-
tionem homini sanctissimo minatur, eo quod indignum existi-
maret Jobum, qui homo esset, animum suum, vitamque
universam ab omni sceleris labe, & suspitione tam con-
stanter asserere, idque tot juramentis, & execrationibus
suam innocentiam Divino testimonio confirmando: Præ-
sertim, cum etiam si homo in suis oculis, nullius sibi
flagitii conscius sit, at si coram Deo, ad lumen, & splen-
dorem sempiternæ illius sanctitatis, & puritatis, purus,
& mundus apparere conetur, & in controversia suæ ju-
stitiæ, & sanctitatis ad Divinum tribunal appellet, supre-
mum ipsum atque incorruptissimum iudicem iniquitatis
insimulare videatur, quo injuste hominem innocentem
affligat, seque immerito ærumnis afflictum ipso Deo
justiorem pronuntiet. Quis enim sibi temperandum
censeat.

a Varia silentii amicorum
causa, & an sanctitas Jobi
persuasa jam fuerat à Jobo
diligenter tractatur. vers.
nu. 1. 2.

b Eliu sapientia, atque debri-
na ex his, qua dicit summa-
sim colligitur. quest. 4.
c Sanctitas & pietas Eliu
ostenditur. quest. 4.
d Quam grave fuerit Jobi
silentii cum Eliu crimen,
exponitur. quest. 5. Denomi-
ne Eliu. quest. 4. n. 4.
e An Eliu fuerit Jobi ami-
cus. queritur. quest. 3.

f Investigatur genus Eliu
quest. 1.

g An Eliu fuerit idem, qui
Balaam, diligenter tracta-
tur. quest. 1.

h Convitiis, & convitiis
silentio vincenda præferenda
videtur. quest. 4.

*habere possit ira impetu
irascendi causam, &
nam illa sit, ut ille ob-
servetur. n. 4.*

centent, aut æstuantis iræ impetum cohibere possit, quin superbissimorum hominum insolentiam pro virili parte reprimat?

Nec homini contendendi, atque vivendi cupido magis placuerunt amici: nam etiam adversus illos incredibiliter exarsit, quod suo illi silentio visi fuissent de sanctitate, & totius controversiæ capite victoriam Jobo concedere. Illud etiã indigne tulit, quod cum taciti visi fuissent multo labore investigare rationes, quibus Jobum confutarent, illas tamen neque deprompsissent, neque invenissent, sed vel Jobum tandem non pronuntiasent impium, vel ita illius impietatem coarguissent, ut rem ipsam minime persuadere potuissent, nam plus contenderunt, quam potuerunt probare. Atque illo potissimum nomine præstitit se amicis iratum, quod cum Dei causam suscepissent, jam nunc quasi victi silerent. In quo & Deum, cui patrocinebantur, prodidit, & ipso silentio victoriæ insignia Jobo concesserunt. * Verum enim vero quamvis Eliu benignior erga Jobum videatur, sed in eodem tamen maledicendi, & criminandi illius innocentiam, quo ceteri amici, cardine crepat.

Expectavit quidem Eliu non solum longa nuper oratione de sua innocentia dicentem Jobum, sed universam amicorum disputationem tam diuturnæ moræ impatiens, atq; respondendi cupiditatem diu repressit: ceteræ enim amicorum responsiones vagari, & aberrare suo certe judicio videbantur. Sed silentio tamen se continuit, ut non tam Jobo, quam illorum provectiori ætati aliquid deferre videretur.

Cum autem ex ipso gestu, & habitu conjecit, planeque intellexit, nullam omnino probabilem respondendi rationem, & Jobi confutandi illius suppetere, multo magis excanduit: & ut erat natura iracundus, sese nunc multo vehementius indicavit. At illum in tanto ardoris impetu, & commotione, ex ordine dicere potuisse, neque omnino inepte exorsum fuisse, mirum profecto videri debet.

Ergo non omnino ut intemperans, sed ut animi compos, sapienter Eliu filius viri illius primarii, Barachel Buzites, in hunc modum exorsus est: Equidem cum me viderem ætate parvulum, ac multo vobis juniorem, qui senes estis, atque ætate graves, caniciem vestram ita semper observavi, ac reveritus sum, ut omnino timerem, aut vos sublimibus oculis intueri, aut non demisso capite, supplicive totius corporis habitu coram vobis consistere. Quid enim adolescens coram gravissimis senibus non delitescere vel in angulo, vel in tenebris? Continebam itaque me, meumq; sensum, atque judicium de tota controversia, causaque Jobi. Neque mihi integrum existimavi, meum de vestrarum rationum pondere, aut de Jobi responsionibus utram in partem judicium, sententiamque statuere. Ne, quod valde molestum, atque illiberale est, aliquam mihi loquendo dignitatem vendicare, aut contra modestiæ, honestive pudoris legem agere videret.

Certo enim apud me fore statuebam, provectiori ætati, multum sapientiæ, quasi obligatum esse. Sed profecto jam ipso experimento didici, nihil esse, cur me adolescentem, & ut ætas exigit, rerum multarum inexpertum despiciam. Video sane me ad respondendum, & ad dicendum minime languere, potius vehementi quodam spiritu incitari, fieri quoque potest, ut multi senes, sicut ætate, ita etiam dicendi facultate hebescant, & frigeant; Quasi juvenes etiam non alat, accedatque mens, atque intelligentia, rerum capax Divinarum. Quasi Divinus spiritus, cujus munere sapimus, & intelligimus, non etiam inhabitare possit abjectissimi etiam hominis animum, & ad divinorum cognitionem evehere. Quasi viros diuturno sapientia studio prope instructos, & rerum Divinarum tractatione exercitatos, humano spiritu agi, vagari, aberrare, non contingat. Certe Divinus ille spiritus est, cujus munere, & afflatu sapientiæ spiritus mortalibus communicatur.

Non est enim vel ex rerum humanarum magnitudine, vel ex diuturna multorum annorum ætate, sed ex supremo beneficio æstimanda sapientia, verissimumque de rebus judicium. Neque enim id multitudini permittendum est, neque senectuti: sed detracta ejus, qui dicit, existimatione, quæ dicuntur, seorsum existimari, & ponderari debent.

Verum enim vero ad dicendum ea potissimum de causa aggressus sum, quod existimarem silentibus jam vobis atque aliena ope, & opera egentibus, neque injucundam, inutilemve orationem meam futuram. Quod enim meum fuit, vobis sane dicentibus intervenire non sum ausus, sed attentissime, atq; intelligenter vestram orationem accepi ad exitum usq; pleneque consequutus sum, quidquid vos vestro studio, & cogitatione pervestigare potuistis: Sustinui igitur, sperans fore ut Jobi tandem mentis, atq; verborum insolentiam coerceretur, atque magnum defensionis veritatis, Divinæque justitiæ vestra responsione præsidium pararetis. Sed opinione deceptus sum, ipsaque rei indignitas mihi vel invito, & repugnanti orationem extorquet.

Enim vero Divinæ causæ, atque justitiæ vestro silentio, quasi desertæ, & prodiæ, nullam esse sapientem, nedum probabilem excusationem, quam dare possitis, mea oratione plane ostendam: nam quæcunque tandem accusatio, vestram potius insipientiam manifeste prodeat. Qua enim re, obsecro, vestrū silentiū defendetis, cum Deus signis manifestis Jobum projecit, merito utiq; suo.

3.

Porro adversum amicos ejus indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem; Sed tantummodo condemnassent Job.

4.

Igitur Eliu expectavit Job loquentem, eo quod seniores eo essent, qui loquebantur

5.

Cum autem vidisset, quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.

6.

Respondensque Eliu filius Barachel Buzites, dixit.

7.

Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur: & annorum multitudo doceret sapientiam.

8.

Non sunt longævi sapientes, nec senes intelligunt judicium.

9.

Ideo dicam; audite me, ostendam ego vobis sapientiam meam.

10.

Expectavi enim sermones vestros, audiavi prudentiam vestram, donec disceptarem in sermonibus.

11.

Et donec putabam vos aliquid dicere,

*An Eliu æquior existens
in Jobi causâ, quam tres ami-
ci, peculiari quasi iunctura
diligenter tractatur.*

*Quam sit iracundia rationi
humana, indicatur. n. 6.*

considerabam, sed ut video, non est qui possit respondere sermonibus ejus.

12.

Ne forte dicatis, invenimus sapientiam: Deus projecit eum, non homo.

13.

Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi.

14.

Extimuerunt: nec responderunt ultra: abstulerunt à se eloquia.

At dicetis vos, Equidem non imprudentes tacemus: rem enim potius committimus Deo, qui illum impulsurus, & projecturus sit in ingentia supplicia, quæ illius impietatem vindicabunt: nos enim, qui homines sumus, parem illius insolentia, & temeritate poenam infligere non possumus, præsertim verbis tantum, & oratione, quæ apud illum nullius prorsus momenti sunt. Sapientius itaque, saniusque consilium visum fuisse, hominem, quem divina vindicta exagitat, quod in nobis erit, amplius non exagitare. Sane nostrarum partium fuit in hac controversia plane ostendisse Divino judicio, non humano affligi Jobum, ut illius impietas contestata apud omnes esse debuerit. Esto, ille scelus negat, at adversus hominem contumacem silentio potius, quam verborum contentione agendum est, quem Deus solus movere, atque deicere de sua sententia possit. Præsertim, cum illud sapientia dignum sit in re valde dubia, atque ancipiti, de causa humanarum ærumnarum, rem totam Deo relinquere, qui licet nobis occultam, at causam, rationemque facti apud se habeat æquissimam.

Quid si actum vos agere putabatis, si ulterius vestram cum Jobo disputationem, infinitam, ut videbatur, & concertatione plenam protraheretis, at mihi integrum est cum illo congregari, qui nullum argumentum adhuc proposui, nullumque ab illo mearum objectionum responsum accepi. Atque esto illius vos oratio infregerit, nihilque tandem vestris rationibus obtinueritis, at nihil tentare nocebit, si quid ego novis aliis, & exquisitis argumentationibus, quæ rem hujus controversiæ necessario demonstrent, apud illum valeam, & quæ vobis dicta, responsaque sunt, mihi dicta, atque responsa esse nequaquam velim.

Mirum profecto, in tam ampla tamque uberi ad differendum materia, viros alioquin, sapientiæ laude celebres, & in rerum Divinarum studio multum, diuque versatos, levissima hominis responsione obmutuisse perterrefactos, atque subita quadam animi perturbatione fractos, & consternatos! Nam coram Jobo, tanquam coram potentissimo aliquo adversario, quasi examinati conciderunt: & semel institutam suæ causæ defensionem promovere non potuerunt, atque priores sermones, tanquam putridos, plerumque inutiles suo silentio ostenderunt. Quos tamen oportuisset in tuenda sua causa, & in refellendis Jobi responsionibus constantissime persistere. Cum igitur illos diutius silentes, atque cogitabundos expectaverim, si forte quis resumptis viribus vicem dicendi instauraret suam, veritatisque causam semel desertam interum susciperet, cumque plane viderim in tam bonâ causa constitisse, meum esse existimavi, ut meas ego etiam atque Dei partes pro mea virili adversus Jobum agerem, atque in hujus causæ tractationem meam quoque ipse sapientiæ, atque judicii particulam conferrem.

Sapientissimarum quippe sententiarum, & ad rem propositam exquisitissimarum varietate confectus sum, atque mentem infinita rerum multitudo peranguste refertarum ad summas angustias adductam constringit, & ad dicendum incitat, & inflammat. Aestuo profecto, & effervesco animo, ac pene suffocor, ut mihi sit omnino loquendum: disrumpat enim, nisi aperto ore æstus ille subsidat.

Videor enim gestare in mentem opportuno jam ad partiendum conceptu gravidam, ac pectus simile vinarii dolii operculati, multo pleni, atque verbis quasi de multo, lacuque fervidis. Quod si utres, aut lagenæ, quamvis recentes: multo infuso facile disrumpuntur, & crepant obstructo orificio, ut vinum respirare non possit. quid de me futurum existimatis si diutius me silentio contineam? Disrumpar tandem: & veluti follis ærarii, qui disruptus spiritum efflat, ita ipse jam loqui incipiam, invitatus licet, atque repugnans. Sic tandem recreabor atque refocillabor, & istæ mei pectoris angustæ aliqua ex parte relaxabuntur, apertoque ore dilatabor.

Libere vero loquar, neque gratiæ inserviam, nullius enim me dignitas à dicenda, & profutenda veritate deterrebit. Quamvis vero me tibi, ô Job, tuæ ætati, tuæque dignitati pristinae multum debere profitear, sed multo plus Deo, plus debeo veritati. Antefero enim æquitatem, quod sapientis est, cuius humanæ verecundia: atque ubi opus est, omnem pudorem, metumve reprehensionis facile abjicio. Nunquam enim novi mortalem hominem, illis quæ Dei propria sunt, honorificentissimis cognominibus, atque titulis insignire, sanctumque & innocentem cognominare. Quorsum enim tibi ô Job, cum iniquus sis, sanctitatis appellatione blandiri velim, & tuo proprio nomine, quod ex tuo merito tibi comparueris, mutato, simile aliquod Dei cognomen tibi imponere, teque supparem Deo facere?

Non novi sane, unquam admirari alicujus faciem. Quare religioni mihi futurum erit, si claris, atque disertis verbis tuam insolentissimi animi impietatem non refellerem: namque si reveritus hominem, Dei causam deseram, admittam assentationis crimen, non nisi morte acerbissima, acerrimoque igne, qui me de medio tollat, meique memoriam omnino deleat, expiandum.

Quare nunquam committam, ut tibi blandiar, atque mea assentatione tuæ impietatis, tuique supplicii particeps fiam.

17. Quoniam igitur expectavi, & non sunt locuti, steterunt, neque ultra responderunt.

18.

Respondebo & ego partem meam, & ostendam scientiam meam.

19.

Plenus sum enim sermonibus, & coarctat me spiritus uteri mei.

20.

En venter meus, quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit.

21.

Loquar, & respirabo paululum, aperiam labia mea, & respondebo.

22.

Non accipiam personam viri, & Deum homini non æquabo.

in Verba intus concepta velut factum partui opportunitatem dolores efficere: & quodnam discrimen inter sapientem, & stultum, utiliter explicatur. n. 3. & 4. n. Veri cum mente similitudo diligenter exponitur ad Scripturæ intelligentiam. n. 4. & 5.

o Verbi, æquandi, & assimilandi, in sacro sermone exquisitus usus, & de personificatione nominum, quæ utuntur, quibus adulationes utuntur, utitur quædam. n. 2. 3.

CAPUT XXXIII.

ARGUMENTVM CAPITIS.

Eliu convertit suam orationem ad Job, reddisque benevolum, & attentum ex sui animi sinceritate, quæ illius temeritatem coarguit, quod de suis arumini, expostulare cum Deo ausus fuerit. Interim docet non inquirendam curiosius ab homine Divinorum operum rationem, sed res nostras illius arbitratui permittendas.

1. Audi ligitur Iob eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta.

1. Attentionis callida conciliatio. Sententia paraphras.
2. Particula obsecrans Apostrophe in exordio.
3. Eloquium de sententia gravissima. Auditoris officium, expectare dicentem.
4. Audire, & Auscultare, quem usum habeant, in sacro sermone, Aurum balances. Audire, & ponderare.

1. Nicetas.

Eliu concilians attentionem calide, Paraphrasus sententia.

2. Particula excitantis & obsecrans. Nicetas.

3. Eloquium, & parabola Auditoris officium. Plutarchus de officio auditoris.

4. Audire, & auscultare quem alium habeant. Audire cum attentione. R. Mar. Audire & ponderare.

Vid. sup. c. 6. v. 7. n. 4.

Considerant Græci, Postquam Eliu causam exposuit, quæ se ad dicendum adducebat, magnum consequutum fuisse silentium. Faciebat itaque sibi audientiam ardentis animi adolescens, tum verbis, tum silentio. Nunc jam ad Jobum convenitur, atque illius attentionem, & benevolentiam per quam subtiliter, ne dicam calide captat. Sic elucidat Nicet. Audiergo, ô Job, jam enim instituo, qui mihi tecum futurus est, sermonem: ad quem animo ingreditur integro, omnique perturbatione experte, nec quicquam inconsiderati afferam.

Audi igitur, Job. Obsecrando, & exhortando attentionem parat: nam particula *Na*, adhortantis, vel excitantis est, tum etiam & obsecrans, q. d. Audi nunc, quælo, Job, Habet vim Apostrophe in ipso exordio juxta Quintil. lib. 4. cap. 1. Ideo autem Apostrophæ hanc nomino, quod proculdubio non constituit Eliu hujus suæ orationis: & causæ judicem Jobum sed auditores reliquos. Et est quidem secundum naturam, ut eos potissimum alloquamur, quos conciliare nobis studemus. Ut idem Quintilianus docet: sed præmio sensus inest acrior, & vehementior ad personam directus alterius.

Eloquia mea Sententias, & parabolas gravissimas. Et omnes sermones meos. Verba singula velim à te percipi, ne me interpellas dicentem. Videtur postulare, sibi par recipendi in audiendo officium. Nam qui statim interruptus (inquit Plutarch.) & neque audiunt, neque audiuntur, sed adversus dicentes dicunt in contra decorum agunt. Quod ait Ausculta, vertitur, auribus percipere, Isai. 2. Ps. 5. 1. Ps. 48. 1. Præponitur quidem verbo audiendi, Deuter. 32. 1. At postponitur hoc loco & Isai. 2. & Psalm. 48. & videtur quidem aliquid peculiare in audiendo, & attendendo significare, cum enim dicatur ab Ozen, id est, aure, significat quasi aures arrigere, & ad percipiendum accommodare. Quod eleganter explicuit R. Mar. Auris est instrumentum, quod conducit ad attendere faciendum, quare verbum est auribus percipere, sive aurisare, si fas esset ita loqui. Unde etiam, quia auribus, velut brachiis statera, ponderantur, quæ audivimus, dicuntur ipsæ balances, aut brachia statera nomine aurium, & verbo audiendi quod est ponderare.

11. Ecce aperui os meum loquetur lingua mea in faucibus meis.

1. Apertio oris ad libertatem loquentis. Fauces, non silentii sermonis nota.
2. Simplicitas quid. Irati creduntur inimici.
3. Purum, & electum, quid in sacro sermone. Fucus orationis.
4. Sermone puritas causæ æquitas. Pineda Tom. II.

5. Calliditas simulat simplicitatem. Cur mendaces iidem sint perjuri.

Ecce aperui os meum. Liberum (inquit) mihi est loqui, dicendi, & respondendi paribus ad me devolutis. Dixi cap. 3. vers. 1. ad libertatem orationis hanc loquutionem pertinere: id quod etiam sequente parte indicatur, quæ cum idem repetat, etiam si verba nihil addant, at repetitio ipsa vim tribuit orationi, rebus, quæ dicuntur, convenientem. Quod vero Gregor. indicat, & Hugo exprimit, pertinere illud ad silentium, nam res in faucibus peragitur sine clamore, q. d. submissius & lenius tecum agam, præter vim præterque proprietatem ipsius loquutionis est. Sicut & quod D. Thom. observat indicare, se proprios conceptus enunciaturum, neque sequuturum aliorum sermones. Certe fauces, Os labia, lingua, pro sermone, metonymicos usurpantur.

1. Aperire os ejus habitus.

Gregor.

D. Thom.

111. Simplici corde meo omnes sermones mei, & sapientiam puram labia mea loquentur.

Simplici corde. Quicquid dixerò, ex animo simplici, & recto depromam. Omne nam te alium sermonis removere existimat. Philipp. Duplicitatis malitiam veris admiscentem falsa, Gregor. Calumniandi studium, D. Thom. Malignitatem irrisoriam, Cjetan. Recte omnia: sed cum hæc simplicitas sit ex proprietate vocis, rectitudo quædam, quæ cum jucunditate, & lenitate conjuncta est, & alicui, grata, & jucunda existit, ut sæpe dicitur Bonum & rectum in oculis alicujus. Existimo Eliu significare, se bono animo ingredi ad dicendum, non lædendi Jobum, sed amico, & benevolo studio illum juvandi, & ad meliorem frugem convertendi. Et, ut eleganter hoc loco dixit Chrysost. Non invidia ulla, aut odio incensum, Videtur enim nunc suam iram velle defendere sinceritate, & levitate animi: nam irati creduntur esse inimici, maligni & maledicti. Plura de cordis simplicitate diximus supra cap. 1. v. 1. n. 51. Quæ opportune ad hunc locum inde peti poterunt.

Sapientiam puram. Proprie mundam, nitidam, tersam. Septuaginta: Intellectus laborum meorum munda cogitabit. Præmeditatus sum, quod omnino opportunum, & utile in præsentem controversiam videri possit, ex quo nihil inutile excerni, aut rejici debeat, sine sæce & sine scoria: Et quidem ex proprietate vocis, Barar, illa mundities ad expurgationem scoriæ refertur solet: quod solet dici, electum: eligitur enim, quod optimum & utile est, uti materia relicta, cum aliquid mundatur. Unde dicitur Danielis 11. 35. Ut consentur & eligantur, & dealbentur. Et iterum Daniel. 12. 10. Eligentur, & quasi ignis probabuntur multi. Quare Eccles. 1. ab hoc ipso verbo dicitur: trahere in corde, quod est diuturna præmeditatione eligere, & discernere ab inutilibus, quæ dicenda sunt. Et sane recte occurrit Eliu objectioni: nam qui tantum effervescat, & ebulliat, multum facis, & materiæ inutilis despumate necesse est: opportune enim diceret quis Eliu, quod suo Auditori dicit Plutarch. Sincerus artis studiosus debet omittere florida, & luxuriosa verba: eaque putare pro populo fucorum sophistice ambientium: nam ipsa dictio habet aliquid ad decipiendum, si rebus applicetur suavis ac copiosa, & cum fastu aliquo, atque apparatu. Interim videtur notare amicos, qui multum inutilium verborum, atq; convitiatorum in Jobum iactaverint, a quibus ipse abstinere statuatur.

Græci hanc munditiam, & puritatem referunt ad æquitatem causæ, quam suscipit Eliu; In corruptum (inquit Nicet.) cognominationem dicit; ipsam controversiam, & causam apud Deum, pro Deo adversus hominem æquitate juris disceptandum, q. d. sibi se tantum proponere probandum, quod persuadere utique possit, & debeat, non sicut amicos, quorum causa non fuerit in universum justa.

Agute profecto observat Gregor. qui vitio aliquo laborant, valde sollicitos esse ne deprehendi possint: proptereaque viis omnibus

2. Philip. Greg.

D. Thom. Caietan. Simpliciter quid.

721

Irati creduntur esse inimici.

3. LXX.

Puritas cum munditie, & electione conjuncta.

721 El gero & electum.

Eliu occurrens objectioni.

Plutarch. de audiendo. Fucus orationis.

4. Nicetas.

Sermone puritas de causæ.

5. Gregor.

Callidi suspicionem à se depellere : Magna (inquit) simulato- virtutis laus est simplicitas loquutionis ; quam quia ar- res sim- rogantes non habent , habere se hanc sollicitudinem plicitatis. asserunt, & pure se loquuturos denuntiant, quia duplici- Cur men- dantis suae malitiam deprehendi formidant. Menda- daces sunt cibus nihil familiarius, quam iurejurando sua perjuri. dicta vera esse contestari, cum tamen lepide Cicer. pro dixerit Cicer. Nihil interesse inter perjurum, & Q. R. mendacem, nam qui mentitur, perjurare consuevit. De Prov. 26. biligui quoque scriptum est: Verba fuffurronis quasi 22. simplicitas, & ipsa perveniunt ad interiora ventris. Proverbi. Et in proverbio Hispano est, Lo que le cubre, um Hi- esso le desubre, quod hominem operit, illo ipso spanum. proditur.

IV. Spiritus Dei fecit me : & spiracu- lum omnipotentis vivifica- vit me.

V. Si potes, responde mihi, & ad- versum faciem meam con- siste.

1. Tres nectendi rationes asperiores.
2. Verosimilior nexus. Præcedentium iudicium.
3. Faciendi verbum de creatione. Spiritus Dei, mul- tipliciter usurpatus. Verbum & spiritus velus dua Dei manus.
4. Consistere verbum bellicum. Oratio instar congres- sus bellici. Audacia periphrasis.

I. Varius contextus

Verosimilis nexus cum præcedente sententia multiplex. Primo, ut ex creationis bene- ficio ostendat se Deo debere, illius defen- sionis, & tuendi honoris obsequium, cuius est notum, quod ipse est ; coerceat etiam Jobum mentione suæ originis, & Creatoris, cui deferre debet, quicquid habet ; propterea homini non contendendum cum Deo. Hoc videtur sequutus Dionys. Sed præterquam quod videatur multo labore quæsitum, languidum est.

Secundus nexus acrior.

Cajetan.

Secundo, illud vehementius, & acrius, Non (inquit) quod me juvenem de Divinis rebus loquentem fastidias ; non enim sum sicut cæteri mortaliū, sed ex illis unus, quos omni- potens Dei spiritus vehemens, & fortis, præ cæteris efflat, & vivificat. Indicavit hoc Cajet. propterea que existimat nominari ab Eliu Spiritum, efficacitatem, Dei, El, fortis ; & efficacis : Et spiraculum omnipotentis Saddai, ut significet suam sapientiam præ cæteris singularem, & excellentem, Divinæ potentia, & magnitudinis supernæ beneficio sibi contigisse. Acceptum (inquit) refero Deo, quicquid præ cæteris habeam. Haud enim me laet, non à me ipso, sed à Deo hunc prudentia sensum accepisse. Sic Nicetas.

Nicetas.

Philippus

Tertius

nexus le-

nior.

LXX.

Philip.

D. Thom.

Nicol.

Cum quo etiam facit Philip. qui existimat, hæc dici ab Eliu ad auctoritatem audiendi comparan- dam. Tertio paulo mitius, & melius, ut rationem reddat tum suæ orationis, tum suæ puritatis, & candoris, quod Divinus spiritus, qui illum ad loquatur. Hoc sapit lectio Septuaginta, Spiritus Divinus est, qui me fecit spiratio aut. in omnipotentis est, quæ docet me. Philipp. Non poteris non vera, & recta dicere, qui spiritum Dei factus est. Hinc etiam D. Thomas suam dicendi libertatem defendere existimat, quod suus opifex intelligentiam illi & intelligendi vim, & cupiditatem indiderit. Fere eodem modo Nicolaus.

Sed quartum simplex, & bene cohærens cum sequentibus ; Nihil excellentius ô Job, quam hominem me profiteor. nihil tu amplius, quam homo. Non est igitur, cur in socios, & æquales fastidiosus sis ; ambo ex eodem luto formati, eodem spiritu apte, & concinne compo- siti ; artificiose politi, afflati, & excitati, ut vita frueremur, Potero igitur homo homini loqui : & tu pariter, quid pro te habes, homo homini respondere.

2. Quintum tandem propter Gregorii aucto- ritatem non contemnendum nectentis cum veris. 7. Miraculum meum, &c. Sum sine homo terrenus, sicut & tu ô Job, neque est, quod hominem homini multum præstare intelligamus : quamvis negare nemo possit mea te nunc ope, atque doctrina indigere. Quid est (inquit

Greg.) quod se Beato Job, & conditus ex æqua, & Gregorius loquutus exaltat, nisi hoc, quod arrogantes omnes cunctis meos, quidem hominibus se æqualiter conditos memine- runt, sed per fastum scientia auditores suos æquales sibi, vel esse, vel credere dedignantur. Si unum eligen- dum illud, quod quarto loco diximus præstat. Si nihil rejiciendum, poterit quidem integra ex omnibus intelligentia componi. Nunc indicandæ voces.

Vers. IV. Spiritus Dei, &c.

Faciendi verbum quod frequenter in sacro sermone pro Creationis opere usurpatur, ar- tificiosam, & elaboratam agendi rationem opere affert. cap. præcedent. vers. 22. & cap. 10. vers. Creation. 8. Quod autem hoc loco dicitur, Dei spiritu, nis, fecisse hominem ; dicerem idem significari, Spiritus quod parte sequente per Spiraculum, nisi ob- staret ; quod prima pars fere semper pertinet ad corporis formationem, sicut secunda ad vivi- ficationem animæ : & cum aliis locis dicatur, Dei manibus factus, forte significatur nunc per spiritum, Dei manus altera, videlicet, Spiritus sanctus, quæ cum altera, id est, cum Verbo, homi- nem creavit, & formavit, ut fufius diximus, cap. 10. vers. 8. num. 10. vel per Spiritum Dei indica- tur Creatoris studium & charitas, formando, & poliendo suo opificio, ut eodem ipso loco exposuimus. num. 17. 18. vel, Dei spiritus, sit Dei verbum, quod verbum in nobis Spiritu formatur, licet in Deo non spirando, sed intelligendo generetur. Vel ut idem sit, quod Deus ipse, qui Spiritus est, ut Severus in Catena intelligit, & Divus Gregorius. At Philippus paulo subli- mius hoc loco Trinitatem agnoscit, cuius in- divisum fuit creationis opus, in Deo, Patrem ; in Phi- Omnipotente, Filium, in Spiritu, Spiritum sanctum. De spiraculo vero, voce Nesama, diximus supra cap. 26. num. 4.

Vers. V. Si potes, responde, &c.

Si potes. Id est, Si quid habes, quod pro te afferre possis, profer, conferamus jam tandem dispu- tationem : & adversus faciem meam consistere. Pro- prie in Hebræo ; Dispone ordina, instrue, & sta. Verbum sane bellicum, suppleat Vatabl. Pagnin. & Cajetan. ordina Orationem, vel, sermones. Eleganter Tygurina ; Accie directu mecum congregare, ac fortiter obtine gradum suum. q. d. Volo te non perturbare temere ordinem respondendi, & argumentandi ; sed, ut postulatus fueris ad tempus, alternis dicere, & ad singula paria pa- ribus respondere. Sic ab eadem radice Psalm. Mane astabo tibi. Propr. Ordina, aut disponam, supple, precem matutinam : est enim oratio, & precatio velut congressus quidam bellicus. Hieron. Mane præparabor ad te. Quod etiam bellicum est : Sicut exponitur Joel. 2. Per eandem vo- cem. Populus fortis præparatus ad prælium, Ergo (inquit) certandum nobis est rationibus gravissi- mis, & veritatis momentis, libere & intrepide vel à me objectis, vel à te repulsis. Illud, Adversus faciem, audaciam & confidentiam jam affert, ut alibi notavimus. Illud Consistere, disputantis est ex- lis, quæ dicta sunt à respondente. q. d. Ita dictis, Vid. infra vers. 8.

VI. Ecce & me, sicut & te fecit Deus : & de eodem luto ego quoque forma- tus sum.

VII. Veruntamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi gravis.

1. Varius nexus, & explicatus.
 2. Lektionis Hebraica elucidatio. Hispanismus. Proprie- tas quarundam præpositionum Hebraicarum.
 3. Miraculum pro stupore. Arrogantissimum inge- nium.
 4. Lucida sententia paraphrasis. Varia lectio.
- Undem habemus uterque creatorem hu- manæ mentis, & largitorem intelligentiæ. Varius dari ergo Sapientiæ contentioni certa- bimus.

bimus. Eundem quoque habemus corporis, & crassissimi luti originem, pariter etiam ignorantia tenebris obnoxii lumus. Sic distinguit D. Thomas has duas partes. Sed præstat, ut utraque pars sententiæ pertineat ad eandem terrenæ conditionis originem. Nihil tu natura, & origine melior, quam ego, non est igitur, quod ego verear tecum agere: Nihil cur verearis mihi juveni respondere. Illud forte notat, quod ab hominibus ad Deum suam controversiam revocare voluerit. Nicetas. *Hæc dicit, ut Jobum pudore suffundat, quippe qui Dei iudicium subire volueris, cum inter illum, & Eliu nihil intersit.*

Quod autem in priori parte ex Hebræo legimus: *Ecce non secundum os tuum Deo.* Vel *sicut os tuum ad Deum*, vel paulo secus, ut Vatablus, *Ecce ego juxta os tuum pro Deo.* Dupliciter exponi potest; primo quod in disputatione, de Deo, & de Divinis pares essent Job & ipse Eliu, neque esset, cur sibi tantum arrogaret Job facultatem dicendi de Deo. *Sicut os tuum*, Pagnin. *Secundum sermonem tuum*, quasi dicat, Perinde ego habeo loquendi facultatem, sicut tu. Os, pro sermone, aut sermonis facultate passim: Secundo, ut ad desiderium, vel petitionem alicujus referatur: Nos dicimus habere, vel obtinere aliquid ad palatum, *Apud de boca* qu. si dicat. Desiderasti quondam cum Deo disputare, ea tamen lege, ne te ille terrificæ suæ specie opprimeret. Adsum nunc ego pro Deo disputaturus, qualem optasti sicut petisti. Phrasim quidem frequentissima in Sacro sermone, & fere ejusdem significationis, cum præponitur aliqua ex his præpositionibus, *juxta*, *sicut*, *secundum*, videlicet, *Caph*, *Lamed*, *Ghal*: Sed præpositio *Caph*, ut hoc loco. Jerem. 15. 19. *Si separaveris pretium à vili* (quasi) *sicut os meum* eris, id est, ut ego prædixi tibi futurum. Zach. 2. 4. Num. 6. 21. *Juxta quod mente devoraverat*, proprie *Secundum os voti sui*. Onkelus, *Secundum votum suum*. Et n. 35. 8. *Juxta mensuram hereditatis suæ dabunt*. Hebræi. *Secundum os hereditatis*, vel possessionis. *Segun lo qua pidiere la possession*. Eodem sensu 4. Regum. 23. 25. *Juxta* (super) *præceptum* (os) *Pharaonis*. Gen. 45. 25. 1. Paral. 12. 27. Quadrat igitur, quod ait Eliu: *Ecce ego adsum, tecum disputaturus*, *Sicut os tuum* postulat. Quinquam non omnino potest Eliu satisfacere votis Jobi; nam is optat disputare cum Deo, qui novit abscondita cordis, non cum homine, qui tantum judicat de externa rerum facie.

Verl. VII. Verum tamen, &c.

Verum tamen miraculum meum. Proprie formido, stupor, horror, qui concipi solet ex re mirabili. Poterit itaque dicere: *Miraculum* usque ad stuporem. Vel, Stupor ex miraculo. Quare eleganter profecto hoc loco miraculum, vertit Latinus Interpres, atque cum terrore conjunxit. Neque incongrue Philippus observat, sub simulatione quadam velle Eliu *minarum terrorem incutere, quo turbatus Job facile multiloquio ipsius cedat.* Ergo significat Eliu vel suam in dicendo vehementiam, vel suam mirabilem eloquentiam, ut eleganter hoc loco indicavit Gregorius, cum describit ingenium arrogantium hominum, *Præquam dicant, mira sedicere semper existimant: & loquutionem suam admirando præveniunt; quia vel in acutis sensibus ipsa elatio, quanta sit fatustas, ignorant.* D. Thomas ex proprietate Latine vocis, *miraculum* interpretatur; *Scientiam miraculose adeptam.* Sequuntur Nicolaus, & Dionysius. Sed præter proprietatem vocis, atque exigentiam.

Non tereat. Id est; Non eo animo loquar, ut dicendi vehementia te obruam, atque gravissima oratione mea te exagitem, obstupescam; non enim ego terrore injecto, aut intentatis minis te obruam, sed simplicissima veritate. Sæpe nam petisti ne te Divina magnitudo suo pondere deprimeret, conturbaretve, Satius igitur tibi erit mecum disputare, homine videlicet imbecillo; quam cum Divina magnitudine per sese formidanda humanæ mentis. Septuaginta proprie ex Hebræo legunt, *Neque manus mea gravis erit super te.* q. d. Nocere

tibi non possum; quare si quid taceris, non est, quod causeris Divinum terrorem. Sed procul dubio Vulgatus vel non legit *Caph*, id est, *manum* sed *Peh*, id est, *Os*, & pro ore sermonem aut orationem eloquentem transtulit; Vel juxta subjectam materiam, per *manum* intellexit potentiam, & facultatem dicendi, qua valde potens si videbatur Eliu. Eligans est Nicetas Paraphrasis hoc loco, & Hebræicæ Litteræ accommodata; *Nihil à me tibi horribile potest accidere, sicut postea à Deo, qui & perturbare se facile potest, & mentem permovere, ut plane, qua contra me habes proferre non possis. Neque vero est quod dicas, videri te manu urgeam mea; memini enim cum diceris, nisi id formidares, se cum Deo certamen suscipiturum.*

VIII. Dixisti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audi.

IX. Mundus sum ego, & absque delicto: immaculatus, & non est iniquitas in me.

1. *Propositio totius orationis Eliu.* Verbum pro sermone.
2. *Latini solliciti nimium in quærendis rerum & vocabulorum differentiis.* Negatio vehemens in Hebræo.
3. *Varia lectio.* *Thalamus* unde dicatur in Hebræo velum nuptiale. *Princeps* instar autissimi portus, *Tyrannus*, semperhas. *Explicatus* David, & loel.
4. *Divina procellio.* *Quorum peculiaris Providentia.* *Synonymia.* *Illustratus* Moyses & Isaias.

Initio exordio proponit jam vice narrationis id, quod ex Jobi oratione sibi sumit refellendum: Me (inquit) audiente intelligenter, & attente, libere pronuntiasti, quod iniciari non poteris: nam egomet hisce auribus audi non semel, sed sæpius: quod indicat illud *vocem verborum tuorum*: quod proprie dicas: *Sermonum tuorum.* (Et quidem vere; nam non leme est sæpe suam innocentiam contestatus est, atque hoc significat illa repetitio verl. 9. per quatuor quasi synonymas, repetita sanctitate.

Mundus sum. Proprie Candidus, nitidus, fulgens. Vide supr. cap. 9. verticul. 13. & 16. & 15. & 8. 6. & cap. 16. 18. *Et absque delicto.* Proprie absque prævaricatione, vel rebellionem, aut transgressionem. Est autem ejusmodi transgressio ex contemptu Legis. Septuaginta, *Non peccans.* Vide supra Job. 10. 17. & cap. 13. 23. & cap. 31. 33. Accipit autem Latinus hæc duo tanquam distincte, ideo interposuit particulam, *Et.* Quare nimium argute D. Thomas, Nicolaus, Hugo, Dionysius, quatuor hic peccati species, & differentias sollicite quærant. At Septuaginta cum Hebræis unam partem conficiunt legentes, *Mundus absque delicto*; ut secunda pars primam exponat. Et illa negatio, *Bel*, vel, *non absque*, vehementiam quandam negandi affert, ut doctis quibuldam placet, sui præ alias particulas negativas, & constantiam quandam, sive firmitatem in re negata. q. d. Nunquam prævaricatus sum: neque unquam aliquo me delicto pollui.

Immaculatus. Septuaginta. *Sine crimine.* Pagn. *Innocens.* Tygurin. *Irreprehensibilis.* Vatablus. *Nicetas.* Cajetan. post R. Mardokai, *Mundus.* Pagnin. Regia vero ex proprietate originalis vocis, *Tetus*; nam *Ehuphab*, est *Talamus*, quasi locus protectus, & occultus, *Sponsa cum sponso*, & procellio, ut ait R. Mardokai, quasi dicat nuptiale cubiculum, aut certe locus ille, in quo sponsus, & sponsa velamine operiebantur pro ritu nuptiarum. Atque eodem fere nomine ait Elias Thesbites, apud Judæos vocari vestem illam quam expandunt super caput sponsi, & sponsæ, quæque tenetur quatuor vestibus ea hora, qua fit æspensio, quod vocatur *Italice Chaldæino*, & Germanice, *Himel*. Nos dicere solemus, *Pallium*, aut, *Cælum*, quod super rem aliquam expanditur, ut protegat. Explicatur vero Joëlis 2. 16. ubi *ipontus*, & sponsa jubentur prodire è conclavi, vel penitrali suo, loco

Cur sol loco videlicet abscondito, & tecto, *Egrediatur* *Dios* quiun *dieffe* querella de mi, de que era yo su ene mi-
dicatur *sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo*, prop-
sponsus ter adventantium malorum perturbationem.
procedens Ideo Psal. 18. 6. Sol exoriens, prodienque ex
de thalamo, occulto hemisphærio in nostrum conspectum,
mo, dicitur *tangquam sponsus procedens de thalamo suo*.
Portus un. Ab eademque radice dicitur *Hoph*, id est, portus,
de d. ctus quod sit locus absconditus, & protectus a ventis.
in Hebræo Ergo ex sententia Eliu dixit de se Job, Ego
917 *Hoph*, id est, *protektor*, active vel *protectus*
Princeps passive, si active accipias, sensus erit; Ego
ex suis me præbui protectorem, & defensorem pau-
subjectis perum, & infirmorum; Ego illis fui velut
portus si. *portus*, & fida statio, quo se recipiebant, qui
dus. Tyrannorum persecutionibus, velut sæva qua-
dam tempestate, & ventorum inclementia
jactabuntur. Ubi vides comparari regiam,
patnamque dominationem cum portu tran-
quillo, & fida navium statione; at vero vio-
lentiam Tyrannorum, cum sæva tempestate,
aut cum maris æstu, & perturbatione. Si pas-
sive accipias. Ego *tectus*, aut *protectus*; supple
stas, & a scelere, quod idem est, quod *mundus*, aut
mare pro- minime coinquinatus, cujusmodi esse solent,
cellosum. quæ in locis absconditis asservantur operta.
Cur tectus Et huc profecto respexit Interpretes vertens:
sumatur *immaculatus*. Quamquam ego potius referrem
pro im- illud passivum, *tectus*, Aut *protectus* ad Divi-
maculato nam protectionem, qua solet Deus protequi,
4. quos diligit, qui in *protectione Dei oculi commo-
rantur*. Sicut de Benjamin, per hanc ipsam
Tectus vocem dicitur, Deuter. 33. 12. Benjamin
justus. *amantissimus Domini, habitabit confidenter in eo quasi in
thalamo, tota die morabitur*. Onkelus ex Hebræo
Ps. 90. 1. *Proteget super eum*. Septuaginta. *Deus obumbrat
super eum omnibus diebus*. Sicut ergo hoc appel-
bitus qua- latur, Benjamin, *tectus* aut *protectus*, qui ut ait
li in tha- Onkelus. Theodoretus: *Perpetua Dei providentia fruebatur*,
lamo. Theodor. ita & Job dicere potuit, se *tectum*, aut *protectum*:
Onkelus. quæ peculiaris protectio sicut justorum est pro-
Theodor. pria, ita quinquies aut sexies vocibus fere lymo-
Synonym. nymis inculcatur, Ita. 4. 5. 6. *Super omnem gloriam
Divinæ (germen gloriosum, id est germinationem justo-
providen- rum) protectio, & tabernaculum in umbraculum dñi
tiæ peri- ab æstu, & in securitatem (Septuaginta protectionem.
phralis. Pagninus segmen) absconsionem auribus, & a
pluvia.*

X. Quia querelas in me reperit, ideo
arbitratus est me inimi-
cum suum.

XI. Posuit in nervo pedes meos: custo-
divit omnes semitas
meas.

1. Paraphrasis sententia.
2. Varia lectio. Querela, Contradicere, Subvertere, quid in Hebræo. Explicatus Moyses.
3. Eliu calumnia. Optimus Princeps non tam puniendi quam premia conferendi cupidus.

1. Elucida-
tio sen-
tentia.
2. LXX.
Pagnin.
Regia.
Tigur.
Cajetan.
Complut.
in Lexico.
R. Mard.
Querela
quid pro-
prie in He-
bræo.
3. 27
Contradi-
cere ver-
bum ju-
dicial.

ILLud (inquit Eliu) reprehensione non caret, quod dixeris o Job, Deum occasionem nancisci voluisse, quæ te velut impium hominem, non solum sceleris alicujus accusaret, verum etiam tanquam impium, hostemque suum condemnaret.

Quia querelas in me reperit. Septuaginta, Accusationem. Fere Hebraizantes omnes occasionem. Complutenses: *desertiones*, seu *discessionem*. R. Mardokii, ait, vocem originalem significare contritionem, aut *fractionem*, sane radicem No. Vulgatus vertit: *Contradicere, subvertere cor, mentemve alicujus*: Quare nomen inde deductum, videtur significare ejusmodi contradictionem, qua quis persuadere alicui nititur contrarium ejus, quod ipsa antea sentiebat, aut persuasum habebat. Num. 30. 30. *Si fratrem, ut audierit pater*. Alii *fregerit*, persualet. Id est, si contradicendo, fregerit illius animum, & suaserit oppositum, &c. 32. 9. *Subverterunt cor, alii fregerunt*, videlicet falsa persuasionem, & vano consilio retraxerunt a suo proposito. Hæc igitur falsa persuasio, aut contradictio fit in judicio per accusationem, aut delationem alicujus criminis, quæ etiam dici potest, querela, quasi dicat Job, Ex sententia Eliu; Hæc

3. Calumnia Eliu.
4. Nicetas.

Dios quiun *dieffe* querella de mi, de que era yo su ene mi-go y creyolo. Invenit Deus fraudulentum accusatorem fratrum suorum, qui me apud illam accusaret, fallique criminis intumesceret: invenit contradictionem meæ sanctitatis & contrafractionem, subversionemque ejus bonæ existimationis, quam de me ipse prius conceperat, & quasi delatori integram fidem adhiberet, ita me per hostem habere cepit. Hanc autem sententiam potuit Eliu elicere ex verbis Job capit. 13. 14. *Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?* Et vers. 29. *Consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*. Vide etiam cap. 19. 6. 11. forte enim Eliu peccata, & ignorantia a adolescentiâ, interpretabatur ex Jobi sententia, occasiones captatas a Deo ad illum condemnandum.

Cum autem dicit, *reperit*, videtur affingere Jobo, quod de Deo non sentiat in bonitate, & quasi ab alienato Deus esset animo a Jobo, & quæreret occasionem, ut discederet ab amico quod illiberale est, & alienum a lege veræ, & honestæ amicitia. Nicetas vim peculiarem tribuit huic sententiæ, quod non tam delationem ab alio factam Deus admiserit contra Job, sed quod voluerit ipse invenire aliquid, quod supplicio dignum esset: Cum tamen optimi Principis, & benignissimi sit desiderare, ut multos inveniat bonos, quos præmio afficiat, non malos, quos supplicio: Deus (inquit) sicut aliquis inimicus diligenter est mea per scrutatus, sed quid forte per imprudentiam, inscientiamque deliqui, invenis contra me querelam, vel me supplicio afficiat, & omnes ingressus meos conclusit, perinde ut solent perforato signo sonituum pedes constringit. Vide similem Jobi querimoniam supra c. 7. 20. 11. & 13. 22. c. 34. 16. Ubi fere hæc ipsa sententia expolita est, *Posuit in nervo pedes, custodivit omnes semitas meas*. Ubi de nervo, aut cippo.

XII. Hoc est ergo, in quo non es justificatus: Respondebo tibi, Quia major sit Deus homine.

1. Paraphrasis, & nexus harum sententiarum.
2. Divina sapientia sublimior omni humano consilio. Illustratus David.
3. Contendere. Verbum forense. Elucidatio lectionis Hebraica.
4. Varia lectio.

1. Paraphra-
sis & ne-
jus haru
sententia.
2. 67. 8.
Divina
consilia
sublimiora
omni
humana
sapientia.
Theodor.
Theodor.

Hæc est summa tuorum lapsum, & peccatorum, non solum linguæ, sed etiam animi, & mentis, quibus plane te ostendi minime justum esse, & quæ dixisti omnia hac unica mea responsione facile labefactantur, nimirum, quod Deus Eliah, iudex major sis. Prop. ex Hebræo, per verbum simplex, multiplicatur, magnificetur, crescat, infinitis partibus & numeris omnibus excellentior sit hominibus, Enos, mortali, misero. Hinc igitur efficitur, ut non possis coram infinita magnitudine videri sanctus, neque cum immensa æquitate contendere, neque coram supremo iudice de falsitate ulla, malignave accusatione tuæ vitæ conqueri, neque comprehendere certam aliquam rationem tuorum suppliciorum, quam infinita sapientia sibi præstituerit; Cum enim multa pro tua innocentia dixeris, multaque contentione te defenderis, multo plura Deus, qui major est, pro æquitate suæ Providentiæ, atque sententiæ in tua causa pronuntiata respondere poterit. Si in communi accipias, verissima est hæc sententia Eliu, atque illius per similes, *Accedes homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*. Quidquid enim profundo corde, seu ut in Hebræo est, *intimo & medio cordis* ab homine excogitari, & inveniri attentissima cogitatione potest inferius est Divino consilio, atque sapientia, atque ita inferius, ut a Deo dissipari, & veluti sagitta configi certissime possit, sic enim juxta Hebræum, Theodotio interpretatus est: *& mentem, & profundum cor hominis Deus configet*. Quod ad supplicia de mortalibus sumpta retulit Theod. Manifesta sunt Deo omnia insipienti, qui propriam extendit altitudinem, dum pœnas a mequam hominibus exigit. Sed de Divina immensitate, quæ comprehendendi ab homine non potest, pro hac sententia vide superius.

XIII. Adversus eum contendis, quod non omnia verba responderit tibi.

3. **Paraphra.** **si senten.** **tia.** **Concilia-** **to He-** **bri cum** **Latino.** **Complut.** **Aquila.** **Symma.** **Theodotio.** **Aquila.** **Symmach.** **Theodot.** ut dicant Dei verba esse ejusmodi, quibus nemo possit contradicere. Stulte igitur frivolus homo postulat sibi responsum à Deo præberi, cui denuo ipse aliquid objicere, & replicare possit. Aquila: Quid igitur contra Deum judicio contendisti: omnia enim verba ejus non fuerunt responsum? Theodotio: Quid igitur ipsum vocas in judicium: Omnes enim sermones ejus sunt ejusmodi, quibus contradici non possit. Non ideo tamen, quantum satis est, hominis querimoniis non satisfacet, ut sequenti sententia exponitur.

XIV. Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit.

1. Sententia, & nexus. Prima interpretatio parum idonea.
2. Secunda expositio verosimilis. Semel fieri, & dici, quod immutabiliter statuitur. Explicati Paulus, & David.
3. Tertia expositio durior. Nunc hodie, Semel, pro eodem ex Paulo, & David.
4. Quarta, & commoda exponendi ratio. Semel quod universale est, ex quo particularia deducuntur.
5. Quinta expositio non omnino integra. Semel, quod satis est.
6. Sexta & elegans interpretandi ratio. Judicare semel quid. Semel quod irreparabile.
7. Septima & lenis notendi, & exponendi ratio. Semel loqui dignum Deo.
8. Censura precedentium interpretationum. Eligatur ultima.
9. Obdurescentes divinis vocibus, flagellati à Deo instar brutorum. Illustratus David.
10. Hebraismus in numerando. Explicati David, Salomon, Amos.

1. **Sententia** **difficul-** **tas, & in-** **terpreta-** **tionum** **varietas.** **Prima ex-** **positio-** **nis, & ne-** **us ratio.** **I**N hac sententia posita est totius capitis intelligentia, unde etiam petendus est sequentium nexus, & sensus. Itaque laborandum non nihil in illius elucidatione, quæ & per sese difficilis, & apud interpretes non omnino illustrata, variis licet tentata interpretandi rationibus. Et primo quidem Ironicos accipi posse quidam existimant: cum enim dixerit Job cap. 23. *Ut intelligam quid loquatur mihi, &c.* eo respiciens Eliu ait: scilicet cum Deo expostulas, quod tibi non responderit, aut non claris, & disertis, verbis semel, & iterum satisfecerit tuis querelis, Ille profecto, quod semel loquutus est, secundo, ac sapius repetit, intelligi enim à nobis vult quare si illius mentem, & responsionem non es adhuc affecutus, tuæ potius surditati, quam illius silentio tribui debet. Assignat deinde plures, id est, tres modos Dei agendi, & loquendi cum hominibus per somnium, v. 15, per dolorem, vel per

verbum. vers. 19. & tribus vicibus, id est, aliis modis vers. 29.

In hac interpretatione cum cætera non omnino displiceant, illud tamen non placet, quod semel loqui Deum, non ironice, sed serio, ac vere de Deo dici, consentiunt omnes interpretes, sensu quidem, sublimi, & arcano, ut postea indicabimus.

Secundo, ut sententia hæc pertineat ad immutabilitatem divini decreti, quasi Eliu Jobum accuset, quod existimaret suis precibus, aut querimoniis posse obtinere, ut si coram Deo causam diceret, Deus illum absolveret, & sententiam mutaret, cum illum antea manifesto supplicio condemnasset. At ergo: semel, immutabiliter, loquitur Deus, neque opus habet re melius considerata retractare, quod semel decrevit: Quare si per somnium in visione nocturna, aut per dolorem in lecto, aut aliis vicibus, aliisque rationibus loquitur, rem eandem ille nobis immutatus dicitur: tantum repetit, aliis quasi verbis, ut hominem ad poenitentiam adducat, & ad vitam, & morum communicationem, vers. 17. *Ut avertat hominem ab his, quæ fecit, &c.* Hæc interpretatio, quæ postea Cajetano placuit, primum indicata est ab Olympiodoro, qui sententiam Eliu elucidat in hæc verba, *Illud tibi (ô Job) cogitandum erat, ea, quæ Deus decrevit, non eo jure sancita esse, quod eum aut more hominum poeniteas, aut vero quod aliquid melius ratiocinando reperiat: quod visum in Deum minime cadit, ut cui semel pronuntiasse sit satis.* Eandem fere vim illius vocis semel, agnoscit Philippus: ab ipso (inquit) principio mundi & deinceps semper loquutus est Deus hominibus, & vis & pro-

semel, di & deinceps semper loquutus est Deus hominibus, & vis & pro-

semel, di & deinceps semper loquutus est Deus hominibus, & vis & pro-

semel, di & deinceps semper loquutus est Deus hominibus, & vis & pro-

semel, di & deinceps semper loquutus est Deus hominibus, & vis & pro-

semel, di & deinceps semper loquutus est Deus hominibus, & vis & pro-

Proverb. 30. 15. 18. 21. 29. Sic nunc in uno, & in duobus, id est, Semel, & iterum. Simile Psal. 61. 11. Semel, & duo, id est, secundum.

Non repetis, propr. non aspicias, vel non canis eum, nam verbum, sur, canere, vel intueri, significat, utrumque enim requirit quandam intentionem animi, & oculorum in rem aliquam, quam proprie affert verbum originale. Ergo Vatablus, post alios Hebræos, secundam partem hujus sententiæ referendam putavit ad hominem: *Una via sine oratione loquitur Deus, aut etiam duabus ei*: qui priorem loquendi rationem non intellexeris, vel non perspexerit. Sed procul dubio nullam personarum diversitatem agnovit Vulga, & de Deo utrumque accipi voluit, videlicet quod in uno, id est, Semel loquitur & in duobus, id est, secundo non videat, vel non canes eum, priorem videlicet loquendi modum: neque vero recantet id, quod primo decrevit, quod omnino videtur esse, non repetere.

Deum unico Verbo semel omnia loquutum.

ALLEGORICA DIGRESSIO.

11. Dei opera ad vanitatem reducta. Multa in unico Dei verbo collecta. Explicatus Paulus.
12. Deum semel loqui in scripturis, propter fecunditatem unice vocis. Verbum Dei: Verbum Magnum.
13. Deum semel dixisse verbum. Ecclesia integer mundus, Ecclesia, & mundi partes.

11. **S**ed quoniam diximus particulam, *semel*, significare Dei immutabile decretum, & semper sibi constantem sententiam, aliorum locorum, ubi est similis Scripturæ loquutio, intelligentiam indicabo. Deum dici *semel* loqui quod est summa decernendi, & intelligendi simplicitas, & omnium effectuum ad unitatem reductio: quæ enim efficit, quamvis in se ipsis multiplicia, & per ministerium multorum Prophetarum denuntiata, ut propterea dixerit Apostolus: *Multifariam, multisque modis loquutus est olim Deus Patribus & in Prophetis*, at in suo verbo unitatem habent, omnia ad unum finem suæ gloriæ conferuntur, unico filio suo Christo Jesu servant, & unico decreto statuta sunt: ut enim dixit Hilarius: *Quæ Deo semel loquente audiuntur, & suo unius sermonis significatione sunt cognita, necesse est ea sibi esse connexa*. Gregor.

Semel loqui Deum, vult, quod Deus singulorum vocibus, privatis questionibus non respondet. Sed talia eloquium constituit, per quod cunctorum questionibus satisfacit: tibi enim vita præcedentium, sit forma sequentium, quia in Scriptura Sacra quidquid potest singulis evenire, comprehendit: atque in illa per exempla præcedentium, etiam vitam sequentium informare curavit.

Loquitur semel Deus, cum una eademque sententia, unicaque voce multos multarum rerum sensus arcanos concludit: nam ut eleganter Hieron. dixit. *In singulis multiplices latem intelligentia, & Chrysost. unicum Scripturæ verbum, & vel syllabam vel apiculum in profundo continere grandem quandam thesaurum. Semel igitur loqui Deum, quod sapientia, & Scientia illius divitiæ immensæ fiat. Quo enim paucioribus verbis plura quis comprehendit, sapientior est. Quare nunquam appellabo hanc vim Dei in sua scriptura loquutionem, unicumque verbum Dabar, Cason, id est, verbum parvum, ut Thalmudistæ aliquando appellarunt, sed potius Dabbar, Gadol, quod unicum cum sit, tam multa, tamque utilia comprehendit. Loquutus sane Deus est semel, nam quidquid dicere potuit, unico, quod genuit, verbo dixit, plura illum verba dixisse, menteve genuisse, nulla ratione potuit, Apud se semel (inquit Augustin.) Deus loquutus est: quia unum verbum genuit Deus, in quo simul sunt omnia, non diversa, non separata, non inæqualia itaque ex illo verbo non solum duo, quæ David commemorat, sed universa, quæ facta sunt, audiri à nobis in Ps. 91. possunt.*

13. Et ut semel dicamus, semel loquutus est Deus semel lo. unico suo verbo, per quod mundum, hominem, quidam Ecclesiam, Christum denique, id est, verbum ipsum carnem factum, loqui visus est, omnia enim, quæ facta sunt, continet homo, ut videatur quidem homo esse non parvus mundus, sed

megacosmos, id est, magnus mundus, ut Nazianz. dixit. *Nazianz. In parvo magnus alter mundus supra terram constitutus. Orat. 2.* Rursus ipse visibilis mundus homo quidam in Pas. videtur esse, imo, & Divinum quoddam Nicetas. animal, lape tum à sapientissimis Philosophis, tum à sanctis Patribus appellatus est, quo intelligentia, & anima veluti Cœlum: caput, cerebrum: Oculi, Stellæ, Cor, Sol, calor, & vitæ fons: Jecur Mare, ex quo flumina velut venæ per occultos terræ meatus in universam terram derivantur. Ecclesia vero mundus

quidam videtur esse, homoque quidam suo capite, membrisque constans, ut sæpe nobis representat Paulus, Christus denique Jesus ipse, & mundi, & hominis, & Ecclesiæ exemplar est. Eph. 1. 15. in quo instaurantur, recapitulanturque universa. Semel igitur loquutus est Deus: cum quidquid vel in nostros oculos, vel in nostram mentem cadere potest, unico suo verbo loquutus fuerit. Sicut n. his multiplex, & varia est, & unico Solis splendore efficitur, variis quasi circulis, variisque coloribus distincta, sic postquam super cœlestis ille Divinæ mentis Sol ejusdem secum substantiæ splendorem produxit, mira quædam rerum varitas nostris oculis, nostræque menti objecta est. Apparuit enim valde bonus mundus hic, in lucem data est Ecclesia, cujus, sicut ait Nyssenus, Opificium quasi quædam mundi creatio est, in qua & cœlum novum creatum, quod est firmamentum fidei in Christum, & terra nova paratur, quæ imbrem in se delatum bibit, & alius homo formatur, qui per generationem supernam renovatur ad imaginem creatoris & luminarium natura fit alia, de quibus dicitur. Vos estis lux mundi, Multa denique sidera, quæ in fidei fundamento exoritur, & qui mundum novum in opificio Ecclesiæ aspicio, videt in eo illum, qui in omnibus est omnia. Video me præter morem fecisse, digressum ad allegorum sed ignoscendum se melfacienti.

XV. Per somnium, in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo.

1. Inter somnium, & visionem nocturnam discem. Illustratus Moyses, & Joel.
2. Sopor cum horrore conjunctus. Duplex genus Somni Divini. Explicati Moyses, & Samuel.
3. Irruere quid proprie. Cadaver unde dictum, Somnus pro morte. Sopor quid prop. Illustr. David.
4. Cataphora, & Caros, morbi genus. Somnus præparans aliquando divinam monitionem.
5. Variæ voces dormiendi in Sacro sermone. Duplex genus infirmorum.
6. Commendati auctoris de insomniis Divinis scribentes.
7. Preparatio ad insomnia.

Incipit jam explicare peculiare illos modos, in quibus solet Deus mortales commonefacere. An somnium & quidem perique Interpretes in his verbis visionis formam agnoscunt, ut visio nocturna sit etiam tantum expositio somni, in quo videntur distinguere Gregor. Philipp. D. Thom. & antur, posteriores Latini, imo, & Græci, cum Sept. Gregor. legentibus; Quando incidit servus timor in homines, in dormitionibus super cubili. Alii vero distinguunt somnium, à visione nocturna: nam hæc contingere solet vigilantibus, ut Eliphaz, sup. cap. 4. & Regi Balthasari, Dan. 5. Et sane hæc duo Prophetiæ genera videntur fuisse quondam familiaria Prophetis, ut Danieli, cui dedit Deus intelligentiam omnium visionum, & somniorum, ut eleganter eo loco observavit noster Benedictus Pererius. Idem discrimen indicatur Bened. Joelis, 2. 28. Senes vestri somnia somnabunt, & Pererius. Si quis fueris visiones videbunt, & Numer. 12. Si quis fueris inter vos Prophetæ Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum, licet enim Visiones non nominetur expresse visio nocturna, de nocturna etiam visiones majorem attentionem, & reverentiam contingere cum horrore, & timore quodam excitare solent, etc. Quinquam non dubium, visiones etiam diurnas obijci solere vigilantibus: de quarum varietate statim.

Rursum

2. Rursum indicari videtur duplex somniorum genus, videlicet aut cum novus aliquis subitus, & insolitus sopor irruit super hominem, cuiusmodi videtur Genes. 15. cum eadem voce originali dicitur vers. 12. Cum Sol occumberet, Sopor irruit super Abraham. & tunc solet cum isto somnio, vel Sopore conjungi timor, vel horror proveniens Horror, ex aliquo somnio horresco, aut mirabili: aut timor quare loco Gen. nunc adducto, additur, & pro somno horror magnus, & vnebrofus invalsi eum. Et ita no vel so- Septuaginta hoc loco legunt: Quando irruit savus timor in homines, & 1. Regum. 26. 12. pro LXX. Sopor qui irruerat super Saul, legunt, Stupor Domini irruerat super illos, ut eo quidem referri etiam possit, quod Job 1. capite 17. dixit: Terrebis super somnia, & per visiones horrore concussus. Aut secundo, cum solitas quieti, & somnio se committunt, quod indicatur illis verbis & dormiunt in lectulo, quod discrimen opportune observatum est hoc loco à Cajetano, sed prius à Philippo verbo irruendi. Irruere (inquit) dicitur, quasi extra solitum, repente, & subito superveniat. Qualem etiam existimat fuisse Soporem illum Domini, qui irruerat super Saul. 1. Reg. 26. 16. quem ideo existimat appellari Soporem Domini, mini, non quia altissimus esset, sed quia à Deo de somno immisus. Nihilominus tamen inter Soporem, insolito, & dormitionem ex proprietate vocis, est suum Sopor, & quoque discrimen, quod eleganter observat dormina- Interpres in ipsis vocibus Latinis: nam licet tio quo vox irruendi tantum significet cadere faciat, & differant, velut mortuum constituat, nam ab eadem radice cadaver nominatur, quod stare non possit, Irruere sed jaceat, sicut & Latine dicitur à Cadendo, & apud La. verbum ipsum soporandi, vel sopiendi, collabiti- tinum & significet, quod, qui dormiunt collabantur, & Hebræum cadant: at Sopor proprie dicitur de somnio quid pro. gravi, & alto, quo quis consopitus, & stup- prie. pefactus, jacet, qualis ille fuit Sisaræ ex potu Cataver. lactis, de quo scriptum est Judic. 4. 21. **סופר** Soporem mori socians deficit, est enim ut Poeta dixit, consanguineum leti sopor: & pro morte quid. iplatum sæpe, tum Psalm. 75. sumitur: Dor- Somnus misaverunt (prop. soporati, consopiti sunt) qui pro mor- ascenderunt equos. Hieron. Currus, & equus simi- te. liter consopiti sunt, ubi Theodoretus tantum Hieron. agnoscit facultatem & proclivitatem in som- Thodores. nium; Quænammodum (inquit) homo nichil facile, si voluerit, dormit, si illi brevem finem vi- sa acceperunt. At non facilitatem, sed pro- funditatem soporis eo loco significat. Quare Vulg. simplicem vocem originalem explicatio- nis gratia vertere solet, Soporem gravem. Itai. 1. 5. LXX. Septuaginta autem, vocant stertere. Sic etiam Aquila. Gen. 2. 21. Soporem missum in Adam. Septuaginta Symmach. vocant Extasim. Symmachus, & Aquila, Sopo- rem gravem. sic enim vertere possumus tum vo- cem Hebræam, tum duas Græcas, quibus Græci utuntur; ut dicemus statim: nam sopor, Latinis est somnus sine modo. Aquila extasim hanc, aut soporem, vertere solet Cataphoram; Symmachus autem, Caron. Eleganter sane: nam Cataphora, ex proprietate Græcæ vocis, est quali depressio quædam: vel immerisio aut Catapho- degravatio, quæ ad profundum somnium ac- ra, mor- commodatur, & privato nomine Cataphora di- bus, citur morbi genus, videlicet magna quædam, Galenus. & gravis somnolentia, & ut Gal. 1. de Comate docet, live æger profundo, & diuturno somno pre- masur quod Cataphora somnolentia est, live tantum summum oculorum gravedine detinea- tur, & quasi ad captandum somnum com- paratorum, variis tamen rerum imaginibus moveatur, quibus vere dormire non possit, quod est Cataphora non somnolenta, semper ægrotus imaginem dormientis, & somno pro- fundo consopiti hominis, quem facile excitare nequeat, representat, Caros vero, quod legit Symmachus, definitur à medicis, Paralyss quedam imaginatitica facultatis sensum, motumque omniem: excepta respiratione adimens, clausis per- in defini- petuo oculis profundo somno. Et uterque quidem tionibus cerebri affectus similis est lethargo, & apoplexia. Medicis. sed sua habent discrimina, ut Medici docent. Somnus Vides igitur (ut ad soporis proprietatem redea- aliquan- mus) significare profundum quendam somnum, doprapa. qui quo magis ab omni sensu, & motione homi- rans mo- nemastrahit, eo divinæ motioni, & interno tionis di- Divinarum imaginum sensui hominem aptio- vian. rem relinquit.

Quo deinde sequitur: Et dormiunt in lectulo, ad leviozem somnum, & dormituritionem re- fertur, aut ad ordinariam capiendæ quietis rationem, ex radice, Num, ut colligitur ex Variis Psalm. 120. 4. Ecce non dormiabit (etiam le- dormien- vissime) neque dormies (ab alta radice, lasan, di vocet, quod absolute dormire significat q. d. multo mi- & proprie- nus dormiet) qui custodiat. Sic etiam Pl. 121. 4. tate, & sequitur per auxilium, levior dormitatio à radice Num; Si dederò somnum oculis meis, & Duplex (imo neque) palpebris meis dormitacionem (le- somnita- vissimum somnum, aut nictationem oculo- tio, pro rum.) Ergo manifeste, secunda hæc pars indicat duplici somni genus levissimi: quod aliquando etiam genere tantum ligatis externis sensibus relinquit sen- Divinoci- sus internos valde idoneos ad percipiendas somnio- rum. divinas imagines: Quare duas somni dispo- sitiones, ad duas divinorum insomniorum revelationes accipiendas indicavit Eliu, contra quam Xenophanes, & Epicurei, omnem somnio- rum Divinationem auferentes, dicebant indi- gnum esse Dei majestate, obire lectos dormientum, concursare gravatos, & stertentibus injicere somnia, quæ illi expergiscentes, vel non recordentur, vel non intelligant, vel etiam contemnant. Videndus Cicero hac de re lib. 2. de Divinat.

Video hic oblatam nobis occasionem nihil certe à nostro proposito deflectendi, sed rem ipsam agendi, ut de somniorum veritate & fide, ac de divina per somnia revelatione, & loquutione paulisper disputaremus, nisi rem istam strenue præstitissent viri doctrina præ- stantes, ordinis nostri Benedictus Pererius 1. li. Pererius, in Dan. Martinus Anton. del Rio lib. 4. disqui- Delrius. sitionum Magic. cap. 3. q. 6. & cap. 1. q. 2. sect. 2. Thyraus. Petrus Thyraus lib. 2. de apparitione, & loqu- tione divina: luculenter, & accurate: Primus per multas sectiones, Secundus preste, erudite, utili- ter, Tertius argute, & punctim. Perdam operam, si alienis vel, congerendis, vel describendis immo- rer, quem multa peculiaria, & propria scribenda vocant.

Unum certe illud, cum sanctis hominibus Deus injicit divina somnia, requirere solet illorum mentem, & somnum, qualem Socrates in Platonis politia describit, qualemque Cicero in hæc verba refert: Qui salubri, & moderato cultu atque victu, quiesci se tradiderit, ea parte animi, quæ mens & consilij est, agitata, & erecta, saturaque bonarum cogitationum epulis, eaque parte animi quæ voluptate alitur, nec inopia eneata, neque satietate affluenti, quorum utrumque præstringere acie mentis solet, sive deest natura quippiam, sive abundet, atque affluat, illa etiam tertius parte animi, in qua irarum existit ardor, sedata, atque restincta, tum eveniet duabus animi temerariis partibus compressis, ut illa tertia pars rationis, & mentis eluceat, & le- vegetam ad somnandam, acremque præbeat, tum ei visa quietis occurrunt tranquilla, atque veracis: Hæc ex Platone, Cicerone. Is vero postea: Quæ se tradidit illi quiesci præparato animo, tum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa, & vera cernit in somniis. Sed hæc naturalis quædam dispositio advocabit interdum naturalia somnia: non item Divina, & superna- turalia. Pergo.

XVI. Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.

1. Aperire aurem quid. Metalepsis. Explicatus Sa- muel, & Rush.
2. Erudire verbum severum. Sigillorum insomniorum quale.
3. Hebraica lectionis illustratio. Cur quædam insomnis memoria infixa, quædam avolantis.
4. Divinum insomnium cum nostra doctrina conjungitur. Visitationis quid præpar. Illustratus Ecclesiasti- cus.

CUM Divinorum somniorum multæ causæ, multique fines Deo esse soleant, ut vel ali- quid prædicat futurum, reveletque myste- rium vel ab aliquo facinore deterreat, nunc certe explicat Eliu, quid frequenter efficiat Deus sua cum hominibus per somnium loquutione; aimirum commonefacere, & docere hominem, quid

212
Variis
dormien-
di vocet,
& proprie-
tate,
(121)
Duplex
somnia-
tio, pro
duplici
genere
Divinoci-
somnio-
rum.
Cicero.

Pererius,
Delrius,
Thyraus.

7.
Quæ sit
prepara-
tio ad in-
somnia.
Cicero.

**Aperire
aures Me-
taleptis.**

quid agere debeat. Tunc (inquit) aperies aures, discoopert, revelat, id est loquitur, & audire facit per Metalepsim: nam qui apertis, & detectis auribus est, audire potest: & qui loquitur non nisi habenti aures discoopertas loquitur: qui autem audit, intelligit. Quare dixerunt Sept. *Revelat mentem hominum* Exempla obvia: illa opportuna Ruth. 4. *Audire te voluit.* Sept. juxta Hebræum. *Discoperiam aurem tuam* 1. Reg. 20. 2. *Non facis pater meus quicquam nisi prius indicaverit mihi.* Sept. juxta Hebr. *Et non revelabis auriculam meam.* Sed retinet Vulgatus Hebraismum in eodem cap. vers. 13. & c. 9. 15. *Dominus revelaverat auriculam Samuelis,* id est, admonuerat, & loquutus illi fuerat. Vide 1. R. g. 12. 13. cap. 22. 8. 6. Reg. 7. 27. inferius Job. 36. 10. Qui vertit, *Aurem hominibus vellit.* Latine fecit, sed minus idonee, nam *vellere*, est admonere, reprehendere, quod ad partem sequentem pertinet, nostrum autem *aperire*, aut *revelare* simpliciter.

Tygar.

**2.
Erudire
severius.**

501

**Varia
lectio.**

**Sigillum
in somnio
tum,
quale.**

**Pagnin.
Regia.**

3.

Cajetan.

Vatabl.

Tygarin.

Divina

in somnia

minuta-

tempore

narrata à

somniant-

tibus.

Lectio

Hebraica

illustratio

hominibus

castigationem,

qua est eos

castigaturus,

Vatablus.

quam sententiam

figillavit.

Sed quæ ratione

con-

gruet hæc exponendi

ratio cum sequentibus,

versic. 26. 28. 30.

Deprecabatur eum,

& placabilis

eieris,

&c.

si sententiam jam ob-

signatam,

& fixam protulerat

Deus? Forte, quod minas

intendat Deus, quas scribit,

& obsignat suo sigillo,

fore ita implendas, nisi relin-

quat, & avertatur

homo ab his, quæ fecit.

Sic sane Sept. de quo-

dam minarum terrore injecto

accepisse viden-

tur legentes; In speciebus amoris talibus eos exter-

ruit.

Sed placet, quod initio diximus. Nisi illud

verosimilius videatur, Vulgatum retulisse ad

signum veri & divini somni, quod fit cum utili-

tate nostra, & disciplina, doctrinaque nostrorum

morum, non vanum, & inutile; qualia dæmo-

niaca sunt. Hæc n. nocent porius & inficiunt

animos hominum: illa edificant. Ergo dicet

nunc Eliu, videri Deum quasi appressio, & appen-

so suo sigillo confirmare veritatem, & auctorita-

tem somni alicujus à se immitti, cum hominem

instituit sanctiori disciplina, & a malo retrahit:

quem sensum vides eleganter consentire cum

littera Hebraica, In eruditione sua figillabit, vel ut les-

git Tygar. Disciplinam eorum velut impresso sigillo

consignat. Est enim Divinæ revelationis lignum;

utilitas, ea præsertim, quæ cum correptione

aliqua nostrorum peccatorum juncta est. Sicut

scribitur, Nisi à Domino missa fuerit visitatio, ne des-

insomniis cor tuum. Videlicet, nisi à Domino

missa fuerint insomniæ tui visitandi & erudiendi

gratia. Est autem vox Græca Episcopo, seu in-

spectio, & visitatio divina, tum ea, quæ miseri-

cordiam, & opem affert, tum, quæ poenas

exigit ab aliquo: De hac itaque animadversione

locum intelligo. q. d. si somnio aliquo minas

tuis sceleribus intendi, & divinam inspectionem,

atque visitationem repræsentari intelligas, tunc

acquiescere illi poteris: illis vero minime, quæ

vanissima elatione complent animos animanti-

um, sicut scriptum est: Somnia extollunt imprudentes.

Quod Septuaginta dixerunt * Volare faciunt.

Pineda Tom. II.

XVII. Ut avertat hominem ab his, quæ fecit, & liberet eum de superbia.

1. Fines, quos Deus constituit, immittendo Divina somnia:
2. Deus prior ad corrigendum, quam ad puniendum depravata. Pœnitentia, & iustificatio impij, opus mirabile ex multis capitibus.
3. Superbia quid. Est radix suppliciorum. Deus superbiam puniens, humilitate placatur.
4. Superbia, pro superbo tyranno. Superbia active aut passive.

Incipit jam enumerare Eliu, quos fines in nostra correptione sibi proponat Deus, omnes Fines peccatorum cum nostra utilitate, & incolumitate culiares conjunctos, ne frustra nos corripuisse videatur, Divino. In præsentia autem sententia indicantur duo: tum imprimis, ut avertat hominem, &c. In Hebræo somnio. proprie: *Ut faciat recedere hominem ab opere:* Vel, rum. *ut faciat recedere hominis opus.* Vel, at homo sit suppositum verbi: *ut faciat recedere homo opus suum.* Varia hæc enim varietas constructionis sensum non lectionis. mutat. At à quonam opere abstrahere conatur Deus hominem? Cajetanus, opus, futurum. Cajetan. existimat: quod cum homo facere parat, deterretur à Deo, ne id perficiat. Exempla hujus in Abimelech Genesis 20. 3. in Laban, Genes. 31. 24. Sed hoc plus nimio argutum. Illud germanum & pronum est, ut opus, pro eo, quod re ipsa perfectum est, accipi debeat, nam quod tantum cogitatione, & desiderio stetit, non meretur appellationem operis. Illustravit ergo Interpres, cum dixit, *Ab his, quæ fecit;* hoc autem quid aliud est, quam peccatum? Ideo legunt Septuaginta, *Ab iniuriis.* Nicetas cum somniis ita connectit. *Semel loquitur Deus, fertur que legem: postquam autem legem tulit, si quempiam iustorum negligentem invenerit; nocturnis illum terroribus ad mentem revocat, & monitis corrigit, & ad pœnitentiam revocat.* Favet ipsum verbum: *Avertendi,* seu recedendi, seu declinandi à malo, quod indicat causam, & impetum, in scelus præcipit.

Vides hic etiam Dei bonitatem non tam ad punienda peccata proclivem, quam ad emendanda Dei bonitas, & corrigenda; in eo enim totus est, ut re-tas; non sipiscat impius, & vivat. Vide Ezechielis 18. vindicta. Eo minas omnes atque terrores confert, ut decupior terreat, & retrahat. Ideo dissimulat, ut ad pœ-nitentiam tanta patientia, & benigne adducat, rigendi ne Ideo cunctatur in inferendo supplicio, ut tempus puniat, pœnitentiæ concedat. Ideo misericordia illius Sap. 11. subsequitur & fugientem persequitur, ut apprehendat, 24. & avertat à via sua mala. Nam multo mirabilius Rom. 2. 4. est ignoscere, quam punire: reducere domum, Ps. 21. 6. quam continere domi; revocare, & reducere Hebr. 2. de via iniquitatis, quam hominem non erran-tem ducere, & recta gradienti comitem se Divinas adungere, denique iustificare impium, quam virtutis coronare justum. Quantum enim & quam opus ju-præclarum Divinæ virtutis facinus, peccatorem iustificatio impetu ruentem in scelera, comprimere, & impii. sistere, instare equi præcipitis, aut Dromedariz velocissimæ, attrahentis ventum amoris sui, de qua Jer. 2. 24. scriptum est: *Nullus avertet eam?* Propterea jubemur vehementer suscipere, & admirari, vel ita peccata Dei virtutem, vel hominis etiam Divina gratia toris ad-corroborati pœnitentiam, Eccl. 8. 6. *Ne despi.* mirabilis cius hominem avertentem se à peccato. Quantum ex multis hoc ex infirmitate nostræ naturæ, ex Dæmonis captibus, insidiis, & potentia: ex divinæ gratiæ virtute, eleganter descripsit S. Ephrem. tractatu de pœ. Ephrem. nientia in Jonam Prophetam.

Et liberet eum de superbia. Secundus Divinæ correptionis fructus. Gregorius existimat esse Gregor. expolitionem præcedentis; ita ut superbia ge-Superbia neratim accipiat pro quolibet peccato, quo quid. inest Divinæ legis contemptus aliquis, & impud. ntissima humanæ voluntatis adversus Divinam elatio, sicut scriptum est Eccl. 10. 4. *Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus: quoniam initium omnis peccati est superbia.* Hæc interpretatio fere est Latinorum, D. Thomæ, Nicolai, D. D. Thom. nyssi, Hugonis. Solet ergo Deus immittis som-niis, & terculamentis, nocturnis comprimere Divin. insolentiam superbissimorum hominum, ut Hugo. Nabu.

Nabuchodonosori, & Balthasari contigit; *Donde sciatis, quod dominetur excessus super Regnum hominum, & potestas eius, potestas sempiterna.* Daniel. 4. 22. 31. 32. In hanc interpretandi rationem trahi potest littera Hebraica: *Ubi abscondas ab homine superbiam, id est, ut humiles eum sub manu sua.* Id est, Solet Deus homini objicere, & representare, quæ conferre possunt ad comprimendam suam superbiam, ut videns se conterritum, & humiliatum, nihil habet, unde superbire possit. Et certe hoc videtur commodissima Divinae bonitatis ars, ne impios punire cogatur, liberare illos de superbia. Hæc enim est, quam severissimo supplicio persequitur Deus. Sicut è contrario humiliatio peccatoris, Dei justitiam vindictam de peccatore exposcentis, placare solet. *Nonne (inquit) vides Achab humiliatum?* Superbia autem, & impudens illa sui confidentia, atque Divinae legis contemptus, radix, & tuncus quidam est, cujus fructus, & rami sunt, gravissima Dei vindicta, & severissima supplicia, sicut Ezech. 7. 10. Scriptum est. *Egressa est (erupit, quasi gemma arboris frondoli contritis, floruit virga videlicet ramus superbia, quod instrumentum erit verberum & plagarum) germinavit superbia (hæc enim sunt superbiae germina, & fructus iniquitatis, poena ipsa iniquitatis) surrexit in (ex) virga impietatis.* Ubi Septuaginta legunt: *Contumelia surrexit,* est enim contumelia, & ignominia digna superbia poena.

Deus superbiam puniens humilitate placatur.
3. Reg. 21. 23.
Ex radice superbiae fructus, & germina suppliciorum.

LXX.

4. Superbia pro superbo tyranno.
אֲדָמָה
Superbia active, ac passive quid.

אֲדָמָה

Hieron.

LXX.

Lucida totius sententiae paraphrasis.
Nicetas.

Sed juxta proprietatem vocis originalis, atque lectionem Septuaginta, potius accipiendum videtur, ut *superbia* sit trux, & saevus alicujus tyranni animus, multa in aliorum perniciem, & eadem molientis; sicut Jerem. 13. 17. *In abscondito ploravit anima mea à facie* (præsentia, & conspectu, *superbia*, id est, tyrannorum, & hostium saevissimorum. Rursus *superbiam* non accipio quasi active, ut significet peccatum tyrannidis, & crudelitatis, à quo revocet Deus hominem, quem corripit; sed quasi passive; quod liberare Deus velut eum, quem corripit à *superbia* alterius, id est, à superbo, & crudelissimo tyranno; idemque significat verbum *liberandi*, quod est protegi, & abscondi à quopiam discriminare, quasi in profugio aliquo; unde dictum est Ps. 142. *Ad te confugi.* Hieron. proprie: *A te protectus sum.* Tum etiam sic exigit id, quod statim sequitur: *Ut non transeat in gladium,* & id plane intellexerunt Septuaginta legentes: *Et corpus ejus à ruina liberabit.* Vox enim, quæ *superbiam*, vel altitudinem significat, dicitur etiam de ruina, seu valde profunda. Sententiam universam elegantè paraphrasi nexuit, illustravit Nicetas: *Ubi vero (inquit) usque eo est hic timor utilis, & qui visis, & simulachris videtur ad erudiendum, ut futurum supplicium cohibeat: & hominis, quem reddis meliorem, corpus, & animum quovis malo, atque incommodo liberet, nec in hostium manus eum incidere sinat.*

XVIII. Eruens animam ejus à corruptione, & vitam illius, ut non transeat in gladium.

1. Quartus fructus Divinae admonitionis.
2. Moris subita circumloquutio. Fovea quid in sacro sermone. Puteus interitus. Videre Foveam. Malalephs. Illustrati David, & Ezechiel.
3. Quartus fructus. Transire in bonum, & in malum. Transire per ignem. Explicatus locus Regum Hypallage.
4. Gladius, pro bello, & omni armorum genere. Unde dicatur in Hebræo. Explicatus Moyses.

8. Tertius fructus Divinae correctionis.

אֲדָמָה

LXX.
Mors inopiata.

Alii volunt sententiam hanc esse præcedentis expositionem. Sed præstat ut sit tertius fructus Divinae correctionis, ac ne coincadat cum præcedente accipiatur non tam pro nece, quæ pro insidiis ab hostibus structis, quarum discrimen eo gravius est, quo occultius. Solet Deus impium hominem insidiarum supplicio afficere: corripit igitur, ne in illas incidat, & simul etiam crudelit, & instruit, ut discrimina, & vitæ insidias declinare possit. Eruens, prohibens, continens. In Hebræo & Græco nova sententia. Prohibet & tueretur, Animam vitam à corruptione, interitu, & perniciæ. Sept. *Pepercio anima ejus à morte.* Recte, sed eam mortem, & corrup-

tionem intelligit, inquam quis incidit subito, velut in foveam paratis insidiis: nam ex Hebræo proprie legitur: *Prohibet vitam ejus à fovea.* Quid autem *fovea* significet in sacro sermone, diximus supra cap. 18. 7. 8. 9. 10. Significat porro vitæ discrimina, & puteum malorum quib. in interitum præcipitatur, qui Divinae voci & admonitioni non obedit. Quia autem in *fovea*, aut in sepulchro res aliqua corrumpi & interire solet, ideo *fovea* dicitur, *Puteus interitus*, Psal. 54. & pro corruptione lumitur ab interprete, & à Sept. Psal. 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Quod ex præcedenti parte explicatur. *Ne derelinques animam meam in inferno.* Quare quod in Hebræo est, *Videre foveam*, idem est, quod videre, & experiri *fovea corruptionem*. Rursus quia, cum fera aliqua incidit in foveam, solet à venatoribus multis jaculis vulnerari, & configi, ideo etiam pro vulneribus accipitur, Ezech. 29. 4. ubi de Rege Israel sub metaphora leonis dicitur: *Non absque vulneribus suis ceperunt eum.* Quod Septuag. dixerunt: *In corruptione captus est.* Proprie autem ex Hebræo: *In fovea captus est.* Ergo cum hoc loco *corruptionem* dixit Eliu, vitæ discrimina, repentinum interitum, & quæ cum insidiis, & morte conjuncta sunt, significare voleat.

Et vitam illius ut non transeat in gladium.

Hic est quartus Divinae correctionis, atque admonitionis fructus, *non transeat in gladium*, cum enim soleat DEUS gladio hostium, atque bello infestissimo, populi alicujus impietatem vindicare, vel privatam alicujus hominis scelus punire, permittendo ut cadat in bello; certe cum hominem corripit, docet, ut per poenitentiam hujusmodi supplicium declinare possit: & ut, si quando manus conferat cum hoste, incolumis, victorque evadat. *Transire autem in gladium*, est idem quod incidere in manus, & tela hostium, & cadere in bello. Quamvis enim *transire* aliquando significet evadere salvum, & incolumem ut Psal. 141. 10. *Cadent in retiaculo ejus peccatores; singulariter sum ego, donec transeam*, at ex adjunctis in malum accipitur, hoc loco *transire in gladium*, id est, permitti, & devoveri gladio, & neci, 2. Reg. 12. 31. *David Ammonitas tradidit in cypolaterum.* Hebraic. & Septuaginta; *Transire fecit eos per fornacem*; in fornace quippe coquantur lateres. & 4. Reg. 26. 3. *Filium suum consecravit transiens per ignem* Hebraice: *Transire faciens.* Id est, conjiciens in ignem, & cremans; non enim est, quod apud nos sonare posset; *Passio per el fuego*, sed potius in igne deposuisse, ut totus, quasi holocaustum concremaretur. Sic enim Josephus ait: *Achaz Regem unicum filium suum holocaustum obtulisse ipsi Baal, de quo istic est sermo.* Sic igitur *transire in gladium*, erit gladio perire. Nisi malis per Hypallagen exponere, ut gladius transeat, id est, adigatur in illum.

In gladium. Omne armorum genus, quæ laedunt, significat; deinde bellum, quod armati gerunt. Septuag. *Et non cadas ille in bello.* Quod autem hic dicitur *gladius*, est à radice *Salahh*, quod est mittere, aut proficere, quare ex proprietate vocis significat jaculum, vel missile. Vulgatus: *Armaturam* in genere vertit 2. Paral. 32. 5. & *Pugionem*, 2. Paral. 25. 10. *Gladium* vero hoc loco, & inferius, c. 36. 12. Nehemias 4. 13. quam significationem probant Hebræi. Rab. David, Rab. Abraham, Rab. Mardokai: Quare quod Genes. 37. 31. dicitur: *Tulerunt tunicam ejus, mittentes, qui ferret ad patrem, &c.* Legendum existimant aliqui: *Gladio scindentes*, eo quod instrumentum illud scindendi, appellationem habeat à verbo *missendi* vel *prosciendi*.

XIX. Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa ejus marcescere facit.

1. Elucidatio paraphrastica sententiae.
2. Deus paulatim insensens supplicia, & morbos. Increpatio ad dolorem, & remissionem relata. Explicatus Isaias, David, Moyses.
3. Dolor, quid proprie. Lectus morbi, & infirmitatis Symbolum.
4. Fortitudo, & diuturnitas morbi. Ossa pro omnibus membris. Explicatus David.

8. Mors

5. Morbus peccati poena, Agrotanti orandum, & pœ-
nitiendum. Illustrat. Sapiens, & Lucas.

1. Elucida-
tio sequen-
tium, sen-
tentiarum
Psal. 6. 1.

CUM vero (inquit Eliu) ad priores Dei voces, & correptiones obdurefcit homo, & nocturnis visis, atque terroribus nihilo fit melior, jam tunc multo severius loquitur Deus, & arguit in furore, atque corripit in ira, gravissimo aliquo morbo afficiens, paulatimque vim morbi, atque doloris intendens, & vitam ad summum periculum adducens, consumptis carnibus, absumptis viribus, contusis, atque debilitatis ossibus, summo cibi fastidio; quo- usque tandem vel per seipsum his flagellis admonitus resipiscat, vel alicujus Angeli hortatu, & consilio suam impietatem cum vehementi susceptæ improbitatis odio, & vitæ pristinae pœnitentia agnoscat. Hæc est fere sequentium sententiarum sensus summaque.

2. LXX.
Philippus

Ysa. 27. 8.

Deus paulatim au-
gens sup-
plicium.
Increpa-
tio recipia,
& morbo.

נכר

3. LXX.

נכר

Lequs
morbi, &
infirmi-
tis sym-
bolum.

4. Fortitudo
& diuturnitas mor-
bi.

נכר

Hæron.

Nicetas.

Ossa pro
omnibus
membris.

Atrophia
& marcor
totius cor-
poris.

5. Morbus
supplicii
peccati.
Deus vires
adimens
abutiendi
tribus.

Increpat quoque. Sapienter Interpres illud, quoque, addit; Sicut & Septuaginta; Iterum, ut secundam Divinae correptionis viam, & rationem proponat. Philippus *Non solum visionibus terret Deus, ut corrigat, verum etiam infirmitatibus discruciat, ut emendet.* Hoc illud est Isaia, in mensura contra mensuram. Semel, & iterum mensurat supplicia, & paulatim per suos gradus, ubi videt opus esse, auget mensuram supplicii. *In-crepationem, & castigationem affert originale verbum, eam præsertim, quæ morbo, & corporis dolore, & cruciatu adhibetur; nam ab eodem dicitur Deus arguere in furore, Davidem gravissime ægrota item Psalm. 6. 1. & Psalm. 36. 1. & Corripitur Jobus mortiferis morbis laborans, superius; cap. 5. 12. Reges increpat, 1. Paral. 16. 21. & Psalm. 104. cum castigatur propter ablatam S. ram Pharaon, Plagis maximis. Gen. 12. 17. Abimelech morbo gravissimo, & mortifero, Gen. 20. 3. 17. Denique David morbos suos correptiones, atque increpationes vocat, Psalm. 38. 24. Increpationibus propter iniquitatem corripuit ho-
minem.*

Per dolorem. Septuaginta *Languorem* dixerunt, & sane conjungitur cum infirmitate, & cum languore, Isa. 53. 3. & cum arumnis, E. cl. 2. 23. & cum vulnere, Job. 5. 18. Gen. 34. 25. & Pl. 68. 27. & cum paupertate. Psalm. 68. 30. & cum Flagellis, Psalm. 17. 18. & cum gemitu, Pl. 30. 11. & fere ponitur pro tristitia. Ezech. 13. 22. Ergo significat cruciatum aut morbum, qui cum ingenti dolore corporis, & ægitudine animi conjunctus sit, ex quo necesse sit in lecto decumbere, lectus enim, aut cubile infirmitatis symbolum est, Luc. 17. 34. ut infra dicemus. Ut autem corporis dolores & morbi contingant ad supplicium, aut expiationem diximus superius, c. 23. verl. 10.

Et omnia ossa ejus marcescere facit. Afficit inquam morbus etiam ossa, ebib. que ossium medullas, clare reddidit Interpres, quod in Hebræo obscurius redditur: *multitudo ossium ejus in fortitudine*, supple, doloris: Fortitudo enim illa à radice *Eshan*, videtur esse duritia quædam, asperitas, vehementia, pertinacia ægitudinis, & cruciatus, alii *perennitatem* quandam intelligunt, & diuturnitatem morbi. Sic Psalm. 73. eadem voce dicitur: *In succasti fluvios Eshan*, quod Hieronymus dixit: *Flumina fortia*. Alii, *Perennia*, aut vehementi impetu profluentia. Sept. ad torporem retulerunt, *Multitudo ossium ejus oborpu*. Nicetas. *Horrorem etiam ossium supra torporem addit.* Sed eleganter noster Interpres: *Marcorem*, qui sit exucto nativo succo, & medullis confectis. Quod si pro ossibus membra universa corporis intelligas, quod in sacro sermone licet, quia membrum potissimum ossibus constant, tanquam parte solidissima, ut aliquando diximus; tunc significabit atrophiam, & marcorem, atque torporem universi corporis. Vide supra cap. 20. 11. & cap. 21. 24. & cap. 30. 20.

Vides, ut morbi, & corporis dolores, sint frequenter supplicia impietatis, nam qui nostri corporis auctor, & Dominus est, atque nostrorum humorum, & sanitatis contemperat, cum videt nos abuti corpore, & viribus, vires adimit, & sanitatem, atque vinculis dolorum constrictos, & compedibus imbecillitatis de-
gentos, atque lecto jacentes, tanquam cippo alligatos, tradit tortori: Scriptum est enim;
Pineda Tom. II.

Qui delinquit in conspectu ejus, qui fecit eum, incidat Eccl. 12. in manus medicorum. Ideo jubet ornandum, & sa. 15. 9. 10. criticandum pro peccato, & avertendum ab his, 11. quæ quis facit ad sanitatem consequendam; *Ægrotant. Filius in sua infirmitate, na despicias te ipsum, sed ora ti orandum, & ipse curabit te. Averte a delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum; da suavi- pœnitentiam, & memoriam similitudinis, & impingua oblationem, dam.* Peccata sunt, propter quæ Paulus testatur multos apud Corinthios ægrotasse, & diuturna valetudinis imbecillitate laborasse, multos etiam suum diem obiisse, 1. Cor. 11. 30. Sic Jer. 16. 4. comminatur: *Mortibus ægrotationum morientur; Sept. In morte morbofa morientur.* non enim *12. IXX.* vior est hostis gladius subito viam eripiens, & conficiens. Et horum numero, qui cum propter peccata & ægrotant, & moriuntur illi erunt; de quibus scriptum est, Lucæ 7. 34. *Erunt duo in lecto uno, unus assumetur, & alter relinquetur.* Quod S. Ephrem peculiari homil. in hunc *Ephrem.* locum de ægrotationibus, *justis, & injustis, & qui in lectus suo morbo vitam terminant,* accipit: per lectum enim *horum, & infirmitatem denotari existimat.* Sunt (inquit) *injusto- ægroti ac languidi justis, ut Job, & Lazarus: sunt, & rum æ- injusti, ut Cain, & Giezi.* Sed de morbis, & de mor- rumna. borum causis superius diximus.

**XX. Abominabilis ei sit in vita sua pa-
nis, & animæ illius cibus ante
desiderabilis.**

1. Cibi fastidium lethale. Nausea, & Abominatio. Illustratus David, & Moyses.
2. Verbum Abominandi, de rebus fœdis, & immundis. Herba, res immunda. Explicatus David.
3. Anima, ventriculi appetentia. Panis desiderabilis, ad delicias. Explicatus Daniel.

Pergit in describendo morbo gravissimo, cum pergit Deus contumacem peccatoris animum morbo ingravescente discruciare. Est autem illa cibi inappetentia languens, & jacens, ingens malum ægrotantis hominis, & per le mortiferum: ut indicatur Psalm. 106. 18. *Omnem escam abominata est anima eorum, & appropinquaverunt usque ad portas mortis.* Videturque similis quædam inappetentia fuisse conjuncta cum illa saturitate, de qua Psalm. 105. 15. *Misit saturitatem in animas eorum,* quæ eadem Abomi- videtur vocari *nausea*, abominatio ventriculi, natio & aut animæ. Num. 11. 20. *Comedis usque ad men- nausea.* sem dierum, donec vertatur in nauseam: quæ est fastidium omnis cibi: ut eum locum clarius legit Onkelus. *Donec fastidiatis, erisque vobis in offe- Onkelus.* diculum. Videt, tanquam res abominanda, quam quis omnino averlatur. Porro ad nauseam, illa abominatio referri solet, & ad res lordidas, quæ nauseam efficiunt, ita ut nulla ratione trajici aliquid possit. Sic Septuaginta hoc loco, *Omnem escam frumenti non poteris sumere.* Vox autem Hebræa in hoc tantum loco invenitur, & junc- quidein Elias Thisbites. R. David, R. Mardo- Kai: & Complutenses, verbum *zahan* ad lordes referri, & excrementa, quæ ex cibis egeruntur: quare dicunt significare, non solum abominari, aut nauseare, sed etiam inquinari, & fœdari: eo quod iniquitatem & sordes abominari solemus. Quare Elias Thisbites legit hunc locum: *Excreetur tanquam rem fœdam, vita ejus panem, quo eodem verbo utitur Thargum, Psalm. 105. 20. Thargum.* Ubi Septuaginta legunt: *In similitudinem vituli comedentis fœnum,* legit. n. *In similitudinem vituli, qui comedit herbam, & coinquinat se.* Honeste enim, & munde per fœnum, aut herbam viridem, ex qua multum fœdi excrementi egeriunt, sordes ipsas significari putavit. Quod autem dixit Inter- pres in vita sua, dissolvit, & illustravit Hebræi: *Herba pro- mum: nam in Hebræo cum verbum abominandi sit generis fœminini, vita est suppositum in hunc sensum, vita ejus abominari facit eum.*

Est anima illius cibus ante desiderabilis. Expositio præcedentis. Anima, ventriculo, appetentia redditur abominabilis ipse cibus desiderabilis, five ut in Hebræo est *cibus desiderii*, vel aviditatis, qui solebat quondam irritare palatum, & appetentiam. Is videtur esse ille panis, qui Danielis 10. 3. dicitur (licet ab alia radice *Eshan* ad panis desiderabilis, Hebr. & Septuaginta: *Panis desidero- rum.* Qui quamvis Theodoro videatur esse *Theodor.* panis

panis quicunque : Panis enim (inquit) necessarius est, & communis omnium cibus, indecirco panem desideriorum appellavit, ut cibum communem, & alimentorum amabilissimum ; Sed certe ad voluptatem, & delicias pertinet, à quibus tempore illo iustus omnino abstinuit. Sic & panis aviditatis, vel desiderii, erit ille, qui cum delicatissimus sit, & ex farre purissimo, velut ex adorea confectus, potens est palatum, & appetentiam quantumvis depravatam irritare, & qui quondam cum summa aviditate sumi solebat ab homine sano. Sep. uaginta paulo aliter legunt : *Et anima ejus cibus desiderabit.* Videlicet, quod tanta sit morbi gravitas, tantaque corporis imbecillitas, ut desideret quidem, & concupiscat cibum, sed sit ea inanis aviditas, ita ut oblatum cibum non possit sumere; neque trahere.

LXX.

XXI. Tabescet caro ejus : & ossa, quæ recta fuerunt, nudabuntur.

1. Cibi fastidium. Marasmus ex inedia.
2. Hebraismus. Non videri, pro perire. Explicatus Jeremias.
3. Ossa prominentia, de extrema macie. Dolor savus, Leo. Explicatus Isaias.

1. Cibi fastidium.

Marasmus ex inedia.

LXX.

Non videtur pro perire.

Extrema maciei ex ossibus prominentibus.

LXX.

Tygarin.

Vatablus.

Thargum.

Hebrai.

Hebraizantes.

שׁוֹפ

Dolor savus.

Leo.

Cyrill.

EX cibi fastidio, & inedia sequitur consumptio totius corporis, cum paulatim cruciatum, & dolorum funes intendit Deus, idque sive propter febrem consumentem substantiam humidam, ex qua marasmus vel atrophia provenire solet : sive propter solam inediam, ex qua dissolvuntur vires animalis, & molliores humidioresque partes absumuntur, ut medici docent de marasmo, & atrophia, disputantes, aut etiam de senio ex morbo.

Tabescet. Propter exedetur, consumetur. Sept. Quoadusque putruerint ejus carnes. Addit lectio originalis. Consumetur caro ejus à visu, vel à vidente, id est, non poterit videri; caro ejus non apparebit. Clarius; Non erit caro, quæ videri possit; sed propter incredibilem corporis extabescens maciem mirabitur pristinus habitus totius corporis, & tam erit macilentus ut non appareat in eo vestigium pristinae faciei. Quod perit, aut evanescit, dicunt Hebræi, Non videri Jerem. 34. 13. Non videbitis gladium, & famem non erit. Ac si dixisset: Non erit gladius, & famem non videbitis. Sopho. 3. 13. Non timebunt. Hebræa & Septuaginta, Non videbitis) malum, Pl. 88. 43. Eccl. 8. 16. Vide quæ diximus supra c. 3. v. 10. & iterum sequente particula.

Et ossa, quæ recta fuerant, nudabuntur. Eleganter & dilucide, quod breviter, & obscure in fonte; Nudabuntur ossa ejus, non videbuntur, id est, quæ prius non videbatur, neque discerni poterant, utpote, quæ essent carne operta, ac bene vestita, jam tunc apparebunt, ac si nudata fuissent, ita ut discerni & numerari singula possint. Quare sapienter, quod in Hebræo est, Non videri ossa. Interpretes dixit, Tygarin, & quasi vestiri super inducta carne. Septuaginta vero: Et ostenderis ossa sua inania. Eleganter Tygarina, cum Vatablo: Et promineant ossa ejus, quæ prius non videbantur. Nam quod noster dixit, nudare, à radice Saphak, Hebræi dicunt elevare, aut eminare: consumpta enim carne necesse est ossa prominere, & extare, quæ prius immersa videbantur carne, quod enim Pagninus & Regia, Cajetan. post Thargum, R. David, R. Levi, R. Mardok. vertunt, Ossa ejus confringentur, aut contundentur, deducuntur à radice, Saph, alienum videtur ab hoc loco: nam Suph, potius significat obruere, & quasi conculcando abscondere, unde dicitur Pl. 138. Tenebra conculcabunt me. Sed illud tamen non alienum, quod morbo gravissimo ossa male habent. Hinc enim Ezechias morbi, dolorisque magnitudinem deprecabatur: Isa. 38. 13. Quasi Leo, sic contrivi omnia ossa mea. Ubi Cyril. eleganter, Qui tandem Leo? morbi dolor, & tantum non mors in speciem infremens, & insultum minitans. Vide quæ diximus supra c. 30. 30.

XXII. Appropinquavit corruptioni anima ejus, & vita ejus mortiferis.

1. Inappetentia, & alia symptomata lethalia.

2. Varia Mortiferorum interpretatio. Ministri crudeles inferendi morbos, & mortem Dæmones. Varia illorum nomina. Pollinctores, qui.
3. Simplicior expeditio. Mortuum, & Mortale, quid in sacro, & vulgari sermone. Illustrati Moyses, David, Paulus.

Appropinquavit corruptioni. Ex tanta macie, & inedia certa mors, ut aliquando Galenus dixit: Inappetentiam, quæ inveniebatur in morbo, signum fuisse ipsam naturalem facultatem extinguere. Et per se quidem tum in appetentia, tum tabes mortifera sunt. Sept. clare: Appropinquavit animæ ejus, & vita ejus inferno.

Mortiferis. Alii transitive, & active reddunt: Mortificantibus. Vatabl. Ut qui tradunt hominem morti, hoc est, morbis. Fere eodem modo Latini, D. Thom. Nicol. Dionys. Signis, & clausis mortem inducentibus. Sed quorsum nunc, cum adhuc de morbo egerit, & de signis per se lethaliibus? non dissimile, quod alii per mortiferos intelligunt paroxysmos, & alia moribundi hominis signa, ex quibus certa sunt mortis prognostica. Phil. pp. Infernales ministros: dæmones videlicet homini impoententi, & post morbi cruciatus, & dolores non resipiscendi adsum, rapturi ad æternos cruciatus, ubi primum egressa fuerit anima à corpore: sicut scriptum est: Si male egeris, Animam in inferis (tui exitus, discessus à corpore) peccatum tuum (peccati poena) aderis (itineris comes, sceleris vindex.) Forte etiam per infernales ministros intelligit, spiritus nequissimos, quorum interdum operatur Deus, non solum ad flagellandum hominem impium morbis, sed etiam morte, e quo numero potuit esse ille Angelus percussor, & inferendi interficiens Aegyptios, qui Exod. 12. 23. dicitur mortem, Hebraice Mabsith, id est, Percussor, vel homicida, vel corrumpens, aut Perdens: & Paul. Græce vocat Olophreutes, id est, perniciem afferens. Et Angelus crudelis, Prov. 17. 11. & Angelus exterminator Judit. 8. 25. & 1. Cor. 10. 10. & Rex abyssi, Heb. Abaddon, Græce autem Apollyon. Latine habens nomen. Exterminans. Apoc. 9. 11. Vide, quæ diximus supra c. 2. v. 7. n. 2. & 3. Hanc eandem rem indicant Sept. ver. sequente, ubi nominant, Angelos mortiferos Tygarin, (quod aliis etiam Latinis placuit) paulo Latinus, mortiferos, vult, esse Pollinctores, qui cadaver lavant, ungunt, pollinciunt, & funus curant. q. d. parum abest, quin moriatur, & mortuus jam tradatur pollinctoribus. Sed quidem isti res, non interficiunt, neque mortem afferunt, de quo est sermo sed potius mortuum efferunt.

Ergo illa mihi ut simplicissima, ita & germana interpretatio videtur, ut mortiferi dicantur moribundi homines, quasi jam jam morituri, ut qui mortifere ægrotent. Et quamvis proprietate Latine vocis id non suadeat, at suadet hanc intelligentiam vox originalis Meshim, & mortuum, quæ significat mortalem mortuumve, à Mush, id est, morte, hoc discrimine, quod si sub, mem, habet; Seva, ut hoc loco, significat mortalem; at si habet Tere significat mortuum; ita ut vivens adhuc, & mortuus positione tantum differant, quod mortalis rectus incedat, sicut sunt duo puncta Seva, (:) at mortuus jaceat, sicut sunt duo puncta transversa (..). Sed hoc levioris negotii est; sicut, & illud, quod propter diversa puncta eandem vocem Meshim ad diversas radices quidam existimant reducendum, repugnante Hieron. qui cum habet Seva, reducit ad Mush, id est mortem, sicut cum habet Tere, ut constat Isa. 5. 13. Tum etiam hoc loco. Quare si legas pro mortiferis mortuos, sensus constabit, q. d. Parum abest, qui connumeretur cum mortuis, & moribundi habitum præ se ferat: Quare mortiferi erunt iidem, qui mortales, non solum morti obnoxii, sed mortis certissimæ, atque brevissimæ signa præferentes. Et proculdubio, licet, mortalis, languidioris sit apud Latinos significationis; at apud nostrares in vulgari, sicut, & in sacro sermone vehementioris est: nam nos, mortalem, dicimus eundemque mortiferum; nam & venenum mortiferum appellamus, personam mortalem; item & ægrotum, cum colore, oculis, ore, atque totius corporis habitu, mortuum potius, quam viventem refert. Sicut de eo qui repentino aliquo timore examinis exalbescat, dicimus. Pusile mortal. Sic existimo Paulum appellasse suum corpus: cum mortale hoc indueris immortalitatem, id est, corpus nunc signis, & effectibus mortis circumdatum, quæ nihil nisi mortem repræsentat, exurit omne id, quod

* Pusose
muerito, y
elose.

Morbi
gravissimi
descriptio

quod mortis est, & vitam, vitæque sempiternæ signa quasi stolam sibi amicerit: nam quod hoc modo mortale est, mortuum refert, sicut i. 25. 37. dicitur de Nabal: * *Emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis*, Genes. 2. *Morte morieris*, id est, tenties, præferetque signa mortis certissimæ: & qui te viderit, mortalem agnoscet, censebitque. Sic illud per *Seva*, II. 5. 13. *Nobiles ejus interierunt fame*, vel cum Septuaginta *Mortui propter famem*, quod Hebraizantes vertunt: *viri famis*, quanto melius, *intereuntes*, vel, *mortui fame*? nos, *Muerdos de hambre*, id est, macilenti, & exusti, luridaque fame confecti. & IIa 41. 14. per *Seva* etiam, *Nolite timere, qui mortui estis ex Israel*, qui velut mortui reputamini, & discriminibus gravissimis expositi estis, & ut Paulus loquitur: *mortui destinati*. Ergo *mortiferus* hoc loco, *moribundus*; aut eos qui propter gravissimum mortis discrimen mortui reputantur, intelligi oportet, quæ gravissimi morbi periphrasis est ut David Psalm. 87. 3. 4. *Vita mea inferno appropinquavit. Factus sum sicut homo sine adiutorio*. (robore, qui utique melioris conditionis essem) *inter mortuos liber* ab his cruciatibus, & morbis gravissimis. Vide, quanta soleat esse morbi, & doloris acerbitas!

XXIII. Si fuerit pro eo Angelus loquens, unus de millibus, ut annuntiet hominibus æquitatem.

XXIV. Miserebitur ejus, &c.

XXV. Consumpta est caro ejus, &c.

1. Varius, & verus nexus.
2. Nexus idoneus: *Artificium Oratoris*.
3. Angelus, pro predicatore, aut Propheta. Angelus, nomen officii. Invocatio, & Patrocinium Sanctorum Angelorum.
4. Angelus monet, verberat, primum etiam terret: postea consolatur.
5. Angelus loquens, eloquens, interpretans, quid Interpretis munus. Angelorum patrocinium. Junt oculi, & aures Dei.
6. Mille, & Millia de Angelorum multitudine, & Daniele, Paulo, Joanne.
7. Etiam ex supremis hierarchiis missi ad homines.
8. Ad peculiare effectus Angelos peculiare præter ordinarios custodes destinari. Multos Angelos opistulari homini. Illustratus David.
9. Angelorum officium. Amplificant opera hominum.
10. Angelus docet hominem.

Varia ne-
cedi ra-
tio.

Nexus
præcedens
incommo-
dus.

Contextus harum sententiarum inter se, & nexus cum præcedentibus licigiosus est. Primo enim non pauci contendunt proponi ab Eliu aliam rationem, qua Deus solet loqui, & agere cum hominibus: nam nisi homo per dolorem increpatus, & decumbens in lecto, in se redeat, mittet Deus quempiam Angelum ex suis ministris, suæ voluntatis interpretem, per quem homini exponat, qua ratione resipiscere, & pœnitere debeat. Tunc demum fiet, ut postquam homo Angelum monitu, & pœnitentiæ munere melior fuerit effectus, convalescat ex morbo; præcipiatque Deus Angelo patrono, ut suum alumnum liberet à morte. Sed hæc intelligentia minime quadrat cum presenti instituto Eliu, præsertim cum his, quæ diximus versicul. 14. nam potius intendit Eliu severiori, & graviore castigatione corripi hominem à Deo, cum leniori verborum doctrina erudiri se non permittit. Quare tota illa morbi acerbitas non recte recidet in exhortationem Angeli, aut cuiuspiam doctoris, cum potius soleat castigari homo gravi ægritudine, nisi obediat Angelo, aut dolorem tandem resipiscat. Adde, cum Eliu omnia hæc conferre nitatur ad Jobi doctrinam, ut illi ægotanti, atque dolenti viam ostendat, qua melius habere possit, incongrue nunc illi pollicebitur Angelum deprecantem, quod ærumnis, & flagellis nolit (ut ipse Eliu existimat) respicere.

Pineda Tom. II.

Ergo illud ad rem præsentem congruentius, ut doceat Eliu, quid æger servare debeat, quid Angelus illius patronus efficere soleat ad Deum placandum, & illius misericordiam alliciendam, quod ad hominem attinet, ut ad æquitatem redeat, & flagellatus sapiat aliquando: Quod Angeli est, procurare hominis incolumitatem, tum animi, tum corporis, & bona hominis opera Deo offerre, tandemque annuente Deo restituere hominem pristinae sanitati. His Jobum ad meliorem frugem adducere conatur, & quod non inepti oratoris est, post minarum gravissimarum terrorem blandiloquentia, & solatio aliquo delinire conatur auditoris animum graviter laborantem. Ab hac intelligentia non longe abeunt plerique Interpretes; sed perpauci illam explicare tradunt. Nunc minutiora singillatim elucidanda.

Si fueris pro eo. Hebraice: *Super eum*. Vatablus, apud eum. Quod Tygurina non inepte reddit: *Cum obtingit ei*, &c. quali dicat, si secum habere contingat oratorem, & patronum sua causa, suæque ægritudine deprecanda. Sensus reddit Interpretes: potuit etiam proprie vertere, pro: nam præpositio, *Gbal*, non unius tantum significationis est Angelus, quidam Interpretes, Angeli nomine Predicatores, aut Prophetas intelligit recta monentes, & graviter minantes, nisi homo resipiscat, quippe interpretentur homini, atque exponant quid ab illo requirat Deus; tum etiam doceant, quid æquum honestumque sit, & iniquitatis etiam, atque flagitii reprehendant. Quos propterea ex istimat hoc loco appellari à Septuaginta, *Angelos mortiferos*, & à Chaldo, *Accusatores*. Quis huic interpreti negat Prophetam, Sanctumve aliquem hominem Dei iussa, & mandata perferentem, appellari Angelum in sacro sermone? Malach, Vulgatum Matth. 11. 10. 1. Corinth. 11. 10. 2. 7. & 3. 1. enim æque, ac verum est, Angelum esse nomen officii, non naturæ; multos item Prophetas, imo omnes graviter invecos esse in peccata populi, divina mandata perferentes, quod est, Angelorum ministerio perfunctos fuisse. Certe Angeli, aut nuntii nomen in sacro sermone frequentissimum, nunc refertur ad spiritus, nunc ad homines, quod est ex loci, & sermonis circumstantiis colligendum. Sed nunquid hic locus exigit, ut de homine accipiat ea tantum ratione, quod potest aliquando accipi? aut vero quid cogit; ut invocationem, & Patrocinium sanctorum Angelorum, quod hic nobis ultro locus offert, atque confirmat ulla ratione infirmemus, atque tollamus? & quod universi fere Interpretes summa consensione astruant, nos excludamus, atque destruiamus? Res profecto minime obscura de Angelo proprie dicto cum millium mentio sit, qui Angeli sunt innumerabiles: & cum loquutionis, cum propria ratio deprecationis pro nobis Angelicæ indicatur: cum commiserationis; nam videntur mala tangere propius custodes nostros: cum curæ, & attentionis, qua vel unum quodpiam pietatis opus à nobis requirunt, quo invento possint commodius nobis propinquare, offerentes illud in Dei conspectu. Denique curandum, ne locum, hunc, quo velut districto, & ipsi gladio hæreticos invocandis Sanctis & Angelis insequi feliciter possumus, atque etiam jugulare vel ipsi illi è manibus vobis eripiant, vel quispiam retundat. Ergo continentem interpretationem huius loci usque ad vers. 26. de Angelorum patrocinio, & precibus jam proponam, atque ex singulis particulis, verbisque elicia, & confirmabo.

Angelus loquens Septuaginta dixerunt: *Si fueris mille Angelum mortiferum, unus eorum non vulnerabit eum*. quod ita elucidat Nicetas: *Qui extremis cruciatibus exarceatur si per peccationis suæ causam in peccato consistere intellexeris, atque ad Deum de errato tuo confessus, non solum se converteris, impendentem mortem accersans, atque lassum cessans*. Videntur itaque non tam pro persona nuntiantem, quam pro ipsa nuntiatione, & indicatione mortis sumptisse, quasi dicat. Etiam jam mille signa mala, atque mortifera portendant ejus mortem, ope tamen pœnitentiæ vivet, Deusque sententiam revocabit. Sed sensus elegantior, & acrior, si propria mala, pro Angelo, non pro Malacub, id est, nuntiatione sumatur; Rursus pro Angelo bono, quem etiam sensum amplectitur Chaldaeus: *Si in eo meritum præparatur Angelus paratissimus unus de millibus accusatoribus, ut nuntius sit homini*

Artificium
sapiens.
fimi Ora-
toris.

3.
Vatabl.
Tygur.

hy

Africanus.

An hoc
loco An-
gelus su-
matur pro
Propheta,
& Predi-
catore.

Sancto-
rum An-
gelorum
patrocin-
um, & in-
vocatio.
Que pro-
gent lo-
que pro-
prie acci-
piendum
de Angelo

Locus ad
versus hæ-
reticos
pro invo-
catione
Sancto-
rum.

4.
LXX.
Nicetas.
Angelus
non solum
pro Evan-
gelio.

870
810
870

Caldaeus.

Angelus *nis aequitatem suam. Quamvis enim accusator fra-*
 bonus *trum suorum sit diabolus, & sathanas, at is accusat*
 quomodo *nos ante conspectum DEI nostri die ac nocte. Apoc. 12.*
 nos accu- *9. 10. Sed quis nos ipsos accusat apud consci-*
 set, *entiam nostram, qui urget, qui minatur, ut à*

Angeli *peccatis ad meliorem frugem convertat, & mor-*
 boni, & *tem avertat impendentem. is bonus Angelus*
 tutelares *illis millibus, qui sunt administratorii spiritus in*
 verberant *ministerium missi, propter eos, qui hereditatem ca-*
 interdum *piunt salutis: nam plenum est paterna charitate:*
 suos alim *delinquentes monere, comprimere, & si opus*
 nos, *sit, verberare; ut quondam factum narrat*

Euseb. *Eusebius lib. 5. histor. ad finem: Natalem enim*
 quendam in hæresim prolapsam, revocant ver-
 beribus sancti Angeli, *Natalis deceptus, frequen-*
 ter *admonebatur in somnis: sed cum negligentius susci-*
 peret *visiones, & sanctis Angelis per totam noctem*
 verberatus, & pœnis gravibus excrucians, mane

Hieron. *conspiciens cilicio se induit, &c. Atque Hieronymus*
 etiam *idem revocant à nimia lectione, & studio*
 studio *prophanorum librorum, illa voce in-*
 ser *flagellare resonante, ut ipse de se ad Estochium*
 scribit, *Miserere mei, Domine, donec ad Præsi-*

Sancti *dentis Christi Jesu genua provolui, qui astabant,*
 Angeli *sancti Angeli precabantur, ut veniam iriueres ad o-*
 Paracleti, *lesentiam. Paracleti porro sunt, & consolantur*

Angeli *homines post molestiarum, & ærumnarum*
 boni pri. *execrationes, sicut de Lazaro deportato ab*
 mo ter. *Angelis, in sinum Abraham Scriptum est,*
 rent, pos- *Hic consolatur. Luc. 16. Quid, quod cum appa-*
 rent, con- *rent, quamvis initio timorem injiciant, ad ex-*
 solantur, *tremum consolationem, & tranquillitatem relinquunt*

Hieron. *ut eleganter æque ac sapienter docebat, dicebat-*
 Chrysost. *que Antonius ille magnus apud Athanasium.*
 Gregor. *Hieron. in Matth. 28. Chrysost. hom. 9. in*
 Cyrillus, *Matth. Gregor. hom. 26. Pasch. Cyril. Catech.*
 Beda, *14. Beda in 1. Lucæ. Alios adduximus super c. 4.*
 remus, *vers. 16. cum de signis veræ revelationis age-*

Is vero *Angelus dicitur loquens. Pagn. & Regia,*
 Pagnin. *Eloquens, nam R. Mardochei ait vocem origina-*
 Regia, *lem significare sermonem clarum, & elegantem, &*
 R. Mard. *quod vocant Rhetoricum. Hebraizantes cum*
 377 *Hieronymo exponunt, interpretari, & melius vo-*
 377 *cant Interpretem, aut legatum, qui pro alia loqui-*
 Eloquen- *tur, aut alterius sermonem intermedia oratione*
 tia Inter- *tanquam orator, & internuntius eloquitur, nam*
 pretum, *solent sane oratores bene composita, præme-*
 ditataque oratione uti; tum etiam Interpretes

elucidantes, quod obscurum erat. Quæ vox
 etiam accommodatur ad Prophetas, qui in-
 terpretabantur populo divinam voluntatem
 Isai. 43. 27. & pro Verbo divino Parabolico,
 & artificioso, quod indiget interpretatione,
 Proverb. 16. Ergo hoc loco *Eloqui est, exponere*

Proprium *re homini, quid velut Deus, & quid ab illo re-*
 Oratoris, *quirat; quod est Interpretis officium, & decla-*
 & legati *ratur particula sequente. Vel potius est, orato-*
 munus, *rem, & internuntiam agere; aut si Latine dici*

Angeli *posset, interloquutorem, quasi qui inter Deum, &*
 internun- *hominem se interponat de causa acturus, & de*
 tii nos in- *re tota componenda quod primum, & præci-*
 ter & De- *pium est oratoris, atque legati munus, & sub*
 um, *quo illud primum comprehenditur. Sic sane*
 legati sunt Angeli inter nos, & Deum, deferunt

nimirum ad nos illius voluntatem, & mandata;
 nostra item ad illum perferunt, & vel nostras
 orationes, vel nostra bona opera repræsen-
 tant, resque ipsas nostras in meliorem partem
 interpretantur, ut nos reconcilient cum Deo.
 Et quidem quamvis ea Angelorum intercessione
 nihil indigeat Deus, neque ad faciendum,
 neque ad cognoscendum; at indigebamus nos
 quibus divina providentia idoneum attribuit
 patrocinium Sanctorum Spirituum, qui ante
 suum thronum assistunt; ut eleganter Hilar.

docuit super id Ps. 129. *Fiant aures tuæ inten-*
 Hilarius, *dententes in vocem deprecationis meæ, &c. Nam cum*
 Angeli *videretur aurium nomine, ipsos Angelos nobis*
 sunt velu- *propitios intelligere, subdit: Si forte hos esse*
 ti oculi, *oculos, vel aures, vel manus, vel pedes Dei intelligere*
 aures, *voluerimus, habemus non improbabili intelligentia*
 manus *authoritatem Maxime cum scriptum sit: Hebræ 1.*
 Dei, *Sunt efficientes spiritus in ministerium missi, propter eos,*
 qui hereditabunt salutem. Intercessione itaque horum
 non natura Dei eget sed infirmitas nostra ad rogandum,
 & premerendum, spiritualis intercessionis ministerio in-
 digens. Sed qui de hoc Sanctorum Angelorum
 interventu argutam, & elegantem disputationem

videre volet, adeat nostrum Nicolaum Sera-
 rium ad tertium caput Tob. sua quæst. 4. 5. 6.
 7. 8. 9.

Unus de millibus. Hoc refert Vatabl. ad divino-
 rum beneficiorum innumerabilitatem, quam
 suggerat homini ægoranti Angelus in hanc
 sententiam: *Si tunc ad sis Angelus bonus, qui ponat*
aculos hominis millefimam partem beneficiorum Dei ut
annuntiet siue inspiret homini ipsi, Deum iuste omnia
facere, & homo acquiescat, tunc miserebitur ejus Deus.

Sed importune hanc partem conjunxit cum se-
 quente, cohæret enim aptius cum præcedente
 Angelo; tum præterea pro libito supplevit be-
 neficium, potuisse enim subintelligere pecca-
 tum hominis, ut diceretur, Angelo eloqui unum
 peccatum de millibus, ut hominem adduceret
 ad aequitatem, tandem illud durum est, ut Unum
 de mille, dicitur millefima pars alicujus numeri.

Secundo illud ad phrasim Scripturarum ma-
 gis accommodatum, quod Isidorus clarius
 interpretatur, *Unum de mille, Angelum, vel*
interpretem, & doctorem, qui idoneus, &
fidelis in suo munere vix reperiatur. Unus in-
ser mille, sicut Ecclesiastes, cap. 7. 29. dixit,
Verum de mille unum repari, difficile enim inter tot
hominum myriades invenies Viri nomine dig-
num, & qui officio suo fideliter, & laudabili-
ter fungatur: sicut ait Apost. de ministris Evan-
gelii, quæsitum esse à Corinthiis: Ut fidelis quis in-
veniretur. Sed hanc quoque interpretationem
superius rejecimus.

Simplex, & germanum, ut *millia* significant
 innumerabilem Angelorum multitudinem,
 quæ neque à nobis certo definiri, scribere potest.
 Millenarius enim numerus immensitatis est:
 sicut & Daniel. 7. 10. *Millia millium, & deci-*
millies centena millia ministrantium, & assisten-
tium Deo. Hebr. 12. 22. Multorum millium
Angelorum frequentia Apoc. 5. 11. Numerus eorum
millum millum. Ergo cum millenarius numerus fre-
quenter ad Angelorum multitudinem referatur,
non est, cur hoc loco, ubi de Angelo sermo
est, aliorum trahatur. Tantum videtur ostare,
quod numerus Angelorum dicitur esse millia, in
numero plurali, Hebr. Alaphim. At hoc loco
singulare est, mille, Hebr. Eleph. Vidit hoc In-
terpres, & millia vertit, tantumdem ratus singula-
riter, aut pluraliter dici: quod definitus nume-
rus non nisi pro indefinito accipi oporteat.

An Angelus nostri ordinarius custos,
 nostram tantum salutem
 procurer; non eti-
 am alii.

Illud vero quæstionem habet, an unus Angelus
 de millibus significet quempiam ex universis
 ordinibus, & hierarchiis idoneum esse ex
 officio ad proximæ nostras procurandas; an
 vero potius tantum significantur inferiores An-
 gelorum ordines, ex quibus ad nos mittantur
 Angeli Custodes, & rerum nostrarum diligentis-
 simi procuratores? Sicut D. Thom. 1. p. q. 112.
 a. 2. contendit superiores Angelos nunquam
 ad nos mitti, sed inferiores tantum: illos enim,
 videlicet Cherubinos, & Seraphinos, denique
 superiora illa agmina, ut Gregorius loquitur, ab
 intimis nunquam recedere. Res hæc in scholis
 differitur subtilius, & à nostro Gabriele V. 2.
 quæ in utramque partem argute, & ingeniose. 1.
 p. disput. 244. Gregor. de Valentia, disput. 18.
 quæst. 6. Francisco de Ribera ad cap. 1. Epistolæ
 ad Hebræos docte, & solide. Certe ubi ordo
 est, delectus quoque est maximus, ut non res
 qualibet, quisvis etiam è primis Principibus
 mittantur, sed superioribus gravissimæ lega-
 tiones demandentur, minoribus item mino-
 res; ut enim Cyrillus Sapienter dixit ad cap. 6.
 Illa. *Omnia ab illis supremis potestatibus præte-*
splendideque administrantur, & administrationis termi-
ni, sineque gloriæ cuique sunt constituti à Deo, qui
omnia pro arbitratu suo dispensat. Sed nemo tamen
ubi res postulat, eximitur ex legatione & mi-
nisterio obeundo erga mortales, ut Cyrillus eo-
dem loco subjungit: Idem quasi justum est omni-
bus sanctis spiritus, & horum nutui servant, non in digne
nam censentes servitutem, sed honori, laudique du-
centes. Hac virtus germana, ac genuina illis in est,
dicens

Nicolaus.
 Serarius.
 6.
 Vatablus.

Præce-
 dens ex-
 positio
 incom-
 moda.

Isidorus.

1. Cor. 4. 2

7.
 Germana
 interpre-
 tatio.
 Millena-
 rius nu-
 merus nos-
 tra innu-
 merabili-
 tatis.
 Milla,
 aut mille
 ad Ange-
 lorum
 multitu-
 dinem re-
 ferri.
 מילין
 מילין

8.
 An unus
 de mille,
 significet
 quemcun-
 que Ange-
 lum, cu-
 iusvis
 que hier-
 archia.
 D. Thom.

Gregor.
 Gabriel
 Vazquez
 Ingenio-
 sus dispu-
 sator.

Gregor. a.
 Valentia.
 Francis.
 Ribera.
 Ordo, &
 delectus
 in legatio-
 nibus An-
 gelorum.
 Quælibet
 ex
 quilibet
 hierarchia
 polleat
 dicente

Heb. l. 14 dicente Apostolo, Omnes sunt administratores spiritus (videlicet Christi Domini Ministri, & obsequen-
tissimi famuli) in ministerium (famulatum, & obse-
quium Christi Domini) missi (Græce, qui mittun-
tur, vel, qui mitti solent, quasi ex officio ad bonum
Ecclesiarum, quod est, Christi corpus) propter eos, qui
hereditatem capiunt salutis; Cherubini. Genes. 3. 23.
24. Ezech. 10. 1. 2. 7. Seraphim. Isa. 6. 7. Arch-
angeli, Tob. 12. 15. Luc. 1. 19. 26. Apocal. 1.
4. Quæ enim his locis Scriptura propriis
supremarum Hierarchiarum nominibus narrat,
proprie accipiendi censent sancti Patres, Hie-
ron. Ambrosius, August. Greg. Cyrillus Chrysost.
Damascenus, Rupertus, Beda, Ergo cum hoc loco
dicitur, Unus de millibus, certe non adstringitur ad
peculiarem aliquam Angelorum inferiorum
ordinem, neque ad custodem Angelum cuiusvis
hominis. Atque hoc sit primum à me di-
ctum.

Deus ad Illud secundum: Nihil cogere, ut locum hunc
peculiares de Angelo custode ægrotantis hominis accipia-
effectus mus: non enim semper mandat Deus quæ ad
peculiares bonum cuiusque hominis pertinent, siue illa
Angelos animi sint, siue corporis, Angelo ordinario
mittens. custodi, sed ad species effectus, suum peculiarem
Angelum aliquando mittit. Nam Seraphinus ad-
urens, expurgansque Libia Isaia; Gabriel Zacha-
riam illuminans, & incredulitatem increpans;
Isa. 66. Raphael Tobiam senioreni sanans juniorum
Luc. 1. 19. comitans, Siram liberans ab Asmodæo, minime
Tob. 5. 20. erant illorum ipsorum, quos curabant ordinarii
& 11. 15. custodes. Sed neque illi quidem (quamvis hoc
& 8. 3. non omnino exploratum) qui missi sunt ad
Jacob, & Petrum, de illo Genes. 34. 46. Angelus,
qui eruit me de cunctis malis; benedicit pueris istis, &c.

Angeli Videtur enim ad illum missum peculiaris Angeli
defenso- patrocinium ad peculiaria quædam discrimina,
res Jacobi, & difficultates superandas. De hoc vero Petrus
& Petri, an Act. 12. 11. Nunc scio vere, quia misit Dominus Ange-
lulum suum, & eripuit me de manu Herodis. Ex horum
fuerint ordinarii illorum custodes.

De Ange- Quæ eduxerunt Loth, & posuerunt extra
lo Danie- civitatem dicentes, Salva animam tuam, &c. Genes. 19.
lis, & Loth & 17. & quem Abraham pollicetur comitem
itineris seruo suo, Genes. 24. 7. Ipse misit Ange-
lulum suum coram te, & accipies uxorem filio meo: Et
quem misit Deus, ut concluderet ora leonum, ne
Danieli nocerent, Daniel. 6. 22. Quæquam hos
omnes fuisse ordinarios tutelares, non omnino
improbabiliter nonnulli Theologi suspicentur.
Sic vero & divina providentia, & Angelorum
charitas erga mortales illustrior est, cum non
unus tantum nominatim ad id designatus alum-
num suum custodiat, sed alii extraordinarii saluti
nostræ prospiciant, & aliquando etiam legio, &
exercitus integer, ut illud non ad unum, sed ad
plures referendum videatur, Psal. 33. 8. Immitte
Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet
eos: Basil. Immitte te, &c. Quod alacritatem, &
celeritatem denotat divinorum spirituum ad
opem nostram in periculis convolantium. Theo-
dorus, Simul pugnat, Chaldaus: Moratur, & qui scit:
sed illud juxta Hebræum, castra metatur, vel castra
figit: Quamvis enim Basilus, Dionys. Nicepho-
rus existiment, unum Angelum propter fortitudinem
integræ exercitus, & conferto multorum hominum agmini
comparari: at quis prohibet plures cœlestis exer-
citus milites, & interdum etiam plus quam duode-
cim legiones Angelorum intelligi? Theodoretus
cum hoc loco jungit idum Apostoli, Omnes sunt
administratores spiritus. Quis enim repugnateo
loco alluisse David ad duplicia illa castra pluri-
morum Angelorum, quæ vidit Jacob, cum fuerant
si obviam Angeli d. i. Genes. 31. 2. Aut quis neget
tunc castra metatum fuisse Angelum Domini in cir-
citu timentium eum, cum dixit Elias, 4. Reg. 6.
16. Plures vobiscum sunt, quam cum illis. Et ecce
mons plenus equorum, & currum igneorum in circuitu
Elisæ. Sed pergendum ad reliquum An-
geli officium, & interventum pro suo æ-
groto.

Quod sit Sanctorum Angelorum
officium erga res hu-
manas.

Latino- **sumre.** **U**t annuntiet hominis aequitatem. Plerique in-
terpretantur, ab Angelo annuntiare, vel præ-
senti Deo hominis aequitatem, id est, Angelum

patronum exponere Deo suum alumnum jam quens ex-
redisse ad meliorem frugem, tot flagellis admo-
nitum; sic deprecari Angelum morbum illum, &
dolorem gravissimum. Neque obistere poterit,
quod in Hebræo legitur homo, cum articulo tertii
casus, videlicet ad nuntiandum homini, &c. si, ut
Cajetanus vult, is dativus sit commodi. q. d. in
favorem, & utilitatem hominis. Hæc expositio
frequens est Latinorum; & videtur quidem ipsa
fuisse mens Vulgati interpretis: præsertim cum
egregie congruat cum re ipsa intercessionis, &
officii Sanctorum Angelorum, qui vel preces
nostras, vel bona opera offerunt, non ut Deo
aliquid ignotum patefacere, aut nuntiare se
arbitrentur, sed ut super illis ipsis rebus divinam
veritatem consulant, ut Augustinus ait, & illius
bonitatem omni cultu, & obsequio dignissimam,
illis quasi sacrificiis oblati prosequantur: obla-
tioque nostra; & glorificatio per Sanctos Angelos ad
cælum ascendat maiestatem; & ut simul etiam suas
obsecrationes, & desideria nostræ salutis (amant
enim nos) ad Dei cultum, & gloriam adjungant.
Vide Aug. 15. de Trin. cap. 13. & Epist. 120. & in
Enchirid. cap. 56. Anast. Nicen. q. 61. in Scriptu-
ram, Bernar. serm. 7. in Cantic. & serm. 12. in Ps.
Quis habitat. Et quidem in hac interpretandi ra-
tione illud est observandum, quod Sanctorum
Angelorum proprium est, ita annuntiare hominis
aquitatem, ut illam proponant meliori, qua pos-
sint, ratione, & ad impetrandum divinam miseri-
cordiam magis idonea, videlicet vel excusando, &
extenuando præteritam culpam: vel præsen-
tem animi deliberationem, & æquitatem laudan-
do: & quantum veritas patitur, amplificando, &
exornando: Sicut Satan, & accusat fratrum suorum,
bona opera nostra extenuat, & contemnit, peccata
vero exaggerat, suasque etiam ex malignitate, &
odio calumnias nequissimas adjungit. Vidimus
hæc in illo concilio Angelorum, superius, cap. 1.
& 2. illa vero sancti Angeli tacent, quæ loquitur,
& accusat diabolus, quare illa tantum Deo Angeli
præsentant, quæ suaviter olere Deo possint: habeant
Thymiamata orationum, & bonorum operum, ideo Thuriba-
habent Thuribula, & phialas plenas adorationum in
manibus Apoc. 5. & 8.

Sed verus etiam ille sensus est, qui ex Hebræo
elicitur, & non difficile potest cum ipsa lectione
convenire, ut annuntiet hominis aquitatem, ipsi vide-
licet homini, vel, exponat homini officium suum, prop-
ter rectitudinem, qua homo ad æquitatem, & justiti-
am reducitur, nam ex vi vocis originals aequitas
est ejusmodi rectitudo, in qua nihil depressum
est, nihil eminens, sed complantata omnia, & ad
rectitudinem exacta. Sicut a Davide dictum est, Ps.
Ad omnia mandata tua dirigebar, id est, recta incede-
bam in via tuorum mandatorum. Estque aequitas,
seu æqualitas vitæ, gr. vissima divinis oculis, sicut
dictum est, Ps. 5. 9. Dirigi in conspectu tuo viam meam,
& Ps. 10. 7. Aequitatem vidit vultus ejus. Ergo
illud homini proponit Angelus, quod in Deo
oculis rectum fore intelligit. Eandem fere sen-
tentiam expresserunt Sept. Si annuntia veris homini
suum ipsius crimen, & suam stultitiam ostenderit, &c.

Illud coactum, quamquam non alienum à signifi-
catione vocis, quod Vatablus vult, ut aequitas Variab.
referatur ad Deum, qui justo hominem propter
peccata sua corripuerit morbi supplicio. Quam, Propi-
divinorum iudiciorum æquitatem, cum Angelo tum An-
docente agnoscit homo, salutarem sustententiam geli mu-
atque penitentiam init. Est vero Angeli pronus, doce-
prium illud munus, docere hominem: ut enim re homi-
Cyrillus, Jerosol. C. tech. 14. eleganter ait de nem,
Angelis prædicantibus Christi Resurrectionem, Cyrillus,
Angeli præsentis ubique curant ignorantias, neque
tantum Physicam, & medicinam, ubi opus est,
docent, ut Raphael Tobiam, sed Theologiam, &
Fidei mysteria, resque futuras ut qui dicuntur
loquuti in Prophetis, aut illos instruxisse. Non Cur An-
immerito sane vocantur septem lampades arden-
tes ante Thronum qui sunt septem spiritus Dei, Apocal. tur Lam-
4 & 5. quod non solum ipsi fulgentissimi sint, p. des-
sed omnes etiam, ad quos mittuntur magna
rerum sublimium luce collustrant, cujus rei
exemplum, symbolumque pariter exhibuit An-
gelus, qu. Act. 12. 7. cum affuit Petro, qua erat
iple præfulgens; lumen refulsit in habitaculo, ut
pic, & sapienter observat Gerson
tract. 8. super Magnif.
cap. 3.

XXIV. Miserebitur ejus, & dicet: Libera eum, ut non descendat in corruptionem, inveni in quo ei propitietur.

1. Primus modus concedendi sententiam, Dei misericordia erga agros, & moribundos. Illustrati Paulus & David.
2. Secundus contextus Angelorum pro agrotis patrocinium. Raphaelis diligentia in curando Tobia.
3. Angelus oratio pro suo alumno. Redimere vitam, quid.
4. Propitiatio quid proprie. Propitiare active aut passive. Propitiatorium quale. Explicatus Moyses, & David.
5. Longior vita nullo pretio parabilis. Sola poenitentia redimit. Explicatus David & Salomon.
6. Angelorum studium requirendi ab homine pietatis opera: abiguntur nostris peccatis.

LXX.
Prima ne-
cendi, &
exponen-
di ratio.

Exech. 3.
18.
Dei mise-
ricordia
in agri-
tudine
hominis.

Chrysost.

Psalm. 63.

2.
Diabolus
effector
agritudi-
nis, Ange-
lus sani-
tatis.

Angelus
pars Ecce-
liae fortior
infirmiori
compati-
tur.

August.

Raphaelis
alacritas,
& diligen-
tia in cu-
rando
Tobia.

Tob. 12.
14.

Aug. in
Soliloq.
c. 27.

Miserebitur. Suppositum huius verbi, adeoque totius sententiae incertum. Et quidem à Septuaginta, & à plerisque Latinis post Gregorium supponitur Deus, qui misertus agrotantis, & afflicti hominis, demandet Angelo curationem, & restitutionem pristinae valetudinis. Dicatque pergratum sibi extitisse invenisse in homine aliquid, quod propitiationi, & veniae largendae aditum patefaceret. (quae ipsius est bonitas ad parcendum, & miserandum valde propensa) videlicet Angeli sancti interventum, & ipsius hominis agrotantis resipiscentiam; Non enim vult Deus mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat. Decursus hic pius est, pariter ac elegans. Verum enimvero Creatori ipsi nostro, & formatori nostrorum corporum non potest per se ipsam aut mors aut moribus, & tabes nostri corporis placere, neque non potest non illius paterna viscera misereri graviter dolentis, & agrotantis hominis. Indicavit hoc Paulus, cum Philipp. 2. 27. de Epaphrodito scribit; Infirmatus est usque ad mortem, sed Deus misertus est ejus, non solum autem ejus verum etiam & mei, ne tristitiam super tristitia habere. Ubi quamvis videatur Chrysostomus hoc dictum esse à Paulo. Secundum communem audientium consuetudinem mortem metuentium, neque hoc loco philosophari, aut subtiliter profecto de divina misericordia in nostris etiam corporis ærumnis, morbis morte philosophatur. Sicut & ille, qui non ex alio, quam ex morbi sui magnitudine, & totius corporis imbecillitate, divinam misericordiam commovebat; Misere, (inquit) mei, Domine, quoniam infirmus sum.

Sed quidem erit non minus cohærens sententia, si de Angelo illo pro agroto deprecante accipiatur, qui dicatur sui agroti misertus. Sicut enim opera diaboli sunt aliqui morbi & cruciatus, ac dolores humani, ut indicatur Luc. 13. 16. 2. Corinth. 12. 7. Galat. 4. 14. & nos diximus c. 2 v. 7. n. 3. atque, id quidem ex invidia, & sævitia diaboli adversus genus hominum, ita sane sancti Angeli ex benignitate, & ardentissima charitate nostræ incolumitatis, & bonæ valetudinis, nisi aliud exigat divina voluntas, & gloria, cui maxime intendunt, curatores, atque procuratores sunt, & velut unius Ecclesiae partes, altera fortior, semperque valens, alterius infirmitati & miserie corporis, & animi, miserata subvenit, & ut Aug. dixit cap. 56. Enchirid. pars, quæ in sanctis Angelis beata persistit, suæ partes peregrinantis, sicut oportet, opitulatur, quia utraque una erit consortio æternitatis, & vinculo charitatis. Quanta igitur alacritate putas descendisse Raphaelem Archangelum, unum de septem illis primis principibus, qui ante Deum adsunt, ut curationem (rem tam parvam, privati hominis, moribundi senis) Tobia? Quanta porro lætitia factæ medicinae, & sanitatis restituta, putandum est tandem se Medicinam Dei suo nomine, atque officio lætenter professum fuisse, cum diceret; Misisti me Dominus, ut curarem te, & Saram à demonio liberarem? Quod vero peculiari suo nomine præfert Raphael, videlicet, Medicinam Dei, quam multi quoque alii Angeli re ipsa adhibita invitabili sui patrocinii, & custodiæ medicina, morbis periculisque gravissimis liberarunt? Magna, inquit August. cura & vigilans studio adsumus nobis, omnibus horis, & locis succurrentes, & providentes necessitatibus nostris, & sollicitudine currentes inter nos, & te, Domine.

Et dicet; Libera eum. Hæc etiam pars indifferens vel ad Deum, vel ad Angelum: si ad Deum, sententia erit; Deum jam tunc misertum agrotantis hominis, demandare Angelo salutis curam, & ut assistat diligenter medico, illique inspiraret optimam medicinam, neque sinat per incuriam, & ignorantiam adversa remedia præcipere, ut infirmum erigat, & consoletur, & ad sumendas potiones, & pharmaca excitet, humores malignos coerceat, ne invadant cor, aut partem aliam principem, ut temperet ab æstu vitali, ut vim exercendi fortior rem reddat, denique totum negotium curationis diligenter procuret, ut à Raphaelle diligenter procuret, ut à Raphaelle diligentissime curatum est. Sed lenissimus contextus, ut de Angelo deprecatore hæc quoque pars, sicut & præcedens accipiat, nam Angelus ex gratia, & commiserat te voluntate, deprecans morbum. Dices Deo; Libera eum. Prop. Redime eum, ne descendat in corruptionem, proprie in foveam, sepulchrumve, qui est corruptionis locus. Sept. Redime, ne cadas. Res potius præstanda à Deo vitæ, & mortis Domino, quam ab Angelo. Sicut vocem fere simili dicebat David Pl. 14. 25. Redime in pace animam meam ab his, qui propinquans mihi, & Plal. 102. 4. Qui redemis de interitu vitam tuam. Quod quid aliud est, quam eum, qui divino beneficio amissam, ac pene desperatam sanitatem receperit: sic à morbo liberum esse, ut in sui Redemptoris potestate nunc denuo se futurum agnoscat, atque sibi dictum existimet; demptori. Ecce sanus factus es, jam noli peccare. Joar. c. 14.

Inveni in quo ei propitietur. In Hebræo per nomen verbale; Inveni expiationem, aut redemptionem, aut deprecationem, aut propitiationem, aut deprecationem, aut deprecationem, placationem, videlicet Dei antea irati. Hæc. n. omnia conjuncta sunt in voce originali: tum etiam pretium quod pro redemptione, & remissione peccati offertur id est, quod propitiationem mereri, aut impetrare, quod Deum placare possit, & propitium reddere homini quasi pretio, & redemptione oblata. Sic dicitur etiam Angelus propitiari homini, cum Deum propitiat homini, & in hac significatione activa, propitiari dicitur Exod. 30. Deprecabitur Aaron, alii expiabit, prop. propitiabit, placabit Sept. Depropitiabit, & Levit. 4. 20. Rogabis pro eo Sept. Depropitiabit. Sic igitur hoc loco Angelus dicitur propitiaturus homini, qui propitiabit, precabiturque Deum pro eo. Significat vero ipsa vox originalis cooperire, linire, aut operire bitumine, quod est, quasi pristinam faciem rei alicujus, aut immunditiam abscondere, & aliam novam superinducere. Quod etiam eleganter refertur ad deletionem, & abstersionem peccati alicujus, & condemnationem præteritæ culpæ, quasi diceret Angelus, Inveni jam aliquid, quo excusare, & tegere, dissimulareve possem antea actæ vitæ sordes, & peccata, & novam faciem inducere: videlicet poenitentia propitium, & charitatem in Deum, quæ operis multitudine peccatorum: & lachrymis, velut salutaribus quodam bitumine, nova facies animo sordido inducitur. Inde dicitur propitiatorium, quod erat Arcæ operculum, quo quasi lex inclusa in Arca operiebatur, ne per illam pateret cognitio peccati. In eo igitur operculo, & tectorio Arcæ exhibebat se Deus propitium, quasi regentem nostra peccata, ut non mirum sit illos prædicari à David Beatos, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum rella sunt peccata, Plal. 32. 1.

Tum illud, quod supra indicavimus, vocem hanc sonare pretium, quasi diceret Angelus, ut Cajetanus legit, Inveni pretium, inveni quo animam, & vitam huius hominis, quasi oblato pretio redimere possim ab interitu. Sed obstat (inquit) quod ait David Pl. 48. 3. nullum esse pretium, quo possit longior vita impetrari, aut à morte instante redimi: Erater non redimit, redimet bonum non dabis Deo placationem (Hieron. propitiationem suam: & pretium redemptionis animæ suæ, & laborabis in aternam (ut vivere possit) adhuc in finem; Hier. ut non videam interitum) quasi diceret, quamvis quis plusquam fraterno affectu alterius vitam tuendam, & producendam consulat, nullam inveniet propitiandi, & premi offerendi rationem, quæ emere, redimereve vitam possit. Quæ igitur ratione invenit Angelus redemptionem, & propitiationem animæ, & vitæ agrotantis hominis? Responsum in promptu. Quamvis divitiæ interdum dicantur redimere hominem à morte, mortisve discrimine, quæ illi vel per invidiam, vel calumnias intentantur, sicut

3. Angelorum diligentia in curanda suorum alumnorum vultu cadit.

Lenior contextus

777

LXX.

Convole-
scens ex
morbo,
novo ti-
tulo de-
vinctus
suo Re-
demptori.

4. Quæ a. do Ange-
lus pro-
pitietur
homini.

Pag. 10. Cajetan. Paral. LXX.

Conden-
tio pecca-
ti, quasi
inductio
novæ
faciei.

Propiti-
torum
unde
dictum.

6. Caj. Poeniten-
tia quasi
pretium
redem-
ptionis,
& vitæ.
Hieron.

Propter penitentiam, & lachrymas Deus adjiciens plures vitæ annos. Hic observandum, quantum sit Angelorum studium, & desiderium quærendi, & requirendi à nobis bonæ aditus sit, quantum gaudium invenienti hinc illa lætitiæ signa ex nostro profectu, tristitiæ ex defectu. August. Solil. c. 27. Quoties bene agimus gaudet Angelus, & tristatur daemon: quoties à bono deviamus, diabolum lætificamus, & Angelos suo gaudio defraudamus. Bern. ser. 3. super Missus est. Holocaustum sanctæ devotionis nostræ gaudens se offerre Deo in odorem suavitatis. Vide Bern. ser. de S. Michael. & ser. 7. in Cant. & ser. 2. de Nativit.

XXV. Consumpta est caro ejus à suppliciis: revertatur ad diem adolescentiæ suæ.

Hoc etiam ad excitandam divinam commiserationem, & ad deprecandum morbum, videatur Deo dici ab Angelo mediatore; Jam satis suppliciorum sumptum est de homine, satisque pro peccatis suis saviit in illius carnem, corpusque universum morbus acerbissimus, quo præterita scelera expiavit. Instaretur itaque jam, & Deus benignissime, illius vita, & vivendi omnes facultates tuo beneficio renoventur, ut juvenescere, & mollissimæ pueritiæ, nitidæve adolescentiæ florem, roburque imitari, ac recuperare videatur. Hæc est bene coherens sententia, mensque Vulgat. Sed bone Deus, quantum ab illo dissident Hebraizantes, bona, ut ipsi censent, causa, ut quibus aperte faveat lectio Hebræa, itemque Græca Sept. Ergo legunt illi Pagn. & Cajet. Tenerior efficitur caro ejus carne pueri. Vatabl. Succulentior erit caro ejus, quam erat in juventute. Tygur. per paraphrasim; Recipiet caro ejus, vegetabilem vim, etiam majorem, quam in pueritia habuit, nam vocem Rutaphas, quæ subest hoc in loco, & sub illa forma nusquam alibi reperitur, deducunt à radice, raphas, quæ semel item invenitur Ps. 118. 70. Vertiturque à Græcis, & Latinis, Hebræisque universis, in crassum, aut crassum, pingue, & obesum esse Coagulum. Hieron. In crassum est sicut iac) Heb. & Hieron. Sicut adeps cor eorum Pinguedo autem, & crassitudo ad insipientiam, & stupiditatem refertur. Quare Elias Thisbites ait, quod Eul, Cocil, sacal, & naba (hæc nimirum sunt stultorum nomina) omnia in Thargum transferuntur per Trapas, id est, stulte egit, desumptumque est ab illo; In crassum est velut adipe cor eorum, nos hominem bardum, & stupidum vocamus, Balto, y Gardo, quod pinguis venter videatur gignere crassam, & pinguem mentem. Ergo necessario existimant legendum; Caro ejus succulenta, pinguis, obesa, bene compacta. Græci etiam in eandem interpretationem conspirant, legentes; Renovabit corpus ejus. Ut significetur effectus intercessionis Angelicæ, & impetratæ valetudinis. Sed interpres vocem illam singularem, singulari huic loco aptandam existimavit, neque quidquid aliud significare, quàm quod res subjecta exigebat. Cumque non oporteat alterius radice ramum esse, nemo poterit erroris aut ignorantie Interpretem convincere. Contrariam itaque significationem tribuit, Consumpta est caro ejus, extenuata, & prope jam confecta. Illud vero quod de pueritia, adolescentiæve dicunt, statim.

LXX. A suppliciis. Est item hæc pars valde litigiosa: nam quod in Hebræo est, nihil videtur habere supplicii, sed ex verbo; prapuer, vel prapueritia, minghar. Est enim naghar, puer, sive adolescens tener adhuc, & in flore ætatis, à verbo naghar, quod significat excutere, aut concutere. Unde habet suum nomen puer, sive adolescens, vel quia excutitur è sinu, & è molliore cura parentum, truditur foras ad aliquid operis faciendum, ut aliqui languidius interpretantur, sed ut alii vehementius, quia excutit se, sicut solent alacres, robusti, & agiles se excutere, quasi accingentes se ad aliquid operis aggradiendum, uti solet Catulus leonis jubas excutere, Jerem. 51. 38. & sicut Samson male de fortitudine sua securus Jud. 16. 20. Egrediar, sicut ante

feci, & me excutiam, & sicut viribus & alacritate re-sumptis, ut se, excuteret de pulvere, & consurgeret, dictum est Jerus. 52. 2. & sicut cum quis expergiscitur, & consurgit alacer, & expeditus, se excutit, quod nos dicimus, Desecbar peneza, O, desperare, propterea enim significat idem verbum consurgere, aut expergisci, Zach. 2. 13. Consurrexib, (excitatus est, & excussu se) de habitaculo sancto suo (Sept. De nubibus sanctis suis) quod utique virtutis, & fortitudinis est, quare robusti, & potentissimi adolescentes filii excussorum, vel potentum & juvenum, vel juvenutis, vel filii excussi, i.e. juvenes, & aut excutientes nominantur, Psal. 126. 4. & quamvis Theod. hoc loco excussos interpretetur, imbecilles, Theodor. & admodum miseros, at verum est, quod dicit Hieron. ad Marcellam Epist. 141. Excussos consuetudo sermonis humani vegetos, & robustos, & expeditos vocat, & ipsi Septuag. Interpretes in Esdra libro pro juvenibus transtulerunt, in quo ita scribitur; Medii excussorum faciebant opus, & medii eorum habebant hastas. Sed de excussis, atque excutientibus graviter eo loco Hieron. argute, & belle August. qui tacito nomine Hieronymo respondet, excussum dici, non solum, qui ab alio, tanquam pulvis, aut resinutis excussus sit, sed qui seipsum excutiat, hanc itaque tantum excutiendi, & adolescentis excussi, aut excutientis se significationem attenderunt Hebraizantes. Sed tamen vulgatus ulterius, & subtilius, quia quod excutitur, inutile est, & excussum, ut August. ait, dicitur, quod excutiendo exilis, unde & dicitur excussum pulvis, inde excussum ad rem inutilem, vel nocivam transfertur, quæ projicitur, & removetur, ut dicam infra cap. 38. 13. Ubi impii excutiantur à Deo. Atque adeo, excuti ad supplicium pertinet, & ad jactationem molestissimam, cum hinc inde quis jactatur, concutitur, excutitur, neque unquam quiescere sinitur velut in tempestate aliqua maxima. Est enim etiam ab hac ipsa radice tempestas, itas unde quasi excussio, & jactatio: & inde etiam dictum est Exod. 14. 27. Involvet (Septuag. Excussit) Dominus Aegyptios in mediis fluctibus. Quod repetitur, Ps. 135. Excussit (Hieron. convolvit) Pharaonem, & virtutem ejus in Mari rubro. Quare etiam hinc nomen habet Stupa, quod confractio quadam, & contritione, ut Chimhi ait, & R. Mardoche exiliat, & excutitur ex lino. Vides jam solide legisse, & intellexisse Latinum interpretem. Consumpta est caro ejus præ excussione jactatione, contritione, quod quid aliud est quam supplicium & molestissimi morbi jactatio? denique quidquid Hebraizantes sua illa lectione exprimunt, sequente parte continetur, secus inutiliter repetenda.

3. Revertatur ad diem adolescentiæ suæ. Ut qui ex diuturno morbo contabescens, senio videbatur confectus, recuperata jam valetudine, & senio depulso convalescens, quasi ad aspiciendam denuo pueri lucem revocetur, adolescat quasi ætatis flore, & compa-firmitate ac viribus totius corporis confirmetur. ratur. Elegans sane hominis ex morbo convalescentis cum puer, & adolescentulo comparatio, crescit scientiæ, & uterque, augetur, distenditur ad justam magnitudinem. Est item periphrasis virentis, & vividæ naturæ, nullis adhuc pravis humoribus aut morbis foedissimis debilitatæ, & fractæ. 4. Reg. 5. 14. quatio. Restituta est caro Naaman, sicut caro pueri parvuli, & Galenus, mundatus est. Certe Galenus in arte medicinali tit. 100. in eodem gradu, & curatione convalescentes atque senes conjungit; ut quo quis melius habet, eo videatur magis recedere ab statu senectutis, & reverti ad diem adolescentiæ.

4. Græci sententiam integram, paululum immutatam sic reddunt; Revocabit corpus ejus, sicut testis. Circum-rum in pariete, & ossa ejus implebit medulla, & molles locutio carnem ejus, sicut parvuli, & restituet eum virum factum confirmatum inter homines. Perelegans sane integræ, & confirmatæ valetudinis descriptio, & insignis etiam penitentia fructus; Nec enim illa, ait Nicetas, tantum penitentiam prohibet, verum etiam integram valetudinem largitur. Illa autem cum testorio parietis similitudo, in hunc modum elucidatur ab eodem Catene Nicetas, auctore; Quem admodum ii qui vitium facientem, & labantem parietem vident, linienda calce renovant, atque Pulchri restitunt, sic Deus illius corruptum corpus renovabit, & tudo com ad pristinam dignitatem excitabit, ac fermeturum con-formabit. Ubi duo opportune indicantur, videlicet cum patum pulchritudo restituta, tum firmitas & vires restituta. redintegratæ divino beneficio. Quare cum pulchritudinem, simulque robur populi sui auferenda prædicit Amos 7. 7. Ecce, inquit, Dominus stabat super murum litum [pulchrum nimirum aspectu, beneque

Propter penitentiam, & lachrymas Deus adjiciens plures vitæ annos. Hic observandum, quantum sit Angelorum studium, & desiderium quærendi, & requirendi à nobis bonæ aditus sit, quantum gaudium invenienti hinc illa lætitiæ signa ex nostro profectu, tristitiæ ex defectu. August. Solil. c. 27. Quoties bene agimus gaudet Angelus, & tristatur daemon: quoties à bono deviamus, diabolum lætificamus, & Angelos suo gaudio defraudamus. Bern. ser. 3. super Missus est. Holocaustum sanctæ devotionis nostræ gaudens se offerre Deo in odorem suavitatis. Vide Bern. ser. de S. Michael. & ser. 7. in Cant. & ser. 2. de Nativit.

August. Bern. ser. 3. super Missus est. Holocaustum sanctæ devotionis nostræ gaudens se offerre Deo in odorem suavitatis. Vide Bern. ser. de S. Michael. & ser. 7. in Cant. & ser. 2. de Nativit.

Lucida sententia paraphrasia.

Hebraizantium discessio à Vulgato. Pagnin. Cajetan. Vatabl. Tygur. שמש שמש

Hieron.

Elias Thisbites.

LXX.

Latini interpretis defensio.

2.

מער נער

Forster.

Unde dicitur Puer, vel adolescens.

Hieron. beneque firmum) & in manu ejus nulla demoniarum (sua enim manu, atq; potentia decorem, & robur sui populi tuebatur Deus: quasi parietem quendam calce superinducens. Est, inquit Hieron. nulla ea mentari, quæ solent superinduci parietes, & non solum pulchritudinem accipere, sed & fortitudinem contra injuriam imbrum. Subditur statim totius visionis expositio. Ecce ego ponam (deponam) nullam in medio populi mei Israel: non adjiciam ultra superinducere eum superinducit itaque corpus Deus, quod ferme collabebatur, & ruebat, & erectum, confirmatumque virili plusquam robore instruit, hoc enim est, quod dixerunt Sept. Verum inter hominem factum, &c.

XXVI. Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit, & videbit faciem ejus in jubilo, & reddet homini justitiam suam.

1. Deprecari, *Quid proprie, in Sacro sermone. Ex Paralipom.*
2. Dei facies, quid. *Gratiarum actio pro consequuta sanitate. Illustratus Isaias.*
3. Gratia amissa reviviscens per poenitentiam. *Justus ex justitia sua referens fructus uberes. Vivere, & vita ad felicitatem. Illustr. locus Actuum.*
4. Reddere justitiam quid. *Illustr. David & Jeremias.*

Deprecari, quid.

Et deprecabitur. Quis? à plerisque subauditur homo, qui jam tandem reconciliatus Deo, audebit faciem ad illum levare, orabitque, atque exorabit, & gratias pro accepto beneficio persolveret. Ego libenter hanc quoque particulam ad Angelum refero, ut sit quasi clausula intercessionis Angelicæ, sic inquit, deprecabitur Deum pro homine Angelus. Jam id, quod sequitur de Deo; Deus exoratus propitium, atq; placatum se exhibebit homini, in Hebr. Bene vult ei, aut, diliget eum, aut, ut Cajetanus etiam vult, Gratificabitur ei, non omnino male, namque significat verbum originale ita complacere alicui, ut rem gratissimam illi facias, diceremus nos Darale contento, & aliquando ad concessionem rei postulata pertinet, ut 2. Paralip. 10. 7. Si placueris populo huic & lenieris eos verbis clementibus (Stiles dicere contento, y buenas palabras) & illud Hieronym. 14. 12. Si obtulerint holocaustum, & victimas, non suscipiam ea Hebræi Complut. Non complacebo eis. *Complut. LXX.* Septuag. Non placebo mihi in eis. Utrumque eleganter. Ne me dare per contento, ni les dare contento. Nihil à me impetrabant sacrificiis, illorum postulatis neque annuam, neq; gratum faciam. Si hoc loco placabilis eris Deus, precibus & postulatis annuens, & Angelo intervenienti, hominique laboranti gratiam faciens.

2. Tygur. Vatabl. Et videbis faciem ejus in jubilo. Aliqui de Deo, qui, ut Tygur. ait, faciem suam ostendens latam, & Vatabl. Favore summo prosequitur hominem sed commodius, & germanius de ipso homine, qui restituta sanitatis beneficio exultans, Deo se exhibebit gratum & ad templum, locumve sacrum, ubi se Deus, quasi præsentem exhibet, adibit, ut in jubilo, vel in acclamatione, hymnus, Canticis, & gratiarum actione, videat illius faciem, id est, in divina majestatis conspectu venerabundus se statuatur. Sic aliquando Dei facies, vel Arca, vel templum, in quo erat Arca, ubi Deus præsentem se exhibebat, Exodi 25. 30. Panes propositionis (Hebr. Facierum) in conspectu Dei, & 2. Paral. 7. 14. post perfectum templum, ait Deus; Elegi locum istum mihi, &c.

LXX. Nicetas. 20. Cyrillus. Euseb. Septuag. Intrabis, videlicet in templum, facie hilari cum professione. Nicet. Disciplina per purgatus gratiarum actione, & hymnis Deum celebrabis. Cujusmodi est illud Ezechiae sanitatem precantis; Domine salvum me fac, & Psalmos nostros cantabimus omnibus diebus vite nostræ in domo Domini. Atque ad eandem rem Cyrill. & Euseb. referunt id: Sicut pullus hirundinis, sic clamabo, medabor ut columba. Carmina, inquit Cyrill. pro gratiarum actione emittens, pollicetur se imitaturum aves, quæ canoræ sunt. Eusebius vero; quoniam præter spem, salus mihi contingit, Hirundinis, & columba canilenas imitabor, ubi hymnos contexens, qui mihi vitam largitus es.

3. Nicetas. Et reddes homini justitiam suam. Duplex est Nicetas. ceta expositio, Aut quia, inquit, ipse homo à Deo beneficio affectus, unicuique in posterum jus suum tribuet; illudque coles disciplina factus melior. (vides non

nisi nimirum coacte sententiam hanc tribui homini, cum contextus aperte de Deo loquatur) aut quia Deus eos, qui ita sunt affecti, justitia imbuti, vitæque antea errata condonabit. Hanc secundam interpretationem fere sequitur Vatabl. Estque frequens, Latinorum, ut sermo sit de justitia, & gratia amissa, quam per poenitentiam & justificationem vivificat Deus, & quodammodo amissam videtur restituere homini. Sed interpretatio videtur non minus coacta, quam subtilis. Illa simplicior Gregorii, ut reddere justitiam suam homini, nihil sit aliud, quam conferre homini justificationis gratiam, quæ, ut ait Glossa quamvis sit Dei dantis, est etiam hominis accipientis. Sic Gregor. inquit Gregor. oramus, panem nostrum dari nobis, ita enim noster est, ut detur nobis divino beneficio. Cajet. juxta subjectam materiam, justitiam interpretatur, sanitatem adeptam, quæ ex æquitate quadam & justitiæ ratione, non condigna, ut dicunt, sed congrua, quasi in pretium poenitentiae, & Angelicæ intercessionis conferatur à Deo. Hoc plus nimio subtile. Illud tandem bene coherens, solidumque, ut cum dixerit Deum placatum temperaturum à supplicio, & morbo infligendo, subjungat statim cum homine amice, & benigne deinceps Deum acturum, & collaturum, quæ justo homine & præmio digna sunt. Itaque cum prius homini improbo reddideris in caput ejus injustitiam suam, atque dignam iniquitate mercedem, nunc hominem sanctum non nisi justitiæ fructibus, & præmiis sanctitatis amplissimis cumulaturos sit, præsertim vita ipsa, vitam qua justos suos afficere solet Deus itaque reddere homini justitiam suam, erit, ille tanquam justo, & amico vitam conferre felicem, & diuturnam. Expositio hæc lucem atque confirmationem capere potest ex Ezech. 18. 21. 22. 23. Si impius egeris poenitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit judicium, & justitiam, vita vivet, & non morietur (q. d. fructus poenitentiae est vita felix, sicut impietatis peracerba mors, quod deinde clarius exponit) in justitia sua, quam operatus est, vivet & contrario vero, in injustitia sua morietur. Vides jam quid sit, reddere homini justitiam, vel, injustitiam suam. Sic etiam Paulus videtur reddidisse injustitiam suam Deus cum Act. 28. 3. Vipera invasit manum ejus. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem nihil mali passus est: at illi existimabant eum in tumorem convertendum, & subito casurum, & mori. Sensit nimirum bestiola, ut Theodor. observavit quæstioncula 19. in Gen. corpus sancti hominis. Illud itaque neque morbo neque tumore infecit. Cum nihil (inquit) peccato teneretur, aut molle in corpore perisset, mox resiliit, & in ignem se conjecit, supplicium quodammodo de seipsa sumens, quod corpus sibi conveniens nullatenus adorsum esset.

Adde etiam forte hanc loquutionem aliquid forense, & judiciale olere, ut reddere homini justitiam suam, sit hominem poenitentem absolvere supplicio, & poena constituta, & dimittere liberum. Quod in favorem alicujus judex statuit, dicimus, Hæzar le justicia, & guardarle su justicia. Vide id Jerem. 51. 10. Procul Dominus iustitias nostras, id est, publica sententia Babylonios damnavit impietatis, nosque libertati restitutos pronuntiavit innocentes, Psal. 7. 9. Loquutio contraria Isaia 5. 23.

XXVII. Respiciet homines; & dicet, peccavi, & vero deliqui: & uteram dignus, non recepi.

1. Prima expositio. *Dei patientia, & longanimitas. Aegyptiorum lex.*
2. Secunda expositio. *Respiciere, cum latinis.*
3. Tertia expositio. *Humana imbecillitatis cognitio. Poenitentes sibi, & ceteris precantur veniam. Explicatus Daniel.*
4. Convalescens ex morbo agrotantes instruere. *Explicatus David.*
5. Simplex expositio. *Periphrasis sanitatis confirmata, & civilis convictus. Illustratus locus Regum.*
6. Peccati confessio ad recuperandam sanitatem ex Davide. *Deus puniens citra condignum. Aegyptiorum consuetudo. Illustratus Sapiens.*

Brevitas, & contractio Hebraicæ orationis supplicantis læpe & supposita, & apposta Primæ divinare

ponendi divinare nos passim cogit. Suppositum verbi-
ratio veri- *respicendi*, Deum facit R. Gerson quem nonnulli
similis. Hebraizantes sequuntur. Quasi diceret Deum
R. Gerson contemplari homines, exspectareque donec resi-
piscant, & dicant, *peccavi*. Cajetanus etiam existi-
mat nunc judicari tertium modum, quos Deus
agit cum hominibus, patienter exspectando, &
suavi providentia alliciendo, improbos ad pœ-
nitentiam, respiciendo, & observando inter-
rim illorum opera sive ad præmium, sive ad pœ-
nam, quod est *respice super illos*, ut est in Hebræo.
Divinum sane ejusmodi providentia uti, & res
humanas communi lege moderari, neque semper
peculiaribus revelationibus, aut peculiaribus
suppliciis, & morbis peccantes afficere. Deum cre-
dibile est (Plutarch. inquit) quamcumque vitio captam
animam, iusto iudicio aggreditur ejus motus perspicere,
Necubi ad pœnitentiam instectantur, tempusque correctio-
nis largiri iis, quorum non extrema est, & incurabilis ne-
quitia. Respicit itaque, exspectatque Deus pro
sua providentia atque sapientia, & sic illos erudit,
& informat ad pietatem, ut dicat homo, *peccavi*,
illud elegans, quod in eandem rem subjungit.
Legem Egyptiam videntur recte quidam Græcorum de-
scripsisse, quæ iubet gravidam, si mortis fuerit damnata,
observari donec pariat. Quod si prægnans aliqua non sit,
sed progressu temporis actionem, aut consilium arcanum in
lucem possit producere, aut occulti alicuius mali indicium
d-ferre, vel salutaris fieri auctor consilii, aut necessari
usus inventor, monne rectius facit, qui dilato supplicio eam
utilitatem operatur, quam qui præmature eum interficiat?
Censendum profecto idem, de supremo numine
respiciente super homines, exspectante tue salutaris
pœnitentiæ partum, gemitusque illos & voces,
Concupientium, & parturientium spiritum salutis; *peccavi*,
ut eram dignus, non recepi.

2. Sed multo simplicius, multoque germanius, ut
tota hæc sententia ad hominem pertineat, qui
morbo liberatus, respiciat super homines. Lætus vi-
delicet, & exultans adepta valetudine. Sic Dionys.
fivet, quod verbum originale, *respicendi*, sæpe
conjugitur cum lætiori cantu, Exo. 1. 15. Jud. th.
5. 1. Eccles. 2. 8. Sed languet hic sensus. Illud mi-
nus frigidum, quod Philipp. D. Thom. Nicolao
& aliis placuit Latinis, quod sese convertet ad
homines, & coram eis peccatum suum pristinum
fateri non erubescet, neque non divinam beni-
gnitatem publica confessione celebrabit.

3. Tertio paulo subtilius, ut *respicere homines*, per-
tineat ad cognitionem humanæ imbecillitatis,
quam in se ipso suo malo expertus est. sitque
agnoscere, & oculos convertere ad hominum
peccata, & se cum cæteris peccatoribus divinæ
justitiæ submittere, & humanam injustitiam
agnoscendo, & accusando, divinam justitiam ce-
lebrare. Facit vox, *homines Anasim*, quæ significat
aliquid miserum, & imbecillum, morbis, ærumnis,
que obnoxium, tum etiam vox ipsa *respicendi*,
quæ attentam observationem, & contemplatio-
nem rerum alienarum aliquando affert, qualem
insidiantes solent habere. Et ita Septuaginta
hanc partem ad accusationem retulerunt legen-
tes; Tunc accusabit homo seipsum. Solent videlicet,
quos verè suorum scelerum pœnitet, non solum
suam ipsorum peculiarem, sed humanam etiam
iniquitatem fateri, accusare, veniuntque & sibi, &
peccatoribus omnibus precari. Cujusmodi illud
est Jerem. 14. 20. Cognovimus Domine impietates
nostras, iniquitates patrum nostrorum, & Daniel. 9. 7.
Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei, sicut est
hodie viro Juda, & habitatoribus Jerusalem, & omni
Israel, qui prope sunt, & his, qui procul in universis terris,
ad quas ejecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus
peccaverunt in te. Domine nobis confusio faciei, Regibus
nostris, & patribus nostris, qui peccaverunt. Vides, ut ad
deprecandas suas ærumnas, suæque peccata, re-
spiciebant illi Jerosolymitani reliquorum homi-
num peccata, dicebantque, *Peccavimus, & ut digni
eramus, non recepimus*.

4. Forte etiam res hæc pertinet ad exhortationem
quandam, & eruditionem reliquorum hominum,
Anasim, agrotantium, & imbecillorum, ad quos
suam confessionem dirigat is, qui recens morbo
liberatus est, ut alliciat illos similem pœniten-
tiam, & salutem suæ agritudinis remedium; Sicut
qui dicebat; Narrabo nomen tuum fratribus meis, in
medio Ecclesiæ laudabo te. Et iterum; Docebo iniquo-
vias tuas, & impii ad te convertentur. Ubi Theod-
retus; Quam benignitatem assequens, pœnitentia ex-
emplar ero & tuæ bonitatis præco, atque impios commonefa-
ciam, ut ad tuas preces confugiant.

Sed tandem illud videtur simplex, & germani-
um, ut *respicere homines*, sit periphrasis v. letudi-
nis adepta, & confirmata, atque publici, & civilis & germa-
convictus, quasi dicat lecto surgens versabitur na sen-
deinceps in medio populi, & à morbi molestis tentia.
laxatus redibit ad convictum, & societatem Circum-
suorum civium, & ad publici muneris functio-
nem. Intelligentiæ hujus duplex est argumen-
tum, ex illo Ezechie agrotantis dicto; Non aspi-
ciam hominem ultra, id est, moriar, & non ero ta, & ci-
deinceps confors convictus, & societatis huma-
næ. Quod eleganter exposuit Theodoretus; *visus*,
Alienus factus sum à viventibus, & peregrinus à cognatis Isa. 38.
meis. ita nunc è contrario, aspicere homines, erit
minimè se alienum præbere cognatis, ac reliquis Theod.
civibus.

Secundam quod verbum *respicendi*, significare Verbi
videtur exitum quendam ad videndum aliquid, aspiciendū
cum intentione, vel attentione aliqua; quod proprie-
pulchre dicat Hispanus; *Salir de casa aver, & à miror*. tas Hispano
Quare R. David acutè hunc locum vertit; nismo
Ibi ad hominis. Chalæus; *Diriget se ad filios ho-* illustrata.
minis. Quod egregie convenit homini liberato R. David
morbo, & domo egredienti ad conspectum sui Chalæus
populi: ea enim est convalescentis hominis cura Convale-
non ultima jam tandem exeundi domo, qua se secutes ex
continuit multos dies. Ezechias dicebat Isa. 48. morbo
22. Quod erit signum, quia ascendam in domum Domini? desideran
Et ait ad eum Isa. 4. Reg. 20. 5. Ecce sanavi te, & die tes domo
tertio ascendes templum Domini. Cum quo facit illud exire.
medicorum præceptum pro convalescentibus Galenus
ex morbo, & confirmanda sanitate. *Morus, vehi-* de Ama-
cula, ambulationes, & paulatim se ad consuetudinem opera Medie.
transferre. c. 200.

Sed quid is, qui in publicum conspectum
prodit, dicturus, acturusve? Dicit; *Peccavi*, apertè Confessio
atque ingenuè confitebitur vir sapiens peccatum peccati
suum; Videlicet sua culpa, suoque peccato in recupe-
morbum contraxisse: sua item pœnitentia, & Dei randa va-
benignitate convalescente. Sic David deplorat letudine,
amissas vires, & valetudinem, tumores cicatricum,
& ulcera sanie manantia, renes, lumbos, & illa
agerrimè affecta, cor palpitans, & conturbatum; A Ps. 37. 8.
facie insipientia sua. id est, propter peccatum, quæ
ipsa verissima insipientia est. Hic iterum vides,
ut morbi & supplicia corporis, animum erudiant,
& admissorum scelerum vel admoneant, vel
accusent. Elegans est illud Apollinarii Catena Apollinarii
Barbari super Psalm. 37. *Supplicia in peccatorum*
cognitionem, & sensum revocant, & propterea animis
profunt tanquam corpora, quæ ex stupore non sentiunt, ad
sensum reducuntur.

Peccavi. Proprie. Aberravi. Et verè deliqui
proprie, rectitudinem aut veritatem perverti, non
detorsit incurvavi Septuaginta. Qualia consumma-
ham. Quali per admirationem; Qualia perpe-
trare ausus sum: Et ut eram dignus, non recepi.
Septuaginta. Non dignè in me inquisivit pro his quæ
peccavi. Dilucidè, quod in Hebræo brevius, &
obscurius: Non fuit mihi æquale Citra condignum Varia
punitus sum, aut, non fuit mihi æquum. Id est, non lecto.
conveniens, neque commodum. Nam quod
æquale, aut æquabile est, id ipsum facile, & con-
veniens est, proptereaque commodum, aut utile,
ideo vox originalis æqualitatem, aut utilitatem
significat. Chalæus. R. Mardochai, & alii He-
bræi, Non profuit mihi. Id est, valde nocuit & ani-
mæ, & corpori. Is videlicet solet esse impietatis
fructus, & Dei benignitatis, & bonitatis præmio
ultra conlignum supplicio citra condignum
afficientis mortales. Prædicat ergo de Divina
bonitate, quod Sacerdos olim Egyptiorum (scribente
Diodoro lib. secund. cap. 3.) Rege iuxta aram hostiarum
deductis stante, prædicare solebat, magna videlicet voce,
audiente populo. Regis virtutes, in Deo, pietatem, ac
religionem, in homines humanitatem servantis, tum illum
continuum dicere, justum, magnæque animi, veracem,
liberalem, omnesque fruantem cupiditates; pœnas
in superbiore, quam postularent errantis crimina
exigentem, reddentem vero gratiam meritis amplio-
rem. Sed rursus nos allicit Salomonis vox, Dei lenita-
tem erga impios, liberalitatem erga probos præ-
dicantis. Proverbio 24. 14. Vis suis replebitur
stultus, & super eum erit vir bonus. Id est, in recipien-
di operum suorum mercede, multo ditior &
copiosior evadet justus, quam impius: hic enim,
citra condignum, ille ultra condignum recipit, mio affe-
quod etiam videtur indicari in secunda parte, cients ul-
ubi ex Hebræis legitur à quibusdam, & vir bonus tra con-
à solis, sive a rebus parvis momentis. Quasi dicat dignum.
major

major est mensura praeii foliorum, & cogitatio-
num, & rerum parvi momenti, quam Deus con-
fert iusto, quam mensura supplicii qua Deus pu-
nit fructus ipsos pessimos & opera mala impio-
rum.

**XXVIII. Liberabit animam suam ne
pergeret in interitum; sed vivens
lucem videret.**

1. Sententia paraphrasis. Appositum incertum.
2. Pœnitentia redimit vitam, quasi oblato pretio.
3. Lux, vita: Tenebrae, mors. Videre lucem, vitæ paraphrasis.

Liberabit animam suam. Sic inquam præclare
consuluit divina benignitas mortalium salu-
tis, & incolumitati, quos ab exitio redimit, &
inferorum penetribus obrutos, ad lucem re-
vocat. Sed cum in Hebræo pronomen illud reci-
procum, suam, idem sit, quod non reciprocum,
commune relinquitur verbum liberandi, ut illi
supponatur vel Deus, vel homo. Priorem sensum
recipiunt multi Hebraizantes. Pagninus, Regia,
legunt enim, Redimit Deus animam ejus. Videtur
enim convenire in Deum, cujus illud proprium
est, Redimere de interitu vitam nostram. Vulgatus
hominem supposuit: Sic, inquit, liberabit homo
redimere, & liberare potest animam, vitam suam
ab interitu. Proprie à fovea, & mortuorum tene-
bris. Redemptio autem cum fiat quasi oblato pre-
tio, videtur pœnitentia facti scelus ipsum vide-
tur infectum reddere nimirum delet, pretium sit
redimendæ vitæ præter præ jam propter scelus
admissum, Septuag. deprecantur; Salva animam
meam, ne veniat in corruptionem. Quos imitatur Ty-
gurina. Redimit animam meam. Sed præter textum.
Porro videre lucem, & apud Sacros & apud profa-
nos, Periphrasis est vitæ. Psalm 55. 14. & Psalm. 48.
20. Eccl. 6. 5. superius 6. 3. 20. & inferius, verlic. 3.
sicut è contrario tenebrae sunt symbolum mor-
tis. Qui per hanc lucem nescio quid conspicuum,
& illustre inter homines intelligunt, præter phra-
sim Scripturæ faciunt, est enim tantum expositio
præcedentis particulæ, & simplex vitæ circumlo-
quutio. Utiliter, mystice tamen, Philippus: Ut agni-
tionis Dei lucem, & immensa ejus beneficia illuminatus
agnosceret.

**XXIX. Ecce hæc omnia operatur
Deus tribus vicibus per sin-
gulos.**

**XXX. Ut revocet animas eorum à cor-
ruptione, & illuminet luce vi-
ventium.**

1. Sententia Paraphrasis. Distributio accommoda.
2. Varia de Tribus vicibus Divina loquutionis, sen-
tentia, Deum loqui per actiones Prophetarum. Expli-
cat Paulus, & Amos.
3. Varia genera Divina vocis, Deum etiam impiis loqui
per beneficia, ex Luca, & Jeremia.
4. Verior exponendi ratio. Ternarius numerus ad pauci-
tatem ex Scriptura usu. Illustratus Moyses.
5. Duæ extrema Theologorum sententia circa Divina
vocationis tempus, & auxilia abundantia collata im-
piis. Illustratus Matthæus.

Sic, inquit, agit cum hominibus Deus, sic vul-
nerat, & medetur, sic territat, & erigit, idque
non semel tantum, sed iterum ac tertio. Sæpe
quidem conatur ille homines justæ morti desti-
natos propter scelera, ab exitio eripere, & ex
discriminum tum corporis, tum animi tenebris,
in quibus jacebant, ad jucundissimam vitæ lu-
cem, qua mortales fruuntur, revocare. Quod nos
dicimus, tribus vicibus, Symmachus, Bis, ter. Quod
interpres dixit, per singulos. q. d. cum singulis, aut
cum unoquoque homine; Hebr. & Græce tantum
est; Cum viro, quod nullam affert distributionem,
vel certè illa est, quæ vocatur, distributio accom-
moda. Non enim semper Deus ea ratione lo-
quitur cum omnibus; sed cum quibus pro sua
Sapientia, & Providentia constituit.

Est vero inter interpretes ingens de his tribus
vicibus controversia, & quidem plerique conan-
tur tres Divina loquutionis modos assignare, qui-
bus conatur Deus revocare homines à peccato. ^{2.} ^{Varia de}
Cajetanus præter duos illos, primum in somnio ^{tribus}
rum, visionumque nocturnarum. secundum, dolorum, ^{vicibus}
& morbi tertium constituit. videlicet, quo Deus ^{Divina}
loquitur homini pœnitenti, non imputando ad pœnam ^{loquutio-}
homini peccatum, quod fecerat. Sed in constituenda ^{nis sen-}
hac Dei tertia loquutione multum sudat, neque ^{tentia}
valde utiliter. Alii supra illos duos modos lo- ^{Cajetan.}
quendi, tertium addunt. per nuntium, vel Ange- ^{Secunda}
lum, doctoremve alium. Sed ut ex loco illo nuper ^{interpre-}
rejecimus interpretationem illam, quæ Angelum ^{tandi via,}
non proprie interpretabatur, ita nunc etiam
tertiam loquutionem addere possemus, ut ternari-
um numerum expleremus. Præsertim cum ea ^{Heb. 11.}
sit frequentissima Dei consuetudo, multisariam, ^{multisariam,}
multisque modis loquendi olim patribus in Prophetis, id
est ut ex Syro habetur, Omnisariam, omnibusque ^{Deus lo-}
instrumentis: cum enim essent Prophetæ, & do- ^{quens per}
ctores, aptissima instrumenta, quibus Deus ^{actiones}
loqueretur, & suam voluntatem exponeret ho- ^{ipsas Pro-}
minibus, non solum verbis, & prædicatione ^{phetarum}
Prophetarum loquebatur, verum etiam ipsis
Prophetarum actionibus, tanquam verbis, &
sermone utebatur, ut ait per Oseam. 12. 10. Loquutus
sum super (ad) Prophetas, & visionem multiplicavi,
ut in manu (ministerio, & operibus) Prophetarum
assimulatus sum. Nam illorum parabola, & simi-
tudines atque actiones ipsæ non solum meam
voluntatem, meaque consilia, sed meum ipsum
ingenium exprimebant. Hinc illud severum Dei
præceptum nunquam tacendi, prædicatoribus, &
speculatoribus impositum, Ezech. 3. 16. 17. Audiet
ex ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Si dixeris
me ad impium, morte morieris, non annuntiaveris ei,
neque loquutus fueris, ut avertatur à via sua impiis, &
vivat, &c. Qui profecto locus pro commentario
esse potest harum Divinarum loquutionum, qui-
bus conatur Deus avertere hominem ab his, quæ fecit.
Sed quidem quamvis hac loquendi ratione per
Doctores, & ministros suos Deus homines
convenire soleat; Eliu tamen, quia cum Jobo, &
amicis agebat, illo ægotante, & dolente, his cum &
vero assuetis Divinis colloquiis, in somniis, & ^{genera-}
revelationibus, quæ duo erant Divina vocatio- ^{rum}
nis genera efficacissima, ideo cætera prætermisit, ^{per quæ}
quibus cum hominibus loquitur Deus, videlicet, ^{Deus lo-}
res ipsas creatas, quæ Dei voces sunt, Deumque ^{quitur}
benedicunt, ac impios ad benedicendū invitans ^{homini.}
beneficia, quibus allicit & pios, & impios, vocet
item sunt, quibus multisariam loquitur Deus, &
convertere conatur impios. Nam quod auctor ^{Africa,}
quidam scribit, beneficiis non loqui Deum cum
impiis; sed potius tacere, quis æquis acribus audiat,
cum Scriptum sit, Non veni vocare justos, sed peccatores ^{Luc. 5. 32.}
ad pœnitentiam; & cum non solum vexatio sup-
pliciorum, sed beneficiorum magnitudo pecca-
tores convertere soleat, sicut Jeremia, 20. 44. nescitis
dicitur: Scietis, quia ego Dominus, cum benefecero vobis ^{afficiens}
propter nomen meum, & non secundum vias vestras ma- ^{impia-}
las, atque secundum scelera vestra pessima. Aliter tres
istas Dei loquutiones assignat Nicetas. Hæc Nicetas
(inquit) Sapientis, atque adeo robusti Dei sunt opera, ut
tripartita quadam ratione peccantes convertat, verbis,
inquam, horribilibus somniis, morbis. Tres item aliter ^{4.}
Chrysostomus scribit; Ita cum hominibus agit, ut ^{Chrysost.}
arguat, & increpet, nocturnis terroribus minetur, lo-
quendo doceat, increpationibus atque imbecillitatibus
cruciet.

Ego duas potissimum rationes, quibus Deus
cum hominibus agit, doceri hoc loco ab Eliu
semper existimavi, alteram verbis, aut visionibus,
aut in somniis, terrificisve imitationibus, aut
aliis ejusmodi rebus, quæ non tam videntur inesse
homini, quam objici, & representari, alteram
morbis, & doloribus ac cruciatibus corporis, ut
stupidus, & sine sensu homo ad priora Dei verba,
flagellatus tamen, & dolens, sensuque recepto loquatur.
Dei vocem percipiat, ejusque monitis obsequa-
tur. Tres vero vices, quibus Deus hæc operatur, ^{Ternarius}
non pertineant ad varias formas Divina loquun- ^{pro mul-}
tionis, sed ad varias vices, quibus contingit sic ^{titudine}
Deum agere cum hominibus. q. d. Non est hoc ^{non vult}
tam infrequens, ut sæpe quidem non eveniat. Sic ^{mages,}
enim hoc loco accipitur ternarius numerus pro ^{Ridetur}
indefinita multitudine, sed non valde magna, ad
quam significandam ternarius libentius, & fami-
liarius.

liarius, quam alii majores numeri usurpant Scripturæ. De qua re diligenter egit noster Ribera ad cap. i. Amos, ubi multa ternarii numeri pro multitudine exempla congerit, sed quorum nonnulla potius ad paucitatem, quam ad multitudinem referenda videantur. Nam *tres digiti*, quibus

Ternarius pro parvo numero. Deus *appendit universam terræ molem*. Isai. 40. 22. quasi paucissimis digitis dictum est; ad distinctionem omnium digitorum, q. d. facili & nullo negotio terram sustinet. *Tertia & quarta generatio*, in quas *visitavit iniquitatem patrum*. Exod. 20. & 3. Deuter. 5. 9. potius ostendit terminos suæ justitiæ, & tumendi supplicii multo minores, & angustiores limitibus misericordiæ, nam subdit, & (at, sed) *faciens misericordiam in multa millia*, atque adeo, ut

Theodor. acute dixit Theodoretus, *Patientia uti solere erga patres qui deliquerunt, eundem erga filios; Si vero nepotes & posteris malorum nequitiam sequuti fuerint, supplicium sumere*. Tertia igitur generatio, primam, & secundam videbatur excludere. Quis vero *tres patres* Luc. 11. 5. putet multos significare, quin potius paucissimos, tantum necessarios, unum amico, qui venerat, secundum sibi, qui cum illo cenaturus esset, & servo aut ministro tertium? & illud Isai.

Omnes numeri usque ad quinque sunt paucitatis. 17. 6. *Excussio duarum aut trium olivarum, in summitate rami, sive quatuor, aut quinque in cacuminibus ejus*. Omnes enim numeri usque ad quinque solent esse paucitatis. Sunt hujusmodi nonnulla alia. Sed ad multitudinem, & numerum ampliorem

Chrysost. pertinere ternarium docet Chrysost. *In farina satis tribus*. Hom. 47. Euthymius ibidem.

Hoc ergo loco, *tres vices*, aliquoties significat, sed non infinitas, non tam sæpe repetitas, ut homo velut Divinæ patientiæ, bonitatis allicientis, & vocantis ad poenitentiam divitiis contemnere, & nullum peccando finem statuere. Cum enim istæ Dei voces peculiare sint, & ut ita dicam, extraordinariæ, illis non semper utitur Deus.

5. Est vero hoc loco inter duo extrema pedetentim progrediendum. Nam R. Salomon, quem affert Nicolaus, contendit tribus tantum vicibus peccatorem accedentem ad poenitentiam recipi a Deo, quarto non recipi, confirmatque ex illo Amos 2. *Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non convertiam eum*; atque adeo quidam Theologi opinati sunt, aliquando posse hominem tam nefariè peccare, tamque sæpe, ut in poenam Deus illi denegat sufficiens auxilium ad poenitendum: esseque jam Divina justitia determinatam certam peccatorum mensuram, qua expleta, converti homo nequeat, quo trahunt illud Matth. 23. 22. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum*. Alterum extremum, nullam esse peccatis mensuram, aut multitudinem quam Deus patienter non expectet, paratus semper non solum sufficientia, sed etiam superabundantia auxilia conferre. Media via tutissima est, Deum paratum semper conferre tantum gratiæ, & auxilii vocationis, quod satis est, aliquando vero denegare peculiaris illa auxilia, quibus impius efficaciter converteretur, permittere igitur, ut induretur, & obsurdescat *fordeatque*; in suo scelere amplius. Scio rem hanc multis, & patrum, & Scripturarum locis perdifficilibus perplexam esse, sed cujus longior tractatio scholarum sit, non nostra. Illud tantum de Matthæi loco, nihil significari à Christo Domino per mensuram illam implendam, quam quod cum patres satis graviter, diuque peccassent, atque multis Prophetarum homicidiis se polluisent, at postea tanta peccatorum mensuræ cumulum addebant, scelera sceleribus addentes, & sanguini Prophetarum sanguinem, & necem indignissimam ipsius Dei. Implebant igitur, cumulabant, & exage-

Media via in materia de vocatione Divina. Apoc. 22. 21.

Illustratus Matth. locus. gerabant mensuram impietatis paternæ.

XXXI. Attende, Job, & audi me, & tace, dum ego loquar.

XXXII. Si autem habes, quid loquaris, responde mihi; loquere, volo enim te appetere justum.

XXXIII. Quod si non habes, audi me, tace, & docebo te Sapientiam.

1. *Arrogantia Eliu, Artificium Orationis illius. Attendere, & respicere pro eodem. Explicatus Salomon.*
2. *Concessio, aut Dissimulatio, Ironiæ genus.*
3. *Vulgata diligentia, Artificiosus orator Eliu.*

Quis non prima facie censeat Eliu valdè modestum, & temperatum disputatorem, qui optionem det Jobo, ut eligat aut prius ipse loqui, aut loquentem audire? Ego verò superbum, & immoderatum dixerim: canit enim de Jobo triumphum, antequam convicto sceleris, & sua oratiooe, rationibusque revincto. Et cum Jobum jubet attendere, censeat illum imperitum, ut ait Philippus: censeat etiam orationem suam dignam, quæ non solum audiat, sed in quam oculis, & animo auditores se totos convertant: id enim significat verbum originale, quod frequenter auribus tribuitur, aliquando verò oculis, Proverb. 1. *Extendi manum meam, & non fui qui aspiceret*. Sept. *Extendi verba mea, & non attendistis*, vel, non audistis. Quod vero subjungit. *Audi me*; Nicetas *Quid est, inquit, quod Deum, qui videri nequit, in judicium vocet? En ego, qui similiter, ut tu, homo sum, coram adsum*. Pro Deo ego tibi sum: Nam ago illius partes: cum me audies, Deum tibi respondere existima. *Et tace*. Septuaginta *obmutesce*, proprie dicas; Intende tacitus, aut tacitus contemplare, quæ à me dicuntur. Philippus; *Tanquam impotentem, jubet, ut sileat*. Dum ego loquor. Græcus Scholiastes legisse videtur; Ego sum. Et interpretatur, *coram adsum*. quasi sua præsentia velit eis injicere metum loquendi coram tanto viro. q. d. *Que istoy go aquis*.

Si autem habes, quid loquaris, &c. Negat probabilem ullam responsionem præberi posse suis argumentis, & ut totius disputationis arbiter, & magister, præscribit tempus tacendi, & tempus loquendi. Jam præcipit silere, & obmutescere, jam jubet loqui; loquere. Est autem hæc concessio, quam vocant, ut *dissimulatio*, quæ, ut aliquando Servius, dixit. *Est artificiosa prohibitio, quæ per concessionem fit*. Et Quintilianus quidem genus Ironiæ facit, *Cum similes imperantibus, vel permittentibus sumus*. & pro exemplo affert id Didonis *Aeneid. 4.*

1. sequere Italiam ventis, pete regna per undas. Quasi dicat; Minime tibi expedit, minime poteris: erit videlicet conatus irritus repugnantibus Diis. Sic hoc loco concedit, permittitque Eliu Jobum loqui, & justitiam suam oratione tueri, quod (ut ipse existimat) minime poterit obtinere: pollicetur etiam suum silentium Jobo meliora, & veriora dicenti, quod illud ipsum Schematis, & Ironiæ genus est, quod subjungit Quintilianus eodem loco. *Cum ea, quæ volumus videri in adversariis esse, concedimus eis. Id acrius fit, cum eadem in nobis sunt, & in adversario non sunt ejusmodi.* Et illud quoque;

— — — — — *Meque timoris*
Argue tu, Drance, quando tot cadis acervos
Teucrorum tua dextra dedas.

Ergo cum Jobo facultatem loquendi, mirabili ipse rerum atque verborum copia affluere profutens, cum illi justitiam, & bonitatem causæ permittit jam quasi sceleris convictum, & injustitiæ damnat.

Illud autem quod subjungit, *Volo te apparere justum*, illuminationis gratia dictum est ab interprete, ut exprimeret mentem Eliu, negantis Jobo veram justitiam: cum tamen in Hebræo proprie sit, *Volo te justificare*, vel, ut Græci legunt, *justificari*, ut significet se bene animatum erga Job, & nullo calumniandi studio, perinde atque alios amicos, causam suscepisse.

Tandem cum rursus silentium imperat, attentionem postulat, & docturum se Sapientiam proficitur, insolentior prima oratione, jam secundam de rebus sublimioribus aggre-

1. Eliu arrogancia.

Philipp.

Attendere & respice, te quid.

LXX.

Nicetas.

LXX.

Philipp.

Nicetas.

2. Confessio

& dissimulatio, spec-

cies Ironiæ.

Est Servius.

Quint.

1. cap. 2.

Virgil.

Quintil.

Ironiæ

genus.

11.

3.

LXX.

Artificiū

orationis

Eliu.

Novum

Exordium

CAPUT PARAPHRASIS XXXIX. CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis fu-
suis explican-
tur.

1.
Audi Igitur Job, elo-
quia mea; & omnes
sermones meos au-
sculta.

2.
Ecce aperui os me-
um: loquetur lingua
mea in faucibus meis.

3.
Simplici corde meo
omnes sermones mei:
& sapientiam puram
labia mea loquentur.

4.
Spiritus Dei fecit me:
& spiraculum omni-
potentis vivificavit
me.

5.
Si potes responde
mihi: & adversus fa-
ciem meam confiste.

6.
Ecce & me, sicut & te
fecit Deus: & de eo-
dem luto ego quoque
formatus sum.

7.
Veruntamen mira-
culum meum non te
terreat, & eloquentia
mea non sit tibi gra-
vis.

Postquam Eliu causam exposuit, quæ se ad dicen-
dum adducebat, magnum videtur silentium fuisse
consequutum. Facta itaque audientia ad Jobum
convertitur, atque illius attentionem, & be-
volentiam perquam subtiliter, ne dicam callide
captans, ad hunc modum exhortando, & oblectran-
do aggressus est.

Audi quæso, o Job, jam enim instituo, qui mihi
tecum futurus est sermo, ad quem animo ingredior integro,
omnisque perturbationis experto: nec quicquam inconsiderati
afferam, præsertim cum non nisi sententias, & parabolas gravissi-
mas ex me sis auditurus. Atque adeo velim singula à te verba
attentissimè percipi, atque tamdiu expectare dum peroraverim:
sic sane fiet, ut ea, quæ audieris, iusta mentis trutina ponderare
tacitus possis.

Mihi porro liberum est, quæ velim, quæque sentiam expo-
nere, dicendi, & respondendi ad me partibus devolutis. Meas
itaque, ac peculiare mentis meæ conceptiones proferam: atque
submissius, & lenius tecum agam, quam pro rei istius
gravitate.

Quidquid vero dicam, a depromam sane ex animo sim-
plici, & candido: omnem enim & doli, & calumniæ
suspicionem procul à me abesse intelligas, velim, neque
hominem lædam, quem unice juvare, & ad meliorem
frugem convertere vehementer opto: quemque amico, &
benevolo semper studio prosequutus sum. Itaque præme-
ditatus afferro, quod omnino opportunum, & utile in
præsentem controversiam, atque in rem tuam videri potuit,
sine face, sine scoria, unde nihil inutile excerni, aut rejici
merito debeat, præsertim cum causam æquissimam pro
Dei æquitate adversus hominis injustitiam, defendendam
susceperim.

Non est vero, quod me adolescentiorem licet de Divi-
nis rebus verba facientem ambitiose fastidias, præterquam
enim quod universi mortales operam, & officium nostrum
impendere debeamus Creatori, cujus sumus, quidquid
sumus: At ego non sum, sicut cæteri hominum: sed ex illorum
peculiarium numero, & prima classe, quos Omnipotentis Dei
spiritus nimium vehemens, & incitatus præ cæteris adflat, &
vivificat, atque præcellenti Sapientia instruit. Divinæ itaque
Bonitati, quidquid præ cæteris habeam, acceptum referam.
Haud enim melatet, non à me ipso, sed à Deo hunc prudentiæ
sensem mihi contigisse: Ille quoque nunc ad loquendum
excitat, & quid loquendum sit, benignissimè suggerit.
Quare neque non potero liberè pronuntiare, quæ velim,
quæque sententiam: neque non vera, & recta dicere, quia
Divino spiritu meam orationem hauserim. Neque verò velim
te o Job, nimium mirari meam dicendi facultatem, & vim stu-
pendam licet: sum enim homo tui similis, luteus nimirum,
atque ejusdem omnino humanæ conditionis. Quare si
potes, si quid habes, quod pro te faciat, profer jam tandem: &
quasi acie verborum directæ, ac rectè oratione instituta me-
cum congregere, ac fortiter obtine gradum tuum. Cum
enim certandum nobis sit rationibus gravissimis, liberè vel à
me objectis, vel à te repulsis, aut concessis, volo te minime
perturbare respondendi, & argumentandi ordinem, sed
ut postulatus fueris ad tempus, & ad singula paria paribus
respondere.

Eundem habemus uterque mentis, & intelligentiæ largito-
rem: pari ergo Sapientiæ contentione certabimus; eandem quoque
habemus ex altera corporis parte crassissimi, luti originem, pari-
bus igitur ignorantie tenebris obnoxii sumus. Ergo cum nihilo
tu natura, & origine melior sis, quam ego; nihil est, quod verear
senem; nihil quod tu contempnas juvenem. Illud tibi potius ca-
vendum fuerat, ne terrenus homo ad Divinum iudicium causam
tuam referendam existimares. Adest enim nunc tibi, qualem
optasti, homo videlicet; non ille quem Divina, & insolenti specie,
sed humana, qui tecum pro Deo disputaturus est, facili atque
benigna,

Non enim eo animo loquor, ut dicendi vehementia
te obruere, atque gravissimæ orationis pondere obstupescere,
& opprimere velim. Nihil est in me formidandum. Non
te terrore, aut minis exagitabo, sed simplicissima veritate.
Quare satius, multo tibi fuerit mecum congressi, quam cum
Divina maiestate, à qua tibi horribile quid accidere potest,
quod & te perturbare, & tuam mentem permovere valeat. Ne
igitur verere, ne gravi te manu urgeam mea. Memini enim cum
diceres, nisi id formidares, te cum Deo certamen libenter susce-
pturum.

a Exquisitum neque non cal-
lidum Oratoris artificium no-
tatur ferè in verbis singulis
hujus exordii.

Varia Sanctitatis nomina diligenter ex sua proprietate explicantur. Tum præcipue illud Protegens, aut Protectus utiliter indicatur, n. 3.

Me itaque intelligenter, & attente auscultante, laudacter illud pronunciaſti, quod inficiari non poteris; nam ego hiſcemet auribus audivi, non ſemel, ſed ſæpius; Candido, inquiebas, ego animo ſum, nitidiſſimis moribus, fulgenti vita abſque ulla graviſſiſſi delicti, aut rebellionis labe: Nunquam omnino prævaricatus ſum, neque Divinæ legis contemptu animum pollui: ut qui innocenter vixerim, nullius juſtæ reprehentioni obnoxius. Verè pro meo munere Protector pauperum; fidaque ſtatio infirmioribus, ad me namque tanquam in tutiſſimum portum ſe recipiebant, qui tyrannorum perſecutionibus, velut ſæva quadam tempeſtate, & ventorum inclementia jactabantur. Sic me Deus viciffim protegebat tum ab animi, tum à corporis incommodis, ut perpetua illius Providentia recrearer.

Illud. O Job, reprehentione non eret, quod dixeris, Deum Optimum Maximum occaſionem captaſſe, ut te non ſolum ſceleris alicujus accerſeret, verum etiam tanquam impium, hoſtemque ſuum ſeveriſſimo ſupplicio condemnaret; ſic inveniffi Deum quendam fraudulentum accuſatorem fratrum ſuorum, qui apud illum te falſi criminis inſimulatum, bona tuæ vitæ exſtimatione dejiceret. Quafi vero Deus aut falſa alicujus accuſatione decipi; aut ab alienato animo eſſe poſſit ab eo homine, qui juſtitia, & ſanctitati ſtudet. Scilicet ille leviter adverſus hominem indignatus, te tuæque curioſius perſcrutabitur, ſi quid forte per imprudentiam, inſcitiamque deliquiſti, utte graviſſi, quam par eſt, ſupplicio afficiat.

Hæc eſt igitur ſumma tuorum errorum, atque lapſum non ſolum linguæ, ſed etiam animi, & mentis, quibus planè oſtendiſti te à vera juſtitia longè abeſſe: Atque hæc, quæ dixiſti omnia, hac unica mea reſponſione facile labefactantur; nimirum quod Deus, utpotè ſupremus judex, infinitis partibus, & numeris excellentior ſit homine mortali, & miſero. Unde neceſſario efficitur, ut neque poſſis coram infinita magnitudine, & ſanctitate videri ſanctus, neque cum immenſa æquitate de juſtitia, & æquitate contendere; neque ad ſupremum judicem de maligna, falſave aliqua tuæ vitæ accuſatione conqueri, neque comprehendere certum aliquem finem, & rationem tuorum ſuppliciorum, quam Dei Sapientia præſinierit. Cum enim multa pro te dixeris, atque multa te contentione defenderis, multo plura Deus, qui in infinitum major eſt, pro æquitate ſuæ Providentiæ reſpondere expoſtulantipotero.

Cur igitur cum Deo audeſ litigare, atque illius arcana Providentiæ obſtrepere, quem neque rerum, atque conſiliorum ſuorum rationem tibi reddere, neque ſingulatim vaniſſimis tuis querimoniis reſpondere oportet? homini præſertim Divina verba, Divinæque Providentiæ rationes æquis auribus neque excipere, neque ponderare parato; maxime vero cum illius ſermones ejusmodi ſint, quibus contradici non poſſit.

Et vero, ô Job, expoſtulas cum Deo, quod tibi non reſpondeat, atque claris, diſertisque verbis non ſatisficiat tuis querelis. Ille proſecto, quod ſemel loquutus eſt, iterum ac ſæpius repetit: intelligi enim à nobis vult. Quare ſi illius mentem, & reſponſionem non eſt aſſequutus adhuc, tuæ potius ſurditati, quam illius ſilentio tribue. Ille enim non uno tantum modo, ſed tribus, pluribusque loquitur cum mortalibus. Illud tamen certo apud te ſtatuendum eſt, quod Deus ſemel conſtituerit, dixeritque, non poſſe mutari: non enim ille retractat, quod ſemel decrevit. Cum enim ille non poſſit rem melius decurſu temporis conſiderare, rem ſemel pronuntiaſſe ſatis habet; & ſi ſæpius loquatur, idem omnino ſemper repetit, atque eandem tibi, cæteriſque peccatoribus cantilenam occinit, ut ſemel nunc malè actæ vitæ pœnitentia ſuſcipiatur: nam poſt hanc vitam nulla huiusmodi vocatione utetur, cum jam non exhortandi, ſed judicandi, & puniendi tempus erit. Tunc cum mortalibus rationes inſtituet, exigetque deminutiſſimis quibusque rebus, atque cogitationibus. Nunc ita in univerſum explicat ſuam mentem homini Deus, ut pluribus verbis non indigeat; ſed ſive verbis, ſive flagello, & ſupplicio, ſatis te, ſuamque mentem homini exponat, & niſi ſurdaſter homo ſit, ſatis ſuperque Divinam voluntatem poſſit percipere. Nunc quidem ſemel, & iterum Deum loquentem audire licet; poſtea pro ſuo tribunali ſemel ille loquetur: ſemel, & immutabiliter de nobis ſtatuet, feretque irrevocabile judicium. Quamquam nunc etiam pro ſui numinis majeſtate, paucis agit cum homine, ut ſic diſcat ſemel acceptam Dei vocem memori mente verſare, atque repetere; ut perſpicere tandem poſſimus, quid ille de nobis velit, ſtatuatque. Quare fruſtra, ô Job, conaris cum Deo agere, tanquam cum arbitro aliquo, & interventore tuæ controverſiæ, cum ille certas quaſdam rationes, atque vias agendi cum mortalibus jam præſinierit: quibus cum loquitur, cogitandum nobis relinquit quid facto nobis opus ſit. Atque tibi non una tantum ratione, ſed pluribus, videlicet nocturnis viſionibus, ſomniis morbiſque, atque doloribus uſus eſt. Quorſum ergo novam cum Deo diſputandi rationem inire cogitas, cum viſ omnibus atque rationibus tecum ille egerit amice, & familiariter loquendo per ſomnium; cum terrore etiam aliquo per viſionem nocturnam? Cum vero non te permiſeris huiusmodi doctrina erudiri, non amplius illam repetit Deus, ſed omiſſis verberibus,

8.

Dixiſti ergo, n lauri-
bus meis, & vocem
verborum tuorum
audivi.

9.

Mundus ſum ego, &
abſque delicto imma-
culatus, & non eſt
iniquitas in me.

10.

Quia querelas in mo-
reperit, ideo arbitra-
tus eſt me inimicum
ſuum.

11.

Hoc eſt ergo, in quo
non eſt juſtificatus.
Reſpondebo tibi,
quia major eſt Deus
homine.

12.

Adverſus cum con-
tendis, quod non ad
omnia verba reſpon-
derit tibi?

13.

Semel loquitur Deus:
& ſecundo id ipſum
non repetit.

*Varia, & multiplex illius particula Semel in ſacro Ser-
mone viſ, & proprietate, multi-
plex nem, & varius nexus,
atque explicatus huius ſen-
tentia non unico tantum nu-
mero, ſed omnib, comprehenſus*

*Deum ſemel omnia dixiſſe,
& pulchra allegoria, & Divi-
verbi Chriſti, Mundi, Ec-
cleſiæ comparatione, digreſ-
ſionula indicatur, n. 2. 3. 4.*

increpavit, & doloribus docuit hominem protervum, atque contumacem; ut vexatus saltem sapere incipiat.

Nosti (nam experto, & intelligenti loquor) solitum Deum mortales commonefacere Divinis somniis: aut visionibus nocturnis; cum nobis aliquis, & insolens sopor coelitus immittitur, e quo quis consensu, & stupefactus prostratur, extasi correptus profunda atque diuturna, ab omni sensu, & motione abstractus. Aliquando vero leviori tantum somno correptum docet hominem; neque indignum centet sua maiestate lectos obire dormientium. concurrere grabbatis, & Divina injicere stertentibus somnia.

Quibus cum multa alia efficere soleat, at inprimis vult homines docere quam vitæ disciplinam, & legem sequi debeant: salutaria tunc itaque illorum auribus vivendi præcepta, & monita instillat, atque severiorem etiam, ubi opus est, correptionem adhibet, & vel morbo, vel dolore, pariter immisso, quasi sigillo quodam impresso efficit, ne somnia, quæ ipse immisit, evanescant per oblivionem, sed alta maneat mente reposita: tum etiam illud est quasi sigillum, quod veritatem somni alicujus confirmat, cum ex eo utilitatem aliquam suorum morum comparat homo, & instructor in vita componenda evadit.

Quid enim aliud intendat Deus, quam ut nocturnis terroribus negligentem hominem, & ab his, quæ perperam patravit, & à pravis deinde operibus, quæ mente complexus fuerat, omnino deterreat, & ad poenitentiam revocet? Non est enim (quæ sua bonitas est) tam ad puniendam peccata, quam ad emendanda, & corrigenda proclivis. In eo enim totus est, ut in meliorem partem restitutus vivat homo, & deterritus, compressus jam impudentissima humanæ voluntatis elatione, meliora sapiat. Atque cum videat se conterritum, & Divina virtute humiliatum, minime deinceps superbiat, minimeque Divinam lenitatem per superbiam lacestat. Sic sane resipiscens homo, Divino beneficio, tum Divinam vindictam declinare potest; tum etiam superbiam sævissimorum hostium: usque eo est hic timor utilis, quem Deus immittit visis, & simulachris, ut futurum supplicium prohibeat, & hominis, quem reddidit meliorem, corpus, & animum quovis malo ac incommodo liberet: neque in hostium manus eum incidere patiatur.

Est verò ille etiam Divinæ correptionis fructus non ultimus, ut cum soleat Deus impium hominem insidiarum supplicio afficere; cum corripit, simul etiam erudit, & instruit, ut discrimina, & vitæ insidias declinare possit; ne repente mortem improvisam incurrat, atque in foveam incidat, in qua multis hostium jaculis confossus misere intereat. Adde etiam salutarem poenitentiae fructum, ut cum hostium gladio atque bello infestissimo improbitatem alicujus hominis punire soleat Deus, ac per poenitentiam docet, ut si quando manus conferat cum hoste, victor evadat, & adversariorum gladium minimè experiatur; & facile omnem missilium, & jaculorum ictum, mucronemque retundere possit.

Cum vero ad priores Dei voces, & correptiones obsurdescit homo, & nocturnis visis, atque terroribus nihil sit melior, jam nunc severiorem se præbet Deus, & morbum aliquem gravissimum infligens, sensimque ægritudinis, atque doloris aculeos exacuens, & hominis vitam ad summum periculum adducens, exhaustis viribus, consumptis carnibus, contusis atque debilitatis ossibus, lumino cibi fastidio, quousque tandem his flagellis admonitus vel per seipsum resipiscat, vel alicujus Divinæ voluntatis interpretis hortatu, & consilio suam impietatem, Divinamque per morbum animadversionem, cum vehementi pristina improbitatis odio, atque poenitentia agnoscat. Verum enim vero qui nostri corporis auctor, ac Dominus est, atque corporum, & sanitatis contemperat, cum videt nos corpore, & valetudine abuti, vires adimit, & valetudinem frangit, atque dolorum vinculis, constrictum hominem lecto, tanquam cippo, alligatum diutissime torquet.

Ingravescente vero morbo, languere incipit, atque jacere omnis appetentia cibi; ac tanquam ad rem foetidissimam, sic ad exquisitissimos cibos & cupedias nauseare. Et interdum tanta est mali mortiferi acerbitas, tantaque jacentis corporis imbecillitas, ut cum appetere cibum aliquando videatur, sed sit ea aviditas inanis, ut oblatas escas neque sumere, neque trahere possit.

Dissolutis igitur per inediam viribus, & mollioribus humidioribusque partibus consumptis, exurente etiam perpetua febre, consequi solet universi corporis tabes, & atrophia, ex qua totius corporis, & oris habitus ita immutatur, ut neque vestigium quidem pristinae faciei apparere videatur: atque ossa quidem, quæ prius carne tegbantur, & muniebantur, ita postea prominent, atque extabunt, ut perinde, ac si nudata fuissent, discerni, & numerari singula possint.

Ex tanta macie, & tæbe certa mors, & ad ipsum sepulchrum vicinitas, & idque certo protendunt paroxysmi, & alia moribundi hominis signa, ex quibus certa ducuntur instantis mortis prognostica, homini mortifere afflicto adfunt præterea tartarei tortores, quorum opera non solum in homine impio flagellando, verum etiam in interficiendo uti solet iudex severis-

14.

Per somnium, in visione nocturna, quando irrumpit sopor super homines, & dormiunt in lectulo.

15.

Tunc aperiet aures virorum: & erudiens eos instruit disciplina.

16.

Vt avertat hominem ab his, quæ fecit.

17.

Eruens animam ejus à corruptione: & vitam illius, ut non transeat in gladium.

18.

Increpat quoque per dolorem in lectulo, & omnia ossa ejus marcescere facit.

19.

Abominabilis ei sit in vita ejus panis: & animæ illius cibus ante desiderabilis.

20.

Tabescit caro ejus, & ossa, quæ tecta fuerant, nudabuntur.

21.

Appropinquavit corruptioni anima ejus, et vita ejus mortiferis.

e Vocabulorum Somnii, & dormiendi, ad rem pascendi, & Scripturarum intelligentiam ex Sacris, & profanis observationibus, n. 11, 12, 13.

f Elegans morbi gravissimi, & gravissimorum Symptomatum descriptio ex Sacris, & profanis, ferè decurrens per sententias subsequentes, accuratè observatur.

g Mortiferorum, variè, & diligens consideratio, tum etiam vocabuli. Mortui, ut Mortalis in Sacramentis, peculiaris usus ad Scripturarum intelligentiam, n. 3.

severissimus. Videas igitur jam tunc adesse pollinctores, qui cadaver curare debeant, & necessaria funeri comparare, ut parum jam absit, quin cum mortuis ipsis connumeretur.

Illam etiam rationem agendi cum hominibus solet servare Deus, ut cum homo per dolorem correptus, decumbensque in lecto, non respicit, mittat Deus & quempiam Angelum ex suis ministris, suae voluntatis interpretem, per quem homini exponat salutare poenitentiae suscipiendae consilium. Tunc demum fiet, ut homo Angeli hortatu, & salutaris poenitentiae beneficio melior effectus, convalescat ex diuturno, & periculoso morbo; praecipiatque tandem supremus vitae, mortisque arbiter DEUS & Angelo patrono, suum ut alumnus integræ restituat sanitati. Et vero Angeli patroni munus est Divinam misericordiam allicere. Quare, si mihi credis, o amice Job, ingenti hoc Angelici patrocinii solatio. Divinae benignitatis consequendae spe tum acerbis acerbis istius aegritudinis, tum praefractam istam tui animi pervicaciam emollire curabis; atque te praebere minimè asperum monitoribus, quicunque tandem illi sunt, sive Angeli, sive homines sancti, qui Divina mandata atque consilia ad nos perferunt. Illud veto perluasum tibi velim, qui extremis cruciatibus exercetur, si perpeffionis suae causam in peccato consistere intellexerit, impendentem mortem inhibebit, etiam si sexcenta sint, quae mortem accersant. Enimvero ex una parte accusator fratrum Satanæ mortem nobis propter scelera merentibus inferre molitur. Ex altera veto tutelariorum nostrer, vereque paracletus, atque unus de immenso illo administratoriorum spirituum numero, qui nostram salutem procurant, mortem ipsam frequenter objicit, atque minatur, non tam ut inferat, quam ut avertat, & à peccando deterreat. Sic sane Angelus sanctus interlocutor est inter Deum, hominemque de nostrae vitae, nostraeque mortis controversia componenda acturus: & Deo quidem quasi exponere videtur, si quae unquam fuerunt hominis praeclara merita, atque illa omnia, quae potest, ratione amplificat, homini vero ponit ante oculos vel millesimam partem beneficiorum Dei, & verissima illius paterna viscera, ut in illius supplicio, & flagello, quasi in praeclaro, maximoque beneficio, obsequens, supplexque acquiescat.

Quod summae profecto clementiae, & benignitatis est, sive Angelum interventorem respicias, sive Deum ipsum, apud quem pro nostra sive animi, sive corporis salute intervenit Angelus. Ille enim ardentissima humanae salutis charitate, nostrorum rerum procuratores sunt, qui ex gratia, & commiserante voluntate, nostros morbos in hunc modum deprecantur apud Deum; Redime, o summe Deus, vitam Redemptor, aegrotantis istius vitam a potestate mortis, retine moribundum hominem, ne praecipit ruat in locum corruptionis. Nam habeo sane, quod quasi pretium offerre possim pro huius vitae redemptione, atque te indignantem propitiare; pariterque hominis istius sordes, & peccata vel exculare, vel tegere: non aliud quidem, quam praeteritae vitae poenitentiam, atque meliora futurae consilia. Huiusmodi vero Deus Angeli deprecatione delinitus, hominis graviter affecti commiseratione tactus, respondet Angelo, pergratum sibi extitisse illius pro homine interventum; tum etiam non minus iacundum, invenisse in homine aliquid, quod propitiationi, & vitae aditum patefaceret. Continuo igitur mandat Angelo in homine curando, operam strenue ut colloquet.

Is profecto nimium sedulus, & intuens in suum alumnus morbi virulentia, & ardore consumptum, ut amplius Divinam commiserationem excitet, hæc rursus ad suam orationem addet, Jam satis ut supreme arbiter, suppliciorum sumptum est de homine, satisque pro peccatis suis lavit in illius carnem, & corpus universum morbus acerbissimus; instauretur itaque o Deus benignissime, illius vita, ut iterum juvenescere, & mollior pueritiae, nitidave adolescentiae florem, roburque imitari, ac recuperate videatur. Quod enim nunc est percussum, jactatum, contritum est, quod tuo beneficio erit, tenerum, succulentum, vegetabile erit, præ molliissimi & tenerrimi pueri virentis corpusculo. Itaque renovabis corpus ejus, sicut tectorium in pariete, illinita velut calce candentis cutis, & ossa ejus implebis medullas ac ferme iterum totum hominem conformatabis.

Hæc est itaque Angelicæ deprecationis summa, & formula, qua propitiatur Deus, ac benignum se præbens, ostendit se bene velle mortalibus, atque quacunque oblata occasione gratificari. Sic sane fiet, ut Divino sanitatis restitutæ beneficio exultans homo adeat templum, ubi peculiariter Deus se præbentem exhibet; ubi lætissima gratiarum actione ad Divinae majestatis conspectum se statuatur, hymnis Deum celebret: & unicuique in posterum jus suum tribuat, illudque colat disciplina factus melior. Tum vero Deus ita benigne, & amice cum homine agat, ut per liberaliorem, quæ iusto homine digna sunt, præmia conferat, & amplissimis justitiæ fructibus illum cumulet, præsertim vita ipsa longissima, qua suos justos afficere Deus solet. Sic sceleris præteriti poenitens Divina sententia absolutus, liberque dimittitur.

22.

Si fuerit pro eo Angelus loquens unus, de millibus, ut annuntiet hominibus, & quitatem.

23.

Miserebitur ejus & dicet: Libera eum, ut non descendat in corruptionem.

24.

Consumpta est caro ejus à suppliciis: revertatur ad dies adolescentiae suae.

25.

Deprecabitur Deum & placabilis ei erit: & videbit faciem ejus in júbilo: & reddet homini justitiā suam,

26.

Respiciet homines & dicet, Peccavi, & verè deliqui, & ut etiam dignus, non recepi.

In Anad humanam opem non solum Angelus Custos, sed alii praeterea multi, & an ex quavis etiam suprema Hierarchia mittantur, peculiari quaestione explicatur, n. 7. 8. Angelorum multa, & praeclara in homines merita indicantur, n. 9. 10.

27. Liberabit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.

28. Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.

29. Vt revocet animas eorum à corruptione & illuminet luce viventium.

30. Attende, Job, & audi me, & tace, dum ego loquor.

31. Si autem habes, quid loquaris, responde mihi, loquere, volo enim te apparere iustum.

32. Quod si non habes, audi me tace, & docebo te sapientiam.

Sic supremus mortalium iudex Deus contemplatur humanas actiones, & patienter expectat, donec resipiscant, fateanturque ingenue suum peccatum, peccatique poenas, & multo quam promeritis, mitiores; sic suavi Providentia improbos ad poenitentiam allicit; interim observans notansque omnium mortalium opera live ad præmium, live ad poenam. Atque mirum sane est, quod cum primum benigne respiciat Deus homo multis licet antea suppliciis attritus, erigitur statim Divina benignitate atque lætus, exultatque publice suum peccatum fateri non erubescat, interimque agnoscat, quanta sit humana infirmitas, quam in seipso suo expertus est malo. Sic præco humanæ injustitiæ, Divinæque justitiæ, redibit melior factus ad convictum, & societatem suorum civium & ad pristini muneris functionem, illud semper incredibili admiratione recolens, quantum quondam aberravit à vero, & iusto! qualia perpetrare ausus fuerit! quam clementer Deus inquisierit in illius scelera! quam fuerit libi peccatum, animæ atque corpori noxium atque pestiferum!

Hinc profecto perspicuum est, quam præclare consulat Divina bonitas mortalium salutem, & incolumitati eorum quos ab exitio redimit, & ab inferorum penè faucibus erutos ad lucem revocat. Sic sane redimit homo vitam suam, à morte certissima melioris frugis consilio suscepto.

Sic agit cum hominibus Deus, sic vulnerat, & medetur; sic territat atque prostermit, rursusque erigit; idque non semel tantum, sed iterum, ac tertio, ac lapsius quidem: conatur enim ille pro sua bonitate, homines exitio iustissimo destinatos, ab exitio eripere, atque ex tenebris difficillimorum discriminum, in quibus miseri jacebant, ad jucundissimam vitæ conditionem revocare; atque hæc Sapientis, atque adeo præfortis Dei consilia, & opera sunt, ut tripartita quadam ratione peccantes convertat, verbis horribilibus, somniis, morbis: coarguendo, & increpando, nocturnis terroribus minitendo, morbis, & imbecillitatibus cruciando.

Optionem itaque tibi libenter concedo, amice Job, ut eligas, quod velis potius, aut primus ipse loqui, aut loquentem audire. Sed audies, credo. Nam ejusmodi est mea oratio, in quam oculo, & animo auditores se totos convertere debeant. Quare obmutescendum tibi me loquente: præsertim cum nullam probabilem responsionem meis præbere argumentis possis. Neque etiam est, quod Deum, qui videri nequit, in iudicium voces.

Nam ego, qui similiter, ut tu, homo sum coram adsum. Sed loquere sane; polliceor enim meum tibi silentium, meliora verioraque dicenti. Atque utinam aut ego te iustum pronuntiare possim, aut tuam tu veram sanctitatem justitiamque probare valeas. Sed quid ago? Attentum te iterum jubeo, ad sapientissimam, propeque divinam orationem, quam denuo molior.

& Deus citra condignum poenitens, ultra condignum præmia conferens, utilis reddi-
gatur, n. 6.

CAPUT XXXIV.

ARGUMENTUM CAPITULI.

Eliu de novo redintegrans orationem suam, ostendit summam rerum omnium administratoris Dei aequitatem, propterea Jobum inique conqueri de divino iudicio, nihil prætereā iniquum pati.

1. Pronuntians itaque Eliu, etiam hæc loquutus est.

1. Pronuntiare quid. Quid Respondere. Diligentia Vulgati Interpretis.
2. Pronuntiatio quid, apud Rhetores. Pertinet ad sententiam iudicis.
3. Multiplex exordium.
4. Sapientis ab eruditis quo differant.
5. Apostrophe in Proemio.
1. Nota hominis nequiter se humiliantis.

1.

P

RONUNTIAN. Doctè & prudenter, quod in Hebræo, & Græco est, respondens, quod Interpret vitavit, quia nemini nunc respondere videtur, quin potius continenti utatur ratione, sine inter-ventu alterius. Dixit itaque, Pronuntians, quasi rursus dicere aggrediens, Vatablus, Sermones persequens, quamvis nunc nemini reddat responsum. Sic enim censent docti quidam, verbum respondendi Hebræis nihil significare amplius, quam aggredi ad loquendum, aut dicere. Quod quidem indicasse videtur ipse Latinus Interpret, cum verbo respondendi nunc abstinet, quo libenter &

Respon-
dendi
verbum.
Vatabl.

verbi ministros & concionatores digreditur

indiscriminatim solet uti aliis locis frequentissime. Ego tamen admonui sæpe verbum hoc suam semper proprietatem retinere, cum quis loquitur opportunè ad ea, quæ postulat vel res ipsa, vel persona illa, cum qua sermo est. Sicut igitur interrogatio petit responsum, sic cum res ipsa alterius sermonem exigit, interrogationis vim habet, & qui opportunè loquitur, respondere censendus est. Ergo hoc loco vel expectavit Eliu, an Job loqui vellet: silentique opportunè vox Eliu istâ ratione, quasi responso quodam occurrit. Vel certe respondere conatur ipsis Jobi dictis, eaque omnia refellere, quæ nuper in sua defensione dixerit.

Quod verò Philippus in verbo illo pronuntiandi observat, Eliu quasi iudicem sententiam pronuntiare, sic enim disputat, ut diremptorem potius, & iudicem totius controversiæ, quam disceptatorem agat, acutum est potius quam solidum. Fortè Interpret respexit ad gestum, & pronuntiationem hominis eloquentis & politi, orationem vocemque suam ex rerum & verborum dignitate moderantis, sic enim pronuntiationem definivit aliquando auctor apud Herennium, sicque existimandus est Eliu adolescens acer & vehemens tantâ asseveratione dixisse, ut affectus orationis omnes voce, vultu, totius prope habitu corporis inardescerent, & suum illum ignem auditores conciperent, quod Fabius in pronuntiatione & actione requirit. Intellexit hoc Gregorius, & subtiliter: Quid, (inquit) per hujus pronuntiationis vocabulum, nisi inflatio elationis ostenditur, ut verba, quæ de alta superbia radice veniebant, cum quadam quasi altitudine & distinctione, & cum pronuntiationis distinctione procederent? Unde utiliter ad divini verbi ministros & concionatores digreditur

2. Philippus

Cicero.

Quint.

Matth. 26.

de

Levis. 19. de divinis insolenter, de ipsa interdum humili-
tate superbe & tumide buccinantes. Qui pro-
fecto una manu ædificant, altera diruunt, & si-
mul cum iplo divini verbi semine videntur dif-
feminare lolium & zizania, & agrum ferere diverso
Gregor. semine, ut simul res divinas cum sua superbia
auditoribus propinent. Unde fit (inquit Gre-
gorius) ut orationis prædicatione concors sibi manere non
possit, quia id, quod loquentes seminant, perverse sumen-
tes impugnant.

**II. Audite sapientes verba mea, &
eruditi ausculante
me.**

3. Nicetas. **A**lio nunc initio datur orationem Eliu, ut bene
observat Nicetas, rursusque captat atten-
tionem, & benevolentiam conciliat, non
quod novam ordiatur orationem, sed quod, ut
Novum Fabius dixit, Simulplex causa est, sua quibusque
orationis partibus danda præfatio est: nam Judices & in nar-
exordium ratione nonnunquam, & in argumentis, ut amendant
& ut faveant, rogamus. Quanquam illo vitio,
Procemio quod majus est, laborant hæc procemia, quod
rum vitia, insolentia & superba sunt, ac minime dissimu-
lant eloquentiam. Quæ sunt sane procemio-
rum deformitates.

4. Audite sapientes. Proprie scientes & intelli-
gentes rerum humanarum atque divinarum.
LXX. Eruditi, Septuaginta, Qui habetis scientiam.
Proprie, habentes usum multarum magna-
rumque rerum, non solum docti, sed etiam
experti, vos enim meæ orationis iudices volo.
Judicare (inquit ille) difficile est sane, nisi re-
ceptum.

Cicer. de Amicitia. Quare eruditos vocavit interpres, rerum mul-
tarum peritos. Sæpe jam monui, verbum
ΥΤ *Ιαδαγ*, non solum mentis esse, sed etiam sen-
sus, id est, non solum ad speculationem re-
ferri, sed ad sensum & experimentum, &
D. Thom. Dionys. ad ea omnia, quacumque ratione humanæ
mentis intelligentiam promovent & illustrent,
& quia hoc verbum affert etiam familiaritatem
rerum, quas notas habemus, forte illos de-
mulcet, significans rerum sublimium cogni-
tionem illis esse amicam & familiarem. Quod
enim alii discrimen inter sapientes & eruditos
constituunt, quod illi de rebus divinis, hi
de moralibus & physicis; illi doctores sint,
hi ab aliis docti & instructi, & alienum &
parum solidum est. Vult autem Eliu non
solum audiri, aut auscultari attente percipi,
intelligi, ponderari, quæ dicturus est. Dixi de
discrimine horum verborum superioris capitis
initio.

5. Nunc primo observa, familiarem esse ho-
mini artificioso & vehementi Eliu apostro-
phe *Ιεχμα* *exor-*phen, ut initio cap. 33. diximus, Quæ figura
diorum. *procemiorum* esse solet, ut Fabius docuit, &
Quint. 1. dat sententiæ vires. Quanquam si vel amicos
4. 6. 5. nunc alloquitur, vel alios auditores, qui suæ
orationi præsentis aderant, eosque Judices
constituit, non debet censerî apostrophe, hæc
enim est sermo à persona iudicis aversus.
Siue figura enim ac simplex est ille orationis
sermo, qui ad iudicem ipsum convertitur.

6. Secundo notavit Nicetas, quod Eliu de-
Nicetas. *linis* auditores, quos antea castigat. Belle suo
Cajetan. modoloquendi Cajetanus: Cerne passionem ut
ipse loqueretur, arguit illos, ut dicta eius proben-
Eccl. 29. tur, laudas illos. Ingenium hominum sui a-
22. mantium, & qui nequiter se humiliant, om-
niaque ad sui laudem referentium. Neque
vero laudarent, sed illuderent, ac maligna
vituperarent, si è re sua fore arbitrarentur.
Vide Plutarch. commentario, de se citra in-
vidiam laudando, ubi illam sui laudando ra-
tionem docet, cum quis eos, quibus idem stu-
dium est, eadem actiones, iidem denique mores lau-
dando, conciliat, & in se convertit, ut statim
acclament: Quasi vero tu non sis talis? Sic Eliu
Sapientes vocat, ut deliniti hac commenda-
tione, sibi uni de sapientiæ laude concedant:
& quasi suæ orationis nemo existeret idoneus
auditor, nisi sapientissimus. Quanto me-
lius ille, qui nil molitur inane, qui profite-
Rom. 1. 14 tur se sapientibus & insipientibus debitorem. Qui
1. Cor. 32. parvulis, & solidioris cibi impotentibus, Lac
præbet; qui cum parvulis loquebatur ut par-

vus, & cum infirmis & imbecillibus vocem
quoque suam extenuabat & attemperabat
infirmantis instar, qui cum posset, sup-
primebat arcana verba, quæ non licebat homi-
ni loqui, & sapientiam loquebatur inter perfectos. 1. Cor. 2. 6.

**III. Auris enim verba probat: & gut-
tur escas gultu diju-
dicat.**

**IV. Judicium eligamus nobis, & inter
nos videamus, quid sit
melius.**

1. Varius nexus. Auditus, sensus fastidiosus.
2. Particula, Et, nota similitudinis. Illustratur Joannes.
3. Guttur quid proprie. Quid dijudicare. Judi-
cium sensuum.
4. Judicium quid. Quid eligere. Oratio Eliu
artificiosa.
5. An Eliu falso calumniatur dicta Jobi?
6. Auferre, in sacro Sermone quid. Quid item per-
vertere.

Verf. III. Auris enim, &c.

Versiculus tertius ligari potest cum præce-
dente aut cum sequente: si cum se-
quente, is erit sensus: Sicut examen ^{1. Duplex}
& iudicium verborum & sermonis ad aures, ^{2. explicatus}
& gultus ciborum ad palatum, sic examen
ponderatioque veritatis ad mentis iudicium
pertinet, propterea vestrum de mea oratione,
deque tota causa inter me & Jobum, syn-
cerum emunctumque iudicium faciendum à
vobis est. Si vero cum præcedente nectatur,
quod & Septuaginta voluerint, aptior effi-
citur sententia. Ideo aures vestras attentas &
benignas postulo, quod aures sint iudices ser-
monum, & verum à falso internoscere,
rectumque à pravo discernere possint, ac
debeant; hoc enim unicum & simplex auri-
um iudicium, & promiscue, & communiter
omnibus à natura datum est, non secus quam
palatum, quod ciborum varietates qualita-
tesque dijudicat, exploratque. Iudicium
igitur puræ & opportune orationis ex audi-
tu religioso dandum est. Assonant, conso-
nant vera & recta; dissonant, perstrepunt,
offendunt falsa, importuna. Audientium, ille
alius dixit, sensum fastidiosissimum, auriumque
iudicium superbissimum: cum quo mentis atten-
tio, & intelligens iudicium conjuncta sunt, quale
erectæ nimirum aures mentem quoque excitant
& erigunt.

Dixi vero sæpe particulam copulativam *Et*,
esse notam similitudinis & comparisonis, ex-
empla mille in Proverbiis & libris Salomonis,
in Evangeliiis, Marci 6. 49. Joan. 5. capit. 7.
Pater meus usque modo operatur, & (quemadmodum)
ego operor, & 14. 19.

Rursus vox, quæ hic redditur, guttur, ali-
quando fauces, aut palatum: vide quæ in si-
mili fere sententia diximus superius, cap. 2. 11.
quanquam forte magis proprie, palatum,
redditum est ab eodem interprete, cum di-
catur Thren. 4. 4. Adhæsit lingua labiis ad
palatum, Ezechiel. 3. 36. Linguam tuam adhaerere
faciam palato. Incongrue enim diceretur, Adha-
rere gutturi. At cum de gustatu sermo est, gut-
tur, aut fauces dicit, ut supra cap. 2. 11.
& Septuaginta hoc loco. Quod vero Inter-
pres dixit, guttur dijudicat, simplex in Hebræo
& Græco verbum est, gustat. Habet enim gut-
turus, sicut reliqui sensus, suum iudicium,
suamque in sentiendo & cognoscendo verita-
tem percipiunt & apprehendunt res obje-
ctas, forma quadam certa, & quam vocant, intui-
tiva cognitione; quis enim non videat, visum
videre rem esse albam? gustum gustare rem esse
dulcem? discernere præterea inter album &
nigrum, inter dulce & amarum? quod utique
iudicare est. Sed imperfectum, & longe diver-
sum à mentis iudicio, ut Philosophus docuit. Sed
hæc diligenter examinavimus, cum secundum
Aristotelis de anima librum interpretaremur.

Vers. IV. Judicium eligamus, &c.

Sequitur deinde versiculus quartus : Ergo
 4. (inquit Eliu) dum ego loquor , dum vos
 auscultatis , comparare & eruere studea-
 mus verissimam , quoad fieri possit hujus cau-
 sa cognitionem , judiciumque faciamus æ-
 quum , incorruptum *Judicium* , causæ cogni-
 tionem , inquisitio , peruestigatio , videlicet illud
 totum , quod præcedit ante ferendum judi-
 cio , aut vero ipsum extremum judicium ,
 atque sententia post causæ cognitionem statuen-
 da & pronuntianda : complectitur enim Ju-
 dicandi & Judicij vox , quidquid in judicio &
 foro fit , litis tractationem , criminationem ,
 defensionem , absolutionem , condemnationem ,
 res à nobis non semel observata. Vide
 Eligere de cap. 10. vers. 2. num. 2. & cap. 3. vers. 18.
 re optima num. 3. & cap. 8. vers. 3. num. 1. Verbum
 & verissi- autem eligendi , indicat , quod tanquam opti-
 mum & verissimum , præ aliis omnibus eli-
 gitur , atque præponitur omnibus illis re-
 jectis , quæ vel nihil ad rem faciunt , vel veri-
 tati nocent. *Es constitutus* , Septuaginta pro-
 prie ex Hebræo : *Nescimus inter nos , quid bo-
 num* . Nicetas , Ergo communis sit veri disquisitio ,
 & commune sit judicium , recte ansecus Jobus dixerit.
 Et hoc quidem artificiosum est , ad aliorum
 benevolentiam conciliandam , ad invidiam Jobo
 movendam , controversiam Jobi facere sibi cum
 cæteris communem.

V. Quia dixit Job : Justus sum , &
Deus subvertit judicium
meum.

5. JAM proponit illa Jobi dicta , quæ vel falsi-
 tatis , vel temeritatis & insolentiae con-
 vincere conatur. Meminerimus , inquit ,
 quæ dixerit Jobus , quæ ipse neque negabit ,
 neque non recognoscet. Dixit enim non
 semel , sed sæpe , non leviter , sed valde asse-
 veranter , contumaciter , perfracte , *Justus sum* ,
 satis meam innocentiam atque causæ æquita-
 tem meæ ostendi , & probavi tum Deo , tum
 æquis hominibus , neque jure me poterit
 quispiam ullius sceleris insimulare. Sed tamen
 mihi persequi jus meum non licet apud Deum
 Judicem , quippe ille non ex judicii norma
 mecum agit , sed omni lege liber , pro sua
 voluntate innocentem excruciat , neque prop-
 ter scelus ullum , quod judicii & judicantis
 proprium est , gravissimo supplicio afficit , &
 ut eleganter dixit Nicetas : *Potentia magis ,
 quam justitia usus insomni plagam infixit* . Vide quæ
 diximus superius , cap. 19. 7. cap. 27. 2. ubi
 sententia fere eadem. Qua mirum , quod
 Philippus non recognoscat hoc Jobi de se testi-
 monium , & Gregorius dicat , Jobum hæc
 minime dixisse. Cum ideo Omiserint tres amici
 respondere Job , eo quod justus sibi videretur , cap. 32.
 1. & appendi simplicitatem suam in statuta iusta postu-
 larit , cap. 31. 6. & non recedere à justificatione ,
 innocentia , & conscientia bona constanter &
 fortiter constituat , cap. 29. 5. 6. & , si fu-
 ritus judicatus , certo scire fore ut justus inveniretur ,
 cap. 3. 18. Denique quid tam exploratum in
 hoc libro , quam Jobi constantia intuenda &
 asserenda sua justitia ? Illud vero in speciem
 probabiliter asseritur à Philippo , Jobum nun-
 quam dixisse , *Deus subvertit judicium meum* , sed
 abstulit , superius cap. 27. 2. nam subvertere ,
 (inquit) judicium , ad æqualem pertinet judicantis ;
 abstulisse vero judicium , id est , pro tempore distu-
 lisse , ad dispensationem iusti judicis pertinet. & Ni-
 cetus quidem eandem sententiam per paraphra-
 sim elucidans , mendacii & calumniam vide-
 tur notare Eliu. *Non dictum falsis meis judi-
 cium fecis* , verum *A me justitiam suam abstraxit* .
 Sic Jobi verba accipere Eliu , verum tamen Jobus
 hoc tantum dixit , de falsis meis Deus judicare cun-
 ctatur.

6. Sed verba Latini , *abstulit* , aut *perversit* , di-
 versitas nihil variat sententiam , quæ in Hebræo
 eodem omnino verbo constat , eademque sig-
 nificatione , nam *sur* , est auferre , declinare ,
 divertere , subvertere , denique liberius ac

licentiosius vagari , & ferri , & alio inverti &
 converti , quam res ipsa postulabat , quare
 quod ibi dictum est , *auferre judicium* , recte hic
 dicitur , *subvertere* , quod est , quasi mutare ,
 invertere nos diceremus : *A me buelto al reues* *Hispani*
mi justitia , y trocado lo de arriba à bazo. Scho-
 liaſtes Græcus , *Immutavi judicium meum* .
 Aquila & Symmachus : *Perversis & amovis* .
 Quasi dicat : Non me deduxit judicii via trita
 & consueta , quæ ducit cæteros , sed diverti-
 culo alio difficillimo & deterrimo , sicut eo-
 dem verbo dicebat Jerem. Thren. 3. 11. *Sem-itas*
meus subversis , cum videret populum per
 maxima discrimina , vitæ rerumque omnium
 errores & difficultates aberrantem , & extraor-
 dinariis suppliciis affectum. Hæc conjungenda
 sunt cum c. 27. v. 2. ubi de eodem verbo , ea-
 demque sententia plura.

VI. In judicando enim me mendacium
est , violenta sagitta mea
absque ullo pec-
cato.

1. *Eliu calumnia* . Mendacium , res ipsius per-
mutata. Vera Jobi assertio à calumnia
Eliu.
2. *Varia lectio* , Hebraica elucidatio.
3. *Mentiri passive* , pro falsis. Mendacium falsitas
dicentis. Mentitur , qui fallit. Mendacium
unde dictum apud Latinos.
4. *Varia lectio* . Violentum quid.

Q Uis , inquam , mentitus ? Expresserunt
 Septuaginta , Dominus mentitus est in judi-
 cio meo. Probabilius jam hanc esse ca-
 lumnia affictam Jobo ab Eliu. nusquam
 enim ille mendacij arguere visus est Deum ,
 nisi Eliu maligne interpreteretur , quæ Jobus
 dixit de ablatione & subversione suæ causæ , quasi
 Deus falso illum propter ficta scelera , & fallas
 criminationes supplicio gravissimo damnasset.
 Quo videtur pertinere illud cap. 9. 17. *Mul-
 tiplicabis vulnera mea sine causa* . Ergo Latini men-
 dacium hoc atque calumniam regerunt in ipsum
 Eliu. Ergo vero cum Græcis existimo neque
 Eliu ausum fuisse tam aperte mentiri , neque
 voluisse quidem , licet nimium se rigidum
 verborum Jobi judicem , & parum æquum
 interpretem exhibeat : quod cum eo ordina-
 ria & consueta judicii forma , poena sit pec-
 cati alicujus index , qui innocentem punit ,
 per mendacii speciem quandam , videtur illum
 peccati alicujus damnare , vel mendacium tri-
 buit Deo , quod sit quædam rei consuetæ &
 constantis mutatio. Qui enim in Jobi judicio ,
 & causa judicii formam ordinariam mutavit , cum re-
 mendacio quodam permutatæ rei usus est.
 Quo sensu conqueritur , quod non æquo judicio
 illum afflixerit Deus. Sed in eo tamen fallitur
 Eliu , quod alius sit Deum in judicio Jobi
 noluisse uti ordinaria & legitima juris forma ,
 bi expli-
 voluisseque dissimulare illius innocentiam ,
 quod dispensationis & potestatis supremæ est ,
 & sæpe assertum à Jobo : aliud vero Deum
 iniquum fuisse in Jobi ærumnis , & illius inno-
 centiam criminatum fuisse per mendacia & ca-
 lumnias , quod à Jobi & verbis & mente alienum
 est.

Sed his angustiis potest nos liberare lectio
 Hebraica , quæ mendacium tribuit ipsi Job ; sic
 enim ex verbo legitur : *In judicio meo mentiar* ,
 quasi ita Job dixerit : Si aliter de me mea vitæ
 innocentia loquar , sentiamve , aut aliquod
 crimen mihi affingi , inurive permittam , aut
 vobis concedam me alicujus peccati poenas pen-
 dere , mendacium admittam , eritque. Quod
 videtur alludere ad id , quod dixit cap. 27. 4. *Pagnin*
Non loquentur labia mea iniquitatem , nec lingua mea
Regis .
meditabitur mendacium . Vatablus interrogan-
 ter : *Super jure meo mentiri dabo ? An* , inquis ,
par est , ut mentiar super innocentia mea ? Si active
 sumatur , mendacium , verbumve mentiendi
 (ut sumi potest) mendacium rejicietur in
 amicos : sic Hebræus apud Cajetanum : *Super*
judicium meum faciam mentiri , supple , amicos
 & accusatores meos , id est , mendacii illos
 convincam , ut sæpe quidem Job objicit amicis
 dolos

3.
Mentiri
passive
pro fallit.

dolos & mendacia, cap. 3. 4. 7. & cap. 21. 27. 34. & cap. 27. 21. Illud tandem non inelegans, ut mendacium & falsitas pro frustratione spei sumatur, & *mentiri* passive, pro falli. *In iudicio meo mendacium*, id est, fefellit me spes mei juris asserendi, falsus sum expectatione præmiorum, nam potius pro præclaris facinoribus supplicia accepit, & mendacium ego mihi me dicebam, luadebam, concipiebam, cum felicem rerum omnium eventum mihi pollicebar. Eo videntur posse referri Aquila & Symmachus, Circa iudicium meum falsitas. Et hoc quidem non semel à Jobo dictum est, cum de expectatione sua loqueretur, præsertim c. 30. 36. *Expectabam bona, & venerunt mihi mala: expectabam lucem, & creperunt tenebrae.* Et quidem cum Interpretres verbo, *mentiendi*, reddere noluit, sed nomine *mendacij*, rem hanc ipsam videtur indicasse sapientissime; nam *mendacium* ibi est, ubi est falsitas, ut mendacium dicere possit, qui fallitur; at ille tantum mentiatur, qui alterum fallit, atque adeo *Mendacem*, ideo à mendacio dictum putant, quod illius mentem fefellerit fortuna, ut Festus ex P. Nigidii auctoritate scribit: *Qui mentitur, ipse non falsus alterum fallere conatur; qui mendacium dicit, ipse fallitur, quantum in se est.* Vir bonus præstare debet, ut non mentiatur, prudens, ne mendacium dicas. Recte igitur falsitatem esse mendacium suæ expectationis Jobi: vere enim huiusmodi illi mendacium attribuit Eliu.

Violenta sagitta mea absque ullo peccato.

4.
WNJ

Regia.
Variabilis.
Pagnin.
LXX.

De hoc etiam sæpe à Jobo deploratum, ubi-
cunque de tuo morbo loquitur: sed præcipue
cap. 16. 13. 14. 18. cap. 17. 2. cap. 9. 17. 28. cap. 6. 3. 4.
Violenta sagitta, a radice *Anas*, quod est, desperare,
& insanabiliter dolere & laborare. inde alii
vertunt, *dolorosa sagitta*, vel, *dolorosa*; alii,
insanabilis, læva, nociva, mortifera, gravissime
vulnerans. Sed recte vertitur, *violenta*, sicut &
Septuaginta, *violensum jaculum*, ut vim & violentiam
incredibilem doloris, & impetum malorum
omnium significaret.

VII. Quis est vir, ut est Job, qui bibit
sublannationem, quasi
aquam?

1. Duplex sententia scopus, & contrarius explicatus. Tolerantia descriptio. Germana sententia paraphrasis.
2. Sublannatio active aut passive sumpta. Pertinet ad verba. Explicati Osee & Isaias.
3. Variæ bibendi, & aquæ translationes. Germana interpretatio.
4. Aqua potus & humiditas laxa & tranquilla. Est sua aqua ebrietas. Illustratus Moyses de Ebria & sitiente.

1.
Dubius
sententia
scopus.
Nicetas.
Clemens.

Tolerantia
descriptio.

Clemens.

Germania
sententia
explicatus
&
paraphrasis.

AN hæc sententia ad laudem pertineat, ut
deinde acrius vituperet; an vero ad aper-
tam temeritatis & insolentia reprehensio-
nem, incertum est. Nam Græci, Nicetas & Cle-
mens priori modo accipiunt, ut hæc sit incredi-
bilis cuiusdam tolerantia & tranquillitatis ani-
mi descriptio: de quo cum Jobum laudet Eliu,
at de divina providentia negata, aut acculata il-
lum condemnat. Nicetas ex persona Eliu:
Mibi, (inquit) *est Jobi spectata virtus, qui sua sponte*
atque iudicio injurias suscepit, ut qui aquam hauriunt.
(Deinde secunda parti negationem addit ad sen-
sum contrarium) *idque cum nec apud homines of-
fenderit, nec Deum impietate violavit; quia etiam se à*
facinorosorum impiorumque consuetudine & convictu
abstraxerit. Clemens vero: *Rerum omnium præ-
siosissimum est peculium, animi tranquillitas, talem nobis*
hic liber Jobum describit. Rursus Nicetas: *Hoc de te*
conqueror, non quod injustus sis, sed quod res nostras à Dei
contemplatione providentiaque reponas. Cæterum
cum neque Hebræa, neque Latina eam negatio-
nem in secunda parte admittant, contrarius om-
nino huius sententia sensus probandus nobis
est; ut qui sit & elegantior, & propositio con-
venientior, ut incipiat Eliu inveni in Job: Quis
(inquit) mortalium si vir est, & viri nomine
dignus, eo stultitia & impudentia devenit,
ut dum temere & ignoranter de divinis loquitur

irridendum & sublannandum se præbeat corda-
tis omnibus atque sapientibus? Quis sani judicii
vir ita volet suæ vitæ consiliorum & actionum
dignitatem tueri, ut in iudiciis consiliisque divi-
nis illudere & insultare per summam temerita-
tem & insolentiam non dubitet? atque illam sibi
voluptatem maximam statuatur, quæ ex divina
providentia contemptu, & maledicendi studio
percipi potest.

Ergo cum possit *sublannatio* quasi passive acci-
pi, cum quis rideri & sublannari dignus est; Sublanna-
tio quasi dicat: Quasi tam abjecta mentis est, ut tunc active
suam ignominiam, suamque sublannationem & passive,
amet, bibat, devoret, sitiat, & pro delectamento
habeat; certe id stultum est, cum scriptum sit:
Gloriam sapientes possidebunt; stultorum exultatio
(Septuaginta, *Quod exultans*, & sibi assumunt)
ignominia. Sic Osee. 7. 16. sumitur passive: *Hæc*
est sublannatio eorum, quasi ipsi sublannantur in
terra Egypti. Est enim Egyptus his, qui ad illam
confugiunt, opprobrium & confusio. qua ratio-
ne interpretatur hunc locum Vatablus: *Bibere*,
(inquit) *sublannationem, velut aquam, est esse plenum*
sermonibus ridiculis. Arque multo lenior sensus, si
active sumatur *sublannatio*, contemptus & irrisio
vel locorum, de quo ipsi quæsti sunt c. 11. 3. vel
providentia, atque rerum divinarum verba im-
pudentia, cum gestu, & lauda. Sic conjungitur
cum verbis, Ita. 28. 11. & dicitur *loquela labij.*
Septuaginta vero *irrisio*, vel *sublannatio la-
biorum.*

Quid est autem, *Bibere sublannationem*, velut
aquam? Philippus ait, *Viscera sanguinis aqua abun-*
dantia veneno huius passionis impleta esse. Clemens
in Catena indicat propterea comparari *sublanna-*
tionem cum aqua, quod vehemens illa tristitia, qua
ex accepta injuria aut calamitate nascitur, *sublannando*
superatur, & sedatur. Alii referunt ad insignem
maledicendi, cupiditatem & sitim, qua
impius ardet, & non nisi conjectis in cælum
& divinam providentiam convitiis extingua-
tur, aut refrigeretur. Existimat enim Eliu,
illud quod Job pro solatio & delectamento su-
mit, videlicet si patiatur immeritus & innocens
contumeliosum existere Deo, & supremæ illius
æquitati. D. Gregorius ad felicitatem &
contemptum peccandi & maledicendi refert;
quod enim *bibitur velut aqua*, facile transigitur.
D. Thomas ad conscientiam nullo peccandi
scrupulo retardatam, quæ incunctanter & indu-
bitanter devorat scelus, quamvis ingens.
Alii ad frequentiam & magnitudinem scelerum;
aquam enim abundantia symbolum est. Recte
hæc omnia, ex quibus integra quædam, plenaque
vi & sensu sententia coalescet; sitamen con-
jungantur cum his, quæ diximus in simili senten-
tia superius c. 15. v. 16. *Qui bibit quasi aquam ini-*
quitatem.

Certe quod in hoc loco videtur conari Eliu, Germanus
illud est, Job esse projectissimæ cuiusdam im-
probis, cuiusmodi athei sunt, & divinæ pro-
videntia abnegatores, cum quibus, inquit, pari
passu currit atque ex illo hominum genere, de
quo scriptum est Deuter. 29. 19. *Benedicas*
sibi in corde suo dicens: Pax mihi erit; & ambulabo
in pravitate cordis mei, & assumas ebria sitientem,
id est, peccet per summam securitatem &
tranquillitatem, atque mentis & viscerum re-
laxationem, quasi aquam biberet. Aquæ enim
potu sentimus internas partes relaxari & leniri,
ut scribit Plutarchus libro de sanitate tuenda,
cujus humiditas placida est & quieta; cum vini humi-
ditas impetum habeat multum, vimque recentibus
affectionibus nequaquam amicam aut aquam. Pro-
mixtat itaque sibi impunitatem & felicitatem,
ac bonorum copiam, dum se totum tradidit
cupiditatibus sui cordis, nihil vel præmii vel
pœnæ expectans à numine. Sicque *absumas*
ebria sitientem, id est, conjungatur ebria sitienti;
& ebria ad se trahat sitientem. Sed quid est hoc
loco ebria, quid sitiens? Locus perobscurus;
illuminatus à nobis aliquando ex parte, nunc
aliter quoniam de bibendo sermo est, quod ad
sitim & pietatem pertinet, est etiam sua ebrie-
tas aquæ, cum ad satietatem bibitur; nam scrip-
tum est: *Visitasti terram, & inebriasti eam, & iterum*
inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & corrente
voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons
vita. Vide Hieronym. id Osee 14. 14. *Vivens Hieron.*
trivco. Ubi Septuaginta legunt: *Bibens, &*
inebria-

2.
Sublanna-
tio active.
Prov. 3. 35
LXX.

Vatabl.

Sublanna-
tio active.

Sublanna-
tio de ver-
bis irriso-
riis.

LXX.

Philipp.
Cajetan.

Gregor.

D. Thom.

Aqua
symbo-
lum abun-
dantia.

Germanus
explicatus
mentis
Eliu.

4.
Periphras-
is extre-
mæ impro-
bitatis.

Aquæ po-
tu laxari
viscera.
Plutarch.

Vid. c. v. 9
num. 7.

Aquæ
ebrietas.
Ps. 64. 10
Ps. 33. 9.

LXX.

August. in-briabuntur frumento. & Augustinus qq. super
R. David ebriam, intelligit partem concupiscibilem, quæ
 voluptatibus & deliciis se ingurgitat ad satieta-
 tem & ebrietatem: per *sipientem* verò, partem in-
 tellectivam, quæ corporis voluptatibus non pa-
 scitur, sed potius abstinet. Ergo tunc *absumit ebria*
Cur pars inferior dicatur ebr, sipientem, cum concupiscentia ad se attrahit
 partem superiorem, & cum homo ita iniquita-
 tem, quali aquam bibit, ut eâ ebrietate concu-
 piscentiæ videatur etiam ingurgitata & obruta
 pars superior, & quasi consopita & sepulta ratio
 & intelligentia, & adulationibus illis internis, &
 fictis benedictionibus atque pollicitationibus.
Luc. 2. 1. 34. *Luc. 1. 14.* quas homo in corde suo confingit, videatur
 synderesis temulenta & stupida. Hi sunt
 igitur, qui *subannationem & iniquitatem bibunt*
quasi aquam; & sinunt corda sua *gravari crapulâ*
& ebrietate, & quorum concupiscentia volup-
 tibus ebria, rationem quoque *abstrahit*, & deci-
 pit.

VIII. Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis.

1. Cogitationem improbitatis sequitur actio externa. *Explicatus David.*
2. Ambulare aut Gradi, de *fædere*, & *societate*.
3. An Eliu calumniatur, & mentisatur. *Jobi propositum.*
4. *Varia lectio.* Placere & Adæquari quid. *Illustratus Vulgatus.*
5. *Varia lectio.* Currere, ad *pium voluntatis affectum*. *Explicatus David, & Salomon.*

Propter impia, inquit, dogmata, & pravam
 de divina æquitate, providentia opinionem,
 videtur profectò socius esse Job sceleratissi-
 morum hominum: nam qui pravè & temerè
 loquitur, videtur esse de grege & cœtu im-
 piorum; qui enim mente & consilio consentit
 cum impiis, *abibit* quoque ad illorum opera
 & facinora, sicut scriptum est: *Qui non abist*
in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit.
Post, in- Licet enim immotus quis cogitare possit, &
ternum mente tantum concipere consilium impiorum,
improbi- at consequens erit, ut statim *abeat*, & *gradiat*
tatis, con- cum operantibus iniquitatem; & ambulet cum
silium viris impiis. In verbo autem gradiendi sive
sequitur abeundi, & ambulandi, sive progrediendi, non
actio semel dicatur vita & ratio vivendi impiorum,
externa. quæ qualiscunque illa sit, dicitur *via & semita*,
Cur vita ut sæpè diximus; sed illud peculiare, videlicet
impio- error, inquietudo, vagatio mentis, quod quadrat
rum di- cum voce, *impiorum*, quæ propriè significat
catur via. inquietum, & pacis tranquillitatisque omnis
רשע vel inimicum, vel impotem; id quod ipsum indi-
Impii ex- cat verbum *ambulandi*, quod ex sua proprietate
perpes nullum significat terminum vitæ, sed progres-
tranquil- sum quendam incertum; tum etiam verbum
litus. gradiendi, quod significat iter facere, aut viatorem
הלכ esse, ex consuetudine & officio. Sic impij, qui
ארה quiescere non possunt. Cum autem in Hebræo sit:
2. *Graditur in societate*, contemplit Interpres *societa-*
Isai. tem, quam in verbo gradiendi includi existima-
Verbum vit, quanquam asserat ex sua proprietate, ami-
gradiendi citiæ & fœderis jurati conjunctionem quandam.
ad fœdus Una iter faciunt, simulque eandem ingrediun-
& societa- tur vivendi & sentiendi rationem; sed ita sunt
tem spe- mutuo fœdere devincti, ut non solum ejusdem
cians. itineris, sed ejusdem etiam exitus, id est, vel
 præmii, vel pœnæ participes esse debeant. Quod
Tygar. indicavit non sine utilitate Tygurina paraphra-
 sis: *Consortes est malorum, quæ facinorosis debentur, &*
versatur in conditione impiorum. quasi dicat, *socie-*
tatem iniiit mercaturæ, & negotiationis impio-
rum, nihiloque, quam illi, ditior & beator
evadet.

IX. Dixit enim: Non placebit vir deo, etiamsi cucurrerit cum eo.

Proculdubio existimavit Eliu, providentiam
 non solum contemni, & accusari à Jobo,
 sed negari. Id quod lectio Septuaginta clas-
 rius docet: *Ne enim dixeris, Quia non eris visitatio*
ei à Domino. S. August. *Non visitabitur, qui ambulaverit*

cum Deo. Et quamvis Gregorius, Philippus, Gregor.
 alique Latini mendacium manifesti arguant Eliu, Philip.
 qui errorem stultissimum affingat Jobo; at
 certè Eliu non tam fingit, atque mentitur, An men-
 quam malè interpretatur Jobi verba; cum ille titur Eliu,
 vel suas præclaras vitæ actiones incredibilibus
 ærumnis, quasi inimicus sit; vel impiorum
 improbas & sceleratas, quasi amici sunt, ingenti
 felicitate cumulatus queritur, cap. 22. vers. 13.
 24. 29. 30. 31. cap. 10. vers. 15. cap. 13. vers. 24. 26.
 cap. 16. vers. 10. 18. cap. 19. 6. 11. 22. cap. 21. vers. 7.
 23. 24. 25. cap. 24. vers. 2. Et ferè in hoc cardine
 volvuntur omnes Jobi responsiones & queri-
 moniæ ut neget sæpe pietati præmium felicitatis
 temporalis; concedat interdum improbitati,
 quasi tantum præmia supplicii esse essent, aut
 hæc potissima necessariæ esse essent, ut Eliu cum
 cæteris locis existimabat, providentiam negasse
 Job. Sed is negat ea esse vel præmia, vel supplicia
 necessaria, quippe agnoscit sublimiorem aliam
 providentiam, meliora præmia, graviora suppli-
 cia.

Quod verò ad sententiam attinet, quamvis
 sensum retinuerit Interpres, sed verba invertit:
 nam ex verbo legi potest: *Non proderit viro*; vel, *Cajetan.*
Non adæquabitur in complacere suo cum Deo. nam *ויד*
 verbum *cacan*, quod Interpres vertit, *placere*, alij *Varia*
 vertunt, *prodesse*, aut *proficere*, aut *adæquari*. Sed *lect.*
 quidem hoc verbum significat adæquationem, *Placere*
 vel assimilationem, vel congruentiam unius cum aut. *dz.*
 alio, ex quo alterius utilitas, vel complacentia, quæ quid
 amicitia, familiaritas, ministerium, aut obse- *propre.*
 quium sequitur. Ut fusè diximus superius, cap.
 22. vers. 2. & 21. ubi hoc verbum occurrit. Vm
 ergo hoc loco expressit Interpres: *Non adæqua-*
bitur, neque placebit vir Deo tanquam minister,
 & consuetudinarius illius; non placebit ei tan-
 quam amicus & familiaris; non proderit vir Deo,
 tanquam servus & obsequens, neq; reputabitur
 à Deo tanquam servus utilis, neque proderit ipsi
 homini sollicitudo, & labor ministrandi, & obse-
 quendi Deo, denique non erit acceptus Deo, neq;
 illum dignabitur præmio & felicitate, cum inno-
 centem, & *impium ipse consumat, justique non legetur* *Job. 9. 22.*
coram illo caput. Nos uno verbo dilucidè vertere. *& 10. 11.*
mus: Nole quadrare à Deo. hæc quidem omnio
 claudit fecunditas illius verbi, hujusque senten-
 tiæ.

In secunda etiam parte varietas est, vertentibus
 aliis: *Etiam si complacuerit cum Deo*; aliis, *Etiam Cajetan.*
si cucurrerit, propter verbum *Rusab*, quod ad *heria.*
 gratiam, benevolentiam, & propensionem animi *7377*
 refertur, cum quis alium, quasi currens prosequi. *Currit*
 tur bonâ voluntate & favore occurrit: quare ad *pium*
 significat vel placationem, vel complacentiam, *voluntatis*
 vel lætum & alacrem cursum, vel occursum cum *affectum*
 complacentia, & pio voluntatis affectu, seu *speciani.*
 placabilitate, ut dixit R. Mardoch. Quare Phi- *R. Mard.*
 lippus, quod vix unquam fecit, nunc ad Hebrai- *Philippus*
 cam phrasim & proprietatem eleganti paraphra-
 situr: *Etiam si ita fuerit quispiam magnus & sum-*
mus ut Deo in omnibus jussionibus implendis occurrat.
 Et quidem occurrere alicui, vel currere cum aliquo,
 benevolentia & amicitia est, Psal. 49. 19. *Si vi-* *Hieron.*
debas furem, currebas eum eo, (Hieron.) Consensiebas
ei. & statim ponitur (& cum adulteris portionem
tuam (societatem, commercium) ponebas. &
 Cantic. 1. 4. *Curremus in odorem unguentorum.* Ergo
 currere cum Deo, non solum est, quod alibi dicitur,
ambulare cum Deo, sed præterea addit, propensio-
 nem animi benè affecti; & alacritatem currendi in
 via mandatorum divinarum, & occurrendi divinæ
 voluntati.

X. Ideo, viri cordati, audite me. Absit à deo impietas: & ab Omnipotente iniquitas.

1. *Sensentia paraphrasis.*
2. *Particula Absit proprietas. Explicati Samuel & Moyses.*
3. *A iudice abesse debet, quidquid justitiam pelluit. Ju-*
stitia virgo integerrima. Iudex iniquus. Scrupator.
Illustratus Sapiens.
4. *Profana, prohibita. Impietas, & iniquitas, quid*
proprie. A iudice abesse debet, quidquid jure damnari
potest.

Ideo

I. Deo (Inquit) firmam & sapientem de Dei providentia & æquitate assertionem asserto, contra hunc Jobi errorem stultum atque vecordem, cuius vos iudices appello & alloquor, viri cordati, atque sapientes. Adsit enim à nobis tam immanis stultitia, ut quippiam iniquum de illius æquitate concipiamus, absit ab illa suprema iudicii & æquitatis norma, quod vel leviter detortum deflexumve sit.

Oferius. Est ita, ut indicavi diversitas, nam nonnulli accipiunt priorem illam vocem, *Absit*, dictam, gratia avertendi ominis, & detestandi sceleris, quasi dicat: Absit à nobis error tam pestifer, & qui non nisi in pollutissimas & sordidissimas atheorum hominum mentes cadere potest. ea enim est vis illius vocis, ut jam dicam. Rursus Septuaginta hunc ipsum sensum promoverunt, legentes:

LXX. *Absit à me coram Domino impie agere, & coram Omnipotente turbare iustitiam.* quasi dicat: Curandum mihi omnino est, ne coram DEO totius æquitatis & iustitiæ auctore, quicquam ego iniqui injustive loquar, aut concipiam. Sed quidem non tam à se, quam à Deo avertere vult Eliu omnem injustitiæ & impietatis suspicionem, *Absit à Deo*, est enim à radice *Habal*, quod est profanum, aut pollutum esse; quare cum de impietate & iniquitate agitur, opportune dicitur, *Absit à Deo*, à quo procul abest omne profanum. Sane à iudice, qui sanctus iustitiæ custos esse debet, procul abesse debere omnem injustitiam, hac ipsa voce significatur, Genes. 44. 17. cum Joseph ait ad fratres servitutem omnes profiteri volentes, pro furto unius, *Absit* (tanquam profanum) à me (qui pro meo iudicis munere, iustitiæ & sanctitatis normam gero) *ut sic agam, & repetam ab immeritis penam servitutis. Qui furatus est scyphum, ipse sit servus meus, vos autem abite liberi.* Jonathas quoque Iusti Davidis Iustitiæque amator, dicenti Davidi: *Qua est iniquitas mea in patrem tuum?* Respondit 1. Reg. 20. 20. *Absit* (à Rege, qui iustitiæ sanctæ & impollutæ custos & dispensator est, res injusta) *non morieris.* Quanto igitur magis à Deo aberit omnis injustitia, ut dictum est Genes. 18. 25. *Absit à te, ut rem hanc facias, & occidas iustum cum impio.* Onkelus ad iustitiam respiciens legit:

Onkelus. *Vera sunt iudicia tua, ut non facias juxta honorem.* Et 1. Reg. 2. 30. videtur se Deus purgare ab injustitiæ cujaldam specie, cuius notaretur Iudex aut Princeps, si præmiis afficeret immeritos, & uteretur familiaritate & consuetudine impiorum, cum ait ad Heli, & illius liberos: *Loquutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dixit Dominus: Absit hoc à me, sed quicumque honorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Ergo cum de iustitia & incorrupto iudice agitur, eleganter dicitur, *Absit*, quidquid iustitiam sanctissimam, & incorruptum iudicis animum pollueret & contaminare potest. Et certe observatione dignissimum est, quod illud idem verbum ideo significat pollueret, aut profanare, quia primaria significatione significat violare, aut vim inferre, præsertim vulnerando, interficiendo, unde sequitur profanatio rei alicujus, præsertim in Lege, quod etiam eleganter convenit cum iudice & iustitia; nam qui facit injustitiam iudex, & vim affert legi, violatque virginem castissimam suæ curæ commissam, sicut scriptum est, Ecclesiast. 10. 3. *Concupiscentia Spadonis de virgine juvenulam, sic & qui facit per iudicium iniquum.*

Idque præsertim, si per sævitiam & inhumanitatem lædatur innocens, & innoxius sanguis fundatur, tunc maxime censetur sanctitas iustitiæ polluta & profanata. Quod in rem quoque præsentem egregie quadrat; cum enim quereretur Job suam innocentiam afflictam, vulneratam sanguine, & sanie manantem; occurrit Eliu volens omnem injustitiæ suspicionem remove à Deo, dicens, *Absit à Deo*, quicquid violentum & crudele est. Et ut semel de ista voce dixerim, cum ea, quæ contaminata & polluta erant, prohiberentur, ne quis tangeret; inde vox illa, *Absit*, non solum idem est quod pollutum, sed etiam idem quod prohibitio, ut vertit **R. Mard.** R. Mardochai: & ita videntur intelligi loca, ubi de iudicio injusto agitur, ut Genes. 18. 25. qui potest verti: *Prohibitio tibi ut facias hoc, &c.*

Quod etiam ex fecunditate vocis quadrat in hunc locum: *Prohibitio Deo impietas*, quasi diceret, Cum Deus prohibeat iustificare impium, & condemnare iustum; multo magis ipsi non tam prohibitum, quam alienum & repugnans censeretur debet, *impietas* ex vocis proprietate, *Rasagh*, quæ apponitur iustitiæ, & omnia jura evertit, quæ digna est condemnari in iudicio absolvi & defendi à iudice. Quare quod Latinus vertit, *condemnare*, superius Job. 25. 6. Psalm. 108. 7. Hebræus vocat, *impiare*, id est, tanquam impium condemnare, & publica sententia reum declarare.

Cum ergo dicitur, *Omnis impietas abesse à Deo* A iudice supremo iudice, indicatur nihil debere esse in iudice, quod ab illo homine damnari, aut de quo illi possit lis intendi; non debere illum admittere aliquid, quod juri repugnet. *Iniquitas* vero proprie est curvitas & obliquitas, live deflexio à lege & recto, cum innocentiam injuste lædimus & affligimus. Ergo ait Eliu, Deum injuste neque læsisse, neque afflixisse Jobum, neque unquam abuti Deum ad injustitiam, & violentiam potentiam magnitudine; nam eam vim habet hoc loco Deus, *Et*, fortis & potens; & *Omnipotens*, Saddai bonorum omnium fons uberrimus nemini denegat præmium. Quare cohæret sequens sententia:

XI. Opus enim hominis reddet ei: & juxta vias singulorum restituet eis.

1. Restituere & pacificari pro eodem.
2. Opus & Via pro eodem. Operis & Viæ finis.
3. Deus homini, quacumque perxat, obviat, Conscientia increpans hominem. Est scientia. Explicatus Sapiens.
4. Particula asseverantis. Deus non gaudet invenire impios sed tamen punit.

Iustitiæ officium reddere unicuique quod suum est; id vero indicat reddere, aut restituere, ut non semel in hoc opere observavimus. Subest vero hoc loco, *Salam*, quod ad pacem pertinet; quæ loquutio nobis familiaris significat perfectam debiti alicujus persolutionem. Vide quæ diximus cap. 21. vers. 29. super id: *Et cum reddideris, &c.* Opus, operis mercedem, penam aut præmium sua lege statuta, *Et juxta vias suas.* Distinguit Caietanus Opus à Viâ, quod hæc sit studium aut desiderium. Sed idem sane est quod Opus, aut operum continuata series, & agendi & vivendi desiderium; ut sæpe diximus. Quod vero hic dicitur *restituet homini juxta vias suas*, aliis locis solet dici repleti, aut satiari viis suis, id est, fructu & mercede operum suorum affici; & Prov. 14. 14. *pro restituere* vero est verbum, quod proprie veritas, invenire, aut invenire facere. q. d. Facit Deus ut quisque inveniat eum sui itineris exitum, & finem felicem, aut infelicem, qui tali via dignus sit, & quem homo suis ipse gressibus & studiis quæsit; permittit Deus homini, ut illud assequatur, ad quod contendit quisque, ut eleganter dixit Tygurina. Urgent vero Septuaginta, illam viam allegoriam: *In semita viri inveniet eum.* q. d. quacumque viam homo insistat, obviam habebit Deum, live ultorem & vindicem sceleris, live laboris & itineris ducem & comitem. Quare neque impius potest ire ab Spiritu Dei, aut à facie ejus fugere, quin ille inveniat Deum, qui illum deducat per semitas æquitatis. Nescio quid de conscientia meditatur Nicetas hoc loco. illa enim semper comitatur hominem, & viarum omnium comitem & sociam Deus illam nobis adiungit: *Unicuique* (inquit) *illa evenient, quæ ei, quam ingressus fuerit, via digna fuerint, & unumquemque facit prius minime obscuris conscientia convincit.* De singulis ergo gressibus nos conscientia admonet, & exitum nostræ viæ identidem prædicit: si viam iniquitatis insistimus, increpando conatur nos reducere in viam vitæ; sicut scriptum est Proverb. 6. 23. *Via vitæ increpatio disciplina, est enim reprehensio conscientiæ, increpatio scientiæ, & intelligentiæ.* Rursusque Proverb. 21. 29. *Vir impius procaciter obfirmat vultum suum* (quia videlicet neque monitoribus externis, neque

שע

A iudice debet abesse quicquid damnari potest.

שע

1. Restituere pacificari.

שע

2. Opus & Via pro eodem.

שע

3. Opus & Via pro eodem.

שע

3.

Tygurina.

LXX.

Deus homini quacumque in via occurrentis.

P. 138. 7.

Nicetas.

Conscientia nunquam decernens hominem.

P. 138. 7.

Nicetas.

LXX. neque interius monenti conscientia, & Increpanti audientem se præbet; quod deplorata cujusdam improbitatis est.) *Qui autem rectus est* (ut opponatur parti præcedenti; qui conscientiam audit.) *corrigit viam suam*, Septuaginta, *Intelligit vias suas*, docetur enim & instruitur à conscientia, qualem exitum suæ vitæ habiturus sit.

XII. Vere enim Deus non condemna-
bit frustra : nec Omnipotens
subvertet iudicium.

4. **Particula** **asseverantis.** **אמנא** **עשי** Deus enim nime gaudens invenire impios. **INGens** est in originali assertionis vis, *Verè*, fideliter, perpetuo, constans semper est Deus in iustitia tuenda, & conservanda: *Non condemnabit frustra*, simplex verbum in Hebræo, quod vers. 10. diximus posse verti, *impiare*, aut tanquam impium condemnare. quasi dicat, Deus *non impiabit*, id est, Non facit ipse impios: neque gaudet invenire improbos; sed sua sententia declarat, qui sint improbi, & traducit illorum improbitatem publico supplicio. Quia autem videretur ipse gaudere numero multorum impiorum, si quempiam innocentem adscriberet numero damnatorum, ideo addidit Interpretes, *frustra*; quod deest in originali. Et quia, *impiare innocentem*, absurdum est tribuere Deo, ideo dixerunt Septuaginta per paraphrasim *Putas Dominum absurda facturum?*

Subver-
tere. שֶׁת
Judicium, שֶׁהוּמ
Nec Omnipotens. Similis omnino sententia,
quæ vers. 10. suæ potentia magnitudine &
pondere non subvertet, proprie inflectet, torque-
bit, curvabit. Septuaginta, Turbabit, confundet,
miscabitque sacra profanis; justum & infonem
cum impio. Quod justum est, Sept. ex Hebræo,
judicium, iudicii ferendi, & sententiæ pronuntian-
dæ formam & rationem, quæ minime obliqua
est, sed rectissima.

XIII. Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est.

1. *Duplex confirmatio divinae aequitatis. Creator idem aequissimus moderator.*
2. *Varia lectio. Visitatio in bonum & in malum. Propositio Hebræa.*
3. *Deus corrigit inferiorum judicium errata. Non est ab illo ad alium provocatio. Explicatus Salomon.*
4. *Deus ex ratione Creatoris luetur creaturas, & in pace conservat.*

I. Duplex pro divina æquitate argumentum. Idem moderator æquissimus rerum ratione carensium atque hominum.

PROBAT Ellu duplici elegante æque ac subtili ratione, nullam injustitiam posse cadere in Deum. Prima est hujusmodi : Oportet sane judicem aliquem atque moderatorem æquissimum universo terrarum orbi præsidere ; neque enim is sine lege, sine providentia, sine rectore consistere potest, neque partes illius mutua societate devinciri, nisi esset qui potentia sua, & sanctissima æquitatis lege illas contineret. At nullus est alius præter Deum : is ergo est æquissimus & incorruptissimus iudex, non solum rerum ratione carentium, sed hominum libere agentium, rerumque omnium humanarum. Rursus minor illa propositio non indiget alia probatione, quam

Quem confidit alium super terram? Ex Hebræo 2.
 proprie legitur, *Quis visitavit?* idque magis pro- *Cajetan.*
 prie & significanter, quam quod Tygurina dixit, *Regia.*
Quis in visitis? & quod Pagninus, *Quis proposuit?* *Varillas.*
 Quod quidem cum possit suum in bonum, *Tygurin.*
 (est enim visitatio superioris, providentis ne- *Pagnin.*
 cessaria curantisque bonum subditorum) at *Visitatio*
 frequenter in malum lumitur, & ad suppli- *in bonum*
 cium refertur, cum Judex visitans requirit *& in ma-*
 recensetque peccata populi, Ergo, inquit, *lum.*
Quis visitavit terram? quis edidit in sceleratos
 gravissima omni sæculo supplicia? quis homi-
 num peccata requirit, exigitque ab improbis
 pœnas? quis denique justitiæ officium munus-
 que tuetur, quam Deus ipse juris auctor, justitiæ,
 que parens, & lex ipsa, supremaque judicii regu-
 la? Est præterea in originali pro illo relativo,
alium, relativum identitatis, quod dicunt cum
 præpositione, *Ghal*, quæ idem est, quod *pro*, ad-
versus, *contra*, *super*, quasi dicat: Quis pro illo
 visitavit terram, *contra* illum, *super* illum? unde
 multæ pullulant elegantes intelligentiæ. Prima:
 Quis *super* illum visitavit terram? id est, si Deus
 judex injustus est, quis erit superior alius judex
 super illum, ad quem sit appellatio & provocatio
 nostrarum injuriarum? oportet enim, si sunt
 injuriæ contra fas iusque, esse quoque aliquem
 supremum juris vindicem, qui omnia tandem
 ad æquitatem reducat, & perversa judicia judi-
 cum inferiorum corrigat.

Ex qua eadem ratione conatur Sapiens tollere admirationem, quæ ex tanta iniquitatis abundantia impune grassantis, oriri poterat in animis justorum hominum, Ecclesi. 5. 7. *Si videris calumnias egenorum, & violentia iudicia, & subverti justitiam in provincia; ne mireris super hoc negotio, quia excelsio excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alij, & insuper universa terra Rex imperas servienti.* q. d. Non mirum in iudiciis inferiorum iudicum sæpe errari; ideo enim sunt tribunalia superiora, in quibus inferiorum errata corriguntur; & tandem cum iudices humani pervertunt, iudicum supremus rex Deus facit, ut & tyranni & iniqui supremæ suæ æquitatis & justitiæ deserviant. Atque idem Sapiens cap. 3. 17. nihil habuit, quod iniustitiæ tribunalium humanorum opponeret, quam tribunal Dei, ante quod tandem manifestare nos oportet: *Vidi in loco iudicii impietatem, & in loco iustitia iniquitatem, & dixi in corde meo: Iustum & impium (iudicem) iudicavit Dominus, & tempus omnis rei tunc erit.* tunc videlicet etiam ipsi iudices iudicandi erunt. Sed de hoc diximus aliquando 3. & 7. cap. Eccl. Intelligentiam itaque hanc indicavit profecto subtiliter Philippus hac paraphrasi: *Nunquid alium rectorem posuis, qui à creatoris iustitia discreparet? Ipse ergo quam potens conditor, tam pius est moderator, quia opus suum cognoscit & diligit.* Ergo si Deus itaque agit, oportebit illo alium esse excelsiorem. Et huc reducitur secunda explicandi ratio: *Quis contra illum visitavit? quis illi dicet, Cur ita facis? &c.* Huc etiam pertinet, quod Vatabl. ait: *Quis post illum visitabis terram, ut eam rectius dispoñeres?*

Secundus explicatus : Quis pro illo visitavit
terram ? q. d. loco illius, velut illum iuvarit
in tanto onere sustinendo ; & tanta rerum mul-
titudine administranda & providenda ; quo
etiam pertinet quod quidam exponunt, *Quis cum*
illo, &c. Hoc placuit Gregorio : *Per se quispe,*
ait, mundum regis, quem per se condidit ; nec eget alienis
adjuvantiis ad regendum, qui non negligit quod creavit ;
quod bene creavit, unque bene regis ; quia quod pie con-
didit, impie non disponis ; & quæ necdum facta curavis ut
essent, quæ nunc facta sunt, non deseris.

Tertio denique, Cajetanus, ut relativum *Ille*, Tertio-
referatur ad hominem. q. d. Quis super ho-
minem, aut super rebus humanis visitavit ter-
ram? Sed languet, & tollit vim sententiæ, quam
afferunt priores interpretationes, in quibus re-
fertur Deus, non homo.

Es quem posui super orbem ? Altera ratio ad 4.
confirmandam Dei justitiam & æquitatem , Secunda
quod Deus sit hominis universitatisque rerum ratio pro
unicus creator, cujus munus est creaturæ tueri, & divina
dirigere in proprium finem , quod sine summa æquitat.
Creatoris æquitate constare non potest ; si enim
justitiæ violator esset, non redderet unicuique
quod suum est. Eleganter Nicetas : *Is, qui Nicetas.*
sus bonitate hanc rerum universitatem excitavit,
contra

contra quam operetur, opificium suum injuriā non laedit, neque enim ab ipso, quæ affecta sunt, aliena sunt, ut nos vexare debeat injuriā: etenim sibi ipsi parcat. Expressimus rationem hanc creationis, & divinæ erga creaturas charitatis, cap. 10. vers. 8. super id: *Manus tuæ Domine, fecerunt me, &c.* quæ non solum ad unicum hominem, sed ad universalem relata eandem vim habet. Si enim Deus sui opificii pater est, non tyrannus, neque hostis, nihil indignum iniquumve suscipiet adversus eos, qui in ipsius potestate ac ditione sunt. Si singula elementa, viventia insuper & homines suis sedibus, locis, regionibus continet & disponit, multo minus singulorum merita turbabit, aut miscabit.

Quem posuit super orbem? id est, Quis est alius mundi dispositor, & singularum partium stabilitor & fundator? In Hebræo propriè, *Quis posuit*, disposuit arte, curā, certo ordine & ratione, orbem, partem videlicet habitabilem, ut præberet commodam stationem terræ animantibus & hominibus? Eleganter Septuaginta utramque rationem in unicum concludunt: *Quis est, qui faciat eam, quæ sub cælo, & quæ insunt omnia?* Et ut tandem dicam, potuit quidem utraque hujus sententiæ pars accommodari, aut certè dici ab Eliu per allusionem ad diluvium, cum Deus suæ iniquitatis manifestissimum documentum præbuit: *vistavit enim impios ingenti supplicio*, deinde *disposuit orbem habitabilem Noe*, & suis justis.

XIV. Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahat.

XV. Deficiet omnis caro, &c.

1. Incertus, & multiplex nexus.
2. Dirigere, vel apponere cor, in bonum & in malum. Illustrati David & Samuel.
3. An Spiritus & Flatus idem sint. Trahere, Attrahere in sacro Sermonis quid propriè. Illustratus Joel.
4. Deus respiratione communicans vitam, cohibito spiritui auferens. Deus avertens faciem quid.
5. In Deo collecta & unita vita creaturarum, Congregari pro perire.

Proculdubio hæc sententia est superioris confirmatio, ad ostendendam perpetuam & constantem divinæ providentiæ & supremæ legis æquitatem. Sed neccendi ratio dubia est. Quidam sic explicant, ut nunc probet Eliu Deum à jure & æquitate quam discedere metu alicujus, uti solent aliquando nostri iudices, cum ipse, cujus potestate omnium vita & spiritus continetur, neminem timeat, sed tuto possit pro libito rerum universitatem perdere. Alii, ut probet Deum nihil ex sua tantum potestate violenter agere, nisi ex æquitate etiam: nam si ex potestate, perderet statim universa, ita D. Thomas. Alii, quod Deus non ex severitate justitiæ, ut dicebat Job, sed ex lenitate agit cum hominibus, ita Philippus, quem sequitur Titelmannus: *Nam (inquit) si, quæ in mundo quotidie geruntur, secundum regulam justitiæ suæ voluerit intueri, deficiet ac peribit: sed cum pietate potius gubernat ac sustinet; nam si iniquitates observaveris, quis sustinere?* Gregorius verò, quem nonnulli sequuntur, existimat, probari nunc, Deum non esse iniquum erga justos, sed justissimum, ut qui statim, ut homo se ad illum converterit, direxeritque ad superna cor suum, Deus placatus illius animum & desideria ad se trahet, & peramanter sibi conjunget, & complebit opus bonum. Hæc interpretatio facit suppositum primæ partis hominem, & secundam Deum, quod cum valde coactum sit, totaque ipsa interpretatio minimè liberalis, mirum est quantum glaciaverit Dionysio, & quam audacter appellat ineptam eam, quæ sequitur, & proculdubio & aptissima est, & simplicissima. Ergo, inquit Eliu, Deus non odit ea quæ fecit, neque hominem malignè persequitur, sed cum justissimus sit, sanctos perpetuam charitate complectitur. Si enim odio quodam prosequeretur hominem, & non potius ad infinita peccata conniveret, jam universum genus humanum

perdidisset, nullumque delectum habuisset sanctorum atque improborum, atqui per-euntibus diluvio improbis, sancti & innocentes servati sunt, in quibus servata etiam est humani generis propagandi spes. Ergo ille æquissimus est rerum humanarum moderator & iudex. Hunc sensum & nexum confirmant singulæ partes.

Si Deus direxerit. Propriè, apposuerit cor suum. quidam ad iram & indignationem referunt. id est. Si opposuerit, vel contra posuerit & obfirmaverit cor suum contra hominem. Septuaginta intellexerunt, significari voluntatis affectum, legunt enim, *si vellet*, idem Vatablus & Tygurina, *Si ei suus animus suggereret*, si collibitum illi fuerit. Et quidem, *Apponendi cor*, pro volendi aut appetendi, loquutio non est aliena ab Scripturis. Sed illud frequentissimum, ut *Apponere cor*, sit advertere animum cum observatione, & vera & attentacogitatione, & quia cum illa animi attentione & sollicitudine conjunctus esse solet animi affectus vel in bonum, vel in malum, cum res amore, vel fastidio & odio mentem & cogitationem sui cura stimulat, inde fit, ut vel ad voluntatis affectum erga res tristes vel lætas referri soleat. Sic nostrates quod intellectus & cogitationis est, ad utramque partem accommodant, cum dicimus: *Tenor las mientes en alguna cosa*. Videlicet apponere, vel figere cor in re aliqua, quam vel amamus, ut retineamus: vel timeamus ut fugiamus: est enim tum amor, tum timor plenus cogitationis & attentionis, sollicitudinis. Et Latinus etiam, ad idem dixit: *O curas hominum*, sive in amando, sive in averfando & fugiendo. In bonum, Psal. 61. 11. *Divina si affluant, nolite cor apponere*, non sunt enim magnā curā, sollicitudine, amore dignæ. Utrumque complectitur eleganter Theodoretus: *Nolite illis vestram mentem submittere*, ret. Sed lucidius Hilarius: *Cum sint magni amoris & desiderii illecebra rapiunt ingenia, mentesque pendulas apprehendunt*. In malum 1. Regum 9. 20. *De asinis, quas perdidisti, ne sollicitus sis* (Septuaginta juxta Hebræum: *Ne ponas cor tuum eis*) ne tristeris, ne timeas, quia inventa sunt. & 2. Regum cap. 3. 33. *Ne ponas Rex super cor suum* (ne timeat, ne cogitet) tantum accidisse mali, dicens: *Omnes filii Regis mortui sunt*. Sic igitur hoc loco: *Si DEUS apposuerit cor*, quod Interpres dixit, *direxerit*, recta in hominem defixerit, odio aliquo aut indignatione stimulatus; quod ex subjecta materia, si non ex proprietate loquutionis, hoc loco intelligendum est.

Ad eum, hominem proculdubio At unus & aliter Interpres, Steuchus, inquam, & qui eum describit, existimant illud pronomen debere accipi in neutro, quoniam Hebræi neutro carent, quasi dicat: *Si direxerit cor ad id*, videlicet, ut justitiam contemnat, & jus pervertat, qui sensus quamvis eodem recidat, sed multo verius & simplicius est, ut antecedens è proximo sumatur, sitque homo, de cujus spiritu statim sermo est. Nam quod Philippus & Beda de Mundo intelligunt, *Cujus*, id est, de quo, *Spiritus & flatum*, id est homines & jumenta Deus auferre potest, coactum est & invitum.

Spiritus illius, & flatum. Facile, inquit, Deo est spiritum vitamque universorum viventium, quam ex seipso, qui vitæ fons est, impertivit, rursus ad se revocare, & colligere, sic extrahunt universa. D. Thomas, Cajetanus, & alii curiosius distinguunt inter *Spiritum*, qui sit rationalis, & proprius hominis, & *Flatum*, qui sit respiratio communis homini cum aliis animantibus, & propria animæ sensitivæ, facit cū hoc Philippus: *Spiritus* (inquit) *dixit animam, quæ vivificat hominem, & flatum, ipsam loco di-præsentem vitam, quæ corporibus nostris per anhelitum ex hoc aere ministratur*. Gregorius, & post illum nonnulli Latini, per *Spiritum* internas cogitationes, per *Flatum* externum externas quoque actiones, quas Deus ad se revocat, cum & internas & externas omnes hominis operationes in se convertit. Myisticum hoc. Illud ergo simplex, ut utrumque nunc ad idem referatur, sive *Spiritus*, sive *Flatum*, cum etiam ex proprietate vocis originalis ferè idem significent, ut ostendimus superius cap. 26. vers. 4. *flatum*, ubi egimus de discrimine *Spiritus*, *Spiramenti*, *animæ*. *Spiritus* ergo, & *Flatum* erit idem quod *Spiraculum*, aut spiritus ille attractus quem inspiramus *Spiritus* & expiramus. Rursus *Spiritus & Flatum*, sit ipsa Dei & respici-

2.
D. Thom.
Titelm.
LXX.
Vatabl.
Tygurin.

Appone-
re cor
quid pro-
priè.

Quod
mentis
est, volun-
tati dare
solemus.
Persus
Sat. 1.

Theodo-
ret.
Hilarius.

LXX.

Eugub.
Africanus.

Philippus
Beda.

D. Thom.

Cajetan.
An spi-
ritus & fi-
tus hoc

Philip.
Gregor.

Simplex
acceptio
Spiritus &
flatum.

Spiritus
animæ.

Spiritus
animæ.

Spiritus
animæ.

Spiritus
animæ.

respiratio Dei, nam relativum illius, potest esse reciprocum, ac si diceret, spiritum suum & flatum, atque etiam si relativum illius referat hominem, constabit idem sensus, nam respiratio, aut spiritus DEI, dicitur esse ipsius hominis, quod homini communicetur, ut statim dicemus. Trahere autem Deum spiritum & flatum ad se, est, non emittere spiritum, sive ut Septuaginta eleganter dixerunt, Cohibere, & spiritum apud se detinere. Nam trahere, proprie est colligere, retrahere, revocare. Unde dicitur Joel. 2. *Stella retraxerunt lumen suum,* quod est inhibere, detinere, & quod emitti aut dispergi solet, colligere & revocare ad sese.

LXX. Trahere, proprie est colligere, retrahere, revocare. Unde dicitur Joel. 2. *Stella retraxerunt lumen suum,* quod est inhibere, detinere, & quod emitti aut dispergi solet, colligere & revocare ad sese.

4. Sed elucidanda hæc, quæ sublimiorem intelligentiam continent: ac primò observandum, Deum, sicut humano modo solet representari ad alias divinas proprietates significandas, ita etiam nunc respirantem, & inspirantem, ac ducentem reducentemque spiritum, quo significatur esse primum vivens, & vita ipsa, vitæque omnium viventium auctor & principium. Cum enim nullum habeamus externum vitæ signum manifestius respiratione, hac vitam ipsam & representamus, & significamus: Manifestum est enim

Galenus de utilitate respirationis, 6. 1. Respiratio manifestum signum vitæ. Deus vitam respiratione communicat. Gen. 2. 7. Ps. 103. 30. Exech. 37. 9. Deus inhibens respirationem, quid significet. Cur Deus dicatur longus & latus naribus. Heb. 12. 9. Gen. 2. 7. Deus avertens faciem quid significet.

respirationem, ut Galenus dixit, ad nullam particularem actionem sed ad vitam ipsam pertinere. Asclepiades dixit, respirationem esse animæ ipsius generationem: & Praxagoras, Corroborationem animæ. Sicut vero per Dei respirationem significatur illius suprema vita, ita per illius flatum & respirationem in res externas, significatur illius primæ vitæ communicatio & viventium processio à primo vivente. Quare sive homini communicatur vita, & anima rationalis, dicitur Deus illam communicasse per inspirationem, sive aliis viventibus detur vita, emittit spiritum suum, sive Apostolis tribuitur vita supernaturalis per Spiritum sanctum, insufflat in eos, sive jubet suo Prophetæ imaginem representare futuræ resurrectionis, jubet ut spiritus insufflet, & reviviscant ossa. Denique propterea appellatur à Moyse, Deus spiritum universa carnis, Num. 27. 16.

5. Tertiò, si Deus dicatur inhibere spiritum, sicut tunc non exhibet illud manifestissimum nobis vitæ signum, ita neque censetur vitam communicare aliis rebus. Et mirum, quod cum ille dicatur longus & latus naribus, quæ sunt instrumentum respirandi proximum, aliquando non respiret. Nam late nares datæ sunt, ubi multâ, magnâ & densâ respiratione opus est, nimirum prona est divina bonitas, ut multum in nos expiret sui spiritus, & vitam diuturnam nobis conferat. Quare jubet nos Paulus: *Pasci spiritu obtemperare, ut vivamus.* Quippe ille non unius tantum generis vitam, sed omne vivendi genus felicissimè conferre nobis poterit. Quare non solum propter duo nasi & duo respirationis vitalia foramina, dicitur Deus, inspirasse in Adam spiraculum vitæ, ut in Hebræo legitur, sed quod illius spiraculum principium sit omnis vitæ, animalis, rationalis, supernaturalis. Quia autem sine respiratione non potest quis diu vivere, dicitur quidem Deus ita cohibere spiritum suum, ut non omnino non respiret, sed ita ut avertens faciem, spiritum suum vivificantem emittat in alios, quibus ingentia beneficia confert, interim eis, quos morte & supplicio afficere constituit, suum spiritum denegat. Conjungenda verò sunt cum his, quæ divimus supra cap. 10. v. 8. n. 18.

6. Vita rerum viventium, quod in illa simplicissima vita unitum est & collectum, per exitum ad creaturas videtur dividi & dispergi in multa viventia. Rursus cum vita aufertur viventibus, videtur quod erat in viventibus divisum atque dispersum, uniri & colligi in suo principio, & vita illa participata revocari ad primam vitam & fontem vivendi. Unde fortè hoc ipsum verbum tradendi, aut colligendi & congregandi, quod subest hoc loco, significat disperdere, aut perire, eò quod cum vita aufertur viventibus, & pereunt, videtur illa ipsa vita congregari, & rursus colligi in Deo, ut spiritus redeat ad eum qui fecit illum. Sic Jerem. 8. 13. comminatur: *Congregans congregabo eos ait Dominus.* Sive, Colligendo colligam, id est, perdendo perdam, vel comedendo consumam, & Sophon. 1. 2. *Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit Dominus, congregans hominem &*

pecus, congregans volatilia cæli & pisces maris (quod statim exponitur) & ruina impiorum erunt, & disperdam homines à facie terræ. Similiter Ose. 4. 3. Lugebit terra, sed & pisces maris congregabuntur. Septuaginta, Peribunt, morientur. Psal. 103. 29. Auferes (colligis, attrahis) spiritum tuum, & deficient. Psal. 25. 9. Ne perdas (colligas) me cum peccatoribus, & cum viris sanguinum vitam meam. quod quamvis alio verbo, sed per similitudinem dicitur Psal. 27. 3. Ne similes attrahas (attrahas, pertrahas, quasi dicat, colligas & congreges) me cum peccatoribus, (& statim exponitur) & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Denique phrasis hæc frequentissima in sacro Sermone, colligendi, pro moriendi, aut perdendi, vel pereundi, sive de justis sive de impiis, Num. 27. 3. Judic. 18. 25. 1. Reg. 15. 6. Isa. 58. 1. Sed unde nam metaphora? Quidam transferunt, vel ex more veterum, qui ossa mortuorum colligebant, aut à frugibus, quæ ablumendæ colliguntur, aut quod qui moriuntur, plurimis, id est, mortuis aggregantur, aut quod cum quis aliquid tollere, & penitus convellere parat, rastris & ligonibus corradiat & colligit in unum locum, ut quod cum magna aliqua strages sit, solent acervi congregari cadaverum. Frigent hæc omnes translationes, ac nihil splendoris habent, si cum ista, quam præmanibus habemus, divinæ vitæ ratione, & vitæ omnium principio & fonte conferantur: colligit Deus ea, quæ sparsim communicaverat viventibus, cum vitam aufert, & vita ad suum auctorem redire videtur, cum abijt ex ipsis viventibus deficiente vitâ illorum, ut jam dicitur.

XV. Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reverteretur.

1. Caro pro homine. Pro universis viventibus.
2. Cinis quid propriè.
3. Spiritus Dei vivificans, & naturalis. Item violentus, & perdens. Duplex respirandi genus.
4. Ingenium arrogantium, Superbia radicitus extirpanda, ne serpat.

A Blato spiritu vivificante, quid ni Caro statim deficeret, periret, expiraret. Omnis caro, quamvis de homine solo posset accipi, propter quem potissimum hæc dicuntur ab Eliu, ita ut sequente parte idem exponeretur, nam homo habet appellationem universæ carnis, Genes. 6. 12. 13. Isa. 40. 5. 6. Eccles. 41. 5. Judith. 7. 16. Psal. 64. 3. 144. 21. Joel. 2. 28. Jerem. 25. 31. & alibi frequenter; sed congruentius videtur, ut universa viventia complectatur. Sicut & Genes. 7. *Consumpta est omnis caro, quæ movebatur super terram, & volucrum, animantium, bestiarum, reptilium, &c.* Similiter etiam Genes. 6. 17. cap. 8. 17. cap. 9. 12. 15. 16. Levit. 17. 11. Num. 27. 16. Psal. 135. 25. Ecclesiast. 10. cap. 14. 28. & cap. 17. 4. & cap. 4. 8. & quamvis illam simplicem carnis appellationem homo frequenter habeat, Genes. 6. 3. Psal. 55. & 77. 39. Daniel. 12. 11. at etiam bruta appellantur caro plerisque locis ex adductis

Es homo. Adam terrenus: respicit ad primam, ex luto originem, quod per spiritum & sufflationem Dei factum est in animam viventem, in cinerem aphas, pulverem vilissimum, tenuissimum, inutilem operis faciendis, vagum & inconstantem. Septuaginta vim expresse runt: *Omnis mortalis in terram abijt, unde & formatus est.* Sententia per se facilis.

Sed illud tandem ad diluendam dubitationem. Qui fieri potest, ut sine Dei spiritu & flatu deficiat vita viventium, cum potius spiritus illius oris atque nasi, indignatio, ira, furor sit? Quare devorat, exurit, & inflamat spiritus nasi illius, cum ardet nasus, Psal. 21. 10. *Dominus enira (in naso) sua conturbabit eos (proprie deglutiet, & exponitur) & devorabis eos ignis, & Deuter. 32. 22. Ignis succensus est in furore (in naso) meo, & Psal. 12. Exardet ira (naso) ejus, & Isaia 30. 27. & 2. Reg. 24. 1. Quare fumat etiam nasus, Dei indignans, Psal. 73. 1. Spiritu nasi consumit & perdit, Job. 4. 9. Genes. 28. 13. *Aufert, & tollit de medio.* Job. 15. 30. *Concuicat, Isa. 63. 3. Arguit, condemnat, Psal. 6. 1. Percutit, Jerem. 33. 5. Sub-**

Vide Gal. Subvertis, Deuter. 29. 23. Jurat, & commina-
de Diffic. tur, Pl. 94. 11. Deuter. 29. 20. Hæc enim omnia
resp. & dicitur facere ira, vel furor ejus, quod in Hebræo
de utilis. est, natus ejus. Et denique dies nati illius est, dies
resp. & ira, Jerem. 1. 23. Thren. 2. 21. Respondeo, non
de ana- omnem spiritum nati Dei lenitatis esse, est
com. ad- aliquando indignationis & exardescentiæ.
ministra- Lenitatis & beneficentiæ est, placida, quæta,
zione. naturalis respiratio, tunc dicitur Deus respirare,
& emittere spiritum suum, creare & recreare cun-
cta, & renovare faciem terræ. At respiratio
frequens, violenta, densa, qualis iratorum, aut
dolentium esse solet, præter naturam & ingen-
ium Dei mitissimum est, tunc ardet, tumet, fumat
naso, tunc non tam respirat, quam exsufflat, urit,
absumit.

XVI. Si habes ergo intellectum, audi
 quod dicitur: & ausculta vocem
 eloquii mei.

4. **J**ubet iterum Eliu, attentum se præbere Job,
 atque omnem intelligentiæ vim intendere in
 eas rationes perpendendas, quas putat esse
 omnino efficaces ad evertendam Jobi senten-
 tiam. Græcus existimat non versari Job in
 explicandis superioribus rationibus, sed potius
 in cudendis & proferendis novis; nam lectio-
 nem Septuaginta: *Si autem non sis monitus, audi*
hæc, hæc Paraphrasi elucidat: Si hæc tibi persua-
derent, bene habet; sin autem, attendere reliqua. Sed
 quidem sive superiora explicet, sive novam ra-
 tionem adducat, semper sibi proponit divinam
 justitiam & æquitatem confirmandam. Consi-
 derat hoc loco Gregorius arrogantiam Eliu:
Habens (inquit) hoc proprium omnes arrogantes, ut
cum fortasse acutum aliquid sentiunt, inde mox ad
vitium elationis erumpant, sensusque omnes in sui
comparatione despiciant. Quibus contingit miseris, ut
plus videndo tenebrescant, quia dum subtiliora atten-
dunt, semetipsos intueri nesciunt. Monet præterea
superbiam, nisi radicitus extirpetur, serpere &
dilatare sese, ac per verborum incrementa in deterius
proficere. Prius enim superciliose dixerat: Si
habes quid loquaris, &c. nunc insolentius: Si habes
intellectum, &c.

XVII. Numquid qui non amat judi-
 cium, sanari potest? & quomodo tu eum,
 qui justus est, in tantum con-
 demnas?

1. *Lectio varietas.*
2. *Prima exponendi ratio. Fundamentum reliquarum*
de Deo cogitationum. Fides illius providentiæ.
3. *Interpretum, atque variarum lectionum conciliatio.*
Verosimilis suspicio lectionis Latinæ corrigenda.
4. *Deligere & dominari similia. Deligendi peculia-*
ria præcepta.
5. *Princeps, chirurgus, & alligator. Illustrati Isaias &*
Ezechiel.
6. *Varia lectio eligitur Latina.*

LXX. **T**oto, quod ajunt, cælo videtur Vulgatus
 ab Hebræis & Græcis discessisse. Quare
 solus ille incedit. Id ut appareat, primum
 varias dissidentes aliorum lectiones congeram.
Græci, Vide tu eum, qui odit iniqua, & perdit malig-
nos, esse æternum, justum, ex Hebræo vero Olym-
piodorus, Nunquid qui odit judicium, obligabit? vel,
ut legit Nicetas, Obligabit ad sanandum? vel etiam
ut alii referunt, augebit, vel, proficiet ad sanitatem;
vel, ut vertit Comitolaus, Obstruet ad sanitatem?
Chaldaus, Num odio habens judicium, custodietur?
Pagnin. Cajetan. Et dominabitur?

1. **P**rima ex-
 ponendi
 ratio de
 Jobo.
 In qua lectionum diversitatem majus discrimen est in forma orationis, quam in verbi significatione; nam ad sanitatem, quam legit Vulgatus, pertinet illa obligatio vulneris, & chirurgorum imitatio. At Vulgatus passively legit, sanabitur, aut sanari poterit, alii adhuc sanare, obligare, dominari. Quod sententiam, & sensum longe diversum videtur efficere: nam si passively sumatur, ad ipsum Jobum refertur. *Qui non amat judicium, extenuatio est, id est, qui odio habet judicium, divinæ justitiæ & judicio detrahit; qui non agnoscit, neque confitetur divinam*

æquitatem, ut tu, ô Job facis, sanari poteris? sanitatem recuperabit amissam? aut etiam cum pravis opinionibus de DEO conceptis male affectus sit animo, melius habere poterit, & ad saniorum mentem adducit? q. d. nequaquam, nam illa bona & integra opinio de Dei providentia & æquitate circa distributionem præmiorum & remunerationem operum, quasi initium & fundamentum est reliquarum de Deo, & de illius bonitate cogitationum, sicut scriptum est: *Sentite de Domino in bonitate; perversa enim cogitationes separant a Deo.* Et iterum: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator est.* Huc pertinet illud Chaldaei: *Num odio habens judicium, custodietur?* id est, servari poterit corpore & animo? aut, eum qui negat divinam providentiam, custodire & tueri vult ipsa divina providentia? adde etiam: *Qui non amat judicium, id est, justum supplicium supremi judicis sententia inflatum, non poterit sanari, neque melius habere, ille enim indicat & percutit, ut sanet vitia, & curet.*

Aliæ vero lectiones, atque sententiæ omnes referunt ad Deum, & confirmant æquitatem, hac ratiocinatione: Oportet eum, qui aliorum vulnera curare debet, & peccatis medetur, adhibendo curationes acres & difficiles suppliciorum, qui justorum etiam & proborum hominum ærumnas, & contritiones alligat, & sanat, esse æquatis & justitiæ amatorem, secus enim, si corruptor justitiæ sit, corrigere non poterit, neque sanare hominum morbos. Atqui Deus est medicus, chirurgus, alligator vulnerum, sanator & curator, ergo Deus non est osor & corruptor judicii & justitiæ, sed judex æquissimus & incorruptissimus. Aut potius conficietur aliter argumentatio cum Niceta: *Deus neque sceleratis licentiam impunitatemque permittit, sed potius morbis atque terroribus ad graviora illis scelera aditum interclusit, & eum, cui vitium amputare vult, morbo aliquo sanat.* Sed hæc sunt judicii & justitiæ actiones: Ergo Deus non odit justitiam, sed palam ostendit, cordi sibi esse judicium, neque odisse res mortalium, sed potius curare atque tueri, neque dominari in homines inique, sed æquissime atque integerrime. Vides quantum inter utramque interpretationem & lectionem intervallum atque dissidium?

Sed ego tamen facile me totam litem compositorum considerem, atque universos Interpretes adducturum in unam & eandem mentem & intelligentiam, unius tantum litterulæ immutatione, si pro sanari, active legeremus, sanare potest, mirifice Vulgatus consentiret cum Hebræo & Hebraizantibus. Et facile quidem potuit in i permutari, legentis aut scribentis ignorantia. Sed nunc mihi non est animus lectionem Latinam & Vaticanam præsertim corrigere, ne corruptor potius quam corrector videri possim. Conjecturam tamen, quæ eam lectionem non improbabilem efficit, proponam. Primum quod Philippus active legit tum in textu, tum in commentario; sic enim scribit: *Manifestum est, quia is, qui juste & recte judicare non diligit, neque sanare a vitis animam, neque corrigere quemquam potest.* Et quomodo tu Deum sanatorem languorum nostrorum, iniquitatis notare præsumis? Quæ eadem verba descripsit Beda: & ubiter quidem admonendum lectorem duxi, pleraque ex iis, quæ in Commentariis in Job, inter opera Hieronymi circumferuntur, quæ vere Hieronymi non sunt, sed Philippi, perperam descripta esse, & à vera Philippi lectione & interpretatione longe aliena, qualis hic locus est. Hieronymi secunda pars sic legitur depravatissime: *Quomodo sanator es languorum nostrorum, qui iniquitates notare præsumis?* Quod vix idoneum aliquem sensum habere posse videtur. Accedit præterea, verbum activum in Hebræo, & illud quod non ultimum est, contextus & coherentia cum antecedentibus & sequentibus; nam versatur in confirmanda divina providentia & æquitate, cum qua nihil videtur facere prima illa lectio passivæ vocis. Secunda etiam pars sententiæ nullo modo cohærebit, qui aperte de Deo est: *Quomodo tu eam, qui justus est, condemnas?* Quare consonabunt omnia, si referas ad Deum, & legas: *Qui non amat judicium sanare potest?* Nam qui justitiam non amaret, recte administrare mundum

Sap. 1.
Heb. 11. 6.

Secunda
exponen-
di ratio
de Deo, &
de illius
æquitate.

Nicetas.

3.
Interpre-
tum re-
concilia-
tio.

Verosimi-
lis suspi-
cio lectio-
nis emen-
dandæ.
Philippi
lectio
adver-
sa.
Beda.

Commen-
taria, quæ
circumfe-
runtur,
Hierony-
mini me-
moranda.

nunquam potuisset : neque aptus esset alligandis hominum & animorum morbis , curandis plagis , corrigendis moribus. Adde etiam ex Græcis : Si ille justitiam odisset , injustos & improbos non alligaret , & vinceres , neque carceres supplicio , neque mederetur improbis inflicto dolore ; sic enim ille percutit , & manus ejus sanat ; vulnerat , & medetur : ut cum improbos propter improbitatem percutiat & vulneret , cum primum illi resipiscunt , statim sanat ; justos vero nequaquam faciet , contristetve. Quare neque impios fovet , neque probos affligit.

Commo- Sed si omnino retineatur Latina lectio, quam
dus sen- in manibus habemus, *sanari potest* ; referendam
sus Latinæ nihilominus ad Deum existimo : Deus si non
lectionis, amaret judicium , sanari ab injustitia non possit.
Nunquam curari opera & industria medici alicujus, principisve superioris , atque potentioris , nunquam alligari , nunquam carceri , & prohiberi ab injuriis , & tyrannide exercenda , nullius jus intactum & firmum reliquisset , nunquam justitiam administrasset. At videmus multa justitiæ exempla atque supplicia edita in improbos , & pleraque illum ex jure agere , dubitare ergo de illius justitia & æquitate nemo jure potest. Hæc de sententiæ intelligentia, nunc de illo verbo, *sanandi*, non nihil.

4. Est quidem verbum *Habas*, valde tæcundum, unde tot lectionum, ut vidimus, varietas pululavit, sed pulchra potissimum analogia *sanandi*, & *dominandi*, primo quippe significat *alligare*, aut super imponere alligando, aut circumligare , & obvolvere , quod licet in *cincturam jumentorum* conveniat, ut dicit R. Mardok, quibus alligantur onera , tamen potissimum convenit in rem chirurgicam , quæ fasciis & vinculis mederi solet vulneribus & fracturis. quare licet aliquando vertatur *mederi*, aut *sanare* , sed non significat in universum omnem medicinam , ut R. Mardoch. existimavit, confundens hoc verbum cum *Rapha*, quod absolute est *mederi* , sed illam medicinæ partem, quæ in curandis vulneribus, & ulceribus , & confractis membris alligandis & vincendis versatur ; & illam potissimum , quam Hippocrates & Galenus in *Officina chirurgi*, & in lib. *de fracturis*, persequuntur, quod sanandorum vel ulcerum, vel vulnerum in ligatura potissima vis consistat. Ut enim idem Hippocr. lib. de Medico dixit : *Deligatio propria & genua medicina est, ex qua ager opem sentit*, nihil enim relinquunt, quod non præcipiant sive ligandi, & fasciarum materiam, sive nodum, sive filum, quo fasciæ consui debent, ne quam expediat, aut deligatura arctior aut laxior, aut fortior debilioreve sit, ne citius resolvatur, aut dolorem vel laborem efficiat, ne sit inelegans, sed pulchra & concinna, ne tarda & laboriosa, sed cita, expedita, facilis, unde debeat incipere fasciæ, qua via circumducenda, quibus linteolis firmanda, quando fasctarum numerus augendus & minuendus.

Alligare unde tot lectionum, ut vidimus, varietas pululavit, sed pulchra potissimum analogia *sanandi*, & *dominandi*, primo quippe significat *alligare*, aut super imponere alligando, aut circumligare , & obvolvere , quod licet in *cincturam jumentorum* conveniat, ut dicit R. Mardok, quibus alligantur onera , tamen potissimum convenit in rem chirurgicam , quæ fasciis & vinculis mederi solet vulneribus & fracturis. quare licet aliquando vertatur *mederi*, aut *sanare* , sed non significat in universum omnem medicinam , ut R. Mardoch. existimavit, confundens hoc verbum cum *Rapha*, quod absolute est *mederi* , sed illam medicinæ partem, quæ in curandis vulneribus, & ulceribus , & confractis membris alligandis & vincendis versatur ; & illam potissimum , quam Hippocrates & Galenus in *Officina chirurgi*, & in lib. *de fracturis*, persequuntur, quod sanandorum vel ulcerum, vel vulnerum in ligatura potissima vis consistat. Ut enim idem Hippocr. lib. de Medico dixit : *Deligatio propria & genua medicina est, ex qua ager opem sentit*, nihil enim relinquunt, quod non præcipiant sive ligandi, & fasciarum materiam, sive nodum, sive filum, quo fasciæ consui debent, ne quam expediat, aut deligatura arctior aut laxior, aut fortior debilioreve sit, ne citius resolvatur, aut dolorem vel laborem efficiat, ne sit inelegans, sed pulchra & concinna, ne tarda & laboriosa, sed cita, expedita, facilis, unde debeat incipere fasciæ, qua via circumducenda, quibus linteolis firmanda, quando fasctarum numerus augendus & minuendus.

Lex liga- Denique legem ligaturæ præscripsit Hippocrates, tanquam *ut in medicina, te tanquam in civitate* (interpretante lex in Re- Galeno) juberet ea , qua in ligando faciendâ sunt , prohiberetque contraria.

5. Ex hoc *alligandi* munere elegans translatio ad Pulchra Principis dominatum. Non solum quod analogia Principes ligent facinorosos, & in vincula coniciant , non solum, ut indicavit R. Mardoch, quod legibus coercent & ligent subditos. sicut & deligaturam, at- scriptum est *Alligans onera gravia & importabilia*, turam, at- &c. sed quod Princeps esse debeat alligator que prin- vulnerum sui populi , chirurgus , sanator. cipatum. Quare ille , quem ad imperium populi voca-

R. Mard. bant, detractans tam difficile munus, respondit *Isai. Non sum medicus. ubi Theodotio , qui liget vulnera , & provideat sanisati. Clarius vero Sept. Nomen Princeps populi huius. Quare ad imperitos & pravos Principes illud pertinet Eze. h. 34. 4. Quod confractum est, non alligastis. & Isa. 1. 6. Vulnera , & livor , & plaga tumens non est circum ligata* (hæc deligatio non est à verbo *Habas* , sed à *Zaras* , quod duo contrarii videtur significare , com-

77 primere & quasi circumligare , deinde etiam , dissolvere , sive irrorare , quod fit spargendo, quare proprie etiam legas , non est irrorata , vel non est persuasa , id est , non est conspersa liquore aliquo medicato , aut vino. quod eleganter cum re ipsa vulneris & plagæ : ut enim Hippocrates l. de fracturis faciendum præcipit :

& Galenus in illius commentario docet, *Summa Hippoc. curationis in perfusione sua est est*) neque curata medicamine (videlicet post primos dies , cum ce- ratum , aut quid simile adhiberi oportet , ex medicinæ præcepto. Sed proprie ex Hebræo, non est alligata , aut obvoluta. Hæc enim est propria & genuina vulneris curatio fasciis & vinculis) *Neque fons oleo*, Illa vera sunt optimi & benignissimi Principis Isa. 61. 11. ut mederer (Septuaginta, *sanem*. Proprie, superalligem, vel obvolvam) *contritis corde*. Cum enim Hippocr. & Galen. artem tradiderint alligandi & curandi fracturas aliarum partium corporis humani , at cordis fracturam solus Christus Jesus alligat & sanat, & 30. 26. *In die, qua alligaveris Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ ejus sanaveris*. Vide quæ diximus super c. 5. 18. Ezech. 30. 11. Ole. 6. 1. Vides igitur recte sententiam nostram referri ad Deum & Principem totius universitatis creaturarum, qui certe nisi æquitatis amator esset , & juste administraret res humanas , neque medicus , & chirurgus hominum , pro suo dominandi munere , esse potest. Quare claudit Eliu suam rationem vehementi interrogatione, permixta administratione, & insectatione temeritatis Jobi, *Quomodo, nunquid, eum qui justus est, in tantum*, id est, ut proprie ex Hebræo legi potest , tantum justum, vel, tam magnum justum, *condemnas impietatis*, vel, ut supra de hoc verbo diximus, *impietatis* ? Potest etiam illud , *in tantum*, construi cum verbo condemnandi , *in tantum condemnas*, id est, tam pertinaciter , tamque temere illi affingis injustitiam ?

Cæterum quia illud , *in tantum*, ex proprietate vocis Hebræicæ significat magnitudinem sive continuam, sive discretam, quæ est multitudo. Septuaginta hoc retulerunt ad longitudinem quandam, & quasi multitudinem annorum, videlicet ad æternitatem : legunt enim , *æternum justum* ; alii vero, ut Pagninus & Cajetan, legunt, *multum justum*. Et longe quidem alio sensu ; accipit enim Cajetanus *pro multitudine justam impietatis*, vel condemnat, supple, Deus ? Quasi dicat : Nunquam Deus multitudinem justorum condemnat, aut supplicio afficit ; tunc enim aperte esset iniquus : sed dum quosdam punit, alios servat, quod signum est æquitatis , qua perpendit singulorum merita , ut videre est in diluvio , cum ex universali clade totius fere generis humani paucos eripuit. Sic igitur nova hæc erit ratio ad confirmandam divinam æquitatem. Sed simplicior & elegantior est nostra lectio, atque sententia.

XVIII. Qui dicit Regi, Apostata. Qui vocat Duces, impios.

1. Græcorum interpretatio, *Prædicatori audendum verum dicere in conspectu Regum. Illustratus Samuel, Paralipom. & Lucas.*
2. Hebraizantium scientia coarctata. Simplex interpretatio, *Deus frangens improbitatem Principum.*
3. Adamantis proprietates, *Deus & Propheta potentes improbitate. Illustratus Ezechiel.*
4. Dicere, *de judice Principe. Rex pro divite, & domino.*
5. Belial, *quid significet, qua illius ætymologia. Explicatus Samuel.*
6. Principum nomen à liberalitate. *Sponsus suas servans leges Lacedæmoniorum ritus.*

Iterum in hac sententia Vulgatus , Græci , 1. Hebraizantes dissentiunt. Sed bene est, Græci quidem existimant Jobum nunc reprehendi, quod Deo injustitiam attribuerit , hac similitudine, vel argumento à minori : Si is , qui dicit Regi, *Inique agis, apud Principes summa improbitatis judicium subit*, existimant enim dominationis odio scelerata quadam machinari , quid illis fiet , qui Deo dicere audent , *Agis inique* ? Et acute quidem observavit Chrysostomus : *Apud Principem Chryst. impium judicari eum , qui terreno Regi exprimat injustitiam , neque enim apud Deum necesse est esse & prædicationis ejusmodi.* Contingit enim, ut Regibus atque Principibus publica peccata exprobranda sint, loquatur quamvis capitis periculum subeundum sit dum a Prophetæ : qui nisi hac animi virtute polleat , tam Re- indignus gibus.

Regem indignus est nomine Prophetæ, & ministri verbi Dei, sic Azarias ille 2. Paralip. 26. insigni virtute & zelo divini honoris, Regi Ozæ restitit, & de illo quidem 1. Paralip. 6. 10. dicitur: *Ipsa est, qui sacerdosio functus est*, quali dicat, Hic est sacerdotis nomine dignus, qui in faciem Regis restitit. Docuit Christus Jesus leones hujusmodi regios pro vulpeculis habere, cum objicientibus sibi Herodis timorem respondit, Luc. 13. 32. *Ite, & dicite vulpi illi*, nihil moratus vel Herodis minas, vel quod illi renuntiarent, quid de vulpinis illis moribus ipse sentiret. Sed tamen regia per se dignitas nunquam non est colenda, etiam cum Princeps iniquus est. Non agnoscebat quondam Pythonissa illa Saulem Regem, at cum primum evocata est anima Samuelis, statim illum agnovit: cum enim vidisset mulier Samuelem, 1. Regum. 28. 12. *Exclamavit voce magna, & dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul*. Agnovit nimirum, quod Samuel signum aliquod reverentiæ, & honoris præbisset coram Rege Saule, ex quo Pythonissa cognosceret adesse Regem, quamvis apostatam, & à veri Dei religione & obedientia ad Pythones deficientem. Ista interpretatio Græcorum non est inepta.

Regibus etiam im-
piis obe-
dientia
debita.

2. **Secunda** Hebraizantes per Regem, intelligunt Deum; per Duces, aut Principes, Angelos divinæ justitiæ utque providentiæ ministros; quasi dicat Eliu: Tu ipse, o Job, es, qui dicit, vel sensus, *Dicens Deo Regi*, absque jure mundum administrare, & illius administratos Angelos eodem iniquitatis crimine involvendo censens. Ita Cajetanus, Vatablus, Isidorus: quare tota sententia expressa ad verbum ex fonte, est hujusmodi: *Nunquid dicendum Regi Belial? Impius ad Principes? ita ne audes, o Job, Regem Regum, atque ejus Magistratus, Ducesque laceßere contumeliis? Expositio quoque hæc in nostram lectionem convenire potest. Sed illud paulo coactius, quod Angelorum nunc meminerit Eliu cum nunquam illorum meminerit Job.*

Tertia, & germana expositio. Deus co-
primens
improbi-
tatem
Principum
improbo-
rum.

Tertio, Quod Vulgatus expressit, lenissimum est, atque egregie coherens, & additione illius relativi rem illustravit; Deum enim refert: Qua, inquit, ratione Deus appellari injustitiæ potest, qui alios injustitiæ appellat atque condemnat, nullius, quamvis potentissimi Regis, personam reveritus? Forte vero alludit ad id, quod dixerat ipse Job. c. 9. 24. *Terra data est in manu impij, & cap. 16. Conclusio me Deus apud iniquum, &c.* quasi dicat: Minime verum est quod dixisti, o Job: nam si Deus Reges iniquos palam arguit impietatis, profecto illius voluntate aut jussu iniqui non sunt; neque ille vult regnare impios, neque juris atque æquitatis hostes principibus & ducibus connumerat; sunt quidem Reges potentissimi, sed potentior illis est, atque illorum nequitiam & improbitatem frangit. Cum quo eleganter videtur illud facere, cum Deus jubet Ezechieli bono animo concionari adversus Regum & Principum improbitatem, Ezech. 3. 8. *Ecce, (inquit) dedi faciem tuam valentioribus faciebus eorum: & frontem tuam durioribus frontibus eorum: ut adamantem & ut tes fortiores adamantibus, & adamantino, ut qui respuant ictus divinarum admonitionum, ignemque beneficiorum vincant, ac nusquam divino verbo incalescant (quæ sunt adamantis proprietates) est tamen adamas quoque Deus, ipse illiusque durissimum judicium, suppliciumque gravissimum, ut interpretatur Theodoretus super id Amos 7. secundum lectionem Sept. Quid tu vides Amos? Et dixi, Adamantem. Et dixit Dominus ad me: Ecce ego imponam adamantem in medio populi mei Israel, luculentam, inquit Theod. & admodum duram plagam inferam, similemque adamantis, qui ex omnibus materiis durissimus est, & fortissimus. Sed ejusmodi tamen adamas est divinum judicium divinaque justitia, qualem scribit Plinius nobilioris fortissimæque naturæ, qui alios adamantes frangere & perforare potest. Sic sane potentissimus Deus potentissimos Reges impios injustitiæ & iniquitatis accessitos damnat, & gravissimis tormentis confringit.*

Plinius Adamantem frangi & perforari alio adamantino nobiliori.

4. **Dicere** Quasi Princeps & iudex pronuntiat: est enim illud dicere iudicis & Principis jubentis & statuentis aliquid. Sed præterea etiam dicit, *Pineda Tom. II.*

in jus vocat, severissime corripit, non permittit Judice, abire impune, sed sua sententia & delicto condemnat. Regi, live Rex proprie accipitur, live Rex pro viro divite & potentiori: hoc enim modo divite & Latinus non raro Regem accipit, nam domini à domino, servis Regis nomine colebantur, ut etiam Grammaticus observat, super id Terentii Terenti. in Phœmi: *Nemo satis pro meritis gratiam Regi refert*, id est, suo domino; ubi Donatus Donas. inquit, *Regem dicit aut regnantem, aut dominum, Plautus, aut divitem.* Cujusmodi illud est Plauti in capti.

Postquam meus Rex est positus hostiam.

Martialis in Priscum:

Martial.

Cum te non nossem, Dominum Regemque vocabam?

Cum vero te novi, jam mihi Priscus eris.

Idemque ad Ollum:

Quod te nomine jam tuo saluto,

Quem Regem & Dominum prius volebam, & cas.

Denique Regis nomen, sicut & divitiis, pauperi oppositum qua ratione videtur Columellæ dixisse: *Mencenarium circumvolitare lumina potentiorum sonumque Regis rumoribus augurari.* Colum. in præfat. Horat. 2. Car. Od. 14.

Et Horatius:

Sivi Reges,

Sive inopes erimus coloni.

Hinc etiam dicebatur Rex convivii, opulentior Dominus; unde illud, *Rex convivium cum Rege Rex convivii.* Et quidem opulentiores regnum divitiis vel parabant, vel mercabantur, vel expugnabant. Proverbi-um.

Apostata Apostata, inquit, convincit, & damnat. Pro Apostata est enim in Hebræo Belial, Belial quam vocem cum Vulgatus frequenter intactam relinquit, at interpretatur Judic. 19. 22. *Absque iugo Prov. 16. 27. Impium. Deut. 15. 9. Iniquum. 85. 41. 9. & Ps. 101. 3. Injustum. Nahum. 2. 1. Dispersorem, vel, vastatorem. Nahum. 1. 11. Prævaricatorem. 3. Reg. 21. 31. Diabolum, sed Apostata vertitur hoc loco, & Prov. 6. 12. & hanc ipsam significationem versio probat Hieronymi Nahum. 2. & quod Hieron.*

Græce est apostata, ait Latine interpretari, prævaricatorem. Rursus idem Hieron. super id Ephes. 4. *Nolite locum dare diabolo, sic scribit: Diabolus Græcum verbum est, quod Latine dicitur Criminator; lingua vero Hebræa Satan appellatur, id est, adversarius sive contrarius, & ab Apostolo, Belial, hoc est absque iugo, quod de collo suo Dei abjecerit servitutem, quem Aquila Apostatam transtulit. Sciendum est ubicumque in veteri lege filij pestilentia scribuntur, sicut ibi: Filij autem Eli filij pestilentia: ibi in Hebræis voluminibus, Belial, hoc est, diabolus pro pestilentia nominari. Lices plurimi pro Belial, corrupte in Apostolo Beliam legunt. Idem fere scribit super id Isa 37. 1. Visitabit Dominus super Leviathan. Quod autem ait, pestilentiam, interpretari, est secundum Septuag. LXX.*

quo etiam modo vertunt 1. Regum. 1. 16. qui tamen non semper eodem modo interpretantur, nam Deut. 5. 9. Judic. 12. & 3. Reg. 21. 13. & Proverb. 6. 11. vertunt iniquum, aut iniquitatem. & Nahum. 1. 11. Contrarium, denique nemo est, neque ipse Hieronymus, qui huic nomini perpetuam aliquam significationem tribuat, sed quam locus ipse exigere videtur, quam omnes in eo conveniant, quod significet nefarium aliquem improbitatis gradum, & hominem insigniter improbum, divinæ legis desertorem, & hostem impudentissimum. Quales videntur describi 1. Reg. 2. Filij Heli, filij Belial, nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum, id est, divinorum contemptores, & procacissimi in Deum & homines. Rursus pater illorum his verbis illos delineat: *Quare fecistis res hujusmodi, quas ego audio, res pessimas, ut transgredi faciatis populum Domini? & non audierunt verbum patris sui, ubi videtur scelus filiorum Heli in eo constitui, quod non solum erant apostata, sed etiam ut ait S. Ephrem Orationi de Heli sacerdote, Quod populum ad apostasiam inducebant, Basilii proœmio in Ethic. eos vocat filios Belial, quod scilicet peccabant, non ex ignorantia. His vero opponit*

plaza nomen explicat, cuiusmodi sit iste clamor & dilceptatio, nempe forensis, cum potentiores in iudicio contra pauperes contendunt, & clamoribus potius & minis quam jure & lege infirmiores vincunt. At cum præsides in forensi iudicio Deus, nihil obtinent divitum clamores; potior enim causa est pauperis silentis & afflicti. Propterea Septuaginta legunt hunc locum, ut monerent pauperes, ne nimium fiderent potentioribus, quorum auxilium sæpe fallit, sed Deo, qui exaudit pauperum clamorem: *Vana*, inquit, *es evadens, clamasse, & orare virum, ubi eleganter Nicetas: Qui hominum implorant auxilium, & qui Principibus fidunt, stulti sunt, neque ex ea re lucris quidpiam faciuri sunt.*

LXX.

Insidium
auxilium
potentio-
rum.

Nicetas.

3.

In Deum

non cadit

acceptio

persona-

rum.

Unde ori-

atur acce-

ptio per-

sonarum.

Dives &

pauper

apud

Deum

æqualis

conditio-

nis.

Opus enim manuum ejus sunt universi. Ratio est, quare non possit in Deum cadere acceptio personarum, quod hominum supremus auctor & creator sit; quare cum & ipsi homines, & universa humana dignitas atque splendor effecta sint à Deo, non potest ille mirari, neque revereri opera manuum suarum. Frequenter enim acceptio personarum solet aut ex timore, aut ex reverentia inferioris erga superiorem proficisci, quæ nulla esse in Deo potest erga creaturas. Hinc etiam infertur ratio altera, quod Deus non accipiat divitum & potentiorum personas, sed æquali studio & charitate omnis conditionis homines, tam servum, quam dominum, tam divitem, quam egentem prosequatur, videlicet quod in natura æquales sint: nam auctor naturæ eisdem manibus finxisse, & creasse videtur utrumque, ne dives existimet se superioris naturæ, aut ex nobiliori argilla, & pretiosiori materia formatum, quam pauperem. Pari igitur providentia, pari charitate omnes complectitur Deus. Rem hanc totam Sapientia exposuit cap. 6. 8. *Non subtrahes (quasi præ timore, non formidabit) personam cuiusque Deus; neque verebitur magnitudinem cuiusquam; quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter curæ est illi de omnibus.* Vide quæ supra diximus c. 31. 17. 14. 15.

XX. Subito morientur: & in media nocte turbabuntur populi, & pertransibunt: & auferent violentum absque manu.

1. Sententia paraphrasis. Repentinum impiorum exitium quid designet.
2. Allusio ad Egyptiacam noctem: Impii male securi. Illustrata Sapientia.
3. Turbari quid proprie. Denotat imminens discrimen. Impiorum supplicium ad aliorum exemplum.
4. Alienæ aliorum interpretationes. Pertransire ad oblivionem & contemptum rei. Explicatus Sapientia.
5. Germana expositio. Pertransire ad supplicii executionem & conculcationem. Violentus quis. Illustratus Moyses.
6. Manus absque manu. Ad manum, in sacro sermone quid.

1.
Sententia
paraphra-
sis.Repentini-
um sup-
plicium,
quod de-
clinari
non pot-
est.

2.

Impiorum

mala se-

curitas.

Allusio ad

noctem

Egyptia-

am.

ITA, inquit, universi homines sunt in supremi Creatoris potestate, ut non solum illos arguere, & in faciem exprobrare scelera, sed digno supplicio afficere possit, nullâ dignitatis aut opulentia, sed tantum vitæ & scelerum habitâ ratione. Frequenter igitur Tyrannus repente interficit, perturbat & exagitat illorum Respublicas, patefacit hostibus omnia vastantibus, illorum civitates & arces munitissimas, atque omni humanâ ope destitutas, publico exemplo ac morte turpissimâ traducit.

Subito morientur. Indicatur supplicium divinum, cuius nulla humana causa assignari potest. Vide quæ diximus cap. 1. verl. 18. & cap. 15. verl. 30. & cap. 37. verl. 20. & sæpe quidem de repentino Tyrannorum impiorumque interitu dictum à nobis.

Es in media nocte. Oscitabunda & dormitabunda impiorum securitas, omnis discriminis oblita, tum etiam omnis consilii in ipso discrimine ignara & impotens. Vide quæ diximus cap. 27. verl. 20. & cap. 20. verl. 26. Fortè nunc allusio est ad Egyptiacam illam noctem, cum turbatus est populus, interfecti primogeniti, & ablati sunt violenti absque manu, & pertransiit Angelus

vastator, ut describitur Sap. 13. *Cum quietum silentium contemneret omnia; & nox in suo cursu medium iter haberet, &c.* Et subjicitur conturbatio somniorum & visionum. Idem contigit Balthazari, in ipsa sui convivii & impietatis nocte, Daniel. 15. 30. & Diviti avaro, Luc. 12. 20. Sicut enim plerumque, cum noctu fulgurat, montes atque procerissimæ arbores de cælo tanguntur, sic divini supplicii ignis impios, ac potentissimos Tyrannos frequenter tetigit, & in fumum atque favillam universam illorum gloriam & potentiam convertit.

Turbabuntur populi. Alii intelligunt populum oppressum seditionem nocturnam concitaturum adversus nequissimos Tyrannos. Sic nonnulli Latini: sed alienè & improprie; nam verbum originale affert eam turbationem, quam efficit impendens periculum, aut metus alterius potentioris, ut explicatur eadem voce 2. Regum 22. *Commota* (turbata, perculsa, concussa) est, & contremuit terra, fundamenta montium concussa sunt, & conquassata (iterum eadem vox, turbata, Septuaginta verò Pl. 17. *Commota*) quoniam iratus est eis, & Jerem. 25. 16. *Turbabuntur & insaniunt.* Sic percellentur populi sui Principis morte, & repentino exitio. Minus congruit paraphrasis Tygur. *Velut torrente afferentur populi.* Eleganter verò Philip. *Hoc* (inquit) *modo turbabuntur populi; qua turbatione terram sensibilem legimus conturbatam, sicut Propheeta ait: Commovisti terram & conturbasti eam, sana contritiones ejus, quia commota est; sic sapiens exemplum peccatorum hominum pertimescens, astutior sit castigato insipientie.*

Esperantibunt. Alii ad popularem tumultum: tumultuantes enim cives, hac illac discurrent, ut omnia occupent, & magistratus cum Principe de medio tollant. D. Thomas ad transitum de loco in locum, & mutationem sedis pristinae, & commigrationem gentis; vel ut *Dominum commutent, & principes suos deserant.* Vatablus, *Us interreant.* Sed aliena omnia. Illud minus incommodum, quod subita Regis morte perculsi & perturbati cives, paulo post facile conquiescent, & minime ægreferant mortem Tyranni lævissimi: quare statim & admirationem & tristitiam deponunt, libertate consequuta. Ergo pertransibunt, id est, non hærebunt in subito illo & tristissimo eventu, nihil morabuntur, neque lugendam censibunt Regis improbi mortem. Nos dicemus: *Passaran por ello, vel passara seles y oluidarensse.* Quam proprietatem videtur habere hoc verbum Jerem. 2. 20. *A seculo confregisti jugum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non serviam.* quod alii d. ducentes vocem non à *Ghabad*, quod est *servire* sed à *Ghabar*, quod est *transire*, legunt: *Dixisti, Non transibunt, vel, Non transibo. No passere por ello, vel, no a de passar assi.* quasi dicat, Non ita fiet. Sic etiam Prov. 19. 11. ** Gloria viri est * El hom. iniqua prætergredi.* ab eadem radice præterire, id est, contemnere, dissimulare, & oblivisci injurias, neque difficilem aut mirabundum, vel iracundum hære in illatis contumeliis. Ita igitur in hoc loco, populi, qui ex nutu Tyranni pendebant, illo jam sublato repentino casu, primum mirabundi *stupent*; paulò post contemnent, obliviscuntur, quod quidem ad Tyranni supplicium, & ad divinæ justitiæ atque potestatis amplificationem pertinet. Sed hoc quamvis argutum, non videtur omnino solidum.

Illud tamen videtur optimum, atque simplicissimum, ut verbum *pertransibunt*, atque *aufferendi*, referatur ad divinæ justitiæ ministros, & supplicii impiorum executores; sive ad hostes, quibus Deus utitur ad inferendum improbis supplicium; sive ad Angelos, quibus Tyrannorum interitus & pœna frequenter demandaret. Sic Exod. 12. 12. *Transibo per terram Egypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Egypti, &c.* & infra 13. *Transibis percutiens Egyptum.* Est enim ille habitus victoris depopulantis, & obvia quæque prostermentis, nemine retardante, vel resistente. Vide quæ diximus cap. 15. verl. 19. Hostes ergo, aut Angeli missi à supremo iudice *aufferent*, non solum de medio tollent, sed removebunt & dejicient de sua sede & loco, præcipitabuntque violento impetu; *violenter*, vim vi quasi repellentes & savitiam atque inhumanitatem divinâ severitate comminantes. Affert autem, *violenti*, nomen nescio quid

Noctu
montes de
cælo tan-
gi, poten-
tiores pere-
cui.

3.

wyj

Turbatio
ex metu.

LXX.

Philip.

pf. 19.

Ex impio-
rum sup-
plicio, ali-
orum in-
structio.

4.

Alienæ

aliorum

interpre-

tationes.

D. Thom.

Pertransi-
re de obli-
vione &
contem-
ptu.wyj
nyj* El hom-
bre de-
honra a
de saber
passar por
cosas, y
dissimu-
lar agravios.

5.

Germanus

ex-

plicatus

pertransi-

re de mi-

nistis di-

vinæ ju-

stitiæ.

710

Violentus
quis.

711

quid

quid tyrannicam, & ferocitatem quandam tarrum.

6. *Absque manu.* Alii existimant Hebraismo significari, facile, nullo negotio, absque labore ullo Tyranni statum labefactandum, & divinae justitiae impetu prosternendum. Sed nunquam invenio ejusmodi phrasim in sacro sermone; potius id, quod ad manum est, facile & in promptu est, ut 1. Reg. 21. *Si habes hanc ad manum hastam, vel gladium.* & Etdra 7. *Secundum sapientiam Dei tui, quae est in manu tua, id est, quae abunde tibi suppetit, & qua facile uti poteris.* Vatablus: *Amovebunt forsem non manu, id est, non potentia, quia saepe à famulis interficiuntur Tyranni.* Eò etiam, respexit D. Thomas intelligens absque manu armorum, sed insidias. Idem ferè Latini. Gregorius nullam humanam industriam, neque hominum ministerio, sed coelitus invisibiliter. *Absque manu, inquit, auferent, quia subito exitu urgente invisibiliter rapiunt, qui visibiliter rapiunt: vidis ipse quos rapuit: sed quis illum in morte rapiat, non vides.* Frequenter manus pro ministerio, sed frequentissimum est, ut manus pro ope & auxilio, robore, viribus. Qui quondam vim afferebat infirmioribus, ad summam imbecillitatem redacto nemo suppetias feret. Cum dormieris enim, neque aliorum manibus sustineri poterit, sed neque ipse invenies manus suas. Breviter & eleganter Philippus, *Absque manu, id est, praesidio eris.* Huc fortè spectat, quod nuper ex Septuag. adducebamus: *Vana eis evadent clamasse & orare virum, abusi sunt enim inique exbonoratis infirmis.* Augustin. *Cum excluduntur infirmi.* Exponit deinde: *In eo male uti sunt, quia spiritum sequi maluerunt, Deum ista non curare, ex hoc enim illis male veniat, ut in necessitatibus suis clamens, & rogens hominem, cum Deum rogare debuerint.* Sed aliter Nicetas: *Abusi sunt potestate, propterea quod humana gratia causa, imbecillos, & pauperes suo iure prohibuerunt.*

XXI. Oculi enim ejus super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat.

XXII. Non sunt tenebrae: & non est umbra mortis, ut abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem.

1. Divina aequitatis amplificatio ex illius oculis perspicacissimis.
2. Supremus Iudex despiciens, & dijudicans minutissima & occultissima quaque. Explicatus Daniel.
3. Dei verbum, pro illius sententia in iudicio. Cur dicatur procedere ex ore illius gladius biceps.
4. Operari iniquitatem translatum ab agricultura.

1. *Divinae justitiae amplificatio.* Alii censent statuere nunc Eliu rationem aliam pro confirmanda Divina justitia & aequitate, petitam ex Divina cognitione: Omnia ille videt; ergo iuste omnia judicat. Sed hæc ratio adversus protervum qui Divinam aequitatem negaret, non habet multum virium. Respondere enim posset, Deum videre quidem, sed connivere sceleribus impiorum; neque valde juvare proborum hominum pietatem, aut primum. Ergo non est nova ratio, sed simplex Divinae justitiae amplificatio. Omnia videt, omnia contemplatur, nemo potest vitare Dei conspectum. Septuag. *Ipsa inspector est operum hominum, nihil ille contemnit, quod non examinet severissime; non solum publica scelera, sed etiam, quæ nemo præter illum videt, occultissima quæque, hominum videlicet studia, & minutissimas quasque cogitationes atque universas vitæ instituentium rationes.* Vide, quæ supra diximus cap. 31. 4. c. 24. 23. & cap. 23. 10.

2. *Supremus Iudex vocant ad examen omnia occulta.* Cohæret deinde quod sequitur de tenebris, vel locis obscurissimis, & umbra mortis loco videlicet secreto ab omni humano conspectu, subterraneo, & impervio lumini viventium. Septuag. *Neque eris locus, ubi latent, qui faciunt, iniqua, nihil igitur est tam occultum, quod æquissimus iudex non revocet ad examen sui iudicii.* Diximus non semel de umbra mortis. Nunc autem Greg. argute, sed non omnino simpliciter, per tenebras, ignorantiam, per umbram mortis, oblivionem, quæ mortis comes est, significari existimat. Deus (inquit) mala

hominum neque cognita ignorat, nec perpetrata oblivisciuntur, idcirco ejus iudicio nullus absconditur. Et certe quantumvis qui velit in tenebris vivere, tenebrarum filius, non ideo non videbitur ab eo, de quo dictum est Danielis 2. 22. *Lux cum eo est.* Eo respexit videtur Paulus, cum Hebræ. 4. 12. comparat Dei verbum, cum gladio ancipiti, loquitur nimirum de verbo illo, quo feret in impios sententiam: *Cum spiritus oris sui interficiet impios.* Propterea enim gladius biceps dicitur ex ore illius procedere, quod non tantum judicaturus sit publicas, exter- naque improborum scelera; per unam aciem; sed per alteram etiam interna omnia, & occultissima cordis peccata: *Vivus, inquit, est sermo Dei, (sermo, inquam comminatorius ad iudicium, & ad sententiam pertinet, vivus, acutissimus. Tene vivos los filios) & penetrabilior omni gladio ancipiti (profunda enim, & occulta quædam perscrutatur) & peringens usque ad divisionem animæ, & spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis.* Ubi eleganter Chrysostomus: *Et usque penetrabit, & puniens, & examinans, quia, & anima punitur & interiora examinantur, propterea quod totum omnino hominem iste gladius penetrat.*

De loquutione autem operandi iniquitatem, quæ affert laborem impiorum, in excolenda semente, & terra iniquitatis, vide quæ diximus supra c. 2. vers. 80.

XXIII. Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in iudicium.

1. Varietas lectionis & interpretationis.
2. Tres priores exponendi rationes minus coherentes.
3. Tres alie interpretationes probabiliores.
4. Germana, & bene coherens expositio. Diligentia & acumen Latini Interpretis.

Non nihil difficultatis est de hujus sententiae genuino sensu inter Hebraizantes. Tum etiam dissidere videntur Hebræa & Latina; sed facile convenient, si primam partem exposuerimus. Septuaginta juxta Hebræum: *Quoniam non super virum ponetur ultra.* Sed quid est, *Ponere super virum ultra*, adhuc, rursus, amplius? his enim modis verti solet ab Interprete, particula originalis. Ex phrasi autem ponendi super aliquem, & ex particula ultra, & ex iudicii nomine, pullulant hujus sententiae interpretationes bis tres.

Primo, ut imponere super aliquem, sit imputare vel imponere alicui crimen, ultra, id est, amplius, quam peccarit, cum veniet, id est, cum sistitur ad Dei iudicium. Ita Isidorus, & Tygurina legens. *Neque enim impingit cuiquam, quod non fecit, ut cum Isidorus. Deo in ius ambulat.* Similis loquutio Num. 12. 11. *Ne imponas nobis hoc peccatum: in Hebræo: Ne imponas super nos.* Ergo sensus erit: Deus quidem iustissimus est, ut qui non exigit ab homine graves poenas, quam meretur illius peccatum. Sed sensus hic non cohæret cum antecedentibus, cum sermo sit, non tam de lenitate, quam de severitate, & integritate divini iudicii nihil prætermittentis impune.

Secundo, ut cohæreat cum repentina morte Tyranni, quam Deus iudicio suo statuerit non ultra differre, quasi dicat: Non poterit homo praeoccupatus repentino Dei supplicio, ultra vivere, neque ex Dei iudicio, id est, decreto firmo, & constante aliquid diuturnioris vitæ extorquere ad poenitendum. Sic vere videtur interpretari Cajetanus. Sed abutitur hoc loco iudicii nomine.

Illam particulam, ultra Vatabl. & Stencherus referunt ad tempus futurum, quasi dicat: Deus non commisit homini futura, sed sibi reservavit, ut eos sic possit homo venire ad Deum in iudicium, id est, possit cum illo contendere, & expostulare, an hoc, vel illud fieri expediat. Cum enim hominum rerum exitus, & eventus futuros perspectos non habeat, aliquando dubitare videtur, an ea quæ ante finem ultimum contingunt, expediant, nec ne. Sed neque ista interpretatio cohæret, neque apte interpretatur particulam ultra. Sicut nec Græci, qui paulo aliter exponunt. Nicetas: *Hoc quidem tempore bonum, ac malum in nostra est potestate: verum in eo, quod consequitur aro, ejus rei erit nobis erepta facultas, neque enim rei gerenda optionem Deus daturus est amplius.*

3. Quarto, ut statuatur firmitas, & integritas Divini iudicii, quod neque retractari, neque mutari potest; sed semel pronuntiata sententia, non est in hominis potestate, illam rursus ad iudicium, id est, ad controversiam & litem revocare. Placuit hoc D. Thomæ & quibusdam Latinis, neque immerito. Quare videtur Eliu stultitiæ notare Jobum, qui accepta jam Divina sententia & supplicio conetur litem suam ad Divini iudicii examen revocare.

4. Quinto, ut respiciat ad subitam illam Tyrannorum mortem, qua Deus sine ulla forense dilatione, aut mora, improbos afficit, ut non sit in hominis potestate, ultra, id est, ulterius rem protrahere, nulla data facultate adhibendi advocatos, aut testimonia refellendi, vel accusationem infirmandi, aut provocandi ad superius iudicium. Interpretationes quidem omnes probabiles pariter ac utiles.

5. Octavo, Videtur Symmachus, interpretante Niceta, longe diversum sensum expressisse, & coherentem quidem cum eo, quod proxime præcessit, Divino conspectu: nam cum etiam ex Hebræo legat, Non in homine situm amplius est; aut, Non suprapositum est amplius. Nicetas existimat respexisse ad Dei oculum omnia consuetem, propterea nullum esse velum obductum super res humanas, quod Dei luminibus obstruere possit. Sed longe alia videtur esse vis Hebraismi, ut jam dicemus. Ergo illud tandem videtur germanum, & simplex, ut Ponere super aliquem, significet id, quod in aliquo residet, aut situm est, exempla supervacanea, sed tamen indicandum unum aut alterum. Exod. 32. 29. *Us datur vobis benedictio.* Hebraice, *Us ponat super vos benedictionem*, vel cum Septuaginta. *Us denur super vos benedictio*, id est, ut sit in vobis, permaneatque, Psalm. 20. 6. *Gloriam & magnum decorem imposuisti super eum*, qui nunquam illum deferat, sed semper comitetur. Hinc noster Interpres, *Non ponet, & super hominem*, eleganter idem esse putavit, quod non esse in illo; quid autem est non esse in illo, quam non esse in illius potestate; Illud autem, quod non est in potestate hominis, statim subditur, in secunda parte sententiæ, nimirum *ut veniat ad Deum in iudicium*. Illud autem, *ultra*, moram quandam, & procrastinationem videtur asserere, integra ergo sententia conficietur huiusmodi, Deus, qui attentissimus inspector est, idemque incorruptissimus iudex rerum humanarum, repente ad iudicium suum rapere Tyrannos solet: ille diem nobis iudicii dicit, cum oportebit ante tribunal illius sisti, cum ille volet; non enim licebit homini trahere moras, neque postquam accersitus fuerit, poterit procrastinare, aut tergiversari; nam tempus reddendæ rationis non permittitur optioni, neque voluntati nostræ, ut veniamus in iudicium, cum voluerimus. Paratos igitur nos semper esse debere, nisi imparati, & inviti rapi ad iudicium velimus, ac semper cogitantes, ne nimium securos, atque oblitos iudicis sententia opprimat. Vide quam iustus iudex, quam amator æquitatis; quam nunquam connivens improbis, quam nihil tribuens gratiæ & dignitati personarum, sed vitæ meritis, & moribus!

LXX.

Illustratio vulgatæ lectionis. Diligentia Latini Interpretis. Sententiæ elucidatio & paraphrasis.

Conteret. Affliget, vexabit, male perdet Multos, non tam ad numerum, & multitudinem, quam ad potentiam, & multitudinem opum, & dignitatis, quod cum quidam minus attenderent, legerunt multos, & (atque adeo) innumerabiles. Sed vera lectio multos innumerabiles. Septuaginta *Gloriosa & Magnifica*, id est, Magnos & Potentes, quasi dicat, Copiosos, multiplices; est enim eadem vox, quæ sup. cap. 8. vertitur, *multiplex*, & pertinet ad vim, robur, potentiam.

Innumerabiles, id est: Hujus Divinæ justitiæ, & severitatis in improbos, quorum ille personas non accipit, non unum, aut alterum, sed infinita exempla edidit. Sic sane ad numerum retulerunt Septuag. *Quorum non est numerus*. Tygur. *Conterit potentes infinitos*. In Hebræo proprie legitur: *Non investigatio; vel non supputatio, aut non inquisitio*. Quod sicut de numero accipi potuit, ita etiam nihil obstat, ut ad occultum Dei iudicium nobis incognitum & inexploratum referri possit; quasi dicat, Principum interitus, & intereundi causæ in Dei rationario sunt, nos non sumus illorum iudices, sed Deus, quem minime latent; Explorata ille habet corda Regum inscrutabilia & mille finibus, flexionibusque prava. Fere in hanc sententiam Sept. *Dominus omnes inspicit, qui comprehendit non vestigabilia, & gloriosa, & magnifica*. Quanquam Nicetas in aliam sententiam accipiat: *Deus (inquit) quæ majora sunt hominum opinione facit, nihil eorum ignorans, quæ ab hominibus geruntur*. Quod vero Cajetanus dixit: *Non esse hujus rei investigationem*, i. rem clarissimam, & multis exemplis comprobata non indigere investigationis labore, cum in promptu sit, frigidum est, & alienum à vehementia, & gravitate orationis Eliu.

Et staret faciet alios. Alias eriget columnas loco priorum, quæ sustentare possint regni pondus, illam enim proprietatem videtur habere verbum *standi*. Neque vero evertit semper Deus regnum cum rege impio, sed hoc sublato, populum tyrannide liberum alio benigniori Principe recreat, & tuetur. Aliquando etiam aliquos ex humili fortuna evehit, & horum opera de Tyrannorum immanitate pœnas sumit: quos deinde victoritis, & imperio insolescentes ad extremum perdit. Denique vel ad suæ justitiæ, & potestatis documentum, *Transfert regna, & constituit*, Dan. 2. Habac. 5. 21. & 6. Eccl. 10. 8. Sicut enim sæpe ingentia flumina subito alveum mutant, vel ex naturæ miraculo, vel occultiore alia vi exaruerunt; ita sæpe regna, & populi translata sunt, & suos Principes deseruerunt, aliosque amplexi sunt; sicut scriptum est: *Regna Fluvios scindens terra, & iterum: Flumina ad desertum fluminum deducens*. Cui per simile est id, quod Philo eleganter scripsit lib. *Quod Deus sit immutabilis*, cum divina immutabilitate regnorum mutationes comparans. *Nihil (inquit) est in humanis rebus, ac negotiis præter umbram, auramque levissimam sine mora prætervolantem, eunt enim ultro, citroque tanquam æstuaris; nam & maris æstus nunc cum magno impetu, sonituque accedunt, & longe lateque per littora diffunduntur undæ stagnantibus: nunc refluxum retro magnamque maris partem in formam continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna postquam populosam aliquam gentem inundavit magnis felicitatibus, fluxu averso, negustam quidem finit reliquam, deletis etiam vestigiis opulentiæ pristina.*

2. Multitudo pro magnitudine. *דור* Varia lect. *דור* חקר

LXX.

Tygur. *Non investigatio*, aut *non inquisitio*. Varia lect.

LXX.

Nicetas.

Cajetan.

3.

Stare dictum de columnis,

Columnæ de principibus.

דור

Similia

Regna

Philo.

XXIV. Conteret multos innumerabiles: & stare faciet alios pro eis.

1. Divinæ Sapientiæ, & Potentiæ opus. Tyrannorum exitium.
2. Varia lectio. Multum promagao. Multiplex, ad vim, & amplitudinem.
3. Stare, de columnis. Columnæ, de Principibus. Regna repente translata, instar fluminum exaruerunt, aut fluxum maris stagnantium.

1. Itaque Divinæ potestatis, atque Sapientiæ est tyrannos potentissimos male perdere, atque de illorum improbitate pœnas sumere, quorundam aliorum opera, qui prioribus sedibus substituantur. Sed si ve quorundam ruinæ, si ve aliorum dignitatis causam, & rationem, ille pro suo iudicis munere, & Sapiëntia exploratam habet, nobis licet nostra ratione minime cognitam, & pervestigatam.

Ad supremi Regis Dei Majestatem, & dominationem intermitam in universas creaturarum regiones, Reges, Regnaque terræ constituentis, dividensis, transferentis, evertentis.

DIGRESSIO.

4. Summa dicendorum.
5. Deus Rex magnus. Illustrat David, & Isaias. *Mysterium Hebræicæ lingue.*
6. Divina potentia contra humanam invocata. Geminatio ejusdem vocis emphatica. Periphrasis Regiæ potestatis. Illustratus locus Esaiæ, & Salomonis. Terra sacratissime culta à Creatore.
7. Deus peculiaris populi Rex. Malo granata vestis Aaronis, cuius symbolum. Junonis Regiæ simulacrum. Expli-

*Explicati Moyses & Amos. Statua Danielis confide-
ratio.*

8. Regnorum terræ distributor Deus. Diabolus affectator Divina potestatis. Explicati Daniel & Matthæus. Illustratus Zacharias & Joannes. Reges servientes Divinae Providentiæ.
9. Reges Dei loco, Dei facies, & manus in principe. Explicatus Ecclesiasticus.
10. Divina Providentiæ reges constituens, & mutans ex Zacharia, Reges sine radicibus apud Isaiam.
11. Dei dominatio propter Creatoris potentiam. Ex Isaiâ, Daniele.
12. Peccata, quæ Deus Regni, & potestatis spoliatio-
punire solet.

4. **S**ed quidem cum bona huius capitis pars; atq; hic potissimum locus, infumatur ab Eliu in statuenda, & confirmanda Divina potestate, Providentiâ, Iustitiâ in Regibus. Regnisque aut constituendis, & augendis, aut transferendis, & evertendis, sunt hæc explicatius tradenda, & distinguenda. Ea vero, quæ docet Eliu, fere his capitibus continentur.

1. Supremus Rex universorum.
2. Constituit: & creat, quos vult Reges: Distribuit, & attribuit quibus vult regna.
3. Non ideo ille se Regno; & dominatione abdicat, neque abiciit mortalium curam, nam Principibus, tanquam Proregibus, & admonstris utitur, qui illius loco sedeant.
- Deus 4. Jure Creatoris; summa Sapientiâ, Providentiâ, Iustitiâ, Regna Imperique Mutat, Transfert.
5. Jure etiam incorruptissimi Iudicis summi populi, tum ipsorum Principum scelera punire solet, Regni amissione & eversione, ad alienos translatione.

5. **E**T primo quidem verissimus non unius tantum Provinciæ, regni-ve Rex, non unius sæculi Aëræ-ve unus, sed cœli terræque Dominator sempiternus, Deus est, cui canit David, *Exaltabo te* (præcellam potestatis tuæ sedem, quæ præfides universo orbi celebrabo) *Deus meus Rex* (omnium Deum atque Regem, suum nominat ob amorem Theodoret.) *Es benedictam nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi* (quamvis cum David uno tantum sæculo vivere deberet, at prædicabat sempiternam omnium sæculorum dominationem sui Regis) *Magnus Dominus* (est enim omnibus numeris perfecta, imo interminata, & immensa illius dominatio) & (ideo) *laudabilis nimis* (non à me tantum, aut ab unius sæculi hominibus, sed ab omnibus generationibus, quæ illius imperio parent) *Generatio, & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt Regnum tuum, regnum omnium sæculorum*, (homines nimirum uno tantum sæculo vivere, & regnare possunt, quare Regnum unius tantum sæculi habent; at Dei regnum nullo sæculo terminatur.) Enumerat deinde regias virtutes, quæ in Deo elucet, propter quas dignissimas sit supremo, sempiternoque Imperio: *Fortitudinem*, verl. 6. *Devotias bonitatis*, verl. 7. *Misericordiam & patientiam*, verl. 9. *Dictorum & promissorum Constantiam & veritatem*, verl. 13. *Misericordiam providentiam*, verl. 14. *Lenitatem & Mansuetudinem*, verl. 9. *Curam pascendi, & necessaria subministrandi subditis*, verl. 15. 16. *Aures apertas ad miserorum preces, & clamores*, v. 18. *Iustitiam & severitatem erga improbos*, v. 17. *Bonorum præmia*, verl. 19. 20. Hæc nimirum sunt necessaria Regum optimorum ornamenta. Quæ cum in Deo summa perfectione reperiuntur, est profecto *Universa terra Rex*, ut prædicat Salomon, (leu Rex magnus super omnem terram, ut iterum canit David: nam qui unius tantum regionis Rex sit, is pusillus Rex est; at qui universarum, is vere magnus) Quæ magnitudo ex proprietate vocis, tum ad molem perfectionis, tum ad numerum referri potest; veluti si dicas, *Multus*, aut *numerosus Rex*, quod universorum Regnorum Dominus sit. Quo pertinet id, Isai. 9. 7. *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis*. ubi similiter legunt Septuag. *Magnus principatus ejus*, & rem eandem agnoscit Cyrill. Orat. sua 5. & præterea Hebraizantes in eo Isa. loco observant, illud verbum; *multiplicabitur*,

Homines reges pusilli, Deus rex magnus. Ps. 46. 2. Magnitudo ad numerum.

כך

Cyrill.

vel ad multiplicandum Lemarbe, esse plenum mysterio, quod illud Mem, quod in medio deberet esse I, apertum, D, sit tamen clausum, D, & finale, ad significandam æternitatem Regni, quod neque finem, neque exitum habiturum sit. Quanquam de hoc mysterio aliter divinare velit Galatinus, lib. 4. cap. 3. lib. 7. c. 13.

Hanc autem Divinam, & interminatam potestatem eleganter invocatur Mardocheus in illa sua oratione Esther. 13. à nu. 9. adversus Artaxerxis hominis tandem, humanamque omnem potestatem, quicum paulo superius asseratur Rex maximus ab India usque ad Æthiopiam centum viginti septem Provinciarum: ut dicere ipse Artaxerxes potuisset. Cum plurimis gentibus imperarem, & universum orbem meæ ditioni subjugassem, &c. At sic Mardocheus precatur; *Domine, Domine* (geminatio emphasim habet dominationis amplissimæ, verissimæ) *Rex Omnipotens* (præcedentis dominationis expositio) *in ditione* (potestate) *enim* (certe, utique) *tua, cuncta sunt posita. Tu fecisti cælum, & terram, & quicquid cæli ambitu continetur* (proprie ex Græco. *Es omne mirabile sub cælo*. Vides hic astrui Divinam dominationem universorum, titulo & jure Creationis, ut postea explicabitur.) *Dominus omnium es, nec est, qui resistat majestati tuæ*. (Hæc denique est ultima Regni, Regisque circum loquutio, & descriptio, Regis & ut nemo illi resistere valeat. 3. Esdr. 4. 3. & sup. regni per Dan. 5. 19. Eccles. 8. 5. (Ac ne quispiam Judæorum superbia spicaretur (ut Theod. ait.) Deum ipsorum sibi Pa- lesthina dominari, & ipsorum tantummodo curam gerere, cum ipsorum duntaxat Deus esse existimaretur, merito docet David Psalmo 23. Eum toti terrarum orbi imperare, non violenter arrepta potestate; sed jure dominatur, qui orbem construit. Quare ait: *Domini est terra*. Quod si illius est, qualem putas fore, ut existat; incultane, & sipinis horrida? Minime sancti Terra so- nam non ille, sicut piger, pariterque stultus vineæ Dominus, de quo scriptum est: *Per agrum hominis Deo creata pigra transivi, & per vineam viri stulti; & ecce totum tore culta, repleverant urtica, & operuerant superficiem ejus spina, Prov. 24. & materia lapidum destructa erat*. Erat nimirum agri, 30. & fundi illius Dominus piger & stultus, at Dominus terra, est suarum creaturarum diligentissimus, pariterque sapientissimus administrator. cujus cum sis terra, oportet esse pulcherrimam, & bonis omnibus ornatissimam. Ex quo efficitur, ut Dei quoque sit omnis plenitudo ejus, id est, quidquid continet, & quicquid illius amplitudinem implet, nam id in jure, & in ratione positum est, ut verum sit, & quod in tuo agro consitum est, continuo tuum sit, & quod in alieno solo ædificatum est, non tuum. Quid igitur esse in terra poterit, quod amplissima Dei dominatione non contineatur? præsertim cum ipse Deus, *terram plantet, riget, & incrementum det*. Propterea enim illi affudit aqua humorem, nam ipse super (juxta) maria fundavit eam; & super flumina præparavit. Tum deinde homines universi, qui habitant in ea; sunt enim *serrigenæ*, ædificati ex terra, & velut arbores in eadem consistæ.

Quare, quod se vellet potius unius tantum populum, quam gentium universarum Regem cognominari, & celebrari cum iubilis & plausu, incredibilis benignitatis, & charitatis erat erga suum populum. Psallite (inquit David) Deo nostro, Psallite: Regi nostro, psallite: quoniam Rex omnis terra DEUS, & Rex Deus, & rex universorum: tamen pro sua erga Judæos charitate noster, id est, unius populi, & Deus, & Rex dici gaudet. Quare, & suam simul potestatem, atque benignitatem tuetur Deus, Amos. 3. 2. *Tantummodo vos cognovi ex omnibus cogitationibus terræ, id est, præ vobis reliquas meæ ditionis tribus, & nationes contemno*, ita ut licet non possim non omnibus creaturis præsentissimus adesse, at vos familiares meos esse volo, quibus regia, & paterna cura provideam, ita ut aliis quali Proregibus, & administratoribus cætera mundi regna committam; & populum peculiarem, non nisi per memetipsum regam, & gubernem. Sic Deus. Quando dividebat altissimus gentes (gentium omnium regna & provincias, ut qui universo rex esset) Quando separabat (cogitabat in diversas patrias, & colonias) filios Adam, constituit germen hominum populorum juxta numerum filiorum Israel, ita qualis regna tunc septem illis populis attribuit, & suam regibus cuique terræ, & regionis planiciem, quæ postea opportuna cederet usibus, & habitationi filiorum Israel. Pars autem (enim, certe, id est, Sacerdotis quoniam

Orat. 5. in
I
נחמ
Invocatio
Divina
potestati
contra
humana
nam,
Illustratu
Mardo-
chai ora-
tio,
Invocatio
Regis &
ut nemo
illi resistere
valeat.
3. Esdr.
4. 3. &
sup. regni
per
Dan. 5. 19.
Eccles. 8. 5.
(Ac ne
quispiam
Judæorum
superbia
spicaretur
(ut Theod.
ait.) Deum
ipsorum
sibi Pa-
lesthina
dominari,
& ipsorum
tantummodo
curam
gerere,
cum ipsorum
duntaxat
Deus esse
existimaretur,
merito docet
David Psalmo
23. Eum
toti terrarum
orbi imperare,
non violenter
arrepta potestate;
sed jure
dominatur,
qui orbem
construit.
Quare ait:
Domini est
terra.
Quod si
illius est,
qualem putas
fore, ut
existat;
incultane,
& sipinis
horrida?
Minime
sancti
Terra so-
nam non
ille, sicut
piger,
pariterque
stultus
vineæ
Dominus,
de quo
scriptum
est: Per
agrum
hominis
Deo creata
pigra
transivi,
& per
vineam
viri
stulti;
& ecce
totum
tore
cultum,
repleverant
urtica,
& operuerant
superficiem
ejus
spina,
Prov. 24.
& materia
lapidum
destructa
erat.
Erat
nimirum
agri,
30.
& fundi
illius
Dominus
piger
& stultus,
at
Dominus
terra,
est
suarum
creaturarum
diligentissimus,
pariterque
sapientissimus
administrator.
cujus
cum sis
terra,
oportet
esse
pulcherrimam,
& bonis
omnibus
ornatissimam.
Ex quo
efficitur,
ut
Dei
quoque
sit
omnis
plenitudo
ejus,
id est,
quidquid
continet,
& quicquid
illius
amplitudinem
implet,
nam id
in jure,
& in
ratione
positum
est, ut
verum
sit,
& quod
in tuo
agro
consitum
est,
continuo
tuum
sit,
& quod
in alieno
solo
ædificatum
est,
non
tuum.
Quid
igitur
esse
in terra
poterit,
quod
amplissima
Dei
dominatione
non
contineatur?
præsertim
cum ipse
Deus,
terram
plantet,
riget,
&
incrementum
det.
Propterea
enim
illi
affudit
aqua
humorem,
nam ipse
super
(juxta)
maria
fundavit
eam;
& super
flumina
præparavit.
Tum
deinde
homines
universi,
qui
habitant
in ea;
sunt enim
serrigenæ,
ædificati
ex terra,
& velut
arbores
in eadem
consistæ.
Cur se
vellet
potius
unius
tantum
populum,
quam
gentium
universarum
Regem
cognominari,
& celebrari
cum iubilis
& plausu,
incredibilis
benignitatis,
& charitatis
erat erga
suum
populum.
Psallite
(inquit
David)
Deo nostro,
Psallite:
Regi nostro,
psallite:
quoniam
Rex omnis
terra
DEUS,
& Rex
Deus,
& rex
universorum:
tamen pro
sua erga
Judæos
charitate
noster,
id est,
unius
populi,
& Deus,
& Rex
dici gaudet.
Quare,
& suam
simul
potestatem,
atque
benignitatem
tuetur
Deus,
Amos. 3. 2.
Tantummodo
vos cognovi
ex omnibus
cogitationibus
terræ,
id est,
præ vobis
reliquas
meæ
ditionis
tribus,
& nationes
contemno,
ita ut
licet
non
possim
non omnibus
creaturis
præsentissimus
adesse,
at vos
familiares
meos
esse volo,
quibus
regia,
& paterna
cura
provideam,
ita ut aliis
quali
Proregibus,
& administratoribus
cætera
mundi
regna
committam;
& populum
peculiarem,
non nisi
per memetipsum
regam,
& gubernem.
Sic Deus.
Quando
dividebat
altissimus
gentes
(gentium
omnium
regna
& provincias,
ut qui
universo
rex esset)
Quando
separabat
(cogitabat
in diversas
patrias,
& colonias)
filios
Adam,
constituit
germen
hominum
populorum
juxta
numerum
filiorum
Israel,
ita qualis
regna
tunc
septem
illis
populis
attribuit,
& suam
regibus
cuique
terræ,
& regionis
planiciem,
quæ postea
opportuna
cederet
usibus,
& habitationi
filiorum
Israel.
Pars autem
(enim, certe,
id est,
Sacerdotis
quoniam

vestes, & quoniam licet rex sit universorum, at certe unius tantum rex esse vult, qui dicitur *pars, peculiaris* Domini populi eius. Ideo videas summum Sacerdotem, qui ipsius potentissimi Dei figuram representabat, vestibus diversicoloribus amictum, quæ omnium quatuor elementorum naturas, & colores referrent, tum corymbus vestis Hiacynthinæ ornabatur *malogranatis*, & quidem plurimis, ut ait Ecclesiasticus, & nominatim erant *Septuaginta duo*, ut tradiderunt Hieronymus, & Isidorus, quæ quid aliud significant, quam *Septuaginta duas linguas in diversas provincias, & regna divisas*. Nam *Malogranatum*, sicut multorum granorum sub una corona collectio est, sic sane multorum civium atque populorum sub Rege, regnum est, & sicut folliculis quibusdam, & loculis fragmina dividuntur, ita suis sedibus & collectionibus diversi populi, & urbes sub uno Rege. Ubi observa multo esse elegantiorē hanc amplissimi imperii Divini imaginem, quam eam, quam finxit antiquitas, constituens Junonem Reginam cum Regio diademate, dextra tenentem sceptrum, sinistra vero malum punicum, ut Divinæ majestatis, & amplitudinis dignitatem Regiam significaret; nam non in manu, sed ad pedes in lacinia, & limbo vestis plurima mala punica, id est, universa regna habere sibi subiecta super terram aptius per Sacerdotis figuram representatur. De illa vero Junonis Reginæ imagine sic scribit Pausanias in Corinthiorum libro secundo: *Dea signum in solio sedet eximia magnitudine, auro, & ebore fabricatum Polycleti opus, corona capiti imposita. Dea manu altera punicum malum, altera vero sceptrum tenet*. Subjicit deinde: *Quæ de malo punico arcas confignata sunt sacris, silentio prætereo*. Vestitur igitur Deus universis regnis, quanquam Israeliticum optimo loco gestetur, videlicet humeris, & pectore: reliqua ad pedes subiciantur.

Malogra-
nata Aa-
ronis 72.
Isid. l. 1.
Ethy. c. 21.
Hieron.
Malogra-
natum
symbolū
Regni.
aut Reip.

Junonis
Reginæ
simula-
chrum.
Multo ele-
gantior
Sacræ fi-
gura pro-
phanis
symbolis.
Pausan.

Deus qua-
si vestitus
Regnis u-
niversis.

Humana
imperia
in uno
Monar-
cha non
coalescen-
tia.
Statuæ
Daniels
confide-
ratio.

Ubi observandum, aliquando quidem visam esse hominis *Statuam* compositam ex auro, argento, ferro, & ære, id est, ex quatuor imperiis Chaldaeo, Medo, & Persa, Græco, Romano, sed ita tamen ex his omnibus conflata erat *Statua*, ut nunquam simul unus Imperator universa imperia adeptus fuerit. Propterea enim erat *Statua* illa, non vera, sed tantum imaginaria: At DEUS vere dominator est universorum Regnorum, quam amplissimam dominationem *sensinnabula* intermixta *malogranatis* prædicant, & resonant: nam quæ natio tam barbara Divinam Majestatem, & potentiam non agnoscit & prædicat? Ideo David, ad *tinsinnabulorum* sonitum invitat, Psalm. 67. 33. *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino*. Denique is est, qui in capite habet diademata multa, Apocal. 19. 12.

Hinc dividit supremus dominator Regna, quibus vult, ut verissima sit illa Divinæ Sapientiae vox. Prov. 18. 15. *Per me Reges regnant, uti dicebat Moyses, Quando dividebas altissimos gentes, quando separabas filios Adam, constituisti terminos populorum, & Daniel: Dominatur excessus super regnum hominum, & quicumque voluerit, dat illud*. Et ipse Nabuchodonosor post resipiscientiam: *Potestas ejus potestas sempiterna: & regnum ejus in generatione, & generationem*. Juxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus cæli, quam in habitatoribus terræ. Res quidem etiam sapientibus omnibus indubitata: Homerus suo illo hymno in Musas, & Apollinem:

Ex Musis (inquit) & prociutmissente Apolline.
Viri Poetae sunt in terra, & Citharædi.
Ex autem Jove Reges.

Inquam rem elegans est imprimis illud Plinii secundi in Panegyrico ad Trajan. *Quod præstantius est, aut pulchrius Deorum, quam castus, & sanctus, & Dii simillimus Princeps? Ac sic adhuc dubium fuisset forte casuque rectores terris an aliquo numine darentur: Principem tamen nostrum liquere divinitus constitutum. Non enim occulta potestate factorum, sed ab Jove ipso coram, ac palam repertus, et Deus est. Atque huc pertinere videtur, quod Baruch. 6. 65. ait de Idolis: Neque Regibus maledicent, neque benedicent. Id enim solius Dei est. Quare illis verbis Tentator Divinitatem filii Dei affectasse videtur, cum Matth. 4. 8. Ostendit Christo omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, & addidit Luc. 4. 6. Quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. Hinc Reges deponunt coronas suas,*

Apoc. 2.
10.

acceptas referentes Regi Regum, Agno, apud Zach. 6. 1. Joannem: & apud Zachariam dicuntur *Quatuor quadrigæ velocissimæ, velut quatuor venti, qui designabant quatuor imperia, stare coram domatore universæ terræ*. Reges enim ille constituit, qui illius Providentia atque imperio serviant: quod est *adstare coram illo*.

Deinde vero ita Deus constituit Reges, ut Dei loco sint, atque ipsæ sedes, regna Dei potius esse dicantur, quam ipsorum Regum. Hinc sane dicuntur Reges *sedere in solio ipsius Dei*. 1. Paralip. 24. 23. *Sedit Salomon super solium Domini in Regem pro David Patre suo*. non solum quod Solium, & regnum David fuisset à Deo constitutum potius, quam Saul, ut alii interpretantur; & ut indicat lectio *Septuaginta. Sedit Salomon super Thronum David Patris sui*; sed quod cujuscumque Regni sedes, & Thronus, Dei proprius sit, non nisi commodato datus, & creditus homini. Sicut etiam 2. Paralip. 29. 6. *Judicibus civitatum dicitur. Videte, quid faciatis; non enim hominis exercens iudicium, sed Domini, & Deut. 1. 17. Quod iustum est, iudicate, quia Dei iudicium est*. Significavit hoc loco Ecclesiasticus 10. 5. *In manu Dei potestas hominis, & super faciem scribæ imponitur honorem suum, & Regis non solum, inquit, quod Paulus Rom. 13. 1. Non est potestas nisi à Deo, sed quod manus, quæ gestat sceptrum regni, & virgam iudicariam, videatur esse Manus ipsius Dei, potius quam manus hominis, propterea excipienda Regis mandata, quasi ex manu Dei. Tum etiam quod honor ille, & splendor, qui in facie Regis, & Judicis relucet, videatur esse aliquid Divinum, & quasi facies ipsius Dei. Et quid mirum, sceptrum ipsum Regis gestari manu Dei, & etiam ipsum cor Regis sit in manu Dei, & quocumque voluerit, flectat illud? itaque cordis consilia, quæ in corde Regis constant, & excogitantur, Dei etiam sunt, & illius Providentiæ, atque Sapientiæ effecta.*

Neque solum Deus constituit Reges, & regna, sed ex constituto suæ Sapientiæ, & Providentiæ, aufert: mutat, transfert potestates. Sic apud Daniele Numerat tempus cujusque monarchiæ, & vitæ cujuscumque Regis; *Appendix* suæ Sapientiæ, & æquitatis pondere, quid in rege, & regno facto opus sit; *Dividit* tandem, & quod ab uno aufert, alteri confert. Rem hanc graviter Cyprianus explicuit, cum ad sortem, non ad meritum, id est, ad Divinam Providentiam nobis occultam, Regna, & regnandi tempus refert, Orat. de Idolorum vanitate; *Regna non merito accidunt, sed sorte variantur: & acceptum tempus certo sine custodiunt*. In quam etiam rem Aug. 4. de Civ. c. 23. utitur illo Num. 14. Cum Josue & Caleb, erigunt Israelitas degeneres in spem occupandi aliena Imperia; *Recessit* (inquiunt) ab eis omne præstitium. Ubi Sept. legunt; *Abcessit tempus ab eis*. Aug. vero: *Abcessit tempus ab eis regnandi atque florendi Dominus nobiscum est, qui utique regnandi tempus definit, & numerat*. Hinc cum Zachariæ Vati ostenduntur diversa imperia, diversæque nationes, quæ aliena regna invasura essent, videt quadrigas egredientes de medio duorum montium, & montes montes ærei, cum etiam irent, & discurrerent per omnem terram, ut libi cuncta subicerent, ac primum erant intra duos montes, quasi carceribus inclusæ & detentæ, donec emitterentur ad discurrendum. Cum autem alii aliter interpretentur *Montes* illos duos, æreos; certe nunc videntur esse Dei Potentia suprema, atque severissima Iustitia: His n. duobus terminis universa humana potentia atque Regnorum & imperiorum dispositio continetur. Sunt vero æres, imperia, eo quod superiores, & fortiores sunt omni humana industria atque potentia. Sic sane apud Isaiam Prophetam celebratur hæc Divina Potentia in evertendis, & evellendis firmissimis, amplissimis Imperiis c. 40. 22. *Quis sedet* (velut Rex supremas. *Sedere enim Principis est, Scriptum enim est, Sedebit Dominus Rex in æternum* super gyrum terræ, (deinde ad Regulos terræ descendit) *Qui dat secretorum scrutatores. Sept. Principes. Sed Reges ex proprietate vocis, sunt ii qui Regibus assistunt assistere quamvis enim sint. Sed tamen in comparatione coram ad Deum, dicuntur ipsi Reges assistere, & stare coram rege Deo, potius quam esse Reges, quasi non sint* (Sept. *Quasi nihil præesse, id est. Qui Reges de medio tollit*) *Judices terræ velut inane facit. Et quidem neque plantatus neque latus, neque radicatus in terra*

9.

Solium,
& regnum
LXX.
Sedes reg-
ni Dei
propria
commo-
data ho-
minibus.
Manus
Judicis,
& Regis
quasi Dei
manus.

Prov. 21.
1.

10.
Deus mu-
tans Re-
ges & Re-
gna.
Dan. 5.
27.

Cyprian.

August.

LXX.

Quadri-
garum, &
montium
æreorum
apud Za-
char. con-
sideratio.

Potentia,
& Sapien-
tia divina
continens
universa
imperia.

Pf. 28. 10.

Regnum in terra truncus eorum, repente flavit in eos, & aruerunt; & turbo, quasi stipulam, auferet eos. Ubi vides Reges quamvis amplissimos, & potentissimos comparari cum arbore, cujus truncus radices non egerit, neque profunde sit in terram immerfus, quare & facile evelli, nullius manentibus radicibus neque fibris, & facile etiam exarescere possit, cum tamen in aliis locis comparatur Regnum cum arbore firma radice. Sed ita evertitur, & convellitur à Deo, ut neque locus inveniat, ubi fata, plantatave fuerit. Denique Regnum, & sceptrum, quasi stipula rapitur, & transfertur à loco in locum, & à Regno in Regnum impetu Divini spiritus, & justitiæ atque providentiæ. Tandem claudit hanc rem Isaias ducto argumento ex potentia Creatoris: Quis extendit velus mihi caelos, &c. deinde Levate in caelum oculos vestros, & videte, quis creavit hæc. Quasi dicat; Ipsa Creatoris potentia arguit Regnorum dispositiones penes ipsum esse. Quo argumento usus est Daniel. cap. 5. 23. adversus impium Balthasarem, Deum, qui habet statum tuum in manu sua, non glorificasti. Quare opportune dixisse videtur Irenæus l. 5. c. 24. Quod est de terrenis Regnis, quatenus à Deo, non autem à Diabolo constituantur; ad hanc ipsam Creatoris potentiam aspiciens; Cujus iussu homines nascuntur, huius iussu & Reges constituntur, apud his, qui in illo tempore ab ipsis regnantur. Denique eleganter Philo. lib. de Divina immutabilitate; Totus orbis habitabilis more navis susque deque jactata alternis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc adversis utitur. Nam verbum Divinum choreas in orbem ducit, quod vulgus hominum fortunam nominat. Et cum perpetuo feratur per civitates, gentes, regiones, que res aliorum aliis omnium, omnibus tribuit, subinde variantibus apud singulos temporibus, ut totus terrarum orbis tanquam una civitas optimo Republica genere administraretur populari regimine. Adeundus omnino Irenæus loco citato, Origen. hom. in lib. Judic. Ambros. l. de Naboth. & super c. 13. ad Rom. August. 4. de civit. c. 33. & l. 5. c. 1. 12. 19. 21.

Creator pro sua potentia Regna, transfe-
reos.
11.
Irenæus,
Philo.
Deus im-
mutabilis
mutabilis
Regna.
Irenæus,
Origenes,
Ambros.
Augustin.
12.
Cur Deus
transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Tandem verissima causa, cur Deus transferat Regna, vel ipsorum Regum, vel populi peccata fuerunt. Populi peccata inferius indicantur versic. 10. & in scriptura passim, præsertim, Idololatriæ, Ipsorum autem Regum, & Principum scelera superius hoc c. versic. 18. 19. 20. & inferius versic. 17. & 18. 21. Et quidem res hæc clare docetur ab Eccl. c. 10. 8. Regnum à gente in gentem transfertur, propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos, quæ est prima causa perdendi Regni, Violentia, & tyrannis erga Pauperes. Secunda, Superbia, erga Deum, ut in eodem capite ostenditur, quod totum est de stabilitate, aut interitu Regnorum, & de instituendo Rege versic. 7. 10. 16. Propterea exhonora vit Deus (auferens Regem, & dignitatem Regiam) conventus malorum, & destruxit eos usque in finem. Et v. 17. 18. 21. & c. 16. 8.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

9. 10. Jerem. 48. 41. & c. 50. 24. Nahum. 2. 23. Imprudentia, Eccl. 10. 3. & e contrario, Principatus sensati erit stabilis Ibid. 1. Avaritia, Eccles. 10. 9. Jer. 22. 12. 13. 17. Omnis iniquitas in genere Eccles. 10. 4. 24. Isa. 24. 1. 19. Inhumanitas, & crudelitas Jer. 22. 5. 17. Amos 9. 8. Timore Domini stabilitur, Eccl. 10. 28. 25. Inobedientia, 1. Reg. 13. 13. & 15. 22. & c. 9. 4. 5. 4. Reg. 16. Hof. 7. 39. Nahum. 2. 11. 12. Clementia vero roboratur Thronus. Prov. 20. 28. Personarum acceptio, præsertim Contemptus pauperum, Eccl. 10. 26. Jer. 21. 12. & c. 32. 16. Isai. 33. 1.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Ergo cum Reges sancti sunt, atque Regiis virtutibus præditi, tunc sane Respublica existimet maximum quoddam, atque Divinum domum à Deo supremo Regnorum moderatore, atque Regum creatore suscepisse, ut Plutarchus dixit; Ad eos vero, qui Regnorum, Rerumque publicarum gubernacula tenent dictum est; Et nunc, Reges intelligite; erudimini, qui iudicatis terram: servite Domino in timore; ne quando irascatur Dominus, Qui constituit, auferatque Regna, & Reges ducit inglorios, & stare facit alios pro eis. Quippe novit, & iudicat Regum opera, ut sequitur.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

Cur Deus transferat
regna,
Regum
ipsorum
scelera,
propter
quæ Deus
auferat
Regna.

3. *Varia lectio.* Inducere, vertere, convertere, in sacro sermone quid.

4. *Conteri, quid.* Ingens supplicium, humiliari iis, quos quis oppresserat.

NON quod male velit hominibus Deus non quod ostentare velit, potentiam, non quod tyrannidem exerceat; sed quod justus sit, & humanorum scelerum cognitor, iudex, vindex, tam ingentia edit in tyrannos supplicia, Ex quibus mortales intelligant, & illum prospicere, atque curare quæ in terris aguntur; & eorum fuisse nefaria studia, quæ iple supplicio gravissimo afficit, atque traducit.

Novit. Proprie, nosse facit. Cajetanus & Vatablus, facies Deus, ut homines cognoscant opera sua. Sed nihil cohærens, neque proprium video in hac interpretatione, Illa prona; novit Deus nefaria impiorum studia; & manifesto in illos edito supplicio universis mortalibus manifestat, spectandaque proponit; atque tunc tandem, cum obruit improbos miserandis tenebris turpissimam illorum vitam; quæ diu latuerat, in lucem profert.

Idcirco, propter nefaria illorum opera. Sed in Hebræo, & Græco simplex copula, Et induces noctem; In Hebræo, Converteret; Sept. Evertet; sed prorsus convertendi significatione. Pagnin. & Tygur. lectionem Hebræam, quæ valde angusta est, converteret, aut, vertet noctem. Nicetas. Illorum splendorem, & felicitatem in noctem, interoremque convertit. Tenebrarum, & lucis translationes sæpe à nobis in hoc opere explicatæ. At Vatabl. & Cajet. contrario sensu existimant significari tempus illud abeuntium jam tenebrarum, Vertente nocte. Caj. t. Volvet noctem, Var. Vertet sese nox. Id est, exactata nocte conterentur. q. d. Cum vivebat impius, illius splendore obcæcati miseri homines tum ipsi in mediis ignorantia tenebris non perspiciebant verum justitiæ & veritatis lumen, at evanescentibus tenebris, & vertente nocte, quam Deo suo iudicio, & sententia disjiciet, apparebit tandem, quam nefarii fuerint illorum conatus, & quanto supplicio digni. Sic profecto, Dies Domini manifestat consilia cordium, & illuminat abscondita tenebrarum, videlicet pronuntiata sententia, & inflictio supplicio: idemque dies faciet cunctos cognoscere, quæ latebant. Utrumque eodem recidit, sed ille prior intellectus Vulgati simplicior est, & ad proprietatem verbi vertendi, aut convertendi magis exactus.

Et conterentur, confringentur. Septuaginta, humiliabuntur, quo etiam modo verbum originale solit verti à Vulgato. Augustinus legisse etiam in textu videtur; Humiliabuntur, ut supra eos sit, quod sub ipsis erat. Addit deinde, Id est, premat eos quod subditum illis erat, q. d. humiliabuntur à suis subditis, & popularibus. Illud enim gravissimum est superbiorum hominum supplicium, ab iis contemni, & opprimi, quos injuriis, & contumeliis oppresserant, sicut scriptum est; Va qui pradaris. Nonne & ipse pradaberis? & qui spernis, nonne & ipse sperneris?

XXVI. Quasi impios percussit eos in loco videntium.

1. *Particula Quasi* veram causam denotans. Illius ex Hebræo proprietas, & significatorum analogia.

2. *Percutere, quid proprie.* Manuum complexio. *Varia lectio.*

3. *Impiorum publica supplicia ad exemplum Ierusalem in medio terræ habitabilis.* Illustratus Ezechiel.

4. *Impiorum lux obtenebrata.* Speculatores, & Principes caci. Locus videntium, quis.

SED ne quis Divinæ justitiæ vim enervare contendat, dicendo, Deum non tam studio æquitatis, & odio iniquitatis, quam alio quovis affectu incitatum evertisse tyrannos, sola, inquit, Elius impietatis causa accersitos damnabit, quam impios. Dixi aliquando particula quasi, non solam similitudinem, veritatem nonnunquam afferre. Quamvis Gregorius hoc loco scribat: Nihil asseritur, quasi, an pro similitudine, an pro veritate sit positum, quia quolibet dicatur ordine, aperte prava majorum vita signatur. Sed hoc præ-

SED ne quis Divinæ justitiæ vim enervare contendat, dicendo, Deum non tam studio æquitatis, & odio iniquitatis, quam alio quovis affectu incitatum evertisse tyrannos, sola, inquit, Elius impietatis causa accersitos damnabit, quam impios. Dixi aliquando particula quasi, non solam similitudinem, veritatem nonnunquam afferre. Quamvis Gregorius hoc loco scribat: Nihil asseritur, quasi, an pro similitudine, an pro veritate sit positum, quia quolibet dicatur ordine, aperte prava majorum vita signatur. Sed hoc præ-

SED ne quis Divinæ justitiæ vim enervare contendat, dicendo, Deum non tam studio æquitatis, & odio iniquitatis, quam alio quovis affectu incitatum evertisse tyrannos, sola, inquit, Elius impietatis causa accersitos damnabit, quam impios. Dixi aliquando particula quasi, non solam similitudinem, veritatem nonnunquam afferre. Quamvis Gregorius hoc loco scribat: Nihil asseritur, quasi, an pro similitudine, an pro veritate sit positum, quia quolibet dicatur ordine, aperte prava majorum vita signatur. Sed hoc præ-

SED ne quis Divinæ justitiæ vim enervare contendat, dicendo, Deum non tam studio æquitatis, & odio iniquitatis, quam alio quovis affectu incitatum evertisse tyrannos, sola, inquit, Elius impietatis causa accersitos damnabit, quam impios. Dixi aliquando particula quasi, non solam similitudinem, veritatem nonnunquam afferre. Quamvis Gregorius hoc loco scribat: Nihil asseritur, quasi, an pro similitudine, an pro veritate sit positum, quia quolibet dicatur ordine, aperte prava majorum vita signatur. Sed hoc præ-

Tygunin.
תהנ
Pagnin.

Particula,
quali, cau-
salis.

2.
Cajetan.
פפפ

Percutere
varie redo-
ditum.
Manuum
complo-
sio, ex va-
rio effec-
tu.

3.
Impiorū
supplicia
publica
ad exem-
plum.

4.
Deus vi-
dendo
quosdam
obscurat,
quosdam
illumina.

Psal. 33.
17.

Augustin.
Specula-
tores &
Principes
caci.

praesertim loco particula originalis *Thabath*,
causalis est. Eleganter Tygur. Propterea, quod
impij sint. Vel quod ceteri vertunt; Pro impijs,
por ser malos. Pagnin. & qui cum eo vertunt,
loco impiorum, sensum pervertunt. Quamvis
enim praepositio Latina, *pro*, conjuncta personae
alicui significet locum, vel vicem illius, atque
eandem proprietatem habeat particula origina-
lis, ut diligenter exposuimus c. 2. v. 4. n. 3. tamen
neque semper quidem, neque hoc loco signifi-
cat vicem, sed causam, elegante quidem analogia
ad primariam significationem: nam primario
significat, *subter*, aut *deorsum*, & quia quod substi-
tuitur pro altero, videtur supponi illius loco,
inde significat, loco, aut vice alterius. Rursus
causa rei videtur esse, quasi fundamentum rei, &
subjici, vel supponi ipsi rei, ideo causam quoque
significat. Deut. 29. 47. Jerem. 60. 15.

Percussit, complotit, strinxit manibus, pulsavit,
allisit. Cajetan. Applausus eorum. Id est viden-
dum, spectandum cum plausu, & acclamatione,
& stupore omnibus proposuit. Vox eadem, quae
inferius v. 37. vertitur, *constringi*. Et c. 27. 32.
stringere manus. Afferit enim originale, illam ma-
nuum collisionem, quae vel admirando & stupendo
fit Jer. 11. 19. vel videndo, & subsannando, Thren.
2. 15. vel dolendo, Jer. 48. 26. vel nascendo, & indig-
nando. Num. 24. 10. Forte etiam illam, quae
percussione fit, dando palmas in faciem alicujus,
quod extremae ignominiae est. In universum au-
tem videtur vellicare Jobum, quod irrideatur ab
aliis tanquam impius, sicut ipse dixit sup. c. 30. v. 1.

In loco videntium, in loco videlicet celebri, & in
multorum spectatorum frequentia probantium
& suspicientium supremi judicis aequitatem, &
curam rerum humanarum. Supplicia autem
impiorum celebrare publice, judicis est conantis
reliquos in officio continere injecto cunctis
terrore gravissimi supplicii. Hoc illud est Ez 5.
5. *Ista est Jerusalem, in medio gentium posui eam, &
in circuitu ejus terras, & contempsisti judicia mea.*
Ideo ipse ego faciam in medio tuo judicia in oculis
gentium. Jerusalem enim dicitur *medium terra*.
Psal. 33. utpote, quae sit in quarto climate
habitabili; ex illis septem, in quae Geographi
dividunt terram habitabilem. Ideo autem ur-
bem in medio mundi constitutam, & quasi in lo-
co videntium elegit DEUS, ut sicut beneficia, quae
in suos justos conferret, omnibus essent conspi-
cua, ita & supplicia, quae in impios ederet, quo-
rum peculiarem curam & Providentiam gerebat,
neminem laterent, sed utrumque fieret in oculis
gentium. Sed de publico exemplo supplicio-
rum memini me dixisse superius non pauca.

Septuaginta vero, paulo aliter sententiam con-
struxerunt; *Exstinxit impios*; conspicui autem co-
ram eo. Persequuntur enim illam superiorem
translationem *lucis & tenebrarum*. Extinguit, in-
quiunt, Deus splendorem impiorum, sed ita ta-
men, ut suae Providentiae, & justitiae oculum ab
illis non avertat; nam quosdam respicit, ut illu-
minet, quosdam, ut extinguat, & involvat tene-
bris. Sicut scriptum est; *Oculi Domini super justos.*
Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdas de
terra memoriam eorum. Ergo percussit illos Deus
caecitate, & tenebris in loco videntium, id est floren-
tibus aliis, & fulgentibus felicitate. August. vero
hanc affert lectionem; *Exstinxit impios, qui lucere*
videbantur, & justitias ejus non cognoverunt. q. d. Cum
in loco videntium, & res Divinas agnoscentium,
constituti fuissent (est enim locus sublimis Prin-
cipum) at excacat malitia, nihil videbant neque
sibi, neque suis populis utile. Illorum igitur
splendorem extinxit Deus, & de sublimi specu-
latorum loco dejecit. Percussit igitur in loco vi-
dentium, quod nihil viderent.

XXVII. Qui quasi de industria recesso-
runt à Deo, & omnes vias ejus
intelligere nolue-
runt.

1. Principes pro libito peccantes. Cur spontanei.
2. Intelligentia practica. Stultitia improborum.
3. Dei via quae, Deus instruens Principes lenitate. Explicatus David.
4. Deus audiens clamores, supremus iudex. Illustratus David.
6. Verbum futuri temporis quid indicet. Pineda Tom. II.

7. Avaritia tyrannorum. Cur dicantur Pestilentia à David.

DE industria. Addidit Interpres particulam,
quae quidem convenit in impios Principes,
sponte deficientes à Divina lege. quasi di-
cat: Non ignorantia, sed malitia, sed sceleris est,
quod peccaverint; Divina igitur aequitas non
solum peccatum, sed peccati gravitatem, & cir-
cumstantias omnes expendit, & suo supplicio
afficit. Nuper indicabamus, hos Principes appel-
lari in lingua sancta *Spontaneos*, vel voluntarios,
quod quidquid faciant, libito faciant, non co-
acti neque lege constricti, sed quasi *de industria*.

Et omnes vias ejus, &c. Id est, non se tradiderunt
Divinae legi erudiendos, & informandos, perin-
de enim vixerunt (quod ad opera pertinet) ac
si Divina lege nihil unquam percepissent. Nice-
tas; *Dei jussa practice non cognoverunt*, & recte etiam
ex proprietate verbi intelligendi *Sacal*, quod ad
Prudentiam, & Sapientiam practicam rerum
agendarum pertinet: sicut ab hac ipsa radice
dictum est Deut. 29. 9 *Ut intelligatis universa, quae*
facitis. Et Jol. 1. 7. *Ut intelligas, quae agis*, & infra,
v. 8. *Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam*. Quia
autem hujusmodi ratio improbe agendi cum
ignorantia, & stultitia, non tam ex ignorantia
mentis, quam ex prava voluntatis affectione con-
stat, ideo quod simpliciter in Hebræo est, *non in-*
tellegerunt, Interpres cum vehementia dixit, *in-*
telligere noluerunt. Vide, quae in simili fere senten-
tia diximus superius c. 24. v. 13. Et quae dicimus
v. sequente.

XXVIII. Ut pervenire facerent eum
clamorem egeni; & audiret
vocem paupe-
rum.

Nunc exponere videtur, quae sint illae viae
Dei, quae ve Dei opera insistere, aut agnos-
cere renuerunt sceleratissimi tyranni, videli-
cet, *Facere judicium, & iustitiam: subvenire oppresso, ju-*
dicare pupillo, defendere viduam. Quae quoniam sunt requirens
propria optimi, & incorruptissimi judicis, ille ab homi-
Deus requirit ab homine, si velit in Divino pro-
prio habere Deum. Alioquin, inquit Deus, ruptum
Venite, & arguite me. Illae etiam dicuntur *Viae*, quas *judicium.*
Deus terit, *Misericordia, & Veritas*, Ps. 24. 10. quas *Isai. 1.*
antea exposuerat ipse David; *Dulcis, & rectus Do-*
minus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via, id
est, ut Deus se beneficium, benignumque cunctis Deus in-
præbeat, atque etiam cunctos ad rectum vivendi struens
tramitem alliciat. Deinde etiam, *Dirigere mansue-*
tos in judicio, & docere mites vias suas, id est, Principes lenitate,
atque iudices instruere suavissimis praeceptis le-
nitatis, & mansuetudinis, atque incorrupti judi-
cii, iustitiaeque servandae. Has igitur vias omni-
no contemplare tyranni, ut qui neque mansueti
sint, neque integri, neque incorrupti iudices, ne-
que boni atque utiles suis popularibus, adeo ut
coegerint illos opis, & auxilii causa vociferari.

Ut pervenire facerent, Particula, *ut*, consecutio-
nem notat, cum enim coeperit improbi servi *Luc. 12.*
cadere, & percutere conservos suos, praeter orationem
& lachrymas nihil habuerunt praeter humanæ
opis: clamaverunt igitur, & Deus exaudivit illos.
Nisi autem Deus esset iudex aequissimus, neque Supremus
ad illum clamarent afflicti, neque ille paratus iudex au-
esset audire & respondere vociferantibus. Scrip-
tum est enim, *Cum invocarem, exaudivit me Deus causa in-*
justitiae mea, est enim Deus iustitia, id est, supremus vocatus,
iuris, & aequi administrator est, quem appellant, Ps. 4. 1.
& invocant, & qui invocantes, pro suo iudicis
munere supremo, exaudit.

Sed illud observandum, quod Græcus Scho-
liastes paucis indicavit non solum pusillos vexa-
tos Tyrannis inclamare Deum iudicem, sed ipsum
pauperem clamorem deferri ad Deum ab ipsis Tyrannis:
Sic enim legunt Sept. *Uperferatur ad eum clamor*
pauperum, quod in Catena legitur *active ius addu-*
cerem clamorem pauperis, quod etiam convenit
cum nostra lectione, quae *active* legit, *ut pervenire*
facerent clamorem, &c. Hi ergo qui faciunt injuriam, Etiam ta-
inquit Nicet. *Pauperis qui passus est, clamorem ad De-*
um perferunt. Cum enim frequenter pauperes op-
pressi, non solum clamare, sed neque hiscere oppressio
audeant, etiam si Deum non appellent, neque clamat ad
vociferentur contestantes fidem Dei, & homi-
Deum.

R r num,

1. Principes
libito, &
spontaneos
peccantes.

Cur Prin-
cipes
spontanei

Nicetas.

שכל

Intellige-
re practi-
cum.

3.

Dei via
Deus pe-
culiariter
requirere
ab homi-
ne, si velit
in Divino
proprio ha-
bere Deum.
Alioquin,
inquit Deus,
ruptum
Venite, &
arguite me.
Illae etiam
dicuntur
Viae, quas
judicium.
Deus terit,
Misericordia,
& Veritas,
Ps. 24. 10.
quas Isai. 1.
antea expo-
suerat ipse
David; Dulcis,
& rectus Do-
minus, propter
hoc legem da-
bit delinquen-
tibus in via,
id est, ut
Deus se be-
neficium, be-
nignumque
cunctis Deus
inpræbeat,
atque etiam
cunctos ad
rectum viven-
di struens
tramitem al-
liciat. Deinde
etiam, Dirige-
re mansue-
tos in judicio,
& docere mi-
tes vias suas,
id est, Prin-
cipes lenitate,
atque iudices
instruere su-
avissimis præ-
ceptis lenita-
tis, & mansue-
tudinis, atque
incorrupti ju-
dicii, iustitiae-
que servandae.
Has igitur vias
omni no contem-
plare tyranni,
ut qui neque
mansueti sint,
neque integri,
neque incorrupti
iudices, neque
boni atque
utiles suis po-
pularibus, adeo
ut coegerint
illos opis, &
auxilii causa
vociferari.

4.

Luc. 12.

25.

Supremus

diens opis

tum est enim,

Cum invocarem,

exaudivit me Deus

causa in-

justitiae mea, est enim

Deus iustitia, id est,

supremus vocatus,

iuris, & aequi administrator est,

quem appellant, Ps. 4. 1.

& invocant, & qui invocantes,

pro suo iudicis munere supremo, exaudit.

3.

Nicetas.

LXX.

active ius addu-

cerem clamorem pauperis,

quod etiam convenit

cum nostra lectione, quae active legit, ut pervenire

facerent clamorem, &c. Hi ergo qui faciunt injuriam, Etiam ta-

inquit Nicet. Pauperis qui passus est, clamorem ad De-

um perferunt. Cum enim frequenter pauperes op-

pressi, non solum clamare, sed neque hiscere oppressio

num, ipsi tamen Tyranni voces sint, clamores sint. Vide. quæ diximus c. 16. v. 19.

6. *Et audiet, &c.* In Hebræo, *Audiet*, per futurum. Nescio enim quid indicat paulo tardius, sed certum, & minime frustraneum, nam dissimulat interdum Deus, dum permittit & pauperes opprimi, & Tyrannos impune sævire: sed audiet tandem, id est, audire se ostendet, resp. 9. 16. *petita de improbis vindicta, ereptaque præda: sic Marc. 4. patientia pauperum non peribit in finem, quamvis 38. oblivisci videatur Deus, quamvis dormire, ita ut Luc. 7. 24 illi dicendum sit; Exurge, & salva nos, perimus.*

7. *Avaritia tyrannorum.* Tertio, quoties lego pauperes à potentioribus, & opulentioribus opprimi, toties immanem nefariorum Principum avaritiam, non solum in pauperes sævientium, sed in cæteros divites, quos pauperes ipsi effecerint, significatam intelligo. Iis enim nihil aliud propositum est, quam, ut pauperes minime ditescere possint, & alii divites ad extremam inopiam redigantur, universos itaq; status isti labefactant, & perdunt. *Sedens enim August. in Cathedra pestilentia, live ut Augustin. exponit, in Cathedra dominandi. Cum enim ipsi sedeant, at suis sedibus, suis fortunis universos dejiciunt, & instat Pestilentia, omnes aut pene omnes invadunt, & perdunt: nam Pestilentia primum vilissimos quosque, deinde etiam nobiliores invadit.*

XXIX. Ipso enim concedente pacem, quis est, qui condemnet? ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum? & super gentes, & super omnes homines.

1. *Primus, & secundus nexus probabilis. Abscondere vultum pro dissimulare.*
2. *Germana expositio. Quies pro silentio, & pace. Pax justitia fructus. Illustratus Isaias.*
3. *Deus pacem tribuens oppressis. Condemnare, pro opprimere.*
4. *Dei facies ad favorem, abscondita, ad tribulationem. Explicatus Paralip. & David.*

I. *Duplex interpretandi & nectendi ratio.*

Abscondere vultum, pro dissimulare.

Onkel.

Secundus nexus, & interpretatio probabilis.

Duplex hujus sententiæ explicatus, & duplex quoque nectendi ratio. Prima, ut de Tyrannorum felicitate, & pace agat, quæ non Providentia, & justitia contingit. Populari inquit, seditione adversus Tyrannos coorta, pax Reipublicæ subsequi solet: Aliquando vero pacifice agit ipse Tyrannus, ac illum nemo propter nefaria scelera condemnandum, & de medio tollendum censet, utrumque Deo Providente, qui pacis & belli auctor est Tamdiu itaque Tyrannus impune vivet, dum permittet Deus; verum enim vero si Deus quasi abscondito, & averso vultu, dissimulet se videre, nemo erit, qui in Regum, Principumque vitam, & mores quamvis corruptissimos inspiciat, inquiratque. Sed quidem quamvis interdum conniveat Deus, nunquam tamen non contemplatur gentes, Respublicasque universas, atque adeo singulorum hominum actiones. Nexus, & interpretatio probabilis; Sed illa *abscondendi vultum*, significatio minus frequens. Et forte singularis in illo tantum Levit. loco 28. 4. *Si negligens populus terræ, & quasi parvi pendens dimiserit hominem, &c. Quæ negligentia, in Hebræo hac phrasi exprimitur; Si abscondendo absconderis populus terræ oculos suos à viro illo, &c. Quo etiam modo legit Onkelus, id est, Si conniverit, & non curaverit.*

Secundo, ut in universum asserat nunc Baldad, ea, quæ vel ad pacem, & tranquillitatem Rerum publicarum, vel ad perturbationem, & permutationem pertinent, Divinæ Providentiæ effecta esse. live rerum potiantur tyranni & perturbatores publicæ Rei, live pacificatores, & conservatores. Nisi enim Deus benigne respiciat, non decernunt regni hostes, qui multitudinem inique premant damnentque miserandæ servitutis: Cum nemo perfecte videre, contemplarique poterit, quod lætum, & jucundum sit, sed tristissimam omnium faciem, tum in communi Reipublicæ statu, tum in singulis civium ordinibus, atque familiis. Sic fere nectit, & interpretatur D. Th. om. quod ut non est omnino lene, & germanum, ita non est omnino contemnendum.

Tertio. Mihi Græcorum nexus, & expositio arridet, quam non tam exprimunt, quam significant. Cum enim dixisset de pauperum clamore quem Deus exaudit, nunc rationem subdit, & de spectare quidem ad Deum patrociniū, & de fensionem pauperum, & impotentium. Cum enim injusto illos bello tyranni infestant, potentissimus Imperator Deus, cum hoste confli-gens, Tyrannos prostermit, & interimit. Subitus ergo tyranni interitus subita sit melioris vitæ lætitia, & tranquillitas, *Concedente Deo pacem. Proprie Deus requiescere facit*, significat autem ejusmodi quietem, quæ belli tumultibus contraria est, Josue 11. 23. Judic. 3. 30. Zachar. 1. 11. 2. Paralip. 22. 9. atque eadem ratione, & Analogia significat *silentium*, quod cum pace, & tranquillitate conjunctum est, cum tempus mutum est è bello, & à tumultu, Isai. 14. 7. Quare hoc loco legi potest; *Ipse filere facit.* Ipse enim jubet cessare impios à tumultu, & jubet fieri silentium pacatissimum. Hinc illa congratulatio, & canticum lætissimum, sublato tyranno. Isai 14. 37. *Es eris in die, cum requiem tibi dederit Dominus à labore tuo, & à concussione tua, & à servitute, qua ante servisti, sumes parabolam istam, & dicens: Quomodo cessavi exactor, quiescevi tributus, conquievi, & filius omnis terræ, gavisus est & exultavit! Sic dicere possumus id Isai 32. 17. Fructus quos percipiunt cultores Divinæ justitiæ, & Providentiæ, esse pacem atque silentium tutissimum; *Eris* (inquit) *opus justitiæ pax, & cultus justitiæ silentium.**

Interim vero, *Quis est qui condemnet?* q. d. si pro egenis, & afflictis est Deus, quis contra illos? Symmach. *Ipso quietem dante, quis contra vindicabit?* proprie ex verbo originali legi potest; *Quis inique agit?* Vel etiam, ut aliquando diximus, *Quis impius?* *bu* id est, quis pauperes, tanquam impios, censerebit affligendos, & vexandos supplicio? quis cum illis tanquam cum impiis, agendum censebit? Sic igitur Deo præsentiam suam, & præsentissimum auxilium exhibente, nullus tyrannus consistere audeat adversus Dei alumnos. Alienum est, quod Gregor. & Philip. exponunt referentes ad Deum; Si, inquam, Deus pacem tribuat impiis, quis illius Providentiam & arcana judicia condemnare audebit?

Ex quo absconderit vultum suum. At si Deus subtrahit suam opem, quis erit, qui Deum contempletur, & intueatur? quis illius numen reverebitur? quis, invisibilem licet, præsentem & omnia videntem judicem timebit? aut aliter? Si Deus faciem suam avertat, & contemnere videatur causam pauperum, quis tunc *contemplantur eum?* supple, hominem. Frequens enim est in sacro sermone ea numerorum, & relativorum confusio, & permutatio, q. d. Quis erit inspector, & provisor rerum humanarum? ad cujus nam auxilium confugient, qui inique vexantur? Sicut præsentem & spectandum, se in lumine, præbere, favoris, & benevolentia est, Psal. 4. 7. Psal. 15. 11. Psal. 20. 7. Psal. 66. 2. Pl. 23. 9. 14. & sic, 1. Paralip. 29. 12. ubi non habemus, *Tua divitiæ, & tua est gloria, in Hebræo, & Græco Complut. est, divitiæ, & gloria à facie tua, lentia.* Ita è contrario *abscondere vultum*, est negare opem, & auxilii sæpe in Psalmis, Psal. 1. 12. 2. Psal. 29. 8. Psal. 43. 24. Psal. 68. 18. & *abscondi res nostras à Deo*, est negligi, & non curari, superius Job 24. 1. Isai. 40. Dei facie 27. Genes. 4. 14. Denique *Deum abscondi*, ad idem abscondi pertinet quod Septuaginta dixerunt *Deum averti*. Psal. 88. 47. Hieron. vero ex Hebræo. *Ulsquequo Domine absconderis?* Theodoretus per Paraphrasim, *Dolores nostros inspicere non vis, neque apparet.* Denique quod de Divinis oculis aliquando diximus, de illius quoque facie dicendum.

XXX. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

1. *Paraphrasis sententiæ.*
2. *Varia expositio, eligitur optima. Deus puniens populum oblato principe, vel oblato probo.*
3. *Principes impii ministri Divinae justitiæ, & Providentiæ. Tyrannus quatenus proficius Reip.*
4. *An Rex improbus desit à Deo? Permittitur & declaratur exemplis.*
5. *Dei permissio. Explicatus Oseas.*
6. *Cur Princeps improbus dicatur Hypocrita, & Illustratus Isaias.*

7. *Qua populi peccata vindicet Deus Principe improbo. Contemptus sacerdotum Principum peccata solvit Populus. Explicatus Samuel.*

1. **Q**uod maxime, inquit, à providentia & iustitia alienum videbatur; ut rerum potiretur, & ius administraret, qui ius ipsum everteret, & leges pessundaret. hoc vel imprimis est supremæ iustitiæ opus, populi peccata punientis durissimo dominatu, & miserrima servitute, permittentis etiam, ut improbus aliquis, & corruptissimus homo ficta quadam humanitatis specie, & ementito sanctitatis splendore obrepat ad honores supremos, errore quodam populi. Hæc est apud Latinos, atque Græcos etiam sententia.

2. Sed Cajetan. existimat nihil hic dici de peccatis populi, cuius Deus improbitatem Tyranni alicujus animadversione, & disciplina coercere velit: Sed quod principatus hypocritæ sit erroris occasio suis civitatibus; existimantibus aut illum impium non esse, cum regnet; aut quod ille proponit populo, sanctum esse, cum frequenter multa impia suadet. Quare illud; propter, erit consequentio quædam. Offendet, inquit, & peccabit populus sub Principe hypocrita, quem Deus regnare permittit.

Vatabl. Vatablus paulo aliter: Quæ eveniunt mala five genti universæ, five hominibus singulis, duabus de causis evenire solent: aut propter Principem impium, aut propter peccata populi.

Vulgati Nam in originali sententia brevior hanc fere interpretationem postulare videtur, ubi utraque sententiæ pars soluta est; Super gentem, & super omnes homines, à regno hypocritæ, ab offendiculis populi.

LXX. Sed sublimior, & coherentior est Vulgati interpretatio, præsertim accedente auctoritate Septuaginta, quorum lectionem hac paraphrasi elucidat Nicetas; Id quod Divina est Providentia,

Dei supplicium eum qui aspectu atque specie ementitur virtutem, auferre, permittit ut rex declaretur, idque propter populi, cui animadversione, & disciplina opus est, improbitatem. Principem aut Dabo tibi. (inquit Deus suo populo sceleribus corruptissimo) Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Iratus enim Deus constituit improbis vel Principem improbum, qui illos excruciet, vel, quod gravius est, illam etiam auferat, ut sine duce aberret populus, & pro libito vivat. Atque huc pertinent illæ comminationes, Isai. 3. 4. Dabo pueros Principes eorum, & effæminati dominabuntur eis. Et Jer. 15. 4. Dabo eos in fervorem universis regnis terra, propter Manassen filium Ezechia.

Quem locum sic legit Anastasius Nicænus; Per Manassen, &c. Per reges enim iniquos, tanquam per suæ iustitiæ ministros, recipit DEUS dignas de improbis pœnas. Quod Plutarchus eleganter scripsit de sera numinis vindictæ. 4. Nimirum (inquit) Deus quibusdam malis, tanquam carnificibus usus est ad sumendas de aliis malis pœnas, quod verum esse de plerisque Tyrannis Divinæ arbitror. Quemadmodum enim fel Hyenæ, & Phocæ, aliorumque fædorum animalium coagula aliquid habent Plutarch. ad sanandos morbos utile: sic nonnullis morsu, & pœna Tyrannus indigentibus Deus injiciens Tyranni alicujus savitiam quid utili-implacabilem aut magistratus molestant, asperitatem, non tati as- ante id, quod excruciat, ac turbabat sustulit, quam vitiosos morbo liberasset, ac purgasset. Tale medicamentum fuit Agrigentinis Phalaris; Marius Romanis; Ortagoras Myro, Chisthenes Syconis. Hæc illa est venusta

Teognides sane Theognidis Megarensis sententia Gnomica, cum videret civitatem vitiis corruptam, & superbia, fastu, luxu tumentem:

Utrum fert civitas hæc: timeo autem, ne pariat. Virum correctorem mala insolentiæ vestra.

4. Anastas. Anastasius sane inter alias hujusmodi de civitatis quintam quæstionem proponit; Cum dicat Apostolus, quod mundi potestates sunt à Deo ordinatæ, an Rex omnis Princeps, & Rex, & Episcopus à Deo præficiatur? Respondet statim sapienter, & graviter. Cum Deus dicat in lege; Dabo vobis Principes secundum corda vestra, est evidens quod ex Principibus, & Jerem. 3. Regibus, alii quidem à Deo præficiuntur, tanquam digni eo honore; alij autem rursus cum sint indigni Dei permissione aut voluntate præficiuntur populo digno eorum in dignitate. Et Irenæus libro 5. capite 24. Quod inscribitur, De terrenis Imperiis à Deo constitutis, ubi varios constituendorum Regum fines constituit; Quidam enim (inquit) illorum ad

Pineda Tom. II.

correctionem & utilitatem subditorum dantur, & conservationem iustitiæ: Quidam autem ad timorem, & pœnam, & incruptionem: Quidam autem ad illustro- quos De- nem & contumeliam, & superbiam, quemadmodum & fines- tuit in Regibus præfici- endis. digni sunt: Dei iusto iudicio in omnibus equaliter su- perveniente. Recurrendum quoque ad ea, quæ diximus c. 31. v. 24. Cujus rei unum, & alterum exemplum Anastasius subdit præteriri non dig- num. Quando enim reterrimus ille Tyrannus Phocas incredibiliter sævire in innocentes cœpit, singulari sanctitate Monachus quidam Constantinopolitanus; frequenter cum Deo expostulabat de Imperatoris crudelitate, Cur, inquit, Domine cum fecisti Imperatorem? Responsum datum est cœlitus. Quoniam inveni pejo- rem. Illud alterum ad comprimendam super- biam ipsorum Principum spectat; Monachus enim hypocrita specie quidem Monachus, sed re ipsa flagitiosissimus, Angeli monitu Thebaidæ civitatis corruptissimæ Episcopus creatus, cum ad reliqua flagitia, denuo ex Sacro honore superbiret, & inolescere. Cur, inquit illi Angelus, superbis, & magnifice tibi places, & infelix? non es creatus Episcopus, quod dignus sacerdotio sis; sed quod civitas tali digna erat Episcopo. Vide Evarist. Ep. 2. ad Aegyptios, & refertur 2. q. 7. c. Non est. & Greg. 6. q. 1. cap. Ex merito. Et Hieron. 8. q. 1. cap. Audacter. Vide etiam Gregorium ad Clerum Mediolanensem, & super id 1. Reg. 9. Salvabis populum meum. Et in hoc lib. 25. per nonnulla capita. Ambrosium in Apolog. David. Quod re- gum lapsus pœna populorum sit. Et lib. Epistol. 28. Origenes homil. 4. in judic. Cyprian. 1. 1. Epist. 3. & 4. Bernardum de Convers. ad Cleric. c. 27. Aliquando enim permittit Deus, regnare Hypocri- tam, ut illius supplicium in universum populum graviorem cum pœna, & damno recidat. Singulæ præterea partes premenda.

Regnare facis, Permittit: hi enim sunt, de qui- bus ipse Deus ait: Ipsi regnaverunt, & non ex me: Principes existerunt, & non cognovi. Cum enim eo loco videatur Deus loqui de Jeroboam, ad quem ipse Deus regnum videtur per Abiam Prophe- tam detulisse, ita ut Deus ipse fecisse videatur regnare hominem hypocritam: ad quod divina per- missionem factum fuerit, ut regnum Davidis scinderetur peccatis Salomonis, & Jeroboam, ait non regnasse Jeroboam ex sua voluntate.

Hominem Hypocritam. Dixi non semel, quare impii præsertim divites, & Principes vocentur hypocritæ, nam officio, & munere, tum etiam opu- lentia, & splendore ementiuntur mores huma- nissimos, & principe dignos, boni, & æqui stu- dium, curam, & charitatem pauperum; At nihil ab illis magis alienum. Hi profecto sunt illusores, quod populum bene de illorum mune- re, & officio sperantem, misere illudant, de qui- bus Isai. 28. 14. Audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum. Et iterum cum Principes gravissimis, & integerrimis moribus esse debeant, & animo virtutibus exaggerato ad irrumpendum iniquitates populi, hypocrita sane erit, qui sub purpura, & toga magistratus, petulantes, puerilesque mores, & animum fœmineum gestans, illudat populum suæ fidei com- missum, sicut scriptum est, Dabo Pueros Principes eorum, & effæminati (proprie ex Hebræo, & Græco, illusores) dominabuntur eis.

Propter peccata populi. Septuaginta. Propter 7. perversitatem. Proprie etiam, Propter offendicula, Quæ po- laqueos, illaqueationem, deceptionem populi, puli pec- hæc enim omnia complectitur verbum origina- cata ty- le: est enim venatorum laqueos, & retia struens, canide- tium, & illectantium ad ruinam, & offendicu- alicujus lum, quod communi voce peccata, dixit Interpres. sævissimi Potest autem sumi active, aut passive: si active Principis ve, is erit sensus; Populi, & civium peccata, puniat quibus suos proximos illaqueabant, & irretie- Deus. bant dolis, & fraudibus, & insidiis, quas in fir- Offendi- mioribus parabant, commeruisse, ut Deus illis cu um immitteret sævum aliquem tyrannum, qui active, & vicem rependeret, & potentioribus opulentiori passive, busque infidiaretur. Sic vides hoc esse iustitiæ VDD pariter, ac misericordiæ opus. Nam enim iustitiæ potentiores de medio tollit tyrannus, pauperes simul ac levantur, & respirare permittuntur. Sic inter miseri- pecularia peccata quibus populus meretur cordis o- Regem hypocritam numerat Cyprianus Epistol. pas.

67. ad Rogatianum Sacerdotum contemptum; Cyprian.

R r 2

Cum

Contem- Cum enim dixerit Deus ad Samuel ; *Non te spre-*
ptum sa- *verunt, sed me : ut ulcisceretur, excisavisti eis Saul Re-*
cerdotum *gem, qui eos injuriis gravibus affligeret : & per omnes*
ulciscitur. *contumelias, & pœnas superbum populum calcaret, &*
Deus ty- *premeres, ut contemptus Sacerdos de superbo populo*
rannide *ultione Divina vindicaretur : Si vero passive acci-*
improbi *piatur, sensus erit : Deum permittere hypocritam*
Principis. *regnare, ut illaqueatur populus, decipiatur, offen-*
dat, ruat in errores, in peccata, tum in ærumnas
gravissimas, & inexplicabiles. Sic demum ve-
rum est illud, quod Ambrosius dixit, in Apologia
de David. Regum lapsus pœna populorum est : sicut
enim eorum virtute servamur, ita etiam errore pericli-
tamur. Quid enim possit bene habere corpus
Reipublicæ capite, qui Princeps est, languido at-
que demisso ? At de pessimis Principibus scrip-
tum est : Omne caput languidum. Et à Seneca ad
Neronem ; A capite bona valetudo in omnes vegeta est
atque erecta, aut languore demissa. Et à Sapiente, Rex
insipiens perdet populum suum. Ecclesi. 10. 3.

Hesiod. Unius ad crimen ait Hesiodus, pœnas urbs tota
rependit.
Si quis sacrilege sese gerat, aut iniuste,
Jupiter hinc cœlo clades immisit ab alto.
Pellem sive famam.

1. Reg. In illa funesta Judaici populi peste, ingenue
24. 17. fatebatur David, Ego sum, qui peccavi : Et ego inique
egi. Isti, qui oves sunt, quid fecerunt ? Avertatur obsecro
manus tua, contra me, & contra domum patris mei.
Sed juste propter Regis peccatum puniebatur
populus.

Ovid. Unius ad noxam, & furias. Quare cum Furor Do-
mini irascere contra Israel, satis habuit si solum
Regem in populo commoveret : quod autem habe-
mus, Commovisti in eis David. 2. Reg. 24. 1. legit

Theodor. Theodoretus, & Septuaginta Complutens.
LXX. Commovisti in eo David. Quod enim ipse mali
Complut. moliebatur, in universum populum erat redun-
daturum. Ubi etiam Sapiens ille dux Joab
prædixit ipsi Davidi. 1. Paralip. 2. 3. Quare hoc
queris Dominus meus, quod in peccatum reputetur
Israel ? Denique impium regnare propter illaquea-

Hercules canis alligans populum. Chrysost. Salvan. Isidorus. tionem populi, figura illa demonstrat Herculis
Gallici, Catenulis ore, præceptoque suo penden-
tibus, illaqueatos, & irretitos populos secum
trahentis. Vide Chrysostomum serm. 2. de
Pœnit. Salvianum lib. 6. & 7. Providentia.
Isidor. lib. 3. sent. cap. 41. & præterea alios,
quos nuper citabamus.

XXXI. Quia ergo loquutus sum ad
Deum, te quoque non pro-
hibebo.

XXXII. Si erravi, tu doce me : si iniqui-
tatem loquutus sum, ultra non
addam.

1. Hebræa lectio. Tres expositiones minus commoda.
2. Latina lectio elucidata, & defensa. Tertia persona
pro prima.
3. Propositio Hebræa varie reddita. Explicatus Moy-
ses, & Samuel.
4. Levare, Prohibere, Pignorare.
5. Interlocutio in jure quid, Arrogantium inge-
nium.

1. Mirabilis est tum lectionum, tum interpre-
tum dissensio : quibus variandi ansam
præbuit prima illa pars, quæ in Hebræo est
tertia persona, & sic ex verbo legi potest : *Quia*
ad Deum loquutus est, levavi (peperci, abstuli erra-
tam) non corrumpam. Ergo prima interpretatio est
Cajetan. Cajetani, quæ sua subtilitate, nec non duritia
Mimeticis, aut imitatio orationis Regis hypocritæ,
qua se ad populum commendat, pietatem
ementitus, sic enim loquitur ad Deum levando
non tantum manus sed etiam verba, & oratio-
nem hujusmodi : *Non corrumpam, vel, non destruam,*
id est, Tu scis, ô Deus, quædam mala non
punivi, sed permisi, ut vitarem graviora
mala, & scandala. Deinde sequitur versic. 32.
Si quid piam per errorem, & ignorantiam ad-
misi, tu me, Deus, admone, paratum videlicet
statim corrigere, & meliora sequi, agere, loqui.

Sed quorsum nunc placuerit Cajetano oratio
hypocritæ, aut undenam illius preces audire po-
tuerit, nemo novit præter fabrum illum, quo
ad manum utebatur.

Secundo, ut Jobum docere velit Eliu orandi
formulam, & se Divinæ bonitati subijciendi
primò, agnoscendo illius supremam potestatem
cum bonitate conjunctam, qui potest levare
& remittere peccata, & non destruere, deinde
dicendo ad Deum ; *Si erravi, tu doce me, &c.*
Hæc est interpretatio Vatabli, qui breviter
lectionis Hebræicæ, hac paraphrasi illustrat ;
Par erat, ut diceret Deo, cuius ad remittere iniquitatem,
& non destruere ; Quamvis nesciam me peccasse, &c.
Eadem quoque lectio Pagnin. *De deo consentane-*
um est, ut dicatur Peperci, non destruam, & Complut.
Ad Deum dicitur peperci : atque huc fere pertinet
Chaldaus ; *Num enim potest fieri, ut dicas de*
Deo ; *Sustinui, non disperdam ; Et forte etiam Sept.*
Quoniam erga fortem qui dixit, suscepi, non auferam
loco pignoris, id est. Quoniam erga Deum ver-
satur hæc nostra controversia, te oportet fateri
Divinam potestatem, atque justitiam esse qui-
dem cum clementia temperatam, ut & pœnitentes
fulcipere, & quæ pro pœna, & pignore debi-
torum auferre posset, facile condonet. Sed si invita, &
hæc exponendi ratio minus invita esset, at cum
præcedentibus cohærens minime esset.

Tertia, ut hæc sit quasi conclusio, & summa
torius probationis, & orationis de Divina æqui-
tate, Providentia. De Deo (inquit) loquimur,
cujus est peccata, & pœnam condonare, & pacem
concedere, aut è contrario, bellum immit-
tere, terram vastare, denique invehere quid-
quid malorum, & ærumnarum est ad scelorum
vindictam. Sic fere Episcopus Algarbensis.
Et non minus verosimiliter, quam ceteri.
Unum illud omnibus commune, quod lectio-
nem Latinam contemnunt.

Sed, ut nos illam tueamur, observandum quid-
dè, Interpretem non tam verba quam ipsum Latinæ
germanum sensum sapienter captare : ait ergo, lectionis
Nihil mirum si cum ad Deum de Deo, re omni-
no sublimi, & arcana, loquutus fuerim, aliquan-
do erraverim, ideo te non prohibebo, quin me
errati admoneas. Quod enim tertia persona
pro prima accipi solet, insolens non est in Sacro
sermone, præsertim cum prima persona suble-
quens sic exigit. Et illud levavi, prætermis-
sum est ab Interprete, vel conjunctum cum loqui-
tione, quod putaret referri ad sermonem, sicut sermo-
nem Levare, vel fulcipere peccatum, aut pœnam, nem,
est condonare, ita levare sermonem, est loqui,
quem eundem sensum Symmachus expressit ;
Quia ad Deum loquutionem assumpsi, non recuso inter-
pellari. Si tertia illa persona omnino retineatur,
sensus eodem recidet. Cum quis de Deo lo-
quutus labitur, ego soleo facile condonare lap-
sum, & indulgere erranti, homini videlicet non
satis callenti Divinæ. Similiter & te, ô Job facere
oportet, ut mihi erranti condones, & si quid
nostri melius ostendas : te videlicet meliora do-
centem non prohibebo, non interpellabo. Vide
quantum præster perspicuitas, & fides Vulgati,
aliorum parum fidis argutiis, & obscuris inter-
pretationibus.

Nunc minutiora quædam ad singulas partes.
Ad Deum loquutus. Propositio, Et, aliquando ad,
aliquando, de significat juxta exigentiam loci,
Ut Genes. 20. 2. Dixit de Sara uxore sua, Soror mea,
quod alii legunt. Dixit ad Saram uxorem suam, vel,
super uxore. Et cum aliis etiam propositionibus
ultimi casus frequenter permittatur, pro cum
Genes. 49. 29. Ego congregor ad (eandem præposi-
tio, cum) populum meum, Sepeliet me cum (ad patres,
Sic Onkelus, & alii Hebraizantes) patribus meis, Onkel.
pro in Genes. 25. 15. Pones in arca, Hebræice, ad
arcam, Pro, super 1. Reg. 17. 49. Percussit in fronte, Regis.
Septuaginta. Ad frontem, vel, super fronte) in hoc
loco, ad Deum, de Deo, de rebus Divinis, super
arcanis Divinæ Providentiæ.

Loquutus, dixit in Hebræo haberi, Loquutus le-
vavi, id est, loquutionem levavi, vel assumpsi, Levare
quod nos dicimus Levantur plaica. Vide, quæ sermo-
diximus super c. 27. v. 1. n. 2. & 3.

Non prohibebo. Verbum Habal, ut aliquando dixi-
mus, significat obligationem, aut colligationem. Verbum
nem, strictissimi vinculi, qualis pignoratio est, aut prohibe-
dolor, quo homo constringitur, vel parturi di quid
ens dissipatur, corrumpitur : inde significat proprie,
pigno-

pignorare, aut corrumpere, vel dissipare, noster dixit, *Non prohibebo*, quod eleganter convenit cum primaria significatione, non te constringam, non te impediam, liberam tibi dicendi, & respondendi facultatem, & optionem relinquo, nequeos tibi obstruam neque obligabo linguam.

LXX. Septuaginta illam alteram pignori significationem elegerunt. *Non auferam loco pignoris.* Quod

Nicetas. Nicetas sic elucidat; *Non quia ipse dicendo sum Dei causam complexus, idcirco abs te quasi nomen quoddam, ac alienum exigo, quin potius quamvis nulla mea prorsus esset oratio; nunquid ad me reprehendum habeas, videre cupio. Ego interim filebo, quasi dicat, Non te urgebo quasi severissimus exactor, neque opprimam negata respondendi facultate quasi ablato pignore, & facultate solvendi. Aliam etiam non multo leniorem interpretationem ex aliorum sententia, vide apud eundem Nicetam.*

Ceterum quod alii dicunt, *Non destruiam*, non dissipabo, non corrumpam, tuam videlicet responsionem, sicut utrumque admitti potest, ita sine illo verus & simplex constabit sententiae explicatus.

LXX. Si erravi. Septuaginta fere ex Hebræo; *Absque me videbo*, propr. *præter video*, vel *non video*, id est, si præter id, quod ego viderim *Erravi, tu doce me*, infilla mihi, & salutari admonitione perfunde. Philipp. *Quasi in iudicio constitutus, permittis interloqui.* Nam controversiæ, & lites objectionibus, & responsionibus peraguntur, quamvis in

L. 1. §. Jure interloquutio iudicis sit dirimentis aliquid ex hunc de causa, non litigatorum. Perlegans est hoc loco D. de ap- Gregorii doctrina, & morum observatio: Hoc

L. 15. §. ehoribus suis, ne quid inordinatum dixerint, tunc i. v. dicit, requirunt, cum se laudabiter aliquid dixisse cognoscant: D. de re non de dictis suis ambigant, sed quod ad audientiam judicis, iudicio favores querant. Sed de his, qui nequiter se humiliant, alibi diximus.

Arrogantium in- Si iniquitatem loquutus. Septuaginta ex Hebræo. Operatus, id est, si mea oratione, contra jus geonum, æquumve feci injustitiæ, & errati convictus **Ecol. 19.** obtumescam: sin minus, nihil tuam offensionem veritus (plus enim veritati, quam gratiæ, & personæ tribuo) permanebo in mea sententia, & quæ præterea habeo dicenda, proculdubio audies.

XXXIII. Nunquid à te Deus expetitam? quia displicuit tibi? Tu enim cœpisti loqui; & non ego. Quod si quid nosti melius, loquere.

1. Incertitudo sententia ex multis capitibus.
2. Dua expositiones minus idoneæ.
3. Tertia expositio verosimilior. Pax, & in pace esse, ad debiti solutionem. Illustratus Salomon.
4. Displicere quid proprie. Expositio optima.
5. Varia lectio. Nota superborum.
6. Sententiæ paraphrasis. Loqui alicui, ad favorem.

Ivinandum nobis est in sententia perobscura, & sive Latina, sive Hebræa, & Græca inspicias, nihil lucidum, sed confusa omnia, & nimia brevitate perplexa. Quare nemo est, qui illi relativo, eam, suum peculiare antecedens non attribuat, mirabili prorsus varietate. Gregorius, iniquitatem, pœnam, fallitatem, disputationem, scientiam, stultitiam calamitatem mortem. Philippus, injustitiam, Blasphemiam. Cajetanus, Hypocrisim. Et quod non? Rursus verbi, *displicuit*, suppositum alii faciunt Deum vitam mortem, disputationem, & orationem ipsius Eliu. Denique si lectiones, versiones, interpretationes persequeremur, plus tenebrarum, quam luminis afferemus: nam in singulis verbis sua est versionis, & lectionis, atque significationis diversitas. Maxime tantum probabilia afferre conabimur.

Primo Rab. Levi Gerson, quem sequuntur Pagnin, Vatabl. Stenchus, non unam tantum, expositionem sed multas sententias latere putant, concilas, & Hebrai. singulas singulis fere vocibus per reticentiam zantium, quandam comprehensas, quod proprium esse R. Levi. solet hominum exandeleceatium, & mente

Pineda Tom. II.

atque animo perturbatorum. Ergo sic legunt, Pagnin. atque dispungunt: *Nunquid à te Deus expedit Vatabl. eam: quia displicuit tibi?* Complent vero atque perficiunt sensum hac ratione. Pagninus. Nunquid convenit, ut à te egrediatur prævaricatio, ob quam reddat tibi Deus malum? *Quid renuisti?* quia tu elegisti vitam hanc. Vatabl. *An ex te provenire debet, ut Deus perficiat afflictionem illam, & te perfecte puniat?* Nam abominatus es vitam tuam, elegisti quæ mori, & non ego: & quid ad hac respondere possis? Eugubinus hanc sibi interpretationem satis esse fateretur, atque utinam satis coherens esset cum antecedentibus, & subsequentibus: cum enim subintelligentiæ multum habeat, intelligunt enim singulis vocibus quodlibet, at nexum contemplerunt.

Secundo Gregorius proxime refert ad iniquitatem, quæ præcessit, ac diceret Eliu: Ego coram Domino rationes positurus sum, cur modo iniquitatis mea à te reprehenditur, quæ constat, quod in iudicio à te non requiratur. q. d. Eliu; Nihil est, o Job, quod meum erratum, si quod est, moleste feras, nam illius rationem, aut pœnam à me repetet Deus, non à te hoc fere Latini omnes sequuti sunt. Sed contra hoc est, quod Job nihil loquutus est, quo significaret molestam sibi extitisse orationem Eliu. At inquis, si non verbis, tamen ore, gestu, oculis. Bene est, at quomodo nunc Eliu renuit iudicari, & retelli à Jobo, quem proxime superioribus verbis constituerat iudicem suæ orationis? Respondet Gregorius; *Postquam de errore doceris se petisti, subito ab humilitatis specie ad verba tumida excusationis exisisti, quia omnino difficile est, ut elatio, quæ regnat in corde, non erumpat in voce: diu quippe morari non possunt in ipsa humilitatis imagine, quam specietenus sumunt.* Vides quid videatur hæc interpretatio habere coactum.

Tertio Græcorum nexus, & expositio mihi probabiliores, indicant illi curabimus nos juvare, & promovere. Sic illi legunt. *Nunquid à te reddet eam, quæ tu appelles, quoniam in eliges, & non ego?* quod sic elucidat. Nicetas ex translatione Comitoli; *Num mecum verborum est tibi pœna persolvenda? ne igitur emitas, sed quæ mihi dicta sunt, reprehendas: tuum enim est diligere, atque disjungere, & bene ansecus fuerim loquutus, non meum, qui dixi.* Annotationes Vaticanæ Septuaginta hanc ipsam sententiam paulo aliter descriptam tribuunt Polychronio; *Nonne tu debes reddere vices sermonum meorum? ne igitur repellas, sed redargue.* Quæ exponendi ratio, ut cum Hebræo convenit, ita non longe abest à Latino. Nam expetere, est verbum *Salam*, quod pacem significat non solum post dissidium, sed etiam post solutionem, & redditionem, vel repetitionem alicujus debiti, cum debitor, & creditor nihil amplius habent, quo dissidere possint. Quare ab Interprete vertitur pacificare, reddere, restituere, solvere. Ergo hoc loco repetere, est tanquam debitum: Et idem, Deum reddere à Jobo; Id est, efficere ut Jobus debitam pœnam, rationemve reddat, restituat, solvat, sic ad pacem, & concordiam cum creditore redeat. Exemplum hujus significationis & Analogiæ habes Proverb. 13. 13. *Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat* (nam detractor reus est delicti, & pœna non levis debitor, insuper obligatus restituere famam detractione sublatam) *Qui autem timet præceptum* (de non detrahendo, posteaque de restituendo, quod injuste abstulit) *in pace versabitur* (nihil debet, nihil restituere tenebitur.) Quod deinde sequitur.

Quia displicuit tibi? Proprie est abjicere, reprobare, repellere cum nausea, & fastidio, id quod nobis displicet, id est, Etiam si tibi mea oratio displicuerit, etiam si cum nausea, & tædio audieris, at sine nausea, & fastidio debes me admonere. Sic August. per præteritum etiam legit: *quia tu repulisti.* Si autem Septuaginta futurum legamus, *quia tu expelles*, lenius erit; Tuum est, o Job, repellere, reprobare, quod minus bene dixerim. Cum autem forsitan innumeret Job minime sibi esse in animo amplius loqui, extorquere nititur responsionem: huc spectare videtur Paraphras

lis Tygurina; *An à te oram disputationem alius Tygurin. abjektiv: quia tu juvisti.*

Sed secundam aliorum interpretationes, Simplex meam afferam. Cum postulasset Eliu admoneri, sententiæ & retelli, si quid errasset, paratissimus audire, elucidatio

line interpellatione nunc subjicit; Me, inquam, admone, redargue, corrige, sic enim ego à te expeto: mihi redde meorum verborum vices, dum tamen à Deo increpando, & ab illius æquitate, & Providentia criminanda abstineas. Nam tuum ego de me iudicium à te requiro, Deus non item, non enim illi à te dijudicari expedit, neque reddi suorum arcanorum rationem, nihil illi debes reddere responsi, sed obmutescere potius. Huc spectavit Isidorus: Num censes fore, ut Deus absque consilio tuo nihil agat? mecum igitur disceptandum, non cum Deo, præsertim cum testatus fueris, neque tibi Deum, Divinasque agendi rationes placuisse, neque illius tibi iustitiam satis probatam iri, facit cum hoc expositio Philippus. Ob hoc displicuit tibi Deus, dum ejus iustitiam, qua te puniret infontem, non vis veram esse iustitiam: Nunquid à te ipse exigit, ut blasphemus esses? In re difficili non rejiciendum, quod cum aliqua verisimilitudine dicatur. Quæ deinde sequuntur, faciliora sunt.

Isidorus. Tu enim expetisti. Proprie ex Hebræo, & Græco, Tu elegisti, aut, eliges. Tygurina. Tua est optio ut vel probes, vel improbes, & refellas, quæ à me dicta sunt: tuum autem est eligere, & probare veriora: Tuum item est loqui, & absolvere disputationem hanc, ut qui cœperis: nos enim nunquam te laceessimus, sed tuis lamentis aditum nobis ad redarguendum patefecisti: tu itaq; & materiam dicendi, & primas partes elegisti. Ut significet se de rebus Divinis non invitum, & repugnantem loqui, tantum ut refellat Jobi errores.

August. Quid si quid nosti melius. Addit Augustinus, quasi ex textu Septuaginta. Te reprehendens me ipsum forte reprehendendum non video? docetque ipse Augustinus, interroganter legendum. Ementita iterum humilitatis species.

Gregor. In Hebræo præterea, & Græco nulla dubitatio. Quod nosti, loquere, quanquam Gregorius ex ipsa nostræ lectionis forma utilitatem invenit; Non inquit, quia melius nosti: sed si quid melius nosti: nimis hoc ipsum superbiisse est, de melioris scientia dubitasse. Adde etiam dubitationem hanc, perinde valere ac si aperte negasset Jobo vim ullam intelligentiæ: ut jam dicet.

XXXIV. Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me.

XXXV. Job autem stulte loquutus est: & verba illius non sonant disciplinam.

3.

6.

Sed quid inquam, verum de rebus iudicium à Jobo requiro? quid meam orationem probare cupio homini stulto, & indisciplinato? quid ille sine ulla bona arte, sine ingenio, sine litteris respondere poterit, quam quod hætenus imprudenter & temere dixit? viros ego rerum expertos, scientesque requiro, quibus meam sententiam facile probabo. Nemo quippe sana erit mente, qui me cum non sentiat: nemo qui ulterius disputantem, libenter non audiat.

Philipp. Viri intelligentes. Observat Philippus, Eliu secon vertisse ad eos, qui cominus assistebant. Quantum bone Deus, industriæ, & artis in homine arrogante ad captandam vulgi gratiam? Quam turpe, benevolentiam turbæ imperitiæ blanditiis, & assentationibus, atque commendatione Sapientiæ mendaci velle colligere?

D. Thom. Quod observat Divus Thomas discrimen, ut viri intelligentes loquamur, id est, obijciant, & Sapiens audiat, paratus respondere objectionibus Eliu, non est solidum, potius loqui, aut dicere alicui, videtur esse in gratiam, & favorem alicujus. Quasi dicat, Intelligentes, & ut in Hebræo est, cordati mecum consentient, & Sapientes meæ sententiæ auscultabunt, utque inscribent, Jobum stultiæ & impudentiæ condemnantes. Per viros autem cordis, aut cordatos, intelligit Cajet. Homines servantes cor mundum, aut saltem redrunt ad cor. Sed certum esse periphrasim sapientiæ, quæ lape tribuitur cordi. Septuagint. Intelligentes corde dicent hæc. Quod

Loqui alicui partinet ad favorem. Cajetan. Sapientiæ circumloquutio. LXX.

sequitur ex Hebræo: expresserunt Septuag. Job non intellectu loquutus est, verba. Jus non intellectu loquutus; ut significet nihil deinceps expectandum à Jobo, quam quod hætenus constanter asseruit.

XXXVI. Pater mi, probetur Job usque ad finem, ne desinas ab homine iniquitatis.

1. Paraphrasis sententiæ. Eliu oratio artificiosa. Pronomina possessiva ad amorem.
2. Pater, & creationem. Jupiter pater. Deus communicans creaturis paternitatem. Illustratus Paulus.
3. Pater honoris & reverentia nomen. Parentes Dei imago.
4. Pater nomen severitatis, & Providentiæ. Illustratus Paulus.
5. Tribulationes ad probandum, & cruciandum.
6. Verbum vertendi severum. Ufus Epithetonum, apud Hebræos, Homo peccati, apud Paulum.

Sed cum nihil (inquit) mea oratione proficiam, neque potuerim in bonam partem restituere hominem perditum sensus, & obstinati animi, atque adeo neque numen ipsum iratum inflicti in illum plagis ad sanitatem revocari, illud mihi tantum reliquum est, ut qui tuam, Pater sanctissime, tuorumque filiorum causam tueri institui, tuus nimirum filius, & tui honoris amplificandi zelo inflammatus ego, te orem atque obtester, quando Jobus paterna tua indulgentia, & benignitate se indignum præstat ut paterna illum severitate, nihil de supplicio remittens, amplius exerceas; & quamdiu ille in suo scelere & errore perstiterit, tamdiu excrucies: quod exemplum futurum sit improbis hominibus, ut ab impietate, & blasphemiam aliquando deterreantur. Incredibilis sane eloquentia Eliu, & affectus animi atque orationis mirabiles. Pater mi. Quantum ad depellendam omnem odii, & pravæ affectionis suspicionem, & eoque probare vult suam charitatem erga Deum: Dixit etiam Eliu, aliquando hæc pronomina meum, tuum, suum, de Pronomina licata esse, & plena affectionis, præsertim apud, na posses. Poetas; quos enim diligunt, suos nominant, & tantundem refert dicere, meus, aut tuus, ac si dicerent nent ad dilectus, & is qui curæ, & cordi est. Huc spectat dilectio. concursio illa triplex ejusdem pronominis, nem, Cant. 8. 12. ut in Hebræo & Græco habetur, Sen, in Vineæ meæ mihi coram me.

Sed quid nomine illo, Patris, designare vult Eliu. Expositores frequenter ad creationem referunt; ergo Deum magnifico illo Creatoris omnium nomine compellat. Philippus Patremi vs. Epist. cat, quia ab ipso est homo creatus & conditus. Et quidem Hypocritæ cum Jovem Patrem omnium vocabant, auctoritatem rerum omnium fatebantur, ac vitæ largito. Pater rem. Bythini, ut scribit Arrianus in Bythiniacis. Deus consuevere montium cacumina conscendere, quia ac Jovem Pappam salutare. Scythæ vero, ut refert Herodotus in Melpomene, Jovem Pappam Philippus dicebant. imo & Hieronymus Ephes. 3. censet id Jupiter nomen à Deo creaturis communicatum, cum pater, dicat Apostolus, Ex Deo omnem paternitatem nominari Arrian, in cælis, & in terra. Paternitatis, inquit, nomen ex semet. Hieron. ipso largitus est omnibus, sicut enim solus bonus dicitur, ita Hieron. & solus Pater, quia creator est omnium, & universorum causa substantia, præstat ceteris, ut patres esse dicantur. Quare & Adam, quod à Deo creatus sit filius dicitur, Luc. 3. 38. & inferius: Quis est pluvius pater. cap. 38.

Sed alii honoris, & reverentiæ ergo existimant nunc Deum nominari Patrem: ut Eliu latenter vellicet Jobum, qui Deum videatur injuria, ut hostis laceffere, quem potius omni religione, & pietate, ut filius parentem colere debuisset, simul ergo erga Deum religionem commendat, atque iustorum omnium, & filiorum Dei benevolentiam conciliare nititur, ut qui communem omnium causam pro communi parente suscepisse videatur; non odio cujusquam aut invidia, sed paterni, id est, Divini honoris zelo quodam, & ardente studio. Est videlicet Pater, honoris nomen, atque adeo præcipimur honorare parentes, multo vero sanctius, & religiosius DEUM, cujus imago sunt parentes.

Parentes Inquam rem eleganter dixit Philo lib. de Deca-
imago logo. initio 4. præcepti. *Præceptum de honorandis*
Dei. *parentibus situm in duarum tabularum confinio conjun-*
Philop. *git ambas. Et sunt qui audacius exaggerantes nomen*
parentum ajunt patrem matremque Deos conspicuos,
Proclus. *illius ingenij imitatores fingendis animantibus:*
 Proclus vero, parentes esse simulachra, &
 imagines Jovis omnium patris: quare qui
 in deorum simulachra impios se præstiterint,
 in Deum, utpote in prototypum, impietatem
 refundere. Vide Gell. lib. 2. cap. 14. Plutarch. in
 Laconicis.

4. Ego vero ad subjectam materiam de Divina
Gellius. Providentia, & æquitate nunc referendum ex-
Plutarch. istimo Patris nomen, quo videatur Eliu, & Pro-
 videntiam. & paternam etiam Dei severitatem
 adversus Jobum statuere. Nam est Patris no-
 men, Providentiæ quoque, & severitatis.
 Providentiæ, & curæ illa sunt, Sapient. 14. 3.
 & severi- *Tua Pater Providentia cuncta gubernas, & Matth. 6.*
 tatis. *32. Scit Pater vester cælestis, quia his omnibus indi-*

Augustin. *getis. atque ad Moysem, & Aaron populi res cui*
rantes, refert Augustinus id Psalm. 77. Coram
patribus eorum fecit mirabilia. Propter rerum ne-
cessariorum Providentiam, & curam dicit Joseph
Genes. 45. Fecisti me quasi patrem Pharaonis, & Do-
minum universæ domus ejus, & Principem in omni terra
Ægypti, quæ non tam pertinent ad magisterium,
consilium, charitatem; quam ad œconomiam.
 Sed in hanc Paternitatis Providentiam, illustris
 locus Ephes. 4. 6. *Unus DEUS, & pater omnium,*
 qui est super omnes (Hieronymus. *Quia auctor*
 est omnium. est videlicet Providentia conjuncta
 cum Creatoris majestate) & per omnia (Theo-
 doretus, Chrysostomus. *Providens, videlicet &*
 gub. rans. Hieronymus *Transcurrens, vadensque*
 per omnia) & in omnibus (Hieronymus. *Quia*
 mihi absque eo est. Chrysostomus. *Inhabians*
 propterea, & suam domum curans.) Ergo oppor-
 tune Patrem compellat Eliu, agens de Providen-
 tia, & ad corripendum, deterrendumque Jo-
 bum. Nam illa etiam severitatis paternæ sunt;
 Sapient. 11. 11. *Tanquam pater monens probasti.*
 Et iterum: *Elazellat omnem filium, quem recipis,*
 quis enim filius, quem non corripit pater? Vide 2.
 Reg. 7. 14. Psalm. 88. 31. Clement. lib. 4. Apost.

Hieron. Constit. hortatur parentes ad severiorem filio-
Theodor. rum correptionem: *Ne vereamini eos graviter*
Chrysost. *castigatos corripere. Quare Divinam severita-*
 tem Eliu advocat ad diutius excrucians Job.
 Probetur (inquit) Job usque ad finem. Pleri-
 que Litinorum: ad mortem usque, quod in ori-
 ginali habeatur, usque in seculum, vel, in sempiter-
 num. Sed Vatablus, Longo tempore. Gregorius, *Adhuc*
Clem. *Philippus fugiter. Sed elegantissime Vulgatus,*
Rom. *usque ad finem, quod sonat victoriam quandam:*
Vince, ô Deus, triumphas, proculca homi-
nis istius pervicaciam; rem hanc ad exitum
usque persequere, quo usque Job erratum
agnoscat, & se tibi dedat; ne deseras tuam
causam, sed obtine; nihil remittas de supplicio,
dum ille in suo scelere perstiterit.

5. **Tygar.** Illud etiam ad rem facit, quod dixit Tygurin.
in *Res Jobi discutiantur exactissime: sic enim obtine-*
 bis. DEUS, in judicio. Sed quod ait, *probetur,*
 proprie dicas etiam, examinetur, discernatur
 justus ne sit, an impius. Si justus, nihil illi
 nocbit, sed expurgabit, & mundabit om-
 nem scoriâ: si impius; fumabit adhuc, &
 in vanissimas querimonias, verborumque le-
 vissimorum favillas totus abibit. Forte vero
 alludit ad paternâ DEI viscera infligentis suis
 filiis plagam, ut probet, admoneat: quos
 enim non ut filios, sed ut hostes digno supplicio
 afficit, non probat cruciatibus, sed confessionem
 extorquet, sed condemnat. Cum enim Israelita
 pios, pur- *tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam*
 gans jo- *accipientes, scierunt, quemadmodum cum ira judicati*
 tos. *impis tormenta paterentur. Hos quidem tanquam*
 Sap. 11. *pater monens probasti; illos autem tanquam durus*
 10. 11. *rex interrogans condemnasti. De discrimine autem*
 tribulationum, quæ vel ad probationem, vel ad
 supplicium mittuntur, diximus superius.

Cajetan. Cajetan vero existimat non nihil habere hoc
 verbum ironiæ & amarulentæ: cum enim hoc
 velit constanter Job, ut suæ ærumnæ ad examen,
 & probationem sanctitatis, & innocentie sint,
 non supplicium sceleris alicujus, occurret per
 ironiam Eliu: Sane quia cum *probetur* Job,

sed, probetur diutius, excrucietur, neque un-
 quam finem accipiat hæc probatio, quod quidem
 proprium est supplicii, quod obstinati animi
 perpetuum est, non probationis, quæ temporaria
 esse solet, sicut scriptum est: *Ad tempus sustinebis* Eccl. 1. 29.
patiens, & postea reddito iucunditatis. Et iterum.
Non in perpetuum irascetur, neque in æternum commo- Ps. 102.
nabitur: Quemadmodum miserrus est pater filiorum, 29.
miserrus est Dominus timentibus se. Sunt nimirum. Plus. lib.
parentum in filios ira celeres, quam graves. ut Plu- de educam
 tarchus dixit. liber.

Ne desinas ab homine iniquitatis. Quod in He-
 braeo est, ansam dedit varietati interpretandi.
 Sic ex verbo: Propter conversionis, vel, super r. f.
 p. sionibus ad viros iniquitatis, vel, in hominibus in-
 quitatis, nam verbum Sub primario significat
 converti, aut redire, & deinde respondere; quod
 respondens convertatur ad eum, cui responderet.
 Respondendi itaque significationem amplectuntur
 Hebraizantes. Tygur. Pagn. Reg. *Ut parata sint Tygurin.*
responsiones contra pravos homines: sic etiam Vatab. Pagnin.
 Nam iis, qui Jobi sententiam secuti fuerint, *Regia.*
 respondebunt eadem calamitates & supplicia. *Vatabl.*
 Illud valde invitum, quod Cajetan ait, *Cajetan.*
Quoniam responsiones Jobi sunt responsiones viri iniqui.
 Eandem significationem probarunt Septuaginta.

Sed ita ut Eliu conversus ad Job illum doceret
 modum respondendi. Veruntamen disce, Job,
 ne dederis ultra responsionem sicut insipientes. Noli
 (inquit Nicetas) eosdem amplius usurpare sermones: *Nicetas.*
 Sed videntur sane enervasse sententiam alioqui
 vehementem. Alii elegerunt illam primariam
 significationem, *convertendi, vel avertendi: Ut*
 hoc insigni severitatis exemplo convertantur
 impii ad sanctitatem, avertantur ab impietate.

Sed quidem Interpretes conversionem illam pertine-
 re existimavit ad exercitationem, & jactationem
 alicujus per ærumnas, sicut eadem omnino signi-
 ficatione, quamvis ab alia radice, dicitur Prov.
 12. 7. *Verte impium, & non eris, nam ad supplicium.* Verbum
 & verbera pertinet, *Dar le una bueta. versa im-* vertendi,
 pios, exerce, jacta; peribit, & evanescet statim *severum,*
 fucata fœlicitas. Ita nunc, propter Job, *conversioni-* & ad sup-
 bus hominum iniquorum. illum exerce, verte, inver- *placium.*

te, jacta, non permittas quiescere, non desinas
 illum jactare, & super illum convertere manum,
 ut meretur homo insignis, improbitatis, id enim
 significat. *Homo iniquitatis, quæ phrasi, Apostolus* Homo
 appellavit Antichristum, *Hominem peccati, quem iniquita-*
 definit Theodoretus: *Qui omnem operationem* tis.
Diaboli in se suscipit, projectus ad omne facinus, 2. Thef. 2.
 quod alibi dicitur, *venundatus, ut facias malum.* 1.

nam hujusmodi constructiones per genitivum
 non afferunt tantum vim Epitheti, ut si dicas, ho-
 mo iniquus (genitivi enim nominis substantivi Epithe-
 tiorum
 adjectiva sunt in Hebraeo:) sed præterea affe-
 runt vim perpetui cujusdam Epitheti, & excel-
 lentiam in illo genere, ut quod statim addit Pau-
 lus, *Filius perditionis, insigniter perditus, homo pec-*
catus; famosus peccator: nam genitivo nominis
substantivi constructo cum alio substantivo,
 etiam si pluralis numeri non sit, tum excellentiam
 quandam tum epitheta circumloquuntur He-
 braei.

XXXVII. Qui addit super peccata blas-
 phemiam; inter nos interim constri-
 gatur, & tunc ad judicium provo-
 cet sermonibus suis
 Deum.

1. Varius Explicatus. Eligatur præstantior, & elucidetur paraphrasi.
2. Constringere, explodere quid.
3. Artificium orationis Eliu.

Pendet ex varietate superioris sententiæ hu-
 jus quoque varietas, nam si illa non restrin-
 gatur ad Jobum, neque hæc. Nisi si Jobi
 (inquit) blasphemiam coerceres gravissima, &
 diuturna plaga, non defuturus esset, qui scelus peccato
 cumulans inter nos plauderet, ac verbis cum Deo litigaret
 Sc Tygurina. *Tygar.*

Sed præstat sensus alter de ipso Jobo:
 Ad peccata superioris vitæ, hypocrisim, ava-
 ritiam, & reliquos errores, addis, in Hebraeo.
 addes: non enim poterit ad sanitatem adduci.
 blasphemiam, proprie, scelus, prævaricationem, dis-
 cessum a Deo, Divinorum contemptum, Divinæ
 R 14 Provi-

Deus tri- bulatio-
bus cru. afficit, non probat cruciatibus, sed confessionem
 cians im-
pios, pur- tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam
gans jo- accipientes, scierunt, quemadmodum cum ira judicati
tos. *impis tormenta paterentur. Hos quidem tanquam*
Sap. 11. *pater monens probasti; illos autem tanquam durus*
10. 11. *rex interrogans condemnasti. De discrimine autem*
 tribulationum, quæ vel ad probationem, vel ad
 supplicium mittuntur, diximus superius.
Cajetan. Cajetan vero existimat non nihil habere hoc
 verbum ironiæ & amarulentæ: cum enim hoc
 velit constanter Job, ut suæ ærumnæ ad examen,
 & probationem sanctitatis, & innocentie sint,
 non supplicium sceleris alicujus, occurret per
 ironiam Eliu: Sane quia cum *probetur* Job,

ywb Providentiæ, atque iustitiæ criminationem: & verberibus quidem nihilo melior effectus, nihil de sensu remittit. Sed dum pertinax est innocentie testimonio postulando, & sibi tribuendo, injurius est erga Deum totius iustitiæ auctorem, qui neminem, nisi propter scelera puniendum statuit.

2. *Inter nos interim confringatur.* Nos interim, quod nostrum est, insignem hominis stultitiam refellemus, subfannabimus, explodemus, exhibilabimus; ne illius sceleris, & blasphemie participes nostro

pdd silentio videamur. Huc respexerunt Septuaginta: *Es iniquitas super nos computabimur, multa loquentibus verba contra Dominum.* De verbo autem confringendi, dixi supra significare, plaudere

LXX. pulsare, explodere, & quidquid vel explodendo, vel plaudendo fit. Quare Thargum;

Confringere quid. *inter nos plaudet, & multiplicat verba sua coram Deo.* plaudit videlicet manibus, & canit de nobis triumphum. Alii: Sibi quasi in excellentibus meritis applaudit. Cajetanus: Plaudet cum irrisione & contemptu nostri, non enim dignatur nos responsione aliqua, tantum ad Deum appellat. Vatabl. *Explodes opinionem nostram.*

Thargum. Sed præluet reliquis Vulgatus; Pullemus,

Vatabl. *Explodes opinionem nostram.* Sed præluet reliquis Vulgatus; Pullemus,

Explodes opinionem nostram. Sed præluet reliquis Vulgatus; Pullemus,

Explodes opinionem nostram. Sed præluet reliquis Vulgatus; Pullemus,

explodamus hominem, exigitemus, jactemus ne impune audeat ad Divinum judicium provocare Philippus nostram cum Septuaginta lectione conjungit: *Condemnetur inter nos interim, & absque crimine nostro eris, si postmodum Deum provocare sensaveris.* Nescio quid argutum Gregor. in hunc modum; Si nos Jobum rationibus ut serimus, & in arcum concluderimus, fiet tandem ut reformidet Divinum tribunal, quod strictius, & severius est. *Ex nostra assertione cognoscat, quia nequaquam Divina examinationi sufficiat.* Sic Gregor.

Tunc provocet, q. d. Tunc minime provocare audebit; non multiplicabit verba coram Deo, obtumescet nimirum impeditus nostra correptione. Observa artificiosum atque malignum disputatorem Eliu; jam enim petit responsionem nullam sibi adhiberi: Jam ipse inique, & temere judicat: jam Jobum laudat, jam vituperat, jam Jobum accusat multiloqui; ipse vero nullum disputanda finem facit.

CAPUT PARAPHRASIS XXXIV. CAPITIS PRÆCEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis suis
explicantur.

1.
Pronuncians itaque
Eliu hæc etiam lo-
quutus est.

CUM expectasset Eliu, an Job loqui vellet: is vero nullam loquendi significationem præbisset, rursus ad loquendum aggreditur, atque silenti homini hujusmodi oratione, quasi responso quodam, occurrit: ita tamen ut pristinae Jobi orationi, & defensioni etiam respondere conetur, atque omnia refellere, quibus suam ille innocentiam defenderat. Sed non solum ambitiose disceptat Eliu: se enim potius judicem, & direptorem totius controversiæ constituit, quam disceptatorem: Verum etiam ornate nimium, & polite: nam orationem, vocemque suam ex rerum ac verborum dignitate ita moderatur, ut affectus oratorii vultu, totiusque prope corporis habitu inardescant, & insolenter auditoribus se probet.

2.
Audite sapientes ver-
ba mea, & eruditi au-
scultate me.

Ergo rursus captata attentione, & benevolentia conciliata in hæc verba exorditur: Vos, o viri, Sapientia rerum humana, rum atque Divinarum præclari, compello; vos quoque judices adhibeo; multarum, atque magnarum rerum expertos, & quotidiano usu exercitatos.

3.
Auris enim verba
probat, & guttur
escas gusti dijudicat.

Sicut enim examen, & judicium verborum, atque sermonis ad aures, & gustatus ciborum ad palatum; sic profecto examen, ponderatioque veritatis ad mentis judicium, & trutinam referenda sunt. Propterea vestrum de mea oratione, deque tota inter nos atque Jobum controversia sincerum, emundumque judicium efflagito. Ideo enim aures vestras attentas, & benignas postulo, quod aures sint orationis judices, & verum à falso internoscere, rectumque à pravo discernere debeant: non secus, quam palatum ciborum varietates explorat: purgatis enim, & religiosis auribus vera consonant, dissonant falsa.

4.
Indicium eligamus
nobis, & inter nos vi-
deamus, quid sit me-
lius.

Ergo dum ego loquor, dum vos auscultatis, quoad fieri possit, rei hujus judicium æquum, & incorruptum faciendum est. Et verissima causæ cognitio pervestiganda. Communis itaque nobis est veri disquisitio: & commune sit judicium, recte an secus Jobus dixerit.

5.
Quia dixit Job: Ju-
stus sum; Et deus sub-
vertit judicium me-
um.

Meminerimus vero, quæ dixerit Jobus: quæ profecto neque ipse negabit, neque non recognoscet: dixit enim non semel, sed sæpe: non leviter, sed asseveranter, & contumaciter: Satis meam innocentiam, atque meæ æquitatem causæ ostendi, & probavi tum Deo, tum æquis hominibus: neque vere poterit me quisquam alius sceleris infimulare. Sed tamen mihi jus meum persequi apud Deum judicem non licet: quippe ille non ex judicii formula mecum agit, sed omni privata lege liber, pro sua voluntate innocentem excruciat: nec propter scelus ullum, quod judicii, & judicantis erat: sed potentia magis, quam justitia usus infanti plagam inflixit.

6.
In judicando enim
me mendacium est.

Illud vero gravissimum, quod visus fuerit Divino judicio, atque sententiæ mendacium affinxisse. Quasi DEUS falsa ullum criminatione atque immerito supplicio condemnarit. Nam quid obsecro supplicium est, quam peccati poena? Quid manifesta castigatione testatur Deus, quam occultum aliquod hominis scelus? An pernegatis adversus Divinum testimonium. Et religiosus homo, ut a mendacio absterneat, mendacium in Divinam veritatem rejicit, ait enim: Si aliter de meæ vitæ innocentia loquar, sentiamve, aut aliquod crimen inuri mihi patiar, mendacium admittam. Ego vero super jure meo mentiri debeam; an

par

par est, ut super innocentia mea mendax habear? imo vero accusatores meos mendacii convincam. Illud tantum in mea causa mendacium mihi inest, quod mei juris asserendi me spes fefellit. Falsus sum expectatione præmiorum: cum potius pro præclaris facinoribus supplicia acceperim: ego igitur qui secus expectabam, mendacium mihi met dicebam, atque luadebam. Et qui nunquam mentitus sum, at mendacium sæpe dixi, sæpe concepi. * Eo enim spes omnis mea recidit, ut desperare, & insanabiliter doleam, sæva gravissimi cruciatus sagitta, tanquam violento quodam jaculo transfixus.

Hæc est, optimi auditores, insolentissimi hominis oratio. Et quidem esto laudem aliquam mereri posset Jobi spectata virtus, qui sua sponte atque iudicio injurias suscipit, ut qui aquam hauriunt: quia etiam se à facinorosorum impiorumque consuetudine, & convictu abstraxerit; tamen illud est, quod de te o Job, conqueri debeam, non quod injustus sis; sed quod res nostras à Dei contemplatione, Providentiaque seponas. Etenim quis mortalium, si vir est, & viri nomine sana mente præditi dignus, eo stultitiæ, & impudentiæ devenit, ut dum temere & ignoranter de Divinis loquitur, irridendum, & subsanandum se præbeat cordatis omnibus, atque sapientibus? quis sani iudicii homo, ita velit suæ vitæ consiliorum, & actionum dignitatem tueri, & iudicii consilioque Divino illudere, & insultare non dubitet, atque illam sibi voluptatem maximam stotuat, quæ ex Divinæ Providentiæ contemptu, & maledicendi studio percipi potest? Quis tam stupidus, ut tum Dei ignominiam, suamque subsanationem amet, bibat, & sitiatur? atque ingentem sitim, quæ exardescit, non nisi jactatis in cælum maledictis extinguat, aut refrigeret? Scilicet hoc animi est ad scelera projectissimi, & ad peccandum sæpe, incunctanter, gravissime nulla religione retardati.

Propter impia nempe dogmata, atque pravam de Divina æquitate, & Providentia opinionem videtur profecto socius esse Jobi sceleratissimorum hominum: nam qui corrupte ac temere loquitur de Divinis, is mente, & animo de grege & cœtu impiorum est. Qui autem mente, & consilio consentit cum impiis, abibit quoque ad illorum opera, & facinora; atque illorum vitæ, & instituto vivendi comitem se adjunget, pariterque cum illis aberrabit, nunquam neque in vero de Deo sensu, neque in recto rerum agendarum iudicio fixus & immotus gradu.

Is porro est Jobi sensus non semel disertus, nihil utilitatis percipi ab homine ex amicitia, & familiaritate cum Deo aut ex frequenti & sollicito illius obsequio, etiam si ita fuerit quispiam magnus, & summus, ut Deo in omnibus iussionibus implendis alacriter occurrat, celeriterque universa mandata percurrat.

Ideo firmam omninoque fixam de Dei Providentia, & æquitate assertionem contra hunc Jobi errorem stultum atque vecordem; cuius vos iudices, viri sapientissimi, appello & alloquor, constituere aggredior. a Absit enim a nobis tam immanis stultitia, ut quidpiam iniquum de Divina æquitate concipiamus. Absit ab illa suprema iudicii, & æquitatis norma, quod vel leviter detortum, deflexumve sit. Error profecto ille tam pestifer non nisi in sordidissimas atque corruptissimas Aetheorum hominum mentes cadere potest. Quare curandum, atque cavendum omnino mihi, ut ne etiam de totius æquitatis, & iustitiæ auctore quidpiam ego iniquum, pravumve loquar, aut concipiam: aut supremo illi sanctitatis, & iustitiæ custodi profanum, pollutumve aliquid affingam: nam qui iustitiæ auctor, & norma est, neque iustitiam corrumpere, neque vim æquitati asserere potest: nihil enim in iudice esse debet, vel quod iuri repugnet, vel quod iure ab aliquo damnari possit, neque qui Omnipotens est, atque uberrimus bonorum omnium fons, merenti virtutis & pietatis præmium unquam denegabit.

Verum enim vero iustitiæ munus est, unicuique quod suum est tribuere. Quare pro suo munere Deus eum vitæ ac viæ finem, & exitum unicuique confert: quem quisque suis gressibus ac studiis comparabit: quæcunque enim viam insistat homo, obvium profecto habebit Deum, sive ultorem, & vindicem sceleris, sive laboris, & itineris ducem, & comitem, atque unicuique illa tandem evenient, quæ ea, quam ingressus fuerit viam, digna fuerint: & unumquemque facti ipsius minime obscuri conscientia convincet.

Perpetuo sane Deus, constanterque iustitiam tuetur, & conservat: neminem ille facit impium, neque gaudet invenire improbos: sed sua tamen sententia improbitatem omnem, ubicunque sit, declarat, & condemnat. Putas vero Deum absurda facturum, ut quempiam innocentem numero adscribat damnatorum, unquam ille iudicii ferendi, & sententiæ pronuntiandæ normam æquissimam atque rectissimam inflectet, aut detorquebit? Non turbabit, neque miscebit iustum & impium.

Hanc autem Divinam æquitatem duplici, & ea gravissima ratione confirmabo. Primum enim oportet iudicem aliquem atque moderatorem æquissimum universo terrarum orbi præsidere: neque enim is sine Providentia, sine moderatore consistere potest: neque partes illius mutua societate devinciri, nisi esset qui sua potentia, & sanctissima æquitatis lege illas conti-

* Violenta sagitta mea absque ullo peccato.

7.

Quis est vir, ut est Job, qui bibit subsanationem, quasi aquam.

8.

Qui graditur cum operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis.

9.

Dixit enim non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo.

10.

Ideo viri cordati, audite me: Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas.

11.

Opus enim hominis reddet ei, & juxta vias singulorum restituet eis.

12.

Vere enim Deus non condemnabit frustra: nec Omnipotens subvertet iudicium.

13.

Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?

a Particula, Absit, usus, & proprietas, ad Scripturarum intelligentiam. & Iudicium, Principumque doctrinam, diligenter, num. 2. 3.

contineret : at nullus est alius præter Deum, is ergo est æquissimus, & incorruptissimus iudex, atque moderator non solum rerum ratione carentium, sed hominum libere agentium, rerumque omnium humanarum. Alioquin tuum erit, O Job, quempiam meliorem, & incorruptionem iudicem proferre, cui traditus sit clavus universæ hujus mundialis machinæ. Deinde cum Deus sit mundi Architectus, & opifex, illius profecto interest curam gerere sui opificii, atque creaturas universas paterna Providentia complecti, & ad suos fines deducere, partesque singulas universi summa æquitate continere, & moderari : alioquin idem ipse secum pugnaret, nisi quæ effecit, tueretur, atque conservaret. Quæ cum ita sint, quis sanæ mentis homo in Deo rerum omnium creatore, & administratore justitiam, & æquitatem desiderare poterit. Quis enim edit in sceleratos gravissima in omni seculo supplicia? quis in occulta facinora inquirat, recensetque peccata populi? nonne Deus? Quod si is iniquus tibi videtur, quis tibi videbitur superior iudex, ad quem sit appellatio, & provocatio nostrarum injuriarum? Numquid alius est mundi rector, qui Creatoris opera corrigat, & dirigat? Quis post illum visitabit terram? quis eam rectius disponet? vel quis cum illo rerum universitatem sustinet, ut quasi partem imperio, & dominio, partem suam quisque Providentiæ & potestatis administret? is profecto qui sua bonitate hanc rerum universitatem excitavit, contra quam oportet, opificium suum injuria non lædet: neque enim ab ipso, quæ effecta sunt, aliena sunt, ut nos vexare debeat injuria, etenim sibi ipsi parcit. Nam cum incredibili arte, & cura, atque certa ratione, & ordine res universas stabilierit, terramque ipsam habitabilem propter infanda scelera abstulerit, rursus suis justis restituerit, manifesto argumentum est unicuique illum, atque incorruptissimum esse totius æquitatis auctorem.

14.
Si direxerit ad eum
cor suum, spiritum
illius, & flatum ad se
trahet.

Tam constanter ille supremæ æquitatem legi servat, ut nullius unquam metu à jure, & æquitate discedat: cum enim ipsius potestate omnium vita, & spiritus contineatur, tuto potest rerum universitatem pro libito disponere. Quod sit ille tantum ex sua potestate ageret, non etiam ex æquitate, aut si tantum ex severitate justitiæ, ut tu asseris, o Job, non ex benignitate, perirent profecto universa. Erga justos potissimum justissimus est. Nam statim ut homo sese ad illum converterit, direxeritque ad superna cor suum, Deus placatus illius animam, & desideria ad se trahit, & peramanter sibi conjungit, completque bonum hominis opus. Ergo non odit Deus ea, quæ fecit, neque hominem persequitur odio: Sed cum sanctus sit, sanctos perpetua benignitate prosequitur, ad impiorum vero innumera scelera sæpenumero connivet: secus enim universum jam humanum genus perdidisset, ac nullum Sanctorum, improborumque delictum habuisset. Sed cum sit æquissimus rerum humanarum moderator, improbos eluvione perdidit, innocentes servavit in tuto reconditos. Hoc enim attentissime curat, ne unquam æquitatem & sanctitatem lædat. Et quod ex divina illa bonitate est, vult profecto vitam universis impertiri: primus enim, & uberrimus vitæ fons est. Ex illius enim quasi respiratione, & anima spiritus & halitus afflatus est homini. Cum vero gravissimo aliquo scelere offensus punire hominem statuit, tunc quasi aversa facie cohibere videtur spiritum, & vitam, quam semel dederat, rursus ad sese colligere, ut certe quam uni denegat, aliis quibus propitium se præbet, largiter communicat.

15.
Deficiet omnis caro
simul, & homo in cinerem
revertetur.

16.
Si habes ergo intellectum,
audi, quæ dico:
& ausculta vocem
eloquii mei.

17.
Nunquid qui non
amat iudicium, sanari
potest, & quo modo
tu eum, qui justus
est, in tantum con-

Abiato itaque spiritu vivificante non homo solum, sed universa statim expirarent viventia: homo præsertim ex pulvere compositus dissolveretur, statim & pristinum in pulverem abiret.

Quare iterum, atque iterum jubeo attentum te præbere Job, atque omnem intelligentiæ vim intendere in has meas rationes perpendendas: sed his, quæ dixi fortiora etiam, & subtiliora adjungam.

Nisi forte ita ut Divinæ justitiæ, & iudicio detrahas, ut neque ratione, neque via ulla sanari ab isto mentis morbo, & errore possis, qui enim pravis de Dei Providentia opinionibus male affectus est, vix poterit ad saniores mentem adduci. Est enim rectus de Divina Providentia sensus, quasi fundamentum optimarum reliquarum cogitationum. Quem si susciperes, & corpore & animo servaveris: atque ipsa te Divina Providentia, quam coleres, his morbis, & ærumnis liberaret. Verum enim vero supremus ille iudex est simul nostrarum animorum atque corporum medicus, ac chirurgus: adhibet enim peccatis acres atque difficiles curationes: Si vero homo minime aspernetur manum, atque sectionem, & unctionem medici, postquam semel ille vulnerarit, alligabit statim, atque sanabit vulnus. Sic ille, & vulnerando, & sanando, iudicium & æquitatem servat in omnibus, etenim neque sceleratis licentiam, impunitatemque permittit: sed potius morbis atque terroribus ad graviora scelera aditum interclusit. Et cum, cui vitium amputare vult, morbo aliquo sanat, hæc sane sunt iudicii, & justitiæ actiones: Ergo Deus non odit justitiam, neque res mortalium, sed utrumque potius integerrime curat, atque tuetur. Manifestum quippe est, Deum, si justitiam non diligeret, neque curaturum ut animos à vitiis sanaret, neque ut quemquam corrigeret: At ille curator & sanator

b Divina respirationis, ad vitam creaturis communicandam, vel denegandam, & auferendam. vis & efficacia, ad Scripturæ intelligentiam cum utilitate & diligentia explicatur, n. 3. & 4.

c Deus instat Chirurgi, curans humanos morbos, præbens optimi Principis formam universis differatur, n. 3. & 4.

& sanator est nostrorum languorum, improbos alligat, & coer-
cet supplicio, & inflicto dolore furentes ad mentis sanitatem ad-
ducit. Denique nunquam sapientissimus iste medicus morbo ali-
quo injustitia posset? cum enim idem sit Principis, atque chirurgi
munus, qui neminem superiorem habet, nullo indiget medicinae
praesidio.

Et quidem si is, qui regi in faciem audet iniquitatem obji-
cere, summæ improbitatis iudicium subit, ut qui regiam digni-
tatem odio quodam, & malignitate læserit, quid illi fiet, qui
divinam maiestatem injustitiæ, & iniquitatis temere damnarit?
Videris itaque, ô Job, tu ipse ne supremo Regi iniquitatem
obicias: & absque jure mundum ab illo administrari. nec
non illius ministros Angelos eodem iniquitatis crimine in-
volvendos censeas. Deus ne appellari injustitiæ potest, qui
alios injustitiæ appellat, atque condemnat. nullius quantumvis
potentissimi Regis personam reveritus? Neque enim ille vult
regnare impios, neque juris atque æquitatis hostes juri, & æquitati
praesidere, neque eos, quorum interest publicam rem, atque pie-
tatem promovere, & contemptores esse hominum atque deo-
rum: & nunquam in melius sed in deterius proficere. Qui non
solum omnis legis, & jugi impatientes sunt, sed aliis pravo
exemplo auctores, ut deficient à lege, & æquo, atque adversus
divinam legem omnem dolum, & fraudem meditentur. Ille
enim vere reliquorum dux, vere inter alios Princeps & liberalis,
atque spontanei nomine dignus, qui tantum ab eo abest, ut juri,
& legi vim inferat, ut potius sponte sua obligatum se legibus
proferi gaudeat, & non minus sua potestate, quam suo exem-
plo ad legum observationem, & cultum subjectos sibi com-
pellat.

Non ille movetur humana potentia, aut splendore, ut
personas potentiorum accipiat, & iniquis principibus adversus,
pauperes favere velit: merita illa hominum, & mores æstimat
nullum præterea dignitatis humanæ splendorem paupertati, &
probitati anteponit, ut alicujus metu, & reverentia ab æquitate
discedat, aut à justa sententia ferenda retardetur: non sordet
in illius oculis sordida paupertas, non squalida, macies, non
tenuis, & parvus miserorum victus. Neque è contrario splen-
det coram eo splendidus victus atque vestitus, non potentia,
non amplitudo, sed iustitia, sed pietas, quam neque obscurat
egestas, neque ementitur felicitas. Imo potius potentiores
istos, quorum opem egentes, & miseri inclamare deberent, si
quando adversus pauperem clament, atque tumultuantur,
ipse comprimit, & vocem adimit. Nam qui universita-
tis istius auctor est, atque largitor honorum omnium ne-
que mirari potest humanum splendorem, neque non
æquali studio, & charitate omnis conditionis homines com-
plecti.

Item cum universi homines sint in supremi Creatoris
potestate, frequenter tyrannos repente aufert, & perturbatis
atque exagitatis rebus illorum publicis, & quasi pace cum
hostibus stabilita, ut tyrannorum omnia devassent, arces
munitissimas expugnent: atque omni tandem humana spe
illos destitutos publico exemplo, ac morte turpissima traducit.
Quanta vero improborum oscitatio, & dormitantium mala
securitas! quanta in mediis discriminibus subito exortis ca-
ligo & turbatio! quantus populi inique oppressi tumultus, &
seditio! quantus in impiorum morte, & repentino exitio,
motus, & exagitatio subditorum! hac illac seditiosi discurrent:
hi repentino casu perculsi, illi vero velut in populari seditione
tumultuantes, ut omnia occupent, & magistratus cum Principe
de medio tollant. Quanquam quidem libertate consequuta
facile conquiescent, ac levius ferent sævissimi tyranni mor-
tem, nihil jam morantes, nec lugendum illum censentes,
quem primum stupentes mirabantur. Interim Angeli missi
à supremo iudice, vim vi quasi repellentes, sævissimam
tyrannidem, quasi divina severitate comprimentes, nullo
egotio universum tyranni statum labefactant, nunc per
insidias hostium, nunc nulla humana industria, hominumve
ministerio, sed celestium tantum, & invisibilium potestatum,
adversus quas nulla manus, nullum praesidium satis firmum esse
potest.

Omnia Deus videt, contemplatur omnia, ipse est inspector
omnium humanarum actionum, nihil ille contemnit, quod non
examinet severissime: nec solum publica scelera sed etiam quæ
nemo præter illum videt, occultissima studia, & minutissimas
quasque cogitationes, atque universas vitæ instituta rationes,
non solum opera, fines, & exitus, sed ipsa agendi initia, quæ mente
concipiuntur, quasi agendorum semina, opere postea ad finem
deducenda. Cum enim locus nullus sit tam obscurus, in quo la-
titare possint, qui faciunt iniqua, nihil est tam occultum, quod
æquissimus iudex ad examen iudicii sui non revocet: nihil ille
per ignorantiam præterit, nihil per oblivionem impunitum
relinquit.

Quamvis quidem nec Deus cuiquam impingit, quod
non fecit, ut cum Deo in ius ambulet: nec ab aliquo graviores
exigit pœnas, quam meretur illius peccatum, non enim ille
severissimus exactor est suppliciorum, & pœnarum, sed beni-
gnissimus dilator, dissimulator, condonator: sed digne tamen ali-
quando statuit, non ultra differre tyranni vindictam, ita ut
ex

18.

Qui dicit Regi, Apo-
stata. Qui vocat Du-
ces, impios.

19.

Qui non accipit per-
sonas Principum, ne-
que cognovit tyran-
num cum disceptaret
contra pauperem:
opus enim manuum
eius sunt universi.

20.

Subito morientur, &
in media nocte tur-
babuntur populi, &
pertransibunt, & au-
ferent violentum,

absque manu.

21.

Oculi enim eius super
vias hominum, &
omnes gressus eorum
considerat.

22.

Neque n. ultra in ho-
minis potestate est,
ut veniat ad Deum in
iudicium.

Nemini, Belial, significa-
tio & etymologia accurata
(putatio, nu. 5.)

ex firmo De judicio atque decreto neque momentum diuturnioris vitæ extorquere ad pœnitendum valeat. Sic profecto cum ſibi tantum futuros rerum ac vitæ eventus reſervavit Deus, quod præſens eſt bonum ac malum noſtræ ille offert poteſtati: verum in eo quod conſequitur ævo, ejus rei nobis erit erepta facultas, neque enim rei gerendæ optionem DEUS daturus eſt amplius: tunc enim firmitas divini judicii nec retractari, nec mutari poterit, neque rursus ſemel pronuntiata ſententia ad judicium, & controverſiam revocari. Sed referenda jam ab homine vitæ merces, & actiones omnes illo ſine ſempiterno claudendæ. Quare fruſtra nunc etiam conaris, ô Job, quam ſemel accepisti tui judicii ſententiam, & pœnam rursus ad vitam, & diſceptionem adducere. Deus enim, qui attentiffimus inſpector eſt, idemque incorruptiffimus judex rerum humanarum, judicii, & ſententiæ ferendæ diem nobis dicit: neque homini licet, poſtquam accerſitus fuerit, ulterius morari: non enim noſtræ optioni permittitur, ut veniamus in judicium, cum voluerimus. Vide quam juſtus judex, quam nihil tribuens dignitati perſonarum, ſed vita ac meritis omnia metiens; Omnia ex lege, & ratione abhorreat, nihil jure amplius poſtulare, nihil cum illo de ulla injuſtitia expoſtulare poſſit.

24.
Conteret multos innumerabiles; & ſtare faciet alios pro eis.

Itaque Divinæ poteſtatis, atque Sapientiæ eſt Tyrannos potentiffimos male perdere, quorundam aliorum opera, & miniſterio uſus, qui priorum loco ſubſtitui, rerum deinceps potiantur: cujus rei non unum aut alterum tantum, ſed infinita pene exempla Divina juſtitia edidit, quorum ut numerus, ita neque occultum judicium nobis ſatis cognitum & exploratum eſt. Nam huiusmodi inſignium ſuppliciorum cauſæ, ſicut nos latent, ita certe in Dei ratio cinario ſunt. Deus enim, quæ majora ſunt hominum opinione facit, ac nihil eorum ignorat, quæ ab hominibus geruntur. Neque vero evertit ſemper Deus regnum cum rege impio; Nam uno deſecto alium interdum erigit, columnæ inſtar, qui pondus populi ſuſtineat: ſicque populum tyrannidē liberum alio benigniori Principe recreat & tuetur. Aliquando etiam quosdam ex humili fortuna ſublatoſ ad Imperium evehit, quorum opera de tyrannorum inhumanitate pœnas ſumit, & hos ſtatim victoriis, & Imperio inſoleſcentes ſimiliter perdit. Ipſe denique vel ad ſuæ juſtitia, & Providentiæ, vel ad poteſtatis documentum, transfert Regna, atque conſtituit.

25.
Novit enim opera eorum: & idcirco inducet noctem, & conterentur.

Non quod male velit hominibus Deus, neque quod oſtendere velit Potentiam, aut quod Tyrannidem exercent, ſed quod juſtus ſit, & humanorum ſclerum cognitor, & vindex, tam gravia edit in tyrannos ſupplicia, ex quibus mortales intelligant illum proſpicere atque curare, quæ in terris aguntur, atque illorum fuiſſe nefaria ſtudia, quos ipſe ſupplicio graviffimo afficit, atque traducit: tum ut cæteri aliorum exemplo ſapiant, tum ut ipſe improbus caſtigatione eruditus ſua ipſe opera digno judicio æſtimare valeat. Cum igitur graviffimo ſupplicio tenebris impiorum ſplendorem obruit, & in mœrorem convertit, mirum eſt quantum illorum impietas, quæ diu latuerat, in lucem hominumque conſpectum proferatur! Enimvero quaſi exacta nocte, & aſſurgente jam cognitionis, & verioris judicii luce, apparebit tandem, quam nefarii fuerint impiorum conatus, & quam digni ut contringantur, & ab iis, qui fuerant Tyrannorum lubditi, nunc vice verſa comprimantur, & conculcentur.

26.
Quaſi impios percuſſit eos in loco videntium.

Sed ne quis Divinæ juſtitia vim enervare contendat, quaſi Deus non tam ſtudio æquitatis, & odio iniquitatis, quam alio quopiam affectu incitatus everterit tyrannos, illud certe perſuaſum tibi velim, ſola improbos impietatis cauſa exercitos, damnatoſque eſſe, & tantum quod improbi fuerint, DEUM quaſi comploſiſſe manibus atque cum plaſu, acclamatione, & ſtupore univerſorum mortalium, illos cunctis ridendos, ſpectandoſque propoſuiſſe, non in angulis, ſed in locis celeberrimis: atque cum in celebri hominum frequentia illorum ſplendorem extinguit, alios profecto in eorum locum ſtatuit, quos ingenti lumine felicitàtis complet, ante omnium oculos.

27.
Qui quaſi de induſtria reſceſſerunt ab eo: & omnes vias ejus intelligere noluerunt.

Verum enimvero non ignorantia, ſed nequitia atque ſcleris ſuit, quod Principes iſti, ſummique viri peccaverint: ſponte enim a Divina lege deſecerunt. Divina igitur æquitas non ſolum peccatum, ſed peccati gravitatem, & circumſtantias omnes expendit, atque ſuo ſupplicio afficit. Hi ſane ſunt, qui nunquam ſe divinæ legi erudiendos, & informandoſ tradiderunt, ac perinde ſane vixerunt, ac ſi de divina lege nihil unquam percepſſent.

28.
Ut per venire facerent ad eum clamorem egeni, & audiret vocem pauperum.

Cum enim Deus optimus beneficentiæ & miſericordiæ legem erga pauperes præſcribat potentioribus, viriſque principibus, hanc potiffimum legem contempſere tyranni, ut qui ne boni, neque utiles ſuis popularibus, ſed exitioſi omnino extiterint: ut coegerint miſeros opib, & auxilii cauſa Deum judicem inſclamare. Atque adeo iidem tyranni, qui per vim, & ſavitiā gemitus, & clamores pauperibus extorquent, ipſi ſunt, qui clamorem ad Deum perferunt. Frequenter namque ipſi pauperes ita comprimuntur, ut voce quaſi ſtrangulata ne hiſcere quidem coram tyrannis audeant. Diſſimulat interdum Deus ſe audire, ſed tamen oſtendere repetita de improbis vindicta, ereptaque avariſſimis hominibus præda. Illud etiam divinæ provi-

e Dei eſſe, Regna conſe-
auferre, transferre, mu-
praſinire, & circumſcri-
ui qui ſupremus Rex ſit,
jus loco velut Proreges
homines, luculenter oſten-
tur peculiari digreſſione à
4. uſque ad 12.

providentiæ, atque iustitiæ opus est, ut seditione populari adversus tyrannos excitata, Reipublicæ tranquillitas subsequi soleat, aliquando vero pacifice agit tyrannus ipse, ac nemo illum propter nefaria scelera condemnandum, & de medio tollendum censet: utrumque Deo providente, qui pacis, & belli auctor est. Nam si Deus, quasi abscondito aut averso vultu dissimulet se videre, nemo profecto erit, qui in Regum, Principumque vitam, & mores, quamvis corruptissimos inspiciat, atque inquirat. Sed quidem quamvis interdum dissimulet se videre DEUS, sed tamen palpebræ ejus contemplantur gentes, Respublicasque universas, atque adeo singulorum hominum actiones. Denique ea quæ ad pacem, & tranquillitatem, vel ad perturbationem, seditionemque Rerumpublicarum pertinent, divinæ providentiæ effecta sunt, sive rerum potiantur tyranni, & perturbatores, sive pacis vindices, & conservatores. Nisi enim Deus benigne respiciat, non deerunt regni hostes, qui multitudinem inique premant miseranda servitute: cum nemo profecto aspicere poterit, quod lætum jucundumque sit, ubique ante omnium oculos tristissima rerum obversante imagine. Sed si subito propitium se præbeat numen tyrannumque prosternat, interitu illius miseris vitæ melioris nova spes, nova lætitia. Deus enim est, qui impiorum seditioni silentium imperat pacatissimum, contra cujus voluntatem quis tumultuabitur, aut quis indignis adversus pauperes modis agat? Quod si idem, quasi absens esset, suam opem subtrahat, quis erit qui præsentiam numinis vereatur: aut quis Deum omnia contemplantem timebit, quisve provisor erit rerum humanarum? Hæc, quæ dixi, auditores, tum de incolumitate, calamitateve regni, aut Reipublicæ universæ, tum de singulorum hominum statu, & conditione, intelligenda velim: hæc enim non sunt fati, non casus, & fortunæ, sed providentiæ, sed supremæ iustitiæ effecta, consilia, & actiones.

Cujus quoque est, ut aliquando promittatur dominatus, & imperium improbo, & corruptissimo Principi, qui ficta quadam humanitatis specie, & ementito sanctitatis splendore ad honores supremos obrepit errore quodam populi, cujus Deus peccata tyranni alicujus disciplina coercere velit. Interim improbi alicujus principatus existet suis civibus errandi occasio existimantibus, aut illum impium non esse, cum regnet; aut quod ille proponit populo sanctum, & legitimum esse. Sic quæ eveniunt mala sive genti universæ, sive hominibus singulis, duabus de causis evenire solent: aut propter Principem impium, aut propter peccata populi, aut cum animadversione, & disciplina opus est. Tunc enim divina providentia permittit, ut Rex declaretur, qui aspectu atque specie pietatem ementitur, ut qui Principis officio mores humanissimos, & subditorum charitatem polliceatur, ac nihil minus opere ipso exhibeat.

Ergo si meo consilio sapias, ô Job, lubens te docebo, congruentissimam orandi formulam, atque divinæ te providentiæ subjiciendi. Videlicet primo agnoscendo supremam numinis potestatem cum bonitate conjunctam; qui potest levare, & remittere peccata, & non destruere hominem, alioquin morte dignissimum. Ergo par est, ut Deo sic dicas; quamvis nesciam me peccasse, atque quidpiam ignorans deliqui, tu me docebis. Cum Deo videlicet sic agitur, cujus est peccata, & pœnam condonare, & pacem concedere, aut è contrario bellum immittere, & terram vastare ad scelus vindictam. Neque vero mirum erit, si ego, qui de divinis rebus, ac de arcanis illius Sapientię, & providentiæ loquutus sum, aliquando erraverim; ideo te non prohibeo, quin me errari admonas, imò suppliciter peto ut erratum homini condones; & si quid nosti melius, ostendas: Nam te meliora docentem minime interpellabo; liberam xmnia dicendi, & respondendi facultatem, atque optionem tibi relinquo. Neque enim quia ipse dicendo sim Dei causam complexus, idcirco te urgere volo quasi severissimus exactor, neque opprimam negata respondendi facultate quasi ablato pignore, & facultate solvendi: imo potius an habeas aliquid reprehendendum videre cupio; ac si quid contra jus, & æquum feci, obmutescbam: sin minus nihil tuam offensionem veritus, vera dixi, permanebo in mea sententia, & quæ præterea dicenda habeo, proculdubio audies.

Nunquid consentaneum ducis, ut à te egrediatur prævaricatio, ob quam reddat tibi Deus malum, & post ingentes cruciatus te tandem morte consumat? Tu enim ipse tua oratione sic commertus es, sic etiam petisti, longioris vitæ jam pertæsus. In quo nihil est quod me reprehendas, vera enim loquor. Quod si erravi, pœnam à me repetet DEUS, non à te. Nunquid enim meorum verborum est tibi pœna perfolvenda? Ne igitur admonere omittas; tuum enim est dijudicare, mea ne oratio tibi displicuerit? quam etiam si cum nausea, & tædio audieris, at fine nausea, & fastidio debes admonere. Neque integrum tibi erit disputationem detractare, cum tu illam institueris. Si ego tamen à te expeto corrigi, & mihi reddi verborum meorum vices, ut à DEO increpando, & ab illius æquitate, & providentia vel criminanda, vel corrigenda omnino abstineas: tuum enim de me iudicium ego requiro: Deus non item, non enim ille à te dijudicari expetit, quare mecum tibi, non cum Deo dis-

29.

Ipso enim concedente pacem, quis est, qui condemnet?

Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.

31.

Quia ergo loquutus sum ad Deum; te quoque non prohibebo.

32.

Si erravi, tu doce me: si iniquitatem loquutus sum, ultra non addam.

33.

Nunquid à te Deus expetit eam, qui displicuit tibi?

Tu enim cœpisti loqui, & non ego. Quod si quid nosti melius, loquere.

34.

Viri intelligentes loquantur mihi: vir sapiens audiat me.

ceptandum est. Tua itaque est vel probandi, vel refellendi optio; tu enim cœpisti, & primas dicendi partes elegisti, nos enim nunquam te laceffivimus.

35.
Job autem stulte loquutus est, & verba illius non sonant disciplinam.

36.
Pater mi, probetur Job usque ad finem, ne definas ab homine iniquitatis.

37.
Qui addit super peccata blasphemiam, inter nos interim constringatur, & tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum.

Sed quid, inquam, verum de rebus iudicium à Jobo requiro? quid meam orationem probare cupio homini stulto; & indisciplinato? quid ille sine ulla bona arte, sine ingenio, sine litteris respondere poterit, quam quod hactenus impudenter, & temere dixit? Viros ego (cujusmodi vos estis auditores) rerum expertos, scientesque requiro, quibus meam sententiam facile probabo; nemo quippe lana erit mente, qui mecum non sentiat: nemo ulterius disputantem libenter non audiat.

Sed cum nihil mea oratione perficiam, neque possim in bonam partem restituere hominem perditum sensus, & obstinati animi: atque adeo neque Deus ipse iratus inflictis in illum plagis ad sanitatem revocavit, illud mihi tantum reliquum est, ut qui tuam, Pater sanctissime, tuorumque filiorum causam tueri institui, tuus ego nimirum filius, & tui honoris amplificandi zelo inflammatus, te orem atque obtester, ut Jobum, qui paterna tua indulgentia, & benignitate indignum se præstat, paterna, potius severitate exerceas, nihil de supplicio remittens; quamdiu in suo scelere, & errore perstiterit: tamdiu ex crucies, quoad exemplum futurum sit improbis hominibus, ut ab impietate, & blasphemia aliquando deterreantur, & vel dolore ipso, & pœna te rerum omnium Creatorem, atque providorem colant, & vereantur. Ergo sic examinetur Job justus ne sit, an impius, ut vel omnino expurgetur, & emundetur tribulationis igne; vel ementitus sanctitatis splendor fumet tandem, & evanescat: sic iis, qui Jobi sententiam sequuti fuerint, respondebimus exemplo, & supplicio. Verum enim vero nisi Jobi blasphemiam diuturna atque gravissima plaga coercere velis, non deerit quispiam, qui scelus suum plausu, & insolentia inter nos efferat, ac verbis cum Deo litigare audeat.

Præterquam quod Job ad reliqua vitæ superioris scelera hypocrisis, avaritiam, pravas de Divinis opiniones, accumulet indies nova peccata, blasphemiam, Divinorum contemptum, & Divinæ Providentiæ, & justitiæ criminationem; ac verberibus quidem nihilo melior effectus, ut suam justitiam defendat, Deo adimit. Nos interim, quod nostrum est, insignem hominis stultitiam refellemus, explodemus, exhibilabimus: ne illius sceleris, & blasphemiae participes nostro silentio videamur; aut ne ipse plaudat manibus, & canat de nobis triumphum, sibi quasi in excellentibus meritum applaudens. Pulsemus igitur, & exagitemus hominem, ne impune audeat ad Divinum iudicium provocare. Quod si illum nos in arctum concluderimus, fiet tandem, ut Divinum iudicium, quod strictius, & severius est, reformidet. Sic profecto nostra correptione impeditus, jam coram nobis, & coram Deo obmutescet.

CAPUT XXXV.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Denuo instaurata oratione contra Job, & illius constantiam in sua innocentia tuenda, ostendit Eliu, quamvis Deo neque noceat, neque pro sit mortalium sive impietas sive pietas, Deum tamen pro suo munere integre, & incorrupte iudicaturum omnia.

I. Igitur Eliu, hæc rursum loquutus est.

1. Verbum respondendi. Novum exordium arrogantium ingenium.
2. Sententia paraphrasis.
3. Multiplex acceptio æquitatis, atque iudicii. Mentis & conscientia est suum tribunal. Explicati Isaias, & Ezechiel.
4. An Eliu per mendacium calumniatur Job; Accusatorum ingenium.
5. Præpositio à vel ab, serviens comparationi. Vulgati defensio. Explicati Ezechiel, Matthæus, Lucas.

LXX.

Respondere proloqui.

QUOD in Hebræo est, respondit similiter & in Septuaginta, recte Interpretes vertit loquutus est. Nam hoc loco respondere, est simpliciter loqui. Quamquam alii Latini existimant expectasse Eliu, an aliquid responderet Job; ei vero tacenti, quasi respondisse acriter alia, & vehementiori oratione, & interrogatione.

Videtur autem denuo exordiri; ubi enim multiplex causa est, multiplex etiam procemium locum habet, ut superius observavimus. Greg. Gregor. tamen ad loquentiam, & insolentiam Eliu hoc potius referendum existimat. Omnis, inquit, qui multa loquitur in loquutione sua semper incipere studet: quatenus suspensos auditores faciat, quasi si novum aliquid audire expectantes, ut immenso loquacitas, per subiecta semper initia continetur.

II. Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, ut diceres, Justior sum Deo?

III. Dixisti enim: non tibi placet, quod rectum est, &c.

Stulte, inquit, æque ac impie aberrasti, ô Job, tibi justitiam, & æquitatem, Deo injustitiam, & iniquitatem impudenter attribuens, justior enim te Deo incorruptissimo Iudice asserere non es veritus; quasi minime perpensis mortalium meritis præmia ille aut supplicia in mortales dispenset, sæva quadam, neque non cæca damnatione, & potestate, ut neque lege, neque ratione; non benevolentia, & studio, erga sanctitatem; non odio, & indignatione erga improbitatem, sed temerario quodam voluntatis imperio agatur: & minime curet hominum actiones, aut merita, ex quibus nihil nocimenti, aut emolumenti potest accipere:

Nunquid

9. Nunquid aqua, &c. Aberrasti sine ratione, & iudicio, dum id cogitasti, & protulisti. Septuaginta juxta Hebræum, *Quare hoc existimasti in iudicio?* Græci ad iudicium divinum referunt, dupliciter: primo, *quam animo de divinis judiciis subivisti opinionem?* Secundo; *quid tibi venit in mentem, cum Deum iudicem poposcisti?* Alii de iudicio, quo Deus Jobum affligebat. Sed perquam aliene. Vatablus, *Judicium*, pro iustitia; An, inquit, hoc iustum esse putas, quod dixeris? &c. Algarbientis, *Num id confidis fore, ut si cum Deo litigaveris superior ex iudicio discedas?* Sed profecto iudicium ego accipio pro mentis recta ratione, & legitima ratiocinatione, quod familiariter diceremus; *Que es possibile, que talcyas pensado en todo la juxio?* Nam recta ratio, & debitus modus rei cuiusque juxta rationis præscriptum solet vocari *iudicium* Isai. 28. 26. ubi de Agriculti sermo est, qui docetur à Deo rectam rationem, modum, & ordinem orandi, dicitur; *Erudiet eum in suo iudicio, Deus suus docebit illum.* Et Ezechias 34. 16. *Pascam illos in iudicio.* Septuaginta, cum iudicio, debito ordine, ut par est, & decet. Ergo quod sine iudicio fit, aut cogitur, cum lege rectæ rationis, & sanæ mentis non quadrat. Tum etiam quoniam *iudicium*, & jus cum rectitudine, & recta lege rectæ rationis, & sanæ mentis non quadrat. Tum etiam quoniam *iudicium*, & jus cum rectitudine, & recta lege rationis conjunctum est, ideo *iudicium*, pro recto, & æquo; & quoniam humana mens habet suum tribunal, in quo de rebus iudicat, & habet etiam conscientia suam legem insitam, ad cuius præscriptum iudicare debet; ideo cogitationibus humanis tribuitur *iudicium*, & ut eleganter illustravit Latinus Interpres, *aquitas*, aut iniquitas. Quare cum vere, recteque iudicat mens, æquum iudicium proferre dicitur, cum falso iniquum; & à superiori iudice vel confirmatur, dicente; *Recte iudicasti*, vel reprobat, objurgante, *ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?*

Luc. 7. 46. Luc. 5. 22. *Ut diceret.* In Hebræo, & Græco. *Quia dixisti. Iustior sum Deo.* Septuaginta, comparisonem hanc abstulerunt, quare simplici oratione utuntur; *Iustus sum ante conspectum Domini*, quod non semel sed sæpe asserit Job. Propterea appellat ad Dei iudicium, quod confidit se, suamque iustitiam iusto, & incorrupto iudici facile probari posse. Atque hoc ipsam temeritatis damnatur ab Eliu contendente, omnem humanam iustitiam obcurari coram divinæ sanctitatis splendore, ut initio, cap. 32. vers. 2. explicuimus. Sed ubinam Job dixit se iustior Deo? nusquam, ut apparet, sic censent Gregor. Philippus & plerique Latini, quare existimant mentitum Eliu, dum hoc mendacium impingit Jobo. *Arrogantes viri* (inquit Gregorius) *habere hoc proprium solent, ut dum in nimia invectione prodeunt, etiam invehendo mentiantur; & cum non possunt reprehendere iuste, quæ sunt, reprehendunt mentiando, quæ non sunt.* Adde etiam id temper moris esse accusatoribus, ut dubia pro certis, conjecturas pro re ipsa, verisimile signum pro necessario asserant contra reum. Potuit itaque Eliu ex eo, quod Job asserit, se iustum coram Deo imponere, quod dixerit, se iustior Deo, quo respexisse videtur Philippus: *Eliu*, inquit, *sensum Jobi invidiose verbis suis exaggerat.* Sed Divus Thomas, quem sequitur Dionysius, argutum aliquid meditatur existimat enim asserere Eliu dixisse Jobum, non quidem expressis verbis, *se iustior Deo*, sed virtute cum dixit, *Non tibi places, quod rectum est*, quare non ait sic dixisse, sed sic cogitasse, & ex ea cogitatione verba sequentia profecta fuisse. Sed quidem hoc non est solidum, cum in Hebræo, & Græco habeatur *dixisti*. Tandem Cajetanus contendit, neque comparisonem illam dictam à Jobo, neque illi impositam ab Eliu. Quare præpositionem illam *Mem*, quæ subest in Hebræo, & potest verti, *præ* vel à nunc reddendam esse, à. vel ab, in hunc sensum *Iustus sum à Deo* vel justificabor a Deo, vel justificabo causam meam apud Deum.

Ego vero existimo, optime reddidisse vulgatum; & præpositionem illam Hebræam asserre comparisonem; atque adeo etiam si dicatur, *iustus à Deo*, perinde valere, ac si dixisset: *iustus præ Deo*, vel, *iustior Deo*, sicut etiam, Matth. 11. 16. & Luc. 7. 35. Dicitur *Sapientia*, id est, Christus, Pineda Tom. II.

vel Evangelica doctrina, aut divina lex iustificata, id est, iustior declarata, & habita, à filiis suis, id est, præ Phariseis & Scribis; qui cum se filios profiterentur, Evangelio tamen, & divinæ legi repugnabant, & Luc. 18. 14. *Descendit hic iustificatus ab illo*, id est, præ illo; Publicanus iustior effectus, & habitus Phariseo. Nam illud, ab, eadem ratione quæ denotat personam agentem, denotat etiam comparisonem, qui enim iustificat alium suo facto, vel confessione, prædicat iustitiam alterius præ sua; sicut qui condemnat, prædicat scelus alterius, ut eleganter ostendit Origenes in Luc. 18. Sic leviora peccata dicuntur *iustificari* à nefariis sceleribus, Ezech. 16. 15. Et peccatores minus improbi dicuntur *condemnare* sceleratissimos, Matth. 12. 14. 42. Ergo Job non semel dixit: *se iustior Deo*, duplici sensu. Primo, quod si Deum illum propter peccata puniendum ducit, ut existimant amici, facile suam ipse iustitiam probabit adversus Dei iudicium, & iniquam esse suam condemnationem, suppliciumque ostendet. Secundo ex sententia etiam Eliu, quod qui se iustum, & sanctum esse tam constanter defendit, tamque graviter de suis suppliciis cum Deo conqueritur, videtur Deum notasse rei alicujus, quæ sibi displiceat, utpote sancto & iusto. Deum igitur non ex omni parte sanctum & incorruptum. Hæc ni fallor est simplex, & facilis nodi hujus solutio. Videnda omnino sunt, quæ diximus cap. trigesimo secundo, vers. secundo.

III. Dixisti enim, Non tibi placet, quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccavero.

1. Particula asseverantis. Jucundum pro utili. Place-re, pro prodesse.
2. Enallage persona. Prima & secunda pro tertia, tertio pro secunda. Varia lectio. Dubitationis Solutio.
3. Enallage. Jobi sententia sensus.
4. Artificium & Turnor orationis Eliu.

Rursus, inquit, dicere non es veritus, nihil damni utilitatisve ex peccato, vel ex pietate percipi posse. Particula, enim recte respondet originali; *dixisti sane*; vel quoniam *dixisti*. Utramque asseverationem asserit S. Augustinus, per disjunctionem. *Aut dices, &c.* quod minus quadrat, *Non tibi places*, in Hebræo proprie. *Quid proderit*, aut *quid commodabit*? sed sensus idem: Nam quæ placent, commoda, & utilia sunt. Rursus illud, *quod rectum est*, addidit vulgatus, ut sententiam illuminaret, & secundæ parti, quæ de peccato agit, ex opposito responderet.

Sed hoc loco oritur dubitatio; illud, *tibi*, ad quam personam referatur. Nam Vatablus censet esse *Enallagen personæ, tibi, promibi*. Idem sequitur Algarbientis. Et quidem familiare est, ut alteri dicere videamur, quod nobis ipsis dicere, & convenire volumus; Et è contrario, aliquid de nobis dicamus quod omnibus dictum volumus. Ut illud Matthæi 18. 12. *Quoties peccabis in me frater meus, & dimittam ei?* Id est, quoties peccanti dimittere quis debet? ubi prima persona pro tertia, rursus secunda pro tertia, Exod. 10. 2. *Et narres in auribus filii, & nepotum tuorum, &c.* id est, ut omnes enarrent filiis & nepotibus suis. Tertia autem persona pro secunda occurreret nobis inferius, vers. 15. Denique apud nostrates frequentissimum est, ut secunda persona pro prima accipiatur, quod plenum est affectu, ut illud Poetæ:

Inferre nunc Melibæe piros, pone ordine vites.

Virg. Eclo. I.

Quasi dicat, Inferam ego? minime id quidem: ita nunc secum ipse colloquatur Job *Quid tibi, o Job, proderit, quidve placere debeat, quod rectum est, ex quo nihil capies utilitatis?* Et confirmari Vera hæc interpretatio poterit ex secunda parte selecte, ubi cum Vulgatus iterum repetit, *Quid tibi proderit?* in Hebræo dicitur per primam personam; *Quid proficiam ex peccato?* quod etiam modo auctor Catena; *Quid faciam, cum peccavero?* Augustinus; *Quid faciam, si peccavi?* Sed Augustinus quamvis

ab, servi-
ens com-
parationi.

Elucida-
tio men-
tis & sen-
tentia
Jobi.

August.

Jucun-
dum pro
utili.

100

2.
Vatabl.
Oforius.
Enallage
personæ.

Prima,
& secun-
da per-
sona.

Virg.
Eclo. I.

Nicetas.

August.

Dubita-
tionis
olutio.

3.

Quamvis non multum inter sit hoc vel illo modo accipias; illud videtur simplex, & germanum, quod videtur etiam Vulgatus noluisse, ut hæc dicantur ad Deum. Nam & similem sententiam attribuit Eliu ipsi Job supra cap. 34. verl. 9. *Non placebit vir Deo, &c.* Qui locus omnino adeundus est.

Vel quid tibi proderis? In originali est prima persona, ut jam diximus. *Quid proficiam à peccato meo?* id est, quid lucrabor si à peccato recedam, cum innocentem, & impium pariter Deus consumat; & cum me etiam nitidum, & fulgentem manibus, Deus suppliciorum sortibus intingat? huiusmodi enim sententias protulit Job, cap. 9. verl. 16. 17. 20. 22. & capit. 10. 14. 15. Sed quidem Vulgatus nunc iterum voluit esse Enallagen personæ primæ pro secunda; *mibi* pro *tibi*, ut eadem esset sententia, quæ supra, capit. 7. 20. *Quid faciam tibi?* quasi dixisse videatur Job, Deum utilitate tantum curare hominum res; & illas negligere, quæ sibi inutiles existant.

IV. Itaque respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum.

4.
Artifici-
um, &
umor
Eliu.

LXX.
Nicetas.

QUOD hæc peculiaris Jobi assertio videtur ab amicis prætermittitur sine peculiari repugnatione, quasi ignorantibus, aut consentientibus cum Jobo, proponit se etiam amicis responsurum, quare non solum Jobo sed etiam succenset. Nescio an lectio Septuaginta aliquid contemptus contineat? *Ego tibi dabo responsionem, & istis tribus amicis tuis.* Nicetas? *Jobum cum amicis ideo conjungit, propterea quod jam videri eidem assensiebantur.* Amplam vero atque magnificam responsionem præbet non quidem utrique assertioni, sed secundæ; nam priorem satis, superque impugnata existimat præcedente capite.

V. Suspice cælum, & intueri, & contemplare æthera, quod altior te sit.

1. Sententia Eliu Jobo male applicata.
2. Varia explicandi ratio, probata Latinorum.
3. Suspiciere, intueri, contemplari, quo differant. Contemplatio aucupum. Allusio. Illustratio David.
4. Æther quid apud Sacros & Profanos.
5. Germana sententia collecta. Eliu vindicatus ab errore.

1.

Gregor.

CONTENDIT Eliu hac oratione Divinam Providentiam non esse metiendam utilitate aliqua captata ex rebus humanis, id quod efficaciter probat Eliu, sed nihil contra Job. *Fortes, inquit Gregor. sunt quidem sententia, sed beata Jobi persona non congruunt.* Nam Job quasi ex conditione ad Deum loquitur; Non aliter me ex crucias, quam si ex meis cruciatibus voluptas tibi aliqua vel utilitas accresceret. Tum etiam, quoniam amici frequenter illi pollicebantur hujus vitæ præmia, asserit pietatem non expectare caduca bona, cum sæpe ærumnis, & calamitatibus illam accipiat DEUS. *Tanto itaque, ut Gregorius ait, Jobum increpationis hujus tela non feriunt, quanto contra eum injuste mutatur.*

2.
Varia ex-
plicandi
ratio.

Gregor.
D. Thom.
Chrysost.
Olymp.

Suspiciate cælum. Ex Divina celsitate, & Divinæ sedis sublimitate conatur ostendere, nihil vel ex nostris bonis, vel ex nostris malis posse ad DEUM pertinere. Sed hujus argumenti explicandi non una ratio est: Nam potest esse argumentum à minori; Si cælum, quod altissimum sit, nihil à nobis, & ab inferiori mundo accipere potest, quanto minus Deus, cujus sedes celsissima cælum est? Sic fere Latini, Gregorius, D. Thom. post hos alii. Græci vero Chrysostomus, Olympiodorus, potius referunt ad difficultatem cognoscendi, *Vide, inquit, Olympiodorus, adversus quem defensionem compararis, nempe adversus eum, qui te tanto est superior.* Placent Latini, pro quib. etiam faciunt sequentes sententia.

*Suspice, & intueri, Solent ea verba non raro 3. conjungi; & primum affert intenti onem quan- Duo ver- dam circumspiciendi, & diligenter observandi, & ba ejus- scrutandi, quæ qualive sit res. Secundum vero dem sig- simplicius, & posterius est, videlicet rem circum nificatio- spiciendo, & observando inventam, videre, & nis, sed intueri forte contemnendo aut vero admiran- cum app- do, & venerando. Sic junguntur 1. Reg. 17. 42. mento, & cum inspexisset Philistæus, & vidisset eum. Septua- discrimi- ginta. *Vidit Goliath David, & contempsit eum.* 4. Reg. 3. 14. *Si non vultum Iosaphat erubescerem, non ne. attendissem quidem te, (vides attentam, & dili- gentem observationem. Septuaginta; Si respexissem ad te, ne respexissem, Septuaginta, Vidissem) Plalm. 21. 18. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me. Thren. 1. 12. Attendite, & videte: Et Isai. 42. 18. Cæci inveniunt ad videndum. Septuaginta sicut in LXX, loco nostro; suspiciate, ut videatis, id est, adhibere loco nostro; suspiciate, ut videatis, id est, adhibere curam, ut videre possitis Evangelii lumen. Nam Pharisei plane contemnebant lucem oblatam à Christo. Sic ait Eliu; Erige oculos mentemque, ut videre possis in cælum, ut enim Origenes ait, Origen. In cælum non suspiciatis, quæ cælum tantum aspexerit.**

Et contemplare. Hoc etiam intuendi verbum Contem- mentis attentionem, & considerationem affert, plar au- qualem solent habere aucupes, & insidiatores, cupum & insidia- ita Num 13. 9. vertitur, *considerare*; & hic, *conum- & insidia- plare*, non quidem ex aliquo edito loco quasi ex torum, specula sed potius ex abdito, & infimo. Unde ab 77 eadem radice dicti sunt, *insidiantes quasi aucupes*, Jerem. 5. 26. Plalm. 5. 9. & 58. 12. 91. 12. & pulchra allu- sione dixit David Plalm. 58. *Deus ostendit mihi super Allusio, omnes inimicos meos, quasi diceret. Ipsi observant me attentissime: sed Deus pro me multo majori attentione, & cura in illorum conatus, & consilia intendit. Hieronymus. Deus ostendit mihi insidiatores meos. Ergo huiusmodi attentissimum Hieron. conspectum cælestis regionis, atque illius impassibilitatis, & incorruptionis præcipit Jobo Eliu.*

Æthera. Vox. Sahhak proprie significat id quod levissimum, & tenuissimum est: quare 4. nubes nubes vertitur. Deuteron. 33. 26. Plalm. 88. 7. pñw & similiter hoc loco Septuaginta; *Respice in Æther nubes, quam alia sunt à te.* Semel vertitur, aer, Æther quid propriè. Plalm. 17. 12. non semel cælum, Plalm. 88. 3. LXX. & infra Job. 38. 37. *Æther*, vero hoc loco, & similiter ubi Septuaginta dixerunt Plalm. 17. 12. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Hieronymus dixit, *in nubibus ætheris.* Ergo per *Æthera*, vel intelligitur quidquid in *Æthere*, & sublimi regione super nos eminet; quo etiam modo Latini *Æthera*, accipiunt: vel quod cum re præsentis melius quadrat, *Cælum*, & quæ in cælo sunt, ut sit repetitio, & expositio præcedentis; atque hæc est *Ætheris* frequentior inter Latinos significatio, ut Apulejus definiisse visus est. *Ætheris, inquit, appellatione, cælum ipsum, stellasque, omnisque siderum compago intelligitur.*

Quod altior te sit. Latini omnes de Deo accipiunt. Græci de nubibus, Hebræa item de *Æthere*, quod videtur coherentius: nam sedente sententia fiet similitudinis argumentative applicatio ad Deum. Sensus utroque modo constat; Dei sedem celsissimam tuis operibus neque tu deteriorem; neque illustriorem reddere poteris, quanto minus Creatorem ipsum, qui suis operibus infinitum eminet? Ex his verbis, ingenis cujusdam erroris Philippus damnat Eliu, qui Deum, inquit, *corporaliter locis contineri arbitratur.* Sed in hominem præsubtilem non caderet tam crassus error: neque in illius sententiam recte intellectam: non enim alligat Deum cælo: sed potius extrahit, ut brevi Paraphrasi exposuit Gregorius. *Et ipsis creaturis intelliges, quas altiores te esse corporaliter vides, quantum à Divina Potentia sublimitate disjungere.*

VI. Si peccaveris, quid ei noceris; & si multiplicata fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?

VII. Porro si iuste egeris, &c.

1. Operari, pro nocere. Peccare, quid proprie. Iniquitas cum Dei contemptu.
2. Multiplicare ad numerum, & magnitudinem. Facere in malum. Timidiora, simul callidiora.
3. Quæstiuncula propositio.

LXX. **פעל** **עשה**
Operari
in malum
Philippus
Iniquitas
quid.
2.
ככ
עשה
Facere
quid pro-
prie.
Timidio-
ra quo
callidiora
animantia
3.
Dubitatio
nis propo-
sitio.

Sl peccaveris, & à recto & æquo aberraveris, quid ei nocebis? qua nam re illum lædes? Proprie & eleganter Septuaginta: Si peccasti, quid ages? aut quid operaberis? Nam verbum *paghal*, non tam nocere, quam operari & laborare significat. q. d. laborando & adnitendo, quid tandem efficies, quo illum lædas? Detorsit sententiam à leni & facili sensu Philippus, dum secundam partem accipere videtur pro conatu hominis repugnantis & contradicentis divinæ vindictæ: Si pro multitudine, inquit, peccatorum tuorum ulcisci in te volueris, nunquid ei poteris contraire? est enim expositio præcedentis partis. Non solum uno aut altero peccato nihil diminuis de divina potestate, & sempiterna illa beatitudine, sed neque si iniquitates sue, prævaricationes, rebelliones, quæ cum Dei & divinæ legis contemptu admittuntur, infinitæ sint, etiam si injurius & blasphemus existas, quod potius quadrat, quam quod D. Thomas existimat ex Latina proprietate iniquitatis significari peccata contra proximum.

Multiplicata fuerint: numero & magnitudine amplificatæ, est enim originalis vox, ut sæpe monuimus, ad numerum & molem communis. **Quid facies contra eum?** Verbum faciendi, non solum sicut superius, laborem & conatum affert, sed curam, artem, industriam, qua homo se comparat ad aliquid perficiendum, quasi dicat: Non solum illum labore & viribus non lædes; nihil enim vales: sed neque industria & arte ulla, non apertavi & impetu, sed neque callide & maligne industria. Timidiora & imbecilliora animalcula valent sæpe dolo & industria, & quod non possunt, astu perficiunt: at contra Deum non vires, non consilium industriæ.

Sane vero peccatum omne contra Deum est, & contra illius gloriam, dolorem illi affert, quod quia summæ illi beatitudini repugnare videtur, peculiari digressiuncula explicemus, an Deus aut peccato lædi, aut violari, aut hominis pietate juvari & proficere ratione aliqua possit.

An Deo hominum peccata noceant.

Ad peccati gravitatem, ex qua Deus dolorem, mœrorem, injuriam accipere videtur.

DIGRESSIO.

4. Propositio eorum, quæ videntur probare Deum nostris peccatis lædi. Timoris materia quæ. Deus ex peccato hominis dolens. Illustratus Moyses.
5. Deus contristatus hominum sceleribus. Dolor & Tristitia quo differant. Corripi, quid. Illustrati Moyses, Sapiens, Isaïas.
6. Peccata tum Deo, tum peccatori amara. Explicatus Moyses.
7. Peccatum contra Dei honorem. Contemptus Dei. Illustrati Samuel, & Isaïas.
8. Honor impensus ab homine an sit Dei bonum. Deus amans suum honorem.
9. Superbia Deo invisa. Appetit spoliare Deum. Explicatus Jacobus.
10. Quomodo peccatum appetat destruere Deum. Cur Deus ridens in nostris peccatis. Explicatus Jeremias.
11. Responsio objectionum. An Deus vere amittat honorem ex nostris peccatis.

4.
Quæ vi-
dentur
probare
ex pecca-
to lædi
A Ge ergo, quæstiuncula locus iste examine-
 tur. An Deo nocere possit ullum hominum peccatum: nam quamvis Deo nihil melius, at peccato nihil pejus est, nihil Deo inimicius. Et quidem videri posset peccatum nocere summo atque infinito bono, si Deus illud ti-

Pineda Tom. II.

meat: at timere videtur, nam illi dolorem atque summum tristitiam affert, ut enim Philosophia docet, materia timoris dolor est: Non enim (inquit Aristoteles) cuncta timemus mala, sed quæcunque magnos dolores vel corruptiones adducunt, & quæcunque ingentes videntur habere vires corrumpendi, aut ita nocendi, ut Arist. 1. 2. movementum ad ingentem tendat dolorem. At peccatum adferre Deo maximum dolorem, constat ex Deo ex Genesi 6. 5. 6. Videns quod multa malitia hominum nostris esset in terra, & (ideo) factus dolore cordis intrinsecus, peccatis quod unico verbo dicitur in Hebræo, Indoluit in dolens, corde suo. Est autem verbum *ghafab*, vehemens, & Pagnin. significat quidem ejusmodi animi sensum, qui cum dolore, tristitia, cruciatu & afflictione conjunctus est, quare vertitur à Vulgato, contristari, Hebræo live mœrore, Prov. 15. 13. Isa. 54. 6. & 1. Reg. 20. 34. cum tristitia & affligi, aut laborare, Eccl. 10. 9. Isa. 63. 10. Gen. 5. 2. 9. Quod sine ingenti damno ejus, qui mœret, junctus, laborat, dis cruciatur, videtur non posse fieri. **עצב** Ergo in eo loco legi potest: Videns quod multa malitia hominum esset in terra, contristatus est, aut consturbatus, quod videtur respicere vim & proprietatem doloris, ajunt enim, dolorem afferre secum quandam perturbationem & inquietudinem. Vide igitur quanta sit peccati acerbitas & virtus. Urgebimus eundem statim locum.

Nunc rem hanc confirmo: nam tristitia quidem eo videtur à dolore differre, ut eleganter explicuit D. Thomas, quod dolor communiter refertur ad sensibilia, cum aliquod malum præsens apprehenditur sensu: at vero tristitia ad D. Thom. ea mala referatur: quare tristitia est dolor qui- 1. 2. q. 35. dam nimium exaggeratus ex mentis cogitatione num. 2. proveniens, qua malum aliquod conjunctum nobiscum ponderamus cogitamus, averfamur. quid. Quare sicut Greg. Nyss. hanc tristitia passionem Nyssen. aliquando vocavit passionem tetricam, ita ego vo- libro de carem tristitiam, cogitationem tetricam. Sic eo loco animare. Gen. 6. semel & iterum legunt Sept. pro pœnituit, surrexitio- & doluit, Cogitavit Deus, & recogitavit. quod quid ne. est aliud, quam tristem cogitationem suscepisse; **LXX.** quasi propter bonum aliquod amissum, aut propter malum aliquod conjunctum, quod sibi ex hominum sceleribus provenisset? quasi diceret: Puto se Deo triste & pensativo. Symmach. illam Symmach. etiam tristitiæ proprietatem explicuit, Averfatus est. Quæ tristitia ex nostris peccatis non semel di- Tristitia citur in Scriptura, Isa. 63. 10. Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, & afflixerunt spiritum sanctum peccatis. ejus, & conversus est eis in inimicum. Ubi ex verbo illo dolendi, proprie legas, Contristaverunt spiritum sanctum ejus. Sept. Exacerbaverunt. Quare etiam Ezech. 16. 43. ubi nos habemus, Probasti me in omnibus his, Sept. legunt, Contristabas me in omnibus his, vel molestia afficiebas. Atque adeo Paulus Eph. 4. 30. ait: Nolite contristare spiritum sanctum Dei. Cum quo facit id Sap. 1. 5. ubi describitur Spiritus sanctus præ tristitia & molestia fugiens hominem peccatorem: Spiritus sanctus disciplina effugiet fictum, & corripitur à superveniente iniquitate. quod idem est, quod contristatur à superveniente iniquitate: nam solet in Scriptura significari correptio, pro tristitia. & è contrario, ut 3. Reg. 1. 6. cum David dissimulavit insolentiam Adoniæ, dicitur: Ne corripuit eum pater suus. quod ex verbo illo superiori proprie legitur, Non contristavi eum pater suus. Sic igitur dicitur: Spiritus sanctus corripitur à superveniente iniquitate. Atque hæc est illa amaritudo, qua divinus gustatus perfunditur ex peccatis nostris peccatis, Osee 14. 1. Pereat Samaria, quoniam amara ad amaritudinem concitavit Deum suum. de quo Deo, scriptum est Deut. 26. 18. Ne forte sis inter vos radix germinans fel & amaritudinem. id est, homo, qui efficiat peccatum divino gustatui amarissimum. Quanquam enim Paraphrastes Chaldaeus Jerosolymitanus ad ipsum peccatorem videatur referre: nam legit: Peccatum assimilatur radici fixæ in terra, cujus caput ut mel est, finis autem Peccati ejus amarus ut absinthium mortiferum. tamen com- dulcedo modius est, ut ad ipsum Deum referatur, cui ipsi peccata nostra peccata amarescunt. Hæc illa exacerbatio divini palati tam frequenter repetita: amarescens, Exacerbavit Dominum peccator, Psalm. 10. 4. cens. Psalm. 77. 40. & 41. & 56. & Psalm. 105. 42. illa præterea exasperatio oris Domini, 1. Regum. 12. 14.

Præterea, quis neget honorem inter maxima Peccatū & pretiosissima alicujus bona numerandum? contra Dei quanquam enim honor potius in honorante sit, honorem.

Arist. 4. quam in honorabili, at est quidem Maximum
Esth. 3. honorum externorum, ut Philosophus docuit: pec-
catis autem, atque sceleribus hominum multum
lædi divinum honorem, ipsa per se res clamat,
contemnit enim peccator Deum. Hinc enim

Aug. 14. Augustinus duas illas civitates distinxit:
de civit. Terrenam, quam fecit amor sui usque ad contemptum
cap. 28. Dei; cælestem vero amor Dei, usque ad contemptum
Peccator sui. In illa fuerunt Sapientes, qui cum posuissent
contem- cognoscere Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut
nens De- gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis,
um. & obscuratum est insipiens cor eorum. Dolens ita-

Rom. 1. que conqueritur DEUS: Filios enutriti & exalta-
19. 21. vi, ipsi autem spreverunt me, qui contemptus ex
Isa. 1. 2. peccato nascitur: nam ex verbo originali
ywd proprie legitur, Ipsi pravaricati sunt; vel pecca-
verunt, nam pasahz, est peccare cum contemp-
tu. Sicut etiam ab eadem radice dicitur *Isai.* 59.
13. Peccare, & mensiri contra Dominum, quasi dicat,
Contemnere, & datam fidem violare, quod cum
contemptus sit, quod diceremus: Nō hæzer caso
de el, nō de quar dar le lapa labra.

Peccatum Quare omnis peccator, contemptor Dei
omne dicitur: sicut omnis pietatis & religionis cul-
cum Dei tor, Dei quoque cultor & honorificator, 1.
contemp- Regum 2. Quicumque honorificaveris me, glorificabo
tu. eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.
& *Jerem.* 33. 8. Propitius ero cunctis iniquitatibus
eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt
me.

8. An honor Neque quidem peccatum esset injuria Dei,
impensus nisi honor iste illi ab homine impensus esset ali-
ab homi- quod Dei bonum, neque ipse Deus odio ha-
ne, sit Deo beret blasphemiam, & contemptum sui, ac de-
aliquod nique peccata omnia, nisi quia amat suum bo-
bonum. num, id est, honorem suum ad gloriam, quam
Deus a- illi deferunt mortales. Hinc enim illa gravissima
mans ho- querimonia: Propter vos nomen meum blasphema-
norem de- sura die *Isa.* 53. 5. & ubicunque de illius nomi-
latum ab- ne honorificando, ac minime blasphemando sermo
homine est. Quare & blasphemiam sui nominis, cum

Arist. 2. contemptu conjunxit apud *Ezech.* 20. 27.
Rel. c. 11. Blasphemaverunt me patres vestri, cum sprevissem me
contemnentes. Et huc etiam pertinet illa expositio-

Arist. 4. latio *Jeremias* 2. 5. Quid invenerunt in me patres
Exib. iniquitatis, quia elongaverunt a me. cum enim, ut
Philosophus dixit, Cum absque honorabilibus bonis,
adeest aliquibus fortuna sæpenumero contemnuntur, ait
Deus itaque: Si non propter bonorum uber-
tatem & copiam quibus vos fortunavi, at prop-
ter bonitatem minime me contemnere aut dese-
rere debuistis.

9. Atque hoc cum in aliis peccatis, tum vero in
Superbia Superbia verissimum videtur: Superbus enim,
quam in- ut Bernardus ait, non colit Deum, sed adversus eum
visa Deo. extollitur, impius plane & infidelis. Gloriam meam,
Bernard. Dominus ait, alteri non donabo: & superbus: Ego,
serm. 4. inquit, mihi eam, licet non dederis, usurpabo. Non enim
de Natali placet ei Angelica distributio, dans gloriam Deo, pacem
Isa. 48. 13. hominibus. Quid porro est, Deum superbis resistere,
Luc. 2. 14. nisi cum superbi ipsi Deo velint suum bonum
Jacob. 4. auferre, Deum ex opposito pugnare, ut se sua-
6. que bonatueatur, ut vim vi quasi repellere vi-
deatur.

10. Tandem, quoniam tantum est peccati virus,
Peccatum vis tanta, ut non lædere tantum, verum etiam,
appetens quod in se est, Deum destruere appetat, & conee-
Deum de- tur; quod tanquam verissimum statuunt sapi-
struere. pientes Theologi in suis disputationibus. At-
vide que verissime etiam describitur à *Job*, c. 15. v. 26.
D. Thom. Cucurrit (impius) adversus eum (Deum) erecto
1. 2. q. 21. collo, & pinguis cervix armatus est, quasi cornibus
ar. 4. ad 1. velit Deum petere, atque prosternere, & destatu-
e q. 47. deque sua beatitudine dejicere. Verum enim
ar. 1. ad 1. vero cum Deus sit finis ultimus naturæ rationali-
Ubi *Caj.* lis, ac nisi ex illa summa beatitudine beatitudi-
9. 71. a. 6. nem participare non possit, qui alium sibi fi-
dub. ult. nem quam Deum constituit, aliam quoque
ad 2. & beatitudinem sibi comminiscitur, Deum esse,
1. p. q. 19. eum, qui est, non vult. destruit ergo, quod in
ar. 9. in se est. quo quid nocentius & inimicius
§. ad hoc. Deo?

Med. 3. p. Hæc nihilominus licet ita videantur habere,
9. 1. ar. 2. sed certe theologice & presse dixit Eliu: Si
ubi Sun- peccaveris, qui ei nocebis? nam qui natura sua
rez dispa, impassibilis est, nihil omnino quod in se est,
Pelianus accipere nocumendi, potest. Ipsi certe pec-
do satis. catori peccatum suum nocet, proximo nocet.
Christi, Quare cum omnino alicujus mali expers sit
cap. 11. Deus in nostris ille malis ridere dicitur, quod

illum non tangant, tum etiam refundere in nos Deum re-
nostra ipsa mala, quod peccando nobis nos ipsi ipse nihil
maxime noceamus. Sicut ait *Jerem.* 14. 16. la di posse
Effundam super eos malum suum. *Prov.* 12. 9

Quare illa peccatorum divisio, ut peccatum
sit contra ipsummet peccatorem (nam qui forni- *Isa.* 66. 3.
catur, in corpus suum peccat) aut contra proximum, *Psal.* 24.
læditur enim ab homine homo, aut in Deum, *Psal.* 13.
ita accipi debet, ut priora duo membra ad verum *58. 9.*
detrimentum & damnum referantur, ultimum *Cur Deus*
vero ad affectum peccatoris, & peccati natu- *ridere di-*
ram, non ad affectum pertineat, non quidem *catur in*
quod omnis qui peccat, necessaria consequen- *nostris*
tia velit destruere Deum, & Deum non esse: *peccatis*
sed quod ex re ipsa & affectu peccatoris, si in *1. Cor.* 6.
effectum deveniret, consequenter creatura- *18.*
rum esse ultimum finem, Deum proinde non *Peccati*
esse ultimum finem, neque Deum. de quo *divisio*
actionum humanarum ad ultimum finem ordi- *quomodo*
ne dixit sapienter divus Thomas: Quod per *accipien-*
actum hominis Deo nihil potest accrescere, vel de perire, *da.*
sed tamen homo quantum in se est, aliquid subtrahit *Quomo-*
Deo, vel ei exhibet, cum servat, vel non servat ordi- *dodatur*
nem, quem Deus constituit. Sed quod hæc est scho- *peccator*
larum subtilitates plurimum spectent, non am- *vel se de-*
plius promovenda. *struere*
D. Thom.

Illud tantum, quod objectis satisfacit, Tantum
esse acerbitem & gravitatem peccati, ut dica- *1. 2. q. 21.*
tur beatissimam illam Deitatem afficere nocu- *ar. 4. ad 1.*
mento, dolore, tristitia, opprobrio: quod *Responsio*
quamvis re ipsa non faciat, quid magis exagge- *argumen-*
ratum? Sic igitur averlatur Deus peccatum, *ti ex gra-*
ac si peccato destrui posset. Sic illi se præbet *vitare pec-*
inicum, ac si paratas ab illo insidias timeret. Sic *cati.*
se tristem & tetricum peccatori exhibet, ac si ex *An ex pec-*
peccato magna tristitia & acerbitate afficeretur. *cato ho-*
Sic denique injuria & opprobrio violari se con- *minum*
queritur, ac si verum suum honorem, & veram *verum su-*
sui nominis cum laude notitiam, quod verum *um hono-*
bonum, quamvis extrinsecum est, amitte- *rem ami-*
ret; cum tamen non omnino amittat: nam *tat Deus.*
non permitteret ipse Deus peccatum, nisi ex
permissione illius multum sibi honoris & glorie
ex alia parte accresceret, atque vel ad manifesta-
tionem patientiæ, & misericordiæ, & justiti-
æ, & severitatis, plus eliceret ex peccato,
quam in honore illo extrinseco amittere vide-
tur. Proptereaque summa illius beatitudo
nulla re etiam extrinseca minui; nullo vero
bono etiam extrinseco lædi potest ex ullo
hominum scelere, aut injuria. Sapienter ergo
dixit Eliu, Si peccaveris, quid ei nocebis?

VII. Porro si iuste egeris, quid dona-
bis ei: aut quid de manu tua
accipiet?

1. Deus bonorum nostrorum minime indigens. *Illustratus*
Paraphrasi *Ps.* 15.

2. Deus ad percutiendum manus angustas, ad largiendum
amplissima. Longinani responsum. *Illustratus* *I-*
saías.

3. Sua dona Deus è nostra manu accipit. Quid, & qua
de causa Deo aliquid gratum & acceptum. *Explicati*
David & Samuel.

4. Manus, apud sacros & profanos, pro spontaneo &
gratuito. *1.*
LXX.

Porro si iuste egeris Esto ita sit, ut iustus sis, ut tu
existimas. Sic videntur Septuaginta acce-
pisse: Quoniam igitur iustus es. Et sic ex ver-
bo legi potest; Si iustus es, quanquam & illum *Christi.*
sensum efficere possunt Hebræi: Si te deinceps *honorum*
iustificaveris. Quid donabis? non ideo magno *nostrum*
aliquo Deum beneficio adstringes. Chrylost. *rum mi-*
Iustitia tua Deum nihil juveris. Ne igitur tuam ven- *nime*
dices iustitiam. Nihil illius felicitati, & bonorum *digen-*
omnium affluentia denuo adjicies: Aut quid de *Philipp.*
manu tua, id est, ex tuis bonis operibus, & pietatis *Basilii.*
exercitio. In hunc sensum vocat Philippus id *Theodori*
Ps. 15. 1. Bonorum meorum (operum) non eges, quem *Hieron.*
sensum Basilii quoque, & Theodoretus do-
cuerunt: Humana iustitia non indiges. Propter nos-
træ utilitatem hanc legem, ut beneficiamus constituit.
Atque adeo Hieronymus ait hunc Davidis lo-
cum, ex libro *Job* mutatum: Eandem, inquit,
lineam & in *Job* scriptam legimus: Quid prodest, si tu
simplicem facies viam tuam? Symmachus quoque
eundem

eundem versiculum videtur per extenuationem accepisse, Bonorum mentium non indiges, ego tuâ potius pietate & beneficentiâ indigeo: legit Athanasius enim: Bonum mihi non est sine te. Athanasius verò nomine, bonorum sacrificia intelligit, ut exponitur Psal. 49. Nunquid manducabo carnes davorum, &c. q. d. Nihil tibi ex meis sacrificiis utilitatis accedit. Atque eodem modo nostrum istum locum de D. Thom. sacrificiis accipiendum existimat D. Thomas: Quid de manu tua accipies? nimirum ille, cuius sunt omnes ferae sylvarum, iumenta in montibus, & boves; qui agnoscit optimè ubi volatilia cœli nidulentur, atque viam aquila in cœlo exploratissimam habet, si avibus uti vellet. Quidquid præterea pulchrum & pingue agri proferunt, & tellus fundit ac sustinet, in divinæ potentia & opulentia horreis continetur.

Quare non ille indiget muneribus nostrarum manuum, non carnibus, avibus, placentis, & frugibus, ex quibus sacrificia offerebantur. Quare quod hoc loco ait Eliu, quid de tua manu accipiet? idem ferè est cum illo Psal. 49. 10. Non accipiam de domo tua vitulos, &c. Quasi dicat: Non opus est mihi accipere, non habeo accepta & grata, neque oportet me ambire tua munera & dona.

Ergo in singulis hujus sententia verbis emphasis est, & mirabile orationis incrementum: primò, in voce illa manus; nam cum hominis manus tam angusta & stricta sit, ut vix pugillum rei tenuissimæ capere possit, nihil de illa poterit accipere divina manus, quæ longissima & amplissima est, præsertim cum benefacere mortalibus statuit, aliquando enim (quæ sua bonitas & elementia est) videtur brevis, & angusti brachii, & pusillæ, brevissime manus cum punit & percutit, at ad benefaciendum longissimæ. Sicut scriptum est: Ecce non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat: id est, ad benefaciendum, & salvandum non habet manum contractam, aut decurtatam, sed longissimam atque amplissimam, potius enim contrahere solet justiciam, quam clementiam & liberalitatem.

Simili ergo modo dicere de illo possumus, ac de Artaxerxe illo Xerxis filio, cognomento Longimano, qui alteram manum habebat longiorem, dexteram nimirum: cum enim vitio id illi vertetur, at ipse in bonum omen, atque regiam virtutem convertebat, dicens, sibi tanquam optimo Principi naturam concessisse, ut manum haberet ad largiendum amplissimam, atque longissimam: alteram verò, nempe sinistram, ad accipiendum & detrahendum brevissimam & contractam, quippe & Rege dignius, & beatius est dare, quam accipere, Igitur de Deo, qui in benefaciendo Longimanus est, rectè dixit Eliu: Quid de manu hominis accipies?

Præterea illa accipiendi vox auget sententiam: nam quod Deus capit de manu nostra, non tantum idè est illi acceptum, quod manu nostrâ oblatum fuerit: sed quod primum de manu illius profectum fuerit ad manus nostras, deinde suam, & ipsius dona eidem tanquam nostra obtulerimus. Sicut dixit David 1. Paralipom. 29. Tue est, Domine, magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, cuncta quæ in cœlo sunt, & in terra, tua sunt, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et rursum: Domine Deus noster, omnis hæc copia, quam paravimus, de manu tua est. Vult igitur David sua munera accepta Deo esse, non tam quod de manu sua accipiat illa Deus, quam quod de divina manu primum accepta & profecta fuerint. Aliter enim Deo dicere potuisset: Quid de manu mea accipies? Ut enim Apostolus ad Romanos 11. 3. 5. 7. Quis prior dedit, & restituetur illi? Propterea quæ idem David gratitudinis ergo, post acceptam à Deo salutem ait, Psal. 115. 5. Quid retribuam Domino, quod propriè ex Hebræo legas: Quid redire faciam ad Dominum: quidquid enim muneris ad Deum mitteret, redibat profectò ad ipsum beneficii auctorem, undè exierat, & retribuebat David illi, qui primum tribuerat. Quid igitur ille de manu nostra accipiet? Fallor, si non enim manus mentio continet aliquid spontaneum & gratuitum: quod enim in manu nostra est, & in libera potestate, sponte possumus aut largiri, aut retinere: & cum manu offerimus aliquid alicui, sponte offerimus. Sicut Deut. 16. 10. dicitur: Oblationem

spontaneam manus sua offeres, quæ etiam dicendi de brevitate phrasi dicit Latinus, manu aliquid facere, quod est, vita, c. 3. sponte ut Seneca aliquando dixit: Morbos manu & ad nostrâ facere. Quid igitur, inquit Eliu, sponte & Marrian. gratuito illi dare possumus, cui nos nostraque c. 9. debemus omnia.

VIII. Homini, qui similis tui est, nocebit impietas tua: & filium hominis adjuvabit justitia tua.

1. Damnum ex prava imitatione sententia paraphrasis.
2. Tertius casus commodi, aut incommodi. Humanum esse erga proximum, divinum est. Cur habeat homo duas manus equales.
3. Deus sufficienter providens humanam indigentiam, justitiam, & rationis lege. Sanctitatis argumentum juvare proximum.
4. Neminem lædi nisi à semetipso, cum animo lædatur.

Philippus per imitationem interpretatur: 1. Tua (inquit) vel sanctitas, vel iniquitas aut Philip. prodesse, aut nocere poterit tuæ vitæ sectato. Damnum ribus. Nemini (inquit) nocere poteris impietas tua, si ex imitatione. male agentem se amulatus non fueris. Atque eundem Gregor. ferè sentum docuit Gregorius. Sed allegoricum Gregor. est, & à prima simplicique interpretatione alienum. Hæc igitur est lucida sententia Paraphrasis, quæ sequitur.

Humanum (inquit) est, non divinum, alterius Simplex aut iniquitate, aut industriâ lædi, aut justitiâ & lucida beneficiâ juvari: id quod ex te ipso dicere alii sententia quando potuisti, lædisti enim multos tuâ injusti- paraphra- tiâ & impietate, fortè etiam alios muneribus ali- sis. quibus & beneficiis sublevasti & demeruisti. Tum præterea sicut multa damna ab hostibus accepisti, ita quoque aliorum misericordiâ indiges, est quippe homo homini nunc Deus beneficentissimus, nunc lupus nocentissimus.

Homini. Tertius iste casus commodi & incom- 2. modi est, continetque illa ipsa verba nocendi, & Tertius adjuvandi, quæ charitatis gratiâ expressit Inter- casus pres. & tum in Hebræo, tum in Græco suppri- commo- muntur: Viro simili tui, impietas tua, & filio hominis di, aut in- justitia tua. commodi

Qui similis tui est. Qui bonis eget, qui malis urge- Plin. 1. 2. tur, qui sibi ipsi non sufficit, quem alterius homi- 6. 7. nis opera sive bona, sive mala attingunt, utpote non superioris naturæ, sed ejusdem humanitatis socium vicinum, familiarem. Fortè notat Jobum, quod in filios populares atque vicinos iniquus & injurius extiterit. Cum tamen pro naturæ societate, & vitæ ejusdem communione debeat homo juvare comparem suum. Conveniens enim homini est hominem servare voluptas. Et cum id ita sit humanum, ut in ipsa hominis ratione & natura positum sit, at videtur esse divinum benefacere homini. Plinius alioqui de Deo impiè sentiens de beneficentia divina: Deus est, inquit, mortali juvare mortalem. Denique qui hominem sui similem juvat, seipsum juvat, seque agnoscit, aliquando pro humana imbecillitate postulaturus alterius opem. Propterea enim duas habet homo Homo ad manus, duo brachia æqualia (non sicut Longi- dandum manustille) ut tam ad accipiendum, & indigen- & acci- dum, quam ad dandum, & abundantius natum se piendum esse intelligat. naturâ suâ

Sed observandum quidem Deum, cui cura est compara- de omnibus, satis superque mortalium generi, tus. & bono consuluisse, tum justitiæ, tum ratione 3. inditâ, tum etiam postea suo verbo auctoritate Deus pro- confirmata: satis enim superque quicumque videns hu- manæ ne- etiam miserrimus necessaria ad victum, & huma- nam commoditatem haberet, si omnes ex lege & cessitati. jure tum naturali, tum divino: & politico cum Natura illo agerent, ita enim ratione cuncta dispo- lex justis- sita sunt, ut singulorum necessitatibus pro- sum. visum sit. Nihil præterea justæ querimonie Sanctita- potest aliquis habere, si nihil contra jus & tis argu- æquum factum sit; tum demum alter nocet mentum. alteri, cum injustus est, atque ille erit munificus, Charitas atque beneficus, qui justus fuerit. Sanè mirum, & benefi- quantum suos proximos adjuvent, qui sancti cia erga sui t, ut ferè illa sit veræ sanctitatis & justitiæ proxi- nota, si filium hominis adjuvat justitia nostra. Vide quæ cum. de beneficentia & charitate erga proximum di-

ximus suprâ, cap. 22. vers. 3. & 8. & cap. 24. v. 4. & seqq.

4. Tertiò, illud verissimum est, quamvis, ut
Chrysost. Chryostomus ait, quotidie videamus lædi
 Nisi qui quàm plurimos, & affligi, & opprimi cum omni
 animo injuria; & sicut non est possibile numerare fluctus
 lædatur, maris; ita nec hi qui affliguntur, & injuriam pa-
 verè non tiuntur, possunt numero comprehendere, quibus
 lædi, neque leges ullæ subveniunt, nec judicium metus;
 Parado- nec ulla vis alia; *Neminem tamen posse lædi ab alio,*
 xum Chri- nisi à semetipso. Paradoxum hoc verè Christianum,
 stianum. verè etiam ex vera philosophia & sapientia de-
Chrysost. promptum mirabiliter à Chryostomo contra
 vulgi opinionem, Vide illum Homil. *Quid nemo*
læditur nisi à semetipso. Nisi enim quis lædatur
 animo, non læditur. Id quod tum ex aliis, tum
 ex Jobi historia & exemplo confirmat. Nam ex
 eo conferebat adversarius omnes suas machinas,
 non ut pauperem, ægrum, orbem faceret in quo
 nihil lædabatur, sed ut dolentem & excruciatum
 animo lædere posset, & vel verbum unum ini-
 quum extorqueret. Secus enim quid Apostolos
 Hebr. 11. Christi penuria læsit; quid Lazarum ægrotudo &
 37. ulcera? quid Abelem immaue parricidium? quid
 denique Sanctos alios tentatio, sectio, gladius, oc-
 cissio?

IX. Propter multitudinem calumniato- rum clamabunt, & ejulabunt propter vim brachii tyran- norum.

1. Tres necessarii rationes. Eligitur tertia. Sententia Pa-
raphras.
2. Misericordiam maximam semper numerus. Deus auditor
clamorum. Solemnis ad opem invocatio.
3. Clamare & ejulare quo differant: ex Abac. &
David.
4. Hebraismus. Multitudo de sagittis dicta.
5. Princeps gratis audens misericordiam precibus. Judicium
venales aures amputantur.

I.
Varius
nexus.
Philipp.

VARIUS nexus, neque tamen admodum diffi-
 cilis, quamvis Philippus dixerit: *Obscuram*
esse nomen istorum verborum consequentiam. Pri-
 mò, ut novam quasi objectionem ex sententia
 Jobi proponat, cui ipse Eliu statim respondeat.
 Dices (inquit) ô Job, si nemo innocens patitur,
 cur ergo tot innocentes, tot miseri & egeni ho-
 mines gravissimis injuriis vexantur à tyrannis &
 impurissimis hominibus, ut clamores in cælum
 cogantur tollere? Respondet statim, versiculo
 sequente, istos afflictos & vexatos, non omnino
 innocentes extitisse: nam esto neminem læse-
 rint, at divinorum beneficiorum immemores
 vixerunt, &c. Sic ferè arguta Paraphrasis Epi-
 scopi Algarbientis. Illud simplex & clarum,
 quod indicat D. Thomas, ut sit quasi confir-
 matio & expositio præcedentis, Homo homini
 nocere potest, unde tot calumniae, tot clamo-
 res & ejulatus, tot immanes tyranni. Addit
 etiam Philippus de Jobo hæc intelligi, quamvis
 pluraliter loquatur Eliu, ut illum annumeret
 calumniatores atque tyranni, quorum calumniis, &
 potentia homo, & filius hominis oppressi, ingemiscen-
 tes clamant ad Deum. Sed tandem tertius nexus erit
 multò elegantior, ut ex præcedenti sententia ita
 confirmet divinam providentiam. Quamvis
 nostrorum operum vel damna, vel lucra cœ-
 lum non pertingant, at non ideo Deus est aut
 inscius, aut negligens nostrarum rerum: nam
 eò ascendunt clamor scelerum, gemitus &
 lachrymæ miserorum, desideria pauperum:
 his excitatus Deus, non cupiditate lucris, non
 damni metu, descendit, ut videas, an clamorem,
 qui ad illum pervenit, opere compleverint tyranni, &
 pro sui justis judicium munere, justè judicet, &
 imbecillioribus, vim patientibus, opituletur, ac
 si quem inveniat justitiæ & humanitatis cultorem
 justis honoribus & præmiis prosequatur.

Orosius.
D. Thom.

Simplex
nexus &
interpre-
tatio.
Philipp.
Elegan-
tio nexus.
Lucida
sententiæ
paraphra-
sis.

Genes. 1.

2.
Philipp.
Beda.
D. W.
LXX.
Misero-
rum ma-
ximus nu-
merus.

Propter multitudinem calumniatorum. Activè vi-
 dentur accipere Philippus & Beda, pro his qui
 alios calumniantur. Sed vox originalis exigit ut
 passivè accipiatur, pro his qui calumniis vexan-
 tur, vim patientes, à potentioribus oppressi.
 Septuaginta, *A multis sine calumniis appetita.*
 Multitudinem intellige miserorum hominum,
 quorum semper maximus fuit numerus, vel

cum Niceta, *Turbam calumniarum, inundant enim,* Niceta.
 & calumnia calumniam t. t. g. it.

Clamabunt. Clamant quidem homines, quo-
 rum res agitur, cum grassantur tyranni. ad nos-
 tros igitur clamores ille accurrit, quamvis illa
 mala nostra non pertingant, at tangitur miseri-
 cordia miserorum. Si cum *ingemiscen-tes filii Israel*
propter opera, vociferati sunt: ascenditque clamor
eorum ad Deum ab operibus, & audivit gemitum
eorum. Et liberavit eos: non sua, sed miserorum
 utilitate, suam illam peculiarem providentiam
 mensus. Ergo qui nihil damni aut lucris acci-
 pit, non potest non accipere clamorem scelerum,
 clamorem pauperum. Cum Annus La-
 tinorum Prætor insignis ferociae homo oratio-
 nem impudentem habuisset, Manlius ad Jovem
 conversus: *Audi, (inquit) hæc scelera, audite jus*
fasque. Divinum esse putabant humanos gemitus
 audire.

Et ejulabunt. Unumque verbum, clamandi, &
 ejulandi, contentionem clamoris vociferationis
 affert, sed illud videtur peculiariter significare
 vocem & gemitum, quem vis doloris & calamita-
 tis extundit, sicut Abacuc. 12. *Vociferabor ad*
deum vim patiens, quare Exod. 3. 23. vertitur,
 ingemiscere. Hoc vero significat eundem clamo-
 rem implorando opem alterius, ut indicatur
 Psalm. 47. 42. *Clamaverunt, nec eras qui salvos*
faceres. Quare R. Mardochei post R. David,
 existimant idem esse, quod orare. Quare cum
 dicuntur oppressi ejulare propter vim tyrannorum,
 R. David divinam adversus tyrannos opem petunt, &
 expectant.

Propter vim brachii. Eleganter illuminatus est
 Hebraismus, quem Græci ad verbum expresse-
 runt: *Clamabunt à brachio multorum,* quasi diceret:
 Brachium magnatum & potentum. vox enim
 originalis significat multitudinem, aut magnitu-
 dinem. Potest etiam legi: *Propter brachium sagi-*
tariorum, aut jaculatorum; nam multi, aut multitu-
 do, nomina sunt sagittarum, aut sagittariorum, ut
 diximus c. 16. 14.

Vides profecto hic imaginem, potius exem-
 plar optimi Principis, patriæ, & miserorum pa-
 tris. Sic enim Deus gratis accipit voces op-
 pressorum, & gemitus illorum nulla sua utilita-
 te exaudit: ita profecto Principum aures, quæ
 suis convitiis & detractionibus aversæ, imo
 obturatæ esse debent, at patere debent misero-
 rum precibus sine ullo pretio. Eleganter
 Cassiodorus lib. 11. variarum, c. 32. de integrita-
 te judicis disserens: *Gratias exolvit, quod deberi*
juste cognoscit: tunc quæ oportet, fiducialiter suggeruntur
quia non est bastiationis metus, ubi non est venalis au-
ditus. Jubet ut Judex, tenetur Princeps aures
 integras adeuntibus præbere, non vendere: qui
 vendiderit statim illi amputantur: quippe jam
 non suæ, sed alienæ, & venditæ, aut certe asininae
 illi affinguntur, veluti Midæ illi avarissimo,
 cui benignas atque benevolas avaritia ade-
 merat.

X. Et non dixit, Ubi est Deus, qui fecit me: qui dedit carmina in nocte.

1. Aliorum nexus, & sententia elucidatio. Cur Deus
permittat quosdam ab improbis diutius vexari.
2. Nexus & interpretatio germana Perpetuum ty-
rannorum epistolum. Oblivisci Deum.
3. Quatuor aliorum expositiones minus idoneæ.
4. Impii pervertentes ordinem dierum, & nocturnum.
Angelorum custodia.
5. Simplex expositio. Lux prosperitas. Nox tribula-
tio.

Indicavimus nuper à plerisque Latinis hanc
 sententiam accipi, ut reddatur ab Eliu res-
 ponsio illius problematis superius à Jobo
 propositi, cap. 21. 7. *Quare impii vivunt:* & quare
 tyranni impune grassantur in egenos? quia,
 inquit, quamvis oppressi, præ dolore ingemil-
 cant, at Deum creatorem non agnoscunt, & uni-
 cam salutis spem in illo non constituunt; quem
 si invocarent, profecto lumen sui auxilii præ-
 beret in obscura miseriarum nocte, & præ-
 sentissimum solatium afferret, atque causas
 canendi, & agendi gratias pro salute consequuta.
 Tum etiam quia hujusmodi miseri & vexati
 homi-

homines ingrati sunt erga Creatorem suum, & erga pristina ab illo accepta beneficia, & obliviscuntur quam multas olim à Deo acceperint canendi & lætandi causas, cum plerique aliis multis ærumnis afficiuntur. Deinde vero etiam adjungit aliam causam, quod licet à potentioribus vexentur, tamen ipsi impatientes sunt ærumnarum, & superbiunt adversus Deum, ut inquit Gregorius: *Qui in tribulatione frangitur, à quo factus est, minime contempletur: quia est impatiens, qui benigne hominem condidit, nequaquam injuste cruciari permittit.* Ideo frustra clamant, & finit Deus gratus est impune grassari tyrannos, impiis quibusdam su-
 erga Crea- mentibus de aliis improbis pœnas.

Gregor. Qui ærumnarum, ut inquit Gregorius: *Qui in tribulatione frangitur, à quo factus est, minime contempletur: quia est impatiens, qui benigne hominem condidit, nequaquam injuste cruciari permittit.* Ideo frustra clamant, & finit Deus gratus est impune grassari tyrannos, impiis quibusdam su-
 erga Crea- mentibus de aliis improbis pœnas.

Ergo mihi placet contextus, quem indicant Græci, & multi ex Latinis, ut hæc pertineant ad Nexus & impios, & tyrannos oppressores pauperum, explicatio quorum proprium est *oblivisci Dei*, Ezechiel, judicis, hoc enim epithetum *Obliviscendum Deum*, quasi perpetuum illis attribuit David Psalm. 49. 22. Tyranno- tum etiam *Non proponere Deum ante conspectum suum in omni tempore*, Psalm. 53. 3. Psalm. 85. 14. Hoc enim quod neque *Deum requirant*, nec re- cordentur, insolentiores fiunt adversus paupe- res. Ideo David postquam Psalm. 53. dixerat Ex Dei suos hostes fortissimos, *non proposuisse Deum ante oblivione conspectum suum*, adjecit, *scilicet*, tanquam notam rei indignissimæ, & luctuosissimæ, atque extremæ calamitatis, cum enim nullo Numinis metu co- greeatur: quod tam nefarium facinus non perpetrabunt? Sic jura pervertunt, futu- runt, & grassantur in suos conservos, cadunt, percutiunt.

3. *Qui dedit carmina in nocte.* Tum hoc tum quod vericulo sequente subditur, pertinet ad majestatem & beneficentiam Creatoris Optimi Maximi. Quid sit autem *dare carmina in nocte*, non unam habet interpretationem. D. Thomas, Nicolaus, Hugo, existimant hæc dici de Job, quasi is visus negasse res omnes creatas esse à DEO propter bonum ipsius hominis; quam rem nunc refellendam tulcipiat Eliu ex eo, quod Deus instruxerit hominem sapientia boni & mali, & præterea etiam revelaverit *carmina*, & peculiares de divinis rebus instructiones. Sed procul dubio asperior est hic nexus.

D. Thom. De Carminibus autem D. Thomas, Cajetan, Nicolaus existimant *carmina in nocte*, esse revelationes & visiones nocturnas, quas *Deus dormientibus immittere solet*. Sed præterquam, quod nexum hujus interpretationis cum præcedentibus non video, illud multo minus video, quare nocturnæ revelationes dicuntur *carmina*, aut *cantus*, præsertim cum frequenter conjunctus sit cum hujusmodi nocturnis visionibus timor & horror, ut indicavimus cap. 33. v. 15. c. 4. v. 13. & 14. & nihil frequentius in revelationibus, & visionibus Prophetarum, quam horror & tremor.

Vatablus. Secundo Hebraizantes plerique Vatablus, Steuchus, Olorius, ut sit epithetum auctoris & Ofirius. Creatoris naturæ, qui creavit stellas lucentes nocte, quas Philosophi & Astrologi admirentur, & celebrent carminibus, quæ etiam nox ad carmina & divinas laudes invitant. Sed quorsum fabricam nunc hoc Creatoris & stellarum encomium, cum laudatus de oppressoribus & tyrannis Dei contemptoribus sermo est institutus.

Tertio, Alii nescio quos cantus avicularum nocturnos afferunt, quos proponat Eliu ad speciem & laudem Creatoris. Sed profecto aves noctu cantillantes funestæ sunt, ut noctuæ, cucullialia vero, quæ matutino crepusculo occurrunt adventanti Soli, lætiores sunt, sed non tanti momenti, ut nunc ad declarandam Creatoris majestatem adduci deberent.

4. Quarto sublimiori intelligentia, Septuaginta accipiunt hæc carmina nocturna pro excubiis nocturnis, sic enim legunt: *Qui distribuit nocturnas custodias*, & bene cum præcedentibus ne- ctunt: Tyranni Dei obliviscuntur: atque illius perpetui ordinis, quo tempora stabilivit: nam cum ipsi noctu latrocinia exercent, non meminerunt nec considerant, Deum somno & quieti attribuisse noctem: partim etiam cantibus, & divinis laudibus, non seditionibus, non latrocinis, nec prædis. itaque ut Chrysostomus ait: *Quo tempore somnum capiunt homines, nemo struis insidias.* Paulo aliter, sed pereleganter Origenes: Non meminerunt tyranni esse quidem à Deo

Chrysost. ait: *Quo tempore somnum capiunt homines, nemo struis insidias.* Paulo aliter, sed pereleganter Origenes: Non meminerunt tyranni esse quidem à Deo

destinatos custodes nostræ salutis, & excubias nocturnas: Sunt enim qui sunt in custodia collocati, nocturnasque vigilias agunt, eos qui versantur in nocte, à latronibus, à bellis, ab hostibus defendunt, ita profecto qui castra metantur Angeli, custodes nostri sunt, adversus nocturnas tyrannorum incursionem. Ergo carmina, aut cantica sumperunt pro custodibus nocturnis, qui noctem tranfigunt cantando, aut de periculo, cantando quoque nos admonent.

Sed tandem illud valde germanum videtur quod Greg. & Philip. nunc docent, ut carmen in nocte, sic lætitia in tribulatione. Philip. Consequens (inquit) est, ut ea res, quæ obscuram reddit mentem hominis, nox dicatur, sicut & prosperitatis aliquid quando dies dicitur, quoniam, qui in prosperis est, quasi quadam felicitate illuminatur. de quo die & nocte ad justum virum dicitur. Psalm. 129. *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Sed de hac nebrarum & lucis allegoria diximus supra cap. 3. vers. 5. cap. 10. vers. 22. cap. 17. vers. 7. Cohæret vero eleganter cum præcedentibus, ideo enim illi franguntur animo, isti vero audent & grassantur, quod non recogitent Deum judicem æquissimum posse miseris salutem præsentissimam adversus ipsos tyrannos afferre, & noctem tristissimam in lætissima cantica convertere. Sic profecto dicitur Deus facere miserorum lumen splendescere de medijs tenebris, cum illos eripit à negotio perambulante in tenebris. Adde, In nocte quoque cum pericula timentur, Deum dare carmina, id est, edere mirabilia opera, & dare verbum Evangelizantibus virtute multa, id est, sui potentia prostratis hostibus, dare suis justis materiam ubi-rem cadendi.

XI. Qui docet nos super jumenta terræ: & super volucres cæli erudit nos.

1. Brutorum prudentia mirabilis, & qui illam doceant. Bruta sapientiora, quo homini similiora.
2. Homo ratione præcellens cæteris animantibus. Oppositum hæresis Manichæorum.
3. Volucrum intelligentia. Vox humana similis. Auguria ex avibus. Peculiariora quarundam exempla.
4. Brutorum minime vera sapientia. Hominis sensus cum intelligentia conjuncti. Paraphrasi elucidatus Ecclesiasticus, in descriptione hominis.
5. Secundus sententia explicatus cohærensior. Homo peccato obbrutescens. Varia brutorum appellationes convenientes homini.

Pendet hæc sententia ex superiori; nam qui existimant, hic describi Creatoris majestatem, & beneficia posita in homine, interpretantur de mentis & sapientiæ dono, quo Deus hominem præ cæteris animantibus insignivit, quæ maxima hominis dignitas in Creatoris laudem redundat.

Quædam brutorum intelligentiæ documenta.

In hac autem interpretandi ratione, & encomio humanæ doctrinæ, & comparatione cum brutis, peculiaris mentio facta est jumentorum, aut in aliis bestiarum terræ, non solum varietate, vastitate, animalit-robore, sed etiam prudentia quadam & sapientiæ atque disciplinæ vestigiis insignium, adeo ut intelligentiæ non pauci existimaverint rationalem animam documen- etiam illis inesse, quod Augustinus lib. 6. contra Faustum Manichæum, & lib. 2. de moribus Manichæorum tribuit Manichæis, & Ephiphanus lib. 1. tom. 3. Hæres. 24. in Scholio 1. concessit Marcioni, Valentino, Colorbaso. Idem rinit insensisse Anaxagoram, Pythagoram, Platonem referit Pierius lib. 6. verbo *Limora*. Idem ex tiam bruti Pythagorica doctrina refert & sequitur Porphy. lib. 5. de sacrificiis. pro eodem adducens Platonem, Empedoclem, Democritum, Aristotelem, imo, & quædam bruta ex differentia locorum, & majori propinquitate ad intelligentias æthereas prudentiora esse quam homines. Proptereaque existimat Socratem & Rhadamantum per animalia jurasse; Ægyptios quædam animalia pro diis coluisse; & Socratem quando

Simplex & germana interpretatio. Gregorius Philippus Nox, tribulatio. Lux, prosperitas.

1. Cor. 4. 6. Ps. 90. 6. Ps. 67. 12

Cygnus. quando dixit, *Cygnos suos esse conservos minime incasum fuisse*, idem scribit l. 4. c. 1. Diogenes autem non solum mentem, sed etiam intelligentiam (quæ est intelligendi & perspicendi usus) quo magis vel minus utitur, quo magis vel minus ad humanæ figuræ similitudinem accesserint: sive è converso mores hominum & ingenia perpendimus ex similitudine aliqua cum brutis: asinina enim labia ingenii stuporem indicant; genæ contractæ in tristi vultu, quod simiarum est, stultitiam; nasus ad faciem male discretus, qualis est suis, ruditatem. Lauren. Valla lib. 1. de Dialectica, cap. 9. intelligentiam, quamvis non animam immortalem, & concedit brutis, pro quo adducit Aristotelem, & Græcos, Ciceronem præterea, & Quintilianum; nam ille ait: *In formica non modo sensus, sed etiam mens, ratio, memoria est*; hic vero ait, sermonem magis deesse cæteris animalibus, quam intellectum. l. 2. c. 1. Ex eo, inquit Seneca, apparet brutis inesse intellectum, quoniam nihil amplius si intellexerint, facerent. Rem eandem iusto commentario ostendere conatus est Plutarchus in Dialogo, an brutis ratio insit. Mirabilia quædam prudentiæ, & discursus, gratitudinis, pietatis & religionis, scribunt Plinius l. 8. c. 17. & l. 10. Alian. l. 13. Plutarch. supr. adductus, Basil. hom. l. 9. Examer. Atque hic ipse scribens super id Isa. 1. Cognovit bos possessorem suum, &c. 2. t. Testimonio istius Scripturæ probari bovem præ asino pleniorē obtinere intelligentiam; asinus enim præ sepe cognoscit, locum videlicet voluptatis destinatum: bos vero nonnulla habet, & tam utilem intelligentiam propria honestatis ac boni. Atque de cane hom. 9. Examer. feram aliquam persequente & investigante, atque ad bivium vel trivium perveniente; sic scribit ratiocinari: *Cum ejus fera vestigia, quam persequitur, investigat, siquidem invenerit ea pluribus sese fidentia modis, devortia viarum singularum ubi suo illo sagaci odoratu perlustravit, vocem prope syllogisticam per ea quæ ait, elicit hoc pacto: Fera, quam persequor, inquit, aut hac, aut illa, aut ista divergit parte; atqui non hac, non nem illa; restat ergo illam isthac abijisse via. Atque ista falsa tollendo verum invenire solet.* Salvianus quoque contra gentes ait: *Non solum homines, sed etiam apes atque formicæ quasunque res faciunt, & antequam faciunt, meditantur: & postquam fecerunt, non negligunt.* Quid plura? Sapiens manifesto brutorum sapientiam testimonio confirmat Prov. 30. 24. non solum, inquam, jumentorum terra vestissimorum, sed minimorum terra. Quatuor, (inquit) sunt minima terra, & ipsa sunt sapientiora sapientibus: formica, lepisculus, locustæ, stellio. Deus igitur docuit jumenta.

2. Sed profecto sapientiæ author docet hominem super jumenta terra: tum quoniam brutorum prudentia atque sapientia bruta est, & similitudinaria, per analogiam quandam ad sapientiam & actiones humanas, sicut enim homo obbrutescit, cum comparatur jumentis insipientibus; ita & hæc ratiocinari videntur, cum hominem rationalem imitantur non tam intelligentia & consilio, quam naturæ quodam instinctu, imaginatione & sensu: tum quoniam mens intelligendi capax nulli, præterquam homini, animali data est. Res quidem non solum ratione demonstrata, sed certa etiam fide confirmata, ut luculenter ostendimus, cum librum Arist. 2. de Anima interpretaremur, ubi & illam Manichæorum hæresim (sic appellant August. & Epiph.) ratione & auctoritate refutavimus, & facultates omnes sensitivas brutorum, ex quibus mirabiles quædam actiones provenire solent, distinximus.

Volucrum intelligendi & loquendi argumenta quæ?

3. Volucrum intelligentia & eloquendi documenta. Intelligentia volucrum. **P**otuit enim dici: Et super volucres cæli erudit nos; propter peculiarem quandam sapientiæ & intelligentiæ imaginem, quæ in quibusdam avibus conspicitur; censet enim D. Th. partem hanc dici, propter avium garritus, motus, quasi divinitus instructarum, quos antiqui observabant: auguria intelligit, quæ ex avibus captabantur; faciebat enim aquila magnarum rerum auspicia, ut Seneca dixit. *Cygnus latissimarum*, ut D. Thom. Poëta cecinit: *tristissimarum vultures, corvi*, ut ex Senec. l. 1. Herodoto & Plutarcho intelligimus; grues

sempestatas, atque procellæ, ut Virgilius his cecinit: *infortuniorum milvus*, ut scribit Plinius; prosperitatis *luscunia & ardeola*, eodem auctore; *hirundines infasti omnis*, ex Horatio & Paulina. Teram tempus, si vanissima priscorum ex avibus auguria persequi velim. Congessit plurima Alexander Neapolitanus lib. 1. cap. 13. Et quidem aves futurorum præcias, aut prænuntias, aut vocabant *Oscines*, quæ voce augurium faciebant; aut *Præpetes*, quæ volatu observavit Servius ad id 3. *Æneid.*

Et volucrum linguas, & præpetis omnia penna.

Quas quidem agitari divina mente existimabam, ut scribit Cicero l. de divinatione.

Sed ut hæc non tam ex intelligentia volucrum, quam ex errore hominum proficiscebantur, ita quædam sunt in illis veriora sapientiæ vestigia: vox enim, qua humanam præterque imitantur, mirabilis est; exempla explorata, plurima testatur se vidisse Plinius lib. 10. cap. 42. sed verba illius colligenda: *Humanas voces reddunt psittaci, etiam sermocinantes. Expressior loquacitas certo generi picarum est, adaman verba quæ loquuntur; nec discunt tantum, sed diligunt, meditanturque intra semet cura atque cogitatione intentionem non reculant, constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli. Agrippina conjux Claudij Caesaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem sermones hominum, cum hac proderem. Habebant & Cæsares juvenes, item sturnum, luscunias Græco atque Latino sermone dociles, præterea mediantes in die, & assidue nova loquentes longiore etiam contextu. Caput deinde 43. inscribit de Corvorum intelligentia, quo describit corvum illum Iulioris, qui omnibus matutinis, evolans in rostra Tyberium, deinde Germanicum, & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum salutabat. Quid referam cornicem Baticam, non loquentem, sed sermocinantem? Diomedis aves propter insignem agendi intelligentiam, idem Plinius tradit exultimas fuisse Diomedis locos, Græcis adulantes, quasi ex Diomedis genere pleno gusture, atque madentibus pennis illius a dem quotidie perlucens, atque purificantes: Memnonis avis ad sepulchrum Memnonis quotannis pugnare, & quasi exequiarum iusta persolvere, scribit Alian. lib. 16. cap. 16. Est omnino mirabile quod scribit Plutarchus, multorum Græcorum atque Romanorum testimonio confirmatum: Picam mirifice garrulam multos deinde dies mutam in sese meditantem tibicinem, quas audierat modulationes, & pullationum numeros, atque omnes mutationes expressisse nemine cogente, docenteve, ut intelligi possit (verba hæc Plutarchi) in animalibus facultatem à seipso descendit rationis majorem habere vim, quam dociliatatem magistro aptam. Et quomodo in docendo, quam in descendendo plus inest rationis, fides jam adhibetur Aristoteli, qui doceri etiam aviculas ait. Visam enim esse luscuniam, qua suo pullo docendi modum traderet. Quid de illis Memphisiticis aviculis, quarum fide & integritate utuntur in peragendis lordibus & educendis suo ordine syngraphis ex urna, atque legenti & publicanti offerendis? Quid quod de accipitribus Thracibus, cum pueris, cum cæteris hominibus locietatem aucupandi cœnantes, vocatos nominatim accedere prædæ partem accipere? Auctores sunt Alian. lib. 3. cap. 42. Plin. lib. 10. cap. 8. Quid cornicem illam, quam Marres Ægyptiorum Rex, valde cecurem habuit, quæ postquam audisset, quo volatus dirigendus, & quamnam regem transenda, & ubi terrarum requiescendum esset, eo Regis litteras occlusas quam quisvis nuntius perferret? Auctor idem Alian. lib. 15. cap. 34. Perdicem perfectæ callidam, & astutam volucrum, Basilus dicit, & malitiose cum venatoribus agere. Apes civiles, Grues, disciplinæ ordinem tenentes; Ciconias non longe à prudentia rationeque distare, pias, hospitales; Gallum, elatum atque superbum; Pavonem, et garrula amatorem, polstræque studiosum. Denique nihil in avibus desiderabis, quod prudentissimis & sapientissimis quadrupedibus concessit natura sive pugnans & inimicitias inter sese; sive artem se adversus inimicas tuendi; sive charitatem & pietatem erga pullos, pullorum rursus erga parentes; sive gratitudinem erga hominem; sive memoriam accepti beneficii, aut injuriæ, aut alia intelligentiæ & rationis documenta consideres.*

nat. quæst. cap. 32. Virgil. 1. *Æneid* Liv. De. cad. 3. 17. Dio. 47. Herod. 13. Plutarch. in *Proble.* cap. 93. D. 1. 42. Virgil. 1. Georg. Plin. l. 10. c. 10. & cap. 18. Plin. l. 11. c. 7. & l. 10. 19. Hor. l. 4. Carm. Od. 12. Pausan. Vox avium humanæ similis, Arist. 4. & 9. *hist.* animal. Plinius. Psittaci & pice red-dentes voces humanas, Corvorum intelligentia & vox Cornix Batice, Diomedis aves, Plinius. Alian. Plutarch. Pica garrula, deinde obmutescens mirum. In avibus non solum dicendi, sed etiam docendi facultas. Leones reb. Affr. p. 8. Plin. l. 10. c. 44. Alian. Plinius. Cornicula Ægyptia, Perdicæ callide, Basil. h. m. 8. *Æneid*. Variæ intelligentiæ documenta in avibus. De intelligentia garrulæ vultures inferius cap. 38. vers. 36.

Augustin. Sed constans ea veritas est, *super volucres cæli* erudit nos: vel ut proprie ex Hebræo legitur in *Augustino*, *A* (præ) volantibus cæli sapientiorum *rem me fecit*. Quamvis enim non sit ejusdem generis hæc comparatio; nam sapientia & intelligentia brutorum non est vera, sed analogica, at sapientior est homo, ut qui vera & spiritali sapientia solus ipse inter cætera excellet animalia. Et auctor quidem naturæ ita docet jumenta, & volucres, ut quæ faciant, sint quidem opera intelligentiæ, non suæ ipsorum, sed Dei: at vero ita docuit hominem, ut quæ faceret, suo peculiari consilio atque intelligentia faceret. Quod sapientiæ beneficium præ cæteris animantibus commendat fuisse de scripta.

Hominis excellen- ut quæ faceret, suo peculiari consilio atque intelligentia faceret. Quod sapientiæ beneficium præ cæteris animantibus commendat fuisse de scripta.

Cap. 17.4 (*Dominatus est bestiarum, & volatilium. Consilium* (proprie judicium, id est, consiliandi & judicandi facultatem) & linguam, (facultatem sermonis, quo mentis concepta & consilia exprimuntur) & oculos, & aures (hi enim duo sensus intelligendo serviunt homini: & ut Philolophus dixit: potissimi sunt ad disciplinas acquirendas, sive per inventionem, sive per disciplinam; quem usum sane non habent in cæteris animantibus. Quare oculi & aures cum corde humano statim conjunguntur, id est, cum sapientia & intellectu) & corde illis excogitandi, & disciplina intellectus replevit illos. Creavit illis scientiam spiritus (id est, spiritum intelligendi, nam si quæ est in brutis scientia & cognitio, illa est corporis, non spiritus) & sensu implevit cor illorum. (Tygurina, *Replevit ipsos ingeniosa scientia*) & mala & bona (præmia, aut supplicia futura) ostendit eis. Posuit oculum suum super caput illorum (id est, peculiarem illam rerum supernaturalium cognitionem, quæ divino oculo & menti propria est, communicavit homini) ostendere (ad ostendendum) illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, (id est, illius sanctitatem venerentur) & gloriam in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus. Addidit illis disciplinam, & lege viam hereditavit illos, &c. Ubi vides qua ratione Deus docuerit homines super jumenta terræ, & super volucres cæli.

Oculi & aures hu- manæ conjunctæ cum intelligentia

Nominis sensus in- telligen-
tia servi- entes.

Scientia Spiritus quæ.

Secundus contextus simplici-

Homi- nem pec-
cato ob- brutescere

Varia ani- malium
appellatio- nes con-
venientes homini.

XII. clamabunt, & non exaudiet
propter superbiam malorum.

1. Prima exponendi ratio coactior. Pauperum superbia.
2. Secunda, & tertia expositio minus idonea.
3. Expositio germanior, Deus cur permittens pauperes opprimi. Verbum futuri temporis de re diuturna.
4. Particula propter, non reddens causam. Superbia, pro dignitate & gloria.

Duplex hujus sententiæ constructio duplicem quoque interpretandi rationem efficere potest, quam indicavit eleganter Gregorius: *Incertum*, (inquit) videtur utrum dicas propter superbiam malorum clamabunt. Juxta primam constructionem videntur quidam Latini mitius hæc accipere de ipsis pauperibus oppressis, qui licet clamens præ dolore & oppressione, tamen non exaudiuntur à Deo, nec illis vociferantibus respondet, propter superbiam, id est, quia se neque humiles, neque supplices Deo præbent: non enim statim atque aliquis opprimatur, adest illi divinum auxilium, si superbus: & malus sit. Græci cum Sept. legentes cum interrogatione, sententiam contrariam efficiunt: *Ibi vociferabuntur, & non exaudies, & ab injuria malorum?* Id est, ut exponit Nicetas: *Ibi pro tunc possumus est, tunc audies, & injurias illatas ab impijs ulcisceris.* atque hic mihi sensus lectioque placeret quidem, si liceret sine exemplo alicujus exemplaris interrogationem appingere nostræ sententiæ.

Huc quoque pertinere videtur Gregorii expositio, quam ipse paulo subtiliorem vocat, ut dicantur ipsi oppressi non exaudiri, quamvis clament, quia eorum desideria differuntur propter opprimendum superbiam, permittente Deo, ut violentorum malitia nequiter augeatur atque consumatur. Sed interpretatio hæc multo cum labore quæsitæ videtur.

Secundo vero Philipp. D. Thomas cum Latinis aliis accipiunt de ipsis tyrannis, sed non eodem modo: nam Philippus illud, *ibi*, proprie accipit pro loco aliquo ad intelligentiam designato, videlicet pro loco pœnarum, ubi impij justorum oppressores perpetuo ingemiscunt, & cruciabuntur: sed nunquam audientur propter scelera superbiam & tyrannidis, quam quondam exercuerunt. Expositio quidem arguta, sed non omnino solida. Illa vero multo alienior & coactior, petuo quam affert D. Thomas, ut ipsi tyranni dicantur ad Deum clamare, postulantes fieri desideriorum suorum compotes, sed illos Deus minime exaudiat: non enim in superbiorum, sed in humilium orationem respicit. Et petunt quidem, sed non accipiunt, ab eo quod male petant, ut in concupiscentiis suis insu-

Secundus contextus simplici-

Ego vero existimo simplicem ac bene coherentem sententiam fieri, si perstet adhuc Eliu in describenda Dei patientia & providentia sustinentis improbos tyrannos feliciter vivere, miseros vero diutius opprimi infelicissime, ut tandem v. 15. colligat ex hac Dei quasi tarditate & patientia non tolli, sed potius statui, & confirmari providentiam. Clamant quidem miseri, & petunt opem, sed non exaudis Deus, tum etiam utrumque futurum in Hebræo, *Clamabunt, & non exaudiet*, ut significetur diuturnitas quædam ærumnarum atque tyrannidis.

Propter superbiam malorum. Non reddit causam, sed cum Græcis & Hebræis accipio proprie ab injuria malorum, vel à facie superbiam malorum, id est, coram improbis. Superbia autem hoc loco pertinet ad altitudinem, dignitatem, gloriam, splendorem, atque omnium bonorum incrementum & cumulum; tum etiam ad virentem, atque splendentem fortunæ faciem, ex quibus omnibus cum creetur superbia, & arrogantia, sumitur pro ipsa superbia, quæ splendentis fortunæ comes est. Ergo clamabunt miseri à potentioribus oppressi, nunquam coram illis comparebunt, quin doleant, quin gemendi & clamandi causas accipiant. Hæc interim Deus videt, audit, sed videre & audire dissimulat; ita audit ut non respondeat: est enim nunc idem verbum exaudiendi & respondendi. Eleganter jam nectitur versiculus sequens.

Ironia. Et habet quidem lectione Septuaginta speciem quandam Ironiæ quasi dicat: Vis apud illum judicari? bene est, scilicet obtinebis in illius iudicio, expecta igitur eum, ut sustineas illius conspectum, cuius vel laus, vel ore tenus usurpata memoria viribus nostris superior est. Habet etiam illud verbum *expectandi* aliquid terroris, atque minarum: quod eleganter exprimeret Hispanus; *Quereis laudem con el pnes esperado, y aniso os, que no ay quien lo espere.*

Expectari dicitur res terrificæ. Ego vero secundam interpretandi viam mitiorem, atque benigniorem quam Gregorii, accipio, probo, & censeo levissime coherere, ut sit quasi totius orationis conclusio, qua Eliu hortetur Jobum ad sustentiam ærumnarum, & spem melioris fortunæ in hanc sententiam: Conquereris, o Job, causam tuam negligi à Deo, & vitæ tuæ superioris præclara merita præteriri, satis profecto tibi esset, *Judicari coram illo*, id est, iudicium tuæ vitæ, atque supplicium inflicturn à Deo iudice, patienter accipere, & tua sustentia, atque voluntate probare, quod si facias, licebit tibi meliora à iudice tuo sperare. Gregorius, *Inter adverte, si fidenter expectes, quem & post delicta proprium recolis,*

Gregor. tum etiam si coram Deo iudicium tuæ vitæ instituas, invenies profecto propter aliqua bona operæ præterito, ra, ingentia te ab illo accepisse præmia: eorū memoria tibi faciet bonam spem, si rursus æquitati, ficiorum, & pietati studeas. Greg. *Quanti est periculi transacta munera cernere, & futura desperare.*

XV. Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde.

1. *Sententiæ Paraphrasis.* Dei furor, ad supplicia damnatorum. *Explicatus David.*
2. *Varia lectio.* Deus pauciora scelera manifesto nunc supplicio afficiens.
3. *Persænarum in Scriptura mutatio frequens.*

1. Sententiæ paraphrasis. **N**unc enim, &c. Cohæret cum præcedentibus: Nunc spe in Deo reponendæ tempus, & locus est: tum Deus non omnem stomachum suum refundit in impios: cum non paria irrogat sceleribus supplicia: sed multo leviores à te pœnas exigit, quam vitæ tuæ ratio postulabat: Cum igitur in ipso supplicio Dei benignitatem experiaris non est, quod meliorem spem abicias. **Nunc enim non infert furorem suum.** Septuaginta. *Non est visitans iram suam, proprie. Non visitabis nasus ejus* id est, sic humana scelera, sic tuam vitam visitat Deus, ut conqueri non possis, quod vel sui indignationi, vel tuo supplicio modum non statuerit, Dilucidè Pagninus; *Paululum visitabis terram.* Tygurina. *Non animadvertis iratus: tuum supplicium non meretur indignationis, & furoris nomen.* Sic in futuris. *Dei furorem ad futuros impiorum cruciatus refert supplicii.* Nyssen. *Ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me.* Orat, inquit, ne in illo futuro furore tradatur ad iudicium: neve per illam iram adhibeatur tibi castigatio: Tunc igitur inferet Deus furorem suum, & visitabit in naso suo, ille enim dies indignationis, & furoris est. Vide, quæ diximus supra.

4. LXX. **פשה** *Ne ulciscitur scelus valde.* Sic etiam fere Septuag. *Non cognovit delictum vehementer,* Proprie ex Hebræo: *Non cognovit incrementum valde,* vel multitudinem, aut copiam, id est, enormia scelera, atque numero innumera dignis suppliciis non afficit, non novit ille multitudinem scelerum, id est, perinde se gerit in suppliciis, ac si non nisi pauca, & ea non valde gravia peccata cognosceret, pleraque condonat, dissimulat, de paucissimis tantum pœnas repetit. Nicetas: *Dei laudes, idcirco non possunt à nobis digne celebrari, quia dum is inter nos iudicia exercet, ira sue rationem minime ducit, nec culpas nostras metuit, nec admodum observat.* Indicat præterea Nicetas secundum hanc partem posse ad Jobum referri; Nec cognovit Jobus incrementum, id est, iræ divinæ magnitudinem, ac pondus,

nec peccatorum & oſtrorum assequitur numerum: si enim assequeretur, illud item assequeretur, nequaquam Deum in impios stomachum suum omnem erumpere. Placuit hoc quoque Pagnino legenti: *Non cognovit multitudinem peccatorum suorum,* & quidem cadere hic sensus potest in lectionem Hebræam, cui nihil obstat sermonem de Deo proxime processisse: frequens enim est illa personarum mutatio in Scripturis. Hic tantum addendum, quod Gregor. sapienter addit: *Ab Eliu rectum dicitur, si recte diceretur, vera sunt namque, quæ dixit, sed à beati Job incroptionibus aliena.*

XVI. Ergo Job frustra averit os suum, & absque scientia verba multiplicat.

1. *Particula copulativa vis, & significatio varia.* *Varia lectio.*
2. *Aperire os, quid Explicatus Isaias.*
3. *Verboſitas stulta.* Multiplex, de re forti.

Quasi jam obtinuisset, & in summas angustias conclusisset Jobum, ita necessaria ut sibi videtur conclusione, claudit totam disputationem. **Ergo.** In Græco, & Hebræo, *Et.* Sed quia particula hæc copulativa aliquando reddit causam, & valet idem quod, ideo, aut, propterea, eleganter Interpres dixit, *Ergo* quod dicit. Propterea, quæ ego disputa vi, colligo vanam fuisse Jobi orationem, & plenam ignorantia atque temeritatis, & nihil eorum, quæ proposuit, finem obtinuisset. **Frustra.** Proprie in Hebræo, & Græco, vane, in vanum, oratio vanissima, sensus atque Sapientia inops, tantum sonitu verborum, & querimoniarum clamosa. **Aperit os suum.** Pagninus, Tygurina, propter præteritas Jobi responsiones. Idem est sensus nostræ lectionis per præfens, *aperit*, ut notet idem Jobi propositum, suam vitam, suamque opinionem tuendi cui pertinaciter adhæreat, ac nulla suorum amicorum admonitione, aut oratione melior, & sapientior reddatur. Sed proprie ex Hebræo cum Cajetano, & Regia per futurum, *aperiet*, ut significetur, nihil deinceps esse, quod pro sua sententia afferre possis Job:

Rursus hic videtur D. Thomæ, imo & Gregorio, atque aliis Latinis phrasis illa, *Aperiendi oris*, ad stultam verboſitatem pertinere; quanquam possit etiam significari, ne verbum quidem posse Jobo suppetere ad respondendum, quasi diceret: His meis rationibus revinctus Job, ne hiscere audebit, neque *aperire os.* Hæc eadem *aperiendi oris* proprietates, Isa. 10. 14. *Non fuit qui aperiret os, & ganiret*, id est, qui hisceret. Ubi Septuaginta, *Qui contradicat*, sic hoc loco: Non poterit Job *aperire os* ad contradicendum; quidquid enim deinceps loqui præsumet stultitiæ erit, & eundem semper errorem, atque stultissimam cantilenam canet.

Absque scientia. Nicetas: *Quia nec attendit Dei præstantem vim ac tolerantiam, nec illius incomprehensa iudicia,* adde etiam, neque suorum peccatorum gravitatem, nec levitatem suppliciorum. Cum hac vero ignorantia congruit verboſitas, quæ sequitur: Scriptum est enim: *Solus verba multiplicat* Eccles. 10. 14.

Multiplicat. Vox eadem, quæ superius, c. 8. v. 2. *Spiritus multiplex oris tui, &c.* & affert quidem multiplicitas hæc, quandam fortitudinem difficilem ruptu, cuiusmodi est funiculus triplex. Quare vel inviti fatentur amici vim, & pondus sancti Job Septuaginta *Verba aggravat*, quod Symmachus ad proprietatem stultorum refert, ** Sicut stultus, nquit, sermones graves fecit.* Eleganter Gregorius, *Hoc proprium arrogantium vitium: se solet, ut & pauca credant, quæ ipsi multa dixerint, & multa credant, quæ ipsi pauca dicuntur, quia enim semper dicere volunt, aliena audire non possunt.*

3. Personarum mutatio frequens in Scripturis. Gregor.

1. Particulæ copulativæ varia significatio. לך

Varia lectio. Pagninus. Tygurina.

Cajetan.

2. D. Thom. Gregor.

Aperire os quid. LXX.

3. Nicetas. Verboſitas stulta.

Multipl. citas de re forti.

LXX. Symmach. * Es un necio peſado y porſiado. Gregor.

CAPUT PARAPHRASIS

XXXV.

CAPITIS PRÆCEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ
in commentariis suis explican-
tur.

1.
Igitur Eliu hæc rur-
sum loquutus est.

2.
Nunquid æqua tibi
videtur cogitatio tua,
ut diceres; justior sum
Deo?

3.
Dixisti enim, non ti-
bi placet, quod re-
ctum est, vel, quid tibi
proderit, si ego pec-
cavero?

4.
Itaque respondebo
sermonibus tuis, &
amicis tuis tecum.

5.
Suspice cælum, & in-
tuere, contemplare
æthera, quod altior te
sit.

6.
Si peccaveris quid ei
nocebis? & si multi-
plicatae fuerint ini-
quitates tuæ quid fa-
cies contra eum?

7.
Porro si iuste egeris
quid donabis ei, aut
quid de manu tua ac-
cipiet?

QUONIAM nullum respondendi ad ea, quæ Eliu disputaverat, documentum præbuerat Jobus, rursus ad dicendum ille aggressus est. Et vel quod multiplicem causam agendam sibi esse intelligeret, vel quod propter animi arrogantiam semper auditorum animos suspensos, atque nova expectantes tenere cuperet, novam orationem exordiri in hunc modum cepit.

Stulte æque, ac inique à vero, & honesto aberrasti, ô Job, dum justitiam tibi, & æquitatem Deo injustitiam, & iniquitatem impudenter affingis. Justiore enim te Deo incorruptissimo Iudice asserere non vereris, quasi minime perpensis mortalium meritis, præmia ille aut supplicia distribuat, læva quadam, nec non cæca dominatione, & potestate, ita ut ulla neque lege, neque ratione, neque benevolentia, & studio erga sanitatem, neque odio, & indignatione erga improbitatem, sed temerario quodam voluntatis impetu actus, omnino negligat humanas actiones, ex quibus nihil ipse nocumenti aut emolumenti percepturus sit. Quare aberrasti sane toto cælo, dum id cogitasti atque protulisti. Siccine tam falsam animo de divinis judiciis imbibisti opinionem? aut vero quid tibi venit in mentem, cum Deum iudicem poposcisti. Num id confidis fore, ut si cum Deo litigaveris, iudicio vindicaris? Perquam absona profecto cuncta hæc sunt rectæ rationis, & sanæ mentis lege.

Tu vero, quod cum omni ratione pugnat, dixisti non solum te justum, & innocentem esse in divinis oculis, sed & Deo ipso totius justitiæ fonte justiore esse. Ac ne invidiosus verba tua exaggerare videar, certe cum Deus te propter tua peccata puniendum statuatur, si tuam te justitiam, & innocentiam probaturum confidis, quid aliud efficiet, quam illius iniquitatem asserere? & qui tam graviter de Deo conqueritur, profecto ostendit aliquid invenisse in Deo, quod sibi displiceat: atque ideo illum non esse omni ex parte sanctum, & incorruptum.

Rursus dicere non es veritus nihil damni, utilitatisve vel ex peccato, & scelere, vel ex pietate percipi posse, tum à se ipso, vel à quovis alio homine, tum ab ipso Deo. Quasi nihil ille probitatem curet. Ait enim; Quid ego proficiam à peccato meo? quidve lucrabor, si ab iniquitate recedam, cum innocentem, & impium pariter Deus consumat? Deus vero res humanas, utpote sibi inutiles, prorsus negligit.

Quia vero tui amici vel quasi ignorantes, vel quasi assentientes corruptissimæ istæ tuæ opinioni minime responderunt, amplam ego, atque magnificam responsionem tum tibi, tum illis pro mea sapientia adhibeo.

Divina sane providentia, ô Job, non est utilitate aliqua captata ex rebus humanis metienda. Id, quod ex divini domicilii, & divinæ sedis celsitate facile ostendam, nihil enim vel ex nostris bonis, vel ex nostris malis potest ad Deum perungere, nihil ille ab inferiori mundo accipere potest, nihil illius sedes. Cælum inquam, ab isto nostro mundo emendicat. Omni itaque oratione ille nobis superior est. Ac vide interim, adversus quem defensionem comparaveris, nempe adversus eum, qui te tanto est sublimior. Circumspice igitur, ac diligenter observa, atque omnem oculorum aciem, & mentis cogitationem intende in cœlestem regionem, passionis omnis, & corruptionis expertem. Contemplare nubes, & quidquid in cælo isto pleno luminibus neque deteriores, neque illustriores reddere poteris, quanto minus Creatorem ipsum, qui suis operibus infinitum eminet?

Si à recto, & æquo aberraveris, quanam re illum lædes? Quamvis multum labores, & adnitaris, quid tandem efficies, quo illi incommodes? Non solum uno, aut altero peccato nihil diminuis de divina maiestate, & sempiterna illa beatitudine, sed neque si iniquitates, & prævaricationes, quæ cum divinæ legis contemptu & injuria à te admittuntur, numero, & magnitudine infinita amplificentur, atque sive a te, & industria, sive aperta vi, & impetu contra Deum conferantur, nihil adversus illum valebis. Esto vero, justus sis, ut tu existimas, aut te deinceps justificare coneris, num ideo magno aliquo Deum beneficio adstringes? Justitia tua Deum aliquid à juvabis, aut illius felicitati, & bonorum omnium affluentia ex tuis bonis operibus, & pietatis exercitio aliquid adjicietur? non ille ambit tua munera, & dona: nihil illius manus amplissima, atque largissima ex tua ista brevissima & angustissima vola capiet, quidquid enim habes, divinæ manui, & bonitati acceptum refecti oportet.

a An Deus aliqua re lædi possit hominum peccatis, & eo vero honore minui, cum a gravitate peccati preste & Theologice differitur ad expositionem Eliu, peculiari digressionem à n. 4. usque ad 14.

b Deus abundantissimus: nulla re indigens ex nostris operibus, cum utilitate sua Genes. n. 1. 2. 3.

Huma-

Humanum profecto, non divinum est, alterius aut iniquitate, & injustitia lædi, aut justitia, & beneficentia juvari. id quod ex te ipso discere aliquando potuisti; læsisti enim multos tua injustitia, & impietate, forte etiam alios muneribus aliquibus ac beneficiis sublevasti & demeruisti. Tum præterea sicut multa damna ab hostibus accepisti, ita multa quoque aliorum misericordia indiges. Est quippe homo homini nunc Deus quidam beneficentissimus, nunc lupo sævissimus atque nocentissimus. Cum Deo itaque non est tibi agendum neque cogitandum tanquam cum homine tui compare, qui bonis eget, qui malis urgetur, qui sibi ipsi non sufficit, quem alterius hominis opera sive bona, sive mala attingunt: quippe non superioris naturæ, sed ejusdem humanitatis confortem. In quo mirabilis est auctoris naturæ providentia, qui non propter seipsum, sed propter nostrum commodum homines ipsos devinxit misericordiæ, & beneficentiæ legibus sanctissimis.

Sed objicies, ô Job, cur ergo tot innocentes, tot miseri, egeni homines gravissimis injuriis vexantur à tyrannis, & impurissimis hominibus, ut clamores in cælum cogantur tollere? Responsio in promptu est; Eos omnes, quos Deus vexandos tradit, non omnino innocentes extitisse, nam esto, neminem læserint, at divinorum beneficiorum immemores vixerunt, cum enim homo homini nocere possit, quorundam peccata aliorum injuriis ulciscitur Deus: Unde tot calumniæ, tot clamores, & ejulatus, tot immanes tyranni: & quamvis quidem nostrorum operum vel damna vel lucra cælum non pertingant, at non ideo Deus est aut nescius, aut negligens nostrarum rerum: patent enim illius fores, patent quoque illius aures clamoribus humanorum scelerum, gemitibus, & singultibus miserorum. His excitatus Deus, imbecillioribus vim patientibus opitulatur; ac si quem invenit justitiæ, & humanitatis cultorem, justis honoribus, & præmiis prosequitur. Atque velex hoc ipso divina providentia confirmatur, quod homines, quorum res agitur, divinam implorent opem, ut quantum possunt, voce in cælum contendant, inde opem adversus tantam improbitatis potentiam, atque petulantiam gratis sibi impend, flagitantes.

Illam sane afferret Deus miseris; & oppressis omnibus, qui creatoris potentiam agnoscerent, & colerent, invocatus itaque lumen profecto sui auxilii prætenderet in obscura miseriarum nocte, & præsentissimum solatium afferret, atque lætissimas causas canendi, & agendi gratias pro salute consequuta. Nam si quis erga creatorem suum, vel erga pristina ab illo accepta beneficia ingratum se præbeat, nihil mirum, si permittatur diu cum ærumnis conflictari, & à superbissimis tyrannis pessundari. Hi vero permittuntur diutius feliciter agere, supremi licet Judicis, atque severissimi judicii prorsus obliti, nec non sanctæ creatoris majestatis negligentes, qui pro sua potentia, atque sapientia lucentem istam cœli faciem mirabiliter illuminatam nobis exhibuit, quæ nos ad carmina divinasque laudes invitaret: qui suavissimis avicularum cantilenis die, atque nocte nos demulcet, qui tempora noctis atque diei ita distribuit, ut dum laboribus, & exercitationibus divinis interdum vacaverimus, at nocturnas excubias partim quiescendo, partim divinas laudes cantillando transigamus. At obliti mortales divinorum operum, si miseri sunt franguntur animo, & concidunt, si potentiores, grassantur, & furunt adversus imbecillos, quod minime recogitent Deum judicem æquissimum posse miseris salutem præsentissimam adversus ipsos tyrannos afferre, & noctem miseriarum tristissimam in cantica lætissima convertere, atque magnificentissimis lux potentiæ documentis exhibitis, materiam mortalibus præbere, quam latantes, & exultantes canant, musicisque omnibus instrumentis concelebrent.

Illud vero perpetuum est divinæ sapientiæ, atque potentiæ beneficium maximum collatum mortalibus, quod illos præcæteris animantibus, sapientiæ, & intelligentiæ dono insignierit, atque cum in cæteris quædam prudentiæ, & intelligentiæ vestigia cernantur, & sive terræ jumenta spectes, quorum actiones, & quasi affectatæ ratiocinationes mirabiles sunt; sive d' avium genus consideres, quarum nonnullas plerique divinitus instructas arbitrantur, plurimas vero ad reddendas, & formandas humanas voces, ad sermocinandum, ad discendum, ad omnem calliditatem, & astum natas esse videmus; at homo solus mente donatus est, veraque sapientia, cui non solum intelligentia auctoris naturæ, sed proprium etiam, & peculiare suum judicium consiliumque inest. Sed, prohi dolor, tantam humanæ mentis dignitatem contemnunt improbi obbrutescentes, degenerantes ad belluinis mores, ab omni humanitate, atque sapientia alieni. Docuit namque hominem Deus majora, & meliora, quam jumenta terræ, quæ ex rapto, & mutuis cædisbus vivunt; & quam volatilia cœli, quæ quamvis alarum præsidio à terra se subvehant, & sublimē volent, sed tamen præter cantum, præter volatum, præter cibum nihil sublime sapiunt.

8.

Homini, qui similis tui est, nocebit iniquitas tua, & filium hominis adjuvabit justitia tua.

9.

Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, & ejulabunt propter vim brachii tyrannorum.

10.

Et non dixit: ubi est Deus, qui fecit me, dedit carmina in nocte.

11.

Qui docet nos super jumenta terræ, & super volucres cœli erudit nos.

c Ad Brutorum prudentiam, & quædam intelligentiæ documenta, opportuna digressio, nu. 1. 2.

d An volucris ratio, & sermocinatio insit, exemplis adductis ex sacris, & prophanis, differitur, n. 3.

12.
Ibi clamabunt, & non
exaudiet, propter su-
perbiam malorum.

13.
Non ergo frustra au-
diat Deus, & omni-
potens causas singu-
lorum intuebitur.

14.
Etiam cum dixeris,
non considerat, judi-
care coram illo, & ex-
pectat eum.

15.
Nunc enim non in-
fert furorem suum,
nec ulciscitur scelus
valde.

16.
Ergo frustra aperit
Job os suum: & abs-
que scientia verba
multiplicat.

Sed interim patientissimus iudex immanes has tyrannorum belluas superbire ulque, & insolere finit, atque feliciter agere, tum ut iusti diutius oppressi, atque calamitatibus exerciti cumulatiora præmia accipiant; tum vero ut improbi impunitatis, & improbitatis fructus tandem cumulatissimos percipiant. Ideo sane nec clamantibus, & petentibus opem statim adest, responde Deo, sed tarditate, & patientia rerum agendarum opportunitatem maturat, & providentiam confirmat.

Hinc profecto effici potest, cum preces vanæ sunt, neque ea ratione qua oportet, funduntur, minime exaudiri à Deo, quamvis quidem cum quosdam audit, atque ope, & auxilio subleuat, quosdam vero quasi oburdens contemnit, non id temere facit, casu aliquo, sed supremo consilio, atque æquitate singulorum causis, rationibusque perspectis, atque perpensis. Cum vero etiam innocentissimos homines per injuriam oppressos permittit diu cum gravissimis calamitatibus conflictari, non id frustra facit: concipit enim, & meditatur supplicia in improbos, atque opis suæ conferendæ opportunitatem ad sanctorum salutem certissimam. Cum enim ille omnia audiat, videatq; omnia, quis putet frustra audire, aut videre; aut vero ita audire, ut distincte, & articulate non percipiat tyrannorum clamorem, & pauperum gemitus, aut ita intueri horum innocentiam, illorum improbitatem, ut quasi per nebulam videat, ac non potius attentissime, & exploratissime cognoscat?

Quamvis, ô Job, Deus non corripiat subito impios, sed lento gressu ad improbitatis vindictam procedat, non ideo ille res humanas negligit, aut præterit; sed attentissime ex occulto, & quasi insidiis observat. Esto enim, tu, aut quivis alius divinæ providentiæ criminatorem dicere possit, Deum non intueri res humanas; propterea, quod non se præbeat omnibus intuendum, at si paululum expectemus, videbimus proculdubio illum venientem cum virtute multa, & maiestate ad iudicium universarum nostrarum actionum severissimum. Neque vero quod tu, ô Job, illum non videas, ille te non videt. Cum igitur adhuc integras non dederis scelerum tuorum pœnas, paulisper te expectare iubeo; citissime quippe ille aderit, repetetque de te digna supplicia. Illud profecto tibi salutare existeret, si nunc te ita exhibeas, tuorum suppliciorum atque divinorum iudiciorum adiutorem, & socium, ut & tuam culpam agnoscas, & illius de te iudicium tua quoque sustinentia, atque voluntate probes: hac tantum ratione iudicium Dei desideres, secus ad illius tribunal minime provoces. Nam si temere perstes in eo consilio, expectandum tibi profecto erit simulque perferendum quidquid inde ad te redundabit. Quod si sedatis querimoniis, jam non agas iudicem tuæ causæ, sed divinum iudicium libenter accipias, licebit profecto deinceps meliora indies à iudice tuo sperare, experieris enim indulgentissimum parentem, quem nunc sentis severissimum iudicem.

Nunc sane spei nostræ in Deo reponendæ, & tempus, & locus est; cum Deus non omnem stomachum suum refundit in impios; cum non paria irrogat sceleribus supplicia, sed multo leviores à te pœnas exigit, quam vitæ tuæ ratio postulat. Cum igitur in ipso supplicio Dei benignitatem experiaris, non est, quod meliorem spem abjicias; vel quod illius furorem crimineris, quasi vel suæ indignationi, vel tuo supplicio modum non statuerit. Nam perinde profecto ille se gerit in suppliciis, ac si non nisi paucissima, & ea non valde gravia mortalium peccata cognosceret; pleraque nimirum condonat; non valde pauca dissimulat; de paucissimis tantum pœnas repetit, atque illius laudes idcirco non possunt à nobis digne celebrari, quia dum is inter nos iudicia exercet, iræ suæ rationem minime ducit, nec culpas nostras metitur, nec admodum observat. Neque vero Jobus divinæ iræ magnitudinem mente adhuc informavit; neque multitudinem peccatorum suorum assequutus est. Si enim assequeretur, illud item assequeretur, nequaquam Deus in impios stomachum suum omnem erumpere.

Jam mihi ex his, quæ verissime protulit, colligere licet, Jobi orationem vanam omnino fuisse, atque ignorantia, & temeritatis plenissimam, & nihil eorum, quæ proposuit, finem obtinuisse, fuit nimirum sensus atque sapientiæ inops, tantum verborum sonitu, & querimoniarum strepitu clamosa. Et quamvis oratione mea revinctus, nec verbum quidem habere possit, quod pro sua defensione faciat, video tamen illum stultitia, & verbositate fîsum, in antiquo illo suæ innocentia tuendæ proposito inhærere, ut verba verbis, inania inanibus accumulet, nimirum Dei præstantem vim ac tolerantiam, illius incomprehensa iudicia non attendit.

Philipp. ut Philippus ait, *profundo nimium & copioso sermone.*

2. *Haec operatore meum probabo.* In illo pronomine *meum*, significatio est singularis charitatis tum etiam grati animi erga Creatorem: nam præterquam quod illa pronomina asserant aliquid singulare, & eximie dilectum, ut aliquando admonuimus, sed illud etiam pertinet ad charitatis significationem, cum beneficia communia singulari animi gratitudine prosequimur: & quæ omnium sunt, nostra facimus, ut Paulus cum ait, *Qui distinxit me, & tradidit semetipsum pro me.* Sic etiam David divinam potestatem, quam titulo Creatoris exercet Deus in omnem creaturam, ad se tantum pertinere significat Psal. 14. 41. *Exaltabo te,* inquit, *Deus meus Rex, ob amorem,* ut ait Theodoretus. Similiter Eliu universitatis operatore suum, nominat. Cum autem verbum, *operandi*, ex sua proprietate asserat laborem quendam, & industriam operandi, & elaborandi, videtur velle rependere Deo vicem huius beneficii; quod eleganter dicitur in Hebræo: *Operatori meo dabo iustitiam.* quasi dicat, Quod meum est, præstabo, tu, o Job, sentito, ut voles. ut illum notet tum ingrati animi erga Deum: tum etiam improbitatis, quod iniustitiam attribuerit Deo; ut statim se explicat. Hic iterum observat Gregorius: sub divina iustitia velle, Eliu, occultare suam arrogantiam.

Gregor.

IV. Vere enim absque mendacio sermones mei: & perfecta scientia probabitur tibi.

1. *V*era dicam, o Job, simplicia, solida quare si sapis universa, quæ dixerò, probabis. Eleganter Gregorius: *Illud quod rectum sensus.* laudando præcurrit. In Hebræo autem habetur: *Perfectus scientiis tecum.* Quod Vatablus, de Deo interpretatur, quasi dicat. Deus sapientissimus est tuo iudicio, atque ex hoc principio ordiar meam disputationem, & iustitiam Dei atque providentiam confirmabo. Sed sensus male coheret, tum etiam incongruens est; nam in hoc capite nihil ex divina sapientia colligere, aut deducere videtur. Multo remotius quod Aben Esra intelligit Apostrophem esse Eliu ad Deum: tibi o Deus sapientissime (inquit Eliu) probabo meam orationem, atque sententiam, utinam & Jobo. In Græco, & Septuag. sententia paulo vehementior: *Quæ iusta sunt loquar, & non iniusta verba, iniuste intelliges.* Quali dicat, Tu forsitan iniuste cogitas: ego vero tantum absum ab iniqua cogitatione, ut nunquam vel cogitavi, vel dixerim aliquid iniustum.

Sensus germanus, & simplex, Gregor. Vatabli nexus incommodus.

Aben Esra.

Apostrophe.

V. Deus potentes non abjicit, cum & ipse sit potens.

VI. Sed non salvat impios, &c.

1. *Proposium Eliu.* Potens, fortis, copiosus de eodem.
2. *Fortitudo cordis in bonum, & in malum.* Pro sapientia. Duæ Principum virtutes.
3. *Abjicere, quid proprie.*
4. *Similitudo conciliatrix amicitiæ.* Deus omnia, sibi similia volens, invidia expertus. Explicatus Moyses.
5. *Similitudo invidia occasio.* Invidia, & Odii discrimen. Improborum invidia.
6. *Deus amplificans suas creaturas, digna principe cogitatio.* Illustratus Isaias.
7. *Deus ostendens divitias suorum attributorum ex Paulo.*

1. *E*Xorditur jam ex Dei potentia, & ex gravissimis ruinis, manifestisque suppliciis principum potentissimorum. Investigat ergo causam, cur tam frequentibus, tam gravibus ærumnis Deus exerceat, afficiatque homines potentia atque opibus præcellentes. An, inquit, quod Deus potens cum sit, abjiciat potentes? quasi dicat, Minime. Est autem pro germano explicatu observanda proprietas vocum; nam *potens*, proprie significat fortem, magnum, aut multiplicem, quod supra cap. 34. 24. vertitur *multus*, unde etiam Isaiæ 17. 12. & 18. 2. dicuntur, *agua multa*, non

Potens, pro fortitudine & copia.

solum copiosa, sed etiam fortes atque vehementes. Ergo hoc loco *potens* significat aliquem multis nominibus præcellentem, omnibus numeris absolutum, & multiplici bonorum omnium copia redundantem.

Atque etiam hoc loco pertinet ad sapientiam: nam proprie legimus in Hebræo *Deus potens*, & non *abjicit potens potentia cordis*. Septuaginta etiam: *fortis robore cordis*. Est autem *potentia*, aut *fortitudo cordis*, si in bonum accipiat, sapientia & rerum agendarum intelligentia, qua quis valet, & potest hæc fortitudo cordis construi cum Deo, ut fere Hebraizantes omnes volunt, Cajetanus, Vatablus, Tygurina. *Deus potens potentia cordis*. Tygur. *Habet vires animo pares*. Vatablus: *Deus fortis & valens intelligentia, non abjiciet hominem, qui valet vi intellectus*. Atque ita efficitur hæc sententia; Deus cum bonorum omnium abundantissimus sit, & nulla non re optima præcellat, non abjicit quidem præcellentes potentia, atque sapientia homines; quæ duo sunt prima atque potissima præsidia Principum; fortitudo, atque sapientia Cajetanus hanc *cordis fortitudinem* interpretatur, amplitudinem cordis, qua regnum alterius quis subijcere conatur: quasi dicat; Deus cum sit Dominus omnium, non habet fortitudinem cordis ad subijciendum regnum alterius hominis. Tum etiam nemo potest habere adversus Deum huiusmodi cordis fortitudinem; qua divinam dominationem sibi subijcere molitur. Sed præstat, ut, ea cordis fortitudo construat cum hominibus potentibus, & præterea in bonum accipiat; nam quamvis fortitudo, vel duritia cordis in malum sit; Ezechiel. 2. 4. capite 3. 7. & Job. 14. 15. & Psalm. 75. 6. ubi Hebræus habet: *Fortes corde*. Hieronymus: *superbos*. Septuaginta, *insipientes*. Jeremix 7. 20. & 13. 10. tamen nusquam a præsentis radice, *Coabb.* hæc enim semper sumitur in bonum, & semel tantum hoc loco attribuitur cordi, atque opponitur languori, & imbecillitati, quare significabit viros potentes, magnanimos & ad res difficiles, & arduas strenuos, & virtutis est, sive Deo, sive homini tribuatur.

Verbum autem *abjiciendi* est de quo sæpe diximus, & proprie significat *abominari*, seu nauseare ad aliquid, tanquam ad rem abominabilem, reprobare, repellere; quare hoc loco *abjicere potens*, erit, Deum esse tam delicati stomachi, atque palati, atque tam morosi ingenii, ut vel sine causa, ex innata quadam antipathia, potentes solo potentia nomine non ferat, & quærat occasiones omnem humanam potentiam perdendi, & evertendi. Ergo hæc sententia Eliu: Cum DEUS potentissimus sit, neque non sapientissimus, fieri non potest, ut humana potentia atque sapientia illi sit invisa, aut inimica vel quærat ille occasiones, ut male de sapientibus, atque potentibus mereri velit. Tunc ultra: Ergo si potentes damnat, iuste utique damnat, propter scelera, & improbitatem. Rursus primæ illius propositionis probatio hæc est: quod similitudo solet amicitiam conciliare: quare necesse est, ut gaudeat Deus potentibus, atque sapientibus, quippe illæ videntur fuisse *Divina delicia*, creasse hominem ad imaginem, & similitudinem suam, ut earum omnino rerum efficeret hominem participem, quibus ipse Deus excellit, & quibus homo ipse poterat Dei similis esse: *Potentia nominatim*. Sic enim scribitur Genes. 1. 2. 9. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, universæque terræ.*

Atque adeo sua ipse Deus bonitate impulsus mundum creavit, ut res omnes, quoad fieri posset, tibi similes efficeret. Quod agnovit Plato, atque eleganter descripsit in Timæo; ex illo mutuatus est Plutarchus libello de Fato, & Providentia, in hæc verba: *Dicamus enim, inquit Timæus, causam cur universum hoc machinatus sit auctor: Bonus erat, in bonum autem nulla adversus quicquam aut ulla de re cadit invidia: est itaque vacuus, voluit omnia sibi quam maxime fieri similia. Hanc de origine mundi sententiam potissimam à prudentibus traditam, rectissime amplectimur.* Volens enim Deus omnia bona nihil (quantum omnino fieri possit) malum esse, ita omne id, quod cernis, adbumens non quietum, sed motibus citatum incompotissis, & visiosis, in ordinem disposuit: rursus hunc unque confusione meliorem esse: *tas*

Cajet. Vatab. Tygur.

Duzprin. cipum virtutes, potentia, & sapientia, Cajetan. Fortitudo cordis in malum.

Pagnin. Regia. Vatab. Hieron. LXX. מו כו Fortitudo cordis in bonum.

3. DND

Constru- tio ratio- nis.

Similitudo amicitie conciliatrix, Prov 3. 31 Gen. 1. 26

Deus bonitate impulsus mundum creavit, Plato. Plutarch.

Deus invidie expertus.

fas enim neque est, ut optimus aliquid faceret nisi pulcherrimum. Atque idem libello de audiendis

Homerus. Pædis, inter alia Homeri carmina, peracutum illud observat:

Cur dicatur Minerva gaudere sapientibus. Gaudebat justo, sapienteque Diva Minerva, Non divite ullo, inquit non formoso, nec robusto Deam gaudentem, sed prudente, & justo fingens: liquidem solent teneri similibus similia. Atque propter eandem similitudinis gratiam, & studium ait, se curam gerere Ulyssis.

Et quoniam prudens cordatusque. Quæ amicitia, & charitatis conciliatrix similitudo mille tum proverbii, tum sententiis Sapientum celebrata est. De quo videndus omnino Aristoteles, Rhetoricorum, capite 11. & 2. Rhetoricorum, capite 10. adeo etiam ipsi improbi, quibus nemo placet, parium similitudine tenentur, ut non ob aliud justum oderint; quam quod dissimilis sit aliis vita illius.

Eatenus vero similitudo est causa amoris, quatenus nullo improbitas animum parium atque similitum corrumperit: nam sicut pares atque similes non longe inter se distant; ita neque longe distat ab invidia: quæ docet Aristoteles, Arist. 2. Est dolor quidam, quoniam similes boni aliquid adepti videantur. Unde illud dictum est propinquitas invadere solet, præsertim cum ambitio infelicitate, aut in honore, & Sapientia existimatione invidiam stimulas, & cum putant sua bona ab aliis auferri. Quare eleganter dixit Plutarchus libello de fraterno amore, Gloriam velle, & admirationem captare eadem ex arte, & facultate inter pravos perinde est, ac si duo aliqui eandem amantes mulierem, uterque plus altero placere labores.

Hinc fit, ut improbis nihilo magis placeant improbi, quam probi, ac nihil certius, quam inter superbos semper esseurgia, imo, & pugnas, & cædes, atque diffusionem sanguinis. Nam ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moluntur fraudes contra animas suas. Ubi autem potest aliquis alterius excellentiam, cui invidet, tollere è servata similitudine certe non destruit similem, & comparem; sed conversat & tuetur: non enim idem est odium, quod invidia; ut idem Plutarchus sapienter admonuit. Odium enim adversus alterum, & universa illius bona concipitur: at Invidia adversus id tantum, in quo alius vel excellit, vel nostræ excellentiæ obesse creditur. Multi (inquit Plutarchus) familiaribus ac domesticis suis invident, quos perire, aut in calamitatem incidere nolent tantum molestia ipsorum est prosperitas, & gloriam splendoremque eorum pro viribus minuunt, contenti veluti excelsa domus eam partem, quæ lumini efficit, deiecisse.

In Deum igitur, qui infinitis partibus omnem creatam potentiam superat, neque invidia cadere potest, neque odium in suas creaturas: Latatur nimirum in operibus suis. Et semper cogitat, quomodo magnificet hominem. Cum Itaias dicat 32. 8. Princeps, ea quæ digna sunt Principe cogitabit, & ipse super duces stabit, id est, ut proprie ex Hebræo legitur: Magnificus magnificentias cogitabit. hæ enim sunt Principis animo dignæ cogitationes, sicut quidam Rex dicebat: Spiritu principali, (benigno, liberali, magnifico, digno viro Principe, & Rege) confirma me; qui Rex sum, ne unquam fordidas, & abjectas cogitationes suscipiam. Sic Princeps super Duces stabit, id est, quæ potest ratione, Duces, & Principes volet omnes esse; & in his consiliis, factisque magnificentissimis se exercet, stat, consistit, aut, ut legit Vatablus, Evehitur. Tygurin. Propter liberalia facta clarius surgit. Ergo supremus Princeps tantum abest ab invidia, ut eas cogitationes semper suspiciat, quæ DEO, & ejus interminata potentia dignæ sunt, quomodo ipse supremus Princeps constituat Principes; ipse Potens potentes efficiat, bonorum omnium locupletissimus homines locupletet. Quam sane rem & Paulus indicavit, & Chrysostomus elegantissime interpretatus est Rom. 3. 25. Justificati gratis per gratiam ipsius ad ostensionem justitiæ suæ. Ubi Chrysostomus: Quid hac sibi vult, Ad ostensionem justitiæ suæ? Quemadmodum divitiarum ostensio facit, ut non solum ipse dives sit, sed etiam alios divites reddat; & vitæ ostensio, ut non solum ipse vivens sit, sed & mortuos vivificet; & potentia, ut non solum ipse potens sit, sed & infirmos confirmet, sic & justitiæ ostensio facit, ut non ipsemet sit justus, sed & alios justos efficiat. Hinc colligit Eliu, nullas esse Deo cum sapientia, aut potentia homi-

num inimicitias, imo necessitudinem, & conjunctionem.

Accedit etiam, quod si Deus Potentes abjiceret Confirmatio solo Potentia nomine, fieret, ut aliquando viros rationis, & immeritos abjiceret, & fastidiret, per nis Eliu. sæpe enim sancti homines Principatu, Potentia, Sapientia, opibus excellunt. Hos igitur aut publicatione, aut supplicio aliquo afficeret utpote innocentes, si Deus iniquus esset. In quo videtur Eliu, tum felicem suam, atque amicorum sortem tueri; tum etiam infelicem Jobi conditionem alicujus sceleris insimulare.

VI. Sed non salvat impios, & judicium paupertatis tribuit.

1. Sententia paraphrasis.
2. Salvare, & vivificare quid. Explicari Moyse, & David.
3. Cur Potentes frequenter Deo invisio, Sancti Principes Deo charissimi. Indignationis materia quæ.
4. Judicium in bonum, & in malum.
5. Pauper pro humilis, & Sancto Deo peculiariter charus. Date judicium.

Quamvis Deus, neque invidet, neque male velit potentibus propter potentiam, sed potius benigne consulat; at non ideo connivet illorum sceleribus, nec timet illorum potentiam, neque pauperes, & innocentes despiciat, aut sua spe destituit; sed omnes ex æquo judicat, & damnatis potentibus, imbecillos ipse sustentat. Hic est germanus explicatus.

Non salvat impios. Proprie ex Hebræo, & Sept. Non vivificabis, id est, Non subtrahit dignæ morti, & extremo supplicio: non finit vivere incolumes, non conservat in vita diutius, quæ omnia Interpretes complexus est verbo Salvare, & Salvandi, ut Hebraismus illuminaret. Exempla vivificare obvia. Genes. 16. 19. Ex cunctis animantibus bina induces in arcam, ut vivant tecum. In Hebræo: Ut vivifices tecum. Eleganter Onkelus, ut in vita conserves. Paulo longius Septuag. Vivificabis, Onkelus. Exod. 1. 17. Obstetrices conservabant mares: Proprie in Hebræo, & Græco: Vivificabant masculos servos. Non vivificare supplicio capitis, Exod. 22. 18. Maleficos non proccipueris vivere. Hebræo Non vivificabis: Septuag. dicit. Non finietis incolumes. Sic hoc loco: Deus non patitur vivere impios, non finit incolumes, digna morte afficit, quamvis potentissimi sint mortalium. Est enim sententia verissima;

Non salvatur Rex per multam virtutem. non illi displicet potentia, nisi sit conjuncta cum injustitia, & improbitate. Sed quia frequentissime potentes abutuntur potentia, videtur frequenter Deus in universos potentes concepisse odium, & indignantem se præbere divitibus: & ingentibus: Fluminibus irasci: Increpare mare: ciat, & exficcare illud: Judicio, & increpatione contendere adversus Montes, & Colles, & adversum fortia fundamenta terra: tum illud, Excelsos statura succi. 8. dere, & sublimes humiliare, & subvertere condensa Nab. 1. 4. salus ferro, ut Libanus cum Excelsis cadat: Quæ Mich. 6. omnia symbola sunt, atque circumloquutiones 2.

potentissimorum hominum, quos propter impietatem gradu, & dignitate indignabundus Principum præcipitat. Illa enim est indignationis materia, potentissimum quod & nomen ipsum sonat, tum bona, & res simorum secundæ eveniunt his, qui indigni sunt; Arist. circumdociuit. Cum autem Principes, & potentissimi homines sua improbitate efficiunt se indignos nec potentia, & principatu, indignantur adversus illos ceteri homines; indignatur Deus; At Rbe. c. 2. idcirco, inquit Aristoteles. Dignis quoque ipsis indignatio attribuitur, & indignantur divitijs potentia, & probi, cur bonis illis, quibus improbi indigni sunt. Et maxime adversus indignatur Deus, adversus hujusmodi improbos Principes vel ex ipsa illa ratione Aristotelis: nam maxime indignos ad indignationem pronos censet esse illos, qui maxime maximis digni sunt bonis, eaque possidentes. Non indignum enim justum est, ut non similes similia consequantur: rur, deinde etiam si studiis sunt, judicant namque probe, odiantque, quid injustum est. Ergo sicut Deus vult Principes justos ac sibi similes felices esse, ita indignatur Deo similes, atque adversus potentes, quod sibi sint dissimiles, & injusti, simili tamen potestate excellant. Et Potentia charissimi

Divina, quæ cum summa sanctitate conjuncta est, abjicit utique potentes improbos, quos, si sancti fuissent, ut sibi similes, profusa quadam & liberalitate, & charitate perpetuo prosequeretur.

4. *Cajetan.*
Judicium
in malum
pro con-
demna-
tione.

Lev. 19.
15.

נפשו
Judicium
in bonum
pro abso-
lutione.

5. *Pauper*
quid pro-
prie signi-
ficet.

עני

Pauperis
nomen in
bonum.

Nazian.
in senten-
tiis.

Pauper
pro hu-
mili.

Pauperes
Dei po-
pulus.

*Dare ju-
dicium.*

Et judicium pauperibus tribuit. Cajetan. exi-
stimat hanc etiam partem ad supplicium perti-
neret, & judicium ad condemnationem, quasi dicat
Judicium æquissimum exercet in omnes, sive,
potentes, & divites, sive pauperes sint, sola im-
pietatis ratione utrobique considerata: jubet
quippe ipse Deus, neque quidem propter pau-
perem discedendum ab æquitate: Scriptum est
enim: *Non consideres personam pauperis, nec honores*
vultum potentis: juxta judica proximo tuo. Itaque
impios sive divites, sive pauperes digno suppli-
cio afficit. Sed præstat, ut judicium hoc loco, ad
absolutionem, & præstitam opem referatur; in
quo cum Gregorio, & Philippo fere universi
Interpretes conveniunt, sic enim exigit orationis
filium, & universa disputatio Eliu, atque ipsum
etiam pauperis nomen, quod proprie sonat affi-
ctum, humilem, vociferantem præ dolore, mansuetum,
modestum, nam his modis omnibus solet Vulgatus
vocem originalem reddere, & hæc omnia inveniri
solent in homine paupere, & misero; quare no-
men pauperis in bonum sumitur: *Sanctos* (inquit
Philippus) & *innocentes viros consuevit Scriptura Di-
vina pauperes appellare.* Gregor. *Pauperes, humiles*
vo:are consuevit Scriptura. & recte, nam ubi Isaia
66.2. *Pauperculus*, ab hac ipsa radice, exponitur
contritus spiritu, & tremens sermones Divinos. Septua-
ginta vertunt, *humilem*, & Matth. 22.5. dicitur
Christus pauper, & per expositionem, mansuetus.
sive humilis & quidem Nazianzenus ait, *Pauperi-
bus hoc à natura comparatum est, ut minime magnifice de
se sentiant.* Quare pauperes sunt, *populus Dei*, cujus
iple non solum Rex, sed pater est. Exod. 22.25. *S.*
pecuniam dederis populo meo pauperi. Et Psalm. 13.
& eadem est *plebs Dei*, quam adorant divites, quare
Salvat pauperes, Psalm. 17.28. 106. 41. Sophro. 3.12.
& ubique illis benigne facit. Atque adeo
Judicium pauperis, ubique ad bonum, & salutem
pertinet, Psalm. 71.4. *Judicabit pauperes populi,*
& *salvos faciet filios pauperum*, & Psalm. 139.13. *Judi-
cium inopis, & vindicta pauperum.* Denique, *Dare*
pauperi Judicium, ex ipsa proprietate phrasos, est
aliquid, quod datur pauperi pro absolutione, ad
condemnandum, & puniendum divitem op-
pressorem, quod ex sequente sententia confirma-
tur.

VII. Non auferet à justo oculos suos, & Reges in folio collocat in per- petuum, & illic eri- guntur.

1. *Duplex sententia acceptio.* Pauperum ærumna evenientes quasi DEO non prospiciente.
2. *Auferre, quid proprie.* Dei conspectus liberalis, & charitate plenus.
3. *In perpetuum, pro victoria Sanctus tandem vin-
cens, & triumphans.*
4. *Premium pietatis.* Regia dignitas. Davidi plura, & amplissima regna promissa. Illustratus Samuel.
5. *Erigi, & exaltari, in bonum, & in malum.* Explicatus Sophronius.

1. *Duplex*
exponen-
di ratio.

2.

Verbum
auferendi
acre.

Non auferet à justo oculos. Hæc prior pars pot-
est accipi dupliciter, primo ut sit expositio
præcedentis, non sinit pauperes affligi, illis
prospicit, & favet, & nunquam suæ Providentiæ,
atque tutelæ oculos ab illorum commodis,
& vita deicit, id est. Non permittit diutius
affligi cum iniquis, & tyrannis. Nam pauperum
calamitates videntur, quasi DEO non pro-
spiciente evenire. Vel secundo in communi
concludit ex disputatis: Itaque à justo, quicum-
que ille sit, sive potens, sive pauper, non
auferet, non prohibet, non avertit oculos, neminem
pium, & justum dedignatur suo conspectu,
atque benevolentia, sed pietatem ubicunque
sit, prosequitur, non solum oculis, sed maximis
honoribus, atque amplissimis beneficiis. De Di-
vinorum oculorum vi & proprietate, diximus
non semel.

Sed est in illo auferendi verbo peculiaris epi-
tales, nam *Garaph*, proprie est auferre aliquid de

aliqua re, quod ad rei usum & necessitatem
pertinebat, quare aliquando vertitur *minuere*,
Exod. 5.8. & *fraudare*, Numer. 9.7. Ergo dicit
Eliu, Deus perpetuo, necessario justis prospicit,
providet, consulit; nunquam illos fraudat debita
ope, & tutela; nam pauperes, & imbecilli Divinæ
fidei, virtuti, oculis commendati sunt; nunquam
diminuit oculos; non aspicit obliquis oculis, sed
rectis; & cum sint, velut duo lumina ab
animo ad oculos perforata, difficile est animum,
& cordis affectum sevocare ab oculis. Deus
itaque non diminuens oculos suos à paupere, quo
plena illum charitate prosequitur, & nulla in re
necessaria illi deest: & ut ita loquar, non est
Deus diminutus, aut illius Providentiæ angusta
erga pauperes, dicerem ex proprietate verbi, *Mira*
Dios à los pobres, no como apocado; sed liberaliter,
large, profuse intuetur, per otium, & cum summa
voluptate. Vel, ut dicat, Deus fixis intuetur oculis
pauperes, nam quamvis aliquando videatur aut
dormire, aut avertere oculos, semper tamē videt,
& contempletur res humanas. Eleganter hoc
loco Gregorius: *Abstulisse à justis oculos suos fortasse*
Dominus creditur, quia in justorum crudelitibus hic
sine vindicta lacerantur. Sed famulos suos nunc magis
respicit, nam jam prævidet, quid eis misericordiar re-
compenset.

Es reges in folio collocat in perpetuum. Justos, in-
quit, Regibus honoribus prosequitur, etiam
apud homines, & ex justis Reges creat, & sancti-
tatem ornat præmio amplissimi alicujus Regni
firmi, ac stabili, & prorsus invicti: sicut
impios Regno, & dignitatibus dejecit. In per-
petuum. Septuaginta. *Sedere eos facit in victoria:*
Nicetas, *Tandem trophæis nobilitatos amplificat.*
Quoniam autem, ut aliquando diximus, idem
est, in victoria, quod in finem, sive in sæculum, aut in
perpetuum, sensum hunc habet, quod justitiæ, &
sanctitatis hic finis sit, ut præteritam paupertate-
tem, & ærumnas vincat, ac triumphet exitu quo-
dam felicissimo, atque honorificentissimo, non
solum dum ipse justus vixerit, sed ad perpetuam
posteritatem. Pingit ergo Jobum, quod è con-
trario præteritam felicitatem consequutus fue-
rit exitus infelicissimus, & regni atque omnis
dignitatis amissio propter impietatem.

Et illic eriguntur. Proprie ex Hebræo, & Græ-
co, *Exaltabuntur.* Tantum, inquit, abest, ut Deus
abjiciat humanam potentiam, ut potius pietatem
& suum cultum, & religionem, humanæ potentie
præmio afficiat: & prosequatur: Reges ille creat,
constituit, tuetur, & indies muneribus, & opu-
lentia auget, & ita erigit, ut indies se ipsis melio-
res, & altiores fiant, at è contrario impii indies
decreſcant. quare inter justos atque improbos
erit similis quadam concertatio, sicut inter domum
David, & inter domum Saulis: David proficiens, &
semper se ipso robustior: domus autem Saul decreſcens
quodidie. Itaque David collocatus in folio, erige-
batur. Cujusmodi majora indies ornamenta
pro pietatis, & religionis præmio pollicebatur
ipsi Davidi Nathan ex Dei nomine 2. Reg. 12. 8.
Dedi tibi domum Israel, & Juda, & si parva sunt ista,
adiciam tibi multo majora. Quare ergo contempsisti
verbum Domini? Quod ex verbo legitur: *Et*
dedi tibi domum Israel, & domum Juda: & si parum,
adiciam tibi, sicut illa, & sicut illa quod peracute Va-
tablus interpretatur: Si parum subaudi, expeſſaſſet
nec peccass, quasi dicat Deus, fore ut ipsi majora,
& amphora Regna contulisset, si justitiam pau-
lis percoluisset. Illud vero, Sicut illa &c. videtur
perinde esse, ac si digito demonstrasset illi omnia
regna mundi, & gloriam eorum, quasi habuisset in
animo illum exaltare super Regnum Aegypti
amplissimum, & super Babylonium locupletissi-
um, atque super universos Reges alios erigere,
& exaltare. Hæc interpretandi ratio utique bene
constit.

At suspicionem habeo, circa secundam illam
partem: *Et illic eriguntur*, in malum, & in superbiam
accipi: ut probet Eliu, Deum homines pios
muneribus, & regalibus dignitatibus prosequi,
dum pietatem illi conservant, ita ut honor, &
opulentia cum illorum pietate, & sanctitate con-
tendat. At si in summo dignitatis fastigio col-
locati, erigantur, id est, superbiant, & inflorescant,
tunc DEUS illos afficit extrema abjectione, &
incredibilibus ærumnis. Id quod amplius ex-
ponitur sequente sententia. Et quidem ver-
bum *erigendi* frequenter ad superbiam refertur,
Psalm.

511

Ab animo
ex corde
oculorum
foramina.
Conspe-
tus defi-
xus in ali-
ritatis est.

Oculi di-
minuti, de
quo di-
cantur,

Grego.

3.

In perpe-
tuum
quid.

LXX.

Nicetas.

Sanctitas
vincens,
& trium-
phans om-
nes æ-
rumnas.

4.

Premium
pietatis.

2. Reg. 12.

Regna
plura pro-
missa Da-
vidi.

Varabi.

6.

Erigi de
superbi.

Psalm.

כפת Psalm. 130. 1. Domine, non est exaltatum cor meum. Sophron. 3. 1. Auferam de medio tui magniloquos superbiam tuam, & non adicies exaltari (Septuaginta. *Ubi magnifice glorieris*) amplius in Monte Sancto meo. in eadem significatione 1. Regum. 3. 2. Psalm. 100. 5. Isaia 2. 11. Eccles. 7. 9. Ezechiel. 16. 50. Prov. 6. 5. & Prov. 18. 12. Ante ruina exaltabitur spiritus. Ergo ruina eorum, qui indignitate positi eriguntur, & inolescunt, jam subjungitur.

VIII. Et si fuerint in catenis, & vinciantur funibus paupertatis.

IX. Indicabit eis opera eorum, & scelera eorum, quia violenti fuerint.

1. Germana expositio.
2. Varia lectio. Manicæ, & Catenæ quid. Sanctorum triumphus de tyrannis. Illustratus David.
3. Catenæ, captivitatis, & severitatis symbolum. Illustrati Salomon, & Isaia.
4. Divina iustitia parans impiis vincula. Paupertas, vincula. Illustratus Salomon.
5. Impii flagellis eruditur, ex Ezech. & Salomone. Sunc cæci, & surdastri.
6. Scelus quid proprie. Pertinet ad injuriam proximi. Prævalere in bonum, & in malum. Illustratus David.

1. Vatablus.

Germanus explicatus

2. יום יום לXX. R. Mard

Sancti reportantes triumphum de tyrannis. Theodoret

Dubitatio quid per. Catenas. intelligendum. D. Them. Dionys.

Catenæ, & vincula allegorice quid. Philipp.

NON video, quomodo Vatablus potuerit animo informare, hic fieri sermonem de iustis afflictis: cum manifeste loquatur Eliu de sceleribus, & suppliciis impiorum. Cum (inquit) ex summa dignitate, & potestate, ad carcerem, vincula, & rerum omnium indigentiam quis recidit, certe in causa sunt illius scelera, quibus Deus meritis superbiam, atque tyrannidis poenas irrogat.

Si fuerint in catenis. Septuaginta in compedibus, quo etiam modo vertitur Psalm. 149. 8. Nahum. 3. 10. Consentit R. Mardoch. Sed manicæ, quæ sunt manuum vincula, vertitur Isaia 45. 14. quomodo plerique ex Hebraizantibus vertendum putant. Quidquid sint, vincula sunt miserorum hominum, quos ex Regibus felicissimis efficit Deus infelicissimos. Quare non solum propter eandem vocem originalem, sed etiam propter eandem rem, & sententiam, videtur ex hoc loco desumptum illud Ps. 149. cum suis iustis promittit Deus triumphum de impiissimis tyrannis, & commutationem suæ conditionis afflictæ, cum illorum felicitate: *Beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltavit mansuetos in salutem* (Theodoret. *Eos, qui omni auxilio destituti sunt, bonisque moribus utuntur, sublimes & illustres reddit*) *Exultabunt sancti in gloria, letabuntur in cubilibus suis* (Theodoret. *qui iustitiam honorant, in gloria erunt, multa quiete perfruentes, quandoquidem lectus quietem indicat.*) *Ad alligandos Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis iudicium conscriptum, (constitutum & fixum, gloria hac est omnibus sanctis eius.* Sicut e contrario ignominia, & abjectio impiis.

At dubium est, an de ipsis veris corporis vinculis, & catenis ferreis loquatur Eliu, ut minetur impiis Regibus captivitatem? nam sic indicant plerique Latini, cum quo facit locus Psalmi nuper adductus. Tum præterea Ecclesiast. 4. 3. 14. ubi varius fortunæ casus in Regni alijus vicissitudine docetur. Interprete Hieronymo. *Melior est puer pauper* (qui propter paupertatem, & propter ætatem longissime videtur à Regia dignitate abesse) & *Sapiens* (dummodo iustus sit) *Rege senes* (& propter ætatem, & propter diuturnam regni administrationem male securo) & *stulto* (impio) qui nescit providere in posterum, neque timere varias fortunæ vices.

Quare subditur: *Quod de carcere, catenisque quis egrediatur ad regnum, & alius natus in Regno inopia consumatur.* Alii vero metaphorice accipiunt. Philipp. *Pro fortibus Dei iudicis, & poenis temporalibus, quibus quasi vinculis adstringantur.* Forte catenas huiusmodi exponit Eliu sequenti-

bus funibus paupertatis. Sic vincula, & manicas Isa. accepit, cap. 45. 14. pro eo animi affectu, quo vincti esse solent, videlicet supplicatione, incurvatione, deprecatione, abjectione. *Post te ambulant, vincti manicis pergent, & te adorabunt, neque deprecabuntur.* Denique vincula sunt servitutis symbolum, Nahum. 1. 13. & severissimi supplicii, Isaia 38. 22. *Nolite illudere* (contemnere divinum verbum, & minas, præsertim vinculum forte: credi enim potest quod nos appellamus *Cable*, esse id quod Hebraice dicitur *Chebel*, vel *Hhebel*) * *Ne forte confringantur vincula vestra: ne forte malis inextricabilibus implicemini, quippe calamitatibus impedimur, ne vagemur prohibito: continemur in officio, & quali rei, detinemur in carcere.*

Et vinciantur. Sept. iuta Hebræum, capiantur, comprehendantur, & teneantur, occupentur, indicat vincula impiis tenendi, & parari à divina iustitia, quæ illos capit, fugientes licet, & ab opibus, & regni satellitibus bene munitos.

*Funibus paupertatis, vinculis arctissimis, nam à radice, Hhabal, dicitur, quidquid premit, & confringit, quare appellatione funis, comprehenditur pignus, quo obligatur homo: dolor præsertim paturientium, quia premit, Isaia 17. 8. Psalm. 16. 3. delictum, quo obligatur homo ad poenam. Daniel. 6. 22. denique peccatum, per quod homo manet in reatu, deputatus ad supplicium, Prov. 5. 22. & nunc paupertas, qua premitur, & confringitur homo, atque miseris multis certissime deputatur, & addicitur, quare recte dixit Interpres, funes paupertatis, quod in Hebræo est, funes arumnarum afflictionis. Quid enim non mali in paupertate est? quam quidem malum maximum esse censuerunt, ut ejus vitanda gratia de saxis, & in mare se precipitare hominem iusserint. Sicut ergo Regni omine, omnis felicitas atque voluptas significatur: ita omnes ærumnæ intelliguntur, cum inopia regno opponitur, Eccl. 4. 14. *Natus in Regno, inopia consumatur.* Septuag. *In regno suo dictus est pauper, quod eleganter convenit in Jobum, cui in regno ipso suo summa egestas, ac mendicitas imperabat.**

Indicabit eis opera eorum. Tygurina refert: *Eis quid facto fueris opus.* Sed non quadrat. Illud melius quod ait Nicetas, *Ut sua scelera recognoscant.* Eleganter Vatabl. *Renuntiat opera eorum esse mala.* Proprie, docet, exponit. quippe calamitatibus & suppliciis ad saniolem mentem adducit Deus & in memoriam revocat scelera, docetque simul ea ipsa esse supplicia improbitatis, ut fratribus Josephi, Gen. 42. 21. & Antioch. 2. Machab. 9. 9. 11. 18. 1. Machab. 6. 12. 13. de quo ante prophetarat Daniel. 8. 23. *Impudens facie intelligens præpositiones.* videlicet fore, ut ipse Rex ænigmata illa prophetica, & supplicia, ac comminationes intelligeret ipso experimento propter se esse dictas. Juxta id Isa. 28. 19. *Vexatio dabit intellectum.* Cum quo facit id Sap. 1. 3. *Probata virtus corripit insipientes.* Velut eleganter legit Nannius: *Potentia dum probatur, redarguit insipientes.* nam impii suppliciis erudiantur, & corriguntur à suis pravis opinionibus, & credunt ipso experimento Deum esse vindicem suorum scelerum. Sic Deus indicat improbis eorum prava opera, & cum mortalium nemo audeat scelera in faciem exprobare improbis principibus, at Deus indicat, & clare renuntiat, vide, quæ superius diximus cap. 21. 31. super id, *Quis arguet coram eo viam ejus?*

Interim mirabilis est stupiditas impiorum, quibus necesse sit indicari, & quasi digito monstrari opera, & scelera; cum omnibus sceleribus contaminatissimi existant; atque ad huiusmodi doctrinam tam sint surdastri, & tam male audiant, ut vix Prophetarum voces, & clarescunt mores audiant. Scriptum est enim Isaia 58. 1. *Clame necesse; quasi tuba exalta vocem tuam, annuntia populo meo scelera eorum.* de quo diximus superius c. 21. vers. 19. num. 5.

Et scelera eorum. Expositio præcedentis. Scelera autem proprie sunt prævaricationes, & affectus malitiam, perfidiam, contemptum, contumaciam in transgredienda lege; & rebellando adversus Deum. quæ vox ex adjunctis exponitur Isa. 59. 13. *Peccare* (prævaricari. Sept. *Impie agimus*) & *mentiri contra Dominum.*

Vincula
cujus sym-
bolum.

הנל

* No os
aprie ten-
los corde-
les.

4.

LXX.

D. vina
iustitia
parans
impiis
vincula.

הנל

Funis,
quid pro-
prio.

הנל

Exod. 22.
25.

עכח

Paupertas
ti cur di-
catur fu-
nis.

Plusarch.
de virtute
Moralis.
Egestas
opposita
regno sa-
culi.

LXX.

5.

Tygur.
Nicetas.
Vatabl.
ווי

Homo
per cala-
mitates
eruditur.

Joann.
Nannius.

Deus in
faciem ex-
probrans
impiis.

Impii sur-
dastri, &
male au-
dientes,
tum &
cæci.

6.

ווד

Scelus cū
contemp-
tu & per-
fidia.

LXX.

(hæc

(hæc est malitia, perfidia) & *aversi sumus, ne iremus post terga Domini*. hic est contemptus & contumacia. Et sicut Isaias hoc loco refert contemptum, contumaciam, & perfidiam in transgredienda legi, ad calumnias proximorum; nam subdit, *ut loqueremur calumniam, & transgressionem; concepimus, & loquuti sumus de corde verba mendacii*:

Scelus Ita Eliu scelera impiorum ad tyrannidem, & violentiam refert; nam subiicit, *quia violenti fuerunt*. Proprie ex Hebræo, & Græco, *Quoniam valebunt* aut, quoniam fortes, potentes robusti fuerint. quod Vatablus ad supplicia gravissima refert. *quod poena transgressionem ipsorum invalescant, nisi resipiscant*. Alii ad gravitatem scelerum: quoniam prævaluerunt illorum scelera, tum magnitudine, tum multitudine:

Robur Sed Symmachus, sicut, & noster Interpres, ad bonum, & in malum superbum, & violentum dominatum: *Quoniam tyrannidem excercebunt*. Et quidem congruit cum proprietate verbi originalis, quod licet afferat fortitudinem, & robur, frequenter in bonum; at non semel affert robur violentum, & noxium, adversus imbecilliores; quare dicitur de *Vitore*, Exod. 17. 11. Atque hoc ipso verbo conqueritur David, ex persona iustorum vel hominum poenitentium se ab iniquis, & violentis, vel ab iniquitatibus per vim opprimi, Psalm. 64. 4. *Verba iniquorum* (Hieronymus, *Iniquitatum*) prævaluerunt super nos. Atque huiusmodi iniquis, & prævalentibus hominibus comminatur Anna mortem violentam, quæ violentos perimat. 1. Reg. 2. 9. *Impii* (inquieta, infestatores aliorum) in tenebris conticescent (conquiescent, qui prius tumultuabantur) *quia non in fortitudine sua roborabuntur* (prævalebit, invalescet, adversus mortem) *Vir*. Eleganter igitur interpres, huiusmodi prævalentes, vocavit violentos, atque furentes; quorum omnes conatus in imbecillos, & pauperes incumbunt: in illos enim incumbet etiam divina vindicta.

Prævalere quid proprie.

X. Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat: & loquetur, ut revertantur ab iniquitate.

1. *Sententia simplex. Revelare aurem.*
2. *Impii excacati splendore, curati tenebris, & recuperantes visum.*
3. *Flagellat Deus aut ad se convertat. Non converti flagellatum, stupiditatis, & obstinationis. Illustrati Oseas, Isaias, Ecclesiasticus.*

Revelare aurem quid, *Cajetan.* *Vatablus.* *Philipp.* *Gregorius* **Revelare aurem.**

1. Sic Deus optimus, solet eos, quos voluptas, atque improbitas surdos divinis vocibus reddiderat, ad auditum per flagella, & supplicia revocare; & expergefaceri: attentis vero iam, & audientibus instillat salutaria monita, & gravissimas correptiones, & sanctæ obedientiæ, verissimæque poenitentiae præcepta. Porro indicat non nemo revelationem aurium pertinere ad leviores poenas. Cajetanus interpretatur, quodcumque supplicium. Vatablus. *Admonitiones, quæ ad aurem sunt*, id est, lecretas, & internas inspirationes, & fere eodem modo Philippus atque Gregorius. *Revelata* (inquit) aure unusquisque corripitur, quando intrinsecus aternorum bonorum desiderium percipit, & quæ mala ex intrinsecis perpetravit, agnoscit. Sed certe illud est simplex, & germanum, ut revelare, aut aperire aurem, sit efficere, ut quis audiat divinas voces, atque percipiat divinas admonitiones. Vide omnino, quæ superius diximus, cap. 33. verl. 16. fere in re simili.

2. Ubi observandum hunc nimium splendorem rerum humanarum excacare solere humanos oculos, nimium etiam tumultum, & copiam rerum externarum efficere surditatem, ut opus sit, Deum optimum, ac sapientissimum medicum tumultu, huiusmodi cæcitati, remediis contrariis, scilicet & strepitu ærumnarum, aut etiam extrema rerum omnium indigentia, & solitudine, sic enim ille revelat, & aperit oculos, revelat & aperit aures, ut corripias. idem fere cum illo, c. 33. *Aperit aures virorum, & arguens eos, instruit disciplina, vel correptione.* Sic igitur severius, & per flagella loquitur, ut revertantur ab iniquitate, non ad internecionem, non ad consumptionem, non ad mortem, sed ad vitam promerendam diuturniorem. Diximus sæpe,

quo animo Deus plagas, & supplicia inflat, nimirum ut corripiat, ut revertantur ab iniquitate ad Deum corripientem, & flagellantem.

Quare obstinationi, & impudentiæ incredibili datur apud Isa. 9. 13. *Quod populus non est reversus ad percutientem se; & Dominum exercituum non exquisierunt*, nam hominem percussum, & flagellatum, non converti ad flagellantem, est adhuc in suppliciis aversum esse à Deo, & neque flagellis retrahi posse ab amore creaturarum, neque meliorem fieri: tum etiam minime inquirere, quæ sit verissima causa suarum calamitatum, an divina ira, & vindicta, an vero quidpiam aliud. Quare Ose. 6. 1. prædicat, aut docet, quid facto opus sit his, qui à Deo corripiuntur: *In tribulatione sua mane* (opportune, cito, statim atque Deus revelaverit aurem) *conferent ad me. Venite, & revertamur ad Dominum.* Non solum igitur non fugiendum à Deo flagellante, non avertenda facies, non solum convertenda ad illum, sed arcte complectendus à nobis, & admovenda aures, ut à Deo reveletur, & vellicetur, Eccles. 2. 3. *Inclina aurem tuam* (ipso enim revelat aures, ut homo melius sapiat) *& suscipe verba intellectus, & ne festines*, (ne fugias, neque divertas ab eo) *in tempore obductionis*, (incurfionis, & vindictæ divinæ) *sustine sustentationes nimium, valde longanimitèr perfer* Dei, conjungere Deo.

XI. Si audierint, & observaverint complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.

XII. Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia.

1. *Sententia paraphrasis. Vita jucunditas promissa iustis.*
2. *Servire de religione, & Dei cultu.*
3. *Vita completa, de diuturna. Dies pro anno. Hebdomada annorum, & dierum. Deus puniens citra condignum. Explicatus Moyses, & Ezechiel.*
4. *Bonum, & Pulchrum de jucundo. Illustratus David, & Samuel.*
5. *Hypallage. Gladius cuius symbolum.*
6. *Mors stultorum, qua mors item sapientum.*

SI Deo per ærumnas, & flagella admonenti, & loquenti audientes, atque obedientes se suis sententiis præstiterint, atque servierint supplices, quod tunc, reliquum est vitæ, bene beateque conficient, omnibus jucunditatibus circumfluentes, sin minus divinum imperium detrectaverint, contigentur divinæ justitiæ jaculis, & digna stultis, Deumque ignorantibus morte peribunt. Sunt profecto istæ miseræ mortis comminationes, vitæque felicitis pollicitationes sæpe in hoc libro repetitæ. Est vero ille Oseæ iustis, locus, quem nuper indicabamus, per similes, Ose. 6. 1. 3. *Venite, & revertamur ad Dominum, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus sequemurque, ut cognoscamus Dominum.* sicut enim promittitur vita digna Deum agnoscantibus, ita è contrario mors, stultis & divinam scientiam repellentibus.

Et observaverint. Latine dictum est, pro eo observant, quod est colere, & revereri, diligere, sicut alterum servare de parentem. Septuaginta proprie ex Hebræo religioso legerunt, *Si servierint*, est enim, Numinis, & religionis cultus, servitus quædam, ut aliquando diximus, Exod. 4. 24. 11. & 20. 5. Deut. 10. 12. & 29. 4. 1. Regum. 26. 20. numer. 4. 46. Jeremiæ 5. verl. 20. Isaiæ. 19. 21. 11. Psalm. 2. 11. & 97. 7. Malachiæ 3. verl. 14. Sophon. 3. v. 9. & superius Job. 24. verl. 4. quibus locis ab ipsa radice, *servientis* dicitur cultus religionis, tabernaculi, & sacrificiorum.

Complebunt, finient, & conficient, perficient. Compleri Et quamvis in malum etiam sumatur, at nunc vitam diu omnino in bonum sumitur pro eo quod est, perfecta vitæ mensuram, & annos plenos, ad satietatem usque vivere. *Dies suos.* Annos, qui constant diebus, qui videtur in u-
su Sacro fuisse iam inde ex quo dixit annis un-

In quem finem Deus calamitatibus afficit. Flagellatum non reverti ad Deum flagellantem stupiditas, & obstinatio. Tribulatio statim ad eundem Deum. Deus flagellans arcte complectendus. Deus flagellans arcte complectendus. Vita jucunditas promissa. Vita completa, de diuturna. Dies pro anno. Hebdomada annorum, & dierum. Deus puniens citra condignum. Explicatus Moyses, & Ezechiel. Illustratus David, & Samuel. Hypallage. Gladius cuius symbolum. Mors stultorum, qua mors item sapientum. Paraphra. Si servierint, est enim, Numinis, & religionis cultus, servitus quædam, ut aliquando diximus, Exod. 4. 24. 11. & 20. 5. Deut. 10. 12. & 29. 4. 1. Regum. 26. 20. numer. 4. 46. Jeremiæ 5. verl. 20. Isaiæ. 19. 21. 11. Psalm. 2. 11. & 97. 7. Malachiæ 3. verl. 14. Sophon. 3. v. 9. & superius Job. 24. verl. 4. quibus locis ab ipsa radice, *servientis* dicitur cultus religionis, tabernaculi, & sacrificiorum. Compleri Et quamvis in malum etiam sumatur, at nunc vitam diu omnino in bonum sumitur pro eo quod est, perfecta vitæ mensuram, & annos plenos, ad satietatem usque vivere. Dies suos. Annos, qui constant diebus, qui videtur in usu Sacro fuisse iam inde ex quo dixit annis un-

Deus Num. 14. v. 34. *Fili vestri erunt vagi in deserto quadraginta annis, juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram: annus pro die imputabitur.* Quod ut ad cognoscendam peccati gravitatem factum, dictumque videtur (quod enim brevi scelus admittitur, diuturnum supplicium meretur) ita etiam allusione facta ad ipsam computationem dierum pro annis, ad declarandam Dei clementiam citra dignum, condignum punientis, dictum est Ezech. 4. Anni ad vers. 6. *Dormies super latus tuum dextrum, & hebdomada assumes iniquitatem domus quadraginta diebus: diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi.* Est quippe sua proportio inter annum, & dies unius hebdomadae, nam sicut hebdomada constat septem diebus, ita etiam annus septem quinquagenarius sacer erat. Sic est Hebdomada annorum, & Hebdomada dierum. Danielis nono, & decimo.

Deus pu-
niens ci-
tra con-
tra con-
dignum.
Anni ad
hebdoma-
dam pro-
portio.

Bonum
pro ju-
cundo.

ויד
Hupanis.

LXX.

Comitol.

Cajetan.

Pagnin.

Regia.

YDI

Pulchritu-

do ad ju-

cundita-

tem &

suavita-

tem.

Tygar.

LXX.

Pagnin.

5.

Hypalla-

ge.

The dor.

ויד

Gladus,

& jacu-

lum cujus

immanitas,

mors certissima,

atque acerbissima,

& quæ cum his conjuncta sunt tristitia,

& peracerba omnia.

Vide quæ de gladio diximus c. 19.

Transiens 29. & 21. 24.

Rursus, transire gladium per

gladius, aliquem, aut per aliquam terram, est op-

primi, & devastari ab armato milite. Le-

vit. 26. 6.

Et consumentur in stultitia.

In Hebræo, Sine

scientia, quod vel ad poenam, vel ad culpam per-

tinere potest. Priori modo senserit; Peri-

bunt eo supplicii genere, quo pereunt stulti, &

insipientes divinæ providentiæ, numinisque

abnegatores. Sic fere Philippus. Quo sensu

videtur dictum Baruch. 3. vers. 18. Quoniam

non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam in-

sapientiam, id est, tanquam insipientes mortui

sunt. Quis sit autem finis stultorum, & insipientium,

describitur Sapient. 4. vers. 20. Erunt

decidentes sine honore, & in contumelia, inter mortuos in

perpetuum, finis videlicet inglorius, & ignobilis,

qualem ipsi impii olim existimarunt futuram

mortem justorum tanquam stultorum: ut di-

citur Sapient. 5. vers. 4. Nos insensati vitam

illorum aestimabamus insaniam, & finem illorum

sine honore, ita ut hæc stultorum mors opponatur

morti justorum, qui complent annos suos in gloria.

Aut vero pertinet hæc pars ad culpam, & igitur

torum op norantiam, quam vocant, affectatam obstinati-

posita animi, & nolentis accipere disciplinam. Sic

fere Septuag. Impios non facis salvos, eo quod noluerunt

scire Dominum, & quod cum monerentur, inobedi-

entes erant. Ergo non tam propter priora scelera, quam quia Deo monenti, & flagellanti rebelles se præbuerunt, consumpti deletique sunt.

Nicetas. Paulo longius Nicetas: Quod insita, naturalisque

ratione Deum cognoscere minime voluerunt. Ego simplicissime acciperem; Ipsi Deo aperiendi aurem, & loquenti, erudienti per supplicia, surdos ponendi & cæcos se præbuerunt, Cæci igitur pereunt, & stultissimi, qui nunquam erudiri voluerunt, Moriuntur igitur in stultitia. Gregor. in eo ipso stultitiam horum ponit, quod eos à culpa nec poena compescat: & quia peccata, quæ flagellis emendare debuerant, flagellis exaggerant. Huc accersenda, quæ diximus superius, cap. 4. vers. 20. & 21. super id. Quia nullus intelligit, in æternum peribunt, morientur, & non in sapientia, & cap. 21. 21. n. 19. n. 5. Cum reddideris; tunc scias & vers. 20. Videbunt oculi ejus interfec-tionem suam.

XIII. Simulatores, & callidi provocant iram Dei: neque clamabunt, cum vinc-tis fuerint.

1. Nexus, & explicatus germanus.
2. Hypocrita corde, quæ Hypocrita, Princeps impius.
3. Ita active, aut passive. Hypocrita non assignans veram causam suarum ærumnarum.
4. Cur Hypocrita Deo tam invisus. Illustrati Samuel & Isaias.
5. Justi in tribulatione orantes: Impii irascentes. Clamor proprius vincitorum. Illustrati David, & Zachar.

Cum afferuisset Job, ut suas ærumnas à peccato, & scelere assereret, justus sæpe multis incommodis, & calamitatibus, impios item sæpe multis vitæ commodis, & jucunditatibus affici; Eliu hoc refellit manifestis suppliciis eorum, qui licet externa sanctitatis specie fulgeant, at minime interna, & vera, ut interim vellicet Jobum, quod cum nolit suarum ærumnarum causam ingenue fateri, atque tribuere occultis suis sceleribus, neque veniam improbitatis prioris à Deo petere, profecto hypocrita sit, & Divinum furorem adversum se exsuscitet. Hic videtur hujus sententiæ simplex, & germanus nexus, atque explicatus.

Simulatores, & callidi. Simplex in Hebræo vox, quæ sæpe vertitur hypocrita. Sed additur in Hebræo, & Græco, Hypocrita corde. Quod non tantum expositionis gratia dictum videtur, sed potius amplificationis: nam quamvis Principes, & Potentes viri, si impii sint, hypocritæ sint, ut qui Potentia, & Principatu ostendent, quod re ipsa, & opere non præstant; at nunc dicitur Hypocrita corde, qui non solum impius est, sed qui cum impius sit, pietatem semper habet in ore, & quædam pietatis opera externa facit, ut appareat hominibus sanctus: corde igitur, & intentione, & data opera, hypocrita est, quod eleganter duabus nunc vocibus exponitur ab Interprete, Simulatores, & callidi, eo quod callide, & malitiose simulare contendant, quod gestant in corde pallio pietatis, & colore sanctitatis, hæc enim est proprietas radicis Hbaneph, videlicet inficere rem alieno colore, vel obnubere, & velare alieno pallio, & specie, ut aliquando diximus.

Hi igitur provocant iram. Latinus explicationis gratia addidit illud Dei, deest enim in Hebræo, & Græco, ex quo proprie legitur ponens iram, quo etiam modo legit Augustinus, id est, apponens, vel, imponens suis ærumnis, & suppliciis iram, & indignationem, ut qui supplicio non provocentur ad poenitentiam, sed potius ad iram, & indignationem, adversus Dei Providentiam, & correptionem, quo sensu dictum est superiori capite 5. 2. Stultum interficit iracundia. Vel forte eo respicit, quod ad hypocrisim pertineat, ponere, & statuere pro causa sui supplicii, non peccatum aliquod, sed Divinam indignationem immeritis poenas repetentem de innocente; Sicut ipse Job olim conquerebatur; Iratus est furor ejus in me. Ut hic ex innocentia afflicta callide alliciat hominum erga se misericordiam. Sed quidem ille habetur simplex sensus, quem indicavit interpret, nam externis tantum pietatis operibus conjunctis cum impietate cordis, velle Dei gratiam, & benignitatem promereri, atque cum illo de suppliciis, & calamitatibus

Simplicif.
sima ex-
ponendi
ratio.

Gregor.

1.
Nexus, &
explica-
tus sen-
tentia
germanus

2.
Hypocri-
ta corde
quid.
Dicitur
Princeps
impious
Hypocri-
ta

3.
August.

Ita active,
aut passi-
ve.

Hypocri-
tae dant
non cau-
sam pro
causa su-
arum æ-
rumnarum.
Job. 19. 11
Simplex
explicatio.

4. **Hypocrita Dei odiosus.** tatibus expostulare, res est à Deo nimium odiosa atque molesta, & ab Isaia disertis verbis exprobrata nationi illi hypocritarum, cum alibi, tum vero cap. 58. ubi jubet Deus contenta voce, quasi tuba annuntiari suo populo scelera, ne ficta religionis specie, & externis ceremoniis, & sacrificiis sibi de sanctitate blandiatur, nam volebant etiam litem Divinæ justitiæ intendere, & obligationem obicere, ac præmia postulare; *Rogans* (inquit) *me iudicia justitiæ*, (nimirum eam legem, ubi se acturum cum hominibus DEUS profitetur improborum vindicem, piorum patronum, & remuneratorem) quasi *gens*, quæ justitiam fecerit, & mandata Dei sui non dereliquerit. Non solum autem non meruisse præmia, sed Divinam iram provocasse adversum se huiusmodi hypocritas, testatur Deus ipse cap. 10. cap. 6. *Assur virga furoris mei, ad gentem fallacem* (proprie, hypocritam, quæ hoc loco appellatur, *simulatrix*, & *callida*) *missam eum*, & contra populum furoris mei mandabo illi. nimirum indignatur Deus, quod hypocrita cum illo velit agere tanquam cum mortuo, & sensus omnis experte idolo, quod colitur externis officiis, & ceremoniis, neque requirit illius religio internam animi pietatem, & devotionem, sicut Sauli à Samuele dictum est ex Dei nomine 1. Regum. 15. 23. *Nunquid vult Deus holocausta, & victimas, & non potius, ut obediantur voci Domini?* Quoniam quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere, id est, Deo tantum externa offerre, non item cor, & voluntatis affectum, cum tamen hæc sint potissima, & à quibus externæ ceremoniæ valorem sumunt. Ergo indignatur merito adversus hypocritas Deus, qui offerunt illi *debile & claudum*, & quæ ignobiliora sunt. Septuaginta autem eam indignationem eleganter explicant; *Hypocritæ corde ordinabunt furem*, quod est disponere, & velut aciem hostium in ordinem redigere, & adversum se statuere atque opponere, ut significetur Deus, instar ducis fortissimi aciem dirigere, & ordinare exercitum adversum hypocritas, ut fictam illam sanctitatis speciem destruat, & scelera cordis suppliciis gravissimis afficiat, & patefaciat, & qui semel plagam aliquam acceperit, si pergat esse hypocrita, rursus adversum se omnipotentis iram provocet.

5. **Tribulationes à justis extorquentur.** *Neque clamabunt, cum vincis fuerint.* Configit Jobum hoc quoque dicto, ut egregie observat Philippus. *Sanctum* (inquit) *Job apertius videtur Eliu, quasi ex obliquo percussere, quod callide, & nequiter ageret, qui cum esset victus plagæ huius compedibus, clamare ad Deum, ut à laqueis solveretur, minime curaret; Ab impiis (inquit Eliu) plagæ, & supplicia non extorquent preces supplices, neque clamorem ad implorandam opem, & ad deprecandas tribulationes, sed potius edunt voces plenas superbix, & iracundiæ. Hæc igitur constantia non est vere innocentis animi, sed improbitatis internæ obstinatio, & contumacia desperantis animi. Proprium quidem ærumnosorum hominum, atque victorum videtur, clamare, & sperare. Sicut Zachar. 9. versic. 12. dicuntur *Vincti Spei*, quos spes in vinculis, & ærumnis sustentat De Joseph quoque Psalm. 104. versic. 18. *Ferrum pertransiit animam ejus, donec venires verbum ejus.* Indicat in vinculis patienter expectasse Dei decretum, & tempus ab illo statutum, interim *Eloquium Domini inflammavit eum.* (Hieronymus, probavit. Theodoretus; *Hæc omnia perpeffus est more auri probatus, quasi per ignem. Tum etiam inflammatus Dei eloquio, ardens illum invocans cum clamore, & lachrymis cum victus esset.**

Clamor victorum & miserrum. Dissoluta igitur sunt vincula brachiorum, & manuum ejus, per manus potentis Jacob.

XIV. Morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effæminatos.

1. Mors instar tempestatis, & fulminis de cælo jaculata Unde habeat nomen. Excudere, & excussum active quid.
2. Verbum contrariarum significationum. Euphemismus. Effæminatus, scorum masculinum. Illustratus Moyses.

3. Eunuchi impuri sine viro.
4. Eunuchi, & Cynædi nubebant instar foeminarum. Radebantur. Domuncula Effæminatorum quæ Illustratus Isaías.
5. Cur Effæminati dicantur Condiçti. Ephebiæ, & gymnasia quæ.

A Nima. Quod in sequente hemistichio *Vita. In tempestate.* Septuaginta proprie ex Hebræo, in juvenute, quod Nicetas refert ad immaturam mortem impiorum, qualis est mors puerorum. Alii ad stoliditatem juvenilem: Moriuntur non minus stolidi, quam si pueri decederent, sine ulla rerum scientia, aut experimento, Tygurin. *Morietur anima eorum per juvenilem stoliditatem.* Sed quoniam nomen originale tantum se potest extendere ad pueritiam, & adolescentiam, difficile visum est Latino Interpreti, id nomen nunc dari tyrannis, & Principibus, & Jobo potissimum, præsertim juxta Rabbiorum interpretationem, R. Levi, R. Mosseh, nam qui moriuntur in pueritia, non sunt hi, qui ob scelera provectioris ætatis morte plectuntur. Propterea noluit vertere juvenitatem, sed, quod cum re subjecta convenire posset, atque cum ipsa verbi originalis proprietate, *Tempestatem.* Naghar, enim proprie est excutere, quod aliquando diximus, passive convenire in puerum, vel adolescentem in ea ætate, quando excutitur è molliori gremio parentum, & pellitur foras ad negotia gerenda. Nunc vero addo etiam eam significationem excutiendi, aut precipitandi, posse adolescenti convenire, quasi active, quod omnia excutiat, & quasi precipitet, nos active etiam significamus, cum dicimus; *Es un hombre sacudido, y arruinado.* Hæc autem significatio impellendi, aut precipitandi, egregie quadrat in tempestatem. Est enim quasi vehemens quædam nubium, & imbris impulsio & precipitatio. Tum etiam cum illa videntur cælum, & omnia ruere, & precipitari. Similem etiam lectionem, & significationem refert Kimhi, quod *mori in excussione*, sit perire prædura morte, sæva, rapida, instar tempestatis horricæ. Mortem enim videtur Deus cælo excutere adversus peccatores, velut fulmina, grandinem, tonitrua. Sed de illa peccatorum pueritia iterum dicemus in sequentibus.

Effæminatorum appellationis ratio, Etymologia, significatio, usus.

E T vita eorum inter effæminatos. Exigit sententia, pro elucidatione, ut de Effæminatorum appellatione, & re pauca dicamus. Nomen Effæminatorum in originali sonat duo contraria, videlicet aut Sanctum aut Profanum, pollutum, scortatorem, sicut etiam meretricis medium nomen, sonat enim idem, quod sancta, munda, casta; aut profana, scortum communis. Est propter puritatem linguæ sanctæ, aut propter Euphemismum, ut aliquando diximus, boni ominis causa est, quod hæc nomina rerum, quæ nec nominari dignæ sunt honestioribus, & faustioribus nominibus commutamus. Nos etiam peccatricem, per irrisionem dicimus; *La Sancta.* Sunt vero, qui vocem masculini generis sunt foemina confundant, nullumque inter illa discrimen agnoscant, sed meretricem utroque nomine intelligant, quod omnino & vocibus, & rei ipsi repugnat. Ideoque noster interpretes vocem masculini generis, *Kades*, non *Scorum*, ut à foemina distingueret, nec scortatorem, sed potius Effæminatam, vertit, idque sapienter, nam scortator est meretricarius homo, mulierarius; At vero quam noster appellat effæminatam, est cynædus, catamitus, quem alii Ganymedem appellant, propter turpissimum illum Jovis Ganymedis-mum. Effæminatus igitur est vir, qui velut meretrix prostat ad aversam, & instar foemina virum admittit. De quo est lex illa Deuter. 23. vers. 18. *Non sis meretrix* (Kadesah) *de filiabus Israel, nec scortator*, (Kades, effæminatus cynædus, puer masculus meritorius) *de filiis Israel.* Dicuntur etiam effæminati: 3. Reg. 14. 24. & 3. Regum. 22. 8. & 4. Regum. 22. versic. 7. ubi Septua-

LXX. Septuaginta retinent vocem originalem, *Cadefim*. Et Theodoretus quaestione vigesima quinta ait, per homonymiam appellari *Damones sanctos*; *Cados* enim interpretatur sanctus. At vero Aquilam interpretari *Cadefim*, illos qui fornicabantur à Domino, nimirum qui *Astari*, id est, Veneri serviebant, intelligit proculdubio averfam venerem patientes, quare idem Aquila *Ose. 4. 14.* ubi noster habet *Effeminatos*, ipse legit, *mutatos*, hoc ostendere volens (ut refert Hieronymus) quod suam naturam mutaverunt, & de viris facti sunt feminae.

5. Ideo vero, id est, quod cynedi essent ac Cur Cy-
nædi di-
cerentur
cerentur
effemina-
nati, pri-
ma causa,
Eunuchi
impuri.
Arnobius.
Ideo vero, id est, quod cynedi essent ac
quæ etiam adolescentes, aut viri meritorii
eunuchi fierent, proptereaque cum ad aver-
sam venerem transibant, remanebant effem-
inati, pri-
minati, potius feminae, utpote viri sine
viro, sic enim Arnobius, illos qui in hono-
rem Martis Deum castrabantur, appellat,
abscissos, & viro spoliatos; rursus de glabratos,
quod, & levitatis, & glabriciei femineæ
est, nam si barba est virilitatis signum, isti
qui barbam non producant, *Effeminati* erunt.

Rasura
olim fla-
gitiosa.
Aristoph.
Quare rasura olim flagitiosa habebatur: at-
que adeo quondam mollis, imo & flagitiosa
Clisthenis rasura in proverbium abiit, & Aristophanes
Pithicum Stratonem eo nomine traducit.

Eunuchorum
temperamen-
tum.
Mercur.
Adrian.
Jun. in
com. de
coma c. 2.
Nazianz.
Eunuchus huc ades rufus novacula. Sunt vero
eunuchi eodem omnino corporis temperamen-
to, quo feminae videlicet frigidi, & humidi,
elegantem Hieronymus Mercurialis ostendit
libro 3. variarum, c. 8. atque item in illa omnino
corporis habitudine, & vocis sono, & qualitate,
quam describit Macrobius 7. Saturnal. cap. 7. &
cap. 10.

Hujusmodi igitur viros *Effeminari*, ad usum
turpem, ostendit elegans ille Nazianzeni locus
in Monodiam. in Basilica vita; Viri (inquit)
sunt inter mulieres ad eas custodiendas, oblectandasque,
mulieres vero inter viros ad omnia absceena patienda.
tum vero oratione 31. De eunuchis (inquit)
cuperem virile aliquid proloqui posse, ubique enim
illos infectantur, quod magna ex parte
Arriana, & Macedonia perfidia corrupti essent.
Hunc turpissimum pueros effeminandi mo-
rem vetuit Domitianus, ut scribunt Suetonius
cap. 7. & Ammianus Marcellinus lib. 18.
Atque eo nomine assentatur illi Martialis
libro 6.

Lusus erat Sacra connubia fallere tædæ.
Lusus & immeritos exercuisse mares.
Utraque tu prohibes Cæsar, populisque futuris.
Succurris, nasci quas sine fraude iubes.
Nec spado jam, nec mæchus eris, se præside, qui
quam:
At prius, ô mores, & spado mæchus erat.

Adeundus Barnabas Briffon. libro 2. Select.
Antiquit. cap. 21.

4. Secunda vero causa cur *effeminari* dicantur,
quod habitum ipsum muliebrem sumebant,
non locus, quam feminae viris nubentes,
qui verus est intellectus, ex doctissimi Ja-
cobi Revardi interpretatione, L. Cum vir
nubet C. ad Legem Iuliam, de adulteriis. Cum vir
(inquit Imperatores Constantius, & Con-
stantinus) nubet, ut femina viris paritura, quid
cupiatur, ubi sexus perdidit locum, ubi scelus est
id, quod non proficit scire, ubi Venus mutatur in
alteram formam, ubi amor quæritur nec videtur?
Isti igitur formam, vultum, incessum mu-
lierem sumebant, simulque muliebria pa-
ciebantur. Cujus rei vice commentarii erunt
Salviani Massiliensis verba libro septimo, de
Providentia, Romanam sui temporis licen-
tiam inurentis: Quis (inquit) credere, aut
audire etiam possit convertisse in muliebrem tolerantiam
viros non usum suum tantum, atque naturam, sed
etiam vultum, incessum, habitum, & totum quicquid
penitus aut in sexu est, aut in usu viri? adeo versa
in diversum omnia erant, ut cum viris nihil magis
pudori esse oporteat, quam si muliebri aliquid habere
videantur, illic nihil viris quibusdam turpius videre-
tur, quam si in aliquo viri viderentur. Et inferius;
Pineda Tom. II.

Cum enim muliebrem habitum viri sumerent, & magis
muliebrem gradum: cum indicia quædam menstruosa
impuritatibus innecterent, & femineis tegminibus illi-
gamentis capita velarent. Atque hos ipsos appel-
lat eo loco Salvianus *effeminatos*, & eos ipsos
molles ut distinguat à masculorum concubitoribus,
quos notat Paulus. Hanc ipsam *effeminatorum*
consuetudinem, loco licet, illustrat Martialis *Martialis*
lib. 12. 42.

Barbatus rigido vupis Callistratus Aphro,
Hæc, qua lege viro nubere virgo solet.
Præluxere faces; velarunt flammea vultus,
Nec qua defuerant verba Dhalasse tibi.
Dox etiam dicta est. Nondum tibi, Roma, videtur.
Hoc satis? expectas numquid & ut pariat?

Observaverit Lipsius in Antiquis lectionibus
ex Plauto, Scipione Africano, Seneca, pueros
meritorios, ut internosci possent, tunicas
cum manicis more mulierum gestasse, quas
manuleas vocabant. Et quidem huc videtur
facere, quod 4. Reg. 23. 8. dicitur Josias de-
struxisse domunculas effeminatorum, pro quibus
mulieres texebant domunculas laci, ubi interpretan-
tur cortinas, ex quibus fiebant tentoria, Sept.
Complutenses legunt, *Texebant stolas*, videlicet
muliebres illas tunicas pueris meritoriis. Scio
mollissimos Israelitas, feminarum nomine
molliiter incedentes, & muliebriter comptos
traduci ab Isaia, de docta quorundam interpre-
tatione, cap. 3. 16. Pro eo quod elevata sunt filia
Sion, & ambulaverunt extenso collo, & nutibus oculorum
ibant, & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis
composito gradu incedebant, hos autem videtur eo-
dem capite notasse, versicul. 4. Dabo pueros
Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis,
quanquam hoc loco vox *effeminati* sit ab alia
radice. Denique tum propter rationes dictas,
tum propter rem ipsam, quæ dici non debet,
recte vocantur *effeminati*. Sic vere apud No-
nium, *Mulieravit* (inquit) ut *effeminavit*, Varro,
Gnoti se autem, & Rex, & miscellus pauper amat, habet
que ignem intus acrem, hic *effemam* mulieravit, hic
Canymedeo adolescenti cubiculum pudoris primus polluit.
Sic castigat Lipsius in Antiquis lectionibus.
Hi igitur sunt *Cadefim*, profani, polluti, meritorii,
cauponii, & quos Interpres *effeminatos*
appellat.

Quia vero alii hos ipsos, paratos, conditos,
aut destinatos, aut preparatos legunt, & vocant,
reddenda hujus quoque lectionis ratio est: nam
verbum originale, *sanctificandi*, significat conse-
quenter, aliquid preparare, & destinare ad rem
sanctam & sacrum usum: quare ex proprietate
vocis hujusmodi sancti, dicuntur consecrati &
destinati ad usum execrandum. erant nimirum
sue domuncula istorum *effeminatorum*, & sua
etiam *Gymnasia*, seu lupanaria parata & con-
dicta, quæ *Ephebeia* & *Ebetoria* vocabantur,
de quibus 1. Machab. 1. 15. & 2. Machab. 4. 9.
Ubi Serarius noster ex Tacito, Lampridio,
Athanzio, Strabone, prolixè potius Faber lib. 3.
Agonistic. cap. 27. 28. Denique, quanquam
alii ad libros Regum existimaverint, *Cadefim*
fuisse Sacerdotes castratos in honorem Bonæ
Deæ, ac certe fuisse scorta mascula, tum ex
dictis tum ex frequentiori interpretatione super
libros Regum Rabani Eucherii, Angelomi,
Abulensis 4. Reg. 13. c. 15. pro certo habend-
um est. Nunc jam ad integram sententiam
accedendum.

Quid in *Effeminatis* sententia hæc
designet.

6. Prima exponenda ratio. *Effeminati*, pueri teneri
impj immatura morte sublati.
7. Secunda expositio. *Effeminati* in bonum. Angeli
hortores impiorum.
8. *Effeminandi*, & molles hypocritæ. Magnanimi-
tas in contemptu bonorum.
9. Tres aliæ expositiones incommoda. Impj, timidi &
laborum impatientes.

10. *Dux interpretationes idonea. Occulta superbia punita manifesta luxuria. Sodomiticum incendium.*

6. **Q**uoniam vero in *effæminatis*, aut nomen originale sanctitatis, & innocentie, aut virtutis, & roboris masculi defectus, aut ætas mollior & adolescentior, qua ad voluptates abutebantur, aut voluptuaria & impura videndi ratio, aut vitæ genus destinatum, & mancipatum impuris illis libidinis officinis, aut pœna dicta libidini præposteræ, & id genus alia considerari possunt, multiplex est apud Interpretes impiorum hypocritarum, aut comminationis, aut supplicii explicatus. Primus Gersonitis, qui in

R. Gers. *effæminatis* tantum considerat adolescentiam, & teneriorem ætatem, quæ nullis adhuc inveteratis sceleribus corrupta esse solet, propterea nomine originali *Cadefim*, id est, sancti, & innocentes appellari possunt. Intelligit ergo Hypocritas morituros in tempestate, id est, ex proprietate Hebræa, in pueritia, & connumerandum vitam eorum inter *effæminatos*, id est, inter pueros, aut adolescentes, qui immatura morte sublati sunt. Hæc interpretatio convenit cum re præsentem, eo quod huiusmodi hypocritæ describantur jam provecæ ætatis, atque felicitatis. Nisi forte intelligat impios non minus immaturos, atque imparatos occupari à morte, quam si pueri essent, tum etiam non meliores mori, quam si in ipsis peccatis adolescentiæ luxuriantis sublati fuissent: impleti enim adolescentiæ peccatis consenscunt, quæ cum illis in pulvere dormiunt, super cap. 20. 11.

7. Secundo, Sept. qui respicientes ad proprietatem nominis, & sanctitatis, intelligunt Angelos sanctos, quorum ministerio Deus improbos, auferat, sic enim integram sententiam legunt: *Moriatur ergo in juventute anima eorum, & vita eorum vulnerata ab Angelis.* Nicet.

LXX. *Immaturo decedunt, ab Angelis mortem inferentibus lauciati.* Quæ expositio partim rejicitur, sicut præcedens, partim quod valde sit coactum, dici aliquem mori cum tortore & interfectore, quod ab illo perimatur.

8. Tertia Gregorii, Hugonis, ex patte etiam D. Thomæ & Dionysii, & quorundam con-
expositio. siderantium enerve & molle hypocritarum in Gregorius genium, persimile *effæminatorum*. Si (enim) D. Thom. inquit, *viriliter viverent, laus transitoria nulla eos Dionysius corruptione vitaret. Unde electis Propheta persuadet, dicens: Viriliter agite, & confortetur cor vestrum.* Hypocritæ molles Bone Deus, quam est humilitas mascula virtus, & enerve, cui pro minimo est judicari ab hominibus, aut ab humano die! quanta veritatis, cum qua humilitas conjuncta est, vis, & fortitudo! quanta magnanimitatis illius, qui neque famam amat, neque infamiam timet! Magnanimitatis in est (inquit Aristoteles) pulchre ferre & felicitatem, & infelicitatem, & honorem, & ignominiam, & non admirari neque divitias, neque clientelas, neque viatorias gymnicas, neque potestates, habere Arist. de autem quandam animi altitudinem, & magnitudinem. virtute. Et dicitur 7. Ethic. *Velle sincero apparere, sine simulatione.* Hinc videas hypocritam, qui humanam laudem ex mendacio quærit, quam effæminatus, imbecillus & timidus sit. Sicut

Arrogantes molles, quod pulchre de arrogantibus subdit, propositæ pudicitie nomine illos traducens: *Arrogantes humanis laudibus mollia corda prostituunt: qui à suis amoribus corrumpuntur, de quibus dicitur: Erunt homines seipsos amantes.*

9. Quarto, D. Thomas, Nicolaus respicientium tantum imbecillitatem *effæminatam* impio-
expositio. rum, non valentium resistere, neque ærumnis, neque suis hostibus. Sed videtur hoc languidum.

D. Thom. Quinto, Vatablus: *Morientur* (inquit) *Nicetas.* dum adhuc cum scortatoribus & *effæminatis* vivunt. id est, mors illos corripit, voluptatibus impurissimis vacantes. Sed non convatablus, venit miserrimis hominibus gravissime dolentibus & ægrotantibus, de quibus sermo est.

Sexto, considerari potest illa vocis originalis significatio, præparandi, ac destinandi, ponendi nam quod *sanctificabatur*, destinabatur usui sacro. Sic Regia: *Morientur inter conditos.* quali Regia dicat, inter sanctificatos, inter eos, qui supplicio & neci acerbissimæ destinati sunt. In hac lectione, & interpretatione desideratur Vulgatæ lectionis verus, & germanus explicatus.

Septima, ut impatientes ærumnarum com-
paret Eliu cum *effæminatis*, & quoad molli-
tudinem animi, & quoad supplicium. expeditio. Quantumvis dolentes sint, atque ærumnolissimi, si tamen sint impatientes dolorum, res laboriosas non minori pœna afficientur, quam molles & voluptuarii, cum præ voluptatum cupiditate, & animi molitudine corrupti sint: atque instar puerorum voluptates consectantium, nihil forti & constanti animo lustinare valeant. Sensus hic non omnino incongruus Jobum punit.

Sed tamen jam duas interpretationes afferam
simplices, atque bene coherentes. Altera, quæ numero octava est, ut indicet hypocritarum & occultam superbiam digno supplicio, id est, manifesta superbia affici à Deo, ne quantumvis enim sanctitatem simulaverint, & vitæ cujusdam castissimæ atque mundissimæ laudem aucupari voluerint, at turpissimi tandem mores manifestabuntur ipso supplicio, & impurissimæ vitæ, inter cynædos turpissimos, ut qui ex illorum grege fuerunt, pœnas sustinebunt. Altera, quæ non est, ut manifesta allusio fiat ad Sodomiticum incendium, cum tempestate illa pluviaque ignea *effæminati*, & molles, atque masculorum concubitores conflagarunt. ille enim ignis factus est exemplum ignis æterni, ut superius diximus. Igitur improbis tyrannis, atque improbissimis hypocritis minatur simile exitum, & ut tempestatibus illius horridæ, pluvieque sulphuræ participes sint *effæminatos* Sodomitas. Quo quid foedius ad detestandam tyrannidem, superbiam, hypocritism, quam congregari cum Sodomitis in fasciculo in lacum, igne & sulphure ardentem? Habes pulchram utilium ac verosimilium interpretationum varietatem, & sylvam, inter quas excellunt duæ postremæ.

XV. Eripiet de angustia pauperem, & revelabit in tribulatione aurem ejus.

1. *Latinorum & Græcorum expositiones non valde coherentes.*
2. *Simplex & germana interpretatio.*
3. *Præpositio In, pro, per. Particula copulativa Et, pro postquam. Explicatus Moyses.*

Est hæc fere communis Latinorum expositio: Non solum divites superbos conterit Deus, & vellicat illorum auriculam, ut admoniti resipiscant, sed etiam exercet doloribus, & ærumnis, ut divinis monitis obediunt, obediens vero recreet, & sanet. Idem itaque pietatis officium ab omnibus requirit. Quam interpretandi rationem promovet D. Thomas. Ne putetur (inquit) Deus personarum acceptor, & principibus resipiscen-
tibus, & miserrimis etiam hominibus, probis tamen, æque se benignum, & peccatorum condonatore præstat. Sed non video, quomodo res hæc coherere possit cum instituto Eliu, cui tantum propositum est insectari divites tyrannos, hypocritas. Græci paulo aliter, videntur enim conjungere cum superiori sententia in hunc modum: Cum Deus improbos illos Principes, & tyrannos turpissimos de medio tollit, eripit de angustia pauperem. hæc præfert lectio Septuaginta: *Moriatur in juventute anima eorum, eo quod tribulaverunt infirmum & invalidum, judicium vero mansuetorum expones.* Nicet. *Decernes vindictam iustorum, & eorum, qui affectu injuria, tacent.* Sed non potest hic sensus bene conve-

convenire cum secunda parte, *auricula revelanda*, quæ in Latino est, licet in Græco desideretur.

7. Ergo illud videtur leve & germanum, ut Germanus hæc quoque sententia ad eos ipsos pertineat, explicatus de quibus hæcenus loquutus est: Si illi, quos ob improbitatem, funibus paupertatis vinxit Deus, revelata jam auricula, & correptione suscepta, divinam opem imploraverint, minime illos deseret Deus, quin potius ereptos calamitatibus, quibus premebantur, pristina salute & felicitate recreabit.

3. **תב** Quod ad dictionem attinet, *Angustia* hoc loco non est à premendo, vel arctando, sed est vox conjugata *pauperis*, quasi dicat: *Eripies pauperem à paupertate*, miserum à miseria, humilem & abjectum ab humilitate. Et revelabis, id est, postquam revelaverit: nam particulæ copulativæ ea vis est, ut Levit. 1. 5. 15. *Lavabit vestimenta sua, & ipse locus aqua*, id est, postquam ipse laverit se aqua, Hebræo. *Lavabit vestimenta, & lavabis se.* clarius Levit. 17. 15. *Lavabit vestimenta sua, & (postquam) semetipsum aqua.* Jer. 10. 13. *Dat multitudinem aquarum in cælo, & (postquam) elevat nebulas (nubes) ab extremitatibus terræ.* Sic hoc loco, & pro postquam in tribulatione, id est, per tribulationem revelaverit autem, cordis nempe, ut agnoscat peccatum suum. Præpositio autem *In*, sæpe valet, *per*, ut aliquando diximus. De Revelatione autem auris dictum est superius.

Præpositio In.

XVI. Salvabit te de ore angusto latissime, & non habente fundamentum subter te: requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.

1. Sententia paraphrasis.
2. Vera significatio, & analogia verbi Salvandi. *Vulgati diligentia & fides.*
3. Os tribuum rebus inanimatis, non ad loquendum, sed ad devorandum.
4. Angustia, pro hoste obsidente. *Os inferni angustum, & præpa consuetudinis.*
5. Os pro ingressu. *Explicati David & Salomon.*
6. Latitudo in Scriptura versus omnem dimensionem. *Illustrati Moyses & David.*
7. Angustia lata quid. *Impiorum via lata anguste: Justorum angustia late.*
8. Stabile, & fundamentum. *Varia lectio.*
9. Requies, Pinguedo. *Pinguis dulcia. Illustratus Moyses.*

1. **תב** **S**ententia paraphrasis. Quæ in universum de suppliciis, & vexatione five hominum opulentiorum, five miserorum differuit, nunc ad Jobum applicat, atque illi pollicetur meliorem fortunam, si tribulationibus eruditus, audias, & servias, & revertur ab iniquitate, juxta versiculum undecimum. Itaque (inquit) si quam subiisti penam, tuis sceleribus deberi intelligas, & illius admonitionem supplex suscipias, ille te procul dubio abstrahet ex isto angustiarum barathro, quod te miserum devoravit: neque permittit, ut præceptis labaris in immensam voraginem inferioris abyssi cum cæteris damnatis per æternitatem cruciandus. Bonorum præterea maximorum affluentia te cumulabit, atque cum ille te excipiet lautissimo convivio post famis, & egestatis cruciatus, tum ipse domitæ tranquillæ & lætus accumbes splendidæ mensæ, conquistissimis atque delicatissimis epulis refertæ.

תב **S**alvabit te. Verbum originale *Cnh*, varie reddi solet, sed propter vocis similitudinem & assonantiam videtur idem significare, quod Latinis *cito*, *incito*, aut *concito*, quod agnovit R. Mardoch. qua ratione vertitur ab Interprete, 1. Reg. 26. 19. 2. Reg. 24. 1. 3. Reg. 21. 15. Quia vero, *Pineda Tom. II.*

R. Mard.

Varia significatio

qui aliquid persuadet alteri, videtur illum & analogum, & incitare, sumitur pro *persuadere*, quia verbi Deut. 13. 7. Jos. 15. 18. & quia quilibet de-
cipit, incitur persuadere, & incit illam, ideo sumitur pro *decipere*, 4. Reg. 18. 32. & 2. Paral. 32. 11. 15. & quia quilibet persuadet, aut decipit, conatur illum avertere ab aliquo ancitando ad oppositum, ideo sumitur pro *avertere*, 2. Paralip. 18. 31. Ex eadem igitur radice variae lectiones & interpretationes pullularunt. Sept. *Nicetas*. *Super decipis te ex ore inimici*, Quod Nicetas mutatis personis sic interpretatur, ut Eliphaz non loquatur cum Jobo, sed potius regrediatur ad vitia hypocritarum, callidorum: & illud relativum secundæ personæ, accipitur pro tertia indefinita: *Plectitur (inquit) hypocrita, quod hostili ore mansuetum se fecit.*

Sed transitus hic est importunus, & incertus, atque longus. Alii, ut Complutenses, *Suasit te de ore angusto*, id est, *Suasit te, ne incideres in os angustum.* aut, *Suasit te, ut exires, videlicet, opem implorando, & manum illius, qui te posset extrahere.* Sed multo consultius, illam alteram significationem avertendi, removendi, abstrahendi, elegit Interpres, & ut communiori, & clariori voce illuminaret, dixit, *Salvabis*, diligentia quod quidem fit, persuadendo veram penitentiam, abstrahendo ab extremo vitæ & animi discrimine, avertendo ab improbitate, exsuscitando à sordibus, in quibus improbus jacet; & incitando ad meliorem vitæ conditionem. Vides Vulgatum præluere cæteris Interpretibus.

De ore angusto, live, *de ore angusta*, conclusio-
nis, obsidionis. Cajetan. *De ore angustatoris.* & accipit *Os*, pro lingua, id est, loquutione
& admonitione Dei, cum enim Deus loquitur Ostribus perierumnas, & dolores, videtur habere os cum rebus angustatoris; sicut blanda & dulcia loquitur, inanimata distillant illius labia mel. Sed mirum, quod tis. Hebræus ille apud Cajetanum, *os angustia*, ad sermonem retulerit, cum nihil sit magis familiare in Scripturis, quam tribuere angustia, morti, gladio os & linguam, non quibus loquantur, sed quibus devorent & absumant.

Proxima est lectio Sept. *De ore inimici*. Videntur enim sumere angustiam, pro hoste obsidente, & redigente in arctum & angustum, idque ex proprietate vocis, quæ fere semper refertur ad hostilem impugnationem. *Os igitur inimici* erit ad devorandum, & dilacerandum. Sed quidem nunc non erat de hostibus sermo.

Philippus tamen existimat his verbis describi Inferni os angustum stationem inferorum. Ideo autem appellari *Os angustum*, eo quod amptum sit ad recipiendum, & angustum ad emittendum; quoniam inferi mortuos intra Gregorius se teneant, & eos ad vitam non patiantur exire. Peccati, & Recte, sed allegoricum. Sicut & tropologicum, prave quod Gregorius de Puteo peccati, & prave consuetudinis, cujus ingressus facilis est, exitus præardinis os gustus, & prædifficilis, cujus figura sunt profunda angustum illa, de quibus clamabat David, exitum quaerens, Ps. 129. 1.

Sed illud simplex & germanum, ut *Os angustia*, interpretatio, vel *Os angustum*, sit ingens calamitas velut vorago quædam, cujus os ingredientibus pateat, egredi volentibus angustissimum sit. *Os* pro *Os* enim loci alicujus, est aditus, seu ingressus. Sicut Proverbiorum 8. 3. *Sapientia calamitas juxta portas civitatis: in ipsis foribus.* Hebræo habetur, *Ad manum portarum, ad os civitatis.* Id est, ad locum, qui est juxta portas & in ipso introitu urbis Rursus describitur hoc loco *Angustia* velut abyssus quædam malorum, in quam demersus homo neque subsistere in miseris, neque emergere possit, sed novis semper fluctibus eructantibus excultis scaturiginibus obvolvatur: sicut qui enumeratione suarum calamitatum (ut Theodoretus ait) misericordiam movere tentabat, dicens: *Libera me ab his, qui oderunt me, & de profundo aquarum: non me demergat tempestas aqua, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.* non solum, inquam, precatur, ne os & ingressus abyssi obturetur, ita ut præ angustia non possit egredi, sed etiam, ne abyssus tuas

Cajetan. **ty**

LXX

Philippus Inferni os angustum quomodo Gregorius se teneant, & eos ad vitam non patiantur exire. Peccati, & Recte, sed allegoricum. Sicut & tropologicum, prave quod Gregorius de Puteo peccati, & prave consuetudinis, cujus ingressus facilis est, exitus præardinis os gustus, & prædifficilis, cujus figura sunt profunda angustum illa, de quibus clamabat David, exitum quaerens, Ps. 129. 1.

Simplex

Theodor.

Ps. 68. 16.

V u a

suas scaturigines, quæ sunt velut ora, ita urgeat eructantibus aquis ut undique jactetur, & obvolvatur fluctibus, aut ne ita obturentur scaturigines, ut aquæ non habeant, quæ possint retrocedere, atque in suos fontes relabi. Hieronymus, *Nec coronet super me puteus os suum*, id est, Ne voracibus & fluctibus undequaque cingat instar coronæ, ut undique jactet. quod noster Ludovicus Crucius ille eleganter dixit:

Ne glomeret torrens me super uada sinus.

6. *Latissime.* Tum in Hebræo, tum in Latino ambiguum est, cum quonectenda sit ista latitudo. Quidam conjungunt cum verbo *salvandi*. salvabit te latissime, satis superque, salutem conferet plurimam, certissimam, istas tuas angustias cum latitudine, cum amplissima fortuna commutabit, *educet te in latitudinem, & salvum te faciet, quoniam volet te.* cum quo sensu facere videtur lectio Hebraica, quæ sic poterit constitui *Liberabit te de ore angustia, latitudo non angusta pro ea.*

Latitudo quid in sacro sermone. Ea enim vox latitudinis, frequenter tribuitur terræ spatiosæ, & longe lateque patenti, in qua libere exultare liceat, sicut dictum est Exodi 3. 8. *Educam te de terra illa in terram bonam, & spaciosam.* hujusmodi enim dilatatio confertur, quasi bona felicitatis pars, ut Deut. 33. 30. *Benedictus in latitudine Gad,* ubi enim, est ista latitudo, & liber quoque versus incessus, nemine resistente, sed ipsis difficultatibus cedentibus, & aditum præbentibus, ibi amplissima est fortuna. Sic illud Psalm. 118. 3. 2. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum,* id est, cum libere, & pro voluntate agere mihi liceat, & cum molestissimis impedimentis & difficultatibus me explicaveris. quæ dilatationis jucunditas amplissima indicatur Psalm. 17. *Dilatasti gressus meos subtus te.* Angustus itaque semper respondet dilatatio sive cordis, sive viæ. Genes. 26. 2. Pl. 4. & 118. 47. Isa. 60. 5.

7. Ego vero suspicor hanc latitudinem tributam esse ipsi angustia à Vulgato Interprete: ita ut appellaverit os angustum latissime. Quid est autem angustum latissime, nisi quod maxime angustum est, aut quod sub angustia contineat aliquam amplitudinem spatiosissimam? Quare cum Os necessariam affinitatem habeat cum stomacho, sicut angustia tribuit os angustum, ita profecto eidem tribuit stomachum latissimum. Sicut Isaias similem cum pulchra quadam antithesi angustia ad latitudinem, stomachi amplitudinem tribuit inferno & sepulchro. 5. 14. *Dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino, ubi quamvis infernus dicatur habere Os latissimum, & absque ullo termino, intelligi tamen oportet habere os latissimum ad devorandum, sed ad evomendum angustum.* Quare non solum propter stomachi amplitudinem, verum etiam propter rictum & vastitatem oris, atque propter ingressum voraginis hujus dicitur os angustum latissime. Sicut via peccatorum dicitur lata ad ingrediendum, sed tandem in eas angustias desinit, unde neque revocari gradus, neque omnino reperiri semita ad regrediendum; sicut scriptum est: *Iter impiorum peribit, id est, amplius semita non comparebit, neque ullum itineris vestigium.*

Poterit igitur hæc impiorum via appellari *Mat. 7. lata angustissime.* E contrario vero *justorum semita,* quamvis arcta videatur, & pauci sint, qui *inveniunt eam,* at desinit in latitudinem jucundissimam, & postquam quis ingressus est, non ardeant illius gressus, neque currens habet offendiculum. quare potest dici *via angusta latissime.* Vides igitur, quale sit immensæ illius abyssi, quæ hic describitur, os angustum latissime. nam cum facilis & latus sit illius ingressus, & descensus & ascensus arctissimus:

Virgil. *Noctes atque dies patet atri janua Dis,*
6. *Æn.* *Sed revoca gradum, superasque evadere ad auras,*

Hoc opus, hic labor est, pauci, quos aquas amavit,
Jupiter, aut ardens exivit ad sidera virtus,
Dixi genii potuere —

Hos enim salvat Deus de ore angusto latissime, id est, de angustis minime angustis. sed latissimis atque amplissimis. Quæ etiam antithesi dicitur Psalm. 24. 18. *Tribulationes (proprie, angustia) cordis mei multiplicata sunt (proprie, dilatata sunt. Sunt angustia latissima, amplissima vis faucium) de necessitatibus (Hieronymus proprie, de angustis) meis erue me.* quasi dicat, *Salva me de ore angusti latissimo.*

Et non habente fundamentum subter se. Pars hæc in originali ut brevior, ita obscurior, & incertior, cum quo sit construenda. Ex verbo legitur fere ab omnibus Hebraizantibus: *Non angustum pro ea,* ubi angustum est ab alia nova radice, videlicet *latsak,* quod proprie est fundere aliquid fluens & liquidum. Sed quia quædam, quæ funduntur, ut metalla, statim constringuntur, & coagulantur; significat etiam constringi, comprimere, & indurari, & quia quæ indurantur, sunt firma, fixa, stabilia, ideo significat aliquid figere, aut constituere, & deponere firmiter, & immobiliter 2. Regum. 15. 24. unde supra cap. 11. 14. dictum est ad Job, *Eris stabilis* (quasi æs fragile, quod postquam per ignem probationis transiit, & fustum est, coagilatur, & compingitur, & constans permanet) & non timebis. Ergo angustia, quam hoc verbum nunc affert, est compressio quædam, & quasi induratio, & stabilitas ex compressione & compactione partium. Quare multo elegantius Hebraizantes legerunt pro non angusto, non compactum, aut, non compressum, vel quod inde sequitur, non stabile, non firmum, non induratum pro ea, atque ita minus in sensu aberrassent, nam quoniam angustum sumplerunt pro eo quod proprie opponitur lato, interpretantur, *Salvabit te de ore angusto in latitudinem,* omnis angustia expertem, id est, in latitudinem spatiosissimam, & interminatam.

Sed multo consultius Interpres, quoniam angustum est compactum, compressum, stabile, interpretatus est fundamentum, quæ etiam ratione inferius cap. 36. vers. 38. *Quando fundebatur pulvis in terra.* quomodo fere legebant universi codices Vulgati. at nunc juxta primævam vocis originalis significationem, correxit editio Vaticana: *Quando fundebatur terra.* eodem sensu, nam manit terra compacta & constricta, quasi ex ære fusa & conflata, firma, stabilis, ejusmodi esse solent fundamenta, & cujusmodi est terra, velut totius mundialis hujus machinæ fundamentum. Quare hic est nostræ sententiæ sensus: Extrahet te Deus ex immensa voragine, non habente fundum ullum, quæ cum latissimos & amplissimos habeat sinus, tum etiam profunditatem habet altissimam, in qua nihil est firmum, in quo subsistere possis, nulla substantia in qua pedem figere, in quam si semel immergaris, nunquam emerges, quæ nullum finem habebit, quamdiu non reliqueris, non enim consistent tuæ ærumæ in ullo termino, nisi tuæ hypocrisis atque improbitati finem statueris, nam & vivens usque cruciaberis, & mortuus per æternitatem.

Et requies mensa tua, &c. Iterum dissensio Hebraizantium sumentium hanc partem pro supplicio, cum allusione ad filiorum convivalem mensam cibis onustam, everlam in illa domus ruina. Tygur. *Mensa tua referta pinguedine pessum eat.* Sept. eodem sensu: *Descendit mensa tua.* quasi dicat, Subsidit. Sed multo coherentius & germanius, ut ad salutis & felicitatis restitutionem pertineat. Requies forte à radice Noab, quod est requiescere. Quod si forte à radice Nabab, quod est descendere, erit leniter, molliter descendere, accubare, recumbere placide. Accumbes inquam, mensæ lautissimæ, & epulaberis quotidie splendide in incredibili bonorum omnium affluentia: post finem laborum excipiet

Hieron.

8. Varia lectio.

Tygurin. Regia. Vatablus. Casertan. py. Job. 41. 15.

Forster.

Latini interpretis defensio & elucidatio.

Germanæ sententiæ collectio & paraphrasis.

9. Varia lectio.

Tygurin. LXX.

נח נח

Gen. 19. excipiet te Deus convivio delicatissimo, Pingua lavare pedes, requiescere, comedere. Illud minus congruit, quod alii dicunt: *Requies mensa tua*, id est. *Qua requiescent*, & reponentur super mensam suam, nempe vasa, erunt plena pinguedine.

Pagninus. *Mensa tua.* Pagninus Metonymiam dissolvit. *Mappam vasque replebis pinguedine.* Sed non oportuit figuram clarissimam obcurari. *Pinguedine*, pinguis, medullatis, delicatissimis: *In pinguedine terra erit benedictio tua*, ut omnibus bonis, optimisque terræ fructibus perfruaris. Quæ pingua sunt, dulcia sunt, atque

Galen. 4. eademmet optime nutriunt sic cenet Galenus: *de simpl.* Pingue ipsum dulce est, & quidquid nutrit, ex *med. fac.* nere est dulcium: rursus hec moderate calidum, c. 10. & amicum, & jucundum. quare idem alio loco in 6. de scribens de causis doloris & delectationis in *mor. vulg.* unoquoque sensu ait: *Gusti gratissimos esse succos com. 5. 1.* dulces & pingues, atque corporis substantiæ maxime *De sympto* consentientes, rursus necesse esse: ut qui natura- *cau. c. 6.* liter se habent, pinguis delectentur. Concinit *In 6. de* Aristoteles: *Qua pinguis, & dulcia, & optima mor. vulg.* sunt, & gustui suavisima: eademque omnia valde *com. 5.* nutriunt.

Aristotel. Igitur pollicetur Eliu non solum integram, *Señ. 21.* perfectamque corporis & naturæ constitutio- *Probi. 13.* nem, sed etiam quæ ad voluptatem & jucun- *Pinguedo* ditatem facere possunt. Sic pinguedo pro deliciis pro deli- *affluentibus*, Psalm. 35. 9. Psalm. 62. 6. *Ilaiæ* *ciarum af 5. 17. 3.* Regum. 1. 9. Tum etiam pro uberta- *te* atque maturitate fructuum optimorum,

Genes. 27. 28. 39. & Psalm. 64. 12. *In stilli-* *cidiis ejus* latibitur germinans. Pagninus, *Cæli* *tui stillaverunt pinguedinem*, id est, pluviam *matutinam & serotinam*, quibus feliciter fru- *ctus* proveniant, & ad maturitatem perdu- *cantur.* nam fructus maturi pingues sunt, & *ut Galenus ait*, maturefcunt fructus humida- *l. 4. de* tate aquea in dulcedinem, area vero transeunte in *sim. med.* pinguedinem. quare subjungitur, *Pinguifcens* *fac. c. 8.* (maturefcens) *speciosa deserti.* Igitur qui pin- *guedinem* offert gustui, omnem suavitatem offert.

Philippus Indicavit hoc Philippus, quamquam mystice exponat: *Paradisi jucunditatem, & immensam* *abundantiam beata vite, plenam ubertatis, & delicijs* *refertam.*

XVII. Causa tua, quasi impii ju- dicata est, causam judici- umque reci- pies.

1. *Sententiæ obscuritas, & varia lectio.* Prima expo-
nendi ratio.
2. *Tres aliæ expositiones minus idoneæ.*
3. *Judicium, & implere judicium quid.* Germa-
nus explicatus.
4. *Recipere, & sustentare quid.* Illustrati Salo-
mon, & Isaias.

1. **I**ngens est Interpretum varietates nata ex ob-
scuritate originalis, quæ etiam in Latinam
lectionem redundavit: *Judicium impii im-*
plevisti. Quod potest primo accipi, ut nunc
Eliu obiciat illi peccata, propter quæ salute,
& pinguedine illa suavissima indignum se red-
didit, videlicet, quod judex & magistratus
cum esset, suum officium sancte & incorrupte
minime obivit. sed, ut impii judices solent,
corrumpendo justitiam. In quem sensum ad-
duci potest lectio Latina, ut *Causam suam* appel-
let, quam apud illum judicem tractabat impius
aliquis.

Causam igitur *impii judicasse*, id est, *causam*
impio adjudicasse. atque hoc ipsum erit, *Implevisse*
judicium impii, quod deerat impio juris & æ-
quitatis, judicem supplevisse gratia & favore,
accipiendo illius personam, & pro illo pro-
nuntiando. Et huc fere pertinet lectio & in-
terpretatio Cajetani, *Officium impii implevisti.*
q. d. Optimi & incorrupti judicis officio de-
fuiſti, impii partes & munus obiisti. Quan-
quam nesciam, cur ille Hebræus, *officium*
potius, quam *judicium* dixerit, contra recep-
tâ Tom. II.

tissimam vocis originalis significationem, de
qua re mox plura. Huic vero sententiæ recte
cohærebit secunda pars: *Causam judiciumque* Sap. 6. 7.
recipies, id est, pœnam injustitiæ sustinebis, *Oforius.*
quippe *judicium durissimum his*, qui *presunxisset*, &
potentes potenter tormenta patientur. huc pertinet
paraphrasis Algarbientis.

Secundo, Vatablus paulo subtilius: *Judicio* Secunda
impii replevisti judicium, & justitiam, quæ replent expositio
omnia, id est, sequutus improborum judicium, dixisti Vatabli.
justitiam Deo, quæ omnia conservas, esse injustitiam.
Cum quo etiam, invita licet, conjungi potest
lectio Latina: *Causa tua*, quam Deus judicat,
dum te punit, *quasi impii judicis judicata est à te.*
id est, Tu judicas tuam causam judicari à Deo
tanquam ab impio judice: Respersisti illius
purissimo & candidissimo judicio iniquitatem:
imples illius tribunal, quod per se justissimum
est, injustitia. Cum Vatablo abie Steuchus. *Eugubius.*
Hæc expositio difficilis est, parumque conve-
niens Hebræo, & Latino.

Tertia, quæ elicitur ex paraphrasi Tygurini: Tertia
Si impii judicium expleveris, justitia & judicium exponen-
retinebunt vigorem suum, id est, Dum impius fac- di ratio
ris, & judicium impii, id est, scelera, propter Tygurina
quæ impii judicantur, & damnantur, ad mi-
seriæ & iniquitatis mensuram compleveris,
judicium justitiæque divina non deponent vim
& severitatem suam, neque mitescent. Tum
igitur senties Deum benigniorem, cum melio-
ra lectatus fueris. Admittet quoque sentum
hunc lectio Latina, Dum *causa tua quasi impii ju-*
dicata fuerit recipies utique supplicium, quod
judicium justitiæque divina in impios consti-
tuunt.

Quarta, Alberti, divi Thomæ, Nicolai, alio-
rumque Latinorum, ut respiciat Eliu ad id, *Quarta*
quod supera dixerat: *Deus potentes non abijcis*, interpre-
sed non salvat impios, &c. *Causa tua judicata*, ratio.
damnataque est, non quod potens divesque *Albertus.*
fueris, sed quod *impius*: itaque ille solam im- *D. Thom.*
pietatem supplicio afficit, tuque sententia *Dionysius*
damnat. non opes, non potentiam, dignas igitur *Tuselm.*
impietate dabis pœnas. Sed tum huic, tum
præcedentibus interpretationibus commune est,
ut *causam & judicium* aliter sumant, quam origi-
nales voces postulare videntur.

Ergo ille videtur simplex & germanus expli-
catus, ut dicat Eliu Jobum sic *suam causam*
apud Deum egisse, atque dixisse, ut impi so-
lent, complendo aures judicis iniquis queri-
moniis, impatientia accepti beneficii, crimina-
tione divinæ providentiæ atque justitiæ, nihil
præterea eorum omisſisse, quæ impii solent
facere, dum corripiuntur à Deo: nam neque
agnoscunt scelera, neque æquo animo acci-
piunt supplicia. Atque hoc quidem videtur,
implere judicium impii, id est, justum perfe-
qui, & suam causam agere iniquis rationibus,
ex quibus sumatur argumentum verissimæ im-
probis, & manifeste prodatur, improbus
fuisse qui improbe se defendit. Sensum hunc
postulare videtur vox *judicij*, quæ non fertur
hoc modo ad sententiam ferendam, aut ad
pœnam inferendam, sed est ipsa actio & pro-
sequutio litis, quam Interpres eleganter dixit,
** causam judicantem*, actam, & usque ad opportu-
nitatem sententiæ ferendæ deductam. vel *causam*,
ut ita loquar, litigatam, *judicantem* ab ipso Jobo &
multis clamoribus, & defensionibus, ac testium
& accusationis infirmationibus peractam.
Forte etiam quod in originali est *judicium*, Inter-
pres dixit *causam*: quod est implere, ipse vertit.
** judicata est*, ut causæ complementum significa-
ret, quod est sententia pronuntiata, tum ab ipso
Deo, qui manifesto supplicio videbatur Jobum
damnasſe occultæ improbitatis, tum ab ipsis ami-
cis, qui pronuntiabant merito cruciari, quod
impius fuisset; neque melius corpore habitu-
rum, nisi melior animo esset.

Causam judiciumque recipies. Pro meritis tuæ
causæ judicaberis, sententiam dignam acci-
pies. In Hebræo non restringitur ad solum
Job, sed ad omnes impios extenditur, *Causam*
judiciumque sustentabunt. Tygurina, intran- & multi-
sitive, *causa & judicium retinebunt*, sustentabunt plex con-
vigorem suum, quamdiu impius fueris. Ca- structio.
jetanus active: *Si ad cor redieris, officium Prin-* Tygurin.
cipis, Cajetan.

capis, quo funderis, & ius, quod corrupte dices, sustentabunt te, ne cadas. Sapienter Interpres, quod erat pluraliter dictum, ad Jobum re-
Philippus tulit: nam, ut Philippus ait: *Sub pluralitate loquutionis videtur Eliu mordacioribus sanctum Jobum ferire sermonibus.* Tum præterea eleganter & Latine dixit Interpres, *recipies*: nam verbum *Thamas*, est omnino idem, quod *sustine-
 נחם* nere, aut sustentare, quod vel fit apprehen-
 dendo aliquid, & sic significat tenere, vel apprehendere, Genes. 48. verl. 17. Prov. 3. verl. 18. Proverbior. 5. 22. Proverbior. 31. verl. 16. Amos 1. 5. vel fit recipiendo aliquid in se, & sustentando illud, & sic significat *suscipere, vel recipere, ut Isa. 42. verl. 1. &*

*A cargo cap. 41. 10. & Proverbior. 11. verl. 16. *Mulier de la mu- *gratiosa inveniet gloriam, (proprie recipiet, ger est a sustentat) & viri robusti habebunt divitias.* idem el susten- omnino verbum utriusque partis, quare pro-
 tar la hon- prie *Recipiens, sustentabunt, id est, gratiosa,*
 ra, y del grata, & proba. Matrifamilias tribuitur
 marido la honor; patri autem familias res familiaris: vel,
 casa y la mulieri incumbit honoris, viro autem procu-
 hazienda. ratio facultatum; Præmium probitatis scemi-
 Vel, la na honor: viri autem laborantis, divitiæ.
 buena Similiter Isaia. 31. *Qui excutit manus suas ab
 muger de omni munere.* In Hebræo proprie, à recipiendo.
 todos re Nihil ergo elegantius aut significantius dici
 cibe hon- potuit hoc loco, quam *judicium recipies, per-
 ra, y el que feret, sustinebis; hoc tua merces; hoc in-
 trabaia, de cumbet tibi.* Si autem invertatur constructio,
 todo facit quod ex Hebræo licet, possumus sequi signifi-
 proue cho cationem illam *tenendi*: Causa & iudicium re-
 cipient te, constringent, apprehendent, non
 prius te dimittent, quam tu dimiseris im-
 pietatem.

XVIII. Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.

1. Sententia paraphrasis multiplex.
2. Ira à fervendo, & æstuando. Constructio multi-
 plex.
3. Latini interpretis diligentia, & iudicium. Ira,
 & percussio active an hoc loco idonea acci-
 piatur.
4. Persuadere, decipere, vincere, ab eadem
 radice cum analogia. Verba hortandi apud
 Hebræos complete sumpta. Illustrati Moyses,
 Samuel, Matthæus.
5. Acceptio personarum, & numerum.

1. **Sententia** **elucidatio** **& para-**
phrasis. **J**Am incipit Eliu tradere Jobo documenta
 bene vivendi, quibus superioris vitæ errata
 corrigantur, & se possit ad meliorem
 conditionem comparare, quam si consequatur
 sic in posterum instituit: Si contingat ut
 in pristinam dignitatem restituaris, noli
 amplius peccare: neque sordida lucra & dona
 sectando, quibus te corrumpi linas, neque
 subditos & pauperes per vim opprimendo.
 Vel certe hortatur ad detestationem præteri-
 torum scelerum: Vide in quas te miseras
 superbia, & injuria pauperum conjecerint;
 inquam ejectionem avaritia & donorum cupi-
 ditas. Ergo animo concipe ingens odium
 adversus hujusmodi scelera, quamdiu
 vita superstes fuerit; agnosce jam tan-
 dem verissimam causam tuarum ærumna-
 rum.

2. **Ira.** Excandescencia, furor. Vox ab æstu
 & fervore; fervet enim ira & æstuat furor.
 Ira à fer- *Non te superet, proprie, Non te commoveat,*
 vendo, *incitet, ut aliquem opprimas.* In originali sim-
 תת מית שפק plex vox, in percussione, oppressione, complosione.
 Ergo cum non exprimitur in Hebræo, cu-
 Varia con- justitiam futura sit ira; aut cuius, vel adversus
 structio, quem percussio, vel oppressio, alii re-
 Thargum, ferunt ad Deum: Thargum, Rab. Moyses,
 & Hebrai Rab. Levi, Rab. David. atque Hebraizan-
 Pagnin, testere omnes in hunc sensum. Ne ira Dei te
 Cajet, male perdat. Atque eodem modo accepisse

videntur Septuaginta legentes: *Ira super impios Variabilis,*
eris, propter impietatem numerum. Secunda vero *Isidorus.*
pars numerum, sic accipitur ab Hebraizanti- *Eugubius.*
bus: quod divinam indignationem impius LXX,
placare non poterit multo pretio, multisque
donis oblatis; neque civitæ declinare facient
hominem à supplicio; scriptum est enim:
Noli anxius esse in divitiis injustis, non enim proderunt Ecc. 5. 10
tibi in die obductionis (indignationis iræ) &
vindictæ.

Sed rem ipsam proculdubio tetigit noster
 3. Interpres: quorsum enim nunc diceret Eliu *Latinitas.*
 Jobo miserrimo, non posse fieri, ut vitam, terpretis
 salutemque suam multo pretio redimat. diligentia
 Tum quoniam verbum *sperandi*, quod in atque de-
 Hebræo est incitare, aut commovere, non sensio,
 potest pertinere ad iram alerius erga Jobum:
 valde enim improprietum in Hebræo, tum in
 Latino diceretur, ira Saulis incitat, aut
 stimulat Davidem, aut, ira Dei commovet
 hominem; quamvis enim *Cajetanus* per- *Cajetan.*
 cussionem & iram Dei adversus Job explicet, *Percussio,*
ad instar jumentorum, quæ incitantur ad ambulandum percussionebus: sed tamen præterquam
 quod translatio hæc sit parum polita, certe is
 ipse incitatur, & commovetur ira, qui iras-
 citur. quare si quis dicatur *incitare* alium,
 significabitur non quidem irasci ille, qui
 incitat, sed ille qui incitatur. Exempla aper-
 ta, Job. 2. verl. 3. *Tu autem commovisti me*
(ut instar irati me gererem) adversus eum,
 1. Regum. 26. verl. 19. *Si Dominus incitat*
te adversum me. & 3. Regum. 21. 25. *Conci-*
savit eum Iezabel. Ergo cum ait Eliu: *Non te*
concitet ira, perinde est, ac si diceret, *Ne*
irascaris, neque furas adversus imbecil-
liores.

Sed quam sapienter dixit Interpres, *Ne te* 4.
superet, jam dicam. Verbum originale *super-* *Perluade-*
randi, sæpe etiam vertitur, suadere, aut per- *re, decipere.*
suadere, tum præterea seducere, decipere, cum te, vincere
quis alium vincit suasu & monitis, aut fraude, ab eadem
aut alia quacunque ratione: ita ut non solum radice,
quis concitet, & suadeat, sed concitando, &
suadendo vincat, & perluadeat. Exempla
 Deuteron. 13. verfic. 7. Josua 5. verl. 18. 2.
 Paralipom. 32. 11. 15. Quare verbum hoc Verbum
 debet sumi complete, & perfecte, & cum incitando
 victoria, non solum ut significet incitatio- & perluade-
 nem, & ut ita loquar, suggestionem, & dendi
 tentationis persuasionisque stimulos, sed inci- complete
 tationem cum victoria, id est, cum efficacie sumptum
 tate & consensu ejus, qui incitatur 2. Re-
 gum. 24. verl. 31. *Commovisti David dicentem:*
Vade, numera Israel. &c. id est, commoven-
 do persuasit & obtinuit, ut David diceret
 Job. 2. verl. 4. *Commovisti me adversus eum,*
obtinuisti quod petebas; ut affligerem eum. Et
 ut semel dicam, verba apud Hebræos, qui-
 bus vel dehortamur, vel deprecamur, hac ratio-
 ne, id est, cum complemento & efficacia sig-
 nificationes accipi oportet, ut Gen. 15. v. 1. *Noli*
timere. & c. 16. 24. & 35. 17. Exod. 14. 13. & 20. Verba a-
 & ubicumque hæc phrasis occurrit, id est, pud He-
 Ne linas te opprimi & vinci à timore. Matth. 6. *bræos*
 v. 13. *Ne nos inducas in tentationem,* id est, *Ne linas hortandi*
 nos vinci & persuaderi tentationibus, quamvis & dehor-
 in illas inducamur, & ut alio loco dicit, *intremus, tandi,*
 ut ingressi in stadium, non superemur. sic expo-
 nentibus Augustino, Gregorio, Theophylacto. *Matth. 26*
 Ergo quod in Hebræo dicatur, *Ne te incitet ira,* 4.
 sapienter illuminatum est, *ne te superet,* qua dicen- *Augustinus.*
 di formula usus est quoque Paulus Rom. 6. v. 12. *egisti, 12*
Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Ubi & 4. 2.
 Chrysostomus pulchre observat, non dixisse, *ne feram, De*
tyrannidem agas, quod ipsum necessitas est; sed ne reg. Gregorius.
net, ne voluntate nostra à malitia possideamus. Secus 4. 3. *Me*
 nunquam deerunt nobis pugnae atque impetus cap. 3.
 passionum, quibus repugnemus, *ne superemur.* *Thargum.*
 Sic vero pravi affectus, & concupiscentiæ non sapo
 impugnant, ut incitent, suadeant, atque decipere *Matth.*
 conentur, & quod Jacobus dixit, *concupiscentia nos Chrysostomus.*
 abstrahat, & alliciat: sed enitendum, ne persuade- *super 4. 6*
 ant, neque obtineant. Imitabimur ergo justos *super 4. 6*
 illos qui cum serpentibus colluctantes non su- *Inc. 1. 14*
 perabantur morfu, aut veneno: de quibus
 scriptum est Sapient. 10. verl. 6. *Filios suos nec*
venenatorum vicerunt dentes.

paw

Regia.

Varia
lect.Doctrina
Principū
& magi-
stratum.
LXX.inclinatio
æquitatis
per trans-
lationem
à virga
justitiæ.Narvien-
sis agri
mirabilis
natura.
Plin. l. 31.
c. 4.

Ut aliquem opprimas. Dixi Hebræo esse simplex nomen, in percussione, vel, in com-
pulsione; nam verbum *Saphak*, solet verti,
plaudere, aut complodere manu, & superius
cap. 27. 23. Sed videtur quidem propria ra-
dicis significatio esse satisfacere, aut satage-
re, aut sufficere, quam significationem
agnovit Vulgatus, 3. Reg. 20. vers. 10. quare
nomen inde dictum, *sufficiencia*, aut *saturi-
tas*; vertitur Job. 20. vers. 22. Unde non
malè hic verteretur, *Ne te superes ira in suffi-
cientia*, id est, ut quidam interpretantur,
sufficienter; quod satis est; & per extenua-
tionem, valde, usque ad excessum, sed
acutè Latinus Interpres eam sufficientiam re-
tulit ad vires & potentiam superiorem infir-
mioribus. Quare quod obsecrè dicebatur,
Ne te superes ira cum suffeceris, cum satis po-
tens fueris, vel in sufficientia tuarum virium,
illuminavit dicens, *ut aliquem opprimas*. Quod
Hebraizantibus etiam morosissimis displicere
non debet, nisi quibus optima non pla-
cent.

Nec multitudo donorum. Mitto lectionem il-
lam, *multitudo locorum*, quam in codicibus
antiquioribus inveniri testatur Gregorius, quam
etiam prolixè ille persequitur. Vera enim
& germana est donorum. vox originalis pro-
priè significat placationem, aut propitia-
tionem, id est, quo quis redditur propitius
& placatus, id est, pretium, sive pre-
ces, quia autem Eliu intendit instruere ma-
gistratum & Principem, Interpres dixit do-
num, quo solent iudices capi & placari
imitatus quoque Septuaginta legentes: *dra*
super impios eris propter impietatem munerum,
quæ accipiebant super iniquitatibus. Sed hæc
sententia latius patet: Non te finas prece
aut pretio abduci ab æquo, & recto; non
administrabis jus ex avaritia, sed sincero
& candido animo: *Non accipies personam in*
judicio, &, ut eadem voce dicitur Nu-
mer. 35. vers. 14. *Non accipies pretium* (pro-
pitiacionem, aut placationem, quo velut
pretio dimittas liberum debitorem supplicii)
ab eo, qui reus est sanguinis, denique neque
multitudo precum, quamvis semel ac centies
rogeris, *inclinet te*, faciat te declinare à
vero & recto. Ex hoc verbo dicitur, *Non*
declines ad dexteram, neque ad sinistram, Pro-
verbior. 4. 27. & dicitur de pravis iudicibus,
1. Regum 8. vers. 2. *Declinaverunt post avari-
tiam, acceperuntque munera, & perverterunt ju-
diciū*. Cum Interpres dixit, *inclinet*, trans-
lationem duxit à virga æquitatis, & à regula
rectissima, non Lesbia illa, quæ cedebat
iis, quibus applicabatur, sed quæ nemini
cedat, neque applicetur nisi æquo & re-
cto. Iudex, sicut palma esto, quæ non fluctat
pondere, sed nititur, & confurgit in altum
& quo pluribus onustus precibus & donis,
constantior & erectior sit. Imitetur sanè Nar-
viensem illum agrum, qui imbribus ficiior redditur,
non secus ille ad injustas preces severior & ari-
dior.

PERGIT tradere modestiæ præcepta, ut
deinceps submissius de se sentiat, abie-
ctius etiam de omni humano splendore, paraphra-
& divitiarum amplitudine, imbecillius de vi-
artium munitissimarum, & humanarum vi-
rium fortitudine, tum quod harum rerum
pretio non possit ille salutem emere, neque vin-
dictam redimere, tum quod Deus non alliciat
his rebus, sed pietate & justitiâ, paucis inclusimus
Hebraizantium, atque Latinorum longè diversas
interpretationes. Nunc explicandæ teor-
um.

Depone magnitudinem. Videtur Interpres
tum vehementiæ, tum claritatis gratiâ ter-
tiam personam convertisse in secundam; pro-
priè enim legitur: *Numquid æstimabis* (Deus)
magnitudinem tuam? quasi dicat: *Ad nihilum*
deductus est in conspectu ejus magnus, quantum-
vis potentissimus: nulla apud illum magni-
tudo sine sanctitate. Inde igitur desumitur
præceptum salutare, Humana omnia, ac
seipsum contemnendi: Quem Deus non æ-
stimat, nec tu æstima: Te respice, ac
verissima tuæ improbitatis cognitione tibi ipsi
vilescere: Abjice istum animi fastum, com-
prime tumorem, magnus quippe tibi ipsi
videris, sed inflatus es Pro magnitudine est
in originali vox à radice *Suagh*, incertæ om-
nino, vel certè variæ admodum significatio-
nis: quidam vertunt *salutem*, vel *salubritate-
m*, ut sit sensus: *Num æstimabis salutem* (fe-
licitatem, opitulationem) *tuam absque tri-
bulatione*, quasi dicat: Non te prius resti-
tuet Deus felicitati, & saluti, quàm tribu-
latione & supplicio scelera expies: mereberis
igitur divinam opem patientiâ ærumnarum.
Alii: *Num æstimabis divitias tuas*? Alii, *Clamorem*,
quasi dicat: Contemnit certè Deus
tuas istas querimonias, & insolentes clamo-
res. Depone igitur tantam vocis & querelarum
contentionem. Alii aliter. Sed certè vox
originalis videtur significare vel *salutem*, aut
salvationem, vel opitulationem ad salutem,
vel divitias, quæ multum ad salutem con-
ferunt, vel potentiam & magnitudinem Prin-
cipis, cum qua solet esse salus & felicitas
conjuncta. Ergo ex tanta hujus vocis am-
plitudine alii alia, Interpres *magnitudinem*
elegit, sicut & Tygurina, *Amplitudinem*,
& certè sensus redditur minus strictus; Ma-
gnitudo enim ea omnia claudit, quæ ad fe-
licitatem faciunt, *Magnos* (inquit Seneca) &
felices, & *augustos diximus: ambitiosi Majesta-
ti, quidquid potuimus simulorum, congesti-
mus*. Ergo ait Eliu: Quidquid in tuis oculis
amplum, & magnificum est, quidquid,
tuo iudicio salutare videtur, *depone*, abjice, &
illud tantum in oculis tuis magnum sit, quod
DEUS magnificat, pietatem existima Principe,
& magno viro dignam, non tyrannidem, non
violentiam, non opes. In his igitur deinceps
non constituas salutis, & magnitudinis tuæ
spem, sed in sola sanctitate. Vide quàm am-
plas, & quàm magnificas sententias afferat
Eliu.

Absque tribulatione. Unica est vox *batlar*,
multis expositionibus ansam præbuit propter
incertitudinem suæ radices; Hebraizantes
ferè omnes deducunt à radice *batlar*, quod
est munere: inde *munitio*, aut *firmitas*. Tum
etiam *vindemia*, aut *vinea*, quod muniti
soleat, ne diripiatur, & habet sepem, &
surrum, eadem quoque vox sumitur ab Hebræis
pro auro, quod sit munitio & urbs fortitudi-
nis, vel quod indigeat custodiâ & munitio-
ne. Et ut obiter dicam, si eadem vox *vineam*,
aut *vinum*, & *aurum*, significat, bone Deus tot
ebrii, quot auri sitientes, & epotores. Ergo
particulam hanc sumunt Hebraizantes, ut sit
confirmatio superioris: Non in auro, non
munitio, supple, erit tibi salus; nullis opibus,
nullis viribus vitare poteris divinam ultio-
nem.

XIX. Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitu- dine.

1. Sententiæ lucida Paraphrasis.
2. Varia lectio, & expositio. Permutatio ter-
tia persona cum secunda ad vehementiam.
Magnitudo quid propriè. Magni felici-
ces.
3. Vineæ Vinum, Aurum, Munitio, cur ab eadem
radice.
4. Variæ tribulationis interpretatio. Animi magnitu-
do in despiciencia honorum. & patientia laborum.
5. Robustus, quis animi affectus potentio-
res, Iudex compressurus oppressores pau-
perum.

Philipp. Sed interpres procul dubio deduxit vocem à radice *Tur*, quod est *angustiare*, vel *tribulare*, quod etiam commodum sensum habere potest. Primò, ut Philippus indicat, quasi activè: *Depone tumorem magnitudinis tuæ, ne iniqua potentia tuâ humiles & infirmi tribulentur.*

Alii Latini: Antequam deterius tibi aliquid contingat, antequam graviore supplicio cogaris supercilium, & superbiam a te ser-deponere: non timore pœnæ, sed sponte viendum, submissionem animi amplectere, & pietatem Voluptas cole, non ut servus in camo, & fræno, humili sui flagello & virga, sed ut filius, absque tribulatione, absque verberibus. Vel, Nihil tibi durum, aut molestum videatur, sed jucundum potius, modestum te præbere coram DEO, coram hominibus: Non facit iridulationem, id est, angustias, animi pietas, spicientia patientia, submissio animi, & contemptus humanæ superbix, sed potius latitudinem edicit, & magnanimitatem. Docet

Seneca (inquit Seneca) magnanimitas quemlibet mortalem: etiam illum, infra quem nihil est. Quid enim majus, aut fortius, quam malam fortunam retundere? Magni animi proprium est, placidum esse tranquillumque, & injurias atque offensiones semper despiciere. Maximi autem animi seipsum despiciere: maximi, calamitates despiciere.

Iterum Seneca: Calamitates, terrores, Car bonis que mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est. magnus es vir, sed unde scio: Si sibi fortuna non dat facultatem exhibenda virtutis?

Philippus Et omnes robustos fortitudine. Philippus duplicem adhibet expositionem: primam, quam indicavit Div. Thomas: *Depone omnes robustos*, id est, dimitte, ne illis noceas tuâ fortitudine, id est. Neminem lædas, nec infirmum, nec potentem. Sensus hic coactus & durus. Secundam indicat quoque **Gregorius:** Omnes motus depone fortitudine superbia roboratos, quasi dicat: Comprime affectus animi vehementiores & violentiores, vel affectus potentix, violentix, tyrannidis.

Et ferè eodem revocari possunt Hebraizantes, lumentes substantivum nomen, quod est in originali, pro adjectivo Latino. Potentiam, robur, vires depone, despice, nihil contra Deum conare: non enim poteris, quamvis multâ vi, supplicium divinum avertere. Quod Latini plerique ajunt, nunc proponi ab Ehu aliud præceptum bene administrandi Rempublicam, vel Potentiorum potentiam adversus infirmiores coërceat: in illos enim potissimum debet virtus judicis incumbere, ut eos humiliet, & redigat ad communio-rem vitam, neque illorum personam accipiat: durum, inquam, hoc est, nec bene cohzrens cum priori parte. Septuaginta cum sequentibus conjungunt, aut mox videbimus.

XX. Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro- cis.

1. Sententia difficultas.

2. Tres priores expositiones minus idoneæ. Principi vigilandum. Tyrannus fidet nemini.

3. Duæ aliæ expositiones non omnino simplices. Ex somnolentia Principis oppressio pauperum. Innocentia publico testimonio declaranda.

4. Duæ expositiones non valde cohzrentes. Non irritanda patientia. Ascendere.

5. Ultrina expositio idonea. Protrahere. Non invidendam aliena felicitati.

Sententia obscuritas, & Interpretum dissentio.

PRÆCEPTUM item hoc esse bene vendi censent universi. Sed quod, quale sit, dissentiunt; quippe est sententia obscurissima, & Latinus interpres difficultatem assequutus, atque difficilem no-

bis sententiam reddidit, sicut invenit, locum spatiandi relinquens expositioribus. Verosimiliora & meliora colligimus: eligemus optima.

Prima expositio Philippi: *Ne protrahas noctem* istius cæcitatæ & obstinationis, in qua diu vixisti; sed statim ad lucem sanctitatis confuge; ne ascendant in cælum clamores populorum, quos oppressisti, extremam de te vindictam reposcentes. Videtur expositio allegorica.

Secunda, quorundam Latinorum: *Ne differas robustos, & iniquos deponere*, damna- reque tuâ sententiâ: ne illi, ut supplicium declinare & impedire possint, populorum opem invocent. ascendantque. Statim igitur sume de impiis vindictam. Sic dicebat David optimi Principis partes obiens, *In matutino* (matutè, citò, non protrahendam iusulam impiorum sententiam) interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. Videtur hoc monitum præter rem, præterque necessitatem.

Tertia. Ne protrahas noctem, neque dormias in utramque aurem ad multam diem, fidens populis, id est, excubitoribus & satellitibus, qui te dormientem custodiant, sed tu potius, ut Principem & vigilem tui populi decet, vigila, satage, & tuæ salutis curam habeto; Principis enim est vigilare potius, & subditorum suorum somnum & tranquillitatem suâ vigiliâ tueri. Hanc interpretationem depromptam ex Hebræorum penu affert. Eugubinus, valde- que laudat; utinam laude dignam. Nam quorsum nunc Ehu objiciat Jobo quod populis fideret, aut populorum opem malè securus sibi polliceretur? res adhuc à nemine amicorum indicata, neque objecta, non prætereunda sanè, si hujus dormitabundæ oscitantix illum insimulare potuissent. Si verò præcipiat Principi, aut Regi, non debere se credere suis popularibus, sed potius ab illis cavendum. Hoc quidem tyrannorum præceptum est, quibus etiam sui amici suspecti sunt: non Regis humanissimi, quem quia nemo timet, neminem quoque ipse timere debet: Qui arma quidem ornamenti causa habet. Quod si fortè respiciat ad Chaldaeos & Sabæos vicinos, quibus nimium fideret: certò hoc potius arguit illorum infidelitatem, & proditam amicitiam, quam ullam Jobi culpam viri optimi, & benè de omnibus existiman- tis.

Quartò, ut illum instruat disciplina vigi- landi & custoditndi civitatem: ac propter publicam rem nullo parcendi labori. *Ne stertendo & deliciando, noctem ad multam diem protrahas:* ne populares præsertim opulentiores & potentiores, ex Principis negligentia, & magistratûs somnolentia putent tibi impunè licere opprimere pauperes, scanderè alienas domos; sicut ille qui dicebat: *Moram facis Dominus meus venire; & caput percutere servos suos.* Quare qui oppressionem & persequutionem patiebantur, somnum sui judicis caussantes, emicabant eum, dicentes: *Salva nos, perimus.* & iterum: *Exurge, quare obdormis Domine?* hæc exponendi ratio laborat eodem incommodo, quo præcedens.

Quintò, Alio modo instruit quoque judicem, ut innocentis justitiam, & veritatis ac innocentix iudicium, educas quasi lumen, & velut meridiem, ac publica sententia proferat in omnium conspectum. cum igitur innocentia in obscuro est, & in nocte calumniarum delitescit, præcipit, *Ne protrahas noctem;* sed celeriter tuâ sententiâ innocentem tuere, ne multis injuriis vexatus populus prorobustis, id est, propter potentiorum violentiam, ad te ascendant vel exposculantes, vel adversum te excitentur indignantes. Hæc quoque divi Thomæ expositio arguta & pulchra est, sed allegorica, & ut videtur, præter rem.

4. Sed jam ad veritatem propius. Sexta erit desiderium, & invidentia alienæ petenda est ex lectione Septuaginta con-
 Sexta ex- jungentium cum hac sententia extremam
 positio. LXX. partem versiculi præcedentis: Omnes, qui
 tenent fortitudinem, noli extrahere per noctem, ut
 Nicetas. ascendant populo pro eis: sed cura, ne facias indecen-
 tia. Quo Græcus Scholiastes existimat do-
 ceteri, quamvis indignitatem vitari oportere, &
 juris æquitate erga omnes utendum, in hanc sen-
 tentiam, Neque eos, qui viribus valent, affi-
 cere debes iniuriâ, ne forte noctu & clam irrum-
 pentes, hos quidem suis extrudant sedibus, pro
 illis autem alios substituant. Sed quorsum nunc
 Eliu obtrudat præceptum clementiæ erga
 potentiores, cum sæpe illi objiciant amici
 acceptionem personarum? An forte indicat
 Chaldaeos, atque Sabæos injuriis provoca-
 tos, irruptionem in Jobi res atque agros
 fecisse? ergo tyrannidem non solum in
 subditos, sed etiam in vicinos & alienos, objicere
 potuit Jobo.

Septima aliquanto simplicior: Ne no-
 Septima expositio. tu longè latèque infestes vicinos agros,
 neque irruptionem facias in alienos ter-
 minos, ut quibuldam suis sedibus pulsus,
 alios in locum illorum per vim & iniqui-
 Symmac. tatem reponas. Hoc videtur voluisse Sym-
 machi lectio: Ne cupias noctu superascendere
 LXX. populos in locum eorum. Et eodem referri pro-
 terit lectio Septuaginta: Omnes, qui tenent
 fortitudinem, noli extrahere per noctem, id est,
 Ne fueris dux multorum latronum, neque
 manu satellitum coactâ cures ascendere &
 irruere in alienos terminos. Tum etiam, Ne
 efficias, ut populi ascendant, id est, tollantur,
 excindantur abeant (nam quod ascendit, & sub-
 ducitur ab oculis, tollitur de medio, & perire
 videtur) pro eis, vel pro se, quod videtur
 redundare, id est, ne pereant ipsi, oppressi à
 robustis.

Octava ferè Hebræorum, & Hebraizan-
 tium omnium post Rab. Abraham Perusol.
 Vatabl. Tempore nocturno, quando mens tua vacua est curis,
 Pagnin. noli meditari, quomodo gentes aliqua & populi
 in Thesau. perierint, alii verò non, ne ducas noctem
 Caletan. infomnem, cur quædam Centes in aliarum
 Isidorus. sedes commigrarunt, nam hæc cogitatio
 potius relinquenda est divinæ providen-
 tiæ. Sed quorsum hac de re nunc Jobus ab
 Eliu monendus? cum potius ipse Job sem-
 per contenderit suarum ærumnarum atque
 multarum calamitatum causam in occultam
 providentiam referri debere, non in certa
 scelera, ut amici contendebant. Tum
 præterea, quoniam non lædit, imò juvat
 pietatem, si noctem in ea divinæ provi-
 dentiae consideratione traducas, quare Deus
 2. Mach. populos quosdam everterit, & ab illi ab-
 5. 19. stulerit regnum, & gentem, & locum, alii verò, in
 Joan. 4. labores & possessiones aliorum introierint, nimirum
 38. quibuldam tradidit Deus labores gentium, & labores
 Ps. 104. populorum possederunt, ut custodiant justificationes
 44. ejus, & legem ejus requirant. Rursus quibuldam
 Matt. 21. ablatum est regnum Dei, & datum est genti facienti
 43. fructus.

In nona tandem explicatione consistendum,
 ut vel ambitione & libidine dominandi in
 multos populos, vel ab invidentia alienæ
 Protrahe- felicitatis Jobum deterreat. Et ponenda
 re quid primùm est proprietas verbi protrahendi Saaph,
 propriè. quod propriè significat attrahere aerem, vel
 anhelare, & inde desiderare & astuare pro
 desiderio, quia nunc anhelamus, Job. 7. 2.
 Cervus desiderat (anhelat ad umbram, & limi-
 liter cum desiderio conjungitur Jerem. 2. 23.
 Onager in desiderio animæ suæ attraxit ventum
 amoris sui. Hoc ergo loco protrahere noctem,
 erit, desiderare nocte, aut noctem ducere
 anhelando, & desiderando, aut certe ipsam,
 noctem desiderando, ut adveniat, trahere
 & attrahere desiderio & spiritu. Ergo sen-
 sus erit: Nec nocte desideres ascendere populos,
 id est, dominari populis liberis, pro eis, id
 est, in loco ipsorum, ut legunt Rab. Levi, &
 Rab. Abraham, forte enim vicini Reguli
 se dederant Jobo, nam supra diximus fuisse
 Regem Regum. Vel, Ne tibi somnum no-
 cturnum eripiat, neque in cubili tuo te dis-

felicitaris, cum videris alios populos ascen-
 dere, & incrementum capere in suo loco.
 Il quod elucidavit Paraphrasis Tygurina;
 Ne anheles noctu, cum populi sua sede permanentes
 incrementa capiunt. R. David dixit, Anhelare Tygur.
 noctem esse, noctem trahere desiderando, expectando R. David
 mane, non sat assequor, nisi ad illud alludat,
 quod ipse Jobus dixerat cap. 24. 14. Mane
 primo consurgit homicida, interficit egenum & pauperem:
 pernoctem verò, erit quasi fur. In re incerta,
 & obscura, nihil certi habeo, quod asserere
 amplius possum: Ab eo, qui asserat, accipiam
 gratus.

XXI. Cave ne declines ad ini-
 quitatem: hanc enim cœ-
 pisti sequi post mi-
 seriam.

1. Varia expositio. Iniquitas quid proprie.
2. Incipere affert studium, & voluntatis affectum. Femininum pro neutro.
3. Inopia quid proprie, Particula Post, & Insuper.

EXhortationem, & institutionem Jobi
 hac clausula absolvit: Cave, diligenter
 observa, & te custodi. Ne declines. Proprie,
 ne aspicias, ne faciem convertas, ne pergas
 adhuc, ad iniquitatem. Vatablus restringit
 ad id, Quod illum inducere possit, ut dicat
 Deum aliquid injuste egisse. q. d. Ut iniquita-
 tem affingis Deo. Philippus. Ad desperationem
 & blasphemiam. Tygurina. Ad res nihili,
 quibus conetur Job se ex miseriis extricare. Sed
 quidem nomen originale iniquitatis, com-
 mune est ad omnem iniquitatem, cujus co-
 mes fuerit dolor & afflictio. Ego in com-
 muni accipio; Ne usque adhæreas pristinae
 vitæ sceleribus. Neque obstat id, quod sequi-
 tur.

Hanc enim cœpisti sequi. Proprie hanc elegisti,
 quam nunc denuo sequeris. Eleganter Phi-
 lippus; Sequi voluisti. Illud enim incipere,
 est adhuc velle & persequi, quasi nemo affert
 studio. Post miseriâ. Recte, quod in
 Hebræo est, Pro paupertate, & inopia, aut
 propter afflictionem, & abjectionem. Hæc n. tatem.
 omnia efferuntur nomine paupertatis. Sed il-
 lud pronomen, hanc, ambiguum est: nam
 non solum in Hebræo est communis gene-
 ris, sed Latine etiam, quoniam Hebræi neutro
 carent, licebit pro neutro accipere. q. d.
 hoc vel super hoc, Septuaginta. Super his elegisti
 ab inopia. Ergo si referatur ad declinandam
 iniquitatem, ut Græcus Scholiastes accipit.
 Super his, id est, ab ea consuetudine, quæ indigna
 sunt, facienda, sensus erit, quasi conditio-
 natus: Noli amplius peccare: quia, Si forte
 statuisti pœnitentia saluari liberari ab inopia
 & miseria, quæ te premit. Sic illud cœpisti
 aut elegisti, ad novæ vitæ institutionem refe-
 retur.

Sed præstat cum Interprete Latino, fre-
 quente cæterorum expositione, ad iniquita-
 tem referre, hanc enim, certe, suasis tibi
 inopia; non quidem ut Vatablus dixit, hoc
 accidit tibi extenuitate ingenii tui, & inopia
 mentis atque consilii: (nam vix ea significatio
 cadere potest in vocem originalem) sed:
 Miseria impatientia te adhuc non sinit bere
 de eo, & ejus Providentia, male de pristina
 tua vita, moribusque sentire, nondum flagella
 tibi effecerunt meliorem mentem: supplicio
 miser, obstinatione miserior: nam miserrim-
 um est tum animo, cum corpore miserum
 esse, & suppliciiis ingentibus ingentis quoque
 scelera denuo accumulare. quare illud, post,
 idem erit, quod super, ut vertunt Septuaginta, aut,
 insuper. nam etiam particula originalis eam
 vim habet. Diceremus nos: Peccador
 sobre miserable.

XXII. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.

1. Ex commendatione Divinae Potentiae : atque Sapientiae, spes injecta homini. Illustratus *Isaias*.
2. Excelsus active, & Elevatio Insurgere. Illustratus *Moyſes & David*.
3. Dei arx, refugium iustorum. Illustratus *Isaias*.
4. Divina legis perfectio, utilitas, aequitas alliciunt ad observationem.

Plerique existimant, hinc exordiri Elium novum orationis genus, quo probet summam Dei potentiam, & aequitatem non esse curiosius ab homine scrutandam. Sed divinae Potentiae & Sapientiae commendatione conari Elium, cogere Jobum ad meliora speranda, si suis monitis ad respiciendum audiens sit. Ecce, aderit tibi statim Deus. Quamvis enim ille te fortiter afflixerit propter legis transgressionem, non minus tamen est potens ad refarcienda omnia damna, si deinceps legis Divinae studiosum te praeberis. Similis profecto locus, ac parallelus prope modum *Isaiæ* trigesimo, versu decimo octavo. Propterea (quamvis vos afflixerit, & hosti permiserit) expectat Dominus, (anhelat, suspirat, ardentissime desiderat) ut misereatur vestri (ideo enim permittit vos laboribus frangi, ut vel laboribus fracti non reddatis vos indignos illius misericordiae.) Ideo exaltabitur parcens vobis (nimirum tam excelsus est in fortitudine sua ad salvandum & parcendum, sicut ad puniendum) quia Deus iudicii Dominus (aequissimus est, impenitentes cruciat, expectat sceleris poenitentes, recipit, sanat) beati omnes qui expectant eum, utinam tam praesto nos meliora sapiamus, atque ad illius opem anhelemus, quam ille nobis paratissimus conferet. Ergo ait Elium, Ecce Deus aequissimus paratus est te his malis solvere, si tuis sceleribus absolvi velis, expectat ille & anhelat, utinam tu, quod tui officii est, agnoscas jam tandem velisque.

LXX. Deus, *El*. Septuaginta, Fortis, potens est omnes morbi incurabilis, & status perditissimi difficultates superare. Excelsus, non solum ipse supra omnem mortalium miseriae conditionem exaltatus, sed active, erigens & exaltans, & in tuto collocans supra omnem hostium, malorumque vim. Sic ab hoc radice dicitur Deuteronomii 2. versu 36. Non fuit civitas, quae nostras fugeret manus. Proprie ex Hebraeo. Non fuit civitas, quae exaltasset se a nobis. Psalmo 19. 1. Protegat (sublevet & exaltet) te Deus Jacob. & Psalmo 18. Ab insurgentibus in me (ut superiores me sint) libera (exalta, constitue superiorem) me. Sic Deus nunc dicitur Excelsus, tum quod ipse omni malo superior sit, tum quod possit ipse hominem evehere ad statum superiorem omnibus malis, sicut scriptum est. Qui sperat in Domino, sublevabitur. & iterum: Factus est Dominus refugium (Hieronymus. Elevatio) pauperi. Sic

Prov. 29. profecto Septuaginta acceperunt hunc locum; Ps. 9. 10. Ecce fortis roborabit, quod quamvis Scholiaſtes

LXX. Græcus accipiat quasi intransitive, ut Deus roboraret quasi sese, id est, Magna vi efficiat

August. Augustinus legit: Deus consolabitur. Ex eo igitur, quod Deus & fortis sit, fortitudine & omnis miseriae immunis, pollicetur Jobo Elium fore, ut illum a miseriis evehat Deus. Sicut dicebat David Psalmo 38. versu 10. Fortitudinem meam ad te custodiam. (Scio nihil esse in me virium, quod si quæ sunt, tibi acceptas refero, & qui es omnis fortitudinis fons, & principium: meam fortitudinem, potius infirmitatem, in te conjiciam, ut illam tu

pro tuo munere perficias & confirmes) Quia Deus (fortis susceptor) meus (Hieronymus. Ex Hieron. alatio mea) es tu (in quo tuto habitabo) ideo subjungit.

In fortitudine sua. Tanquam in arce munitissima. Sicut scriptum est *Isaiæ* 33. 15. Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem. qui pro arce, 3. 713
projicit avaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum. (hæc enim vera summa est scelerum, quæ amici obijciunt Jobo. Sequitur statim promissio Dei Excelsi in fortitudine sua) Iſo in excelsis habitabit: munimenta saxorum sublimitas ejus; panis ei datus est aqua ejus sublimis sunt Regem in decore suo videbunt oculi ejus.

Id est, particeps erit Divinae felicitatis atque confors tecti & mensæ. Sed ad vocem originalem potius pertinet, ut fortitudo sit potentia, & virtus Dei potentissimi, cujus non est abbreviata manus ut salvare possit; poterit igitur mittere manum suam de alto, & extento brachio perungere usque ad fundum altissimum ærumnarum. hoc etiam capere potest lectio Septuaginta. Ecce fortis roborabit (se) in fortitudine sua, & in te liberando potentia suæ præbebit documenta certissima. Nihil enim est in Deo eximium atque Divinum, quod tibi sit illius sanctitatem imiteris, non sit futurum salutare.

Et nullus ei similis in Legislatoribus. Vel inter Doctores, vel, Nemo, sicut ille docet, præcipit, instruit hominem, nam ut supra diximus, verbum *Jarah*, commune ad pluviam, & ad doctrinam, vel legem, qua perfunditur, & excolitur animus, ad fructus bonorum operum. Vatablus existimat hanc partem connecti cum præcedente, quod inter Excelsos, & Fortes nemo tam benignus utpote qui de aliorum salute sollicitus sit, & doceat nos vitare pericula, ne pereamus. Sed amplior, & illustrior sententia, ut nunc proponat Jobo omnes Divinae doctrinae, atque legis commoditates, quibus conatur alius animum emollire ad resipiscentiam. Nemo, inquit Legislator tam justus: agnosce igitur aequitatem Divinae vindictæ atque sui supplicii, & illius virgam iustitiæ, & aequitatis supplex exescolare. Nemo tam sapiens, ut de hominibus constituat, quid in quaque Republica facto opus sit; tuæ igitur miserrimæ conditionis causam apud illum depone. Nemo tam salutaribus præceptis hominem instituit, est enim Deus docens nos utilia: huic igitur Doctore te erudiendum trade; noli aut altum sapere, neque ex tuo cerebro vitam tuam moderari. Nemo tam æquus, tamque mitis in ferendis atque exigendis legibus, non enim invenire cupit ille scelera, quæ puniat, sed egregia opera, quæ præmio afficiat, perge igitur vitam in melius commutare. Nemo tam patiens, tamque benignus admonitor, multifariam enim multisque modis nobis loquitur, irascitur, non irascitur, sed potius admonet per singulos dies. Denique nemo tam dives maximorum præmiorum, quibus cumulet suarum legum observatores. Omni igitur via atque ratione te ille ad sanctitatem invitat, atque simili profecto ratione omnibus vitæ commoditatibus propositionis Divinae legis observationem commendavit nobis David Psalmo 118. qua Elium commendat Jobo ipsum DEUM Legislatorem.

XXIII. Quis poterit scrutari vias ejus? aut quis poterit ei dicere, Operatus es iniquitatem?

1. Suprema Dei aequitatis, & iustitiæ periphrasis. Iudex superior discutiens acta inferioris. Scrutari.
2. Regia maiestatis circumloquutio.

Explicat

Suprema Dei æ-
quitate **periphras-**
is. **פפ**
Judex su-
perior **discutiens**
opera, **aut judicium**
in ferio-
rem. **tem.**

Explicat minutatim Elia, supremi Legislatoris majestatem, nunc vero incomprehensam illius æquitatem. Quis poterit scrutari? similiter Septuaginta. Quis est, qui discutiat opera ejus? quod Græci ad Divinæ Providentiæ consilia referunt. Sed quidem illud scrutari, vel discutere, pertinet ad judicem superiorem: nam in Hebræo proprie legimus; Quis visitabis super illo? id est, quis illius opera, aut judicium in judicium vocare, potest & visitans terit, & quæ ille sua sententia semel statuit, quacunque ratione aut juris moderatione corrigere? id est, quis illo major, quis incorruptior Judex.

Regiæ
majesta-
tis cir-
cumlo-
quutio.
Sen. l. i.
de Clem.
a. 5.

Cohæret secunda pars, Quis potest ei dicere, Operatus es iniquitatem? id est. Quis illius sententiæ, & judicio affingere poterit injustitiam? vel, ut ex utraque parte una integra confurgat sententia, quis post longam Divinorum operum examinationem aliquid minus æquum invenire possit, quod illi objiciat? Res sæpe prolata in hoc libro ad Divinæ Potentiæ, Sapientiæque commendationem. Ex quo etiam regiæ potestatem descripsit ille; Cujus ira nihil obstat, cujus graviore sententia ipsi, qui pereant, assentiunt, quem nemo interrogaturus est. imo si vehementius exaudivit, neque deprecaturus quidem. Vide superius cap. 22. verl. 4. & cap. 23. verl. 13. & cap. 8. verl. 3. & cap. 9. verl. 12. 13. 19. & cap. 11. 10. 92. cap. 15. 3. & ubicunque disleritur vel à Jobo, vel ab amicis de Divina Sapientia, Potentia, Æquitate.

XXIV. Memento, quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri.

1. Hebraizantium dissensio. Nexus & sententia germana. Ex confessione nostræ ignorantie, Deo & divinis operibus laus. Illustratus Salomon.
2. Opus peculiariter de creatione dictum.
3. Varia lectio. Intuendi & canendi, quæ analogia. Liber creaturarum distinctus novis Musicis invitans hominem ad canendum.
4. Prisci Poetæ quo sæculo floruerint.
5. Viri appellatio de imbecillo, & ignobili Deum esse per se notum.

1.
Dissensio
Hebrai-
zantium.
שכפ
שכפ
Pagn.
Cajet.
Vasab.
Tygar.
Regia.
Vulgar.
שכפ

Nexus &
sententia
germana.

In illo ignorandi verbo hærent Hebraizantes omnes, sequuti Septuaginta, nam vocem originalem putant reducendam ad radicem cagab, quod est, evchere, aut magnificare, aut ad radicem caga, quod est augere & crescere. Quare legunt; Memento, ut magnifices, amplifices opera Dei. Septuaginta, Memento quia magna sunt opera ejus. At verò Vulgatus forte propter codicem alium correctiorem, deducendam existimavit à radice Cagag, quod est ignorare, aut errare per ignorantiam. Quare vertit; Memento quod ignores. Sed quamvis verba longe diversa, sensus utriusque lectionis affines sunt, & in rem præsentem opportuni. Postquam enim dixit: Vias Dei non esse à nobis scrutandas, nunc subjungat, illud certum esse Dei vias esse æquissimas, & qui post Divinorum operum considerationem illis affingit aliquid injustitiæ, iniquitatisve, illa utique non solum non consideravit, sed neque leviter agnovit, imo ignorat profusus. Ergo (inquit Elia) scio te divinorum operum rationes ignorare, cum illorum æquitatem ab universis mortalibus decantatum tu solus accusas, cum de tuis ærumnis atque suppliciis aliter censes, quam postulat ratio divini operis, quod quaecunque tandem sit, cum ingenti animi reverentia & submissione excipiendum est. Convenit cum hoc illa altera lectio, Memento, quod amplifices, extollas divina opera verbis, & quod in te, est, magnifice, & præclare de illis sentias, nam si aliter loquaris, censeasve, errabis utique per supinam quandam rei clarissimæ

atque novissimæ ignorantiam. Acjam nunc facile mihi suadeo, Interpretem invenisse, atque legisse radicem, Caga quæ ad magnitudinem pertinet, sed eleganter per ignorantiam reddidisse, ut totius orationis nexum, atque sententiam, quanta maxima possent perspicuitate nobis proponeretur; Quod nemo possit vias Dei scrutari, nemo illius operum magnitudinem satis ponderare atque examinare, nemo illius judiciorum æquitatem clare perspicere, hoc non est tribuendum illius injustitiæ, aut vitio operum; sed nostræ ignorantie. Ignoramus enim, id est, perfecte non possumus assequi illius opera.

Rursus voluit Interpretes rem hanc ipsam Familiare confirmare argumento quodam sacris litteris familiari ad retundendam temeritatem, & exmanudaciam humanæ mentis: Quid mirum non festis Dei posse à te discuti Divinæ Providentiæ arcana, redarguecum alia externa & manifestiora Dei opera reigno-plane ignores? simile id argumentum Eccle. rantiam siast. undecimo, versu quinto. Quomodo ignore humanas, quæ sit via spiritus, & quomodo compingantur nam, ossa in ventre pregnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. & illud Sapientiæ nono, versu decimo sexto. Difficile estimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore, quæ autem in cælis sunt, quis investigabis? Ergo ad hominem tentantem Ignorantiam, opportune dicitur; Memento, quod na, & si- tudinem divinorum operum, multo tua in- Dei com- telligentiā superiorem agnoscas, & prædi- mendatio ces, nam ingens magnificentia divinorum operum confessio nostræ ignorantie est, & illius Hymnus, & laus nostrum infantile silentium.

Opus ejus. Creationis opera intelligunt Græci; Quæ (inquiunt) sunt mirabilia, quam Opus de vis consuetudinis visio videantur minora. Et vox creatione operis, ad creationem refertur, est enim proprie id, quod quasi labore manuum efficitur cum molestia quadam, & d. fatigatione, de Nicetas. quo diximus capite decimo super id, Manus tua fecerunt me, atque ita meteora, & alia naturæ opera minutatim enumerantur. Sed ut sententia minus stricta sit, licebit etiam operis nomine intelligere, quidquid in opere Creationis relucet, Sapientiam, Providentiam, Æquitatem, & contemperationem rerum inter se dissidentium.

De quo. Ambiguum in Hebræo, sicut in Latino, quod sit antecedens hujus relativi. Gregor. Augustinus ad Deum refert. Quem laudaverunt viri. eodemque modo Gregorius & alii Hugo. Latini. Sed cohæret profecto cum ipso opere, ut etiam sua lectione expreserunt Dionys. Septuaginta. Cecinerunt. Varia omnino apud varia le- alios lectio. Septuaginta. Magna opera ejus, tio. quorum dominati sunt viri. in exponente Nicetas: Quorum Dominatus, & imperium demandatum est hominibus, quibus actum est, Domini Tygar. namini piscibus maris, &c. Alii Hebraizantes Cajetan. Intuisti sunt, aut contemplati sunt viri. Diver- sitas nata est ex originali verbo sur, quod Intueri & cum puncto dextro in sin, significat canere, canere, ab aut intueri, id est, recta intendere, live eadem ra- vocem canendo, simulque inspicendo in li- dice cum brum rei, quæ canitur, aut simpliciter ocu- analogia. los dirigendo & figendo ad rem contemplan- dam, unde noster dixit cecinerunt, at verò Hebraizantes, intuisti sunt. Si verò scribatur per sin, cum puncto sinistro, significat dominari, live dominium exercere, unde suam lectionem hauserunt Septuaginta. Et quidem elegans est, ac virtute continet illam aliam Hebraizantium intuendi aut contemplandi: significat enim mortales ex conspectu & contemplatione creaturarum statim in divinas laudes cantandas prorupisse. Sicut Ilaías dixit capite quadragesimo, versu vigesimo sexto. Levate oculos vestros, & videte quos creavit hæc, qui educati in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocati creaturam in præ multitudine fortitudinis, & roboris, virtutisque ejus. vitati ad Non aliter Paulus Romanorum 12. 1. ait Deum canendas manifestasse invisibilia sua per ea; quæ facta sunt, Dei lau- atque des.

NID

2.

Opus de

creatione

d. etu n.

שכפ

Nicetas.

3.

Gregor.

August.

Hugo.

Dionys.

Intelm.

Varia le-

tio.

Pagn.

Regia.

Tygar.

Cajetan.

Diver-

sit.

Intueri &

canere, ab

aut intueri,

live eadem ra-

vocem canendo,

simulque inspicendo in li-

dice cum

brum rei,

aut simpliciter ocu-

analogia.

3.

Homines

ex con-

spectu

creatu-

rarum in

vitati ad

canendas

Dei lau-

atque des.

atque intelligenda & conspicienda dedisse; Sed sapientes, cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificasse, aut gratias egisse, quod omnino est non cecnisse Dei Potentiam atque Providentiam relucens in creaturis, ceteraque beneficia concessa mortalibus non prolequutos fuisse

laudibus, & exquisitis canticis. Igitur univ-
 versitas ista Creaturarum est velut liber oculis
 mortalium objectus, suis notis musicis, &
 characteribus distinctus, in quos intuentes
 & intendentes, jubemur Divinas laudes ad
 librum canere. Creaturae autem laudare & bene-
 dicere Deum dicuntur, quod mutis quasi vo-
 cibus nos invitent, atque adeo etiam docent
 Divinas laudes canere. Cantum enim etiam
 libro muto tribuimus, cum vocamus, *El libro*
de Cante. rursus canentibus nobis illi concin-
 unt. Interroga (inquit Augustinus) mundum,
 ornatum caeli, fulgorem dispositionemque siderum, &
 vide, si non sensu suo tanquam tibi respondeant, Deus
 nos fecit. igitur sic canunt viri Dei opera, cum
 intuentur & contemplantur. Nonnulli vero
 Latini cum Divo Thoma existimant dictum,
 cecinerunt, quod hoc loco significantur viri
 illi prisci Theologi atque Poetae, qui carmi-
 nibus cecinerunt Divinas laudes. Sed quidem
 res haec priscorum poetarum junior est, lon-
 geque posterior Jobi, & amicorum aetate.
 nam primus ipse Jobo poetis omnibus praeluxit.
 Vetusissimus enim fere Graecorum Poetarum
 Orpheus incidit in tempus Samson. Sicut
 etiam Musaeus, & Linus, ut ex Justino &
 Theodoro, Lactantio colligitur. Igitur
 canere nihil aliud est, quam Divinas laudes
 celebrare modis laetissimis. Quare saepe dicitur
 Deus esse nostrum canticum, ut in Hebraeo legi-
 mus Psalmo 118. versu 14. pro quo Septuaginta
 dixerunt, *Laus mea Dominus, & factus est mihi in*
salutem. id est, materia laudis, & gratiarum
 actionis pro salute concessa, & Psalmo qua-
 dragesimo secundo, versu nono. *In die mandavit*
Dominus misericordiam suam, & nocte canticum ejus,
 id est, interdum accipio beneficia, pro qui-
 bus noctu gratias illi agam. Quamquam non
 negem orationem adstrictam, & numerosam
 canendo, & gratias agendo olim a sanctissi-
 mis viris adhibitam, penes quos erat Sacra
 Poësis.

Ergo per viros, si non priscos Poetas, at
 quidem alii intelligunt Gratos & sanctos homines
 canentes & glorificantes Deum in operibus suis. quod
 videtur sumptum ex Chaldaeo legente, viros
 justos alii viros, insignesque Philosophos. Sed qui-
 dem nihil peculiare nunc affert vox viri, prae-
 ter miseriam & ignobilitatem, nam subest
 hoc loco *Onasim*, id est, miserum & ignobile
 vulgus; quicumque non modo Sapiens, sed
 de media plebe, dum a ratione, & sensu alienus
 non sit, nam eadem omnino vox statim versiculo
 sequente redditur, unusquisque, q. d. Eliu,
 Mirum est, o Job, ignorari a te, quod lippis
 ipsis uotum & perspectum est, quod vulgaribus
 canticis ab omnibus usurpatur, Dei videlicet
 majestas, potestas, providentia, nam haec omnia,
 in ipsos mortalium oculos, modo nos cecos
 sponte incurrunt: & licet invisibilia sint, at
 per ea, quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Quis
 enim ignoret quod per se notum est? eleganter
 Cyprianus; *Qua est hac summa delicti, nolle*
agnoscere, quem ignorare non possis? unus est, & ubique
diffusus est, nam, & vulgus. (hi sunt viri quos
 nominat Eliu) in multis Deum naturaliter consuevit,
 cum mens, & anima sui auctoris & principis admonetur.
 Atque similiter de his viris *Onasim*, id est, miseris
 & imbecillis hominibus loquitur in hanc ipsam
 rem Tertullianus, *Lices*, inquit, *anima carcere*
corporis pressa, lices institutionibus pravis circum-
septa, lices libidinibus & concupiscentiis evigorata,
lices falsis diis exancillata, cum tamen respicit, &
sanitatem suam patitur, & Deum nominat solum,
quia proprie verus, hic unus Deus, & bonus, &
magnus, & quod Deus dederit, omnium, vox est, ju-
dicem quoque confestetur illum, Deus videt, & Deo
commendat, & Deus mihi reddit. O testimonium anima
naturaliter Christiana! Denique pronuntians hac, non
ad Capitolium, sed ad caelum respicit. Confirma-
bitur hac virorum acceptio versu-
culo sequente.

Deum
 esse per
 se notum.
 Cyprianus
 tract. 4.
 de variet.
 Idolorum.
 Tertullianus
 in
 Apol. c.
 17.
 Naturale
 Animae
 de Deo
 testimo-
 nium,

XXV. Omnes homines vident
 eum, unusquisque intuetur
 procul.

1. Dei cognitio communis omnibus. Sapientum, & Vulgarum hominum discrimen in participatione luminis Divini.
2. Videre & intueri, quo differant. Procul, ea qua in calo sunt. Explicatus Lucas.
3. Philosophorum studium potius in Deo, quam in se cognoscendo.
4. Dei cognitio omnibus naturalis. Vulneratus homo quid.

Poterit esse superioris sententiae confirmatio,
 & expositio quaedam. Quis (inquit) est,
 si modo homo sit proprie? Adam, quamvis
 terrenus, ex primo Adamo oriundus qui non
 videat eum: alii, id est, supple opus, affixum in
 Hebraeo indifferens ad utrumque genus. Unus-
 quisque proprie, Enos, etiam miserimus quisque
 & valde imbecilli iudicii videri & intueri poterit,
 sed procul a longe; omnibus enim sunt Divina
 opera exposita ad contemplandum, & suspicien-
 dum: sed non omnibus ex aequo: Divino quippe
 luminis propinquiores sunt sapientes, & exer-
 citati in rerum Divinarum contemplatione;
 remotiores vero est media plebe homines, humana
 tantum, & sensibilia curantes, sed nemo tandem
 alicujus luminis, quo Deus, & ejus opera agnosci
 possunt, est omnino expers. Sic prior pars per-
 tinebit ad sapientes, qui dicuntur videre Deum
 peculiari ratione, nam verbum videndi hoc loco
 affert voluptatem quandam, quae ex videndo
 capitur, tum etiam solet dici de visionibus pro-
 pheticis, quae peculiari lumine contingunt Pro-
 phetis. Quasi dicat, Sapientiores contemplan-
 tur Deum, & reconditiora arcana cum summa
 voluptate: at Enos, & vilissimus quisque intuetur
 tandem. Verbum hoc vulgarius est, & vel solam
 interdum significat conversionem oculorum ad
 videndum. Sic subjungitur, procul, imperfecte,
 & subobscurum, sicut cum procul aliquid nobis
 objicitur. Eleganter Philippus, *Quamvis quis tam*
praeus sit, & frigidus, ut alienus esse videatur a Creatore,
& Deo suo, nullus tamen est, qui se abscondat
a calore ejus, & ideo unusquisque mortalium
licet de longe sentiat & intelligat Deum. Gregor. Pro-
 cul enim intueri est, non jam illum per speciem cer-
 nere, sed adhuc ex sola operum suorum admiratione
 pensare.

Tum etiam procul videtur, qui non in se ipso
 videtur, sed in creaturis, quae infinitum ab illo
 distant. Nisi forte, illud procul, vel a longe
 designet creaturas sublimiores istas, ex quibus
 Creatoris cognitio facile comparatur, videlicet
 Coelum, Siellas, Nubes, & alia meteora, quae
 procul sunt a nobis. Quare dicat, Si in ipsis
 nostris rebus, & in nobis ipsis Creatorem non
 cernimus, (est videlicet non longe ab unoquoque
 nostrum, & inventu tam facilis, ut illum possimus
 arrestare manibus, ut Paulus dixit. sic exponente
 Chrysostomo, & Oecumeno.) at saltem ex aliis
 creaturis, quae procul a nobis conspiciuntur
 Deum praesentem, & gubernantem agnoscimus.

Omne studium ponebant Philosophi, non
 in se ipsis, neque in his, quae ad illos propius
 spectabant, sed in his, quae procul erant, cognos-
 cendis, Coelo potissimum, ut eleganter
 ostendit Lactantius libro sexto, capite vige-
 simo, dum de oculorum voluptate, & specta-
 culis differit. *Aium*, inquit, *Philosophi multo esse*
praeclearius & homine dignius, Coelum potius, quam
calata intueri, & hoc pulcherrimum opus intermi-
cantibus astrorum luminibus, tamquam variis floribus
adornatum, quam picta, & ficta, & gemmis distincta mi-
rari. Sed cum diserte ad contemptum terrestrium nos
exhortati sunt, & ad caeli spectaculum excitaverunt ear-
um spectacula haec publica non contemnunt. Ex illis
unum producam Senecam, Dum oculi mei ab illo spe-
taculo, cujus insatiabiles sunt, non abducantur, dum mihi
Lunam, Solemque intueri liceat, dum ceteris inbarere
fideibus, dum oras eorum, occasus, intervalla, &
causas investigare, spectare tot per noctes Stellas mi-
cantes: dum cum his sim, & caelestibus qua homini-
fas est immiscear, quantum refert mea, quid calcem?
 Eminus

I. Dei co-
 gnitio
 commu-
 nis omni-
 bus.
 Divini
 luminis
 participa-
 tio pro-
 xima aut
 longin-
 qua.
 2. Videre &
 intueri,
 quo dif-
 ferant.
 Philo-
 sopho-
 rum
 studium
 potius in
 Deo, quam
 in se co-
 gnoscendo.
 Dei cognitio
 omnibus
 naturalis.
 Vulneratus
 homo
 quid.

Procul
 de caelo
 stibus
 dici.

Chrysostomus
 & Oecumenus
 Ab. 17.

3. Philo-
 sopho-
 rum
 contem-
 platio
 extra se
 ipsos.
 Lactantius

Seneca
 in
 consolatio-
 ne Helvidii

Sen. epist. 65. Eminus igitur, & procul pascebant oculos, & Creatorem intuebantur: multo id præstituri sapientius, si ut is ipse aliquando dixit, priora illa ago, ac tracto, & me prius scrutor, deinde hunc mundum. ex utriusque autem consideratione cognosci potest Deus, ut jam dicemus.

LXX. Neque vero est prætereunda lectio Septuag. quæ est in hanc ipsam rem exquisita, *Omnis homo videt in ipso, quicumque vulnerati sunt mortales*, vel ut Interpretes Catena explicat, *Omnis videt in seipso*, id est, interpretante Niceta, *Cunctis hominibus est insita Dei cognitio*, ut quasi naturali quodam rationis motu ex seipso Deum cognoscat, ut naturalis hoc loco indicavit Gregorius. *Omnis homo eo omnibus, ipso, quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere eum, qui se condidit, Deum esse: quem videlicet jam videre est dominationem illius ratiocinando conspiciere*: atque hoc ipsum docuit Irenæus libro secundo, capite quinto. *Ratio mentibus infixæ movet, & revelat, quoniam est unus Deus omnium Dominus*, cum ipsa quoque ratione conjungit hanc Dei cognitionem Lactantius libro primo, capite tertio. *Nemo est, qui sapiat rationemque secum putes, qui non unum Deum esse intelligat, qui & condideris omnia, & eadem, quæ condidit virtute, moderatur*. Denique ex hoc loco Philippus, Beda, in commentariis, Hieronymus capite primo ad Galatas, Gregorius Nyssenus libro octavo Philosoph. capite septimo, & fere universi Interpretes super id ad Roman. 1. *Cum cognovissent Deum, &c.* Et super id Sapientia 13. *Si tantum potuerunt scire, &c.* docent Deum, & alia ejus attributa naturali lumine cognosci.

LXX. Secundam vero partem lectionis Septuag. *Quicumque vulnerati sunt mortales*, dupliciter accipit Nicetas, vel ut sit hominum Periphrasis, *Nam omnium est vulnerari, id est, patibili, & mortali natura constare*, quare videtur hæc pars respondere Enos vuln. Enos, quod significat infirmum, & desperatæ valetudinis. At idem Symmachus Nicetas ex lectione Symmachi, *Unusquisque vulnerari aspiciens longe*, colligit secundam interpretationem vulneris, *Dei vulnerationem dici, ipsum excitationem: nam qui stimulo concitantur, excitantur vehementius, animumque magis intendunt*.

Ego tertiam etiam vulneris acceptionem affero, ut dicantur etiam ipsi hominis vulnerati Deum agnoscere, quod non tantum acceperunt nocummentum animi per peccatum, ut Deum non possint naturaliter cognoscere.

XXVI. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram; numerus annorum ejus inæstimabilis.

1. Sententia Paraphrasis. Multiplex, & Multus de re perfecta.
2. Scientia quasi bellum quoddam contra difficultates cognoscendi. Minerva armata, Chorea Philosophica, & militares.
3. Imago veri Theologi Luctatoris Jacob. Esau, ex suis peculiaribus notis, rudis & parum idoneus ad scientias. Jacob natura sua ad Theologiam idoneus. Virtutum appellatio mascula. Illustratus Moyses.
4. In bello Theologico an aliquando vincantur Deus, & Divina. Difficultates Theologicae duplicis generis. Illustrati Moyses, David, Salomon.

I. Ta (inquit Eliu) Deus se videndum præbet universis mortalibus ex suis operibus, ut nec prima ipsius opera, nedum ipsum, perfecte examinare, & comprehendere possimus: multa enim divinitatis mysteria, multa item naturæ arcana, nos latent. Hic est nexus, & sententia dilucide proposita.

LXX. Ecce. Designat id, quod sibi probandum atque Jobo persuadendum proponit Eliu, *Deus magnus, proprie, multiplex, nimium exaggeratus*. Septuag. *Multus*, id est, omnibus numeris perfectus atque omnibus perfectionibus cumulatus sicut aliquando Divina fortitudo dicitur habere multitudinem. Psalmo sexagesimo quinto, versiculo tertio. *In multitudine virtutis tuæ, id est, esse omnibus numeris perfecta*. sic Deus dicitur *multus*, aut *multiplex*, quod omnibus bonis, omnibus item bonitatis numeris plenus sit. Vide, quæ dixi.

Pineda Tom. II.

mus capite nono, versiculo quarto, numero tertio. Atque eleganter observat Græcus Scholiastes, *Cum multum tribuit Scriptura Deo significare id quod certis finibus est incircumscriptum & infinitum*.

Vincens sententiam nostram. Sua, inquit, incomprehensa magnitudine longe superat nostram intelligentiam. Quod autem in Hebræo, & sine ulla victoriæ figura, aut translatione dicitur, non cognoscemus, eleganter interpretes expressit verbo *vivendi*, tum quod Dei nomen, quod hic subest, sonat fortitudinem, quare ex verbo legerunt Septuaginta, *Ecce fortis meus, & nesciemus*. tum quod in cognoscendis rebus sublimioribus, atque difficilioribus, videamur bellum gerere cum ipsa difficultate, atque conari illam nobis subicere.

Nec enim mysterio, & ratione vacat, quasi Minervam bene armatam finxerit antiquitas prodiisse ex Jovis cerebro, Sapientia enim non est inermis, nec mollis, cum de ea scriptum sit, *Fortitudo, & decor indumentum ejus*. Virgo nimirum, virago, & fortis, æque ac speciosa. Quare quibusdam Sapientiæ amatoribus, sed mollibus, & delicatis, Sapientiam sine labore ambientibus, ac illius pulchritudinem, & conspectum, his quasi verbis; *Revertere, revertere, Sullamini, revertere, revertere, ut insueamur te*. [quis enim, quamvis delicatissimus, & à labore abhorrens, Sapientiam non amat, & natura sua scire non desiderat, stultissimus etiam. Scriptum est enim, *Excelsa stulto sapientia*: nam etiam stulti illam suspiciunt, diligunt, mirantur] his, inquam, mollibus, & delicatis amatoribus, respondet ipsa, *Quid videbis in Sullamini, nisi choreas castrorum?* quasi dicat:

Quid me delicatissimi, & effœminatissimi amatores, queritis pulchram, sed armatam virginem, sed masculam, Sponsam, sed ad labores & vigilias, atque ad bellum comparatam, & obduratam? si ad vos vultum convertam, terrebo vos, nam si pulchra, ut Luna, at terribilis sum, ut castrorum acies, nihil effœminatatum in me videbitis, exercere soleo choreas, sed Philosophicas & duras, ad numeros militares habeo choros, sed militum, & fortium, qui ad Sapientiæ certamina, & ad superandas difficultates, & sapientiæ hostes procedunt, cum methodo & ordine, non sunt mei amatores adolescentes somnolosi, sed assiduis vigiliis & lucubrationibus macerati, ad multam noctem excubantes, corda sua tradentes ad vigilandum diluculo, integras etiam noctes, non semel pervigilantes: ut strenui milites, Bona & mala in omnibus sentientes. Sapientiæ gloriam, & Sapientiæ triumphum diligentes super salutem & speciem; amatores denique victoriam difficultatum, & auditum ad quales, veram sapientiam inveniunt cum labore, quamvis species ipsa, & color vultus marcescat, atque corporis valetudo infringatur & perturbetur. Lex & Certe circumtabernaculum, & Arcam, in qua erant legistabulæ continentes veram sapientiam, & repræsentantes veræ Theologiæ imaginem, ternæ Tribus in militari custodia excubabant: à singulis lateribus, quasi oporteat verum sapientem, verumque Theologum in castris, & in excubiis semper manere.

Jacobi luctatoris in Divinorum Scientia victi & vincentis Allegoria.

*S*ed rem exemplo non obscuro commonstrabimus, producemusque veri imaginem Theologi in speciem delicati, re ipsa militis strenui, & luctatoris acerrimi. Is fuit Jacob, non solum nomine *Videns Deum*, & contemplans Divina per pugnam, luctam, nam idem est Jacob, & *Israel*, id est, *idem luctatur*, ut videat Deum, sed re ipsa utrumque perficiens; nam ex duobus illis fratribus, Esau, sicut corpore ad labores externos, & rusticationem nato, ita ingenio fuit ad sapientiam minus idoneo, cum enim fuerit totus in morem pellis bispidus, fuit quoque rudis, atque ferino ingenio, nam capilli crispi, & hirsuti denotant stolidum, & ferinos mores, itque agreste omnino ingenium, ut Polemon Atheniensis in suis naturæ signis tradidit, Tum etiam collum habuit, non minus quam manus, pilosum, collum asperum habentes rudis ingenii usqueque

X x

signorum censendi sunt. Jacob è contrario leni, id est, lævis, fuit enim proculdubio carnibus mollibus, quæ proprie ingeniosorum sunt, capillis media qualitatis, moderate flavescensibus, qui laudabiles, dociles mitisque nature sunt, & ejus qui ad felicem fortunam tendit; tum etiam manus molles levesque bono ingenio præditæ testantur: vides igitur Jacobum ad Signa ingeniosorum. Hunc Isaac parens ut ab externarum rerum sollicitudine & connubio avocaret, & ad Sapientie nuptias accenderet, Jacob vocat præcepitque ei dicens: Noli accipere conjugem de genere Chanaan, sed vade in Mesopotamiam Syria ad domum Bathuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde Sapientie uxorem. Quam rem dum acutissimus Philo tractat libro de profugis, rogat.

Bathuel Quisnam Bathuel, quisve Bathuelis domus, in quam se recipit mediator Jacob? Sic enim illum vocat. Respondet vero, Sapientiam in sacris litteris vocari Bathuel, quod nomen interpretatur, filia Dei, & recte. nam Benash, & deficiente littera Nun, Bash, est filia: Et autem est Deus, Bathuel est filia Dei, Sed quomodo (inquit Philo)

Phil. l. filia Dei, Sapientia, iure pater dici potest? An quia de profugis sapientia nomen femininum habet, naturam vero masculam? siquidem virtutes omnes habent appellationes femininas, vires autem, & actiones virorum perfectissimorum.

Vides igitur sapientiam masculam, tum etiam Jacobum sapientie studiosum, masculæ & pronubum, qui, ut sapientie studiosum decet, fuit vir simplex, (simplicitatis atque veritatis studiosus, & ab omni externarum rerum

atque sollicitudinum tumultu alienus, ut qui totus intendere deberet in rerum Divinarum contemplationem) habitans in tabernaculis, id est, domi se continens. Et quidem Hebræi per

Taberna- tabernacula, intelligunt Scholas, vel Gymnasia cula Scho publica Theologiæ, in quorum altero dicitur lae Theo- docuisse Melchisedech, in altero vero Heber, logia. quietiam ipse fuit Divinæ Sapientie Doctor. Jacob igitur auditor Sapientie, & Theologiæ. Quare eum locum legit Onkelus: Jacob erit vir integer, minister domus doctrinæ. Sed ex his duobus uter fortior, & militari virtute præstantior?

Esaune, qui cum feris bellum gerebat, utpote or Jacob Gnarus venandi, an Jacob, cui ipsa sapientia dedit an Esau, certamen forte, non cum brutis, sed cum angelis, & rebus spiritualibus & intelligibilibus: Ecce

Gen. 32. enim vir luctabatur cum eo usque mane, postquam 22.24.25 quidem mature surrexisset, mansissetque solus, in Divinarum rerum contemplatione. Quare cum Angeli, atque res spirituales objectæ illi sint, ait: Castra Dei sunt hæc: appellavit nomen loci, illius, Mahanaim, id est, castra. Hic videas Theologum, atque sapientem luctantem cum Angelo, cumque Deo, quamvis enim longe superior sit nostris viribus, at cognosci à nobis vult, tractarique manibus, apprehendi intelligentia, & cum viribus nostri ingenii colluctari.

4. Sed videmus pugnam Dei cum nostra scientia, nunc spectanda victoria, quæ adhuc videtur modo è dubia & incerta; nam Angelus, qui Deum repræsentabat, cum videret, quod eum superare non posset, dixit ad Jacob, dimitte me, quasi Jacobi viribus superatus & constrictus fugere, effugeret illius manus non posset, vincebat igitur An Jacob Jacob, veritatis, sapientieque studiosus. Superavit Confirmatur hæc victoria ipsius Angeli testimonio dicentis: Si fortis fuisti contra Deum, quanto magis contra homines prævalebis? quasi diceret Jacobum viribus mentis non solum humana, sed divina etiam sua intelligentia superasse, suæ ratiocinationi subiecisse. Cujus quoque triumphus extat apud Oseam præclarum elogium. In fortitudine sua directus est, (beneficentia lucta) cum angelo; & invaluit ad Angelum, & confortatus est. Rursus Sapientie decimo, versu duodecimo. Ideo dicitur datum esse Jacobo certamen forte, ut vinceret. Ergo in hoc certamine Victoria stat pro sapientibus.

Sed nihilominus verissimum est, cum Divina cognoscimus, à Deo vinci scientiam & intelligentiam nostram. Ut David cecinit; Mirabilis facta Hieron. est scientia tua (tui) ex (præ) me. Hieronym. Chrysost. Super me est scientia, & excelsior est. Chrysost. Extrema. Mirum in modum excedis captum meum, ratio minus eorum (quæ tu facis,) confortata est, & non potero dicere ad eam, minus dicit, quam significat; non solum non possum vincere; vincor sane, & nificans, multis partibus superor. Sed interdum tamen

videmur vincere, & superare in hoc sapientie certamine: nam, ut superius admonuimus, sunt quædam in Deo, quæ dicuntur manifesta & nota, illius, & quæ nemo etiam studiosissimus, ignorat: veritates nimium notissimæ & clarissimæ, tum etiam aliæ paulo difficiliiores, sed tamen non omnino superiores humana intelligentia; neque naturali lumine. cum his pugnat mens humana; & quamvis multo cum labore, prævalet tandem, & vincit: sunt item quædam in natura paulo abstrusiora & difficiliora cognitu, ac non nisi sapientibus permixta, intelligentia, & ratiocinatione prævalentibus. At sunt alia supra nostram intelligentiam, supraque naturale lumen, quarum difficultate & majestate facile opprimitur humana mens: Non aliter Angelus ille, qui luctabatur cum Jacob, ita suas vires attemperabat. Jacobi viribus, ut licet cum labore, tamen videretur Jacob vincere, Angelus vinci. Quod si ille vires suas omnes exerere, & toto pectore voluisse cum Jacobo pugnare, quam facile illum dejecisset, perdidisset.

Propterea in ipsa luctu & Victoria claudicat Jacob; quamvis enim pleraque cognoscimus, tamen in ea cognitione claudicamus multa cum imperfectione: ut Sapientia in hac ipsa re docet, Cogitationes (ratiocinationes. Græce, Logismi, & Sillogismi) enim mortalium timida & incerta, vacillantes. (quasi diceret, claudicantes) Propterea videbatur Jacob vincere Angelum ascendens de aurora, quod multa sit obscuritate permixta, & confusa nostra cognitio, illarum etiam quid, rerum naturalium, quæ ante nostros ipsos oculos versantur, ut Sapiens ait: Difficile aestimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt in vens, Sap. 1.16. mus cum labore.

Propterea si Jacob vincit, & aliquam tandem rerum, præsertim Divinarum, scientiam comparat superatis difficultatibus, non tam vincit viribus, quam precibus & lachrymis. Sic enim Jacob Jacob ita vincit, & tenet apprehensum Angelum, ut benedictionem ab illo efflagitet, sic vincit Deum, & angelum, ut ipsum Deum regat cum lachrymis, ut ille sinat se vinci: Flevit (inquit quam pre Oseas) & rogavit eum. nam in rerum divinarum studio quantum orationis & lachrymarum lachryposuerunt Theologi, tantum profecerunt. Sic rogatur Angelus, Victoriam ipse (ut ait Theodoretus) concessit. Tunc etiam idem Theodoretus observat, cum quævis ab Angelo, qui vocatur, non solum responso frustratus est, sed etiam oburgatur, tanquam excedens mensuram naturæ. non enim volendum, alium sapere, sed sapere ad sobrietatem. Vide quæ diximus capite vigesimo secundo, versiculo secundo, numero octavo & nono. & ubicumque de divina incomprehensibilitate, Sapientiaque oportuit differere, ostendere quæ, Deum vincere scientiam nostram. Jam de hac allegoria satis: quamvis enim non sumus fastidiosi allegoriarum sectatores, at illustres, & ab ipsa re postulatas non committendum, ut contemnamus.

Et numerus annorum ejus investigabilis.

1. Investigare quid proprie. Finis profundo. Explicatus Isaias & David.
2. Anni Dei, quid Annus unde dicatur. Mutari, pro vestiri. Illustratus Samuel & David.
3. Eternitas quale attributum: Affert etiam immensitatem perfectionis totius divinitatis: & reliquorum attributorum.

CLarius reddiderunt Sept. Infinitus, sed magis proprie Vulgatus, ex Hebræo, Non potest inquiri, non inveniri ultimus limes; non principium, finisve. Ex verbo; Non est investigatio, ut vertitur Isaiæ quadragesimo, versu vigesimo octavo, & finis, Psalmo 34. versu tertio. Unde colligo propriam significationem verbi originalis investigandi, esse perscrutari aut investigare aliquid ulque ad imum nos diceremus, hasta ballæ sue, lo, o cabo. Sic Psalmo nonagesimo quarto, versu quarto, dicuntur esse in manu Dei omnes fines terre, id est, profunditates, & quasi fundamenta, sequitur enim; & altitudines, cacumina, vertex, ipse conspicit. Et eadem voce

voce & significatione supra Jobi undecimo. *Vestigia*, (profunditates, & intimos fines) *Dei* comprehendis.

2. Pro *Annorum* autem, Nicetas testatur in aliis codicibus legi *Viarum*, atque ipse interpretatur, *judiciorum*, quæ inter nos exercet. Quo videtur respexisse Philippus, totam sententiam elucidans *Vincens scientiam nostram magnitudine scientia, & altitudine judiciorum suorum*. Quare *Dei* annos videntur intelligere ea, quæ Deus in nostris annis operatur, occultis judiciis nostra tempora disponens. Sed sensus hic nimium invitus & coactus. Quare sensus planus quem Interpres expressit, ut proponat *Dei* æternitatem, quæ quamvis sit *tota simul interminabilis vita iucunda possessio*, at nostro intelligendi, potius loquendi modo, nomine *annorum*, sæculorum, dierum explicari solet. quippe hæc, utpote, quæ mutationem afferant, & simul tota non sint, aliena à Deo sunt; nostra propria. Sic *annus* ex sua proprietate, & etymologia nomen habet à mutatione, quasi dicatur, *mutatorius*: nam affert secum novitatem unius, vetustatem alterius, quod Philosophi dicunt; *præteritum & posterius*. quare ab hac ipsa radicem dicuntur vestes, *Misnim*, nam mutantur, veterascunt, innovantur. Reg. 15. versic. 9. & *mutari* idem est quod *vestiri*. 3. Reg. 14. versic. 2. quod enim ibi dicitur, *Commuta habitum*, tantum est in Hebræo, *Commuta te*: Similiter igitur *Saim anni*, qui mutantur, quibus mensuratur natura mutabilis. Eo videntur alluisse David Psalm. 101. versic. 27. de cælorum duratione quamvis incorruptibilem, at multis mutationibus obnoxiorum, & *Dei* æternitate loquens; *ipsi peribunt* (dejicientur ab hoc statu præsentis:) *tu autem permanes*, & omnes sicut vestimentum veterascunt. (nam mensurantur annis, qui instar vestis veterascunt, iterantur & innovantur) & *velut amicum mutabis eos*: *mutabuntur*, (novo habitu; & quasi novo vestimento sumpto) *tu autem idem ipse es*, & anni tui non deficient.

7. Sed cum Eliu proponat Divinam magnitudinem explicandam, cur tantum æternitatis meminit, non etiam aliorum divinorum attributorum? An quia æternitas non solum sit peculiare aliquod attributum, quam modus quidam interminatæ perfectionis, non solum Divinæ naturæ, sed etiam divinorum omnium attributorum, ex quo necessario colligatur, atque etiam exprimitur immensitas non solum durationis, sed totius divinitatis, atque divitiarum thesaurus inexhaustus. Sciendum est ergo [ut pro Eliu, qui sane acutissimus est Theologus, hoc nunc theologice dicamus quanquam nesciam, an hoc ab omnibus Theologis animadvertum sit] *Æternitatis* nomine proprie afferri magnitudinem quandam perfectionis immensam, quæ major esse non possit; quæ ipsa minor esse non possit; nam æternitas non tantum affert potissimum carentiam principii & finis: sed, ut Boëtius dixit, *vita Beata tota simul, & perfectam possessionem*, quæ ex eo quod tota simul est, simulque perfecta, non potest mutari, diminui: quare quod æternum, & semper est eleganter Gregorius explicavit per hoc, quod est *unum esse*, & *totum simul esse*, & *nihil deesse*. Sapienter Dionysius *Æternum* explicat per *immutabile*, & *totum imparsibiliter*, rursus eodem loco *Tempus esse*, quod in mutatione versatur; *Æternitatem*; quæ eodem modo se habet.

Hinc necessario colligitur, quod æternum est, continuo illuminatæ magnitudinis & perfectionis esse, atque ita totum simul, ut nihil incrementi admittere possit. Scut autem infinitudo Divinæ naturæ non est peculiare aliquod attributum, sed quasi modus quidam Divinitatis per attributa cætera diffusus; ita sane *Æternitas* Divinæ naturæ universas illius proprietates ambit, efficitque necessario, ut simul semelque perfecta, ita etiam illius attributa æterna sint, id est, tota simul sint, semelque perfecta. Ergo cum audio *æternam Dei sapientiam*, propono mihi scientiam totam simul omnium possibilem, cui præsentia sunt simul, semelque omnia. Cum audio apud Paulum *sempiternam Dei virtutem*, intelligo potentiam simul, totamque simul, quæ non potest crescere. Cum lego apud Danielelem, *Iustitiam sempiternam*, intelligo sanctitatem, omnibus numeris, quoad esse possibile est semel perfectam. Cum sapiens nominat *lucem æternam*,

1. *Pineda Tom. II.*

intelligo immensam *lucem æternam* *vita Dei gloria*. Sap. 7. *ve ex ipsa æternitatis ratione, & immutabilitate* 26. *semel ita exaggeratam bonis omnibus, ut sit omnium bonorum aggregatione perfecta*. Atque adeo, cum *æternitatem* nominant Sacre litteræ, ut apud Isaiam quinquagesimo septimo, versiculo decimo quinto. *Excelsus, & sublimis habitans æternitatem*; ea omnia significat, quæ tum divinæ naturæ, tum reliquarum omnium perfectionum immensitas continet. Ergo sat bene, sat Theologice unica *Dei* æternitate proposita ejusdem interminatam magnitudinem proposuit Eliu, semelque absolvit, ut statim ad opera Creationis progrediatur.

XXVII. Qui aufert stillas pluviae, & effundit imbres instar gutturum.

1. Ex pluvia generatione dispensatione, argumentum Providentiæ.
2. Prima exponendi ratio. Deus puniens scelera negata pluvia. Deus habet clavem pluviae.
3. Minutiores aliæ expositiones. Nimbis, & imber quæ differant. Illustratus Nabum.
4. Expositio commodior. Deus habens in numero guttas pluviae. Auferre. Illustrati Moyses & Salomon.
5. Effundere, præclare. Aqua pluvialis an levissima & purissima. Illustratus David, & Malach.
6. Varia lectio. Pluvia, instar fumi, & caliginis.

Divinam magnitudinem atque potentiam, quam ex illius æternitate significaverat, nunc ex creaturis ostendit, primumque ex pluviae tum procreatione, tum dispensatione mirabili; in argumentum tum Potentiæ tum Providentiæ, atque beneficentiæ erga mortales, de quo diximus cap. 1. versic. 10. & 12. versic. 15. & cap. 26. versic. 8. Iterumque recurret sermo, cap. 37. versic. 36. & cap. 38. versic. 25. 26. 27. 28. 34. Quare nunc tantum, quæ hujus loci vocatione singularum propria erunt, inter quæ illud primum est.

Qui aufert stillas, &c. Valde mendosam esse illam lectionem Gregorii, quam sequitur Hugo, *Qui aufert stillas pluviae*, quasi diceret, Deum interdum subtrahere mundo stillas efficientes pluviam, cum illarum effectum prohibet; nam vera lectio in Hebræo, Græco, Latino correcto, tollit stillas, reponit, & aufert stillas, atque hanc ipsam lectionem agnovit Philippus, Hieronymus, Beda, ceterique Latini, ut jam videbimus. Ergo non dubium, quin aliquid valde mirabile circa pluviae generationem, proponat nunc Eliu; sed quid nam illud sit, incertum est apud Interpretes.

Et primo Divus Thomas, & quidam alii Latini existimant, describi siccitatem, & sterilitatem, quam Deus efficere potest, negata pluvia: deinde vero nimiam imbrum copiam, quos ille effundere potest ad diluendam, obruendamque terram, quorum utrumque ingens est Divinæ Potentiæ opus. Diximus aliquando in Theolauris Divinis contineri pluviam, cujus ipse clavem habet, tres item alias claves, ut Paraphrasis Jerosolymitana dixit Genesis trigésimo. Quatuor (inquit) claves sunt tarditæ in manu Dominatoris, quæ non sunt traditæ Angelo, nec Serapho, Chaldaeo. Clavis pluviae, de qua dicitur Deuteronomii vigésimo octavo. *Aperiet tibi Dominus thesaurum suum optimum, &c.* Vide quæ diximus capite tertio, versiculo decimo, numero primo, & capite quinto, versiculo sexto, & versiculo vigésimo, numero primo & secundo, ubi ex novem temporibus famis totum orbem pervadentis, diximus quinque potuisse numerari ante Jobum, & ab illius amicis adduci in exemplum Divinæ potentiae, sed supplicium impiorum, auferentis, id est, prohibentis, stillas pluviae.

An vero auferre pluviam, erit serenitatem post tempestatem facere? Hoc quoque non semel Sacre litteræ nobis commendant. Tobiae tertio, versiculo vigésimo secundo. Sed hoc potius ad Divinæ benignitatis, & lenitatis, quam leveritatis argumentum adducitur. An, ut significat Vatablus, quod illa commutatio pluviae post ingentem siccitatem, aut siccitatis post ingentem pluviam

1.

2. Lectio e. maculata Gregorius Hugo.

Philippus Hieron. Beda.

Prima expositio D. Thom. & latinorum. Deus habet claves pluviae, atque aliarum reconditarum.

3. Aliæ exponendi rationes.

Vatablus.

Communitio se-
renitatis sum-
cum plu-
via & vi-
cissitudo
temporis
ex Dei
Potentia.
Cajetan.
Nimbus
& imber
quod disse-
rant,
* Embia
de repen-
te espan-
tosos a-
guaceros
de gruef-
sos gote-
rones, y
haze, que
passe de
presto.

Huius rei quoque exemplum in diluvio pro-
positum fuit. Anzot Cajetan ait, illud nunc
Dei opus describit, quod pluviae crassa deficiant, &
Potentia, quod huiusmodi pluviae praecupent multos homines
Cajetan. in agris, & in itinere: Nimbium voluit Cajetan
Nimbus dicere; quem efficiunt grandiores guttae;
& imber minores vero & crebriores imbrem. Nim-
quo disse-
rant, eademque ipsa aufert, & dissipat, sicut dixit
* Embia Nahum. 1. 8. loquens de calamitatibus à Deo
de repen-
te espan-
tosos a-
guaceros
de gruef-
sos gote-
rones, y
haze, que
passe de
presto.

4. Ultima & germana exponen-
di ratio. Deus ha-
bens in numera-
to guttas plu-
viae.
LXX.
Chrysof.
Verbum
auferendi
pertinens
ad nume-
rum.
* Daldes
futarea
por quem
ta, y noles
dos con-
teis nade.
E thesau-
ris juris
Deus cer-
to nume-
ro res dis-
pensans.

Ad tandem dicitur Deus auferre stillas pluviae,
quod Deus habeat in numero singulas guttas.
stillantes; Hoc profecto non solum potentiae,
sed sapientiae atque Providentiae mirabilis est,
quod pluviam certa ratione, certa que mensura,
& numero guttarum temperet, & mortalibus
largiatur. Hæc exponendi ratio mihi arridet,
quam haurio ex lectione Sept. Numerabiles
autem ei stillae. ubi eleganter Chrysostomus;
Scientiam, & Providentiam narrat; necura moderatum,
sed certa numeratione temperatum imbrem demittit.
Confirmari vero ex ipso originali verbo, auferent
di Garagh, quod videtur ad numerum, sive ad
numerandi rationem pertinere, estque proprie
auferre subtrahendo, & imminuendo ex aliquo
numero; quare auferre guttas, erat subducendo,
subtrahendo, & auferendo numerare, quod
nos dicemus, Tr. sacando y contando. Eam vim
habere videtur Exod. 5. vers. 8. Mensuram late-
rum imponetis, * Nec minuetis, (verbum auferendi,
nihilex eo numero subducetis; nullam partem
numeri consueti) quidquam. Tum etiam perti-
net ad rem certæ mensuræ, & numeri, quando
ex illa aliquid subtrahitur, & vertitur, Fraudari
Num. 9. 7. & Minui de hereditate, Num. 36. 3. &
auferre, de certo & præscripto mandatorum
numero, Deut. 4. vers. 2. Si igitur hoc loco
ea ratione, qua dicitur Deus habere thesauros
nivis, pluviae, grandinis, dicitur nunc ex immen-
sitate illa pluviae, & nunc augere, nunc minuere
numerus, prout terræ, & mortalibus expedire
videri. Res fere eadem, quæ ab Eliu, à Salomone
prædicata Prov. 8. v. 28. Aether (proprie
nubes) firmabat sursum, & librabat) ut in numero
& mensura influant in terram) fontes (scaturi-
gines illas cœlestes) aquarum. Adeunda omni-
no, quæ diximus ad id, cap. 26. vers. 8. Qui
ligas aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter
deorsum.

Et effundit. In Hebræo & Græco, pluraliter.
Septuaginta; Effunduntur ad pluviam in nube. Sed
proprie ex Hebræo active; Effundunt, supple,
Cœli distillant, colabunt. Non solum illam mi-
rabilem artem percolandi guttatim aquam vide-
tur proponere Eliu, sed etiam aquæ pluvialis
puritatem & purgationem quandam, qualem
habere solent percolari liquores. Sic sane
Galenus agens de ponderibus & mensuris;
Aquam pluviam, utpote purgatissimam & de-
fecatissimam: vult esse justam omnium liquo-
rum mensuram: tum etiam alibi, cum Hippo-
crate, esse levissimam, limpidissimam, atque tenuissimam

quoniam ea in re contrarius sit Plinius lib. 36.
cap. 3. censens aquam pluviam neque levissimam,
neque non sordidissimam, at nunc adhibenda fides
Medicis, si non quoad usum, & potum aque plu-
vialis, at saltem quoad splendorem rei in speciem
purgatissimæ. Ergo verbum illud effundendi,
idem est quod purgare, aut defæcare liquorem
seu purgatum, & defæcatum reddere, unde
dicitur Malach. 3. vers. 3. Colabit) Sept. sicut
in nostro loco, Fundet) eos, quasi aurum, & quasi
argentum, id est, fundendo expurgabit, aut

* Limpio
acrisol, de mundando tota sententia. Psalm. 11. 7.
acrisolado * Purgatum terra, (id est, in fundibulo testaceo)
Hieron. purgatum (Hieronymus, colatum) sepulchrum.

Sic cœli salutarem imbrum nubibus excolatum
& perpuratum effundunt, ad instar gurgitum, P. o-
prie ad instar fontis. nam nubes, pluviae fontes dici
possunt manantes aqua; Sicut & Prov. 8. v. 28.
vox eadem, quæ fons veretur Genes. 2. vers. 6.
Fons ascendebat de terra, quod alii vaporem, aut nube-
culam vertunt. Sicut etiam hoc loco Hebrai-
zantes: Effundunt pluviam ad vaporem, sed incom-
moda constructio, nam potius è converso ele-
vantur vapores ad pluviam: nisi significetur
uniam pluviam esse materiam alterius, nam per-
funditur terra ad vapores iterum subministran-
dos. Paulo commodius Tygurina. Effundunt
pluviam ex vapore coacta.

Omnium optime Interpres: præpositionem
illam Ad, indicatam articulo Lamed, elucidavit,
Ad instar gurgitis, vel fontis, aut instar vaporis, vel
instar fumi, nam hæc omnia significare potest vox
originalis, Cum pluit enim, conferta pluvia,
vapore, & fumo, totus iste aer completi videtur,
& ut Plinius dixit: Terra propter vapores fumidam
exhalat caliginem.

XXXIII. Qui de nubibus fluunt quæ prætexunt cuncta de- super.

1. Nubes, & cœlum à tenuitate nominata. Vicissitudines
temporum cur vocentur antiquitates.
2. Prætexere, Stillare, Pinguedo, ros cœli. Illustratus
David.
3. Mirum nube tenuissima prohiberi lumina cœ-
lestia.

Perstat in pluviae, imo in divinae potentiae
descriptione. Gurgites illi fluunt, stillant de
nubibus. Vox originalis tenuitatem, aut
comminationem sonat, quare dicitur de pulvere
minutissimo, Pl. 17. 11. & de minutissimo ra-
mento æris, quod potest hærere bilanci, & dicitur
Momentum statera, Isaia 40. 15. tandem dicitur de
nubibus, aut aether, propter tenuitatem, Pl. 17. 12.
& 36. 6. Pl. 67. 35. Pl. 77. 18. Pl. 78. 23. Prov.
3. 20. & 8. 28. Tum etiam de cœlo, propter
tenuitatem, id est, Diaphaneitatem, expertem
omnis terrenæ crassitudinis, & opacitatis,
Psalm. 89. 7. Job. 38. 37. Quare alii hic legunt.
fluent de cœlo, ex alio. Symmachus. Ex aethere.
Sed illud valde peculiare, quod Septuag. legunt;
Fluent antiquitate, quod exponit Nicetas, Guttas
fluentes, vetustates nominavit, quoniam à prisca id fit
temporibus. Forte antiquitates nominantur,
quod eximium divinae potentiae opus sit, non
semel, & iterum, sed semper has rerum atque
temporum vicissitudines efficere, ut quotan-
nis pluat, æstuet, hymescat, autumnescat, & quem
semel tenuit mundus ordinem ab antiquo
eundem semper retineat, potens enim Deus
est & semel efficere, & semper tueri, con-
servare.

Quæ prætexunt cuncta desuper. Paulo diversa
lectio in Græco, & Hebræo. Septuaginta non
longe ab originali; Obumbraverunt nubes super
innumerabili homine. Augustinus; Tenebrosas
super homines plurimos. Alii; Stillabunt, irrorabunt.
Certe vox originalis vertitur fere semper ab
Interprete, plueret, aut stillaret, Isaia 45. 8. & Repleri
uberitate, id est, defluere, aut irrorari fecunditate
pluvia, Pl. 64. 12. quod Hieronymus dixit,
Vestigia tua roborabuntur pinguedine, nam ros, &
pluvia, quæ sunt cœlestis pinguedo, vestigia
sunt divinae potentiae atque providentiae verti-
tur etiam rore contrescere, aut in rore contrescere,
Prov. 3. 10. Nunc interpretis imitatus Septuag.
quoniam sermo erat de divina potentia, per-
terefacientem mortales, & ut proponeret aliquid
diversum à parte præcedente, retulit rem ad
nubes tenebrosas, quibus mundus inferior
solet interdum ad pavorem usque & animi
angustias obsideri. Sicut ait David in eandem
rem, Tenebrosa aqua in nubibus arsit.

Vox autem, quæ vertitur ab interprete cuncta,
ab aliis, plurimi homines, potest quidem ad verbi-
ascere, quare dicit; Stillabunt, tenebrosas
prætexent multum, valde, ut magna aliqua
tempestas videatur nunc describi ad argu-
mentum divinae potentiae. Quo respicit lectio
Septuaginta Complutensium, quam retinet
Catena Græcorum; Obumbraverunt nubes
omnes.

Mirum, cœlestia lumina obsecrari tenuissimis nubibus. *Plinius.* indicibilibus tonitruiis, quod sit mirabile, cœlestia lumina à tenuissimis, & levissimis nubeculis obsecrari, & prohiberi possit: cuius mirabilitatis diserte meminit Plinius lib. 2. c. 42. *Densitas nubium Solem obumbrant, perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.* Tota enim aquæ moles translucida est, at nubecula parva, & tenuissima.

XXIX. Si voluerit extendere nubes, quasi tentorium suum.

XXX. Et fulgurare lumine suo de super, cardines quoque maris operiet.

1. Nubium extensio quæ. Multiplices nubium differentia.
2. Nubes ex natura rara, densatur in pluviam Tempestatis.
3. Nubes quiescens aut mota, & agitata quid significant. Explicatus Moys.
4. Cœlum Tabernaculum Dei. Nubes illius tentorium militare. Nubibus multipliciter ille utitur.
5. Nubibus representata Dei fortitudo. Illustrati Moyses, & Ecclesiasticus.
6. Varia expositio. Arcus Cœlestis nuntiat pluvias. Prognosticum ex vario nubium cum Sole concursu.
7. Latine lectionis defensio. Res, & Dileth, confusæ à Septuaginta.
8. Cardines, aut radices maris, quæ. Extremitas terræ promari.

1.
PN

Pergit in amplificatione divinæ potentiae, & descriptione tempestatis. Sic incipiunt Hebræa à particula, *Apha*, insuper præterea, quanto magis. Si volueris extendere nubes. Proprie ex Hebræo. Si intelliges extensionem nubium, vel ut alii legunt, dispersionem, aut divisionem, hæc enim sunt velut expansio quædam, & afferuntur verbo *Pharas*, cum dextro puncto in *sin*, at cum puncto sinistro potissimum significatur extensio. Nam quod Titelmanus interpretatur extendere, id est, rarefacere, & dissipare ad inducendam serenitatem, coactum est, & alienum à tempestate, quæ hic describitur. Suppositum autem huius sententiæ cum in Hebræo non exprimitur, Cajetanus, Vatablus, Tygurina, Steuchus post Rab. Gerson, existimant esse hominem, quare dicet, nunquid homo poterit satis intelligere divisiones, aut differentias nubium, & rerum aliarum diversissimarum, quæ in nubibus, & cum nubibus generantur? nam aliæ grandinant, aliæ ningunt, tonant aliæ, aliæ fulgurant, fulmiant, quædam sunt evanidæ, & infœcundæ, ventos aliæ, aliæ imbres generant, quædam concipiunt lucem, quædam pariunt tenebras, imo & aliquando simul cum pluvia pepererunt carnes, pisces, arbores. Variæ quoque nubium imagines, ut Plinius; Nam varietates colorum, figurarumque in illis cernuntur, prout admixtus ignis superat, aut vincitur. Varia & certa Prognostica ex nubium motu, colore, situ, & loco, conjunctione, dispersione, errore, candore, magnitudine, parvitate, magni, & mirabile naturæ opus, & extensum, divinum, varium, multiplex. Quis ergo, inquit Elius, intelliget divisiones, dispersiones differentias nubium.

Tuelm.

Cajetan,
Vatab.
Tygur.
Eugub.
R. Gerson
Nubium
multiplex
differentia.

Plin. li. 2.
c. 26.

2.
Nubes est
rara, &
expensa.

Nicetas.

Plin. l. 18.
cap. 35.

Sed multo melius cum Græcis, & Latinis, ut non tam imbecillitas, & ignorantia humana, quam divina potentia, atque sapientia proponatur, non tam in multiplici differentia nubium, quam in expansione, & amplitudine illarum, quanquam etiam proprium nubis sit esse dispersam, expansam, divisam, si enim cogatur, & concresecat, solvitur in pluviam, & tandem nubes est, quamdiu dispersa, & extensa est. Græcus autem Scholiastes existimat, nunc proponi id, quod admirabilitatem faciet quemadmodum post pusillam nubem conspectam, concretionem nubium cœlum contegatur universum, & quidem id quoque observatum est ab scrutatoribus naturæ, & à Plinio inter Prognostica tempestatum, indicatum. Cœlo, (inquit) quamvis sereno, nubecula quamvis parva ventum procellosum dabit. Id quod Eliazus Pineda Tom. II.

quoque notandum præcipit Gezi ex re ipsa naturali tum Dei potentiam, tum pluviam imminuentem colligendam, 3. Regum 18. 44. postquam enim apparuit nubecula parva, quasi vestigium stantis iominis. Ecce cœli contenebrati sunt, nubes, ventus, & facta est pluvia grandis. dedit enim quamvis parva prognoserenno cœlo, ventum procellosum, miraculose sticum quidem, tunc illa coacta, sed postquam coacta nubes fuit, naturale procellæ signum, sequitur ex parvula, causis naturalibus jam motis à Deo. Quam ipsam rem tanquam consuetum concitandæ tempestatis signum, Eurybates Clytemnestræ narrat.

*Exigua nubes sordido crescens globo
Nisidum cadentis inquinat Phœbi iubar.*

Sed hæc Nicetæ expositio nimis angusta est, extendenda igitur ad nubes, quæ mirabiliter extenduntur in modum tabernaculi concamerati. ita ut videatur Deus in suis thesauris habere nubes complicatas, cum serenat, at verò cum voluerit pluvie, expandit, & explicat.

Septuaginta nescio quid peculiare indicant? Si consisterit extensio nubis, quasi dicat. Si steterint immotæ nubes, est enim sua etiam peculiaris vis, & significatio nubibus consistentibus, nam si in cacuminibus montium nubes confident, hyemabis, ut scribit Plinius; Si in vallibus sederint, serenitatem promittunt. Sicut è contrario etiam cum feruntur cœlo sereno, ventos prænuntiant, & Deuter. 33. 26. Magnificencia eius discurrunt nubes, cum moventur enim, & agitantur ventis, divinæ maiestatis nuntia perferre videntur.

Quasi tentorium suum. In Hebræo Sonitus tentorii sui, live, collisio, aut commotio, ut significantur tonitrua, & eruptiones fulminum cum ingenti fragore. Sed quidem originalis vox significat proprie sonitum, & commotionem tempestatis, aut aquarum, quare interpretes nihil peculiare in sonitu agnovit. Græcus, Scholiastes, tabernaculo nomine, cœlum intelligit, hoc enim sæpe dicitur in Scripturis, Dei sedes & tabernaculum. Sequitur Steuchus, imo & divus Thomas, Nicolaus, Dionysius intelligunt nubes extendi instar tentorii quia instar cœli, quod est Dei tentorium, solet totum Hemisphærium obducere nubibus. Vel, quia nubibus, tanquam tentorio cœlum contegatur, in quo Deus residet.

Sed multo congruentius, ut ipsæ nubes appellantur Dei tentorium, in quibus ille, quamvis inaspectabilis, se præsentem exhibeat. Sunt autem nubes valde opportuna, quibus divina maiestas vel ad gloriam suæ potentiae, vel ad mortalium terrorem familiariter utatur. Sunt illæ Dei arcus, quem intendit, dum fulmina, multæ lapides, grandinem jaculatur in terras, Sap. 5. 11. uti explicuimus supra, c. 6. v. 4. n. 2. Sunt eadem ues & Dei iudicis Subsellia, nam venies cum potestate translati, & maiestate in nubibus; Lucæ 21. 27. Dan. 7. 13. De quo diximus, cap. 13. v. 11. n. 5. & c. 26. v. 10. Deus multum ejusdem Regium vehiculum, quo ad nos descendit Exod. 19. 9. & 34. 5. & 40. 34. nu. 12. 5. utens nubes. Deut. 31. Psal. 103. 3. 15. Sunt Dei Regalis, & b. bus, gloriola sedes Exod. 15. 10, Exod. 40. 38. Num. 19. 1. 10. 34. Eccles. 24. 7. Eccles. 14. 14. Apoc. 14. 14. Mat. 17. 14. 15. 16. Sunt Stragulum Throni Dei, sup. cap. 26. 5. verl. 10. Sunt Dei amictus, Exod. 24. 15. & cap. 40. 35. 1. Paralip. 5. 13. Job. 22. 14. Psal. 92. 2. Isa. 45. 8 ubi precantur Sancti, Ut nubes pluant iustum, vide licet, ut Deum invisibilem, qui in nubibus delitescit, jam tandem nobis exhibeant visibilem humana carne concretum, instar pluvie quæ ex nube carne concrevit, Jerem. 3. 45. Ezech. 10. 34. Nubes Apoc. 10. 1. Nunc tandem dicuntur nubes ita esse tabernaculum Dei amictus, ut sint Tabernaculum militare fixum in sublimi aere, intra quod se continet summus Imperator Deus, dimicaturus cum mortali- bus. Idemque postea cecinit David Psal. 17. 13. In circuitu eius, tabernaculum ejus, tenebrosa aque in nubibus aeris. Adeunda omnino, quæ in hanc ipsam rem diximus, cap. 9. verl. 8. super id. Qui extendit cœlos solus, ubi hanc allegoriam promovimus.

Nunc tantum hanc esse pulcherrimam nubium commendationem, quod non solum Regalis Throni magnificentiam, sed etiam militaris

3.
LXX.

Nubes
quiescens in
montium
cacumi-
nibus plu-
viam li-
gnificant,
Plin. lib.
18. c. 35.

4.
Varia
lect.

PNW
Cœlum
Dei ten-
torium.

Nicetas.
Eugub.
D. Thom.
Nicolaus.
Dionys.

Nubes Dei

tentoriū.

Sunt

Nubium

illæ Dei

arcus,

quem intendit,

dum fulmina,

multæ ap-

pellatio-

ut explicuimus supra,

c. 6. v. 4. n. 2.

Sunt eadem ues &

Dei iudicis

Subsellia,

nam venies cum potestate transla-

tati, & maiestate in nubibus;

Lucæ 21. 27. Dan. 7. 13.

De quo diximus, cap. 13. v. 11. n. 5. & c. 26. v. 10.

Deus multum ejusdem Regium vehiculum,

quo ad nos

descendit Exod. 19. 9. & 34. 5. & 40. 34. nu. 12. 5. utens nubes.

Deut. 31. Psal. 103. 3. 15. Sunt Dei Regalis, & b. bus,

gloriola sedes Exod. 15. 10, Exod. 40. 38. Num. 19. 1. 10. 34. Eccles. 24. 7. Eccles. 14. 14. Apoc. 14. 14. Mat. 17. 14. 15. 16. Sunt Stragulum Throni Dei, sup. cap. 26. 5. verl. 10. Sunt Dei amictus, Exod. 24. 15. & cap. 40. 35. 1. Paralip. 5. 13. Job. 22. 14. Psal. 92. 2. Isa. 45. 8 ubi precantur Sancti, Ut nubes pluant iustum, vide licet, ut Deum invisibilem, qui in nubibus delitescit, jam tandem nobis exhibeant visibilem humana carne concretum, instar pluvie quæ ex nube carne concrevit, Jerem. 3. 45. Ezech. 10. 34. Nubes Apoc. 10. 1. Nunc tandem dicuntur nubes ita esse tabernaculum Dei amictus, ut sint Tabernaculum militare fixum in sublimi aere, intra quod se continet summus Imperator Deus, dimicaturus cum mortali- bus. Idemque postea cecinit David Psal. 17. 13. In circuitu eius, tabernaculum ejus, tenebrosa aque in nubibus aeris. Adeunda omnino, quæ in hanc ipsam rem diximus, cap. 9. verl. 8. super id. Qui extendit cœlos solus, ubi hanc allegoriam promovimus.

taberna- taris tabernaculi supremi Imperatoris terrificam
culum speciem, & fortitudinem representent, sicut
Præpo- scriptum est. *Magnificencia ejus* (quod Regium
nentis Im est) & *virtus ejus* (quod imperatorium, &
peratoris, militare) in nubibus, & rursus Deuter. 33. 27.

Ascensor (inequitans) *Cæli*, *auxiliator tuus* (prop-
Deut. 33. ter ea non solum magna potentia, sed magna
26. etiam celeritate accurret ad ferendam opportu-
nam opem suis justis, nam) *Magnificencia ejus*

Hypallage *discurrunt nubes*. per hypallagem, *Nubibus*
discurrunt magnificencia ejus. Vides igitur, & mag-
nificenciam Regalem, & Imperatoriam virtutem
exerceri in nubibus. Conjunxit quoque illa
duo Ecclesiasticus, c. 43. *In magnitudine sua posuit*
nubes quod proprie ex Græco legitur; In magni-
tudine sua confortavit nubes. Sed dicendum forte
non nihil inferius, cap. 40. vers. 1.

6. *Et fulgurare desuper*. Sententia in Hebræo
Varia ex- minus stricta, ut quæ non de fulgure, sed de lumine
positio. in univsum agat, quare ex verbo legitur.
Totelm. *Spargis*, aut *extendis desuper lumen suum*. Quod
quidam referunt ad serenitatem, quam Deus
potest mirabiliter facere post tempestatem,
extendendo, id est, rarefaciendo nubes, & rursus
per illas jam attenuatas spargendo desuper Solis
radios quorum lumine compleantur sublunaria
etiam ulque ad ipsas maris radices, & profundita-

Symmach. tes. Cum hoc facit lectio Symmachi; & ex-
Augustin. pandis super eam lumen suum. Augustinus, *Ecce*
fundis super omnia lumen suum. Sed non cohæret

Vatablus, hoc cum descriptione tempestatis. Vatablus,
quod doceat modum quo nubes generantur,
nimirum extendendo radios solares super mare,
& eliciendo vapores, ii enim, qui è mari exci-
tantur, propria sunt pluviae materia, ut ipse

Aristotel. Aristoteles docet i. Meteor. Sed hic non tam de
generatione aut materia futurae pluviae, quam de
ipsa jam pluvia, & tempestate coacta sermo est.

Cajetan. Alii, quod cum nubes ex parte inferiori atræ
sint, at ex superiori illuminantur à Sole. Sed
quid ea collustratio nubium, quam non videmus
afferret nobis spectandum, & admirandum.

Nicetas. Quarto Nicetas in Catena legens, *Super ipsum*
extendis latitiam, testatur quoque alia exempla-

Arcus cœ- ria, pro, *latitiam*, habere *Arcum*, ipse intelligen-
lestis. dum vult de Arcu cœlesti, qui sit ex percussu
cœlestis luminis in nunc rorida, cujus aspectus
est jucundissimus mortalibus propter divinum
promissum de non perdenda iterum terra elu-
vione, & cohærebit quidem hic sensus cum
tempestate, quæ hætenus descripta est, nam solet

Iris præ- Iris pluvias ultiores prænunciare, ut docent
nuntians Philosophi. Quare mirabile est tempore plu-
pluvias. vioso nimium tristi, & impedito repente exila-
rari mortales Iridis conspectu super omnia me-
teora pulcherrimæ nam;

Virg. 4. *Mille trabas varios adverso Sole colores.*

Æn. *Nuntia Junonis varios induas colores.*

Ovid. 1.

Met.

Huic exponendi rationi nihil magnum habeo
quod objiciam, quam non videri bene congru-
entem cum ipsa tempestate, nam hæc tunc, cum
apparet Iris mitescit, & serenat.

Nubium Quarto ergo, significare ne voluerit Eliu
cum Sole mirabiles in tempestatis generatione, & præ-
concur- tiatione nubium cum Sole concursus, accessus
rentium recessus? Nam si nubes Solem circumcludant,
prognos- quanto minus luminis reliquerint, tanto turbidior
ticum. tempestas erit. Si in exortu rubescant, maxima
Plin. 18. ostendetur tempestas. Si Sol in exortu longe radios per
cap. 35. nubes porrigit, & medius erit inanis, pluviam signi-
ficabit. Denique quid in tempestate sapienti-
bus naturæ scrutatoribus, non significant nubes
desuper resperse lumine? At his omnibus expo-
sitionibus, commune illud vitium est, quod cum
secunda parte de *radicibus montium oporiscendis* non
cohæret.

7. Sed tandem præluxit reliquis omnibus in-
Latini in- terpretationibus lectio simul, & interpreta-
terpretis tio Interpretis Latini, qui *lumen* hoc ad ful-
defensio & gurationem, & fulminationem retulit,
elucidatio quippe mirabile est, *coruscantibus nubium rimis*,
accensum spiritum elidi scintillantibus fulgebris.

Plin. 1. 2. Dixi peculiaris quædam de fulguribus, &
cap. 43. fulminibus supra capite 28. supra id versu 13.
Obstetricante manu ejus eductus est coluber tortuosus.
Unde, quæ ad hanc rem pertinent, pe-
tenda.

Nunc tantum indicanda lectio Sept. Vaticana, LXX
nam pro lumine, aut fulgure, habent: *Edo & radi-*
ces maris contextis, reliquerunt profecto vocem
Hebræam, & dixerunt, *Edo*, quali *Oro*; *Or* enim
Hebræis lumen est. Frequenter autem propter
similitudinem, *Res*, & *Daleth*, alterum pro altero
supposuerunt Sept. quod hic quoque contingit,
nili forte legerunt, *Ed*, (quod certius existimo)
indeque dixerunt, *Edo*, quod est *nubes*, vapor, afo-
flectio, ut supra diximus, statimque explicabimus

Cardines quoque maris operiet. Proprie sunt in Cardinum
Hebræo, *Radices maris*. Quæ sint autem *radices* & radic
maris, quibus incumbat nubium operculum, maris va
maris, quibus incumbat nubium operculum, maris va
varia interpretio. Vatablus intelligit *superficiem* ria inter
maris, quam appellat *radicem* propter *fluctus vagos*, pretatio,
qui in diversa scinduntur more radices. Quis hoc Nicetas,

sibi persuadeat? Nicetas ait, significari funda-
mentum maris operis, id est, occulta fuisse, cum nemo
intelligat, à quonam mare porsetur, Divus Tho D. Thom.
mas & Nicolaus, *Extremities maris*, nam vi- Nicolaus,
detur mare intra nubes inclusum. Dionysius, Dionys.
Littora, ad quæ interdum pertingunt, cœlestes Astucia,

nubes. Alii, extremas maris profunditates, quæ
cœlestis luminis participes sunt. Alii per *radices*
maris, totum ipsum mare radicibus, quod dicatur
operiri nubibus, quod cœlesti lumine percussum,
nubium similitudinem repræsentet. Sed quam Montes

longe hæc absunt à tempestate? Illud proximius, cur maris
quod montes dicantur *radices maris*, quibus magna radices,
ex parte vis maris, & fluctuum incumbere, & aliud

videtur, & in illis revolv. Operiuntur igitur nubi-
bus isti cardines in ingentibus tempestatibus,
fluctibus maris concitatissimis asperguntur,
cœlitus quoque tanguntur fulminibus, & co-
ruscant fulgoribus. Sed illud tandem, quod

radices, & cardines maris, sint montes, ratione jam
indicata, qua ratione Jonas demersus conquere-
batur, sed ad extrema montium descendisse, & terra

vestibus (montibus ipsis, quibus à terra arcetur
mare) conclusum. bus tem-
pestatibus,

Operiuntur vero nubibus ad ingentis tempestatis
significationem: Sic observat Plinius inter alia
tempestatum Prognostica, *Nubes in cacuminibus* Plinius,
montium confidentes. Illud tandem non ineptum, & dicum

quod *radices maris*, & ut noster dixit *cardines*, maris do-
sint extremities maris: rursus hæc pro ipso nea expo-
nari ponantur, nam mare tanquam extremo suo,

termino terra limitatur. Sic appellat David *Extremi-*
maris extrema, Pl. 13. 8. 9. *extremities terra* sunt tas terræ
ipsum mare, à quo dicitur Deus vocare, aut pro mari,

elevare nubes, Jerem. 10. 13. & cap. 51. 16. Pl. 134.

7. Quod ipsum exponitur Amos 5. 8. *Vocat*
aquas maris. Ait igitur, Cum Deus nubes elevet

è mari, rursus ad mare redeunt, & nubibus, plu-
viisque in illud influentibus, instauratur, & re-
novatur, quod ablatum illi per vapores
fuerat.

XXXI. Per hæc enim judicat populos,
& dat escas multis morta-
libus.

1. Deus cum ratione dispensans tempestates. Judicare,
in bonum, & in malum.

2. Deus nubibus tanquam è Tribunalis judicans. Mi-
nistri adstantes venti fulmina. Illustratus Eccle-
siasticus.

JAM hæc omnia, quæ de Divinæ potentia effe-
ctis disseruit Eliu ad suam rem applicat, id est, Deus

non solum ad proponendam Dei majestatem, ratione
& potentiam, sed etiam ad justitiam, & pro-
judicio videntiam. Per hæc pluvias, nubes, tonitrua, efficiens

fulmina tempestates denique horrificas, & per
alia id genus naturæ opera, judicat, curat, pro-
spicit, ostendit se judicare, curare, mortalium

res: judicio, & ratione cum hominibus age-
re, rationem exigere. Videntur hæc omnia bonum,
claudi in originali verbo *judicandi*. Sed cohærebit

utraq; sententiæ pars, si ex partibus oppositis
componatur. Ergo judicare erit condemnare
supplicio, & poena afficere, ut etiam Nicetas

interpretatur. Hic (inquit) *rebus quosdam suppli-* Cohæren-
cio, quosdam vero premio, & beneficiis afficit. Impios tior inter-
itaque obruit pluvia, grandine, pruina, gelu exu- pretatio,
rit, tonitruo terreat, fulmine exanimat: At his ip- Nicetas,

sis rebus, locupletat probos viros, *Dans tempora* Judicare
fructifera; Implens cibo, & latitia corda eorum; in malum
Implens,

14. *Implens*, inquam, atque etiam cumulans, quod enim hic dicitur *multis mortalibus*, in H. bræo est, *ad multitudinem*, sive ad copiam, & abundantiam, sive, ut Symmachus dixit, *Præbebit escam copiosam*.

2. *Deus* est nubibus tanquam è tribunali judicans. *Pf. 133. 3.* *Theodor.* Deum esse super nubes indicat, illas providentia subesse.

Quare cum nubes sint subsellia Dei judicantis, ut nuper dicebamus, eleganter nunc subjungitur, tunc vel maxime, cum Deus se præsentem exhibet in nubibus, cum pluit, tonat, fulminat, *judicare populos*. Cumque è nubibus jus dicit, & sententiam pronuntiat, adsunt statim judicii, sententiæque exequendæ administri, venti, fulgura, & fulmina. Sicut ait David; *Qui ponis nubem ascensum tuum*, quo, ut inquit Theodor. doretus, *providentiam ubique penetrantem declaravit, qui enim stat supra ventos, & nubes, utilitatem aut incommoditatem, quæ hinc producitur, opportune largitur, & statim: Facis Angelos suos spiritus, ministros tuos ignem urentem*. Divini enim judicii, atque sententiæ venti, & fulmina, perlatores, & exequutores sunt. Ideo apud Ecclesiasticum, 43. 3. dicitur, *Impeto suo acceleravit nivem*, (urget enim mortales Deus immixtis pruinis, imperat, instatque nivi, ut descendat ad homines) & *accelerat corrumpationem judicii sui*, fulgura etiam cum ingenti celeritate illius mandat, & sententiam perferunt, sunt enim ministri judicii sui: nam per hæc judicat populos, propterea aperti sunt thesauri, & evolaverunt nebula, sicut aves, videntur, inquit, nubes ad nutum divinum paratæ, ut cum primum imperavit, non aliter accelerent gradum, quam aves è carceribus emissæ; nam hæc etiam, præsertim columba, ut aliquando diximus, Regum & Imperatorum mandata, & nuntia perferebant. Sic sane, & nubes, & nebula, & meteora, quæ cum mandatis ad nos è superna regione mittit Deus.

XXXII. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei, ut rursus adveniat.

XXXIII. Annuntiat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, & ad eam possit ascendere.

1. *Sententiæ obscuritas. Variæ lectio.*
2. *Quatuor interpretandi rationes Meteorologica.*
3. *Quinta, & sexta expositio moralis. Lux præmium, Tenebræ, supplicium.*
4. *Beatitudo, Lux. Illustratus Ecclesiasticus. Lux divina gloriæ symbolum, discernit justos ab improbis.*
5. *In unica Solis luce continetur ferme universitas creaturarum. Solis elogium. Ad divinam lucem omnia reduci.*
6. *Deus in corpore luminoso apparens Moyfi. Illustratus Ezechiel.*

Locus hic illustris sane est, non tam lumine, & claritate, quam obscuritate, & tenebris, & quod in rebus obscuris accidit, multis scatet, sed incertis interpretationibus. Quas neque inutiliter colligemus, neque facile optimam eligemus: incerta enim omnino est illa germana, & simplex. Ergo lectori tres interpretandi rationes Meteorologicas proponemus; Physicam & naturalem unam, duas Tropologicas, Anagogicam unam. Cum vero Tropologiam, aut Anagogiam nomino, materiam tantum nomino, non discrimen à sensu literali, nam proculdubio primus, & literalis sensus inter has omnes explicationes delitescit.

Proponenda primum, sed leviter Hebræa, & Græca lectio, non valde à Latina discrepantes, sed quibus tanquam fundamentis aliorum interpretationes erigantur. Sit igitur ex Hebræo, *super manus, aut super nubes operuit lucem, & præcipit super eam occurrenti, aut, rursus advenienti. Annuntiabit super eam amico possessionem, ad ascendendum*. harum vero lectionum post enarratas interpretationem sententias, rationem singulatim reddemus inferius. Eadem fere est Græca, sed nonnihil variata constructione; *In manibus concepit lumen, & mandavit de ea in occurrenti. Annuntiabit de eo amicum suum. Dominus possessio, & de injunctio.*

Prima igitur interpretandi ratio, ut adhuc in materia Meteorologica nubifera versetur, & hac quasi clausula muniatur totam de nubibus orationem, tantæ Deus potentia est, ut ratio *Manibus*, virtute, potentia *abscondat*, operiat, & contegat lucem Solis, & maximum illum, & splendidissimum ignem quasi opposita, & offusa nube obscurer, & involvat: rursus pro sua potentia, & præcepto disjiciat nubes; & redivivum restituat Solem mundo, atque luce ipsa faciat spem suis amicis, & providentia suæ cultoribus fore, ut tum ex opportuno imbre, tum ex luminis efficientia, & salutare calore fruges coalescant, foveantur, & proveniant in magna ubertate, sicque ipsi ad uberrimorum fructuum & bonorum possessionem pervenire possint. Cohæret hæc exponendi ratio, cum illo judicio supplicii, & præmii, quod præcedente versiculo propositum est.

Secundo, Vatabl. Tygurin. & aliorum, qui hos frequenter imitantur, ut res hæc pertineat ad generationem fulminum, nam non videbatur res tam mirabilis contemnenda in descriptione tempestatis. Tygurin. *Nubibus includit exhalationem igneam, eique præcipit, ut venias contra occurrentem vaporem, nuntiasque illi sociæ ejus, quod indignetur vapori ascendenti.* Datur videlicet more poetico persona his rebus inanimatis, nubibus, vapori, exhalationi, fulmini, tonitruo, & fragori nubium scissarum, totaque res fulminum repræsentatur sub translatione duorum fortissimorum ducum prælium committentium, in hanc sententiam; Auctor naturæ *abscondit lucem, id est, educit calorem, & vaporem siccum, & calidum, unde sunt fulgura; & claudit sub nube: tunc Deus præcipit, ut ei vapori occurrat alia exhalatio frigida, & impellatur, donec inflammata rumpat nubem.* Sic videtur exhalatio calida, annuntiare amico, id est, confortare sese, quasi ingenti voce postulans opem, & indignari, quasi ascendens, & nitens adversus exhalationem humidam, ut illam superet. Hæc fere mens Vatabl.

Tertia, Cajetani Meteorologica quoque, sed non de fulmine, verum adhuc de nubium generatione, & conglomeratione, nubibus quippe imperat Deus, tanquam obsequentissimis famulis, ad heri sui præceptum in aliquem præscriptum locum sibi obviam concurrentibus, in hunc videlicet modum: Cum nubibus *abscondit* & occultat lucem Solis, præcipit uni nubi, ut adveniens obviam alteri, adhæreat priori, & sic nuntiat nubes una alteri sociæ simili advenienti possessionem, & acquisitionem fieri vaporum ascendentium, & conrescentium ad locum, ubi nubes generantur: sic nubes nubem advocat, & invitat, ad ascensum in *Espera*, ac secum videntur vapores excitatos evehere.

Quarta interpretatio est Græcorum, ut sermo sit de dierum, ac noctium vicissitudine; Postquam enim noctu lumen occultavit, quasi opposita manu, *præcipit Soli, & diei, ut advenias*, aut præcipit nocti, ut occurrat Soli cadenti, quarum rerum sublimium, quæ divinæ & voluntari, & potestati, tanquam propria, & peculiaris *possessio subjecta sunt, cognitionem amicis suis imperiatur.*

Si vero referamus non jam ad rem Meteorologicam, & Physicam, sed ad id, quod proxime præcesserat divinæ justitiæ, & providentiæ laudem, *per hæc enim judicat populos, & tres idem alii sensus conficiuntur à Latinis.* Ergo quinto Deus in manibus nostris, id est, propter nostra opera, si prava sint, abscondit lucem Deus, & cæli serenam faciem mortalibus eripit, noxios perpetuosque imbres, & sævas tempestates emittit. Quæ de re suos amicos admonet, ut sibi occurrant, & obviam adveniant orando, ut placatio fiat, & serenum post tempestatem faciat: lucemque, cujus ipse est ditissimus, impertiatur mortalibus, cujus obtinendi spem ipse suis amicis non dubiam facit.

Sexto, Deus supremus arbiter humanarum rerum in manibus suis, & in sua virtute, & providentia lucem, præmiaque continet piorum, tum etiam improborum supplicia. Si manum aperiat, bona, lucemque jucundissimam elargitur, sic comprimat, *abscondit lucem*, bonaque omnia eripit.

XXXII. In manibus, &c.

XXXIII. Annuntiat, &c.

7. Germana lectio.

8. Nomen manus, & nubis an ab eadem radice. Illustratus Samuel, Moyses, & Jeremias.

9. Advenire quid proprie.

10. Varia constructio. Græcorum interpretatio. Societas & fraternitas tributa rebus inanimatis.

11. Vulgari defensio. Non semper Nasus pro ira.

7. **J**AM nunc ad singularia hujus sententiæ, & varietatem lectionum, atque vocum accedendum, quæ varietati interpretationum aditum patefecerunt amplissimum. In manibus. Mirabilis est illa Gregorii lectio. Immanibus abscondit lucem: Immanes (inquit) sunt, qui se elatis cogitationibus extollunt: sed his immanibus lux absconditur, quia superbientibus veritatis cognitio denegatur. Contraxit eandem lectionis maculam, Nicolaus & Hugo, præterea nemo, nam illam agnoscunt omnes, quæ est præ manibus, & quam Græci cum Latinis habent.

8. At Hebræi manus non inveniunt; nubes tantum, vident discrimen ex eo natum quod Caph, quæ est vola manus, & per Synecdochen tota ipsa manus, volunt etiam nubem significare, sed qua analogiæ ratione, nunc quæramus. Caphaph, quidem est curvare, aut incurvare, inde Caph, manus, vel pugillus, aut vola, & curvatura manus. tum etiam planta pedis, aut media illa pars. vertitur ab Interprete Latino manus, pugillus, vestigium, Hebræi ergo volunt nubem præsertim parvulam habere similitudinem volæ manus, quare & volunt lumi pro nube: sicut dictum est 3. Reg. 18. 44. Nubecula parva, quasi vestigium hominis. Quod ex Hebræe potest legi indifferenter ad manum vel pedem, quasi vola hominis. Sed hæc analogia non usque quaque vera est, cum non semper tempestas, aut pluvia, initium fumant ex nubecula parva, neque videantur nubes curvitatē manus aut pedis humani præsentare.

Confirmare tamen secundo nititur Pagninus hanc manus, & nubes analogiam ex illo Exod. 33. Protegam te dextera mea, donec transeam. Ubi perinde id esse putat, ac si dixisset: protegam te nube mea quod non videtur ab eo loco. Nam si corporali specie transurus erat Deus coram Moysē, qua ratione deberet dextera sua tegere, illius faciem? ergo opportunius videbatur, ut opposita nube prohiberet conspectum & speciem corporis luminosi transeuntis. Sed esto dicamus illam Dei dexteram, fuisse nubem aliquam Dei potentia effectam, ut Abulenſis aſſerit eo loco quæſt. 19. non ideo conſequitur, ut nomen originale manus, ſignificare debeat, aut poſſit nubem; ſed tantum dexteram, aut manum, id eſt, quicquid Dei virtute, & potentia mirabiliter efficitur.

Tertio ubi legimus Thren. 3. verſ. 14. Levemus corda noſtra cum manibus. Hebræi legunt, Levemus corda noſtra ad nubes. Sed incommode, & invite, Ergo illa eſt vera, & germana lectio, in manibus. Quod vero Regia hoc loco legit, Super devexa operuit lucem. videtur reſpexiſſe ad ſuperiorem faciem nubium convexam, quæ lumen Solis excipit, eademque illud nobis occultat. Sed quidem radix, Caphah, nihil niſi curvum, aut concavum ſignificat, devexum, aut declive nunquam.

Es præcipit ei, ut rursus adveniat. Proprie ex verbo legitur in Hebræo: Præcipit ſuper eam in obvianti. ſive ut Septuaginta. Incurrenti à verbo Pagagh, quod eſt occurrere, & obviare, & ad Orationem ſolet pertinere; ut indicavimus in quinta Interpretatione: tum etiam ad contrarietatem & reſiſtentiam rerum contra ſe mutuo pugnantium, quod reſpiciebat ſecunda Vatabli expoſitio: atq; idipſum indicavit Auguſtini lectio: Mandavit de Auguſt. eo in contrariam.

Annuntiat de ea amico ſuo. Hebræa constructio varia indifferens eſt varias etiam Latinas constructiones. Annuntias amice, vel annuntias amicus, vel ſocius, &c. vel cum Sept. Annuntiabit de eo amicum ſuum. Sed prima constructio, quam Latinus Interpres elegit, congruentior eſt, & Hebraizantibus nonnullis probata, ut Cajetano. Quod vero illæ res inanimatæ dicantur amicæ, & ſociæ inter ſe, non eſt præter conſuetudinem Scripturarum; nam res ſimiles, & compares vocare ſolent non ſolum amicas, aut ſocias, ſed etiam ſorores; ut cortinæ, quæ conſociabantur, id eſt, neceſſebantur, Exod. 26. 3. Quare non repugnat, quod vapor diceretur amicus, & ſocius alterius vaporis; & nubes comparis ſocia, atque adeo ſoror, ut volebat tertia Cajetani interpretatio.

At illud valde arduum, & difficile, quod nitebatur ſecunda Vatabli interpretatio, velle amicitiam conſtituere inter nubem, & fulgur, atque exhalationem fulminarem: quæ non magis coibunt in unam ſocietatem, quam ignis, & aqua.

Sed duplex præterea non prætermittendus ſenſus indicatur à Græco Scholiaſte. Prior, ut cum interrogatione legimus, in hanc ſententiam: Nunquid de hujus rei effectione aut cum altero deliberat Deus, aut vero communicat? vel ut Chryſoſtomus ait: Nunquid Deus de ſua poſſeſſione cum aliquo communicavit, de ratione quæma. Immodum exardeſcat. & animadvertat in facinorofos? Poſterior, qui cum Septuaginta, & Symmacho & cum noſtra lectione convenit, ut aſſerat, Deum harum rerum cognitionem ſuis amicis impartiri.

Quod poſſeſſio ejus ſit, & ad eam poſſit aſcendere. Quia in Hebræo ex verbo habetur: Poſſeſſio, vel, acquiſitio faciei aut naſi, exiſtimant pertinere ad indignationem, & excandefcentiam, quæ facie proditur, & naſo fumat. quare Symmachus legit: Zelus de injuſticia: quod Chryſoſtomus interpretatur Dei excandefcentiam, & animadverſionem in injuſtos, aut etiam, quod Deus, Annuntiabit amicis ſuis, ut illius Sapientia poſſeſſionem, non item quæ injuſta ſunt, conſequantur. Auguſtinus interpretatur, Dei poſſeſſionem contra eos, qui aſcendere nituntur. Alii Hebraizantes, quod indignetur, vel irascat exhalatio calida contra vaporem aſcendentem. Sed in ſententia, & verbis tanta obſcuritate ambiguis, potuit ſumere Interpres illam primam vocem per ſe; ut ſit id, quod Deus annuntiat; poſſeſſio, ſupple mea eſt lux, quam abſcondo, quam proſero. rursus vocem aliam naſi, aut faciei, non ſumpſit metaphorice, pro ira, & indignatione, facies ſed proprie pro facie, & parte anteriore, proprie verſus quam progredimur; quare dixit ad eam aſcendere, nquaſi facie ad illam converſa; quod & ſententiam habet congruentem, & ſenſum ſublimem; ut in ultima exponendi ratione oſtendimus.

LXX. Advenire yld

Rebus inanimatis tributa amicitia, & fraternitas, Cortinæ ſorores appellatæ Cajet. Vatab.

10. Duplex Græcorum expositio.

Chryſoſt.

II.

Nasus non ſemper ad iram. Symmaco Chryſoſt.

Auguſt.

Vatab.

Tygur.

Nasus, &c.

facies

proprie

signorum censendi sunt. Jacob è contrario leni, id est, lævis, fuit enim proculdubio carnibus mollibus, quæ proprie ingeniosorum sunt, capillis mediæ qualitatis, moderate flavescens, qui laudabilis, docilis, mitisque naturæ sunt, & ejus qui ad felicem fortunam tendit; tum etiam manus molles levesque bono ingenio præditæ testantur: vides igitur Jacobum ad Signa ingeniosorum studia natum. Hunc Isaac parens ut ab externarum rerum sollicitudine & connubio avocaret, & ad Sapientiae nuptias accenderet, Jacob vocat præcepitque ei dicens: Noli accipere conjugem de genere Chanaan, sed vade in Mesopotamiam Syria, ad domum Bathuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde Sapientiae uxorem. Quam rem dum acutissimus Philo tractat libro de profugis, rogat.

Bathuel Quisnam Bathuel, quisve Bathuelis domus, in quam se recipit mediator Jacob? Sic enim illum tatur filia vocat. Respondet vero, Sapientiam in sacris litteris vocari Bathuel, quod nomen interpretatur,

Gen. 28. filia Dei, & recte. nam Benath, & deficiente littera Nun, Bath, est filia: Et autem est Deus, Bathuel est filia Dei, sed quomodo (inquit Philo)

Philo l. filia Dei, Sapientia, jure pater dici potest? An quia de profug. sapientia nomen femininum habet, naturam vero masculam? siquidem virtutes omnes habent appellationes femininas, vires autem, & actiones virorum pervirtutum fecissimorum. Vides igitur sapientiam masculam, tum etiam Jacobum sapientiae studiosum, masculæ & pronubum, qui, ut sapientiae studiosum decet, fuit vir simplex, (simplicitatis atque veritatis studiosus, & ab omni externarum rerum atque sollicitudinum tumultu alienus, ut qui totus intendere deberet in rerum Divinarum contemplationem) habitans in tabernaculis, id est,

Nicolaus. Taberna- tabernacula, intelligunt Scholas, vel Gymnasia cula Scho publica Theologiae, in quorum altero dicitur lae Theo- docuisse Melchisedech, in altero vero Heber, logia. quietiam ipse fuit Divinae Sapientiae Doctor.

Jacob igitur auditor Sapientiae & Theologiae. Quare eum locum legit Onkelus: Jacob erit vir integer, minister domus doctrinae. Sed ex his duobus uter fortior, & militari virtute præstantior?

Uti forti- Esau, qui cum feris bellum gerebat, utpote or Jacob Gnarus venandi, an Jacob, cui ipsa sapientia dedit an Esau, certamen forte, non cum brutis, sed cum angelis, & rebus spiritualibus & intelligibilibus: Ecce

Gen. 32. enim vir luctabatur cum eo usque mane, postquam 22.24.25 quidem mature surrexisset, mansissetque solus, in Divinarum rerum contemplatione. Quare cum Angeli, atque res spirituales objectæ illi sint, ait: Castra Dei sunt hæc: appellavi nomen loci, illius, Mahanaim, id est, castra. Hic videas Theologum, atque sapientem luctantem cum Angelo, cumque Deo, quamvis enim longe superior sit nostris viribus, at cognosci à nobis vult, tractarique manibus, apprehendi intelligentia, & cum viribus nostri ingenii colluctari.

4. Sed videmus pugnam Dei cum nostra scientia, nunc spectanda victoria, quæ adhuc videtur modo è dubia & incerta; nam Angelus, qui Deum Theolo- repræsentabat, cum videres, quod eum superare non go inter- posset, dixit ad Jacob, dimitte me, quasi Jacobi dum vin- viribus superatus & constrictus fugere, effuge- catur. reve illius manus non posset, vincebat igitur An Jacob Jacob, veritatis, sapientiaeque studiosus.

superave- Confirmatur hæc victoria ipsius Angeli testi- rit Ange- monio dicentis: Si fortis fuisti contra Deum, lum, quanto magis contra homines prævalebis? quasi diceret Jacobum viribus mentis non solum humana, sed divina etiam sua intelligentia superasse, suæ ratiocinationi subjecisse. Cujus quoque triumphi extat apud Oseam præclarum

Of. 12.3. elogium. In fortitudine sua directus est, (bene illi cessit lucta) cum angelo; & invaluit ad Angelum, & 4. confortatus est. Rursus Sapientiae decimo, versu 12. duodecimo. Ideo dicitur datum esse Jacobo certamen forte, ut vinceret. Ergo in hoc certamine

Deus vin- Victoria stat pro sapientibus. cens sci- Sed nihilominus verissimum est, cum Divina entiam sci- cognoscimus, à Deo vinci scientiam & intelligen- nostiam nostram. Ut David cecinit; Mirabilis facta Hieron. est scientia tua (tui) ex (præ) me. Hieronym. Chrysost. Super me est scientia, & excelsior est. Chrysost. Extrema- Mirum in modum excedis capsum meum, ratio tio minus eorum (quæ tu facis,) confortata est, & non potero dicens ad eam, minus dicit, quam significat; non quam sig- solum non possum vincere; vincor sane, & nificans, multis partibus superor. Sed interdum tamen

videmur vincere, & superare in hoc sapientiae Quæ de certamine: nam, ut superius admonuimus, sunt Deo di- quædam in Deo, quæ dicuntur manifesta & nota, cunctur, & illius, & quæ nemo etiam studiosissimus, cognos- cunctur, in- ignorat: veritates nimium notissimæ & clarissi- cunctur, in- mæ, tum etiam aliæ paulo difficiliiores, sed multipli- differen- tiam, supraque naturale lumen, quarum diffi- cultate & majestate facile opprimitur humana mens: Non aliter Angelus ille, qui luctabatur Angelus, cum Jacob, ita suas vires attemperabat. Jacobi luctans viribus, ut licet cum labore, tamen videretur cum Ja- Jacob vincere, Angelus vinci. Quod si ille vires covo quo suas omnes exerere, & toto pectore voluisse cum modo vi- Jacobo pugnare, quam facile illum dejecisset, detur vin- perdidisset.

Propterea in ipsa luctu & Victoria claudicat Cur in ip- Jacob; quamvis enim pleraque cognoscamus, sa victoria tamen in ea cognitione claudicamus multa cum claudicat imperfectione: ut Sapientia in hac ipsa re docet; Jacobus, Cogitationes (ratiocinationes. Græce, Logismi, Gen. 32. & Sillogismi) enim mortalium similes & incerte 26, vacillantes. (quasi diceret, claudicantes) Propte. Jacob

rea videbatur Jacob vincere Angelum ascenden- vincens de aurora, quod multa sit obscuritate permitta, in aurora & confusa nostra cognitio, illarum etiam quid, rerum naturalium, quæ ante nostros ipsos oculos versantur, ut Sapiens ait: Difficile aestima-

mus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt iuvent, Sap. 1.6. mus cum labore.

Propterea si Jacob vincit, & aliquam tandem rerum, præsertim Divinarum, scientiam com- parat superatis difficultatibus, non tam vincit viribus, quam precibus & lachrymis. Sic enim Jacob

Jacob ita vincit, & tenet apprehensum Ange- vincens lum, ut benedictionem ab illo efflagitet, sic vin- non t. 29. cit Deum, & angelum, ut ipsum Deum regat cum viribus, lachrymis, ut ille sinat se vinci: Flevit (inquit quam pre- Oseas) & rogavit eum. nam in rerum divinarum cibis, & studio quantum orationis & lachrymarum lachry- posuerunt Theologi, tantum profecerunt. mis.

Sic rogatur Angelus, Victoriam ipse (ut ait Theo- Ose. 12.4. doretus) concessit. Tunc etiam idem Theodo- Theodor. retus observat, cum quævisset ab Angelo, qui voca- 4. 91. in retur, non solum responso frustratus est, sed etiam objur- Gen. gatur, tanquam excedens metas naturæ. non enim volendum, alium sapere, sed sapere ad sobrietatem. Rom. 12.

Vide quæ diximus capite vigesimo secundo, 3. versiculo secundo, numero octavo & nono. & ubicumque de divina incomprehensibilitate, Sapientiaque oportuit differere, ostendere quæ, Deum vincere scientiam nostram. Jam de hac allegoria satis: quamvis enim non sumus fastidiosi allegoriarum sectatores, at illustres, & ab ipsa re postulas non committendum, ut contem- namus.

Et numerus annorum ejus in- vestigabilis.

1. Investigare quid proprie. Finis pro fundo. Ex- plicatus Isaïas & David.

6. Anni Dei, quid Annus unde dicatur. Mutari, pro- vestiri. Illustratus Samuel & David.

7. Aternitas quale attributum: Afferri etiam immensi- tatem perfectionis totius divinitatis; & reliquorum attributorum.

CLarius reddiderunt Sept. Infinitus, sed magis proprie Vulgatus, ex Hebræo, Non potest inquiri, non inveniri ultimus limes; non principium, finisve. Ex verbo; Non est in-

vestigatio, ut vertitur Isaïæ quadragesimo, 3. versu vigesimo octavo, & finis, Psalmo 344. scrutari, versu tertio. Unde colligo propriam significa- tionem verbi originalis investigandi, esse perscru- tari aut investigare aliquid usque ad imum; nos diceremus, Hasta ballarte suelo, lo, o cabo. Sic Psalmo nonagesimo quarto, versu quarto, dicuntur esse

In manu Dei omnes fines terra, id est, profunditates, & quasi fundamenta, sequitur enim; & altitudi- nes, cacumina, vertex, ipse conficitur. Et eadem voce

Deus quo modo è dubia & incerta; nam Angelus, qui Deum Theolo- repræsentabat, cum videres, quod eum superare non go inter- posset, dixit ad Jacob, dimitte me, quasi Jacobi dum vin- viribus superatus & constrictus fugere, effuge- catur. reve illius manus non posset, vincebat igitur An Jacob Jacob, veritatis, sapientiaeque studiosus.

superave- Confirmatur hæc victoria ipsius Angeli testi- rit Ange- monio dicentis: Si fortis fuisti contra Deum, lum, quanto magis contra homines prævalebis? quasi diceret Jacobum viribus mentis non solum humana, sed divina etiam sua intelligentia superasse, suæ ratiocinationi subjecisse. Cujus quoque triumphi extat apud Oseam præclarum

Of. 12.3. elogium. In fortitudine sua directus est, (bene illi cessit lucta) cum angelo; & invaluit ad Angelum, & 4. confortatus est. Rursus Sapientiae decimo, versu 12. duodecimo. Ideo dicitur datum esse Jacobo cer-

tamen forte, ut vinceret. Ergo in hoc certamine

Deus vin- Victoria stat pro sapientibus. cens sci- Sed nihilominus verissimum est, cum Divina entiam sci- cognoscimus, à Deo vinci scientiam & intelligen- nostiam nostram. Ut David cecinit; Mirabilis facta Hieron. est scientia tua (tui) ex (præ) me. Hieronym. Chrysost. Super me est scientia, & excelsior est. Chrysost. Extrema- Mirum in modum excedis capsum meum, ratio tio minus eorum (quæ tu facis,) confortata est, & non potero dicens ad eam, minus dicit, quam significat; non quam sig- solum non possum vincere; vincor sane, & nificans, multis partibus superor. Sed interdum tamen

videmur vincere, & superare in hoc sapientiae Quæ de certamine: nam, ut superius admonuimus, sunt Deo di- quædam in Deo, quæ dicuntur manifesta & nota, cunctur, & illius, & quæ nemo etiam studiosissimus, cognos- cunctur, in- ignorat: veritates nimium notissimæ & clarissi- cunctur, in- mæ, tum etiam aliæ paulo difficiliiores, sed multipli- differen- tiam, supraque naturale lumen, quarum diffi- cultate & majestate facile opprimitur humana mens: Non aliter Angelus ille, qui luctabatur Angelus, cum Jacob, ita suas vires attemperabat. Jacobi luctans viribus, ut licet cum labore, tamen videretur cum Ja- Jacob vincere, Angelus vinci. Quod si ille vires covo quo suas omnes exerere, & toto pectore voluisse cum modo vi- Jacobo pugnare, quam facile illum dejecisset, detur vin- perdidisset.

Propterea in ipsa luctu & Victoria claudicat Cur in ip- Jacob; quamvis enim pleraque cognoscamus, sa victoria tamen in ea cognitione claudicamus multa cum claudicat imperfectione: ut Sapientia in hac ipsa re docet; Jacobus, Cogitationes (ratiocinationes. Græce, Logismi, Gen. 32. & Sillogismi) enim mortalium similes & incerte 26, vacillantes. (quasi diceret, claudicantes) Propte. Jacob

rea videbatur Jacob vincere Angelum ascenden- vincens de aurora, quod multa sit obscuritate permitta, in aurora & confusa nostra cognitio, illarum etiam quid, rerum naturalium, quæ ante nostros ipsos oculos versantur, ut Sapiens ait: Difficile aestima-

mus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt iuvent, Sap. 1.6. mus cum labore.

Propterea si Jacob vincit, & aliquam tandem rerum, præsertim Divinarum, scientiam com- parat superatis difficultatibus, non tam vincit viribus, quam precibus & lachrymis. Sic enim Jacob

Jacob ita vincit, & tenet apprehensum Ange- vincens lum, ut benedictionem ab illo efflagitet, sic vin- non t. 29. cit Deum, & angelum, ut ipsum Deum regat cum viribus, lachrymis, ut ille sinat se vinci: Flevit (inquit quam pre- Oseas) & rogavit eum. nam in rerum divinarum cibis, & studio quantum orationis & lachrymarum lachry- posuerunt Theologi, tantum profecerunt. mis.

Sic rogatur Angelus, Victoriam ipse (ut ait Theo- Ose. 12.4. doretus) concessit. Tunc etiam idem Theodo- Theodor. retus observat, cum quævisset ab Angelo, qui voca- 4. 91. in retur, non solum responso frustratus est, sed etiam objur- Gen. gatur, tanquam excedens metas naturæ. non enim volendum, alium sapere, sed sapere ad sobrietatem. Rom. 12.

Vide quæ diximus capite vigesimo secundo, 3. versiculo secundo, numero octavo & nono. & ubicumque de divina incomprehensibilitate, Sapientiaque oportuit differere, ostendere quæ, Deum vincere scientiam nostram. Jam de hac allegoria satis: quamvis enim non sumus fastidiosi allegoriarum sectatores, at illustres, & ab ipsa re postulas non committendum, ut contem- namus.

Et numerus annorum ejus in- vestigabilis.

1. Investigare quid proprie. Finis pro fundo. Ex- plicatus Isaïas & David.

6. Anni Dei, quid Annus unde dicatur. Mutari, pro- vestiri. Illustratus Samuel & David.

7. Aternitas quale attributum: Afferri etiam immensi- tatem perfectionis totius divinitatis; & reliquorum attributorum.

CLarius reddiderunt Sept. Infinitus, sed magis proprie Vulgatus, ex Hebræo, Non potest inquiri, non inveniri ultimus limes; non principium, finisve. Ex verbo; Non est in-

vestigatio, ut vertitur Isaïæ quadragesimo, 3. versu vigesimo octavo, & finis, Psalmo 344. scrutari, versu tertio. Unde colligo propriam significa- tionem verbi originalis investigandi, esse perscru- tari aut investigare aliquid usque ad imum; nos diceremus, Hasta ballarte suelo, lo, o cabo. Sic Psalmo nonagesimo quarto, versu quarto, dicuntur esse

In manu Dei omnes fines terra, id est, profunditates, & quasi fundamenta, sequitur enim; & altitudi- nes, cacumina, vertex, ipse conficitur. Et eadem voce

voce & significatione supra Jobi undecimo. *Vestigia*, (profunditates, & intimos fines) *Dei* comprehendis.

2. Pro *Annorum* autem, Nicetas testatur in aliis codicibus legi *Viarum*, atque ipse interpretatur, *judiciorum*, quæ inter nos exercet. Quo videtur respexisse Philippus, totam sententiam elucidans *Vincens scientiam nostram magnitudine scientia, & altitudine judiciorum suorum*. Quare *Dei* annos videntur intelligere ea, quæ Deus in nostris annis operatur, occultis judiciis nostra tempora disponens. Sed sensus hic nimium invitus & coactus. Quare sensus planus quem Interpres expressit, ut proponat *Dei* æternitatem, quæ quamvis sit *tota simul interminabilis vitæ iucunda possessio*, at nostro intelligendi, potius loquendi modo, nomine *annorum*, sæculorum, dierum explicari solet. quippe hæc, utpote, quæ mutationem afferant, & simul tota non sint, aliena à Deo sunt; nostra propria. Sic *annus* ex sua proprietate, & etymologia nomen habet à mutatione, quasi dicatur, *mutatorius*: nam affert secum novitatem unius, vetustatem alterius, quod Philosophi dicunt *3 prius & posterius*. quare ab hac ipsa radicem dicuntur vestes, *Mishim*, nam mutantur, veterascunt, innovantur. Reg. 15. versic. 9. & mutari idem est quod vestiri. 3. Reg. 14. versic. 2. quod enim ibi dicitur, *Commuta habitum*, tantum est in Hebræo, *Commuta te*: Similiter igitur *Saim anni*, qui mutantur, quibus mensuratur natura mutabilis. Eo videntur alluisse David Psalm. 101. versic. 27. de cælorum duratione quamvis incorruptibilium, at multis mutationibus obnoxiorum, & *Dei* æternitate loquens; ipsi peribunt (dejicientur ab hoc statu præsentis:) *tu autem permanes*, & omnes sicut vestimentum veterascunt. (nam mensurantur annis, qui instar vestis veterascunt, iterantur & innovantur) & velut amicum mutabis eos: mutabuntur, (novo habitu; & quasi novo vestimento sumpto) *tu autem idem ipse es*, & anni tui non deficient.

7. Sed cum Eliu proponat Divinam magnitudinem explicandam, cur tantum æternitatis meminit, non etiam aliorum divinorum attributorum? An quia æternitas non solum sit peculiare aliquod attributum, quam modus quidam interminatæ perfectionis, non solum Divinæ naturæ, sed etiam divinorum omnium attributorum, ex quo necessario colligatur, atque etiam exprimitur immensitas non solum durationis, sed totius divinitatis, atque divitiarum thesaurus inexhaustus. Sciendum est ergo [ut pro Eliu, qui sane acutissimus est Theologus, hoc nunc theologicè dicamus quanquam nesciam, an hoc ab omnibus Theologis animadvertum sit] *Æternitatis* nomine proprie afferri magnitudinem quandam perfectionis immensam, quæ major esse non possit; quæ ipsa minor esse non possit; nam æternitas non tantum affert potissimum carentiam principii & finis: sed, ut Boëtius dixit, vitæ *Beatæ totam simul, & perfectam possessionem*, quæ ex eo quod tota simul est, simulque perfecta, non potest mutari, diminui: quare quod æternum, & semper est eleganter Gregorius explicavit per hoc, quod est *unum esse*, & totum simul esse, & nihil deesse. Sapienter Dionysius *Æternum* explicat per *immutabile*, & totum imparabiliter, rursus eodem loco *Tempus esse*, quod in mutatione versatur; *Æternitatem*; quæ eodem modo se habet.

Hinc necessario colligitur, quod æternum est, continuo illuminatæ magnitudinis & perfectionis esse, atque ita totum simul, ut nihil incrementi admittere possit. Scit autem infinitudo Divinæ naturæ non est peculiare aliquod attributum, sed quasi modus quidam Divinitatis per attributa cætera diffusus; ita sane *Æternitas* Divinæ naturæ universas illius proprietates ambit, efficitque necessario, ut simul semelque perfecta, ita etiam illius attributa æterna sint, id est, tota simul sint, semelque perfecta. Ergo cum audio *aternam Dei sapientiam*, propono mihi scientiam totam simul omnium possibilium, cui præsentia sunt simul, semelque omnia. Cum audio apud Paulum *sempiternam Dei virtutem*, intelligo potentiam simul, totamque simul, quæ non potest crescere. Cum lego apud Danielelem, *Iustitiam sempiternam*, intelligo sanctitatem, omnibus numeris, quoad esse possibile est semel perfectam. Cum sapiens nominat *lucem æternam*, intelligo immensam lucem æternam vitæ Dei, gloriæ Sap. 7. ve ex ipsa æternitatis ratione, & immutabilitate semel ita exaggeratam bonis omnibus, ut sit omnium bonorum aggregatione perfecta. Atque adeo, cum æternitatem nominant Sacre litteræ, ut apud Isaïam quinquagesimo septimo, versiculo decimo quinto. *Excelsus, & sublimis habitans æternitatem*; ea omnia significat, quæ tum divinæ naturæ, tum reliquarum omnium perfectionum immensitas continet. Ergo sat bene, sat Theologicè unica *Dei* æternitate proposita ejusdem interminatam magnitudinem proposuit Eliu, semelque absolvit, ut statim ad opera Creationis progrediatur.

XXVII. Qui aufert stillas pluvie, & effundit imbres instar gutturum.

1. Ex pluvia generatione dispensatione, argumentum Providentiæ.
2. Prima exponendi ratio. Deus puniens scelera negata pluvia. Deus habet clavem pluvie.
3. Minutiores aliæ expositiones. Nimbis, & imber quæ differant. Illustratus Nabum.
4. Expositio commodior. Deus habens in numero guttas pluvie. Auferre. Illustrati Moyses & Salomon.
5. Effundere, præclare. Aqua pluvialis an levissima & purissima. Illustratus David, & Malach.
6. Varia lectio. Pluvia, instar fumi, & caliginis.

Divinam magnitudinem atque potentiam, quam ex illius æternitate significaverat, nunc ex creaturis ostendit, primumque ex pluvie tum procreatione, tum dispensatione mirabili; in argumentum tum Potentiæ tum Providentiæ, atque beneficentiæ erga mortales, de quo diximus cap. 1. versic. 10. & 12. versic. 15. & cap. 26. versic. 8. Iterumque recurret sermo, cap. 37. versic. 36. & cap. 38. versic. 25. 26. 27. 28. 34. Quare nunc tantum, quæ hujus loci vocatione singularum propria erunt, inter quæ illud primum est.

Qui aufert stillas, &c. Valde mendosam esse illam lectionem Gregorii, quam sequitur Hugo, *Qui aufert stillas pluvie*, quasi diceret, Deum interdum subtrahere mundo stellas efficientes pluviam, cum illarum effectum prohibet; nam vera lectio in Hebræo, Græco, Latino correcto, tollit stellas, reponit, & aufert stillas, atque hanc ipsam lectionem agnovit Philippus, Hieronymus, Beda, cæteri que Latini, ut jam videbimus. Ergo non dubium, quin aliquid valde mirabile circa pluvie generationem, proponat nunc Eliu; sed quid nam illud sit, incertum est apud Interpretes.

Et primo Divus Thomas, & quidam alii Latini existimant, describi siccitatem, & sterilitatem, quam Deus efficere potest, negata pluvia: deinde vero nimiam imbrum copiam, quos ille effundere potest ad diluendam, obruendamque terram, quorum utrumque ingens est Divinæ Potentiæ opus. Diximus aliquando in Theolauris Divinis contineri pluviam, cujus ipse clavem habet, tres item alias claves, ut Paraphrasis Jerosolymitana dixit Genesim trigesimo. Quatuor (inquit) claves sunt tradite in manu Dominatoris, quæ non sunt tradite Angelo, nec Serapho, Clavis pluvie, de qua dicitur Deuteronomii vigesimo octavo. *Aperies tibi Dominus thesaurum suum optimum, &c.* Vide quæ diximus capite tertio, versiculo decimo, numero primo, & capite quinto, versiculo sexto, & versiculo vigesimo, numero primo & secundo, ubi ex novem temporibus famis totum orbem pervadentis, diximus quinque potuisse numerari ante Jobum, & ab illius amicis adduci in exemplum Divinæ potentie, sed supplicium impiorum, auferentis, id est, prohibentis, stillas pluvie.

An vero auferre pluviam, erit serenitatem post tempestatem facere? Hoc quoque non semel Sacre litteræ nobis commendant. Tobie tertio, versiculo vigesimo secundo. Sed hoc potius ad Divinæ benignitatis, & lenitatis, quam severitatis argumentum adducitur. An, ut significat Vatablus, quod illa commutatio pluvie post ingentem siccitatem, aut siccitatis post ingentem pluviam

1. Rom. 20. Dan. 9. 24. 1. Pet. 5. 10. 1. Joan. 5. 10. 1. Pineda Tom. II.

XXVII. Qui aufert stillas pluvie, & effundit imbres instar gutturum.

1. Ex pluvia generatione dispensatione, argumentum Providentiæ.
2. Prima exponendi ratio. Deus puniens scelera negata pluvia. Deus habet clavem pluvie.
3. Minutiores aliæ expositiones. Nimbis, & imber quæ differant. Illustratus Nabum.
4. Expositio commodior. Deus habens in numero guttas pluvie. Auferre. Illustrati Moyses & Salomon.
5. Effundere, præclare. Aqua pluvialis an levissima & purissima. Illustratus David, & Malach.
6. Varia lectio. Pluvia, instar fumi, & caliginis.

Divinam magnitudinem atque potentiam, quam ex illius æternitate significaverat, nunc ex creaturis ostendit, primumque ex pluvie tum procreatione, tum dispensatione mirabili; in argumentum tum Potentiæ tum Providentiæ, atque beneficentiæ erga mortales, de quo diximus cap. 1. versic. 10. & 12. versic. 15. & cap. 26. versic. 8. Iterumque recurret sermo, cap. 37. versic. 36. & cap. 38. versic. 25. 26. 27. 28. 34. Quare nunc tantum, quæ hujus loci vocatione singularum propria erunt, inter quæ illud primum est.

Qui aufert stillas, &c. Valde mendosam esse illam lectionem Gregorii, quam sequitur Hugo, *Qui aufert stillas pluvie*, quasi diceret, Deum interdum subtrahere mundo stellas efficientes pluviam, cum illarum effectum prohibet; nam vera lectio in Hebræo, Græco, Latino correcto, tollit stellas, reponit, & aufert stillas, atque hanc ipsam lectionem agnovit Philippus, Hieronymus, Beda, cæteri que Latini, ut jam videbimus. Ergo non dubium, quin aliquid valde mirabile circa pluvie generationem, proponat nunc Eliu; sed quid nam illud sit, incertum est apud Interpretes.

Et primo Divus Thomas, & quidam alii Latini existimant, describi siccitatem, & sterilitatem, quam Deus efficere potest, negata pluvia: deinde vero nimiam imbrum copiam, quos ille effundere potest ad diluendam, obruendamque terram, quorum utrumque ingens est Divinæ Potentiæ opus. Diximus aliquando in Theolauris Divinis contineri pluviam, cujus ipse clavem habet, tres item alias claves, ut Paraphrasis Jerosolymitana dixit Genesim trigesimo. Quatuor (inquit) claves sunt tradite in manu Dominatoris, quæ non sunt tradite Angelo, nec Serapho, Clavis pluvie, de qua dicitur Deuteronomii vigesimo octavo. *Aperies tibi Dominus thesaurum suum optimum, &c.* Vide quæ diximus capite tertio, versiculo decimo, numero primo, & capite quinto, versiculo sexto, & versiculo vigesimo, numero primo & secundo, ubi ex novem temporibus famis totum orbem pervadentis, diximus quinque potuisse numerari ante Jobum, & ab illius amicis adduci in exemplum Divinæ potentie, sed supplicium impiorum, auferentis, id est, prohibentis, stillas pluvie.

An vero auferre pluviam, erit serenitatem post tempestatem facere? Hoc quoque non semel Sacre litteræ nobis commendant. Tobie tertio, versiculo vigesimo secundo. Sed hoc potius ad Divinæ benignitatis, & lenitatis, quam severitatis argumentum adducitur. An, ut significat Vatablus, quod illa commutatio pluvie post ingentem siccitatem, aut siccitatis post ingentem pluviam

1. Lectio e. maculata Gregorius Hugo.

Philippus Hieron. Beda.

Prima expositio D. Thom. & latinorum. Deus habet claves pluvie, atque aliarum reconditarum.

3. Aliæ exponendi rationes. Vatablus.

Communitio se- id est, cum abstulerit, prohibueritque pluvias, ac renitatis summam siccitatem induxerit, educit deinde ex cum plu- sua inexhausta vi gurgites pluviae copiosissimi- via & vi- mos.

ciffitudo Huius rei quoque exemplum in diluvio pro- temporis positum fuit. Aut Cajetanus ait, illud nunc ex Dei Dei opus describit, quod pluviae crassa deficient, & Potentia, quod huiusmodi pluviae praecupent multos homines Cajetan. in agris, & in itinere: Nimbium voluit Cajetanus Nimbium dicere; quem efficiunt grandiores guttae: & imber minutiores vero & crebriores imbrem. Nim- quo disse- bium igitur Divina Potentia cogit, efficit, rant, eademque ipsa aufert, & dissipat, sicut dixit * Embia Nahum. 1. 8. loquens de calamitatibus à Deo de repen- immixtis, respiciens ad hanc ipsam rem, te espan- * In diluvio praetereunte consummationem facies; tolos a- potest ille nos obruere citaculismo: sed potest guaceros praeterea momento temporis serenitatem effice- de grues- re. Sed nihilominus hanc Cajetani interpretatio fos gote- abjectior est & humilior, quam pro divina Po- rones, y tentia magnitudine describenda.

haze, que Ad tandem dicitur Deus auferre stillas pluviae, passe de quod Deus habeat in numero singulas guttas, presto. stillantes; Hoc profecto non solum potentiae, sed sapientiae atque Providentiae mirabilis est, 4. quod pluviam certa ratione, certa que mensura, Ultima & numero guttarum temperet, & mortalibus germana & largiatur. Hanc exponendi ratio mihi arridet, exponen- di ratio. quam haurio ex lectione Sept. Numerabiles Deus ha- autem ei stillae. ubi eleganter Chrysostomus; bens in Scientiam, & Providentiam narrat, nec ira moderatum, numera- sed certa numeratione temperatum imbrem demittit, to guttas Confirmari vero ex ipso originali verbo, auferent pluviae. di Garagh, quod videtur ad numerum, sive ad

LXX. Chrysost. auferre subtrahendo, & imminuendo ex aliquo Verbum numero; quare auferre guttas, erat subducendo, auferendi subtrahendo, & auferendo numerare, quod pertinens nos dicemus, Tr. faciendo y contando. Eam vim ad nume- habere videtur Exod. 5. vers. 8. Mensuram late- rum imponetis, * Nec minuetis, (verbum auferendi, 773 nihil ex eo numero subducetis; nullam partem * Daldes numeri consueti) quidquam. Tum etiam perti- futarea net ad rem certae mensurae, & numeri, quando por quem ex illa aliquid subtrahitur, & vertitur, Fraudari ta, y noles Num. 9. 7. & Minui de hereditate, Num. 36. 3. & doscon- auferre, de certo & praescripto mandatorum teis nade. numero, Deut. 4. vers. 2. Si igitur hoc loco E thesau- ea ratione, qua dicitur Deus habere thesauros ris juris nivis, pluviae, grandinis, dicitur nunc ex immen- Deus cer- sitate illa pluviae, & nunc augere, nunc minuere to nume- numerum, prout terrae, & mortalibus expedire ro res dis- vider. Res fere eadem, quae ab Eliu, à Salomone pensans. praedicata Prov. 8. v. 28. Esbera (proprie nubes) firmabas sursum, & librabat) ut in numero & mensura influant in terram) fontes (scaturigines illas coelestes) aquarum. Adeunda omni- no, quae diximus ad id, cap. 26. vers. 8. Qui ligas aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum.

Et effundis. In Hebraeo & Graeco, pluraliter. Septuaginta; Effunduntur ad pluviam in nube. Sed proprie ex Hebraeo active; Effundunt, supple, Galen. de Coeli distillant, colabunt. Non solum illam mi- pond. & rabilem artem percolandi guttatim aquam vide- mens. & tur proponere Eliu, sed etiam aquae pluvialis de aquis puritatem & purgationem quandam, qualem cum Hip- habere solent percolari liquores. Sic sane pocrase. Galenus agens de ponderibus & mensuris, Aqua plu- Aquam pluvialem, utpote purgatissimam & de- vialis pur- facatissimam; vult esse justam omnium liquo- gatissima. rum mensuram: tum etiam alibi, cum Hippo- crate, esse levissimam, limpidissimam, atque tenuissimam

Plinius. quanquam ea in re contrarius sit Plinius lib. 36. cap. 3. censens aquam pluviam neque levissimam, neque non sordidissimam, at nunc adhibenda fides Medicis, si non quoad usum, & potum aque plu- vialis, at saltem quoad splendorem rei in speciem purgatissimae. Ergo verbum illud effundendi, idem est quod purgare, aut defaecare liquorem seu purgatum, & defaecatum reddere, unde dicitur Malach. 3. vers. 3. Colabit) Sept. sicut in nostro loco, Fundet) eos, quasi aurum, & quasi argentum, id est, fundendo expurgabit, aut

* Limpio percolando & expurgando fundet: est enim acrisol, de mundando tota sententia. Psalm. 11. 7. acrisolado * Purgatum terra, (id est, in fundibulo testaceo) Hieron. purgatum (Hieronymus, colatum) septulum.

Sic coeli salutarem imbram nubibus excolatum & perpuratum effundunt, ad instar gurgitum, Pro- prie ad instar fontis. nam nubes, pluviae fontes dici possunt manantes aqua; Sicut & Prov. 8. v. 28. vox eadem, quae fons vertitur Genes. 2. vers. 6. Fons ascendebat de terra, quod alii vaporem, aut nube- culam vertunt. Sicut etiam hoc loco Hebrai- zantes: Effundunt pluviam ad vaporem. sed incom- Pagninus Regia. Una plu- via mate- ria alteri- us. moda constructio, nam potius est converso ele- vantur vapores ad pluviam: nisi significetur uniam pluviam esse materiam alterius, nam per- funditur terra ad vapores iterum subministran- dos. Paulo commodius Tygurina. Effundunt Tygur. pluviam ex vapore coacta.

Omnium optime Interpres: praepositionem 6. illam Ad, indicatam articulo Lamed, elucidavit, Ad instar gurgitis, vel fontis, aut instar vaporis, vel Fumida caligo pluviae. instar fumi, nam haec omnia significare potest vox originalis, Cum pluit enim, conferta pluvia, vapore, & fumo, totus iste aer completi videtur, & ut Plinius dixit: Terra propter vapores fumidam Plin. l. 2. exhalat caliginem. cap. 42.

XXXIII. Qui de nubibus fluunt quae praetexunt cuncta de- super.

1. Nubes, & caelum à tenuitate nominata. Vicissitudines temporum cur vocentur antiquitates.
2. Praetexere, Stillare, Pinguedo, ros coeli. Illustratus David.
3. Mirum nube tenuissima prohiberi lumina caelestia.

Perstat in pluviae, imo in divinae potentiae 1. descriptione. Gurgites illi fluunt, stillant de nubibus. Vox originalis tenuitatem, aut Nubes, & coelum a tenuitate nominato comminationem sonat, quare dicitur de pulvere minutissimo. Ps. 17. 11. & de minutissimo ra- mento aeris, quod potest haerere bilanci, & dicitur Momentum statera, Isaia 40. 15. tandem dicitur de nubibus, aut aethere, propter tenuitatem, Ps. 17. 12. & 36. 6. Pl. 67. 35. Ps. 77. 18. Ps. 78. 23. Prov. 3. 20. & 8. 28. Tum etiam de caelo, propter tenuitatem, id est, Diaphaneitatem, expertem omnis terrenae crassitudinis, & opacitatis, Psalm. 89. 7. Job. 38. 37. Quare alii hic legunt. fluent de caelo, ex alio. Symmachus. Ex aethere. Symmach Sed illud valde peculiare, quod Septuag. legunt; LXX. fluent antiquitate, quod exponit Nicetas, Guttas Nueas. fluentes, vetustates nominavit, quoniam à priscis id fit temporibus. Forte antiquitates nominantur, quod eximium divinae potentiae opus sit, non Cur vic- situdines temporu vocentur antiquitates. semel, & iterum, sed semper has rerum atque temporum vicissitudines efficere, ut quotan- nis pluat, aestuet, hymescat, autumnescat, & quem semel tenuit mundus ordinem ab antiquo eundem semper retineat, potens enim Deus est & semel efficere, & semper tueri, con- servare.

Quae praetexunt cuncta de super. Paulo diversa 2. lectio in Graeco, & Hebraeo. Septuaginta non LXX. longe ab originali; Obumbraverunt nubes super innumerabili homine. Augustinus; Tenebrescent Augustin. super homines plurimos. Alii; Stillabunt, irrorabunt. Certe vox originalis vertitur fere semper ab Regia. Interprete, plueret, aut stillare, Isaia 45. 8. & Repleri Tygur. uberante, id est, defluere, aut irrorari fecunditate Comelut. pluvia, Pl. 64. 12. quod Hieronymus dixit, p77 Vestigia tua rorabuntur pinguedine, nam ros, & I. Jera, pluvia, quae sunt coelestis pinguedo, vestigia sunt divinae potentiae atque providentiae verti- Ros & plu- tur etiam rora concrefcere, aut in rore concrefcere. via po- Prov. 3. 10. Nunc interpretes imitatus Septuag. guedo quoniam sermo erat de divina potentia, per- coeli. terrefaciente mortales, & ut proponeret aliquid diversum à parte praecedente, retulit rem ad nubes tenebrosas, quibus mundus inferior solet interdum ad pavorem usque & animi angustias obsideri. Sicut ait David in eandem rem, Tenebrosa aqua in nubibus aris. Psal. 17.

Vox autem, quae vertitur ab interprete cuncta, 3. ab aliis, plurimi homines, potest quidem ad verbi- 37 ascere, quare dicit; Stillabunt, tenebrescent, praetextent multum, valde, ut magna aliqua tempestas videatur nunc describi ad argu- mentum divinae potentiae. Quo respicit lectio Septuaginta Complutensium, quam retinet LXX. Catena Graecorum; Obumbraverunt nubila Complut. in dscia

Micrum, indicibilibus tonitruis, quod sit mirabile, & celestia lamina à tenuissimis, & levissimis nubeculis obsecrari, & prohiberi possit: cuius mirabilitatis differte meminit Plinius lib. 2. c. 42. *Densitas nubium solem obumbrant, perspicuum alias etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.* Tota enim aquæ moles translucida est, at nubecula parva, & tenuissima.

XXIX. Si voluerit extendere nubes, quasi tentorium suum.

XXX. Et fulgurare lumine suo de super, cardines quoque maris operiet.

1. Nubium extensio qua. Multiplices nubium differentia.
2. Nubes ex natura rara, densatur in pluviam Tempestatis.
3. Nubes quiesca. aut mota. & agitata quid significant. Explicatus Moys.
4. Cælum Tabernaculum Dei. Nubes illius sensorium militare. Nubibus multipliciter ille utitur.
5. Nubibus representata Dei fortitudo. Illustrati Moyses, & Ecclesiasticus.
6. Varia expositio. Arcus Cælestis nuntias pluvias. Prognosticum ex vario nubium cum Sole cursu.
7. Latina lectionis defensio. Res, & Dileth, confusa à Septuaginta.
8. Cardines, aut radices maris, qua. Extremitas terræ premari.

1.
PK

Pergit in amplificatione divinæ potentia, & descriptione tempestatis. Sic incipiunt Hebræa à particula, *Apba*, in super præterea, quanto magis. Si voluerit extendere nubes. Proprie ex Hebræo. Si intelliget extensionem nubium, vel ut alii legunt, dispersionem, aut divisionem, hæc enim sunt velut expansio quædam, & afferuntur verbo *Pharas*, cum dextro puncto in *sin*, at cum puncto sinistro potissimum significatur extensio. Nam quod Titelmanus interpretatur *extendere*, id est, rarefacere, & dissipare ad inducendam serenitatem, coactum est, & alienum à tempestate, quæ hic describitur. Suppositum autem hujus sententiæ cum in Hebræo non exprimitur, Cajetanus, Vatablus, Tygurina, Steuchus post Rab. Gerson, existimant esse hominem, quare dicet: nunquid homo poterit satis intelligere divisiones, aut differentias nubium, & rerum aliarum diversissimarum, quæ in nubibus, & cum nubibus generantur? nam aliæ grandinant, aliæ ningunt, tonant aliæ, aliæ fulgurant, fulminant, quædam sunt evanidæ, & infœcundæ, ventos aliæ, aliæ imbres generant, quædam concipiunt lucem, quædam pariunt tenebras, imo & aliquando simul cum pluvia pepererunt carnes, pisces, arbores. Variæ quoque nubium imagines, ut Plinius; Nam varietates colorum, figurarumque in illis cernuntur, prout admixtus ignis superat, aut vincitur. Varia & certa Prognostica ex nubium motu, colore, situ, & loco, conjunctione, dispersione, errore, candore, magnitudine, parvitate, magnum, & mirabile naturæ opus, & extensum, divinum, varium, multiplex. Quis ergo, inquit Elus, intelliget divisiones, dispersiones differentias nubium.

Titelm.

Cajetan,
Vatab.
Tygur.
Eugub.
R. Gerson
Nubium
multiplex
differentia.

Plin. l. 2.
c. 26.

2.
Nubes est
rara, &
expensa.

Nicetas.

Plin. l. 18.
cap. 35.

Sed multo melius cum Græcis, & Latinis, ut non tam imbecillitas, & ignorantia humana, quam divina potentia, atque sapientia proponatur, non tam in multiplici differentia nubium, quam in expansione, & amplitudine illarum, quanquam etiam proprium nubis sit esse dispersam, expansam, divisam, si enim cogatur, & concreseat, solvitur in pluviam, & tandem nubes est, quamdiu dispersa, & extensa est. Græcus autem Scholiastes existimat, nunc proponi id, quod admirabilitatem faciet quemadmodum post pusillam nubem conspectam, concretionem nubium cælum contegatur universum, & quidem id quoque observatum est ab scrutatoribus naturæ, & à Plinio inter Prognostica tempestatum, indicatum. Cælo, (inquit) quamvis sereno, nubecula quamvis parva ventum procellosum dabit. Id quod Eliazus Pineda Tom. II.

quoque notandum præcipit Gezi ex re ipsa naturali tum Dei potentiam, tum pluviam imminuentem colligendam, 3. Regum 18. 44. postquam enim apparuit nubecula parva, quasi vestigium stans in hominis. Ecce cæli contenebrati sunt, nubes, ventus, & tum, & facta est pluvia grandis, dedit enim quamvis parva prognoscereno cælo, ventum procellosum, miraculose sicum quidem, tunc illa coacta, sed postquam coacta nubes fuit, naturale procellæ signum, sequuntur ex parvula, causis naturalibus jam motis à Deo. Quam ipsam Sen. in rem tanquam consuetum concitandæ tempestatis signum, Eurybates Clytemnestræ narrat.

*Exigua nubes sordido crescens globo
Nisidum cadentis inquinat Phœbi iubar.*

Sed hæc Nicetæ expositio nimis angusta est, extendenda igitur ad nubes, quæ mirabiliter extenduntur in modum tabernaculi concamerati, ita ut videatur Deus in suis thesauris habere nubes complicatas, cum serenat, at vero cum voluerit pluvie, expandit, & explicat.

Septuaginta nescio quid peculiare indicant? Si consideret extensio nubis, quasi dicat. Si steterint immotæ nubes, est enim sua etiam peculiaris vis, & significatio nubibus consistentibus, nam si in cacuminibus montium nubes confident, hyematis, ut scribit Plinius; Si in vallibus sederint, serenitatem promittunt. Sicut è contrario etiam cum feruntur cælo sereno, ventos prænuntiant, & Deuter. 33. 26. Magnificentiæ ejus discuntur nubes, cum moventur enim, & agitantur ventis, divinæ majestatis nuntia perferre videntur.

Quasi tentorium suum. In Hebræo Sonitus tentorii fui, live, collisio, aut commotio, ut significantur tonitrua, & eruptiones fulminum cum ingenti fragore. Sed quidem originalis vox significat proprie sonitum, & commotionem tempestatis, aut aquarum, quare interpret nihil peculiare in sonitu agnovit. Græcus, Scholiastes, tabernaculo nomine, cælum intelligit, hoc enim sæpe dicitur in Scripturis, Dei sedes & tabernaculum. Sequitur Steuchus, imo & divus Thomas, Nicolaus, Dionysius intelligunt nubes extendi instar tentorii quia instar cæli, quod est Dei tentorium, solet totum Hemisphærium obduci nubibus. Vel, quia nubibus, tanquam tentorio cælum contegatur, in quo Deus residet.

Sed multo congruentius, ut ipsæ nubes appellantur Dei tentorium, in quibus ille, quamvis inaspectabilis, se præsentem exhibeat. Sunt autem nubes valde opportuna, quibus divina majestas vel ad gloriam suæ potentia, vel ad mortalium terrorem familiariter utatur. Sunt illæ Dei arcus, quem intendit, dum fulmina, multæque lapides, grandinem jaculatur in terras, Sap. 5. 11. uti explicuimus supra, c. 6. v. 4. n. 2. Sunt eadem ues & Dei iudicis Subsellia, nam venit cum potestate translatum, & majestate in nubibus; Lucæ 21. 27. Dan. 7. 13. De quo diximus cap. 13. v. 11. n. 5. & c. 26. v. 10. Deus multum ejusdem Regium vehiculum, quo ad nos descendit Exod. 19. 9. & 34. 5. & 40. 34. nu. 12. 5. utens nubes. Deut. 31. Psal. 103. 3. 15. Sunt Dei Regalis, & b. bus, gloriola sedes, Exod. 15. 10, Exod. 40. 38. Num. 19. 1. 10. 34. Ecclel. 24. 7. Ecclel. 14. 14. Apoc. 14. 14. Mat. 17. 14. 15. 16. Sunt Siragulum Throni Dei, sup. cap. 26. 5. ver. 10. Sunt Dei amictus, Exod. 24. 15. & cap. 40. 35. 1. Paralip. 5. 13. Job. 22. 14. Psal. 92. 2. Isa. 45. 8 ubi precantur Sancti, Ut nubes pluant iustum, videlicet, ut Deum invisibilem, qui in nubibus delitescit, jam tandem nobis exhibeant visibilem humana carne concretum, instar pluvie quæ ex nube carne concrevit, Jerem. 3. 45. Ezech. 10. 34. Nubes Apoc. 10. 1. Nunc tandem dicuntur nubes ita esse tabernaculum Dei amictus, ut sint Tabernaculum militare fixum in sublimi aère, intra quod se continet fumus Imperator Deus, dimicaturus cum mortali- bus. Idemque postea cecinit David Psal. 17. 13. In circuitu ejus, tabernaculum ejus, tenebrosa aquæ in nubibus aeris. Adeunda omnino, quæ in hanc rem ipsam rem diximus, cap. 9. ver. 8. super id. Qui extendit cælos solus, ubi hanc allegoriam promovimus.

Nunc tantum hanc esse pulcherrimam nubium commendationem, quod non solum Regalis Throni magnificentiam, sed etiam militaris

3.

LXX.

Nubes

quieta in

montium

cacumi-

nibus plue-

viam li-

gnificant,

Plin. lib.

18. c. 35.

4.

Varia

lect.

PNW

Cælum

Dei ten-

torium.

Nicetas.

Dei sedes

& tabernaculum.

Eugub.

D. Thom.

Nicolaus.

Dionys.

Nubes Dei

tentorii.

Sunt

Nubium

illæ Dei

arcus, quem

intendit, dum

fulmina, multæ

ap-

pellatio-

ut explicuimus

supra, c. 6. v. 4. n. 2.

Sunt eadem ues &

Dei iudicis

Subsellia, nam

venit cum potestate

translatum, &

majestate in

nubibus; Lucæ 21.

27. Dan. 7.

13. De quo diximus

cap. 13. v. 11. n. 5.

& c. 26. v. 10.

Deus multum

ejusdem Regium

vehiculum, quo

ad nos descendit

Exod. 19. 9. &

34. 5. & 40. 34.

nu. 12. 5. utens

nubes. Deut. 31.

Psal. 103. 3. 15.

Sunt Dei Regalis,

& b. bus,

gloriola sedes,

Exod. 15. 10,

Exod. 40. 38.

Num. 19. 1.

10. 34. Ecclel. 24. 7.

Ecclel. 14. 14.

Apoc. 14. 14.

Mat. 17.

14. 15. 16.

Sunt Siragulum

Throni Dei, sup.

cap. 26. 5.

ver. 10. Sunt Dei

amictus, Exod. 24.

15. & cap. 40.

35. 1. Paralip. 5. 13.

Job. 22. 14.

Psal. 92. 2.

Isa. 45. 8

Apoc. 1. 7.

ubi precantur Sancti,

Ut nubes pluant iustum,

videlicet, ut Deum

invisibilem, qui in

nubibus delitescit,

jam tandem nobis

exhibeant visibilem

humana carne

concretum, instar

pluvie quæ ex

nube carne

concrevit, Jerem.

3. 45. Ezech. 10.

34. Nubes

Apoc. 10. 1. Nunc

tandem dicuntur

nubes ita esse

tabernaculum

Dei amictus, ut

sint Tabernaculum

militare fixum

in sublimi aère,

intra quod se

continet fumus

Imperator Deus,

dimicaturus cum

mortalibus. Idem

que postea cecinit

David Psal. 17.

13. In circuitu

ejus, tabernaculum

ejus, tenebrosa

aque in nubibus

aeris. Adeunda

omnino, quæ in

hanc rem ipsam

rem diximus, cap.

9. ver. 8. super

id. Qui extendit

cælos solus, ubi

hanc allegoriam

promovimus.

Nunc tantum

hanc esse pulcherrimam

nubium

commendationem,

quod non solum

Regalis Throni

magnificentiam,

sed etiam militaris

terrificum

taris

taberna- taris tabernaculi supremi Imperatoris terrificam
culum speciem, & fortitudinem representent, sicut
Præpo- scriptum est. *Magnificencia ejus* (quod Regium
nensis Im est) & *virtus ejus* (quod imperatorum, &
peratoris, militare) in nubibus, & rursus Deuter. 33. 27.
Deut. 33. *Ascensor* (inequitans) *Cæli*, *auxiliator tuus* (prop-
26. ter ea non solum magna potentia, sed magna
etiam celeritate accurret ad ferendam opportu-
nam opem suis justis, nam) *Magnificencia ejus*
Hypallage *discurrens nubes*, per hypallagem, *Nubibus*
discurrens magnificencia ejus. Vides igitur, & mag-
nificenciam Regalem, & Imperatoriam virtutem
exerceri in nubibus. Conjunxit quoque illa
duo Ecclesiasticus, c. 43. *In magnitudine sua posuit*
nubes quod proprie ex Græco legitur; *In magni-*
tudine sua confortavit nubes. Sed dicendum forte
nonnihil inferius, cap. 40. vers. 1.
6. *Et fulgurare desuper*. Sententia in Hebræo
Varia ex- minus stricta, ut quæ non de fulgure, sed de lumine
positio. in univsum agat, quare ex verbo legitur.
Totelm. *Spargis*, aut *extendis desuper lumen suum*. Quod
quidam referunt ad serenitatem, quam Deus
potest mirabiliter facere post tempestatem,
extendendo, id est, rarefaciendo nubes, & rursus
per illas jam attenuatas spargendo desuper Solis
radios quorum lumine compleantur sublunaria
etiam ulque ad ipsas maris radices, & profundita-
tes. Cum hoc facit lectio Symmachi; & ex-
Symmach. *pandis super eam lumen suum*. Augustinus, *Ecce*
Augustin. *fundis super omnia lumen suum*. Sed non coheret
Vatablus, hoc cum descriptione tempestatis. Vatablus,
hoc cum de modum quo nubes generantur,
nimirum extendendo radios solares super mare,
& eliciendo vapores, ii enim, qui è mari exci-
tantur, propria sunt pluviae materia, ut imple-
Aristotel. Aristoteles docet i. Meteor. Sed hic non tam de
generatione aut materia futurae pluviae, quam de
ipsa jam pluvia, & tempestate coacta sermo est.
Alii, quod cum nubes ex parte inferiori atræ
Cajetan. sint, at ex superiori illuminantur à Sole. Sed
quid ea collustratio nubium, quam non videmus
afferret nobis spectandum, & admirandum.
Nicetas. Quarto Nicetas in Catena legens, *Super ipsum*
extendis latissimam, testatur quoque alia exempla-
ria, pro, *latissimam*, habere *Arcum*, ipse intelligen-
Arcus cœ- dum vult de Arcu cœlesti, qui sit ex percussu
lestis. cœlestis luminis in nunc rorida, cujus aspectus
est jucundissimus mortalibus propter divinum
promissum de non perdenda iterum terra elu-
vione, & coheret quidem hic sensus cum
tempestate, quæ hæcenus descripta est, nam solet
Iris præ- Iris pluvias ultiores prænunciare, ut docent
nuntians Philosophi. Quare mirabile est tempore plu-
pluvias. vioso nimium tristi, & impedito repente exila-
rari mortales Iridis conspectu super omnia me-
teora pulcherrimæ nam;

Virg. 4. *Mille trabas varios adverso Sole colores.*

Æn. *Nuntia Junonis varios induta colores.*

Ovid. 1.

Met.

Huic exponendi rationi nihil magnum habeo
quod objiciam, quam non videri bene congru-
entem cum ipsa tempestate, nam hæc tunc, cum
apparet Iris mitescit, & serenat.

Nubium Quarto ergo, significare ne voluerit Eliu
cum Sole mirabiles in tempestatis generatione, & prænun-
concur- tiatione nubium cum Sole concursus, accessus
rentium recessus? Nam si nubes Solem circumcludant,
prognos- quanto minus luminis reliquerint, tanto turbidior
ticum. tempestas erit. Si in exortu rubescant, maxima
Plin. 18. ostendetur tempestas. Si Sol in exortu longe radios per
cap. 35. nubes porriget, & medius erit inanis, pluviam signi-
ficabit. Denique quid in tempestate sapienti-
bus naturæ scrutatoribus, non significant nubes
desuper resperse lumine? At his omnibus expo-
sitionibus, commune illud vitium est, quod cum
secunda parte de *radicibus montium oporiendis* non
coheret.

7. Sed tandem præluxit reliquis omnibus in-
Latini in- terpretationibus lectio simul, & interpreta-
terpretis tio Interpretis Latini, qui *lumen* hoc ad ful-
defensio & gurationem, & fulminationem retulit,
elucidatio quippe mirabile est, *coruscantibus nubium rimis*,
accensum spiritum elidi scintillantibus fulgribus.
Plin. 1. 2. Dixi peculiariter quædam de fulguribus, &
cap. 43. fulminibus supra capite 28. supra id versu 13.
Obstetricante manu ejus eductus est coluber tortuosus.
Unde, quæ ad hanc rem pertinent, pe-
tenda.

Nunc tantum indicanda lectio Sept. Vaticana, LXX
nam pro lumine, aut fulgure, habent: *Edo* & *radi-* 871
ces maris contextis, reliquerunt profecto vocem 871
Hebræam, & dixerunt, *Edo*, quali *Oro*; *Oro* enim 871
Hebræis lumen est. Frequenter autem propter 871
similitudinem, *Res*, & *Daleth*, alterum pro altero
supposuerunt Sept. quod hic quoque contingit,
nili forte legerunt, *Ed*, (quod certius existimo) 871
indeque dixerunt, *Edo*, quod est *nubes*, vapor, as-
flectio, ut supra diximus, statimque explicabimus
Cardines quoque maris operiet. Proprie sunt in Cardinum
Hebræo, *Radices maris*. Quæ sint autem *radices* & radicū
maris, quibus incumbat nubium operculum, maris va-
maris, varia interpretio. Vatablus intelligit *superficiem* ria inter-
maris, quam appellat *radicem* propter *fluctus vagos*, pretatio,
qui in diversa scinduntur more radices. Quis hoc Nicetas,
sibi persuadeat? Nicetas ait, significari funda-
mentum maris operiet, id est, occultata fuisse, cum nemo
intelligat, à quonam mare portetur, Divus Tho D. Thom.
mas & Nicolaus, *Extremities maris*, nam vi- Nicolaus,
detur mare intra nubes inclusum. Dionysius, Dionys.
Littora, ad quæ interdum pertingunt, cœlestes Astronica,
nubes. Alii, extremas maris profunditates, quæ
cœlestis luminis participes sunt. Alii per *radices*
maris, totum ipsum mare radicibus, quod dicatur
operiri nubibus, quod cœlesti lumine percussum,
nubium similitudinem representet. Sed quam Montes
longe hæc absunt à tempestate? illud proximum, cur maris
quod *montes* dicantur *radices maris*, quibus magna radices.
ex parte vis maris, & fluctuum incumbere, & audi
videtur, & in illis revolvi. *Operiuntur igitur nubi-*
bus isti cardines in ingentibus tempestatibus, prænun-
fluctibus maris concitatissimis asperguntur, tium,
cœlitus quoque tanguntur fulminibus, & co- rum
ruscant fulgoribus. Sed illud tandem, quod Radicum
radices, & cardines maris, sint montes, ratione jam
indicata, qua ratione Jonas demersus conquere-
batur, sed ad extrema montium descendisse, & terra
vestibus (montibus ipsis, quibus à terra arcetur
mare) conclusum, bus tem-
Operiuntur vero nubibus ad ingentis tempestatis prænun-
significationem: Sic observat Plinius inter alia tium,
tempestatum Prognostica, *Nubes in cacuminibus Plinius*,
montium confidentes. Illud tandem non ineptum, & dicum
quod *radices maris*, & ut noster dixit *cardines*, maris ido-
sint extremities maris: rursus hæc pro ipso nea expo-
mari ponantur, nam mare tanquam extremo sitio,
termino terra limitatur. Sic appellat David Extremi-
maris extrema, Pl. 13. 8. 9. *extremities terræ* sunt tas terræ
ipsum mare, à quo dicitur Deus vocare, aut pro mari
elevare nubes, Jerem. 10. 13. & cap. 51. 16. Pl. 134.
7. Quod ipsum exponitur Amos 5. 8. *Vocat*
aquas maris. Ait igitur, Cum Deus nubes elevet
è mari, rursus ad mare redeunt, & nubibus, plu-
vitiis in illud influentibus, instauratur, & re-
novatur, quod ablatum illi per vapores
fuerat.

XXXI. Per hæc enim judicat populos,
& dat escas multis mortali-
bus.

1. Deus cum ratione dispensans tempestates. Judicare,
in bonum, & in malum.

2. Deus nubibus tanquam è Tribunali judicans. Mi-
nistri assistantes venti fulmina. Illustratus Eccle-
siasticus.

JAM hæc omnia, quæ de Divinæ potentie effe- 1.
ctis disseruit Eliu ad suam rem applicat, id est, Deusum
non solum ad proponendam Dei majestatem, ratione &
& potentiam, sed etiam ad justitiam, & pro- judicio
videntiam. Per hac pluvias, nubes, tonitrua, efficiens
fulmina tempestates denique horribiles, & per meteoras
alia id genus naturæ opera, judicat, curat, pro- imprecato
spicit, ostendit se judicare, curare, mortalium nes judi-
res: judicio, & ratione cum hominibus age- care
re, rationem exigere. Videntur hæc omnia bonum,
claudi in originali verbo judicandi. Sed coheret m
utraque sententiæ pars, si ex partibus oppositis
componatur. Ergo judicare erit condemnare
supplicio, & poena afficere, ut etiam Nicetas
interpretatur. Hic (inquit) *rebus quosdam suppli-* Cohæren-
cio, quosdam vero præmio, & beneficiis afficit. Impios tior inter-
itaque obruit pluvia, grandine, pruina, gelu exu- pretatio,
rit, tonitruo terreat, fulmine exanimat: At his ip- Nicetas,
sis rebus, locupletat probos viros, *Dans tempora* judicare
fructifera; *Impletis cibo*, & *latitia corda eorum*; in malum
Impletis,

AE. 14. 17. *Implens*, inquam, atque etiam cumulans, quod enim hic dicitur *multis mortalibus*, in Hebræo est, *ad multitudinem*, sive ad copiam, & abundantiam, sive, ut Symmachus dixit, *Præbebit escam copiosam*.

2. *Deus* est nubibus tanquam è tribu-
nali ju-
dicans.
Ps. 133. 3. *fulgura*, & *fulmina*. Sicut ait David; *Qui Theodor.*
ponis nubem ascensum tuum, quo, ut inquit Theo-
doretus, *providentiam ubique penetrantem declaravit*,
se super *quis enim stat supra ventos*. & *nubes*, *utilitatem aut*
nubes in-
dicar, illas
providen-
tiz sub-
esse.

Quare cum nubes sint subsellia Dei judicantis, ut nuper dicebamus, eleganter nunc subjungitur, tunc vel maxime, cum Deus se præsentem exhibet in nubibus, cum pluit, tonat, fulminat, *judicare populos*. Cumque è nubibus jus dicit, & sententiam pronuntiat, adsunt statim judicii, sententiæque exequendæ administri, venti, fulgura, & fulmina. Sicut ait David; *Qui Theodor.*
ponis nubem ascensum tuum, quo, ut inquit Theo-
doretus, *providentiam ubique penetrantem declaravit*,
se super *quis enim stat supra ventos*. & *nubes*, *utilitatem aut*
nubes in-
dicar, illas
providen-
tiz sub-
esse.

XXXII. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei, ut rursus adveniat.

XXXIII. Annuntiat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, & ad eam possit ascendere.

1. *Sententia obscuritas. Variæ lectio.*
2. *Quatuor interpretandi rationes Meteorologica.*
3. *Quinta, & sexta expositio moralis. Lux præmium, Tenebræ, supplicium.*
4. *Beatitudo, Lux. Illustratus Ecclesiasticus. Lux divina gloria symbolum, discernit justos ab improbis.*
5. *In unica Solis luce continetur ferme universitas creaturarum. Solis elogium. Ad divinam lucem omnia reduci.*
6. *Deus in corpore luminoso apparens Moyse. Illustratus Ezechiel.*

1. *Sententia obscuritas.*
Locus hic illustris sane est, non tam lumine, & claritate, quam obscuritate, & tenebris, & quod in rebus obscuris accidit, multis scatur, sed incertis interpretationibus. Quas neque inutiliter colligemus, neque facile optimam eligemus: incerta enim omnino est illa germana, & simplex. Ergo lectori tres interpretandi rationes Meteorologicas proponemus; Physicam & naturalem unam, duas Tropologicas, Anagogicam unam. Cum vero Tropologiam, aut Anagogiam nomino, materiam tantum nomino, non discrimen à sensu literali, nam proculdubio primus, & literalis sensus inter has omnes explicationes delitescit.

Varia lectio.
Proponenda primum, sed leviter Hebræa, & Græca lectio, non valde à Latina discrepantes, sed quibus tanquam fundamentis aliorum interpretationes erigantur. Sit igitur ex Hebræo, *super manus, aut super nubes operuit lucem, & præcipit super eam occurrenti, aut, rursus advenienti. Annuntiabit super eam amico possessionem, ad ascendendum.* harum vero lectionum post enarratas interpretationem sententias, rationem singulatim reddemus inferius. Eadem fere est Græca, sed nonnihil variata constructione; *In manibus con-
teat lumen, & mandavit de eis in occurrenti. Annuntiabit de eo amicum suum. Dominus possessio, & de inju-
stia.*

Prima igitur interpretandi ratio, ut adhuc in materia Meteorologica nubifera versetur, & hac quasi clausula muniatur totam de nubibus orationem, tantæ Deus potentia est, ut *manibus*, virtute, potentia *abscondat*, operiat, & contegat lucem Solis, & maximum illum, & splendidissimum ignem quasi opposita, & offusa nube obscurer, & involvat: rursus pro sua potentia, & præcepto disjiciat nubes; & redivivum restituat Solem mundo, atque luce ipsa faciat spem suis amicis, & providentiæ suæ cultoribus fore, ut tum ex opportuno imbri, tum ex luminis efficientia, & salutare calore fruges coalescant, foveantur, & proveniant in magna ubertate, sicque ipsi ad uberrimorum fructuum & bonorum possessionem pervenire possint. Cohæret hæc exponendi ratio, cum illo judicio supplicii, & præmii. quod præcedente versiculo propositum est.

Secundo, Vatabl. Tygurin. & aliorum, qui hos frequenter imitantur, ut res hæc pertineat, ad generationem fulminum, nam non videbatur res tam mirabilis contemnenda in descriptione tempestatis. Tygurin. *Nubibus includit exhalationem igneam, eique præcipit, ut tendat contra occurrentem vaporem, nuntiasque illi sociæ ejus, quod indignetur vapori ascendenti.* Datur videlicet more poetico persona his rebus inanimatis, nubibus, vapori, exhalationi, fulmini, tonitruo, & fragori nubium scissarum, totaque res fulminum representatur sub translatione duorum fortissimorum ducum prælium committentium, in hanc sententiam; *Auctor naturæ abscondit lucem, id est, educit calorem, & vaporem siccum, & calidum, unde sunt fulgura; & claudit sub nube: tunc Deus præcipit, ut ei vapori occurrat alia exhalatio frigida, & impellatur, donec inflammata rumpat nubem.* Sic videtur exhalatio calida, annuntiare amico, id est, confortare sese, quasi ingenti voce postulans opem, & indignari, quasi ascendens, & nitens adversus exhalationem humidam, ut illam superet. Hæc fere mens Vatabl.

Tertia, Cajetani Meteorologica quoque, sed non de fulmine, verum adhuc de nubium generatione, & conglomeratione, nubibus quippe imperat Deus, tanquam obsequentissimis famulis, ad heri sui præceptum in aliquem præscriptum locum sibi obviam concurrentibus, in hunc videlicet modum: Cum nubibus abscondit & occultat lucem Solis, præcipit uni nubi, ut adveniens obviam alteri, adhæreat priori, & sic nuntiat nubes una alteri sociæ simili advenienti possessionem, & acquisitionem fieri vaporum ascendentium, & concrementum ad locum, ubi nubes generantur: sic nubes nubem advocat, & invitat, ad ascensum in æthera, ac secum videntur vapores excitatos evehere.

Quarta interpretatio est Græcorum, ut sermo sit de dierum, ac noctium vicissitudine; Postquam enim noctu lumen occultavit, quasi opposita manu, *præcipit Soli, & diei, ut adveniat*, aut præcipit nocti, ut occurrat Soli cadenti, quarum rerum sublimium, quæ divinæ & voluntari, & potestati, tanquam propria, & peculiaris possessio subjecta sunt, cognitionem amicis suis imperitur.

Si vero referamus non jam ad rem Meteorologicam, & Physicam, sed ad id, quod proxime præcesserat divinæ justitiæ, & providentiæ laudem, per hæc enim *judicat populos*, & tres idem alii sensus conficiuntur à Latinis. Ergo quinto Deus in manibus nostris, id est, propter nostra opera, si prava sint, abscondit lucem Deus, & cæli serenam faciem mortalibus eripit, noxios perpetuosque imbres, & sævas tempestates emittit. Quæ de re suos amicos admonet, ut sibi occurrant, & obviam adveniant orando, ut placatior fiat, & serenum post tempestatem faciat: lucemque, cujus ipse est ditissimus, impertiatur mortalibus, cujus obtinendi spem ipse suis amicis non dubiam facit.

Sexto, Deus supremus arbiter humanarum rerum in manibus suis, & in sua virtute, & providentia lucem, præmiaque continet piorum, tum etiam improborum supplicia. Si manum aperiat, bona, lucemque jucundissimam elargitur, sic comprimat, abscondit lucem, bonaque omnia eripit.

Lux, felicitas. eripit pro sua iterum potentia jubet, ut nova lux oriatur, gaudium & iripudium, his jam rebus, id est, praeiorum, & numerum, atque suppliciorum, etiam vicissitudinibus, ad suam amicitiam excitat mortales, & ipem illis injicit fore, ut ad bonorum omnium possessionem Deo propitio atque benevolente ascendere possint.

4. Septimus tandem explicatus, & is anagogicus; Cum de luce, quae tot tamque varias vicissitudines habet, disputavit Eliu atque de nubibus, quae nunc nobis solem eripiunt, nunc recedentes, & evanescentes eundem nobis restituunt, & cum in universum de lucis ac tenebrarum vicissitudine disleruisset, opportunitate, & rei similitudine excitatus, ad Deum, qui lucem habitat inaccessibilem mente, cogitatione, & oratione effertur, asseritque Deum proposita hujus lucis diurnae vicissitudine cum tenebris, & pugna cum obscurissimis nubibus, quasi nuntio quodam misso ad suos amicos, illos admonere, thesauros habere apud se inexhaustos inextinguibilis lucis, nunquam obnubilanda, nunquam cum tenebris commutanda, lucem illam non oriri super is Justis, bonos, & malos; & super justos, & injustos, sed Matt. 5. solis justis, atque amicis affulgere: de ea enim 45. scriptum est, lux orta est iusto, & rectis cordis Ps. 96. 11. latitia.

Hac luce compleri civitatem supernam im- Apoc. 21. mortalium civitatem, Non enim indiget Sole, lucerna enim ejus est Deus ipse: Hanc ipsam lucem esse, quae immortales spiritus, cum transformantur à claritate in claritatem, in eandem 2. Cor. 3. quasi lucis imaginem transformant: & sicut stellae videntur esse quaedam exiguae Solis imagines, ita, sanctos, & beatos omnes super lucentis Dan. 12. Solis imagines futuros, fulgentes tanquam 3. stellas in perpetuas aeternitates. Hae amicis suis nuntiat Deus per internuntios hujus visibilis, deficientisque lucis radios. Sicuti Sapiens Eccl. 4. 4. scripsit: Sol aspectu annuntians in exitu. Quid, 1. inquam, annuntiat exoriente Sol: quidam putant annuntiari ab illo lucem. Sed frigide; quid Tygurin. enim annuntiari indiget, quod videtur? Illud Ps. 18. 2. verius, Annuntiari gloriam Dei, quam Caeli quoque enarrant. Sed quid existimas annuntiari Lux glo- à Sole exoriente Dei gloriam, quam esse illum riæ divinae Dominum, & Regem gloriae? id est, in Solis symbo- imagine, & lucis splendore, annuntiare Deum lum. suis amicis, lucem esse ipsam Dei possessionem, atque thesauros. Habet profecto ille thesauros Job. 38. grandinis nivis, pluviae, ventorum; habet praeterea 22. reconditos in terrae visceribus thesauros alios auri, gemmarum, ex illis depromit, quibus terram locupletat, ex his, quibus ventrem, Ps. 103. & famem mortalium impleat: denique impleta 22. est terra possessione illius. Sed haec non sunt propria & peculiaris Dei possessio, ut quae omnibus communis sit, luce tantum continentur illius Sap. 17. peculiares thesauri, & opes, de quibus suis tantum 20. amicis annuntiat, communicat, ex quibus Exod. 10. suos amicos ab inimicis discernit: ut illi limpido 23. illuminentur lumine: & ubicumque habitent, lux sit: at isti, vinculis tenebrarum, & longa noctis compediti, horrendo paveant, & admiratione nimia perturbentur.

5. Ergo sciendum, quod si Solis divitias (quis Solis di- enim dubitet esse creaturarum inanimatarum, vitæ Lux. sicut illustrissimam, ita omnium commoditatum, & bonorum ad mortalium vitam opulentissimam) si illius, inquam opes explicare vellemus, certe diceremus illius universam possessionem esse lucem, in illorum praesertim sententia, qui omnem Solis efficientiam, omnemque vim agendi in solo lumine constituunt. In unica Quare in Solis lumine continetur temporum Solis luce vicissitudo, fructuum proventus, animalium universi- atque plantarum vita, terrae species, & pul- tas rerum contenta. terrae metalla, & lapides pretiosi, Maris gemmae, & uniones, Stellarum species, Lunae varietates, Meteorum generationes mirabiles: Caeli (ut Plinius dixit) latitia humani Plin. 1. 1. animi serenitas: denique non modo temporum, 6. 6. sed terrarum, siderumque etiam ipsorum regimen, ductusque certissimus, & indefatigabilis.

Id quod Dionysius videtur significasse cum de luce ad divinae bonitatis thesauros relata disse- rit, de Div. nom. capit. 4. Clara (inquit) expressaque divinitatis imago est magnus hic Sol totus lucens, ac semper splendidus, omnibus etiam quae ejus lucem capere possunt, collucet: habetque lumen per omnia diffusum, sursum, & deorsum, ac si quid est, quod eo non participet, id ejus luminis tenuitati, aut parvitati, non est tribuendum, sed illi, quae quia nata non sunt ad capiendum lumen, ad illud capiendum non explicantur, itaque illius radius immensa splendoris magnitudine penetrat, ad vitam excitat, alit, auget, absolvit, purgat, renovat, acumen mensura est, atque numerus horarum, dierum, totiusque nostri temporis: colligit convertitque ad se omnia, quae videntur, quae moriuntur, illustrantur, quae calescunt, & uno nomine, ea, quae ab ejus splendore continentur, itaque hinc, id est, Sol dicitur, quod omnia ad se trahit, id est, congregat, colligatque dispersa, eaque omnia eum expetunt, quae sensu percipiuntur, aut quod cernere cupiant, aut sentire illustrati, calescere omninoque contineri à lumine. Sic ad spirituales summi Ad divi- boni lucem revocat omnia, quae creaturae five nam lu- rationales, five irracionales participat, & quasi cem om- divinitatis thesauros omnes in uno lucis no- nia revo- mine contineri docet: quasi sola Lux possessio cantur. illius sit, ad illam omnia congregat colligitque dispersa.

Quare cum aliquando videnda divinitatis 6. desiderio inflammatus, petisset Moyles, Qualis ostende mihi faciem tuam: responsum accepit, Deus vi- Ego ostendam tibi omne bonum, id est, omnis tus, boni, omniumque mearum divitiarum, atque possessionis speciem quandam tuis oculis obijciam. Obiecit autem Deus corpus quoddam splendidissimum; neque eam partem obiecit, quae nimio splendore illius oculos praestingeret, aut ulla molestia afficeret; sed posteriorem, cujus lumen esset ita humanis oculis attemperatum, ut simul oculos atque animum incredibili voluptate compleret. Annuntiavit igitur tunc Vide A Deus suo amico, quod lux possessio ejus sit, & ad eum bul. 9. 10. posset ascendere. Quare cum ascendit in montem, 20. 21. 16. ex confortio sermonis Dei, splenduit totus, & Exod. coruscavit Moyles, ita ut non possent in illum intendere filii Israel, propter gloriam vultus ejus. Cum 2. Cor. 3. vero ingentibus suis donis locupletat suos ami- 7. cos; non solum servos, & famulos, uti erat Moyles vult illos esse atque effici lucem Matt. 5. mundi; non enim habet aliquid pretiosius aut 14. melius, quo illos exornet. Cum suam spon- sam Regalibus, iidemque divinis vestimen- tis condecorat, luminibus totam convestit, Sole amicis, lunam illius pedibus subiecit, duodecimque Apoc. 13. splendidissimorum astrorum coelestium coronam 1. illius capiti imponit. Et vero quam aliam Stolum ipse sumit, quam lucem? Amicus Ps. 103. 2. videlicet lumine sicut vestimento. Cum sua sub- tellia divino apparatu constitui vult ante mortali- um oculos, nubes lucida explicatur, quae suo Matt. 17. splendore praestringat nostros oculos, & veluti 5. excacatos obumbrat. Cum curru vehitur illius gloria, quadrigis utitur rotis collucentibus, & Ezech. 1. scintillantibus. Quid enim existimas, aliud & 10. fuisse illos oculos Cherubinorum; quibus pleni erant ante & retro, quam scintillas quasi aspectus aris candentis? universus vero illorum aspectus lampada- rum, & visio discurrens in medio animalium splendor ignis, & de igne fulgor. Quod si splendor ille supremus nubibus utitur; tunc sane Arcum efficit, ut lumine reflexo in nubibus, omnem suam possessionem in luce demonstret. Denique cum speciem regni, magnificentiaeque suae ostendat hominibus, homo factus, & splendet Matt. 7. facies ejus, ut Sol, vestimenta autem ejus lumine 5. tota perfusa, sicut alba sicut nix: atque eo ostentat, ut certam spem injiciat, mortalitatis tene- 2. bris circumfusus mortalibus, posse ad illius Luc. 28. claritatem, & montem luminum cum illo ascendere.

Jam, ut hoc verbo claudem, cum audis, tenebras, omnia mala intellige; cum audis lumen, omnia bona concipe. Dei possessio lux est, id est, omnium est bonorum aggrega- tione per- fectus.

**

XXXII. In manibus, &c.

XXXIII. Annuntiat, &c.

7. Germana lectio.

8. Nomen manus, & nubis an ab eadem radice. Illustratus Samuel, Moyses, & Jeremias.

9. Advenire quid proprie.

10. Varia constructio. Græcorum interpretatio. Societas & fraternitas tributa rebus inanimatis.

11. Vulgati defensio. Non semper Nasus pro ira.

7.

Gregor.

8.

פפ

פפפ

Idem nomen manus, atque nubis.

Quomodo dextera sua protulerit faciem Moyses.

Pagnin.

Abulen.

Parum commoda translatio Regia.

JAM nunc ad singularia hujus sententiæ, & varietatem lectionum, atque vocum accedendum, quæ varietati interpretationum aditum patefecerunt amplissimum. In manibus. Mirabilis est illa Gregorii lectio. Immanibus abscondit lucem: Immanes (inquit) sunt, qui se elatis cogitationibus extollunt: sed his immanibus lux absconditur, quia superbientibus veritatis cognitio denegatur. Contraxit eandem lectionis maculam, Nicolaus & Hugo, præterea nemo, nam illam agnoscunt omnes, quæ est præ manibus, & quam Græci cum Latinis habent.

At Hebræi manus non inveniunt; nubes tantum, vident discrimen ex eo natum quod Caph, quæ est vola manus, & per Synecdochen tota ipsa manus, volunt etiam nubem significare, sed quæ analogiæ ratione, nunc quæramus. Caphaph, quidem est curvare, aut incurvare, inde Caph, manus, vel pugillus, aut vola, & curvatura manus. tum etiam planta pedis, aut media illa pars. vertitur ab Interprete Latino manus, pugillus, vestigium, Hebræi ergo volunt nubem præsertim parvulam habere similitudinem volæ manus, quare & volunt sumi pro nube: sicut dictum est 3. Reg. 18. 44.

Nubecula parva, quasi vestigium hominis. Quod ex Hebræe potest legi indifferenter ad manum vel pedem, quasi vola hominis. Sed hæc analogia non usque quaque vera est, cum non semper tempestas, aut pluvia, initium sumant ex nubecula parva, neque videantur nubes curvitatē manus aut pedis humani præsentare.

Confirmare tamen secundo nititur Pagninus hanc manus, & nubes analogiam ex illo Exod. 33. Protegam te dextera mea, donec transeam. Ubi perinde id esse putat, ac si dixisset: protegam te nube mea quod non videtur ab eo loco. Nam si corporali specie transituret Deus coram Moysē, quæ ratione deberet dextera sua tegere, illius faciem? ergo opportunius videbatur, ut opposita nube prohiberet conspectum & speciem corporis luminosi transeuntis. Sed esto dicamus illam Dei dexteram, fuisse nubem aliquam Dei potentia effectam, ut Abulen. asserit eo loco quæst. 19. non ideo consequitur, ut nomen originale manus, significare debeat, aut possit nubem; sed tantum dexteram, aut manum, id est, quicquid Dei virtute, & potentia mirabiliter efficitur.

Tertio ubi legimus Thren. 3. vers. 14. Levemus corda nostra cum manibus. Hebræi legunt, Levemus corda nostra ad nubes. Sed incommode, & invite, Ergo illa est vera, & germana lectio, in manibus. Quod vero Regia hoc loco legit, Super devexa operuit lucem, videtur respexisse ad superiorem faciem nubium convexam, quæ lumen Solis excipit, eademque illud nobis occultat. Sed quidem radix, Caphaph, nihil nisi curvum, aut concavum significat, devexum, aut declive nunquam.

Es præcipit ei, ut rursus adveniat. Proprie ex verbo legitur in Hebræo: Præcipit super eam in obviantē. sive ut Septuaginta. Incurrenti à verbo Pagagh, quod est occurrere, & obviare, & ad Orationem solet pertinere; ut indicavimus in quinta Interpretatione: tum etiam ad contrarietatem & resistantiam rerum contra se mutuo pugnantium, quod respiciebat secunda Variabli expositio: atque id ipsum indicavit Augustini lectio: Mandavit de August. eo in contrariam.

Annuntiat de ea amico suo. Hebræa constructio Variæ indifferens est varias etiam Latinas constructiones. Annuntiat amice, vel annuntiat amicus, vel socius, vel cum Sept. Annuntiabit de eo amicum suum. Sed prima constructio, quam Latinus Interpres elegit, congruentior est, & Hebraizantibus nonnullis probata, ut Cajetano. Quod vero illæ res inanimatæ dicantur amicæ, & sociæ inter se, non est præter consuetudinem Scripturarum; nam res similes, & compares vocare solent non solum amicas, aut socias, sed etiam sorores; ut cortinæ, quæ consociabantur, id est, nececebantur, Exod. 26. 3. Quare non repugnat, quod vapor diceretur amicus, & socius alterius vaporis; & nubes comparis socia, atque adeo soror, ut volebat tertia Cajetani interpretatio.

At illud valde arduum, & difficile, quod nitebatur secunda Variabli interpretatio, velle amicitiam constituere inter nubem, & fulgur, atque exhalationem fulminarem: quæ non magis coibunt in unam societatem, quam ignis, & aqua.

Sed duplex præterea non prætermittendus sensus indicatur à Græco Scholiaste. Prior, ut cum interrogatione legamus, in hanc sententiam: Nunquid de hujus rei effectione aut cum altero deliberat Deus, aut vero communicat? vel ut Chrysostomus ait: Nunquid Deus de sua possessione cum aliquo communicavit, de ratione quem admodum exardescat. & animadvertat in facinorosos? Posterior, qui cum Septuaginta, & Symmacho & cum nostra lectione convenit, ut asserat, Deum harum rerum cognitionem suis amicis impartiri.

Quod possessio ejus sit, & ad eam possit ascendere. Quia in Hebræo ex verbo habetur: Possessio, vel, acquisitio faciei aut nasi, existimant pertinere ad indignationem, & exardescentiam, quæ facie proditur, & naso fumat. quare Symmachus legit: Zelus de injustitia: quod Chrysostomus interpretatur Dei exardescentiam, & animadversionem in injustos, aut etiam, quod Deus, Annuntiabit amicis suis, ut illius Sapientia possessionem, non item quæ injusta sunt, consequantur. Augustinus interpretatur, Dei possessionem contra eos, qui ascendere nituntur. Alii Hebraizantes, quod indignetur, vel irascatur exhalatio calida contra vaporem ascendentem. Sed in sententia, & verbis tanta obscuritate ambiguis, potuit sumere Interpres illam primam vocem per se; ut sit id, quod Deus annuntiat; possessio, supple mea est lux, quam abscondo, quam profero. rursus vocem aliam nasi, aut faciei, non sumpsit metaphorice, pro ira, & indignatione, sed proprie pro facie, & parte anteriori, proprie versus quam progredimur; quare dixit ad eam ascendere, in quasi facie ad illam conversa; quod & sententiam habet congruentem, & sensum sublimem; ut in ultima exponendi ratione ostendimus.

LXX. Advenire yjd

Varia constructio. LXX. Rebus inanimatis tributa amicitia, & fraternitas, Cortinæ sorores appellatæ Cajet. Variab. 10. Duplex Græcorum expositio.

Chrysost. II. Nasus non semper ad iram. Symmac. Chrysost.

August. Variab. Tygur.

Nasus, & facies proprie.

CAPUT PARAPHRASIS XXXVI. CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quo
in commentariis fa-
sius explican-
tur.

1.
Addens quoque Eliu,
hæc loquutus est.

2.
Sustine me paulu-
lum : & indicabo ti-
bi : adhuc enim ha-
beo, quod pro Deo
loquar.

3.
Repetam scientiam
meam à principio, &
operatorem meum
probabo justum.

4.
Vere enim absque
mendacio sermones
mei, & perfecta scien-
tia probabitur tibi.

5.
Deus potentes non
abjicit, cum & ipse sit
potens.

6.
Sed non salvat im-
pios, & iudicium pau-
peribus tribuit.

RURSUM vero Eliu instaurans orationem suam, suum quoque exordium præmittit ; & in auditore quidem audientiam requirit, & vel ambitiose vel artificiose attentionem captat. Cum enim alii amici ternis omnino vicibus disputaverint, atque ter quoque ipse disputationem suam instauraverit ; jam quasi elatus dicendi studio, multa quoque loquendi, uberiores se atque fecundiores orationem de Deo allaturum pollicetur, atque in hæc verba exorditur.

Nihil est, amice Job, quod verearis obrui orationis meæ gravitate & pondere. Nam quid ego dicendo, nisi per parum valeam : paululum itaque tantum expectare te jubeo ; paulisper me dicentem suffer ; quanquam fieri possit, ut brevi oratione, plura tua in dicendo errata uno dicto, quasi uno digito proster-nam : nam divinam causam tueri adversus tuam temeritatem nunquam desinam ; quippe multa mihi Deo suggerente, atque etiam impellente, & præcipiente ad dicendum suppetunt. Nam quæ illius est sapientia, sapienter utique providit, ut & ignorantia amicorum, & tua temeritati meis ego sermonibus opitularer. Tuum igitur erit silere, & attendere ; meum usque loqui.

Paulo itaque altius differendi initium sumam, & quid veris-simum in hac re constitui inter nos oporteat ex paulo remotio-ribus, sed necessariis principiis efficiam, atque ex ipsius naturæ & creationis operibus probabo, nihil à Deo sine summa æquitate, rationeque constitui. In qua re nihil mirum, si quædam repe-tam ex superius dictis : nihil tamen dicturum me profiteor, quod mihi vobisque exploratum perspectumque non sit. Neque vero officio deesse non possum : nam summum rerum omnium opif-icem, qui primam hominis naturam, atque meam quoque mira-bili arte, & industria elaboravit, meritis laudibus prosequar, & qua fieri potest ratione, vicem tanti beneficii rependam. Quod meum igitur est, ô Job, præstabo : & divinam æquitatem adver-sus tuas calumnias, & loquendi petulantiam, asseram. Tu vero sentito, ut voles.

Verissima sane ego pro veritate asseram, simplicia, solida, nullo mendacii fuce. Quare si sapias, universa, quæ dixerò, probata tibi erunt : atque ex illo, quod tuo iudicio constitutum esse oportet, nimirum Deum esse sapientissimum, propterea quoque justissimum, atque providentissimum, meæ orationis initium auspicabor. Interim tu, Deus optime atque sapientissime, cui proculdubio meum dicendi studium, singulaque mea verba probata erunt, illam Jobo injice mentem, ut & illi probata sint.

Primum ergo inquiramus cur tam frequentibus, tamque gravibus ærumnis Deus exercere velit homines potentia atque opibus præcellentes, atque incredibili bonorum omnium copia paulo ante redundantes, cum ipse Deus optimus bonorum omnium abundantissimus sit, ac nulla non re optima præcellat ? An quia, cum Deus potentissimus atque sapientissimus sit, huiusmodi magno corde viros magna quoque potentia, propter animi livorem opprimere velit ? sed absit à Deo totius bonitatis fonte, invidentia. An quia potentes solo potentia, & fortitu-dinis nomine suspecti illi sint ; atque propterea omnem occasio-nem illos perdendi aucupetur ? sed absit à Deo calumnia. An quia tam delicati stomachi, tamque morosi palati Deus sit, ut sine ulla causa ad res humanas, humanamque omnem ampli-tudinem, & dignitatem nauseat ? sed absit ab illo omnis inutilis, & odiosa morositas, omnisque importuna mentis difficultas. Ergo in Deum, qui infinitis partibus omnem creatam po-tentiam superat ; qui natura sua bonus est, qui creaturarum pater indulgentissimus, qui humanæ omnis potentia, atque di-gnitatis auctor, neque invidentia, neque odium, neque fastidium cadere ulla ratione potest : à quibus profecto tantum abest, ut quantum fieri potest, reliqua omnia simillima sibi, & charitatis vinculo, quæ ex similitudine nascitur, devincta esse velit, atque eas semper cogitationes suscipiat, quomodo universis benigne faciat.

Nihilo tamen minus nullius, quamvis potentissimi hominis aut potentiam reformidat, aut sceleribus connivet : pauperes vero atque impotentes sua ope minime destituit, sed omnibus ex æquo jus dicit æquissimum. Impium solo impietatis nomine digna morte merentem efficit ; nunquam passus improbitatem vivere. Itaque cum adversus potentiam adversus divitias, adver-sus humanam omnem amplitudinem indignatur ; adversus improbitatem profecto indignatur, quam etiam iusto prosequi-tur supplicio, sit licet cum paupertate conjuncta : quamvis frequenter his subveniat propitius, quibus propter mansuetudi-nem, & modestiam insolentissimi divites molesti, atque infarii existunt.

a Quæ sit amoris, aut invol-
dente causa & si Deus omnia
sibi similia esse velit, non item
homines qui sibi similibus de,
trahere, & invidere solent
copiose, & utiliter tractatur,
num. 4. 5. 6. 7.

Proſpiciſcit igitur diligentiffime innocentum ſaluti, & incom-
lunitati; nunquam ſuæ providentiæ, atque tutelæ oculos ab
illorum commodis, rebusque deſiciens, nunquamque permittens
diutius juſtum hominem, quicumque tandem ille ſit, ab ini-
quiſſimis tyrannis vexari; nam pietatem ille, ubicunque
tandem ſit, non ſolum oculis, ſed maximis honoribus atque
ampliſſimis beneficiis proſequitur, deſixis ſemper, rectiſque lu-
minibus in illa contemplanda, illiusque commoditatibus proſpi-
ciendis.

Atque adeo ſanctos homines regalibus plerunque honori-
bus exornat, & in firma, ſtabiliſque Regni ſede, clariffimis Tro-
phæis nobilitatos amplificat. Quod ſi tempus aliquod, ſanctitas
& innocentia ærumnis ac paupertate exerceatur, tamen ſine
quodam feliciffimo, atque honorificentiffimo concludetur, quam
deinceps ita tuebitur, ut majoribus indies muneribus, & opu-
lentia afficiat, niſi in dignitate regni ſemel adepta rurfus info-
leſcat.

Verum enimvero cum ex ſummo dignitatis, & poteſtatis
faſtigio ad carcerem, & vincula atque rerum omnium indigen-
tiam quis recidit, certe in ea cauſa ſunt illius ſcelera, quæ meritis
ſuperbiæ, & tyrannidis ſuppliciiſ Deus proſequitur. Quippe
non raro variis fortunæ caſibus, regnorumque vicibus, qui nuper
feliciter regnabat, potentioris Regis mancipium duriffimam
cogitur ſervire ſervitutem omnis generis calamitatibus irreti-
tus, atque vinculis etiam inextricabilium ſuppliciorum conſtri-
ctus: egeſtatis potiſſimum, cujus ad cruciandum viſeſt incre-
dibilis. Illud vero agit, & curat ſupremus iudex, ut vex
ſuppliciiſ ſua ſcelera recognoſcant, & ad ſaniorē mentem
adducat; certoque tandem ſibi perſuadeant Deum eſſe ſce-
lerum vindicem ſeveriſſimum. Interim mirabilis (eſt) im-
proborum omnium ſtupiditas, ut cum omnibus ſcleri-
bus contaminatiſſimi exiſtant, vix unquam de illis cogitent,
ac opus quidem ſit ipſa illorum peccata ob oculos ſubjicere,
& quaſi digito indicari, ut ea tandem cognoſcant, in quæ cæci,
præcipitesque ruunt? In quos proſecto omnis æquitatis obli-
tos, omnem tyrannidem exercentes, omniſque iniquitate
ſubjectum populum vexantes, potentiſſimi numinis vindicta
incumbet.

Sic Deus optimus ſolet eos, quos peccati voluptas, atque
improbitas ſurdos divini vocationi reddiderat, per flagella,
& ſupplicia expergeſectos, ad auditum, & attentionem
revocare: audientibus vero atque intendentibus inſtillat
ſalutaria monita, opportunas correptiones adhibet, &
ſanctæ obedientiæ, veriſſimæque poenitentæ certas rationes,
præceptaque præſcribit: atque interius quaſi ad aurem
perſonat, & nunc levioribus ſuppliciiſ aurem vellicat: nunc
acrius pungit ea mente, ut ab iniquitate avocet, & ad ſe ipſum
paterna ſane charitate mortalium errata flagellantem, con-
vertat.

Si divini igitur admonitioni, & voci audientes ſe præſtite-
rint, ſupplicesque illi obſecundaverint, quod reliquum vitæ fue-
rint, bene ac beate conficient, omnibus jucunditatibus circum-
fluenteſ. Sin minus divinum imperium detrectaverint; con-
figentur acutiſſimis ſupernæ vindictæ jaculis, tandemque
digna ſtultis, & Deum ignorantibus nece interibunt. Quam
vero miſerum eſt breviffimam ſcleris voluptatem diuturna
multorum annorum, multorumque ſuppliciorum pœna perſol-
vere! porro quam beatum, patientiam ærumnarum, & obedi-
entiam divini legis vitæ longiffimæ, ſimulque ſuaviſſimæ, atque
ſpecioſiſſimæ jucunditatibus compleri! Ergo ſalutare iſtud
conſilium eſt, cito, non ſero ſapere, & tum inſita naturaliſque
ratione Deum agnoſcere; tum illum præceptis obſequentes
religioſe venerari.

Et ut nemo ſuas ærumnas à peccato, & ſcelere excuſare
poſſit, certe manifeſte reſelletur publicis eorum hominum ſup-
pliciis, qui licet æternæ ſanctitatis ſpecie fulgeant, at interna
& vera deſtituuntur. Odioſum proſecto genus hominum,
non ſolum impiorum, qui cum impij ſint, callide & malitioſe
ſimulare conantur, quod corde geſtant, pietatem ſemper, quam
oderunt, habentes in ore; & impietatem religionis facie obnu-
bent.

Hi proſecto ſtatuentes, ſuarum ærumnarum cauſam non ex
ſuis peccatis, ſed ex divina indignatione ſumendum. Dei iram
minime leniunt, ſed potius accendunt & exſuscitant: nam tantum
abeſt ab illis Dei commiſeratio, quantum ipſi ab ope, & auxilio
ſuppliciter implorando.

Ergo pereunt miſere, non minus ſtolidi, quam ſi infantes
decederent ſine ulla rerum ſcientia, & experimento. Et quidem
quamvis provectæ ætatis ſint, ſuperioris tamen ætatis impro-
bæ, & omni ſcelere inquinatæ pœnas tandem ab illis exigere
ſolet divina vindicta, quæ illorum res omnes, vitamque ipſam
inſtar ſaxæ cujuſdam atque horriſicæ tempeſtatis excutit, diſ-
jicitque, atque ſcleratiſſimos homines non minus morti imma-
turos, quam ſi pueri eſſent, acerbiffime aufert, ſanctorumque
Angelorum miniſterio uſus, illorum potentiam, qui effeminate
vivebant, & molliſſimè luxuriabantur, nullaſque ratione
videbantur virtute maſcula reſiſtere poſſe ærumnis, & difficul-
tatibus, ut qui nihil forti, & conſtanti animo ſuſtinere volent,
extremo ſupplicio affectos ante omnium oculos turpitudinis
neſandæ

7.
Non aufert à juſto
oculos ſuos, & Reges
in ſolio collocat in
perpetuum, & illic
eriguntur.

8.
Et ſi fuerint in cate-
nis, & vinciantur fu-
nibus paupertatis:

9.
Indicabit eis opera
eorum, quia violenti
fuerunt.

10.
Revelabit quoque
aurem eorum, ut cor-
ripiat, & loquetur, ut
revocetur ab iniqui-
tate.

11.
Si audierint, & obſer-
vaverint, comple-
bunt dies ſuos in bo-
no: & annos ſuos in
gloria.

12.
Si autem non audie-
rint, tranſibunt per
gladium, & conſu-
mentur in ſtulticia.

13.
Simulatores, & calli-
di, provocant iram
Dei, neque clamabunt,
cum vincti fuerint.

14.
Moriatur in tempe-
ſtate anima eorum &
vita eorum inter ef-
feminos.

nefandæ damnatos, & inextinguibili incendio destinatos traducit.

15.
Eripit de angustia
pauperem, & revela-
bit in tribulatione
aurem ejus.

16.
Igitur salvabit te de
ore angusto latissime,
& non habentem
fundamentum subter
se.

Requies autem men-
sæ tuæ erit plena pin-
guedine.

Non solum verò divites superbos conterit Deus, & vel-
licat eorum aures, ut admoniti resipiscant, sed etiam exercet
doloribus, & ærumnis, ut ad obedientiam adducat; ob-
edientes verò tandem recreet, & integræ restituat sanitati.
Idem itaque pietatis officium ab omnibus requirit, sive illi
Principes, sive vilissimæ conditionis homines sint: nam &
utrisque peccantibus iratum, & resipiscantibus benignum se
præbet.

Sed illorum tamen potissimum causam agit, qui ab aliis
injuria afficiuntur: postquam enim hos exercuit doloribus,
morbis, permittitque malè haberi à Tyrannis, justorum suorum
statim decernit vindictam, atque in eos animadvertit seve-
rissimè, qui per iniquitatem & injuriam mansuetos vexant.
Itaque si quam subiisti pœnam, illam tuis sceleribus deberi
agnoscas, Deique admonitionem supplex suscipias, eripiet te
proculdubio Deus, & prope jam devoratum extrahet è faucibus
barathri, nunquamque permittet, ut immensa miseriarum
vorago, quibus fontes perpetuo plectuntur, te exsorbeat:
honorum autem incredibillum copia te cumulabit: idemque
ipse post famis, & egestatis cruciatus lautissimo te excipiet
convivio; tuque ipse domi tuæ tranquillus ac lætus accumbes
splendidæ mensæ conquistissimis atque delicatissimis epulis
instructæ. Hæc utique obtinebis, si ab illo te permittas suaderi,
& excitari ad veram antea vitæ pœnitentiam, ut extre-
mum vitæ, & animi discrimen possis avertere. Cujus suasio
quamvis tibi nimium stricta, severaque videatur, sed tamen,
mihi crede, salutaris est. Quam si suscipias, fiet profectò, ut
tuorum inimicorum, quorum calumniis obsideris, ora obstruas,
atque etiam ipsas tartari fauces ad recipiendum late patentes,
ad emittendum, & vomendum longissimè angustas declinare
possis. Ex tantis igitur angustis te Deus satis superque eripiet,
conferetque salutem plurimam, atque certissimam, ipsis maximis
angustis cum amplissima fortuna commutatis. Porro ejul-
modi est immensa illa malorum vorago, ut nullum habeat
fundum, sed sinus latissimos, & amplissimos, altitudinem
profundissimam, in qua nihil firmum est, ubi pedem figere
damnatus homo possit, in quam si semel immergaris, nun-
quam emerges: nullum ergo cruciandi finem habebis, dum
non resipiscas: ergo nisi tuæ hypocrisis, atque improbitati finem
statuas, neque vivens, neque mortuus non cruciaberis. Sati-
us itaque Dei monitis acquiescere, ad incredibiles delicias invi-
tantis.

c De propria Latitudinis
significatione, & ut possit con-
venire inferni faucibus, &
ori: Lati angusto, exquisitè
differunt, n. 6. 7.

17.
Causa tua quasi im-
pii judicata est: cau-
sam, judiciumque re-
cipies.

18.
Non te ergò superet
ira, ut aliquem oppri-
mas: nec multitudo
donorum inclinet te.

19.
Depone magnitudi-
nem tuam absque tri-
bulatione; & omnes
robustos fortitudine.

Pro meritis sanè tuæ causæ sententiam dignam accipies,
atque cum ipse judicium sæpè corrueris, justitiæque vim
attuleris, severissimè à supremo judice judicaberis: nam optimi,
& incorrupti judicis officio defuisti; gratia, & favore im-
piorum causas supplevisti: Divina judicia contumelia affecisti.
Tantæ igitur improbitatis, atque iniquitatis pœnam susti-
nebis: & dum impius fueris, Divinam experieris vindictam,
quæ proculdubio non mitescet, quamvis importunis clamo-
ribus, & iniquis Divinæ Providentiæ criminationibus illius
aures complere, & iniquis rationibus causam tuam persequi
non cesses. Si contingat igitur, ut in pristinam dignitatem
restituaris, noli amplius peccare, neque sordida lucra, &
dona sectando, quibus animam tuam corrumpas; neque
subjectos populos opprimendo, quo justitiam & sanctitatem
lædas. Vides nimirum, in quas te miseras superbia, & injuria
pauperum conjecit, in quam egestatem avaritia, & donorum
cupiditas. Ergo animo concipe ingens odium adversus ejulmodi
scelera; quamdiu vita supersit: & agnosce jam tandem causam
verissimam tuarum ærumnarum: superat enim, ac male perdit
Numinis ira Principes captatores munerum sordidissimos,
quibus quamvis pretiosissimis, placere judicem incorruptum
non potuerunt. Quare illud diligenter curato, ut pravis
avaritiæ suggestionibus, atque iniquitatis stimulis viriliter
repugnes neque tantum viribus, & potentia æquitatem, &
honestatem metiaris, sed tunc demum justior sis, cum potentior
fueris.

Accipe igitur hæc salutaris modestiæ præcepta, ut deinceps
submissius de te sentias; abjectius etiam de omni humano
splendore, imbecillius de fortitudine humanarum virium,
arciumque munitissimarum; tum quod harum rerum pretio
non possit homo salutem emere, vitamve redimere; tum quod
Deus non alliciat his rebus, sed sola pietate atque justitia.
Nunquid igitur existimas apud Deum magni esse tuam ma-
gnitudinem? Abjice, quæso, tuum istum animi fastum;
comprime tumorem, & illud certo tibi persuade, non tibi prius
salutem cœlitus concedendam, quam tribulatione, & supplicio
scelera expiaris, & quam patientia ærumnarum Divinam opem
demerueris; nam insolentes istos clamores querimoniarum con-
temnit Deus, potius fastidit, avertatur. Depone igitur tantam
vocis, & querelarum contentionem; abjice quidquid tuo judicio
amplum, & magnificum est, atque illud tantum in oculis tuis
magnum sit, quod Deus magnificat: ut non nisi in sanctitate
salutis & magnitudinis tuæ spem constituas. Igitur si salutis tuæ
consultum cupis, meliorem statim animo cogitationem suscipe,
antequam graviore supplicio cogaris supercilium istud, & super-
biam

biam deponere: neque timore poenae, sed virtutis amore humilitatem amplectere; & virtutem cole; neminem laedito, siue potens ille sit, siue imbecillus; comprime affectus animi vehementiores iniquitatis, & Tyrannidis, vires tuas despice; nihil contra Deum conare, non enim poteris, quamvis multa industria Divinum supplicium declinare.

Ne igitur istius cecitatis, & obstinatae mentis tenebras dilige: sed confestim ad lucem veritatis confuge, ne ascendant in caelum clamores populorum quos oppressisti. severissimam à iudice de te vindictam reposcentes. Quamprimum enim, si tuae dignitati restituaris, officii tui partes exequenda tibi erunt, maturè impudammandi, probè defendendi, nunquamque patiendum, ut te dormiente, & oscitante publica res perturbationem, & confusionem accipiat, & in tenebris omnia misceantur, pessimi enim magistratus est ad multam diem in utramque, aurem dormire, fidentis satellitio, & custodiarum excubitorum cum potius optimi Principis sit vigilare, satagere, & tum suarum publicarum salutis excubias agere: atque ex ipsis tenebris veritatem, & innocentiam delitescentes in lucem proferre, potentiorum, & calumniatorum licentia, & petulantia repressa. Quamvis quidem eos, qui viribus valent, non debeas injuria afficere: ne fortè nocte clam irrumpentes, hos quidem suis extrudant sedibus; pro illis autem alios substituunt. Tum praeterea nec noctu longè latèque infestes vicinos agros, neque irruptionem facias in alienos terminos, ut quibusdam suis sedibus pulsus, alios in locum illorum per vim, & iniquitatem reponas: sicque latronum dux constitutus cogas populos abire prioribus sedibus desertis. Quod cum per se nefarium sit, tum verò etiam temerarium est, tempore nocturno, quandomens tua vacua est curis, noctem insomnem ducere in ea meditatione, quorum gentes aliqua, & populi petierint, alii verò denuo insurgant, & rerum potiantur. Tandem, quod tibi salutare futurum est, prava ista, & ambitiosa tua desideria dominandi liberis populis, comprimere stude, ne alienae tibi felicitatis invidentia, exitio sit. Diligenter igitur observa, atque tuum animum custodi, & averte ab iniquitatis conspectu, & blanda atque illecebrosa facie, atque ab omni scelere, cuius sanè perpetuus comes est dolor, & cruciatus animi. Adhuc eim perstare videris, imò & acriori studio, nunquam deferendae improbitatis; quam non solum tenuitas ingenii tui, & inopia mentis atque consilii, sed etiam ipsa calamitatis impatientia, & Divinae bonitatis criminatio tibi persuaserunt; quare cum supplicio miserrimus sis, at multo es obstinatione miserior.

Quòd si meis monitis consenseris, o Job; aderit tibi statim Deus, qui quamvis te fortiter affligerit propter legis suae transgressionem; non minus tamen potens est refarcire omnia damna, si deinceps Divinae legis studiosum te praeberis: Non solum enim ipse est supra omnium mortalium miseriae conditionem longè sublimis, sed erigens quoque atque evehens sui studiosos ad tutissimam arcem, supra omnium hostium malorumque potentiam. Et nemo sanè unquam extitit Legumlator, aut Reipublicae alicujus institutor tam sapiens, tam in exigendis legibus humanus. Tuam igitur causam apud illum depone, te illi instituendum praebe, qui, te ad sanctitatem omnibus vitae commoditatibus propositis allicit, & invitat.

Cujus aequitas corrumpi aut depravari nequit; cuius suprema judicia in iudicium vocari, aut quacumque alia ratione iurisve moderatione corrigi non possunt. Quis enim illo vel major, vel incorruptior iudex? Quis illius sententiae etiam post longam omnium iudiciorum examinationem ullam iniustitiae notam jure affinget?

Quamvis verò Divina judicia non sint à nobis curiosius discutienda, sed tamen illorum aequitas exploratissima nobis esse debet. Quare qui de illorum aequitate dubitaret, planè ostenderet se illa prorsus ignorare. Ergo, o Job, illud tibi persuasum vellem, Divinorum operum rationes ab universis mortalibus decantatas, à te solo ignorari, atque adeo accusari, cum aliter de illis censeas, quam ipsa Divini operis dignitas postulet, quod cum ingenti animi reverentia, & submissione excipiendum est, & quantum humanae imbecillitati permissum fuerit, magnificè atque praeclarè de illo sentiendum, atque loquendum. Quid, quod nemo hominum possit, pro meritis Divinorum operum magnitudinem atque aequitatem satis perspicere, humanae potius ignorantiae, quam illorum operum alicui vitio tribuendum est? Quid verò mirum non posse ab homine discuti supremarum Providentiae arcana, cum alia minus difficilia, minusque recondita opera ignorentur: Videlicet quaedam naturae mirabilia, ex quorum conspectu, & contemplatione solent viri sapientissimi atque sanctissimi excitari ad laudes Divinas decantandas; & canticis suavissimis numerosissimisque carminibus celebrandas. Quis enim modo ab humanitate, & mente non alienus, quamvis valde tenuis atque imbecillis iudicii, non videbit manifestissima atque evidentissima Divinitatis, & Providentiae argumenta, quae in creaturis refulcent, & omnibus sunt ad contemplandum, suspiciendumque proposita; quamvis quidem sapientiores majori cum voluptate, & clariori lumine ea videant, quae vulgus vel leviter videt, vel videndo praeterit.

20.

No' protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.

21.

Cave, ne declines ad iniquitatem, hanc enim coepisti sequi post miseriam.

22.

Ecce Deus excelsus in fortitudine sua; & nullus ei similis in Legislatoribus.

23.

Quis poterit scrutari vias ejus, aut quis poterit ei dicere: Operatus es iniquitatem.

25.
Omnes homines vi-
dent eum, unusquisq;
intuetur procul.

26.
Ecce Deus magnus
vincens scientiam
nostram.

27.
Qui aufert stillas plu-
via, & infundit im-
bres ad instar gurgi-
tum.

28.
Qui de nubibus flu-
unt, quæ prætexerunt
cuncta desuper.

29.
Si voluerit extendere
nubes, quasi tento-
rium suum.

30.
Et fulgurare lumine
suo desuper, cardines
quoque maris ope-
rietur.

31.
Per hæc enim judicat
populos, & dat escas,
multis mortalibus.

32.
In manibus abscon-
dit lucem, & præcipit
ei, ut rursus adveniat.

33.
Annuntiat de ea a-
mico suo, quod pos-
sessio ejus sit, & ad
eam possit ascendere.

Non enim omnibus datur perfecta illa, & clara cognitio quam potest ex creaturis homo comparare, ut in seipso, & ex se ipso homo Deum opificem suum agnoscat. Sed quidem ex his, quæ procul à nobis sunt cælo, & astris, in Divinorum cognitionem nemo non venire potest: videtur enim cunctis hominibus aliqua tandem ratione insita Dei cognitio. Non enim tantum nocumentum videntur accepisse per peccatum, ut Deum naturæ auctorem non possint naturaliter cognoscere, & inve-
stigare.

Sed tamen ita se Deus videndum præbet in suis operibus, ut nec plurima effecta, nedum ipsum perfectè comprehendere, & examinare possimus: multa quippe Divinitatis mysteria, multa item naturæ arcana nos latent. Et verò cum sit omnibus numeris perfecta, omnibusque perfectionibus cumulata Divina natura, frustra contendit nostræ mentis imbecillitas, ut eam sibi penitus subjiciat, atque comprehendat. Licet enim quædam illius attributa multo labore meditandi, atque investi-
gandi nostra intelligentia assequi, & vincere videamur, sed illa longè verior, longèque gloriosior victoria est, quam Divina celsitudo de tenuitate nostræ intelligentiæ reportat: obruit enim nostram scientiam, tum scientia sua, & altitudine judiciorum suorum, quibus nostra tempora moderatur: tum æternitate sua, & interminata suæ sapientiæ, suæque beatitudinis possessione. Ex quo efficitur infinitas esse suæ perfectionis partes, & nu-
meros.

Eadem verò interminatæ perfectionis immensitas ex ipsis quoque creaturis colligi non obscurè potest: pro sua enim sapientia, atque potentia jam negat pluviam arenti, & qualenti terræ: jam laxatis quasi habenis imbres effundit præcipientes ad illam diluendam, atque obruendam: Rursus post sævissimam tempestatem ablata pluvia, disiectis nubibus optatissimam serenitatem adducit: & vel in ipsa pluvia mirabilem efficit diver-
sitate, nunc in nube, nunc in imbre: tandemque rore minu-
tissimo coacto, & ipsis etiam infinitis propemodum stillis, & guttis numerando subductis, ad unamque computatis, & vel additis, & ablati in certa mensura & numero, prout terræ, & mortalibus expedire videtur: rursusque ex levissima, atque purissima unius imbris materia vaporibus tenuissimis ad futu-
ram pluviam subministratis, clarè ostendit mortalibus, quanta Numinis potentia sit, quod vel cataclismo mundum obruere, vel momento temporis rerum universitatem tranquillare potest. Nam de nubibus, & de cælo terram istam tam constanti temporum varietate, & vicissitudine gubernari, tam opportune aquis perfundi, quotannis hyemescere, æstare, autumnescere, quotannis juvenescere, lenescere, renovari iterum, iterumque virescere, mundum jam desuper opacari, & obscurari, jam operiri, & illuminari, quanta sapientia, potentia quanta?

Præterea poteritne homo satis intelligere divisiones, & dif-
ferentias nubium, atque rerum aliarum diversissimarum, quæ in nubibus, & cum nubibus generantur? Nam cum quædam sint evanidæ, & infœcundæ, quædam tamen grannant, aliæ ningunt: Tonant aliæ, fulgurant, fulminant, ventos aliæ, aliæ imbres generant, quædam concipiunt lucem, quædam pariunt tenebras; magnum sane nubium, atque mirabile naturæ opus, extensum, varium, multiplex, longè lateque patens, ut quod amplissimam istius ætheris faciem mirabiliter obducere soleat, & aliquando sanè ex parvis initis; nam & nubecula interdum, quamvis parva, ventum dat procellosum, & sordido obscuroque globo extensa totum Solis lumen obscurat. Accedit vero ad tantam nubium majestatem, & amplitudinem, Deum illis uti pro suo tentorio, unde tonat, fulminat; mortales territat; & jam vel hostes suos ignitis jaculis inde collimat, & configit; vel familiaribus suis laborantibus summa celeritate, magnificen-
tissimo quasi nubium levissimarum curru vectus, opem affert certissimam; ostendit quoque pulcherrimum illum cælestem arcum suum in nube rorida; ex superioris luminis repercussu, cujus aspectu jucundissimo, & futuræ serenitatis spe mortales exhilarat.

Denique quam varium, & multiplex, quam certum, & ad humanas commoditates opportunum ex nubibus pro-
gnosticum. Quantæ porro efficacitatis, cum imaginem suam in ipsa maris facie atque in fundo etiam cælesti lumine percusso imprimant! Contingunt illæ sæpe terras ipsas; occultant littora, involvunt montes; & ad ingentis tempesta-
tis significationem summis insident cacuminibus, totique potissimum mari incumbunt, ex quo frequentissimè elevan-
tur.

Hujusmodi autem naturæ mirabilibus effectis, ostendit se curare, judicareque mortalium res, atque ratione, & judicio cum illis agere, quosdam præmio atque bonorum ubertate, & copia, quosdam supplicio, sterilitate, & inopia affi-
cere.

Quantus verò Deus, qui quasi manu opposita, offusa nube fulgentissimum Solis jubar obscurat, & involvit; rursusque redivivum restituit mundo! quo sane spem injicit suis amicis, suæque providentiæ cultoribus fore, ut tum ex opportuno imbre, tum ex luminis efficientia & salutari calore fruges coalescant; sicque ipsi ad ingentium bonorum possessionem perve-

d Quod rerum Divinarum
studium, & investigatio sit
quoddam quasi nostra intelli-
gentiæ certamen, & congrega-
tus cum Deo, in quo nunc vin-
cere, nunc vinci videtur ex
Jacobi cum Angelo luctantis
allegoria, diligenter & exqui-
situs tractatur, n. 2. 3. 4.

e Tempestatis prognosticum
ex parvulis interdum nube-
cularum initis fieri, ex Sa-
cris, & propheticis observatur
n. 2. Item & alia ex nubibus
prognostica, n. 3. & 6.

pervenire possint. Interim res est omni admiratione, atque terrore plena. Nubes cogi, invicem occurrere, misceri, vaporem siccum, & calidum continere, constringere, inter se quodam amicitiae foedere conjunctas pugnare cum igne, ab igne & fulmine rumpi; cogi iterum, & quasi mandatis à supremo Domino acceptis contendere, & mutuo sibi occurrere ad aliquem præscriptum locum, rursus oratione, & precibus amicorum Dei, disjici, & clarissimam atque jucundissimam serenitatem obtineri. Quæ sanè re supremus humanarum rerum arbiter, expressam quandam suæ Providentiæ imaginem quasi in tabella mortalibus proponit, ex qua intelligant clarissima piorum præmia, quæ manu ille sua continet, & quibus amicitiae suæ, atque beatitudinis futuræ spe non inani mortalium animos allicit. Tenebrarum vero, & caliginis offusione rursus obscurissima improborum supplicia significat. Porro in ipsa hujus Divinæ lucis vicissitudine cum tenebris, & quasi pugna quadam cum atris, ac densis nubibus, nuntio quodam misso videtur amicos suos admonere, thesauros apud se habere plenos inextinguibilis lucis nunquam cum tenebris commutandæ, quæ solis affulget sanctis, quæ omnes videntur Divinæ opes, atque jucunditates contineri, & externi luminis nuntio quodam, atque præconio apud mortales celebrari.

f. Lucis etogum, & opes, quæ in illius effluente contineri videntur, & quod nobis significet superna lucis thesauros in exhaustos cum utilitate explicatur, n. 4. s. 6.

CAPUT XXXVII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Perstas Eliu in enarrandis mirabilibus natura effectis, præsertim meteoris, ad Dei Sapientiæ, Potentiæ, Justitiæ, confirmationem, & ad humanæ audaciæ tenebratatem comprimendam.

I. Super hoc expavit cor meum: & emotum est de loco suo.

1. Propria huius capituli materia.
2. Pavere ad admirationem cum metu pertinet. Explicati Moyses, & Samuel.
3. Varia lectio. Cordis emotio ex tonitruo. Attonitus. Explicatus Abacuc.
4. Cor cordi perturbationes attributa. Varia perturbati cordis circumlocutiones.

I.

EUANQUAM huius capituli, tum etiam præcedentis materia fere eadem sit, at incertum, quid designet Eliu, pro materia proxima sui terroris. Græcus Scholiastes ad Dei Sapientiam refert: nam Septuaginta. Ab hac turbatum est cor meum. Ræ hac (inquit Nicetas) contemplatione, cum non possit mea mens in Dei Sapientiam aciem intendere. Fere Latini Interpretes referunt ad ea, quæ enarravit capite præcedente. Ego existimo referendum proxime, & propriè ad ea, quæ nunc denuo proponet, quasi dicat: Magna dixi, dicam majora, & maximè stupenda, quorum terrore animos auditorum excitat versiculo sequente. Sic videtur notare Symmachus: Etiam de his expavit cor meum: & Augustini lectio. Sed in hoc obstupuit. & respondet Hebræo, quod à simili particula exorditur: Adhuc, etiam.

LXX. Nicetas.

Gregor.
Philipp.
D. Thom.
Nicolau.
Stenckus.
Dionys.
Symmac.

DN

2.

777

Pavere
timentis
& admi-
rantis est.

LXX.

Sen. lib. 6.
nat. 99.
c. 1.

Pineda Tom. II.

Et emotum est de loco suo Septuaginta: Effluxio 3. Nicetas explicat, parum absuit, quin sedem suam 1. A. X. derelinqueret; S. Augustinus. Evulsus est. Proprie Nicetas. ex Hebræo. * Subtilis præ timore, subsultat August. præ metu, & admiratione. Sicut ab eadem radice 777 dictum est Abacuc. 3. Asperis, & dissolvit gentes, * Dame proprie. Aspectu suo illos perterrefecit, com- saltos el movit, ut huc illucque præ turbatione saltita- coracon rent, & diffugerent; saltitant enim qui soluti sunt. de puro temeroso Sic nunc videtur indicare homines mente motos y sobre magnitudine tonitruu: Quorum (ut inquit Seneca) y sobre mentes sonus ille cælestis loco pepulit. Et bene ille saltado, dixit: Tonitruu tetror.

Iussu & humanas motura tonitrua mentes.

Liv. 2. nat. 99.

Atque etiam Cicero 1. de Divinatione. Nonne 27. perspicuum est, ex prima admiratione hominum, quod Ovid. 1. tonitrua jactulæque fulminum extenuissent, credidisse Metamor ea efficere rerum omnium præpotentem Jovem? Hos Cicero. Latinus attonitos vocat. Ut enim aliquando Ser- in 3. vius dixit, Attonitus est, cui casus vicini fulminis, & Servius sonitus tonitruum dant stuporem. Res fore eadem in 3. perturbati & commoti cordis, explicatur Josue. Anei. 2. 11. Dissolutum est cor nostrum, quanquam ab alia Talibus radice; quasi dicat: Liquefactum est cor; aut, diffi- attonitus. patum, & Psal. 39. vers. 17. Cor meum dereliquit me. 4. deseruit, hoc item ab alia radice & Genes. 42. v. 28. Variæ ubi nos habemus. Obstupescit turbatiue. ex He- perturba- bræo legitur, Exiit or eorum. Septuag. Obstupuit ab tionis lo- alia item radice. Certe huiusmodi perturbatio- quatio- nes, quales sunt ira, & pavor, cordi, in quo residet nes & vo- irascibilis, tribuuntur necessario. Id quod ex ces. Chrylippo docet Galenus: Nam & cordis palpatio, LXX. & totius anima concursus ad cor in pavoribus evidens Perturba- est. tiones cur cordi tribuan- tur. Galen. 3. de decr. Hip. c. 5.

II. Audite auditionem in terrore vocis ejus, sonum de ore illius procedentem.

1. Eiusdem vocis repetitio non semper affert eundem affectum. Auditum maxima censei inaudita. Explicatus Marcus.
2. Scriptura regula Auditus & Auditio dere insigni. Actio pro re effecta.
3. Terror active, aut passive.
4. Dei vox tonitruum. Magna, eadem, & Divina. Tonitrua varca; & alia tonitruorum differentie.
5. Mirabilia natura effecta. Sonus de ore Dei procedens, revelatio.

HOc illud erat, quod pavebas, cujus terrore sublestabat festinum cor. Audite auditionem. Repetitione ejusdem vocis, videtur exigere attentionem in audiendo, ut per paraphrasim legit Tygurina: Audite attentius. Sed si de to- Tygur. truo, & terrifica Dei voce sermo est, frustra conciliatur attentio, ubi subita ipsi vox auditorum etiam oscitantem, & nolentem redditura est attentissimum. Alii quod non tam atten- Cajetan. tio, quam tremor, & pavor postulatur ab audi-

Y y 2

Audire *Audire* (inquit) *cum tremore Dei vocem* *terrificam*. Sed si ipsi Dei vox per se potens est suos hostes perterrefacere, & examinare, quor-
de audi- sum petitur ab homine audientia, & terror, quem vel habebit invitus? Ergo quod saepe
endi incu- diximus, nunc quoque observandum, ubicun-
ria, que ejusdem vocis, aut vocum congruarum re-
 petitio fit, peculiarem aliquem effectum signifi-
 cari, non unum, & eundem, sed varium, atque di-
 versum juxta diversas materias, quare licet *audire*
audiendo, quod hic dicitur, *audiri auditionem*, at-
 tentionem postulet Job. 13. 17. 21. 2. Juxta
 Hebræum, & Zachar. 6. 15. aliquando tamen
 significat leviter audire, & oscitanter, atque adeo
 non animadvertere animo, Isa. 6. 9. & Mar. 4. 13.
Audientes audiant, & non intelligant, aliquando, se-
Tonitruum mel, & iterum audire, quod dissimulari non po-
incredibi- test, quin audiatur, ut Ezech. 33. v. 4. Quare hoc
lis fragor. nostro loco juxta subjectam materiam, denota-
 bitur rei, quæ auditur, magnitudo terrificæ: quam
 vix aures sustinere queant, quæ animum simul
 cum auribus attonitum reddat; *Audite*, inquit
 Eliu, rem supra quam dici potest, tremendam:
Quæ au- Eliu, rem supra quam dici potest, tremendam:
ditu, & incredibilem tonitruum fragorem. Itane fieri po-
& incredi- tuit, ut pares essetis percipiendo, & audiendo ve-
bilis fragor. hementissimo tonitruo? Nam quæ auditu, & vi-
 visu maxima, & insolita sunt visa aut audita fuisse
 dubitamus; *Aveis per ventura visio, o oyo dal cosa?*
 Vel etiam non solum auditum excitat, sed intelli-
 gentiam postulat, ut ex tonitruo, de divina po-
 tentia, & magnitudine sublime sentiant; Sic Ni-
Nicetas. cetas ex Lectione Sept. quæ cum solo Jobo lo-
LXX. quitur, *Audi auditionem*, hac Paraphrasi elucidat;
Vim audiendi animi tui aperi, quæ à Deo sunt importata
hominibus contemplare. Atque hoc profecto voluit
Nicetas. Interpretes, cum, quod in Hebræo est, *Audite audi-*
Auditio, endo, ipse vertit, *Auditionem*, vel *audium*, quod non
vel audi- nisi de re famosa, & magnifica, aut terrificæ dici
tus, de re solet, Habac. 3. 2. Ps. 11. 2. 7. Nah. 3. 19. Isa. 28. &
insigni. juxta Hebræum. Num. 14. 15. & inferius c. 42. 5.
Georg. Elicit autem Greg. ex hoc loco regulam hujus-
 modi, *Mos Sacri eloqui est, ut cum audiri aliquid per*
Regula *auditum insinuat, audiri eundem auditum dicat*. Recte.
Scriptu- Sed non est peculiare *auditi*: commune quippe
rarum, est ad omnem fere actionem, ut rem ex actione,
 intelligat, ex *commutatione*, rem commutatam, ex
Actio pro *petitione*, rem petita, ex *requie*, rem in qua quietem
re effecta capimus, ex *spe*, rem speratam: Sexcenta sunt hu-
per actio- jusmodi, quorum exempla ex Sacris, & profanis
nem. aliquando protulimus.
 3. *In terrore vocis ejus*. Idem sensus, quamvis diver-
 sa constructio in Hebræo; *Audite audiendo in*
terrore vocem ejus. Vox terroris affert commotio-
 nem, & perturbationem animi præ metu, vel
 præ ira, atque opponitur omnino tranquillo, &
 libero ab his duabus perturbationibus. Ad iram
 igitur retulerunt Sept. *Audite auditionem in ira*
LXX. *furoris Domini*, ut nunc videatur persequi illam
Terror partem, quam superiori capite proposuerat, *Per*
active, *hæc judicat populos*, videlicet multa cœlitus damna
 immittendo in impios: *Contemplare* (inquit Ni-
Nicetas. cetas) *damna ob grandinem, vim imbrium immensam,*
terra squalores, frugum exitum: ferme enim his rebus
loquitur Deus, terroremque infert. Sed merito In-
Terror terpres eam commotionem ac humanum timo-
passive, rem pertinere censuit; Quis est, qui non intime
 concutitur, & contremiscat, audita Dei
 voce?
 4. Sed quænam hæc Dei vox, & sonitus ex ore
Psal. 28. illius egrediens? Pagninus dicit, *Fulgur*, sed per-
 quam incommode. Plerique tonitruum intel-
 ligunt, & quidem non incommode, nam ut Da-
 vid ait, cum *Deus majestatis intonat, vox Domini super*
Dei vox *aquas, vox Domini in virtute, vox Domini in magnifi-*
tonitruum, *centia*, est videlicet in familiare Scripturis toni-
 trua appellare *Dei voces*, tum quod cum toni-
 trua velis similia sunt, Dei sunt, quia ingentia
 sunt, quod enim magnum est, Sacrum, & divinum
 esse dicitur, tum quod universa mundialis ma-
 china non alterius, quam auctoris naturæ impe-
 rio pareat, cum ergo tonitruum ea concutitur, Dei
 voce & præcepto percelli se significet. Vide, quæ
 de hujusmodi Dei vocibus diximus, cap. 26. v. 14.
 Conveniunt præterea cum hac interpretandi
 ratione propriæ hujus loci voces, pro voce enim
 est, *Kol*, quæ omnem sonitum articulatam, aut
 inarticulatam significat, & in genere quemcun-
 que strepitum: peculiariter vero accommoda-
 tur ad tonitruum: Exod. 9. 28. & 19. 19. *Erant*

voces, & tonitrua, & nubes densissima super mentem.

Vox vero, quæ deinde ventitur sonus, licet ab Sonus
 Aquila vertatur loquutio, & ab Augustino stre- quid pro-
 pitus: dicere poteris ex proprietate suæ originis, prie.
 clamorem aut rugitum, aut teminum, instar columbæ Aquila,
 gementis, quare in universum videtur significa- Augustin.
 re, ut R. Mardochai scribit, *Tumultum*, vel, *strepitum*,
 aut murmur, quod bestia edere solent. R. Mar.
 sive leones rugiendo, sive columbæ gemendo,
 Quo respexerunt Sept. legentes, *Meditatio de ore* LXX.
ejus egredietur. Est etiam ea *Meditatio*, immurmura-
 ratio quædam & mussitatio, quæ compressiori-
 bus dentibus, faucibus tantum intonat, & rau-
 celcit. Unde dicitur Isa. 59. 11. *Rugiemus quasi*
ursi & quasi columba mediantes gememus. Pl. 38. 34.
Meditabor, ut columba, & Pl. 5. 2. *Intellige clamorem*
meum. Hieron. *Rugitum meum*, proprie medita- Hieron.
 tionem, id est. Quamvis expressis verbis non
 componam, orationem meam, sed inarticulatis
 gemitibus orem, ut intelligas quid velim, quo in-
 digeam. Ergo sonus hujusmodi, *rugitus*ve, elegan-
 ter etiam tonitruis convenit illis videlicet, quæ
 murmurant, fremunt, mugiunt, raucefcunt: de
 quibus scripsit oportune in rem nostram Senec.
Tonitruorum unum genus, cuius sit grave murmur, quale
terrarum motum antecedit clauso vento, & tremente, cum
spiritum intra se clausere nubes in concavis partibus ea-
rum volutatus ac similem agni mugitibus sonum raucum,
& aequalem, & continuum. Aliud genus est acre, quod
crepitum magis dixerim, quam sonum: qualem audire
solemus, cum super caput alicuius dirupta vesica est.
Alia eduntur tonitrua, cum globata dissolvitur nubes, &
spiritum, quo dissentia fuerit, emittit: hoc proprie fragor
dicitur subitus, & vehemens quo edito concidunt homi-
nes, & examinantur, quidam vero rivi stupent, & in totum
sibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes
sonnus ille cœlestis loco pepulit. Ergo duplici illa voce
 sapienter potuit designare duo genera tonitruo-
 rum.

Sed quoniam res tonitruorum v. 4. & 5. multo
 clarius, multoque magnificentius traditur, inspi-
 cio mihi non levis est, has nunc Dei voces, non
 esse tonitrua, sed mirabilia universa, atque mani-
 festa Dei effecta, quæ in tempestate audiuntur, &
 cernuntur: nam, ut Nicet. dixit, *His rebus loquitur*
Deus, atque nobis potestatis, & sapientia sua scientiam
tradit, ut eum qui hac efficit, metuamus. Accedit præ-
 terea plurimorum Latinorum interpretatio, qui
 rem hanc non ad tonitrua, sed ad sonitus, & ter-
 rores quosdam referunt, qui comitari solent di-
 vinas revelationes, quibus Deus loquitur homi-
 ni. Proptereaque existimant dici ejusmodi
sonitum de ore Dei procedere: nam sonus, inquit
D. Thom. Tonitruum est, & quasi manus ejus, id est,
potestate formatus, at qui de ore illius procedit ad
doctrinam pertinet. Sed res hæc petenda ex D.
 Thoma & Dionysio.

III. Subter omnes cœlos ipse considerat, & lumen illius super termi- nos terræ.

1. *Varia lectio. Fulmen cadens contra ignis naturam.*
2. *Expositio idonea. Hebraizantium conciliatio cum Latino.*
3. *Res naturales certa Providentia dispensata à Deo ad certos fines, Fulminator Deus ad continendos mortales. Illustratus Samuel, & Amos.*
4. *Fulminum differentia à Deo Dei judicis, & supplicis cum summa ratione.*
5. *Fulguratio mirabile naturæ opus. Lex divina Providentia omnia permeans.*
6. *Macula, & emaculatio lectionis Latine. Ala pro ex- tremitate rei.*

Quod in universum dixerat, nunc per artes
 explicat. Ergo Hebræi, & Hebraizantes,
 quoniam vocem considerandi, deducunt à
 radice *lasar*, quod est dirigere, & quasi recta inten-
 dere, legunt *Subter omnes cœlos diriget*, supple, ful-
 gur, nubem, aut pluviam. R. Abraham deducens
 a radice *Sarah*, quod est etiam solvere, aut dissol-
 vere, legit; *Sub cœlo dissolvit*, supple, nu-
 bes compactas, & colligatas, & colligabit in
 pluviam. Alii supple, tonitruum: & quia
 verbum originale, quod est dissolvere, est etiam
 quasi

quasi distrahere: quod enim solutum est, facile distrahitur, legunt. *Sub universo cælo distorquetis, distrahete illud tonitru, ut compleat omnia spatia nostri hemisphærii.* Sed in hac interpretandi ratione præcellunt, qui suppleant, fulmen, ut indicetur mirabilis concitatusque descensus fulminis, contra propriam ignis naturam, qui ut in hac ipsa redixit Seneca, ignis sua natura in verticem surgit, & si nihil illi prohibet, ascendit, fulmen autem cadit eadem necessitate, qua excutitur. Mirum igitur, cum ignis recta ascendat, fulmen recta descendere. Nihil itaque dubii relinquere videtur, inquit Seneca, quin Divina illi virtus insit.

R. Gerson
Cajetan.

Steuchus

Sen. lib. 2.

nat. 99. c.

25. & 31.

Fulmen

cadens

mirum.

2.

Expositio

germani-

or & ma-

gnificen-

tior.

Germanæ

sententiæ

Paraphra-

sis.

שדה

שד

Hebrai-

zantium

concilia-

tio cum

Latino.

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

שד

Sic verò certo consilio, certaue Providentiæ, ratione, dirigit Deus, ut ipsas certas etiam naturæ & fulminum differentias cum discrimine, & cum ratione dispenset. Id quod voluerunt præsci illis Etrusci, qui tres manubias Job tribuerunt, ex triplicis generis fulminibus: Quædam, quæ monerent, & mitiora essent, ex sua consilio immittit Deus: Quædam, quæ nocent, atque hæc ex consilio Deorum, quasi Deus, qui natura sua bonus est, prodesse velit semper, at nocere non nisi aliis etiam auctoribus; tum etiam, quod Dei judicia atque supplicia iusta sint, quasi plurimorum iudicium consilio & sententia probata: Quædam item alia, quæ mutationem, & devastationem rerum inferiorum importent, atque hæc etiam ex plurimorum Deorum consilio; iudicant enim etiam cum illo Sancti in nationibus, & dominabuntur in populis. Quod igitur non cum consilio, cū iudicio statuatur Deus, qui subter omnes cælos attentissime considerat, & cum magna reverentia disponit nos.

Cohæret cum hac nostra interpretandi ratio ne, atque cum tota re Græcorum lectio, atque sententia; Nam quia verbum illud originale, in lingua Chaldaica significat incipere, aut primas, aut principium tenere, legunt Septuaginta; Subter universum cælum principium ejus. Nicetas, principium, & ditionem intelligit; Illi quoque (inquit) qui infernas incolunt regiones, in Dei sunt imperio, ac ditione, nec nostras res patiuntur imperante providentiæque potestate carere. Eodem spectat lectio Augustini, Subter universum cælum circum.

Et lumen illius super terminos terræ. Omnes alii præter Græcum, & paucos Latinos, fulgurationem interpretantur. Mirabilis quippe Deus non solum cum tonat, cum fulminat, sed cum fulget inter nubes, cum momento complet totum hemisphærium subito fulgore, ab extremo termino, usque ad terminum oppositum terræ. Fulgur enim exit ab oriente, & paret usque in occidentem celeritate mirabili. Est etiam hoc auctoris naturæ opus: loquitur ille etiam fulgurans, non minus quam tonans, & fulminans, sed hoc discrimine, ut sapienter dixit Seneca, quod cum fulgurat, comminatur supplicium, cum fulminat, jam ipso ictu nos erudit: Fulguratio ostendit ignem, fulminatio emittit, illa comminatio est, & conatio sine ictu, ista jaculatio cum ictu.

Sed cum duas alias exponendi rationes afferat Græcus Scholiastes, priorem de lumine dilucens Solis, cum primum orbis terræ termini ab eo illuminantur, non probo, ut quæ neque cum re de Providentiæ cohæreat. Posteriores religo, Ad ultimas terras illius manat providentia, Philippus, de omnipotentia, qui ubique est, in cælo, in terra, in mari, & in abyssi, eodem quoque modo Greg. Qui summa regis extrema non deserit; & qui ubique præsens, & equalis est etiam in dissimilibus, sibi ipsi dissimilis non est. Ubique igitur relucet illius virtus, sapientia, divinitas.

Hoc jam loco apparet illa D. Thomæ, & paucorum præterea Latinorum lectio, valde corrupta. D. Thomæ Super omnes cælos, vera est enim Subter cælos, quare & valde aliena Divi Thomæ expositio, ut nunc ta quo-asserat Divinum Sapientiæ lumen excellentius rundam esse super Solis, Cælique luces. Licet enim de Latino Divino lumine sermo sit, at de eo est, quod in rebus creatis, & naturæ mirabilibus fulget.

Illud non prætermittendum, quod Hebræus. Alæ terræ terminos terræ, vocat, alas terræ, more Poetico. Cajetanus autem Alas terræ, existimat vocari eam aeris regionem, in qua coruscationes emicant, & discunt quid, runt: quod ea sit regio, in qua aves volant. Sed sanè illæ non sunt alas terræ, sed aeris: quæ allo etiam loco pennæ ventorum appellantur, nisi existimet Cajetanus terram volare, & cum agitur impetu eluctantium ventorum, tunc tetram motitare alas. Sed res in proximo, alam, appellat Hebræus, quidquid extremum est, & quidquid in ultimum protenditur, ala enim explicata est avis extremitas Ala extrema, & protensa, cum quo consonat ipsam mitas cum nomen originale Canaph, dicitur ergo de oris re-juscunquetum inanimatarum, ut vestimenti, Deut. 22. 12. ubi rei-vertitur, angulus pallii. Aggæ. 1. 2. 13. ubi vertitur, ora vestimenti. Isa. 11. 12. & Ezechiel. 7. 2. vertitur, quatuor plagæ terræ, & Job. 38. 13. Extrema terra, ubi res iterum explicanda.

Theodor.

Pluvia

certa ra-

tione di-

spensata

à Deo.

Chaldaus

Plinius.

Sen. nat.

99. c. 41.

42. 43.

Fulmina-

tor, & ful-

gur tor

Deus.

Plinius.

Sen. nat.

99. c. 41.

42. 43.

Fulmina-

tor, & ful-

gur tor

Deus.

Plinius.

Sen. nat.

99. c. 41.

42. 43.

IV. Post eum rugiet sonitus, tonabit voce
magnitudinis suæ & non investiga-
bitur cum audita fuerit
vox ejus.

1. Fulgur peius videre, quam tonitruum audiri. Verbum Fulgere, correptum.
2. Deus occultat se nubibus, cum venit, præcedentibus, cum recedit sequentibus.
3. Deus tonitruum comprimens superbiam mortalium. Illustrasi Samuel & Habac.
4. Tonare ad iram, & vultus perturbationem. Tonitrua, sunt suba Imperatoris Dei. Illustratus Ezechiel.
5. Investigare, quid Jacob, unde nominatus. Aliorum expositiones minus idoneæ.
6. Simplicior interpretatio. Græcorum lectio dura.

1.
D. Thom.
Lyræ.
Dionys.

Cur ful-
gur videat
tur prius,
quam au-
diatur to-
nitru.
Lucret.
lib. 6.

Jam post encomium divinæ Providentiæ, & Sapientiæ diffusæ super omnia illius opera, recenset, id, quod diximus, maxime terrificum, & plenum minarum existere mortalibus, videlicet tonitruum, in quo ferè universi Interpretes Græci, atque Latini consentiunt. Sed illud, post eum, non eodem modo accipiunt omnes. quidam enim nimium aridè, & physicè ideo, post eum; dictum existimant, quod hæc sint posteriora Dei, quæ videmus, nimirum effecta suo posteriora principio. At plerique referunt ad fulgur, & cyruscationem, quasi dicat, Post fulgorem sequitur rugiens tonitruum, licet enim prius existat sonitus, quam fulgur, at fulgur prius videtur, quia lumen celerius se diffundit, at sonitus non nisi cum motu ad nos defertur. Res ab Aristotele, & omnibus Philosophis explicite tradita, & ab ipso etiam antiquissimo Lucretio ex sententia Epicureorum decantata:

*Sed tonitruum fit uti post auribus accipiamus.
Fulgere quam cernant oculi, quia semper ad aures,
Tardius adveniunt, quam visum, quæ moveant res
Nunc etiam licet id cognoscere, cadere si quem
Anticipi videas ferro procul arboris auctum;
Ante sit, ut cernas ictum, quam plaga per aures
Det sonitum. Sic fulgorem quoque cernimus ante.*

Propter quam fulguris incredibilem celeritatem proprio Epitheto illud vocant *subitum*, de quo est illud Seneca lib. 2. Natural. qq. cap. 57. *Illo verbo fulgendi utebantur antiqui correpto, quo nos producta syllaba sumus dicimus enim ut splendere, sic fulgere. At illis ad significandam hanc ex nubibus subita lucis eruptionem mos erat, media syllaba correpta, ut dicerent fulgere.*

Fulgur
subitum,
Seneca.
Fulgere
corruptum
apud an-
tiquos.

2.
Nicetas.

Terrifica
meteora
præcedunt
Deum, ve-
nientem
ad nos, se-
quuntur
receden-
tem.

Psal. 17.
9. 14.
Habac. 3.
5.
3. Reg. 19.
11.

Ovid. 3.
Meta. 3.

3.

*Æthera conscendit, vultumque sequentia traxit
Nubila quæis nimbo, immistaque fulgura ventis
Addidit, & tonitrus, & inevitabile fulmen.*

Rugiet sonitus. Vox propria Leonis: is rugitu ter-
ritat, & prosternit reliquas animantes, tonitru

Deus prosternit, & proculcat mortalium super-
biam; Sicut scriptum est in *fremens concutit ter-
ram*, quod cum deberet legere interpret ex pro-
prietate suæ originis, *In ira concutit*: procul du-
bio ad hunc ipsum tonitruorum, & tempestatis
rugitum, & comminationem respiciens, dixit. *in
fremens*, quo etiam pertinet ad 1. Regum 2. vers. 10.
Dominum formidabunt, (proprie alii legunt, *conteren-
tur*, alii *prosternentur*, deficient, cadent præ timore)
adversarii ejus, & super ipsos in cælos tonabis, & statim;
Obstupefacies gentes, quasi attonitis ingenti sonitu.
Vide, quæ diximus, c. 26. v. 6. super id: *Quis poterit
tonitruum magnitudinis ejus inveneri*. Cum enim ferè
eadem utrobique sententia sit, hoc tamen est vo-
cum discrimen, quod ibi *magnitudo* sit idem, quod
fortitudo, potentia, hic autem est *altitudo* eminenti-
æ, à radice, *Gamb*, quod est magnificari, aut exal-
tari, quod cum referri possit ad superbiam, Se-
ptuaginta legerunt, *Tonabis superbiam suam*, quod ele-
ganter dixit Aquila; In voce superationis, & celsitu-
dinis, Alii apud Septuaginta legerunt, *In voce consu-
melia*, sive *injuriæ*, quod Nicetas interpretari vi-
detur, *Præstantiam*, & *comminationem*, videtur enim
Deus tum suam præstantiam, & celsitudinem ex-
tollere: tum abjectissimam nostram conditionem,
vituperio, & contumelia prosequi. editis his ma-
gnificentissimis tonitruorum vocibus.

Sed non prætermittendum sine observatione
illud *tonandi* verbum, quod proprie affert com-
motionem ingentem, tum animi indignantis, tum
vultus mutati, qualem habere solent duces indi-
gnantes, & qualis in exercitu esse solet, quando
it cælo clamorque virum, clangorque tubarum.
Sic inferius, cap. 39. 38. ponitur, *pro exhortatione
ducum*, & conjungitur cum *ululatu exercitus*, &
Ezech. 27. 35. *Reges tempestate*, (qua Tyrus subversa
est) *percussit*. * *Mutaverunt vultus*, perturbati videli-
cet. Ergo si activè, ut ita loquar, sumatur ac parte
tonantis significabitur Deus, quasi Imperator
fortissimus tonitruum exhortans creaturas ad bel-
lum, significabitur etiam ululatus exercitus, & cla-
mor creaturarum, & quasi tubarum clangentium,
cum procellæ, nimbi, venti, tonitrua sonant, re-
præsentatur item tunc Deus quasi vultu indignans
ore fremens, totus animo & vultu concitatus ad
aggrediendum atque perficiendum egregium ali-
quod facinus. Si verò quasi passive, & quasi mo-
tonimicos ex parte effectus, significatur commo-
tio mortalium, & perturbatio, mutatioque vul-
tus exalbescentium tonitruum audito. Diximus
de hoc capite vigesimo sexto, loco jam indi-
cato.

Es non investigabitur, cum audita fueris vox ejus.
Varietatem interpretationum fecit ambiguitas
verbi *Ghabab*, quod ad plantam, vestigium,
calcaneum pertinet, quasi dicas, *Supplantare*, aut
apprehenso calcaneo, & planta pedis, *retardare*
aut *dejicere* per fraudem, aut *insidiari*, & querere
per vestigia, quod est *investigare*; unde additione
interæ *sed*, formatum est nomen proprium
Jacob, quasi *supplantator*. Ergo illam primam
retardandi significationem elegerunt Hebraizan-
tes, post Targum, Rab. David, Rab. Mosech, Rab.
Abraham: *Non retardabit eam*; Alii non *supplantabis*,
non *concucabis*, i. e. non poterit reptimi tonitruum,
non retardabitur, nam statim post fulgur audie-
tur, Tygurin. *Nec differes alia, postquam audita fueris
vox ejus*, nam unum tonitruum audietur post aliud, Tygur.
& crebris quasi ictibus aures mortalium verbe-
rabit Deus. Sed sensus hic & translatio vocum
procul dubio visa est Interpreti paulo alperior.
Igitur aliam *investigandi* significationem à planta
& vestigio sumplit, quo etiam modo Augustinus
legit: *Non poteris investigare, cum audita fueris la-
x ejus*. Alibi.
Latini plerique ad Divinorum cogitationem re-
ferunt, non enim potest Deus perfecte investigari
ex creaturis.

Sed non cohæret cum materia meteorologica.
Ergo alii ad fulgur referunt; *Non investigabitur ful-
gur audito tonitruo*: nam cum prius fulgeat, prius vi-
detur fulgur, vel simul cum tonitruo, ideo opus
non erit unum sine alio investigare, aut unum post
aliud diutius expectare. Sed hæc interpretatio
friget. Nicetas; *Nemo potest investigare aut percipere
rationem, quemadmodum vox tonitruum efficiatur*. Languet
& recedit non nihil à contentione orationis hæc
interpretatio paulo erectior & acrior, si dicas
tam esse tonitruum vim, ut adigat hominem non
tam ad considerandum & investigandum, quam
ad timendum. Quis enim tonante cælo iper
otium

Deus to-
nitru
comprimens su-
perbiam mortali-
um.
Habac. 3.
PNI
LXX
Aquila.
Nicetas.

4.
Tonare
affert com-
motio-
nem indi-
gnantis
cum mu-
tatione
vultus.
* Demu-
dar onse
de puro
turba do-
con la
tempestad
In Dei
prælio
committ-
tendo
adversus
homines
tonitrua
sunt tubæ
clangen-
tes.

5.
Varia le-
ctio & ex-
positio.
JPV
Investi-
gare quid.
Vatib.
Pagu.
Regia.
Cajet.
R. David
Mosech.
Abrah.
Tygur.
August.
Alibi.
D. Tho.
Nicetas.
Languet
interpre-
ratio.
Expositio
argutor.

Ad disputandum otium disputet de tonitruum natura, quis tunc investiget rerum sublimiorum causas: Tunc profecto trepidant mortales, & nihil nisi de salute cogitant. Sereno ad disputationem de tempestate opus est: cœlo opus est. Eleganter Seneca post disputationem de tonitruo, *Malo (inquit) fulmina non timere quam nosse: itaque alios doce, quemadmodum fiant. ego mihi metum illorum excusi malo, quam naturam indicari*

6. Præstat tamen id, quod prima facile sese offert; Non poterit facile neque certo investigari, ubi detonerit nubes, aut ubi fulmen ceciderit: ea enim post ingens tonitruum, subit omnes interrogatio, ubinam ignis cœlestis deflagaverit, cum tamen nemo certi aliquid respondeat: sed quisque pro suo auditu rem incertiorum reddat.

LXX. Sept. longius à proprietate vocis recedentes, dixerunt: *Non commutabis eos, quoniam audies vocem ejus: Quod est exponente Græco, Ubi jussit Deus haud fas est tonitruum sonos commutare, quoniam illi parent, nec possunt non obtemperare.* Prædura omnino & præobscura Interpretatio.

V. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia.

1. *Varia expositio. Eligatur simplex. Mirabiles fulminis effectus.*
2. *Nivis mirabilia. Fovet terras. Symbolum rerum optimarum.*
3. *Pluvia, imber, nimbus, quo differant. Pluvia æstiva ætiores.*
4. *Repetitio ejusdem vocis, significat continuationem ejusdem rei. Deus potens invertere temporum ordinem.*

1. *Nicetas.* **N**E res eadem tonitruum sine nova nunc sententia repetatur, Græcus Scholiastes explicat Deum ideo tonare, ut perterreat mortales, & ingenti admiratione obstupesciat, quod erit, tonare non solum mirabiliter, sed etiam, ut in Hebræo est, tonare mirabiliter, numero plurali indicante ingentem admirationem & stuporem mortalium ad vocem tonitruum. Divus Thomas non tam ad tonitruum, quam ad Dei vocem, id est, imperium Dei loquentis, & sonantis per mirabiles alios effectus, quos efficit in rerum natura. Cajetanus ad ea mirabilia, quæ cum tonant, sunt conjuncta cum fulmine, quod videlicet molliora prætereant, duriora invadat: Ovum consummat illæso putamine, Vase intacto dolium exinanit; Fœtus exanimetur illæsa matre gravita? Liquefaciat æs crumena intacta, & his similia, ut deinde magna alia fulminis effecta adjungit, quod discindat montes, turremaximas prosternat. Sed hæc interpretatio videtur plus nimio arguta: præterquam quod non agitur hic de mirabilitate fulminis, sed tonitruum. Sed ille explicatus atque nexus facilis est, ac bene coherens, ut transitum faciat à tonitruo ad alia naturæ mirabilia: Is qui tonat & fulgurat ad terrorem & stuporem mortaliū, efficit etiam alia non minus miranda, omnino sane & nostra scientia, & perscrutatione majora.

VI. Qui præcipit nivi, ut descendat in terram: & hyemis pluvii, & imbri fortitudinis suæ.

2. *Augustini lectio mai culosa.* **P**ercenset reliqua Meteorologica humidiora. Qui præcipit nivi. Manifeste mendosa est Augustini lectio; Præcipiens nubi, nulla quippe hic ambiguitas vocis ad nivem & nubem, qualis inferius c. 38. v. 21. Est in Hebræo & Græco peculiaris elegantia. *Dicit nivi, esto super terram,* non solum ingentia illa tonitrua sunt Dei voces, quia ut ait Nicetas, *Deus dicit præcipitque ut fiant, sed verbo etiam suo atque præcepto multa alia indigent, ut existere possint,* inter quæ non ultima nix est, dicit enim Conditor, ut ningat stans temporibus & alternis grandinet. Sed cum ningit, quot quanta naturæ miracula, quod siccam & duram calcantes nivem minus algeant, quam qui teneram & labefactatam: quod cum frigidissima sit, at in ea parte aeris fiat, quæ prope terras sit, & plus habeat caloris: in Æthiopia nunquam cadere: in Tartaria calidissima licet media æstate aliquando ningere: & cum in maria nunquam nix decidat, at insulam Nivariam mari

circumstans perpetuas nives, id nomen accepisse: quod in Æthiæ montis capite perpetua sit nivium canities, perpetuis ignibus subjectis, quod cum incidissima & candidissima sit, at aliquando rubescat: quod in nive denique *Vermiculi creentur, & vivant rutili, ignem colore representantes.* Denique quod præceptum nivi sit, ut sis super terram: tum quod ut ex Plinio diximus, semper in terris, nunquam in alto mari ningat, aut quod ex Seneca, qui supra quod in ea parte aeris concipiat, quæ vicina terris est, aut denique quod mira sit nivium vis ad fovendas & fecundandas terras. Sicut scriptum est Psalm. 147. 34. *Emitte eloquium suum terra* (præcipit enim nivi, ut descendat in terram.) *Qui dat nivem sicut lanam* (indusium albū, pricum, molle, pulchrum) *Nix sicut nebulam* (quæ per sese frigidissima est) *sicut cinerem* (calidissimum ad exurendum) *spargis.* Res igitur mirabilis nix: & optimarum rerum in sacro sermone symbolum propter candorem, munditiem, constantiam, de quo eleganter hoc loco Gregor. Philip. item.

Ex hyemis pluvii, & imbri, Non dubium, quin aliquod discrimen distinguat pluvias hyemis ab imbre fortitudinis suæ, quæ profecto fuit mens Vulgati interpretis, cum voces originales easdem aliis atque aliis vocibus Latinis reddidit, nam ex verbo sic legimus in Hebræo. *Imbri pluviarum, imbris fortitudinis suæ.* Ubi duo subsunt nomina in Hebræo alterum *Gecem*, quod hic vertitur *hyems*, & aliis locis *pluvia*, aut *imber* sine discrimine vel *hyemanea*, ut Pl. 67. 10. vel *subita & extemporanea*, ut 3. Reg. 18. 45. quare hoc loco *hyems*, erit hyemalis imber. Alterum nomen *Matar*, quod hic vertitur *pluvia*, & in secunda *imber*, & aliis locis, ut Deut. 11. 14. 17. & c. 32. v. 2. Quid autem intersit inter has duas partes, non eodem modo exponitur. nam per *hyemis pluvias*, vel ut est in Hebræo per *pluviam pluviam*, Sept. intelligunt & legunt, *tempestatem pluviam*, nam illa ejusdem vocis repetitio augmentum affert, & copiam: quare illi explicant *pluviam uberem* quam hyeme esse solet, est enim *hyems procellosa & turbulenta, imbrifera, & aquosa*, apud Poetas & Philosophos. Quare etiam *hyems pro tempestate ipsa accipi solet*, quare illud est:

Viciis hyems, laxis laterum compagibus omnes, Accipiunt inimicum imbrem, remisque fatescunt. Olli caruleus supra caput affinis imber. Noctem hyememve ferens, & inborruit unda tenebris

Quare hanc *hyemis vim & proprietatem* videtur profecto indicasse Vulgatus atque Sept. convertentes *pluviam*, in *hyemem* aut *tempestatem*. Tum etiam & Tygur. vertens *nimbium*, qui apud Latinos est præceps *pluvia, subita, densa.* Quare ubi similis est illarum duarum conjunctio vocum, Zachar. 10. 1. *Dominus dedit pluviam imbris*, id est *pluviam uberem & copiosam.* Septuaginta legunt *pluviam hyematem*, per quam etiam significat bonorum spiritualium abundantiam, & copiam Ecclesiæ affluxuram. Alii vero è converso, *Imbrem pluviam* vocant *imbrem venum*, aut vero in illo nomine repetito nihil peculiare agnoscunt, ita Vatablus, videtur etiam Eugubinis, sicque videtur necessario exigere secunda pars, quæ procul dubio vim *pluviae vehementioris* affert, nec enim semper illa ejusdem vocis repetitio aut adjunctio genitivi significationem, ut Deut. 12. *Terra pulveris, aut pulvis terra*, nihil aliud est, quam *terra non sen aut pulvis*. Pl. 39. 3. *Lutum facis*, nihil est aliud, quam *lutum, aut fax*: Ergo recte cohererebit cum secunda parte si prior hæc *hyemis pluvia* sic spontanea, & temporalis, recteque subjungetur, *imber fortitudinis suæ*, sive ut in Hebræo est, *imber pluviarum fortitudinis suæ*, ubi coacervatio hæc vocum, & genitivus ille pluralis, vehementissimum & procellosum imbrem significat non quidem hyemalem, sed vernum aut æstivum, cum læviores tempestates coguntur: Cum ver cæpis (inquit Seneca) major indignatio aris sequitur, & collidiore cælo majora sunt stillicidia, ideo ut ait Virgilius noster, Cum ruit imbriferam ver, vehementior inmutatio est aris undique patefacti & solventis se, ipso tempore adjuvante. Ob hoc nimbi graves magis, vastique quam persinaces deferantur; Brumalentes pluvias habet & tenues quales solent sæpe intervenire, cum pluvia rara, & minima nivem quæque admittam habet. Grandines item æstivæ: & ætiores

Nonius.
Imber
quid pro-
prio.
Repetitio
ejusdem
rei ad con-
tinuationem.
Potens
Deus
commu-
tare tem-
porum &
rerum or-
dinem.

laviores tempestates : cujus argumentum tem-
pestas illa æstiva ad terrorem ingentem excitata,
1. Reg. 12. 16. 17. Eleganter ergo hoc loco Vulga-
tus dixit, *imbrem*, est enim *Imber*, ut Nonius ait,
Agmen cælestium aquarum & pluviarum. Tum etiam
poterit significare hoc toties repetita, *pluvia plu-
via* repetitionem & continuationem, quod etiam
nos vulgo dicimus, *Agua y mas agua*. *Illover, que
lloveras*. Ergo significabit Job Deum posse tum
suis temporibus salutarem & copiosam *hyemis
pluviam*, tum non suo tempore importunam &
nocentem terris affundere, & vices rerum ac
temporum pro sua sapientia variare, nunc ventis
& syderibus imbriferis, nunc contrariis : nunc
pro terræ exigentia, & mortalium commoditati-
bus lentius, nunc vehementius.

VII. Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.

1. Sapientia difficultas ex multis capitibus.
2. Quod orationis suppositum. Manus Dei an hominis hoc loco intelligenda.
3. Cæli designatio ad nostra opera exercenda, Prima, & secunda expositiones coactæ.
4. Facultas operandi, manus. Certa exponendi ratio.

1.

Sententia sane difficilis ex multis capitibus,
Sere enim ex singulis vocibus redditur incerta
Primum ex relativo, *Qui*; non enim constat
ad quod suppositum referatur. Deinde cum in
Hebræo *manus* non sit in regimine, neque *hominis*
sed hæc sit sententia; *In manu omnes homines signat*,
ambiguum est, cujusnam hæc sit *manus*. Illud du-
plo difficilius, quid sit *signare*, nam, non uno mo-
do, sed pluribus, illisque diversis, & contrariis u-
surpatur ab Interpretibus. Quarto illud non facie-
le, quid sit, *Signare in manu*. Ultimum illud non-
dum exploratum, cui dandum sit reciprocum
illud, *opera sua*, Deo an homini?

2.

Nicetas.
Quod sit
hujus sen-
tentia sup-
positum.

Et ut à facilioribus incipiamus, Nicetas existi-
mat hujus orationis suppositum esse *Tempestatem*,
quæ prohibet hominem quo minus operibus suis
vacare possit, sed de hac interpretandi ratione,
postea; Nunc tantum de supposito hujus sen-
tentia, quod procul dubio universi Interpretes
Latini, atque Hebræi censent esse *Deum*, de quo
præcedentia, usque ad hunc locum continenter
agunt. Deus igitur est, *Qui in manu hominum signat*.

Manus
Dei an
hominis
hoc loco
intelligen-
da.

Secundo cujusnam sit hæc *manus*, in qua Deus
signat homines? Posset enim quis intelligere ip-
sam *Dei manum*, & potestatem, qua homines con-
tinet, & humana omnia moderatur, & ad agen-
dum incitat, vel ab operibus suis revocat, ut in
sequentibus rursus dicemus. Sed procul dubio
rem ipsam Interpres dixit, sustulitque ambigui-
tatem originis, vertens, *manum hominum*, in quo
Hebræi, Græci, Latini consentiunt.

Tertium, videlicet quid sit *Signare in manu*, pen-
det ex quarto, id est, ex significatione *signandi*.

Quantum fere totius difficultatis caput est
quid sit *signare*: Et ex duplici *signandi*, significatione
duplex confluit interpretacionum classis,
quas claritatis gratia seorsum pronemus, ne mul-
titudine confusionem & obscuritatem efficiat, nam
ex Latina tantum *signandi* proprietate, nihil aliud
existimant esse *signare* quam designare, significare
declinare & quasi indicatione aliqua aut prog-
nostico ostendere rei alicujus qualitatem.

Quintum vero utrovis modo intelligas sive
Dei sive hominis *opera*, commodum habebit sensu-
sum.

Quorum-
dam La-
tinorum
expositio
coartior.
Nicolaus.
Dionysius

Ergo primo Nicolaus, Dionysius, & quidam
Latini, alii ad signa, sideraque cælestia, viden-
tur respicere, quæ sunt in cælo constituta homi-
nibus *in signa*, & tempora, & annos; Deum itaque
in *manu hominum signare*, erit quali cum manibus
hominis, id est, operativa potentia conjungere
illa signa & temporum varietates, quasi designan-
do homini quid quoque tempore agere debeat,
alia enim noctu, alia die, pluvioso tempore quæ-
dam, quædam sereno decent opera. Manibus
ergo hominum assignat Deus varietates tempo-
rum, sive disponit, ingenerat, imprimit,
quid quoque tempore facere debeant, ut
Dionysius ait: Interpretatio omnino coacta &
dura.

Secundo D. Thomas ad *signum rationis à natura* Secunda
initium humanæ menti videtur referre, cum enim expositio
homo ratione discernat, quid quoque tempore D. Thom.
facere aut possit aut debeat, videtur sane Deus Signum
ratione homini collata, *signum* quoque præbuisse rationi
ad cognoscenda opera sua, quasi suis impressum, præstis
manibus. Hæc quoque expositio non est mitior
quam præcedens, forte etiam à proposita tem-
pestatis descriptione magis aliena, præsertim cum
hinc elici possit, signum operandi instrumentum
manuum, impressum esse menti humanæ, non ve-
ro ipsis manibus, neque minus vere diceretur
Deus signasse in pedibus hominis aut in ore ho-
minis, quid comedere, quando progredi deberet,
cum rationem contulerit ad hæc discernenda.

Tertia Francisci Titelmani, Deum in manu ho-
minum, ite. in vi operativa imprimere, & velut inscri-
bere, atque insculpere naturales inclinationes, per quæ
dam naturalium dispositionem, ut facile quisque in-
telligere possit, ad quod actionis, & exercitii ge-
nus natura ipsa aptus, & destinatus sit. Quidnam
enim ad militiam, quidnam ad litterarum, nonnulli
ad artium fabrilium, aut mercaturæ faciendæ stu-
dium natura sua propendunt. In hac quoque ex-
positione, desiderio simplicitatem, tum etiam co-
hærentiam cum tota oratione. & proposito Eliu. opera.

Physiognomicæ, & Chiromanticæ interpretationes duæ.

5. Homini manus collata ad exercendas omnes artes.
6. Solus inter animalia homo habens manus. Manus instrumentum ante instrumenta.
7. Chiromanticorum interpretatio. Signum à significando dictum, Regiones, & area Planetarum.
8. Chiromantia vana, & sabella anilis. Chiromantia Physica non omnino vana.
9. Physiognomia ex facie, & delineamentis judicans inclinationes, non omnino contemnenda. Etiam à sanctis viris culta.
10. Physiognomia manuum cum hoc loco minime faciens.
11. Respondetur objectionibus Chiromanticorum. Memoria signa. Illustratio Moyses, & Salomon.

Quarta paulo diversior Francisci Valesii in-
terpretatio, dum locum hunc copiose, & Franciscus
erudite tractat in sua sacra Philosophia Valesius,
c. 32. Deum significasse homini in suis manibus ope-
ra sua, eo quod vel suas ipsius manus intuens homo ag-
noscat se esse natum ad omnes artes exercendas, scriben-
dum, docendumque omnem sapientiam, ad nu-
merandum etiam, quod per manum & digitos
olim fiebat. Sibi Valesius objicit; Significasse eti-
am homini Deum in auribus, natum esse audien-
do, in oculis videndo, in manibus, tangendo.
Respondet sane hoc esse discriminis, quod reli-
quæ sensuum actiones communes sunt aliis ani-
mantibus, at quæ per manus fiunt, hominis pro-
pria, ut quibus artus & sapientia, multa admini-
cula exerceantur, & fiant. Ex manibus igitur
cognoscit homo opera sua.

Et vero confirmari hæc possunt, quod manu-
um beneficium uni animalium homini collatum
est. Quamvis enim Plinius aliis præter homi-
nem manus tribuat, at sapientius, veriusque Ga-
lenus docet non modo solum hominem recte manibus
uti, sed solum hominem habuisse manus, instrumentum
quidem animalis sapienti convenientissimum, homini
maxime proprium. Manuum præterea beneficio
non solum ad fortitudinem, & bellica arma, ad
pacis, & legum condendarum politiam, ad pieta-
tem, & aras erigendas instructum esse, sed ad do-
manda etiam bruta animalia: Equum (inquit)
domat sapientia, & manibus, & leonem percutit. Deni-
que natura pro omnibus simul armis dedit, instrumen-
tum ad omnes quidem artes necessarium, paci vero non
minus, quam bello idoneum. Quare non solum manus
est instrumentum corpori, animo autem mens, ut dixit
aliquando Aristoteles, sed manus etiam sunt
menti, & animo instrumentum. Quare idem imple
cum Anaxagora sic disputat, de manibus agens, *secundum
Anaxagoras hominem prudentissimum omnium anima-
lium esse ait, quoniam unus omnium manus obtinet, sed
recta ratio exigit, ut quoniam prudentissimus est, ideo
manus receperit, qui enim prudentissimus est,
recte uti plurimis instrumentis potest. Manus autem
esse videtur, non unum instrumentum, sed multa,
est enim, ut ita loquar, instrumentum ante instrumenta.*

Subji-

Manuum
instru-
mentum
ante in-
strumen-
ta.

7.
Quinta
expositio
Chiro-
manti-
corum.

Signa
manibus
indita a-
reolis di-
stinguunt
Chiro-
manti-
Signum à
signifi-
cando
dictum.

Regio-
nes Pla-
netarum.

Apoc. 16.

8.

Juvenal.
l. 1. Sa-
tyr. 6.

Valles.
Martian.
Delrio.

Chiro-
manti-
Physica
non ea-
dem quæ
Astrolo-
gica.
Aristot.
Franci-
scus Ge-
orgius.

Subjicit deinde præclara multa & manuum operibus. Qui igitur manuum suarum vim, & industriam perspectam habeat, profecto cognoscet opera & numero, & arte, atque magnitudine mirabilia quæ possunt humana effici manu. Sed proculdubio laborat hæc quoque explicatio iisdem incommodis, quibus præcedens.

Proxime jam videntur in hunc locum insinuate sese Chiromantici, Signorum, & linearum manus observatores nimium curiosi, & hanc, manum sibi oblatam arbitantes, avidè arripiunt ex hoc loco nitentes studium suum probare & confirmare: simplici & aperta, ut illis videtur, hujus sententiæ expositione, nimirum signasse Deum, & descripsisse in manu omnium hominum ejusmodi lineas, unde suorum operum, eventuumque futurorum prænotionem, & augurium quoddam comparare possint. Roborari etiam potest hæc linearum, & manuum designatio ex illo altero loco Exod. 13. 6. *Et erit quasi signum in manu tua.* ubi vult Deus Hebræis forte solennitatem illam azymorum signum memoriale liberationis ex Ægypto, qualia esse solent signa manibus indita, aut impressa. Quæ autem alia hujusmodi manuum signa, quam lineæ illæ suis certis areolis distinctæ, quas designavit Deus in manibus hominum. Accedit, quod planetæ & astra signa sunt signaque vocantur tum Gen. 1. 14. tum etiam apud profanos. congruere igitur videtur, ut si illa homini aliquid signant, & non idem singulis, sed cuique homini suam peculiarem significationem ostendunt, id fiat medio aliquo signo homini impresso, ex cuius inspectione cognoscat homo, quid sibi peculiariter cognoscat homo, quid sibi peculiariter cœlestia signet signa.

Sic igitur in manibus habet homo impressa signa suis locis distincta, suis certis astris respondentia, quibus doceatur, & quasi digito & manu dirigatur, ad prænotandum, quid dicturus, facturus, passurusve sit in posterum. Et mirum, quod in unica vult manus sit sua regio Jovis, sua Mercurii, sua Veneris, & suis lineis tanquam limitibus ita contineatur vis & potestas cujusque; sit & tanta astra tam parvo spatio vivant contenta, & tam justa sint, ut nunquam terminos transiliant alienos. Mira quoque hominis manus, quæ continere valet omnes septem planetarum regiones & terminos, ut cum Dei filius tantum in sua manu dextera habere visus sit à Joanne *septem stellas*, isti videre se profiteantur in utraque cujuslibet etiam vilissimi, & sordidissimi manu, septenas Stellas, & bis septem Planetas.

Sed rem de Chiromantia Astrologica omnino vanam, non minus quam fabellas aniles, mei muneris non est pluribus nunc insectari, quam nemo, tantum non levissimus atque stultissimus, non detestatur. Muliercularum curiosarum, superstitiosarum, harum rerum cura & persuasio. Ex hac nota pingit plebeiam mulierculam Satyrus;

—Sortes dulcens, fronteque, manumque
Præbit vati.

Disputavit sane adversus has ineptas ex hoc etiam loco sapienter, & copiose Franciscus Vallesius cap. 32. de Sacra Philosophia. breviter sed eleganter atque solide Delrius noster lib. 4. Disquisitionum Magicarum, cap. 3. 9. 5. apud quem licet videre alios. Tum etiam distinctionem illam à Chiromantiæ Physicæ, quæ non omnino vanæ ex linearum colore, longitudine, aut brevitate, infirmitate, aut robore, & forti designatione, considerat corporis temperiem sanguinis, & aliarum partium dispositionem. Quam non omnino contempsit Aristotel. problem. 48. sect. 10. 1. de historia animal. cap. 15. & quam tum alii, tum Franciscus Georgius probat, & laudat, in sua Harmonia Cantic. 1. Tom. 6. cap. 4. ex parte etiam recipit Franciscus Valles, de Sacra Philosophia cap. 32.

Quod si Deus in aliqua hominis parte signavit, designavitve illius animum, & naturales animi propensiones, non signavit quidem in manu, sed potius in facie, vultu, fronte, oculis, qui sunt velut animi imago, atque totius corporis speculum. Indicant hanc Metoposcopia, aut Physiognomia naturalem observationem Sacre litteræ. Tradiderunt, sed ex naturalibus tantum causis, optimi

Philosophi; Ubi sunt illa, cum utilitate tamen cum sobrietate, sanctissimi atque sapientissimi, viri, e quorum numero non ultimus Nazianzenus Nazian- Orat. 4. adversus Julianum, qui quamvis in ea ætate scientia se parum scitum, parumque ingeniosum Physio- vocet, at illud dixisse per animi submissionem, & mo- gnomia rum facilitatem testatur Nicetas; Qui enim (inquit) peritus, parem huic potestatem habebas ad b. minum naturas ex vultu cognoscendas, atque ad internum hominem, ex externis, & perspicuis rebus percipiendum? Ergo Na- Nazian- zianzenus, Julianum ex vultu, & totius oris linea. zenus mentis longe ante verosimillime perspexit quis Julianum futurus esset. Tunc (inquit) me non malum de hoc ex vultu viro conjectorem fuisse novi, quanquam aliqui non ex præno- eorum numero sim, qui in hujusmodi rebus sciti atque scens, ingeniosi sunt. Sed me morum ac gestus ipsius inæquabili. Juliani tas, atque ingens quedam mentis emotio vatem efficiebat, Physio- siquidem vates ille optimus est, qui recte consicere novit, gnomi- neque enim mihi, bene quicquam significare videbantur cus aspe- crura minime firma, humeri, quos subinde agitabat & tui, atollebat oculus vagus & oberrans ac furiosum quiddam inueniens, pedis instabiles & titubantes, nasus contumeliam spirans, vultus lineam, nra ridicula idem significancia risus protervi & exastuantes, nutus & reclusus omni ratione carentes. Sermo harenus, spirituque intercisus, interro- gationes percipites, & imperita responsiones his nihilo meliores, &c. De hoc quoque consulendus est Martinus Delrius & Georgius. Nostrum tantum est locum Delrio, hunc & signationem manus hominis, furto nobis à Georg. Chiromanticis subreptum, eripere, & verum sen- sum, solidamque explicationem restituere, quod jam faciemus.

Sed ante audiendi Physiognomi, quos cum 10. non omnino rejecerimus, cumque Chiro- An ex mantia illa Physica, possit ad veritatem Physio- manibus manibus reduci, si possit quidem per illam ex possit ali- signis manuum verosimilis aliqua conjectura fieri qua con- humanarum actionum, ut ex suis ipsis manibus jeitura possit homo cognoscere opera sua, locus quidem hic morum non vano Judiciorum judicio, sed verosimili fieri. Physiognomicorum conjectura, lumen accipiet Quis enim negat ex manibus Esau hispidis, & Manus viliosis studiis, & mores illius agrestes atque feri- h. spidæ nos, & belluina illius opera conjici potuisse? Me- Esau, quid mini me in aliam rem, de hac ipsa manuum indi- designa- catione ex Aristotele & Polemone non nihil di- rent. xisse. Sic sane Franciscus Valesius censet exponi Vide su- posse hunc Jobi locum, & quod ad rem attinet, perius c. vere quidē, sed quod ad ipsam sententiam & pro- 36 v. 36, prietatem vocum, & totius orationis contextum n. 3. omnino aliene, ut jam ostendam; si prius tamen Valesius. satisfecerimus his, quæ pro se asserunt Chiro- mantici.

Ad id quod ex Exodo asserbatur, Signum illud 11. quod requirit Deus, non potest esse à natura Objectio- impressum, sed arte & cura usurpatum ad memo- nib. Chi- riam peculiaris alicujus eventus, & sumitur sane romanti- translatio ab annulis, quæ etiam dicuntur signa corum fa- & memoriæ serviunt, præsertim antiquis illis, tisfit. quibus insculpebatur memoriæ causa, vel effigies Quæ ima- alicujus felicissimi eventus, quales videntur gines in- annuli fuisse quorum gemmæ Victoriæ in trophæo sculperen- tur annu- exprimebant: vel quidem effigiem amici, quem tur annu- animo & manu ferret, uti Sulmonensis Poeta lis. dixit:

In digito qui me fersque, refersque tuo.

Atque de hoc signo memoriali id videtur in- telligendum Cantic. 8. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum*, non contentus (inquit Sponsus) si solum annulo meam effigiem gesses, volo etiam, ut cordi insculpas, ut brachio inuras, ut mei recordatio & tuæ menti, & tuis actibus semper interfit, alluditur enim ad quarundam Antiquus gentium, præsertim Chaldæorum, ritum se ritus se incidendi, & inurendi Deorum lapsum stigma incidendi & inurendi tibus, de quo alibi diximus. Bone Deus, quan- tum hic absunt manuum incisuræ & areolæ di. Planetarum! Signa verò cœlestia tempora no- bis designant, & opportunitates rerum facien- darum, sementis, & messis, & operum ad vitam necessariorum Signat igitur Deus in Cælo nostra opera, non in manibus. Sed astruendus jam verus & germanus sententiæ explicatus.

* *

Statuitur vera significatio Signandi, &
germanus sententiae explicatus.

12. Signare Hebraeis pro claudere, & abscondere. *Explicati Moyses, Salomon, Daniel. Pro perficere. Illustratus Daniel.*
13. Signum in Scriptura a significando. *Locus Jobi ex cap. 16. Illustratur.*
14. Germanus sententiae explicatus. *Rei Rusticae praeceptum.*
15. Hebraismus. Clausa manus, quid. *Illustratus locus Judicum.*
16. Interpretationes minus idoneae rejectae, Septuaginta elucidati.
17. Signare, relatum ad ignorationem rei occultae. *Varia interpretatio.*

12.
התם

Signum
Latinis
unde di-
catur,

13.
Signum
unde di-
catur in
Hebraeo.
אית
אתות
תה
תות

Locus ex
c. 16. am-
plius il-
lustratur.

Verbum signandi in Sacro sermone quod est ab originali radice *Hbasbam*, proprie est claudere, occultare, confirmare sigillo. Exempla obvia, sed minutatim premenda & examinanda, quo semel res haec statuatur. *Ilia. 8. 15. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis, id est, absconde, & obsigna, non enim intelligunt haec mysteria, nisi quos Deus docuerit. Job. 9. 7. Stellas claudis quasi sub signaculo, cum illas obducit tenebris, & eripit nostro conspectui: Prop signat, vel obsignat Stellas. Sic frequenter jungitur, aut exponitur verbo claudendi, aut condendi. Dan. 12. versic. 9. Claude sermones, & signa librum, Deut. 32. versic. 34. Condita & signata in thesauris. Cant. 4. versic. 12. Hortus conclusus, fons signatus. Unde signum aut signaculum, licet Latinis *signes*, & sigillet, quia significat: at in Sacro sermone signat & sigillat, quia claudit & occultat. Quare quotiescunque dicitur de litteris aut libro, significat imprimere sigillum, vel ad claudendum, vel ad custodiendum firmiter quae clausa sunt, vel ad stabiliendum, quod mutare non licet, sicut quae abscondimus, 1. Reg. 21. versic. 8. Esth. 8. Jer. 32. versic. 10. 11. Isa. 29. versic. 11. aliquando vero idem est, quod complere aut perficere, sive ad finem adducere: nam litteras vel librum perfectum, aut rem absolutam sigillo obsignare solemus, quomodo vertitur ab Interprete, Dan. 12. v. 24. *Us finem accipias peccatum, (quod proprie legitur; ut signetur, vel sigilletur peccatum, quod etiam commodum habet sensum, & fere eundem cum nostro; ut peccatum abscondatur, & quasi sigillo concludatur, ne ultra appareat, quod ipsum est finem accipere, ut explicatur particula sequente) & deleatur iniquitas, & iterum: & impleatur visio, quod proprie est, ut sigilletur visio, vel, ut signetur: non quidem ut occultetur, sed ut muniatur, firma & stabilis appareat, cum impleta fuerit; effectum sortiatur, quem admodum sortiuntur, quae signo stabilita sunt.**

Denique nunquam invenio in Scripturis post diligens studium, verbum signandi *Hbasbam*, pro significare, aut indicare: Quod enim in Genesi dicitur, *Luminaria facta esse in signa*, nimirum ad significanda tempora & annos: non est ab hac radice, sed à radice *Oib*: quod proprie est, nota, designatio, character, littera: unde litterae apud Hebraeos dicuntur *Oibioib*, & quod Ezechielis nono, versiculo quarto dicitur, *Signa Thau*, id est, designa & delineas, est à radice *Thauab*, quasi diceret *Thauiza Thau*: aut, *Signa signum*. Tantum poteris mihi obijcere locum superius expositum Jobi vigesimo quarto, versiculo decimo sexto. *Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi.* Cum enim ex hoc verbo legatur, *Sicut in die signaverant sibi*, diximus referri posse ad adulterorum notas, & certas significationes, quibus vel paciscuntur secreto cum impudicis foeminis, quarum domos nocte adeunt: vel quibus domos ipsas, & additus faciles interdiu designant, ut noctu facile ingredi possint. neque enim alia res videtur in alterum (de quo ibi sermo est) convenire posse. Sed jam indicavi eo ipso loco propriam, & magis exactam interpretationem ex proprietate hujus radices, videlicet, *Ultero*, citroque missis litteris signatis, & clausis cum aliis sceleris locis, vel ut impudicis foeminis egisse; quod est *condicere inter se*; vel noctu perfecisse facinora, cum interdiu se *signassent*, id est, occultassent & clausissent domi, non audentes prodire in publicum, quod eleganter cohæret cum eo, quod ibi sequitur; & ignorave-

rint lucem

Ergo jam affulget non obscurus nostrae sententiae explicatus in hac media tempestatis descriptione: *Deus in manu omnium hominum signat*, claudit, & obsignat quasi sigillo. Quid porro claudit aut obsignat, quasi sigillo quando pluit, & saevit tempestas? de hac enim est sermo. Profecto non aliud, quam homines ipsos, quorum manus, quasi vinculis adstringit coelum tempestuosum & iratum, & quasi sigillo appresso complicit & impedit, ne exeri possint, quod omnino contingit agricolis, cum pluit, cum tonat, & fulgurat. quare, & hyems iners est & deserta, quod homines cogit desiderare inertes, & complicatis manibus. Certe illud est rei rusticae praeceptum. *Leviora opera interdum fiant, nisi cum impediatis à caelo.* Plin. l. 16. Plinius inter alia, illa duo ex antiquitate repetit cap. 6. oracula; *Malum Patremfamilias quisquis interdum faceret, quod noctu posset, nisi in tempestate caeli.* Pessimum rei nulli qui sereno die sub tecto potius operaretur, quam in agro. ca. Propterea Columella graviter praecepit villico, *ante multos dies cavere suspecta tempora, atque illam mensuram cuiusque officii rationem observare, quae pendet ex ratione syderum caeli: nam, ut ait Virgilius:*

Tam sunt Arcturi sydera nobis,
Hydorumque dies servandi, & lucidus anguis;
Quam quibus in patriam ventosa per aquora vellis,
Pontus, & ostriferi fauces tentatur Abydi.

Virg. 1.
Georg.

Quare subijcit; *Temperibus accommodanda opera* Ex caelo viris, ut permiserit status caeli: itaque tempestatibus & temporibus annis cautiorem villicus, vel abstinere poteris operibus, vel festinationem adhibere. Cogitur interdum tate penedia hyeme, & tempestate delidere ad fondentia operarum: at soluta jam hieme, dissolutis manibus:

Neque jam stabulis gaudet pecus, aus arator Horat. l. 1.
igni, Carm.
Nec prava canis albicans pruinis, Od. 4.

Vides igitur rem rusticam à Caeli tempestate, & temporum varietate pendere: lenissime propterea coherere cum descriptione tempestatis mentionem rusticorum operum, cessationisve, ut permiserit Caeli status, Ergo claudere, vel signare in manu, ejusmodi loquutio est, atque illa, *Interrogare in ligno*, id est, *Interrogare lignum*, quasi diceret: *Echales en las manos el sello, y la cerradura.* Hebraismus Similis Hebraismus Jud. 3. 15. *Ad utraque manu mus, pro dextra utebatur, quod nunc habet sensum; Utraque manus illi erat dextra, non quod ambidexter esset; sed quod sinistra illi esset pro dextera, & sicut ambidexter utitur manu sinistra, ita dicuntur, ille uteretur.* Sic enim consonabit cum eo, quod ex Hebraeo legitur; *Ad (Regia) vir obturatus: Regia, Tygur, Clausus, alligatus, Chaldeus. Contra Tu manu dextra sua. Pagn. per paraphrasim; Qui dextera manu nihil efficiebat, sed sinistra, & iterum c. 20. 16 Pagn. Viri fortissimi, sua sinistra, ut dextera praevalentes, ex Hebraeo etiam, Clausa, vel impedita manu dextera, à radice, *Atar*, quod dicere possemus, *Querebiam atada la derecha, y suelta la yzquierda.* Atque eos homines, qui in agendo parum expediti sunt, vocare solemus, alligatos, *Atades*. Sic homines manu clausi, & obsignati dicuntur, cum tempestas illos arcet ab agri operibus.*

Quare quod hoc loco alii referunt, ad Dei potentiam, quod ille tempestatem faciat in manu Alie, id est, vehementi atque admirabili signo, hujus potestatis loci non est. Tum quod haec manus non sit Dei, rationi sed hominis, ut res ipsa, & lectio Latina exigit, tum quod potius in homine obsignato, & impedito ab operando, significetur infirmitas quaedam, ut lectio Septuaginta expressit. Minus alienum, quod Aben Esra, *manum hominis sumit pro Alie*, hominis libera potestate; quod Deus homini contulerit liberam potestatem exercendi opera rustica; & illius oculis, & scientiae subiecit temporum varietates, & rusticorum operum opportunitates; nam cum pluit, dat signum faciendae sementis, & subigendi campos. melius R. Ger- son, è contrario exponens, Deum clausisse in manu hominis, cum illius operandi potestatem adimit, & agricolas sub tecto continet quasi domi reclusos immissa sava tempestate, & continentibus imbribus, ut cognoscat ac ro ipsa experietur homo, nihil sine Deo posse; quidquid possit, inde pendere, juvari, impediri. Cognosce ergo homo opera sua; cognos-

LXX. cognoscit item infirmitatem suam. Sic Sept. *Ut sciat omnis homo infirmitatem suam. Ideo* (inquit Nicetas) *sunt Dei opera admirabilia, ideo frigus existit, & aestus, ideo minime aquabiles Caeli temperationes, ut nostra infirmitatis conscii modeste de nobis sentire discamus. Quem suum elicuerunt Sept. ex originali, ubi pro singulis, est Anafim, homines miseri & imbecilles. Quam etiam infirmitatem, quam ex consideratione Divinae Potentiae agnoscit homo, ad peccata quotidiana accommodavit Concilium Milevitanum, capite septimo hunc locum conjungens cum illo David. Delicta quis intelligit?*

Opera sua. Sive, Dei opera, quod Hebraeo convenientius est; sive, hominis ipsius intelligas, sensus idoneus confurgit. Si ad Deum referas, significabitur Divinorum operum magnitudo, quam homo in tempestate agnoscit, & considerat, sed non satis complectitur mente. Et quidem verbum *claudendi*, ad ignorationem rei occultae pertinere solet, quo videtur respexisse Nicetas. *Opera* (inquit) *Dei sunt admirabilia: ut mentis elationem & consumaciam Deus coerceret. Sed lenius decurrit sententia, si ad humanas operas, & agri labores refertas: à quibus tempestate, & Caeli clementia vocatur homo. Illud humiliter & angustius, quod ait Vatabl. Pluviarum abundantia cogit Deus homines remanere domi, quo minus possint invisere operarios suos. Illud vero plus æquo amplum, quod Cajetanus interpretatur, Impediri homines non solum ab agricultura, & militia, sed etiam abstinere ab executione innumerabilium negotiorum. Sed satis in hac sententia obsignat, & claudi, progrediendum ad sequentia liberius.*

VIII. Ingreditur bestia latibulam, & in antro suo morabitur.

1. Sententia paraphrasis. Latibulum quid proprie. Morari.
2. Ventii Australes nimbofi. Ventorum promptuaria occulta. Deus in promptu habens etiam ea, quae non sunt.
3. Cur dicatur tempestas egredi. Auster nimbofusus. Explicatus David.
4. Arcturus quid in Hebraeo, Aquilo dispergens.
5. Interpretatio germana. Ventii Aquilonares procellae. Tempestatis descriptio ex ventis oppositis.
6. An venti contrarii simul spirare possint. Auster & Aquilo simul efficientes tempestatem.
7. Latini Interpretis: defensio. Græcorum elucidatio.

LXX. *Philippus* **M**irum quod Philippus censet hanc sententiam multo obscuriorem præcedentibus, multumque dissonam, cum præclara sit, & valde consona! Vis inquit, hyemis, & terrificæ tempestatis cogit non solum homines intra domos, sed feras intra latibula, pisces ad ima confugiunt, aves nidis se continent, neque terror ingens permittit foris vagari. Latibulum, Septuag. Subiegmē, quo se protegant. Vox originalis non solum significat lustrum ferarum, sed locum insidiarum, qui cum debeat esse occultus, cumque in eo insidiantes latitent, recte vertitur latibulum. infra c. 33. 40. vertitur *specus*, & Pl. 9. versic. 29. *insistat* id est, locus aptus ad insidiandum, quod statim exponitur per occultum.

LXX. *Et in antro suo. Septuaginta, Qui everunt super Morari & cubile Morabitur. Usque manebit: pernoctavit, quamvis nox data sit bestiis sylva, ut in ipsa pertranseant, & rapiant, & quærant à Deo escam sibi, tamen nocturna tempestas illa cogit intra antra pernoctare.*

IX. Ab interioribus ingreditur tempestas, & ab Arcturo frigus.

LXX. *Vatabl. Tygur. Oforius.* **V**idetur jam connumerare ventos, qui tempestates efficiunt, sive superiores alias causas, sidera, & constellationes, ad interioribus, Vatabl. Tygur. Nubium penetrantia intelligunt, ex quibus tonitrua, aut turbinem descendere mirum sit, sed importune, & longe nunc recurrit ad nubem. Quare simplex illud & verum est, ut nunc interiora vocet, quæ superius nominatim dixit, interiora Austri, non solum propter stellas poli Antartici tempestatum, & nimborum

effetrices, quam propter ventos nimbofos inde aspirantes, aut certe propter utrumque: quam rem exposuimus superius c. 9. verl. 9. in sente-
simili, *Qui facit Arcturum, & interiora Austri &c.* ab Austro. Utrouque autem loco Septuaginta, *Promptuaria* LXX. legunt, pulchra translatione, iram quoniam Ventorum promptuaria solent esse in interioribus, & penetralibus domus; ideo pro interioribus sumuntur, quæ etiam significatione vox originalis vertitur ab Interprete Latino, cellaria Proverb. 24. verl. 4. & Secretum cubiculum, vel Cubiculum intra cubiculum, Judic. 16. v. 9. Gen. 43. 30. 2. Reg. 13. 10. 3. Reg. 20. 30. c. 22. 35. Cant. 3. 4. quod elegantia poetica est. Sic enim ventorum abditissima claustra, & Æoli domum atq; recessus describunt, cum Dei omnipotentiam significant; ventos vel coercentis, vel emittentis ab interioribus Austri.

Nimborum in patriam, loca facta furensibus Austri,
Æoliam venis. Hic vasto Rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinculis, & carcere frenas
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. ---
Sed Pater Omnipotens speluncis abdidit
atris.

Virg. 1.
Æneid.

Vides hic interiora Austri, cubacula & promptuaria ventorum, quorum non Æolus, sed verus Deus ventorum promus, & condus. Sed illud præterea indicatur, voce promptuarii, Deus in promptu habere quid quid velit, quali jam creata, & parata ad nutum: vocat quippe ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt: non enim difficilius, aut tardius aderit tempestas denuo efficienda, quam si jam coacta, & detenta ex aliquo promptuario evocaretur in terras, ut ad illius vocem, & imperium,

Deus in
promptu
habens
omnia.

Venti velut agmine facto,
Qua data porta ruant. & terras turbine per-
frent.

Opportune autem dixit tempestatem egredi, quod venti & procellæ videantur carcere premi, & porta concessa statim egredi, atque vinculis elusis, sese latissimos, furiosissimosque proripere, secum advehentes tempestatem, nubes, nimbum. Quod verò hoc loco tempestas dicitur Itia 21. est turbo, & cum Austro item conjungitur. Sicut turbines ab Africo ventunt. nam in Palæstina Auster, sive quod idem est, Africus, nimbofusus & turbidus est, & torrentes vel efficit, vel mirifice augt: ut colligitur ex Psalmo 25. versiculo 5. *Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in Austro.* Auster (inquit Theodoretus) humidus ventus est, nebularum aerem implet, vehementes pluvias inducit, nubes dissolvit aquis torrentes implet. Sic igitur inquit, Cives undique dissipatos jube, ut cogantur, & torrentis instar iter faciant. Vide quæ diximus super cap. 27. versic. 20. super id: *Opprimes eum tempestas, & cap. versiculo 9. num. 5. & capite 1. versiculo 19. num. 3.*

3.
Cur dica-
tur tem-
pestas
egredi.

Et ab Arcturo frigus. Videtur esse res eadem cum illo, cap. 9. *Qui facit Arcturum, &c.* Sed certe ibi vox est ab alia radice, & significat vel stellam, & constellationem Aquilonarem, quæ efficere solet pluvias, & tempestates. hic autem est vox à radice Mazar, vel Zarab, quod est dispergere aut ventilare: quare Hebræi cum Hebraizantibus vertunt hoc loco; *A dispergentibus, sive à v. militanti.* bus, sive à dispersionibus frigus. Neque omnes tamen in sensu conveniunt: nam Vatabl. intelligit Venes Aquilonares, qui dicuntur Jcopa Caeli, propterea quod red-
dant aerem nitidum & mundum, dispergendo nubes, quod desumpsit ex Rab. Levi, & David. Sunt autem venti Aquilonares frigidissimi, qui incumbere solent in terras post pluvias & tempestates: quare recte dicitur; *Ab Austro egreditur tempestas, & ab Aquilone frigus:* quam vim ex persona ipsius Aquilonis scripsit Ovidius;

Auster
vel Afri-
cus nim-
bofusus.
Theodo-
retus.

4.
Arcturi
duplex in
Heb. ras
dix.

מזל
מזל

Varia
lectio.
R. David
R. Levi.

Pagnin.
Vatabl.
Tygur.

Compl.
Aquilone
dicitur
disper-

gens post
tempe-
statem.

Ovid. 6.

Apra mihi vis est, hæc tristia nubila pello,
Induroque nives, & terras grandine pulso.

Cajetanus quanquam intelligit etiam ventos Aquilonares, sed nomine sparsionum, existimat primo significatas Stellas Aquilonares, quæ sparsæ sunt, & non modicis inter se spatiis divisa.

Alm

Alii è contrario nubes ipsas sparsas, expansasque
intelligunt, à quibus nunc imbres, nunc
Cohæren- carbines & nives mittuntur. Quæ exponendi
tior inter- ratio eo præstat præcedenti, quod sit cohæ-
pretatio. rentior cum tempestate, quæ procul dubio
adhuc describitur. Et quidem ab illa *nubium
sparsione*. videtur Plinius *procellam* describere,
Plin. l. 2. Procella, (inquit) *disiecta nube, potius quam
cap. 49. rupta.*

Sed quoniam de ventis tempestatem effici-
entibus videtur institutus sermo, certe nunc
Germana *dispergentium*, aut *sparsionum* nomine ego intel-
ligo ventos, nubila secum convehentes, &
interpretatio Hebraicæ *spargentes per aëra*; Venti enim ut Seneca
dixit, *modo adducunt, modo deducunt nubes*,
lectionis, & nunc Aquilonares quidem, quoniam de
Seneca l. 1. Australibus sermo præcesserat. Quæ ipsa res
Mat. 99. in prisco illo Varronis carmine, in Marci pore,
cap. 18. ad describendam tempestatem non ineleganter
Varro. exprimitur:

Tempe-
tas descrip-
ta à sep-
tentrione
& frigore

*Nubes aequales frigido velo leves,
Caeli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vementes frigidam mortalibus,
Veniſque frigido ſe ab axe eruperant,
Phrenetici Septentrionum filii,
Secum forentes regulas, ramos, ſyrus.*

Tempes-
tas ex con-
trariis ven-
tis.

Tempeſtas igitur, non ſolum ab Auftro, ſed à Septentrione & frigore oportune notant. Atque illa tandem læviſſima exurgit, cum contrarii venti concurrunt : quod hoc ſane loco indicatur à Jobo conjungente *Arcturi*, & Septentrionis *frigus cum Interioribus*, *Auſtri* mediamque inter duo extrema conſtituentis *tempeſtatem* : multo elegantius quam qui dixit ;

Una Eurvsque, Notusque ruunt, creberque
procellis.
Africus — Ubi enim frigus ab Arcture.

sive quod idem est, Boreas aut Aquilo, qui cum cæteris ventis luctatus Cælum, Mare, Terras versat ? in cujus persona ille alius cecinit :

Ovid. 6.
Met.

— Cum fratres Cælo sum natus aperto.
(Nam mihi campus est) iuncto molimine
luctor,
Ut melius nostris concursibus infonctæ Æther,
Exiliisque cavis elis nubibus ignes.

6. Sed huic expositioni & descriptioni tempestat-
 Obijcitur tis ex contrariis ventis potissimum Aquilone
 præceden- & Austro obstat, inquit Aristoteles qui do-
 ti exposi- cet ventos contrarios spirare simul non posse;
 tioni. alter enim reprimat alterum. Sane, nam
 An con- Sed parum per pugnare tamen, & manus con-
 trarii ven- serere, æra, maria, terras concutere, quid
 ti simul spirent. prohibet? Quod suum quisque habet, con-
 Arist. 2. fert in unam tempestatem, Auster turbinem,
 Met. c. 6. Aquilo frigus. Helicen sane & Buram urbes
 Plin. l. 2. in sinu Corinthio, hausit mare, ut Plinius
 cap. 92. scripsit: at dicunt id provenisse ex inunda-
 Auster & tione excitata Aquilone & Austro simul spi-
 Aquilo rantibus, unde Helice urbi Aquilonari urbs,
 simul spi- quæ Helice etiam dicitur, nominis affinitas,
 rantes. Hos igitur duos ventos nominatim de tem-
 Ennius pestate efficienda concertare Ennius vere
 17. Annal cecinit.

Concurrunt veluti venti , cum Spiritus Au-
stri ,
Imbricisor , Aquilæque suo cum flamine con-
tra ,
Indumari magno fluctus exollere certans.

7. Sed cur tandem Interpres *Arcturum* reddidit, cum *dispergenes*, aut *ventilantes*, debuisset reddere? Responsio in promptu: Quoniam res erat de tempestate ex utroque Cœli extremo proveniente? in Aquilone autem *Arcturus* procellosus est, ideo *Arcturum*, unde & Aquilones perflant, & tempestates frigida invehuntur, tanquam rem notissimam nominavit. Forte etiam vocem originalem deduxit (quod potuit commode) ab alia radice,

videlicet à *Zaram*, quæ vox vertitur, *surgit*,
Isaia 25. versic. 4. & *imber* supra, *Jobi* 24.
 versiculo 8. & *Gurges*, *Habacuc*. 3. versiculo 9.
 & *Impetus*, *Isaia* 28. versic. 2. Quoniam igitur
 hæc ex parte Aquilonari esse solent effecta
 Arcturi, causam pro effectis posuit. De arctu-
 ro autem diximus supra cap. 9.

Sed cur tandem lectionem Septuaginta, LXX. quæ est ejusmodi; *De promptuariis superveniunt* Lectio
dolores, & ab extraneis partibus frigus; Nicetas Septua-
intellexerit non tam de æriis, & elementorum ginta elu-
mutationibus, quam de humanorum cidaria.
corporum, atque valetudinis perturbatione; *Nicetas,*
plane non assequor. sic ille interpretatur;
A penetrabilibus id est, ex visceribus, iis qui obri-
guerunt, oriri dolores, in summis corporis partibus,
quam magis quam reliqua membra frigore tentantur,
Nisi forte existimat indicari, quid tempestas
& inclementia Cœli in corporibus efficiat
humanis.

X. Flante Deo concrefcit gelu , &
rurfum latiffime fundun-
tur aquæ.

1. *Aquilo efficiens nives. Venti spirantes ex Dei ore. Divina de magnis. Spiritus Dei etiam de auro leniori. Explicatus David.*
2. *Vis Aquilonis, Crystallus, & nix cadentes ex Dei ore. Illustratus David.*
3. *Varia expositio. Fundere, quid. Aquilonis & Austri permutata vices. Explicatus David.*

Quoniam Aquilonaris frigoris meminit ,
consequens fuit , ut exponeret alterum Aquilo
Aquilonis , & Arcturi munus , & vim efficiens
non solum in concitanda tempestate , sed in gelu &
efficiendo gelu , & procreandis nivibus. *Flante nivo ,*
Deo. Non solum ille Dominus est , modera
torque ventorum , sed ex illius ore spirare vi- Ex Dei
dentur , propterea venti vocantur *flatus* aut ore spi-
Spiritus Dei. Et ut translatio hæc indubitata sit , rantes
dicitur *Spiritus oris illius* , superius Job. 25. venti.
versic. 30. Sed alii vehementiam , & impetum spiritus
venti intelligunt , per *Dei Spiritum.* Dei enim Dei ven-
maxima , & excellentissima , quæque sunt ; sic tus vehe-
quod Divinum , quod Sacrum est , continuo mens,
maximum & excellentissimum est ; exempla
oborta. Quanquam quod primo dixi ,
solidum sit : quod secundo loco non usque
quaque certum. Cum enim pueri in fornace Dan. 3.
Babylonica invitarunt ad Divinas laudes ;
omnem Spiritum Dei , non tantum vehementio-
res & fortiores ventos , sed leniores & mitio-
res auras invitarunt. Sunt etiam istæ *Dei spiri-* Spiritus
ous : non enim semper ille spirat vehemens , Dei de
& iratus. Sed hoc tamen loco ex subiecta re aura le-
tempestatis atque Aquilonis , significatur pro-
fecto ventus vehemens , cogens humidam , &
pluvialem nubem in glaciem , aut in glaciale
grandinem sic *concrevisit gelu.* Hæc etiam est pro-
pria Aquilonis vis :

Induroque nives : & terras grandine pulso.

In Hebræo significatur item glacies aut nix non tam à vento frigido, quam ab ipso Deo effecta: *A spiritu suo Deus dabit gelu*, quasi dicat Deus simul cum suo flatu & spiritu ex ore suo fundit glaciem. Sicut etiam dixit David Psalmum 147. 6. *Mittis crystallum suum* (gelu, glaciem, & quicquid inter crystalli concrevit) *sicut buccellas*, sicut panis frustrula; micas exilius ore cadentes. Et quid mirum, esse buccellas, cum cibus arborum & frugum sint imber; & nix, ut Plinius aliquando dixit:

Et rursum latissime funduntur Aquæ.

Sententia ad multos sensus ambigua, nam
potest primo esse superioris partis aut
repetitio, aut expositio; Ita con-
glauiat nix, ut in immensos & spatio-
sissimos aggeres excreseat: & magna illa aquarum copia,
quæ

P. 58. 16.
17. 4. 2.

3.
V. 212

Fundi, quæ in nubibus inclausa erat, fundatur, rigescat, pro cres- & quali ex ære fusa induretur, contrahitur. cere, hoc enim sonat vox originalis, ut si ex verbo legas, *Copia aquarum constringitur*. Neque vero est in originali illa particula *rursus*, quæ indicat aliquid diversum à precedente. Alii existimant illud arctum, vel angustum referri ad pruina & minutam pluuiam, quæ ex pluvia lata, (numero Vasabius, videlicet immenso guttarum) & facile congelatur. Sed vix verbis congruere potest. Alii, quod ex glacie illa attrita & fracta rursus ingens aquæ vis cum grandine permixta diffundatur. Sed nihil peculiare, quod ad rem Meteorologicam pertineat, affert hæc interpretatio. Illud videtur commodum cum parte antecedente coherere, ut sit superioris sententiæ expositio, aut quasi distributio quædam: cum enim dixisset de Austro & Aquilone, nunc singulas facultates singulis tribuit. Aquiloni efficiendi gelu, & nives; Austro nives, & gelu liquandi: & fundendi. Res & Austri non prætermittit a Davide inter miranda naturæ vires diversæ. Pl. 347. v. 5. 6. *Mittis Crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris ejus quis sustinebit; Emisset verbum suum & liquefacies ea: stabit spiritus ejus, & fluent aqua.* Quod de mutatione Aquilonis in Theodoretus Austrum Theodoretus explicat, & hunc quidem Vulgatus. sensum indicavit Vulgatus apposita particula, rursus quod dicit. Mutatis vicibus, & permutatatis ventis. Illudque *vanissime* videtur accepisse de campis spatiosissimis, in quos defluunt nives liquatæ in ingentes rivos;

Statius 2.
Thebaid.

— Cum vero reverso,
*Bistonix sepuere nives, submittitur ingens,
Æmus, & angustos Rhodope descendit in
amnes.*

XI. Frumentum desiderat nubes & nubes spargunt lumen suum.

1. Varietas, & dissensio lectionum. Frumentum unde dicatur in Hebræo. Ratio Latina lectionis. Explicatus Moyses.
2. Varia lectio Verbum desiderandi varia redditum. Nubium labor in irriganda terra. Illustratus Baruch.
3. Latina lectionis elucidatio. Creatura omnes conspirantes in utilitates mortalium. Illustrati Oseas, & Sapientia.
4. Nives, & Aquilones desiderari à segetibus & arboribus. Cinis loco simi.

L.
Varia lectio

Irabilis est dissensio lectionum Latinæ, Hebraicæ Græcæ. Reddenda breviter singularum ratio. Hebraizantes fere legunt; *Etiam in serenitate fatigabit nubem*, alii *Propter irrigationem fatigabit*. Sept. *Electum format nubes*, quæ harum conventio lectionum, atque illarum idonea sententia? Certe ambiguitas videtur nata ex voce *Beri*, id est, *Frumentum*, quæ potest deduci à radice *Barab*, quæ significat cibum capere, aut cibum meliorem & delicatiorem eligere, inde pro cibo & pabulo, *frumento*, Gen. 42. versic. 10. & 45. 35. Jobi 39 versic. 4. & ubi Genes. 35. versic. 16. nos habemus: *Veni verno tempore in terram*, ex verbo legunt Compl. *Quando das cibum aut frumentum terra*; id est: *verno tempore*, quamquam alii ex alia radice aliter legant; potest enim deduci à radice affini *Bara* per *Lamed Aleph*, quod est creare aut efficere aliquid selectum, firmum, purum, pingue & vegetum: nam, quæ Deus creat, omni ratione valde bona sunt. 1. Reg. 2. versic. 29. Judic. 4. versic. 6. 3. Reg. 4. versic. 24. Daniel. 1. versic. 15. Ezech. 34. 3. item affinis est radix *Barar*, quod est eligere, mundare, expugnare. Hinc dixerunt Sept. *Electum format nubes*. quod Symmachus interpretari & legere videtur, *fructum*, qui est id, quod profert terra selectum, pingue, optimum. At vero Latinus Interpres dixit *frumentum*, tum quod inter ceteros fructus terræ optimus & pinguis, tum quod *frumentum* seligatur & expurgetur à paleis. At vero Hebraizantes, *Serenitatem* dixerunt, quod efficit Cœ um purum & mundum, atque existimant post tempestatis sermonem nunciam subungi serenitatem æris & elementorum. Sed nimium præpropere & immature: adhuc enim in media hyeme, & in

Pinida Tom. II.

media versamur tempestate, postea de serenitate sermo erit.

Alii proprius ad rem tempestatis & pluviae, sed longius à vera vocis radice deducunt vocem originalem à *Rauah*, quod est irrigare & imbriare, aut ad fatietatem perfundere, quare dixerunt; *Propter irrigationem fatigari nubes*, ita Pagninus & Isidorus. Sed nimium fatigantur, ut à Latino Interprete recedant. Et quidem cum R. David verbum *desiderandi*, quod in Hebræo est *Tarabb*, constanter exponunt, fatigare, aggravare, aut laborare facere: & sub forma verbi tantum legitur hoc loco; sub forma autem nominis vertitur Isaia 1. v. 14. *Molestia*, & Deut. 1. 12. *Negotium*, quare videbitur verbum ipsum esse, facessere negotium, aut exhibere alicui molestiam & laborem. Ergo hunc sensum efficiunt, *Serenitas negotium facessit nubibus*; nam illas extenuat, dispergit, dissolvit, verberatas primum, & fatigatas, à ventis, quæ eadem vexandi, aut fatigandi nubes, formula, ventos descripsit Lucretius libro secundo.

— Nubila Cæli,
Verrunt, ac subito vexantes turbine rapi-
sant.

Alii, *Lux*, aut *Sol*, vel *fulgur* fatigas nubes, extenuat, consumit. Vides sensum hunc esse coactum, tum etiam ut dixi, importunum. Paulum mitius alii; *Negotium & labor rigandi incumbit nubibus*. videntur enim multo discurrendi labore rigandi; atque opes suas profundendi fatigari & lassari, multo elegantior efficietur, licum frumentum conjungatur, quasi dicat. *Propter frumentum laborans nobis*, hæc una res illis negotium facessit. *Nubes* (inquit Baruch) quibus cum imperatum fuerit à Deo, perambulare in universum orbem, perficiunt quod imperatum est eis, & se ipsas impendunt, ac super impendunt in usus & commoditates mortalium. Alii forte commodius ad rationem tempestatis invertunt sententiam; *Frumentum fatigatur à nubibus*; nam si vehementius pluat, aut grandinet, deiciuntur segetes, & ut ille dixit, *nimio imbre senescunt*, tum etiam læduntur grandine;

Sternuntur (inquit ille) Segetes, & deplorata
colonis,
Vota jacens; longique perit labor irritus anni.

Sed quidem quamvis hic sensus non sit omnino incommo-
dus, sapienter Vulgatus sensum elegit, qui cum pluvia, & cum nubibus videtur maximè convenire; nam cum hæc sint emissæ ad utilitates humanas, ut nup. adductus Baruch dixit, quod ex tempestate commodi & opportunitatis ad vitam mortalium frumentum caperet, nunc proponendum censuit. Et eleganter tribuit desiderium segeti, sive quod idem est, terræ fructi feræ & germinanti, cui respondeant nubes, juxta id Osee 2. 22. Cum incredibilem fertilitatem, etiam terrenorum bonorum pollicetur suo pabulo Deus: *Eris in die illa exaudiam, dixit Dominus, cœlos, & illi exaudient terras, & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Israel*. Videtur nimirum in commoditates mortalium universitas creaturarum, cum ipso auctore naturæ mirabilem concentum efficere, & ut Sapientia dixit: *Sicut in organo suum sonum custodire*. Quare mutuo sibi accinunt, mutuoque respondent. Igitur ut ab extremo incipiamus, *frumentum, triticum, vinum, oleum desiderant nubes*, & pluviam: sed hoc illorum desiderium exponunt & denuntiant terræ parenti, & petunt ab illa humorem, quibus alantur & crescant, exaudit preces suorum totum terræ, illasque cœlo exponit supplex & precabunda tanquam parenti, tanquam œconomo auctoris naturæ. Exaudit cœlum terræ preces, & refert de hac re ad Deum, & intercedit pro fructibus terræ, & commoditatibus mortalium. Deus tunc exaudit cœlum, & annuit desiderii frumenti, & aliorum fructuum, jubetque ut hæc omnia respondeant desiderii & indigentia Israel, id est, sui populi. Quare ipse Deus aliquando apud Ezech. 36. 9. sic præcipit: *Vos montes Israel ramos vestros germinetis, fructum vestrum offeratis populo meo Israel*. Vid. s. hæc omnia conspirantia in nostram salutem, tum etiam mutuum omnium

Z z

creatu-

2.
Varia lectio
777

Pagnin.
Isidorus.
R. David
Verbum
desiderandi
varie
redditum
777

Cajetan.

Lucretius
Nubes la-
borantes
in irrigen-
da terra,

Baruch.
6. 6.

Segetes
prostrata
nimio im-
bre.
Statius 1.
5. Sylva-
rum Ov.

1.

3.

Latina
lectionis
ratio &
elucidatio
Desideriū
tributum
segetibus
& terræ.

Universi-
tas creatu-
rarum cū
Creatore
conspi-
rans in
commodi-
tates mor-
talium.

creaturarum consensum desideriorum, cœli præsertim, & quæ in cœlo sunt nubium & pluviae, cum terra. Quod pulchre Euripides dixit apud Aristotelem :

Euripides Cum est sicca tellus, ipsa certe tum imbrem amat,
Refers Ar Cum turges arbor, imbre cum cœlum tumes,
rist. 8. Eth. Affecta, at telluris in sinu cadat.
cap. 1.

Si quando vero terra fiat compos sui desiderij, quam lata potitur optatis ætheris nuptiis.

Lucretius Unde alma liquentes,
Humorum guttas mater cum terra recipit,
Fata parit nitidas fruges.

4. Sed si non vocibus, at in re ipsa elegans videtur esse paronomasia, frumentum desiderat nubes, Idem videtur esse, quod cibus hominum desiderat suum cibum, aut desiderat potum : quid enim est imber frugibus, nisi potus, quo inebriantur, imo & cibus, quo laginantur ?

Plin. l. 17 Cibus (inquit Plinius) arborum imber est. Valde autem opportune terræ ac frugum mentio post nives nubesque niviferas coactas vi Aquilonum, facta est, quod ille mirifice terræ fecundent

Nives & Quam rem hoc ipso desiderandi verbo, tum in Aquilones desinamque, cur desiderantur ab arboribus & derari ab messibus nives, & hyems aquilonia, solerter in arboribus vestigavit, cuius testimonium erit huius loci commentarius : Hyemem Aquiloniam esse omnibus satis utilissimam. Imbres vero tunc expetendi evidens causa est, quoniam arbores tactu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est avide

Nives fœ esurire : cibus autem earum imber. Ergo qui dixit cundantes hyemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit, tellurem. Hyberno quidem pulvere latiores fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. Alioqui vota arborum frugumque communia sunt, nives diutinas sedere. Causa non solum quia animam terræ evanescente exhalatione includunt & comprimunt, utroque agunt in vires frugum atque radices : verum quod & liquorem sensim præbent, purum præterea levissimumque, quando nix aquarum cœlestium spuma est, ergo humer ex his non universus ingurgians, diluensque, sed quomodo sinitur, distillans, velut ex ubere alii omnia quæ non inundat. Nihil in rem præsentem vel opportunius, vel elegantius, consentitque cum illo :

Cinis lo- Qui dat nivem sicut lanam, convellit enim terram, co fimi. confovetque, ne hyeme congeliet, nebulam sicut cinerem spargit : est quippe cinis caliditate sua *Plin. l. 17* cap. 9. & loco fimi arboribus & frugibus, & illius usus cap. 28. & satis omnibus salutaris, ex præcepto rei *l. 18. c. 17.* rustica.

Et nubes spargunt lumen suum.

1. Triplex Græcorum expositio. Rubentes nubes quid portendant. Illustratus David, & Matthæus.
2. Aliorum expositio. Lumen reddens pluviam faciendam.
3. Lumen, pro pluvia. Hebræorum interpretatio.
4. Lumen, pro fulgore. Quorsum tam frequenter fiat mentio fulgaris. Verbum spargendi, de copia & multitudine.

1. **LXX.** Similiter Septuaginta, Dispergit nubium lucem. Græci, ut ego conjicio (illi enim non omnino clare loquuntur) tres expositiones afferunt : aut quod nubes spargunt, id est, dissipant & auferunt lumen : aut quod nubes primum atræ, deinde rarefcentes lumini auditum in inferiorem mundum patefaciunt ; aut tandem, quod collisissimisque nubibus, extruditur fulgur & fulmen. Deus posteriores sensus accipit, conjungitque Vatablus, censens nonnunquam nubes dissolvi, & cœlum reddi serenum

Vatablus. propter fulgur. D. Thomas de illo lumine intelligit, quod ante exortum Solis, aut post occasum, acceptum à sole nubes rubentes refundunt in ærem. Et quidem subtiliter conjecit D. Th. non solum enim est res hæc pulcherrima, & jucundissima conspectui (propterea enim exitus rubor res matutini, & vespere dicitur Deus delectare, quod

Nubium cundissima conspectui (propterea enim exitus rubor res matutini, & vespere dicitur Deus delectare, quod

Occidentis conspectus) sed cum tempestate, & cum aut serenitate conjuncta, quarum rerum ex nubibus rudentibus certum prognosticum sit : Nam te con- cum ante exorientem nubis rubescunt, ventos prædicant, quod si & nigra rubentibus intervenerint, & pluvias : *Plin. l. 18* c. 31. si circa Occidentem rubescunt nubes serenitatem futura diei spondent. Si in exortu rubescant, maxima ostenditur tempestas. Hæc Plinius, ubi de tempestatum Prognosticis. Quod ipse auctor naturæ docuit, *Matth. 16. 2. 3.* Facto vespere dicitis, serenum eris, rubicundum est enim cœlum. Et mane : hodie tempestas, rutilas enim triste cœlum. Faciem ergo cœli disjungere nostis. Atque hoc ipsum lumen à nubibus sparsum videtur sane illud esse, quod sparsim divitumque à nubibus pluvias exit, ut Aratus deserte dixit :

Si quidem obscures nigranti similis,
Solem nubes circum ipsam autem hinc inde,
Radix intervoluti findantur.

Aratus.

Cum quo cohæret Plinii quoque prognosticum ; Si sol in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluviam significabit. Sed idem fere tantum non expressa voce spargendi, Virgilius, cum de signis, quæ dat sol live oriens, live occidens, cecinit :

Ille ubi nascentem maculis variaveris ortum,
Conditus in nubem, medioque refugeris orbe,
Suspecti tibi sint imbres —
Aus ubi sub lucem densa inter nubila sese.
Diversi (disperfo lumine) erumpent radii.

Virgil. 1.

Georg.

Hoc igitur modo tempore pluvio, Nubes spargunt lumen suum. Sed quidem cum adhuc in media pluvia, & media tempestate versetur Job, non videtur hæc exponendi ratio prorsus cohære.

Ergo alii lumen cum pluvia ipsa hac ratione conjungunt, quod nubes virtute Solis & stellarum excitantur & coguntur, rursusque ejusdem superioris luminis virtute & calore & solvuntur efficiens & liquefcent, & nisi ex cœlesti lumine, non esset pluviam fecunda pluvia, cum enim aqua sit frigida, nisi fecunda cum cœlesti lumine conjuncta, neque fecunda esset. Ergo nubes contemperata cum lumine & influentia cœlorum, spargunt pluviam simul cum lumine ad fecundandam terram. Hæc fuit Alberti huius loci interpretatio, quam sequutus est Dionysius, sed proculdubio longe petita & co- acta : nam esto ad terræ fecunditatem non solum frigiditas humanæ pluviae, sed ex cœlesti etiam lumine tepiditas requiratur, an ideo dicitur illud lumen spargi à nubibus ?

Sed jam lumen pro ipsa pluvia accipiunt nonnulli Hebræi, atque adeo vocem originalem, Or, ubique significare pluviam in sermonibus Elia, asserit R. Jochannan. idemque sequutus R. David, cum superius c. 36. 30. ubi nos legimus, Si volueris via, fulgurare lumine suo desuper, illi legunt. Extendere desuper pluviam suam, cum hic, Nubes spargunt pluviam suam. Idem secuti sunt Pagninus, Tygurina, Olorius. Rationem huius commutationis, & significationis luminis pro pluvia assignat R. March. aut pluvia dominatur orationi, id est, luminare parvum, quod est luna, aut quia pluvia est pellucida, & lumini tota pervia. Alii vero eandem ipsam huius loci lectionem referunt non ad or, quod est lumen, sed ad leor, quod est fluvius, aut rivus, vel pluvia instar rivi pellucidi, & limpidi. Sed quidem constat Latinum Interpretem deduxisse ab or, quod est lumen, rursus lumen voluisse lumen esse, non pluviam : lumen autem accepisse pro fulgere, & coruscatione. In qua interpretatione tantum querenda opportunitas fulguris : nam cum illius facta fuerit mentio v. 3. præcedente & facienda iterum v. 25. sequente, intempestive nunc iterum fulguraret. Sed nihil profecto elegantius, nihil significantius, quam in continua tempestatum & pluviarum descriptione frequens & crebra mentio fulgurum, ut ipsa fulgurum fulminumque frequentia vagantium incertorum, repentinorum, nunc in unam partem, nunc in aliam decidendum significaretur, quæ item varietas regionum, quas fulmen aut tangit, aut perstrin-

git, verbo illo spargendi commodissime significatur, affert enim multitudinem & frequentiam, imo & copiam, atque affluentiam, quomodo redditur aliquando à Vulgato Zachar. 1. 17. ut illud spargere sit frequentibus fulguribus & fulmi-

2.

Lumen

efficiens

pluviam

fecunda

dam,

Albertus.

Dionysius

acta :

nam esto

ad terræ

fecunditatem

non solum

frigiditas

humanæ

pluviae,

sed ex cœlesti

etiam lumine

tepiditas

requiratur,

an ideo dicitur

illud lumen

spargi à nubibus ?

Sed jam

lumen pro

ipsa pluvia

accipiunt

nonnulli

Hebræi,

atque adeo

vocem originalem,

Or,

ubique

significare

pluviam in

sermonibus

Elia, asserit

R. Jochannan.

idemque

sequutus

R. David,

cum superius

c. 36. 30.

ubi nos

legimus,

Si volueris

via,

fulgurare

lumine suo

desuper,

illi legunt.

Extendere

desuper

pluviam suam,

cum hic,

Nubes spargunt

pluviam suam.

Idem secuti

sunt Pagninus,

Tygurina,

Olorius.

Rationem

huius commutationis,

& significationis

luminis pro

pluvia assignat

R. March.

aut pluvia

dominatur

orationi, id est,

luminare

parvum,

quod est

luna, aut

quia pluvia

est pellucida,

& lumini

tota pervia.

Alii vero

eandem ipsam

huius loci

lectionem

referunt

non ad or,

quod est

lumen,

sed ad leor,

quod est

fluvius,

aut rivus,

vel pluvia

instar rivi

pellucidi,

& limpidi.

Sed quidem

constat

Latinum

Interpretem

deduxisse

ab or, quod

est lumen,

rursus lumen

voluisse

lumen

esse, non

pluviam :

lumen

autem

accepisse

pro ful-

gere, &

coruscatione.

In qua

interpretatione

tantum

querenda

opportunitas

fulguris :

nam

cum illius

facta

fuerit

mentio

v. 3.

præcedente

&

facienda

iterum

v. 25.

sequente,

intempestive

nunc

iterum

fulguraret.

Sed nihil

profecto

ele-

gantius,

nihil

significantius,

quam in

continua

tempestatum

& pluviarum

descriptione

frequens

& crebra

mentio

fulgurum,

ut ipsa

fulgurum

fulminumque

frequentia

vagantium

incertorum,

repentinorum,

nunc in

unam

partem,

nunc in

aliam

decidentium

significaretur,

quæ item

varietas

regionum,

quas

fulmen

aut tangit,

aut perstrin-

git, verbo

illo spargendi

commodissime

significa-

tur, affert

enim

multitudinem

& frequentiam,

imo &

copiam,

atque

affluentiam,

quomodo

redditur

aliquando

à Vulgato

Zachar. 1.

17. ut

illud

spargere

sit

frequentibus

fulguribus

& fulmi-

fulminibus terras inspergere, qua etiam dicendi formula ulus est, qui dixit:

Ovid. 1. Jamque in totas sparsurus fulmina terras.

Met. 25.

3. XII. Quæ lustrant per circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis duxerit; & ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum.

1. Incertum sententiæ suppositum. Varia expositio.
2. Lustrare. quid in Hebræo. Venti sequentes circuitum Solis. Illustratus Ecclesiastes.
3. Venti ex quacunque parte horizonis spirantes. Venti meridie quiescentes. Explicatus Baruch.
4. Varia lectio. Malus navis habet nomen ab alligando Princeps instar navis, & mali navis. Ventorum & nubium commoditates.
5. Deus nauclerus. Nubes instar navis onerata pretiosis mercibus.
6. Nubes Dei nuntij. Obedientia symbolum.

1. Incertum sententiæ suppositum

Nicetas, Tygurina.

Oforius.

Cajetan.

Communis & simplex expositio.

2. Lustrandi verbum quid proprie in Hebræo.

וּלְטַרְטֵם
Vatablus, Augustinus.

Deut. 32. 26.

Venti circuitum Solis sequentes.

Plinius.

Varia hujus sententiæ expositionem efficit ambiguitas in assignando hujus sententiæ supposito, quod referri debeat illo relativo, eas. Et quidem primo Græci referunt ad Deum, qui dicitur lustrare orbem, omnia permeare, omnibus adesse, nubes cogere, atque accersere, & in tempore adesse. Tygurina quoque de Deo, sed audaci & impropria loquutione, Ipse versatur in orbibus. Oforius, cujus paraphrasis fere Tygurinam imbibit, sed dilucidior & elegantior, illam ipsam sententiam paulo emollevit, Dominus per omnium naturam intentus, atque commens, ita se versat ut orbem cuncta lustrando conficiat. Sed sensus invitus, nexus difficilis nullis verbis poliri potest. Cajetanus ad lucem retulit, illam præsertim, quæ apparet in astris erraticis, quæ circumgyrationibusvolvuntur. Quanquam de universo astrorum ordine intelligi debeant. Sed profecto neque cohærenter, neque non coacte. Cæteri Interpretes Latinam lectionem simpliciter, & plane de nubibus accipiunt, de quibus semel institutus est sermo.

Quod vero Latinus dixit, Lustrare per circuitum, alii legunt, Versatur, aut convertitur, quæ est frequentissima verbi originalis significatio, & anceps quidem ad mutationem localem, & ad alias mutationes & conversiones substantiales: quare Vatablus ait fieri illam nubis conversionem nunc in aquam, nunc in grandinem. Augustinus etiam ambigue dixit, Ipsa per circuitum vertitur. Sed proculdubio contextus exigebat, ut de motu locali ea nubium conversio acciperetur, quam Latinus eleganter vertit verbo lustrandi quod alibi dicitur discurrere & ex proprietate verbi originalis diceremus, Nubes eunt, ac redeunt, & vento impulsæ nunc recta feruntur nunc retro vertuntur, nunc oblique flectuntur. Sed ad universos cæli & terræ tractus atque regiones vertunt sese, omniaque perlustrant. Quanquam & illud vox, circuitus, indicare potest, plerumque ventorum impetu circumagi quasi sequantur circuitum Solis: nam, ut inquit D. Thomas, venti quoque videntur per vices suas Solis motum sequi, ut primum cum oriente sole Orientales, deinde Meridionales, postea Occidentales venti spirent. Sic nubes per hunc circuitum feruntur, & lustrant universa. Confirmari hujus interpretationis suspicio & ratio potest Plinii testimonio l. 2. c. 47. ubi de ventis, Cum proximi cadentibus surgunt, à levo latere in dextrum (id est, ab Oriente in Occidens versus Meridiem, hanc enim vocat dextrum) ut sol, ambiunt. Vides igitur, lustrare ventos per circuitum universa. Tum vero confirmatur res hæc adventos respicere, ex c. 1. Eccl. v. 5. ubi cum motu Solis ab Oriente in Occidens conjungitur similis ventorum circuitus circumventum universa: Oritur sol, & occidit, & ad locum suum revertitur. Ibiq; renascens gyrat per Meridiem, & flectitur per Aquilonem, lustrans universa in circuitu spargit spiritus; de vento enim secundam hanc partem intelligi debere, eo loco ex plurimorum auctoritate probavimus.

Pineda Tom. II.

Sed verosimillior alia mihi suspicio est, non esse hunc ventorum, aut nubium circuitum ab Oriente in Occidens cum motu Solis, sed esse circuitum illum, & impetum, quem habere solent per horum per circuitum, id est, per circuitum horizonis, zonem, undecunque enim flant venti, & vel adducunt, vel impellunt nubes ex quocunque loco, & situ, neque semper, sed raro, præsertim in tempestatibus & pluviis contingit illa ordinata ventorum successio, ut cadentibus proximi surgant ab Oriente in Occidens, quin potius contrarii & oppositi sæpe Ventorum concurrunt, & pugnant, & ex omnibus cæli in eadem plagis exoriuntur, secum igitur convehunt do & sur, nubes, & in diversas cæli plagas impellunt per gendo circuitum, ut omnia lustrant. quod certe indicatur loco Eccl. Lustrans universa in circuitu, &c. rics.

Quod in Hebræo repetitionem, & epitasim habet lustrans, lustrans, & in Sept. gyrans, gyrans, quasi diceret, nunc ex una parte, nunc ex alia, & frequenter ex opposita, ut Plinius loco superius indicatur docuit, Omnes venti vicibus suis spirant, majori ex parte autem, ut contrarius desinenti incipiat. Sicque fieri necesse est, cum meridie potius sileant venti: Sol (inquit Plinius) auget, & comprimit status, auget exorientis, occidensque comprimit, meridianus astivis temporibus. Itaque media diei aut noctis plerumque sopiuntur, quia aut nimio frigore, aut aestu solvuntur. Atque adeo Senecæ de hoc ventorum circuitu sententia est, pro cuius loci commentario esse poterit libro quinto nat. qq. c. 16. 17. 18. Totidem ventorum sunt, quos cæli discrimina; nulla enim propemodum regio est, quæ non habet aliquem flatum ex se nascentem, & circa se cadentem, quod à Baruch. dictum est c. 6. 60. Spiritus in omni regione spirat. similiter sane nulla regio est, quæ beneficio ventorum, nunc imbren, nunc serenitatem non sentiat.

Quocunque eas voluntas gubernantis duxerit.

Paraphrasis est unicæ tantum vocis Hebrææ Thebbulob, quam intactam etiam retinuerunt Septuaginta, quod illius significationem vix una altera voce exprimere auderent, Transverses, pervertet in Theebulaboth. Sed ea vox vertitur a Latino Interprete, consilia, Prov. 24 5. gubernacula, Prov. 1. & 2. 20. 15. 5. & dispositio belli gerendi, Prov. 24. 6. Quare Symmachus hoc loco legit, In gubernatione sua. Augustinus, In gubernaculis suis. Fere Hebraizantes, In consilijs suis. Cajetanus, In genijs suis. Certe vox deducitur à radice bhabal, quod est adstringere & obligare, unde dicitur bhebet, id est, malus navis, ad quem alligantur rudentes & vela, & bhobel, id est, gubernator & nauta, qui rudentibus alligandis & intendendis præ est, vel quod potius ex illo, quam ex malo navis funes & rudentes, publicæ res pendeant, neque omnis prosperæ navigationis, & felicitis fortunæ spes in illo sita sit. Tum etiam quod omnis reipublicæ structura, & omnia armamenta ex gubernatore, tanquam ex malo navis, pendeant ex illius consilio, atque prudentia gubernentur, ipse vero clavo affixus, & in puppi sedens cursum rectissimum teneat.

Qua vero dicendi translatione Principem & Sacerdotem insignit Deus apud Isaiam 22. 23. Figam illum paxillum in loco fideli, & suspendam super eum omnem gloriam domus patris ejus, vasorum domus generis, &c. Ergo significat illa vox eam gubernandi rationem, quæ consilio & prudentia indiget, ex qua multa pendent, & quæ multis, ut vocant, obligationibus respondet. Quæ omnia eleganter elucidavit Interpres, dicens: Quocunque voluntas gubernantis duxerit. quod idem est, quod universa lustrare nubes in Dei gubernatione, consilio, voluntate, providentia. Quanta autem sint ventorum simulque nubium commoditates, eleganter scripsit Seneca lib. 5. natur. quæst. c. 38. Inter cætera (inquit) providentiæ opera, ex una causa ventos aut invenit, aut per diversa disposuit. sed primum ut area non finirent pigrescere, sed assidua vexatione utilem redderent; deinde ut imbrem terris subministrarent, videmque nimios compegerent. nam modo adducunt nubes, modo deducunt, ut per totum orbem pluvia dividi possent. In Italiam Auster impellit Aquilo in Africam reficit, Et sic non patiuntur apud nos nubes consistere, sed eadem totam Indiam & Ethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Sic nubes non tam ventorum impetu aguntur, quam voluntate & ductu gubernantis.

Z. z. z.

Cum

4. LXX. Variæ lect. תחנול

Symmachus Augustinus Cajetan.

תכל

Malus navis unde habeat nomen.

Princeps instar mali navis.

Ventorum & nubium commoditates. Seneca.

5. Cum vero gubernantem dixit, quod ex proprie-
Deus nau tate vocis originalis refertur, ut diximus ad rem
clerus, nauticam, intelligo Deum comparari cum nau-
Nubes, clero peritissimo, nubem cum navis, divinam pro-
navis, videntiam & voluntatem cum clavo & guberna-
Providen- culo, & regiones peculiares cum portibus variis,
tia clavus pluviam, grandinem, rorem, fulgura, fulmina, &
Portus re- quocunque vel nubibus continentur, vel ex
gionis, nubibus fiunt, cum mercibus convectis nubium,
Nubium quali navium vehiculis, quas cum gubernantis
opes, voluntas sapientiaque moderatur, in hoc quasi
pelago liquentis æris, ad portum conducit, ut ibi
pro rerum & hominum indigentia merces de-
ponant, & pluvia se exonerent, ex qua discescat
tellus, vivant animalia, arbores, fata crescant,
fontes, flumina, incrementa lumant.

6. Ad omne quod preceperis illis. Symbolum obe-
dientia sunt nubes in sacro sermone. Baruch. 6.
Symbo- 61. Nubes, quibus cum imperatum fueris à Deo per-
lum obe- ambulare in universum orbem, perficimus quod impera-
dientia tum est eis. Forte propter levitatem, & fre-
nubes, quentem discursationem gerere videntur per-
sonam nuntii fidelissimi, exequentis Domini sui
mandata, sicut propter eandem celeritatem,
Nubes venti, fulmina sunt Dei nuntii & Angeli, Psalm.
Dei nun- 103. 4. In illo etiam nubes repræsentant ima-
tii, ginem obsequentissimorum servorum, quod ad
Nubes ad Dei iussa, & voluntatem se totas impendunt, &
Dei vo- voluntatem se totas impendunt, atque adeo consumuntur &
se totas pereunt, ut videantur illud dicere fidelissimi
impen- Pauli: Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.

Rom. 14. Porro cum dicitur, Omne quod preceperis illis,
8. indicat magnam varietatem & diversitatem mi-
nisteriorum, quæ præstant nubes nunc obcu-
rando solem, nunc temperando æstus, jam per-
fundendo terram, jam fulgurando, fulminando,
tonando, concipiunt ignem, & pariunt, generant
ventos, prædicunt serenitatem, vel tempestatem,
ostendant arcum cœlestem, & Dei magnificentiam,
denique sunt Dei thronus & sedes, ventorum
quadriga, navis. Diximus de nubibus spar-
sim plura: Vide supra c. 36. v. 38. n. 29.

XIII. Sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocunque loco miseri- cordiæ suæ eas jussit inveniri?

1. Articulus tertii & quarti casus. Varia lectio.
2. Virga instrumentum verberum, aut principatus. Illustratus Moyses.
3. Latina lectionis defensio. Nubes, symbolum divinae justitiæ, simulque misericordiæ. Explicatus Amos.
4. Dei terra peculiariter, ubi ipse colitur.
5. Commodior interpretatio. Deus curans desertum, & arbores sylvestres. Illustratus David.
6. Deus gratuitus naturæ provisor. Nubes, symbolum Prædicatorum. Illustratus Isaias.

1. Explicite videtur nunc distinguere, quæ
Deus nubibus suis perficienda mandat. Et
Articulus quamvis idem fere sensus sit in Hebræo,
lamed. certe variatio nulla est, quod in originali proprie-
LXX. legitur, ad tribum, ad terram, ad misericordiam: sive
quod idem est, tribui, terræ, misericordiæ; nam arti-
culus lamed, tertio aut quarto casu, servire solet.
Ergo Græci sententiam hanc conficiunt, quali
ex partibus oppositis, nam sic legunt: Hac
constituta sunt ab eo sive in disciplinam, sive in terram
suam, & primæ partis expositionem, ut sint ad
Nicetas. nocentes corrigendos, ut ait Nicetas, fere sequuntur
Hebraizantes legentes, ad virgam, ut Regia &
Regia. Cajetan. vel, propter flagellum, ut Vatablus, Pagninus,
Vatablus. Isidorus. quasi diceret: His rebus Deus
sive peccatores flagellat, sive probos locupletat.
Juxta id quod superius dixit, cap. 30. vers. 31.
Isidorus. Per hæc judicat populus. Quare huic parti, quæ
est de disciplina, & verberatione impiorum, res-
pondebit secunda, in terram suam, & in misericordiam
2. Virg. in- am: videlicet, cum terram peculiariter suam, in
strumen- qua ipse à Sanctis religiose colitur, bonis & u-
tum per- berrate locupletat. Ratio hujus lectionis &
cutiendi. interpretatio est, quod vox originalis sebes,
Pagninus. virgam aut baculum significat, sicut & illud alte-
Pagninus. rum nomen metech. Virga autem, aut baculus
Num. 17. est, vel instrumentum percutiendi, & flagellandi,
2. 10. quod respexerant Septuaginta & Hebraizantes.

Scriptum est enim: Visitabo in virga iniquitates eo-
rum, & in verberibus peccata eorum. quare hæc ap-
pellatur Virga disciplina, Prov. 22. 15. & Virga ira,
Prov. 22. 8. & Virga furoris, Ilia. 10. 5. & Virga tu-
niculus, Zach. 11. 8. Est vero etiam Virga & bacu-
lus insigne regni, aut principatus, quod gestabant
Reges, Principes & duces familiarum & trium-
phorum. Quare sumitur pro ipsa tribu & familia, jam in-
de, ex quo primis, illis Principum familiarum &
tribuum baculis nomina ipsarum trium-
phorum in- scripta sunt, & reposita in Tabernaculo. Tum
etiam propter rationis analogiam, quod sicut
virgæ ex radice & trunco germinant, sic ex uno
capite multæ tribus, multæque familiae.

Rursus utraque Virgæ significatio conjuncta
est, eo quod ad Principem tribus, & familiae su-
premi magistrum spectat peccata populo-
rum corrigere, & castigare. Quare Moyses tum
ut Dei potestatem, tum ut divina flagella, atque
suppliciorum minas intenderet Pharaoni, Puffus
est portare virgam Dei in manu sua. Exod. 4. 17.

Sed quidem Interpres sapienter elegit illam
alteram Virgæ significationem pro Tribu & Familia
ut ad divinam potestatem, & justitiæ, pariterque
misericiordiæ singulæ partes pertineant. Dicat
itaque Eliu, quod Amos 4. 7. Pavi super unam
civitatem, & super alteram civitatem non plui, pars una
compluta est, & pars super quam non plui, aruit. Neque
hoc tantum propter opus justitiæ, sed etiam Nubes
propter naturæ & providentiæ legem; nam idem symbo-
ventus, qui pellit ex una regione nubes, in ad-
veritatem rejicit, ut de Ethesiis nuper adductus
dicebat Seneca, ut propter bellam naturæ varie-
tatem pars una compluta sit, pars non sit com-
pluta, & nunc una gens, una tribus sub cœlo plu-
vio sit, nunc alia sub sereno, quod, si indicet esse
regiones, quæ assiduis & perpetuis pluviis ma-
deant, ut in novo orbe, quædam, quæ nunquam
pluviam videant, ut de Ægypto scribit Mela, plu-
libro 1. cap. 5. & juxta Babylonem Strabo lib. 16. & de Hyrcaniæ montibus Plinius l. 31. c. 5. Strabo.

Sive in terra sua. D. Thomas cum quibus-
dam aliis Latinis terram suam, refert ad ipsas nu-
bes, quarum dicatur esse illa terra, unde vapores
nubiteri excitati sunt. Quia ergo nunc nubes
pluunt, ubi nubes excitatae sunt, nunc in alienam
regionem impulsu ventorum feruntur, ideo Dei terra
nunc in una tribu, nunc in terra sua voluntari di-
vina obsequuntur. Alii terram suam, ad Deum
referunt, cujus ea terra peculiariter dicatur, quæ
illius cultui & religioni servit, quam solet Deus
peculiaribus beneficiis, & opportunis imbribus
prosequi, sicut scriptum est: Pluviam voluntariam
(gratam, salutarem) segregabis Deus hereditati suæ,
& (cum) infirmata est: tu vero perfecisti eam. Ean-
dem providentiæ curam prædicat Ps. 147. quod
suæ civitati Jerusalem de pluvia, & omnium
fructuum ubertate copiosissime provideret.

Sed ego tamen existimo has tres sententiæ
partes commode distinguere, ut dicat Eliu, nunc
Deum in una tribu & familia plui, quasi diceret,
in una terræ parte habitabili & culta: nunc in ter-
ra sua, id est, etiam in regionibus incultis, ubi
nullus mortalium commoratur, ut dicit iterum Eliu explicatio
c. seq. v. 36. cum enim in una tribu pluit, pro-
piciat Deus genti alicui; at cum in terra deserta,
propter ipsam terram id facit, quia sua est, atque
adeo nihil in universo est, quod illius providen-
tiæ particeps non sit.

Satis enim terræ ornatum, pulchritudinem Deus de-
opes ille significavit, qui dixit, Dominus est terra. ferta &
Arbores sane sylvestres & infrugiferas, & sylvas
nullius agricolationis participes curat, colit, rigat, rans.
Deus, quod suæ sint. Saturabuntur (inquit) ligna
campi, non, inquam, illæ arbores sativæ & hor-
tenles, quas curat industria humana, sed sylve-
stres, non alterius, quam Dei & naturæ beneficio
viventes. Sic ex Hebræo legit Hieronymus, Hiern.
Saturabuntur ligna Dei. Sui auctoris beneficio
pinguescunt speciosa deserti, & exultatione colles accen-
guntur. curat nimirum, & perfundit Deus non
solum regionem & tribum, sed terram suam, quæ-
cunque tandem illa sit. Sive in quocunque loco mise-
ricordiæ suæ, diximus in Hebræo haberi, sive ad mi-
sericordiam suam, quod illuminavit Interpres ad-
dens, in quocunque loco, quasi dicat: Quacunque
tandem ratione & loco Deus hujusmodi natu-
ræ onera dispensat, bonitatis & misericordiæ suæ
divinitatis effundit, & gratuitum creaturarum
suarum,

Græcorū suarum, providentissimumque moderatorem se
interpre- præbet : illud vero, quod statim additur, *in quo-*
tatio. *cunque loco jussus inveniri*, Græci dupliciter viden-
tur exponere, primo, ut sit quasi superioris partis
correctio quædam. Ideo hæc conveniunt prop-
ter terræ fructus, modo Deum terra illa habeat
ad benignitatem proclivem, quod præ se fert le-
ctio Sept. *Si in misericordia inveniet eum*. Secundo,
ut indicet harum rerum causas non posse esse
nobis perspectas, *Illud* (inquit Nicetas) *quis*
inveniat à Deo his de causis illa fieri? Sed rem ipsam
expressit Latina lectio atque indicavit illam,
quam superius dicebamus nubium, non enim
sunt alligatæ uni loco, aut regioni, neque terræ,
ex qua natæ & excitatæ sunt, sed in quacunque
spiritu impelluntur & convolant, figuram ges-
tantes ministrorum verbi Dei *eunium in univer-*
Nubes fi- *sum mundum, & prædicantium Evangelium omni crea-*
gura præ- *tura, qui sane ut nubes volant, & quasi columba ad fenest-*
dicatōrū. *tras suas*, ubi indicatur gratia divini Spiritus, qui
Isa 60. 8. Apostolos, & divini verbi ministros instar
Marc. 16. columbarum, instar nubium impellit ad diversas
regiones, ut illas perfundant salutari doctrina,
tum etiam amor filiorum spiritualium, id est, in-
fidelium adducendorum ad fidem, excitat ad
Gregorius quærenda infidelitatis foramina, & extremos re-
Philippus cessus. Videndus Gregorius & Philippus.

XIV. Ausculta hæc Job: sta, & considera mirabilia Dei.

1. *Varia lectio.*
2. *Cometarum materia, & causa efficiens. Vulgatus ad-*
miratur insolita, sapientes consueta.
3. *Tres aliorum expositiones minus idoneæ.*
4. *Explicatus coherentior. Iridis periphrasis, encomium*
natura, Illustratus Ecclesiasticus.

1. *Varia lect*
LXX. *Nicetas.*
Aquila.
Theodos.
Symmach.
Gregorius.
Nicolaus.
D. Thom.
Cajetanus.
Tygarina.
Cajetanus.
LXX.
Augustin.

Ausculta. Assentire usque veritati, neque
amplius in tuo sensu abundes. Septuag.
Auribus percipe, proprie, aures accommoda,
attentum te præbet, Nicetas, *Mente assentire, &*
quanta Dei sit vis considera. Sic Aquila, Theodotio,
Symmachus, Contemplare, intellige, cogita :
Greg. *Arrogantia minoris est, auditum sibi velle ex-*
torquere majoris.
Hæc Nicetas, quæ dicta sunt. Sequuntur nonnulli
Latini. Alii, quæ deinceps dicuntur. Ergo utra-
que intelligo, quamvis ad sequentem potissi-
mum orationem novo exordiolo uti videatur.
Sta, Tygarina, *resiste, consiste, confirma, erige te*
ad percipienda, & mente complectenda divina
opera. *Mirabilia Dei, fortis, potentis*. Illud minus
cohæret, & alienum est quod ait Cajetanus, *As-*
tande instar stantis. Sep. & Græci ad perferendam
divinam correctionem retulerunt, *Sta commonitus*
virtutem Domini, Augustinus, Sed & commonere.

XV. Numquid scis quando præcepit De- us pluviis, ut ostenderent lucem nubium ejus?

2. *Relativū*
anceps.
Cajetan.

Quod Latinus Interpres dixit, *pluvis*, in
Hebræo est, *super eis*, relativum videlicet
indifferens ad multa. Cajetanus ad astra
refert, quæ Deus certa ratione & lege ordinat &
disponit, ut ex materia nubis, id est, ex vaporibus
lux, id est, cometa generetur. Sed plane ipse
contextus orationis indicat adhuc disputare
Eliu de *pluviis, nube, venis*, & de his quæ ex nu-
bibus generantur: ad sidera nondum conscendit
ex nubibus: nam materia nubium, ut quæ sit fri-
gida & humida, inepta est inflammationem diu-
turnam cometarum, qui requiunt materiam ex-
halationis calidæ & siccæ. Neque si conscendisset
quidem ex nubibus ad astra, cometarum ge-
nerationem & inflammationem illis tribuisset
vir sapientissimus, quamvis quorundam falsa ex-
Sen. 1. 2. istimatio fuerit, ut Seneca refert, *Cometas esse ab*
nat. qq. stellis fluens lumen, & calorem inde descendente, aut
cap. 1. stellas denuo apparentes, quæ fuit. ut Stobæus
Stobæus, refert, opinio Pythagoreorum, Anaxagoræ,
1. 1. *Eolog.* Chaldaeorum, vera quippe sententia docet esse
Phys. c. 1. exhalationem siccam & calidam, ideoque ad
Vera de ignis sphaeram attingentem, ibique inflamma-
cometis tam, sequi aliquando cælorum motum cum
sententia, suprema illa ignis parte cælo proxima. Et qui
Pineda Tom. II.

dem Eliu non tam profert neque admiratur hæc Vulgus
nova & insolita naturæ opera, quam quotidiana admirator
& consueta, quorum potissimum admiratio & insolito-
consideratio in sapientes cadit; nam de vulgo rum, sapi-
illud est, quod in hac ipsa planetarum considera entes con-
tione dixit Seneca: *Quamdiu solis decurrunt*, suctorum
magnitudinem rerum consuetudo subducit, ita enim com-
positi sumus, ut nos quotidiana, etiam si admiratione dig- Sen. 1. 7.
na sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, nat. qq.
si in solis prodierunt, spectaculum dulce fias. Hic itaque c. 1.
catus astrorum, quibus immensi corporis pulchritudo di-
stinguitur populum non convocat. At cum aliquid ex
more mutatum est, omnium vultus in cælo est. Sol spe-
ctatorem, nisi cum deficit, non habet. Nemo observat
lunam, nisi laborantem. Si quid turbatum est, aut præ-
ter consuetudinem emicuit, spectamus, interrogamus,
ostendimus. Ergo Eliu aliud sane spectat, aliud ost-
tendit, quam insolita illa cometarum spectacula.
Græci ad lucem aliam respiciunt, referunt
quippe totam sententiam ad primæ lucis creatio-
nem, nam sic legunt Sept. *Scimus, quia posuit Deus*
opera sua, cum taceret lumen de tenebris. Scholiastes
vero sic interpretatur: *Harum rerum auctorem longe pe-*
Deum esse intelligimus, cujus illa prima vox fuit: Fiat
lux, quæ prius non erat. quasi dicat: hæc omnia
opera auctoris naturæ, quæ ad temporum vi-
cissitudines, lucis, tenebrarum, nubium, tempest-
atum, serenitatis spectant, esse quasi appendices
illius primæ creationis lucis post tenebras, &
ad eandem creatoris potentiam referenda. Sed
video nexum hunc esse difficilem, & valde longo
petitum.

Multo jam germanæ interpretationi propin-
quiores Hebraizantes, post Aben Esra, referunt
ad nubes, quibus Deus stata lege naturæ præcipit, *Aben*
ut nunc obducant cælum, & eripiant lumen, *Esra.*
nunc rarecentes, & extenuatæ lumini patefaci-
unt auditum. *Eugubius.*

Tandem noster Interpres, *pluvias*, dixit, potius
quam nubes, quod post assiduas pluviæ soleant
nubes, evanescere & solvi, & cælesti lumini
pervia fieri, quæ fere est frequentissima expositio
Latinorum. Unum aut alterum in illa mihi
duriusculum, quod cum in media adhuc pluvia
& tempestate sumus, non viderentur tam cito
nubes extenuandæ & solvendæ. Tum illud,
quod non videam congrua aliqua ratione, lu-
men cæleste dici debere *lumen nubis*: nam cum
nubes existit, tenebrosa est, scriptum est enim:
Tenebrosa aqua in nubibus aris, cum vero ostenditur
mortalibus cæleste jubar discedentibus nubibus
aut evanescentibus, nudum, quæ jam in rerum
natura non sunt, lux illa esse non potest.

Propterea existimo congruentius videri, si
lucem quam ostendunt nubes intelligamus fulgura-
tionem cum Vatablo, neque mirum sapientius fieri
mentionem *fulgurantis lucis* in hac tempestatibus
descriptione, nam in tempestate frequenter
fulgurat. Fulgurans ergo lux proprie nubis est.
Aut secundo sit *Iris*, quæ nihil aliud est, quam
lux in nube rorida mille efficiens colores, & va-
rias atque pulcherrimas lucis attemperationes, *Iris, lux,*
cujus inter alia naturæ opera, præclarum est
apud Eccl. elogium, c. 43. 12. *Vide arcum, & Iridis en-*
benedic eum, qui fecit illum. Valde speciosus est in
decore suo, gyravit cælum in circuitu gloriæ suæ:
manus excelsi aperuerunt illum. Quis enim arcum Deus se-
tam speciosum, tam magnum gestare, tendere, renans su-
curvare possit, nisi Excelsus? Videtur enim spendens
Deus cum satis telorum ex ætherea regione ja- arcum cæ-
culatus est, revertens in cælestem regionem lestem hu-
suam, arcum humeris suspendum, in signum se- meris.
renitatis ostentare mortalibus. Hæc mihi in-
terpretandi ratio præ cæteris placet, tum, quod
arcus sit lux ipsa variata in nubibus, & in ipsis
stillicidiis, quæ singula Solis imaginem repræsen-
tant, ut in Meteoris diximus. Tum quod res
hæc cum subjecta materia aptissime cohæreat,
id est, cum pluvia, cum iris non nisi pluvioso
tempore apparet, inest in ipsa nube & guttis plu-
viæ: est præterea signum pluviæ, ut Seneca dixit
Seneca, 1. nat. qq. c. 6. *Arcus à Meridie ortus magnam*
viam aquarum vehit, si circa Occasum refluxit, torabit,
nubes non solum deficit, sed alit. Nam.

Cœcipit iris aquas, alimenta quoque nubibus offerre. Ovid. 1.
Mora.

Denique versantur adhuc in media tempestate,
& cum hac ipsa arcum conjunxit Lucretius l. 6. *Lucretius*
I 2 3 *Hinc*

Hinc uti sol radijs tempestatem inter opacum,
Adversa fulsit nimborum aspergine, contra,
Tum color in nigris exultat nubibus arcus.

Denique, res hæc de præcepto imposito plu-
viis à Deo ad ostendendam lucem, videtur olere
pactum illud Genesi. 9. 13. 14. 15. Apparebis
arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei
vobiscum.

XVI. Nunquid nosti semitas nubium, & magnas & perfectas sci- entias.

1. *Varia lectio & interpretatio. Ex nubibus alia me-
teora pendentia. Nubium semitas & discursus.*
2. *Aliarum lectionum reductio ad Latinam.*
3. *Dei scientia magna & perfecta.*
4. *Cajetani sententia de via lactea minime vera.*

1.
Varia
lectio.

מפלש

Complut.

פלש

Tygurina.

R. Moys.

Aben

Esra.

פלש

Vatablus.

R. Abrah.

R. Mard.

Pagninus

LXX.

Ex nubi-

bus alia

meteora

pendentia

Certus

nubium

discursus

& motus.

3.

Aliarum

lectionum

conclia-

tio cum

Latina.

3.

Dei sci-

entia ma-

gna &

perfecta.

פלש

תמ

4.

Cajetani

sententia

de via

lactea.

UT ad has nubium semitas Interpretes perveni-
re possint, mirabilis itinerum varietas, &
errorum dispendium, ad quod impulit ori-
ginalis vox *miphlele*, quæ hoc tantum loco
legitur, & illi quisque suam significationem
tribuit. Complutenses, *Exensiones*, sive ex-
pansiones. Thargum, *questiones*, sive involutio-
nes, quia verbum simile *phalas* cum punæo
fibbolesb, significat involvere, miscere, con-
spargere; unde legit Tygurina, *Misturas*
R. Moys. *nubis*. Rab. Moyses, Rab. Aben Esra, multi ex
Hebraizantibus, *pendus*, *libramensum*, prop-
ter cognationem cum verbo *palas*, quod est
ponderare, aut librare: quod videatur mira-
bile, ut nubes in æreæ pendulæ suis quasi pon-
deribus libratae consistant, & spatium etiam
& altitudinem æreæ regionis, in qua cogun-
tur, author naturæ præstiterit atque librave-
rit. Alii, ut Vatablus, dicunt *verietates*,
& quod idem fere videtur, Rab. Abraham
Perusol. Rab. Mardochei, Pagninus, & Græci
vertunt, *differentias*; sic enim legunt Septuag.
LXX. *Scit differentias nubium*, quod videlicet ex nubi-
um differentia fere omnis meteororum scientia
& generatio pendeat: nam illa vel ex nubibus,
vel à nubibus, vel in nubibus, vel circa nū-
bes fiunt; certe Latinus Interpres cum *semitis*
dixit, attendisse videtur mirabilem nubium
discurrendi & movendi celeritatem per certa
itineria, quamvis nulla relinquant in ære
certa vestigia. Similem enim itineris ratio-
nem admiratur Sapiens: *Viam aquilæ in cælo,*
viam navis in medio mari, & viam colubri super
petram,

Cum his ergo *semitis* non invitæ consentient
aliæ lectiones; nam in illis *semitis* est suum
libramensum, sua *differentia* & *varietas*: nunc
enim superius ascendunt, nunc inferius des-
cendunt pro differentia gravitatis & levitatis:
est sua quoque *involusio* & *confusio*, cum contrariis
ventis & *semitis* impulsæ nubes sibi ipsi occur-
rant, & misceantur, ac mirabiles etiam in ære
efficiant coloris & lucis *misiones* & *differentias*;
tum rarefcentes & expansæ, tum contractæ & in
se collectæ non minorem varietatem red-
dant.

Magnas & perfectas scientias. Varietas lectio-
nis nihil variat sententiam, sive enim legas,
Magna perfectio scientiis, sive *perfectis scientiis*, sive
perfectas scientias, significat Deum pro suo sapien-
tia hæc efficere supra humanam intelligentiam.
Illud magnum, ex proprietate vocis, *mirabile*,
absconditum, *difficile* significat. Illud *perfectum*,
integrum omni ex parte. Deus, inquit, omnium
est artifex, nihil difficile illius sapientie, quam-
vis nostris oculis mirabile, occultum, difficile.

Indico tamen Cajetani expositionem hoc
loco, hanc *expansionem* nubis, interpretantis de
via lactea. Quod præterquam quod non co-
hæreat cum nubibus & tempestate: nam ea via
cælo manifesta est sereno, non constat ille circulus
nube, non exhalatione, non est in ære, sed in
octava sphaera. Mirum, quod rem jam stabili-
tam & fixam apud omnes sapientes, nunc velit
Cajetanus cælo deducere, & in ære constituere?
neque hoc solum, sed illam impingere sapientif-
simo philosopho & astrologo Eliu, cum præter-

tim nemo unquam fuerit, qui circulum lacteum
ex nube composuerit, præter Cajetanum.

XVII. Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro?

1. *Lectio germana. Triplex nectendi & exponendi
ratio. Eligitur tertia. Tempestates Australes gra-
viores.*
2. *Ventus Australis concutiens domum filiorum Iobi,
Illustratus Lucas & Oseas.*
3. *Elucidatis lectionis Hebraica. Spes mutanda for-
tuna & temporum mutatio.*

AUGUSTINI lectio, quæ habet, *vestimenta*
valida, manifestè mendosa est. Probant le-
ctiones cæteræ, sive Latina, sive Hebræa &
Græca. Sed illud difficile, quis hujus sententiæ
nexus, quis scopus? multis proinde interpretandi
rationibus ansam præbuit lectio Hebræa, quæ ex
verbo sic habet: *Qui vestimenta tua calestant, in
quiescendo terra à meridie.* Ergo ad tria omnino
capita universas nectendi & exponendi rationes
refero. Primum, ut nunc proponat Eliu tempo-
rum varietates; cum enim ex descriptione tem-
pestatis & Aquilonis videretur egisse de hyeme,
dum commoratur sol insignis Aquilonaribus,
nunc proponit jam gratam vicem veris & Favo-
nii, solutâ hyeme, & sole ad signa australia com-
migrante, & tellure, viventibus vestimentis,
rebusque humanis universis tepentibus, Solis
vicinâ, & meridionalium ventorum flatibus:
quod quidem videbatur postulari post tantæ
hyemis inclementiæ absolutissimam enarratio-
nem. Hæc ferè Vatablus, post Rab. Aben Esra, &
Rab. Gerlon, Tygurina, Steuchus, & docti qui-
dam Latini.

Secundò, ut nunc proponat ventorum diver-
sitate, contrarietate, vires, rem omnino mira-
bilem: cum enim de Aquilone, & ejus effectis
adhuc dixerit, requiri videbatur tractatio flatus
contrarii, qui efficit *semitas nubium*, de quibus pro-
xime dixerat; nam forte in ea regione Auster
nubes dispellit & disjicit, sicut idem ipse, ut
ait Seneca, *in Italiam impellit*, & conjicit: rursus
quidam venti sunt mortalium vitæ infesti,
quidam amiciores, quidam æstu, quidam frigore
perurunt, quidam tellurem exagitant, quidam
vexatam demulcent & recreant. Quod si forte
illis regionibus Auster infestus & violentus exi-
stat, at illud habet optimum, quod solvit hyemis
& Aquilonis rigores, & serenitatem adducit.
Verolimilis est hæc interpretandi ratio, & con-
veniens cum lectione Latina, nec non cum
Hebræa; nam terra vexata ab Aquilonibus quie-
scit perflata Austro, & quæ frigore obriguerat,
Meridionali vento confovetur.

Tertiò, ut hæc sit tempestatis clausula apposi-
tissima, ut cum adhuc de hyemalibus pluviis
dixerit, nunc æstivos imbres proponat eò
nocentiores, quò a calidioribus ventis adductos;
quasi dicat: Non solum tempestas qua Deus se
mirabilem atque terrificum exhibet, conjuncta
est cum hyeme & Aquilone, sed pro Dei
voluntate & libera potestate, cum Austro, cum
æstate, cum omnibus anni temporibus. Hæc mihi
explicandi & nectendi via placet, placebit quoque
aliis, si graviore autoritate confirmem. Indi-
cavit illam proculdubio D. Thomas, cum Au-
strum ad rem nubium refert. Sed luculentum est
in re naturali, Senecæ testimonium lib. 4. nat. qq.
cap. 3. *Cum ver capis, major indignatio aeris sequitur,
& calidior cælo majora sunt stillicidia, ideo, ut ait Vergi-
lius:*

Cum ruit imbriferum ver,

Vehementior immutatio est aeris patetæ, & solvens
se ipso tempore adjuvante. Ob hoc nimbis graves magis,
vasti que quàm pertinaces deferuntur. Brumalensis
pluvias habet, & tenues. Austro imber improbius est, &
guttae pleniores sunt. Plinius item lib. 2. cap. 47.
Æstivum nominat Austrum, Italia humidum: Austro
majores fluctus adduntur quàm Aquilone, quoniam ille
inferius ex imo maris spirat, hic summo, ideoque post Au-
stros præcipui terræ motus.

Sed illud quoque ad nubes & ad tempestates Ventus
pertinet: Ab Austro maxime imbres ingruunt, ut Australis
ait

1.
Augustini
lectio mi-
culosa.

Triplex
nectendi
& expo-
nendi ra-
tio.

R. Esra, &
R. Gerlon
Vatablus,
Tygurina,
Eugubius,
Oforius.

Vento-
rum dif-
ferentia.

Seneca, l. 7.
nat. 99.
cap. 18.

Auster an
Arabiz
infestus.
Fover
corpora.

Tertia
exponen-
di ratio
congrua-
rior.

Australes
tempesta-
tes gra-
viores.

D. Thom.

Seneca.

Plinius.
Post Ae-
stros terra
motus.

concu- ait Seneca. Suspicionem quoque hujus rei pro-
tias do- movere potest, quod cum eum ventum, qui con-
mum fi- cussit quatuor angulos domus convivantium filiorum
horum Jobi, spiraverit à regione deserti, atque eum dixerim
Jobi. mus fuisse Austrum, nam desertum pro Austro
Hieron. usurpari in Scripturis, Hieron. in traditionibus
De quo docet. Hunc autem ventum turbinosum & procellosum
vento lo- fuisse, illa ipsa vehementia indicat, tum etiam &
quitur quod idem Hier. scripsit ex aliorum traditione
Christus. super id Ose. 13. *Adocet Dominus ventum urentem,*
Impellen- &c. Quod hoc loco dicitur ventus calidus. Illum
te do- esse unum de his ventis, quos in Evangelio legimus flare,
mum æ- & venire cum turbine, pluviis atque fulminibus, ut sub-
dificatam vertant domum, quæ super arenam adificata est, quod
super are- quamvis pugnare videatur cum illo, quod Oseas
nam. subiungit: *Et siccabit venas ejus, & siccabit fontes: &*
Chaldaus ipse diripiet thesauros. Ad Chaldaeos simul cum æstu
Auster pluviam videtur conjunxisse, legens: *Adducam*
adducens) *ventum vehementem à via deserti, & ararium eorum ex-*
pluviam. *hauriet, subvertetq; metropolim regni illorum fluere quoq;*
faciet ipse omnis suppellectilis expensibilis thesauros. ubi
vento Australi tres effectus attribuere videtur:
primum urere & exsiccare fontes: secundum, subver-
tere domos, & urbes: tertium, fluere facere. quæ duo
ultima ad procellam, turbinem, tempestatem per-
tinere videntur; nam verbum *sacac* Hebræum,
quod propriè est diripere & devastare, eam etiam
devastationem videtur asserre, quam efficit tur-
bo, & vehemens tempestas. Nunc ergo Austeru-
rit, & exsiccet, nunc repentinis imbribus perdit &
devastat; mirabilis proinde est divina sapientia
atque potentia in varietate ventorum, atque tem-
pestatum. Consentit cum hoc Hebræa lectio.
Quamvis terra quiescat ab Aquilonibus, propter
subeuntem Austrum, tuque ipse sentias vicem
caloris & æstus; vel cum quiescit terra opposita
alterius hemisphærii ab Austro confurgente, &
perflante adversum nos, quam ipsam sententiam
clariori aliâ interrogatione & affirmatione illu-
minavit Latinus Interpres: *Nonne vestimenta tua*
calida sunt?

Sed in illa tamen dissentiant Interpretes, quid
celorum nomine intelligendum sit; nam nonnulli
ex Hebræis, post Rab. Gersonitem, ferèque La-
tini omnes, Gregorius, Philippus, D. Thomas, &
posteriores; tum ex Hebraicis Vatablus, ex
Græcis verò Symmachus, Nicetas, interpretan-
tur de cœlestibus orbibus, quorum nunc mira-
bilem amplitudinem, & incorruptibilem ampli-
tudinem, & incorruptibilem soliditatem propo-
nat ad divinæ potentiae amplificationem, nimi-
rum ut ex sublunaribus, & generalibus atque
corruptilibus ascendat ad superiora, naturâ,
magnitudine, constantiâ, stabilitate longè divi-
niora.

2. Quid cœ-
lorum no-
mine in-
telligen-
dum.
Gerson.
Gregor.
Philip.
D. Thom.
Vatabl.
Eugub.
Symma.
Nicetas.

Sed contextus ipse lenis, & benè cohærens
libenter admittit, ut non tam pro cœlis superiori-
bus, quam cœlesti, id est, aerea regione accipia-
mus, ut observant Tygurina & Regia, legentes,
æthera, & Cajetan legens, non quidem cœli, sed
ad cœlos, vel usq; ad cœlos, propter articulum, lamed,
ita ut sermo sit de ista aeris expansione à terra
usque ad lunæ orbem.

3. Cœlorum
nomen à
tenuitate
dictum.
Tygur.
Vatabl.
Cajetan

Sed quidem nomen ipsum originale cœlorum,
quoniam sit indifferens ad significandos cœle-
stes orbis, propter tenuitatem, puritatem & tran-
sparentiam, Psal. 88. vers. 37. Job. 36. 33. tamen
propriè etiam ex primæva significatione, quæ est
contundere, comminuerè, extenuare, significat
apud Interpretem Latinum nubes, Psal. 88. 7. Psal.
35. 26. supra Job. 36. 28. & ponitur etiam pro
aere. Psal. 17. 12. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* cum
quo facit verbum originale fabricandi, quod pro-
priè est extendere, aut expandere, atque omnino est
illud, quod Genes. 1. dicitur: *Firmamentum in me-*
dio aquarum, quod vocatum est cœlum, quod ex hac
ipsa radice potest dici extensio, aut expansio, vel ex-
tenuatio. Similiterque apud Latinos, ut Plinius de
aere agens lib. 2. cap. 38. *Hoc, inquit, cœlum appella-*
vere majores, quod alio nomine aera, omne quod inani
simile. Quare post absolutissimam tempestatis, &
rerum meteorarum descriptionem proponit
nunc immensam istam aeris regionem longè la-
teque expansam, quæ est velut scena & theatrum
in qua tot rerum figuras, mutationes & conver-
siones natura exhibet, qui ut eleganter dixit Se-
neca: *Cœlum terramque connectit, qui ima ac summa sic*
separat, ut tamen jungat quia medius intervenit, jungit, nat. 99.
quia utrique per hoc inter se consensus est. Supra se dat c. 4.
quicquid accipit à terris, rursus vim siderum in terram
transfundit.

3. Cœlorum
nomen à
tenuitate
dictum.
Fabricar.
quid pro-
priè.
vpt

Sed huic prioris partis expositioni obstare vi-
detur secunda: nam res per se non consistens,
neque proprio termino definita, ut Philosophi dicatur
docent, fluxa & vaga non potest jure affirmari esse solidus, &
solidissima, & quasi ex ære fusa. Sed respondetur facile, quam ex
hoc non esse magis difficile, quam quod appel-
letur firmamentum, aut stabilimentum. Sciendum
est ergo, multum commendari Creatoris poten-
tiam atque sapientiam, quod non minus constans
perpetuaque sit res fluxa & labilis, quam si solidis-
sima ex ære fusa esset, quare cum per extensionem, tenuans,
soleant res nimium extenuari & disrumpi, tamen simulque
divina potentia extendendo & deducendo res, consoli-
potius confirmat & consolidat, ut Psal. 135. 6.
Firmavit terras super aquas. quod ex Hebræo legitur,
Extendens terram super aquas. est enim valde mira-
bile, quod terra tam extensa, & juxta rem fluxa &
labilem, qualis est aqua, tamen habeat firmitatem
& constantiam. Similiter Isa. 44. 24. *Stabiliens*
terram, propriè extendens, extensamque confir-
mans, & consolidans. Non aliter ergo hoc loco
mirabilis est aeris firmitas & constantia tam lon-
gè lateque extensi atque extenuati.

4. Cur aer
dicatur
solidus, &
quasi ex
ære fusa.

Sed in Hebræo tamen duo peculiariter videntur
dici de aere, & quod sit fortis, & quod sit fusilis. Solidum,
Primum, quod nos habemus, solidissimum, in He-
bræo propriè est, durum, forte, prævalidum, violentum, violento,
quare Septuaginta dixerunt, *Valida sicut aspectus*
effusionis, quod quamvis aer videatur fluere,
& fundi sicut aqua, tamen illius impetus vio-
lentus atque prævalidus sit. est enim aeris debilis ac-
impulsi & agitati vis incredibilis. Consideremus ris im-
(inquit Seneca) *quàm ingentem vim per oculorum pulsi,*
agens parvula admodum semina, & quorum exha-
latus in commissura lapidum vix locum inveniat, in nat. 99.
vanum convalescunt, ut ingentia saxa distrabant & in
momento dissolvant scopulos, rubesque radicis minutis-
sima ac tenuissima. Hoc quid aliud, quàm intensio
spiritus, sine qua nihil validum, contra quam nihil
validum est? Quid est autem, quod magis credatur ex
semetipso

4. Cur aer
dicatur
solidus, &
quasi ex
ære fusa.
Deus ex-
tenuans,
soleant res
nimium ex-
tenuari &
disrumpi,
tamen simul-
que divina
potentia ex-
tendendo &
deducendo
res, consoli-
potius confir-
mat & con-
solidat, ut
Psal. 135. 6.
Firmavit
terras super
aquas, quod
ex Hebræo
legitur,
Extendens
terram super
aquas, est enim
valde mira-
bile, quod
terra tam
extensa, &
juxta rem
fluxa &
labilem,
qualis est
aqua, tamen
habeat firmi-
tatem &
constantiam.
Similiter
Isa. 44. 24.
Stabiliens
terram, propriè
extendens,
extensamque
confir-
mans, &
consolidans.
Non aliter
ergo hoc loco
mirabilis est
aeris firmitas
& constantia
tam longè
lateque
extensi atque
extenuati.

XVII. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi, quasi ex ære fusi sunt.

1. Interrogatio cum ironiâ.
2. Cœlum pro orbibus cœlestibus, aut pro aere.
3. Cœli nomen à tenuitate dictum. Pro nube. Firma-
mentum, expansum.
4. Cur aer dicatur solidus: Deus per extenuationem con-
firmans res. Illustrati David & Itaias.
5. Solidum de forti & violento. Aeris agitati vis incredi-
bilis.
6. Fusile, quod pellucidum est. Aeris cum ære compa-
ritio.

Non dubium quin interrogatio hæc multum
etiam habeat acrimonie, sed præterea
multum etiam habere amarulentie & irri-
tionis existimat Philippus, & in Injuriam Job per
ironiam dicit, fortè quod divinarum rerum cogni-
tionem videretur affectare, cum tamen res me-
teoras & sublunares ignorat. Sed certè mollior
videtur interrogatio, tantumque ad divinæ po-
tentie ex creaturis descriptionem pertinere.

שכח

4. Elucida-
tio lectio-
nis He-
brææ.

Cajetan.

Chrysost.
LXX.

1. Interro-
gatio ir-
risoria.

Semetipso habere intensionem, quam spiritus? hunc in-
tendi quis negabit, cum viderit iactari terram montibus,
et cetera muresque plures, & magnas cum populis urbes cum
totius maris littoribus? Ostendit intensionem spiritus ve-
locitas & deductio. Ubi clarè vides extensionem
aeris cum illius violentia conjungi.

6. Secundum, aerem esse *fusilem*, quod propriè ex
 Pagn. Hebræo legimus, *Sicut visio fusilis, aut sicut speculum*
 Regia. *fusum*. Septuaginta, *Sicut aspectus visionis*, nam *raab*
 LXX. est videre, inde *visio*, & *speculum*, in quo nos vide-
 787 mus, quod quia solet ex vitro, aut ex ære lavigato
 Varia & polito fieri, Vatabl. retulit ad *vitrum*, quod
 lectio. perspicuum est, ut compareret cælorum perspicui-
 Vatab. tatem cum vitro. Sed Interpres Latinus ad æs, vel
 Elucida- ad calybem, ex quo solent specula etiam fieri. Vel
 tio Latini certè, illud verbum *videndi*, vel *visionis*, nihil aliud,
 interpretis. significare censuit, quam quod Latine diceremus,
 Aeris cū *Videtur cælum ex ære fusum*, æs enim addidit, quod
 ære com- videret benè convenire cum verbo *fundendi*: sicut
 paratio. enim æs fusile constantiam habet & firmitatem
 ita ær, quamvis fluidus & labilis, at constans &
 perpetuus est.

XIX. Ostende nobis, quid dicamus illi:
 nos enim involvimur te-
 nebris.

1. Confructio argumenti à minori, & sententia Para-
 phrasis.
2. Ordinare, aut disponere, verbum forense. Non
 contendendum cum Deo.
3. Ex ignorantia, compressa humana superbia. Elucidata
 lectio Septuag.

1. *Ostendis nobis*. Opportunè Philippus, *Insultans*
 Philo. *is* verbum est, & *exprobrans*. nimirum tu, o
 Job, qui cum Deo disputare audes, & de te
 magnifice ntissimè sentis, at verò de divinis ope-
 ribus, & de arcanis divinæ providentiæ valdè
 abjectè, poteris docere nos, profitentes ingenuè
 nostram ignorantiam. *Ostende*, clarè & propriè
 77 Septuaginta, *Docere nos quid dicamus illi*. Fortè est
 LXX. argumentum à minori; Si huiusmodi res natu-
 Argumentales vis cognoscimus, neque propterea possumus
 ti à mino- huius ignorantia litem intendere auctori, quan-
 ri con- to magis ignorata nobis erunt arcana divinæ
 structio. providentiæ, de quibus nullo modo poterit ho-
 mo expostulare cum Deo, dicere statuere, præscri-
 bere illi rationem agendi, aut exigere rationem
 eorum, quæ circa res humanas agit.

2. *Nos quippe involvimur tenebris*. Dilucidè, & La-
 Vatabl. tine, quod in Hebræo est, *Non disponemus*, vel, *non*
 Cajetan. *ordinabimus propter tenebras*. Verbum forense &
 Regia. militare, Non audemus litem aut dicm Deo di-
 Ordinare cere, neque ad illius tribunal provocare impares
 verbum sumus disputando coram Deo, quanto minus
 forense. conquerendo, expostulando? vel, *Non præpara-*
bimus, non disponemus, supple sermonem aptum
 & idoneum de divinis operibus: planè enim
 4. imparati sumus coram illo dicere, quanto minus
 Exigno- cum illo contendere? *propter tenebras*. nam in ma-
 rantia gna rerum omnium earum etiam, quæ ante
 compressa oculos sunt, ignorance versamur Ignoramus,
 hominis quid in rebus ipsis, quid in nostra ipsa causa
 superbia. facto opus sit, nostros ipsos cordis recessus, con-
 LXX. scientiam nostram minimè habemus exploratam:
 oportet itaq; divinæ sapientiæ atque providentiæ
 res nostras omnes submittere. Paulò amarulen-
 tius Septuaginta, ut in ironia perftet, *Requiescamus*
multa dicentes. Si tu nos doceas rerum naturalium,
 atque etiam supernaturalis providentiæ causas,
 gratissimum feceris; nam adimes laborem inqui-
 rendi, cogitandi, disputandi.

XX. Quis enarrabit ei, quæ loquor etiam
 si loquutus fuerit homo, devo-
 rabitur.

1. Sententia paraphrasis, & nexus. Elucidata lectio
 Græcorum.
2. Varia expositio. Devorare, ad verba suppressa. Hi-
 spanismus.
3. Devorare, de supplicio, & interitu. Elucidata lectio
 Septuaginta.

1. *Cohærens*, & minimè frigida sententia hæc
 Sententiæ videtur, quamvis sanè de divinis rebus &
 paraphra. loqui, & sentire sublimius præsumeremus,

at non ideo coram Deo, qui totius sapientiæ fons est. disputare auderet homo, nisi planè temerarius, & cum ingenti capitis periculo. Quantum enim est id, quod ego, vel alius quispiam mortalis de divinis operibus assequi possumus, ut coram illo exponere non dubitemus? Quis præterea illum ex syngrapha convenire; quis, quamvis iustas haberet querimonias, in librum referet, & suam causam deferret ad Dei tribunal? Nemo sanè; una est igitur, o Job, hæc tua loquendi, & ad Dei tribunal provocandi libido. In hanc eandem sententiam accipio lectionem Septuaginta: *Nunquid liber & scriba* LXX
adstitit mihi, ut stans faciam hominem tacere? quod
 Græcus exponit Scholiastes: ** Nunquid ex tabulis,* * De la-
aut è codice hæc apud eum dicimus? Quisquam ne re- te de Di.
periatur homo, qui dicat, vincula ei silentii infecimus? os, ni vos
 quinquam huius lectionis acriorem aliam inter- habitaris
 pretationem adhibeat Philippus, ut optet Eliu des o le
 iure sibi potestatem committi, qua Jobi os ob- harades a
 struat. *Si iudex essem*, inquit Eliu, *& liber legis iuxta* el collar,
jus potestatis esset in manibus scriba quoque dictantis ad- LXX
listeret, & auctoritas adminicularetur, ut possem dare sen- Græco-
tentiam, facerem hominem tacere. Ubi sanctum Job vide- rum du-
tur incontinentiæ notare lingua. plex ex-

Etiamsi locutus fueris homo, devorabitur. Rei per-
 se planè cohærentia difficilis, tum verò illa est
 valdè aliena Cajetani expositio ducta à simili. Cajetani
 Quod quemadmodum non ligamus cum Deo de corru-
 ptione nostrorum corporum, ita non est ligandum de ob-
 scuritate nostri intellectus, quasi dicat: Non con-
 querimur, quod devoratur à magnitudine &
 mirabilitate divinorum operum, & quod illius
 providentia nobis sit occulta. Sed illa tamen
 verosimilis est ferè Latinorum omnium inter-
 pretatio, quod dum tentamus loqui de divinis
 devoratur, & opprimimur ab illius gloria: tum
 illud, quod aliquis indicavit, Nostra scientia,
 velut tenuissimus rivulus à mari, absorbetur ab
 immensa Dei sapientia. Quod enim aliter qui-
 dam dispungunt. *Si loquutus fueris Deus, homo* D. Thom.
devorabitur, repugnat Hebræis, Latinæ, & Græcæ
 lectioni. Quare hi possent non ineleganter re-
 ferre verbum *devorandi*, ad imperfectam quan-
 dam loquendi rationem, cum præ ingenti con-
 turbatione animi semiverba pronuntiamus,
 semisupprimimus, quod nos simili Hispanis-
 dicimus, *Tragar se, y conuer se las palabras*. Eò videtur
 spectasse paraphrasis Tygurina: *Si quisquam lo-* Hispanis-
quatur, est illud tamen imperfectum. Sed non valdè
 leniter cohæret cum præcedentibus: quamvis
 neque valdè longè discedat.

Ergo illud videtur requirere proprietatem *de-*
vorandi, ut pertineat ad exitium, & supplicium
 extremum, quod solet appellare Scriptura, *præci-*
pitare, quod est perdere, destruere, nam quod in
 stomachum præcipitatur, & quod devoratur,
 abit in locum consumptionis, de quo fuse
 disserimus cap. 10. vers. 8. num. 12. Igitur ait
 Eliu. Si quispiam præsumeret coram Deo
 disputare, aut cum illo expostulare, concessio
 aditu, meritas daret pœnas, præcipitaret
 illum Deus in malorum, & miseriarum bara-
 thrum, ut Jobum vellicet, suæ audaciæ pœnas
 pendentem. Vel illud tandem, quod exquisitum
 est, & exquisite cohærens. Si cuiquam ad Dei
 tribunal aut profe, aut pro alio dicendi copia
 fieret, devoraretur proculdubio, qui in eo ju-
 dicio reus est criminis alicujus, nullius hominis
 patrociniū eripiet impiū à morte ab exitio
 extremos, quin devoretur, & destruat a Divina
 justitia sceleris vindice, quamvis multa homo
 dicat ornate, & copiose, quamvis exquisitis
 rationibus Divinam justitiam flectere tentet. Et
 huic forte non invita concedet lectio illa Septua-
 ginta, *Nunquid liber, & scriba adstitit mihi, ut stans* Septua-
faciam hominem tacere, quasi diceret in lite per-
 sequenda certe humanum judicem posset ali-
 quis vel reus pro se dicens, vel patronus
 pro cliente, judicis severitatem emollire,
 & minas temperare sua oratione, atque re-
 vocare à sententia ferenda, atque adeo etiam
 silentium accusatoribus injicere in sua causa,
 ne quis auderet amplius calumniari. Sed
 hæc non valent apud supremum
 judicem.

XXI. At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.

XXII. Ab Aquilone aurum venit, &c.

1. Aliorum expositio parum coherens. Idonea, & bene coherens clausula totius orationis.
2. Varia lectio. Vulgati Interpretis diligentia. Fugare, quid proprie. Mundities & expurgatio de splendore. Explicati Moyses, & David.

I.
Aliorum
expositio.

Clausula
idonea
totius o-
rationis.

Nexus, &
elucidatio
sententiae.

Varia le-
ctio, &
Diligen-
tia Inter-
pretis
Vulgati.
Fugare,
quid
proprie.
Mundi-
ties ex-
purgatio
splendor.
LXX.

Frequentissima interpretatio vult, ut postquam Eliu ex meteoris mirabilibus dilapsus est ad comprimendam Jobi audaciam, nunc iterum redeat ad eandem materiam nubium, & coelestis luminis, jam operi nubibus, jam aperti, idque pro arbitrio, & potentia supremi conditoris.

Sed ne in gravissima oratione, & epilogo, quae non ultima est inter potissimas orationis partes desideret aliquis vel coherentiam, vel insignem aliquam sententiam, qua summa totius disputationis colligatur, existimo non agi iterum de re meteoris, sed ex meteoris confici pulchram hanc similitudinem, & clausulam, sicut Deo iubente nunc eripitur nobis lumen offusa nube, nunc illa disiecta, & fugata aurea lux redit mortalibus, quamvis neque praelucida serenitatis rationem perfecte cognoscamus: similiter sane divinorum iudiciorum, atque Providentiae rerum humanarum ratio nobis perobscura est, & ignorata, nisi Deus suo superno lumine revelet: nunc se ille nobis caliginosum praebet, latum se, & hilarem rursus aliquando praebet, ut revelata illum facie contemplari possimus, tum etiam subitam ille nunc tempestatem miseriarum cogit, quibus nos involvit, itemque ipse sordidos, & squalentes serenitate sui spiritus recreabit, purificabit, & nitidos reddet. Ergo decet illum formidolosa laudatio, id est, quaedam laus cum timore tantae maiestatis, enim nunc nobis formidandus Deus, quem non vidimus. Sed nunc pauca de vocibus singulis.

Nunc non vident lucem, subito aer cogetur in nubes. Latinus Interpres explicavit causam, nam in Hebræo tantum est; Non viderunt lumen in aethere. Sed ut sequenti hemestichio responderet, nunc dixit, nubes: sequitur enim statim, Ventus transiens fugabit: proprie mundabit, vel expurgabit; quod verbum proprie etiam dicitur de serenitate, & claritate Coeli, Exod. 24. 20. Sicut Coelum, cum serenum est, proprie, sicut Coelum mundum: Septuaginta, Sicut Coeli ipsa puritate. Psalm. 38. 44. Destruisti eum ab emundatione, & sedem eius, &c. id est, Regni splendorem, & claritatem illi eripuisti; Dicitur etiam de replegente, & nitente, Psalm. 11. 7. quare relativum, eas, in originali refert Coelos, vel aerem, qui fugatis nubibus tanquam sordibus expurgatur. Cuiusmodi autem sit ista mundities Coeli, & aetis, versu sequente explicatur.

XXII. Ab Aquilone aurum venit; & ad Deum formidolosa laudatio.

1. Aquilo sinistrum. Aurum de re munda, & splendens. Illustrati Jeremias, & Zachar.
2. Laudatio, proprie quid. Explicatus David.
3. Deus tempestatum, & serenitatis auctor timendus & laudandus. Tempestatum descriptio.

Septen-
trio fini-
strum.
LXX.
Nicias
Aurum
pro re ni-
tida, &
splenden-
te.
Vinum
splende-
scens in
vitro,

Ab Aquilone: In Hebræo, à sinistra, sicut & Meridies dicitur dextra, ut superius late exposuimus, cum de Coeli positionibus differemus, cap. 23. v. 8. 9. Aurum Septuaginta, Nubes coloris aurei. Ubi Nicetas, Dei, inquit, imperio Boreas nitidas, & fulgorem auri imitantes nubes adducit. Frequens tamen aliorum Interpretum Hebræorum, & Latinorum expositio, intelligit serenitatem Coeli, & aeris, instar auri purissimi, & defaecatissimi. Sub eadem translationis figura, Zachar. 4. Suffusoria ex auro sunt in Hebræo, Suffusoria fundentia ex se aurum, id est oleum purissimum aureum, & flavescens, & Jerem. 51. 7. dicitur Calix Aureus Babylonii in manu Domini, id est, Calix plenus vino

aureo, & splendido, potius enim ejusmodi calix symbolo repraesentatur vitreus, in quo vinum translucet, & splendet, quod opportunum symbolum est citatis mundanae felicitatis, & fragilis ac splendidae. *Es a 1 Deum formidolosa laudatio.* in Hebræo, Super Deum formidandum laudatio, vel decor, aut ornamentum, vel gloria, nam vox illa, quae vertitur ab interprete, *Laudatio*, significat quidquid hominem gloriosum, speciosum, laudeque dignum efficit, sicut ab eadem radice dictum est, Psalm. 20. 6. Magna est gloria ejus in salutari suo gloriam (reverentiam nominis celebritatem, & publicam laudem) & magnum decorem imponens super eum. Ergo significat Eliu, Deum ex suis operibus timendum, simul & celebrandum. Quare eleganter legerunt Sept.

LXX. In his magna est gloria, & honor omnipotentis. Symmach. Deo terribilis, & admirabilis est laudatio. Deo igitur tempestatem, & serenitatis auctori, tum in elementis, tum in rebus humanis, deferenda laus, sicut David jubet afferré Domino sacrificia, & laudem hostiam, & in templo ejus omnes dicere gloriam, cum auctor vel tonat, & pluit, vel serenat, & illuminat. Nam cum cum illuminat vultum suum super nos, decorem more laudandus, cum iterum obducit vultum suum nubibus, territat nos, sic ex utroque confurgit Dei formidolosa laudatio & gloria terribilis, ac decor timendus. Quid enim magis formidandum, quam iratus Deus in media tempestate impugnans, exagitansque mortales, effundens tenebras, & caliginem, plenam timore atque discrimine? ruere nunc videtur Coelum. Conturbas nunc fundamenta montium, tremefacis terram, refert tetrâ naribus indignantibus fumum, ex quo nubes coguntur, missis jagitis fulminum, multiplices fulgura, & calcare videtur capita ipsa mortalium, quibus imminet. Res elegantius, & minutatim descripta à Davide, 2. Reg. 22. Psalm. 17. At quid speciosius, quid cantico, & hymnis celebrari dignius, quam Deus ipse candidus, instar meridiani Solis, & post tempestatem non solum tranquillum facient, sed tranquilla ipse atque serena fronte; Quiescam (inquit, postquam tonavit, & fulminavit) & considerabo in loco meo. redibo ad lucidas Coeli sedes, unde videbar ad tempestatem efficiendam digressus benignis deinceps oculis contemplabor meum populum (sicut lux meridiana clara est) quippe illuminabo vultum meum, ac me exhibebo hominibus meridiana solem, qui nuper turbulentissimus atque formidolosissimus visus sum. Sic penes Deum est formidolosa laudatio.

XXIII. Digne eum invenire non possumus: magnus fortitudine, & judicio, & iustitia: & enarrari non potest.

1. Nominativus absolutus in Hebræo. Saddai Sententia periphrasis.
2. Enarrandi, & respondendi significatio amplissima. Divinorum operum magnitudo inenarrabilis. Illustratus Ecclesiast.
3. Varia lectio. Elucidatio Græcorum.

In Hebræo, Saddai. Et non inveniemus eum, sunt enim, ut aliquando admonuimus in Hebræo Nominativus, quidam nominativi absoluti. Quia tunc ab autem proponitur maiestas, & bonorum omnium abundantia, omnipotentia Saddai, recte Interpres dixit, Digne invenire non possumus, id est, Non sumus digni illius aspectu, non dignatur ille nos suo domicilio, & Throno, Temere tu ô Job, illius conspectum, & iudicium expetis, satis esset, ut fertilissimum, atque iustissimum revereris, perstringit illud Jobi dictum, Ut inveniam eum, & veniam ad solium ejus. Et quamvis quidem nunc nobis non pateat accessus ad illius tribunal, nihil tamen iniquum de illo cogitandum est, ut sit non minus iustus, quâ fortis: cuius incorruptissimo iudicio, & æquitati nihil detrahit potentia, ut nihil contra jus per potentiam agere velit, aut possit.

Et enarrari non potest. Oportet potius illius æquitati, laudi & obsequio respondere. Quia autem enarrandi verbum enarrandi multiplex est: multiplex quoque est hujus partis lectio; nam verba Gbanab, quod frequenter vertitur, audire, aut respondere, proprie significat actionem unius erga alium, quâ alter alteri aliqua re aut ratione respondeat, sive rependat

rependat vicem beneficii, siue supplicii. Et fere quidem eadem vis, & fecunditas esse videtur apud Latinos verbi *respondendi*. Sic enim dicimus de rebus ipsis, supplicium respondere sceleri, primum virtuti, eventum votis, & expectationi, aut quid simile: Ergo nunc vertere possemus: *Respondere*, aut *respondere non potest*, subaudi, homo, id est, illius æquitati, & iustitiæ nemo ex æquo respondebit laudando, & dicendo, quæ dici, & enarrari possent. Consonant cum illo Eccles. 43. 33. *Multa dicemus, & deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum.* Hæc est summa dicendum. *ipse est in omnibus*, (ipse est omnia, & in omnibus se admirabilem præbet) *gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua.* *Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius glorificantes Dominum, quantumcumque potueritis: super valebit adhuc, exaltate illum, quantum potestis: major est enim omni laude. Quis videbit eum, & enarrabit?*

1.
Varia
lectio.
Aquila.
LXX.

Alii vero elegerunt illam aliam significationem *rependendi* poenam, & affligendi, unde Aquila dixerit, *Judicium, & multitudinem iustitia non affliges.* innocentem non opprimit, immeritum non humiliabit. Quo etiam spectat lectio Septuaginta. *Qui iusta iudicas, non putas exaudire eum?* ut ad id referatur, quod dixit Job; *Clamabo, & non est iudicium.* Quamvis, inquit, illum non videas, sed audit ille tuos clamores, & tuæ causæ defensio nem perceptam & exploratam habet, iustum non contemnit, sed unicuique quod suum est tribuit. Alii sine interrogatione, *Non exaudies tuam expostulationem plenam arrogantia & temeritatis,* non respondebit tibi. temere, & petulanter oblatranti, & conquerenti. Vatab. *Non affliges supple, non libenter, sed invitus.* Vides in tanta fecunditate vocis commodissimum sensum elegisse Interpretem.

Vatab.

XXIV. Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes.

1. Totius orationis clausula. Viri nomen pro imbecillo.
2. Humana imbecillitas est, Deum timere. Verbum futuri temporis de re constituta, & servanda.
3. Hebraica syntaxis, & varia sententiæ elucidatio.
4. Deus comprimens superbiam & curiositatem intelligendi. Antithesis cum Paronomasia.

Elegans totius orationis conclusio & cohortatio ad Dei timorem, & pietatem; Tantam Dei fortitudinem, atque iustitiam timebunt, & colent mortales, ne experiri suo malo illius potentiam, & vindictam cogantur, neque curiosius audebit perscrutari illius arcana, qui inter homines sapientissimus videbitur.

Sed tamen in verbis non nihil elucidandum. Primum, quid *viri* nomen nunc afferat, an bonum aliquid, & speciosum? nam sic existimat Gregor. significari eos, qui ad intelligentiam sunt fortes. Philipp. *Magnos viros atque cordatos* D. Thom. & Latini alii. *Fortitudinis magnitudine, & sapientia* insignes, ut respondeat utrique parti præcedenti, divinæ fortitudinis, & sapientiæ, atque iudicii. Sed quidem postulat originalis vox *Anasim*, ut major sit oppositio humanæ imbecillitatis cum divina forti-

Viri no-
men in
bonum,
& malum.
Gregor.
Philipp.
D. Thom.
אנשי
Vir mi-

tudine. Sic accepit Nicetas; *Cum Deus in tanta sit potestas, nimirum ab homine imperito ac vili eum fas est perimere.*

Quod autem ait, *timebunt*, recte respondet alteri parti, nam homines imbecillos, & infirmos, quiq; omnibus ærumnis obnoxii sunt, & qui jam Dei potentiam, & iustitiam suo malo experti sunt, oportet iudicem fortissimum timere. Ut vellicet Jobum ærumnissimum & tamen nihil formidantem Dei iudicium. Verbum autem futuri temporis solet denotare id, quod debet, quod expedit fieri, quod præcepto, & lege constitutum, servandum est; quare *timebunt*, idem erit, quod *timere* debent: timere jubentur, timere faciet ipsa Divina fortitudo, & vindicta, ut etiam ex verbo sequenti futuri temporis constabit.

Ea non audebunt contemplari. In Hebræo est verbum singularis numeri; *Non videbit*; aut, *Non contemplabitur*, sed recte interpretis; *Non audebit contemplari*, non expedit contemplari, jubentur non inspicere curiosius, & petulantius. Constituitur autem in Hebraica Syntaxi verbum singulare cum nomine plurali, ut vel plurale singulariter sumatur; Nemo ex sapientibus audebit. vel singulare pluraliter; *Non audebunt, &c.* Id autem, quod in Hebræo, & Græco est, *Sapientes corde*, interpretis Latinus per Paraphrasim explicuit. *Qui sibi videntur esse sapientes*, q. d. sapientes in oculis suis. suo iudicio, ut redderet orationem acriorem; & Eliu pungeret Jobum magnifice de se sentientem. Quamquam quidem non oporteat accipere cum Greg. in malum, *Qui sibi videntur esse sapientes.* Sed, Quamvis quidem sapientissimi videantur, sintq; re ipsa, ut accipiant Philipp. D. Thom. & ceteri Latini, ut etiam interpretantur Græci, cum augmento sententiæ, *Ab homine imperito, & vili, Dominum fas est perimere: tanto etiam magis a sapiente metuui, quando scientia ampliore fueris exornatus,* Philipp. Magni viri atque cordati non presumunt scrutari incomprehensibilem neque contemplari invisibilem. Nemo, si sapit audebit, tentabit, volet scrutari divinæ Providentiæ arcana, neque conqueri, quod innocens flagelletur: nemini etiam sapientissimo, atque innocentissimo, postulanti, expetenti divinum conspectum, exhibebitur nunc videntia, contemplanda supremi iudicis majestas, & gloria, hos enim nimium alta sapientes comprimet Deus suppliciis, & flagellis, ut videtur vobis fere iisdem a Sapiente dictum Proverb. 3. 7. *Ne sis sapiens apud te ipsum; time Deum, & recede a malo. Sanitas quippe eris umbilico tuo, & irrigatio ossium tuorum.* q. d. Cave, ne superbiam comprimat Deus morbo. Sic Eliu punit Jobum verbis singulis, quia ut ait Philip. *Hoc totum in sancti Job exprobrationem dicitur.* Est vero elegans in Hebræo Paronomasia vocum, vel Antithesis verborum *timendi* & *contemplandi*: sunt enim valde affinia, nam *Raa*, est *videre*, aut *contemplari* & aliquando *videre* cum timore, & tristitia, atque dolore, Abac. 3. 9. *Viderunt te* (exponitur deinde quo affectu viderint) & *detulerunt*, ac vero *lære, mure*; Ergo inquit Eliu, sic suspice eum, ut non audes curiosius aspicere, nam quidni imperitus homo videat cum timore Deum, quem neque sapientissimum audet videre? Hæc dicit Eliu.

ser, & im-
becillus,
Nicetas.
2.

Verbum
futuri
temporis
de eo,
quod de-
bet fieri.

3.
Hebraica
syntaxis.

Sapient
sur esse
malum,
Gregor.

Philipp.
D. Thom.
Philip.

Varia
sententiæ
elucidatio.

4.
Deus su-
perbiam,
& curio-
sitem
supplicio
comprimens.
Antithe-
sis, cum
Paronomasia.
אנשי
אנשי

NOTATIO

Rerum insigniorum, quæ
in commentariis fu-
sus explican-
tur.

PARAPHRASIS CAPUT CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

XXXIV.

UIDNI igitur præ ingenti admiratione, & rerum
reverentia, & timore obstupescam, & ex rerum
divinarum contemplatione contremiscam, cum
non possit mea mens in Dei Sapientiam aciem
intendere? Magna vero dixi, dicam nunc majora,
ac maxime stupenda, ex quibus necesse sit ingen-
tem divinorum operum, atque illius Potentiz admirationem
concipi in animis auditorum, iisque illud ipsum quod mihi,
accidere: parum quippe absuit, quin cor meum sedem suam
relinquere, & præ ingenti pavore aut concideret, aut
emoveretur attonitum, ingenti divinæ vocis quasi tonitru per-
cussum.

Maximam igitur attentionem à vobis exigo, quamvis res
ipsa audientiam facit, quippe est valde terrificæ, & supra
quam dici vel audiri posse videatur: vix enim videtur huma-
nus auditus par existere audiendo, & percipiendo vehemen-
tissimo tonitruo, quod cum semel vestras aures impleverit
mentem, & intelligentiam eriget ad divinæ Potentiz; &
magnitudinis considerationem, nam externus ille sonitus vim
audiendi, animi tui aperiet, ut quæ à Deo sunt importata
hominibus, contemplari possis. Quem enim non excitet At-
tonantis fremitus, & vox plena terroris. Contemplare damna
ob grandinem, vim imbrium nimiam, terræ squalores, frugum
exitium, ferme enim his rebus, loquitur Deus, terroremque
infert, tum etiam Dei voces illas, cum videtur Cælum gra-
viter immurmurare, videl. cum spiritum intra se clausæ
nubes, & in concavis partibus earum volutatus aer simi-
lem agit mugientibus sonum, raurum, & æqualem & con-
tinuum, aut cum conglobata dissolvitur nubes, & crepantem
spiritum, quo distenta fuerat, cum ingenti fragore emittit
quo edito concidunt homines, & examinantur. Denique
multis aliis mirabilibus effectis, quæ in tempestate audiuntur
& cernuntur, loquitur mortalibus Deus, atque potestatis, &
sapientiæ suæ scientiam tradit, ut eum, qui isthæc fecit, metua-
mus.

Atque hæc ut per partes tibi explicem, mirabile profecto
est, cum Creatoris manus distorquet sub cælo fulgur, facit
fulmen, dissolvit compactas nubes, colliquat in pluviam. Et
cum ignis quidem natura sua in verticem surgat, cadere
tamen divinæ profecto virtutis indicium est. Deus itaque
his rebus meteoris loquitur mortalibus, & suam sapientiam
denuntiat, ostenditque se non solum circa cardines Cæli
perambulare, sed mortalium quoque res atque sublunaria
omnia procurare: considerat, inquam, inferiorem hunc
mundum cælestibus auxiliis indigere, & sive ad perficiendos,
& maturandos fructus, sive ad locupletandos homines san-
ctos, sive ad deterrendos, & percellendos impios, hu-
jusmodi cælestibus, auxiliis occurrendum esse, quorum
generatio, & jactus incerta non sunt, & vaga, sed certo
directa ad res mortalium ab ipso summo rerum conditore
Quid enim non cum summo iudicio, summoque consilio
statuat Deus, cum res nostras attentissime consideret, ut
qui non solum Cæli, sed sublunarium etiam imperium, ac
ditionem sapientissime administret? Porro mirabilis est Deus,
non solum cum tonat, & fulminat, sed etiam cum fulget, cum
micat inter nubes, cum momento complet nostrum hemisphe-
rium repentinis fulgoribus. Quamvis quidem nusquam non
revelat illius providentia, quæ profecto usque ad ultimas terras
manat.

Inter alia vero divinæ Sapientiæ, & Potentiz opera, maxi-
mum terrificum, & plenum minarum, tonitruum est, quod post
fulgurationem sequitur, quod vis lumen fulgurans prius ad nos
deferatur incredibili celeritate. Ita vero universa natura
obsequitur Conditori, ut illius voluntatem effectum conse-
quatur, cunctaque illi morigerentur, & sive illum ad nos de
Cælis descendente hæc meteora præeant, sive ad cælestes
redeuntem sedes, post enim comitentur, semper illius maiestatem
terrificam nostris conspectibus abscondunt. Tonitru itaque
Deus prostermit, & proculcat mortalium superbiam, obstupe-
facit gentes, & sua celsitudine atque maiestate abjectissimam
nostram conditionem, editis huiusmodi magnificentissimis
tonitruorum vocibus quasi vituperio, & contumelia quadam
prosequitur. Tunc sane Deus quasi imperator fortissimus,
videtur horribilo tonitruo hortari, & incitare creaturas uni-
versas ad bellum. Is Cælo clamor creaturarum, atque
tubarum clangor cum sonant, ruginantque procellæ, nimbi,
venti, interim Deus instar fortissimi ducis, vultu indignans,
ore fremens, magnificum aliquod facinus meditatur. Mor-
tales vero animo commoventur, & perturbantur, palleſcunt,
exalbescuntque, vident enim, atque sentiunt non posse hu-
manis viribus, neque tantam vim declinari, neque reprimi
toni-

1.
Super hoc expavit
cor meum.

& emotum est de lo-
co suo.

2.
Audite auditionem
in terrore vocis ejus.

3.
Subter omnes cælos
ipse considerat.

4.
Post eum rugiet soni-
tus: tonabit voce
magnitudinis suæ, &
non investigabitur,
aut audita fuerit vox
ejus.

De repetitione vocum con-
jugatarum nonnihil peculiare
Scripturarum intelligen-
tiam, n. 1. & 2.

Huiusmodi meteoras im-
piones non esse incertas,
sine Providentia, & ex Sa-
pientia, & profanis eleganter
videtur, n. 2. & 3.

5.
Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna, & inscrutabilia.

6.
Qui præcipit nivi, ut descendat in terram, & hyemis pluviis, & imbri fortitudinis suæ.

7.
Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera.

8.
Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur.

9.
Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus.

10.
Flante Deo concrevit gelu, & rursum latissime funduntur aquæ.

11.
Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.

tonitruum, quin statim post coruscationem fulguris mortaliū aures diverberet, atque adeo nemo potest investigare aut percipere rationem, quemadmodum vox tonitruī efficiatur: neque certo scire, ubi nubes detonerit, aut ubi fulmen ceciderit, præsertim cum ingenti tonitru perculsi mortaliū animi inepti reddantur ad harum rerum cœlestium considerationem, atque tot mirabilium, quæ fulminis igne efficiuntur, & nostra scientia, & nostra investigatione majora.

Is idem profecto, qui tonat, & fulgurat ad terrorem, & stuporem mortaliū, efficit etiam alia non minus miranda naturæ opera.

Indicunt nimirum, ut existere possint, alia naturæ opera Dei verbo, atque præcepto. Inter quæ non ultima nix est. Ergo præcipit Conditor, ut statis ningat temporibus: alternis grandinet. Sed tunc quot quantaque naturæ miracula: quot etiam in ingenti aliqua tempestate, & procellosa pluvia, densa, præcipiti, aut intemporaneo, & spontaneo imbri, aut vero in verno, & æstivo: Denique ille potens est tum suis temporibus salutarem, & copiosam hyemis pluviā, tum importunam & innocentem terris affundere, rerum ac temporum pro sua sapientia variatis vicibus.

Quippe Deus præpotens & manum hominis continet, & humana omnia moderatur: & vel ad agendum incitat, vel ab operando retrahit. Videtur enim impressio rationis signo in hominum animis designasse etiam, & assignasse in illorum manibus, & operatrice facultate, quid quoque tempore agere deberent, cuius rei designatio conspici potest in ipsa manu hominis, quæ nunc otio mollescit, nunc vero assiduo labore obcalleat: & lineasque ac scissuras contrahit, quippe ex ipsarum manuum conspectu agnoscit homo, se natum esse ad omnes artes exercendas. Sed illas videtur naturæ conditor & claudere, & obsignare, quasi sigillo appresso, cum tempore imbrifero, & tempestuoso illas complicat, & impedit, ne possint ex teri ad aliquid operis exercendum, præsertim ad agricolationem, quæ ex cœlo pender, & temporibus accommodanda est, ut cœli status permiserit. Tunc enim DEUS adepta quasi operandi potestate, recludit sub tecto agricolas, at ne possint quidem operarios suos, & rura invisere, & recognoscere: ut ipso experimento suadeat sibi homo nihil sine Deo posse; ex illo, quidquid possit pendere, juvari, impediri. Ideo tandem sunt Dei opera admirabilia, ideo frigus existit, & æstus: ideo minime æquabiles Cœli temperationes, ut nostræ infirmitatis conscii, modeste de nobis sentire discamus, de divinis vero effectis magnificentissime.

Vis autem aeris, hyemis, & terrificæ tempestatis cogit non solum homines intra tecta, sed præterea feras intra latibula. Pisces tunc ad imos recessus confugiant: Aves apricis se nidis continent: quippe terror ingens non permittit ullum animal libere foris vagari. Tempestatum vero, & varietatum temporis efficiendarum reconditæ quoque atque mirabiles causæ sunt; nam præter penetralia nubium, ex quibus tonitrua, & turbines depromuntur, sunt in Antartico Polo, Stellæ efficacissimæ tempestatum, atque nimborum concitatrices, incitatricelque ventorum vehementissimorum; qui ex Australi parte tanquam ex abditissimis claustris ruunt: nam huiusmodi cellariorum Deus est & promus, & condus: habet enim in promptu quidquid velit, neque aliud videntur expectare procellæ, & turbines, quam ut Deus illis aditum patefaciat, egressuris statim rapidissime. Quæ in re mirabilis est natura, & vis tum Stellarum, tum ventorum Aquilonarium; qui post ingentes pluvias solent incumbere in terras, & disiectis nubibus Cœlum expurgare.

Quamquam etiam aliquando tempestas non solum ab Austro, sed etiam ab Aquilone efficiatur, diductis expansisque nubibus. Ex qua temporis, & aeris varietate, & mutatione, magna etiam perturbatio effici solet, tum in intimis viscerum penetralibus, quæ frigore obrigent; tum in extremis corporis partibus, quæ magis, quam reliqua membra, frigore tentantur.

Neque vero conditor est Dominus tantum moderatorque ventorum, sed ipse genitor, inspiratorque, utpote ex cuius ore, & spiritu adflari videantur: nam qui vehementissimi sunt flatus, profecto divini merito censei debent, illi potissimum, qui mirabile efficacitate convertunt humidam nubem in glaciem, & grandinem: Rursusque postquam concrevit gelu, & in immentos aggeres excrevit, obrigitque, quasi ex ære fusisse, permutato rursus vento dispergitur latissime pruina minutissimis, infinitisque guttulis refertissima. Sicut autem collata est Aquiloni facultas efficiendi nives, ita profecto Auster potestatem obtinuit liquandi, atque fundendi per campos spatiosissimos, per quos liquatæ nives ubertim rivis educuntur.

His omnibus cœlestibus subsidiis, nubium præsertim beneficio, & ope, potest per se tellus arida pinguescere, atque selectissimum frumentum ad humanam vitam necessariam proferre, nam noster victus, nostraque commoditas videtur Cœlo ipsi, atque nubibus negotium facessere; cum illæ se in nostros usus

c De manuum præstantia, & quod soli homini sint concessa Peculiaris quadam n. 5, 6.

d Pro Chiromantia, & contra Chiromantiam Astrologica bravis, s. d. pressa disputatio, num. 7, 8, 9, 10. e Diligens & exacta disputatio ducta ex significatione verbi signandi, ad Scripturarum intelligentiam, d. n. 12. usque ad 17.

usus libenter impendant, atque etiam, cum opus est, propter nostram latitiam, & Cœli serenitatem atque puritatem evanescant. Et mirum, quod cum in speciem videatur frumentum fatigari à nubibus cum vehementi imbre atque grandine sternuntur segetes: at proculdubio nubes ipsæ in terræ utilitatem, & humanos usus potissimum incumbunt, namque terrenis fructibus, satisque omnibus, cum expetunt cœlestem humorem, quo alantur, & crescant, respondet statim Cœlum pluvium, & gravescens nubibus, sese in telluris sinus insinuare gestiens. Quis enim ignoret Aquilonias hyemes, nivesque diutinas esse satis omnibus atque arboribus salutares? Mirifice namque creaturarum universitas cum ipso Creatore, in commoditates mortalium conspirat: cumque omnia nostrarum opportunitatum desiderio teneantur, mutuo sibi respondent, & de nostris commodis mutuam sibi opem, atque operam pollicentur: ipsamque frugum, & terræ indigentiam, tanquam clamores quosdam vocesque ex desideranti pectore profectas Cœlum exaudit, & nubium muneri, officioque respondet. Illæ vero simul cum lumine cœlesti in terras sparso, futuræ aut serenitatis, aut uberioris pluviz significationem præbent. Nunc enim ante exorientem rubescunt, ventosque prædicunt, nunc nigræ rubentibus interveniunt, & pluvias important, nunc circa occidentem rubescentes, serenitatem futuræ diei spondent; denique cum nubes sparsim, divisimque lumen transmittunt, diversis radiis erumpentibus imbrem denuntiant, qui cum pellucidus, limpidusque sit, lumen clare repræsentat: atque cum iplo fulgurante lumine crebris interminationibus permiscetur.

Sic naturæ Auctor ita versat orbem, omniaque permeat, atque omnibus adest, ut omnium necessitatibus provideat; nubes cogat, atque accersat, jubeatque in tempore adesse, videtur igitur per omnium naturam intentus, orbem cuncta lustrando, conficere. Sed præcipue in nubibus mirabiles efficit conversiones, & mutationes, nam illas nunc in aquam, nunc in rorem, nunc in nebulam, in nivem, in pruina, & in quid non, convertit? Sed illarum præsertim celeritas, & discursus mirabilis est: nam ventorum impulsu, aliquando circulum solis diurni describere, & conficere videntur, nam venti ipsi per vices suas, non raro solis motum sequuntur. g Tum præterea cum ex quacunque parte horizontis, venti spirent, undecunque etiam nubes excitantur, & vel ibidem imbres effundunt, vel in oppositas regiones impelluntur, Dei gubernatione, & consilio, quæ cum summa inferiorum rerum Providentia conjuncta sunt.

Et vero velut peritissimus aliquis Naucerus, Deus nubem tanquam navem, summa sapientia moderatur, atque ad diversas regiones, tanquam in portus quosdam dirigit, ut ibi pluviz, atque cœlestium opum mercimoniis se exonerent. Diligentissime igitur atque celerrime perferunt nubes & exequuntur Dei mandata, sequi ipsas in Dei jussis & voluntate exequendis libentissime impendunt, non uno tantum, sed mille munerum, & officiorum generibus obscurando solem, temperando æstum, perfundendo terram, fulgurando, fulminando, tonando, generando ventos, prædicando serenitatem, vel tempestatem, ostentando cœlestem arcum, & Conditoris magnificentiam atque subsellia, & thronum repræsentando.

Hæc quidem constituuntur à Deo sive in disciplinam, & correctionem improborum, sive in beneficium, & opem terræ suæ, quam profusa benignitate prosequitur: Tum etiam ut justitiæ simulque benedictiæ & lenitatis manifesta præbeat documenta mortalibus. Nam eodem vento arcentur nubes, cum pluviz ex una regione, & impelluntur in aliam: Præterquam quod sunt quædam terræ perpetuis imbribus madentes, quædam vero perpetua siccitate squalescentes; nihil tamen est Divinæ benignitatis, atque providentiæ immune; nam non solum terræ cultæ & frugiferæ sentiunt cœlestia nubium, & pluviarum beneficia; verum etiam terra deserta, & inculta, quæ cum eundem habeat Auctorem, & Conditorem, eundem quoque profectio sentit, atque experitur benignissimum Proviforem. Quacunque tandem ratione, & loco, jussimodi naturæ opera dispensat Deus bonitatis, & misericordiæ suæ divitias effundit, neque enim ab ulla regione, & loco abhorrent nubes, cum primum à Divina benignitate mandata acceperunt.

Assentire itaque jam tandem veritati, ô Job, neque amplius in tuo sensu abundes, aures mentemque accommoda, & quanta Dei sit potentia, quantaque sapientia, cogitatione pertracta. Consiste igitur, & confirma te ad percipienda non solum, quæ audisti, sed quæ deinceps à me dicentur, non minora præcedentibus. Atque ad o erige te, non solum ad Divinam correctionem, verum etiam ad meam quoque lubenti animo perferendam.

Illud vero quam est supra humanam scientiam, & cogitationem, cum Deus certa ratione legeque constituit, ut extenuioribus vaporibus præfulgens pluvia generetur. Quamquam illud consuetum, & frequens vaporum, nubiumque munus, ut nunc cœlum obducant, & eripiant lumen, nunc arescentes, & extenuatæ lumini patentem faciant aditum.

12.

Quæ lustrant per circuitum.

quocunque eas voluntas Gubernantis duxerit, & ad omne, quod præceperit illis, super faciem orbis terrarum.

13.

Nunc in una tribu, sive in terra sua, sive in quocunque loco misericordiæ suæ eas jussit inveniri.

14.

Ausculda hæc Job, sta, & considera mirabilia Dei.

15.

Nunquid icis quando præcepit Deus pluviis, ut ostenderent lucē nubiū ejus.

Rerum universitas in humanas oportunitates conspicans inferiora cum superioribus, rursusque omnia cum auctore natura, præsertim ad terræ ubertatem, & fructuum opportunitatem.

Dei ad naucerus analogia, Nubium ad navem, Pluviz & nivis ad mercimonia, cum pulchritudine ostenditur, um. 5.

Solent enim nubes, & pluviae in splendidissimam atque jucundissimam serenitatem desinere, sed ita tamen, ut postquam nubes detonuit, fulguravit, atque etiam caelestis arcus imaginem repraesentavit, rursus ingentes pluviae aliquando concitentur, vel quae jam concitatae erant, solvantur, & evanescent.

Anne satis aliquando dominari potuisti, cum nubes in aëre pendulas videres, suis quasi libratas ponderibus, non progressas, & subjectas, quam Auctor illis naturae praefinivit: Rursus cum discurrent, & impelluntur certis itineribus, nullis tamen relictis vestigiis: Et quidem in illis supernae regionis semitis suum est libramentum; nam pro nubium differentia, & gravitate ascendunt, atque descendunt: & viis contrariis sibi occurrentes permiscuntur, atque permixtae mirabiles lucis, colorisque differentias reddunt. Deo quippe omnium artificum sapientissimo nihil difficile, nostris licet oculis penitus invisum, atque mirabile.

Sed si cum his conjungas temporum varietates, & gratam vicem veris, & Favonii, soluta jam hyeme, & Sole ad signa Australia commigrante, solisque vicinitate tellure, rebusque cunctis humanis tepentibus, illustrior tanti Conditoris sapientia, providentiaque cernitur. Quid si etiam ventorum diversitatem, contrarietatem, vires consideres; nam cum quidam ventus nubes adducat, auster aliquando dispellit, & rejicit, solvitque hyemis, & Aquilonis inclementiam, quae igitur terra immodico frigore perusta erat, meridiano vento confovetur. Sic quidam venti tellurem exagitant & infestant, quidam recreant, atque mulcent. Illud tandem ingentis admirabilitatis, quod contrariis ventis, contrariisque temporibus, tempestates cogantur, & pluviae ingravescant, nam licet imbres hyemales frequentiores sint, at aestivali, & Australes saeviores, atque nocentiores, & tam pertinaces, quam vasti, & violenti, nam vehementior est aeris immutatio uniusque patefacti, & solventis se ipso tempore adjuvante. Et quidem ab Austro sicut maximae nubes, ita etiam maximi venti ingravescere solent, cum alterius hemisphaerii terra ab Austro quiescit, vehementius adversus nostram spirante, simulque perurente, cum propter aestum praecalidae regionis, vix possunt graviores vestes sustineri.

Tu igitur qui res istas meteoras, & sublunares ignoras, comprehensasne habes Divinas atque caelestes? nam sic jactas sublimiorum rerum cognitionem, quasi Caelorum creationi, longe supra res corruptibiles constantiae, stabilitatis, atque diuturnitatis natura excellentium adstitisses; aut amplissimam istius aetheris regionem tua potentia, cuiusque manibus expandisses, atque explicuisses. Quae quamvis mollis, fluxa, & labilis sit, per Creatoris tamen potentiam constans, perpetuaque consistit, ac si fuisset durissimo, ex aëre conflata. Et quidem aeris istius quamvis mollissimi, atque tenuissimi, impetus vehementissimus, instar rei solidissimae est.

Nimirum tu, ô Job, qui cum Deo disputare audes, & de te magnificentissime sentis, at vero de divinis operibus, & de divinae Providentiae arcanis valde abjecte, poteris docere nos ingenue profitentes nostram inscitiam, nam si huiusmodi res naturales vix possumus cogitatione informare, neque propterea licet huius ignorantiae litem intendere Auctori naturae, quanto magis ignorata nobis erunt divinae Providentiae consilia, minusque licebit de illis ulla ratione cum Deo expostulare? Quippe si cognoscendo, disputando impares sumus, erimus etiam profecto expostulando, & contendendo. Praesertim cum nostra ipsa causa, nostrisque in rebus saepe ignoremus, quid facto opus sit. Quod si tu nos doceas, facies gravissimum: nam adimeas laborem inquirendi, & cogitandi.

Verum enim vero, quamvis de divinis rebus eloqui, & sentire sublimius praesumeremus, at non ideo coram Deo, qui totius est sapientiae fons, disputaret homo, nisi plane temerarius, & suae salutis inimicus. Quantulum enim est id, quod ego, vel alius quispiam mortalium de divinis operibus assequi potest, ut coram illorum ipsorum Auctore gloriose exponere non dubitet? Quis praeterea illum ex syngrapha convenire? Quis conqueri? Quis quamvis iustas habeat queriménias, in librum referre, & apud illius tribunal deferre? nemo sane. Vanissima est igitur haec tua loquendi, & ad Dei tribunal provocandi libido. Ego vero si iudex essem cum, auctoritas adminiculairetur, scriba quoque dictandi assisteret incontinentis linguae hominem mea sententia, imperioque ad tacendum adigerem. Sed quid ego? certe qui petulantius praesumeret coram Deo dicere, quamvis copiose, & ornate, atque exquisitis rationibus divinam justitiam flectere tentet, meritis dabit temeritatis poenas, perdeturque à Dei justitia scelerum vindice, atque etiam ingenti divinae majestatis timore percussus, quamvis permitteretur dicere primum, balbutiet, etiam obruetur & opprimetur.

h Ventorum varietates, & vires, atque aestivalium tempestatum vires, itemque peculiaris quadam de vento Australis, num. 23.

16.
Nunquid nosti semitas nubium, magnas, & perfectas scientias.

17.
Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro.

18.
Tu forsitan cum eo fabricatus es coelos, qui solidissimi, quasi aëre fusi, sunt.

19.
Ostende nobis, quid dicamus illi, nos enim involvimur tenebris.

20.
Quis narrabit ei, quae loquor? etiam si loquutus fuerit homo.

Sicut autem Deo iubente, nunc eripitur nobis lumen, offusa nube, nunc ea disiecta, & fugata aurea lux redit mortalibus neque caliginosæ nubis, neque præluce serenitatis rationem perfectam teneamus. similiter sane Divinorum judiciorum, & Providentiæ rerum humanarum ratio nobis perobscura, & ignorata est, nisi Deus superno lumine revelet. Qui nunc se nobis obscurum, & inaspectabilem præbet, præbebit aliquando conspicium, atque conspectu jucundissimum, cum illum revelata facie contemplabimur.

Atque sicut auream lucem, & splendidissimam Cœli faciem Aquilo nobis restituit, disiectis nubibus, ita sane nunc nobis est timendus, & formidandus Deus, cujus postea gloria, & lumine felicissime perfruemur. Itaque Deo tempestatum, atque serenitatis Auctori deferenda laus suprema plena exultationis, simulq; terroris, atque reverentiæ, sic enim illius majestas, & potentia exigit, qui nobis temp: statis terrores, atque serenitatis lætitiā, & jucunditatem affert.

Sed cum interim neque illius conspectu digni simus, neque dignetur nos suo domicilio, & Throno, satius profecto fuisset, ut fortissimum atque æquissimum judicem revereretur, neque ad illius conspectum, & tribunal provocares: quamvis enim nobis non pateat illius judicium, nihil tamen de illo iniquum aut pravum cogitandum est, in quo pares sunt justitia, & fortitudo, ut nihil contra jus agere per potentiam velit, neque possit. Illius igitur æquitati, atque justitiæ, nemo parem dicendo laudationem asferre poterit: nemo illius opera exæquare enarrando.

Tantam igitur Dei fortitudinem atque æquitatem supplices colent mortales omnes, ne experiri suo malo illius potentiam, & vindictam cogantur, neque curiosius perscrutari tentabunt illius arcana consilia, qui inter homines Sapientiæ laude percellunt. Et vero cum Deus in tanta sit magnitudine, tanta sapientia, tanta potestate, ab homine imperito, & vili eum fas est pertimeri, tanto etiam magis à sapiente metui, quanto scientia ampliori fuerit exornatus, nam qui alta sapiunt, supplicis atque flagellis compri-
mere solet potentissima Numinis majestas.

21.

At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.

22.

Ab Aquilone aurum venit, & ad Deum formidolosa laudatio.

23.

Dignum eum invenire non possumus: magnus fortitudine, & judicio, & justitia, & enarrari non potest.

24.

Ideo timebunt eum viri, & non audebunt contemplari omnes, qui sibi videntur esse sapientes.

JOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS JESU COMMEN-

TARIORUM IN JOB,

LIBR. DVO DECIMVS.

Qui est de duodecimo Certamine, id est, Colloquio DEI cum JOBO de turbine loquentis.

Uoniam novum hoc, & insolens certamen Dei cum Jobo, novumque, & usque ad illam diem inauditum colloquium fuit, non prius ad illud propius accedemus, quam nonnullas dubitationes permiserimus, quæ viam parent faciliori intelligentiæ, ac ferme illæ erunt de occasione, & de tempore hujus colloquii de Divinæ apparitionis, vocisque ratione, & terrifica majestate Dei loquentis.

Q U Æ S T I U N C U L A 1.

An Dei vox sequuta statim fuerit finem orationis Eliu.

1. An Eliu expectaret à Jobo suæ orationis responsionem, duplex sententia.
2. Quæstionis explicatio Deus repentinò turbine humanam orationem compescens. Job etiam per se à respondendo abhorrens.
3. Silentium, vice opportuni silentii. Adolescentium, atque senum silentium.

LXX
Eliu in
expecta-
ti Jobi

Septuaginta quidem, commode illud præmittunt, Et postquam quiescit Eliu loqui, dixit Dominus ad Job, ut significant, non prius auditam Dei vocem, quam perorasset Eliu. An vero spatium etiam interfuerit, quo Eliu expectavit

Pineda Tom. II.

Jobi responsam, in ambiguo est, nam sic existimant Græci in Protheoria c. 28. Quia Eliu de Deo sum, recte differentis orationem comprobavit: (ob eam Nicetas, enim ipsam rem tacuit, & non respondit) idcirco cum eo Dominus tacente, nec consilium suum indicante sermonem orditur. Itaque non prius loquutus est Deus quam Jobi taciturnitas expectata, & spectata, fuisset. Idem ipsum paulò post docuit Julianus, Fortasse quia ad ea, quæ Eliu disputarat, Jobus Julianus, obmutuit, nec erat Eliu silentii causa nota, (neque enim is sciebat, usum quasi contemnens, an quia quid responderet, non habere siluisset) sese nunc Deus ostendit suæque Jobum familiari colloquutione dignatur, dubitationemque illorum tollit, nequaquam Jobum, per contemptum, sed ideo, quod sermo ipsi minime displicuisset, tacuisse. Rem ipsam illi sensisse videntur, qui ex ordine, & D. Thom. lege disputationum, censent rite & recte ab solutis argumentationibus adversariorum, Deum Nicolaus, accessisse minime perturbato ordine, ad totius Dionys. controversiæ definitionem.

Mihi vero duo, aut tria videntur asserenda. Primum, nullum spatium intervenisse inter finem orationis Eliu, & Dei vocem, sive potius tempestas repente excitata Eliu loquentem compescuit, tres amicos abiecit, Jobum perterrefecit, omnibusque ita loquendi facultatem ademit, ut mutos effecerit. Sic decebat Dei majestatem suo interventu objurgantem, & corrigentem sermones hominis loquentis imperitos, & sibi audientem facientis.

Aaa 2

Secun

Quæstio- nis ido- nea res- ponsio- nis. Deus re- pentino turbine compe- scens ho- minis fermo. Job mi- nime ad respon- dendum pronus.

Secundum, Etiam data loquendi facultate, & spatio, nihil responsurum Jobum, quippe jam defatigatum diuturna disputatione atque auditione, eorum argumentorum repetitione, suæ mentis explicatione, suæ innocentiae contestatione. Præsertim cum Eliu visus fuerit, expectasse Jobi responsum in fine, cap. 33. & 34. & iterum in fine, c. 35. neque tamen acceperit.

Tertium, Non videtur Job contempsisse orationem Eliu, quod vitio tribui possit, sed tamen ea ratione præterisse, qua & injuriæ, & petulantiae verborum nostrorum adversariorum præteriri, & contemni à viris gravissimis, & sapientissimis debent. Quanquam enim respondere sapientissime, & opportune posset, at satius ducebat, *Silere à bonis*, ut ille alter Rex faciebat, id est, etiam cum bonæ, & opportuniæ responsiones

Ps. 38. 3. suppeterent , regrendæ in suos advertarios ,
supprimere tamen. Interdum enim illud est
optimura responsum silentium. *Silentium* (inquit
3. Plutarch) *Euripides sapientibus dixit, esse respon-*
sum, videamus autem magis eo adversus iniquos opus
opportu- habere. Nam verbis quidem possumus placare urbanos
nus re- homines. Et quamvis in Proverbio sit, silentium
sponsum, esse adolescentium ornatum, præsertim coram sene
Plutarc. dicentium, & coram adolescente loquutulejo,
de vitiof. senis gloria silentium erit, & invenilia verba
 pudore. iniquo prætergredi: diximus hac de re aliquando
Vide c. 3. plura. Quarto tandem in recto ordine, loco &
v. 1. tempore sequuta est Dei vox, videl. post exhau-
Prov. 9. stas jam sapientum illorum rationes, quib. exer-
11. *citatus fuerat Jobi animus, & ad sublimiora*
Method. præparatus. Eleganter Methodius: illud animad-
verte, laud à primo Deum loqui hominibus, verum ubi
rebus præcelsus fuerit animus, atque exercitatione corro-
boratus, atque in locum editum, quantum humana fers
condito perveneris.

QUÆSTIUNCULA II.

An verus turbo, de quo loquutus est
Dominus.

1. Prior sententia non nisi Metaphorice turbinem interpretantium.
2. Verum fuisse turbinem certa sententia. Scriptura verba simpliciter accipienda, ubi nihil absurdum.
3. Primæ ratio ex Dei loquentis maiestate. Illustratus Moyses.
4. Secundæ ratio ex Iobi rebus turbulentis. Deus representans statum suorum iustorum. Quo tempore visus Moysi in rubo. Illustratus David.
5. Turbo verus excitans attentionem.

2^a
Prima
sententia
accipien-
tium tur-
binem
metapho-
ric.
Cajetan.
Isidor.
Varab.

QUærit præsens dubitatio de turbine, & tempestate, an re ipsa constiterit, an tantum imaginatione & significatione? Cajetanum rem hanc universam censet fuisse imaginariam, insonnis, vel, in ecstasy apparente Jobi Deo in forma indignati, increpando eum. Neque improbabile censet Isidorus eorum interpretationem, qui turbinem intelligunt gravem somnum, qualis fuit in Adam. Proximus est Varablus, qui pro turbine legit caliginem; explicat vero, de ipsa caligine, in qua videtur nobis delitescere, nam dicunt Hebræi Deum habitare in caligine, id est, non posse cognosci, qualis est, nam & materia ipsa, qua includimur, impedit, quo minus cognoscamus Deum perfecte. Vides Hebræos, qui literam sequuntur, ubi spiritum querere deberent; nunc contrario, spiritum querere deserta littera? Dionysius, Facilem & expeditam censet Alberti expositionem, intelligentis per turbinem, Disputationis hujus constitutum sicque respondisse Deum de turbine quasi de causa materiali, non quasi de loco. An id voluerit indicare Philippus, mihi dubium est; ait enim, ipsum, quod de turbine dicitur, ad terrorem pertinere increpationis. Titelmanus nihil aliud existimat, turbinem quam terrificum divinæ vocis sonitum; instar tempestuosi tonitru. D. quoque Thom. docet metaphorice posse rem hanc intelligi, ut dicatur Iobo Dominus de turbine respondisse, propterurbationem, quam adhuc patiebatur, tum etiam propter turbinis obscuritatem, quia Divinam inspirationem non possumus in hac vita clare percipere, sed cum quadam obumbratione sensibilem similitudinem. Conjunxit ergo D. Thom. illas Hebræorum, atque Latinorum exponendi rationes.

Ego vero censeo omnino falsam hanc exponendi rationem, atque non dubitare graviorem illi notam inurere, nisi Divi Thomæ visa fuisset non improbabilis; nam explicite, & confidenter nemo illa præter Cajetanum docuit. Ergo statuo verbum *turbinem*; veramque tempestatem excitatam à Deo loquente cum Jobo. Sic statuunt Gregorius, Philippus cum Latinis cæteris. Græci etiam inferius adducendi, Methodius, & Eusebius, rem tetigit Petrus Thyraeus lib. 2. de apparitione visibili, cap. 2. & 3. cap. 8. ratio est in promptu, quoniam ipsa plana, & simplicia Scripturæ verba rem narrant, quæ sine ulla translationis figura, nihil continent absurdi; imo vero multum opportunitatis, & convenientiæ cum persona loquente; & cum ea, ad quam sermo fit, tum etiam & cum illis, quæ intersunt disputationi.

Et primo quidem sic decet Deum cum homi-
ne loquentem, ut sui timorem, & Divinorum
reverentiam injiciat hominibus, qua de caula
excitavit ille tempestatem totam, & caliginosam
nubem, fulgura, fumum, tonitrua, descensurus in
Montem Sina, & legem traditurus Moyfi: Res
fane minutatim narrata Exod. 19. Deut. 4.
*Accessistis ad radices montis, qui ardebat usque ad
Cælum, erantque in eo tenebra, & nubes, & caligo loqu-
tusque est Dominus ad vos de medio ignis: vocem ver-
borum ejus audistis, & formam penitus non vidistis*
Neque video rem hanc simplicius hoc descri-
ptam esse, quam in nostra sententia. Tum etiam
quoniam in originali dicitur *Jehova loquutus de
Turbine, quasi ostenderet se rerum omnium prin-
cipium.* Sic Eusebius lib. 1. de Dei Evang. cap. 4.
*Qui de turbine, & nubibus Jobo se ostenderat, Deum
universi se esse indicabat.*

Sic quoque exigere videbatur persona cum qua loquitur Deus, nimirum Jobus jacens in miserrima conditione. & statu rerum turbulento, docuit hoc Augustinus, subtiliter. *Quod non dictum est (inquit) simpliciter per nubem, sed per turbinem nubis, hoc significare arbitror, quod non per sanam carnem interrogatus, hoc est, tentatus est Job, sed per tribulationem, perturbationemque carnis.* Rem hanc Gregorius, Augustinus, sapienter hoc loco: *Si sano (inquit) atque incolumi loqueretur, ex tranquillitate Dominica loquutio facta diceretur, sed quia flagellato loquitur, de turbata loquutus fuisse describitur.* Rem eandem paulo promovit Methodius: *Quoniam turbo tempestatis est auditor, nec Jobi fides in tempestate malorum ullum naufragium fecit, sed multo magis eluxit, idcirco qui ei oracula edit, ad superioris aerumnae procellam significandam procellam item, dum loquitur sumis. Atque ut Jobi res à tempestate ad serenam tranquillitatem ostenderet demigrasse, non solum per procellam, sed per nubes etiam loquitur.* Addit nonnihil Philippus in rem eandem: *Quod de turbine dicitur, ad terrorem pertinet objurcationis, nam est sermone terribili, & increpativo arguendus Job. Personæ igitur, ad quam loquitur Deus, Turbinem & procellam non improbat: immo vero postulat. Postulavit nimirum Job Dei tribunal, advehit illud Deus, constituitque in superna regione; & si non suum conspectum, ad sedem majestatis suæ oculis illius repræsentat.*

Quod si utramque personam, nempe Deum loquentem, & Jobum consideremus, postulare quidem videbatur turbulentus status Jobi, ut Deus in turbine esset, & sui iusti speciem quandam repræsentaret, vehementi malorum turbine jactat; ut dicere posset, *Cum ipso sum in tribulatione.* Sic lane cum suis populus lævissimo tribulationis igne torqueretur in Ægypto, & acutissimis malis pungeretur in *tubo ardente*, & in acutissimis spinis se medium constituit, ut sui populi ardentis, & dilacerati figuram gestaret. Id quod ipsum hujus ejusdem apparitionis tempus, repræsentabat. Videtur enim fuisse in ipso fervore, & æstus meridiane lucis, cū pecudes per fugium aliquod, & umbram quærunt, quod indicat Scriptura: *Cum minasset gregem ad inscripta deserti*, Nimirum solent pastores

Æstibus in mediis umbratam exquirere vallem.

Atque ea præsertim loca meridie subire solent, quibus non solum pecudes umbras, & frigora captant; sed opportunum etiam pabulum, quale dum, & rubi præbere solent. Quid, quod non solum meridie, sed in ipso æstu meridianæ æstatis, ut ardentissimum ignem populi confl-

Virgil.
Grec.

grantis, & perflugium aliquod quærentis ardentissimo, & æstuosissimo tempore significaret, contigisse res hæc videtur? qualem descripsit Poeta ex his ipsis notis temporis æstuosissimi, interioris deserti, aut convallis, dumorum, & ruborum:

Horat. li. 3. Carm. Od. 29.
Iam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem: jam Procyon fuerit,
Et Stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.
Iam Pastor umbras cum grege languidis,
Rivumque fessus querit, & horridi
Dumeta Sylvam.

Quid igitur æstum, & ignem ærumnarum populi opportunius repræsentaret, quam Deus ipse in meridie, in media æstate, in medio igne, in medio rubro ardente Moyli visus? At non minus ille idem in turbine, & tempestate, cum populus jactatur tempestate, & turbine, sustinere videtur diluvium æternorum suorum iustorum. Scriptum est enim: *In tribulatione invocasti, & exaudivi te in abscondito tempestatis.* videlicet Deus ipse absconditus in tempestate, quæ super iustum suum grandinabat, præsto erat iusto divinam opem imploranti, quasi ejusdem calamitatis volens videri particeps ut dici possit: *Dominus diluvium inhabitare facit.* idem ipse *Diluvium inhabitans*, ut Hieronymus legit. Cum enim ille facit nos cum diluvio luctari, & cum tribulationum undis pugnare, Deus in ipso diluvio est, & in ipsa tribulatione nobiscum laborantibus. Sic igitur turbo iste, quo percussus fuit Job, ad Deum quoque quadam ratione pertinuit: ipse enim turbine absconditus, & nube involutus loquebatur. Vide, quæ in præfatione prioris tomi diximus, cap. 7.

Psalm. 80.
Psalm. 88.
Hieron.
 5. Tercio tandem, sic exigebat adstantium ratio, ut perterrefacti procella, & turbine repente excitato, excitarentur ipsi quoque ad audiendum, non enim hæc tantum propter Jobum loquitur Deus, sed propter amicos potissimum, quibus & de Dei sententia, & de Jobi innocentia, & de totius controversiæ veritate constare nunc deberet.

QVÆSTIVNCULA III.

Cujusmodi fuit turbo, de quo loquutus est Dominus?

1. Quid Turbo, ex aliorum sententia.
2. Nunc Turbo tempestas integra.
3. An nubes de qua Deus loquutus, quieverit supra Jobi caput. Quid de Nube, de qua Deus loquutus Moyli.
4. Nubes prope lobum. Turbo prope terram.

Sen. 1. 5. nat. 99. c. 33. Plinius.
 1. Illa dubitatio consequens est, Quid nomine turbine intelligi oporteat? Ponendum est quidem Turbinis nomen apud Philosophos significare ventum percussum, propterea quæ sapius in se volutatum, definit ergo pressius Seneca: Turbo est ventus circumactus, & eundem ambiens locum, & se in ipsa vertigine concilians. Plinius vero lib. 2. cap. 48. inter repentinos flatus numerat turbinem, & vult erumpere maiore ex specu depressa nubis, nec sine fragore. Cujus varietatem assignant, cum de Ecnephia, Typhone, & Præstere agunt. Hoc enim nostrum est indicare: Philosophorum explicare, & persequi, atque ex his ad rem nostram mutuare necessaria. Noster Thyraus lib. 2. de Apparitione visibili, cap. 8. censet, Turbinem fuisse ventum validissimum, & vorticatum, obviaque deturbantem, & prosternentem, addit deinde, Sub aspectum venisse turbinem, densiori videlicet nubecula motu agitata, & in gyrum rapta. Vere, ut suspicor, omnia Thyraus, sed, quæ fortassis non nihil majoris luminis desiderant.

P. Thyraus.
 2. Turbo tempestas integra. *W*
 Existimo sane Turbinis nomine tempestatem significari, quæ nubibus, tonitribus, caligine, fulgoribus constat, nimirum vox originalis comprehendit hæc omnia; est enim *caghar*, tempestuosum esse, aut tempestate commoveri, quare, nomen inde deductum significat Tempestatem. Jonæ 1. 4. Psalm. 48. 2. Psalm. 82. 16. Nahum 1. 3. Et quidem quamvis eadem vox sæpe vertatur turbo, qui sit venti impetus validissimi, Pineda. Tom. II.

atque procellosi, sed sæpe jungitur cum tempestate, ut quam turbo efficiat. Ergo hoc loco non solum fuisse turbinem, sed tempestatem, omnes fere interpretes intelligunt, præsertim Chrysostomus. Chrysost. & Methodius, cum Septuag. legerint, *Dixit Dominus ad Job per turbinem, & nubes.* August. Per turbinem LXX. nubis. Fuit igitur ater, & nimbolus turbo, ventus August. è specu nubis cum fragore erumpens.

Rursus de hujusmodi nube, illud quæri potest: 3. An sicut Moyli Deus loquutus in nube, fuerit, nube An nubes nimirum quietæ, & consistente supra verticem Dei lo- montis, aut supra Tabernaculum, ita quoque quentis supra caput Jobi hæc nubes constiterit, loquente constiterit Deo? Thyraus existimat non fuisse visam nubem super Jobi quiescentem, quemadmodum illam, ex qua lo- caput, quebatur Moyli; sed in gyrum rotatam, cujus P. Thy. rei suspicionem facere potest, nomen ipsum raus. turbinis, quod vorticem sonat: tum id quod Nice- Nicetas. tas in Protheoria hujus capitis, definire turbinem videtur, Turbo est ventorum conversio, atque contorsio. Certe in tempestate, & turbine nubes ipsa omnino quietæ, & consistentes esse non possunt, quas vis tempestatis exagitat, convolvit, rapit. Sed ab imo in summum agitatum, & rotatam vortice quodam, nihil est quod probet, nihil, quod exigat. nam in turbine flatus qui subeunt cavam nubem, vel qui nube protrunduntur, vorticem efficiunt: at necesse non est ipsam nubem, è qua erumpunt, vorticari; & ab imo ad summum contorqueri. Et turbinis ipsum nomen, quamvis nimium Latine sumas, nihil est aliud, quam ventus validissimus in se circumactus, objecta quæque deturbans, & prosternens: neque aliam vim habet in Hebræo, quam à conturbando, & rapiendo. Esse An nubes autem aliquid discriminis inter hanc nubem, & de qua illam, de qua Deus loquebatur Moyli, nihil nunc Moyli, si- refert. Certe Nicetas scribit. Nubes ideo sumi, ut cum milis fue- rit nubi, Lobo similiter ac cum Moyse, & Aarone colloqueretur.

Tandem, Ubinam nubes illa constitit? Supra de qua caput Jobi, nam cum suum Tribunal concedere Jobo jam Deus videretur Jobo, oportuit nubem de- Deus lo- tam ex superiori regione, ferme ad Jobi caput quutus descendisse, & prope Jobum constitisse. Elegan- est. ter Chrysostomus: Cum Cæli symbolum, ac nota sit 4. nubes; quando Cælum ipsum vult Jobi vertici immanere, Chrysost. ferme solum prope lobum admoveat, quo mentem ejus erigat, nec vocem ferri superne ambigat. Hoc ipsum in monte cum nubes illa constitit, factum mihi videtur, ut cælitus vocem missi intelligerent. Et quidem turbo id Turbo exigit, ut in infima aeris regione fiat: ac prope prope ter- terram quidem, ut Seneca de ventis agens, lib. 7. ram. Nat. quæst. cap. 5. docet: Turbo circa terras concipitur Seneca. ac fertur, ideoque arbuta radicitus velat, & quocumque incumbit, solum nudat, inferior nubibus utique, nunquam altior.

QVÆSTIVNCULA IV.

Cujusmodi fuerit Dei vox, de turbine loquentis?

1. Ratio querendi. Prior sententia negans fuisse veram Dei vocem auditam.
2. Certa sententia, Dei vocem externam fuisse auditam.
3. Deus totius controversiæ Præses adversus Jobum etiam insurgens.

Non continuo fit, veram & Physicam fuisse Dei vocem de turbine, verius licet turbo fuerit, ut enim ait Gregorius hoc lib. 38. cap. 6. Potuit exterius Angelus in turbine aerem excutere, & tamen interius per semetipsum Dominus vim suæ sententia cordi ejus sine verbis insonare, ut credatur, quod dicta Dominica, quæ sequuntur, ipse iam per verba protulit, qui repletus Deo, hæc sine verbis audiuit. Tum præterea, qui negaret verum turbinem, non continuo tenebitur negare veram, & externam Dei vocem: nam Titelmanus cum Metaphorice interpretetur turbinem, at Dei vocem non nisi externam interpretatur. Ergo quidam existimant loquutionem hanc Dei ad Job imaginariam, & intellectualem fuisse, probabile censent Gregor. Div. Thomas; inclinatur Nicolaus asserit Cajetanus, rationem, qua permotus ipse est, videtur indicare: Rationi (inquit) consentaneum est, quod fuerit sermo iste tam prolixus in somnis, vel in eclesiis.

1. Quæstio- nis propo- sitio & dubitandi ratio. Gregorius

Titelm. Prior sententia negantium auditam Dei vocem. Gregor. D Thom. Nicol. Cajetan.

2. Mihi vero non minus certum est veram, & Certam, externam Dei loquutionem fuisse, quam verum sentia ex-
turbam, auctores iidem, qui superioris quæst. ternam Ratio fore eadem; quoniam simplicibus ver-
fuisse Dei bis ita scribitur, neque magis proprie, ubi
vocem. negare rem hæc iplam nefas esset, ut cum audita
est vox de nube, Matth. 3. & de Cælo Joann. 17.
& de mæsto ignis, Deuter. 4. & de rubo ardente,
Exod. 2. Tum etiam, quoniam hæc ipla Dei
voce, & oratione compescitur Eliu; eriguntur,
& eruduntur amici, quare oportuit non solum
Jobo interius loqui, sed externe, ut percipi Divi-
na oratio à circumstantiis posset. Tertio, quo-
niam, cum Deus sit hujus controversiæ Præses,
quæ externa id oratione præstaret. Et quod fieri
in disputationibus solet, ut qui præstet, tiam ipse
contra suum alumnum assertiones sustinentem
argumentetur, ut & ingenium sustentantis, & ve-
ritas emiteat; id in hac controversia fit; ut non
solum ceteri amici sua Jobo argumenta propo-
fuerint, sed etiam ipse Deus Jobi Patronus, &
disputationis Præses, adversus Jobum insurgat
novis interrogationibus. Quæ omnia nisi ex-
terna sint, coalescere non potuerunt in unam dis-
putationem; neque erit idoneus finis tumultuo-
sæ disputationis, finis tantum mente, & imagina-
tione Jobi perceptus. Denique quoniam, quod
dicitur Deus respondisse Job, non tam ad verba,
quam ad universam rem, & amicorum conten-
tionem respondisse, id est juxta subjectam materi-
am, & rerum exigentiam loquutum fuisse, & tam
amicorum adstantium rationem duxisse, censere
debemus: quod nisi extrema loquutione fieret,
ut res exigebat, minime fieret.

QUESTIUNCULA V.

An Deus loquens de turbine, in ipso tur-
bine vocem dederit?

1. Quæstionis ratio, & difficultas, prima explicandi ratio.
2. Secunda exponendi ratio verosimilior. Deus loquens remittente fragore turbinis. Deus apparet Eliæ in sibilo auræ tenuis, quomodo.
3. Deum loqui de turbine, aut in turbine, quo differe-
rant Deus loquutus & auditus, de nube turbi-
nosæ.
4. Frigor turbinis, & sonitus divina vocis, quomodo in-
ter se contemperati. Sonitus buccinæ qualis in pro-
mulgatione legis.
5. Spiritus pertransiens coram Eliphaz qualis.

1. Explica-
tur quæ-
stionis ti-
tulus, &
dubitandi
ratio.

Duplex
explica-
ndi ratio.

P. Thy-
raus.
Dei vox
distincta,
cum tur-
binis fra-
gore con-
fuso.

2. Secunda
ratio diffi-
cultatem
explican-
di.

SI de Nube, aut de Cælo, aut de re alia quapiam.
de quopiamve loco loquutus diceretur
Deus, res omnino dubitatione careret: nunc
quoniam de turbine dixit, qui est ventorum
occurrentium impetus, & fragor, res dubia non
minus, quam si dicas vocem, aut sonitum ex ali-
quo processisse; quod nihil insolens est; aut
unam vocem de alia voce auditam esse; quod
vix informari cogitatione potest, quid rei illud
sit. Ergo Deum loqui de turbine, duplici ratione
potuit fieri, duplici item ratione potest explicari.
Priorem noster Petrus Thyraus argute, & sub-
tiliter indicavit suo l. 2. de Apparitione Dei vo-
cali, c. 8. ut simul cum ipso turbinis sono, & stre-
pitu confuso & indistincto, audiretur Dei vox
distincta, & articulata; sed diversa quidem soni
quantitate; quippe divina vox intensio, multam
superabat alterius soni strepitum; nam hic di-
vinæ voci serviebat. Tum præterea excitabat
auditoris animum ad attentionem; exc. tum
vero divina vox misteriis imbuatur. Rem sic
factam ipsa Scripturæ Phrasis insinuat, nam nisi
simul cum turbine loquutus esset Deus, non de
turbine, sed post turbinem scriberetur loquutus.
Neque deest exemplum divinæ loquutionis
simul cum vehementi strepitu tonitruorum,
Exod. 19. 16. 17. 19. Audiebantur tonitrua, clangorque
buccinæ vehementius perstrepebat, deinde: Sonitus bucci-
næ paulatim crescebat in majus.

Posterior exponendi hanc de turpitudine loquu-
tionem, modus est, ut turbinem ipsum, & procello-
sum ventorum concurrentium strepitum excep-
perit Dei vox, sine ullo intervallo: hæc articula-
te, & distincte non prius audita à Jobo, & ceteris

amicis percepta fuerit, quam quiescente, & si Deus re-
lente, vel saltem multum remittente vento, mittente
tum fragore, & strepitu. Nam quantam fragore
divinæ vocis contentionem putas futuram, turbinis,
quæ vincere deberet vehementissimum turbi-
nis sonitum; quantum excedens ipsam hominis
facultatem audiendi, nisi novo miraculo robo-
raretur, & elevaretur, ad sustinendam tantam
divinæ vocis contentionem? At inquis, illud
etiam intendebat Deus, perterrefacere Jobum,
& illius amicos voce gravi, & contenta. Sane;
sed potius efficeret, & quæ attentos redderet,
non quæ attonitos. Exemplo esse potest lo-
quutio Dei ad Eliam, 3. Reg. 19. Præcessit enim
Dei adventus, & vocem, Spiritus gravis, & fortis,
subversens montes, & conterens petras: quem opor-
tuit vehementer perstrepuisse: deinde commosso,
& terræ motus, qui neque line tumultu, & strepi-
tu fuit; tandem ignis, fulgura videlicet, aut ful-
mina, quæ cum ingentibus tonitribus adventunt
Prænantii omnes illi Dei adventantis, loquuturi
cum Elia, cujus majestas silentium statim faceret
sua præsentia, sua voce. Non ergo in Spiritu, non auræ te-
in commotione, non in igne Dominus, sed in sibilo auræ
tenuis, siue ipsa Dei vox esset, ipse sibilus, quia non quo lo-
vehementius sonabat, quam sibilus auræ tenuis quous
leniter, & dulciter spirans insonaret; ut cum est Domi-
Dei voce, tum musico auræ concentu potius de-
mulceretur, & alliceretur animus Eliæ, quam à qualis
percipiendi Dei voce impediretur. fuerit.

Ergo in hac re sic primum statuo: Deum loqui
de turbine, esse Deum loqui de turbina illa, & Deum
caliginosa nube, quæ imminet Jobi vertici, loqui de
unde erupit turbo. nam perfecta illa loquutio de turbine,
turbine significat locum, unde videbatur for-
mata & articulata vox devenire ad aures Jobi, quo dis-
ferant, & amicorum illius. Neque enim: si per turbi-
nem, strepitum illum procellosi venti intelligas,
commode dicas de turbine audiri vocem, sicut de
Cælo, aut de Rubo, aut de Propitiatorio: sed potius in
turbine: Sicut Deus dicitur fuisse auditus, aut
loquutus non in Spiritu illo, non in commotione, &c.
3. Reg. 19. quali asseritur loquutus, & auditus
in sibilo auræ tenuis. Neque quidem hoc est à
proprietate turbinis alienum; nam, ut diximus,
turbo adnexam habet nubem, è qua erumpit.
Quare de nube turbinis intelligitur loquutus, quasi
de loco, in quo Deus se præsentem exhibebat, &
unde sonabat. Quare Augustinus ait: Vox ista
facta est, quomodo ad Moysen, & quomodo cum se Do-
minus tribus discipulis in monte ostendisset, videlicet
de nube vox ad illos facta est. Augustin.

Secundo, si de turbine loquamur pro fragore &
strepitu, quem ventus circumactus, & in se
contortus efficit, certe is videtur commodus
rerum ordo, ut primum excitatus repentinus
turbinis fragor horrore simul & terrore effe-
cit audientium animos, & ad Dei vocem per-
cipiendam præparavit. Deinde vero ille fragor
ita fuerit attemperatus tum voci Dei statim in-
sonaturæ, tum humanis auribus, ut vehemens
fragor simul cum tonitruo divinæ vocis neque
attonitos redderet auditores, neque attentionem
impediret. Quare fieri potuit, ut paulatim re-
mittente fulgore turbinis, paulatim etiam inten-
deretur divina vox, quantum ad representandam
divinam majestatem satis esset: itaque cum vox
divina in ipso turbine incideret, at contentio
divinæ vocis cresceret, turbine remittente.
Simile quid videtur evenisse in Legis promulga-
tione, nam bis mentio fit sonitus buccinæ. Exod. 19.
16. & 19. & c. 20. 18. qui sonitus buccinæ videtur
quidem fuisse vel ipsa Dei vox legem ferentis,
vel Angeli alicujus illo terrifico sono comitantis
divinam vocem: nam is sonitus videtur de
monte processisse simul cum tonitribus, & ful-
guribus: & paulatim intendebatur: Sonitus
paulatim crescebat in majus, & prolixius tendebatur,
& subjungitur per expositionem, quid sonaret
buccina: Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei,
& c. 20. Cunctus populus audiebat voces, & lampades,
& sonitum buccinæ. Cum ergo indies divina vox
cresceret, intelligentes se impares ferendæ tantæ
sonitus contentioni, Steterunt procul (fugientes)
dicentes, Moysi: Loqueri tu nobis, & audiemus (audire
potuerimus) non loquatur nobis Dominus, ne forte
moriāmur. Ergo si cum primum vox Dei cum
fragore turbinis certans, terrori fuit, at postea
fragoris

4. Quomodo turbi-
nis fragor
& sonitus
Divinæ
vocis in-
terest at-
tempera-
ri.

Sonitus
buccinæ
in Legi
promul-
gatione,
qualis
fuerit.

fragoris remissio, & divinæ vocis contentio aliqua, & claritas terrorem ademit, quantum ad efficiendam attentionem latis fuit. Rursus videtur hoc confirmari ex illa pristina revelatione Eliphaz, quæ sanè videtur etiam in turbine illi contigisse, cap. 4.

5. Cum spiritus illo præseste transiret, (quod est venti commotio, & strepitus circa terram) & inhorrescerent pilæ (nam sic etiam in hoc loco vox originalis turbinis, aliquando vertitur ab Interprete horror, ut superius, cap. 18. 20. & tandem post ingentem pavorem, tremorem, horrorem) vocem quasi aura lenis audivis. Oportuit itaque sonitum spiritus transeuntis, efficientis etiam strepitum, remisisse, ut vox quasi auræ lenis percipi posset. Nunc nolumus Deum de turbine loquentem tantum de contentione vocis remisisse, neque cum tanto turbinis fragore. Hæc dicta sunt verosimiliter.

QUÆSTIUNCULA VI.

An etiam cum Dei voce, aliqua imago objecta fuerit Jobi oculis?

1. Partis affirmativa probatio.
2. Pars negativa statuatur. An visio magis, vel minus perfecta, quo magis sensibilis.
3. In turbine aliquid visui objectum.

1. Pars affirmans statui videtur ex ipso Jobi testimonio, cap. 42. 5. *Auditu auris audiunt te; nunc autem oculus meus videt te.* Quæ non videtur alia revelatio, aut visio, quam hæc ipsa, quæ nunc incipit, neque quidem minus videtur habuisse Job, quam Eliphaz; qui tamen ut cap. 4. narratur, *Videt stantem quendam, cuius non agnoscebat vultum, imaginem coram suis oculis.*

2. Primum censeo, nullam personam visam esse à Jobo, neque ab amicis; indicandam nimirum ab ipsa Scriptura, si quid ejusmodi intervenisset. Habet præterea nonnihil, imo multum timoris, & attentionis, si non videas, quem audias, 3 Reg. 19. *Elias operuit vultum suum pallio, & ecce vox ad eum, &c.* Illud etiam horrorem pertinet, quod non videatur expressa aliqua imago, inter res alias horrore plenas Sapient. 17. 6. *Timore percussit illius, quæ non videbatur faciei, astimabant à terrore esse, quæ videbantur; & sonitus invisus deficientes faciebat illos præ timore.* Quare ad eos, quos nimio terrore affecerat Dei vox, dixit Moyses Deuteron.

4. *Loquutus est Dominus ad vos de medio ignis; vocem verborum ejus audistis; & formam penitus non vidistis.* Neque vero ideò perfectior est revelatio, quo magis sensibilis sit, & imaginibus personata; sed forte imperfectior, quod magis recesserit à puritate intelligibilis avus. Quanquam in hac re nulla certa regula: sed ex circumstantiis, & re subjecta censendum.

3. Secundum: Non solum fuisse videtur objectus sensui turbo ille propter nubem caliginosam, unde erupit: sed fortè etiam aliquid vaporis accensi, & densioris materiæ retortum, & rotatum visui objectum, quo perstringerentur oculi adstantium, sic enim Præsterem voluit Philosophi esse turbinis accensi genus. Facit hoc quoque insolens spectaculum ad horrorem.

Tertium: nihil certo constat de illis verbis cap. 42. Si quid peculiare habent, ibi explicandum. Jam ad capitis sententias singulas.

CAPUT XXXVIII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Deus totius disputationis Præses, punctum difficultatis possima de rerum humanarum Providentiæ exponit Job, & illius amicis, ex rebus naturæ mirabilibus, quæ cum propter hominem creantur, & curantur à Deo, demonstrans hominem resque humanas potissimum curari.

I. Respondens autem Dominus Job de turbine, dixit.

1. Respondendi verbum propriè sumptum, Deus pro amicis respondens.
2. Jehova Deus ostendens se Auctorem, & provisorem universitatis.
3. Interrogatio incitans orationem. Interrogatio per contemptum, Illustratus Samuel, & Sapiens.

Respondens. Præterea quæ superius, non semel observavimus, in hoc respondendi, verbo, afferri non solum quod interrogatio aliqua postulat, sed etiam quidquid res ipsa, de qua sermo est, aut qui præsentis sunt, exigunt, certè nunc etiam potest cum alia respondendi proprietate accipi, primo ut dicatur Deus ad Jobi rationes, & superiores querimonia, & expositationes, quibus amici non satisfecissent, ipse respondendi vicem suscepisse, Quare dum ipse respondet, tum notat amicos ignorantiam, tum Jobum videtur comprimere, ne multum suæ sapientiæ, suæque causæ tribuat.

Dominus. Subest nomen Jehova, cujus nominis ratio, quod ab essendo, & subsistendo dicitur, congruit cum materia hujus capitis. Nam cum hic describatur perfecta, & absoluta creaturarum omnium natura, elementorum perpetua, & stabilis lex, inanimatorum incredibilis varietas, inanimantium propensiones, & proprietates mirabiles, opportunè profertur Dei nomen, quod significat Deum esse primum fontem totius entitatis. Indicavit hoc eleganter Eusebius nuper adductus lib. 1. Dem. Evang. c. 4. *Qui de turbine, & nubibus Jobo se ostenderat, Deum universi se esse indicabat.*

II. Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?

ACRE, & vehemens Divinæ orationis exordium, quod ab interrogatione, & reprehensione sumitur: nam cum ipsa per se interrogatio figurata incitet orationem, at multum illam intendit interrogatio: hæcque videtur contemptus, & invidiæ cujusdam. Equidem cum multos interrogationis modos assignet Quintilianus, at videtur prætermisisse illum, qui ad contemptum pertinet, tum etiam ad terrorem quendam. Nam illud, *Quis est iste*, imperitiæ ad ducit in contemptum. Tum etiam loquenti terrorem, & silentium injicit. Contemptus quoque illud est; Ecclesi. 13. 18. *Pauper loquutus est, & dicunt, Quis est hic? & illud 2 Reg. 16. 4. Quare maledixit canis hic mortuus Domino meo Regi? Eundem quoque affectum indicat pronomen, iste, & vocabulum imperitiæ.*

At, *Quis est iste*, Jobusne, an Elius?

4. Prior sententia asserens his verbis nominari Elium, de illius probationes.
5. Quid in Hebræo involvere. Quid imperitiæ Sophistarum vitium, & garrulitas.
6. Imperitiæ adolescentiæ multarum rerum inexperitiæ. Illustratus Moyses.
7. Secunda sententia referens hanc sententiam ad Job.

8. Quod genus imperitiae tribui possit Jobi verbis.
Varia Auctorum expositio, & responsio.

9. Quaestio solutio, & secunda sententiae confirmatio.

Prima sententia patroni, & probationes. **D**uplex sententia. Prima Latinorum post Gregorium ducem, sequitur Philippus, Beda, D. Thomas, Nicolaus, & posteriores, Dionysius, Hugo, Titelmanus Gentianus Her-
Gregorius vetus in commentariis Clementis, 1. Stromat. His verbis notari Eliu. Cujus sententiae nonnullae sunt suspensiones.

Philippus D. Thom. Primum, quod non minus peccavit Eliu, quam alii amici, at illi imperitiae & temeritatis loquendi reprehensi sunt, c. 42. Ergo, ne impune abeat

4. **Prima ratio.** Eliu, nunc quoque imperitiae, & temeritatis reprehenditur. **Secunda ratio.** Secunda, quod cum Dei causam videatur Eliu agere contra Jobum, ne sine responsione omnino sibi blandiretur de sapientia, & de victoria, oportuit ex eodem illo Divinorum operum genere quaedam alia proferri ab ipso Deo, quae si quid vere dictum est ab Eliu, confirmet, superbiam vero, quia dictum est, compriment.

Tertia ratio. Tertia. Ex forma ipsa interrogationis, qua nullum exprimitur proprium nomen. Nam sicut Deus novit Jobum, sicut & justos alios ex nomine, ut c. 1. observabamus, ita videtur ignorare nunc Deus nomen Eliu.

Relativum Quare communi pronomine illum demonstrat. **Quis sup-** **Quis est iste,** quod solet ad contemptum pertinere. Et, ut ait Greg. ad exprobrationem, subjicit autem. **Non dicimus, Quis est iste?** nisi de eo utique quem nescimus. Scire autem Dei approbare est, nescire, reprobare. At Deus Jobi sermones bis, ac ter probavit suo testimonio non solum initio libri, sed in extremo totius rei actu.

Gregorius Quarto, Quoniam haec reprehensio videtur omnino esse orationis. quae proxime praecessit, nam cum intercesserit valde proluxa oratio Eliu, valde nunc incommode videretur sermo esse de Jobi sermonibus imperitiis, qui omnino silet, tacitusque perfluit, altero adversus illum perorante.

2. Quinto denique, quoniam Eliu, qui tam multa dixit, videtur sano involvere sententias, id est, miscere, & confundere, sive, ut in Hebraeo est, **Obscurare consilium,** id est, multis verbis, ut Philipp.

Eliu ex dixit, Cum suis suis, atque permixtis disputationibus, multis, potius tenebras, quam claritatem ullam rei propositae afferentibus, & ipsum Dei consilium, quod in operibus hominum sua digna mercede

Eliu mul- ta dicendo multum tamen confule, & perturbate proponit. Sive confundit dicat, consilium ipsum sui animi, & suam sententiam obscure proponens, & vix multis verbis

ram pro- positam. mentem suam satis exponens. Propterea igitur dici possunt sermones imperitiis, sive, ut in originali est absque scientia Gregorius ait, Sententias Eliu appellari imperitias, quod licet bona sunt, sed

Gregorius imperitiis, & arrogantibus sermonibus erant involuta, imperitia quippe vitium est, rectum non recte sapere, id est, scire esse donum ad appetitum humanae laudis inclinare. Vide Gregorium, D. Thomas, atque alii

Arrogantia imperitia. Latini imperitiam referunt ad falsitatem, haec enim est rationis, & intelligentiae defectus. Denique posset hoc referri ad vanam quandam dicendi, & pronuntiandi ambitionem, ut c. 34. v. 1. observabamus ex Gregorio: quod etiam in quibusdam Sophistis notat Clemens, 1. Strom. quos

D. Thom. describit, Seipsos erigentes, contentiosas comparantes quaestiones, Distinctiuncularum venatores, pusillarum quarundam artium amulatores; Litigatores, & iurgiorum consarcinatores, in omnium delictu, & certa dictionum compositione, & connexionione tota vita laborantes.

Clemens. Quo loco observat Gentianus uti Clementem, voce Graeca Imantelismos, quae ex Julio Polluce, & Eustathio, est duplicis lori laborinosis similis obliqua circumactio. Quare metaphorice significabit linguae volubilitatem, verba verbis instar lori involventis, proptereaque dici; Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitiis? vel in eo constituetur haec sermonibus imperitiis, ut Cajetanus

Imperitia ambitio. indicavit, quod cum Deus illum non miserit ad suae causae defensionem, tamen ipse praedicaverit in iussus, & Divinum consilium de reservando praemio, aut supplicio hominum in alteram vitam, ipse Eliu sua oratione obscurasse visus fuerit: proptereaque oportuisse, ut Deus suam ageret causam, commodiori via atque ratione.

Sophistarum vitia. **Cajetanus** **Hervetus** **Imantelismos, de linguae volubilitate.**

Sed cum in oratione Eliu, quamvis praelonga, mirabile omnino artificium oratoris, & reconditam rerum humanarum atque Divinarum scientiam invenerimus, sine multiloquio, sine stultiloquio, ut volebat Philippus cum Graeci modestiam potius in Eliu, quam ullam arrogantis hominis speciem agnoscant, cumque illum ab omni falsitatis, & mendacii opinione asseruerimus, possumus hanc sermonum imperitiam, vel absque peritia, & scientia, tum propter Latinam vocem peritia, quae frequenter dicitur de usu, & experimento, tum propter vocis originalis proprietatem, referre ad ipsam adolescentiam Eliu, multarum rerum inexpertam, & tantum Theoricam, iac nudae cognitionis, non etiam praxis, & sensus scientem, proptereaque disputantem acrius, & vehementius absque sensu illo, & lenitate commiserationis, quae cum aetate, & experientia conjuncta esse solet, qui, cum esset ex Jobi popularibus, & forte ex illius consanguinitate, & cognatione, at nimium se alienum praerberet homini calamitosissimo. Nam haec omnia capere potest vox originalis, sciendi, aut cognoscendi, nimirum scientiam sensitivam, aut experimentalem, tum etiam id quod ex assidua familiaritate, & experientia consequi solet, bene affectum animum & mitem erga aliquem, & proclivem ad ferendam opem, Unde id Gen. 18. 19. Futurus est in gentem magnam: scio enim (id est hoc favere illum prosequor) quod (quia) praecipuus sis filiis suis, &c. Quare illud Exod. 2. 25. Respexit Dominus filios Israel, & cognovit eos, illud ipsum significat, quod alii cum Chaldaeo legunt, Et liberavit eos, Et Complutenses; Et miseratus est eorum: nam recte censet, Scire Dei esse misereri, vel liberare. Et quod Septuag. Vaticanis, Innotuit illis. Et Sept. Complut. Cognitus est illis, id est, re ipsa, & auxilio praestito experti sunt illius clementiam: familiariter ab illo accepti, benigne tractari sunt, Traxerunt Deos, como conecido. Tum etiam egit cum illis tanquam cum cognatis, & consanguineis, consanguineus, & cognatus ipse aliquando futurus: quia enim consanguinei esse inter se solent familiares, & noti, ideo notus pro sanguineo, & propinquo sumitur, Ruth. 2. 1. & 2. 2. Ergo haec erit Dei sententia increpantis Eliu: Quis hic, qui cum rerum tantum cognitione, non etiam sensu, & experimento instructus sit, tantum sibi tribuit ut & sensibus detrahare audeat & hominem gravissime laborantem absque commiseratione, absque pietate majoribus, & consanguineis, notis & familiaribus debita, sola oratione, sola sublimiorum rerum apta, & concinna pronuntiatione, non tam delinire, & consolari, quam exulcerare, obruere, perterrefacere conetur; Atque haec de hac prima sententia, & interpretandi ratione.

Secunda interpretandi ratio eorum, qui hanc Dei sententiam, & reprehensionem de Jobo intelligunt: quam proculdubio Sept. sua lectione non obscure indicant, ut statim exponemus. Clare vero exprimit Chrys. in Cajet. Et proculdubio quanquam non verbis, sensu tamen idem docet Julianus: sequuntur ex Latinis August. & ex Hebraizantibus, R. Moyl. lib. 3. Doctoris dubiorum, cap. 24. Cajetanus, Eugubinus, Isidorus. Hujus quoque interpretationis atque sententiae probationes non sunt omnino invalidae. Prima quoniam vim infert contextui sententiarum, qui sententias eodem tenore prolatas videlicet secundam, & tertiam ad diversas personas refert. Praesertim cum initio dictum sit, Deum loquentem ad Job sic dixisse; Quis est iste, &c. Secunda lectione Sept. Quis est hic qui celas me consilium, continens autem sermones in corde, & me putas celare? quod quidem non ad Eliu, sed ad Jobum pertinere videtur ipsis Graecis expositoribus. Chrys. & Juliano, nam licet taceret Job; ut videbatur, ut ait Chrys. multa in ejus animo versari, quae palam efferre minime audebat. Docet itaq; Deus; Si illa quae dicere est ausus, usque eo gravia, acerbiora erant, cuiusmodi ea fuerint, quae animo latebant inclusa? Nec enim quia ea, quae animo conceperat, minime extulit, idcirco vera non sunt nempe simul & parva, & conceptus est sermo. Julianus vero sic videtur haec Dei verba accipere, ut respondeat tacitae quaerimoniae Eliu, quod Job ex contemptu tacuisset, excusatur ergo Job a Deo ab imperitia arrogantiae: Quis hic celans consilium; & responsionem imperite, & arroganter suppressens? nemo sane, non enim eo Jobus animo est, ut quenquam indigne contemnat.

Peritia, aut imperitia de experimento.

Bedignior defensio sermone Eliu.

Scientia de experimento.

Aliae calamitatis misericordiam conciliat experientia, & charitas.

Complut. in Lexico, LXX.

Notus pro cognato.

Paraphras. & elucidatio sententiae.

4. Secunda sententia referentium ad Jobum.

Chrysost.

Julianus Augustin.

R. Moyl. Cajetanus Eugubinus.

Isidorus.

Prima ratio.

Secunda ratio.

LXX. Chrysost.

Julianus.

Deus reprehendit.

compositio in Jobi mentem.

Deos Jobum excusant ab imperitia.

Augustin. At vero Augustinus, cum de Jobo quoque sententiam hanc omnino interpretari videatur, colligit aliquid perfectionis, quod significetur nomine imperitiae. Sciendum (inquit) est, sic in principio libri huius laudatum Job Dei testimonio, & in fine tribus amicis, ut tamen nosset Deus, quantum ei deesset ad perfectionem, quo etiam laudabiles secundum hanc vitam viros paterna flagella producant, quae noluit ab Apostolo remove, dicens, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Nemo flagellatus dicat, Indigne se accipere disciplinam, quasi ultra non sit, quo per illam proficiat. Esi non facis, saltem verbis peccator: & si non verbis, saltem temeraria praesumptione intrus in corde, vel sermonibus cognitionum. Ergo imperitiam tumultuantium cogitationum in Jobi mente comprimere videtur Deus huiusmodi acerrima interrogatione.

Tertia ratio.

Tertia, quoniam de se dictum esse hanc sententiam, Ipse Job intellexit, cum initio c. 42. dixerit ipse; Quis est iste, qui celas consilium absque scientia: ideo insipienter loquutus sum. Vocibus fere synonymis, sicut hic dicitur, Involvere sententias, vel, obscurare consilium imperite, vel, absque scientia.

Quarta ratio.

Quarto, quoniam cum Deus concertans, & disputans cum suo athleta, vellet illius patientiam, & fortitudinem illustriorem reddere, oportebat sane, non tam rejicere Eliu disputantem, ut ipse Jobum defenderet, quam Eliu disputantis partes suscipere, & instaurare vicem adversus Jobum se defendentem, atque tractationem illam Divinorum operum persequi & promoveri.

Quinta ratio.

Quinto denique quoniam tota interrogatio, & reprehensio commode potest ad Jobum referri, ut Jobus reprehendatur non quidem ullius falsitatis, aut lapsus gravioris linguae, cum potius de Deo, deque Divinis, de sua innocentia, & in universum de pietatis studio, de operum retributione sententias pronuntiant gravissimas, sed quod involverit, seu, ut in Hebræo est, Occulaveris, vel obscuraveris consilium quod, ut diximus, idem omnino est, quod ipse Job dixit, c. 42. quod absconderit: nam quae involvuntur tenebris absconderit & latent.

Quid vitii in Jobi & involutum est a Jobo, aut quodnam vitium in sermonibus, ea occultatione a Jobo admissum? Septuag. sane ipsiusmet Jobi consilium, & cogitationem intellex-runt, legentes: Quis est iste, qui celat me consilium, continens autem sermones in corde, & me Jobi, id putat celare? ita ut cum Jobi verba asperiora est, cogita-

Chrysost. tiones peras, & querulae cogitationes volverentur, quas oportuisse ut dixit Chrysostomus suppresserat, ne Deum laedere, aut amicos in Dei Providentiae causa irritare videretur. Ait igitur Deus: Tacitas illas cogitationes sibi esse perfectas, quare non tam suppressi, quam omnino arceri a mente oportuisse. Chrysostomus. Stulte igitur occultare ea sonaris quae latere non possunt, Vides quam blandam, quam ad corrigendum, & arguendum aptam usurpet orationem? Alii consilium pro mente, iudicio, mi senta cogitatione etiam ipsius Jobi, in hunc sentum obscure cum Vatablo? Quis est ille, qui sic loquitur obscure, prolata. Isidorus; Quis suam mentem sine amicorum ostendiculo Vatablus. explanare non potuit, quomodo ad Divina dijudicanda Isidorus. per se aptus eris?

Dei ipsius Alii ad Dei consilium, & rationem rerum agentium darum, praemii conferendi iustis, supplicii inferendi improbis. Quod multo melius congruere a Jobo videtur, pertinet enim ex proprietate vocis ad iudicis cogitationem, & Providentiam certam ratione, & arte praemeditata res disponentis, & moderantis. Cum igitur Job de Dei consilio, & Providentia circa humanorum operum mercedem, atque rationem agendi cum sanctis, cum improbis, multa dixisset, praesertim vexatus tot argumentis, & contentione ac contumeliis importunissimorum disputatorum, animum visus est praebuisse suis amicis sinistre aliquid suspicandi, aut intelligendi de Divina Providentia, atque aequitate. Centet igitur Deus: Nihil fallum dictum a Jobo, sed tamen consule, & perturbare dixisse, quae oportuisset clare, & perspicue, aut certe reliquisse intacta, utpote nostra intelligentia sublimiora. In hanc sententiam Tygur. Quis est ille, qui sermonibus imperi- Cajetan. us offundit tenebras consilio Divino; Cajetan. item Jobi verbis scandalizatos amicos, tum etiam scandalum ejusmodi ortum fuisse arroganti-

scientia, qua homo caret, ad disputandum cum Deo. Job quam Tum praeterea ex ignorantia peccatorum occul par sit fi- torum, quae nobis nescientibus imputat Divina dentius iustitia. Paulo itaque confidentius (quod im- disputat, peratorum est) disputasse Jobum.

Denique D Thom. Albertus, & frequenter alii D. Thom. censent Jobum, si non verbis, at saltem specie Albertus. tenus modum excessisse. Gregorius nihil om- Job moe nino reprehendi a Deo, tantum vehementi in- dum ex- terrogatione occurrisse Deum, ne suus Athleta cedens in de victoria parta sibi blandiretur, & inolesceret. loquendo Sed res haec ad c. 41. ad solvenda, & semel a nobis decernenda.

Propoluimus, & (quoad fieri potuit) promovimur utramque interpretandirationem, ne- Quastio- tram non probabilem, propterea in medio re- nis res- linquendam lectori. Si vero meum iudicium ponso, & postulat; Censeo primam, quae est de Eliu, sententiae speciosam esse, & quae tum Jobo favere videat- approba- tur: tum adolescentis confidentiam merito tio. comprimat. Secundam vero solidiorem, & in qua nihil desiderari videatur, quam priorum illarum probationum brevis aliqua responsio. Illa autem haec erit, quod sicut Eliu non nume- Respon- ratur inter alios amicos, ita neque ille per se re- detur ob- prehenditur a Deo. Sed quidem quod aliis di- jectio- citur, sibi dictum existimet. Neque vero de bus sen- sapientia sibi blandiri debet adolescens, cujus tentiae ambitiosam disputationem repente comprimit prioris. turbo coelestis, & ipsius Dei de suis naturae operibus oratio magnificentissima. Denique reprehendi quidem potuit Eliu, sed reprehensus non est, quod id minoris apud Deum fieret, cujus totum negotium cum Jobo esset. An vero Job verbo aliquo lapsus sit, disputabimus infer. c. 41.

III. Accinge, sicut vir, lumbos tuos, interrogabo te, & responde mihi.

1. Praecingi, cujus habitus. An differentiam Scripturarum usu Cingi, accingi, praecingi, Illustrati Ecclesiasticus, & Lucas.
2. Lumbi pars infima cingulo confirmanda. Cinctus mulieris pulcher. Militis fortis. Cingulum Veneris, Martis.
3. Prima vices iaciendi iaculum, sorte dabatur.
4. Interrogationes non expectantes responsum.

JAM respondens Jobi votis ardentissimis Deus, illum excitat ad singularem disputationem, quam saepe expetierat; Ecce (inquit) paraphrasim annuo postulatis, neque te incautum opprimam: age, te compara ad certamen, te virum praesta, si quid mente, & ratione vales, nunc ostendas, licet.

Et quidem praecingi, habitus est nihil aliud praecingi, expectantis, comparati jam, & operis initium ex- ad aggre- pectantis, eo quod cinctus esse solet extremum diendam ornamentum, ut militis, vel hominis cuiuspiam opus, domo egredientis ad publicum convictam civitatis. Sic dictum est Petro Arctor. 12. 8. Praecingere, & circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me & Eccles. 36. 28. Succinctus latro, & exiliens de civitate in civitatem, nimirum stat semper paratus ad fugam, nunquam securus.

Est etiam aliquid operis strenue aggredientis, qui si ministrat sit, linteum se praecingit, ad ministrandum. Joan. 13. Luc. 12. & Luc. 17. In vero potens aliquis vir, praecingit se, & paludamentum reducit ad cingulum, quo magis expeditus sit, ut observavit Theod. super id Pl. 26. Accinctus potentia. Quo. Theodora- niam (inquit) cinctus ad conficiendum quod vult, magis expeditus est, Zonae eleganti figura virtutum nuncupavit.

Est quoque ad praelium te comparantis, & du- Praecingi, mentis arma, gladium praesertim, quo accing- ad bellum bantur. Quae cingendi ratio, in hunc locum convenit, cum ad singulare certamen non tam provocetur Job, quam vocetur ipse enim potius provocaverat Deum. Quamvis vero Augustin. Pf. 92. ex quo desumpsit Glossa, videatur const- Augustin- tuere discrimen inter praecingi, quod videtur esse ministratur; accingi, quod est praeparari, cingi, quod est quippiam operis facturi; succingi, quod est iter aggressuri, at certe hoc discrimen potius ex circumstantiis, & subiecta materia eliciendum est, quam ex ipsa voce originali quae non uno tantum modo verti solet ab Interprete.

Sed

Lumbi Sed tamen cum verbum *cingendi* cum *lumbis* pars infir- jungitur, minime existimandum est redundare ma cin- pleonasmum, sed potius indicare partem infir- gulo con- mam. Quæ in milite munienda, & roboranda firmanda, est armis. Atque hoc ipsum indicatur nomine *vir*, quod strenuitatem, & fortitudinem hoc loco affert, *Accinge sicut vir*. Solet videlicet esse muliebris cinctus pulcher, & pretiosus, *Isai. 3. 24.* & muliebris *Jer. 1. 32.* qualis ab Homero describitur Veneris speciosus, illud cingulum;

Varium, ibi vero ei mulcimenta omnia erant.

Ibi inerat quidem amor ineratque cupiditas, ineratque nuga.

Blanda, quæ quidem fefellerunt mentem valde quamvis prudentium.

Cingulū Marti sacrum. At cinctus viri, fortis, militaris, terrificus: quare antiquitas cingulum consecravat Marti, & ut Homerus indicat 2. *Iliad.* Ergo, inquit, Deus; Constitute intrepidus, ô Job si forte par sis ictibus mearum interrogationum sustinendis, aut propulsandis, nolo te (sic enim tu postulasti) accingere lumbos sacco, quod supplicis est, & veniam errati poscentis ex misericordia, sed accingi fortitudine, & robore, quod jure, & ratione decertantis est: nam jure, & ratione te eum depugnaturus sum. Quoniam vero in provocatione, & singulari certamine, provocatus arma eligit, & designat; Deus autem videtur à Jobo provocatus, ideo præcipit Jobum accingi, quoniam quidem similibus armis munit ad hunc congressum Deus; Scriptum est enim; *Ex erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium venum ejus.* Nam Deus justitia, & verbi sui fidelissima stabilitate, & constantia adversus hostes suos dimicat. Neque solum in bello his armis dimicat, sed in suo tribunali ex hac æquitatis formula indicat. Ea enim est firmitas, & stabilimentum sublelliorum Divinorum, *Justitia & iudicium correctio sedis ejus.* Hieronymus ex Hebræo; *Firmamentum Solij ejus.* Igitur inquit, qui tantum justitiæ tribuis, qui tantum juri tuo fidis, accinge lumbos tuos non aliis armis repugnaturus, quam æquitate.

3. *Interrogabo te, & responde mihi.* Non erat cuiusmodi pro libito primus ictus, aut primus jactus sorte pri- mus ictus hastæ in singulari certamine, sed forte primæ vitæ tribuitur ces contingebant alteri concertatori. Quod in singu- eleganter servatum est ab Hom. in certam- lari certa- mine. Hæctoris, & Paridis.

Ho. Iliad. 3. Sortes in galea ex ære facta movebant, cum cæpissent.

Uter jam primus mitteret ferratam hastam.

At cum Jobus visus sit optionem dedisse Deo, c. 13. 22. *Voca me, ego respondebo tibi, aut certe loquar, & tu responde mihi,* opportune Deus primas interrogandi vices assumit, quippe jam Jobus à declamando, & querendo abstinerit.

4. *Quod vero hic dicitur, Responde mihi, idem omnino est, quod inferius dicitur, c. 40. v. 3. Indica mihi. Aut fac scire me.* Et miram, quod Algarbiensis Episcopus hæc non referat ad id, quod sequitur; *Interrogabo (inquit) ut me rationibus, quibus tua causa nititur, erudias.* Sed sensus planus; Ad interrogata responde. Quod sicut & partem præcedentem Cajetanus existimat, dictum per contemptum, & irrisionem scientiæ Jobi, quasi velit Deus speciem quandam arrogantis ad Divinum tribunal, & sat bene pro se coram Deo dicturi profitentis. Sunt vero quædam interrogationes, quæ non fiunt, ut sciatur

Cajetan. veritas ab interrogante, sed ut extorqueatur à respondente, vel certe prodatur ignorantia respondentis: cuiusmodi esse solent magistrorum interrogationes. At vero Græci existimant hæc non tam dici ad Job comprimendum, & dejiciendum, quam ad erigendum, & confirmandum, *Quoniam (Chrysostomus inquit) ægritudine prostratus Jobus jacebat, verbis hominem excitat, ut ad ea quæ dicuntur, animum attendat.*

Olympiod. Olympiodorus vero, *Accingere, vir esto, animi maiorem abijce. En tua satisfactio postulationi.* Hoc Græcorum paulo blandius, & indulgentius, illud

Cajetani, severius, & amarulentius. Temperandus igitur ex utroque germanus explicatus.

IV. Ubieras, quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiam.

1. *Nexus difficilis. Træ nectendi rationes verosimiles.*
2. *Eligitur exponendi ratio amplissima.*
3. *Ex aliorum Providentia, confirmatur circa res humanas, Mundi ordo, & concentus optimus.*
4. *Cum hominis origine iuncta ignorantia, & ignobilitas.*
5. *Sapientia Divinæ commendatio ex Aternitate. Salomonis de Sapientia locus diligenter elucidatus. Cur dicatur sapientia Fundata.*
6. *Ignobilitas ex terrena origine, Arcadum antiquitas. Athenienses cur dicti Terrigenæ.*
7. *Fundamenta terris, quæ dicantur. Mundus instar domus suis partibus distincta. Deus sedens super terram, quid. Illustrati Moyses, David, Isai.*

Mirabilem naturæ operum, & constitutionem quorsum nunc proponat Deus Jobo, non tam appetendi neque tentanti suis expostulationibus, & querimoniis res huiusmodi, mirabiles licet, quam Divinæ Providentiæ & Sapientiæ, reconditas rationes? Certe non una via nectendi hanc materiam cum Jobi proposito, & opportunitate. Prima D. Thom. & aliquorum latinorum, quam videtur quoque Olympiodorus sequi, ut à minori ostendat Jobo, non posse ab illo comprehendere rationem Divinorum operum, Providentiæ, atque Sapientiæ, qui comprehendere non possit rationes rerum sensibilium. Probabilis quidem exponendi modus sed paulo languidior.

Secundus proximus est Gregorii explicatus, ut ex rerum mundialium consideratione, vel potius ignorance, se ipsum despiciat, & nulla in re sibi blandiatur. *Beatus (inquit) Job post interrogationem verberis discutitur interrogatione sermonis, ut quæ sunt superna consideret, quædam minime comprehendit, ad semetipsum redeat, & quam sit iuxta nihil in supernorum comparatione cognoscat.* Videtur hoc paulo coactius, & colere tropologiam.

Tertia Philippi, ut ex Providentia totius mundi, & singularum ejus partium, æquissima, & sapientissima administratione, à maiori ad minus, colligat erga unum hominem & providentissimum, & iustissimum esse Creatorem; Tu igitur ô Job (verba Philippi) *Quis me circa unum homunculum iniuste arguis operari, ubi eras, cum ego mundum, quam ex nihilo feceram, gubernarem: & cum omnem creaturam gubernatione iustitiæ regerem, in te eram iniustitia aliquid acturus? Hæc interpretandi ratio paulo acrior, ac nisi pungeret Jobum, non omnino rejicienda.*

Quarta Chrysostomi, è converso, ut à minori ad majus ostendat erga Jobi res, & in universum erga cunctos mortales Providentiam indulgentissimam, & solertissimam, cum res alias, quæ propter hominem creatæ sunt; tanta Providentiæ, & Sapientiæ administret Creator Deus. *Huiusmodi (inquit Chrysostomi) quandam argumentationem ducit, si propter te mundus tanta fruitur Providentiæ, quantomagis ipse? Hæc Chrysostomi interpretandi ratio benignior, & indulgentior.*

Ego certe, quod in Divini sermonis fecunditatem convenire necesse est, ex his omnibus unicam huius capituli intentionem, & nectendi rationem conficiam, cum unum alteri non repugnet, imò unius cum altero temperatio mirifice conveniat cum Jobi animo mille affectuum, & cogitationum varietate agitato, quibus hunc se veritate, nunc lenitate, nunc Divinorum attributorum explicatione occurrendum fuit, inter quæ sane illud non ultimum voluisse videtur Deus hæc suorum operum illustri enarratione, ut ægerimum illius animum, & variis cogitationibus curisque molestissimis atque acutissimis doloribus peturbatum, admiratione summo, & voluptate, quæ ex Divinorum operum enarratione percipi poterat, tranquillaret, & demulceret; Jam ergo ad sententiam.

3. *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ?*
Chrysost. Ex primo mundialis machinæ fundamento orditur, commodissime. Considerat Chrysostomus non proferri à Deo totius mundi ornatum, & pulchritudinem, sed unius tantum elementi, ut opportunam inde argumentationem ad stabilendam suam Providentiam, ducat Deus apud hominem laborantem; *Non meministi* (inquit) *Sapientia, quæ vel in conformatione vel in mundi eminebat apparatu, verum ut aliquid amplius Jobo, à terra ac cælo huiusmodi argumentationem ducis; Ego tua causam præstanti absoluteque ratione terra fundamenta constitui, te autem, cuius causa illam sum fabricatus, contemnere?* Theologi sane mundi huius partes per se singulas, & majores, & meliores, & ornatiores posse à Deo fieri per singulas omnino censent, at universalitatem rerum melius contemperatam, & omnium inter se nexum, & proportionem commodiorem fieri à Deo potuit melius & magnificentius, sui admiratione fixam rapit humanam mentem, quid ipsa consideratio divinæ Potentiæ & magnitudinis? quid ipse creator, in cuius altis Sapientia sinus, ut Olympiodorus ait, penetrare nemo potest?

4. *Ubi eras? Ex terra, quæ ipsam hominis ex terra formati originem, & formationem præcessit, docet, quàm sit homo ignobilis, impotens, ignorans, & ad divinum Creatoris consilium nihil omnino conducens. Cum enim nondum esset homo, at Deus mirabili potentia terram effecit, singulari, & eximia arte fundavit & stabilivit: non igitur indiget Creator humano consilio? tum etiam divinorum arcanorum rationes priores, & majores sunt humana mente. Rursus inde perspicitur humanæ mentis ignorantia, quod coæterna non fuerit suo Creatori. Sicut è contrario ex eo commendatur divina Sapientia circa rerum omnium creaturam Providentiam & gubernationem, quod Patri Creatori adstiterit in Creatione universalitatis huius. Nam impiissimo Arrio postulanti de filio, *Ubi eras?* Respondit ipsa: *Cum eo eram cuncta componens* Atque suam æternam originem magnificentissime ipsamet describit Prov. 8. *Dominus possedit me in initio viarum suarum* (vel ut ex Hebr. legitur.) *Initium viarum suarum.* Verbum enim, & sapientia Patris est initium omnium divinarum operationum, interinarum quidem, quoniam generatio Verbi est prior origine Spiratione: externarum, quoniam omnia per ipsam facta sunt, & in ipsa creata. Rursus ipsa Sapientia est initium viarum Dei, ante ipsas vias; cum nemo possit venire ad Patrem, nisi Sapientia traxerit: & per ipsam sapientiam divina bonitas ad res creatas descenderit initium viarum suarum ad opera sua. Quare ipsa est Principium viarum Dei, de quo etiam Principio dictum est; *In principio creavit Deus cælum & terram, antequam quidquam faceret à principio, (non enim ipsa facta est, sed primogenita ante omnem creaturam) Ab æterno ordinata sum.* Propr. ex Hebræo. *Principatum habui.* Electa constituta in Regem & vexilliferam tuorum operum, à sæculo coronata sum; Hic videlicet inter Sapientiam, & creaturas ordo, qui inter res diversarum omnino ordinum esse potest, inter Deum & creaturas. Sept. *Ante seculum fundavi me,* quasi dicat: *Mea subsistentia æterna est, sicut & ipse Deus. Tum quoniam licet terra videatur fundamentum totius mundialis machinæ, at certe non sunt in terra condita universa, sed in Sapientia, propterea Deus illam fundavit, (id est. Illa est rerum omnium basis, & fundamentum, in quo condita sunt universa.) Et ex antiquis (Septuaginta. In principio) antequam terra fieret, à terra verò incipit enumerationem aliarum creaturarum. Huc profecto spectat id Sapient. 9. 9. cum divinæ Sapientiæ parem cum Deo æternitatem, inde etiam omnium supremam cognitionem attribuit Salomon, loquens de suo illo templo; *Quod præparasti ab initio, & tecum Sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ & adfuit tunc, cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.* Quare Joannes divini & æterni verbi, & sapientiæ assertor, illam prædicat enarratricem divinorum operum, utque apud Deum fuerit, & in sinu Patris, quippe homo in tempore conditus, & ultimus divinorum operum, & corporum creatorum, vix tempota ipsa supputate, vix rerum**

Eternitatis, similis, & Sapientia commendatio.
 Sapientia assistens Patri creati.

5. *Salomonis de Sapientia locus illustratus.*
 Sapientia divina quo modo initium viarum Dei.

LXX.
 Quare dicatur Sapientia æterna fundamentum.

LXX.
 Sapientia æternitas probat, illam esse infinitam.

Quod præparasti ab initio, & tecum Sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ & adfuit tunc, cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. Quare Joannes divini & æterni verbi, & sapientiæ assertor, illam prædicat enarratricem divinorum operum, utque apud Deum fuerit, & in sinu Patris, quippe homo in tempore conditus, & ultimus divinorum operum, & corporum creatorum, vix tempota ipsa supputate, vix rerum

sensibilem, & terræ, quam calcas, rationem comprehendere potest. Ignobilitas vero humana coram suo conditore, & indignitas incredibilis, si obmurmeret, si repugnet; *Va qui con tradicis fitori suo, testa de Samiis terræ. Nunquid dicat lutum figulo suo, Quid facis?* quasi dicat indignissimum est hominem ex terra, & luto formatum repugnat suo conditori. Et illud: *Testa de Samiis terra, tantundem valet, quantum, Vas testaceum, ex ipsa terra affictum, quasi dicat homo formatus ex terra, quæ item formata ab eodem Creatore fuit, cum nondum erat homo, Quare ex hac ipsa ratione luteæ originis, & conditionis supplices te Deo præbent, quæ credibilibus suppliciis afficiuntur ab ipso Creatore.* Isaia 4. 6. 8. *Et nunc Domine, Pater (Creator) noster es tu, nos vero lutum; & fitor noster tu: & opera manuum suarum omnes nos.*

Cum vero hanc nobilitatem terra antiquior habere homo non possit, certe non est cur de magna aliqua lux nobilitatis origine gloriatur. Fuere quidem Arcades, quos *Profilenes*, quadi Antelunares appellabant, quod suam originem referrent ad temporis initium, cum nondum Luna esset; cuius rei meminit Plutarchus in qq. Rom. 76. alique plures numero Scriptores. Sed licet hanc antiquitatem mentirentur, at mentiri non poterant extitisse ante terram, hoc tantum certe gloriabantur, quod primi omnium hominum ex terra geniti fuissent. Quare idem Plutarchus quæst. 92. scribit; *usum corona quæ nea fluxit ex Arcadum præca consuetudine, quibus aliqua est cum quercu cognatio. Primi enim hominum è terra nati creduntur, sicut quercus inter stirpes Alex. l. 5. prima.* Atque adeo Athenienses etiam nobilitatis antiquissimæ ergo appellati *Terrigenæ*, quod non ex aliis prioribus hominibus oriundos, sed ex ipsa terra ortos dicerent, ut Cicer. de Orat. Commendat; *De quorum (inquit) vocibus possessio in Hippone propter pulchritudinem etiam inter Deos certamen lytum, fuisse proditum est, quæ vetustate ea est, ut ipsa ex sese suos cives genuisse dicatur, ut eorum eadem terra parens, Corona alitrix patria dicatur.* Quam rem luculenter persequitur Plato in Menexeno, live de Attica antiquitate, namque propter sapientiæ laudem, enses cur fingeant eo tempore, quod tellus omnia animalia omni nigena producebat, feras & armenta terra duntaxat illam adhuc sterilem, agrestibusque animantibus vacuum, proprie vero ex omnibus animantibus hominem genuisse, qui cæteris intelligentia præstet, solusque ius ac Deos colat. Quare Ausonius in Catalogo urbium nobilium, sic de Athenis;

Nunc & Terrigenis partibus memoremus Athenas, Pallados.

Si hoc verum esset (quod fabula est, quod in primo homine ex terra formato, & in cæteris de terra oriundis quodammodo verum est) ubi Athenienses, ubi sapientissimi hominum ubi ipse Adam erat. Quando ponebat Deus fundamenta terræ? Eandem hanc antiquitatis rationem, ad sapientiam pertinere, indicat plane locus ille. c. 15. 7. *Nunquid tu primus homo formatus es, & ante colles formatus? Nunquid consilium Dei audisti, & inferior te eris eius sapientia? Qui locus ad eundem est ad huius uberiores explicatum.*

Quando ponebam fundamenta terræ. Duplici ratione accipi potest, aut intransitive, quod vocant, id est, quando terram stabilem, firmam, fixam creabam, sicut scriptum est; *Fundasti terram super stabilitatem suam.* Quia enim fundamentum stabile, & firmum est, ideo ipsa terræ firmitas & stabilitas, fundamentum illius dicitur, & ipsa terra cum creata est, dicitur fundata. Platon. 26. *Initio tu Domine terram fundasti, ubi per eleganter Theodoretus; Tu donasti terram illud, quod est, quia sicut cælum dicitur habere columnas suas, i.e. firmitatem & stabilitatem superius diximus c. 26. 11. ita etiam terra dicitur habere suas columnas, id est, suam stabilitatem, & consistentiam, superius c. 9. v. 6. de quo ibi differimus.* Terræ igitur ipsa creatio, fundamentum est rei immobilis. Quare omnino qui illam perpetuo motu fieri dixerunt, hanc terræ foundationem everterunt; Vel potest sumi transitive, ita ut terra dicatur fundamentum totius machinæ mundialis, super quo præfecto videretur superstructus orbis

Commemoratio luteæ originis ad iustitiam & humilitatem.

Ignobilitas ex terrena origine.

Antiquitas Congeris plura de hoc Teraque.

Dei. 19. n. 28. 29. & Super cap. 18. Delius. 1. 5. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Plato in Menexeno.

Mundus
instar
domus
suis parti-
bus di-
stinctus.
Deut. 2.
3. 9.
Deus se-
det super
terram
quid de-
signet.
Deo tri-
buntur
effectus,
quos ipse
efficit in
creaturis.

orbis universus, est enim mundus hic, velut amplissimae domus, cuius tectum sit coelum, in pluvia subdialia, aer iste, at vero fundamentum domus terra ipsa, ita ut Deus se potentissimum praebeat tum in cacumine istius magnifici palatii, id est, in caelo, tum in solidissimo fundamento, id est, in terra, sicut scriptum est: *Dominus ipse est Deus in caelo sursum, & in terra deorsum.* Quare cum dicitur Deus Isaia 40. 22. *Sedere super gyrum terrae*, non solum significat terram, atque terrigenis praesidere, sed efficere, ut terra sedeat, id est, firmissima subsidiat & permaneat immota: nam huiusmodi & humani modi tribuuntur Deo cum illos efficit in creaturis.

V, Quis posuit mensuras ejus, si nosti;
vel quis tetendit super eam
lineam?

1. Terra cum fundamento analogia.
2. Ponere, de apta dispositione. Explicatus Moyses & Aggeus.
3. Mensura active aut passive. Pertinet ad magnitudinem. Illustratus Ieremias & Moyses.
4. Linea & perpendicularum, apud Hebraeos & Latinos quid. Lapis Cementariorum. Funiculus coccineus Raab. Illustratus Zacharias.
5. Funiculus ad aedificandum, & ad destruendum, Deus in mensura destruens. Spei cum Perpendicularo analogia. Illustrati Isaia & Sapiens.
6. Apostolorum potestas. Illustris Pauli allusio.

1.
Funda-
menti
cum ter-
ra ele-
mento
analogia.

Illam praeracti fundamenti in terrae Creatione translationem ex arte Caemenatria persequitur, & exponit, primum enim area deligitur certae longitudinis atque latitudinis, ad certam pedum mensuram, deinde vero linea ducta designantur fundamenta, jaciuntur postea, & tandem ad amissim eriguntur parietes. Cum vero de mensura terrae loquitur, non solum significat ingentem molem terrae, sed etiam certam illam & definitam mensuram ad proportionem cum reliquis elementis, & certam à caelo distantiam, quae tum ipsi terrae, tum ceteris mundi partibus congruentissima esset.

2.
Verbum
ponendi,
aptam
disposi-
tionem
affert.

Quis posuit, arte, cura, ratione disposuit referturque ad eam partium dispositionem, quam exigit aedificium recte constructum, quod ex multis partibus recte inter se compositis constat. Unde dicitur Aggaei 2. 2. *Antequam ponatur lapis super lapidem.* Exod. 4. v. 11. *Qui fabricatus est (posuit, disposuit) surdum & mutum?* id est, Quis hominis aures & linguam certo loco, forma rationeque disposuit, quae cum reliquis partibus, atque cum toto corpore pulchre conveniret? indicatur ergo terrae partes montes, valles, camporum planities, specus, partes alias eminentiores maritimas depressiores, universas denique ad lineam, quam vocant, directionis, atque ad centrum gravitatis, mirabili fuisse artificio dispositas.

Partes
terrae ad
lineam
directio-
nis factae.

3.
מדה
מדה
Mensura
active aut
passive.

Mensura ejus. Vox originalis mensura funiculum etiam mensorium significare solet, quod nos vocamus medid. consonante etiam ipsa voce Hebraica Mida, à radice mada, quae significat mensurare, atque sumitur pro mensura activa, quo aliquid mensuramus: vel pro ipsa re mensurata propter magnitudinem, diciturque de aedificiis amplissimis, Jerem. 22. 14. *Aedificabo mihi domum laeam* Septuaginta; *Domum commensuratum*, quam Theodoretus interpretatur, *Habentem proportionem longitudinis, latitudinis & profunditatis*, id est, mensuras sibi ipsis respondentes. Sed Vulgatus ipsam proprietatem Hebraicam assequutus est proprie enim legitur, *domum mensurarum*, magnarum videlicet, atque amplissimarum, quales Regiam decent, & Num. 13. v. 33. *Populus procerus statura est*, in Hebraeo: *Homines mensurarum*, quos nos ad amplificationem dicimus, *Desmedidos y desmesurados*, id est, supra omnem mensuram. Ergo indicatur Terrae magnitudo, atque latitudo mirabilis, quae inferius traditur explicatius, versic. 10. 8. & quam Ecclesiasticus negat ab homine dimensam esse, Ecclesiast. 1. v. 2. *Altitudinem caeli, & latitudinem terrae, & profundum abyssi quis dimensus est?*

LXX.
Theodores

Domus
mensura-
rum quid.

Pagnin.
Regia.

Terrae
magni-
tudo.

Quis tetendit, extendit & diduxit, Septuaginta, Quis induxit. Lineam, Aquila, Canonem: Symmach. Funiculum mensura; Septuaginta simpliciter, Aquila, Funiculum. & est quidem structorius funiculus Cementariorum, quo ad lineam, & filium erigunt muros, & dicitur Perpendicularum. Zach. 1. 15. & Mensura absolute, Mensura, Isaia 28. 17. & 34. 11. Jer. aut perpendiculum. Ezech. 40. 3. Jolue 2. 18. ut videatur fuisse ille funis coccineus appensus in fenestra Raab, similis funiculi Cementarii. Et opportune quidem, cum iste Funiculus servire solet aedificando aut destruendo, positus fuerit pro signo, ne destrueretur domus Raab. Neque vero huiusmodi funiculus aut perpendicularum est, quo plumbo à filo, & Gnomone pendente rectitudo, seu obliquitas operis perpenditur, & examinatur, quod nos vocamus Nivel; sed quod extendunt Latini in longitudinem muri utrinque affixum, ut plane & aequabiliter laterum lineae jacentur, filum illi vocant; Hebraei Kau, Vitruvius autem l. 7. Regulam & lineam, Cicero, Normam & Regulam. Quare architectandi magistri praecipunt longitudines ad regulam, & lineam, altitudines ad perpendicularum, angulos ad normam respondentes exigi. Illud vero alterum instrumentum plumbo à filo pendente, quod Latinus perpendicularum appellat, Hebraeus vocat Eben, id est, lapidem, vel pondus, solet enim constare lapide, ferro, aut stanno, de quo Zach. 4. 9. *Manus Zorobabel fundarunt domum istam, & manus ejus perficiunt eam; & latibuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel.*

Illud autem primum instrumentum, quod dicitur linea, extenditur, aut diducitur: hoc autem quod est perpendicularum, aut lapis, dicitur appendi & dimitti: Rursus linea, vel regula duos usus habere potest, primum ad aedificandum, ut ex loco Zachariae constat, secundum ad destruendum, Isaia 34. v. 11. *Extenditur super eam mensura, quod hic dicitur linea) ut redigatur in nihilum: & perpendicularum (Eben, lapis pondusculum,) in desolationem.* Ideo autem est Funiculus ad destruendum, tum etiam & Perpendicularum ad desolandum, quoniam cum perpendicularo examinatur obliquitas, vel rectitudo, quod invenit aedificator in aedificio, & Deus in Ecclesia sua obliquum destruit, & rectitudinem conatur adducere: tum etiam quoniam Deus non destruit temere, & sine mensura & regula, sed ut alibi dixit Isaia: *In mensura contra mensuram*, id est, applicando saepe regulam & funiculum, ne plus destruat & puniat, quam expedit: & sicut aedificia ordine & paulatim eriguntur, ita Deus ordine & paulatim destruit. Sap. 12. 2. dicitur, *Eos, qui errant, partibus, id est, paulatim corripere, & partibus iudicare, dans locum poenitentiae*, quod Isaia 18. 2. dicitur: *Ite Angeli veloces ad gentem expectantem & conculcatam.* Pro expectantem, legitur ex Hebraeo, *Ad gentem linea linea*, aut *Mensura mensura*, id est, ad gentem, quae conculcatur & destruitur à Deo lineatim, ad lineam, ad regulam, id est, paulatim destruitur, cum modo & ordine: nam Kau est linea, quae sicut spes intendit, & applicat se alicui rei, ita applicatur parieti, & expectat, ut paries erigatur, ut illi possit commensurari. Horum autem duorum funiculorum meminit Scriptura, 2. Reg. 8. 2. *Percussit David Moab & mensus est eos funicul, coequans terrae* (ecce funiculum ad destruendum, quanquam est ab alia radice Hbabal) mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, & unum ad vivificandum, id est, non temere destruit, nec temere reservavit captivos, sed per partes, lineatim, cum regula & linea. Quo profecto videtur Paulus respexisse 2. Cor. 10. dicens; *Si amplius gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedisti nobis Dominus in aedificationem, & non in destructionem vestram, non erubescam* (videtur enim significare duplicis potestatis funiculum, quem illi Deus contulerat in universum mundum) nos autem non in immensum gloriabimur) id est, non gloriatur in ea amplissima potestate aedificandi & destruendi) sed secundum mensuram regulam, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos. q. d. Ad vos tantum nunc lineam & mensuram Apostolicam potestatis extendo, quam tamen possem in universum mundum extendere. Alludit fortassis ad id Pl. 18. 5. *In omnem terram exivit sonus eorum*, quod proprie ab hac ipsa radice legitur; *In omnem terram exivit linea, vel regula eorum.*

4.
LXX.

Symmach.
LXX.
Funiculus
coccineus
Raab, qualis.

Perpendi-
culum
apud He-
braeos &
Latinos
quid.

Vitruvius
regulam
ad
Cicer. l. 2.
Acad. m.
JNN

5.
Perpendi-
culi du-
plex usus.

Deus ad
rectitudi-
nem ad-
ducens
obliquita-
tem.

Deus in
mensura
destruens.

Sap. 12.
21. 10.

Regia.

Spei &
perpendi-
culi ana-
logia.

למדה

6.
Pulchra
allusio.

Post
Aposto-
lorum.

Chaldaeus eorum. quod sicuti de Caelis intelligi potest, quorum linea, ut Chaldaeus ait. i. e. effectus extensio sunt in omnem terram; ita de Apostolis eleganter accipietur, qui potestatis lineam super universum mundum extendere poterant, ad solvendum & ligandum, ad aedificandum & destruendum, ad elevandum & plantandum. Ergo, ut ad terram revertamur, hæc linea extensio super terram, non solum est illius creatio & constitutio, Potentia divina, sed omnimoda subjectio divinæ potestati ad aedificandum destruendum.

Divinæ potestatis regulæ.

VI. Super quo bases illius solidatæ sunt; aut quis demisit lapidem angularem ejus?

1. Amplificatio stabilis. Terra columna.
2. Soliditas communis basi & fundamento, annulus unde dicitur.
3. Demittere quid. Initium dicendorum de Lapide Angulari.

Amplificatio non fit stabilitatis terræ.

Terræ columnæ Hieron. Aquila. Symm. Theod.

Soliditatis communis basi & fundamento.

וְכָכָה

Ratio lectionis Græcæ.

Annulus stude dicitur.

Olympiod.

Chrysost.

Demittere quid.

Quare conveniunt lapidis angulari. D. Thom.

Pergit illam terræ firmitatem fundamentalem explicare & amplificare. Sicut autem diximus terra fundamenta sumi transitive, & significare ipsam terræ firmitatem, ita nunc Basis terræ, id est, ipsa terræ firmitas, sicut enim columnæ firmæ & immotæ consistunt basibus suis innixæ: ita sine terra stat immota, non alio fundamento, non alia Basi, quam sua gravitate lub-nixa. Simili translatione dicitur terra habere columnas superius Job. 9. 6. Quare quod Sept. dixerunt Pl. 103. 5. Firmasti terram super stabilitatem suam. Hieron. ex Hebr. vertit, Super basim suam. Et Aquila, & Symm. referente Theod. Super sedem ejus.

Quod autem dicitur Solidata sunt, sapienter fecit Interpretes, ut aliquid commune Basi & Fundamento significaret, nam fundamentum tum per se solidatur, & compingitur: tum non prius jacitur, quam solum inveniatur æquabile, & bene compactum, super quo sterni & solidari possit: id quod etiam basis omnino requirit. In Hebræo autem verbum venit: nam proprie legitur Immersa vel submersa sunt, vel infixa. quia autem quod submergitur, vel infigitur, solidari videtur, ideo dixit interpretes in solidari. Fundamentum autem immergitur, basis autem potius emergit. Sed utrumque commune habet, quod solidum & infixum est. Sept. vero legerunt; Super quo circuli ejus infixi sunt, lectionis ratio hæc, quod ex hac eadem radice demergendi aut infigendi, dicitur annulus vel circulus, cui immergitur, vel infigitur digitus aut vectis, ergo nomen juxta exigentiam verbi accommodavit. Olymp. sic explicat hos circulos: Defixi palmæ tulae enim ac firmamenta ipsa circulos nuncupavit Chrysost. vero: Ita fixa stabiliisque manet, ut si impositis, infixisque ea circulos gestaretur.

Aut quis demisit, jecit, conjecit, dejecit, lapidem angularem ejus? Ex verbo jaciendi, aut demittendi, tum ex ipso nomine lapidis, atque ex re subjecta, pertinet hæc sententia ad rationem fundamenti, & stabilitatis terræ: quippe in fundamenti sterni solent lapides magni, quadrati, qui Angulares nunc appellantur. Quia autem Lapis Angularis connectit in uno angulo duos parietes, certe non solum per Lapidem angularem, & fundamentalem terræ firmitatem & stabilitatem intelligimus, sed ut argute D. Thom. dixit ipsum terræ centrum, in quod imaginamur omnes circumferentiæ lineas coire, tanquam in angulum, qui diversas partes connectit: & cum centrum sit punctum quoddam, commode dicitur habere rationem anguli, quod in puncto consistit.

AD

Lapidem Angularem, & illius munera.

DIGRESSIO.

4. Tractatio de Lapide Angulari controversa & contentiosa.
5. Prima Lapidis Angularis notio ex angulis. Pineas Tom. II.

6. Primus hujus lapidis usus in fundamento. Firmissimus angulus apud Nebemiam. Illustratus Isaías.
7. Duplex ratio lapidis fundamentalis. Angularis qui foras prominet, Cur dicatur à Petro summus & pretiosus.
8. Angulus, Princeps. Turres fortissimæ in angulis murorum.
9. Alterum munus Lapidis Angularis iungendi duos parietes.
10. Objectionis adversariorum, contra prædictum munus.
11. Responsio & elucidatio Pauli. Confirmatio ex consensu Patrum contra temere negantes.
12. An Lapis angularis locum habere possit in fastigio aedificij, Quid Caput Anguli apud David.
13. Lapis offensionis, quid apud Petrum. Idem qui Angularis. Illustratus Zacharias.

Sed quia Lapis Angularis celebris est in Scriptura, tum etiam nexio illa duorum parietum in uno angulari lapide, controversa, & audio multo hinc inde à multis live ex veritatis studio live ex contentione jactari, sincere nunc licet paucis, dicam de Lapide Angulari: interim dum prædoctam illam patris Hieron. de Prado tractationem ad Apparatum templi Jerosolomitani in suis in Ezechielem commentariis, non habemus. Sic fiet, ut intelligamus quorum terræ firmitas, & naturalis illius gravitas comparetur à Deo cum angulari Lapide.

Lapis quidem Angularis tum ex Latina, tum ex Hebræa proprietate, est lapis angularis politus & sectus, q. d. quadrangulum, vel habentem angulum, vel angulos rectos, quos appellamus. Similes quibus quadrados, y sacados à esquadra, ut in simili materia, & forma describuntur Isa. 44. 13. Artifex extendit normam, formavit illud in runcina; fecit illud in angularibus, & in circinio, &c. de quo non magis dubitandum, quam de significatione simplici, & germana anguli, nisi forte denominatione externa dicatur Lapis Angularis, non qui ipse angulos habeat, sed qui ad aedificij angulos, in quibus maxima aedificij firmitas posita est, munidos adhibetur, ut statim dicemus. Sed quia propria ratio Lapis Angularis, tum illius usus, & proprietates colligendæ sunt ex Scriptura, & ex illis potissimum locis, quibus Christus Dominus dicitur esse Lapis Angularis, ideo ad illos breviter digrediendum.

Habet vero lapis Angularis non unum tantum usum, sed multos, in quo bona hujus lapidis intelligentiæ pars posita est. Existimarunt sane nonnulli Lapidem Angularem usum tantum in aedificiorum fundamentis habere uno aut altero loco in universum persuasi. Et quidem primo certum est Lapidem Angularem in fundamento sterni, id quod vel ex hoc nostro loco facile suaderi potest, ubi sermo est de fundamento terra. Isa. 28. v. 6. Missam (quod hic dicitur, demittere) in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem pretiosum, in fundamentum fundatum, quæ forte fundamenti re-petitio significat infimam fundamenti partem aut potissimam. Huic, utpote substrato in fundamento, monet Petrus 1. c. 2. Ut tandem lapides vivi super aedificemur. Paulos item ad Ephel. 2. Super aedificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Jesu. Et quoniam in fundamentis sternebantur lapides quadrati firmissimi, quicunque ingens lapis aptus fundamento, & sustinendo aedificio, quamvis etiam de angulos ipse non habeat, Lapis Angularis appellatio, qui tionem habere poterit. Atque adeo existimavit non habere Christianus Adrichom. in sua Jerosolyma. n. 15. at Angul. 4. ad Durissimum quoddam saxum in fundamento loci Montis Sion alludi, cum Christus se Lapidem Angularem nominat, atque de hoc ipso mentionem fieri Nehem. 3. v. 20. sub nomine firmissimi angeli. Quare cum negatur B. bylon iterum aedificanda dicitur Jer 51. 26. Et non tollens de te lapidem in angulis & lapidem in fundamenta, sed perditam in æternitatem.

Sed quidem Lapis Angularis in fundamento ratio duplici ratione considerari potest, aut qui in quavis parte fundamenti subternitur, & hic dicitur Angularis, si quadratus sit, & ad regulam fundam- angularem excisus & politus: cujusmodi significari videntur lapides pretiosi, qui in fundamentis novæ Jerusalem dicuntur sterni Apoc. 21. pretiosi in cum enim duodecim fundamenta numerentur, & à singulis mundi partibus portæ tres cum tribus fundam-

B b b

Jerusalem fundamentis, & tribus generibus lapidum pretiosissimorum, oportuit illos lapides fundamentales, Lapis tales optima & fortissima figura politos, & Angularis repræsentari. Sic enim & melius inter se junguntur, & coalescere poterunt in unico fundamento. Aut quidem dicatur Angularis, quod ad angulum ædificii constitutus illam partem muniat & confirmet.

Utrumque vero genus lapidis fundamentalis videtur significari à Jeremia loco nuper adducto. *Non tollens de te lapidem in angulis*; (videlicet qui in singulari parte ædificii constitui solet) & *lapidem in fundamento*, qui in reliqua fundamenti parte sternitur, ut significet non amplius prodituros Babylone Regem aut Imperatorem, qui angulum, id est, imperii locum primum teneat, neque qui fundamento serviat, id est, dominatum aliquem obtineat. Et de hoc quidem genere Lapidis Angularis, intelligitur qui dicitur *Lapis primarius*, Zach. 4. v. 7. *Educes lapidem primum*, quod nihil aliud videtur esse, quam fore, ut Christus publice manifestaretur, & quasi foras produceretur, instar *Lapidis primarii*, qui educitur & producit in angulo ædificii: *Sale à fuera ybaze esquina*, quare dicitur eo loco in Hebræo, *Educes lapidem capitis*, quod ille lapis soleat produci extra ordinem aliorum lapidum, & instar capitis prominere, aut quod emineat in supremo loco, ut statim dicemus. Unde factum est, ut Petrus dixerit *Christum lapidem summum angularem*, ac si diceret *primarium*, quod alii sumunt pro lapide summi fastigii, alii pro lapide infimi fundamenti accipiunt, quod loco adducto apud Isaiam dicitur, *lapis anguli simpliciter*, & sic etiam Paulus Ephes. 2. v. 20. appellat *Summum Angularem lapidem*, qui ideo videtur dici ab Isaiâ *Lapis pretiosus*, id est, optimus & optimo loco collocatus.

Ad hanc sane *Lapidis Angularis*, id est, constituti in angulo ædificii translationem pertinet, quod pro Principes, & optimates dicuntur *Anguli*, 1. Reg. 14. v. 38. *Applica universos angulos populi*, & Jud. 20. Hieron. 2. Isaiâ 20. v. 13. *Deceperunt Ægyptum angulum populi ejus*, Sophon. 3. 6. Zach. 10. 3. cum enim, ut Hieron. ait super Isaiam 20. *Angulus in porta domo fortissimus sit, angulum pro regno ponunt Scripturæ, eo quod populos contineat*. Et quamvis aliquando turres fortissimæ murorum in angulis sint, at hæc angulorum metaphora non est sumpta à turribus, sed potius à converto turres significantur nomine anguli, ab angulis domus, quæ sunt velut ossa ædificiorum: rursus hæc firmitas angulorum domus transfertur, vel potius semper respondet lapidibus angularibus fundamentalibus fortissimis: semper enim à fundamentis usque ad summum fastigium grandiores & meliores lapides in angulis ponuntur. Vide, quæ de angulis diximus, c. 1. v. 6. n. 24. super id: *Et concussis quatuor angulos domus*.

Præter hanc artem fundandi aut confirmandi, & struendi angulum munus, rursus *angularis lapis* ubicunque sit, licet maxime in fundamento, connectit duos parietes, quare dicitur esse nexus, pax, concordia, fortitudo illorum. Et quamvis hujus rei probationem minime necessarium sit petere ex Paulo, at conandum ex illo elicere, ut bene de viris doctis, & de multorum Patrum interpretatione, pro virili nostra mereamur. Sic ergo ait Paulus Ephes. 2. 14. *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem materia solvens, &c. ut duos condas in semetipso*.

Ecce (inquiunt, qui obijciunt & nituntur destruere) non agit Paulus de ædificando & erigendo duplici pariete super unico Angulari lapide, sed de destruendo medio pariete, qui dividebat duos populos, ut palatium quoddam amplissimum remanere possit, quod sine angustis Ecclesiam ex duobus populis capere possit. Præterea nulla domus apte significatur constare ex duobus parietibus tantum, quare neque significabitur Ecclesia ex eo, quod unus *lapis angularis* connectat duos parietes.

Respondet, Manifeste agere Paulum primum de diruendo medio pariete maceria, quo dividebantur duo populi: deinde de ædificanda Ecclesia in unico lapide angulari Christo, qui facit utraque unum & cujus interveniunt ad novam ædificii rationem, oportuit destrui maceriam, nam destructa maceria, remanebat unum integrum, & amplum palatium ex utroque populo, jam supponitur fundatum illud palatium, at Paulus profecto de

ipsa Ecclesie fundacione, & institutione loquitur. Sic inferius Paulus ex dictis infert, n. 19. 20. 21. *Ergo jam non estis hospites, sed super ædificati super fundamento & Angulari lapide*. Res profecto tantum indigens oculis ad videndum, & legendum. Neque vero id, quod in objectione dicebatur, agere Paulum de diruendo aliquo ædificio, verum omnino est, nam, ut argute ob-

servat Ambrosius, *Maceria* non erat firmus alius, quis, & perpetuus alicujus ædificii paries, sed res quid, *ad breve tempus in agro erecta*: at Ecclesia firmum, constans, perpetuum ædificium super firmo Angulari lapide erectum, ad conjungendum duos parietes hujus novi ædificii. itaque non Palatium ex sola destructione macerie, sed, veluti area plana relinquebatur, in qua suum lapidem angularem collocaret Deus, & duos parietes con-

necteret & super ædificaret: non quod duo tantum parietes aptum ædificium componere possint, sed indefinite loquitur, ubicumque nexus duorum parietum, ibi Christus est *Lapis Angularis*: & quoniam ejusdem rationis est quilibet angulus ex singulis quatuor, quibus domus continetur, Christus autem unicus est, tantum oportuit dici in singulari. *Lapis Angularis*, cujus cum virtus, & firmitas infinita sit, & universam Ecclesiam contineat, unus ipse satis est ad ædificandam domum, & arcem fortissimam, & omnibus suis angulis partibus absolutissimam; ita ut ubicumque diversi parietes concurrant, ipse sit *Lapis Angularis*. Et vero hunc *Lapis Angularis* usum

conjugendi duos parietes, confirmat fere omnium Patrum, & Ecclesiasticorum Doctorum consensus, ubicumque mentio sit *Lapis Angularis*, ut mirum sit à cordato aliquo Doctore negari. Docent eo Pauli loco disertis verbis Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius, Theodoretus, Anselmus, Sedulius, & vere dico, universus chorus expositorum Pauli, nemo negat, nemo non dicit, mendacii me convincat qui unum tantum auctorem contra me proferat. Rursus asserunt iidem super Psalmum 117. Hieronymus. In caput, interpretatur, connectens Theodoretus, *duos parietes*, quasi dicat, *initium utriusque*. cito Anselmus nunc testes iterum universos Interpretes, inter Sedulius, alios eleganter Basilii. Non enim quisvis *Lapis Basilii*, angulo est accommodus, sed probatissimus, & qui utriusque latere parietem connectat. Gregorius Nyssenus exponens hunc locum de perfecta Christiani forma; *Duplici*, (inquit) *Angularique fabrica quadrat*: neque enim nisi duo concurrant parietes, *Angulus fieri potest*. Universi itidem Interpretes super Isaiam 28. vers. 16. ubi eleganter Cyrillus, *Angularem*, ut qui per fidem unam duos populos conjungit. Semper enim in Angulis ædificiorum duo concurrunt muri, & conigui in unum coagmentantur. Hieronymus ibi censet, ideo bis dici *Lapidem*, *Lapidem*: qui duos populos copulavit. Tandem universi Interpretes, 1. Petr. 2. Qui permixtim his omnibus locis: tum etiam ex illo Matth. 21. 42. qui desumptus est ex Isaiâ, & Davide. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. de. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. in Matth. 19. Augustin. Aug. Ps. 88. 94. 99. 11. & in c. 1. Joan. Tract. 7. & ser. 18. 14. de verbis Domini, & ser. 13. de Epiph. Fulg. Cyprian. ser. 3. de Epiph. Cypr. l. 2. ad Quir. c. 15. Nyssen. de forma perfecti Christiani. Eundem Lapidis Angularis usum probat ipsum originale nomen, etymologia Peneth, quod est *Panab*, id est à respiciendo videtur dictum: eo quod Angulus promineat, & prospiciendum se præbeat. vel quia ipse Angulus ad duas partes prospectum habeat, videlicet ad duos parietes, quos connectit.

Tertio, sicut *Lapis Angularis* potest habere usum in quacunque parte Anguli erecti à fundamento usque ad fastigium, etiam potest esse in suprema parte totius ædificii, aut in loco sublimi & prominentes sic à Petro, Isaiâ, Paulo dictum esse *Summum Angularem Lapidem*, Christum existimant Anselmus super Paulum, Sedulius, Chryl. *Summus Angularis Lapis*, & parietes continet & fundamenta: nunc superne totum corpus continet, nunc inferne structuram sustinet. Nyssen. item de perfecta Christiani forma existimat ideo dici Christum *Caput Anguli*, quod non solum sit principium, sed finis spiritualis ædificii. Quamvis enim cum spiritualis Jerusalem descendat de Angelo, oporteat quasi inverlam descendere, ita ut illius fundamentum summum sit, & cellissimum, proptereaque idem sit, *Lapis Angularis in fundamento fundata*, & idem *Summus*, atque

supre-

temeritas negantium Lapidis Angularis officium jungendi duos parietes, Chrysostomus, Hieron., Ambrosius, Theodoretus, Anselmus, Sedulius, & vere dico, universus chorus expositorum Pauli, nemo negat, nemo non dicit, mendacii me convincat qui unum tantum auctorem contra me proferat. Rursus asserunt iidem super Psalmum 117. Hieronymus. In caput, interpretatur, connectens Theodoretus, *duos parietes*, quasi dicat, *initium utriusque*. cito Anselmus nunc testes iterum universos Interpretes, inter Sedulius, alios eleganter Basilii. Non enim quisvis *Lapis Basilii*, angulo est accommodus, sed probatissimus, & qui utriusque latere parietem connectat. Gregorius Nyssenus exponens hunc locum de perfecta Christiani forma; *Duplici*, (inquit) *Angularique fabrica quadrat*: neque enim nisi duo concurrant parietes, *Angulus fieri potest*. Universi itidem Interpretes super Isaiam 28. vers. 16. ubi eleganter Cyrillus, *Angularem*, ut qui per fidem unam duos populos conjungit. Semper enim in Angulis ædificiorum duo concurrunt muri, & conigui in unum coagmentantur. Hieronymus ibi censet, ideo bis dici *Lapidem*, *Lapidem*: qui duos populos copulavit. Tandem universi Interpretes, 1. Petr. 2. Qui permixtim his omnibus locis: tum etiam ex illo Matth. 21. 42. qui desumptus est ex Isaiâ, & Davide. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. de. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. in Matth. 19. Augustin. Aug. Ps. 88. 94. 99. 11. & in c. 1. Joan. Tract. 7. & ser. 18. 14. de verbis Domini, & ser. 13. de Epiph. Fulg. Cyprian. ser. 3. de Epiph. Cypr. l. 2. ad Quir. c. 15. Nyssen. de forma perfecti Christiani. Eundem Lapidis Angularis usum probat ipsum originale nomen, etymologia Peneth, quod est *Panab*, id est à respiciendo videtur dictum: eo quod Angulus promineat, & prospiciendum se præbeat. vel quia ipse Angulus ad duas partes prospectum habeat, videlicet ad duos parietes, quos connectit.

Tertio, sicut *Lapis Angularis* potest habere usum in quacunque parte Anguli erecti à fundamento usque ad fastigium, etiam potest esse in suprema parte totius ædificii, aut in loco sublimi & prominentes sic à Petro, Isaiâ, Paulo dictum esse *Summum Angularem Lapidem*, Christum existimant Anselmus super Paulum, Sedulius, Chryl. *Summus Angularis Lapis*, & parietes continet & fundamenta: nunc superne totum corpus continet, nunc inferne structuram sustinet. Nyssen. item de perfecta Christiani forma existimat ideo dici Christum *Caput Anguli*, quod non solum sit principium, sed finis spiritualis ædificii. Quamvis enim cum spiritualis Jerusalem descendat de Angelo, oporteat quasi inverlam descendere, ita ut illius fundamentum summum sit, & cellissimum, proptereaque idem sit, *Lapis Angularis in fundamento fundata*, & idem *Summus*, atque

supre-

temeritas negantium Lapidis Angularis officium jungendi duos parietes, Chrysostomus, Hieron., Ambrosius, Theodoretus, Anselmus, Sedulius, & vere dico, universus chorus expositorum Pauli, nemo negat, nemo non dicit, mendacii me convincat qui unum tantum auctorem contra me proferat. Rursus asserunt iidem super Psalmum 117. Hieronymus. In caput, interpretatur, connectens Theodoretus, *duos parietes*, quasi dicat, *initium utriusque*. cito Anselmus nunc testes iterum universos Interpretes, inter Sedulius, alios eleganter Basilii. Non enim quisvis *Lapis Basilii*, angulo est accommodus, sed probatissimus, & qui utriusque latere parietem connectat. Gregorius Nyssenus exponens hunc locum de perfecta Christiani forma; *Duplici*, (inquit) *Angularique fabrica quadrat*: neque enim nisi duo concurrant parietes, *Angulus fieri potest*. Universi itidem Interpretes super Isaiam 28. vers. 16. ubi eleganter Cyrillus, *Angularem*, ut qui per fidem unam duos populos conjungit. Semper enim in Angulis ædificiorum duo concurrunt muri, & conigui in unum coagmentantur. Hieronymus ibi censet, ideo bis dici *Lapidem*, *Lapidem*: qui duos populos copulavit. Tandem universi Interpretes, 1. Petr. 2. Qui permixtim his omnibus locis: tum etiam ex illo Matth. 21. 42. qui desumptus est ex Isaiâ, & Davide. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. de. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. in Matth. 19. Augustin. Aug. Ps. 88. 94. 99. 11. & in c. 1. Joan. Tract. 7. & ser. 18. 14. de verbis Domini, & ser. 13. de Epiph. Fulg. Cyprian. ser. 3. de Epiph. Cypr. l. 2. ad Quir. c. 15. Nyssen. de forma perfecti Christiani. Eundem Lapidis Angularis usum probat ipsum originale nomen, etymologia Peneth, quod est *Panab*, id est à respiciendo videtur dictum: eo quod Angulus promineat, & prospiciendum se præbeat. vel quia ipse Angulus ad duas partes prospectum habeat, videlicet ad duos parietes, quos connectit.

Tertio, sicut *Lapis Angularis* potest habere usum in quacunque parte Anguli erecti à fundamento usque ad fastigium, etiam potest esse in suprema parte totius ædificii, aut in loco sublimi & prominentes sic à Petro, Isaiâ, Paulo dictum esse *Summum Angularem Lapidem*, Christum existimant Anselmus super Paulum, Sedulius, Chryl. *Summus Angularis Lapis*, & parietes continet & fundamenta: nunc superne totum corpus continet, nunc inferne structuram sustinet. Nyssen. item de perfecta Christiani forma existimat ideo dici Christum *Caput Anguli*, quod non solum sit principium, sed finis spiritualis ædificii. Quamvis enim cum spiritualis Jerusalem descendat de Angelo, oporteat quasi inverlam descendere, ita ut illius fundamentum summum sit, & cellissimum, proptereaque idem sit, *Lapis Angularis in fundamento fundata*, & idem *Summus*, atque

supre-

temeritas negantium Lapidis Angularis officium jungendi duos parietes, Chrysostomus, Hieron., Ambrosius, Theodoretus, Anselmus, Sedulius, & vere dico, universus chorus expositorum Pauli, nemo negat, nemo non dicit, mendacii me convincat qui unum tantum auctorem contra me proferat. Rursus asserunt iidem super Psalmum 117. Hieronymus. In caput, interpretatur, connectens Theodoretus, *duos parietes*, quasi dicat, *initium utriusque*. cito Anselmus nunc testes iterum universos Interpretes, inter Sedulius, alios eleganter Basilii. Non enim quisvis *Lapis Basilii*, angulo est accommodus, sed probatissimus, & qui utriusque latere parietem connectat. Gregorius Nyssenus exponens hunc locum de perfecta Christiani forma; *Duplici*, (inquit) *Angularique fabrica quadrat*: neque enim nisi duo concurrant parietes, *Angulus fieri potest*. Universi itidem Interpretes super Isaiam 28. vers. 16. ubi eleganter Cyrillus, *Angularem*, ut qui per fidem unam duos populos conjungit. Semper enim in Angulis ædificiorum duo concurrunt muri, & conigui in unum coagmentantur. Hieronymus ibi censet, ideo bis dici *Lapidem*, *Lapidem*: qui duos populos copulavit. Tandem universi Interpretes, 1. Petr. 2. Qui permixtim his omnibus locis: tum etiam ex illo Matth. 21. 42. qui desumptus est ex Isaiâ, & Davide. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. de. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. in Matth. 19. Augustin. Aug. Ps. 88. 94. 99. 11. & in c. 1. Joan. Tract. 7. & ser. 18. 14. de verbis Domini, & ser. 13. de Epiph. Fulg. Cyprian. ser. 3. de Epiph. Cypr. l. 2. ad Quir. c. 15. Nyssen. de forma perfecti Christiani. Eundem Lapidis Angularis usum probat ipsum originale nomen, etymologia Peneth, quod est *Panab*, id est à respiciendo videtur dictum: eo quod Angulus promineat, & prospiciendum se præbeat. vel quia ipse Angulus ad duas partes prospectum habeat, videlicet ad duos parietes, quos connectit.

Tertio, sicut *Lapis Angularis* potest habere usum in quacunque parte Anguli erecti à fundamento usque ad fastigium, etiam potest esse in suprema parte totius ædificii, aut in loco sublimi & prominentes sic à Petro, Isaiâ, Paulo dictum esse *Summum Angularem Lapidem*, Christum existimant Anselmus super Paulum, Sedulius, Chryl. *Summus Angularis Lapis*, & parietes continet & fundamenta: nunc superne totum corpus continet, nunc inferne structuram sustinet. Nyssen. item de perfecta Christiani forma existimat ideo dici Christum *Caput Anguli*, quod non solum sit principium, sed finis spiritualis ædificii. Quamvis enim cum spiritualis Jerusalem descendat de Angelo, oporteat quasi inverlam descendere, ita ut illius fundamentum summum sit, & cellissimum, proptereaque idem sit, *Lapis Angularis in fundamento fundata*, & idem *Summus*, atque

supre-

temeritas negantium Lapidis Angularis officium jungendi duos parietes, Chrysostomus, Hieron., Ambrosius, Theodoretus, Anselmus, Sedulius, & vere dico, universus chorus expositorum Pauli, nemo negat, nemo non dicit, mendacii me convincat qui unum tantum auctorem contra me proferat. Rursus asserunt iidem super Psalmum 117. Hieronymus. In caput, interpretatur, connectens Theodoretus, *duos parietes*, quasi dicat, *initium utriusque*. cito Anselmus nunc testes iterum universos Interpretes, inter Sedulius, alios eleganter Basilii. Non enim quisvis *Lapis Basilii*, angulo est accommodus, sed probatissimus, & qui utriusque latere parietem connectat. Gregorius Nyssenus exponens hunc locum de perfecta Christiani forma; *Duplici*, (inquit) *Angularique fabrica quadrat*: neque enim nisi duo concurrant parietes, *Angulus fieri potest*. Universi itidem Interpretes super Isaiam 28. vers. 16. ubi eleganter Cyrillus, *Angularem*, ut qui per fidem unam duos populos conjungit. Semper enim in Angulis ædificiorum duo concurrunt muri, & conigui in unum coagmentantur. Hieronymus ibi censet, ideo bis dici *Lapidem*, *Lapidem*: qui duos populos copulavit. Tandem universi Interpretes, 1. Petr. 2. Qui permixtim his omnibus locis: tum etiam ex illo Matth. 21. 42. qui desumptus est ex Isaiâ, & Davide. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. de. Sed aliis peculiaribus locis Orig. Tract. in Matth. 19. Augustin. Aug. Ps. 88. 94. 99. 11. & in c. 1. Joan. Tract. 7. & ser. 18. 14. de verbis Domini, & ser. 13. de Epiph. Fulg. Cyprian. ser. 3. de Epiph. Cypr. l. 2. ad Quir. c. 15. Nyssen. de forma perfecti Christiani. Eundem Lapidis Angularis usum probat ipsum originale nomen, etymologia Peneth, quod est *Panab*, id est à respiciendo videtur dictum: eo quod Angulus promineat, & prospiciendum se præbeat. vel quia ipse Angulus ad duas partes prospectum habeat, videlicet ad duos parietes, quos connectit.

Alterum munus Præter hanc artem fundandi aut confirmandi, & struendi angulum munus, rursus *angularis lapis* ubicunque sit, licet maxime in fundamento, connectit duos parietes, quare dicitur esse nexus, pax, concordia, fortitudo illorum. Et quamvis hujus rei probationem minime necessarium sit petere ex Paulo, at conandum ex illo elicere, ut bene de viris doctis, & de multorum Patrum interpretatione, pro virili nostra mereamur. Sic ergo ait Paulus Ephes. 2. 14. *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem materia solvens, &c. ut duos condas in semetipso*.

Ecce (inquiunt, qui obijciunt & nituntur destruere) non agit Paulus de ædificando & erigendo duplici pariete super unico Angulari lapide, sed de destruendo medio pariete, qui dividebat duos populos, ut palatium quoddam amplissimum remanere possit, quod sine angustis Ecclesiam ex duobus populis capere possit. Præterea nulla domus apte significatur constare ex duobus parietibus tantum, quare neque significabitur Ecclesia ex eo, quod unus *lapis angularis* connectat duos parietes.

Respondet, Manifeste agere Paulum primum de diruendo medio pariete maceria, quo dividebantur duo populi: deinde de ædificanda Ecclesia in unico lapide angulari Christo, qui facit utraque unum & cujus interveniunt ad novam ædificii rationem, oportuit destrui maceriam, nam destructa maceria, remanebat unum integrum, & amplum palatium ex utroque populo, jam supponitur fundatum illud palatium, at Paulus profecto de

Elucidatio Pauli de lapide angulari.

Respondeo, Manifeste agere Paulum primum de diruendo medio pariete maceria, quo dividebantur duo populi: deinde de ædificanda Ecclesia in unico lapide angulari Christo, qui facit utraque unum & cujus interveniunt ad novam ædificii rationem, oportuit destrui maceriam, nam destructa maceria, remanebat unum integrum, & amplum palatium ex utroque populo, jam supponitur fundatum illud palatium, at Paulus profecto de

supremus: at quidem non solum hac ratione; sed etiam ex utraque parte Christus continet totum ædificium, ita ut non sic eadem metaphora, esse *Angularem* & esse *summum*, & manifeste videtur indicari à Paulo dicente, *In quo* (tanquam in fundamento) *omnis ædificatio constructa crescit in templum Sanctum in Domino* (iterum in Deo crescit & perficitur, tanquam in supremo & honoratissimo Lapide totius ædificii) & Ps. 117. 7. *Lapis quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput Anguli*, videtur enim sumi metaphora à cæmentariis, postquam jecerunt ædificii fundamenta, ac nusquam alicujus lapidis commodam sedem repererunt, reputantes omnino inutilem; postea tamen Dei Providentia factum esse, ut in optimo, & honorificentissimo loco reponeretur, quem utique, utpote ad finem ædificii, sublimem esse oportuit. Atque viri docti, & ingenio arguti suspicantur, *Caput Anguli* vocari summum Angulum frontispicii, locum videlicet quidem eminentem, & honoratissimum; forte rem ipsam historice contigisse in constructione frontispicii portæ Orientalis templi Salomonis. Quorum ego argutam suspensionem non præripiam, sed illorum inventum illis ipsis confirmandum & ornandum, & publice edendum permittam, non ingrate à viris doctis suspiciendum. Quamvis hic locus leniter & commode explicari possit tum de Davide, quem Aulici Saul reprobabant, & exulare cogeabant, ita ut in nulla illum Regni Israelitici parte consistere paterentur, at postea non solum particula illius ædificii, sed *Primarius Lapis, & Angularis, probatissimus* in optimo & honorificentissimo loco constitutus sit à Deo, in prima videlicet Regni sede. Tum de **CHRISTO DOMINO**, quem reprobabant Sacerdotes & Pharisei; qui constitutus est *Rex à Deo super Sion Montem sanctum ejus*.

Caput Anguli.

Locus Psal. 117. de Davide & Christo

Ps. 26.

13. Tandem illud tribui videtur *Angulari Lapidi*, ut An Lapis ejusmodi sit, ut possit esse *Lapis offensionis*, i. Petri 2. Angularis 78. *Lapis quem reprobaverunt ædificantes, factus est ex propria Lapis offensionis, & petra scandali*: quod sumptum ratione ex Matthæi 21. 44. Lucæ 20. 17. idem Rom. 9. 32. possit esse 33. & allusum ad Isai. 8. 14. Habet autem dubitationem, an hoc dicatur persistendo in eadem offensionis, metaphora *Lapis Angularis*, an vero instituat nova translatio? Nam quidem viri docti existimant, ideo dici *Lapidem illum qui factus est in caput Anguli*, fuisse lapidem offensionis, quia *Angulares Lapides* extra ædificium extare solent, quare qui minus cauti sunt, dum prætereunt, ad Angulum offendunt. Cum quo facere potest id, quod ex Zacharia nuper afferebamus, *Educes Lapidem Primarium*, quod *Lapides primarii Angulares* soleant produci, & extare extra ordinem aliorum. Ego vero existimo cum dicitur *Lapis offensionis*, non teneri idem filum allegoriæ *Lapis Angularis*; sed tantum servata communi ratione Lapidis, asserit nunc esse fundamentum, nunc cadere de monte abscissum sine manibus, & conturere stasuum eos vero qui hostili impetu in illum *Lapidem* incurrerint, *confringendos*, sicut qui vehementer in *Lapidem* impingit. Ergo ex dictis constat, quid *Lapis Angularis* sit in usu sacri sermonis; quem usum habeat in ædificio; quæ item Allegoriæ ratio, cum de Creatione terræ dictum est, *Quis demisit Lapidem Angularem ejus?* & quam subtiliter dictum à D. Thoma fuerit, *Lapidem Angularem* esse ipsum terræ centrum, in quo omnes lineæ ductæ à circumferentia uniuntur; in quo *Lapis Angularis*, si non omnis, at non ultima proprietas & usus politus est.

Lapidem Angularem ejus, &c.

14. Iterum comparata terra cum Lapide fundamentali.
15. Terra similis Lapidis conjungentis duos parietes, Centrum simile Anguli, quem lineæ efficiunt.
16. Quæstionula propositio de terræ firmitate, Olim valde controversa.
17. Dubitationis responsio. Interrogationes istæ aut ignorantibus pungunt, aut sapientes excitant.

14. Iterum comparatur terra cum Lapide fundamentali

Ergo, ut ad rem nostram redeamus, duplex est ratio, cur ipsa terræ stabilitas comparetur cum *Lapide Angulari*; prima propter communem illam rationem fundamenti; Sicut enim *Lapis Angularis* est primus, fortissimus, Pineda. Tom. II.

maxime immotus in toto ædificio, & qui idem permanet quantumvis aliæ partes mutantur, & vel destruantur, vel denuo instaurentur: ita sane terra est totius mundi pars prima, infima, immota & reliquorum elementorum fundamentum, supra quam mille sunt quotidie aëris, aquæ, rerum aliarum generabilium & corruptibilium destructiones, & constructiones: *Terra autem in æternum stat*, sustinetque immota quotidianas, atque perpetuas mixtorum commotiones.

Secundo, comparatur cum *Lapide Angulari*, ut argute & subtiliter D. Thomas indicavit, propter illam alteram rationem & usum conjungendi duos parietes, si enim per *Lapidem Angularem terræ* intelligamus ipsum terræ centrum, in quo, & circa quod maxima terræ firmitas, & immobilitas consistit & perspicitur, certe nihil similis *Lapis Angularis*; nam præterquam quod sicut *Angulus* ita est acutus, ut in puncto desinat; habet præterea proprium, ut *Angulus* idem sit, in quo lineæ se intersecant, simulque conjunguntur, parique ratione Centrum terræ fingimus esse acutissimum aliquid, videlicet punctum, in quo simul desinunt: & conjunguntur quæcunque duæ lineæ ductæ à circumferentia mundi ad centrum terræ: quare Centrum est *Lapis Angularis*, aut *Angulus* reliquarum mundi partium.

Sed illud ultimum in hac terræ consideratione quæstionem habet, cur ad comprimendam humanæ mentis arrogantiam proponat Deus hanc de *Terræ fundatione*, & gravitate quæstionem, quæ procul dubio non est omnino negata humanæ intelligentiæ & cognitioni? Nam Philosophi rem hanc ex ipsa natura gravitatis clare docent provenire, conantibus omnibus partibus & contendentibus ad eundem gravitatis locum. Basilii in Catena sic scribit; *Hinc discimus terræ fundamenta esse hominum naturæ ignerata*, & statim addit, *exteriorum Philosophorum opinionem, quæ ex centro, & æquali distantia à Cælo ejusmodi terræ æquilibrium statuere conatur*.

Qui profecto Basilii locus sumptus est ex ipsius Basilii commentariis c. 13. *Movebatur terra de loco suo*, ubi Philosophorum sententiæ de loco terræ, & illius stabilitate videtur objicere; Semel motam à Deo amittere suum fundamentum. Quod tamen ipse nunquam concedit; *Si tanta* (inquit) *firmitate nititur, & constabilita est prorsus mota semel à fundamentis ab ipsi, quo nunc nititur, transmovebitur fundamento*. Quare frequenter sancti Patres nullam aliam hujus rei causam Physicam assignant, quam divinam voluntatem atque potentiam; ut Nazianzenus sua Orat. 34. *Quo pacto* (inquit) *terra firma & immota consistit? Quidnam pro vehiculo habet? cuius rei adminiculo fulcitur? quidquam rursus futuram illam sustinet? neque enim rationi quidquam, cui innitatur, occurrit, si divinam voluntatem exceperis*.

Ergo dicendum hac in re, sicut alia pleraque, Jobi quidem tempore non fuisse res hujusmodi certo apud sapientes stabilitas, & fixas. Quare ejusmodi res naturales posterioribus etiam sæculis plenæ fuerunt controversiis & dissensionibus Philosophorum, atque de Terræ immobilitate septem maximorum sapientum dissidentes sententias numerat Arist. 2. de Cælo, plures item recenset Seneca l. 6. Naturalium quæstionum. Et quid hodie quoque tam firmum in Philosophia, etiam hæc terræ firmitas, quod in dubio non posuerit sapiens aliquis non ignobilis? Secundo responderi potest, res hujusmodi ita proponi à Deo, ut non solum ignorantia nos convincat, sed si forte illarum rationes teneamus, ad admirationes divinorum operum homines excitet: præsertim cum potentiam illam Dei creatricem, producentem res ex nihilo, tum præterea peculiare fines suæ Sapientiæ & Providentiæ comprehendere nunquam possimus.

VII. Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes Filii Dei.

1. Duplex nectendi & exponendi ratio. Divina Sapientia delicia ex rerum Creatione.
2. Proponitur quæstio, quid sint Astra matutina. Prior sententia esse Angelos, probatur quatuor rationibus.
3. Secunda sententia simplicior.
4. Responsio ad objectiones parvis opposita.

B b b 2

5. Astra

Ecc. 1. 4.

15. Terra similis Lapidis conjungentis duos parietes.

Centrum comparatum cum Angulo, aut cum Lapide Angulari.

16. Dubitationis propositio.

Basil. de terra Centro & naturali loco. Patres referentes firmitatem terræ in divinam voluntatem.

7. Terræ stabilitatis causa olim valde controversa.

Aristotel. Seneca.

Interrogationes a Deo factæ ignorantibus pungunt, scientes excitant in admirationem.

5. *Astra pro stellis. Pro Planetis. Astra Matutina quæ. Deus matutinis provisor creaturarum. Illustratus David.*

6. *Jubilare quid proprie. Stella concentum efficiens.*

I. **Prima** **nectendi** **& expo-** **nendi ra-** **tio.** **Philippus** **Gregorius** **Franciscus** **Georg.** **Sapientia,** atque suavissimo concentu, & Harmonia, mundi, ac terræ fundamenta constitueret simul etiam Angeli, ipsaque cœlestia corpora suas laudes, vocesque gratulatorias adjungerent, præ admiratione Creatoris. Neque mirum, cum post terræ Creationem statim subjungatur cingens Divinæ sapientiæ voluptas, quasi ex aspectu rerum creaturarum, cum symmetria & proportionem; *Quando appendebat fundamenta terræ cum eo eram cuncta componens; & delectabar per singulos dies; ludens coram eo, &c.* id est, delicias atque ridens cum eo. Hic nexus non est improbabilis, forte etiam à nobis amplectendus, ut statim dicemus.

Secunda **constitu-** **endi &** **ponendi** **ratio.** **2.** Iterum dubitatio. Quæ sint hæc *Astra matutina?* Nam quidem existimant esse ipsos *Filios Dei*, vel Angelos, & per expositionem adjungi. Hoc esse An-tribuit Latinis Isidorus: & certe Gregorius, Philippus, Nicolaus, Dionysius hoc sequuntur; idem ex Philippo describunt Beda; & commentaria Hieron. Idem videtur sequi Julianus initio Genesis. Quæ exponendi ratio confirmari potest primo ex eo, quod astra simul cum Angelis nominentur. Deinde, quod Angelus apostata videtur nominari apud Isaiam, *Stella matutina*, nimirum, *Lucifer qui mane oriebatur*, & qui aliorum Astrorum matutinarum, decidentium de cœlo agmen ducebat tanquam apostatarum dux. Tertio, quoniam cum Stellæ non nisi quarto die creatæ videantur, at hujusmodi *laudatio & jubilatio* sit statim consequuta post creationem terræ, & opus primi diei; non videtur intelligi posse de ipsis cœlestibus luminibus, quæ simul cum Sole, & Luna creatæ sunt quarto die. Prætermitto, quod *laudatio & jubilatio* multo melius intelligatur, cum tribuitur Angelis & creaturis intelligentibus, quam cum rebus inanimatis.

3. **Secunda** **sententia** **simplici-** **ter intel-** **ligens ip-** **sa Astra** **Terra** **quatenus** **funda-** **mentum** **prior re-** **liquis** **mundi** **partibus.** Sed multo verius videtur, sic exigente ipsa propria & simplici vocis significatione, ut de ipsis *Astris* & *Stellis* pars hæc accipiat, atque sic initio Genesis proponuntur duo extrema, videlicet *Cælum & Terra*; ita hic proponantur eadem ipsa extrema, inverso tamen ordine, videlicet *Terra* & *Cælum* prius dignitate, & natura sit, quam terra: hic vero prior terra, quod ea in ratione ædificii prior sit reliqua machina mundiali. Tum etiam, quoniam cum hæc enumeratio divinarum operum fiat ad comprimendam humanæ mentis arrogantiam, oportuit ut primum proponeretur terra, quam videmus, quam calcamus, ex qua sumus; ut cum experiamur ea, quæ ante oculos sunt, nobis esse ignorata, reliqua deinde, præsertim cœlestia, multo esse nobis ignotiora colligat. Deinde singulatim ad alia elementa, & mixta descender.

4. **Respon-** **sio ad ob-** **jectiones** **partis op-** **positæ.** Neque vero obstant rationes in oppositum adductæ, quæ tantum efficere possunt non esse omnino ineptam expositionem illam de Angelis. Illa vero, quæ quarto loco proposita est, solvitur; si vel hæc pars non construatur cum Creatione Terræ, ut superius indicavimus; vel si illud intervallum quartæ diei, cum creatæ sunt Stellæ, à prima, cum creatæ est terra, non condere-tur; sed opus illud Creationis indiscriminatim accipiat, sine illo dierum discrimine, non statim subji-cuntur opera aliorum dierum. In universum igitur ait Deus, *Ubi eras in prima mundi & rerum Creatione, atque distinctione?*

Nunquid vero *Astrorum* nomine, ipsa per se astra, an vero Synecdochen, orbis ipsos cœlestes intelligi oportet? certe simplicissimus sensus est, ut de ipsis per se astris intelligamus, quæ sunt cœlorum species & ornatus. Vide quod diximus super id c. 26. n. 13. *Spiritus ejus ornans cœlos.*

Astra. R. David, Aben Esra, quem videtur sequi Vatablus, intelligit septem Planetas, qui per excellentiam dicuntur *matutini*, vel, ut Hebræizantes legunt, *Stellæ luminis*, id est, luminosi, quorum tum aspectus, tum discursus & efficientiæ mirabiles sunt. Sed ex ipsa vocis proprietate nomen est commune ad omnes Stellæ semper lucentes, Ps. 146. Ps. 147. 3. Gen. 15. 5. & c. 37. 9. & super Job. 25. 5. non enim magis relucet Creatoris potentia atque sapientia in septem Planetis, quam in reliqua multitudine Stellarum, neque magis laudatur à Planetis, quam à reliquis luminibus; sicut scriptum est; *Laudate eum Sol & Luna; laudate eum omnes Stellæ & lumen*; neque in his duobus reliquorum luminum, quam in reliqua millia cœlesti magis mirabilem se Creator præstat. Dicuntur autem *Stellæ matutinae*, ut Cajetanus vult, ut significaretur Stellarum atque Cœlorum motus diurnus ab Oriente in Occidentem. nam per *mane*, sive per *matutinum*, significatur per Synecdochen dies integer, rursus per diem significatur motus diurnus: quare *Stellæ matutinae* erunt Stellæ circum-latæ ab Oriente in Occidentem. Sed hæc Cajetani Metalepsis nimis longa, nimisque coacta est. D. Thom. *Matutina* dicit, quasi de novo creata; sicut apud nos *Astra matutina* sunt, quæ initio diei denuo post tenebras videntur. Ratio non omnino cohærens. Eugubinus, & qui eum describere solet, quod astra maxime conspiciantur matutino tempore. Sed certo apud nostrates, crede apud alios quoque, nocte lucent atque conspiciuntur Stellæ: mane dispelluntur, & fugantur, neque alia auroræ, & diluculi descriptio verior, quam.

*Jam rara micant Sydera prona,
Languida mundo, nox victa vagos.
Contrahit ignes, luce regnata,
Cogit nitidum Phosphoros agmen.*

Seneca.

Illud vero multo alienius, quod aliquis asserit, intelligi hic reliqua astra præter solem, cum eodem sane die creatæ exstiterint. Illud facilius, ut *Astra matutina*, sint astra luminis, vel luminosa, quod mane dilucere incipiant, inde mane pro lumine. Quamquam ex ipsa etiam originali voce videtur posse elici matutina quædam creaturarum cura, & diligentia in suo Creatore laudando: nam *Bakar*, est proprie mane confurgere, vel manicare ad aliquid querendum, visitandum, vel ad aliquid operis faciendum, unde Ps. 26. *Ubi visitem templum ejus*, id est, ut mane confurgam ad visitandum. Ezéch. 34. 11. 12. *Visitabo eos sicut visitat Pastor gregem suum*. videlicet summo mane, summa cura atque diligentia. Non aliter dicuntur stellæ fuisse *matutinae*, id est, statim ab initio suæ creationis, Conditoris potentiam prædicasse, atque hac quasi cura in hanc lucem venisse, ut Conditori gratias agerent. Itaque illas quasi manicasse: ad depressendam opinionem humanæ sanctitatis & innocentiae, cum non statim elucescat rationis lumen, & usus homini, sed post multos annos; quamvis enim in nostris animis *lumen*, aliquod intelligentiæ signatum, sit; at illius usus statim matutinus esse non potest: & quamvis in primo illi dilucis rationis crepusculo Conditorem quis agnoscat; at dicere cum Augustino poterit. Tardete agnovi, Pulchritudo antiqua, prius quippe aberravi ego, quam te laudarem. At stellæ mane ipsum suæ creationis in divinis laudibus posuerunt.

Cum me laudarent, &c. Vox originalis significat lætorem tantum júbilo, & acclamatione: *Laudare* quod sæpe vertitur ab Interprete Latino *exultare*, id est, exultanter, & cum oratione am, & resonare; quare *exultatio* tribuitur linguæ Ps. gratiarum laude. Illa. 25. 6. pertinet itaque ad laudem & gratiarum actionem persolvendam cum lætitia, & alacritate.

Sed

Quomo- Sed cum huiusmodi *astrorum*, & rerum inani-
do astra matarum *laudatio*, atque divinæ potentia prædi-
& inani- catio possit communi quadam ratione *Astris*, si-
mata cut cæteris rebus tribui, quæ dicuntur *Deo bene-*
Deum *dicere*, cum homines illorum conspectu promo-
laudent. ventur & excitantur ad divinas laudes; at pos-
 sunt *Astra*, & cæli habere peculiarem rationem
 exultandi, clamandi, & *laudandi*: nam cum ipse
 cæli & astrorum motus videatur esse exul-
 astra effi- tatio quædam, atque alacritas, tum etiam harmo-
 cientes nia, & concentus propter consonantiam, & pro-
 harmo- portionem rerum & motuum inter se inæquali-
 niam in um, inde profecto videntur cæli, & astra potius
 Divinis laudibus. loqui, & laudare Deum; quam res aliæ inanima-
 tæ. Vide infra v. 37. Mirabilis igitur harmo-
 nia, & concentus stellarum ex imparibus magni-
 tudinibus, inæqualibus etiam intervallis, dispa-
 ribus facultatibus, & numeris luminis & efficien-
 tiæ, quasi ex vocibus inæqualibus, sed ad harmo-
 niam compositis, simulque resonantibus. Cum
 quo facit, quod legimus; cum me laudarent simul
 unico concentu, unico consensu. Accedit etiam,
 quod indicat Cajetanus allusionem fieri ad per-
 vulgatam consuetudinem Principum jacentium
 primum arcis fundamentum cum ingenti
 lætitia & acclamatione musicorum instrumen-
 torum. Non aliter sane cum prima huius muni-
 di fundamenta jacta sunt à Conditor. Atque
 gratias etiam præterea agunt, quod terra sit op-
 portunum fundamentum, circa quod reliqua
 elementa, cœlique ipsi perpetuo versentur:
 propter quam fecundandam & perficiendam
 ipsi circumferruntur. In motu igitur circa terram
 videtur perfici superiorum corporum operatio.

Cajetan.

Primo
funda-
mento
jacto læ-
titia.

Et jubilarent omnes filii Dei,

7. Ex creatione aliarum rerum, non solum homo, sed Angelus etiam excitatus ad Dei laudes.
8. Filii Dei, *Astra*, quæ familiariter versantur in domo Dei.
9. Filii Dei, *Angeli*. Illustratus David. Laudare, quid proprie.
10. Plausus & jubilatio Angelorum propter Terram, aut propter stellarum creationem.
11. Quando Angeli creati? Cur hoc loco, non etiam in Genesi, videatur fieri mentio creationis Angelorum.

Respon-
sio obje-
ctionis
tacita.Cajetanus
Eugubius.Sydera &
stellæ vi-
dentur
esse do-
mestici &
familiares
Dei cor-
ruptibilia
vero si-
cut servi.Filius Dei,
Angeli,
Chaldaei
Sept. legentibus:
LXX. que
David, concinens
cum Job.

Potest hinc sumi responsio objectionis taci-
 tæ. Si astra, & res inanimatae laudant Deum,
 cum illorum aspectu excitatur creatura ra-
 tionalis ad divinas laudes; non statim à sua crea-
 tione potuerunt *Ara laudare Deum*, cum nondum
 homo esset, qui Deum agnosceret. At saltem
 erant Angeli tunc simul creati, qui ex rebus ipsis
 creatis Deum laudabant. Sicut autem quidam
 accipiebant *Astra matutina* pro Angelis; ita nunc
 è converso quidam accipiunt filios Dei pro
 Astris & Stellis. Ita hoc loco Cajetanus: non
 improbable censet Eugubinus, neque vero id
 repugnat, quod sydera dicantur *Dei Filii*; cum n.
 suprema Creatoris Sapientia atque virtus enixa
 videatur reliquas creaturas pluviam, grandinem
 mare; quidni etiam dignetur appellare par-
 tus, filiosque suos fulgentissima ista sydera, quæ
 propter lucem & candorem peculiari quadam
 ratione illius supreme lucis pulchritudinem re-
 præsentant? Tum præterea quoniam cum cœ-
 lorum atque astrorum lux, motus, natura con-
 stans, atque perpetua sit, atque nihil in illis
 esse do- auctor naturæ voluerit esse varium, & fortui-
 mestini & tum; videntur sane cœlestia ista lumina Dei
 familiares domus, domestici; non sicut terrestria mille
 Dei cor- defectibus, & mutationibus obnoxia, quæ
 ruptibilia licet communem & ordinariam naturæ legem
 vero si- non subterfugiant, at sicut servi sunt extra illam
 cut servi. peculiarem, & delicatam gubernationem, & œ-
 conomiam filiorum Dei.

8. At Lenis ipsa vocum significatio necessario
 Filii Dei, exigit, ut filii Dei intelligantur Angeli, consentie-
 entibus Chaldaeo, qui vertit, *Acies Angelorum*. &
 Chaldaei Sept. legentibus: *Angeli mei*. Græcis item at-
 LXX. que Latinis expositoribus universis. De hac
 David, autem appellatione, *Filiorum Dei*, diximus c. i. v. 6.
 concinens Et quidem commode; nam aliarum rerum
 cum Job. creationi, præsertim Cœli, subjungitur Crea-
 tio Angelorum, qui in cœlo creati sunt, ut
 Pl. 148. cum invitat David universas creaturas
 Pineda, Tom. II.

ad divinas laudes, imprimis vero primas & præ-
 cellas, quæ in cœlis habitant, *Angeli, Virtutes*,
Sydera, Stellæ, Lumen, Cœlestes aquas. qui Davidis
 locus videtur cum hoc nostro colludere, num
 cœperint à sua creatione *de cœlu*, & *in excelsis*,
Astra & Filii Dei jubilaré, & laudare Deum,
 postulat suis votis Psaltes, ne cessent à laudibus
 & júbilo, sed persistent in divinæ bonitatis, &
 potentia præconio: *Laudate Dominum de cœlis*,
 &c. *Angeli, Virtutes, Stellæ, & Lumen*, &c. Ubi
 Symmachus & Hieronymus ex Hebræo simili-
 ter legunt; *Stellæ luminis*: sicut etiam diximus:
Astra matutina esse idem, quod *Astra diluculi*, *aut*
Stellæ luminis, & fere eisdem vocibus: nam
 quod hoc loco dicitur *Jubilare*, dixit David
laudare; quod est vehementer clamare; aut *Laudare*
 vociferari præ lætitia a radice *Halal*, quod est quid pro-
 gloriationem, laudem, lætitiā, cum júbilo & pro-
 ingenti voce attollere; ut homo extra se poli-
 tus videatur; quare aliquando vertitur *insan-*
niri, quod insani vociferentur, & inde componi-
 tur *Haleluja*, à *Halal & la*, quod est Dei nomen; *Haleluja*.
 quasi dicas, *Laudate cum ingenti júbilo & accla-*
matione Deum, quam proprietatem respicientes
 Sept. legerunt, *Laudaverunt me voce magna omnes*
Angeli mei. LXX.

Sed quoniam ista *Angelorum laudatio*, & vocife-
 ratio dupliciter quidem accipi potest, primo Duplex
 communi quadam ratione cum cæteris creatu exponen-
 ris, quæ sua pulchritudine, & præstantia di ratio.
 laudant Creatorum, sicut ars commendat suum
 artificem: tum etiam quæ possunt ratione crea-
 tori suo pro accepto naturæ beneficio gratias
 gestiunt agere: Nam, ut dixit Theodoretus. *Theodore*
Quis creatus est laudat: Creator laudatur, & ingratus,
qui condidit eum non laudat. Secunda, ut cum crea-
 tione aliarum rerum conjungatur hymnus An-
 gelorum. Iterumque hoc dupliciter, primo
 propter creationem terræ, ita ut primi Angu-
 laris Lapidis, & fundamenti totius mundi consti-
 tutionem, id est, creationem terræ comitata
 fuerit lætitia, & acclamatio Astrorum: plausus
 quæ Angelorum extollentium divinam bonita-
 tem, non solum communicantem sese supernis
 mentibus, luminibusque cœlestibus, sed infe-
 rioribus etiam, terrestribusque corporibus.
 A vero secundo Græci conjungere videntur
 cum creatione astrorum. Nam sic legunt Sept. LXX
Quando facta sunt sydera, laudaverunt me, &c. Quare
 eleganter Chrys. *Angeli ipso aspectu obstupuerunt*, *Chrysost.*
cum multitudinem, pulchritudinem, dispositionem,
utilitatem, varietatem, ornatum, splendorem, con-
ventum, ceteraque omnia, quæ multis illis, quam nos,
melius vident, insuerunt. Anastasius vero Sy-
 naita l. 4. Hexameron, censet Angelos quarto
 die Deum laudasse propter creationem Astro-
 rum; sed non propter illam tantum, sed
 propter mysterium Incarnationis, quod in
 illis repræsentabatur; *Hymnis* (inquit) *Deum*
celebrant. *Quam ob rem? Quoniam facta sunt astra,*
Non certe propterea, sed cum vidissent Solem è terra
recurrentem in mystario didicerunt Christi incarnatio-
nem, & à terra assumptionem. Et ideo cum vidissent
eum ex sancta Virgine, tanquam ex abyssu exortum
statim exclamarunt, dicentes: Gloria in excelsis Deo.
 Sed hic auctor censet astra, & Solem prius in terra
 factos esse, deinde cœlo esse tradita, quod si verum
 esset, minus incommoda esset expositio. Sed
 falsum supponit, & omnino alligora est; pa-
 rumque cohærens.

Jam hoc loco monet Chrys. celebrem illam
 apud antiquiores Patres quæstionem de tem-
 pore creationis Angelorum, cujus planam res-
 ponsionem existimat hinc elici; *Hinc* (inquit) *Angeli*
planum est primos ante mundum Angelos effectos. Sed
 cum hæc controversia luculenter atque sapien-
 ter disputata fuerit a nostris Doctoribus, Be-
 nedicto Pererio l. 1. Comm. in Gen. Ludov. Bened.
 Molin. l. p. q. 61. Greg. de Valent. q. 12. de Ang. Perer.
 Punc. 2. Gabriele Vasquez l. q. d. l. put. 242. quod
 iterum recurret inferius c. 40. v. 14. Super id, ipse Molin.
 est principium viarum, &c. Mei tantum muneris Greg. de
 nunc esse existimavi respondere Chrys. Quamvis Valent.
 naturæ ordine supponi videatur Angelus, ut qui
 Deum propter reliqua opera creata laudet; at
 non ideo oportere illum præcessisse mundi crea-
 tionem, sicut neque præcesserunt astra creatio-
 nem terræ, quæ tamen Deum quoque laudant. Chrysost.
 Potius ego hinc colligam, neque ineffaciter,
 simul

simul cum mundo corporeo creatos esse Angelos, quod illorum simul cum creatione aliarum rerum mentio fiat: quæ profecto suo Conditori statim omnes gratias agunt. Sic nullo discrimine Angeli cum cæteris creaturis invitantur ad creatoris laudes. Pl. 148. eo quod simul creata cuncta ab illo fuerint verbo atque præcepto. Epiphanius. Sic colligit Epiphanius tom. 2. l. 2. Hæres. 65. exponens id Pl. 1. Ex utero ante Luciferum, &c. Nisi una cum Cælo, & terra Angeli quoque creati essent, non unusquisque dixisset, ad Job; Quando genita fuerunt Sydera, laudaverunt me omnes Angeli; Augustinus. 11. de civit. c. 9. Jam ergo erant Angeli, quando facta Sydera. At cur hoc loco creationis Angelorum ratio habeatur, non item in Genesi, illi exponant qui Genesim exponunt? Certe si vera illa ratio est, cur Moyses non meminerit Creationis Angelorum, quod Judæis ad idololatriam propensissimis, noluerit ansam præbere colendi honoribus divinis eas præstantissimas creaturas, apud Jobum tamen & illius amicos viros sapientissimos, nihil ea res habuit periculi, præsertim loquente ipso rerum omnium Conditor.

VIII. Quis conclusit Ostiis mare, quare erumpebat, quasi de vulva procedens.

1. Sententia difficultas, & difficultatis ratio.
2. Prior interpretatio parum coherens. Maris vulva quæ. Duplex locus naturalis fœtus.
3. Secunda expositio. Divina bonitatis & sapientia fecunditas, ex qua processit Mundus.
4. Mare non fuisse Terra cœvum, sed de ipsa Terra creatum fuisse, quorundam sententia.
5. Tres item alia respondendi rationes minus solida.
6. Germana explicatio de Congregatione aquarum in locum unum. Concludere quid proprie. Explicatus Jeremias.
7. Ostia Maris, quæ. Plura Maria. Tribulationum, & spe emergendi Symbolum.
7. Erumpere de re fluent. Illust. David, Ezech. Mich.
9. Alveus Maris instar alvi materna.

Sententia, ut videtur, non valde difficilis, sed sane non omnino facilis, nam quamvis manifestum sit, agi de illo divinæ potestatis atque benignitatis documento, quod præbuit mortalibus, cum vim Maris immensam certis locis, regionibusque definivit, & commoda relinquere animantibus habitatio, at quando hoc factum, ut quid illud est, quando erumpebat, aut, quæ illa vulva, ex qua erupit, atque processit? Nam Mare primo die simul cum Terra & Cælo creatum est, de cujus prima creatione nunc videtur agi, ut indicatur hac metaphora vulvæ, & parturitionis, non solum cum natum, id est, creatum est, sed cum appetebat nasci, & movebatur, quasi ad exitum, instar fœtus maturi ad nativitatem. At vero Mare clausum est Ostiis, & circumscriptum terminis erupit, neque processit. Hæc nec tendi, conciliandi utramque sententiæ partem difficultas: quæ an tollatur ab interpretibus nunc videndum.

2. Ergo varia Vulva, & parturitionis expositio. **Prima** Græci Nicetas videlicet dupliciter exponit; exponendi ratio, quæ perfectum est, ut mare existeret. Videtur autem Nicetas, intelligere per Abyssum, id, quod postea Dionysius Quæ di- indicavit, & Cajetanus explicuit, locum illum eatur Ma- naturalem aquæ super universam terram, in quo ris vulva, primum Mare creatum, & quasi conceptione aut Mater formatum est, quasi intra vulvæ. Nam sicut Dionysius duo sunt loca naturalia fœtus, alter vulva ante Cajetanus nativitatem, in qua concipitur, & incrementa Duplex capit novem mensium spatium: alter communis locus naturalis hanc animantium habitatio, in quem editur ex alvo materna; ita sane, & Mare duo habuit naturalia loca, alterum cum ambiebat terram universam: & tunc videbatur esse in vulva, id est, in tem Ma- priori loco suæ Creationis; alterum, quem obtinuit, cum confluit universa aqua in locum unum, Præceden- ut appareret arida, qui confluxus videtur fuisse eruptio quædam cum ingenti impetu ex vulva, & sitionis loco prioris creationis. Hæc sane explicandi refutatio, ratio subtilis & arguta est: non enim libet, neque opere pretium est obtrudere. Sed tamen illud adhuc non dicitur coherenter, tunc esse

Mare conclusum, quæ in vulva, quando erumpebat in sua prima Creatione. Nam in prima creatione omnia occupabat, & super universam terram spatiosum. At quod cum in Hebræo sit, Quando exibat de vulva, profecto non exibat Mare cum Congregabantur aquæ in locum unum, sed potius intrabat in carceres, quibus postea clausum & detentum est. Expositio igitur acuta, sed dura, & coacta. Præterquam quod i la etiam similitudo Cajetani plena sit dissimilitudine & disparitate: nam cum vulva afferat ingentes angustias, quibus continetur, & comprimitur fœtus, antequam emittatur in liberam & spatiosam lucem, valde incommode comparabitur prior ille, & spatiosissimus universæ terræ ambitus cum vulva materna, cum potius ille secundus, in quem aquæ congregatæ sunt, longe fuerit angustissimus.

D. Thomas, quem sequuntur Dionysius & Nicolaus, Vulvæ intelligunt, occultam Divinæ Providentiæ, sive Divinæ sapientia fecunditatem. Titelmannus cum Niceta, Omnipotentiam, sive hæc ipsa omnia Divina attributa simul intelligas, in quibus tanquam in fecundissima rerum omnium possibilium matrice, semina, & initia rerum creandarum concepta sunt, ibique formam, & vitam habent. quod enim factum est in ipso vita erat, tempore aut ab æterna Dei Sapientia & Providentia constituto, quasi maturum jam conceptum enixa est Divina Bonitas pulcherri- mas rerum species, & antequam parturiret reperit, id est, sine ullo parturiendi labore, aut dolore, sed summa voluptate communicavit sele creaturis, quam parentem ipsum conditorem, quoad fieri posset, referrent. Ut enim dixit Plato, Bonus est, bonus nulla unquam invidia tangitur, omnia Plat. in igitur, quantum sibi esse poterant simillima, fieri voluit. Im, Video hanc quoque interpretandi rationem elegantem esse, sed stare adhuc difficultatem illam, de qua Tunc cum primo erupit Mare, non fuisse conclusum Ostiis.

Philippus sane censet per Catachresim, terram ipsam dici vulvæ, de qua Mare procedebat, creditque aquam elementarem fuisse creata de ipsa terra, de qua alia creatura creata sunt, quare ita censet; Duas partes mundi magnas, Cælum & Terram, Deus ex nihilo fecit, & de una earum velut de materia informi cæteras creaturas distinctas, sive formatas de creatis instituit, inter quarum creationem, & aquas credimus factas: quarum quidem conditionem in principio Genes. sis non legimus scriptam. Hunc ergo Maris processionem effusionem aquarum dicere mihi videtur, qui de occultis terræ finibus emanabat, & operiebat faciem terræ, & statim disertis verbis negat aquas esse congenitas & simul creatas cum Cælo, & Terra, Hanc ipsam verbis eisdem sententiam de Maris creatione describunt commentaria Hieronymi, & Bedæ. Sed quidem sententia hæc singularis est, de qua, ut nunc nihil dicam, (nam hæc res ad Genesim in opere primi diei pertinet, ubi frequens Patrum expositio docet, omnia quatuor simul elementa fuisse congenita atque cœva, comprehensa que a Moysæ nomine Cæli, & Terræ) quod ad rem nostram attinet censeo nihilo meliorem, mollioremve esse hanc interpretandi rationem, quam præcedens.

Sed quidem pro his omnibus interpretationibus communis videtur esse proposita illius difficultatis solutio. Prima quod creatio rerum omniumque dierum fuerit sine ullo temporis discrimine, sub unica itaque ratione simul proponitur eruptio illa, & exitus Maris ex Divina Potentia, simul etiam conclusio illius intra carceres, & certos fines. Vel secundo, quod illæ duæ partes hujus sententiæ, videlicet prima creatio, & posterior congregatio non habeant inter se ordinem, sed sine ullo nexu hic proponantur, quasi dicat, Quando erumpebat Mare, quando concludebatur Ostiis. Tertio tandem, ut illud quando, idem sit, quod postquam, efficiatque illum sensum, quem exprimit Vatabl. Quis statim post creationem aquarum conclusit maria quasi foribus oppositis? Sed sane vero neque cum Latino, neque cum Hebræo, aut Græco quadrare potest aliqua ex his tribus responsionibus: requiritur enim ordo, & responsio, nexus illarum duarum partium simul existentium, simulque effectuum, Divina Potentia, ut ipsa Maris eruptio concludatur a Deo, & proprie legitur in originali, in ipso emergere, & exire de vulva, tunc clauditur, non postea.

6. Ego quod maxime coherens, & ad rem propolitam opportunum videri potest, proponam, rens & idque brevissime: Sententiam hanc non esse germanam accipiendam de prima Maris creatione, sed de explicatio opere tertiae diei, id est, de *Congregatione aquarum in locum unum*. Probabo, & exponam utramque hujus interpretationis partem.

Cur Moy. Primum, non agi de prima aquarum profes videat. ductione, quod neque illa habuerit peculiarem tur pra- aliquam rationem fundamenti, aut membri terminasse alicujus principalis respectum aliarum partium Maris univ. versis: neque in illius prima productione fuerit aliquid speciosum ad humanum sensum tam mirabile, quam cum tertia die iussit Deus *Congregari in locum unum*, & velut formam, speciem, locumque accipere cum ceteris rebus congruentem.

Propterea sane visus est Moyses Maris creationem praetermisisse, & sub terra comprehendisse. Quanquam non ideo aliis Scripturae locis Maris creatio explicata non tradatur, ut Ps. 94.5. & 145.6. *Qui fecit Caelum, & Terram, Mare & omnia quae in eis sunt.*

Secunda autem pars facile probabitur, ex lenissima, & simplicissima singularum vocum significatione, & constructione: Quam interpretandi rationem elicio ex Niceta, *Quando (inquit) veluti infans, in lucem ab ipsa edi abyssu properabat, ad omnem terram aquis obruendam paratum, nisi Divinus iussus, quae portas appellavit, prohibuitur esset.* Indicat eundem sensum Isidorus, & qui cum illo legunt de praesenti. *Quando erumpit, quasi de vulva procedens, &c.* Tunc igitur Deus conclusit Ostia Mare. Sic etiam vertunt Sept. *Conclusit autem portas mare.* Verbum in fonte prop, est, textus aut operuit, videlicet cum aliqua re opposita, aut injecta aliquid operimus, & tegimus. sic Thren. 3.44. *Simul vertit operire, & opponere, Operuisti in furore (id est, te subducis a nostro conspectu medio interjecto aut opposito, ne possimus ad te penetrare, statim enim explicat) opposuisti nube tibi, ne transeat oratio.* sumit enim Metaphoram a iudice, qui postquam pronuntiavit capitalem sententiam, ne precibus, aut misericordiae locus pateat, se domi continet clausis ostiis, nemini confesso ingressu. Sic igitur Mare Deus conclusit, id est, textit, operuit, subduxit a nostro conspectu, cum terrae finibus, & concavitatibus illud conclusit altissimis circumjectis, interjectisque montibus, non tam neros ad illud, quam ne ad nos illud irrumpere possit.

Plura Sed cum *Ostia Maris* lego, libenter plura maria, Maria, pluraque freta intelligo, suis ostiis divisa. Quare Pagninus, non inepte Pagnin. in Thesauro dixit, *Divisit Ostias Mare*, nam ex pluribus congregationibus aquarum necessario efficitur esse plura freta, per quae quasi per Ostia fluat, & refluat, aut effluat. Nescio quid argutum, & subtile meditatur Augustin. Augustinus hoc loco, cum enim *Ostia Maris* ingrediendo, egrediendo videantur servire, agnoscit Divinam potentiam ad emittendum iterum Mare per eadem Ostia, quae nunc clausa sunt: ut quasi in Symbolo interim jubeat bene sperare eos omnes, qui jactantur in hoc Mari magno tribulationum fluctibus, habet enim Ostia, quae Drus aperire aliquando possit, & velit: *Ut non solum (inquit Augustinus) modum haberet exercendi justos persecutionibus, sed etiam ut liceret justis inde egredi.* Sed quidem ad litteram, *Ostia Maris*, freta sunt, aut circumjecta littora, quae repagula, & fores vehementi pulsatione, & ictu frequentissimo effringere conatur, sed frustra. de quo iterum v. 11.10.

8. *Quando erumpebas, Sept. Cum fremeres ex utero maris sua egrediens.* In annotationibus Vaticanis refertur paraphrasis Chrysostomi, exponiturque ex Graeco; *Habebat stimulus quosdam, quibus incitaretur.* in Catena vero Latina refertur ex Chrysostomo: *Quando fluctuabas, quando obstetricabatur, Aquila, Cum fluctuaretur.* Proprie Erumpere ex Hebraeo, *In emergendo, vel egrediendo.* Et quidem pertinet hoc verbum ad partum, & proluviem illam, quam simul cum foetu profundere solet puerpera: affert igitur nifum parturiendi & profluendi. Ps. 21.10. *In extraxisti me in utero, id est, tuo impetu, & nifu erupi, & mea me mater enixa est, tu vires parturiendi, & motum tribuisti mihi nascenti.* Michae 4. vers. 10. *Dole, & sana.* Pineda Tom. II.

ge, filia Sion, prop. *Enitere, & erumpe.* Septuag. *Viriliter age.* nimirum, instar parturientis & enitentis. Atque ab eodem verbo dicitur Ezech. 32. v. 2. ad regem Aegypti: *Affimilatus est Draconi, & ventilabas cornu in flumentibus suis.* ubi Ialili legunt, *Eduxisti aquas per flumina tua.* Alii, *Erupisti.* sed proprie, & eleganter; *Erumpere faciebas*, id est, educebas. & diducebas Nilum in multos rivulos. Sic igitur hoc loco proponitur Mare fluitans, enitens profluere & exundare cum impetu, & eruptione. De quo verbo iterum dicam c. 40. v. 10. 8. super id, *quod influat Jordanis in os ejus.*

Quasi de vulva procedens. Augustinus; *Volens Augustin. progredi, Eleganter & proprie nos diceremus; Quien le cerro las puertas al Mar, al querer salir de madre?* nimirum vulva sint cavernae illae caecae, & obscurae, & sinus terrae: atque loca depressiora, quibus mare coarctetur, & continetur, id est, alveus Maris, est alveus ipsa, ex qua nititur erumpere.

IX. Cum ponerem nubem vestimentum ejus; & caligine illud quasi pannis infantiae, obvolverem.

1. Aliorum expositione rejecta, eligitur germanior de opere tertiae Diei. Gratia Dei, nutrix creaturarum.
2. Providentia commendatio. Ponendi verbum, de arte & industria.
3. Nubes & nebula quomodo excitata ante creatum Solem.
4. Operimentum nebularum, & nubium fovens & fecundans aquas.
5. Caligo, pro rariore nebula. Pro densiori nube, pro aere caliginoso. Aer instar pannorum infantilium.
6. Mare instar infantis, ligatum brachiis, & cruribus intra cunabula.
7. Divina Providentia obiens munus diligentissima nutricis. Quid in curando infante.
8. Mundus, & Mare Senescens laborans Caecitate.

Hæc rursus ab aliis ad primam aquarum creationem referuntur, cum tenebrae erant super faciem abyssi. Sed laborat hæc interpretatio eadem difficultate, qua præcedens sententia; propterea quod jam videatur his tenebras præcessisse lux primæ diei, & congregatio aquarum facta die tertio. Tum præterea, quoniam non videtur usque ad tertium diem fuisse illa mixtorum generatio, nubis & nebularum: Ergo persequitur opus tertiae diei, perstatque in eadem metaphora infantuli nascentis. Neque est, quod quisquam curiosius nobis objiciat, juxta nostram expositionem, in præcedente sententia, non proponi Mare tanquam jam natum, editum ex alvo matris, sed in matrice tantam cavernarum, & locorum humiliorum conclusum, licet quidem nasci & erumpere gestiens; satis enim fuit, ut sub foetus concepti ratione Mare semel proponeretur, at nunc erga illud, tanquam erga tenerimum & delicatissimum infantulum, Gratia Dei, quæ apud Sapientem dicitur, Nutrix suarum naturarum, omnia diligentissime nutricis munia præstaret, foveret, convestiret, involveret.

Cum ponerem. Aquila, *Circumvolvi*, quam curam, cum tibi ipsi tribuit auctor naturæ, Providentiam sui commendat: Nicetas. *Nec vero id naturam tantum vatorum, qui eliciuntur ex aquis referas: & id enim meo agitur imperio.* Verbum autem ponendi, artem, dispositionem, compositionem affert, atque certum locum & ordinem, quod mirifice convenit in elementorum omnium, atque mixtorum certas sedes, atque regiones.

Nubem. Si nubes & vapores, ut excitentur ex aquis indigent virtute, & calore Solis & Lunæ, certe vel non loquetur de ipso opere tertiae Diei, cum nondum erant facta luminaria: vel elevatae sunt nubes, & excitati vapores luce primæ diei, vel ipsa Creatoris potentia.

Vestimentum ejus. Septuaginta. *Operimentum.* Sed in sacro Sermone tantumdem refert *operire*, aut

LXX.

Alveus Maris instar alvi maternæ.

I. Thom. Tit. 1m. Dionysius Astunica.

Cohærentior expositio.

Gratia Dei nutrix creaturarum.

2. Aquila. Nicetas.

Ponere, ad artem, & industriam pertinet.

3. Nubes, & nebula, cujus virtute elevata tertia die.

4. LXX.

Operire, aut circumdare, quod vestire. quare cum aquis
vestire, tota terra operiebatur, erat vestita aquis, Ps. 103.
circum- *Abyssus sicut vestimentum amictus ejus.* Foveretur ig-
dare. tur Mare nubibus, fecundatur, concalescit. Id-
Mare so- que juxta propriam naturam & indigentiam, ut
vetur nu- indicavit eleganter Catenæ auctor; *Quemadmo-*
bibus, dum infans panni sunt perquam commoda, sic etiam
Nicias. *Mari nubes ac nebula.*

5. *Es caligine, &c.* Sept. Nebula, quæ est rarior &
Caligo, subtilior nubes. Et quidem vox originalis *Ghōra-*
nebula. *phel*, vertitur eodem modo, nebula, 5. Reg. 7. 10. 11.
נֶבֶל Cum nebula implevis domum Domini, & non poterant
Sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam. Tunc
ait Salomon, Dominus dixit, ut habitaret in nebula, quod

LXX. apud Sept. bis eodem capite habetur, & semel
Caligo vertitur, nubes. secundo caligo, cum autem ab In-
nubes ca- terprete redditur caligo, significatur nubes densa,
liginosa. & caliginosa, Exodi 20. 21. & Deut. 4. 15. & pro

Gen. 2. 5. nino intelligi, & exponi per caliginem, quod prius
per nubem dicebatur, quanquam non oporteat

Fons as- intelligi nubem, imbriferam: nondum enim pluerat
cendens Dominus super terram. aliqui licet existiment illum
de terra, fontem, qui ascendeat de terra, fuisse nubem, ut Chal-
quid. dæus vertit, vel vaporem roscidum, ut alii volunt

Chaldaus quo forte fiet allusio non obscura hac caligine, &
Caligo pannis infantia. Quod si vox originalis ferre

pro ære posset, libenter sane caliginem hanc ego interpre-
caligino- tarer ærem caliginosum, qui frequenter significatur
so. appellatione, tenebrarum. Quod profecto indica-

Nicias. vit Nicias, suspicatus ideo dici Mare obvolutum,
& quasi fasciatum caligine, id est, ære, quod Mare
non solum Terra, verum etiam Aere contineatur: us ne-

Aeriscum que in latus illum extra mensuram, ac lineam sequatur
infantili- efferre. Et quidem esset ea infantilium pannorum, &
bus pan- indusorum pulchra quoque translatio, sicut e-
nis com- nim decuplo rarior, ita & mollior aer aqua.

paratio. Quod autem Interpres illuminavit, dicens, pannis
נֶבֶל infantia, in Hebræo & Græco est vox simplex,

6. quasi fascia, quæ ligat, & involvit. Quare ad infan-
Mare ve- tilem etiam fascinationem refertur, Ezech. 16. 4.
lut infan- & in universum vertitur ligari, aut fasciari. Ez. 30.

tulus, li- 21. Quæ item translatio eleganter convenit cum
gatum re ipsa, sicut enim infantulus pannis, & fasciis

manibus, crura, manus, brachia ligatus, intra cunabula re-
& in cu- ponitur, sic sane ne Mare libere porrigat brachia.

nabulis & ne ultra modum spaciosum sit manibus, ligatum
repositi. & convolutum est à Creatore, & intra sua cuna-

Isa. 57. bula, id est, intra terræ sinus, & concavitates re-
20. positum, ibique velut infantulus, qui tunc quies-

Fluxus & cit, cum minime quiescit, veluti cunis fluctuanti
refluxus bus perpetuo motu agitur, quiescere non potens,
velut cu- nutrice, id est, Dei Providentia quasi cunarum
narum fluxum, atque refluxum faciente: tunc vero va-

fluctua- giebat Mare tanquam infans, cum primum mu-

gio. giebat, cum fremebat.

7. Ac ut perspiciamus, quam diligenter omnia
Nutricis nutritis diligentissimæ officia obierit Divina

diligen- Providentia erga Maris infantiam, certe illa præ-

tissimæ stitit, quæ Galen. l. i. de sanitate tuenda c. 7. in tu-
officium enda infantis valetudine præcipit, Primum, inquit,

obiens di fasciis, deligetur sed corpori prius totis sale modice infuso
vina pro- deinde utantur balneis saluberrimum aquarum, & universa
videntia. victus ratione humida. Hæc nemo in Mari, provi-

Galenus. dentia desiderabit: vides enim Mare fasciis liga-
tum; Salsum totum non quidem lotum, sed ip-

Plaut. in substantiam humidam. Et quamvis Mare magnum
Amphib. sit, & instar Dei illius, qui sub infantis specie fin-

abst. 5. gebatur dehitescens, vix ab ancilla ligari poterat
incunabulis, id est, fasciis & linteis.

Vide Puer ille (inquit) quem ego lavi, us magnus est,
Lambi- & multum valet!

um. Neque cum quisquam colligare quirit incunabulis

8. At Deus infantulum hunc ligat facile, condit in-
An nunc tra cunas obvolutum, religatum, & lachrymulis

etiam nu- effluens, cum primis illis placidissimisque rori-
bes habe- bus perfundebatur.

ant simi- Sed cum nunc etiam Deus Mare nubibus operiat
litudinem nebulis, & vaporibus confoveat, habebuntne ad-
infantili- huc rationem illam fasciarum, & infantilium

um pan- linteorum? Quidni, inquires, cum semper Dei
norum. Providentia indulgentissime enutriet, & conser-

Hebr. 8. vet suas creaturas? Sane quidem. Sed est ratio
13. dubitandi, quoniam jam mundus antiquatur, &
Mare se- senescit, & prope interitum est. Oportebit itaque
nescens Mare etiam devenisse jam ad senectam. Ergo
nunc nubes, nebulae, vapores habeant sane ra-

tionem, & similitudinem materiz catarrhi, & catarrho
continuarum fluxionum, qualibus solent seves distillans,
laborare; De senibus enim, atque de senectute
destillationibus affluente, Scriptum est; *Rever-*
sentur nubes post pluviam.

X. Circumdedit illud terminis meis,
& posui veſtem &
ostia.

XI. Et dixi: Usque huc venies: & non
procedes amplius: & hic con-
fringes tumentes flu-
ctus tuos.

1. Repetitio ejusdem vocis ad peculiarem affectum,
Maris conclusio constans & perpetua.

2. Fluctus unde dicantur in Hebræo. Limitis cum
lege comparatio. Maris terminis Divini, qui sunt.

3. Maris vestes, qui. Sapiencia instar arena con-
fringentis Regios impetus. Illustratus locus Regum.

4. Deus dictio citius efficiens. Verbum addendi ad
secundas vices pertinens.

5. Perpetua Maris agitatio ad commendationem Divina
potentia.

6. Varia lectio. Verbum contrariarum significationum,
Maris superbia circa littora.

8. Synonyma, & repetitio ad rei confirmationem.

P Rona est statim quaestiuicula; Cum nuper
de Maris conclusione egerit, cur nunc tam

parvo intervallo repetat? Respondeo. Quæstio
cum vox bis reperitur: in sacro sermone nun- culæ rel-
quam non significatur peculiaris aliquis affe- ponio.

ctus, aut vocis unius, aut sententiæ integræ: in sacro
maior jure cum sententia iisdem aut synony- sermone
mis vocibus reperitur. Quid ergo repetitione semper

huius rei nobis insinuat? Certe quid simile cum pe-
illius, quod c. 37. dicebamus, in frequenti illa culiari af-
nubium, & luminis fulgorantis repetitione; lectu.

videlicet figura non semel, sed frequenter illu- Mare con-
minare tenebras tempestatis per brevissima in- stance

tervalla. Ergo conclusio Maris primum dicta præcepto
nunc iterum rursus exposita, indicat illum pri compres-

nam conclusionem durare adhuc, & constan- sum.
tem futuram, ac nunquam fore, ut Divini

Præcepti repagula, & fores effringat, sæpe licet, LXX
ac semper conetur, & tenter erumpere; נֶבֶל

Circumdedit illud terminis. Sept. Posui illi terminos. Circum-

Verbum in Hebræo vehemens, fregi, confregi, dare,
attrivi, illud ad res humiliatas, dejectas, quid pro-

desolatas, contritionem pertinet. Et ab prie.
eadem radice dicuntur fluctus ipsi, Mis- Fructus

barim, quasi fractiones, & contritiones, quia unde di-
fluctus sese infringunt, & allidunt ad littora. cantur in

Terminis meis. Proprie decreto meo, lege, sta- Hebræo.

tuto; Lex quippe terminus, & limes est agen- נֶבֶל

dorum: sicut intra limitem, ita intra legem deti- נֶבֶל

nemur, & coercemur. Tum etiam lex, sicut ter- Legis cū

minus, agros discernit. Quod Cajetanus vertit; limite &
Fregi super est statum meum, quod videlicet pri- compara-

um illud creationis decretum, cum aqua erat tio.

supra terram, Deus fregit, & abrogavit ex parte, ppr

cum jussit aquas secedere in locum unum; omni- Cajetan.

no alienum est: nam cum huius rei Scriptura me- Explicatio

minit, nunquam proponit Dei decretum infir- aliena.

matum, aut abrogatum, sed potius stabilitum, & confirmatum. Multo melius R. David. R. Levi. R. David

Fregi decretum, id est, percussit, cecidi fœdus nun- R. Leo.

quam abrogandum. Quanquam huic interpre-

tandi rationi obest, primum quod ea significatio

percussendi fœderis, vix convenire possit voci ori-

ginali, tum illud, quod non proponitur hoc Dei

decretum, quali ex pacto, & stabilito fœdere cum

mari, sed potius ex Divina Potentia & Sapientia

decreto comprimendis invitum, & repugnans

mare, & semper erumpere conans. Cum autem

ait, terminis meis, indicantur Dei, id est, Divina

esse, vel monter altissimos, & firmissima littora,

quæ objecta sunt undique fluctuanti. Quod

enim Dei est, oportet in suo genere optimum &

excellentiſſimum esse. Aut indicatur peculiaris

Dei Providentia, non enim sunt illi termini, &

carceres Maris naturæ fortuitæ, & vagantis sine

consilio, sed sapientissimi, atque præpotentis

Conditoris.

LXX. *Es posui vestem & ostia.* Septuagint. *Claustra & portas.* Sed *vestem* vertit Interpretes aliis etiam locis, & vox quidem originalis significat proprie repagulum, aut obicem, quo clauduntur fores, sic dictum a velocitate fugiendi & discurrendi ab uno extremo januæ in alterum, quasi dicas, *Pessulum currens; Cerrele las puerias; y corrale la tranca.* Qui autem sint *vestes & ostia*, indicavi superius cum Latinis, esse freta, littora, montes circumjectos. Terminus etiam est *arena*, Jerem. 5. 22. proptereaque existimant dictum, datam esse Sapientiam Salomoni, sicut arenam, quæ est in littore maris; quod sicut arena repellit & comprimit ferocientes fluctus, sic sapientia coercet Regios impetus & iras. At Græci intelligunt Dei imperium, atque præceptum quod effringi, aut violari non potest. Ego ex his omnibus *vestes & ostia* compono. *His verbis* (ait Chrysost.) *rei firmitatem ostendit, illis, quæ consequuntur, etiam facilitatem, subjungitur enim.*

Dixi. Statui, ratum & fixum esse volui, ad quod satis fuit *dixisse*, & solo verbo imperasse. *Usque huc venies.* Libere tantum in æquore spatibere. *Es non procedes amplius.* Eleganter, quod in Hebræo est, *Non addes*, id est, non poteris amplius spatii, & loci tuæ ditioni adjungere. Quamquam posset exponi commode, & ad phrasin exigentiam, *Non iterum*, supple, operies terram; Nam verbum *addens*, ad repetitionem, & secundas vices pertinere solet, sicut & id Psalm. 103. 9. *Neque convertentur operire terram*, id est, iterum non operient.

Es hic, hoc ipso in littore, *Confringes tumentes fluctus tuos.* Septuagint. *In te ipso commoventur fluctus tui.* Ut mirum sit, ipsos furentes & tumidos fluctus in se ipsos reduci, & in se ipsis debilitari & frangi. Eleganter Chrysostomus; *Hæc de causa Deus Mare nec tranquillum, nec mite passus est, ut cum Divino imperio pugnante natura, Divinoque iussu semper vincente, esset Dei potestas prædicabilis.* Etenim si foret aqua pacata, ordinis concinnitatem, atque moderationem natura, aquæ plerique adscriberent, nunc verò conturbata, verberata, intrinsecus protrusa, cum suis finibus excedere nequeat, Dei prædicta potestatem. Id quod à Jeremia dictum est, cap. 5. 22. *Posui arenam terminum Mari, commovebuntur, & non poterunt, intumescens fluctus ejus, & non transibunt.* Confringunt enim in ipso præscripto limite tumorem. Ex Hebræo Pagninus; *Pones, (depones) elationem fructuum tuorum.* Nam verbum originale *soch*, non solum *ponere*, aliquando significat contrarium *tenendi*, quod est *dimittere*, aut *deponere*.

LXX. *Chrysost.* *Cus voluerit Deus Mare se per agitari & furere.* *Dixi* potentiam commendat ex Mari.

6. *Varia lectio.* *PNJ* Verbum contrarium significationum. *Usque* Symm. *Maris superbia, & elatio circa littora.*

D. Thom. Voluit sane D. Thomas curiose nimium pro tribus illis, *termino, veste, ostia*, distinguere tria verba *venire, procedere, confringere*. Sed nihil hic solida observatione dignum, quam quod res eadem lexies repetita, vocibus synonymis, significat rem firmissimam, nunquam violandam, cum secundo aliquid dictum, aut *visum* fuisse *firmatatis indicium* sit, Gen. 41. 25. Quare Gregorius sapienter hic observat: *Quod in conclusione maris secundo de ostiis dicitur, more sacri eloquii, res semel dicta pro confirmatione replicatur.*

Offerebat ultro hic nobis locus questionem illam, An hæc maris intra suos limites compressio ex Dei præcepto, perpetuo miraculo danda sit, non etiam naturæ ipsi, & elementorum dispositioni: nisi esset à nobis diligenter disputata, c. 26. v. 10.

n. 2. usque ad 6.

XII. Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum?

1. Formula Divina interrogationis. Circumloquutio operis quarta diei.
2. Sententia lucida paraphrasis.
3. Lumina creata ante hominem. Universalis providentia commendatur.
4. Ortus & occasus ordine certo succedentes. Luncta ex Dei Sapientia ad fines suos properantia.

Diversa interrogationis divinæ formula varium atque diversum nexum, & scopum hujus sententiæ fecit apud Interpretes: formula nam cum Job nuper rogaretur à Deo, *Ubi eras?* Divinæ nunc verò rogatur, *Nunquid post ortum tuum, aut postquam natus.* Cajetanus, quem videtur legationis, videtur sententiam hanc referre ad vitam politicam & civilem rerum constitutionem, in hanc sententiam; *Nunquid ea dierum & noctium vicissitudo, qua humana politia continetur & constat, & quæ cum impiis locum permittat noctu vagandi; at statim aurora subito illucente, illos deterret & coercet; expectavit ortum tuum, ut non esset horum rerum discrimen, & cura civitatis moderandæ penes alium judicem & magistratum, quam penes te? Sed certe ut nexus hic paulo coactor & longior est, ita ille simplex & facilis, quem ipsa verba offerunt, ut proponatur opus diei quartæ, cum creata sunt Luminaria, & institutus, ille lucis nascendi & renascendi ordo, quo nunc fruimur. Quare hæc interrogandi forma, *Nunquid post ortum tuum; aut in Hebræo est, A diebus tuis*, perinde valet, atque illa prior; *Ubi eras*, cum ego lucis ac tenebrarum vices constitui ante ortum tuum? Septuaginta: *Nunquid secum lucem constitui matutinam?* Chrysost. *Aderasne, inquit, quando dixi, Fiat lux, Fiant luminaria?* Et nunc sane non solum potentiam, sed peculiarem suam Providentiam rerum omnium inferiorum comendat Deus. Nunquid (inquit) te nasciturum, tuamque jussionem expectavit mundus, ut alterna dierum noctiumque vicissitudine constaret, ad humanum convictum, mortaliumque omnium ac viventium vitam necessaria? & cum tu statim, atque in hanc lucem editus es, noctium atque dierum alternatione indigeres, id tuo præcepto factumne est, an meo, in quem utpote in rerum omnium auctorem, universalium rerum moderatio, & Providentia incumbit.*

Nunquid post ortum tuum, Chrysost. *Aderasne, ut humanam originem ostendat fuisse posteriorem creatione lucis & vicissitudine dierum & noctium.* Philippus: *Ista prius, quam in Adam per me existeres, sunt creata.* Sed illud etiam cum hac interrogatione quadrat; *Noli te magnificare, quasi Conditor universitatis hujus, tui tantum causa à rebus tuis vel rerum ordinem mutare & invertere debeat, vel de novo instituere, quasi tantum tui causa lux, & tenebræ instituta fuerint, non etiam reliquorum.* Atque hoc insinuat illa lectio Sept. *Nunquid secum incem constitui matutinam, Quæ semper eadem consistunt, non fiunt ab homine mortali; neque unius tantum hominis gratia: sed ab æterno numine ad universitatis hujus Providentiam, & opportunitatem.* Philippus huc respiciens; *Job, inquit, arguitur, qui Deum fastiderem, & gubernatorem rerum omnium diceret circa se nullo moderamine aequitatis operatum.*

Præcepisti diluculo, Tibine paret diluculum, & lux matutina, Et ostendisti aurora. Proprie ex Hebræo, Sept. *Et cognovisti Lucifer, aut, scire fecisti locum suum.* Sept. *Ordinem suum*, quod idem omnino est: nam locus ortus, & occasus ordine constat, est enim suus ortus, & occasus hyemalis, suus æstivus. Eadem ratione dictum est Pl. 107. *Sol cognovit occasum suum.* Nullus in oriendo, nullus in occidendo error, nulla oblivio: noverunt res ipsæ edoctæ à Creatore, quid facto opus sit. Neque minus ordinem servant, quam si intelligentiæ participes essent; opus quippe naturæ, est opus intelligentiæ. Semper igitur edocetur à Deo, semper ducitur, semper agnoscitur, & sequitur Creatoris ductum.

**XIII. Et tenuisti concutiens extrema
terræ; & excussisti impios
ex ea?**

1. *Varia lectio, & interpretatio.*
2. *Alæ terræ, quid. Illustratus Moyses. Sapientia, Jeremias.*
3. *Excussio terræ, unde dicatur: varia translationis ratio. Tres sententia minus commoda. Illustratus Amos.*
4. *Ortus & occasus Symbolum brevitatis vitæ, & humane felicitatis. Illustratus Ecclesiastes.*
5. *Angelorum ruina, quando.*
6. *Lucis diurna encomium.*

1. **LXX.** *Oforius. Pagn. Tygur. Cajet. Vatabl. Eugub. LXX. Nicetas Chrysost.* **אור** *Vatabl. Tygur. אור*
IN Hebræo, & Græco sine supposito sunt illa duo verba tenendi, & excutiendi. Septuaginta; *Lucifer cognovit locum suum, apprehendere pennas terræ, excutere impios ex ea?* In Hebræo ex verbo; *Ad tenendum, &c.* Pag. Tygurina, Vatabl. Cajetanus, Steuchus, & Hebraizantes omnes, tum etiam cum Septuag. Græci Nicetas & Chrysost. ad *Auroram*, vel ad *lucem* retulerunt, quæ ipsa tenes extrema terræ, momento occupans totum hæmisphærium. Sed quoniam secunda pars, *excutiendi impios ex terra*, commodius videtur Deo, quam luci tribuenda, ideo Interpres eodem modo, sicut præcedentem, sententiam hanc construxit, quanquam sensus semper idem constet; Deus enim media luce dicitur tenere extrema terræ, fortiter apprehendere, occupare; Vatablus arripere, Tygurina, occupare. Eleganter omnia, & juxta proprietatem verbi originalis.

2. **אור** *Alæ terræ, quid.* Pro extremis terræ. In Hebræo sunt: *Alæ terræ.* Et quidem notandum, nunc non dari alas lucis; sicut Psal. 138. *Si sumpsero pennas meas diluculo*, sive juxta Hebr. *Pennas diluculi*, vel *auroræ*, est enim lux volucris pennata, radios velut pennas explicans, rebus mundialibus quasi involitans. Nunc vero non tam phrasi Poëtica, quam Hebraismo tribuuntur *Alæ* ipsæ terræ; Inam Hebræus appellat *Alas*, extremitatem cujusque rei; quare extremi terræ anguli, aut ora vestimenti & fimbriæ palliorum dicuntur hoc nomine *Canaph*, vel *Canaphim*, quod nos dicimus *canefas*. Sic Deuter. 22. *Faciatis sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum.* Hebraicè: ** Super quatuor alis.* Atque eadem Metaphora Isaia 11. 12. & Isaia 24. 16. Ezechiel. 7. dicuntur: *Quatuor plagæ terræ*, id est, anguli, sive extremitates instar alarum avis extenatarum. Quod nos diceremus, *Las quatro puntas del mundo.* Deus igitur vel lux ipsa momento effusa in totum hemisphærium, attingensque extremam lineam æquatoris, complectitur extremas terræ oras velocitate mirabili, quod Divinæ Sapientiæ atque potentie opus est, *attingere a fine usque ad finem fortior*, vel, ut proprie ex Græco legere possumus, *alacriter disponendo omnia*, complendoque luce suavissima.

Dionys. Quod autem Interpres addidit concutiens, fere Latini omnes ad terræ motum referunt, quo exterrantur impii. Sed certe nihil hic de terræ motu: tantum de luce & ut leniorem redderet translationem illam *excutiendi impios*, præmittere voluit. Interpres *concussionem*: prius enim res concutitur quam excutitur.

3. **Translatio ducta ab excutiendo vestimento. Impii pulvis. Philop.** **אור** *Translatio a cribro. Impii paleæ. Matt. 12.* **אור** *Translatio a gremio telluris parentis.* *Et excussisti impios ex ea.* Non dubium, quin pulchra sit hujus particulæ translatio: sed tamen incertum, unde sumatur. Frequentissimus sane explicatus est, ut sit translatio a vestimento, quod cum concutitur, excutitur pulvis, aut tineæ: non aliter expurgat terram Deus vilissimo pulvere impiorum, cum illos de medio tollit. Philippus translationem ducit a cribro: *Præ magnitudine*, inquit, *virtutis suæ utraque manu tenens margines terræ, quasi cribrum huc atque illuc concutit, sive excutit: ut impios velut paleas, & lolium excutiat a frumento iustorum.* Qua etiam translatione usus est Amos 9. versiculo nono: *Ecce mandabo ego, ut concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro.* Videlicet, ut permundaret triticum suum, qui etiam permundat aream suam. Sed neutra harum translationum videtur cum luce præcedentis sententiæ cohærere.

Potius dicerem debere necti cum terra, quam cum Deus concutit, videtur velle excutere impios ex gremio telluris parentis. Nam verbum originale proprie significat *excutere* quasi ex græ-

mio: de quo late diximus capite 33. v. 25. n. 2. Sed hæc etiam translatio deliderat nexum cum præcedentibus.

Ergo Vatablus sic explicat, ut dicatur Deus media luce, & vario atque multiplici auroræ ortu impios tollere & excutere de terra: quia ex mutatione solis, variis morbi oriuntur, quibus pereunt impii. Sed explicatio hæc plane coacta est, longissimeque petita, cum potius aurora recreet cunctos mortales, nam scriptum est: *Exiit matutinus, & vespere delectabis*, id est, delectare nos facies.

Quinto alii volunt hanc impiorum excussionem, id est, ablationem ex terra, conjungi cum lucis ortu, & occasu: quod vitam nostram metiatur, & consumat Deus lucis istius orientis atque occidentis, mensura, & numero dictum atque noctium; hac enim ratione, Ecclesiast. capite primo, humanæ vitæ inconstantiam ostendit; *Generatio* (inquit) *præterit, & generatio advenit.* Subdit deinde; *Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem, lustrans universa.* Et ibi lucem quæ complectitur extremitates terræ, & suis circulis atque vicissitudinibus humanæ vitæ inconstantiam atque brevitatem, tum etiam felicitatis impiorum falsitatem, & vanitatem non solum significat, verum etiam efficit. Sed quidem quamvis sententia hæc non sit inutilis, videtur tamen multo cum labore quæsitæ; neque lux potius nunc referenda ad impiorum minas & supplicium, quam ad piorum recreationem & solatium, cum superius dictum sit de luce, *Deum annuntiare amico suo; quod possessio ejus sit, & ad eam possit ascendere.*

Sexto, Alii præterea non tam ad impios homines, quam ad apostatas Angelos sententiam hanc pertinere volunt; cum enim Angeli sancti non solum albi & lucidi, sed lux ipsa aliquando appellantur; rursus Angeli apostata non solum *Principe tenebrarum*, sed tenebræ ipsæ, & omnes simul cum Cælo creati fuerint, at non nisi morula brevissima in cælo perstitissent, congruentissimum videtur, ut ex illa cælesti terra impios, & desertores Angelos excuserit, cum corporalem lucem creavit Deus, ut simul cum mundi tenebris corporali luce dispulsi dispellerentur, illæ tenebræ mentes ex Cælo, remanente latætorum Angelorum luce, quæ ornas Cælos, obstricato per manum Dei colubro terroso, ut superius diximus, quorundam interpretatione, capite vigesimo sexto, verum decimo tertio, numero primo. Sed hæc quoque interpretatio, præterquam quod allegorica est, non cohæret. Pertinet enim ad primum diem creationis, cum tamen jam nos versemur in quarto *Luminarium.*

Ego, quod maxime cohærens cum luce, cum oporibus tenebrarum, quæ luci contrariæ sunt, cum ipsa proprietate verbi *excutiendi*; existimo translationem sumi ab iis, qui luce exorta expergefiunt, & surgunt somno. Nam ipsum verbum originale *Naghar* est *excutere*; quemadmodum excutit se, qui somno confurgit, expergefcitur; ut Zachariæ secundo, versu decimo tertio. *Consurrexisti* (excussit se) *de habitaculo sancto suo.* Unde adolescentes ab ipsa radice dicuntur *excussi*, id est, attenti & expediti, quod nos diceremus, *Vivos, & despiertos.* Ergo hoc, inquit Deus, præclarum est lucis beneficium, ut filios tenebrarum, id est, impios excutiat. expergeficiat somno vitiorum: sic enim eleganter ait Chrysostomus, nunc Deum loqui de latronibus, de iis, qui sepulchra effodiunt, cæterisque omnibus, qui ad scalera sociæ utuntur nocte, namque hoc hominum genus post lucis exortum, non amplius licenter audet in terras; sed potius exterminatur, & compescitur, lucem enim, a qua illi arguuntur, odere. Videtur igitur Deus sole, quasi ministro uti; ad exterrandos impios, & nefariis flagellis abducendos. Vide quod diximus capit. 24. versiculo 15. 16. 17. super id, *Oculus adulteri observans caliginem, &c.* Nam tenebriones isti, utpote filii tenebrarum, faustas sibi noctes precantur, interim diei male dicunt, qui illorum nefaria opera redarguit. Supremus igitur Judex videtur scrutari universam terram in lucerna Solis, & quasi præfata face explicare extremos, & abduci impios terræ sinus. Et sane Sol opportunum nomen habet in lingua sancta, dicitur enim *Samis*, a verbo *Samis*, quod est ministrare: quod fundit.

videlicet sit quasi minister Dei, & naturæ, quo Deus parens omnium utatur ad fecundandam & vivificandam naturam; ad redarguenda opera tenebrarum; ad excutiendos & exasperandos impios. Hic igitur supremus iudex

Ps. 100. Deus, in matutino videtur interficere omnes peccatores terræ, aut certe fugare & excutere; atque in occultissimos angulos recondere; *Ortus enim est*
Ps. 103. Sol, & congregati sunt, & incubilibus suis collocantur.

XIV. Restituetur, ut lutum, signaculum: & stabit sicut vestimentum.

1. Proponitur sententia obscuritas.
2. Examinantur voces.
3. Tres exponendi rationes parum idoneæ.
4. Tres aliæ interpretationes humiles, & parum coherentes.
5. Duplex explicatus coherens & idoneus. Lux rerum species & forma.
6. Optima interpretandi ratio de opere sextæ diei. Quæ in hominis creatione ex luto miranda, quæ consideranda.

Sententia procul dubio perplexa, & multarum interpretationum varietate impedita, præterquam enim quod duæ similitudines valde diversæ, imo vero tres ducantur in hac sententia, videlicet, ex luto, ex signaculo, ex vestimento; illud tamen perobscurum est, in quem conveniant istæ similitudines: tum etiam quomodo debeant construi, aut quod sit appositum verbi restituendi, lutum ne, an signaculum? In re igitur varia, & multiplicitate brevissime proponemus meliora; eligemus optima. Si tamen brevem præmiserimus vocum proprietatem & significationem, quæ ad veram sententiam aditum aperiant.

Restituere. Proprie est vetere, aut convertere, aut reverti: & affert quidem mutationem, & conversionem unius rei in varias formas, aut vices, aut loca, aut partes, ut cum invertitur aliquid, aut evertitur, & subvertitur; sicut etiam cum hostes convertuntur in fugam, tunc enim terga vertunt. Quod sane non incommune dicitur restituere, quod est in pristinum statum & formam convertere. Lutum vero id, quod tonat, argilla, ex qua lateres fiunt: ex quo finguntur lutea vasa, ex quo factus est homo. Porro Signaculum, sigillum, quod peculiare insigniatque figuram imprimit. Illud paulo diversum, quod stare, sive erigere, aut constituere, in originali est plurale, stabunt. Licet quidem hæc numerorum permutatio valde frequens sit in Scripturis, neque sententiam variet.

3. His præmissis, prima interpretandi ratio est **D. Thomæ, Nicolai, & quorundam Latinorum,** referentium hanc sententiam ad terræ motum, quo quædam ædificia trahunt rimas, sed cessante motu terræ, facile restituntur & obducuntur, **D. Thomæ, Sicut Lutum:** quædam vero, ut arbores, concutuntur, sed tamen non rumpuntur instar vestimenti excussi. Interpretatio procul dubio humilior, quam Divinus sermo postulet; tum minime coherens, nam cum Dei oratio nunc non versetur in operibus artis quid nunc pertinuit dicere ædificiorum rimas, & aperturas posse obducigi pso, aut calce; Aut quid tam stupendum, ædificia findi, & fatiscere, aut arbores concuti?

Secunda interpretatio Hebraizantium. Secunda est quorundam Hebraizantium exponendum de terra, & materia, quæ novis temperformis quasi sigillis impressis afficitur, & insignitur; præteritas abjicit, & vertitur in varias formas atque figuras, instar luti molissimi. Homines vero etiam mutantur sicut vestimentum, & diversimode afficiuntur à Solis luce in diversis annis temporibus. Hanc exponendi rationem primus attulit, R. Gerlon, sequuti sunt Tygurinus, Vatablus, Tygurina, Eugubinus. Nexum nullum habet hæc interpretatio, nihil præterea magnificum, dignumve Dei oratione.

Tercia exponendi ratio paucorum coherens. Terciam indicavit Dionysius, ut cum de impiorum excussione & interitu videatur proxime dixisse, nunc subjungatur opus Divinæ Potentiæ, atque Sapientiæ restituentis mundo in de-

mortuorum locum alios homines, instar Lusi, Dionysius quod unam figuram amittit, aliam admittit. Sic Generatio præterit, generatio advenit, terra autem in æternum stat. Rursus qui adveniunt denuo, stare videntur; sed stare diutius non poterunt; quippe veterascens sicut vestimentum, & velut operitorium mutantur. Certe huiusmodi Philosophic producitur ab Ecclesiaste, non tam ad prædicationem Divinæ Potentiæ, quam ad comprimendam hominum superbiam. Non cohæret itaque cum semel instituta enarratione operum, & dierum Creationis.

Quamquam vero, quæ Cajetani est, minime prætermittamus: cum enim Impiorum mentio proxime præcesserit, existimat nunc eosdem perstringi duplici similitudine: prima quod sint instar Signaculi, id est, quod conjuratio secreta impiorum, quasi sub sigillo clausa, est sicut lutum, quod vertitur, & indifferenter una pars sustentat aliam: sic impii mutuo se sustentant. Secunda vero, quod quemadmodum vestimentum accommodatur corpori, ita impij constituunt, ut quislibet accommodet se alteri, & sit velut vestis alterius, ita ut nulla oriatur inter eos discordia. Vide quam vili, & abjecta, quam invita, quam longe petita interpretatione decepti nunc quoque Cajetanum Hebræus ille, quo ad manum utebatur! Hebraizantes alii longe alia ratione ad impios referunt, qui matutina luce occupati aliam faciem, aliam vestem sumunt, nocturnam deponunt, ne detegatur illorum improbitas. Ergo interdiu habitu ipso ementiuntur probitatem, & honestatem morum: & tam facile id efficiunt, quam lutum, aut quam terra mollis, & subacta suscipere potest diversas sigillorum figuras. Indicarunt hoc Isidorus atque Vatablus. Quæ interpretandi ratio colludere videtur cum illo c. 26. 15. Oculi adulteri observat caliginem, dicens: Non videbit me oculus, & periet vultum suum. Interpretatio quidem bene cohæret cum luce, & impiorum excussione sed humilior est, quam pro Divini sermonis amplitudine, & dignitate.

Sextus explicatus est Francisci Titelmanni, lumentis Signaculum pro homine, qui Divina imagine & similitudine signatus est; Cum ergo Impij homines excutiuntur, & tolluntur de terra, tunc Signaculum restituitur suæ origini, & vertitur in lutum, & pulverem, & velut vestis attrita primam illam figuram & veritatem amittit Congruens quidem expositio, sed non cohærens.

Ego, secundum aliorum interpretationes duas præterea afferam; alteram, ut eandem rem de luce semel proposita promoveat; illa quippe novam semper faciem rebus affert, novam speciem, & quasi Sigillo quodam ita res omnes lumine perfusas, Divinæ perfectionis insignibus afficit, & exornat; ut quam videntur in nocte, & tenebris faciem, & speciem amisisse rursus redidiva lux restituat, & iterum imprimat rebus; sicut lutum, & certa, cui sæpe apprimatur sigillum. Insuper singuli dies stant sicut vestimentum: cum enim lux ipsa, quæ convellit, & exornat universum mundum, recens exorta videatur esse, vestis quædam speciosissima ex aureis filis & radiis contexta; cum occidit Sol, videntur tum lux ipsa tum res cunctæ languere, & instar vestimenti veterascere. Sed renascente luce deponunt, cuncta attritam vestem, & restitutam alia pretiosiore ex recenti lumine induuntur.

Alteram explicandi rationem præbent nobis Sept. legentes, Aut tu sumens terram, lutum plasmasti animal, & idoneum ad loquendum cum posuisti super terram. Ergo videtur opportune nunc post alia creationis opera judicari à Deo opus sextæ diei, id est, hominis formatio ex luto: tum etiam illius natura terrea, & fragilis, Divina tamen Potentia consistens, & erecta. Cum quo recte consentit nostra lectio; Homo enim dici potest Signaculum, quasi passivus, id est, Dei similitudine signatus; aut, ut Græci volunt; quod præ cæteris rebus hominibus Deus tradiderit suum insigne, Id est, rationem, quæ reliquæ res omnes caruerunt; quod signaculum restitutum est, ut lutum. Id est, versum & conversum est, rursusque reversum; primum, cum lutum ipsum versum est in hominem, deinde cum homo ipse signatus Divina similitudine reversus est in lutum. & terram, de qua sumptus est. Ego, inquit Chrysostomus, usroque

4. Quarta interpretatio humilis & invita. Cajetan.

Quinta expositio coherens, sed humilis.

Vatablus. Isidorus.

Sexta exponendi ratio non coherens.

5. Duplex exponendi idonea. Lux rerum species & forma sæpius ablata rebus sæpius restituta.

6. Secunda expositio de hominis creatione. LXX.

Homo signaculum.

Nicetas.

Chrysost.

Lutum utroque nomine Deum admiror, vel quod corruptioni consistere obnoxium humanum corpus constaret; vel quod in ipsa erectum, corruptione vim ac sapientiam suam expresserit. Tum mirum, præterea illud est mirabile, quod lutum steterit, nimirum erectum, at quidem stetit sicut vestimentum, quod veterascente nimirum, & senescente corpore, collabente luto, quod prius steterat. **Origo hominis** Expositio hæc optime cohæret cum aliis diebus creationis, tum etiam ipsum nomen luto, **monet** vel, ut Græci explicant, terra madida, idonea ad fingendum hominem. Et illa præterea vestimenti translatio, sæpius usurpata in sacro sermone, confirmare videtur, rem hanc pertinere ad hominem. Vide quæ diximus, c. 10. v. 9. Ubi non mirum, quod in ipsa creatione hominis ex luto, admoneat illum Creator suæ mortis & contraversionis in lutum, nam lutum per se utrumque revocat in memoriam, & potentiam Creatoris, & fragilitatem hominis. Vide c. 10. citato, & c. 19. ubi diximus in ipsa nostra Creatione admoneri nos, non solum potentiam Creatoris, sed ejusdemmet potentiam ad efficiendam Resurrectionem corporis creati ex luto, postquam in lutum conversum est, ut observavimus super id, de terra surrecturus sum, c. 19. v. 25. n. 28. 29. 30.

XV. Auferetur ab impiis lux sua, & brachium excelsum confringetur.

1. Nexus difficilis quatuor interpretationibus tentatus.
2. Nexus, & interpretatio commodior, de hominis peccato & supplicio. Illustratus Ecclesiasticus.
3. Hominis obscuratio ex peccato. Illustratus Ecclesiasticus; & Baruch.
4. Brachium excelsum ad superbiam. Brachium & armus Regni Symbolum.

1. Nicetas exquiri-
tur.

Nicetas.

D. Thom.

Nicolaus.

Dionysius

Subtilior

Cajetani

nexus.

Q. Sorius.

Eugubius.

2. Nexus

simplicior

& com-

modior.

Ecc. 17.

3.

IN Sententia per se clara, nihil, præter nexum, difficile. Cum Græcis plerique, Quoniam semel impiorum mentio facta est, nunc ex illorum supplicio commendari Divinam potentiam. Nicetas, Punire impios, eorumque potentiam observare: nempe Divina id dextera est, atque operationis. Alii, ut D. Thomas, & qui illum sequuntur Nicolaus, & Dionysius, referunt ad suum illum terræ motum, quo vita, lux, & arcium fortissimarum celsitudo perire solent. Sed illud subtilius & argutius, quod Cajetan. cum luce connectit, ut cum dixerit impios tenebriones noctu vivere & grassari; ex oriente vero luce diffugere & comprimi, videntur quidem noctem habere pro luce. Ergo cum veram lucem affert mundo, aufert illorum lucem, id est, tenebras; comprimisque illorum vires & improbitatem. Quod insignis cujusdam Providentiæ est.

Alii ex ipsa luce, quam oderunt improbi, eliciunt minas sempiternarum tenebrarum. Quia, inquit, isti oderunt lucem, atque præclara opera, amant tenebras, & mores teterrimos; omnis illi eripietur lux, & sempiternis tenebris damnabuntur.

Denique cum Providentia, quam Deus in mundi & rerum omnium constitutione servat, aliqui sic neant, ut cum duplex sit Providentiæ pars, illam Deus tam ostendit in impiorum supplicio, quam in rerum aliarum instauratione & conservatione.

Ergo vero existimo sententiam hanc cohære cum primi hominis primo & felicissimo statu: tum etiam cum secundo post peccatum ærumnosissimo; in quo repræsentata est Divinæ Providentiæ, atque æquitatis imago justos felicitatis luce jucundissima complentis, impios vero meritissimis suppliciis prosequentis. Atque hujus sententiæ commentarium facile conficiemus ex c. 27. Ecclesiastici, ubi hominis innocentis lux & virtus, tum peccatoris tenebra & imbecillitas, mirifice describuntur, ad hujus nostræ sententiæ illuminationem. Ergo, inquit, universitas creaturarum homini servit, tum lætis ac tenebrarum vicissitudo: illa etiam quo in cælo lucent, illius sunt creata, nimirum, ut essent in signa, & tempora, & annos; vestivis præterea illum Deus virtute, jucundum se, ut ait Ecclesiasticus, id est, virtute quasi divina, & solum aternum constituit

cum illis, & dixit, Attendite ab omni iniquo. Ut scilicet, Homo cet quali ex pacto fœdere pietatis & obedientiæ, felicissimo statu tum corporis, tum animæ, & rerum omnium amplissima potestate, potirentur; quibus sin minus lux illa felicissima illis auferetur, & in supplicium, tum ærumnis aliis, tum incredibili corporis & animi infirmitate afficerentur. Vides jam transgresso præcepto, ablatum ab impiis lucem suam, sive, ut est in Hebræo, Prohibitam, id est, privatos illos luce, qua fruebantur. Sicut è contrario dictum est Pl. 38. 12. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia. Ibunt enim de virtute in virtutem: id est, Divino beneficio rerum omnium potentur, juxta id, Præcepta mea cor tuum custodias, longitudinem enim dierum, & annos vixit: & pacem apponens tibi. Et iterum: qui recti sunt habitabunt in terra: & simplices permanebunt in ea, impij vero de terra perdentur: & qui inique agunt auferentur ex ea. Mundum & terram justis concessam cum cœlesti lumine ad fruendum; at ab impiis auferendam lucem, auferendam terram. Ut in hanc rem videatur sane dictum opportune in Eccl. 17. 27. Quid lucidius Sole? & hic deficiat. Aut quid nequius, quam quod excogitavit caro & sanguis? & hoc arguitur. Viriorem altitudinis Cæli ipse conficit, & omnes homines terra, & cinis. Id est, Etiam sine ullo peccato, aut culpa sua auferetur homini lux ista Solis, quam conspicimus, sive lubeunte nocte, sive opposita umbra alterius astri. quanto igitur majori iure impiis cogitantibus, quæ carnis & sanguinis sunt auferetur lux? Cœlestis ille globus obscuratur: non obscurabitur, qui ex terra factus est homo, & arguetur peccati, damnabiturque mortis, ut referatur in terram, & cinerem? Hac ipsa eadem profecto ratione ad pietatem, & jucundam ac tranquillam terræ ac luminis possessionem hortatur Baruch. c. 3. 13. quasi cum Adamo loquutus, Si in via Dei ambulasses, habitasses utique in pace super terram. Disce, ubi sis prudentia, ubi sis intellectus, ut scias simul, ubi longitudo vitæ & victus: ubi sit lumen oculorum & pax. Perdidit enim hæc Adamus, immortalitatem, victum, lucem oculorum, pacem, & reliquorum bonorum abundantiam, simulque est peccator. virtutem illam, qua vestivit illum Deus; per peccatum enim brachium, viresque illius contractæ, & debilitatæ sunt, compressaque superbia. Illud Celsitudo enim significat celsitudo illa brachij. Unde legerunt brachij ad Sept. Brachium superbiorum. Aut certe, brachium excelsum significare poterit illam hominis potestatem, aut ad super omnem carnem, quam timebant cuncta animantia: Posuit enim terrorem illius super carnem; & dominatus est bestiarum, & volatilibus. Est enim Brachium, vel Armus, ut aliquando diximus, Regni & potestatis Symbolum. Hoc vero Brachium ad subjicienda tibi reliqua animantia, si non omnino præcisum post peccatum; at contractum, & debilitatum est. Vide Basilium Homilia 10. symbolum, Hexameron.

XVI. Nunquid ingressus es profunda Maris; in Profundis abyssi deambulasti?

1. Deim interrogatio arguit hominis ignorantiam, Divina attributa inter se nexa.
2. Metonymia Maris descriptio.
3. Profundum, quid, & unde dicatur. Varia lectio, Fluxus, & refluxus. Mare ex potentia creatoris, quasi ex fonte perenni manans.
4. Deus nunc ambulans super fluxus Maris, nunc in profundo, quid designet. Prædicata illius potentia ex transitu Maris Rubri.

CUM parumper abruptisset filium suæ orationis, atque operum creationis Deus, impiorum mentione Divinis operibus abutentium, redit eo iterum, unde discesserat; orditurque à Maris immensitate, quam complecti potest coercendo sola Divina virtus, & exhaustire investigando sola Divina Sapientia. Cum autem rogat hominem Deus, an Maris profundum, atque novissima penetrarit, perinde ac si assereret, hæc ab illo ignorata, & incomprehensa esse, soli vero Creatori perfecta, & explorata. Quod melius eum re præsentanti convenit, quam quod Philippus indicare videtur, hæc dici ad stabilendam Providentiam, & præsentiam Divinam, q. d. Adsum

Homo
propter
peccatum
quibus
multatus

Prov. 3.

Prov. 3.

11.

Promiss.

siones ju-

storum,

impiorum

supplicia.

Elucida-

tus Eccle-

siasticus.

Bona,

quibus

spoliatus

tor.

4.

superbi

superbi

Eccl. 17.

4.

um & ar-

ma Regal

symbolum,

1.

Interro-

gatio ei

arguit ho-

minis ig-

norati-

am.

Philippus

Adsum ego præsens, quo tibi non licet ingredi, & is ego rebus provideo, quas præsens v. deo, & quæ a tuo conspectu quam remotissimæ sunt. Quamquam quidem omnia hæc Divina attributa, hæc sententia stabiliantur, Potentia, Sapientia, Providentia, Præsentia.

2. *Profundum Maris.* D. Thomas, cum Latinis existimat per Metonymiam, significari infinitas piscium varietates, quæ in Maris profundo sunt. Ego synceram adhuc Maris, & elementorum mentionem fieri existimo, nondum viventium, & immensam illam altitudinem Maris, quæ rei obscurissimæ, & remotissimæ humanæ intelligentiæ soli Deo perfectæ symbolum est. Vide superius c. 18. 11. Pl. 64. 8. 68. 15. 16. Eccl. 1. 2. c. 23. 28.

3. *Profundum* autem, quod dicitur à radice *Bacab*, quod est flere, aut plorare, varie redditur ab interpretibus. Cajetanus quidem tum hic, tum supra c. 28. versic. vertit, *aricas*, live *perplexitates*, videlicet loco in Maris fundo, in quibus, ex diversis meatibus concurrentibus, aquæ intrlicantur, & implicantur, aut certe *voragines*, & recessus Maris, ut dixit Isidorus, Tygurina, *Gustas*, Regia; *Fleus*, diceret elegantius, *Lachrymas*. Denique Septuaginta *Fontes in Maris*, dixerunt: videlicet altissimas, & obscurissimas scaturigines manantes aquis, seu lachrymis. De qua translatione diximus, c. 28. versic. 31. n. 5. 6. ubi dicitur Deus scrutatus profunda fluviorum: id est, per vestigasse scaturigines fluviorum manantes & illachrymantes. Quæ res cum potius conveniat in flumina ex aliquo semper capite deducta, quam in Mare, eleganter dixit Olympiodorus: *Non meminisse fontis, quasi fontem habeat Mare, sed possum esse pro initio.* Unde, inquam, sit Maris initium fluctum nostro? quippe non minus est mirabilis fontium, & fluminum scaturigo, quam nulla scaturigine perpetuis aquis mare redundans. Subtile, & argutum est id, quod in hac lectione Septuaginta,

Philippus, Fluxus, & refluxus Maris. Mare fluxit, & æstuat: rursusque illi ipsi eadem aquam ehibant, cum refluit, & subsidet. Sed quidem illud simplex est, ut significetur, aquarum immensitas non ex alio manasse, quam ex Potentia Creatoris. Et in novissimis abyssis. Eleganter illuminatum est ab interprete, quod in Hebræo, & Græco legitur, *In vestigiis abyssis*. Vatablus *In vado, vel, in fundo*: Cajetanus, *In inquisitione*; Tygurina, & Regia, *In perquisitione*. Nam vox originalis significat, aliquid quærere, & investigare usque ad fundum, & novissimum. De quo verbo diximus c. 29. versic. 7. de *Abyssis* autem, diximus superius cap. 27. versic. 13.

4. Cum autem negatur humanæ potentie, conceditur Soli Divinæ, *deambulare*, & *viam in venire in Maris profundo*; Ita videtur commendari Divina Potentia ex Maris profunditate hominibus inaccessa, ut eadem ipsa Divina Potentia commendetur ex eo, quod possit trātem invenire, & designare viam ad deambulandum in profundo Maris, & in novissimis abyssis, quasi d. *Dios fabeballar le, y dorie vado al Mar.* Prædicatur aliquando Deus, superius, c. 9. 8. quod *Gradiatur super fluxus Maris*, nunc vero quod *de ambulet in ipso profundo*, utrumque enim imperantis, & dominantis est, universam Maris regionem circumcunctis, & quasi positione pedum subjacentis, & possidentis live summam & extimam aquam, live infamam, atque novissimam. Et quidem cum *graditur super fluxus Maris*, videtur concitate mirabiliter fluctus; Cum *de ambulat in novissimis*, mirabiliter etiam conturbare profundum. Pl. 64. 8. Et forte potuit allusio fieri hac sententia ad transitum Maris Rubri, si jam id accidisset, nam ejus rei fama universas illas provincias compleverat, ut Josue 2. 10. *Audivimus, quod exsiccavit Dominus aquas Maris Rubri ad vestrum introitum*, & Sapient. 19. 8. dicuntur hæc

Mirabilia, & Monstra, Atque Isaia 11. 10. ex ipso facinore prædicatur Deus.

5. *Deus nunc super fluctus Maris graditens, nunc in profundo, quid designet.*

6. *Deus nunc concitans fluctus, nunc profundum maris.* Ex transitu Maris Rubri, quod exsiccavit Dominus aquas Maris Rubri ad vestrum introitum, & Sapient. 19. 8. dicuntur hæc

Mirabilia, & Monstra, Atque Isaia 11. 10. ex ipso facinore prædicatur Deus.

XVII. Nunquid aperta sunt tibi portæ mortis, & ostia tenebrosa vidisti?

1. *Interpretum dissensio.* Duæ aliorum interpretationes parum idoneæ. Portæ mortis, nunquam designantur in Mari.

2. *Congruentior expositio.* Portæ mortis: Terra cavernæ. Mortis Regia, Infernus. Illustrata Sapientia.

3. *Portæ mortis Seli Deo patentes.*

4. *Deus timendus inferis.* Allegoria Christi descensus ad inferos.

Eugubinus scribit. Omnes consentire portas mortis esse centrum terræ. Atque id utinam vere scripsisset, ne ulla discordia Interpretum nos impediret. Sed longissime ab illo abest D. Thomas, ut qui existimet nunc describi Centrum, cujus influxus efficientes corruptionem rerum inferiorum appellentur Portæ mortis. Expositio proculdubio longissime petita. Ergo ad alicujus rei inferioris, & elementi descriptionem pertinet profecto hæc sententia ex frequenti consensu aliorum Interpretum: sed dissentiant in illo assignando. Nam Cajetanus de Mari interpretatur, in quod qui descendit, & enavigat, narrat, videtque ejus pericula, hæc sunt portæ mortis. Deinde graviora alia quædam discrimina, & imminuentem mortem, appellari *Ostia tenebrosa* live, ut in Hebræo est, *Portas umbræ mortis*. Scio umbram mortis ad pericula referri, sed mortis vel domum, non vel portas, vel arcem, & regiam, nemo constituit in Mari, in terra sæpe, docemur in sacro sermone.

Ergo proculdubio de terræ profunditate, & altissimis specubus, tum propter sequentem sententiam, ubi agitur de terræ latitudine, nunc autem de illius profunditate, tum quod terræ profunditas non semel proponatur in scriptura, ad excellentiam supra c. 11. versic. 8. *Profunditur inferno*, &c. Habet autem peculiarem cognationem terra cum morte, quod terra mortuos excipiat gremio, cum enim excedunt. Tam etiam quod illius specus, & cavernæ speciem habeant sepulchri, imo &, ut Poetæ loquuntur, fingunt illæ sunt terræ fauces hiantes in prædam mortalium. Quare Inferorum Regnum dicitur non esse in terra, sed potius sub terra, Sap. 1. 14. *Deus (inquit) mortem non fecit, nec latatur in perditione vivorum, neque inferorum regnum in terra: regnum quod proprie ex Græco legas; Neque inferni regia super terram, quasi dicatur. Mors non est inventa à Deo in mundum, quin potius si quid ille ad mortem pertinet in mundo constituit, abdidit in viscera terræ, ibique fabricavit amplissimum quoddam sepulchrum, quod exciperet eos, qui sua culpa æternæ mortis damnarentur. Illa igitur est domus regia Mortis, ubi umbra, & similitudo Mortis, & superius dixit capite decimo, versiculo vigesimo primo, vigesimo secundo, illa est terra tenebrosa, ubi umbra Mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, qui locus omnino adeundus est pro commentario hujus nostræ sententiæ.*

Ergo Mors hoc loco erit locus ille mortuorum, & damnatorum, in ipsis terræ visceribus profundissimus, tum etiam a ii profundissimi recessus, & cavernæ, atque voragines quædam altissimæ, quæ videntur esse hiantes fauces Mortis. Hæc igitur erunt Portæ Mortis, quæ dicuntur, aperta, vel ut ex Hebræo legi potest, *disce opera*, & detecta si ea, quæ abscondita soli Deo sunt in imis terræ visceribus, patere possent, quod eum omnino negatum sit humanis oculis, at Deo pro sua Potentia atque sapientia expositum est. V. de capite 34. versiculo 22. capite 28. versiculo 22. 24. capite 26. versiculo 6. capite undecimo, versiculo 8. 9.

Quod autem additur *Ostia tenebrosa*, expositio est præcedentis, reperitur enim in Hebræo, *Portæ umbræ mortis*. De Umbra autem Mortis sæpe diximus, & de lethiferis inferni tenebris, superius in fine, cap. 10. dicemus etiam n. 16. sequente.

1. Eugubinus.

Dissensio Interpretum.

D. Thom.

Cajetan.

Portæ, aut domus Mortis non dicuntur esse in Mari.

2. Verior, & germanior expositio.

3. Terra cū morte peculiaris affinitas, specus, & cavernæ mortis.

4. Mortis, Inferorū sub terra.

5.

Portæ Mortis, quæ dicuntur, aperta, vel ut ex Hebræo legi potest, disce opera, & detecta si ea, quæ abscondita soli Deo sunt in imis terræ visceribus, patere possent, quod eum omnino negatum sit humanis oculis, at Deo pro sua Potentia atque sapientia expositum est. V. de capite 34. versiculo 22. capite 28. versiculo 22. 24. capite 26. versiculo 6. capite undecimo, versiculo 8. 9.

LXX.

Christi Græci vero eleganter promovent illam porta-
descensus rum mortis translationem legentes; *Aut tibi aperi-*
ad infe- *untur meum porta mortis, aut janitores inferni videntes*
ros. *se, timuerunt?* ut significet non solum vim Divinæ
Julianus Sapientiae penetrantis occulta, sed etiam pote-
Chrysost. statis tremefacientis firmissimas terræ partes suo
Theophyl. nutu & conspectu. Quod vero Julianus, Chry-
Gregor. sostomus, Theophilus, de Christi descensu ad
Philipp. inferos scribunt, tum etiam, & Gregorius, Phi-
lippus, & alii Latini elegans imprimis est, sed
allegoricum.

XVIII. Nunquid considerasti latitudi-
nem terræ? indica mihi, si nosti
omnia.

XIX. In qua via lux habi-
tet, &c.

1. Latitudo terræ, in sacro sermone, quid illustrati
Moyles, Isaias, Ezechiel.
2. Nexus hujus sententiæ cum precedentibus. Terra
ambitus.
3. Varia interpretatio, semitæ lucis, Causa perpetui
motus circularis.
4. Idonea expositio de loco lucis, & tenebrarum. Ha-
bitare quid. Thesaurus unde dicatur.
5. Solem mergi in mare, aut condidi inter montes, opinio
antiquorum. Lucem ex Cælo oriri, tenebras ex infe-
ris. Illustrata Sapientia.
6. Deus cuncta monens ad suos finens.

I. **M**irum est, ut statim lecto, & audito nomine
D. Thom. Latitudinis, Div. Thomas, & Latini, ut
Nicolaus, sunt in hujusmodi Latinis proprietatibus
Dionys. discernendis attentissimi, illud arripuerint, pre-
Tatelm. ferint, emulserint, tandemque clicuerint, nunc
Oforius. agi de terra latitudine, quæ consideratur à Philo-
Latitudo sophis ex Meridie ad Septentrionem, ut deinde
terræ, versiculo sequente agat de longitudine ab Oriente
quæ, in Occidens. Quia enim Philosophi consingunt
porrectum hominem per mundi axem, cujus
caput sit in Oriente, dextrum in Meridie, inde
longitudinem mundi, vel terræ considerant, à ca-
pite, id est, ab Oriente in Occidens; Latitudinem
à Meridie in Septentrionem, adeoque etiam
Olympiodorus ait, Rogari à Deo Jobum de ter-
ra diametro. Recte hæc, & vere. Sed procul du-
bio minimè exacte ad phrasim, & consuetudi-
nem Sacri sermonis, nam scripturæ vocant lati-
tudinem, non quæ opponitur longitudini, sed quæ
universum rei spatium, universasque differen-
tias positionis complectitur, quæ ex quacunque
parte angustis, & brevitati opponitur. Unde
Deuteronom. 19. 8. dicitur: *Cum dilataverit Do-*
minus terminos tuos (exponitur) *Et dederit tibi cum-*
dam terram. Et Ezechiel. 41. 7. de latitudine, &
longitudine videtur dici, *Platea erat in rotundum*
ascendens sursum. Quod propriè legitur ex He-
bræo, *Dilatabatur, & circuibat desuper.* Id est, erat
longior, quam lata. & Genes. 34. 10. *Terra in po-*
testate vestra est. Propriè terra lata est in manibus ve-
stris. Id est, patet libera, & spatiosa circumqua-
que. Denique accipitur pro ambitu cujuscum-
que rei, etiam in orbem, Isaiæ 54. 2. *Dilata locum*
seniorum sui. Ergo hæc terra latitudo, est profecto
universæ terræ ambitus, de quo etiam dictum
est, Ecclesiastic. 1. 2. *Latitudinem terræ, & profun-*
dum abyssi qui dimensus est? Idemque ipsum probat
nomen originale, quod est pluralis numeri, *la-*
titudines terræ. Ut significet omnes illius positio-
nes, & ambitum universum. Cujus rei pars se-
quens expositio est; *Indica mihi, si nosti omnia.* Est
enim illud omnia, numeri singularis, q. d. om-
nem, vel totam, refertque terram universam,
ut explicite legerunt Septuaginta, *Cognovisti lati-*
tudinem ejus, quæ sub cælo? Rogat ergo Deus, id,
quod non solum humanæ industriæ, & laboris
verum etiam humanæ considerationi, incom-
prehensum est, videlicet ut homo cogitatione
certi exploret, atque cognoscat universos ter-
ræ angulos, recessus, partes.

2. **Nexus & oportu-**
nitas hu-
jus sen-
tentia.
At quorsum rogatur homo à Deo, an hujus-
modi terræ spatiosissimæ latitudinem explora-
tam, & cognitam habeat? Certè non solum, ut
ex immensa terræ magnitudine, Creatoris im-
mensitatem colligat: neque solum ut ignorantia

hominem arguat, qui rem physicam, terræ am-
bitum non possit consideratione compleri,
(quippe Philosophi, & Mathematici proficien-
tes se terræ ambitum certa ratione, & mensura
definire, & comprehendere, nihil tamen certi
& indubitati inter se constituunt) sed ut ex com-
prehensione universæ terræ cognoscere possit
locum lucis atque tenebrarum, nam hæc sententia
procul dubio nectitur cum sequente.

XIX. In qua via lux habitet: & tenebra-
rum quis locus sit.

XX. Ut dicas unumquodque ad termi-
nos suos: & intelligas semitas
domus ejus.

Divus Thomas cum aliis Latinis per viam, se-
mitam, terminos lucis, existimat significari
motum Solis, & astrorum, qui apud Phi-
losophos sunt adhuc mille quæstionibus impe-
diti, & vix satis idoneè explicati per epiciclos,
& orbis alios excentricos & concentricos. Va-
tablus varietatem Solis per Zodiacum efficientis
dierum & noctium varietatem in diversis terræ
partibus. Cajetanus potius existimat quæri hac
interrogatione id, quod non est, videlicet lo-
cum certum, & fixum, in quo consistat lux, aut
nox. Qui cum inveniri non possit, (quippe est
lux in continuo motu) existimat ex consequen-
te, rogari Jobum causam perpetuitatis motus
cælestis circularis. Cujus nulla videtur alia, præ-
ter Divinam voluntatem. Alii hic agi de mira-
bili noctis & lucis successione, & contempera-
tione. Neque hæc proponi Jobo, quod com-
prehendi nequeat physica illarum ratio, post-
quam facta sunt, sed quod mirabilis sit harum
rerum inventio, creatio, dispositio, & quæ in
mentem humanam per se non caderet, nisi prius
factam vidisset.

Ego verò existimo rogari Jobum de luce, &
tenebris secundum speciem, in quem locum se
abdat lux, cum nos deserit, unde emergant te-
nebræ, cum ad nos accedunt. Secus enim cum de loco
tenebræ nihil sint, sed sola carentia luminis, nul-
lus illarum motus est, nulla habitatio, nulla do-
mus. Res profecto prima facie mirabilis, à pro-
fanis scriptoribus sæpius, à Sacris non semel
usurpata. Atque hunc sensum ipsæ voces viden-
tur exigere, tum etiam illa interrogatio præce-
dens, *latitudinis terræ;* An in aliquo terræ extre-
mo recessu invenerit lucis domicilium. Quare
Septuaginta legerunt; *In qua terra habitas?* Sic
verò ex Hebr. *Ubi via, in qua habitabis?* videlicet
post viæ & itineris spatium emensum. Illud enim
videlicet significare verbum futuri temporis, cere quid
quod propriè significat quiescere, demorari, proprie,
quasi in cubiculo, & loco recondito, aut in the-
sauro. Nam habet quidem vox originalis *Sacan,*
cognitionem per metalepsin litterarum, cum
Nyscab, qui est thesaurus, camera, aut *Gazo-*
phylacium. Tum etiam est proximum verbo *Sa-*
cam, quod est, mane consurgere, quasi di-
missa quiete, & quiescendi loco, quod fre-
quenter vertitur à Latino Interprete, *de nocte*
consurgere. *Sacan,* verò erit ad quietem, & no-
ctem traducendam alicubi commorari. Idem
verò de tenebris, & nocte quæritur, locus, quo,
cum fugatur, se recipit, ubi interdiu latitat. So-
lem alii Occidentem immergi freto, condi in
terras, duas item habere domos, ad oriendum,
ad occidentem, sæpe dixerunt Poetæ, ut cum
Hercule ille loquitur:

Hervide Titan, obitus pariter
Tecum Alcides vidis, & ortus
Novisque tuas utraque domos.

Nocti item suam domum sub inferos tri-
buerunt. Ar. stot. sanè libr. 2. Meteor. cap. 1.
aliam refert antiquorum opinionem de loco,
& domicilio noctis, & tenebrarum, videli-
cet post altissimos quosdam montes Septen-
trionales: inde emergebant tenebræ, ubi
condebatur Sol. Hanc (inquit, regionem Sep-
tentrionalem) *elatiorem esse, documentum inde*
capere possumus, quod multi, qui apud veteres sub-
limium

Terræ
ambitus
non om-
nino cer-
to consti-
tutus in-
ter Ma-
thema-
ticos,

3. D. Thom.
Semitæ
lucis est
motus
astrorum,
Vatabl.
Cajetan.
Causa
perpetui
motus
circularis
cælorum,
Astronica.

4. Idonea
expositio
de loco
lucis & te-
nebrarum

LXX.
Habitare
& quies-
cere quid
proprie,
Thesau-
rus unde
dicatur,

See, in
Her. fa-
rem. 12.

simium rerum expositionem tradiderunt persuasum habere visi sunt, Solem ipsum non sub terram, & hunc planè locum commere, nec conspicuum existere: imò tenebras abducere, quoniam Septentrionalis ille tractus celsior affurgat. Inde igitur ex altissimis montibus præcipitari noctem credebant, quam nomine majorum umbrarum, Poeta significare visus est, in descriptione noctis incipientis, & Solis cadentis.

Majoresque cadunt aliis de montibus umbra.

Virg. l. 6.

Sane quidem *Luci*, in superna regione, *Tenebris*, & nocti in infera. sacrae literæ, simul etiam profanae tribuerunt: quippe sicut fons luminis in cælo est, ita etiam Deus, qui in Cælo residet, Pater hominum est, apud quem non succedit umbra alicujus vicissitudo, ut Jacobus dixit. Porro nocti, & tenebris infernus locus assignatur propria domus, & sedes, ut cum affunditur mundo caligo, videatur ascendisse ex orco, & inferno.

Jacob. 1.
17.

Umbrarum hic locus est, somni, noctisque sopore.

Virg. l. 6.

Quare tenebras illas *Egyptiacas*, quasi inferorum faucibus eructatae fuissent, appellat Sapiens 17. 14. *Noctem ab inferis, & ablatissimis inferis supervenientem.* Illæ videlicet sunt noctis aeternæ plagæ, illic noctis cubile, unde surgunt, unde ad nos evocantur tenebræ: dixit etiam ille

Cubile vides noctis. Hunc tenebras vocas.

Sen. in
Oed. act. 2
In Her.
Oed.
act. 4.

Sic cum Lucretius atram pingit tempestatem, dixit ex inferis ascendere tenebras, quibus obscuretur Cælum, lib. 6.

Lucretius

*Quod tunc per totum concrevissent aera nubes,
Undique ut tenebras omnes Acheronta reamur,
Liquisse, & magnas Cæli amplectere ruinas.*

In illa ætherea regione lux habitat, è contrario iste est locus tenebrarum, sed homini invisus & ignotus, ut cuius imperio minimè pateat lux, & tenebræ, neque ducas unamquemque ad termines suos.

6.

Hanc verò secundam partem fere eodem modo reddiderunt Septuaginta: Si ducas me in fines eorum, q. d. Num me edocere poteris rationem mundum administrandi, dies atque noctes contemperandi, rebusque singulis, locum, terminos, præfiniendi. Verbum Hebræum vim habet accipiendi, quasi manu. *Capies eam* (noctem) *ad suum finem*? nihil enim movetur, quod non deducatur ipsa Dei manu, & potestate, si ille manum non admoveat, immota, iners jacebit, & squallebit natura. Fugam ille alius meditabatur ad extremos terræ, Marisque recessus, at neque Deum fugere posset, nisi sua illum manu Deus caperet, atque deduceret; *Etenim* (inquit) *illuc deduces me, & tenebis me dextera tua.* Et eodem verbo se dicebat Abraham captum esse Dei manu, deductumque, nescientem quo iret, Genes. 27. 7. *Deus Cæli tulit me domo patris mei, & de terra nativitatis meæ.* Sic potentissimus Deus capit Solem, accipit tenebras, ducit atque reducit. Quid tandem de illius manu nos non capimus? Vide, quæ diximus, cap. 36. versicul. 32. super id, *In manibus abscondis lucem, & præcipis ei, ut rursus adveniat, &c.*

Deus
cuncta
movens.
Ps. 103.
22.
Dei ma-
nus cun-
cta dedu-
cens.

Vatabl.

Vatablus hanc sententiam cum præcedente connectit sensu non incommodo; *An* (inquit) *nocti locum lucis, & tenebrarum, quod illas in suis certis domiciliis, & sedibus constitueris, q. d. Ego solus, qui res creavi, & certis in locis, terminisque collocavi, illarum rationem, viam, sedes, comprehendendo. Sed nexus hic quæsitus videtur cum labore,*

XXI Sciebas tunc, quod nasciturus esses? & numerum dierum tuorum noveras?

1. Nexus dubius. Tres aliorum expositiones.
2. Commoda interpretatio, & nexus cum præcedentibus.

Rineda Tom. II.

IN hac sententia dubius est nexus, dubium, quid designet illud, *Tunc*, & de qua nativitate Nexus sermo sit. Sed breviter elucidanda omnia, dubius. Quidam existimant sententiam hanc accipendam de opere sextæ diei, & formatione hominis, de quo, in Jobi persona, asseratur fieri non potuisse, ut qui nondum creatus esset, neque primis diebus adfuisset, potuisset cognoscere creationem luminarium. Sed sensus omnino insulsus, si tantum ex unius, duorumve dierum spatio colligatur ignorantia hominis. E contrario Cajetan. existimat de Jobo sermonem esse, illumque interrogari, an tunc, cum existeret in matris utero, sui curam aliquam, & nativitatæ suæ horam maturandi, habere potuit. Urget amplius rationem hanc interpretandi, Tygurin. *Habesne cognitum tempus, quo nascebaris?* Tygur. ut à minori colligat: Etiam cum natus esses, nativitatæ tuæ horam nondum cognoscere potuisti, quanto minus rerum illarum rationes complecteris, quæ multis te seculis antiquiora fuerunt? Chrysostomus. *Quando natus es ipse, neque enim nosti, quandoquidem ab aliis didicisti, quantum tuum est vita spatium. Quo igitur cognata, & propinqua tibi sunt, ignoras, eorum, quæ ab initio fuerunt, tibi scientiam arrogas.* Sed obstat quidem utrique expositioni aliorum naturæ operum ad elementa spectantium, continuata series, & enumeratio.

Ergo media incedendum via, ut de ipso Jobo, non de Adamo: rursus non de hora nativitatæ illius, sed in universum, antequam existeret, sermo sit. Nexus verò hic assignatur à Dvi. Th. nendi, ut cum de Solis ortu, & occasu dixerit, nunc asserat, Cælorum motibus non posse colligi certam hominum vitæ periodum. Sed nexus iste nimium Physicus est, neque valde opportunus.

Ergo argutus est, & proprius ille, quem Vatablus in Hebraismo delitescens agnovit, ut hæc sententia pendeat à præcedente. Sciebasne lucis domum, vel, ut est est in Hebr. *Nosti, quod tunc, propterea quod tunc, cum lux à me creata fuit, jam tu natus esses, & nunquid magnus numerus annorum tuorum te potuit docere naturas rerum etiam antiquissimarum?* Negat igitur Jobo scientiam rerum priorum, propter humanæ vitæ brevitate. Sicut diximus versicul. 4. super id, *Ubi eras, &c.* Hoc indicant Septuag. legentes, quasi per ironiam, *Novi igitur, quod tunc natus es, & numerus annorum tuorum multus.* August. simplicem lectionem, cum Hebræo convenientem habet, *Nunquid scis, quia tunc natus es?* Explicatius autem Chrysostom. & Olympiod. *Si harum rerum vias nosse te dixeris, Olympiod. item dic te tunc existisse.*

XXII. Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros gran-
dinis aspexisti?

1. Temporum varietates. *Egyptiæ grandines.*
2. Nimia Latinorum subtilitas in distinguendo loco nivis, & grandinis.
3. Thesauri rerum meteorarum, quæ.
4. Thesaurus à recondendo dictus apud Sacros, & profanos. Explicatus David, & locus Paralipom.
5. Quinque Thesauri proprietates convenientes Cæli, & aeris. Illustratus Moyses.

CUM hieme nix, æstate grando generari soleat. vicissitudines hyemis, atque æstatis Tempora mirabilis proponit. Sed quo mirabiliorum varietates, qui Interpretes proponi repentinas grandines, qualis illa, quæ Egyptios campos & iata percussit. Nam ad Egyptiorum plagas fieri alluvionem statim dicemus versiculo sequente. Tum grandines in immensa copia, & opportuno tempore à Cælo jaculatas, quod significari videtur in thesauris.

Nunquid ingressus es? Hinc D. Thomas nimium subtiliter elicit locum, ubi nix generatur, esse remotiorem à nostro conspectu: propterea dictum, *ingressus es.* At grandinem, & crassiorem quidem, frequenter generari in infima regione, & nonnunquam prope terram, ideo dictum, *aspexisti.*

Ccc 2

Recte

Thesauri Rectè ex Philosophia. Non item ex huius loci proposito, & vocatione exigentia. Nam *thesauri* grandinis non magis patent nostris conspectibus ideam quam *thesauri* nivis. Neque non utriusque partis significatio est eadem; *Ingressus* ne vidisti? rursum, postquam devenisti, potuisti videre?

3. **Thesauri** *Thesaurus*. At quænam rerum meteorarum apotheca, aut *thesauri*? Div. Thomas existimat esse vapores, in quibus tanquam in materia latent res meteoræ. Addunt alii præter materiam, *thesaurus* immensa potentia, ex qua educuntur huiusmodi naturæ opes. Philippus. *Divinam voluntatem, & dispositionem arcanam, quæ non cuiusvis patet.* Hi, (inquit) *thesauri* non in aliquo immenso, & capaci loco sunt, qui moles, & congeries intra se habeat conditas niviū infinitarum, sed in eius voluntate, & dispositione sunt constituti, sicut in alio loco ait, *Pulchritudo agri mecum est.* Alii immensam istam aeris vastitatem, atque Theodoret. *Thesaurus* ventorum, interpretatur aerem, Psalm. 134. in quo videntur latere, quæ ibi generantur: hæc quippe proprietas est *thesauri*, pro loco secreto, & *thesaurizare*, idem, quod recondere, Isaia 39. 6. 4. Regum 20. 17. Amos 3. 10. Græci etiam atque Latini nominis *thesauri*, eadem vis pro conditorio rei cuiusque: nam pro depositione pecuniæ, nonnisi per Synecdochen Plinius *Thesaurus* caverndi, dixit, Quæ ratione Gellius etiam libro 2. cap. 80. ex sententia Valerii Sorani scribit, quos *thesauros* Græco nomine appellaremus, præcos Latinos *staurissas* dixisse, id est, cellas quasdam, & specus ad custodiendas res veteres religiosas. Adde etiam Plinium hiatus, & recessus oris Satyrorum dixisse, *thesauros* maxillarum, in quos Satyrorum, & Sphingiorum genus cibum condit. Et Poeta quarto Georg. alvearia vocat, *Mellis thesauros*. Sed & in Sacris cella vinaria, & apotheca Olei, dicuntur nomine originali, *thesauri*. Paralip. vigesimo septimo quod eleganter retinuerunt Septuaginta legentes; *Thesaurus* agri, vini, olei. Et cavernæ quibus ingens aquæ marinæ vis continetur, *thesauri* sunt, Psalm. trigelimo secundo septimo, & qui eructant ventos, Psalm. 134. 48. & fere jam *Thesauri* nivis & grandinis, iidem sunt, qui *thesauri* pluvia, Deuter. 32. 2. vigesimo octavo, duodecimo. *Aperiet Dominus thesaurum suum optimum Cælum, & tribuet pluviam terræ suæ in tempore suo benedictæque cunctis operibus manuum tuarum.*

4. **Thesauri** *Thesauri*. Quo loco omnes *thesauri* proprietates indicantur. 1. quod in Cælo videantur latitare, & condire omnes ad humanos usus necessarias. 2. quod sicut Regi facile est recludere, & aperire thesauros, & reconditis uti, ita & Deo huiusmodi naturæ effecta pro sua voluntate edere. Indicavit rationem hanc Chrysost. & Philipp. hoc loco Theodor. Psalm. 134. 3. quod ex illo *thesauro* optimo, id est, utilissimo, atque pretiosissimo, omnes nostræ utilitates, & opes deriventur. 4. quod abundantissimus thesaurus sit, & inexhaustus, ex

5. **Thesauri** *Thesauri*. 1. quo quot annis ditescit, & ornatur terra; benedictioque humana omnis agricolatio, & labor, denique hi sunt *thesauri* naturæ, ut qui divitias naturales contineant, ut Philosophi vocant; nam divitiæ illæ non naturales, quæ falsæ divitiæ sunt, effodiuntur ex terra: hæc verò accipiuntur è Cælo. Vide, quæ dixi, c. 1. vers. 3. n. 2. 3. 4.

6. **Thesauri** *Thesauri*. 1. quo quot annis ditescit, & ornatur terra; benedictioque humana omnis agricolatio, & labor, denique hi sunt *thesauri* naturæ, ut qui divitias naturales contineant, ut Philosophi vocant; nam divitiæ illæ non naturales, quæ falsæ divitiæ sunt, effodiuntur ex terra: hæc verò accipiuntur è Cælo. Vide, quæ dixi, c. 1. vers. 3. n. 2. 3. 4.

7. **Thesauri** *Thesauri*. 1. quo quot annis ditescit, & ornatur terra; benedictioque humana omnis agricolatio, & labor, denique hi sunt *thesauri* naturæ, ut qui divitias naturales contineant, ut Philosophi vocant; nam divitiæ illæ non naturales, quæ falsæ divitiæ sunt, effodiuntur ex terra: hæc verò accipiuntur è Cælo. Vide, quæ dixi, c. 1. vers. 3. n. 2. 3. 4.

8. **Thesauri** *Thesauri*. 1. quo quot annis ditescit, & ornatur terra; benedictioque humana omnis agricolatio, & labor, denique hi sunt *thesauri* naturæ, ut qui divitias naturales contineant, ut Philosophi vocant; nam divitiæ illæ non naturales, quæ falsæ divitiæ sunt, effodiuntur ex terra: hæc verò accipiuntur è Cælo. Vide, quæ dixi, c. 1. vers. 3. n. 2. 3. 4.

9. **Thesauri** *Thesauri*. 1. quo quot annis ditescit, & ornatur terra; benedictioque humana omnis agricolatio, & labor, denique hi sunt *thesauri* naturæ, ut qui divitias naturales contineant, ut Philosophi vocant; nam divitiæ illæ non naturales, quæ falsæ divitiæ sunt, effodiuntur ex terra: hæc verò accipiuntur è Cælo. Vide, quæ dixi, c. 1. vers. 3. n. 2. 3. 4.

XXIII. Quæ præparavi in tempus hostis; in diem pugne, & belli.

1. *Thesauri, & armamentaria.* Allusio ad Egyptias plagas. Nubes inter Egyptios & Israelitas. Dei arcus.
2. *Non solum fulmina, & venti Dei arma, sed etiam res mollißima, ut nix.* Rerum ordo immutatus adversus Dei hostes.
3. *Præparare, pro recondere.* Deus debellans hostes auferendo pluvias, & alia Cæli, terræque præsidia.

1. **Thesauri** *Thesauri*. 1. quo quot annis ditescit, & ornatur terra; benedictioque humana omnis agricolatio, & labor, denique hi sunt *thesauri* naturæ, ut qui divitias naturales contineant, ut Philosophi vocant; nam divitiæ illæ non naturales, quæ falsæ divitiæ sunt, effodiuntur ex terra: hæc verò accipiuntur è Cælo. Vide, quæ dixi, c. 1. vers. 3. n. 2. 3. 4.

pidibus: quæ præparata, disponit, servata habet Allosio oportuno tempore adversus hostes ex promptuariis producenda. Forte allusum ad Egyptias plagas; tunc enim produxit ventos, lapides, imbres de thesauris suis, & percussit Egyptum. Nubes adeoque Elias Thisbytes in voce *Belastar*, refert ex R. Salomone, nubem illam, quæ Exod. 14. 19 stetit inter castra Egyptiorum, & Israelitarum, ut exciperet sagittas, & jacula Egyptiorum, vocatam esse *Belastar*, id est, arcum aut *Balastam*, quoniam non solum ut scuto, sed etiam ut arcu utitur nube Deus adversus hostes suos. Res me- Diximus sæpè Deum in aere figere militare suum tabernaculum, recensere milites, producere ex suis armamentariis arma, instruere acies, debellare hostes. Vide cap. 9. cap. 6. vers. 4. ubi diximus nubem esse Dei arcum; sagittas, & hastam fulmina, & cap. 36. v. 29. & v. 31. & sparsim per totum illud cap. 6. multa ad hanc rem.

In hoc verò sensu cur tantum grandinis & nivis meminerit adversus hostes, non etiam rapidissimorum ventorum, tonitruorum; fulminum, hæc sunt fortissima, & terrifica Dei arma adversus Dei arma hostes suos, de Cælo pugnantis, ut describitur, non solum 2. Regum 22. Pl. 17. 15. Psalm. 7. 14. Habacuc 3. 11. Sap. 5. 21. An ut potentia suæ efficacitatem sed etiam ostenderet, non solum armis per se fortissimis, res molles, sed etiam invalidissimis triumphantis hostes, lissimæ, nam quid mirum igne, & fulmine terri, exuri ut nix, hostes. Illud valde mirum, muscis, ranis, culicibus, crabronibus, nive etiam mollißima tenuissima confringere, proflernere inimicos suos. Quæ in re enitet summi Imperatoris potentia, ut cum creaturæ ipsæ per se molles, infirmæ, frigida, ex-turam adardescunt adversus hostes Creatoris sui. Sicut è versus contrario frigeat, & mansuebat ignis erga Dei Dei bo- amicos Sap. 19. 18. Sed promovetur hæc Divina stes pro potentia significatio sequente quoque interpre- tandi ratione.

Secundus explicatus est. ut verbum *Præparare*. 3. di, juxta originalem proprietatem, sit servare, Secunda aut prohibere, aut condere aliquid præparatum, interpret- & opportuno suo tempore promendum. Ergo tandi præparare, pro condere, & reservare. Septuagint. ratio. *Reposita sunt.* Cajetan. *Quæ prohibui.* Tygur. *Reservavi.* Pagnin. & Reg. *Reservavi.* Propri. etiam desi- re pro- nui, aut cessare feci. Significare ergo potest, Deum reservare, nive, pluvias, grandine solitum perfundere, & LXX. fecunditate terras: at cum hæc detinet, & pro- Cajetan. hibet, debellare suos hostes, nihil agendo, tan- Tygur. tum auferendo ab illis cælestia præsidia; quod Pagnin. summæ potestatis est. Favet huic exponendi ra- Regia. tionem, quod in Hebræo est, & ab Interprete præ- Deus au- termisum, quod non valde intercessit: quæ pro- ferendo hibui in tempore angustia, quod enim vertitur, ad cælestia tempus hostis; propter præpositionem *Lamed*, po- pluviam test etiam verti, in tempore hostis, & in die prælii. præsidia Nam est propositio omnibus fere casibus de- debellans serviens. hostes.

XXIV. Per quam viam spargitur lux, dividitur æstus super terram?

1. *Varia lucis interpretatio.* Viam Solis obliqua. Dux interpretatioes parum idoneæ.
2. *Dux alia interpretatio idonea, & coherens.* Lux pro pluvia, & meteoris aqueis.
3. *Germana expositio.* Res meteoras sapienter distribuit à Creatore, Dispergere, quid.
4. *Ventorum pro singulis provinciis sapientissima distributio.*

EX Nivolo & grandinante Cælo, quod cito serenatur, ad serenitatem statim progreditur; quæ fit passa luce, & radiis longelateque per aera fasis; aut certè ad aliquam aliam meteorologicam impressionem & mutationem aeris. Ergo varia est hoc loco usurpatio lucis, prima Latinorum nonnullorum, etiam Hebraizantium, ut *Lux* sit Soli, cujus varius ortus, & occasus nunc describatur, & varietate quadam mirabili, tum lumen tum calor, & æstus communicetur diversis regionibus. Ergo cum primum rogatus fuerit Job, de via Solis ab Oriente in Occidens, nunc de via obliqua, qua ad Polos mundi, & ad Tropicos accedit, vel recedit. Vel certè de via illa, id est, ratione, qua lux momen-

Via Solis obliqua. D. Thom. Nivolo & grandinante Cælo.

momento temporis pervadit totum hemisphaerium. Res quidem adhuc inter Philosophos controversa, quomodo lux generetur, diffundatur, communicetur? In hac autem interpretandi ratione, mirabile est, quod Cajetanus interpretatur, *lucem dividi*: id est diversimode oriri nunc claram & serenam, nunc obscuram, & nubilam: nam proculdubio ipsa vox *dividendi*, denotat diversas partes, & regiones, quibus lux se communicat. Sed hæc expositio non valde cohæret.

Cajetani interpretatio aliena.

Vatablus, Secunda interpretatio Vatabl. *Ut lux sit exhalatio, quæ facile inflammatur, unde sunt Stellæ currentes, & cometae crinitæ.* quæ dicatur *spargi*, quia ex illa fit ventus, qui spargitur super terram. Hæc expositio nec cohærens, quæ cohæret, neque coacta est.

2. Tertia, ut lux sit fulgur: Tygur. *Qua parte lux fulguris erumpat, quem ventus Orientalis in terram dispergit.* Nexus hic: Tum quoniam cæpit agere de tempestate, in qua nix, & grando: perstabit quoque in pluvia, & tempestate versiculo sequente. Tum quia *altus* ille solet sumi pro vento Subsolano, quem c. 27. diximus, esse nimbosum in illis regionibus: & qui verti solet ventus Orientalis, live urens. Expositio hæc idonea, & bene cohærens est.

Expositio verosimilis.

Lux pro pluvia, & albicans, quæ lucem etiam refert; aut aliæ impressiones aqueæ, quas nomine *lucis* significare solet Hebræus sermo, ut diximus c. 27. v. 5. 11. Sic Sept. *Unde procedit pruina, aut dispergitur Austro in eam quæ sub Cælo?* verterunt, aut *Austrum*, pro Subsolano, arbitror, ut significarent nivem, & gelu solvi in pluviam vento calidiore, ut hoc loco indicavit Catenæ auctor. de quo diximus capite trigesimo septimo, versic. decimo, & fere de tota hac meteorologica materia. Cohæret item hæc interpretatio cum re præsentente. Sed illa *lucis* pro pluvia usurpatio est insolentior.

LXX.

3. Existimo vero, ut tandem dicamus, postquam dixit Deus de *thesauris*, & proptuariis rerum meteorologicarum: nunc ad commendationem suæ Providentiæ, quæ in rerum harum dispensatione, & distributione multum elucet, rogare Jobum, *qua via dividantur*, id est, unde oriantur, quo tendant, à quo mittantur, & distribuantur ignes subito erumpentes ex nubibus, *divisi*, & quasi frustratim emicantes, & per intervalla brevissima jaculati: illud enim est, *lucem dispergi*, aut *dividi*, id est, divilam, & quasi frustratim, & particulatim depromptam ex suo reconditorio, & per partes, & intervalla fulgurare. Tum etiam ad diversas regiones peculiari providentia mitti, & destinari pluvias, & fulgura: nunc enim pluit, ningit, fulgurat in una provincia, nunc in alia. Opportuna igitur, & cum consilio, & providentia hæc lucis ac rerum meteorologicarum distributio, vocatur *dispergio*, nam etiam ipsum verbum originale, est distribuere per partes, & loca, quomodo Complutenses legerunt juxta Hebræos: *Qua via distribuitur lux.*

Dispergere, quid proprie.

Complut.

4. Venti singuli singulis regionibus familiares. *Joan. 3. 8.* Verbum dispergendi vehementius.

XXV. Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitruui?

XXVI. Ut plueret super terram absque homine in deserto, &c.

1. Divina Providentia commendatio circa res universas. Non solum circa hominem.
2. Pelagi nomen dictum à dividendo. Dei, & naturæ ordo in dispensanda pluvia, quasi aqua ductus.

Pineda Tom. II.

3. Præceptis aqua ducenda conveniens ratio pluviarum.

4. Tonitrua, & fulgura non vana, & vaga.

Pulcherrima sane est Divinæ Providentiæ commendatio ex eo, quo dividat Deus, servietque suam partem aquæ, & pluviam terræ incultæ, *Ubi nullus mortalium commoratur.* quippe est hujus universitatis Creator, provisor, parens. Igitur cum ex suo illo pluviam, & aquarum promptuario rivulos quasi deduceret, ad irrigandas, & fecundandas diversas regiones, Deus non suam etiam partem destinavit ad terram incultam; non enim tantum gerit ille curam mortalium; sed ferarum etiam, quibus ex terræ irrigatione, & fecunditate pabulum parat, tum etiam ipsius terræ, quam absque ulla animantium necessitate, aut opportunitate excolit & colit vestit. Ergo hæc non tam Potentiæ & indulgentiæ, largitati, & Divinæ commendatio est.

Quis dedit? Sept. Quis preparavit. Aquila, Græci juxta Hebræum, *Quis devisti?* à radice Phalag, quod est dividere, & partiri, & frequenter accommodatur ad eas divisiones rei alicujus, quæ fiunt per domos, & familias, quod nos dicimus *repartimientis*. Et quidem vel ex ipso nomine *Pelagi*, videtur pertinere ad aquam, & divisionem aquarum, live ad rivulos, & peculiare aquæ ductus, vel alveos: quare inde habet nomen *Pelagus*, quod ex illo dividantur, & deriventur flumina. Ergo sapientissimus universitatis Creator atque Provisor *dedit*, divisit. *Cursum*, Prop. Sept. juxta Hebræum, *Fluctum aquæ valida*, alii, *Aquæ ductum* vel ductum, canalem, alveum, à radice *Ghalab*, quod est ascendere, elevare, aut ducere, adducere; eo quod per canales, & aquæ ductus ascendat, ducatur, educatur aqua 3. Reg. 18. 32. 4. Reg. 18. 17. Isa. 3. 62. Qua translatione quid pulchrius & elegantius ad significandam certam naturæ legem & ordinem pluviam dispensandæ, & dividendæ, quasi aquæ ductum ab ipso Creatore compositum, & structum, quo non per fistulas plumbeas, non per tubulos fictiles, non per canales structiles, ut Vitruvius præcepit, depresso sub terram, sed per fistulas, & tubulos aereos, certissime derivetur aqua ad terram desertam, & ad montes incultos? Non igitur istæ aquæ incertæ, & vagæ, quæ nulla certa via, neque loco feruntur; ut ille in aliam rem de Meandro cecinit.

Et nunc ad fontes, nunc ad Mare versus apersum.
Incertæ feruntur aquæ.

Sed certis distinctis canalibus recta perducitur ad terras cultas, & desertas *vehementissimus imber*; live ut ex originali legimus, *Vehemens inundatio*, aut eluvio impetens. Quod cum illa aquæ ductus translatione congruit mirifice: nam qui de Aqua ducenda agunt, præcipiunt *libramenta aqua ducenda in centenos pedes, ut minimum, sursum elici*, at Deus bone, quanto isti aquæ pluviam aquæ ductus oportuniore, ut qui elevatioribus habent enim & ipsum nomen ab elevando & ascendendo, ut qui in percella ista aeris regione structi sunt ab auctore naturæ. Quæ omnia ita temperata sunt, ut rursum ipsa aqua subire possit altitudinem ortus sui, videlicet per medios vapores, & exhalationes subtiliores, quæ rursus vertuntur in pluviam. Deinde illa est altera lex aquæ ducendæ, *ut si longiore tractu veniat, subeat crebro, descendatque ne libramenta pereant.* Sed auctor naturæ non indiget his creaturis aquæ ductuum; non possunt aquæ cœlestis decurrentis in terras libramenta perire; recta uno cursu, uno impetu currit. Tandem ut in omni confectu collis dometur impetus, per curvaturas laminarum & tuborum. At in his naturæ ductibus necessarium non est dominari aquæ impetum; potius dat impetum vehementissimo imbri, & cursum, fluxumque præcipitem.

Tum etiam *das*, designat, præparatque viam Sonantis tonitruui, Sept. Complut. *Viam tempestatis.* Vaticani: *Viam tempestatum.* Alii, *Viam ad coruscationem.* Certe vox originalis significat coruscationem, aut emicationem fulguris: quæ quia cum nube; & cum tonitruo conjuncta est, aliquando vertitur *nubes*, Zach. 10. 1. aliquando

1. Divinæ Providentiæ commendatio

2. Divinæ Providentiæ commendatio

2. LXX. Aquila.

Cursus aquæ ductus & impetus

Dei lex, & ordo dispensandæ

3. Vitruvius

1. 8. 6. 7.

Ovidius.

Plin. 1. 5. 6. 31.

Aquæ ductus quantum elevandus.

Pluvia divisa ab Auctore naturæ juxta leges aquæ ducendæ.

4. Varia lectio.

LXX.

Pagninus

Regia.

77

C c c 3

Toni.

Tonitruum sonans, ut hoc loco, qua etiam ratione
Aquila dixit, Strepsim vocum, & Symmachus:
Sonitum tonitruum. Igitur fulmina, & fulgura non
vaga, bruta, & vana, sed certa via, & ratione ad
singulas regiones, & terrarum tractus directa. Vide
quae diximus c. 37. v. 3.

XXVI. Ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur.

1. *Deus excolens, & rigans desertum. Desertum unde dicatur.*
2. *Allusio illustris ad Arabia desertum, & Nili excrecentias.*
3. *Aegypti fertilitas, Dei, & Caeli obliuio.*
4. *Divina liberalitas est, ingratum benefacere. Verbum Implendi, ad abundantiam pertinens.*
5. *Deus beneficium uni denegans, & alteri conferens. Divini verbi cum pluvia comparatio. Illustrati Isaias, Lucas, Paulus.*
6. *Aegyptus aliquando sterilis. Pluvia commune beneficium, quod ingratum etiam datur.*

Non solius, inquit, hominis Deus rationem ducit, sed rerum aliarum, nec non plueret in deserto absque homine, Eleganter illuminavit Interpres per periphrasim, quod iterum reperitur in Hebraeo, *Non homo, vel absque homine*, dicens, *ubi nullus mortalium commoratur*. q. d. In deserto incommodo, atque adeo contrario vitae humanae: ad quod vel non penetrant homines, vel in eo diutius demorari non possunt, habet enim nomen *Dibbar*, a peste, & morte. q. d. Etiam in locis pestiferis, & incultis curandis atque colendis praebet se Deus providentissimus, atque benignissimus, non enim id utilitate sua facit, aut quod ab homine annum exiget ex terrae fructibus tributum. Nam quid ab homine exigit, *ubi nullus mortalium commoratur*.

2. Quod si forte per desertum quasi digito demonstraret, (ut quibusdam placuit) desertam illam Arabiam, juxta quam haec oratio habebatur, terram utique infrugiferam, & arentem, quod aliquando imbre aliquo copiosissimo perfundatur ingenti beneficio auctoris naturae, certe ex consequente respicere poterit ad vicinam Aegyptum, Nili excrecentiis abundantissimam, ut Auctor naturae dicat se non tantum providisse Aegypti, sed deserto etiam neque minus posse irrigari desertum aquae ductibus caelestibus, quam Aegypti tellurem rivulis ex Nilo derivatis, non minus debere desertum Caelo quam terram Nilo: nec minus se mirabilem potentia, atque sapientia praebere Deum, *ubi nullus mortalium commoratur*, quam ubi abundat terra hominibus, ut quae maxime. De Aegypto sane ille cecinit.

3. *Aegypti fertilitas. Claudianus. Sen. l. 4. Nemo (inquit Seneca) aratorum in Aegypto aspexit Caelum. Deum igitur non orabat supplex, ut dicebat Tibullus.*
2. *Tibullus. Te propter nullos tellus tua postulet imbres. Arida, nec pluvio supplicat herba Jovi.*

Aegyptus Quippe Aegyptus, ut ait in Panegyri. Plinius Caeli ob-
Alendis, augendisque seminibus ita gloriatur, ut nihil im-
lita prop- *bribus, Caeloque deberet. Quanto melius cum illa*
terredun- *terra, & vel cum deserta actum est, quae de Caelo*
dantiam! *expetat pluviam? quae Deo neque frustra sup-*
Nili. *ppliat, quae nihil de se gloriatur, nihil non*
Deus, l. 11. *imbribus, Caeloque debere se videt, atque*
fatetur.

XXVII. Ut impleret in viam, & desolatam, & produceret herbas virentes.

4. **Q**uanta liberalitas, ut etiam in ingratam tellurem, & naturae suae sterilem beneficia peritura conferat? quantae opes Auctoris na-

turae, ut in desertum illas profundere velit? Quam liberalis, & largus domesticorum illius victus, ut possit terram arentem, & sitientem exsatiare! Verbum *implendi*, satietatem affert, simulque fertilitatem, & abundantiam, quae exaltaturamur. Quare indicat Deus horridam, & incultam eremum aquis a Deo irrigatam interdum sterilitate deposita herbescere & virescere, interim vero loca frugifera, & hominum curatione cultissima, ad vastitatem, & squalorem adduci, deficientibus opportunis imbribus: tunc enim Deus non ideo negat aliquibus regionibus imbres, quod parcus sit suorum The-
sauro- rum, aut quod promptuariorum sit con-
ducus, non promus: imo potius cum solitam
aquarum, & imbrium copiam, mensuramque
annuam uni regioni negat, alteri largitur, ut
supplicium, & vastitas unius, sit ubertas, & la-
etitiae alterius, sicut per Isaiam in hanc ipsam rem
ait, ad Divini Verbi divitias, ex pluviae com-
paratione explicandas, c. 15. 10. Quomodo des-
sendis imber, & nix de Caelo, & illa ultra non rever-
tur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare
eam facit, sic erit verbum meum, non revertetur ad me
vacuum. Si quando enim contingat imbrem, &
nivem super petras decidere, non ideo illam
statim reducit Deus ad sua promptuaria. Illuc enim ultra non revertitur; sed defluit
tunc aqua ad terram humiliorem, ut inebriet
eam, & germinare faciat. Sic cum uni regioni
negatur solita imbrium mensura, non reservat
illam Deus in suis thesauris, sed elargitur alteri.
Sic cum quis se reddit indignum Verbo Dei, non illud penitus aufert Deus, sed communicat
alteri: Sicut dicebant Paulus & Barnabas Act. 13.
46. Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, sed quon-
iam repellistis illud, & indignos vos iudicatis eterna
vita, ecce converterimur ad gentes. Hoc illud, Anse-
lmi dicit, & dabitur genti, &c. Non enim aufert
Deus, ut penitus auferat, sed ut in auferendo re-
luceat illius liberalitas: Sic Delictum illorum, divitiae
sunt mundi Rom. 12. 12. Sic sterilitas agrorum,
divitiae, & fertilitas est deserti. Forte igitur, ut in
illa ad Arabiam desertam, & Aegyptum allusione
peristamus, cum Deus sterilitatem illam septeni-
nem Aegypti, Nili constrictione, & detentione
invexit, tunc Arabiam desertam largissimis im-
bribus perfudit, pluviaeque super inviam, & desola-
tam, ut produceret herbas virentes; ut cum Nilus
frustra nichil optavit, Caelumque respexit (ut ait
Plinius de alta Aegypti sterilitate) cum inopia,
siccitate usque in injuriam sterilitatis exaruit, & alio
pulvere incanduit: tunc non frustra terra deserta
Caelum respexit, Aegypti opes orans, & quod ille
fieri non posse, dixit, at fecit Conditor rerum,
ut legem casuris imbribus diceret, ne in malorum im-
proborumque vira defluerent. Tum etiam quod
quaedam etiam beneficia indignis, & ingratis
regionibus dantur, velut aquae terrae sterili, &
incultae, atque solo ingrato, ex eo provenit,
quod pluvia commune omnium beneficium est;
sunt enim ex illis, quae in medio ponuntur. Satis
(inquit Seneca) est prodesse etiam malis propter
bonos, quam bonis deesse propter malos. Ita dicitur, Solem,
hyemis, aestatisque cursus, & media veris, autumnique
tempora imbres, & fontium haustus, ventorum status
status, pro universis Deus invenit. Quamvis igitur
terra deserta ingrata sit, & sterilis, at permitten-
da illi aqua, quae neque ingratis denegatur.

XXVIII. Quis est pluviae pater? aut quis genuit stillas roris?

XXIX. De cujus utero egressa est glacies & gelu de Caelo quis genuit.

1. *Signere pro concipere. Uterus etiam virorum.*
2. *Rus, Glacies, Gelu, quid proprie. Horum generatio.*
3. *Pater, & Mater creaturarum, qualitates activa, atque passiva, aliorum interpretatio.*
4. *Deus Pater, simul & Mater creaturarum. Cuncta Dei aliquam similitudinem participantia. Provissimus similitudinis gradus quis. Illustratus Jacobus.*

5. *Primus mensis cur dicitur, Pater. Patris nomen Divinum.*
 6. *Matri nomen affert reverentiam. Sol terra. Maritus simul & Mater. Deum appellarunt. Metropatora, Rosa figali, & fella parientis cur idem nomen.*
 7. *Dei scientia velut Mater creaturarum. Eadem filia. & velut Sponsa Dei. Eva Sponsa & velut filia Adami.*

2. **P**atrem, Matremque pluviz, roris, pruinz, glaciei, nunc quarit à Jobo Deus; Patrem, inquam, atque Matrem singulis sententiis, nam illud *Gignere* utrobique ad Matrem pertinet, quæ dicitur *Gignere* concipiendo, aut pariendo. Quare Septuag. legunt; *Quis peperit*, & ita verbum originale *Qaiad*, frequenter vertitur *parere*, aut *parturiri*, & ab eodem verbo passivè dicitur filius *nasci*, aut *natus*, id est, *conceptus*, Job. 14. 1. *Homo natus* (conceptus) *de muliere*. Rursus quod in altera sententia dicitur, *de utero egredi*, idem est, quod in altera dicitur, *Pater*: est enim *uterus virorum*, & parentum, ipsa interna substantia, & viscera, de quibus dicitur *Egredi*, id est, procedere, decidi substantia filii medio semine, Gen. 15. 4. *Qui egredietur de utero tuo*, 2. Paral. 32. 31.

2. Rursus pro *Glacie*, Cajetan. ex proprietate & usu Philosophorum intelligit aquam gelatam in stagnis, paludibus, fluminibus, aut aliis locis inferioribus, non solum propter crassum aliquid, & terreum admistum. Per *Gelu* autem de *Cælo* intelligit grandinem, aut nivem. Sed potius cum D. Thoma censeo utrobique agere de meteoris impressionibus, & per *glaciem* intelligi nivem, aut grandinem, aut aliquid simile. Nam vox quidem originalis aliquando vertitur *Cryallus*, aliquando *Gelu*, quod nocte cadit, Gen. 31. 40. at vero per secundum *Gelu*, intelligi *pruinam*, ut legunt, & interpretantur hoc loco Septuaginta, & Græci, quanquam vox originalis nunc verratur *pruina*, Exod. 16. & *nebula*, Psalm. 146. sed hic tamen *pruinam* intelligo, cujus materia eadem fere est, quæ roris, videlicet vapor exiguus, & subtilis à temperato calore, in rorem; à vehemente, congelatus in *pruinam*.

3. Hoc jam posito illa dubitatio prona est, quid significet hac interrogatione *DEUS*? Cajetan. existimat significari, nullos esse parentes suorum meteororum, sicque propr. legitur ex Hebræo: *Nunquid est pluviz pater?* q. d. minime: ut doceat, quæ in aere generantur, non similiter generantur sicut animalia ex Patre, & Matre, & quæ ex semine sicut plantas. Responsio procul dubio aliena.

D. Thom. D. Thomas, & qui illum sequuntur, existimant rogari Jobum *Patrem*, id est, causam efficientem harum rerum, nimirum Solem, aut cælestia corpora, aut calorem, quæ videtur esse masculina qualitas, rursus *Matrem*, quæ fert uterum, id est, causam materialem, quæ est vapor, aut humiditas, quæ videtur esse hujusmodi mistis, imperfectis gravis, aut etiam frigus, quæ videtur esse qualitas patiens, & feminina.

4. Sed procul dubio ipsa interrogationis forma, & decursus totius orationis aperte ostendit, eo dirigi, ut se Deus profiteatur parentem, id est, indulgentissimum æque ac efficacissimum omnium rerum conditorem, id est, Patrem ac Matrem, cum enim appellatione *Patris* significari soleat Creatoris potestas; atque efficacitas, ut superius diximus cap. 34. v. 36. at nomine *Matri* Providentia, indulgentia, sapientia, conservatio afferri videtur. Verum enim vero sicut Pater filio vitam, substantiamque tribuit; ita sanè Creator cunctarum vitæ atque substantiæ initium est; & sicut Filius similitudinem parentis refert, ita universæ creaturæ aliquam aliquam gradus, & ordinis similitudinem Divinæ substantiæ, & entitatis participant, ut eleganter docent Theologi cum D. Thom. 1. p. q. 33. artic. 3. in qua similitudine, & Divinæ naturæ participatione cum diversi gradus sint, certè ille potissimus est, cum per gratiam efficitur homo Filius Dei, & Divinæ consors naturæ, ut ait Jacob. cap. 1. *Voluntariè gemin nos verbo veritatis, ut semus initium aliquod creaturæ ejus*, id est, ut inter ceteras creaturas, quarum ille communi ra-

tione parens est, nos potissimè filii diccremur, atque essemus regenti ab illo verbo veracis fide, & charitate in cordibus nostris quasi seminata, quæ filii Dei progignimur.

Ad hanc communem Creatoris, atque Paternitatis rationem (*Ab enim pater est*) dicitur primus apud Hebræos mensis, qui est *mensis novarum frugum*, ut dicitur Exod. 13. 4. & cap. 23. 15. cum *florent*, & *virent* omnia, Levit. 2. 14. Exod. 9. 31. (inquam) hic *Mensis Abib*, quasi parens, lator, & creator rerum. Et quidem id nomen potest deduci commodè à radice *Abab*, quod est desiderare, bene velle, vel affectum esse erga aliquem, quod Pater paterno charitatis, & pietatis affectu feratur ad filios vel procreandos, vel tuendos, & conservandos, atque adeo Deus indulgentissimus creaturarum suarum parens suas creaturas paterna charitate, bonitate produxerit; productas verò tueatur atque conservet. Quare semper huic Patri nomini existimamus aliquid inesse Divinum, ut sapienter dixit Ph. lo, initio quarti præcepti, *Præceptum*, inquit, *de honorandis parentibus situm in duarum tabularum confinio, cum enim in prima sit ultimum, conjungit ambas: quod ideo factum arbitror, quia parentum natura videtur mortalis, & immortalis esse in confinio, mortalis, propter cognationem cum hominibus, & cæteris animantibus, & propter corpus corruptibile; immortalis verò, quia gignendo refertur Deum genitorem omnium. Quare eleganter dixit Origenes Homilia 5. in Leviticum, Nomen Patris grande mysterium est: nomen Matris grandis reverentia est.*

Est itaque Deus *Mater*, etiam suarum creaturarum, ut enim proximè adductus Origenes dixit. *Matri nomen reverentiam affert, cuius labore, cura, ministerio filius natus & nutritus est.* Sic cum labore quodam instar Matris parturientis, affert reverentiam, ut diximus cap. decimo, verf. 8. super id, *Manus tuæ fecerunt me, &c.* Tum præterea illius paterna indulgentia atque providentia complectitur, fovet, enutrit creaturas universas, sicut propter similem rationem Sol (qui ex propria nominis originalis etymologia dicitur *Semes*, quasi maritus creatæ naturæ, & Pater rerum generabilium atque terræ *sponsus*) habet nihilominus hominibus etiam rationem, & similitudinem Matris foventis, complectentisque rerum inferiorum imbecillitatem: Et mirum, quod ap. ophanis etiam arcano cognomento appellatus sit Deus unico ex Patre, Matreque composito nomine! Refert quippe Clemens 5. Stromatum ab Orpheo, *Metropatora* appellatum, id est, *Matri pater*, sic canente:

*Exitu expert, Matripater voluuntur ab ira
Cui omnia, qui ventosque movent, atque omnia
nimbus
Contegit, &c.*

Deinde

*— Productis ver vibi flores
Purpureos veniens: à te quoque tempus hybernū est,
Nubibus adveniam gelidis, quas dividit urvis.*

Quo loco sic Clemens ait: Per illud quidem *Matripater*, non solum significavit generationem, sed etiam dedit occasionem illis, qui introducunt productivum, ut Dei quoque conjugem excogitarent. Paraphrastice autem Scripturas illas exponit propheticas, nempe & eam, quæ dicitur per Isaiam. *Ego solitans solitru, & creans spiritum, cujus manus exercitum Cæli fundaverunt: & eam, quæ per Moysen: Videri, quod ego sum, & non est alius Deus præter me. Unum verò & eundem esse Matrem & Patrem Deum ex sententia antiqui illius Valerii Sorani habetur apud Augustinum l. 7. de civ. c. 9. cum Jovem appellat Genitorem Genitricemque Deorum, atque rerum, ut ex sua emendatione legit ibi Ludovicus Vives:*

*Jupiter omnipotens regum, rerumque, Deumque
Progenitor, Genitrixque Deum, Deus unus, & omnis.*

Ut qui unicus ipse Deus vim maris, feminæque contineret in procreatione, & enixa

5. *Primus mensis cur dicitur Pater. unde dicatur*

Phil. Patris nomen Divinum, Præceptum de honorandis parentibus in confinio duarum tabularum.

Origenes. 6. Matris nomen reverentiam affert, cuius labore, cura, ministerio filius natus & nutritus est. Sic cum labore quodam instar Matris parturientis, affert reverentiam, ut diximus cap. decimo, verf. 8. super id, Manus tuæ fecerunt me, &c. Tum præterea illius paterna indulgentia atque providentia complectitur, fovet, enutrit creaturas universas, sicut propter similem rationem Sol (qui ex propria nominis originalis etymologia dicitur Semes, quasi maritus creatæ naturæ, & Pater rerum generabilium atque terræ sponsus) habet nihilominus hominibus etiam rationem, & similitudinem Matris foventis, complectentisque rerum inferiorum imbecillitatem: Et mirum, quod ap. ophanis etiam arcano cognomento appellatus sit Deus unico ex Patre, Matreque composito nomine! Refert quippe Clemens 5. Stromatum ab Orpheo, Metropatora appellatum, id est, Matri pater, sic canente:

Ludovicus Vives. Soranus.

Idem no-
men rotæ
figuli, &
sellæ pa-
rentis.
אֹכְלֵי

7.
Deus in-
star ma-
tris eni-
tens
creaturas.
Philo.
Scientia
Dei instar
Matris.

Leo He-
braus.

Allegori-
ca expoli-
tio Canti-
corum.

Eva Adæ
m. con-
iunx, &
quasi filia

creaturarum. Quare & illud mysterio non va-
cat, quod in lingua sancta unum & idem no-
men sit rotæ figuli, atque sellæ fœminæ parien-
tis; nam cum sæpe dicatur Deus figulus, & Pla-
tes, fictorve suarum creaturarum, quod illas
hominem præcipue, quasi figulus circumductu
rotæ figlinæ videatur ex luto formasse, atque
finxisse, certe tunc, cum illas creabat, videba-
tur instar puerperæ sedentis in sella parientis,
eniti, atque parere, quas sua idea, & mente con-
ceperat.

Sed quidnam in illa summa sapientia, sum-
maque mente, in qua nihil non est virile, atque
perfectum habere potest rationem fœminæ, &
Matris in mundi procreatione? Tetigit dubita-
tionis huius punctum, & responsionem sapien-
ter Philo l. de temulentia: Rerum (inquit) Opi-
ficem patrem quoque sua creatura iuste possumus dicere:
Matrem autem scientiam ipsius, cum qua congressus
Deus non humano more profeminavit creaturam. Illa
verò Dei semine conceptio enixa est iusto partu unicum
illum, dilectum, sensibilem filium, mundum hunc.
Quapropter à quodam Divino viro inducitur Sapientia
de se ipsa loquens in hunc modum, Deus creavit me
primam operum suorum, & ante sæcula fundavit me,
necesse enim erat, ut Mater nutrixque omnium rerum
creaturas omnes atque antecederet. Leo verò He-
braus, seu potius Philo, illo suo Dialog. 3. de
Amore, fere eandem Sapientia divina allego-
riam persequitur, aitque: Aristotelem pulchritudi-
nem agnovisse summam, ceterum altius ascendere non
valuit: Plato verò Ægyptiaca, vel Mosaica sapien-
tia instructus, pulchritudinis summæ originem: Sum-
mum scilicet pulchrum, & agnovit, & posuit. Quod,
inquit, à Moyse accepit: nam ait: In principio crea-
vit. Chaldaus, in Sapientia, at Hebraice, Sapientia
initium vocatur. Et Salomon optimus discipulus, & In-
terpres Moysis ait, Dominus sapientia fundavit ter-
ram, & stabilivit Cælos prudentia, & subiungit: Do-
minus possedit me in principio viarum suarum: vias
munus creationem vocat. Quare primogenitam Sapien-
tiam vocat, & quasi filiam maximam, quæ deinde
quasi adjuverit, & conjunx parentem, in universi
formatione. Ad hanc ipsam mysticarum allegori-
carumque nuptiarum rationem revocare niti-
tur Canticum Salomonis, quo videtur induci
summa sapientia, & pulchritudo summi pulchri amore
capta, & ex illo quasi ex mare fœmina concepisse uni-
versum hoc, communem amborum progeniem, & una
cum singulis ejus partibus enixa. Et sicut, inquit ex So-
le ut Mare, & ex Luna ut fœmina in Cælesti regione se
mutuo amore persequentibus omnia in hoc inferiori mun-
do procreantur: sic se habet summa pulchritudo cum
summo pulchro, in rerum omnium productione. Interest
verò illud, quod ipsa non solum conjunx, sed
filia natu maxima summi Pulchri existit, ut in
primis parentibus evenisse scimus: nam Eva ex
Adæ costa producta fuit, quasi ex patre filia.
Deinde legitimo matrimonio ipsi consociata,
totum genus hominum procreavit. Platoniza-
vimus nonnihil, sed non cum poenitentia. Vi-
demus enim Divina Sapientia, Providentia.
Bonitatis viscera indulgentissima complectentis,
foventis, enutrientis mundum hunc quasi uni-
cum dilectumque summi artificis opus.

De indulgentia verò, & summa charitate at-
que lætitia, quam Creator percipit ex conspectu
creaturarum, quasi filiorum; ut cum illis, tan-
quam cum parvulis videatur colludere, arride-
re, lætari, diximus alio loco. Vide etiam supe-
rius vers. 8. & 9.

Deinde legitimo matrimonio ipsi consociata,
totum genus hominum procreavit. Platoniza-
vimus nonnihil, sed non cum poenitentia. Vi-
demus enim Divina Sapientia, Providentia.
Bonitatis viscera indulgentissima complectentis,
foventis, enutrientis mundum hunc quasi uni-
cum dilectumque summi artificis opus.

XXX. In similitudinem Lapidis, aquæ
durantur; & superficies abyssi
constringitur.

1. Mirabilia est hæc frigoris. Aquæ lapidescentes.
2. Crystallus prima ubi, quid item sit. Quadam aqua-
rum & fontium miracula.
3. Cur maris profundum non congelat. Mare Glacia-
le. Ostium lacus Maotidis prælio pedestri, atque
navali opportunitatem præbens.

1.
Mirabilis
frigoris
effectus.

Quoniam semel de effectibus frigoris con-
gelantis humida, dictum est, pergat ad
glaciei, & frigoris mirabiles alios effectus,
quod res tam fluxa, tam liquida, tam mollis, qua-
lis est aqua, lapidescat & indurescat vehemen-
ter, retenta adhuc natura pristina. Elegans in

fonte Hebraismus: Aqua abscondens se, mutant Hebraei,
quippe faciem, & non locum, ac si abscondita
latitarent, ita neque apparet, neque videtur id,
quod erat. Sed eleganter Interpretes, Duritiem il-
lam glaciei mirabilem proposuit & expressit. Ido-
nei quippe Scriptores tradunt, in regione Aquil-
lonari muros firmissimos construi & erigi ex
glaciei fragmentis, non secus, quam ex saxis &
marmoribus, adversus quos irritus sit omnis
bombardarum impetus, & omnis obsidentium
conatus. Atque adeo tantam esse glaciei duri-
tiem, ut non solum hebetet & repellat instru-
menta ferrea, sed vincat & frangat.

Quid si, ut nonnulli volunt, & Crystalli hic
mentio fiat? Id quod verosimilius fiet, quod Cry-
stallus non solum ex vehementi gelu, sed quod in
India optima sit, & juxta Mare Rubrum prove-
niat, illud igitur designabit Deus, quod in illa
regione Arabia & Hilitana Provincia experien-
tia familiarissimum erat: de quo sic scribit Plin-
ius lib. 37. c. 2. Crystallum facit Gelu vehemens con-
cretum. Non alibi certe reperitur, quam ubi maxime
hyberna nives rigent, Glaciemque esse certum est, unde
& nomen Græci dederunt. Oriens & hanc mittit, sed
Indica nulla præfertur. Iuba auctor est, & in quadam
insula Rubri maris ante Arabiam sita, nasci, qua
Neron vocatur, & in ea, quæ juxta gemmam Topa-
zion ferat.

An etiam quædam alia miracula aquarum infi-
nuat? quod quædam aquæ facile durentur & la-
pidescant, quod congelatio quædam est: quæ-
dam res in ipsis conjectas lapides reddant? Seneca
lib. 4. natural. qq. illud ex Ovid. affert:

Flumen habens Cicones, quod potum sanæ reddit
Piscera, quod tactis inducit marmora rebus.

Quædam
miracula
aquarum.
Seneca.
Ovid.

Hæc (inquit Seneca) aqua si solidum tetigit, hæ-
ret & astringitur, inde est, quod res abjecta in eundem
lacum lapideæ subinde extrahuntur, quod in Italia qui-
busdam locis evenit, siue virgam, siue frondem de-
merferis, Lapidem post paucos dies extrahis. Ex plu-
rimis igitur aquarum & glaciei miraculis potuit
aliquod nunc divino sermone designari.

Et superficies abyssi constringitur. Eleganter Pagni-
nus dixit ex Hebræo; Superficies aquarum congelata
capies se: quod quid aliud est, quam constringi,
& velut partes se mutuo apprehendere & com-
plecti arctissime? Et recte quidem, atque ex na-
tura ipsa dictum, Superficies aquarum: non enim
quantumvis frigus maximum penetrare potest
intimas Maris partes, & penitus excludere tem-
pore internarum partium, tum etiam aeris clausi
particulas prohibentes congelationem. Neque ciet,
verò hic proponitur tantum contemplanda &
miranda facies fluminum congelantium, quan-
quam hoc valde mirandum: sed facies abyssi, id Mare gla-
ciæ, quæ est Mare Glaciæ sub Aquilone, aut
quod nihil à continenti differre videtur, perin-
de enim in eo itur, dimicatur, ædificatur, sicut mare,
in continenti. Cui proximum est, quod Strabo
lib. 2. scribit de Ostio Maotidis, in quo conge-
latio Mithridatis dux hostem vicerat, postea lacus
æstivo calore & nivibus liquefactis hostem Maotidis
rursus navali pugna superavit. Vide Zonaram in
Copronymo. Sub quo sævissima hyeme fluvii,
maria quædam, & Pontus ad multa passuum mil-
lia congelati sunt. Hujus rei permulta similia
exempla congestit Simon Majolus colloquio
primo, & colloquio decimo.

XXXI. Nunquid conjungere valebis
micantes Stellæ Pleiadas, aut
gyrum Arcturi poteris diffi-
pare?

1. Nexus commodus, Pleiades Aquilonares, Ar-
cturus Australis Deus instar gubernatoris peri-
tissimi.
2. Congregare, quid propriè. Pleiades, Syntus re-
brillans.
3. Cur Pleiades dicantur Micantes. Varia lectio.
4. Pleiades, quale sidus.
5. Arcturi nomen & natura. Orionis descriptio.
Nominibus fabulosis quomodo utantur Scriptura.
6. Gyrus, quid propriè. Dissipare. Antisibis
pulchra.

Quam-

I. **Nexus commo-
jus.** **Pleiades** **Aquilo-
nares** **Arcturus** **Australis.** **Deus in-
star peri-
tissimi** **guberna-
toris.**

QUAMVIS auctor naturæ videatur à meteo-
ris impressionibus, & à Maris, fluviorum-
que mirabilius mutationibus ascendere, redireque rursus ad cœlestem regionem, sed tamen opportune à propinquo id facit, sunt enim procul dubio et cœlestia signa nimboſa, & turbulenta, atque meteorarum impressionum potentia. Quia autem *Micantes Stella Pleiades* Septentrionales sunt, ut statim dicemus; *Arcturus* vero Australis, ut Hebræi volunt, ideo videtur rogare Jobum, an sua potentia pertingat, pervadatque universum Cœli ambitum, & velut peritissimus aliquis simulque sapientissimus naturæ gubernator possit, noveritque simul intendere in moderationem diversarum Cœli partium, atque Astrorum? Qualis fere inducitur Poëta, peritissimus ille gubernator Palinurus, crebro reflectens cervicem ad diversas Cœli regiones, captans serenitatis Prognosticum, & indicia;

Virg. 3. *Explorat ventos, atque auribus verâ captat:*
Æneid. *Sydera cuncta notat, tacito labentia Cœlo.*
315. *Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosq; Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.*

Astrorum **propin-
guitates** **& inter-
valla ex-
providen-
tia.**

Sic igitur naturæ auctor singulorum naturas diversas, atque multiplices contemperat, sapientissime: tum etiam singulorum naturas certos & opportunos naturæ fines dirigit & conformat, nimirum *Stellas Pleiades* in unius aſtri aſpectum & figuram conjungit certa omnium illarum Stellarum proportionem, & sympathia: Rursum distantiores illas *Stellas*, quæ *Arcturum* conficiunt, certis intervallis diſiunxit, quod profecto solius Divinæ Sapientiæ, Potentiæ, Providentiæ fuit. Sed hæc tamen explicatius tradenda in vocum peculiari explicatone.

2. **LXX.** **Olympiod.** **Congre-
gatio ex-
rebellio-
ne.**

Nunquid conjungere valebis, &c. Septuaginta legerunt; *Intellexisti nexum Pleiades?* quod enim noster ad Potentiam, Græci ad Sapientiam retulerunt. *Olympiodorus*, *Illud quasi vinculum, illaque Stellarum, quæ Pleiades efficiunt, coagmentatio, an tua Sapientia, atque intelligentia est opus? an vero causam tenes, cur eadem Stella sic inter se apte coherant?* In Hebræo tamen lectio est ad utrumque indifferens, *Nunquid congregabis?* proprie, *Nunquid ligabis*, colligabis, quasi sub uno vinculo devincies plures *Stellas*, quasi ad unum aliquem finem conspirantes, & conjuratas? nam originale verbum ejusmodi colligationem significat, quæ plurium conjuratorum rebellionem significat, nos eodem fere vocabulo appellamus *Liga*, quia ergo exorientes *Pleiades* videntur conjuratione facta rebellare adversus mundum, elementorū seditionem concitantes, aërisque ac terræ perturbationes recte dicuntur *congregatae*, aut *colligatae*, aut *conjuratae*, vel conspirantes. Quæ congregationis ratio multo elegantior est, quam quæ sumitur ex illarum locali propinquitate: quæ tamen potuit etiam verbo *congregandi*, aut *ligandi*, designari. Nam à Poëtis etiam à mutua propinquitate, & conjunctione describuntur, juxta ipsum nomen Græcum, quod ut docte observat hoc loco

Philippus **Gregorius** **Manili-
us Sen.** **in Medea** **Act. 1.**

Philippus dicitur *Pleios*, id est, à multitudine, quod multæ simul junctæ essent, aut explicatius cum *Gregorio*: *Apo suplistus*, id est, à pluralitate. Ita autem (inquit) vicina sibi, & divisa sunt conditæ, ut & simul sint, & tamen conjungi nequaquam possint, à qua conjunctione *Manilius* vocat, *Sydus glomerabile*, & *Cordubensis Seneca* *Densos pleiadum greges*, quanquam alii etiam *Parasplanctas* putent, quod ex ortu suo tempus ad navigandum idoneum denuntiant.

3. **Micantes Stellas.** Ex Hebræo legunt *Vatablus*, Sed longe diversa significatione *Vatablus*, & qui illum paraphrasis elucidare solet, *Algarbientis*; verbum *congregandi* aut *ligandi*, intorquent ad significationem prohibendi, aut coercendi, q. d. Nunquid prohibebis, coercerisque harum Stellarum vim, effecta? Sed quidem sensus asperior, & cum labore quælitus, ut mox videbimus.

Regia, Delicias Pleiadum. *Pagninus*, *Fruſtus delicias*, & quidem nomen originale *Gbadanob*, est à *Gbadan*, quod est deliciarum, aut voluptate; & delictis abundare, unde dicitur *Paradisus voluptatis*, *Genesis 2. vers. 15.* ubicunque est in Hebræo *Hotus*, *Ghedan*, sive *Eden*. & ab eadem radice dicuntur *Ezechielis 31. vers. 15.* *Ligna voluptatis*, id est, delicata; aut delicioſa, & *Jeremix 52.* vertitur *teneritudo*, qua repletur venter. Denique significat quidquid pingue tenerum & delicatum est. Ergo hoc loco *delicias Pleiadum*, aut secundum alios, *delicatos illarum fructus* interpretantur *flores*, fructusque vernos, quos Deus prohibet, & coercet hyberno tempore, rigore, & inclementia *Pleiadum*; efficit vero, ut erumpant vere clementia tum temporis, tum aliorum Astrorum. Sed quis non videat hanc interpretandi rationem esse invitam atque coactam? quis enim appellet *delicias Pleiadum*, flores, atque fructus, qui sub aliis signis, aliquo tempore nascuntur?

Ergo alii vocem *Gbadanob*, quasi per transpositionem literarum, deducunt à radice *Ghanad*, quod est circumdare, aut vincere, quare *Complutenses*, *Cajetanus*, & alii legendum existimant, *Nunquid congregabis*, vel *ligabis vincula* aut *applicationes Pleiadum*? ut fere idem significetur hoc nomine, quod ipso verbo *congregandi* aut *ligandi*. Et quidem sic accepisse videtur *Vulgi-
tus*; dum contempsit significationem illius nominis, cujus loco dixit, *Micantes*, quod videtur esse perpetuum, nec non commune Stellarum Epithetum. Nisi forte intellexerit *delicias Stellarum*, non alias profecto esse, quam suum ipsarum ornatum & pulchritudinem, id est, lucem, & splendorem, ideo *Micantes* dixit.

Pleiades. Non levis difficultas de propria significatione nominis originalis, *Cimah*, varius enim, & multiplex est *Vulgatus* in illo vertendo, nam supra *Job 9. v. 9.* vertit *Hyadas*, nunc *Pleiadas*, at *Amos 5. v.* vertit *Arcturum*, de quo diximus non nihil superius cap. 9. Latini certe volunt esse septem *Stellas* caudæ *Tauri* inhærentes, ex *Plinio l. 2. c. 41.* quam item *Virgilias* nominant, ex *Gellio l. 13. c. 9.* procul dubio autem *Pleiades* nimboſæ sunt, & pluvix: & ex originali nomine *cina*, videtur deductum Græcum *Chima*, quod est hyems aut tempeſtas. *Statius l. 5. Sylvarum*, *Nivolum Sydus* appellat; rursusque;

— Neque enim violentior exit,
Amnis humo, cum Taurum, aut Pleiades haussit
aquosus.

Aut Gyrum Arcturi. Hic iterum varietas, & difficultas in originali nomine & significatione *Arcturi*, nam cum dicitur *Cecil*, à *Casal*, quod est inconstantem & varium esse; quasi signum & Astrum, quod inconstantiam & perturbationem temporis & aëris efficiat, nunc vertitur ab Interprete *Arcturus*, qui nimbolus est, ut late diximus superius, c. 9. v. 9. n. 1. eo vero loco vertitur ab eodem Interprete *Oriona*; forte quod de propria significatione nihil certi haberet, de quo etiam diximus loco citato. Nunc tantum, fere ab aliis Interpretibus verti *Oriona*, à Septuaginta, & Hebraizantibus, una excepta *Tygurina* quæ *Cynosuram*, vertit, quæ est altera *Arctos*; minor ursa. Hoc tantum ex hoc loco eliciunt, esse astrum ex pluribus stellis multum inter se distantibus; illud enim, poteris dissipare, tantumdem videtur esse, quod, poterisne dissipatas, & cæteris spatiis atque intervallis diſiunctas constituere; Sed conjectura hæc, & hæc interpretatio incerta; nam in contrarium sensum potuit jure à *Tygurina* adduci, *Coherentes Stellas Cynosura diſiunges?* Elegantem porro *Orionis* descriptionem habemus ex *Basilio in c. 13. Is. 9.* Quoniam *Stella Cœli*, & lumen earum non expandens lumen suum, ubi pro splendore Sept. legunt. *Orion*, &c. Sic igitur *Basil.* *Liquet Scripturam Orina dicere id Sydus*, quod duas & viginti *Stellas* complectitur, à nonnullis *Bootes* nominantur: nonnulli circa hæc studia versati, numerosam hanc Stellarum complexionem in partes diſiungunt, asserentes earum quidem quatuor esse tertiam magnitudinis, atque earum

Vatablus.
Varia
lectio.
צדנה
צד

Servius
& Pon-
tan. 1.
Georg.

Præce-
dens ex-
positio
invita.

צד
Complut.
Cajetan.
Delicie
Stellarum
splendor.

4.
Varia
lectio vo-
cis origi-
nalis.
צדנה
Plinius
Gellius.
Stat. l. 4.
Thebaid.

5.
Quid pro-
prie Ar-
cturus &
unde di-
catur.
צדנה
צד
Varia
Arcturi
lectio.

Basilus.
Orionis
descriptio

earum novem quatuor, reliquas vero novem quinta, hic Stellarum globus in Boreali sive Aquilonari parte locatus est, qui vel teste Scriptura, Orion nominatus est, quod in unum corpus compactum sit. Astra quidem dicunt esse, non ita Stellae, quod astra, hoc est, sideris nomen, indicet congregationem Stellarum, sive multitudinem constellatam in unum. Rursus de Arcturo, sic eodem loco sentit Basilii: Arcturi commeminit Scriptura, quem ipsi cernimus media in parte Orionis positum esse, vero Stella colore subrufescens, è vicino ei adiacet Pleias, vel Scriptura teste sic nominata, seu assolens, qui externas literas affectantur, puta Hebraei, qui ista arcana naturae anxio labore commentantur. Porro in ipsa Pleiade apparent septem, eadem compactas, sibi invicem addensatas, non item sex, ut quidam sunt arbitrati, positi autem in forma triangulari. Sed non amplius in his anxio labore immorandum. Unum tantum, quod Basilii & Cyrillus in hoc Isaia loco observavit, Orionis, aut Arcturi fecisse mentionem, ut in unum aliquod ex astris insignifimum significaret. Rursum dum ista nomina usurpant Sacrae literae; Non sequuntur Graecorum incantamenta, fabulas nimirum hominum, aut mulierum in astra conversarum. Sed potius abutuntur nomine usitato & irritum, nomina autem originalia naturas rerum ipsarum & astrorum, fabulas autem minime respiciunt.

Basilii
Arcturus
quid.

Hebraeorum
anxius labor

Cyrillus.
Nominibus.
Astrorum
quomodo
utantur
Sacrae
literae.

6.
LXX.
Nicetas.
Varia
lectio.

Regia.
Tygurina.

Cajetanus

Pagninus

Disipare
Antithesis.

Illud autem quod dicitur, Gyrium poteris dissipare, non eodem modo ab omnibus legitur; à Septuaginta. Septem Orionis aperuisti? Quod Nicetas sic interpretatur, Cum stasis temporibus sese Orion ostendat, utrumvis perfectum est opera, ut is quodam quasi sepi occultaretur, rursusque apparet? sed quidem ea sepi translatio longior & durior est. In originali est nomen dictum à trahendo, contrahendo, prolongando, quare alii vertunt, Contractiones Celsi, ut Regia, quod fere est idem cum Tygurina, Coharentiam Stellarum, nisi potius intelligat occultationem ejus astra, quae dissipantur, & aperitur, cum rursus apparet. Cajet. legit, Trahus q. d. spatium illud, per quod movetur, quod fere idem est, cum nostra lectione, Gyrium. Alii respicientes ad illam nominis originalis prolongationem, ut Pagnin. legunt, Fructus serotinos Orionis. Sed cum Celsi sydus hyemale sit, & in mense Casleu, i. e. Novembri oriatur, nulli tunc fructus. Quod in Hebraeo pro Dissipare, est aperire, forte habet elegantem rerum ac verborum Antithesim; nam colligatio illa Pleiadum videtur esse opposita huic apertioni, q. d. neque tu illas Stellae colligasti, neque hoc alterum astrum dissolvere & dissipare poteris. Sed in re ancipiti licuit Interpreti idoneum aliquem sensum atque significationem deligere.

XXXII. Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terrae consurgere facis?

1. Ortus & occasus Astrorum mirabiles. Deus Pastor, Imperator & Praecentor. Procedere, quid.
2. Lucifer, quod sydus, Phosphorus, & Vesperus, semper cum Sole contendens.
3. Filii terrae, qui. Viventia hauriunt vitam à luce. Coma, & Filii Luciferi, radij lucis.

1.
Ortus &
occasus

Astrorum
mirabiles.
Deus in-
star Pas-
toris du-
centis
stellar.
Instar Im-
peratoris
recensentis
milit-
es.
Instar
Praecen-
toris mo-
nentis &
dirigentis
harmonia-
m.
Procede-
re.

XXXI

Mirabiles quidem Stellarum, Astrorum, Planetarum ortus & occasus sunt, suis temporum intervallis, certis atque constantibus distinctis, ut videatur esse mens & sapientia suprema velut Pastor quidam vigilantissimus suo tempore, & stas horis produciens, seu juxta Hebraeorum, Exire faciens Stellae in apertum & spatiosissimum istum regionis aethereae campum Tum etiam velut peritissimus Imperator produciens ordine milites, & ex praescripto militaris disciplinae, Egredi & ingredi faciens, aut velut Psalter, & ducendi Chori magister scientissimus, Choros Stellarum quasi praecundo ad certos modos, & numeros vocat, ducit, movet; nam verbum originale produciendi aut procedendi vel egrediendi, commune est ad processum Militum, Chori ovantis, Gregis, &c. Et elegat ter etiam ad ortus, exitusve Astrorum accommodatur. Psalm. 64. Exitus (productionem, processum) matutini & vespere delectabis, atque adeo pro ipso loco Orientis sumitur Ps. 74. 4. Neque ab Oriente, propr. non ab exitu, vel à productione.

Luciferum. Non minor, forte major, varietas atque difficultas in propria nominis originalis significatione; cum enim in hoc tantum loco legatur, quisque suam significationem tuto illi tribuit. Et consulto quidem fecisse videntur Septuaginta, qui vocem originalem, seu propriam retinuerunt, Mazarcib, quod nomen quia habet cognationem cum radice Mazir, quod significat separare aut dispergere, videtur Symmachus legisse Nunquid produciens, quae sparsa sunt, unumquodque juxta tempus suum; contraria vero significatione videlicet Congregandi, Nicetas interpretatur, Sydas Caelus, atque complexiones, quae signa Zodiaci vocari soliti sunt. Pagninus & Regia in communi Signa caelestia esse volunt. Thargum, R. Abraham, R. David existimant esse Planctus, R. Abraham Vulgatus unam tantum Stellam intellexit; R. David Lucifer enim est Stella pulcherrima, quae cum praet Solem, vocatur Lucifer, aut Phosphorus; cum vero sublequitur Vesperus, nimirum Stella veneris. Quanquam Philippus non unam, sed diversas esse scribat, ductus tantum nominum diversitate. Sic ex Lucifero matutino & ex Vespere utramque sententiae partem componendam duxit, inde forte ducta conjectura, quod temporis mentio fieret? quod peculiari ratione in Luciferum & in Vesperum quadrat, Stellam quidem Poetarum praconis celebrem, quale est illud Pindarum.

2.
Varia de
re & no-
mine Lu-
ciferi sen-
tentia.
LXX.
Symmachus
Nicetas
Pagn.
Regia.
Thargum.
R. Abraham
R. David

Philippus
Pindar.
Phosphorus
Vesperus

Quisve unum, & idem sydus acris lumine,
Modo Phosphorum, modo vespere, si perspicit,
Hoc nesciat horum opificem cursum,
Lucis prophetam, noctis esse nuntium?

Jam igitur ducit diem, jam ducit noctem instar ducis. Quare quod in secunda parte dicitur, & Vespere consurgere facies, propr. ex Hebraeo legitur, Vesperum deduces, aut, Vesperum ducem faciem, vel deducere facies. Est enim velut Stellarum dux & illarum agmen nunc adducens noctu, nunc reduciens mane.

Mergas (inquit ille) diem rimendum dux noctis
Hesperugo.

Sen. in
Med.
all. C.

Et quidem praeter plurimis aliis, mirabilis est haec Stella semper quasi cum Sole colludens, aut cum illo de pulchritudine contendens, aut illius pulchritudinem ex ipso Veneris nomine deperiens: nunquam ut Martian. scribit, à Solis orbe plus quadragesima sex partibus aberrare valens, & tamen in suo posita circulo cum varia diversitate circumdatus: quia aliquando eum transcurrit, aliquando subsequitur, nec comprehendit; aliquando superfertur, nonnunquam ei subiacet, quippe quae non annis omnibus revolvat cursum. Tunc etiam retro graditur ultra anni circulum, tardius collustrat orbem, nunc faciens ortum, ut in Luciferum: nunc post occasum Solis effulgens, Vesperugo nominatur: solaque fulgori Solis emergentis diu conspecta non cedit.

Veneris
Stella cu
sole con-
tendens.
Mart.
l. 8. de
Astronom
Mart.
Capell. 3.
de Astron

Vides igitur ut in re valde incerta & obicura, reliquis omnibus interpretationibus praeluxerit Latinus Interpres, Produciens suo tempore Luciferum. Et vespere super filios terrae, &c. Pro Vespere est in Hebraeo Ghes, à radice Ghus, quod est congregare aut convenire. Et nunc iterum hic dissensio: nam alii, Arcturum: quae etiam ratione reddidit Vulgatus, c. 9. v. 9. ut eo loco exposuimus. Sed quidem juxta loci exigentiam sapienter cum Septuaginta, Latinus interpres nunc Vesperum dixit, neque dissonat nominis originalis etymologia, dicitur enim à congregando, quod videatur congregare, ducereque, ac reducere agmen Stellarum, ut Seneca in descriptione aurorae.

3.
Tygur.
Varab.
Cajet.
Regia.
Pagn.
Vesperugo

Seneca
Her. fo-
rensi.

Jam rara micant sidera prono
Languida mundo: nox victa vago
Constrabit ignes, luce renata
Cegit nixidum Phosphorus agmen.

Rursusque Ovidius:

Ovid. 2.
Met.

Diffugiunt Stellae, quarum agmina cegit
Lucifer

Quod vero ait, super filios terrae, in Hebraeo est, Cum filijs suis, quod Pagninus cum Hebraizantibus animae explicat, Cum Stellis minoribus, velut filijs suis, non ita vitare enim sunt omnes Stellae Plaustrum, vel Arcturi à luce ejusdem magnitudinis. Sed persistendum existimavit Interpres in eadem re Luciferi. Quare filios terra.

Luci-

Luciferi existimavit dici vel mortales, vel animantia, quæ lucis exortu excitantur & foveantur, vitam à luce, velut à communi parente haurientes. Longe aliter Septuaginta sed tamen opportune ad eximium *Luciferi* splendorem: *Vesperum* super comam ejus deduces? comam autem interpretatur *Nicetas*, *Insignem claritatem ac venustatem*.

XXXIII. Nunquid nosti ordinem Cœli, & pones rationem ejus in terra?

1. *Nexus sententia.*
2. *Ordo Cœli. Naturæ lex. Numerus Stellarum.*
3. *Ratio, quid proprie. Mundus inferior parens doctrinæ, & legi Cœlorum. Germana sententiæ Paraphrasis & expositio.*

CUm certi & statuti temporis, quod orientia & occidentia sidera servant, meminisset Deus, ad cæteras cœlestium motuum, effectumque leges perpetuas, atque constantes prodeditur.

Nunquid nosti? d. q. Nunquid tua sapientia hæc constituta sunt ait? ait: Venissentne hæc in tuam mentem, nisi prius vel vidisses & expertus esses, vel cœlitus edocereris? *Ordinem Cœli.* Sept. legerunt, *Commutiones Cœli*, interpretatur vero *Nicetas* *Cœli conversiones*, arisque *commutationes*, aut *omnia, quæcunque sub Cœlo contingunt*. *Philippus* vero intelligit, *Numerum astrorum*, & *mixturam eorum ordinem*. Sed certe originalis vox significat decretum legem, statutum. Eleganter igitur *Tygrina*, & *Vatablus* legunt, *Jura, legesque Cœli*, videlicet perpetuum atque constantem ordinem, rationemque movendi, illuminandi, efficiendi, leges, inquam, atque jura non solum quæ ipsis cœlestibus orbibus imposuit, edixitque naturæ auctor, sed leges etiam, atque jura cœlestia, quibus parent inferiora, nam illa nobis præscribunt, designantque certas agendi, quiescendi, atque movendi leges atque rationes.

Et pones rationem ejus in terrâ, *D. Thomas*, cum Latinis existimat, *Cœlestium rationem poni in terrâ*, si peculiare effectus suis caulis superioribus assignentur. Fereque hoc indicat *Græcorum* lectio: *Scis, quæ sub cœlo simul facta?* q. d. *Scisne* quæ in terra fiunt, pendentque ex peculiari cœlorum efficientia? Sed proculdubio interpretatio est durior & coactor. Fere *Hebraizantes* legunt, *Ponis, disponis, imponis, imperium ejus, Dominium, præ-*

tygurina, *festuram in terrâ*: nam deducunt vocem originalem à verbo *Satar*, & à nomine *Soter*, quod dicunt significare præfectum, aut præpositum, sive ducem, aut Dominum. Sed proculdubio significat gradum aliquem præfecturæ, aut magistratus, magisteriive: conjungitur enim fere cum *judice*, & vertitur ab Interprete Latino, *Præceptor*, *Prov.* 6. 8. & *Magister*, *Deut.* 16. 1. 5. & *Doctus*, 2. *Paralip.* 26. 11. & *Dux*, *Deut.* 20. 5. & *Princeps*, *Josue* 1. 10. denique *Exactor*, *Exodi* 5. 14. Ergo significat Principem præscribentem subditis suis, legemque agendi docentem meliora, exigentem iusta. Tum etiam *Elias* *Thisbites*, aut significare, *cautionem debiti*, aut *cautionem dotis*, & *scripturam*, seu *litteras*, in quibus continetur potestas quam alius alij tradit, atque id desumi ex hoc loco *Jobi*, *Num pones potestatem ejus in terrâ?* nos vocamus, *Scriptura de obligatione*, *caractere de dote*, *poderer causa propria*, juxta quod *Complut.* dicunt significare *descriptionem*. Quæ omnia recta quadrant in imperium, principatumque

Cœlorum supra mundum inferiorem, quem Deus illis, quasi ex descripto, & *lyngrapha* concessit, præscripsitque. Rogat ergo *Jobum* Deus, An ipsius potentia, sapientia, vel factum fuerit, ut terra pareat Cœlorum legibus, ut doceatur tempora & annos, temporumque opportunitates ferendi, metendi, excolendi agros, colligendi fructus? An ipse in Cœlis & astris suam descripserit potentiam atque sapientiam? An ipse constituerit Solem in potestatem dici, Lunam & *Stellas in potestatem noctis?* An ab humana sapientia Cœli instructi fuerint, ut hominum magistri, & præceptorum latores esse possent, & mortalibus enarrarent *Gloriam Dei*: ut denique illi essent velut exactores, qui à mortalibus iusta exigent, & opera lucis præciperent? Hoc sane est *rationem*, dominatum, descriptionem, præceptum, præfecturam, doctrinam *Cœli* poni in terram.

XXXIV. Nunquid elevabis in nebula vocem tuam, & imperus aquarum operiet te?

1. *Dei vox, Tonitruum imperium. Loqui, imperare.*
2. *Deo vocanti parent ea, quæ nendum sunt.*
3. *Nubium promptuarium in extremis recessibus Mariæ & Terræ.*
4. *Impetus aquarum, de abundantia.*

EX eo, quod Dei voces in nubibus, vel ex nubibus audita, sæpe soleant in sacro sermone designare tonitrua, *D. Thom.* & qui illum sequuntur, *Nicet.* & *Dion.* tonitrua hoc loco interpretantur, quibus Deus magnificentissima simulque contentissima voce loquatur mortali. Sed procul dubio nunc non est *tonitruum vox*, sed Dei imperium, quasi ex suo Thelauo & promptuario reconditissimo evocantis nubes, non enim hoc loco est ulla differentia *nebula* ac *nubis* *Vox* vero Dei pro illius imperio, tam frequens in scripturis, quam dicere aut loqui pro imperare, vocat igitur Deus *nebulam* aut *nubes*, cum vult, præcipitque nubes cogi, imbremque effundere.

Sed quidem in hac nubium evocatione primo observandum est, res, quæ non sunt, ideo dici vocari à Deo, tanquam ea quæ sunt, ut significantur omnia possibilia esse in divina Sapientia, Potentia atque voluntatis Thesauris recondita, & non minus Divino Imperio obedientia, quam si voces imperantis acciperent. Vide *Sap.* 16. 24. & 19. 6. *Omnis creatura deserviens tuis præceptis; Nam nubes, &c.* Sic dicitur *Jer.* 4. 20. *Contritio vocata, & 4. Reg.* 8. 1. *Ps.* 104. 16. *Fames vocata, & Hagai* 1. 11. *Siccitas*, *Jer.* 49. 29. *Formido, & Thren.* 1. 15. *Tempus*, quod hæc omnia præsto adsint Divino Imperio & voluntati. Non aliter vocat Deus aquas *Deut.* 32. 2. *Id est, nubes*, *Amos* 5. 5. *Framendum* *Ezech.* 36. 29. Sic Cælum & Terra Divinis vocibus obedientia, invocantur à Prophetis contra surditatem humanam.

Secundo eleganter dicitur *Vox elevata ad nubes*, non solum ut significetur reconditorum & promptuarium nubium in extremis Terræ, Marisque recessibus, ut necesse fuerit vocem contendere & elevare, ut ex longissima distantia audire possent nubes, nam *Elevando vocem*, illas *levas* Deus ab extremo terræ, sed ut significet ipsas nubes elevari ad eum ipsum locum, quem illis designat Divina vox: quasi dicat, Præsto illo adsunt: & cum videatur Deus tempestatem concitans in ipso sublimi aëre residere, vocata nubes sublimes statim adsunt ad Dei vocem elevatam, & è sublimi prolatam.

Et impetus aquarum operiet te. Proprie ex *Hebræo*, *Copia*, *abundantia* vel *inundatio*. Eleganter *Philippus*; Nunquid ad imperium ac nutum tuum illico imbres infundent & operient te? Septuaginta autem persistentes in illa divina vocis, & imperii allegoria, legunt: *Vocabis autem nubem voce, & tremore aqua valida obediet tibi?* *Nicet.* *Ille imbuta aqua, quasi tremore percussa dicto audientes erunt?* q. d. Deus? Liquefcunt statim ad meum imperium nubes, atque totas se impendunt, & super impendunt in meum obsequium. Sed quid mirum nubes molles liquefieri, & suadere corâ Deo? Montes etiam sicut cera fluunt à facie ejus. *Ps.* 96. 5.

XXXV. Nunquid mittes fulgura, & ibunt: revertentia dicent tibi, Adsumus?

1. *Fulgur, pro fulmine. Circumloquutio famuli obsequentis. Mittere, dictum de nuntiis.*
2. *Ire & reverti, pertinet ad mandata perfecta. Illustratus Moyses & Matthæus.*
3. *Obedientia vox. Adsum. Explicatus Isaias.*

Potentia, hoc est, supremæ, quod fulguribus atque fulminibus utatur tanquam servis obsequientissimis, quippe vox originalis, non pro fulgure solum fulguris coruscationem, sed etiam ipsum fulguris telum fulminis emicantis significat *Ps.* 103. 4. Cum autem de fulminibus sæpe dixerimus, nunc tantum, quæ hujus loci propria sunt. Est nimirum loquutio hæc

1. Aliorum expositio. *D. Thom.* *Nicetas.* *Dionysius*

Dei vox illius imperium.

2. Quid indicet inanimatus vocari & adesse. *Rom.* 4. 16.

Deut. 32. 2. *Id est, nubes*, *Amos* 5. 5. *Framendum* *Ezech.* 36. 29. Sic Cælum & Terra Divinis vocibus obedientia, invocantur à Prophetis contra surditatem humanam.

3. Elevari nubes ad Dei vocem quomodo. *Jer.* 51. 16.

4. *Philippus*

LXX. *Nicetas.*

Ps. 96. 5.

1. Fulgur atque fulminibus utatur tanquam servis obsequientissimis, quippe vox originalis, non pro fulgure solum fulguris coruscationem, sed etiam ipsum fulguris telum fulminis emicantis significat *Ps.* 103. 4. Cum autem de fulminibus sæpe dixerimus, nunc tantum, quæ hujus loci propria sunt. Est nimirum loquutio hæc

famulo-
rum ob-
sequen-
tissimo-
rum.
P/103.
Mittere
ad nun-
tios per-
tinent.

hæc circumloquutio obsequentissimorum famulorum, ac fere eadem cum illo Davidis, *Facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos flammam ignis*, id est, ventis & flammarum igne uteris ut nuntiis, & ministris tuis: nam quod hic dicitur mittere, superioris Principis est, aliquid demandantis nuntio perferendum, aut exequendum. Latitat enim nuntius, atque nuntium in illo verbo mittendi, ut non semel admonuimus. Rursus quidquid adest, id est, accidit nobis, intellige vocatum, & missum à Deo, & tum divino jussui parere, tum aliquid nobis ab illo denuntiare.

2. Illud autem, quod est ire & reverti. D. Tho. dicitur. Cum censet, eo quod fulmina repercutiuntur ex uno loco in alium, quasi parata ad Conditoris nutum ab incepto itinere desistere, & ab instituto reverti.

Gregor. Rursus reverti dicentia, *Adsumus*, existimat esse periphrasim obedientiæ: qua ratione Gregor. dixit: In illo verbo, *adsumus*, quoddam obsequium declarari, atque fere eodem modo Græci. Non latentur ex uno mandato, quippe parata sunt sapientius ire & redire, vix cum reversa fuerint. Sed procul dubio hæc est circumloquutio famuli feliciter exequentis accepta mandata, quare eleganter Philipp. *Reverentia fulmina eo modo dicuntur, cum effectum fuerit illud, ad quod dirigitur jubentis scientia*. Phrasim eadem de Angelorum obedientia, & agendi celeritate & efficacia, sub persona strenuorum militum euntium, videntium, vincientium, Zach. 9. 8. *Euntes, & revertentes*. Gen. 29. 21. Joan. 1. 35. *Ascendentes & descendentes*. Quare quod in Michæa legimus Centurionem dixisse: *Dico huic, Vade, & vadit: & alii, Veni, & venit*: non sic accipiendum est, ut unus erat, alius revertatur, sed ut cuiusque aliquid operis demandet, idem ipse eat, & revertatur perfectis mandatis, quod statim exponitur: *Fac hoc, & facit*. Sic significatur quidem corpus dimissus à Noe non obisse legationem, neque perficisse mandata; nam egressus, non est reversus. Sicut è contrario columba obita legatione reversa est.

3. *Es dicent, Adsumus*. Cajetanus ait litteram invertam esse: Sic verò constituendam; *Mittes fulgura, & dicent, Adsumus, & ibunt & revertentur*, est enim illa obedientiæ vox. *Adsum*; *Ecce me*. *Præsto sum*, antequam accipiatur mandatum. Sed ea etiam ratione invertit litteram Cajetanus, prius enim est dicere, *Adsumus*, deinde *mittis*; illud est enim ordine dictum, *Ecce ego, mitte me*; ergo origine, quo scripta est sententia, accipienda est sententia, ut postquam reversa fuerint, dicant, *Adsumus*. Ecce nos, obsequii nimirum, vox, non solum præstandi, sed præstiti, & legationis non solum obeundæ, sed jam jam obitæ, q. d. Ecce jam absque ulla mora imperata confecimus. Septuag. *Dicent tibi, Quid est? Nicetas; Quidnam est, quod optas facere? Sed præstat; Quidnam reliqui est nobis perficiendum? An defecimus in aliquo?*

Gen. 8. 7. 8. 9. *Gen. 8. 7. 8. 9.*

Cajet. Obedientiæ vox.

Ua. 6. 8. *Ua. 6. 8.*

LXX. Nicetas.

XXXVI. Quis posuit in visceribus hominis sapientiam: vel quis dedit gallo intelligentiam?

1. Sententiæ scopus. Viscera, quid contineant. Appellatur Occulta. Cur Occultis, cur Renibus tribuatur intelligentia. Illustratus David.
2. Græcorum lectio elucidata. Scientia texendi Divina. He, & Heth, frequenter imposuerunt septuaginta interpretibus. Illustratus Moyses, David, Salomon.
3. Varia lectio. Cor, cogitatio, pictura, habent nomen ab aspiciendo.
4. Gallinæ multa nomina. Cur illi tribuatur intelligentia. Illius encomium.
5. Verosimilis alius nexus & interpretatio.

1. Scopus, & argumentum sententiæ planum est, videlicet à Deo perenni, & inexhausto sapientiæ fonte omnem intelligentiam dimanasse, tum eam, quæ propriè sapientiæ est, & inest mentibus humanis, atque Angelicis, tum etiam, quæ analogicè dicitur sapientia, & in solertioribus quibusdam animantibus cernitur. Sed in singulis partibus ingens difficultas, propter variam illarum vocum interpretationem viscerum, & Galli, quæ sunt seorsum examinandæ.

Viscera quid pro præ in Hebræo.

Ergo pro *Visceribus*, in Hebræo est *Tubhoth*, à radice *Toabb*, quod est linire vel tegere: & quia quod tegitur, occultatur, inde significat etiam absconditum vel occultum, & peculiariter quidem

huiusmodi abscondita, vel occulta. I. re pres noster vocat visera, quod etiam sequitur Vatablus. Alii verò interpretantur renes, ita H. b. & verè Hebraizantes omnes, R. Mard. Pagnin. Regia, R. Mard. Tygur. Cijet. Isidor. quia enim *Renes* sunt obducti, & operati adipe, d. cunt sic appellatos. Et quidem viscerum nomen ea omnia comprehendit, quæ sunt in thorace anima is, in quibus vita, vitaliaque præcipuè consistunt. Quia autem, quæ spiritus sunt, & ad mei tem & intelligentiam pertinent, sunt abscondita, & quasi corpore obducta in homine, ideo occultis & absconditis videtur tribui sapientia: licet & ab eadem radice dicitur Pl. 50. *Veritatem dilexisti, incerta & occulta Sapientia tua manifestasti mihi*, vel, ut alii in Hebræo legunt, *Veritatem dilexisti in occultis*; id est, veritatem viscerum cordis, intentionis, odisti verò Hypocrisim, & externam tantum speciem operum, diligis sacrificia medullata, intus rei, cor ipsum. Nam quod Cajetanus ait visceribus & renibus tribui sapientiam, quia renes secundum Physicos officium habent purgandi humores superfluos impediens rectum rationis ulum: alienum profecto est, & inutiles cum labore ad huius loci expositionem quaesitum. Quod enim aliquando renibus tribuatur eruditio quædam, & quasi sensus intelligendi. Psal. 15. 7. *Increpaverunt me renes mei*, tantum significat *Renes* esse partem delicatissimam, quare tenerrimos affectus, sensusque animi significant. Sed si in visceribus, si in renibus legas, sensus fere idem. Et habet quidem hæc interpretatio valde difficilem & incommodum nexum cum reliquo totius capitis decursu, in quo describitur continenter Cæli, aeris & meteorum natura & varietas.

Sed huius quoque primæ partis difficultatem augeat præterea lectio Septuag. *Quis dedit mulieribus texturam sapientiam, aut variegandi scientiam?* Et verò cum Græci viderent sententiam hanc videri omnino alienam ab argumento & contextu capitis, conati sunt hanc difficultatem nexus emollire, Severus, Olympiodorus, Chrysostomus, Nazianzenus; *Dum quæ in Cælo (inquunt) Olymp. terrisque fiunt, enumerat, atque: Eo quod mulieres, gen. Chrysost. nus ceteroqui infirmum, texendi artificio instruxit; atque Nazian. ad opificii varietatem infestas lanas, coloresque ut adhiberent, ostendit? Miscebat autem parva magnas Divina Scriptura. Certè texturæ scientiam non nisi Divinam esse, & à Pallade communicatam mulieribus, Homerus scripsit lib. 12. Odyssæ:*

--- Pallas docuit variare labores
Pingere acu vestes, opera ardua intexere velis.

Et iterum Hymno in Venerem. cuius studia nunquam placuerunt Palladi:

Unique (inquit) illi bella placuerunt, & officium Martis.
Hæcque Virgines mollicarnes in domibus
Præclara opera docuit.---

Quæ sunt autem illa præclara & domestica opera, quam texere, acu pingere? & illa etiam, quæ mulieri fortis, & sapienti tribuit Salomon; *quarere lanam, & linum, & operari consilio manuum suarum, findonem texendo facere, & acu pingendo cingulum c. 56. variegare? Textilium inventionem, Egypti tibi Nicetas. usurpant, ut scribit Plinius; at, ut hoc loco Græci scribunt: Texturæ artis studium, neque supervacaneum est, in quo Divina Sapientia extant impressa vestigia: quam ipsam artem, nec Deum puduit, ut sibi propriam adscisceret, cum non alium, ac seipsum ejus auctorem esse confirmavit. Hanc autem sententiam haurire potuerunt Septuaginta ex eo quod legerunt in originali He, pro Heth, quæ permutatio litterarum similium frequenter illis imposuit; quem quoque ex similitudine errorem frequentem in *Res & Dalesb*, tribuit illis Hieron. ut aliquando admonuimus. Ergo cum sine punctis legerent, facile fuit *Tauab* pro *Toabb*, legere; est autem *Taua*, nere, quod opus esse peculiaris intelligentiæ docet Scriptura Exodi 35. *Mulieres doctæ, quæ nervorum, dederunt Hiacyanthum, &c. Ubi juxta Hebræum legunt Septuaginta: Omnis mulier sapiens manibus nere, assulerunt neta, & statim in Septuaginta & Hebræo: Mulieres, quibus visum est menti earum, in Sapientia nervum pilos caprinos. Hæc igitur sapientia nendi est illa, quæ Prov. 13. 13. dicitur: Consilium manuum suarum.**

Vides tam.

3. Varia lectio. Vides nunc quid singulæ interpretationes habeant solidi & coherentis. Quid præterea habeat, si tantum simpliciter legeremus: *Quis posuit in oculis Sapientiam?* mox dicemus post explanationem secundam partem.

שנבי
שבה
R. David
Pagninus
R. Mard
Cajetan. *Aut quis de his gallo intelligentiam?* Hic iterum vocis originalis significatum dubium & multiplex: varia proinde, & multiplex interpretatio. *Sacub*, à radice *Sacab*, R. David, Pagninus, R. Mardochoai, Cajetan, dicunt significatio-

Cur di- catur cor
& cogita- tio, & pictur, ab eadem radice.
שבה
4. Cur autem nomen inde deductum significet *gallum*, & ut Targum, & R. Mosech. R. Abraham, R. Mos. Esra, R. Simeon, Benlachich, in Thalmud volunt, *Gallum sylvestrem*, non explicant: nisi forte R. Sim. quod cum radix significet pingendi, & imaginandi artificium & ingenium, id per excellentiam tribuatur *Gallo*; quasi proprio Epitheto vocetur artificiosus, intelligens, industrius: nam Gallus habet multa nomina in scripturis. *Zorair*, quasi *præcinctus* & fortis. In quo autem illa industria & intelligentia consistat, explicat R. Moyses. R. Moyses ex quodam Targum, & ex Doctoribus Hebræorum, *Quod media nocte surgere doceat hominem ad laudandum Deum*. Sed quidem, illud est enim in Gallo peculiare intelligentiæ documentum quod ternis horis canat, tum etiam, ut Gregorius hoc loco ait: *profundioribus horis noctis valentiores, ac productiores edere cantus soles, cum vero matutinum jam tempus appropinquat, leniores & minus omnes format voces*. Sed Gallorum encomium luculentum est apud Plinium, in quo multa sapientiæ & intelligentiæ vestigia, *Gloriam sentiunt hi nostri vigilantes nocturni, quos ea citandis in opera morialibus, rumpendoque somno natura genuit: Norunt sidera, & ternas distinguunt horas interdiu cantu; cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia, ad curas, laboresque revocant, nec Solis ortum in caulis patiuntur obrepere. Imperant suo generi, & regnum in quacumque sunt domo, exercent; dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes, Cælum sola volucrum aspiciunt crebro. Et deinde plura. Proximum est quod scribit Ælianus: Gallinæcum exoriente Luna quasi Divino quodam spiritu afflatur, bacchari, atque exillare ferunt, Oriens quidem vel ipsum nunquam fallit. ubi exempla profert Ælianus amoris & pietatis Gallinæ ceorum.*

Nexus
difficilis.
5. Illud tantum addendum, quod cum prima pars sonet aliquid occultum, secunda vero aliquid conspicuum, quod proponitur videndum, commotus de posset huiusmodi sententiæ confici. Quis posuit in occultis sapientiam? Egit enim nunc de occultis viis lucis, tenebrarum, de occulta generatione Maris, terræ, de reconditis thesauris, & cellariis pluviz, nivis, grandinis, deinde de manifestissimis aliis naturæ effectis, tonitruo, fulgure, Lucifero, gelu, glacie, pulchre nunc

subjungitur: Sive causas rerum absconditas scrutaris, sive effectus ipsos per se conspicias, re- lucet divina Sapientia, effusa nimirum super omnes creaturas, disponens omnia summo ordine, Sic ipsa Sapientia posita est, & perfecta, tum etiam data, velut in Principem, super omnia sive occulta sive manifesta? Convenit hic sensus cum ipsis verbis ponendi, aut imponendi, sive dandi, aut præficiendi, neque minus bene coheret, quod sequitur.

XXXVII. Quis enarrabit Cælorum rationem: & concentum Cæli quis dormire faciet?

1. Nexus & expositio Latinorum. Cælorum concentus, illorum proportio.
2. Enarrare, quid. Sententiæ elucidatio, & Paraphrasis, Cælum pro aere.
3. Tonitrua, & fragores procellarum, efficientia harmoniam.
4. Concentus, quid proprie instrumenta musica ex vasis concavis.
5. Ratio variarum lectionum. Vulgaris defensio, & lucidatio.

Nexus & sententiæ plerisque interpretibus facilis, & in aperto, ut in universum nunc Latino- agat de enarratione, sive, ut in Hebræo est, de numero Cælorum, qui nemini adhuc Philosophorum aut Astrologorum satis est exploratus, ita Cajetan, Vatablus: *Qui tam prudenter fecit Cajetan. Cælos eo numero, quo sunt? & fere Chaldaus; Qui Vatablus, fecit Cælos septem?* vel de universa Cælorum ratione, motu, influentia, figura, magnitudine, tum etiam concentu, id est, convenientia, & proportionem omnium & mortuum, & orbium inter se. Sic fere Latini: atque adeo Philippus hunc Cæli concentum interpretator, Cælorum dispositione pulchritudinem, de quibus homines vel Angeli Deum laudant, proptereaque ipsa materia laudandi concentus quidam suavissimus sit. Addit peculiare aliquid D. Thom. ut cum de Gallo sermo præcesserit, de Gallo quoque nunc fiat quod nemo sit, qui Gallum admoneat ternarum vigiliarum, ne in cælo sit sonitus aliquis, qui nunc cesset, nunc sonando gallum admoneat sui cantus, & tamen ille nos excitet, & statis horis canat, mortalibusque videatur enarrare Cælorum rationem.

Sed ut quæ de Cælorum ratione, numero, harmonia, influxu, quæ sunt omni humanæ intelligentiæ inenarrabilia, nunc prætermittamus, certe propriam, & genuinam huius loci sententiæ longe aliam esse intelligemus, si vocum proprietates, atque nexum cum præcedentibus quæserimus. Ergo primam partem Septuaginta propt. ex Hebræo descriperunt, *Quis est, qui numerat nubes Sapientia?* verbum enim enarrandi, idem est in originali, quod numerandi aut describendi, & supputandi per numerus. Porro Cælum aut videtur intellexisse hoc aereum, in quo nubes scribere coguntur, nam vox originalis vertitur, *nubes*, lucius 36. Pl. 88. Deut. 33. Ergo postquam mirabilem auctoris naturæ, sapientiam proposuit, in his præsertim meteoris, & æthereis impressionibus, sive causarum reconditissimarum sive effectuum manifestissimorum, nunc statim & ratam legem, quam æther servat, proponit, non enim numero aut magnitudine, aut diuturnitate majores, minoresve sunt istæ aeris permutationes & varietates, quam illi præscripserit Conditoris sapientia. Quis enim, præter ipsum Conditorum enarrabit ipsi ætheri, & Cælo sapientiam, quam in ipsis rebus meteoris producendis servare debet? Eleganter Tygurina. *Quis Sapientia sua ætheri discabit, qua faciat?* Rursus; *Quis numerabit nubes*, & guttas pluviz, ne plus nimio pluatur, aut plus æquo perleveret hyems, & occupet vicis aliorum temporum, ne plures nubes generentur, quam oportet, aut ne diutius in terram incumbant, quam sat fuerit? Nescio quid peculiare in numero potius quam in mensura agnoscit Olympiodorus *Quis* (inquit) *in numero & non in mensura incertam nubes radigis? verum ad mortalium utilitates earum collisionem molitur?* Hæc est Cælorum ratio quam Deus in numerato habet, innumerabilis homini.

שרת
בת

Philippus

D. Thom.
Nicolaus,

2.

LXX.

Enarrare
pro nu-
merare,
aut de-
scribere
Cælum,
pro sca-
rentiæ
elici-
tione.

פחש

Tygurina.

Olympiod.

3. Cohæret secunda pars, nam cum jubet auctor naturæ, *concentus* ille, quem elementa efficiunt, & qui consurgit ex pluvia, tonitruis, fulminibus, tanquam ex proportionem numerorum musicorum, omnino conticescit; & serenitate consequuta, ne sibilus quidem auræ tenuis immurmurat. Ille igitur in numerato habet tempus pluviae, & *procella sonantis*, tempus etiam quietis & serenitatis.

4. Sed in vocibus est cum difficultate sua quoque translationum pulchritudo. Nam pro *concentu*, est nomen *Nebel*, à radice *Nabal*, quod est *defluere* aut *occidere*, & *marcescere*. Inde nomen significat *defluxum*, seu, ut alii volunt, *inundationem*, & per Synecdochen, vas ligneum, aut testaceum, vel coriaceum, quo potest aqua defluens excipi, & contineri, qualis est lagena, aut inter, quo liquor aliquis defertur. Quia verò è vasculis ejusmodi cavis solebant fieri musica aliqua instrumenta, inde sumitur, pro instrumento musico, psalterio, aut *Nabla*, quod est ab ipsa radice *nabal*. Quia verò hujusmodi instrumenta efficiunt concentum & harmoniam, inde pro *concentu*, & harmonia.

5. Hinc natae diversæ sectiones & interpretationes ex fecunditate vocis originalis, & sua cuique placet. Septuaginta illam primam, *decidendi*, elegerunt, legunt enim, *Quis Cælum in terram inclinavit*? loquutio similis Psalmo 17. *Inclinavit*

LXX. *Calos*. Nicetas, *Vides, ut terram ipsam coningat?* Quasi dicat superiora cum inferioribus miscere, & supernis influxibus terram subicere, & conjungere. Divinæ prorsus sapientiæ est. Regia;

R. *Mard* D fluxum calorum, dixit & Rab. Mardochai ait;

R. *David* Esse pluviam fortem: quare legit hunc locum cum

R. *Levi*, R. *David*; *Quis pluvias Cæli quiescere facit?* Alii

R. *Moy* post R. *David* & R. *Levi* legunt etiam; *Uires*, vel *lagenas Cæli*. Sed Rab. Moyses, & post illum

Pagnin. clare legunt, *Nubes plenas aquæ*, nimirum instar *urris* aut *lagenæ*. Quod si jungamus cum illo dicto Rab. Mardochai, quod significat

pluviam fortem, dicemus significare tempus nimborum, *Quando illueve à caenarum*. Ergo Deus pro sua potentia tunc, cum Cælum rugit præ fragore, cum totum defluit pluvis vehementibus, tumultuantibus elementis, & ventis strepenti-

bus, & seditionem concitantibus, repente serenitatem abducit, & silentium elementis indicit. Interpres noster, ut suavissimus est, & placidissimus, *Concentum* illum & harmoniam elegit,

concinente Symmachio; *Organa Cæli quis ornabit* & Augustino; *Organa Cæli in terra declinavit*? De elementorum harmonia servantium numeros & proportionem, diximus aliquando. Vide Sap. 19. 17. *Elementa sicut in organo, &c.*

Symmach. *August.* Elementorum harmonia.

Germanus explicatus.

XXXVIII. Quando fundebatur pulvis in terra, & glebæ compingebantur.

1. Aliorum nexus, & interpretatio parum coherens.

2. Germana & coherens expositio: Terra indigenis humore, ne dissolvatur. Illustratus David. Tempestas & serenitas representantes primam terræ conditionem. Explicatus David.

3. Fundere, quid proprie. Emaculata lectio.

4. Compingi, quid. Græcorum lectio elucidata.

5. Præcedentis materiae clausula. Et nova Animalium enarratio.

1. Non alium nexum assignant Latini cum præcedentibus, quam quod nunc asseratur, ea omnia, quæ hætenus exposita sunt, jam inde à prima terræ creatione constituta fuisse à Deo. Græci, quod, cum semel Cæli fecisset mentionem, nunc illius naturam & qualitatem exponat, quod sit tenuissimum sicut pulvis, atque firmum, simulque compactum, durissimum, solidissimum. Velut *glebæ compactæ*. De qua lectione statim. Alii nullum nexum quærunt, tantum esse hanc novam sententiam rei mirabilis, i. e. gravitatis terræ. Vatabl. *Quis dedit terræ, cum facta est, ut descenderet ex sublimi in imum?*

2. Sed cohærebunt omnia, si adhuc ad pluviam respiciamus, & ad beneficium, quod aqua terræ præstat. Nam cum ex Philosophorum verissima & frequentissima sententia, quam libris de Generatione, & de Cælo confirmavimus, ter-

ræ ex natura sua summa siccitas conveniat, nisi ea aliqua humiditate temperaretur, fieret profecto, ut tota dissolveretur, & abiret in vagum & siccum pulverem. Quod eleganter dixit Plinius libr. capite 65. quod est de *Aqua humiditate*, *ita, inquit, formasse ariditatem, & natura credi debet, ut cum terra arida, & sicca constare per se, ac sine humore non possit, ne rursus stare aqua sine sustentante terra, Plinius, multo implexu stangerentur, hæc sitis pândente, illa vero perimeante totam intra, extra, supra, venis ut vincula discurrentibus, & quæ etiam in summis iugis erumpente. Quod incitatum quoque videtur Psalmo 23. vers. 3. *Super maria fundavit eum*, (orbem terræ) & *super flumina præparavit eum*. Est enim Divinæ Providentiæ opus, terræ aridæ affudisse humorem Maris, & fluminum, & ut eleganter eo loco observavit Theodoretus; Cum enim (inquit) tellus naturæ esset arida, dedit ei humiditatem moderate respondentem: cum extrinsecus ipsam Mari cinxerit, & mediterraneas regiones interjecto palago distinxerit, & fluvios quamplurimos, & maximis, nec non etiam fontibus, qui per medium continentis fluunt, hos quidem semper currete, hos vero scaturire effecerit.*

Simile profecto beneficium partibus terræ habitabilis exhibent etiam pluviae; nam si hæc diutius desiderantur, mirum est, quantum dehiscat statim terra, & tota, ut ita dicam, pulverescat! Er-

go pulcherrima est illa reflexio, & allusio tempestatis, & deinde succedentis serenitatis ad id, quod prima terræ & aquæ generatione contingit, nam Mare primum operiens terram, deinde confluent in unum locum, ut apparet arida, videtur repræsentasse imaginem vehementis pluviae & tempestatis obruentis terram, deinde verò serenitatis lubeuntis, & tranquillantis elementa, concedentisque temporis, & opportunitatem agendi mortalibus. Ergo jubet Deus, postquam de tempestate & serenitate egit, recurrere ad primam illam terræ constitutionem, quando fundebatur pulvis.

Ubi observandum, mendose legisse Latinos plurimos. Gregorium, Thomam, atque recentiores, ex Hebraicis verbis etiam Idiorum. *Fun-*

debur, cum radix sit *Jasak*, quæ significat *fundere, infundere, & conflare* aliquid quasi opere fusorio, quod eleganter in terram convenit, quæ lectio, propter circumfluxam aquæ humiditatem videtur densata & conflata opere fusorio. Tum etiam pertinet, quia quod funditur manet conflatum, firmum, ad rem stabile, ideo sumitur pro restabili, beneque composita, supra Jobi 11. versu 15. *Eris stabilis* (quasi conflatus & compactus opere fusorio; nimirum tanquam aurum transiens per ignem) & non timebis. Et accommodatur idem nomen ad terræ cardines, id est, firmitatem & stabilitatem, 1. Regum 2. vers. 8. Quadrat eleganter hæc fusio, aut infusio, vel humectatio, cum nomine pulveris *Ghaphar*, quod significat summum, levissimum, tenuissimum pulverem, & velut cinerem, humore aliquo omnino indigentem.

Cohæret in eodem sensu secunda pars, & glebæ compingebantur; nam verbum *Dabak*, proprie est cohærere, & agglutinari, quod etiam terræ partibus convenit, quæ medio humore cohærent & agglutinantur. Quod Cajetanus verò dixit, per pulverem fusum significari flumina turbida, & multo pulvere confusa in ingenti tempestate, per glebæ verò compactas, terram lutulentam, argutius est, quam solidum. Præstat enim, ut pars utraque pertineat modo exposito.

Indicanda tantum lectio Septuaginta: *Diffusus est sicut terra cinis*; & agglutinati eum sicut lapideum cubum. Quæ profecto lectio quamvis aliquas retineat ex originali voces, tamen longè alium sensum habet, quam quem ipsa per se verba postulant, totiusque orationis decursus. Quid enim referebat nunc dicere, ut ex interpretatione Olympiodori colligitur, *Circaberram*, quæ nigræ Olympi quodam infecta est, cælum affusum esse, quod propter splendores, pulveris instar est? tum etiam cælum firmum & constans esse; qualis est basis cubi, quæ est quadrata:

Finis Meteororum, & introductio ad tractationem de animalibus.

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

1. Latino-norum nexui.

Græcorum nexui.

Alrorum interpretatio non cohærens.

Vatabl.

2. Germana & cohærens interpretatio.

1. Non alium nexum assignant Latini cum præcedentibus, quam quod nunc asseratur, ea omnia, quæ hætenus exposita sunt, jam inde à prima terræ creatione constituta fuisse à Deo. Græci, quod, cum semel Cæli fecisset mentionem, nunc illius naturam & qualitatem exponat, quod sit tenuissimum sicut pulvis, atque firmum, simulque compactum, durissimum, solidissimum. Velut *glebæ compactæ*. De qua lectione statim. Alii nullum nexum quærunt, tantum esse hanc novam sententiam rei mirabilis, i. e. gravitatis terræ. Vatabl. *Quis dedit terræ, cum facta est, ut descenderet ex sublimi in imum?*

2. Sed cohærebunt omnia, si adhuc ad pluviam respiciamus, & ad beneficium, quod aqua terræ præstat. Nam cum ex Philosophorum verissima & frequentissima sententia, quam libris de Generatione, & de Cælo confirmavimus, ter-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Allusio ad primam terræ faciem & conditionem.

Ubi observandum, mendose legisse Latinos plurimos. Gregorium, Thomam, atque recentiores, ex Hebraicis verbis etiam Idiorum. *Fun-*

debur, cum radix sit *Jasak*, quæ significat *fundere, infundere, & conflare* aliquid quasi opere fusorio, quod eleganter in terram convenit, quæ lectio, propter circumfluxam aquæ humiditatem videtur densata & conflata opere fusorio. Tum etiam pertinet, quia quod funditur manet conflatum, firmum, ad rem stabile, ideo sumitur pro restabili, beneque composita, supra Jobi 11. versu 15. *Eris stabilis* (quasi conflatus & compactus opere fusorio; nimirum tanquam aurum transiens per ignem) & non timebis. Et accommodatur idem nomen ad terræ cardines, id est, firmitatem & stabilitatem, 1. Regum 2. vers. 8. Quadrat eleganter hæc fusio, aut infusio, vel humectatio, cum nomine pulveris *Ghaphar*, quod significat summum, levissimum, tenuissimum pulverem, & velut cinerem, humore aliquo omnino indigentem.

Cohæret in eodem sensu secunda pars, & glebæ compingebantur; nam verbum *Dabak*, proprie est cohærere, & agglutinari, quod etiam terræ partibus convenit, quæ medio humore cohærent & agglutinantur. Quod Cajetanus verò dixit, per pulverem fusum significari flumina turbida, & multo pulvere confusa in ingenti tempestate, per glebæ verò compactas, terram lutulentam, argutius est, quam solidum. Præstat enim, ut pars utraque pertineat modo exposito.

Indicanda tantum lectio Septuaginta: *Diffusus est sicut terra cinis*; & agglutinati eum sicut lapideum cubum. Quæ profecto lectio quamvis aliquas retineat ex originali voces, tamen longè alium sensum habet, quam quem ipsa per se verba postulant, totiusque orationis decursus. Quid enim referebat nunc dicere, ut ex interpretatione Olympiodori colligitur, *Circaberram*, quæ nigræ Olympi quodam infecta est, cælum affusum esse, quod propter splendores, pulveris instar est? tum etiam cælum firmum & constans esse; qualis est basis cubi, quæ est quadrata:

Finis Meteororum, & introductio ad tractationem de animalibus.

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

Atque hic est finis totius de Elementis, & Meteoris divinæ orationis. Sequitur verò animalium, volucrumque maxime insignium natu-

5. naturæ enarratio. Et quidem hic poterat caput diversum, utpote de diversa materia institui, ut & dividunt quædam Latina vetustiora, quæ imitantur Biblia Robeti Stephani, & Isidori. Sed quia Hebræa, Græca, Latina Vaticana ab hinc tribus quatuorve sententiis caput nonum exordiantur, nobis non licet neque in re levissima ordinem invertere, ne pervertamus, non enim deerit sequenti capiti sua peculiaris materia. Forte etiam ratio metri & sententiarum numerus in Hebræica potest non alium finem, neque aliam paulam orationis requirerebat.

Philippus Nunc illud tantum cum Philippo colligere possumus, decem in universum esse animalia, quæ Creatoris oratione celebrantur, terrestria sex, volatilia quatuor, leonem, eorum, ibices, cervas, onagrum, rhinocerotha, struthionem, equum, accipitrem, aquilam. Forte quod hoc denario & perfecto numero universas animantium naturas intelligi voluerit: & plura quadrupedia, quam volatilia nunc producantur, quod plura quadrupedia, quam volatilia produxerit natura. Nam quod postea c. 40. ex infinito aquatiliu genere & numero unus tantum leviathan proponatur, illius unius vastitas supra omnem admirationem maxima, effecit: de quo suo loco.

L E O.

XXXIX. Nunquid capies leonem prædam, & animam catulorum ejus implebis?

XL. Quando cubant in antris, & in specubus insidientur?

1. Dei providentia circa animalia, hominis solatium & spes. Scopus hujus tractationis.
2. Leo rex animalium, præditus virtutibus regalibus, Vigilans. Navis periclitans dormiente leone.
3. Leo vivens ex præda. Edoctus à Deo artem venandi. Incontinentes edens, triduo abstinentes. Latinorum expositio, & nexus.
4. Græcorum expositio languida, & parum idonea.
5. Idonea exponendi ratio. Dei providentia circa educationem catulorum.
6. Sententia paraphrasis. Nomina leonis, leonem, catulorum, apte accipienda. Leonem virili nomine appellata.
7. Catulus occultans se. Leo adultus dormiens in aperto. Explicatus locus Judicium.
9. Leo venationi vacans incurvans se. Nunquam in aperto fugiens. Illustratus David.

1. **Deus ex providentia** circa animalia consolatus Jobum. Deus occurrens tacite objectioni.

Finis hujus tractationis de animalibus.

Chrysostomus. Si eorum, quæ supervacanea sunt, tantum providentia rationem duco, quæ nec vobis ad servitutem ullam præstans utilitatem (quid enim commodi ab his animantibus ad hominum genus dimanat?) quanto magis vestris consulam rationibus? **Philippus** sic format collectionem: Ego, qui omnia iusto dispensatione procuro, circa te tantum, & Job, videbor injustus?

Nunquid capies leonem, &c. Vel ex hoc loco intelligi potest leonem esse primum & regium animal, cum primo loco ab auctore naturæ profatur: nimirum præditus est regalibus virtutibus, magnanimitate pietate liberalitate vincendi studio, mititate, justitia, vigilantia fortitudine, totius corporis habitu, incessu, oculis, ore, pectore permagnificis. Ac ne quidem frustra, cum Principis symbolum sit, vigilans oculus scepro impositus. Leo animalium princeps perpetuè vigilantis symbolum est; quod nunquam neque dormiens conniveat, adeo apertis oculis dormit. Et ut quidam observant, caudam inter dormiendum motitat, ne videatur omnino dormire princeps: ac ne somnuculo princeps periclitetur res publica, non aliter quam navis ex somnuculo leone. Ajunt enim *navem dormiente leone, prius solito mergi, ex perrecto rursus allevari.* Proptereaque leo Soli sacer, qui & ipse principis symbolum est. Horum omnium probationes, exempla, rationes petendæ ex Plinio l. 8. c. 16. *Æliano l. 2. Solino c. 40. Plutarcho in Symp. 4. q. 5. & in Comment. Utrum terrestria, an aquatilia, &c.* Rursus idem leo tyrannum sævum refert, ut diximus c. 4. v. 10. n. l.

Nunquid capies. Propr. ex Hebræo: *Nunquid venaberis.* Sic etiam Sept. *Venaberis leonibus escam?* quæquam elegantius Noster dixit, *Prædam?* nam leones non nisi ex venatione & præda vivunt. Neque enim cadaver attingunt, nisi quod vivum ceperint, ut idonei Auctores scribunt. Providet igitur Deus unicuique animantium generi convenientem cibatum: & *dat jumentis escam ipsorum*, Ps. 146. 9.

Sed cum illud *leonem* sit tertii casus, quid ad Deum illi capere, & venari prædam? Plerique intelligunt id, quod Pagninus legit, *Nunquid venari docebis leonem?* nimirum esse opus divinæ sapientiæ providentiæ docuisse leones artem venandi, sicque voracissimæ animanti sufficienter de cibatu providisse: deinde etiam, & *catulis leonum*, qui voracissimi sunt, & ut ait Cajetanus, *Instar puerorum frequenter comedentes.* Quod indicat illud verbum *implendi*, & *anima*, seu ingluviei, id est, stomachi rapacitati, seu capacitati, ad satietatem usque prædam suppeditasse. Hi enim quoque rapiunt & quarunt à Deo venatore supremo sive venatoriæ artis magistro, *escam sibi.* Idque multo magis mirandum, quod leones non semper venatum prodeunt, sed postquam multa incontinentes devorant (ut ajunt Arist. & Plin.) *solida sine ullo diffectu, mox nihil triduo, aut certe biduo edant.* Tunc igitur cubant in antris. Id quod explicare tradiderunt *Ælianus, Plutarchus, Solinus: Expletus vel triduo, vel quoad primo cibi concocti sint, abstinet, cubandoque se torvet.* Interim etiam in antris cubantes insidiantur, quasi leo in spelunca sua. Hæc est fere Latinorum exponendi & nectendi ratio.

Græci adhuc partes hujus sententiæ minus conjungunt, & plus detorquent ab originali vocum proprietate, quippe sic legunt Sept. *Venaberis leonibus escam, aut animas draconum replebis?* *Timuerunt enim in cubilibus, sedent in sylvis insidiantes.* *Olympiodorus, Quis leoni captanda præda naturalem vim tribuit? Quis insidiandi rationem, & in quadam invadendi cibi causa belluas docuit.* Sed præterquam, quod languida est hæc tantum diversarum belluarum propositio, nescit cur *dracones* pro leonis catulis legerunt, repugnante voce, ac nemine suffragante; Rursus verbum *cubandi*, aut incurvandi, repugnans, & invitum ad *timorem* retulerunt, nisi forte propter habitum incurvandi & humiliandi se, qui aliquando ad timorem pertinet, ut postea dicemus.

Ergo aliam interpretandi & connectendi rationem idoneam proponemus in hoc positam, quod non sit sermo in universum de Dei providentia circa escam, & cibatum leonum, sed peculiariter *catulorum*, dum in antris cubant, neque sufficientes sunt ad longam & externam venationem. Nam neque sententia sequens in universum de *corvorum*, sed de pullorum corvinorum cibatu agit. Est enim in hac *pullorum & catulorum* cura, tum etiam in *ibicibus & cervarum* fœcibus procurandis divina providentia illustrior & indulgentior circa res infirmas adhuc, & non satis a suis viribus tutas, sed aliena ope & opera indigentes. Arque rem hanc ipsam indicavit *Vulgatus* cum *leonem* dixit, quæ utpote amantissima & indulgentissima suorum catulorum,

6.
Prima
sententia
paraphra-
sis.

Nomina
leonis,
leona,
catuli.

LXX.
Pagnin.
Regia,
Tygur.
Vatabl.
כִּי־לֵוֹ

Leo no-
men epi-
cœnum.
Leona
appellata
virili no-
mine.
Gellius.
Leona
charitate
catulorū
excellens.
Oppian.
l. 3. de Ve-
natione.
Horatius.

sollicita est non tam suæ quam catulorum famis
& indigentia.

Ergo hæc est totius sententia elucidatio.
Quamvis leona amore catulorum, quos in lu-
stris suis relinquit cubantes, venatum prodeat,
at (inquit Deus) ego sum, qui matrem stimulo,
& educo ad venationem, ego, qui prædam ip-
sam designo, ego, qui capio, captamque addu-
co ad catulos expectatione inhiantes, ego, qui
illorum animam, appetentiam, ventriculum ex-
pleo; tum etiam dum leona in venatione est,
ego doceo catulos adhuc in latibulis, quomodo
infirmiores animantes prope transeuntes ex insi-
diis invadant, Neque verò huic expositioni
obest, quod vocem originalem plerique leonem,
non leonam, videlicet Septuaginta, Pagninus,
Regia, Tygurina, Vatablus, & ferè Hebraizan-
tes omnes; nam constans est Vulgatus in red-
dendo per nomen femininum vocem *Lebi*, cum
habet in fine aleph loco *be*, sive præcedat *cameis*,
sive non præcedat, ut Ezechiel. 19. 2. Nahum.
2. 23. Genes. 49. 9. Numer. 23. 28. Osee 13. 8.
Isa. 30. 6. quamquam utrovis modo legas sive
leonam, sive leonem, reseadem. Leo enim Epicæ-
num nomen est, & leoni damus, quod leonæ
proprium est. Atque adeo apud Homerum lea-
na virili, leonis genere appellari, observat Gellius
lib. 13. cap. 7. Et sanè in leonam, quam in leonem
melius convenit, quod hoc loco dicitur catulo-
rum educatione & cura; illa enim est, quæ na-
torum charitate excellit, & pro illis mirum in
modum contra venatores depugnat, & usque ad
mortem, ut Oppianus scribit, armis & solis omnibus
contemptis: ut summo periculo catulos illi suffu-
retur audax venator, ut dixit Horatius lib. 3.
carm. Od. 20.

Non vides quanto moveas periculo,
Pyrrhe. Getulæ catulos leona?

Diversa
leonis
nomina.

7.
Catuli
nomen in
prima
ætate un-
de dictū.

כִּפְרִי

כִּפְרִי

Ælian.

cap. 1.

Oppian.

de Venat.

Leo per-

fectæ æta-

tis in an-

tro dor-

miens.

Avic. de

animalib.

Albertus.

Catuli

voracissi-

mi.

Leo oc-

currens

Samsoni

cur dica-

tur catu-

lus.

אֲרִיָּה

Horat. 4.

car. Od. 4.

Statius

l. 9.

Thobaid.

729.

8.

Catuli

non lon-

gè pro-

gredien-

tes ex

antris.

שֶׁרָא

Est præterea nomen originale *lebi*, nomen
profecti jam leonis, sunt enim juxta diversos
ætatis gradus diversa etiam generis leonini
nomina, ut exposuimus superius c. 4. vers. 10.
num. 3.

Et animam catulorum ejus implebis? Pro catulis leo-
num, subest *cephirim*, quam vocem loco indicato
diximus significare leunculum juveniculum; qua-
si in secundo statim ætatis gradu, postquam
desiit nutrire lacte, & dum adhuc in lustris &
antris delitescit, neque multum audet, aut po-
test interdum vagari extra antrum, quod indicat
ipsum nomen originale, quod sonat occultar-
tionem, aut latibulum; nam *capbar*, est aliquid
operire, aut tegere, & occultare: nam de leoni-
bus profectionibus, & qui jam attigerint perfe-
ctam ætatem, illud tradunt Ælianus & Oppia-
nus: Non dormire in aliquo specu, sed in aperto nihil
metuentem, ubicunque nox ei supervenerit. Hi igitur
catuli voracissimi sunt: nam ut Avicenna docet,
ex quo descripsit Albertus, quia naturâ suâ leo
est valde calidus & fuscus, non potest diu lacte nutrirî.
Indiget igitur statim prædâ. Stimulante igitur fa-
me & anima calidissima, nimiumque appetente,
sæviunt & rugiunt. Quare illud ad amplificatio-
nem invicti Samsonis roboris pertinet, quod Ju-
dic. 14. 6. *Caulus leonis (cephir) savus & rugiens*
occurrit ei, &c. Cum enim statim appelletur *Ariebb*,
quod nomen jam est profectionis ætatis post *ce-*
phir, propter sævitiam tamen & voracitatem vi-
detur appellatus *cephir*, catulus. Qualem fulvæ ma-
ris ab ubere, jam lacte depulsum cum dente novo, de-
pingit Horatius. Et qualem Papinius cum no-
vis unguibus:

Ut leo, cui parvo mater getula cruentos
Suggeris ipsa cibos, cum primùm crescere sensis
Colla subis, torvusque novos respexit ad ungues,
Indignatur ali, tandemque effusus apertus
Liber amat campos, & nescit in antra reverti.

Dicuntur verò catuli cubare antris, quod nondum,
dum catuli sunt, & in prima ætate, longius pro-
grediantur ex antris: aut quod progressi conti-
nuò revertantur, ut nunc indicavit Statius. Vel,
ut sit idem, quod secunda parte exponitur, in
specubus insidiari. Nam verbum *cubandi*, propriè
est incurvare se, humiliare, inclinare, & submit-
tere, qui habitus est venatoris ex insidiis captan-
tis prædam, prostrati, & procumbentis; ut me-

lius delitescat; à quo verbo dicitur Psalmo 9. 33. Cubare
Inclinabit se & cadet, cum dominatus fuerit pauperum. quid.
Leo enim invadens prædam, colligit, incurvat, Incurvare
& humiliat sese: nam continuatur allegoria, se habitus
præcesserat enim, insidiatur in abscondito, quasi leo in venantis.
spelunca sua, &c. Sed catulo potissimum ea insidia-
tio ex antro tribuitur, Psalmo 14. 17. Jeremia 15.
28. Dereliquit, quasi leo (catulus leonis) umbracu-
lum suum. Quod hoc loco dicitur *Specus*. Et fortè
ad hanc similitudinem, & captationem prædæ ex
insidiis pertinet illa Septuaginta lectio: *Timuerunt*
in cubilibus, & sedent in sylvis insidiis. Ita enim ad
faciendam prædam se occultant catuli, & se in-
curvant, ut videantur timere. Nunquam ta- Leo nun-
men verè timet leo, neque in aperto, sed si quando quam
locis nudis atque patentibus cernitur, nunquam fugit, præbens
aut metuit, sed sensim, pedesentimque discedit, ut scri- argumen-
psit Aristoteles. Igitur si quando habitum timen- tum ti-
tis præfert, si quando habitum insidiantis, quod moris,
etiam animi degeneris est, id facit in umbraculis, & Aristi-
in antris, ubi spectari non potest. Res scripta ab Leo in
Aristotele & Plinio, sed eleganter & opportunè occulto
à Solino: Cum premuntur à canibus, contemptim rece- fugiens,
dunt, subsistentesque interdum ancipiti recessu, diffi- in aperto
mulant timorem; idque agunt, si in campis patentibus consistens
ac nudis urgeantur; nam sylvestribus locis quasi testem Sol. c. 48.
ignavia non reformidantes, quantâ possunt se fugâ sub-
trahunt. Coniungenda sunt cum his, quæ de leo-
nis nomine & natura juxta loci exigentiam dixi-
mus cap. 4. vers. 10. & c. 6. vers. 7. 27.

CORVUS.

XLI. Quis præparat corvo escam suam,
quando pulli ejus clamant ad Deum,
vagientes, eo quod non habeant
cibos?

1. Deus pater & mater corvinorum puellorum. Corvi
erga parentes senescentes crudeles.
2. Latiorum expositio de pullis corvorum albescensibus.
Ideo à parentibus deserti. Objectiones, & respon-
siones.
3. Corvorum crudelitas & ingluvies obliviscensium
pulos. Quo alantur in nido pulli corvini.
4. Corvorum voracitas efficiens pullos ex eadem re-
gione. Germana expositio.
5. Præparare. Placenta unde habeat nomen. Corvo-
rum esca multiplex.
6. Corvus clamosus. Deus clamores audiens instar Ju-
dicis. Corvi senes comeduntur à filiis.
7. Vagari, quid. Corvi exploratam habentes naturam
agri.
8. Cur corvi primo loco mentio fiat, rationes tres. Avo-
ritia symbolum, & obliviois corvus.

Hoc item divinæ providentiæ & indulgen-
tiæ documentum, quod non solum leon-
culorum mater, sed & parens etiam cor-
vorum pullorum esse dignatur, illorum inamæ-
nas & absonas crocitationes, quasi suorum in-
fantulorum vagitus æstimat, illorum importu-
nissimis clangoribus demulceri, & ad misericor-
diam allici dignatur, illorum voracitati non so-
lùm largè, sed & delicatè accurrit, molliori &
roscido cibatu: denique vagientes illos quærit,
velut mater sollicita, errantes sequitur, reficit,
fovet. Quod si præterea parentibus impiis ac
sævis vocem impietatis supplicii que rependat
Deus mutuâ filiorum severitate & contemptu
adversus parentes corvos senescentes, quodnam
ad bonitatis & indulgentiæ cum justitiæ & æqui-
tatis temperatione, argumentum illustrius? Hæc
omnia in hac sententia continentur, sed expli-
canda per partes.

Ac primùm quidem investigandum, quænam
hæc corvinorum pullorum passio, & quis, & Latino-
rum ex-
positio de
pullis cor-
vorum al-
bescensibus,
quam ob caulam clamor ad Deum? Frequentissi-
ma est Latinorum, etiam aliquorum Græcorum
hujus loci, tum etiam & illius Plal. 146. 9. expo-
sitio, ex parentum erga corvinos pullos natura-
li quadam impietate, quod pulli recenter ex-
clusi ex ovis albescere videantur, vel quod im-
plumes sint, vel quod albiorebus pilis subalbi-
cent, negliguntur itaque à parentibus nigerri-
mis, deserunturque tanquam alieni & noti tunc,
cùm maximè cibo & nutrimento indigent.
Suscipiuntur verò & curantur à gratia Dei
nutrice

1.
Deus pa-
ter & ma-
ter corvo-
rum pul-
lorum.

Corvi et-
ga paren-
tes senes-
centes
parem
crudelita-
tem re-
penden-
tes.

2.
Latino-
rum ex-
positio de
pullis cor-
vorum al-
bescensibus.

*utrise omnium sustentanturque vel cœlesti rore, vel muscis involitantibus, atque in illorum fauces sese insinuantibus. Rei hujus incertum auctorem, rumoremque vocat Cajetanus; sed designabimus tamen certos Scriptores, non dico rei certæ, de hoc enim statim. Et primum quidem Gregorius hoc l. 30. Moraliū rem explicatē tradit, sequuntur D. Thomas, Nicolaus, Dionysius, Titelmannus, Osorius. Verba hæc Gregorii: *Editis pullis, ut fortur, escam plene præbeant, re dissimulat, priusquam plum. sciendo nigrescant, eosque inedia affici patitur, quoad usque illis per pennarum nigredinem sua similitudo videatur. Qui huc illucque vagantur in nido, & ciborum expetunt aperto ore subsidium. At cum nigrescere cœperunt, tanto eis præbenda alimonia ardensius requirit, quanto illos alere diutius distulit.* Super Pl. 146. idem scribunt Hieron. Philosophi dicunt, quod de rore vivant pulli corvorum. Eodem loco Cassiod. Jacobus Christopolitanus, Dionys. Nicol. Hugo, D. Isidorus lib. 12. Valens. Etymolog. cap. 7. quanquam cœlestis roris non meminit. Tum scribit, antequam plumescant, D. Isidor. non plene à parentibus, post acceptam vero nigredinem, nem. plumarum, abundantius pasci. Joannes 44. Jerosol. Episcopus Jerosolym. lib. de Institut. Monach. cap. 8. & habetur tom. 9. Bibliothecæ Patrum. Petrus Berchorius in suo R. ductorio Morali, Auctor. lib. de natura rerum, Cælius Rhodiginus: Septem vero dies deserit & negligi à parentibus, scribunt D. Thom. Dionys. & pauci alii. Rhodig. Si contra hanc interpretandi rationem obijciatur, ciamus, non recte convenire cum illo, quod dicitur præcedentur vagantes; dum enim sunt in nido implumes, ti expositi minime possunt volare, aut vagari. Respondet tioni, & explicat Joannes Jerosolymitanus, & tere cum responde. Gregorio intelligi: Pullorum in aru candidorum tur. orabuntia, huc illucque innido vagantia, & cibos Dionysius expetentia. Nam quod Dionysius ex aliorum opinione responderi posse existimat, legendum non vagantes, sed vagantes sine exemplo alicujus codicis est, tum etiam repugnat veræ Cassiodor. lectioni. Observat vero Cassiodorus, tam delicate & indulgenter tractari ab auctore naturæ infantiam corvorum, ut permittat despici & negligi à parentibus, ne fœtido & cadaveritio cibatu pullos alant. Subministrat ergo ille molliorem & meliorem, nimirum vel cœlestem rorem, vel minores alias bestiolas involitantes.*

3. Hæc proxima est Chrysostomi sententia exposita in istamanti, non quidem ob ullam arboris speciem interpretandi ratio huc implumes negligi & deseri, sed in ea ratione ex naturali corvorum hujusmodi illius sententia: Dicitur corvus propter crudelitatem ingluviem suam non alere filios: illos vero penuria cibi oppressos, naturali quadam apud Deum voce uti, & parvis quibusdam, quæ intra nidum procreantur, bestiolis nutrire. At vero idem Homil. in Eliam Prophetam: Odis (inquit) prolem suam in educandis corvus, & nasam non educat. Unde David prius ratione corvorum educationem Deo adscribit. Expositis enim ad arem, utpote à parentibus neglectis, obvolitant animalcula quedam, divina providentia suppeditata; quæ capientes illi crescunt, & aluntur; unde dicit: Et pullis corvorum invocantibus eum.

Præcedenti expositioni obijciatur. Adversus hanc exponendi rationem præter id, quod de vagatione & errore pullorum dicitur, cui vix bene satisfaciunt, nihil jure obijci potest, quænam quod ejus rei, videlicet pullorum corvinorum impluvium à parentibus neglectorum, nulla reperiatur apud idoneos naturalis historiarum Scriptores mentio. Quod enim aliqui adducunt Aristotelem lib. 6. de hist. animal. c. 6. longe aliud est: tantum enim loquitur de aquilarum genere prolem suam fastidiente, & adhuc difficiliorem esse in alendo illam, cui nomen Pygargus, cauda albicans, dedit, benigniorem autem, quæ tota nigricat colore. Sed neque fastidii corvorum, neque albescentium meminit pullorum. Certe facere ad hanc expositionem non parum, si in Plinio invenirem, quod ex Plinio Servius adducit ad id 1. Georgic.

Tum liquidas corvi pressos er gutture voces, &c.

Plinius (inquit) in naturali historia, dicit corvos esse obliviosos, & plerumque minime ad nidos suos reverti. Pineda Tom.

sed quadam ratione natura hæc congerunt ad suos nidos, quæ vermes possunt creare, ex quibus relictis eorum pulli aluntur interdum. Sed si habeant quibus aluntur in nido. quid petunt clamando cibos, eo quod non habeant escam?

Tertia exponendi ratio desumi potest ex Theodoro super Pl. 146. ut quamvis pullorum corvinorum mentio fiat, sed tamen cum etiam corvis fiat, sententia in universum accipitur Deum opportune providere avi voracissimæ, sive corvus grandævus sit, sive pullus, necessitatis suarum creaturarum ratione ducta, atque clamoris ob necessitatem emissi. Quare quod de volatilibus cœli, quæ Deus pascit, in universum dicuntur à Matthæo, Lucas propter corvos dicta explicat, c. 22. 24. Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos. Sed quidem hæc interpretatio tollit peculiarem hujus sententiæ vim & pulchritudinem, quæ in re hæc pullorum corvinorum sita est, ut jam dicemus. Quamvis locus ille Lucæ in universum de corvis qui voracissimi sunt, accipiendus quidem videatur.

Ergo respicit proculdubio locus hic illam corvorum ex ingluvie & voracitate sævitiam ergo pullos, quam Scriptores naturæ tradunt. Cum enim, ut Arist. l. 6. de hist. animal. c. 6. scribat: Commune fere omnibus alitibus, quibus unguis adunci, ut pullos, cum primum provolant, faucibus fuerit, nido expellunt, percussentesque cogant discedere: cumque enutrierint, nihil præterea adhibeant curæ, excepta cornice, quæ aliquamdiu providet, quippe, quæ volantes jam suos pullos pascens ipsa comitur. At hoc peculiare corvo, quod idem scribit lib. 9. c. 31. Quod Locis arboribus, & ubi non satis cibi pluribus sit, duo tantum incolunt: & suos pullos, cum jam potestis volandi est, primum nido efficiunt, deinde regione tota expellunt. Plinius tantum scribit, Robustos fœtus suos fugare longius. Alianus vero indicat, quanquam à parentibus exagitatos, at non quidem pullos, sed grandes, neque regione tota cedere, forte revertentes: Fœtus (inquit) suos nutritos, & ante procedente firmos acriter insectantur, nidoque expellunt, quam ob rem filij corvuli deinde ea, quæ sunt ad vivendum necessaria, inquirunt, genitoresque suos minime alunt.

Juxta hoc quidem quadrant singulæ partes hujus divinæ providentiæ elogii: Quis præparat corvo, illi videlicet, de quo statim dicit, corviciulo recens è nido excluso. Præparat, à radice Cui, non solum certo statuit, designat ammonam corvis (nam ut ait R. Mardoch. assert hoc verbum, stabilitatem & certificationem) sed præterea conficit & condit illius gustatui paratissimam escam. Nam ad dulcedinem & condimentum pertinet quod ab hac radice dicitur Pl. 67. 11. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. Atque ab ipsa radice dicitur etiam placenta, quæ parabatur, ustulabatur, & condiebatur diligenter, Jerem. 7. 18. & cap. 49. 19. Indulgentissima Conditoris providentia! Non solum homines, sed etiam irrationalia ab auctore naturæ, non solum in necessaria, sed etiam usque ad delicias amantur! At quæ esca, aut cujus generis, uniusne tantum? Cibatus multiplex, varius. Sic Macrobi. l. 7. c. 5. ubi contra cibum multiplicem differit: Videmus corvos omnibus insidiari, fructus arborum persequi. Ergo licet non serant, neque metant, neque habeant horrea, quibus semina congregent, non cellaria, quibus fructus & carnes asservent, Deus pascit illos multiplici esca.

Quando pulli ejus clamant. Avis quidem clamosa, & multis clamoris generibus, multisque significationibus instituta mirabiliter à natura. Maxime, inquit Alianus, omnium avium multos clangores, & varias voces fundit: nam institutus cum humanam vocem emittit, tum etiam locutio alia quadam est ludentis, alia serio agentis. Si enim quod pertinet ad Deum, agio, hic sibi sacrum quippiam & divinationis plenum loquitur. Sed quidem illæ crocitationes ad Deum sunt, cum suam causam & necessitatem vicus agit; nam clamare ex proprietate radicis Soagh, est opem & salutem ingenti vociferatione postulare. Clamor (inquit Theodoretus) ob necessitatem emissus, petitio nem imitatur. Vide quantum cupiat inclamari Deus in tribulationibus in necessitatibus Clamor- tionis.

4. Nova exponendi ratio.

Corvorū voracitas.

Germana expositio ex corvorum crudelitate erga prolem.

Plin. l. 10. cap. 12. Alian. l. 15. c. 19.

5. Præparare quid.

R. Mard

Placenta dicta à condimento & suavitare. Seneco.

Macrob. Corvorum esca varia & multiplex

6. Corvus, avis clamosa. Alian. l. 15. c. 4. Clamare ad implorandam opem.

Theod. Clamor ob necessitatem emissus instar petitionis.

ob neces- Clamoribus, quos necessitas & agritudo
sitate extorquet, qui verè petitiones non sunt,
emissus opitulatur illis; quid clamores, quos animus
instar pe- elicit, quos mens in illum intenta?

Illud præterea, cum pulli omnes alitum pi-
pire, & clamare soleant ad parentes suos si
parens corvi non adsit, si ad clamores pulli

obsurdescat; Deus vicem parentes subit, &
Deus ad- adoptat filios desertos à parentibus. Tum
optans corvorum præterea videtur hic clamor à corviculis ad
filios de- Deum ferri, non solum tanquam *partem orpha-*
fertos, *norum*, verum etiam tanquam ad iudicem:
Deus in- invocant igitur divinam indulgentiam & pie-
star judi- tatem, contra impietatem suorum parentum,
cis aud- & quasi illos accusarent infandæ ejusdem in-
ens cor- fidelitatis, quod suorum domesticorum curam
v non habeant, ita illis naturæ auctor dignam

vicem rependi imperat: nam *Filij genitores suos*
clamo- in senectute *minime alunt*, ut *Ælianus* dixit:
rem, *Ælianus*, digni etiam, qui, contra quam ciconiæ se-
nes come- nes, tractentur à filiis. Nam *corvus* (ex eo-
duntur à dem *Æliano*) jam *etate affecta*, cum pullos
filiis, alere non potest, seipsum eis cibum præstat, bi
autem comedunt partem; unde proverbium esse na-
Proverb. tum ferunt: *Mali corvi malum ovum*. Vide igitur

authoris naturæ bonitatem, æquitatem.
Arist. Illi tantum corvi hac pœna non mulctandi,
quos profert *Aristotel.* lib. de mirabilibus
auscultationibus: *In Cranone urbe Thessaliæ duos*
esse tantum corvos ferunt, qui seipsos quidem alio
Plin. transferunt. Ceterum alios totidem ex *senatos* re-
linquunt. Genitores itaque *sobole loco cedunt*,
ut ait *Plinius*, qui idem suspicatur diverſam
hanc alitem esse.

9. *Vagantes, ed quid non habeant escam.* Aberant
נחנח pulsi natali celo & nido, incertas elcas qua-
ritantes: nam verbum originale incertam
aberrationem significat, unde dictum est
Genes. 37. 15. *Errare in agro.* & *Psal.* 118. 176.

Vagare. *Erravi sicut ovium.* Quod verò statim additur,
ed quid non habeant escam; cum in *Hebræo* sit
brevius, est etiam obscurum & anceps;

nam ex verbo habetur: *Vagantur ad non escam*,
LXX. quod primò potest accipi cum *Septuaginta*;
Errant cibaria quærentes. Cum enim nondum
habeant agrorum qualitatem, & soli uber-
tatem exploratam, coguntur agros circum-
Corvi ex- plorare, & in commoda tandem regio-
ploratam ne consistere. Nam, ut scribit *Ælianus*:
habentes *Quantum cum sterili ferax ager differat, planè*
agrorum *nescunt, in uberrimo enim gregatim feruntur, per*
qualita- *sterilem agrum & infructuosum bini volare asso-*
tem, *lent.*

2. Hinc jam facile est colligere peculiarem
Cur pri- aliquam rationem, propter quam primo
mo loco loco producat ab auctore naturæ avis non
corvi omnino faulta: nam primò quidem potuit
mentio aliquis dicere, quod *Nicetas* super illud
facta, cap. 26. *Extendit Aquilonem supervacuum*, &c.
Nicetas, ubi asserit per *Boream* reliquos ventos significari,
Corvus exemplo hujus loci, *Ubi, inquit, pulli corvo-*
pro omni rum pro volucris natura ponuntur. Sicut etiam
volucris quod *Luc.* 12. peculiariter dicitur de *corvis*
pascendis, universaliter videtur dictum pro-

pter omne genus volucrium apud *Matth.* 6.
26. *Respiciite volatilia cæli.* Quo eodem mo-
do *Ambrosius* legit *Lucam*. Sed profectò, *Andr.*
& verè, & pulchrè ipso sunt rationes pecu-
liares in corvis designari. Nam ut *Hiero-* *Hieron.*
nymus verbis utatur: *Si de avibus cæli universim 2/146.*
disceret, cur non, magis aquilas aut vultures nomina-
vis?

Secunda ergo ratio, quod valdè illustris Divinæ
cernatur in corvo divinæ providentiæ ima-
go, quod minus provida est natura corvo-
rum, & magis obliviosa. Hoc enim sibi ve-
lunt, qui corvi illam fabulam confixerunt: vos.

Missi ab Apolline ad aquationem, sed magnâ segete Ælian.
inventâ adhuc viridi, investigare volent in granum 1.15. 42.
frumenti, expectasse ut maturâset, mandato Domini *Corvus*
neglecto. Quod videtur nescio quid sapere oblivio-

legationis illius demandatæ à *Noc* corvo non sus-
revertenti. Quid item magis obliviosum,
magis ingratum, quam digressum ab *Arca*,
ubi liberaliter alitus fuerat, & hospitis, &
hospitii, atque hospitalis victus oblitum non
revertisse? Hoc illud, quod superius dicebamus,
tardè & difficulter reverti ad nidum: periret
igitur, nisi suâ illi providentiâ Deus pararet in
deserto mensam, & præpararet escam ubique terra-
rum; nam ubi vident aratrum, & boves,
comitantur vomerem aratoris vestigia ipsa rodentes, ut
Plinius scribit. Ergo quamvis naturalis provi- *Plin.* 17
dentiæ præclarum exemplum sit, *Formica*, *populus* c. 3.
infirmus, qui præparat in messe cibum sibi. at multò *Prov.* 30.
illustrius divinæ providentiæ exemplum, *Corvus*, 25.
cui obli-vio sui, præparat, reconditque in ipsa terra *Matth.* 3.
escam Deus. 45.

Tertia ratio, quod sicut illa est divinæ pro-
videntiæ amplificatio, quod *Solem suum faciat* 1. *Tim.* 6.
oriri super bonos & malos, & pluat super iustos & 17.
iniustos. Sic etiam, & avibus nocentissimis

atque voracissimis satis superque suppeditet
cibi; denique præstet omnia omnibus abundè
ad fruendum, ipsis etiam avarissimis insatiabi-

libus suppeditet ad satietatem. *Corvus* sanè *Corvus*
avaritiæ symbolum est, ut *Clemens* ait, at his avaritiæ
etiam providet. Quare eleganter observavit symbolū.

Basilius Homil. in divites avaros: *Avium rapaciss.* *Basilus.*
mos corvos, cibum Helia attulisse, & qui alie. *Creaturæ*
nas solebant elcas invadere, viro justissimo minis. *Creatori*

fros fuisse, natura quoque oblitus in pane carneque *obsequen-*
afferendis, Dominico præcepto paruisse. *Esca* itaque
corvi ministerio oblata indicat tum Dei im-

perio obsequentes creaturas, contra peculia-
res inclinationes, tum commendat provi-
dentiam Dei in pascendis suis iustis; atque

etiam justitiam: nam qui suos pullos propter
voracitatem non pascit, compellit suo imperio
Deus, ut sanctis ministrent suo ipso rostro

cibos, ut *Antonio & Paulo*. Sic corvo eda-
cissimo cadaverum præcepit, ut intactum

servaret corpus *Vincentii*
Martyris.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quae
in commentariis fu-
suis explican-
tur.

PARAPHRASIS CAPUT CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

XXXVIII.

a An Dei vox consequuta sta-
tim fuerit orationem Eliu,
exponitur quæst. 1.

b An verus turbo fuerit, de
quo loquutus est Deus, dili-
genter expenditur, q. 2.

c Cujusmodi fuerit turbo &
nubes loquente Deo, differitur
quæst. 3.

d An fuerit Dei vox exterius
percepta, explicatur qu. 4.

e Quomodo intelligi possit
Deus loquens de nube, tra-
datur qu. 5.

f An simul cum Dei voce re-
presensata fuerit exterius
aliqua imago, explicatur q. 6.

g Quem perstringat hæc sen-
tentia, Jobumne, an Eliu, dili-
genter quaritur a m. 4. usque
ad 8.

h Varius ringendi usus &
opportunitas ostenditur, n. 1.

POSTQUAM peroravit Eliu, fortè etiam Job ap-
probante illius orationem (quanquam non satis habe-
bat Eliu causam perspectam taciturnitatis JOB)
Deus jam quasi ex ordine, & lege disputationum
atque rite absolutis argumentationibus adversariorum
accedit ad totius controversiæ definitionem, a sed ita tamen
ut nullum spatium intercesserit inter finem orationis Eliu, & Dei
vocem; b quippe tempestas repente excitata Eliu compescuit;
tres amicos abiecit; Jobum perterrefecit; atque universis loquendi
facultatem ademit, atque universis loquendi facultatem ademit.
Et quidem quamvis urbinosus videbatur futurus atque terrificus
ipse hujus disputationis conflictus, sed illum præterea comita-
tus est externus turbo, atque procella, ac vera quædam
tempestas, qua adstantes ad audiendum excitarentur. Tum
etiam perturbatus & procellosus Jobi status significaretur:
Dei etiam majestas terrifica mortalibus præsens sentiretur.
Solet enim Deus suam præsentiam contestari turbine, id
est, non solum vento percussio, & sæpius in se volutato,
sed præterea erumpente cum fragore ex nubibus, additis
etiam tonitruis, fulguribus, ac aeris impetu validissimo,
atque vorticoso obvia quæque deturbante, atque proster-
nente. Nubem itaque turbinosam Jobi vertici prope immi-
nentem, quasi Solum suum excitavit Deus, quo Jobi meotem
erigeret, nec vocem ferri supernè ambigeret. d Verum
enim vero quamvis posset Deus internâ admonitione Jobi
animo, & cordi verba sua instillare, sed extremæ quoque
vocis sonitus auditus est, atque perceptus ab universis adstan-
tibus, quorum etiam non solum Jobi, rationem ducebat.
e Simul igitur cum ipso turbinis sono, & fragore confuso,
audita est Dei vox distincta, & articulata, sed diversa
quidem soni quantitate: quippe divina vox multum con-
tentione superabat strepitum procellæ, neque enim prius
audita est Dei vox, quàm multum remississet ventorum fragor.
Et sanè quamvis de ipsa nube turbinoſa & obscura videretur
procedere Dei vox; f at nulla persona visa nihilque aliud
præter densiorem illam nubem objectum sensibus. Nam totam
animi attentionem in magnificentissimâ Dei oratione de rebus
naturæ mirabilibus ad providentiæ confirmationem percipien-
da adhiberi oportebat. Deus itaque le totius nunc naturæ,
ac rerum omnium primam verissimamque originem testatus
acre & vehemens suæ orationis exordium ab interrogatione
& reprehensione duxit. g Quæ quamvis Eliu adolescentem
ambitosæ, & inexpertæ eruditionis, atque sæcundæ pertrin-
gere potuisset, ut qui multa dicendo propositæ controversiæ
de divina providentiâ, atque illius decreto de retributione, &
fine bonorum operum, tenebras potius & difficultatem, quàm
lucem attulisset; potissimum tamen cum Jobo loquitur, cu-
jus tumultuantium cogitationum imperitam multitudinem
Deus comprimere, acerrimâ hujusmodi interrogatione voluit
Quisnam, inquit, iste, qui celat me sui cordis consilium,
& cum lat multa valde aspera de rebus sublimioribus, at-
que divinis pronuntiavit, asperiores alias querimonias taci-
tus mente & corde volutat? At oportuit ejusmodi querulas
cogitationes non solum suppressi, sed omnino arceri. Ec-
quis etiam hic qui suam mentem sine amicorum offendi-
culo explanare non potuit, qui audientibus sinistrè aliquid
cogitandi & concipiendi de mea providentiâ & consilio oc-
casionem præbuerit? Itane confusè & perturbatè multa
miscuisse, quæ vel nunquam attingisse, vel clarissimè pro-
posuisse expedivit? Quis denique, qui licet sententiâs
proferat verissimas, at dicendi rationem & modum non
tenet.

Ecce jam annuo postulatis, neque te incantum oppri-
mam. Age, te ad certamen singulare compara; te virum
præsta; & si quid mente ac ratione vales, nunc ostendas
licet. Nam vellem te consistere intrepidum h instar præ-
cincti, & benè armati militis, si fortè par sis ictibus mearum
interrogationum sustinendis, aut propulsandis. Tu enim
mihi respondendi, aut interrogandi optionem concessisti.
Et respondendo, scilicet, me novi aliquid docebis. Animum
igitur jam attendito ad ea, quæ audies, omni animi mœrore
abjecto.

Habesne comprehensam & exploratam naturæ istius uni-
versæ rationem? nam qui res sensibiles explorare non co-
gnoscat, multò minus erit idoneus divinorum operum rationi-
bus comprehendendis. Itane in tua causâ iniquum aliquid
constituerim ego, qui antequam nascereris, summâ æquitate
mundi istius naturam moderabar? Quod si propter te mundus
tantâ fruitur providentiâ, quantò magis ipse? Ego tuâ causâ
tam præstanti absolutaque ratione terræ fundamenta constitui,
te autem, cujus causâ illam sum fabricatus, contemnâ?

Ddd 4

expe

1.
Respondens autem
Dominus Job

de turbine,

dixit:

2.
Quis est iste invol-
vens sententias ser-
monibus imperitis.

3.
Accinge, sicut vir
lumbos tuos, interro-
gabo te, & responde
mihi.

4.
Ubi eras, quando po-
nebam fundamenta
terræ?
Indica mihi, si habes
intelligentiam:

expectarene debet mea providentia tuum consilium? : Atqui ego, cum nondum esset homo, terram effeci, atque stabilivi arte mirabili. Et vel ex hoc ipso tuæ intelligentiæ tarditas atque habitudo perspicui potest, quod mihi cœternus minimè fueris, sed vitæ brevitās, & originis ignobilitas tuam ignorantiam prodant.

i Quod æternitas Dei illius sapientiam demonstret, & vero primordia humane virginis, ignorantiam & ignobilitatem, argute indicatur ex sacris & prophanis, n. 4. 5. 6.

5.
Quis posuit mensuras ejus, si nosti: vel quis tetendit super eam lineam?

Quis vero arte atque ratione disposuit ingentem hanc molem ad certam & definitam mensuram atque proportionem cum reliquis elementis; atque ad eam partium dispositionem, quam postulat ædificium affabre constructum? Quis terræ partes, nimirum montes, valles, camporum planities, specus, partes alias depressiores mari, alias eminentiores, ad lineam directionis, & ad centrum gravitatis exegit? Indigine & cementariorum opera deducuntur lineas, & funiculos structorios, ad erigendum hoc terræ fundamentum, mundique opificium?

k Linearum, & funiculorum usus & proprietas ad Scripturarum intelligentiam ostenditur, n. 4. 5. 6.

6.
Super quo bases illius solidatæ sunt? aut quis dimisit lapidem angularem ejus?

Cujusne sapientia atque potentia / terræ stabilitas confirmata est, & tanquam bases defixæ, & suo fundamento immerse, super quo tanquam super area æquabili & bene compacta sterni possent? Quis illius fundamenta in ex lapidibus magnis, quadratis, angularibus compegit? Quis angulos, in quibus magnæ domus firmitas consistit, ex optimis fortissimisque lapidibus erexit, ut angularibus positus in imo fundamento, alii angulares lapides positi in summo fastigio responderent? Quis terram voluit esse primum & immobile totius mundialis machinæ lapidem? Quis illius centrum, quod velut punctum imaginamur, cum reliquorum corporum circumferentia contemperavit?

l Quanam sit causa stabilitatis terræ, & an ea explorata fuerit antiquis Philosophis, indicatur, n. 16. 17.

m Diligens & opportuna tractatio lapidis angularis, & illius usus ad Scripturarum intelligentiam, opportuna digressio, a n. 4. usque ad 13.

7.
Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei.

Tunc sane, cum jaciebam terræ fundamenta, propter tam præclarum, tamque magnificum opus, omnium suarum partium atque membrorum proportionem, quasi harmonia & concentus suavissimus, ipsa cœlestia corpora, simul etiam Angeli, præ admiratione Creatoris, suas etiam laudes, vocesque gratulatorias adungebant. Atque inter reliqua astra illa potissimum videntur Creatorem laudasse, quorum aspectus, discursus, efficientiæ mirabiles sunt, nimirum planetæ, in quibus naturæ auctor non minus se mirabilem præbet, quam in reliqua stellarum multitudine: quorum diurnus motus mane incipit ab Oriente in Occidens; quorum lux matutina nimiumque splendens semper conspicitur; quorum Deus matutinus diligentissimusque velut pastor atque ductor curam gerit. Omnia proinde cœlestia lumina in ipso tuæ creationis exordio Deo Creatori gratias gestierunt agere, ad illius potentiam celebrandam quali summa cura, summoque surgentes mane. Et quidem ipse astrorum cœlorumque motus videtur esse exultatio quædam atque alacritas; tum etiam harmonia & concentus rerum inter se inæqualium, cum mirifica proportionem ex imparibus magnitudinibus, disparibus facultatibus, in æqualibus intervallis, diversis denique numeris & gradibus luminis, in efficientiæ, distantie, quasi ex diversis vocibus ad harmoniam compositis. Et vero astra & incorruptibilia corpora, quæ supernæ illius lucis pulchritudinem repræsentant, domestici Dei, imò & illius filii censeripossunt. Sed illæ potissimum cœlestes Beatorum mentes, cœlorum habitatrices in divinæ bonitatis & potentie præconium vires vocesque suas omnes intenderunt, cum multitudinem, pulchritudinem, dispositionem, utilitatem, varietatem, ornatum, splendorem, concentum, cæteteraque omnia, quæ multo illi, quam nos, melius videns, intuerentur; simul certe cum illis primis creaturis à Conditore creati.

n Quo tempore creati fuerint Angeli, quantum ex hoc loco potest colligi, observatur n. 11.

8.
Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens.

Cujus vero potentia vim maris immensam certis locis, regionibusque definivit, ut commoda relinqueretur terræ animantibus habitatio, meo certe imperio perfectum est, ut ex abyssu illa immensa & spatiosissima, qua universa terra ambiebatur, incredibili cum impetu confluxus aquarum fieret in loca depressiora, atque etiam in prima sua creatione, tum in hoc confluxu & congregatione, ex divina illa potestate rerum omnium optimarum fecundissima, in qua tanquam in matrice rerum creandarum semina concepta sunt, mare processit amplissimum & spatiosissimum, quod statim post creationem conclusum est quasi foribus oppositis, contentum vero intra suos carceres fluctuabat, enitebaturque ad exitum, instar fœtus maturi, qui materni uteri angustians sentiens, exire nititur, & cœlo frui liberiori.

9.
Cum ponerem nubem vestimentum ejus, & caligine illud, quasi pannis infantis, obvolverem.

Mea tum gratia atque bonitas universarum creaturarum nutrix indulgentissima, omnia nutricis munia diligenter obivit, fovendo, convestiendo, involvendo immensum hunc infantulum; videtur enim mare ære ambiente nubibus, nebulis rarioribus, velut pannis per commodis foveri, & conteri: quibus rebus tanquam fasciis impeditur etiam, ne in latus ullum, neque sublime extra mensuram & lineam se queat efferre. Tum etiam, ut instar infantuli repositi intra cunabula, ne libere porrigat brachia, & ne libere spatietur manibus,

Et vero sæpe licet . ac semper conetur sese expedire , & divini præcepti vincula rumpere poterit nunquam ; quippe suis illud terminis ac repagulis Deus coercuit , id est , montibus altissimis , & firmissimis littoribus circumjectis , quibus tanquam perpetuis limitibus , & sempiternis legibus illius impetum superbiamque confregit : objecit itaque vectem & pestulum fortissimum , quibus claustra portasque ostiorum , id est , fretorum obstruxit . Opus sane minime fortuitæ & vagantis sine consilio naturæ ; quin potius sapientissimi potentissimique Conditoris , solo verbo non solum confringentis maris impetus : sed præterea efficientis , concitatissimi fluctus in seipsis debilitentur , & frangantur : & quamvis in ipso littore incredibiliter efferantur , superbiant , intumescant ac præceptum semel constitutum nunquam violent , neque ultra præscriptos limites procedunt .

Heus vero tu , qui tantum tibi tribuis , aderasne quando verbo meo dixi , ut fieret , fierentque luminaria ? Nunquid te nasciturum , tuamque jussionem expectavit mundus , ut alterna dierum noctiumque vicissitudine constaret , ad humanum convictum , viventiumque omnium vitam necessaria ? Et cum tu stitim , atque in hanc lucem editus es , noctiumatque dierum alternatione indigeres , potuistine hac tibi de re necessaria providere ? an potius ea mihi incubuit cura , in quem tanquam in rerum auctorem universalium , universa providentia & moderatio incumbit ? Tuane sapientia factum gloriaberis , quod lucis ac tenebrarum permutatio , qua politica & civilis vita constat , & quæ impiis permittit locum & facultatem noctu vagandi , atque grassandi , interdiu vero invisam illis lucem objicit , ortum tuum expectaverit , ut ejusmodi rerum discrimen , & cura civitatis moderandæ , non penes alium judicem & magistratum , quam penes te resideret ? Noli te , quæso , magnificare , quasi Conditor universitatis tui tantum causa , rerumque tuarum vel naturæ ordinem invertere debeat , vel denuo instituere , sunt enim rerum universalium rationes denuo instituere , sunt enim rerum universalium rationes per me constitutæ , ordine stabili decurrentes : est suus luminis ortus , suus occasus , nullus in oriendo , nullus in occidendo error , oblivio nulla , quippe cuncta à me edocentur , & manu ducuntur , ne quippiam aberrare contingat .

Et mirum , Deo auctore & duce , momento temporis lucem simul conspici in universo hemisphærio , quasi explicatis alis versus omnes mundi extremitates : media itaque luce Deus terram videtur concutere quasi vestimentum , ut illam vilissimo impiorum pulvere excutiat & expurget : necnon etiam , sicut cribrum utraque manu apprehendens , margines terræ concutit , excutitque impios , velut paleas & lolium à frumento justorum : Idemque efficit in motu & concussione terræ , ex cujus gremio abjicere tentat improbos . Quæ omnia divinæ potentia facinora sunt . Sed luce potissimum administra utitur ad exterrendos impios , & nefariis flagitiis abducendos . Quippe hoc genus hominum lucem oderunt , post cujus exortum non amplius licenter audent in terris , sed potius exterminantur , & compescuntur . Atque simili profecto ratione videtur Deus simul cum illa prima luce primæ diei , displicuisse etiam atque excussisse tenebras illas Angelorum Apostatarum ex mundo illo superiori , & ex lucidissimis Sanctorum domiciliis .

Et vero cum multa sint in mundi hujus & naturæ constitutione divinæ sapientia & providentia documenta , præterquam enim quod concussa terra rimas trahat , rursusque coeuntibus partibus easdem facile obducatur & consuatur : tum etiam materia , quæ continuo vertitur in varias formas atque figuras , quasi novis semper sigillis figuretur ; res præterea corruptibiles : homo præsertim , diversimode solis lumine in diversas anni temporibus afficiantur , rursusque restituantur mundo res aliæ recentes in locum præteritarum : at inter hujusmodi omnes mutationes , illa est luci propria , quod improbi matutina luce occupati aliam faciem , aliam vestem sument , nocturna deposita ; nam immentiantur . Sed manet illos illa extrema , longeque miseranda permutatio , cum Dei signaculo insignitus homo suæ originis restituetur & convertitur in lutum ; ac velut vestis attrita primam illam figuram & venustatem amittet . Interim Deus jucundissima quadam novitate novam semper rebus faciem affert , novamque speciem ; & quasi sigillo quodam , ita res omnes luce perfusas divinæ perfectionis insignibus afficit & exornat , ut eam quam in tenebris videntur amisisse , iterum re divina lux restituat , denuoque figuret , & recentem in singulos dies ex radiis lucis vestem fulgentissimam induat . In quo humana conditio non obscure repræsentatur , quod cum homo lutum fuerit rude & informe , deinde tamen signatum est divina imagine , atque erectum ad cœli conspectum , sed tamen ob culpam , mortis pœna instar vestimenti , paulatim atteritur , & verascit .

Punire itaque impios , eorumque potentiam obterere , nempe divinæ id dexteræ est , atque operationis . Sive enim vitæ & lucis usuram adimat impiis , sive nocturnas tenebras , in quibus illi vivunt , & vident , divina luce dispellat ;

sive

10.

Circumdedit illud terminis meis , & posui vectem & ostia :

11.

Et dixi , Usque huc venies , & non proce-des amplius , & hic confringes tumentes fluctus tuos .

12.

Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo :

Et ostendisti auroræ locum suum :

13.

Et tenuisti concutiens extrema terræ , & excussisti impios ex ea :

14.

Restituetur ut lutum signaculum ; & stabit sicut vestimentum .

15.

Auferetur ab impiis lux sua : & brachium excelsum confringetur .

sive ſempiternarum tenebrarum minas illis obiciat, ſimul ſanè imaginem repræſentat feliciffimi illius ſtatus, & præclaræ conditionis, in qua homo conditus eſt; tum etiam illius alterius ærumnoſiffimæ, ſimulque obſcuriſſimæ, in qua ſuperbiæ atque insolentis animi pœnas dedit, ſi non omnino ademptis viribus, amiſſis facultatibus, & præciſo brachio, ac ſaltem debilitato, fracto.

Sed ut ad magnificentiffima naturæ opera revertar, nunquid potuit unquam creata potentia huius maris immenſitatem vel complecti cogitando, vel exhaurire investigando? Sanè maris profundum, atque noviffima ignorata tibi ſunt, & incomprehenſa; at mihi ſoli perſpecta & explorata. Quis enim mortalium infinitas piſcium varietates, quæ in maris profundo deliteſcunt, complecti numerando, aut perpetuas illius ſcaturigines, altiffimas & obſcuriſſimas voragines, profundiffimos recessus perveſtigando invenire potuit? Quis præterea fluxum atque refluxum effecit, ut videantur profundiffimi aliqui fontes nunc eructare ferventem & æſtuantem aquam, nunc ebibere & exſorbere ſubſidentem æſtum? Illa profeſſò, quæ hominibus inacceſſa ſunt, pervia ſunt Conditori, qui etiam in extremis maris recessibus tramitem invenit, & viam deſignat, ac nihil eſt, ſive ſuper fluctus ille gradiatur, ſive in ipſo fundo maris deambulet, quod illius poteſtatem non ſentiat.

An vero parent tibi Maris fluctus, atque voragines, quæ nunquam non cum ingenti mortis diſcrimine adeuntur mortalibus? An profundiores, atque obſcuriores aquarum vortices, quibus ad mortem recta contenditur? an altiffimos terræ ſpecus, qui ſunt velut patentes aditus domus inferorum, & illius obſcuriſſimæ arcis, quam ſub terram incolit Regina Mors, oſtia teterrima? an tibi elare patent terræ viſcera, & quæ in illis umbris lethalibus ſepeliuntur, & obruuntur? Poterisne unquam tuo vultu, atque præſentia vel illuminare inferorum tenebras, vel penetrare, atque tremefacere reconditiſſimas, atque firmiſſimas terræ partes?

An nunquam vel cogitatione dimetiri potuiſti, eam terræ lineam ſpatioſiſſimam, quæ ducit à Meridie in Septentrionem, deinde vero etiam illam longiſſimam, quæ ab Oriente protenditur in Occidentem? an univerſas terræ menſuras, ſpatiumque immenſum comprehendere cogitatione potuiſti, atque illius ambitum certa ratione atque gyro definire.

Verum enim vero, quamvis minime inviſeris cœleſte lucis cubile, & domicilium, & quotidianam illam Zodiaci viam, per quam cum Sol pergit, efficit dierum, & noctium varietatem, at ſi tibi univerſæ terræ ambitus, atque recessus explorati ſunt, designa mihi locum, in quo lux conſiſtat, atque pernoctet; unde Nox emergat, ad nocturnas lucas producendas? namque videtur poſt diurnum illuminandi laborem in ſecretum aliquem locum ſeſe abdere lux, ut poſt quietem nocturnam iterum redi-viva mundo oriatur. Ego ſanè ſum, qui res ſingulas duco, ac reduco, ſuis certis ſedibus atque domiciliis conſtituo, ſingulis ſuos aſſigno terminos, & in manibus meæ poteſtatis lucem contineo, & condo, lucem item aperio, & expromo.

Nondum quidem cum Cœlum luminaribus diſlinxi, atque tempora, & annos ad humanam politiam, & convictus neceſſarios aſſignavi. Homo erat, quem meorum conſiliorum participem efficerem; Imo neque tu deliteſcens adhuc in maternis viſceribus, vel tui curam gerere, vel tuæ nativitatis maturandæ, & horam conſtituendi, rationem aliquam habere potuiſti. Quæ igitur cognata, & propinqua tibi ſunt, cum ignores, eorum, quæ ab initio fuerunt, & quæ humana conditione ſuperiora ſunt, tibi arrogas ſcientiam? Nunquid tamdiu vixiſti, ut ingens numerus annorum tuorum potuerit te docere rationes, & cauſas rerum antiquiſſimarum? Si harum igitur rerum vias noſſe te dixeris, item dic te jam inde ab initio, & ante cæteras creaturas extitiſſe.

Sed ut lucis varietate, diſpoſitione dimiſſa, ad temporum, & æris viciffitudines deſcendamus, plane mirabiles ſunt repentinæ grandines in immenſa copia, opportuno etiam tempore à Cœlo jaculatæ. Ingreſſus itaque, videre potuiſti remotiſſimas illas æris officinas, in quibus nix, grando, & aliæ naturæ opes conſciuntur, & reconduntur, & tempore ſuo producuntur, namque earum rerum apothecæ, & promptuaria meam tantum voluntatem, & arcanam diſpoſitionem expectant: neque aperiri poſſunt, niſi me annuente, ad terram, mortalesque univerſos locupletandos.

Quamquam Cœli etiam armamentaria aperiri jubeam, cum grandine, pluvia, lapidibus, aliſque id genus jaculis cœleſtibus meos hoſtes expugnare conſtitui. Illa enim reſpoſita habeo, ſuo tempore ex meis promptuariis producenda. Quippe non ſemper utor armis terrificis, atque ignitis; ſatis enim ſunt meis hoſtibus expugnandis arma etiam molliſſima, atque frigidiffima, pluvia, nix, glacies, quibus aut terram eluo, aut peruro. Atque illud præclarum meæ potentie argumentum, quod ſæpe etiam expugno, triumphoque humanam ſuperbiam, non ſolum emittendo ejuſmodi jacula, ſed detinendo, & prohibendo, quippe cum ſentio meos hoſtes, bonorum temporalium, & terræ fructuum ubertate inſoleſcere, & cœleſtia ejuſmodi præſidia illis dēnego.

16.

Nunquid ingreſſus es profunda maris, & in profundis abyſſi deambulavi?

17.

Nunquid apertæ ſunt tibi portæ mortis, & oſtia tenebroſa vidisti?

18.

Nunquid conſideraſti latitudinem terræ, indiea mihi, ſi noſti omnia?

19.

In qua via lux habitet: & tenebrarum quis locus ſit.

20.

Ut ducas unumquodque ad terminos ſuos, & intelligas ſemitas domus ejus.

21.

Sciebas tunc, quod natiurus eſſes, & tu rerum dierum tuorum noveras.

22.

Nunquid ingreſſus es theſauros nivis: aut theſauros grandinis aſpexiſti.

23.

Quæ præparavi in tempus hoſtis, in diem pugnæ, & belli.

o Quis lucis locus, & ſedes: quis noctis & tenebris, tum Sacris, tum profanis ſcripturis aſſignatus, peculiaris quædam.

Atque nunc nivoso, & grandinante Cælo, nunc sereno, & claro, passa luce, & radiis longe lateque per aëra fufis; res mortalium æquissime procuro, & administro. Nimirum vario solis ortu, & occalu diversis regionibus consulo, diversasque aeris, atque temporis contemperaciones efficio, diversas item lucis qualitates, & rationes; nam licet illa Divina, atque cælestis momento temporis per universum hemisphærium diffundatur, sed non semper eadem facie exoritur, nam pro temporis exigentia, & varietate, nunc clara, & serena exurgit, nunc obscura, & languida. At etiam mirabiles sunt aliorum luminum varietates, nam ex ignitis exhalationibus fiunt Stellæ currentes, & Comete cœliti; ex quibus tandem resolutis ventus fit, qui spargitur super terram; Tum etiam lux, fulguris, nulla parte certa erumpens, quam Ventus Orientalis in terram dispergit. Adde etiam humidæ alias meteoras impressiones, pellucidas, & albicantes; quarum Generatio, & diffusio supra omnem admirationem sunt. Illud tandem, unde oriuntur, a quo projiciantur, quo tendant ignes subito erumpentes ex nubibus, divisi, & quasi frustratim emicantes, & per intervalla brevissima jaculati, & ad diversas regiones, pro ejusque opportunitate destituti, & distributi. Cum quibus potest quoque de mirabilitate contendere vehementissimi Australis venti impetus, qui vel tempestates excitat, vel comitatur, & cum sese vehementer spargat, atque diffundat, videtur simul terram convertere, atque dispergere universam.

Sed in hac tempestatum, & pluviarum providentia, illius non ultima pars est, quod suam partem æquæ, & pluvix servet, reponatque Deus terræ incultæ, ubi nullus mortalium commoratur. Eo enim videtur invisibiles quosdam tubulos, & canales aereos struxisse, per quos opportuni imbres dirivarentur, atque certas etiam vias designasse, per quas tonitrua, fulgura, flumina, non vaga, & bruta, sed certa, constantia ad singulas regiones, & terræ tractus dirigeret, quippe est universitatis hujus Creator, provisor, parens. Igitur cum ex suo illo pluvix, & aquarum promptuario rivulos quasi deduceret ad irrigandas, fecundandasque diversas regiones, suam etiam partem destinavit ad terram desertam, & incultam: non enim tantum gerit ille curam mortalium, sed ferarum etiam, quibus ex terræ irrigatione, & fecunditate pabulum parat; tum etiam ipsius terræ, quam absque ulla animantium necessitate, aut opportunitate exornat, & convestit. Quod quidem non facit utilitate sua, aut lucri spe aliqua, neque ut annuos exigit ab homine redditus: quid enim ab homine exigit, ubi nullus mortalium commoratur? Cujus rei exemplum non longe abest nostris regionibus, quippe Ægyptus ariditate & fame aliquando lqualuit, ut vero Arabia ista, deserta imbribus largissimis aliquando perfusa est.

Quanta vero liberalitas auctoris naturæ, ut etiam in regionem ingratam & naturæ sua sterilem, beneficia peritura conferat! Quantæ opes, ut illas in desertum profundere velit, ubi nullus mortalium commoratur! Quam lautus, & quamque magnificus victus, & dimensum domesticorum illius, cum etiam terram arentem, & sitientem ad satietatem usque explere possit! quippe ita loca frugifera tolet Deus ad lqualem, & sterilitatem adducere, denegatis imbribus, ut quod uni denegat regioni, liberalissime in aliam erogat.

Et vero ejusmodi naturæ opes non tam ex materia elementorum, Solis efficientis conjugio, quam ex meæ potestatis efficientia, atque ex utero, & visceribus meæ Sapientiæ; Providentiæ, Indulgentiæ, vitæ, & conservationem rerum universalium profero, & mundi hujus non pater solum, verum etiam mater indulgentissima, atque providentissima, nivem, grandinem, crystallum, pruam, rorem, pluviam, & si quid aliud est, felicissime atque fecundissime progignens.

Et quoniam semel de effectis frigoris mentis incidit, quid tam mirum, quam quod res tam fluxa, tam liquida, tam mollis, & qualis est aqua, retenta adhuc natura pristina lapidescat, & indurescat vehementer, ita ut faciem, & speciem aliam omnino præferant, vel marmoris atque saxi, aut crystalli, gemmæve aliqujus pretiosissimæ? Accedit etiam quod quedam aquæ res, quas acceperint in lapides vertunt, & si solidum contingunt, hærent, & adlit inguntur. Sed cum mirifica sit marium, ac humidorum congelantium facies, in quibus tanquam in continenti agi potest, at nulla tanta naturæ, & frigoris efficacitas fuit, quæ intimas pelagi partes penetrare potuerit, & depulso tepore partium internarum congelare.

Cum his sane tam variis naturæ effectis mirabilem contentum efficiunt nimbofa, & turbulenta lydera, quales sunt in Septentrione Pleiades, splendore mirabiles; In Austro vero Arcturus, illæ quidem, cum plures Stellæ sint, apte inter se coherentes, & colligatæ, & quasi junctis umbonibus adversus mundum inferiorem conspirantes, terræ delicias, atque pulchritudinem impediunt, & ingenti inclementia terram infestant; Arcturus vero, Astrum etiam nimbofum, & plurimis Stellis, non parum inter se distantibus, constans, terras stideat atque elementa perturbat. Anne igitur tua potentia, o Job, pertingit, pervaditque universum cœli ambitum, ut velut peritissimus naturæ gubernator, valeas simul intendere in diversarum cœli partium, diversorumque Astrorum moderationem? Sciesne diversis, multiplicesque Stellarum naturas, in unius Astri aspectum, & figuram certa ratione devinire: rursusque distantiores illas Stellæ, quæ

24.
Per quam viam spargitur lux; dividitur æstus super terram.

25.
Quis dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitruum?

26.
Ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur.

27.
Ut impleret in viam, & desolatam, & produceret herbas virescentes.

28.
Quis est pluvix pater, aut quis genuit stillas roris?

29.
De cujus utero egressa est glacies? & gelu de cœlo quis genuit?

30.
In similitudine lapidis aqua duratur: & superficies abyssi constringitur.

31.
Numquid consurgere valebis micantes stellarum Pleiades? aut gyrem Arcturi poteris dissipare?

32.
Numquid capies ices Arcturi, & gyrem stellarum Pleiades?

Cum Deus uni denegat beneficium, alteri conferens; Arabiam temperat cum liberalitate, utiliter observatur, 4. 5.

Quod Deus sit pater, mater, & simul sudrum creaturæ, & quod quasi conjugio Sapientiæ, universum condiderit, ex Sacris, & profanis luculentè ostendit, 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Arcturum conficiunt, certis spatiis, & intervallis disjungere? An vero tuæ Sapientię atque intelligentię est opus, nosse, quomodo quædam inter sese apte cohercant, quædam item idoneis spatiis, locisque separentur, nunc quædam abscondantur, quædam in conspectum mortalium dentur?

32.
Nunquid produces
Luciferum in tempo-
re suo, & vesperum
super filios terrę con-
furgere facis?

33.
Nunquid nosti ordi-
nem cœli: & pones
rationem ejus in ter-
ra?

34.
Nunquid elevabis in
nebula vocem tuam:
& impetus aquarum
operiet te?

35.
Nunquid mittes ful-
gura, & ibunt, & re-
vertentia dicent tibi,
adsumus?

36.
Quis posuit in visce-
ribus hominis sapien-
tiam? vel quis dedit
gallo intelligentiam?

37.
Quis enarrabit cœ-
lorum rationem? &
concentum cœli quis
dormire faciet?

38.
Quando fundebatur
pulvis in terra: & gle-
bæ compingebantur

39.
Nunquid capies leæ-
næ prædam: & ani-
mam catulorum ejus
implebis?

Mirabiles igitur Stellarum, atque Astrorum ortus, & occasus cum sint, suis temporum intervallis distincti, atque constan-tes, tuumne erit instar vigilantissimi Pastoris suo tempore, statis horis, in apertum & spatiosissimum æthereæ regionis campum Stellæ producere, & instar potentissimi Præcentoris Stellarum choros, præeundo, ad certos numeros, & modos vocare? Zodiaci signa circumvolvere, Stellam Veneris producere, nunc ad ducendum diem, nunc ad ducendam noctem, & ut nunquam non cum Sole de pulchritudine contendat, cum aliis vero minoris magnitudinis luminibus, radiisque ipsa splendidissimis velut comata, & capillata?

Ut vero ex certo, & statuto tempore, quod sydera vel orientia, vel cadentia servant, ad cæteras cœlestium motionum, effectuumque perpetuas atque constantes leges progrediamur, nunquid tua sapientia constitui, aut provideri potuissent cœlorum ordines, conversiones, commutationesque, ex quibus inferior mundus sua jura, agendique leges accipit? Anne tuum fuit cœlestibus corporibus demandare imperium atque dominatum inferioris mundi, illorumque leges, & imperium rebus inferioribus exequenda præscribere, ut illi essent nostrarum actionum, velut præfecti, & exactores?

Conjungit sane Deus cum tanta cœlorum amplitudine, & magnificentia vocem suam plenam formidine, cum de cœlo tonat, indeque imperio suo, voce nimium vehementi, nimiumque contenta, ab extremis terræ, marisque recessibus evocat nubes, quæ tam cito coguntur, imbremque effundunt, quam si alicubi prius constitissent, & divina voce accepta, in illius obsequium se totas impendere festinarent.

Fulguribus præterea atque fulminibus pro mea suprema conditoris majestate, tanquam servis utor obsequentissimis, quibus cum quidpiam à me demandatum est, diligentissime exequuntur, atque celerrime ex uno loco in alium resiliunt, & si opus sit, parata reverti, & ab incepto itinere desistere, mandata perficiunt, perfectisque alacriter revertuntur, & coram supremo conditore consistentia: Ecce, inquit, absque mora imperata tua confecimus; An defecimus in aliquo? An est aliquid reliqui nobis perficiendum?

Ex me sane, tanquam ex perenni, & inexhausto sapientiæ fonte, omnis ratio, & intelligentia non solum quæ in mundi administratione cernitur, sed quæ mentibus humanis, atque Angelicis inest, & quæ in selectioribus quibusdam animantibus relucere videtur, derivata est, neque solum internum, & occultum hominibus spiritum intelligentia instruxi, sed, & (quod non minimum est, quippe est intelligentia, & arte plenissimum) mulieres, genus cæteroqui infirmum, texendi artificio exornavi, atque ad opificii varietatem infectas lanas, coloresque, ut adhiberent, ostendi. Manus itaque rerum efficiendarum scientes effeci, rebus peculiarem sensum appetitionum indidi, cor excogitandi, & imaginandi facultate, tanquam pulcherrimis quibusdam imaginibus, picturisque exornavi: Atque adeo quodcunque intelligentiæ vestigium in ullo animante cernitur, à me impressum est, & illud sane peculiariter, quod Gallinaceus, quasi scientissimus rerum, profundioribus horis noctis, valentiores, ac productiores edere cantus solet, cum vero matutinum jam tempus appropinquat, leniores, & minutiores omnino format voces.

Cui præterea mortalium cœlestium orbium numerus, magnitudo, efficientia, motus satis explorata fuerunt? Quis illorum inter se proportionem, & convenientiam, ex qua velut mirabilis quædam harmonia consurgit, & quæ Divinarum laudum uberissimam materiam suppeditat, satis perspexit? Quis item ea, quæ in hoc æthere fiunt, describere, & numerare potuit? Illa vero neque numero, neque magnitudine, aut diuturnitate majora, minorave sunt, quam sapientia Conditoris præscripserit. Quis præterea in numerato habet nubes, nubiumque varietates, imbrium guttas, ne pluat plus nimio, neque diutius nubes incumbant in terras, quam sat fuerit? An non mea sapientia constituuntur, definiuntur universa, & elementa ipsa quamvis diversis facultatibus prædita, ita attemperantur, ut sive tumultuentur, & concitentur, sive tranquillentur, & quiescant, nunquam non suavissimum concentum reddant?

Perseverant universa hæc constante lege, jam inde ex quo prima terræ fundamenta jacta sunt, & pulveritiæ illius partes ita compactæ, ut naturali pondere in imum universæ propenderent. Qua in re imago quædam representata est ejus, quod ex pluviz beneficio quotannis accipit terra, sicut enim in prima creatione tota fuit operata aquis, ne cum summe sicca, & arida natura sua existat, constare per se sine humore non posset, ita nunc sane imbribus frequentibus perfusa, ita compingitur, & agglutinatur, ut opere fusorio firma, & constans conflata videatur.

Atque ut ex providentia, & moderatione elementorum, rerumque meteorarum ad animalia, & altilia maxime insignia; in quibus mirabiliter mea Providentia enitet, sgradum faciam, prope jam res humanas, quid, quælo, tam minutum est in natura, cui ego non provideam necessaria, etiam illis, quorum est formida-

et Artis doctrina, qua in Graecorum lectione hoc loco designatur, commendatio, ex Sacris, & profanis, n. 2.

et Leonis primo hoc loco mentio, utpote principis animalium, ac symboli Principum, regalis virtutis præditi, observantur, n. 2. & 3.

t Multa sparsim de Leonis natura, ingenio, viribus, nominibus, aetate, tum ex Sacris, tum ex profanis, observantur.

u Qua de clamore, & cibatu, tum etiam de aliis naturae Corvorum proprietatibus iactari solent.

diligenter examinantur ex testimoniis Sacris, atque profanis, praesertim n. 2. 3. 4. usque ad 7.

formidabilis feritas, ingenium brutum, mores immanes, natura longe ab humana familiaritate, & commodis aliena? Itaque si eorum, quae super vacante videntur, tantam Providentiae rationem ducō, quae hominibus ad servitutem nullam praestant utilitatem, quanto magis humanis consulam rationibus? atque ut de Leonino genere, quod primum est inter reliqua animantia, primum dicamus, opus sane Providentiae, atque sapientiae supremae fuit, docuisse Leones artem venationis, sicque abunde illis de cibatu providisse, ut & se, & suos catulos edacissimos ad satietatem usque explere possint. Quis itaque Leoni captandae praedae naturalem vim indidit? quis insidiandi rationem, & in quasdam invadendi, cibi causa, belluas docuit? Sed illustrior sane est erga catulos Providentia: quamvis enim leona catulorum charitate, quos relinquit cubantes in antro, venatum prodeat, at ego sum ipse, qui matrem stimulo, & deduco ad venationem, ego, qui praedam ipsam designo, ego, qui capio, captamque offero catulis expectatione inhiantibus, ego qui illorum animam, & appetentiam exsatio, ego item, qui catulos ipsos teneriores adhuc versantes in latibulis, venari doceo, & in infirmiores animantes prope transeuntes ex insidiis invadere, nunquam enim in aperto, & plano, quod degeneris animantis est, vel fugiunt, vel ad insidiandum se abiciunt.

Neque vero minus illustre Providentiae, atque benignitatis documentum, quod non solum leunculorum, sed praeterea teterimarum, & infausta alitis, & Corvinorum, inquam, pullorum, & patrem, & matrem indulgentissimam me praebam, atque illorum inamoenas, & infaustas crocitationes, quasi charissimorum filiorum vagitus aestimem, & ad misericordiam alliciar, dum illorum voracitati, non solum abunde, & magnifice, verum etiam delicate occurro, molliori, & roscido cibatu: namque sive parentum oblivione, & negligentia derelictos, sive eorundem stultitia, quod videant albicantes, & implumes, abjectos, & contemptos, sive cibi avaritia quadam, & ingenii immanitate, nativo solo, & regione expulsos, ego suspicio vagantes, errantes quærito, famelicos, & hiantes multiplici, & varia escarificio, & ad commodam uberemque regionem deduco, paremque tandem gratiam parentibus suis lenescitibus rependendi rationem designo.

40.

Quando cubant in antris: & in specubus insidiantur.

41.

Quis praeparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum vagientes, eo quod non habeant cibos?

CAPUT XXXIX.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Persequitur enarrationem mirabilis naturae operum, illam praesertim Divinae Providentiae, & Sapientiae partem, quae circa animalium generationem, & partum versatur, tum & circa mirabiles aliorum naturas, & proprietates: quarum consideratione, & admiratione defixus Job, imperitiam verborum suorum agnoscit, & submissus confitetur.

I B I C E S.

1. Nunquid nosti tempus partus Ibicum in petris.

1. Varia nominis originalis lectio, & interpretatio.
2. Ibicem videri Capram feram. Quid Caprea apud Salomonem.
3. Tragelaphus, quale animans.
4. Cur dicatur Ibex petrae. Unde habeas nomen. Explicatur David.
5. Quid peculiare in Tempore partus Ibicum. Caprarum ferarum charitas erga prolem. Rursusque prolis erga parentes pietas.
6. Tempus conceptionis Cervarum & Ibicum.

I. Varia nominis Hebraei lectio.

וַיִּלְכֹּד
וַיִּלְכֹּד
Hieron.
Symmach.
Theodot.
LXX.

R. David
R. Mard.
Regia.
Pagninus
Tygurina.
Vatablus.
Cajetan.
Isidorus.

Non dubium, quin ab auctore naturae proponatur res aliqua naturae mirabilis, sed quidnam Ibex, quid in tempore partus, quid in ipso partu peculiare, & mirabile sit, omnino est incertum.

Vox quidem originalis Jaghal, five etiam in genere foemino, Jaghalab, Hieronym. vertit Ibicem, tum hic, tum i. Reg. 24. 3. idem Proverb. 5. 19. transtulit Hinnulum, Cervus charissima, & gratissimus Hinnulus, ubi Symmach. & Theodotio, Cervus, similiter & Septuag. Psalm. 103. 18. Cervos vertunt, Montes excelsi cervos. At vero hoc loco Septuagint. Tragelaphos legunt, quod nomen ex Hirco & Cerve compositum est, quasi dicat Hirco cervum. Alii Capram, aut Hircum Sylvestrem, & ferum interpretantur, in quo fere R. David, & R. Mardoc. atque Hebraizantes conveniunt; Regia, Capreas dixit; Complutenses Genus Cervorum vocant ex Hebraeorum sententia, denique cum nostro Vulgato in appellatione Ibicis conveniunt Pagnin. Tygur. Vatab. Cajet. Isidor. Certe videtur ad cervinum, caprinumque genus pertinere, conjungitur enim cum cervo hoc loco, &

Pineda Tomo II.

forte illud animal est, quod Capream, aut capream, aut Rupicapram, nominant. Strabo quidem lib. 4. ex Polybio tradit. Alpes genere peculiaris forma belluam, habitu quidem ad cervi staturam, colloduntaxat excepto, & villis, in quibus capro perquam similis est, gerisque sub mento carnis globum ad palmamagnitudinem capillosum, crassitudinem, pro equini pullicauda habentem. Fere eadem, aut persimilis videri potest descriptio Fera Capra apud Aelianum lib. 6. cap. 34. & quae cum summis montium, & petrarum fastigiis, quarum hoc loco mentio fit, multum facit Capra fera ad summos Lybicorum montium vertices commorantur, ad bovm magnitudinem accedunt, ipsarum arborum, & crura luxuriosis pilis diffusi, sibiis parvis, frontibus rotundis, oculis raris, & concavis non valde projectis sunt. (An forte hoc genus Dorcadum) Cornibus post primum exortum utrisque ab alteros longe avertis, & aberrantibus, & incurvis, ut ad arborum perungant. Ex capris longe maxima ad salientium habitant sunt: nam ex cacumine in aliud longe astans cacumen transfiliunt; & tamen saepe earum quæpiam dum ex uno vertice in alterum saltare consentiunt, ob nimiam intervallorum distantiam per prærupia saxa præcept agitur, nihil tamen laeditur: sic est adversus saxorum duritiem membrorum resistenti infirmitate, ut nec cornua diminuat. Quæ res affinis est cum illo Cant. 2. 8. Ecce iste venit saliens in montibus transfiliens colles. Similis est dilectus meus Caprea, Hinnuloque Cervorum. Atque adeo Philip. hoc loco existimat hoc animal in Canticis vocari Damulam, & aliquando capream, & vel maxime in saxis nutriti, vel in cavernis petrarum. Cum quo mirifice consentire videtur Ibicis descriptio apud Plinium, nam sub Caprarum genere, & appellatione Ibices comprehendit l. 8. c. 53. Capra (inquit) in plurimas similitudines transfiguratur. Sunt Capreae sunt Rupicaprae, sunt Ibices, perniciosissimæ mirandæ, quamquam onerato capite vastis cornibus gladiis, quæ vaginis. In hac se librant, ut sormento aliquo rotati in petras, possimum è monte aliquo in alium transfilire quærentes, atque recussu perniciosius, quo libuerit, exultant. Facit cum hoc, quod Montanus in suis naturæ observationibus, 300. existimat esse animantem in Sardinia notissimam, quam vulgus appellat Musson, corporis forma, & pilo caprino, cornibus arietinis, elegantem, velocem, vivacem. Sed huic non tam vasta cornua, quam pingit Plin. Illud præterea quod addit Montanus nomen Jaghal, designare numerum supra centum, & decem, ideoque animantem hanc esse valde vivacem, incertum est, & Cabalisticum.

Capreolus, aut Rupicapra, Strabo.

Fera Capra, Aelianus Ibices videri Capras feras

Caprea apud Salomonem quod genus animantis. Philippus Plinius.

Montan.

E e e

Forte

3. **Tragelaphus.** Forte huc pertinet *Tragelaphus*, ut Græcis placuit, ex eodem nimirum Caprarum genere, quamvis enim Plinius libro 8. capite 33. & Solinus in fine, capite 31. scribant, *Non alibi, quam juxta Phasim amnem nasci*; at in Arabia etiam (ubi hæc scribebantur) nasci scribit Diodorus. de quo vide Plinium, & Solinum.

4. Quodcunque tandem animal sit, hic ex peculiari nota dicitur, *Ibex petra*, id est, amans rupium, atque petrarum, idem 1. Reg. 24. 3. petra. & Ps. 103. 18. *Montes assignantur Cervis aut Ibibus.* Unde. Quare aliqui deducunt à radice *Ghalah*, *Ibex hæc quod est ascendere*, quia conscendit loca sublimia; beas non vel forte ab ipso radice, *Jaghal*, quod est promeruisse, aut utile esse, per antiphrasim, quod illarum venatio minime utilis, sed maxime periculosa sit.

5. *Sed quid laboris est (inquit Philippus) nasse Philippus tempus cervarum, & Ibicum parientium? aut unde Quid peculiare in hac ipsa animalia pene in medio hominum commorantur? tempore Quid vero peculiaris Providentiæ in ea re lupartus cet; Hujus rei variz suspiciones. Nunquid Ibicum, in illis cavernis petrarum se abscondunt, aut Cajetan. partus suos occulunt? Respondet Cajetanus, Quo tempore minime nunc sermonem fieri de occulto loco; porre Ibicum sed potius de ignoto tempore. Sed cum tempus ces partus conjugatur cum petra, forte rogatur Job, suos abscondant. Auctor naturæ constituit partus Ibicum, & caprarum Sylvestrium; cum pullos suos in summis rupium fastigiis, & in reconditissimis specubus petrarum occulunt. Hoc indicavit*

Gregorius Gregorius, Meridiana (inquit) pars Ibices aves vocat, qua Nilifluens inhabitans. Orientalis vero, Occidentalisque plaga parva quadrupedia, Ibices nominat, quibus, & meris est in petris parere, quia neque sciunt, nisi in petris habitare. Quæ si quando etiam de aliis saxorum cacuminibus ruunt, in suis se cornibus illæsa suspiciunt. Sane commode post illam obliviosam negligentiam Corvorum in educandis pullis, subjungetur nunc diligentissima cura ferarum caprarum in curandis filiis. Sic enim Alianus ex accessione Gylli, & Oppiano refert 1. 6. c. 25. scribens de feris Capris; In hoc genere Mater pullos suos etiam atque etiam diligenter curat: quam quidem maternam educationem filij cum pari studio compensant, nam charis parentibus senectute confectis pabulum suo ore collectum eis porrigunt, & ex fluvio haustam aquam ad potum afferunt, ac eorum corpus horridum lingers, niuidum reddunt. Quo si solam matrem comprehenderis continuo etiam tuam capies teneram prolem. Nam sua sponte in vincula incidunt, & cum matre sapiuntur.

6. **Duplex** An forte sermo est de peculiari anni tempore, quo Ibices concipiunt, pariuntve illorum natalia ratio turæ idoneo, & à natura statuto, & prætemporis scripto? Et quidem aliquid hac de re dicemus partus. in Cerva. An tempus partus, est tempus conceptionis? nam ex proprietate originalis voquo Ibicum, conceptio, generatio, nativitas simul ces, & significantur. Nam hoc etiam in Cervis peculiarare, quod in transcurso, imo potius in cursu rapidissimo admittant mares, quod quamvis Plinius sic dicat, *Fœminas Cervorum ingredi in conceptu, quia vim marium non tolerant; tamen*

Oppianus, Magna (inquit) celeritate currentes fœminas cervineunt, nec earum cursum retardare possunt, sed inexorabiles illæ ad consistendum mars, & fugere perseverant. Quod cum valde mirandum inter ea sit, quæ animal generant, designari sanepotuit hac interrogatione temporis partus, seu conceptus Ibicum. An illud est, quod Olympiodorus (quanquam sine testimonio idonei Scriptoris) tradit, *Cervam, & Tragelaphum, hoc est Capram Sylvestrem, in petris atque speluncis sua sponte conceptis concipere? Propterea tempus conceptionis Ibicum, & Cervarum ignotum esse homini, penitusque occultum? Si quid præterea luminis ex parturitione Cervarum accipi potest ad Ibicum parsum elucidandum, indicabimus statim.*

I. Vel parturientes Cervas observasti?

II. Dinumerasti menses conceptus earum: & scisti tempus partus earum?

III. Incurvantur ad fœtum, & pariunt: & rugitus emittunt.

IV. Separantur filii earum, & pergunt ad pastum, egrediuntur, & non revertuntur ad eas.

1. Consinens paraphrasis harum sententiarum.
2. Obscurare, & Custodire, quid propriæ Cervarum parturientium periculum abscindendi.
3. Observare, de re occulta. An cervæ parturientes locum secretum, an apertum ament, à partu occultant prolem.
4. Implere, dictum de prægnantibus.
5. Quo tempore cervæ concipiant, quando arbutus oritur.
6. Rerum ordo non semper servatus in Scripturis.
7. An cervæ difficultate potius, quam facilitate pariendi excellent, asseritur facilitas.
8. Cervæ ad concipiendum, ad lactandum accubantes.
9. Cervæ parientes exedentes involucrium fœtus cervarum intestinum infirmum.
10. Vtria locutio. Metonymia. Cervi quando maxime rudant.
11. Separari quid. Hinnulorum incrementum celere. Exercentur à matribus.
12. Hinnuli apti procreationi, non amplius revertuntur ad matres.

AN, inquit Deus, tibi sunt in numero dies partus cervarum, ut illis parturientibus, & præ dolore rugientibus opituleris: Docuisti ne illas ad emolliendam, & perferendam vim doloris, procumbere, flectere, incurvare se, ut corporis vasa, & viæ laxentur? An Hinnulos cervinos docuisti matrem deferere; pasci recenter depullos ab uberibus; digredi, & matris jam oblitos, sui juris esse, & vagari pro libito? Divina hæc sunt opera, sublimiores divinorum operum rationes humana mente, & providentia. Sed seorsum elucidanda singula.

Parturientes cervas observasti? Sept. propr. ex Hebræo, custodisti? quod cum ad observationem speculandi, & contemplandi, tum etiam tuendi, & propulsandi periculum pertinere possit, duplicem habet explicatum; Alterum Chrylost. custodisti. servasti conceptum, ne immaturum fœtum abigerent? vel ut legit Interpres Catenz Græcæ juxta Complutensem editionem; observasti dolores cervarum, nam idem verbum or ginnale significat parturire, atque dolore Chrylost. Recte dixit, cervarum dolores observasti? quandoquidem ea semper sunt in metu, ac fuga; semper imbecillæ, perpetuo circumfusiunt; quoniam igitur pasci non parum abigunt. Alii, ut Vatabl. dicunt, cervas difficultate pariendi laborare, ideoque illius parturiendi temporis Deum esse observatorem, & custodem, ut laborantibus opituleretur, & aliqua ratione, aut naturali industria difficultatem illam vincat. Et erecte quidem conveniret; si illius difficultatis testimonium aliquod firmum haberemus, de quo statim.

Altera vero explicandi ratio indicatur à Greg. & Philippus & explicite traditur à D. Thom. Cajet. Nicol. Dionys. Significat hæc sententia, locum, in quo pariunt cervæ, esse occultum, & ab illis deligi secretum, ut Cajet. ait, *unico adu Cajetan. contentum. ne feris, aut venatoribus multiplex ingressus pateat. Sed certe Auctores idonei rem hanc cervarum parientium contraria ratione tradunt. Nam sic scribit Aristotel. 6. de Histor. Animal*

III. Incurvantur ad fœ-
tum, &c.

An cervæ Animal. c. 29. & l. c. 5. *Parere iuxta vias maxime parturienti solent metu bestiarum.* Plinius vero paulo luculentius; *In pariendo seminas minus cavent humanis v. stir-
apertum, gius tritas, quam qua secreta ac feris opportuna: Res
an secre- eadem à Plutarch. refertur l. Virum terrestria
tum a prudentiora sint, &c. Solino c. 31. Alian. 6. c. 14.
ment. qui non solum illam hujus rei causam tradit,
Aristotel. Quod Hinnulis suis insidias à feris timeat fieri; sed vel
Plinius. quia celeritatis fiducia homines egregie contemnat.
Plutarch. Addit vero Alian. Postea autem quam se optimo
Solinus. corporis habitu affectam sentis, non amplius juxta viam
Alianus. partum edit, quod jam se minus accommodasam ad cur-
Cur cer- rendum intelligis, at enim vel in salibus, vel in convalli-
væ in bus parit. Quod sane non cervæ, sed de cervo mare
aperto Arist. loco citato scribit: Matrem, cum pingueris,
pariant. quod valde tempore fructuum sit, nusquam apparere,
sed longe secedere. Non pariunt igitur in occulto;
Cervæ à sed in aperto. At quidem postquam peperunt,
partu oc- latebras, & reclusum pullis suis amant: Sic
cultantes enim subjungit idem Aristot. Cum peperit,
prolem. Hinnulum ducens in stabula, assuefacis, quo refugere
debeas; saxum hoc est abruptum, uno aditu, quo
loco eam si quis invadit, expectare, repugnareque
Solinus. affirmant. Idemque explicatius scribitur à Soli-
no: Nec qualibet partus suos educant: o-neros stu-
diose occultant & absconditos inter profunda fruticum,
vel herbarum, pedum verbera castigant ad latendum.
Xenoph. Cum quo facit, quod Xenophon de venatione,
præcipit, Venatorem de specula prospicere: &
cervæ simul cum luce Hinnulos ad locum ducere videbit,
in quo suum quaque futura est. Huc igitur potuit
respicere illa observatio parturientium cervarum.
Sympli- Sed quidem illa est interpretatio simplex, &
cior inter- lenis; tuane sapientia, atque providentia,
pretatio. o Job, præscripsit cervis certum & statutum
tempus pariendi? & vero exploratum esset,
quo tempore concipiant, quo pariant, nisi
eam ego scientiam tibi, & aliis mortalibus
communicassem?*

II. Dinumerasti, &c.

4. **S**EPTUAGINTA juxta Hebræum; Numerasti men-
ses earum plenos? id est: Præscripsistine, quot
menses uterum ferre debeant à conceptu, ut
Cajetan. possis nosse, quo tempore pariturae sint? nam
quod Cajet. Plenitudinem ad tempus refert,
nimirum menses quos debent implere, antequam
Tygurina. pariant; id quod dixit Tygurina, Num posses
Vatablus. numerare, quanto spatio menses suos impleant?
נולד Vatablus paulo aliter: Menses, quibus factum,
Impicta val conceptum adimplens: hæc, inquam, aliena
prægnans sunt; nam impleri, seu plena, ab hac ipsa ra-
Col. l. 7. dice, dicitur prægnans, quia plena est fœtu,
cap. 6. Eccl. 11. 5. & eadem implendi significatio cum
Plin. l. 8. de armentis sermo est apud idoneos Latinitatis
cap. 44. Scriptores de equis, & asinis loquentes Fœmias
à partu optimo septimo die impleri: Maras fatigatos
melius implere.
5. Refert vero Cajetanus interrogationem
Cajetan. hanc ad Ibices, de quorum conceptus & par-
tus tempore versiculo primo dixerat, cum
quo hæc dinumeratio melius cohæret, quam
cum cervis. Græci ad Ibices simul, & cervas,
Latini plerique ad cervas, quæ proxime præ-
cesserunt. Neque obstat à naturæ Scriptori-
bus designari tempus conceptionis, & partus
Tempus conceptio- nis cervarum.
Solinus. cervarum: nam non oportet res has esse om-
nino ignotas humanæ intelligentiæ, cum sig-
nificetur tantum esse à divina sapientia con-
Plinius. stitutus; provisas. De tempore autem con-
Albertus. ceptus, cervarum, sic scribit Solinus; Fœmina
Arcturus. licet conferantur, non concipiunt ante Arcturi sydus.
quando Eadem Plinii verba, ab Arcturo (inquit)
oritur. mense Augusto, & Septembri. Videlicet, ut
Plin. l. 8. Albertus designavit, ad finem Augusti, &
cap. 49. initium Septembris: Nam Arcturi Sydus ori-
Col. l. 12. tur undecim diebus ante æquinoctium Autum-
cap. 2. ni, ut ait Plinius, contingit autem id æqui-
Aristot. noctium Octavo, Kalendas Octobris, id est,
Xenoph. 27. die Septembris, ut scribit Columella.
Quo tem- Ferunt vero uterum octo menses, ut Aristoteles,
poræ hino & Plinius: Quare medio vere Hinnuli nascuntur,
nuli nas- observatore Xenophonte, cum de venatione
cantur, corvarum agit; nam tenellos Hinnulos
quo ve- Verno tempore venari præcipit,
nandi. tunc enim nas-
cuntur.

QUAMVIS recta series exigere videbatur, ut
sicut res fiunt, ita enumerentur, Conceptus
menses uteri, parturienti dolores, partus,
educatio pullorum, depulsio ab uberibus; tamen
non semper ordinem hunc Scripturæ servant;
neque quidem in historiis, quod plerumque
vel orationis impetus, vel rerum significatio,
vel translationum ratio, vel metrum, aut
quippiam simile non sine elegantia, & pul-
chritudine ordinem perturbat, & invertat.
Ergo nunc peculiariter aptandæ singulæ partes
harum sententiarum ad proprietates ipsas cervarum,
& hinnulorum sive in partu, sive in con-
ceptione illas reperire contingat.

Incurvantur ad fœtum. Regia, Tygurina, Cajetan. & fere Hebraizantes omnes, fœtum
disjungunt ab incurvatione, & conjungunt cum
verbo sequente *Pariendi*. Sed sensus perinde
constat, *Incurvari autem ad fœtum* emittendum,
est genu flectere, ut vertit Cajetanus; vel ut
proprie ex Hebræo legitur, *Accubere, corruere*,
referturque ad difficultatem pariendi, qua
dicuntur cervæ laborare; & quam his verbis
per Paraphrasim elucidat Vatablus: *Cætera
animalia optime sese componunt, ut facile pariant.
At ista sese alio modo disponunt, incurvant enim se
præ dolore, & in terram prosteruntur, ut fœtus
suos emittant; quod faciunt maximo cum dolore:
nam membranas confringunt, quæ sunt in ventre suo.
Si quando natura conatur emittere fœtus, videntur
resistere: non adjuvant ipsam naturam.*

Est quidem hæc pariendi difficultas videtur
indicari Psalm. 28. 9. *Vox Domini præparantis
corvos.* Ubi Hieronymus ex Hebræo legit
cum omnibus Hebræizantibus, *obstetricans, vel
parturire faciens cervas præ metu.* Quod licet ad
abortum referat Vatablus, quod videlicet ter-
rifico tonitru percussas cervas, & in latebris
adhuc sylvarum commorantes, tempestas abor-
tiri cogat; tamen alii in bonum accipiunt,
videlicet quod Deus præparat, & juvat ad par-
tum tonitru, & tempestate; secus perirent
propter nimiam difficultatem pariendi, & prop-
ter angustias viarum.

Sed res hæc de difficultate pariendi cervarum
à paucissimis probatæ auctoritatis auctoribus
traditur; tum etiam in illo Psalmi loco nulla
alia proprietas cervorum agnoscitur, quam in
perimendis, & extrahendis halitu serpentibus;
ab Hieronymo, Augustino, Cassiodoro, &
Græcis Theodoreto, Basilio, Athanasio, Didy-
mo Eusebio, Nicephoro, nam potius videtur
auctor naturæ indidisse cervis peculiarem faci-
litatem in pariendo; cognoscunt enim natura-
liter herbam; qua se ad faciliorem partum præ-
parant, de qua sic Plinius lib. 8. cap. 32. scribit;
*Cervorum fœmina ante partum purgantur herba qua
dam, qua se felis dicitur, faciliore ita utentes utero.
Idem vero lib. 25. cap. 8. scribit Herba Sefeli
etiam uti post partum, ex Aristot. Illud vero
Alianus, ex accessione Gylli lib. 9. cap. 17. ex
Ciceronis auctoritate refert. Igitur tanquam
affectum peculiaris providentiæ nunc fiet men-
tio partus cervarum, utpote præfacilis; quod
etiam videtur Chryl. agnovisse hoc loco; Sua
(inquit) *Sponse pariunt, nec opera obstetricis agent ulla.**

Sed suspicari licet in illa incurvatione, vel accu-
batione cervarum unum, aut alterum peculiare in-
dicari? primum, quod indicat Arist. non sem-
per cervas in transcurso velocissimo concipere,
ut nuper dicebamus, sed incurvatas accubantes:
Cervæ (inquit) plurimum subsidens coit, quare in-
curvari ad fœtum erit, accumbere, & subsidere ad
concupiendum. vel secundo commendabitur
Divina Providentia, & quasi indulgentia erga
hinnulos, quod peculiari ratione constituerit
ipse, ut cervæ non nisi incurvata, & accumben-
tes pullos suos lactent. Res videtur indicata à
Xenophonte l. de venatione, ubi præcipit, ut ve-
nator de specula contempletur, ubi cervæ recumbant, &
lac præbeant, intentæ, ne ab ullo videantur. tum præte-
rea Hinnulum veluti terræ affixum esse; quod utique
erit Matrem incurvari ad fœtum. sive ut proprie ex
Hebræo legimus, ad recenter natum, & lacten-
tem.

6. Rerum
ordo, &
series na-
turæ non
servata
inter di-
scendum.

7. Regia,
Tygurina,
Cajetan.

כרע

Vatablus.

Cervæ
pariendi
difficultas

Hieron.

Vatablus.

Cervi ha-
litu extra-
hentes
serpentes;

Hieron.

Augustin.

Cassiodor.

Theodor.

Basilius.

& alij

Græci.

Plinius. 2

Cervæ

præparan-
tes se ad
partum.

Alianus

Partus

cervarum

facilis.

Chryl.

8. Aristot.

Cervæ

accuban-
tes con-
cipiunt.

Cervæ

accuban-
tes hino

lactant.

Xenoph.

9. *Espariunt.* Propr. ex Hebræo legunt Hebraizantes; *Confringunt, scindunt, dissecant* quod Græci videntur referre ad mitigationem dolorum; cum enim dolores dicantur funes quibus, tanquam funibus arcte constringitur parturiens; dolores remittuntur, & scinduntur funes; unde legunt Sept. *Dolores earum solvisti?* ut ad facilitatem illam partus de qua nuper dicebamus, pertineat. At vero forte indicatum in hac effractione, seu dissectione, quod fœtus involucri, statim atque peperit, scindat, & dissecet, *Cum peperis* (inquit Arist.) *involucrum primum exedit.* Forte quod in patiendi intestinum aliquod abrumptur; nam & cervus ipse infirmum valde intestinum dicitur habere; atque propterea in cursu subinde acquiescere, & respectare. *Semper* (inquit Plinius) *in fuga acquiescunt, stantisque respiciunt.* Cum prope ventum est, rursus fuga præsidia repetentes. *Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ipsi levi rumpatur insus.*

10. *Es rugitus emittunt.* In originali propr. legitur; *Dolores suos emittunt.* Chrysof. duplicet adhibet expositionem priorem ut colores sint, ipsi cruciatus pariendi, in hunc sensum; *Dolores earum sedabis, ac profligabis, ut non semper in dolore sint?* Secundam; *Pro doloribus, ea quæ cum dolore edita sunt.* Sic Sept. Vaticani; *Earum partus emittes?* quod ex Symmachi lectione exponendum vult Chrysof. *qua pepererunt, derelinquunt.* quippe postquam recentem prolem educaverunt, quo libuerit, abire permittunt, quanquam res hinnulorum emittendorum statim describetur. At Latinus interpres retulit ad rugitus, quos parturientes emittunt præ dolore; & est quidem in cervorum voce hoc peculiare; Aristoteles scribit, quod *Cervi tempore, quo libidine efferantur, vocem mittunt ad fœmina, cum metuunt, solet enim metus vocem adimere; at cervis, & præsertim fœminis timidissimis vocem efficit.* Mirum autem si parturientes, & dolentes, non ruderent, & rancarent. Tum ergo, cum maxime timeant partus discrimen maxime rugiant.

IV. Separantur filii earum, &c.

11. *Sententia hæc ad Hinnulorum educationem* varia lectio & spectat. *Separantur filii.* Ambiguitas originalis expositio, vocis variaz lectioni, atque interpretationi ansam præbuit; nam verbum originale significat *condensationem* quandam, spissitudinem; deinde per analogiam significat *somnare*, quod provenit ex crassis humoribus concrecentibus; tum etiam *pinguescere, & confortari, vel roborari;* tandemque *convalescere, aut sanari,* quoniam quæ convalescunt, & sanantur, incrassantur, & pinguescunt: Hinc Cajet. legit: *Sanabuntur filii.* Vatabl. vero *Sani evadunt,* additque Cajet. *Ecce opus mirandum: quod cerva pariendo contra maternum morem latis pulum suum, qui tamen sanatur.* Divina id ordinante Providentia. Sed res hæc omnino tacetur ab aliis scriptoribus. Regia, *Convalescunt,* neque incommode: ut significet id, quod de Hinnulis scribit Arist. 1. 6. *Hinnuli incrementum celere, quod celeriter à nativitate augeantur & adolescant.* Cæteri vero legunt, *pinguescunt,* sed sapienter Latinus interpres dixit, *separantur:* ut doceret, cum primum cerviculi justum incrementum acceperunt separari, & dimitti à matre. & idem indicantur lectione sua Sept. *Arumpens filios suos.* quod nihil aliud esse videtur, quam adultos jam filios, & bene à se instructos in saltu, & fuga separare, atque abrumperè à se: nam ut superius dicebamus ex Aristotele, Plinio, Aliano, Solino, priusquam dimittant editos partus, *exercensur cursu: & fugam meditari docent, ad prærupta ducunt saltumque demonstrant.* Atque huiusmodi sane *separationem,* videntur indicasse Sept. addentes de suo, *Nuristi Hinnulos earum sine metu, & partus earum emittes?* Sicut enim ipsa juvenilis catulorum Leonis sævitia, in experta discriminum, multo sævior est, quam Leonum parentum feritas; ita sane videtur Hinnulorum timiditas venatorum, & discriminum in experta minor esse atque stupidior; præsertim cum de hoc cervorum stupore, & simplicitate multa scribantur à naturæ scriptoribus; & nominatim à Solino dicente, *Stupens omnia, propterea facilius se præbunt sagittantibus.*

Es pergunt ad pastum. Proprie Septuaginta ex Hebræo; *Multiplicantur in genimine.* Augustinus, *In tritico, in frumento, in omni illo quod saginare armentum potest; in pabulo electo & puro.* Nam hæc omnia affert originalis vox. Tum etiam *multiplicantur,* non solum enutrientur, increlcunt; sed ut Nicetas ait, *Propagantur, & jam à lacte depulsi, quamvis non revertantur ad Matres, pascuntur à Deo.* Quare Nephtalin quod pulcher esset, & nemine indigeret, vocatur *Cervus emissus.* Rem vero hanc hinnulorum non revertentium ad Matres, cum propagationi, & multiplicationi apti sunt; ab aliis auctoribus prætermittam, indicavit eleganter Poëta Lyricus, cum Chloen similem facit Hinnuleo;

*Quærens pavidam montibus avia
Matrem non sine vano
Aurum, & lylæ metu.*

Horat. l. Car.

Concludit tandem, tempus maturum esse egrediendi, & non revertendi ad matrem;

*Tandem desine matrem,
Tempestiva sequi viro.*

ONAGER.

V. Quis dimisit Onagrum liberum, & vincula ejus quis solvit?

VI. Cui dedit in solitudine domum & tabernacula ejus in terra falsuginis.

VII. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit.

VIII. Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirat.

1. *Paraphrasis harum sententiarum, Dei domus amplissima cum allusione ad rem domesticam Jobi.*
2. *Onagri descriptio, & natura ex opposito respondens asino domestico, qui familiaritate hominum gaudet. Unde habeas nomen.*
3. *Asinus domesticus familiaritate gaudens. Arabia abundans Onagris. Dicitur à solitudine. Sallugo quid. Onager parvo contentus.*
4. *Onager parsimonia Symbolum. Cervorum temperantia.*
5. *Solitaria vita laus. Solitudinis amantes contempti à Sapientibus sæculi. Accusati etiam. Simplicitas Christiana.*
6. *Cordis solitudo servanda in media multitudine. Asinus scientissimus certa via. Dextera Symbolum gerendorum negotiorum. Ferina passiones solitudinis circulantur.*
7. *Exactor quis. Circumloquutio vita licentiosa.*
8. *Cebatus asini domestici, atque sylvestris.*

Sunt sane quædam animalia domestica ad serviendum nota, & humanæ curæ demanda-
ta, qualis est asinus, *Cognoscens præsepe Domini sui.* At huiusmodi servitute, virga, camo, vinculis exemi, ego (ait Deus) Onagrum, & large ac liberaliter sustento nulli præsepio alligatum, sub nullo tecto commorantem; urbanum tumultum & multitudinem fori deridentem; non gementem sub onere; non additum servituti exactoris alicujus, clamantis post tergum, virga tudentis, & stimulo pungentis; delictiores ille cibos contemnit, contentus præsentibus; & quæ illi solitudo montuosa, & salebrosa parcissime profert, lætus, & gratus vescitur. Et sane jam non solum Providentiam aut Sapientiam, sed Potentiam simul videtur ostentare Conditor, & familiaritatem amplissimam magnificentiam, cum allusione quadam ad Jobi asinas, & boves quasi dicat, Tibi, ô Job, mansuetæ illæ asinæ, boves pauci serviebant; hæc te armenta, & agelli non valde latè efficiebant potentissimum Orientalium hominum. Ac mea familia amplissima; quippe servant mihi etiam ipsi Onagri jugi impatientes, & servitutis

servitutis in experti : tua rura arabant boves ; at mihi obsequuntur , meque possessorem agnoscunt , & ad præsepe meum demorantur Rhinocerotes , qui præsepe non agnoscunt. Hæc sunt , quæ his sententiis indicantur ; & quæ nos illustrabimus breviter , ad illa cum opus fuerit recurrentes , quæ de Onagro diligenter scripsimus , cap. 6. versiculo 9. & cap. 11. versiculo 12. Ubi de nomine originali *Phere* , & an esset *Mulus* , an vero sui generis , & nobis ignotum animal.

aliuntur herbarum , quas abunde fundis terra ; Vel secundo , commendabitur providentia Creatoris , in terra falsuginosa sterili , arida , tamen sufficientem annonam præbet Onagro , illumque parvo lætum , & contentum efficit , & multarum rerum , & circumfluentium deliciarum contemptorem , amore solitudinis. Tertio etiam , ut hæc pars sit omnino præcedentis expositio , & terra falsuginis nihil sit aliud , quam solitudo , & desertum , vel terra inhabitabilis , Jerem. 17. 6.

Amor solitudinis reddit Onagrum parvo contentum.

V. Quis misit , &c.

2. Onagri natura ex opposito respondens asino domestico. Soluti illi vincula Deus , quibus utique alligaretur , si à conditore creatus esset ad servendum , sicut asinus domesticus , hunc enim alligavit Conditor præsepio , illum exemit vinculis , hunc servituti , & labori addixit , illum libertate donavit. Quare tota asini sylvestris descriptio videtur ex opposito Asino domestico respondere : nam cum is humanæ servituti sit addictissimus , & sive rusticis , sive urbanis operis , & , ut Plinius dixit , *Quidquid per asellum fieri potest , vilissime constat*. Ideoque asinis ferie nulla , nisi in familia sunt , ut Cato præcipit in re rustica ; At Onagro perpetua libertas , & continens feriandi otium , ita ut Onager sit indomitæ , & petulantis libertatis symbolum , ut exposuimus , cap. 6. vers. 5. num. 3. cap. 11. vers. 12. num. 3. & 4. Quare etiam videtur habere nomen *Phere* ; à *Pharas* , quod est dividere , separare , dispergere , recedere , quod separet se à servitute , ad libertatem abeat.

VI. Cui dedi in solitudine , &c.

3. Asinus domesticus familiarissimum hominibus animal , ut Galen. lib. 2. Method. scribit. Si curatorem inspicis , non solum ut hominem , sed etiam ut hunc hominem agnoscat , & micat auribus , & caudam quatit , & rudis , & lascivus cum eum aspexit , usque indicans se familiarem agnoscere. At Onager amantissimus solitudinis , Olæ 8. Jerem. 2. Eccl. 14. de quo diximus etiam loco citato. Et quidem videtur hic locus designare solitudinem Arabiæ , nam Arabia videtur abundare Onagris , ut scribit Xenophon lib. 3. de expeditione Cyri , describitque in hunc modum ; *Per Arabiam Euphratem ad dexteram relicto , iter per deserti loca facere : in his Onagri cursu equos facile superabant : cumque jam ad eos equites proxime accessissent , ad cursum illi incitabantur , restabant deinde , cum abissent longius : atque ita sapiens iterata fuga , equitem fallabant*. Videtur hoc etiam referendum ad id , quod statim subditur , *contemnis multitudinem civitatis*. Quod vero Montanus ait in observationibus naturæ capite 30. 1. Onagrum in amare solitudinem , ut etiam sui generis societatem non curet , falsum videtur , quippe Onagri gregatim incidunt ad pastum , & ex pastu , ut locis superius indicatis diximus , præsertim super id cap. 24. 4. *Tanquam Onagri egrediuntur ad pastum*.

Onagri amant campos apertos. Arabia nomen habet à solitudine. Domum. Mea domus non , sicut tua , angusta , & tectum parvum , planicies camporum longe lateque parens subditi continet meos Onagros , quippe non curo tantum animalia , quæ in præruptis montibus commorantur , ut sunt Ibices , & Cervi , sed etiam , quæ planiciem camporum amant. Hoc videtur indicare nomen solitudinis Arabiæ , nimirum campestris , Deut. 1. 1. unde dicitur *Arabia deserta*. Quare de ipsa regione vicina videtur sermo esse.

Quod autem subjungitur , *in terra falsuginis* , potest dupliciter accipi. Primo pro terra sterili sicut Psal. 106. 34. ut notetur forte aliquid peculiare , videlicet Arabes illos Onagros gaudere forsitan malis falsuginosis , aut alio quopiam pabulo falso , quanquam in hac re nihil certi , quin potius herbis omnibus indiscriminatum videntur uti , ut Oppianus apud Ælianum ex accessione Gylli scribit ; *Onagri pasto* Penula Tom. II.

VII. Contemnit multitudinem , &c.

Contemnis. Ridet , irridet , illudit ; multitudinem civitatis ; turbas , tumultum , perturbationem , confusionem , quasi dicat commoratur in locis ab omni urbano tumultu remotissimis. Sed quid est illud contemnere ? certe multo lætorem vivere in deserto , quam habere potest. Alia animalia furto ; & rapto vivunt , nunquam præsentibus contenta , circumeunt , & quærent , melioribus insidiantur , & cupiditas , cibique exquisitos expetunt : at Onager nihil præter solitudinem curat ; nullius rei appetentia illum externa falsuginis abstrahit. Ut interim perstringat immoderatum luxum mortalium , & rerum infinitarum superfluentium libidinem intemperantissimam , atque doceat naturam paucis contentam , & quod non in abundantia cuiusquam visa est ei. Simile , quod de temperatione cervorum scribitur ab Æliano , tum ad Onagrorum mores opportunum. Cervus , (inquit) *ad vivendum præsentibus contentus est , nec plura desiderat , imo vero hominibus temperantius multo , & ventri moderatur , & cupiditates continet*. Nam in Hellesponto collis est , ubi cervi , quorum altera diffusa est auris , sic pascuntur , illius extra fines usque nunquam progrediuntur , nec enim alias passionibus deliderant , nec præta alia bonitate præstantiora concupiscunt : & vero satis habent cunctis tempore præsentibus vesci. Quid ad hæc homines , quos sane nunquam , ne orbis quidem terra explere queat ?

Sed videtur præterea in hac contemnatione multitudinis tumultuantis , commendari ab auctore re naturæ , solitaria vita , & quæ à rerum externarum tumultu , & perturbatione aliena est , nam cum proprium asini sit , cura , & solitudine carere , & curatoris alterius fidei se committere , multo illud magis proprium Onagri est , qui deridet tumultum civitatis. Ad eos qui in urbe , & rerum multarum confusione , & perturbatione , multarumque divitiarum congestu versantur , tanquam ad urbanos asinos multa divitiarum , & curarum sarcina onustos , dictum videtur ; *Quid habet amplius homo de universo labore suo , quo laborat sub Sole* ; Mirum , ut sapientes sæculi huius vocent , & æstiment tanquam asinos , eos qui strepitu , & turba civitatis se abdicantes , negotia contemnunt , & otium illud solitudinis pro summo negotio , & summa voluptate sectantur , & diligunt ! Quo nomine non solum quondam despiciabantur Philosophi nec privatæ , nec publicæ rei curam gerentes , toti in rerum divinarum contemplatione positi , ut scribitur à Platone in Theæteto , sed etiam asinorum cujusdam ignaviz , & inertio accusati sunt quondam Christiani , atque virum illum sapientissimum , & unius salutis animæ curandæ diligentissimum , Flavium Clementem , quem patruelem suum Consulatu perfunctum , Christianam religionem amplexum , à Domitiano occisum , Suetonius appellat , *hominem contemptissimæ inertiz*. Atque adeo ad hanc ethnicorum calumniam , Christianos , tanquam solitarios Onagros , inertes traducentium , respondet Tertullianus , c. 42. Apologetici ? *Injuriarum (inquit) titulo postulamur , & instructissimi in negotiis dicimur*. Quo pacto , homines vobiscum degentes , ejusdem vitæ , habitus , instructus , ejusdem ad vitam necessitatis ?

4. פרה

Onager temperantiz symbolum. Luxus immoderatus. Luc. 12. 15. Ælianus Temperantia ceterorum.

5. Commendatio vitæ solitariae.

Eccl. 1. 2. Solitudinis amatores , & contemptores urbani tumultu vocantur asini à mundi sapientibus.

Plat. Christiani quondam accusati inertiz.

Sueton. in Dom. c. 15.

Tertull.

neque enim Brachimane, aut Indorum Gymnosophista
sumus, præsertim Sylvicola, & exules viæ. Plane
temperamus, ne ultra modum, aut perperam uti-
mur, itaque non sine foro, non sine balneis, tabernis,
officiis, stabulis, nundinis, cæterisque commerciis
cohabitamus in hoc sæculo. Sed cæremonias tuas non
frequento, &c. Ergo etiam in media turba, &
vita urbana ille erit terrenarum solitudinum
vinculis exemptus, & degens in solitudine,

Gregorius Si, ut Gregorius hoc loco ait, pro solitudine
Solitudo corporis intelligamus solitudinem cordis: quid enim
cordis, prodest solitudo corporis, si solitudo defuerit cordis,
potior qui enim corpore remotus vivit sed tumultibus conver-
quam sationum se inserit, non est in solitudine. Si vero
corporis, prematur aliquis corporaliter popularibus turbis, &
tamen nullos curarum secularium tumultus in corde
patitur, non est in urbe. Hanc simplicitatem in-
fantilem, à multiplici cura abhorrentem, exi-
gere à nobis Deum, cum frequentissime filios

Clemens, suos vocat *Paeros*, observat *Clemens Alexan-*
Simplici- *drinus* libro 1. capite 5. *Pædagog.* capite 5.
tas Chris- *Hæc* (inquit) *videtur esse stultitia his*, qui ad
tiana. *calliditatem*, & *versutiam* se exercuerunt : jure
ergo sunt *pueri*, qui solum *Deum Patrem* noverunt,
simplices, *infantes*, qui sicut *unicornium Cornuum*
amatores. Id est, qui *unitatem* amant. Hujusmodi

ergo solitarius Onager, qui ab urbanis negotiorum tumultibus se subducit, illud videtur dicere, quod, qui ut jumentum, Domini sui ductum sequebatur obsequentissimus; Quoniam non cognovi literarum, introibo in potentias Domini, Domine, memoraber iustitia tua solius, ubi Psalterium Romanum legit, Non cognovi negotiationem, quasi dicat, Cum cor geram Ps. 70. solitarium, contemnamque multitudinem 15. urbanorum negotiorum, Deum, divinaque 6. tantum in cordis solitudine curabo.

Cavendū ne in urbano tu multu amittatur solitudo cordis. Et orandum quidem vehementer, ne cum ad multitudinem civitatis, id est, negotiorum externorum corpore accedimus; deliciosissimam illam, liberamque cordis solitudinem amittamus. Sic precatur idem Propheta: *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, ubi Chaldaeus legit, Introitum tuum ad studia Ps. 110. legis, & exitum tuum ad negotiationes mundi. Chaldaeus* Vide eundem Paraphrastem eodem Psalmo, *Dexteræ super id, Dominus protectio qua super manum dextera negotiorum tuarum, est enim dextera, Symbolum dexterae gerentis in negotiis gerendis.* Et quidem qui hujusmodi solitudini, sibi, &

da. Et quidem qui hujusmodi solitudini, sibi, & Alius Deo vacant, quamvis à Mundo æstimentur, scientissimi & tractentur, velut stolidissimi asini, sunt tamen sapientissimi, & certæ viæ tenendæ viæ, & periculi declinandi scientissimi, ut atque discriminis declinandi scientissimi, ut videatur dictum de illis, quos mundus stultos declinandi, vocat; *Hæc erit vobis directæ viæ, ita ut stulti non ælianus. errant per eam.* Isa. 35. 8. nam hæc sunt asinorum proprietates, *Totam peragrarè viam, in novam parsem declinando.* Tum etiam, *obvius in viâ non cedere.*

Denique illud unum longe diversum in Ona-
gro spirituali, quod dum Onager in solitu-
dine degit, ferusest, & indomitus, fami-
liaritate autem hominum, & urbano con-
victu mansuescit; at è contrario ferinæ ani-
malium passiones, quæ in multitudine civita-
tis nimium superbiunt, & efferaescunt, ta-
men in solitudine cicurantur, & mansuescunt,
ut eleganter docuit Basilii Epistola ad Gre-
gorium Theologum, *De vita in solitudine*
agenda, vide eundem libro de laudibus Erc-
mi, & in Regulis fusiis disputatis, interro-
gatione quinta, & sexta, atque alios Patres de
vitæ solitariæ laudibus.

7. **Exactor** quis. *Et vocem exactoris non audit. De Exattore dixi cap. 3. vers. 8. esse illum, quia adhibitavi, & minis exigit opus aliquod, vel repetit debitum urgendo, & instando importunis clamoribus, de quo cum constet, quid erit, Onagrum*

Vatablus. non audire vocem exactoris? Et primo Vatablus venatorem videtur intelligere; Qui vult eum redigere in servitutem more exactoris, qui aliquid ab ali-
Cajetanus quo exigit, q. d. Non potest curari. Cajeta-

nus in communi legit, & interpretatur *vocem impressoris*, nempe hominis, qui percutiendo, onerando, pungendo, clamando opprimere solet animalia bruta, refugit ergo hujusmodi humanos convictus, quod ineptus natura sua sit ad humanum obsequium.

Sed cum legamus apud idoneos Scriptores ,
Onagros aliquando cicurari , & domari , atque
adeo quanto magis capti mansuescunt , tanto
efferratiores esse , antequam capiantur ; Existi-
mo hanc esse circumloquutionem licentiosæ
illius naturæ , & vitæ liberæ , atque solitariæ ,
in qua nulla exactio laboris , nullus clamor in-
stantis à tergo agasonis , nam cum asinus do-
mesticus vocem audiat , agnoscatque , nunc
clamore , nunc fuste , & virga exigitur ab
illo opus. Ergo , ut Holes dixit , *Abis Hof. 3.9.*
Onager fibimet solitarius , id est , ut Jeremias *Jerem. 2.*
dixit , *In desiderio animæ suæ* , ideo eleganter
legerunt Septuaginta ; *Non audis querelam ex-*
actoris , nam , & iniquis oppressus oneribus
miser asellus , plagarum patientissimus , insuper
& clamore , ac minis exigitur , plusquam
reddere potest , laboris , & operæ.

VIII. Circumspicit Montes
pascuæ, &c.

Videtur pergere in eadem antithesi aſini do-
meſtici, atque ſylveſtris, quod domeſti-
cus diſenſum accipit parcam, & vile,
at Onager pro libito ipſe ſibi pabulum quærit
tenerum, virens, varium. Cajetanus exiſti-
mat indicari illius terræ falſuginosæ ſterilita-
tem, ob quam neceſſe ſit deſerta camporum
planitie conſcendere in montes, pabuli inveſti-
gandi cauſa, cum quo videtur facere illud
Jerem. 14. 6. *Onagri ſteterunt in rupibus, traxe-
runt ventum, quaſi dracones, quia non erat herba,*
quaſi non alia de cauſa conſcendant in montes,
quam fame ſtimulati, ad quærendum aliquid
virens: quocunque enim etiam parvo contem-
tus eſt, & illud tantum quærit, quo facile
& ſine ullo laboris diſpendio vitam ſuſtentare
poſſit. Alii vero intelligunt ſignificari licen-
tioſam vitam, nunc in campeſtribus, nunc
in montanis, ut pro libito omne pabuli, her-
bæque genus deguſtet; ut enim ex Plinio di-
cebamus: *Onagri paſtu alantur herbarum, quas*
abundè fundit terra.

RHINOCEROS.

IX. Nunquid volet Rhinoceros servire
tibi, aut morabitur ad præ-
sepe tuum?

X. Nunquid alligabis Rhinocerotā ad
arandam loro tuo? aut confrin-
get glebas vallium
post te?

XI, Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, & derelinques ei labores tuos?

XII. Nunquid credes illi, quoniam
sementem reddat tibi: & aream
tuam congre-
get?

1. *Rhinoceros relatus ad bovem domesticum. Sententiarum Paraphrasis.*
2. *Rhinoceros, unde nomen habeat. Varie redditur ab Interpretibus. Confunditur cum Monoceros.*
3. *Unicorne animal non unius tantum generis. Asinus Indicus. Boves unicornes. Monocerotis descriptio.*
4. *Quid in Monoceros conveniens cum Jobi Rhinoceros.*
5. *Rhinocerotis descriptio.*
6. *Rhinoceros quando visus Roma. Rhinoceros Jobi idem, qui Plinii. Quae inter Rhinocerotem, & Bovem similitudo, quae item oppositio.*
7. *An Rhinoceros duas habeat cornua.*

Sicut

1.
Rhinoce-
ros rela-
tus ad
bovem.

Paraphra-
sis harum
sententia-
rum.

Sicut quadam allusione ad alios domesticos diximus mentionem factam esse Onagrorum, ita nunc Rhinocerotis historia proponitur comparatione ad bovem. Illi autem cum omnino sit inutilis humanis commoditatibus, atrocissimum utique animal, ac divino Imperio, & providentiæ servit, & ad Dei prælepium moratur, illum enim sustentat Deus. Nihil igitur, quod quantumvis habeat homo multa alinarum millia, multa etiam juga boum, multum sibi aut de opulentia, aut de potentia blandiatur, quid enim bos est relatus ad Rhinocerotam, qui nulla vi aut industria domari potest, non manu tractari neque ad prælepiæ religari, non in stabulum cogi, non jugum accipere, & ad aratrum institui, aut in teræ cultura, & versura laborare? nam quamvis quidem insigni vastissimorum membrorum fortitudine polleat, at non illa est, quæ humano labori usui esse possit, ad agricolationem: nihil enim de illo sperare potest agricola, nihil subsidii accipere neque ad ferendum, neque ad arandum, neque ad messes convehendas in aream, tandem in horrea recondendas. Hæc videtur esse harum sententiarum summa per partes explicanda.

2.
Rhinoce-
ros unde
habeat
nomen.

ONR

ONR

Rhinoce-
ros & Mo-
noceros.

Nomen
originale
varie red-
ditum ab
interprete
Latino.

Aquila.

Hieron.

LXX.

Idem

Monoce-
ros, &

Rhinoce-
ros.

Philipp.

Albert.

Magn.

R. Elias.

Cur in

plurali di-

cantur

cornua

Rhinoce-
rotis.

Tertull.

Plinius.

Ambros.

Sed prius statuendum est, quod, qualeve animal sit Rhinoceros. Originalis vox *Reem*, aut *Rem*, videtur dici ab altitudine, & elevatione, quod habeat Cornu sublimi, & erectum propter cognationem cum Radice *Rum*, quod est, elevare, aut sublimem esse. Ab universis Interpretibus uno ex duobus nominibus vertitur, *Monoceros*, sive *Unicornis*; & *Rhinoceros*, quod dicitur habere cornu in nare, quasi dicat, *Naricornus*. Et sane altitudo, vel sublimitas in utrovis recte constituitur, nec putet aliquis, altitudinem tantam cornu, in parvum illud Rhinocerotis cornu non posse convenire: quippe satis est, ut in capite, aut naribus emineat illud cornu, videlicet in parte sublimi. Ab Interprete Latino nunc uno, nunc altero nomine indifferenter vertitur. *Unicornis* Psalm. 21. 22. Psalm. 28. 6. Psalm. 91. 11. Isa. 34. At *Rhinoceros*, Deuteron. 33. 17. Numer. 23. 22. & 24. 8. & in præsentī nostro loco. Sicut etiam ab Aquila; Hieronymo vero Psalm. 21. *Unicornis*, Psalm. 92. *Monoceros*; & Psalm. 18. *Rhinoceros*. Septuaginta vero, *Unicornis*, sive *Monoceros*, legunt ubique, ex quo suspicio est apud Hieronymum, & Septuaginta eundem esse *Monoceros*, & *Rhinoceros*, ut explicare hoc loco docet Philippus, & quidam alii confundentes utrumque, ut Albertus Magnus libro 22. Animal. Sed R. Elias acriter contendit, non posse *Rem*, esse *Unicornem*, cum Deuteronom. 33. 17. pluraliter dicantur cornua illius. Sed quidem hæc obiectio non magnam habet vim, nam illud singulare *Rhinocerotis*, ponitur pro plurali, quasi diceret, *Cornua Rhinocerotum*. Sicut è contrario diceret quis, cornu tauri, pro cornua. Tum præterea Rhinoceros quamvis duo habet cornua, sed tamen ab uno, quod præmagnum, & prævalidum est, potuit accipere denominationem *Monocerotis*. Quare & *Rhinoceros* *Unicornem* nominat Tertullianus, adversus Judæos, & lib. 3. adversus Marcionem, cap. 18. & ex uno cornu illum describit Plinius lib. 8. cap. 20. Atque adeo etiam quamvis Ambrosius, lib. de Benedictionibus 11. illam ipsam dubitationem R. Eliæ attingens, scripserit; Cum dixeris, *Cornua*, quomodo posuisti *Unicornem*, requirendum, cum ipse *Unicornem* inter generationes ferarum, ut peritis ajunt, non inveniatur: At statim *Unicornem* perfectæ ætatis describit, cum ei oriuntur cornua.

3.
Ambrosii
sententia
incerta.

Animal

Unicorn-

ne non

unius ge-

neris.

Aristot.

Plinius.

Philost.

Ælianus

Sed constare non potest, an *Monoceros*, & *Rhinoceros* idem sint, nisi ex utriusque descriptione, quæ deinde cum animali, quod nobis proponunt Sacre Litteræ cum suis peculiaribus proprietatibus, & indicis conferenda erit. Et quod ad *Unicornem*, sive *Monoceros* attinet, incertum est, quod animal designarit Ambrosius, cum dixit, *Peritis dicere non inveniri inter generationes ferarum*, quippe *Unicorne* Animal non unius tantum generis est: nam est *Asinus sylvestris*, sive *Indicus Monoceros*, apud Aristot. l. 2. de histor. cap. 1. Plinium l. 11. cap. 37, Philostr. lib. 3. de vita Appoll. *Ælianus* lib. 5. cap. 22. apud quem mirabilis est natura; *sylvestres asinos* (inquit) *equis magnitudinem non inferiores* apud Indos nasci accepi, eosque reliquum corpore albos,

capite vero purpureo, oculisque nigris esse, cornuque in fronte gerere, cuius superius puniceum inferius autem album, medium vero nigrum sit. Ex hoc cornu bidentem ab insanabilibus morbis tutum fieri. Sed hæc non est vulgati *Unicornis* figura, ut interius nicotnes, dicemus. Sunt item, & *Boves Unicornes* apud Plinium lib. 8. cap. 21. & lib. 37. cap. 11. Solinum c. 53. tum etiam, & apud Cæsarem lib. 6. Commentariorum. Sed *Monoceros*, propriè dicti, seu *Cæsar Unicornis* hæc est historia ex Plinio, dum de feris Imago Indicis scribit; *Asperissimam feram Monoceros*, *Monoceros* reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus rotis. *Elephanto*, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro, media fronte cubitorum duum eminente. Hanc feram vivam negant capi. Eadem imago apud Solinum cap. 53. qui addit, *Cornu ad longitudinem pedum quatuor, splendore mirifico, ita acutum, ut quicquid impetat, facile ictu ejus perforetur*, addit *Ælianus* lib. 7. c. 3. peculiares alias notas, juba, & pilis talvum esse, pedum bonitate, & totius corporis celeritate excellere, atque similiter ut *Elephantos*, pedum digitis indivisos esse. Inter supercilia cornu uno eodemque nigro non levi quidem, sed versuras quasdam naturales habente atque in acutissimum mucronem deficiente, omniumque maxime animalium absorptam vocem, & contentam mittere, & ad alias quidem bestias ad se accedentes mansuiscere, cum gregalibus vero suis pugnare. Neque modo cum maribus naturali quadam commensatione dissidere; sed etiam contra fœminas (præterquam coitus tempore) certare, pugnamque usque ad mortem ingravescere. Nam, & maximo robore præditus, & in-xpugnabili cornu armatus est, deserunt regiones persequitur simul & solitarius errat. Aliæ item *Unicornis* scribuntur proprietates ab *Isidoro*, & *Alberto*, quas etiam refert *Paulus Jov.* lib. 18. suæ historiæ, sed quæ ad nostram rem non multum faciunt.

Ex dictis primum collige. discrimen ab *Asino* An verus *Indico*, tum etiam ab illo *Monoceros*, sive *Unicorni*, quod Cæsar lib. 6. Commentariorum refert inter boves, *Cervi* figura, cuius à media fronte inter aures unum cornu existit, & excessus, magisque directum his, quæ nobis nota sunt, cornibus, ab ejus summo sicut palma, ramique late diffunduntur, nam hæc fera in Hercinia Germaniæ silva invenitur. At verus *Monoceros* non nisi in India, aut certe apud alias longe barbaras, & distitas regiones.

Conveniunt autem hæc, quæ de *Monoceros* attulimus, cum *Rhinoceros* Jobi, primum in feritate illa solitaria, longe remota ab agris excultis, & frumentitiis. Secundo in fortitudine indomita, quæ nunquam se finit, alligari, neque ad arandum, neque ad capiendum. Nam ut Solinus ex Plinio dixit, *Interiri quidem potest, capi non potest, nisi forte pullos etiamnum teneros*, ut scribit *Ælianus*. Quo videtur allusum, Psalm. 88. 11. cum adversus Pharaonem dicitur: *Tu humilisti sicut vulneratum superbum*. Tunc enim non nisi vulneratum, atque interfectum cepisse, atque subjecisse videtur indomitam feritatem Pharaonis, atque aliorum impiorum obstinatorum. Tertio, convenit etiam cum illa proprietate, quam diximus ex *Æliano*, nihil curandi, neque quidem gregales suos, neque fœminas, quod verf. 11. dicitur, *Dereliques ei labores tuos*, & verf. 12. *Nunquid credes illi, quod fementem reddas*, &c. q. d. Nulli curæ, nulli labori natum esse id animal, tantum ferino, & inutili errori. Atque hæc de *Monoceros*.

Nunc proferenda, quæ de *Rhinoceros* habemus, & cum dictis conferenda; Hæc igitur est Quæ sit ex Plinio *Rhinocerotis* descriptio, lib. 8. cap. 20. *Rhinoceros unius in nare cornu, qualis sape visus bis Elephanto, longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus. Addit Ælianus. Hujus pellem tanta existere firmitate, ut agra jaculo penetrari queat. Superaddit Solinus cap. 43. Cornu unicum repandum, quæ omnia confirmantur à Diodoro lib. 4. Bibliothecæ. Sed luculentior est apud Strabonem descriptio libro 16. *Rhinoceroses*, ut *Artemidorus* ait, longitudine parum ab *Elephantis* exceduntur, quod *Alexandria* vidisse affirmat se fere etiam quantum ad altitudinem; ejus autem, quem nos vidimus, color non buxo, sed *Elephantis* similis erat, magnitudo vero tauri, forma apro proxima, præsertim quantum ad rictum præter nasum, qui cornu quoddam est recurvum, omni esse durius, eo pro armis utuntur, quemadmodum apertibus, habet etiam duocingula tanquam draconum volumina, à dorso usque uterum circumcunctia, aliterum jabam versus, alterum ad lumbum. Cum qua coloris*

varietate facere videtur, quod ex Oppiano.
Gyllius. Gyllius in sua accessione lib. 5. cap. 25. scribit:
Frons leviter rufa est, & dorsum maculis purpureis di-
stinguitur.

6. Sed cum Pompei magni ludis, tum etiam Augusti tempore visus sit Romæ *Rhinoceros*, Ulyssiponæ vero non solum visus, sed commissus etiam cum Elephanto spectante Emanuele Rege, Anno 1515. cum visus nostris diebus Toleti, Madridi, non jam amplius dubitare licet, quin verus *Rhinoceros* fuerit, quem descripserit Plinius, tum colore corporis buxæo, tum notis aliis, atque diversum animal ab Unicorni, & Monocerote. Esse vero *Rhinocerotem* Jobi hunc ipsum potius, quam illum *Monocerotem*, illud videtur efficaciter ostendere, quod cum hoc loco *Rhinoceros* comparatione quadam referatur ad bovem, propter aliquam corporis similitudinem, mores vero diversissimos; *Rhinoceros* sit bos quidam *Indicus*, vel *Æthiopicus*, nascuto cornu, vel nare cornuta, ut vocat Pausanias. lib. 9. quanquam Festus Pompeius, *Bovem Ægyptium* nomet. Sic enim hæc *Rhinocerotis* traditio, cum Bovis syvestris, & feri, ad bovem domesticum, & familiarem Antitheli, multo erit elegantior. Habemus præterea in *Rhinocerosæ buxæi coloris*, vel potius sub nigri similitudinem Bovis, qui commendatus etiam colore rubeo, vel fusco. Tum præterea grandibus membris, cornibus proceris, ac nigrantibus, & robustis, fronte lata, & crispâ, cervice longa, & torosa, palcaribus amplis, & præne ad gœna promissis, pectore magno, armis vastis, capaci, & tanquam implente utero, lateribus porrectis, lumbis latis, dorso recto phinoque, vel etiam subsidente, clunibus rotundis, cruribus compactis, ac rectis, ungulis magnis, corpore denso, ut specie tenus videatur Bos, esse parvus *Rhinoceros*, at *Rhinoceros* esse maximus quidam Bos.

In hac vero similitudine est illa Antithesis
morum pulcherrima inter Bovem, & Rhino-
cerotem, quam explicabimus per partes capitibus
sequentibus.

Bozem. Sed ante, quam ad ipsas sententias veniamus, dicendum breviter, an etiam in eo sint similes Bos & Rhinoceros, quod habeat Rhinoceros geminum cornu; Nam sic videtur docere Justinus Martyr contra Tryphonem, contendens crucis figuram cornibus repræsentare, oportere proinde cornu esse bifurcum. Sic existimat Genebrardus Psalm. 28. eandemque sententiam tribuit Alexandro Clementi, lib. 1. Pædagog. c. 4. cum ait: *Christianos esse velut simplices infantes, qui sunt amatores unicornium cornuum.* Sed quod ad Ju-

stinum attinet, valde obscure loquitur, multo vero obscuriorem interpretationem ipse Genebrardus adhibet Clementi, nam is potius intelligit à Christianis amari, & coli unicum Deum, qui in unico Rhinocerotis cornu significatur, ut superius ex loco Numerorum indicavimus, ex interpretatione Theodoretì, tum etiam hoc loco Psalmi, ubi Hieronymus.

Sed objicis præterea oculatum testem Martialem in Amphitheatro 22. *Geminum cornu* tribuentem Rhinoceroti;

Quantus erat cornu, cui pila taurus erat!

Sed jam ad singulas sententias.

IX. Nunquid volet Rhinoceros servire
tibi, &c.

1. *Rhinocerotis cum bove appositio.* Servire, de terra cultura. Explicatus Moyses, Ezechiel, Jeremias.

2. *Bovis ingenium obsequens. Rhinoceros nemini servans. Illustratus Moyses. Cur populus fidelis comparatus cum Rhinocerote.*

3- Multiplex ratio pabuli bovilli. Curatio bouum ad opera. Morari, quid.

Vult *servire*. Verbo *serviendi* allusio profecto fit ad terræ culturam, ad quam videtur esse Bos natus, & homini concessus à Conditor. Quid, inquit Cicero, de bobus loquar, quorum cervices nata ad jugum, sum vires humerorum, & latitudines ad aratra extrahenda? Et quidem verbum originale, *serviendi*, de terræ cultura dicitur, Genes. 3. *Us operaretur terram*, propriè; *ut servires terra*, Genes. 42. Cain Agricola, propriè; *Serviens agro*, Ezech. 36. 9. *Arabimini*, & accipietis sementem, id est, excolemini, Septuaginta; *Co-lemini*. *Serviam vobis*; *To es beneficiari*, Job. 7. *Servus* (famulus ruris, agricola) desiderat umbram, Genes. 49. 19. *servos agricolas profiteri se volentes*, Egyptii dixerunt; *Eme nos in servitium Regiam*, & prabe semina, ne pereunte cultore, redigatur terra in solitudinem. Quare de indomito populo, & neque acclamatione, neque stimulo, & flagello mansuescente, neque obsequente, ad culturam divinæ legis dictum est; *A saculo confregisti jugum, rupisti vincula, dixisti*; *Non serviam*. Bos itaque obsequentissimæ naturæ cui sit facile domatur, & vult servire, quippe ut ait Aristoteles; *Est ingenio mitis, remissus, & minime perversus*, & tantæ obedientiæ, postquam semel domitus est, quantum descripsit Ælianus lib. 4. cap. 29. *Et natura bovis est, cum ex feritate ad mansuetudinem traductus est, ut ad parendum facilis sit. Enim vero ad ferebrum portandum, sub jugum missus, quiescit manet, sive velis eum erecto capite quiescere, sive ad terram inclinato abjici*. At vero Rhinoceros non vult servire. Cujus indomitæ fortitudinis elogium est, illud Num. 24. 8. *Cujus fortitudo similis est Rhinocerotis*, ut Theodor. q. 44: in Numeros, & Procopius eodem loco docent; per hoc enim animal: quod nullis hominum viribus in servitium redigi potest, significabatur populus nemini serviturus, quamdiu unicum Deum coleret: quemadmodum Rhinoceros unicum habet cornu. Unde dicebat David: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*. Tum et illud, quod ad laborem, & servitutem compellitur bos vel voce, & acclamatione (audit enim vocem armentarii, & paret imperio) vel flagello, & stimulo; & illa est Bubulci periphrasis, Eccl. 48. 23. *Qui gloriatur in jaculo, stimulo boves agitat*: At Rhinoceros neque pungi, neque stimulum sentire potest, ut qui pellem habeat tanta firmitate, ut ne jaculo quidem penetrari possit.

Aus morabitur ad præsepe suum, q. d. Non est animal cicut, & domesticum. Hæc altera ad Bovem Antithesis. Is enim à magistris pecorum in pabulo curatur diligentissime: Bobus (inquit Columella) pro temporibus anni pabula dispensantur; nec illos rectè pascendi una ratio est. Ad præsepia item pascendi, quibus pro conditione regionum cibi præbentur. Nullus enim est mensis, qui non habeat sua peculiaria pabuli ministrandi, & dimetiendi, præparandi, servandi, miscendi præcepta, quod minutatim persequitur Columella lib. 6. c. 3. Ac Rhinoceroti nullum aliud præsepium, quàm sylvæ, lucus, sive folia ille decerpat, sive semina colligat, sive virentibus, sive potius aridis gaudeat.

Quod autem ait, morabitur, Septuaginti. ex He-
braeo: *Aut dormire super præsepum tuum?* proprie
est, *pernoctabis* manebit post laborem diurnum,
debet etiam coniungi, cum illo *servitio*, quod
præcessit, q. d. An Rhinoceros volet tibi inter-
diu servire, & laborare in terræ cultura, præmio
allectus nocturni pabuli; quod tuo tecto, & ad
præsepe tuum alligatus noctu præcipiet? Quæ
est item cum bove comparatio: quippe est pe-
culiaris curatio, & tractatio bovm ab op-re disjun-
ctorum, grimum, confricando, neque statim ad præse-
pia religando quam sudare, & anhelare desierint. Et
cum tempistive potuerint vesci, non multum, nec uni-
versum cibum, sed paribus, & paulatim præbendo,
ducendo ad aquas, sibilisque allectando, quo lentius
bibant, postea domum reductos largiori pabulo sa-
tiando. A quo quam longe abest indomita
feritas, & licentiosa vivendi, agendæ
ratio Rhinocerotis!

X. Nun:

X. Nunquid alligabis Rhinoceros ad arandum, &c.

1. Boves araturi, quam arctissime ligandi. Rhinoceros ineptus ligando.
2. Arationum differentia; integra ratio agricolandi terram. Illustratus Isaias.
3. Præcepta in vitulorum domitura. Rhinoceros indomitus.

1. **Q**UOD ait, ad arandum, propriè legitur in Hebræo, *In sulco*, vel, ad sulcum adducendum, vel ad sulcandam terram, quod est arare. Sed in communi dictum, ut statim exponemus. Non Rhinoceros, sicut Bos, cujus domitura funibus, & vinculis perficitur; à quo *Plin.* l. 18. vincula, & iugum opus exigunt; neque vincula quæcumque; nam araturos Boves quam arctissime jungi oportet, ex arandi disciplina. Non solum igitur ille non admittit vincula (cum enim tauro-
 2. rum cornua videantur ad excipienda vincula composita; at Rhinoceros vineiundo natura sua ineptus est) sed præterea comparem dedignatur; nam neque societatem gregalium suorum admittit. Cum nullo igitur animali ad laborem, & servitium humanum jungi potest.

Ad confringendum glebas vallium post te. Unica in originali vox *Sadad*, ad agricolandum valles, vel

2. ad sarriendas, occandas valles; ad contundendas grandiores glebas terræ primum proficisci, & inaratæ: nam vox originalis non est simpliciter, arare, sed sarrire, quod est leviter versare, aut purgare terram. Et sic vertitur à Hieronymo *Isa.* 28. 24. Confringere sulcos, quod hic dicitur, confringere glebas: & quod Latinus vocat Occare, *Osee* 10. 12. Arare verbo est ab alia radice *Hbaras*, quod est prolongare sulcum, & producere usque ad finem versuræ, quæ arationum differentia indicatur, *Isa.* 28. 14. Nunquid toto die arabis arans (à radice *Hbaras*, profunde arabit nostrates dicunt, *Barb-char*) proficiscens (proprie à radice *Pashabb*, aperiet, patefaciet, nos in vinearum cultura, dicimus, *abrir*, in agricultura vero *Vinar*) & sarriet humum suam, (sarculabit, ab huius loci radice *Sadad*, leviter versabit, arabit superficie tenus, quod in sementibus quibusdam, ut in fabis fieri solet. In frumentitio vero dicemus, *Cobechar*, quod est sementi proxime præparare, vel post jactum semen versura alia, & levissima oratione tegere sementem, & complanare terram occando, & confringendò glebas. Quod dicitur, *Sembrar, y cubrar*.) Describitur ergo atque simul docetur perfecta, & integra ratio agricolandi terram: & postquam semen jactum est, complanandi, contractis, & contritis glebis, & *Col. lib.* 2. ut Columella dixit, *resolutis*, & terra inducta crate, coæquata, quod è re arui maxime est:

Integra ratio agri
 coland. *Col. lib.* 2. ut Columella dixit, *resolutis*, & terra inducta crate, coæquata, quod è re arui maxime est:

Virgil. 1. Mulum adeo, rastro glebas qui frangis inertes,
Georg. 19. Vimineasque trahit crates, iuvab arva.

Quæ contractio glebarum, & sarritio, sive occatio aliquando fit, ut *Isidorus* dixit, *Bobus dimissis*, cum rusticis aratione facta grandes glebas ligonibus frangunt; aliquando vero *Bubus* ipsis, & levi vomere.

3. Sed quid illud, ad confringendas glebas post te? Nunquid unquam bovem præcessit arator, sequitur Bos aratro junctus? immo vero sequitur semper, instatque à tergo, stimulatque bubulcus; recalcitrat tunc contra stimulum à tergo pungentis. Ego certe suspicor hoc loco pulcherrime, atque subtilissime indicari domituram vitulorum, docerique brevissime à Deo, quæ postea à magistris rei rusticæ præcepta sunt. Quare hæc erit verissima circumloquutio domituræ novelli juveni, Alligare illum ad confringendas glebas vallium post te. Sic enim præcipiunt in domando; primo ut canabinis funibus cornua juvenum ligentur, deinde, si opus fuerit, plures dies religati teneantur. Tertio, ut ad aratrum instituantur in subactò agro, ne statim difficultatem operis reformident, neve adhuc tenera colla dura proficissione terræ contundant, quod hic est, confringere glebas vallium, id est, mollioris terræ; non enim primo assuefaciendi sunt ad aratrum in loco sublimi, & confragoso. Quare quod pro convallisbus, dixit Tygurina Profundos sulcos, incommodè fecit, & quod alienum esset à contractioe glebarum, quæ

levi vomere & tenui sulco fit. Tandem postea quam juvenis desavio, simulque iras contudit, manu producat, ita ut & aliquis ante (Ecce illud, post se) & à tergo complures, qui sequantur retinaculis eum continent. Et unus cum clava saligna procedens, (quali dicat præcedens, & post se ducens) medicis ictibus subinde impetus coerceat. Ergo hæc sententia perinde valet, ac si dixisset; Rhinoceros non potest domari instar juveni novelli.

Rhinoceros domari non potest.

XI. Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, &c.

1. Aliorum expositiones parum idoneæ. Eligitur germana. Explicatur Salomon.
2. Derelinquere, quid proprie. Labor. Allusio ad legem de non alligando ore bovis arisuranti.
3. Reddere sementem, & ad bovis labores, & agricolationis fructum.

QUID sit fidere, aut considerare fortitudini Rhinoceros. Cajetanus existimavit ad rem bellicam pertinere, cum quadam allusione ad Elephantum, cujus opera, & fortitudine solebant in præliis uti. quasi dicat, nunquid poteris uti ad prælium fortissimo, & acerbissimo animali? sed expositio est aliena; abruptum enim filum orationis, & agricolationis semel instituta. Secundo vero D. Thomas, & qui illum secuntur, allusionem putant fieri ad canes villaticos, & alios famulos custodes agrorum, & aræ, quasi dicat, neque pro bove, neque pro cane, neque pro custode tibi erit usui Rhinoceros. Sed lenis contextus totius orationis id exigit, quod eleganter dixerunt Græci: Nunquid rem minor exsticis illis credes? q. d. Visus, usufque fortitudine Rhinocerotis, sperabis multos terræ proventus, sicut solent homines ex bovis labore, & fortitudine sperare, atque percipere? Scriptum est enim, *Ubi non sunt boves, frasepe* (aræ, horreum) *vacuum est: ubi autem plurima segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis.* Non igitur in tuos ulus, tuave horrea plurimis segetibus implenda conferet Rhinoceros fortitudinem suam; neque tu illi concedes labores agrarios, & opera rustica. Ita erit præcedentis partis expositio. Quanquam propter proprietatem verbi originalis derelinquendi, quod pertinet ad id, quod non reconditur, sed foris de industria relinquitur, & deletur tanquam residuum, videbitur fieri allusio ad humanissimum illud præceptum, non alligandi os bovis arisuranti. Cum enim ex fortitudine bovis plurimas segetes agricola collegerit, in humanum esse particulam aliquam laboris, & defatigationis, lassitudinisque suæ (nam hæc est proprietas vocis originalis) non derelinquere, & permittere bovi laboratori, ut hæc sit sententia: Nunquid ita uteris labore Rhinocerotis in agricultura, ut p etatis, & humanitatis ergo aliquam particulam ex frugibus collectis, veluti bovi illi permittas?

1. Cajetan.

D. Thom.

Nicolaus.

Dionys.

Nicetas.

Prov. 14.

4.

2.

Derelin-

quere,

quid.

Deut. 25.

41.

Corinth.

9. 9.

Allusio

ad Bo-

vem, &

legem de

non alli-

gando

ore.

Labor.

3.

Bos se-

mentem

acceptam

restituit

cum for-

nore.

3.

Rhinoc-

eros inuti-

lis huma-

nis com-

moditati-

bus.

XII. Nunquid credes illi, quonam sementem reddat, &c.

SEMENTEM reddat. Potest necti cum præcedente sententia, ita ut reddere sementem sit partem illam pabuli, & seminis accepti ab hero, bubulco, postea laborando majori cum fœnore restituere suo Domino. Sed ab aliis accipitur de vectura, & transportatione frugum in aream, quasi dicat, *Reddet*, id est, redire faciet, id est, comportabit fruges tuas in aream; est enim multiplex bovis utilitas, non solum ad terræ culturam, sed etiam vecturam; nulla autem commoditas Rhinocerotis ad humanos usus.

3.

Bos se-

mentem

acceptam

restituit

cum for-

nore.

3.

Rhinoc-

eros inuti-

lis huma-

nis com-

moditati-

bus.

STRUTHIO.

XIII. Penna Struthionis similis est pennæ Herodii, & Accipitris.

XIV. Quando derelinquit ova sua in terra.

XV. Obliviscitur, quod pes conculcet, aut bestia agri conterat.

XVI.

XVI. Duratur ad filios suos, quasi non sint sui: frustra laboravit nullo timore cogente.

XVII. Privavit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.

XVIII. Cum tempus fuerit, in altum alas erigit, deridet equum, & ascensorem ejus.

LXX.

Phra-
sis
torius
historia
Struthio-
nis,

AD Sapientia, & providentia Divina confirmationem producit nunc exemplum animantis mirabilis omnino naturae, in quadrupedum, volucrumque confinio, sed longe ab utrisque diversae. Cum enim e quadrupedibus produxisset asinum, & bovem ferus, id est, Onagrum, & Rhinocerotam, longissime distantes ab asino, & bove domesticis; nunc ex pennatis volucrum, fere bestiam, producit. Quis, inquit, mortalium satis demiretur Struthionem magnitudine pennarum, pulchritudine & specie; proprietatibus vero etiam aliis naturae mirabilibus? nam cum pennas habet non minus, quam aliae volucres volatus pernecitate valentes, ut puta quam Herodius, qui in praecelsis rupium fastigiis nidificat; aut quam Accipiter, ex Aquilino genere, cujus volatus pernecissimus est, atque praecelsus, tum ad capiendam praedam; at si propterea Struthio gloriatur, & exultat pennis, stulte gloriatur; non enim ideo illi alas contuli, ut volaret. Quamvis non omnino inutiles illi existant, nimirum pro stimulis & calcaribus ad cursum velocissimum. Itaque nihil est, quod cui sit rebus ipsis creatis sine meo numine & providentia: nihil, quod natura ipsa possit, nisi a me conservetur & sustentetur. Id quod etiam in huius animalis procreatione, & generatione clarius relucet. Quando enim Struthio camelus stolidior est, & suorum ovorum oblitus, tanto mea providentia sollicitior, atque benignior. Cum enim ille pariat ova, at deserit in ipsa telure, leviter abdita; quae profecto ibi concalescant, & confoventur; interim abit, quasi ovorum custodia minime ad se pertineat; quasi nihil sit periculi, quod pedibus hominum dispergantur, aut a bestiis & feris proculcentur. Pullos autem jam exclusos inclementer tractat, paternaeque charitate obdurescente, nullo proliis laedendae timore, nulla solitudine tuendae afficitur, ac si in pariendo, & in excludendo non laborasset: quippe videtur naturali charitate, & diligentia, atque solertia, qua praeditae sunt ceterae animantes, Struthionem privasse naturae Conditor. Sed pulli tamen benigniter & indulgenter suscepti a mea providentia, enutrientur atque plumescunt: adeoque vitae conservandae aptissima illis instrumenta contuli; ut quamvis ab industriis venatoribus, & velocissimis equitibus invadentur, pedum tamen atque alarum subsidio tanta velocitate currant, ut equos & insectatores suos spe venationis frustratos irrideant. Haec est harum sententiarum nexio & ratio, sed explicanda per partes.

XIII. Penna Struthionis similis est pennae Herodii & Accipitris.

1. Numerus incertus avium, quae his describuntur. Pavo gloriosus, simulque malevolus. Gallus sylvestris.
2. Militum galea ornata pennae Struthionis. Cassis Alexandri, Struthioglifica.
3. Neelassa, quid apud Graecos. Struthio dicta vel à luctu, vel à letitia.
4. Hhalida, incertum avis genus. Varie redditur.
5. Ciconia, Symbolum pietatis. Struthio misericors per contrarium intell. sum.
6. Idonea sententia expositio. Arabica, Aves cervinae.

I.
De natu-
ra & nu-
mero avi-
um hoc
loco de-
scriptu-
rum.
R. David
R. Abrah

Non levis difficultas in numero atque nominibus harum avium explicandis: nam in Hebraeo tantum agnoscunt, duo nomina, duas item aves, Rab. David, R. Abraham,

Pagninus, Cajetanus, Mercerus, & fere Hebraizantes, Pavonem, pro nostro Struthione, & Ciconiam pro Herodio & Accipitre. Alii, ut Graeci, Mercerus plures quam tres. Sed explicandae originales voces; sic enim legitur ex Hebraeo, pro Penna Struthionis: Penna laetantium laeta, aut laeta, Graeci vero. Icyolus penna laetantium Neelassa. Nam quod in Hebraeo simul & est penna Renanim, deducitur à radice, Ranan, gloriosus, quod est cantare, gloriari, latari, ovare. Quare Plin. l. 10 proprie est penna, vel ala laetantium, & ovantium, cap. 20. Quia autem Pavo est gloriosus (& ut Plinius ait) non gloriosum tantum animal, sed & malevolum gemmantis quippe, cum laudatur, expandit colores adverso maxime Sole, quia sic fulgentius radiat, quos spectari gaudet: Rabini illi cum Hebraizantibus, quos retulimus, existimant significari Pavonem, ita ut ex prima illa huius capitis interrogatione dependeat haec sententia: Nunquid tu contulisti Pavoni pennas pulcherrimas, quibus gloriatur & exultat? Sed quidem si semel huius avis mentio fieret, oporteret in illius descriptione, & elogio diutius immorari. Thargum exponit Gallum sylvestrem, qui etiam exultat, ovaturque, instar triumphantis. Sed non tanti est Gallus sylvestris, neque illius captus, ut nunc ad divinae sapientiae & potentiae commendationem iterum proponi debuerit, praetereo, quae cap. 38. v. 36. de Galli intelligentia, dicta sunt. Rab. Abraham existimat esse aves, quae latantur, & exultant, cum comedunt in agro frugis. Ideo nomen habere à canendo & exultando. Sed hoc commune pluribus avibus. Alii tandem cum nostro Icyolus consentiunt in significatione Struthionis, Tygurina, Vatablus, Forsterus.

Sed in ratione nominis dissentiunt; nam quidam volunt pennam exultantium, per periphrasim dici, pennam Struthionis, quod huiusmodi pennae glorioforum militum galea adornentur; ut Plinius scripsit; Sed quidem huiusmodi galearum insignia non videntur in usu, & more antiquo fuisse; potius iuba, & caudae equinae, aut pelles Leoninae, & Vulpinae, aut crista rubentes. Posterior vero videtur fuisse illa militaris gloria in galeis ex pennis Struthionis, cujus meminit Plinius lib. 10. cap. 1. & Pavonis, apud Claudianum in sextum consulatum Honorii, & ex Pennis albis candidissimis, quibus Alexandri cassis circumcincta fuit: ut scribit in illius vita Plutarchus. Illud melius convenit, ut feratur exultatio, & gloriatio peonis ad ipsam naturam avis latitudinis, & gloriabundae: vel ad pulchritudinem ipsarum pennarum ornata, colore, crispitudine superbientium; eadem prorsus ratione, qua hic dicitur, deridere venatorem, & equitem, qui in re gloriari, ovare, triumphare videtur, & sibi de sua celeritate, & alis thio gloriari. Denique hoc esse nomen Struthionis, probat descriptio proprietatum, quae statim subicitur.

Sed quod statim addunt Septuaginta, Neelassa, certe etiam additur in Hebraeo, Penna Renanim, Neghalassa, à radice Ghalas, quod item est exultare, & latari. Quare perinde est, ac si dicerent, Penna Struthionis gloriofa, latitudo, exultans. Nihil enim aliud praeter pennas videtur habere Struthio, quo gloriari, & exultare possit. Quod enim Graeci volunt, Neelassam esse peculiarem quandam avem pulchram ad aspectum; alienum videtur, ut nunc fiat tot avium nominatio, & enumeratio, cum non nisi unius naturae, & proprietates designentur.

Illud tantum dictis objici posset, aliam esse Struthionis appellationem supra cap. 30. vers. 29. Struthionem videlicet non à cantando, & exultando, sed potius à gemendo, & ululando. Sed responderi potest eo loco agi de gemitu luctuosissimo; ideo Scriptura nomen lugubre usurpatum fuisse, quod cum ipsa etiam Struthionis natura lugentis ablata pigra, vel cum ipsis pullis à venatore direptis, & triste gementibus bene convenit. Nunc autem latius, & gloriosius nomen eidem avi tribui, propter pennarum exultationem & gloriariam, praesertim cum peculiare notae pariendi ova, & educandi pullos aperte convincant, hanc esse Struthionem, quam illam cap. 30.

Quod vero in secunda parte dicitur Herodius, & Accipiter, procul dubio respondent uni tantum voci originali Hhalida; cujus significatio, quia omnino est incerta, Interpret duplici nomine exprimere curavit, ut posset melius significationem, & veritatem attingere; nam quod duas aves

LXX. aves nunc distinguunt Septuaginta vertentes *Afida*, & *Nerissa*, opinione de epti sunt. Nam *Nasse*, quæ post *Habita*, sequitur, non significat peculiarem aliquam avem, sed *plumam*, vel *alam*. Et quidem neque ipse Hieronymus, neque Septuaginta, neque Hebraizantes perpetuo sibi in vertendo originali nomine constant. Nam quod Hieronymus hic dicit *Herodium*, qui est ex genere Aquilino, Falco, aut Hierofalcus, Zachariæ 5. 9. vertit *Milvum*: *Ciconiam* vero Jerem. 8. 7. & *Porphyriionem*, Deuteronom. 14. 18. At vero *Herodium* hic, & Levit. 11. 19. Psal. 10. 3. Septuaginta vero Interpretes, quamvis suæ linguæ peritissimi, Zachar. 5. legunt *Upupam*, Psal. 103. *Herodium*. At vero in hoc loco, & Jeremiæ 8. vocem originalem reliquerunt intactam, *Afida*. Theodotio, Symmachus, & Aquila *Herodium* legunt Zachariæ 5. At vero Symmachus in hoc nostro *Cygnum*: Aquila vero, ut testatur Olympiodorus, legit *Accipitrem*: Alii, ut idem Olympiodorus refert, dixerunt esse *peculiarem avem*, quæ in Mesopotamia reperitur. Hebraizantes fere omnes *Ciconiam* vertunt, eo quod nomen ipsum videatur sonare pietatem & misericordiam: *Ciconia* autem propter pietatem erga parentes senes, & effectos sit pietatis & misericordiæ Symbolum. Denique alii volunt esse ipsum Struthio camelum, dicique à pietate, & misericordia per contrarium intellectum, eo quod sit crudelis erga suos pullos; quam interpretationem Pagninus in Thesauro, & in textu sequitur, tum etiam Cajetanus, Isidorus. Sed cum huic nomini originali diversæ omnino res, & proprietates tribui videantur in Scripturis, videlicet in Jeremia, *Intelligentia* quædam, & præsigium temporum; hic vero *privatio intelligentiæ*, & stoliditas, & Psal. 103. sublimis volatus, & *nidificatio* in excelsis arboribus: At vero hic *derelinquere ova sua in terra*: certum videri potest hoc loco non intelligi Struthionem appellatione *Habita*, sed potius avem contrariæ naturæ, & proprietatum; sive quoad naturalem pietatem erga pullos, qualis est *Ciconia*, sive quoad sublimem volatum, & rationem nidificandi, qualis est *Herodius* vel *accipiter*: quod ipsæ proprietates naturales, quæ statim subjunguntur, aperte ostendunt, cum nulla ratione convenire videantur neque in *Ciconiam*, neque in *Aquilinum* genus.

6. Potest ergo sententia hæc accipi cum similitudine, ut legit noster Interpres, vel cum dissimilitudine, ut videntur sonare Hebræa, sed eodem sensu, *Penna Struthionis exulans*, An nunquid *penna Herodii*, *pluma*? quasi dicat: Avibus istis nunquid tu contulisti pennas & plumas? plumas quidem omnes, sed longe diversæ rationis, diversæque naturæ: Illud enim indicat naturæ auctor, esse Struthionem, quasi misti generis: nam Struthio ita est avis, ut sit pene bestiarum generis, ut Plinius ait, præsertim Struthio Arabica, quæ valde magna est, ut testatur Xenophon lib. 1. de expeditione Cyri, & Diodorus Siculus lib. 3. rerum antiquarum, cum enim in descriptione Arabiæ versatur, scribit, *Arabia fert animalia naturæ duplicis, mixta specie: quorum aliquos appellant Struthio camelos*, qui ex Struthione, Cameloque constant, unde & nomen trahunt, magnitudine ad Camelum nascentes modum. Plinius vero scribit: *Altitudinem equitis insidentis equo excedere*. Quod vero Diodorus indicavit, ex Camelo, & Struthione constare, non vult gigni ex duplici animali, sed specie referre partim Camelum, altitudine, collo, cruribus; partim vero Struthionem, id est, id quod suum proprium est; atque etiam propter quandam similitudinem cum magnitudine cervi, videntur appellari *Aves cervinæ* à Strabone lib. 6. & Diodoro lib. 4. describentibus Arabes Struthiophagos.

XIV. Quando derelinquit ova sua in terra, &c.

1. Struthio minus idonea fovendis ovis. Naturaliter calvet. An aliquando incubet ovis.
2. Nidus Struthionis. An visu foveat ova. Quo tempore pariat. An omnino negligat.
3. Locus Jeremia illustratus.
4. Oblivisci, Conculcare.

PRoprietas hæc à nemine Scriptorum tam explicite traditur: videtur enim, ne magnitudine, & gravitate oviporis illa confringeret, à natura provisum, ut illa derelinquat idonea naturæ, & calori cœlesti, quæ illis incumbant, & incubando excludant. Neque mirum; nam ova do, & focalia citra incubitum sponte naturæ gignunt, ut in *Ægypti simetis*, Scriptore Plinio, & hujus indicium ovis, est, quod pectore & cruribus fere sit implumis: Plin. l. 10. Naturaliter enim, ut Plinius ait, Struthio camelus calvet, non solum capite, sed pectore, & clunibus, si hæc calvities dici potest, sine plumis autem inutiliter incubare, & fovere tentaret. Forte autem non omnino ita deserit, ut aliquando non incubet; nam *Ælianus* libro 14. cap. 19. 20. scribit, *Amplius octoginta ova ex sese parere; fixa ab infœcundis discernere, tantumque frugiferis incubare, non tamen uno, eodemque tempore pullos excludere: sed ex his, partim jam in lucem proferuntur, incubet partim etiam foventur*. Rursus describit nidum, ovis, quem fingit sibi in ipsa terra: *Pedibus sanenidum ex sabulo architectans, in solo humilem nidum fingit, & construit, cujus medium concavum efficit, labia ambiens alte exaggerat, ac tanquam muro circummunis, ut munio eminens pluviam in nidum influere, & pullos etiam nunc teneros alluere prohibeat*. Nisi forte hæc incubatio pertineat ad id, quod *Cælius* lib. 29. cap. 5. scribit, solo visu ova sua in arena recondita fovere. Qui potius oculorum respectus, observatio quædam est, & ab Alberto si. e. ullo firmiori testimonio traditur lib. 23. hac ratione, *Ova mense Julio parit, (hoc tempus idoneum calfaciendo) & in sabulo abscondit: quæ calore Solis excluduntur, ut aliena multa ova animalium, & ideo ad ea non revertitur, quod nudo corpore ea fovere non possit, & subinde respicit ad locum, in quo condita sunt*. D. Thom. designat peculiare tempus pariendi ova, cum exoriuntur Vergiliæ. Sed non producit hujus rei auctorem, nisi forte id accepit ex traditione, & doctrina Alberti Magni. Isidorus non tam ad Solis, quam ad arenæ, & pulveris æstuantis beneficium refert, lib. 12. cap. 7. *Ova (inquit) sua fovere negligit: sed projecta tantummodo factu pulveris animantur*. Olympiodorus item ait, *In terram ova abdere, ibique foveri*. Quare quod dicitur *in terra*, & in originali, *Super terram*, tantum est, non in alto nidificare, sed in plano solo. Si quando vero contrectat unguis, & incubare tentet, *Ovum est durissimum, & quasi lapidea crusta munitum, ne facile frangatur*. Quod vero est apud Jerem. 4. *Filia populi mei crudelis, quasi Struthio in deserto*, vel, ut legunt Septuaginta: *Incurabile, quasi Struthio*. Incertum ad ova, an ad pullos jam excludos pertineat. Quos etiam à parentibus derelictos Deus curat, & pascit, omni humana ope destitutos.

XV. Obliviscitur, quod pes conculcet ea, &c.

Non curat, neque animadvertit: Ita agit, ac si neque meminisset, neque illi veniret in mentem: Ova, quæ non sunt in sublimi nido reposita, exposita esse discrimini pertranseuntium. Per *Pedem*, Græc. Philippus, D. Thomas, & Latini intelligunt hominum pedes, ut distinguunt à bestia agri. Ego potius exist marem idem significari in utraque parte: nam in vastissima, & in via solitudine nullus viator, & præsertim pedes. Si quando vero eo appellat homo, eques est venator.

Quod vero dicitur *Conculcet*, proprie est, disspargere, aut disperdere, & disjicere. Indicat enim pedibus incurfantibus, aut dispeig, quæ congregata sunt in terra; aut proteri, & opprimi.

XVI. Duratur ad filios suos, &c.

1. Varia lectio. Struthionis charitas erga pullos. Cur dicatur crudelis.
2. Naturalis parentum charitas erga prolem. Lactis generatio ex amore.
3. Filii eo plus diliguntur, quo maiori labore constant. Cur primogeniti maxime dilecti. Illustratus Moyses.
4. Cur Struthio sit avis stolidus. Caput parvum Isidororum.

1.
Varia
lect.

LXX.
Olymp.

Ælianus

Struthio.
nis cha-
ritas erga
pullos.

2.
Naturalis
charitas
erga pro-
lem.
Gen. 45. 8
Thren.

4. 3.
Nazian-
zen.

Plutarch.
lib. de
Amore
prolis.
Lactis
procrea-
tio signū
paternæ
charitatis

Nicasas.
Charitas
parentū
major,
quanto
maiore
labore
constant
filii.
Primoge-
niti cur
magis di-
ligantur à
Parentib.
Gen. 49.

Plutarch.

Homerus.

Videtur iam agere de educatione pullorum. Septuaginta active legunt. *Obduravit filios suos*, sed eodem sensu, *obduravit*, duriter tractavit. Paulo dive tum sensum indicavit Olympiodorus, ut sinat obdurari filios suos: *Hæc avis*, inquit, *postquam ovum elaboravit, labore pullos suos confici finit, ut ne à se ipsa alantur, contra susceptæ proles educationem naturali charitate obdurecente*. Atque huc potius pertinere diximus illud Threnor. 4. 3. *Crudelis, quasi Struthio*. Videlicet, quod mulieres Jerosolymitanæ infantulos suos non minus negligerent sine cibo & potu, quam Struthio pullos suos. Sed res hæc apud alios Scriptores non reperitur. Potius ex Æliano, quod amore acerrimo erga foetus suos flagrans, sitienter cum eis versari cupiat: *Ex inquisitione pastus revertitur, ac nimirum prius quam in nidum introeat, huc illuc versans oculos circumspicit, quod metuat, ne quis sese speculetur*. Deinde ardentissimo pullorum studio victa, & si ferrum splendet, ita tamen alis passit, tanquam velis contento tunc explicatis, intra nidum mirabiliter ingreditur: nam cuspidato ferro transfixa acerbæ morte afficitur. Sed poterunt hæc hac ratione conciliari, ut cum erga foetus suos alia charitatis documenta præbeat, at certe pullos non pascat; quare coguntur filii Struthionum gemere, M. ch. 1. 8. Job. 30. 29. non alter matres illæ Jerosolymitanæ, cætera erga filios indulgentissimæ, non poterant præ fame filios alere.

Quasi non sint sui. Quid enim magis naturale, quam charitas erga suos, & cura sustentandi? ut ex ratione dixerit Josephus constitutum le à Deo Patrem Pharaonis. Sed & Lamia nudans mammas, & lactans catulos suos. Quam rem eleganter persequitur Gregorius Nazianzenus carmine ad Nicobolum Patrem Nicoboli filii nomine:

Quod tua progenies ego sum, pater optime, parvum Munus id esse reor. Nam brutis omnibus hic mos, Atque hominum generi flagrare libidinis astu, Consilioque DEI vitam capiuntque vicissim, Danque aliis, laudemque ipsi post ultima fata, Semen us in spica red vivo flore virescunt. Ast etiam me post aluit tua cura? quid autem Hoc iterum magni? visuli quoque plena parentis Utera fronte premunt, atque hunc perferre laborem Vis adigit, dulcis tamen hæc, jucundaque matri. Stridula quæ etiam circumvolat undique pullos Implumes volucris, seque hic, illicque fatigat Pabula, dum proli natrix impasta requirit.

Sola, inquit Plutarchus, lactis confectio ac dispensatio sufficit ad demonstrandam naturæ providentiam, atque industriam. Quippe est illa enutriendi cura prima, & manifestissima. Nimirum quia parienti & alendi finis est non necessitas, sed amor. Is ipse efficit animalia de gulosis parca. Sic Homericæ illa avis pullis tradit:

Esca quidquid habet, male sit sibi quamlibet ipsi.

Sua enim ipsius fame pullos alit, cibumque iam ventri appropinquantem, abstinet, & ore premit, ne imprudens deglutiat. Ex ipsa igitur rerum natura dictum est, obduratur erga filios suos, quasi non sint sui.

Frustra laboravis, &c. Id est, vanus est ille labor, cujus custodiendi atque tuendi nulla est sollicitudo. Eleganter Nicetas: *Dum pullorum suorum amissionem non times, operam perdis*. Indicat naturæ auctor naturalem illam parentum charitatem, quæ ita cum labore conjuncta est, ut ferè me ex ipso labore nascatur, ut quo majori labore proles stetit, eo plus à parente diligatur. Unde ajunt plus à matribus, quam à patribus prolem diligere. Tum etiam ab utrisque parentibus filios primogenitos, quod etiam prima procreatio existat utrique parenti laboriosior, ut indicavit Jacob, primogenitum alloquens Ruben: *Principium doloris mei*. Quare hæc filiorum charitas, sicut solet ex animantibus imbellibus, & timidis audacissimas reddere, ita è contrario timore cogente ex audacissimis efficit timidus, ut subtiliter indicavit Plutarchus loco nuper adducto: *In universum, inquit, amor proliis animalia audacia reddit timida, & de senibus industria*. Non ob aliud, quam ne frustra laboraverint, nullo timore cogente. Quare ex Homero in descriptione Canis anxia pro teneris catulis, acutum illud affert, quod pri-

mum latratu irascatur, deinde vero metum pro catulis, quasi secundam iram concipit. Vide, quæ diximus cap. 22. vers. 4. num. 4. super id, *Nunquid timens argues te, &c.* Ubi diximus de timore parentum in castigandis filiis, & Eccles. 30. vers. 7. super id: *Pro animabus filiorum colligabis vulnera sua, & super omnem vicem turbabuntur viscera ejus*.

XVII. Privavit enim Deus intelligentia, &c.

EX Hebræo legitur: *Fecit Deus illam oblivisci Sapienciam*. Vel, removit, abstulit ab illa sapientiam, prudentiam, scientiam, & rationem rerum agendarum. Septuaginta: *Tacere fecit ei Deus Sapienciam*, id est, Non dixit illi Deus, non præcepit divina Sapiencia; quid facto opus esset in educatione filiorum. Nihil enim sine dictamine, & præcepto summæ Sapienciæ sit indito creaturis.

Nec dedit illi intelligentiam, Septuaginta: *Non partitus est ei*. Symmachus: *Non distribuit ei prudentiam*. Nam omnis ratio recte agendi creaturarum, siue rationalium siue irrationalium particula est supremæ illius sapientiæ. Augustinus: *Despexit illam Deus in Sapiencia*.

Sed dubium est, ad quid debeat hæc insipientia referri? Plerique juxta subjectam materiam accipiunt, quod scilicet illi non contulerit Deus, sicut cæteris avibus, prudentiam, & sollicitudinem in educatione filiorum. Alii minus strictè: Non mirum, inquit, negligentem esse suorum filiorum, cum sit stolidus. Hujus autem stoliditatis notam in eo designat Plinius, quod in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frustice occulaveris, existimes se latere. At vero Diodorus Siculus lib. 3. ex ea ipsa re Struthionis solertiam, & naturæ magistræ sapientiam commendat, *Cum effugere*, inquit, *nequit inter arbusa sapiens, aut umbrosa loca caput abscondit, non natura desidia, ne videatur, aut conficiatur ab aliis, ut quidam putant: sed quia ea corporis pars cæteris debilior, umbram sibi protutela parat; natura enim optima singulis animalibus ad sui salutem magistra, non sua dantur, sed eorum quoque quos procreat, curam salutis gerit*. Certum tamen est, vel ex hoc loco, esse minus prudentem, quam alias aves; signum ex parvitate capitis, quæ stolidiorum est, ex Physiognomia; ex cujus defectu, præsertim cum cerebrum tere nullum habeat, stoliditatem illam devorandi effici putant, ut quidquid tetigerit, continuo deglutiat, lintea, ferrum, lapides.

XVIII. Cum tempus fuerit, in altum alas erigit, &c.

1. Pulli Struthionis celeriter adulescentes. Duplex exponendi ratio.
2. Cur data sint ala Struthioni.
3. Illius ars contra venatores.

SIDE pullis ipsis loquatur, idoneus sensus efficitur: Pullus, quamvis à parentum cura destitutus, tamen meo præsidio defenditur: brevi adolescit, & alarum beneficio fugit, & declinat pericula. Indicavit hoc Tygurina: *Postquam adulescit, alas attollit*. Nimirum videtur esse celere Struthionis incrementum: *Tria*, inquit, *Ælianus ex Oppiano, ex minimis evadunt maxima animalia ex aquatilibus, Crocodilus ex volucris, magna Struthio: ex quadrupedibus Elephanta*. Ergo in æm. pus, ut in Hebræo legimus, aut juxta tempus, id est, brevi tempore, alas erigit. Sed sensus idem, & nexus commodior, si in universum accipiatur, & conjungatur cum parte sequente: *Cum tempus fuerit; nimirum cum à venatoribus & equitibus appetitur, alas erigit*. Nam secus tardigrada est, & gressus pompatici. Dicitur autem alas tollere, non librare, aut quaterere, sicut cæteræ volucres, quia non ad volandum in sublime, sed ad currendum, ut Plinius dixit, *penna illi data sunt*. Ælianus vero dicit, *alas tanquam vela, contento tunc explicare*. Xenophon lib. 1. de Cyri expeditione in Arabia: *Struthio camelum nemo omnino capere potuit, tam longe enim modo pedum pernitate, modo volarum, quasi velificatione promovebant, ut statim equites desperata prada insequi desineret*. Ergo, ut

4.
Varia le-
ctio Sapi-
entia pro
prudencia
LXX.
נְשָׁה

LXX.
Symmach.
חָכְמָה
August.

Cur Stru-
thio dica-
tur stoli-
da.

Plinius.

Diodorus

Caput
parvum
stolidum.
Struthio
stolide
omnia
devorat.

1.
Varia ex-
positio
Tygur.
Struthio
celeriter
adole-
scens.
Ælian. l.
14. c. 20.
Commo-
dior ex-
ponendi
ratio.

2.
Cur dica-
tur Stru-
thio, alas
atollere.
Plinius.
Ælian.
Xenoph.
Struthio-
nis ars
contra
venatores

Ælianus ait, *Uringue in alas ingruens ventus, tanquam vela illas extendit, & sinuat.* Et cum adeo velox ut vel cum aliis volante contendere possit, ut *Oppianus* scribit, *derides Equum, & ascensorem ejus, videlicet præda frustratum.* Fortè etiam hæc equitum, & venatorum deridendorum ars in eo posita est, ut *Plinius*, atque *Ælianus* dicunt, *Cum propior facta est, ut à venatore, capiat, obvios lapides sic pedibus retro ad hostes versus, tanquam fundam jaculatur.* Sed non semper derideri potest industria humana. Venandi rationem vide in *Æliano*, lib. 14. cap. 21.

EQUUS.

XIX. Nunquid præbebis Equo fortitudinem : aut circumdabis collo ejus hinnitum ?

XX. Nunquid suscitabis eum, quasi locustas ? Gloria narium ejus terror.

XXI. Terram ungula fodit : exultat audacter : in occursum pergit armatis.

XXII. Contemnit pavorem, nec cedit gladio.

XXIII. Super ipsum sonabit Pharetra : vibrabit hasta, & Clypeus.

XXIV. Fervens, & fremens sorbet terram : nec reputat tubæ sonare clangorem.

XXV. Ubi audierit buccinam, dicit, Vah : procul oderatur bellum, exhortationem ducum, & ululatum exercitus.

1. Nexus hujus materia cum præcedente.
2. Paraphrasis, & elucidatio totius historiae de equo.
3. Quod equorum genus nunc celebretur. Regionis diversa equites nobiles.
4. Equi Sylvestres Syriae. Equi Palæsthini, & Palmati. Ægyptus eques nobilis. Illustratus David.

1. *Aptus nexus hujus materiae cum præcedenti.*
2. *Paraphrasis totius historiae de equo.*
 Cum de equo, atque equite dixisset, derideri à bestia stolidam, & insipientem, consequens fuit, ut supremæ sapientiae opus, quod in Equi fabricatione relucet, statim proponeret. Qui, si in velocitate inferior, at in exultantibus animi generositate fortitudine, intelligentiæ documentis, multiplicis ad humanos usus commoditatis, fidelitatis civilis cujusdam, & humani convictus, militaris gloriæ, fortitudinis impavidæ, aliarumque rerum maximarum gloria, tum Struthione, tum cæteris quadrupedibus insignior est. Ergo hæc est hujus orationis, & elogii equini sententia : An tua opera, tuaque sapientia effectum est ; ut inter quadrupedia Equus & generosissimus, & idoneus ad bellum, viribus, & animo instructus evaderet ? Mea sane potentia bellatorem illum constitui ; trudoque impavidum ad bella, etiam inermem. Tu, scilicet, equo tribuisti cervicem arduam, collum erectum, crispantemque jubas ; & ut ipsa projectione cervicum horrendisque fremitibus ex hinnienti pectore erumpentibus, terribilem se cunctis exhibeat. Nunquid tuum est, illum saltu instruere, & crebris celeribusque motibus agitare ? Mirum ; cum bipatentes ille nares distat, ferociam & vim terribilem spirare videtur. Quod si planiciem, aut molliorem terram nactus est, exultans quatit campum quadrupedante pedum sonitu, consistens vero, nunquam ita quietus est, qui nunc hac, nunc illac ungula terram fodiat, & virium suarum robore alacer, & superbiens, audacter se prælio committere gestiat, & hostibus armatis impavidus obviam pro-

Pineda Tom. II.

cedat in rebus arduis, & tempore difficillimo nullo timoris documenta præbit. Quin potius animo consistit, resistit in faciem hosti ; nec ullus micantium armorum, & gladiatorum districtorum splendor cogit illum terga vertere. Circumsepunt illum multorum sagittariorum cunei ; circumvolant micantes sagittæ, balistarum crepitus circumsonant, & ut illum deiciant coruscantium jaculorum splendidißimorum gladiatorum mucronibus appetitur. Neque propterea armorum fulgore, aut æreorum Clypeorum percussus ignis illius oculos præstringit. Cum fervet, cum fremitu, incredibili velocitate transmittit ingens terræ spatium, tam avide, tamque ferventer, ut & terram ipsam, & homines quoque obvios absorbere velle videatur. Interim vero, dum exoritur clamor virorum, clangorque tubarum, quatit terram, & communem tubam, ipse fremitu, pedibusque incitat, & promovel, quasi in illius auribus remisse admodum exiliterque tubæ clangerent. Cum vero jam ad prælium committendum signum datur, & insonant vehementius buccinatores, vix præ judicio credit : & quæ potest ratione assonat, & respondet. fremitusque lætitiæ plenos denuo fundit. Quippe longe ante expectat paratissimus tumultum exercitus procedentis ad prælium ; & non minus ipse, quam milites fortissimi, ducum clamorem, & exhortationem ad se pertinere existimat captaque olfactu sagacissimo aerem bellici tumultus ; neque solum sentit, sed præsentit, præsentitque sonitum classicorum. Hæc vero non sunt humanæ sapientiæ, atque potentiae vestigia ; sed divinæ non solum in rebus per sese magnis, ac inutilibus, sed in rebus ad commoditates, & usus humanos mirifice comparatis, relucetia.

Sed ante alia explicandum, an de Arabicis, Syriacisve equis sermo proximus, & primarius sit ; An præcipua Oratio sit Equis Arabicis. Equi generosi, apud diversos. *Ælianus*.
 Sed ante alia explicandum, an de Arabicis, Syriacisve equis sermo proximus, & primarius sit ; An præcipua Oratio sit Equis Arabicis. Equi generosi, apud diversos. *Ælianus*.
 an vero in universum de equis cujuscunque regionis, aut alicujus ex circumvicinis. Nam si de anis animalibus, Arabicis, quibus ea regio abundat sermo habitus sit ; videtur quoque ex eadem regione productus equus. Et quidem fere nullum est animal, quod ita pro regionum diversitate suum pro peculiare pretium, & dignitatem habeat. Sunt enim celebres Tyrreni, Siculi, Achæi, Cappadoces, Mauri, Scythæ, Parthi, Magnetes, Epæi, Jones, Armeni, Thraces, Eremitæ, Lybici, Hispani, Lycospades, ut *Ælianus* numerat l. 4. c. 1. & Armeni potissimum, omnibus optimæ indolis notis, & documentis insignes ; quæ regio non longe abest ab Arabia.

Et quidem equi Sylvestres in Syria plures sunt & mirum in modum feri, ut *Aristoteles* in *Mirabilibus* tradit. Videntur etiam nobilitate insignes habitus equi Palæsthini, quos sub nomine, *Equorum Palmatorum* significari ab *Arcadio*, & *Honorio* Imperatoribus L. unica de Grege Domitico, tit. 5. l. 10. & L. equos de Scenicis, tit. 7. ejusdem libri, existimat *Petrus Faber* l. 2. Agnost. c. 24. nam cum generosis, meritisque equis *Hermogenianis*, & *Palmatis* constituatur annona ex publico, videntur quidem *Palmati* deducti ex Syria, & *Palæsthina* palmaque inusti, & notati, quæ devictæ, & triumphatæ *Palæsthinae*, & *Judææ* Symbolum erat. Atque inter alias quidem equorum notas, *Palmarum* meminit *Nemesianus* in suo illo præeleganti carmine :

*Cornipedes igitur lectos des Gracia nobis,
Cappadocumque notas referat generosa propago
Armata, & Palmas nuper Grex omnis avorum.*

Ego vero existimo hoc loco sermonem non haberi, de equis feris, aut Sylvestribus ; nam ejusmodi non sunt militares, imo neque valde apti domituri, nam cum censerentur similes illorum *Æthiopicorum*, qui forte comprehensi, abstinent se propterea cibo, & potione, quod serviendi indignitatem acerbissime ferant. Certe non nisi de iis, qui & libentissime, & fidelissime servant, nunc sermo est. Atque forte de equo *Ægyptio*, cujus tum ad alia, tum vero maxime ad bellum usus, & præstantia erat, ut docent Scripturæ, nam illi *Ægyptii* in curribus, & in equis. Rursus *Ægyptii* sunt equus, & ascensor ejus : de quo dixi aliquando ad caput primum *Ecclesiastæ*. Et quidem cum *Ægyptus* esset planities, nobilis erat, equis & equitatu : Nam ut *Plinius* dixit, *Equi dignitas præcipue in planis regionibus, sicut bovis in montanis.* Sed reliqua nobis per partes indicabunt singulæ sententiæ.

F f f

XIX.

XIX. Nunquid præbebis equo fortitudinem, &c.

1. *Varia equorum genera, & usus.*
2. *Equi militaris descriptio. Marti Sacer: belli Prognosticum.*
3. *Equi fortitudo virilis. Imperii Symbolum. Israelitæ abstinentes ab immoderato usu equorum in bello. Illustratus David, & Zacharias.*
4. *Hinnitus, quid proprie. Varia lectio.*
5. *Colli equorum ornamenta. Hinnitus equorum divina sorius.*

Varro. **Q**uamvis, ut ait Varro, multa sunt equorum genera, quorum *Alij idonei sint ad rem militarem alij ad prædam, alij ad vecturam, alij ad admissuram*, hic tamen potissimum de militari agitur, utpote cuius statim fortitudo proponatur, & commendetur. Nam non hic potissimum celeritas, quæ aliquando imbellis, & timida est; non pulchritudo & sagina, quæ delicata est, qualis in nostratibus equis; sed fortitudo, quæ ipsa plerumque deformis, & excarnis, & ossea potius, quam mollis, & carnea est, qualem profecto graphice descripsit Synesius in Epistolari illa commendatione equi, quem dono miserat Uranio. *Deo (inquit) tibi misi equum omnibus equi laudibus ornatum: qui usum sui tibi præbebit ad certamina cursum, ad venationem, ad pugnas in bello, ad pompam denique victoriam de Lybico Trophæo celebrandam. Non enim facile dixerim venatore sit præstantior, an in certamine cursor, aut pompicus, aut bellicus. Quod si indeceter ei forma Nyssæis equis appareat, ut cui aspera, & prominens calva sit, & lumbi excarnes, cogitandum similiter in equos, ut homines, non simul omnia divinitus conferri. Sed forte hoc ipso nomine laudabilior fuerit, quod maiores partes duras quam molles, à natura acceperit: tolerandis enim laboribus ossa, quam carnes aptiora sunt. Vestri quidem equi carne nostri ossibus excellunt. Ideo equus victor Marti Sacer immolabatur, ut Plutarchus scribit in quæstionibus Rom. 97. Quia animosa est bestia, & bello apta, atque Martialis equus. Diis vero ea potissimum immolant, quæ his accepta sunt, & convenientia. Victor autem equus mactatur, quia Deo victoria est accepta ferenda. Lib. autem de Iside, & Osiride, scribit, Orum ab inferis reversum ab Osiride parente institutum ad prælium, rogatumque quodnam animal ad pugnam cuncti censeret utilius: cum Equum, respondisset Orus, miratum fuisse, & in dubium vocasse, quod non Leonem potius, quam equum dixisset. Respondisse Orum, esse Leonem utilem indigentis auxilio: Equum autem facere ad instandum hosti, eumque interficiendum. His auditis delectatum Osirim fuisse, ut qui satis instructum ad pugnam Orum sentiret. Sapienter igitur Anchises solo ex equorum aspectu bellorum Prognosticum facit:*

*Quatuor hic (primum nomen) equos in gramine vidi,
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.*

Virg. l. 3. Atque ex equino capite in fundamentis Carthaginis reperto.

*Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello
Egregiam*

3. Fortitudo igitur non quæcunque, sed bello idonea, & humanæ custodiæ opportuna commendatur in equo, non illa fera, & indomita, atque inutilis Rhinocerotis. Quare ex proprietate vocis originalis possemus interpretari fortitudinem virilem, aut virtutem humanæ instar, quod etiam indicavit Homerus Iliad. 4. nominans Equorum alacritatem, & virilitatem. Tum etiam significat virtutem dominatricem, & sub potestate, & dominatu continentem alios. Nam **Chahar**, virtutem, & dominium significat. Unde quatuor illa fortissima imperia virorum fortissimorum designantur per quatuor quadrigas equorum, qui perambulant, triumphantque universam terram, apud Zachariam. Quare interdixit Deus suo populo nimium equorum usum quod cum eo res bello, & victoriæ opportuna esset, nollet in equorum potius, quam in divina fortitudine

sui populi fiduciam reponi, & ut vel hac ratione populum suum ab Egyptiis discerneret, dicente David, *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri invocabimus.* Igitur cum David cepisset Adarezer, subnervavit omnes jugales currum 2. Reg. 8. & Josue II. dixit Dominus ad Josue pugnaturum contra exercitum currum, & equorum infinitorum: *Equos eorum subnervabis, & currus igne combures.* Vide Isa. 31. 1. & Ose. 1. 7. & Zach. 10. 4. ubi promittit Ecclesiæ suæ Deus Apostolos, & Ministros fortissimos, quasi equum gloriæ suæ in bello. Vide Basilium Pl. 32. super id *Pallax equus ad salutem.* Et super id Isa. 2. *Repleta est terra equis.* Sed an omnino prohibuerit Deus suo populo equitatum, diximus, cum de equitatu Salomonis, ad Eccl. c. 2. ubi de magnificentia, & numero Armentorum illius.

Aut circumdabis collo ejus Hinnitum. Sept. proprie ex Hebræo: *Induisti collum ejus* ? nam vestis circumdat hominem. Quare licet ab alia radice, *circumdare*, idem est quod *vestire*; atque utroque verbo indiscriminatim utuntur Scripturæ. Pro *hinnitu* autem, Sept. legerunt *timorem* Symmach. *Clamorem*, aut *fremitum*: Chrysostomus interpretatus est, *Elationem cervicis terrificam*: eodemque fere modo Cajet. *Vesties collum ejus arduum, & existimut vestimentum nomine intelligi jubas densas, atque crispantes, quibus equorum cervices vestiuntur, & superbiunt.* Sed originalis vox proculdubio ad sonitum terrificum refertur, & significat tonitru; quod sit indignantis, & ferventis equi vox nisi *Hinnitus* ? sic consentiunt cum interprete Hebraizantes, Symm. Tygur. V. tabl. Eandemque lectionem habet August. Et est pulcherrima translatio ducta ab equorum phaleris & ornamentis, illis præsertim, quæ cum tintinnabulis, & cymbalis, equorum collis appenduntur, qualia & Homer. Iliad. 4. describit, & Virgil. lib. 7.

*Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis,
Aurea pectoribus demissa monilia pendunt:
TeBa auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.*

Quasi dicat Deus: Tu quidem poteris equum vestire, & ornare pretiosis aliquibus stragulis, pictisque tapetibus, & ærea crepitacula collo appendere, sed meæ potius est industriæ, atque potentia pulcherrima ornamenta * *Hinnitum*, equino collo circumdare, *Hinnitus*, res in equo plena sapientia, & divinatione quadam, & ex quo amplioris fortunæ, imo & Imperatoriæ dignitatis prælagium faciebant. Vide Plutarchum de fortuna Alexandri, orat. 2. Herodot. l. 3. Alexandrum Neapolitanum l. 15. c. 13. Id quod Germanis potissimum tribuit Tacitus lib. de moribus Germanorum. Sed si nihil aliud, at certe quod hic ejusmodi *Hinnitus*, significatur nomine *hinnitru*, indicat sequuturum statim vehementissimum impetum, instar fulminis in media prælii tempestate, sunt enim etiam sua fulmina belli, sunt fulmina sagittæ, & gladii micantes.

XX. Nunquid suscitabis eum, quasi locustas ?

1. *Nota generosi equi à commotione.*
2. *Equi armati instar locustarum. Locusta loricata, & armata. Illustratus Joannes.*
3. *Equi locustarum similes saltu, & celeritate. Equi alati, ventogeniti Hispani. Vesperum Symbolum.*
4. *Equi generosi nares apertus tumantes, ignita.*

Quasi locustas In Hebræo est, Terrebis, commovebis, tremere facies, crebris moribus concuties, aut extolles. Nam hæc omnia affert verbum originale. Et quidem Cajetanus existimat designari notam generosi equi, quod commoveatur, & premat, non tam ex metu, quam ex animæ commotione ad invadendum, equi, ut dixit Poeta:

*Si qua sonum procul arma dederunt,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremis artus.*

Sed proculdubio hæc commotio, & agitatio referenda est ad similitudinem cum locusta.

Sed

Ps. 19. 8.

Basilus.

4.

LXX.

W17

Varia

lectio.

Hinnitus,

quid proprie.

LXX.

Symmach.

Chrysost.

Cajetan.

W17

Symmach.

Tygurinus.

Vatablus.

Augustin.

5.

Equorum

ornamen

ta colli.

Homerus.

Virgil.

Supieras

ni pud

tas to, po

ner le al

cauallo

un prete

de relin

chos.

Hinnitus

divinato

rius &

imperii

omen.

Plutarch

Herodot.

Alexand.

Tacitus.

Cur hin

nitus ve

ctetur to

nitruum.

1.

W17

Cajetan.

Nota ge

neroli

Virg. 3.

Georg.

1. Sed in quonam ea similitudo constituta sit, Equi ani- non eadem est interpretatio; nam Græci refe-
mati in- runt ad formam, habitumque locustarum, quasi
star lo- virorum armatorum; quam speciem represen-
cuitarum- tant equi Cataphracti. Quare legunt Septuag.
Circumposuisse ei armaturam? q. d. non ideo exultat,
& effertur audacia, quod tu illum armis undique
communieris, sed quod illum ego ad bella natu-
ra sua idoneum effecerim; & corpore toroso,
jubilis densis, unguis que robustis instruxerim.
Ad quam etiam similitudinem locustarum, & ar-
morum fit allusio Apoc. 9. 7. 8. 9. Similitudines
locustarum, similes equis paratis in prælum: & super
capita earum tanquam corona, similes auro: & fa-
cies earum, tanquam facies hominum, & habebant
capillos, sicut capillos mulierum: & dentes earum,
sicut Leonum erant, & habebant loricas, sicut lori-
cas ferreas: & vox alarum earum, sicut vox tur-
ruum equorum multorum currensium in bellum: ubi
vides arma plurima ad ipsam locustarum speciem,
& habitum referri. Nam quod de dentibus
Plin. l. 11. leonis dicitur, respicit id, quod à Plinio scribitur,
cap. 29. de locusta, in commissura occipitis, & scapularium ha-
bere, quasi dentes, eosque inter se terendo stridorem
edere. Et quod de aculeis, habere pinnas pro aculeis.
Cum autem nominat loricas, præterquam quod
capita locustarum lorica appaerant, certe etiam
equi cataphracti sunt in eo illarum similes, quod
loricis squamatis, aut plumatis ex ære munie-
bantur capita, ut describit Poeta Chloereum.

Virg. 11. Spumantemque agitabas, equum, quem pellis
Aeneid. ahenis,
In plumam squamis auro confersa regebat.

Servius. In quem locum videndus est Servius, ac longe
Jacebus. elegantior. & locupletior noster Pontanus ex
Pontanus. Statio, Lucretio, Justino, Salustio, Lipsio de
milit. l. 3. Dialog. 6. potuit itaque ad armatas lo-
custas hic locus respicere. Quæ interpretandi
ratio propter auctoritatem Septuaginta, non est
contemnenda.

Quamvis hæc similitudinis ratio præterquam,
quod ex rebus valde imparibus sit, videtur esse
aliena à propolita naturæ ratione, potius enim
in arte, & industria humana consistit, vestiente
equum hamatis, & squamatis armis.

3. Alii eam similitudinem cum locusta, in eo con-
stituunt, quod equus, sicut locusta volet sal-
tando, aut saltitet volando: Et quidem locustæ
culta sal- tante volant pennarum stridore, ut alia alites credantur:
tu, & ce- solemque obumbrant, solliciti suspectantibus populis, ne
deritate. suas operiant terras. Tum etiam & cicadæ, quæ lo-
custarum generis sunt, excitate volant, ut idem

Plin. l. 11. Plinius dixit. Cum ergo posset equi velocitas
c. 29. cum aliis avibus compari, sed elegantissime
Prov. 30. nunc refertur cum locustis: quæ cum ducem non ha-
17. beant, egrediuntur per turmas suas, representantes
militarem aliquam aciem, atque adeo etiam tan-
quam ad bellum, contra illas procedunt; & ut

Contra locustas pugnatur in Syria
Xenoph. scribebantur] militari imperio coguntur. Equi au-
tem velocitas bellica est, & instar cicadæ, excita-
tus volat. Atque adeo cum equum bellatorem
instituit Xenophon. l. de re equestri, percipit,
exurgendum saltem transgrediendo fossam; cui in cona-
tu salienti adhibenda sunt calcaria. Præterea do-
cendum superare vadum, in collum erumpere, de
bolem, colle desilire. Quæ omnia profecto fiunt suscitando
equum, quasi locustam. Atque ad hanc velocitatem
equinam respicientes Aegyptii, ut vespas signifi-
carent, equi cadaver fingeant, Oro teste. Cujus
ratio peti potest ex Aliano l. 4. Equi (inquit)
cadaver projectum, vespas gignit, ex hujus putrescentis
me nulla evolvant vespa, nimirum volucris progenies, ex
equo animalis velocissimo. Quare mirum, quod ille
Hadriani equus Volucris vocatus sit; cum in uni-
versum, avium nomine illos dignentur nobiles
Silv. l. 6. Scriptores, cum illos alatos, potius alites voca-
Ovid. 3. Quapropter fingunt Equas vento concipere:
Amor.

Virg. 3. Ore omnes versa in Zephyrum stant rupibus altis,
Georg. Exceperantque leves auras: & sape sine ulla,
Hispaniæ Coniugis vento gravida (mirabile dictu!)
equi ven-
to geniti,
Varro. Quod de Hispaniæ equis scribunt quoque
Columell. consentientes cum Poeta, Varro l. 2. de re rustica
Plinius. c. 1. Col. l. 6 c. 27. Plinius l. 8. c. 42. Vento igitur
Vergil. genitus equus, quod mirum, si

Pin. da Tom. II

Curfibus auras

Provoces: ac per aperta volans, seu liber ho-
benis

Equora, vix summa vestigia ponat arena,
Ille volat, simul arva fuga simul æquora ver-
rens.

Jam non nimirum, suscitari, quasi locustam.

Gloria narium ejus terror. Nescio cur planam
ex Hebræa lectione vocem, narium, in pelliculis LXX.
translulerunt Sept. legentes: Gloria pectorum ejus
audacia. Præsertim cum sit optimi equi, atque Equorum
generosissimi laus à naribus apertis, non angustis, ut nares a-
Varro scribit, Quippe nares patulæ, multo pertu-
quam conniventes, & apertiores meatus habent Varro.
animæ, & ficiunt videri equum terribiliorem,
ut Plato in Phædo, & ex Platone Oppianus do- Plato.
cent. Videntur igitur non minus terrorem, quam;

Spirantes naribus ignem:

Virg. l. 3.
Aeneid.

Sicut, & illi lucem elatis naribus efflans. Parum 12.
enim fuerat dixisse:

Fumant humentes calida de nara vapores

Atque adeo hunc narium ignem videntur refri- Nemef.
gerare, cum bibunt, nam ex Plinio. Quo quis Plinius.
acrior, in bibendo profundius nares mergit. Cajetanus Cajetan.
illud admonet, terroris nomine, significari tre-
morem quendam, aut pallorem narium, qualis
esse in timentibus solet, collectio introrsus ca-
lore. Sed qui fieri potest, ut naribus tremat;
& exalbescat, si totus ardet, si agit ore spumas.
Si nares diducit, & instat?

Collectum fremens voluit sub naribus ignem.

XXI. Terram ungula fo- dit, &c.

1. Equorum laus ab Ungulis. Cabilli nomen unde di-
sum.
2. Equorum ungula quales. Illarum pulsatio ex superbia
& exultatione. Non sequitur ducem gregis.
3. Equorum audacia, & virius. Audacia, quæ differat
à fortitudine.
4. Arma, quid. Equus inferens se bello.

Commendatur nunc generosus, & bellator
equus ab ungulis robustis, & ut Alianus
dixit, rotundas, quibus, fodit terram, vel, ut
ex Hebræo legunt Sept. Fodiens in campo luxuriat.
Unde videtur apud Latinos Cabilli nomen de-
ductum, quod terram cavet, & excavet ungula
impressa. Quod neque prætermittendum est ab
equi generosi descriptoribus;

Cavaque

Tellurem & solido graviter sonat ungula cornu.

Et rursus Nemesianus hanc pedum concitatio-
nem in pulsanda terra ad suam causam refert
generosi animi,

Nec pes officium standi tenes; ungula terram
Crebra feris, virtusque arvis animosafatigas;

7. Commen-
datio
equi ab
ungulis.
Alian.
LXX.
Cabilli
nomen
unde.
Virg. 3.
Georg.
Nemef.

Ungula
equorum
quales.

Atque adeo cum equi tantum valeant pedibus,
primum in illis probari ungulam, an sit spissa vel
tenuis, cava, vel plana, rotunda, vel oblonga, præci-
pit Xenophon in Hippargico, & de venatione.

Exultat audacter. Et idem fere verbis Alian.
hanc exultationem ad superbiam referens l. 4. ficio ex
c. 19. Inter ceteras animantes equus magno, elioque
animo est. Enimvero magnitudo, & celeritas ipsa, & animi
cervicisque eminentia, & crurum facilis contractio, exultatio-
ne, & ungularum crepitus inducunt
eum, ut audacius is exulter, & gestiat, insolentiusque
effratur. Quare illi, qui equum ex diversorum
animantium virtutibus componebant, mulieris
superbiam simul cum comæ illi tribuebant
Atque adeo non minus, quam Leo, du-
cem non sequitur gregarium propter superbiam, ut
Arist. observ. Quare, & in lingua sancta, ab hac
superba exultatione videtur habere nomen; dici-
men apud

Ungula-
rum pul-
satio ex
superbia,
& animi
exultatio-
ne.
Equus
non se-
quitur
ducem
gregis.
Aristotel.
Equi no-
men apud

Hebræos. tur enim suis, quasi sus quasi gaudens, & exul-
 Varro L. 2. rans. Quod etiam pertinet, quod cum Gregalibus in
 c. 7. pabulo contendis, in currendo, aliave quamvis re, quo
 ד'ס' potior sit: Quare eleganter ipsam exultationem vi-
 ש'ש' detur depinxisse Poëta in ingrediendi superbia.

Virgilius. Alius ingreditur, & mollia crura reponit.

Sed imaginem hanc proposuit graphice Ovid.
 in Halæutic.

Hic generosus honos, & gloria major equorum:
 Nam capiunt animis palmam, gaudenque trium-
 pho,
 Seu septem spatiiis circos meruere coronam,
 Nonne vides victor, quanto sublimius altum
 Atollas caput, & vulgo se vendides aura?
 Cessare cum caeso decoratur terga leone,
 Quam sumidus, quantoque vanis spectabilis æbus
 Compelcatque solum generoso concita pulsu
 Ungula, sub spoliis graviter redeuntis opimis?

Quod vero audacter dicitur, in originali potius
 est fortior, vel in fortitudine. Quanquam eleganter
 ea fortitudo, audacia nomine explicatur, quæ so-
 let esse fortitudinis comes, tum etiam, & su-
 perbia: quanquam cum audacia vitium sit, & an-
 te pericula audaces precipites sint, in ipsis vero peri-
 culis timidi, & tergiversantes. Ut Aristotel. docet,
 hæc equorum audacia, fortitudo est & virtutis
 speciem habet, cum fortes in ipsis operibus fervidi
 sint, ante vero quieti. Habet igitur equus, quod
 optimum est in audacia ante periculum, videli-
 cet exultare, & concitari: & quod optimum est
 in fortitudine, & in ipso discrimine, videlicet
 non tergiversari, neque timere;

Virgilius. Primus adire viam, & studios tentare micantes
 Varro. Audeo, & ignoto sese committere ponte.

Quod eleganter Varro dixit, equum à pullo
 conjectari dicens: Si cum flumen transvehendum
 est, grægi imprimis prægraditur, ac non respectat alios.
 Tandem exultatio, & audacia hinc item, non am-
 plius, verbis à Varrone dicuntur lib. 2. cap. 7. Si
 hilaris, & intrepidus.

In occursum pergit Armatis. Septuaginta legunt,
 LXX. Procedit in campum in virtute. Quod Nicetas in-
 Nicetas. terpretatur; Per campum incedis ad bellum. Quod
 Virgil. 2. videtur fere idem cum illo:
 Georg. 2.

Hinc bellatur equus campo sese arduus infert,

פ'ס' Vox originalis arma significat. Alii armatu-
 ram, Græci intelligunt, Cataphractes, & arma-
 tos milites.

XXII. Contemnit pavorem, &c.

1. Metonymia. Equi ad repentina perturbantur.
 Quomodo exercendi, ne paveant.
2. Equus non reformidans micantia arma comparatus
 cum Leone, & sauro.

Metony-
 mia. Pavor, pro retimenda, & formidanda. Vi-
 detur esse expositio rei præcedentis, vide-
 licet armorum. Græci in Catena legunt,
 LXX. Sagittas, aut Jacula. Septuaginta Vazicani; Oc-
 currens Regi deridet, quod nullam habeat digni-
 tatis rationem, sed impetu maximo feratur in
 obvia quæque. Sed ut cum notis generosi Equi,
 quæ hæcenus descriptæ sunt, etiam hoc cohæ-
 reat, pertinebit profecto hic pavor ad id, quod
 in bello, & in armis non ultimo formidabile
 est, videlicet armorum crepitus, clangorque tu-
 barum, quamvis enim equi ad omnia repentina
 maxime perturbantur, at illud non tam ex pa-
 vore, quam ex animi concitatione provenit:

Virg. 3. AEn. Nec vanos hortet strepitus.

Columel. Quod diserte scripsit Columella lib. 6. cap.
 Alianus. 29. Cum natus est pullus, confestim licet indolem assti-
 Quomo- mare, si hilaris, si intrepidus, si neque conspectu, ne-
 do sint que rei auditu terratur. Quare, & sua peculiaris
 assuefa- ars equos per se audaces & bellicosos efficiendi,
 ciendi traditur ab Aliano lib. 4. cap. 9. Ne armorum
 equi mi- fremitum, & gladiatorum ad clypeos resonantium crepi-
 litates tum equi extimescant, eos ad strepitum, & sonitum as-

suescere cogunt, armataque cadaverum simulacra sub
 ipsum fœnum subiciunt, ut casorum conspectum in bello
 ferro consuecant, ut ne rerum terribilium metu affecti,
 ad rem militare minuites sint.

Explicatio vero est, quod sequitur; Non cedit
 gladio. Proprie; Non retrocedit à facie gladii, non Equus
 fugat illum micans gladius. Septuaginta. Nec non re-
 se avertet à ferro. Ingenis profecto amplificatio formi-
 equinae constantia, & fortitudinis, nam tunc vel dans
 maxime, cum leana pro casulis fœta dimicat, oculorum splendens
 aciem traditur defigere in terram, ne venabula expave-
 scant. At equus tantum abest, ut expavecat, ut LXX.
 potius ab ipsa facie micantis gladii alluci videat- Plin. 16.
 tur, & sponte occurrat. non defixis in terram s. 16.
 oculis, ut leana, non clausis, & dimisso capite.
 ut Taurus, sed collo erecto, atque apertis
 oculis.

XXIII. Super ipsum sonabit pha- retra, &c.

1. Equestris sagittatio, aut jaculatio.
2. Sonitus, quid proprie Illustratus David.
3. Hasta, & Clypeus, quæ armorum genera. Illustratus Samuel.

Indicat usum, & arma equestris militiæ: ex
 equo enim pugnabant sagittis, quare & sa-
 gittandi studium cum equitatione conjungit
 Strabo, cum scribit, Equitandi studium à Medis ad
 Persas, & ad Armenos profectum fuisse. Fuere item
 equites jaculatores. Atque adeo Plinius testatur se
 librum composuisse de jaculatione Equestri, atque
 eorum ingenia, inquit, inenarrabilia jaculantes obse-
 quio experiuntur, difficiles conatus corpore ipse, nixque
 invitantium. Jam tela humi collecta equis porrigunt.
 Sed illa præsertim frequentior inter Asiaticos
 pugnandi ex equo ratio, Hastis prælongis, ut scri-
 bit Herodotus libro 1.

Sonabit pharetra Septuaginta legunt, Super ipsum
 gaudes arcus, alii, cantabis, alii, fridebis. Certe vox
 originalis lætum quendam clamorem, & oratio-
 nem significat, quæ cum pharetra tribuitur, tan-
 tum significat crepitationem, & sonitum chordæ quid.
 reductæ ad emittendam sagittam: non enim est
 Pharetra, in quam conduntur sagittæ, sed in
 qua reponuntur, videlicet ipse arcus, & balli-
 sta, sicut scriptum est, Paraverunt sagittas suas in
 pharetra, ut sagittent, &c. Ergo sonitus, & crepi-
 tatio arcus ad insignes equitis jaculantis vires
 spectat, ex quo etiam commendavit Homerus
 Menelaum Iliad, 4.

Nervum papilla admovit, arcui vero ferrum.
 Sed postquam circulem arcum valde extendis,
 Sibilavit arcus, nervus vero valde sonuit, salis au-
 tem solum,
 Citatum per turbam pervolasse cupiens.

Vibrabit hasta & Clypeus. Septuaginta tantum le-
 gerunt, Gladius. In Originali prop. Ferrum Ha-
 sta, Cidon. Quid autem sit Cidon. Incertum est:
 quanquam certum sit genus armorum. Hiero-
 nymus vertit Clypeum, aut scutum, Josue 8. 18. 1.
 Reg. 17. 6. Jerem. 6. 23. & 50. 42. idem vero ip-
 se reddit Hastam, infra capite 41. 21, Tum etiam
 Septuag. non semper in eadem interpretatione
 constant, nam illo Josue loco legunt; Galum
 quod habebat in manu Josue, quod Theodoretus
 q. 10. Dum Josepho, & Symmachio Clypeum in-
 terpretatur. Procopius ex aliorum interpreta-
 tione, Scutum, Hastam, Scipionem; Baculum, Acon-
 sum, live contum, rursus Septuaginta legunt Cly-
 peum, 1. Reg. 17. Neque potest hoc loco Hasta
 intelligi: nam sunt arma, quæ muniunt hume-
 ros, & scapulas, ergo est Clypeus, vel aliquid
 loco Clypei ad protegendum, Lyra Josue 8.
 potius Hastam intelligit, & 1. Regum confir-
 mat non significare Clypeum, ex eo, quod ar-
 miger illius portabat Clypeum: quare intelligit la-
 minam descendente à Casside delinente in acutum
 inter scapulas, ut sic protegeret collum, & juncturas
 armorum capitis. R. David, & R. Mardochei
 cum omnibus fere Hebraizantibus, dicunt
 dem esse genus armorum ad percutiendum,
 ut colligitur ex Jeremia citato, & inferius ca-
 pite 41. Res igitur incerta, ut fere semper,
 ubi occurrunt nomina propria rerum. Hoc
 nostro

Clypei sonitus. Philostr. Equus quomodo assuefaciendus

nostro loco bene quidem quadraret, ut hoc nomen significaret genus aliquod peculiare teli: nam non videtur commode fieri mentio scuti in impetu ruentis equi ad prælium. Quod etiam indicavit Interpres, cum dixit, *Vibravit*, quamquam id verbum deest in originali, videntur enim sub illo primo, *sonandi*, omnia hæc contineri; *Sonabit Pharetra, Hasta, & Cidon*. At inventio quidem *Clypei sonitus* in militie equestris apud Philostratum, lib. 2. de vita Appollonii, cum Damis vult equitem, & equum bellatorem instructum esse, *hostem ferire, & se protegere, insequi, ac refugere, & inimicum pelleri, & equum assuefacere, ne Clypei sonitus, aut fulgentis galeæ splendorem formidet, neve pugnantis clamorem perberescat*.

XXIV. Fervens, & fremens sorbet terram, &c.

1. Equi commoti, & tremor ex fortitudine.
2. Varia lectio. Equi velocitas projectissima.
3. Sonitus Classici equis optatissimus.

1. Quis fervor, & commotio equi. שרר חרר

Quod *fervens* dicitur, in Hebræo est, *In commotione*, vel, *in agitatione*, vox eadem, quæ vers. 20. redditur *suscitare*: Quod vero dicitur *fremens*, in Hebræo est, *In commotione*, ita indignatione, & videtur discrimen habere à verbo præcedente, quod primum affert aliquid timoris, aut tremoris: at vero secundum affert animi affectum commoti, & indignantis, primum igitur poterit referri ad corporis, & membrorum agitationem, nam *nescis stare loco*. At secundum pertineat ad internum affectum expectantis, & exoptantis prælium. Et recte utrumque verbum *fervendi, & fremendi*, exponitur, nam hæc procedunt ab animo concitato, & indignante.

2. LXX. Varia lectio. נסד R. Joseph. R. Mard. Vatabl. Nicetas. LXX. Ovidius in Ibm.

Sorbet terram. Septuaginta dixerunt, *Evertet terram*. Hebraizantes fere omnes, *Fodit*, vel *effodit terram*. Alii, *inundabit terram*, vel, *impetet*, aut *impetum faciet*. Sed quidem fere semper Latinus Interpres verbum Originale reddit verbo Latino, *bibendi*, aut *sorbendi*, quod etiam probant Rab. Joseph, R. Mardochei, & alii Juniores, quam proprietatem probant loca, in quibus est hujus verbi usus. Tum etiam, quod illa Hebraizantium lectio nunc friget, postquam semel dictum fuerat, *Terram ungula fodit*. Quid etiam sit *Equum sorbere terram*, non una interpretandi ratio. Vatablus ad cursus celeritatem refert, *Tanta*, inquit, *velocitate currit, ut terram absorbere videatur*, nos de Veredariis licere solemus. *Quæcuelan, y tragaleguas, como tierra*. Forte significat habitum illum indignantis, & irati, dum invitus retinetur ante signum committendi prælium, videtur enim velle devorare homines, deglutire, quæ prope sunt. Sic Nicetas videtur accepisse lectonem Septuaginta, *Et*, inquit, *affectus est animo, ut terram sit eversurus*; Simile quid tribuetur illis ferocissimis Diomedis equis;

Ut qui terribiles pro gramen habentibus herbis, Impius humano viscere pavit equos.

Et quidem hæc exponendi ratio coherere videtur cum eo, quod sequitur.

3. D. Thom. Classici Equis gratissimum. Vergilius. LXX. נסד Nicetas. Expositio germanior.

Nec reputat tuba sonare clangorem. Divus Thomas cum Latinis exponit id, quod prima facie sese objicit, nihil magni facere terrificum classicum, quippe non horret strepitus vanos: imo potius, ut Virgilius dixit, *lituos pavitur*. Sed ex proprietate verbi originalis proprie legerunt Septuaginta, *Non credit*, vel, *non fides*, à verbo *Aman*, quod est credere, aut fidelem esse, quod Septuaginta ad fidelitatem equi retulerunt, *Non credit*, donec significaveris tuba. Ubi Nicetas; *Quam nihil sine ordine molitur docet, id est, attentissimus est ad signum classici, nec prius se committit prælio, quam signum committendi acceperit*. Sed sensus alius ex Hebræo elicitur cum Latina lectione consentiens, impatiens est moræ, & si qua sonum procul arma dederunt, stare loco nescit, & quem maxime optat tubæ clangorem; diffidit se auditurum, quippe, quæ maxime optamus incredibilia nobis sunt, & antequam consequamur, & postquam obtinuimus.

Pineda Tomo II.

XXV. Ubi audierit sonitum buccinæ, &c.

1. Interjectio latantis alacriter, Equus bilaris ad sonitum classici.
2. Equum musica demulceri.
3. Equus ad cursum quibus incitetur. Præfagit pugnam.

Dixit Vah. Proprie Septuaginta ex Hebræo. *Nicis Euge*; est enim interjectio latantis Heabb. Nos simili particula utimur ad exhortandum, & incitandum; *Ea*. Et quidem audito sonitu buccinæ, aut tubæ, mirum in modum lætatur, & exultat, ut Statius cecinit;

Ad lituos bilarem, intrepidumque tubarum Prospiciebat Equum

Non solum quod bello delectetur, sed quod musica etiam, ut Plutarchus scribit; *Equos ubiis, & fistulis mulceri*, & *Ælian*. pervulgatum esse Sybaritas salutationem equos docuisse; cuius meminerunt Suidas, & Athanasius. Tum illud, quod Plinius de Equorum docilitate; *Tanta est*, inquit, *docilitas, ut universus Sybaritani exercitus equitatus, ad Symphonia cantum salutatione quadam moveri solitus invenitur*. Quin etiam *Ælian*. scribit lib. 4. cap. 20. *Lybias equas cantu ad tibiam mansuescere, & insistere pastore insistente*, refertque ex Euripide incitari equos atque equas, & nuptialis fistula præcitate, nuptias equinas celebrari. Sed potissimum, quod hic locus præfert, tubæ auditu ad cursum incitari, Solinus docet, c. 57. *Quidam*, inquit, *equorum cantibus tibiarum, quidam salutationibus, quidam colorum varietate, nonnulli etiam accensis facibus ad cursum provocantur*. Itaque, auditu voluptatem percipere, idem videtur esse, quod dicere Vah; *Voluptatem eis inesse*, inquit Solinus, *Circi spectacula prodiderunt*.

Procul odoratur bellum. Hoc ipsum profecto est, quod Plinius ait, *Præfagit pugnam*. Tum etiam, & pugna, bellique successum, aliquando enim ex sui equi alacritate spem, bonumque omen capiebat Turnus.

Exhortationem Ducum. Proprie est, Clamor, aut strepitus Principum. Sed hoc quid aliud, quam exhortatio Imperatoris insidentis? Hoc ipsum disertis verbis Plinius. *In Circo ad cursum iuncti non dubie intellectum adhortationis & gloria fatentur*.

Es ululatum exercitus. Iterum proprie, clamor, commotio, quod indifferens est, ut sonet classicum, vel confusum clamorem militum congradientium, aut vero impetum ruentium, vel utrumque, quo quidem intellectu quodam incitatur equus. Atque eo magis mirandum, quod confuso quodam permixtoque clamore belli significationem percipiat, non jam unius tantum ducis, & equitis vocem & imperium.

ACCIPITER.

XXVI. Nunquid per sapientiam tuam plumescit Accipiter, expandens alas suas ad Austrum?

1. Aves pugnacissima, & velocissima. Conditoris indulgentia & providentia.
2. Plura Accipitrum genera.
3. Accipitrum nomen dictum à volando.
4. Prima expositio Græcorum, Avium volatus consistens perseverantia Symbolum.
5. Latinorum expositio. Ratio plumescendi Accipitrum. Aviarium quale.
6. Tenuatur alia interpretatio. Vulturum conceptio. Accipiter Soli Sacer. Civitas Accipitrum.
7. Accipitres Tinnunculi Aquilones præstantiores.

EX Quadrupedibus fortissimis ac velocissimis, & hinc, & opportune gradum facit ad aves fortissimas, pugnacissimas, velocissimas, Accipitrem, & Aquilam. Et vero ex plurimis, quæ in Accipitris natura, divinæ sapientiæ documenta relucet. unum vel maximum proponit ex plumescendo. Tum etiam, ut Chrysof. observat, *Etiam, quæ nullum fructum afferunt, utilis, frustaq; videntur esse, meminit, ut doceat, si tanta*

Fff 3

erga

- erga hoc animantium genus Sapiencia utitur, atque providentia, multo maiore erga illud genus, quod utilis est hominibus, uti. Tum etiam hinc colligemus, ut Seneca aliquando dixit, etiam usque ad delicias homines a supremo Conditori amari, quippe ista aves sunt, in quibus Principes ludunt ludo igitur, & oblectamento humano illas crevit Deus; maxime enim Principes harum avium aucupio maxime delectantur. Ergo inquit, Anne tu per Sapienciam tuam constituere, aut efficere potuisses, ut Accipiter tempus plumescendi nosset, atque ad eam rem maxime propitio vento Australi uteretur atque in eum adversum pennas explicaret? Sed hæc diligentius explicanda.
- 12.** *Plumescendi Accipiter.* Cum Aristoteles numeret decem Accipitrum genera; Plinius sexdecim, magnitudine, colore, aviditate, & venandi industria diversa, certe tamen neque illorum diversitatem, imo neque nomina cum distinctione designarunt, neque ea, quæ designarunt, certis indicibus, & experimentis tradiderunt. Præsertim cum omnibus quædam sint communia: sed an hæc plumescendi ratio omnibus communis sit, an vero alicui generi peculiaris, ex jam subiiciendis Interpretum sententiis colligemus, præmissa tamen vocatione simplici, & germana proprietate.
- 3.** *Accipiter.* In Hebræo est *Ness*, à radice *Nasab*, quod plumam, vel pennam significat, quasi nomen habeat à volando, vel ab ea ipsa proprietate, quæ hic designatur, *expandendi alas ad Austrum*. Est autem nomen *penna*, aut *pluma* ab eadem radice Levitici 3. 16. Pl. 54. 7. Is. 40. 31. quod enim ibi dicitur de Aquila, *Longo membrorum ductu*, idem est quod, *ingentibus alis*. tum etiam supra versic. 13. *Penna Struthionis*, Ergo verbum ab ala, vel pluma deductum, quod verbaliter, & non nisi semel, id est, in hoc tantum loco legitur, Hebraizantes fere omnes vertunt, *Volare*, ut exponatur parte sequente, *extendo alas*, quod profecto fit. Septuaginta autem longe diversa significatione *flare*, aut *consistere* dixerunt, id est, tantum *expansis alis consistere* absque volatu. Vulgatus ad rem plumarum retulit, *plumescendi*, id est, plumas amittendi rursusque emittendi, ut jam videbimus.
- 4.** *Jam ergo prima exponendi ratio est Græcorum, legentium; Tua sciencia scitis Accipiter, expandens alas, immobilis, respiciens, quæ ad Austrum;* Quod in hanc sententiam accipitur ab Olympodoro, quod dicitur *Accipiter, versus Austrum explicatis alis fere erectus in aere consistere, prædamque contemplari*, atque hac dum ratione in illam ipsam involare. Sed apud avium Scriptores nihil simile invenitur, tantum de Falcone Sacro apud Albertum, *Diutissime volare*, & prædam sequi; nec deferere ad duarum, triumve aut etiam quatuor horarum spatium. Quæ in re perseverantia Symbolum referre poterit, non minus quam si immotus in aere consisteret, ut Philippus indicavit, exponens lectionum Septuaginta.
- Chrysost.** Chrysostomus paulo secus, referens ad avium naturam, quæ nullo labore pascuntur ab Austore naturæ, & volantibus licet, subministratur esca. Quæ tandem ratione (ait Chrysostomus) factum est, ut suspensus in aere accipiter teneretur? quo pacto alimenta sunt eidem subministrata? Sed præterquam quod hæc res non sit propria Accipitrum, sed communis generi volucrum, certe lectio illa Septuaginta longe abest originali aut vero nimium coacte sumit *expandere alas*, pro eo, quod est, *expandere, alis consistere absque volatu*.
- 5.** *Secundo exponendi ratio Gregorii, quem fere sequuntur Latini posteriores utramque partem, & plumescendi, & expandendi alas ad Austrum*, in hæc verba interpretantis; Quia per annos singulos pennam veterem Accipiter nova nascente proficiat, ac sine intermissione plumescat, pene nullus ignorat. Non autem hic illud pluma tempus dicitur, quo in nido vestitur, qui tunc pullus ad Austrum alas extendere non valet, sed illa annuus pluma describitur, quæ, laxata veteri penna, renovatur. Et quidem domesticis Accipitribus, quo melius plumescere debeant, humida, ac tepentia loca requiruntur. Agrestibus vero moris est, ut stante Austro alas expandant, quatenus eorum membra ad laxandum pennam veterem, venti tempore concalescant. Cum vero ventus deest, alis contra radios Solis expansis, atque percussis, tepentem sibi auram faciunt, sicque capto tepore aper-
- tis poris vel veteres exsolvunt, vel nova succrescunt. Confirmari hæc, quæ Gregorius dicit de Accipitribus non cicuribus, possunt, quod hæc pennarum mutatio incipiat vere, perficiatur vero æstate: tum locum, vel aviarium, in quo includuntur cicures, expediat esse expositum Soli. & Australi plagæ, ut Budæus hac ipsa de re dissensens explicare præcipit. Tum illud observari solet, ut aviarium sit spatiosum pluribusque periculis instructum, ut Accipiter non in una tantum desideat, sed moderato volandi exercitio in plumescendo proficiat. Quod igitur ars, & industria humana faciunt, acceptum profecto esse oportet ab ipsa natura, quæ accipitrem docuit, & Solem, & loca aprica, & aerem meridionalem captare, ut facilius amissis pennis veteribus, novis plumescant. Illud igitur quod est, *Expandere alas ad Austrum*, quanquam volitando fiat, at tunc volatus neque est, neque esse potest sublimis, dum turnus, vehemens, quousque pennarum mutatio perfecta fuerit. Quare verbo *expandendi*, seu *dispergendi*, explicatur, & recte convenit cum amissione pennarum, nam tunc pennæ decedentes disperguntur, ab eadem enim radice dicitur Ez. 17. *In omnem ventum dispergentur*. Sic plumescit Accipiter, dispergendo pennas suas ad Austrum. Nam quod nonnulli existimant nomen *ala* originale *Caneph*, significare non pennas sed integram alam, non est certum, quin potius frequenter pennarum alarum, plumarum, nomina indiscriminatim usurpantur.
- Sed quia in hac plumescendi ratione, & Accipitrum intelligenti, nihil invenimus Scriptum à principibus naturæ descriptoribus, tentandum est præsentis loco, alia quoque via lucem afferre, non nisi dubitanter, & timide in re incerta, & tantum suspicionibus exposita. An itaque locus hic tantum commendat volatum Accipitris, solem versus? nam *Ælianus* l. 14. c. 12. quoddam Vulturum genus proponit, quod fere verbis similibus dicit, *expandere alas suas ad Austrum*, non quidem plumescendi, causa, sed sublimiori alia nimirum conspiciendi, & genus suum propagandi, atque plumescens pullos excludendi, verba hæc *Æliani*; *Vulturem non nasci marem ajunt sed feminas omnes generari: quam rem non ignorantes bestia, pullorumque solitudinem ac inopiam sumentes ad gignendos pullos alia machinantur, adversa Austro volant, vel si Alter non spirat, ad Eurum ventum oris biatu sepandunt. Spiritus venti influens, ipsas implet. Cujus quoque rei videtur meminisse Ambrosius scribens, Vultures dici sine concubitu concipere, & generare. Rem eandem paulo immutatam scribit Orus. Neque vero hic curiosius distinguo Vulturum ab Accipitre, nam quæ sunt sub genere avium rapacium valde confusa sunt. Cum hac vero suspitione facere potest, quod existimetur Accipiter solare animal esse, propterea Apollini, id est, Soli ab Ægyptiis consecratum, cum Apolline autem (inquit *Ælianus*) idcirco convenientiam habere ajunt, quod de avibus Solo Accipitres semper nullo negotio adversos Soli radios insuunt, neque intentis oculis sursum versus iter suscipere gravantur, nec divini flammæ offenduntur. Atque adeo scribit l. 17. Accipitrum civitatem in Ægypto esse, ubi Accipiter colitur, & Porphyrius l. 4. de abstinentia ab animalibus, scribit Solem appellatum esse Accipitrem, quare fieri potest, ut propterea etiam Sole gaudeant meridionali, ideoque expandant alas suas ad Austrum.*
- An forte illud accipitrum genus mirabile indicatur, quod in Ægyptum advolat ineunte vere, ab speculandas Australes qualdam insulas, mirabili naturæ solertia, & intelligentia? hos Accipitres, *Tinnunculos*, *Ælianus* vocat c. 14. & rem in hæc verba scribit, *Accipitres esse creduntur, qui censentur in genere Aquilarum, ineunte vere delecti ex omnibus duobus in Ægyptum allegantur, ad speculandas insulas quasdam desertas, quæ Libia adjacent. Illi autem ubi reverterunt, præcuntes eo alios deducunt; quibus duobus ceteri peregre illius profectiois festum ajunt: cum ad eas insulas pervenerunt quas illi duo speculati commodiores sibi iudicant: hic in multa quiete & tranquillitate parant, & excludunt, passeretque & columbas venantur, pullos cum magna redundantia alunt, deindeque firmos ad volandum in Ægyptum abducunt, tanquam ad peternas sedes.* An tandem quod illi Accipitres fortiores, velociiores, majoresque sint, qui in regionibus Aquilonaribus nascentes, versus Austrum volant? itaque

Cooditio-
ris in.
Seneca.
Baruc. 3.

12.
Aristotel.
Plinius.

Plura ac-
cipitrum
genera.

3.
Accipiter
unde ha-
beat no-
men.

81
731

Varia
lectio.

LXX.

4.
Prima ex-
positio
Græcorū.
LXX.
Olympiod.
Falco sa-
cer.
Albertus.
Perseve-
rantia
symbolū.
Philipp.

Chrysost.

5.
Symbolū
expositio
Latino-
rum.
Gregorius

Gregorius

Aviarium
Accipitru
ad mutan-
das plu-
mas.
Budæus.

Volatus
cur dica-
tur fieri
expan-
dendo
alas.

Marinus
711

6.
Tentatur
alia expo-
nendi via.

Ælianus.

Vultures
quomodo
concupi-
ant.

Ambros.
Orus.

Accipiter
Apollini
Sacer.
Ælianus

Sarab.
Accipi-
trum a-
vitas.

7.
Accipitri
Tinnun-
culi natu-
ra mirabi-
lis.

Ælianus.

Accipitres
Aquila-
naces per-
itaque

itaque sic hæc Aquilonaris Accipitris circumlo-
quutio, *Versus Austrum pandere alas*. Sed in re du-
bia & incerta non pœnitendum incertas & du-
bias, verosimiles tamen suspiciones attulisse.

AQUILA.

XXVII. Nunquid ad præceptum tuum
elevabitur Aquila, & in arduis po-
net nidum suum.

XXVIII. In petris manet, & in præru-
ptis silicibus commoratur, atque in-
accessis rupibus.

XXIX. Inde contemplatur escam: &
de longe oculi ejus prospiciunt.

XXX. Pulli ejus lambent sanguinem,
& ubicumque cadaver fuerit, sta-
tim adest.

Cum neque apud ipsos profanos Scriptores
omnino constet, an Vultur sit Aquilini
generis species aliqua, cum omnia Aquil-
larum, Accipitrum, Vulturum genera permista
sint, non solum adulteratis nominibus, sed et-
iam promiscua, adulterinaque natura, præter-
tim cum quædam ex proprietatibus hoc loco in-
dicatis *Vulturi*, non *Aquila* conveniant, ut dice-
mus, versic. 30. certe neque nunc designare cer-
to possumus, quam speciem Aquilæ significet
Nasar; quanquam mihi dubium non sit, diver-
sam esse, sicut & nomine ab ea, quæ præce-
dente sententia descripta est, & vocata *Nes*. Ex
peculiaribus autem Aquilini, aut Vulturini ge-
neris proprietatibus, illæ quærendæ sunt, quæ
cum hoc loco maxime congruant. Sententia ve-
ro videtur hujusmodi.

Nunquid ita tu constituisti rerum naturas, &
ita esse voluisti in volucrum genere, ut Aquila
sublimi volatu in supremam aeris regionem sese
extolleret, tum verò etiam in sublimibus, &
præcellis locis nidularetur? Ego sane illi pro mea
voluntate, quæ ipsa summa ratio est, certum
domicilium designavi, in quo familiariter ha-
bitaret, nimirum prærupta saxa, cauteque mor-
talibus inaccessas. Tam acuta verò oculorum
acie illam instruxi, ut vel ex editissimis locis de-
spicere possit regiones inferiores, & inde specu-
lari, unde sibi, suisque pullis escam parare pos-
sit. An verò sapientia tua Vulturini, aut Aquil-
lini pulli edocti sunt carnes adamare, & sangui-
nem sentire, atque exorbere? Tum præterea
ego sentum illis contuli præsentendi etiam ex
longissima distantia corpora occisa, ut statim fe-
stinanter eo involent, & occisorum carnibus, &
sanguine largiter pascantur. Nihil enim est,
quod mea Sapientia ego non institui in vita,
victuque opportuno procurandis, atque conser-
vandis. Nihil tandem, quod mea ego Providen-
tia, atque benignitate non complectar. Sed hæc
explicanda per partes.

XXVII. Nunquid ad præceptum
tuum, &c.

1. Præceptum, verbum, os. *Explicatus Moyses.*
2. Altitudo, quid proprie. *Aquila volans sublimis & directus.*
3. Elevare, quid. *Aquila & Accipitres nidulantes in locis altissimis. Idumæa regio montana. Illustratus Abdias.*

1. Præceptum, verbum, os.
2. Elevatio, aut alti-
tudo, quid proprie.

AD Præceptum tuum. In Hebræo propr. *Ad os*
suum, quasi diceret, Tuo dicto, tuo impe-
rio, tum etiam, tua voluntate, & libito
facile. Diximus de hac phrasi cap. 13. vers. 6.
n. 2. Quare quod in Hebræo est, *Os Dei*, verti-
tur ab Interprete Latino, *Verbum Domini*, vel *Im-*
perium, num. 13. 41. Paralip. 12. 4. Reg. 24. 3.
Elevabitur Aquila. Verbum originale præcel-
lam, & præexcellens altitudinem significat,
quare frequenter dicitur de *Divina altitudine*, &
cellitate, Job. 11. 8. Psalm. 112. 5. Ilai. 5. 16. &

52. 13. dicitur etiam de *Cælorum altitudine*, Ilai. 55.
9. Psalm. 102. 11. & tandem dicitur de superbia,
quæ afficit Divinam celsitudinem, & similis esse
Altissime, Psalm. 130. 1. Ezech. 16. 50. 1. Reg. 2. 3.
Ilai. 2. 11. & semper, ubi hujus vocis originalis
usus est, significatur insignis, & præcellens alti-
tudo. Indicatur ergo hoc loco præcellus Aquil-
læ volatus, ut Cælum prope contingere videat-
ur, quod utique cum *Aquila* convenit, quæ ut
Oppian. ait, *Aerem volatu superat, & sublimius eva-*
dit. Atque ita elevatur, ut directo volatu ascen-
dat, quod etiam affertur verbo originali *elevan-*
di, videlicet rectitudo quædam quod sic testa-
tur *Ælianus* libro 14. cap. 10. *Alia aves volans Æliam,*
idcirco de verticulis flexionibusque in cælum efferuntur,
quod recto non possint: sola Aquila directo volatu in
sublime fertur. Alia item rectam viam flectunt, cum
ad terram delabuntur: *Aquila desum versus recta* Aquilæ
desertur. Illud verò, quod Rab. David super id vol tus
Isa. 40. *Assument pennas sicut Aquila*, refert ex Rab. d' rectus,
Sahadia; Aquilam quolibet decennio ascendere *R. David*
ad ignem elementarem, cum sit maximi vola *R. Saba-*
tus, Rabbinicum videtur. Sed de hoc dicemus *dia*,
iterum statim, ubi de *nidificando*, & verticulo vi-
gesimo nono, ubi de *contemplanda esca*.

Et in arduis pones nidum suum. Jam hic Sept. sub.
ofacientes Vulturum proprietates, *Vulturem*, LXX.
nominant, aut vultur super nidum suum sedens mora-
tur? Sed non dubium, quin ea ratio *nidulandi in*
arduis communis sit universo fere Aquilino ge-
neri, Accipitri, Vulturi, Aquilæ, quæ omnes *Elevare*,
alites *Elevant nidum suum*, ut hoc loco legimus ex quid
Hebræo, nam verbum originale solet accommo-
dari ad eam altitudinem, quam habet pars ali-
qua eminens supra cæteras ejusdem generis, quas
re dicitur de altitudine montium, Deut. 12. &
Cornuum, Ps. 106. & Oculorum, Prov. 26. & quia
hujusmodi loca sunt separata, ideo idem ver-
bu significat *separare*. Ergo significatur Aquil-
linum genus nidulans in locis altissimis, & ab
omni tum hominum, tum aliorum animalium
accessu remotissimis, de *Accipitre*, Arist. de Hist. Accipi-
l. 9. c. 11. *Accipiter in locis saxosis & arduis nidulatur*, tres &
& de *Vulture*, tum Aristot. adductus, tum Puni-
us lib. 10. c. 6. *Nidos nemo assignat, nidificans in ex-*
celsissimis rupibus, de *Aquila* Plinius; *In petris*, & ges in lo-
arboribus nidificare scribit, quam rem luculentius cis altissi-
dixit Arist. & verbis in rem nostram opportunis mis & re-
l. 9. c. 32. *Nidulantur locis non planis, sed celsis, præ-*
cipue quidem arduis saxosis & præcipitibus. Causam mis.
subjicit duplicem, ut *superiores ab insidiis sint*, & quia *Aristot.*
difficiliter à terra tolluntur. Res explicare tradita *Plinius*.
Abdias l. 4. *Si exulsus fueris ut Aquila, & si inter*
sydera posueris nidum tuum, inde destraham te, dicit
Dominus. Idumæi enim, quibuscum loquitur, in Idumæo-
montanis habitabant, & de regione munitissima rum re-
fibi blandiebantur. *gio mon-*

Præcessit enim, *Superbia exulit se habitantem in tana.*
scissuris petrarum. *Exalta solium tuum*, & Jerem. 49.
16. *Qui habitas in cavernis petra, apprehendere nite-*
ris altitudinem collis, cum exaltaveris, quasi Aquila
nidum tuum, &c.

XXVIII. In petris manet, &c.

1. Dens petra, quid apud Hebræos. *Quoddam Aquila genus amans montes, quoddam littora.*
2. Aquila, Divina, visu pollens. *Quorsum Chaldaei comparati cum Aquilis Aquilonaribus.*
3. Aquila Tyranni & Avari Symbolum. *Penna Aquilina amans auri. Aquila invidum animal.*

MAnet, &c. Commoratur, &c. In Hebr. *Com-*
moratur super densam petra, & super arcem, id
est, in locis valde prominentibus, instar
dentis, & in locis natura sua munitissimis. Quod
autem dicit, *manet*, & *commoratur*, non solum in-
dicat, quod eo ascendat, sed quod jugiter & fa-
miliariter ejusmodi loca frequentet. & ibidem
pernoctet. Quod verbis fere synonymis scribit
Plinius l. 10. c. 3. de illo Aquilæ genere, quam
Græci Melanacton appellant: *Magnitudine mini-*
mam, colore nigrescentem, viribus præcipuam. Sola, in-
quit, *sine clangore, sine murmuratione conversatur in*
montibus. Et quidem Arist. l. 9. c. 32. alia etiam
Aquilarum genera commemorat, quæ loca pla-
na, sylvas, lucos, & littora amant. Forte etiam
hæc ratio *manendi in petris*, indicat id, quod Arist.
Fff 4 *eodem*

1. Dens pe-
tra, quid.
Plinius.
Melana-
cti pro-
pria.
Aquila
amans
montes.
Aristot.
Quod-
dam A-
quila ge-
nus a-
mans syl-
vas & lit-
tora.

eadem in loco scribit; *Confidendum in locis editioribus, quia difficulter à terra tolluntur.*

XXIX. Inde contemplatur escam, &c.

2. *Aristotel.* **A**ristoteles loco proximo adductus; *Volans sublimis, ut perquam maxime procul aspiciant: qua propter homines solam avium omnium Aquilam Divinam perhibens.* Atque à Deo tantum pollere oculorum acie scribit *Isidor. l. i. c. 7. ut cum super maria immobili penna feratur, nec humanis pat. at obtutibus: de tanta sublimitate pisciculos natare videas, ac tormens instar descendens, raptam prædam pennis ad latus pertrahat. quod videtur fieri allusio Deu. 28. 49. cum minatur, hostes, quasi Aquilam in prædam velocissime involaturos: Adducet Dominus super regentem de longinquo, & de extremis terræ finibus, in similitudinem Aquila volantis cum impetu. & Habac. i. 8. De longe veniens, volabunt, quasi Aquila festinans ad comedendum, omnes ad prædam veniens, facies eorum ventus urens.* Ut forte videatur insinuasle Aquilam volare ex adverso venti urentis, & Australis, nam cum Chaldaea esset ad Aquilonem, videtur comparare Chaldaeos cum Aquilis Aquilonaribus volatu, atque aucupio velocissimis, quæ de longe contemplantur escam. Quia in re Symbolum gerit Aquila potentissimi alicujus Tyranni, qui sedis suæ fastigium, & volitus celsitudinem eo confert, ut contempletur escam, & imbelles alias animantes rapiat. **3.** *Præfagiū* Quare quamvis Regina avium appelletur, & ex regni ex Aquilæ significatione, ut *Ælianus* scribit, *Ælium* suum nomine *Midam*, *Gordias Regem* fore coniecit: cum supra caput arantis primo volasset, deinde totum diem in iugo sessitare non primus destitisse, quam is ad vesperum arationem demississet, tamen, ut idem *Ælianus* docet, Aquila Violentum potius animal, & Tyrannicum est: neque modo in assequendis ad vivendum necessariis rapinas facit, sed etiam usu carniū delectatur. *Principis* quare Chaldaeorum avaritiam & rapinam cum avari societate Aquila *Abac. 2. 9. Væ qui congregas avaritiam malam domui suæ, ut in excelso nidus ejus, & liberari se putas de manu mûi.* ducit enim metaphoram à nido Aquilæ Aquilarum, in quem ad alendos filios venationem convehit. Atque recte etiam *Principis* avari noxia societas, & vicinitas mala significabitur per Aquilam; Nam non modo præsentem, & viventem cetera omnes volucres eximiscunt atque ejus con-Aquilarum spectum exhorrent, & penna ejusdem, si quis aliarum noxiæ & pennis commiscuerit, incorrupta atque integra manent, rapaces, alia cum illis communitatem non ferentes, putrescunt. *Ælianus* Videtur enim rapina, sitis & fames cum ipsis *l. 14. c. 17.* avaris defunctis dormire, & habere ossa plena *Plinius.* avaritia. quippe etiam de aliquo Accipitrum generis scribitur, quod si *Ostibia* illorum ad aurum *c. 39.* admoveatur, sic ipsum illecebra quadam mirabili ad se *Ælianus* attrahit, quemadmodum *Heracleotem* lapidem sua vi *l. 14. c. 17.* prædicant, quasi præstigiis & captivibus ferrum ad se attrahere. Denique quid ad Principes avaros & ambitiosos significandos magis idoneum, quam quod natura sit invida, & famelica (ut *Arist.* ait; atque adeo) invidet suis liberis jam majusculis, quasi edacijsculis. Atque alia ab aliis longissime nidificant, ne mutua ex loci propinquitate inopes præda pereant. Quod utinam avari ambitiosique præstarent, neque alter alteri injuriam inferet.

XXX. Pulli ejus lambent sanguinem, &c.

1. An Aquila bibat aliquando.
2. Aquila genus pullos suos spargens sanguine. *Eucharistia* symbolum.
3. An aliquod Aquilarum genus gaudeat cadaveribus *Perenopterus*.
4. Vultur præsentiens cadavera. *Est acutissimi odoratus. Illustratus Habacuc.*

1. *Aquila an vivat sine potu.* **A**quila non bibere docet *Aristoteles*, atque eo nomine carpit *Hesiodum l. 8. de histor. c. 18.* quod cum *Adunca* aves vivant prope *Aristotel.* sine ullo potu. *Hesiodus* tamen faciat Aquilam bibentem. Forte quod illis sit pro potu sanguis præda, ut *Oppianus* scribit. hujus vero rei historiam opportunis in nostrum locum verbis, describit *Ælianus c. 17.* Aquila nullas fruges exedunt, & conficiunt, sed carnes vorant, & sanguinem exsorbent. Quod enim hoc loco dicitur lambere, proprie est in ori-

ginali, deglutire, aut exsorbere, ut alii vertunt. **Sept.** vero legunt: *Pulli ejus consperguntur in sanguine.* **2.** Quod forte videretur alicui respicere ad illud *Vulturis seu Aquilæ* genus, cuius *Ælianus* ex acceptione *Gyllii* meminit, *c. 13.* quod nihil in amore ardentius habet, quam pullos, & sic in alendum prolem incumbit, ut non se ex pullorum loco commoveat, ac si quando nutrimenti facultas desit, ne fame pulli pereant, formosius vulnus infligit, & manantem sanguinem eis ipsis exsorbendum dat. Quod si hoc paternæ charitatis documentum est, quale illud sanguine erit, Christum Jesum Aquila in verissimam, non ex formore, sed universi corporis sanguinem, peccatore, toto corpore manantem, filiis suis instar pullorum Aquilæ in fide perspicacibus inspersisse, saginasse, bibendum propinasse? *Augustinus* vero hanc Septuaginta lectionem sic habet, *In sanguine volutantur.* Quod ut *Nicetas* indicat, se prævidetur conjugii cum parte consequente; *Sanguinem adamant, & in locis ubi sauciorum, confessorumque cadavera sunt, versantur, de quo statim.* *LXX.*

Et ubicunque cadaver fuerit, &c. Aquilis in universum tribuitur velci cadaveribus, & procul dubio non omnium genere commune, sed alius cuius tantum, sicut enim non omnes sunt carni-voræ, nam una quæ *lovis* appellatur, carnes non attingit, sed ad visum ei herba satis est, ut *Ælianus* scribit: ita *Aristot.* ex Aquilis unum tantum genus videtur nominare, quod cum cadaveribus versatur, & forte hæc est, quam *Perenopterus* (*Plin.* vocat) *Ælian.* *Jesuna* semper aviditatis, & querula murmurationis, *c. 1.* quæ sola Aquilarum ex anima fers corpora, quod descripsit ex *Arist. l. 9. c. 32* atque *Oppianus* testatur; Aquilas nullum attingere cadaver, nisi forte ab ipsis relictum post venationem. Idemque de Falconibus & Accipitribus scribit *Albertus.* Quod videtur facere cum ipsa præstantia, & luperbia animalium; Sicut enim *Leo* quadrupedum Rex dedignatur cadavera, sic etiam Aquila Regina volucrum. Cæterum dubitari non potest, quin cadaveribus gaudeat aliquod genus, tum propter hunc locum, tum propter illud *Matt. 24. 28. Luc. 17. 37. Ubicumque fuerit corpus (mortuum) illuc congregabuntur Aquila, quod hic dicitur statim adesse.*

Quod autem hic dicitur cadaver, proprie est in originali Corpore occisi, aut vulnerati, ut videatur respicere illam pervulgatam Vulturum proprietatem præsentendi, atque etiam præfagiendi futuram hominum stragem, nam hujusmodi Vultures sanguinarij sunt, & sanguinem exsorbent. Propterea scribunt, hominem vicinum ad moriendum diligenter observare. Tum etiam expeditos in bellum exercitus præfensione quadam consequuntur plane sciens, & quod ad bellum proficiunt, & quod omnis pugna strages edere solet. Quare illud, quod ab *Æliano* scribitur, *c. 13.* Futuro bello septem ante dies, quam pugna committatur, locum prævidere, in eamque partem, in qua alterutra pars succumbet, respectare, vel ut *Plinius* scribit *c. 6.* Triduo ante, aut biduo volare, ubi cadavera futura sunt, quod referendum potius videtur ad odoratum acutissimum, quo ex longissima distantia odorem percipit cadaverum. Quo perfectò alludere potest illa, quam diximus ex *Jeremia* & *Abacuc* hostium velocitas instar Aquilarum ex longissima distantia convolantium vel propter cædis præfagium, vel propter certitudinem, non enim lecus accelebrant, quam si jam cadaverum odorem perciperent, ut statim tempore adessent, quippe hostes instar Vulturum, non nisi ex alieno damno & sanguine pascuntur, & pinguescunt.

XXXI. Et adjecit Dominus, & loquutus est ad Job.

1. Nexus, & opportunitas Divina Orationis.
2. An hac Dei oratio fuerit de turbine.
3. An nunc quoque exterius percepta fuerit Dei vox.

Non dubium, quin Dei sermonem consequutum fuerit spatium aliquod atque silentium, quo illa turbine vehementia remittente, & timore, qui initio divinarum revelationum accidere solet, abeunte, *Jobi* animus Dei oratione tranquillatus, & divinorum operum consideratione defixus, silens & immotus persistit, non solum enim instruebatur exterius per vocem, sed interius etiam docebatur, pauca hæc, quæ ex insuitis prope animantium rerum generibus produ-

producta sunt manifeste ostendere divinam Providentiam, atque benignitatem, suis cuique vires tribuentem, opportunis ad vitam, & conservationem muneribus & facultatibus munientem; cunctorum commoditatibus prospicientem; nihilque relinquentem sua Providentia, consilioque destitutum. Oportere proinde bene de divina Bonitate sentire, atque in ipsis ærumnis, difficultatibusque maximis, spem de illius potentia, atque sapientia firmam & constantem retinere. Ad hoc cogitandum, Jobum rursus Deus sua voce excitat.

2. Sed ante alia dubitationi satisfaciendum, An Deus in hac secunda oratione, loquatur adhuc de turbine? Cajetan quidem affirmat, jam nunc Deum absque turbine loqui. Nicetas ait: *Audita Dei voce, gaudio ut par erat, exsiluisse Jobum; quod quidem argumento est, jam illa cessasse, quæ timorem afferebant.* Ego certe in hac re nihil habeo certi, quam verosimilius existimem, semper cum Dei voce, aliquem fuisse turbis, mitioris licet, frigorem, sed divinæ vocis magnitudine minorem. Sic enim decebat Dei maiestatem loquentis; Sic quoque impedimento esse non poterat Jobo aulculanti. Vide, quæ diximus c. 38. quæst. 4. Tum præterea quoniam cum sequenti statim capite loquatur de turbine Dominus, non videtur intermissus turbo tam brevi spatio?

3. Illud præterea an hæc Dei secunda oratio fuerit externo sono formata, & auditu à Jobo percepta? nam D. Thomas asserit, fuisse tantum interius Jobo inspiratam. Sed quidem & externam fuisse, & ejusdem omnino orationis cum prima, iidem rationibus probari potest, quibus usi sumus initio cap. 38. quæst. 3.

XXXII. Nunquid qui contendit cum Deo tam facile conquiescit?

Utrique qui arguit Deum, debet respondere ei.

1. Duplex sententia acceptio & explicatio.
2. Elucidata Græcorum lectio.
3. Cujus rei responsio postuletur à Jobo.

1. Duplex sententia explicatus idoneus. **S**ententia facilis, sed quæ non uno tantum modo accipi potest, nam proprie in Hebræo legitur: *Nunquid contendere, aut litigare cum Deo eruditio?* q. d. Quamvis in eruditi animi, parumque sapientis sit cum Deo sapientissimo, ratione & iudicio velle contendere, aut item illi intendere: at saltem oportet, ut aliquem huius contentions fructum percipias, & eruditus atque castigatus maneat, sapientiorque in posterum efficiaris. Utinam igitur salutarem aliquem divinæ correctionis, divinæque castigationis fructum percipias; Nam verbi originalis quod est docere, castigare, erudire, hæc videtur proprietas. Si vero ad doctrinam & eruditionem, qua quis præditus est, refertatur, hæc erit sententia. Nunc jam cognosces, o Job, sapientis non esse Deum provocare, à quo facile compesci, & comprimipossunt humani omnes impetus, & conatus, diceremus nos; *Pareceas ahora, que à fido discrecion pones con Dios à razones?* Paulo secus Vatablus; Non est ille bene eruditus, neque bene obsequens divinæ disciplinæ & castigationi, qui Deo castiganti obstrepit, & item intendit. Obscurior multo Græcorum lectio: *Nunquid iudicium cum Omnipotente declinas?* Quod in hunc sensum ego accipio; Videturne nunc tibi infirmior esse Dei causa? an superior evaluisti divino iudicio? Nicetas per paraphrasim; An me quali minus idoneam, atque probabilem orationem attulerim, à te refelli posse arbitraris? Latinus autem Interpres rem totam ut illuminaret, & tum Jobi silentium, tum animi obloquentissimi demissionem, atque divinæ orationis efficacitatem significaret, dixit Jobum paulo

Aliorum interpretatio minus idonea.

2. LXX. Nicetas. **V**ideturne nunc tibi infirmior esse Dei causa? an superior evaluisti divino iudicio? Nicetas per paraphrasim; An me quali minus idoneam, atque probabilem orationem attulerim, à te refelli posse arbitraris? Latinus autem Interpres rem totam ut illuminaret, & tum Jobi silentium, tum animi obloquentissimi demissionem, atque divinæ orationis efficacitatem significaret, dixit Jobum paulo

ante querulum; ægro & perturbato animo, audita Dei voce mirabiliter delitum conquiescere. Nam quod Dionysius interpretatur, non debere conquiescere, id est, *dimitti, ut quiescat*, sed potius fortiter examinari & exerceri, valde alienum est.

Utrique qui arguit Deum, debet respondere. Lenissima correptio, quæ respondendi facultatem non adimit, sed potius ad respondendum invitavit. Sed ad quidnam iubetur Jobus respondere? Nicetas Paraphrasim, *Judicio, quod Nicetas de se antea feci, responde, id est, Quid iudicij, Cujus rei quid rationis afferas, exp. 80.* Si verbum respondendi proprie, & stricte deberet accipi, certe nem exi-ferendum esset ad ea, quæ proxime disserue- rat Deus de mirabili quorundam Animantium natura ad Divinæ Potentiæ, Sapientiæ, & Providentiæ confirmationem. Quasi dicat: Si quid habes, quod obijcere possis, proferto. Vatablus nimium presse & stricte: *Qui conatur convincere Deum, respondeat ad hanc interrogationem, nempe, An contendere cum Deo sit se ipsum castigare.* Sed profecto responsum Jobi indicat aliquid aliud à se requiri. Ergo illud videtur cum tota re melius convenire, ut verbum respondendi libere accipiatur, & ad ea omnia referatur, quæ hactenus pro se dixit, Si quid habes, quod pro te dicere debeas, quod tibi faveat, quod mihi incommodet, quod tuam justitiam tueatur, quod meam æquitatem, aliqua ex parte lādere possit, tibi per me proponere licet. Eleganter Nicetas; *Neque vero hac dicit, quod de Jobi religiosa mente quidquam dubites. Utrum ut amici ex iis, quæ responderis, cujusmodi Jobus sit, intelligant.*

XXXIII. Respondens autem Job Domino, dixit.

XXXIV. Qui leviter loquutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum.

XXXV. Unum loquutus sum, quod utinam non dixissem, & alterum, quibus ultra non addam.

1. Jobi Responsum pietate simul, & urbanitate plenum.
2. Varia Hebraizantium expositio, & lectio. Leviter loqui, aut Male dicere quid. Illustrati Moyses, Jeremias, Ezechiel.
3. Loqui active aut passive. Elucidati Septuaginta, Job non cum leboria, sed cum Deo iudice loqui postulans.
4. Ponere manum super os, cujus gestus. Percussio pectoris, quid significet.

Diximus capite quarto, Divinis revelationibus primum affertur, & efficitur timorem, Jobi postea lætitiā. Jam nunc igitur animi æquior factus Job, & depulso tadio, quo ex responsionibus amicorum affectus fuerat, ne videatur nihilo plus ex Divino sermone profecisse, quam ex oratione Eliu, responsum præbet brevissimum, sed pietate & urbanitate plenissimum, quod sic se victum fatetur, & victoriæ insignia Deo defert, ut nunquam veritatis tuendæ studium deserat; nam nihil graviter erratum à se agnoscit, tantum leviter, ut jam explicabimus.

Qui leviter loquutus sum. Hebraizantes alii ad contemptum & abjectionem loquentis referunt; *Contemptibilis ego sum, vilis.* Septuaginta. *Cum nihil sim.* Sed procul dubio verbum originale ad verba refertur, quibus aliquis alium male tractat, aut leviter accipit, aut despicit & vilipendit, quod verbum subest capite tertio, versu primo. Cum Job: *Maledixit diei suo, id est, vilissime & abjectissime de illo loquutus est.* Exempla opportuna eo loco protulimus, sed nunc non minus commoda accipe, Jeremix sexto, versu decimo quarto. *Curabo re, quic contristatam populo meo cum ignominia, proprie,*

cum levitate, vel cum facilitate, leviter de illa loquendo: sicut de rebus obje&issimis leviter, & cum ignominia solemus loqui, No habiendo caso y hablando a poco mas, o menos. Levitici decimo nono, versu decimo quarto. Non maledices surdo: non afficis injuria ulla, quam ille audire non potest. Ezechielis vigesimo secundo, versu septimo. Patrem & Matrem contumeliis affecerunt, vilipenderunt, leviter tractarunt.

3. Ergo Interpres rem ipsam dixit, *Leviter loquutus sum*, quod ad contemptum quendam verborum pertinet. Sed cum active aut passive accipi possit, duplex inde sensus, prior quem indicaverunt Septuaginta, & Hebraizantes; Contemptus sum, & leviter tractatus a te, o Deus sapientissime, ut parerat, quid igitur homo vilissimus audeat coram te loqui? ut illud * *Loquutus*, sit, quasi passive; Contemptus ego verbis Divinis. Posterior sensus, & quem merito expressit Interpres ex ipsa originali proprietate participii *activi*: *Loquutus leviter*, parvipendens ego, non ea ratione qua de Deo, & de Divinis par est mortalem loqui. Septuaginta longiorem paraphrasim sententiae reddiderunt: *Quid adhuc ego iudicor communisus, & arguens Dominum, audiens talia, cum sim nihil?* Quod expostore Niceta, hanc habet interpretationem: *Abs te victus sum, quid ergo longius animadversionem producis? Quam obrem isthac audio, & admoneor, perinde quasi a me Deum redargui rectum sit, qui nullius preiis, ac plane nihil sim?* quasi dicat: Ita videor reprehendi, & ita mihi satisfacere velle videris, ac si ego tuam causam laxissem, & par esset, ut cum homine mortali supremus rerum Conditor iudicio ageret. Cum quo sensu facit, tum quod pro Domino est, hoc loco, *Jehova*, totius entitatis & substantiae creaturarum fons & origo, cum quo non licet homini expostulare neque loqui. At vero cum Deo, *Et*, iudice, postularat Job aliquid colloqui, ea tamen conditione, ne magnitudine sua, quam affert nomen *Jehova*, illum deterreret & opprimeret. Tum quod Job animo demissior, & aegritudine levatus ex Divino sermone, negat se jam velle, quod aliquando postulavit.

4. *Manum meam ponam super os meum*. Gestus est, ut Cajetano videtur, agnoscantis peccatum oris & verborum, sicut manu pectori admoda agnoscimus, & fatemur peccatum cordis. Sed procul dubio res, ratioque longe diversa, nam *manum ponere super os*, non est percutere os, sed potius arte & ratione certa, manu compescere labia, nam percutere & verberare pectus, aperte indicat repeti poenitentiam ab illo, unde ex una cogitatione, adulterii, & blasphemiae, &c. Sua igitur manu Publicanus verberabat conscientiam, & prodebat auctorem delicti latitantem sub pectore, ut enim Augustinus dixit Sermone 8. de verbis Domini: *Tundere pectus quid est, nisi arguere, quod laesit in pectore, & evidente pulsus oculum castigare peccatum?* Ergo ille gestus non est percutientis, sed diuturnum silentium sibi ipsi imperantis. Vide supra capite 21. versu 5. Mich. 7. versu 16. Quare eleganter hoc loco Olympiodorus, ex persona Jobi; *Non mihi verba deerant, quando quasi peccatorum meorum poenas lucrem condemnabar. Ad ea autem, qua tuam potestatem atque sapientiam attingunt, quidquam vel addere nefas est. Vide quae diximus capite 9. versu 3. super id, Non poteris ei respondere, &c. Et ubi de silentio iustorum differuimus capite 3. versu 1. & versu 2. num. 3. capite 13. versu 19. num. 4.*

XXXV. Unum loquutus sum, & alterum, &c.

1. Quinquā minus idonea interpretando rationes.
2. Simplex interpretatio.
3. Cuiusnam peccati sermonis, Jobum poenitentem.
4. Formula excusandi lapsum verborum.

Fere universi Interpretes existimant Jobum se accusare duplicis errati, sed in illo affigendo longe discedunt; Divus Thomas hac duo assignat; Primum, quod voluerit cum Deo disputare. Secundum, quod suas iustitias visus sit, Divinis iudiciis praeferre. Albertus primum, cum dixit se a Deo affligi non a quo iudicio; Secundum, cum queritur, graviolem esse calamitatem suis meritis, si appendatur in statera. Gregorius duo tantum distinguit tempora, alterum ante calamitatem, cum forte leviter peccavit, alterum, post calamitatem, cum non omnino siluit ad Dei verbera, utrumque igitur tempus acculat. Philippus illa duo verba esse existimat, *Elegis suspendium animae meae*, & illud alterum: *Si flagellas, occidas semel, & non de poenis innocentium rideas*. Cajetanus item aliter, primum, cum pollicetur sibi victoriam in Divino iudicio, Scio, quod iustus inveniar, &c. rursus illud, cum postulavit, ostendit sibi, quantas haberet iniquitates & peccata.

Verum, quod ad phrasim loquendi pertinet, nihil profecto aliud significatur, quam non semel loquendi modum excessisse, quasi diceret; Semel, atque iterum, saepe etiam erravi, sed ita me deinceps continebo, ut iterum labi non contingat, obmutescam igitur, & non aperiam os meum, quoniam tu fecisti. Non est ergo quatenus ille numerus binarius nimium solite. Sapienter enim dixit Gregorius; *Si transacta beati Job verba discutimus, nihil enim nequius dixisse reperimus; si vero dicta eius, qua cum veritate ac libertate prolata sunt, in aliquo superbia vitio fleximus, duo, jam scilicet modo non erunt, quia multa sunt.*

Ex hoc jam loco fere colligunt Interpretes omnes cum Gregorio, non tam lapsum fuisse Jobum peculiari aliquo verbo nequam, aut falso, quam paulo liberiore oratione. Oportuisset enim paulo modestius, pauloque demissius de Deo disputasse, paucioraque de sua iustitia & innocentia loquutum, ne in speciem videretur aliquid Divinae aequitatis & Providentiae detraxisse; Sic Gregorius ait: *Dicta illius cum libertate prolata: at in aliquo superbia vitio flexi posse. Tum etiam, quamvis res flagello dignas non egisset, at illicine loquutum fuisse, id est, de flagello murmurasse. Igitur minus se patientem in verberibus agnovisse. Et Philippus super id capite decimo septimo. Non peccavi; Sic ait: Non enim me, quod loquutus est, ita rectum fuisse, ut per se tanquam plenum, & consummatum sine aliqua reprehensione fueris, licet in ipsis responsionibus non potius carere peccato. Cajetanus imprudenter illi tribuit, super id capite decimo nono, Scitote, quia Deus non a quo iudicio affligit me, Denique cum hoc videtur facere illorum sententia, qui de Jobo accipiunt id, capite trigesimo octavo. Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitiis? ubi eam sermonum imperitiā varie tractavimus, & conjunximus cum illo, capite quadragesimo secundo, Insipienter loquutus sum, &c. Ubi nos iterum, & cum tandem pronuntiat Deus; Non estis locuti rectum, sicut servus meus Job.*

Illud vero, *Quod usinam non dixissem*, illuminationis gratia additum est ab Interprete, ut eum animi affectum exprimeret, quem affert verborum poenitentia aut exculatio aliqua, cum in dolorem vel aegritudinem, rejicimus sermonis vel asperitatem, vel temeritatem, ut illa dolore & amore furēns Medea ad Jasonem;

— Illud jam voce extrema peso,
Ne, si qua noster dubius effundis dolor,
Mancans in animo verba: sed melior vibi
Memoria nostri subeat: hac ira data,
Oblitterantur.

Respondet vero Jason, quae & caelitus Jobo a Numine dicta videri possunt;

— Omnia ex animo expuli,
Precorque, & ipse servidam ut mentem regas
Placidaque trahest: miseras lenis quies.

NOTATIO

Rerum insigniorum, quæ
in commentariis suis
explicantur.

PARAPHRASIS

CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

CAPUT XXXIX.

a Quæ animantis genus sit
Ibex, diligenter inquiritur,
n. 1. & 2.

b Cervarum natura & pro-
prietates ad sententiarum sa-
crarum intelligentiam, ex sa-
cris & prophanis accurate
colliguntur per omnes has sen-
tentias.

c An Cervæ partus difficul-
tas, vel potius facilitas in-
signes sint, differitur n. 7.

d Elegans Asini Sylvestris
ad domesticum oppositio, &
comparatio sparsim in sen-
tentiis exposita.

e Solitaria vita commenda-
tio, & antiqua in Christianos
calumnia, opportuna quadam
& utilis, n. 5. 6.

f Rhinocerotis cum bove com-
paratio, similitudo, & disci-
men tractatur, n. 1. 4. 5.

g Historia Rhinocerotis at-
que Monocerotis, tum etiam
utriusque cum Rhinocero
Jobi comparatio, ex sacris &
prophanis diligenter tracta-
tur, omnibus his sententiis.

AN tuæ sapientiæ, Tuæque artis fuit, Ibices, Ca-
preas, Rupicapras condere pernicitatis mirandæ, so-
lidissimis cornibus instructas, petrarum, & rupium
amantes, in quibus assidue commorentur, & vel p-
riant, vel concipiunt statim à natura temporibus, at-
que partus suos, summa indulgentia atque charitate tueatur
& occultent? Tum etiam ut illæ, instar cervarum, & Tragel-
phorum, in speluncis sua sponte coniectis concipiant.

* An tibi sunt innumerato dies partus b Cervarum, ut illi
parturientibus, & præ dolore rugientibus, opituleris? An tua
providentia illis tuetur, ut cum semper sunt in metu ac fuga,
semper imbecillæ, & perpetuo circumfiliæ, partum non abi-
gant? docuistine illas ad fœtum concipiendum subsidere; ad
emittendum vero & perferendam vim dolorum, procumbere,
flectere, incurvare se, ut corpora sua, & viæ laxentur: ad la-
ctandum vero & nutriendum recte natum, terræ sese appri-
mere, in qua hinnulus affixus est? c An illarum dolores solvisti,
docuistine herbam qua faciliorem haberent uterum, ne mem-
branis, & intestina abrumpant? An cum rugiunt præ dolore,
illarum dolores sedabis, & profligabis, ne semper in dolore sint?
An ne virtute tua effectum est, ut hinnulorum incrementum ce-
lere sit, & discriminum atque venatarum inexperti, stupeant
omnia, atque etiam obvios se præbeant sagittantibus? docuisti
vero illos matrem deserere, palci recentem, depulso ab uberibus
matrum digredi, & matrem jam obitos sui juris esse, & va-
gari pro libito? Divina sunt hæc opera, sublimiores Divino-
rum operum rationes & consilia, humana mente sublimiora.

Sunt sane d quædam animalia domestica, ad serviendum na-
ta, & humanæ curæ demandata, qualis est asinus, cognoscens
præsepe Domini sui, at huiusmodi servitute, virga, camo, vin-
culis exemi ego Onagrum, & large ac liberaliter sustento, nulli
præsepio alligatum, sub nullo tecto commorantem; urbanum
tumultum, & multitudinem fori deridentem, non gementem
sub onere, non addictum servituti exactoris alicujus urgentis,
clamant s post tergum, virga tundentis, & stimulo pungentis.
Delicatiores cibos contemnit, contentus præsentibus: & quæ
illi solitudo montuosa & fulebrosa parcissime profert, latus &
gratus depascitur. e In quo sane imago quædam, & commen-
datio solitaria vitæ mortalibus proposita est, quæ à rerum ex-
ternarum tumultu & perturbatione, atque multarum divitiarum
& solitudinum sarcina, tanquam ab onere domesticorum
asinorum aliena est.

f Sicut autem asini Sylvestris ad domesticum, & urbanum re-
latione & comparatione mirabiliter relucet supremi conditoris
sapientia, ita nunc sane eadem ipsa manifestabitur Rhinocero-
tis, id est, feri, & indomiti Bovis ad domitum, & cicurem per
omnes proprietates enarratione; enim vero quantumvis ille om-
nino sit inutilis atque ineptus humanis commoditatibus, atro-
cissimum utique animal, at Divino Imperio & Providentiæ ser-
vit, & ad Dei præsepium moratur, illum enim largissime susten-
tat Deus. Nihil est igitur, quod, quantumvis habeat homo
multa asinorum millia, multa etiam juga bouum, multum sibi
aut de opulentia, aut de potentia blandiatur. Quid enim bos est
relatus ad g Rhinocerotam, qui nulla vi aut industria domari po-
test, non manu tractari, neque ad præsepia religari; non in sta-
bulum cogi, non jugum accipere, & ad aratrum institui, aut in
terræ cultura, & versura laborare? Nam quamvis quidem insi-
gni vastissimorum membrorum fortitudine polleat, at non illa
est, quæ humano labori, & usui esse possit ad agricolationem; ni-
hil subsidii ex illa accipi, neque ad ferendum, neque ad aran-
dum, neque ad messes conveyendas in aream, tandem in horrea
recondendas.

Sed ad divinæ artis subtilitatem & industriam mirabilem
nunc producenda animans ex quadrupedum volucrumque
confinitio, sed longe ab utrisque naturæ diversæ. Quis enim
mortalium satis demiretur Struthionem magnitudine penna-
rum, pulchritudine, & specie, proprietatibus vero etiam na-
turæ mirabilibus? nam cum pennas habeat non minus, quam
aliæ volucres volatus pernicitate valentes, ut puta, quam He-
rodias, qui in præcellis rupium fastigiis nidificat; aut quam Ac-
piter, ex Aquilino genere, cujus volatus pernicissimus est atque
præcellus, tum ad quærendam & persequendam, tum ad capi-
endam prædam; at si propterea Struthio gloriatur & exultet
pennis, stulte gloriatur, non enim ideo illi alas contuli, ut vola-
ret, quamvis non omnino inutiles illi existant, nimirum ser-
viunt illi pro stimulis, & calcaribus ad cursum velocissimum.
Itaque nihil est, quod usui sit rebus ipsis creatis sine meo nu-
mine & providentia: nihil quod natura ipsa efficere possit, nisi
à me conservetur & sustentetur. Id quod etiam in huius anima-
lis procreatione, & generatione clarius relucet. Quanto enim
Struthio camelus stolidior est, & suorum ovorum obliviosior,
tanto mea providentia sollicitior, atque benignior. Cum enim
b ille

1.

Nunquid nosti tem-
pus partus ibicum?
* vel parientes Cer-
vas observasti?

2.

Dinumerati menses
conceptus earum; &
scisti tempus partus
earum.

3.

Incurvantur ad fœ-
tum & patiunt, & ru-
gitus emittunt.

4.

Separantur filii ea-
rum, & pergunt ad
pastum: egrediuntur,
& non revertuntur
ad eas.

5.

* Quis dimisit ona-
grum liberum, & vin-
cula ejus quis solvit.

6.

Cui dedi in solitudi-
ne domum, & taber-
nacula ejus in terra
salsuginis.

7.

Contemnit multitu-
dinem civitatis, &
clamorem exactoris
non audit.

8.

Circumspicit montes
pascuæ suæ, & viren-
tia quæque perquirat.

9.

Nunquid volet Rhi-
noceros servire tibi,
aut morabitur ad
præsepe tuum.

10.

Nunquid alligabis
Rhinocerotam ad a-
randum loro tuo: aut
confringet glebas
vallium post te.

11.

Nunquid fiduciam
habebis in magna
fortitudine ejus, &
derelinques ei labo-
res tuos.

12.

Nunquid credes illi,
quoniam sementem
reddat tibi: & aere-
am tuam congreget.

13.
Penna Struthionis si-
milis est pennis He-
rodi, & Accipitris.

14.
Quando derelinquit
ova sua in terra, tu
forsitan in pulvere
calefacies ea?

15.
Obliviscitur, quia pes
conculcet ea, aut be-
stia agri conterat.

16.
Duratur ad filios,
quasi non sint sui, fru-
stra laboravit nullo
timore cogente.

17.
Privavit enim eam
Deus sapientia, nec
dedit illi intelligen-
tiam.

18.
Cum tempus fuerit,
in altum alas erigit,
deridet equum, &
ascensore ejus.

* 19.
Nunquid præbebis e-
quo fortitudinem aut
circumdabis collo e-
jus hinnitum?

20.
Nunquid suscitabis
eum quasi locustas?
gloria narium ejus
terror.

21.
Terram ungula fo-
dit, exultat audacter:
in occursum pergit
armatis,

22.
Contemnit pavorem
nec cedit gladio.

23.
Super ipsum sonabit
pharetra; vibrabit
hasta, clypeus.

24.
Fervens, & fremens
sorbet terram: nec
reputat tubæ sonare
clangorem.

25.
Ubi audierit bucci-
nam, dicit, Vah: pro-
cul odoratur bellum,
exhortationem Du-
cum, & ululatum ex-
ercitus.

26.
Nunquid per sapien-
tiam tuam plumescit
Accipiter, expandens
alas suas ad Austrum.

ille pariat ova, at deferit in ipsa tellure, leviter abdita, quæ pro-
fecto ibi concalescunt, & confoventur, interim ab it, quasi ovo-
rum custodia minime ad se pertineat, & quasi nihil sit periculi,
quod pedibus hominum dispergantur, aut à bestiis & feris pro-
culcentur. Pullos autem jam excusos inclementer tractat, atque
paterna charitate obdurecente, nullo prolis ab aliis lædendæ
timore, nulla sollicitudine tuendæ afficitur, perinde ac si in pa-
riendo & in excludendo minime laborasset. Quippe videtur na-
turali charitate & diligentia, atque solertia, qua præditæ sunt
cæteræ animantes, Struthionem privasse naturæ conditor. Sed
pullos tamen benigniter, & indulgenter suscepti à mea providen-
tia nutriuntur, atque plumescunt, adeoque vitæ conservandæ
aptissima illis instrumenta contuli, ut quamvis ab industriis ve-
natoribus, & velocissimis equitibus invadantur, pedum tamen
atque alarum subsidio tanta velocitate currunt, ut equos & in-
sectatores suos spe venationis frustratos irrideant.

Sed cum de Equo, atque equite dixerimus, derideri à bestia
stolida & insipiente, consequens fuit, ut supremæ sapientiæ o-
pus, quod in Equi fabricatione relucet, tibi statim proponam,
qui sane si in velocitate inferior, at in exultantis animi genero-
sitate, fortitudine, intelligentiæ documentis multiplicis ad hu-
manos usus commoditatis, fidelitatis civilis cujusdam & humani
convictus, militaris gloriæ, fortitudinis impavidæ, aliarumque
rerum maximarum gloria, tum Struthione, tum cæteris qua-
drupedibus longe excellentior.

An itaque tua opera tuæque sapientia est effectum, ut inter
quadrupedia Equus, & generosissimus, & idoneus ad bellum vi-
ribus, & animo instructus evaderet? Mea sane potentia bella-
torem illum constituo, trudoque impavidum ad bella etiam
inermem. Tu scilicet equo tribuisti cervicem arduam, collum
erectum, densas crispantesque jubas, & ut ipsa projectione cer-
vicum, horrendisque fremitibus ex hinniente pectore erum-
pentibus, terribilem se cunctis exhibeat.

Nunquid tuum est illum saltu instruere, & crebris celeribus,
que motibus agitare? Mirum, cum bipatentes ille nares diffilat,
ferociam, & vim terribilem spirare videtur! quod si planitiem
aut molliorem terram nactus est, exultans quatit campum qua-
drante pedum sonitu, consistens verò nunquam ita quietus est,
quin nunc hac, nunc illac ungula terram fodiat; & virium sua-
rum robore alacer, & superbiens, audacter se prælio committat,
atque hostibus armatis impavidus obviam procedat. In rebus
arduis, & tempore difficillimo nulla timoris documenta præbet;
quin potius animo consistit, resistit in faciem hosti, nec ullus
armorum micantium, & gladiatorum districtorum splendor co-
git illum terga vertere. Circumsepian licet illum multorum sa-
gittariorum cunei: circumvolent micantes sagittæ, balistarum
crepitus circumsonent, & ut illum dejiciant, coruscantium ja-
culorum, & splendidissimorum gladiatorum mucronibus appeta-
tur. Neque propterea armorum fulgor, & æreorum Clypeo-
rum percussus ignis illius oculos præstringit. Cum fervet,
cum fremit, incredibili velocitate transmittit ingens terræ spa-
tium, tam avide tamque ferventer, ut & terram ipsam, & ho-
mines quosque obvios absorbere velle videatur. Interim verò,
dum exoritur clamor virium, clangorque tubarum, quatit ter-
ram, & communem tubam ipse fremitu pedibusque incitat, &
promovet, quasi in illius auribus remisse admodum, exiliterque
tubæ vocalissimæ clangerent. Cum verò jam ad prælium com-
mittendum signum datur, & insonant vehementius buccinato-
res, vix præ gaudio credit, & quæ potest ratione, assonat, & re-
spondet, fremitusque lætitiæ plenos denuo fundit, quippe lon-
ge ante expectat paratissimus tumultum exercitus præcedentis
ad prælium, & non minus ipse, quam ipsi milites fortissimi,
Ducum clamorem, & exhortationem ad se pertinere existimat,
captatque olfactu sagacissimo aërem bellici tumultus: neque
solum sentit, sed prælagit, præsentitque sonitum classicorum.
Hæc verò non sunt humanæ Sapientiæ atque potentiæ vestigia;
sed divinæ, non solum in rebus per sese magnis, ac inutilibus,
sed in rebus ad commoditates & usus humanos mirifice compa-
ratis, reluctantia.

* Cum ex quadrupedibus fortissimis ac velocissimis, lenis, &
proclivis gradus ostendatur ad aves pugnacissimas atque velo-
cissimas. Accipitrem inquam, & universum Aquilinum genus,
sane unum illud, vel maximum naturæ miraculum in illo relucet,
quod sapientissime Conditor statuerit, ut accipiter & tempus
plumescendi nosset atque ad eam rem maxime propitio vento
uteretur, Austrum nimirum repente, & valde opportuno ad pen-
narum defluvium. Quanquam enim mirabile sit, quod alarum
præsidio aliquando, in sublime vectus explicatis alis immobilis
videatur in aëre suspendi, respiciens ad Austrum; tamen illud
magis mirandum, quod Solis & venti beneficio defluant quot-
annis pennæ veteres, recentesque succrescant, prioribus expen-
sis atque dispersis. Illud verò quantæ sapientiæ est, Vulturem,
qui ex Accipitrum & Aquilarum genere est, adversus Austrum
volare: vel si Auster non spiret ad Eurum oris hiatu se pandere,
atque spiritu venti influente impleri, & concipere? Quid de Ac-
cipitre Tinnunculo, qui quotannis in Ægyptum meridionalem
advolat, ut certo tempore, in multa quiete & tranquillitate pa-
riat & excludat, prolemque suam cum magna redundantia enu-
triat, tandemque pullos firmos ad volendum in Ægyptum ab-
ducit, tanquam ad paternas sedes? Tandem illud est admira-
tione

h Tum alia de Struthionum
natura, tum vero illud, an
pullorum suorum negligens,
an vero diligentissima sit, dis-
seritur u. 1.

i Natura equina & pluri-
marum illius affectuum, ad
Scripturarum intelligentiam
ex sacris & prophetis per
hanc tractationem sparsim
historiæ traduntur.

k Ratio plumescendi ad Au-
strum, multis verosimilibus
conjecturis ex sacris & pro-
phetis positus demonstratur, u. 7.

tione dignissimum, quod Accipitres Aquilonares, qui versus Austrum, venationis gratia volare coguntur, velociore, majores, præstantioresque omni ratione inveniantur.

Nunquid verò tua sapientia ita rerum naturas constituisti, & ita esse voluisti, ut ex volucrum genere / Aquila sublimi volatu in supremam aëris regionem sese extolleret; tum verò etiam in sublimibus & præcellis locis nidularetur? Ego sane illi pro mea voluntate, quæ ipsa summa ratio est, certum domicilium designavi, in qua familiariter habitaret. nimirum prærupta saxa, cautesque mortalibus inaccessas.

Tam acuta verò oculorum acie illam instruxi, ut velex editissimis locis despicere possit regiones inferiores, & inde speculari, unde sibi suisque pullis escam parare possit. *m.* An verò sapientia tua Vulturni aut Aquilini pulli edocti sunt carnes adamare, & sanguinem sitire, atque exorhere? Tum verò præterea sensum illis contuli præsentendi, etiam ex longissima distantia corpora occisa, ut statim festinanter eo involent, & occisorum carnibus, & sanguine largiter pascantur? nihil enim est, quod mea sapientia ego non institui in vita, victuque opportuno procurandis, atque conservandis, nihil tandem, quod mea ego providentia atque benignitate non complectar.

Cum Dei supremi rerum omnium conditoris orationem plane Divinam spatium aliquod quietis, silentiique consecutum fuisset, illo turbinis fragore terrifico multum remittente, coepit sane Jobi animus tranquillari, Divinorum operum consideratione defixus. Quippe non solum exterius per vocem, sed interius etiam per lumen Divinum edocebatur, tum iis enarratis Divinæ Sapientiæ operibus, tum infinitis aliis, quæ produci possent, manifeste confirmari Divinam Providentiam atque benignitatem, suas cuique vires tribuentem, opportunis ad vitam, & conservationem muneribus, & facultatibus munitentem; cunctorum commoditatibus prospicientem; nihilque relinquentem sua providentia, & consilio destitutum. Oportere proinde bene de Divina bonitate sentire, atque in ipsis ærumnis, difficultatibusque maximis spem de illius potentia atque sapientia firmam & constantem retinere. Hæc cogitantem Jobum, rursus Deus sua voce excitat, de eodem turbine, deque eadem nube, quanquam multum fragore terrifico remittente.

Hæc cum jam audieris, ô Job, non sine utilitate aliqua à te præcepta esse velim; oportet enim, ut ex hujus contentionis studio fructum aliquem percipias, & eruditior, atque castigatior ex hac mea disciplina evadas. Jam igitur facile cognoscas vanos, irritosque fuisse tuos illos disputandi, & conquerendi ad meum tribunal ardores, & conatus, qui tam facile possunt à me comprimi, & sedari. An igitur jam nunc videbitur tibi inferior Dei causa? An tam superiorem, & meliorem etiam nunc censebis? An meam orationem, quasi minus idoneam, minusque probabilem refelli posse existimabis? Jam nunc igitur tui est respondere iudico, quod de te antea feci; & quid iudicii, quid rationis afferas, expecto.

Hæc divina voce atque indulgentissima objurgatione excitatus Job, & æquior animo confirmatus, depulso quoque tædio, quo ex amicorum responsionibus molestissimis affectus fuerat, ne videretur nihilo plus ex Divino sermone profecisse, quam ex Oratione Eliu, responsum præbet brevissimum, sed pietate, & urbanitate plenissimum, quo & Deo defert victoriæ insignia; & ramen veritatis tuendæ studium non deserit in hanc rationem; Cum præ tua suprema, Deus, Majestate nihil sim, nihilque valeam, vilissimus ego, contemptus, ut par erat, & leviter à te tractatus sum: Quare cum nihil plane sim, ac pretii nullius, quorsum longius animadversionem tuam producis, ac mecum, quasi cum comparare agere vis? Os itaque istud meum, quod leviter loquutum est, imposita percutiam manu; simulque mihi ipsi diuturnum silentium imperabo. Et sane quidem non mihi verba deerant, quando cum hominibus sermo habebatur, quando, quasi peccatorum meorum poenas luerem, condemnabar. Ad ea autem, quæ tuam potestatem atque sapientiam attingunt, quidquam vel addere, vel loqui, vel contradicere, nefas est. Non semel igitur loquutum me leviter agnosco: videri enim alicui potui, præferre meas justitias tuis judiciis, aut tibi iniquitatis aliquid affingere, cum gravissimè de meis ærumnis conquestus sum, & mihi in tuo tribunali pro me dicturo victoriam sum pollicitus. Sed ita me deinceps continebo, ne iterum labi contingat, neque liberioris orationis poenam subire eogar. Interim dolori, & ægritudini, quæ immoderatus dixerim, ut tribuantur, iterum atque iterum tuam benignitatem supplex oro.

** 27.

Nunquid ad præceptum tuum elevabitur Aquila, & in arduis ponit nidum suum.

28.

In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus.

29.

Inde contemplatur escam, & de longe oculi ejus prospiciunt

30.

Pulli ejus lambent sanguinem: & ubicunque cadaver fuerit, statim adest.

31.

Et adjecit Dominus, & loquutus est ad Job.

32.

Nunquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit; utique qui arguit Deum, debet respondere.

33.

Respondens autem Job Domino, dixit.

34.

Qui leviter loquutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum.

35.

Unum loquutus sum quod utinam non dixissem; & alterum, quibus ultra non addam.

CAPUT

XL.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Illustrioribus aliis duobus sua potentia, atque Sapientia effectis, ostendit Jobo Deus, humanam virum imbecillitatem parem esse humanae iustitiae; proinde imparem divinae iustitiae, atque potentia. Temerarium itaque illum esse, qui cum Deo, non de viribus, & Majestate, sed de iustitia, & innocentia velit contendere.

I. Respondens autem Dominus Job de turbine, dixit.

II. Accinge, sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi.

1. An Deus nunc proprie, & vere respondeat Jobo. Respondere, loqui.
2. Deus respondens silentio Jobi. Graeci benigniores. Latini severiores in interpretatione harum sententiarum.
3. An Deus iterum loquutus de turbine. Turbo, & procella instaurata, excitatus pulvis.

I.
Prima
quaestio-
cula, an
Deus
nunc pro-
prie re-
spondeat
Jobo.
LXX.
D. Thom.

Cajetan.

Dubita-
tionis
vera re-
sponsio.

Nicetas.
Philipp.

Philippus

Olymp.
Graci
blandio-
res, quam
videatur
expediri.

Secunda
quaestio-
cula, an
nunc lo-
quatur
Deus de
turbine.
LXX.

QUae huic loco peculiaris sunt praeter ea, quae initio cap. 38. exposuimus, breviter perstringemus. Et primum quidem, an cum dicitur Deus respondere Jobo, proprie accipiendum sit; an vero ratione illa communi, qua saepe diximus Respondere idem esse quod loqui, aut semel ceptam orationem proseguere. Nam Septuaginta hanc secundam interpretandi rationem indicant sua lectione; *Ahuc respondens Dominus, &c.* At vero D. Thomas existimat nova nunc Deum responsione occurrere Jobo suam innocentiam, & iustitiam summa animi contentione tuenti, & ad fastidium usque repetenti, & contestanti. Cajetanus item peculiariter respondere existimat ad id capit. 19. 25. 6. *Quia Deus non a quo iudicio afflixeris me. Ecce clamo vim patiens, &c.* Nam rem hanc videtur judicare vericulus tertius sequens.

Sed existimo, rem eandem nunc agi, quae in superiori capite; cum ex eodem Argumentorum genere, videlicet ex magnificentissimis divinae potentiae & sapientiae operibus disputetur. Licet quidem res eadem nunc urgeatur, & prematur, id quod D. Thomas, & Cajetanus observant. Respondet igitur Deus amplificando rem eandem quam semel instituerat.

Graci vero, atque Philippus argute indicant, Deum nullis Job verbis respondere, quin potius illius silentio; cum enim postulatus a Deo, atque etiam expectato responso, nihil responderit, jubetur rursus animi sui sentia, & cogitationes palam exponere, ut illius responsione fiat divina causa melior, & illustrior. Philippus quidem paulo severius; *Nolo, ut taceas, ait Deus, sicut disponis ipse, sed potius loquere.* At vero Graci forte mitius, & blandius, quam cum terrificis Dei voce, & increpatione conveniat; *Incredibilis, inquit Olympiodorus, Dei erga homines perficitur benevolentia. Quia enim Jobus ea, quae se digna erat, sanctitate disputare cum Deo recusat, ac se nihil esse confessus erat, ideo illum rursus Deus blande, amice, & compellat; Noli, inquit, silentio uti; loquere; te ipse collige; vir esto; agnitum pelle, animoque complexus quid te respondere oporteat, viro dignam de responsionem.* Sed potius quidem ad terrorem, & reverentiam supremae majestatis, iterum atque iterum petitur ab illo responso, quam proprie infirmitatis, atque ignorantiae consilium reddere non valet.

Illud etiam dubitationem habet, An de eodem turbine loquatur nunc Deus, de quo loquutus est initio cap. 38. Lectio Septuaginta indicat, in eodem turbine auditam Dei vocem, *Ahuc Dominus dixit ad Job de nube:* Itaque semper Deus nunquam intermisso turbine, aerisque perturbatione loquutus est, ut diximus capit. praecedente vers. 31. At vero suspicio mihi est, in hac

secunda Dei oratione tempestatem, & turbam nem invaluisse, & perstrepuisse vehementius; instaurata forte etiam ad majorem terrorem, & ad divinat potentiam, & gloriae illustriorem significationem instaurata fuisse tonitrua, & aliquam speciem splendidissimam obiectam fuisse Jobi oculis, qua repraesentaretur Deus *speciosus indutus vestibus;* tum etiam excitatus turbine multus pulvis impetu ventorum concursantium, quo facies Jobi, & aliorum ibi adstantium obduceretur. Atque haec omnia peculiari ratione, & vi effecta fuisse, quam initio hujus orationis exposuimus c. 38. Hanc suspicionem mihi injiciunt sententiae, quarta, quinta, sexta, septima, octava, ut in illarum tractatione exponemus. Interim vide initio capit. 38. quaestiuicula tertia, quarta, & quinta.

III. Nunquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, ut tu justificeris?

1. Scopus totius capitis. Graecorum interpretatio benignior.
2. Latini expostio magis idonea; quamvis paulo severior Dei servus divina gloria, quam sua magis attentus. Illustrati Petrus, & Paulus.
3. Irritare, quid proprie. Quae requirant ex ratione sua firmitatem.
4. Triplex alia exponendi ratio irritandi iudicii.
5. Iustum patientis Deo honorifica. Pater quendam iudex filiorum. Illustratus Ecclesiasticus.
6. Iudicium a superiori irritari. Dei aequitas ex illius suprema potestate. Explicata Sapientia.
7. Praecedentium expostio cum varietate.

EX hac sententia pender scopus, & intentio totius capitis; videtur enim contendere Deus adversus Jobum nulla ratione fieri posse, ut suum iudicium irritum fiat. Quod quidem non unam habet interpretationem. Et primo praemittenda est lectio Septuaginta longe a Latina diverfa; *Ne repellas iudicium meum. Putas autem me aliter tibi respondisse, quam, ut appareas iustus?* quamvis enim singula verba hujus sententiae fere inveniantur in originali, & in lectione Latina; sed totus contextus mirum in modum diversus est. Habet autem sensum juxta Chrysostomum & alios lenem; *Non quod te condemnem, hoc loquor; verum ut iustum esse palam doceam, neque aliam ob rem mihi constitutum esse, ut illa tibi acciderent, nisi ut cunctis mortalibus tua iustitia promulgaretur, & tibi quidem ornamento, & gloria; ubi autem terra esset emolumento.* Atque in eandem sententiam Origenes, & Gregorius Nazianzenus existimant jam nunc illustri praefatio declarari Jobum, & arcanam suae calamitatis causam aperiri a Deo. Cum hoc sensu posset, quamvis minime leniter, conjungi lectio Latina; *Nunquid irritum facies iudicium meum?* Itane in meo iudicio obmutescis, cum saepius postulaveris apud me causam dicere tuam? frustrane patebit jam tibi aditus ad meum tribunal? atqui certe eo animo tibi, meum conspectum desideranti, respondi, non quod tibi, pro te loquendi facultatem adimerem, aut te ullius peccati reum traducerem; quin potius ut tua oratione, & mea responsione tua innocentia cunctis contestata innotesceret. Sed procul dubio hujusmodi interpretandi ratio aliena est a contentione, & severitate divini sermonis, & a contextu totius capitis, in quo quae dicuntur, speciem habent reprehensionis.

Ergo illa multo commodior interpretatio Latinorum, ut expostulet cum Jobo, quod voluerit irritum facere divinum iudicium. Sed quam ratione, non omnes conveniunt. Nam Philippus, D. Thomas, Nicolaus, Dionysius, & fere Latini omnes, etiam Hebraeantes, Vatablus, Cajetanus, Steuchus, interpretantur irritum fieri divinum iudicium, sive, ut est in Hebraeo, *dissolvi, & dissipari*, cum divinae iustitiae, & aequitati detractum sit; Videbatur ergo Job asserendo suam innocentiam immerito afflictam, injustitiam tribuere iudici immeritum punienti; vel, ut ipse dixit, *non a quo iudicio affligend.* Oportuisset autem, ut Job potius vellet videri peccator meritis peccatis affectus; quam vel specie tenus de aequitate divini iudicii dubitasse, aut ansam alicui dubitandi praebuisse. Hoc enim est munus obsequen-

I.

LXX.

Chrysost.
Graecorum
interpretatio
lenior

Origenes.
Nazian.

2.
Latino-
rum ex-
ponendi
ratio ma-
gistro.
D. Thom.
Nicolaus.
Dionysius.
Vatab.
Cajetan.
Steuchus.

Dei ser-
vus pri-
mo spe-
ctans Dei
gloriam
etiam suo
dispendio
quentissimi servi Dei suam vel gloriam vel existi-
mationem ad div nam gloriam conferre; quam
suam existimationem velle tueri, læsa divina, si-
cut Petrus scribit 1. 4. 14. Si exprobramini in no-
mine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, glo-
ria, & virtutis Dei super vos requiescet; nimirum
nostris opprobriis illius gloriam tuemur. Deinde
quod addit Petrus, Nemo vestrum patiat, ut
homicida, aut fur. Hunc habet sensum; non com-
mittendum esse furtum, vel homicidium, pro-
pter quod iure quis poenam lege statutam per-
ferre cogatur. Sin minus falso accusatus furti,
vel homicidii, aut immerito etiam damnatus
constanter, & patienter perferat sine ulla divinæ
providentiæ querimonia. hic sane divinum judi-
cium irritum non facit; neque tentat divinam pro-
videntiam damnare, ut se justificet. Quare

Cor. 6. 8. Paulus Ministrum se Dei exhibet in multa pa-
tientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angu-
stis, in plagis, in carceribus, per ignobilitatem, & per
infamiam, ut seductor, & ignotus, (id est, quem ne-
mo visu, & familiaritate dignetur) quasi moriens,
id est, meritis morti adjudicatus, & damnatus.

Qua ra-
tione Jo-
bus vide-
retur læ-
sile divi-
num ju-
dicium.
Gregor.
Qua ratione Paulus non solum non faciebat irri-
tum divinum judicium, quin potius divinam sta-
tuebat justitiam sua patientia incredibilium æ-
rumnarum. Ergo hæc exponendi ratio aliquid
tribuit Jobo adversus divinam justitiam, quod
Gregorius his verbis non levibus hoc loco ex-
plicat; Qui contra Domini flagella semetipsum de-
fendere nititur, flagellantis judicium evacuare conatur: nam
cum culpa sua feriri se denegat, quid aliud, quam just-
itiam ferientis accusat? Beatus itaque Job culpam suam
inter flagella non inveniens, nec tamen flagella eadem
causam sibi esse augendi meritis d-prehendens, injuste se
feriri credidit. Fere eadem ratione Philippus. Quo
(inquit) sensu Sanctus Job dixerit ea, qua supra con-
scripta sunt, in hoc loco, Dominus manifestat, nam &
cum increpatione propter hoc ipsum ab eo arguitur, qui
in ejus injuriam & sugillationem se justificare voluerit;
dum eum ex ipsis cruciatibus, quos sibi inique inflictos
asserit, injustitia notat. Hæc est paulo severior La-
tinorum expositio adversus Job. Sed tentan-
dum, an alia ratione possit hic locus lucem ac-
cipere.

Philipp.
Præce-
dens ex-
positio
paulo se-
verior.
3.
Quia sit
irritum
facere.
פיר
Quæ ex
sua ratio-
ne firmi-
tatem re-
quirant.
פורה
Judicium
quid.

Certe quod in Latino est. Irritum facere, est sim-
plex verbum contrarium verbo confirmandi, aut
firmum, ratumque aliquid faciendi; erit igitur
infirmare, labefactare, frangere, irritare. Quod de iis
rebus dicitur, quæ firmitatem requirunt, cujus-
modi est Juramentum, Num. 30. 14. & Fœdus. 3.
Reg. 15. 19. Jerem. 33. 20. & Consilium firmum
stabile aliquid faciendi, Psal. 32. 10. & Isaia 8.
10. Nehem. 4. 9. atque inde videtur deduci
Phura, quod est genus mensuræ, nam mentura
est aliquid certum, & firmum, quod nullo mo-
do irritari, aut mutari debet, aut potest. Quod
Hieronymus vertit lagenam, aut lagunculam; Agæi
2. 19. Isaia 63. 3. Judicium autem, ut sæpe dixi-
mus, est non solum litis contestatio, aut causæ
tractatio, sed Jus, & præscriptum, vel lex. Quod
dicimus el Aranzel, ratio mensuræ, & exemplar
agendi, ut 1. Reg. 8. Huc erit Jus Regis. Tum et-
iam sententia judicis vel absolvendo, vel dam-
nando, quæ quia debet esse firma, & immutabi-
lis, significat decretum, & statutum, 1. Reg. 27.
11. 3. Reg. 4. 18. Tum etiam significat officium,
aut ritum consuetudine firmatum, Gen. 40. 13.
Jol. 6. 15. 1. Paral. 24. 19. Jerem. 30. 18. quibus
omnibus locis subest nomen Misphat, id est, Ju-
dicium, ea significatione, qua dixi, pro ritu, con-
suetudine, decreto, sententia, quæ infringi, aut infir-
mari non debent.

4.
Trix
alia expo-
nendi ra-
tio com-
modior.
Deut. 25.
2.
Job. 6. 2.
Jam ergo hinc eliciemus idoneum sensum; ut
irritare judicium, non tam sit, divino judicio ini-
quitatem affingere, quam illius decreti, senten-
tiæ, juris, mensuræ stabilitatem, & firmitatem
infirmare, labefactare, mutare, ut Deus non ex-
postulet cum Jobo de suæ æquitatis, & justitiæ
existimatione ab illo læsa; sed potius, quod vi-
lus fuerit importunus querimoniis velle, ut Deus
mensuram calamitatis, qua illum affecerat, mu-
taret, & imminueret, & quasi plus nimio in men-
sura excessisset Deus, ita Job sua delicta extenuat
præ sua poena, q. d. Deus: Nunquid tu mihi
præscribes mensuram judicandi: poenam, sup-
pliciumque infligendi? Nunquid tu mensurabis ju-
dicium meum? Atqui, o supreme Judex (inquit
Job) Pro mensura delicti erit plagarum modus. Hanc
ego mensuram in tuo judicio requiro: nam si

Pinada Tomo II.

appendantur peccata mea in statera, & calamitas, quam
pari r, hac gravior apparebit. Quare & Jeremias Jer. 10.
precabatur, Corripe me Domine, veruntamen in ju-
dicio, mensura, ordinaria, & consueta judicandi
ratione. Deus vero respondet; In judicio huma-
no hæc mensura. At in meo judicio non hæc
tantum mensura, sed mea providentia, mea vo-
luntas, præ hac eris plagarum modus.

Tum præterea irritum facies judicium meum, &
quod ego semel decrevi, existimabas fore, ut tuis
rationibus ad mutandum compellari? quali ego
non præviderim, quæ tu nunc excogitasti; &
quid unumquodque exigit, non ponderaverim
æquissimi judicii mei lancibus. Quippe ita judi-
co, ut simul de omnibus unico intuitu perspe-
ctis, judicium feram. Tu enim fecisti priora (in-
quit Judith) & illa post ipsa cogitasti: & hoc factum est,
quod ipse voluisti: omnes enim via tua parata, & ju-
dicia tua in tua providentia posuisti. Judib 9
45.

Tandem, ut Tygurina ait: Nunquid rescindes a
me iudicata? q. d. Minime id mihi honorificum
existit. Nam quæ semel facienda constituti, ne
meæ sententiæ gravitas periclitetur, non oportet
mutari, sed diutius conservari, & ab iis etiam
coli, & suspici, quorum res agitur, si bene sunt
erga divinam gloriam animati? Propterea eos, Justorum
qui filiali charitate Deum prosequuntur, ad pa-
tientiam ærumnarum, & divinæ providentiæ honorifi-
cæ tam hortatur Sapiens: Judicium patris audite, ca Deo
fili, & sic facite (exequimini) ut salvi sitis. q. d. existit.
Quidquid Pater statuit, & sua sententia decer-
nit (quippe Pater judex erat filiorum) filii ra-
tum, & firmum habere debent, facere, exequi, & quondam
minime irritum facere. Quicquid igitur Deus de
nobis statuat, non est tentandum irritum facere; filiorum,
sed suspiciendum silentio, vel ea tantum ratione,
quod Deus fecerit, & decreverit, instar illius, qui
dicebat: Obmutui, & non aperui os meum, quia tu fec-
cisti. In quam rem sapienter hoc loco Gregorius: 10.
Superna sententia, etsi non sit cognita, non tamen creda-
tur injusta, sed eo sortem justam credas omne, quod pa-
titur, quo nimirum constat, quia DEO Auctore patia-
tur. Magna enim satisfactio percussione est, voluntas
justa Conditoris.

Denique judicium aliquod irritum potest fieri, 6.
quando vel qui judicatur tam potens est, ut non Judicium
possit ulla judicis vi compelli ad executionem irritari a
sententiæ, vel quando est superior aliquis judex, potentio-
qui i. ferioris sententiam, & judicium corrigit, ri-
& rescindat. Sed neque hac ratione potest divi-
num judicium irritum fieri; id quod statim ostendit ma-
Deus a verficul. 4. Si habes brachium, sicut Deus, potestate
&c. Quare ex hac ratione imbecillitatis humanæ statuitur
& suprema potentiæ, qua nullus est superior ju-
dex, concludit Sapiens non posse irritum fieri di-
vinum judicium. Sapient. 12. Quis dicet tibi, quid fe-
cisti? aut quis stabit (resistet) contra judicium tuum?
aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum ho-
minum? At quis sibi imputabit, si perierint nationes,
(tiam sancti cum impiis) quas tu fecisti? Non
enim est alius Deus, quam tu, cui cura de omnibus, ut
ostendas, quoniam non injuste iudicas judicium? Neque
R x, neque tyrannus inquirent de his, quos perdidisti.
Cum ergo sis justus, juste omnia disponas.

Et condemnabis me, ut tu justificeris? Præcedentis
expositio. Quare eodem habere potest explicat præce-
tus quos pars præcedens. Condemnabis me injusti-
tæ, ita ut velis potius mihi justitiam, quam tu po-
sitio, tribui? aut Condemnabis me irritandi judicii, Varia
& sententiæ infirmandæ, & mutandi mei decreti, etiam in-
ut tu appareas justus, cum ærumnis liberatus terpreta-
fueris, quas ego pro mei sapientia, & volunta-
te consti tui? Tum etiam; Itane fieri putas, ne-
cessarium esse meum judicium, & sententiam
nota aliqua iniquitatis inuri, si tu declarandus sis
innocens? atqui bene potest stare mei judicii
æquitas cum tua innocentia. Quamvis enim
tuam justitiam, & innocentiam asseras in meo
judicio; quanquam te omni peccati suspitione
absolvam publico testimonio, non video ullius
ego peccati notam subibo. Non enim in meo
judicio pugnat sanctitas cum ærumnis.

IV. Et si habes brachium, sicut Deus, &
simili voce tonas.

V. Circumda tibi decorem, & in subli-
me erigere: esto gloriosus, & spe-
ciosus induere vestibus.

VI. Disperge superbos in furore tuo: & respiciens omnem arrogantem humilia.

VII. Respice cunctos superbos, & confunde eos, & contere impios in loco suo.

VIII. Absconde eos in pulvere simul & faces eorum demerge in foveam.

IX. Et ego confitebor tibi, quod salvare te possit dextera tua.

Quis harum sententiarum scopus, & nexus?

1. Græcorum nexus, & interpretatio minus idonea.
2. Latinorum expositio convenientior.
3. Quorsum nunc commendetur Dei Potentia adversus Jobum, & prima divina argumentationis constructio.
4. Tres aliæ exponendi rationes verisimiles.
5. Interpretandi ratio optima.

LXX. **G**raci non eodem modo, quo Latini legunt, aut intelligunt; nam apud Septuaginta hæc sonant aliquid concertationis, & pugnae, inter Deum & hominem; Nunquid brachium tibi est contra Dominum, aut voce contra eum tonas? &c. Quod lenissime accipitur à Chrysostomo, & Origene. Chrysostomus quidem, ut doceatur Job deponere metum, & spem concipere ex ipsa Dei potentia in hanc sententiam? Si conscientia tua imbecillitatis cum mea potentia collata, tibi animos adimebant, quasi vellem ego mea te potentia opprimere; potius inde colligere potuisses, non fuisse mihi tecum pugnandum imparibus omnino viribus. Nec enim bellum inferens, de lauciis permisi; quæ enim tua fortitudo, ut prælio sis mihi ipse lacessendus? Num tibi brachium est adversus Domini brachium? Ergo non hæc adestationem, sed ad Dei virtutem valens, ut hinc discas meam vim. Origenes vero multo honorificentius, ut hoc sit virtutis Jobi præconium, & publica contestatio; ut videatur Jobi virtus in vincendo satana similis extitisse divini brachii, atque virtutis; Adversarium superasti. Revoca igitur tuam illam mentis celsitudinem, lauream accipe, splendor, & dignitatem indue. At tu vero arrogantiis fastum obtrivisti, eumque cum sua cohorte longius projecisti, ut res in ignominia sis illi, atque dedecori. Sed procul dubio hæc non conveniunt cum confessione Jobi, & severitate divinæ orationis.

Ergo ex sententia omnium Latinorum simplici, & germana, his omnibus sententiis, nova quædam Dei adversus Jobum argumentatio continere videtur; cuius antecedens constat sex prioribus sententiis, consequens vero ultima; Ergo confitebor, &c. Cuius hæc videtur constructio; Si Dei similem potentiam, & pulchritudinis gloriam habes; poteris tuis viribus salutem tuam tueri. Quod si neque cum divina gloria, neque cum illius specie, & pulchritudine contendere potes; consequens est, ut nec salutem possis tuis viribus tibi parere.

Sed premendum amplius antecedens, & consequens hujus argumentationis. Ac prima quidem de antecedente dubitatio oritur. Quorsum tunc divina potentia commendetur in reprehendendo Jobo, cum Job nihil unquam, neque quidem specie tenus, divinæ potentie detraxerit; imo vero semper de illa præclare loquutus fuerit, ac nihil sibi esse negotii, contentionisve cum terrifica Dei maiestate, aperte professus fuerit, sed tantum cum divino iudicio & æquitate? Cajetanus respondet, hac oratione probari, temerarium esse cum Deo illum contendere, quod si quam Deo contentione sua injuriam infert, non potest illam paribus viribus defendere. Et explicatur hujus rationis robur. Quoniam qui quidpiam contra aliquem audet, vel superiori, vel saltem pari potentia præditum esse oportet, ut conatus suos vel perficere, vel tueri possit; nisi temerarius, ridiculusque haberi velit. Ergo si

cum divina æquitate ausus est Job contendere, oportuisset pari cum Deo potentia præditum esse. Secus facile à Deo deiciendum, & temeritatis damnum, atque puniendum. Sed non videtur cum hac ratione interpretandi coherere illud consequens; Quod salvare te possit dextera mea, &c.

Secundo Philippus, quem imitatur Nicolaus, & Dionysius, videtur argumentum construere, & antecedens explicare; ut probet Deus stultum esse cum Deo illum contendere, qui divina virtute indiget ad suam salutem, cum non possit ipse salutem sibi parare, explicatur vero hic discursus; qui cum Deo contendit, & quali ex quo cum illo agit, & expostulat, non videtur indigere illius ope, & potentia adversus superbissimos, & laevissimos hostes, demones, atque homines, ut de illorum calumniis, & insidiis salvetur. Quippe videtur esse æqualis cum Deo virtutis: secus stultum est contendere cum Deo, cuius suppliciter opem implorare, & salutem ab illo expectare quis debet. Atqui tu, ô Job, neque salutem à me petis, neque non cum mea æquitate contendis, Ergo vel pari mecum potentia præditus es, atque potens eris te tueri, & asservere ab omnibus ærumnis, & adversariorum impetu, & calumniis; vel si non es tantæ potentie, ut manifeste constet ex meis effectis, voce, vestibus, specie, indignatione; stultus, & temerarius eris, si mecum contendas, & salutem ex mea ope non procures. Verba hæc Philippus; Quam impossibile est, ut has habeas, tam stultum est, ut quasi ex æqualitate contra Deum lequaris, à quo humiliter sperare misericordiam debes, ut ejus dextera, & virtute contra superbos, impiosque salveris. Hæc quoque interpretatio laborat eodem incommodo, quo præcedens.

Tertio, D. Thomas in hunc finem confert totam argumentationem, ut probet stultum esse hominem gloriari de sua justitia, cum non possit ipse sibi suis viribus suæ salutis causa exillere, non potest vero, quia neque alia mirabilia Dei effecta potest imitari. Hæc interpretandi ratio videtur à Gregorio desumpta, sic exponente per Paraphrasim; Si potes hæc terribilia facere, tibi, & non mihi deputo bona omnia, quæ fecisti. Si vero potest, liquet, quod à reatu nequitie tua te non vales virtute liberare. Hæc expositio salutem accipit tropologicè, non simplici, & literali sensu.

Quarto, Vatablus, ut probet justitiam summam summam potentia conjunctam esse, propterea in Deo esse, qui potentissimus est, non in homine imbecillo. Diximus superius ex ipsa infinita potentia, & supremæ dominationis ratione necessario colligi, Deum esse istum. Sed quidem hæc quoque interpretatio paulo videtur longior, & durior.

Ego secundum alios Interpretes, meam quoque interpretandi rationem, & argumentationis nexum adjungam. Cum enim dixisset Deus conari Jobum suis ærumnis liberari, ut justificaretur, & appareret justus & innocens; velleque propterea, ut divinum iudicium irritaretur, & illius decretum infirmaretur, & mutaretur; quod vel fieri poterat à iudice alio superiori, & potentiori, qui divina decreta rescinderet; vel ab eo, qui cum damnatus esset alicujus supplicii, non posset aliqua vi compelli; nunc subjicit Deus, irritos, & vanos esse hujusmodi Jobi conatus, cum non sit alius superior iudex, neque salutem ipse suam, & incolumitatem contra Dei sententiam, iudicium, statutum comparare possit; oportere proinde, ut Deo flagellanti supplex obsequatur, sine querimoniis. Non potest autem salvare se contra Dei sententiam, & potentiam, qui non est æqualis roboris, qui similia facinora edere non potest. Hæc videtur simplex, & bene coherens interpretandi, & argumentandi ratio.

Unde ducatur hæc supremæ maiestatis, atque potentie descriptio.

1. Difficultas presentis sententia.
2. Prima exponendi ratio. Divina potentia ex Creatione Angelorum, & demonum supplicio.
3. Deus magnifice ornatus in opere Creationis.
4. Latinorum expositio Tropologica, aut mystica.
5. Dux interpretaciones idoneæ. Regia maiestatis cum divina comparatio.

Expli-

1. **E**xplicuimus consequens, & intentionem hujus argumentationis; nunc antecedens. Quod cum certum sit, continere periphrasim divinæ potentiz, incertum est, unde ea sumatur. Et quidem tres, quatuorve omnino explicandi rationes invenio.

2. **Prima** est Philippi, & Cajetani, descriptionem hanc universam divinæ potentiz sumentium primum ex creatione naturæ Angelicæ; deinde ex dæmonum superbiorum præcipitatione, & supplicio, in hanc sententiam; Si brachio efficere, & voce imperare vales; celsitudine (naturæ Angelicæ) ornamentis gloriosis, donorum naturalium, & supernaturalium, indue; (putat enim legendum active, & transitive) & superbiorum appetitum excellentiæ comprime; deice ex priori dignitate, & loco in sortem abjectissimam, & locum infimum. Minutiora quædam pro suo more distinguit Cajetanus; sed ea ratione, quæ diximus; expositio redditur verosimilis, quamvis non omnino cum lectione Latina conveniens.

3. **Secunda** referri tota potest ad opera creationis lex dierum, quanquam non omnino dierum, & operum ordine servato; effectit quippe Deus *Brachio*, quod alibi *manibus* dicitur; Cælum ac terram; tonuit voce, cum dixit, & *facta sunt*; videtur vero in *sublimi* erectus, & universitati creaturarum præsidens *speciosis vestibus* gloriosus, cum cælesti, & sublimi lumine creato in firmamento cæli, lucis suæ documenta præbuit; *superbiorum* sive dæmonum, sive hominum arrogantiam *humiliavit in loco suo*; deiecit illos de cælo in infernum barathrum, hos vero de paradiso in terram maledictam, & in statum mortalitatis, brevi redigendos in *pulverem*. Hæc est summa divinæ potestatis descriptæ hoc in loco; quam nemo integram habet, nonnulli per patres indicant, Nicolaus potissimum.

4. **Tertio**, divinæ potentiz, simul & divinæ sanctitatis, & puritatis descriptionem D. Thomas, & Dionysius, hæc fere ratione conficiunt; quod *brachio* suo sustentet Deus sanctos, *voce* terreat impios, doceat ignorantes, omni ex parte, sanctitate, & puritate fulgeat; in supremo gloriæ folio supra omnem creaturam conditionem erectus, & sanctorum fulgore, velut *speciosis* quibusdam ornamentis circumdatus, unde *superbos* dignis afficiat suppliciis, digna etiam morte, & extremæ sortis abiectione. Sed præ se ferunt hujusmodi interpretationes Anagogiæ, & Tropologiæ plurimum.

5. **Ego** præterea duas subjiciam interpretandi rationes, non minus sane simplices, & bene coherentes, quam elegantes, alteram, quæ non est suus auctor fraudandas, Franciscus Titelmanus, ut ostendat nullam humanam potentiam, neque opulentiam posse cum divina comparari; quantumvis, o Job, cultu regio, & pretiosissimis ornamentis fulgeas, quantumvis sublimi throno sedeas, & reliquorum mortalium humeris, atque verticibus infideas, quantumvis ad juris, & æquitatis leges excolendas cuicunque Principi optimi, alpises, & quod in te fuerit, virtute tui brachii, irrumpas iniquitatem, improborum tyrannidem comprimas, superbiam dejicias, & proculces, & digna etiam morte aliquando prosequaris (quippe his omnibus justitiæ, & æquitatis operibus minime à te neglectis visus es gloriari.) Sed hæc quid sunt cum mea virtute, & justitia comparata, qui divino brachio, divino Imperio, sempiternæ gloriæ atque dignitatis ornamentis fulgeo, qui universorum mortalium scelera ulciscor, atque omnem elatæ mentis insolentiam vultu ipso meo designo, ut impiorum dominatum frangam, penitusque dejiciam? Quæ profecto est magnificentissima sempiternæ majestatis, dominationisque descriptio. Illa altera jure nemini displicebit, ut tota hæc ratio ex re subjecta, id est, ex turbine, & tempestate, de qua Deus loquitur, desumatur; Tunc eadem, o Job, ancipitem fortunam tecum experieris, si possis istius brachii, & virtutis signum aliquod præbere; si edas tonitrua, turbineam verses, tempestatem concites, & fulgura multa dispergas, quibus superbiorum insolentiam abjicias, perinde ac ego, qui coram te, gloriosis decoris, & splendoris ornamentis corusco; qui concitato, verlatoque pulvere tuam tuorum amicorum faciem obduco & inspergo, nulla humanæ dignitatis

ratione habita; atque ipsos etiam tyrannos potentissimos hujusmodi cælestibus prodigiis prosterne in terram, & vel præ metu cogo, ut sese in specus, & foveas abdant. Sic universa oratio decurrit leniter, & constat discursus divinæ argumentationis. Conjectura hujus interpretationis multiplex, nam *brachium* cum *voce Dei*, tum etiam illius gloria, ferro, & *speciosis* improborum vocibus fere Synonymis, aut iidem, quæ in hoc loco, dicuntur in descriptione tempestatis, Is. 30. 30. & nos sigillatim indicabimus. Nunc singulæ sententiæ breviter percurrendæ.

IV. Si habes brachium, sicut Deus, &c.

1. *Brachii divini, Brachii item humani attributa.*
2. *Homo potens ex conjunctione cum brachio divino. Illustrati Moyses, & Ecclesiasticus.*
3. *Dei vox, quæ. Tonitruum signum Dei indignitatis. Cur Phiala ira effusa in aerem.*

QUOD Septuaginta dixerunt, *Brachium contra Dominum*; comparative sumi potest, ut etiam Chrysostomus accepit. Porro sicut *Brachium Dei*, semper sonat invictum robur omnia vincens, ita *Brachium hominis*, meram infirmitatem affert, est enim *brachium carneum*, molle & enerve. Jer. 17. 5. 2. Paral. 32. 8. est nimis brevius, manus item abbreviata, ut *salvare nequeat*, Isa. 59. 1. facies arefuit, Zachar. 11. 17. non resistit ictui, vel vulneri, quare facile inciditur, & infringitur, Pl. 36. 17. Ezech. 30. 21. Jerem. 48. 25. facile quod si parumper erigatur, languescit, & concedit, Dan. 11. 6. *Non obtinebit* (retinebit) *fortitudinem brachii*, neque stabit (durabit) *semen ejus*. At vero, *brachium Dei*, spiritus, & non caro, Isa. 31. 3. propterea terrificum est, Isa. 30. 30. non est abbreviatum, neque contractum, sed valde longum & extensum, Psal. 135. 12. Jer. 23. 17. *Attingis à fine usque ad finem*, Sap. 7. 24. quippe habet magnum brachium, Exod. 15. 16. Psalm. 78. 11. sustentat, quod semel suscepit, neque lassatur, aut languescit, Hol. 11. 3. Pl. 36. 17. *Brachia peccatorum conterentur, confirmas* (sustentat) *autem iustos Dominus*. Quare in benedictione Assir pollicetur Moyses ex indefatigabili Dei brachio firmum præsidium, Deut. 33. 27. *Habitaculum ejus sursum, & subter brachia sempiterna*, id est, quamvis in cælo ille resideat, non ideo illius brachia non continent, & complectuntur inferiorem mundum indefatigabili robore & sempiterna virtute. Quare si unquam *hominis brachium* aliquid potuit efficere, non aliter potuit, quam ex conjunctione cum divino brachio: ponit enim ille *manum super manum nostram*, & brachium sustentat brachio, Plal. 88. 20. Gen. 49. 24. *Dissoluta sunt vincula brachiorum* (Hebr. roborata sunt brachia) *illius per manus potentis Jacob*. Denique *divini brachii gloria* esse solet, multa, insolita, & inaudita miracula patrare, præsertim ad conterendos impios, Eccles. 36. 67. *Innova signa, immuta mirabilia, glorifica manum, & brachium dextrum, excita furorem, & effunde iram*. Quis ergo homo habebit brachium, sicut Deus?

Es simis voce sonas. Alii interpretantur de voce Dei imperantis, docentis, cum efficacitate dicentis, veritatem contestantis. Sed simplex & pronæ est interpretatio cum Græcis, de tonitruo; quæ, namque *Dei vox*, id est, tonitruum & tempestas conjungitur sane cum illius *Brachio*, Is. 30. 30. cum tempestate excitata fudit copias Sennacherib. *Audiam facies Dominus gloriam vocis suæ, & terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris; & flamma ignis devorantis* (fulgure & fulmine) *allidit in turbine, & in lapide grandinis. A voce enim Domini pavabitur Assur, virga percussus*. Diximus de *Dei voce*, id est, tonitruo, c. 26. 14. c. 37. 45. c. 38. 25. 34. Vide etiam Apocal. 16. cum *septimus Angelus effudit Phialam iræ Dei in aerem* (quippe in aere Deus se iratum præbiturus erat ingenti tempestate excitata, & tonitruis editis) & *exivit vox magna de templo & throno dicens: Factum est. Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terra motus, & grandis magna, sicut saltem descendit de cælo in homines*. Tunc videlicet brachium Dei innovavit signa, & voce divina tonavit.

Illud tantum, vocem humanam valde parva sphæra contineri, & non valde longe audiri;

- Pf. 18. 3. Ab Dei, & cælorum sonus in omnem terram exit, & in fines orbis terræ. Rursus inanis esse solet vox hominis, & velut æs sonans, aut cymbalum inaniens.*
1. Cor. 3. At Dei vox simul cum fulgure, & cum fulmine.
Luc. 24. Ita cum homo homini loquitur sæpe friget; cum loquitur ille, cor ardet nostrum.

V. Circunda tibi decorem, & in sublime, &c.

1. Altitudo & sublimitas, quid. Dei præiosa ornamenta.
3. Locus sublimis de Dei maiestate. Explicati Salomon & Paulus.
4. Hominis imperantis in terra verissima superbia. Illustratus locus Machabæorum. Deus de sublimi expugnans hostes. Illustratus Daniel.
5. Pulchritudo, & gloria, de vestibus, aut fortitudine.

1. **D**uplex sententia Latina, simplex est in Hebræo & Græco. Orna sublimitatem, aut altitudinem. Sept. Assume altitudinem. Sed sensus semper idem, ut Olympiodorus exponit; *Hac tibi sume, quæ natura Dei conveniunt, indue honorem.* Cajetan interpretatur de Angelica natura, quæ appellatur celsitudo, & excellentia, quam Deus vestivit multis naturæ, & gratiæ præclaris ornamentis. Sed perquam aliene Philippus interpretatur, *decorem aternitatis.* Divus Thomas. *Claritatem, veritatem, puritatem divinæ essentia.* Nicolaus, *Ordinem universi, quo videtur Creator circumdari & vestiri.* Sed videtur in universon accipiendum, & intransitive? Ornate, decora, excolete cultu & elegantia regia, imo divina.

2. *Et in sublime erigere.* Divus Thomas, *In summo perfectionis, & sanctitatis fastigio.* Philippus, *In summo honoris, & dignitatis gradu.* Nicolaus, *Præfatus & eminens universitatis creaturarum.* Recte hæc omnia. Sed juxta illam nostram suspicionem, allusio est ad eam ætheris, & procellosæ nubis celsitudinem, quæ Jobi capiti imminet; de qua loquebatur illi Deus, quasi diceret; *Tenta huc conscendere, & in sublime erigere, uti jam nunc ex æquo mecum congregiaris.* Desiderabas mei tribunalis aditum, ut venires ad meum solium; patet tibi accessus. Tuum erit ascendere, & reipsum subvehere, ut vel ipsa corporis gravitas, & terram inhabitatio deprimens hominem, doceat illum nil sublimis sapere; sed humilibus consentire; tum etiam ex loco, ubi tu existis, debes mentiri vires tuas, & æstimare etiam meam supremam celsitudinem ex loco superno, unde ego expugno arrogantes & superbos.

Ecc. 5. 1. Quanta enim temeritas, cum ego sim in cælo, & tu super terram, velle mecum congregi. Sane ut

Eph. 6. 21. difficultatem pugnae explicaret Paulus, quæ nobiscum est, non cum carne, & sanguine, sed cum spiritibus nequissimis, dixit collusionem nobis esse in cælestibus, id est, illos esse in cælestibus, & in aere isto sublimi; ut vel ex hoc intelligeremus minus esse superiores. Vide id 2. Mach. 15. cum

3. **Superbia** **Nicanor** minime in sublime erectus, ac superbia erectus, interrogavit; *Si est potens in cælo, qui imperavit agi diem Sabbathorum? & respondibus Judæis; Est Dominus vivus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimum diem; at ille ait; Et ego potens sum super terram, qui imperavi arma.* Sed quis exitus infelicissimi Nicanoris? quis gentis triumphus Haderis adjectoria de cælo? Sublimes omnes cæli (sub ex co, limia ista, unde pugnavit adversus tuos hostes quod re-Deus) benedixerunt Dominum. Ergo cum super tuncat in bissimorum conatus sit, in cælum conscendere, ut ex hoc loco sublimi, tutissimo expugnare tentent Dei altitudinem; At illorum conatus vanus est,

Isa. 14. 13 non enim possunt ad tantam celsitudinem assurgere? Tum etiam, & Deus in sublime erectus, grandine & lapidibus illos dejecit. Cujus signum ille

* El tiene *Lapis de mente cadens, & statua pedes comminula cuncta, ens, quippe cum omnis humana potentia sit y las pie- terræ affixa, at Deus & * sublimem tenet collem, dras, & lapides.* Sicut est in Proverbio.

4. *Esto gloriosus.* Diximus aliquando gloriam, per Gloria de culariter ad vestium pulchritudinem referri, vestibus Exod. 28. 2. 40. Matth. 6. 29. Vide, quæ diximus; pretiosis. c. 19. v. 9. Est vero vox eadem, quæ dicitur Confessio, Pl. 108. 1. Confessionem (Hieron. gloria) & decorem induisti. & videtur quidem is Psalmi locus

per imitationem ex nostro. In universon, autem gloria; quæ dicitur, est, quo quis gloriosus est honor, pulchritudo, opes, Regius splendor, exempla certa & frequentia. Sed de fortitudine, terrifica, supra 39. 20. & Pf. 44. 4. *Accingere gladio tuo; specie tua, & pulchritudine (gloria) id est, gladius te gloriosum efficit; merito gloriæ gladio, nem relas & Zich. 10. 3. In bello conspicitur gloria, equi, & ta. equitis, & frequenter conjungitur cum specie, & pulchritudine, sequentis partis; nam nomina originalia fere sunt synonyma, significant ergo Dei terrificam majestatem externis quibusdam rebus significatam lumine, fulgurationibus, tonitruis, nubibus; & quæ opponuntur humanae gloriæ & vanissimæ arrogantia. Quod vero alii hunc decorem & gloriam ad sanctorum beatitudinem referunt, vel ad laudes, & præconia; minus congruit, ut sapius indicavimus.*

VI. Disperge superbos in furore tuo, &c.

1. Verbum dispergendi, vehemens, & de vehementi supplicio. Verbum item bellicum. Illustrati Isaias & Habacuc.
2. Dei Facies, Vultus, Nasus, ad indignationem. Illustratus David.

IN Hebræo, furor est appositum verbi, dispergit iras, furores, effunde indignationem, ostende iteratum. Est autem verbum dispergendi vehemens, & affert contritionem, & contractionem unde dictum est, Pl. 2. 9. *Tanquam vas figuli confringes eos.* Confractos disperges, dispergendo conteres; in omnem partem vindictam tuam exerce, quod Sept. referunt ad Angelos divinæ justitiæ ministros; *Missa Angelos ira, id est, cum Olympiodoro; Utere, si potes, Angelis ad vincendum contumeliosos, atque superbos, & eos longe amanda.* D. Thomas; *Disperge, ut in unum convenire non possint, ut fiat allusio aliqua ad divisionem, & dispersionem superbissimorum ædificatorum turris Babel.* Sed eleganter cohæret cum re de tempestate; divide superbos, hac illac disjice; coge illos fugere; vel, longe lata strage dispersos prosternes, vel disperge, & mitte fulgura, & fulmina, quibus illos dispergas, & prosternas, nam verbum hoc cum turbine, & fulmine conjungitur, Is. 30. 30. *In comminatione furoris, & flamma ignis devorantis allidit (disperget, disperfis fulminibus prosternet.* Sept. eleganter, *fulminabit) in turbine & lapide grandinis, ut videatur quidem is locus Isaiæ expressus ex hoc nostro; Tum etiam & ille alius ejusdem Prophetæ, c. 33. 3. cum Deus è sublimi disperfit Assyrios; A voce Angeli fugerunt populi, & ab exaltatione sua dispersa sunt gentes.* adhuc enim perstat in illa translatione Dei, in tempestate de cælo expugnantis humanam superbiam, videtur enim verbum dispergendi bellicum, quod dicimus Desbaratar, 3. Reg. 22. 17. 4. Reg. 25. 5. Jer. 52. 8. Atque poterit hoc etiam respexisse David Pf. 67. 1. *Exsugas Deus, & dissipentur inimici ejus, & fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus, id est, Exurgens Deus, & sublimis, dispergit statim superbos.* Idem cum illo Habac. 3. *Aspexit & dissolvit gentes; sciet, & mensus est terram.* nam disperfis hostibus expedita manlit terra Dei populo, ut illam tribus metirentur, & dividerent inter se.

In furore tuo. Proprie, In naso tuo, vel in facie tua, quasi dicat; Vultu tantum indignante, superbos disperges & dissipabis, quod sequente parte exponitur; *Respicens omnem arrogantem humilia; incurva, deprime, prosterne, nam vultus Domini superfacientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.* quippe solo vultu dispergit, & ut noster ille dixit in Paraphrasi poetica Latine;

Exurge, vagos signa dissipet hostes, Formidoque sui pavidos ages amula vultus.

VII. Inspice cunctos superbos & confunde, &c.

1. Confundere, quid. Varia lectio.
2. Superborum dignum supplicium, ignominia & abjectio.
3. Absconditi, dicuntur bamiles, & ignobiles, Piuvis, & Fovea, sepulchrum. Facies alligata, defunctorum.
4. Per-

7. 19. Joan. 9. 24. 3. Esdræ 9. 8. Vim autem hujus sententiæ. initio hujus argumentationis diligenter tractavimus.

Б Е Н Е М О Т Н .

X. Ecce, Behemoth, quem feci tecum,
foenum, quasi bos comedet.

Xl. Fortitudo ejus in lumbis
ejus, &c.

Quæ notio nominis Behemoth, quæ res?

Ps. 82.3. **VIII.** Absconde eos in pulvere
simul, &c.

1. *Nexus & Scopus, atque difficultas hujus materia.*
2. *Behemoth, nomen plurale, Jumentum, dictum tam de feris, quam de domesticis.*
3. *Prima Judaeorum expositio, & mendacium de Behemoth.*
4. *Secunda expositio parum vero similis.*
5. *Rejicitur tertia exponendi ratio.*
6. *Duae interpretationes maxime vero similes.*

4. *bulat extenso collo, & vagis atque incertis nutibus;*
 Periphrasis ingen- ita qui præ confusione erubescit, abscondit se,
 tis confu- & veluti habeat faciem ligatam, & obvolutam;
 sionis. ita non audeo oculos ad cælum levare, velletque de-
 mergi in foveam; dicis enim montibus, cadite super
Ps. 103. 1. nos, & collibus, operite nos. Ergo hæc est sententia:
Isa. 3. 26 Nunquid potens eris gloriosissimos tyrannos
 Qui eru- ad extremam ignominiam, & confusionem ad-
 bescit, ab- ducere. Fit autem ad tempestatem, & turbinem
 scondit se allusio, ut jam diximus, propter concitatum pul-
 verem, & propter foveas subterraneas, & specus,
Seneca. quæ, ut dixit Seneca, *Excozitati sunt propter fulmi-
 na, & calorum injurias.*

His Sententiis à decima usque vigesimam in-
signis ejusdam bestię vastitate, & mole
membrorum omnium, ingluvie, & avari-
tate mirabilis descriptio continetur ad amplifi-
cationem divinę potentię, cui tanta bellę sus-
perbia & immanitas obsequitur. Tum etiam ad
comprimendam arrogantiam humanarum vi-
rium longissime inferiorum. Sicut autem nexus
hujus descriptionis, cum antecedentibus & se-
quentibus facilis est; ita sane est prædifficile, &
vehementer controversum, quznam bellus, his
omnibus proprietatibus & indiciis designetur,
appellatione *Behemoth*.

Et antequam diffidentes aliorum sententias 2.
afferamus, id primum ponendum, in quo om- Behem-
nes consentiunt, videlicet nominis notio. Et moth no-
quidem *Behemoth*, plurale nomen inflexione, & men plu-
significatione à singulari *Behemob*, quod significat ral-
terrestre quadrupes, aut domesticum, aut fe- נהמות
rum, & agreste, quod distinguitur à reptili, & בבהמות
vertitur *Jumentum*, aut *Jumenta*, etiam cum de Jumenta
feris & agrestibus dicitur, contra quam aliqui appella-
observarunt; nam de montanis & agrestibus di tio etiam
citur, Ps. 49. 10. Ps. 103. 14. Ergo *Behemoth*, in de agresti
communi significat bestias, pecora, animalia; & fero.
non quidem, ut Philippus dixit, *plures*, sed & Forsterus.
in plurali frequenter dicitur de *Jumentis* dome-
sticis, Psalm. 72. 22. Prov. 12. 10. Exod. 20. 8 4.
Reg. 3. 17. Ex subjecta itaque materia colligen-
dum, cujus naturæ sit animal, non ex vocis pro-
prietate.

Est præterea observandum, plurale nomen sæpe ad amplificationem dici, ut sæpe monuimus, Plurale sed in hoc ipso nomine Pl. 72. *Ut jumentum (Bemob, bestię una gran bestia) factus sum apud te*, ubi ad amplificationem numero plurali significatur ingens aliqua & belluina stupiditas, muta, insipiens, ita eodem ipso numero significari potest, quidquid bestiis proprium est, sed cum amplificatione, nimirum maxima vastitas, feritas, ingluvies, immanitas. Sed an nunc numerus pluralis dicatur ad amplificationem, an vero sine ulla figura pro pluribus bestiis incertum, ut ex dicendis constabit. Quod vero Goropius Becanus, in Hieroglyph. lib. 14. in fine, nomen *Bebemob*, ad linguam suam Cimbricam revocare conatur; ut sit quasi Cimbricum *Veenoob*, quod sonat *pecudum inimicis capus*, merum est hominis sapientis somnium, qui satius fecisset, si in Cimbricis tantum somniaret, & nugaretur, non etiam misceret Sacra profanis.

Nunc jam quinque omnino invenio interpre- Propo-
tandi rationes, ex quibus si duas priores, utpote nuntur
minime probabiles nunc rejiciamus, de tribus ali- quinqu
is seorsim erit nobis accuratius differendum Pri interpre-
ma igitur est R. Salomonis. & quorundam He- rationes,
brarum existimantium esse hoc nomen pecu- R. Salom
liare, & proprium cujusdam Animalis, quod do- Pagnin.
cuit Pagninus, & Hebræi alii apud Nicolaum Hebræo-
docentes, nunc esse nomen proprium, esse item tum com
aliquando nomen generale & appellativum. S d mentum
illius belluæ peculiarem naturam Hebræi cum R. de Behem
Salomone, ex his notis describunt apud Lyrum meth.
sic scribentem; *Judei dicunt, quod Behemoth est no-*
men cujusdam Animalis incredibilis magnitudinis, san-
guine

IX. Et ego confitebor, quod sal-
vare, &c.

Confiteri
pro lau-
dare.

Cum hujusmodi, inquit, potentia docu-
menta præberis, tunc te habebis, & præ-
dicabo fortissimum, ejus salus non indi-
geat alienis auxiliis. Frequens in Scripturis *con-*
fessio pro laude, & honorifico testimonio rei, quæ
tacere non debet, sed publica excellendi operum
confessione celebrari, quod potissimum Deo
convenit. Sicut confessio nostrorum operum
nobis confusionem parat: quare utrumque solet
conjugi, *Confessio Dei*, id est, illius laus & *Gloria*,
cum *nostris peccatis*, & confusionis *Confessione*. Josue

tuncque in una die depascit herbas mille montium, & crassius renascitur herba in tanta magnitudine, sicut erat in precedenti: & ad hoc inducit Ra. Sa. super istum locum auctoritatem Ps. 49. in quo, ubi habemus, Jumentum in montibus, & boves: Hebraei dicunt, Behemoth in montibus mille. Translati à Hieronymo sumpta immedie de H. br. habet, Pecudes in montibus millium. Hac Lyra. De hujus autem belluæ magnitudine, hæc item est Hebræorum sententia apud Albertum & Dionysium, Quod Behemoth sit bos, cujus corpus septem miliaria contineat, collum unum, & caput unum: Sicque novem miliaria in universum contineat, cujus cauda sit quasi sylva cedrina. Ingens procul dubio, & immane non tam anima, quam mendacium. Sed si non mentiuntur, at somniant procul dubio homines veræ sapientie, veræque Theologiæ expertes, quod viros mediocri sapientie pudet, & somnare. Addunt vero Judæi, Quod in resurrectione Deus illud Animal occidet, ut suis pareat convivium. De justis nihil sint solliciti Judæi, recumbent enim illi in regno calorum. Si de se Judæi satagunt, & carnes Behemoth expetunt ferendum, nam similes amant labra lactucas. Simile quid confingunt de carnibus salitis Leviathan, ut constabit inferius.

4. Est vero secunda interpretandi ratio, non tam magnitudine, quam parvitate mirabilis apud Julianum in Catenis Quidam (inquit) bestias hoc loco ipso vermes & putredine procreatos, Jobique artus depascentes intelligunt. Faverque Olympiodorus, dicens: Carnem Jobi, quasi fœnum absumi, à quo vero absumebatur, quam à minutissimis atque infestissimis bestiolis?

Sed quoniam res hæc non tam adducitur à Jobo lamentante suas morborum ærumnas, quam à Deo enarrantem magnificentiam suorum operum, non est verosimile, locum hunc tam minuta mala referendum.

5. Tertia, ut Behemoth, nulla dicendi figura, significet plures bestias, quas creavit Deus 6. die, cum jussit Deus, ut produceret terra animam viventem in genere suo, jumenta & reptilia, & bestias terræ. Sic Septuaginta legerunt. Ecce bestias, apud se fœnum sicut boves comedunt; Itaque proponat Deus in universum creationem quadrupedum varietate & natura mirabilem; Tam illud, ut ait Chrysostomus, Quod cum belluæ sæpenuero divina Consilio cum sanguine minimo pascantur, bonum alimentis contenta sunt, quod ipsum est admirabile, ut pascantur tæno, non carnibus. Hunc explicatum indicavit R. Moyses Aegyptius l. 3. Ductor dubiorum, c. 14. quam profiteatur se universam libri Job summam collegisse, & Behemoth non meminerit, at in Leviathan videtur etiam comprehendisse Behemoth & ait, Illud dici de universitate virtutum corporaliū, quæ dividuntur in omni animali ambulante, serpente, natante in aquis, & volante in aere. Sed cum hæc interpretandi ratio, in primum verticulum quadrare possit, at in reliquos nulla ratione potest, ut qui de una aliqua bestia, non de omnibus dicantur.

Ergo in duastantum sententias, eorum interpretandi negotium incumbit, alteram quæ de Elephantis est: de dæmone alteram seorsum tractandas: & tunc demum de illis judicandum, cum examinaverimus utra illarum verbis, & argumento harum sententiarum melius satisfaciatur. Nam assertores Elephantis, contendunt, neque in aliud Animal, neque in dæmonem quoddam hujus descriptionis partes convenire, ut quod de palcis, quod de offibus, quod de oculis, quod de naribus dicitur. At qui de dæmone interpretantur, existimant in solum illum convenire, quod dicitur, Ipse est Rex super omnes filios superbia, & principium viarum Dei, quædam item alia, quæ de illius membris designantur.

Interpretationis, quæ est de Elephantis, propositio, expositio, & confirmatio per partes.

1. Auctores prioris expositionis de Elephantis.
2. Rationes precedentis sententia.
3. An Elephantus habeat proprium nomen in sacro sermone. Illustratus locus Regum.
4. An Adam fuerit nomen proprium primi hominis.

DE Elephantis accipiunt plurimi Hebræi, apud quos Behemoth, est Elephantis nomen, ut referunt Forsterus, Marinus, in thesau-

ris, Vatablus, Tygurina, Eugubinus, Titelmanus, Astunica, Olorius, Benedictus Pererius in Daniele, cap. 3. super id. Benedicite omnes bestias, &c. Basilii Vigas in Apocalyp. cap. 12. sect. 21. & sane idem videtur sensisse Chrysostomus sic scribens: Nec illud nos fugio, in diabolum hæc dicta esse nonnullos existimasse. Verum enim primum historia danda est opera deinde utilitati succurrendum auditoris; nec contemnenda anagoria. Atque hinc prima sumitur confirmatio, quod cum secundam historiam multorum animalium natura, & vires describere sint ab ipso auctore naturæ, ut providentiam erga res naturales ostenderet & probaret, Jobo non videtur nunc alia orationis ratio, neque aliud argumentum; quare nunc historiam narrat, quæ non in alium, quam in Elephantum convenire debeat, præsertim cum judicia ipsa certa, & peculiaris signa non videantur permittere nos vagari circa allegorias. Confirmatur item, quia ubi animalium quorundam membra, & proprietates designantur, ut apud Daniele quatuor illæ bestie, quasi leona, & alas habens Aquila, & alia similis urso, & tres ordines erant in dentibus ejus, &c. Ipsa res cum natura repugnans, & ipse dicendi modus, tum etiam nomen visionis, cogunt nos allegoriam quærere, non historiam. At hic nunc permixtio & confusio diversorum animalium, sed simplex unius naturæ narratio per suas partes proponitur. Accedit, quod in Scripturis, nullum inveniamus proprium nomen Elephantis. Nam quod 3. Reg. 10. 22. dicitur, dentes Elephantorum, in Hebræo simplex est vox, quasi dicat, Elebur, aut dentes; nisi malis esse vocem ignotæ significationis; nam cum ibi legatur, Senabum, quidam suspicantur, esse dictionem compositam ex Sen, quod est dens, & Habim, quod fit Elephas. Sed suspicionem suam non possunt juvare aliquo Scripturæ loco, cum ibi tantum legatur. Ergo ne tam vastum, tam mirum animal, innominatum sit in Scripturis, & in hoc præsertim loco, ubi aliorum minoris admirabilitatis mentio fit, oportuit nomine aliquo quamvis appellativo, per excellentiam designari. Sicut etiam primus homo, qui corporis magnitudine & robore excellentissimus fuerit proprium nomen non videtur habuisse, quam commune suæ speciei; Adam enim hominem terrenum sonat, quod docet Epiphanius, initio Panarii, non aliter communi, & appellativo nomine dicitur primum & maximum Animal. Denique rei hujus firma erit probatio, si ex partibus singulis harum sententiarum, verum Elephantum componamus, quare aggrediendum.

X. Ecce Behemoth, quem feci tecum, &c.

1. Cur Elephas habeat appellationem bestiarum, illius magnitudo, vita, cornua, cor duplex.
2. Facere, de compositione aptissima omnium membrorum. Cur dicatur Elephas factus cum homine. Illius commoditates & usus cum homine. Cum pro juxta.
3. Elephas prope humani ingenii. Propositio, cum, offert similitudinem.
4. Quæ provincia abundet Elephantis.
5. Fœni appellatione quid intelligendum. An in statu innocentia animalia aliqua carnivora.
6. Elephas, Bos luca, cum bove comparatus.
7. Elephantis cibaria. Gaudet cibo domestico, & blandimento.

IN Hebræo est præterea particula obsecrantis, Ecce nunc, quælo; Vide, obsecro te, hortatur ad attentam considerationem rei admirabilis. Elephas Behemoth, id est, plures bestie dicantur, non facit plures, easque idoneas causas assignare. Prima ex ipsa loquendi Phrasi peti potest, quasi dicat; Ecce Elephas instar multarum bestiarum, in quo multa belluarum genera tibi proposita, arbitreris: Nunc, ut de cæteris taceam, & quæ dici de plurimis possent, in unicam belluam concludam, Elephantum considera, &c. Secunda ratio ex peculiari usu Hebræorum, ut sententiam numero plurali ad excellentiam, quare appellabunt bestias, illam, quæ sit bestia bestiarum excellentissima, quæ excellentia cum in plurimis intelligentiæ, memoriæ, religionis, celestium cultus, pietatis, obedientiæ, castimonie, mansuetudinis, æquitatis documentis confide-

Forster.
Marin.
Vatab.
Tygur.
Eugub.
Titelm.
& recentiores
Benedict.
Pererius.
Vigas.
Chrysost.
2.
Rationes hujus interpretationis.

Dan. 7.
48

3.
In Scripturis nullum nomen Elephantis.
DANIEL
Composit.
Forster.

4.
Primus homo an habuit proprium nomen.
Epiph.

1.
NB
Cur dicatur Elephas, plures bestie, variat. Hebræi, Numeri plurali ad excellentiam.
Elephantis præstentia super reliquis bestias.

Vastitas rari possit, at recte etiam in vastitate & mole corporis constituitur ab auctoribus hujus interpretationis, neque incommode, cum de Elephantis Indicorum, Indicis & Ethiopicis, apud Hilitanos celeberrimis, sermo esse potuerit. India enim, ut Diodorus scribit libro secundo, capite decimo, plurimos, maximosque Elephantos habet, robore ac magnitudine praestantes. Quam eandem indicorum magnitudinem testatur Plinius, & in universum. Terrestrialium Animalium maximum esse, scribit lib. octavo, capite primo, quod describit ex Arist. lib. 4. de hist. c. 4. Mensuram autem certam assignat Aelianus l. 1. c. 2. Alij ad duodecesimum, alij ad decimum tertium, alij ad duodecesimum, alij ad decimum quartum, amplius explicat c. 31. Indicis Elephantis novem cubitorum altitudine, latitudine vero quinque habentur. Tum vero illa idonea esse poterit hujus appellationis ratio, quod diutissime vivat, multorumque animalium durationem unus ipse complectatur. Elephantium animalium diutissime vivere scribit Arist. l. 4. de hist. c. 10. atque eam vitae diuturnitatem ad magnitudinem videtur referre l. de longit. & brev. vitæ; Majoribus enim bona ex parte quam minoribus vita longinquior est. Vivunt autem fere ducentos annos, ut scribunt Aristoteles, Aelianus, Diodorus, etiam trecentos concedunt Plinius & Solinus c. 38. Promovet etiam amplius Strabo l. 15. Onofricitus (inquit) dicit eos ad trecentimum annum vivere, raros ad quingentesimum; circiter ducentimum robustissimos esse. Solinus. Multa præterea sæcula vixisse Alexandri Elephantem quendam, scribit Philostratus l. 2. de vita Apollonii, An vero etiam Elephantos plurimum bestiarum rationem & naturam habere dicetur, quod ut Aristoteles scribit l. 2. de partibus anim. c. 16 propter officium proboscidis, qua cibum tam humidum, quam siccum capiat, & ori admoveat, vocat animal natura sua simul terrestre & palustre; tum etiam cum vere cornutum animal non sit, at propter duos illos exertos dentes cornutum appellatur. Quis igitur in magno non ponat miraculo esse animal, cujus ex ore erumpant cornua, inquit Pausanias in Eliacis. Cum bisulcum non sit, sicut reliqua cornuta, at multifidum videtur, habet enim multos digitos designatos. Denique multorum animalium differentias unus Elephas complectitur. Tum illud, quod non est solitarii animalis, sed gregarium, Elephantis (inquit Plin.) gregatim semper ingrediuntur, ducit agmen maximus natu, cogit atque proximus; Tandem cum duplici corde, tum sensu animi, ut Aelianus scribit c. 39. Elephantus esse dicatur, & altero quidem ira incensum, altero mitigari, & leniri, quis non dicat multas illum beluas continere? ut multis jam ex causis merito debeat Behemoth appellari.

2. Quem fecit tecum. Præterquam quod verbum faciendi affert peculiarem curam, aut industriam in faciendo & componendo toto corpore, & debita omnium partium constitutione, quæ cum non eadem in Elephanto, quæ in aliis sit animalibus, ut ex naribus, cornibus, id est, dentibus, quæ ex capite ipso ortum habent, ex testiculis, & totius corporis conformatione constat, at illud plenum est sensu, quod dicatur factus cum homine, aut cum Jobo. Utrumque enim denotare potest illud factus, si hominem in universum designet, cum quo dicatur factus, significabit eodem, id est, sexto die creatum, quo creatus est homo: vel ita esse creatum, ut humanis usibus, & commoditatibus aptissimus & familiarissimus esse possit, hoc enim designare potest illud cum, sicut Gen. 2. v. 18. dicitur mulier adiutorium simile homini, vel, ut legitur ex Hebræo, coram homine, vel ut Sept. Secundum hominem, quod usui humano inserviret, & prope illum esset. Nam præpositio cum in Hebræo, eadem est, & idem valet, quod iuxta. Certe ex Nearcho refert Strabo, quod Elephantum omnia discant, & ad omnes usus idonei sint, existimant esse maximam possessionem Elephantorum curam: est vero Elephanto mirabilis imperiorum obedientia, & officiorum, quæ didicere memoria ad arandum etiam, ut testatur Plinius. Uus in bello, quem eleganter describit Pausanias in Atticis, Aelianus c. 31. ad Vigiliis & excubiis; Regumque custodias, ex eodem Aeliano c. 32. ad fidem rei sibi creditæ, & vel ad nutricis munus obeundum, ut exemplo idem Aelianus confirmat, c. 35. Denique indicat ingenium facile & mire, quod cicurari potest, ut habitat, ut habitat cum homine. Natura (inquit Aelianus c. 4.) illum non modo summa, & omnibus animalibus magni-

dine ornatus, sed & disciplina mansuetum, & tractabilem edidit. Elephantio ad morum facilitatem eruditus, nihil minus, nihil ad id, quod volumus, obtemperantius est. Est vero etiam elegans, quod addit Gyllius in sua accessione c. 5. Tanta huc bellua cum genere humanæ societas, tamque prope accedit ad hominis ingenium, ut Cicero non veretur affirmare, non parvam nationem hominum sensu ac ingenio esse multo inferiorem ubi semel ad hominem advescit, ab eo omnia patitur, ex equo morum similitudinem in se transfero, neque aliter quam per parvi castelli, ex hominis manu gaudet cibum sumere, &c.

Quod si illud secum, similitudinem afferat, ingenii, morum, intelligentiæ humanæ, hoc quoque opportunis verbis scribunt, Plinius; Elephas Proximus humanis sensibus. Strabo; Ad rationale proxime accedit. Conjunxit utrumque Solinus; Juxta sensum humanum intellexum habet. Et quidem ut aliquando ex usu sacri Sermonis observavimus, cum unum dicitur esse cum alio, aut iuxta aliud, perinde est, ac si diceretur esse simile alterius.

Quod si illud, secum, respiciat Jobum peculiariter, forte significabitur, Elephantis eam regionem, aut conterminas abundare. Et quidem illæ sunt Hilitanæ Provinciæ conterminæ, aut non valde distantes ab Arabia & Aegypto, quas Plinius patriam Elephantorum assignat; Elephantos ferunt Ethiopes, & Trogloditæ, sed maximos India. Quod si ad Arabicos etiam Reges tunc jam temporis manarat consuetudo Indicorum Regum, certe hunc locum elucidabit peropportune, quod de Indicis scribit Strabo l. 15. Privato homini equum & Elephantem alere non licet, utrumque enim Regis possessio censetur, suntque eorum curatores. Ergo significabit, Deum fecisse Elephantem cum Jobo, id est, dignum, qui ab ipso Jobo Rege curaretur & aleretur, illiusque simul cum equo, qui magnificentissime descriptus est capite præcedenti, curam gereret.

Exnum, quasi bos comedes. Non solum aridum, ut vult ille Hebræus, Cijetani, sed etiam virens, herbam, quidquid demetitur ex proprietate vocis, Paleas, quæ dicuntur esse pabulum bonis, sicut Itæz l. 1. v. 7. dicitur, Leo quasi bos, comedes paleas. Quod videretur in adventu Messiae natura Animalium carnivororum rediisse ad priorem illam ante peccatum conditionem, in qua nulla fuisse animalia carvinora aliqui arbitrati sunt, cum Basilio Hom. 11. Hexam. Mirum igitur tunc Leonem sanguinarium, & carnivororum paleis contentum esse. Mirum quoque Elephantum tam vastum, tam gravem, tam facili levique pabulo vivere.

Duo autem præterea indicantur in hac similitudine, primum, similitudo aliqua cum ipso bove, quare & Itali, cum primum Elephantos in Lucanis vidissent bello Epirotico, Boves Lucas cognominarunt. Tum quod cornuti viderentur, tum quod maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem, ut de hac appellatione differit Varro l. 6. de lingua Latina. Elephantis item ut bobus, ad arandum utuntur Indi; & cum gregatim ingrediuntur, sicut boves taurum maximum, ita Elephantes maximum sequuntur, ut Arrianus in Indicis, & Strabo scribunt.

Alterum vero similitudo, & genus pabuli ex feno, paleis, hordeo. Denique cum carnivororum animal non sit, herba, & seminibus vescitur. Illa etiam cibariorum blandimenta Aelianus assignat, c. 2. Panes maximos, hordeum, carices, uvæ, cæpas, ilia, juncum, palmam, bederacea folia. Plinius etiam l. 8. c. 10. Terram edisse iis tabificum est, nisi sapius mandant; de vorant autem & lapides. Truncos quidem grassissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita jacentium assumunt fructum. Describit hæc Solinus c. 38. sed addidit, Pabula, quæ a musculis comæta sunt, recusant. Strabo, Apud Indos herba, vel arundine viridi vesciunt. Mensuram autem cibi hanc assignat Aelianus, c. 43. Elephantis novem hordeos modios Macedonicos excedunt, & Metretas Lacedæmonicas quatuordecim bibere possunt, & rursus ad ejusdem diei vesperam octo, quod describit ex Aristot. l. 8. Hist. c. 9. Et quidem tum ex similitudine cum bove, tum ex proprietate vocis palearum, significatur nunc pabulum domesticum subministratum, & demessum ab homine; nam de pabulo, quod ipse sibi quærit Elephas, inferius dicitur ver sic. 15. Ergo nunc mirum, tam immanem belluam ex manu hominis velle pabulum accipere, atque ea re peculiariter gaudere & mulceri, & Aelianus dixit in c. 9. accessione Gylli c. 5. Non alio, & quam per parvulo

Gyllius.

3. Elephas similis cum homine ingenii. Plinius. Strabo. Solinus. Cum, aut Juxta, indicat, similitudinem.

4. Elephantis abundans Arabia, & aliæ Provinciæ. Strabo. Indorum Reges curatores Elephantorum.

5. Fœni nomine quid intelligent, dum.

6. An in statu innocentia animalis ulla essent carnivora. Basilus.

7. Elephantis cum bove comparatio. Bos, Lucæ. Varro.

8. Arrianus Strabo. Elephantis cibaria. Aelianus.

9. Plinius.

10. Solinus. Strabo. Quæ mensura cibi pro Elephanto.

11. Aristoteles.

12. Elephas gaudens domesticis blandimentis cibariis.

parvulicavelli, ex hominis manu gaudet cibum sumere.
Tum illud ex c. 4. A magistris cibos illecebris, &
suavium invitamentorum varietate refertos indulgeri.
Tandemque ex cap. 30. militares Elephantes.
Non prius aliquando cibos sumere, quam praesepis labra
floribus ornata confexerint, cibo suavitatem ex his bene
olentibus comparantes.

**XI. Fortitudo ejus in lumbis ejus ; &
virtus illius in umbilico
ventris ejus.**

1. *Elephantus commendatur à fortitudine dorsi, Turres*
2. *Elephantii venter mellis. Quo virtus ventris & umbilici, expositiones quatuor parum idonea. Modus ineundi fœminas.*
3. *Quinta expositio. Optima umbilici constitutio ad robur.*
4. *Synecdoche. Venter ad insemperantiam. Elephas vino offeratur.*
5. *Umbilicus, de fœmina. Elephas tæmina robustior, & major.*

80
 A quo
 defuma-
 tur hæc
 commen-
 datio Ele-
 phanti.
 D. Thom.
 Nicolaus.
 Dionysius
 Cajetan.
 Dorsum,
 & coxen-
 dices ele-
 phanti
 fortissima
 LXX.
 Olympiod.
 Commen
 datio for-
 titudinis à
 robore &
 lumbis.
 Plinius.
 Alian.
 Elephan-
 torum
 turres.
 Lucret.

Partem hanc generationem pertinere existi-
 marunt D. Thomas, Nicolaus, Dionysius,
 Cajetanus, eo quod seminary vasa in lumbis,
 & renibus marium sint. Sed cum nihil pecu-
 liare in Elephanto sit, quod ad hanc rem perti-
 neat, ut versiculo sequente ostendemus, nunc
 certe tantum de dorso illius; & coxendi-
 cibus agitur. in quibus maxima Elephanti
 vis & robur perspicitur, non in renibus, non in
 instrumentis generationis. Quare Sept. Lumbum
 Dorsum, in singulari dixerunt, ut eleganter exposuit
 Olympiodorus; Locum ostendit in quo bestia robur
 resideat. sive ut Aquila converis, dorsum sive ut Sym-
 machus venter. Quare nunc commendatur Ele-
 phantus fortitudine, Accinctorum lumbum. Quæ
 roboris circumloquutio familiaris est scripturis,
 ut diximus c. 38. v. 3. Ergo hoc illud, quod de
 Elephanto ait Plinius l. 8. c. 10. Durissimum dorso
 tergus. Alianus scribit, Dorso nudo tres bellatores
 à ferre, alterum dextra, alterum sinistra pugnantem, ac si-
 mul quantum bestiam dirigentem. Sed illud majus,
 quod Plin. ait, Turris Elephantorum miratur hume-
 ros. Quippe turres Elephantorum in hostes ferunt Quas
 turres avaritia superstructas fuisse Lucr. ait l. 5.
 Plin. boves Lucas turrito corpore tetros.
 Anguimano belli docuerunt vulnera Pœni
 Sufferre, & magnas Matris turbare catervas.

Philosfr. Philostratus l. 2. describit Elephantes , Onustos
turribus, quibus decem, aut etiam quindecim armati ho-
mines superstant, qui ex turribus, tanquam pugnaculis in
hostes iaculantur, aut arcu sagittas iei quent. Sed majus,
ac verius, quod auctor libri Mach. 1. c. 6. narrat
in exercitu Antiochi fuisse. Elephantos triginta duos
doctos ad praelium, & turre lignas super eos firmas, ac
proscuentes super singulas bestias, & super eas machina :
& super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugna-
bant desuper, & Indiis magister bestie, vide igitur
quanta fortitudo in lumbis, & dorso Elephantis ! Sed
illud, quod sequitur, paulo difficilius.

2.
Elephant
venter
mollis,
Plin. l. 8.
cap. 10.

Et virus ejus in umbilico ventris ejus. Nam potius mollis & infirma pars in Elephanto umbilicus. Sicut enim durissimum dorso tergus, ita ventri molle. Quare Rhinoceros in dimicatione cum Elephanto, alvum maxime petit, quam scit esse molliorem. Quod ipsum intuens Eleazarus 1. Mach. 6. 43. 46. in prælio adversus Antiochum, Videns unam de bestiis loricatam loribus regis, & erat eminens super cæteras bestias; & iuxta pedibus Elephantis, & suppositus se es, & occidit eum, &c. inflixit igitur lethale vulnus

Secundo, Franciscus Titelm. refert ad alligaturam oneris impoliti, turriumque ligneorum, quæ cum fortissimis vinculis reductis sub ventrem & umbilicum adstringantur, non possent firma consistere, nisi & venter firmus consisteret, & sua duritie & fortitudine preferre posset tantam vinculorum contentionem. Sed hæc quoque ratio longe petita videtur.

Tertio Olympiodorus phylice sic explanat, *Tertia ex Reipsa dorsi spina ducti nervi umbilicum devinciunt, ut merito huius animantis vis posita sit in umbilico, perinde quasi in dorso collocata esset.* Sed quidem hæc nervorum in umbilico colligatio inaudita est apud Physicos, nam Aristoteles, *Quasi putamen venarum, quæ exitum habent in vulva, dixit esse umbilicum,* l. 2. de hist. Anim. c. 8. & 2. de Gener. Licet enim c. 4. & 5. & in aliis quidem *Venam simplicem, in aliis autem multiplicem deductam ex venis aliis exeuntibus à corde, docet:* Et quamvis quidem Galenus Introductione, c. 11. in Umbilico unum nervum agnoscat simul cum venis, & arteriis, quæ umbilicum componunt, licet l. 6. de decret. Hippoc. c. 6. videatur asserere nullum omnino nervum pertingere ad umbilicum, rursus l. 15. de usu part. c. 4. describens interiorum anatomen, doceat venas & arterias umbilici reduci sub dorsum & spinam, at nemo in illis vim aliquam ullius animalis constituit.

Ergo jam quarto, Eritne hujus rei explicatio petenda ex lectione Septuag. *Virtus* (inquiunt) *ejus super umbilicum ejus*. Erit ergo hæc pars expositio præcedentis, & periphrasis dorsi, quod est *super umbilicum*. Sed lectio hæc singularis est, & non minus ab Hebræo, quam à Latino recedens.

Quarta
expositio
LXX.
Dorsi pe-
riphralis.

Quinto vero, An per umbilicum ventris, designat
rectissimam in Elephanto umbilici constitutionem,
ut omnino in medio ventris infixus sit, quæ
umbilici constitutio optima est ad sanitatem, &
vitæ diuturnitatem multum confert. Umbilicum
vero medium animæ omnino occupare debet,
ut docet Galen. l. 2. de decr. Hippoc. c. 4. Rur-
sus cum ea res aliquando deficiat, rogat Arist.
sect. 10. Probl. 63. Cur vita brevi, imbecillisque viri-
bus fini, qui partem umbilico subj. & majorem, quam
superiorem habet pertinentem ad pectus? Respondet
Fortitudo vero iis minus caloris in ventriculo esse, atque
plus excrementorum, propterea quæ morbos pa-
rere. Sed quidem constitutio hæc umbilico
non est peculiaris Elephanto potius, quam aliis
animalibus, ut in illius descriptione peculiariter
proponi debuerit.

Ergo sexto, per umbilicum ventris licebitne
ipsum ventrem intelligere, rursus per *ventrem*, &
satietatem cibi, atque potus? Iadicavit hoc pro-
fecto Olympiod. partem hanc allegorice licet
tractans; *Ventris luxu*, atque *intemperantia incitatus*
bacchatur, Elephantum autem vini potius ad præ-
lia trudit inermem. Et *Ælianus* l. i. c. 30. ait, *Ele-*
phantus, qui ad bellum certat, non modo ex vinibus confecti
sed etiam ex oriza fabisq; vini usus indulgetur, l. Mach.
63. *Elephantis ostenderunt (exhibuerunt) sanguinem*
uva, & mori (quippe ut ait Plin. *Moris succus in car-*
ne vinosus, ad acuendos eos in prælium.) Venter igitur
illos incitat & armat in prælium, *In umbilico* ita-
que & ventre *virtus*.

An tandem septimo per *umbilicum* Elephas
fœmina significatur, cujus locus: quam in aliis
animalibus, vel non minor quam maris, vel certe
major virtus designatur? *Umbilicum* autem po-
tius ad fœminam, quam ad virum pertinere di-
cimus inferius. At fœminam Elephantem
multo robustiorem, alacriorem, magnanimio-
rem, & ad vectiões fortiorem, quam marem
esse, Gyllius in accessione sua c. 2. & Avic. etiam
fœminas, quam mares majores, & excelsiores,
cum nonnullis scribunt, reluctante Plinio tamen
Sed in re incerta, non pœnitendæ tot veritatis.
& conjecturæ certæ faciendæ rationes, & suspi-
ciones verosimiles.

5.
Umbili-
cus de
fœmina.

Elephas
fœmina
robustior.
Gyllius.

Plin. l. 8.
c. 8. 6.
11. c. 49.

XII. Stringit caudam suam quasi cedrum, nervi testiculorum ejus perplexi.

1. Stringere, quid proprie. Sententiae difficultas.
2. Duæ aliorum interpretationes. Semen & genitale Elephantis.

3. Tertia exponendi ratio. Cauda Elephanti, qualis.
 4. Cedrus qualis arbor, cuius folii, ubi proveniat. Comparata cum Elephanti cauda, & lingua.
 5. Actiones tribuuntur rebus in Hebræo, cum tribuuntur res facta per actiones. Explicatus Moyses.
 6. Cedri fructus qualis. Tres similitudines inter Cedrum & Elephantum.
 7. Testiculi absconditi Elephanti, instar Cedri. Castimonia exemplum.

1. **R**ursus hoc ad naturam Elephanti non facile accommodatur, quare vel hoc maxime obijcitur huius sententiæ sectatoribus, vix posse in Elephantum convenire. Exponendum igitur, quid habeat veritatis, si tamen prius statuamus proprietatem verbi *Stringendi*, si enim in originali *Hbaphats*, quod proprie est velle, aut complacentiam habere, & ad ingentem animi voluptatem refertur, quare proprie nunc legeremus; *Delectabitur cauda sua*; aut *volet*, vel *Cum vult*, Cauda sua, est tanquam cedrus. Quia autem ea Cauda voluptas, in aliqua peculiari re posita videtur, ideo quisque suam affert lectionem, & illuminationem. Caudam movet, erigit, stringit. Rursusque hæc omnia propter cedri similitudinem, in qua vel erectio, vel impulsio, & agitatio vi ventorum considerari potest, tunc etiam propter significationem cauda, nunc pro eo, quod sanat, nunc vero pro ea parte, quod caudæ proxima est, atque generationis instrumentum, aliter atque aliter, quæ omnia paucis exponenda.

2. D. Thomas, Nicolaus, Dionysius, existimant, in animalibus, illa, quæ nuper indicavimus, figuram cecuntibus, caudam inter femora stringi, seu adstringi, sicque munere venereo perfungi. Illud igitur nunc indicari, in quo consistat illa caudæ voluptas, voluntasve. Sed quid hoc peculiare Elephanti, quod aliis etiam commune est, præsertim cum neque res sit illustris, neque non videatur digna, quæ præteriri deberet. Tum etiam quoniam hæc interpretatio nihil curat illam cedri comparisonem.

Secundo, Albertus Caudæ nomine intelligit membrum genitale, quod cum ex omnibus nervorum extremitatibus compositum sit, in ejus latione seminis stringitur, & omnes secum corporis nervos stringit. In eo autem cedri similitudinem repræsentat, quod impurum & sanguineum humorem exercet, cedri instar, ex quo dicitur succus exprimi sanguineus. Sed neque hæc exponendi ratio quidquam habet in generatione Elephanti peculiaris, quam in generatione aliorum animalium, neque de hoc cedri succo quidquam certi est, præter succum illum, aut cedrinam picem, quam Cedriam appellat Plinius libro decimo quarto, capite vigesimo, & libro vigesimo quarto, capite quinto. Et quidem semen Elephanti aliquam habet similitudinem cum pice Cedria, si verum esset id, quod mendacium planum censet Arist. l. 2. Gener. anim. c. 2. Ctesias (inquit) Gnidius plane mentitur ea, quæ de semine Elephanti scribit, ait enim usque adeo durari sicco, scens, ut electro id est succino simile efficiatur, quod nunquam fit. At, inquit, aliqui, Genitale Elephanti nominat magnum est, ideo cedri similitudinem erectæ & excellæ repræsentat. Certe oppositum constat ex Elephanti historia, scribit Eugubinus, enim Arist. l. 2. de historia anim. c. 1. Elephantus Genitale equo simile habet, sed parvum, nec pro corporis magnitudine. At certe huic interpretandi rationi faveat, quod de testiculis statim subiungitur.

3. Tercio, Caudam stringere, id est, quoquo velit, movere, & agitare, instar cedri ventis impulsæ, interpretantur Pagninus, Vatablus, Eugubinus. Addunt etiam, Caudam stringere, esse elevare & erigere, quæ magna est instar ingentis cedri, quod ipsum habetur in lectione Sept. *Erigit caudam sicut cupressum*. Ita Vatablus, Eugubinus, Titelm. Sed mirum, hos auctores tam magnifice sentire de cauda Elephanti, quam constat esse valde exilem, & nullis pilis ornatam, instar cæterorum animalium; Occurrens vero huic objectioni Algarbientis Episcopus, sic per Paraphrasin interpretatur, quod Elephantus caudam vult, id est, partes etiam corporis vilissimas, nimis charas habet, ut eandem exilem, & nullis munitam pilis conservatam velit perinde, atque si posset illa muscas abigere.

Tandem si in re incerta quidquam valet suspicio aliqua, ex Cedro desumi poterit, quod lumen efficiat. Sciendum est ergo Cedrum a Septuaginta dici cupressum, quæ licet sit fructu & odore similis cedri, Cedrus vero procul dubio hic significatur, quæ mirum in modum multiplicabatur in Libano, nam & in Syria montibus cedri exeunt præstantissima, ut scribunt Theophrastus l. 5. de hist. Plantarum, c. 9. Plinius l. 13. c. 5, & l. 16. c. 39. Est nimirum Cedrus arbor montana ex eodem Plinio l. 16. c. 18. & 32. & cum Hebraice vocetur *Erez*, & contignatio ex cedro vocetur *Arza*, certo conjectari licet esse, quam Arabes in Hispania vocabant, *Alerze*, diuturnam videlicet & impubibilem materiam, ex qua Cordubense templum initio contignatum fuisse dicitur. Quod vero Montanus in Notationibus naturæ, c. 139. censet nomen *Erez*, latissimum esse, & comprehendere omne genus arborum fructiferarum falsum videtur: quippe Cedrus non habet aliud nomen in Scripturis, habere autem debuit arbor familiarissima illi regioni, simulque odorata, & ad multas oportunitates idonea. Duo vero peculiaria in rem nostram Cedrus habet, alterum, quod cedro quamvis procerissima, & pulcherrima arbori, folium est durum acutum, spinosumque, ut Cedri Theophrastus scribit l. 3. c. 12. tum etiam capillatissimum & pungens, ut ait Plinius l. 19. c. 22. quæ omnia brevitatem, & angustias foliorum declarant pro tanta proceritate & crassitudine, qualis in Syria provenit, Illic enim (inquit Theophrastus) cedri in montibus cum longitudine, tum crassitudine præstantissima exeunt: quippe adeo crassescunt, ut sint; quas ulna hominum quatuor nequeant amplecti, addunt his amphiores, pulchrioresque comparari in hortis. Quis igitur non miretur tantam Conditoris Sapientiam, quæ latissima folia Fico, Viti, Platano dedit, angustissima, & brevissima, & strictissima Capillorum multa, Pino & Cedro? Eadem profecto Providentiæ & Sapientię partes in animalibus & Elephanto præsertim, cum aliis minoribus caudas amplissimas, latissimas, fetis ornatissimas dedit; Elephanto vero strictam, brevem, & eam sine pilis. Sic sane Elephanto Setaarum nullum tegumentum, ne in cauda quidem præsidium abigendo radio muscarum, namque id etiam tanta vastitas sentit, sed cancellata cutis, & invicta: id genus animalium odore. Ergo cum extenti receperunt examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehensas enecant: Hoc iis pro cauda, suba, villo est. Quid si in tanta vastitate addas insignem ramorum aliorum brevitem linguæ, videlicet per exiguæ & genitalis? Linguam enim (ait Arist. l. 2. de Hist. c. 6.) perquam exiguam habet, atque interius positam quam in cæteris sit, ita ut vix eam videre possis. Hæc igitur cum tam exigua sint, nihilominus tamen, voles caudam suam, id est, contentus est sua cauda brevi & stricta: & cum Plinius l. 17. c. 50. scribat, caudas accidere animalibus desiderio corporum; At Elephantis quamvis non pro corpore, at majorem non vult, non deliderat; Stricta, nuda contentus est. Hoc procul dubio elegantissime indicavit Interpres, cum dixit, Stringit caudam, ac si diceret, Strictam & brevem habet caudam. Et notandum quidem aliquando actiones verborum tribui suppositis habentibus, ut ita loquar, res factas, per tales actiones: exempla verborum demonstrant. Gen. 50. In sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me, atqui Jacob modo non foderat subterraneum sepulchrum. Parum tribuam id refert, nam perinde, est defossus emisse, & tur possedisse. Deut. 2. Aquam emptam haurietis & bibe- tis. Proprie ex Hebræo, Aquam fodietis, perinde si ipsi fodissent puteos & aquam, si aqua e puteis ab aliis effectis, & fossis uti poterint. Non aliter hoc loco, Stringit Caudam, Strictam habet caudam. Alterum, quod in Cedro observari potest, cum sit arbor sylvestris, est exiguitas floris; Cedri fructus, seminis, pro tanta arboris magnitudine, fructus. Sunt enim hæc omnia similia magnitudine bac- rum myrti, ut ait Theophrastus, & Iuniperi modo bac- carum myrti magnitudine rotundas, ut ait Dioscorides l. 1. c. 89. Plinius l. 13. c. 5, qui etiam addit Semen cedri cupresso esse simile. Idem & illud; Cedri duo genera, quæ flores, fructum non fert, frugifera non floret. Mirum igitur ex tam parvo, non stricto semine, tantam arborem exire! Rursus, quæ fructum fert, abscondere flores, & fructificandi spem & indicia! Quæ procul dubio non Elephanti natura facere videbuntur, si caudam pro re occultanda accipiamus, significatione non inaudita apud Latinos.

Hæc

Ælian. Hæc enim est, quam ille dixit, *Caudam Salacem*,
l. 1. c. 3. est enim ea valde parva, pro tanta animalis vasti-
 Pullus E- tate, ut superius diximus. Rursus non valde
 lephantri magna seminis copia redundat, nam pullus E-
 quantus. phanti valde parvus est, nam *visuli anniculi*, æqua-
Aristot. lis nascitur, aut verò *visuli trimestris*, ut scribunt
Plinius. Aristoteles & Plinius. Mirum ergo ex tanta
Ælian. parvitate ad tantam magnitudinem excrecere.
lib. 14. *Tria enim* (ut *Ælianus* in *Struthione* ait) ex mi-
c. 20. nimis evadunt maxima animalia, ex *aquatilibus*, Cro-
Tres si- codilus, ex *volucris*, magna *Struthio*, ex *quadrupedi-*
militudi- bus, *Elephantus*. Hoc ergo primum in Elephan-
nistratio- to, & Cedro, mirum & simile. Secundum illud,
nes inter quod sicut arbores majores, magis steriles sunt,
Elephan- ita etiam ait Plinius, *Animalia quo maiore corpore, eo*
tum, & minus fecunda sunt. *Singulos enim gignunt Elephanti.*
Cedrum. Tertium illud, quod sicut Cedrus frugifera,
 nullum præbet floris argumentum, abscondit
 enim natura hæc fructificandi indicia, ita & E-
 lephanti membrum generationi aptum, parvum,
 & non valde conspicuum; Tum præterea, *Nervi*
testiculorum perplexi. Septuaginta, *Complicati*, non
 quidem, ut *Titelmanus* dixit, *duri, & foris*, cum
Titelm. in aliis animalibus sint molles, & teneri; Sed multis
 nervorum plicaturis tecti & abstrusi. *Testes* (in-
 quit Aristoteles) non foris conspicuos, sed intus circa
Arist. 2. renes conditos habet. Rursus occulto, & in tene-
l. 2. de bris rem veneream agunt; Pudore (inquit Pli-
bist. c. 20. nius) nunquam nisi in abdito coeunt. Atque rem ean-
Plin. l. 11. dem de Elephantorum castitate prolixius scribit
c. 49. *Ælianus* c. 22. Non ut lascivi societatem veneris cum
Plin. l. 8. fœmina faciunt, sed tanquam v-neris fuscione caren-
cap. 5. tes, liberis procreandis dant operam. Neque id sane plus,
Elephan- quam semel in vita, & eo duntaxat tempore, dum se fœ-
torum mina iniri patiuntur. Ut autem eorum quisque uxorem
castitas. impleverit, non eam amplius attingit. Aperte porro ac
 palam in aliorum oculis non coeunt, sed recedentes, aut
 sese in arbores densas & frequentes occultant, aut in
 concavum locum, vel profundum abdunt. Quis jam
 animal maximo, cuius dedecora occulta sunt,
 non videtur repræsentari Cedrum maximam,
 cum fructu, sine flore, sine seminis, & generatio-
 nis manifestis aliquibus argumentis: continere
 igitur, & fringere, quæ ad rem illam faciunt, &
Ælian. ut *Ælianus* dixit; *Moderate Elephantum continere*
libidines. Sed peragendum, hoc tantum, indica-
 to, quod refricabimus postea, locum hunc po-
 tius ad castitatem, quam ad luxuriæ rem facere.

XIII. Ossa ejus velut fistulæ æris, car- tilago illius, quasi laminæ ferreæ.

1. Dentes Elephantis nomine ossium, quam solida sint.
2. Ossa laterum & crurum Elephantii. An crura ha-
 beant sine flexu. Illarum venatio. Usus pedum
 priorum.
3. Cartilaginis nomine quid alii intelligant.
4. Prudentia Latini interpretis. Cartilago cuius na-
 tura & temperamenti, quo differat à nervis.
5. Proboscis Elephantis partim cartilaginosa, partim
 musculosa. Integra illius descriptio. Cur comparata
 cum Lamina.
6. Varia lectio. Lapis Smyrites, qualis.

An ossa **C**orporis pars solidissima ossa sunt, hæc rur-
Elephantii sus in Elephantis solidissima. Et quidem
intelli- alicui videri posset, de dentibus loqui, qui
gantur propter soliditatem, fortitudinem, magnitudi-
dentes. nem, nunc dentes, nunc cornua appellantur, ut
Dentes superius ex Philostrato libro secundo de Vita
Elephantii Apollonii capite sexto indicabamus: de his
quales. enim sub nomine Ossium videtur idem loquu-
 tus, cum ait; *Natura cornu* omnibus animalibus
 perforata, & in medio vacua ossa supponens, sale et-
 iam extrinsecus cornu producit. Elephantorum autem
 plena, & per omnes partes similia ossa sunt: quod si illud
 extrinsecus quis ad apertum inspiciat, in medio tenue
 foramen inveniet sicut in dentibus esse videmus. Et
 facit quidem nomen Originale, *Ghasbam*, quod
 licet Os significet, tamen ex proprietate suæ ra-
 dicis dicitur à fortitudine & duritie; maxima
 autem Elephantis fortitudo in dentibus est, facit
 etiam similitudo *fistulæ æris*, sicut enim in *æris*
fistula, non est concavitas, ita neque in dentibus.
 Secus in aliis ossibus, quibus inest sua concavi-
 tas pro medullis. Tandemne videatur pars hæc
 speciosissima, pretiosissima, & maximæ admi-
 rabilitatis hoc loco prætermittenda. Recte præterea

coherere illa vox *fistula*, quæ deducitur à radice
Apbak, & affert violentiam & impetum; quare
 hunc locum aliqui legunt: *Ossa ejus velut fortitu-*
dines, robusta, violenta, æris, aut *Chalybis*, quod po-
 tissimum in dentes convenit, quibus Elephantus lectio.
 impetum facit.

Alii vero de aliis etiam Ossibus accipiunt, &
 Septuaginta peculiariter de *Cistis*, legunt enim: *Ossa late-*
Costa ejus, costæ æneæ, vel ut alii legunt, *Latera*. Alii rum &
 veronon tam de *Cistis* quam de reliquis ossibus, crurum.
 quibus universa corporis moles sustinetur. Et LXX.
 quidem si vox *fistula* sonaret ex sua proprietate
 vincula, aut juncturas, ut contendit *Eugubinus*,
 eleganter cum illo legeremus, *Ossa ejus juncturae*,
 aut *vincula æris*, quasi diceret: *Ossa ejus vin-*
culis fortissimis alligantur, & continentur.
 Sed illam vocis originalis significationem nemo
 agnoscit, neque quidem ad rem, quam An haba.
 ille intendit necessaria est; nam in ipsa com-
 paratione *fistula ferrea*, significatur illa jun-
 cturarum fortitudo, & rigiditas membrorum, crura sine
 videntur enim habere crura sine flexu. Unde flexu.
 Strabo sic illos describit in venatione lib. 16. Strabo.
Nonnulli arbores nosant, quibus Elephantæ accumbere El-phan-
solent: ascendentes itaque ex altera parte truncum ra- torum
cidunt, cui cum bestia inhaerent, pariter cum arbore ruit: venatio.
cumque surgere nequeant, propterea quod crura continuam
& inflexum os habeant, ex arboribus desiliētes illam
obtruncant. Quam eandem rem elegantius, & que
 ac luculentius descripsit *Ambrosius* l. 6. *Examer.* Ambros.
c. 5. *Elephantus nec genua inflectit, quia rigidioribus*
opus suis cruribus, quo velut columnis tanta possit ma-
china sustineri. Calcaneum leviter incurvas: rigens
cætera pedum à summo usque ad imum. Nec sicut in ana-
bylas nos saepe deponimus, ita se etiam bestia potest tanta
desistere: meritoque non voluendi se, neque recum-
bendi usum cum cæteris animantibus potest habere com-
mune. *Fulcitur hinc inde trabibus maximis, ut in*
sumum aliquantulum sine periculo reflectatur, quia pes
ejus nulla artuum conjunctione distinguitur. Sed *Arist.* Aristot.
 libro de Communi animalium gressu, tum etiam
 l. 2. de Histor. anim. c. 1. fatetur, *Crura inflectere*,
 nequire tamen præ nimio pondere utrumque in la-
 tibus *aquilis* quodam vergere. Sed aut laevo incumbere,
 aut dextro, atque eo ipso habitu requiescere. Rem
 eandem explicuit *Gyllius* in sua ad *Ælium* Gyllius
 accessione l. 1. c. 2. Quod cum verum sit, nihil
 tanten obstat, quo minus crurum ossa videantur
 repræsentare bacillos ferreos, aut columellas
 æreas, ut quibuscumque vasta moles incumbat, quod
 potissimum quadrat cruribus, de quibus scribit
 Arist. 2. de part. Anim. c. 16. Elephantum prop-
 ter vastam corporis magnitudinem, pondusque ingens
 sustinendi tantummodo gratia pedes habere priores, nec
 ad ullum alium usum utiles, propter tarditatem flectendi,
 atque inopiam.

Cartilago illius, quasi lamina ferrea. Pro *cartilagi-*
ne, in Hebræo est vox, quæ ossa significat, &
 conjungitur cum verbis, quæ rei duræ tribuun-
 tur: ut sunt *Comminuere*, confringere, exficcare.
 Prov. 17. v. 22. & Prov. 25. 15. Num. 24. 8. Quod
 Isidor. sine ullo discrimine accipit, ut pars se-
 cunda sit expositio, aut amplificatio prioris:
Ossa ejus velut fistula æris: Ossa, inquam, ejus velut
baculus ferreus. Ut autem sit aliqua differentia
 horum Ossium, à præcedentibus, *Tygurina* vide-
 tur nunc intelligere ossa majora, & solidiora,
 legit enim: *Ossa ejus referunt fistulam æris, & solidio-*
ra ossa baculum ferreum. E contrario vero *Cajetan.* Cajetan.
 existimat priori parte significari *Majora ossa*, in
 secunda vero *minora*. Sept. ad *Spinam*, vel *dorsum*
 referunt; *Spina ejus ferrum fusile.* Explicat autem
Olympiodorus, quid sit *Spina* aut *dorsum*, videli-
 cet, membrorum omnium nexus.

Certe Interpretes, cum semel dictum esset de os-
 sibus, vocem originalem, quæ duritiem & forti-
 tudinem sonat, pro realia in Elephantis solidissi-
 ma, videlicet *Cartilagine* eleganter atque sapienter
 intelligi voluit. *Cartilaginis* autem nomine non-
 nulli intelligunt nervos, & tentiones ossium.
 Sed certe *Cartilago* longe differt à nervis; quan-
 quam enim sit sicca & frigida, sicut nervus, po-
 tius tamen assimilatur Ossi, ut *Galenus* docet l. 5.
 de Anatomica administratione, c. 4. disputans de
 ossibus, & *Cartilaginibus* pectoris. Quare idem
 l. 12. de usu partium, c. 2. *Cartilaginem* durio-
 rem esse docet, quam nervum, & ideo *Cartilagi-*
 nes aliquando ab ossibus procedunt. Ergo
 per *Cartilaginem* procul dubio videtur In-
 terpres proboscidem Elephantis intellexisse.
 Quæ

ονη

psk

An haba.

phanti

crura sine

flexu.

torum

venatio.

El-phan-

torum

castitas.

Ælian.

libidines.

indica-

to, quod

refricabi-

mus postea,

locum hunc

potius ad

castitatem,

quam ad

luxuriæ rem

facere.

XIII.

Ossa ejus

velut fistulæ

æris, car-

tilago illius,

quasi laminæ

ferreæ.

1. Dentes

Elephantis

nomine ossium,

quam solida

sint.

2. Ossa

laterum &

crurum

Elephantii.

An crura

habeant

sine flexu.

5. Quæ quamvis tota cartilaginosa non sit; utpote quæ multos habeat motus & flexiones, cartilago non conferat ad motum, ut proximo adductus Galenus docuit: Tamen propter consistentiam aliqua ex parte cartilaginosa est: ut sunt etiam hominis nares; est enim proboscis Elephantis, qua odoratur & respirat, ut Galenus eleganter descripsit Galenus l. 17. de usu part. c. 1. Nares Elephantis. *Habet (inquit) hoc animal, quo loco aliis est nasus partem quandam pendentem, angustam ac longam ad o, ut ad terram pertingat; quam cum primum sum conficatus, supervacaneam, atque inutilem esse putavi; cum autem animal ipsum uti ea manu animadverti, tunc non amplius ipsam indicavi esse inutilem, quod usus huius partis cum actione utilis esset conjunctus: quandoquidem partis usus ita demum apparet, si actionem habeat utilem. Elephas igitur extremo huius particula sic omnia tractat, atque ita rebus apprehendis applicat, ut ne minima quidem numismata ipsam effugiant, quæ etiam sublata pronomida, seu proboscide (sic enim partem eam vocant de qua nunc agimus) rectori qui sibi infidet, tradit. Sed brevius Aristoteles huius Cartilaginis fortitudinem & usum docuit, primo de historia Animalium c. 11. vocans Narem prolixam, validamque, & l. 2. c. 1. Talem tantamque narem esse, ut ea arbores prosterneat: quæ extrema sui parte flexa non potest, cartilaginea enim, & proinde rigidiuscula est. & l. 2. de partib. Anim. c. 16. Peculiarem hanc partem magnitudine & viribus sortitum esse Elephantum præ ceteris Animalibus. Cum ergo pars hæc concava sit, duoque habeat foramina instar narium aliorum animalium, recte comparatur lamina circumvolutæ: Quod Interpretes respexit, cum Laminam vertit potius, quam baculum, ut alii Hebraizantes.*

6. Unum tantum notandum, cum hunc locum Gregorius Nyssenus legeret Hom. 5. in Cantica, paulo aliter legisse, & aliquid etiam aliud addidisse supra id, quod habent Sept. *Plane (inquit) sunt terribilia, cuius latera quidem sunt ænea, aurum (Sept. Ferrum) fusile spine, intestina autem lapis Smyrinites. Est autem hic lapis, quem vulgo vocamus Esmeril durissimus, cuius pulvere poliuntur Gemmæ; & ut Dioscorides dixit: Expurgantur & eroduntur. Propterea Smyrinites funditur vitrum, quemadmodum & adamantem. Sed procul dubio incommodè tribuitur tanta durities intestinis, præsertim cum ea lectio singularis sit, & nunquam Sept. Interpretibus agnita.*

XIV. Ipse est principum viarum Dei, qui fecit eum, applicabit gladium ejus.

1. Viæ Dei, illius opera, Principium pro re excellentissima. Illustratus Sapiens, atque Jacobus.
2. Gladius unde babeat nomen. Cur dicatur inebriari.
3. Gladii nomine divina Potentia, mors, cornu Rhinocerotis. Cur dicatur Rhinoceros applicatus Elephantum, instar gladii.
4. Draconis, & Elephantis pugna, & pugna occasio. Illustratus Ecclesiasticus.

1. *Via Dei, ex peculiari scripturam Phrasi, diximus esse Dei opera; ut ex Prov. 6. constat: In initio viarum suarum, antequam quidquam facerem, quanquam ibi Initium viarum, non sit primum opus, sed initium ante opera; hic vero Initium viarum, non sit in universum primum in aliquo genere. Quod in Elephantum habet duplicem explicatum; aut quod primum Elephantus, ante alia quadrupedia, primumque ex prima illa terra germinatione prodierit. Gen. 1. v. 24. ita ut vel tempore aliquantulo, vel naturæ ordine Elephantus reliqua præcesserit; aut quod Initium id est, Principium, & Princeps reliquorum sit magnitudine, fortitudine, docilitate, quem sensum manifeste indicat lectio Sept. Hoc est principium formationis Domini. Hanc exponendi rationem, utpote facilem, & bene convenientem cum ipsa re, non est cur alterius interpretationis sectatores aspernentur: præsertim cum Principium, aut initium, pro re maxima aut optima frequenter sumatur in scripturis, quod vulgo per expositionem dicere solemus, Lo primero, y principal: Sic Jacobus dixit: homini Dei verbo regeneratum, esse initium creaturæ Dei, non quod reliqua creatione præcesserit, sed quod excellētia, & dignitate antecellat*

LXX. *re, non est cur alterius interpretationis sectatores aspernentur: præsertim cum Principium, aut initium, pro re maxima aut optima frequenter sumatur in scripturis, quod vulgo per expositionem dicere solemus, Lo primero, y principal: Sic Jacobus dixit: homini Dei verbo regeneratum, esse initium creaturæ Dei, non quod reliqua creatione præcesserit, sed quod excellētia, & dignitate antecellat*

Qui facis eum, applicabis gladium ejus, admovebit acc. de re faciet, i. e. appetet mucrone, & invadet eum: Tanta, inquam est fortitudine, ut cum cetera animalia mirum in modum exhorreant congressum cum Elephantum; at qui illum fecit, certa- que dispositione formavit; cum illo congregitur, illumque prosternit.

Gladium. Licet vox originalis vertatur gladius, enli, mucro, sed in universum significat, quod libet instrumentum armorum: quare vertitur Gladius armatura, Ezech. 26. 9. nimirum quidquid satiari unde habet, & exhaurire sanguinem, nam dicitur ab ex-beat non siccando & exhauriendo, cum autem sanguis similis sit vini rubeantis, gladius, qui illum bibit & exhaurit, dicitur inebriari, Isa. 34. 5. & statim exponitur: Gladius Domini repletus est sanguine.

Nunc jam dubitatio est prona, quid intelligi debeat Gladii, aut mucronis, nomine. Aben R. Aben Esra, quem sequitur Eugubinus, intelligit Esra. Creatoris potentiam omni creata fortitudine superiorem. Idem videntur sequi Vatablus & Isidorus. Verum cum multa de Elephantorum venatione ab Aristotele, Plinio, Strabone, Philostrato, Aliano scripta sint, non solum enim Indi & Æthiopes illos venantur, sed etiam sagittis configunt, & securibus enervant, non videtur hæc gladii applicatio tantum divina, quin etiam sit humana.

Titelmanus, ad vitæ diuturnitatem retulit; Gladiumque intellexisse videtur feram mortem, tardamque senectam, ut hinc Deus dicatur illi applicare gladium, cum pro sua sapientia, illius vires atque vitam expugnat, & conficit. Sed videtur expositio infusior, neque peculiaris Elephantum, sed communis quidem animalibus omnibus diuturnioris vitæ.

Alii non eleganter, Gladii nomine intelligunt mucronem Rhinocerotis, cum quo sunt Elephantum testatæ inimicitia, huius igitur mucronem, i. e. cornu dicitur Deus applicare Elephantum, cum ipse Rhinoceros invadit Elephantum in ea parte, quæ a Deo opportune facta est accipiendum ictum & vulnus, videlicet sub ventrem: nam, ut Plinius ait l. 8. c. 20. Cornu ad saxa limato præparat se pugna, in dimicatione alvum maxime petis, quam scis esse molliorem. Quia autem Deus juxta debitam mensuram, hunc gladium ita applicavit, ut ictus non esset vanus effecit quidem, ut Elephantum, haberet tamen crura multo breviora, ut mucro, & cornu facile applicari posset infimæ alvo.

An vero Gladius hic qui in Hebræo habet nomen ab exsiccando, ebibendo & exhauriendo, erit Draco, cum quo etiam testatas gerit inimicitias, idque ut Draco ebibat & exhauriat Elephantum sanguinem? Pugnam hanc servata illa voce & translatione exsiccandi, scribit opportune Plinius l. 8. c. 12. Est (inquit) dimicationis huius fama Elephantis frigidissimum esse sanguinem: ob id astu torrente, præcipue a Draconibus expeti: quam ob rem in annes morsos bibentibus arctatisque illigata manu in aurem morsum defigere, quoniam is tantum locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, ut totum sanguinem capiant. Itaque Elephas ab eis ebibit, siccatosque concidere & Dracones inebriatos opprimi, commoriquæ. Ergo nunc videtur Deus proponere spectaculum humanæ considerationi spectaculum quoddam tum naturæ ex pariterius proboscide, & manu, alterius gladio & cornu, aut linguæ serpentina, & dentium mucrone armati, ut proxime adductus dixit Plinius: pugnam. Quam quis aliam tanta discordia causam attulerit, nisi natura spectaculum sibi paria componentis? quod profecto illud est, quod ab Ecclesiastico scriptum est c. 33. 11. Contra bonum malum est, & contra mortem vita, sic contra virum justum peccator. Et sic insuere in omnia opera Altissimi, duo contra duo, & unum contra unum.

XV. Huic montes herbas fuerunt omnes bestiarum agri, ludent ibi.

1. Elephantis ingluvies. Duplicis generis, Montani & Palustres.
2. Elephantus innocuus. Natura misissima.
3. Ludere, pro illudere. Elephantum a plurimis bestiis ludi, & terreri.

1. Elephantum
loglucius.

Elephantum
montani
aut palu-
stres.

2. Innocentia
Elephantum
natura.

Tygar.
Plin. 1.6.
9. c. 9.

3. Ludere
pro illu-
dere.

Elephan-
tum a
plurimis
bestiolis
ladi & il-
ludi.

Plin. 1.8.
c. 10. So-
lin. c. 38.
Plin. 1.8.
c. 17.
Alian.

Nonnulli existimant describi voracitatem tam vastæ beluæ, cui uni videantur montes pascendo, & satiendo servire. In quem sensum trahunt Hebræi, ut superius indicabamus, illud Psalmi 49. *Jumenta* (Behemoth) in montibus, sed cum de pabulo & paleis, quibus vescitur Elephanti, instar boum, dictum superius fuerit, nunc forte indicabitur peculiare genus Elephantorum, videlicet, montanorum; nam alii campestres sunt, alii palustres, ut inferius dicemus, simulque indicabitur innocua animalis natura, non enim insidiatur aliis pecoribus, non ovibus, non caulibus pastorum, non legetibus, & satis, sed sponte germinantibus e terra in occultis montibus, quippe non est belua carnivora, & coheret eleganter cum secunda parte. *Omnes bestia agri ludens ibi.* Eleganter Tygurina, *Apud eum;* Mitissimus, inquit, est, neque illius congressum exhorrent cætera animalia, sed læta in eisdem pascuis versantur: *Tanta,* inquit Plinius, *Elephantus narratur clementia contra animalia minus valida, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obiterat imprudens, nec nisi lacessit noceant.*

An verò *Bestias agri ludens ibi*, est ei illudere? & quod *omnis bestia dicitur*, forte de pluribus bestiis agri & plantis, ubi sunt pecora campi non tam fera, & sylvestria, quam gregaria, & mansueta intelligi debet, propter proprietatem verbi *ludendi*, quod frequenter significat illudere & irridere. Mirum igitur tam immani beluæ illudere murem, quem maxime odit, confici à Camæleonte, quem imprudens devoraverit lethali veneno, terreri suum grunntu, atque ita graviter perturbari, ut quamvis à primo ætatis tempore domiti & mansueti, tanquam furis incitentur, nullumque teneant ordinem! Exempla narrat Alianus l. 1. c. 33. *Denique hirundine in potu hausta intolerando affici dolore!* A vermibus illis caruleis, prope Gangem, ut scribit Plinius l. 9. c. 15. ex Statio Sebofo, proboscideam comprehendit & abstrahi! Quis igitur non dicat, *bestias agri illudere ei?*

XVI. Sub umbra dormit, & in secreto calami, & in locis humentibus.

XVII. Protegunt umbræ umbram ejus: circumdabunt eum salices torrentis.

1. Somnus, & accubitus Elephantum.
2. Gaudet locis umbrosis, & humentibus. Dormit stans.
3. Dormire de re venerea. In occulto, & in umbrosis generationi vacans Elephanti.

1. Vatabl.

Somnus,
& accubi-
tus Ele-
phantum.
Alian.

Sarabo.
Ambros.

LXX.

Duplex exponendi ratio: prior, quam sequitur Vatablus, ut hæc per interrogationem legantur, quæ valeat negationem: *Nunquid dormit sub umbra?* &c. q. d. *Tanta est magnitudo, ut arbores cum sua umbra tegere non possint: neque potest latere in arundineo, & in loco luto, ut aliqua animantes solent.* Cum qua interpretandi ratione facere potest, quod apud naturæ scriptores nihil inveniamus de Elephantum accubitu, & somno, quin potius Alianus scribit somnum erecto corpore capere, quia operosum ei esset decumbere simul, & deinde à cubitu exurgere, grave, de quo diximus versiculo 13. ex Strabone, *Arboribus accumbere*, ex Ambrosio verò, *Recubandi usum cum cæteris animalibus non habere communem.* Nihilominus existimo illam Vatabli expositionem incommodam esse; tum quod invertat sensum rectum & planum, quem expresse runt quoque dilucide Septuaginta. *Sub omnigenis arboribus dormit, juxta papyrus & calamum, & caretum, obumbrant autem in eo arbores magna cum ramis, sarmenta agri, tum quod cum procerissimæ sint arbores, non dubium, quin possint Solis, & æstuantis regionis ardorem arcere.*

2. Ergo duo aut tria Elephantum propria nunc indicantur; primum delectari locis umbrosis & humentibus. Rem diserte scribunt Aristoteles libro 4. de Hist. cap. 46. *Amat amnes, & quam non fluviatile sit, tamen riparium dici potest,* & libro 2. de partibus cap. 16. *Est hoc animal sua natura simul terrestre & palustre, idcirco ut pariter humore atque terra uti posset, necesse fuit. Quamobrem si quando iter per aquam faciunt, nare emersa respirant.* Rem eandem descriperunt Plinius lib. 8. cap. 10. Alianus lib. 1. cap. 7. in tria genera Elephantos

dividens, *Palustres, montanos, campestres.* Sed valde in rem nostram opportune, capite 25. in hæc verba: *Anni æstivo tempore, cum æstus ingravescit, tum Elephanti ad calorem frangendum inter se crasso perfunduntur cæno, quo partim vim caloris depellant, partim vel umbrosis speluncis, vel arboribus, quæ ramorum frequentia eos opacare possint, refrigerentur.* Quare hæc est descriptio locorum humentium, & uliginosorum, quod abundant umbris, calamis & caretis, atque salicibus torrentis: ibi ergo placide requiescit & dormit. Quod autem Tygurina, *Cajetanus, Regia legunt, Jacet;* valde incommode fecerunt; nam licet vox originalis significet quæcumque quiescendi rationem, jacendo, prosternendo se, aut quæcumque rationem accubandi & dormiendi, tamen cum propter corporis gravitatem non possint se prosternere, neque decumbere more aliorum animalium, ut verl. 13. ostendimus; *dormiunt* quidem, sed non jacent, neque in alterum latus se reclinant, aut recumbunt.

An verò cum dicitur, *dormire in secreto calami, vel in arundineo, aut caretis,* significabit usum scemina non habere nisi in latibulis, aut inter de re Venetæ, sylvas densiores & secretiores: nam hæc est etiam verbi *dormiendi* significatio, pro concumbere. Sic sane vehementer suspicor, nam ut Plinius dixit: *Non nisi in abdito coeunt.* Tum verò, ut Alianus dixit: *Secedentes se in arbores densas, & frequentes occultant, aut in concavum locum, & profundum.* Sed unicus Arist. erit hujus loci commentarius, hujusque interpretationis confirmatio, lib. 5. de hist. c. 2. ubi quomodo Elephanti umbram & flumina amet, & quorsum, quomodo item Elephas scemina jaceat, & sublidat, dilucide exponitur: *Elephantum, inquit, solitudines petunt coituri: sed præcipue secus flumina, & quæ passis consueverunt. Subsidit scemina, clunibusque submissis insistit pedibus, ac innititur. Mas superueniens comprimit, atque ita munere venereo fungitur.* Igitur cum intra arbores abdat se, illius umbram, obumbrant arbores magna cum ramis, ut dixerunt Septuaginta, præcipue Salices torrentis, nam sicut aquas odere Cupressi, juglandes Castaneæ: ita non nisi in aquosis proveniunt Salices, Alni, Populi, &c. Plinius lib. 16. cap. 18.

XVIII. Ecce absorbebit fluvium, & non mirabitur: & habet fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus.

1. Elephanti, tum sitiens, tum largi potus. Absorbere, quid proprie. Varia lectio.
2. Avaritia descriptio, & Symbolum bibendi Hyperbole.
3. Admiratio, & festinatio cuius affectus. Elephanti tolerantissimus sitis.

Alii fere hanc partem, neque incommode, referunt ad naturam Elephantum siticulosam; proptereaque largissimi potus, ut ex Arist. constat l. 8. de hist. animal. c. 9. ubi de pastu & potione Elephantum scribit: *Iam quidem Amphoras aqua mensura Macedonia quatuordecim eodem haustu potu, & rursus à meridie ejusdem diei octo.* Illud igitur est absorbere flumen, facere ingentem haustum, quasi totum velit exhaustire. In quam sententiam consentire potest proprietates verbi originalis absorbendi, quod proprie est Hebræo calumnia, aut per vim, & fraudem aliquid extorquere, quare vertit Cajetan. *Ecce rapies fluvium.* Vatabl. *Ecce calumniatur,* quod ad quandam aviditatem & insatiabilem bibendi avaritiam refertur, illorum similem, qui volunt ab aliis per calumniam & fraudem extorquere pecuniam, quorum est sacra sitis. Eodem pertinet Regia: *Comprimet fluvium,* id est, exinaniet, exhaustiet, ut cursum suum sistere videatur, quasi per fraudem & calumniam defraudabit alveum suo fluvio, & aquas ad aliorum utilitates defluentes in os suum, & fauces, per avaram sitim converteret. Elegans profecto avaritiæ descriptio, simulque Symbolum. Similem bibendi Hyperbolem; verbo illo rapiendi expressit Claudianus, agens de infinito illo Xerxis exercitu 2. in Rufficum:

Haud aliter Xerxem toto simul orbe secutus Narratur rapuisse vagos exercitus amnes. Rursusque idem Paneg. 1. in Stilic. Arcibus tantis Epoti mallebus amnes.

Cohz.

3. Cohæret secunda pars: *Et non mirabitur*: Nihil magnum ducet, etiam si magnam fluminis partem exhauriat. Sept. *Si fuerit inundatio, sensiet*. proprie ex Hebræo legitur: *Non festinabit*. nam verbum originale affert animi quandam accelerationem & festinationem, qualis contingere solet ex metu, admiratione, stupore. Hinc Symmachus dixit: *Non pavebit, nollet. Non mirabitur*. Hebraizantes ex ipsa radice, *Non festinabit*, quod nonnulli referunt ad ipsum flumen, in hunc sensum: Bibente Elephanto, non festinat fluvius, quin potius cursum sistit. At fere omnes de ipso Elephanto, Bibit non accelerare & festinanter, sed sensim & leniter, neminem enim tibi secure & intrepide, per otium se delectat potu. Ego vero hanc festinationem ad ipsam naturam Elephantum elegantius referri existimo, si non tam aviditatem bibendi, quam ad tolerantiam sitis referatur: Multum ille bibit, sed non est in bibendo frequens, neque festinus ad potum, cum enim ad bibendum accedit, non prius bibit, quam aquam ipse sibi diutina siti præpararit. Rem sic scribit *Alianus* l. 14. c. 44. *Clara aqua potio Elephantum inimicissima est: turbulenta, & sordida suavissime bibit. At si ad flumen aut ad lacum accesserit, non prius, quam cænum pedibus perturbarit, & pulchritudinem aqua deformarit, ad hauriendam aquam incumbit. Sine potione octo dies fert.*

713 *Es habes fiduciam, quod influat Jordanis, &c.* Amplificatio Hyperbolica prioris Hyperbolis. Sept. *Quia subit Jordanis in os ejus*. Juxta Heb. quia advocabit, adducet, attrahet Jordanem in os suum, quod per eleganter dictum est, *influere*, & procul dubio videtur fieri allusio ad Mare Mortuum, in quod influens Jordanis absorbetur; nec ideo exundat mare, ita sane videtur ingluvies & aqualiculus Elephantum suffecturus ebibendo continente influxu Jordanis, maxima utique Palæstinæ fluvio. Unde & conjectura fieri potest hæc contigisse juxta Jordanem, cui affinis est regio Husitana, ut è proximo sumeretur exemplum.

XIX. In oculis ejus, quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares ejus.

1. Prima interpretandi ratio non probata. Ratio bibendi Elephantorum.
2. Secunda interpretandi ratio non omnino conveniens. Sex venationis Elephantorum diversa rationes.
3. Præpositio, In, causam denotans. Elephantum oculis capi à Dracone. Draconis lingua instar hami appensa.
4. Elephantus à Dracone, & vermibus alligatus proboscide.

1. Sententia ambiguitas. **A**mbiguitas relativi. *Eum*, reddidit sententiam ad varios sensus ancipitem, præsertim cum in Hebræo, & in Græco non habeatur *hamus*, sed tantum capiet, accipiet, assumet eum. Ergo Hebræi & Hebraizantes nonnulli ad fluvium referunt, Vatablus, Eugubinus; ut perisset in describenda potione Elephantum: Ita bibit avide, ut ex conspectu aquæ maxime delectetur: Tum etiam nasum ulque in fundum fluvii oculis tenus immergit, ut aquam abunde capiat, quo fit, ut sudibus in imo fundo infixis, offendatur, & pertoretur naris, quæ mollior & carnea est. In qua exponendi ratione nihil est (ingenue dico) quod mihi placeat. Primum, quod perperam exponitur illud *in oculis*, quod procul dubio denotat id instrumentum aut rationem, qua capitur. Secundum, quod rem nimium humilem, de lætione illa, & perforatione narium, & à nullo rerum naturalium scriptore notatam, illi scribunt: præsertim cum animal solers, prudens, cautum, si semel ea bibendi ratione pateretur detrimentum, nunquam amplius narem immergeret, suo damno edoctum. Denique, quod probolcis, licet mollior sit, est tamen simul prævalida, & ad extremum cuspide est durior, & cartilaginea, ut superius diximus: quare etiam si ea parte incurreret in palos, scrupos & lapillos & sudes infixas, non facile vulneraretur.

Elephantorum venationis ratio. *Oforius*. Ergo alii relativum *Eum*, pro ipso Elephanto accipiunt, & totam sententiam ad Elephantorum venationem referunt, non una tamen ratione. Prima indicatur ad Episcopo Agarbienti, quod ita capiatur, ut ruat in foveam ante oculos positam, & nasus illius perforatur funibus alligetur. Elephantum

Pineda Tomo II.

ergo capis hac ratione venator; seu quod idem est: Deus hanc illius capiendi artem demonstrans. Secunda adducitur à Titelmano, & Dionysio, quod postquam in paratam foveam cecidit, ab uno quopiam venatore ceditur oculis, quos nimium teneros & charos habet, dolenti tunc adeff venator alius prioris injuriam propulsans, & amice demulcens, hordeumque porrigens, quo maxime gaudet. Huic se manluetum, gratum præbet, & in servitutem deinde tradit. Sic sane *in oculis capitur, & sudibus, in naribus perforatur*. Tertia etiam à Nicolao traditur venationis ratio, qua supra paratam foveam cibus exponitur, quo viso alicuius Elephantus, & in insidias paratas ponte factio mentiente, ruit. Ex his tribus exponendi & venandi rationibus, prima videtur insulsiore; illam enim phrasim *in oculis*, enervat: partem item alteram, *perforatæ naris* non explicat. Secunda & tertia acceptæ sunt ab Alberto, qui irem accepit ex Avicenna, qui rursum se ex quodam *de sede fide digno* accepisse profitetur, sed tacetur ab aliis scriptoribus. Et non parum diversæ plures aliæ rationes hujus venationis traduntur ab Arist. l. 9. c. 1. Plinio l. 9. c. 8. Aliano l. 1. c. 6. 7. 10. 20. 21. 27. Strabone l. 15. in descriptione indicæ gentis, & l. 16. post descriptionem Tauri montis, Arriano in Indicis, Ambr. l. 6. Hexam. c. 5, ex quibus triplex alia venandi ratio colligitur: Prima per fossas, & vincula pedum & colli: Secunda sagittis, & arcu: Tertia desultando ex arboribus in clunes, & incidendo securibus posteriorum crurum poplites; ubi nulla omnino mentio oculorum, neque perforatarum narium. Ergo alia tentanda & tenenda exponendi via.

Suspicio sane mihi vehemens est, sententiam hanc cohæreré cum eo, quod proxime præcesserat, nimirum cum potu Elephantum, qui si inter bibendum capiatur oculis, capiatur etiam nare, & proboscide, non dubium, quin sententia tota lucem acceptura sit. Sic enim retinebitur proprietas illius præpositionis, *in*, quæ in sacro Serimone causam denotat, tum etiam verbi capiendi, quod ad prædam hostilem referri solet, tandemque Divinæ Sapientiæ & Potentiæ, quæ per alia multo minora & imbecilliora animalia insidias Elephantum parat, ut ipse dicatur *Elephantum capere* cum natura sic disposuit, ne ab aliis hostibus capi posset, non tam arte humana, quam naturali astu, & industria pugnantis. Quippe tota hæc res ad naturas rerum, non ad artem venationis humanam procul dubio referenda est. Ergo, Elephantum quod ad oculos attinet, sciendum est rex Oppiano tum capta Elephantum minorem esse auribus & oculis, quam pro tanta molis portione. Secundo ex Plinio l. 8. c. 12. conibus Dracones in amnem mersos insidiari Elephantis bibentibus, arctatisque illigata manu, in aures morsum adfigere, quoniam is tantum locus defendi non possit manu. Sed si loco aurium reponeremus oculos, rem nostram haberemus. Ergo paulo ante dixerat Plinius, Dracones obvii reprehensi in adversa erigunt se, oculisque maxime petunt: ita fit ut plerumque cæci, ac tæmæ, & mæoris tæbe confecti reperiantur. Solinus rem dilucidius narrat, c. 38. Dracones nunquam invadunt Elephantos, nisi potu gravatos, ut venis propensius irrigatis, major in sumant de oppressis satietatem. Nec aliud magis quam oculos petunt, quos solos expugnabiles sciunt. Meminit etiam hujus rei oculorum, *Alianus* c. 43. sed non intra amnem, sed cum ad arborum ramos decerpandos accedit Elephantus, Draco latitans inter folia, & funiculis instar appensus, & demissus in oculos insiliens effodit, & constrictum tenens, inustato, & novo quodam laqueo strangulat. Itaque in oculis ejus, capiet eum, & quasi hamo: nam bifida, & bifida ulca Draconis lingua ex toto corpore appensa, Draconis Hami speciem repræsentat, Tum etiam cum intra amnem fit hujusmodi pugna, qui capitur, Hamo capi videtur, quo intra aquam pisces capiuntur. Hamum ergo Interpretes sapienter addidit ut rem hanc, & capturam intra aquam peragi indicaret, aut ut ostenderet oculos appeti à Draconibus instar cibi suavissimi.

Secundam autem partem. *In sudibus perforabit nares ejus*. Tygur. legit, *In vinculis*: nam verbum originale proprie significat, irretire, & illaqueare, aut parare insidias, & offendicula more aucupis: quod eleganter convenit cum illo, quod diximus ex Plinio, Dracones se illigare manum, id est, nam rem Elephantum. Quorsum ergo Interpretes, *Sudes*, illigans dixit? Sane ut responderet verbo perforandi, tum etiam ut rem indicaret, qua item in naribus capitur Elephantum

H h h 2

Ele-

Plinius. Elephantus, duobus macronibus aut *sudibus* præacutis transfixus. Verba hæc Plinii l. 9. c. 15. In Gange esse *Status Sebofus* haud modico miraculo affert vermes brachiis binis sexaginta cubitorum: cæruleos, qui nomen à facie traxerunt. His tantas esse vires, ut Elephantos ad petum venientes mordicus comprehensa manu eorum abstrahant: hi sane in *sudibus* perforant nares, & capiunt in naribus. Atque de hoc loco, & de tota Elephantum interpretatione.

Extremæ interpretationis, *Behemoth*, quæ de Diabolo est, expositio per partes, & confirmatio.

1. Propositio, & summa secunda interpretationis.
2. Auctores tam Græci, quam Latini, qui illam in primo & literalis sensu indicant.
3. Nexus, & opportunitas hujus interpretationis.

Quid jam habeat extrema sententia verisimilitudinis, nunc explicandum, & illius assertores proferendi, qui nullum alium priorem litteræ sensum agnoscunt veræ alicujus naturæ animalis, quanquam sub specie belluæ, & membrorum corporeorum, volunt nunc repræsentatam Diaboli sævitiam, fortitudinem, calliditatem, ingenium: & licet nonnulli Latini cum D. Thoma, quædam hujus descriptionis particulas ad Elephantum naturam alludere velint, sed in universum integram descriptionem uni Diabolo convenire docent. In hac interpretandi ratione versantur August. l. 11. de Genes. ad litteram, c. 20. & lib. 11. de Civit. cap. 15. 17. Hieronym. hoc loco Ambros. l. 1. de pœnit. c. 13. Cyrillus l. 9. in Joan. c. 6. Chrysost. c. 11. in Matt. hom. 27. & communis Græcorum in Catena. Origenes, Gregor. Theologus, Athanas. Eusebius, Severus, & Catena auctor, Gregor. Nyssenus orat. 6. in Cant. Div. Gregor. hoc loco, quem sequuntur Glossa ordinaria, & interlinearis Rabani, Philippus, valde indicant Theodoretus, & Basilus super id Psal. 103. *Draco iste*, &c. D. Thom. Nicolaus, Dionysius, Hugo, Cajetan. in Comment. Abulensis in cap. 25. Matt. q. 405. Leo Castrensis in c. 27. Isa. Goropius Becanus in Hieroglyph. l. 14. in littera P. Joannes Ferdinandus in suo thesauro, verbo *Behemoth*. Hujus interpretationis nexus, cum præcedentibus, quod sermo proxime præcesserat de Dei Potentia comprimentis superbos; cum quo opportunè conjungitur, Diaboli superbia, & vires compressæ à Deo. Partes item singulas bene convenire jam ostendimus.

X. Ecce Behemoth, quem feci tecum, &c.

1. Particula Ecce. Diabolus complectens vires plurimarum belluarum. Cur bestia dicatur. Explicatus Joannes.
2. Dæmon propter superbiam, ad belluinam conditionem abjectus. Illustratus David & Daniel.
3. Facere. Illustratus Ezechiel, de Diaboli creatione.
4. Quomodo Diabolus factus cum homine. Unicuique homini suus impugnator. Quomodo impugnatio Dæmonum fit à Deo.
5. Diaboli cibis actiones vitiosæ, aptæ igni. Bovis, & Dæmonis pabulum mundum. Illustratus Habacuc.
6. Fœnum, bona temporalia. Illustrati Petrus & Jacobus.
7. Impis Diabolo dulces, Deo amari. Fœnum tectorum, amarescens.
8. Diabolus omni ratione nobis insidians.

Ecce. Invitat ad considerandam perfectissimam creaturam. Solet enim ea particula servire rebus præcellentibus, atque excitandæ attentioni. *Behemoth*, plures bestia, Diabolus, quod fortitudinem, sævitiam, astus belluarum omnium comprehendat, ut significatum est Apoc. 12. 2. in Dracone habente capita septem, & cornua decem, ita ut cum Lernæ illa Herculis Hydra septiceps fuerit, aut octiceps, vel ut Alcæus dixit: *Quinquaginta*, ut Simonides, *Nona-ginta Capita*, at dæmon verissima Hydra infinitorum capitum, *Behemoth*, belluæ omnium virus, & sævitiam unus ipse colligit, & continet, instar plurimorum regulorum aut Basiliscorum. Ideo enim multa diademata habet, quod non unus tantum Regulus sit, sed omnium Basiliscorum, & Regulorum Rex, omnium diadematis unus ipse insignitus sit. Rursus cum *Draco* dicitur, be-

stia simul marina atq; terrestris est; utriusq; enim generis Dracones sunt. Dicrem etiam esse Draconem cœlestem: *Videtur enim signum in Cælo*, *Draco magnus & rufus*, & Apoc. 13. 1. *Bestia ascendit de mari similis Pardo & Urso*, & os ejus sicut os Leonis, ubi cum diversarum bestiarum congeries sit, existimatum est à Beda, Primatio, & aliis Interpretibus, significatam eo loco multitudinem impiorum. Sed significatus quidem est unus impius, omnium impietates & belluinos mores in se continens, qui sane cum impiorum caput & pater sit, atque ejusdem non naturæ, sed voluntatis, & vivendi rationis, res ipsa postulat, ut si peccatores vulpes sunt, porci, canes, leones, equi, muli, tygrides, ursi, pardi, viperæ, ac denique cætera bestiarum genera continuo pater ipsorum appellationem, capita & rationem habeat omnium bestiarum. Accedit præterea, quod cum creaturæ omnes rationales ad beatitudinem ordinentur, si quando contingat aliquam ejusmodi creaturam devenire ad statum, in quo sit jam inepta ad beatitudinem consequendam, procul dubio perlimilis erit bestiarum, quæ beatitudinis participes esse non possunt. Dejectus igitur est *Behemoth* à prima illa conditione. & consortio Angelorum ad conditionem bestiarum & belluinos mores, cum enim dictum sit. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis*, & similis factus est illis, eleganter ait Theodoret. *Causam hujus stultitiæ esse, quod nos dignitatem intelligere nolumus, quæ à Deo omnium conditore data est nobis, sed jumentorum fera*. Pl. 48. *rumque vitam amplexi sumus*, cum quo eleganter consentit, quod ait August. tractat. 18. in Joan. *Alia vita terrena, alia cœlestis, alia vita pecorum, alia hominum, alia Angelorum. Vita pecorum terrenis voluptatibus estuans, sola terrena conquiris, in hac prona atque projecta est: Vita Angelorum sola cœlestis: vita hominum media est inter Angelorum & pecorum: si vivit hominem secundum carnem, pecoribus comparatur, si secundum spiritum, Angelis sociatur. Ergo cum Angelus vivere voluerit secundum opera carnis, quæ quidem manifesta sunt (non solum enim, si non in seipso, at in nobis amat & procurat luxuriam, immunditiam, & alia quæ Paulus numerat ad Galatas 5. 19. Sed præterea in seipso, inimicitias, contentiones, amulationes, iras rixas, dissensiones, sectas, invidias) vivit profecto secundum carnem & belluinam vitam, non minus, sed magis quam homo, utpote qui ex eo bestiarum statu assurgere jam non possit ad vitam meliorem. Is igitur cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis (Behemoth) & similis factus est illis. Tandem quod illa videatur digna superbiæ pœna, ut qui divinos honores appetit, ad bestiarum statum deprimatur, hoc superbi-enti homini, & divinam similitudinem affectanti contigit, ut proxime adductus David testatus est. Exemplum manifestum in Nabuchodonosore Dan. 5. 20. & 21. quando *Elevatum est cor ejus, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam*, depositus est de solio regni sui, & gloria ejus ablata est, & à filiis hominum eiectus est, sed & cor ejus cum bestiis possum est, & cum Onagris erat habitatio ejus, fœnum quoque ut bos comedit. Diabolus vero non solum Rex superbus, sed Rex super omnes filios superbiæ, & cœtu filiorum Dei eiectus, quando in superbiâ obfirmatus est; neque solum cum bestiis fuit habitatio ejus, sed ipse Behemoth, & bestia, fœnum ut bos comedit. Atque adeo fuere nonnulli, qui illam Nabuchodonosoris historiam ad Diabolum referrent, ut eo loco scribit Hieron. Jam quid mirum, quod si- cut sancti Angeli *filii Dei* vocantur, & *filii Dei*, divinam speciem præferentes; ita Diabolus se transformet in omnibus belluinas figuras, & Behemoth appelletur?*

Quem feci, Verbum faciendi, ut non semel diximus, artem & studium in faciendo, parando, aptando, perficiendo significat: convenit igitur in Diaboli naturam præstantissimam, perfectam à Deo, & pretiosissimis ornamentis decoratam, juxta id Ezechiel. 28. 12. *Tu signaculum similitudinis*, id est, te Deus insignivit similitudine sua, & quasi sigillo appenso & impresso testatus est suum esse opus, quem fecit, non aliter atque artifices, perfectis operibus nomina inscribunt sua. Gloriari igitur videbatur naturæ auctor de creata Angelica natura, numeris omnibus perfectissima, quæ item dicitur, *signaculum similitudinis* id est, signata, similitudo, & perfectum exemplar mirabilis cujusdam perfectionis, in quod possent naturæ alæ, tanquam in perfectissimum exemplar incueri.

Quare

Quare additur apud Ezech. *Plenus Sapiensia, & perfectus decore*; & post alia pretiosissimam gemmarum ornamenta; *Foramina tua in die, qua conditus est, preparata sunt*; nam ad tantam gratiarum & donorum ornamenta accepit naturam proportionatam, & aptam, ut dicere possimus: *Que quando le hizo Dios, le hizo con el encaje de las piedras, y con las orejas abiertas para los carillos.* Denique hoc verbum *Facienti*, idem quod magnificare, aut nova ratione aliquem efficere, & denuo creare. Reg. 12. v. 6. *Domnus, qui fecit Moysen, & Aaron, & eduxit Patres nostros de Aegypto, adest*: id est, Qui miraculis editis, illos reddidit terribiles. Non aliter Deus dicitur fecisse Angelos, magnos & præcellentes inter universas creaturas.

4. Sed quid illud, *tecum*? Ad tempus creationis refert, Gregorius, quod Diabolus dicatur *factus simul cum homine*, ea ratione, qua omnia dicuntur facta simul in cognitione divina, quamvis non eodem temporis momento processerint. Ita Gregorius, aut quod omnia eodem tempore facta fuerint, cum Augustino; aut quod designetur similitudo, ut Angelus intellectualis dicatur simul factus cum homine rationali, non item bruta. Ita etiam Gregorius, aut quod tandem significet, Angelum esse Dei creaturam, perinde atque res universas; ita etiam Gregorius, aut quod cum bestia eodem die creata sint, quo homo videlicet sexta, licet Diabolus primo creatus fuisset, & eodem jam cecidisset; at non erat adhuc *Behemoth*, nondum quippe erant bestia ad quorum similitudinem ipse dicitur *Behemoth*, tunc igitur coepit esse *Behemoth*, cum coeperint bestia, & cum coeperunt esse serpentes, ex quibus ipse unus. *Callidior mini suis cunctis animantibus terra, qua fecerat Deus.* Tandem impugnat forte indicat Diabolum assistere homini simul tor Dæ- etiam cum Angelo Custode. Est enim dogma mon. Theologicum singulis hominibus deputatos esse Mag. 2. singulos Dæmones ad oppugnandum, sicut singulos Angelos ad defendendum, quod mirabile Orig. 1. 3. est divinæ Providentiæ opus creantis hominem. Periar- cui statim, quippe in palæstra constituto, adesset cons. c. 2. impugnat, ut de hac ipsa radice verissime potuerit à Deo, quem feci tecum. Hanc exponendi Nyssen. rationem indicavit procul dubio Philippus, qui de vita Moyf. locum accepit de Angelo Jobi tortore, & illud, Philippus *tecum*, interpretatur, *apud te*, cuius hæc sunt verba: *Diabolum fortem, & potentissimum inimicum tuum; quem ob immanitatem crucis animi ejus, Behemoth nomina feralis bestia nuncupavi, apud te, velut bovem animal videlicet mansuetum, factum comedere faciam, non carnes, ut Leonem: quia carnes quando comeduntur, non fit sine viventi interitu. Circa te vero non ita est, sicut jam dixi, cui iussione imperis mei hoc modo præcepi dicens: Ecce in manu tua est, veruntamen animam ejus serva.* Sed obstat, iniquis, non effici à Deo hanc Dæmonis impugnationem, neque ab illo præceptum esse, ut nobiscum Dæmon versaretur ad decipiendum & impugnandum, quare non esse factum Dæmonem nobiscum. Sed responsio potest

D. Thom. peti ex D. Thomas 1. p. q. 114. art. 1. duo posse Qua ra- considerari hac in re; primum, *impugnationem ipsam* tione im- quæ ex Dæmonum malitia procedit, & ex super- pugnatio bia primi Angeli deputantis sibi ministros de Dæmo- terminatos ad hominum impugnationem, aut num sit à secundum consideratur, *ordo ipsius impugnationis*, Deo, id est, quod hæc impugnatio ordinetur à Deo ad præclaros suæ Providentiæ fines, & hac ratione res hæc est à Deo. Quare & propter permissionem, & propter Providentiæ ordinem, dici commode potuit, quem feci tecum.

5. *Fœnum quasi bos comedit.* Multiplex apud Interpretes hujus fœni, & cibatus Diaboli allegoria. Multiplex cibus diaboli. Prima, quam Cajetanus elicit ex ipsa ariditate fœni, ut significantur Dæmonis actiones virore omnis virtutis exusta, & sicca. Sed diximus superius ex proprietate vocis nihil aridum significari, tantum illud, quod ex segete demetietur, sive virens sive aridum. Gregorius Secundo Gregorius, quem plerique imitantur, intelligit carnales homines, quippe apud Isai. 40. *Haïam: Omnis caro fœnum; & fœnum est populus.* Rursus potius cum bove, quam cum equo Caro fœ- (quamvis uterque fœni appetens sit) comparan- num. tur, quod dicantur boves non nisi recenti, & Abac. 1. mundo pabulo vesci; non aliter Dæmonum ele- 16. ctissimum quemque devorare appetit, cum de illo scriptum sit; *Cibus ejus electus*, ubi sub Meta- Boves vescentes phora Regis Babylonis videtur describi impro- recentis & bissimi Dæmonis ingenium molientis in rete mundo

Præda Tom. II.

suum universos concludere, & ex omnibus delicias sibi colligentis, & eligentis pinguisimum Dæmonemque, quia in ipsis *incrassata est pars ejus*, & nis cibus electus. Et quidem illud præcipue effice- cere conatur, ut justorum opera fœnum, & paleæ Opera sine fruge & grano sint, id est sine fructu, sine fructuosa soliditate rectæ intentionis, quippe hæc pabulum paleæ & ignis sunt, neque secus exardebunt futuro igne; fœnum.

Quam si quis canis in ignem suppenat aristas, Ovid. 6. Aut frondem, possitque cremet fœnilibus herbas. Met.

Quare Petrus 2. 1. & 5. cum ad studium solidissimarum virtutum exhortatur, *paleas* proponit arentes, & fructu, frugeque vacuas; *Vos autem curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatem, amorem fraternitatis, charitatem.* Hæc enim si vobiscum adsint, & superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione. Quare deinde pollicetur bonis operibus fore, ut abundanter, id est, tanquam fructus abundans, & uber recondantur in Cœli horrea; *Sic enim (inquit) abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum Regnum Domini nostri, & Salvatoris Jesu Christi: Quare comparatur Christus Judex, Matth. 3. v. 12. cum agricola: Cussus ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili.* Denique ubicunque Sacre Litteræ minantur ignem, non nisi fœno paleis, & lignis arentibus minantur; hæc igitur sunt Dæmonis cupiditæ & delicia, quæ per pabulum significantur, quippe bestiarum voluptas in cibo est.

Tertio, *Fœni* nomine commode intelligi potest vanissima hujus mundi gloria, & externa facies opes, cuncta denique temporalia bona, quorum flos non est, quam fœni, magis diuturnus. Hæc autem appetit Dæmon, cum etiam hæc Diabolus minima bona invidet, atque eripit sanctis: invidens quemadmodum ingentes Jobi opes invidit, rapuit, devoravit, consumpsit; abstinuit vero carne & sanguine. Quamvis enim simul Leo sit carnis vorus & sanguinarius, Deus tamen non est Diabolus passus, nisi ut bovem se tantum præberet fœni, adversus palearumque tantum appetentem: quippe di- Etum illi est, *Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt, veruntamen animam illius serva.* Philippi autem hæc verba: *Sed ecce bestia, quas feci apud te, fœnum sicut boves edunt, id est, ut hoc dextera mea potentia factum est, ut substantiam tuam & facultates, quæ ad præfusa mentis tuæ divitias fœno comparantur, in potestatem acceperat devorandas: & ideo vilia quæque & temporalia tibi abstulit, quæ fœni nomine significata sunt, non quæ magna & grandia, id est, animæ ornamenta, quibus te spoliatum blasphemica ruina, & pondus chrueret, quali peccato totus homo à Diabolo devoratur.*

Quare propter inconstantiam & inabilitatem Inconstantia humanæ gloriæ, & universæ felicitatis, frequenter usurpatur in scripturis hæc hominis cum humanæ fœno comparatio. Ps. 102. 15. Il. 30. 6. Ubi eleganter Hieronymus, Ps. 128. 6. Ex quo loco remittis fœnū. ipsam docet Ambrosius 1. 3. Hexam. c. 4. Job. 14. Hieron. v. 2. ubi non pauca hanc in rem prioris tomi, & Petrus Apostolus 1. c. 1. 24. bona spiritualia, & incorruptibilia à temporalibus & carnalibus discrimina, hanc ipsam comparisonem usurpat; *Renati non ex semine corruptibilis, per Verbum Dei vivi permanentis in æternum, quia omnis caro ut fœnum, & omnis gloria ejus tanquam flos fœni, exaruit fœnum, & flos decidit, nihil enim in fœno constans & diuturnum. Justi autem qui spiritu vivunt, non ex sanguinibus, neque ex carne corruptibilibus; sed ex Deo, & ex Divino & incorruptibili semine nati, hi quidem Plantati in domo Dei floreant, & adhuc multiplicabuntur in senectute uberi, & bene patientes erunt (id est, in longissima secula) ut annuntient.* Atque hoc illud est Pauli ad Galatas sexto, versu octavo. *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam; id est, de Carnis operibus percipitur interitus, & mors; Corpus enim, ut ait Theodoretus, & inseris, Theodor. & in corruptionem dissolvitur.* Quare recte corruptioni opponitur vita æterna, & spiritualium bonorum incorruptio. Quo profecto alludit immarcescibilis sanctorum Corona, sicut marcescens divitum decor, & vultus; ex hac ipsa sanctorum fœni natura, Jacobi 1. 9. *Vir duplex animo (duplicitia, id est, multa bona temporalia appetens)*

H h h 3

incon-

Vultus
divitum
marces-
cens.

Quomo-
do nobis
fœnum
offerat
Dæmon.
Mat. 4. 8.
Luc. 4. 6.

Ecc. 14.

Impii Deo
acerbi.
Diabolo
dulces.
Tit. 1. 16.
Fœnum
tectorum
amarefce-
re.
Galenus.
Plinius.

5.
Homo
fœnum,
Diabolus
omni ra-
tione in-
hians in
nostrum
exirium.
1. Pet. 5.
8.
Gen. 49.
17.
Luc. 8. 5.
Job. 40.
Ps. 103.
27.
Gen. 3.
14.
Apoc. 14.
4.
Matt. 7.
17.
Luc. 8. 23.
Mat. 13.
25.
Os Dia-
boli,
Mors.
Ps. 48. 15.

instans est (instabilis & minime diuturnus) in omnibus viis suis, quacunque ratione se munire velit adversus temporis injuriam. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, (quippe illa futura est diuturna, æterna) dives autem in humilitate sua, nihil enim habet diuturnum, quam futuram ignominiam, & egestatem. Quoniam, sicut flos fœni transibit, exortus est enim Sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos ejus decidit, & decor vultus ejus deperit: ita & dives in iumentis suis marcescit. Hoc profecto fœnum bonorum temporalium ardebit aliquando absumeturque universa humana gloria. Hoc nunc fœnum vellet nobis creptum Hostis noster: si quando tamen videtur nobis offerre, non nostro bono id facit, sed ut meliora bona deprædetur. Quippe ostendit universa regna mundi, & universam gloriam illorum, & ea nobis omnia pollicetur se daturum, si cadentes adoraverimus illum. atque eo potissimum animo id facit, ut cum fœno impleverimus nos, fœni similes redditi, & arentes per avaritiam, illius pabulo & prædæ cedamus: Scriptum enim de avaro est: *Arefaciens consumit animam suam.*

Quarto, illa etiam ratione peculiariter appellari poterunt peccatores fœnum, quod cum Divino gustatu amarescant, omnino inutiles, & ad opus bonum reprobis, at soli Diabolo dulcescant, & suavissimum pabulum præbeant, propterea enim comparantur cum fœno tectorum. Fœnum vero, quod priusquam evellatur, exaruit. Ps. 128. quod antequam exaruerit dulce; si priusquam evellatur, exaruit, amarescere, indicat Galen. l. 4. de simplic. facul. c. 25. Quare Plin. l. 18. c. 28. de fœno scribit, secundum antequam mariscas: Caro, fœnum inquit, ne sero feces: priusquam semen maturum sit, secato. Hi igitur inutiles omnino, at Diabolice fami & gulæ utiles & suaves, his saginatur & distenditur ille.

Quinto, tandem illa mihi videtur, & simplex, & non in elegans allegoriæ ratio ut dicatur Homo in universum fœnum, & herba; Dæmon vero devorare nos appetens, Bos fœnum comedens. Quare cum caro & sanguis nominatur Homo, opportune appellatur Dæmon Leo rugiens, carnivoros, circueus & quarens devorare carnem, cum vero homo dicitur fœnum, Dæmon habet nomen Bovis comedentis fœnum: cum homo eques incedit, fit Cerastes in femina, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro: cum exis Paterfamilias seminare, fit ille avis Cæli, ut comedat grana jacta in terram: cum in pelago hujus mundi, velut infirmi pisculi jactamur, fit ille Cetus & Draco, ut nobis illudat: cum homo est terra, fit ille serpens, ut super pectus suum gradiens, nos comedat: si homines sint Stellæ, fit Draco, ut cauda ingenti trahere possit stellæ, & mittere in terram: Si domus, & ædificium fumus, fit ventus vehemens, ut nos dejiciat. Si fumus semen, assumit habitum Inimici hominis, ut super semines Zizania. Denique in id se transfiguratur, quod è re sua è nostro damno fore animadvertit. Nunc itaque nos fœnum, ille bos, nos ille comedit, cum nostri prædam appetit. Tum etiam quoniam cum nostræ vitæ, & incolumitati inimicissimus sit, suo ore, quod illi est Mors, videtur nos devorare & deglutire, & depascere nos in inferno, & sepulchro. Sed de Dæmonis sævitia & odio in genus humanum, diximus c. i. versic. 12. 13. 14. & 15. c. 2. versic. 7. 5. 8.

XI. Fortitudo ejus in lumbis ejus, &c.

1. Qua Diaboli membra Illius fortitudo ex magnitudine nostri damni.
2. Lumbi spectantes ad generationem, Lumbi compressi, ad continentiam. Illustrati Moyses, David, Manassæ.
3. Umbilicus ad rem fœminarum pertinens, mulierum sententia.
4. Umbilicus cum utero, aut cum generatione non consensuens, Mamma, locus voluptatis, cum utero, & matrice cognata. Lac & vinum pro voluptate. Illustratus Salomon & Ezechiel.
5. Tres aliorum interpretationes parum idoneæ, Cotylidones qui, & quem habeant usum.
6. Umbilicus, & venter de mollitudine fœminæ. Venter de viris, Ecclesiæ venter.

Cujusmodi hæc fortitudo, & virtus Diaboli, ad vincendumne, an vero ad resistendum: Quid item lumborum, quid umbilici nomine significetur, nunc explicandum: cum in Dæmone, qui spiritualis est, membra corporea esse non possint. Certe quod ad fortitudinem attinet, quamvis fortitudinis nomen tantum videatur significare robur ad resistendum, tamen nomen Virtutis plenum est tyrannide, & violentia, quare vox eadem significat dolorem, luctum, iniquitatem, quia significat fortitudinem & robur injurium, quod aliis per vim & iniquitatem, dolorem infert. Ergo nunc consideratur Dæmonis fortitudo ex damno, quod infert hominibus, & ex tyrannide, quam per vim & iniquitatem in nobis ipsis exercet.

Lumborum autem nomine, luxuriæ affectum significari, docet Gregorius hic, & hom. 13. in Evang. quem posteriores omnes imitantur, confirmatque ex Paulo ad Hebræos 7. 5. 9. agens de Melchisedech. Quippe est res proxima vasis, & instrumentis generationis. Possset etiam adducere id Gen. 35. 11. Reges de lumbis tuis egredientur. Quare ad rem & motus pudendos, referunt Hieronymus, Origenes, Theodoretus, Basilus, Didymus, id Pl. 37. 8. Lumbi mei impleti sunt illis, & ad compressionem luxuriæ, pertinere compressionem lumborum, colligit Chrysostomus, 3. in Matth. ex illo, Erat accinctus Zona pellicea circa lumbos suos, & Basilus illud Is. 15. Lumbus Moabitidis, & Hieronymus illud Ezech. 16. Cinxi de bysso, qui etiam in eandem rem interpretantur id Luc. 12. Sint lumbi vestri praeincti. &c. Simul etiam Augustinus Jer. 39. de Verbis Domini, & de contin. c. 7. Euthymius Luc. 12. Bernardus de modo bene vivendi ferm. 23.

Sed de umbilico res obscurior. Nam Gregorius Lumbos ad viros refert, umbilicum vero ad fœminas. Seminaria (inquit) viris in lumbis esse, in fœminis autem fœminis in umbilico perhibentur, quam rem confirmat Albertus ex eo quod matrix nervos habeat pertingentes ad umbilicum, proptereaque umbilicus suscepto semine vehementi delectatione titilletur. Res eadem apud Græcos invaluit, nam Olympiodorus in Catena scribit: *Ne Olympiodorus Divinus sermo fœminam in præteritis relinqueret, umbilici nomen attulit, quo doceret infesto exercitu Satanam non solum adorari eos, qui semina gerunt, verum etiam mulierum genus. Summa autem cum dignitate verborum, & in mare lumbi, & in fœmina umbilici nomen est usa Divina Scriptura, si quidem, & partem dignitatem, aique modestum ad mulieres adferri oportebat. Hieronymus quoque Ezech. 16. super id: Non est præcisus umbilicus, &c. ait: Quomodo virorum seminarium significatur in lumbis, ita genitalia fœminarum honesto sermone juxta consuetudinem scripturarum, Umbilicus vocantur, testimonio Job, &c.*

Sed, ut de significatione allegorica Umbilici postea dicamus, nunc sane, quod ad Physicam Anatomiam pertinet, nihil omnino invenio, quod rem hanc de concupiscentia sita in Umbilico juvare possit; nam apud Physicos & Medicos nullum habet umbilicus usum, quam in fœtu, nulloque modo censetur, esse generationis instrumentum in fœmina potius, quam in viro: imo sit uterus & matrix, atque locus voluptatis fœminæ habet peculiarem cognitionem cum aliqua corporis parte, certe illi sunt lumbi: nam & morbi uterales cum lumborum distentione conjuncti sunt, ut docet Galen. l. 2. de Semine c. 1. tum præterea illa est potissima fœminæ pars, quæ voluptati respondet, videlicet mamma, quare consentiunt cum utero fœminæ, & in illis est voluptatis etiam sedes.

Unde Hippoc. 5. Aphorismorum, Galenus in ejus Commentariis sæpe asserunt, venas & arterias ab utero in mammas protendi: ex cucurbitula apposita mammas menstruum cohiberi: pro qualitate fœtus mammas aut intumescere, aut languere & dejici: tempore conceptionis venas uberum oppleri & turgere, & id genus alia. Et idem Galenus in sextum Hippocratis de morbis vulgaribus Comment. 5. 18. uterum, mammasque docet societate conjungi: cum eo loco doceat Hippocr. 3. Si mammarum papillæ, & rubrum, viride sit, egrosare conceptaculum. Vide eundem libro 5. de simplicium medicamentorum facultatibus capite vigesimo secundo docentem:

1.
Qua Dæ-
monis
membra.

PN

Dæmonis
fortitudo
ex dam-
no quod
nobis in-
fert.

2.
Quid um-
bi signi-
ficent.

Gregorius

Basilus,
Com-
pressio
lumborū.
Chrysost.

Basilus,
Hieron.

Augustin.

Euthym.

Bernard.

3.
Umbili-
cus ante-
feratur ad
fœminam
Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Albertus.

Mammæ symbolum turpis voluptatis. Lac & vinum somnum & voluptatem conciliat. Adulterium in facie, & inter ubera quomodo. *Juv. Sat. 6.* *Ovid. 1. Fast.* Ubra, & mammæ pro amoribus. *Galenus.* Mammæ homini cur in pectore.

Communes esse uberibus & utero venas: & ubi ad alveolatum parvum sanguis defertur alteram siccescere. Ex quo factum est, ut ex mammarum contrectatione voluptas & percipiatur, & in ipsis insit. Sunt ergo symbolum rei turpis Ezechielis 23. vers. 3. In adolescentia sua fornicata sunt, ubi subacta sunt verba earum, fracta sunt mammae pubertatis earum. Proverbiorum 6. versu 19. Ubra ejus inebriant te, & 7. 18. Inebriemur uberibus, est enim lacti & vino communis dulcedo, & somni atque voluptatis conciliatio. Quare Oseas 2. vers. 2. significat adulterium versari in lascivia, & molliter culta facie, tum etiam inter ubera: Auferat, inquit, fornicationes suas a facie sua, & adulteria sua de medio uberum suorum. Hinc Juvenalis portentolam Melissalibidinem notavit ex nudatis papillis: Ovidius illam alteram ex diffuso pectore, inde ubera pro amoribus & voluptate, quare sunt Ubra consolationis, Itaque sexagesimo sexto, vers. undecimo, & Ubra reconciliationis, 12. & est Tempus amantium, Ezechielis decimo sexto, vers. octavo, quod in Hebræo est, Tempus uberum, & est Cubile mammarum, Ezechiel. 23. 17. cubile amatorum. Denique Sponsus habet Mammæ & Ubra, id est, amores, Canticorum 1. 2. & 7. 11. Nam & Galenus in fine libri 7. de usu partium, vult, in hominibus rectè à natura mammæ pectori additas, cum in aliis animalibus ad extrema ventris demissæ sint, quod in homine sit illarum cum corde specialis consensus; cor autem amoris & ferventioris sanguinis sedes est. Hæc ideo dixi, ut ostenderem consuetam Scripturarum notationem, & circumloquutionem voluptatis in scemina ex re mammarum, & inauditum esse in Scriptura umbilicum ad rem sceminarum, propter ullum naturæ consensum peculiariter pertinere. Nam quod Ezechielis 16. sub figura sponsæ dicitur: Non est praecisus umbilicus tuus, quod de pronitate ad libidinem interpretantur Origenes homilia sexta, Hieronymus in Commentariis. Gregorius hoc loco, pertinet profecto ad descriptionem infantilis status, & sordidissimæ natiuitatis, potius quam ad depravatos vivendi mores, & ut Theodoretus indicavit, populum adhuc ex Ægypto egressum, quasi ex terra natiuitatis nondum praeciso umbilico adhuc ex utero materno impietatis Ægyptiacæ alimenta capere, nam infans per umbilicum alitur & augetur.

At, inquit Joannes Cameracensis in suo opere de animantibus reptilibus libro quarto, capite duodecimo, uteri fundum sub umbilico reside- re, ideo umbilicum in congressu dilatari & inflari, distento utero, & ideo expetere masculi pondus, quo comprimatur, in cujus confirmationem adducit Aristotelem de Generatione Animal. c. 2. Sed quidem Aristoteles eo loco umbilici non meminit, tantum congressus & applicationis serpentum. Tum præterea illud non efficit umbilico peculiarem inesse vim, aut sensum voluptatis, potius quam ventri, aut parti, sub qua latet fundus uteri, aut os matricis.

Cajetanus ex eo, quod originalis vox in Hebræo sit pluralis numeri (sonat enim umbilicos) existimat significari umbilicos internos sceminarum, quos Græco inquit, Vocabulo appellant Cotylidones à Cotylidone herba, habente formam umbilici, & sunt vena quadam ad venerea. Certe Galenus libro de Anatom. parva Cotylidones ait esse meatus quosdam, nomen etiam habentes umbilici, quibus matrix alligatur foetui, & foetus accipit alimentum à matrice, & idem ipse libro de Anatomia vivorum ait, in natiuitate rumpi Cotylidones. Sed præterquam ad foetum, nullum alium usum in generatione illius tribuit.

Propterea alii umbilicum ventris non magis ad sceminam, quam ad viros referunt, & utrumque quidem intemperantis libidinis & voluptatis Symbolum esse volunt, atque his peculiariter membris inesse. Hujus interpretationis videtur Philippus, quem describunt commentaria Hieronymi & Bedæ. Sed fere, quod ad umbilicum attinet, eodem incommodo laborat hæc interpretatio, quo præcedens, neque enim umbilico videtur inesse peculiaris voluptas, neque est instrumentum peculiare voluptatis maris, sicut nec sceminæ.

Ergo paula alia est Græcorum expositio nominatum Olimpiodori, per umbilicum intemperantiam & satietatem, intelligentis. Prima, inquit, vis hujus belluæ à libidine proficiscitur, longius autem

profecta ad umbilicum arripit, quia ventris luxum, atque intemperantiam comitantur affectus, qui ventri parent, ventris enim satietas obscæna libidinis radix est.

Ego, ut all goriam à sanctis Patribus summo consensu cultam, & frequentissime usurpatam minime contempnam aut convellam, censeo per umbilicum ventris donec significari molitudinem & voluptatem sceminæ, non solum propter appellationem umbilici, sed propter adjunctum ventrem, quod in originali est Beten, nam quamvis id nomen tribuatur cordi & visceribus, viro rum etiam, præsertim in lib. Proverbiorum, & supra Jobi 32. 19. tamen frequentissime fertur ad Vulvam, & matrem sceminæ. Deut. 28. 4. Jobi 3. 10. Psalmo 22. 10. Psalmo 126. 3. Psalmo 131. 11. Eccle. 12. Atque adeo cum vis peculiaris Diaboli per sceminam sit ad decipiendas animas, si temel de hac re dicebatur, oportuit aliquid peculiariter dici de scemina. Scimus sane ventrem & ventris voluptates pro returpi, de utroque sexu dici, cum Sapiens Ecclesi. 13. 6. precetur auferri à se ventris concupiscentias, & Paulus etiam ventrem cum confusione, id est, cum pudendis contingat, turpi. Philippenses 3. 19. Quorum Deus venter, & gloria in confusione ipsorum. sic interpretante Ambrosio ibi, & Hieronym. Epistola 128. Et Ecclesiæ sceminitatem significans Sponsus comparat illius Ventrem cum acervo tritici vallato lilis, Canticorum 5. Ecclesiæ quod Hugo Victorinus retulit ad conjugatos, qui in Christi corpore, quod est Ecclesia, ventris locum & denominationem habent, & liberis procreandis dant operam, quare D. Hieronym. Epistola 128. ad Fabiolam scribit, Eleazarum, qui Zambri cum Seorto Madianitide confixerat in locis genitalibus (Numer. 25. quod ipse legit, In Ventre, & Septuagint. Per vulvam ejus) accepisse pro præmio ex sacrificio Ventrem, cum tamen sacerdoti non cederet, nisi pectusculum & armus, ex lege, Exodi 29. quod ex Hebræorum traditione, & secundum veteres lectiones, dixisse Hieron. annotat. in Scholiis, Marianus Victor, quamvis ignorem, quas veteres lectiones nominet, cum nec in Græco, nec in Latino & Hebræo illud habeatur. Denique propter locorum propinquitatem non dubium quin per umbilicum & ventrem nominentur, quæ nominari non debent. Sed dicendum jam cum utilitate morum de Diaboli fortitudine in lumbis, in umbilico, in ventre, tum etiam & in cogitatione, vel desiderio, quod sonat ipsum umbilici nomen, ut inferius dicemus.

In lumbis ejus, &c.

1. Diabolus utens membris fornicariorum, tanquam suis. Explicatus Paulus.
2. Nostra membra arma Diaboli, aut Christi. Diabolus foris ex nostra imbecillitate. Illustratus Paulus.
3. Diabolus illudens fornicariis. Luxuria, opprobrium, ignominia. Illustratus Paulus, & Sapiens.
4. Scemina potens nos decipere; Ipsa Diaboli Fortitudo. Explicatus Salomon & Sapiens.
5. Umbilicus ad pravos cogitationes. Voluptas conjuncta cum temperantia. Ventris servitus. Illustratus Paulus.

NOtandum quidem, non solum hoc loco asseri, Diaboli fortitudinem ad illudendos & vincendos lumbos virorum, quod utcumque videbatur non omnino mirabile, quippe hostis invisibilis, & desuper adversus carnem & sanguinem depugnans, potest facile partem corporis mollissimam, & minus natura sua munitam, collimare & configere, sed præterea non aliis armis pugnare adversus hominem, quam ipsis lumbis hominis. Itaque fortitudo Diaboli in nostris ipsis lumbis sita est; unde lumbi hominis appellantur lumbi ipsius Diaboli. Quia nimirum (inquit Gregorius) ejus proprie corpus sunt, qui suggestionum turpium blandimentis decepti, ei per luxuriam fluxa succumbunt. Remeandem dilucidius proposuit Philippus: Voluptasum, inquit, sectatores Diaboli fortitudinem propriis vitiis ministrantes, de parte illius, & consortio efficiuntur, ut sint membra ejus, quorum tanquam corporis sui ipse est caput. Quare non solum efficitur Unum corpus cum meretrice, qui adhaeret illi; sed etiam efficitur unum corpus cum Diabolo, cum fornicarius suos ipsos lumbos, suum ventrem faciat membra Diaboli, quæ per castimoniam & sanctitatem poterat facere membra Christi. Atque hoc

illud videtur, quod Paulus Roman. 6. de hac ipsa re loquutus hortatur, propter infirmitatem carnis nostrae; sicut praeiussis membra vestra, servare immunditiae & iniquitati ad iniquitatem, ita & nunc exhibere membra servare iustitiae in sanctificationem. Rursus haec Diaboli arma, quibus oppugnat haec membra nostra, quae ille nobis eripit, & sibi induit, non extorquet à nobis invitis: sed nos illi voluntate deferimus. Proptereaque Paulus ait: Ne regnes peccatum in nostro mortali corpore, ubi eleganter Chrysostomus; Non dixit, ne vivat caro, neque operetur, sed peccatum ne regnet, ostendens non vi, ac necessitate, sed voluntate nos nostra à malitia possideri, non dixit, ne Tyrannidem agat, quod ipsum necessitas est, sed ne regnet, & quomodo regnat peccatum? inquit, non à propria virtute, sed à tua socordia atque ignavia. Ubi item observandum recte vocari à Paulo, Membra nostra arma, nam illis, si nobis eripit, oppugnat nos Dæmon, tanquam suis, si vero sub duce Christo militamus, his ipse nostris armis, nostrisque membris Diabolum triumphat.

Nam sicut Diabolus in nobis contra nos pugnat nostris armis, ita Christus in nobis nostrisque membris, pro nobis pugnat contra Diabolum; Quare non tam est ille adversus nos sua potentia fortis, quam nostra infirmitate; quod proprium est Tyrannorum sumentium animos ex infirmitate popularium, adversus ipsum populum. Haec est igitur Diaboli fortitudo tyrannica, ut superius annotavimus, & observat Chrysost. super id Matth. 12. Cum fortis armatus, &c. Fortem, inquit, Diabolum appellavit, non quia natura talis sit, sed ut Tyrannicas illius vires, quas ex natura sumpsit ignavia, ostenderet. Vide quae diximus c. 2. vers. 5. num. 2.

3. Ex hac ipsa Diaboli fortitudine, & Tyrannide efficitur, ut cum lumborum nostrorum ministerio & ope nos ipsos devicerit, statim nobis illudat, quod sane Tyrannorum est, & sordidissimorum militum, illis, quos vicerint, exprobrare & illudere. Sic David conqueritur se hoc bello superatum, insuper & illusum, Psalmo trigesimo septimo. Lumbi mei impleti sunt illusionibus. Hieronymus ex Hebraeo, Ignominia. Quare impudica illa foemina, quae mentita est, Iosephum tentasse, illam per vim opprimere; non aliter rem exposuit, Gen. 39. Ingressus est ad me servus Hebraeus, ut illuderet mihi, sed haec tamen contumelia & illusio ab alio inferebatur: illa indignissima, quae nobis infertur usu nostri corporis, & per nos ipsos; sic enim fornicarios & voluptuarios homines ignominia afficit adversarius noster, ut ipsimet contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Diximus aliquando turpem voluptatem vocari opprobrium & ignominiam. Quare Ecclesiasticus c. 23. precatur, ne in manus incidat Tyranni immanissimi & petulantissimi. Aufer, inquit, à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentia, ne apprehendant me, & anima irreverenti & infranata ne tradas me Domine. Namque spiritus luxuriae est tanquam Tyrannus quidam, & miles irreverentissimus, inverecondissimus, contumeliosissimus. De qua impurae voluptatis Tyrannide oportune dictum est à Seneca Epist. 39. Quis Hostis in quemquam tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates sunt? quorum impotentia, atque insana libidini ob hoc unum possis ignorare, quod, quae fecere, patiuntur. Serviant itaque voluptatibus suis, non fruuntur, & mala sua, quod malorum ultimum est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit effere medio locus, ubi quae fuerant vitia, mores sunt.

4. Diabolus utens foemina ad decipiendos & captivandos viros. Foemina rum insidiae & artes ad decipiendum. Foeminae ad decipiendum viros. Diabolus utens foemina ad decipiendos & captivandos viros. Foemina rum insidiae & artes ad decipiendum. Foeminae ad decipiendum viros. Diabolus utens foemina ad decipiendos & captivandos viros. Foemina rum insidiae & artes ad decipiendum. Foeminae ad decipiendum viros.

Adversarius nostris membris, ut in suam nostram potestatem redigat, sed foemina potissimum, cuius infirmitas & mollitudo plena est violentia atque tyrannide, non solum quod foeminam etiam Diabolus ad turpia illicita; sed quod foemina utatur ad decipiendas virorum animas, de cuius laevitia & artibus diximus super id Eccles. 7. Amariorem morte mulierem, quae laqueus venatorum est, & sagena cor ejus, vincula sunt manus illius, qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur ab illa. Ubi vides terram mareque infestari a turpi foemina, etiam & verem, Eccles. 9. 3. Ne respicias mulierem multivolam, ne forte incidas in laqueos illius, est enim laqueus aviculis simplicissimis, de quibus dictum est Proverb. 7. 22. Adolescens sequitur eam, quasi bos ductus ad viciniam, &c. Velut si avis festinet ad laqueum &c. Sed videntur potius artis & calliditatis, quam fortitudinis & virtutis. Illa

ergo potentiae & dominatus sunt, Eccles. 9. 2. Ne Quid sit des mulieri potestatem animae tuae, ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. Quod ex Graeco proprie in virtute legitur: Ne ascendat ipsa super animam tuam, teque sibi penitus subiciat, quod eleganter dictum est, more victoris capientis aliquam civitatem post diutinam obsidionem: ne ingrediatur virtutem, aut fortitudinem tuam, quasi diceret, No le entregues las llaves del alma, que entraera la fuerza, y se ensemneorea del Omenage. Juxta quod dictum est Ecclesiast. 47. 21. de Salomone. Inclinaisti foemina tua mulieribus, potestatem habuisti in corpore tuo, nimium supplex & procumbens in genua, foeminae potestati subiecisti corpus tuum: Sed hac de re diximus c. 31. vers. 1. 2. 3. 4. 9. 11. 12. Illud nunc tantum, si Fortitudo & robur hosti nostro animos faciunt, quidquid malorum possit, nobis inferat: certe haec illius fortitudo est, & foemina impudica, ex qua cuncta nobis mala proveniunt.

Supplicium crudele viris, ac poena cupido
E se sunt rixa, certamina, bella, querela,
Et dolor.

Quare è Caelo, ubi pax summa est, hanc tyrannicam & seditiosam fortitudinem turpem voluptatem praecipitatum fuisse, finxit Antiquitas;

Rejctus est nunquid Deorum calculus:
E Caelis Amor decem duorumque omnium
Turba vit ille, bella, litesque intulit,
Ubi esset una, quod foret valde insolens;
Huic arrogantis alas ceciderunt Dei,
Volare rursus ne valeret ad polum:
Profugum, deorsumque expulerunt ad viros,
Alas dedere, quas habebat, posset ut
Exuvias referre victor ex hostibus.

Sed est in voce umbilici vis peculiaris; quia enim refertur ad pravam voluptatem, ideo significat etiam pravitatem cordis aut cogitationis, Deut. 29. 19. Jerem. 3. 17. Psalmo 13. Indicet enim non solum adversarium nostrum nos vincere ipsa rem corper foeminam, sed per solam foeminae cogitationem, & inane desiderium, quod ipsa cupidinis, libidinis, concupiscentiae nomina praefereunt, corporis Quare est castitas, non solum corpore, sed & mentis, mente, non solum praecingendi corporis lumbi, sed etiam lumbi mentis, &c.

In umbilico ventris. Superius indicavimus tyrannidem voluptatis conjunctam item effectum voluptas tyrannide ventris, & intemperantiae, ut enim ait Chrysostomus super 1. ad Corinthios nono. Cum infigo corpus meum, &c. Agens de hoc immoderato ventris affectu; Affectus gravis, & ferus est, & servans vos facit, & maxime sibi ministrari, & Theophylactus: Omnium haeresium soluminarium esse, unde illa orsa sunt. Quapropter idem Paulus agens de ciborum usu; Omnia mihi licet, sed ego sub nullius redigar potestate, id est, quamvis liceat mihi sumere quaecunque cibum, quantum ex natura cibi est, at nulli cibo ego serviam, ut mei ventris mancipium sim, illi sane se ventri manciparunt, & illorum Deus venter est, qui resistunt Evangelio. Curandum igitur, ne vincamur. Plutarch. sane l. de tuenda valet. praecipit; Studiosus ac litterarum amans, si quando serius fuerit cenandum, picturam Geographicam, aut librum, aut lyram, haud quaquam abiciat, cum ventre bellum gerens, sed assidue cogitationem avocans à mensa, & ad illam traducens cibi cupiditatem, velut Harpyas literis discuiat.

XII. Stringit caudam suam quasi cedrum, &c.

1. Dæmonis cauda nocentissima. Varia illius allegoria.
2. Dæmon insidians nostrae morti. Cauda Scorpionis. Quales Diaboli cauda. Mors nostra desidiola.
3. Perplexitas fraudum. Virilitatis Symbolum. Illustratus David.
4. Diabolus tegens turpitudinem peccati, Deus retegens. Explicatus Iſaias.

Quaecunque hujus belluae cauda sit, illa nocentissima est, ad strages edendas paratissima. Locusta illa, quae ex puteo abyssi ascendit, rana, habebat caudas, & in caudis aculeos Apoc. 9. 10. & Equi illi, quorum capita erant leonina, caudis praevalabant? nam potestas Equorum erat in ore ipsorum, & cauda eorum similes serpentibus, habentes capita, Apoc. 9. 19. & Draco, Cauda trahens tertiam partem stellarum Caeli. Apoc. 12. 4. Propterea variae hujusrei Patrum allegoriae, sed quae omnes tendant ad eundem finem. Per caudam extremum aliquid omnes

Cauda al- omnes intelligendum percipiunt. Gregorius
legorice Antichristum, quod novissimis temporibus fu-
turus sit membrum Diaboli, erectum & super-
biens, velut cedrus. Eadem est Nicetæ interpre-
tatio secunda: prior autem eadem, quæ Philippi.
Gregorius quod ejus superbia, & strictissima durities per-
petua erit, Mentem (inquit Nicetas) obfirmatam
Antich. Philippus atque inexorabilem usque ad extremum servat. Alii
caudam Diaboli, mortem intelligunt, quæ est ex-
tremum malorum omnium, quæ ipsa est peccati,
& iniquitatis finis, quam ille erigit, & qua super-
bit, qua cunctis hominibus minatur: quam Deus
tandem omnino destruit; ut Paulus ait: Novissima
superbia inimica destruetur mors. Adde etiam quod morti
Mors. nostræ Diabolus semper insidiatur, Calcaneo in-
1. Cor. 15. fidians, & mordens: Ungulas equi, ut cadat ascensor
26. ejus retro, & idem est, quod dicitur, Iniquitatem
Gen. 49. nostri calcanei circumdare nos, id est, nostram ipsam
17. vitam, vitæque actiones universas, & animum ad
Ps. 48. 6. superna contendente, oppugnari, & obsideri
extremo exitu & fine.

Dæmon Nunquam igitur non insidiatur hostis noster
insidians nostro fini, & extremitati, quod est, semper il-
nostro fi- lum erectam, Aristam, nunquam languidam ne-
ni & mori que demissam habere Caudam, & ut habetur in
ti. originali, motitatem & agitatam. Quare etiam

Locustæ illæ Apoc. 9. dicuntur habere caudas Scor-
pionum, & in caudis aculeos. Nam, ut Plinius ait
habentes l. 11. c. 25. Scorpionis cauda semper in actu est, nullo-
caudas a- que momento meditari cessat; ne quando desit occasione.
culeatas. Ferit & obliquo ictu, & influxo. Quo quid oppor-
Plinius. tunius ad insidias communis adversarii nostris
Cauda potissimum novissimis intentas? Ita profecto
Scorpio- potestas hujus bellæ non solum in capite est, &
nis, in primo congressu, sed potestas etiam est in cauda,
& extremo certamine. Rursusque habet caput in
cauda, quoniam omnes suas cogitationes, & curas
in finem nostrum intendunt, & instar Samsonis
vulpecu- vulpecularum, quæ capitibus erant divisæ, ad cau-
læ Samso- das vero junctæ, & alligatæ, ita sane plures Dæ-
nis ad mones non ejusdem semper peccati suggestio-
eudem finem. nem nobis instillant, sed alius, aliam. At vero om-
Jud. 15. nes ad hunc finem alligantur & consentiunt, ut
fini, & morti nostræ insidiantur. Sicut etiam
nostra peccata quamvis diversa sint, eundem ta-
men finem habent, nempe mortem. Ergo sicut
Diabolus Diabolus ex nostris lumbis infirmia, & deprava-
eudam tis fortissimos sibi lumbos assumit, ita sane ex
efficiens extremo vitæ nostræ desidiolo & languido, Cau-
ex nostra dam ille sibi erigit, stringit, agit, ut cedrum
morte in- proceram & imputribilem.

Posset vero per caudam, idem ipsum intelligi,
quod per lumbos & umbilicum, ut supra indicamus;
ut sit tantum expositio superioris: nam cauda
solet esse nomen partis innominatæ.

Quod autem dicitur, Nervi testiculorum ejus per-
plexi sunt. Gregorius interpretatur, Predicatores
Nervi te- falsitatis, qui Dæmoniaci mendacii testes sunt
sticulorū falsitatis, qui Dæmoniaci mendacii testes sunt
perplexi, dolosi, intricati, falsis allegationibus, quasi ner-
qui, vorum implicationibus utentes. At Philippus
Gregorius intelligit vincula fortissima illecebrarum ac volup-
Falsi Præ- tatum, quibus homines carnaliter innectis, &
d catores, implicat. Cajetanus vim Dæmonis ad genera-
Philipp. dos sibi filios, fraudibus, & involutionibus ten-
Cajetan. tationum. Aliitaliter, Ego dicerem commode
significari, nihil plus valere Diabolum, quam
fraude & astutia: vel certe pares in illo esse vires
& fraudes, namque testes, & virilia, virtutis
Symbola sunt. Sicut è contrario scemineæ sunt
& virtutis Symbolum imbecillitatis, ut ex Herod. l. 2. in
symbolū. Scostre colligi potest. Illi ergo, quos non solum
aperta vi, sed occultis fraudibus & insidiis, Dia-
bolus efficit sua membra, dicuntur declinare in ob-
ligationes, Hieron. In pravitates, Aquila, Simulac-
Hieron. tes, Symmach. Obliquitates; Theodor. Perversa,
Aquila. quæ profecto sunt istæ nervorum perplexitates.
Symmach. Nodi, contorsiones, versutæ, quæ apud Deum
Theodor. sunt maximæ iniquitates.

An forte isti nervi testiculorum, qui ut ex Origi-
nali legimus, sunt ramificati, id est, instar ramo-
rum perplexi & involuti, quasi velamen quod-
dam, & telam conficientes, significabunt volup-
tatis telam, ne videatur peccatum & mortem, ne mortalia & turpia aliter vi-
deantur, quam jucunda & voluptuosa? Sic sane
evenit, ut ita faciem externam peccati perple-
tat Diabolus nervis, quasi filis voluptatum, ut
in hujusmodi obligationes, & sordidissimam telam
faciat declinare peccatores irretitos & involutos
concupiscentiis. Sed destruet tamen Deus ad

extremum has Diaboli perplexitates, & volup-
tatum telam, sub qua illius virus, & virtus, &
mors stimulus delitescunt. Scriptum est enim;
precipitabit Dominus in monte isto faciem vinculi colli-
gati (colligantis, involventis, operientis) super Dæmonis
omnes populos & telam, quam orditus est super omnes tela ab-
nationes. Precipitabit mortem in sempiternum, & au- rumpen-
feret Dominus Deus lacrimam ab omni facie opprobrium da à Deo.
populi sui auferet de universa.

XIII. Ossa ejus fistulæ aris, &c.

2. Ossa ad robur. Ossa Diaboli, quæ explicatus David.
2. Ossa consilia agendi. Ossibus non carne expugnanda consilia adversarii. Explicatus Moyses & Paulus.
3. Diaboli caro, carnales homines, quos ille sustentat. Deus carnem mundam & castam induit fortitudine Spiritus sui.

Non dubium, quin ex utroque nomine, tum
aris & ferri, tum Ossum ingens robur signi-
ficetur. Sic etiam quod Gen. 49 13. dicitur:
Asinus fortis, in Hebræo est, Asinus Ossis & Ps. 52. 6.
Deus dissipavit ossa, (robore, potentiam) eorum, qui
hominibus placent; Hieron. Circundantium te. Sed
quænam Diaboli Ossa, quæ cartilago? Philippus
intelligit pertinaciam inflexibilem intus & foris
in cogitatione & opere. Gregorius quosdam
impios insigniter duos, alios molliores, aut
certe per Ossa, illius consilia, nam sicut in ossibus
corporis robur subsistit, ita in fraudulentis tota se ejus
malitia erigit. Per cartilaginem vero, cum valde mollis
sit, certamen movet, quando se in insidiis sub prætectu
insidiis sub prætectu infirmitatis exercet. Quæ fusa, &
cum ingenti utilitate persequitur Gregor. à c.
16. usque ad 24. Et quidem sicut Ossibus, quasi
prima & solidissima parte, totum corpus nititur,
ita illius agendi consiliis reliquum corpus actionis
Quam consiliorum ossiam duritiem indicavit
Jacob, Gen. 49. 5. Simeon & Levi vasa iniquitatis
bellantia (videntur enim fuisse Diaboli instru-
menta, quasi ab illo edocti nequissimum nocen-
di consilium, statim enim subdit) in consilium eo-
rum non interit anima mea (quia autem Consilium à
voluntate approbatur, statim subjungit) quia in
furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffode-
runt murum (vel, ut ex Hebræo legitur) subver-
naverunt taurum (fuit enim faver i num illud
consilium consilium circumcidendi nervum, &
enervandi vires Sichem. Fuisse autem consilium
durum, instar Ossis, subjungitur) Maledictus
furore eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia
dura. Ejusmodi profecto fortia, & ossia consilia
Paulus vult suscipi adversus ossa Diaboli, cum
jubet, In carne ambulantes, non secundum carnem mi-
litare, ut Ossa opponat ossibus, & stragatag. ma.
ta spiritualia fraudibus Diabolicis, subjicit enim,
Arma militiæ nostræ non carnalia sed spiritualia, potentia
Dei ad destructionem munitionum, consilia destruentes,
&c.

Sed nunquid hæc Diaboli Ossa durissima ex-
carnia sunt, si ita dicas, monstrum erit horrificum
mors ipsa ex solis ossibus compacta, nihil molle,
nihil lene habens. Si vero velis hæc Ossa con-
vestire carnibus. Poterit quidem sævitæ & per-
tinaciæ inflexibili latenti induere omnem molli-
tudinem externorum blandimentorum, delicia-
rum, illecebrarum, sub quibus latet ferrum, sti-
mulus, mors fortis, dura, sicut infernus.

Sicut autem ossa sustinent reliquam molem
carnis, & universum corporis pondus, ita sane
Diaboli fortitudo & potentia sustinet, & portat
universam molem iniquitatum, quare eleganter
dixit Gregorius c. 24. Tam mira & magna operari
non posset, si non ex magna conditione subsisteret. An
vero istorum ossium carnes, sunt carnales homi-
nes, quos sustinet Diabolus, & nunquam fati-
gantur, aut lassantur, quin illos sublevar, susten-
tatque Diabolus, & quasi humeris sustinet. Ac
vide quid sit, carnalem esse, & secundum carnem
ambulare, vestire Diaboli ossa, & illius partem
mollissimam esse. Nisi autem caro casta & mun-
da sit, non vult Deus suam fortitudinem illi ad-
jungere, sicut scriptum est. Non permanebis Spiritus Gen. 6. 3.
meus in homine in æternum, quia caro est. Si munda, &
casta sit coram Angelis Dei confitebitur, Hoc Gen. 2.
nunc os, ex Ossibus meis, & caro de carne mea. An 23.

vero

verò ossa Diaboli sunt potentiores, & fortiores improbi, quos comitantur inferiores alii, & minoris notæ homines, convectiuntur enim tanquam ossa carnibus potentiores improbissimis. Sed de hoc forte nonnihil inferius.

XIV. Ipse est principium viarum Dei, &c.

1. Caput, aut principium, tempore aut dignitate. *Dua via Dei beneficiendi, puniendi.*
2. In via Dei quomodo itur & reditur.
3. Angeli creati cum mundo corporeo.
4. Creator parens suarum creaturarum. *Primus Angelus quasi primogenita creatura, & donis primogenitum cumulat. Illustratus Ezechiel de creatione & ornamentis Angeli. Principium, quid. Illustratus Moyses.*
5. Diabolus velut vestimentis sacerdotibus in sua creatione. *Illustratus alicubi Ezechiel.*
6. Commutatio personarum. Applicare, quid. *Gladius Dei, quis. Gladius Daemonis, nocendo voluntas, à Deo compressa. Illustratus locus Regum.*
7. Daemon suis artibus sibi incommodus.
8. Deus alienis tortoribus & instrumentis indigens ad puniendum. *Peccata ipsa tortor, & supplicium improborum.*

Caput, quod in Hebræo est, aut Principium, quod in Latino, sive quod idem est. *Principatus*, aut *Primicie* referri potest ad ordinem temporis, vel dignitatis, ut superius indicavimus. Rursus hoc referri potest ad vias, id est, ad opera creationis, vel providentiæ. Et D. Th. quem sequitur Cajetan. ad vias Providentiæ refert, quæ cum duæ sint, altera beneficiendi, puniendi altera, priori utitur Deus propter semetipsum, communicando suam bonitatem creaturis: (hac enim ratione videtur ex seipso procedere, & exire ad ea, quæ creat) alteram verò viam designavit, & constravit malitia creaturæ, ad quam puniendam tum in Dæmone, tum in homine, processit Deus. Dæmonis autem malitia fuit caput & initium huius viæ, i. e. ut relicta priori beneficiendi semita, alteram ingrederetur Deus puniendo, & mortem inferendo, nam *invidia Diaboli, mors introivit in orbem terrarum, & Deus mortem non fecit, impij verò manibus, & verbis accersierunt illam.* Interpretatio quidem argutior & operosior, quam solida aut conveniens: cum vulgatissimum sit inter sanctos Patres. *Vias Dei*, ad illius actiones & effecta pertinere, quod idem indicatur lectione Septuaginta, legentium *Principium formationis Domini*, id est, creationis. Vide, quæ de Dei vestigiis superius disputavimus.

2. Cæterum in hac ipsa divinorum operum, & creationis via potest considerari itio, aut reditio, & quasi via Dei exeuntis ad creaturas, aut reditus creaturarum ad Deum. Sicut enim, cum Deus vel creat aliquid, vel creaturis præcipit, & cum homine loquitur, videtur viam facere ad hominem, ita cum homo audientem se Deo præbet, dicitur in ipsa *Dei via ambulare*, quare qui ad obedientiam divinorum mandatorum creatus est, accipiens divina præcepta, ante alias creaturas, potest dici, *Principium viarum Dei*. Sic interpretatur Philippus. *Quod ad vias Domini ambulandas, & per obedientiam præcepta Dominica observanda, hic inter ceteras creaturas rationabiles primus a Deo fit conditus, & inde dictum est: Ipse principium est viarum Dei.*

3. Sed ut de *Vitis*, & operibus creationis, locus hic accipiat, quæ est frequentissima, ac simplicissima interpretatio, plurimorum sententia fuit, Angelum ex eo dictum, *Principium viarum Dei*, quod esset conditus ante mundum corporeum, in quo cum Origene, Basilio, Nazianzeno, consensere etiam ex Latinis Hilarius, Ambrosius, atque alii; Isidorus præsertim libro 1. de summo honore, cap. 12. sententia quarta, ubi hoc ipso Jobi loco utitur, ex quo ipse colligit, Diabolum esse creatum ante mundum corporeum, prius tempore, at Angelos bonos prius quantitate tantum prælationis. Sed quoniam nihil in hac quaestione de tempore creationis Angelorum peculiare habeo, præterea ea, quæ luculenter & erudite scripserunt nostri ordinis viri, Benedictus Pererius libro primo in Genesim, Ludovicus Molina 1. parte, quæst. 61. art. 5. Greg. de Valentia sua qu. 22. puncto 3. Gabriel Valquez sua

disp. 224. c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Ideo ad illos adeundum Nunc sat fuerit indicasse frequentissimam, simulque verissimam sententiam Augustini, Gregorii, Theodoret, Epiphani, Scholiasticorum cum Magistro, secundo sententiarum. Creatos fuisse Angelos simul cum mundo corporeo, Quare, cum quod hic dicitur: *Principium viarum Domini*, si intelligatur de initio temporis, intelligetur quasi negative, quod nulla creatura corporea prior illo extiterit, ut fere D. Thom. & alii explicant, aut de principatu dignitatis, quod reliquarum creaturarum excellentissima sit. Atque adeo cum Creator sit quali parens suarum creaturarum, ut superius ostendimus, certe illa creatura, quæ dicitur inter reliquas prima, videbitur jure primogenita, primus itaque Angelus videbitur nunc appellari primogenita creatura Dei, & ipsum quidem nomen *Principii*, aut *principatus*, solet ad primogenitos referri, ut dicitur Pl. 104. *Percussis omne primogenitum in terra eorum, primitias* (*Principium præcipuum*) *Omnis laboris* (concupiscentiæ laboriosæ, quæ molestiam, & sollicitudinem affert) *eorum*. Est enim hæc primogenitorum periphrasis. Sicut etiam ad Ruben dixit Jacob; *Tu fortitudo mea, & Principium doloris mei*. Quod fortitudo, & virtus parentis multum reluceat in generando primogenito sibi simillimo. Et sicut de eodem Rubeno, utpote primogenito subiungitur, *Prior in donis, major in imperio*, quod videlicet ex jure primogenii deberet accipere duplicem portionem hæreditatis, dignitatem præterea Sacerdotii, & Principatus, atque dominatus in reliquos fratres: ad quam etiam conferebat vestimentorum pretiosissimorum dignitas, primus item accubitus in capite convivii, ut decebat reliquorum caput: Ita sane ex his notis, & privilegiis videtur apud Ezechielem describi excellentia naturæ excellentissimi Angeli, ut qui esset *Principium*, id est, primogenitus reliquorum. Quod Ezechielis loco Hieronymus, Gregorius, Theodoretus sensum literalem de Dæmone esse: alii saltem allegoricum certo esse contendunt. Ergo sicut primogenitus est patri simillimus; ita Lucifer dicitur. *Signaculum similitudinis*, quasi dicat, *Signaculum*, vel figura exemplaris, aut faciei, quod peculiari, valdeque perfecta ratione similitudinem suam Deus in Angelica natura impressisset, ideoque dicebatur etiam *Signaculum*, quasi sigillum, in quo essent insculpta insignia, & quæ vocant arma, aut stemmata divinitatis. Sicut autem solent præcedere Regum adventum, qui illius stemmata præferunt, ita sane cum Lucifer esset *signaculum similitudinis*, dicitur *Principium viarum Dei*, quasi præferens illius insignia in vi creaturarum.

Ubi quidem observandum est, nostrum locum cum isto Ezechielis colludere, non solum propter illam cogitationum similitudinem cum *principio*, vel primogenito: sed quia propterea nomen *Primogeniti* convenit cum nomine *principii* in alia quoque significatione. Nam nomen *principii* aut *capitis*, quod est in originali, solet ad summam numeri alicujus referri, Exod. 30. 22. Levit. 6. 5. ubi vertitur, *Omnia*, id est, *summa omnium*, quia sicut caput in animali eminet, & supra omnes partes reliquas confurgit, ita summa aliquarum partium & unitatum, est præcipua præ singulis partibus. Unde habent cognationem & re, & nomine *summius* & *summa*; & *caput* atque *recapitulatio*, sive collectio & reductio in summam.

Quare possemus hunc locum legere, *Caput, summa recapitulatio Viarum Dei*; videntur enim aliæ creaturæ minus excellentes recapitulari in excellentissima omnium. Rursus nomen *similitudinis*, est quoque numerus, aut mensura, à radice, quæ significat ponderare, mensurare, certo, & perfecte pendere, unde dicitur *similitudo* omnibus numeris absoluta, & perfecte mensurata. Possumus igitur legere; *Tu sigillans numerum, mensuram summam*. Quod eleganter respondet nostræ sententiæ; *Tu summa viarum Dei*. Atque cum hac numeri, & summæ ratione, & lectione facit lectio Thargum; *Tu similis moneta figura*, seu *Thargum moneta figurata*. Sicut enim nummus cum regis insignibus datur pro commutatione reliquarum rerum, ut videantur cetera omnia contineri in quo Deus valere monetæ, ita sane videbatur primus Angelus valere cetera omnia creata, qui tandem valor & pretium referri debet ad ipsam rationem.

Vera sententia creatos fuisse Angelos simul cum mundo corporeo, D. Thom. aut de principatu dignitatis, quod reliquarum creaturarum excellentissima sit. Atque adeo cum Creator sit quali parens suarum creaturarum, ut superius ostendimus, certe illa creatura, quæ dicitur inter reliquas prima, videbitur jure primogenita, primus itaque Angelus videbitur nunc appellari primogenita creatura Dei, & ipsum quidem nomen *Principii*, aut *principatus*, solet ad primogenitos referri, ut dicitur Pl. 104. *Percussis omne primogenitum in terra eorum, primitias* (Principium præcipuum) *Omnis laboris* (concupiscentiæ laboriosæ, quæ molestiam, & sollicitudinem affert) *eorum*. Est enim hæc primogenitorum periphrasis. Sicut etiam ad Ruben dixit Jacob; *Tu fortitudo mea, & Principium doloris mei*. Quod fortitudo, & virtus parentis multum reluceat in generando primogenito sibi simillimo. Et sicut de eodem Rubeno, utpote primogenito subiungitur, *Prior in donis, major in imperio*, quod videlicet ex jure primogenii deberet accipere duplicem portionem hæreditatis, dignitatem præterea Sacerdotii, & Principatus, atque dominatus in reliquos fratres: ad quam etiam conferebat vestimentorum pretiosissimorum dignitas, primus item accubitus in capite convivii, ut decebat reliquorum caput: Ita sane ex his notis, & privilegiis videtur apud Ezechielem describi excellentia naturæ excellentissimi Angeli, ut qui esset *Principium*, id est, primogenitus reliquorum. Quod Ezechielis loco Hieronymus, Gregorius, Theodoretus sensum literalem de Dæmone esse: alii saltem allegoricum certo esse contendunt. Ergo sicut primogenitus est patri simillimus; ita Lucifer dicitur. *Signaculum similitudinis*, quasi dicat, *Signaculum*, vel figura exemplaris, aut faciei, quod peculiari, valdeque perfecta ratione similitudinem suam Deus in Angelica natura impressisset, ideoque dicebatur etiam *Signaculum*, quasi sigillum, in quo essent insculpta insignia, & quæ vocant arma, aut stemmata divinitatis. Sicut autem solent præcedere Regum adventum, qui illius stemmata præferunt, ita sane cum Lucifer esset *signaculum similitudinis*, dicitur *Principium viarum Dei*, quasi præferens illius insignia in vi creaturarum.

Principii de primogenito.

Angelice naturæ descriptio ex privilegiis Primogenitorum, Hieron. Gregor. Theodor. Angelus Deo valde similis.

Primus Angelus præferens Dei stemmata.

Principii aut capitis, quod est in originali, solet ad summam numeri alicujus referri, Exod. 30. 22. Levit. 6. 5. ubi vertitur, *Omnia*, id est, *summa omnium*, quia sicut caput in animali eminet, & supra omnes partes reliquas confurgit, ita summa aliquarum partium & unitatum, est præcipua præ singulis partibus. Unde habent cognationem & re, & nomine *summius* & *summa*; & *caput* atque *recapitulatio*, sive collectio & reductio in summam.

Similitudo pro mensura aut numero.

Creatura perfectior, in quo Deus similis.

nem majoris similitudinis cum Deo, ex eo enim excellentior erat reliquis omnibus, quod Dei similior esset, & ut dicebat Jacob ad suum primogenitum, *Tu fortitudo mea*: quia in primogenito, utpote simillimo, patris virtus, & fortitudo reluceat. Sic sane *Dei fortitudo* in hoc uno, tanquam in primogenito potius, quam cæteris creaturis Dei, emicuit.

5. Secundo indicatur dignitas, velut sacerdotalis, cum dicitur, *Lapis omnis pretiosus operimentum tuum*. Quod, ut ait Theodoretus, dictum est cum allusione ad sacerdotis Rationale, quod gemmis concerdotalis stabat. Unde sequitur; *Tu Cherub extensus & pro-*

Theodoret regens. Quod Sept. legerunt: *Tu Cherub unctus à*

LXX. *Deo in tabernaculo habitante*. Est enim Sacerdos

Cherubinus unctus, ut qui Deo in templo adstet. Acceperat vero etiam duplicia dona, & duplicem hæreditatis portionem, in naturali sapientia & pulchritudine, *Plenus sapientia, & decore*.

1/a. 13. 4. Denique sicut Principes, *In medio lapidum ignis-*

torum, id est, reliquorum spirituum qui sunt ignis urens, quod alii legunt, *In capite & principe loco*. Quæ quidem omnia non obscure explicant; quam vere fuerit Angelus, *Principium viarum Dei*, & omnibus primogenitorum muneribus cum-

6.

Philippus *Qui fecit eum*, applicavit gladium ejus. Observavit nunc Philippus, commutationem esse per sonarum, adhuc Deus de se ipso in prima persona loquutus fuerit, nunc in tertia, *Qui fecit eum*, &c. Similia exempla aliquando plura protulimus.

Cajetan. *Gladium ejus*, id est, *gladium Dei*, interpretatur Cajetanus, rursus *gladium* pro Divina justitia scelerum vindice, quæ quamvis in Deo esset ante peccatum Angeli, sed tamen nemini applicata fuerat, sive ut est in originali, nemini appropinquaverat per supplicium: Igitur applicata est primo Angelo.

At reliqui *Gladium* ipsius Angeli, id est, vim, & potestatem nocendi interpretantur, atque hoc dupliciter, primo quod potestatem diaboli ad nocendum Deus comprimit, & pro sua Providentia, atque Sapientia moderatur, & ita applicat, sicut à Deo, ne plus noceat, quam ipse permittit. Hæc interpretatio est frequens Latinorum post Gregor. 1. secundum D. August. 11. de Gen. ad litteram c. 20. & super dum men id Ps. 103. *Draco iste quem formasti*, &c. De quo pluram diximus, c. 1. v. 12. Nunc tantum, quod ex ver- Gregorius bo applicandi colligitur, diaboli propensionem ad nocendum, & illam suo ingenio, & depravata Propensio voluntate, semper esse applicatum ad nocendum diaboli ad tantum enim dicitur Deus applicare, quod ipse permittat illum sese applicare, aut potius semper applicatum esse.

Secunda interpretatio, cum verbum applicandi significet appropinquare, aut active adducere, offerre, potest interpretandi, & Hebræa sententia hæc disunctio, atque sensus expungendi ratio. *Ipsa est Principium viarum Dei, qui fecit eum* deinde; applicabit gladium ei. adducet, offerret. Ut sit de ipso dæmone, qui Deo offert suam operam, & industriam ad nocendum, quasi ab illo semper postulans permissionem, & nocendi facultatem. Ut ex 3. Reg. 22. cum propheta vidit postulans Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem à dextris, Et à sinistris, & ait faculta-

Diabolus *Dominus. Quis decipiet Achab? Egressus autem Spiritus ait: Ego decipiam, egrediar, & ero Spiritus mendax*. nocendū. Non enim minus se offert diabolus, aut minus præsto est ad malum, & ut mittatur ad nocendum quam qui ad bonam legationem dicit, *Ecce ego*,

1/a. 8. 8. *mitte me*.

7. Sed illa demum videtur elegans interpretatio Philippi & Bedæ, ut intelligatur ipsi dæmoni applicandus à Deo suus ipsius gladius. Quare nonnulli codices legerunt; *Applicabit ei gladium ejus*. Ut videlicet suæ ipsius artes nocendi, vertantur in bonum justorum, & in majus supplicium & malum diaboli: quod videtur indicatum quoque à Gregorio. *Quod à quibusdam (inquit) vincitur, ejus gladius ab auctore replicatur, & quia omne, quod applicatur, in semetipsum reducitur, recte applicatus Behemoth gladius dicitur, in ipsa namque se ejus malitia decoquit, cum ad votum suum sese contra electorum vitam prohibitam non exercet*: At dilucidius lectio Sept. *Hoc principium formationis Domini, factum, ut*

LXX. *illuderetur ab Angelis ejus*. Quod Symm. interpre-

Augustin. *tatur: Factum, ut ejus gladio admoveatur*. Augustin.

Symmach vero 11. de Genes. ad liter. c. 22. *Initium signum*

Domini dictus est. Non quia ipsum primitus condidit;

voluit initium malum condidit, sed quia, cum faceret eum, ad hoc propria voluntate malum futurum, ut bonis noceret, creavit eum ad hoc, ut de illo bonis ipse proderet. Hoc est enim, ut illudatur ab Angelis, quoniam sic illudatur, cum sanctis profunt tentationes ejus, quibus eos depravare conatur; ut malitia, in qua ipse esse voluit, eo nolente, sit utilis servis Dei, quia hoc providens, eum finxit. Idem fere docet, versans eundem locum 1. 11. de Civ. c. 17.

Hinc vero primum discere possumus, cum Deus ipsis diaboli, & impiorum armis utitur ad illorum supplicium, Deum significari esse pacis amantissimum, ut qui nisi nostra improbitas illum armet adversum nos, inermis videatur. Aliena igitur videntur arma illa, quibus impios percutit, sicut dicit se mutuaturum, aut conducturum novacula ad radendum barbam, & honora sui populi, 1/a. 7. 20. *Radet Dominus in novacula conductam, in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam universam*. Non ergo habet domi, neque intra suum populum instrumenta nostri supplicii, nam Rex Assyriorum est novacula: Mædus, aut Persa, est virga furoris sui, diabolus vero longe exulans à domo Dei, est illius gladius.

Secundo, Si nostra improbitas Deum concitat, & armat contra nos, non indiget ille aliis tormentibus ad nostrum supplicium, quam nobis ipsi. Sic Plutarchus de Sera Numinis vindicta, eleganter dixit: *Quemadmodum facinorosus quisque iniquitatis ultimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert crucem*; ita improbitas ex se ipsa supplicium sibi struit.

Proinde, si dicere fas est, flagitiosos homines, neque aliquo sive Deorum, sive hominum indigere ultiore arbitrio, sed perniciosam illorum vitam, omni pravitate, ac scelere corruptam satis superque ad se ipsam torquendam sufficere. Quod non solum verum est in internis

suppliciis, sed etiam in externis, cum jubet Deus, ut unus improbus de alio supplicium sumat; aut alio permittit, ut idem se ipsum conficiat. Exemplum videas 2. Mach. 12. 22. *Cum ex presentia Dei, qui universam conficit, in fugam versi sunt hostes populi Dei, alius ab alio, ita ut magis à suis deciderentur, & gladiis suorum ictibus debiliarentur*. Quis non dicat Aegyptios suis manibus fabricasse arma, quibus illos percussit Deus, & ipsa sui supplicii instrumenta, cum quidam errantes colebant muros serpentes, & bestias supervacuas, immisit illis Deus multitudinem murum animalium in vindictam ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Quare si vult Deus impium funibus constringere, ipsa improbitate utitur; nam peccator funibus peccatorum suorum constringitur. Si vult in carcerem, & foveam ob-

scurissimam conjicere, permittit, ut ille fodiat alteri foveam, nam si *Laqueum aperuis, & effudis eum, incidet in foveam, quam fecit*. Si velit gravissimo peccatorem iugo deprimere, peccata ipsum jugum sunt, sicut scriptum est, *Vigilavit iugum iniqui*.

Si velit contumeliis afficere, permittit, ut tradantur in desideria cordis eorum, ut consummelis afficiant corpora sua in semetipsis. Si velit contumeliis afficere, permittit, ut tradantur in desideria cordis eorum, ut consummelis afficiant corpora sua in semetipsis. Si velit demergere in mare, gravissimo lapide ad collum alligato, ipsa iniquitas lapis est, & gravabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adificiet, ut resurgat. Denique nostra improbitas gladius est, quem strictum Deo adversus nos tradimus. Diaboli malitia gladius est, quem Deus illi ipsi applicat, & adigit. In quam rem opportune, & eleganter scribit Athanasius l. de Passione, & cruce Domini: *Arundinem Christus accepit, cum illi à diabolo porrigeretur ignaro, quod contra se ipsum gladium acueret*. Dicitur enim arundo serpentibus letalis esse, atque inde potissimum interfici. Cum igitur ipse Dominus Sabaoth ut Isaias dicit, fugientem Draconem, & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum ejus rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, ut suis propriisque rebus debilitatiore reddito, ij qui Christi erant homines, fortiores redderentur. Quale quid David in Goliath designavit, qui sumpto adversarii gladio; eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque servator fecit sumens arundinem ab illis, ut non solum liberaret à versutia serpentis, sed illum serpentem tolleretur, & mortuum exhiberet. Vide quæ diximus c. 8. v. 4. super id, *Dimisit eos in manu iniquitatis suæ*.

1/a. 13. 4. *Draco iste quem formasti*, &c. De quo pluram diximus, c. 1. v. 12. Nunc tantum, quod ex ver-

Gregorius bo applicandi colligitur, diaboli propensionem ad nocendum, & illam suo ingenio, & depravata Propensio voluntate, semper esse applicatum ad nocendum diaboli ad tantum enim dicitur Deus applicare, quod ipse permittat illum sese applicare, aut potius semper applicatum esse.

Secunda interpretatio, cum verbum applicandi significet appropinquare, aut active adducere, offerre, potest interpretandi, & Hebræa sententia hæc disunctio, atque sensus expungendi ratio. *Ipsa est Principium viarum Dei, qui fecit eum* deinde; applicabit gladium ei. adducet, offerret. Ut sit de ipso dæmone, qui Deo offert suam operam, & industriam ad nocendum, quasi ab illo semper postulans permissionem, & nocendi facultatem. Ut ex 3. Reg. 22. cum propheta vidit postulans Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem à dextris, Et à sinistris, & ait faculta-

Diabolus *Dominus. Quis decipiet Achab? Egressus autem Spiritus ait: Ego decipiam, egrediar, & ero Spiritus mendax*. nocendū. Non enim minus se offert diabolus, aut minus præsto est ad malum, & ut mittatur ad nocendum quam qui ad bonam legationem dicit, *Ecce ego*,

1/a. 8. 8. *mitte me*.

7. Sed illa demum videtur elegans interpretatio Philippi & Bedæ, ut intelligatur ipsi dæmoni applicandus à Deo suus ipsius gladius. Quare nonnulli codices legerunt; *Applicabit ei gladium ejus*. Ut videlicet suæ ipsius artes nocendi, vertantur in bonum justorum, & in majus supplicium & malum diaboli: quod videtur indicatum quoque à Gregorio. *Quod à quibusdam (inquit) vincitur, ejus gladius ab auctore replicatur, & quia omne, quod applicatur, in semetipsum reducitur, recte applicatus Behemoth gladius dicitur, in ipsa namque se ejus malitia decoquit, cum ad votum suum sese contra electorum vitam prohibitam non exercet*: At dilucidius lectio Sept. *Hoc principium formationis Domini, factum, ut*

LXX. *illuderetur ab Angelis ejus*. Quod Symm. interpre-

Augustin. *tatur: Factum, ut ejus gladio admoveatur*. Augustin.

Symmach vero 11. de Genes. ad liter. c. 22. *Initium signum*

Domini dictus est. Non quia ipsum primitus condidit;

voluit initium malum condidit, sed quia, cum faceret eum, ad hoc propria voluntate malum futurum, ut bonis noceret, creavit eum ad hoc, ut de illo bonis ipse proderet. Hoc est enim, ut illudatur ab Angelis, quoniam sic illudatur, cum sanctis profunt tentationes ejus, quibus eos depravare conatur; ut malitia, in qua ipse esse voluit, eo nolente, sit utilis servis Dei, quia hoc providens, eum finxit. Idem fere docet, versans eundem locum 1. 11. de Civ. c. 17.

Hinc vero primum discere possumus, cum Deus ipsis diaboli, & impiorum armis utitur ad illorum supplicium, Deum significari esse pacis amantissimum, ut qui nisi nostra improbitas illum armet adversum nos, inermis videatur. Aliena igitur videntur arma illa, quibus impios percutit, sicut dicit se mutuaturum, aut conducturum novacula ad radendum barbam, & honora sui populi, 1/a. 7. 20. *Radet Dominus in novacula conductam, in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam universam*. Non ergo habet domi, neque intra suum populum instrumenta nostri supplicii, nam Rex Assyriorum est novacula: Mædus, aut Persa, est virga furoris sui, diabolus vero longe exulans à domo Dei, est illius gladius.

Secundo, Si nostra improbitas Deum concitat, & armat contra nos, non indiget ille aliis tormentibus ad nostrum supplicium, quam nobis ipsi. Sic Plutarchus de Sera Numinis vindicta, eleganter dixit: *Quemadmodum facinorosus quisque iniquitatis ultimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert crucem*; ita improbitas ex se ipsa supplicium sibi struit.

Proinde, si dicere fas est, flagitiosos homines, neque aliquo sive Deorum, sive hominum indigere ultiore arbitrio, sed perniciosam illorum vitam, omni pravitate, ac scelere corruptam satis superque ad se ipsam torquendam sufficere. Quod non solum verum est in internis

suppliciis, sed etiam in externis, cum jubet Deus, ut unus improbus de alio supplicium sumat; aut alio permittit, ut idem se ipsum conficiat. Exemplum videas 2. Mach. 12. 22. *Cum ex presentia Dei, qui universam conficit, in fugam versi sunt hostes populi Dei, alius ab alio, ita ut magis à suis deciderentur, & gladiis suorum ictibus debiliarentur*. Quis non dicat Aegyptios suis manibus fabricasse arma, quibus illos percussit Deus, & ipsa sui supplicii instrumenta, cum quidam errantes colebant muros serpentes, & bestias supervacuas, immisit illis Deus multitudinem murum animalium in vindictam ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Quare si vult Deus impium funibus constringere, ipsa improbitate utitur; nam peccator funibus peccatorum suorum constringitur. Si vult in carcerem, & foveam ob-

scurissimam conjicere, permittit, ut ille fodiat alteri foveam, nam si *Laqueum aperuis, & effudis eum, incidet in foveam, quam fecit*. Si velit gravissimo peccatorem iugo deprimere, peccata ipsum jugum sunt, sicut scriptum est, *Vigilavit iugum iniqui*.

Si velit contumeliis afficere, permittit, ut tradantur in desideria cordis eorum, ut consummelis afficiant corpora sua in semetipsis. Si velit contumeliis afficere, permittit, ut tradantur in desideria cordis eorum, ut consummelis afficiant corpora sua in semetipsis. Si velit demergere in mare, gravissimo lapide ad collum alligato, ipsa iniquitas lapis est, & gravabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adificiet, ut resurgat. Denique nostra improbitas gladius est, quem strictum Deo adversus nos tradimus. Diaboli malitia gladius est, quem Deus illi ipsi applicat, & adigit. In quam rem opportune, & eleganter scribit Athanasius l. de Passione, & cruce Domini: *Arundinem Christus accepit, cum illi à diabolo porrigeretur ignaro, quod contra se ipsum gladium acueret*. Dicitur enim arundo serpentibus letalis esse, atque inde potissimum interfici. Cum igitur ipse Dominus Sabaoth ut Isaias dicit, fugientem Draconem, & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum ejus rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, ut suis propriisque rebus debilitatiore reddito, ij qui Christi erant homines, fortiores redderentur. Quale quid David in Goliath designavit, qui sumpto adversarii gladio; eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque servator fecit sumens arundinem ab illis, ut non solum liberaret à versutia serpentis, sed illum serpentem tolleretur, & mortuum exhiberet. Vide quæ diximus c. 8. v. 4. super id, *Dimisit eos in manu iniquitatis suæ*.

1/a. 13. 4. *Draco iste quem formasti*, &c. De quo pluram diximus, c. 1. v. 12. Nunc tantum, quod ex ver-

Gregorius bo applicandi colligitur, diaboli propensionem ad nocendum, & illam suo ingenio, & depravata Propensio voluntate, semper esse applicatum ad nocendum diaboli ad tantum enim dicitur Deus applicare, quod ipse permittat illum sese applicare, aut potius semper applicatum esse.

Secunda interpretatio, cum verbum applicandi significet appropinquare, aut active adducere, offerre, potest interpretandi, & Hebræa sententia hæc disunctio, atque sensus expungendi ratio. *Ipsa est Principium viarum Dei, qui fecit eum* deinde; applicabit gladium ei. adducet, offerret. Ut sit de ipso dæmone, qui Deo offert suam operam, & industriam ad nocendum, quasi ab illo semper postulans permissionem, & nocendi facultatem. Ut ex 3. Reg. 22. cum propheta vidit postulans Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem à dextris, Et à sinistris, & ait faculta-

Diabolus *Dominus. Quis decipiet Achab? Egressus autem Spiritus ait: Ego decipiam, egrediar, & ero Spiritus mendax*. nocendū. Non enim minus se offert diabolus, aut minus præsto est ad malum, & ut mittatur ad nocendum quam qui ad bonam legationem dicit, *Ecce ego*,

1/a. 8. 8. *mitte me*.

7. Sed illa demum videtur elegans interpretatio Philippi & Bedæ, ut intelligatur ipsi dæmoni applicandus à Deo suus ipsius gladius. Quare nonnulli codices legerunt; *Applicabit ei gladium ejus*. Ut videlicet suæ ipsius artes nocendi, vertantur in bonum justorum, & in majus supplicium & malum diaboli: quod videtur indicatum quoque à Gregorio. *Quod à quibusdam (inquit) vincitur, ejus gladius ab auctore replicatur, & quia omne, quod applicatur, in semetipsum reducitur, recte applicatus Behemoth gladius dicitur, in ipsa namque se ejus malitia decoquit, cum ad votum suum sese contra electorum vitam prohibitam non exercet*: At dilucidius lectio Sept. *Hoc principium formationis Domini, factum, ut*

LXX. *illuderetur ab Angelis ejus*. Quod Symm. interpre-

Augustin. *tatur: Factum, ut ejus gladio admoveatur*. Augustin.

Symmach vero 11. de Genes. ad liter. c. 22. *Initium signum*

Domini dictus est. Non quia ipsum primitus condidit;

Deus pa-

cis ama-

tor, alic-

nis armis

non pu-

nicius.

Deus im-

prios cru-

cians ipsa

illorum

ganter dixit;

Quemadmodum facinorosus quisque iniquita-

ultimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert te.

crucem; ita improbitas ex se ipsa supplicium sibi struit.

Plutarch,

ipfi, Proinde, si dicere fas est, flagitiosos homines, neque

aliquo sive Deorum, sive hominum indigere ultiore arbitrio, sed perniciosam illorum vitam, omni pravitate, ac

scelere corruptam satis superque ad se ipsam torquendam

sufficere. Quod non solum verum est in internis

Impius

suppliciis, sed etiam in externis, cum jubet Deus, unus de

ut unus improbus de alio supplicium sumat; aut alio sup-

permittit, ut idem se ipsum conficiat. Exemplum plicium

videas 2. Mach. 12. 22. *Cum ex presentia Dei, qui uni-*

versam conficit, in fugam versi sunt hostes populi Dei, alius

ab alio, ita ut magis à suis deciderentur, & gladiis suorum

ictibus debiliarentur. Quis non dicat Aegyptios suis manibus fabricasse arma, quibus illos percussit Deus, & ipsa sui supplicii instrumenta, cum quidam errantes colebant muros serpentes, & bestias supervacuas, immisit illis Deus multitudinem murum animalium in vindictam ut scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Quare si vult Deus impium funibus constringere, ipsa improbitate utitur; nam peccator funibus peccatorum suorum constringitur. Si vult in carcerem, & foveam ob-

scurissimam conjicere, permittit, ut ille fodiat alteri foveam, nam si *Laqueum aperuis, & effudis eum, incidet in foveam, quam fecit*. Si velit gravissimo peccatorem iugo deprimere, peccata ipsum jugum sunt, sicut scriptum est, *Vigilavit iugum iniqui*.

Si velit contumeliis afficere, permittit, ut tradantur in desideria cordis eorum, ut consummelis afficiant corpora sua in semetipsis. Si velit contumeliis afficere, permittit, ut tradantur in desideria cordis eorum, ut consummelis afficiant corpora sua in semetipsis. Si velit demergere in mare, gravissimo lapide ad collum alligato, ipsa iniquitas lapis est, & gravabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adificiet, ut resurgat. Denique nostra improbitas gladius est, quem strictum Deo adversus nos tradimus. Diaboli malitia gladius est, quem Deus illi ipsi applicat, & adigit. In quam rem opportune, & eleganter scribit Athanasius l. de Passione, & cruce Domini: *Arundinem Christus accepit, cum illi à diabolo porrigeretur ignaro, quod contra se ipsum gladium acueret*. Dicitur enim arundo serpentibus letalis esse, atque inde potissimum interfici. Cum igitur ipse Dominus Sabaoth ut Isaias dicit, fugientem Draconem, & magnum illum serpentem diabolum persequi statuisset, tum ejus rei causa id, quod illi exitiale erat, ab eis accepit, ut suis propriisque rebus debilitatiore reddito, ij qui Christi erant homines, fortiores redderentur. Quale quid David in Goliath designavit, qui sumpto adversarii gladio; eo ipso illius caput præcidit. Idem quoque servator fecit sumens arundinem ab illis, ut non solum liberaret à versutia serpentis, sed illum serpentem tolleretur, & mortuum exhiberet. Vide quæ diximus c. 8. v. 4. super id, *Dimisit eos in manu iniquitatis suæ*.

1/a. 13. 4. *Draco iste quem formasti*, &c. De quo pluram diximus, c. 1. v. 12. Nunc tantum, quod ex ver-

Gregorius bo applicandi colligitur, diaboli propensionem ad nocendum, & illam suo ingenio, & depravata Propensio voluntate, semper esse applicatum ad nocendum diaboli ad tantum enim dicitur Deus applicare, quod ipse permittat illum sese applicare, aut potius semper applicatum esse.

Secunda interpretatio, cum verbum applicandi significet appropinquare, aut active adducere, offerre, potest interpretandi, & Hebræa sententia hæc disunctio, atque sensus expungendi ratio. *Ipsa est Principium viarum Dei, qui fecit eum* deinde; applicabit gladium ei. adducet, offerret. Ut sit de ipso dæmone, qui Deo offert suam operam, & industriam ad nocendum, quasi ab illo semper postulans permissionem, & nocendi facultatem. Ut ex 3. Reg. 22. cum propheta vidit postulans Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem à dextris, Et à sinistris, & ait faculta-

Diabolus *Dominus. Quis decipiet Achab? Egressus autem Spiritus ait: Ego decipiam, egrediar, & ero Spiritus mendax*. nocendū. Non enim minus se offert diabolus, aut minus præsto est ad malum, & ut mittatur ad nocendum quam qui ad bonam legationem dicit, *Ecce ego*,

1/a. 8. 8. *mitte me*.

7. Sed illa demum videtur elegans interpretatio Philippi & Bedæ, ut intelligatur ipsi dæmoni applicandus à Deo suus ipsius gladius. Quare nonnulli codices legerunt; *Applicabit ei gladium ejus*. Ut videlicet suæ ipsius artes nocendi, vertantur in bonum justorum, & in majus supplicium & malum diaboli: quod videtur indicatum quoque à Gregorio. *Quod à quibusdam (inquit) vincitur, ejus gladius ab auctore replicatur, & quia omne, quod applicatur, in semetipsum reducitur, recte applicatus Behemoth gladius dicitur, in ipsa namque se ejus malitia decoquit, cum ad votum suum sese contra electorum vitam prohibitam non exercet*: At dilucidius lectio Sept. *Hoc principium formationis Domini, factum, ut*

LXX. *illuderetur ab Angelis ejus*. Quod Symm. interpre-

Augustin. *tatur: Factum, ut ejus gladio admoveatur*. Augustin.

Symmach vero 11. de Genes. ad liter. c. 22. *Initium signum*

Domini dictus est. Non quia ipsum primitus condidit;

voluit initium malum condidit, sed quia, cum faceret eum, ad hoc propria voluntate malum futurum, ut bonis noceret, creavit eum ad hoc, ut de illo bonis ipse proderet. Hoc est enim, ut illudatur ab Angelis, quoniam sic illudatur, cum sanctis profunt tentationes ejus, quibus eos depravare conatur; ut malitia, in qua ipse esse voluit, eo nolente, sit utilis servis Dei, quia hoc providens, eum finxit. Idem fere docet, versans eundem locum 1. 11. de Civ. c. 17.

Hinc vero primum discere possumus, cum Deus ipsis diaboli, & impiorum armis utitur ad illorum supplicium, Deum significari esse pacis amantissimum, ut qui nisi nostra improbitas illum armet adversum nos, inermis videatur. Aliena igitur videntur arma illa, quibus impios percutit, sicut dicit se mutuaturum, aut conducturum novacula ad radendum barbam, & honora sui populi, 1/a. 7. 20. *Radet Dominus in novacula conductam, in rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbam universam*. Non ergo habet domi, neque intra suum populum instrumenta nostri supplicii, nam Rex Assyriorum est novacula: Mædus, aut Persa, est virga furoris sui, diabolus vero longe exulans à domo Dei, est illius gladius.

Secundo, Si nostra improbitas Deum concitat, & armat contra nos, non indiget ille aliis tormentibus ad nostrum supplicium, quam nobis ipsi. Sic Plutarchus de Sera Numinis vindicta, eleganter dixit: *Quemadmodum facinorosus quisque iniquitatis ultimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert te.*

crucem; ita improbitas ex se ipsa supplicium sibi struit.

Plutarch,

ipfi, Proinde, si dicere fas est, flagitiosos homines, neque

aliquo sive Deorum, sive hominum indigere ultiore arbitrio, sed perniciosam illorum vitam, omni pravitate, ac

scelere corruptam satis superque ad se ipsam torquendam

sufficere. Quod non solum verum est in internis

Impius

suppliciis, sed etiam in externis, cum jubet Deus, unus de

ut unus improbus de alio supplicium sumat; aut alio sup-

permittit, ut idem se ipsum conficiat. Exemplum plicium

3. Bestia agri, populares improbi adhaerentes Principibus.

4. Diabolus irridens humanam stultitiam redditis Oraculis.

Gregor.
Philipp.

D. Thom.

Cajetan.
Principes
excolit
diabolus.

Va. 33.

Ferre, pro
offerre.
Dæmon
in monti-
bus cau-
tus.

NWJ

Dæmonis
superbia.

3.
D. Thom.
Cajet.

Impiis
Principi-
bus ad-
haerent
cæteri po-
pulares.

2.
Dæmo-
nes mi-
nores.

Dæmo-
nes illu-
dentes
hominū
stultitiam

LXX.

Divus Gregorius quem videtur imitari Philippus, intelligit superbos, quorum lascivia, & temporalis voluptas per Herbam significata, oportunitate pabulum diabolo præbent D. Thomas, & quidam alii, quod viri Principes, si improbi sint, quod non raro esse solet, propriæ voluntatis desideriorum sponte nascentium cibum suavissimum diabolo ministrant, aut etiam suos populares per Herbam significatos exponunt prædam, & cibum diabolo. Cajetanus, quod Principes videantur esse diaboli ager, quem primum seminat diabolus, quam enim tam in planitie, quam in montibus velut ipse seminare semen suum, id est, zizaniam; potissimum tamen in præcellis montibus agrotationem suam facit; atque huiusmodi montes non alios fructus frugumque ferunt, quam molliissimam Herbam, quæ sit ignis pabulum; ut dici possit huiusmodi montes concipere ardorem, & parere stipulam.

Cum vero verbum ferendi, non solum ex originali sit proferre, quomodo fere universi Interpretes sumptum sunt: sed etiam offerre, tanquam oblationem, aut elevare in manibus, tanquam dona, & oblationes, quæ in sublime elevabantur, erant montes offerre diabolo herbam, offerre illi suos fructus: id est, Dæmonem in montibus lucis memoribus adoratum fuisse. Tum etiam, & initium idololatriæ à montibus, id est, à viris Principibus honores sibi Divinos arrogantibus, initium sumptum. An etiam erit, diabolum nihil humile sapere, sed superba, & sublimia omnia, ita ut dedignetur pabulum convallium; tantum spectet sublimiora? ut dici possit, *Que lo de los, y grandes, le hazen el plato.*

Omnes bestia agri ludens ibi. D. Thomas, quem imitatur Cajetanus, partem hanc refert ad impios Principes, quibus adhaerent improbi alii, tanquam bestia agri protegi, & sustentati ab improbis Principibus. Ideo enim diabolus jugiter commoratur in montibus, quod per Principes lucratur sibi populum. Simile id Daniel. 4. quod dicitur de Nabuchodonosore sub figura magna arboris, cujus folia pulcherrima, & fructus ejus nimius, & esca universorum in ea: subter eam habitabant animalia, & bestia, & in ramis ejus conversabantur volucres celi, & ex ea volvebatur omnis caro.

Alii vero bestiarum nomine dæmones inferiores intelligunt, qui dicantur bestia agri, id est, degentes in hoc mundo inferiori, quia non solum Principes dæmoniorum delectantur montibus, id est, improbis Principibus, verum etiam convocat secum plures alios spiritus, & invitat bestias agri, ut ingressa habitent ibi. Ita vero delectantur & ludunt dæmones in improbitate Principum; ut illudant, & irrideant hominum stultitiam, voluptas enim, quam ex nostris malis percipiunt, plena est lusu, illusionem, subfannationem, fraude. Tum etiam videntur quasi ad sonitum, & harmoniam Principum improborum ludere, & tripudiare dæmones, & salutare pilos, ut si cum superiori jungas, dicere possis, *Que los males Principes, le hazen el plato, y el son, para que el bayle.* Sic Sept. ad lætitiā etiam tartaræ gentis referunt, diaboli accessum ad montem aliquem excelsum: *Adveniens ad montem præruptum, fecit lætitiā quadrupedibus in tartaro.* Quasi ex montibus optimam prædam convehat, quam cum magna lætitiā suis militibus in tartaro dividat. Illud ultimum: Estne res hæc de montibus, & illusionibus, ludificatio aliqua, delusæ antiquitatis, accipientis responsa, & oracula à Dæmonibus habitantibus in montibus.

XVI. Sub umbra dormit,

XVII. Protegunt umbræ umbram
ejus, &c.

1. Varia umbræ allegoria. Umbra bona temporalia, quæ ratione. Explicatus Ecclesiasticus.
2. Varia arundinis allegoria. Cur dicatur dæmon quiescere in locis humentibus.
3. Improbi aliorum vitia protegentes, dicuntur umbræ.
4. Dæmon cultus in littoribus, & lucis, Diis inferis ubi, & quando sacrificatum. Umbra quid. Illustrata Sapientia.

5. Varia Fluvii allegoria. Jordanes designat Christum aut prædicationem Evangelicam.

Varia umbræ allegoria apud Interpretes. præsertim apud Gregorium & Philippum hoc loco. Gregorius vero nequissimam torporem intelligit: *Quia diabolus in frigidos mentibus securus quid, iacet, qui contra corda charitate calensia sollicitus vigilat.* Gregor. Philippus peccata, aut peccatores, nam peccata tanquam umbra corpori, ita morti vicina sunt. Alii Umbra otium, lasciviam, delicias, quibus cum nos allucinat, ipse delectatur. Forte umbra indicat temporalium bonorum ubertatem, quæ tanquam umbra transiunt, quæ sunt bonum apparens, & umbra tantum sempiternæ felicitatis, de quibus dicere posses, quod de infontis dicitur à Sapiente, *Hoc secundum hoc* (id est, umbra juxta corpus) visio somniorum: ante faciem hominis, similitudo hominis, (id est, similitudo apparens in speculo, quæ statim evanescit.) Et quidem si quid boni in mundo est, supernæ felicitatis umbra est, & imago quædam relucens in speculo creaturarum. Hæ igitur umbræ & nos deludunt, & diabolo placidissimam requiem conciliant.

In secreto calami. Gregorius multas item arundinis allegorias indicat, sicut & Philippus. Tandem in illa consistit, quod arundinem sit vita secularium cum externa gloria, sed internæ veritatis vanitate. Ita ut in cordibus superbiorum altitudinem, & nitorem sæculi ambientium Behemoth dicatur dormire quiescit, ubi eos, quos possides, quiescere non permittis, sunt enim arundines vento agitata. Philippus, Secretum pravæ cogitationum, Cajetanus, Hypocrisis sine fructu, sine medulla, inanem. Quæ omnia pabulum sunt ignis. Et in locis humentibus, infixi sunt, quia fere semper hæc vitia secreta punire Deus solet manifesta luxuria.

Denique protegens umbra umbram ejus. Gregorius, quod cum quilibet iniquus sit umbra, id est, similitudo diaboli, illi dicuntur umbræ protegentes aliam umbram, qui cum impli sint, alios etiam minores peccatores fovent, & protegent. Ideoque comparantur salicibus, torrenti, arboribus nimium proceris, & infructuosis, tantum ad protegendum idoneis. Alii per umbram umbræ, tantum intelligunt, densissimam umbram, id est, multiplicationem voluptatum mollium odii.

Sed forte his sententiis allusio sit ad loca umbrosa & opaca; vel in montibus, vel juxta ripas fluminum, in quibus dæmon olim colebatur. Nomen enim umbræ ad umbrosam arbores commode referri potest, imo & ipsum umbræ nomen de statuis & imaginibus idolorum frequenter dicitur, 1. Reg. 6. 5. Num. 33. 51. Daniel. 2. 31. & ad Nemora pertinet, Ezech. 31. 3. quare dicitur sub umbra, aut in umbra dormire, qui in Idolis habitabat. Et facit cum hoc verbum dormiendi, quod ad rem turpem refertur, tum etiam idololatriam, quæ dicitur fornicatio. Quare & nomen idoli Baal significat maritum, quod idololatriæ cum illo fornicarentur. Dormiebat igitur dæmon turpissimus in umbris nemorum, & incendebat concupiscentiam, ut dicitur sapientiæ 15. 4. *Umbra pictura, labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores, cujus aspectus insensato dat concupiscentiam.* Diis vero inferis in littoribus sacrificatum fuit. Vide de arborum honore, Plin. l. 12. c. 1. & l. 16. c. ult.

Quod vero de Calamo dicitur, certe rem olet sacrificiorum; nam est etiam calamus odoriferus, ut indicatur Isaia 43. 24. *Non emisisti mihi argenteo calamum, ut adipe victimarum suarum, &c.* Jer. 6. 20. *Quid mihi thus de Saba affertis, & calamum suave olemem de terra, longinqua?* Denique is idem est umbrarum amator, qui & nocturna sacrificia exigebat.

Diis enim inferis nigræ pecudes noctu mactabantur, & cui canebatur:

— O maxime nobis
Arbiter, umbrarumque pater —

XVIII. Ecce absorbebit fluvium, &c.

Gregorius, Philippus, & alii posteriores. Fluvii nomine genus humanum: D. Th. Gregor. peculiariter homines inconstantes intelligunt, hos exorbet dæmon, & rapit etiam per fraudem, & calumniam, dum per peccatum trahit ad mortem, quæ est proprietas verbi absorberendi, ut superius diximus, quippe iste est Prædogenium, Jer. 4. 6. Expetit vero Dei populum, qui per Jordanem significatur. Nicetas ad fidem Evangelii Nicetas videtur

referre, *Sua* (inquit) *calumniandi licentia fretus*, *divinam gratiam petulanter infectatur*, *eamque verbis irridet*, *atque contemnit*, *idque molitur facinus*, *per Græcos, Iudeos, Manichæos, qui redemptionem eam, qua Iordano exiit, non admittunt.* Commodè etiam ad Christum referri potest, nam statim, atque baptizatus est in Jordane, ductus est à spiritu

Luc. 4. 5. (Lucas, à diabolo) *in desertum, ut tentaretur.*

XIX. In oculis ejus, quasi hamo capiet, eum, &c.

1. Diabolus cum invidia observans justos, à Christo coram omnibus triumphatus. Cur Christus in publico moriens, non in publico resurgens.
2. Diabolus captus, postquam multos deceperat.
3. Hamus, & vincula allegorice.
4. Diaboli nasus, quis. A Deo compressus, & refectus.

Varium suppositum, varium item appositum hujus sententiæ apud Interpretes, ut diximus superius. Nicetas supponit Dominus, apponit vero justum. Ille igitur oculis, observat justum, & stridet densibus in eum. Considerat attentissime, qua ratione illum capere possint. Tunc (ait Chrysostomus) Diabolus seior efficitur, cum videt nos cum diligentia vitam n. stram disponentes, cum videt, virtutis onera composita, & magnos acervos, tunc gravius inferre naufragium studet. Sicut igitur angeli boni sunt oculis, nobis prospicientes, ita dæmones sunt oculis nobis invidentes, insidiantes. Cæterum diximus appositum hujus sententiæ esse Behemoth. Erit ergo venator Christus, qui diabolum in illius oculis cepit, neque frustra jecit rete ante oculos pennatorum. Non per insidias, aut per occultas fraudes, sed per ea, quæ palam erant, & in oculis solis hujus, per crucem, quam diabolus procuraverat. Sic ait Paulus Coloss. 2. 15. *Spolians Principatus, & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Ubi eleganter Chrysost.

Hom. 3. Confidenter, palam, & secure mortuus est. Nihil enim diabolus intentatum reliquit, ut aliquo pacto hominibus persuadere posset, non esse mortuum Christum. Et publice quidem videntibus omnibus mortuus est; verum non publice resurrexiss, sciens futurum tempus veritatis testimonium allaturum. Praclarum enim est quod in spectore mundo, sursum in ligno serpens ille immolabatur. Nam quid non fecit diabolus, quo occulte moreretur, &c. Hanc igitur confusionem recusabat diabolus, hanc timebat, ne in suis, ipsius oculis caperetur, & inspiciente mundo, à Christo moriente triumpharetur. Illud etiam ad ingentem ignominiam pertinet, quod in oculis suis captus sit, id est, ut ait Philippus, in ipso intelligentia lumine, nam per calliditatem suam captus est, dum non videt, &c.

2. Tum præterea captus est dæmon, cum abloruerat hujus sæculi flumen: Cum dilatavit infernus animam suam, & ipse quasi mors & non adimpletur, & congregavit ad se omnes gentes; & coarctavit ad se omnes populos. Tunc inquam, captus est, & illius captivi victoriam Christi, & dæmonis ignominiam cecinerunt. Nunquid non omnes isti parabolam sumens, & loquelam ænigmatum ejus? & inferius: *Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes, qui reliqui fuerint de populis.* Tum illud: *Va qui prædaris, nonne & ipse prædaberis? cum consummaveris depredationem depredaberis, cum fatigatus desieris contemnere, contemneris?*

3. Hami autem allegoriam, id est, Divinitatis vestitæ humanitate, eleganter prosequitur Gregorius, de vinculis etiam, quibus alligatus est diabolus, quod sonat vox Hebræa, vide Augustinum super Ps. 67.

4. Illud autem, quod dicitur, *perforabis nares ejus, diaboli nasum.* Olymp. interpretatur, Licentiam calumniandi, irridendi, contemnendi, maledicendi. Et eleganter quidem, nam hic videtur, ut ille alius dixit, *Populum humanum naso suspendere ad unco.* Contortas igitur & irridentes hujus belluæ nares obrivit Deus. Ait vero Olymp. à bobus sumptam translationem quorum nares perfodiuntur, ut ita ducantur facilius, Greg. in *Naribus sagacissimas insidias intelligit*, quas multo acutioribus sensibus, atque verbis suis, tum suorum justorum Christus perforat, & transfigit. Atque hæc est etiam vulgata *aurium* significatio, sicut & illa alia pro furore, & indignatione, quæ naso tumet, & fumit. Compressæ igitur sunt diaboli nares longissimæ vel amputata, vel sinæ redditæ. Quorum utrumque turpe est, atque ignominiosum.

5. *Diaboli nasus.* Olymp. interpretatur, Licentiam calumniandi, irridendi, contemnendi, maledicendi. Et eleganter quidem, nam hic videtur, ut ille alius dixit, *Populum humanum naso suspendere ad unco.* Contortas igitur & irridentes hujus belluæ nares obrivit Deus. Ait vero Olymp. à bobus sumptam translationem quorum nares perfodiuntur, ut ita ducantur facilius, Greg. in *Naribus sagacissimas insidias intelligit*, quas multo acutioribus sensibus, atque verbis suis, tum suorum justorum Christus perforat, & transfigit. Atque hæc est etiam vulgata *aurium* significatio, sicut & illa alia pro furore, & indignatione, quæ naso tumet, & fumit. Compressæ igitur sunt diaboli nares longissimæ vel amputata, vel sinæ redditæ. Quorum utrumque turpe est, atque ignominiosum.

6. *Diaboli nares.* Olymp. interpretatur, Licentiam calumniandi, irridendi, contemnendi, maledicendi. Et eleganter quidem, nam hic videtur, ut ille alius dixit, *Populum humanum naso suspendere ad unco.* Contortas igitur & irridentes hujus belluæ nares obrivit Deus. Ait vero Olymp. à bobus sumptam translationem quorum nares perfodiuntur, ut ita ducantur facilius, Greg. in *Naribus sagacissimas insidias intelligit*, quas multo acutioribus sensibus, atque verbis suis, tum suorum justorum Christus perforat, & transfigit. Atque hæc est etiam vulgata *aurium* significatio, sicut & illa alia pro furore, & indignatione, quæ naso tumet, & fumit. Compressæ igitur sunt diaboli nares longissimæ vel amputata, vel sinæ redditæ. Quorum utrumque turpe est, atque ignominiosum.

7. *Diaboli nares.* Olymp. interpretatur, Licentiam calumniandi, irridendi, contemnendi, maledicendi. Et eleganter quidem, nam hic videtur, ut ille alius dixit, *Populum humanum naso suspendere ad unco.* Contortas igitur & irridentes hujus belluæ nares obrivit Deus. Ait vero Olymp. à bobus sumptam translationem quorum nares perfodiuntur, ut ita ducantur facilius, Greg. in *Naribus sagacissimas insidias intelligit*, quas multo acutioribus sensibus, atque verbis suis, tum suorum justorum Christus perforat, & transfigit. Atque hæc est etiam vulgata *aurium* significatio, sicut & illa alia pro furore, & indignatione, quæ naso tumet, & fumit. Compressæ igitur sunt diaboli nares longissimæ vel amputata, vel sinæ redditæ. Quorum utrumque turpe est, atque ignominiosum.

8. *Diaboli nares.* Olymp. interpretatur, Licentiam calumniandi, irridendi, contemnendi, maledicendi. Et eleganter quidem, nam hic videtur, ut ille alius dixit, *Populum humanum naso suspendere ad unco.* Contortas igitur & irridentes hujus belluæ nares obrivit Deus. Ait vero Olymp. à bobus sumptam translationem quorum nares perfodiuntur, ut ita ducantur facilius, Greg. in *Naribus sagacissimas insidias intelligit*, quas multo acutioribus sensibus, atque verbis suis, tum suorum justorum Christus perforat, & transfigit. Atque hæc est etiam vulgata *aurium* significatio, sicut & illa alia pro furore, & indignatione, quæ naso tumet, & fumit. Compressæ igitur sunt diaboli nares longissimæ vel amputata, vel sinæ redditæ. Quorum utrumque turpe est, atque ignominiosum.

9. *Diaboli nares.* Olymp. interpretatur, Licentiam calumniandi, irridendi, contemnendi, maledicendi. Et eleganter quidem, nam hic videtur, ut ille alius dixit, *Populum humanum naso suspendere ad unco.* Contortas igitur & irridentes hujus belluæ nares obrivit Deus. Ait vero Olymp. à bobus sumptam translationem quorum nares perfodiuntur, ut ita ducantur facilius, Greg. in *Naribus sagacissimas insidias intelligit*, quas multo acutioribus sensibus, atque verbis suis, tum suorum justorum Christus perforat, & transfigit. Atque hæc est etiam vulgata *aurium* significatio, sicut & illa alia pro furore, & indignatione, quæ naso tumet, & fumit. Compressæ igitur sunt diaboli nares longissimæ vel amputata, vel sinæ redditæ. Quorum utrumque turpe est, atque ignominiosum.

Præd. Tom. II.

Utriusque expositionis judicium indicato novæ duplicis allegoriz.

1. *Expositio de Elephanto, nomine Behemoth simplex & literalis. Allegoria de diabolo, incerta, & dura.*
2. *Nova allegoria ratio componendi corpus Behemoth ex vitis, & sceleribus, tanquam ex membris.*
3. *Diaboli membra, improbi, & illorum varietates, & rationes diversa.*

Promovimus, quo ad fieri potuit, utramque exponendi rationem de Elephanto & diabolo. Nunc insipienti, atque legenti facile est judicare, utra ipsis sententiis, atque verbis de Elephanto, simplici, & conveniat. Ergo simplicem, germanam, literalem censeo illam, quæ de Elephanto est.

At, inquis, illa, quæ de diabolo est, licet allegorica, erit tamen certa, & indubitata? Respond. deo, nihil nunc certi apud interpretes haberi. Nam D. Thom. & Nicolaus cum Dionysio, quædam sententias de solo Elephanto accipiunt, quædam de solo diabolo: videntur itaque, frequentibus saltibus, & transitionibus uti. Eugub. vero diferte ait, nulla sibi ratione probari, hujusmodi sensum allegoricum, quippe nulla necessitate cogente. Atque illud etiam pro Eugubino facere videtur, quod eodem verborum tenore proponatur fortitudo, & magnitudo Behemoth, sicut aliorum animantium, quæ quidem non proferuntur in malum, sed in bonum, id est, non ad specimen malitiæ, & fraudis, sed ad commendationem effectuum Divinæ Providentiæ, Sapientiæ, potestatis clarissimorum. Nexus igitur hujus exponendi rationis, de diaboli nequitia, & improbitate, cum reliquis hujus materiæ partibus prædifficilis est, neque unus, aut alter superius à nobis indicatus, omnino videtur simplex, & levis. Et confirmari hæc res potest, quoniam non sensus litteris fundamentum allegoriæ sit, recteque sibi respondere debeant, nullo modo sibi consentire videbuntur, si cum ea, quæ de Elephanto, aut ulla bellua à Deo creata ad commendationem dicuntur statim ad vituperium, & nequitiam in diabolo usurpatur. Oportuisset enim malitiam mortalem dæmonis, in malitia naturali bestię significari, sævitiam, in crudelitate, turpitudinem, in obscenitate, in gluvem, in voracitate: Sicut in astutia serpentis, recte diaboli calliditas nobis præfigurata est, Gen. 2. atque nunc Behemoth, non quidem malitia, & sævitia, sed potius magnitudine, mansuetudine quadam, cibi parsimonia, fortitudine ad onera sustinenda, & ad vocationes commendatur; tum etiam, & temperantia, atque castimonia. Denique quoniam interpretes non sibi constant in unica allegoriæ ratione; quisque enim singularum partium atque membrorum suam affert significationem, suumque symbolum. Atque adeo præterea, quæ peculiariter nos ad aliorum allegorias adjecimus in sententiis singulis; nunc quoque duas alias hujus allegoriæ rationes idoneas indicabimus.

Prima illa erit, ut sicut partes, & membra Sponsi, atque Sponsæ per allegoriam designantur in Canticis, vel componendo corpus mysticum ex peculiaribus virtutibus Christi Sponsi, atque Ecclesiæ sponsæ, ut si dicas Providentiam oculorum, sublimem cogitationes capellorum, Verecundiam genarum, Obedientiam aurium, Pulchritudinem sermonis labiorum, Candorem castitatis eburni, &c. Aut secundo, componendo corpus mysticum ex peculiaribus statibus Ecclesiæ, ut si dicas oculos, esse Prophetas, Capillos, Contemplativos; manus, &c. cantes operibus misericordiæ; labia, prædicatores, aures, Obedientes, genas, verecundos, linguam, interpretes, ventrem, Conjugatos, pedes, peregrinos, &c. Ita etiam hanc designationem partium, & membrorum Behemoth ita accipiamus, ut componamus unicum illius corpus ex sceleribus & omnibus improbitatis generibus; ideoque appelletur Behemoth, id est, bestię quod nihil sit improbum in bestiis, quod in illo non invenitur majori cum improbitate, & sicut illi apud Ezechielem Cherubini dicuntur singuli habuisse similitudinem vultus quatuor animalium, propter peculiare virtutes, & speciem, quam repræsentabant

1. Præcedens expositio allegorica de diabolo sit certa.

D. Thom. Nicolaus. Dionysius. Eugubinus.

Allegoria de dæmonis nomine Behemoth incerta, & difficilis.

2. Allegoria Behemoth tractatio, & illius membrorum, duplex.

3. Membra diaboli vitia, aut vitiosi.

4. Dæmon continens omnem belluinam improbitatem.

Quæ pro se affert Camerensis, tantum ex particularibus procedunt, quare non recte colligitur ex quibusdam indiciis serpentem describi, si illa sint etiam communia quadrupedibus. Cum vero urget, non describi quadrupes, cujus pedes non scribuntur: recurrit ad id, quod rigidissimis, atque fortissimis crurum ossibus in Elephantio diximus. Sed jam de Leviathan.

LEVIATHAN.

XX. An extrahere poteris Leviathan hamo, & fune ligabis linguam ejus?

Non minus per se laboriosa tractatio Leviathan, quam Behemoth, forte etiam longior, ut in cujus descriptione, reliquum hujus capituli, tum etiam integrum caput quadragesimum primum insumatur. Sed difficultas Leviathan, est paulo mollior reddita in Behemoth, quippe sunt totidem, atque persimiles sententiarum de utroque, per partes igitur res explicanda, & à nomine incipiendum.

QUÆSTIUNCULA I.

Quæ nominis, Leviathan, significatio, & notio.

1. Aliorum sententia de nomine Leviathan, & de verbo, Lavah.
2. Statuitur propria, & primaria significatio verbi Lavah. Fœnerator comisatus debitoribus. Sacerdotes comisantes Deum Illustrati Samuel, & Salomon.
3. Auferre, coronare, ligare, ab eadem radice. Illustratus Salomon, & locus Regum. Luctus, & Lamentatores, quasi comisantes. Explicatus Job.
4. Ratio nominis Levi.
5. Vera ratio nominis Leviathan.

I. Certum videtur nomen Leviathan, oriri à radice Lavah. Rursus vulgatissima est illa interpretatio Leviathan, ut sit quasi Additamentum eorum. Quod Gregorius, Philippus, Hieronymus, Beda, D. Thomas, & posteriores omnes scribunt. Unde necesse est verbi Lavah, significationem esse, addere, adhærere, adjungere, applicare, apponere, copulare: & quidem his modis omnibus vertitur ab Interprete. Sed ne ego iterum à viro docto postuler hujus verbi universum, atque genuinum usum, quem ait se desiderasse in prioribus tomo. Job. 5. v. 8. paucis nunc indicabo. Vertitur sane idem verbum Auferre, Eccl. 8. 15. & mutare, aut mutuum accipere, aut fœnerari, Deut. 28. 12. Ps. 39. 21. Prov. 19. 17. quare ex his significationibus primariam, & propriam nonnulli dicunt esse illam mutuandi, aut accommodandi, quam præponunt, vel solam agnoscunt Pagninus, Complutenses, R. Mardocheus Oleaster, Gen. 49. in notione nominis Levi. Alii illam, adjungendi, seu copulandi, significationem eligunt, ut Joannes Forsterus. Ego itaque sic cenfeo, significare illam societatem, vel copulationem aut comitatum, quem ad certum tempus, minores exhibent majoribus vel serviendo, vel comitando, vel adstando, vel aliquid emolumentum, aut honoris tribuendo. Quare proprie dicemus esse honorificum, & quasi mercenarium comitatum, ad quod omnia hujus verbi significata facile reducuntur; nimirum fœnerari, aut mutuare; nam fœnerator suis debitoribus ad tempus, & pro certo mutui accepti tempore servit utitur, illum supplices comitantur, ut qui fidem, suaque omnia creditoribus adstrinxerint, quoad usque se liberent: sicut de vade dictum est Prov. 61. Desixisti apud extraneum manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui & captus propriis sermonibus, semetipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui. A Ide etiam, quod creditores aliquando usi sunt debitoribus tanquam servis, quoad usque redderent unumversum debitum, ut superius diximus. Insuper etiam secum assumebant fasciculos Syngropharum, & aliorum obligationibus onusti tanquam honorifico instructi comitatu incedebant. Rem hanc perstrinximus superius c. 31. v. 35. Quare cum Domino, & cum emente comparatur fœnerator, & qui reperit debitum, Isa. 24. 2. Hac

Gregorius
Philippus
Hieron.
Beda.
D. Thom.
והו
Fœnerari,
auferre
addere
deducere
ligare, ex
eodem
verbo
cum analogia.
Pagnin.
Complut.
R. Mard.
Oleaster.
Forster.
2.
Propria
significatio
verbi
Lavah.
Fœnerator
comisatus
debitoribus
tanquam
servis.
Matth.
18. 44.
Isa. 58. 6.
Pineda
Tom. II.

ratione dicitur de Sacerdotibus, & ministris Sacerdotum, qui Deum comitantur, & illi adstantes res comitantur, quando fuerit voluntas Dei: Sicut i. tantur Reg. 1. 28. dixit Anna de Samuele, quem addicebat ministerio templi: Ego commodavi eum Domino, tanquam cunctis diebus, quibus fuerit accommodatus Domino: servi & quamvis enim hoc loco accommodare, sit ab alia significatione, videlicet à Saal, quod est petere, sed eundem sensum habet: Dedi eum Domino, cui filium meum debeo, & acceptum refero, servitutum sane, quamdiu ille debitum reperierit. Proprietates eadem Il. 14. 2. & c. 56. 6. Jer. 50. 5. Zach. 2. 11.

Vertitur etiam, auferre, Eccl. 8. 15. Hoc solum secum auferes de labore tuo, in diebus vite sue, quod auferre, dicere possumus, Esto se le puede pegar de su hacienda, pro admiensuras vivere. Id est, lautus victus, & magnificentior cultus corporis poterant hominem de-comitantes.

Dicitur præterea de Corona, aut ornamento Corona, capitis, quod illa pro tempore convivii, aut lætitudinis dicatissima alia opportunitate comitari soleat hominibus addita, nem, & illius capiti devinciri: Prov. 1. 9. Ut addatur (copuletur comitetur honorifice) Gratia (Sept. LXX. Corona gratiarum) capiti tuo, & torques collo tuo.

Dicitur præterea de loris, aut vinculis, quibus Vincula, boves jugo alligantur pro tempore, quo cultura dicuntur serviunt. 3. Reg. 7. 29. Subter Leones, & Boves, quasi additamenta. ubi alii legunt, accommodationes, conjunctiones, menta, ornamenta, additamenta ex ære pendentia.

Significat præterea Luctum. Job. 3. 8. 2. secundum R. David, & plures alios Hebraizantes, qui R. David legunt pro Leviathan: Parati sunt suscitare luctum suum, quia Lamentatores, & Lamentatrices pro Lamentatore tempore, quo conducebantur ad lugendum, torques dicuntur honorifice comitabantur mortuos.

Denique ratio, & significatio hujus verbi red-copulati, dicitur à Lia, Gen. 29. 34. cum postquam peperit tertium filium dixit: Nunc quoque copulabitur Ratio mihi maritus meus, eo quod peperim ei tres filios, & idcirco nominis appellavit nomen ejus Levi à radice Lava, quasi dicas, Levi.

Additus, vel adjunctus, non quidem, ut nonnulli existimarunt, quod ille tertius filius additus fuisset ad duos priores; nam pari ratione potuisset secundus appellari Levi, quia additus ad primum, & quartus, quia additus ad tertium, neque quod additus esset, & additus ipsi matri, quasi in se potius, & non in Deum ordinatus, quod perpetuum non nemo dixit. Neque, ut Brixianus dixit, 1. 4. c. 6. quod natus esset ex conjunctione Jacob cum M. Maria; nam alii filii non erant ex separatione nati; sed quod Jacob post tertium filium jam susceptum, frequentius, & familiariter videretur cum Lia fœcunda acturus, ut ipsa disertis verbis dixit Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, quasi diceret: De qui a adelante me ha de hazer mi marido mas compania. Licet quidem nomine Levi, ex sua etiam proprietate recte convenire possit in officium ipsum tribus Leviticæ, quæ A. roni summo sacerdoti, & Deo in ministerio templi assistebat, & Dei arcam jugiter comitabatur: quare Elias Tisbites in radice Lava, existimat idem esse apud Thibites. Rabinos, quod comitari. quare quod Gen. 12. 20. dicitur de Ægyptiis, Deduxerunt eum, & uxorem illius: Chaldeus vertit per verbum Lava, Comitatus sunt eum, nimirum ad breve illud tempus honorifice deducentes.

Hinc jam deducitur nomen Leviathan, Trisyllabum per, j, consonans, quod ut superius diximus, additamentum, aut societatem, vel comitatum significat. Estque nomen deductum ab hac ipsa radice Lavah quod est copulare, & Thanin, id est, serpens aut Draco, quasi dicat, Draco copulans sibi, Leviathan, aut copulatus aliis, aut habens in se copulationem, & scribitur per Nun, finale. Nam nugatur, qui scribunt, per Mem, componentes ex Levi, & Esam, quasi Ithim, id est, ligones, quasi dicas societatum, & devinctum ligonibus aut aratro. Illud etiam alienum, quod Abulensis Math. 12. q. 62. interpretatur Leviathan, Sinister in pace, quod diabolus sit pacis inimicus. Quam interpretationem, unde hauserit Abulensis, omnino ignoratur; nam quod est finistrum, longe est ab alia radice, quod vero est Sasan, id est inimicitia scribitur per Tet, non per Thau, Illud vero melius, & subtilius, quod Franciscus Ribera M. ch. 5. n. 38. existimat vocari Leviathan, copulatum, quasi ex multis compositum, quod sicut Behemoth, propter vastitatem videatur esse plura, ita & Leviathan, videatur continere copulationem plurium. Sed proculdubio, illa

significatio comitandi, seu adhaerendi alteri, est magis exacta ad rationem hujus nominis non solum (ut plerique existimarunt) quod squama illius sibi mutuo fortissime adhaerent, & membra ipsa solidissime se mutuo confirmant, sed quod *Leviathan* copulationem habeat multorum, quibus comitatum, & ornatum incedit, quod vel active, quia *Leviathan* se adjungat aliis, vel passive, quod illum alii comitentur, accipi potest, ut inferius dicemus. In Sacris Libris quinquies legitur hoc nomen, ter nomine originali retento, Job. 3. 8. & hic, cap. 40. Isa. 27. 1. his *Draco*, aut *serpens*, Pl. 73. 14. Pl. 103. 27. Sed quid proprie nomen ipsum designet, jam dicendum.

QUAESTIUNCULA II. Quid rei Leviathan?

6. Commentum de Leviathan ex 4. Esdra.
7. Hebraeorum commentum de Leviathan, & convivio ex carnibus salinis Leviathan.
8. Aliorum expositiones minus idoneae.
9. Duæ potissimæ interpretandi rationes, & auctores censuræ utriusque.

6. *Commen-
sum ex
l. 4. Esdr.*

UT incerta separemus ab indubitatis, rejiciendum statim commentum illud ex quarto libro Esdræ c. 6. ubi nomen *Leviathan*, proprie sumitur pro homine quodam, aut pro humana anima; sic enim scribitur in descriptione creationis quintæ diei. *Quinto autem die dixisti septimæ parti terra, ubi erat aqua congregata, ut procreares animalia, & tunc conservasti duas animas; nomen quæ vocasti Henoch; & nomen secundæ Leviathan, & servasti eam ab alterutro: non enim poterat septima pars, ubi erat aqua congregata, capere eam. Et dedisti Henoch unam partem, quæ siccata est tertio die, ut habitaret in ea ubi sunt montes mille. Leviathan autem dedisti septimam partem humidam, & servasti eam, ut fiat in devorationem quibus vis, & quando vis.* Quem locum diligenti commentario elucidare Camerensis contendit doctor Camerensis, & ad veritatem Elias Leviathan adducere, quasi Elias sit *Leviathan*; quod cum *Leviathan* significet additamentum, vel copulationem, Elias vero habuerit nexum, & additamentum spiritus duplicis, videlicet Prophetiæ & Gratia miraculorum, merito appellari potuerit *Leviathan*. Sed cum merum figmentum, & somnium eo loco describatur, cumque diserte asserat ille locus illas duas animas creatas fuisse ante opus sextæ diei, in quo creatus est Adam, quis poterit esse hujus loci commentarius, nisi quod sit merum commentum;

7. Proximum est inventum aliud Hebraeorum, qui, ut ait Albertus apud Dionysium, asserunt, esse serpentem, seu piscem, qui circulo corporis totum terræ ambit globum, qui Solem, & radios apprehendere nititur, atque vorare, sicque Solem in circuitu suo semper exagitat fugientem. Ingens profecto piscis, ingonisque mendacium, quod non potuit Eliam *Thibites*. *Thibitem* suo quoque scripto confirmare; nam in *Leviathan*, sic scribit: *Dixit Deus ex illo in futuro seculo paraturum convivium pro iustis*. Rursus in *Lucina*; invenitur in *Agadah*, aut in esse magnam, quæ vocatur *Bar Lucina*, cujus ovum miræ magnitudinis esse dicunt in *Massecheb Bichoroth*. Etiam audiui, quod Deus tandem in futuro seculo ex eo iustis paraturus sit convivium una cum *Leviathan* & *Bova*. Ergo Judæi delicatioribus cibis, & convivio illi, in quo iusti recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cælorum, libenter renuntiant; dummodo illis velci liceat *Behemoth*, *Leviathan*, *Lucina*. Sed mirum quod velint Judæi, pisces, & per multa annorum millia delictato & salito velci! nam sic habent in *Thalmud*, ut diserte refert Hieron. à S. Fide à S. Fide. ex Judæo Christianus; qui medicus Benedicti 13. circa annum 14. 12. l. 1. contra Judæos c. 9. Dicitur in *Thalmud*. Quod animal illud *Behemoth* est omnium animalium majus, & quod masculus, & femina fuerint ab initio creati. Videns autem Deus, quod si filios genuissent, præ illorum magnitudine & multitudine totus mundus esset destructus, castravit masculum, & refrigeravit feminam; quem custodit, ut det eam iustis tempore Messia ad comedendum. Item piscium squamas non habentium accipiunt majorem, quem *Leviathan* appellant, & dicunt, quod Deus habet ipsum falsum, ut eum det iustis in futurum ad comedendum; in tantum quod hodie multis reperiuntur, qui partem suam hujus *Leviathan*, quem comedere sperant, multo auro, &

argento minime commutent: & ad veritatem, rationem habent. Ego namque Hieronymus de S. Fide huius opusculi compilator, non desisterem pro maxima pecunia quantitate partem meam congruam, aut lamprada quam postquam agnovi Messiam veracem, comedere consuevi. *Sixtus*. Rem hanc paulo secus scribit Sixtus Senensis. Senensis. Tertio tamen paulo Cordatioribus alii, quos nominat Dionysius, videlicet Moyses Aegyptius, Abraham Hispalensis, Isaac, & Jacob Alkindi, per *Leviathan* intellexerunt malitiam prævisionis infusam in totam materiam. Sed qua ratione via convenire possint, quæ de *Leviathan* scribuntur hoc loco, nemo videt, præter illos oculatissimos viros.

Quarto, similis est subtilitas Alberti, qui per *Leviathan* intelligit partem hominis sensitivam, & veneno diaboli corruptam. Sed quam apte & nomen, & proprietates *Leviathan* cadere possint in partem hominis sensitivam, & animale, indicat Albertus.

Jam totum pondus hujus loci atque interpretationis in duas potissimum interpretandi rationes incumbit, similes omnino illarum, quas protulimus in *Behemoth*; Altera asserit describi hoc loco veram aliquam serpentis, aut piscis vastissimæ naturam ad Divinæ Potentiæ commendationem, auctores iidem omnino, qui in *Behemoth*. Probari vero existimant non melius neque efficacius, quam si partes singulas in veram serpentis Marini, aut Ceti historiam interpretantur, quare non, nisi allegorice tractationem hanc de diabolo accipiendam. Quod præter recentiores illos, quos superius adduximus, videtur docere Theodoretus super Pl. ubi expressis verbis allegorice dici de diabolo; primario vero de Ceto, & *Dracone marino*. Idem sensisse videntur D. Thom. & Nicolaus.

Alii vero in ipso primario, & literali sensu Secunda existimant describi diabolum, & præter illos, interpret quos superius nominavimus in *Behemoth*, docet ratio de idem *Leviathan*, Isidorus l. 8. Etym. in cap. de diabolo. Diis gentium, Abulensis super Matth. 12. q. 62. D. Hieron. ubi ait: *Leviathan aliquando esse commune nomen Abulensis*. *Diaboli*: aliquando vero nomen peculiare Principis *Damoniorum*, propterea quod asseratur à Jobo esse Rex super omnes filios superbiæ; Indicat idem Francis Ribera Michæ 5. n. 38. mordicus asserit Leo Ribera Castrensis super id Isaia 27. *Vivificabis Dominus Leo de super Leviathan, &c.* Probant potissimum ex eo, quod non videantur neque Ceto, neque ulli beluæ convenire preces, patrum, & fœdus cordis duriores, sicut Angelorum, & potestas Regia super filios superbiæ: quare ad naturam intellectualem videntur referenda. Sed videtur sane idem in hac sententiarum dissensione censendum, quod in *Behemoth*; simplicem, & primum explicatum de vera alicujus animantis natura accipiendum esse: secundum, & allegoricum, ad diabolum referendum, cujus proprietates, & peculiare notæ, quoniam præ longa oratione describuntur, ne bis cogamur caput cum dimidio semel, & iterum retractare, in singulis sententiis historiam simul, & allegoriam indicabimus; si tamen prius quaestioni satisfecerimus,

QUAESTIUNCULA III.

Quod genus animantis per *Leviathan* designetur, terrestris an marini?

10. Sententia aliena, *Leviathan* esse serpentem terrestrem.
11. Probationes sententia præcedentis ex magnitudine, immanitate squamis, fulgore serpentum monstrorum, ex incerta habitatione in mari, aut in terra.
12. Vera sententia, *Leviathan* esse bellum marinum.
13. Responsio priorum objectionum. Serpentis nomen tam de marino, quam de terrestri. Thinni nomen Latinum, unde.
14. Diaboli astutiam repræsentat serpens terrestris, magnitudinem marinus.

Joannes Camerensis l. 6. de Animantibus vere reptilibus, c. 6. docet, Non leviter illos errare, qui existimant *Leviathan* esse Draconem Marinum, cum sit vere serpens, & reptile terrestre, cujus conjecturas, & suspensiones proponemus, simulque promovebimus, atque juvabimus. Probat Camerensis.

Probat primum Il. 27. ubi clare dicitur *Leviathan* serpens vestis, id est, prælongus, Tortuosus, & orbibus actus, *Teres*, id est, hirsutus. Atqui Draco Marinus. & parvus est, & minime tortuosus, sed potius rigidus, & inflexilis, spinis, & aculeis à capite ad caudam horridus. Confirmat hæc

Plinius. testimonio Plinii l. 9. c. 27. Sed hic tantum meminit nominis *Draconis Marini*. & l. 23. c. 11. Sed hic tantum nominat pisciculum *Dracunculum graculo similem*, oculos in brachiis habentem ad caudam spectantes. Citat præterea *Ælianum* l. 14. c. 11. sed hoc l. tantum disputat de volucribus, & c. 11. de Gryphibus. Forte voluit indicare l. 11. c. 41. Sed hoc tamen loco scribit *Ælianus*, *Dracones marinos esse magnos, & venustos*. Vere tamen asserit infestis, & venenatis armatos esse aculeis. Tandem adducit in confirmationem *Arist.* de hist. l. 8. c. 13. Sed hic nihil aliud habet præter *Draconis* piscis nomen.

Secundo quoniam licet *Balena*, aut *Cetus* sic ex piscibus majoribus ortu, at cum *Leviathan* describatur maximus viribus, potentia, & mole, profecto ad terrestres *Dracones* pertinet, quibus nullum in omni natura cognoscitur animal aut vastioris molis, aut majoris potentia. Vastissimæ molis exempla Serpentum, & Draconum affert

Aristotel. *Arist.* l. 8. de hist. c. 28. de admirand. audit. c. 22. **Plinius.** *Plinius* l. 8. c. 12. 13. 14. & l. 31. c. 2. apud *Tro-*

Ælian. *glodytas Arabiæ conterminos*. *Ælianus* l. 9. c. 9. quod est de magnitudine Serpentum, &

Solinus. *Solinus* l. 15. c. 21. & l. 16. c. 39. *Gyllius* in sua accessione l. 9. c. 10. in hanc rem congerunt quædam omni

Mela. admiratione dignissima, *Solinus* c. 43. 53. 55. **Strabo.** *Philostatus* l. 3. de Vita Apollinii. *Mela* l. 1. c. 6. **Strabo** l. 16. *Gyllius* l. 6. c. 3. **Paulus Orosius**

Hieron. l. 4. c. 8. *Hieronymus* in vita Hilarionis de Dracone *Boa*, appellato quod boves glutire so-

Joannes *Joannes Diaconus*, in *Gregorii Vitali* l. 1. c. 16. *Gregorius Turonensis* l. 10. historiæ

Simon. *Gallicæ* c. 1. *Simon Majolus* in suis diebus *Majolus*. *Canicularibus*. Colloquio 8. Merito ergo dixit

Augustin. *Augustinus* super id *Ps.* 148. *Laudate Dominum de terra Dracones, & omnes abyssi, &c.* *Dracones*

natura, circa aquam versantur, de speluncis procedunt, feruntur magnitudinem in ærea concitatur propter eos aer. Magna quædam sunt do, habi-

Gyllius. *animantia Dracones, majora non sunt super terram.* **P. J. son.** *Propiæ inde cæpit dicere, Dracones, & omnes abyssi; sunt autem speluncæ aquarum latentium, unde flumina, unde fontes procedunt; & omnis ista humida natura aquarum simul cum mari, & isto infinito ære, abyssus, vel abyssi vocantur, ubi vivunt Dracones, & laudant Deum.*

Tertio quoniam, quæ de squamis dicuntur, videlicet esse quasi scuta fusilia, conveniunt sane in terrestres serpentes, nam *Gyllius* superius adductus ex *Possidonio* refert, in *Macra*, loco sic nuncupato, mortuam spectatam fuisse serpentem juxta longitudinem, tanta crassitudine, ut ex utraque parte adstantes equites inter se intueri non possent, tamque largo risu imminuisse, insidentem ut equo hominem exhauriret, ac singulas squamas clypeo majores fuisse.

Tum illud, quod dicitur v. 19. *Non fugabis eum vir sagittarius, &c.* olet id, quod à *Plinio* l. 8. c. 14. scribitur, in punicis bellis ad flumen *Bagradam* à *Regulo* Imperatore balistis, tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnata serpens *Septuaginta pedum longitudinis*; pellis ejus, maxillaque, usque ad bellum *Numantinum* duravere in templo. quod describit quoque *Gyllius* l. 6. c. 3. sed luculentius *Orosius* l. 4. c. 8. ubi scribit expeditionem *Reguli* cum exercitu adversus *Draconem*, Ac nihil in ejus ergo profecisse jacula, & omnium telorum fuisse irritum impetum, quæ per horrendam squamarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur.

Illud præterea factum esse, ut nullum timeret, quoniam serpentes *Indici* adorantur, & exhaurint *Elephantem*, ut diximus superius in *Elephanto*, hauriunt solidos cervos, taurosque, ut ex *Magesthene* refert *Plinius*, denique

Nullam nationem animalium extimescunt, imo leones, & *Ursos* exedunt, & conficiunt, ut *Gyllius* in sua accessione, ex *Paulo Veneto* testatur.

Illud etiam, quod de *Luminosa sternutatione*, & palpebris diluculi, & de semita, quæ post eam lucet, & quod omne sublime, id est, montanum vident, videtur esse omnino id, quod *Philostatus* describit l. 3. c. 2. cum de serpentibus montanis, & *Palustribus* scribit, *Omnis Indiæ regio Draconibus abundat & multitudine, & magnitudine mirandis. Itaque paludes plena sunt, & montes, neque tumultus nullus vacuum reperitur. Sunt etiam alij in radi-*

Pineda *Tom. II.*

LXX.

Gyllius. *Gyllius* l. 6. c. 3. sed luculentius *Orosius* l. 4. c. 8. ubi scribit expeditionem *Reguli* cum exercitu adversus *Draconem*, Ac nihil in ejus ergo profecisse jacula, & omnium telorum fuisse irritum impetum, quæ per horrendam squamarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur.

Illud præterea factum esse, ut nullum timeret, quoniam serpentes *Indici* adorantur, & exhaurint *Elephantem*, ut diximus superius in *Elephanto*, hauriunt solidos cervos, taurosque, ut ex *Magesthene* refert *Plinius*, denique

Nullam nationem animalium extimescunt, imo leones, & *Ursos* exedunt, & conficiunt, ut *Gyllius* in sua accessione, ex *Paulo Veneto* testatur.

Illud etiam, quod de *Luminosa sternutatione*, & palpebris diluculi, & de semita, quæ post eam lucet, & quod omne sublime, id est, montanum vident, videtur esse omnino id, quod *Philostatus* describit l. 3. c. 2. cum de serpentibus montanis, & *Palustribus* scribit, *Omnis Indiæ regio Draconibus abundat & multitudine, & magnitudine mirandis. Itaque paludes plena sunt, & montes, neque tumultus nullus vacuum reperitur. Sunt etiam alij in radi-*

Pineda *Tom. II.*

LXX.

Gyllius. *Gyllius* l. 6. c. 3. sed luculentius *Orosius* l. 4. c. 8. ubi scribit expeditionem *Reguli* cum exercitu adversus *Draconem*, Ac nihil in ejus ergo profecisse jacula, & omnium telorum fuisse irritum impetum, quæ per horrendam squamarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur.

Illud præterea factum esse, ut nullum timeret, quoniam serpentes *Indici* adorantur, & exhaurint *Elephantem*, ut diximus superius in *Elephanto*, hauriunt solidos cervos, taurosque, ut ex *Magesthene* refert *Plinius*, denique

Nullam nationem animalium extimescunt, imo leones, & *Ursos* exedunt, & conficiunt, ut *Gyllius* in sua accessione, ex *Paulo Veneto* testatur.

Illud etiam, quod de *Luminosa sternutatione*, & palpebris diluculi, & de semita, quæ post eam lucet, & quod omne sublime, id est, montanum vident, videtur esse omnino id, quod *Philostatus* describit l. 3. c. 2. cum de serpentibus montanis, & *Palustribus* scribit, *Omnis Indiæ regio Draconibus abundat & multitudine, & magnitudine mirandis. Itaque paludes plena sunt, & montes, neque tumultus nullus vacuum reperitur. Sunt etiam alij in radi-*

Pineda *Tom. II.*

LXX.

Gyllius. *Gyllius* l. 6. c. 3. sed luculentius *Orosius* l. 4. c. 8. ubi scribit expeditionem *Reguli* cum exercitu adversus *Draconem*, Ac nihil in ejus ergo profecisse jacula, & omnium telorum fuisse irritum impetum, quæ per horrendam squamarum cratem, quasi per obliquam scutorum testudinem labebantur.

Illud præterea factum esse, ut nullum timeret, quoniam serpentes *Indici* adorantur, & exhaurint *Elephantem*, ut diximus superius in *Elephanto*, hauriunt solidos cervos, taurosque, ut ex *Magesthene* refert *Plinius*, denique

Nullam nationem animalium extimescunt, imo leones, & *Ursos* exedunt, & conficiunt, ut *Gyllius* in sua accessione, ex *Paulo Veneto* testatur.

cibus, aut cacuminibus montium habitantes, in majorem porrecti magnitudinem longitudinemque, & velocius fluminibus, quamvis rapacibus, feruntur, ita ut ab illis evadere nihil possit. Qui coloris ignei sunt, & in dorso squamis eminentes tanquam ferram habent, iis etiam barba adnascitur, & alius cervicem attolunt, & eorum squamæ instar argenti fulgent. Oculorum autem pupillæ lapides sunt, tanquam ignis fulgentes. Montani vero *Dracones* squamas habent coloris fulvi. Longitudine autem excedunt campestres, barbaque ihis est setosa, & ipsa coloris aurei, Supercilia vero profundiora habent, quam campestres, oculi autem superciliis subsunt torve graviterque afficientes, quibus perinde, ac si essent anei resonant, quandoque in terra serpunt. Quæ profecto videretur esse ipsa facies, & natibus *Leviathan*.

Quarto quoniam si quando *Dracones*, aut *Serpentes* serpentes in aquis degere dicantur, intelligi incertæ oportet de *Draconibus*, & *Serpentibus* vere terrestribus, qui videntur esse incertæ, & antipitit naturæ, & modo aquas incolentes, ut fere omnes scribunt, qui de *Draconibus*, & *Serpentibus* scribunt, atque adeo *Plinius* l. 8. c. 13. scribit: *Apud Æthiopes in marissimis Dracones quaternos, quinosque inter se oratum modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora fabula Arabia vebit fluctibus.* Opportune ergo dictum est, cum ruebat *Draco magnus* præcipitatus de cælo, *Va terra, & mari*, quod soleant *Dracones*, & terras, maria infestare.

Denique, quoniam si asseratur *Leviathan* describi sub specie, & forma *Draconis* terrestris, multo commodius, & familiarius representabit diabolus, qui figuram, & speciem terrestris serpentis aliquando sumpsit, & nunquam non illam amat, ut eleganter scripsit *Augustinus* 11. de *Genesi*. ad litteram, c. 28. quam si asseramus describi sub figura *Draconis* marini, id est, *Ceti*, aut alicujus vastissimi piscis.

Sed proculdubio constans, & indubitatum est apud universos interpretes *Hebræos*, *Græcos*, *Latinos*, *Leviathan* esse vastissimum piscem, quem vocant *Draconem* marinum, ut deinceps explicabimus. Ratio vero congruentiæ est valde efficax, ut postquam animal terrestre bellua vastissimum proposuit, nunc item proponat *Marina*, vastissimam belluam marinam, ut ex natura omni colligat id, quod magis mirandum sit.

Tantum hæc res indiget responsione priorum objectionum. Ad primam cum dicimus *Leviathan* esse *Draconem* marinum, non loquimur de illo pisciculo, quem peculiari nomine *Dracunculum* vocant, sed de vastissima bellua marina propter figuram, propter immanitatem, propter vastitatem, propter habitationem regionis humidæ, similem serpentum terrestrium. Et potissimum in illo loco

Isa. 27. procul dubio sermo est de vastissimo pisce, nam postquam nominavit *Leviathan* serpentem v. 1. *tortuosum*, per expositionem additur, *Occidet cetum, qui in mari est.* Et vero quæ in quod ad nomen serpentis attinet, quamvis apud

Latinos *Serpentis* nomen potius in terrestres, conveniens, quam in aquatiles conveniat, tamen in usu

Sacri sermonis, præsertim, ubi subest vox originalis, *Thann*, tum ad terrestres, tum ad aquatiles serpentes accommodatur. Ad terrestres, *Exod. 7. & Exod. 4. 21. 12. Deut. 32. 33. Ps. 43. 10. Jerem. 10. Jerem. 9. 11. & c. 10. 21. c. 49. 33. c. 51. 37. Isa. 34. 13. Threnorum. 4. 13.*

At vero de marino, id est, de *Ceto*. *Genes. 1. 21. Isa. 27. 1. 51. 9. Job. 7. 12. Ezech. 29. 3. Ezech. 32. 2. Ps. 74. 13.* quibus locis nunc vertitur *Cetus*, nunc *Draco*, qui est in mari, vel in flumine & semper subest vox originalis, *Thann*, ex qua forte ducta est vox latina *Thinnus*: quanquam non videatur significare *Thinnus*, sed potius *Cetus*, aut maximam belluam marinam, quam inferius describemus. Vide quæ diximus c. 7. v. 12. super id, *Nunquid ego Cetus sum aut mar?*

Ad secundum, quamvis *Draconum* magnitudo illa sit, tamen non minus miranda *Cetorum* vastitas, ut dicemus.

Ad tertiam, quamvis illæ peculiares notæ convenient *Draconibus* terrestribus, ac censendum est de omnibus simul, ut integra descriptio uni, & eidem belluæ tribuatur.

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Ad

Terrestres serpentes aliquando etiam in aquis degere, & natate possunt, sed non ideo aquatiles sunt, at vero e contrario Ceti, & serpentes marini nusquam in terra vivunt, de quibus nunc loquimur.

Ad ultimam. Diabolus commode representatur sub specie, & typo cujuslibet immanis belluæ sive terrestis, sive marinæ, & quamvis ea astutia sit familiarissima diaboli figura, nimirum *serpens super petrus gradiens & terram comedens omnibus diebus vite sue*, at tunc non representatur sub Magnitudine vastissima mole, sicut cum representatur sub figura Ceti, & sub figura Elephanti, quod in his descriptionibus potissimum attenditur, ad Divinæ magnitudinis, & potentiae commendationem. His jam expediti facilius singulas sententias percurreremus, si tamen propius, quod piscis genus sit Leviathan contempleretur.

QUESTIUNCULA VI.

An Leviathan sit genus peculiare piscis, an etiam singularis animans.

14. Duplex aliorum sententia.

15. Tres pro veritate assertiones. Illustratus locus Ezechielis monstrum maris Indici.

16. Leviathan videtur peculiare genus Cetorum. Quia in eo genere magnitudine excellunt, & in mari Indico.

14. Quamvis, quæ prima quaestione statuimus, postulari nunc videbantur, at quod illa manifeste falsa essent, & aperta mendacia Hebræorum extra controversiam, oportuit statim rejici, iis servatis, quæ verisimilitudine aliqua alicujus animum permovere possent.

Prima dubitatio. An Leviathan significet singularem animantem. Partem asserentem indicavit Joannes Camerensis l. 6. de Reptilibus lacris c. 6. ad finem. Nimirum fuisse Draconem Cameren, monstrum, amplitudine immensum, ut fuere gigantes in natura hominum, non secus increvisse illum ultra leges naturæ, & fuisse giganteum in eo genere animans.

Montani. Proxima est Montani sententia in eo opere, quod nunc recens editum inscribitur. *Natura historia*, c. 219. quod est de Cetis, & Draconibus, cum de *Tbaninim* disputat. Ac ne quis existimet homini docto me velle affingere aliquid, quod indecens sit, adscribam illius verba, *Maximus in hac Draconum natura Leviathan est, singularis animans, diuturnæque vite, idemque perpetua constantisque Providentiæ cultus, & index, qui longo servatus tempore, aliquando piscium generibus, quibus ipse pascitur, convivium (Deo instructe) sui corporis præbeat: Inderim vero in aquis ludio, & iis, qui se vel expectant, vel cognoverunt, exemplorum, & similitudinum, carminum, atque etiam jocorum argumenta ac materiam sufficit, S. S. E. Draco iste, quem formasti ad illudendum, Job. 40. dum ei sive ad ludendum in eo. Et, an extrahere poteris Leviathan hamo? Ecce spes ejus frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur. Et ex translatione concinens Psaltes, Tu contribulasti capita Leviathan, &c. In die illa visitabis Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leviathan. Atque de hoc ipso monstro ita Esdras commentatus fertur, Leviathan autem dedisti septimam partem humidam, & servasti eam, ut fiat in devorationem quibus vis, & quando vis.*

15. Ego primum confesso. Non fuisse Leviathan singularem animantem, quoniam universa hæc naturæ descriptio non tam ex monstrosis & inconfluetis constat, quam ex conluctis, & ordinariis effectis, & operibus, in quo perpetua, & constans Conditoris Providentiæ cernitur. Sicut enim singularia, & monstra rejiciuntur ab arte, ita sane in ea tractatione de Divinæ Providentiæ lege, universitati creaturarum constituta, commodum locum non habet. Confirmat rem hanc aliarum animantium tractatio, suarum specierum, Ibicum, Cervarum, Onagri, Equi, Struthionis, Accipitris, Elephanti, &c.

Montani sententia longe alienior quam Camerensis. Confesso secundum, minus incommodam esse illam Camerensis sententiam, fuisse aliquando monstrum, de quo tanquam de re vulgatissima apud Arabes, & Hilitanos, Deus ad Job loquebatur, quod in Arabico sinu visum fuisset, nam dum Plinius de aquatilibus scribit l. 32. c. 1. nominatim scribit, *Mirabilia maris rubri*, atque ex Juba commentariis. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis, in flumen

Arabia intrasse, pinguique ejus negotiatores Camelos perungere, &c. Et l. 9. c. 3. sic scribit, *Cadara appellatur Rubri Maris Peninsula ingens, hujus objectu vastus efficitur sinus, 12. dierum, & noctium remigio navis, aus Ptolemeo Regi, quando nullus aura recipit afflatum. Huius loci quiesce percipua ad immobilem magnitudinem belluæ adolescunt. De Balenis item; & Phyleteribus Indici maris, Strabo l. 15. Solinus c. 36.*

Strabo.
Solinus.

Tertium censeo, illam Montani historiam de Leviathan, si non ipsam Judaicam fabulam, quam prima quaestiuicula rejecimus, at filiam esse illius fabulæ, atque adeo recentioris, & declinatioris fabellam. Multa hujus rei indicia. Primum, quod ex hujus Leviathan carnibus dicitur Deus aliquando instructurus convivium aliis piscibus: An hoc est illud convivium Judæorum, in quo apponendæ carnes salitæ Leviathan, & Behemoth? vel unde hoc convivium didicit Montanus? nam ipse nullum pro eo testimonium affert. At scio, unde puduit Rabios proferre. Sed in gratiam viri docti, designemus locum Ezechiel. 29. ubi Deus instruit convivium ex carnibus Draconis, *Ecce ego ad te, Pharao Rex Aegypti* (alluditur, inquit, ad verum aliquem Draconem, Leviathan) *Draconem, qui cubas, in medio fluminum tuorum, &c. Extraham te de medio fluminis, & universi pisces tui squamis tuis adhaerebunt, & proficiam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui super faciem terræ cades, non colligeris, neque congregaberis: bestis terræ, & volatilibus celi dedi te ad devorandum.*

Sed hoc loco pisces alii simul cum Leviathan Draconi extrahuntur e mari, & bestis, & avibus conceduntur. At, inquis, diserte, locis adductis, mittitur Deus Leviathan, interitum, præcipitum, minimum gladium. Sane, sed si de pisce intelligas, significat terrorem nihil esse, quod læ potentia facile non subjiaciatur, & cuius pervincendi ipse non deliquit, hominibus rationem & industriam. Si de potentissimo aliquo tyranno, significat se facile etiam omnem ereatam potentiam, & tyrannidem comprimere. Nihil igitur Sacrum est, quod Montani sententiæ faveat.

Secundum illius fabulæ indicium, quod utitur ad confirmationem loco illo ex 4. Eldra, non potest esse quod ut superius vidimus, merum est figmentum.

Tertium, quod indicet hanc singularem animantem vivere adhuc, & diuturnæ vitæ esse, ut perpetua.

perpetua, constantisque Providentiæ testis sit. Quis non rideat unicum animal tot annorum millia vixisse? & delitescere adhuc potuit, ut nullum sui documentum præberet navigantibus? Respondet tacite Montanus, *Paucis, qui illi spectarunt, & cognoverunt materiam jocorum & lusum præbuisse.* Si hoc de Davide, & Isaia intelligat, illi enim non per jocum de Leviathan loquuntur, sed serio, sed graviter, & cum ingenti admiratione divinæ potentia. Si de seipso intelligat, joculari, & ludere.

Sed nunquid Leviathan designat peculiare aliquod genus Cetorum? Sic asserit Philippus, *Videri, inquit, potest, quod horrendum, nescio, quod genus Draconum sit, quod Leviathan dicitur, cuius matris ac potentia congrue diabolus comparatur.*

16.

Secunda

dubitatio

nis pro

positio.

Philippus

Mihi non dubium, quin genus belluæ marinæ designetur immanissimæ, & vastissimæ. Sed, ut Dialectice loquar, an genus commune, & subalternum Cetorum, an speciem infimam, mihi non liquet. Illud verosimilius, quod genus Cetaceum significetur, sub quo plures formæ, & species belluarum immensæ magnitudinis Balena, Pristis, Misticetus, Thionni, Phyleteres, Dracones. *Maximus animal in Indico mari Pristis, & Balena est, inquit Plinius. Rursus, Pristis ducentum cubitorum, de Cetis nuper dicebamus. Alianus quoque l. 10. c. 2. de Cetis, sub eo genere plures belluæ commemorat, Eximia (inquit) magnitudine existimantur, Leo, Libella, Pardalis, Phyleter, Pristis, Malta belluæ inextinguibilis, Arctes, vel ipso aspectu infestissimus & periculosissimus: procul enim licet comparat. Maris procelas, & tempestates cæcet, & agitat. Nos vero frequentissime, Balenæ, aut cete nomine, tanquam communissimo, & generali utemur, tanquam quæ de aliis cetacei generis belluis dicuntur, in sermonem adducemus: nam balenarum, & cetorum sicut nomina, ita magnitudines vulgatissimæ sunt. Quare eleganter cete descripsit Isidorus l. 12. c. 6. Cete sunt dicta ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum, aequalia montum corpore, qualis cetus excepit Jonam: cujus alvus*

Leviathan

non potest

deberi

nis pro

positio.

Philippus

Leviathan

non potest

deberi

nis pro

positio.

Philippus

Leviathan

non potest

deberi

nis pro

positio.

Philippus

Leviathan

non potest

deberi

nis pro

positio.

santa magnitudinis fuit, ut instar obtineret inferni. Dicente Propheta: Exaudiunt me de ventre inferni. S. d. jam ad peculiare sententias, & proprietates Leviathan.

XX. An extrahere poteris Leviathan hamo, & tunc ligabis linguam ejus?

17. Balena, vel ceti cur conveniat nomen Leviathan. Illorum magnitudo, & comitatus.
18. Lingua cetorum mira magnitudinis. Descriptio balena vastissima.
19. Diabolus terra, marique immanissimus. Adoratus sub forma piscis.
20. Dagon an fuerit piscis. Pisces adorati ab Assyriis. Illustratus Samuel, & Lucas.
21. Cur diabolus dicatur Leviathan, & additamentum.
22. Ligata lingua diaboli, prae confusione. Idola coram Christi Evangelio mutata.

17. **I**ndicatur immanis cetorum vastitas, quibus expiscandis nulli hami, nulli funes satis esse possint. Sed primum dicendum, quam oportune ceti, & balenae appellari possint Leviathan, nimirum propter associationem illam, vel comitatum, quem diximus afferri nomine Leviathan, quia cetus, vel balena incedit cum ingenti ornatu, & comitatu ostreorum, & herbarum, quae illius cuti adnascuntur, ut diximus super id capit. 26. versiculo quinto. Ecce gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis, ubi tum de mirabilibus aliis vicinis, & cohabitatoribus balenarum dixerimus, nunc recte nomine Leviathan intelligemus comitatum illorum, quae dixi, ostrea, conchas, herbaeque marinas enatas in cute cubitalis crassitudinis, ut Nearchus memorat.

Plinius. Cetorum & Balenarum magnitudo. Magnitudinem autem Cetorum & Balenarum eodem loco indicavimus, cum gigantes expone-remus, qui gemebant sub aquis; ubi etiam indicavimus auctores, qui mirabilem Cetorum magnitudinem, & vastitatem universi Cetacei generis describunt, in quibus invenies aliquos, instar montium, aut insularum ingentium, quae nullum operae pretium iterum hic referte. Quare merito Plinius dixit; Maximum animal in Indico mari Pristem, & Balenam esse. Rursusque, plurima, & magna in Indico mari animalia, e quibus balenae quaternum jugerum; Pristes ducentum cubitorum. Haec igitur forte illa sunt, quae Aelianus libro decimo, capite primo ancipitis, & dubiae habitationis facit; Sedes, inquit, & commoratio balenae, est Pelagus; in siccum egreditur, ut a solis radiis caleseat. Rursusque cap. 3. ubi de cetis Taprobanae insulae; In eodem, inquit, mari belluas in utraque sede vivere audio, & nocte segetes, & herbas depasci, easdemque, cum iam incipit diluere, in mari abdi.

18. **Q**uod deinde additur, Et tunc ligabis linguam ejus, est expositio praecedentis: cum enim hamo capiuntur pisces, lingua & ore infigitur hamus pendens fune, quod est vinculi genus, quare verbum ligandi, proprie est, immergere, aut absorbere, quod eleganter convenit cum hamo, qui absorbetur, immergitur in os, & in linguam piscis, cum profunde in illam infigitur. Sed indicat praeterea linguam cetorum ingentem esse, cujus rei meminit Olaus magnus libro 21. cap. 9. dum testatur in se vidisse Anno Domini 1532. in Aquilonari mari piscem longum, pedes nonaginta; cujus crassitudo ab imo ventre usque ad summum dorsum esset pedum octodecim; oris autem bium patuisse iradi ab imo in summum recta linea pedes undeviginti; maxillas trium pedum crassitudine, longas ad duos supra viginti pedes, costas singulas crassitudine sesquipedali, longas ad pedes duodecim. Adjicit praeterea, tres illi fuisse in utero specus ingentes, in gutture sinus triginta, pinnas singulas (duae etiam tantummodo erant) pedum quindecim, quas nec quinque boum iuga traxissent: linguam ad viginti unum pedes longam. intervallum, quod interest oculis, octodecim; caudae extremum petebat pedes unum, & viginti, ferratum carebat haec bellua denticibus, ac in palato obdura erant squamae.

Allegorice de diabolo.

19. **N**ihil immane sive in mari, sive in terra, quod diaboli immanitatem non repraesentet. Est igitur etiam piscis immanissimus, & maris, id est, mundi tyrannus. Quis enim ignorat mundum

hunc mare concitissimum esse? Vide Augusti- Mandes num super id Psalm. 103. Draco iste, quem formasti, mare, &c. Et Doctores alios super id Matth. 12. Sagena Augusti. missa in mare: Tum, & super id Ezech. 47. ubi Apoc. 12. agit de mari mortuo, & de aquis viventibus maris magni. Quia vero diabolus est, sive Serpens in terra, sive Cetus in mari, dictum est; Va terra & mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam. In cujus etiam significationem assimilatur Pharaonis animalis terrestri, & belluae marinae, Ezechiel. 32. 2. Leonis gentium assimilatus, & araconi, adoratus qui est in mari, quare voluit ipse non solum sub specie quadrupedum & bestiarum omnium adorari, & coli, sed peculiariter etiam sub specie serpentium & piscium, ut indicatur Deuter. 4. 16. Non vidistis aliquando similitudinem in die, qua loquutus est vobis Dominus in Horeb. ne forte faciatis vobis sculptam imaginem masculi, vel feminae, similitudinem omnium jumentorum, quae sunt super terram, vel avium sub caelo volantium, atque reptilium, quae moventur in terra, sive piscium, qui sub terra morantur in aquis.

Quare Dagon ille à Philistaeis cultus, inferne piscis erat, ut eruditi observant, superne vero Dagon facie, & manibus hominis, quamvis Lyranus ex inferne Hebraeorum sententia asserat, caput habuisse piscis. Nam Dago, piscem significat, aut ut alii volunt piscari, & multiplicari, quod piscium generi peculiariter convenit. Quod si corrumpit, mansitque truncus Dagon ante arcam Dei: non dubium, quin illum Christus Jesus, qui in arca illa figurabatur, extraxerit hamo, & tyrennum hujus magni maris foras ejecerit, atque idololatriam confregerit, ut statim exponemus. Huc etiam aliqui pertinere existimant, quod demonium illud mutum esset, mutumque redderet hominem, quod Christus Jesus ejecit, Luc. 11. ut designaret illum esse, quem sub figura piscis Assyrii colebant, nam muti silentii symbolum est piscis. Ab Assyriis vero non solum Dagon, sed alii etiam pisces colebantur, scribit enim Xenophon lib. 1. de Cyri expeditione, Chalon amnis magnis, ac mansuetis piscibus refertissimus est, quos Cyri sacrosanctos habent, eosque violare, aequae ac columbas, nefas putant. Rem eandem testantur Cic. libr. 31. de natura Deorum Diod. 1. 3. c. 2.

Cum igitur diabolus piscis figuram amet, & piscis haberi voluerit praetertim apud nationes illas Arabiae conterminas, non dubium, quin vastissima bellua, & maximus Cetus esse voluerit, Leviathan, cujus nimirum cuti adhærescant ostrea, & alii pisculi minores, adnascanturque herbae marinae, proptereaque merito appelletur Leviathan, Additamentum, Copulatum, Comitatus. Sic de illo sub figura Ceti, & sub persona Pharaonis scriptum est Ezech. 29. Ecce ego ad te, Draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis, meus est fluvius, & ego feci memetipsum. Et ponam frantum (circulorum, hamum, instrumentum recurvum) in maxillis tuis, & agglutinabo pisces fluminum tuorum squamis tuis (Ecce Leviathan agglutinationem, associationem, copulationem) & extraham te de medio fluminum tuorum, & universi pisces visquamus tuis adhærebunt, q. d. Qui tuis viribus nitebantur, & sub tua umbra securi quiescebant, & quos tuo robore sustinebas, idem tecum discrimen subibunt. Quod idem est cum illo, licet sub alia metaphora apud Daniele 48. ubi describitur copulatio, & comitatus Leviathan, sub specie arboris, in cujus ramis conversabantur volucres caeli, & sub terram habitabant animalia & bestiae. Iste igitur dicitur Leviathan, id est, additamentum eorum, ut veteres interpretantur. Rogat autem Isidorus libr. 8. Etymologiarum cap. Dedisti gentium; Quorum sit additamentum? Respondet vero; Quorum, nisi hominum, quibus in paradiso semel per culpam praevagationis intulit mortem, & hanc usque ad aeternam mortem quotidie persuadendo adducit, vel extendit? Eadem fere scripsit Gregorius, addidit vero etiam hanc nominis Leviathan rationem. Ut per irrisum dicatur, additamentum hominum, primo quippe homini persuasionem callida divinitatem additurum se perhibuit, sed immortalitatem tulit. Interpretatur ergo, additamentum, active, quod ipse nobis addiderit mortem, Philipp. vero, Quod excedens praesumptionis modum addidit sibi superbiam, & quasi supra naturam bonum in tumorem morbo elationis excrevit. Sed praestat, ut active simul & passive interpretemur, quod ipse Leviathan, habeat additamentum, & accessionem eorum omnium, quorum ipse est caput, & quae tanquam sua membra, sibi concorporat, &

quos suos Angelos efficit, five illi sint homines, five Angeli, quos etiam, ut pisciculos suis squamis agglutinat, & suis brachiis excipit, pro qualitate vitiorum, ut Hier. eo loco Ezechielis interpretatur; Per totum corpus Draconis vel capiti, vel ventri, vel caudæ & extremis partibus adhaerentes, ut extrahat Dracone pisces quoque, qui adhaerent ei, pariter extrahantur, ut ipsi vincti, cum dracone unum cum eo corpus efficiant, & copulentur ei vel in erroris consorcio, vel in pæna similitudine, quomodo qui adhaeret Domino, unus spiritus est.

Illud, quod additur de fune, quo lingua ligatur, ad lagenam refert Philippus, neque omnino incommode; cum rete, aut lagena contextatur ex funibus. Sed quid per lagenam, quid per funes, intelligatur Gregorius, & Philippus hic, Hieronymus super Ezechiel. 29. Cyprianus in expositione Symboli doceant. Fere enim intelligunt idem, quo per hamum, id est, Dei Filium ex duplici natura Divina occulta, & humana manifestata. Vel etiam Evangelii prædicationem, qua eductus est Leviathan de mari, in quo tyrannidem exercebat.

Sed quid illud de lingua? pertinetne ad diaboli confusionem, cujus os obstructum est, cum eiectus foras, deductus est cum rubore ad inferni tenebras, & mutafacta sunt labia dolosa? an vero, quod Christi voce, & Evangelio personante, obmutuerunt idolorum responsa, & dæmonum Oracula? Imperavit igitur diabolo garrienti silentium, ligata lingua, & non sinebat illum loqui. Vide Eusebium de præparat. Evangelii libr. 5. cap. 8. Plutarchum lib. de Oraculorum defectu. Ac vide, quam longe abeat Cajetanus, qui ligari dæmonis linguam, in contrarium sensum interpretatur pro eo, quod est suis illius responsis, & oraculis homines ad se allicere, & trahere: quod homines læpe pacto inito dæmonum responsa captarent. Alienum inquam hoc, nam linguam dæmonis eo modo ad se trahere alios, non significabitur, tanquam impossibile. De hamo vero allegorice diximus in Elephanto.

XXI. Nunquid pones circulum in naribus ejus? aut armilla perforabis maxillam ejus.

1. Hamus, Circulus, Juncus, Calamus, unde habeant nomen in Hebræo, Ramus & Juncus pro semibus. Illustratus Isaias.
2. Armilla, Carduum, Spina, Catena in quo conveniant in Hebræo, & in Latino sermone. Coarctatio vocum Synonymarum ad asseverationem.
3. Dæmonis nares, & insidiae à Christo compressæ, fractæ, transfixæ. Crux Christi, & clavi, hamus.

Sane expositio est præcedentis, nam circulus in naribus ejus, & armilla in maxillis, quid aliud est, quam uncinus, aut hamus, vel in lingua, & palato infixus, & per nares eminens aut adfixus brachiis. Ergo sciendum, quod pro circulo in Hebræo est, Agmon, cujus radix est incerta, & vel dicitur à Bagam, quod est Pelagus, vel stagnum, vel à verbo Cama, quod est ingurgitare, vel forbere, unde descendunt Agmon & Gome, quæ significat juncum, aut calomum, eo quod crescant in aquis, & sint herbæ bibulæ. Quia autem juncus propter aculeum, & propter flexibilitatem refert speciem hami recurvi, ideo vertitur a Vulgo to Circulus, Isai. 58. 5. consorquere, quasi circulum, anput suam, quod convenit in Hypocritas, qui recurva cervice, & contorto collo, laudes humanas expiscantur, & similiter Isai. 9. 14. vertit, Disperdet Dominus incurvantem, & refruantem, five, ut alii legunt, depravantem, quo alii legunt, ramum & juncum, uterque enim affert curvaturam quandam, & depravationem à rectitudine, & frantum etiam recurvum est. Ubi etiam ramus ingravescens fructu, & juncus recurvus forte significat honorabiles senes, qui videntur non minus fructibus operum antea vitæ, quam pectore, & dorso recurvi, ut statim ab ipso Propheta subiungitur, longævus, & honorabilis, &c. Vel intelligit falsos Prophetas, & Hypocritas ementita fructuum gravitate, & colli curvitate. Hoc igitur loco circulus proprie erit juncus, & metaphorice hamus. Si proprie sumas, sententia ducetur à more piscatorum, qui solent pisces majusculos juncu nares, trahere, ut penduli portari possent.

Sane expositio est præcedentis, nam circulus in naribus ejus, & armilla in maxillis, quid aliud est, quam uncinus, aut hamus, vel in lingua, & palato infixus, & per nares eminens aut adfixus brachiis. Ergo sciendum, quod pro circulo in Hebræo est, Agmon, cujus radix est incerta, & vel dicitur à Bagam, quod est Pelagus, vel stagnum, vel à verbo Cama, quod est ingurgitare, vel forbere, unde descendunt Agmon & Gome, quæ significat juncum, aut calomum, eo quod crescant in aquis, & sint herbæ bibulæ. Quia autem juncus propter aculeum, & propter flexibilitatem refert speciem hami recurvi, ideo vertitur a Vulgo to Circulus, Isai. 58. 5. consorquere, quasi circulum, anput suam, quod convenit in Hypocritas, qui recurva cervice, & contorto collo, laudes humanas expiscantur, & similiter Isai. 9. 14. vertit, Disperdet Dominus incurvantem, & refruantem, five, ut alii legunt, depravantem, quo alii legunt, ramum & juncum, uterque enim affert curvaturam quandam, & depravationem à rectitudine, & frantum etiam recurvum est. Ubi etiam ramus ingravescens fructu, & juncus recurvus forte significat honorabiles senes, qui videntur non minus fructibus operum antea vitæ, quam pectore, & dorso recurvi, ut statim ab ipso Propheta subiungitur, longævus, & honorabilis, &c. Vel intelligit falsos Prophetas, & Hypocritas ementita fructuum gravitate, & colli curvitate. Hoc igitur loco circulus proprie erit juncus, & metaphorice hamus. Si proprie sumas, sententia ducetur à more piscatorum, qui solent pisces majusculos juncu nares, trahere, ut penduli portari possent.

Ramus & juncus pro semibus.

Indicatur igitur vastitas balenarum, quæ sicut neque hamo capi, ita neque capta possunt trajecis naribus, juncu suspendi ad unco. Si vero metaphorice hamum intelligas, expositio erit, & amplificatio sententiæ præcedentis.

Aut armilla perforabis maxillam ejus. Pro armilla vox est in originali, quæ variæ admodum transfertur, videlicet spina, aut carduus, 4. Reg. 14. 9. 2. Paralip. 25. 19. Cantic. 2. 2. Proverb. 26. 9. circulus vero, 4. Reg. 19. 28. Isa. 37. 19. & catena 2. Paralip. 33. 11. Ezechiel. 19. 9. Nunc vero armilla & Exod. 35. 22. & videntur quidem omnia hæc convenire in unica ratione instrumenti alicujus recurvi, & acuti, instar spine, vel instar hami incurvi, & acuti, quod etiam referat speciem quandam circularum, ex quibus catenæ conficiuntur, tum etiam repræsentet armillas, vel annulos, aut fibulas, vel uncinos, quæ sunt ornamenta vestium, quibus alligantur, vel detinentur. Et sane eadem fere horum nominum cognatio est apud Latinos, nam spinas cum hamo juxta Poetam:

Sensibus hamatis implet præcordia.

Rursusque hamum pro catena dixit.

Levibus huic hamis confectam, auroque triplicem Lorica.

Ergo hoc loco Armilla in maxilla, erit idem quod hamus, quo tanquam spina perforatur & transfigitur brachia piscis. Quare coarctatio hæc vocum fere synonymarum significantium instrumenta piscatoria ad vulnerandos & capiendos pisces, significabit nullum esse instrumenti piscatorii genus, quo maximus cetus capi possit. Næ Ananios, ni Garfios, ni Cocles, &c.

Indicatur etiam non solum ejusmodi instrumenta ferrea servire capiendis, & configendis piscibus, sed etiam postquam semel capti sunt, ducendis, & trahendis, & quasi freno quodam gubernandis, quo etiam videtur pertinere electio Septuaginta: Duces draconem in hamo, & circumpones capistrum circa nasum ejus, aut ligabis circulum in naribus ejus, & armilla terrebrabis labium ejus? Ubi Theodotio dixit, Freno perforabis maxillam ejus. Theod.

Allegorice.

Si hæc ad diabolum referas, videbis solum Deus illius nares configere, & furorem comprimere, cruce item sua, & clavis suis, ut Olympiodorus dixit, Quasi hamis piscem captasse. Clavus vero, ut Nicetas dixit, adactus, & circumactus, circulus evadit, quasi dicat, Echolsus clavos in la boca y robes las puntas. Armilla igitur, & sepe, inquit Nicetas, ejus labra consuevit Christus, ne insolenter gloriatur. Capistro præterea injecto non potest libere capere, & depascere, quæ vult, freno coarctetur illius impetus, denique Christus in camo, & freno illius maxillas constringit, ne approximet ad nos: atque illius insidias, & sagacitatem narium retundit, & in contrarium convertit, ut dici de illo possit, quod de superbissimo Rapsace scriptum est, Isa. 37. 29. Cum fureres adversum me, superbia tua ascendi in aures meas: ponam ego circulum in naribus tuis, & frantum in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti. Vide, quæ superius diximus, in naribus Elephanti.

XXII. Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?

1. Loqui mollia, cujus proprium. Supplicis, & deprecantis circumloquutio.
2. Ceteros in tempestatibus ludere natura, suo creatori supplicans, & quasi ablandiens.
3. Adversarius, Christo loquens mollia, non auditur, sed tacere compellitur. Illustratus Lucas.

Fere interpretes existimat hanc esse circumloquutionem incredibilis fortitudinis cetorum, qui cum humanam potentiam non pertimeant, nemini supplicant, neque blandiuntur. Et quidem supplicem se præbere, & loqui mollia, aut dulcia, inferioris est, & vel precibus obtinere tentantis potentioris misericordiam, ne læsum accipiat, vel postquam semel læsus est, damnum deprecantis, quod videre est in asina Balaam, Num. 22. 28. 29. 30. quæ cum vehementius cedere-

1. Hamus, & circulus unde habeant nomen. מַחְסֵה מַחְסֵה

Incurtus, & calamus unde dicantur. מַחְסֵה מַחְסֵה

2. Armilla, spina, carduus, catena, in eodem nomine convenientes. מַחְסֵה מַחְסֵה

Ovid. Met. Purg. 5. Excid.

Coarctatio vocum synonymarum, Pisces in dem instrumentis, quibus capiuntur trahuntur.

LXX.

3.

Olymp.

Nicetas.

Dæmonia superbia, & insidia à Christo compressæ.

Isa.

Pf. 31. 9.

6.

Loqui mollia, cuius proprium.

Allegorice.

Summa
creatoris
potestas,
atque sa-
pientia.

2.
Cetos in
tempesta-
tibus lu-
dere.
Aelian.

דבר

3.
Diaboli
simulata
mollitudo.

Psalm. 54.
22.

caderetur, multiplicavit preces, & loquuta est mollia ad Balaam. Quid feci tibi? Cur percussis me, ecce iam tertio. Nonne animal tuum sum, cui semper se-
dere consuevisti usque in presentem diem? &c. Ergo significabitur summa creatoris potestas, cui sup-
plicem se præbet omnis natura creata. Alii ex-
istimant allusionem fieri ad serpentem naturam,
quos Creator ita constituit, ut semel domita, &
frænata illorum superbia, postea videantur ho-
minibus supplicare, & cauda adulari, quod vi-
detur esse loquens mollia.

Sed exultimo rem hanc pertinere ad naturam
cetorum, scribunt enim illos ludere, cum tempe-
states præsentunt, quasi conditori suo adblan-
dientes, tum præterea cum strepitum tintinna-
bulorum, aut remigationis senserunt, in profun-
dum mare se abstrudere, quod Aelianus ex Cyl-
lii accessione lib. 10. cap. 7. de Phyleteribus scri-
bit, & cap. 11. de cetis, quæ Rosæ appellantur.
Quod utrique ad aliquam timoris rationem re-
ferri potest, ex ipsa etiam originali voce mollitudi-
nis, quæ ad timorem refertur.

Allegorice.

Quadrant vero hac in cetum invisibilem,
qui vel in tentatione Christi Domini, vel
cum obsidebat humana corpora, suppli-
cem atque mollem suo se conditori præbebat, ut
ne illum compelleret, in abyssum, Marc. 5. Luc. 4.
Multiplicat item preces, cum extorquere nititur
facultatem nocendi hominibus: & quasi abblan-
diens, proprio nomine compellavit, Jesu: &
quod de illo præclara sentiebat, quasi in præmi-
um illius honorificæ notitiæ petit, ut permittatur
nocere hominibus; Scio (inquit) quia sis san-
ctus Dei. Loquitur molli, cum emollit sermones suos su-
per oleum, & ipsi sunt jacula. Vide Græcos hoc loco.
Sed pater mendacii etiam vera dicens compescit-
tur; mollia loquens increpatur, multiplicans preces,
nihil obtinet; quia cuncta agit ex mendacio, &
ex depravata voluntate. Et increpavit illum Jesus
dicens, Obmutescere. Vide Chrysost. homil. 13. in
Matth. & hom. 2. de Lazaro.

XXIII. Nunquid facies tecum pactum,
& accipies eum servum sempiternum.

1. Descriptio ingenii ferini, & indomiti. Illustratus Paulus.
2. Ferire pactum, & servire, ex jure belli, & victi. Illustrati Lucas, & locus Regum, Ceto unde habeat nomen.
3. Diabolus cogitur profiteri se Dei servum. Servus in munere vilissimo tortoris, simul & nobis ignominioso. Illustratus Paulus.
4. Diabolus torquens, Deo obsequitur.

1. Potest esse expositio superioris sententiæ, &
ingenii immanissimi, quod nunquam mol-
lescit, neque amice, & pacifice novit agere,
quod significatur per hoc, quod est, non ferire
pactum: sicut etiam Paulus belluinum hominum
ingenium descripsit ad Romanos 1. vers. 31. Su-
perbos, elatos, non obediētes, incompotētes, sine affectio-
ne, absque fœdere, sine misericordia, quæ omnes notæ
sunt feritatis: sicut & non servire, quod enim ser-
vit, cicur est, & domesticum animal: quod vero
non servit, ferum, & indomitum. Vide superius
c. 39. 5. 9. Psalm. 2. 3. Jerem. 2. 20.

2. Mirabilis vero Creatoris majestas, cui animan-
tes effertatissimæ cicures fiunt, & serviunt in sem-
piternum, sive ut in Hebræo est, in saculum, id est,
quamdiu vivunt, agnoscunt enim universæ crea-
turæ supremam conditoris potestatem, neque
audent, possuntve illi resistere. Forte allusio est

ad jus belli; nam Rex iturus committere bellum ad-
versus alium regem, sedens prius cogitat: si possit cum
decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus ve-
nit ad se: alioquin adhuc illo longe agente, rogat ea, quæ
paci sunt, hoc illud. Loquitur illa, & ferire pactum.
Luc. 14.

Exemplum in Benadad Rege Syriæ 3. Reg. 20. 32.
cum per nuntios multiplicavit preces, & servitutem
professus est, ad Achab, Servus tuus Benadad dicit,
Vivas, ero tibi, anima mea, quasi dicat, Hoc pacto me
tibi dedam, ut victum serves, servitutum in sem-
piternum. Deo igitur omnis creata potentia pa-
ret, supplicat, servit etiam immanissima Ceto,
quod nomen ex Græco ab immanitate dicitur, scribit
Isidorus.

At si de diabolo accipias, quodnam illi cum Deo pactum, aut quæ conventio Christi ad Be-
liam? aut qualis ille servus, qui hostis, &
inimicus sempiternus est? Certe cum nullas indu-
cias pacisci velit cum homine, tantumque a ser-
viendo absit, ut in turpissimam nos servitutem
redigere conetur, at invitatus licet, supremi Crea-
toris servum profitetur, ut eleganter hoc loco
dixit Philippus; Licet sit rebellis, & nimium tuonidus,
cogitur tamen, atque compellitur ipsius natura bono, quod
ei in testimonium justæ damnationis ejus ex parte non pe-
rit, ut Dominum Creatorem suum, saltem ut servum ma-
lus, esse fateatur. Et Nicetas duplicem rationem
servitutis, vel spontaneæ, vel coactæ distinguit.
Voluntate, inquit, servus efficitur, qui Deo servire sua
sponte vult; necessitate vero is, qui comprehenditur, at-
que vincitur, quod genus servitutis sustinet diabolus. Et
quidem ut improbissimus servus furcam secum
quocunque deferens & vincula, atque cruciatum
semper sustinens, utilissima in Dei domo mi-
nisteria obit, videlicet tortoris, atque carnificis.
Unde Chrysostomus super id 1. ad Timotheum 1.
Hymenæum, & Alexandrum tradidi Satanæ, ut discant
non blasphemare, &c. Quemadmodum, inquit, carni-
fices innumeris sceleribus pleni castigant alios: ita & hic
de nequissimo damone dicitur. Vide Augustinum su-
per id Psalm. 77. Inmissiones per Angelos malos; tum
etiam, quæ superius disputavimus de hominum
suppliciiis inflictis Angelorum ministerio. Hoc
autem tortoris munus libentissime exequitur
diabolus; tum quod illius immanitas, & sævitia
male nobis velit, tum quod supplicium illius ma-
nu homini inflictum ignominiosissimum sit.
Quare Chrysostomus nuper adductus subjungit:
Paulo non deerat auctoritas puniendi. Quid igitur Sa-
tanæ ad supplicium vocat? ut scilicet una cum vehemen-
tia, atque cruciatu esset consumelia major. Ac de hac
ipsa re videtur idem Paulus loquutus cap. 3. cum
præcipit, Episcopum habere bonum testimonium ab
his, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, & in
laqueum diaboli, nam cum illi tradimur, funiculis,
& laqueis torquendi & constringendi, incredi-
bili profecto ignominia simul afficimur.

Ille igitur, qui quamvis Dei inimicus sit, at ex
Dei voluntate, & permissu libenter atque ala-
criter tortorem, & carnificem agit, recte dicitur,
quasi ex pacto, & fœdere servire Deo, repugnans
quidem, & invitatus, quia tunc Deo simulatur, at
lubens, & alacer, quia nobis nocet, neque tamen
quantum vult, nocet, sed quantum ex pacto, &
fœdere à Deo permittitur, quod eleganter à Gre-
gorio expositum est hoc loco. In pacto, inquit, di-
scordantium partium voluntas impletur, ut ad votum
suum quæque perveniat, & iurgia desiderato fine conclu-
dat. Nam viros justos semper malevole tentare appetit:
sed tamen hoc Dominus vel misericorditer fieri, vel juste
permittit. Hac ipsa ergo tentationis licentia pactum vo-
catur, in qua & desiderium tentatoris agitur, & tamen
per eam miro modo voluntas justis dispensatoris impletur.
Servus ergo ex pacto est, qui dum voluntatem suam im-
plere permittitur, & super consilii voluntate ligatur: ut iudex,
electus Dei (sicut dictum est) volens sentes, & tentando diabolus
nesciat. Ergo opportune dixit Ambrosius 1. ad tortor-
Timoth. 1. Diabolus ad hoc paratus est, ut audita sen-
tentia accipias in potestatem, & corripias. Quare ad-
lib. 1. de versarius ille, cui debemus esse consentientes, serm. Do-
Dum sumus in via, Deus est, ex interpretatione mini, &
Augustini. Qui tradit nos iudici, id est, Christo; in qq.
Iudex vero tradit ministro, id est, damoni tortori, novi
& in carcerem mittitur, Matth. 5.

XXIV. Nunquid illudes ei, quasi avi, aut
ligabis cum ancillis tuis?

1. Captura cetorum, capto musculo illorum duce. Bale-
nacacutiens.
2. Balenis, & cetis quomodo illudatur ab hominibus,
varia expositio.
3. Parpiscium & passerulorum aucupium, Venatio
avicularum mollis & fœminea.
4. Quomodo illudatur damoni à Deo. Illius potentia à
nocendo revocata.
5. Ancilla Dei, qua dicantur. Apostolorum virtus. Il-
lustratus David & Isaias.

I.
Cetorum
capturæ.

PROcul dubio adhuc describitur indomita balenarum vastitas, quæ neque viribus, neque industria, aut arte potest superari ab homine, cui rei nihil obstat, quod tandem sit ab homine inventa cetorum captura, quam describit Gyllius in accessione Eliani, lib. 10. cap. 7. nam præterquam quod piscatus cetorum valde rarus sit, & plenus discrimine, ille tamen indicatus est ab ipso Auctore naturæ, cum dedit ducem his immanibus, & cæcutientibus piscibus, nimirum Musculum piscem, qui viam commonstrat, & scopulos declinare docet, ut enim ait Plinius, *Prægravi superciliorum pondere obrutis balenæ oculis infestantia magnitudinem vada prænotans demonstrat* cap. 2. *Musculus oculorumque vice fungitur, & de eodem duce Cetacei generis scribit Elianus lib. 10. cap. 6.*

Eliam.

Ante cetorum caput antecedens dux cuncta illis providet & præsentit, caudaque præmonstrat singula, cum horribilia formidolosaque inhibet, tum cibaria conciliat, insidiasque à piscatoribus positas signo quodam ostendit, atque quem locum propter magnitudinem ipsum adire non oportet, præsignificat: ne quando nimirum cetorum genus interitum funditus pereat, quod mirum videri debet, minimam bestiam maxime animalis vitæ causam asserre: cum enim bellum huiusmodi ad pinguitudinem pervenit, amplius nec videre, nec audire potest: carni enim moles, & vivendi, & audiendi viam intercludit, & tanquam illius luminibus obstruit, quare ejus oculus improbe afficitur ad videndum: quod si is pisciculus, quo ad necessaria utitur, perit, illi quoque pereundum est. Ergo si ducem comprehendas, facile aberrantem cetum comprehendes. Ut enim Gyllius dixit, astutus piscator varia, & multiplex escarum illecebra pisciculum capit, & deinde nullo labore monstra comprehendit, tanquam pondera quædam temere vagantia, ignara, quo nam fluctibus deferantur. Hos itaque pisciculos si non præbuisse auctor naturæ, quis balenam piscaretur?

Gyllius.

2.

Varia ex-
positio.

Origen.

Vatabl.

Montan.

Job. 7. 12

3.

Par pisci-
& avicu-
larum au-
cupium.

Eccl. 9.

72.

Gyl. in

Accessio-

ne.

Eliam. 1.

10. c. 8.

Venatio

passercu-

lorum de-

licata, &

foeminea.

G. L.

Qualquiera casa a entrambos agradana,
Pero la de las simples auecillas,
Menos irabaio, y mas plazer nos daua.

Recenset statim, minores aviculas, foeminarum aucupium, & prædam.

*Zorxales, Tordos, Miras, que temiendo,
Delante de nosotros espantados:
Del peligro memor quan buyendo.
Deuan en el mayor desatinados,
Quedando en la sual red engannosa,
Confusa mente todos enredados.*

Allegorice.

QUOD vero ad allegoriam pertinet, Cajetanus existimat hoc dici ad refutandas opiniones qualdam de dæmonibus ioculares & fabulosas, quæ instar fabellarum, pueris, & puellis oblectandis servire possunt, quasi diceret, *Esto de el diablo, no es cosa de burla, ni iuego demuchachos.* Cum quo videtur concinere illud Juvenalis, Sat. 2.

*Esse aliquos manes, & subterranea regna
Et contum, & Sycio ranas in gurgite nigras,
Atque una transire vadum tot millia Cymba
Nec pueri credunt.*

Sed explicatus hic procul dubio incommodus Dæmon est. Alii considerant, quod sicut passer aligatus nocendo laxiori filo volaretentans, spe deluditur, in medio volatu impeditur, sic sane Deum illudere dæmoni, cum illius facultatem ligat, & in medio ipso impetu a nocendo revocat Gregorius, quod illulus fuerit Christi Domini carne & mortalitate, Philippus, quod etiam a sanctis pudore auctor, dum illi prædam auferunt live corporum, quæ aliquando oblederat, live animarum, quas errore & fraude sibi subjecerat.

Eodem fere pertinet quod dicitur, alligandus ancillis Dei, quas Gregorius, & Philippus intelligunt Apostolos, & discipulos, quibus dictum est Lucæ 10. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Septuaginta autem loco ancillarum, live, ut in Hebræo est, puellarum, legunt, genere masculino puerum, quod perinde est, nam novæ creaturæ in Christo solent in Scripturis appellari infantes, lactentes parvuli. Sed quidem nomen illud foemineum propter humanam infirmitatem quam habebant per se Apostoli, nisi Divina gratia confirmarentur, appellati sunt Prov. 9. v. 3. *Missa ancilla cur suas, ut vocarent ad artem.* Illai. 40. 9. *Super montem excelsum ascende, tu, qui evangelizas Sion, ubi alii codices Vulg. legebant. Quæ evangelizas, foemineo genere, quod etiam cognovit Hieron. in Commentariis, & quidem juxta Hebræum, ubi proprie legitur, Ascende evangelizatrix Sion. Sicut etiam Pl. 67. 12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Hieronymus juxta Hebræum, Annunciatricibus fortitudinis plurimæ. mirum enim homines molles & imbecillos Divinæ fortitudinis annunciatore, etiam iosis dæmonibus impetare. Tandem Clemens Romanus l. 8. constitutionum Apostolicarum, locum hunc ad orationem, & exorcismos, quibus tanquam vinculis constringitur, & alligatur diabolus, retulit in observatione pro energumenis, c. 7. *Qui fortem ligasti, & omnia vasa ejus diripuisti, qui dedisti nobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem potestatem inimici, qui dedisti nobis homicidam serpentes vinculis constrictum, sicut passæm pueris, quem omnia horrescunt, & contremiscunt à facie potentie tue, &c.**

XXV. Concident cum amici, dividunt illum negotiatores.

1. Varietas interpretationum. Concidere & præparare dictum de cibis. Explicatus locus Regum.
2. Amicus, & Socius, unde dictus.
3. Vastitas & feritas Cetorum, Delphinorum familiaritas cum homine. Thinnorum carnes habitæ in deliciis.
4. Cetorum captura, & vulneratio. Ichthiophagi.
5. Cananæus nomen proprium, aut appellativum. Variæ lectio.
6. Ichthiophagorum regio, mores, victus. Cetorum oleum. Illustratus David.
7. Prædicatores, & Apostoli piscantes, & concidentem Leviathan.
8. Quomodo sancti dicantur comedere Leviathan.
9. Impiorum cibus diabolus.

EX varietate vocum originalium, tum vero ex varia disputatione sententiæ Latine, multi explicati sunt, aliis cum interrogatione.

תנן Concide- re, dictum de cibis. R. Mard. Praecipere dictum de cibis.

Concidence, & in sensu affirmativo, aliis in bonum, aliis in malum accipientibus: & quidem verbum concidendi, pertinere solet ad edulia, & cibos, qui comedendo inciduntur, & preparantur. Sic R. Mardochai dixit, esse idem, quod convivium.

LXX. Pagninus Regia. Vatablus. Cajetan. *viaticum, prandium.* Quare verbis videtur esse idem, quod *praparare* quod etiam nos in communi ad rem ciborum referimus, cum de cibis dicimus, *Est adere sado*, 4. Reg. 6. 23. *Apposita est eis ciborum magna praparatio.* Quod ex verbo legitur, *Praparavit eis prapARATIONEM magnam.* Sept. *Apposuit eis appositionem magnam.* Et statim exponitur, *comederunt, & biberunt.* Quare hoc loco Sept. *Pascuntur in eo gentes.* Pagn. in Thesaur. *Comedent super illum socij.* At idem, & Regia, in lectione, & Vatablus. *Cenabunt super eum, Cajetan. Prandebunt.*

Unde forte Hebraei illi nugatores, quos supra retulimus, convivium illud suum ex carnibus salitis Leviathan somniarunt. Quia autem nihil magis proprium hominis, quam id, quod velcitur, significat idem verbum, possidere, & acquirere, quare legi posset, *possidebunt*, aut *acquirent eum.* Significat praeterea *fodere*, quia, qui in amplissimis quondam agris fodiebat sibi puteum, aut sepulchrum suum faciebat, & possessionem sibi parabat. Quare legunt quidam, ut refert Pagninus, *Num fodient super eum incantatores? vel nunquid foveas facient.*

2. Pro amicis, autem vox est quae significat socium à verbo *Elabar*, quod est jungere, & foedere copulari, significat etiam *incantare* & inde *incantator*, quod videatur amicis serpentum foedere cum illis initio. Sic R. Abr. legit *Incantatores.* Tharg. *Sapientes*; incantatores enim, & magi, putabantur sapientes.

3. Ergo cum adhuc in describenda indomita, & incomprehensa magnitudine Ceti versetur, hæc erit illius circumloquutio, si interroganter accipiamus cum Vulgato, ut valeat idem quod negatio; Non potest capi, aut possideri Cetus à piscatoribus, neque quidem continget, ut illius carnibus concisis, & dissectis conviventur, non cenabunt, non prandebunt, non cedet Cetus in ulum, & cibum hominum, non poterit institui, neque apparari convivium ex Leviathan, Isidorus testatur, *Solere convivia publica fieri, quando capiuntur grandes pisces.* Sed hic mors inauditus est. Vatablus, *Solere mercatores venditores aliis mercatoribus aliquid, celebrare convivia, ut melius merces suas vendere possint, & interim loquuntur de mercibus vendendis.* Hæc item consuetudo mercatorum, vel primum inventa est à Vat. vel longissime petita, & nimium invita ad piscatores translata, certe in deliciis Thynnorum carnes habitæ sunt sane ex Cetaceo genere; Plinius l. 9. c. 15. *Thynni membratim cæsi, in cervice, & abdomine commendantur atque cladio, recenti duntaxat, & tunc quoque gravi rictu.* Tum præterea, non possidebunt, non concident, aut ferient, supple pactum, & foedus, incantatores, & sapientes cum Leviathan. Vel, ut ex aliis refert Pagninus, *Non fodient, non facient foveas, ut è mari suis incantationibus illum educant.* Tanta piscis immanitas non obedit voci Venefici, incantantis sapienter, non est ex illis piscibus qui arte, aut industria, aut natura mansuescieri possunt, præterquam ab ipso naturæ Conditore. Delphinus quidem non homini tantum amicum animal, verum & musica arti mulcetur Symphonia cantu, & præcipue Hydraulis sono. Hominem miliaritas, non expavescit, ut alienum, ex illius manu vespens, præbensque se tractandum, & illudens natantibus, impositoque portans. Tum alios etiam pisces, manu vesci solitos, testatur idem Plinius. Et in Lycia Myris, cap. 9. fonte Apollinis, quem Curium appellant, versitula Libro 3. evocatus venire ad augurium. Hierapolis Syria in lacu cap. 2. Veneris, adituorum vocibus parere vocatos, exornatos auro venire, adulantes scalpi, ora hiansia manibus inferentis præbere. At quam ab hoc ingenio longe Cetus, nunquam se præbens amicis, nunquam societatem cum homine iniens.

Thinnorū carnes habitæ in deliciis. Plinius. Pagninus. Delphini- cum ho- mine fa- miliaritas. Plin. l. 9. cap. 9. Libro 3. cap. 2.

Thynnorum carnes habitæ sunt sane ex Cetaceo genere; Plinius l. 9. c. 15. *Thynni membratim cæsi, in cervice, & abdomine commendantur atque cladio, recenti duntaxat, & tunc quoque gravi rictu.* Tum præterea, non possidebunt, non concident, aut ferient, supple pactum, & foedus, incantatores, & sapientes cum Leviathan. Vel, ut ex aliis refert Pagninus, *Non fodient, non facient foveas, ut è mari suis incantationibus illum educant.* Tanta piscis immanitas non obedit voci Venefici, incantantis sapienter, non est ex illis piscibus qui arte, aut industria, aut natura mansuescieri possunt, præterquam ab ipso naturæ Conditore. Delphinus quidem non homini tantum amicum animal, verum & musica arti mulcetur Symphonia cantu, & præcipue Hydraulis sono. Hominem miliaritas, non expavescit, ut alienum, ex illius manu vespens, præbensque se tractandum, & illudens natantibus, impositoque portans. Tum alios etiam pisces, manu vesci solitos, testatur idem Plinius. Et in Lycia Myris, cap. 9. fonte Apollinis, quem Curium appellant, versitula Libro 3. evocatus venire ad augurium. Hierapolis Syria in lacu cap. 2. Veneris, adituorum vocibus parere vocatos, exornatos auro venire, adulantes scalpi, ora hiansia manibus inferentis præbere. At quam ab hoc ingenio longe Cetus, nunquam se præbens amicis, nunquam societatem cum homine iniens.

Si vero sine interrogatione legamus, ut valeat idem, quod affirmatio, sensus erit, non tam ab homine edomari Ceti potentia, quam ab ipso auctore naturæ, qui tempestate aliqua ejectum ad littora, & infixum terræ, præbet concidendum multis hominibus, catervatim confluentibus ad tantum spectaculum, & ad dilectandam, & in frustra concidendam tantam belluam, quod Ichthiophagis incolis Faræinulæ evenire dicitur. Tum vero in illa capiendi ratione, quam Gyllius in sua Eliani accessione c. 8. scribit, pro-

ponit belluam aliquando vulneratam, & defatigatam tandem in summo Mari, *Fluquantem, quam alii hastis, alii tridentibus, alii securibus adunt, & multa verberatione expugnatam, in litus expellunt, atque ejiciunt.* Illud vero quod Montanus superius adductus videtur intelligere, dum instructurum convivium piscibus aliis ex carnibus concisis Leviathan, ita ut alii pisces dicantur socii & amici dilaceraturi eum, qui alios devorabat, Rabbinicum est, atque eo nomine mendacium, quod supra rejecimus.

Eodem pertinet, quod subjungitur, *Divident* Chana-

illum negotiatores, sive, ut propriè ex Hebræo legitur, *Partiuntur Chananai mercatores*, ut enim aliquando diximus, *Chananæus*, est proprium gentis. tum etiam interdum appellativum negotiatoris, aut institoris, merces distrahentis, vel circumferentis. Quod quidem vivendi institutum, Chananæa gens potissimum coluit. Sept. autem hunc locum legunt, *Pascuntur in eo gentes: pascuntur autem eum genus Phanicum.* Ubi Origenes ait, *Phanicum Chananæam prius appellatam, siquidem Syrophæniis illam, Chananæam vocant.* Ergo, ut Chrysostomus ait, adeo immani magnitudine illius est corpus, ut uni toti nationi satis esse possit. Forte ergo designat nationem aliquam, & gentem victitare solitam carnibus Cetorum, & Bilenarum, qui profecto non longe à Chananæa sunt, neque longe ab Hufitana, & Arabiæ Provincia, atque ab Egypto, nam fere ad Assyrios, & Egyptios constituntur à Strabone l. 16. Ichthiophagi, & Gedrosii, qui piscibus victitant. Et cum Æthiopicis conjungit l. 2. Iterumque ad finem ejusdem libri cum Æthiopicis Trogloditis, Arabibus, & Gedrosiis, quos omnes Ichthiophagos appellat, id est, *Pisces comedones.* Sic autem illos describit l. 25. *Ichthiophagorum regio secus mare est, & Ichthiophagorum magna ex parte arboribus caret. Raritas in ea palmarum, & acacanthi, miricæ, aquarum, & domestici cibi maxima est, vescuntur piscibus tum ipsi tum eorum pecora, & aquas pluviales, ac fossibiles pesunt, pecorum carnes piscibus præbent, domilia ex ossibus Cetorum, & ostreorum conchis magna ex parte faciunt: Nam trabium, & fulcrorum usum costæ præstant portas maxillæ, & vertebres sunt mortaria, in quibus pisces subiguntur, ad solem assantur, postea ex his panem conficiunt, frumenti paululum admiscentes.* Et Philostratus l. 3. de vita Apollini, c. 15. post Mare Rubrum constituit Ichthiophagus. Ad gentem hanc, quæ pertinet ad Æthiopiam Egypti allusum est Ps. 37. 14. *Tu confregisti capita Draconis, (Leviathan) dedisti eum escam populis Æthiopum.* Sicut enim habitantes littus Æthiopicum, solent vivere ingentibus piscibus, ita & tunc viderunt in suo littore ejectos Ægyptios, velut Dracones Maris rubri. De hoc enim Mari, ut superius aliorum auctoritate dicebamus, scribit Philost. l. 3. c. 16. multis, variisque belluis refertum esse, Cetis præsertim. Atque huc etiam spectat, quod Ichthiophagi non solum in frustra concidunt Cetum, cibi causa, sed ut oleum inde exprimant, quod Plinius l. 15. c. 7. in universum ait, *Ex piscibus facere oleum.* Et l. 32. c. 1. ex Cetorum, qui in flumen Arabiæ intrant, pingui, & omnium piscium adipe eodem negotiatores perungere Camelos, ut asinos ab his sugent Thinnorum odore. Forte etiam illud *dividere*, & *parti*, pertinet ad varia genera carniū, quæ ex uno pisce separantur, quæ in Thynno lecernunt nostrates in cetariis Gaditantis, & Zacharanis, & Plinius etiam l. 9. c. 15. discernit in Thynno, Cervicem, abdomen, cladium, plena, pulpamenta, melantria. Quæ profecto in Cetis quoque & in universo Cetaceo genere dividi possunt.

Commentum Rabbinicum.

5. Chananæus nomen gentis, & appellativum negotiatoris, mercatoris.

6. Origenes. Chrysost.

6. Forte ergo designat nationem aliquam, & gentem victitare solitam carnibus Cetorum, & Bilenarum, qui profecto non longe à Chananæa sunt, neque longe ab Hufitana, & Arabiæ Provincia, atque ab Egypto, nam fere ad Assyrios, & Egyptios constituntur à Strabone l. 16. Ichthiophagi, & Gedrosii, qui piscibus victitant. Et cum Æthiopicis conjungit l. 2. Iterumque ad finem ejusdem libri cum Æthiopicis Trogloditis, Arabibus, & Gedrosiis, quos omnes Ichthiophagos appellat, id est, *Pisces comedones.* Sic autem illos describit l. 25. *Ichthiophagorum regio secus mare est, & Ichthiophagorum magna ex parte arboribus caret. Raritas in ea palmarum, & acacanthi, miricæ, aquarum, & domestici cibi maxima est, vescuntur piscibus tum ipsi tum eorum pecora, & aquas pluviales, ac fossibiles pesunt, pecorum carnes piscibus præbent, domilia ex ossibus Cetorum, & ostreorum conchis magna ex parte faciunt: Nam trabium, & fulcrorum usum costæ præstant portas maxillæ, & vertebres sunt mortaria, in quibus pisces subiguntur, ad solem assantur, postea ex his panem conficiunt, frumenti paululum admiscentes.* Et Philostratus l. 3. de vita Apollini, c. 15. post Mare Rubrum constituit Ichthiophagus. Ad gentem hanc, quæ pertinet ad Æthiopiam Egypti allusum est Ps. 37. 14. *Tu confregisti capita Draconis, (Leviathan) dedisti eum escam populis Æthiopum.* Sicut enim habitantes littus Æthiopicum, solent vivere ingentibus piscibus, ita & tunc viderunt in suo littore ejectos Ægyptios, velut Dracones Maris rubri. De hoc enim Mari, ut superius aliorum auctoritate dicebamus, scribit Philost. l. 3. c. 16. multis, variisque belluis refertum esse, Cetis præsertim. Atque huc etiam spectat, quod Ichthiophagi non solum in frustra concidunt Cetum, cibi causa, sed ut oleum inde exprimant, quod Plinius l. 15. c. 7. in universum ait, *Ex piscibus facere oleum.* Et l. 32. c. 1. ex Cetorum, qui in flumen Arabiæ intrant, pingui, & omnium piscium adipe eodem negotiatores perungere Camelos, ut asinos ab his sugent Thinnorum odore. Forte etiam illud *dividere*, & *parti*, pertinet ad varia genera carniū, quæ ex uno pisce separantur, quæ in Thynno lecernunt nostrates in cetariis Gaditantis, & Zacharanis, & Plinius etiam l. 9. c. 15. discernit in Thynno, Cervicem, abdomen, cladium, plena, pulpamenta, melantria. Quæ profecto in Cetis quoque & in universo Cetaceo genere dividi possunt.

Ichthiophagi. Strabo.

6. Descriptione victus, & motum phagorum.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Philost.

Allegorice.

Quod ad mysterium attinet, si in bonam partem hæc accipiamus, nomine *amicorum*, aut *sociorum* intelligemus, Apostolos, & discipulos, qui, & ipsi à Christo Domino appellari sunt *amici*, iidemque ipsi sunt *Socij*, nimirum *binj Missi* ad prædicandum Evangelium, erantque velut *Societas Christi*, & Prædicantes, quo erat ipse venturus, quia cum carores Psalmum 67. 11. appellentur *Animalia Dei*, *Animalia* (inquit) *tua habitabunt in ea*, alii & conciliant, *Societas tua habitabit*, &c. Sunt etiam dentes negotiatores, sive mercatores piscium. quorum negotium, & mercatura in piscatu est, Luc. 10. 1. quod valde proprium est Apostolorum, Regia.

Mass. 4. qui ex piscatoribus piscium facti sunt piscatores hominum. **19.** Illos profecto concidit Leviathan, dilacerantque illius membra, cum eos, qui videbantur membra Christi: Dum per eosdem, ut inquit Philippus, ad fidem Christi deperditorum ejus multitudine, ab ejus confortio, velut membra separantur. Tum etiam corpus Leviathan partiti sunt Apostoli, cum regnagentium infidelium partiti sunt inter se, ad prædicationem Evangelii.

8. Dicuntur vero etiam sancti concidere Leviathan, id est, comedere. At, inquit Aug. super id Psalm. 72. *Nedisti eum escam populis Æthiopum*, id est, iis, qui cum prius nigri, & tenebræ fuissent, facti sunt postea lux in Domino: Quomodo acceperunt isti in escam draconem istum? puto, quia magis Christum acceperunt in escam. Sed Christum, quo se consummarent; diabolum, quem consumerent. Unde visus ille, quem adoravit populus infidelis, datus est populo bibere, quia adoratores diaboli, corpus ipsius facti erant; quomodo agnoscunt Christum, si non corpus Christi, ut eis dicatur, vos estis corpus Christi, & membra, sic draco Moysis omnium magorum virgas absorbit.

9. I malum vero accipitur ab Origene intelligente amicos ipsius diaboli, quorum cibus diabolus est: Quomodo enim fidelium cibus est Dominus, ita impiorum cibus est draco, cum scriptum sit: *Dedisti eum escam populis Æthiopum*. Impii igitur diaboli corpus inter se partiuntur: Cum singuli draconis partem sibi sumunt, quod alii aliud nefarium scelus admittunt.

XXVI. Nunquid implebis sagenas pelle ejus, & gurgustium piscium capite illius?

1. Sententia simplex explicatus.

2. Synecdoche. Pellis, pro toto cetio. Membrana quid, Balenarum excoctio.

3. Sagena, unde dicta, Implere, auferri, interire, ab eadem radice.

4. Gurgustium apud Hebræos, & Latinos quid. Variæ lectio.

5. Sagena, gladius, hamus Dei, ad capiendum diabolum.

1. **E**X varietate vocum & significationum reddita est sententia multiplex, sed non valde obscura, nam quomodocunque reddatur, perstat in describendo piscatu cetorum, qui non potest fieri viribus, aut industria humana, quod si aliquando contingat, oportet adscribi providentiæ divinæ, quæ tantam belluam usibus humanis deputavit, atque subjecit. Ergo hæc est sententia: Non potest capi sagena, aut alius piscatoriis instrumentis, sicut alii minores pisces.

2. Pellis autem nomine, per Synecdochen, intelligunt alii totum piscem. Ego vero existimo aliquid peculiare indicari, dicunt enim cetorum pellem crassissimam esse, forte etiam aliquam hominibus opportunitatem præstat. Quare sicut ossa cetorum asservant ad usus domesticos, ita etiam forte & pellem ad vestitum, vel quidpiam simile. Sic enim de Ichthiophagis scribit Philostratus lib. 3. cap. 15. Ichthiophagos Urbem incolere nomine Stoberam, ubi ex magnorum piscium membranis, vestes intexunt. Quid enim aliud est membrana, quam ipsa membrorum, id est, carnis pars suprema, quæ artus tegit? forte etiam serviebat pellis concisa ad exprimendum oleum, nam quod

Philostr. Divus Thomas scribit, ideo pellis mentionem factam esse, ut indicaretur modus, quo maximi ceti dormiant in rupibus, accedentes vero piscatores partem pellis, quæ est juxta caudam, incidunt, & fortissimis funibus alligant, nihil tunc sentiente bestia, propter nimiam pinguedinem. Deinde vero excitati ceti, & impetu recedentes, pellem dimittunt. Hoc, inquam, ab aliis naturæ scriptoribus taceatur, & præterea trusto pellis dimisso, non potest impleri sagena. Quanquam huic interpretationi quodammodo videtur lenocinari

D. Thom. cauda, quam legunt Septuaginta: Omne navigans conveniens non ferent pellem unam caudæ ejus: & in

LXX. **Origenes,** navigiis piscatorum caput ejus. Quod sic Origenes interpretatur; De cetio quidem haud est obscura sententia: quamvis enim omnia, quacunque sunt ad navigationem idonea, congregiantur, detrabi tamen de ejus cauda pelles non possit; nec reperiantur navigia, quæ caput appropinquans aut sustinere, aut capere queant.

Quid sit autem sagena, mira inter interpretes varietas. Nam Titelman, videtur intelligere sagena viculas, aut certe deberi ad naviculas piscatorum quod, referri, quæ solent impleri piscium multitudine. Tselm, copiosa, sicut S. Luc. *Et impleverunt ambas naviculas*. Atque hoc profecto indicavit lectio Septuaginta nuper adducta, alii legunt: *Tabernacula*, ut Symmachus; *Nunquid implebis tabernaculis pellem Symmachus*. Ita ut per tabernacula intelligatur stramentum, & materia arida, qua solent contegi tabernacula, vel subintelligatur ista materia arida, in hanc sententiam: Nunquid detractam pellem huic bestię, & delatam ad tua tabernacula, ibi curabis implendam, & infarciendam arida materia, vel paleis, ut posteritati permaneat mirabilis piscationis monumentum. Nam solent quidem vel serpentes, vel mirabiles alie bestię exenteratæ, & plenæ paleis in locis publicis suspendi, ad memoriam posterorum. Indicavit hoc Algarbiensis Episcopus. Sed illud est argentum potius, quam solidum. Ego potius, si ea umbraculis lectio, & significatio retinenda esset, dicerem cum Rabi Abraham, & cum Chaldaeo: *Num poteris implere tabernacula, aut sudes pelles ejus?* id est, Num tabernacula piscatoria, quæ solent propter mare erigi, & pali, in quibus solent suspendi pisces, ad exsiccamum, sufficiunt ad capiendam, & suspendendam tantam pellem? Quanquam illa lectio umbraculorum, cognationem habeat cum sagena, est enim nomen dictum à verbo *sagere*, quod est sapere aut protegere, inde pro umbraculo, quo sapimur, aut protegimur. Quia autem sæpes vinearum solent frequenter componi ex vepribus, vel ex palis præcutis, ideo sumitur idem nomen pro *clavis acutis*, Numerorum trigesimo tertio, versiculo quinquagesimo quinto, & pro *culro*, Proverbiorum vigesimo tertio, versiculo secundo. Quare hoc loco Hebraizantes volunt pro sagenis, legendum esse *culros*, aut *sudes*, aut *spinas acutas*, ita Rabi Levi, Rabi Abraham, Pagninus, Vatablus, Tygurina, Cajetanus. Ad quam etiam significationem trahunt verbum *implere*, vertentes: *Nunquid cultris concides pellem ejus?* Quia enim solet res auferri, & perire plena ætate, & completo tempore, & herba succidi post plenitudinem fructus, ideo ab Hebraizantibus sumitur *implere*, pro succidere, aut perire. Vel propterea, quod cum res aliqua penitus tollitur, habet plenitudinem interitus. Sed profecto vocem originalem, quæ à sapiendo deducitur, eleganter Interpretes dixit *sagenam*, nam ea sapiuntur, & circumveniuntur pisces, ut ex eodem sapiendi officio dixit Manilius:

Excipitur vasta circumvallata sagena.

Quod si sagena, non solum pro reti piscario sumi posset, sed pro cetaria, id est, officina piscaria, juxta mare, in qua ceti saliantur, quam nostrates vocant, *la chanco*, commode cum significatione illa tabernaculi, & cum tota re conveniet, neque longe abierit à significatione sagena, cum enim locus ille serviat continendis piscibus, certe non absimile est reti & sagenæ, & cohærebit etiam cum hoc sensu pars sequens.

Et gurgustium piscium capite illius. Hic iterum dissensio Interpretum, nam vocem originalem, *Halihal*, varie admodum interpretantur, Pagninus, Cajetanus, vertunt *cultrum piscium*, & in hoc sauro ait ex Chimihi, esse instrumentum, quo transfigitur caput piscium existentium in aqua. Rabi Abraham, *Esse spinam in ossibus piscis, per quam capiuntur pisces perforatio capite*. Rabi Levi, *Esse gladium, quo inciduntur capita piscium magnorum*. Rabi Mardochei *Esse fiscellam, hamum, nassam*. Rabi Abraham, *Esse vas, in quo ponunt pisces salitos*. Septuaginta: *Navigia piscatorum*. Divus Thomas, quem sequuntur alii Latini, dicunt esse instrumentum vimineum, ad capiendos pisces. Cum quo videtur consonare, quod de Ichthiophagis scribit Plinius libro decimo sexto, capite secundo. *Ubi va & palustri junco funes nectunt ad prætexum piscibus retia*. Sed quidem Rabi Moseh interpretatur, *Tabernacula, quæ faciunt piscatores in ripis fluminum*. Quod lumpum ex Chaldaeo legente, *umbracula piscatoria*, illa videlicet, in quibus reponunt pisces jam captos, atque saliant, ne putrescant. Quod videtur ab Interprete Latino aperte significatum nomine *Gurgustii*, quod ut Festus ait: *Est genus habitationis angustum, à gurgulione*

Sententia p̄na, sed anceps: nam si ad cœtum
referas, ut fere Gregorius, Philippus, D. Tho-
mas, & alii Latini interpretantur, significabi-
tur divina potentia fieri, ut tam vasta bellua ali-
quando impingat in litus. & sine duce Musculo
aberrans facile capi possit: insolens itaque illius
spes evadendi ex omni discrimine, illudendi mi-
noribus piscibus, & tuto insequendi, aliquando
tandem follit tyrannum, atque adeo tunc uni-
versis incolis maritimæ regionis confluentibus
ad illud spectaculum, *precipitabitur*, proprie ex
Hebræo, ejicitur, asportatur, extrahitur è mari,
hoc enim sonat verbum originale, quanquam
proprie videtur esse emittere, aut ejicere ex uno
loco

I.
Gregor.
Philipp.
D. Thom.

loco in alium, sive, quod alii curiosius observant, ita projicere aliquid, ut maneat infixum in eo loco, ad quem projicitur, ut cum projecimus jaculum. Quod eleganter convenit in balenas, quæ vi tempestatum ingentium ejiciuntur, & hærent in littore.

1. Si vero quod coherentius videtur, non referatur ad cetum, sed ad hominem, vel ad ipsum Jobum, de quo proxime sermo præcesserat, sensus erit, quem dilucide proponit Tygurina: *Spes eum capiendi fallax est. Nam cunctis videntibus, sive ut in Hebræo est, ad conspectum illius de-jicetur, consternabitur homo. Vatablus; Excidet tanquam exanimatus eo viso; Præcipitabitur, devorabitur à bestia.*

Allegorice.

- Vatabl.* Facile hæc omnia ad draconem antiquum referuntur, quem spes devorandi justos sæpe fallit, & sæpe hæret, & infigitur in litto-re, evadente ex vitæ istius mari salvo, & incolu-mi justo moriente. In exitu igitur, & morte ali-cujus justii videntur Sancti & Angeli confluere

ad spectandum & ejiciendum, præcipitandum, quæ draconem, quem nocendi & comprehen-dendi hominem, spes frustrata est.

Tum præterea cum præcedenti sententia facta fuerit mentio belli, feceritque Deum animos Jobo laboranti, & in stadio contendenti, nunc injicit spem majorem, fore ut hostem triumphet, & ut hujus omnis conatus sit irritus, atque spes vincendi mendax: & cum spectaculum nunc præbeat Angelis & hominibus, non multo post illius victoria cunctis item spectanda sit, cunctis videntibus hoste prostrato, & ejecto ignominiosissime.

Si ad Christi & Evangelii victoriam referas, hoc illud est fortissimi armati supervenientis, & diripientis vasa alterius armati, in quibus habebes fiduciam, eundemque traduentis palam triumphatum. Accedit, quod mirabilis fuit ejectio & præcipitatio idololatriæ, quæ ipsa erat diaboli spes maxima; nam cunctis videntibus tunc ejectus est, cum non per successionem, ut Eusebius dixit: *Eusebius* Defecerunt idola: unum post alterum, sed omnia simul, quasi terra motu facto post Domini nostri Jesu Christi Resurrectionem ruerunt.

CAPUT XL.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆCEDENTIS.

NOTATIO
Rerum insigniorum, quæ in commentariis suis explicantur.

1. Respondens autem Dominus Job de turbine dixit.

2. Accinge, sicut vir, lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi.

3. Nunquid irritum facies judicium meum: & condemnabis me, ut tu justificeris?

4. Etsi habes brachium sicut Deus, & simili voce tonas.

5. Circumda tibi decorem, & in sublime erigere; & esto gloriosus: & speciosis induere vestibus.

6. Disperge superbos in furore tuo: & respiciens omnem arrogantem humilia.

Cum vim & impetum suæ orationis denuo instaurare vellet Deus, instaurasse iterum tempestatem visus est. a quare turbine, qui multum remiserat, denuo invalescente, & vehementius perstreperente procella, ad divinæ præsentia & vocis manifestioris significationem, tum antiquis Jobi querimoniis, atque iis etiam, si quæ nunc forte in ejus animo versabantur, cogitationibus tristioribus, tum ipsius silentio, hac ratione occurrendum censuit.

Confirmato & integro anno iterum atque iterum te volo in tua justitia & causa defendenda. Noli igitur silentio uti, loquere, te collige, vir esto, ægritudinem pelle, animoque complexus, qui te respondere oporteat, viro dignam responsionem præbe.

Tu vero in meo judicio cur ita obmutescis, cum sæpius postulaveris apud me causam dicere tuam? b Frustrane jam tibi aditus ad meum tribunal patebit? Atqui cum tibi meum conspectum desideranti, aperte respondeo, eo sum animo, non ut tibi loquendi facultatem adimam, aut ut ullius peccati reum traducam, quin potius ut tua oratione, atque mea responsione cunctis mortalibus tua justitia promulgetur, & tibi quidem ornamento ac gloriæ, orbi autem terrarum sit emolumento. Nisi forte velis judicium meum, quo res tuas certa providentia constitui, ita dissolvere & dissipare, ut meæ justitiæ & æquitati aliqua ex parte detrahatur, & in tuam justitiam, & innocentia existimationem ita intendere, ut non valde cures, an meæ æquitatis lædenda & infirmandæ ullam occasionem præbeas. An verò fas esse putas, ut quod ego de tuis rebus constituerim, & de tuarum ærumnarum mensura & modo præscripserim, vel tuis rationibus persuasus, vel tuis querimoniis defatigatus, mutandum & infirmandum censeam? quasi ego æquissimis judicii mei lancibus non ponderaverim, quid res unaquæque exigit. An vero satius ducis, ut ego mutandi decreti, & infirmandæ providentiæ veluti damper à te, ne tu alicujus hominis judicio peccati alicujus infimuleris? Itane existimas necessario fore, ut meum judicium aliqua iniquitatis nota inurendum sit, si tu declarandus sis innocens? Atqui quamvis mea te sententia omni criminis suspicionem absolvam, nulla mea æquitas, meaque providentia iniquitatis notam subibunt.

Quod si DEI similem potentia & pulchritudinis gloriam habes, poteris sane tuis viribus, tuam salutem tueri. Quod si neque cum divina gloria, neque cum illius specie & pulchritudine, de æqualitate contendere potes, consequens profecto est, ut neque tuam salutem parare tuis viribus possis. Verum si conscientia tuæ imbecillitatis cum meo robore collata tibi animos adimebat, quasi mihi propositum esset, te opprimere, potius inde colligere potuisses, non fuisse mihi tecum pugnandum, imparibus omnino viribus, neque tuam imbecillitatem primum à me læcessendam. Et vero quamvis brachio tuo, instar divini, adversarium superaris, atque arrogantis fastum obtriveris, eumque cum sua cohorte longius projeceris, at illud minime præstitisses, nisi brachium istud tuum mea virtute roboraretur. Tu vero quasi meæ opis adversus hostes acerbissimos, minime indigeas, ita & mecum expostulas, & quasi ex æquo mecum agere non vereris, quod sane stultum videtur æque ac illud, hominem gloriari de sua justitia, qui suæ sibi salutis causa existere non possit, neque ullum magnificentis potestatis, & roboris documentum

a An novus nunc turbi, ac prior denuo instauratus, quæritur n. 3.

b Multum varia, atque diversa expositio, utiandi judicii divini, præstatum n. 4. s. 6.

c Quis harum sententiarum scopus & nexus, quænam ratio metaphoræ nunc assumatur ad significandum divinam Majestatem, curatè differitur duabus parvis quæstionculis.

cumentum præbere. Illud vero persuasum tibi esse oportet, vel ex tua imbecillitate fieri non posse, ut contra meum decretum, atque sententiam, tuam salutem & restitutionem consequaris, qui æqualis potentia, atque roboris in magnificentissimorum operum gloria & laude mecum non sis. Expedi igitur, ut compressis querimoniis supplicem te meo brachio flagellanti præbeas. Ut vero tibi aliquid de mea potentia, & suprema æquitatis maiestate, & de tua etiam imbecillitate proponam, si quid viribus, aut imperio vales, indue, & exorna gloriosis virtutum ornamentis, Angelorum naturam, & superbiorum arrogantiam comprime, ex priori dignitate, & supremo domicilio, in sortem abjectissimam, & locum infimum, id est, terræ viscera abjice, emine, & præside universitati creaturarum, & cœlesti lumine te ipsum circumfunde, voce magnificentissima jube, ut quæ non sunt, in lucem prodeant, superbos omnes, sive de cœlo in inferorum baratrum, sive de paradiso deliciarum, in terram squalentem, & mortalitatis locum, perpetuo exilio mulcta, simulque sustenta justos, territa impios omni ex parte, sanctitate, & puritate fulge, atque Sanctorum fulgoribus, velut pretiosis quibusdam ornamentis amictus, in supremo gloriæ solio super omnem creatam conditionem erectus, superbos extremæ sortis abjectione affice. Verum enim vero Job, quamvis cultu Regio, & pretiosissimis ornamentis circumfulgeas, quamvis sublimi throno residens, aliorum mortalium humeris, & verticibus immineas. quantumvis ad juris, & æquitatis leges optimo cuicunque principi excolendas aspire, & quod in te fuerit, virtute tui brachii coneris irrumpere iniquitatem, sed hæc quid sunt cum mea virtute, & iustitia comparata, qui sempiternæ gloriæ, atque imperii ornamentis fulgeo, qui sceleratorum elatæ mentis insolentiam vultu ipso meo designo, atque dominatum frango? id quod ex re ipsa præsentem terrificam hujus tempestatis & turbinis conjicere potes.

Nam tunc tandem ancipitem fortunam mecum experieris, si possis istius brachii & virtutis signum aliquod præbere, si perinde ac ego, splendoris vestimentis excutis tonitrua edere, turbinem versare, fulgura dispergere, quibus superbiorum fastum proteras, & versato pulvere clarissimorum virorum facies obducere & inspergere, nulla humanæ dignitatis habita ratione.

Sed ut ex præstantibus, admirandisque naturæ operibus nonnulli depromam, & monstra quædam ex bestiarum generibus, sive magnitudine, sive parvitate mirabilia præteream, quæ non secus, quam homo ipse mea potentia, & virtute sustentur, certe supra omnem admirationem fuit incredibilis & illa varietas bestiarum & reptilium ex terra, sexto illo creationis die, quo Adamus ex terra factus est. Ex illis vero, quamvis nonnullæ carnivoræ sunt, mirum est tamen, maxima ex parte sic à natura institutis fuisse, ut boum alimentis contentæ, non carnibus, sed fœno pascantur. Sed unus pro multis Animalibus Elephantus erit, membrorum vastitate, ingluvie, aviditate, fortitudine incredibili. Attende igitur, quæso, ad belluam vastissimam, in qua multarum tibi belluarum genera proposita fuisse arbitreris, ut quod sit terrestrium animalium animal. & tam diuturnæ vitæ, ut plurimarum belluarum ætates, unus ipse continere videatur, propeque ad humanum ingenium disciplina, mititate, obedientia, societate cum humano genere, solertia denique & intelligentia accidens. Et licet tam vastum, tamque grave animal sit, mirum est, quam facili, quamque levi pabulo, nimirum herba, atque seminibus, perinde ac bos, tantam membrorum molem sustinere queat, ut bovem quendam maximum esse arbitreris; quippe gaudet cibum sumere ex hominis manu. Et vero maxima Elephanti vis & robur in dorso illius, & coxendicibus residere videtur; namque durissimo dorso plures bellatores ligneis turribus inclusos desert, dorso astrictis, & reductis vinculis sub ventrem & umbilicum, & licet aliquando ventris luxu, & intemperantia bacchatur; sed fœminæ, quæ in aliis generibus esse solent imbecilliores, at in hoc genere majores & robustiores, sicut & ventre laxiores esse solent.

Cum autem generationi vacat, mirum est, tam parvo, tamque occulto genitali, munere venereo fungi, ac semen externere, picis cedriæ instar. Caudam, autem, & partem corporis vilissimam, nullis minutam pilis à natura obtinuit, quæ præsidio esse possit abigendo rædio muscarum; sed cum nullum habeat setarum tegumentum, verum instar horrescentis cedri foliis duris, acutis, spinosis, caudam nimium strictam, nimiumque rigidam habeat, cancellatam cutem obtinet, quam cum extendit, recipitque muscarum examina, arctatis in rugas repente cancellis comprehensas illas necat. Hoc illi pro cauda, juba villosa est. Atque in eo etiam cedri similitudinem repræsentat, quod sicut ingens cedrus, ex parvo semine, parvisque initiis evadit maximus; cumque testiculos habeat multis nervorum plicaturis non foris conspicuos, sed intus circa renes conditos, rem veneream nunquam in aperto agit, sed inter arbores densas, aut in profundum aliquem locum se abdit, in quo imago proponitur cedri, lucique cum fructu, sed sine flore, aut sine seminibus, aut generationis manifestis aliquibus argumentis. Quare strictæ, & moderate libidines frænât suas.

Ossibus vero est solidissimis, instar æris, & ferri, dentibus, aut cornibus robustissimis, costis, & lateribus fortissimis, cruribus autem sine flexu, quæ propterea repræsentare videntur bacillos ferreos, aut columellas æreas, quibus tam vasta moles incumbit.

Pined. Tom. II.

Kkk 2

Denique

7.
Respice cunctos superbos; & confunde eos, & contere impios in loco suo.

8.
Absconde eos in pulvere simul, & facies eorum demerge in foveam.

9.
Et ego confitebor tibi, quod salvare te possit dextera tua.

10.
Ecce Behemoth, quem fecit, tecum fœnum, quasi bos comedet.

11.
Fortitudo ejus in lumbis ejus, & virtus illius in umbilico ventris ejus.

12.
Stringit caudam suam quasi cedrum nervi testiculorum ejus perplexi sunt.

13.
Ossa ejus velut fistula æris; cartilago illius, quasi laminæ ferreæ.

d Nominis Behemoth notio & etymologia, & varia acceptio tractatur num. 2.

e Interpretatio de Elephantis, ratione & auctoritate confirmatur, tum etiam sparsim singulari interpretatione sententiarum exacta ad Elephantis naturam, proprietates, & membra.

Denique siue ossa maiora consideres, siue minutiora, durissima sunt, pariterque solidissima. Quamvis vero mollior, non ideo imbecillior est proboscis: quamvis cartilaginea; quippe illa arbores prostermit, & præ ceteris animalibus nasutæ illius partis magnitudine, viribus, usu præstat non minus, quam si instrumento aliquo ferreo instructus esset.

14.
Ipse est principium
viarum Dei. Qui fecit
eum, applicabit gla-
dium ejus.

15.
Huic montes herbas
ferunt; omnes bestię
agri ludent ibi.

16.
Sub umbra dormit in
secreto calami, & in
locis humentibus.

17.
Protegent umbrę
umbram ejus: cir-
cumdabunt eum sa-
lices torrentis.

18.
Ecce absorbebit flu-
vium, & non mira-
bitur: & habet fidu-
ciam, quod influat
Jordanis in os ejus.

19.
In oculis ejus, quasi
hamo capiet eum. &
in sudibus perforabit
nares ejus.

20.
Ecce Behemoth,
quem feci, tecum
&c.

21.
Fortitudo ejus in
lumbis ejus, &c.

Cum ergo tam vastum animal sit, vel tempore aliquando, vel naturæ ordine videtur cætera quadrupedia præcessisse, utpote magnitudine, fortitudine, docilitate reliquorum facile Princeps. Et quidem tanta est fortitudine, ut cum cætera animalia mirum in modum exhorreant congressum cum Elephanto, at Conditor illius, qui cætera illud dispositione formavit, tantum videatur suæ potentia quasi mucrone illum confodere posse: quippe vivit diutissime. Quamvis idem ipse naturæ auctor certam rationem mortalibus designavit, qua illum configere & prosterne- re possint. Cumque tam immanis belluæ alvum, mollissimam ef- fecerit, videtur designasse Rhinoceroti partem opportunam, quam mucrone sui cornu maxime peteret, neque vano ictu. Quippe cum Rhinoceros sit brevioribus cruribus, videtur cer- ta proportionem & altitudine ab ipsa natura habere cornu appli- catum sui hostis alvo infimæ. An vero non etiam draco gladius erit, qui Elephanti sanguinem fundit, dum Elephantum vulne- ratum ebibit & exhaurit?

Tanta vero vastitas & fortitudo innoxia sane est minoribus quadrupedibus; non enim insidiatur pecoribus, non caulis pa- storum: non segetibus & satis, sed sponte è terra inculta germi- nantibus: quare cum mitissimis occurrat infirmioribus pecudi- bus, lætæ illæ, & securæ in eisdem pascuis cum illo versantur. At- que illud etiam mirandum, quod tam immani belluæ parvulus illudat mus, quem maxime odit; sues invalidi in fugam conver- tant, hirundo intolerando afficiat dolore, vermes exagitant, & exulcerent!

Tantæ vero cum sit magnitudinis, arbores illum sua umbra tegere commode non possunt; neque potest latere in arundine- to, neque in loco lutoso, quem aliæ animantes pro cubili & sta- tione amant. Quamvis latere non possit, quod recumbendi usum cum cæteris animalibus non habeat communem: nihilominus erectus, & arboribus incumbens, juxta papyrus, & carices som- num capit; quippe amat amnes & loca palustria, tempore præ- fertim æstivo, cum æstuante sole perurit, atque etiam tempo- re generationi destinato; tunc enim Elephantus solitudinem pe- tit, & præcipue secus flumina, ubi frequenter proveniunt sali- ces, alni, & populi, quæ amant aquas.

Cum autem natura siticulosus sit, largissimi quoque potus est, atque adeo ingentes haustus facit, ut quasi quadam bibendi avaritia, & sacra siti, totum ipsum flumen in os suum conver- tere velle videatur. Ipso igitur bibente, insistit fluvius, insistit quoque Elephantus per otium, & securitatem bibens, postquam diutinam sitim toleravit. Videtur itaque fluvius, quantumvis maximus, non aliter in illius aqualiculum influere, quam Jor- danis in mare mortuum, quod propterea nunquam exundat.

Bibendo autem nasum longissimum, oculis tenus usque in fluvii fundum immergere videtur, ut aqua mabunde haurire possit; ex quo interdum contingit, ut sudibus in immo fundo defixis offendatur, & tangatur. Illud etiam ab auctore naturæ constitutum est, ut naso, qui illi est bibendi, & deliciandi instru- mentum, arte venatorum perforato capiatur, & alligetur. Desi- gnavit enim Deus hanc illius capiendi rationem, instructa fo- vea, in quam cum imprudens incidit, oculis & naso vulneratis optatissima fiat præda venatoribus. Sed tunc potissimum, cum largissimo se potu implet, parantur illi à draconibus insidiæ: nam immersum Elephantum in fluvium, invadit draco, constringit illigata manu, morsumque in aures defigit; neque aliud magis, quam oculos petit, quos solos inexpugnabiles esse natura mon- strante cognovit. Aliquando etiam à vermibus illis Gangeticis, branchiis, quasi sudibus transfixus, ad potum veniens Elephan- tus mordicus comprehensa manu abstrahitur.

Quod si in tanta belluæ vastitate, quam Deus nullo negotio expugnat, atque prostermit, mirabilis est conditoris potestas at- que sapientia, quanto magis cum immanissimæ belluæ, id est, f. diaboli superbiam comprimit, viresque enervat. Est ille lernæa hydra, non solum septiceps, sed bellua infinitorum capitum, ex omnibus improbitatibus, & belluinis artibus composita; & in illos potissimum dominatum exercens, qui belluinos mores amplexati, belluinis voluptatibus se totos tradiderunt. Is ipse mirabili arte, atque virtutum omnium ornamentis à Deo con- ditus, simul cum homine, intelligendi particeps, ex suprema creaturarum intellectualium dignitate in abjectissimam bestia- rum sortem sua superbia decidit; & humanæ salutis invidia con- tabescens, cum illo nunquam non testatas gerit inimicitias; per- petuus comes illius viæ & itineris, ne unquam ledendi, & impe- diendi occasionem prætermittat. Interdum vero vanissimam mundi gloriam, & paleas, atque quiesquilias impurissimarum voluptatum, quibus ille veluti pinguescit, offert belluinæ vitæ sectatoribus, amplius nil quam meram corruptionem, & im- munditiam de studiis, & carnis voluptate decerpentibus.

Atque cum illa amare videatur, quæ inesse vult suis sectatori- bus, videtur profecto prima hujus belluæ vis à libidine profici- sci, longius autem progressa ad umbilicum arripit; quia ventris luxum atque intemperantiam comitantur affectus, qui ventri parent;

f Interpretationis de diaboli auctores & probationes, atque singularum sententiarum ac- commodatio ad Angelî natu- ram, aut ad demonis impro- bitatem, sparsim.

g Quod diabolus sit Behemoth, id est, plures bestię ele- ganter & utiliter ostenditur, n. 1. 2.

h Quo tempore creatus An- lus, differitur, n. 4.

i Fæni allegorica significatio diligenter tractata, n. 5. 6. 7.

k An feminis luxuria in umbilico sit, an in mammis, diligenter inquiritur in sa- cris, & prophetis, n. 3. 4. 5. 6.

Adversus turpem voluptatem opportuna, & utilia non pauca, n. 1. usque ad 5.

in Potissima demonis cura insidiandi nostro fini, & moris moliter ostenditur, n. 1. 2.

in Dignitas Angelica natura, peculiari ratione, & fusa tractatur, n. 3. 4. 5. 6.

o Deum impiorum sceleribus & impietate uti ad illorum supplicium, cum utilitate ostenditur, n. 8.

parent: ventris enim satietas obscenæ libidinis radix est. Vires igitur suas, suumque virus exurit, cum hominum lumbos, partesque molliissimas, & ad voluptates proclives nostri corporis sic corrumpit, ut perinde in nostris membris dominetur, ac si sua illius membra, sui que lumbi existerent. Tunc autem parte molliissima, atque maxime imbecilla, id est, umbilico ventris tyrannidem exercet suam, non solum cum mulieres, genus imbecillum, & voluptuarium, impurissimis libidinis illecebris infestat, sed cum per fœminas, tanquam per præsentissimum humanæ vitæ, atque salutis virus, virorum animos emollit, & enervat, omnesque virtutis nervos incidit.

Proh mentis improbitatem obfirmatam atque inexorabilem, nostræ morti, & actionum universarum fini insidiantem; qui si parvus sit, ex nostra ille finali impœnitentia caudam sibi conficit, erigit, stringet, agitabit, velut cedrum proceram & imputribilem. Cum autem incredibiles sint illius fraudes, & plicaturæ ad generandos sibi similes filios, mille tentationum involutionibus & perplexitatibus versutiarum, at improbitatem nobis ille objicit, atque proponit voluptatum illecebris, quasi tela quadam ex multis filis contexta convolutam.

Consilia vero illius, quibus tota illius moles, & ratio agendorum, tanquam ossibus innititur, sunt profecto solidissima, & ad improbitatem exquisitissime comparata. Quæ cum per se sint crudelia, & acerba; at convestita ille: gestat omnibus deliciis & molitudinibus, velut contexta, & interdum etiam potentiores quosdam viros, & improbos tyrannos, sibi tanquam ossa asciscit, quorum virtute & potentia utatur ad alios infirmiores & molliores in improbitate sustentandos.

Hic denique est, qui cum divina similitudine insignitus fuisset, & creaturarum excellentissimus, in quo reliquæ viderentur, quasi per recapitulationem quandam colligi, & velut primogenita creatura donis amplioribus præ cæteris cumulata, ipso suæ creationis initio, cum mundo isti corporeo se communicavit Deus; at divinam bonitatem primus ipse provocare ausus, non amplius in se ipso expertus est Deum beneficum conditorum, sed iudicem severissimum improbitatis pœnas justissimas gravissimasque exigentem, & supremi numinis potentiam, & vindictam in sceleratos omnes velut gladium acutissimum adigentem. Et quidem quamvis improbum dæmonem non spoliaverit Deus viribus, & facultate ad nocendum, at comprimit illas, & pro sua providentia atque sapientia ita moderatur & applicat, ne plus noceat, quam ipse permittendum constitue rit. Atque in eo mirabilis est divina bonitas, quod dæmonem suo pte ingenio, & improbitate paratum, & applicatum perpetuo ad nocendum, suamque operam, & industriam offerentem supremo iudici, si forte ille se tortore, & carnifice uti velit; ita moderatur Deus, ut illius improbitatem, & nocendi libidinem contra eum ipsum convertat, ut dum justis insidias struit, & interitum machinatur, o suis se artibus, & nocendi libidine confodiat, & perdat; justis vero ipsis ingentia lucra ex tentationibus, & calamitatibus maligne procuratis designet, & afferat. Cum enim Deus sit per se pacis amantissimus, hostium nostrorum armis ad ipsorum supplicium sapientissime utitur.

Interim sævissimus inimicus, qua potest ratione, nostris malis & detrimentis suas divitias metitur: nostris enim lasciviis & impuris voluptatibus lascivit, & pinguescit ille, atque illis cum summa voluptate, quæ sponte germinant ex pravitate & corruptione nostræ naturæ, in illis præsertim hominibus, quorum studium est, cum principes sint, libidinibus obsequi, & sicut aliorum; ita rationis & honestatis legi, & imperio minime se submittere. Atque ex montibus, id est, ex viris principibus in præcelso dignitatis fastigio constitutis, opimam prædam reportat, quam suis militibus, & eorundem studiorum consortibus in tartaro dividit, de nostra improbitate latantibus cunctis, & per summam ignominiam humanæ stultitiæ detrahentibus.

Et mirum, improbitatis auctori deterrima quæque & pessima placuerunt, gaudet nimirum in obscuris, frigidis, torpentibus mentibus residere, & requiescere velut in loco ad incredibilem voluptatem sibi comparato: & in iis rebus, & bonis, quæ cum nihil solidi habeant, umbræ sunt veri boni, ad speciem tantum, & ludificationem oculorum; tum præterea in iis, quorum mens nunquam est quieta, sed variis perturbationibus agitata, quiescit enim ille, & dormit, cum nostram quietem animi interturbat: denique in illis, qui alios pravo exemplo, aut ope præstita ad improbitatem duces, & exhortatores se præbent.

Sic maximam mortalium prædam capit, & ex nostrarum mentium inconstantia, & fluentium voluptatum studio, fraude quadam, & illecebra ad sese alliciens, incredibilem nostri sanguinis & interitus sitim exsatiare se posse sperat.

Mirum igitur, ut malignus observet justum oculis, & stridat dentibus in eum, considerans attentissime, qua via invadere, qua ratione capere & decipere possit! & dolet oculis suis gravissime, cum videt nos cum diligentia vitam nostram, & virtutis opera disponentes! tunc enim capi se oculis arbitratur nostræ vitæ splendore obcæcatus. Sed tunc potissimum captus & illus est suis oculis, cum filium Dei, quem videbat carnis infirmitate circumdatum, inique aggressus, & in carnem dentes infingens, hamum voravit, quo transfixus est, & divina virtute, quasi calamo suspensus piscis, irridendus propositus est, obrutis jam, & quasi perforatis illius naribus, & sagacissimis

12.
Stringet caudam suam, quasi cedrum, &c.

13.
Ossa ejus velut fistulæ æris, &c.

14.
Ipse est principium viarum Dei, &c.

15.
Huic montes herbas ferunt, &c.

16.
Sub umbra dormit, &c.

17.
Protegent umbræ umbram ejus, &c.

18.
Ecce absorbebit fluvium, &c.

19.
In oculis ejus, quasi hamo, &c.

insidiis detectis, atque calumniandi, ridendi, contemnendi licentia repressa & castigata.

Denique si teterimæ hujus belluæ vitia & improbitates consideres, universa illius p membra non nisi ex scelere & iniquitate compacta esse perspicies. Si vero vim & dominatum, quem in improbos exercet, ex quibus, tanquam ex membris totus componitur, & veluti coalescit, draco nimirum terrificus ex pluribus serpentibus & filiis viperina luxuria atque intemperantia natis, facile credes improbos omnes membra esse diaboli; atque illos præsertim, qui impurissimis operibus vacantes, & idolorum specie misere delusi, vel in montibus, vel in lutiis & sylvis, aut in fluminum ripis, dæmonem pro Deo venerantur & colunt.

Sed non solum q in terrestri bellua quadrupede maxima atque fortissima divinæ potentia atque sapientia, tum etiam diabolicæ immanitatis atque superbia, quam Deus conterit, præclarum specimen datum est mortalibus. Sed præterea in Leviathan marino monstro maxime terrifico, quod propter vastitatem atque immanitatem videtur esse r copulatum ex multis, non solum quod membris & squamis mutuo sibi inhærentibus arctissime compactum sit, sed quod copulationem habeat multorum, quibus ornatum & comitatum incedit. In qua sane marini serpentis vastissima & terrificæ immanitate, quæ divinæ potentia atque imperio paret & obsequitur, graphica imago proposita est invisibilis f ceti, qui in hujus turbulentissimi maris, id est, mundi æstu & perturbationibus tyrannidem exercet acerbissimam; nihil enim mari, terræ sævum, & immane est quod diaboli tæ vitiam & immanitatem non repræsentet. Verum enim vero mirum est, ut Balena & cetus aliquando incedat cum ingenti ornata & comitatu ostreorum, pisciculorum, herbarum, quæ in illius cute adnascuntur, cujus cum magnitudo & vastitas prope immensa sit, eritne mortalis aliquis, qui lino & hamo piscatorio possit cetum inelcare & extrahere fune pendentem, & lingua, brachiisque transfixum? Et vero, o Job, poteris illum uncino, hamove infixio palato, & per nares eminente, aut brachiis affixo capere, captum vero junceo circulo, aut recurvo alio instrumento suspendere, & quo velis deferre?

Sane hujus piscis tanta est immanitas, ut omnem humanam potentiam non pertimeat: neminique supplicare, aut blandiri assueverit. Tantum, cum tempestates præsentit. Conditori suo, & dominatori fructuum, quasi supplicans, & blandiens ludere, & candam agitare videtur. Erga mortales vero, aut erga alios pisces cum immanissimi ingenii sit, nunquam ex jure amicitia & societatis agit, ferum utique & indomitum monstrum, a mea tantum potentia edomitum, & servitute perpetua subjugatum.

Non humanæ vires, non industria, & ars illius vires & sævitiam unquam eludere potuisset, nisi cetacei generis ducem ego constituisset, qui cæcutienti belluæ, & superciliorum mole gravatæ viam ostenderet. Ergo capto eo pisciculo, tunc tandem piscatorum industria delusum, & aberrantem cetum, & in vada aut littora impingentem configere, & dilacerare potest, neque minus facile, quam si stulta esset avicula, puerorum atque fœminarum lusus & aucupium.

Tunc sane quamvis immanissimus sit, neque ex illorum piscium familiarissimogenere, qui solent ad edulia & cibos incidi, & præparari, tamen turmatim ad illum confluunt homines, & de tanta præda mutuo sibi gratulantes, lætissima celebrant convivia; & alii hastis, alii tridentibus, alii securibus cædunt, & multa verberatione expugnatam in littus compellunt atque ejiciunt. Cumque adeo immani magnitudine piscis sit, ut illius corpus uni toti nationi satis esse possit, mercatorum multitudo in illo partiendo, præparando, distrahendo diligenter, & sollicitè operam collocat. Si quando igitur in manus hominum devenit, non est humanis viribus, aut industria, sed supremæ Numinis providentiæ adscribendum, quæ tantam belluam utibus humanis deputavit, atque subjecit. Nam quæ tanta sagera contexi potuisset, ut illius solum pellem complecteretur? quæ profecto crassissima est, & ad opportunitatem humanæ vitæ aliquam idonea. Aut quis mucro, gladiusve, qui pellem durissimam discinderet, nisi me monstrante, qua ratione exenterari, per partes dividi, in cetaria, & piscaria officina saliri, parari, & asservari expediret? & præsertim caput magnitudine mirabili, quod vel cibo, vel oleo, vel etiam sustinendis piscatorum tabernis idoneum est.

Denique tanta cetorum magnitudo, ut si quis suis viribus, & industria illi se posse capere, & expugnare confidat, atque manum ad illius capturam tuto injicere, fiet profecto, ut cum temere provocaverit belluam potentissimam; bellum sustineat gravissimum & periculosissimum, quo exanimetur, & pereat; neque aliter salutis suæ consulere possit, quam retrahendo manum, tergaque vertendo, interim manente ingentis discriminis & temeritatis stultissimæ memoria sempiterna. Quis enim semel incidit in Leviathan, qui deinceps diligentissime non caveat, ne iterum simili discrimine laborare contingat, aut ne navigationem repetat, littusque prope contingat terrore plenissimum?

Sic profecto fit, ut sæpe omnes insidia humanæ artis ad capiendum cetum, vanæ, & irritæ sint: ad conspectum enim teterimæ bestia statim consternuntur homines, quasi continuo devorandi, & exorbendi. Sed nonnunquam etiam divina providentia fit, ut & tyrannus ipse marinus spe evadendi ex omni discrimine, atque tuto minores pisciculos insequendi, & piscandi spe

p Us pessimi membra diaboli, vel ex illius improbitate, & vitis, vel diversitate impietatum componi, per pulchram allegoriam indicatur, n. 1. 3.

q Bebestis descriptum esse sub forma, & specie belluæ terrestres quadrupedis, non vero sub forma serpentis, ostenditur speculati quasiuncula, n. 1. 2. 3.

r Notio, & proprietas nominis Leviathan, diligenter, & accurate investigata, peculiaris quasiuncula 1.

f Leviathan, quid qualem animans proponatur, terrore, an aquatile, eleganter ostenditur tribus quasiunculis, 1. 2. 3. 4. à nu. 6. usque ad 18.

20.

An extrahere poteris Leviathan hamo, & fune ligabis linguam ejus?

21.

Nunquid pones circulum in naribus ejus, aut armilla perforabis maxillam ejus.

22.

Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia.

23.

Nunquid facit tecum pactum, & accipies eum servum sempiternum.

24.

Nunquid illudes ei quasi avi, aut litigabis eum ancillis tuis.

25.

Concident eum amici, dividunt eum negotiatores.

26.

Nunquid implebis sageram ejus, & gurgustium piscium capite illius.

27.

Pone super eum manum tuam: memento belli: nec ultra ad das loqui.

1. Quæ de ceto dicuntur, universa ad diaboli mores, & ingenium relata in singulis sententiis sparsim indicantur.

spe frustratus incolis maritimæ regionis spectaculum jucundissimum præbeat, è mari extractus, & fluctuum ipsorum vi ejectus, atque in ipsa arena infixus & inhaerens. Quæ omnia representant sane immanissimum illum hostem humani generis. Quippe nihil est in rerum natura, siue in mari, siue in terra, terrificum, & exitiale, quod illius ingenium, mores, nequitiam non referat. Sed illum tamen illudentem mortalibus divina sapientia prosternebat, & triumphat, triumphatumque universis creaturis spectandum, & irridendum exhibet.

18. Ecce spes ejus frustrabitur eum: & videtibus cunctis præcipitabitur.

CAPUT XXXXI.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Absolvitur descriptio Leviathan ex peculiaribus notis solius corporis, & terrifico membrorum omnium habitu & compositione.

1. Non quasi crudelis suscitabo eum.
Quis enim resistere potest vultui meo?

1. Crudelis, quid proprie. Permutatio personarum Hebraeis familiaris.
2. Verbum suscitandi, aut vigilandi, bellicum. Deus armans diabolum, non ex crudelitate, sed ex potentia. Illustrati David, Isaias, Petrus.
3. Simplex sententia Paraphrasis.
4. Diaboli savitia, Dei permissio, & severior castigatio, sed sine crudelitate.
5. Dei potentia salutaris & benefica. Illustratus Isaias, & David.

1. **C**um illa, quæ nuper facta est belli mentio, videtur sententia hæc cohærere. Habet autem variam constructionem apud Interpretes: nam Hebraizantes per tertiam personam legunt, *Nemo est crudelis* (tam audax, suæ vitæ inimicus, & in animam crudelis, aut nemo tam concitatus animo, & ira adversus hostem aliquem, hoc enim exigit proprietas originalis) qui excitet illum, qui provocet ad certamen, & ausit laceßere. Solum enim ego, inquit Deus, illum mihi hostem depolco, quem nullo negotio trucidare possum, nemo enim tam ferus & immanis hostis est, qui valeat mihi resistere. Et hæc quidem sententia per se apta est. Sed tamen Interpres, ut tota oratio melius decurreret ex Dei persona loquentis, intellexit tertiam illam personam suscitabis, accipi debere pro prima, id est, pro ipso Deo, quo etiam modo intellexit Cajet. nam hæc personarum mutatio non est insolens in sacro sermone. Ergo ait Deus, quanquam ego feram, & indomitam bestiam *Leviathan*, tyrannum maris potentissimum creaverim, atque in tantam vastitatem extulerim, & quasi illum incitaverim, ut inferret bellum sanguinarium aliis piscibus minoribus, atque ingentem mortalibus terrorem, non est id mihitribuendum crudelitati, aut tyrannidi innata, sed tantum supremæ potentia, cujus argumentum est, tum ipsius bestia magnitudo & vastitas, tum quod ego illam comprimo, & trucidando, & concidendam hominibus præbeo, cum mihi visum est. Convenit cum hac interpretandi ratione verbum illud *suscitandi*, quod ad prælium videtur pertinere, quanquam enim significet vigilare, & somno confurgere, tamen ipsa etiam vigilia, & somni depulsio bellica est. Exemplum manifesta Ps. 43. 24. *Exurge* (præliaturus cum hoste) *quare obdormis Domine?* Ps. 79. 3. *Excita potentiam tuam & veni*, 77. 38. *Non ascendis* (non excitavit) *omnem iram*, Isai. 59. 9. *Consurge*, sicut in diebus antiquis: *Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem*, Isai. 10. 26. *Sustinebis super eum* 1. Pet. 5. 8 *Dominus exercituum flagellum*. Denique ad bellum nos comparat Petrus dicens, *Vigilate*, quia adversarius vester circum, &c. *Cui resistite fortes*; Tum etiam Christus Dominus, *Vigilate*, ne intretis in tentationem. Ergo cum Deus dicitur *Excitasse*, aut *evigilare fecisse Leviathan* indicat illum armasse robore & immanitate adversus alias creaturas imbecilliores. Quod multo melius quadrat, quam quod alius interpretatur, *Leviathan semel præcipitatum, non suscitabo*, vel non erigo, neque incito ego immane hoc monstrum, ut illius ope, & immanitate utar ad exercendam ultionem in mortales, instar crudelissimi alicujus tyranni, qui coacta nefariorum manu Rempublicam occupat, & devastat.

Quis enim resistere potest vultui meo? Quod in originali est, *ad vultum meum*, vel, *ante me*, accipi tem habet sensum, primum, quem indicat Tygur. Oforius. Quis ante me cum illo congressus est? id est, *Quis ante me resistit?* supple illi. Sed procul dubio interpretatio hæc coacta est, non enim significatur ordo temporis, sed opportuna redditur præcedentis ratio sententiæ; Quamvis Leviathan crudelis sit, potest tamen mea potentia comprimi, ideo non ad exercendam tyrannidem & crudelitatem, sed ad specimen meæ potentia, cui nulla creatura resistere potest, illum creavi. Vel, cum ego solus potens sim bestiam immanissimam laceßere, sternere, trucidare, quis tam audax, aut temerarius erit, qui vel in faciem mihi resistere, vel coram facie mea consistere audeat? Commendat igitur suam potentiam Deus, atque comprimit insolentiam, & ausum humanæ imbecillitatis. Cum qua exponendi ratione facere potest Paraphrasis hujus loci apud Septuaginta; *Nonne audisti eum? Nonne super iis, quæ dicuntur, miratus es? non timuisti, quia paratus est mihi? Quis est enim, qui mihi ex adverso steterit, vel quis resistet mihi, & sustinebis?*

Allegorice.

Quadrant vero hæc omnia in invisibilem draconem, quem Deus non suscitavit adversum nos in bellum, imo vero ipse ait draconem, *Tu commovisti me adversum eum*. Adea, quæ peccata sunt, Deus non incitat; tantum permittit, & copiam facit. Quod dixerim propter Cajetan. dicentem, quod Deus *moves demonem ad oppugnandum nos*, quam caute accipi debet. & ut Theologi dicunt, permissive, non positive. Tum etiam Deus in hujusmodi permissione, non est crudelis, nam media illa, utitur demonis opera, & impugnatione, ad iusta commerita supplicia: ut enim eleganter dixit Senec. *Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli*. In ipso vero supplicio, quod citra condignum est, nulla est crudelitas, sed incredibilis cum misericordia justitiæ temperatio. Indicans enim (puniens) *dat locum poenitentia*. Ergo si cum suscitavit demonem ad improborum supplicium, minime crudelis est, inulto etiam minus, cum illum suscitavit permittendo, ut justos exerceat, ne Jobus in hoc conflictu cum adversario de ulla crudelitate conqueri possit, nam cedunt prælia militum Dei, in Dei gloriam, in ipsorum coronas, & proventus cum probati fuerint, & in adversarii ignominiam, cum superatus, de quo non pauca diximus superius. Durior igitur est aliquando Dei parentis suorum justorum disciplina, & superior interdum castigatio, diuturnior etiam, & asperior probatio. sed crudelis, quod inimicitiarum, & vitii est, nunquam. Sapienter igitur scripsit hoc loco Philippus: *Suscitare Deus Leviathan, hoc modo dicitur, ut cum ceteris, qualis sit, manifestet, qui velut Pharaonem longa impunitate diutius insultare permittit, hoc enim iustissimo iudicio Deus fieri finit, aut ad exercitationem, probationemque Sanctorum, aut iniquorum poenam*.

Rei hujus conveniens ratio subjungitur ex divina potentia, Interprete Greg. *Propter potentiam dixit, Quis potest resistere vultui meo, &c.* Ac si diceret, *Non enim quasi crudelis suscito, quia de ejus fortitudine, & electos meos potenter eripio, & rursus reprobos non inique, sed rationabiliter damno*. Vide quæ diximus priori tomo in Præfat. cap. 5. ubi de propria materia hujus libri disserimus.

Tum præterea commendat Deus lenitatem suam ex potentia indicans, potentia sua comprimi savitiam demonis, ne tantum noceat, quantum cuperet, sed quantum expedir, nam cum Dei potentia fundamentum, & radix sit totius æquitatis, ut Sap. dixit; *Virtus tua iustitiæ initium est*, & cum potentissimus universorum Dominus sit, omnibus parcit, & cum sit dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, fieri non potest, ut sit crudelis, vel

Dei po- vel in suo pæcepto, vel in sua permissione. Est
tentia sa- enim illius potentia non inimica, & exitiosa, sed
lutaris, & clemens, & salutaris. Ita (inquit ille) virtutes mag-
beneficia. nis viris detori, gloriaque sunt. si illis salutaris potentia
Sap. 2. 18. est. Nam p'stiterat vis est, valere ad nocendum, quare &
Sen. 1. 1. illa optimi Imperatoris vox est. Quoties nullam inveni
de Clem. misericordia causam, mihi peperci; q. d. Propter me, sicut
cap. 3. 2. ipsi Deus dicit; Ego sum qui deleo iniquitates suas
If. 43. 25. propter me, quod agnolcebat David divinam cle-
Ps. 14. 11. mentiam inclamans; Propter nomen suum Domine
propitiaboris peccato meo & multum est enim.

II. Quis ante dedit mihi, ut reddam ei ? Omnia, quæ sub cælo sunt, mea sunt.

1. Nexus, & scopus hujus sententiæ.
2. Præcedere, occurrere, resistere, cum analogia ab ead. m. radice Illustratus Moyses.
3. Pax dicta de restitutione, aut complemento rei.
4. Tres exponendi rationes parum idoneæ.
5. Quanta interpretatio subtilis. Divina liberalitas sine ullius injuria, aut iniquitate. Illustratus Jeremias, & Paulus.
6. Duæ extrema interpretationes verosimiles. Divina potentia commendatio ex operibus creationis.

1. **S**ententiæ, licet in speciem facilis, & aperta, sed
Nexus & scopus hujus sententiæ
ad connectendum subobscura. Quorum
enim nunc donando, & restituendo? Varius
igitur apud Interpretes nexus, varia etiam inter-
pretatio, sed omnes tamen ad duo capita reducuntur,
alterum quo suam potentiam excuset
Deus ab omni specie crudelitatis, nam hujus rei
meminerat sententiæ præcedente, alterum, ut
suam potentiam viresque confirmet atque utriusque
ratio, & probatio petatur ex ipsius divitiis,
& liberalitate. Sed ut commodius germana sententiæ
colligatur, præmittenda est vocum proprietas.

2. **Q**uod igitur hic est ante dare, in Hebræo est verbum
simplex, præcedere, vel antevertere, quod in-
differens est, ut sit præcedere, dando vel aliquid
aliud agendo, quia vero ejusmodi verbum sumi-
re ejus- tur a parte anteriori & a facie, antequam aliquid
dem ra- consistit, vel præcedit, ideo etiam significat oc-
currere; quasi faciei alterius obviare, qui enim
prævenit, & antevertit alium, solet etiam occur-
rere, quomodo exponi potest illud Job. 30. 37.
Prævenierunt me (inopinato occurrerunt mihi)
dies afflictionis. & Deut. 23. 4. Noluerunt vobis occurrere
cum pane, & aqua in via; quod proprie ex He-
bræo legitur ab ipsa hac radice; Non prævenierunt
vos, vel, Non ante dederunt, vel, Non succurrerunt, &
similiter vertitur Nehem. 13. 2. consentientibus
utrobique Sept. in hac lectione, & significatione
occurrentibus.

3. **V**erbum autem retribuendi, proprie est pacificare,
Pax dicta aut ad pacem reducere; quod quia fieri solet red-
dendo debitum, sive præmium, sive supplicium,
estione, & sumitur pro restituere, aut retribuere, & solvere, &
solutione quia ejusmodi debiti compensatione videntur
debiti & res impleri, etiam sumitur pro perficere, & ad in-
de perfe- tegratam adducere, collato eo, quod deerat,
tione rei, præmii, aut supplicii. Ex qua verborum fecunditate
pullulant variae lectiones; Quis pervenit, vel
antevertit me; quis occurrit, succurrit, obviam
venit, & retribuetur ei? In originali active; &
retribuam: restituiam, solvam præmium, aut sup-
plicium. Vel, perficiam, & ad complementum, at-
que integritatem adducam, ex his quasi semini-
bus exurgunt plures, & quidem verosimiles omnes
interpretandi rationes.

4. **P**rima ex Gregorii, referentis sententiæ hanc
Gregorius ad reproborum damnationem, & supplicium;
opus quidem ita a crudelitate alienum, sicut plenum
justitiæ; Eos (inquit) quos respicio, non injuste
derelinquo: nemo quippe ut divina illum gratia subse-
quatur, prius aliquid contulit Deo. Si ergo, & electi præ-
veniente se gratia, sequuntur; & reprobi juxta quod
merentur, accipiunt; & de misericordia inveniunt el. & c.
quod laudens; & de justitia non habent reprobi, quod ac-
cusans. Bene igitur dicitur, quis ante dedit, & c. Sed
proculdubio hæc exponendi ratio longe petita
est, & parum coherens.

Secunda etiam, ut ad commendandam Dei po-
tentiam ab omni specie crudelitatis per quam
alienam referatur; Ratio vero hujusmodi confi-
ciatur; Fieri non potest, ut crudelis fuerim,

creando Leviathan; nam cum perquam liberalis Dei po-
tentia sit, antequam mereri aliquid beneficia, & demerendo illas,
& extiterim præveniendos res universas beneficiis, tentia be-
possent; quando nondum existebant; multo erga ea,
magis beneficus ero erga ea, quæ facta sunt. quæ non-
Diligis nimirum Deus, quæ sua sunt. Sic ab omni dum ex-
iniquitatis suspitione asserit Paulus divinam li- istebant,
beralitatem Rom. 11. 34.

Tertio alii proxime ad cetum referunt, quo-
rum sententiæ brevi, & illustri Paraphrasi ex
pressit Olorius; Quis ante me manum cum hoc im-
mani hoste conferuit, ut illum debito præmio, atque mercede
de remunerem? vel; Quis mihi occurrit, succurrit, lenis,
opem contulit ad debellandum Leviathan? An Olorius,
alienis viribus, non meis illum stravi, triumphavi Asthenica,
Quam sententiæ fere, ut solet descripsit ex Tyg. Tygurina.
Et licet ut cunque coherens sit cum præcedente,
at non videtur omnino opportuna ad rem præ-
sentem; præterquam quod illa prioris verbi ac-
ceptio, pro eo quod est, prævenire pugnando, in-
solens sit, atque cocta.

Quarta est aliorum, qui nituntur sententiæ
hanc connectere cum viribus, & potentia Levia-
than, hoc sensu; Non fuit crudelitates, tanta po-
tentia instruxisse, & armasse Leviathan; libera-
lissimus enim est bonorum omnium auctor. Dei libe-
Potest igitur cui volet, & quod volet conferre; & ralitas nee
cum omnia illius dominationi serviant, nemini mini in-
facit injuriam, si rem unam melioremque effici-
at, si rem vero aliam imbecilliorē priori subji-
ciat, tantum erit unius beneficium, sine alterius
injuria. Quamvis enim Jacob diligat, constitu-
atque Dominum uterini fratris; at minime po-
terit Esau de iniquitate ulla expostulare, quod
Paulus eleganter exponit ad Rom. 9. 14. Nunquid
iniquitas apud Deum? Absit? Ex eadem eadem eti-
am amplissima dominatione hortatur suum po-
pulum ipse Deus apud Jer. 27. 5. ut lupulici, &
patienti animo servitutem serviat sub Nabucho-
donosor, ipse quippe supremus universorum
Dominus constituit illi dominari, alios vero
servire: Ego feci terram, & homines, jum. nra in fori-
tudine mea magna, & dedi eam ei, qui placuit oculis
meis. Ea nunc itaque ego dedi omnes terras istas in manu
Nabuchodonosor, in super & bestias agri dedi ei, ut servi-
ant illi; & serviunt ei omnes gentes, & c. Cum igitur
omnia mea sint, stulta erit, vel hominis, vel creato-
ræ alicujus querimonia, quod illam non in-
struxerim eisdem viribus, quibus Leviathan.
Sicut neque potest dicere lutum ei, qui se finxit, cur me
fecisti sic? neque conqueri, quam aliud vas feceris If. 45. 9.
in honorem, aliud in contumeliam. Arguti sane expo-
nendi ratio, & bene cum verbis ipsis conve-
niens.

Quinto, ut simpliciter commendetur divina
potentia ex creatione Leviathan, rerumque alia-
rum. Indicavit hanc exponendi rationem Vat.
sequutus est Eugubinus, & habet nexum facilem;
Quis antevertit me, scilicet creando, vel belluam
Leviathan, vel res alias naturæ mirabiles? Quis
ante dedit, contulit rebus vires, facultates, & restri-
buetur, vel ut diximus ex originali, & perfectis, id est,
ut inquit Vatablus. Quis ostendit mihi viam in
creatione totius mundi? Quis mundum perfecit? rhan.
nemo sane. Omnia quippe mea sunt. Jure igitur
tut dominor Leviathan, & potestati maris. Vatablus.
Potest cum hac interpretandi ratione conten-
tione lectio latina; Quis ante dedit mihi, designavit
viam, & orationem creandi; occurrit, succurrit
mihi opem in creatione contulit. Et sane ad
creationis opus, videtur Paulus simili sententiæ
usus, Rom. 11. 34. Quis cognovit sensum Domini, an
quis consiliarius ejus fuit? (nimirum præveniendos,
& suggerendo illi consilium, & rationem mundi
creandi, id quod sequente parte exponit) Aut
quis priori dedit illi, & retribuet ei? quoniam ex ipso, &
per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Sexta brevis, & facilis sententiæ, & nexus, si Sexta in-
conjungatur cum illo, quod proxime præcessit; terpen-
Quis resistere potest vultui meo? nunc subjungitur; di ratio.
Quis ante dedit, quis antevertit, præoccupavit,
occurrit, prior laceffivit? & retribuetur ei; & pa-
cem habebit; ut sit omnino sententiæ eadem cum
illa, Quis restitit ei, & pacem habuit? nam verbum
retribuendo, ut diximus est idem, quod pacem
habendi, pertinet ad retributionem, vel per-
solutionem debiti, sive supplicii sive præmii
nos diceremus, Nadie si la hizo, que no se lapa-
gasse.

III. Nam parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis.

1. Divina potestatis efficacia. Deus diabolo petenti facultati nocendi non connivens.
2. Varia lectio. Parcere quid. Silentium & Silere de cessatione ab actione. Illustratus David, & locus Judicum.
3. Varia lectio. Vectis Symbolum fortitudinis.
4. Verba, quae solent ad tyrannidem pertinere.
5. Deprecari, quid proprie, quid Componere. Varia Graecorum, & Latinorum interpretatio.
6. Monstri vastissimi pulchritudo, & membrorum omnium proportio. Gratia, quid proprie. Illustratus latinus Interpres.
7. Immanitas hostium docet nos orare,

1. **A**nceps illud relativum *Rei* ancipitem reddidit sententiam. Sed in universum sive referatur ad eum, qui proxime praecessit; hominem temerarium, qui ausit Deum laceßere, sive ad cetum de quo oratio instituta est; sive ad dæmonem, cui convenit figura ceti, semper videtur nunc asseri efficacia divinae potestatis, summentes de hoste vindictam, neque ullis precibus, aut minis temperantis ab infligendo iusto supplicio; quamvis enim cetus non habeat *verba potentia*, neque deprecatoria, loquitur tamen Deus tanquam de hoste potentissimo, rogante ea, quae pacis sunt; & quamvis diabolus non utatur *verbis ad deprecandum compositis*; intelligere tamen possumus (inquit Philippus) Quod quamvis sit rebellis in Deum, & contumax, suum tamen tremens sentiat creatorem, & tanquam servus nequam, saltem coactus, Deum suum obsecrare simulet. Gregorius vero de corpore diaboli; *Sunt* (inquit) nonnulli, qui prolixas preces habent; quorum petitionibus nullo modo parcitur cum eorum preces opere destituuntur. Adde etiam quod Deus non parcat, non silet, quasi annuendo *verbis potentibus*, id est, sapientissimis, quibus fraudulenter nititur obtinere à Deo facultatem nocendi hominibus.

2. Sed germanum consequutionem in describenda immanitate Leviathan per sua membra, indicavit nobis lectio Hebraea, quam proculdubio, licet obscure, expressit lectio Latina. Pro eo, quod latinus dixit, *Non parcam ei*. Hebraeus habet, *Non filebo*; non dissimulabo, non praeteribo, supple, quae habeo praeterea dicenda de Leviathan, quod verbo latino *parcendi*, eleganter significatur: *Non parcam dicere*; Non abstinere à reliqua totius corporis immanissimi descriptione. Sed forte interpretis usus est verbo *parcendi*, quod silentium illud, quod affertur verbo originali, ad rem ipsam, & actionem referendum existimaret, ita ut *silere*, sit athil agere: sicut enim *verbum* sumitur pro ipsa re ita *silere* pro nihil agere. Sicut Jud. 16. 2. *Tota nocte cum silentio praestolantes*, id est, in insidiis positi, & nihil praeterea aliud agentes. Ps. 27. 1. & Ps. 34. 22. *Ne fileas à me*, id est, Ne me demittas, quin in me liberando praeclara edas facinora contra hostes meos. Ergo hoc loco si ad actionem referatur; *Non tacebo*, idem erit, quod; Non solum efficiam contra Leviathan, quae adhuc commemoravimus, sed praeterea multa alia, quae sequuntur. *Revelando faciem indumenti*, &c. Quod idem est cum nostra lectione; *Non parcam*; q. d. Persequar adhuc, laceßam ulque immanem belluam, quod videntur indicasse Graeci, legentes; *Non tacebo propter eum*, quod interpretatur Nicetas, *Non feram amplius, sed eum persequar, atque ulciscar*. Atque hoc etiam voluit Interpres, addens illud relativum, *ei*, quod desideratur in originali.

3. **V**erbis potentibus. Subauditur verbum *parcendi*, q. d. *Non praeteribo verba potentia*, aut fortia; sed praeter *verba fortia*, in originali est nomen à radice *Barabb*, quod significat *vectem*, aut pessulum januae quod decurrit ab uno extremo in aliud, & continet portas, quare ex verbo legi potest; *Non parcam vectibus eius*, & verbo fortitudinum, vel, *verbis potentibus*; Videtur autem Interpres contempsisse *vectes*, quod intelligeret poni pro fortitudine, atque adeo comprehendere sequente parte, *verborum potentiam*; quippe in *vectibus* tota consistit fortitudo, & firmitas portarum: quare *vectis* est fortitudinis symbolum. Job. 38. 6. Ps. 143. 13. Ezech. 30. 8. Prov. 18. 19. Il. 43. 14. & saepius aliis locis. At vero Pagninus, Hebraizantes, Pagn, Cajet. Tygur. per *vectes*, in-

telligunt membra Leviathan fortissima, vastissima, reretia, lubrica, & fugacia, neque mirum membra illius vastissima appellari *vectes*, cum totus ipse Leviathan serpens vastissimus, *vectis*, non semel appelletur. Licet quidem isti videantur deduxisse vocem à *Bad*, quod est brachium aut ramus, non vero à *Barabb*, quod est fugacem, aut lubricum esse, cujusmodi est *vectis*, & pessulum portae: facilis enim est permutatio *Res* in *Daleth*, & cum *Bad*, significet etiam mendacium, legunt R. David & Complutenses, *Non tacebo mendacia eius*, quasi dicat; dolos, technas. Sed proculdubio consilium Interpretis sapientius fuit, ut vocem illam contemneret, ne totam sententiam impediret: nam verbis potentissimis *vectes* etiam contineri existimavit.

Sed quid rei sunt *Verba potentia*? Latini frequenter interpretantur verba comminatoria. Ego vero per *verba potentia*, sive ut in Hebraeo est, *verba dis robusta*, & praevalentia, intelligo tyrannidem Leviathan, namque verbum originale *praevalendi*, quod etiam nomina *robustus*, *potens*, *praevalens*, frequenter ad tyrannidem referuntur, ut non semel observavimus. Vel secundo *verba fortitudinum*, expositio, nihil sit aliud, quam fortitudo illius; q. d. Pergam in describenda tyrannide, & immani fortitudine Leviathan.

Et ad deprecandum compositis. Verbum Hebraean ad gratiam pertinet, & ad ea quae ex gratia, & non ex gratia, & non ex debito fiunt; quare significat quid prodepreari gratis aut misereri, vel donare. At vero prius verbum *componendi* pertinet ad ordinem, & dispositionem rerum inter se aequalium: & frequenter refertur ad instructionem, & dispositionem acierum militarium. Hinc Sept. elegerunt significationem illam *miserendi*, legentes; *Miserabitur aequalium sibi*, quod Nicetas ad Antichristum Nicetas refert, qui à Deo aequaliter tractandus sit, atque duplex diabolus. Vel ad divinam misericordiam, misericordiam hominis à diabolo oppressi, cum enim interpret homo aequalem suum hominem non contemnat, non oportuit ipsum hominem non contemni à supremo conditore. Indicat etiam Nicetas communem expositionem de diabolo, & cetis; neque dæmonem aequalem dæmoni, neque cetum ceti posse suppetias fere adversus Dei potentiam. At Hebraizantes elegerunt illam alteram radicalem significationem *gratia*, & dispositionis alterius verbi, quare per nomina abstracta legerunt. *Non tacebo gratiam dispositionis eius*, id est, dicam, quam concinne membra eius composita sunt, quod Cajetanus Ironice dictum vult, cum enim horrida sit immanissimi monstri dispositio, & confirmatio totius corporis, nihil in illo gratiae, & venustatis esse potest. Sic solemus de insigniter deformi, per ironiam dicere, *Qua buona gratia*.

Ego vero serio acciperem: nam cum vera pulchritudo ex partium omnium atque membrorum proportionem confurgat, monstrum etiam immanissimum illam pulchritudinis rationem habere potest, quae in membris sibi respondentibus magnitudine, & vastitate exigitur. Tum praeterea possemus commodissime eam gratiam referre, ad gratuitam Dei donationem, in hanc sententiam Non praeteribo silentio reliquas fortitudinis partes, quas gratis contuli huic bestiae, instruens illam pulcherrima, atque mirabili membrorum omnium dispositione. Nam quod Tygurina, & qui illam describit Algarbientis, hanc dispositionem referunt ad rem militarem, q. d. Referam, quam pulchre disponat Leviathan acies suas, non video quorsum tendat; cum nihil ea pertinet continetur sententiis sequentibus.

At tertio latinus Interpres elegit significationem illam *deprecandi* ex gratia, & ex gratuita commiseratione, & per nomen abstractum reddidit, construxitque cum *verbis potentibus*, id est, cum fortitudine, quae proxime praecesserat, & cum rebus terrificis, quae ostendunt potentiam, & immanitatem Leviathan.

Sed quid nam est huiusmodi terrores, & fortitudines Leviathan, esse compositas, vel dispositas ad deprecandum? Hoc profecto, esse ita disposita membra Leviathan, & universam illius compositionem esse tam terrificam, ut ad conspectum illius necesse statim sit divinam opem implorare, & allicere ad misericordiam contra tantae belluae immanitatem, & deprecari ab ipso supremo conditore illius in nos impetum. Quod sane & in cetum, & in dæmonem oportune convenit, quotidiana nobis oratione precantibus, liberari ab illius nequitia.

IV. Quis revelabit faciem indumenti ejus, & medium oris ejus quis intrabit?

1. Hypallage. Altorum interpretatio.
2. Quæ sint indumenta, & opercula oculorum Balenæ.
3. Oris maxillarum dentium cetorum magnitudo.
4. Balenæ excipiens ore fetus suos.
5. Mendacia diaboli. Hypocritarum persona detrahenda. Illustratus locus Regum, & Baruch.

1. **Hypallag.** **P**rima pars de revelanda, sive detegenda facie indumenti ejus, sive per Hypallagem, de revelando, & detegendo indumento faciei ejus, à quibuldam accipitur de universi corporis indumento, id est, pelle, & corio detrahendo Leviathan, id est, Quis accedet ad illum excorians? Ita Vatablus, Tygurina, Isidorus, Oforius. Sed importuna interpretatio; nam de excoriatione cetorum superius dictum est, c. 40. v. 26. Tum etiam non cohæret cum secunda parte, & cum sequente sententia, quæ totæ versantur in descriptione oris, & capitis. Illud vero etiam alienum, & longe petitur, quo Steuchus post Aben Esra, indumentum faciei intelligit, profundum pelagus, & latibula, in quibus solet delitescere cetus q. d. Quis eo penetrabit, ubi tanta bestia decumbit? non enim nunc agimus, de monstro latente, sed de eo, quod aliquando venit in conspectum, & stuporem mortalium.

2. Ergo proprie accipio faciem pro habitu oculorum & oris; tum etiam indumentum aut vestimentum pro operculo aliquo: Quæ res commodè illuminari potest ex eo quod de Balenæ, Musculi amiciciis scribitur à Pinio l. 9. c. 22. Balenam præ gravi super aliorum pondere, obruit ejus oculos, oculorum vice uti Musculo dicitur, idem scribit Alianus l. 10. c. 6. Cum ejusmodi ad pinguetudinem pervenit, amplius nec videre nec audire posse; carni enim molis, & videndi, & audiendi viam intercludit. Hoc igitur carnis prominentis operculum est indumentum faciei ejus. Nam quod D. Thomas, quem describunt Nicolaus, & Dionysius, scribit. Super oculos ceti esse quadam additamenta cornea, in figura magna facis, & esse ducenta quinquaginta, super unum oculum, & totidem super alterum, quibus cetus utitur pro operitorio oculi tempore magna tempestatis, invisum est apud probatos auctores: nisi fortè satis sit Alberti Auctoritas, si non omnia, at plurima ex his de superciliis longissimis Balenarum scribentis l. 24. in Balenis.

3. Secundo vero pars de medio oris paulo aliter legitur in Hebræo, & in Græco, nam in Hebræo ex verbo, Cum medio, vel cum duplicitate frani ejus, quis intrabit? id est, ex interpretatione Hebraicorum; Ori illius quis frantum injiciet? Sed cum iam hamo de fune, de circulo narium, de armilla, quæ sunt pro fræno, dictum fuerit. c. 40. v. 20. 21. aliter illuminandam sententiam censuit Vulgatus; cum enim duplicitas illa significata in originali, pertinere videretur ad duas maxillas; cumque frantum pertineat ad id, quod inditur ori inter maxillas, & totam sententiam referendam existimavit ad medium oris, quod est inter maxillas, & ad rictum illum horridum. Nam quantum putas fore rictum belluæ, quæ homines, quæ equites, quæ navigia exorbeat? quantum os illius, cujus singulorum oculorum fovea viginti hominum capax sit? si verum est quod scribit Albertus l. 24. Quanta vastitas tum oris, tum maxillarum, si verum itidem est, habuisse dentes quatuor cubitorum longitudine, ut idem scribit in Balenæ? & ille alius piscis, quem Plinius l. 9. c. 5. ex Turanio scribit: Expulsam belluam in Gaditana littora, cuius inter duas pinnas ultima cauda cubita sexdecim fuissent, dentes ejusdem CXX. maximis dodrantium mensura, minimi semipedum. Belluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda. Ossa Roma apporata ex oppido Iudæa Ioppe; ostendit inter reliqua miracula in Aedilitate sua, M. Scaurus, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos Elephantos phantos excedente, spina crassitudine sesquipedali.

Dentium, Denique quam terrificum belluæ caput existimas illud, quod in Balenis Norwegiæ conspicitur scribit Olaus l. 21. c. 5. Quadratum illis caput est, undique spinis refertum, cornibus peracutis ac longis, radicum ingentis arboris modo; singula enim cornua denos, at duodenos cubitos excedunt; oculi singuli ambitu

cubito decem sunt ampliores. & c. 9. testatur idem se vidisse, Anno Domini 1522. Piscem, cujus oris hiatus patebat recta linea pedes undeviginti; maxillarum pedum crassitudine oblongas ad duos supra viginti pedes. Quis igitur hanc faciem revelabit, quis medium hujus oris intrabit.

An vero quod dicitur, intrando, sive veniendo in medium oris ejus, sive in duplici maxillarum ejus, pertinet ad id, quod probati Scriptores naturæ tradunt tempestate imminente, Balenam foetus suos ore excipere, & condere? quippe hoc ingens naturæ mirum, quod quamvis Auctor l. de natura rerum scribat, atque illud etiam addat, si quando propter aquæ defectum foetus impediuntur, ne matrem sequantur, l. de nat. matrem ore, receptam ingentem aquæ in illos vim immittere, ut littori inhærentes, & bene dilutos inde eximat, at fidem majorem facere post Philostratus lib. 2. de vita Apollinii, cap. 7. Balenæ (inquit) faucibus filios abscondit, quando majorem belluam fugere conseris.

Allegorice.

At rogas, quod nam erit invisibilis ceti faciei indumentum? certe eminentia speciei sanctitatis, qua ille contegit, & dissimulat verissimam improbitatem, & mendacia, ex quibus totus compactus est. Tunc sane faciei indumentum sibi obducit cum transfigurat se in Angelum lucis. Atque eleganter hoc loco interpretatur Olympiodorus: Faciem indumenti, diversas, quas vicissim personas, quasi histrio, suscipit: oris enim naturam fingendo imitatur, cum lupus ex n. c. non in Angelum lucis transfigurat, cum sit tenebra. Id quod Origines fusius explicat, à larvis, & personis, quæ imponi solent hominibus exemplo peccati. Hunc imitantur Pseudo Apostoli, Pseudo Prophetæ, & hypocritæ omnes, quorum personam detrahet Deus, cum revelabit abscondita tenebrarum, de quibus loquitur Paulus 2. Cor. 11. 13. Non est (inquit) magnum, si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. Nescio quid rei hujus repræsentatum est in uxore Jeroboam 3. Reg. 14. quæ cum commutasset habitum, ne agnosceretur audito sonitu pedum ejus. Alias Propheta, cui revelaverat Deus faciem indumenti, dixit: Ingredere, uxor Jeroboam, quare aliam te esse simulas? Sonitus igitur pedum arguit indumentum faciei; & finis, ut Paulus ait, Operariorum subdolorum erit secundum opera sua. Qui finis est cum extrema ignominia, qualis pingitur à Baruch c. 6. vel potius à Jeremia, revelatio, & opprobrium Idolorum, quæ cum sint argentata, & inaurata, revelatur tandem facies indumenti, & apparent lignea, & curiosa, cum sint (inquit) lignea & inaurata, & inargentata, scietur postea, quia falsa sunt. quare concludit, Melior est homo Justus, qui non habet simulachra; nam erit longe ab opprobriis. Tum præterea revelat indumentum faciei, id est, habitum totius corporis, quia omnia nuda sunt, & aperta oculus ejus; sive ut ex Græco legit Chrysostomus, Excoriata.

V. Portas vultus ejus quis aperiet? Per gyrum dentium ejus formido.

1. Portæ oris, quæ labia instar portarum. Illustratus Ecclesiasticus, & David.
2. Os patens, quid indicat. Dentes horridi Balenarum triplicis generis.
3. Dentes, & fauces diaboli Christus intrans ad diripiendam pradam. Uterus Balenæ.

Portas vultus, id est, oris pertinet hoc ad eandem oris, & rictus vastitatem describendam. D. Thomas, Portas oris interpretatur duos illos dentes maximos, quos caninos appellamus in modum apri exertos; quibus tanquam portis, videtur aperiri hiatus balenæ. Sed multo commodius alii, maxillas, aut mandibulas, superiorem & inferiorem. Et quid mirum, cum sciebat Plinius, Alexandri Magni classum præfectos prodidisse Gedrosios, qui Arbin omnem accolunt in domibus, fores maxillæ belluarum facere, ossibus recta consignare, atque idem superius indicavimus ex Strabone lib. 15. 16. At forte portarum nomine, labia intelligimus, aut ea, quæ in piscibus, labiorum loco sunt, & dentes

Labia in-
star por-
tarum.

& dentes contegunt : nam sicut portæ custodi-
unt domum, ita labia custodiunt scientiam, Malach. 2.
7. & dum istæ portæ non aperiuntur, dicitur *The-
saurus scientiæ inuisus*, & *sapientia intus concepta
absconsa*, Eccl. 30. 32. Eadem oris custodia, & ostium
circumstantia labiis, Pl. 140. 3.

2. Os pa-
tens.

Aperiet, ut vel interiora intueatur, vel prædam
extrahat, cum enim *pates os*, perspicui potest,
quanta sit viscerum, & cordis latitudo, ut Paulus
dicebat 2. Cor. 6. 11.

Dentes
ingentes
& horri-
fi Balena-
rum.

1. Olaus.

12. 6. 8.

Serpentū
triplex
dentium
ordo.

Solinus

Nicander

Plin. 1. 11.

cap. 27.

Levia-
than om-
ni genere
dentium
horrifico-
rum.

Gesnerus.

Per gyrum dentium ejus formido, id est, ordines den-
tium in gyrum oris dispositi formidabiles sunt :
statim atque ille labia deducit, & aperit, visuntur
terrifici dentes. Vox originalis *formido*, giganteum
aliquid sonat ; *Dentes illius enim Gigantes*, maxi-
mi, solo aspectu formidandi. Quales ab Olao
Magno describuntur visi in ceto borealis Oceani,
Cujus hiatus pateret ad pedes duodecim, dentibus, hinc
inde dispositis, Aprorum, Elephantorumque per similibus.
Cum autem in Hebræo pluraliter dicantur, ordi-
nes dentium, significare poterunt, dentes utriusque
lateris ; vel forte triplici ordine dentium arma-
tum esse Leviathan, sicut de quibusdam serpenti-
bus Nicander, & Solinus scribunt, ut singuli or-
dines sint pro singulis dentium generibus. Quan-
quam enim, ut Plinius ait, *Dentes serrati, & pectina-
tim coeuntes* ; ne contrario occursum asserantur, proprii
sint serpentibus ; piscibus, canibus, at vero *Exerit apro,
& elephanto ; continuus vero homini, & equo* : tamen
monstruosa bellua serratos habet, pro natura pisci-
um : exortos item, instar Apri, & Elephanti, ut nu-
per ex Olao adduximus, tandem habebit continuos
ut anno salutis 1545. visam scribit Gesnerus l. 4.
aquatiliū, *Habentem dentes inter se contiguos, &
latos, tanquam homini*, ne aliqua fordis parte
carere videatur Leviathan.

Allegorice.

3. Diaboli
pectus
pravum
& sinuo-
sum.

LXX.

Olaus.

Quadrant hæc omnia in Inferni fauces, & os
cujus medium intravit Christus, descen-
dens ad inferos, eripiens prædam. Qua-
drant etiam in diaboli sævitiam, nunc mollitudi-
ne, & blanditiis dissimulatam, & opertam,
nunc apertam, quippe cum veterator sit, specie
boni oblata sæpe lædere solet, quare non solum
clausam habet os, præterea pectus & cor pravum,
& sinuosum ; ut indicant Sept. in præcedente
sententia, legentes ; *In rugam pectus ejus quis in-
greditur ?* nam nimirum omnino, quod Olaus
refert, belluam marinam visam *Tres in utero specus
ingentes, in gutture sinus triginta*. Videndus, Gre-
gorius, Philippus, Severus, Olympiod. in Catena.

VI. Corpus illius, quasi scuta fusilia,
compactum squamis se pre-
mentibus.

VII. Una uni conjungitur : & ne spira-
culum quidem incedit
per eas.

VIII. Una alteri adhærebit, & tenentes
se, nequaquam separa-
buntur.

1. Cajetani expositio aliena. Dentes ceti.
2. Os Balena. Corpus pro ore, & capite in sacro sermone.
3. Cutis cetorum durissima.
4. Esusum, solidius.
5. Varia lectio. Frater aut soror, de rebus animatis. Explis: atus Moyses.
6. Smyrites lapis cujusmodi.
7. Squamæ diaboli. Principes improbi, & obstinati. Scutum, & clypeus in sacro sermone.

1. Non solum, inquit, armatus est Leviathan ad
nocendum dentibus terrificis, sed ad defen-
dendum scuto durissimo squamis, quæ nul-
lum jaculo, aut ictui spatium liberum relinquunt.
Existimavit quidem Cajetanus nunc agi de den-
tibus, compararique cum vallo ex palis altis, &
fortibus beneque inter se compositis, qui om-
nem aditum hosti prohibent. Et quidem verba
Hebræa dubia sunt, nam pro corpore, est vox, quæ
significat altitudinem, & superbiam, quod licet ad
corpus, & dorsum eminens, & tumens frequenter
referatur, potest etiam pertinere ad dentes ere-
ctos, & infixos maxillis, tum etiam junctos inter se

atque colligatos. Præterea quod dicitur de *squa-
mis*, tantum est in originali *clausura*, aut *signatura*,
vel *sigilli constructio*. Sed illud in hac interpretatio-
ne valde displicet, quod dentes piscium serrati,
non cohærent inter se, nisi fortes superiores cum
inferioribus conjungas, pectinatim, & arctissime
coeuntes.

E contrario Græci cum Septuag. referunt ad
viscerum æneam quandam duritiem, nam legunt
Sept. *Interiora ejus sicut ænea*. nili forte *Interiora*
intelligant, non quidem viscera, sed interiora oris, id
est, palatum ; ut persister in eadem oris descriptio-
ne : nam vox originalis ita significat corpus, ut su-
pro capite
& ore.
matur pro superiori corporis parte, id est, capite,
& capitis ore Jud. 14. 8. *Examem aptum in ore leonis*
erat, & statim Num. 10. dicitur ex eadem voce,
Noluit indicare, quod mel de corpore leonis assumpserat.
Ergo potest intelligi, os Leviathan esse, quasi scuta
fusilia compactum squamis se prementibus. Nam &
Olaus l. 21. c. 9. scribit belluam illam marinam,
quam testatur se vidisse Anno 1532. habuisse pa-
latum obiectum obduris squamis.

Sed interpretes merito elegit illam aliam fre-
quentiorem corporis significationem, utpote cum
re subjecta convenientissimam : nam significatur
incredibilis durities cutis cetorum, quæ neque
jaculo, neque ferro cedit, ut superius indicavi-
mus : & ipsa durities, si non squamis veris, reddit
tamen hirsutam, & squamatam pellem. Atque
adeo Galen. l. 3. de usu partium c. 12. scribit : *Ba-
lenarum, & Elephantorum cutes summe duras, & prope-
modum insensibiles esse*. Et quamvis ab Oppiano, &
aliis, cetorum pellis glabra describatur, squamis,
& villis carens tamen quod nimirum ipsa sit,
firma, ac solida, squamosa propter hirsutiem ap-
paret. Sed de pelle diximus superius c. 40. v. 26. &
de squamis quorundam serpentum, instar scutorum
ibid. v. 20. quæst. 3. Nunc tantum quæ ad proprie-
tatem vocum, & vim hujus sententiæ attinent.

Scuta fusilia. In Hebræo proprie est, *scuta fortia*,
Sed eleganter dictum est ab Interprete, *scuta fusi-
lia*, quod æs fusum multo solidius, fortiusque recte
datur, rejecta scoria, & partibus fœculentis, quæ
non poterant bene cohærere, neque compigi,
jam expurgatis. Quia autem tanta cutis durities
defendit Leviathan ab ictu, & vulnere, opportu-
ne comparatur cum scutis. Quia autem vox ori-
ginalis, quæ significat fusile, aut forte, frequenter
dicitur de fluvibus, aut impetu fluminum, & torrentum
Job. 6. 15. Pl. 41. 2. Il. 8. 7. ideo Tygur. per para-
phrasim legendum existimavit, *Superbis squamis
continuis, ut alveorum fluctus continentes sunt, quibus
corpus instar clypeorum defenditur* : quæ item non
inepta est cutis hirsutæ, & crispantis, atque
squamatæ cum facie fluctuantis maris comparatio
Sed proculdubio durior, & longior.

Compactum squamis se prementibus. In Hebr. prop.
Clausam sigillo impresso. Quod Vatablus ad aptam
squamarum dispositionem refert : nam sigillum lectio.
non nisi certo, & opportuno loco imprimitur ; Vatablus.
quasi dicat ; *Squamæ optime dispositæ sunt*. Sed rem
ipsam expressit latinus Interpres, cum dixit, *Squa-
mas se prementes*, quasi diceret ; arctissime cohæ-
rentes, & se se complectentes, totumque corpus
munientes, instar sigilli, quod rei affixum, illam
claudit, & communit. Quod quidem aliis duabus
sententiis eleganter exponitur, quod una alteri
adhæret, & tenet se, id est colligatæ, & commissæ
inter se ; ut neque tenuis spiritus inter illarum
commissuras penetrare possit, aut illas leviter
separare. Id quod etiam eleganti Hebraismo Hebrais,
dicitur in originali, *Vir fratri suo adhærebit*, nam
res compares, quamvis inanimatæ, solent in Scri-
ptura appellari fratres aut sorores. Idque vel per aut foro-
nomen viri & fratris, ut hoc loco, & Exod. 25. 20. res de re-
Respicient se mutuo versis vultibus. Hebraice, *Facies* bus inani-
Cherubimorum vir ad fratrem suum. live per nomen matris,
mulieris, & sororis, Exod. 26. 6. *Cortinarum vela jun-
genda sunt*. Hebraice ; *Conjunges cortinas unamquam-
que ad sororem suam*. Sic igitur hoc loco de squa-
mis, quæ quia præfortes sunt, & præduræ, po-
tius dicuntur per nomina masculina, *vir & fortibus
fratris*, quam per fœminea *mulieris*, & so-
roris.

Denique conjunctionem hanc arctissimam,
Septuaginta nova alia ratione, & similitudine
explicarunt : *Colligatio ejus sicut lapis Smyrites*, Smyrites
unus uni conglutinantur, ut durissimam cutem sig-
nificent, propeque adamantinam. De lapide dis-
autem Smyrite diximus superius, atque hoc loco
Olym-

127

2.
LXX.Corpus
pro capite
& ore.

Olaus.

Cutis ce-
torum.

Galenus.

Oppianus

4.
Æs fusum
solidius &
fortius.
PAN

Tygurina.

5.
Varia
lectio.
Vatablus.Frates
&
soro-
res de re-
bus inani-Nomina
masculina
de rebus
& duris.6.
LXX.

Olympiodorus hæc de illo scribit : *Dicitur hic lapis solidissimus esse, ut ad adamanteum proxime accedat, & ferrum ad serapere, & summa asperitate, atque aculeata duritie, ut etiam ad insculpendo in vitro adhibeatur.*

Allegorice.

7. *Squama diaboli.* *Philippus Gregorius* **Q**UOD vero ad corpus diaboli attinet, Philippus intelligit omnes confortes ejus, & spiritus immundos conspiratione, & indissociabili connexionione cum ille devinctos. At vero Gregorius, omnes impios, qui cum instar scutorum, spiritus s. semper resistant, & divinarum inspirationum jacula repellant, sed tamen summa inter se ad malum animorum & consiliorum consensione conspirant, nam scutum nunc bonum, pro divina protectione; nunc pro humana repugnatione, & mentis obstinatione, in Scripturis sumitur, ut ait Greg. Quare dicitur scutum cordis, Thren. 3. 65.

Principes dicuntur clypei. *Principū durities, & obstinatio.* **Q**UOD si squamas, & scuta intelligas, improbos Principes, qui aliorum peccata defendunt, commode poteris; nam frequente Scripturarum Phrasi, Reges, & Principes dicuntur clypei, vel scuta populi, Pl. 46. 10. 88. 19. ubi dicitur; Domini est assumptio nostra. He. clypeus; qui statim exponitur, Rex noster. Aliquando igitur principum improborum cordis durities, in repugnando, & resistendo divinis præceptis: unum exemplum pro multis Pharaō. Hi (ut inquit Philippus) nullum per indefinentem nequitiam spiritum respirandi ad Deum.

Qui se non agnoscunt. Denique qui peccata sua excusant, & minime agnoscunt, instar Leviathan, squamosi sunt, & clypeiati; atque instar Sauli, squamas habent in oculis; Tunc vero cadunt squamæ de oculis illorum, cum se præbent Deo supplices deprecatores culparum, de quo eleganter hoc loco Greg. videndus item Origen. atque Olymp. in Catena.

IX. Sternutatio ejus, ut splendor ignis, & oculi ejus, ut palpebræ diluculi.

X. De ore ejus lampades procedent, sicut tædæ ignis accensæ.

XI. De naribus ejus procedit fumus sicut ollæ succensæ, atque ferventis.

XII. Halitus ejus prunas ardere facit, & flumina de ore ejus egreditur.

1. Cetus calidæ naturæ. Oculi Balenarum lucentes. Pisces lucentes.
2. Sternutamentum unde fiat. Illius motus violentus. Quid in celo designet, quomodo eructet aquam.
3. Ignis, & splendor oris Balenarum. Teda, Hebraice, & Latine, quid.
4. Nares Balena. Ira.
5. Demones sevitia, Sternutatio, oculi, lux, baretici, prædicatores falsi.

8. *Cetus calidæ naturæ.* *Oculi Balenarum lucentes.* **C**UM alii frigidioris naturæ sint, at Leviathan est calentioris, ut qui multum sanguinis habeat, respirationeque magna indigeat, ut Aristoteles de ceto scribit, habetque tum in squamis totius corporis ingenitum quandam splendorem, ut postea dicemus; tum vero potissimum in oculis, & capite. Sed præsertim in oculis, in quibus præterquam, quod ex natura sua lucidi sunt, copia tamen calidissimorum spirituum inflammantur, & ignescunt. Id quod de oculis Balenarum Norwegianarum scribit Olaus l. 21. c. 5. Oculi (inquit) noctu coruscant, ingenium flammæ modo; procul. nim. visæ piscatoribus, ignes esse grandes putantur. Sed præterea describitur ingens quidam ignis in visceribus Leviathan, qui illius sevitiam arguat, & toto ore atque capite emicet, vel fraudulenta natura, quæ ementito fulgore decipiat, & illectet; vel denique cum vastitate, illustre quiddam, & præclarum, quod in supremi conditoris laudem redundet. Namque

Olaus. *Piscium lux, quædam,*

est ista piscium lux mirabilis, qualis in lucerna pilæce describitur à Plinio l. 9. c. 27. Subis in summa Plinius, maria piscis, ex argumento appellatus lucerna. Linguaque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Atque illa non minus miranda natura Dactylorum, qui Dactylus ut eodem l. Plin. scribit c. 61. Sunt e genere concharum, quibus natura in tenebris remoto lumine alio, fulgore clarere, & quanto magis humorem habeant, lucere in manibus, atque etiam in sole, ac vestibus, & cidentibus guttis, ut proculdubio pateat succi illam naturam esse; quam miremur etiam in corpore. Sed quoniam describitur Leviathan ore, oculis, naribus, halitu, flammæ eructare, indicatur sane magnam ignis copiam habere intus conceptam, unde ista ignis argumenta præbeantur; splendores, lampades, flammæ, fervor, & æstus; ac eam similitudinem, qua Sap. 2. comparatur ab stultis vita, & anima cum igniculo relidente in corde: unde statim colligebant, halitum esse fumum, ex illo interno igne ascendentem; Quoniam (inquiunt) fumus status est in naribus nostris; & sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, cinis erit corpus nostrum, &c.

Ignis iatens Leviathan. Sed quia in igne, & lampade non solum inest calor, sed coruscatio, & fulgor, quod potissimum in his sententiis indicatur; videndam quales sint ejusmodi splendores, & lampades, tum etiam sternutatio, & halitus.

2. D. Thom. Nicolaus. Dionysius Sternutamentum unde fiat. **Q**UOD ad sternutationem attinet, plerique latini existimant describi ex sternutamento magnitudinem cerebri, & ex consequente magnitudinem capitis Leviathan; eo quod sternutatio efficiatur ex subtili vapore incluso in ventriculis cerebri, conante natura vehementius expurgare, & expellere, ut Galenus docet l. 2. de Symptomatum causis, c. 2. 3. 4. 5.

Cetus eructans aquam. Sed existimo in hac sternutamenti ratione duo potissimum attendi; primam, ingentem vim Leviathan ad eructandam, & reflandam aquam ore, & naribus, in quo perspicitur non levis cum sternutatione similitudo. Deinde secundum id, quod eructat, esse pelucidum, & candens, qualem oportet esse tenuissimam aquam sublimem claram, & luce perfusam, in quo constituitur illa species flammæ, & splendorum diluculi. Sternutationem autem esse opus facultatis expultricis, docet Galenus loco citato, c. 6. atque eo differt à pauculatione & oscitatione, quod isti sint motus mediocres, at Sternutatio, & tussis motus validi, atque c. 4. tio a facit majorem & vehementiorem esse spiritus coactum impetum in sternutatione, quam in tussi. Rursus in expultricem librum sextum de Morbis vulgaribus Comm. 2. ce. Textu 32. ex aliorum sententia ait, Sternutationem appellatam esse eructationem, & in universum omnem excrescentiam ructamentum appellari posse; quæ ratione dixere Poenæ mare eructare foras, cum æstuat, ut ille de Acheronte dixit:

— Vastaque voragine gurges.
Æstuat, atque omnem Coccyo eructas arenam.

Virg. 6.
Æn.

Balenarum os in fronte, quale. Plin. l. 9. cap. 6. Jam quid opportunius, quid elegantius ad exprimendam Balenarum naturam, quibus in fronte os est, os inquam, non quo mandant, sed quo eructent nimbos, & vim aquæ, incredibilem; Ora (inquit Plinius) Balena habens in frontibus, id eque summa aqua nascentes in sublimi nimbis effluit. Hæc est enim illa fistula, quæ spiritum ducunt, ut Alianus dixit; Tum vero etiam aquam ducunt, ac reducunt. In quo genere excellere videtur Physeter, ideo sic Græcis dictus, quasi flator, quod reflando soleat ingentes nimbos emittere. De quo Plinius l. 9. c. 4. In Gallia Oceano Physeter ingentis columna modo se attollens, altiorque navium velis diluvium quandam eructans. Atque Strabo l. 15. ad finem in descriptione Arabici sinus, & Nearchi navigationis, Plurimum (inquit) eos turbabana Physeterum magnitudines, fluctum maximum, & accumulatum, & caliginem tantam refractionibus excitantes, ut quæ ante pedes erant, conspici non possent. Denique D. Idorus huc adducere nititur ipsum Balena nomen, Balena (inquit) ab emittendo, & fundendo aquas, vocata, ceteris enim bestiis maris alius jacunt undas. Balenæ enim Græce emittere dicitur. Hæc lane est sternutatio Leviathan, ut splendor ignis. Quanquam enim Strabo dixerit emittere fluctum caliginem, sed eleganter etiam dixit D. Thomas candorem, aquæ commotæ & (spumosa, tum etiam rariores illos nimbos diffilatos, & luce perfusos, ad splendorem ignis pertinere; præsertim si in oculis residet innata lux, quæ in aquam etiam refundatur.

Alianus. l. 10. c. 1. Physeter reflans nimbos. Plinius. Strabo.

Idorus. Balenæ unde dicta. l. 12. cap. 6. Strabo.

D. Thom.

Quod

Oculo-
rum ignis. Quod de oculis dicitur, & de palpebris diluculi, five auroræ, pertinet ad ignem oculorum, de quo diximus. Palpebrae, autem aurora sunt primæ lucis radii, quare eadem dicuntur Orius auroræ, superius c. 3. 19. & ut ad aspectum terrificum pertineat, poterit referri ad calorem sanguineum & ignitum oculorum, rubeum enim, quod in ore, & genis suave est, & pulchrum, in oculis est cruentum, & horrificum, at auroræ lux rubens, & punicea est, ut enim Arist. docuit Proh. Se. 31. Aristotel. Proh. q. 3. Sicut pulefactis auribus ita iratus præsidiū in eam partem tanquam violam transmissus, quæ & sensu, & motu facilior.

3. Qui statim v. 10. dicitur, De ore ejus lampades procedere, eodem pertinet, quo Sternutatio, nam ore etiam candicantem & pellucidam aquæ vim emittentes, lampades videntur eructare. Nisi forte debeat hæc pars conjungi cum sternutatione, nam aquam, quam ore excipit, per fistulam capitis ejicit, ut Arist. scribit l. 4. de Partibus animalium c. 13. Delphini (inquit) Balenæ & reliquum cetarum genus, branchiis caret, sed fistulam sui pulmonis causa continent, qua humorem, quem in ore acceperint, respuunt: nam & humorem admissi necesse est, cum eorum in aqua submersum capiant, & admissum emissi necesse est. At D. Thomas, quem sequitur Dionysius, existimat propter calorem vehementis halitus, dictum esse, de ore ejus procedere lampades, & sicut sedam, quam esse dicunt lignum odoriferum, cujus natura, & odore allusionem fieri putant ad cetorum naturam, qui dum esuriunt, suavem odorem ore emittunt, quo illectant, capiuntque pisculorum prædam. Sed neque sedam est aliud in Hebræo, quam scintilla, aut splendor, neque in latino aliud, quam lignum aptum concipiendo igni, neque halitus cetorum suave olet, nam quod de Ambra dicitur, ad excrementa pertinet, neque res illa ab ullo probata fidei auctore traditur.

4. Quod statim v. 11. dicitur de naribus, per expositionem potest accipi, de eisdem fistulis, quibus eructat aquam, & instar ollæ ferventis, fervere, & æstare facit mare. Quanquam dicunt habere binas fistulas loco narium, forte alias, quam quæ sunt in capite. Sicut etiam id, quod subjungitur de balitu, faciente prunas ardere, quæ videtur esse periphrasis folliis ferrarii, qui bipatente foramine, prunas exsufflans, & inflammans representat binos narium hiatus, per quos reflatur vehemens, & præcalidus spiritus, & ingens aquæ copia. Atque hæc omnia indicant id, quod nuper ex Aristotele afferebamus, Balenam propter magnam copiam calidi sanguinis, & pulmonis præcalidi, indigere magna aeris copia ad respirandum atque idoneis ad respirationem instrumentis. Quæ omnia ignis, & flammæ nomina, pertinent profecto ad significandam crudelitatem Leviathan: nam illa est graphica iræ, & indignationis descriptio 2. Reg. 22. 9. Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus voravit, carbonem siccum sicut sunt ab eo.

Allegorice.

Dæmonis
sævitia. Jam hic videas representari incredibilem dæmonis sævitiam, & indignationem adversus mortalium genus, nam ardet ipse totus, atque cruciatur inextinguibili igne, & ut ille dixit:

Diaboli
sternutatio. Geris infernos sub pectore flammiger ignes. Quos ingenti cum fragore, & impetu nititur excutere in homines, instar sternutantis, & eructantis mala, quibus ipse utitur. Cum vero nihil aliud sit, quam teterrimus carbo ignitus, at transfiguratur se in Angelum lucis, & sui cerebri sordes, velut rema splendidam, & illustrem, cum delectatione effundit, ut Philipp. dixit; Vide Chrylost. & Olymp. hoc loco.

Philippus
Chrylost.
Olympiod.
Diaboli
oculi, qui.
Gregorius
Philippus
Olympiod.
Hæretici,
& falsi
Prophetae.
Lumen
fidei ob-
scurum. Oculi autem ejus sunt, vel illius consilia & suggestiones in speciem lucidæ, re ipsa mendacia corruptissima. Igitur representant auroræ lucem permixtam tenebris, Vel, ut Greg. Phil. Olymp. volunt, illius oculi sunt falsi Prophetæ & Hæretici, Visionem suorum oculorum proponentes, tanquam lucem auroræ, id est, veræ fidei. Sicut enim aurora, & diluculum lucem habet permixtam caligine, & ex ipsa proprietate vocis originalis, sonat splendorem nigrum, fuscum, turbidum, ita sane fidei lumen cum obscuritate conjunctum est, ut per quam videamus, sicut per speculum in anigmata; & tanquam per lucernam lucentem in caliginoso loco, donec dies, illucescat dies, & lucifer orasur in cordibus nostris.

Pineda Tom. II.

Sed si ad illam sævitiam & crudelitatis significacionem referre velimus, quæ proditur flammantibus & scintillantibus oculis, ex comparatione oculis rubentibus, licet interpretari, cruentos diaboli oculos indignantes & erubescences, tum præ indignatione & ira, tum præ invidia & confusione.

Quod vero pertinet ad lampades, & flammam Diaboli procedentem de illius ore, diaboli consilia & verba consilia & sunt, quæ nostram concupiscentiam inflammant, suggestiones, & tanquam prunas ardere faciunt: in illum enim stiones, convenit, quod de impio scriptum est: In labiis illius os ejus ignis ardescit. Si vero os & halitus diaboli sint & halitus, hæretici & falsi Prophetæ, idem describentur, Prov. 16. qui apud Joannem Apocal. 9. Vidi quos, & qui 17. sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & d. ore eorum procedit ignis, & falsi fumus, & sulphur, & ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, & de fumo, & sulphure, quæ procedebant de ore ipsorum. Potestas enim equorum in diaboli ore eorum est, nimirum ii, qui flammam gerant per Cur lorice, & capite per infidelitatem, & evomant per prædicationem, at præferunt colorem hyacinthinum cælestis lucis, utpote operarii subdoli. Ad equorum versus hujusmodi diaboli, & hæreticorum ignita jacula hortatur Apostolus sumere Scutum fidei, do pu- in quo possimus omnia tela nequissimi ignis extinguere. gnandum

Sunt idem os diaboli igneum, qui adversus pro- adversus ximum irascuntur, ut enim superius diximus, lucem, & irati ignescunt, & ut Plato ait in Timæo, Omne ignem ira opus per ignem fit. Tum etiam & Seneca lib. 2. diaboli, de Ira cap. 18. 19. Cuius in illo elementi portio præva Ep. 6. 16 lib. 1. inde mores erunt, iracundos fervidi mixtura faciet, est enim aëreus & pertinax ignis. Qui potissimum ore prodit. Et mirum quantam cognatio- verbo ira- nem habeat ignis cum ira, verbis, lingua: multo lædior, tum enim ad inflammandum animum, in utram os diaboli que partem valent verba, vide Jacobum cap. 3. Seneca. Ecce quantus ignis, quam magnam sylvam incendit, & Tempe- lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, qua maculas totum corpus, & tum ira- inflammat rotam civitatis nostræ inflammata à ge- torum benna, vides igitur linguam nostram & os accen- igneum, di, & inflammari à gehenna, & ab ore Levia- Ignis co- than. Vide Prov. 16. 27. 28. Eccles. 18. 11. 13. 14. gnatio Et in eo quidem sunt verba, & ira, similia sci- cum lin- tillarum, ut hoc loco legere possumus ex He- gua & bræo, quod cum levissima sunt, at initia sunt in- verbis, credibilis incendii, sicut dicebat Jacobus; Quan- Iratis oc- tus (quam parva scintilla) ignis, quam magnam syl- cationes, vam incendit; quare à levibus occasionibus, tan- & parva quam à scintillis cavere nos præcipit Seneca, ne initia ca- irascamur l. 3. de Ira, c. 30. Melius est initia ipsa vanda. perficere, quam levia sint, quam innocua. Quid acci- dere vides in animalibus multis, idem in nomine depre- hendens, frivolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspidis exurgit. Urso, leonemque mappa proritat, omnia, qua natura fera ac rabida sunt, consternuntur ad vana. Idem inquietis, & stolidis ingeniis evanet: rerum suspitione feruntur.

Eodem pertinet, quod de fumo narium, & de Olla fervore olla subjungitur, quæ appositissima sunt vens iræ iracundiæ & indignationis Symbola, de quo vide symbolo- D. Thomam 1. 2. q. 48. art. 2. Agunt enim ira- lura. cundi spumas ore, sicut olla fervens, incredibili perturbatione, & ebullitione viscerum & pectoris, de quo diximus superius cap. 33. vers. 2. 3. 4. 19. 20. Sic vel divina indignatio, vel hostium immanissimorum ardens ira comparatur cum olla succensa, Jerem. 1. decimo tertio.

Denique frequenter repetitum ignis, & flamma nomen, maximum ignem significat, rursus hic maximam partem, à qua præcipit Angelus cavere, Apoc. 12.

XIII. In collo ejus morabitur fortitudo: & faciem ejus præcedet egestas.

1. Piscium capita corporis proportionem maximam. Quod pisces habent collum.
2. Collum Symbolum indomitiæ insolentiae: Torques victoria. Illustratus locus Judicium.
3. Morari. Delphinus dormiens exarso capite.
4. Varia expositio feritatis Leviathan. Res & Daleth similes.
5. Diaboli latissia ex nostro damno. Illius fatales, perditio.

Pergit adhuc in descriptione capitis horridi & vastissimi, cuius pondus cum sustineatur collo, oportuit, ut maximi capitis collum esset fortissimum. Et quidem cum *Capita piscibus Plin. l. 1. 1. proportionem corporum maxima data sint*, ut Plinius cap. 37. scripsit, in omnes pisces collum habent, cum enim Collum hoc datum sit à natura propter respirationem, non omnes & gulam, atque pulmonem, tantum habent colles pisces lum pisces respirantes, nimirum Cetus, & Delphinus, ut docet Arist. l. 3. de partib. Anim. c. 3. Aristotel. & l. 4. c. 10. l. 2. de Hist. c. 13. Cui igitur contigit caput maximum, collum contigit fortissimum. Per Collum autem significatur indomita, & insolens immanitas Leviathan, cuius Symbolum est Collum pingue, erectum, rigidum. Vide, quæ diximus c. 15. v. 16. v. 22. & ubicumque Cervicis mentio incidit. Et quidem peculiaris cognatio est collo, & cervici, cum fortitudine, præterquam enim quod, ut Arist. in Physiognomicis tradit; *Qui collum grossum habent, fortes sunt. secundum animam, qui autem subtile imbecilles*: Fortibus atque magnanimis victoriæ, & triumphus colli, torques insignis colli ornamentum, id est, torques dabatur, atque victorum illa erat præda potissima, ut Horum, indicatur Jud. 5. 30. cum uxor Siharæ victoriam illi augurabatur; *Vestes dederunt colorum Sissara graduntur in prædam, & supellex varia ad ornanda colla congeritur.*

Delphinus Illud vero, quod dicitur, *morabitur*, vel ut sonat Delphinus vox originalis, *pernoctabit*, dormiet, indicatne, dormiens tunc potissimum Leviathan caput, & collum erecto, & erigere, cum dormit? nam cum in ea capitis & exerto colli ratione, Delphinus, & Cetus persimiles sint, capite, Delphinus lane dormiens rostrum exerit supra mare ut scribit Arist. l. 6. de Hist. Anim. c. 12. & l. 8. c. 2. similiter igitur cum spiret Leviathan, exerto capite, & collo, *morabitur*, pernoctabit, dormiet.

Aquila. **LXX.** *Ante faciem ejus procedis egestas.* Hoc plerique referunt ad voracitatem Leviathan, qui quodcumque pisces obvios habet, exorbet. Quare hunc locum legit Aquila, *Ante eum currit esuries*, Sept. *Perditio*. Hebraizantes; *Dolor*, quasi diceret: Omnia perdit, & devastat. Cur simile est illud Habac. 3. *Ante faciem ejus ibit mors, egredietur Diabolus ante pedes ejus.* id est, ad illius conspectum conoidunt, fugantur hostes.

Varia ex- Sed cum verbum *procedis* semel, & hoc positio, tantum loco legatur, Hebraizantes omnes post *R. David* R. David. R. Mardochei, & Thargum, continent radicem *Duss*, significare exultationem, *R. Mard* gaudium, lætitiā, quare vertunt; *Ante faciem ejus exultabit*, gaudebit, vertetur in lætitiā, *dolor*, tabes, mors, labor, aut quid simile. Quod ab ipsis Hebraizantibus non eodem modo accipitur, nam quidam nimium insipide interpretantur, Leviathan etiam in ætate rabida, & dolente esse fortem, ita ut exultare possit. Alii, ut Vatabl. Nihil esse, quod illi tristitiam jafferre possit, quippe coram illo evanescit dolor, & molestia, exultat gaudium, & tripudium. Atque eodem

Isidorus. pertinet Isidorus legens, *Coram eo comminuetur labor.* quippe nihil illi existit laboriosum. Paulo

Tygarina. secus Tygarina, *Gaudium ea offert, si timeatur, si alii doleant, & quæ timore languant.* Sed procul dubio rem ipsam attigit Latinus Interpres, *Coram illo procedis*, alacriter, exultanter, dolor, timor, *egestas*, habet enim verbum, *Duss*, cognitionem cum radice *Ruts*, propter similitudinem *Res & Daleth*, quod significat, currere, discurrere, festinare. Ergo, inquit, Leviathan in aliorum perditione, & vastitate tripudiat, atque aliorum egestate, & perditione pinguescit, lætatur, & gaudet aliorum, mœrore, & languore.

Allegorice.

Apoc. 19. **11.** **Origenes.** Quid jam opportunius ad Diaboli superbiam iadomitam significandam, & ad victoriæ atque triumphus insignis, quo tanquam torque collum suum exornat ex præda hominum, tam etiam ad significandas illius artes, & dolos, quibus conatur verissimos animi dolores, egestatem, perditionem, specie vanissimæ gaudii, & lætitiæ. nobis propinare? Tandem cum ipse sit *Abaddon*, exterminator, disperdens, non mirum, quod illius prodromus & satellites sit ipsa perditio, ut ait Origenes.

XIV. Membra carniū ejus coherētia sibi: mittit contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.

1. *Varia lectio. Carnes pro membro genitali. Quæ animalia habeant testes intus conditos.*
2. *Varia lectio. Sæpius germana.*
3. *Ratio lectionis Hebrææ, & Græcæ. Item & Latina minus correctæ.*
4. *Illustratio germanæ lectionis.*
5. *Numerorum permutatio. Cesi de celo tacti. Omnium lectionum harmonia.*
6. *Diabolus extrema sementia configendus.*

Post Capitis, & faciei descriptionem, progreditur ad reliquas corporis partes præduras, atque præfortes. Non solum caput, quod osseum est, & plenum cartilaginibus, sed partes corporis carnes, & molles, compactæ, & solidæ sunt, & ut Septuaginta dixerunt, *agglutinata*, Membra R. Levi, *Partes carnes*, R. Abraham, illæ partes, quæ hærent pinguedini, quæ R. Abraham, propterea molliores videntur, R. Molech. Lum. R. Mosch, bi, aut Ilia, Thargum, *Spina dorsi cum costis*; cum Thargum, Rab. David, Tygarina dixit, *Pulpas*, Cajetanus, R. David Vatablus, *Decidua*, id est, *partes illæ, quæ in aliis Tygar. animalibus laxæ sunt, & propendunt, in hoc sunt Nat. Cajetan. bal, quod firmæ.* Vox quidem à radice est conc. Vatabl. *dere*, aut deciduum, aut inferius esse. Et eleganter dixit Interpres, *membra*, quæ inferiora sunt capite, & quasi cadunt à capite. Sed forte per decidua, aut inferiora carnis ejus coherētia, & agglutinata, intelligit membrum genitale, quod indicant Septuaginta legentes: *Carnes corporis LXX ejus sunt agglutinata*, nam *Carnes*, aut *Carnes*, pro *Carnes* membro virili non semel in Sacris. Neque mi- quid, rum hujus quoque membri fieri mentionem in Leviathan, cum facta sit in Behemoth. Quid Testes autem est membrum genitale coherere sibi, aut Levi. esse agglutinatum, quam simile illius, quod in ibat. Elephanto diximus, *esse oculos*, & abditos testes, & ad interiora reductos, & renibus, partibusque internis adhærescentes, non deciduos ad crura, ut *pecori & armento*, quippe Delphino, qui ex genere cetaceo, *prælongi, ultima conduntur in alvo*, & Elephanti occulti, ut Plinius dixit. Tum etiam Aristot. Plin. l. III. teles l. de Generatione Animalium cap. 12. Del. cap. 49. phini & quacunque cetacei generis testes habent, intus Aristot. continent; ovipara quadrupes corticati generis, ut Elephanti & Herinaceus docet eandem rem lib. 3. de Historia c. 1. & l. 1. de Generatione Animalium Quæ ani- cap. 3. ubi in universum vult ea, quæ vel non ha- malia ce- bent testiculos, sed meatus quosdam, vel habent leriora ad venetem.

Mittit contra eum fulmina. Ingens de hujus loci 2. lectione ambiguitas, tum quod Latina inter se Lectionis non consentiant, ut diligenter Franciscus Lucas varietas. ostendit in suis annotationibus, antiquioribus Francisc. interpretibus legentibus fulmina, paucioribus Lucas. flumina, quam extremam lectionem retinuerunt Biblia, quæcunque Roberti Stephani, sive & excusa cum annotationibus Vatabli, sive seorsum formæ majoris, ea etiam, quæ cum annotationibus Benedicti circumferuntur; Biblia item Plantini. Sed jam vulgatæ lectionis varietatem iustulit Sixtus Pontifex correctione Vaticana, quæ Pagnin. 3. habet fulmina, quam præter viginti quatuor ex- Regia. Cajetan. emplaria, quæ sunt manu scripta, quæ habuit Franciscus Lucas, probat etiam, quod in nostro Collegio Hispalensi D. Ermenegildi, apud me est, alterum in Domo nostra Professæ, duo item alia in Columbi & Montani Bibliothecis, omnia spectatæ antiquitatis.

Sed omnium lectionum breviter reddenda ratio, quo ea, quæ genuina est, magis elucidetur. Ex Hebræo sic legitur: *Fortis in eo non movebitur*, cum Pagnin. & Regia. Vel non tam per participium, quam per futurum cum aliis & Cajetanus, *Fortis, & super eum stringit*, solidabit, quod videtur ad membra, & partes corporis referendum, quod quælibet sit fortis, concreta, solida, fulilis, quasi ex ære fula, nimium compressa & compacta, nam hæc omnia claudit vox originalis. quæ significat vel tundere, & liquare metalla, vel esse compactum, & pressum, ac solidum, quale remanere solet id, quod funditur.

Lectio Secunda autem pars, ad fortitudinem etiam, & firmitatem pertinet; *Non movebitur*, non nutabit, non cadet, nam his modis omnibus verti letab interpreti; Hinc Græci suam lectionem hauserunt, *Effundet super eum*, non commovetur, quod Symmachus idem ad soliditatem carniū, atque membrorum retulit, legens, *Carnes ejus circumfusa sunt ipsi immota*, obductus, & circumtectus est carnis fulsilibus, compactis, concretis.

Nicetas. Quanquam nescio quare Nicetas, *Infusionem* hanc, ad oblationem quandam, medicinam, obsequium retulerit? Quorumcunque (inquit) usatur obsequio, quodcumque ei tandem adhibeat, fore tamen, ut nihil is sentiat, curationem nullam admittat.

Hinc jam affulget illa lectio *Fluminum*: quia enim verbum originale significat *fundere*, quid erit, fundere in eum, quam *mittere contra eum flumina*? Quid est autem illum non moveri, quam si ille se opponat, tanquam vectem, & obicem alveo, efficere sua mole, ut flumen non fluat, sed ibi cursum sistat, & ad locum alium non feratur.

4. Correctissima jam lectio Vaticana, quæ utique est propria, & germana Latini Interpretis, lucem veræ lectionis, hinc capit: quia enim verbum illud *fundendi*, seu quasi opere fusorio *Confringendi*, & *arctandi*, ad angustias, & tribulationes refertur, sapienter censuit Interpretis sententiæ suppositum esse Deum, qui, ut Philippus observavit, *Subito personam commutavit*, de se sub tertia persona loquutus, qui in arctum, & angustum cogens Leviathan, *effundit super eum*, quid quaeso, aliud, quam tela illa ignita, fortissima, quæ opere quasi fusorio in fornace suo conficit fulmina inquam? cum illa contorquet Deus, fortescit, roborat sese adversus tantam potentiam, & duritiem Leviathan, effundit, & pluit super eum *Dominus à Domino ignem & sulphur*.

5. Illud vero, quod additur, & *ad locum alium non ferentur*, vel, non *ferentur*, ut alii legunt (nam hæc Numerorum permutatio in Sacris Litteris frequentissima est, eodem sensu retento) duplicem habere potest explicatum, aut quod tantæ sit duritiei, & fortitudinis, quod neque fulminibus terretur aut commovetur, neque fugit, locumve mutat, non dilabitur inde, neque fluctuat, quantumvis cœlestibus jaculis appetitus, quæ ingens est illius vastitatis, & duritiei hyperbole. Velut

Fulmen pro tempestate, *fulmen* sit Symbolum tempestatis, pars pro toto, constat enim tempestas procellis, atque fulminibus. Igitur quamvis ingentes tempestates in illum incumbant, quamvis cum rapidissimis fluctibus colluctetur, non languebit, non dissolvetur membris, non cedit. Secundum, quod tantum Deus potest illum configere cœlesti fulmine, & cum omnem aliam humanam industriam eludat, & contemnat, facileque elabatur, aut etiam omnia effringat obstacula, si leviter se commoveat, tamen fulmina eludere non potest, quin elidatur: non enim resiliet fulmen, quod semel tetigerit Leviathan: collimabit illum Deus, quippe ibunt

Sap. 5. 22. *directæ emissiones fulminum*, & *ad locum alium non ferentur*: fulmina immergentur in illius vastissimo corpore, ibi extinguentur. Sicut autem fulmina, quæ in terras cadunt, frequenter in maria decidunt, frequenter etiam tangent Cetos, qui sunt maris montes, præsertim dorso, instar præcellis collis, supra mare prominentes. Vides jam lectionem omnium, quanquam dissidentium sono, & qualitate, harmoniam tamen, & in unica originali sententiæ nexum, & convenientiam.

Ceti/ frequenter tacti de cœlo. *directæ emissiones fulminum*, & *ad locum alium non ferentur*: fulmina immergentur in illius vastissimo corpore, ibi extinguentur. Sicut autem fulmina, quæ in terras cadunt, frequenter in maria decidunt, frequenter etiam tangent Cetos, qui sunt maris montes, præsertim dorso, instar præcellis collis, supra mare prominentes. Vides jam lectionem omnium, quanquam dissidentium sono, & qualitate, harmoniam tamen, & in unica originali sententiæ nexum, & convenientiam.

Allegorice.

Diabolus quomodo extrema sententiæ fulmine configendus. **H**ujus loci non alia ad Diabolum relatio, quam ea, quæ pertinet ad crudelitatem, & obstinatam duritiem illius, atque suorum membrorum, tam etiam illum configendum fore extremæ sententiæ fulmine, cum non amplius licebit vagari in aere hoc caliginoso, sicut Judas in sua Epistola dixit, *Angelos, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, & in cunctis æternis, sub caligine reservavit*. De quo diximus, cum locum Judæ Apostoli interpretaremur.

XV. Cor ejus indurabitur tanquam lapis: & stringetur, quasi malleatoris incus.

1. Cor nervosum. *Hirsutum, quid significet. Quorundam corda cum ossiculis.*

Pineda Tom. II.

2. Cor Leviathan. *Varia lectio.*

3. Incus Symbolum. *Damonis durities indurans mortales.*

Cum Cor sit in omnibus animantibus nervosum, tum etiam & spissum, beneque compactum, ut Arist. docet l. 3. de partib. c. 4. at in Leviathan maxime durum, rigidum, hirsutum, signum fortitudinis, & audaciæ ut Plinius docet l. 11. c. 37. adeoque cum cor carneum sit sine osse, præterquam equi, & generis cuiusdam boum, in quibus ossicula quadam fortitudinis, & sustentaculi causa inveniuntur, ut iidem Scriptores tradunt, at cor Leviathan totum videtur osseum, quod durius est, imo sicut ipsa *incus*, quæ continua percussione durissima evadit. Pro malleatore, alii legunt *molam inferiorem*, nam ex sua radice proprie significat fragmen, aut partem lapidis divisam, ut Jud. 9. 5. & 2. Reg. 11. 21. sed Interpres eandem vocem sumpsit pro malleatore, aut fabro ferrario, eo quod dividat, & in frustra secet ferrum, quare cum duas illas voces legamus in Hebræo. *Sicus fragmen*, aut, *sicut fragens inferius*, eleganter, & subtiliter Interpretis retulit ad malleatorem, qui frangit ferrum, & tundit crebris ictibus incudem inferiorem, ut duritiem istam amplificaret.

Allegorice.

Divus vero Thomas, & posteriores alii Latini eleganter, observans in *Incude* resistente ictibus, repræsentari potentiam, & vim non cedentem difficultatibus, aut externis viribus, & aggressionibus: quippe Cetus, neque tempestatibus, neque incommotis aliis, quibus ceteri pisces percutiuntur, debilitatur, aut cedit. Hæc est illa obstinata mentis, & inflexibilis arbitrii Demonis durities, hæc ipsa *incus* est, in qua tunduntur, & quasi malleo ducuntur, & indurantur mortalium mentes, & cervicæ ferrea, atque cedra dura, quæ male habebunt in novissimo. hæc ipsa *incus* est, & molaris parata semper excipere, quos conterat, & comminuat, plena odii pertinacissimi, & de quo diximus plura, l. & 2. cap.

XVI. Cum sublatus fuerit timebunt Angeli: & territi purgabuntur.

1. *Ambiguitas vocum, & sententiæ.*
2. *Quatuor aliorum exponendi rationes. Timor refrigerans, & solvens.*
3. *Idonea expositio. Vota periclitantium in mari. Angeli nomen in quos conveniat. Explicatus Isaias.*
4. *Fortitudo non versatur circa tempestates. Harum similis cadens in constantem virum.*
5. *Diaboli superbia, Sanctorum Angelorum timor, & reverentia.*

Varia, & anceps hujus sententiæ expositio apud interpretes, quam faciunt proprietates trium vocum, prima illius, cum *sublatus fuerit* ex radice *Nasa*, cum puncto *Ceboleb*, quæ proprie significat *alitudinem*, elevationem, & extollentiam, at vero cum puncto *Siboleb*, significat *conturbationem*, & destructionem, vel interitum. Secunda *Angeli*, quæ ex proprietate significat fortes, aut potentes, & aliquando dicitur de Deo, aliquando de veris Angelis, aliquando vero de potentibus, atque principibus. Tertia *purgabuntur*: quod proprie est, *peccare*, deviare, aut declinare, & aberrare à recto, aut declinare, & aberrare à recto, aut peccati expiationem, purgationem, munditiem querere per sacrificium, aut ratione alia. hinc nata sunt variae lectiones, atque interpretandi rationes.

Prima Divi Thomæ, Dionysii, Nicolai, referentium ad divinam virtutem *aufferentem*, id est, punientem, vel prosternentem suam virtutem, & cœlesti fulmine Cetum, propterea quæ *Angelos veros timere*, id est, admirari divinam virtutem, purgatos à nescientia, id est, tunc tandem cognoscentes præclarum illud facinus Divinæ Potestatis. Interpretatio hæc bene cohæret, sed juxta vocum proprietates est parum exacta, potius multum invita, & coacta.

L I I 2

Secunda

1. Cor nervosum.

Aristotel.

Plinius.

Cor hirsutum.

Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

1. Cor Leviathan.

Varia lectio.

נלה

Secunda Secunda quod cum Cetus se commovet, & **expositio.** effert in Mari, etiam ipsa quadrupedia fortissima & **LXX.** potentissima timent sibi. Sic indicant Sept. legentes; Cum se verterit, timor bestiis quadrupedibus, super terram saltantibus. forte enim respicit ad equos & equites confluentes ad littora, si forte eo appulit, & impegit Cetus aliquis.

Tertia Tertia huic proxima est, ut præ illius altitudine, **expositio.** vel dignitate, ut legit Isidorus, cum in altum caput exierit, & collum sustulerit fortissimi quique, atque peritissimi nautæ exemplo purgentur, id est, curent aufugere, & sese ex tanto discrimine expedire, declinantes à recto tramite, alio cursum, navigationem dirigentes. Vel etiam quod aberrabunt præ

Tygurina. turbatione, & ut Tygur. dixit, Animis consternati nescient, quo se vertant: ita Titelm. Vel quod in ingenti timore evenire solet, etiam fortissimorum quorumcumque artus, ut membra solvantur, solvantur etiam alvus, ita Vat. & Isid. Quorum interpretatio, quamvis parum munda sit, atque ex infimis petita, est tamen ad fœdi timoris naturam valde opportuna, ut docet Arist. Prob. lect. 32.

Varabius. Denique alii, illam vocem purgandi, accipiunt pro expurgatione peccati, cum deprecantur delicta, **Isidorus.** & Deo supplicat, qui in Mari periclitantur. **Timor** Quid enim magis familiare, quam in vota, & solvens partes inferiores. **Aristotel.** preces procumbere, quos Mare conturbat.

Quarta Sed omnium harum interpretationum ope aliqua nos integram, & opportunam conficiemus **expositio.** ex ipsa natura Ceti concitantis tempestates, & difflantis nimbos, quibus frequenter periclitantur navigia, & duces fortissimi, atque peritissimi navarchi terrentur vehementer, & vel errati se se acculant, quod infaustum navigationis cursum ad freta, Ceti infesta dixerint, vel peccatis suis illud tribuentes, veniam, & incolumitatem precantur à potentissimo Cetorum Domino, & perdomitore, denique ad omnia faciunt, quæ in tempestate, & timore ingenti fieri solent. Et quidem præterquam, quod vox originalis *Elohim*, ad viros præclaros, & fortes referri solet, Exod. 15. 11. Pl. 81. & aliis locis, at nomen *Angeli*, id est, *Namii*, vel *legati*, peculiariter etiam ad navigantes refertur, qui vel merces, vel nuntia aliquo perferunt, ut constat ex illo H. 18. 2. *Mittit in mare legatos, in vasis papiri super aquas; Ita Angeli veloces.* Cum vero se effert Cetus, simul etiam extollit fluctus, & tempestates concitat, ut superius ex Plinio, Strabone, & aliis confirmavimus. Tempestatis autem vim ingentem esse, ad commovendos fortissimorum animos docet Arist. 3. Ethicorum c. 6. dum docet; *Fortitudinem non versari circa eam mortem, quæ sit in mari neque non virum fortem in mari timere, quod enim nautæ non timeant, non tam evenit propter fortitudinem, quam propter experientiam.*

3. **Plenior** **& commodior** **interpretatio.** **Vota periclitantium in mari.**

Nomen **Angeli de** **navigantibus, aut** **legatis.**

Cetus **concitans** **tempestates.** **Plinius.** **Strabo.** **Aristotel.**

4. **Fortitudo** **non ver-** **latur circa** **timorem** **tempe-** **statum.**

Virg. I. **Aeneid.** *Eripiunt subito nubes; Cælumque, diemque. Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra: Præsentemque viris intuant omnia mortem: Exemplo Aeneæ solvuntur frigore membra. Ingemuit, & duplices tendens ad Sydera palmas.*

Jacobus **Pontanus.** **Seneca.** *In cuius loci commentariis pulchra quædam affert noster Jacobus Pontanus. Simile id, quod Seneca in Agamemnone Actu 3. in descriptione tempestatis horricæ.*

Nil ratio, & usus audent in magnis malis. Tenet horror artus, omnis officio stupet. Navita relicto, remus effugit manus. In vota miseros ultimus cogit timor.

Allegorice.

CUM vero Dæmonis superbia inolefcit, quis non timeat? cum illam compressam, & deturbatam contemplantur Angeli sancti, tantam Dei potentiam, & Majestatem verentur, & timent. Cum diaboli casum contemplantur sancti homines, superbiæ peccatum, si quod amiserunt, supplices deprecantur, & expiare nituntur. De Philippus quo videndi Greg. & Philippus; nam Græci

suam lectionem in longe alium sensum interpretantur, quod videlicet, tanta sit diaboli sævitia, ut etiam neque suis parcat, sed illos perterrefactos, mente emotos, corpore inquietos, & contremiscentes efficiat, legunt enim Sept. Cum se evertet, (id est, contraverterit contra homines improbos, bestiarum more desipientes) timor bestiis quadrupedibus super terram (præ timore & turbatione) saltantibus. **LXX.**

XVII. Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit hasta, neque thorax.

XVIII. Reputabit enim, quasi paleas, ferrum: & quasi lignum putridum, æs.

XIX. Non fugabit eum vir sagittarius: in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.

XX. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam.

1. Descriptio feritatis indomitæ.
2. Hasta, quod genus armorum.
3. Thorax, quid. Lignum putridum, cuius Symbolum. Explicatus locus Regum.
4. Filius arcus, quid. Filii appellatio amplissima. Fundibularii cum sagittariis.
5. Fundæ antiquas, inventio, usus glandes, & lapides. Illustratus locus ludicum.
6. Malleus, an aliquod armorum genus. Illustratus Salomon.
7. Integri exercitus partes, & ordines.
8. Christus instruens exercitum adversus diabolum.

Perelegans indomitæ fortitudinis descriptio, nullis armis cedentis, sive cominus, sive eminus lædant, nullo armorum sonitu commotæ, denique omnem humanam potentiam, atque industriam deridentis, qualia horrida illa monstra, seu potius membra monstrifera Hercules describit Seneca.

Nullis vulneribus pervia membra sunt: Ferrum sensit hebes, lenior est Chalybs, In nudo gladius corpore frangitur. Et saxum resistit, fataque negligit, Et mortem indomito corpore provocat. Non illum poterant figere cuspides, Non arcus Scythica tensus arundine, Non quæ tela gerit Sarmata frigidus, Aus qui Solifera suppositus plaga Vicino Nabathæ vulnera dirigit, Parthus Cnossiacis certior ictibus Muros Oecaliæ corpore propulit. Nil obulare valet: vincere quod parat, Jam victum est.

Quæ profecto elegans esse potest Paraphrasis monstrifera hujus fortitudinis Leviathan. Sed in vocib' minutiora quædam leviter perstringenda. Cum apprehenderit gladius, id est, Si quis eum gladio appetat, attingatve, retundetur statim, non consistet illius acies, non poterit resistere durissimæ cuti: quod igitur vincere parabat, vincetur, itaque neque ad lædendum, neque ad defendendum, valebit gladius.

Neque hasta. Peculiare quidem armorum genus, quod in Hebræo dicitur, hasta, aut Lancea *Macagh*. Licet autem illud nomen Hebræi Complutenses accipiant pro armis in genere, alii vero pro peculiari aliquo telo, ut Vat. alii tamen, ut R. *Jonah*, & R. *Moseh* accipiunt, pro appposito hastæ, quam Tyg. vocat, *hastam penetrabilem*, at vero alii Hebræi, *hastam profectiois*, vel *progressionis*, quia radix significat proficisci, aut progredi, quali dicis, *Lancea missilis*; Enim vero duplex fuit hastæ genus, alterum stabile, alterum jaculatorium; Ennius dixit: *Hastati spargunt hastas, sit ferreus imber.*

Quare non una militi hasta, sed septenæ, ut scribit Livius anno 452. l. 26. At quod nihil peculiare videretur afferri illo nomine, illud contempsit interpres, sicut & Sept.

Quod

Thorax Quod statim additur, neque thorax, sive lorica, genus armorum est ad protegendum pectus, & ventrem, & eleganter Cicero dixit pro Murena, seipsum pingens lorica; Descendi in campum cum firmis, praesidio fortis viri. & cum illa lata, insignique lorica, non quae me tegeret, etenim sciebam Catalinam non latus, aut ventrem, sed caput, & collum solere petere. Sed quorsum lorica adversus eum, quem velis laedere? Respondet R. Abraham, per nomen originale non tam designari lorica, ad protegendum, quam genus armorum, ad laedendum, quod alii volunt esse pilam, aut jaculum.

R. Abrah. Sed ceteri, etiam Hebraei, conveniunt esse lorica, & aperte colligitur ex 1. Reg. 17. 39. & 3. Reg. 22. 24. & 2. Paralip. 18. 33. Lorica igitur in hoc conflictu fit mentio, certe ut significetur, non posse diu adversus Leviathan hominem pugnare, quamvis fortissima lorica protectum, non enim minus lorica discindet Leviathan, quam ictus gladiorum repellat.

Palea, & lignum Congerit deinde omnia alia armorum genera sive ferrea, sive area, de qua armorum materia satis diximus super id c. 20. v. 24. Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum areum.

Rursus palea, & lignum putridum; Symbolum molitudinis, & imbecillitatis innocuum sunt. Quare fortissimus David, qui omnium suorum hostium fortitudinem debilitavit, & vires depauperat, comparatur cum Teredine, eum efficit lignum putridum, & cariosum, 2. Reg. 25. 8. David Princeps inter tres, ipse est, quasi tenerimus ligni vermiculus. Postquam igitur confremerat hostium robur, reputabat illos, tanquam lignum putridum.

Quod deinde dicitur, Vir sagittarius, in Hebraeo est, Filius arcus, Plerique Sagittarii, intelligunt, quae dicitur filia Pharetrae, Thren. 3. 13. cum asser-

Pagninus vatur, aut producit ex pharetra, & filia arcus, cum paritur, & emittitur ex arcu. Alii filium arcus, volunt esse hominem studio arcus & sagittandi deditum, & addictum, quod dicitur utrumque.

Et quidem nomen, filii, amplissimum est in Scripturis, & ad ea omnia refertur, quae vel alicui rei addicta sunt, vel ex aliquo loco desumpta, aut mutata, aut orta, sicut filius a Patre, quare tritum vocant filium areae, II. 21. 10. Sacerdotes unctos filios olei, Zach. 4. 14. Collem consitum olivis, Filium olei, II. 5. 1. Cucurbitam una nocte natam, Filiam noctis, Jon. 4. 10. Scintillas, Filios carbonum, aut prunarum, Job. 5. 7. qui annum vixit, vel munus aliquod administravit, Filium anni, Exod. 12. 5. 1. Reg. 3. 1. & sexcenta huiusmodi. Ergo (inquit) vir sagittarius non fugabit eum, quippe totus munitus est squamis, velut scutis fusilibus, & totus catapraectus atque armatus: nam

Vegetius. qui huiusmodi munimenta non habens, ut Vegetius dixit, c. 20. aut vulnera sustinent, aut capiuntur, aut fuga rem perdunt, qui non fugatur, bene munitus est. Et ideo fundibularii, & sagittarii in cornibus locabantur, ut si possent, hostem fugarent, atque insequerentur.

Sagittarii Lapides funda. Par erat sagittariis manus fundibulariorum, quare & fangebantur in praelio, & cum fundibulariis, Jugurtha, Sisenna l. 3. Historiarum. Imo fundibulariis major vis, quam sagittariis in ejaculando, ut ex Xenophonte, Dione, Strabone, Vegetio demonstrat Lipsius l. 5. suae militiae, c. 20.

Hinc etiam licet colligere antiquissimum fuisse usum fundae. Quamvis enim Vegetius l. 1. c. 19. scribat, Baleares Primos invenisse fundaturum; & Plin. l. 7. c. 56. ait, Fundam inventam a Phoenicibus: at antiquior fuit, & fere inter ipsa Vegetius prima pugnae instrumenta designata a natura ante usum aeris, & ferri; quippe lapidibus, & stupeo, aut junceo, setaceo ve filo peragitur, quae ipsa prima sunt, aut valde rustica naturae, & artis arma.

Lucret. Arma (inquit Lucretius) antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt. Et lapides, & item sylvarum fragmina ramis, Et flammae, atque ignes postquam sunt cognita primum, Posterior ferri vis est, aerisque reperta.

Vegetius. Atque ante cruentam fundendi sanguinis invdiam, haec fuit dimicandi ratio; Cum (ut inquit Vegetius) membris integris lethale tamen vulnus importent, & sive invidia sanguinis, hostis lapidis ictu intreat. Atque cum primum fundis jacerentur

Pineda Tom. II.

lapides, ut hoc loco dicitur: postea etiam & glandes plumbeae ut indicavit Lucanus:

Lydamus excussa Balearis tortor habena, Lucan.
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo. l. 3.

Vehementi vero impetu, & attritu aeris, ignescebat, & liquecebat plumbum; ut Seneca dixit. Seneca. l. 2. nat. qq. c. 56. Arma motus extenuat & extenuatio accendit. Sic liquefactis excussa glans funda, & attritu aeris velut igne destillat. Congerit in hanc rem plusscula Lipsius l. 5. 6. Dialog. 20. Verum quidem cum multae nationes funda excelluerunt, ut Lygisti, referente Arist. in mirabilibus auditionibus; tum praeterea Acarnes, & Rhodii, ex Thucid. l. 2. belli Pelopon. Cyrthei, ex Livio Decade l. 7. Persae, ex Strab. l. 15. At Baleares excellentissimi; quibus Diodorus l. 5. c. 6. scribit, Arma esse fundas trias, una caput cingunt, alia venam, tertiam manibus gestant. Idem Florus l. 3. Epitom. in bello Balearico addit etiam: Certos esse quis miretur, ictus, cum haec sola genti arma sint? id unum ab infantia studium: cibum puer a matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante, percussit. Excelluerunt etiam Lygisti, quos in mirabilibus scribit Arist. aves velut singulas singulis ictibus destinare, tanquam certo momento omnes casuras. Sed quid hoc cum dexteritate illa antiquissimorum Palaestinarum Jud. 20. 16. Ita sinistra, ut dextra praestantes (solebant quippe ut ait Vegetius, Draconarii, atque Signiferi sinistra manu hastas gubernare) fundis lapides ad certum jacentes, ut capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur.

In horum numerum David adolescens adhuc David merito referendus, & in exercitu Saulis ex ordine fundibulariorum, qui ad destinatam frontem Goliath (quippe fronte tantum nudus erat) funda iaciens; uno ictu Philisthaum stravit. Tempore quoque Jobi apud Husit, fundae in usu

Quod deinde de malleo dicitur, non placet Hebraeis, neque Hebraizantibus: nam originalem Thosabbh, quae semel tantum hoc loco legitur, vult R. David esse quodcumque jaculum, sequitur Pagninus Pagn. & Cajet. At vero recentiores post R. Cajetan. Moseh, & R. Abraham, quos sequitur Regia, volunt esse machinam ad projicienda saxa, videlicet Catapultam, aut Arietem. At Sept. cum Latino Interprete malleos dicunt quo nomine nihil aliud intelligunt Olympiod. aliique Latini, quam ictus plagarum vehementes. Sicut Prov. 19. 25. cum dicitur, Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus. nihil aliud videtur significari, quam quod simplici voce, in Hebraeo dicitur, percussiones stultorum corporibus. Ego vero existimo fuisse proculdubio, armorum genus aliquod ad percutiendum, & confringendum, instar mallei, aut instar clavae, quae ex una parte capitata est, namea etiam, inter prisca illa armorum genera numerantur:

Consectabantur (inquit Lucretius) Sylvestria Lucretius
secla ferarum.
Missilibus saxis, & magno pondere clavae.

Jaetis praeterea ponderibus, velut adactis malleis, opprimere conabantur hostes, ut describit Ov. 3. Met. Cadmum cum serpente pugnante: genus,

— Dextraque molarem
Sustulit & magnum magno conamine missa.
Illi impulsu cum turribus ardua celsis,
Maenia motarent, serpens sive vulnere mansit, Ovidius.
Loricam modo squamis defensum, & aere
Duritia pellis validos cute repulit ictus

Quod de Leviathan nunc quoque asseritur, duria repellente malleorum ictus. Neque mihi dubium, allusionem etiam fieri eo loco Proverbiorum, ad hoc genus armorum, malleorum percussentium tum etiam, ut Jud. 4. 21. c. 5. 26. quamvis enim Jabel dicatur summisse fabrorum malleum cum clavo ad percutiendum Sisaram, tamen cum agatur ibi res bellica, eleganter innuitur non alia graviore clava, neque majori bellatorum malleo Jabelem usam, quam malleo fabrorum, quia satis illi fuit divina virtute roborata.

Additur deinde Vibrans hasta. Non dubium quin Vibrans hasta nunc sit, non illa jaculatoria, sed stabilis, quae hasta cum manu teneatur, tremit, & concutitur, Vibrans versa a

7. Jam ergo his armorum generibus ordine enumeratum, procul dubio integer aliquis exercitus significatur, nam tot armorum genera, non gestabantur à singulis, sed à diversis ordinibus, ut enim Vegetius scribit l. 2. c. 2. & Livius l. 8. ex Hastatis, Triariis, Scuta gestantibus, Sagittariis, Funditoribus, Balistariis, & Ferentariis, qui tela ministrabant, constabat duplex ordo: Primus videlicet levis armatura, ut Funditores & Ferentarii, tum etiam illi, qui parmas breviores, & septena jacula, aut sagittas gestabant, & hi in prima fronte exercitus, in cornibus locabantur, ut si forte hostes fugarent sequi possent, ut Modestus ait, de Nominibus Castrensibus. Quare recte etiam nunc dicitur, *Non fugabis eum vir sagittarius*, atque ideo primum hoc loco numerantur, *Gladus, Hasta, Thorax, Sagittarius, Fundibularius*. Qui etiam ordo servatus est à Juda Machab. i. Mach. 9. 11. *Fundibularii & sagittarii praebant exercitum*. Deinde sequebatur gravis armatura, quae ex aliis hastatis, & gravioribus munimentis constabat, consistebatque tanquam murus ferreus, quae profecto significata, in *hastis vibrante*, & in *malleis*. Ergo haec est instructissimi exercitus periphrasis, quem integrum deridet Leviathan, irritos reddens omnes hominum adversum se conatus.

Allegorice.

8. **I**nteger exercitus, cuius dux est nobis dux fortissimus Christus Jesus, potens in mari, potens in fluminibus, potens comprimere Cerum immanissimum, potens nos instruere fortissimis armis adversus Leviathan: sicut scriptum est, *Loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare: & à fluminibus usque ad fines terrae*. Zach. 9. deinde integrum exercitum instruit Zacharias, ex sagittariis, hastatis, fundibulariis, videlicet ex Varii ordines ministrorum divini verbi; Apostolis, & divini Verbi Ministris: Quoniam (inquit) *extendi mihi ludam, quasi arcum, implevi Ephraim, suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Graecia, & ponam te, quasi gladium fortium, & Dominus Deus super eos videbitur, & exibit ut fulgur jaculum ejus: & Dominus Deus in tuba canet, & vades in turbine Austri, Dominus exercituum proteget eos, & devorabunt, & subiciens lapidibus fundat: & bibentes inebriabuntur, quasi à vino, & replebuntur ut phiala, & quasi cornua algaris*.

XXI. Sub ipso erunt radii Solis: & sternet sibi aurum, quasi lutum.

1. *Varia lectio, & ratio Hebraice.*
2. *Hyperbole. Radii lucis acuti, Tris Solis nomina. Explicatus Moyses.*
3. *Circumloquutio ingentis vastitatis. Particula Sub.*
4. *Quid sit Leviathan conculcare omne pretiosum. Lutum Symbolum abundantiae.*
5. *Demon obtenebrans lucem.*

1. **S**icut per se aperta, & facilis ita cum originali collata, tum etiam cum praecedentibus, difficilis est haec sententia, nam nullum nexum habere videtur. Id quod Latini intelligunt, quid quid speciosum, atque pretiosum, in rerum natura est, despici à Leviathan, & neque luce delectari, neque auro allici. Tum vero id quod Hebraei, & Hebraizantes legunt, multo melius cohaerere videtur cum duritie, & fortitudine Leviathan; *Sub ipso erunt radii acuti testarum, & sternet sibi aurum, quasi lutum*. Lectionis hujus, & varietatis ratio haec, quod *pro radiis*, subest in originali, vox Hebraica, *Hbadude*, quae significat *acumina*, à radice *Hbadad*, quod est, *excavare*, vox autem, quae vertitur *Sol*, frequentius vertitur *testa*, aut *scissile*, supra Job. 2. 8. Is. 45. 9. & Ezech. 22. 36. & ubicumque invenitur, quare is efficitur sensus; Leviathan est cutis adeo dura, ut quamvis affricet se, & incumbat fragminibus acutissimis testarum, minime tamen lxdatur. Agnoverunt eundem sensum Septuag. legentes; *Lectus ejus obelisci acuti*, quod interpretatur Nicetas etiam de animante; *Duro, & aspero corpore illud esse: ut in obeliscis etiam dormire: & nihil ex eare sedis, vulnerisve accipere possit*.

2. **H**yperbole. Sed cum haec Hyperbole neque valde concinna, neque multum opportuna videretur Interpreti, neque res haec testarum lenis, imo vero

magis humilis, atque minuta, quam pro orationis, & descriptionis istius dignitate; *Acumina* illa sumpsit, *pro radiis*, quae videntur ex corpore luminoso, tanquam ex Bise diffundi, & in acutum desinere, quae etiam ratione dicuntur *cornua*. Nomen autem *Hbares*: sumpsit *pro Sole*, quod existimaret solere *Sin*, praesertim si habet punctum *Cebolsh*, cum *camech*, permutari: *Hbares* autem per *samech* significat solem, quare censuit Hieronymus super id Il. 25. *Erubescet Luna, & confusuratur Sol*. Similem varietatem lectionis, & sensus, natam ex nomine *Hbares*, legentibus ibi Septuag. *Liquefies later, & cades murus*. Quae (inquit) erroris causa sit, sequentia verba monstrabunt. *Sol in lingua Hebraica, tribus nominibus appellatur, Hbamab, & semes, quod interpretatur calor & Hbares, quod testam, vel ariditatem sonat*. Ergo non frustra intellexit Interpretes *acumina Hb. rec esse radios Solis*.

Quid est autem sub ille esse radios? An quod sua mole ingentem umbram efficiat, ut videatur opprimere, & obscurare Solis radios, ac si ipse illis superior esset? An quod cum tam ingens sit Leviathan, sub se videat Solis radios, quasi ad pedes suos abjectos, sicut praecelsi montes sub se, id est, ad radicem vident Solem: Sed utraque haec interpretandi ratio coacta est, & minime lenis. An forte pertinet ad eandem indomitam vim, quem semel descriperat; Vincit ferrum, & mucrones, retundit gladios, sagittas, repellit lapides, hastas, etiam se impenetrabilem reddit acutissimis radiis Solis, vincit illos, neque propter crassissimam cutem, calefieri potest; sub illo sunt itaque tanquam superati, & victi; nam illud, *Sub* ad humiliationem, & subjectionem pertinet. Facit cum hac expositione id, quod sequitur verbum, *sternendi*, vel *prosternendi auri*, ut dicemus. Sed obstat, quod *Alanus*, & *Opplanus* scribunt, *Balenas in sicum egredi, ut à Solis radiis calefiant*. An vero indicant hi radii inferiores, non solum lucere capite, & oculis, sed etiam alvo candicare, & fulgere? An tandem illud, quod *R. David* vult *Radios*, esse margaritas radientes, quas ille vastitate corporis in mari occulit? sed de hoc dicemus statim.

Sternes sibi aurum quasi lutum. Prosternit, proculcat, quidquid optimum est, quidquid instar auri fulget, splendentia arma aerea, aurum imitantia, aut ferrum scintillans proterit: mollescent illi cuncta etiam durissima instar molliissimi luti. Quanquam alii longius referre videantur, ad naves mercatorum preciosis mercibus, & auro onustas, quas vel submergit Leviathan, vel etiam submersus poterit, & opprimat suo pondere, ut videatur *sternere sibi lectum* ex navibus, ex auro, ex mercibus, quasi ex molliissimo luto. Hic quoque dissensio lectionum, nam quod vertitur *aurum*, est à radice *Hbaras*, quae proprie est *decidere*, aut *praeidere*, & praecidendo abbreviare, quare nomen inde ductum sonat incisionem, aut tribulam, habentem rostra incidentia, & serrantia; Quare universi *R.* apud Pagninum in radice *Raphad*, legunt: *Sternes sibi rem incidentem, aut tribulam*, fere eodem sensu, quo praecedentem partem accipiebant. Significat vero idem nomen *aurum*, cuius cum grana parvula inventiantur, videntur esse decisa, & lecta ex massa grandiori, atque eandem lectionem elegerunt Thargum, & Septuaginta, *Omne aurum Maris, sub eo, sicut lutum inenarrabile*. Quod si cum illa partis praecedentis interpretatione *R. David* conjungas: *Sub eo erunt margaritae, ut Sol splendens*: effici potest ingentis molis, & vastitatis periphrasis elegans: Tanta est vastitas Leviathan, ut universum Maris fundum, in quo margaritae, & aurum delitescunt, obumbret; quippe videtur esse Maris Tyrannus, cui omnes suorum civium, suique imperii commoditates, & opes inserviunt pro lecto, & deliciis, sicut *lutum* in maxima abundantia.

Nam similis est amplificatio abundantiae & divitiarum. 3. Reg. 10. cum dicitur, tanta fuisse abundantia auri, & argenti, quanta lapidum. Atque observat praeterea Philippus ad naturam Draconum spectare hunc locum, *Qui in terrarum abditis finibus vel maxime commorari dicuntur, ubi metallum auri sit*. Ergo si rurlum se efferat, videtur universam Maris faciem operire, si se in ima deturbet, & cubare velit, universum maris fundum, in quo margaritae, & aliae nat. opes opprimit illas sua mole, & simul cum luto lectum illi molliissimum praebent.

Allego-

Radii Solis acuti, Exod. 34. 29. 30. Hseron.

Tres Solis appellationes, חמה, שמש, ירח

Varia expositio, Africa, Circumloquutio ingentis vastitatis.

Particula, Sub.

Alanus, l. 10. c. 1. Opplanus R. David

Leviathan proterens, & proculcans omne pretiosum.

Varia lectio. 377

Pagninus 377

Thargum, LXX

Lutum symbolum abundantiae. Philippus

Allegorice.

Isai. 9. 1. Si hæc accipias de Principe tenebrarum, an non cum ille Tyrannidem agebat in hoc mundo, *se-*
Apo. 12. nebra operiebant terram, & caligo populos? An non cum *Stellas calicauda* implicitas secum traxit, in tenebrarum locum sub ipso strati erant, atque prostrati radii Solis? An non cum electos & iustos sibi devincit, in radiis Solis quiescit, & cubat. Tum præterea ipse se proficitur Plutum & divitiarum Deum, cuius illæ sunt voces, *Mea sunt omnia, & cui volo, do illa*. Denique qui se illi subjecerit etiam, si aurum mundissimum sit, ac immundum lutum evadet.

XXII. Fervescere faciet, quasi ollam, profundum Mare: & ponet, quasi cum unguenta bulliunt.

1. Leviathan dominans in profundum Maris. Symbolum supremæ potestatis. Explicatus David.
2. Cetorum respiratio vehemens. Cum tempestatibus Balenæ volvi.
3. Unguenta ferventia Symbolum confusionis.
4. Dæmon auctor turbationis, Tyranni proprium. Diabolus subjiciens ignem nostræ concupiscentiæ. Illustratus Isaias & Judas.

I. Cetus dominans in profundo Maris.
Symbo-ū supremæ potestatis
Ælian. 1. 10. c. 2. Cetorum respiratio vehemens.
Plin. 1. 9. c. 7.
 Cetos cum tempestatibus volvi.

Duplex potest esse hujus sententiæ nexus. Prior, ut perstet in describenda violentia, & vastitate hujus potentissimi Maris Tyranni, qui Mare miscet: & cum Mare fervet, fervet autem semper, videatur tamen incitari, & æstare halitu, & spiratione Leviathan. Posterior, ut cum proxime dictum sit, Leviathan cubare in immenso Maris fundo, nunc subjungat, etiam tunc dominari potestati Maris: quippe non solum enatans in summa aqua, tempestates ciet, Maris æstum, quod & vehementiores venti solent: sed præterea profundum Maris commovet, quod venti non solent, atque id symbolum amplissimæ, imò & divinæ potestatis Pl. 64. 8. *Qui conturbat profundum Maris.* Sed indicatur præterea tanta vi conturbari Maris profundum, ut sursum, velut in ore ollæ, ebulliant spumæ, & æstus ferventissimus insolescat. Id quod videtur respiratione Cetorum effici, ut enim *Ælianus* dixit: *Tanto robore respirant naribus, ut tantopere in sublime marinos fluctus jactent, ut hæc imperiis maxima Maris semperstates esse videantur.* Hæc item illa est, quam *Plinius* dixit, Balenarum, & respirantium piscium, *bellantium aquarum sufflatio.* An verò locus hic illud etiam indicare potest, quod idem *Plinius* alio loco narrat, in Mari rubro aliquando ab imo ad summum hujusmodi belluas cum ipsis fluctibus, & ingentibus tempestatibus volvi, ita videatur non nisi ab ipsarum belluarum potentia & violentia effici tantos æstus? Verba hæc *Plinii*: *In Indico Mari Belluæ circa solstitia maxime visuntur, tunc illic ruunt turbine, ruunt imbres, tunc dejectis montium jugis procellæ ab imo versunt maria, pulsantque ex profundo belluas cum fluctibus volvi.*

Allegorice.

4. Dæmon nunquam auctor tranquillitatis.
Jerem. 31.
 Tyrannorum proprium
Arist.
Plato.

Hæc ipsa est Dæmonis, auctoris discordiarum, & pacis inimici, libido concitandarum seditionum & inimicitiarum: nunquam ille mare hujus mundi tranquillat; perturbat semper: quamvis enim Deus etiam mare conturbet, sed tranquillat etiam, atque hac vicissitudine ostendit se Maris potentiam: *Qui turbat mare,* inquit *Jeremias, & sonant fluctus ejus.* At vice versa: *Tu dominaris potestati maris,* inquit *David, & sonum fluctuum ejus tu mitigas.* Diabolus verò, utpote hujus Maris magni Tyrannus, miscet, & turbat omnia, nunquam mitigat. Hoc esse tyrannicum officium docet *Aristoteles* lib. 3. *Policorum*; cap. 11. *Plato* 8. de *Repub.* ad finem. Vide eundem *Dialogo* 9. de justo post initium.

Denique ubi nostrorum animorum fluctus fuerint, & violentiores impetus: ubi spumæ & bel-luæ effervescentes, subesse intellige ignem Leviathan, fervere facientem animi nostri ollam, & concupiscit, quare mare fervens, quod qui scire non potest, quis planè non sentiat agitari, & commoveri a Leviathan illos, quos Judas Apostolus appellat, fluctus feri Maris despumantes suas confusiones. Hi sunt Hæretici.

XXIII. Post eum lucebit semita, æstima-bit abyssum, quasi senescentem.

1. Varia expositio. Semita quid. Cetus cute lucens, & spumas lucentes agens. Aliquando etiam eminens instar insule.
2. Senescere pro deleri Metalepsis.
3. Cetorum voracitatis circumlocutio, Accipitres Norvegiæ.
4. Simplex interpretatio. Mare canum.
5. Diabolus quo signo dignoscitur. Illius scintilla, & cupido vorandi.

Quidam hoc referunt ad mucronem quendam lucidum, instar illius, quem limax re-pendo relinquit. Sed cum hoc non possit convenire pisci, præstat, ut accipiamus de innata aliqua luce universæ cuti, quæ à longe albicare & splendere cernatur, ut de aliis piscibus lucentibus nuper dicebamus. Aut, quod plerique volunt, quod enatans designet semitam spumofam, & albicantem, lucentemque, quam cum sua vastitate & robore efficiat Leviathan bullas & spumas efflans in sublime. Illæ itaque sunt vestigium & indicium Leviathan, per quod cognosci potest, tanquam per semitam & vestigium, quasi diceret: *Per el rastro de lis espuma se dæxa conoser.* Tum etiam, cum semita hoc loco sit illa, quæ calcari potest, & quam in Mari vel flumine appellamus vadum, ut colligitur ex *Isai. 43. 16. Dedit in Mari viam, & in aquis torrentibus semitam.* videlicet ad ingrediendum designare poterit. Balenas aliquando eminentes in Mari instar insularum, semitam præbere nautis, & locum egrediendi ex navibus, ut *Ambrosius* etiam in *Hexameron* superius adductus testatur, de quo mirabile est id, quod scribet *Laurentius Surius* mense Novembri. in vita sancti Maclovii.

Quod deinde additur, *Æstimabis abyssum quasi senescentem*: variè redditur, nam Septuaginta legunt, *Reputas abyssum, tanquam captivum*, quod videatur esse abyssus Imperator. Deducunt nimirum à radice *Sabah*, quod est *captivare*, aut *captivum tenere*: At verò Interpretes, quem sequenti sunt plerique Hebraizantes, deducunt à radice *cub*, quod est *senescere*, aut *incanescere*, quod Divus Thomas interpretatur tantum de viribus, & robore suo confidere, ut existimet se universam abyssum exorbere posse. Interpretationis ratio hæc: quod finis rei atque senectus similia sunt: tum etiam illud, quod exorbetur & aboletur, conjunctum est cum fine, inde *senescere*, pro *deleri*. Vide longissimam Metalepsim. Alii paulò aliter: quod vires & impetus Maris furentis nihil timeat, se facile frangat, atque debilitet, infringendo, & secando fluctus, non majori negotio, quam si cum *sene* languido, & imbecillo colluctaretur. Alii ad voracitatem & ingluviem; quod tanta aviditate & fame prædam capteret, ac si Mare statim siccandum esset, & ipse necessario victu destituendus: *Reputas enim abyssum, quasi senescentem*, & prope interitum, qua ratione dictum videtur id *Apo. 12. 12. Væ terra, & Mari, quia descendit Diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet.* Sic dicunt Accipitres Norvegiæ nos, quibus ternis tantum lucis horis volare conceditur, celerrimè ad prædam involare: quippe qui sentiunt diem, quasi senescentem.

Sed simplicior, pariterque frequentior est illa alia aliorum intelligentia, *Maris senectutem*, id est, canitiem spumarum interpretantium. Sic à Poëtis Mare, fluctus, flumina, non minus *Canis* dicuntur, quam senectus. Mirum igitur, tantam esse potentiam Leviathan, ut Mare per se cæruleum, & interdum etiam purpureum, illo indignante, & furente, faciem mutet, & incanescat.

Diabolus subjiciens ignem nostræ concupiscentiæ. *Isai. Hæretici.*

1.

Semita.

Balena eminens in Mari instar insule; *Ambros. Laur. Just.*

2. LXX.

Varia lectio.

שבר שוב

Pagnin.

Regio.

Variab.

Cetes.

D. Thom.

Senescere pro deleri.

Metalepsis.

Lyrannus.

3. Ceti voracitas.

Dionys.

Accipitres Norvegiæ.

4. Simplicior expositio.

Maris senectus canities undarum

Allegorice.

Quæ sit
semita
lucens
post Dia-
bolum.

Hebr. 12.
13.

Sed Diabolus post se lucidam semitam, id est, non obfcura sui vestigia relinquit, nunquam enim ita ad tentandum accedit vel ex tentatione recedit, quin deprehendi possit: & non raro ex divitiis, & splendore bonorum temporarium, quæ secum convehit ad alliciendam & inflammandam concupiscentiam oculorum, qui verò illum sequuntur, ruunt in tenebras, à tergo relinquentes veram lucis & vitæ semitam. Denique cum illius vis atque sævitia nunquam languescat, at mundi istius vires, hominum etiam virtus quotidie antiquetur, senescat. & refrigerat, indies majores sumit animos reputans mundum quasi senescentem, atque indies etiam exacuit animi sævitiam sciens, quia modicum tempus habet: nam mundus antiquatur, & senescit, & prope interitum est.

XXIV. Non est super terram potestas, quæ comparatur ei. Qui factus est, ut nullum timeret.

1. Dominari, & comparari ab eadem radice.
2. Leviathan marinus, excedens terrestria.
3. Inter quadrupedia nullum omnino princeps reliquorum; Sicut Leviathan inter aquatilia.
4. Diaboli natura excellentissima.

1.
Domina-
ri & com-
parare ab
eadem
radice.
משל
Varia
lectio.
LXX.

Tygar.

2.
Symm.
Levia-
than Ma-
rinus ni-
hil habet
in terra
simile.
Amplifi-
catio ro-
boris Le-
viathan.

4.
Inter
quadru-
pedia
nullum
omnino
Princeps
reliquo-
rum
Creatus
Levia-
than ad
speciem
indomitæ
feritatis.

Illatio non solum sententiæ præcedentis, verum etiam totius capituli. Eleganter autem Interpretes illuminavit, quod in voce simplici originali latebat, videlicet potestatem, & comparationem, nam verbum *Masal*, significat dominatum aut potestatem: & quia quæ excellentissima sunt, & dominatum habent super reliqua, solent esse materia comparationum, & similitudinum, ideo significat comparare, vel assimilare. Ideo Septuaginta alteram significationem expresse-
runt, legentes: *Nihil est super terram simile ei*. Alii verò illam alteram dominii, vel potestatis, legentes: *Non est in terra potestas, cui pareas*. Interpretes verò utrumque conjunxit: *Non est potestas, quæ cum illo conferri possit*.

Super terram, quod aliqui cum Symmacho ita accipiunt; *Non est potestas ejus in terra*, sed in mari, quippe est bellua marina, non terrestris. Terrestria igitur, utpote generis diversi, nullam cum illo comparationis, aut similitudinis rationem habere possunt. Sed præstat, ut sit amplificatio, & clausula magnitudinis, & roboris Leviathan; Neque in Mari, cujus ille imperium tenet, neque in terra quidquam cum illo conferri potest. Tum præterea inter quadrupedia, quamvis & suavissima, & vastissima plurima inveniuntur; at nullum est, quod cæterorum dominatum exerceat sine controversia, nam Leo, & viribus, & corpore superatur ab Elephanto, & Rhinocero-
te, rursus Elephanto, quamvis procerior, & vastior, tamen sæpe vincitur à Rhinocero-
te; At Leviathan sine controversia dominatum exer-
cet in omnia aquatilia. Igitur potestas illius, do-
minium, principatus non habet similem *super terram*. Tum etiam nullum est inter quadrupe-
dia, quod vel magnitudine, vel robore, vel ty-
rannide, & dominatu cum illo conferri possit, quippe factus est, ita compositus, & natus, ut à nullo infringi, debilitari vel possit. Ideo illum creavit Deus, ut indomitæ feritatis, & audaciæ incredibilis speciem quandam repræsentaret in natura.

Allegorice.

Quadrant hæc in Angelorum supremum, natura sua potentissimum. Cui nihil simile, ut Nicetas ait, tum potestate, tum nequitia, nam insolens suprema natura potestate, in supremam nequitiam lapsus est. Videndus hoc loco Gregorius de peccato Angelorum, & de Dei timore fiali, quo etiam sancti Angeli afficiuntur, à quo longissimè abest impudentissimus Dæmon.

XXV. Omne sublime videt: ipse est Rex super universos filios superbiæ.

1. Tres explicandi via. Videre ad superbiam, & alio-
rum contemptum. Illustratus David & Salomon.
2. Filii superbiæ, bellua ingentes, Filius in Hebræo
quis. Superbia in quo consistat.

3. Diabolus dux adversus humilitatem Christi. Su-
perbia & humilitatis arma.
4. An sit ordo prelationis inter dæmones.
5. Totius descriptionis Leviathan relato ad solatium &
eruditionem Jobi.
6. Examinandus homo, an aliquam habeat notam Le-
viathan in animo suo.

Hæc est universæ hujus descriptionis, atque superbissimæ immanitatis Leviathan clau-
sula appositissima, cujus prima pars tripli-
cem potest habere explicatum, primus, ut perti-
neat ad proceritatem corporis Leviathan, cum
se erigit, & caput undis extollit, etiam ipsos ma-
los navium præcellit exæquat & superat, ut su-
perius diximus, atque ex tanta altitudine, ran-
quam ex specula, potest despiciere vicinarum re-
gionum montes & colles quamvis superbissimos.
Sed cum neque Balenæ visu valde perspicaci
polleant, neque eminere soleant, potissimum ca-
pite, sed dorso, non videtur hæc exponendi ra-
tio omni ex parte conveniens.

Secundus explicatus, ut sit periphrasis animi insolentia res magnas confectantis, nimirum re-
spicere ad id, quod sublime est, & nunquam in-
re humili sentum, aut intentionem defigere. Sen-
sum hunc indicavit Theodotio legens: *Omnem
superbiam iniebitur*, quod sic Nicetas elucidat sua
paraphrasi. Totus, inquit, superbia est, & nihil humi-
le mente pertrahat. Sic fere Latini post D. Tho-
mam, & nonnulli ex Hebraizantibus. Habet hoc
Magnanimus, ut dixit Seneca, ut mediocribus conten-
tus, maxima negligat. Ergo quoniam superbus ve-
rè pusillum animum habet, nunquam medio-
cribus contentus est, inhiat ad majora.

Tertius, quem sequitur Gregorius, est uti-
que ad proprietatem verbi videndi, & ad rem
propositam magis exactus; ut videtur pertinere
ad contemptum, sitque idem quod despiciere, ut
ab hac ipsa radice dicitur Psal. 53. 9. *Super inimi-
cos meos despexi oculus meus*, Psal. 21. 18. *Conside-
raverunt, & inspexerunt me*, Ezechiel. 28. 17. *Ante fa-
ciem Regum dedi te, ut cernerent te*, Michæ 7. 10. *Os
oculi videbunt in eam*, Canticorum 1. 6. *Nolite me
considerare, quod fulcra sim, &c.* Quæ omnia perti-
nent ad despicientiam. Quo pertinet id, quod tem-
pore de oculis elatis & excelsis, atque palpebris
in altum surrectis, diximus: Ergo significabitur
in Leviathan, qui re ipsa, atque natura superci-
liosus est, molle carnis imminente in oculos,
torvum aliquid, & superciliosum in adspicien-
do, quasi præ sua magnitudine reliqua omnia in-
feriora sub se despiciat, cujus expositio statim
subjungitur.

Ipsa est Rex super omnes filios superbiæ. Nihil mi-
rum, maxima quæque ab illo videri cum con-
temptu; est enim Rex imperans superbissimis,
maximis, fortissimis quibuscunque, quippe su-
perbissimus, maximus, fortissimus omnium.
Qui autem peculiari Hebraismo dicuntur *filii*
superbiæ, iidem sunt, qui superbi, ut nuper dice-
bamus, nam Hebræus appellat *Filius rei* alicujus,
eum, qui illam amat, colit, sequitur, qui illius
studio addictus est, & qui in illa exercenda ver-
satur, qui suis moribus, studiis, illius imaginem
gerit. Hinc dicuntur milites, *filii exercitus*, 2. Pa-
ral. 25. 15. fortis, *Filius fortitudinis*, 1. Regum 18.
7. 2. Regum 2. 7. 1. Paralip. 26. 7. & pulcherri-
ma, utpote omnium scæminarum venustate præ-
dita dicitur, *filia scæminarum*, Dan. 11. 17. vir dex-
teritate valens, & robore, dicitur *Filius dexteræ*,
Psal. 79. 18. & maxime impius, *Filius iniquitatis*,
Pl. 88. 23. Plebejus, *Filius populi*, 2. Paral. 35. 5. 7. Levia-
Jer. 20. 23. & dignus plagis dicitur, *Filius plagæ*,
aut verberum, Deuteronomio 15. 2. Vide superius princeps
exempla alia, quæ diximus v. 19. super id: *Non bellu-
m jugabit eum vir sagittarius, &c.* Ergo *filii superbiæ*
sunt, quos superbissima ornamenta roboris, po-
tentia, insolentia exornant, & insigniunt. Quod
autem hoc loco dicitur *superbia*, alii vertunt *robore*,
magnitudinem, sævitiam, & cum bis tantum le-
gatur in Scripturis, videlicet superius, cap. 28. 8. ubi
Filii inistorum, ab aliis dicuntur *Filii superbiæ*, id est,
immanes ac vastæ belluæ, & præterea hoc loco,
nunc etiam ad vastas, & immanes belluas
marinas referendum existimarunt, Thargum, R. Abraham,
R. Moseh. Tygarina, Vatablus, Tygar, Pagninus, imo & Septuaginta legentes, *Ipsa est Rex
omnis natura violenta*, Symmachus autem, *Ipsa est Rex
omnis natura violenta*.

Allego-

Allegorice.

Isai. 14.
15.

Greg.

D. Th. 22

9. 162.

4. 4.

Gregor.

lib. 23.

Moral.

cap. 7. &

lib. 34.

c. 15. 16.

Superbia

in quo

consistat.

3.

Diabolus

domi-

nans in

superbos.

Diaboli

exercitus

& arma

adversus

humilita-

tem Chri-

sti Jesu.

Arma hu-

militatis.

Deus reli-

stens su-

perbis

pro ha-

milibus.

4.

Nicetas.

QUOD si aliquid aliud, hoc certe propriissi-
me convenit in dæmonem, qui nihil hu-
mile sapuit, sed omne sublime videns, in di-
vinæ similitudinis celsitatem intendens, dixit: *Super astra cælis conscendam, similis ero altissimis*; hujus
imago superbissimus Antiochus 2. Machab. 5.
*Qui sibi videbatur fluctibus maris imperare, & mon-
tium altitudines in statera appendere*, quare eleganter
ait Gregorius: *Omne sublime videt, id est, cunctos,
velut infra se positos, quasi de sublimi respicit, quia dum
per intentionem contra auctorem nititur, aestimare sibi
quemlibet similem dedignatur*. Hæc sane est illa dia-
bolica superbia, qua id appetimus, quod excedit
modum præfixum à divina providentia, & quod
naturæ nostræ debetur. Hæc illa sublimitas, de
qua Apostolus monet Episcopum, *Ne elatus in
superbiam, in judicium incidat, & in laqueum diaboli*, 1.
Tim. 6.

Ipsè quidem *Rex est*, multis de causis imperi-
tans *superbis*, sive Angelis, sive hominibus; Pri-
mum, quod sicut imperitat *filii superbia*, ita ipse
Pater superbia fuerit, id est, inventor, initium,
primus omnium superbiorum dux & antesigna-
nus. Secundo, quod sicut *filii* dicuntur *discipuli*,
ita superbi omnes ab illo discant & superbiendi
præcepta accipiant. Tertio tandem, quod suos
milites pugnare doceat adversus Principem &
Imperatorem supremum *humiliū & mansuetorū*.
Superbiorum autem arma, & apparatus bellicus,
quæ recenlet Paulus ad Colossenses 3. *Iram, indi-
gnationem, malitiam, blasphemiam, mendacium, &c.*
Arma humilitatis, illa, quibus instruit novus ho-
mo CHRISTUS JESUS suos milites: *Viscera
misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam,
patientiam*. Quamvis enim his armis instructus
homo, cunctis adversariorum telis pervius vi-
deatur, ut qui nihil resistat, *neque per contentionem*,
neque per inanem gloriam, *sed in humilitate supe-
riores cæteros arbitrans*, Deus tamen pro illo *superbis
resistit, humilibus autem dat gratiam*, roburque vin-
cendi.

Sed ne regnet peccatum in nostro mortali corpore, oran-
dus est nobis Deus, inquit Nicetas: *Quandoquis-
dem hæc demum causa fuit, cur ad describendam dæmo-
nis nequitiam, & perveraciam fictas corporis similitu-
dines, atque imagines divinitus sermo adhiberet. Id
enim studuit, ut metu percussus, ad illam, qui servitutis*

jugum capto draconi imposuit, confugeremus. Quippe Supre-
ita diabolus *Rex est* super alios inferiores dæmo-
nes, ut in invidiam generis humani illos, quali mon-
Imperator, conspiratione facta, & junctis umbo-
nibus instruat, & producat; atque ita est Rex imperet
super homines improbos, ut velut sævissimus inferiori-
tyrannus subiectos sibi exagitet. Vide Theolo-
gos cum D. Thoma, 1. p. q. 109. disputantes de
ordine, & principatu dæmonum.

In hac igitur imagine Jobum mœrentem &
gravissimis plagis lahorantem consolatus est, si-
mulque erudit Deum, immanissimum dæmo-
nem esse, qui nunquam non mortalium generi
insidias molitur, & exitum machinatur, quem Levia-
nisi supremi Conditoris potentia coërceret, uno
impetu stravisset hominem. Ergo suprema pro-
videntia certa ratione & modo habenas permit-
tit sævitæ nostrorum adversariorum, ut neque
tantum noceant, quantum litunt, neque non
humanas vires exerceant. In quo certamine sicut
qui nihil sibi arrogant, sed virium suarum im-
becillitatem recognoscentes, totos se divinæ
providentiæ, voluntati, virtuti committunt, non
suis, sed divinis viribus indomitam hostis im-
manitatem edomant: ita qui vel viribus suis fi-
dit, vel divina ope, atque præsidio non munitur,
minime poterit impetum adversarii sustinere.
Sic divina providentia æquissime agit cum ho-
mine, iustissime cum hoste, nunquam permit-
tens, illum *vincere supra id, quod possumus*. Sic erudi-
tus est Job divina oratione, quid sibi de divina
providentia, de hostis sævitia, de suis viribus,
atque arumnis sentiendum, loquendum esset.

Sed est hic, quod admoneam unum, aut alte-
rum Cajetanum, qui in hac de diaboli interpre-
tatione minutiora quædam, & interdum pueri-
lia conscribitur, nunc tandem duo animadver-
tenda præcipere, alterum utile, videlicet ex his
omnibus dæmonis proprietatibus & affectioni-
bus instrui hominem, ut seipsum discutiat, atque
examine, si quid in illo habeat diabolus. Solus
enim Christus Jesus dicere potuit: *Princeps huius
mundi in me non habet quidpiam*. Alterum inutile, &
falsum, videlicet Jobi amicos negasse dæmones,
tum etiam futura præmia bonorum atque
malorum, quos errores, qui illis im-
pingat, non leviter errare, sapius
ostendimus, præsertim initio
capitis quarti.

NOTATIO

Rerum insigniorum, quæ
in commentariis fufius
explicantur.

PARAPHRASIS

CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

CAPUT
XLI.

Nemo itaque tam audax erit, tamque suæ vitæ & salu-
tis inimicus, nemo tam furens & concitans adver-
sus hostem aliquem, qui laceßere audeat a Levia-
than, solus enim ego illum mihi hostem deponco,
quem nullo negotio trucidare possum, quippe nemo
tam ferus & immanis hostis erit, qui mihi valeat resistere. Quod
cum ita sit, nemo erit sanæ mentis, qui mihi aliquam ingenii
crudelitatem tribuat, quod tyrannum maris potentissimum ego
creaverim, & in tantam vastitatem extulerim, atque quodam-
modo incitaverim, ut bellum sanguinarium aliis piscibus mi-
noribus, ingentem vero mortalibus terrorem inferret; nam tan-
tum potentiæ meæ magnitudinem documento aliquo perspe-
ctam esse volui mortalibus, tum in hujus bellæ formatione,
tum in illius captura & trucidatione. Quis enim antequam ego
viam demonstrassem, cum illo congregari ausus fuisset?

Verum enim vero, quis rerum omnium naturas moderatur
ita legibus æquissimis, ut vel præmio & mercede commeritis, aut
supplicio & morte rem quamque prosequi posset? Quis enim
mihi vel ad Leviathan debellandum, vel ad illius immanitatem
debitis modis tractandam, auctor, vel opitulator extitit? nam
delatæ opis præmium refert statim. Sicut ergo potentiæ fuit
creare Leviathan, ita sane nullius fuit crudelitatis illum fortitu-
dine & magnitudine instruere: nullius enim injuria est benefi-
cium in unum quempiam à me collatum.

Est vero hæc mea potestas efficacissima, ad sumendam de ho-
stibus vindictam, ut quæ nullis precibus, minisve revocari pos-
sit à justa vindicta & supplicio: tum etiam, & ad comprimen-
dam creaturarum rerum insolentiam, sive cum brutis feritate, &
immanitate insignibus. Non est enim silentio prætereunda ce-
torum magnitudo & immanitas, neque abstinendo à singulo-
rum

1.
Non quasi crudelis
suscitabo eum: quis
enim resistere potest
vultui meo?

2.
Quis ante dedit mi-
hi, ut reddam ei?
omnia, quæ sub cælo
sunt, mea sunt.

3.
Non parcam ei, &
verbis potentibus, &
ad deprecandū com-
positis.

a Certæ cetorum notæ, &
proprietates, tum etiam &
diabolici ingenii immanitas
permixtum toto capite tra-
duntur, & explicantur dili-
genter.

rum membrorum, & totius corporis vastissimi descriptione, & intolerandæ tyrannidis, quam in universum aquatiliū genus exercet, quam ego pro meo conditoris, & conservatoris munere coerceo & reprimo. Et ut de tota corporis conformatione dicam, quæ quā longissime abest à pulchritudine, nam hæc mollis, & delicata esse solet, certe tamen in suo genere nihil pulchrius, nihil ex membris omnibus mutuo sibi in magnitudine & vastitate, respondentibus perfectius exactiusve, quippe eam gratiam membrorum omnium aptissima dispositione illi contuli, ut cum per sese sint aptissima, at tam terrifica sint humanis oculis, ut ipso conspectu nos excitet ad implorandam divinam opem adversus impetum belluæ immanissimæ.

Quis enim illius corpus certa Anatomicæ artis ratione dissecuit, aut excoriavit? quis prope consistet ad contemplandam illius faciem, vel manum admovebit, ut operculum carneum superciliorum, quod in illius oculos imminet, revelare, & removere possit, ut quanti illius oculi sint perspiciat? Quis illius oris horrificum rictum palmis dimetietur, ut idoneæ mensuræ frænum atque lupatum illi indat? quis utriusque maxillæ vastitatem comprehendet, quarum hiatus homines, equites, navigia exorbitet, & cum tempestas ingruit, fœtus ipsos cetaceos excipit, & condit?

Dentes porro horribiles obtinet, maximos, instar apri exertos, quibus tanquam portis aperire videtur hians, & ingens illud os. Pro dignitate vero mandibulas habet maximas, labiaque vastissima, quibus horribile dentes muniuntur, & cum ingenti mortalium admiratione & pavore conspiciuntur, simul atque labia diducit, dentes illi Aprini, Elephantini, ferrati, pectinatim coeunt, & multiplici serie dispositi.

Neque vero est tantum armatus Leviathan dentibus ad nocendum sævissimis, sed præterea cute durissima, & squamis fortissimis, ad protegendum & defendendum, nullumque liberum spatium ictui & jaculo præbentibus. Ergo defenditur non solum dentium quasi palorum vallo & crate, sed præterea squamarum, quasi æreorum scutorum obtectu, viscerum ingenta quadam duritie, hirsuta in super, & squamata cute, quæ non magis referari & laxari poterit, quam quod arctissimo sigillo clausum & confirmatum est, videtur enim totum illius corpus, quasi lapidea quadam asperitate, & aculeata duritie instar lapidis Smiritis inhorrescere.

Cum autem alia aquatilia frigidioris naturæ sint, at Leviathan propter copiam sanguinis, & spirituum calidissimorum, ardet totus, & ingenito quodam squamarum, & oculorum splendore coruscat, ut à longe conspectus, videatur esse piscatoribus ignis quidam maximus, & vel ex hac una re illius immanitas perspicui possit, quæ toto ore & oculis emicat. Tum præterea propter internum calorem indiget frequenti & magna respiratione, simulque propter ingentem respirandi vim refat, & eructat magnam aquæ copiam, quæ cum in sublime spargitur tota candet, luce perfusa instar matutinae lucis, idque cum ingenti impetu & fragore, instar sternutamenti: quippe ore, quod in fronte habet Balena, nimbos efflat, & diluviem eructat, nunc pelluentem, nunc caliginis instar fumantem & obscuram. Denique ore, naribus, fistula capitis candicantem, & spumofum humorem reflans, fluctuum æstum quandam concitat, ut mare subjectis ignibus fervere videatur, & quasi ferrariis foliis, ita bipatentibus narium fistulis continenter accendi, & incitari.

Cum autem erectus respiret, gulam & collum obtinuit pro corporis & pulmonis dignitate, & proportionem, maximum, quod propter respirationis beneficium frequenter fluctibus effert, atque elato, & sublimi non raro conspicitur dormire. Et mirum, quantum pinguissima, & crassissima cervix terrorem incutiat. Cum vero cursum aliquo dirigit, videtur sane ipsa egestas, & fames illum præcedere, quippe non aliter omnia perdit, & devastat, vel fugatis, vel magna ex parte deglutitis piscibus, quos imprudentes præoccupat, in quorum præda & vastitate latatur & tripudiat, atque aliorum mœrore & interitu mirum in modum deliciatur & pinguescit.

Neque vero solummodo caput vastissimum, quod magna ex parte ossibus, & cartilaginibus constat, prædurum, & præforte est, sed partes etiam corporis carneæ non sunt, quemadmodum in aliis animantibus molles & laxæ, sed mirifice solidæ & compactæ, ac nimium agglutinatae, siue illas consideres, quæ pinguedini hærent, siue quæ circa lumbos & illa consistunt, siue quæ ad ventrem & alvum propendent, siue denique partes alias generationi servientes, quæ cum in aliis animalibus deciduæ sint, at in Leviathan sunt ad interiora redactæ: quippe testiculos habet conditos ad renes internis partibus adhærescentes. Cum ergo carnes habeat concretas & solidas, ac si ex ære fusiles essent, immotus videtur, & rigidus sine ullo flexu, ut si se tanquam vectem & obicem opponat flumini, efficere possit, ut cursum sistat, & velut iners, & stagnans consistat. Tantam vero potentiam aliquando Deus cœlitus tangit, in illamque effundit cœlestem ignem, fulmina que potenti manu jaculatus contorquet, quæ tamen eludere non potest, quin illorum vi & impetu illidatur, quamvis conditor illum ita instituerit, ut aliquando neque ingenti tonitru, neque fulminis jactu commoveatur, aut de statione sua vel minimum dimoveatur.

Verum enim vero quamvis in universis animantibus cor sit nervosum, spissum, beneque compactum, at in Leviathan est maxime

4.
Quis revelabit faciem indumenti ejus : & medium oris ejus quis intrabit ?

5.
Portas vultus ejus quis aperiet? per gyrum dentium ejus formido.

6.
Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.

7.
Una uni conjungitur, & ne respiraculum quidem incedit per eas.

8.
Una alteri cohærebit, & tenentes se nequaquam separabuntur.

9.
Sternutatio ejus splendor ignis, & oculi ejus, ut palpebræ diluculi.

10.
De ore ejus lampades procedunt, sicut redæ ignis accensæ.

11.
De naribus ejus procedit fumus, sicut ollæ succensæ, atque ferventis.

12.
Halitus ejus prunas ardere facit, & flamma de ore ejus egreditur.

13.
In collo ejus morabitur fortitudo: & faciem ejus præcedit egestas.

14.
Membra carniū ejus cohærentia sibi: mitter contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.

maximè rigidum, durum, hirsutum, manifestum utique illius audaciæ, & fortitudinis argumentum, atque adeo rigescit, ut videatur totum osseum, imò & lapideum, aut ferreum, & malleo ductum, vel potius instar ipsius durissimæ incudis, quæ continua percussione in dies stringitur, & durefcit, non enim aliter durissimus Cetus difficultatibus resistit, aggressionibus, & assultibus non cedit, tempestatibus & incommodis, quibus cæteri pisces afficiuntur, minime frangitur aut debilitatur.

Præterea cum tam immane monstrum de medio tollit Deus, ipsi Angeli tantam Conditoris Potentiam, & Majestatem admirantur, & dignis laudibus prosequuntur, nam vident à solo Deo edomari, & proteri, quem cætera animantia reformidant, & vel sola illius commotione exterrentur, & perturbantur, nec non vel ipsi formidissimi equites consistentes in littore percelluntur. Et verò si quando caput undis effert, & collum sublime exerit, nautæ ipsi Maris scientissimi, tamen tunc consilii inopes, nesciunt quo se vertant, solutis artibus contremiscunt, & à supremo Numine tantam discriminis gravissimi acerbiteriam supplices deprecantur, negligentiam quoque accusant suam, quod infaustum navigationis cursum ad infestata Cetus littora direxerint, & peccatis suis tribuentes, errati veniam à potentissimo Maris Dominatore, & Cetorum perdomitore postulant, atque illa eadem omnia faciunt, quæ in gravissima aliqua tempestate, & timore maximo efficere mortales solent.

Tanta est indomita belluæ immanitas, nullis armis cedentis, sive illa cominus, sive eminus lædant, nullo fragore, strepituve commotæ, nullis vulneribus perviæ, ferrum ipsum, & mucrones acutissimos hebetantis, & confringentis, non minus quam si cariosis lignis, aut paleis mollissimis appeteretur. Nam si quis Cetus gladio appetat, non lædet, quin potius lædetur ipse, & retundetur cutis durissimæ percussu. Jacula cum ingenti vi contorta resiliunt: massilia omnia facile respuit: loricos viros prope accedentes proteret, & loricas ipsas dissipabit: sagittarum ictus nullo negotio repellit, nam undique squamis munitus, & cataphractus videtur. Fundibulariorum præterea jactus irridebit, Machinarum, & catapultarum impetum, clavarum, & malleorum percussiones, Hastarum stabilium vim, & aggressiones, & integrum exercitum ad expugnationem comparatum superbissime eludet.

Et vero eo est ingenio, ut neque externa vitæ tangi posse videatur, neque ipsa luce delectari, neque auro, aut re ulla quamvis pretiosissima allici. Detrimenta vero, & incommoda omnia etiam contemnit: cum enim adeo duræ cutis sit, quamvis affricet se, & incubet fragminibus testarum acutissimis, nihil tamen ex ea re lædetur, vulnerisve accipiet, imò & quamvis radiis Solis ferventissimis expositus sit, neque penetrari ab illis, neque concalescere potest. Cuncta etiam durissima mollescunt illi, instar mollissimi luti, tunc vel maxime cum in Maris fundo, ubi pretiosissima, & fulgentissima metalla delitescunt, exporrectus subsidit. Quid, quod etiam onerarias naves pretiosissimis mercibus, & auro onustas submergere solet, submersas verò etiam præterire, & ingenti mole opprimere, ut videatur ex navibus, tum ex mercibus & auro molliissimum lectum sibi insternere.

Subsidente verò Ceto, mirum est, ut mare ferveat, & concitetur illius halitu, bullantium aquarum exsufflatione, non minus quam si subjectis ignibus ingens aliquod ahenum efferveret! Interdum etiam circa Solstitia maximè visuntur hujusmodi belluæ, tunc ruunt imbres, & dejectæ montium jugis procellæ, ab imo volvunt maria pulsataque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt.

Cum autem in summo Mari enatat, lux quædam universæ cuti innata longe, lateque emicat, tum vero designat semitam spumofam, & candicantem, quam aquarum agitatione efficit: sic n. in abyssum dominatur, quasi in captivum, & obsequentissimum servum. Atque adeo tantum suis viribus & robori fidit, ut universam se abyssum exforbere, & exinanire posse arbitretur, neque Maris & fluctuum vim aliter tractat & frangit, quam vires & conatus senis alicujus languidi & effecti, cum quo quasi per jocum colluctatur, & quasi Mare ipsum in extrema senectæ, & prope interitum esset, atque brevi arefaciendum, avidissime prædam captat, ne victu necessario destitui contingat, cumque Mare sulcat, & agitat per se cæruleum, at canum & spumofum reddit, & faciem ipsam mutare cogit.

Ex quibus omnibus tandem colliges, nullam esse in humanis potentiam, cui tam immanis bellua pareat, nulla item, quæ cum illa ex æquo possit conferri: quamvis enim marina bellua sit, non vero terrestris, atqui neque in Mari, neque in terra quidquam tam potens, aut tam immane est, quod cum illo de magnitudine & fortitudine contendat, neque quidem inter quadrupedia est aliquid, quod dominatum & tyrannidem similiter exerceat, sicut Cetus inter aquatilia. Quippe ita à supremo Conditore factus & compositus est, ut indomitæ fortitudinis & audaciæ, quæ à nemine debilitari posset, speciem mortalibus representaret.

Et tandem superbissimæ immanitatis descriptionem absolvam cum Leviathan collum & caput sublime effert, videtur præ tanta celsitudine vicinarum regionum montes & colles despectare, & vel oculis, & cultu ipso insolentissimi ingenii fastum prodit, totus n. superbia est, & nihil humile oculis & appetentia pertractat: cum enim natura sua superciliosus sit, torvis omnia contue-

15.

Cor ejus indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.

16.

Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & & territi purgabuntur.

17.

Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta neque thorax.

18.

Reputabit n. quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs.

19.

Non fugabit eum vir Sagittarius: in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.

20.

Quasi stipulam æstimabit malleum: & non deridebit vibrantem hastam.

21.

Sub ipso erunt radii Solis, & sternet sibi aurum, quasi lumen

22.

Fervescere faciet quasi ollam profundam mare, & ponet quasi cum unguenta bulliunt.

23.

Post eum lucebit semita, & æstimabit abyssum, quasi senescentem.

24.

Non est super terram potestas, quæ compareretur ei, qui factus est, ut nullum time-
ret.

25.

Omne sublime videt: ipse est Rex super universos filios superbiæ.

IV. Quis revelabit faciem indumenti ejus, & medium oris ejus quis intrabit?

1. Hypallage. Aliorum interpretatio.
2. Quæ sint indumenta, & opercula oculorum Balenæ.
3. Oris maxillarum dentium cætorum magnitudo.
4. Balenæ excipiens ore fœtus suos.
5. Mendacia diaboli. Hypocritarum persona detrahenda. Illustratus locus Regum, & Baruch.

1. **Hypallag.** **P**rima pars de revelanda, sive detegenda facie indumenti ejus, sive per Hypallagem, de revelando, & detegendo indumento faciei ejus, à quibuldam accipitur de universi corporis indumento, id est, pelle, & corio detrahendo Leviathan, id est, Quis accedet ad illum excorians eum? Ita Vatablus, Tygurina, Isidorus, Orosius. Sed importuna interpretatio; nam de excoriatione cetorum superius dictum est, c. 40. v. 26. Tum etiam non cohæret cum secunda parte, & cum sequente sententia, quæ totæ versantur in descriptione oris, & capitis. Illud vero etiam alienum, & longe petitum, quo Steuchus post Aben Elra, indumentum faciei intelligit, pro fundum pelagus, & latibula, in quibus solet delitescere cetus q. d. Quis eo penetrabit, ubi tanta bestia decumbit? non enim nunc agimus, de monstro latente, sed de eo, quod aliquando venit in conspectum, & stuporem mortalium.

2. Ergo proprie accipio faciem pro habitu oculorum & oris; tum etiam indumentum aut vestimentum pro operculo aliquo: Quæ res commode illuminari potest ex eo quod de Balenæ, Musculi amiciciis scribitur à Plinio l. 9. c. 22. Balenam præ gravi superciliorum pondere, obruiis ejus oculis, oculorum vice ut Musculo duce, idem scribit Ælianus l. 10. c. 6. Cum ejusmodi ad pinguedinem pervenit, amplius nec videre nec audire posse; carniem enim molis, & videndi, & audiendi viam intercludit. Hoc igitur carnis prominentis operculum est indumentum faciei ejus. Nam quod D. Thomas, quem describunt Nicolaus, & Dionysius, scribit. Super oculos ceti esse quadam addisamenta cornea, in figura magnæ facis, & esse ducenta quinquaginta, super unum oculum, & totidem super alterum, quibus cetus utitur pro operitorio oculi tempore magnæ tempestatis, invisum est apud probatos auctores: nisi fortè satis sit Alberti Auctoritas, si non omnia, at plurima ex his de supercilii longissimis Balenarum scribentis l. 24. in Balenis.

3. Secundo vero pars de medio oris paulo aliter legitur in Hebræo, & in Græco, nam in Hebræo ex verbo, Cum medio, vel cum duplicitate frani ejus, quis intrabit? id est, ex interpretatione Hebraicorum; Ori illius quis frænum injiciet? Sed cum jam hanc de fune, de circulo narium, de armilla, quæ sunt pro fræno, dictum fuerit. c. 40. v. 20. 21. aliter illuminandam sententiam censuit Vulgatus; cum enim duplicitas illa significata in originali, pertinere videretur ad duas maxillas; cumque frænum pertineat ad id, quod inditur ori inter maxillas, & totam sententiam referendam existimavit ad medium oris, quod est inter maxillas, & ad rictum illum horrificum. Nam quantum putas fore rictum belluæ, quæ homines, quæ equites, quæ navigia exforbeat? quantum os illius, cujus singulorum oculorum fovea viginti hominum capax sit? si verum est quod scribit Albertus l. 24. Quanta vastitas tum oris, tum maxillarum, si verum itidem est, habuisse dentes quatuor cubitorum longitudine, ut idem scribit in Balenæ? & ille alius piscis, quem Plinius l. 9. c. 5. ex Turanio scribit: Expulsam belluam in Gaditana littora, cuius inter duas pinnas ultima cauda cubita sexdecim fuisset, dentes ejusdem CXX. maximi dodrantum mensura, minimi semipedum. Belluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda. Ossa Romæ apporata ex oppido Iudææ loppe; ostendit inter reliqua miracula in Adilitate sua, M. Scaurus, longitudine pedum quadraginta, altitudine costarum Indicos Elephantos phantos excedente, spina crassitudine sesquipedali.

Denique quam terrificum belluæ caput existimas illud, quod in Balenis Norwegiæ conspicitur scribit Olaus l. 21. c. 5. Quadratum illis caput est, undique spinis refertum, cornibus peracutis ac longis, radicem ingentis arboris modo; singula enim cornua demos, at duodenos cubitos excedunt; oculi singuli ambitu

cubito decem sunt ampliores, & c. 9. testatur idem se vidisse, Anno Domini 1522. Piscem, cujus oris hiatus patebat recta linea pedes undeviginti; maxillos trium pedum crassitudine oblongas ad duos supra viginti pedes. Quis igitur hanc faciem revelabis, quis medium hujus oris intrabis.

An vero quod dicitur, intrando, sive veniendo in medium oris ejus, sive in duplici maxillarum ejus, pertinet ad id, quod probati Scriptores naturæ tradunt tempestate imminente, Balenam fœtus suos ore excipere, & condere? quippe hoc ingens naturæ mirum, quod quamvis Auctor l. de natura rerum scribat, atque illud etiam addat, si quando propter aquæ defectum fœtus impediuntur, ne matrem sequantur, matrem ore, receptam ingentem aquæ in illos vim immittere, ut littori inhærentes, & bene dilutos inde eximat, at fidem majorem facere post Philostratus lib. 2. de vita Apollinii, cap. 7. Balenæ (inquit) faucibus filios abscondit, quando majorem belluam fugere congerit.

Allegorice.

At rogas, quod nam erit invisibilis ceti faciei indumentum? certe eminentia species sanctitatis, qua ille contegit, & dissimulat verissimam improbitatem, & mendacia, ex quibus totus compactus est. Tunc sane faciei indumentum sibi obducit cum transfigurat se in Angelum lucis. Atque eleganter hoc loco interpretatur Olympiodorus: Faciem indumenti, diversas, quas vicissim personas, quasi histrio, suscipit: oris enim naturam fingendo imitatur, cum lupus ex n. c. non in Angelum lucis transfigurat, cum sit tenebra. Id quod Origines fufius explicat, à larvis, & personis, quæ imponi solent hominibus exemplo peccato. Hunc imitantur Pseudo Apostoli, Pseudo Prophetæ, & hypocritæ omnes, quorum personam detrahet Deus, cum revelabit abscondita tenebrarum; de quibus loquitur Paulus 2. Cor. 11. 13. Non est (inquit) magnum, si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ, quorum finis erit secundum opera ipsorum. Nescio quid rei hujus representatum est in uxore Jeroboam 3. Reg. 14. quæ cum Commutasset habitum, ne agnosceretur audito sonitu pedum ejus. Alias Propheta, cui revelaverat Deus faciem indumenti, dixit: Ingredere, uxor Jeroboam, quare aliam te esse simulat? Sonitus igitur pedum arguit indumentum faciei; & finis, ut Paulus ait, Operariorum subdolorum erit secundum opera sua. Qui finis est cum extrema ignominia, qualis pingitur à Baruch c. 6. vel potius à Jeremia, revelatio, & opprobrium Idolorum, quæ cum sint argentata, & inaurata, revelatur tandem facies indumenti, & apparent lignea, & curiosa, Cum sint (inquit) lignea & inaurata, & inargentata, scietur postea, quia falsa sunt. quare concludit, Melior est homo Justus, qui non habet simulachra; nam erit longe ab opprobriis. Tum præterea revelat indumentum faciei, id est, habitum totius corporis, quia omnia nuda sunt, & aperta oculus ejus; sive ut ex Græco legit Chrysostomus, Excoriata.

V. Portas vultus ejus quis aperiet? Per gyrum dentium ejus formido.

1. Portæ oris, quæ labia instar portarum. Illustratus Ecclesiasticus, & David.
2. Os patens, quid indicat. Dentes horribiles Balenarum triplicis generis.
3. Dentes, & fauces diaboli Christus intrans ad diripiendam prædam. Uterus Balenæ.

Portas vultus, id est, oris pertinet hoc ad eandem oris, & rictus vastitatem describendam. D. Thomas, Portas oris interpretatur duos illos dentes maximos, quos caninos appellamus in modum apri exertos; quibus tanquam portis, videtur aperiri hiatus balenæ. Sed multo commodius alii, maxillas, aut mandibulas, superiorem & inferiorem. Et quod mirum, cum sciebat Plinius, Alexandri Magni classum præfectos prodidisse Gedrosios, qui Arbin omnem accolunt in domibus, fores maxillas belluarum facere, ossibus testa consignare, atque idem superius indicavimus ex Strabone lib. 15. 16. At forte portarum nomine, labia intelligimus, aut ea, quæ in piscibus, labiorum loco sunt, & dentes

Labia in- & dentes contegunt : nam sicut portæ custodi-
star por- unt domum, ita labia custodiunt scientiam, Malach. 2.
tarum. 7. & dum istæ portæ non aperiuntur, dicitur *The-*
saurus scientiæ invisus, & *sapientia intus concepta*
absconsa, Eccl. 30. 32. Eadem oris custodia, & ostium
circumstantia labiis, Pl. 140. 3.

2. **Os pa-** *Aperiet*, ut vel interiora intueatur, vel prædam
tens. extrahat, cum enim *pates os*, perspicui potest,
 quanta sit viscerum, & cordis latitudo, ut Paulus
 dicebat 2. Cor. 6. 11.

Dentes *Per gyrum dentium ejus formido*, id est, ordines den-
ingentes tium in gyrum oris dispositi formidabiles sunt :
 & horri- statim atque ille labia deducit, & aperit, visuntur
ci Balena- terrifici dentes. Vox originalis *formido*, giganteum
rum. aliquid sonat ; *Dentes illius enim* Gigantes, maxi-
 mi, solo aspectu formidandi. Quales ab Olao

Olao 1. *Magno describuntur visi in ceto borealis Oceani,*
 12. c. 8. *Cujus hiatus pateret ad pedes duodecim, dentibus, hinc*
inde dispositis, Aprorum, Elephantorumque per similibus.
 Cum autem in Hebræo pluraliter dicantur, ordi-
 nes dentium, significare poterunt, dentes utriusque

Serpentū lateris ; vel forte triplici ordine dentium arma-
triplex tum esse Leviathan, sicut de quibusdam serpenti-
dentium bus Nicander, & Solinus scribunt, ut singuli or-
ordo. dines sint pro singulis dentium generibus. Quan-
Solinus quam enim, ut Plinius ait, *Dentes serrati, & pectina-*
Nicander *sim coeunt* ; ne contrario occursum atterantur, proprii
 Plin. 1. 11. *sint serpentibus ; piscibus, canibus, at vero Exerit apro,*
 cap. 27. *& elephantis ; continui vero homini, & equo ; tamen*
 Leviathan om- *monstruosa bellua serratos habet, pro natura pisci-*
 ni genere *um ; exortos item, instar Apri, & Elephantis, ut nu-*
dentium *per ex Olao adduximus, tandem habebit continuos*
 horricor- *ut anno salutis 1545. visam scribit Gesnerus l. 4.*
rum. *aquatilium, Habentem dentes inter se contiguos, &*
latos, tanquam homini, ne aliqua fordis parte
Gesnerus. *carere videatur Leviathan.*

Allegorice.

3. **Diaboli** *Quadrant hæc omnia in Inferni fauces, & os*
pectus *cujus medium intravit Cheluis, descen-*
pravum *dens ad inferos, eripiens prædam. Qua-*
& sinuo- *drant etiam in diaboli sævitiam, nunc mollitudi-*
sum. *ne, & blanditiis dissimulatam, & opertam,*
nunc apertam, quippe cum veterator sit, specie
boni oblata sæpe lædere solet, quare non solum
clausam habet os, præterea pectus & cor pravum,
LXX. *& sinuosum ; ut indicant Sept. in præcedente*
sententia, legentes ; In rugam pectoris ejus quis in-
Olao. *grediatur ? nam nimirum omnino, quod Olao*
refert, belluam marinam visam Tres in utero specus
ingentes, in gulture sinus triginta. Videndus, Gre-
gorius, Philippus, Severus, Olympiod. in Catena.

VI. Corpus illius, quasi scuta fusilia,
 compactum squamis se pre-
 mentibus.

VII. Una uni conjungitur : & ne spira-
 culum quidem incedit
 per eas.

VIII. Una alteri adhærebit, & tenentes
 se, nequaquam separa-
 buntur.

1. *Cajetani expositio aliena. Dentes ceti.*
2. *Os Balena. Corpus pro ore, & capite in sacro sermone.*
3. *Cutis cetorum durissima.*
4. *Æfufum, solidius.*
5. *Varia lectio. Frater aut soror, de rebus animatis.*
Explicatus Moyses.
6. *Smyrites lapis cujusmodi.*
7. *Squamæ diaboli. Principes improbi, & obstinati.*
Scutum, & clypeus in sacro sermone.

1. **Cajetan.** *Non solum, inquit, armatus est Leviathan ad*
nocendum dentibus terrificis, sed ad defen-
dendum scuto durissimo squamis, quæ nul-
lum jaculo, aut ictui spatium liberum relinquit.
Existimavit quidem Cajetanus nunc agi de den-
tibus, compararique cum vallo ex palis altis, &
fortibus beneque inter se compositis, qui om-
nem aditum hosti prohibent. Et quidem verba
Hebræa dubia sunt, nam pro corpore, est vox, quæ
significat altitudinem, & superbiam, quod licet ad
corpus, & dorsum eminens, & tumens frequenter
referatur, potest etiam pertinere ad dentes ere-
ctos, & infixos maxillis, tum etiam junctos inter le-

atque colligatos. Præterea quod dicitur de *squa-*
mis, tantum est in originali *clausura*, aut *signatura*,
 vel *sigilli constructio*. Sed illud in hac interpretatio-
 ne valde displicet, quod dentes piscium serrati,
 non cohærent inter se, nisi fortes superiores cum
 inferioribus conjungas, pectinatim, & arctissime
 coeuntes.

E contrario Græci cum Septuag. referunt ad
 viscerum æneam quandam duritiem, nam legunt
 Sept. *Interiora ejus sicut ænea*, nuli forte *Interiora*
intelligant, non quidem viscera, sed interiora oris, id
est, palatum ; ut persister in eadem oris descriptio-
ne : nam vox originalis ita significat corpus, ut su-
matur pro superiori corporis parte, id est, capite,
& capitis ore Jud. 14. 8. *Examen aptum in ore leonis*
erat, & statim Num. 10. dicitur ex eadem voce,
Noluit indicare, quod mel de corpore leonis assumpserat.
 Ergo potest intelligi, *os Leviathan esse, quasi scuta*
fusilia compactum squamis se prementibus. Nam &
 Olao l. 21. c. 9. scribit belluam illam marinam, quam
 testatur se vidisse Anno 1532. habuisse pa-
 latum obiectum obdure squamis.

Sed interpretes merito elegit illam aliam fre-
 quentioris corporis significationem, utpote cum
 re subjecta convenientissimam : nam significatur
 incredibilis durities cutis cetorum, quæ neque
 jaculo, neque ferro cedit, ut superius indicavi-
 mus : & ipsa durities, si non squamis veris, reddit
 tamen hirsutam, & squamatam pellem. Atque
 adeo Galen. 1. 3. de usu partium c. 12. scribit : *Ba-*
lenarum, & Elephantorum cutes summe duras, & prope-
modum insensibiles esse. Et quamvis ab Oppiano, &
 aliis, cetorum pellis glabra describatur, squamis,
 & villis carens tamen quod nimirum ipsa sit,
 firma, ac solida, squamosa propter hirsutiem ap-
 pareat. Sed de pelle diximus superius c. 40. v. 26. &
 de squamis quorundam serpentum, instar scutorum
 ibid. v. 20. quæst. 3. Nunc tantum quæ ad proprie-
 tatem vocum, & vim hujus sententiæ attinent.

Scuta fusilia. In Hebræo proprie est *squa foris*,
 Sed eleganter dictum est ab Interprete, *scuta fusi-*
lia, quod æs fufum multo solidius, fortiusque red-
 datur, rejecta scoria, & partibus fœculentis, quæ
 non poterant bene cohærere, neque compingi,
 jam expurgatis. Quia autem tanta cutis durities
 defendit Leviathan ab ictu, & vulnere, opportu-
 ne comparatur cum *scutis*. Quia autem vox ori-
 ginalis, quæ significat *fusile*, aut *forte*, frequenter
 dicitur de *fluviis*, aut *impetu fluminum, & torrentum*
 Job. 6. 15. Ps. 41. 2. Il. 8. 7. ideo Tygur. per para-
 phrasim legendum exultimavit, *Superbis squamis*
construit, ut alveorum fluctus continentes sunt, quibus
corpus instar clypeorum defenditur ; quæ item non
inepta est cutis hirsutæ, & crispantis, atque
squamæ cum facie fluctuantis maris comparatio
 Sed proculdubio durior, & longior.

Compactum squamis se prementibus. In Hebr. prop.
Clausam sigillo impresso. Quod Vatablus ad aptam
 squamarum dispositionem refert : nam sigillum lectio,
 non nisi certo, & opportuno loco imprimitur ; *Vatablus.*
 quasi dicat ; *Squamæ optime dispositæ sunt.* Sed rem
 ipsam expressit latinus Interpres, cum dixit, *Squa-*
mas se prementes, quasi diceret ; arctissime cohæ-
rentes, & se se complectentes, totumque corpus
munientes, instar sigilli, quod rei affixum, illam
claudit, & communit. Quod quidem aliis duabus
sententiis eleganter exponitur, quod una alteri
adhæret, & tenet se, id est colligatæ, & commissæ
inter se ; ut neque tenuis spiritus inter illarum
commissuras penetrare possit, aut illas leviter
separare. Id quod etiam eleganti Hebræismo Hebræis,
dicitur in originali, Vir fratri suo adhærebit, nam
res compares, quamvis inanimatæ, solent in Scri-
ptura appellari fratres aut sorores. Idque vel per aut soror-
nomen viri & fratris, ut hoc loco, & Exod. 25. 20. res de re-
Respicimus se mutuo versis vultibus. Hebræice : Facies
Cherubimorum vir ad fratrem suum, sive per nomen matris,
mulieris, & sororis, Exod. 26. 6. Corsinarum vela jun-
genda sunt. Hebræice ; Conjunges corsinas unamquam-
que ad sororem suam. Sic igitur hoc loco de squa-
mis, quæ quia præfortes sunt, & præduræ, po-
tius dicuntur per nomina masculina, viros & fortibus
fratris, quam per fœminea mulieris, & sororis.

Denique conjunctionem hanc arctissimam,
 Septuaginta nova alia ratione, & similitudine
 explicarunt : *Colligatio ejus sicut lapis Smyrites, Smyrites*
unus uni conglutinantur, ut durissimam cutem sig-
nificent, propeque adamantinam. De lapide di-
scitur, autem Smyrite diximus superius, atque hoc loco
 Olym-

127

2.
LXX.Corpus
pro capite
& ore.

Olao.

3.

Cutis ce-
torum.

Galenus.

Oppianus

4.

Æs fufum
solidius &
fortius.

pdx

Tygurina.

5.

Varia
lectio.

Vatablus.

Fratres

Nomina

masculina

de rebus

fortibus

& duris.

6.

LXX.

cujusmo-

Olympiodorus hæc de illo scribit : Dicitur hic lapis solidissimus esse, ut ad adamanteum proxime accedat, & ferrum ad serapere, & summa asperitate, atque aculeata duritie, ut etiam ad insculpendo in vitro adhibeatur.

Allegorice.

7.
Squama
diaboli.
Philippus
Gregorius

QUOD vero ad corpus diaboli attinet, Philippus intelligit omnes confortes ejus, & spiritus immundos conspiratione, & indissociabili connexionione cum ille devinctos. At vero Gregorius, omnes impios, qui cum instar scutorum, Spiritui S. semper resistant, & divinarum inspirationum jacula repellant, sed tamen summa inter se ad malum animorum & consiliorum consensione conspirant, nam scutum nunc bonum, pro divina protectione; nunc pro humana repugnatione, & mentis obstinatione, in Scripturis sumitur, ut ait Greg. Quare dicitur scutum cordis, Thren. 3. 65.

Principes
dicuntur
clypei.

Principū
durities,
& obli-
natio.

Qui se
non ag-
noscunt.
Ath. 9. 18
Gregorius
Origenes
Olympiod

Quod in squamas, & scuta intelligas, improbos Principes, qui aliorum peccata defendunt, commode poteris; nam frequente Scripturarum Phrasi, Reges, & Principes dicuntur clypei, vel scuta populi, Pl. 46. 10. 88. 19. ubi dicitur; Domini est assumptio nostra. He. clypeus; qui statim exponitur, Rex noster. Aliquando igitur miramur principum improborum cordis durities, in repugnando, & resistendo divinis præceptis: unum exemplum pro multis Pharaon. Hi (ut inquit Philippus) nullum per indeficientem nequitiam spiritum respirandi ad Deum.

Denique qui peccata sua excusant, & minime agnoscunt, instar Leviathan, quamoli sunt, & clypeiati; atque instar Sauli, squamas habent in oculis; Tunc vero cadunt squamæ de oculis illorum, cum se præbent Deo supplices deprecatores culparum, de quo eleganter hoc loco Greg. videndus item Origenes, atque Olympiodorus.

IX. Sternutatio ejus, ut splendor ignis,
& oculi ejus, ut palpebræ
diluculi.

X. De ore ejus lampades procedent,
sicut tædæ ignis ac-
censæ.

XI. De naribus ejus procedit fumus sicut
ollæ succensæ, atque
ferventis.

XII. Halitus ejus prunas ardere facit,
& flumina de ore ejus
egreditur.

1. Cetus calida natura. Oculi Balenarum lucentes. Pisces lucentes.
2. Sternutamentum unde fiat. Illius motus violentus. Quid in celo designet, quomodo eructet aquam.
3. Ignis, & splendor oris Balenarum. Tædæ, Hebraice, & Latine, quid.
4. Nares Balenæ. Ira.
5. Demones sævissimi, Sternutatio, oculi, lux, hæretici, prædicatores falsi.

8.
Cetus ca-
lida natu-
ra.
Oculi Ba-
lenarum
lucentes.

Olaus.

Piscium
lux, quæ
dam.

CUM alii frigidioris naturæ sint, at Leviathan est calentioris, ut qui multum sanguinis habeat, respirationeque magna indigeat, ut Aristoteles de ceto scribit, habetque tum in squamis totius corporis ingenitum quandam splendorem, ut postea dicemus; tum vero potissimum in oculis, & capite. Sed præsertim in oculis, in quibus præterquam, quod ex natura sua lucidi sunt, copia tam calidissimorum spirituum inflammantur, & ignescunt. Id quod de oculis Balenarum Norwegianarum scribit Olaus l. 2. c. 5. Oculi (inquit) noctu coruscant, ingenitum flammæ modo; procul nimis visâ piscatoribus, ignes esse grandes putantur. Sed præterea describitur ingens quidam ignis in visceribus Leviathan, qui illius lævitiam arguat, & toto ore atque capite emicet, vel fraudulenta natura, quæ ementito fulgore decipiat, & illectet; vel denique cum vastitate, illustre quiddam, & præclarum, quod in supremi conditoris laudem redundet. Namque

est ista piscium lux mirabilis, qualis in lucerna pisce describitur à Plinio l. 9. c. 27. Subit in summa maria piscis, ex argumento appellatus lucerna. Linguaque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Atque illa non minus miranda natura Dactylorum, qui ut eodem l. Plin. scribit c. 61. Sunt e genere concharum, quibus natura in tenebris remoto lumine alio, fulgore clare. & quanto magis humorem habeant, lucere in manibus, atque etiam in sole, ac vestibus, & cadentibus guttis, ut præcudubio pateat succi illam naturam esse; quam miremur etiam in corpore. Sed quoniam describitur Leviathan ore, oculis, naribus, halitu, flammæ eructare, indicatur sane magnam ignis copiam habere intus conceptam, unde ista ignis argumenta præbeantur; splendores, lampades, flammæ, fervor, & æstus; ac eam similitudinem, qua Sap. 2. comparatur ab stultis vita, & anima cum igniculo residente in corde: unde statim colligebant, halitum esse fumum, ex illo interno igne ascendentem; Quoniam (inquiunt) fumus flatus est in naribus nostris; & sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, cinis erit corpus nostrum, &c.

Sed quia in igne, & lampade non solum inest calor, sed coruscatio, & fulgor, quod potissimum in his sententiis indicatur; videndum quales sint ejusmodi splendores, & lampades, tum etiam sternutatio, & halitus.

Quod ad sternutationem attinet, plerique latini existimant describi ex sternutamento magnitudinem cerebri, & ex consequente magnitudinem capitis Leviathan; eo quod sternutatio efficiatur ex subtili vapore incluso in ventriculis cerebri, conante natura vehementius expurgare, & expellere, ut Galenus docet l. 2. de Symptomatum causis, c. 2. 3. 4. 5.

Sed existimo in hac sternutamenti ratione duo potissimum attendi; primam, ingentem vim Leviathan ad eructandam, & reflandam, aquam ore, & naribus, in quo perspicitur non levis cum sternutatione similitudo. Deinde secundum id, quod eructat, esse penacidum, & candens, qualem oportet esse tenuissimam aquam sublime claram, & luce perfusam, in quo constituitur illa species flammæ, & splendorum diluculi. Sternutationem autem esse opus facultatis expultricis, docet Galenus loco citato, c. 6. atque eo differt à paniculatione & oscitatione, quod isti sint motus mediocres, at vero sternutatio, & tussis motus validi, atque c. 4. adducet majorem & vehementiorem esse spiritus impetum in sternutatione, quam in tussi. Rursus in libro sextum de Morbis vulgaribus Comm. 2. ce. Textu 32. ex aliorum sententia ait, Sternutationem appellatam esse eructationem, & in universum omnem excretionem ructamentum appellari posse; quæ ratione dixere Poeta mare eructare foras, cum æstuat, ut ille de Acheronte dixit:

— Vastaque voragine gurgis.
Æstuat, atque omnem Cocyto eructas arenam,

Virg. 6.
Æn.

Jam quid opportunius, quid elegantius ad exprimendam Balenarum naturam, quibus in fronte os est, os inquam, non quo mandant, sed quo eructent nimbos, & vim aquæ, incredibilem; Ora (inquit Plinius) Balenæ habent in frontibus, id est, quæ summa aqua natantes in sublime nimbo efflant. Hæc est enim illa fistula, quæ spiritum ducunt, ut Alianus dixit: Tum vero etiam aquam ducunt, ac reducunt. In quo genere excellere videtur Physeter, ideo sic Græcis dictus, quasi flator, quod reflando solet ingentes nimbos emittere. De quo Plinius l. 9. c. 4. In Gallico Oceano Physeter ingentis columnæ modo se attollens, aliorumque navium velis diluviem quandam eructans. Atque Strabo l. 15. ad finem in descriptione Arabici sinus, & Nearchi navigationis, Plurimum (inquit) eos turbant Physeterum magnitudines, fluxum maximum, & accumulatum & caliginem tantam refractionibus excitantes, ut quæ ante pedes erant, conspici non possent. Denique D. Isidorus huc adducere nititur ipsum Balenæ nomen, Balenæ (inquit) ab emittendo, & fundendo aquas, vocata, ceteris enim bestiis maris alius jacent undas. Balenæ enim Græce emittere dicitur. Hæc lane est sternutatio Leviathan, ut splendor ignis. Quanquam enim Strabo dixerit emittere fluxum caliginem, sed eleganter etiam dixit D. Thomas candorem, aquæ commotæ & spumosa, tum etiam rariores illos nimbos diffusos, & luce perfusos, ad splendorem ignis pertinere; præsertim si in oculis residet innata lux, quæ in aquam etiam refundatur.

Balenarum os in fronte, quale. Plin. l. 9. cap. 6.

Alianus. l. 10. c. 1. Physeter reflans nimbos. Plinius. Strabo.

Isidorus. Balenæ unde dicta. Isid. l. 12. cap. 6. Strabo.

D. Thom.

Quod

Oculo-
rum ignis. Quod de oculis dicitur, & de palpebris diluculi, sive auroræ, pertinet ad ignem oculorum, de quo diximus. Palpebra, autem aurora sunt primæ lucis radii, quare eadem dicuntur Orius auroræ, superius c. 3. 19. & ut ad aspectum terrificum pertineat, poterit referri ad calorem sanguineum & ignitum oculorum, rubeum enim, quod in ore, & genis suave est, & pulchrum, in oculis est cruentum, & horrificum, at auroræ lux rubens, & punicea est, ut enim Arist. docuit Prob. Se. 31. Prob. q. 3. Sicut pudes factis auribus ita iratus præsidiū in eam partem tanquam violam transmittitur, quæ & sensu, & motu facilius.

3. Qui statim v. 10. dicitur, De ore ejus lampades procedere, eodem pertinet, quo sternutatio, nam ore etiam candicantem & pellucidam aquæ vim emittentes, lampades videntur eructare. Nisi forte debeat hæc pars conjungi cum sternutatione, nam aquam, quam ore excipit, per fistulam capitis ejicit, ut Arist. scribit l. 4. de Partibus animalium c. 13. Delphini (inquit) Balenæ, & reliquum cetarium genus, branchiis carens, sed fistulam sui pulmonis causa continens, qua humorem, quem in ore acceperint, respiciunt: nam & humorem admissi necesse est, cum eorum in aqua submersum capiant, & admissum emissi necesse est. At D. Thomas, quem sequitur Dionysius, existimat propter calorem vehementis halitus, dictum esse, de ore ejus procedere lampades, & sicut sedam, quam esse dicunt lignum odoriferum, cujus natura, & odore allusionem fieri putant ad cetorum naturam, qui dum esuriunt, suavem odorem ore emittunt, quo illectant, capiuntque pisculorum prædam. Sed neque sedam est aliud in Hebræo, quam scintilla, aut splendor, neque in latino aliud, quam lignum aptum concipiendo igni, neque halitus cetorum suave olet, nam quod de Ambra dicitur, ad excrementa pertinet, neque res illa ab ullo probatæ fidei auctore traditur.

4. Quod statim v. 11. dicitur de naribus, per expositionem potest accipi, de eisdem fistulis, quibus eructat aquam, & instar ollæ ferventis, fervere, & æstuare facit mare. Quanquam dicunt habere binas fistulas loco narium, forte alias, quam quæ sunt in capite. Sicut etiam id, quod subjungitur de balitu, faciente prunas ardere, quæ videtur esse periphrasis follis ferrarii, qui bipatente foramine, prunas exsufflans, & inflammans repræsentat binos narium hiatus, per quos reflatur vehemens, & præcalidus spiritus, & ingens aquæ copia. Atque hæc omnia indicant id, quod nuper ex Aristotele afferebamus, Balenam propter magnam copiam calidi sanguinis, & pulmonis præcalidi, indigere magna aeris copia ad respirandum atque idoneis ad respirationem instrumentis. Quæ omnia ignis, & flammæ nomina, pertinent profecto ad significandam crudelitatem Leviathan: nam illa est graphica ira, & indignationis descriptio 2. Reg. 22. 9. Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus voravit, carbonem succensit sunt ab eo.

Allegorice.

JAm hic videas repræsentari incredibilem demonis sævitiam, & indignationem adversus mortaliū genus, nam ardet ipse totus, atque cruciatur inextinguibili igne, & ut ille dixit: Geris infernos sub pectore flammiger ignes. Quos ingenti cum fragore, & impetu nititur excutere in homines, instar sternutantis, & eructantis mala, quibus ipse utitur. Cum vero nihil aliud sit, quam teterrimus carbo ignitus, at transfigurat se in Angelum lucis, & sui cerebri sordes, velut rem splendidam, & illustrem, cum delectatione effundit, ut Philipp. dixit; Vide Chrylost. & Olymp. hoc loco.

Oculi autem ejus sunt, vel illius consilia & suggestiones in speciem lucidæ, re ipsa mendacia corruptissima. Igitur repræsentant auroræ lucem permixtam tenebris, Vel, ut Greg. Phil. Olymp. volunt, illius oculi sunt falsi Prophetæ & Hæretici, Visionem suorum oculorum proponentes, tanquam lucem auroræ, id est, veræ fidei. Sicut enim aurora, & diluculum lucem habet permixtam caligine, & ex ipsa proprietate vocis originalis, sonat splendorem nigrum, fuscum, turbidum, ita sane fidei lumen cum obscuritate conjunctum est, ut per quam videamus, sicut per speculum in enigmate; & tanquam per lucernam lucentem in caliginoso loco, donec dies, illucescat dies, & lucifer creatus in cordibus nostris.

Demonis sævitia.

Diaboli sternutatio.

Philippus Chrylost. Olympiod. Diaboli oculi, qui Gregorius Philippus Olympiod. Hæretici, & falsi Prophetæ.

777 Lumen fidei obscurum.

Sed si ad illam sævitiam & crudelitatis significationem referre velimus, quæ proditur flammantibus & scintillantibus oculis, ex comparatione cum aurora rubente, licebit interpretari, cruentis oculis diaboli indignantes & erubescences, tum præ indignatione & ira, tum præ invidia & confusione.

Quod vero pertinet ad lampades, & flammam Diaboli procedentem de illius ore, diaboli consilia & verba consilia & sunt, quæ nostram concupiscentiam inflammant, suggeste, & tanquam prunas ardere faciunt: in illum enim stiones, convenit, quod de impio scriptum est: In labiis illius os ejus ignis ardescit. Si vero os & balitus diaboli sint & halitus, hæretici & falsi Prophetæ, idem describentur, Prov. 16. qui apud Joannem Apocal. 9. Vidi quos, & qui 17.

sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & d. ore eorum procedit ignis, & falsi fumus, & sulphur, & ab his tribus plagis occisa est terra pars hominum, de igne, & de fumo, & sulphure, quæ procedebant de ore ipsorum. Potestas enim equorum in ore eorum est, nimirum ii, qui flammam gerant pectore, & capite per infidelitatem, & evomant per prædicationem, at præferunt colorem hyacinthinæ celestis lucis, utpote operarii subdoli. Adversus hujusmodi diaboli, & hæreticorum ignita jacula hortatur Apostolus sumere Scutum fidei, do pu-

in quo possumus omnia tela nequissimi ignea extinguere. Sunt idem os diaboli igneum, qui adversus pro-

ximum irascuntur, ut enim superius diximus, lucem, & irati ignescunt, & ut Plato ait in Timæo, Omne ignem ira opus per ignem sit. Tum etiam & Seneca lib. 2. de Ira cap. 18. 19. Cuius in illo elementi portio prava est, lib. 1. inde mores erunt, iracundos fervidi mixtura facies, est enim aduersus & pertinax ignis. Qui potissimum ore prodit. Et mirum quantam cognationem habeat ignis cum ira, verbis, lingua: multo lædior, tum enim ad inflammandum animum, in utramque partem valent verba, vide Jacobum cap. 3. Seneca.

Ecce quantus ignis, quam magnam sylvam incendit, & lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflamat rotam civitatis nostræ inflammata à gehenna, vides igitur linguam nostram & os accendi, & inflammari à gehenna, & ab ore Leviathan. Vide Prov. 16. 27. 28. Eccles. 28. 11. 13. 14. Et in eo quidem sunt verba, & ira, similia scintillarum, ut hoc loco legere possumus ex Hebræo, quod cum levissima sunt, at initia sunt incredibilis incendii, sicut dicebat Jacobus; Quam parva scintilla ignis, quam magnam sylvam incendit; quare à levibus occasionibus, tanquam à scintillis cavere nos præcipit Seneca, ne irascamur l. 3. de Ira, c. 30. Melius est initia ipsa vendere perficere, quam levia sint, quam innocua. Quid accendere vides in animalibus multis, idem in nomine deprehendens, frivolis turbamur & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aspidis exurgit. Urso, leonesque mappa proritat, omnia, quæ natura fera ac rabida sunt, consternuntur ad vana. Idem inquietis, & stolidis ingenii evenit: rerum suspitione feruntur.

Eodem pertinet, quod de fumo narium, & de Olla fervore olla subjungitur, quæ appositissima sunt vens iræ iracundiæ & indignationis Symbola, de quo vide symbolum D. Thomam 1. 2. q. 48. art. 2. Agunt enim iracundi spumas ore, sicut olla fervens, incredibili perturbatione, & ebullitione viscerum & pectoris, de quo diximus superius cap. 33. vers. 2. 3. 4. 19. 20. Sic vel divina indignatio, vel hostium immanissimorum ardens ira comparatur cum olla succensa, Jerem. 1. decimo tertio.

Denique frequenter repetitum ignis, & flammæ nomen, maximum ignem significat, rursus hic maximam partem, à qua præcipit Angelus cavere, Apoc. 12.

XIII. In collo ejus morabitur fortitudo: & faciem ejus præcedet egestas.

1. Piscium capita corporis proportionem maximam. Quod pisces habent collum.

2. Collum Symbolum indomitiæ insolentiæ: Torques victoriæ. Illustratus locus Judicium.

3. Morari. Delphinus dormiens exorto capite.

4. Varia expositio feritatis Leviathan. Res & Daleth similes.

5. Diaboli latitatio ex nostro damno. Illius satellites, perditio.

Pergit adhuc in descriptione capitis horridi & vastissimi, cuius pondus cum sustineatur collo, oportuit, ut maximi capitis collum esset fortissimum. Et quidem cum *Capitis piscibus Plin. l. 1. 1. proportionem corporum maxima data sint*, ut Plinius cap. 37. scripsit, in omnes pisces collum habent, cum enim Collum hoc datum sit à natura propter respirationem, non omnes & gulam, atque pulmonem, tantum habent collum pisces respirantes, nimirum Cetus, & Delphinus, ut docet Arist. l. 3. de partib. Anim. c. 3. Aristotel. & l. 4. c. 10. l. 2. de Hist. c. 13. Cui igitur contigit caput maximum, collum contigit fortissimum. Per Collum autem significatur indomita, & insolens immanitas Leviathan, cuius Symbolum est Collum pingue, erectum, rigidum. Vide, quæ diximus c. 15. v. 16. v. 12. & ubicumque Cervicis mentio incidit. Et quidem peculiaris cognatio est collo, & cervici, cum fortitudine, præterquam enim quod, ut Arist. in Physiognomicis tradit; *Qui collum grossum habent, fortes sunt, secundum animam, qui autem subtile imbecilles*; Fortibus atque magnanimis victoriæ, & triumphus insignis colli ornamentum, id est, torques dabatur, atque victorum illa erat præda potissima, ut indicatur Jud. 5. 30. cum uxor Siharæ victoriam illi augurabatur; *Vestes divites colorum Sifara araduntur in prædam, & supellex varia ad ornanda collo congeritur*.

Delphinus Illud vero, quod dicitur, *morabitur*, vel ut sonat vox originalis, *pernoctabit*, dormiet, indicatne, dormiens tunc potissimum Leviathan caput, & collum erecto, & erigere, cum dormit? nam cum in ea capitis & colli ratione, Delphinus, & Cetus persimiles sint, Delphinus sane dormiens rostrum exerit supra mare ut scribit Arist. l. 6. de Hist. Anim. c. 12. & l. 8. c. 2. similiter igitur cum spiret Leviathan, exerto capite, & collo, *morabitur*, pernoctabit, dormiet.

Aquila **LXX.** Ante faciem ejus procedis egestas. Hoc plerique referunt ad voracitatem Leviathan, qui quodcumque pisces obvios habet, exorbet. Quare hunc locum legit Aquila, *Ante eum currit esuries*, Sept. *Perditio*. Hebraizantes; *Dolor*, quasi diceret: Omnia perdit, & devastat. Cur simile est illud Habac. 3. *Ante faciem ejus ibit mors, egredietur Diabolus ante pedes ejus*. id est, ad illius conspectum concidunt, fugantur hostes.

Varia expositio. Sed cum verbum *procedendi* semel, & hoc tantum loco legatur, Hebraizantes omnes post R. David. R. David. R. Mardochei, & Thargum, continent radicem *Duis*, significare exultationem, gaudium, lætitiā, quare vertunt; *Ante faciem ejus exultabit*, gaudebit, vertetur in lætitiā, *dolor*, tabes, mors, labor, aut quid simile. Quod ab ipsis Hebraizantibus non eodem modo accipitur, nam quidam nimium insipide interpretantur, Leviathan etiam in ætate rabida, & dolente esse fortem, ita ut exultare possit. Alii, ut Vatabl. Nihil esse, quod illi tristitiam afferre possit, quippe coram illo evanescit dolor, & molestia, exultat gaudium, & tripudium. Atque eodem pertinet Isidorus legens, *Coram eo comminuetur labor*, quippe nihil illi existit laboriosum. Paulo secus Tygurina, *Gaudium ea affert, si timeatur*, si alii doleant, & quæ timore langueant. Sed procul dubio rem ipsam attigit Latinus Interpres, *Coram illo procedis*, alacriter, exultanter, dolor, timor, egestas, habet enim verbum, *Duis*, cognitionem cum radice *Ruts*, propter similitudinem *Res & Daleth*, quod significat, currere, discurrere, festinare. Ergo, inquit, Leviathan in aliorum perditione, & vastitate tripudiat, atque aliorum egestate, & perditione pinguescit, lætatur, & gaudet aliorum, morore, & languore.

Allegorice.

Quid jam opportunius ad Diaboli superbiam indomitam significandam, & ad victoriæ atque triumphus insignis, quo tanquam torque collum suum exornat ex præda hominum, tam etiam ad significandas illius artes, & dolos, quibus conatur verissimos animi dolores, egestatem, perditionem, specie vanissimæ gaudii, & lætitiæ, nobis propinare? Tandem cum ipse sit *Abaddon*, exterminator, disperdens, non mirum, quod illius prodromus & satellites sit ipsa perditio, ut ait Origenes.

XIV. Membra carniū ejus coherētia sibi: mittit contra eum fulmina, & ad locum alium non ferentur.

1. *Varia lectio. Carnes pro membro genitali. Quæ animalia habeant testes intus conditos.*
2. *Varia lectio. Sæpius germana.*
3. *Ratio lectionis Hebrææ, & Græcæ, item & Latine minus correctæ.*
4. *Illustratio germanæ lectionis.*
5. *Numerorum permutatio. Ceti de celo tacti. Omnium lectionum harmonia.*
6. *Diabolus extrema sententia confingendus.*

Post Capitis, & faciei descriptionem, progreditur ad reliquas corporis partes præduras, atque præfortes. Non solum caput, quod osseum est, & plenum cartilaginibus, sed partes corporis carnes, & molles, compactæ, & solidæ sunt, & ut Septuaginta dixerunt, *agglutinata*, Membra R. Levi, *Partes carnes*. R. Abraham, illæ partes, quæ hærent pinguedini, quæ propterea molliores videntur, R. Mosech. Lum. bi, aut Ilia, Thargum, *Spina dorsi cum collis*; cum Rab. David, Tygurina dixit, *Pulpas*, Cajetanus, R. David Vatablus, *Decidua*, id est, partes illæ, quæ in aliis animalibus laxæ sunt, & propendent, in hoc sunt *Nabal*, quod firmæ. Vox quidem à radice est *conci-dere*, aut deciduum, aut inferius esse. Et eleganter dixit Interpres, *membra*, quæ inferiora sunt capite, & quasi cadunt à capite. Sed forte per *decidua*, aut inferiora carnis ejus coherētia, & agglutinata, intelligit membrum genitale, quod indicant Septuaginta legentes: *Carnes corporis ejus sunt agglutinata*, nam *Care*, aut *Carnes*, pro membro virili non semel in Sacris. Neque mirum hujus quoque membri fieri mentionem in Leviathan, cum facta sit in Behemoth. Quid autem est membrum genitale coherere sibi, aut esse agglutinatum, quam simile illius, quod in Elephanto diximus, *esse oculos*, & abditos testes, & ad interiora reductos, & renibus, partibusque internis adhærescentes, non deciduos ad crura, ut pecori, & armento, quippe Delphino, qui ex genere cetaceo, *prælongi, ultima conduntur in alvo*, & Elephanti oculis, ut Plinius dixit. Tum etiam Aristoteles i. de Generatione Animalium cap. 12. *Delphini & quacunque cetacei generis testes habent, intus conditos*; ovipara quadrupes coricæ generis, ut Elephanti & Herinaceus docet eandem rem lib. 3. de Historia c. 1. & l. 1. de Generatione Animalium cap. 3. ubi in universum vult ea, quæ vel non habent testiculos, sed meatus quosdam, vel habent intus conditos, avidiora & celeriora esse ad venerem.

Mittit contra eum fulmina. Ingens de hujus loci lectione ambiguitas, tum quod Latina inter se non consentiant, ut diligenter Franciscus Lucas ostendit in suis annotationibus, antiquioribus interpretibus legentibus *fulmina*, paucioribus *flumina*, quam extremam lectionem retinuerunt Biblia, quæcunque Roberti Stephani, sive excusa cum annotationibus Vatabli, sive seorsum formæ majoris, ea etiam, quæ cum annotationibus Benedicti circumferuntur; Biblia item Plantini. Sed jam vulgatæ lectionis varietatem sustulit Sixtus Pontifex correctione Vaticana. quæ habet *fulmina*, quam præter viginti quatuor exemplaria, quæ sunt manu scripta, quæ habuit Franciscus Lucas, probat etiam, quod in nostro Collegio Hispanensi D. Ermenegildi, apud me est, alterum in Domo nostra Professæ, duo item alia in Columbi & Montani Bibliothecis, omnia spectatæ antiquitatis.

Sed omnium lectionum breviter reddenda ratio, quo ea, quæ genuina est, magis elucidetur. Ex Hebræo sic legitur: *Fortis in eo non movebitur*, cum Pagnin. & Regia. Vel non tam per participium, quam per futurum cum aliis & Cajetanus, *Fortis, & super eum stringis*, solidabit, quod videtur ad membra, & partes corporis referendum, quod quælibet sit fortis, concreta, solida, fulilis, quasi ex ære fusa, nimium compressa & compacta, nam hæc omnia claudit vox originalis. quæ significat vel *tundere*, & liquare metalla, vel esse compactum, & pressum, ac solidum, quale remanere solet id, quod funditur.

Secun-

Lectio Secunda autem pars, ad fortitudinem etiam, & firmitatem pertinet; *Non movebitur, non nutabit, non cadet, nam his modis omnibus verti solet ab interprete; Hinc Græci suam lectionem hauserunt, Effundet super eum, non commovebitur, quod Symmachus idem ad soliditatem carniū, atque membrorum retulit, legens, Carnes ejus circumfusa sunt ipsi immota, obductus, & circumtectus est carnibus fusilibus, compactis, concretis.*

Nicetas. Quanquam nescio quare Nicetas, Infusionem hanc, ad oblationem quandam, medicinam, obsequium retulerit? Quorumcunque (inquit) usatur obsequio, quodcumque es tandem adhibeat, fore tamen, ut nihil is sentiat, curationem nullam admittat.

Hinc jam affulget illa lectio *fluminum*: quia enim verbum originale significat *fundere*, quid erit, fundere in eum, quam mittere contra eum *flumina*? Quid est autem illum non moveri, quam si ille se opponat, tanquam vectem, & obicem alveo, efficere sua mole, ut flumen non fluat, sed ibi cursum sistat, & ad locum alium non feratur.

4. Correctissima jam lectio Vaticana, quæ utique est propria, & germana Latini Interpretis, lucem veræ lectionis. hinc capit: quia enim verbum illud *fundendi*, seu quasi opere fusorio *Confringendi, & arctandi*, ad angustias, & tribulationes refertur, sapienter censuit Interpres sententiæ suppositum esse Deum,

Philippus qui, ut Philippus observavit, *Subito personam commutavit*, de se sub tertia persona loquutus, qui in arctum, & angustum cogens Leviathan, effundit *super eum*, quid quæso, aliud, quam tela illa ignita, fortissima, quæ opere quali fusorio in fornace suo conficit fulmina inquam? cum illa contorquet Deus, fortescit, roborat sese adversus tantam potentiam, & duritiem Leviathan, effundit, & pluit super eum *Dominus à Domino ignem & sulphur*,

5. Illud vero, quod additur, & ad locum alium non ferentur, vel, non ferentur, ut alii legunt (nam hæc Numerorum permutatio in Sacris Litteris frequentissima est, eodem sensu retento) duplicem habere potest explicatum, aut quod tantæ sit duritiei, & fortitudinis, quod neque fulminibus terretur aut commovetur, neque fugit, locumve mutat, non dilabitur inde, neque fluctuat, quantumvis cœlestibus jaculis appetitus, quæ ingens est illius vastitatis, & duritiei hyperbole. Velut

Fulmen pro tempestate, **Hyperbole.** *fulmen* sit Symbolum tempestatis, pars pro toto, constat enim tempestas procellis, atque fulminibus. Igitur quamvis ingentes tempestates in illum incumbant, quamvis cum rapidissimis fluctibus colluctetur, non languet, non dissolvetur membris, non cedit. Secundum, quod tantum Deus potest illum configere cœlesti fulmine, & cum omnem aliam humanam industriam eludat, & contemnat, facileque elabatur, aut etiam omnia effringat obstacula, si leviter se commoveat, tamen fulmina eludere non potest, quin elidatur: non enim resiliat fulmen, quod semel tetigerit Leviathan: collimabit illum Deus, quippe ibunt

Sap. 5. 22. *directæ emissiones fulminum, & ad locum alium non ferentur*: fulmina immergentur in illius vastissimo corpore, ibi extinguentur. Sicut autem fulmina,

Leviathan cœdens tantum fulmini.

Ceti/ frequenter de tacti de cœlo,

quæ in terras cadunt, frequenter in maria decidunt, frequenter etiam tangent Cetos, qui sunt maris montes, præsertim dorso, instar præcellis collis, supra mare prominentes. Vides jam lectionum omnium, quanquam dissidentium sono, & qualitate, harmoniam tamen, & in unica originali sententia nexum, & convenientiam.

Allegorice.

Diabolus quomodo extremæ sententiæ fulmine configendus.

HUjus loci non alia ad Diabolum relatio, quam ea, quæ pertinet ad crudelitatem, & obstinatam duritiem illius, atque suorum membrorum, tam etiam illum configendum fore extremæ sententiæ fulmine, cum non amplius licebit vagari in aere hoc caliginoso, sicut Judas in sua Epistola dixit, *Angelos, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, & in culis æternis, sub caligine reservavit.* De quo diximus, cum locum Judæ Apostoli interpretaremur.

XV. Cor ejus indurabitur tanquam lapis: & stringetur, quasi malleatoris incus.

1. Cor nervosum. *Hirsutum, quid significet. Quorundam corda cum ossiculis.*
Pineda Tom. II.

2. Cor Leviathan. *Varia lectio.*

3. Incus Symbolum. *Dæmonis durities indurans mortales.*

CUM Cor sit in omnibus animantibus nervosum, tum etiam & spissum, beneque compactum, ut Arist. docet l. 3. de partib. c. 4. at in Leviathan maxime durum, rigidum, hirsutum, lignum fortitudinis, & audaciæ ut Plinius docet l. 11. c. 37. adeoque cum cor carneum sit sine osse, præterquam equi, & generis cuiusdam boum, in quibus ossicula quadam fortitudinis, & sustinaculi causa inveniuntur, ut iidem Scriptores tradunt, at cor Leviathan totum videtur osseum, quod durius est, imo sicut ipsa incus, quæ continua percussione durissima evadit. Pro malleatore, alii legunt molam inferiorem, nam ex sua ratione, alii legunt molam inferiorem, nam ex sua ratione, dice proprie significat fragmen, aut partem lapidis divisam, ut Jud. 9. 5. & 2. Reg. 11. 21. sed Interpres eandem vocem sumpsit pro malleatore, aut fabro ferrario, eo quod dividat, & in frusta secet ferrum, quare cum duas illas voces legamus in Hebræo. Sicut fragmen, aut, sicut fragens inferius, eleganter, & subtiliter Interpres retulit ad malleatorem, qui frangit ferrum, & tundit crebris ictibus incudem inferiorem, ut duritiem istam amplificaret.

Allegorice.

DIvus vero Thomas, & posteriores alii Latini eleganter, observans in Incude resistente ictibus, repræsentari potentiam, & vim non cedentem difficultatibus, aut externis viribus, & aggressionibus: quippe Cetus, neque tempestatibus, neque incontinendis aliis, quibus ceteri pisces percutiuntur, debilitatur, aut cedit. Hæc est illa obstinatio mentis, & inflexibilis arbitrii Dæmonis durities, hæc ipsa incus est, in qua tunduntur, & quasi malleo ducuntur, & indurantur mortalium mentes, & cervices ferrea, atque cedra dura, quæ male habebunt in novissimo. hæc ipsa incus est, & molaris parata semper excipere, quos conterat, & comminuat, plena odii pertinacissimi, & de quo diximus plura, l. 1. & 2. cap.

XVI. Cum sublatus fuerit timebunt Angeli: & territi purgabuntur.

1. *Ambiguitas vocum, & sententiæ.*
2. *Quatuor aliorum exponendi rationes. Timor refrigerans, & solvens.*
3. *Idonea expositio. Vota periclitantium in mari. Angeli nomen in quos conveniat. Explicatus Isaias.*
4. *Fortitudo non versatur circa tempestates. Harum timor cadens in constantem virum.*
5. *Diaboli superbia, Sanctorum Angelorum timor, & reverentia.*

VARIA, & anceps hujus sententiæ expositio apud interpretes, quam faciunt proprietates trium vocum, prima illius, cum sublatus fuerit ex radice *Nasa*, cum puncto *Cebolash*, quæ proprie significat *altitudinem*, elevationem, & extollentiam, at vero cum puncto *Sibolash*, significat *conurbationem*, & destructionem, vel interitum. Secunda *Angeli*, quæ ex proprietate significat fortes, aut potentes, & aliquando dicitur de Deo, aliquando de veris Angelis, aliquando vero de potentibus, atque principibus. Tertia *purgabuntur*: quod proprie est, peccare, deviare, aut declinare, & aberrare à recto, aut declinare, & aberrare à recto, aut peccati expiationem, purgationem, munditiem querere per sacrificium, aut ratione alia. hinc nata sunt variae lectiones, atque interpretandi rationes.

Prima Divi Thomæ, Dionysii, Nicolai, referentium ad divinam virtutem auferentem, id est, punientem, vel prostermentem suam virtutem, & cœlesti fulmine Cetum, propterea quæ *Angelos veros timere*, id est, admirari divinam virtutem, purgatos à nescientia, id est, tunc tandem cognoscentes prædaram illud facinus Divinæ Potestatis. Interpretatio hæc bene coheret, sed juxta vocum proprietates est parum exacta, potius multum invita, & coacta.

L I I 2

Secunda

נשא
אלים
השא

1.

2.

Cor Le-

viathan.

Varia

lectio.

נלה

D. Thom.

Locus

symboli

resisten-

tiæ.

Diaboli

durities

indurans

homines.

Ecc. 3 27

Secunda Secunda quod cum Cetus se commovet, & **expositio.** effert in Mari, etiam ipsa quadrupedia fortissima & **LXX.** potentissima timent sibi. Sic indicant Sept. legentes; Cum se verterit, timor bestiis quadrupedibus, super terram saltantibus. forte enim respicit ad equos & equites confluentes ad littora, si forte eo appulit, & impegit Cetus aliquis.

Tertia Tertia huic proxima est, ut præ illius altitudine, **expositio.** vel dignitate, ut legit Isidorus, cum in altum caput exierit, & collum sustulerit fortissimi quique, atque

Isidorus. peritissimi nautæ exemplo purgentur, id est, curent aufugere, & sese ex tanto discrimine expedire, declinantes à recto tramite, alio cursum, navigationem dirigentes. Vel etiam quod aberrabunt præ

Tygrina. turbatione, & ut Tygur. dixit, Animis consternati nescient, quo se versant: ita Titelm. Vel quod in ingenti

Titelm. timore evenire solet, etiam fortissimorum quorumcumque artus, ut membra solvantur, solvantur etiam alvus, ita Vat. & Isid.

Varabius. Quorum interpretatio, quamvis parum munda sit, atque ex infimis petita, est tamen ad fœdi timoris naturam

Isidorus. valde opportuna, ut docet Arist. Prob. sect. 32. partes inferiores. Denique alii, illam vocem, purgandi, accipiunt pro

Timor expurgatione peccati, cum deprecantur delicta, **solvens** & Deo supplicant, qui in Mari periclitantur.

Aristotel. Quid enim magis familiare, quam in vota, & **Quarta** preces procumbere, quos Mare conturbat.

expositio. Sed omnium harum interpretationum ope aliqua nos integram, & opportunam conficiemus

3. ex ipsa natura Ceti concitantis tempestates, & disflantis nimbos, quibus frequenter periclitantur

Plenior navigia, & duces fortissimi, atque peritissimi navarchi terrentur vehementer, & vel errati se se

& com- accusant, quod in faustum navigationis cursum

modior ad freta, Ceti infesta dixerint, vel peccatis suis illud tribuentes, veniam, & incolumitatem precantur

interpre- à potentissimo Cetorum Domino, & perdomitore, denique ad omnia faciunt, quæ in tempestate, & timore ingenti fieri solent. Et quidem

tatio. præterquam, quod vox originalis *Elobim*, ad viros præclaros, & fortes referri solet, Exod. 15. 11. Ps.

Vota per- 81. & aliis locis, at nomen *Angeli*, id est, *Namii*, vel

iclitant- legem, peculiariter etiam ad navigantes refertur, qui vel merces, vel nuntia aliquo perferunt, ut

tium in constat ex illo 11. 18. 2. *Mittis in mare legatos, in vasibus papiri super aquas; Ita Angeli veloces.* Cum vero se

mari. effert Cetus, simul etiam extollit fluctus, & tempestates concitat, ut superius ex Plinio, Strabone, & aliis confirmavimus. Tempestatis autem vim

Cetus ingentem esse, ad commovendos fortissimorum animos docet Arist. 3. Ethicorum c. 6. dum docet;

concitans Fortitudinem non versari circa eam mortem, quæ sit in mari

tempesta- neque non virum fortem in mari timere, quod enim nauæ non timeant, non tam evenit propter fortitudinem, quam propter experientiam.

tes. 4. Vide eundem Phil. 3. Ethic. ad Eudemum initio, & Gellium 1. 19. c. 1. ubi narrat Stoicum quendam Philosophum interrogatum, cur in maris tempestate palluisset, sed respondisse sapienter.

Plinius. Quis enim nisi plane stupidus & ab omni sensu alienus, in media tempestate non timeat? quare fortissimum Æneam, ingenti correptum formidine, & solutis membris pingit Poeta, dum ait:

Strabo. Eripiunt subito nubes; Cælumque, diemque. Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra;

Aristotel. Præsentemque viris intendant omnia mortem: Exemplo Ænea solvuntur frigore membra. Ingemunt, & duplices tendens ad Sydera palmas.

4. In cuius loci commentariis pulchra quædam affert noster Jacobus Pontanus. Simile id, quod

Virg. 1. Seneca in Agamemnone Actu 3. in descriptione tempestatis horridæ.

Æneid. Nil ratio, & usus audens in magnis malis. Tenet horror artus, omnis officio stupet. Navita relicto, remus effugit manus. In vota miseros ultimus cogit timor.

Jacobus Pontanus. Seneca in Agamemnone Actu 3. in descriptione tempestatis horridæ.

Seneca. Nil ratio, & usus audens in magnis malis. Tenet horror artus, omnis officio stupet. Navita relicto, remus effugit manus. In vota miseros ultimus cogit timor.

Allegorice. Cum vero Dæmonis superbia inolefcit, quis non timeat? cum illam compressam, & deturbatam contemplantur Angeli sancti, tam Dei potentiam, & Majestatem verentur, & timent. Cum diaboli casum contemplantur sancti homines, superbiæ peccatum, si quod amiserunt, supplices deprecantur, & expiare nituntur. De

Gregorius quo videndi Greg. & Philippus; nam Græci

Philippus suam lectionem in longe alium sensum interpretantur, quod videlicet, tanta sit diaboli sævitia, ut etiam neque suis parcat, sed illos perterrefactos, mente emotos, corpore inquietos, & contremiscentes efficiat, legunt enim Sept. Cum se everserit, (id est, contraverterit contra homines improbos, bestiarum more desipientes) timor bestiis quadrupedibus super terram (præ timore & turbatione) saltantibus.

XVII. Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit hasta, neque thorax.

XVIII. Reputabit enim, quasi paleas, ferrum: & quasi lignum putridum, æs.

XIX. Non fugabit eum vir sagittarius: in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.

XX. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam.

1. Descriptio feritatis indomitæ.
2. Hasta, quod genus armorum.
3. Thorax, quid. Lignum putridum, cuius Symbolum. Explicatus locus Regum.
4. Filius arcus, quid. Filii appellatio amplissima, Fundibularii cum sagittariis.
5. Fundæ antiquas, inventio, usus, glandes, & lapides. Illustratus locus ludicum.
6. Malleus, an aliquod armorum genus. Illustratus Salomon.
7. Integri exercitus partes, & ordines.
8. Christus instruens exercitum aduersus diabolum.

Perelegans indomitæ fortitudinis descriptio, nullis armis cedentis, sive cominus, sive eminus lædant, nullo armorum sonitu commota, denique omnem humanam potentiam, atque industriam deridentis, qualia horrida illa monstra, seu potius membra monstrosa Hercules describit Seneca.

1. Indomita feritas, & fortitudo

Senec. in Nullis vulneribus pervia membra sunt: Ferrum sentit hebes, lenior est Chalybs, In nudo gladius corpore frangitur. Et saxum resiliit, fataque negligit, Et mortem indomito corpore provocat. Non illum poterant figere cuspides, Non arcus Scythica tensus arundine, Non quæ tela gerit Sarmata frigidus, Aus qui Solifera suppositus plaga Vacino Nabatha vulnera dirigit, Paribus Cnosiacis certior i Jibus Muros Oechalia corpore propulit. Nil obulare valet: vincere quod parat, Jam victum est. —

Her. alt. 1. Quæ profecto elegans esse potest Paraphrasis monstrosa huius fortitudinis Leviathan. Sed in vocibus minutiora quædam leviter perstringenda.

2. Cum apprehenderit gladius, id est, si quis eum gladio appetat, attingatve, retundetur statim, non consistet illius acies, non poterit resistere durissimæ cuti: quod igitur vincere parabat, vincetur, itaque neque ad lædendum, neque ad defendendum, valebit gladius.

3. Neque hasta. Peculiare quidem armorum genus, quod in Hebræo dicitur, hasta, aut Lancea Macagh. Licet autem illud nomen Hebræi Com-

4. plutenles accipiant pro armis in genere, alii vero pro peculiari aliquo telo, ut Vat. alii tamen, ut R. Complat. R. Ionab. R. Mos. Tygrina. YDD

5. quam Tyg. vocat, hastam penetrabilem, at vero alii Hebræi, hastam profectiois, vel progressionis, quia radix significat proficisci, aut progredi, quasi dicas, Lancea missilis: Enim vero duplex fuit hastæ genus, alterum stabile, alterum jaculatorium; Ennius dixit: Duplex genus hastæ, Hastæ spargunt hastas, sit ferreus inber.

6. Quare non una militi hasta, sed septenæ, ut scribit Livius anno 452. l. 26. At quod nihil peculiare videretur afferri illo nomine, illud contempsit interpres, sicut & Sept.

7. Quod

Thorax Quod statim additur, neque *thorax*, sive *lorica*,
quid. genus armorum est ad protegendum pectus, &
Cicero. ventrem, & eleganter Cicero dixit pro Murena,
 seipsum pingens lorica; *Descendi in campum*
cum firmis, praesidio fortis, viror. & cum illa lata,
insignique lorica, non quæ me tegeret, etenim sciebam
Catalinam non latius, aut venire, sed caput, & collum
solere petere. Sed quorsum lorica adversus eum,

R. Abrah quem velis lacerare? Respondet R. Abraham, per
 nomen originale non tam designari lorica, ad
 protegendum, quam genus armorum, ad laceran-
 dum, quod alii volunt esse *pilam*, aut *jaculum*.
שריה Sed ceteri, etiam Hebraei, conveniunt esse lori-
 cam & aperte colligitur ex 1. Reg. 17. 39. & 3.
 Reg. 22. 24. & 2. Paralip. 18. 33. Lorica igitur in
 hoc conflictu fit mentio, certe ut significetur,
 non posse diu adversus Leviathan hominem
 pugnare, quamvis fortissima lorica protectum,
 non enim minus lorica discindet Leviathan,
 quam ictus gladiorum repellat.

Palea, & Congerit deinde omnia alia armorum genera
lignum sive *ferrea*, sive *area*, de qua armorum materia
 putridum satis diximus super id c. 20. v. 24. *Fugiet arma*
 cujus sym *ferrea, & irruet in arcum arcum.*
bolum.

Rursus *palea*, & *lignum putridum*; Symbolum
 molliitudinis, & imbecillitatis innocuum sunt.
 Quare fortissimus David, qui omnium suorum
 hostium fortitudinem debilitat, & vires de-
 paverat, comparatur cum Terebrina, eum efficit
 lignum putridum, & cariosum, 2. Reg. 25. 8.
David Princeps inter viros, ipse est, quasi tenerimus ligni
vermiculus. Postquam igitur confremerat hostium
 robur, reputabat illos, tanquam lignum putridum.

5. Quod deinde dicitur, *Vir sagittarius*, in Hebræo
Hebrais. est, *Filius arcus*, Plerique *Sagittarius*, intelligunt,
 quæ dicitur *filia Pharetra*, Thren. 3. 13. cum asser-
Pagninus vatur, aut producit ex pharetra, & *filia arcus*,
Tyurina. cum paritur, & emittitur ex arcu. Alii *filium ar-*
cus, volunt esse hominem studio arcus & sagit-
 tandi deditum, & additum, quadrat utrumque.

Et quidem nomen *filii*, amplissimum est in Scrip-
 turis, & ad ea omnia refertur, quæ vel alicui rei
 addicta sunt, vel ex aliquo loco desumpta, aut
 perampla, mutata, aut orta, sicut filius à Patre, quare triti-
 cum vocant *filium areæ*, II. 21. 10. Sacerdotes
 unctos *filios olei*, Zach. 4. 14. Collem consitum
 olivis, *Filium olei*, II. 5. 1. Cucurbitam una nocte
 natam, *Filiam noctis*, Jon. 4. 10. Scintillas, *Filios*
carbonum, aut prunarum, Job. 5. 7. qui annum
 vixit, vel munus aliquod administravit, *Filium*
anni, Exod. 12. 5. 1. Reg. 3. 1. & sexcenta hujus-
 modi. Ergo (inquit) *vir sagittarius non fugabit eum*,
 quippe totus munitus est squamis, velut *scutis fu-*
silibus, & totus catapraectus atque armatus: nam

Vegetius. qui huiusmodi munimenta non habent, ut Vegetius
 dixit, c. 20. *aut vulnera fustinent, aut capiuntur, aut*
fuga remperdunt, qui non fugatur, bene munitus
 est. Et ideo fundibularii, & sagittarii in cornibus
 locabantur, ut si possent, hostem fugarent, at-
 que insequerentur.

Sagittarii *Lapides funda.* Par erat sagittariis manus fundi-
 bulariorum, quare & fungebantur in prælio, &
 cum fun-
 dibulariis. Jugurtha, Sisenna l. 3. Historiarum. Imo fun-
Sallustius dibulariis major vis, quam sagittariis in ejaculan-
Sisenna. do, ut ex Xenophonte, Diont, Strabone, Vegetio
Lipius. demonstrat Lipius l. 5. suæ militiæ, c. 20.

5. Hinc etiam licet colligere antiquissimum
 fuisse usum fundæ. Quamvis enim Vegetius l. 1.
 usus anti-
 quus & in-
 ventio. c. 19. scribat, Baleares *Primos invenisse fundatur*
usum; & Plin. l. 7. c. 56. ait, *Fundam inventam à*
Phœnicibus; at antiquior fuit, & fere inter ipsa
Vegetius. prima pugnae instrumenta designata à natura
Plinius. ante usum æris, & ferri; quippe lapidibus, &
 stupeo, aut junceo, setaceove filo peragitur, quæ
 ipsa prima sunt, aut valde rustica naturæ, & artis
 arma.

Lucret. *Arma* (inquit Lucretius) *antiqua, manus,*
l. 5. *ungues, dentesque fuerunt.*
Et lapides, & item sylvarum fragmina rami,
Et flamma, atque ignes postquam sunt cognita pri-
mum.
Posterior ferri vis est, ærisque reperta.

Vegetius. Atque ante cruentam fundendi sanguinis in-
 vidiam, hæc fuit dimicandi ratio; Cum (ut inquit
 Vegetius) *membris integris lethale tamen vulnus im-*
Fundæ la- *portent, & sive invidia sanguinis, hostis lapidis ictu*
pides & *intereat.* Atque cum primum fundis jacerentur
plumbæ
glandes. *Pineda Tom. II.*

lapides, ut hoc loco dicitur: postea etiam &
 glandes plumbeæ ut indicavit Lucanus:

Lygdamus excussa Balearis tortor habena, **Lucan.**
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbæ. l. 3.

Vehementi vero impetu, & attritu æcis, igne-
 scebat, & liquecebat plumbum; ut Seneca dixit. **Seneca.**

l. 2. nat. qq. c. 56. *Aræ motus extenuat & extenuatio*
accendit. Sic liquefcit excussa glans funda, & attritu
æris velut igne destillat. Congerit in hanc rem plu-
 scula Lipius l. 5. 6. Dialog. 20. Verum quidem **Lipius.**
 cum multæ nationes funda excelluerunt, ut
 Lygisti, referente Arist. in mirabilibus auditio-
 nibus; tum præterea Acarnes, & Rhodii, ex
 Thucid. l. 2. belli Pelopon. Cyrthei, ex Livio **Thuchyd.**
 Decade l. 7. Persæ, ex Strab. l. 15. At Balears ex-
 cellentissimi; quibus Diodorus l. 5. c. 6. scribit, **Livius.**
Arma esse fundas ut: una caput cingunt, altera ventrem **Strabo.**
sertiam manibus gestant. Idem Florus l. 3. Epitom. **Florus.**
Arma esse fundas ut: una caput cingunt, altera ventrem

in bello Balearico addit etiam: *Certos esse quis mi-*
retur, ictus, cum hac sola gentis arma sint? id unum ab
infantia studium: cibum puer à matre non accipit, nisi
quem ipsa monstrante, percussit. Excelluerunt etiam
 Lygisti, quos in mirabilibus scribit Arist. *aves* **Aristot.**
volantes singulas singulis ictibus destinare, tanquam
certo momento omnes casuras. Sed quid hoc cum
 dexteritate illa antiquissimorum Palæstinorum
 Jud. 20. 16. *Ita sinistra, ut dextra præstantes* (solebant
 quippe ut ait Vegetius, *Dracônarii, atque Signiferi* **Vegetius.**
sinistra manu hastas gubernare) *fundis lapides ad cer-*
tum jacentes, ut capillum quoque possent percutere, &
nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur.

In horum numerum David adolescens adhuc David
 merito referendus, & in exercitu Saulis ex or-
 dine fundibulariorum, qui ad destinatam fron-
 tem Goliath (quippe fronte tantum nudus erat) dibula-
 funda jaciens; uno ictu Philisthæum stravit, **rius.**
 Tempore quoque Jobi apud Husit. fundæ in usu

Quod deinde de *malleo* dicitur, non placet
 Hebræis, neque Hebraizantibus; nam origina-
 lem *Thobabb*, quæ semel tantum hoc loco legitur, **R. David**
 vult R. David esse quodcumque *jaculum*, sequitur **Pagninus**
 Pagn. & Cajet. At vero recentiores post R. **Cajetan.**
 Mosch, & R. Abraham, quos sequitur Regia, vo-
 lunt esse *machinam ad projicienda saxa*, videlicet **R. Mosch**
 Catapultam, aut Arietem. At Sept. cum Latino **R. Abrah**
 Interprete *maldos* dicunt quo nomine nihil aliud **LXX.**
 intelligunt Olympiod. alique Latini, quam ictus **Olympiod.**
 plagarum vehementes. Sicut Prov. 19. 25. cum
 dicitur, *Parata sunt derisoribus judicia, & mallei per-*
cutientes stultorum corporibus. nihil aliud videtur **Malleus**
 significari, quam quod simplici voce, in Hebræo genus.
 dicitur, *percussiones stultorum corporibus.* Ego vero
 existimo fuisse proculdubio, armorum genus
 aliquod ad percutiendum, & confingendum, in-
 star *mallei*, aut instar *clavæ*, quæ ex una parte capi-
 ta est, nam ea etiam, inter prisca illa armorum
 genera numerantur:

Consecrabantur (inquit Lucretius) *sylvestria Lucretius*
secla ferarum.
Missilibus saxis, & magno pondere clavæ.

Jactis præterea ponderibus, velut adactis mal-
 leis, opprimere conabantur hostes, ut describit **Clava**
 Ov. 3. Met. Cadmum cum serpente pugnantem: **armorum**

— *Dextraque molarem*
Sustulit & magnum magno conamine missu.
Ilhus impulsu cum turribus ardua celsis,
Mœnia motarent, serpens sive vulnere mansit, **Ovidius.**
Loricæ modo squamis defensus, & ora
Duritia pellis validos cute repulit ictus

Quod de Leviathan nunc quoque asseritur,
 duria repellente malleorum ictus. Neque mihi
 dubium, allusionem etiam fieri eo loco Prover-
 biorum, ad hoc genus armorum, *malleorum percussio-*
entium tum etiam, ut Jud. 4. 21. c. 5. 26. quamvis
 enim Jabel dicatur *sumsisse fabrorum malleum cum*
clavo ad percutiendum Sisaram, tamen cum aga-
 tur ibi res bellica, eleganter innuitur non alia gra-
 viori clavæ, neque minori bellatorum malleo Ja-
 helem usam, quam *malleo fabrorum*, quia satis illi
 fuit divina virtute roboratæ.

Additur deinde *Vibrans hasta*. Non dubium quin *Vibrans*
hasta nunc sit, non illa jaculatoria, sed stabilis, quæ hasta di-
 cum manu teneatur, tremit, & concutitur, *Vibrans versa à*
 enim dicitur à tremendo, & concutiendo. **missili.**

7. Jam ergo his armorum generibus ordine enumeratum, procul dubio integer aliquis exercitus significatur, nam tot armorum genera, non gestabantur à singulis, sed à diversis ordinibus, ut enim Vegetius scribit l. 2. c. 2. & Livius l. 8. ex Hastatis, Triariis, Scuta gestantibus, Sagittariis, Funditoribus, Balistariis, & Ferentariis, qui tela ministrabant, constabat duplex ordo: Primus videlicet levis armatura, ut Funditores & Ferentarii, tum etiam illi, qui parvas breviores, & septena jacula, aut sagittas gestabant, & hi in prima fronte exercitus, in cornibus locabantur, ut si forte hostes fugarent sequi possent, ut Modestus ait, de Nominibus Castrensibus. Quare recte etiam nunc dicitur, *Non fugabis eum vir sagittarius*, atque ideo primum hoc loco numerantur, *Gladus, Hasta, Thorax, Sagittarius, Fundibularius*. Qui etiam ordo servatus est à Juda Machab. i. Mach. 9. 11. *Fundibularii & sagittarii præstant exercitum*. Deinde sequebatur gravis armatura, quæ ex aliis hastatis, & gravioribus munimentis constabat, consistebatque tanquam murus ferreus, quæ profecto significata, in *hastâ vibrante*, & in *malleis*. Ergo hæc est instructissimi exercitus periphrasis; quem integrum deridet Leviathan, irritos reddens omnes hominum adversum se conatus.

Allegorice.

8. Sed cum immanissimus Leviathan humanam Integer exercitus, omnem potentiam contemnat, atque derideat, ne tantum insoleat, & gloriatur, datus cujus dux est nobis dux fortissimus Christus Jesus, potens in mari, potens in fluminibus, potens comprimere Cerum immanissimum, potens nos instruere diabolum fortissimis armis adversus Leviathan: sicut scriptum est. *Loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare: & à fluminibus usque ad fines terræ*. Zach. 9. deinde integrum exercitum instruit Zacharias, ex sagittariis, hastatis, fundibulariis, videlicet ex Varii ordines ministrorum divini verbi, Apostolis, & divini Verbi Ministris: Quoniam (inquit) *extendi mihi ludam, quasi arcum, implevi Ephraim, suscitabo filios tuos Sion super filios suos Græcia, & ponam te, quasi gladium fortium, & Dominus Deus super eos videbitur, & exibit ut fulgur jaculum ejus: & Dominus Deus in tuba canet, & vades in turbine Austri, Dominus exercituum proteget eos, & devorabunt, & subjiciens lapidibus fundæ: & bibentes inebriabuntur, quasi à vino, & replebuntur ut phiala, & quasi cornua alapis*.

XXI. Sub ipso erunt radii Solis: & sternet sibi aurum, quasi lutum.

1. *Varia lectio, & ratio Hebraice.*
2. *Hyperbole, Radii lucis acuti, Tris Solis nomina. Explicatus Moyses.*
3. *Circumloquutio ingentis vastitatis. Particula Sub.*
4. *Quid sit Leviathan conculcare omne pretiosum. Lutum Symbolum abundantiae.*
5. *Damon obtenebrans lucem.*

1. Sicut per se aperta, & facilis ita cum originali collata, tum etiam cum præcedentibus, difficilis est hæc sententia, nam nullum nexum habere videtur. Id quod Latini intelligunt, quid quid speciosum, atque pretiosum, in rerum natura est, despici à Leviathan, & neque luce delectari, neque auro allici. Tum vero id quod Hebræi, & Hebraizantes legunt, multo melius cohærere videtur cum duritie, & fortitudine Leviathan; *Sub ipso erunt radii acuti testarum, & sternet sibi aurum, quasi lutum*. Lektionis hujus, & varietatis ratio hæc, quod pro radiis, subest in originali, vox Hebraice, *Hbadude*, quæ significat *acumina*, à radice *Hbadad*, quod est, *excavare*, vox autem, quæ vertitur *Sol*, frequentius vertitur *testa*, aut *scutis*, supra Job. 2. 8. Is. 45. 9. & Ezech. 22. 36. & ubicumque invenitur, quare is efficitur sensus; Leviathan est cutis adeo duræ, ut quamvis affricet se, & incumbat fragminibus acutissimis testarum, minime tamen lædatur. Agnoverunt eundem sensum Septuag. legentes: *Letus ejus obelisci acuti*, quod interpretatur Nicetas etiam de animante: *Duro, & aspero corpore illud esse: ut in obeliscis etiam dormire: & nihil ex ea se lædi, vulnerisve accipere possit*.

2. Sed cum hæc Hyperbole neque valde concinna, neque multum opportuna videretur Interpreti, neque res hæc testarum lenis, imo vero

magis humilis, atque minuta, quam pro orationis, & descriptionis istius dignitate; *Acumina* illa sumpsit, pro *radiis*, quæ videntur ex corpore luminoso, tanquam ex Bise diffundi, & in acutum definere, quæ etiam ratione dicuntur *cornua* Nomen autem *Hberes*: sumpsit pro *Sole*, quod existimaret solere *Sin*, præsertim si habet punctum *Cebolsh*, cum *camech*, permutari: *Hberes* autem per *camech* significat solem, quare centuit *Hieronimus* super id Il. 25. *Erubescet Luna, & confusatur Sol*. Similem varietatem lectionis, & sensus, natam ex nomine *Hberes*, legentibus ibi Septuag. *Liquefiet later, & cades murus*. Quæ (inquit) erroris causa sit, sequentia verba monstrabunt. *Sol in lingua Hebraica, tribus nominibus appellatur, Hbamah, & semes, quod interpretatur color & Hberes, quod testam, vel ariditatem sonat*. Ergo non frustra intellexit Interpretes *acumina Hberes* esse *radios Solis*.

Quid est autem sub ille esse *radios*? An quod sua mole ingentem umbram efficiat, ut videatur opprimere, & obscurare Solis radios, ac si ipse illis superior esset? An quod cum tam ingens sit Leviathan, sub se videat Solis radios, quasi ad pedes suos abjectos, sicut præcelsi montes sub se, id est, ad radicem vident Solem: Sed utraque hæc interpretandi ratio coacta est, & minime lenis. An forte pertinet ad eandem indomitam vim, quem semel descriplerat; Vincit ferrum, & mucrones, retundit gladios, sagittas, repellit lapides, hastas, etiam se impenetrabilem reddit acutissimis radiis Solis, vincit illos, neque propter crassissimam cutem, calefieri potest; sub illo sunt itaque tanquam superati, & victi; nam illud, *Sub* ad humiliationem, & subjectionem pertinet. Facit cum hac expositione id, quod sequitur verbum, *sternendi*, vel *prosternendi auri*, ut dicemus. Sed obstat, quod *Ælianus*, & *Oppianus* scribunt, *Balenas in siccam egredi, ut à Solis radiis calefiant*. An vero indicant hi *radij* inferiores, non solum lucere capite, & oculis, sed etiam alvo candicare, & fulgere? An tandem illud, quod *R. David* vult *Radios*, esse margaritas radientes, quas ille vastitate corporis in mari occulit? sed de hoc dicemus statim.

Sternet sibi aurum quasi lutum. Prosternit, proculcat, quidquid optimum est, quidquid instar auri proterens, fulget, splendentia arma ærea, aurum imitantis, & proculcans omne pretiosum, aut ferrum scintillans proterit: mollescent illi cuncta etiam durissima instar mollissimi luti. Quamquam alii longius referre videantur, ad naves mercatorum preciosis mercibus, & auro onustas, quas vel submergit Leviathan, vel etiam submersus poterit, & opprimit suo pondere, ut videatur *sternere sibi lectum* ex navibus, ex auro, ex mercibus, quasi ex mollissimo luto. Hic quoque dissensio lectionum, nam quod vertitur *aurum*, est à radice *Hbaras*, quæ proprie est *decidere*, aut *præcidere*, & præcindo abbreviare, quare nomen inde ductum sonat incisionem, aut tribulam, habentem rostra incidentia, & sextantia; Quare universi *R.* apud Pagninum in radice *Raphad*, legunt: *Sternet sibi rem incidentem, aut tribulam*, fere eodem sensu, quo præcedentem partem accipiebant. Significat vero idem nomen *aurum*, cujus cum grana parvula inveniantur, videntur esse decisa, & lecta ex massa grandiori, atque eandem lectionem elegerunt Thargum, & Septuaginta, *Omne aurum Maris, sub eo, sicut lutum inenarrabile*. Quod si cum illa partis præcedentis interpretatione *R. David* conjungas: *Sub eo erunt margaritæ, ut Sol splendentes*: effici potest ingentis molis, & vastitatis periphrasis elegans: Tanta est vastitas Leviathan, ut universum Maris fundum, in quo margaritæ, & aurum delitescunt, obumbret; quippe videtur esse Maris Tyrannus, cui omnes suorum civium, sui que imperii commoditates, & opes intervium pro lecto, & deliciis, sicut *lutum* in maxima abundantia.

Nam similis est amplificatio abundantiae & divitiarum. 3. Reg. 10. cum dicitur, tanta fuisse abundantia auri, & argenti, quanta lapidum. Atque observat præterea Philippus ad naturam Draconum spectare hunc locum, *Qui in terrarum abditis finibus vel maxime commorari dicuntur, ubi metallum auri sit*. Ergo si rursum se efferat, videtur universam Maris faciem operire, si se in ima deturbet, & cubare velit, universum maris fundum, in quo margaritæ, & aliæ nat. opes opprimit illas sua mole, & simul cum luto lectum illi mollissimum præbent.

Allego-

Radii Solis acuti. Exod. 34. 29. 30. Hieron.

Tres Solis appellationes. חמה שמש הירח

3. Varia expositio. Aftunica. Circumloquutio ingentis vastitatis.

Particula. Sub.

Ælianus. l. 10. c. 1. Oppianus R. David

Leviathan proterens, & proculcans omne pretiosum.

Varia lectio. הך

Pagninus רפר

Thargum. LXX.

Lutum symbolum abundantiae. Philippus

Allegorice.

Isai. 9. 1. Si hæc accipias de Principe tenebrarum, an non cum ille Tyrannidem agebat in hoc mundo, *te-*
Apoc. 12. *nibra operiebant terram, & caligo populos?* An non cum stellæ calicauda implicitas secum traxit, in tenebrarum locum sub ipso strati erant, atque prostrati radii Solis? An non cum electos & iustos sibi devincit, in radiis Solis quiescit, & cubat. Tum præterea ipse se proficitur Plutum & divitiarum Deum, cuius illæ sunt voces, *Mea sunt omnia, & cui volo, do illa.* Denique qui se illi subjecerit etiam si aurum mundissimum sit, at immundum lutum evadet.

XXII. Fervescere faciet, quasi ollam, profundum Mare: & ponet, quasi cum unguenta bulliunt.

1. Leviathan dominans in profundum Maris. Symbolum supremæ potestatis. Explicatus David.
2. Cetorum respiratio vehemens. Cum tempestatibus Balenæ volvi.
3. Unguenta ferventia Symbolum confusionis.
4. Dæmon auctor turbationis, Tyranni proprium. Diabolus subjiciens ignem nostræ concupiscentiæ. Illustratus Isaias & Judas.

I.
Cetus do-
minans
profundo
Maris.

Symbolū
supremæ
potestatis

Ælian. 1.
10. c. 2.
Cetorum
respiratio
vehe-
mens,
Plin. 1. 9.
c. 7.

Cetos
cum tem-
pestatibus
volvi.

Unguen-
ta bulli-
entia
fymbo-
lum con-
fusionis
æstuan-
tis.

4.
Dæmon
nunquam
auctor
tranquil-
litatis.
Jerem. 31

Tyran-
norum
proprium
Arist.
Plato.

DUplex potest esse hujus sententiæ nexus. Prior, ut perstet in describenda violentia, & vastitate hujus potentissimi Maris Tyranni, qui Mare miscet: & cum Mare fervet, fervet autem semper, videatur tamen incitari, & æstare halitu, & spiratione Leviathan. Posterior, ut cum proxime dictum sit, Leviathan cubare in immenso Maris fundo, nunc subjungat, etiam tunc dominari potestati Maris: quippe non solum enatans in summa aqua, tempestates ciet, Maris æstum, quod & vehementiores venti solent: sed præterea profundum Maris commovet, quod venti non solent, atque id symbolum amplissimæ, imò & divinæ potestatis Ps. 64. 8. *Qui conturbat profundum Maris.* Sed indicatur præterea tanta vi conturbari Maris profundum, ut sursum, velut in ore ollæ, ebulliant spumæ, & æstus ferventissimus insolescat. Id quod videtur respiratione Cetorum effici, ut enim *Ælianus* dixit: *Tanto robore respirant naribus, ut tantopere in sublime marinos fluctus jactent, ut hæc imperitis maxima Maris tempestates esse videantur.* Hæc item illa est, quam *Plinius* dixit, Balenarum, & respirantium piscium, *b. lantium aquarum sufflatio.* An verò locus hic illud etiam indicare potest, quod idem *Plinius* alio loco narrat, in Mari rubro aliquando ab imo ad summum hujusmodi belluas cum ipsis fluctibus, & ingentibus tempestatibus volvi, ita videatur non nisi ab ipsarum belluarum potentia & violentia effici tantos æstus? Verba hæc *Plinii*: *In Indico Mari Belluæ circa solstitia maxime visuntur, tunc illic ruunt turbines, ruunt imbres, tunc dejectis montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulsataque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt.*

Illam verò similitudo unguentorum aptissima est: non quidem, quod unguenta, utpote materiæ unctuosæ & pinguis, cum fervent, densiorem materiam efficiant; Sed quia unguenta ex variis mistionis & condimentis concipiuntur, Symbolum igitur esse possunt permissionis & confusionis ingentis.

Allegorice.

HÆC ipsa est Dæmonis, auctoris discordiarum, & pacis inimici, libido concitandarum seditionum & inimicitiarum: nunquam ille mare hujus mundi tranquillat; perturbat semper: quamvis enim Deus etiam mare conturbet, sed tranquillat etiam, atque hac vicissitudine ostendit se Maris potentiam: *Qui turbat mare, inquit Jeremias, & sonant fluctus ejus.* At vice versa: *Tu dominaris potestati maris,* inquit David, *& sonum fluctuum ejus tu mitigas.* Diabolus verò, utpote hujus Maris magni Tyrannus, miscet, & turbat omnia, nunquam mitigat. Hoc esse tyrannicum officium docet *Aristoteles* lib. 3. Politicorum; cap. 11. *Plato* 8. de Repub. ad finem. Vide eundem Dialogo 9. de justo post initium.

Denique ubi nostrorum animorum fluctus fuerint, & violentiores impetus: ubi spumæ & beluæ effervescentes, subesse intellige ignem Leviathan, fervere facientem animi nostri ollam, & ferdiorem, sordidioremque spumam agentem. Et cum impii sint, quare mare fervens, quod qui scire non potest, quis planè non sentiat agitari, & commoveri a Leviathan illos, quos Judas Apostolus appellat, *fluctus feri Maris despumantes suas confusiones.* Hi sunt Hæretici.

XXIII. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum, quasi senescentem.

1. Varia expositio. Semita quid. Cetus cute lucens, & spumas lucentes agens. Aliquando etiam eminens instar insule.
2. Senescere pro deleri Metalepsis.
3. Cetorum voracitatis circumlocutio. Accipitres Norvegia.
4. Simplex interpretatio. Mare canum.
5. Diabolus quo signo dignoscitur. Illius savoria, & cupido vorandi.

QUIDAM hoc referunt ad mucronem quendam lucidum, instar illius, quem limax reponendo relinquit. Sed cum hoc non possit convenire pisci, præstat, ut accipiamus de innata aliqua luce universæ cuti, quæ à longe albicare & splendere cernatur, ut de aliis piscibus lucentibus nuper dicebamus. Aut, quod plerique volunt, quod enatans designet semitam spumofam, & albicantem, lucentemque, quam cum sua vastitate & robore efficiat Leviathan bullas & spumas efflans in sublime. Illæ itaque sunt vestigium & indicium Leviathan, per quod cognosci potest, tanquam per semitam & vestigium, quasi diceret: *Per et vestro de his espuma se dæxa conocer.* Tum etiam, cum semita hoc loco sit illa, quæ calcari potest, & quam in Mari vel flumine appellamus vadum, ut colligitur ex *Isai. 43. 16. Dedit in Mari viam, & in aquis torrentibus semitam.* videlicet ad ingrediendum designare poterit. Balenas aliquando eminentes in Mari instar insularum, semitam præbere nautis, & locum egrediendi ex navibus, ut *Ambrosius* etiam in *Hexameron* superius adductus testatur, de quo mirabile est id, quod scribet *Laurentius Surius* mense Novembri. in vita sancti Maclovii.

Quod deinde additur, *Æstimabis abyssum quasi senescentem*: variè redditur, nam Septuaginta legunt, *Reputas abyssum, tanquam captivum*, quod videatur esse abyssus Imperator. Deducunt nimirum à radice *Sabah*, quod est *captivare*, aut *captivum tenere*: At verò Interpretes, quem sequuti sunt plerique Hebraizantes, deducunt à radice *cub*, quod est *senescere*, aut *incanescere*, quod Divus Thomas interpretatur tantum de viribus, & robore suo confidere, ut existimet se universam abyssum exorbere posse. Interpretationis ratio hæc: quod finis rei atque senectus similia sunt: tum etiam illud, quod exorbetur & aboletur, conjunctum est cum fine, inde senescere, pro deleri. Vide longissimam Metalepsim. Alii paulo aliter: quod vires & impetus Maris furentis nihil timeat, se facile frangat, atque debilitet, infringendo, & secando fluctus, non majori negotio, quam si cum senescentia languido, & imbecillo colluctaretur. Alii ad voracitatem & ingluviem; quod tanta aviditate & fame prædam capteret, ac si Mare statim siccandum esset, & ipse necessario victu destituendus: *Reputas enim abyssum, quasi senescentem*, & prope interitum, qua ratione dictum videtur id *Apocal. 12. 12. Vade terra, & Mari, quia descendit Diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet.* Sic dicunt Accipitres Norvegiæ, quibus ternis tantum lucis horis volare conceditur, celerrimè ad prædam involare: quippe qui sentiunt diem, quasi senescentem.

Sed simplicior, pariterque frequentior est illa alia aliorum intelligentia, *Maris senectutem*, id est, canitiam spumarum interpretantium. Sic à Poëtis Mare, fluctus, flumina, non minus Cana dicuntur, quam senectus. Mirum igitur, tantam esse potentiam Leviathan, ut Mare per se cæruleum, & interdum etiam purpureum, illo indignante, & furente, faciem mutet, & incanescat.

Diabolus
subjiciens
ignem
nostræ
concupi-
scentiæ.
Isai.
Hæretici.

1.
Semita.

Balena
eminens
in Mari
instar in-
sule.
Ambros.
Laur.
Just.

2.
LXX.
Varia
lectio.
שבר
שוב
Pagnin.
Regio.
Variab.
Cates.
D. Thom.
Senescere
pro de-
leri.
Metale-
psis.
Tyrannus.

3.
Ceti vo-
racitas.
Dionys.

Accipi-
tres Nor-
vegiæ.

4.
Simpli-
cior ex-
positio.
Maris se-
nectus
canities
undarum

contuetur oculis, deſpicitque univerſa. Quid verò mirum, maxima quæque ab illo videri cum contemptu, cum ſit Tyrannus potentiſſimus ſuperbiſſimis, maximis, fortiſſimis imperans quibuſcunq; belluis, potiſſimū maris & naturæ univerſæ virulentæ.

In hac igitur vaſtiſſimi piſcis deſcriptione, atque teterriſſimi dæmonis imagine Jobi animum mœrentem, atque malis incredibiliſus laborantem conſolatus eſt. ſimulque eruditur Deus immaniſſimum Dæmonem eſſe, qui nunquam non mortalium generi inſidias molitur, & exitium machinatur, quem niſi ſupremi Conditoris poteſtas coerceret, uno impetu ſtatuiſſet hominem. Ergo ſupremam Providentiam certa ratione & modo habenas permittere ſævitæ noſtrorum adverſariorum, ut neque tantum noceant, quantum ſitiunt, neque non humanas vires exerceant: in quo certamine, ſicut qui nihil ſibi arrogant, ſed virium ſuarum imbecillitatem recognoſcentes, totos ſe divinæ Providentiæ, voluntati, virtuti committunt, non ſuis, ſed divinis viribus indomitam hoſtis immanitatem edomant, ita qui vel viribus ſuis fidit, vel divina ope atque præſidio non munitur, minimè poterit impetus adverſarii ſuſtinere. Sic divina Providentia æquiſſimè agit cum homine, juſtiſſimè cum hoſte, nunquam permittens illum tentare ſupra id, quod poſſumus. Sic eruditus eſt Job divina oratione, quid ſibi de divina Providentia, & hoſtis ſævitia, de ſuis viribus, atque ærumnis ſentiendum loquendum eſſet.

CAPUT XLII.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Breviſſima, ſimulque moleſtiſſima Jobus reſponſione, Divina jam Oratione, & Diſciplina eruditior, forſe etiam Divinæ Imaginis viſu erectior, ſi quid vel verbo, vel ſono, aut cogitatione leviſſime offenderat, deprecatur. Totius item certaminis clauſula Dei ſententia, Jobi triumphus, hoſtis ignominia, Amicorum reprehenſio, & expiaſio.

I. Respondens autem Job Domino dixit.

1. Jobus cur ſilentium abruptas, Eruditior factus reſpondeat breviſſime.
2. Varius nexus. Eligitur optimus.
3. Poſſe, ad victoriam pertinens.
4. Varia expoſitio Dei cogitationes firmæ, Explicata Sapientia.

QUæſtiunculam hoc in loco movet Nicetas, Cur, qui promiſerat, ſe non ulterius loquuturum, reſpondet Nicetas, juſſum eſſe à Deo reſpondere: ideo non teneri ſuis promiſſis. Neque enim verborum noſtrorum ſunt pondera examinanda, ubi Divina his voluntas fuerit adverſata. Addit ſecundam rationem, quod indignum putavit, qui inſipiens eſſet de Deo, & cum Deo colloqui, nunc jam eruditior factus loquendi ſimul facultatem fieri exiſtimat. Tertio neque in univerſum ſe nihil dicturum ſponſederat, ſed fore tandem, ut deinceps ab illa querimoniarum, & ſuæ innocentiaſte conſteſtandæ contentione abſtineret, & nec tam multa, tam exaggerata profunderet. Breviſſimè ergo nunc abſolvit, ne in multiloquio errare contingat. Quarto, quod ſicut Divinæ Majeſtatis terror, obſurgatio, animi mœror, & abjectio illi vocem ademerant, nunc Divina vox, pulchritudo Divinorum operum, Ipſes concepta de divina poteſtate & Providentia eandem illi reſtituunt.

II. Scio, quia omnia potes, & nulla te lateret cogitatio.

DUplex huius ſententiæ nexus & explicatus. Prior, ut nunc tandem profiteatur illuſtriori ſe ſcientia imbutum, & divino ſermone ſatis intellexiſſe, quanta ſit efficaciaſte divini poteſtatis, tum in naturæ rebus, tum in illis quæ ad peculiarem ſuorum juſtorum Providentiam ſpectant, ad comprimendum hoſtem, & omnes illius artes eludendas. Sic ferè accipiunt Latini. At Græci exiſtimant explicare Jobum priſtinam ſuam mentem, atque fidem de divina poteſtate & ſcientia ſibi ante perſpectis. Haud, inquit Nicetas, ſenſum primum hac dixiſſe profiteſtur. Quis enim tam inſipiens, qui exiſtimaret univerſas hominis cogitationes, non eſſe apertas divinis oculis, ut ſtatim ſubjungitur.

Ego verò tertium huiusmodi nexum & ex-

plicatum aſſero; Jam nunc tua ô Deus, diſciplina idoneus inſtructus, & confirmatus fateor ingenue, liberum tibi eſſe pro arbitrio agere cum homine, etiam illius innocentiam affligendo, & quacunque ratione cum homine agas præclare de illo mereri, & ſapientiſſime de illius rebus cogitare & conſtituere. Quid enim tam eximium, & ad præclaros fines conſequendos tam opportunum, quod in tuam cogitationem non cadat: ruruſus cogitatum tuæ poteſtati non ſubjiciatur? qui igitur harum rerum oblitus aliquando inſolentioribus querimoniis elatus ſum, erratum agnoſco, & deprecor. Hæc fere idonea videtur huius ſententiæ, atque ſequentium intelligentia, & coherentia. & faciunt cum hoc proprietates ipſæ verborum.

Omnia potes. Verbum originale illam proprietatem aſſert, quæ difficultates ſuperat, quare tantundem refert poſſe, ac ſi dicas, difficultatem vincere, aut ſuperare, vel prævidere adverſus obicem. Refertur igitur ad Potentiam vincendi, Genef. 32. 23. Pſal. 12. 5. Pſal. 128. 2. Ergo, inquit Job: Tot mearum rerum difficultatibus laborans & victus, cum in me ipſum, meaſque vires oculos refleſtebant, plane me imparem agnoſcebam illis ſuſtinendis, nedum ſuperandis, atqui oportuiſſet ſubinde ad te reſpexiſſe, qui omnia potes, cui meaſque difficultates perſciles ſunt.

Et nulla te lateret cogitatio. Suam illam exponendi rationem ſequuntur Latini, ut exiſtiment loqui JOBUM de tumultuantibus illis cogitationibus, ſive ſuperbiæ, ſive de ſua ſanctitate, ſive iniquæ expoſtulationis cum divina providentia, quare dixit Philippus: Apparet ſanctum Job, acculare cogitationes ſuas, quibus ſe meminit Dei juſtitia obliquæ iniquitatis notam obſistere ſenſiſſe. Agnoſcit igitur tum perturbatæ mentis æſtuentes cogitationum fluctus, concitatos à dæmone adverſus illius fidem, tum Dei beneficium componentis fluctus, & tranquilliores cogitationes, efficientis. Sed eleganter cohærebit cum illo noſtro explicatu ut cogitatio referatur ad ipſum Deum. Sic poſtulat proprietas verbi originalis latendi, quod proprie eſt auferri, vel prohiberi, aut deſiſtere, & quia id, quod nos latet, prohibetur à noſtro conſpectu, ſumitur pro latere. Ergo cogitationes non latere Deum, erit ſuas illius cogitationes & conſilia non prohiberi, quin ſicut mente deſignavit, opere perficiat: nunquam enim illius cogitationes vanæ ſunt: quippe potentia illius attingit à fine, id eſt, ab uno extremo, quod eſt initium rei faciendæ, videlicet à conſilio & cogitatione, uſque ad finem rei perficiendæ, de quo ſæpe diximus. Eandem intelligentiam habuerunt Septuaginta legentes: Nihil tibi eſt impoſſibile, atque hanc ipſam lectionem ſenſumque aliorum teſtatur Olympiodorus: Non tollebatur à te, quod in mente habes. Ea igitur jam Jobus conſideratione divini conſilii, & exquisitiſſimæ cogitationis comparatæ ad ad ipſius Dei gloriam, & ad ſuam utilitatem, in ſuis etiam ærumnis, jam incipit videre, quod hymnis potius, quam quod lamentis proſequatur.

III. Quis est iste, qui celat consilium absque scientia? Ideo insipienter loquutus sum; & quæ ultra modum excederet scientiam meam.

1. Varium antecedens. *Varia item expositio.*
2. Idonea exponendi ratio, & elucidatio mentis Job. *Tertia persona pro prima.*
3. An Job verbo sit lapsus. *Vera dubitationis responsio.*
4. Intelligere quid proprie. *Explicatio Salomon, Jerem, Daniel.*
5. Scientia de experimento divina sapientia & providentia proprius exitus calamitatum.

1. Varium huius relativi antecedens. Gregor.

Erequeus Latino-rum at-que Græcorum interpretatio.

Prima persona sub nomine tertia.

Anotationes Variabli.

3. An Job verbo sit lapsus. Philipp. D. Thom. Cajetan. Dionys. Gregor.

Cum pronomine, iste, designari possint varia, & diversa antecedentia, necesse est variam & diversam intelligentiam effici. Et primo Gregorius de diabolo accipit, ait enim: *Absque scientia Leviathan celat consilium, quia quamvis contra infirmitatem nostram multis fraudibus occultetur, protectoris tamen sancta nobis inspiratione debetur.* Sed quidem intelligentia hæc non cohæret.

Secundo, tum frequentissima est Latinorum, tum Græcorum expositio, ut nullum certum antecedens designetur, sed in universum asseratur, neminem esse tam stultum, qui sibi persuadeat arcanas sui animi cogitationes Deum latere posse, ad confirmationem illius, quod proxime præcesserat, quod *Nulla Deum lateat cogitatio.* Explicatus hic cum antecedentibus bene convenit, non item cum sequentibus, ubi se Job accusat, sermonis insipientiam aliquam recognoscens.

Tertio, ut seipsum demonstrat Job, ac seipsum cum contemptu reprehendat, quod eleganter nostrates exprimerent per admirationem: *Que hombre este, que tal à hablado?* quasi iam verborum poenitens: Quis ego, ut Dei consilium celaverim & imperite loqui non dubitaverim? Cohæret vero hic sensus cum præcedente sententia, & cum ea, quam exposuimus c. 38. v. 2. n. 8. & 9. ut statim videbimus. Neque vero insolens est in sacro sermone primam personam de se loqui sub tertia; cujus exempla aliquando protulimus. Ergo recognoscit se *celasse consilium absque scientia*, non quidem, quod unquam dixerit, aliqua fieri in hoc saculo consilio Dei, ut temere affingunt Jobo annotationes Vatabli, nec quod existimarit cordis cogitationes tacitas posse effugere oculum Dei cuncta contuentem, ut fere Græci interpretantur, tum hic, tum c. 38. v. 2. sed quod clare & diserte non pronunciarit de Dei cogitationibus arcanis ab illo perficiendis, etiam ubi res humanæ deploratissimæ existunt, vel non perscrutandis ab homine quantumvis sanctissimo, & nullius peccati sibi conscio; vel non constituendis, & definiendis pro captu humano: quasi una sit tantum in una re Dei cogitatio, non etiam possint esse infinita consilia. Ergo quadrat in hunc locum, quod loco indicato c. 38. diximus significari illa sententia: *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?* vel juxta originale, *occultans consilium absque scientia?* Quare videtur hoc solum desiderari in Jobi oratione, ut aperte & clare dixisset pro arcana Dei providentia, & divina mentis cogitatione perficienda tandem, & ad finem felicissimum adducenda, licet homini incomprehensa; quam tandiu, tamque morose hæsisse in defensione suæ innocentia, in amplificatione & deploratione suarum calamitatum, in expostulatione cum divina benignitate, hæc enim omnia si non tollebant, neque negabant, at obscurabant, & occultabant Dei consilium, quasi iam felicioris conditionis, & melioris vitæ DEO viam aperiendi, rationem gravissimæ illæ calamitates præcludere potuissent. Cætera, quæ ad hanc sententiam pertinent, ex loco superius indicato petenda sunt.

Ideo insipienter loquutus sum. Hic ille alter locus est, in quo tandem decernendum, An Job vero sit lapsus, nam scribit Philippus: *Manifestissime errorem demonstrat, & insipientiam consistit, per quam ignorans ad Deum loquendi modum excesserit.* Paulò benignius D. Th. *Quod non servaveris debitam reverentiam divinæ excellentiæ.* Perstat Cajetan, appellans Jobi Verba scandalosa. Dionys. *Parum cautus.* At D. Gregorius benignissime, quod qui sapienter loquutus hominibus fuisset, divinas tamen sententias audiens sapientius se cognoscit, non esse sapientem, quia omnis humana sapientia, quantumlibet acumine polleat, divina sapientia comparata insipientia est.

Pined. Tom. II.

Sed procul dubio non aliud loquutionis vitium impingendum Jobo sapientissimo, quam quod ipse recognoscit, & quod Deus ipse reprehenderit, quod *involvens Dei consilium* imperitis sermonibus, & oblitus divinarum cogitationum, d. u. quid meliorisque finis suarum calamitatum, & ad suam potius innocentiam, & ad ærumnarum acerbicatem oculos deflexerit. Illud ipsum sonat, quod hic dicitur: *Loqui insipienter*, proprie enim est, annunciare, indicare, explicare, quasi dicat: Enarravi quidem multa de divinis attributis, vera etiam multa inter disputandum exposui, sed cælavi, prætermisi, neglexi, quod maxime dicendum & enarrandum esset; Feci igitur *insipienter*, proprie, & *n. intelligam*, id est, parum scienter, parum considerate. quippe non bene rationes luperni consilii animadvertentem, nondum ad divinam mearum rerum providentiam arcanam per-spexeram, nondum mearum ærumnarum causas comprehenderam, nunc jam video, qualis mearum rerum conditio fuerit, quales meæ calamitates, qualis erga me Dei providentia. Nam verbum originale *intelligendi*, affert huiusmodi iudicium & cognitionem, cum res distincte agnoscitur, quæ, & qualis sit, qua ratione facta, disposita, ut exemplis manifestis constabit, Daniel. 8. 16.

Fac intelligere visionem, videlicet, qualis sit, quando, quomodo impleri debeat, quod singula significent, Prov. 14. v. 4. *Sapientia callidi, est intelligere viam suam*, disponere, moderari quid quoque; tempore faciendum, Jerem. 30. 24. *In novissimo dierum intelligetis ea*, nam exitus ipse declarat non sine ratione & consilio cuncta disponi, tum etiam singula oportuisse fieri ea ratione, qua facta sunt. Proverb. 8. 8. *Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid, neque perversum: recti sunt intelligentibus*, iis, qui illorum rationes & causas tenent, qui cur dicantur, quomodo, in quem finem dirigantur, probe norunt. Ergo, inquit Job, Nihil Jobi mirum, me, quamvis vera dixerim, tamen interdum extra chorum saltasse, neque semper attigisse punctum & caput mearum calamitatum, qualis, aliquando etiam tantam cruciatuum acerbicatem cum mea innocentia comparatam iniquam mihi visam fuisse, quippe qui nondum intelligebam plene, quorsum affligeret, qua ratione & consilio Deus disponderet res meas: quo dirigeret atque perduceret. Jam nunc *intelligenti* mihi nihil pravum, iniquumve videri potest, sed recta omnia, summa cum sapientia disposita. *Dixi quod illam plagam* (inquit Philipp.) *longe alio modo circa eum Deus operatus est, quam ipse antea iudicaret.* Sex-

tuaginta vero ex iisdem vocibus originalibus aliam sententiam illuminationis gratia conficiunt, quæ cum nostra lectione connectitur: *Annunciabam usque ego, non satis intelligebam. Quis autem annuntiabit mihi, quæ non novi?* cujus interpretatio elegans est, & opportuna ad totius rei illuminationem in Niceta: *Tu vexationis mihi mea causam indicasti, & diaboli pertinaciam inhumanitatemque docuisti: nec non ipse tuo divino lumine illustratus, providentia tuæ novitiâ sum ampliorem adeptus. Hæc demum erant mihi antea ignorata.* Cohæret, quod sequitur.

Et quæ ultra modum excederet scientiam meam. Proprie, mirabilia, occulta, difficilia præ me vox, & sententia eadem, quæ Ps. 138. 5. *Mirabilis facta est scientia tua ex (præ) me.* Insipienter loquutus sum, quod ea ego d. finire tentaverim, quæ mea scientia superiora sunt, quæ nunquam in mentem meam caderent, quæ nunquam expertas fueram, experientiam ad experimentum refertur *scientia* ex promeritate vocis. Inexperto itaque mihi, tantum tuorum beneficiorum & indulgentiæ experientissimo, mirabiles acciderant meæ calamitates: sed multo etiam nunc mirabilior tua cogitatio de meis rebus permittendis hosti, parumper affligendis, ad deploratissimam conditionem adducendis, ad exitum felicissimum perducendis. In deficiendo (inquit David) *spiritum meum, & tu cognovisti semitas meas* propriè in operiendo, cum ipsa vis intelligentiæ meæ, tum incertis, tum ignorantia tenebris operiretur, & caligaret, nec mearum calamitatum perfugium, aut exitum aliquem invenirem, at tu perspectas habebas semitas, quibus ad exitum felicissimum me perduceres. Hæc quippe ultra modum excedunt scientiam meam.

IV. Audi, & ego loquar: interrogabo te, & ostende mihi.

1. Particula obsecrans, cum animi submissione.

M m m

2. Quid

77

Elycida-rio sententia Job.

77

Intelligere quid proprie.

mens & confessio qualis.

Philipp. LXX.

Nicetas.

5 N79

Scientia experientia.

77

Ps. 141. 4

2. Quid Jobus roget Deum nunc. Interrogandi affectus, quid indicet.

3. Qui rogat, timide & verecunde loquitur.

LXX.
Particula
obsecran-
tis.
Jobi mo-
destia.

Audi. Additur in originali obsecrantis particula: Audi quæso, quem eundem affectum expresserunt Septuaginta, per calum vocandi, Audi me, Domine, multo jam modestius, atque submissius cum Deo loquens, nec jam vi, & jure extorquens audientiam, sed precario postulans, non tanquam expostulaturus, sed doceri, & erudiri cupiens, quare illud, & ostende mihi, perinde valet, ac si dixisset, ut doceas me, non, inquam, utar interrogationibus, quibus tecum expostulem de meis rebus afflictis; sed quibus doceri postulem, quid mihi de meis rebus censendum, sentiendum sit.

2. Sed illud hoc loco quæstionem habet. Cur nihil interroget, nullumque responsum à Deo acceperit, qui recipit se interrogaturum, atque tam submissè responsum precatur? Prima, vera etiam explicandi ratio, quod hæc dicat Job, quasi sub conditione; Si quid aliquando dixerò, dictum esse à me volo, interrogando, ut doceat, precando ut tu doceas, & ignorantem erudias.

Ita videtur accepisse Tygarina, ac multo elegantius Nicetas: Si quidpiam eorum, quæ me fugiunt, te rogaro, docere ne gravare, ut & mihi eadem enuntiandi potestas sit, atque eorum rerum finis cæteris magister ac doctor.

Interrogandi affectus. Secunda, ut universali quadam, & doctrinali propositione doceat, qua ratione sit homini agendum cum Deo; Cum res divinæ longe superiores sint nostra scientia, hominis interest, de dubiis & ignorantibus ad Deum referre humanæ imperitiæ doctorem.

Tertia, ut Verbum Rogandi, accipiatur ample pro oratione; Cum tua disciplina eruditior factus fuerim, orandum mihi deinceps fuerit, ut à te edocear. Sic fere D. Thomas, & posteriores fere Latini.

3. Quarta, ut quæ mox sequuntur, interrogationis rationem obtineant, atque timide, & pedetentim, tum etiam verecunde ad dicendum accedat; neque secus, quam si rogaret, ut quidpiam edoceret, ita nunc rogat, ut, si dicendo contingat errare, statim admonetur.

V. Auditum auris audivite: nunc autem oculus meus videt te.

1. An Jobus peculiarem habuit visionem. Videre, pertinens ad revelationes. Prima sententia asserens.

2. Secunda sententia negans. Videre dictum de intellectu & auditu.

3. Quæstionis responsio.

4. An Jobus peculiarem illuminationem habuerit præter Dei vocem.

Illuminari petit à Deo, nimirum ut clarius perspiceret res divinas, atque divinæ providentiæ rationes, in quarum caligine & ignorantia antea versabatur. Sed an peculiari aliqua Dei visione, aut cœlesti imagine recreatus fuerit, an etiam præter divinam orationem, & doctrinam his capitibus præcedentibus traditam aliquam aliam revelationem acceperit, qua de suis rebus, deque divinæ providentiæ rationibus instrueretur, in quæstione positum est. Et quidem Eusebius lib. 1. de demonstratione Evangelica cap. 4. aperte docet imaginem filii Dei visam esse à Job, non minus, quam aliis Patriarchis, quibus Deus apparuisse scribitur. Nam, inquit, qui antea de turbine & nubibus illi se ostenderat Deum universi se esse indicabat. Porro autem progressus, ita seipsum præbet videndum, ut ipse Job tum dicat: Audi me, Domine, ut etiam ego loquar. Sonitum quidem vocis tuæ audiavi prius, nunc autem oculus meus vidit te. Quod si fieri non potest, ut altissimus Deus invisibilis, & ingenuus, & rex universi à mortali natura cernatur, quis tandem hic, qui sic visus est, alius fuerit præter Dei verbum, quod seipsum ad tempus de propria magnitudine demiserit, ut alibi quoque dicendum est? Idem sequutus videtur Titelman. Dionys. Isidorus & Astunica indicant. Hujus sententiæ probatio peti potest ex ipsa plana & simplici voce videndi, quæ frequenter dicitur de externis imaginibus, & apparitionibus, ex quo verbo dictum Num. 12. 6. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somnum, &c.

2. Secunda sententia frequentissima Græcorum, atque Latinorum negantium aliquid fuisse ob-

jectum sensibus externis præter vocem, tum sententia appellari nunc visionem; clariorem rerum divinarum cognitionem, Gregorius: Quanto visus est, Gregor. perior est auditu, tanto differt ab eo quod prius existit, quia interno oculo veritatis lumen magis conspexerat.

Philippus. Audire Deum, vel videre, qui invisibilis, Philipp. non istorum oculorum, vel aurium est, sed mentis, & cordis. Chrysostomus: Non quia oculus videt, sed quia Chrysost. clarius audierit, sequuntur Olymp. D. Thomas Olymp. cum posterioribus Latinis, ex Hebraicis, Cajetanus, Vatablus, Steuchus. Tum etiam R. D. Thom. Moyses lib. 3. dubitantium cap. 23. Rei hujus Cajetan. probatio, quod si vera aliqua species objecta fuisset, non taceretur ab Scriptura. Tum etiam, Vatabl. quod verbum videndi, ad mentis cogitationem R. Moys. frequentissime refertur, immo & auditum, ut ses.

Jeremias 2. 31. Videte verbum Domini. Videre de intellectu & auditu.

Ego censeo rem omnino incertam, & in medio relinquendam, ut quæ utrinque non careat verisimilitudine. Mihi certe non fit incredibile jam tunc, cum Job curatus esset, simul divina alia qua visione recreatus fuisse. Si objicias, indicandum id ab Scriptura, concedo libenter. Sed quibus, obsecro, verbis clarioribus, quam cum dicitur Deus primum auditus, deinde visus à Jobo? Sed si per externam imaginem, si per internam illuminationem, significat nunc, se longe melius & clarius de divinis rebus sentire, ac loqui.

Rursus dubitari potest, an eam clariorem cognitionem rerum divinarum acceperit tantum ex divina voce, & divinorum operum enarratione? Cajetanus non aliam revelationem agnoscit, quam eam, quæ proxime præcessit in descriptione Leviathan, id est, diabolo, per quam multum ipse profecerat in sui, atque Dei cognitione. Ergo dicere potuit, cum antea multa de Deo per auditum accepisset, multa etiam per revelationes alias obscuriores, & imperfectiores: nunc tandem hac clarissima revelatione divinæ vocis longe instructionem evasisse.

Secunda respondendi ratio, ut tantum designet Job duplicem statum rerum suarum: priorem prosperitatis, cum quasi ex auditu Deum cognoscebat ad aurem loquentem: posteriorem vero ærumnarum, per quas in Dei cognitione valde profecit, tantoque se ipso melior evasit, quantum visus excellit auditum. Sic docet Gregorius.

Tertius tamen explicatus est Philippi, qui novam revelationem hoc loco agnoscit, & postulatum a Jobo, & concessam à Deo, nam post illa verba: Interrogabo, & responde mihi, sic interpretatur: Hinc est, quod se doceri cupit à Domino, sibi quoque hoc ipsum deposcit ostendi. Accepit ergo Job, sicut ex sermionibus eius credendum est, divinæ visitationis oraculo, ait ad Deum, Auditum auris, &c.

Ego vero ope aliorum Interpretum hanc conficio interpretandi rationem, sane verosimilem expositæque, ac cum tota re convenientem: ut Job tum Dei voce & oratione, tum peculiari lumine divinitus accepto perspexerit universam rerum suarum Tragœdiam, & divinæ providentiæ, atque bonitatis rationes, quæ sibi ante vel obscuræ, vel difficiles videbantur; jam igitur tum auditu, tum mentis lumine & visione profecerat; quare illud, nunc, perinde est, ac si dixisset, etiam, præterea. Quod autem ait, Auditum auris audiavi, pertinet ad Dei revelationem, quæ instar verbi audiri debet Quæ res cum magna attentione: non enim quæcunque dicuntur res, si levior sit, dicitur in Scriptura auditum auris audiri, & audienda, sicut neque quæcunque rei alicujus intelligentia dicitur visio mentis, sed rei divinæ, & diviniore lumine perspectæ.

VI. Idcirco me reprehendo, & ago poenitentiam in favilla, & cinere.

1. Jobi profectus, in se reprehendendo, & despiciendo.
2. Poenitentia cur in Hebræo dicatur Solatium.
3. Favilla & cinis, Symbolum sordium humana originis. Terra ad expiationem criminis, Jobi modestia.

EX divino lumine profecerat Sanctus Job ad Dei cognitionem, & reverentiam, & ad sui contemptum; propterea quod te, inquit, lectione, audierim, & viderim, me reprehendo, proprie Septuaginta juxta Hebræum, Despecti me ipsum. Quamquam verbum originale caret appposito, & proprie significat nauseare, vel reprobare, cum fastidio abjicere. Supplet Vulgatus, & Septuagint. Me, Nicetas vero, conditionis meæ indignitatem, Nicetas, atque

Titelm.
Dionys.
Isidorus.
Videre
pertinet
ad revelationes.
2.
Secunda

4.
An Job
tantum
fuerit à
Deo illu-
minatus
enarratione
divinorum
operum.

Secunda
responsio
Gregorii.

Tertia
expositio
Philippi.

Idocet
di ratio.

Quæ res
dicuntur
audiri, &
videri.

1.
Varia
lectio.
LXX

Nicetas,
atque

Cajetan. atque sordes. Cajetanus, partes diabolicas. Sed simplex & coherens explicatus est, me liberius loquentem de divinis rebus: hærentem, & incoherenter plus æquo in querimoniis mearum calamitatum, languentem, aut etiam aliquando oblitum spei melioris conditionis.

2. *Cur pœnitentia dicatur consolatio.* *Et ago pœnitentiam.* Proprie ex originali per futurum. *Agam pœnitentiam.* Verbum originale significat consolationem, quasi commutationem infelici status in meliorem conditionem, quæ ratio communis est resipiscenti, cui post peccatum quid aliud potest solatium afferre, quam pœnitentia, & consiliorum mutatio in melius?

3. *Favilla & cinis symbolum humanæ originis.* *In favilla, & cinere.* Pœnitentiæ circumloquutio, & solennis ceremonia, quæ ex cognitione propriæ imbecillitatis, & sordium humanæ originis, cujus symbolum sunt favilla & cinis, deprecatur homo veniam culpæ admittæ ex infirmitate. Et quidem sicut igne & aqua, ita etiam aspersione terræ, & cineris criminum purgationes fiebant, quare parricidium, quasi crimen inextinguibile, terra carere voluerunt, ut scripsit Clemens lib. 3. Pædagog. cujus etiam mentio L. unica. C. de his qui par. vel lib. occid. Quare eleganter dixerunt Septuaginta. *Putavi me terram & cinerem.* Aquila; *Consolatus sum in favilla & cinere.* Nicetas: *Cum perceperim ea, quæ ipse meis viribus,*

nisi non possum, conditionis meæ indignitatem, sordesque persequi. Quod autem per verbum præsentis Jobi temporis dixit Interpres, *pœnitentiam ago,* fortè indicare voluit, viri sanctissimi sensum animi mul, & modestissimi, simulque nonnihil etiam in sua illa sanctitatis confessione constantis; Si non ob prioris vitæ delicta, at saltem propter loquendi imperitiam, his plagis merito afficior, si non ob ea, quæ mihi adversarii affingunt, at propter humanæ conditionis imbecillitatem sedere in pulvere & cinere non recuso. Indicavit Chrysostomus: *Nihil me, inquit, facio priora duntaxat defendendo.* De nominibus autem favilla & cineris superius diximus. Vides quantum jam remiserit vir sanctissimus de expostulatione & conquestione acerbissima suarum ærumnarum divina visitatione delinitus, quanquam quidem nondum à plaga curatus erat, cum hæc loquebatur, ut observat idem Chrysostomus, quippe paulisper experiri volebat Deus Jobum dolentem adhuc, sed tamen lenius & modestius se gerentem, atque illa cogitatione defixum, & actione mentis intentum, *Conjunge te Deo, & sustine, ut crescas in novissimo vita tua. Crede Deo, & recuperabis te, dirige viam tuam, & spera in illum.* Atque hic est certaminum, & totius litis tractandæ finis.

JOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS JESU COMMEN-

TARIORUM IN JOB,

LIBER DECIMUS TERTIUS.

Qui est de Dei Colloquio cum JOB amicis totius controversiæ sententia & iudicio, JOB cornua, & restitutione.

Quando fuerit Jobi plaga curata.

1. *Ultimus hujus scena actus. Jobi restitutio. Cur illius sanitas fileatur ab Scriptura.*
2. *Prima Græcorum sententia in assignando tempore curationis Jobi. Dux item alia minus idonea.*
3. *Quarta sententia Latinorum. Historiæ & temporis ordo non semper servatus in scripturis.*
4. *Quintus sentiendi, & respondendi modus idoneus, atque tres illius confirmationes. Patientiæ vultus, & alacritas.*
5. *Dux item rationes. Dæmon recedens à Jobo cruciando. Deus potentia sanans corpus incurabile. Corpus agrotans simile navigii malè materiali.*
6. *Assignatur tempus curationis plagæ Jobi. Illius sanitas duplo firmior, quam pristina.*

1. **U**ltimus actus Scenæ hujus, Jobum restitutum repræsentat, ac restitutionis modum, & rationem designat, collata ope cognatorum, & familiarium illius, Dei benedictione, & celeri rerum

Cur Scriptura fileat Jobi sanitatem. Tempus sanitatis incertum.

2. *Theophan. LXX.* Prima sententia in assignando tempore curationis.

omnium incremento. At, quod hujus restitutionis, imo & felicitatis pars est non ultima, corporis sanitatem Scripturæ tacent: non ob aliud sanè, quòd nemo sanæ mentis dubitare de illa potuit, sed sanè dubium & incertum, quo tempore, qua item ratione corporis plaga profligata fuerit. Et primo quidem Theophanes 2. Epist. de patientia ad omnes Christianos, ait curatum fuisse, cum secundo dicitur Deus orationem suam instaurasse, nempe initio capitis 40. ubi Septuag. habent sententiam illam: *Putas me aliter tibi respondisse, quam ut appareris justus? Atque ex eo jam tempore pronunciatum esse à Deo victum, & victorem.* Theophanis vero verba digna sunt, quæ adscribantur: *Post tolerantiam tentationum dignus habitus est, qui Deum videret, audiretque illud divinum præconium, (etenim ut victorem pronunciat hunc coronarum dator) dicens illi: Putasne me aliam ob causam alloquutum te esse, nisi ut justus appareas? Oratio quidem hac immarcescibilis fuit corona certaminum athletæ, decorans, glorificansque illum in æternitatem: hoc bravium fuit agonis ipsius: patientiæ præmium. Oratio hac morbum illi doloribus plenum illico dissolvit, & facultates omnes reddidit duplo majores his, quas amiserat, & ex tanta inopia, morbo, & depectu repente ad maximam gloriam,*

opes ac bonam valetudinem evexit. Quæ profecto mutuata videri possunt ex Nazianzeno, Orat. 21. in laudem Athanasii: *Qui cum (inquit) per turbem & nubes oracula edebat, qui ad inferendam penam tardus est, & ad opem ferendam celer, in fine certaminis: illustri præconio athletam suum victorem pronunciat, atque afflictionis arcanum aperit: Num hæc censeres, inquit, me aliam ob causam in te decrevisse, quàm ut justitia tua elucescat? Hæc vulnerum medicina, hæc certaminis corona, hoc patientiæ præmium. Nam quæ deinde secuta sunt, parva fortasse, & parvorum hominum causa constituta, tamen si alioqui duplo majora, quàm quæ ipsi adempta fuerant, receperit. Idem sentire videtur Catenæ auctor in Protheoria capitis 27. Tandem, inquit, post multa certamina, post Divinæ vocis adhibitam consolationem, protinus est valetudo consequuta: statimque is, qui sanie diffuebat, qui vermium imbreos mittebat, in statum est pristinum restitutus. Atque huc adduci potest Dionysius, qui in fine versicul. 6. sic scribit: *Apparet, quod ita dixerit Dominus beato Job jam sanato.* Sed procul dubio cum ille locus initii capit. 40. pertineat quoque ad Jobi reprehensionem aliquam, cum nondum tunc absolverit Deus suorum operum enarrationem, quæ perseverat ad finem usque capitis 41. non videtur alterius conditionis fuisse Jobus, valetudine corporis, quam fuisset initio Divinæ Orationis.*

Secundus modus dicendi, ut statim post divinam orationem, quam etiam illius animus, atque patientia probata fuerant, curatus fuerit ante objurgationem amicorum, sic enim & reprehensio acrior ex manifesta Jobi innocentia à calamitatibus, & supplicio corporis absoluta, & Jobi gloria & victoria illustrior confutatis & profligatis penitus argumentis sceleratæ vitæ, quæ ex morbo patebantur ab adversariis, ita & videtur indicasse Tertull. lib. de Patient. cap. 14. *Operarius (inquit) ille virtutis Dei, reus omnibus iactantiationum, lorica, clypeoque patientiæ, & integritatem mox corporis à Deo recuperavit, & quæ amiserat reduplicata possedit. Mox, inquam, ait Tertull. post tentationes, quippe nullum aliud virtutis, & patientiæ argumentum expectabatur: non distulit igitur Deus coronam. Accedit, quod Jobi lenissima illa responsio indicat illius animum dolore & ægitudine vacuum, & subita Dei visione non solum recreatum animo, sed etiam corpore.*

Chrysof. pore. Sed procul dubio ipsa Jobi verba aperte ostendunt adhuc in habitu contritionis agentis. & in conditione ærumnarum versari, ut ex ipsis verbis Chrysofomus eleganter observavit. *Hæc eadem* (inquit) *cum Jobus loquebatur, nondum ejus ærumna profligata est, verum cum in malis etiam versaretur, palinodia est usus.*

Tertius respondendi modus. **Chrysof.** Tertia expositio est ipsius Chrysofomi, tunc primum, cum suam responsionem absolvit, & se etiam ipsum reprehendit, restitutus est sanitati: post verba enim nuper adducta, subjungit: *Quid igitur Deus? Nempe tunc iustum absolvit, cum seipsum condemnavit.* Sed quidem neque hoc videtur opportunum tempus curationis, expectabatur enim deprecatio pro peccato amicorum, ut statim ostendamus.

Quarta respondendi sententia **Latino- rum.** Quartò, ut statim post orationem, & sacrificium oblata pro amicis, vel certe ipsas preces, & sacrificium mirabiliter curatus fuerit, ita videtur indicari versic. 10. cum dicitur: *Dominus quoque conversus est ad poenitentiam Job, cum oraret ille pro amicis suis,* manifeste enim eo loco indicatur conditionis mutatio & restitutio. Ita fere supponunt Latini Interpretes. Sed explicatius tradunt

Cajet. Cajetanus, Titelmanus, Episcopus Agarbien-
Tertull. sed præterquam quod ille locus non unam tantum habeat exponendi rationem, ut jam videbi-
Orosius. mus, certe non semper in Historia servatur ordo rerum & temporis, multa enim per anticipatio-

Narratio- nis & temporis ordo non semper servatus. nem dicuntur, multa postponuntur, ut manifeste constet ex hoc ipso loco, cum dicitur Deus addidisse, quæ fuerant Job, duplicia; cum tamen postea narretur collatio stipis, quam non statim simul sequuta est duplicatio illa bonorum, sed forte paulatim, longo post tempore, quare potuit cum Jobi oratione & sacrificio conjungi illius restitutio, tum corporis, tum rei familiaris, quamvis non statim post orationem, illam acceperit. Præterea quia illa *motio capitis & consolatoris obsequium præstitum à cognatis & amicis super malo, quod intulerat Dominus super eum,* indicat nondum malo, & ærumna levatum fuisse: secus enim inutilis fuisset consolatio.

Quinta expositio-
Chrysof. nis re-
Chrysof. spondendi ratio octo rationibus confirmata. Prima ratio ex restituta illi benigne & humane amicorū. Secunda ratio ex sua innocentia testimonio illustriori. Tertia ratio ex illi Jesu in cruce adhuc, & incredibilibus plagis, Christi atque doloribus confixi, orantis, & sacrificium offerentis pro inimicis, prædicati, & agniti filii Dei ab illis, qui percutientes pectora sua dicebant: *Verè filius Dei erat iste.*

Quarta ex-
Chrysof. mitiga-
Chrysof. tione cru-
Chrysof. ciarum,
Chrysof. & mæro-
Chrysof. ris. Quartò, quod acerbitas cruciatuum Jobi non solum efficiebatur ab ipso morbo & dolore corporis, sed potissimum ab ægritudine animi, & cogitatione mæstissima, qua efficiebatur ex cognatorum impietate & inhumanitate, ex amicorum infidelitate, ex popularium immiserordia, ex hominum vilissimorum probis & injuriis, ex rerum omnium necessitatum indigentia, ex Deo etiam, ut videbatur deferente, quæ cum restituta essent omnia, quamvis adhuc ærumna corporis perseveraret, delinqua jam esset. Quare cum sæpe patientissimus vir animi mæstitudinem incredibilem, verbis, vultu, atque tum interrogationibus, tum responsionibus testatus fuerit, dolebat quidem, sed mœrebat simul, atque tristabatur: nunc vero jam in alio statu, alioque patientiæ gradu constitutus, dolet, & versatur adhuc in morbo, sed vultu lato & alacri, atque divina

Job in morbo nunc quoque lætus, & quietus animo. consolationis teste certissimo: qualis quoque fuit Theodorus ille adolescens, generosus Christi athleta, qui apud Theodoretum lib. 3. Historiarum cap. 10. cum in mediis cruciatibus rogatus esset: *Ecquid doloris acerba illa, & crudelia tormenta passus sensisses? Respondit: Se initio aliquantum dolores sensisses: ac postea ei apparuisse quendam, qui linteis molli & frigido faciem sudore manantem continenter tergebat, bis, jubebatque bono animo esse. Et propterea cum carnifices ab eo cruciando cessarent, se non voluptatem, sed afflictionem ideo sensisses, quod is, qui ejus levasset cruciatum, una discesserat.* Quare cum tristissimam Jobi, & Jobi universarum illius rerum faciem contemplati fuerimus, nunc licebit paulo lætiorem, quamvis ex pugna & certamine sudantem intueri, qualem in Psychomachia descripsit Prudentius recensens congressum Iræ & Patientiæ, postquam hæc illam devicerat:

*Secas medias impune cohortes,
Egregio comitata viro: nam proximus Iob
Hæserat invicta duram inter bella magistræ,
Fronte severus adhuc, & multo vulnere anhelus:
Sed jam clausa truci subridens ulcera vultu.
Perque cicatricum numerum sudata recensens.
Milia pugnarum, sua præmiu, & decus hostis.
Illum Diva jubet tandem requiescere ab omni
Armum strepitum, capitis & perditæ quæque
Multiplicare opibus, nec jam peritura referre.*

Sed multo jucundissimum, atque lætissimum illius vultum intueri, dolentem licet, & ægritudine adhuc marcentem, qualem in patienti alacri & læta pulcherrime describit Tertullianus de Patientia, cap. 15. *Vultus illi tranquillius & placidus, frons pura, nulla interoris aut iræ rugositate contrita: remissa æque in latum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate dejectis: os taciturnitatis honore signatum, color qualis securis & innixis: motus frequens capitis in Diabolum, & minax risus. Cæterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur, sedes enim in Throno Spiritus ejus mississimi, & mansuetissimi, qui non turbine glomerantur, non núbilo lovent, sed est tenera serenitatis, aper- tus & simplex.*

Quintò accedit, quod Diabolus jam pudore affectus & turpissime victus abiecerit, cum primam divinæ sententiæ vocem, Jobum ab omni criminis suspitione absolventis, audiret abiecente vero dæmone, qui dolorum flammam accendebat, & membrorum prunas ardere faciebat, necessarium fuit, æstum dolorum feruisse, & in statu convalescentiæ hominem constitutum, melius indies habuisse, atque statim sanitatis obtinendæ manifesta indicia præbuisse, colore, vultu, mundicie ulcerum jam redintegratorum, à cutis revirescentis, totiusque faciei deformatae conformatione & renovatione, quippe cessante jam potissima causa efficiente morborum, quamvis partes male affectæ, & ex depravatione humorum ægrotantes & dolentes non potuerunt subito ad pristinam valetudinem sese reducere. Ergo tum quod absens esset hostis, tum præsentissimus Jobi animus, præsens adhuc morbus, ut incredibiliter remitteretur, efficiebant, ut Poeta fere in re simili ad patientiæ commendationem dixit:

*Vidi ego jactans mota face crescere flammam,
Et vidi nullo concussiente mori.*

Ergo ipsa animi placidissimi tranquillitas & opinio suæ utilitatis, ac divinæ providentiæ, & æquitatis clarius, & firmiter concepta, dolores, quamvis ingentes lenire potuit:

Miserias (inquit ille) lenit quies.

Adeoque in agrestibus feris arctissima vincula, si se excident, imprimuntur: si quiescant, relaxantur.

Sextò, ut adhuc in corpore miserrimo suam potentiam ostenderet Deus, & velut gubernator summum, resque universas, sapientissime deduceret ad portum felicitatis, ut videatur in Jobum convenire, quod in justum Noe scriptum est Sapientia 10. 4. *Cum aqua deleteret terram, sanavit iterum Sapientia per contempnibile lignum justum gubernans.*

Quid enim ægrotantis corporis, & membrorum lacerorum similis, quam navigium excusum, rimosum, male materiatur, sentinam faciens? Sed Divina Sapientia ad portum dirigit, & felicissimum miseriarum finem. sicut scriptum est: *Sufferentiam Job audistis, & finem Domini vidistis.*

Septimò cenfeo jam tandem indicari curationem & medicinam tunc miraculo factam Jobi

Theodor.
Theodor.
ri man-
ris vol-
ptas in
cruciat-
bis,
Jobi ul-
tus post
cereami-
na.
Pruden-

Patientiæ
habitus &
vultus.
Tertull.

Quinta
ratio ex
diaboli
abiectione,
qui dolo-
ris accen-
debat.

Ovid. l. 1.
Eleg. 1.

Sen. in
Mædes.
lib. 3.

Egyp- ti
lib. 2. de
excad. se-
cap. 9.

Senti- tione Dei
potentia
sanitatem
conferen-
tis deple-
rare ægro-
tanti.

Jacob. 5.
11.

6.

dolor

doloribus, cum versic. 12. dicitur: *Benedixit Dominus novissimis Job.* tunc enim commutata sunt in melius omnia. Neque mihi dubium, quin valetudo etiam duplo firmior & melior fuerit, quam quondam habuerat, ut quæ Deo medere te & curatore collata illi fuerit. Sic enim existimat Ambrosius in universum, quæ miraculo fiebant à Christo Domino, ea in suo genere longe præstantiora fuisse, quam quæ solis naturæ viribus effici possunt. Exempla in miraculis Christi Jesu: Vinum miraculosum confectum ex aqua, optimum: Claudi curati, celerissimi, salientes sicut cervi; Visus restitutus cæcis, perspicacissimus, mundities sanatae lepræ, nitidissima, non solum sicut hominis jam proveci, sed sicut caro pueri. Denique Jobi valetudo duplo melior, quam antea, firmissima, integerrima. Hujus signum vita longissima centum quadraginta annorum post recuperatam sanitatem: quippe illa fuit supra ordinatam illius ævi mensuram & lineam vivendi, nam cum Abraham mortuus fuerit in senectute bona, & plenus dierum, at non amplius fuerunt dies vitæ Abraham, quam centum sexaginta quinque anni, Genes. 25. 88.

Ambros.

Quæ fiebant miracula à Christo, præstantiora, quam solis naturæ viribus. Jobi valetudo duplo melior, & firmior, quam prius.

Theoph. Tertull.

Octavo, Tandem momento temporis sanatus est, sic exigebat miraculum. Dei virtus, plaga ipsa, quæ momento temporis fuerat inflicta, athletæ corona, ut eo esset illustrior apud omnes, quo magis subita, magisque divina. Sic docuit Theoph. superius adductus, indicavit Tertull. Nunc jam ad explanationem hujus Historiæ.

VII. Postquam autem loquutus est Dominus verba hæc ad Job, dixit ad Eliphaz Themanitem: Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis loquuti coram me rectum, sicut servus meus Job.

1. Duæ partes optimi judicis.
2. An Deus loquutus continenter cum Jobi amicis.
3. An amici digressi à Jobo ante oblatum sacrificium.
4. Eadem ratione loquutum esse Deum cum amicis, sicut cum Jobo.
5. Deus loquutus ad Eliphaz cum turbine vehementiore. Eliphaz dignior cæteris. Divina ira ex causa David.
6. Deus indigne ferens justorum injurias. Illustratus David.
7. Cur Jobi amici non puniti à Deo propter peccatum.
8. Cur Aaron non percussus lepra sicut Maria. Sacerdotum honor & mundities.
9. Eliu cur non similiter reprehensus, sicut ceteri.
10. Jobi cum amicis comparatio in causæ bonitate.
11. Finis orationis pro Jobo contra amicos. Patiens, Arrogans qui. Illustratus Ecclesiastes.

Duæ sunt optimi judicis partes, immeritum absolvere, nocentem damnare: utramque unica sententia æquitas Divina complexa est, sed ita tamen, ut in hoc judicio mirifice superexulset misericordia, nam judicium nocentium amicorum ad Jobi innocentiam honorem, & triumphum revocat; tradit enim suos tribulantes in animam, & orationem ipsius Jobi.

2. Quæstionculæ propositio.

Pater Alphonsus Salmeron

Postquam autem. Quæstionem habet, an statim hæc Dei locutio sequuta fuerit post Jobi colloquium & responsionem, an vero spatium aliquod intercesserit. Certe in originali forma hujus narrationis eadem est, quæ usurpari solet initio cujuscunque Historiæ: incipit enim à particula copulativa, *Et fuit*, quod indifferens est, vel ad novam narrationem, vel ad ejusdem partem aliquam continentem cum reliqua historia. Noster Pater Alphonsus Salmeron Tom. II. in Evangelii tractat. 33. dum hunc Jobi locum tractat pro satisfactione peccatorum confirmanda, censet eum Job dicit: *Ego pœnitentiam*, jam tunc non adfuisse Jobi amicos.

3. An amici Jobi digressi ab illo fuerint ante sacrificium.

Ego censeo primum nondum Jobi amicos regressos in suas domos: quippe vel de victoria sibi blandiri potuisset, vel adhuc Jobi famam inique traducere, nisi prius audita Dei sententia reprimerentur.

Secundum, multo minus constat, an aliquantum inde digressi fuerint, nam brevem discursum videtur indicare illud, quod statim subjungitur: *Ite ad servum meum*, & iterum: *Abierunt ergo*, quod procul dubio ex proprietate vocis videtur per-

Pined, Tom. II.

tinere ad perfectionem, & viam susceptam, atque à Deo opportune admoneri potuerunt, redirent ad Jobum, nisi cum holocausto.

Tertium videtur multo lætior exitus ærumnarum Jobi, triumphus etiam multo honorificentior, si statim divina vox, quæ Jobum crexerat, amicos abjecerit ad Jobi pedes & preces, injuriarum veniam deprecantes, ut nunc impetum illud fuerit, quod postmodum scriptum est à Salomone: *Cum placuerint Domino via hominis, inimicos quoque hujus convertet ad pacem.* Signum igitur placuisse Deo viam Jobi, ex reditu & conversatione amicorum. Neque obstat verbum illud *eundi*, nam potest sumi pro *accedere*, tum etiam pro *venire*, quasi holocausto.

Dixit ad Eliphaz. Quomodo contigerit hæc divina locutio erga Eliphaz, minus difficile explicari potest, quam quomodo erga Jobum: nam licet quidem potuerit contigisse visione imaginaria aut in somnis, quomodo Cajet. contigisse affirmat, videlicet *Eliphaz dormienti*, eo quod sic apparuerit *visio Jacob*, sed existimo eadem ratione Deum loquutum esse cum Eliphaz quemadmodum cum Job; tantum vocis & orationis conversatione facta. Sic indicavit Catenæ Auctor: *Deus*, inquit, *nunc ad ipsum præcipue orationem convertit, sed eam, quæ tribus amicis omnibus apte communicare possit.* Quare sicut Dei vocem cum Iobo loquentis percipiebant tres amici, ita loquentem cum Eliphaz audiebat tum Iobus, tum duo alii, præterea Eliu. Ita sane postulabat Iobi innocentia, publica sententia, publicoque testimonio declaranda.

Sed nunquid durat adhuc turbo & procella comitantes Dei vocem, atque præsentiam? Ita sane existimo, cum sic exigat Dei loquentis Majestas, orationis materia, quæ comminatoria & terrificata est, tum etiam ipsa orationis forma, quæ exprimit Deus vehementem indignationis sensum, quare exigere videbatur vehementiorem aeris perturbationem indicem iræ divinæ. Nam si in Iobi rebus perturbatis perturbationem aeris & elementorum efficit Deus, loquutus cum illo, tranquillone aere, & ventis silentibus debuit vehementer iratus percellere Eliphazum? Sane quidem procellosus ille turbo, & cælestis sonitus, qui Dei cum Iobo colloquio intescente, multum de contentione remiserat, nunc Deo excandescente, & vocem contendente, atque acuate, rursus vehementius exurgit & insonat.

Iratus est furor meus in te, & duos amicos tuos. Sæpe observavimus Eliphaz anteire reliquis dignitate, dignior forte etiam ætate atque sapientia, primas igitur tum loquendi, tum præterea divinam vocem accipiendi partes obtinuit, graviter præterea errasse, atque peccasse in judicio de Iobi meritis, atque suppliciis, temere hominem sanctissimum condemnando, cujus peccati gravioris manifestum indicium est, contestatio divinæ iræ atque furoris: quæ cum significatur esse gravissima, & naso tumente atque excandescente, subesse item intelligitur causa gravissima digna furore. Quare pro eo, quod nos habemus: *Iratus est furor meus*, &c. Septuaginta tantum habent: *Peccasti tu, & duo amici tui.* Et mirum sane, quod cum viderentur amici præclare fecisse Dei causæ patrocinautes, at tanti Deus faciat causam, & existimationem sui justis, ut qui quacunque ratione illum lædat gravissime ferat. Satis ergo ad justis commendationem, ad minas, & terrorem obrectatorum fuit dixisse: *Qui oderunt justum, delinquent*, proprie aberrant, quamvis enim sibi blandiantur, quasi ferens, de præclaro facinore, quod arbitrentur obsequium, & præstare Deo, persequentes justum; at aberrant toto cælo, nam illorum conatus quamvis vani, in Deum recidunt, & maledicta facta in Sanctos; Deum configunt, plane igitur aberrant à scopo. Multo etiam magis, quod conatus adversus justum, non solum injuriis sunt Deo, sed ipsis improbis obrectatoribus noxii. Vide igitur, quantum delinquant, quantum aberrant, qui jaculantur ad justum Deum impetunt, & seipsos configunt! quippe sagitta parvulorum facta sunt plaga eorum, & infirmata sunt contra eos lingua eorum, Ps. 63. 8. vers. 8. ita enim pueri jaculantur ad scopum, ut temere & inconsiderate illum considerent, & potius id, quod minimi existimant, percutiant & configant: *lacula enim à pueris emissa*, inquit Theodor.

Divina ira ex causa gravissima.

LXX.

Et mirum sane, quod cum viderentur amici præclare fecisse Dei causæ patrocinautes, at tanti Deus faciat causam, & existimationem sui justis, ut qui quacunque ratione illum lædat gravissime ferat.

Satis ergo ad justis commendationem, ad minas, & terrorem obrectatorum fuit dixisse: *Qui oderunt justum, delinquent*, proprie aberrant, quamvis enim sibi blandiantur, quasi ferens, de præclaro facinore, quod arbitrentur obsequium, & præstare Deo, persequentes justum; at aberrant toto cælo, nam illorum conatus quamvis vani, in Deum recidunt, & maledicta facta in Sanctos; Deum configunt, plane igitur aberrant à scopo.

Multo etiam magis, quod conatus adversus justum, non solum injuriis sunt Deo, sed ipsis improbis obrectatoribus noxii. Vide igitur, quantum delinquant, quantum aberrant, qui jaculantur ad justum Deum impetunt, & seipsos configunt! quippe sagitta parvulorum facta sunt plaga eorum, & infirmata sunt contra eos lingua eorum, Ps. 63. 8. vers. 8. ita enim pueri jaculantur ad scopum, ut temere & inconsiderate illum considerent, & potius id, quod minimi existimant, percutiant & configant: *lacula enim à pueris emissa*, inquit Theodor.

Divina ira ex causa gravissima.

LXX.

Et mirum sane, quod cum viderentur amici præclare fecisse Dei causæ patrocinautes, at tanti Deus faciat causam, & existimationem sui justis, ut qui quacunque ratione illum lædat gravissime ferat.

Satis ergo ad justis commendationem, ad minas, & terrorem obrectatorum fuit dixisse: *Qui oderunt justum, delinquent*, proprie aberrant, quamvis enim sibi blandiantur, quasi ferens, de præclaro facinore, quod arbitrentur obsequium, & præstare Deo, persequentes justum; at aberrant toto cælo, nam illorum conatus quamvis vani, in Deum recidunt, & maledicta facta in Sanctos; Deum configunt, plane igitur aberrant à scopo.

Multo etiam magis, quod conatus adversus justum, non solum injuriis sunt Deo, sed ipsis improbis obrectatoribus noxii. Vide igitur, quantum delinquant, quantum aberrant, qui jaculantur ad justum Deum impetunt, & seipsos configunt! quippe sagitta parvulorum facta sunt plaga eorum, & infirmata sunt contra eos lingua eorum, Ps. 63. 8. vers. 8. ita enim pueri jaculantur ad scopum, ut temere & inconsiderate illum considerent, & potius id, quod minimi existimant, percutiant & configant: *lacula enim à pueris emissa*, inquit Theodor.

Divina ira ex causa gravissima.

LXX.

Et mirum sane, quod cum viderentur amici præclare fecisse Dei causæ patrocinautes, at tanti Deus faciat causam, & existimationem sui justis, ut qui quacunque ratione illum lædat gravissime ferat.

Satis ergo ad justis commendationem, ad minas, & terrorem obrectatorum fuit dixisse: *Qui oderunt justum, delinquent*, proprie aberrant, quamvis enim sibi blandiantur, quasi ferens, de præclaro facinore, quod arbitrentur obsequium, & præstare Deo, persequentes justum; at aberrant toto cælo, nam illorum conatus quamvis vani, in Deum recidunt, & maledicta facta in Sanctos; Deum configunt, plane igitur aberrant à scopo.

Multum de contentione remiserat, nunc Deo excandescente, & vocem contendente, atque acuate, rursus vehementius exurgit & insonat.

Iratus est furor meus in te, & duos amicos tuos. Sæpe observavimus Eliphaz anteire reliquis dignitate, dignior forte etiam ætate atque sapientia, primas igitur tum loquendi, tum præterea divinam vocem accipiendi partes obtinuit, graviter præterea errasse, atque peccasse in judicio de Iobi meritis, atque suppliciis, temere hominem sanctissimum condemnando, cujus peccati gravioris manifestum indicium est, contestatio divinæ iræ atque furoris: quæ cum significatur esse gravissima, & naso tumente atque excandescente, subesse item intelligitur causa gravissima digna furore. Quare pro eo, quod nos habemus: *Iratus est furor meus*, &c. Septuaginta tantum habent: *Peccasti tu, & duo amici tui.* Et mirum sane, quod cum viderentur amici præclare fecisse Dei causæ patrocinautes, at tanti Deus faciat causam, & existimationem sui justis, ut qui quacunque ratione illum lædat gravissime ferat. Satis ergo ad justis commendationem, ad minas, & terrorem obrectatorum fuit dixisse: *Qui oderunt justum, delinquent*, proprie aberrant, quamvis enim sibi blandiantur, quasi ferens, de præclaro facinore, quod arbitrentur obsequium, & præstare Deo, persequentes justum; at aberrant toto cælo, nam illorum conatus quamvis vani, in Deum recidunt, & maledicta facta in Sanctos; Deum configunt, plane igitur aberrant à scopo. Multo etiam magis, quod conatus adversus justum, non solum injuriis sunt Deo, sed ipsis improbis obrectatoribus noxii. Vide igitur, quantum delinquant, quantum aberrant, qui jaculantur ad justum Deum impetunt, & seipsos configunt! quippe sagitta parvulorum facta sunt plaga eorum, & infirmata sunt contra eos lingua eorum, Ps. 63. 8. vers. 8. ita enim pueri jaculantur ad scopum, ut temere & inconsiderate illum considerent, & potius id, quod minimi existimant, percutiant & configant: *lacula enim à pueris emissa*, inquit Theodor.

Divina ira ex causa gravissima.

7. Sed cum Dei furor & indignatio significare so-
leat non solum ex parte hominis peccatum ira-
dignum, sed etiam ex parte Dei effectum vehe-
mentem, quasi ex animo irato procederet, cur
Jobi amici divina ira dignissimi, non sunt affecti
manifesto aliquo supplicio? quod si propterea
dicas, non punitos aliqua corporis plaga, quod
ex Jobi cognatione essent, at exemplum manife-
sti supplicii potest esse Maria soror Moysis, quæ
propter murmurationem contra Moysen per-
cussa est lepra. Potuerunt igitur quasi Talionis
pœna Leprosi fieri Iobi amici, propter peccatum
temeritatis in sinistram partem interpretandi
Iobi lepram. Huic dubitationi occurrit Nicetas:

Nicetas. Ideo Mariam obirestantem pœnas dedisse, quia illa non
tantum Moysen, sed Deum etiam Moysis laudatorem
voce violavit. Hi vero cum Dei dignitatem & laudem
exulassent, hominem tantummodo in visuperationem ad-
duxerunt. Sed non apparet, quæ ratione peculiari-
ter divinum honorem plus læserit Maria, quam
Iobi amici, præsertim cum fratres Moysis tan-
tum contenderint sese Moysi æquare, non et-
iam amplius extollere: Nonne, inquit, & nobis
similiter loquutus est Dominus, at vero amici Iobum,
non solum ut sibi parem, sed meritis atque sapi-
entia inferiorem contempserunt. Illa ergo potior
causa reddi potest, quæ etiam in Aaron locum
habet, cur non fuerit particeps supplicii & lepræ,
cum peccati & detractionis particeps fuisset, non
fuit igitur similiter punitus lepra, quod summus
esset Sacerdos, à quo longissime abesse debet
omnis immunditia, & cuius existimationi & ho-
nori, apud populum, consultum voluit Deus,
tum etiam & ipsius populi necessitatibus, pro
quibus intercedere haberet Aaron, quod sile-
profus & immundus fuisset, à tabernaculo, & à
solennibus precibus abstinuisset. Non aliter cum
Iobi amici suæ gentis Sacerdotes essent, simulque
Reges, utrique dignitati consulere voluit Deus,
tum etiam & necessitatibus suorum popularium.
Nam forte etiam ante legem quæcunque defor-
mitas, præsertim lepra, Sacerdotem arcebat à
publicis precibus & sacrificiis. Accedit exitus læ-
tissimus Iobi rerum non permittens tristitiæ, aut
supplicii partem aliquam, in illis præsertim, qui
per ignorantiam deliquissent.

Num. 12. *a* *Cur Aaron non sit percussus lepra, sicut Maria propter murmuratorem*
Sacerdotum ho-
nori consulens
Deus. Semper
procurata Sacerdo-
tum mun-
dities.
9. *Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.*
Et in duos amicos tuos. Neque reprehensionis, ne-
que supplicii pars aliqua videtur redundare ad
Eliu, de quo nonnihil diximus initio cap. 38.
vers. 2. in fine, ubi diximus, quod aliis amicis di-
ctum est, sibi quoque dictum fuisse oportuisse
existimare Eliu. Tum etiam minoris illum fieri
in hac controversia, quam priores tres amicos.
Secunda causa, quod minus peccaverit, quam alii,
indicata est à nobis initio cap. 32. quæstiuncula 4.
& ibid. vers. 3. Quanquam enim in eodem fere
cardine versatus fuerit, in quo cæteri amici cre-
pitarunt, tamen illa fere in Iobi oratione notan-
da, & inurenda sibi proposuit, quæ Deus etiam
sua reprehensione notavit videlicet, non tam
prioris vitæ scelus aliquod, quam plus nimio ve-
hementem sui defendendendi atque conqueren-
di contentionem.

10. *Philipp.* Quoniam non estis loquuti coram meretum. Locum
hunc perstrinxit Philippus initio capit. 17. & per
comparationem exponendum censuit, videlicet
quod melius loquutus sit Iob, quam amici, cum
tamen aliquid etiam reprehensione dignum lo-
quutus fuerit Iob, multa vero plura temere effu-
tierint amici. At vero Septuaginta hoc loco om-
nem comparationis rationem abstulerunt: Non
loquuti estis coram me verum quidpiam, quod Nicetas
sic interpretatur: Nihil, quod verum esset, iuste lo-
quuti estis, cum contra iustum suffragia vestra ferretis.
At Iobus servus meus veritatis cupidus, cuncta est vera
loquutus. Sed cum sapientissimi Philosophi, atque
Theologi fuerint Iobi amici omnes, ut initio
cap. 4. luculenter ostendimus, cumque in omni-
bus veræ Fidei principiis, atque Catholicis Do-
gmatis, cum Iobo convenient, tantum in Iobi
rebus dissentiant & errent, videtur sane hæc di-
vina sententia juxta subjectam controversiam
accipienda, videlicet meliorem & veriolem fuis-
se Iobi causam, & partem in hac lite, de sua in-
nocentia, & de suarum rerum providentia. Id
quod eleganter indicavit Nicetas, exponens il-
lud, Coram me, Apud me, inquit, iudicem. Quan-
quam Gregorius paulo aliter accipit, Coram me,
id est, intus. Quia, inquit Gregorius, Intus sape
multorum vita displicet, quæ etiam foris hominibus pla-
cet. Observat vero sapienter idem Gregorius: Iobum à Deo commendari adversariis & reprehendi in se
ipso, quia videlicet melior, sapientiorque suis adversa-
riis, sed tamen in examine Divini Iudicii non usque-
quaque perfectus.

LXX. Jam nunc videtur in hanc Dei pro justo sen-
tentiam pronunciatam in fine totius controver-
sæ quadrare, quod à Sapiente dictum est: Melior
est finis orationis, quam principium, melior est pater pro Jobo
arrogante. Ubi cum per patientem oporteat intelli-
gere ex proprietate ipsius vocis originalis, virum
longanimum, longum latumque naribus, qui cre-
dat Deo se, suaque omnia, in tempore tamen tri-
bulationis, non festinans, nomine arrogantis è contra-
rio intelligemus, calumniatorem elatum spiritu,
& cum superbia & contemptu contemnentem
meliores: Potior igitur est pater arrogans: nam
licet principium orationis, & contestatio litis, & de-
latio multarum calumniarum videantur illum
opprimere, at finis orationis, vel, ut proprie legitur,
finis verbi, id est, extrema sententia veritatem, &
justitiam asseret ab omni calumnia.

VIII. Sumite ergo vobis septem tauros,
& septem arietes, & ite ad servum meum
Job, & offerite holocaustum pro vobis:
Job autem servus meus orabit pro vobis.
Faciem ejus suscipiam, ut non vobis im-
putetur stultitia: neque enim lo-
quuti estis ad me recta, sicut
servus meus Job.

IX. Abierunt ergo Eliphaz Themanites,
& Baldad Suhites, & Sophar Naamathi-
tes, & fecerunt sicut loquutus fuerat
Dominus ad eos, & suscepit Do-
minus faciem Job.

1. Deus se abscondens, aut se præsentem exhibens post
latam sententiam, quid indices. Illustratus Moyses.

2. Septenarius numerus hostiarum consuetus, quid de-
signet Septenarii dignitas. Illustratus Moyses.

3. Jobi Sacerdotium. Adstantes etiam offerunt sacrificia.

4. Orare, quid proprie. Job mississimus, & sanctissi-
mus suo seculo.

5. Stultitia, quid proprie. Capitale vitium, & sup-
plicium detractionis. Explicatus Moyses.

6. Homo hominis iudex.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Aaron non sit per-
cussus le-
pra, sicut
Maria
propter
murmura-
tionem

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Cur Eliu non simi-
liter re-
prehensus
sicut tres
amici. Eliu mi-
nus pec-
casse, quam
alios ami-
cos.

Chrysoft. est, atque adeo habetur in usu sacro? de quo *Basilus.* vide Chrysostomum oratione quinta, in *Ju- Augustin.* dæos: *Basilium* Hom. II. Hexam. August. II. *Hilarius.* de Civ. Dei, c. 31. & super Pl. Hilarium prologo *Clemens.* super Pl. Clem. Alexand. 6. Strom. Gregorium *Gregorius* hoc loco. Hieron. super Amos 5. Procopium *Hieron.* super id Gen. 4. *Septuplum* punietur. & super id *Procop.* Deut. 7. *Annus remissionis.* & super Gen. 32. Philo *Philo.* l. 2. allegoriarum, & de mundi opificio, & de *F. Greg.* Decalogo, Franciscum Georgium in Harmonia, *Macro.* Cant. 2. Tom. 7. c. 5. Macrobius l. 1. c. 6. Gellium *Gellius.* l. 3. c. 20. Bapt. Egnatium in suis Racemationibus *Egnatius.* c. 21. Pierium l. 36. Igitur numerosum, atque per- *Pierius.* fectum Sacrificium imperat illis Deus, propterea *Olympiod.* quod, ut Olympiodorus ait: *Magnopere* pecca- *Septenæ* *vissent.* id quod explicatus tradidit Chrysostom. hostiæ ad *Victimæ* magnitudinem demonstrant, neque enim tantis *erat* iis opus sacrificiis nisi etiam crimina, quibus liberan- *tem* pec- *di* erant, gravia exstiterant. Illud jam docet, haud illa satis *cati* expi- *tutura* esse sacrificia ad expiationem, nisi Jobi quoque *andi.* *merita* accessissent. D. Thom. etiam, vel quod Sep- *tenarius* numerus pertineret ad grandium deli- *etorum* expiationem; vel quia Duces essent, & *quasi* universitatem populorum ipsi continerent *ideo* Septenario numero uterentur. Vide, quæ *diximus* c. I. ubi de Jobi armentis & gregibus *idoneis* ad sacrificium.

3. *Jobi* *Sacerdoti* *ne* aliquis hoc loco videatur sua Paraphrasi ener- *Præter* *dote.* Quamquam enim dicantur amici Job ob- *Sacerdo-* tulisse sacrificium, ut sane offerunt, qui Sacerdoti *tem,* *cujus* sacrificanti adstant, tamen proculdubio Jobus *est* pro- *pro* sacerdotis munere, & officio nunc sacrificia- *prium* *vit.* Ergo eleganter ex hoc loco colligit Olym- *offerendi* *piodorus,* iussisse Deum, ut Jobus, *Sacerdotis* *munes* *munus,* *re* *fungeretur,* atque hostias immolaret. neque tamen *alii* etiam omnino exacte loquutus est Chrysost. dicens: *offerre* *di-* *Jobum* *fieri* *Sacerdotem,* *amicis* *victimam* *adducentibus.* *cuntur.* Quippe Sacerdos ille erat rite, & recte, non uno *Olympiod.* tantum titulo, ut c. I. exposuimus. Quamquam *Chrysost.* illud pulchre observat Chrysostomus: Deum *ipso* *illos* homines injurios in Jobum, *virtutis* *&* *veritatis* *testes* *effecisse.*

4. *Ipsæ* *offeret* *holocaustum.* Non est nimium curiose *Quare,* *captanda* *distinctio* *holocausti* *ab* *aliis* *victimis;* *quid* *hoc* *cum* *hæc* *ante* *legem* *contigeriat.* de quo dixi- *mus* *c. I. v. 5. n. 13.*

5. *Es* *ille* *orabit* *pro* *vobis.* Elegans imprimis est pro- *prietas* *verbi* *originalis,* *orandi:* pertinet enim ad *rem* *forensem,* & *judicialem,* & quidem significat *orare,* *aut,* *deprecari,* more ejus, qui ad judicem ap- *pellat,* & illum adit supplex, & precabundus; aut *qui* *judicio* *patrocinantur,* & pro aliquo inter- *cedit* *arbiter,* qui rem dijudicat, & componit li- *tem,* vel qui pro se rogat, & obsecrat. Igitur *Deus* *ait:* Hoc vobis erit salutare consilium, si *vestræ* *salutis,* & deprecandi ingentis supplicii, *quod* *meremini* *in* *meo* *judicio,* non alium pa- *tronum* *vobis* *adhibeatis,* quam ipsum Jobum, *quem* *injuria* *affecistis;* tum quod ipse Jobus *mitissimus* *sit,* & proculdubio ipse *orabit* *pro* *vobis;* *ut* *intelligere* *licet* *de* *viro* *sanctissimo,* pro suis *etiam* *persecutoribus* *acceptores* *habiturus* *sit,* *quam* *Jobi.* Tunc enim non erat ei similis in terra. *Sicut* *neque* *tempore* *Noe* *alius* *justior,* vel *Dani-* *nielis* *ætate* *alius* *sanctior.* Quare ad hunc locum *respicit* *illud* *Ezech. 14. Si* *fuero* *tres* *viri* *isti* *in* *medio* *eius,* *Noe,* *Daniel,* *&* *Job,* *ipsi* *justitia* *sua* *libera-* *bunt* *animas* *suas.* De suscipienda vero, aut honoranda *facie* *alicujus,* ex frequente Scripturarum phrasi sæpe diximus.

6. *Ut* *non* *vobis* *imputetur* *stultitia.* vox originalis *stultitia,* à radice *Nabal,* significat rem deciduam, *fluxam,* vilem, abjectam, cujusmodi sunt ani- *mus* *atque* *cogitationes* *insipientium* & *stulto-* *rum.* inde abjectio, ignominia, stultitia, denique *peccatum* *foedum* & *turpe,* quod non cadit nisi *in* *mentem* *vilissimam* & *abjectissimam.* Ex hac *vocis* *fecunditate* *pullularunt* *hujus* *loci* *multæ* *intelligentiæ,* prima acrior & severior Sept. *legentium:* *Nam* *nisi* *propter* *ipsum* *perdidissem,* *utique* *vos,* *id* *est,* *digna* *morte* *prostravissem,* atque ab- *jecissem.* Unde Olymp. colligit: *Capitale* *esse* *justis* *detrabere,* atque *capitale* *esse* *etiam* *supplicium.* *Timere* *vero* *oportuisse* *detrabere* *justo,* indicat *illud* *Num. 12. 8. Quare* *non* *timuistis* *detrabere* *seruo* *meo* *Moyse?* Quare supplicium lepræ, quod subsit *Maria,* perinde reputatum est ab Aarone, ac si *fuisset* *capitali* *sententia* *affecta:* *Obsecro* *(inquit)* *Domine* *mi,* *ne* *imponas* *vobis* *hoc* *peccatum,* *quod* *stulte* *commisimus,* *ne* *fiat* *hæc* *quasi* *mortua,* &c.

Aut secundo, *Stultitia* pro ignominia, qui par *pari* *rependitur:* q. d. Ne vos ingenti ignominia *afficiam,* & *detractationem* *digno* *supplicio* *como-* *pensam.* Ita fere Cajetanus, D. Thomas, *stulti-* *tiam* *pro* *infidelitate.* Albertus & Dionysius pro *Albertus.* *ignorantia* *culpabili.* *Dionysius*

Sed diximus *stultitiam* esse foedum, turpeque *Stulto* *delictum,* quod non cadit nisi in hominem vilis- *pro* *foedo* *simum:* Foede, inquit, & turpiter peccastis con- *scaburdo* *tra* *omnem* *humanitatis* & *amicitiæ* *legem,* in- *delicto,* *sultantes* *miseri,* *negantes* *opem* *amico;* sancti- *tatem* *ex* *felicitate* *judicantes,* improbitatem *ex* *inopia,* quæ omnia vitia sunt ingeniorum *vilissimorum.* Vide, quæ de hujusmodi *stultitia* diximus non semel prioribus capi- *tibus.*

At à quonam *imputanda* *stultitia?* sane ab ipso *Deo* *judice* *æquissimo;* tum etiam, & ab ipso *Jobo* *læso.* Cum enim velit Deus, ut qui inju- *riam* *accipit* *sux* *injuriæ,* atque causæ judex non *sit,* sed totam rem divino judicio committat: *Mibi* *(inquit)* *vindictam,* & ego retribuam. Deus ta- *men,* totum honorem judicandi referre videtur *ad* *ipsum* *hominem,* quasi tantum vindictæ & *retributionis* *exequutio* *ad* *se* *pertineret.* Dici- *tur* *igitur* *ipse* *homo* *detractori* & *persecutori* *Homo* *suo* *imputare* *peccatum,* tanquam judex. Num. 12. *homini* *11. Aaron* *ait* *ad* *Moyse:* *Obsecro,* *Domine* *mi,* *judex.* *(Adonai,* *nomen* *est* *Domini* *timendi,* *dominium* *&* *potestatem* *exercentis,* cui tanquam basi & *fundamento* *nitur* *populus,* & est unum ex Dei *nomini-* *bus)* *ne* *imponas* *vobis* *hoc* *peccatum,* *quod* *stulte* *commisimus.* & similiter Matth. 5. 23. ad judicis *munus* *videtur* *pertinere,* quod dicitur: *Si* *Formula* *frater* *habet* *aliquid* *adversum* *te,* sicut Deus supre *judicis* *ex* *mus* *judex* *dicit,* Apoc. 24. *Habeo* *adversum* *te* *postulan-* *tis* *cum* *reo.*

X. Dominus quoque conversus est ad *pœnitentiam* *Job,* cum oraret ille pro *amicis* *suis.* Et addidit Dominus *omnia,* quæ fuerant Jobi *duplicia.*

1. *Varia* *lectio.* *Paronomasia.* Captivare captivita- *tem,* *quid.*
2. *Rabinorum* *ingenium.* Pœnitentia in Deo quid *designet.* *Explicatus* *Jeremias.*
3. *Jobi* *sanctitas.* Christi figura. Præteritum imper- *fectum,* *quid* *significet.* *Illustratus* *Lucas.*
4. *Signum* *insignis* *sanctitatis,* *mereri* *aliis.* *Job* *nandum* *sanatus.*
5. *Jobi* *incrementum* *celere.* *Cur* *Job* *duplo* *felicior* *seipso.* *Patientia* *exemplum,* *reporans* *præmium* *duplum.*

Quod Interpres dicit: *Conversus* *est* *ad* *pœni-* *tentiam,* procul dubio ex vi locutionis, cir *Varia* *cum* *loquutio* *est* *restitutæ* *Jobi* *felicitatis* *lectio.* *quenquam* *etiam* *Græci* *intelligant* *significari* *non* *solum* *restitutam,* sed præterea amplificatam *conditionem;* nam legunt, *Dominus* *auxio* *Job.* *Quod* *verò* *dicitur:* *Conversus* *est* *ad* *pœnitentiam,* *proprie* *legi* *potest,* *Dominus* *conversis* *captivitatibus* *in* *Job,* vel *conversis* *conversionem,* vel, ut Cajet. legit: *Cajetan.* *Restitutio* *restitutionem,* quod in Hebræo dicitur pul- *chra* *vocum* *paronomasia:* nam verbum *Sab,* est *Parono-* *vertere,* aut *convertere,* aut *redire,* vel *restituere.* *re.* Nam hæc omnia analogiam habent. At ve- *rò* *pro* *pœnitentia,* est nomen deductum à radice *Sabbab,* quod est *reducere* *ad* *locum* *captivando,* *&* *abducendo* *ex* *proprio,* & *nativo* *loco,* quæ *reductio,* vel *conversio* *ex* *loco* *in* *locum,* dicitur *Captivitas.* Atque eleganter dici solet *Captivare* *captivitatem,* vel, *convertere* *conversionem,* id est, *re-* *ducere,* vel *restituere,* vel *convertere,* *Judicum* *5. 12. Psalm. 125. 1. 2. Paralipom. 128. 2. Sopho-* *Hebraic.* *niæ* *2. 7. Hebræi* *verò* *nimum* *anguste* *captivita-* *tem* *hanc* *interpretantur,* videlicet, aut pro ipso *Job,* qui captivus fuerat, traditus potestati Sata- *næ:* aut pro ipsis gregibus, & armentis abactis à *prædonibus* *illis* *Sabæis* & *Chaldæis:* Deo vide- *licet* *præcipiente,* & *monente,* ut interpretatur *Rab. Moyses,* ut amici prædam reducendam *Rabbini-* *curarent.* Sed Rabbini est hæc interpretatio: *cum* *ioge-* *&* *cum* *sæpè* *querant* *miracula,* ubi opus *nium.* *non* *sunt,* illa nunc tollunt, ubi opus sunt.

Significatur itaque miraculosa Jobi restitutio.

A quia qui poenitentiam agit ex prioris studio, & vivendi instituto ad meliorem frugem convertitur.

Significatur ad Deum videlicet, eleganter pro captivitate divina illa, vel conversione, aut restitutione, Interpres benigni dixit, Poenitentiam, ut vehementiorem redderet sententiam, & Divinae Misericordiae sensum exprimeret, quasi diceret, Deum poenitentia affectum super calamitate, & afflicta Jobi conditione

quia ratione dictum est Jer. 18. 8. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, quod loquutus sum adversus eam, agam & ego poenitentiam super malo, quod cogitavi, ut facerem ei. Et subito loquar de gente, & de regno, ut aedificem & plantem illud. Id est: Habuit se Deus instar poenitentis, cui praeiterita displicent; & qua fieri potest ratione, infecta esse vult: displicuit igitur Deo jam amplius Jobi calamitosus, & afflicta status, neque amplius illius res afflicta passus est: Placuit vero incredibili illum felicitate cumulare. Hac igitur ratione referenda est ad Deum poenitentia super Jobi rebus. Nam quod

Gregorius Gregorius, D. Thomas, Albertus, Dionysius, D. Thom. Titelman, & plures Latini, referunt Poenitentiam Albertus, ad ipsum Job, quod poenitentia sua, tum pro Dionysius peccato suo, tum pro peccato amicorum, Deum Titelman, placaverit, verum quidem, sed minime exacte ad Scripturae phrasim.

3. Cum oraret ille pro amicis suis. Quaedam ex hoc Jobi ma- loco breviter colligenda, & indicanda. Primum nifesta hinc manifeste colligi Jobi justitiam, & sanctitatem, qui non habet nunc necessitatem precandi pro suo delicto, sed pro aliorum. Certe non ob- scura figura Christi Jesu, qui dicebat (non semel, sed forte saepius eandem orationem orabat, quod etiam quid indicatur tempore illo, dicebat) Pater dimitte illis, significet, Luc. 23. 34. Atque in eo etiam Christi figuram Christi gesta vit, quod sicut Christus Jesus, tunc vel maxime rogavit pro illudentibus, cum illudebatur a praetereuntibus; ita & Job, pro hic maxime, a quibus maximis contumeliis affectus fuisset.

4. Secundum, gratissimam fuisse pro amicis orationem, potius pro inimicis; utpote, quae ab ex- aliis signu mia charitate proficeretur, proptereaque tunc eximia vel maxime, non solum decreta fuit Jobo illa in- sanctitatis credibilis omnium bonorum amplificatio, sed praeterea etiam salus & venia amicis concessa: Gregorius meruisse enim non solum sibi, sed aliis, excellen- D. Thom. tissimae sanctitatis est. Vide hoc loco Gregorium; Nicetas, atque D. Thom. Certaminum (inquit Nicetas) mu- Job non nus, ac trophaeum reportas, cum amicis veniam impetrat, dum sana. Per insignis enim bonor, ac dignitas, precibus placatum tus orans Deum peccata illis condonare, dicente justo: Ne statuas pro ami- illis hoc peccatum.

5. Tertium, hinc colligunt nonnulli, Jobum suae sanctitatis restitutum, dum oraret pro amicis suis, probabile quidem, ut superius diximus, sed mihi verisimilius fieri, adhuc exulceratum, ut Graeci censent, & nos superius probavimus, ut illustrior esset Christi Jesu patientis in cruce figura, dum oraret pro inimicis: illius vero etiam exemplar, qui dicebat: Detrahebant mihi, ego autem orabam. Ps. 108. 4. Et iterum: Cum mihi molesti essent, inducbar cilicio: Ps. 34. 13. humiliabam in jejuniis animam meam, & oratio mea in sinu meo convertetur. Agnoscebat enim in sinum. Et lucrum, eam maxime orationem convertendum, quae pro illis funditur, a quibus molestiam accipias. Nam quicquid boni illis preceris, tibi precaris. Sicut e contrario, quicquid mali fratri moliaris, in caput tuum recidit, de quo superius diximus.

Et addidit Dominus omnia, quae fuerant Job duplicia. Dicitur per anti- ditionem augetur. Indicatur ergo nunc per anti- cipationem id, quod postea additione diuturna factum fuit, ut Jobi facultates indices crescerent. Bene Cajet. more suo: Habuit meritum habendi res duplices in successu temporis. Cujus multiplicationis initium, & ratio describitur statim sententia se- quente. Quae multiplicatio quamvis momento temporis non contigerit, at brevissimam esse oportuit, sicut de justis progressu, & facultatibus scriptum est: Benedictio Dei in mercedem justis festi- nat: & hora velox processus illius fructificans. Quam restitutionis velocitatem precabatur populus captivus, & cum per varia discrimina, & varios itineris, & exilii errores Babylonem pervenisset, ut reduceretur tamen brevissime sine ulla itineris & erroris dispendio in patriam, quanta velocitate solent torrentes deferri coacti australibus tem- pestatibus: Convertite Domine captivitatem nostram, Ps. 125. 4. sicut torrens in Austro. Ergo non satis fuit Divinae Ps. 30. 17. benignitati dixisse: Ecce abducam te a captivitate, & Ps. 33. 6. atque sublevationem inopia.

sanitatem, & curabo eum, & revelabo illi deprecationem pacis, & veritatis, & convertam conversionem, & aedifica- bo eum, sicut a principio. Cum erat Magnus inter omnes Orientales: Sed ut seipso quoque duplo melior, duploque beator sit. Et quidem qui patientiae exemplum est hic duplicatum praemium reportat. Ut enim docet August. in quaestionibus ex utro- que testamento quaest. 118. cum beatus Job fue- rit patientiae exemplum, quod multi imitarentur duplicatum sibi meritum paravit, duplicatum diabolo damnum intulit.

XI. Venerunt autem ad eum omnes fra- tres sui, & universae sorores suae, & cuncti, qui noverant eum prius: & comederunt cum eo panem in domo ejus: & move- runt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat & Deus super eum: dederunt ei unusquisque ovem unam, in auream auream unam.

1. Jobi enarratio, atque auditio cunctis jucunda.
2. Venire ad subjectionis professionem.
3. Fratres & sorores, quos comprehendant.
4. Convivium munditiae, & amicitiae Symbolum.
5. An Jobi domus eadem quae pristina.
6. Capitis commotio ejus affectus.
7. Compassio an sit de arumna praeteritis.

Facti fama tum Divini praconii, atque visita- tionis, tum objurgationis, & poenitentiae amicorum, ad universos Hulsitanos cives permanavit. Quod significat lectio Sept. quae addit: Audierunt omnes fratres, quacunque acciderant ei, & venerunt, &c. Atque subtiliter interpretatur Nicetas: Non ideo dictum fuisse, Audierunt, quod calamitatis esset signum, sed quia unusquisque cum altero de tentatione illa, divinaque visitatione coll. quebatur: eratque cunctis jucundum narrare atque audire. Con- traria videlicet ratione, ac diximus c. 2. Diaboli fraude, & impostura factum fuisse, ut Jobi nomen & memoria molestissima cunctis existeret, & dignissima diris execrationibus. Nunc vero jam Regis sanctissimi afflicta fortuna cunctorum misericordiam allicebat.

Venerunt autem ad eum. Gregorius: Divina dispen- sationis permissione amicorum verbis afflicta, tiam nunc humana debet charitate refoveri. Quod autem veni- entes, subjectionem quandam profiterentur, in- telligere videtur Nicetas: Illud (inquit) commu- tati status haud dubium erat argentum, quod ei, quem sic Deus honore affecerat, tanquam Regi homines honorem deferre vellent. Tum etiam D. Thomas ex illo quod subjungitur: Comederunt cum eo panem in do- mo ejus, colligit redisse ad pristinam famulationem. Non dubio itaque, qui venientes, honores regios- illi deferrent. Sed ex vi hujus sententiae illud tantum colligendum est venisse, ut officii partes persolverent consolando, & convivium cele- brando.

Quod vero dicitur, Fratres, & Sorores, diximus saepe utriusque lexus cognatos significare in Sa- cro Sermone. Eos vero, qui noverant eum prius, intellige non solum notos, & familiares, sed illos omnes, a quibus ipse c. 19. 13. 14. 15. quaeritur se desertum: Fratres meos longe fecit a me, & noti mei, quasi alieni recesserunt a me: dereliquerunt me propin- qui mei, & qui me noverant, oblii sunt mei. Inquisi- domus mea, & ancilla mea. Qui locus omnino ade- undus est.

Et comederunt cum eo panem in domo ejus. Ex ho- minum convictu ejectum, & omni humana communione privatum, & cum quo cibum su- mere immundum, & nefas existimarent, nunc eadem mensa dignantur, & apud illum laetissime epulantur. Et sane, quamvis hoc loco Philippus censet in hoc convivio honoris ejus, significari ab eo omnium sordium squalore abstersum: quod idem habent commentaria Hieronymi & Bedae; sed Hieron. ut superius diximus, ex reliquiis morbi, quae forte Beda. superessent, nihil fastidii, aut immunditiae re- dundare in convivium vel in convivas potuit. Pertinuit ergo convivium ad significationem Convivii amicitiae, & restitutionem humanae societatis, sya bolu amicitia.

5. *In domo ejus.* Quem semel sanctum agnovissent, eidem quoque Regni honorem restituerunt: & ad Regias ædes admiserunt: sive antiqua domus fuerit, sive recens alia, quam post restitutionem adeptus fuisset. Vide, quæ de hac re diximus, ubi de sterquilinio disseruimus, c.2.v.8. sect. 11. n. 11.

6. *Et moverunt super eum caput.* Incertum apud Interpretes, quis animi affectus hujusmodi capitis agitatione, significetur, cum enim plerique supponant Jobi plagam omnino profligatam, vix possunt invenire locum agitationi capitis, ad miserendum & compatiendum. Ergo Gregorius: *Quid* (inquit) *in motione capitis nisi admiratio designatur?* Facit cum hoc lectio Sept. *Consolati sunt eum, & mirati sunt super omnibus, &c.* Ubi ait Nicetas: *Sane res admiratione perquam digna videbatur, iustum hominem tam multa esse perpeßum.* Sed rarissimus est ille gestus in admiratione.

Philippus Proximus est Philippus scribens: *In motu capitis indicari convenientium ad eum latitiam.* Huc pertinet Dionysius, & Titelmannus referentes ad gestum congratulantium. Sed iste motus capitis, licet aliquando sit deridentis, nunquam tamen est ridendi, neque latantis.

Motus capitis est consolatio. Proculdubio igitur ille capitis motus, vel ut est in originali, motus, aut commotio, subintellecto capite pertinet ad compassionem, & condolentiam & ad solatium, quod afflictis, & calamitosis compatiendo exhibemus. Quare verbum originale frequenter vertitur *Consolari*, ut diligenter ostendimus super id, c.16.v.5. *Moverem caput meum super vos quo recurrendum est.* Quare hoc loco per expositionem additur, & *consolati sunt eum.*

7. Sed D. Thomas, Cajetanus, & quidam alii Latini ad memoriam tantum præteritarum ærum-passio sit narum referunt ejusmodi compassionem, atque de præterita ærum-nitatis, & calamitatis pristina recordatio lacrymas visitantibus excutiebat. Censeo tamen rem hanc, ut sonat, accipiendam, & quidquid erat inopia, aut valetudinis neque omnino integræ neque confirmata, postulasse hanc amicorum compassionem, & gestum capitis; lacrymas etiam, & quidquid pro solatio esse potest ærumnosæ conditioni: nam ubi nihil ærumnerum sit, non videtur esse locus consolationi & compassioni, nisi ea ratione, quam indicat Nicolaus; quod ille potius gestus dolendi ad seipsum reflecteretur, existimantes se deceptos, dum inique condemnarunt hominem sanctissimum. Sic sane David vix agnoscit consolationi locum, ubi nullum est calamitatis

Ps. 124.1. vestigium: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus, sicut consolati.* Quamquam enim Passio-ni Christi Domini præteritæ, nunc cum ille gloriosus existit, vere compati & possimus, & decompatiatur mus; at, hæc compassio non concipitur causa illius consolandi, sed quod illius dolentis imitatio, & imago in nobis ipsis representata, & illi, & Christi Patri jucundissima existat.

Lyro. *Ps. 124.1.* vestigium: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus, sicut consolati.* Quamquam enim Passio-ni Christi Domini præteritæ, nunc cum ille gloriosus existit, vere compati & possimus, & decompatiatur mus; at, hæc compassio non concipitur causa illius consolandi, sed quod illius dolentis imitatio, & imago in nobis ipsis representata, & illi, & Christi Patri jucundissima existat.

Ps. 124.1. vestigium: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus, sicut consolati.* Quamquam enim Passio-ni Christi Domini præteritæ, nunc cum ille gloriosus existit, vere compati & possimus, & decompatiatur mus; at, hæc compassio non concipitur causa illius consolandi, sed quod illius dolentis imitatio, & imago in nobis ipsis representata, & illi, & Christi Patri jucundissima existat.

Et dederunt ei unusquisque ovem unam, & in aurem auream unam.

8. Ovis nomen pro numo. Explicatus Moyses, & Lucas.
9. Pecunia Latine unde dicta. Ovis nominata genere virili. Decabæus.
10. Ovis nunc proprie pro pecore. Quæ pristina divitiæ.
11. Inauris, quid, & cujus membri ornamentum. Illustrati Isaias & Ezechiel.
12. Inauris, cujus figura.
13. An Jobus subito duplo locupletior.

8. *Philippus:* Veluti inopi, & penitus nihil habenti dederunt oves singulas, Iugens de voce originali contentio inter Hebraizantes, plerisque contententibus, tribus in locis, in quibus tamen legitur significare numum, potius quam ovem. nimirum hic, & Gen. 23. 19. Jos. 34. 32. quibus locis agit de emendo, & vendendo. Ita R. David, R. Hakab. R. Hakabah, R. Mard. Pagn. Regia, Tyg. Cajet. Eugubin. & alii Lexicorum collectores, & cum *Kesitab* scribatur cum puncto sinistro, ajunt oriri ex *K-fet*, cum puncto dextro, quod significat veritatem, aut infirmitatem contrahentium, quasi firmus contractus. Rem item hanc confirmant ex Act. 7. 16. ubi testatur Stephanus emptum ab Abraham sepulchrum pretio argenti, quod idem videtur esse cum illo Gen. 33. 19. ubi dicitur Jacob *Emisse agrum centum agnis.*

Oves igitur, vel agni, argentum est, vel argentei numi. Neque si Stephanus non loquatur de illa agri emptione facta centum agnis, Gen. 33. sed de altera speluncæ emptione quadringentis siclis argenti Gen. 23. ut docte probat contra Andream Malium Benedictus Pererius Gen. 23. 33. non ideo res ipsa per se confirmari non poterit, vel ex ipso Latino Ovis nomine: nam Pecunia, à pecore dicta est, sive à pecude, ut scribit Plin. l. 18. c. 3. Severus (inquit) *Rex ovium boumque effigie primus æsignavit.* Rursus pecunia ipsa à pecore appellabatur. Multatio non nisi ovium, boumque impendio dicebatur, non omittenda præscarum legum benevolentia. Cautum quippe est, ne bovem, prius quam ovem nominaret, qui indiceret multam. Vide eundem l. 33. c. 13. Varro l. 4. de lingua Latina, Gellius l. 11. c. 1. ubi observat in dicendis multis à Magistratibus Pop. Rom. Oves genere virili appellatas, nimirum ut tunc ovium nomine significarentur numi, hac videlicet forma: *Ego es unam ovem multam dico.* Atque etiam in Draconis legibus, multa irrogabatur, quam appellabant *Decabæum*, id est, decem boves, quam rem confirmant Varro l. 2. de Ærastica, c. 2. Budæus l. 5. de Æsse, & in annotationibus ad Pandectas l. ff. de Contrahenda emptione, Calcagninus super L. Bona, ff. de verborum, & rerum significatione. Rodiginus l. 12. c. 2. & l. 23. c. 17. Pierius l. 23. in Taure, & in Ove. Sane nostrates argenteum octuplicem, aut quadruplicem nonnunquam vocare solent, *Oculum bovis*, *Oio de Buey*. Tum etiam semiargenteum vocant *Angelum*, *Corderyllo*. Atque illa tandem potest esse hujus rei confirmatio, quod Hebraice vera ovis, aut verus agnus alias habeat proprias appellationes.

Sed cum Paraphrasis Chaldaica, Septuaginta, & Vulgatus Interpres in significatione illius vocis & reducenda Ove, mirifice consentiant, nemo poterit hujus lectionis veritatem, & vim funiculi triplicis abrumperere: probatque potius Ovem, dum numum, usus præscarum divitiarum potius pecoribus quam auro & argento constituisse. Pecoribus etiam rerum permutationes fiebant, ut Homerus testatur, cujus carmina tum alii, tum vero Alcæus l. 2. Prætermisiorum sic Latina reddit:

*Casarie insignes redimebant vina Pelasgi,
Ære alij, ferro quidam lucente, bovis
Tergoribus quidam, bubus plerique sed ipsis
Manubijs alij —*

Atque ex Sexto Iliados producit Jurisconsultus, illam armorum commutationem Glauci, & Diomedis.

*Jupiter eripuit sensus de pectore Glauci,
Aurea Lydis qui arma mutaverat olim
Perfectis ex ære, bovisque valentia centum
Pro his, quæ fuerant bubus pendenda novenis.*

Deniq; res ipsa multiplicatorum gregum clamat, hoc initium fuisse quatuordecim mille ovium; at vero reliquorum armentorum, argentum, & aurum, aurum, ut utroque divitiarum genere illius inopiæ sublevarent, nimirum, & pecoribus, & argento.

Et in aurem auream unam. Proculdubio monilis, & ornamentum genus erat familiarissimum Hufitanæ genti, atque adeo Arabibus, & Ismaelitis, non fœminis tantum, sed viris, ut constat ex Iud. 8. 24. cum Gedeon post insignem victoriam, petiit à militibus: *Date mihi in aures ex præda vestra.* In aures enim Ismaelitæ habere consueverunt. Sed præterea usus etiam manavit ad Israelitas; Gen. 35. 4. Exod. 35. 22. ubi inaurium ulus ipsis quoque viris tribuitur.

Sed cuiusnam membri ornamentum erat monile hoc? Certo ex ipso nomine Latino constat ad aures pertinuisse, ut clare exprimitur Gen. 34. *In aures, quæ erant in auribus eorum.* Sed præterea ad nasum pertinuisse, in fœminis præsertim, constat ex locis sequentibus, ubi eadem vox originalis subest, Prov. 25. 22. *Circulus aureus in naribus.* Il. 3. 12. *Gemma in fronte pendentes,* Hebraice, *Monilia nasi.* Ezech. 16. 12. *In aurem super os.* Hebr. *Super nasum.* Et statim distinguitur ab ornamentis aurium.

Quomodo autem nasus hujusmodi monilibus exornaretur, iterum dubitatio est; nam Oleaster, capite decimo quinto Genesis, existimat: *Fœminas illius terra fecisse foramina in extremitate nasi, quem admodum in auribus, ad quæ suspendebant hujusmodi in aures, quibus solent margaritæ ligari, & suspendi.* Sed

Benedi-
tus Pere-
rius.

9. Pecunia.
Plinius.

Varro.
Gellius.

Oves di-
ctæ gene-
re virili.

Decabæus
quid,
Varro.
Budæus.
Calcagn.
Rodigin.
Pierius.

10. Chaldaicus
LXX.
Frisch di-
vitia po-
tius peco-
ribus,
quam ar-
gento con-
stan-
tes.
Alcæus.

Paul. l. 1.
ff. de com-
trah. em-
ptione, ubi
Budæus
in annota-
tionibus.

11. Inauris
quid.

Inauris
cujus
membri
ornamen-
tum.

Inauris
ornamen-
tum nasi

12. Oleaster.

Sed proculdubio præterquam, quod importunissimum esset ornamentum, potius impedimentum, quod adhiberetur parti, quam oportet esse nimium expeditam. & liberam, & quæ sæpius contrectari, & expurgari debeat: Latinus interpretes Isaia 3. rem ipsam per Paraphrasin exposuit, dicens: *Gemma à fronte pendens*, ubi Sept. dixerunt: *Monile demissum*. Quod videlicet à fronte demitteretur ad initium usque nasi. Idemque ipsum testatur Hieronymus Ezech. 16. *Usque hodie* (inquit) *intra cetera ornamenta mulierum, solent aurei circuli in os ex fronte pendere, & imminere naribus.*

13. Unde collige; cujusnam figuræ fuerit hoc Cuius figuræ erat inauris. monile, erat nimirum, ut ex loco Proverbiorum, & ex commentario Hieronymi nuper adducto colligitur, circulus instar annuli, cum gemma appensa, ut ex loco illo Isaia constat, ubi vertitur ab Interprete, *Gemma pendens*. Et à Septuaginta, *Monile appensum*. Montanus quidem 8. vult Monile hoc retulisse Lunæ speciem. Ac præterea nescio quid de auriculis, & de naso, ac fronte meditatur, minus certum aliorum opinione, quam sua, quæ in illo videri possunt: non enim obrectare libet.

14. Ergo, ut ad rem revertamur, tam viri, quam An Jobus subito duplo locupletior factus, *in aures singulas* deferrebant Jobo, sua singuli monilia. Neque dubium, quin magna auricopia, & vis ex singulorum oblationibus coacta fuerit, quamvis non statim divitiæ illi duplo ampliores numeratæ fuerint, ut existimavit Philippus. *Animadverti* (inquit) *potest, quod grandis multitudo ad illum convenerit, qui cum à singulis parum acceperit, subito tantarum divitiarum factus sit Dominus.* Nam huiusmodi incrementum per anticipationem dicitur, quod per centum quadraginta annos effici potuit, ut superius v. 10. dicebamus, *festinante Dei benedictione ad multiplicationem, & ad fructificationem velocem.* Eccl. 11. 24.

XII. Dominus autem benedixit novissimis Job magis, quam principio ejus: & facta sunt ei quatuordecim millia ovium, & sex millia camelorum, & mille iuga boum, & mille asinæ.

1. *Iustorum incrementum novissimum.*
2. *Benedictio, quid. Illustrati David, & Isaia.*
3. *Fœlicitas, ex radice sanctitatis pullulans. Illustratus David, & Sapiens.*

2. **A**gens, multiplicans, benedicens Deus, extrema Job ætati, bonis illum duplo amplioribus cumulavit. Hæc illa prophetia Baldad, quamvis nesciens properatit, c. 3. 7. *Si mundus, & rectus incesserit, statim evigilabis ad se, & pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ, in vanum, nisi propria tua fuerint parva, & novissima tua multiplicentur nimis.* Vide, quæ eo loco diximus. Jam nunc illud dicere possumus de Jobi domo, & rebus universis, quod de Ecclesiæ initiis, & ultimo incremento dicebat Zach. 4. 10. *Quis despectis dies parvos? & lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zerobabel.* Cum enim initia Ecclesiæ parva fuerint, tum etiam multis persecutionibus Tyrannorum impedita, at Deo fundante, & frabricante ad quantam altitudinem, & amplitudinem ædificium Ecclesiæ perductum est; Domus sane Job fundamenta ampla, sed postea impedita, ut videbatur, diruta etiam & dissipata, sed Deo ædificante, & perpendiculum tenente, ad quantam fastigii sublimitatem excrevit?

1. **Benedictio** quid afferat. Incredibile hoc incrementum Divinæ liberalitatis affert nomen ipsum *Benedictionis*, Gen. 9. 1. Gen. 12. 2. Gen. 24. 35. *Dominus benedixit Domino meo valde magnificatusque est, & dedit ei oves, & boves, argentum, & aurum servos, & ancillas, & camelos, & asinos, & peperit Sara uxor Domini mei filium, &c.* Hæc enim omnia exponunt, quid sit *Benedictio*. Vide etiam Gen. 26. 13. Gen. 28. 3. 2. Reg. 6. 11. Ps. 106. 38. Ps. 144. 14. Cum enim benedixit ille, habet utique manum apertam: *Aperis* (inquit David) *manum tuam, & implebis omne animal benedictione.* Quod licet Hieron. legerit ex Hebræo, *Implebis omne animal refectione*: *Fœlix, Implebis omne animal benigna voluntate.* Alii tamen, *Saturas desiderium omnium animantium ad voluntatem.* Ut aperta, & extenta manus Dei capiat totam voluntatem hominis, & ad ea omnia se extendat Divina liberalitas,

& benedictio, ad quæ se effundit hominis voluntas. Sic etiam manu ille extenta solet metiri cœlestia beneficia conferenda in homines; at tribulationes non nisi manu compressa, & stricto pugno; *Mensus est* (inquit Ill.) *pugillo aquas* (tribulationum) & *Cœlos* (supernorum gaudiorum) *palmis ponderavit.* Quamvis igitur tam incredibilis ubertas bonorum ex Dei aperta manu, & liberalitate processit, at etiam quadam ratione pullulavit ex radice pietatis, & sanctitatis, manente adhuc in Jobi animo, & domo? tum etiam ex imbre tribulationum, & sulcis bonorum operum, ubertas ex quibus incredibiles bonorum omnium proventus in exultatione messuit. Quam rem eleganter prosequitur Chrysol. hom. 2. ad populum Antioch. Sic Iesus Syrach. 19. *Timenti Dominum bene eris in extremis, & in diebus consummationis* (perfectio, & restitutionis) *illius benedicatur.* *Plenitudo sapientiæ est timere Deum, & plenitudo à fructibus illius: omnem domum illius implebis generationibus, & receptacula à thesauris illius.* Corona Sapientiæ simile Domini replens pacem, & salutis fructum. Ex illa igitur radice, salus, pax, bonorum omnium abundantia incredibilis provenit. Quamvis enim Hyemis tempore, & ventorum inclementia exusta folia, truncati rami, concussus truncus: at Scriptum est: *Ad tempus sustinebis patienter, & postea reditio* (proprie germinatio, aut pullulatio) *jucunditatis.* Iustus igitur, qui est instar palmæ, plantatæ secus decursus aquarum, fructum suum dabit in tempore suo. Nimirum in novissimo, ut observat August. & omnia, quæcunque facies, tolerabit, & perferet, prosperabuntur. Illud potius de improbis: *Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui operantur iniquitatem?* at iustorum novissimis benedixit Deus: *Isa. 3. 10. Bene erit illis, in extremis prosperabuntur.*

XIII. Et fuerunt ei septem filii, & tres filiæ.

1. *Filiorum susceptio ad cumulum fœlicitatis.*
2. *Cur non etiam suscepit Job duplo plures filios? Duplex error profligatus.*
3. *Fides Resurrectionis.*

Quorundam enim amplæ fortunæ, ubi nullus hæres? ideo Eliezer post recensitas amplissimas facultates Abrahami, subjungit, *Et peperit Sara uxor Domini mei Domino meo in senectute sua.* Ergo, cum in primo capite statim post testimonium sanctitatis Jobi subjungatur ad confirmationem illius numerosa proles, tanquam præmium sanctitatis, ante alia bona externa; at nunc post enumerationem bonorum, tanquam illorum complementum, tum etiam tanquam Argumentum receptæ valetudinis, subjungitur susceptio liberorum. Opportune igitur in Jobum conveniet, quod Ulyssi redeunti peregre, post convitia accepta à Melanthio, cum Philecius illum humaniter excipiens, vix tandem agnoscens, sic alloquutus est:

Salve, o chære Pater. precor o tibi tempora lata, Divitiæque iterum succedant, hospes amœna. Qui nunc obiveris tot dura sorte malarum.

2. Si de numero filiorum quæstioncula est, cur etiam illorum numerus non fuerit duplo major, præsertim cum non ultima fœlicitatis pars in numerosa prole sita sit: Sive illi fuissent denuo suscepti, sive priores etiam suscitati. Duplex primum error profligandus. Philo Biblicus in suis antiquitatibus duplicatum filiorum numerum scribit. Sed errat manifeste. E contrario extremo. Tertullianus l. de Patientia, c. 14. indicet deinde sine liberis vixisse. Si filios quoque restitui voluisset, pater iterum vocaretur, sed maluit in illo dno reddi sibi tantum gaudij: securus sic de Domini distulit, sustinuit tam voluntariam orbitatem, ne sine aliqua patientia viveret. Quem locum licet Pameliis, inter Tertullian errores, aut paradoxa referat, & quod forte non legisset integrum c. 42. l. Job, ubi & Græce & latine dilerte scribitur numerus filiorum; ego tamē potius excusarem Tertullianum, atque exponerem, loquutum quidem non universum de filiis, sed de prioribus, quos si suscitatos accepisset, duplicatam sobolem utique possideret. At, inquit Tertullianus, voluntariam filiorum amissionem orbitatem voluit, ut pater illorum rursus non diceretur; ne sine aliqua patientia viveret. Quæ Patientia profecto patientiæ commendatio perelegans est, commenda- & idonea causa non restituta amissa sobolis. At

3. At vero plerique alii patres ad Resurrectionis fidem confirmandam rem hanc referunt. Greg. *Filij autem totidem sunt redditij, quot amissi: septem quippe filios, & tres filias receperunt: & scribitur ut & hi, qui extincti fuerant, vivere demonstrarentur.* Idem eisdem fere verbis scribunt Basilus, & Olympiodorus in Cithena, Philippus, & Beda hoc loco, describunt etiam posteriores Interpretes. Eleganter Gregor. Nyssenus oratione habita in funere Pulcheriæ. Sed in universum, quod non expediret plures filios habuisse, ex suppositione duplicium facultatum, ne non feliciores, atque locupletiores essent filii, quam quondam fuissent, sed singulis duplex hæreditatis pars constitui posset à parente; altero tanto quam quondam feliciores; subtiliter indicatur à D. Thoma.

XIV. Et vocavit nomen unius Diem; & nomen secundæ Cassiam, & nomen tertiæ Cornustibii.

XV. Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ, sicut filia Job in universa terra: Deditque eis Pater suus hæreditatem inter fratres earum.

1. Proponitur questio. Unde nomina filiarum Jobi imposita fuerint.
2. Prima interpretandæ ratio, sumpta ex ipsa Jobi felicitate. Beneficia accepta parentibus impressa nominibus filiorum.
3. Secunda sententia verosimilior.

1. Speciosissimæ proculdubio appellationes Virginum speciosissimarum. Sed quonam consilio hæc omnia imposita fuerint; & unde petita, dubitationem quoque pulchram habet. Enim vero potuerunt hæc nomina ex ipsius Jobi felicitate desumi, aut ex ipsarum virginum specie incredibili, tum illa, quæ cum primum natæ sunt, resplenduit in illarum ore; tum illa, quæ in adolescentiori ætate futura significabatur.

2. Priorem interpretandi rationem docet Nicet. Isa (inquit) primam filiam Diem nominavit: ideo quod ab obscurissima ærumnarum nocte ad felicitatem restituta tam divinitus, quasi ad diem lucem aspiciendam esset revocatus. Secundam Cassiam appellavit, quod jam is odoris quadam suavitate, bonorumque voluptate frueretur. Terciam Amalibea cornu vocavit, quod vitam deinde vixit omni bonorum genere perfluentem. Et quidem frequentissimum fuit Patriarchis, & viris sanctissimis beneficiorum acceptorum memoriam imprimere in ipsis nominibus filiorum, ne unquam subire posset oblivio Divinæ beneficiæ ipsis impressæ clarissimis pignoribus. Exempla sexcenta. Alii vero ex ipsa filiarum specie volunt, & accepta nomina, & exponi debere, ita debet Greg. Nyssen. orat. 9. in Cantica, quem inferius item adducemus, docent quoque frequenter Latini omnes, & non oblere significat sententia sequens, in qua subnectitur species virginum ipsis speciosis nominibus. Huic ergo interpretandi rationi libentius assentior. Quamquam non repugnantem, integram, perfectamque horum nominum rationem ex utraque parte spectari posse, videlicet ex Jobi felicitate, & ex filiarum pulchritudine, nam hæc illius complementum, & amplificatio fuit. Sed sunt in his nominibus duo potissimum observatione dignissima; primum, quod ad nomen Hebraicorum Latinam interpretationem attinet; secundum, quod ad rem ipsam significatam. Quæ non sine operæ pretio per se tractabimus.

Qui nomina propria filiarum Jobi, & an Latina reddi debuerint per nomina appellativa.

1. Nomina originalia filiarum Jobi.
2. Nomina propria unius lingue servanda in alijs.
3. Interpretatio nominum propriorum aliquando tradita in Scriptura, à quo ejusmodi interpretationes scriptæ fuerint.
4. Obscuritas ex interpretatione nominum propriorum. Multa illius exempla apud alios auctores.
5. Undecim illustra exempla interpretationis nominum propriorum per voces appellativas. Multarum item sententiarum illustratio.

6. Quorsum Interpres nomina propria reddat ut nominibus appellativis. Virtus nominum Hebraicorum.

Originalia nomina præferenda primum ex lingua originali: deinde examinandum, an debuerint Latine interpretata proponi.

Nomen primum est, Lemimah; à radice *Lom*, quod est, *dies*, cum terminatione fœmina, q. d. Diaria. Secundum, *Kesfigbah*, quod ipsum est *Cassia*, id est, odorati fruticis nomen. Tertium, *Keren Haphuc*, quod ipsum est *Cornustibij*, à *Keren*, unde Latinum nomen *Cornu*, fluxit: & *Haphuc*, quod est, *Sibium*, aut lapis sibiini coloris, de quo postea.

Sed de nominibus in universum præcipiunt sapientes omnes, ut servantur ipsa originalia nomina, neque temere per interpretationem transfundantur in linguam aliam, terminatione tantum mutata, & inflexa pro cuiusque lingue more rem hanc docuerunt Hermolaus annotationibus in Plinius l. 4. c. reprehendens: Vallam, qui Promontorium Peloponnesi, *Iobthyn*, Plinio vocatum, *Piscem*, transtulit in Thucydide. Anton. Nebrissensis nostræ Bethicæ suo sæculo lumen, in Quinquagena. c. 49. agens de *Simone Chananao*, qui à Luca dicitur *Zelotes*. Curtius Brugensis l. 2. Conjecturalium juris, c. 38. agens de quibusdam nominibus, atque cognominibus gentis Romanæ, sed petitis ex lingua Græca. Noster Anton. Delrius super Medeam Senecæ Actor. 5. 523. Quod præceptum sane observant diligenter fere semper Scripturæ, retinentes Hebraica nomina propria hominum, locorum, aut rerum aliarum, tantum mutata pronuntiationis, aut inflexionis ratione, quam suavitas latinitatis postularit. Servatur etiam in Græco, ubi eadem nomina frequentissima retinentur ex Hebræo, tum etiam ex Latino. Nam Actor. 13. 1. Simon Niger, Græce habetur non, *Melas*, sed, *Niger*, ipsa etiam Latina terminatione retenta, nam Græce proferendum esset, *Nigros*, & Act. 1. 23. *Barsabas cognomento Iustus*, Græce item habetur *Iustos*. Centum hujusmodi.

Sed tamen aliquando Scripturæ interpretationem nominum propriorum per voces appellativas tradunt, idque dupliciter. Aut cum ipsam interpretationem adjungunt nomini proprio; aut cum prætermisso nomine proprio, docent pro illo poni illius interpretationem. Ut Lucas dixit, c. 6. *Simon, qui vocatur Zelotes*, nam *Chananaeus*, Hebraice, sonat *Zelotem*, Græce & Latine, & Joan. 10. v. 24. *Thomas, qui dicitur Didymus*. Non nisi, & pro o adjunxit interpretationem Græcam: nam *Thomas*, Hebraice, sonat Græce *Didymus*, Latine *Gemellum*. Idem observare licet fere semper ubi Scripturæ addunt nomini alicui proportio: *Quod interpretatur, Quod dicitur, Quod vocatur, Quod est*. Quæ verba an ab ipsis Sacris Scriptoribus, an ab Interpretibus Græcis aut Latinis adhibita fuerint, non hujus loci est examinare, sed ubi singula per se occurrunt. De hoc tamen Hieron. intelligendus, cum ad Galat. 4. ait: *Hanc consuetudinem in pluribus locis Scriptura conservat, ut Hebraicum nomen cum interpretatione sua ponat.*

Illud majoris difficultatis, atque obscuritatis est, ubi nomina ipsa propria interpretata vocibus appellativis, proponuntur nulla nota, admonitione interpretationis, quod sane multis sententiis obscuritatem attulit, exemplo est hic noster locus, *Nomen unius vocavit Diem*.

Sed præterea operæ erit pretium Sacrarum Literarum studio, quædam alia indicare intelligentiæ Scripturarum non leviter profutura. Septem hujus rei exempla producit Martinus Martinez Centapretensis l. 2. Hypotyp. c. 1. col. 98. Septem vel octo alia numerat noster Franc. Ribera super id Soph. 2. *Va qui habitatis funiculum maris*, &c. Quinq; alia loca indicavit Antonius Beut. ann. 1. in Scripturam. Tria aut quatuor, Gaspar Graiar super id Michææ: *Ne ploretis in domo pulveris*, Graiar. quibus, nam facile adiri possunt, prætermisiss, quædam nos alia indicabimus.

Primum, 2. Reg. 8. 1. *Tulit David Frænum tribui de manu Philisthijm*. Hebraice, *Tulit David Methegamma*, &c. Quæ erat urbs, ut regio, ut vult Vatablus, quamquam alii *Primatum* interpretantur, tamen esse proprium nomen aperte ostendit littera majuscula, per quam scribitur in Bibliis Vaticanis, Plantinianis, & Robertinis à *Metheg*, quod est frænum.

1.

ימימה
יום
קצעה
קרן
חפוכ

2.

Nomina
propria
quatenus
in omni
lingua
servanda.

Hermol.
Anton.
Nebriss.

Iac. Cure.

Delrius.

Scripturæ
retinentes
nomina
propria
originalia

מלכ
נזיר

23.

3.

Nomina
propria
interpretatio
tradita in
Scripturis.

An inter-
pretatio
nominum
originalium
in Scriptu-
ris fuerit
ab ipsis Sa-
cris Scrip-
toribus
addita.
Hieron.

4.

Obscui-
tas nata ex
interpre-
tatione
nominum
propriorum.

Martinez
Francisc.

Ribera.

Beuter.
Graiar.

5.

Decem il-
lustria ex-
empla
nominum
propriorum
appellati-
vis reddi-
torum.
Vatablus.

מצת
ל
הכו
בו
יעפ

Secundum. 2. Reg. 21. 19. *A Des datus filius saltus*, quod est nomen proprium, *Eibanan ben ing here*, cuius partes sunt significativæ. *El*, Deus, *Hbanan*, dare, *Ben*, filius, *lagbar*, saltus.

Tertium, 1. Paral. 4. 22. *Qui stare fecit solm, viri que Mendacij, & Securus & Incedens, qui Principes fuerunt in Moab*. Quo loco tum ipsa enumeratio virorum ingnium, qui præcesserunt, & qui sequuntur, aperte convincit hæc item esse nomina propria; tum Sept. legentes, *Ioachim*, & *vir Ghozeba*, & *Ioah*, & *Saraph*. Hebraice autem *Ioachim*, dicitur à radice *Kum*, quod est *Stare*, aut *Stare facere*, ubi licet *sol* non subit; at cum *Statio* tempore *Josue* valde famosa fuerit, ab ea *Statione Solis* visum est Interpreti nomen deductum, ut pote à remaxime celebri: non in epte igitur dixit: *Stare fecit Solem*.

Vulgatus
immerito
captus à
Cajetano.

כונ
יאש

שרפ

Neque quidem fuit, quod tam acriter hoc loco Interpreti caperetur à Cajetano, Abulensi, Beuter A annot. 10. *Domus autem Cozeba dicitur, Viri, aut domus mendacij, à Bazab*, quod est metiri, *Ioas Securus*, *Ioas*, quod est desperare, aut curam rei alicujus abjicere; inde *Securus*, qui minime afficitur cura, aut sollicitudine. *Sarapha*, *Incedens*, à radice *Saraph*, quod est succendere, aut exurere. Sed quoniam hunc ipsum locum amici rogatu peculiari expositione illustravimus, quæ quærundam manibus teritur, de illo nunc nondicendum amplius.

השת

LXX.

Pagninus.

Regia.

Tygrina.

Quartum, 1. Paral. 2. 55. *Cinai venerunt de Calore patris Rechab*. Proprie legunt Sept. & Tygrina, Pagninus, Regia: *Venerunt de Elhamath Patre Domus Rechab*. Et 1. Paral. 7. 18. *Soror ejus Regina peperit Tygrina*, *virum decorum*. Sept. Hebraizantibus, *Soror ejus Melecechi peperit Ishod*.

Complut.

in radice

Caphar.

כפר

וער

מתר

Quintum, Neh. 6. 2. *Veni percutiemus fœdus pariter in Vitulis in campo Ono*. ubi originale *Cepherim*, *vitulis* dicunt Compl. in radice *Caphar*, ex Hebræorum traditione esse nomen proprium loci.

Sextum, Ps. 41. 9. *Memor ero tui*, & *Hermenij* à monte modico, nomen originale *Mizgar* quod sonat modicum, Hebræi putant esse nomen proprium montis.

Septimum, 119. 4. *Incolatus meus prolongatus est*, Hebraice, *Incolatus meus in Meibet*, dicunt enim Hebræi esse nomen regionis barbaræ, & longe distat à Jerusalem.

Octavum, Josue 13. *A fluvio turbido, qui irrigat Egyptum usque ad terminos Accaron*. Hebraizantes à *Sibor*, qui dicitur esse rivulus Nili, alio etiam nomine appellatus *Torrentis Egypti*.

Nonum, Prov. 30. 1. *Verba congregantis, filij Vomeris, visio, quam loquutus est vir, Cum quo est Deus, & qui Deo secum morante confortatus ait*: nomina dicunt esse propria virorum sapientium, Verba *Agur*, filii *Iache*, visio *Ieethiel* ad *Ethiel*, nam *Agur* videtur dici ab *Agar*, quod est congregare, *Iake*, per transpositionem litterarum à *Kaab*, quod est *Vomer*. *Ieethiel*, ad me Deus, & Aben *Esra* existimat *Agur* illum fuisse Doctorem insignem, reliquos illius discipulos, vide Vatablum.

Aben

Esra.

תראה

Aben

Esra.

Decimum, Cant. 6. 3. *Pulchra es amica, suavis & decora, sicut Jerusalem*. pro *Suavi* est Hebræi *Ketirsa*, sicut *Tirsa*, quæ fuit civitas regia Regum Israel ante Samariam. 3. 14. 15. 16. Sic vult Aben *Esra*, & quidam alii Hebræi, ut comparatur Sponsa cum duabus urbibus Regiis *Thirsa* & *Jerusalem*.

Undecimum, Cant. 7. 4. *Oculi tui sicut piscina in Heseben*, quæ sunt in porta *Filia multitudinis*, nomen proprium portæ, *Bath*, *Rabim*, à *Bath*, quod est *Filia*, & *Rabab*, multiplicare. Sed hæc pro exemplis, quæ non licet nunc singula premere, & diligentius examinare.

6.

Quosum

Interpres

nomina

propria

interpretetur ap-

pellativis.

Quia vero plerumque in Scripturis sacris ipsa nomina imposita sunt, vel ex re ipsa, vel ad rem ipsam significandam, quæ fuit nominis imponendi occasio, ideo consulto Interpreti interpretationem pro nomine proponit, ut nos doceret rationem & vim nominis. Cum vero etiam non solum nomina, sed res ipsæ aliquid nobis significant, aliquando nomina rerum vocibus appellativis reddit, ut indicet quid res ipsæ nobis significant. His enim rationibus rerum sacrarum verissimæ atque utilissimæ allegoriæ teneri possunt. Non alio itaque consilio nobis significationem nominum filiarum Jobi propinavit Interpreti, quam ut præclaram doctrinam morum, vel sublimioris intelligentiæ inde ihauriremus.

Origenes.

Virtus

nominum

Hebraico-

rum,

Quoniam enim Origenes contra Celsum asseruit: *Hebræa propter virtutem quam continent, non debere transferri in aliam linguam*; at ea ipsa ratione, ut virtutem suam in alias linguas transfundant,

expedit illorum interpretationem aliquando habere. Hæc omnia (inquit Gregorius) pro eo quod Gregorius à virtutibus sumpta sunt, apte curavit Interpreti, non ea sicut non Arabico sermone inventa sunt, sed in Latinum eloquium versa aptius demonstrari. Sed jam illorum vim & significationem proprius consideremus.

Significatio & doctrina nominum filiarum Jobi.

7. Virtutes indicatæ nominibus filiarum Jobi.
8. Pulchritudines splendor, bona fama, deſicientia pigmentorum, appellationibus filiarum ſignificatæ.
9. Unum pro primo. Pulchritudo brevis, & fallax inſtar floris.
10. Suavitas lucis & coloris. Adoleſcentia fulgores. Pulchritudo apud Platonicos.
11. Turpes amatores obſecati ſplendore alienæ pulchritudinis.

Censuimus nuper hæc nomina potissimum referenda ad pulchritudinem ipsarum Virginum, sed in eo quoque nonnulla varietas. Nam D. Gregorius ait: *A virtutibus sumpta esse, nimirum cognitionis divinæ diem*; bonum *Da odorem*, atque hymnos divinarum laudum, *cornu*, quasi tibia modulatarum, significari existimat; quibus virtutibus forte excelluerunt tres illæ virgines. At Gregorius Nyssenus Hom. 9. in Cantica, peculiare alias virtutes significatas existimat singulas singularum: *Littera* (inquit) *sacra filiarum Jobi pulchritudinem admirata, vocibus ipsis eximium hoc miraculum demonstrant, cum Dies nomen audimus honestatem*; quemadmodum & Apostolus filios lucis ac dies appellat eos, qui vitam puram agunt. *Cassia* appellatione puritatem, ac frangrantiam studiorum. *Cornu* vero *Amalibæ* laudem omnis generis virtutum significantes. Hæc ex verbis ipsius Gregorii paululum immutatis.

Sed cum superius dixerimus hæc nomina præ se ferre mirabilem pulchritudinem, & gratiam virginum illarum, ne fallax sit gratia, & vana pulchritudo, recte licebit externam corporis speciem cum interna animi pulchritudine conjungere, & complecti appellatione ejusdem nominis; atque illam peculiarem fœminarum virtutem tribuere fœminis natura sua pulcherrimis, quod nativum faciei splendorem significatum primo *Dies* nomine, & suavitatem inſtar odoratiſſimæ *Cassia*, significatam secundo nomine, oculorum pulchritudinem significatam tertio, non deturparint adſcititiis pigmentis, aut medicatis unguentis, contentæ nimirum facie, & pulchritudine, quam illis dedisset Deus, de quo pluscula statim, cum ad ſingula venerimus.

In numero vero ipſo ternario arcanam ſignificationem agnoſcit Nicetas. *Tria* (inquit) *præclara virtutis documenta, quæ tribus temporibus Jobus deſcribit, tribus formoſis filiabus indicantur. Si quidem & in divitijs, & in paupertate, & in reſtauratione rerum illius fuit ſpectata virtus*. Sed de numero filiarum & filiarum, & de ſobole utriusque lexus, diximus cap. 1.

Nomen unius vocavit Diem.

Nomen, inquam, primæ aut Primogenitæ; unum enim pro primo frequentissimum est in sacro sermone, ut aliquando admonuimus. *Dies* autem duo potest in pulchritudine significare. Primum, breve tempus, & diarium tantum, quippe fallax gratia, & vana pulchritudo, id est, cito evanescens, ideoque ipsa brevitate inopinata fallens; nam est donum fragile, fugax anceps, atque inſtar roſæ, de qua quidam dixit:

Una dies aperit, ſuſtulit ut dies

& Theocritus:

Et roſa pulchra eſt, & tempus eam conſtabefaciſ.
Et viola pulchra eſt in vere, & ſtatim ſeneſcit.
Candidum eſt lilium, tabeſcit vero cum decidiſ.
Et nix candida eſt, & liquitur cum concreverit.

Dies igitur eſt, cui

— Nulla non dies
Formoſi corporis ſpſium abſtulit.

Quem

Gregorius

7.

Gregorius

Nyssenus.

Virtutes

filiarum

Jobi.

2.

Fœmina.

rum vir-

tus deſpi-

cere ſucos

faciei.

Nicetas.

Tres Jobi

filia tres

illius la-

des repræ-

ſentant.

9.

Unum

pro pri-

mo.

Pulchri-

tudo dil-

ta, & fal-

lax.

Theocritus.

An

19. Antandem, quod nulli quærat medicamenta
externa facere, nulla ungenta quibus bene oleat?
nam nisi per seipsam suo pudore, & honestate
morum bene oleat, frustra unguentis odoratissi-
mis perfundetur, ut Comædiographus scite ait:

*Pleur. in
Mustella-
ria.*

Et castor, mulier recte olet, ubi nihil olet.
Nam istæ veteres, quæ sũ unguentis victitant, in-
terpoles.
Vetula, edentula, quæ vitia corporis suco occultant,
Ubi sese sudos cum unguentis sociavit, illico
Isidem olent, quasi cum una multo jura confundis.
coquus.
Quid oleas, nescias: nisi id unum, male olere in-
telligas.

Et nomen tertiæ Cornustibij.

16. *Cornubustii*, ex quibus nominibus componatur.
Cornuum usus.

17. Cornu copiae. Quomodo Scriptura utatur nominibus fabulosis. Copia rerum ex pietate profluens.

18. Fucus, unde dictus Stibium, quia illius virius.

19. *Oculorum nigrorum elegantia*, Pallas Casia, Venus
Peta.

20. Flavi capilli apud Palaestinos in pretio. Expiscatus Salomon.

21. *Pulchritudo nulla indigens arte. Fama pudicitiae
abhorrens ab omni fuce.*

16. **P**ulchritudinem quoque, atque pulchritudinis virtutem comitem præfert hæc appellatio. Sed explicanda per partes, quæ duæ sunt, *Cornu* & *Stibium*; nam Greg. componens id nomen ex *Cornu* & *Tibia*, lusit sane, sed lusit cum ve-

*Iam fides, & par, & honor, pudorque
Priscus, & neglecta redire virius
Audet, appareatque beata pleno
Copia cornu.*

Idem. l. i. Et iterum :
Car. Ord.

17.

*Dij me tuentur : Dis pietas mea
Et musa cordi est, hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris bonorum opulenta cornu.*

Opportuneigitur significari potuit, vel opulentus, & beatus status Job: restituti, vel pulchritudo eximia tertiæ virginis non minus elegans, & jucunda conspectu, quam esset os illius cornu copię, unde bona omnia, fructusque pulcherrimi ubertim effluebant.

Vatablus. Sed cum nihil in Hebræo sit, quod capim
 oleat, sed *cornu Haphuc*. Vatablus existimavit illam
 secundam vocem deduci à radice, *Haphac*, quod
 est vertere, aut convertere, vel mutare in contra-
 rium. Quare existima interpretandum nomen,
Cornu versionis, ut hoc nomine consignaret memo-
 riam utriusque fortunæ, & restitutionis suæ.

Sed proculdubio, tum cum re ipsa, tum pulchritudine virginum elegantius convenit, ut deducatur à radice *Phyc*, unde videtur nomen deductum Latinum *Fucus*, quod est medicamentum, quo mulieres faciem, aut oculostingunt, elegantiz, & pulchritudinis gratia.

Sed quod qualeve illud medicamentum sit, *D. Thom.*
incertum est apud Interpretes, nam *D. Thomas, Lyr.*
quem sequuntur *Nicolaus, & Dionysius,* tum *Dionysius*
hic, tum super illud 4. Reg. 9. ubi de Jezabel de-
finiunt *sibium* esse unguentum, seu herbam ad
decorandam, seu medicandam faciem: nonnulli
cerussum vocant, quo albor inducitur faciei. Alii
purpurissum, quo malæ pinguntur, & rubescunt.
Conjecturam ducunt, quod idem nomen sit la-
pidis pretiosi. 1. Paralip. 29. 2. & Is. 54. 11. quem
Hebræi post *R. David* dicunt esse *carbunculum*, *R. David*
aut *lapidem rubentem*, *R. Mard.* *Lapidem rutilantem*, *R. Mard.*
& *diversi coloris*. Sed sane quidquid de lapide sit,
quod valde incertum est, (propterea enim *Latius*
Interpres in loco *Isaiæ*, non designavit, cujus
coloris lapides illi sint, in loco *Isaiæ*, non designa-
vit, cujus coloris lapides illi sint, in loco autem
Paralipomenon dixit: *lapides quasi sibiinos, & di-*
versorum oculorum) quod ad fucum istum pertinet,
certum est fuisse medicamentum, quo oculi pin-
gerentur, ex 4. Reg. 9. 19. *Iezabab pinxit oculos suos si-*
bio, & Jer. 4. 30. *Si pinxeris oculos tuos sibio*. *Cerussa*
autem, aut purpurissum oculis adhiberi non pos-
sunt, *Sibium* autem primum utilitatis, & medica- *Sibium*
menti, postea etiam elegantiae causa oculis adhi- *oculis ca-*
bitum est. Quare *Plinius* de *Sibio* loquens l. 1. *randis de-*
33. 6. *Vis* (inquit) *eius adstringere, & refrigerare, prin-*
cipalis autem circa oculos, namque ideo etiam plerique, *Plinius.*
Platyophthalmos id appellavere: quoniam in *Callible-*
pharis mulierum dilatat oculos, & fluxiones inbibeat
oculorum, &c. *Dioscorides* vero: *Etiā sordes, & ul-* *Dioscori-*
cera oculorum expurgare, sistere sanguinem e cerebri mem-
brana prefluentem, scribit & *Galenus* l. 9. *simp.* *Galenus.*
medic. ex eo *Collyriæ sicca* componit. Arabes, &
Vulgus jam *Antimonium* appellant. *R. David* *R. David.*
ait esse, *Fucum nigrum*, de quo *Hieronym.* scribens *Hieron.*
ad *Furiam* tom. 1. Ep. 10. *Meretrix illa in Evangelio*
baptizata lachrimis suis non habuit trispanes moras,
nec stridentes calceoles, nec orbes sibi bio fuliginatos,
quanto fœdior, tanto pulchrior. Similiter *Cyprianus* *Cyprian.*
de habitu virg. notat *oculos circumducto nigrore fu-*
catos, & iterum inter alia faciei medicamenta me-
minit, flavi coloris, nigri pulveris & roboris. *Tertull.* *Tertullian*
l. de cultu fœminatum meminit *fuliginis oculorum;*
Xenophon quoque in *Oeconomico.* *Xenophon*

Ergo cum *Sibium* sit medicamentum oculo- 19.
rum nigrum, & fuliginosum, videbitur tertia Oculo-
Jobi filia commendari ab elegantia, & pulchri- rum ni-
tudine nigrorum oculorum, quæ procul dubio grorum
olim in pretio, & in eximia pulchritudine habita elegantia.
est. Quanquam enim Pallas ab Homero celebre- *Homerus*,
tur, cognomento *Glaucopis*, quasi diceret Glauco Pallas
cula, id est, oculos Cælios habens, quod Cælii Cælia,
oculi, & nimium splendidi dicantur esse iogenio- *Venus*
forum, quare idem Homerus appellat, at Vene- *Nigrocu-*
rem sic salutat :

— *Salve nigra*
Habens palebras, dulciloqua.

Et Ovidius :

Si parva est, Veneri similis, si flava, Minerva.

Ovid. l. 2.
de Art.
amandi.

Speſtabilis igitur quondam erat forma *nigris oculis*, aliquando etiam, & *nigro capillo*, non tam fœmina, quam vir. Quanquam hoc non in univerſum, ſed apud Gentem Romanam, propterea enim dictum,

Turpis Romano Belgicus ore color.

Nam in Syrorum & Palæsthinorum gente colorem rufum, aureumve capillorum, in pretio fuisse, & ad pulchritudinem commendatum, tum in Davide, Absalone, Salomone, tum vero in Sponso, ostendimus in Scholis ad illum Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & Rubicundus, &c.* Quam enim dicantur *Sponsi capilli nigri, quasi corvus*, illud tantum accipiendum est ex proprietate ipsius vocis originalis, de nitore & splendore, nitent enim mirum in modum corvinae plumæ, non de colere, nam de hoc illud est, quod sequitur: *Comæ ejus, sicut elata palmurum*, quæ non solum

crispæ sunt, sed phœniceo rubore flavescunt. Ergo, ut ad rem nostram revertamur, quanquam cum pilis flavescuntibus, & aureis non possint esse oculi natura sua nigerrimi, ut aliquando fuligo illa fucata ad pulchritudinem adhibita est, qui mos & apud Arabes, & apud Africanas fœminas nunc vigens, aliquando in Hispania viguit. Ergo tertiam Jobi filiam appellatam fuisse *Cornustibz*: significabit non solum fuisse oculis pulcherrimis sed præterea habuisse quiddam aliæ fœminæ pigmentis & medicamentis parare solent.

21. Ergo indicabitur tertia quædam pulchritudinis virtus, & laus præter illam bonæ famæ fragrantiam, videlicet quod nullo indiguerit, neque usa fuerit adsevitio corporis cultu, quod inter maximas fœminarum laudes, imo & ad pulchritudinis commendationem refertur, atq; eo nomine & faceta historia laudat Galenus in exhortatione ad bonas artes, Phrynem illam in modestissimam omni formæ artificio carentem. Atque Ovidius Lucretiam:

Ovid. 2. *Forma placet, vivensque color, flavique capilli,
Quisque aderat nulla factus ab arte dacer.
Sic sedis, sic culta fuit, sic stamina nevit,
Neglecta collo sic jacuere coma.*

Quæ igitur natura sua videretur habere omnia amatoria medicamenta, & omnia pulchritudinis pigmenta, si se illa præterea ornasset, & pinxisset alienis coloribus, utique se deturpasset potius, quippe ut Prudentius aliquando dixit:

— Nec enim contenta
Decore ingenio mentitur fœmina formam.

Adelegantem vero sic dicebat Scapha Plautina:

— Scia es tu quidem,
Nova pictura interpolare vis opus lepidissimum.
Non sic hauc atatem oportet pigmentum nullum
attingere,
Neque cerussam, neque melinum, neque aliam ul-
lam offusiam.

Pulchritudo, & bona fama pudicitiae conjuncta pulchritudo ista naturæ abhorrens ab omni fūco: Quid enim, ut Hieronymus ad Furiam ait, sunt purpurissus, & cerussa, quam ignis juvenum, fœmina libidinum, impudica mentis indicia? & Cyprianus de Habitu Virginum: Si te sumptuosius comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te juvenutis illicias, suspiciis adolescentium post te trabas, concupiscendi libidinem nutrias, peccandi fomitem succendas: ut & si ipsa non pereas, aliis tamen perdas, & velut gladium, & venenum videntibus te præbeas: excusari non potes, quasi mente casta sis, & pudica, redarguit te cultus improbus & impudicus ornatus. Rursus idem de Bono pudicitiae: Longe absit quibus pulchritudo non ornatur, sed prostituitur, nam sollicitudo de pulchritudine, & male mentis indicium, & deformitatis est. Semper est misera, quæ sibi non placeat, qualis est. Quid capillorum mutatur color? Quid oculorum suffusio? quid facies artibus in diversam formam convertitur? Quid postremo speculum consulitur, nisi quia, ne ipsa sit, timeatur. Videndus omnino ad verius immoderatum fœminarum cultum Cyprianus de Habitu Virginum. Tertulianus de cultu fœminarum. Ambrosius l. 1. de Virginitatibus. Hieron. Ep. 10. ad Furiam de viduitate servanda, & l. 6. Hex. c. 8. Chryl. Hom. 20. ad populum Antiochenum. Clemens Alexandrinus l. 2. Pædag. c. 10. & quæ in hanc rem congeffit ex Sacris & profanis Tiraquellus l. 3. connubiali.

Qui ad-
verfus im-
modera-
tum cul-
tum fœ-
minarum
teripse-
runt.
Chryl.

XV. Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ, sicut filia Job in universa terra: deditque eis Pater suus hereditatem inter fratres earum.

1. Constructio Hebraica verbi singularis cum nomine plurali. Universa terra quid.
2. Speciosi liberi felicitatis pars.
3. An Jobi uxor eadem, quæ ante plagam.
4. Filia honestissima amula maternæ pietatis.
5. An filia succedant in paternam hereditatem. Virgines matrimonio mature locatæ.

Pineda Tom. II.

Superioris partis expositio & confirmatio, in Universâ illa regione ne ullam quidem tunc temporis puellam inveniri potuisse, quæ cum Jobi filiabus merito de pulchritudine contendere posset. Quod autem pluraliter dicitur, *inventæ sunt*, in Hebræo singulariter dicitur, *inventæ*, & construitur cum nomine plurali mulierum, quæ Syntaxis Hebræa indicat sub illa mulierum mul-
titudine, unicam singularem, cui verbum tribua-
tur: *Non est inventa mulieres*, id est, ne una quidem inventa est inter mulieres. Quod deinde dicitur *universa terra*, quanquam in universam Septuag. legant: *Eam, quæ sub Cælo*, tamen de illa regione accipiendum est, de qua est sermo, ut c. 1. obser-
vavimus.

Porro hæc susceptio filiarum speciosissimarum, pars fuit felicitatis ipsius Jobi, ut nuper indicabamus, & nunc quoque eleganter exprimit Nicetas: *Cætera (inquit) felicitate seposita filias quæque lib. rali specie, atque egregia forma suscepit, ut earum aspectu omnis superioris ærumnæ memoria funditus interiret.* Et quanquam nunc ulla uxoris Jobi mentio sit, at Sept. designant hoc loco uxorem Jobi uxorem Arabissam, quæ generat filium, cui nomen, *Emmon* An eadem, autem hæc fuerit pristina uxor; An vero illa vel quæ pri-
mortua, vel propter aliquam infidelitatis, & blasphemiam causam merito repudiata, aliam uxorem duxerit, incertum est. Sane S. verus Catena aliam fuisse in hæc verba statuit: *Erstian autem nec consentaneum, nec rectum erat, ut ea bonorum particeps esset, quæ certaminum tempore virum d. sp. xisset, atque è summo constantia ac patientia veritæ præcipitem agere Athletam conata esset, quo mihi valde fit vero simili-
le: sicut & uxorem illi tum pietate, tum corporis pulchra, dignitate, & elegantia insignem à Deo designatam fuisse, ex qua tum domus lux, tum Reipublicæ, & Regno pulchram & speciosam sobolem procrearet, id enim maximum Reipublicæ emolumentum, ut scribit Plato 6. de legibus: Cogitare Reip. bo-
(inquit) omnino sponsus, & sponsa debent, quo pacto quam pulcherrimos, & optimos civitatis liberos poterunt procreare. Atque hoc Divinum plane munus, & felicitatem non vulgarem pollicebatur Juno Æolo, Ex præstanti corpore Nymphis;*

Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigas, & pulchra facias te prole parentem.

Namque ex deformi uxore nemo pulchram suspiciat sobolem.

Pietas autem uxoris Jobi ex ipsa etiam filiorum pietate colligi non obscure potest, nam cum illud verissimum sit, quod de ipsis fructibus tel-
luris parentis dixit Columella: *Nihil dubium, quin ipsa natura sobolem Matri similem esse voluerit, at nihil certius, quam ut filiabus*

— Tradat Mater honestos
Aut alios mores, quam quos habet —

Virgines vero ut corpore, ita, & animo pulcherrimas fuisse testatur lectio Sept. *Non sunt inventæ juxta filias Job meliores eis, in ea, quæ sub Cælo*, quod Nicetas sic interpretatur, ut illud, *meliores*, non magis ad corporis, quam ad animi dignitatem, & præclaram speciem referatur.

Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum. An peculiare hoc fuerit filiabus Jobi, ut heredes ex Asse fierent paternæ hereditatis, an vero res tunc in more illius gentis posita significetur, incertum est: certe tamen nunc significatur simul cum fratribus hereditatem paternam ex æquo adisse; nam illud, *inter*, vel, ut in Hebræo est, *In medio fratrum*, æqualitatem quandam & communem rationem denotat. Sic interpretatus est Nicetas: *Id est, una cum fratribus: ut ostendat omnes filios à Jobo in æquales partes hereditatis vocatos esse.* Hereditas autem fœminarum apud gentes alias, non eadem semper ratione constituta fuit, fœminarum, vide Alexandrum Neapolitanum agentem de intellectu legis Voconia l. 6. c. 15.

Sed existimo præterea hoc loco hereditatis filiarum mentionem fieri ut significetur maturo & honesto matrimonio locatas fuisse, dotes igitur opimas à patre accepisse, tempore nuptiis opportuno. Quod Philosophi, Legumque Latrores fœminis ad annum decimum quintum, paulo minus plusve assignarunt.

N n n 2

XVI.

1. Constru-
ctio verbi
singularis
cum no-
mine plu-
rali.

Universa
terra quid
significet.
LXX.

2. Speciosi
filii paren-
tum felici-
tatis.

3. An eadem,
quæ pri-
ma.

Severus.

Jobi uxor
pulchra,
& pi.

Pulchra
soboles
Reip. bo-
num.

Virg. l.
Æn.

4. Matris
mores
commu-
nicari fi-
liabus.
Colum. l. 3
Juve. Sat.
6.

LXX.

Nicetas.

An filia
succedant
in paren-
tum bo-
nis.

Inter, de-
notat æ-
qualita-
tem.

Nicetas.
Hereditas
fœmina-
rum.

Filia Jobi

mature
locatæ
matrimo-
nio.

PARAPHRASIS CAPITIS PRÆ- CEDENTIS.

CAPUT XLII.

QUamvis Job aliquando recepisset, non amplius se verba facturum, cum intellexisset promissis se non teneri, quibus divina voluntas adversata fuisset, cumque ad loquendum cum Deo divina ipsa voce instructior evasisset, præsertim cum vocem, quam illi ademerant terror supremæ majestatis, animi mœror, & abjectio, jam nunc illi restituisset, ipsa divina vox, pulchritudo divinorum operum, atque spes concepta de divina Potestate, & Providentia, in hunc modum brevissime, simulque modestissime respondit.

Satis ô Supreme rerum Dominator, & antea mihi persuasum erat, & tua deinde oratione edoctus sum, quanta sit tuæ potentia atque Providentiæ efficacia, tum in aliis naturæ rebus: tum in illis, quæ ad peculiarem tuorum justorum providentiam spectant. in communi adversario comprimendo, & omnibus illius artibus eludendis. Ingenue præterea confiteor, in tuo arbitrio & potestate esse, qua velis ratione cum mortalibus agere, etiam innocentiam affligendo, atque semper tuam providentiam bene de hominibus mereri, & sapientissime de humanis rebus quacunque ratione cogitare & constituere. Quid enim tam eximium, & ad præclaros fines consequendos tam opportunum, quod in tuam cogitationem non cadat, ac tuæ potestati non subjiciatur? qui igitur harum rerum oblitus, aliquando insolentioribus querimoniis elatus sum, erratum agnosco & deprecor. Quippe cum in me ipsum meamque imbecillitatem oculos reflectebam, agnoscebam me imparem tot difficultatibus sustinendis, nedum superandis. Atqui oportuisset frequentius convertisse mentem, & oculos ad te, qui omnia potes, cui nihil difficile, qui cordis istius mei perturbatæque mentis fluctus æstuantium cogitationum facile componere, & tranquillare vultu jucundissimo poteris, qui mentis tuæ arcana, & sublimiores providentiæ rationes, non minus perficere, quam cogitare, & designare vales.

Quid enim iniquissimus adversarius moliri, & machinari tentabit contra tuum consilium? An patere tua statim consilia non sentiet? Quis porro tam stultus erit, qui reconditissimas sui animi cogitationes DEI oculum omnia contuentem latere posse arbitretur? aut quis mentis divinæ consilia satis assequetur, aut non aperte & plane pronuntiabit. Dei consilia omnino superiora esse humana cogitatione? Ego vero fateor, me obscure & perturbate de divinis loquutum, atque tentasse liberius. quod parcius & modestius attingere oportuisset: multa pro me, & pro mea innocentia, & cum multa contentione dixisse, pauciora pro te, & pro tua Providentia, & non nisi languidiori animo disputasse, quædam suppressi, prætermissi, quæ explicatius essent tradenda, in quibusdam morose & importune hæsi, quæ leviori manu tractanda forent, sed tu Optime homini multa rerum caligine laboranti, lumen in mediis ignorantia tenebris prætulisti, vexationis mihi meæ causam indicasti; Diaboli pertinaciam & inhumanitatem docuisti, & de tua jam providentia sublimius & magnificentius sentiendi disciplinam tradidisti, ut deinceps nunquam definire tentem, quæ meis cogitationibus superiora sunt.

Precor igitur benignitatem tui numinis, ut si quidpiam eorum, quæ me fugiunt, te rogavero, docere me ne graveris, doceri enim à te volo, quid mihi de meis rebus censendum, sentiendumque sit, non jam tecum de meis ærumnis amplius expostulare. Et quidem quidquid aliquando dixerim, dictum esse à me velim interrogando, ut erudiar, precando, ut doceas. Si quid enim deinceps dicendum mihi sit, ita pedetentim, & verecunde dicam, ut interrogare potius, quam dicere videar.

Nisi enim ex tua doctrina & lumine, in rerum divinarum cognitione proficere nequeo: videor enim mihi nunc tandem tua oratione eruditus, adeo clare divinæ tuæ Providentiæ æquitatem, atque Sapientiam consiliorum omnium perspicere, ut oculis ipsis haurire videar, quæ quondam vel in pristina illa mearum rerum conditione, vel in ea, quæ posterius sequuta est, calamitosissima, valde obscure, & non nisi levi auditione accepisse visus sim. Ergo jam præsentia tua erectus & facie ista jucundissima recreatus, atque illuminatus, defixis te oculis contem-
plor & suspicio.

Ex tui vero cognitione, & cultu ad mei contemptum insurgo, incipioque propemodum ad res meas nauseare. Indignitatem conditionis meæ sordesque vix oculis & cogitatione ferre valens, tum etiam acriter reprehendens importuniores illas mearum ærumnarum querimonia, mœrentis animi languorem, melioris conditionis, meliorisque spei desidiolam quandam oblivionem. Quanquam hoc mihi nunc solum reliquum est, ut præteriti errati serio pœnitendi, & vitæ consilia in melius commutandi facultas mihi non negetur. Ergo confcius humanæ imbecillitatis, & bene memor sordium humanæ originis, pulveris,

Nnn 3

& cine-

1.
Respondens autem
Job Domino dixit:

2.
Scio, quia omnia potes,
& nulla te laetet
cogitatio.

3.
Quis est iste, qui celat
consilium absque scientia?
ideo insipienter loquutus sum,
& quæ ultra modum
excederent scientiam meam.

4.
Audi & ego loquar:
interrogabo te, &
ostende mihi.

5.
Auditu auris audiivi te:
nunc autem oculus meus videt te.

6.
Idcirco ipse me reprehendo:
& ago pœnitentiam in favilla & cinere.

a Quid in se ipsi Jobus errati agnoscat, & reprehendat, quid item Deus in illo objugaverit, & an fuerit verbo lapsus, statuitur n. 3.

b An Job non solum divina voce, sed etiam Divina aliqua imagine & visu recreatus fuerit, differitur n. 4.

& cineris asperſione veniam admiſſæ culpæ deprecabor, at jam nunc pœnitentiæ ergo, ſedere in pulvere & cinere non recuſor: nihili enim me, meaſque omnia jam facio.

*Finis certaminum, univerſæ Hiſtoriæ clauſula
& epilogoſ.*

7.
Poſtquam autem lo-
quutus eſt Dominus
verba hæc ad Job,
dixit ad Eliphaz The-
maniten: Iratus eſt
furor meus in te, &
in duos amicos tuos,
quoniam non eſtis
loquuti coram me re-
ctum, ſicut ſervus
meus Job.

8.
Sumite ergo vobis
ſeptem tauros, & ſe-
ptem arietes: & ite
ad ſervum meum Job
& offerte holocau-
ſtum pro vobis: Job
autem ſervus meus
orabit pro vobis, fa-
ciem ejus ſuſcipiam,
ut non vobis impu-
retur ſtultitia: neque
enim loquuti eſtis ad
me recta, ſicut ſervus
meus Job.

9.
Abierunt ergo Eli-
phaz Theſmanites, &
Baldad Suhites, &
Sophar Naamathites,
& fecerunt, ſicut lo-
quutus fuerat Domi-
nus ad eos, & ſuſce-
pit Dominus faciem
Job.

10.
Dominus quoque
converſus eſt ad pœ-
nitentiam Job, cum
oraret ille pro amicis
ſuis.

His jam actis, dictisque, cum poſt tolerantiam tentationum dignus fuiſſet habitus Job, qui Deum videret, audiret-
que, atque divina oratione edoceretur arcanum rerum
ſuarum, ſuæque afflictionis; Sed adhuc tamen, & corporis plaga
non videtur fuiſſe proſtigata: quippe ſtatuerat Deus, ut labo-
ranti uſque, & ægrotanti impenderetur pietatis & miſericordiæ
ſolacium ab amicis & familiaribus, quod per ſummam inhu-
manitatem viro ſanctiſſimo laboranti denegatum fuerat, quo is
delinquit, quamvis dolens adhuc & exulceratus, ſed moderate
tamen, & cum ingenti animi ſolatio dolebat. Quare ex divina
conſolatione & cœleſti lumine vultus illi aderat tranquilluſ &
placiduſ, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugoſitate contracta,
remiſſæque in latum modum ſupercilia, oculi humilitate, non
inſolentia deſecti, os taciturnitatis honore ſignatum, color,
qualis ſecuriſ & innoxiiſ, motuſ frequenſ capitiſ in Diabolum,
& minax riſuſ. Jam enim pudore affectuſ, & turpiſſime victuſ
fugam ille meditabatur, jamque ab incirandis doloribuſ & ac-
cendenda totiuſ corporiſ plaga abſcedebat. Ergo, ut multo fe-
licior, multoque lætior eſſet Jobi triumphuſ, & ærumnarum
exituſ, eadem ipſa divina vox, quæ Jobum erexerat, & amicos
nonduſ inde digreſſoſ abjicit ſuppliceſ, & precabundoſ ad il-
liuſ pedes: quippe ſicut ad Job de turbine externa, & articulata
voce loquutuſ fuerat Deus, ita ſane ad Eliphaz inſtaurato tur-
bine, & vehementiſ perſtrepente procellæ fragore, atque aëriſ
commotione divina indignationiſ indice in hunc modum lo-
quutuſ eſt; Vehementer me ad furorem & indignationem, tu-
um, tuorumque ſimiliter amicorum Sophar & Baldad calum-
niandi, & detrahendi innocenti homini ſtudiū, incitavit.
Quamvis enim præclare vobiſ ipſiſ feciſſe videmini meæ cauſæ
patrocinanteſ, tamen turpiter aberratiſ procul dubio, dum juſti
innocentiam & æquitatem lædere conati eſtiſ, & digni utique
graviffimo ſupplicio; quippe multa temere effuſiſ, iniquam
de meo ſervo ſententiā tulitiſ, at Jobuſ ſervuſ meuſ cuncta
eſt vere loquutuſ, atque adeo in meo tribunali & jadicio, in
quo non ſolum externiſ ſed & interniſ potiſſimuſ indicatur,
Jobi cauſa melior & verior viſa eſt.

Ergo hoc delictuſ hac vobiſ ratione expiandū erit, ut cum
magnopere peccaveritiſ, numeroſum atque perfectuſ ſacrifi-
cium mihi offerenduſ curetiſ. Neque verò tanta ſacrificia ſatiſ
futura erunt ad expiationem, niſi etiam viri patientiſſimi, quem
inque laſiſtiſ, merita accedant: ad illuſ itaque, qui Sacerdotiſ
munere fungetur, ſeptenaſ victimas adducendaſ curabitiſ, id
eſt, vituloſ ſeptem, totidemque arietes in mei honorem, & in
veſtræ iniquitatiſ deteſtationem concremandaſ. Inter ſacrifi-
candū autem ille apud me pro vobiſ intercedet, neque aliuſ
patronuſ vobiſ opportuniorem deſigno, quam illuſ ipſuſ,
quem injuria affectiſtiſ, quippe ſuoſte ingenio miſiſſimuſ eſt,
mihi verò ea etiam ratione chariſſimuſ. Et verò niſi propter
ipſuſ, perdiſſiſſem utique voſ, atque digna morte abjeciſſem,
ut cum ingenti ignominia ſceluſ detrahendi compenſarem,
ſœde namque, & turpiter peccaſtiſ, contra omnem humani-
tatiſ & amicitiaſ legem, inſultanteſ miſero, neganteſ opem
amico, æſtimanteſ ſanctitatuſ ex ſclicitate, improbitatem
ex inopia, fiet tamen illiuſ deprecatione, ut tantam abjectiſ-
ſimi animi improbitatem, Jobuſ ipſe vobiſ ex meo nomine con-
donet.

Hæc cum dixiſſet Deus ſeveriſſime ad Jobi amicoſ, decre-
vit ſtatim non ſolum honorificentiffimo præconio, & nominis
celebritate, apud mortaleſ univerſoſ Jobuſ proſequi, ſed præ-
terea multo ampliori vitæ conditione, & fortuna ſcliciori Jo-
buſ locupletare, priſtiniſ plagæ & calamitatiſ veſtigiiſ omnino
deletiſ, rebuſ omnibuſ in meliuſ commutatiſ, atque ereptuſ
faucibuſ immaniſſimi Hoſtiſ, victoriæ & triumphuſ ſempiterni
laurea illuſ condecorare. Ampliuſ igitur Jobi reſ afflictiſ Deus
non eſt paſſuſ, non ſolum ſcliciffimam ſui reſtitutionem, ſed
præterea etiam amicorum veniam, quaſi certaminis ſui munuſ,
actrophæuſ reportantiſ. Perinſignis enim honor, ac dignitaſ
fuit, precibuſ placatuſ Deuſ, peccata illiſ condonare, dicente
juſto, Ne ſtatuaſ illiſ hoc peccatuſ.

Facti hujus fama conſtantiſ, tum Divini præconii atque viſita-
tionis, pro Jobo, tum objurgationiſ, & pœnitentiæ amico-
rum, univerſam Huſitanam provinciā momento comple-
xit, omniumque ſermone celebrata eſt, ac nemo fuit, qui cum
altero de tentatione illa, Divinaque viſitatione non colloque-
retur, erat quippe cunctiſ jucundū de Jobo narrare, atque
audire. Ergo ſic volente numine, illi ipſi, qui ab alienato ani-
mo à Jobo receſſerant, commutato jam ſtatu, incredibili ala-
critate acceſſerunt. ei, quem Deus honore affecterat, tanquam
regi honorem deferenteſ, famuli, & ſervi ad ſervitiā, & mi-
niſteria: affineſ, & cognati ad omnia pietatiſ munia, amici &
familiares ad amicitiaſ leges, & jura perſolvenda, & officiū
atque ſolatii parteſ omneſ obeundaſ. Latiffimuſ itaque
atque ſplendidiffimuſ cum Jobo in Regiaſ ædeſ reſtituto,
convi-

*c Quo tempore Jobi plaga
proſtigata fuerit, n. 4. 5. 6.*

*d An ſpatiuſ aliquid inter-
ceſſerit inter colloquiū cum
Job, & cum amicis, & an
de digreſſi, Dei vocem audi-
perant, traſtaſur num. 1. 2.*

*e Cur Jobi amici non ſu-
riſ affectuſ manifeſto aliquo
ſupplicio propter ſuū peccatuſ
num. 7. 8.*

f De significatione ovium, & que inauris ratione, usu, & forma, quadam accurate disputantur, n. 8. 9. 10.

g An Jobi uxor eadem, an vero alia quaritur, n. 3.

h Accurata nominum filiarum Jobi consideratio, interpretatio, doctrina, consilium, an. 1. usque ad 6.

i De interpretatione nominum propriorum nominibus appellativis, quadam perculiaria ad Scripturarum intelligentiam, tractantur perculiari digressionem, an. 7. usque ad 11.

II.

Venerunt autem omnes fratres sui, & universæ sorores suæ & cuncti, qui venerant eum prius. Et comederunt cum eo

convivium celebrarunt, omnium in idum annis conversis summa cum admiratione rei gestæ incredibili congratulandi lætitia, lachrymis etiam ex inopinato gaudio suborientibus, & ad pristinæ calamitatis recordationem, & ad morbi reliquias commotis atque condolecentibus pro sua quique facultate, tum pecore, tum pecunia, atque auro vel factis, vel infectis illius inopiam sublevare curarunt. Obtulerunt igitur singulis ovem unam, & certi ponderis nummum, pretiosumque monile, quo vel aures, vel frontem & genas Hilitana gens exornare consueverat.

Auxit igitur Deus Maximus, atque mirum in modum multiplicavit Jobi extremam ætatem, bonis, altero tanto amplioribus quam quondam habuerat. Quippe tam celere, tam ingens fuit incrementum pecorum & armentorum illius, ut brevi tempore fuerint illi quatuordecim millia ovium, & sex millia camelorum, & mille juga boum, & mille asinæ, ad omnem ruris, & urbis usum, & opportunitatem magnificentissime comparata.

Post receptam vero integram valetudinem suscepit præterea septem filios, & tres filias ex uxore pulcherrima, simulque honestissima, ad vitæ solatium, & jucunditatem suorum parentum omnes natos. Cum autem filiarum sint suppellex domestica, perpetuo versantes parentibus ob oculos, singulari Dei beneficio, pulcherrimæ natæ sunt, ut assidue parentis sanctissimi oculos, & animum oblectarent, quibus, & restitutionis suæ memoriam, & Divinum beneficium atque ipsarum virginum incredibilem pulchritudinem, opportunis nominibus impressit, atque expressit, nam filiarum natu maximæ nomen imposuit, *Jemimah*, quod nomen *Diem* sonat, & felicissimæ fortunæ splendorem, virginis vero tum honestatem morum, tum faciei, & coloris cum splendore suavitatem opportune repræsentabat. At secundam *Kesigbah*, quod nomen *Cassiam* olet, nimirum odoratissimum fruticem, & colore ipso flavescentem, atque splendorem, quod in memoriam revocabat pristinarum sordium, & gravissimæ olentis morbi commutationem cum sanitate perfecta, & rerum omnium quadam suavitate, bonorumque voluptate, tum etiam virginis ipsius nomen bene ubique redolentis castimoniam, & modestiæ pervulgata laude. Denique tertiam appellavit *Keren Haphuc*, id est, *Cornu stibii*, quod tum ipse post restitutam fortunam, vitam viveret omni bonorum genere profluentem, atque ex se ipso haberet omnis generis ornamenta, tum etiam quod virgo speciosissima, non ullo fūco, aut coloris, & faciei pigmentis, sed iis omnibus rejectis, sine stibio, sine cerussa, sine purpuris, solo Dei dono contenta, speciosissima fuerit, & ex se ipsa pulchritudinis medicamentis abundaret.

Ergo in ea regione non est inventa scemina aliqua, quæ cum pulcherrimis Jobi filiabus de forma contenderet, quippe species ipsa uxoris viri sanctissimi mirabilis quoque erat, ut cui filiarum non minus morum, & disciplina, quam corporis elegantia responderent. Cum autem naturæ essent nuptui, honestissimo illas matrimonio pater collocavit, dote ingenti credita, quippe universas facultates ex asse universis utriusque sexus liberis partitus est.

Tam incredibili igitur bonorum omnium ubertate, & felicitate vitam beatissime vixit, centum quadraginta annis, ut & prioris vitæ conditioni, & ærumnarum tolerantia amplissimum felicitatis premium, spatiumque responderet. Extremam vero senectutem non solum honestissimi liberi recreabant, sed jucundissimi quoque atque charissimi nepotes, & abnepotes, non solum facultatum, sed morum sanctissimorum avi sui hæredes. Postquam vero ad satietatem usque beate feliciter vixisset, vita perfunctum cum ingenti pietate, universa illius cognatio curavit, aromatibusque conditum, iuxta persolventes, regio monumento condiderunt.

panem in domo ejus: & moverunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum; & dederunt ei unusquisque ovem unam, & in aurem auream unam.

12.

Dominus autem benedixit novissimis Job magis, quam principio ejus: & facta sunt ei quatuordecim millia ovium, & sex millia camelorum, & mille juga boum, & mille asinæ.

13.

Et fuerunt ei septem filii, & tres filiarum.

14.

Et vocavit nomen unius diem: & nomen secundæ Cassiam: & nomen tertiæ Cornu stibii.

15.

Non sunt autem inventæ mulieres pretiosæ sicut filiarum Job in universa terra: & deditque eis Pater suus hæreditatem inter fratres suos.

16.

Vixit autem Job post hæc centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum usque ad quartam generationem: & mortuus est senex, & plenus dierum.

Dies Obitus, Funeris, & sepulchralis Pyramidis honor supremus.

Plin. l. 39
3. 12. Diss.
25. Heli-
ar. lib. 4.
Stephan.
de Urbib.
Solin. c. 45
Ammian.

ib. 22.
Vicetas
uper
dras.
o. Nazi
torop. in
hier-
lyp.
Herodot.
arabo l.
7. Isid.
17. c. 11
lesiniens
Pyram.
Abulens.

Obiit autem S. JOB die 10. Maji secundum Romanum Kalendarium, In terra Hus JOB Propheta admiranda patientia. At secundum Græcorum Menologium 8 Idus; Die sexta S. JOB, qui multa contra Satanam certamina sustinuit. Neque dubium, quin ex more Ægyptiorum; & Arabum, Arabicis liquoribus corpus illius medicatum Regali sepulchro, & ut credi potest, Pyramidali, honorificentissime conditum fuerit. Is proprius

Pyrami-
dum usus

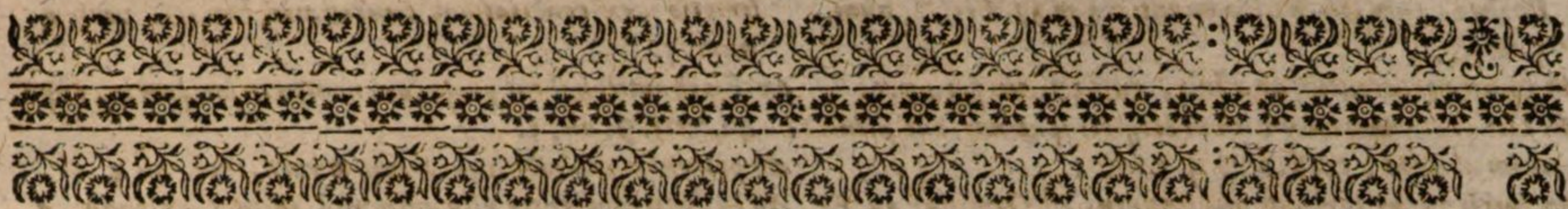

us Pyramidum: nam sane quidem non fuerunt tantum Regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio, ut scripsit Plinius; nec ut tanquam Phari quidam sumptuose fabricanti navigantibus prælucere, ut indicavit Solinus; non ut essent horrea publica, ut Stephanus dixit, tum etiam Nicetas (perperam enim id imponit Nazianzeno Goropius) refert inquam Nicetas eas pyramides ad Josephum, qui pro condendo frumento illas extruxerit. Ergo verissime fuerunt Regum monumenta, figura ipsa sus tendens, Cælum appetit, & vitam illam futuram præfiguratur, tum etiam cum umbras ipsa sua figurat, rationeque consumat, ut Ammianus scripsit, designare videtur animum spiritualem, umbra corporis, quasi in basi ipsa deposita, & inclusa, in auras, & sedes lucidas evolasse. Sepulchrales igitur Pyramides Regum erant, ut ex Herodoto constat libro secundo, in sepulchro Chephrenis, Mycerini, & Assychi, & ex Strabone, Diodoro, Isidoro, & aliis Scriptoribus rerum Ægyptiacarum Arabiæ lapidicinis constarent, ut scripsit Plinius, valde verosimile fit, de Pyramide aliqua sepulchrali intelligendum id, quod scripsit Nicetas in prothelia priami capitis: Extare etiam nunc JOB sepulchrum in Arabia, atque sterquilini Palæstram, ubi speciosas coronas adeptus est, anniverfariisque honoribus illum indigenæ prosequuntur. Ergo vera narrant, Abulensis

Arabica
Lapidici-
na.
Jobi Py-
ramis se-
pulchralis
Genes.

Genef. quaest. 1. Prologi, & sup. Num. 14. quaest. 12. Brochardus, Breidembacchius, Fretelius, Breid-
 quos adducit Adrichom in ſuo Terræ Sanctæ Theatro, extare etiam nunc in finibus Idumææ, & bac.
 Palæſtinæ, in Jordaniſ planicie, ad Orientem urbis Suetæ Pyramidem, ſepulchri ſancti JOB. Py-
 ramidi autem idonea forma delineata, pietatis & cultus ergo, epitaphium nos ſuperaddendum
 D.O.M. curavimus, quod non Diis manibus Sacrum, ſed DEO Optimo Maximo, breviffime complecter. — in ſuo
 tur inſigniora momenta dignitatis, ſapientiæ, pietatis, viri ſanctiffimi, quorum hæc capita: *Orien- Theatro*
talium Regum Rex, ut idonei conjecturis ſtatuiſſimus cap. 1. verſic. 1. num. 18. *Sapientiffimus*, quod Terræ
 priſca illa ſæcula exigebant à Principibus, quod & loco citato indicaviſſimus, & capit. 29. verſ. 12. *Sanctæ in*
 & præterea oſtendit decurſus diſputationis ſapientiſſimæ, & DEI præconium pronunciantis pro *Manaſſe*,
 veritate & ſapientia JOBI. *Opulentiſſimus*, ex cap. 1. verſ. 3. & cap. 42. verſ. 12. *Servus DEI Cæli*, n. 68.
 ab ipſo DEO non ſemel cognominatus eſt, de cujus cognomente honore diximus cap. 1. *DEUM*
 autem *Cæli* dicebant, qui unius Creatoris poteſtatem profitebantur in Ethnicos 1. Eſdr. 5. 11. 12.
 quod profeſſam peculiariter fuiſſe JOBI familiam credendum eſt, quippe inter Huſitanos dubiæ
 H.S.E. & incertæ fidei, & religionis, ut diſputaviſſimus cap. 1. verſic. 1. à numer. 36. *JOBUS* ergo *Hic Situs*
eſt. Monumentum vero non ſolum ad viri ſanctiffimi, ſed ad *Reſurrectionis cum Redemptore* memo-
 riam, & ſpem erectum eſſe ab ipſi JOBI familia nemo merito ambigat, quippe & ſuæ & Redem-
 ptoris Reſurrectionis teſtis, & prædicator JOB familiares ſuos hac ſæpe fide inſtruxit, ut qui olim
 reſurrecturus eſſet cum ipſo CHRISTO JESU reſurgente, ut diximus cap. 19. verſic. 25. 26. In. *Sen, lib.*
 dicantur præterea certamina, victoria, triumphus, præſertim de Satana, cum hoc enim potiſſi-
 mum depugnante, oſtendiſſimus in præfatione prioris tomi, cap. 5. & cap. 3. verſ. 1. num. 4. 5. & ver-
 ſic. 12. & capit. 2. verſ. 6. 7. 8. Sed præterea fortiſſimus athleta cum utraque fortuna conſigens, *Cur bonis*
 DEO utique ſpectatore dignus. *Ecce* (inquit Sapiens ille) *par DEO dignum vir fortis cum mala fortu-*
na compoſitus. JOB vero, cum mala; cum bona, cum illa quippe non minus acris, neque minus in-
 certa luctatio eſt. *Prophetam* fuiſſe, nos tractaviſſimus, in præfatione prioris tomi capit. 9. Ex quo item
 genere cap. 1. verſ. 1. Filii autem, qui parentis dulciſſimi oculos clauſerunt, iidem monumentum,
 A. L. P. exiſtimandi ſunt *Animo libenti poſuiſſe*. Annorum vero, quos vixit numerus incertus, mihi is quem
 P. L. S. assignavi 280. paulo certior. ut nuper computaviſſimus. Quis autem non illum prædicet *Pium In*
Sion, qui legat capit. 29 & 30. Sponſam autem JOBI Patientiam videtur Prudentius conſtituere,
 & merito, ut qui ex Patientia tot merita, & bonorum omnium incrementa, tanquam filios ſuſce-
 perit. Patientia igitur, Virgo ſanctiſſima officium & pietatem erga Sponſum deſunctum exponit
 Hoſpiti accedenti, quo illum ad imitationem accendat, & in ſpem erigat pro poſitis illis duobus
 Symbolis, tum Reſurrectionis, tum vitæ ſœliciſſimæ, & diuturnæ, quæ ad ſe ipſum retulit ipſe
 JOB cap. 21. videlicet Phœnicis Arabicæ, ex ſe ipſa reviviſcentis; & Palmæ Syriacæ,
 ſuo trunco annos innumeros numerantis, quæ nos accurate expoſuimus,
 ſuper id verſic. 18. *Dicebamque, In nidulo meo moriar, & ſicut*
palma multiplicabo dies.

INDEX INSIGNIORUM QUÆSTIONUM,

QUÆ IN COMMENTARIIS EXPONUNTUR, ORDINE, ET
loco, quo occurrerunt, aliis minutioribus prætermiſſis, quas loci
alicujus difficultas, & tempus poſtularunt.

- N* denarius numerus accipi poſſit pro nu-
mero minori. c. 19 verſ. 3. nu. 2.
An Laban decem vicibus mutavit merce-
dem Jacob, ibidem.
An Job fateatur aliquando ſe erraſſe, c.
19. verſ. 4. nu. 3.
An præter filios convivantes oppreſſos rui-
na domus fuerunt Jobo alii ſuperſtites, c. 19. v. 17. nu. 7.
An locus Job. cap. 19. Scio quod Redemptor, &c. accipi
oporteat in literali ſenſu, de vera corporum Reſurrectione,
c. 19. verſ. 25. nu. 12. 13. 14.
An qui cum Chriſto ſurrexerunt, iterum mortui fuerint, c.
19. verſ. 25. num. 21.
Qui ſancti nominati cum Chriſto ſurrexerunt, ibid.
num. 22.
An ocularis corporeis videndus Deus, cap. 19. verſ. 27.
num. 5.
An ignis inferni dici poſſit incorporeus, cap. 20. verſ. 26.
num. 3.
Quando filius portet iniquitatem patris, cap. 21. verſ. 19.
num. 3.
Quomodo dicatur Deus affici, & triftari ex ſuorum juſto-
rum criminis, explicatur peculiari digreſſione, c. 22. verſ.
3. num. 4. 5. 6. 7. 8.
An Ariſtoteles Deum calo concluſerit, cap. 22. verſ. 12.
num. 5.
An Cain negaverit Divinam Providentiam, cap. 22. verſ.
15. num. 1.
Quomodo impii ante ſuum tempus moriantur, cap. 22. verſ.
16. num. 2.
Quomodo juſti ſubſannare impios, & letari poſſint in illo-
rum exitio, c. 22. verſ. 19. nu. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
Quomodo dies judicii neque Angelis, neque filio cognitus, c.
24. verſ. 1. num. 7.
Cur Deus tarde procedat ad puniendum, cap. 24. verſ. 23.
num. 3.
An Baſiris verus Rex fuerit, cap. 31. verſ. 32. num. 3.
An Egyptii tum à Jobo, tum ab aliis notati fuerint inho-
ſpitalitatis, ibid.
An miraculum ſit, quod mare non exundet, c. 26. verſ. 10.
num. 2. 3. 4. 5.
An terra ſu ſuperior aqua, ibid. nu. 3.
An pueri egredientur ex limbo poſt judicium, ibid. nu. 7.
An montes formati fuerint poſt terra formationem, cap. 26.
verſ. 12. num. 1.
An Job tueatur innocentiam univerſa ſua vita, an tantum
preſentis temporis, c. 27. verſ. 6. nu. 3.
An ebur antiquum rubefcat, an vero palleſcat, cap. 28. verſ.
6. num. 3.
An Jobus deſcribens terram auriferam, intelligat terram
Sodomorum, cap. 28. verſ. 7. num. 6.
An Ophir ſit noſtrum Peru, & ubi terrarum, cap. 28. verſ.
16. num. 4.
Pinoda Tom. II.
Ubi proveniat præſantiſſima Sardinia, ibid. nu. 5.
Ubi proveniat optima Chryſtallus, c. 38. verſ. 17. nu. 3.
Qua ſint probatiſſima Smaragdi, c. 28. verſ. 19. nu. 1.
Ubi proveniat Topazius, ibid. num. 2.
Ubinam terrarum Ethiopia Orientalis, ibid. num. 3.
An verus aliorum contemptus cadat in virum juſtum, cap.
30. verſ. 1. nu. 3.
An Job re ipſa ſputa, & ſalivas acceperit ab impudentibus
hominibus, c. 30. verſ. 10. nu. 4.
An Achitophel vero ſuſpendo interierit, an morbo aliquo.
c. 30. verſ. 18. nu. 3.
An Hebraei habeant proprium nomen rei turpis, cap. 31.
verſ. 10. nu. 6.
An de injuſte partis largienda eleemoſyna, cap. 31. verſ. 20.
num. 5.
Qua fuerint cauſe orandi ad Orientem, cap. 31. verſ. 26.
num. 9.
An majus ſit inimicos diligere, quam non gaudere in illo-
rum ruina, c. 31. verſ. 29. nu. 2.
An Buſyris fuerit verus Rex, & idem qui Pharaon, cap. 31.
verſ. 32. num. 3.
An locus Job de vitis ſui tabernaculi ſaturandis carnibus,
illius, debeat aut poſſit accipi de Euchariftia, cap. 31.
verſ. 31. num. 3.
An illa verba, c. 31. Finita ſunt verba Job, ſint de Textu Sa-
cro. c. 31. verſ. 40. num. 4.
Ex quo genere fuerit Eliu. c. 32. præf. quaſtio 1. num. 1.
An Eliu fuerit Balaam c. 32. præf. quaſt. 2. num. 1.
An Eliu fuerit ex Jobi amicis, qui ad illum conſolandum
venerunt, c. 32. præf. quaſt. 3. nu. 3.
An Eliu fuerit Jobi conſanguineus, cap. 32. præf. quaſt. 3.
num. 3.
An Eliu fuerit ſanctus atque ſapiens, c. 32. præf. quaſtio. 4.
num. 1.
An inter Eliu atque Jobum interceſſerit certamen, cap. 32.
præf. 9. 5. num. 1.
Quo differat diſputatio Eliu ab aliis amicis, cap. 32. verſ. 3.
num. 5.
An ſomnium & viſio nocturna diſtinguantur in uſu ſacri
ſermonis, c. 33. verſ. 15. nu. 1.
Quomodo Angeli ſancti, & tutelares accuſent apud Deum
ſuos alumnos, cap. 33. verſ. 23. num. 4.
An Angelus noſter ordinarius Cuſtos, noſtram tantum ſa-
lutem procuret, non etiam alii ex quacunque hierarchia,
c. 33. verſ. 23. num. 8.
Quod ſit Sanctorum Angelorum officium erga res huma-
nas, c. 33. verſ. 23. nu. 9.
An Divina vocationis ullus ſit terminus, aut tempus præ-
ſcriptum, c. 33. v. 30. num. 5.
An Reges improbi præſciantur à Deo, cap. 34. verſ. 30.
num. 4.
An hominum peccata afferant aliquod detrimentum divi-
na gloria, c. 35. verſ. 6. nu. 4.

Index Quæstionum.

- An ulla fides adhibenda Physiognomia Astrologica, aut Physica, cum etiam Chiromantia, cap. 37. vers. 7. num. 5. & seq.*
- An cometa generentur ab astris, cap. 37. vers. 14. n. 2.*
- An Dei orationem cum Eliu precesserit spatium, aut silentium aliquod, c. 38. pref. q. 1. nu. 1.*
- An fuerit verus turbo, de quo loquutus est Dominus ad Eliu, c. 38. pref. q. 2. nu. 1.*
- Quo diei tempore visus fuerit Moysi Deus in medio Rubi, c. 38. pref. q. 2. nu. 4.*
- Cujusmodi fuerit turbo, loquente Deo ad Eliu, cap. 38. pref. q. 3. num. 1.*
- Qualis fuerit nubes, de qua loquutus est Deus Moysi, ibid. num. 2.*
- Qualis fuerit vox loquentis Dei de turbine, ibid. questio. 4. num. 1.*
- An Deus loquens de turbine, in ipso turbine vocem dederit? ibid. quest. 5. num. 1.*
- Qualis fuerit sonitus buccina in promulgatione legis, ibid. q. 5. num. 4.*
- An simul cum Dei voce, visa fuerit Jobo aliqua celestis imago, ibid. q. 6. nu. 1.*
- Quem sua voce, & interrogatione perstrinxerit Deus, Jobum, in Eliu? c. 38. vers. 2. nu. 4.*
- Qualis fuerit funiculus coccineus appensus in fenestra Raab, c. 8. vers. 5. num. 4.*
- Quid in scripturis significetur per lapidem angularem, & quis illius usus, c. 38. vers. 6. nu. 3. & seq.*
- Quomodo altra, & res inanissima dicantur Deum laudare, c. 38. vers. 7. num. 6.*
- Quando fuerint Angeli creati, c. 38. vers. 7. nu. 11.*
- An Mare creatum fuerit coævum cum Cælo, & terra, cap. 38. vers. 8. num. 1.*
- Cur Moyses videatur pratermisisse Maris creationem, c. 38. vers. 8. nu. 6.*
- Cujusmodi fuerit fons, ascendens de terra initio creationis, c. 38. vers. 9. nu. 5.*
- An vera sit vulgata illa proprietas corvorum deserentiam pullos implumes, c. 38. vers. 41. nu. 3.*
- An cervæ parturientes apertum, vel secretum ament, c. 39. vers. 1. nu. 3.*
- An cervæ pariendi difficultate, an potius felicitate excellent, c. 39. vers. 3. nu. 6. 7. 8. & c.*
- An Rhinoceros habeat unum tantum, vel plura cornua, cap. 39. vers. 5. num. 3.*
- An Struthio aliquando incubet ovis, vel visu illa foveat, c. 39. vers. 14. nu. 1.*
- An Struthio crudelitate, & stoliditate excellat, an vero è contrario, charitate erga pullos, & industria, cap. 39. vers. 16. num. 1. 2. 3. & c.*
- An Aquila vivat sine potu, & gaudeat cadaveribus, cap. 39. vers. 30. num. 1.*
- An Job fuerit nunquam verbo lapsus, cap. 39. vers. 35. nu. 3. cap. 42. vers. 3. num. 3.*
- An opportune fiat divina Majestatis atque potentie descriptio, ex concitatione tempestatis, cap. 40. vers. 4. num. 5.*
- An Elephante habeat proprium nomen in scripturis, cap. 40. vers. 9. nu. 3.*
- An primus homo habuit proprium nomen, ibid. nu. 4.*
- An in statu innocentie ulla animalia essent carnivora, c. 40. vers. 10. nu. 5.*
- An Elephante habeat crura sine flexu, cap. 40. vers. 13. num. 2.*
- Utrum impugnatio demonis sit à Deo, cap. 40. vers. 10. num. 4.*
- Utrum singulis hominibus sit suus impugnator, ibi. nu. 5.*
- An in feminis ulla sit cum umbilico voluptatis consensio, c. 40. vers. 11. nu. 3.*
- Qua sit voluptatis cognatio cum mammis foeminarum, ibid. nu. 4.*
- Cur Christus in publico moriens, non in publico resurrexit, c. 40. vers. 19. nu. 1.*
- An Behemoth in primo, & literali sensu designet diabolum, vel potius Elephantem, c. 40. vers. 9. nu. 1.*
- An Behemoth descriptus sit sub forma quadrupedis, an Serpentis, c. 40. vers. 19. nu. 4.*
- An Leviathan sit cetus, vel monstruosum aliquod animal, c. 40. vers. 20. nu. 9.*
- An Leviathan sit animans terrestris, an aquatilis, c. 40. vers. 20. nu. 10.*
- An Leviathan sit genus piscis, an singularis animans, cap. 40. vers. 20. nu. 14.*
- An simul cum divina voce fuerit Job recreatus celestis imagine, c. 42. vers. 5. nu. 1. 2. 3. & c.*
- Cur scriptura sileat Jobi sanitatem, c. 42. vers. 6. num. 1.*
- Quando fuerit Jobi plaga curata, ibid. & seq.*
- An Deus loquutus fuerit ad Jobi amicos cum procella, & turbine, c. 42. vers. 7. nu. 5.*
- Cur Jobi amici non sint affecti manifesto supplicio, c. 42. vers. 7. nu. 7.*
- Cur Aaron confors detractionis non fuerit quoque participi lepra cum Maria, ibid. nu. 8.*
- An compassio esse possit de praterita erumna, c. 42. vers. 9. num. 7.*
- Quod cuius gentis, cuiusve partis ornamentum inani res essent, c. 42. vers. 9. nu. 11.*
- An Jobus subito fuerit factus duplo locupletior ibidem, num. 13.*
- Cur non suscepit Job duplo plures filios, cap. 42. vers. 15. num. 2.*
- Qua nomina propria filiarum Jobi, & qua illarum significatio, & doctrina, c. 42. vers. 14. nu. 1. & seq.*
- Qua vulgati Interpretis consuetudo in vertendis propriis nominibus originalibus per voces appellativas, cap. 42. vers. 14. nu. 6.*
- Qua fuerit summa annorum universæ vitæ Job, cap. 42. vers. 16. num. 2.*

INDEX VOCUM HÆBRAICARUM, QUÆ IN HOC OPERE EXPLICANTUR, ET ILLUSTRANTUR:

*Tum variis exemplis Latini Interpretis, tum alio-
rum Interpretum varia lectione.*

א

- אבר** A Bad, perdere, evanescere, c. 21. v. 7. nu. 4. Per-
ditio, c. 28. v. 22. nu. 3.
אבה Abah, *d-fiderare*, pater, Aprilis, cap. 38. vers. 28. nu.
5. *super*, c. 24. vers. 11. nu. 6. cap. 29. vers. 16.
num. 1. cap. 30. vers. 25. num. 5. *Velle*, c. 23. vers. 13.
nu. 4.
אבל Abal; *mœrere*, c. 29. v. 25. nu. 4.
אבו Eben, *lapis*, perpendiculum, capit. 38. vers. 5. nu-
mero 4.
אדם Adam, rubere, *Sardius*, rubinus, cap. 28. vers. 16.
num. 5.
אדמה Admah, terra, habitator, c. 1. v. 38. nu. 2.
אהל Ahal, *splendore* extendere; tabernaculare, c. 18. ver.
14. num. 3. & 4.
אבות Oboth, Pythones, ventriloqui, capit. 32. vers. 20.
num. 2.
אבויס Obnaijm, *rota figuli*, sella parturientis, cap. 38. ver.
28. num. 6.
אוח Iuah, desiderare, bonum, cap. 18. v. 1. num. 3. cap. 31.
v. 35. num. 3.
און On, dolor, violentia, iniquitas, cap. 20. v. 10. num.
5. cap. 21. ver. 19. nu. 1. c. 22. ver. 15. nu. 6. idolum,
c. 31. ver. 26. nu. 4.
אור Or, lumen, pluvia, rivus, cap. 18. vers. 5. num. 2. c. 37.
ver. 11. nu. 3.
אות Oth, *signum*, character, c. 37. v. 7. nu. 13.
אוז Ozen, *audire*, ponderare, c. 33. v. 1. nu. 3.
אחר Ahhar, tardare, *Aquila*, retro, post, c. 23. ver. 9. num.
7. novissimum, c. 19. ver. 25. nu. 26. *rufus*, c. 19. v.
26. nu. 1. c. 22. ver. 20. nu. 6.
אחו Ahhaz, *tenere*, apprehendere, c. 18. ver. 9. nu. 1. ibid.
vers. 20. num. 4. cap. 23. vers. 11. num. 2. c. 26.
vers. 9. num. 3. *concussus*, c. 21. ver. 6. nu. 9. posside-
re, c. 38. v. 13. nu. 1.
אשר Atar, claudere, impedire, c. 37. ver. 7. nu. 15.
איר Ed, *fluxus*, perditio, c. 30. ver. 12. nu. 5. c. 31. v. 3. nu.
1. *interitus*, c. 21. v. 17. nu. 2.
יאה Aieh, *vultur*, pica, c. 28. v. 7. nu. 4.
אלים Elim, *Angeli*, fortes, c. 41. ver. 16. nu. 1.
איום Aiom, *horribilis*, potens, mirabilis, c. 20. vers. 25.
nu. 5.
איש Is, vir, *innocens*, insula, c. 22. ver. 30. nu. 4.
אכל Acal, *comburere*, devorari, c. 20. ver. 26. num. 5.
אל El, ad, *de*, c. 34. ver. 33. num. 3. *Deus*, fortis, cap. 24. v.
25. num. 3.
אלה Alah, *maledicere*, jurare, c. 31. ver. 30. nu. 3.
אם Im, si, nunquid, c. 19. v. 6. nu. 1.
אמן Aman, fidelem esse, *reputare*, c. 39. ver. 24. nu. 3.
Ita, *vere*, c. 34. ver. 12. n. 4. Ancilla, nutrix, c. 19. v.
15. nu. 6. c. 31. ver. 13. nu. 3.
אמר Amar, *dicere*, statuere, c. 21. ver. 14. nu. 1. c. 32. vers.
7. nu. 1. c. 34. ver. 18. nu. 4.
אנש Anas, deplorare infirmari, *vir*, imbecillus, cap. 25.
ver. 6. nu. 3. c. 32. ver. 1. num. 1. c. 33. ver. 27. num.
3. cap. 37. ver. 7. num. 16. *violentum*, cap. 34. ver. 6.
num. 4.
אספה Aspha, *auferre*, congregare, c. 27. ver. 19. n. 2. trahere,
c. 34. ver. 14. nu. 5.
אסר Asar, ligare, constringere, c. 19. ver. 7. nu. 4.
אפ Aph, adhuc, c. 37. ver. 1. nu. 1.
אפק Aphak, fortificare, *fusile*, c. 40. ver. 6. nu. 4.
אפר Ephet, *cinis*, pulvis, c. 34. ver. 15. nu. 2.
Pineda Tom. II.

- ארב** Arab, latere, insidiari, lustrum, cap. 37. vers. 8.
numero 1.
ארז Erez, *cedrus*, alerze, c. 40. ver. 12. nu. 4.
ארה Arah, iter facere, c. 34. ver. 8. nu. 2.
אריה Arich, *Leo caulus*, c. 38. v. 40. nu. 7.
ארך Erec appaijm, long s naribus furor, cap. 19. ver. 11.
num. 1.
ארע Erets, *terra*, agri, c. 22. v. 8. nu. 2.
שמר Asmodi, Asmodæus, princeps ignis, cap. 31. ver. 12.
num. 2.
אשר Asar, beatificare, *recte incedere*, cap. 23. vers. 11.
num. 4.
את Eth, varii casus articulus, c. 19. v. 17. nu. 6.
אתן Ethan, fortitudo pertinacia, cap. 33. vers. 19.
num. 4.

ב

- באש** Baas, foetere, labrusca, c. 31. ver. 40. nu. 2.
בר Bid, *cutis*, membra, c. 18. ver. 13. nu. 5.
בהל Bahal, *perimestere*, festinare, c. 21. ver. 6. nu. 9. cap.
30. ver. 15. num. 1. *turbari*, cap. 23. ver. 15. nu. 4.
cap. 23. ver. 17. nu. 5.
בורית Borith, *herba fullonum*, sapo, cap. 21. vers. 30.
num. 4.
בוש Boi, erubescere cap. 19. v. 3. num. 4. verenda, cap. 31.
ver. 10. nu. 10.
כחר Bahhar, eligere, excellere, c. 34. ver. 4. num. 4. expe-
tere, c. 34. v. 34. nu. 5.
כטן Beten, *venter*, viscera, uterus, c. 22. vers. 18. nu-
mero 6.
בין Bin, scire, experiri, c. 42. vers. 3. num. 5. *intueri*, pon-
derare, cap. 26. ver. 14. num. 4. sapientia, cap. 28.
ver. 13. nu. 4.
בכה Bacab, flere, fluere, c. 28. ver. 11. nu. 5.
בלה Balah, *inopia*, turbatio, lenectus, cap. 27. vers. 20.
num. 2. nihilum, cap. 30. ver. 15. numero 1. *ex-
pectare*, *facere*, *consumere*, cap. 31. vers. 16.
num. 2.
בליל Belil, confundere, ager, pabulum, migma, c. 34. ver.
6. num. 1.
בלי Beli, non, nequaquam, c. 33. ver. 9. num. 2. c. 34. ver.
18. num. 5.
בליעל Belighal, Belial, *Apostata* cap. 34. vers. 18.
numero 5.
בעל Baghal, agricola, maritus, c. 31. ver. 39. num. 3. c. 22.
ver. 24. nu. 1.
בצר Batlar, *Silex*, munitio, robur, *comportare*, cap. 27. ver.
17. n. 1. *avare* rapere, cap. 27. ver. 8. numero 1.
tribulatio, vinca, aurum, c. 36. ver. 19. nu. 3. latere
cap. 42. ver. 2. nu. 4.
בקר Bakar, vacca, c. 21. ver. 10. num. 1. vigilare, matutis
num. 38. ver. 7. nu. 5.
ברא Bara, creare, efficere aliquid selectum, cap. 37. vers.
11. num. 1.
בבה Barah, eligere, frumentum, ibid. num. 2.
ברך Barac, benedicere, benefacere, cap. 31. vers. 20.
num. 4.
ברר Barar, mundum esse, probari, cap. 22. v. 30. numero
5. *pastus*, capit. 39. ver. 4. num. 12. expurgare, cap.
37. vers. 11. num. 1. purum capit. 33. vers. 3.
num. 3.
בתל Bethul, *virgo innupta*, cap. 31. vers. 1. nu. 10.
בתר Bathar, emoveri, subsultare, capit. 37. vers. 1.
numero 3.

Index Vocum Hebraicarum.

גא Gaa, gloria, decor, c. 22. v. 29. nu. 2. *altitudo*, c. 37. v. 4. nu. 3. *tumere*, c. 38. nu. 11. v. 6.
גאל Gaal, *redimere*, propinquus, c. 19. ver. 25. num. 4.
גב Gabah, *erigi*, superbire, cap. 36. ver. 7. nu. 5.
גבש Gabis, *elevare*, unio, lapis, eminentia, cap. 28. ver. 18. num. 2.
גבר Gabar, *Gigantes*, c. 26. ver. 5. num. 7. & 9. cap. 38. ver. 19. nu. 3. *prævalens* Gallas, c. 38. ver. 36. nu. 4.
גדר Gadad, *accingere*, latro, cap. 19. ver. 12. nu. 2. c. 21. ver. 3. num. 4.
גדל Gadai, magnum esse, multum, cap. 19. ver. 4. num. 4. c. 34. ver. 24. nu. 5. *crescere*, c. 31. ver. 18. nu. 2.
גור Gur, *transfere*, movere, cap. 18. ver. 19. nu. 5. *peregrinari*, c. 18. ver. 19. nu. 5. *Advena*, c. 19. ver. 15. nu. 2. *peregrinus*, profelytus, ibidem *timere*, c. 19. v. 29. nu. 1.
גוע Gueua, *exaltatio*, c. 22. ver. 29. 1. & 2. *Superbia*, Tyrannus, c. 23. v. 17. nu. 4. *Pagina*, corpus, c. 20. ver. 25. nu. 2.
גוע Gueuath, *erumpere*, *profundere*, c. 38. ver. 8. nu. 8.
גול Gazal, *diripere*, extorquere per fraudem, c. 24. v. 2. nu. 5. ibid. v. 9. nu. 1. *resistere*, c. 20. v. 19. nu. 4. *transire*, c. 24. v. 19. nu. 8.
גלל Galal, *sordescere*, *sterquilinum*, cap. 20. ver. 7. nu. 4. *devolvere*, *præcipitare*, c. 30. ver. 14. num. 4.
גלה Galah, *aperiri*, revelari, c. 20. v. 28. nu. 1.
גמא Gama, *ingurgitare*, iuncus, circulus, c. 40. ver. 21. nu. 1. *forbere*, effodere, c. 39. ver. 24. nu. 2.
געש Gaghas, *turbare*, *timere*, c. 34. ver. 20. num. 3.
דב Dabak, *adhærere*, *compingi*, c. 31. v. 7. num. 4.
דבר Dibber, loqui, prophetare, c. 19. ver. 22. num. 4. *desertum*, *pestis*, c. 38. v. 26. num. 1.
דגה Dagah, *piscari*, *multiplicari*, Dagon, cap. 40. ver. 20. num. 19.
דון Dun, *prospicere*, c. 36. ver. 31. nu. 1.
דוע Doagh, *præcedere*, *exultare*, c. 41. v. 14. nu. 4.
דא Dac, *atterere*, *consumere*, c. 19. v. 2. nu. 4. c. 34. ver. 25. nu. 4. *confringere*, c. 22. v. 9. nu. 5.
דלל Dalal, *indigere*, *egestas*, *macies*, cap. 20. v. 10. nu. 3.
דע Daghac, *extinguere*, *evanescere*, c. 18. v. 5. nu. 3.
דך Darac, *calcere*, *fidenter incedere*, cap. 22. v. 15. n. 6.
הא Heahb, Vahh, *euge*, c. 39. v. 25. num. 1.
הב Habal, orbis, pars habitabilis, c. 34. ver. 13. num. 4. *frustra*, c. 35. v. 16. num. 1.
הוד Hod, *Laudare*, gloria, c. 37. ver. 22. nu. 2.
היה Hajah, *esse*, c. 18. v. 15. nu. 6.
הכ Hacar, *admirari*, non *erubescere*, c. 19. ver. 3. n. 5.
הל Halal, *insanire*, *laudare*, c. 31. v. 26. nu. 5.
הלא Hala, *nunquid*, *ecce*, *utique*, c. 22. v. 5. nu. 2. nisi c. 22. v. 12. num. 2.
הלך Halag, *venire*, c. 20. v. 25. num. 5. *progredi*, cap. 34. ver. 8. num. 2.
הלתל H'elhal, *gurgustium*, *culter*, *spina*, c. 40. ver. 26. n. 4.
המה Hamah, *tumultuari*, *multitudo*, c. 39. v. 7. num. 4.
הז Her, *Eccce*, c. 19. v. 7. num. 1. c. 24. v. 5. num. 3. si, c. 19. v. 7. nu. 2. c. 21. v. 27. nu. 1.
העב H'ghab, *abominari*, *contemnere*, cap. 30. v. 10. n. 3.
הפך Haphac, *tubvertere*, cap. 28. v. 9. num. 3. *convertere* in nihilum, cap. 30. ver. 15. num. 1. *mutare*, c. 30. ver. 21. num. 1. *vertere*, c. 34. ver. 36. num. 6. *rectituere*, cap. 38. ver. 14. num. 2.
זב Zabab, *aurum*, *splendere*, c. 28. v. 17. nu. 1.
זור Zur, *alienus*, *abalienatus*, c. 19. ver. 13. nu. 4. c. 19. v. 27. num. 5.
זח Z ham, *abominari*, *inquinari*, c. 33. v. 20. num. 2.
זק Zak, *compedes catenæ*, *manica*, c. 36. v. 8. num. 2.
זכר Zaac, *purificare*, *fulgere*, *vitrum*, c. 28. v. 17. n. 2.
זמ Zamam, *cogitare*, *machinari*, cap. 21. v. 27. num. 2. *præmeditari*, c. 31. v. 11. nu. 1.
זקק Z'kak, *colare*, *conficere*, *desecare*, cap. 28. ver. 1. num. 3.
זרה Zarah, *exhorrere*, *nauseare*, c. 19. v. 17. nu. 1. *ventilare*, *Arcturus*, c. 37. v. 9. num. 4. *conculcare*, c. 39. ver. 15. nu. 3.
זרם Zerem, *urbo*, *imber*, *Arcturus*, c. 37. v. 9. num. 7.
זרש Zaras, *circumligare*, *dissolvere*, c. 34. ver. 17. nu. 5.
חב Hhaba, *cohibere*, *abcondere*, c. 29. v. 10. num. 2.
חבל Hhabal, *dolere*, *ligari*, cap. 21. ver. 17. num. 4. *funis pignus*, cap. 22. ver. 6. num. 2. *prohibere*, c. 34. 32. num. 4. c. 36. ver. 9. num. 3. *gubernaculum*, c. 37. ver. 12. nu. 4.
חבר Hhabar, *jungere*, *incantator*, *amicus*, cap. 40. v. 25. num. 2.
חב Hhabak, *amplexari*, *induere*, c. 24. v. 8. num. 5.
חבש Hhabas, *fanare*, c. 34. ver. 17. nu. 3. *uritari*, *fasciare*, c. 28. ver. 11. num. 6. *medicus*, *Chirurgus*, c. 29. v. 15. num. 5.
חוג Hhug, *Terminus*, *circulus*, c. 26. v. 10. nu. 5.
חול Hhul, *remanere*, *parturire*, c. 20. ver. 21. n. 3. *gemere*, c. 26. v. 5. n. 2. *palma*, *arena*, *phœnix*, c. 29. v. 18. n. 4.
חוע Hhuths, *platea*, *via*, c. 18. ver. 17. n. 4.
חוש Hhus, *rapere*, *festinare*, c. 20. v. 2. num. 5.
חוז Hhaz z, *procella*, *tonitruum*, cap. 28. ver. 26. num. 4. c. 38. ver. 25. num. 4.
חוק Hhazah, *videre*, *contemplari divina cum lætitia*, c. 39. ver. 31. num. 2. *nosse*, c. 27. v. 12. nu. 4.
חח Hh-z k, *exardescere*, *roborari*, c. 18. v. 9. num. 3. *folia dum*, *violentum*, c. 37. ver. 18. num. 5.
חשא Hhata, *purgare*, *peccare*, c. 41. ver. 16. nu. 1. *aberrare*, c. 33. v. 27. nu. 7.
חך Hhec, *Guttur*, *palatum*, cap. 20. ver. 13. num. 3. c. 34. ver. 3. nu. 3.
חב Hhaean, *expectare*, *Longanimiter sustinere*, c. 32. v. 5. num. 1.
חכ Hhacam, *Sapientia*, *Prudentia*, c. 26. v. 3. num. 3. *intelligere*, c. 28. ver. 13. num. 2.
חל Hhalal, *vulnerare*, *cadere*, c. 33. ver. 30. num. 4. *interficere*, c. 24. v. 12. nu. 2. *ablit*, c. 27. ver. 5. nu. 5. c. 34. v. 10. num. 2.
חלמיש Hhallamis, *silex*, *saxum*, c. 28. v. 9. nu. 2.
חלפ Hhalaph, *transire*, *irruere*, *perforare*, c. 20. ver. 24. num. 4. *instaurare*, c. 29. ver. 20. nu. 4. *pars*, c. 32. v. 17. num. 5.
חלע Hhalats, *mutare*, *vestes*, *lumbi*, *spolia*, c. 31. ver. 20. num. 3.
חלק Hhalak, *dividere*, *partiri*, c. 21. ver. 17. num. 3. *dare*, c. 39. v. 16. nu. 3.
חמ Hhamah, *calor*, *Soi*, c. 41. v. 21. n. 2. c. 36. v. 18. nu. 2.
חמם Hhamam, *calefieri*, *indignari*, c. 30. v. 28. num. 2.
חמד Hhamad, *desiderabile*, *panis*, c. 33. v. 20. num. 3.
חמם Hhamas, *vim pati*, *exprobrari*, c. 19. v. 7. nu. 2.
חמר Hhamar, *turbare*, *intumescente*, c. 30. v. 19. num. 2. *tum*, c. 38. v. 14. num. 2.
חק Hhanan, *deprecari*, c. 19. v. 16. num. 1. *supervacue*, *gratis*, c. 22. v. 6. num. 6.
חנה Hhanah, *oblidere*, *castrametari*, c. 19. v. 12. num. 9.
חנפ Hhanepfi, *simulator*, *Hypocrita*, *Princeps*, c. 36. v. 14. num. 12.
חסה Hhasah, *Petra*, *Velamen*, c. 24. v. 8. nu. 4.
חסיד Hhasid, *Accipiter*, *herodius*, c. 39. v. 13. nu. 4.
חפ Hhaphaph, *occultare*, *thalamus*, c. 33. v. 9. num. 3. *portus*, ibid.
חפך Haphac, *aversari*, *insurgere*, *adversari*, c. 19. ver. 19. num. 7.
חפע Haphats, *vellere*, *complacere*, c. 21. ver. 15. num. 5. cap. 21. ver. 21. nu. 2. c. 22. ver. 3. nu. 3. *stringere*, 40. ver. 12. nu. 1.
עפש Hhaphis, *consumere*, *mutare*, c. 30. v. 18. num. 1.
חצא Hhatia, *dividere*, *pars*, *extremum*, c. 26. v. 14. nu. 1. *dimidiare*, *arma*, cap. 21. v. 2. nu. 3.
חצר Hhatfar, *demetere*, *fœnum*, *herba*, cap. 40. ver. 10. num. 5.
חקר Hh- kar, *investigare*, *scrutari*, cap. 28. v. 27. num. 5. c. 29. v. 16. nu. 5. c. 36. v. 26. num. 5. *considerare*, c. 28. v. 3. num. 4.
חקק Hhak- k, *exatere leges ferre* *terminus*, c. 38. ver. 11. num. 2. cap. 26. v. 10. num. 1. c. 28. v. 26. num. 3. *mors*, *mandatum*, cap. 23. v. 12. num. 5. c. 23. v. 15. nu. 1. *ordo*, c. 38. ver. 33. nu. 1.
חקר Hh- kar, *investigare*, *innumerabilis*, c. 34. ver. 24. n. 2. *novissimus*, c. 38. v. 16. nu. 4.
חרב Hharab, *gladius*, *arma*, c. 40. v. 11. nu. 3.
חרל Hharul, *sentes*, *urtica*, *juniperus*, cap. 30. ver. 7. num. 4.
חרד Harad, *expavere*, *admirari*, c. 37. v. 1. num. 2.
חרק Hharaph, *reprehendere*, *exprobrare*, c. 27. v. 6. nu. 1. *expellere*, *delere*, c. 18. ver. 18. num. 4. *nubilis*, c. 31. v. 10. nu. 10. *Hymns*, *adolescentia*, c. 29. v. 4. num. 1.
חרע Hh rets, *concidere*, cap. 24. v. 24. num. 8.
חרש Hharas, *arare*, *prolongare*, c. 39. v. 10. nu. 2. *ariditas*, c. 4. v. 21. nu. 2.
חשב Hhasab, *habere*, *reputare*, c. 19. v. 17. nu. 3.
חשד Hhesed, *misericors*, *sanctus*, c. 30. v. 25. nu. 7.
חשך Hhasac, *obtenebrare*, *inferre*, c. 8. v. 6. num. 1. *servare*, *prohibere*, c. 21. v. 30. nu. 1. *crucere*, c. 33. v. 18. num. 1.
רתה Hharhahh, *accendere*, *ignem fovere*, c. 21. ver. 13. num. 5.
חתת Hhathath, *confringi*, *consternari*, c. 21. v. 13. num. 5. *eximere*, c. 31. v. 15. nu. 3.
Hhabab

Hhabab

Index Verborum Hebraicarum.

חל Hhathal, fasciare, panni infantie, cap. 38. vers. 9. num. 5.
חם Hharam, signare, claudere c. 37. v. 7. nu. 12. cap. 38. vers. 14. num. 2. condicere, cap. 24. vers. 16. nu. 2.
ט
טבע Tabagh, solidare, immergere, cap. 38. vers. 6. n. 2.
טוב Tob, bonum, victus, c. 21. v. 13. nu. 1. jucundum, c. 36. v. 13. n. 4.
טות To hh, viscera, renes, occultum, cap. 38. vers. 36. num. 1.
טתן Tahhan, molere, scortari, c. 31. v. 10. nu. 3.
טמא Tama, sordescere, claudi, obstinari, cap. 18. vers. 3. num. 2.
טפק Taphak Stringere, complodere, cap. 27. vers. 23. num. 6.
טרת T-rahk, desiderare, aggravare, fatigare, cap. 37. v. 11. num. 2.
יגח Jagah, affligere, contristare, abjicere, cap. 29. vers. 21. num. 3.
ידע Jadagh, cognoscere, scire, cap. 18. v. 21. nu. 2. c. 21. v. 19. num. 5. c. 21. v. 13. nu. 1. 23. v. 3. nu. 2. c. 23. v. 10. n. 1. c. 28. v. 7. nu. 2. cap. 30. v. 22. num. 3. c. 24. vers. 2. n. 4. constituere, c. 34. vers. 4. num. 4. c. 37. v. 19. nu. 1. c. 38. v. 2. nu. 2. c. 42. vers. 3. n. 3.
יתל Jhhah, expectare longinimius, cap. 20. vers. 21. num. 3.
יהוה Jehovah, qui est, c. 18. vers. 15. num. 6.
יהר Jhhad, simul venire, condere, cap. 19. vers. 12. nu. 1.
יח Jaahh, arguere, accusare, convincere, cap. 22. vers. 4. num. 5. cap. 39. v. 32. nu. 1. increpare, castigare, c. 33. v. 19. nu. 2.
יל Jalad, concipere, parere, generare, cap. 21. vers. 10. num. 3.
יכ Jaf d, convenire, consultare, fundare, cap. 19. v. 19. num. 3.
יכר Jafar, erudire, constringere, cap. 33. vers. 16. num. 12.
יעה Jaghag, Labor, defatigatio, cap. 39. vers. 11. n. 2.
יעל Jaghal, ibex, c. 39. v. 1. num. 1. & 2. prevalere cap. 30. vers. 13. num. 3.
יען Jaghan, gemere, struthio, cap. 39. vers. 13. num. 3. Syrenes, cap. 30. v. 29. num. 7. & 9.
יעפ Jaghaph, Lassus, sitiens, cap. 22. vers. 7. nu. 4. c. 22. v. 25. nu. 3. erectio, robur, ibid.
יעס Jaghats, consulere, adinvenire, voluptas, cap. 20. v. 18. num. 4. c. 29. v. 21. nu. 4. cogitare, decernere, cap. 26. v. 3. num. 1.
יעק Jagh-k, solvere, fundere, concreescere, cap. 37. vers. 10. nu. 2.
יצא Jgha, procedere, egredi, c. 29. v. 7. num. 1. c. 38. v. 32. nu. 1. progenies, c. 31. v. 8. num. 2. transire, producere, c. 23. v. 10. num. 4. germinare, filii, nepotes, c. 27. vers. 14. nu. 2.
יצב Jatlab, restituere, stare, c. 38. vers. 14. num. 2.
יצק Jatlak, angustum, fundere, fluere, c. 28. v. 2. num. 1. c. 36. v. 16. nu. 8. c. 36. vers. 38. nu. 3.
יצר Jatfar, arctari, impediri, obsideri, cap. 18. vers. 7. num. 1.
יקש Jakas, cap. 30. vers. 30. nu. 7. offendere peccatum, c. 22. v. 4. c. 37. v. 24. nu. 4.
ירא Jare, timere, colere, cap. 32. vers. 6. num. 3.
ירד Jarad, detrahere, cadere, c. 24. v. 13. nu. 4.
ירה Jarah, projicere, precipitare cap. 30. v. 19. num. 1. plueret, docere, legem ferre, cap. 22. num. 3. c. 27. v. 11. nu. 1.
ירע Jaragh, affligere, vexari, cap. 20. vers. 26. nu. 7.
ישב Jafab, sedere, cathedra, folium c. 29. vers. 7. num. 3. credere, reddere, cap. 39. vers. 12. num. 3. manere expectare, c. 34. v. 13. nu. 5.
ישן Jafan, dormire alte, c. 33. v. 15. nu. 5.
ישל Jafar, rectum esse, simplex bonum, c. 33. v. 3. num. 2. equitas, c. 33. v. 23. num. 10. considerare, c. 37. v. 3. num. 1.
ישע Jafagh, salvare, adjuvare, major, cap. 22. v. 7. nu. 1. sustentare, c. 16. v. 2. num. 4.
ישש Jafas, senex, decrepitus, diu durans, cap. 29. vers. 8. num. 2.
ב

באב Caab, angustior, dolor, cap. 33. vers. 19. num. 3.
בב Cabab, extinguere, opprimere, cap. 18. v. 6. num. 2.
בבד Cabad, aggravare, multi, gloriosi, c. 34. vers. 24. num. 2.
בבר Cabar, multiplicare, roborare, cap. 35. vers. 16. num. 3.
בוה Coabh, Viror, Fructus, c. 31. vers. 39. num. 2. virtus, potentia, divitiarum, c. 30. v. 2. nu. 1. c. 36. vers. 5. num. 2.
בון Cun, invadere, lege constituere, c. 18. vers. 12. num. 1.
Pinoda Tom. II.

4. permanere, prospere incidere, c. 21. vers. 8. nu. 2. locus honorificus, bidem, preparare, c. 27. num. 2. subsistere, cap. 32. v. 22. num. 3.
בחד Cahhad, succidere, extirpare, c. 22. vers. 20. num. 4.
בזר Caz, crudeliter esse, non miseri, cap. 30. vers. 21. num. 1.
כיד Cid, interfectio, detrimentum, eventus malus, c. 27. vers. 20. num. 2.
כירון Cidon, Clypeus, gladius, cap. 39. v. 23. num. 3.
כמה Cimah, Pleiades, Arcturus, c. 38. v. 31. nu. 4.
כנור Cinor, cithara, organum, cap. 21. vers. 12. num. 5. Psalterium, cap. 30. vers. 31. n. 4.
כפ Ceph, saxum, latibulum, c. 30. vers. 6. nu. 4.
כלא Cal, prohibere, claudere, fraudulentus, cap. 22. vers. 7. num. 1.
כלה Calah, ducere, complere, cap. 21. vers. 13. nu. 4.
כלח Dal hh, abundantia, vita, cap. 30. vers. 2. num. 2.
כלם Cilam, arguere, erubescere, c. 20. v. 3. nu. 4.
כנה Canah, nominare, æquare, assimilare, cap. 32. vers. 21. num. 2.
כנפ Canaph, extremitas, alæ, c. 37. vers. 3. num. 6. c. 38. v. 14. nu. 2. c. 39. v. 26. nu. 5.
כסא Cisa, opprimere, obruere, c. 22. v. 11. nu. 1. abscondere, c. 31. v. 33. nu. 3. operire, thronus, cap. 26. v. 9. num. 2.
כסה Cisah, liberare, protegere c. 32. v. 17. num. 4.
כסל Casal, inconstantem esse, arcturus, cap. 38. vers. 31. num. 5.
כסח Ceseph, argentum, desiderabile, c. 28. v. 11. num. 2.
כפפ Caghaph, incurvare, manus, pugillus, cap. 36. vers. 32. num. 8.
כפר Caphar, expiare, propitiari, c. 33. v. 24. nu. 4. vitulus, cap. 38. vers. 40. num. 7.
כרם Cerem, vinea, vitis, cap. 22. vers. 6. num. 3.
כרה Carah, concidere, preparare, cap. 40. v. 25. n. 1.
כרע Caragh, incurvari, corrucere, cap. 31. vers. 10. num. 5. c. 39. v. 3. nu. 7.
כתב Cathab, scribere, leges ferre, cap. 19. vers. 23. nu. 3.
כתם Cethem, aurum, colores, tinctura, c. 28. v. 16. nu. 1.
כתר Cathar, sustinere, consistere, c. 36. v. 1. nu. 3.
לבש Labas, circumdare, vestire cap. 39. vers. 19. num. 4.
לוח Lavah, apponere, cap. 23. vers. 7. num. 2.
לון Lun, Habire, pernoctare, cap. 19. vers. 4. num. 2. dimittere, cap. 24. v. 7. nu. 1. morari, pernoctare, c. 29. v. 19. n. 4. c. 39. v. 9. nu. 4.
לבי Lebi, Leo, Leona, c. 38. v. 40. nu. 6.
למרבה Lemarbeh, ad multum plicandum, magnificandum, c. 34. v. 24. nu. 5.
לעג Lagagh, irridere, subannare, c. 20. v. 3. n. 3.
לנד Lagad, in perpetuum, futurum, cap. 19. vers. 24. num. 7.
לקח Lakhah, suscipere, rapere prædam, c. 22. v. 32. num. 4. ducere, cap. 38. vers. 20. num. 6.
לקש Lik s, Vendemiare, pluvia serotina, c. 24. vers. 6. num. 6.

מאס Maas, despicere, abominari, c. 19. v. 18. num. 2. non dignari cap. 30. vers. 1. num. 3. despicere, cap. 36. vers. 5. num. 3. reprehendere, cap. 34. vers. 33. nu. 4.
מח Mah, cur? quis? cap. 26. vers. 2. num. 2.
מדוע Meduagh, cur, quare? c. 24. v. 1. nu. 1.
מדר Madad, mensura, magnitudo, cap. 31. vers. 12. num. 2. c. 38. v. 5. n. 3.
מול Mol, atteri succidi, refecari, c. 18. v. 16. nu. 2.
מור Mazer, separare, Lucifer, cap. 38. vers. 32. num. 2. dispergere, arcturus, c. 37. v. 9. nu. 4.
מוס Mots, favilla, pulvis, cap. 21. v. 18. nu. 1.
מהם Mahhats, superbire, invalescere, cap. 26. vers. 12. num. 4.
מטר Matar, pluvia, imber, c. 37. v. 6. nu. 3.
מטה Metch, virga, baculus, c. 37. v. 13. nu. 2.
מין Min, præ plusquam, à de, c. 32. v. 2. n. 4.
מים Maijm, aquæ multæ, c. 12. vers. 7. nu. 2.
מכר M-cac, humiliari, labefactari, concidere, cap. 24. v. 24. num. 5.
מלא Male concipere, cap. 39. v. 2. nu. 4.
מלל Malah, loqui, sententia primaria, cap. 30. vers. 9. n. 2. verbum, c. 33. vers. 8. nu. 1.
מלט Malar, evadere, eripi, c. 19. vers. 20. num. 2. incolumitas, c. 20. vers. 20. num. 5. salvari, cap. 22. vers. 30. num. 5.
מלכות M-lcuth, Angelus, nuntium, c. 33. v. 23. nu. 4.
מלם Malats, loqui, eloqui suaviter, ibid. n. 5.
מער Moghed, convenire, domus testamenti, cap. 30. vers. 23. num. 3.
מעיל Meghil, vestimentum, pallium, cap. 29. vers. 14. num. 2.

Index Vocum Hebraicarum.

- מצא** Masfa, venire in cap. 23. vers. 3. num. 3. restituere, c. 34. vers. 11. num. 2.
- דטר** Marad, rebellem esse, deficere, cap. 34. v. 13. num. 1. & 4.
- משל** Masfal, c. 27. v. 1. num. 2. Potestatem exercere, cap. 25. v. 2. num. 3. comparare, c. 41. vers. 24. num. 1.
- משחית** Mashhith, percussor, corrumpens, cap. 33. v. 22. num. 2.
- משפחת** Misphahhath, domus, cognatio, familia, cap. 32. in Præfat. num. 3.
- מתים** Methim, viri, homines, mortales, cap. 19. v. 19. num. 2. mortuum, c. 33. vers. 22. num. 3.
- נא** Na, ecce, quæso, c. 40. vers. 10. num. 1. cap. 42. vers. 4. num. 1. cia, obsecro c. 33. v. 1. nu. 2.
- נאק** Naak, gemer, conquer, cap. 24. vers. 12. num. 1.
- נבט** Nabat, intreri, lustrare, cap. 28. v. 24. num. 4. observare, cap. 35. vers. 5. num. 3.
- נבל** Nabal, ignobile, stultum, c. 30. vers. 3. num. 1. contentus, cap. 38. vers. 37. num. 4. stultitia, turpe flagitium, c. 40. vers. 9. num. 5.
- ננה** Nagah, lucere, Lux matutina, diluculum, cap. 18. vers. 5. num. 6.
- נגד** Nagad, Dux, Princeps, cap. 31. v. 37. num. 3. indicare, docere, c. 29. vers. 10. nu. 1.
- נגר** Nagar, detrahi, deduci, extendi, c. 20. v. 28. num. 3.
- נגע** Nagagh, tangere, pervenire, cap. 19. vers. 21. nu. 5.
- נדיב** Nadib, Princeps, liberalis cap. 21. v. 28. num. 4. c. 22. vers. 7. num. 1. desiderare, c. 30. v. 15. num. 2. Dux, c. 24. v. 18. nu. 6.
- נחג** Nah-g, abire, abducere cap. 34. vers. 3. num. 1.
- נחל** Nehullh, æs, chalys, cap. 20. v. 24. num. 4.
- נחר** Nahar, fluere, affluere, c. 22. v. 16. nu. 10.
- נוד** Mud, movere, consolari, c. 42. v. 9. nu. 6.
- נוא** Noa, frangere, persuadere, subvertere, c. 34. vers. 10. num. 2.
- נום** Num, dormire leviter, c. 33. v. 15. num. 5.
- נזר** Nezer, corona, separatio, consecratio, cap. 19. vers. 7. num. 5.
- נחלל** Nahha, tenere, hæreditare, c. 26. v. 9. n. 6.
- נחם** Nahham, pænitere, consolari, c. 21. vers. 2. n. 2.
- נחת** Nahhath, descendere, sensim dimittere, c. 21. v. 13. num. 5. recumbere, c. 36. v. 16. nu. 9.
- נכר** Nacar, abalienare, extraneus, c. 19. v. 3. num. 5. c. 31. vers. 3. num. 3. ignorare, c. 21. v. 29. nu. 2. cognoscere, c. 34. v. 19. num. 1.
- נעם** Nagham, gloria, pulchritudo, c. 36. v. 12. n. 4.
- נער** Naghar, filius puer, c. 24. v. 5. num. 6. Juvenis, c. 29. v. 8. num. 1. tempestas, c. 36. v. 14. nu. 1. excutere, c. 38. v. 13. nu. 6.
- נפח** Naphahh, affligere, exsufflare, cap. 31. vers. 40. num. 3.
- נפל** Naphal, nephilim, cadere, prosternentes, gigantes, c. 26. vers. 5. num. 6. cad. vers. 23. v. 15. num. 1.
- נצא** Natia, pluma, ala, c. 39. v. 13. num. 4. Accipiter, c. 39. v. 26. nu. 3.
- נאח** Natfahh, vincere, finire, c. 22. vers. 5. num. 4. cap. 33. v. 7. num. 5. finis, c. 34. v. 36. nu. 5.
- נקה** Nakah, innocens, immunis culpæ, & pænæ, c. 22. v. 19. num. 6.
- נקפ** Nakaph, circumdare, conterere, perforare, cap. 19. v. 26. nu. 1.
- נקר** Nakar, confringere, confundere, perforari, cap. 30. v. 17. nu. 4.
- נקש** Nakas, armatus, armatura, c. 33. v. 21. num. 4.
- נשא** Naf, assumere in altum, ascendere, cap. 25. v. 3. nu. 4. enere, c. 21. v. 12. nu. 4. accipere, cap. 24. v. 10. num. 5. to lere, comburere, c. 32. v. 22. num. 3. repetere, c. 36. v. 3. nu. 1. superbia, c. 20. v. 6. nu. 1. Princeps, c. 22. v. 8. nu. 4. nubes, c. 20. v. 6. n. 2.
- נשאג** Nasag, transferre, attingere, c. 24. v. 2. num. 3. apprehendere, persequi, c. 27. v. 20. num. 1.
- נשמח** Nesamah, spiramentum, vita, c. 26. v. 4. num. 5. c. 27. v. 4. nu. 1. c. 32. v. 8. nu. 5.
- נשק** Nafak, osculari, adorare, c. 31. v. 26. num. 12.
- נשר** Nefer Aquila, Vultur, c. 39. v. 27. nu. 1.
- נחם** Natham, dissipare, conterere, c. 30. v. 13. nu. 1.
- נתן** Nathan, dare, sustentare, c. 24. v. 33. nu. 1. ponere, præficere, c. 38. v. 36. nu. 3.
- נתע** Nathas, destruere, avertere, cap. 19. v. 10. nu. 1.
- סג** Sagar, claudere, aurum, conclusura, inclusor, c. 28. v. 15. num. 2.
- סוד** Sod, consiliari, consilium, consiliarius, c. 19. v. 19. nu. 2. secretum, c. 29. v. 4. nu. 3.
- סוס** Sus, exultare, equus, c. 39. v. 21. nu. 2.
- סור** Sur, auferre, transferre, c. 19. vers. 7. num. 4. c. 19. v. 10. n. 2. c. 22. v. 17. num. 1. recedere, deficiere de via, c. 21. v. 14. num. 2. c. 27. vers. 2. num. 2. c. 34. vers. 5. nu. 6. avertere, c. 33. vers. 17. num. 1. trau. fire, proculcare, cap. 34. v. 20. nu. 5.
- סית** Sith, salvare, excitare, cap. 36. vers. 6. num. 3. superare, c. 36. v. 18. num. 2.
- סבן** Sacan, obtegere, tabernaculum, c. 18. v. 14. num. 3. acquiescere, c. 22. vers. 21. nu. 1. jucundum, concludere, c. 38. v. 8. nu. 6.
- סלה** Selah, nota rei gravissimæ pertinens ad musicam, c. 35. v. 10. nu. 2.
- סרה** Salahh, conferre, rejicere, æstimare, cap. 28. v. 16. num. 1.
- סלל** Salal, opprimere, sternere, cap. 30. vers. 13. num. 5.
- סער** Saghar, turbo, tempestas, cap. 18. v. 20. n. 4. c. 38. in Præfat. nu. 2.
- ספח** Saphahh, congregare, commorari, c. 30. v. 7. nu. 3.
- ספ** Saphak, plaudere, complodere, c. 20. v. 22. num. 1. percutere, c. 34. v. 26. nu. 2. constringere, c. 34. v. 37. num. 2.
- ספר** Sepher, liber monumentum publicum, c. 31. v. 35. n. 3. enumerare, c. 28. v. 27. num. 3.
- עב** Ghab, Grossum, densum, nubes caliginosa, c. 20. v. 7. num. 2.
- עבר** Ghabad, servire, timere, colere, c. 19. v. 16. n. 3. c. 21. v. 15. nu. 5. excolere terram, c. 39. v. 9. nu. 1.
- עבר** Ghabar, abortiri pertransire, c. 21. v. 10. num. 3. Hebraeus, c. 21. v. 29. n. 5. transire, salvari, c. 33. vers. 18. nu. 3. perferre, c. 34. v. 20. n. 4.
- עגב** Ghagab, amare, cantare, Cithara, c. 30. v. 31. nu. 5.
- עגל** Ghegel, vitulus, c. 21. v. 10. n. 2.
- עגם** Ghagam, compati, condolere, c. 30. v. 27. n. 5.
- עד** Ghed, perpetuum, æternum, c. 20. v. 4. nu. 1.
- עדן** Gheden, deliciari, micare, lux, c. 38. v. 31. n. 3.
- עוה** Ghuah, inique agere, curvitas, c. 22. v. 5. num. 1. derelinquere, incurvare, c. 33. v. 27. nu. 7.
- עול** Ghaual, iniquitas, idolum, c. 31. v. 27. n. 14. c. 34. v. 10. n. 4. inutile, injuria, c. 24. v. 20. 8.
- עור** Ghul, exultare, surgere, c. 31. v. 29. nu. 3.
- שוש** Ghus, Arcturus, vespere, c. 38. v. 32. n. 3.
- עוה** Gauath, affligere, percutere, perdere, c. 19. v. 6. num. 4. subvertere, confundere, c. 37. v. 12. n. 4.
- עוה** Ghet, tempus, articulus temporis, c. 32. v. 1. nu. 6.
- עוז** Ghazaz, fortificare, munire, securum esse, c. 26. v. 2. num. 5.
- עזב** Ghazab, celare, prohibere, detinere, cap. 20. v. 13. nu. 5. ibid. v. 19. n. 2. derelinquere, residuum, c. 18. v. 4. n. 3. c. 39. v. 11. num. 2.
- עטר** Ghathar, coronare, cingere, c. 19. v. 9. n. 5.
- עטן** Ghatin, viscera, mulctralia, ubera, cap. 21. vers. 16. num. 4.
- עטפ** Ghathaph, vertere, convertere, circumtegere, c. 13. v. 9. num. 2.
- עירפ** Ghaiaph, lassus siti, & labore enectus, c. 22. vers. 7. num. 4.
- על** Ghal, super pro, iuxta, adversus, apud, c. 19. v. 25. nu. 28. c. 33. v. 23. n. 3. c. 34. v. 13. nu. 2.
- עלל** Ghalas, effeminatus, conditus, c. 36. v. 14. nu. 4.
- עלה** Ghalah, ascendere, honorari, c. 34. v. 14. num. 5. curfus, c. 38. v. 28. nu. 2. occultare, æquare, c. 32. v. 21. nu. 2. occulta Sapientiæ, c. 28. v. 21. num. 1.
- עלם** Ghala, gloriari, Struthio, c. 34. v. 13. nu. 3.
- עלע** Ghalagh, lambere, exforbere, c. 39. v. 30. nu. 1.
- עמר** Ghamal, laborare, dolore, c. 20. vers. 22. n. 2.
- עמר** Ghamad, stare, sustentare, c. 34. v. 24. n. 3.
- ענה** Ghanah, audire, respondere, cap. 19. v. 7. nu. 2. c. 30. vers. 29. num. 7. Angustia, c. 16. v. 15. num. 3. afflictio cap. 30. v. 16. num. 2. corruere, c. 30. v. 24. num. 1. c. 19. vers. 25. num. 28. canere, ululare, c. 30. vers. 19. nu. 3.
- ענד** Ghanad coronare, circumdare, cap. 31. v. 36. num. 3. Pleiades, c. 28. vers. 31. num. 3.
- עפר** Ghaphar, Ghopheret, plumbi lamina, pulveritium, c. 19. vers. 24. num. 1. c. 19. v. 25. num. 28. cinis, cap. 30. v. 19. n. 3. c. 38. v. 28. n. 3.
- עוז** Ghets, lignum, arbor, c. 19. v. 10. nu. 2.
- עצם** Gatlam, durum, firmum, c. 30. v. 21. nu. 2.
- ערכה** Gharabah, Arabia, desertum, c. 24. v. 5. num. 6. cap. 39. v. 6. nu. 3.
- עקב** Ghakab, planta, calcaneus, c. 18. v. 9. nu. 1. investiga-re, supplantare, cap. 37. v. 4. nu. 5.
- ערך** Gharac, respondere, ordinare, disponere, c. 32. v. 14. nu. 2. pretium, ordo, gradus, cap. 28. v. 13. num. 2. ponere, c. 23. v. 4. nu. 1.
- ערע** Gharats, valere, violentum, terrificum, c. 27. v. 13. nu. 4. desertum, horridum, c. 30. v. 6. nu. 3.
- ערפ** Gharak, fugare, c. 30. v. 17. nu. 5.
- עש** Ghcs, mordens, tinea, c. 27. v. 18. nu. 1.

Index vocum Hebraicarum.

- עשה** Ghafah, facere, creare, cap. 32. v. 2. num. 3. cum industria, & arte, c. 35. v. 6. n. 2. c. 40. v. 10. n. 2. disponere 27. v. 18. n. 3. c. 28. v. 25. nu. 1. c. 28. v. 26. n. c. 31. v. 15. nu. 1. curare, aptare, c. 25. vers. 2. num. 7.
- עשק** Ghafak, calumniari, opprimere, cap. 35. vers. 9. n. 2.
- עתק** Ghathak, sublevari, vivere, inveterascere, cap. 27. v. 7. num. 2. auferre, cap. 32. v. 15. num. 3.
- פ**
- פאר** Paar, coronare, glorificare, decorare, cap. 19. vers. 9. num. 5.
- פגע** Pagagh, advenire, obviare, cap. 39. vers. 32. n. 9.
- פרע** Padagh, liberare, redimere, cap. 33. v. 24. n. 3.
- פוע** Purs, dispergere, dividere, contere, cap. 18. vers. 11. num. 3.
- פור** Pur, confirmare, cap. 40. vers. 3. num. 3.
- פוש** Pus, seelus, copia, incrementum, c. 35. v. 15. nu. 2.
- פזז** Pazas, fortificare, fortitudo, aurum, cap. 28. vers. 17. num. 6.
- פחד** Pahhad, vereri, revereri, timere, cap. 23. vers. 15. n. 5.
- פטרדה** Pitedah, Topazius Smaragdus, cap. 28. v. 19. num. 1.
- פלא** Pala, ultra modum, mirabile difficile, cap. 42. vers. 3. num. 5.
- פלה** Phalahh, parere, confringere, cap. 39. vers. 3. n. 9.
- פלל** Palal, judicare, considerare, c. 31. v. 11. nu. 3. magnum mirabile, cap. 37. vers. 16. n. 3. orare, intercedere, cap. 42. vers. 8. num. 4.
- פלג** Phalag, fluere, dividere, pelagus, cap. 20. vers. 17. n. 6. dare, c. 38. vers. 25. nu. 2.
- פלם** Phalats, timere, tenebrae, cap. 21. vers. 25. num. 9.
- פלס** Palas, ponderare, libramentum, nubes, cap. 37. v. 16. num. 1.
- פוח** Panah, respicere, ante oculum, opes, cap. 28. v. 18. n. 6. angelus, cap. 38. v. 6. num. 11.
- פגע** Panagh, orare, occurrere, cap. 21. v. 15. num. 8.
- פעל** Paghah, loqui, operari, cap. 34. vers. 32. num. 5. nocere, c. 35. v. 6. n. 1. c. 36. v. 3. nu. 2.
- פקד** Pakad, visitare, castigare, cap. 31. vers. 14. n. 3.
- פר** Par, vitulus adultior, cap. 21. vers. 10. nu. 2.
- פרע** Paragh, abjicere, postponere, cap. 28. v. 13. nu. 2.
- פרם** Parati, aperire, rumpere, cap. 30. v. 14. nu. 4.
- פרש** Phras, expandere, spargere, c. 26. v. 9. nu. 8. c. 39. v. 26. nu. 5. dividere, c. 28. v. 4. nu. 5.
- פסש** Pasas, judicium tribuere, condemnare, cap. 36. vers. 6. num. 4. spoliare, suadere, cap. 16. v. 9. n. 1.
- פסם** Pasagh, contemnere, c. 35. vers. 6. num. 7. celus, cap. 36. vers. 9. num. 6.
- פתח** Pathah, lactare, illectari, lactari, cap. 31. v. 16. num. 11.
- פתח** Pathahh, aperire, patere, c. 29. v. 19. nu. 3. c. 30. v. 11. n. 4. arare, c. 39. v. 10. num. 2.
- צ**
- צדק** Tsadakh, iustificare, justum esse, cap. 22. v. 3. nu. 2.
- צוד** Tsud, capere, venari, cap. 19. vers. 6. num. 6.
- צוח** Tsauahh, clamare, implorare opem, c. 27. v. 9. n. 1.
- צון** Tsion, Greges, pecudes, armenta, cap. 21. v. 11. num. 1.
- צוק** Tsuk, coartare, perdere, comburere, cap. 32. vers. 18. num. 2.
- צור** Tsur, silex, petra acutissima, c. 18. vers. 4. nu. 5. c. 6. v. 24. num. 3.
- צל** Tsai, umbra, imago, c. 24. vers. 17. num. 2.
- צלע** Tselagh, costa, latus, flagellum, c. 18. v. 12. num. 5.
- צמא** Tlama, si tire, concupiscere, cap. 31. vers. 10. num. 8.
- צמם** Tsamam, cincinnus, capillus, c. 31. v. 10. num. 9.
- צנפ** Tsaneph, circumdare, diadema, c. 29. v. 14. num. 4.
- צעק** Tlaghak, angustiare, angustia, oppugnatio, c. 17. v. 9. n. 2. clamare, dolore, c. 19. v. 7. nu. 2.
- צער** Tlaghad, calcare, incedere, deducere, cap. 18. vers. 14. num. 11.
- צער** Tlaghar, minui, junior, infirmus, c. 30. v. 1. num. 2. antiquus decrepitus, c. 32. v. 6. n. 2.
- צפן** Tsaphan, ignorare, absconditum, c. 24. vers. 1. nu. 5. servare, c. 21. v. 19. nu. 2.
- צפנת פנת** Tsaphnath, Paghneahh, Salvator mundi absconditorum revelator, c. 24. v. 1. nu. 5.
- צרר** Tsfarar, ligare, constringere, c. 26. v. 8. nu. 1.
- ק**
- קדם** Kadam, ante, oriens, c. 25. v. 8. nu. 5. pristinum, primum, c. 29. v. 2. nu. 3.
- קדר** Kadar, mcerore, obscurum esse, c. 30. v. 27. nu. 2.
- קדש** Kadas, sanctum, commune, pollutum, c. 31. v. 10. nu. 14. effeminatus, c. 36. v. 14. nu. 2.
- קו** Kau, linea, perpendiculum, c. 38. v. 5. nu. 4.
- קוח** Kauah, expectare diu, c. 30. v. 26. n. 2.
- קול** Kol, vox, tonitruum, c. 28. v. 26. n. 4. sonus, c. 37. v. 2. num. 4.
- קום** Kum, erigi, subdere, cap. 22. v. 20. num. 3. ap. 24. v. 21. num. 4. decernere, firmare, cap. 22. vers. 28. num. 1.
- קטם** Katham, succidi, auferri, cap. 22. vers. 16. num. 8.
- קל** Kal, leve, velox, cap. 24. vers. 18. num. 4.
- קללם** Kalal, leviter loqui, cap. 39. vers. 33. num. 2.
- קמט** Kamat, auferri, succidi, cap. 22. vers. 16. num. 1.
- קצם** Katfats, praescindere, tempus, finis, cap. 28. vers. 3. num. 1.
- קאר** Katfar, metere, messis, rami, propagines, c. 18. v. 16. num. 2. demetere, abbreviare, c. 24. v. 6. n. 1.
- קרב** Karab, breve, c. 20. v. 5. nu. 4.
- קרה** Karahh, Chrystallus, gelu, c. 38. v. 28. nu. 2.
- קשט** Kesitah, ovis, numus, firmitas, cap. 42. vers. 9. num. 8.
- ר**
- ראתה** Raah, videre, latari, c. 31. v. 26. num. 5. intelligere, c. 32. v. 5. num. 5. venerari, c. 35. v. 53. conspiciere, attente, cap. 19. vers. 27. nu. 3.
- ראש** Ros, caput, principatus, c. 37. vers. 24. num. 4. c. 40. vers. 14. nu. 1.
- ראמות** Ramoth, Rhinoceros, pellis, corallium, cap. 28. v. 18. num. 2. & 3. c. 39. v. 9. n. 21.
- רבבו** Rabab, multiplicare, magnificare, c. 35. v. 6. nu. 2. c. 35. v. 9. nu. 4. multum, c. 22. v. 5. n. 3.
- זרבח** Rabah, irrigare, inebriare, c. 37. v. 11. nu. 2.
- ורג** Ragaz, fremere, irasci, c. 39. v. 24. nu. 1. terri, per turbatio, c. 37. v. 2. nu. 3.
- רגע** Ragagh, conturbare, dividere, congregare, cap. 26. v. 12. num. 1. subitum, quies, punctum, cap. 21. v. 13. nu. 3.
- רדך** Radaph, auferre, persequi, c. 19. v. 22. num. 1. c. 30. v. 15. num. 2.
- רחב** Rahab, superius, tumultuans, c. 26. v. 12. n. 5.
- רוב** Robor, jurgariis, causa, cap. 19. v. 3. num. 3. c. 29. v. 16. nu. 5. contendere, c. 33. v. 3. n. 3. contradicere molestia afficere, c. 19. v. 3. nu. 3.
- רוח** Ruahh, spiritus, anima, spiramentum, c. 26. vers. 4. n. 5. & 6. spatium, cap. 32. vers. 20. n. 4.
- רופ** Rugh, contremiscere, concuti, confringi, c. 26. vers. 11. num. 3.
- רוע** Roagh, contere, affligere, cap. 34. v. 24. n. 2. ululatus, commorior, cap. 30. v. 25. num. 3. clamare, gaudere, cap. 30. v. 5. num. 4. improbe agere, cap. 22. v. 5. nu. 1.
- רום** Rum, elevare, discedere, c. 24. v. 24. nu. 1.
- רחב** Rahhab, latitudo, felicitas, c. 36. vers. 16. n. 6.
- רחם** Rahham, misereri, gratuito, c. 24. v. 20. nu. 7. cap. 34. v. 8. n. 1. c. 34. vers. 10. num. 4. condemnare, c. 34. v. 12. nu. 4.
- רחע** Rahhagh, comminuere, nubes, coelum, c. 37. vers. 18. num. 3.
- רחק** Rahhak, elongare, relegare, c. 22. v. 23. nu. 3.
- ריק ריקק** Rik, Rak, k, effundere, evacuare, levem esse, c. 22. v. 9. num. 2.
- רמח** Ramah, vermis, tinea, c. 24. v. 20. num. 5. c. 35. v. 6. num. 3.
- רמם** Ramas, conculcare, contere, c. 19. v. 22. num. 2.
- רנה** Ranah, sonare, cantare, c. 36. v. 23. nu. 2.
- רגן** Ranan, consolari, exultare, cap. 29. vers. 13. num. 3. laudare, jubilate, cap. 38. vers. 7. num. 6. struthio, pavo, c. 39. v. 13. num. 1. latari, acclamare, c. 20. v. 5. nu. 3.
- רעה** Raghah, pascere, comedere, c. 24. vers. 2. n. 5.
- רעע** Raghagh, nudare, dimittere, confringere, c. 20. v. 19. num. 2.
- רעם** Raghah, exhortari, clamari, c. 39. v. 23. num. 3. hinnitus, clamor, c. 39. v. 19. nu. 4.
- רעש** Raghas, fervere, commoveri, c. 39. v. 24. n. 1. suscitare, terrere, c. 39. v. 20. nu. 1.
- רפארפם** Rapha, Raphaim, Rophim, c. 26. v. 5. nu. 4. mederi, alligare, c. 34. v. 17. nu. 4.
- רפה** Raphah, laxare, dissolvere, languere, c. 26. v. 5. nu. 5. deserere, c. 27. v. 6. nu. 1.
- רצם** Ratfats, confringere, opprimere, c. 20. v. 10. nu. 1. c. 20. v. 19. nu. 1.
- רצה** Ratfah, deprecari, bene velle, cap. 33. v. 26. num. 1. placere, placare, c. 20. v. 10. nu. 2.
- רשע** Rasagh, vocare impium, c. 34. v. 18. num. 6. inique agere, c. 34. v. 24. num. 3. seditiosus, rebellis, c. 20. v. 29. n. 5. c. 22. v. 8. n. 7.
- רשת** Rasath, rete, laqueus, c. 18. v. 8. n. 1.
- רתם** Rothem, genista, juniperus, c. 30. v. 4. n. 4.
- ש**
- שאל** Saal, petere, expetere, c. 31. v. 30. nu. 2.
- שאל** Seol, infernus, sepulchrum, c. 21. v. 13. n. 5.
- שאפ** Saaph, protrahere, attrahere, desiderare, c. 36. vers. 20. nu. 5.
- שבב** Sabab, moveri, circumagi, errare, c. 18. nu. 5. num. 4. convertere, lustrare, c. 27. v. 12. n. 2.
- שביכ** Sabib, flamma, scintilla, fila araneorum per aera,

Index Vocum Hebraicarum.

- rem volantia, ibid. senescere, captivare, cap. 41. v. 23. num. 2.
- שבה** Sabah, convertere, captivare, c. 42. v. 10. num. 1.
- שבט** Sebet, virga, disciplina, cap. 37. v. 13. n. 2.
- שבב** Sabac, rere, cancelli, perplexum, c. 18. v. 8. num. 6.
- שבר** Sabar, conterere, confringere. c. 29. ver. 17. num. 2. infructuosum, iniquum, c. 24. v. 20. num. 7. ponere, atterere, fluctus, cap. 38. v. 10. nu. 2.
- שבת** S bath, quiescere post laborem, cap. 32. ver. 1. nu. 9.
- שנח** Sagah, ignorare, decipi, cap. 19. v. 4. nu. 1.
- שרר** Sadad, Saddai, Omnipotens, vincens omnia, vastator, uberrimus, cap. 21. ver. 15. num. 1. & 3. c. 21. v. 20. num. 3. c. 22. ver. 23. num. 1. cap. 22. ver. 26. num. 4. cap. 27. v. 2. num. 3. c. 29. ver. 5. num. 1. cap. 37. v. 23. num. 1. Sadad, vastare, c. 12. v. 15. num. 2. Sad, uber, mamma, c. 21. v. 15. nu. 4. cap. 24. v. 9. num. 1. confringere gleb. s. farrire, occurrere, c. 39. ver. 10. num. 2.
- שחר** Sahar, diluculum, fuscum, turbidum, cap. 38. v. 12. num. 4.
- שוב** So, vanus, mendax, frustraneum, cap. 31. v. 5. nu. 3.
- שוא** Sub, succedere, vertere, convertere, c. 20. v. 2. num. 4. restituere, reddere, cap. 20. ver. 10. num. 5. cap. 42. v. 10. num. 1. avertere, cap. 23. v. 13. num. 3. tradi, c. 30. v. 23. nu. 2. inducere, c. 34. v. 2. num. 3. non desinere, c. 34. v. 36. num. 3. c. 34. v. 36. nu. 6. senescere, cap. 41. ver. 23. nu. 2.
- שחם** Soham, sardonix, cristallus, cap. 28. ver. 16. num. 5.
- שוח** Soahh, fovea, discrimen, c. 33. v. 13. num. 2.
- שום** Sum, ponere, disponere c. 22. ver. 22. num. 5. c. 34. v. 13. num. 4. injicere, c. 40. ver. 27. num. 1. provocare, c. 36. v. 13. nu. 3. dirigere, c. 34. v. 14. nu. 2. c. 34. v. 23. num. 1. c. 38. v. 5. nu. 2.
- שוע** Soag, ululare, vociferari, cap. 19. ver. 7. num. 3. implorare opem, cap. 29. v. 12. num. 1. c. 30. v. 24. nu. 1. clamare, Tyrannus, c. 34. v. 19. num. 2. cap. 35. v. 9. num. 3. c. 38. v. 41. num. 6. magnitudo, salus, c. 36. v. 19. nu. 2.
- שופ** Suph, confringere, conciliare, abscondere, c. 33. v. 21. num. 3.
- שורו** Sor, taurus, bos, c. 21. v. 10. num. 2. murus, acerrus, c. 24. v. 11. n. 4.
- שור** Sur, intueri, c. 35. v. 13. num. 3. c. 37. ver. 3. num. 2. considerare, insidiari, c. 35. ver. 5. num. 3. repetere cap. 43. ver. 27. num. 2. Imperare, Princeps, Judex, c. 29. v. 9. nu. 3.
- שות** Soth, ponere, disponere, constituere, cap. 30. v. 1. nu. 5. c. 38. v. 36. num. 5.
- שוח** Siabh, disputare, conqueri, meditari, cap. 20. v. 4. n. 5. sermo, c. 23. v. 2. n. 3.
- שחח** Sahhahh, cubare, incurvari, insidiari, leena, c. 38. v. 40. nu. 8.
- שחל** Schachal, panthea, aspis, cap. 28. v. 8. num. 4.
- שחם** Sahhars, superbia, robur, institor, cap. 41. ver. 25. num. 2.
- שחק** Sahhak, levissimum, æther, nubes, cap. 35. ver. 5. nu. 4. cælum, cap. 37. ver. 18. num. 3. c. 38. ver. 37. num. 2. contemnere, c. 39. v. 6. nu. 4.
- שחר** Sahhar, circuire, institor, c. 28. v. 8. num. 3. vigilare, mane surgere cap. 24. v. 5. num. 6.
- שחת** Sahhath, corruptio, sepu. chrum, cap. 33. ver. 24. num. 3.
- שטן** Satan, adversarius, odio habere, cap. 30. ver. 11. num. 2.
- שבב** Sacab, jacere, prosterni, c. 27. v. 19. num. 1. dormire, accubare, c. 40. v. 16. num. 2.
- שכח** Sacah, aspicere, pingere, gallus, cap. 38. ver. 36. num. 3.
- שכל** Sacal, scire, intelligere, c. 14. v. 27. nu. 2.
- שבס** Sacam, latus, scapula, c. 31. v. 22. num. 3. consurgere, c. 38. ver. 19. nu. 4.
- שבן** Sacan, habitare, commorari cum alijs, c. 18. ver. 14. num. 3. c. 18. v. 15. nu. 4.
- שכק** Saek, perficere, devastare, c. 37. ver. 8. num. 1. cap. 38. ver. 19. num. 4.
- שלת** Salahh, egredi, ejicere, cap. 37. ver. 22. num. 3. c. 21. ver. 11. num. 2. dimittere, c. 21. v. 9. nu. 1. ponere, c. 30. ver. 11. num. 5. subvertere, cap. 30. v. 12. num. 4. gladius, missile, c. 36. ver. 13. num. 5. c. 33. v. 18. num. 4.
- שלט** Salat, arripere, dominari, c. 24. v. 19. nu. 8.
- שלך** Salac mittere, proj. cere, c. 27. ver. 20. num. 4. extra-
here, c. 29. v. 17. num. 3.
- שלם** Salam, pacificare, reddere, solvere, c. 21. ver. 19. num. 4. cap. 22. v. 27. num. 4. c. 25. ver. 2. n. 8. explere, c. 23. v. 14. nu. 1.
- שם** Sam, ibi, illuc, tunc, c. 18. v. 21. nu. 1.
- שמלטכח** Simlatecha, taciturnitas, intrinsecus latens, res turpis, c. 31. v. 10. nu. 7.
- שמד** Samad, conterere, proculcare, cap. 19. ver. 12. num. 2.
- שמם** Samam, stupere, mirari in desolatione, & vastitate, c. 18. v. 20. n. 3.
- שמע** Samagh, audire, obedire, cap. 22. ver. 27. num. 1. cap. 31. ver. 35. num. 3. intelligere, cap. 35. ver. 13. num. 2.
- שמם** Samats, stilla, pauxillum, cap. 26. ver. 14. num. 2.
- שמש** Semes, Sol, minister, c. 38. ver. 13. num. 3. cap. 41. ver. 21. num. 2.
- שגבים** Senabim, ebur, dentes, Elephantis, cap. 40. ver. 9. num. 3.
- שגן** Sanan, repetere, iterare, mutare, cap. 29. ver. 12. num. 1.
- שען** Saghan, abuti, niti, recumbere, cap. 24. ver. 23. num. 6.
- שער** Saghar, horror, procella, rapere, cap. 18. ver. 30. num. 4.
- שפחה** Siphkhah, familiares, familia, cognatio, cap. 31. v. 34. num. 3.
- שפט** Saphar, judicare, judicium exercere, cap. 32. ver. 9. nu. 3. c. 31. v. 11. num. 3. litis tractatio, c. 34. v. 4. num. 4. cap. 34. v. 12. nu. 4.
- שפך** Saphac, marcescere, effundere, cap. 30. ver. 16. num. 1.
- שפק** Saphak, opprimere, complodere, c. 36. v. 18. num. 2. & 4. nudare, emere, c. 33. v. 21. nu. 3.
- שפר** Sophar, pulchritudo, ornatus, cap. 26. ver. 13. num. 1. & 3.
- שקט** S. kat, requiescere, pax, c. 34. v. 29. num. 2.
- שקל** Sakal, appendere, sclus, cap. 28. ver. 15. nu. 3. c. 23. ver. 25. nu. 1.
- שרד** Sarad, relinqui, evadere, salvare, cap. 38. ver. 19. num. 4. c. 20. ver. 26. num. 7. c. 27. ver. 15. num. 3.
- שרח** Sarah, dissolvere, distorquere, c. 37. v. 3. num. 1. c. 37. v. 3. nu. 2.
- שריח** Siriah, thorax, lorica, jaculum, c. 41. v. 7. nu. 3.
- תגב** Thagab, abominari, dedignari aliquem victu, & familiaritate, c. 19. v. 19. nu. 1.
- תהם** Thaham, abyssus, aer, c. 28. v. 14. nu. 2.
- תוח** Thauah, signari, subscribere, c. 31. v. 35. nu. 3. designare, del. neare, c. 37. v. 7. nu. 13.
- תופת** Thoph, tympanum, c. 21. v. 12. nu. 4.
- תור** Thor, taurus, bos, c. 21. v. 10. nu. 2.
- תורה** Thorah, lex, circumlustrans, irrigans, cap. 22. v. 22. num. 1.
- תשיח** Thufiah, prudentia, statutum, cap. 26. ver. 3. nu. 5. lex. substantia, valide, c. 30. v. 22. nu. 7.
- תחת** Thahhath quasi, quoniam, cap. 34. ver. 16. numero 1.
- תמן** Theman, dextrum, mare, meridies, cap. 23. ver. 8. num. 3.
- תלם** Thalam arare, sulcus, c. 39. v. 10. num. 1.
- תלע** Thalag, vermis, putredo c. p. 15. ver. 6. num. 3.
- תמס** Thamas, perficere, statuere, cap. 23. ver. 11. num. 2.
- תמם** Thaman, immaculatum esse, perfectum, cap. 32. v. 3. num. 2.
- תמח** Thamah, pavere, admirari, cap. 26. ver. 11. numero 4.
- תנים** Thanim, coluber, draco, cap. 30. ver. 29. num. 1. & 3.
- תעה** Thaghah, vagari, errare, c. 38. v. 41. nu. 7.
- תפל** Thaphal, insultum, insultum, cap. 24. ver. 12. numero 5.
- תתח** Thothahh, jaculum, catapulta, malleus, c. 14. ver. 20. num. 6.

INDEX QUARUNDAM VOCUM, QUÆ EX GRÆCO EXPLICANTUR AD PECULIAREM SCRIPTURARUM INTELLIGENTIAM.

Α		Π	
ἀλκιμος	R Obustus, sufficiens. cap. 21. vers. 15. num. 2.	πολλὸν	Multum, magnum, cap. 19. vers. 2. num. 5.
ἀνυπαρξία	Inopia, inexistētia, c. 18. vers. 14. num. 16. c. 27. v. 20. num. 2.	πειρατήριον προσέλητος	Militia, tentatio, c. 19. v. 12. num. 6. Advena, inquilinus, colonus, cap. 19. vers. 5. num. 2.
ἀνιμος	Sine fāte, ex fatians herba, c. 30. ver. 4. nu. 2.	παντοσχεδόνος	Omnia visitans, c. 20. v. 29. num. 6.
ἀρκυβος	Lignum Arceuthum, juniperinum, c. 30. vers. 4. num. 4.	ἀνιστολαίοντα καρπός	Invetusatum, molitum, c. 21. v. 7. nu. 3. Dissimulare, non satis advertere, cap. 22. vers. 5. num. 5.
ἀρχὴ	Lagunouia, vas vinarium, cap. 22. vers. 19. num. 1.	παράδειγμα τίσις	Exemplificare, proposi in exemplum, c. 22. vers. 19. nu. 2.
Γ		παράδειγμα παράστασις	Exemplum supplicii, c. 22. vers. 19. num. 2. Castigatio admonendo facta, cap. 22. vers. 19. num. 2.
γηῶρας	Terræ incolæ, c. 19. vers. 15. num. 2.	πειροσίμ πλειονότης	Vendicare, possidere, uti, c. 27. vers. 17. nu. 4. Avaritia circumventio, c. 31. vers. 11. nu. 2.
γηῶσι σικυτῶν	Cognosce te ipsum, c. 36. vers. 14. num. 4.	πληθὺς	Appetitor, & occupator alieni, cap. 3. vers. 11. num. 1. Pleiades, Pluralitas, c. 38. vers. 31. nu. 2.
Β		Σ	
βικηλητοὶ	Vocati, nobiles, c. 18. vers. 17. num. 2.	σκέπτος	Speculator, explorator, 31. vers. 37. nu. 2.
βισκίωτοι	Visitare, superintendere, cap. 20. vers. 19. num. 6.	σοφία	Sapientia, occultum, c. 28. v. 18. nu. 6.
βιταφιασά	Curatores cadaverum, sepultores, c. 21. vers. 32. num. 10.	σαπρία	Vinum fætidum, fructus pessimus, c. 31. vers. 40. num. 2.
βικίμωσαν	Iacere facere silentes, c. 24. vers. 10. num. 4.	Τ	
ἐπιχῶ	Expectare, reprimere, c. 27. vers. 8. nu. 1.	τίλοςχος	Truncus, c. 19. v. 25. num. 17.
ἐπισκοπῶ	Visitatio, inspectio, c. 33. vers. 16. nu. 4.	τιμωρία	Punitio ad tuendam læsi dignitatem, 22. vers. 19. num. 2.
Ζ		Ττραχηλίζω	Refupinare, decervicare, c. 26. vers. 6. num. 2.
ζέρος	Caligo, cap. 28. vers. 18. num. 6.	τρώγλη	Caverna, unde Troglodytes, c. 30. v. 8. nu. 2.
Θ		Υ	
θῆριμα	Arbitrari, æstimare, c. 19. vers. 11. nu. 3.	ὑπαρξίς	Existētia, substantia, c. 18. v. 14. nu. 16.
Ι		Φ	
ιταλιτισμός	Volubilitas, circumactio linguæ, cap. 38. vers. 2. num. 2.	φῶνιξ	Phœnix, palma, c. 18. vers. 25. n. 17. c. 29. v. 18. n. 4.
Κ		Χ	
κατιθίω	Comedere, depascere, arrodere, c. 19. vers. 22. num. 4.	χαριντής	Probatorexaminatore, c. 23. vers. 10. num. 6.
κακία	Malitia, cap. 22. vers. 5. num. 1.	φίλη	Chlamys, vestis militaris, c. 19. v. 12. nu. 5.
Λ		φωμὶς	Panis buccella, c. 22. vers. 7. nu. 7.
λατρωσις	Servientes, milites conducti, cap. 19. vers. 12. num. 4.	Ω	
λόγοι ποιήθαι	Curam alicujus habere, c. 22. vers. 4. nu. 4.	ὀρισμός	Definitus, ordinarius, legitimus, cap. 24. vers. 2; num. 5.
μοιζῶται	Latrones, milites, accincti, c. 19. vers. 12. num. 6. c. 26. ver. 25. nu. 9.		
μάται	Vanæ, stulti, miserandi, c. 22. v. 2. nu. 8.		

INDEX SIMPLICIUM DICTIONUM, QUÆ IN SACRO SERMONE FREQUENTER OCCURRUNT, ET DILIGENTER IN HOC OPERE *examinantur ad Scripturarum intelligen- tiam.*

A

A Bigeus, cap. 24. versic. 3. num. 1.
Abominari, cap. 19. versic. 19. num. 2.
Abominatio, cap. 33. versic. 20. num. 2.
Aborriri, cap. 21. versic. 10. num. 4.
Abraham, cap. 21. versic. 29. num. 5.
Abscondere, cap. 31. versic. 33. num. 3.
Absconditus, cap. 24. versic. 3. num. 1.
Abstergere, cap. 27. versic. 5. num. 5. cap. 34. versic. 10. num. 2.
Absorbere, cap. 40. versic. 18. num. 1.
Abyssus, cap. 28. versic. 14. num. 1. & 2.
Acanus, cap. 31. versic. 40. num. 1.
Accingi, cap. 38. versic. 3. num. 1.
Accinctus, cap. 29. versic. 25. num. 3.
Accipiter, cap. 39. versic. 25. num. 1. 2. 3.
Acquiescere, cap. 22. versic. 21. num. 2.
A Deo datus, cap. 42. versic. 14. num. 5.
Adam, cap. 31. versic. 33. num. 3.
Adamas, cap. 21. versic. 16. num. 3. & 4.
Addere, cap. 36. versic. 1. num. 2.
Additamenta, ibidem.
Additus, cap. 40. versic. 20. num. 2.
Adæquare, cap. 34. versic. 9. num. 4.
Adinventio, cap. 20. versic. 18. num. 4.
Adolescentia, cap. 29. versic. 4. num. 1. 2. 3. 4.
Adolescens, cap. 36. versic. 14. num. 1.
Advenire, cap. 36. versic. 32. num. 9.
Advena, cap. 19. versic. 15. num. 2.
Ærigo, cap. 17. versic. 9. num. 4.
Æs, cap. 31. versic. 10. num. 10.
Æternum, cap. 23. versic. 7. num. 5.
Æther, cap. 35. versic. 5. num. 4.
Affigere, cap. 19. versic. 1. num. 3. cap. 31. versic. 39. num. 3.
Agricola, cap. 31. versic. 39. num. 3.
Ala, cap. 38. versic. 13. num. 2.
Alienus, cap. 19. versic. 27. num. 4.
Alligare, cap. 34. versic. 17. num. 4.
Altitudo, cap. 40. versic. 5. num. 1.
Amarum, cap. 21. versic. 26. num. 6.
Amicus, cap. 40. versic. 25. num. 2.
Amygdalus, cap. 31. versic. 10. num. 10.
Ancilla, cap. 31. versic. 13. num. 3.
Angelus, cap. 33. versic. 23. num. 3. 4. &c. cap. 41. versic. 16. num. 3.
Angulus, cap. 38. versic. 6. num. 11.
Anima, cap. 24. versic. 3. num. 4. cap. 24. versic. 7. num. 2. & 3. cap. 30. versic. 16. num. 1.
Annulus, cap. 38. versic. 6. num. 2.
Antiquus, cap. 32. versic. 6. num. 3.
Aperire, cap. 29. versic. 19. num. 3. c. 35. versic. 16. num. 2.
Apes, cap. 29. versic. 17. num. 1.
Aqua, cap. 22. versic. 7. num. 2. 3. & 7. cap. 32. versic. 11. num. 5. c. 28. versic. 14. num. 3.
Aquila, cap. 39. versic. 27. num. 2. 3. &c.
Aquila, c. 28. versic. 8. num. 7. c. 26. versic. 7. num. 1. 2. 3.
Arab, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 3.
Arabia, cap. 39. versic. 6. num. 3.
Arare, cap. 39. versic. 10. num. 2.
Arceutium, cap. 30. versic. 4. num. 4.
Arcturus, cap. 37. versic. 9. num. 4. cap. 38. versic. 31. num. 1.
Arcus, cap. 20. versic. 24. num. 8.

Argentum, cap. 28. versic. 1. num. 1. 2.
Arguere, cap. 21. versic. 31. num. 5.
Ariolus, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 4.
Ascendere, cap. 36. versic. 20. num. 4.
Ascopa, cap. 32. versic. 19. num. 2.
Asmodæus, cap. 31. versic. 12. num. 2.
Aspicere, cap. 33. versic. 17. num. 5.
Assimilare, cap. 32. versic. 21. num. 2.
Assumere, cap. 27. versic. 1. num. 3. & 4.
Attendere, cap. 33. versic. 31. num. 1.
Atterere, cap. 19. versic. 2. num. 4.
Attingere, cap. 24. versic. 2. num. 3.
Attrahere, cap. 28. versic. 18. num. 5.
Avaritia, cap. 31. versic. 11. num. 2.
Audire, cap. 22. versic. 14. num. 7. c. 22. versic. 27. num. 1. cap. 33. versic. 1. num. 4. cap. 35. versic. 13. num. 2.
Auditor, cap. 31. versic. 35. num. 2. & 3.
Avertere, cap. 23. versic. 13. num. 3.
Auferre, cap. 27. versic. 27. num. 2. cap. 34. versic. 5. num. 6. cap. 31. versic. 39. num. 3.
Aurio, cap. 30. versic. 4. num. 1.
Aurum, cap. 28. versic. 16. num. 3. & 4. cap. 28. versic. 17. num. 1. & 6. c. 36. versic. 19. num. 2. c. 37. versic. 21. num. 1.
Avus, cap. 42. versic. 16. num. 5.

B

Baal sive Bel, cap. 31. versic. 26. num. 8. c. 31. versic. 39. num. 3.
Balena, cap. 41. versic. 22. num. 1.
Behemoth, cap. 40. versic. 9. num. 2.
Belial, cap. 34. versic. 18. num. 5.
Bellum, cap. 20. versic. 23. num. 7.
Benedictio, cap. 31. versic. 20. num. 4. c. 42. versic. 12. num. 1.
Beneficus, cap. 21. versic. 28. num. 4.
Bethsames, cap. 31. versic. 26. num. 8.
Bonum, cap. 22. versic. 18. num. 3. cap. 36. versic. 13. num. 2.
Brachium, cap. 18. versic. 13. num. 7. cap. 22. versic. 8. num. 2. cap. 22. versic. 9. num. 5. cap. 38. versic. 15. num. 4.
Buccina, cap. 26. versic. 13. num. 3.
Buz, Buzites, cap. 32. præf. quæst. 1. num. 2.

C

Caballus, cap. 39. versic. 21. num. 1.
Cadaver, cap. 33. versic. 15. num. 3.
Cadere, cap. 26. versic. 5. num. 6.
Cæcus, cap. 28. versic. 28. num. 4. cap. 29. versic. 15. num. 2.
Cælum, cap. 37. versic. 18. num. 2.
Calamus, cap. 40. versic. 17. num. 4.
Calcere, cap. 18. versic. 14. num. 13.
Caligo, cap. 22. versic. 13. num. 2. cap. 22. versic. 14. num. 2. cap. 38. versic. 9. num. 5.
Canis, cap. 30. versic. 1. num. 4.
Canna, cap. 31. versic. 22. num. 4.
Capere, cap. 40. versic. 9. num. 1.
Carcere, cap. 19. versic. 8. num. 1. & 3.
Cardines, cap. 22. versic. 14. num. 15.
Caro, cap. 19. versic. 20. num. 1. cap. 31. versic. 10. num. 10. cap. 34. versic. 15. num. 1. cap. 41. versic. 14. num. 1.
Cartilago, cap. 36. versic. 13. num. 1.
Cassia, cap. 42. versic. 14. num. 12.
Catena, cap. 36. versic. 9. num. 3.
Catulus, cap. 38. versic. 40. num. 6. &c.
Cauda, cap. 40. versic. 12. num. 1.
Caverna, cap. 30. versic. 6. num. 3.
Cauma, cap. 30. versic. 30. num. 1.
Causa, cap. 24. versic. 6. num. 7. cap. 29. versic. 16. num. 5.

Index Vocum Latinarum.

Cedrus, cap. 40. vers. 12. num. 3. & 4.
 Celte, cap. 19. vers. 24. num. 4. & 5.
 Cetus, cap. 41. vers. 22. num. 1.
 Ciconia, cap. 39. vers. 13. num. 4.
 Cingere, cap. 19. vers. 6. num. 6.
 Cingulum, cap. 38. vers. 3. num. 2.
 Cinis, cap. 30. vers. 19. num. 3. cap. 34. vers. 15. num. 2.
 Circuire, cap. 22. vers. 14. num. 12.
 Circumdare, cap. 19. vers. 6. num. 6. cap. 31. vers. 36. num. 3. cap. 38. vers. 11. num. 1. cap. 39. vers. 19. num. 4.
 Clamare, cap. 30. vers. 5. num. 2. cap. 28. vers. 41. num. 6.
 Clamor, cap. 31. vers. 38. num. 2.
 Clava, cap. 41. vers. 19. num. 6.
 Clypeus, cap. 39. vers. 22. num. 2. cap. 41. vers. 6. num. 7.
 Cogitatio, cap. 21. vers. 27. num. 2. cap. 38. vers. 36. num. 3.
 Cognoscere, cap. 34. vers. 19. num. 2.
 Colligare, cap. 27. vers. 19. num. 2.
 Colligere, cap. 27. vers. 19. num. 2. cap. 30. vers. 7. num. 3. cap. 34. vers. 14. num. 5.
 Color, cap. 28. vers. 16. num. 2. & 3.
 Coluber, cap. 26. vers. 13. num. 2.
 Columna, cap. 26. vers. 11. num. 1.
 Comedere, cap. 20. vers. 23. num. 6. cap. 31. vers. 11. num. 13.
 Communis, cap. 31. vers. 10. num. 14.
 Compingere, cap. 38. vers. 39. num. 4.
 Compleri, cap. 36. vers. 11. num. 3.
 Concidere, cap. 40. vers. 25. num. 1.
 Comparare, cap. 41. vers. 24. num. 1.
 Commutatio, cap. 28. vers. 15. num. 3.
 Concentus, cap. 38. vers. 37. num. 2.
 Concipere, cap. 21. vers. 10. num. 3.
 Concludere, cap. 38. vers. 8. num. 6.
 Conculcare, cap. 39. vers. 15. num. 3.
 Condemnare, cap. 34. vers. 29. num. 2.
 Condictus, cap. 36. vers. 14. num. 4.
 Conferre, cap. 22. vers. 3. num. 3.
 Confiteri, cap. 40. vers. 9. num. 4.
 Confringere, cap. 22. vers. 9. num. 5.
 Confundere, cap. 40. vers. 7. num. 1.
 Confusio, cap. 31. vers. 10. num. 10.
 Congregare, cap. 26. vers. 12. num. 1.
 Conquisitor, cap. 19. vers. 25. num. 2.
 Consilium, cap. 21. vers. 16. num. 3. & 4. cap. 26. vers. 3. num. 1. & 2. cap. 29. vers. 21. num. 3.
 Consistere, cap. 33. vers. 5. num. 4.
 Consolari, cap. 31. vers. 10. num. 12.
 Constringere, cap. 34. vers. 37. num. 2.
 Contemplari, cap. 35. vers. 5. num. 3.
 Contendere, cap. 33. vers. 13. num. 3.
 Contradicere, cap. 33. vers. 10. num. 2.
 Contremiscere, cap. 26. vers. 11. num. 3.
 Conturbare, cap. 23. vers. 16. num. 5.
 Conversari, cap. 31. vers. 10. num. 12.
 Converti, cap. 22. vers. 23. num. 1.
 Convivium, cap. 42. vers. 11. num. 4. cap. 31. vers. 7. num. 3.
 Cornucopiae, cap. 42. vers. 24. num. 17.
 Corona, cap. 19. vers. 7. num. 5. & 6.
 Corpus, cap. 40. vers. 6. num. 2.
 Corruptio, cap. 34. vers. 24. num. 3.
 Corvus, cap. 38. vers. 41. num. 8.
 Cremium, cap. 30. vers. 30. num. 2.
 Crudelis, cap. 30. vers. 21. num. 1.
 Crystallus, cap. 38. vers. 30. num. 1.
 Cubare, cap. 38. vers. 40. num. 8.
 Cum, cap. 40. vers. 20. num. 3.
 Currere, cap. 34. vers. 9. num. 5.
 Cursus, cap. 38. vers. 25. num. 2.
 Custodire, cap. 22. vers. 15. num. 5.
 Cythara, cap. 30. vers. 31. num. 4.

D

Dagon, cap. 40. vers. 20. num. 20.
 Dare, cap. 24. vers. 23. num. 1.
 Decabaeus, cap. 42. vers. 9. num. 9.
 Deducere, cap. 40. vers. 20. num. 2.
 Deficere, cap. 27. vers. 19. num. 2.
 Demetere, cap. 24. vers. 6. num. 1.
 Dimittere, cap. 39. vers. 11. num. 1.
 Denarius, cap. 19. vers. 3. num. 1. 2. & 3.
 Derelinquere, cap. 39. vers. 11. num. 1.
 Deserere, cap. 27. vers. 6. num. 1. desertum, cap. 38. vers. 26. num. 2.
 Desiderium, cap. 30. vers. 15. num. 2.
 Destruere, cap. 19. vers. 10. num. 1.
 Devorare, cap. 19. vers. 22. num. 4. cap. 37. vers. 20. num. 3.
 Dextera, cap. 39. vers. 5. num. 6.
 Dextrum, cap. 23. vers. 8. num. 3.
 Diadema, cap. 29. vers. 14. num. 4.

Dies, cap. 25. vers. 2. num. 2. cap. 30. vers. 16. num. 2. cap. 32. vers. 7. num. 1. c. 36. vers. 11. num. 3.
 Differre, cap. 21. vers. 30. num. 3.
 Dimittere, cap. 22. vers. 9. num. 1.
 Diripere, cap. 24. vers. 2. num. 5.
 Discedere, cap. 24. vers. 24. num. 2.
 Dispergere, cap. 40. vers. 6. num. 1.
 Displicere, cap. 34. vers. 33. num. 4.
 Dissipare, cap. 38. vers. 31. num. 6.
 Dissimulare, cap. 22. vers. 5. num. 5.
 Dividere, cap. 28. vers. 4. num. 5.
 Doctrina, cap. 22. vers. 22. num. 4.
 Doctor, ibidem, num. 3.
 Dominari, cap. 18. vers. 8. num. 3.
 Dominus, cap. 31. vers. 15. num. 1.
 Dolor, cap. 30. vers. 28. num. 2. c. 35. vers. 6. num. 4.
 Dolus, cap. 31. vers. 5. num. 4.
 Dormire, cap. 38. vers. 15. num. 5.
 Draco, cap. 30. vers. 29. num. 1. 2. 3. 4. 5.
 Draco volans, cap. 26. vers. 13. num. 5.
 Durum, cap. 30. vers. 21. num. 2.
 Dux, cap. 29. vers. 10. num. 1.

E

EBria, cap. 34. vers. 7. num. 4.
 Ecce, cap. 40. vers. 10. num. 1.
 Effeminatus, cap. 36. vers. 14. num. 2. 3. 4. 5.
 Egestas, cap. 20. vers. 10. num. 3.
 Egredi, cap. 29. vers. 7. num. 1. c. 37. vers. 9. num. 2.
 Ejulare, cap. 35. vers. 9. num. 3.
 Elevare, elevatus, cap. 20. vers. 6. num. 1. & 2.
 Eligere, cap. 33. vers. 3. num. 3.
 Eiu, cap. 32. praefat. quaest. 4. num. 3.
 Enarrare, cap. 37. vers. 23. num. 2.
 Ephœbia, cap. 36. vers. 14. num. 5.
 Episcopus, cap. 20. vers. 29. num. 6.
 Equus, cap. 39. vers. 21. num. 2.
 Erectio, cap. 22. vers. 25. num. 3.
 Ergo, c. 18. vers. 21. num. 3. c. p. 35. vers. 16. num. 1.
 Erigi, cap. 36. vers. 7. num. 4.
 Erudite, cap. 33. vers. 16. num. 2.
 Erumpere, cap. 38. vers. 8. num. 8. & c. 19. vers. 25. num. 10. cap. 21. vers. 14. num. 1.
 Exactor, cap. 35. vers. 5. num. 7.
 Exaudire, cap. 19. vers. 7. num. 2.
 Excelsus, c. 21. vers. 22. num. 2. 3. & 4. c. 36. vers. 21. num. 2.
 Excutere, cap. 38. vers. 13. num. 3. & 6.
 Excussum, cap. 36. vers. 14. num. 1.
 Exercitus, cap. 29. vers. 25. num. 2.
 Exhortari, cap. 39. vers. 25. num. 1.
 Exinanire, cap. 22. vers. 9. num. 2. & 3.
 Expectare, cap. 30. vers. 26. num. 2. cap. 32. vers. 4. num. 1. cap. 35. vers. 14. num. 4.
 Explere, cap. 23. vers. 14. num. 1.
 Exsufflare, cap. 31. vers. 39. num. 3.
 Extinguere, cap. 28. vers. 6. num. 2.

F

Fabricari, cap. 37. vers. 12. num. 3.
 Facies, cap. 26. vers. 9. num. 5.
 Facere, cap. 22. vers. 17. num. 3. c. 31. vers. 15. num. 1. cap. 40. vers. 10. num. 2.
 Favilla, cap. 42. vers. 6. num. 3.
 Fel, cap. 19. vers. 28. num. 3.
 Ferre, cap. 40. vers. 15. num. 2.
 Festinare, cap. 40. vers. 18. num. 3.
 Filius, cap. 19. vers. 17. num. 7. & 8.
 Finis, cap. 23. vers. 7. num. 5.
 Finire, cap. 31. vers. 40. num. 3.
 Flatus, cap. 34. vers. 14. num. 33.
 Flere, cap. 28. vers. 11. num. 5.
 Florere, cap. 30. vers. 12. num. 2. & 3.
 Fluctus, cap. 30. vers. 12. num. 5.
 Fluvius, cap. 22. vers. 16. num. 3.
 Foemur, cap. 31. vers. 10. num. 10.
 Foenum, cap. 40. vers. 10. num. 5. cap. 40. vers. 10. num. 5. 6. 7. & 8.
 Forma, cap. 30. vers. 1. num. 13.
 Formido, cap. 18. vers. 11. num. 2.
 Fornicarius, cap. 30. vers. 1. num. 12.
 Fortitudo, cap. 36. vers. 21. num. 3. cap. 40. vers. 11. num. 1.
 Fovea, cap. 33. vers. 18. num. 2. cap. 40. vers. 8. num. 3.
 Frangere, cap. 38. vers. 11. num. 2.
 Frater, cap. 19. vers. 13. num. 2. cap. 28. vers. 6. num. 4. cap. 31. vers. 10. num. 14.
 Frænum, cap. 30. vers. 11. num. 5.
 Frumentum, cap. 37. vers. 11. num. 1.
 Fucus, cap. 42. vers. 14. num. 21.

Eugare

Index Vocum Latinarum.

Fugare, cap. 37. vers. 21. num. 3.
Fulgere, cap. 37. vers. 4. num. 1.
Fulgur, cap. 38. vers. 35. num. 1.
Fulmen, cap. 41. vers. 14. num. 5.
Fundamentum, cap. 22. v. 16. nu. 4. c. 38. v. 4. num. 7. & v. 5. num. 1.
Fundere, cap. 37. vers. 10. num. 1.
Funis, cap. 30. vers. 11. num. 1. & 2.
Funiculus, cap. 39. vers. 1. num. 9.
Fur, cap. 24. vers. 3. num. 1.

G

Gallus, cap. 38. vers. 36. num. 4.
Gallus sylvestris, cap. 39. vers. 13. num. 1.
Gemere, cap. 26. vers. 5. num. 2.
Genista, cap. 30. vers. 4. num. 4.
Germen, cap. 21. vers. 8. num. 4.
Gigantes, cap. 26. vers. 5. num. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10.
Gignere, cap. 38. vers. 28. num. 1.
Glicies, cap. 8. vers. 28. num. 2.
Gladius, cap. 19. vers. 29. nu. 2. 3. 4. 5. & 6. c. 20. v. 24. nu. 8. c. 21. v. 30. nu. 4. c. 33. v. 18. nu. 4. c. 36. v. 20. nu. 5. c. 40. v. 8. nu. 2.
Glarea, cap. 30. vers. 6. num. 4.
Gloria, cap. 19. vers. 7. num. 2. c. 31. vers. 28. num. 16.
Gomer, cap. 24. vers. 10. num. 6.
Gradi, cap. 34. vers. 9. num. 2.
Gratis, cap. 22. vers. 6. num. 6.
Grave, cap. 22. vers. 9. num. 2.
Grex, cap. 21. vers. 11. num. 1.
Gurgustium, cap. 40. vers. 26. num. 4.
Guttur, cap. 31. vers. 30. num. 1.
Gymnasium, cap. 36. vers. 14. num. 5.

H

Halitus, cap. 29. vers. 19. num. 4.
Halleluja, cap. 38. vers. 7. num. 9.
Hamus, cap. 40. vers. 19. num. 3.
Hasta, cap. 41. vers. 17. num. 2.
Hebraeus, cap. 21. vers. 29. num. 5.
Heliopolis, cap. 31. vers. 26. num. 8.
Herba, cap. 33. vers. 20. num. 2.
Honnitus, cap. 39. vers. 19. num. 3.
Hodie, cap. 33. vers. 6. num. 3.
Horror, cap. 33. vers. 15. num. 2.
Hortus, cap. 31. vers. 10. num. 11.
Humerus, cap. 31. vers. 36. num. 1.
Humiliare, cap. 31. vers. 10. num. 12.
Hyems, cap. 29. vers. 4. nu. 1. cap. 37. vers. 6. nu. 3.
Hypocrita, cap. 20. vers. 5. nu. 5. c. 34. vers. 30. nu. 6.
Hypotheca, cap. 22. vers. 6. num. 2.

I

Iaculum, cap. 36. vers. 13. num. 4.
Ibex, cap. 39. vers. 1. num. 2.
Idolum, cap. 13. vers. 26. num. 4.
Ignis, cap. 20. vers. 26. num. 6. cap. 22. vers. 20. num. 5. cap. 28. vers. 5. num. 2. 3. & c.
Ignominia, cap. 31. vers. 10. num. 10.
Ignorantia, cap. 19. vers. 4. num. 4.
Illusor, cap. 24. vers. 23. num. 6. cap. 34. vers. 30. num. 6.
Imber, cap. 37. vers. 6. num. 3.
Immunditia, cap. 31. vers. 10. num. 13.
Imponere, cap. 30. vers. 22. num. 4.
Impius, cap. 24. vers. 6. num. 5.
Implere, cap. 38. vers. 27. num. 4.
In, cap. 22. vers. 30. num. 4. cap. 36. vers. 15. num. 5.
Incendens, cap. 42. vers. 14. num. 5.
Incipere, cap. 36. vers. 2. num. 2.
Increpare, cap. 33. vers. 19. num. 2.
Inclusor, cap. 28. vers. 11. num. 2.
Inequitate, cap. 30. vers. 22. num. 5.
Incus, cap. 41. vers. 15. num. 2.
Infernus, cap. 26. vers. 6. num. 1.
Infirmitas, cap. 30. vers. 25. num. 6.
Infinitum, cap. 22. vers. 5. num. 4.
Inauris, cap. 42. vers. 9. num. 11.
Incedere, cap. 31. vers. 26. num. 10.
Indicare, cap. 32. vers. 6. num. 5.
Ingredi, cap. 31. vers. 10. num. 12. cap. 40. vers. 11. num. 4.
Iniquus, cap. 22. vers. 15. num. 6.
Iniquitas, cap. 22. vers. 5. num. 1. cap. 36. vers. 21. num. 1.
Innocens, innocuus, cap. 22. vers. 19. num. 6.
Inopia, cap. 36. vers. 21. num. 3. cap. 27. vers. 20. num. 2.
Inquilinus, cap. 19. vers. 15. num. 1.
Institor, cap. 28. vers. 8. num. 2. & 3.
Inter, cap. 42. vers. 15. num. 4.
Insuper habere, cap. 30. vers. 2. num. 3.
Introire, cap. 24. vers. 2. num. 3.
Intueri, cap. 26. vers. 4. num. 3. cap. 28. vers. 24. num. 4.
cap. 35. vers. 5. num. 3. cap. 35. vers. 13. num. 3.
Intelligere, cap. 34. vers. 27. num. 2. cap. 42. vers. 3. nu. 4.

Interlocutio, cap. 34. vers. 32. num. 5.
Invenire, cap. 23. vers. 3. num. 4. cap. 31. vers. 29. num. 3. cap. 31. vers. 3. num. 2.
Invidia, cap. 36. vers. 5. num. 4.
Investigare, cap. 37. vers. 4. num. 5.
Ira, cap. 36. vers. 13. num. 3. cap. 36. vers. 18. num. 2.
Irrisor, cap. 31. vers. 4. num. 2.
Iter, cap. 22. vers. 3. num. 2. cap. 30. vers. 13. num. 1.
Jucundum, cap. 35. vers. 3. num. 1.
Judicare, cap. 31. vers. 11. num. 3.
Judicium, cap. 19. vers. 7. num. 3. c. 27. vers. 1. nu. 2. 3. & 4. cap. 37. vers. 9. nu. 3. cap. 34. vers. 4. nu. 4. cap. 40. vers. 3. num. 3.
Juvenis, cap. 29. vers. 8. num. 1.
Jumentum, cap. 40. vers. 9. num. 2.
Juniperus, cap. 30. vers. 4. num. 4.
Justificare, cap. 22. vers. 3. num. 2.
Justitia, cap. 30. vers. 25. num. 7.
Juxta, cap. 33. vers. 5. num. 3. cap. 40. vers. 10. nu. 3.

L

Lactare, cap. 31. vers. 26. num. 11.
Lagena, cap. 40. vers. 3. num. 3.
Laguncula, cap. 32. vers. 19. num. 2.
Lambere, cap. 39. vers. 30. num. 2.
Lampas, cap. 33. vers. 23. num. 10.
Lapis Angularis, & sequenti, c. 38. vers. 6. num. 3. 4. 5. & c. que ad vers. 7.
Laqueus, cap. 18. vers. 8. num. 1. & 2. cap. 18. vers. 1. num. 3. & 4. cap. 22. vers. 10. num. 1.
Latibulum, cap. 37. vers. 8. num. 1.
Latitudo, cap. 18. vers. 7. num. 2. cap. 36. vers. 16. num. 6.
Latro, cap. 19. vers. 12. num. 2. & 3.
Laudare, cap. 37. vers. 22. num. 4. cap. 38. vers. 7. nu. 6. & 9.
Laus, cap. 20. vers. 5. num. 3. cap. 31. vers. 28. num. 16.
Lectus, cap. 19. vers. 25. num. 23.
Leo, cap. 19. vers. 17. num. 2. cap. 38. vers. 40. num. 7.
Leve, cap. 22. vers. 9. num. 2.
Leviathan, cap. 40. vers. 20. num. 3. & num. 21.
Lex, cap. 22. vers. 22. num. 2.
Liber, cap. 19. num. 23. num. 4. cap. 31. vers. 35. num. 3.
Liberare, cap. 33. vers. 18. num. 3.
Ligare, cap. 40. vers. 20. num. 1.
Liquefcere, cap. 30. vers. 22. num. 4.
Loqui, cap. 22. vers. 17. num. 1. cap. 27. vers. 4. num. 3.
Lucerna, cap. 18. vers. 6. num. 3. 4. & c.
Lucifer, cap. 38. vers. 32. num. 2.
Ludere, cap. 40. vers. 15. num. 3.
Lumbi, cap. 38. vers. 3. num. 2. cap. 40. vers. 11. num. 2.
Lumen, cap. 18. vers. 6. num. 7. cap. 22. vers. 28. num. 4.
Luna, cap. 25. vers. 5. num. 3. 4. & 5.
Lutum, cap. 27. vers. 16. num. 1. cap. 30. vers. 19. num. 1.
Lustrare, cap. 37. vers. 12. num. 2.
Lux, cap. 24. vers. 13. num. 1. cap. 31. vers. 36. nu. 21. c. 36. vers. 3. num. 4. 5. 6. cap. 38. vers. 24. num. 2. & 3.

M

Magnitudo, cap. 34. vers. 24. num. 6.
Malleus, cap. 42. vers. 19. num. 6.
Maledicere, cap. 24. vers. 18. num. 6.
Malua, cap. 30. vers. 4. num. 1.
Malum, malitia, cap. 22. vers. 5. num. 1.
Malus, cap. 37. vers. 12. num. 4.
Mane, cap. 24. vers. 14. num. 1. cap. 38. vers. 7. num. 5.
Manere, cap. 31. vers. 32. num. 1.
Manus, cap. 21. vers. 16. nu. 2. cap. 23. vers. 1. nu. 4. & 5. cap. 28. vers. 2. nu. 2. cap. 33. vers. 6. num. 4. cap. 33. vers. 29. num. 2. cap. 37. vers. 7. num. 4. c. 36. vers. 32. v. 7. c. 37. vers. 7. nu. 5. & 6.
Mare, cap. 22. vers. 16. num. 10. cap. 23. vers. 8. nu. 4.
Mater, cap. 38. vers. 28. num. 6.
Matri. Pater ibidem.
Medicus, cap. 26. vers. 5. num. 4.
Meditari, cap. 27. vers. 4. num. 5.
Meditatio, cap. 37. vers. 2. num. 4.
Membrum, cap. 31. vers. 10. num. 10.
Memoria, cap. 18. vers. 17. num. 3.
Mentiri, mendacium, cap. 39. v. 16. nu. 3. c. 34. v. 6. nu. 2. 3.
Messis, cap. 18. vers. 16. num. 2.
Migma, cap. 24. vers. 6. num. 1.
Miles, cap. 19. vers. 12. num. 4. c. cap. 25. vers. 3. num. 1.
Mille, millia, cap. 33. vers. 23. num. 7.
Milvus, cap. 39. vers. 13. num. 4.
Miraculum, cap. 33. vers. 6. num. 3.
Mittere, cap. 27. vers. 20. num. 2. cap. 38. vers. 35. num. 1.
Molere, cap. 31. vers. 10. num. 3.
Molle, cap. 23. vers. 16. num. 2.
Monoceros, cap. 39. vers. 5. num. 2.
Morari, cap. 39. vers. 9. num. 4. cap. 41. vers. 13. num. 3.
Mordere, cap. 19. vers. 22. num. 4.
Mortale, cap. 33. vers. 22. num. 3.
Mortiferi, ibidem.

Index Vorum Latinarum.

Movere, cap. 18. vers. 18. num. 4.
Mulier, cap. 26. vers. 4. num. 3.
Multitudo, cap. 34. vers. 24. num. 2.
Multiplicare, cap. 35. vers. 6. num. 2.
Mundities, cap. 37. vers. 21. num. 2.
Mundus, cap. 28. vers. 24. num. 4.
Murus, cap. 30. vers. 14. num. 4.
Myrtus, cap. 22. vers. 3. num. 8.

N

Nasus, cap. 36. vers. 32. num. 11.
Necelassa, cap. 39. vers. 13. num. 3.
Nefas, cap. 31. vers. 11. num. 1.
Negotium, cap. 31. vers. 10. num. 12.
Nepos, cap. 42. vers. 16. num. 5.
Nequitia, cap. 31. vers. 10. num. 10.
Nexus, cap. 22. vers. 6. num. 5.
Nexu vinctus, ibidem.
Nidus, cap. 29. vers. 18. num. 3.
Nix, cap. 37. vers. 6. num. 2.
Nomen, cap. 18. vers. 17. num. 2.
Notus, cap. 38. vers. 2. num. 3.
Novissimus, cap. 18. vers. 20. num. 2.
Nubes, cap. 26. vers. 8. num. 2. & 3. cap. 28. vers. 26. num. 4.
cap. 30. vers. 15. num. 3.
Nunquid, cap. 20. vers. 4. num. 4. cap. 22. vers. 5. num. 2.
Nunc, cap. 33. vers. 6. num. 3.

O

Observare, cap. 39. vers. 1. num. 2.
Occulta, cap. 20. vers. 11. num. 3.
Occurrere, cap. 21. vers. 15. num. 8.
Oculus, cap. 21. vers. 20. num. 1.
Odium, cap. 36. vers. 5. num. 5.
Offendiculum, cap. 34. vers. 30. num. 7.
Olera, cap. 31. vers. 10. num. 11. & 13.
Oleum, cap. 30. vers. 17. num. 4.
Oleum, cap. 30. vers. 17. num. 4.
Omnipotens, cap. 29. vers. 5. num. 1.
Onager, cap. 39. vers. 5. num. 2. &c.
Onus, cap. 27. v. 1. num. 3. cap. 31. v. 36. num. 2.
Onyx, cap. 28. vers. 16. num. 5.
Ophax, cap. 28. vers. 17. num. 6.
Ophir, cap. 28. vers. 7. num. 3.
Operari, cap. 34. vers. 22. num. 4. c. 35. vers. 6. num. 1.
Operire, cap. 38. vers. 9. num. 4.
Opprimere, cap. 18. vers. 6. num. 2.
Opprobrium, cap. 29. vers. 4. num. 1.
Opus, cap. 34. vers. 11. num. 2.
Orare, cap. 42. vers. 8. num. 4.
Orbis, cap. 18. vers. 18. num. 3. cap. 34. vers. 13. num. 4.
Ordinare, cap. 32. vers. 14. num. 7. c. 37. v. 19. num. 2.
Organum, cap. 21. vers. 12. num. 5.
Oriens, cap. 23. vers. 8. num. 5. c. 30. vers. 12. num. 2.
Orion, cap. 38. vers. 31. num. 5.
Ossa, cap. 20. vers. 11. num. 1. & 2. c. 30. vers. 17. num. 4. cap. 36. vers. 16. num. 4.
Osculari, cap. 31. vers. 26. num. 12. &c.
Ovis, cap. 42. vers. 9. num. 9.

P

Actum, cap. 31. vers. 1. num. 4.
Palca, cap. 41. vers. 17. num. 3.
Panis, cap. 20. v. 14. num. 2. cap. 22. v. 7. num. 7.
Parabola, cap. 27. v. 1. num. 2. cap. 30. v. 9. num. 2.
parens, cap. 31. vers. 34. num. 5.
pars, cap. 27. vers. 13. num. 2.
pascere, cap. 24. vers. 2. num. 2.
patrare, cap. 31. vers. 10. num. 13.
pater, c. 19. vers. 13. num. 2. c. 29. v. 16. nu. 1. & 2. c. 30. vers. 1. num. 3. c. 32. v. 5. num. 3.
pauper, cap. 24. vers. 11. num. 6.
pavere, cap. 37. vers. 1. num. 2.
pax, cap. 21. vers. 9. num. 1. cap. 25. v. 2. num. 8.
placere, cap. 34. vers. 9. num. 4.
peccare, cap. 35. vers. 6. num. 6. & 7.
pecunia, cap. 42. vers. 11. num. 9.
pedes, cap. 28. vers. 4. num. 6. c. 29. v. 6. n. 1. c. 31. v. 10. n. 10.
pelagus, cap. 38. vers. 25. num. 2.
pellis, cap. 18. vers. 14. num. 5.
penna, cap. 19. vers. 12. num. 5.
perambulare, cap. 22. v. 14. num. 12.
perficere, cap. 23. vers. 11. num. 2.
percutere, cap. 34. vers. 26. num. 2.
perditio, cap. 26. vers. 6. num. 1. cap. 28. vers. 20. num. 3.
perire, cap. 18. vers. 17. num. 1.
peritia, cap. 38. vers. 2. num. 3.
perpendicularum, cap. 38. vers. 5. num. 4. & 5.
perpetuum, cap. 36. vers. 7. num. 3.
persuadere, cap. 36. vers. 18. num. 2.
Pertransire, cap. 34. vers. 20. num. 4. & 5.
Peru, cap. 18. vers. 16. num. 4.

Pineda Tom. II.

petra, cap. 22. vers. 25. num. 1.
pharetra, c. 30. vers. 11. n. 2. & 3. c. 31. v. 10. n. 10. c. 39. v. 23. n. 1.
Phoenix, cap. 29. vers. 18. num. 4.
pictura, cap. 38. vers. 36. num. 3.
pignoris capio, cap. 22. vers. 6. num. 2.
pignus, ibidem.
pinguedo, cap. 36. vers. 17. num. 9.
Planta, cap. 18. vers. 9. num. 1.
platea, cap. 18. vers. 17. num. 4.
pleiades, cap. 38. vers. 31. num. 2. 3. & 4.
pluvia, cap. 20. v. 23. num. 8. c. 22. vers. 16. num. 3.
pomum, c. 31. vers. 10. num. 13.
ponere, cap. 23. vers. 4. num. 1. cap. 30. vers. 1. num. 4. c. 38. vers. 5. num. 2. c. 38. vers. 9. num. 2.
Portare, cap. 31. vers. 36. num. 2.
portus, cap. 33. vers. 8. num. 3.
posse, cap. 42. vers. 1. num. 3.
potestas, cap. 25. vers. 2. num. 3.
possidere, cap. 38. vers. 16. num. 2.
post, cap. 36. vers. 21. num. 3.
phosphorus, cap. 38. vers. 32. num. 2.
præceptum, cap. 39. vers. 27. num. 1.
præcingi, cap. 38. vers. 3. num. 1.
præcipitare, cap. 40. vers. 28. num. 1.
præparare, cap. 38. vers. 23. num. 3.
pretium, cap. 28. vers. 13. num. 2.
prævalere, cap. 36. vers. 9. num. 6.
primum, cap. 29. vers. 2. num. 3.
princeps, cap. 21. vers. 28. num. 4. cap. 29. vers. 9. num. 3. c. 31. v. 37. num. 3. c. 34. v. 18. nu. 6.
principium, cap. 40. vers. 14. num. 4.
primogenitus, cap. 18. vers. 13. num. 1. 2. 3.
procedere, cap. 29. vers. 7. num. 1.
profundum, cap. 38. vers. 16. num. 2.
prohiberi, cap. 22. vers. 7. num. 6.
propitiatorium, cap. 33. vers. 24. num. 4.
Profelytus, cap. 19. vers. 15. num. 2.
prostrari, cap. 31. vers. 10. num. 12.
protrahere, cap. 36. vers. 20. num. 5.
phthorophagi, cap. 30. vers. 8. num. 3.
prudentia, cap. 26. vers. 3. num. 5.
psalterium, cap. 30. vers. 9. num. 1.
puer, cap. 19. vers. 5. num. 2. & vers. 6. num. 1.
pugnare, cap. 20. vers. 23. num. 7. & 8.
pugna, cap. 28. vers. 2. num. 3.
Pulchritudo, cap. 26. vers. 13. num. 1. c. 36. v. 11. nu. 4.
pulvis, cap. 40. vers. 8. num. 3.
pureus, cap. 33. vers. 18. num. 2.
python, cap. 32. vers. 20. num. 5.

Q

Quasi, cap. 24. vers. 14. num. 5.
Quercus, cap. 22. vers. 8. num. 1.
Querela, cap. 33. vers. 10. num. 1.
Qui stare fecit. Solem, cap. 42. vers. 14. num. 5.
Quies, cap. 21. vers. 26. num. 4.
Quiescere, cap. 38. vers. 10. num. 4.
Quoties, cap. 21. vers. 17. num. 1.

R

Radix, cap. 18. vers. 16. num. 1. cap. 19. vers. 28. num. 2.
cap. 29. vers. 19. num. 1.
Ram, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 1.
Ramus, cap. 31. vers. 10. num. 11.
Rapha, cap. 26. vers. 5. num. 3.
Rebellis, cap. 24. vers. 13. num. 1. & 4.
Recedere, cap. 19. vers. 13. num. 4.
Redimere Redemptor, cap. 19. vers. 25. num. 2. 3.
Relinqui, cap. 18. vers. 19. nu. 4. c. 20. vers. 26. nu. 7.
Reliquus, cap. 27. vers. 15. num. 3.
Remanere, cap. 18. vers. 19. num. 4.
Repetere, cap. 29. vers. 22. nu. 1. c. 36. vers. 3. num. 1.
Respicere, cap. 22. vers. 27. num. 1.
Respondere, cap. 19. vers. 3. num. 4. cap. 2. vers. 1. num. 1. cap. 32. vers. 23. num. 1. c. 34. vers. 1. num. 1.
Restituere, cap. 38. vers. 14. num. 2.
Resurrectio, cap. 19. vers. 25. num. 15.
Rete, cap. 18. vers. 40. num. 3.
Retrahere, cap. 34. vers. 14. num. 3.
Revelare, cap. 36. vers. 10. num. 1.
Reverti, cap. 22. vers. 23. num. 1.
Rex, cap. 34. vers. 18. num. 4.
Rhinoceros, cap. 39. vers. 11. num. 1. 2.
Risus, cap. 29. vers. 24. num. 1.
Rivulus, cap. 20. vers. 17. num. 6.
Robur, cap. 18. vers. 12. num. 1. & 2. c. 36. vers. 9. num. 6.
Rufus, cap. 22. vers. 2. num. 9.

S

Seculum, cap. 22. vers. 15. num. 1.
Sigena, cap. 40. vers. 26. num. 3.

b

Sagitta,

Index Vocum Latinarum.

- Sagitta, cap. 31. vers. 10. num. 10.
 Salsago, cap. 39. vers. 6. num. 3.
 Salus, cap. 30. vers. 15. num. 3.
 Saltus, cap. 31. vers. 10. num. 11.
 Salvare, cap. 36. vers. 6. num. 2. cap. 36. v. 16. num. 3.
 Sanare, cap. 34. vers. 17. num. 4.
 Sancta, cap. 31. vers. 10. num. 14.
 Sinna, cap. 22. vers. 19. num. 5. & 6.
 Sapphirus, cap. 28. vers. 6. num. 1. & 2.
 Sapientia, cap. 26. vers. 3. num. 3. cap. 28. vers. 13. num. 2.
 cap. 28. vers. 18. num. 5. & 6.
 Sardonyx, cap. 28. vers. 16. num. 5.
 Seclus, cap. 36. vers. 9. num. 6.
 Scire, cap. 22. vers. 13. num. 1.
 Scitote, cap. 21. vers. 6. num. 3.
 Scopere, scopos, cap. 31. vers. 37. num. 2. Scopus, ibid.
 Scribere, cap. 19. vers. 23. num. 3.
 Securus, cap. 42. vers. 14. num. 5.
 Sedere, cap. 20. v. 11. num. 5. cap. 24. vers. 11. num. 3. cap. 29.
 vers. 7. num. 3. c. 32. vers. 5. num. 3.
 Semel, cap. 33. vers. 14. num. 4. 5. 6. 7. 11. 12. & 13.
 Semen, cap. 21. vers. 8. num. 1.
 Semita, cap. 18. vers. 10. num. 6.
 Senectutem, cap. 23. vers. 7. num. 5.
 Senescere, cap. 41. vers. 23. num. 2.
 Septenarius, cap. 42. vers. 8. num. 2.
 Sermo, cap. 26. vers. 14. num. 2.
 Serpens, cap. 40. vers. 20. num. 11.
 Servire, cap. 39. vers. 9. num. 1.
 Servus, cap. 19. vers. 15. num. 7. & vers. 6. num. 1. 2. 3. cap. 31.
 vers. 13. num. 7. & vers. 15. num. 3.
 Siclus, cap. 22. vers. 15. num. 3.
 Sicut, cap. 33. vers. 5. num. 12.
 Signare, signum, cap. 37. vers. 7. num. 12. 13. 14. 15. 16. 17.
 Silex, cap. 19. vers. 24. num. 3.
 Simplicitas, cap. 33. vers. 3. num. 2.
 Sinistrum, cap. 37. vers. 22. num. 1.
 Sinus, cap. 19. vers. 27. n. 3. 4. c. 23. v. 12. n. 3. 4. c. 31. v. 33. n. 4.
 Siphonius lapis, cap. 30. vers. 26. num. 1.
 Sitiens, cap. 31. vers. 10. num. 8. c. 34. v. 7. num. 4.
 Similitudo, cap. 40. vers. 14. num. 4.
 Sol, cap. 25. vers. 5. num. 5. cap. 38. vers. 13. nu. 6.
 Solidum, cap. 37. vers. 18. num. 5.
 Solium, cap. 26. vers. 9. num. 7.
 Somnus, cap. 33. vers. 15. num. 3. Sopor, ibid.
 Sorbere, cap. 39. vers. 24. num. 2.
 Soror, cap. 31. vers. 10. num. 14.
 Spargere, cap. 37. vers. 11. num. 4.
 Spatium, cap. 32. vers. 20. num. 4.
 Spes, cap. 19. vers. 10. num. 2. cap. 27. v. 8. num. 1.
 Spina, cap. 31. vers. 40. num. 1.
 Spiritus, cap. 26. vers. 4. num. 7. c. 27. vers. 4. num. 1. c. 32. v. 8.
 nu. 2. 3. 4. 5. c. 37. v. 10. num. 1. c. 33. v. 4. num. 3. c. 34. v. 14.
 num. 3.
 Spiramentum, cap. 26. vers. 4. num. 2. 3. 4.
 Spuere, sputum, cap. 30. vers. 10. num. 6.
 Stare, cap. 24. vers. 20. num. 3. 4. cap. 29. vers. 8. num. 2. c.
 32. vers. 5. nu. 3.
 Stercus, cap. 20. vers. 7. num. 4.
 Sterilis, cap. 24. vers. 2. num. 2. & 3.
 Sterilitas, cap. 21. vers. 10. num. 6.
 Stillare, cap. 20. vers. 23. num. 7. cap. 29. v. 22. num. 4.
 Stringere, cap. 27. vers. 13. num. 6. c. 40. v. 12. num. 1.
 Striphnus, cap. 20. vers. 17. num. 4. cap. 20. v. 18. num. 2.
 Struthio, cap. 39. vers. 13. num. 2. 3. & c.
 Struthiocamelus, ibidem. num. 5. 6. & c.
 Stultus, cap. 28. vers. 28. num. 4.
 Stultitia, cap. 42. vers. 8. num. 5.
 Sub, cap. 41. vers. 21. num. 3.
 Subannare, cap. 19. vers. 5. num. 5.
 Subannatio, cap. 22. vers. 19. num. 5. 7. 8.
 Subefflor, cap. 24. vers. 15. num. 2.
 Subvertere, cap. 34. vers. 5. num. 5. cap. 34. vers. 12. nu. 4.
 Succidere, cap. 22. vers. 20. num. 1. & c.
 Sulcus, cap. 31. vers. 10. num. 11.
 Sulphur, cap. 18. vers. 15. num. 10. 11. 12. 13. 14. 17.
 Super, cap. 18. vers. 6. num. 7.
 Superbi, cap. 33. vers. 18. num. 4.
 Superbus, cap. 26. vers. 12. num. 4. & 5.
 Suscipere, cap. 22. vers. 22. num. 4.
 Susceptor, cap. 22. vers. 3. num. 8.
 Sustentare, cap. 26. vers. 2. num. 4.
 Syrenes, cap. 30. vers. 29. num. 6.
T
 Tabernaculum, cap. 18. vers. 14. num. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
 Taurus, cap. 21. vers. 10. num. 8.
 Tectus, cap. 33. vers. 9. num. 4.
 Tempestas, cap. 36. vers. 14. num. 1.
 Tempus, cap. 28. vers. 2. num. 1.
 Tendere, cap. 18. vers. 14. num. 3.
 Tenere, cap. 26. vers. 9. num. 6.
 Tenebrae, cap. 20. vers. 26. num. 1. cap. 22. vers. 11. num. 3.
 4. cap. 29. vers. 2. num. 3.
 Terra, cap. 22. vers. 8. nu. 2. cap. 22. vers. 24. num. 1. 2. 3. 4. 5.
 cap. 31. vers. 38. num. 2.
 Terrigenae, cap. 22. vers. 15. num. 4.
 Terror, cap. 37. vers. 2. num. 3.
 Thalamus, cap. 33. 7. 9. num. 3.
 Thesaurus, cap. 38. vers. 22. num. 2. 3. 4. 5.
 Thorax, cap. 41. vers. 17. num. 3.
 Timere, cap. 19. vers. 29. num. 1. cap. 22. vers. 4. num. 3. 4. c.
 23. vers. 15. num. 6. cap. 32. vers. 15. num. 2.
 Timor, cap. 33. vers. 15. num. 2. cap. 26. vers. 11. num. 3. cap.
 28. vers. 28. num. 3.
 Tinea, cap. 27. vers. 12. num. 1.
 Tonare, cap. 37. vers. 4. num. 4.
 Topazius, cap. 30. vers. 8. num. 3.
 Troglodytae, cap. 30. vers. 8. num. 2.
 Trahere, cap. 34. vers. 17. num. 3.
 Transire, cap. 23. vers. 10. num. 4. c. 33. vers. 18. nu. 3.
 Tristitia, cap. 35. vers. 6. num. 4. & 5.
 Tunica, cap. 29. vers. 14. num. 2.
 Turbo, c. 21. vers. 18. num. 2. cap. 28. praefat. quæst. 2. num. 5.
 Tympanum, cap. 21. vers. 12. num. 4.
 Tyrannus, cap. 34. vers. 19. num. 2.
V
 Vacca, cap. 21. vers. 10. num. 5. 6. 7. & 8.
 Vaccus, cap. 22. vers. 9. num. 2.
 Væ, cap. 31. vers. 3. num. 2.
 Vagina, cap. 20. vers. 25. num. 2.
 Vah, cap. 39. vers. 25. num. 1.
 Vanitas, cap. 31. vers. 5. num. 3.
 Vas, cap. 28. vers. 17. num. 7.
 Velamen, cap. 24. vers. 8. num. 4.
 Vestis, cap. 26. vers. 13. num. 5. cap. 38. vers. 11. num. 3.
 Venire, cap. 27. vers. 9. num. 2. cap. 42. vers. 11. num. 2.
 Venter, cap. 20. v. 20. num. 1. c. 30. vers. 27. nu. 1. c. 32. vers. 18.
 num. 6. cap. 40. vers. 11. num. 4. cap. 40. vers. 11. nu. 6.
 Ventus, cap. 21. vers. 18. num. 2.
 Verbum, cap. 72. vers. 28. num. 1.
 Vereri, cap. 32. vers. 6. num. 4.
 Vestis, cap. 19. vers. 7. num. 2. cap. 22. vers. 6. num. 7. cap.
 27. v. 17. num. 2.
 Vertere, cap. 34. vers. 36. num. 6.
 Vesperus, cap. 38. vers. 32. num. 2.
 Vetus, veterascere, cap. 21. vers. 7. num. 2.
 Vetustas, cap. 32. vers. 15. num. 3.
 Via, cap. 19. vers. 8. num. 2. cap. 22. vers. 3. num. 2. cap. 23.
 vers. 11. nu. 2. cap. 30. vers. 13. num. 1. cap. 34. vers. 8. num. 1.
 cap. 34. vers. 11. num. 2.
 Viator, cap. 21. vers. 29. num. 4.
 Videre, cap. 20. vers. 17. num. 5. cap. 22. vers. 14. num. 5. c.
 22. vers. 9. nu. 1. cap. 31. vers. 26. nu. 5.
 Vidua, cap. 22. vers. 9. num. 1. cap. 29. vers. 13. num. 2.
 Viduitas, cap. 24. vers. 21. num. 5. & 7.
 Vincere, cap. 22. vers. 5. num. 4.
 Vinca, cap. 22. vers. 6. num. 3.
 Vincula, c. 36. vers. 9. num. 3. cap. 40. vers. 19. num. 3. c.
 40. vers. 20. nu. 3.
 Vinum, cap. 36. vers. 19. num. 2.
 Vit, cap. 32. vers. 1. num. 1. c. 37. vers. 24. nu. 1.
 Virga, cap. 21. vers. 9. num. 1. c. 37. vers. 13. nu. 2.
 Virgo, cap. 31. vers. 1. num. 10. 3.
 Violentus, cap. 27. vers. 13. num. 4. cap. 34. vers. 20. nu. 5.
 Virtus, cap. 18. vers. 7. num. 3.
 Vis, cap. 18. vers. 7. num. 3.
 Viscera, cap. 38. vers. 36. num. 1.
 Visitatio, cap. 33. vers. 16. num. 4.
 Visitare, cap. 31. vers. 14. num. 3. cap. 38. vers. 7. num. 5.
 Vita, cap. 36. vers. 4. num. 2. c. 38. vers. 13. num. 3. c. 34. vers. 2.
 nu. 2. c. 33. vers. 26. nu. 4.
 Vitrum, cap. 28. vers. 17. num. 5.
 Vivificare, cap. 36. vers. 6. num. 2.
 Ungues, cap. 19. vers. 12. num. 5.
 Unicornis, cap. 39. vers. 9. num. 7.
 Unum, cap. 42. vers. 1. num. 3.
 Vociferari, cap. 29. vers. 12. num. 3.
 Volare, cap. 20. vers. 8. num. 1.
 Vomer, cap. 31. vers. 10. num. 11.
 Umbilicus, cap. 31. v. 10. n. 10. c. 40. v. 11. nu. 2. & 3.
 Umbra, c. 24. v. 17. nu. 2. c. 40. v. 16. nu. 3. & 4.
 Ulquequo, cap. 19. v. 1. num. 2.
 Uterus, c. 19. vers. 17. num. 8. 9. cap. 20. vers. 14. num. 2. cap. 32.
 vers. 18. nu. 6. c. 38. vers. 29. num. 1.

INDEX PECULIARIUM SACRÆ SCRIPTURÆ PHRASIVM,

HEBRAISMORUM, REGULARUM, FIGURARUM,

Quæ in Commentariis exponuntur.

A
Anthesis, cap. 37. vers. 24. num. 4.
Antonomasia, c. p. 18. vers. 20. num. 1. c. 31.
v. 26. num. 5. c. 31. vers. 28. num. 17.
Anastrophe, c. 32. vers. 16. nu. 1. c. 34. v. 2. n.
5. c. 36. v. 4. nu. 1. c. 37. vers. 19. nu. 3.
Abstergere vultum, cap. 34. v. 29. num. 4.
Animam exire, cap. 26. v. 4. nu. 3.
Aperire aures, cap. 33. vers. 16. num.

1. Os, cap. 33. vers. 2. num. 1.
Apponi ad patres suos, cap. 27. vers. 19. num. 2.
Apponere cor. vide Cor.
Arbor iniquitatis, cap. 24. vers. 20. nu. 7.
Assumere sermonem, c. 36. v. 3. num. 1.
Astra matutina, cap. 38. vers. 7. nu. 2.
Audire audiendo, cap. 37. vers. 2. num. 1.
Auris audiendo, cap. 37. vers. 2. num. 1.
Auris zeli, cap. 22. vers. 14. num. 7.
Abstracta nomina habere solent in scripturis acriorem significa-
tionem, c. 18. vers. 12. num. 4.
Affirmationes precedentes solent Hebraei exponere, & confirma-
re per negationes sequentes, c. 27. vers. 11. num. 1.
Allusionibus ad confirmationem, & elegansiam frequenter utitur
scriptura, c. 38. vers. 23. n. 1. c. 38. v. 20. n. 2. c. 38. v. 38. n. 2. c.
39. v. 11. nu. 2. c. 40. v. 6. nu. 1. c. 40. v. 18. nu. 3.
Anticipatione historiae frequenter utitur scriptura, cap. 42. v. 10.
num. 5.
Anastrophe, cap. 19. vers. 11. num. 1.

B

Brachium hominis, & brachium Dei, cap. 40. v. 4. nu. 1.
Brachii celsitudo, cap. 38. vers. 15. num. 4.
Brachium extensum, cap. 26. vers. 2. num. 4.

C

Concessio, cap. 19. vers. 4. num. 3. c. 33. v. 32. num. 2.
Cæli pinguedo. vide Pinguedo.
Cæli militia. vide Militia.
Caput movere, cap. 42. vers. 11. num. 6.
Caput anguli, cap. 38. vers. 6. num. 12.
Captare captivitatem, cap. 42. v. 10. num. 1.
Caro universa, cap. 34. vers. 15. num. 1.
Carnibus humanis saturari, cap. 19. v. 22. num. 3.
Clamor terræ, cap. 31. vers. 38. num. 2.
Coram Domino, c. 32. vers. 2. num. 3.
Columnæ terræ, cap. 38. vers. 6. num. 1.
Cor apponere, cap. 34. vers. 14. num. 2. Corde sapiens, cap. 37.
vers. 24. num. 3.
Cordis contritio, effusio, liquefactio, scissio, mollitudo, cap. 23.
vers. 16. num. 5. fortitudo, cap. 36. vers. 5. num. 2.
In Cælo solet considerare scriptura quatuor tantum differentias
positionum, c. 24. vers. 8. nu. 4.
Casus tertius saepe redundat in sacro sermone, c. 19. v. 27. nu. 2.
Casus primus nominandi frequenter invenitur absolutus in
scripturis, c. 24. vers. 20. num. 5. c. 37. v. 23. nu. 1.
Cognoscendi verbum solent apud Hebræos excludere omnem dubi-
tationem, c. 19. vers. 25. nu. 1.
Copulativa particula solet esse nota similitudinis, c. 34. v. 3. nu. 2.
etiam assertiva, cap. 19. v. 25. num. 1. aut disjunctiva, c.
28. v. 17. num. 2.
Conjugatio sexta Hebræorum affert duas actiones, c. 19. vers. 9.
num. 1. c. 22. vers. 29. num. 2.

D

Dare iudicium, cap. 36. vers. 6. nu. 4. dare faciem, os, pedem, &c.
c. 31. vers. 30. nu. 1.
Denarius, vide numerus.
Deus petrae, cap. 39. vers. 28. num. 1.
Dei ira, c. 19. vers. 11. num. 2. 3. furor, c. 35. v. 15. num. 1. manus,
c. 19. v. 21. num. 5. c. 27. vers. 11. n. 2. c. 33. v. 4. num. 3. brachium,
cap. 40. vers. 4. nu. 1. vox, c. 37. v. 2. nu. 4. c. 34. v. 34. n. 1. c. 40.
v. 4. num. 3. facies, c. 33. v. 26. nu. 2. c. 34. vers. 9. num. 4. sonus
oris, c. 37. vers. 2. nu. 4. & 5. spiritus, cap. 34. vers. 14. nu. 3. 4. 5.
Pineda Tom. II.

vestigia, cap. 23. vers. 11. nu. 3. dies, c. 24. vers. 1. nu. 1. vis, c. 25.
v. 11. num. 1. c. 40. v. 11. num. 3. c. 14. nu. 1. & 2. populus, c.
36. v. 6. num. 4. gladius, c. 19. v. 29. nu. 33. fopos, c. 3. v. 15. nu.
2. filii, c. 38. vers. 7. nu. 9. ancillæ, cap. 40. vers. 24. nu. 5.
Dies sessionum, cap. 24. vers. 23. num. 5. dies hominis, c. 18. v. 20.
nu. 1. Dei, c. 24. v. 1. nu. 1. iudicii, c. 23. v. 1. nu. 8. afflictionis,
cap. 30. v. 27. nu. 3. dura, cap. 30. vers. 25. num. 3.
Tres digitus, cap. 22. vers. 14. num. 11.
Domus testamenti, cap. 30. vers. 23. num. 3. tinea, c. 27. v. 18. n.
1. 2. mensurarum, cap. 38. vers. 5. num. 3.
Cum affectus humani tribuuntur Deo, significatur peculiaris ef-
fectus in creatura, c. 22. v. 19. nu. 8.
Deus loquens aut increpans res inanimatas, quid significet, cap.
26. vers. 11. nu. 4. & vers. 12. nu. 1. 2.
Deus dicitur de tuo scire, cum nos scire facit, c. 31. v. 6. n. 3.
Quod difficilius est solent scriptura prætermittere, ut fidem fa-
ciant facilius, cap. 31. vers. 30. nu. 1.

E

Epiphonema, cap. 18. vers. 21. num. 1.
Euphemismus, cap. 36. vers. 14. num. 2.
Extenuatio, cap. 20. v. 18. num. 4.
Elevare faciem. vide facies.
Effeminatorum domunculæ, cap. 36. vers. 14. num. 4.
Epitheta solent Hebraei circumloqui per participia presentis
temporis, cap. 25. vers. 2. num. 5.
Extenuatio, cap. 24. vers. 12. num. 2.

F

Faciem elevare, cap. 22. vers. 26. num. 6. avertere, cap. 29. vers. 2.
num. 4. cap. 34. vers. 14. num. 4.
Filius hominis, cap. 25. vers. 6. num. 3. filius superbiæ, c. 28. v. 8.
num. 1. c. 41. v. 25. nu. 2.
Filia Struthionis, cap. 30. v. 29. num. 9.
Finis orationis, c. 42. vers. 7. num. 11.
Foveam videre. vide Videre.
Verbum futuri temporis asserre solet in d. sessum studium rei sig-
nificata, c. 19. v. 28. nu. 1. c. 21. v. 28. nu. 40. c. 30. v. 6. nu. 2. &
certitudinem rei, c. 27. v. 19. nu. 1. c. 37. v. 24. nu. 2. locat cum
aliqua mora, c. 34. v. 28. nu. 6.

G

Gladius Dei. vide Dei.
Gladius transiens, c. 36. vers. 12. num. 4. gladii tegmen, c. 19. v.
29. num. 4.
Genitivus constructus cum substantivo non semper valet idem,
quod adjectivum, c. 37. v. 6. num. 3.

H

Hyperbole, c. 19. v. 3. nu. 1. c. 20. v. 11. n. 5. c. 26. v. n. 1.
Hypallage, c. 18. v. 8. n. 1. c. 19. v. 18. n. 3. c. 31. v. 29. nu. 3. 31.
vers. 37. nu. 3. c. 32. v. 21. nu. 3. c. 33. v. 18. nu. 3.
Hysteron Proteron, c. 19. vers. 12. nu. 9. c. 23. v. 3. nu. 2.
Homo Dei, c. 26. vers. 5. num. 10. iniquitatis, c. 34. v. 36. nu. 6.
Hebraismus solet vulgaris Interpret aliquando retinere, ali-
quando dissolvere, aliquando partim retinet, partim dissolvit,
cap. 18. v. 15. nu. 1.

I

Ironia, c. 20. v. 11. n. 6. c. 20. v. 3. nu. 3. c. 26. v. 3. n. 5. c. 33. v. 32. n. 2.
c. 34. v. 36. n. 5. c. 36. v. 10. 2. c. 37. v. 18. nu. 1. c. 35. v. 14. nu. 4.
Ironiæ species, confess. nihil nocitura, c. 33. v. 32. nu. 2.
Ire, & reverti, c. 38. vers. 35. nu. 2.
Iudicium dare, c. 36. v. 6. num. 4. iudicii veritas. vide Veritas,
iniquitas iudicata, vel iudicium, cap. 31. vers. 11. num. 3.
Iustitia, & iudicium, cap. 28. vers. 28. num. 4. iustitiam reddere,
cap. 33. vers. 27. num. 1.
Interrogationibus utitur Scriptura non ex ignorantia, sed ex sciencia
factis, c. 38. v. 3. nu. 4. c. 38. v. 6. nu. 17. c. 18. v. 16. nu. 1.
item etiam per contemptum, c. 38. v. 2. num. 3. & ad declaran-
dum difficultatem rei, c. 28. v. 13. nu. 4.
Ira tribuitur Deo ad declarandum iustum, graveque supplicium
cap. 19. vers. 11. num. 2.
Levare sermonem. vide Sermo.

L

Loqui

Index Phrasum, & Regularum.

- Loqui mollia, cap. 40. vers. 22. nu. 1. loqui alicui, c. 34. v. 34. n. 6.
loqui semel, cap. 33. vers. 14. num. 6. 7.
Lucem videre, cap. 33. vers. 28. num. 3. semita lucis, cap. 38. vers.
20. num. 3. lux vultus, c. 29. vers. 14. num. 4.
Longus, latusque naribus, cap. 34. vers. 14. nu. 4.
M
Metalepsis, cap. 17. vers. 9. num. 4. cap. 24. vers. 18. num. 4. cap.
30. v. 15. nu. 1. c. 33. v. 16. num. 1.
Metonymia, cap. 18. vers. 14. num. 1. cap. 19. v. 9. nu. 7. c. 19. v. 29.
nu. 2. cap. 21. vers. 2. num. 1. c. 23. v. 2. nu. 4. c. 24. v. 2. nu. 3. c.
24. v. 23. nu. 2. c. 26. v. 4. nu. 5. c. 27. v. 2. nu. 1. c. 28. v. 14. nu. 1.
c. 31. v. 30. nu. 1. c. 38. v. 16. nu. 2. c. 39. v. 3. nu. 10. c. 39.
v. 22. nu. 1.
Mimicis, cap. 34. vers. 31. num. 1.
Manum extendere, c. 28. v. 9. n. 2. c. 30. v. 24. nu. 2. mittere, c. 30.
v. 24. nu. 2. abscondere, c. 29. v. 9. nu. 4. osculari, c. 31. vers. 28.
num. 23. ponere super os, c. 39. vers. 34. n. 4. manu adorare, c.
31. v. 26. num. 13. cap. 31. v. 27. num. 15. manus laborantis.
cap. 20. vers. 22. num. 2.
Marmorina iniquitatis, cap. 21. vers. 7. num. 5.
Militia cœli, cap. 25. vers. 3. num. 1. & seq.
Mirari personam, vide Personam.
Movere caput, vide Caput.
Masculina nomina, vide nomina.
N
Nomina abstracta, vide Abstracta.
Nomina pluralia, vide plurale, aut singulare.
Nomen portare, cap. 27. vers. 1. nu. 3. nomen parentis, cap. 18.
vers. 19. nu. 1.
Nomina propria solet Latinus interpres vertere per voces appel-
lativas, ut vim vocum originalium doceat, c. 42. v. 15. n. 3. &c.
Nomina propria rerum frequenter ignorant Hebræi, cap. 28. v.
7. nu. 4. c. 28. vers. 18. nu. 1. 2. &c.
Nomina masculina attribuire solet Scriptura rebus fortibus, c.
41. vers. 6. num. 5.
Genus neutrum, quæ carent Hebræi, circumloquuntur per mascu-
linum, & fœmin. num. cap. 36. vers. 21. nu. 2.
Negatio verbo soluta amplissimam habet in Scriptura significati-
onem, c. 32. vers. 5. nu. 5.
Negatione addita nomini sine ullo verbo, significant Hebræi ex-
tremum rei interitum, c. 27. vers. 19. nu. 5.
Numerus ternarius sumitur in Scriptura pro quolibet numero
parvo, cap. 37. vers. 20. num. 2.
Numero plurali utitur Scriptura ad amplificationem, c. 37. v. 9.
nu. 1. c. 40. v. 10. nu. 1. ad perfectionem, c. 32. v. 13. nu. 1. c. 36.
vers. 19. nu. 2. ad vehementiam, c. 31. v. 32. num. 2. c. 42. v. 3.
num. 2.
Omnes numerari usque ad quinque sunt paucitatis in usu sacri
Sermonis, c. 33. v. 30. nu. 4.
Numerum finitum, aut denarium sumunt Scriptura pro indefi-
nito, c. 19. vers. 3. nu. 2.
Solent Hebræi in numerando pro ultima unitate ponere integram
summam totius numeri, c. 33. v. 14. nu. 10.
In numeris consideranda est perfectio, & non certa summa uni-
tatum, c. 19. vers. 3. nu. 2.
Numero frequenter permittuntur in scriptura, c. 18. vers. 15.
num. 7.
Nominativus absolutus. Vide Casus.
O
Oblivisci Deum, c. 35. v. 10. num. 1.
Oculi inclinati, c. 22. vers. 28. num. 3. infantes, c. 31. vers. 1. nu.
9. diminuti, c. 36. v. 7. num. 2.
Olla fervens, cap. 41. v. 9. nu. 4.
Osculari manum, c. 31. vers. 28. num. 23.
Occidens solet Scriptura comprehendere sub Oriente, Aquilonem
sub Meridie.
Orationem reddit scriptura vehementem sine supposito, cap. 19.
vers. 8. num. 1.
Optandi verbum, Vide verbum.
P
Paronomasia, c. 24. v. 18. num. 7. c. 37. v. 11. n. 4. c. 37. v. 24. n. 4.
Permissio, cap. 21. vers. 3. num. 3.
Pleonasmos, cap. 36. vers. 20. num. 4.
Panis, & aqua, cap. 22. vers. 7. nu. 7. panis desiderabilis, cap. 33.
vers. 20. num. 3.
Pluvia temporanea, & serotina, c. 29. vers. 23. num. 3.
Personam mirari, cap. 22. vers. 8. nu. 5. cap. 35. vers. 15. num. 3.
Portare nomen. Vide Nomen.
Apponi ad Patres. Vide apponere.
Positiones Cœli. Vide Cœlum.
Putus interitus, cap. 33. vers. 18. num. 2.
Participia Hebræorum solent valere idem, quod verbum presen-
tis temporis, cap. 27. vers. 2. nu. 1.
Particula aliquando serviunt in sacro Sermone ad ornatum, &
transitionem, c. 28. vers. 26. nu. 3.
Particula adversativa frequenter asserunt in scriptura, cap. 32.
v. 8. nu. 1.
Persona frequenter permittuntur, c. 22. vers. 8. num. 4. nu. 23.
vers. 9. nu. 7. c. 40. vers. 4. nu. 1.
Secunda persona dat vehementiam orationi, c. 36. vers. 17. nu.
Præteritum imperfectum significare solet constantiam, aut repe-
titionem suæ significationis, c. 42. v. 10. nu. 3.
Pronomina, Meus Tuus, Suus, asserunt charitatis affectum, c. 19.
v. 16. nu. 6. c. 36. v. 3. nu. 2. c. 34. v. 30. nu. 1. c. 34. v. 36. n. 3.
Plurale, vide verbum, Nomen abstractum, Numerus, Singulare.
Q
Quinque, vide Numerus.
Quis, vide Relativum.
R
Repetitio maligna, cap. 22. v. 16. num. 12. cap. 24. vers. 18. num.
n. 6. c. 36. v. 12. nu. 4.
Retentia, cap. 22. v. 16. n. 12. c. 24. v. 18. n. 6. c. 36. v. 12. n. 4.
Reddere, vide Justitiam.
Rationale iudicii, cap. 29. v. 16. nu. 3.
In repetitione ejusdem vocis semper est peculiaris affectus, sed
non semper idem, c. 19. vers. 21. nu. 1. c. 21. v. 1. n. 1. c. 27. v. 12.
nu. 5. c. 28. v. 22. nu. 3. sed non semper sit repetitio cum re-
mento significationis, cap. 19. v. 21. nu. 1. c. 27. v. 22. nu. 5.
Relativo quis, suppresso nomine antecedenti, solum uti Scriptura
ad contemptum, c. 38. v. 1. nu. 4.
S
Senectochæ, cap. 18. vers. 9. num. 1. cap. 19. vers. 29. nu. 4. c. 26. v.
7. num. 2. c. 31. vers. 20. num. 3. c. 40. vers. 11. nu. 4. c. 36.
vers. 7. num. 5. c. 38. v. 37. nu. 4.
Synonymia, cap. 20. vers. 17. num. 6. c. 33. v. 14. nu. 2. cap. 38.
vers. 11. num. 6.
Semita sæculorum, cap. 22. v. 15. nu. 2.
Sermonem levare, aut assumere, c. 34. v. 32. num. 2. c. 36. v. 3. nu. 1.
Sinus strictus, aut latus, cap. 31. v. 33. num. 4.
Spiritus nati, cap. 34. vers. 15. num. 3. Spiritus uteri, c. 32. vers.
18. nu. 3. Dei, vide Deus.
Stylus mendax, cap. 28. vers. 28. num. 4.
Statera justitiæ, cap. 31. vers. 6. num. 1.
Suppositum, v. de Oratio.
Septuaginta interpretes sæpe confundunt Res cum Daleth, cap.
19. vers. 6. nu. 6. c. 38. v. 36. nu. 2.
Superlativa quæ in Hebræo sermone desiderantur, supplere solet
Latinus Interpres superlativis nominibus, c. 22. v. 5. nu. 3.
Scriptura verba simpliciter accipienda, ubi nihil absurdum signifi-
catur, c. 38. præfat. q. 2. nu. 2.
Singulare constructum cum plurali plurificatur, cap. 24. v. 23. n. 4.
c. 27. v. 15. nu. 5.
T
Tenebras videre, cap. 22. vers. 11. num. 4.
Terra viventium, cap. 28. vers. 13. nu. 3. clamans, vide Clamor.
Terra universa, cap. 42. v. 15. nu. 1.
Transire per ignem, cap. 33. vers. 18. num. 3.
Ternarius, vide Numerus, D girus.
Tempora futurum, imperativum, optativum, permittita, alia-
fusa in Scripturis, c. 18. v. 15. nu. 1. c. 18. v. 16. nu. 1.
V
Vallis lachrymarum, cap. 28. v. 11. num. 5.
Veritas iudicii, c. 29. v. 16. num. 3.
Verbum magnum, & verbum parvum, c. 33. vers. 15. num. 12.
Via immaculata, cap. 22. v. 3. num. 2. via hominis, c. 31. vers. 4.
num. 1. Dei, vide Deus.
Videre, & audire, cap. 22. vers. 13. num. 2. tenebras, vide Tene-
bras, lucem, vide Lux, foveam, vide Fovea, non videri, c.
33. vers. 21. num. 2.
Virga viroium, cap. 22. vers. 4. num. 4. virtutis, aut florens, cap.
21. v. 9. nu. 2. & 3.
Virtutes Cœlorum, c. 26. vers. 11. num. 4.
Vitæ dator, cap. 26. vers. 4. num. 5.
Umbra mortis, c. 24. vers. 17. nu. 2.
Verba Hebræa frequenter habent contrarias significationes, c. 23.
v. 12. num. 2. c. 24. v. 23. nu. 6. c. 26. v. 12. nu. 1. c. 32. v. 15. n.
4. c. 33. v. 18. nu. 3. c. 34. v. 17. nu. 5. c. 36. v. 14. nu. 2. c. 38.
v. 11. num. 6.
Verbum fœmininum construere solet Hebræus cum nomine mas-
culino, c. 18. v. 15. num. 4. item verbum singulare cum nomine
plurali, c. 37. v. 14. nu. 3.
Verbum optandi cum pronome Quis, significare solet difficulta-
tem rei, c. 19. v. 23. nu. 1.
Duorum verborum diversas construtiones solet Scriptura uti
verbo tribuere ut utriusque significationem conjungat, cap. 24.
vers. 12. num. 2.
Verba incitandi, & persuadendi, hortandi, aut deborandi solet
sumi in Scriptura cum significatione completa, c. 36. v. 18. n. 4.
Actiones verborum solet tribuere sermo Hebræus rebus, huius-
modi res factas per tales actiones, cap. 40. v. 12. n. 5.
Z
Zeugma, cap. 21. vers. 13. num. 3. c. 23. vers. 17. num. 4. cap. 32.
vers. 15. num. 4. c. 35. v. 13. n. 2.

INDEX RERUM IN QUO EA TANTUM DESIDERABIT LECTOR,

QUÆ VEL AD VOCUM SIMPLICIUM SIGNIFICATIONEM, ET VISUM,
vel ad Scripturarum Phrases & Regulas prioribus Indicibus indicantur.

A

ARON cur non percussus lepra, sicut Maria, cap. 42. vers. 7. num. 8. Illius vestium allegoria, cap. 34. vers. 24. num. 7.
Abelē quomodo respexerit Deus, cap. 22. vers. 27. num. 1.
Abigeus, & Abigeatus quale crimen, & quo differat à furto. Vide *Fur*.

ABRAHAM.

Habuit multos servos, & pro selytos, cap. 19. vers. 15. num. 3. Resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 22. Unde nomen acceperit, cap. 21. vers. 29. num. 5. fuit trinomius cap. 32. præf. quæst. 1. num. 2. Illius fides, cap. 23. vers. 11. nu. 5. hospitalitas, cap. 31. vers. 31. num. 3.

ABUNDANTIA.

Abundantiæ, & felicitatis periphrasis, cap. 22. vers. 24. num. 2. promissa iustis, vide *Iustus*. Est inconstans, vide *Fortuna*, *Bona temporalia*, *Divitia*, *Felicitas*.

ACCEPTIO PERSONARUM.

Non cadit in Deum, vide *Deus* Caput in iudicem, Principem, divitem, impios, vide *Judex*, *Princeps*, *Dives*. Solet fieri lucri gratia, cap. 22. vers. 8. num. 5.

Acanus, qualis herba, & quarum virium, cap. 31. vers. 40. num. 1. Achitophel quæ morbo interierit, an verò suspensio, an morbo suspensio, cap. 30. vers. 18. num. 3.

Acinacis, id est, gladius Scytharum Deus cap. 19. vers. 29. nu. 6.

Achan furatus pallium, quid significet, cap. 19. vers. 12. num. 5.

ACCIPITER.

Accipitris plura genera, cap. 39. vers. 16. nu. 21. Pugnacissimus, & velocissimus, ibid. Nidulatur in locis altissimis, cap. 39. vers. 27. nu. 3. Norvegiani velocissimi, cap. 41. vers. 23. num. 3. Præstantiores, cap. 39. vers. 26. num. 7. Quomodo plumescat, ibid. num. 5. Cur Apollini sacer, ibid. Accipitris Tinnunculi natura mirabilis, ibid. num. 7. Symbolum perseverantiæ, ibid. num. 4. & Chaldaeorum, cap. 39. vers. 29. nu. 2. Cultus ab Ægyptiis, cap. 39. vers. 26. num. 6. Accipitrum civitas, ibid.

Accusatorum ingenium, & calumnia, cap. 31. vers. 2. nu. 4.

Actus interni malitia redundans in externum, cap. 31. vers. 1. num. 5.

ADAM.

Adam accipiens à Christo pignus resurrectionis, cap. 19. vers. 25. num. 15. Resurrexit cum illo, ibid. nu. 22. An illud sit proprium nomen primi hominis, cap. 40. vers. 9. num. 4.

ADAMAS.

Adamas Arabicus duritiæ incredibili, cap. 13. vers. 16. num. 3. 4. Minus durus duriori expolitur, ibid. num. 4. & frangitur, & perforatur, cap. 34. vers. 18. nu. 3. Est symbolum Dei frangentis, & polientis improbum, ibid. & divinæ vindictæ, cap. 23. vers. 16. num. 5. idcirco dicitur esse in manu Dei, ibid. num. 4. est symbolum fortis Prædicatoris, cap. 34. vers. 18. num. 3.

Admiratur vulgus insolita, sapientes consueta, cap. 37. vers. 14. num. 2. Admirantis gestus, vide *Caput*.

ADOLESCENTIA.

Ex proprio nomine affert diligentiam, cap. 38. vers. 13. nu. 6. dicitur quasi occulta, cap. 20. vers. 11. nu. 3. cur dicatur adolescens excussus, cap. 36. vers. 14. nu. 1. & 38. vers. 14. nu. 6.

Adolescentia obnoxia peccatis, quæ dicuntur occulta, cap. 20. vers. 11. num. 3. Quæ sint illius peculiaria vitia, ibid. & num. 7. Illius peccata non levia, cap. 29. vers. 4. num. 2. Est libidinosa, cap. 20. vers. 11. nu. 7. Ex studio voluptatis læpe mutat amicitias, ibid. Securè graditur, cap. 18. v. 7. num. 3. adolescentum peccata fortia, mors acerba, cap. 18. vers. 13. num. 13.

Aufert illos primogenita mors, vide *Mors*. Adolescentiæ & autumnus simile opprobrium, cap. 29. vers. 4. nu. 1. Comparatur cum hyeme, ibid. Caret maturis fructibus, ibid. adolescentia sancta res mirabilis, cap. 29. vers. 4. num. 2.

Pineda Tom. II.

Adolesc. ntum parentes quæri solent, cap. 32. præf. quæst. 1. nu.

4. Ut se gerere debeant erga senex, vide *Senex*.

Adonidis cultus qualis, c. 38. v. 15. nu. 5. c. 31. vers. 26. n. 7.

Adorant um varii ritus, cap. 31. vers. 26. num. 9. 10 11 12. &c.

Adulator Deo maximè insensus, cap. 32. vers. 12. nu. 4. permutat virtutum ac virorum nomina, ibid.

ADULTERIUM.

Adulterii gravitas, & poena, cap. 31. vers. 11. num. 2. dicitur scelus præmeditatum, ibid. num. 1. profundum, ibid. num. 2. Latrocinium, fraudis crimen inexcusabile, ibid. Curatur peculiariter à Iudicibus, ibid. Supplicium illius ignis, cap. 31. vers. 11. num. 3. Lapidatio, ibid. Effusio o ulorum, cap. 31. vers. 1. nu. 6. castratio, c. 31. v. 22. num. 5. & adulterii secreti supplicium publicum, c. 24. vers. 15. num. 3. Adultero par adulterium rependitur, c. 31. vers. 10. num. 2. & sterilitas, c. p. 34. v. 21. num. 4. adulteri correpti à dæmone cap. 31. vers. 11. num. 2. Perturbati & fugientes instar hinnuli, cap. 24. vers. 17. nu. 4. illorum descriptio ex aliis notis, cap. 24. vers. 16. num. 1. Viri adulteri reddunt uxores adulteras, cap. 31. vers. 10. num. 2. Saleti & Machini Lex de adulterio, cap. 31. vers. 11. num. 3. Adulterorum oculi, vide *Oculus*.

Ædificiorum luxus, & superbia à sanctis contempta, cap. 27. vers. 18. num. 3.

AER.

Vide *Ventus*. Aer solidissimus, idemque tenuissimus, cap. 37. vers. 18. num. 4. Illius cum ære comparatio, ibid. num. 6. Aer circumstant mare, instar pannorum infantilium, cap. 38. vers. 9. num. 5. 6. 7. 8. Deus ex aere pugnans contra mortales, cap. 20. vers. 23. num. 8.

ÆS.

Quodnam metalli genus, cap. 18. vers. 2. num. 3. Cur fufum sit solidus, cap. 40. vers. 6. num. 4. Fuit prisca armorum, & instrumentorum agricolandi materia, cap. 20. vers. 24. num. 1. Aereus gladius salutaris, ibid. num. 2. Aeris cultris Sacerdotes detonsi, ibid. Aerea suppellex, cap. 20. vers. 24. num. 6. arcus, symbolum invicti roboris, vide *Arcus*.

ÆGYPTUS, ÆGYPTII.

Ab Ægyptiis manasse ritus Romanorum, & Græcorum, cap. 18. vers. 15. nu. 5. Illorum consuetudo maledicendi in doloribus, cap. 19. vers. 7. num. 1. In medicandis cadaveribus, cap. 18. vers. 15. num. 6. In perducendis damnatis ad supplicium fune pendente, cap. 24. vers. 12. num. 6. In mittendis muneribus ad damnatos, ibid. In interficienda muliere gravida, cap. 24. vers. 23. nu. 3. & c. 33. vers. 27. num. 1. In deferenda mensura inundantis Nili ad templum Serapidis, cap. 22. vers. 18. num. 3. In instruendis Regibus ante altaria præconio Sacerdotum, cap. 33. vers. 27. num. 7. In permittendo mortis arbitrio damnatis, cap. 30. vers. 24. num. 7.

Illorum de musica opinio, cap. 21. vers. 12. num. 1. Negarunt providentiam, cap. 22. vers. 16. num. 8. Fuerunt inhospitalis, c. 31. vers. 32. num. 1. Multi ad Israelitas conversi, cap. 19. vers. 15. num. 4. Quomodo Deum pingerent, cap. 22. vers. 12. num. 4. Ægyptiorum Regum beneficentia, cap. 29. vers. 12. num. 4.

Propter Nili abundantiam Ægyptus cœli oblata, c. 38. v. 26. n. 3.

ÆTERNUM, ÆTERNITAS.

Ex Æternitate confirmatio divinæ Sapientiæ, & infinitatis, cap. 38. vers. 4. nu. 4. Cur Sapientia æterna dicatur fundamentum, ibid. Æternitas symbolum, vide *Calum*.

ÆTHIOPIA, ÆTHIOPE.

Æthiopum appellatio continet Arabes, cap. 28. vers. 19. num. 3. & Madianitas, ibid. & Troglodytas, ibid. Æthiopes Orientale, sive Abyssini notati à Jobo, cap. 30. vers. 8. num. 2. unde uxor Moylis Æthiopissa, vide *Moyles*.

AFFECTUS ANIMI.

Affectus immoderatus vult cætera quoque secum perturbare, cap. 18. vers. 4. num. 6. Ægri animi varii motus, & affectus, cap. 29. vers. 20. num. 4. vide *Amantæ*, *ira*.

Index Rerum.

- Agelai pulchre dictum de Asia populis**, cap. 21. vers. 19. num. 5.
- Agnorum claudendorum & emittendorum ratio**, cap. 21. vers. 11. num. 2.
- ### A G R I C O L A T I O.
- Agricolationis verba ad rem uxoriā translata**, cap. 31. vers. 39. num. 3. **Integra agricolandi ratio, & plures rationis differentia**, cap. 39. vers. 10. num. 2.
- Alma qualis herba**, cap. 30. vers. 15. num. 2. **Idoneus cibus pauperum**, ibid.
- Alexandri Severi humanitas erga pauperes**, cap. 31. vers. 16. num. 1.
- Alexandri pudicitia, & modestia oculorum**, cap. 30. vers. 1. num. 11. **Illius galea pennis candidis ornata**, cap. 39. vers. 13. num. 2.
- Alphabetarius Psalmus quid significet**, cap. 22. vers. 3. nu. 2.
- Ante Altaria olim dormitum ab Ethnicis**, cap. 22. vers. 6. nu. 7.
- Amaritudo Symbolum rei lethalis**, cap. 20. vers. 25. num. 3. & **omnis acerbitalis**, c. 21. vers. 26. num. 7. & cap. 27. vers. 2. num. 5.
- ### A M B I T I O.
- Ambitio etiam inter fratres**, cap. 17. vers. 2. num. 2. **Semiat discordiam inter magistros, & discipulos**, ibid.
- ### A M I C I T I A, A M O R.
- Amantium ingenium querulum**, cap. 29. vers. 20. num. 3. **affert peculiarem familiaritatem, & scientiam**, cap. 19. vers. 13. num. 3.
- Amicitia infidelis**, ibid. vers. 4. **Dissolvitur calamitate**, ibid.
- Amicus ærumnosus instar vasis confracti**, ibid.
- Ananias, Azarias, Misael resurgentes cum Christo resurgente**, cap. 19. vers. 25. num. 25.
- ### A N G E L U S.
- Quando creatus**, cap. 38. vers. 7. num. 11. c. 40. vers. 10. num. 4. cap. 40. vers. 14. num. 3. 4. 5. **cur non facta fuerit mentio illius in Genesi**, cap. 37. vers. 7. num. 11. **Angeli sunt in magno numero, & nobis indefinito**, cap. 25. vers. 3. num. 3. cap. 33. vers. 23. num. 7. **Sunt velut oculi, manus, & aures Dei**, ibid. num. 5. & **internuntii nostri apud illum**, ibid. **Celeres ad efficienda Dei iussa**, cap. 25. vers. 3. num. 4. **illorum exercitus fortis, & terrificus**, ibid. nu. 1. **dicuntur astra matutina**, cap. 38. vers. 7. nu. 2. & **si ii Dei**, ibid. n. 9. **Sunt Deo valde similes**, c. 40. vers. 14. num. 4. **Videntur habere dignitatem primogeniti, & Sacerdotis**, ibid. & num. 5. & **primus angelus videbatur præferre Dei stemmata**, ibid. num. 4.
- Sunt Ecclesiæ firmior pars compatiens infirmiori**, c. 33. vers. 24. num. 2. **Curant valetudinem suorum alumnorum**, ibid. & **procurant sanitatem hominum**, ibid. **Docent hominem**, cap. 33. vers. 23. nu. 10. & **dicuntur lampades**, ibid. **alacriter convolant ad nostram opem**, ibid. num. 8. & **sunt oculi nobis prospicientes**, cap. 40. vers. 19. nu. 1. **Offerunt, & amplificant nostra opera apud Deum**, cap. 33. vers. 23. nu. 9. **Cur dicantur habere thuribula**, ibid. **Vigilant, ut nos defendant à latronibus nocturnis**, cap. 35. vers. 10. num. 4.
- Angelus bonus quomodo nos accuset**, ibid. num. 4. **Licet initio terreat, postea consolatur**, ibid. **Requirat ab homine bona opera**, cap. 33. vers. 24. num. 5. **ad peculiare effectus, peculiare Angeli mittuntur**, ibid. vers. 23. num. 8. **Locati sunt in sua creatione propter mysterium incarnationis**, cap. 38. vers. 7. n. 10. & **plausuerunt suo Creatori propter creationem terræ, & astrorum**, ibid.
- An Angeli defensores Jacobi, & Petri fuerint illorum ordinarii custodes**, cap. 33. vers. 23. num. 8.
- ### A N G U L U S.
- In angulis turres fortissimæ**, cap. 38. vers. 6. num. 8. **Constant fortissimis lapidibus**, ibid. **Unde habeat nomen**, ibid. num. 11. **quid sit caput anguli**, ibid. nu. 12. **Angularis**, vide *Lapis*.
- ### A N I M A.
- Dicitur ignis**, cap. 30. vers. 19. num. 4. **Nititur in cælum instar flammæ**, ibid. **Servit corpori coacta**, cap. 31. vers. 1. num. 3. **Gerit bellum cum corpore ibid.** vide *Corpus*.
- ### A N I M A L I A.
- An inter animalia terrestria ullum sit princeps reliquorum**, cap. 41. vers. 24. nu. 3.
- An in statu innocentia ulla animalia essent carnivora**, cap. 40. vers. 15. nu. 2.
- Quæ animalia celeriora ad Venerem**, cap. 41. vers. 14. nu. 1.
- Plura terrestria, quàm volatilia**, cap. 38. vers. 38. num. 5. **Animalia & plantæ Dei quòque milites, & exercitus**, cap. 25. vers. 3. num. 1. **animalcula quædam impatientia solis**, cap. 24. vers. 19. num. 7. **Cur minimis bestiolis affligerit Deus Pharaonem**, cap. 24. vers. 22. num. 2. **ex providentia circa animalia solatium, & spes hominis afflicti**, cap. 38. vers. 39. nu. 1.
- Annulus unde habeat nomen**, cap. 38. vers. 6. num. 2. **annulorum prisca insignia**, cap. 37. vers. 7. nu. 11.
- Anni cum hebdomada proportio**, cap. 36. vers. 12. num. 3. **Sacri anni initio maturescences fruges in Palæstina**, cap. 29. vers. 23. num. 3.
- Antichristus cur dicatur cauda diaboli**, cap. 40. vers. 12. num. 1. **illius incessus insolens**, cap. 18. vers. 14. nu. 3.
- ### A P E S.
- Bombyzantium tumultus, symbolum impiorum**, c. 18. vers. 5. nu. 3. **Illarum Rex symbolum optimi Principis**, cap. 19. vers. 17. num. 1. **Illarum Sapientia**, cap. 35. vers. 11. num. 1.
- ### A P O S T O L U S.
- Apostolorum potestas ad ædificandum, & destruendum**, cap. 38. vers. 5. num. 6. **Piscantur, & dissecant Leviathan**, cap. 40. vers. 25. num. 7. **illum etiam comedunt**, ibid. **Cur dicantur nomine foemineo, Ancillæ Dei**, cap. 40. vers. 24. nu. 5.
- Apostrophe an in exordio sit vitiosa**, cap. 32. vers. 16. nu. 1.
- ### A Q U A.
- Symbolum ingentis gaudii, vel calamitatis**, cap. 21. vers. 20. nu. 3. & **abundantiæ**, cap. 34. vers. 7. num. 3. **Est etiam sua aquæ ebrietas**, ibid. num. 4. **Aquæ potulaxantur viscera**, ibid. num. 4.
- Aqua frigida symbolum vulgaris beneficii**, cap. 22. vers. 7. num. 3. **Prisca illius refrigerandæ ratio**, ibid. **Calida olim in deliciis**, ibid.
- Aquæ ducendæ præcepta, & ratio**, cap. 38. vers. 25. n. 2. **Quædam aquarum miracula**, cap. 38. vers. 30. num. 2.
- Quomodo aquæ initio congregatæ in locum unum**, cap. 26. vers. 12. num. 1.
- ### A Q U I L A.
- Aquilæ multiplex genus**, cap. 39. vers. 27. num. 1. 2. **Volatus rectus**, ibid. **Nidulantur in locis altissimis, & remotissimis**, ibid. num. 3. **amant montes**, ibid. **aliquæ etiam silvas, & litora**, ibid. **Excellit visu**, cap. 39. vers. 29. nu. 2. **Est etiam invida**, ibid. **An vivat sine potu**, cap. 39. vers. 30. nu. 1. **Sanguine inspergit pullos**, ibid. **Eucharistiæ symbolum**, ibid. nu. 2. **Pennæ illius noxiæ**, ibid. **Symbolum avari Principis**, ibid. num. 3. **Ex illa præfagium Regni**, ibid. num. 3. **aquilæ astus in contenda testudine**, cap. 20. vers. 7. nu. 8. **Symbolum inconstantis fortunæ**, ibid.
- ### A Q U I L O.
- Cur habeat nomen à dispergendo**, cap. 37. vers. 9. num. 4. **simul spirans cum Austro**, ibid. nu. 6. **Efficat gelu & nivem**, cap. 37. vers. 10. nu. 1. **Illius vires, & effecta**, ibid. nu. 2.
- ### A R A B I A, A R A B E S.
- Unde habeat nomen**, cap. 39. vers. 6. num. 3. **abundat Onagris**, ibid. **Arabes adoratoris Solis, & Elementorum**, cap. 31. vers. 26. num. 8.
- Arabica lapidicina, vide Pyramis.**
- Arabica Phoenix, vide Phoenix.**
- ### A R A N E A.
- Araneæ tela octoginta circulis constans**, cap. 27. vers. 18. num. 2. **Pluræ illarum genera**, ibid. **Symbolum brevitatis humanæ vitæ**, ibid. num. 3.
- ### A R B O R.
- Arbores proceræ solem quærunt**, cap. 20. vers. 7. num. 3. **quæ amant aquas**, cap. 29. vers. 19. num. 2. **Steriles, infælices**, ibid. nu. 3. **Illarum cibus, & desiderium nix, & pluvia**, cap. 37. vers. 11. num. 4. **Arbor de cælo tacta, symbolum impii**, cap. 18. vers. 16. num. 1. **Virentis allegoria, & significatio**, cap. 19. vers. 10. num. 3. **Regni symbolum**, cap. 20. vers. 7. num. 3. **Arborum radices, vide Radices.** **Arborum cortices, vide Cortex.**
- Aræadum origo, & antiquitas**, cap. 38. vers. 4. num. 6.
- ### A R C U S.
- Arcus cœlestis prænuntians pluvias**, cap. 37. vers. 14. num. 4. **Illius encomium**, ibid. **Deus serenans videtur humeris suspendere arcum**, ibid. **Arcus æreus symbolum invicti roboris**, cap. 20. vers. 24. num. 4. & **imminentis mali**, ibid.
- Vide Arma, Aes, Gladius.**
- Arcturus quo tempore oritur**, cap. 39. vers. 2. num. 5.
- Argumentum, vide Disputatio.**
- ### A R G E N T U M.
- Habet nomen à concupiscentia**, cap. 28. vers. 1. num. 2. **nascitur instar stirpis**, ibid. num. 1. **Candidum licet, producit lineas nigras, quibus inficit suos amatores**, cap. 18. vers. 1. num. 2. **Quando primo signatum**, ibid. **Ponderari solitum**, cap. 28. vers. 15. num. 3.
- Aristoteles, an eælo Deum concluderet**, cap. 22. vers. 12. n. 5.
- ### A R M A.
- Cur armis tribuantur facies, & acies**, cap. 19. vers. 29. nu. 2. & 3. **Arma prisca, arcus, & gladius**, cap. 29. vers. 20. num. 3. **Prisca armorum materia, vide Aes, Gladius, Arcus.**
- ### A R R O G A N T I A.
- Arrogantium ingenium, & mores**, cap. 32. vers. 5. num. 2. cap. 32. vers. 10. num. 1. cap. 32. vers. 14. num. 5. cap. 33. vers. 6. nu. 3. cap. 34. vers. 16. num. 4. cap. 34. vers. 32. num. 5. **Sunt imperiti**, cap. 38. vers. 2. num. 2. **molles, & effœminatj**, cap. 36. vers. 14. num. 8. **multiloquio laborant**, cap. 36. vers. 1. num. 1. **Et sibi potius, quàm Deo captant laudem**, ibid. **Vide Superbia.**

Index Rerum.

A R U N D O.

Serpentibus lethalis, cap. 40. vers. 14. nu. 8. Quomodo Christo patienti tradita à diabolo. ibid. Symbolum vanitatis sæcularis vitæ, cap. 40. vers. 16. num. 2.

A S I N U S.

Familiari curatore gaudet, cap. 39. vers. 6. num. 3. agnoscit familiarem, ibid. scientissimus rectæ viæ, & periculi declinandi, cap. 39. vers. 7. num. 8.

Aspidis dentes venenati, cap. 20. vers. 14. num. 3. Caput terrificum, cap. 20. vers. 14. num. 3.

A V A R I T I A.

Arguitur & instruitur ex divina liberalitate, cap. 22. vers. 7. num. 2. prohibet vi, quod sponte fluit ad pauperes, ibid. nu. 6. & prohibet familiam ab operibus misericordiæ, ibid. num. 5. Illius malum occultum, cap. 31. vers. 28. num. 22. instar tineæ, cap. 27. vers. 18. num. 1. Servit justorum liberalitati, ibidem, vers. 17. num. 4.

Avari non olles, & effeminati, cap. 31. vers. 24. num. 3. adorant felicitatem temporalem, cap. 31. vers. 36. num. 20. Sunt pauperissimi, vide *Divites*. Persimiles sanguisugæ, cap. 20. vers. 20. num. 3. & ingratorum, ibid. num. 4. instar ebriorum remedia noxia querentes, cap. 24. vers. 11. nu. 6. ingenti siti laborantes, ibid. Sed Deus curat illos evacuatione, ibid. Cur aliquando dicuntur satiati, cap. 20. vers. 20. num. 2. Licet sint insatiabiles, ibid. num. 1. 2. 3. Sibi tantum congregant, & nunquam restituant ablata, ibid. vers. 19. num. 5. Est illorum venter ipsa avaritia, ibid. vers. 20. num. 1. & est sordida illorum parsimonia, cap. 20. vers. 17. num. 2.

Avaritia in dilatandis terminis, cap. 24. vers. 2. num. 4.

Vide *Divitia, Rapina, Impius, Princeps*.

A T H E N I E N S E S.

Atheniensium Lex de debitoribus, vide *Debitores*. Cur appellati Terrigenæ, cap. 38. vers. 4. num. 6. gloriabantur de antiquitate, ibid.

Audacia, ante pericula præcipites facit in ipsis periculis timidos, cap. 39. vers. 21. num. 3.

Auctores profani ditescunt ex Sacris, cap. 10. vers. 25. num. 3.

A U D I R E, A U D I T O R.

Benè audiendi præcepta, cap. 18. vers. 1. num. 1. cap. 29. vers. 25. num. 1. non debet auditor curiosâ querere, cap. 29. vers. 23. num. 1. debet esse attentus, ibid.

A V I S.

Avium pauciora genera, quàm animalium terrestrium, vide *Animalia*. Quædam illarum vocis & intelligentiæ documenta humanæ similia, cap. 35. vers. 11. num. 3. Diomedis aves intelligentes, ibid. Avium lugubrium cantus, cap. 30. vers. 29. num. 6. noctu cantantes funestæ, cap. 35. vers. 11. num. 5. avicularum & piscium par venatio, cap. 40. vers. 24. num. 3. Passerculorum aucupium scæmineum & delictum, ibid.

A U R U M.

Habet nomen à splendore & cura, cap. 28. vers. 1. num. 3. & à custodiendo, cap. 28. vers. 15. num. 2. & à puritate, cap. 28. vers. 17. num. 1. & à soliditate, ibid. num. 6. & à concludendo, cap. 28. vers. 15. num. 2.

Quis illius inventor, cap. 28. vers. 2. num. 3. capitur multis modis, cap. 22. vers. 24. num. 5. eruitur à Gryphibus, cap. 28. vers. 7. num. 3. Concupiscitur à Picis, ibid. nu. 4. habet sympathiam cum Vulture, & Accipitre, ibid. num. 5.

Præ cæteris metallis gignitur purgatissimum, cap. 28. vers. 1. num. 3. præsertim in Ophir, cap. 22. vers. 24. num. 5. & fulgentissimum, cap. 28. vers. 16. num. 3. & in Ophaz, cap. 28. vers. 17. num. 6.

Aurum, & alia metalla seruntur, & germinant, cap. 28. vers. 1. nu. 3. aurum Pervanum serpens, & adhærescens, ibid. illius erudi varia ratio, cap. 28. vers. 3. num. 6. Cur aurea poma Proserpinæ sacra, cap. 28. vers. 1. num. 1. Aurifodinæ obscuræ, & periculosa, cap. 28. vers. 3. num. 6. Illius hostes Babytaces non effodiunt, sed defodiunt, ibid. Aurifera terra sterilis, cap. 28. vers. 7. num. 2. Auræ catenæ quondam nobilium vincula, cap. 28. vers. 1. nu. 5.

A U S T E R.

Arabia infestus, cap. 37. vers. 22. num. 2. Præit terremotum, ibid. concussit domum filiorum Jobi, ibid. nu. 3. Videtur Christus de illo loquutus in parabola domus ædificatæ super arenam, ibid. num. 3. adducit pluviam, ibid. Simul spirans cum Aquilone, vide *Aquilo*. Vide *Ventus, Tempestas*.

B

BALAAM cujas fuerit, incertum, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 2. an fuerit Madianita, ibid. num. 3. an Ariolus, & Magus, ibid. num. 4.

Baldad tumultuosus disputator, cap. 18. vers. 1. nu. 1.

B A L E N A, C E T U S.

Habet nomen ab immanitate, cap. 40. vers. 23. num. 2. Balenarum magnitudo, cap. 26. vers. 5. num. 15. cap. 40. vers. 20. nu. 18. præsertim in mari Rubro cap. 26. vers. 5. nu. 15. illarum dux

Musculus, ibid. nu. 17. & cap. 40. vers. 24. nu. 1. Foetus mirabiles, cap. 26. vers. 5. num. 17. impingere solent in litus, ibid. vers. 12. num. 6. Multipliciter retunditur illarum superbia ab Auctore naturæ, ibid.

Descriptio belluæ Cetacæ, cap. 40. vers. 20. num. 18. Lingua permagna, ibid. oculi rubentes, cap. 41. vers. 9. num. 2. & lucentes, ibid. num. 1. Superciliose, & torvè intuens, cap. 41. vers. 25. num. 1. Dentes & maxillæ vastissimæ, ibid. Ore vasto excipit foetus, ibid. cutis durissima, cap. 41. vers. 6. num. 3. habet os in fronte, cap. 41. vers. 9. num. 2. nares instar folliis ferrarii, cap. 41. vers. 9. nu. 4. Reflat nimbos, & concitat tempestates, ibid. num. 2. & 3. habet cor hirsutum, cap. 41. vers. 15. num. 1. æstuat interno igne, cap. 41. vers. 9. num. 1. Ludit in tempestatibus, cap. 40. vers. 22. num. 2. respirat vehementer, cap. 41. vers. 9. num. 3. cap. 41. vers. 22. num. 1. incredibilis voracitas, cap. 41. vers. 23. num. 3.

Creata ad specimen diviniæ potentia, cap. 41. vers. 24. num. 3. Princeps belluarum maris, cap. 41. vers. 25. num. 2. Eminent in mari instar insulæ, cap. 41. vers. 23. num. 1. Dominatur in profundo maris, cap. 41. vers. 22. num. 1. Conculcat preciosos Maris thesauros, cap. 41. vers. 21. num. 5. Frequenter tangitur de cælo, cap. 41. vers. 14. num. 5.

Cetorum captura, cap. 40. vers. 24. num. 1. & vers. 25. num. 4. & excoaratio, vers. 26. num. 1. Periculosus cum illo congressus, cap. 40. vers. 27. num. 2. Symbolum diaboli, vide *Leviathan*.

Basiliscus, symbolum maledici, cap. 20. vers. 16. num. 5.

Beatorum vulnera conservanda ad gloriam, vide *Martyres*.

Sensus externi etiam beandi, cap. 19. vers. 27. num. 6.

B E H E M O T H.

Quid illius nomen significet, cap. 40. vers. 9. num. 3. Commentum Hebræorum appetentium illius carnes, ibid. an sit Elephas, cap. 40. vers. 9. num. 6. an diabolus, ibid. nu. 1. interpretatio de diabolo non omnino certa, cap. 40. vers. 19. num. 6. an describatur forma Serpentis, an sub forma quadrupedis, ibid. num. 3. 4. Membra Behemoth vitia diaboli, cap. 40. vers. 19. num. 2. aut vitiosi & improbi, num. 3. Sic diabolus est bestia multorum capium, ibid. Vide *Elephantus*.

B E L L U M.

Instar convivii, cap. 20. vers. 23. num. 7. instar pluvie, ibid. Bellum per laqueos, quale, ibid. num. 8. Bellum dubium, & victoria incerta, cap. 22. vers. 25. num. 2.

B E N E F I C I U M, B E N E F I C E N T I A.

Beneficentia quid divinum, cap. 35. vers. 8. num. 2. Homo ad benefaciendum natura sua comparatus, ibidem. Sanitatis argumentum, ibid. num. 3. Cogitationes benefaciendi, dignæ Principe, cap. 36. vers. 5. num. 5. vide *Princeps, Misericordia Deus*.

Beneficia accepta testantur Deum præsentem, cap. 21. vers. 15. nu. 3. Collata extenuare liberalitatis, & modestiæ est, cap. 31. vers. 17. num. 2. illorum memoria generat fiduciam, cap. 35. vers. 14. nu. 5.

Beneficia communia singulari gratitudine animi prosequuntur sancti, cap. 36. vers. 3. num. 2. Cur beneficia ingratia dentur, cap. 38. vers. 27. num. 5. Quod repellit indignus, confert digniori Deus, ibid. vide *Gratitudo, Ingratitudo*.

Benjamin cur dictus filius dextræ, cap. 18. vers. 12. num. 2.

Bilescunt dulcia, cap. 20. vers. 14. num. 5. & vina dulcia, ibid. Vide *Ira*.

Bis anno fertilis terra, & graves pecudes ubi, cap. 19. vers. 3. num. 2.

B O N U M.

Bonorum triplex genus, cap. 17. vers. 9. num. 4. quid singulis generibus inimicum, ibid. Quæ bona in magno pretio olim habita, ibid.

B O S.

Natus ad serviendum, cap. 39. vers. 9. num. 1. mitis, & obediens, ibid. Natus vinculis, cap. 36. vers. 10. num. 1. Intelligentiæ cujusmodi, cap. 35. vers. 11. num. 1. Restituit cum fœnore acceptam sementem, cap. 39. vers. 12. num. 3. triturans non alligandus, ibid. Gaudet recente, & mundo pabulo, cap. 40. vers. 10. num. 6. Quod illius pabulum, cap. 39. vers. 9. num. 3. Curari debet ab opere, ibid.

B R A C H I U M.

Dei quam forte, cap. 18. vers. 13. num. 7. Humanum, quam infirmum, ibid. Et peculiare utriusque notæ, ibid. Symbolum roboris, ibid.

B R U T U M.

Brutorum quædam intelligentiæ documenta, cap. 35. vers. 11. num. 1. & 3. Eo prudentiora quo homini similia, ibidem, num. 1. Error illius tribuentium veram rationem, ibid. Homo præ cæteris, ratione excellens, ibid. num. 2.

Buccinæ clangor in promulgatione legis, qualis, cap. 38. præf. quæst. 5. num. 4.

C

CADAVER.

Instar vasis vacui, corpus verò vivens instar vasis pleni vitali humore, cap. 30. vers. 16. num. 1. ab Ægyptiis bitumine condiebatur, cap. 18. vers. 15. nu. 6. Tum etiam apud Æthiopes, cap. 21. vers. 3. 2. num. 10. & peculiare illius medicandi medici, ibid. Contegebatur olim pretiosis vestibus, cap. 21. vers. 26. num. 8. dicitur cinis, cap. 30. vers. 19. num. 4. vide *Corpus, Anima, Defunctus, Mors*.

CÆLUM.

Dei Thronus in iuramento non assumendus, cap. 26. vers. 9. num. 9. Deus tamen per Cælum jurans, ibid. Cur Thronus Dei coloris Sapphirini, cap. 28. vers. 6. num. 3. Symbolum æternitatis, cap. 26. vers. 9. num. 4.

Cælum, & Terra velut duo ubera Auctoris naturæ, cap. 21. vers. 15. num. 4. Stabilis illius sedes, cap. 23. vers. 3. num. 5. & Cælorum sedes pacatissima, cap. 25. vers. 2. num. 6. & 7.

Deus perambulans universum altero pede in Cælo, altero in terra, cap. 22. vers. 14. num. 16. Sed circa Cæli cardines, & polos peculiariter relucens illius potentia, ibid. non solum è Cælo, sed è centro omnia videt, ibid.

Cæli positiones non tot apud Sacros, quot apud profanos, cap. 23. vers. 8. num. 3. & 4. qui illius columnæ, & virtutes, cap. 26. vers. 11. nu. 1. & 2. Deus ob Cælorum fabricam laudatus, cap. 35. vers. 10. num. 3.

Nihil tutum à Cæli injuriis, cap. 40. vers. 7. nu. 2. è Cælo pendentia opera rustica, cap. 37. vers. 7. num. 14. Cælum fert leges rebus inferioribus, cap. 38. v. 33. num. 2.

Cajetani error de animatione Cælorum, cap. 21. vers. 22. num. 3. cap. 25. vers. 5. num. 5.

CAIN.

Negator Divinæ providentiæ, cap. 22. vers. 15. nu. 1. Divini iudicii, ibid. Interfectus à Lamec venationi vacante, cap. 24. v. 15. num. 3.

Calumnia molestissima viro Sapienti, cap. 21. vers. 2. num. 2. quæ dicatur oppressio per calumniam, cap. 24. vers. 3. num. 3.

CANIS.

Canis & Leo symbola Vigiliæ, cap. 20. vers. 21. num. 5. Est etiam Canis sua dignitas, & laus, cap. 30. vers. 1. num. 4. quæ illius cibaria, ibid. Villaticus, & peculiaris, ibid. Præfectus canum quale ministerium, ibid. num. 5.

CAPILLI.

Capillorum color flavus in pretio apud Palæstinos, cap. 42. vers. 14. num. 20. Quomodo capilli Sponsi commendentur à nigrore, ibid.

CAPRA, CAPREA.

Caprarum ferarum pietas erga parentes, cap. 39. vers. 1. num. 5. Caprea apud Salomonem quod genus animantis, ibid. num. 2. Capreolus, aut Rupicapra spectans ad idem genus, ibid. num. 1. Videtur esse idem cum Ibice, ibid. nu. 2.

CAPUT.

Parvum, stolidum, cap. 39. vers. 16. num. 4. Movetur admiratione, cap. 42. vers. 11. num. 6. & ex affectu consolantis, & commiserantis, ibid.

Carceris circumloquutio, & descriptio, cap. 19. vers. 8. num. 1. Cardines agrorum & ostiorum qui apud Latinos, cap. 22. vers. 14. num. 17.

Carnis, & spiritus pugna, & leges diversæ, cap. 31. vers. 1. num. 3.

CASTITAS.

Mentis, & corporis, cap. 40. vers. 11. num. 1. est Dei similitudo, cap. 31. vers. 3. num. 3. Dicitur sanctimonia, & honor, cap. 31. vers. 2. num. 6. est sanctimonia Evangelica, ibid. cur peculiariter dicatur, Deus castitatis, ibidem. Corpus castum æstimat Deus tanquam suum, cap. 40. vers. 13. num. 3. in quo habitat, cap. 31. vers. 2. num. 4. Illius symbolum Elephas, vide *Elephas*. & lumbi compressi, vide *Lumbi*. Vide *Fornicatio, Luxuria, Concupiscentia*.

Cauma, quod morbi genus, cap. 30. vers. 30. nu. 1.

Cecrope cur dictus biformis, cap. 24. vers. 23. num. 3.

CEDRUS.

Arbor montana, cap. 40. vers. 12. num. 4. multiplicata mirabiliter in Libano, ibid. cedrina pix qualis, ibid. num. 3. Illius folium hirsutum, & spinosum, & fructus parvus, ibid. num. 4. Quomodo illius similis Elephanti cauda, ibid.

Centrum Terræ, comparatum cum Lapide Angulari, cap. 38. vers. 6. num. 15. Illius similis Paterfamilias, vide *Patens*.

CERASTES.

Color arenosus, cap. 18. vers. 10. num. 4. Symbolum mortis, & occultarum insidiarum, ibid.

CERTAMINA.

Vulcania prælato lumine, cap. 18. vers. 6. num. 7. in singulari certamine ictus primus forte datus, cap. 38. vers. 3. num. 3. Provocatus arma designat, ibid. nu. 2.

CERVUS, CERVA.

Halitus extrahunt Serpentes, cap. 39. vers. 3. num. 7. habent in testimonium infirmum, ibid. num. 9. in cursu subinde acquiescunt & respectant, ibid. Quo tempore maxime rugiant, ibid. num. 10.

Cervæ quo tempore concipiant, cap. 39. vers. 1. num. 6. ibid. vers. 2. num. 5. Tempore pariendi periclitantur, cap. 39. vers. 2. num. 2. cap. 39. vers. 3. n. 7. Cur pariant in aperto, ibid. vers. 1. num. 3. an facilitate, an vero difficultate pariendi excellent, cap. 39. vers. 3. num. 7. Sesele Herba præparant se ad partum, ibid. Exedunt involucrium fœtus, ibid. num. 3. à partu occultant prolem, ibid. vers. 1. num. 3. Accubantes concipiunt, & lactant hinnulos, cap. 39. vers. 3. num. 8. Prolem saltu instituunt, ibid. vers. 4. num. 11.

Cervini hinnuli celeriter crescunt, ibid. vers. 4. num. 11. Minus timidi, quam parentes, ibid.

Cetus, vide *Balea*.

CHAM.

Cur non ipse, sed Chanaan maledictus à Noe, cap. 20. vers. 10. num. 4.

CHIROMANTIA.

An habeat aliquid veri, cap. 37. vers. 7. num. 7. & 8. Physica non eadem, quæ Astrologica, ibid. num. 8. Vide *Physiognomia*.

CHRISTUS, CHRISTIANUS.

Christi Domini facinora dicuntur illius memoria, & filii, cap. 18. vers. 19. num. 1. Est forma optimi Principis, vide *Princeps*, & *Drus*. Primogenitus mortuorum, cap. 18. vers. 13. num. 1. cur dicatur stannum apud Zachariam, cap. 23. vers. 10. nu. 5. Illius virtus semper efficax, cap. 25. vers. 2. num. 3. illius resurrectio, vide *Resurrectio*. Descensus ad inferos, cap. 38. vers. 17. numero 4. incarnatio representata in Sole, vide *Sol*.

Christianismus quid sit, cap. 18. vers. 15. nu. 9.

Christiani quondam accusati inertie, cap. 39. vers. 7. num. 3. Sunt simplices, ibid. cur dicantur amatores unicornium ibidem.

Cibi fastidium lethale, cap. 33. vers. 20. num. 1. cibis peculiaris quorundam animalium, vide suis locis.

CICERO.

Aliter sentiens, aliter se gerens circa Deorum adorationem, cap. 31. vers. 26. num. 2.

Ciconia pietatis symbolum, cap. 39. vers. 13. num. 5. cur dicatur divina iustitia habere alas ciconiæ, ibid.

CINGULUM.

Extremum ornamentum, cap. 38. vers. 3. num. 1. Symbolum militis parati ad prælium, nihil aliud expectantis, ibid. Marti sacrum, ibid. num. 2. cinctus muliebris speciosus, ibid. num. 2. Lumbi præcincti, vide *Lumbi*.

Cuius loco fimi arboribus, cap. 37. vers. 11. num. 4. locus parentis. Vide *Terra*.

CLAMOR.

Athletarum & pugilum, quo se confirmant, cap. 19. vers. 10. 5. clamor exercitus, ibid. Pertinet ad petendum res magnas, & divinas, ibid.

Scelera in cælum clamantia quæ, cap. 24. vers. 6. num. 8. Deus illorum auditor, cap. 24. vers. 12. num. 4.

Clamor absensus corvorum, vide *Corvus*.

Claca priscum armorum genus, cap. 41. vers. 19. 20. nu. 6.

Clavus æreus apro infixus ne putrescat, cap. 20. vers. 24. num. 1.

Cleopatræ mors qualis, cap. 18. vers. 15. num. 6.

COCYTUS.

Unde habuit nomen, cap. 21. vers. 31. num. 4. cur fabulosa res usurpata ab interprete Latino, ibid. nu. 5.

COGITATIO.

Quomodo cordis cogitatio conjuncta cum oculis. Vide *Oculus*.

Clara doctrina de comprimendis cogitationibus propria Evangelii, cap. 31. vers. 1. num. 15. etiam tradita à Moyse, ibidem. Nutritur & fovetur visa pulchritudine, ibid. num. 16. Etiam sine opere noxia, ibid. ingentes minæ illi propositæ à Deo vidente, ibid. num. 18. Provenire solet ex cordis instabilitate, ibid. num. 17. & cap. 30. vers. 16. num. 1. dicitur esse pictura cordis, cap. 38. vers. 36. nu. 3.

Pravarum cogitationum variæ comparationes, cap. 31. vers. 1. num. 6. comprimuntur consideratione divinæ præsentie, ibid. num. 18. Multiplex illarum differentia, ibid. num. 17. Tumultuantes reprimuntur reprehensione, cap. 38. vers. 2. num. 4. vide *Cor, Concupiscentia*.

Cognomen quomodo dicatur in Hebræo, cap. 32. vers. 21. nu. 2. cur dicatur similitudinarium, ibid. nu. 3.

COLLUM.

Grossum, fortium, cap. 41. vers. 13. num. 2. colli torques, præmium victoriæ, ibid. collum victi proculcatum à victoriæ, cap. 18. vers. 14. num. 14.

COLUM.

Index Rerum.

C O L U M N A.

Columnæ filiorum Seth, ex qua materia, & quid continerent, cap. 19. vers. 24. num. 7.
Columnæ Cæli, *Calum*.
Columnæ Terræ, vide *Terra*.
Columna Symbolum Principis, vide *Princeps*.
Stabilitatis & ornamenti Symbolum, cap. 26. vers. 11. num. 1.

C O M E T A.

Quæ idonea Cometarum materia, cap. 37. vers. 14. num. 2. an generentur ab astris, ibid.
Ministri Regum à Commentariis, cap. 31. vers. 35. num. 4.
Comparatio quomodo faciendâ inter æquales, cap. 22. vers. 2. num. 6. & 7.

C O M P A S S I O.

An compassio versari possit circa præteritam ærumnam, cap. 42. vers. 11. num. 7. Quomodo compatiamur Christi Iesu passioni præteritæ, ibid.
Concubinæ Patriarcharum veræ uxores, cap. 19. vers. 17. num. 9.
Concupiscentia impiorum exardescens, cap. 18. vers. 7. num. 5.

C O N F E S S I O.

Quædam confessio fiebat quondam publica per publicum sacrificium, cap. 31. vers. 33. nu. 3. Confessio criminis cur dicatur corona, cap. 31. vers. 36. num. 4.

C O N J U G I U M, C O N J U G E S.

Conjugum amor, cap. 19. vers. 17. num. 2. Uterque ejusdem spiritus, & halitus, ibid. Patriarcharum castitas ante conjugium, cap. 31. vers. 1. num. 1. Conjugati dicuntur venter Ecclesiæ, vide *Ecclesia*.

C O N S A N G U I N E I.

Solent detrahère Sancto Patr. familias, cap. 31. vers. 34. num. 5. etiam pauperes non despiciendi, vide *Pauperes*.

C O N S C I E N T I A.

Dicitur Spiritus Dei in homine, cap. 27. vers. 4. num. 1. Habet suum tribunal, cap. 35. vers. 2. nu. 3. Increpat hominem, æque unquam illum deserit, cap. 34. vers. 11. num. 3.
Conscientiæ bonæ testimonium in Jobo & Paulo quale, cap. 27. vers. 6. num. 4.
Conscientia mala deiecit hominis faciem ne aspiciat in cælum, cap. 22. v. 26. num. 6. Illius terrores diurni, atque nocturni cap. 24. vers. 17. num. 2. 3. 4. voces secretæ, & remorsus cap. 24. vers. 20. num. 4.

C O N S I L I U M, C O N S I L I A R I U S.

Consilium debet esse liberum, cap. 19. v. 19. num. 5. & secretum, ibidem num. 6. Consilium humanum, fundamentum, & ossa actionum. Vide *Ossa* est imbecillum, cap. 26. vers. 3. num. 2. divinum prima agendi regula, ibidem. Non corrigendum ab homine, ibid. num. 4. Consilium diaboli. Vide *Diabolus*.
Consiliariis debet uti Princeps, cap. 19. vers. 19. num. 3. & 7. Quales illi esse debeant, ibid.

C O N S O L A T I O.

Mutat animum hominis afflicti, cap. 21. vers. 2. num. 2. nunc verbis, nunc silentio præstatur, ibid. Opportunitas illius observatur à Deo, cap. 24. v. 1. num. 6. quam amici impiè negaverant Jobo, postea humaniter impenderunt, cap. 42. vers. 6. num. 3.

C O N S T A N T I N U S.

Referens annonæ ubertatem acceptam vero Deo, cap. 22. vers. 18. num. 3. Prohibuit deferri mensuram Nili in templum Serapidis, ibid.

C O N S U E T U D O.

Dicitur semita, c. 18. vers. 10. num. 6. habet os angustum, & stomachum latissimum, cap. 36. vers. 16. num. 7. Ad varia semper peccata pertrahit, c. 27. vers. 6. num. 2.

C O N T U M E L I A.

Ingens illius acerbitas, cap. 19. vers. 2. num. 5. excipienda cum silentio, cap. 19. vers. 7. num. 4. victor, qui silet, cap. 32. præf. quæst. 5. nu. 3. jactatur insolenter apertis ore. cap. 19. vers. 5. num. 5. Triplex difficultatis gradus in illa perferenda, cap. 19. vers. 7. num. 5. Debet iustitiam patienter à veritatis doctoribus, cap. 19. vers. 2. num. 5. Etiam si inferatur ab ignobilibus, cap. 30. vers. 3. num. 4.
Si jactetur adversus iustos, recidit in suos auctores, cap. 42. v. 7. num. 6. Non fert Deus suorum injurias, ibid. vide *Injuria*, *Sanna*, *Subannatio*.

C O N V I V I U M.

Amicitiae Symbolum, c. 42. vers. 11. num. 4. Convivia perpetua improborum, cap. 21. vers. 13. num. 1. Illorum ministri pueri atque puellæ, cap. 29. vers. 6. num. 1. Priscus ritus ungendi pedes, ibid. Saltationes etiam adhibet, cap. 21. vers. 13. nu. 3. Quæ dicantur anathemata conviviorum, ibid.

C O R.

Cordis instabilitas, vide *Cogitatio*. Concipit, & parit actiones virtutis, & vitii, cap. 20. vers. 14. num. 1. Cui peccata nunc dicantur esse in corde, nunc egredi ex corde, ibid. cur cordi potissimum tribuantur perturbationes, cap. 37. vers. 1. num. 4.

illius angustiae, & dilatio per moerorem, & lætitiâ, cap. 18. v. 7. num. 1.

Cor in omnibus animantibus nervorum, cap. 41. v. 15. num. 1. Cor hirsutum, signum fortitudinis, ibid. Cor equi, & quorundam boum, cum ossiculis, ibidem. Cor Leviathan, vide *Leviathan*.

C O R A L I U M.

Quondam pretiosum, cap. 28. vers. 18. num. 2. potissimum apud Indos, ibid. Ubi potissimum nascatur, ibid.

C O R N I X.

Cornicula Bethica non solum loquens, sed sermocinans, cap. 35. vers. 12. num. 3. Cornix Matris Regis Ægyptiorum literas perferens, ibid.

C O R N U A.

Cornuum varius usus, cap. 42. vers. 15. num. 16. Cornu copiarum, quid, & quale fuerit, ibid. num. 17. Cornua Rhinocerotis, & Monocerotis, vide *Rhinoceros*.

C O R O N A.

Coronarum variae appellationes, cap. 19. vers. 9. num. 6. Symbolum honoris, & dignitatis, ibid. Tum etiam copiarum, & multitudinis, ibid. nu. 6. Deponebatur à Sacerdotibus in luctu, ibid. num. 7.

Corona Querneæ Symbolum antiquitatis, c. 38. vers. 4. num. 6.

C O R P U S.

Corpus humanum instar tabernaculi brevi dissolvendi, cap. 18. vers. 14. num. 7. Corpus castum æstimat Deus tanquam suum, c. 40. vers. 13. num. 3. vide *Castitas*, *Cadaver*, *Anima*.
Impiæ instar brutorum vacantes corpori, vide *Impius*.
Dicitur vas, & templum, cap. 31. vers. 2. nu. 4. & 6.
Cassia, aut canella, est cortex abrafus, cap. 42. vers. 14. 15. num. 12.

C O R V U S.

Corvorum intelligentia, & vox, cap. 35. vers. 12. num. 3. cur illius ante alias aves mentio facta, cap. 38. v. 41. num. 8. est obliviosus, ibid. & vorax, ibid. num. 4. & clamorosus, ibid. num. 6. habet exploratam naturam agrorum, ibid. num. 7. excludunt prolem tota sua regione, ibid. num. 4. & 6. Senes comeduntur à junioribus, ibid. num. 6. illius esca varia, & multiplex, ibid. num. 5. Crudelis erga prolem, ibid. num. 3. & 4. Avaritiæ Symbolum, ibid. nu. 8.

An corvini pulli, antequam plumescant, albicent, & propterea, deferantur à parentibus, ibid. num. 2. Deus corvinos pullos adoptans, ibid. num. 1. & 6. Proverbium, Mali Corvi, Malum Ovum, ibid. nu. 6.

C O T O L I D O N E S.

Unde habeant nomen, cap. 40. v. 11. num. 5. sunt velut umbilici interni, ibidem. Quem habeant usum in humano corpore, ibidem.

C R E A T O R. C R E A T U R E.

Creator omniscius titulo Creatoris, Charitatis, & Providentiæ creaturarum. vide *Deus*, *Sapiens*.

Tribus digitis librat mundum, & pulsat organum creaturarum, cap. 22. vers. 14. num. 11. artificum præstantissimus, cap. 24. vers. 1. num. 6. omnia efficit per unicum verbum, cap. 33. vers. 14. num. 13. Bonitate impulsus mundum creavit, cap. 35. vers. 14. num. 1. studet semper amplificare suas creaturas, ibid. Ponderat creaturas iusta trutina, cap. 28. vers. 25. num. 2.

Creatori cuncta serviunt, etiam contra peculiare suas inclinationes, cap. 31. vers. 41. num. 8. Dei scientia velut mater creaturarum, cap. 38. vers. 29. num. 7. Gratia Dei creaturarum nutrix, c. 38. vers. 9. num. 1. Deus Pater, & Mater suarum creaturarum, cap. 38. vers. 29. nu. 4. sunt sui parentis similes, ibid. vocatur Matri pater non solum generans, sed quasi cum labore quodam illas enitens, ibid. num. 6.

Creatura edocentur à Deo certo operari, cap. 38. vers. 12. num. 4. Certas sedes & actiones ab illo accipiunt, cap. 28. vers. 26. num. 4. Moventur, & manu ducuntur è creatore, cap. 38. vers. 20. num. 6. Mutant naturas suas, & vires adversus hostes Dei hostes pro iustis, c. 38. vers. 23. nu. 2. Conspirant cum Creatore ad commoditates mortalium, cap. 37. vers. 11. nu. 3. Sunt velut liber notarum musicarum, ad quem homines canunt Divinas laudes, cap. 36. vers. 23. 24. num. 3. Sol velut mater creaturarum inferiorum, cap. 38. v. 29. num. 6.

C R E D I T O R.

Creditorum inhumana gloriatio erga debitores, cap. 31. v. 36. num. 5. Habebant debitores pro mancipiis, vide *Debitores*, *Dives*, *Avarus*.

C R Y S T A L L U S.

Optima juxta Mare Rubrum, c. 28. vers. 17. nu. 3 & cap. 38. v. 30. num. 2. Quomodo generetur, cap. 28. vers. 17. nu. 5.

C R O C O D I L U S.

Crocodili, caliditas, os lubricum, Symbolum impietatis, & insidiarum, c. 20. vers. 13. num. 1.
Cupiditas, Instar sanguisugæ, cap. 20. vers. 20. num. 1. Vide *Avaritia*, *Concupiscentia*.

C U R I O.

CURIOSITAS.

In perferendis rebus Divinis compressa Divino supplicio ,
cap. 37. vers. 24. nu. 4.

C Y T H A R A.

Quale instrumentum, cap. 21. vers. 12. nu. 5. illius fabrica, &
descriptio, ibid.

D

D A G O N.

Inferni piscis, cap. 40. vers. 20. num. 20. Habet nomen à verbo
piscandi, ibidem.

D A N I E L.

Quomodo Danieli collatus honor senectutis , cap. 32. vers. 7.
num. 2. Resurrexit cum Christo resurgente , cap. 19. v. 25.
num. 25. Statuæ Danielis consideratio. vide *Sassua*.

D A V I D.

Resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 25. Figura men-
dicorum, cap. 20. vers. 21. num. 2. promissa illi plura regna,
si non peccasset, ibid.

DEBITUM, DEBITOR.

Debitorum tanquam mancipia creditorum, cap. 22. vers. 6. num.
5. Dicebantur nexu vincti, ibid. Atheniensium lex adversus
obæratos, & debitores, ibid. Debiti solutio pacem conciliat,
cap. 21. vers. 19. num. 4. Ideo solvere est pacificare, ibid. vide
Creditor.

Decabæus, Multa antiqua decem boum, c. 42. vers. 11. num. 9.

D E F U N C T U S.

Defunctorum imagines apud Ægyptios, cap. 40. vers. 8. nu. 3.
Facies alligata, cap. 21. vers. 32. num. 10. Sepeliuntur etiam
oblivione viventium, cap. 24. vers. 20. num. 1. Sunt velut
manipuli congregati in horrea, cap. 27. vers. 19. num. 2. vide
Sepulchrum, Mors, Funus, Cadaver.

Delphinus præbet se familiarem homini, c. 40. vers. 26. num. 3.
Dormit erecto collo, cap. 41. vers. 13. nu. 3.

D E N A R I U S.

Denarii numeri dignitas, usus, significatio, cap. 19. vers. 3. num. 1.
& 2. An decem aliquando sumantur pro numero minori.
vide etiam in *Judice Scripturarum*.

Desertum, plenum horrore, cap. 18. vers. 15. num. 3. excolitur, &
rigatur à Deo, cap. 37. vers. 13. num. 5. vide *Pluvia*.

D E S I D E R I U M.

Desiderium inutilium discrimen, cap. 20. vers. 20. num. 5. vide
Concupiscentia, Cogitatio, Avaritia.

D E T R A C T I O.

Vitium, & supplicium detractionis capitale, cap. 42. vers. 9. nu.
5. Sævum, & crudele, cap. 19. vers. 22. num. 4. Dicitur morsus,
& devoratio, ibid. Significatur per linguam Serpentis , cap.
20. vers. 16. nu. 5.

D E U S.

Divinæ naturæ descriptio, cap. 22. vers. 12. num. 6. Illius attributa
inter se nexa, cap. 38. vers. 16. num. 1. Immenitas instar
immedi Maris, c. 22. vers. 12. num. 7. Celsitudo variis nomi-
nibus significata, cap. 22. vers. 12. num. 8. 9. 10. Deitatis indi-
viduum assertum à Cajetano, cap. 23. vers. 13. num. 2.

Per omnia penetrare, antiquorum testimonia, cap. 22. vers. 12. n.
6. cap. 34. vers. 22. nu. 2. Cur inducatur nunc equitans, nunc
recumbens in lætica, cap. 22. vers. 12. num. 7. Cur, & quando
dicatur descendere de cælo, cap. 22. v. 13. nu. 2.

Deus forma optimi Principis circumdatus veritate, cap. 19. v. 19.
nu. 3. quod illius satellitium, cap. 25. v. 3. num. 1. vestitura,
& ornatus omnibus regnis, cap. 34. vers. 24. num. 6. 7.

Dei lux nobis caligo, cap. 22. vers. 14. num. 2. illius laus, & mag-
nificencia, hominis silentium, & ignorantia, cap. 36. v. 8. nu. 9.
Præbet hominibus materiam suarum laudum, ibid. Deus Sol,
cap. 25. vers. 5. num. 5. est ignis , homo vero carbo accensus,
ibid. vers. 6. num. 1.

Dei potentia salutaris, & benefica, cap. 41. vers. 2. num. 5. etiam
erga ea, quæ nondum existerant, ibid. Bonorum nostrorum
nihil indigens, cap. 35. vers. 7. nu. 1. sua dona ex nostra manu
accipit, ibid. num. 3. Bonitate impulsus creans, & amplificans
creaturas, cap. 34. vers. 14. num. 1. Illius suprema potestas
cum suprema æquitate conjuncta , cap. 40. vers. 5. num. 6.
Omnia efficiens per unicum verbum, cap. 33. vers. 14. num. 13.
Nihil damni timens, nihil lucri appetens, cap. 22. v. 4. num. 3.
Dives latifundiis, cap. 22. vers. 14. num. 13. Dei brachium
invictum, cap. 26. v. 2. num. 4. tribus digitis librans mun-
dum, & efficiens concentum in creaturis, cap. 22. vers. 14.
num. 11.

Illius æquitas ex illius suprema potestate, cap. 40. vers. 5. num. 6.
Ponderator justissimus naturæ creatæ, cap. 28. v. 25. num. 2.
etiam res levissimas æquissime ponderat, ibid. Certas sedes,
& actiones singulis præscribit, ibid. vers. 26. num. 4. Æquissi-
mus moderator rerum etiam ratione carentium , c. 34. vers.
13. num. 4. Non accipit personam hominum, cap. 34. vers.
19. num. 3. cap. 34. vers. 24. num. 2. corrigit inferiorum
judicum errata, cap. 34. vers. 13. num. 3. & vocat ad examen
omnia, c. 34. vers. 22. num. 2.

Est videns, & audiens, cap. 22. vers. 13. num. 2. Custos, & vigil,
cap. 24. v. 23. num. 7. cur Dei Sapientia dicatur parturiri,

cap. 26. vers. 5. num. 2. Illius cogitationes nunquam irritæ, c.
42. vers. 2. num. 4. Illius consilium suprema agendi regula,
cap. 26. vers. 3. nu. 2. omniscius ex ratione creationis, c. 22.
vers. 14. nu. 7. & ex amore suarum creaturarum, ibid. num. 9.
& ex facilitate gubernandi, ibid. num. 11. Dicitur Episcopus,
& Panepiscopus, cap. 20. vers. 29. num. 6. Propitius audit, &
respicit, cap. 22. vers. 27. num. 1. quomodo etiam exaudiat
per ignem, ibid. Divini Luminis ac cognitionis efficacitas,
cap. 25. vers. 3. num. 6. & vers. 5. num. 5. Dei consilia subli-
miora omni humana Sapientia, cap. 33. vers. 12. num. 2. &
immutabilia, cap. 33. vers. 14. num. 2.

Ad benefaciendum propensus, cap. 21. vers. 15. num. 9. illius be-
neficencia cum nive Libani comparata, c. 22. vers. 18. num. 1.
quærenti sponte occurrens, ibid. Et quacumque ratione ob-
vium se præbens homini, cap. 34. vers. 11. num. 3. offert se
etiam improbis, cap. 22. vers. 17. num. 2. 3. 4. & vers. 18. num.
1. 2. & præit nos in virtutum actionibus, cap. 23. vers. 11.
num. 3. Non gaudet invenire impios, c. 34. vers. 12. num. 4.
est tamen medicus, & chirurgus rerum depravatarum , cap.
34. vers. 17. num. 2. 4. Deus potens parcendo, c. 36. vers. 22.
num. 1. sua fortitudine, sapientia , & beatitudine facit spem
miseris, ibid. & num. 2. Percussus in puniendo , profusus in
benefaciendo, cap. 35. vers. 7. num. 2. Destruit in mensura, c.
38. vers. 5. num. 5. & habet in manu regulam ad ædificandum,
& ad destruendum, ibid. num. 6. alienis armis hominem pu-
niens, cap. 40. vers. 14. num. 8. beneficia etiam ingratis con-
fert, cap. 22. vers. 18. num. 2.

Deus primum cultus sub nomine judicii, c. 20. vers. 5. num. 2.
Judeus, & auditor clamorum, c. 35. vers. 9. num. 2. licet inter-
cum non respondeat, cap. 35. vers. 13. nu. 2. abscondit se post
pronuntiatam sententiam, cap. 42. vers. 9. num. 1. Judicia erga
fælices, & erga ærumnolos diversa, cap. 21. vers. 5. num. 7. non
semper ex justitiæ rigore gubernans, cap. 19. vers. 6. num. 5.
quamvis nunquam injustus, ibid. Refert in librum memorie
hominum actiones , cap. 31. vers. 35. num. 4. bona, & mala
dispensat, cap. 22. vers. 17. num. 4. quomodo illi tribuitur ira,
cap. 9. vers. 11. nu. 2. & 3.

Dei in persequendo, & affligendo benignitas hominis crudeli-
tas, c. 19. vers. 22. num. 2. Diligit populum suæ acquisitionis,
cap. 19. v. 25. num. 2. dicitur peculiari cognomento conqui-
sitor, ibid. & Redemptor habitans in medio sul populi , cap.
18. vers. 15. nu. 4.

Amator pacis, & concordie, c. 25. vers. 2. num. 8. Vendit servum
contumacem hostibus, ut emendatum redimat, cap. 19. vers.
25. num. 3. interdum emittit fluvium indignationis, c. 20.
vers. 23. num. 4. interdum differt supplicium ex ira, cap. 21.
vers. 30. num. 3. & adducit paulatim arcum, ibid. num. 4. Sed
est natura sua propensus in nostras jucunditates, cap. 22. v. 3.
num. 4. est medicus, & consolator, ibid. num. 8. Non fraudat
suos justos necessario solatio, cap. 23. vers. 14. num. 2. nutrit
creaturas, cap. 22. vers. 14. num. 7. & mater, ibid. num. 9. &
agricola, & pastor, ibid. num. 10. Si ab homine recedat, extre-
mus interitus, cap. 22. vers. 17. nu. 2. quantum malum esset il-
lius inimicum, cap. 19. vers. 11. num. 3. ipsius vita facit spem
vivendi suis cultoribus, cap. 19. vers. 26. nu. 7. cur vitam suam
juramento interponat, ibid. num. 8. Cur Deus vivens in jura-
mento assumptus, cap. 27. v. 2. num. 1. Anticipato præmio
conducit servos, cap. 21. vers. 15. num. 6. illius facies conversa
& vigilans custodit nos, cap. 29. vers. 2. num. 4. aversa viam
malis patefacit, ibid. Illius misericordia inundans, cap. 22.
vers. 11. nu. 6. aliquando reprimatur ab incurfu fluvii indigna-
tionis, ibid. Punit citra, afficit præmio ultra condignum, cap.
33. vers. 27. num. 7. vide *Justitia*.

Accurrit justorum suorum voluntati , cap. 24. vers. 1. num. 4.
precibus, c. 27. vers. 10. num. 5. longanimiter expectat homi-
nis fructum, c. 24. vers. 20. num. 7.

Pater orphanorum, viduarum, pauperum, vide suis locis.

Ex aere pugnat contra impios, vide *Aer*.

Divinæ Gloriæ finis semper quærendus, c. 33. vers. 14. num. 11.

Divinæ Causæ patrocinium quomodo vitio vertatur homini,
cap. 26. vers. 1. num. 3.

Deum esse per se notum, c. 36. vers. 24. num. 3. Naturale animæ
de Deo testimonium, ibid. Cognitio diversa ex varia diversi
luminis participatione, ibid. laudatur nostro silentio & igno-
rantia, ibid. vincit scientiam nostram, cap. 36. vers. 26. num. 4.
luctamur cum illo, quando illius cogitationem quærimus, &
aliquando videmur vincere, ibid. num. 2. de Deo, & Divinis
parce loquendum, cap. 21. vers. 6. num. 9. cap. 22. v. 2. num. 9.
quædam de illo clariora quædam obscuriora, cap. 22. vers. 2.
num. 8. Cur multa à nobis de Deo ignorentur, cap. 22. v. 2.
nu. 8. Sermo de Divinis instar celestis pluvie, c. 27. vers. 11.
num. 1.

Dei servitus, vide *Servus*. Æternitas. Vide *Æternum*. Misericordia, & Justitia. vide *Justitia*. Providentia, vide *Provi-
dentia*. Creator, *Creatura*. Regnum, vide *Rex*. Brachium,
facies, oculi, manus, via, pedes. Vide in *Indice Scriptura-
rum*.

Index Rerum.

D I A B O L U S.

Esse Behemoth in prima, & litterali significatione multorum sententia, cap. 40. vers. 9. num. 1. & 2. quamquam id non omninò certum, cap. 40. vers. 19. num. 1. continet astus, & vires plurimarum belluarum, cap. 40. vers. 10. num. 1. Ideo repræsentatur in Dracone habente multa capita, & multas coronas, ibidem, & appellatur bestia propter statum ineptitudinis ad beatitudinem, ib. d.

Illius cibus quis, cap. 40. vers. 10. num. 5. inhiat in nostrum exitum, ibidem, numero 8. cauda illius Antichristus, cap. 40. vers. 12. num. 1. nervi testiculorum, falsi prædicatores, ibidem. Caro illius, luxuriosi, c. 40. vers. 13. num. 3. Ossa, consilia, & astutia, ibid. num. 1. & 2. Nasus illius resimatus à Christo, & astutia compressa, cap. 40. vers. 19. num. 4. Lingua illius responsa à Christo etiam ligata, cap. 40. vers. 20. nu. 22. illius os est mors, c. 40. vers. 10. num. 8. habet pectus pravum, & sinuosum, cap. 30. v. 5. num. 3.

Est semper paratus ad nostrum damnum, c. 40. vers. 14. num. 6. Postulans semper facultatem nocendi, ibid. Insidiatur nostro fini ac morti, cap. 40. vers. 12. num. 2. Observat cum invidia justos, cap. 40. vers. 10. num. 1. invidet sanctis etiam bona temporalia, cap. 40. vers. 10. num. 6. habet oculos rubentes, & iratos, cap. 41. v. 12. nu. 4. fœnum nobis interdum offert, cap. 40. v. 10. num. 6. impugnant singuli singulos homines, cap. 40. vers. 10. num. 4. est Angelus crudelis, cap. 33. vers. 22. num. 2.

Dicitur primogenitus mortis, cap. 18. vers. 13. num. 3. Habet etiam alia plura nomina significantia illius fraudes, & nostrum damnum, cap. 18. vers. 15. num. 8. Triumphat nos nostris armis, & membris, c. 40. vers. 11. num. 2. & fit fortis ex nostra infirmitate, cap. 40. vers. 11. num. 4. & seq. num. 2. nititur nos captivare, cap. 40. vers. 23. num. 3. & illudit suis captivis, cap. 40. vers. 11. num. 3. est Tortor sub Deo iudice, cap. 40. vers. 23. num. 4. & ut noceat, servit in ministerio vilissimo, ibid. num. 3.

Suo ipsius Gladio vulneratur à Deo, cap. 40. vers. 14. num. 7. & malitia illius contra ipsum pugnat, ibid. num. 8. & sua arte sæpe deluditur, cap. 19. vers. 20. num. 3. & ut vincatur, est retorquenda adversus illum sua ars, ibid. Tradidit Christo Domino arundinem, qua ipse lethaliter percussus est, c. 40. vers. 14. nu. 8. illius impugnatio cadit sub divinam providentiam, c. 40. v. 10. num. 4.

Diaboli durities indurans homines instar incudis, cap. 41. vers. 15. num. 2. excitat tempestates, cap. 26. v. 12. num. 4. subijcit ignem nostræ concupiscentiæ, ibid.

Christus dux integri exercitus adversus Diabolum, cap. 41. v. 20. num. 8. captus est à Christo, & triumphatus in publico omnium conspectu, cap. 40. vers. 19. num. 1. & vel invitatus fatetur se Dei servum, cap. 40. v. 23. nu. 3.

Diabolus in montibus adoratus, cap. 40. v. 15. num. 2. & in littoribus, & lucis, ibid. vers. 17. num. 4. Adoratus in forma piscis, c. 40. vers. 20. nu. 19. Dominatur in mare hujus mundi, tanquam Cetus immanissimus, ibidem. Terra, mariq. nocentissimus, ibid. Illudit hominum stulticiam, cap. 40. vers. 15. num. 4. habet molitudinem simulatam, cap. 40. vers. 22. num. 3. & mendacia, cap. 41. vers. 4. nu. 5.

Diabolum nobis subijcit Deus, cap. 40. vers. 27. num. 3. & illuditur, tanquam pallerculus ab anellis Dei, cap. 40. vers. 14. nu. 5. extrahunt illum à mari, & concidunt Apostoli, & prædicatores, cap. 40. vers. 26. num. 4. Hamus, quo capitur, est Christus vel Evangelium, cap. 40. vers. 20. num. 22. Sagena, qua extrahitur, Dei Potentia, cap. 40. vers. 26. num. 4. Taberna piscaria, in qua dissecatur, & exenteratur, officina confessoriorum, ibid.

Obstetricatus est à Cælo cum ingenti illius cruciatu, & dolore, cap. 26. vers. 13. num. 2. est Coluber Tortuosus, ibid. afficitur supplicio digno illius superbia, cap. 40. v. 10. nu. 2. Appellatur peccator, & non esse, cap. 18. vers. 15. num. 8. habitat in tabernaculo impii, ibid. nu. 9. & extrahit invitam animam impii, cap. 20. vers. 15. nu. 4.

Quomodo Dæmon superior imperet inferioribus. Vide *Angelus*.

Dirce, & Themis assistentes Jovi, quid significarent, cap. 29. vers. 14. nu. 4.

Dies legitimi, & utiles in Jure, qui, cap. 24. vers. 23. num. 5. Dies, Sessionum, ibid.

Dilatatio, cordis, & angustia. Vide *Cor*.

D I L E C T I O.

Veræ dilectionis signum, cap. 31. vers. 29. num. 2. An dilectio inimicorum sit majus, quam non gaudere in illorum ruina, ibid.

D I L U V I U M.

Diluvii tempore quomodo inversus rerum ordo ex Hebræorum traditione, cap. 24. vers. 19. nu. 6. Immissum ad eluendas Gigantum fordes, cap. 26. v. 5. num. 13. Quomodo in illo aperta cataractæ Cœli, cap. 26. vers. 8. num. 4.

Disciplina debet ex propria ratione sui nominis libenter suscipi, cap. 22. vers. 23. numero 4. Vide *Corruptio, R-prehensio*.

D I S P U T A T I O.

Disputantium vitium potius verba, quam sensum calumniari, cap. 20. vers. 1. num. 2. Virtus, rem agere suam, abstinendo à contumeliis, cap. 20. vers. 3. nu. 3. Vitium item eadem cum rædio, & circulo repetere, cap. 23. vers. 1. num. 1. Non solent præstare brevitatem, & alia, quæ initio disputationis pollicentur, cap. 32. vers. 14. nu. 2. Nota ambitiosi disputatoris, c. 18. vers. 1. num. 2.

D I V E S , D I V I T I Æ.

Divitiæ priscæ potius pecoribus, quam argento constabunt, cap. 42. vers. 11. num. 10. Sunt pars sclicitatis, cap. 21. v. 7. nu. 1. Pii, & impii communes, ibidem, num. 2. Dives, & pauper æqualis apud Deum conditionis, c. p. 34. vers. 19. num. 3. Dantur à Deo ad communicandum, cap. 22. vers. 7. num. 6. Spontè fluunt in pauperum domos, nisi detineantur in injustitia, cap. 20. vers. 28. num. 3. Sunt ex se se inconstantes, cap. 21. vers. 7. num. 5. Inimicæ somno, & quieti, c. 21. vers. 32. num. 2. dicuntur robur, cap. 18. vers. 12. nu. 1. illis inhiare solent Latrones, cap. 18. vers. 12. num. 1. Comparantur cum somno, & cum somno, cap. 20. vers. 9. num. 1. Sed expergeunt divites in morte, cap. 20. vers. 8. num. 3. 4. 5. 6. 7.

Divitiæ impiorum aliquando diuturnæ, c. 21. vers. 7. num. 5. sed frequenter fallaces, si sint ex avaritia, cap. 27. vers. 8. num. 2. Deo collatæ sunt stabiles, ibid. in quæ clamant in Cœlum, c. 24. vers. 6. num. 8.

Divitiæ impiorum sunt inutiles sibi, & aliis, cap. 20. vers. 15. num. 4. Quomodo illorum divitiæ dicantur collatæ à Deo, ibid. num. 5. Et quomodo illi negetur usus facultatum malè partarum, cap. 20. vers. 17. nu. 3. & illorum facultates ducendæ captivæ, cap. 20. vers. 18. num. 1.

Divitibus frequenter obijcitur iniquitas, & rapina, cap. 20. vers. 28. num. 1. c. 21. vers. 7. num. 4. sibi tantum congregans stultus, cap. 20. vers. 17. num. 3. aliena rapientes amittunt propria, c. 20. v. 15. nu. 4.

Divitiæ recedunt devorantur, cap. 20. vers. 15. num. 2. Reddunt divites malè securos, c. 21. v. 26. nu. 4. Alieni panis appetentes, c. 22. vers. 7. nu. 7. & loquaces, c. 21. v. 14. nu. 1.

Divites in media luce exercentes latrocinia, cap. 22. v. 6. num. 6. dicuntur leones, cap. 21. vers. 7. num. 4. Reges, & Domini, cap. 34. vers. 18. nu. 4. Sævi in pauperes, timidi erga compares, cap. 20. vers. 19. num. 2. inhumani, cap. 20. vers. 21. num. 2. immisericordes, & mendaces, cap. 22. vers. 7. num. 5. Mendaciores, quam pauperes, c. 22. v. 6. nu. 6. turpius, & frequentius mentientes, cap. 31. vers. 3. num. 3. Pauperiores ipsis pauperibus, cap. 22. vers. 7. nu. 7. Liberales tantum erga alios divites, ibid. v. 8. nu. 1. Ideo dicuntur quereus, ibid.

Cruciantur indeficienti fame bonorum, cap. 18. vers. 12. num. 1. Illorum mors acerbissima, cap. 18. vers. 13. nu. 3. cui dicantur grandes interitu, cap. 18. vers. 14. num. 15. cavendum, ne inhonorem pauperem, cap. 21. vers. 6. num. 2. vide *Avaritia, Princeps, Pauper*.

D I V I S I O.

Divisio idonea alicujus operis quam necessaria, cap. 18. præf. nu. 2. similis Anatomica dissectionis, ibid.

D O L O R.

Est furor quidam, & ira, cap. 30. vers. 28. num. 2. & perturbatio animi, ibidem. Leo sævus, c. 33. vers. 21. num. 3. cum tristitia conjunctus, cap. 35. vers. 6. num. 4. differt à tristitia, ibid. num. 5. Nocte ingravescere solet, cap. 30. vers. 18. num. 3. dolentis hominis affectus expectantis ab hoste remedium, cap. 30. vers. 24. num. 7.

D O M I N U S.

Nomina servi, & Domini, non naturæ, sed peccati, cap. 31. vers. 15. num. 1. & fortunæ, ibidem. Sancti quomodo se gerant erga servos, ibid. num. 2. Alii insolentes, & morosi erga illos, cap. 31. vers. 13. num. 7. Sed Dominorum insolentia comprimitur consideratione Supremi, & Divini Domini, cap. 31. vers. 14. num. 1. & consideratione humanitatis, & naturæ æqualis, ibid. v. 15. num. 1.

D R A C O.

Draconum vastitas, cap. 40. vers. 20. num. 10. habitatio anceps, & incerta quorundam, ibid. Sunt terrestres, atque marini, cap. 30. vers. 29. nu. 2. pugnant cum Elephanto, ibidem, num. 4. Sunt appetentes sanguinis, ibid. num. 5. Habent linguam instar hami, c. 40. v. 19. nu. 3. vide *Elephantus, Serpens*. Draco volans, cujusmodi exhalatio, cap. 26. vers. 13. nu. 5.

E.

E B U R.

Scribendi materia, cap. 19. vers. 24. nu. 8. Illius pretium proximum gemmis, cap. 18. v. 18. num. 2. Rube scatne, an palleseat antiquitate, c. 28. v. 6. nu. 3. solitum tingi purpura, ibid.

ERRIE.

EBRIETAS.

Symbolum ingentis calamitatis, aut supplicii, cap. 21. vers. 20. num. 3. Est etiam sua aqua ebrietas. vide *Aqua*. Cur pars inferior dicatur ebria, superior verò sitiens, cap. 34. vers. 7. num. 4.

ECCLESIA.

Ecclesiae firmitas tabernaculum fiducia, cap. 18. vers. 14. nu. 4. Pulchritudo omnibus conspicua, cap. 19. vers. 25. nu. 2. comparata cum Luna, cap. 25. vers. 5. num. 3. instar novi Mundi cuius Sol Christus, cap. 33. vers. 14. num. 13. An representetur sub nomine aedificii constantis ex duobus tantum parietibus, cap. 38. vers. 6. nu. 11.

Ecclesiae, & Justorum incrementum novissimum. vide *Iustus*.

EFFOEMINATUS.

Dicitur Cinædus, cap. 36. v. 14. num. 3. Solebant nubere habitu muliebri, ibid. num. 4. Domuncula effoeminatorum quæ, ibid. gestabant peculiare stolas, ibid. Supplicium Sodomiticum, ibid. vide *Eunuchus*.

ELEMOSINA.

Largienda etiam de pane delicato, cap. 31. v. 17. num. 1. conferenda sine superbia, c. 31. vers. 20. num. 1. habet ipsa Eleemosyna vocem, & clamorem, etiam tacente paupere, ibidem. num. 4. non debet nos ab illa retrahere pauperum ingratitude, ibid. num. 4. Nam est illius susceptor, & retributor Deus, ibidem.

Vide *Pauper*, *Dives*, *Misericordia*, *Beneficentia*, *Compassio*.

Elementorum harmonia, cap. 38. vers. 37. num. 5. vide *Creator*, *Creatura*, *Deus Providentia*.

ELEPHANTUS.

Ipsa est Behemoth, c. 40. vers. 9. nu. 1. non habet nomen proprium in Scripturis, ibid. num. 3. Appellatur plurali numero plurimum bestiarum, cap. 40. vers. 10. num. 1.

Illius natura innocua, cap. 40. vers. 15. num. 2. vitæ diuturna, cap. 40. vers. 10. nu. 1. duplici corde, ibid. Frequens in India, & in Arabia, ibid. num. 4. Proximus intelligentiæ, & ingenio humano, ibid. num. 3. Gaudet locis humentibus, & umbrosis, cap. 40. vers. 15. nu. 1. & vers. 16. nu. 2.

Vacat in occulto generationi, cap. 40. vers. 17. num. 3. Ideo symbolum castitatis, c. 40. vers. 12. nu. 6. habet cornua prominentia ex ore, cap. 40. vers. 10. num. 1. quales illius dentes, cap. 40. vers. 13. num. 1. Dorsum habet, & coxendices fortissima, linguam parvam, cap. 40. vers. 11. num. 1. & 2. & vers. 12. num. 4. ventrem mollem, ibid. num. 2. Genitale parvum, cap. 40. v. 12. num. 2. quale illius semen, ibid. Proboscis cartilaginea, & masculosa, cap. 40. vers. 13. num. 5. an habeat pedes, & crura sine flexu, ibid. num. 2. Magna illius ingluvies, ibid. vers. 14. num. 1. Sarcinulosus, & largi potus, & vinosus, cap. 40. vers. 11. num. 4. sed sitis patiens, ibid. vers. 18. num. 3. quæ illius cibaria, & cibariorum blandimenta, cap. 40. vers. 10. num. 7. somnus illius, & accubitus, cap. 40. vers. 16. num. 2. Elegans illius descriptio, cap. 38. vers. 13. num. 5.

Multiplex illius usus, cap. 40. vers. 10. num. 2. Computatur pro magna possessione, & curatur à Regibus, ibid. Illius cum bone comparatio, ibid. num. 6. Servit bello, & ferendis turribus ligneis, c. 40. vers. 11. num. 1.

Pugna illius, & inimicitia cum Rhinocerote, cap. 40. vers. 14. num. 3. & cum Dracone, ibid. num. 4. Et cum vermibus Gangericis, cap. 20. vers. 19. num. 4. capitur oculis à Dracone, ibid. num. 4.

Læditur, & illuditur à pluribus bestiis, cap. 40. vers. 15. num. 3. multiplex illius venatio, cap. 40. vers. 19. num. 2.

Elephas femina robustior, cap. 40. vers. 11. num. 4. quomodo inecatur a mare, cap. 40. vers. 11. num. 2. & vers. 16. nu. 3. Illius pulli cuius magnitudinis, cap. 40. vers. 12. num. 6.

Quare Elephas dicatur initium viarum Dei, cap. 40. vers. 14. num. 1. & quo tempore creatus, ibidem. Est symbolum largè bibendi, cap. 40. vers. 18. num. 2. & 3. & avaritiæ, ibidem. num. 2.

Elias cur ab aliquibus dictus Leviathan, capitulo 40. vers. 20. num. 6.

ELIPHAZ.

Loquutio Dei ad Eliphaz, & ad alios amicos cum procella, cap. 42. vers. 7. num. 5. antequam à Jobo digrederentur, ibid. n. 3. dignior cæteris amicis, ibid. nu. 5.

Eliscus quorsum maledixit pueris, cap. 20. vers. 10. nu. 4.

ELIU.

An fuerit ex progenie Abraham, an verò ex Nachor, capitulo 32. præfat. quæst. 1. num. 2. 3. an ex posteris Esau, ibidem. numero tertio. Non fuit Balaam, ibidem quæst. 2. numero 1. cur non computetur inter Jobi amicos, ibidem quæst. 3. num. 1. 2. 3. Fortè fuit Jobi consanguineus, ibid. num. 3. Illius nomen, & patria confirmant veritatem historiarum, cap. 32. vers. 2. num. 1.

Fuit adolescens acer, & vehemens, cap. 32. vers. 2. num. 2. Sapiens, & iustus, cap. 32. præfat. quæst. 3. numero 3. Sed stimularis à Satana, ibid. quæst. 5. num. 1. quæst. 4. num.

3. minus peccavit, quàm alii amici, ibidem. & cap. 42. vers. 7. num. 9. injustè irascitur, cap. 32. vers. 3. numero 1. quam habuerit irascendi causam, cap. 32. vers. 2. num. 3. Cur nec laudatus, nec reprehensus à Deo, cap. 32. vers. 3. num. 4. & cap. 42. vers. 7. num. 9.

Fuit eloquentissimus, cap. 32. præf. quæst. 4. num. 1. quod illius dicendi, & disputandi propositum, cap. 32. vers. 2. num. 3. an existimet Jobum sanctum, cap. 32. vers. 3. num. 4. an eadem obijciat Jobo, quæ alii amici, ibid. num. 5. an per mendacium calumniatur Jobum, c. 35. vers. 2. nu. 4.

Cur minus molestus videatur Græcis, quàm Latinis, cap. 32. v. 6. num. 5.

An Deum cælo concluderit, cap. 35. vers. 5. nu. 5.

Epicurus notatus à Paulo, cap. 22. v. 14. num. 6. Illius sententia de Providentia, ibid. num. 11.

Episcopi munus apud Indos quale, cap. 20. vers. 29. num. 6.

Deus Episcopus, & Panepiscopus. vide *Deus*.

EQUUS.

Equi Arabici an generosi, cap. 39. vers. 18. num. 3. Silvestres in Syria, ibid. nu. 4. Equi Palmati, ibid. Ægyptii milites, ibid. Hispani vento geniti, cap. 39. vers. 20. num. 3.

Descriptio equi fortissimi, sed minimè pulchri, c. p. 39. vers. 19. num. 2. Equus Marti sacer, ibid. Symbolum belli, ibid. Præfagit pugnam, cap. 39. vers. 29. nu. 3. quomodo bello assuescendus, cap. 39. vers. 22. num. 2. Armatus est similibus locustis, c. 39. vers. 20. nu. 2. & 3. Illius cadaver generat vspas, ibid. nu. 3. quibus incitetur ad cursum, cap. 39. vers. 25. num. 3.

Non sequitur ducem, cap. 39. v. 21. num. 2. Imperii symbolum, cap. 39. vers. 19. num. 3. non reformidat splendens ferrum, cap. 39. vers. 22. num. 2. perturbatur ad repentinam, ibidem. num. 1. mulcetur musica, cap. 39. vers. 20. num. 2. gaudet colli ornamentis, cap. 39. vers. 19. num. 5.

Equi generosi indicia ab apertis naribus, cap. 39. vers. 20. num. 4. ab optimis ungulis, ibid. vers. 21. nu. 1. ab exultatione, & incessu glorioso, cap. 39. vers. 21. num. 2. ab audacia, ibid. num. 3. à commotione, & fervore, cap. 39. vers. 24. num. 1. à lætitia, & exultatione, audito classico, ibid. nu. 3. à docilitate, cap. 39. vers. 25. num. 2.

Equus Rufus symbolum severioris Providentiæ, cap. 22. vers. 2. num. 9.

Equitantes nobiles, cap. 30. vers. 22. num. 5.

Erubescentiæ ingentis periphrasis, cap. 40. vers. 8. num. 4.

ESAU.

Agrestis, & rudis ex sua Physiognomia, cap. 37. vers. 7. nu. 10. uter fortior, ipse, an Jacob. vide *Jacob*.

Eva Adami conjux, & quasi filia, cap. 38. vers. 20. num. 7.

EUNUCHUS.

Eunuchi impuri, cap. 36. vers. 14. nu. 3. Eodem corporis temperamento, quo femina, ibid. Castrabantur ad usum turpem, ibid. Olim magna ex parte infecti Ariana hæresi, ibidem. vide *Effoeminatus*, *Adulterium*.

Euphratis tractus quæ comprehendat, cap. 32. præf. q. 2. nu. 2.

Excelsus est Dei nomen, Angeli, Cæli, Judicis, Potentis, cap. 2. vers. 22. num. 2. 3. 4.

Excelsorum casus periculosior, c. 22. vers. 20. num. 3.

Excelsus locus. Vide *Locus*, & *Cælum*.

Exemplum publicum ex impiorum manifesto supplicio, cap. 22. v. 19. num. 1. 2. cap. 34. vers. 26. num. 3. vide *Supplicium*.

Exilium iubeuntis habitus, & dolor, cap. 27. vers. 23. num. 7.

EXORDIUM.

Exordiendi ratio optima per manum Dei, cap. 27. v. 22. num. 5. an Apostrophe apta exordiis. Vide *Apostrophe*.

Exordiorum vitia, cap. 34. vers. 2. num. 3.

EXPERIMENTUM.

Efficit hominem peritum, inexperientia imperitum, cap. 38. vers. 2. num. 3. Experientia ærumnarum conciliat misericordiam alienæ calamitatis, ibid.

Experimentum Divinæ dulcedinis ex obedientia Divinæ Legis, cap. 21. v. 15. num. 4.

Exercitus multorum hostium instar multorum funium, cap. 18. v. 10. num. 3.

F.

Falsa dogmata instar lucis breviter extinctæ, cap. 18. vers. 5. num. 2. & 3.

Fames ingens supplicium, cap. 20. vers. 10. num. 3. nihil illa miserius. cap. 27. vers. 14. num. 2.

Fel, & Absynthium an sint stirpes aliquæ, & cuius naturæ, cap. 19. vers. 28. num. 3. quid significant, ibid.

Fertilitatis ingentis Periphrasis, cap. 21. vers. 33. num. 2.

FERRUM.

Potissimum ad terræ culturam, cap. 28. vers. 2. num. 1. illius inventor quis, cap. 28. vers. 2. num. 3. varius illius usus, ibid. num. 1. ferrifodina minus profundæ, quàm aliorum metallorum, ibid. num. 1.

Index Rerum.

FIDES, FIDELIS.

Fides, fundamentum, cap. 22. vers. 16. num. 4. infidelium structura sine fundamento, ibidem, nu. 5. Providentiæ fundamentum vitæ humanæ, ibid. Fides unius Mediatoris necessaria, cap. 19. vers. 25. num. 1. Fidei cognitio, in quo certitudinis gradu, ibidem. Fidelis viri definitio, cap. 18. vers. 15. num. 9. Gentium ad Fidem conversio, cap. 19. vers. 15. nu. 5.

FILIIUS.

Dicitur lumen, lucerna, imago Patris, cap. 18. vers. 6. num. 7. Viscera parentum, cap. 27. vers. 14. num. 1. Germen, c. 21. vers. 8. num. 4. Arma parentum, cap. 18. vers. 12. num. 2. Nomen, & Memoria, cap. 18. vers. 17. num. 3. cap. 18. vers. 19. num. 1. Filii speciosi felicitas parentum cap. 42. vers. 15. num. 2. Reip. bonum, ibidem, num. 3. Rarè nascuntur ex deformi uxore, ibidem. Astant parentibus moribundus, cap. 18. vers. 18. n. 2. quondam plures superstites parentibus defunctis, quam nunc, ibidem, quomodo portent supplicium parentum, cap. 21. vers. 19. num. 2. qui dicantur filii impiorum, cap. 21. vers. 19. num. 3. quomodo in illis torqueantur parentes, ibid. Filiorum nominibus impressa memoria beneficiorum, cap. 42. vers. 15. nu. 2. Vide *Parents, Mater*.

FLUMEN, FONS.

Fluminum, ac fontium mirabiles eruptiones ex terræ cavernis, cap. 28. vers. 4. num. 4. 5. Deus illorum scaturigines comprimens, & sistens, instar chirurgi, cap. 28. vers. 11. num. 6. Symbolum affluentiae, cap. 20. vers. 17. num. 7. Fluvius tribulatio, ira Dei, hostes, cap. 22. vers. 16. num. 3. Flores breves, & diarii, cap. 42. vers. 15. num. 9. ut minimè necessarij, ita minimè diuturni, ibid.

FOEMINA.

Vindictæ cupida, cap. 19. vers. 17. num. 4. imbecilla, cap. 26. vers. 4. num. 3. inventrix veneni, ibid. Nequitiae symbolum, ibid. Illius illecebræ mendaces, cap. 31. vers. 9. num. 2. Tota cum omnibus suis membris composita ex falsitatibus, & venenis, ibid. num. 4. Foeminarum insidia, & artes ad decipiendos viros, cap. 40. vers. 11. nu. 4. Sunt Diaboli fortitudo, ibid. num. 4. Foeminarum virtus, despiciere fucos faciei, c. 42. vers. 15. num. 8. & domi se continere, ibidem, num. 13. Optimum illarum ornamentum fama abhorrens ab immoderato cultu, ibid. nu. 21. Representantur hæ virtutes in tribus Jobi filiabus, ibid. nu. 8. & sequent. b. Foeminarum præclara manuum opera, cap. 38. vers. 36. num. 2. dicuntur habere consilium, & sapientiam manuum, ibid. An foeminae succedant in hæreditate parentum, c. 42. vers. 15. num. 4. Felicitas humana sua sponte marcescens, cap. 24. vers. 24. nu. 8. Vide *Divitia, Fortuna, & Impii Felicitas*.

FOENUM.

Fœnum, & palæ actiones vitiosæ, cap. 40. vers. 10. num. 5. & temporalia bona, ibid. nu. 6. Symbolum inconstantis felicitatis, ibid. num. 6. & hominis, ibid. num. 8. Folia arborum, quibus primi parentes se contexerunt, qualia, cap. 24. vers. 7. nu. 2.

FORTUNA.

Illius inconstantia, cap. 30. vers. 1. num. 1. Pristinæ felicitatis commemoratio misera, ibidem. illius symbolum, nubes transiens, cap. 30. vers. 15. num. 3. cap. 30. vers. 22. num. 6. duplex illius comparatio, ibid. num. 3. Vide *Felicitas, & Impii Felicitas*.

FORTITUDO.

Non versatur circa tempestates, cap. 41. vers. 6. num. 4. Descriptio fortitudinis indomitæ, cap. 41. vers. 17. & c. nu. 1. illius symbolum columna, ibid. Fortes in periculis, ante pericula quieti, cap. 39. vers. 21. num. 3.

FORNICATIO, FORNICARIUS.

Fornicarius quis, & cui similis, cap. 30. vers. 1. num. 11. Est dissipator substantiæ, cap. 31. vers. 2. num. 1. fugit illum Deus, ibid. num. 4. Est profanus, ibid. n. 4. injuria afficit Deum, ibid. Relegatur à sanctorum consortio, cap. 31. vers. 3. num. 3. Est abalienatus à Divinis, ibid. Nauseat Deus ad conspectum hominis luxuriosi, ibidem num. 3. Illius supplicium in corpore, & in animo, ibid. nu. 4. interitus, & naufragium bonorum omnium, ibid. Fornicariis illudit Diabolus instar militis inveteratissimi, cap. 40. vers. 11. num. 3. illius membra sunt membra Diaboli, cap. 40. vers. 11. num. 2. & vers. 13. num. 5. Vide *Castitas, Luxuria, Adulterium, Foemina*.

FRATER.

Fratrum multiplicatio symbolum mutui auxilii, cap. 27. vers. 14. num. 2. Iliberales, & inhumani erga fratres turpissimi, c. 22. vers. 6. num. 3. Vide *Proximus*.

FULGUR.

Cur potius videatur, quàm audiatur tonitruum, cap. 37. vers. 4. num. 1. quorum sæpè fiat mentio Fulguris in descriptione *Pineda Tom. II.*

tempestatis, cap. 37. vers. 11. nu. 4. Fulguris, & Fulgurationis Periphrasis, cap. 37. vers. 3. num. 5. & vers. 15. nu. 4.

FULMEN.

Dicitur colubertortuosus, c. 26. vers. 13. num. 5. Cui repræsentet Satanam de coelo cadentem, ibid. Creditum esse Jovis arma, ibid. num. 6. Deus cognomento Fulgurator, & Fulminator, cap. 37. vers. 3. num. 3. Cur diceretur, fulminare Jupiter ex aliorum Deorum sententia, ibid. num. 4. Fulminum mirabilis generatio, cap. 36. vers. 32. 33. num. 2. & eruptio instar prælii, ibid. Cum sit igneum, mirum est cadere, cap. 37. vers. 3. num. 1. variæ Fulminum differentiae, ibidem. vers. 2. num. 4. Effectus mirabiles, cap. 37. vers. 5. num. 1. Symbolum famuli obsequentissimi, cap. 38. v. 35. num. 2.

FUNDA.

Perantiquus illius usus, & inventio, cap. 41. vers. 17. 18. num. 5. Jaciebantur non solum lapides, sed etiam Plumbeæ glandes, ibid. Funditores, & Sagittarii in fronte exercitus, cap. 41. vers. 19. 20. num. 7. Funem pendentem gestabant damnati apud Ægyptios, cap. 24. vers. 12. num. 7.

FUNUS.

Funerum odores, & flores, cap. 18. vers. 15. num. 7. Laudationes defunctorum illis adhibita, cap. 18. vers. 17. num. 5. Prisci ritus Romanorum, & Ægyptiorum, ibid. Nabathæorum, & Arabum in sepeliendis Regibus consuetudo, cap. 20. v. 7. n. 5. adhibita Monomachia, & convivia apud Thraces, cap. 21. vers. 32. num. 4. tum etiam tibiæ, & cantus, ibidem. num. 6. Funeralis pompæ descriptio, ibid. vers. 32. nu. 6. 7. & seq. Funera carentia luctu in pestilentia. Vide *Pestilentia*. Severi, & Pertinacis funera magnificentissima, cap. 18. vers. 15. num. 6.

FUR, FURTUM.

Furtum quomodo inquiretur à magistratibus, cap. 29. vers. 16. num. 3. Furunculi sordidi descriptio, cap. 19. vers. 9. num. 1. ingenium quale, cap. 20. vers. 19. num. 3. Fur, & Abigeus quo differant, cap. 24. vers. 3. num. 1. furti nomen dictum de peccatis contra proximum, cap. 24. vers. 5. num. 8. significat adulterium, Vide *Adulterium*. Furtum militi severè interdictum. Vide *Miles*. De Futuris quomodo statuendum, & quomodo loquendum, cap. 24. vers. 1. num. 7. Futurorum contemplator justus, Præsentium peccator, cap. 21. vers. 16. num. 4.

G.

G Ad, quid significet, cap. 19. vers. 12. num. 2. illius benedictionis expositio, ibid. Galli Gallinacci multiplex appellatio, cap. 38. vers. 36. num. 4. Encomium ex industria, & intelligentia, ibid. Gehennæ nomen unde, cap. 20. vers. 26. num. 6.

GIGAS.

Gigantum appellatio, cap. 20. vers. 25. num. 5. Varia item nomina à sanitate, & robore, cap. 26. vers. 5. num. 3. 4. à terrendo, dissolvendo, & irruendo, ibid. nu. 5. & 6. ab ornamento vestimentorum, & torque, ibid. nu. 7. Habitat in montibus, ibidem. nu. 10. superbientes ex corporis proceritate, ibidem. superbi, & immanes, ibid. Illorum occasio ex peccato, ibid. Pugna cum Hercule, ibid. Res Gigantum non est fabulosa, sed vera, ibid. num. 8. illorum allegoria, ibid. nu. 8. & 10. civitas, ibid. num. 7. significant variis simos pisces, & Cete grandia, cap. eod. num. 15. Symbolum Daemonum, ibid. nu. 13.

GLACIES, GRANDO.

Comprehendit gelu, & pruina, cap. 38. v. 29. num. 2. Lapidescit, cap. 38. vers. 30. nu. 1. cur potius Maris superficies, quàm Profundum congeliet, cap. 38. vers. 30. num. 3. Grando quo differat à nive, cap. 38. vers. 22. num. 2. Illius thesauri, & promptuarii quæ, ibid. nu. 3.

GLADIUS.

Gadius monstrum terrificum, ebriosum, vinolentum, cap. 19. vers. 29. num. 3. Adoratus à Scythiis, ibid. nu. 6. insigne judicium, ibid. num. 7. Dabatur à Romanis Proconsuli profecture in Provinciis, cap. 19. v. 29. num. 7. Gladius Æreus salutaris, cap. 20. vers. 29. num. 2. Involutus significat occultas insidias, cap. 19. vers. 29. num. 4. symbolum potestatis, & supplicii justis, ibid. num. 5. & præsentium, vel imminentium malorum, cap. 20. vers. 24. nu. 8. Granatenles Patroni, & Martyres. cap. 19. vers. 24. num. 2. Libri plumbei, ibid. Gregorius semper utilia confectans, cap. 27. vers. 1. nu. 2. Gryphes auri custodes an vera animalia, & ubi terrarum, cap. 28. vers. 7. num. 3. Guadalcanalis argentifodina, vers. 28. v. 3. num. 6. Guttae pluvii mirabiles. Vide *Pluvia*.

H

HÆRETICI.

Hæretici, & falsi Prophetæ cur dicantur habere oculos Aurora, cap. 41. vers. 9. num. 4. sunt os Diaboli, ibid.
 Harpocrates cur coram Serapide litus apud Ægyptios, cap. 21. vers. 31. num. 6.
 Hastæ multiplex genus, cap. 40. vers. 17. num. 2. portabantur septenæ à singulis militibus, ibid.
 Hebraizantium studium iniquum adversus Vulgatum interpretem, cap. 19. vers. 23. num. 2. cap. 24. vers. 11. num. 4.
 Hercules catenis alligans populos, quid significet, cap. 34. vers. 30. num. 7.
 Herodes cur combusserit Annales Hebræorum, cap. 19. vers. 15. num. 3.
 Hieronymi commentaria in Job mendosa, & notha, cap. 34. v. 17. num. 3.
 Hispaniæ montes Auferi, cap. 36. vers. 23. 24. num. 3. sterilitas locuples, cap. 28. vers. 7. num. 2.

HOMO, HOMICIDIUM.

Homo syncerus quis dicatur, cap. 32. vers. 21. nu. 2. imbecillus cum Divina magnitudine comparatus, cap. 26. vers. 4. num. 1. illi propria loquendi facultas silentes, aut muti videntur similes brutorum, cap. 18. vers. 3. numero 1.
 Hominis ex terrena origine ignorantia, & impotentia, cap. 38. vers. 4. num. 4. & ignobilitas, ac sustinentiæ, & humilitatis admonitio, ibid. nu. 5. Admonetur etiam tum Divinæ Potentiæ, tum humanæ fragilitatis, cap. 38. vers. 14. num. 6. Cætera propter hominem creata, c. 28. v. 27. nu. 2. Vide *Providentia*.
 Curdicatur lutum, & cinis, cap. 30. vers. 19. num. 4.
 Hominis brachium forte ex conjuncti one cum Divino, c. 40. v. 4. num. 2. illius attributa, ibid. num. 1.
 Homo peccato obbrutescens, cap. 35. vers. 11. num. 5. Requirit ab illo Deus rationem præceptorum, cap. 28. vers. 22. num. 3.
 Habet iniquam trutinam, cap. 28. vers. 26. num. 2. tolet esse crudelis in persequendo, cap. 19. vers. 22. num. 2. Quamvis illi maxime conveniat misericordia, cap. 19. vers. 21. num. 6.
 Est inutilis, qui vita abutitur, cap. 30. vers. 2. nu. 1. 2. 3. Quibus propter peccatum mulctatus fuerit, ap. 38. vers. 15. nu. 3.
 Hominis ingratitudo. Vide *Gratitudo*.
 Homicidii immanitas, cap. 24. vers. 15. num. 2. Est venationi simile, ibid. num. 3. & videntur homicidæ oppressores pauperum, ibid. num. 4.

HOSPITALITAS.

Hospitalitatis studiosus Abraham, cap. 31. vers. 32. num. 3. & diversæ aliæ gentes, quamvis aliæ inhospitales, cap. 31. vers. 32. num. 4. Jupiter hospitalis, ibid. Ægyptii inhospitales, ibid. num. 3. veræ hospitalitatis forma, cap. 31. vers. 3. num. 2.
 Hospitia quondam publica, ibid. num. 1. Dignum inhospitalitatis supplicium, c. 31. vers. 32. num. 3. 4.

HOSTIS.

Quamvis invalidus non contemnendus, cap. 24. vers. 21. num. 2. etiam illi impendenda misericordia, cap. 19. vers. 21. num. 4.
 Lætatur, & concinit in alienis malis, cap. 30. vers. 9. num. 1. comparatur cum Aquila, vide *Aquila*. hostium Imperatorum colla calcari solita, cap. 18. vers. 14. num. 14. Vide *Vultur Virga*.
 Humerus, decorari solitus præclaris insignibus, c. cap. 31. vers. 36. num. 1. Locus honoris, & supplicii, ibid. & num. 2.

HUMILITAS.

Requirit animi magnitudinem, cap. 36. vers. 19. n. 4. cur humilis dicatur absconditus, cap. 40. vers. 8. num. 3. Diabolus instruens exercitum adversus humilitatem Christi, vide *Diabolus*.
 Hyæna vox symbolum fictæ misericordiæ, cap. 20. vers. 13. n. 1.
 Hyperbolice loquutiones à vulgo desumptæ, cap. 26. vers. 17. num. 1.

HYPOCRITA.

Est mollis, & effœminatus, cap. 36. vers. 14. num. 8. Cur Deo maxime intensus, cap. 36. vers. 13. num. 4.
 Est Princeps impius, ibid. num. 2. notatur, cap. 23. vers. 12. nu. 6. illius figura idolum deauratur, ibid. cur præterat stateram, Vide *Statera*.

JACOBI.

Quot vicibus delusus à Leban, cap. 19. vers. 3. num. 2. resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 23. illius luctantis cum Angelo allegoria de Theologo, & Theologiæ studio, cap. 36. vers. 26. num. 2. & sequentibus. Cur in ipsa victoria claudicaret, c. 36. v. 26. nu. 4. Vincens in Aurora quid significet, ibid. & tam viribus, quam precibus, ibid. Habuit Physiognomiam, & signa ingeniosorum, ibid. num. 2. Et fuit fortior, quam Esau, ibid.
 Jacobi filii cur, & quomodo dispositi duplici ordine à Moyse, cap. 19. vers. 17. num. 10.

I B E X.

Quodnam animantis genus, cap. 39. vers. 1. num. 12. unde habeat nomen, ibidem, num. 4. Cur dicatur IbeX petra, ibid. Occultat partum, & excellit charitate erga prolem, ibid. num. 5. Concipit in transcurso, ibidem, num. 6.

IDOLUM, IDOLOLATRIA.

Unde habuit nomen, cap. 31. vers. 26. num. 4. unde originem, ibid. num. 3. & 4. Prima idololatria circa Solem & Lunam, ibidem, num. 3. circa elementa, ibid. n. 6. deficientia idolorum oracula coram Evangelio, cap. 40. vers. 20. num. 22.
 Idololatriæ gravitas, cap. 31. v. 28. num. 16. Cur dicatur fornicatio, cap. 31. vers. 39. num. 3. variae illius appellationes, cap. 31. vers. 28. num. 17. Sybllum omnium peccatorum ibidem.
 Idumæi illudentes Israëlitis captivis graviter puniti, cap. 21. vers. 6. num. 2.
 Isthio phagi cetorum carnibus victitantes, cap. 40. vers. 26. num. 6. illorum descriptio, & mores, ibidem.

IGNIS.

Habet cognationem cum sulphure, cap. 28. vers. 5. nu. 3. & cum calore naturali animalis, ibidem, num. 2. cum gemmis, ib. n. 3. & 4. & cum ignitis lapidibus genitis in aqua, ibidem nu. 4.
 Ignis, & sulphur Divina vindicta, cap. 18. vers. 15. nu. 10.
 Cur Deus dicatur ignis, c. 20. vers. 26. nu. 6. Symbolum supplicii Sodomitici, cap. 18. vers. 15. nu. 10. & cuiuscumque alterius gravissimi, cap. 20. vers. 10. num. 7. c. 22. vers. 20. nu. 5. & 6.
 Ignis iudicii non lædet justos, cap. 20. vers. 10. num. 7.
 Ignis inferni cæcus, sed vorax, cap. 20. vers. 26. num. 6. impium non illuminans. ibid. nu. 1. Æternus, vide *Infernus*.
 Ignorantia comprimens hominis superbiam, cap. 37. vers. 19. num. 3. Arguitur ex hominis origine, & materia lutea, vide *Homo, & Sapientia*.

Imitatio quando noxia, cap. 35. vers. 8. num. 1.

IMPERATOR.

Imperatores armati jus dicebant, cap. 29. vers. 141. num. 1. illorum diadema quale, ibidem num. 4. Mos calcandi collum hostium, cap. 18. vers. 14. num. 4. Vide *Rex, Princeps*.

IMPIUS.

Deterritus difficultate virtutis effusus se tradit improbitati, cap. 23. vers. 11. num. 9. & exultat in illa, cap. 31. vers. 5. num. 4.
 Excacatur splendore vanitatis, & surdescit tumultu, cap. 36. vers. 10. num. 2. Cur dicatur filius Belial, cap. 34. vers. 18. num. 4.
 Allicitur lucro ad improbitatem, cap. 24. vers. 6. nu. 7.
 Ad præsentia tantum attentus, futurorum oblitus, cap. 21. vers. 16. num. 5. instar Mercenarii attentus ad lucrum, cap. 21. vers. 15. nu. 1. 6. & 7. & cap. 22. vers. 17. num. 3.
 Amat dispendium propter peccatum, & negligit compendium virtutis, cap. 24. vers. 5. num. 3.
 Animo, & sensu ab alienatus à Deo, cap. 22. vers. 17. nu. 3. nihil ab illo expectans, quam utilitatem, ibid. illorum preces pravæ ordinatæ, cap. 21. vers. 15. num. 7.
 Impii juvenilibus lasciviunt, cap. 8. vers. 11. num. 8. Importuni voluptatis confectatores, cap. 20. vers. 12. num. 1. Epicuri de grege, cap. 21. vers. 26. num. 5. voraces, cap. 20. vers. 12. num. 1. & infatigabiles, cap. 20. vers. 20. num. 1. & 2. & vers. 23. nu. 1. ardentissime inhiantes improbitati, cap. 20. vers. 13. numero 4. & habentes stomachum ardentem, cap. 20. vers. 12. num. 1.

Illorum gloria stulta, cap. 20. vers. 5. num. 3. Lux fallax, cap. 18. vers. 5. num. 3. & brevis splendor, cap. 18. vers. 5. nu. 4. cap. 20. vers. 5. num. 5. Instar tinea, cap. 27. vers. 18. num. 1. & instar spinarum ardentium, cap. 18. vers. 5. num. 3. & instar stipulæ, cap. 20. vers. 5. num. 6. & thesauri leuorum, cap. 20. vers. 8. num. 8. tumultuantes instar apum, cap. 18. vers. 5. nu. 3. Splendor semel extinctus, nunquam instaurandus, cap. 18. vers. 6. num. 2. Instar somni avolantis, cap. 27. vers. 19. num. 1. inconstantiores aqua, & spuma, cap. 24. vers. 18. num. 3.
 Vivunt feliciter communi aliorum plaga crepti, cap. 21. vers. 30. num. 1. Omnes eis serviunt quamvis inviti, cap. 21. vers. 32. num. 8.

Impiorum armenta fecunda, cap. 21. vers. 10. numero 4. 5. 6. 7. uxores instar Vaccarum superbarum, & lascivarum, ibidem. num. 8. filii instar vitulorum ibidem. Corpori tantum instar pecorum, vacantes, ibid. vers. 11. num. 1. Illorum hæreditas in terra, cap. 27. vers. 13. num. 3. Hæreditate, & bonis dividuntur à justis, cap. 21. vers. 17. num. 3. repente opulentissimi, cap. 20. vers. 8. num. 8.

Illorum vita brevis, cap. 24. vers. 24. nu. 3. vita illorum somnus, mors, vigilia, cap. 20. vers. 8. num. 8. Felicitas similis conchæ, limacis, ceræ, procellæ, feni, cap. 24. vers. 19. num. 7. Nebulæ, ibid. num. 8. arboris venenatæ, & extirpatæ, cap. 22. vers. 20. num. 3. cap. 24. vers. 20. num. 8. Ipica demessæ, cap. 24. vers. 24. num. 8. Ædificium sine pedibus, sine radicibus, & fundamento, cap. 22. vers. 16. num. 4. Instar pulveris raptati, cap. 21. vers. 18. num. 2. & 3. sed potest fieri ex pulvere granum, ibid. num. 3.

Sunt in bono timidi, in improbitate audaces, cap. 24. vers. 5. nu. 3. cap. 24. vers. 18. num. 3. ex timiditate incunt inter se societatem,

Index Rerum.

cietatem, quamvis sint hostes omnis humanitatis, cap. 24. vers. 5. num. 4. molles, & effeminati, cap. 36. vers. 14. num. 8. vigilant ad scelus, cap. 24. vers. 5. num. 8. & sunt universæ luæ familiæ duces ad impietatem, ibid. num. 5. Summo mane captant sceleris occasionem, cap. 21. vers. 6. num. 1. & 2.

Improbiorum inter se odia, & inimicitia, cap. 36. vers. 5. num. 5. unus alterius torror, & punitor, cap. 20. vers. 17. num. 5. c. 40. vers. 14. num. 8.

Insidiantur sociis, cap. 22. vers. 6. num. 7. non solum sibi, sed aliis etiam noxiis, & exitiales, cap. 18. vers. 8. num. 5. cap. 20. vers. 7. num. 4. cap. 21. vers. 18. num. 1. & 4. instar viperæ, vide *Vipera*.

Vivunt malè securi, cap. 34. vers. 20. num. 2. cap. 22. vers. 10. num. 3. abutentes gradiendi licentia, & securitate, cap. 18. vers. 7. num. 3. & ita concluduntur viæ, & gressum extremis angustiis, ibid. num. 2. aberrantes proprio consilio, ibid. num. 4. & cap. 21. vers. 16. num. 3. comprehenduntur suis studiis, cap. 18. vers. 10. num. 6. Ruinæ illorum multiplex causa, c. 20. vers. 7. num. 7. & 8.

Digna impiorum retributio, ut omnia timeant, ab omnibus lædantur, cap. 20. vers. 22. num. 3. Permittuntur sagior, & deinde macello, cap. 20. vers. 23. nu. 2. Stulta illorum gloriatio, cap. 20. vers. 5. nu. 3.

Illorum voluptati par respondens supplicium, cap. 18. vers. 15. num. 7.

Malè sentiunt de iudicio, & celeritate adventantis Judicis, cap. 22. vers. 10. num. 3. Cæci, & præcipites in scelera, cap. 21. vers. 31. num. 2. Resistunt lumini, cap. 24. vers. 13. nu. 8. sunt tenebræ, ibid. num. 2. & lucifugæ, cap. 24. vers. 13. nu. 4. obscuri, & astuti, cap. 27. vers. 18. nu. 2.

Induciæ Dei cum impiis viventibus, bellum post mortem, cap. 24. vers. 23. num. 4. patienter ab illo sustinentur, c. 33. vers. 27. num. 1.

Cur etiam diutius spectentur, ibid. interim illos afficit beneficiis, cap. 33. vers. 29. num. 3.

Impiorum moeror, & timor in morte, cap. 21. vers. 13. num. 5.

Præfagiunt suam sortem extremam, cap. 21. vers. 29. num. 7. Nam evadentes ex præsentibus incident in futura, cap. 21. vers. 30. num. 2.

Impiis imminens nox supplicii, cap. 24. vers. 23. num. 7. simul totum illis infligendum, ibid. ipsi eunt obviam suo supplicio, cap. 27. vers. 20. num. 1. Afficiuntur nocturnis cruciatibus, cap. 34. vers. 20. num. 2. & terroribus, cap. 24. vers. 17. num. 2. 3. cap. 24. vers. 23. num. 8. sua illos torquet impietas, cap. 40. vers. 14. num. 8. inquieti nunquam non jactantur, & exagitantur, cap. 24. vers. 18. num. 34. vers. 8. num. 1. Suum ipsi rogam sibi componunt, & accendunt, cap. 27. vers. 10. num. 7. sibi ipsi hostes, & insidiatores, cap. 18. vers. 8. nu. 5. cap. 18. vers. 11. num. 3. sibi, & aliis noxiis, cap. 20. vers. 7. num. 4. cap. 21. vers. 18. nu. 1. & 4. sibi, quam aliis nocentiores, cap. 18. vers. 8. nu. 5. gestant supra se fascem lignorum, quibus concremandi sunt, cap. 24. vers. 12. num. 6. Præciduntur illis manus, cap. 21. vers. 16. num. 2. Consumuntur sit, & ariditate, cap. 18. vers. 9. nu. 3. 4. 5.

Discrimina semper minantia impio, cap. 18. vers. 11. num. 1. Præsentia mala inj ciunt metum futurorum, ibid. num. 2. ignorant suum periculum, cap. 18. vers. 10. num. 2. & suum initium, ut qui ambulent pedibus superbiæ, cap. 18. vers. 7. num. 4. tentant fugere ex periculis, & frustra, cap. 20. vers. 24. num. 3. sed incumbunt discrimina indices graviora, ibid. num. 7.

Impiorum repentinus interitus variis similitudinibus explicatus, cap. 27. vers. 20. num. 1. repentinæ tenebræ, cap. 18. vers. num. 2. mors stulta, cap. 36. vers. 12. nu. c. & immatura, cap. 36. vers. 14. num. 6. proculcantur à morte, cap. 18. vers. 14. num. 13. & 15. cur dicantur non esse, aut non futuri, cap. 18. vers. 15. num. 6.

Confringuntur instar vasis testacei, cap. 18. vers. 11. num. 3. & instar arboris arescentis de Cœlo tactæ, cap. 18. vers. 16. num. 1. præscribuntur propter sua scelera, cap. 18. vers. 14. num. 17. oppugnantur undique, cap. 27. vers. 20. num. 3. neque cœlo, neque terra capiuntur, cap. 27. vers. 21. num. 1. mittuntur in exilium, cap. 27. vers. 23. num. 7. illorum proprius locus quis, ibidem.

Impii post supplicium aliquando eruditi, & videntes, cap. 21. vers. 20. num. 1. publicum illorum supplicium ad exemplum, cap. 22. vers. 19. num. 1. opportunum utpote à Deo vigilante inflictum, cap. 24. vers. 5. num. 8. & omnium oculis instar latronum comprehensi, & puniti, cap. 18. vers. 10. num. 6. ex quo alii instruuntur, cap. 24. vers. 20. num. 3.

Impii morbis brevibus, atque levibus affecti, cap. 21. vers. 13. num. 3. dicantur in morte potius incurvari, quam inclinari, ibid. num. 4. illorum mors levis, & quieta, ibidem num. 5. descendunt in infernum celeritè propter peccati pondus, ibid. num. 6. veluti carbo ignitus conservantur in gehenna, ibid. num. 5.

Impiorum posteritas obscura, cap. 18. vers. 16. nu. 1. familia in-

foelix, ibid. Amici, & collaterales calamitosi, cap. 18. vers. 12. num. 6. decipiunt eos, quibus multa pollicentes pauca præstant, cap. 20. vers. 13. num. 1. Habent lachrymas Crocodili, & vocem Hyenæ, ibid.

Vide *Iustus, Pietas, Mors, Princeps, Dives, Avarus, Tyrannus*.

Impudentis hominis finis, vultus, maledicendi libido, cap. 19. vers. 3. num. 4. 5.

Imprecandi formula, c. 27. vers. 7. num. 3. imprecationes Propheticae quales, vide *Propheta*.

Inanimata quomodo moventur, aut increpentur à Deo, cap. 26. vers. 11. num. 4. vide *Creatura*.

Inauris, cuius membri ornamentum, cuius figuræ, & cuius generis, cap. 42. vers. 11. num. 7.

Incendiariorum poena ignis, cap. 31. vers. 22. num. 5.

Indignatio solet cadere in viros probos adversus Principes indignos, cap. 36. vers. 6. num. 3. & in Deum, qui frequenter potentes perdit, ibid.

Infantis valerudo quomodo tuenda, cap. 38. vers. 9. num. 7. inspergendus sale, & fasciandas, ibid.

I N F E R N U S.

Inferorum Regnum, & domus Regia sub terra, cap. 38. vers. 17. num. 2. varia nomina illorum cruciatuum, cap. 21. vers. 33. num. 3. omnium revocatio ad duos, cap. 24. vers. 19. num. 2. omnia malorum genera in infernum confluentia, ibid. Iusti ex suis tribulationibus colligentes gravitatem cruciatuum, cap. 22. vers. 3. num. 7. illorum æternitas, cap. 20. vers. 3. num. 7. illorum æternitas, cap. 20. vers. 18. num. 2. 3. cap. 20. vers. 26. num. 4. c. 27. vers. 19. nu.

Ignis inferni cæcus, & sine lumine, cap. 20. vers. 26. num. 5. & 6. fornax & nutrimenta illius, ibid. num. 4. An aliquod lumen ibi affulgeat, ibid. num. 5. quomodo dividatur inter damnatos, cap. 21. vers. 17. num. 3. Exurit inæqualiter, cap. 24. vers. 19. num. 2. An ille ignis efficiat cruciatum frigoris, ibid. Probabilius videri esse ibi proprium frigoris cruciatum, ibid. & num. 3.

Inferis Deus in littoribus sacrificatum, cap. 40. vers. 17. n. 4.

I N G R A T I T U D O , I N G R A T U S.

Ingratitudo hominum quanta, cap. 22. vers. 18. num. 2.

Deus ex liberalitate ingratis beneficia conferens, ibid. ingrati beneficiis deteriores, cap. 30. vers. 26. num. 1. vota concepta ex grato animo pro beneficiis acceptis, c. 22. vers. 27. num. 3. 4. filii suis nominibus testantes gratum animum suorum parentum, cap. 42. vers. 14. 15. num. 2.

Institor quis datur in Jure, cap. 28. vers. 8. num. 3.

I N V I D I A.

Quo differat ab odio, cap. 36. vers. 5. num. 5. solet nasci, & nutriti ex similitudine, ibid. solet calumniari aliorum sermones simplices, cap. 19. vers. 28. num. 2.

Invocatio Sanctorum asserta ab Eliu, cap. 33. vers. 23. num. 3.

J O B

Quæ dogmata Catholica asserat, cap. 18. præfat. num. 3. multo sapientior, quam illius amici in Providentia asserenda, cap. 23. vers. 13. num. 1. Ecclesiæ figuram repræsentans, ibid. collatus cum Davide, & Jeremia, cap. 31. vers. 30. num. 3. & cum Salomone, cap. 29. vers. 29. num. 3. & vers. 11. num. 4. suo tempore sanctissimus mortalium, cap. 42. vers. 8. 9. num. 4. & conservans primam gratiam, cap. 27. vers. 6. num. 4. instar lucernæ accensæ super candelabrum, cap. 22. vers. 5. num. 6. Comparatus cum Phœnice Arabica, cap. 19. vers. 25. num. 16. servavit Evangelium, cap. 31. vers. 1. num. 3. generosissimus Athletarum, cap. 18. præfat. nu. 5. à Deo coronam referens, c. 31. vers. 36. nu. 3.

Evangelicæ mansuetudinis imago, cap. 31. vers. 31. nu. 1.

Eximia illius humilitas, cap. 23. vers. 10. num. 5. modestia respondendi, cap. 42. vers. 4. 5. num. 1. Pietas, & urbanitas dicendi, cap. 39. vers. 34. num. 1. constantia, & fiducia, cap. 27. vers. 1. num. 1. & 3. cap. 27. vers. 6. num. 1. modestia in extenuandis suis egregiis operibus, cap. 31. vers. 18. num. 4. tantum se necessario, & opportunè laudans, cap. 29. v. 12. num. 5. nunquam insolescens sanctitatis defensione, cap. 31. v. 37. num. 3. Sui conscientia diligens examinador, ibid. nu. 1.

Job Rex Regum, cap. 29. vers. 12. num. 3. ab exteris acceptus, ut suus Princeps, c. 29. vers. 25. num. 2. Erga servos benignus, cap. 31. vers. 31. num. 2. Et cum illis æqualitatem servans, cap. 31. vers. 13. num. 2. & 3. Non dedignatur æqualitatem suorum propinquorum, cap. 31. v. 34. nu. 6.

Habuit multos proselytos, cap. 19. vers. 15. nu. 3. Rescè instituens suos auditores, cap. 29. vers. 23. num. 1. & utiles differendi quæstiones proponens, c. 29. vers. 25. num. 1. Illius eloquentia, cap. 29. vers. 21. num. 1. illius actio, & gestus peculiare in loquendo, ibid. Silentio potius, quam verbis vicit Eliu, cap. 31. v. 13. nu. 7. An provenerit ex contemptu, an potius ex animi modestia, quod illi non responderit, ibid.

Resurrectionis Prophetæ, c. 19. v. 25. num. 3. Expectat videre suum Redemptorem ipsis oculis corporis, cap. 19. v. 27. num. 3. 4. 5. 6.

Index Rerum.

Eadem illius cutis cum omni sua materia resuscitanda, cap. 19. vers. 26. num. 12. Desiderat novissimum judicium, cap. 23. vers. 8. nu. 2.

Convertebat Divina beneficia ad virtutis materiam, cap. 29. vers. 5. num. 1. & 2.

Acerrimus Divini honoris defensor, cap. 26. vers. 1. num. 1. Illius fides, & religio circa vota promittenda, & solvenda, cap. 22. vers. 27. num. 1. Et circa Providentiam, cap. 23. vers. 13. num. 1. Certam divitiarum mensuram sibi præscribens, ap. 31. vers. 25. nu. 2. A pueritia misericors, cap. 31. vers. 18. nu. 3.

Jobi afflictio plena contumeliis acerbissimis, tum amicorum, tum hominum ignobilissimorum, cap. 19. vers. 1. num. 2. & 3. & sequent. Amicorum illius iniquum studium, & libido in exprobrando homini patientissimo, cap. 19. vers. 3. num. 2. Accipit à vilissimis, & petulantissimis servis indigna convitia, cap. 19. vers. 16. num. 1. Laboravit marasmo, & totius corporis consumptione, cap. 19. vers. 20. nu. 1. Tum etiam tumore labiorum, cap. 19. vers. 20. num. 2. Et febri nocturna, cap. 30. vers. 17. num. 5. Et morbo suspendioso, cap. 30. vers. 18. num. 3. Omni ex parte dolens, cap. 19. vers. 7. num. 1. Et loquens ex interno doloris sensu, ibidem. Non semper in sterquilino sessitans tempore calamitatis, cap. 19. vers. 18. num. 4.

Illius historia, & ærumnæ allicit posterorum misericordiam, cap. 19. vers. 23. num. 5. Adversus illum Diabolus bos tantum, non Leo, cap. 40. vers. 10. num. 6. Nam depastus est foenum externorum bonorum, seu non profudit illius sanguinem, ib. d.

Job miraculo vivens, & miraculo restitutus, cap. 19. vers. 26. num. 6. Illius amici miraculo excitati ad illum consolandum, cap. 32. præfat. quæst. 3. num. 2. An subito, & miraculo factus duplo locupletior, cap. 42. vers. 11. nu. 13.

Cur Scriptura fileat illius sanitatem, cap. 32. vers. 6. num. 1. quo tempore creatus, ib. d. & num. 2. & seq. In morbo ante curationem læto, & quieto animo, ibid.

Qualis illius vultus, & habitus post certamina, ibid. V. letudo consequuta duplo quam antea firmior, cap. 42. vers. 6. num. 6. Nondum sanati oratio pro amicis Deo, gratissima, cap. 32. vers. 10. num. 4. An post turbem cœlesti aliqua visione recreatus, præsertim in secunda Dei oratione, cap. 42. vers. 5. num. 4.

An reprehensus imperitiæ à Deo, cap. 38. vers. 2. num. 4. & 5. cap. 42. vers. 3. num. 3. Non cohibuit, quantum oportuisset, tumultuantes animi cogitationes, cap. 38. vers. 2. num. 4. An etiam modum in loquendo, excesserit, ibid. num. 5. An verò lapsus, cap. 39. vers. 35. num. 3. Agnoscit leviora peccata, cap. 27. vers. 6. num. 3. Finis orationis, & extrema controversiæ clausula pro illo, cap. 42. vers. 7. num. 10.

Job sine filiis instar evulsi arboris, cap. 19. vers. 10. num. 2. An habeat superstites alios præter priores illos ruina oppressos, cap. 19. vers. 17. nu. 5. Cur postea non susceperit duplo plures, cap. 42. vers. 13. num. 2. & an hæreditas dividenda inter illos debuerit esse duplo pinguior, ibid.

Illius tres filii repræsentant tres illius status, cap. 42. vers. 14. num. 8. Unde acceperint nomina, ibid.

Quæ nomina propria, & originalia, cap. 42. vers. 14. num. 1. Tres illarum virtutes in contemptu fucorum, & pigmentorum, cap. 42. vers. 14. num. 7.

Eximia pulchritudo, & famæ odor, ibid. Mature locatæ matrimonio, cap. 42. v. 15. num. 4. Successerunt in paterna hæreditate ex æsse cum fratribus, ibid.

Quot in unum annum vixerit Job, cap. 42. vers. 16. num. 2. An debuerint esse duplo plures præteritis ante plagam, ibidem.

An illius uxor eadem pristina, cap. 42. vers. 14. num. 13. videtur fuisse alia magis pulchra, & pia, ibid.

Dies mortis sancti Jobi, cap. 42. in fine. Cadaveris conditura, & pyramis sepulchralis, & epitaphium pyramidi inscriptum, ibidem.

J O N A S.

Resurrexit cum Christo resurgente, cap. 19. vers. 25. num. 25. illius ira adversus Nimivem, qualis, cap. 18. vers. 1. num. 3.

Jonathæ Chaldæi patentes, & paraphrasis, cap. 28. vers. 7. num. 7.

Josephi cognomentum inditum à Pharaone quale, cap. 24. vers. 1. num. 5. Munus Cancellarii in curia Pharaonis, cap. 28. vers. 13. num. 2.

J U D Æ I.

Aliqui existimantes Deo Cœlo conclusum, cap. 22. vers. 12. num. 7. vel intra Palæstinam, cap. 22. vers. 14. num. 13.

I R A , I R A T U S.

Ira Divinæ Thesaurus, cap. 21. vers. 30. num. 4. instar arcus adducti, ibid.

Ira gladius conditus in vagina longanimitatis, ibid. num. 4. cum tribuitur Deo, denotat grave supplicium, cap. 19. vers. 11. num. 3.

Ira magnæ descriptio, cap. 19. vers. 11. num. 1. illius symbolum olla fervens, cap. 41. vers. 12. nu. 4.

Nascitur ex contemptu alterius, cap. 32. vers. 2. num. 2. illius

habitus qualis, ibid. Abhorret à rectificatione, cap. 32. vers. 5. num. 5. Cæca illius consilia, ibid.

Irati tumentis descriptio, cap. 32. vers. 18. num. 3. iratorum temperamentum quale, cap. 41. vers. 12. num. 4. H. bent oculos sanguineos, cap. 41. vers. 9. num. 2. Aliæ item affectiones iratorum, cap. 32. vers. 2. num. 2. Creduntur inimici, cap. 32. v. 3. num. 1. c. 33. v. 3. nu. 2.

Iusta irascendi causa ad comprimendam improbitatem, cap. 32. vers. 2. num. 5. Sed cavendum à perturbatione animi, ibidem.

Qui irato verbo lædit fratrem, os Diaboli, cap. 41. vers. 12. num. 4. iracundis occasiones præcidendæ, ibid.

Irascibilis, & concupiscibilis similis bigæ equorum, cap. 18. vers. 4. num. 2.

Israhelæ olim proprio cognomento iusti, cap. 22. vers. 16. num. 12.

J U D E X.

Ab sit ab illo, quidquid damnari potest, cap. 34. vers. 10. num. 3. & 4. illius manus præferens insigne instar Divinæ manus, cap. 34. vers. 25. num. 9.

Judicium varia insignia, cap. 19. vers. 29. num. 7. Præsertim arma, & gladius, ibid.

Ibidem olim, qui Imperatores, cap. 25. vers. 3. num. 5.

De sede aut de suggesto loquebantur, cap. 29. vers. 7. num. 3. Celebrabant in portis judicia, cap. 29. vers. 7. num. 2.

Judicis diligentia in explorando delicto, cap. 29. vers. 16. num. 3. Præsertim in furto perquirendo, ibidem & numero 5. Sed in proferenda sententia solet esse salutaris cunctatio, ibidem, num. 3.

Dicitur auditor, cap. 31. vers. 35. num. 2. illius symbolum statera, cap. 31. vers. 6. num. 1.

Deus iudex benignior, quam homo, cap. 26. vers. 3. num. 4. Requirit ab homine peculiariter incorruptum de rebus iudicium, cap. 34. v. 28. num. 3. Corrigit inferiorum iudicium errata, cap. 34. vers. 28. num. 3. Et requirit à iudice lenitatem, cap. 34. vers. 28. num. 3. Imploratur opis causa ab afflictis contra iudicem iniquum, cap. 34. vers. 28. num. 4. Etiam homine tacente, appellat ad illum pauper inique oppressus à iudice, ibid. nu. 5.

Judex iniustus pollutor virginis justitiæ, cap. 34. vers. 10. num. 3. illius aures aut Asiniæ, aut amputandæ, cap. 35. vers. 9. num. 5. venalis illius auditus, ibid.

Lacedæmoniorum consuetudo in pronuntianda sententia, cap. 34. vers. 18. num. 6.

Judicis incorrupti terror comprimens improbos accusatores, cap. 26. vers. 2. num. 4. Bonis, atque improbis utilis, cap. 29. vers. 17. num. 2.

J U D E X , E T J U D I C I U M

Novissimum.

Judex simul expectandus, atque timendus, cap. 35. vers. 14. nu. 2. iusti illum avidè expectant, cap. 19. vers. 26. num. 3. videbunt cum increduli voluptate, cap. 19. vers. 27. nu. 2. & 3. Advolabunt ad illum tanquam Aquilæ ad cadaver, cap. 19. vers. 6. num. 3. Hæc spes sanctos sustentat, cap. 19. vers. 27. num. 7.

Nunc instar arcus adducti, cap. 21. vers. 30. num. 4. Habet apud se libellos nostrarum causarum, & delationum, cap. 23. vers. 7. num. 3. Ponderat in suo iudicio lachrymas innocentium, ibidem. Est forma optimi iudicis, cap. 29. vers. 16. num. 5.

Judicis condemnantis impium præmium, cap. 22. vers. 19. num. 4. quamvis debeat compati damnatis, ibid.

Dies iudicii quomodo neque Angelo notus, cap. 24. vers. 1. num. 7. dicitur dies afflictionis, cap. 30. vers. 27. num. 3. Refertur ad minas impiorum, cap. 24. vers. 1. nu. 8. instar lapidis oneris mente ponderandum, cap. 31. vers. 13. num. 3. Semel, & immutabiliter peragendum, cap. 33. vers. 14. nu. 6.

Dei iudicia ab homine probanda, & suscipienda, cap. 35. vers. 14. nu. 2. & 3.

Vide *Deus, Mors, Impii, Ira, & Justitia Divina.*

J U N I P E R U S.

An sit idem, quod genista, cap. 30. vers. 4. num. 4. Juniperi carbones acerrimi, ibidem. An radices juniperorum cibo idoneæ, ibidem. Folia & umbra qualis, cap. 30. vers. 7. num. 4.

J U N O N I S.

Reginæ simulacrum, cap. 34. vers. 24. num. 7.

J U P I T E R.

Invocabatur, ut audiret, cap. 34. vers. 9. num. 2. invocatus ab antiquis sub nomine Occulti, vel Absconditi, ut se manifestaret, cap. 28. vers. 20. num. 1.

Jupiter Hospitalis, cap. 31. vers. 32. num. 4.

Jurandi formula per Deum viventem, cap. 27. vers. 2. num. 1.

J U S T I T I A , D I V I N A.

Justitia est virgo sanctissima, cap. 34. vers. 10. num. 3. Medicinæ Republicæ, cap. 29. vers. 15. num. 5. Misericordia, cap. 24. vers. 20. nu. 2.

Index Rerum.

Commiseratio, & indignatio simul Regiæ virtutes, cap. 29. vers. 117. num. 1.

Justitiæ Divinæ amplificatio, c. 34. vers. 21. num. 1. Par pari impiis rependens, cap. 18. vers. 8. num. 4. cap. 24. vers. 14. num. 1. cap. 24. v. 24. num. 9. cap. 31. vers. 8. num. 1. cap. 24. v. 22. num. 2. cap. 31. vers. 10. num. 2. c. 31. vers. 22. nu. 5. c. 40. vers. 7. num. 2. & v. 10. num. 2. Temperatur Misericordia, cap. 24. vers. 20. nu. 3. cap. 24. vers. 23. num. 5. cap. 33. v. 27. nu. 7. cap. 36. vers. 12. num. 3. cap. 38. vers. 5. nu. 5. Cur dicatur, habere alas milvi, cap. 24. vers. 20. num. 3. Punit citra condignum, cap. 36. v. 12. num. 3.

Justitiæ Divinæ thesauri qui, cap. 21. v. 19. num. 2. Non tam vult vindictam, quam correctionem, & poenitentiam, ne puniat, c. 33. vers. 17. num. 2. servat supplicium, quod differitur, ibid.

Dum non punit, servat impios in carcere, c. 24. vers. 12. num. 5. Observat opportunitatem instar Medici, ad executionem, cap. 24. vers. 1. nu. 5.

Præmittit aliquando munera, & temporalem sclicitatem, cap. 24. vers. 12. num. 6. Cur Deus tardè, & paulatim puniat, cap. 22. vers. 5. num. 5. cap. 24. vers. 23. num. 3. & 4.

Deus puniens ex justitia cognitus ab impiis, cap. 21. vers. 19. num. 5. jure procedit ad vindictam, cap. 22. vers. 4. nu. 6. illius judicia, & supplicia cur comparentur cum luce, ibid. Sunt conjuncta cum suprema ratione, & æquitate, cap. 23. vers. 13. num. 4.

Dicitur Dei Justitia Gladius fulmineus, c. 22. vers. 10. num. 3. Est illius vindicta celerrima, ibid. Dicitur falx, cap. 22. vers. 20. num. 3. Et illius ministri Angeli messores, cap. 24. num. 8. Est illius decretum immobile, cap. 23. vers. 13. nu. 3. quamvis sit severa, nunquam est crudelis, cap. 41. vers. 1. num. 4.

Parat impiis vincula, & laqueos, in quæ incidant, fugientes licet cap. 36. vers. 9. num. 4. Pauciora scelera manifesto supplicio prosequitur, cap. 35. vers. 15. num. 2.

J U S T U S.

Justus sibi, & aliis proficius, c. 21. vers. 18. num. 1. Futurorum memor, præsentium oblitus, cap. 21. vers. 16. num. 4. Illa contemplatur instar Sagittarii, ibid. num. 5. Habet excellentem gradum similitudinis cum Deo, cap. 38. vers. 24. nu. 4. Gratis omnibus benefacit, cap. 24. vers. 20. num. 8. Etiam suo dispendio procurat gloriam Dei, c. 40. vers. 3. num. 2. Vultu semper constans, & nihil indignum agens, cap. 22. vers. 19. num. 8. cap. 22. vers. 24. num. 1. cap. 28. vers. 1. num. 3. quamvis gradantur timidè, & cautè, cap. 18. vers. 7. num. 2. & 3. Perfunduntur dulcedine Divinæ Legis, cap. 21. vers. 15. num. 4.

Justorum, & improborum discrimen in futuro sæculo, cap. 21. vers. 26. num. 1. Nunc natura, & mundus communis omnibus, ibid. num. 1. & 2. Piorum, & impiorum vitæ, & exitus comparatio, cap. 21. vers. 15. num. 4. Justi leges erectæ, improbi ante tempus demessi, cap. 22. v. 20. num. 3. Justorum via angusta latissimè, improborum latissima angustè, c. 36. vers. 1. v. 16. nu. 9. Impii morbis brevissimis sublati, justii diuturnis vexati. Vide *Morbis*.

An verus aliorum contemptus cadat in virum justum, cap. 30. vers. 1. nu. 3. & 4.

Deus suorum justorum injurias non ferens, cap. 42. vers. 7. num. 6. Pugnat pro illis adversus impios, cap. 22. vers. 25. num. 2. tractantur delicatè à Deo, cap. 22. vers. 26. num. 4. Percipiunt ex Deo veras delicias, ibid. nu. 5. Dicuntur habitare in thalamo, cap. 33. vers. 9. num. 4. & dicuntur Protecti, ibid. habent præmium depositum apud Deum, cap. 36. vers. 32. num. 3. & est illis promissa vitæ jucunditas, cap. 36. vers. 11. nu. 1. & illos efficit Deus superiores quocumque discriminet, cap. 18. vers. 8. num. 7.

Justi adversa patientes orant pro adversariis, cap. 19. vers. 21. num. 3. Illos vocant amicos, ibid. Et laborantibus impendunt misericordiam, ibid. num. 4. Et benignè provident de necessariis, cap. 19. vers. 29. nu. 1. Et constituit illos Deus Judices in propria causa, cap. 42. vers. 10. num. 5.

Justorum cognomentum datum Israelitis, cap. 22. vers. 16. nu. 12. Vide *Pietas, Sanctus, Impius*.

L.

Laban quot vicibus mutavit mercedem Jacob, cap. 19. vers. 3. num. 2.

Labia sunt instar portarum, & custodum, cap. 4. vers. 5. num. 1.

Lactis procreatio, fructus Paternæ charitatis, cap. 39. vers. 16. num. 2. quomodo terra lacte, & melle manans, cap. 20. vers. 17. num. 7.

L A C E D Æ M O N E S.

Fuerunt ex progenie Abraham, cap. 11. vers. 10. num. 1. Illorum Judicum consuetudo in pronuntianda sententia capitis, cap. 34. vers. 18. num. 6. Regum custodia qualis, cap. 25. v. 3. num. 3.

L A P I S A N G U L A R I S.

Quibus angulis conficit, cap. 38. vers. 6. num. 5. Quis illius in *Pineda Tom. II.*

fundamento locus, & usus, ibidem, num. 6. Foras educitur, & angulum confirmat, ibid. num. 7. Cur dicatur summus, & pretiosus, ibidem. Est fortissimus, ibid. num. 8. Et necesse duos parietes, ibid. num. 9. Temeritas eorum, qui cum usum necessendi duos parietes negarunt, ibidem, num. 10. & 11. An possit esse in summo ædificii loco, ibid. num. 12. An possit simul esse lapis offensionis, ibidem num. 13. Comparatur cum illo centrum terræ, ibid. nu. 15. Est symbolum Principis, & patrisfamilias, ibid. num. 8.

L A T R O.

Latronum sitis, & aviditas, cap. 18. vers. 9. num. 3. 4. habent nomen à latendo, & insidiando, c. 18. vers. 12. num. 6. illorum nomen cur translaturum ad milites, cap. 19. vers. 12. num. 2. Varia illorum vivendi ratio, ibid. num. 3. 4. 5. Latronum principis qui, ibid. nu. 2.

Latrocinium æquè ut bellum, Persis honestum, ibidem, num. 4. & 5.

L A T U S.

Laterum vulnus læthale, cap. 18. vers. 12. num. 4. Dolor verberum gravissimus, ibid. num. 5. Priscus cruciatus, & dilaniatio laterum, ibid. Est symbolum amicorum, & collateralium, ibid. nu. 6.

L A U S.

Proprio ore frigescit, cap. 29. v. 12. num. 5. Quinque causæ laudandi se citra invidiam, ibid.

L E O.

Regium animal, & Regalium virtutum, cap. 38. vers. 39. num. 2. solitarè incedens, & superbum, cap. 24. vers. 4. num. 2. nunquam præbens documentum timoris, cap. 38. vers. 40. num. 8. in occulto fugiens, in aperto subsistens, ibid. dormit in aperto, ibidem, num. 7. & apertis oculis, ibidem, num. 2. Eo dormiente in navi, periclitatur navis, ibidem, num. 2. Vivit ex præda, ibidem, num. 3. Incurvat se ad venationem, cap. 38. vers. 40. num. 8. Post multa devorata triduo abstinet, ibidem vers. 39. num. 3.

Diversa illius nomina pro diversis ætatibus, cap. 38. vers. 40. num. 6. Leo nomen Epicænum, ibidem. Læna virili nomine appellata, ibid. Excellit charitate erga catulos, ibid.

Catulus Leoninus unde habeat nomen, ibid. num. 7. non longè progreditur ex antro, ibid. num. 8. Erga illum peculiaris Dei Providentia, cap. 38. vers. 39. num. 5.

L E P R A.

Instar sputi rejecci in faciem, cap. 30. v. 10. num. 5. dicitur oriri, germinare, aut florere, cap. 30. vers. 12. num. 3.

L E V I A T H A N.

Unde habeat nomen, cap. 40. vers. 20. num. 1. 2. & seq. cap. 40. vers. 20. num. 21. Commendatur Divina Potentia ex illius creatione, cap. 41. vers. 2. num. 6. Mentuntur, & expetunt Judæi convivium ex illius carnibus salitis, cap. 40. vers. 20. num. 7. quale animal ab illis fingatur, ibid.

An sit terrestris, an marinus serpens, cap. 40. vers. 20. num. 10. Est Cetus, aut Balena, ibid. & nu. 19.

An sit singularis animans, ibid. num. 15. An vitæ nimium diuturnæ, & perpetuæ, ibidem. An sit peculiare genus Cetorum, ibid. nu. 16.

An sit Diabolus, cap. 40. vers. 20. nu. 9. & quæ illius allegoria, Iisdem locis.

Vide *Balena*.

L E X.

Unde dicatur, cap. 22. vers. 22. num. 2. Comparatur cum muro, ibid. Et cum limite, cap. 38. vers. 11. num. 2. Et cum pluvia, quæ fecundat animum, cap. 22. vers. 22. nu. 3. Et cum pabulo, quod appetitur ab stomacho animi, cap. 23. vers. 12. num. 3. & cum luce, cap. 24. vers. 13. num. 1.

Debet observari hilariter, cap. 23. vers. 12. num. 3. Custodit nos, si illam custodiamus, cap. 22. vers. 22. num. 2.

Magnæ illius commoditates, & æquitas, cap. 16. vers. 21. nu. 4.

Consuetudines, & Leges humanæ posthabendæ Divinis, cap. 23. vers. 12. nu. 5.

Lex vetus quomodo data cum clangore buccinæ, cap. 38. præf. quæst. 5. nu. 4. Et cum terræ motu, ibid.

Vide *Terra motus*.

Librorum materia multiplex, cap. 19. vers. 24. num. 8. ibidem. & peculiariter in linteo scripturarum, ibid.

Libido ignis, & ulcus ex inflammatione, cap. 31. vers. 12. nu. 2. Vide *Concupiscentia, Fornicatio*.

Lignum putridum, aut cariosum, symbolum imbecillitatis, cap. 41. vers. 17. nu. 3.

E Limbo an egressuri pueri post judicium, c. 26. vers. 10. num. 7.

Lingua occultans aliquid propria serpentis, & insidiatorum, cap. 40. vers. 12. num. 6. Serpentum bifida, ibid.

Locus superior ad Dei Majestatem, inferior ad humanam ignobilitatem, cap. 40. vers. 5. num. 1. Vide *Excelsus, & Cælum*.

L O C U S T A.

Contra Locustas pugnatur in Syria, cap. 39. vers. 20. num. 3. Illarum similis equus celeritate, & armis, ibidem, num. 2 & 8. Locustæ habentes caudas aculeatas Diaboli symbolum, cap. 40.

Index Rerum.

cap. 40. vers. 12. num. 2. illarum descriptio, cap. 39. vers. 20. num. 3.
Longimani liberalitas, & sapiens responsum, cap. 35. vers. 7. num. 2.

LUCERNA.

Regni symbolum, cap. 18. vers. 6. nu. 3. & Principis sustentandi sicutatibus popularium, ibid. nu. 4.

Lucernarum usus nocturnus, ibid. num. 5. appensæ, & sublimes, ibidem, num. 5 & 6. Vide etiam in Indice vocum simplicium.

Luciani martyris editio, cap. 30. vers. 4. num. 2.

Lucifer unde habeat nomen, cap. 38. vers. 32. num. 2. dicitur Phosphorus, aut Vesperus, aut Veneris stella, ibid.

Ludus Latrunculorum, cap. 19. vers. 12. num. 4.

LUMBUS.

Symbolum luxuriæ, aut generationis, cap. 40. vers. 11. num. 2. compressi, & cincti castitatis, ibidem. Symbolum virilitatis, c. 38. vers. 3. num. 2. Sunt pars infirma corporis cingulo confirmanda, ibid.

Compatiuntur morbis foeminarum uteralibus, cap. 20. vers. 12. num. 6. vide *Cognatio*.

LUMEN, LUX.

Symbolum vitæ, & felicitatis, cap. 18. vers. 6. nu. 3. vide *Impius*. Communicat vitam animantibus, cap. 38. vers. 32. num. 3. multiplices illius opes, cap. 36. vers. 32. num. 5.

Lucis Thesauri apud Deum, c. 36. vers. 32. num. 4. & Divinæ gloriæ symbolum, ibidem. Dicitur deliciæ stellarum, cap. 38. vers. 31. num. 31. Repræsentat pluvias, & humidas impressiones, cap. 38. vers. 24. num. 2. illius semita est motus astrorum, cap. 38. vers. 19. num. 3. illius locus, & tenebrarum, ibid. num. 4.

Lux communis ad impiorum terrores, & ad piorum solatium, cap. 38. vers. 13. num. 14. illius beneficio impii comprimuntur, ibid. num. 6.

Lux rerum species, & forma sæpius ablata, sæpius restituta, cap. 38. vers. 14. num. 5. luminis, & astrorum radii instar tabernaculi expansi, cap. 25. vers. 5. num. 2. Lux impiorum. Vide *Impius*.

LUNA.

Unde habeat nomen, cap. 25. vers. 5. num. 5. imperfectissima astrorum, ibid. Pulchritudinis symbolum, ibidem. Ex altera tantum parte illuminata, ibidem num. 4. Stultitiæ symbolum & humanæ inconstantiae, ibid.

LUSTRATIO.

Lustratio adversus hostes quomodo fieret, cap. 18. vers. 16. numero 8.

Lustratio amatoria, ibid. Lustratio, & dedicatio navis, ibidem. Lustrationes, & purgationes per omnia Elementa. Vide, *Elementa*.

M

Maceria quid propriè sit, cap. 38. v. 6. num. 11.

Magi posteri Balaam, cap. 32. præfat. quæst. 2. num. 3.

Magnanimitatis proprium, maxima negligere, cap. 41. vers. 25. numero 1.

Magnus, quorum cognomentum, cap. 36. vers. 26. num. 1.

MALEDICENTIA.

Maledicendi, & imprecandi libido, cap. 31. vers. 30. num. 2. 3. conjuncta cum impudentia, cap. 19. vers. 3. num. 3.

Maliæ peculiare armorum genus, cap. 41. vers. 19. num. 6.

Malogranata vestis Aaron, symbolum regnorum, cap. 34. vers. 24. num. 7.

Malua habita quondam in deliciis, cap. 30. vers. 4. num. 1. cibus vilissimus, ibid.

MAMMA.

Mamma foeminarum sedes voluptatis, cap. 40. vers. 11. num. 4. sentiunt cum utero, ibid. Cur inter illas dicitur adulterium residere, ibid. Cur homini addita in pectore, ibid.

Manfuetudinis exemplum Christus, cap. 31. vers. 31. num. 1. Tum etiam Job, & David, ibid.

Vide *Elephantus*, & *Ira*.

MANUS.

Propria sollus hominis, cap. 37. vers. 7. nu. 6. Est instrumentum ante instrumenta, ibid. quæ manuum ministerio fiant, ibidem. Cur homini duæ datæ, cap. 35. vers. 8. num. 2.

Manibus impressæ lineæ an aliquid significant, cap. 37. vers. 7. nu. 7. manus hispidæ Esau quid significant, ibidem, num. 10. An possit ex illis fieri aliqua conjectura morum, ibid.

MARE.

An Mare creatum fuerit de terra, cap. 38. vers. 7. num. 4. cur Moyses videatur illius creationem prætermisisse, ibid. num. 6.

Mare magnum dicitur Mediterraneum, cap. 23. vers. 9. num. 4. Est inferius terra, cap. 26. vers. 10. num. 3. Non est perpetuum miraculum, quod non exundet, ibidem. Continetur perpetuo Dei præcepto, cap. 38. vers. 10. num. 1. Cur Maris termini dicantur Divini, ibid. num. 2. quæ illius ostia, & repagula,

cap. 38. vers. 8. num. 7. & vers. 11. num. 3. quæ illius portæ, cap. 38. vers. 17. num. 1. quando fuerit conclusum intra carceres, cap. 38. vers. 8. nu. 5.

Maris vulva, aut mater quæ, ibid. num. 2. duplex illius naturalis locus, ibidem. Similitudo item, aut dissimilitudo cum sætu, ibidem. Deus instar severissimi Judicis illius superbiam comprimens, ibidem, num. 6. Maris tranqui latio ex Dei Potentia, cap. 26. vers. 12. num. 2. Habet idem centrum cum terra, cap. 26. vers. 10. num. 5. Cur significetur nomine Meridici, cap. 23. vers. 9. num. 4. Illius thesauri, & commoditates, cap. 28. vers. 14. num. 3. Mare, & abyssus symbolum opulentiae, ibid.

Ex illius profunditate commendatur Divina Potentia, cap. 38. vers. 16. num. 4. Deus nunc super fluctus gradens, nunc in profundo, quid significet, ibid. Fundum illius herbidum, & nemorosum, c. 36. vers. 5. num. 11.

Cur Deus voluerit mare semper agitari, & furere, c. 38. vers. 11. num. 5. potissimum circa littora, ibidem, num. 6. Est velut infans ligatum manibus, & intra cunabula repositum, cap. 38. vers. 9. nu. 6. Fluctus, & refluxus instar fluctuationis cunabuli, ibidem & Deus obiens munus nutricis, & gerulæ, ibid. num. 7. Jam nunc mare senescens affluens destillationibus cathartici, ibid. num. 8.

Rubrum Mare habens in profundo syvas, & nemora, cap. 26. vers. 5. num. 1. & monstra admirandæ magnitudinis. cap. 40. vers. 20. num. 15. Abundantia Cæcis, cap. 40. vers. 25. num. 6.

Quænam maxima bellua Maris Indici, c. 40. v. 20. nu. 16.

Parium Mare herbidum, & floridum, cap. 26. vers. 5. num. 11.

Maris glacialis miracula, cap. 38. vers. 30. num. 3. Cur potius superficies, quàm profundum congeliet, ibid.

Maris Tibicen quomodo dissimulaverit vitium deformitatis, c. 32. vers. 6. num. 1.

Martyrum vulnera conservanda in cælo post resurrectionem, cap. 19. vers. 26. num. 5.

MATER.

Matris nomen affert reverentiam, cap. 38. vers. 29. nu. 6. matris mores communicati filiabus, cap. 42. v. 15. nu. 4.

Deus velut mater creaturarum. Vide *Deus*, *Sol*, *Creatura*.

Materfamilias veniebat in partem hæreditatis, cap. 19. vers. 17. num. 9.

MATUTINUM.

Matutinæ apud Ethnicos Deorum salutationes, cap. 31. vers. 26. num. 9. Matutina vigilia pertinet ad curam, & diligentiam, cap. 24. vers. 5. num. 6. Impenditur ab impiis improbitati, ibid. num. 8.

Captatur à Deo ad supplicium improbitatis, ibid. nu. 8.

Matutinum tempus computationi importunum, cap. 24. vers. 6. num. 2. Sed amatur ab ebriosis ad convivia, & ebrietatem, ibidem.

Medullæ nutriunt ossa, nutriuntur verò adipe, cap. 21. vers. 26. num. 6.

Membro peccanti solita adhiberi pæna, cap. 31. vers. 26. nu. 5.

MENDACIUM, MENDAX.

Mendax stylus scribarum, cum opera non respondent scripturæ, & legi, cap. 28. vers. 28. num. 4. Nam vera sapientia est in observatione veritatis, cap. 28. vers. 27. num. 6. & vers. 28. num. 6. cur mendaces sint perjuri, cap. 33. vers. 3. num. 5. Mendaces divites, & Hypocritæ. vide *Drves*, *Hypocrita*, *Princeps*.

Meotidis Lacus congelians, cap. 38. vers. 30. num. 3.

MERCATOR.

Mercatorum avaritia, & superbia, cap. 28. vers. 8. num. 2. diligentia, ibid. consuetudo convivandi, cap. 40. vers. 26. num. 3. Vide *Infirior*.

Mercenariorum defraudatio clamat in Cælum, cap. 24. vers. 6. num. 8. cap. 24. vers. 11. num. 5. c. 3. v. 38. num. 3. & est velut homicidium, cap. 24. vers. 6. num. 8.

MERETRIX.

Meretrix saltatoria, cap. 21. vers. 11. num. 5. crudeles illius illecebræ, cap. 26. vers. 5. num. 4. Est velut noxia hædera, cap. 31. vers. 3. num. 4. Illius oculi jaculum, cap. 31. vers. 9. num. 4. Manus, cor, vestis, incessus, instar veneni, ibidem. Vide *Fornicarius*.

MERIDIES.

Significat Mare, & cur. Vide *Mare*.

Non eadem Meridies apud omnes, cap. 24. vers. 11. num. 1. significatur appellatione dextræ. vide *Dextrum*.

Cur fenestraz, & meridici idem nomen, cap. 24. vers. 11. num. 4.

Meridie ardente Deus visus Moyfi in Rubo, cap. 38. præfat. quæst. 2. num. 4.

Meridiationes ante, & post cibum, cap. 24. vers. 11. num. 2.

Mereri non solum sibi, sed etiam aliis signum exitus sanctitatis cap. 42. vers. 10. num. 3.

Mesopotamia quid comprehendat, c. 32. præf. q. 2. num. 2.

Melli ros salutaris, cap. 29. vers. 19. nu. 4. in melle, & perceptione fructuum jubilatio, & clamor, cap. 30. vers. 5. num. 2.

METAL-

Index Rerum.

M E T A L L U M.

Metallorum, & Margaritarum generatio sub aquis, cap. 26. vers. num. 12.

Metallorum fundendorum inventor Tubal Cain, cap. 28. vers. 2. num. 3.

Cur fusa, aut malleo ducta sint solidiora. *Fusile, Aes.*

M E T E O R A.

Meteorum thesauri qui, cap. 38. vers. 22. num. 3. summa cum ratione dispensantur, cap. 36. vers. 1. num. 1. 2. Diriguntur à Divina Providentia ad supplicium impiorum, c. 37. vers. 3. nu. 3. Serviant Deo pro armis adversus mortales, cap. 38. vers. 23. nu. 2. Vide *Pluvia, Grando, Fulgur, Fulmen, Nubes.*

Michael Balbus Imperator, qua ratione exegerit de Thoma supplicium, c. 18. v. 14. num. 14.

M I L I T E S.

Militis, ut latronis descriptio, & vivendi ratio, c. 19. v. 12. nu. 4. Priscæ militum galeæ variis insignibus ornatae cap. 39. vers. 13. num. 2. Adhorent à sapientia, c. 29. vers. 10. num. 1. Cur dicantur Ungues & Pennæ, c. 19. vers. 12. num. 3. & Gladius transiens, & devastans, cap. 36. vers. 12. num. 5.

Militaris in furando licentia, cap. 19. vers. 12. num. 5. Furtum illis severe interdictum, ibid.

Vide *Latro, Aquila, Kaldeus.*

Milvi nomen dictum in Hebræo à misericordia, cap. 24. vers. 20. num. 3.

Minervæ Templi inscriptio arcana, cap. 28. vers. 21. num. 1.

Minium apud Romanos sacrum, cap. 28. vers. 16. num. 2.

Miracula quæ fiebant à Christo Domino, multo perfectiora, quam quæ solis naturæ viribus, cap. 42. vers. 6. num. 4. 5.

M I S E R I C O R D I A, M I S E R.

Solet esse quibusdam naturaliter quasi innata, c. 31. vers. 18. n. 2. & 3. Illius quædam in pueris exempla, ibidem.

Homo erga hominem esto potius misericors, quam severus cap. 19. v. 21. num. 6.

Misericordia re ipsa, & non solum verbis impendenda miseris, cap. 30. v. 25. num. 4. Præstanda ex affectu paterno, cap. 29. vers. 16. num. 1. ita ut misericors videatur animo sauciari, cap. 30. vers. 25. num. 5.

Misericordia est argumentum innocentiae, & sanctitatis, cap. 30. vers. 25. num. 7. & perfectæ iustitiæ erga omnes, ibid. num. 8. Promittitur illi regnum, ib. n. 2. & Divinæ delicta, ibid. Vide *Compassio, Tribulatio, Beneficentia, Avarus, Rapina, Divis, Proximus.*

Misericordia erga alios, remedium contra propriam miseriam, cap. 30. vers. 26. num. 2.

Misericordiarum semper maximus numerus, cap. 35. vers. 9. num. 2. Habentur ludibrio à facili agentibus, c. 19. v. 5. nu. 4. 5. sed debemus illam prosequi cum misericordia, cap. 19. v. 6. nu. 1. etiam si sit inflata à iudice, vel à Deo, ibidem. & num. 2. non debet ab homine crudeliter aggravari, cap. 23. vers. 2. num. 4. Ille est misericordia dignissimus, quia miser est sine culpa, cap. 22. vers. 6. num. 6.

Molochites lapis, cuius naturæ, cap. 28. vers. 16. num. 5.

M O N S.

Montes dicuntur cœli columnæ, cap. 26. vers. 11. n. 2. Illorum formatio post terræ formationem, cap. 26. vers. 12. nu. 1. Sunt ferae es olivarum, cap. 29. vers. 6. nu. 3. & origo fontium, ibid. Evertuntur ad eruendum aurum, cap. 28. vers. 9. num. 3. solent mutari in magna alicujus regionis mutatione, cap. 18. vers. 4. num. 4. Priscæ circa illorum cacumina Religio, cap. 26. vers. 11. num. 2.

M O R B U S.

Morbus dicitur ira Dei, cap. 19. vers. 11. num. 2. Peccati poena, c. 18. v. 13. n. 1. & c. 33. v. 19. n. 5. dæmon minister inferendorum morborum, cap. 33. vers. 22. num. 2. & c. 33. v. 24. n. 2. Primus morbus periculosior, & acerbior, ibidem. Reducitur in sordes, & infirmitatem humanæ originis ex luto, cap. 30. vers. 19. num. 3. Deus illius commiseretur, cap. 33. vers. 24. num. 1. Homines verò diutius ægotantibus precantur mortem, cap. 19. vers. 18. num. 4.

Ægotantium instructio, cap. 33. vers. 27. num. 4. infirmo orandum, & poenitendum, c. 33. vers. 19. num. 5. valet peccatorum confessio ad recuperandam valetudinem, c. 33. vers. 27. num. 6.

Convalescentes ex morbo, desiderant domo exire, ibid. num. 5. & ad templum, ibid. Sanitatis confirmatæ per phrasin, cap. 33. vers. 25. num. 3. & c. 33. v. 27. nu. 5.

Improbi morbis brevissimis sublati, cap. 21. vers. 13. num. 3. Iusti diutius vexati, ibid. nu. 4.

Vide *Mors, Dolor.*

Mortis circumloquutio, cap. 21. vers. 21. nu. 3. c. 21. v. 26. num. 8. cap. 21. v. 32. num. 7. c. 24. v. 12. num. 3. c. 24. v. 20. nu. 1. cap. 25. vers. 6. num. 2. c. 27. v. 19. num. 3. c. 29. v. 18. nu. 3. & cap. 30. vers. 23. num. 2.

Significatur in depositione tabernaculi, cap. 18. vers. 14. num. 8. Dicitur dies hominis, cap. 18. vers. 20. num. 1. & vigilia post somnum, & crapulam huius vitæ, c. 20. v. 8. nu. 3. 4. abrupta pit fallacia mortalium somnia, ibid. num. 5. est examen universæ

vitæ cap. 18. vers. 20. n. 1. instar laquei absconditi in terra, cap. 18. vers. 10. nu. 4. quamvis ex ipso terræ aspectu cognoscatur, ibid. Illius acerbitas significata in calcaneo pedis confecto, cap. 18. vers. 9. num. 1. & 2. & in stipula arida, cap. 29. vers. 19. num. 4.

Mortis domus, & arx sub terra, cap. 38. vers. 17. num. 2. illius portæ soli Deo patent, ibid. num. 3. habet os angustum, & stomachum amplissimum, cap. 36. vers. 16. num. 4. illius in terra dominatus quatenus iustus, & quatenus Tyrannicus, cap. 30. vers. 23. num. 2.

Mors miseris solatium, vix poena, c. 30. v. 24. num. 7. desideratur ex animi imbecillitate, ibid. num. 7.

Mortis arbitrium quondam permissum damnatis, ibid. num. 7.

Mors primogenita respondens quasi peccato juveni, & forti, cap. 18. vers. 13. num. 3.

Mors secundaria quæ, ibidem. Morti nostræ insidiatur diabolus, cap. 40. vers. 12. num. 2.

Mors appetit impium, cap. 29. vers. 19. nu. 8. Secundum speciem placidæ, ibidem. insidiatur illi, ibid. Revera valde difficilis, & acerbæ, cap. 29. vers. 19. nu. 4. & valde terribilis, cap. 18. vers. 14. nu. 10. Deserviens in illius corpus, & animum, ibid. num. 11. & deformans illius faciem, ibid. & triumphans superbiam, ibid. num. 15. & proculans omnem humanæ vitæ fastum, ibid. instar Regis irati inexorabilis, ibid. num. 17. Cuncta redigens in nihilum, cap. 18. vers. 15. num. 6. Fa si impiorum in morte quies fabulosis nominibus indicata, cap. 21. vers. 33. num. 6. quo modo non illis valde molesta mortis cognatio, ibidem, num. 2.

Mors sanctorum plena spe beatæ resurrectionis, cap. 31. vers. 14. num. 8. Dormiunt in morte impii coguntur vigilare, cap. 21. vers. 32. num. 4. Est contraria mortis stultorum, cap. 36. vers. 12. num. 5. Frustrantur in morte spero diabolici, cap. 40. vers. 28. num. 3.

Mortalis, & mortuis tantum positione. & habitu videntur differre, cap. 33. vers. 22. num. 3. Mortuorum testimonium verax, cap. 21. vers. 29. num. 8.

Vide *Iustus, Dives, Pauper, Infernus, Sepulchrum, Funus, Pyramis.*

M O Y S E S.

Lucens instar Lunæ, ex consortio Dei, cap. 21. vers. 5. num. 5.

Quomodo protectus Dei dextera, cap. 36. vers. 32. num. 8.

Resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 24.

Cantic Moysis, quæ propria matera, cap. 22. vers. 19. num. 4.

Uxor illius Æthiopissa, Madianitis, cap. 28. vers. 19. num. 3.

M U N D U S.

Optimo ordine, & modo creatus à Deo, cap. 38. vers. 4. num. 3. Esse animal error antiquorum, cap. 22. vers. 12. num. 11. Est instar domus suis partibus divisæ, & distinctæ, cap. 38. vers. 4. num. 7. Productus à Deo tanquam à Patre, & matre, cap. 38. v. 29. num. 6. 7. Renovatur per vicissitudines, & generationes, cap. 38. vers. 14. num. 3.

Vide *Creator, Creatura, Providentia.*

Musculus Cetorum dux. Vide *Salena.*

M U S I C A.

Apud Ægyptios inutilis, & effeminata, cap. 21. vers. 12. num. 1. apud Romanos pueris tradita, ibid. num. 3. Si sit intemperata, est conjuncta cum libidine, ibid. num. 6. Est cognata conviviis, & aliquando etiam cum pietate conjuncta, cap. 30. vers. 31. num. 5. quanquam plerique abutantur musica, ibid. Convenit rebus ætis, ibidem. num. 4.

Musica instrumenta, è quibus vasis confici solita, cap. 38. vers. 37. num. 4.

Mustum non operculandum, cap. 32. vers. 20. nu. 1. Symbolum cogitationum divinarum, ibidem. nu. 5.

Mutus, simul etiam & surdus, cap. 19. vers. 7. num. 2.

Myrtus cujus virtutis, cap. 22. vers. 3. num. 8.

Myrteta Babylonis, Symbolum divinæ providentiæ, cap. 22. vers. 2. num. 9.

N

N A B A L.

Stultus, & Inhumanus, cap. 20. vers. 21. num. 2. Cur cor ejus est mortuum audita liberali elemosyna Abigail, ibid.

N A B U C H O D O N O S O R.

Per flagella eruditus, cap. 33. vers. 14. num. 9. Statuæ ab illo visæ paries, significantes diversa, cap. 29. vers. 15. num. 4.

Narniensis ager, succrescens imbribus, cap. 36. vers. 18. num. 4.

Nasomo num circa sepulchra vigilandi ritus, cap. 21. vers. 32. n. 1.

Naturæ lex æquissima, cap. 37. vers. 13. num. 5. 6. Providet illi gratuito Deus, ibid. num. 6. Vide *Creator, Creatura, Providentia.*

N A V I S, N A V I G A T I O.

Navis periclitans dormiente Leone, cap. 38. vers. 40. num. 2. Navigantes cur dicantur Angelis, cap. 42. in fin. Vota navigantium, ibidem.

Navigatio Symbolum fugæ, cap. 42. vers. 18. num. 5.

Deus nubibus præficiens, quasi navi vectus. vide *Nubes.*

Nepotes an comprehenduntur appellatione filiorum , cap. 42. vers. 16. num. 3.

N I L U S.

Nili incertæ excreſcentiæ, cap. 28. vers. 4. num. 2. exundationis mensura delata in templum Serapidis, cap. 22. vers. 18. num. 3. Propter illius affluentiam Ægyptus Coeli oblita. Vide, *Ægyptus*.
Nimbus, & imber quo differant, c. 37. vers. 6. num. 3. Vide *Pluvia*.

N I X.

Nivis mirabilia, cap. 27. vers. 6. num. 2. Fovet terras, ibidem.
Nix & Cryſtallus tanquam buccellæ ardentes ex Dei ore, cap. 37. v. 10. num. 2. Est cibus, & panis arborum, ibid. expetitur. ab arboribus, cap. 37. vers. 11. num. 4. Fœcundat tellurem, ibid. Quo differat à grandine, 38. vers. 22. num. 2.
Est Symbolum rerum optimarum, cap. 37. vers. 6. nu. 2. servit Deo pro armis fortissimis, quamvis mollissima, cap. 38. vers. 23. num. 2.
Nor, cognomento justus, cap. 22. vers. 19. num. 5. Resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 15.

N O M E N.

Nominum propriorum ex una lingua in aliam translatio, & interpretatio, quatenus debeat fieri, cap. 42. vers. 14. num. 2. Pleraque nomina propria reddita nominibus appellativis, ibidem nu. 5. Virtus Hebræicorum, ibid.
Nominum filiarum Jobi consideratio, & Doctrina. Vide, *Jobi filii*.

N O X.

Nocte vagantes, instar vespertilionum, cap. 35. vers. 10. nu. 4. & 5. invertunt naturæ ordinem, ibid.
Noctes dolores levare, aliquando etiam ingravescere, cap. 30. vers. 17. nu. 3. Vide, *Tenebra*, *Tempestas somnus*.
Nocturna impiorum supplicia. Vide, *Impius*.

N U B E S.

Varie nubis appellationes, cap. 28. vers. 26. num. 4. & cap. 36. vers. 29. num. 4. Sunt pluvie vehiculum, vide, *Pluvia*. & velut vehiculum, & Navis Dei naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 5 & terrificum Tabernaculum Dei Imperatoris, cap. 36. vers. 29. num. 4. & tribunal, ex quo judicat, cap. 36. vers. 31. num. 2. servit Deo multipliciter, cap. 36. v. 29. num. 4. Præsidet nubibus Deus, ibidem. Ex illius præcepto concurrunt inter se, & illius voce, quomodo eleventur, cap. 38. vers. 34. num. 3. Et quomodo, quæve virtute elevata tertia die cap. 38. vers. 9. num. 3.
Duplex nubium obsequium, & commoditas, cap. 26. vers. 9. num. 8. aliæ item multæ opportunitates, cap. 37. vers. 12. n. 4. & 5. Impendunt se totas in terræ commodum, cap. 37. vers. 11. num. 2. Multiplex illarum differentia, ibid. num. 1. Fovent Mare instar vestis. Vide, *Mare*.
Mirum à nubibus tenuissimis obscurari cœlestia lumina, c. 36. v. 28. num. 6. Variè concurrentes cum Sole efficiunt tempestates, cap. 36. vers. 29. num. 6. ex nube parvula tempestatis prognosticum, cap. 36. vers. 29. num. 2. aut ex nubibus quiescentibus in cacuminibus montium, ibidem. Rubentes quid significant, cap. 37. vers. 11. num. 1. ex nubibus item pendentia alia meteora, cap. 37. vers. 16. num. 1. certus illarum discursus, & via, ibid.
Sunt Symbolum obedientiæ, nuntii diligentissimi, cap. 37. vers. 12. nu. 6. Prædicatorum, cap. 37. vers. 13. num. 6. & justitiæ simul, & misericordiæ, ibid. num. 3.
Nubes inter Israelitas, & Ægyptios instar Divini Arcus, cap. 38. vers. 23. num. 1.

N U D I T A S.

Extremæ nuditatis periphrasis, cap. 24. vers. 8. num. 5. nudum qui non vestit, nudus ipse coram Deo, cap. 24. vers. 7. nu. 1. & censetur spoliasse pauperem, ibidem, & numero 2. Vide, *Misericordia*.

N U M E R U S.

Numerus multitudinis de homine singulari dictus, honoris gratia, cap. 18. vers. 2. num. 3. & 4. Positus pro singulari ibid. n. 4. Vide Indicem Regularum, & vocum simplicium.
Nundinarum institutio, unde orta, cap. 18. vers. 17. num. 4.
Nuptiis tedæ accendi, & præferri solitæ, cap. 18. vers. 6. num. 5.
Nutricis munus, cap. 38. vers. 9. nu. 7. Deus nutritur creaturarum. Vide, *Creatura*, *Mare*.

O

O B E D I E N T I A.

Obedientiæ vox quæ, cap. 38. v. 35. num. 5. Illius symbolum Nubes. vide, *Nubes* & Fulmen. vide, *Fulmen*. Descriptio famuli obsequentis, & exequentis mandata, ibid. nu. 1.
Oblivio conjuncta cum negligentia, cap. 19. vers. 14. num. 8.

O B S T I N A T I O.

Obstinata peccandi licentia, cap. 20. vers. 11. num. 6. & cap. 20. vers. 24. num. 3. Illius perpetua epitheta, cap. 22. vers. 5. num. 4. Cordis durities adamantina, cap. 23. vers. 16. num. 3. usque ad finalem impoenitentiam, cap. 24. vers. 19. num. 9. Vide *Mors*, *Impius*.

O C U L U S.

Oculi sunt fenestræ animi, cap. 31. vers. 1. num. 1. & ex corde ab animo foramina, cap. 36. vers. 7. num. 2. Cur illis tribuatur cogitatio, cap. 31. vers. 1. nu. 7. Coniunguntur cum hominis intelligentia cap. 35. vers. 11. num. 4. & cum intentione animi, cap. 31. vers. 1. num. 9.
Tribuitur illis fornicatio, & concupiscentia, ibidem, num. 8. & cap. 31. vers. 7. num. 3. sunt valde importuni, ibid. num. 2. quomodo frænandi, & moderandi in aspectu præsentium, ibid. nu. 3. Sunt similes Naphthæ, in quam insilit ignis, cap. 30. v. 1. num. 11.

Qui dicantur oculi insanientes, cap. 31. vers. 1. num. 3. & diminutio, cap. 36. vers. 7. num. 2. Defixi in aliquo argumentum amoris, ibid. & subsecutores, cap. 24. vers. 15. num. 2.

Oculi modesti, argumentum innocentie, cap. 31. vers. 1. num. 8. Magnum illorum momentum ad castitatem, ibid. num. 5. Curiosi damnantur, ibid. nu. 9.

Pulchritudo oculorum nigrorum, c. 42. vers. 17. num. 18. Venus Nigrocula, Pallas Cæcia, ibid.

Oculi pleni adulterii, qui, cap. 24. vers. 25. num. 2. Exspectant noctem, ibid. Dicuntur subsecutores alienorum matrimonio. rum, ibid. Timent hominem, non Deum, ibid. num. 3. Vide *Adulterium*.

Oculorum superbia, ibid. Vide, *Superbia*.

Oenomanus Philosophus Providentiæ assertor, cap. 22. vers. 14. num. 5.

O L E U M.

Oleum cum lumine cognatum, cap. 24. vers. 11. num. 4. & cum auro, cap. 28. vers. 1. nu. 3. Illius subtilitas, Syn bolum eorum, quæ animum penetrant, cap. 30. vers. 17. num. 4.

Omnipotens Dei nomen, & variæ illius etymologiæ, cap. 21. vers. 15. num. 2. 3. 4. c. 21. v. 20. nu. 3. c. 22. v. 3. nu. 5. c. 22. v. 26. nu. 4. c. 29. v. 5. nu. 1. & c. 31. v. 2. nu. 1.

O N A G E R.

Frequens in Arabia, cap. 39. vers. 6. num. 3. Amas solitudinem, & campos apertos, ibid. Quod illius pabulum, ibid. & cap. 30. vers. 8. num. 8. Vivit parvo contentus, cap. 39. vers. 6. num. 4. Respondet ex opposito asino domestico, cap. 39. vers. 5. num. 2. Ignavus, & timidus, cap. 24. vers. 5. num. 1.

Est Symbolum libertatis, cap. 39. vers. 5. nu. 2. & ferinæ impudentiæ, cap. 24. vers. 5. num. 1. & improbitatis, ibid. num. 2. temperantiæ, cap. 39. vers. 7. num. 4.

Onyx, vide, *Sardonia*.

Ophir, ubi terrarum, cap. 28. vers. 7. num. 7. An sit nostrum Peru. Vide *Peru*.

O R A T I O.

Elevat faciem ad Deum cum animi constantia, cap. 22. vers. 26. num. 6. Debet fieri cum perseverantia, cap. 29. vers. 20. nu. 2. & cum mentis tranquillitate, c. 29. vers. 4. nu. 4. & de rebus, c. 22. vers. 28. num. 2. obtinet victoriam de hostibus, & deludet diabolum, c. 19. vers. 20. num. 3. Illius studium valde salutare, ibid. Et ad illam nos excitat hostium servitia, cap. 41. vers. 3. num. 7. Est instar congressus bellici cum Deo, cap. 33. vers. 5. num. 4. & velut libelli supplices, cap. 127. vers. 9. num. 1. Illius auditor Judex supremus, ibid. Præsto illi adest Deus, c. 27. vers. 10. num. 5. Habet exitum jucundissimum, ibid. Non solum illam audit, sed etiam respicit Deus, c. 22. vers. 27. num. 1.

Grand studium, & necessitas sublata à negatoribus Providentiæ cap. 21. vers. 15. num. 7. & improbi in oratione diffidunt, cap. 27. vers. 9. num. 1. Atjusti Deum invocant in omni tempore, cap. 27. vers. 10. num. 5.

Cur oratio fieret ad Orientem, & à quibus fieret, cap. 31. vers. 26. num. 9.

Oriens cur prima mundi pars, cap. 23. vers. 8. num. 6.

Oriens Sol. Vide, *Sol*.

Orionis descriptio, cap. 38. vers. 31. num. 5.

Orator iratus qualis, cap. 32. vers. 5. nu. 5. fervidus, & tumidus, cap. 32. vers. 20. num. 3. instar folliis ferrarii, ibid.

Orationis fucus, & puritas in quo consistant, cap. 33. vers. 3. num. 3. 4. Artificium delinire auditoris animum, cap. 33. vers. 23. num. 2.

Orationis Grachi asperitas fistula delinita, c. 32. v. 6. n. 1.

Organi antiquitas, & ratio, cap. 21. vers. 12. num. 5.

Osculum manuum in adoratione, cap. 31. vers. 26. num. 12.

O S S A.

Sunt firmiores corporis partes, cap. 20. vers. 11. num. 1. nutriuntur medullis, c. 21. vers. 26. num. 6. Bene aut male habentia quid significant, cap. 30. vers. 17. num. 4. Solent prominere ex ingenti corporis macie, cap. 33. vers. 21. num. 31. cur dicantur impleri præmio, aut supplicio, cap. 20. v. 11. num. 1. Significant inveteratos mores, ibid. num. 2. Symbolum consiliorum, c. 40. vers. 13. num. 2. cur mors Officia, ibid. num. 3. Offibus, non carne utendum adversus robur diaboli, ibid. num. 2. Officulum in corde equi, aut bovis, vide, *Cor*.

Ovis indicebatur, cum irrogabantur multa, cap. 42. vers. 1. nu. 8. Tunc dicebatur genere virili, ibid.

Index Rerum.

P

P A L M A.

Annus gradibus crescit, cap. 29. vers. 18. num. 7. Amans a-
quarum, cap. 29. vers. 19. num. 2. Felicitatis Symbolum,
ibid. Diuturnitatis Symbolum, c. 29. vers. 18. num. 4. Judææ
insigne, cap. 39. vers. 18. nu. 4. Palmæ Ægyptiæ vis, & natura,
cap. 22. vers. 2. num. 9.

Palmati equi, vide, *Equus*.

P A P Y R U S.

Papyrus, Navium materia, cap. 19. vers. 24. num. 8. & an etiam
ex illa confecta fuerit capsula illa juncea Moysis, ibidem. Scri-
bendi materia, ibidem. Nostra Papyrus an eadem, quæ prisca,
ibid.

P A R A B O L A.

Est sententia gravissima, & notissima, cap. 30. vers. 9. num. 2. &
præ aliis excellens, cap. 27. vers. 1. num. 2.

Parabola filii prodigi explicata de impiis, cap. 27. v. 3. num. 3.

P A R A P H R A S T E S.

Uterque Chaldaeus edidit Paraphrasim in universa Biblia, cap.
19. vers. 28. num. 3.

Passiones animi robustæ, quæ, cap. 36. vers. 19. numero 5. vide,
Affectus.

Pastoris jus, quod, cap. 27. vers. 15. nu. 4. Vide, *Princeps, Ju-
dex, Deus*.

P A T E R, P A R E N T E S.

Pater familias instar centri in circulo, c. 29. v. 5. num. 2. Cura, &
diligentia custodiendæ domus, & filia virginis, cap. 24. vers.
16. num. 3. Exemplar filiorum, cap. 29. vers. 5. num. 3. illius
exemplum gravissimum, cap. 21. vers. 12. nu. 2. erat quondam
Judex suorum filiorum, cap. 40. vers. 3. num. 2.

Parentes sunt imago Dei, cap. 34. vers. 36. num. 3. Providentiæ
simul, & severitatis symbolum, ibid. num. 4. Patris nomen
Divinum, cap. 38. vers. 28. num. 5. Dicitur etiam habere ute-
rum, ibid. num. 1.

Omnium animalium erga prolem charitas, cap. 39. vers. 16.
num. 2. Cur primogenitos magis diligant, cap. 39. vers. 16. nu.
3. Eo plus illos diligunt, quo majori labore comparati sunt,
cap. 39. vers. 16. num. 2.

Parentum sterilitas dicitur orbitas quædam, & viduitas, cap. 21.
v. 10. num. 6.

Parentes miseri, destituti præsidio filiorum, cap. 18. vers. 12.
num. 2. Cruciantur in filiis, c. 20. vers. 10. num. 4. Timent
illos castigare, cap. 21. vers. 4. nu. 4. sunt negligentes in filio-
rum educatione, cap. 21. vers. 11. num. 3. Corridunt, & collu-
dunt liberis ibid. num. 5. Improbi exercent rapinam ditandis
liberis, c. 31. vers. 8. num. 2.

Parentum vultus obscurus, & tristis ad filiorum errata, c. 29. vers.
24. nu. 5. Mutuus timor ac reverentia parentum, & filiorum,
cap. 22. vers. 4. num. 4.

Præceptum de honorandis parentibus in confinio duarum tabu-
larum, cap. 38. vers. 28. num. 5. vide, *Filius, Mater*.

Passiones. Vide, *Affectus, Ira, Amor*.

P A T I E N T I A, I M P A T I E N T I A.

Patientiæ descriptio, & periphrasis, cap. 34. vers. 7. num. 1. est
Deo honorifica, cap. 40. v. 3. nu. 5. Duplex illius præmium,
cap. 19. vers. 3. num. 3. & cap. 42. vers. 10. num. 5. Vide
Contumelia.

Impatiens ærumnarum ingratus erga Creatorem, cap. 34. vers.
10. num. 1. Est mollis, & effeminatus, cap. 36. vers. 14.
num. 8. Similis perturbati hominis, cap. 22. vers. 10.
num. 2. Et oblitus Divinæ opis, cap. 23. vers. 3. num. 1.
Vide, *Ira, Tribulatio*.

P A U L U S.

Olet Christum, quo est plenus, cap. 32. vers. 20. num. 6. Cur se
Romanis commendat, cap. 18. vers. 17. num. 2. Cur resiliens
vipera ex illius manu, cap. 13. vers. 26. num. 4.

Pauli, & Isaie consonantia, cap. 23. vers. 7. num. 5. Quale illius
conscientiæ testimonium, vide, *Peripatetici*.

Pavo malevolus simul, & gloriosus, c. 39. vers. 13. num. 1. Illius
pennæ idoneæ galeis militum, ibid. nu. 2.

P A U P E R.

Pauperis nomen à desiderando, cap. 24. vers. 11. num. 6. Quid
inter sit inter illius sitim, & sitim divitis, ibid. Cur Patris, &
Pauperis nomina affinis, cap. 29. vers. 16. num. 1. Cur dicatur
vacuus, aut evacuatus, cap. 22. vers. 9. num. 2. & Paupertas
dicitur funis, & vincula, cap. 36. vers. 9. num. 4.

Pauperis cum humilitate peculiaris cognatio, & cum sanctitate,
cap. 24. vers. 4. num. 4. etiam læsus tacet, ibid. Pauperes di-
cuntur populus Dei, cap. 36. vers. 6. nu. 5. & Deus est illorum
vas, cap. 31. vers. 20. num. 4.

Pauperes fugiunt conspectum divitum superbiorum, cap. 24.
vers. 4. num. 2. Sunt pisciculi, & aviculæ cap. 18. vers. 8. num.
3. illorum refrigerio refrigeratus Deus, ibid. Maledictus, qui
prohibet panem suum a paupere, cap. 22. vers. 7. num. 6. Dei
providentia in sustentandis pauperibus, cap. 24. vers. 10.
num. 6.

Pauperes interdum superbi, cap. 35. vers. 12. num. 1. & ingrati.
cap. 31. vers. 20. num. 4. Cur Deus permittat illos opprimi,
cap. 35. vers. 12. nu. 3. Sed oppressores sunt veluti homicidæ,
cap. 24. vers. 25. num. 4.

Pauperum mors languida, c. 18. vers. 13. nu. 3. cur illis minentur
scripturæ sitim, potius quam famem, cap. 18. vers. 12. num. 1.
Sancti erga pauperes munifici, cap. 31. vers. 16. num. 1. non sunt
expectandi, ut petant, ibid. num. 2. 3. Cur habeant oculos in
manibus divitum, ibid. num. 2. etiam invitandi ad mensam,
cap. 31. vers. 17. num. 1. vide, *Dives, Potens, Misericordia,
Eleemosyna*.

P E C C A T U M, P E C C A T O R.

Peccatum est contra Dei honorem, cap. 35. vers. 6. num. 7. Con-
temnit Deum, ibid. Appetit destruere Deum, ibid. num. 10.
Quamquam nihil re ipsa ille lædi possit, ibid. At aliquando
per peccatum læditur illius honor, ibid. num. 11.

Deus veluti dolens ex nostris peccatis, cap. 35. vers. 6. num. 4.
videtur amaritudinem, & tristitiam ex illis capere, ibidem.
num. 6.

Peccata, & malitia pugnant contra suum possessorem, cap. 40.
vers. 14. num. 8. & sunt scintillæ sævientes in suos cultores,
cap. 18. vers. 5. num. 4. & materia laqueorum, quibus peccator
constringitur, cap. 18. vers. 8. num. 2. & mensura supplicii,
ibid. num. 4. & instrumentum, quo utitur Deus vel Diabolus
ad supplicium impiorum, cap. 40. vers. 14. num. 8. & semen
producens fructum poenarum, cap. 21. vers. 30. num. 4. &
pondus gravissimum, quo impius descendit celerrime in
infernum, cap. 21. vers. 13. num. 6. & instar canis excubantis ad
ostium, & comitantis animum impij usque ad Dei tribunal,
cap. 20. vers. 11. nu. 5.

Sunt convitium, & ignominia, cap. 27. vers. 6. num. 2. Dicuntur
occulta, cap. 20. vers. 11. num. 3. generant mortem, c. 18. vers.
13. num. 3. Æterno supplicio nunquam satis puniuntur, c. 20.
vers. 11. num. 5. Videntur habere diversos ætatis gradus, ut
quædam peccata sint adolescentiora, & fortiora, c. 18. vers. 13.
num. 3. illorum assiduus comes est afflictio, c. 22. vers. 15.
num. 6. & periculum, cap. 18. v. 8. num. 7.

Peccator est non homo, cap. 18. vers. 15. num. 9.

Peccati confessio honorifica, c. 21. vers. 31. num. 2. Præteritorum
peccatorum memoria proficit sanctis ad humilitatem, cap.
27. vers. 6. num. 4. Vide *Impius, Pietas*.

Pectoris tussio, gestus poenitentis, cap. 39. vers. 34. nu. 4. ejus
cærimoniarum antiquitas, ibid.

Periaadri tyranni responsum ad Thraсібulum cap. 24. vers. 24.
num. 9.

Peripateticorum dogma de abstinentia, c. 18. præfat. nu. 5.

P E R P E N D I C U L U M.

Adhibetur ad ædificandum, & destruendum, cap. 38. vers. 5. nu. 5.
an fuerit coccineus ille funiculus Raab, ibid. nu. 4.

Perpetuitatis circumloquutiones proverbiales, cap. 26. vers. 10.
num. 6.

Perfarum Regum mos referendi in commentarios merita suo-
rum popularium, cap. 31. vers. 35. num. 4.

Peru an Hebræis agnitus, cap. 28. vers. 16. nu. 4. unde habuerit
nomen, ibid. & num. 5.

P E S T I L E N T I A.

Pestilentia cur à Davide suscepta potius, quàm fames aut bellum
c. 18. vers. 12. num. 1. Illius nota, quod funera careant luctu,
c. 27. vers. 15. num. 5.

D. Petrus significatus in Sapphiro, cap. 28. vers. 6. nu. 3.

P H A R A O.

Submersus fremente Mari Rubro, æthere tonante, cap. 22. vers.
16. num. 10. Ductus Divina Sapiencia ad ipsum supplicium,
cap. 26. vers. 12. num. 5.

P H I L O S O P H I.

Pisces in religione turpiter errantes, c. 31. vers. 26. nu. 2. Illorum
potissima contemplatio extra seiplos, cap. 37. vers. 11. num. 4.
& Cœli, ac siderum, ibid.

P H O E N I X.

Phoenix avis Arabica moriens, & reviviscens, Resurrectionis
Symbolum, c. 19. vers. 25. num. 16. vitæ longissimæ, cap. 29.
vers. 18. nu. 4. Diuturnitatis Symbolum, ibidem. Supremus
illius honor, & funus quale, ibidem. Jobi contemplantis suum
Redemptorem figura, ibidem.

Physeter. vide *Balena*.

P H Y S I O G N O M I A.

Quid veri habere possit, c. 37. vers. 7. num. 9. & 10. Nazianzenus
illius peritus, ibidem num. 9. Juliani improbitas ex ipsa Phy-
siognomia, & habitu, ibidem. Ingeniosorum Physiognomia,
vide *Jacob*. Manus, collum, & alia signa feri, & agrestis homi-
nis. Vide *Esau*, & *Chiromantia*.

P I E T A S.

Illius, atque Sapienciæ Divinæ elogium, cap. 28. vers. 13. num. 3.
Est potissima in Reipublicæ alicujus constitutione, cap. 28.
vers. 27. num. 6. est complectenda fortiter, instar ingentis La-
pidis, & oneris, cap. 27. vers. 6. num. 1. debemus nos obligare
cum illa, ne dilabamur, ibidem. Seminanda, & excolenda pa-
tienter,

Index Rerum.

tienter, cap. 28. vers. 18. num. 5. Illius Thesaurus absconditus
ibid. num. 4.

Pietatis fructus, cap. 34. vers. 29. num. 2. Reportat triumphum de
tyrannis, cap. 36. vers. 9. num. 2. & de arumnis, cap. 36. vers. 7.
num. 3. & de vinculis, & servitute, cap. 36. vers. 9. num. 2. 3. ex
illius radice provenit magna fructuum ubertas, cap. 42. vers.
12. num. 3. Vide *Iustus, Impius*.

De pignore non capiendolex qualis, cap. 22. vers. 6. num. 2. Pig-
noratorum inhumanitas, ibid. nu. 3.

P I N G U E D O.

Pinguedo Symbolum deliciarum, & affluentiae, cap. 36. vers. 16.
num. 9. Pingua & dulcia valde nutriunt, ibid.

Piaques hebetes, & voluptuarii, cap. 21. vers. 26. num. 5.

P I S C I S.

Piscium capita, corporis proportionem maxima, cap. 41. vers. 13.
num. 1. tantum habent collum, qui respirant, ibidem. quibus-
dam innata lux quaedam, cap. 41. vers. 8. num. 5. Iisdem
instrumentis quibus capiuntur, trahuntur, cap. 40. vers. 20.
num. 22.

Vastissimi sunt quasi Gigantes, cap. 26. vers. 5. nu. 15. sunt maio-
res terrestribus, ibidem, quamquam alicui parvitate mirabiles,
ibid. Et mirabilis illorum fecunditas, ibid. num. 16. Referunt
figura & similitudine animalia terrestria, & alias res inanima-
tas, ibid. num. 18. & Pisciculi Symbolum pauperum, cap. 18.
vers. 8. num. 3.

Piscium & avicularum par venatio, cap. 40. vers. 24. num. 5.
Silentii Symbolum, cap. 40. v. 20. num. 21. Quondam a
Syris adorati, ibid. num. 20.

Piscis Musculus. Vide *Musculus & Balena*.

Dagon infernus piscis. Vide *Dagon, & Leviathan*.

Pleiades signum Aquilonare, cap. 38. vers. 31. num. 2. unde ha-
beant nomen, ibid.

P L U M B U M.

Plumbi nomen, generatio, natura, cap. 19. vers. 24. num. 1.
Plumbeus stylus nunquam in usu, ibid. In plumbi lingua quo-
modo olim scripturarum, ibid. Plumbei libri Granatenles, ibid.
Vide, num. 2. *Granata*.

P L U V I A.

Pluviae & rosis causa, & generatio, cap. 38. v. 28. nu. 2. illius, lex, &
dispensatio juxta leges aquae ducenda, cap. 38. v. 25. num. 2. una
pluvia est materia alterius, cap. 36. vers. 27. num. 5. est coeli
pinguedo, ibid. Deus habet illius claves, ibid. num. 4. illius
vehiculum nubes, cap. 26. vers. 8. num. 3. & alia mirabilia plu-
viae, ibid. num. 1. Aqua pluvialis purgatissima, cap. 63. vers.
27. num. 4.

Deus habens in numerato guttas pluviae, ibid. num. 1. quae natu-
ralis causa generationis guttarum, cap. 26. vers. 8. num. 2.
Multitudo guttarum exultat terram, ibid.

Pluit Deus in deserto gratis, cap. 38. vers. 26. num. 1. cur deserto
sterili conferatur, cap. 38. vers. 27. num. 5. quod Deus aufert
terrae cultam, profundit in incultam, ibid. liberalitatis docu-
mentum, & Symbolum, ibid. num. 4. & Divini Verbi, ibid.
num. 5.

Ablata pluvia Deus debellans hostes, cap. 38. vers. 23. num. 3. il-
lius cum serenitate commutatio ex Dei Potentia, cap. 36.
vers. 27. num. 5. ubi terrarum nunquam pluuit, cap. 37. vers.
13. num. 3.

Pluvia serotina quae, cap. 24. vers. 6. num. 6. obtinebatur precibus,
cap. 29. vers. 23. nu. 3.

Symbolum belli, & supplicii, cap. 20. vers. 23. nu. 7. & 8.

P O E N I T E N T I A.

Poenitentia peccatoris admirabilis, cap. 33. vers. 17. num. 2. opus
divinae virtutis, ibid. Avertit discrimina vitae, ibid. Detegit in-
sidias adversariorum, cap. 33. v. 18. num. 1. obtinet sanitatem,
cap. 33. v. 19. num. 5. inducit homini novam faciem, cap. 33.
vers. 24. num. 4. consolatur & mutat hominis animum, cap.
21. vers. 1. nu. 2. & cap. 42. vers. 6. num. 2. est quasi pretium
redemptionis, & vitae, cap. 38. v. 14. num. 3. Deus propter poeni-
tentiam, & lachrymas indulgens plures annos vitae, cap. 33.
vers. 17. num. 5. & confirmatam valetudinem, cap. 33. v. 25. nu.
4. & vitam diuturnam, & felicem, cap. 33. vers. 26. num. 4. &
animi tranquillitatem, cap. 24. vers. 23. num. 2. & vivificatur
gratia amissa, cap. 33. v. 26. nu. 3.

Verè penitens sibi, & aliis precatur veniam, cap. 33. v. 27. num. 5.
Impenitens abutens poenitentiae tempore, dicitur illud, cap.
22. vers. 18. num. 2. & cap. 24. vers. 23. num. 7. Deus con-
cedens poenitendi locum, simul misericors & iustus, ibidem,
num. 5.

In Polo Aquilonari stellae efficaciores, cap. 23. v. 9. nu. 7.

Policratis Regis gemma qualis, cap. 38. v. 16. nu. 5.

Pollinctoris officium quod, cap. 33. v. 26. nu. 2.

Pondera iactari solita in hostes, cap. 41. vers. 19. nu. 6.

Porta locus judiciorum, vide *Judicium*.

POTENS, POTENTIA.

Potentioribus antipathia quaedam cum sanctitate, cap. 24. v. 4.
num. 4. & cognatio quaedam cum iniquitate, cap. 31 v. 22. nu. 3.
illis minatur Scripturae famem, & pauperibus sitim, cap. 18.

v. 12. nu. 3. comparantur cum nubibus, cap. 20. v. 7. nu. 2. dicu-
tur elevati, ibidem, nu. 1.

Potentes solent esse plus nimio severi sui Juris exactores, cap. 31.
v. 21. num. 2. epulantur quotidie splendide, cap. 18. vers. 12.
num. 1. insidiantur pauperibus, cap. 18. v. 8. num. 3. & suis etiam
sociis potentibus, & divitibus, ibidem nu. 4. Ab illorum gregi-
bus, & armentis nulli agnitudo, cap. 24. vers. 3. nu. 5. illorum
auxilium infidele, cap. 34. vers. 19. num. 2. Potentia non
irritanda, cap. 36. vers. 20. nu. 4.

Deus est potentium iudex, cap. 21. vers. 22. num. 3. sapientissimus
in illis judicandis, ibid. nu. 4. ruunt subito, cap. 18. v. 10. num. 6.
vide, *Dives, Pauper, Princeps*.

Protosianus collis argentifer, cap. 26. vers. 11. num. 2.

Prædestinationis signum, Pietas a pueritia proficiens, cap. 31.
vers. 18. num. 3.

P R A E D I C A T O R, P R O P H E T A.

Dicitur Angelus, cap. 33. vers. 23. num. 3. debet esse honoris sui
contemptor, cap. 18. vers. 1. num. 3. benignus in comminando,
ibid. Cur illius comminationes dicantur stillare, cap. 29. v. 22.
nu. 4. Illius officium est in faciem exprobrare, cum oportet,
cap. 21. vers. 33. num. 3. Debet pollere animi fortitudine, ibid.
Et liberè loqui coram Regibus, cap. 34. v. 18. num. 1. & non
debet accipere personam Principum, cap. 21. vers. 33. num. 4.
debet esse adamas fortior improbo, cap. 34. vers. 18. num. 3.
Debet esse suavis simul, & utilis, cap. 29. v. 22. nu. 2. accommoda-
tus captivae auctoritatem, ibidem, nu. 3.

Prophetarum onus quale, cap. 27. vers. 1. num. 3. imprecationes
quomodo accipiendae, cap. 22. vers. 19. num. 4.

Præsentium contemptor iustus, attentus ad futura, cap. 12. vers.
16. num. 4. Futura ab illo inspicere, tanquam praesentia, ibidem,
vide, *Iustus*.

P R I M O G E N I T U S.

Primogenitus fortitudo parentis, cap. 18. vers. 13. num. 2. Cur
magis dilectus parentibus, vide, *Parentes*. Primogenitus
creaturarum Christus, ibid. num. 2. Primogenitus mortis
diabolus, ibid. num. 1. Primogenita mors acerbissima, ibidem
num. 3. Aut respondens peccatis adolescentiae, vide, *Mors,
Adolescentia*.

Cur sancti dicantur primogeniti pauperum, cap. 18. vers. 13.
num. 2.

P R I N C E P S.

Princeps instar Solis gratuito illuminans, cap. 18. vers. 6. num. 4.
& summo mane visitans, cap. 29. vers. 7. num. 1. & instar lu-
cernae sustentandae facultatibus popularium, ibidem. Et instar
candelabri sustentantis lucem populi, cap. 18. v. 6. num. 6. Est
chirurgus, & alligator, cap. 34. vers. 8. nu. 1. & instar columnae
sustinentis regnum, cap. 34. vers. 24. num. 3. instar fluminis
quod Divina potentia aliquando arefacit, ibidem. instar Dei
accipientis preces subditorum, cap. 35. v. 9. nu. 5. instar Leonis
vigilantis, cap. 38. v. 38. num. 2. instar mali navis simul, &
naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 4. instar fidi portus, cap. 31.
vers. 8. num. 3. & instar turris munitae, cap. 29. vers. 25. num. 6.
Deus quidam terrenus, ibidem. Et medicus, curus, & auriga,
cap. 29. v. 15. num. 4. Non solum caput Reipub. sed etiam
instar reliquorum membrorum, ibid. num. 4. Et debet praestare
exemplo, cap. 29. vers. 10. nu. 1.

Deus forma optimi Principis, vide, *Deus*. Et Christus Jesus.
vide, *Christus*. Est Deo quam simillimus, cap. 36. vers. 6. num.
3. Est item illi charissimus, ibidem. Est idem iudex, cap. 39.
vers. 9. nu. 1.

Sponte facit, quod facit, cap. 34. vers. 18. num. 6. & sponte se
subdit legi, ibidem. & Sponte etiam libidini servit, cap. 34.
vers. 27. num. 1. Principis Clementissimi descriptio, cap. 34.
vers. 19. num. 2. Illis potissimum insidiantur hostes, cap. 39.
vers. 29. num. 2. Quomodo cum Principe agendum, cap. 21.
v. 31. num. 6. Principis adolescentioris disciplina, cap. 21. vers.
33. num. 8.

Principis optimi munus quod, cap. 34. vers. 9. num. 3. debet
abhorrere à muneribus, cap. 36. vers. 13. num. 4. vigilare, cap.
36. vers. 20. nu. 2. innocentes tueri publico testimonio, cap. 36.
vers. 22. num. 9. & comprimere insolentiam potentiorum,
cap. 31. vers. 34. num. 3. liberales, & beneficii, cap. 21. v. 28. num. 4.
& cap. 19. vers. 12. num. 4. debet habere vultum laetum, cap.
29. vers. 24. num. 4. cujus humanitas nihil detrahat majestati,
cap. 29. vers. 25. num. 3. propria illius sapientia, ibid. & Regius
splendor, cap. 29. vers. 11. num. 3. & paterna charitas, cap. 19.
vers. 12. num. 4. & virtus quaedam divina, ibidem. & habeat
subditos tanquam fratres, cap. 22. vers. 2. num. 4. est pater
orphanorum, cap. 29. vers. 16. num. 1. nam miserum gentem
Principis tuitione, cap. 29. v. 13. nu. 3. & 4. illius opem imple-
rant pauperes, cap. 34. vers. 19. nu. 2. est illi cum bestiis pugnandum,
cap. 29. vers. 17. nu. 2. & est pastor, at improbus est lupus,
ibid. nu. 3. & 4.

Princeps sine viribus, sine providentia instar idoli mortui, cap.
18. vers. 13. num. 7. impius, est Hypocrita, cap. 36. vers. 20.
num. 3. Principes interdum vulpino ingenio, cap. 34. vers. 18.
num. 1. abutuntur principatu, & dominandi libidine, cap.
vers. 2. num. 3. avari, stulti, & fraudulentissimi, cap. 22. vers. 7. num. 1.

Index Rerum.

accipiunt personas subditorum, cap. 22. vers. 8. num. 5. vendunt sua patrocina, & securitatem suis subditis, cap. 24. vers. 23. num. 1. Protegunt peccata suorum popularium, cap. 40. vers. 16. num. 3. Habent vultum terræ ficut, cap. 21. vers. 31. num. 6. Sunt onerosi Reipublicæ instar statuar lapideæ, cap. 29. vers. 15. num. 3. elevant se super populum, ibidem.

Etiam discipulis debita obedientia, cap. 34. vers. 18. num. 1. illorum improbitatem comprimit Deus, & sancti adversus indignos Principes, c. 36. vers. 6. num. 3. Illos excolit diabolus tanquam suam terram, cap. 40. vers. 15. num. 1. & illis adhærescunt pessimi quique populares, ibid. num. 3. Periclitatur sub illis Respublica, præsertim si dormiant, cap. 38. vers. 39. num. 2. & est misera, cap. 24. vers. 24. num. 2. student occultare sua peccata, cap. 31. vers. 33. num. 3.

Principum Consilarii quales. Vide *Consiliarius*. Quos debeat Princeps maxime charos, & familiares habere cap. 19. vers. 19. num. 6. & 7. Illius ministri dicuntur brachia, cap. 22. vers. 8. num. 3. Privati, & familiares, quales esse debeant, ibidem, n. 6. qui, si avari sint, perdunt Rempublicam, cap. 22. vers. 9. num. 1. nam ministri iniqui sunt instar sanguisugæ, cap. 24. vers. 24. num. 2. Vide *Rex, Dives Tyrannus*.

Promethei Mythologia ignem de celo advehentis, cap. 29. vers. 19. num. 4.

Propheta, Vide *Prædicator*.

PROSELYTUS.

Profelytorum lex, cap. 19. vers. 15. num. 2. alii fuerunt genere, alii adoptione, ibid. Quo animi affectu Pharisei facerent profelytos, ibidem, num. 5. Habuerunt multos Job, & Abraham, ibidem, num. 3.

PROVIDENTIA.

Providentia, Sapientia, & Scientia Dei ex multis capitibus probata, cap. 22. vers. 14. num. 6. 7. & seq.

Providentiæ fides fundamentum humanæ vitæ. Vide *Fides*.

Providentiæ lux per omnia diffusa, cap. 37. vers. 3. num. 5. velut sal omnium, quæ fiunt, cap. 24. vers. 12. num. 5. & velut clavus Dei naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 5. efficit concentum in creaturis, cap. 22. vers. 14. num. 11. dicitur Montes ærei apud Zachariam, cap. 34. vers. 24. num. 7. & myrtera Babylo- nis apud eundem, cap. 22. vers. 11. num. 9. & ordinarius Providentiæ cursus dicitur Semita sæculi, cap. 22. vers. 15. num. 3. 4.

Providentia obscura, illius effecta manifesta, cap. 22. vers. 2. num. 9. intenta in scopum divinæ gloriæ, & commodi mortalium, cap. 30. vers. 11. num. 3. Non solum circa hominem, sed etiam circa res alias universas, cap. 38. vers. 12. num. 3. & cap. 38. v. 25. num. 1. sed aliarum creaturarum Providentia propter hominem, cap. 22. vers. 24. num. 10.

Duæ divinæ Providentiæ viæ, punire, & misereri cap. 40. vers. 14. num. 1. illius formula postquam diu sustinuit, graviter punire, cap. 21. vers. 22. num. 1. Providentiæ periphralis, c. 26. vers. 4. nu. 5. & cap. 33. vers. 9. num. 4.

Negantes Providentiam, Cælo Deum concludebant, cap. 22. vers. 12. num. 2. error circa illam stultus, Deum non videre, quia non videretur, cap. 22. vers. 14. num. 1. 2. 3. & sequen. Errantium Philosophorum rationes, ibidem. Cur improbi frigidè sentiant de divinâ providentia, cap. 22. vers. 5. num. 5.

Psalms 4. de Providentia illustratus, cap. 22. vers. 18. num. 3. Dei Providentia in sustentandis Pauperibus. Vide *Pauper*.

PROXIMUS.

Qui proximum lædit, se ipsum lædit, cap. 20. vers. 10. num. 6. habendus tanquam frater, cap. 22. vers. 6. nu. 4. datur crimini, non illi benefecisse, cap. 22. vers. 7. num. 1.

Peccata in proximum, eadem in Deum, cap. 24. vers. 13. num. 2. Peccata contra proximum dicuntur furtum, vide *Fur- sum*.

Phthirophagi unde habeant nomen, & vivendi rationem cap. 30. vers. 8. num. 3.

PUER.

Puer misericors tanquam aliorum puerorum pater, cap. 31. vers. 18. num. 2. Bona pueri indoles ingens Dei beneficium, ibid. num. 3. Puer meritorius quo habitu incederet, cap. 36. vers. 14. num. 5. Pueri impudicis saltationibus assuescentes, cap. 21. vers. 11. num. 5.

Pugillarium formæ, & materia, cap. 19. vers. 24. num. 8.

PULCHRITUDO.

Pulchritudinis suavitas, & lux, cap. 26. vers. 13. num. 3. & cap. 42. vers. 14. num. 10. Periphra- sis, & laus, cap. 28. vers. 6. num. 3. debet esse conjuncta cum bono famæ odore, cap. 42. vers. 14. num. 15. est velut ignis, cap. 30. vers. 1. num. 13. capit stultos amatores, cap. 42. vers. 14. num. 11. Lis est illi cum pudicitia, cap. 30. vers. 1. num. 13. Levius peccatum quod pulchritudo suadet, cap. 31. vers. 1. num. 11. Alexander duntaxat adversus pulchritudinem superbus, cap. 30. vers. 1. num. 13. dicitur de rebus jucundis, & suavis. ibidem. Vide, *Fœmina, Virgo, Cogitatio, Oculus*.

PYRAMIS.

Pyramidum usus, cap. 42. in fine, fiebant ex Arabicis Lapidicinis, ibidem.

Pyramis sepulchri S. Job adhuc extans, ibid.

Pythones pectore resonantes, & responsa dantes, cap. 32. vers. 20. num. 5.

R

RABBINORUM.

S Omnium de Jobi filiis intemperans, cap. 24. vers. 1. num. 3. commentum de Leviathan, & Behemoth. Vide suis locis.

RADIX.

Quid illius nomine comprehendatur, cap. 18. vers. 16. num. 1. illius malum ariditas, ibidem. Radicibus vicitantes Troglo- dyre, cap. 30. vers. 8. num. 3. Radix Oesculi tantæ altitudinis, quantæ ramicap. 18. vers. 16. num. 3.

Raphaelis diligentia, & alacritas in curando Tobia, cap. 33. vers. 24. num. 2. Vide, *Angelus*.

RAPINA.

Rapina frequenter inut lis raptori, cap. 20. vers. 18. num. 2. quod proximo auferitur, vertitur in ignem, cap. 20. vers. 26. num. 7. rapina censetur non benefecisse indigentibus, cap. 20. v. 19. num. 6. & cap. 22. vers. 6. num. 6. vide *Avaritia, Misericordia, Proximus*.

Rationalis fulgores quales, cap. 28. vers. 17. num. 4. Quid sit rationale iudicii, cap. 29. vers. 16. num. 3.

Rationis, & orationis affinitas, cap. 18. vers. 3. num. 1.

REDEMPTOR.

Redemptor, unum ex Dei nominibus, cap. 19. vers. 25. num. 2. Proprium Dei filio, ibid. num. 4. affert potentiam & bonitatem, ibid. num. 3. Et gratuitum Redemptionis pretium, ibid. nu. 4. Redemptionis, & redemptoris leges, ibid. num. 5. Debet esse causa resurrectionis redimendo à morte, cap. 19. vers. 25. num. 15.

Reñibus cur tribuatur concupiscentia, cap. 19. vers. 27. num. 2. & Sapientia, cap. 38. vers. 36. num. 1. Sunt Symbolum desi- deriorum, cap. 19. vers. 27. num. 2.

Repentina omnia graviora, cap. 22. vers. 10. num. 3. Equus ad repentina perturbatur. vide, *Equus*.

Reprehensio non debet esse contumeliosa, cap. 19. vers. 3. num. 5. sed temperanda consolatione, cap. 19. vers. 22. num. 6.

RESPIRATIO.

Est manifestum vitæ signum, cap. 34. vers. 15. num. 3. Dei respiratio nunc quies, nunc violenta quid significet, ibidem. vide, *Spiritus*.

Responsionis constantia, & circulus non vitiosus, cap. 23. vers. 1. num. 1.

Restituuntur difficile, inique ablata, cap. 31. vers. 7. num. 4. vide, *Avaritia, Rapina*.

RESURRECTIO CHRISTI.

& aliorum.

Resurrectio dicitur vigilia, cap. 27. vers. 19. num. 5. illius cir- cumloquutio ex restauratione pellis, c. 19. v. 26. num. 1. & 2. est velut altera nativitas, ibid. num. 2. Est ejusdem numero, quod ceciderat, ibid. num. 3. Cur oporteat idem numero resurgere, cap. 19. vers. 25. num. 12. I la pars materiæ, in qua sanctus peculiariter excelluit, retinenda in resurrectione, ibid. num. 12.

Resurrectionis argumentum ex creatione hominis, cap. 19. vers. 25. num. 28. Ex eo quod etiam corpora referant suum præmium, cap. 19. vers. 25. num. 12. ex eo quod non susce- perit Job duplo plures filios post plagam, cap. 42. vers. 13. num. 2. ex Phœnice Arabica reviviscere, cap. 19. vers. 25. num. 16.

Resurrectio nostra ex Christi Resurrectione, & vita colligenda, cap. 19. vers. 26. num. 8. 9. 10. 11. Christus resurgens alios secum suscitans, cap. 19. vers. 25. num. 19. & 30. cum illo resurgentes translati ad vitam immortalem, cap. 19. vers. 25. num. 21. qui nominatim resurrexerint cum illo, cap. 19. vers. 25. num. 22. 23. & seq. ubi sita illorum monumenta qui vene- runt in sanctam civitatem, cap. 19. v. 25. nu. 27. resurrectionis pignus Christus contulit Adamo, ibid. num. 15.

Cur Christus in publico moriens, non in publico resurrexerit, cap. 40. vers. 19. num. 1. Propter spem resurrectio- nis mortui flectunt genua in nomine Jesu, cap. 19. vers. 25. num. 23. Christus resurrexit illucescente die Dominica, c. 19. vers. 23. num. 30.

Retæ, & laqueus quo differant, cap. 15. vers. 8. num. 1. significant discrimina ibidem, num. 2. conficiantur, ex peccatis, vide *Peccatum, Impius*.

Revelatio an perfectior, vel imperfectior, quo magis sensibilib. c. 38. præf. quæst. 6. num. 2.

REX REGNUM.

Sapientia Regibus pro littore ad comprimendos hostes animi, cap. 38. vers. 11. num. 3. Regales alie virtutes, cap. 29. vers. 16. num. 3. cap. 34. vers. 24. num. 7. representant in ipsis humanitatem, & fortitudinem cap. 38. vers. 39. num. 1. præ- sumptiva veritas, cap. 29. vers. 16. num. 3. Dilectio & sapientia.

Index Rerum.

- tienter, cap. 28. vers. 18. num. 5. Illius Thesaurus absconditus
ibid. num. 4.
- Pietatis fructus, cap. 34. vers. 29. num. 2. Reportat triumphum de
tyrannis, cap. 36. vers. 9. num. 2. & de arumnis, cap. 36. vers. 7.
num. 3. & de vinculis, & servitute, cap. 36. vers. 9. num. 2. 3. ex
illius radice provenit magna fructuum ubertas, cap. 42. vers.
12. num. 3. Vide *Iustus, Impius*.
- De pignore non capiendolex qualis, cap. 22. vers. 6. num. 2. Pig-
noratorum inhumanitas, ibid. nu. 3.
- P I N G U E D O.
- Pinguedo Symbolum deliciarum, & affluentiae, cap. 36. vers. 16.
num. 9. Pinguis & dulcia valde nutriunt, ibid.
- Piaques hebetes, & voluptuarii, cap. 21. vers. 26. num. 5.
- P I S C I S.
- Piscium capita, corporis proportionem maximam, cap. 41. vers. 13.
num. 1. tantum habent collum, qui respirant, ibidem. quibus-
dam innata lux quaedam, cap. 41. vers. 8. num. 5. Iisdem
instrumentis quibus capiuntur, trahuntur, cap. 40. vers. 20.
num. 22.
- Vastissimi sunt quasi Gigantes, cap. 26. vers. 5. nu. 15. sunt maio-
res terrestribus, ibidem. quamquam alicui parvitate mirabiles,
ibid. Et mirabilis illorum fecunditas, ibid. num. 16. Referunt
figura & similitudine animalia terrestria, & alias res inanimatas,
ibid. num. 18. & Pisciculi Symbolum pauperum, cap. 18.
vers. 8. num. 3.
- Piscium & avicularum par venatio, cap. 40. vers. 24. num. 5.
Silentii Symbolum, cap. 40. v. 20. num. 21. Quondam à
Syris adorati, ibid. num. 20.
- Piscis Musculus. Vide *Musculus & Balena*.
- Dagon infernus piscis. Vide *Dagon & Leviathan*.
- Pleiades signum Aquilonare, cap. 38. vers. 31. num. 2. unde ha-
beant nomen, ibid.
- P L U M B U M.
- Plumbi nomen, generatio, natura, cap. 19. vers. 24. num. 1.
Plumbeus stylus nunquam in usu, ibid. In plumbi lanterna quo-
modo olim scripturarum, ibid. Plumbei libri Granatenses, ibid.
Vide, num. 2. *Granata*.
- P L U V I A.
- Pluviae & rosis causa, & generatio, c. 38. v. 28. nu. 2. illius lex, &
dispensatio juxta leges aquae ducenda, c. 38. v. 25. num. 2. una
pluvia est materia alterius, cap. 36. vers. 27. num. 5. est coeli
pinguedo, ibid. Deus habet illius claves, ibid. num. 4. illius
vehiculum nubes, c. 26. vers. 8. num. 3. & alia mirabilia plu-
viae, ibid. num. 1. Aqua pluvialis purgatissima, cap. 63. vers.
27. num. 4.
- Deus habens in numerato guttas pluviae, ibid. num. 1. quae natu-
ralis causa generationis guttarum, cap. 26. vers. 8. num. 2.
Multitudo guttarum exultat terram, ibid.
- Pluit Deus in deserto gratis, cap. 38. vers. 26. num. 1. cur deserto
sterili conferatur, cap. 38. vers. 27. num. 5. quod Deus aufert
terrae culta, profundit in incultam, ibid. liberalitatis docu-
mentum, & Symbolum, ibid. num. 4. & Divini Verbi, ibid.
num. 5.
- Ablata pluvia Deus debellans hostes, cap. 38. vers. 23. num. 3. il-
lius cum serenitate commutatio ex Dei Potentia, cap. 36.
vers. 27. num. 5. ubi terrarum nunquam pluatur, cap. 37. vers.
13. num. 3.
- Pluvia serotina quae, c. 24. vers. 6. num. 6. obtinebatur precibus,
cap. 29. vers. 23. nu. 3.
- Symbolum belli, & supplicii, cap. 20. vers. 23. nu. 7. & 8.
- P O E N I T E N T I A.
- Poenitentia peccatoris admirabilis, cap. 33. vers. 17. num. 2. opus
divinae virtutis, ibid. Avertit discrimina vitae, ibid. Detegit in-
sidias adversariorum, c. 33. v. 18. num. 1. obtrinet sanitatem,
cap. 33. v. 19. num. 5. inducit homini novam faciem, cap. 33.
vers. 24. num. 4. consolatur & mutat hominis animum, cap.
21. vers. 1. nu. 2. & cap. 42. vers. 6. num. 2. est quasi pretium
redemptionis, & vitae, c. 38. v. 14. num. 3. Deus propter poeni-
tentiam, & lachrymas indulgens plures annos vitae, cap. 33.
vers. 17. num. 5. & confirmatam valetudinem, c. 33. v. 25. nu.
4. & vitam diurnam, & felicem, cap. 33. vers. 26. num. 4. &
animi tranquillitatem, cap. 24. vers. 23. num. 2. & vivificatur
gratia amissa, c. 33. v. 26. nu. 3.
- Verè penitens sibi, & aliis precatur veniam, c. 33. v. 27. num. 8.
Impenitens abutens poenitentiae tempore, dicitur illusor, cap.
22. vers. 18. num. 2. & cap. 24. vers. 23. num. 7. Deus con-
cedens poenitendi locum, simul misericors & iustus, ibidem,
num. 5.
- In Polo Aquilonari stelli efficaciores, c. 23. v. 9. nu. 7.
- Policratis Regis gemma qualis, c. 38. v. 16. nu. 5.
- Pollinctoris officium quod, cap. 33. v. 26. nu. 2.
- Pondera jactari solita in hostes, cap. 41. vers. 19. nu. 6.
- Porta locus judiciorum, vide *Judicium*.
- P O T E N S , P O T E N T I A.
- Potentioribus antipathia quaedam cum sanctitate, cap. 24. v. 4.
num. 4. & cognatio quaedam cum iniquitate, c. 31. v. 22. n. 3.
Illis minatur Scripturae famem, & pauperibus sitim, cap. 18.
- v. 12. nu. 3. comparantur cum nubibus, c. 20. v. 7. nu. 2. dicun-
tur elevati, ibidem, nu. 1.
- Potentes solent esse plus nimio severi sui Juris exactores, c. 31.
v. 21. num. 2. epulantur quotidie splendide, cap. 18. vers. 12.
num. 1. insidiantur pauperibus, c. 18. v. 8. num. 3. & suis etiam
sociis potentibus, & divitibus, ibidem nu. 4. Ab illorum gregi-
bus, & armentis nulli agnitudo, cap. 24. vers. 3. nu. 5. illorum
auxilium infidele, cap. 34. vers. 19. num. 2. Potentia non
irritanda, c. 36. vers. 20. nu. 4.
- Deus est potentium iudex, cap. 21. vers. 22. num. 3. sapientissimus
in illis judicandis, ibid. nu. 4. ruunt sub eo, c. 18. v. 10. num. 6.
vide, *Dives, Pauper, Princeps*.
- Protolianus collis argentifer, cap. 26. vers. 11. num. 2.
- Prædestinationis signum, Pietas a pueritia proficiens, cap. 31.
vers. 18. num. 3.
- P R A E D I C A T O R , P R O P H E T A.
- Dicitur Angelus, cap. 33. vers. 23. num. 3. debet esse honoris sui
contemptor, c. 18. vers. 1. num. 3. benignus in comminando,
ibid. Cur illius comminationes dicantur stillare, c. 29. v. 22.
nu. 4. Illius officium est in faciem exprobrare, cum oportet.
cap. 21. vers. 33. num. 3. Debet pollere animi fortitudine, ibid.
Et liberè loqui coram Regibus, cap. 34. v. 18. num. 1. & non
debet accipere personam Principum, cap. 21. vers. 33. num. 4.
debet esse adamas fortior improbo, cap. 34. vers. 18. num. 3.
Debet esse suavis simul, & utilis, c. 29. v. 22. nu. 2. accommoda-
tus captivi auditorem, ibidem, nu. 3.
- Prophetarum onus quale, cap. 27. vers. 1. num. 3. imprecationes
quomodo accipiendae, cap. 22. vers. 19. num. 4.
- Præsentium contemptor iustus, attentus ad futura, cap. 12. vers.
16. num. 4. Futura ab illo inspicere, tanquam praesentia, ibidem,
vide, *Iustus*.
- P R I M O G E N I T U S.
- Primogenitus fortitudo parentis, cap. 18. vers. 13. num. 2. Cur
magis dilectus parentibus, vide, *Parentes*. Primogenitus
creaturarum Christus, ibid. num. 2. Primogenitus mortis
diabolus, ibid. num. 1. Primogenita mors acerbissima, ibidem
num. 3. Aut respondens peccatis adolescentiae, vide, *Mors*,
Adolescentia.
- Cur sancti dicantur primogeniti pauperum, cap. 18. vers. 13.
num. 2.
- P R I N C E P S.
- Princeps instar Solis gratuito illuminans, cap. 18. vers. 6. num. 4.
& summo mane visitans, cap. 29. vers. 7. num. 1. & instar lu-
cernae sustentandae facultatibus popularium, ibidem. Et instar
candelabri sustentantis lucem populis, c. 18. v. 6. num. 6. Est
chirurgus, & alligator, cap. 34. vers. 8. nu. 1. & instar columnae
sustinentis regnum, cap. 34. vers. 24. num. 3. instar fluminis
quod Divina potentia aliquando arefacit, ibidem. instar Dei
accipientis preces subditorum, c. 35. v. 9. nu. 5. instar Leonis
vigilantis, cap. 38. v. 38. num. 2. instar mali navis simul, &
naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 4. instar fidi portus, cap. 33.
vers. 8. num. 3. & instar turris munitae, cap. 29. vers. 25. num. 6.
Deus quidam terrenus, ibidem. Et medicus, currus, & auriga,
c. 29. v. 15. num. 4. Non solum caput Reipub. sed etiam
instar reliquorum membrorum, ibid. num. 4. Et debet praere
exemplo, cap. 29. vers. 10. nu. 1.
- Deus forma optimi Principis, vide, *Deus*. Et Christus Jesus.
vide, *Christus*. Est Deo quam simillimus, cap. 36. vers. 6. num.
3. Est item illi charissimus, ibidem. Est idem iudex, cap. 29.
vers. 9. nu. 1.
- Sponte facit, quod facit, cap. 34. vers. 18. num. 6. & sponte se
subdit legi, ibidem. & Sponte etiam libidini servit, cap. 34.
vers. 27. num. 1. Principis Clementissimi descriptio, cap. 34.
vers. 19. num. 2. Illis potissimum insidiantur hostes, cap. 19.
vers. 29. num. 2. Quomodo cum Principe agendum, cap. 21.
v. 31. num. 6. Principis adolescentioris disciplina, cap. 21. vers.
33. num. 8.
- Principis optimi munus quod, cap. 34. vers. 9. num. 3. debet
abhorrere à muneribus, cap. 36. vers. 13. num. 4. vigilare, cap.
36. vers. 20. nu. 2. innocentes tueri publico testimonio, c. 36.
vers. 22. num. 9. & comprimere insolentiam potentiorum,
c. 31. vers. 34. num. 3. liberales, & beneficii, c. 21. v. 28. num. 4.
& cap. 19. vers. 12. num. 4. debet habere vultum laetum, cap.
29. vers. 24. num. 4. cujus humanitas nihil detrahat majestati,
cap. 29. vers. 25. num. 3. propria illius sapientia, ibid. & Regius
splendor, cap. 29. vers. 11. num. 3. & paterna charitas, cap. 29.
vers. 12. num. 4. & virtus quaedam divina, ibidem. & habeat
subditos tanquam fratres, cap. 22. vers. 2. num. 4. est pater
orphanorum, c. 29. vers. 16. num. 1. nam misericordiae genere
Principis tuitione, c. 29. v. 13. nu. 3. & 4. illius opem imple-
rant pauperes, c. 34. vers. 19. nu. 2. est illi cum bestiis pognan-
dum, cap. 29. vers. 17. nu. 2. & est pastor, at improbus est lupus,
ibid. nu. 3. & 4.
- Princeps sine viribus, sine providentia instar idoli mortui, cap.
18. vers. 13. num. 7. impius, est Hypocrita, c. 36. vers. 20.
num. 3. Principes interdum vulpino ingenio, c. 34. vers. 18.
num. 1. abutuntur principatu, & dominandi libidine, c. 29.
vers. 2. num. 5. avari, stulti, & fraudulentis, c. 22. vers. 7. num. 1.

Index Rerum.

accipiunt personas subditorum, cap. 22. vers. 8. num. 5. vendunt sua patrocinia, & securitatem suis subditis, cap. 24. vers. 23. num. 1. Protegunt peccata suorum popularium, cap. 40. vers. 16. num. 3. Habent vultum terræ fœdum, cap. 21. vers. 31. num. 6. Sunt onerosi Reipublicæ instar statuarum lapidearum, cap. 29. vers. 15. num. 3. elevant se super populum, ibidem.

Etiā discoloris debita obedientia, cap. 34. vers. 18. num. 1. illorum improbitatem comprimit Deus, & sancti adversus indignos Principes, c. 36. vers. 6. num. 3. Illos excolit diabolus tanquam suam terram, cap. 40. vers. 15. num. 1. & illis adhærescunt pessimi quique populares, ibid. num. 1. Periclitatur sub illis Respublica, præsertim si dormiant, cap. 38. vers. 39. num. 2. & est misera, cap. 24. vers. 24. nu. 2. student occultare sua peccata, cap. 31. vers. 33. num. 3.

Principum Consiliiarii quales. Vide *Consiliarius*. Quos debeat Princeps maximè charos, & familiares habere cap. 19. vers. 19. num. 6. & 7. Illius ministri dicuntur brachia, cap. 22. vers. 8. num. 3. Privati, & familiares, quales esse debeant, ibidem, n. 6. qui si avari sint, perdunt Rempublicam, cap. 22. vers. 9. num. 1. num. ministri iniqui sunt instar sanguisugæ, cap. 24. vers. 24. num. 2. Vide *Rex, Dives Tyrannus*.

Promethei Mythologia ignem de cælo advehentis, cap. 29. vers. 19. num. 4.

Propheta, Vide, *Prædicator*.

PROSELYTUS.

Profelytorum lex, cap. 19. vers. 15. num. 2. alii fuerunt genere, alii adoptione, ibid. Quo animi affectu Pharisei facerent profelytos, ibidem, num. 5. Habuerunt multos Job, & Abraham, ibidem, num. 3.

PROVIDENTIA.

Providentia, Sapientia, & Scientia Dei ex multis capitibus probata, cap. 22. vers. 14. num. 6. 7. & seq.

Providentiæ fides fundamentum humanæ vitæ. Vide, *Fides*.

Providentiæ lux per omnia diffusa, cap. 37. vers. 3. num. 5. velut sal omnium, quæ sunt, cap. 24. vers. 12. num. 5. & velut clavus Dei naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 5. efficit concentum in creaturis, cap. 22. vers. 14. num. 11. dicitur Montes ærei apud Zachariam, cap. 34. vers. 24. num. 7. & myrtera Babylo- nis apud eundem, cap. 22. vers. 11. num. 9. & ordinarius Providentiæ cursus dicitur Semita sæculi, cap. 22. vers. 15. num. 3. 4.

Providentia obscura, illius effecta manifesta, cap. 22. vers. 2. num. 9. intenta in scopum divinæ gloriæ, & commodi mortalium, cap. 30. vers. 11. num. 3. Non solum circa hominem, sed etiam circa res alias universas, cap. 38. vers. 12. num. 3. & cap. 38. v. 25. num. 1. sed aliarum creaturarum Providentia propter hominem, cap. 22. vers. 24. num. 10.

Duæ divinæ Providentiæ viæ, punire, & misereri cap. 40. vers. 14. num. 1. illius formula postquam diu sustinuit, graviter punire, cap. 21. vers. 22. num. 1. Providentiæ periphralis, c. 26. vers. 4. nu. 5. & cap. 33. vers. 9. num. 4.

Negantes Providentiam, Cælo Deum concludebant, cap. 22. vers. 12. num. 2. error circa illam stultus, Deum non videre, quia non videretur, cap. 22. vers. 14. num. 1. 2. 3. & sequen. Errantium Philosophorum rationes, ibidem. Cur improbi frigide sentiant de divina providentia, cap. 22. vers. 5. num. 5.

Psalms 4. de Providentia illustratus, cap. 22. vers. 18. num. 3.

Dei Providentia in sustentandis Pauperibus. Vide, *Pauper*.

PROXIMUS.

Qui proximum lædit, se ipsum lædit, cap. 20. vers. 10. num. 6. habendus tanquam frater, cap. 22. vers. 6. nu. 4. datur crimini, non illi benefecisse, cap. 22. vers. 7. num. 1.

Peccata in proximum, eadem in Deum, cap. 24. vers. 13. num. 2. Peccata contra proximum dicuntur furtum. vide *Fur- tum*.

Phthirophagi unde habeant nomen, & vivendi rationem cap. 30. vers. 8. num. 3.

PUER.

Puer misericors tanquam aliorum puerorum pater, cap. 31. vers. 18. num. 2. Bona pueri indoles ingens Dei beneficium, ibid. num. 3. Puer meritorius quo habitu incederet, cap. 36. vers. 14. num. 5. Pueri impudicis saltationibus assuescentes, cap. 21. vers. 11. num. 5.

Pugillarium formæ, & materia, cap. 19. vers. 24. num. 8.

PULCHRITUDO.

Pulchritudinis suavitas, & lux, cap. 26. vers. 13. num. 3. & cap. 42. vers. 14. num. 10. Periphralis, & laus, cap. 28. vers. 6. num. 3. debet esse conjuncta cum bono famæ odore, cap. 42. vers. 14. num. 15. est velut ignis, cap. 30. vers. 1. num. 13. caput fluitos amatores, cap. 42. vers. 14. num. 11. Lis est illi cum pudicitia, cap. 30. vers. 1. num. 13. Levius peccatum quod pulchritudo suadet, cap. 31. vers. 1. num. 11. Alexander duntaxat adversus pulchritudinem superbus, cap. 30. vers. 1. num. 13. dicitur de rebus jucundis, & suavis, ibidem. Vide, *Fœmina, Virgo, Cogitatio, Oculus*.

PYRAMIS.

Pyramidum usus, cap. 42. in fine, fiebant ex Arabicis Lapidiciniis, ibidem.

Pyramis sepulchri S. Job adhuc extans, ibid.

Pythones pectore resonantes, & responsa dantes, cap. 32. vers. 20. num. 5.

R

RABBINORUM.

Somnium de Jobi filiis intemperans, cap. 24. vers. 1. num. 3. commentum de Leviathan, & Behemoth. Vide suis locis.

RADIX.

Quid illius nomine comprehendatur, cap. 18. vers. 16. num. 1. illius malum ariditas, ibidem. Radicibus visitantes Troglodyte, cap. 30. vers. 8. num. 3. Radix Oesculi tantæ altitudinis, quantæ rami, cap. 18. vers. 16. num. 3.

Raphaelis diligentia, & alacritas in curando Tobia, cap. 33. vers. 24. num. 2. Vide, *Angelus*.

RAPINA.

Rapina frequenter inutulis raptori, cap. 20. vers. 18. num. 2. quod proximo aufertur, vertitur in ignem, cap. 20. vers. 26. num. 7. rapina censetur non benefecisse indigentibus, cap. 20. v. 19. num. 6. & cap. 22. vers. 6. num. 6. vide *Avaritia, Misericordia, Proximus*.

Rationalis fulgore quales, cap. 28. vers. 17. num. 4. Quid sit rationale iudicii, cap. 29. vers. 16. num. 3.

Rationis, & orationis affinitas, cap. 18. vers. 3. num. 1.

REDEMPTOR.

Redemptor, unum ex Dei nominibus, cap. 19. vers. 25. num. 2. Proprium Dei filio, ibid. num. 4. affert potentiam & bonitatem, ibid. num. 3. Et gratuitum Redemptionis pretium, ibid. nu. 4.

Redemptionis, & redemptoris leges, ibid. num. 5. Debet esse causa resurrectionis redimendo à morte, cap. 19. vers. 25. num. 15.

Rebus cur tribuatur concupiscentia, cap. 19. vers. 27. num. 2. & Sapientia, cap. 38. vers. 36. num. 1. Sunt Symbolum desideriorum, cap. 19. vers. 27. num. 2.

Repentina omnia graviora, cap. 22. vers. 10. num. 3. Equus ad repentina perturbatur. vide, *Equus*.

Reprehensio non debet esse contumeliosa, cap. 19. vers. 3. num. 5. sed temperanda consolatione, cap. 19. vers. 22. num. 6.

RESPIRATIO.

Est manifestum vitæ signum, cap. 34. vers. 15. num. 3. Dei respiratio nunc quies, nunc violenta quid significet, ibidem. vide, *Spiritus*.

Responsionis constantia, & circulus non vitiosus, cap. 23. vers. 1. num. 1.

Restituuntur difficile, inique ablatis, cap. 31. vers. 7. num. 4. vide, *Avaritia, Rapina*.

RESURRECTIO CHRISTI,

& aliorum.

Resurrectio dicitur vigilia, cap. 27. vers. 19. num. 5. illius circumloquatio ex restauratione pellis, c. 19. v. 26. num. 1. & 2. est velut altera nativitas, ibid. num. 2. Est ejusdem numero, quod ceciderat, ibid. num. 3. Cur oporteat idem numero resurgere, cap. 19. vers. 25. num. 12. Ila pars materiæ, in qua sanctus peculiariter excelluit, retinenda in resurrectione, ibid. num. 12.

Resurrectionis argumentum ex creatione hominis, cap. 19. vers. 25. num. 28. Ex eo quod etiam corpora referant suum præmium, cap. 19. vers. 25. num. 12. ex eo quod non suscepit Job duplo plures filios post plagam, cap. 42. vers. 13. num. 2. ex Phœnice Arabica reviviscere, cap. 19. vers. 25. num. 16.

Resurrectio nostra ex Christi Resurrectione, & vita colligenda, cap. 19. vers. 26. num. 8. 9. 10. 11. Christus resurgens alios secum suscitans, cap. 19. vers. 25. num. 19. & 30. cum illo resurgentes translati ad vitam immortalem, cap. 19. vers. 25. num. 21. qui nominatim resurrexerint cum illo, cap. 19. vers. 25. num. 22. 23. & seq. ubi sita illorum monumenta qui venerunt in sanctam civitatem, cap. 19. v. 25. nu. 27. resurrectionis pignus Christus contulit Adamo, ibid. num. 15.

Cur Christus in publico moriens, non in publico resurrexerit, cap. 40. vers. 19. num. 1. Propter spem resurrectionis mortui flectunt genua in nomine Jesu, cap. 19. vers. 25. num. 15. Christus resurrexit illucescente die Dominica. c. 19. vers. 25. num. 30.

Retæ, & laqueus quo differant, cap. 18. vers. 8. num. 1. significant discrimina ibidem, num. 2. conficiuntur, ex peccatis. vide *Peccatum, Impius*.

Revelatio an perfectior, vel imperfectior, quo magis sensibilis, c. 38. præf. quæst. 6. num. 2.

REX REGNUM.

Sapientia Regibus pro littore ad comprimendos fluctus animi, cap. 38. vers. 11. num. 3. Regales aliæ virtutes, cap. 29. vers. 16. num. 3. cap. 34. vers. 24. num. 7. representatæ in Leonis humanitate, & fortitudine cap. 38. vers. 39. num. 2. præferunt veritas, cap. 29. vers. 16. num. 3. Potentia & Sapientia, c. 36.

c. 36. vers. 5. num. 2. Eloquentia, cap. 29. vers. 21. num. 1. Non tam debet vacare Philosophia, & contemplationi, quam administrationi Reip, cap. 29. v. 16. num. 5.
Regia majestatis descriptio, & periphrasis, cap. 36. vers. 23. num. 2. Illius vestium, & cultus cum Divino comparatio, cap. 40. vers. 3. num. 5. Quomodo homini privato agendum cum Rege, cap. 18. vers. 14. num. 16.
Regum satellitium ex quibus olim militibus, cap. 25. vers. 3. num. 2. Macedonum, Alexandri, Massanissa, quale, ibidem. Salomonis satellites an Gigantes, cap. 26. vers. 5. num. 9.
Regni Symbolum armus, & brachium, cap. 38. vers. 15. num. 4. & universa Regna significata in malogranatis vestis Aaron cap. 34. vers. 24. num. 7. In statua Danielis, ibid. In Quadrigis consistentibus inter montes æreos apud Zachariam, ibidem num. 10. In arbore sine radicibus, ibid.
Regna terræ Dei propria, cap. 34. vers. 24. num. 10. est ille Rex universorum sæculorum, ibid. num. 5. Rex ille magnus homines Reges pusilli, ibid. num. 5. Cur peculiariter voluerit appellari Rex Judæorum, ibid. num. 7. vestitur universis regnis, ibidem. Utitur hominibus, tanquam ministris, & Pro regibus, ibid. num. 7. Illius Sapiencia, & Potencia continet universa Imperia, ibid. num. 10. mutat, & transfert regna, ibid. & num. 12. Quæ causæ transferendorum regnotum, cap. 34. vers. 24. num. 10.
Rex iratus proscribens civium bona, cap. 18. vers. 14. num. 16. Improbus dicitur Hypocrita, cap. 34. vers. 30. nu. 6. Ingens Dei supplicium permittere Regnum impium, cap. 34. v. 30. nu. 2. est minister Divinæ Justitiæ, ibid. num. 2. Quatenus est utilis Reipublicæ, ibid. Quæ peculiariter peccata puniat Deus Tyrannide Regis improbi, cap. 34. vers. 30. num. 7. Regum Lapsus, poena populorum, ibid. num. 7. Vide *Princeps, Imperator*.

RHINOCEROS.

Unde habeat nomen, cap. 39. vers. 9. num. 2. An sit idem qui Monoceros, cap. 59. vers. 9. num. 2. ex opposito respondet bovi domito, cap. 39. vers. 9. num. 1. longè abhorret à terræ cultura, & vinculis, ibid. Descriptio illius, & historia, cap. 39. vers. 9. num. 5.
An Rhinoceros Plinii, idem qui Jobi, ibid. num. 6. an habeat duplex cornu, ibid. num. 7. Quando Romæ primum visus, ibidem num. 7.
Ritus priscus se incidendi, & inurendi, cap. 37. vers. 7. num. 11. manasse plerosque ab Ægyptiis, vide *Ægyptus*. Item Ritus funerum, & Ægyptiorum. vide suis locis.
Romana Resp. non Respublica, cap. 18. vers. 15. num. 9.
Roris generatio, cap. 38. vers. 19. num. 2. vide *Pluvia, Messis*.
Rubrum Mare, vide *Mare*.

SACERDOS.

Sacerdotum mundicia, cap. 42. vers. 7. num. 6. Comitantur Deum, tanquam servi & famuli, c. 40. vers. 20. num. 2. illorum exultationi, & honori consulit Deus, cap. 42. vers. 7. num. 6. illorum contemptum ulciscitur immissa Tyrannide improbi Principis, cap. 34. vers. 30. num. 7.
Sacerdotii Symbolum Sapphirus, vide *Sapphirus*.
Sacerdotum munus instruere regem, vide *Ægyptus*. Propria illorum veritas, c. 29. vers. 16. num. 3. Ægyptiorum gestamen quale, ibidem. Rationale judicii, vide *Rationale*. Vestes vide, *Aaron*. In luctu deponebant coronas, cap. 19. vers. 9. num. 7.
Præter Sacerdotem, adstantes etiam offerre dicuntur, cap. 42. v. 8. num. 2.

SALOMON.

Illius Thronus, cap. 26. vers. 9. num. 7. Satellitium quale. Vide *Rex*. Fuit Rex Regum, cap. 29. vers. 12. num. 3.

SALTATIO.

Saltationum in honestarum turpitudine, cap. 21. vers. 11. num. 5. Docentur, & ducuntur à Diabolo, ibidem. Priscus saltandi, & canendi mos, cap. 21. vers. 12. num. 2. vide, *Convivium*.

SAMSON.

Mala illius securitas, & fiducia pristina fortitudinis, cap. 18. vers. 7. num. 3. Permolens, quid, cap. 31. v. 10. num. 3.
Sanctus, vide, *Justus, Pietas*.
Sanguisugæ filia, & voces, quæ, c. 20. vers. 20. num. 3. Infixo semper sanguini capite vivit. ibidem.
Sanitas, felicitatis pars non modica, cap. 21. vers. 16. num. 3. vide *Morbis*.

SAPPHIRUS.

Sapphirus fusc, accurate tractatur, & describitur ex patria, colore, pulchritudine; tum etiam illius Symbola, & usus, atque vires, cap. 18. vers. 6. nu. 2. 3. 4. Fuit scribendi materia, cap. 19. vers. 24. nu. 8. Sanna, Vide, *Subfannatio*.

SAPIENTIA.

Est aliquid sublime, & regale, cap. 28. vers. 28. num. 5. est Virgo pudicissima, cap. 28. vers. 20. num. 1. Illius periphrasis, cap. 34. vers. 34. nu. 6. Habet nomen Græcum ab obscuritate, c. 28. vers. 18. nu. 6. Illius elogium, cap. 28. vers. 13. nu. 3. Tantum excellit divitiis, quantum lux colores, c. 28. vers. 16. num. 2. est lux creaturarum, cap. 28. v. 27. num. 4. eminenter continet aurum, cap. 28. vers. 19. num. 4. non tam auro, quam paupertate emittitur, c. 28. vers. 15. num. 1. Illius fama omnia compler, cap. 28. vers. 22. num. 4. non movetur gratia, cap. 32. vers. 21. num. 1.
Cur dicatur Minerva gaudere sapientibus, cap. 36. vers. 5. num. 4. In certamine Sapientia non est accipienda persona, cap. 32. vers. 9. num. 2. Cur Sapientia tribuatur absconditis, & renibus, cap. 38. vers. 36. num. 1.
Sapientia instar littoris, compescens, & tranquillans impetus animi, cap. 38. vers. 11. nu. 3.
Est pit enter, & longanimiter quærenda, cap. 28. vers. 18. num. 5. Quibus notis dignoscitur, & invenitur, cap. 28. vers. 13. num. 3. Deus quærit amatores, & investigatores illius, c. 28. vers. 27. nu. 5. Certa illius investigandæ via, & ratio, ibid. nu. 6.
Cur Sapientia tribuatur voluntati, cap. 28. vers. 28. num. 4. Est conjuncta cum legis observatione, cap. 28. v. 27. nu. 6. residet in corde inclinato ad dexteram, cap. 28. vers. 28. num. 5.
Sapientia practicæ in Deo, & in homine, vis, cap. 28. vers. 11. nu. 3. Terrena ubi invenitur, ibid. num. 4. Divina quibus ignota, cap. 28. vers. 13. num. 1.

SARDONYX.

Sardonyx, vel Sardius Lapis cujus naturæ, cap. 28. vers. 16. nu. 5. Cur ab aliquibus dicatur Smaragdus, ibidem. Ubi proveniat præstantissima, ibidem.
Scandulae Scriptoriæ quales, cap. 19. vers. 24. num. 8.
Scientia visionis quo verbo soleat significari, cap. 19. vers. 25. n. 1.
Scorpionis cauda venenata, Diaboli Symbolum, cap. 40. v. 12. num. 2.
Scribendi multiplex materia, & ratio antiquorum indicata à Jobo, cap. 19. vers. 24. num. 7. 8.
Scytharum Deus, gladius, cap. 19. vers. 29. num. 6. Cur jurarent per Ventum, & Acinacem, ibid.
Segetum desiderium imber, & nix, cap. 37. vers. 11. num. 3. 4. Vide, *Terra, Pluvia, Messis*.
Seminum mortuorum mirabilis vivificatio, & parturitio, cap. 26. vers. 5. num. 11.
Semen Elephanti. Vide *Elephantus*.
Semen cedri. Vide, *Cedrus*.

SENE X.

Senes cur dicantur ramus, & juncus, cap. 40. vers. 21. num. 1. sunt observandi adolescentibus, cap. 32. vers. 5. num. 3. Coram illis assurgendum, cap. 29. vers. 18. num. 2. senectutis privilegium in loquendo, cap. 32. vers. 7. num. 1. variae senectutis circumloquutiones, cap. 29. vers. 18. num. 1.

SENSUS.

Sensus habent etiam suum judicium, & veritatem, cap. 34. vers. 3. nu. 3. sensus humani quomodo conjuncti cum intelligentia, cap. 35. vers. 11. num. 4. Vide *Oculus, Videre, Audire*.
Sensus externi etiam beandi. Vide *Beatus*.

SEPTENARIUS.

Erat numerus familiaris sacrificiis, cap. 42. vers. 9. num. 5. Septenæ Hostiæ ad gravitatem peccati expiandi, ibidem. Unde natus septenarii honor, cap. 42. vers. 8. num. 2. Vide alia in Indice Scripturarum.
Septentrionis pueri Epitaphium, cap. 21. vers. 11. num. 6. Vide, *Aquilo, Meridies*.

SEPULCHRUM.

Sepulchrum instar aræ, defuncti instar manipulorum, cap. 21. vers. 32. num. 8. Cur sepulchrum dicatur congeries, ibidem. num. 5. Constituebatur in convallibus, vel ad ripas fluminum, cap. 21. vers. 33. num. 6. Dicitur domus; vita vero tabernaculum, cap. 30. vers. 23. num. 3. & domus testamenti, ibidem.
Quomodo vigilandum ad sepulchra mortuorum, cap. 21. vers. 32. num. 1. Nasamonum circa illa ritus, ibid. Thracum sepulchra qualia, ibid. num. 5. Vide *Funus, Pyramis, Defunctus, Mors*.

SERMO.

Sermonis facultas propria hominis, cap. 18. vers. 3. num. 1. est conjuncta cum ratione, ibid. Videtur aliquibus brutis convenire, ibid. num. 1. Cur peculiari ratione tribuantur illi sordes, aut mundities, ibidem. num. 3. vide *Verbum, Contumelia, Maledictum*.

SERPENS.

Serpentum partes quæ, cap. 40. vers. 19. num. 3. Sunt gulosi, & ebriosi, cap. 20. vers. 12. num. 6. Non tam voraces, quam gulosi, cap. 40. vers. 9. num. 3. Delectantur locis humentibus ibidem.
Habent veneni vesicam sub lingua, cap. 20. vers. 12. num. 5. & triplicem dentium ordinem, cap. 41. vers. 5. num. 2. Nullam belluam timent, cap. 40. vers. 20. num. 10.

Serpent-

Index Rerum.

Serpentum nomen tam in terrestres, quam in marinos conveniens, cap. 40. vers. 20. nu. 13. Aquatiles aliquando habitant in sicco, & in terrestres aliquando in aqua, ibid. Montanorum descriptio, ibid. num. 10. sunt incertæ habitationis, ibid. num. 11. Terrestres vastissimi, & squamosi, ibid. num. 10. Sunt symbolum insidiarum, cap. 20. vers. 12. num. 6. & volupratis, ibid. Et illarum lingua detractoris, cap. 20. vers. 16. num. 5.

Sertii Polensis parafiti epitaphium, cap. 19. vers. 24. num. 6.

SERVUS, SERVITUS.

Nomina servi, & Domini non naturæ, sed peccati. Vide *Dominus*. Breve servitutis nomen, cap. 31. vers. 15. num. 3. Servorum proprium servire ad oculum, cap. 19. vers. 15. n. 7. Diversi illorum gradus, & ministeria, c. 19. vers. 16. num. 3. illorum ingenium illiberale, cap. 19. vers. 17. num. 10. Accommodant se ad alterius voluntatem, cap. 22. vers. 21. n. 2. Servis præmium propositum in vita futura, cap. 31. vers. 13. n. 7. Servi corpore tantum, non item animo, cap. 31. vers. 15. num. 3. illorum egregiæ virtutes, ibid. illorum filii chari suis Dominis, cap. 19. vers. 17. num. 6. Quomodo Hero cum illis agendum, cap. 19. vers. 16. num. 1. & dominorum erga illos vel morositas, vel humanitas, cap. 31. vers. 13. num. 7.

Servus in jure nullus censetur, ibid. vers. 15. nu. 1.

Servi Israelitæ diversæ rationis, c. 19. vers. 15. nu. 3.

Servitutis symbolum catena, & vincula, c. 36. vers. 9. nu. 3.

Improbi, sunt vere, & animo servi, c. 31. v. 15. nu. 3.

Servire Deo tenemur titulo Redemptionis, cap. 19. vers. 25. nu. 3. illius servitus felicissima, ibid. vide, *Dominus*.

SILENTIUM.

Silentium adversus iras, & contumelias, cap. 32. præf. quæst. 5. num. 3.

Silentium sapientibus solet esse responsum adversus iniquos, quæstio 1. num. 3. illius Symbolum, oris capistrum, cap. 18. vers. 3. num. 1.

Silex, materia ad æternitatem memoriæ, cap. 19. vers. 24. num. 3. & ad gladium acutissimum, ibid.

Similitudo conciliatrix amicitiae, cap. 36. vers. 5. num. 4. Invidiæ occasio, ibid. num. 5. Quisque gaudet simili, ibid.

Simplicitas studiosè simulatur ab astutis, cap. 33. vers. 3. num. 5.

SINU S.

Quæ corporis parsc, cap. 19. vers. 27. num. 3. Est Thesaurus arcanorum, ibidem. num. 5. & memoriæ, ibidem. Est rerum charissimarum, ibid. num. 3. & præmii excipiendi, ibid. num. 4. Et rerum pretiosissimarum, cap. 23. vers. 12. num. 3. & lucri venandi, ibid. num. 4.

In sinum quorsum despicerent antiquitus, cap. 19. vers. 27. num. 4.

Siphonii Lapidis natura mirabilis, cap. 30. vers. 26. num. 1.

Smaragdus probatissima, ubi, cap. 28. vers. 19. num. 1. Vide, *Sardius*.

Smyrites Lapis durissimus, & cujus naturæ, cap. 40. vers. 13. nu. 6. cap. 41. vers. 8. num. 6.

Sodomiticum supplicium acerbissimum. vide *Ignis*. Sodomæ opes, & ubertas, cap. 28. vers. 7. nu. 6.

SOL.

Tres illius appellationes in Hebræo, cap. 41. vers. 21. num. 2. ex suo nomine dicitur, nos præveniens, cap. 23. vers. 8. num. 6. & habet nomen à ministrando, cap. 38. vers. 13. num. 6. Divinæ bonitatis imago, cap. 25. vers. 5. num. 5. dicitur esse propria Dei creatura præ cæteris, ibid. In illius Creatione quomodo representatum Mysterium Incarnationis, cap. 38. vers. 17. num. 10. quomodo creatus, ibid.

Solis varietates pro diversis signis, cap. 37. vers. 22. num. 2. suis circulis numerat annos humanæ vitæ, cap. 38. vers. 13. num. 4. Est terræ Sponsus, & maritus, cap. 38. vers. 28. num. 6. & instar matris fovet creaturas inferiores, ibidem, num. 7. Cur dicatur Sponsus procedens de Thalamo, cap. 33. vers. 8. num. 8.

In unica Solis luce, universæ illius opes contentæ, cap. 36. vers. 32. num. 5. & quasi universitas creaturarum, ibid. Solis ex luce encomium, ibid. Radii illius cur dicantur acuti, cap. 41. vers. 21. num. 2.

Sol ab antiquis adoratus sub nomine Adonidis, cap. 31. vers. 26. num. 7. ab Ægyptiis præsertim, ibid. Et prima idololatria circa Solem, & Lunam. Vide *Idololatria*. Multitudo piscorum idolorum revocata ad unicum Solem, ibid. num. 7. creditus ab antiquis auri gleba, c. 31. vers. 36. nu. 21. Civitas Solis apud sacros, & profanos, quæ, cap. 31. vers. 26. num. 8.

Solem mergi, & condi ultra montes, opinio antiquorum, cap. 38. vers. 20. num. 5.

Eclipsis Symbolum infelicitatis, cap. 31. vers. 36. num. 21. vide *Lux*.

SOLITUDO, SOLITARIA VITA.

Illius encomium, cap. 39. vers. 5. n. 5. solitudinis amatores videntur mundi sapientibus, esse asini sylvestres, ibid. num. 5.

Solitudo cordis, potius quam corporis quærenda, ibidem, num. 5. Cur solitarius est Divinis rebus familiaris, ibidem. *Ferina*

Pineda Tom. II.

animæ passiones solitudine cicurantur, ibidem. num. 6.

SOMNUS, SOMNIUM.

Somniorum civitas mundus hic, cap. 20. vers. 8. num. 4.

Somniorum insula, ibid. Somnia impiorum perturbata, ibid. num. 5. somnia ebriosorum qualia, ibid. num. 4.

Somnium, aut somnus nunc dicitur vita, nunc mors. Vide *Vita, Mors*.

Somni simulachrum, cap. 30. vers. 27. num. 3.

Somnia Divina duplicis generis, cap. 33. vers. 15. num. 2. sunt conjuncta cum horrore, ibid. manent infixæ menti, & narrantur postea minutatim. cap. 33. vers. 16. num. 3. Indicium quo dignoscuntur, est illorum utilitas, cap. 33. vers. 17. num. 1. Fines peculiæ Divinorum Insomniorum, ibidem. Quod dicatur sigillum insomniorum, cap. 33. vers. 16. num. 2.

Somnus aliquando præparans motioni Divinæ, cap. 33. vers. 15. num. 4. sed non est semper necessarius, ibid. num. 1. quo differat à sopore, & horrore, ibid. nu. 2.

Sophir olim aurea terra nominata, cap. 22. vers. 24. num. 5.

Sophistarum vitia, cap. 38. vers. 22. num. 2.

Speculorum materia, cap. 28. vers. 17. num. 2.

S P E S.

Spei comes, timor, cap. 19. vers. 27. nu. 2. Est vigilantium somnium, ibid. num. 2.

Spes amantium credula, ibid. Accenditur labore, ibid. num. 4. est similis perpendiculi cementariorum, cap. 38. vers. 5. num. 5. Vide *Justus, Impius*.

Spinæ ardentes symbolum impiorum, cap. 18. vers. 5. num. 3.

Spina arbor ebrietatem prohibens, cap. 21. vers. 40. num. 1.

S P I R I T U S.

Vide *Deus, Vita*.

Spiritus hominis quomodo dicatur Spiritus Dei, cap. 26. vers. 4. num. 4.

Spiritus triplices apud Medicos, & Philosophos, ibid. nu. 6.

SPUERE, SPUTUM.

Spuendi in morbis præseus ritus, c. 30. v. 10. num. 4. & in sinum, cap. 19. vers. 27. num. 4. & in illum faciem, qui non suscitaret semen fratris, cap. 30. vers. 10. num. 5. Est in dignantis, ibid. Et pertinet ad extremam ignominiam, ibid. nu. 6. An Job re ipsa acceperit ab improbis sputa, ibid. nu. 5.

Stabilitas propria pacti, consilii, atque judicii, cap. 40. vers. 3. num. 2.

S T A T E R A.

Justitiæ symbolum, c. p. 31. vers. 1. num. 2. propria Divini judicii, ibid. num. 1. Quamquam illam etiam præferant hypocritæ, ibid. num. 1. Deus ponderat res gravissimas, homo autem levissimas, ibid. nu. 1.

STELLÆ, SIDERA.

Deus pastor Stellarum ducens, & reducens, cap. 22. vers. 14. num. 14. & c. 38. vers. 32. nu. 1. instar Imperatoris recensentis milites, ibid. Instar præcentoris movens illas ad concentum, ibid. num. 1. Efficiunt harmoniam, cap. 38. vers. 7. num. 6. Videntur esse domestici, & familiares domus Dei. ibid. nu. 8. Quomodo Deum laudens, c. p. 38. vers. 7. num. 5. 6. cur dicantur Astra matutina, ibid. nu. 5.

Sunt Cœli pulchritudo, c. p. 26. vers. 13. num. 1. & illius facies, cap. 26. vers. 9. num. 5. 6. illorum Ortus, & Occasus mirabiles, cap. 38. vers. 32. nu. 1. propinquitates, & intervalla ex Divina Providentia, cap. 38. vers. 31. num. 1. quomodo dicantur de Cœlo cadentes, c. 26. v. 13. n. 4. Quomodo fabulosis astrorum nominibus utantur scripturæ, cap. 38. vers. 31. num. 5.

Stella Vener. Vide *Sol, Luna, Lumen, Lux*.

S T E R C U S.

Symbolum extrema abjectionis, cap. 20. vers. 7. num. 4. In stercore olim sepeliri solita Regum cadavera, ibid. nu. 5.

Sterilitas parentum orbitas quædam atque viduitas, cap. 21. vers. 10. num. 6. vide, *Fertilitas, Abundantia*.

Sternutatio olim exitiosa cap. 30. vers. 8. num. 3. cujus facultatis sit opus, c. 41. vers. 9. num. 2.

Stibii natura, & vis ad curandos, & pulchris faciendos oculos, cap. 42. vers. 14. num. 17.

Stomachus ardens quorum sit propitius, c. 20. v. 12. num. 1.

S T R U T H I O.

Struthio gloriosa, cap. 39. vers. 13. num. 2. habet nomen à luctu, vel à lætitia, ibid. n. 3. Et à misericordia, quod sit crudelis, ibid. num. 4. Fœminæ sunt legubriores, cap. 30. vers. 29. num. 2. & Symbolum fœminæ lætus, ibid. num. 9. Sed sunt indignæ commiseratione, ibid. nu. 9.

Struthio Arabica excellit magnitudine, cap. 39. vers. 23. num. 6. an excellat charitate erga pullos, ibid. vers. 16. num. 1. an aliquando incubet ovis, ibid. vers. 14. nu. 1. an visu illa foveat, ibid. num. 2. Quo tempore pariat, ibid. num. 2. Deserit prolem, cap. 39. vers. 16. num. 1.

Cur dicatur stollida, cap. 39. vers. 17. num. 4. Stollide omnia devorat, ibid. Est indutria, & cauta adversus venatores, ibidem, vers. 18. num. 1. celeriter ex parvis initiis adolescit, ibidem num. 1.

Struthophagorum ratio, & vivendi institum, cap. 30. vers. 29. num. 9.

Stripbnus

Index Rerum.

Striphus herba cuius natura, cap. 20. vers. 17. num. 4. ore tractata durefcit, ibid. vers. 18. num. 2.
Stultus instar temulentii, amicis etiam noxius, c. 19. vers. 2. nu. 5.
Vide *Sapientia*.
Stupratores infandi virginum, c. 24. vers. 21. num. 1.
Stylus ferreus, aut offcus primus apud Thufcos, c. 19. vers. 24. num. 1. Plumbeus nunquam in usu, ibid.
Subfannantium gestus aperto ore, & exerta lingua, cap. 19. vers. 5. num. 5. fanna cum gesto oris, & sonitu narium, cap. 22. vers. 19. num. 6.

S U L P H U R.

Sulphuris lux qualis, cap. 18. vers. 15. num. 10. fugat animalcula, ibid. num. 3. adhibitum ad multarum rerum expiationem, ibid. nu. 8. Illius cum igne, & cum gemmis affinitas, cap. 28. vers. 5. num. 3. Est symbolum Divina ultionis, cap. 18. vers. 15. nu. 10. & supplicii Sodomitici, ibid.
Sulphurea terra. Vide *Terra*.
Supellectilis pretiosæ nimius luxus, cap. 28. vers. 17. num. 6.
Supellex vitrea. vide *Vitrum*.

S U P E R B I A.

In quo consistat, cap. 41. vers. 25. num. 5. Primum peccatum, c. 18. vers. 13. num. 4. Frequenter conjuncta cum dignitate sublimi, cap. 22. vers. 7. num. 1. Quantum distet à Divina celsitudine, c. 18. vers. 15. num. 6. videtur cum Deo de altitudine contendere, cap. 20. vers. 7. num. 2. comparatur cum nube, ibid. prodit se per oculos, cap. 22. vers. 29. num. 3. est manus, & pes cæterorum peccatorum, cap. 22. v. 15. nu. 2.
Superborum vox quæ, cap. 20. vers. 7. num. 8. incedunt solitarii instar Leonum, c. 24. vers. 4. num. 2. dedignantur viam pauperum, ibid. nu. 3. Sunt Deo invisi, cap. 35. vers. 6. nu. 9. illis resistit Deus, cap. 41. vers. 25. num. 3. se ipsos extollunt etiam nemine extollente, cap. 24. vers. 24. nu. 2. extolluntur ab impiis, ibidem. Se non agnoscunt habentes squamas in oculis, cap. 41. vers. 8. num. 7. & dubitant de aliorum scientia, ap. 34. vers. 33. nu. 5.
Superbiæ supplicium ex illius radice germinans, cap. 33. vers. 17. num. 3. illius digne supplicium, cap. 20. vers. 7. num. 8. cap. 40. vers. 7. nu. 2. Punitur primogenita morte, cap. 18. vers. 13. num. 4. & manifesta luxuria, cap. 36. vers. 14. num. 9. Deus superbiam puniens humilitate placatur, cap. 33. vers. 17. num. 3. Vide, *Arrogantes, Impius, Taurus*.

Supplices procedebant coronati, cap. 31. vers. 36. num. 3.

S U P P L I C I U M.

Supplicii publici fumendi variae causæ, cap. 22. vers. 19. nu. 2. Gaudent de illo iusti, ibid. num. 3. Reportant ex illo suum præmium iudices punientes, & damnantes impium, ibid. nu. 3.
Supplicium Sodomiticum. Vide *Sodoma*.
Supplicii mensura ipsum peccatum, cap. 18. vers. 8. num. 4.
Vide, *Iustitia, Ira, Ignis, Pluvia, Iudex, Peccatum, Impius*.
Syria cur jungatur cum Mesopotamia, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 3.

T

T A B E R N A C U L U M.

Quæ contineat, cap. 13. vers. 14. nu. 1. figitur, & avellitur, ibid. num. 3. Conficiebatur, expellibus, & erigebatur ad breve tempus, ibid. num. 5. Convenit peregrinis, militibus, & pastoribus, ibid. num. 4.
Myſtice significat humani corporis fabricam brevi dissipandam, cap. 18. vers. 14. num. 8. & est similis illius structura humani corporis, ibid. num. 3. quod sit tabernaculum Christiani militis, cap. 28. vers. 14. num. 7.
Quæ sint tabernacula fiduciæ, ibid. num. 4. tabernaculi obſectio quid significet, c. 19. vers. 12. num. 9.
Tabulæ aræ duodecim, cap. 19. vers. 24. num. 8.
Tarquinii stratagema docentis potentiores de medio tollendos, cap. 24. vers. 24. num. 9.
Taurus symbolum superbi, cap. 21. v. 10. nu. 8.
Tedæ accensæ prælatæ novis nuptis, cap. 18. vers. 6. num. 7.

T E M P E S T A S.

Dicitur via Dei, cap. 26. vers. 14. nu. 1. ostendit Deus supremam majestatem in illius concitatione cap. 40. vers. 4. num. 5. dicitur phiala iræ Dei effusa in aerem, ibidem, num. 3. Deus in illa ostendit se universitatis Creatorem, & providorem, cap. 38. vers. 1. num. 2. & ostendit se in illa terrificum, & in serenitate jucundum, cap. 37. vers. 22. num. 3. Deus tempestatis atque serenitatis auctor cum timore laudandus, ibid.
Significatur nomine turbinis, cap. 38. præf. quæst. 3. num. 2. describitur ex concursu contrariorum ventorum, cap. 37. vers. 9. num. 5. & vers. 22. num. 3. cum nocte, & tenebris conjuncta cap. 27. vers. 20. num. 4. Australes esse solent sæviores, cap. 37. vers. 22. num. 2. & æstivæ graviores, cap. 37. vers. 6. num. 3. Recludit agricolas domi, cap. 37. vers. 7. nu. 14. Non faciendum die ab agricola, nisi in tempestate, quod nocte possit, ibid. num. 14.
Tempestates excitans Diabolus increpatur à Deo, cap. 26. vers. 12. num. 4. concitantur etiam à Balenis, vide *Balena*.

Tranquillantur Dei Potentia, ibidem. num. 2.

Circa tempestates non versatur fortitudo, cap. 41. vers. 16. nu. 4.

T E M P U S.

Temporum opportunitates & articuli homini indicati à Deo, cap. 37. vers. 22. num. 2.
Temporum varietates ex varietatibus Solis, cap. 38. vers. 12. num. 1. sunt Symbolum spei mutandæ fortunæ, cap. 37. vers. 22. num. 4.
Tempus serotinum, & pluvia serotina in quem mensem caderent, cap. 24. vers. 6. num. 6. tempus vespertinum opportunum captandis imputis voluptatibus, ibidem, vers. 15. num. 1.

T E N E B R Æ.

Pertinent ad carceris horrorem, cap. 19. vers. 8. nu. 1. quomodo possint resistere lumini, cap. 24. vers. 13. num. 1. obscuri, & nigra melancholica, cap. 22. vers. 17. num. 4. cap. 30. vers. 28. num. 2. significant difficultates rerum agendarum, cap. 29. vers. 3. num. 3. & vitæ discrimina, cap. 18. vers. 7. num. 2.

T E R M I N U S.

Terminorum agrorum antiqua religio, cap. 24. vers. 2. num. 2. dilatantur per iniquitatem ab avaris, & Tyrannis, ibid. num. 4. Divino beneficio servantur, & custodiuntur, ibid.

T E R R A , T E P R Æ M O T U S.

Terræ fundamentum ipsa sua stabilitas, cap. 26. vers. 7. num. 1. columnæ, & soliditas, cap. 38. vers. 6. num. 2. Firmitas refertur in Dei voluntatem à Patribus, ibid. num. 17. est controversa apud Philosophos, ibidem, vers. 7. numero 3. cur terræ centrum dicatur Lapis Angularis, cap. 38. vers. 6. numero 14.
Terra humiditate compingitur, siccitate dissolvitur, cap. 38. vers. 38. num. 2. tota rivulis, & fontibus tanquam venis discurrantibus distinguitur, ibid. illius omnes partes ex ætæ ad lineam directionis, cap. 38. vers. 5. num. 2. latitudo, & ambitus illius quantus, cap. 38. vers. 18. num. 1. cur illius cavernæ dicantur portæ mortis, cap. 38. vers. 17. num. 2. quatenus fundamentum, est prior ex præcipuis mundi partibus, cap. 38. vers. 7. num. 3.
Terra locus humanæ humilitatis, cap. 40. vers. 7. num. 2. illius cum morte peculiaris affinitas, cap. 38. vers. 17. num. 2. laquei mortis in illa structi. vide *Mors*.
Laudatus Deus ab Angelis propter terræ creationem, cap. 38. vers. 7. num. 10. illius pulchritudo animalia & plantæ, c. 26. vers. 13. nu. 1. terræ sulphureæ feraces, cap. 28. vers. 3. num. 5.
Terræ motus quantum habeat terroris, cap. 26. vers. 11. nu. 3. concutit montes, ibid. Comitatus est legem in monte Sinæ, ibid. num. 2.
Terrigenæ cur appellati Athenienses, cap. 38. vers. 4. num. 6.
Texendi scientia à Deo, cap. 38. vers. 36. num. 1.
Thare artifex idolorum, cap. 18. vers. 19. num. 3.
Theodori martyris constantia, & voluptas in cruciatibus, cap. 41. vers. 6. num. 4.

T H E O L O G I A , T H E O L O G U S.

Luſtatur cum Deo instar Jacobi luſtantis cum Angelo, cap. 36. vers. 26. nu. 3. ambit nuptias Theologiæ, & Sapientiæ, ibid. num. 3. Interdum videtur vincere Deum, interdum vinci, ibid. num. 3. Sol vincit Deum non tam viribus, quam precibus, & lachrymis, cap. 36. vers. 26. num. 4.
Gymnasia Theologiæ tabernacula antiqua, quibus docebat Melchisedech, cap. 36. vers. 26. num. 3. vide *Jacob*.
Tibiæ, & Tibicines, adhibiti in funeribus, c. 21. vers. 32. num. 6. Diverſæ à Tubis, & Tubicinibus, ibid.

T I M O R.

Timoris propria materia quæ, cap. 35. vers. 6. num. 4. est sævitia parens, cap. 22. vers. 4. num. 3. contrarius temeritati, c. 23. vers. 15. num. 5. Solvit partes inferiores, cap. 41. vers. 16. nu. 2. conjunctus cum fraudulentia, cap. 35. vers. 6. nu. 2.
Timor Dei collatus iustis in pignus hæreditatis, cap. 18. vers. 1. num. 2. dicitur frænum, cap. 30. vers. 11. num. 5. comparatur cum tempestate, cap. 31. vers. 23. nu. 1.
Tympanum quale instrumentum, cap. 21. vers. 12. num. 4.
Tinnunculi accipitris natura mirabilis, cap. 28. vers. 7. num. 5.
Tinnorum carnes habitæ in deliciis, c. 40. v. 26. nu. 3.
Tituli quorundam Psalmorum illustrati, capit. 23. vers. 7. num. 5.
Topazii natura, inventio, patria, significatio, vires, cap. 28. vers. 19. num. 1. 2. 3. 4.

T O N I T R U U M.

Tonitruicausa, & generatio, cap. 26. vers. 14. num. 2. & terror, ibid. nu. 4. & c. 37. vers. 1. nu. 2. Dei vox, c. 37. vers. 2. num. 4. Cur posterius audiat, quam videatur fulgur, cap. 37. vers. 6. num. 3.
Efficiunt concentum, cap. 38. vers. 37. numero 3. & sunt velut tubæ clangentes Dei præliantis adversus homines, cap. 37. vers. 4. num. 5. sonitus, & fragor comprimit superbiam mortalium, ibid. num. 3. significat Dei vultum indignantem cum fremitu, ibid. num. 4.

Index Rerum.

Multitudo tonitruorum differentiarum, cap. 37. vers. 2. num. 4.
 Torrentes auriferi apud Soanes, cap. 28. vers. 4. num. 3. in illo-
 rum alveo gemme, & metalla, ibid. num. 3.

T R I B U L A T I O.

Est instar listoris comprehendentis impium, cap. 27. vers. 10. num. 2. dicitur fraxum, cap. 30. vers. 11. num. 6. & fluctus, cap. 30. vers. 12. num. 5. & fluvius, cap. 22. vers. 16. num. 3. & murus ruptus, cap. 30. vers. 14. num. 4. tenet hominem captivum, cap. 22. vers. 26. num. 2. probat justos, velut ignis aurum, cap. 23. vers. 10. num. 3. est mors, liberatio vero resurrectionis, & calcaria ad currendum in via Dei, cap. 23. vers. 11. num. 6. emollit, & liquefacit hominem instar ignis, cap. 23. vers. 16. num. 2. dicitur opprobrium, cap. 29. vers. 4. num. 1. illarum, & melioris spei Symbolum, Marc. cap. 38. vers. 8. num. 6.

Calamitosus statim eripi postulans ex sensu partis inferioris, cap. 24. vers. 1. num. 6. sed statim committens Deo opportunitatem suae salutis, ibidem. Sustinet immaturam senectutem, cap. 24. vers. 24. num. 4.

Deus admonens suos justos impendentium tribulationum, cap. 23. vers. 17. num. 4. adjungit se illis Deus velut plumbum, ne consumantur, ibidem. vers. 10. num. 4. & fulgent velut aurum, ibidem. num. 2. Et ex suis ærumnis concipiunt spem beatæ vitæ, cap. 19. vers. 29. numero 6. & nutriunt spem, atque testantur Divinam Potentiam, & gratiam, cap. 22. vers. 3. num. 5. 6. & seq. ad Deum ire compellunt, cap. 23. vers. 3. num. 1.

Cur Deus amet, & velut suorum justorum tribulationes, cap. 22. vers. 3. num. 5. & sequentibus. Est res valde obscura, cap. 22. vers. 2. num. 9. Membra, in quibus sancti tribulati sunt, cum omni sua materia resuscitanda, cap. 19. vers. 26. num. 4. & justorum ærumnae probant cogitationes aliorum, cap. 23. vers. 10. num. 3. non enim sunt semper propter peccata, cap. 22. vers. 4. num. 3. & vers. 5. num. 6. quamvis justus in tribulationibus sint solliciti de suis peccatis, cap. 23. vers. 10. num. 5. Sunt perferentibus salutare, inferentibus noxæ, cap. 30. vers. 13. num. 3. Ponderantur lacrymæ, & afflictiones in Divino Judicio, cap. 23. vers. 7. num. 3.

Tarditate auxilii, & diuturnitate ærumnarum crescent merita justorum, cap. 35. vers. 13. num. 1. & licet Deus non respondeat, percipit clamorem afflictorum, ibid. num. 2. & palpebræ ejus interrogant oppressores, & Tyrannos, ibid. num. 3. Agunt Deo gratias pro suis suppliciis, cap. 35. vers. 14. num. 4. Denique sanctitas vincit omnes ærumnas, cap. 36. vers. 7. num. 3. Deus constituit se in media tribulatione suorum justorum, cap. 38. præf. quæst. 2. num. 4.

Tribulationes flagellant impios, instar brutorum, cap. 34. v. 36. nu. 5. & cruciant impium, sed purgant justum, cap. 34. vers. 36. nu. 5. non lædunt hominem, nisi ipse animo lædatur, c. 35. vers. 8. nu. 4.

Homo per calamitates eruditur, cap. 36. vers. 9. num. 4. & Deus medetur cæcitati humanæ tenebris calamitatis, cap. 36. vers. 10. num. 2. ideo affligit, ut ad se alliciat, ibidem. Statim igitur ad eundem Deum, & complectendum illius flagellum, ibid. num. 3. Nam ingens stupiditas non reverti ad flagellantem, ibid. num. 3. Denique flagellum extorquet à justo preces & clamorem, ab impio iram, cap. 36. vers. 30. num. 4.

Trinitatis Mysterium indicatum à Jobo, cap. 37. vers. 4. num. 1.

Tristitia quid, & circa quam materiam, cap. 35. vers. 6. num. 5.

T R O G L O D Y T Æ.

Habitantes in cavernis, cap. 18. vers. 10. num. 3. vivendi ratio illorum, cap. 30. vers. 7. num. 1. unde habeant nomen, ibid. vers. 8. num. 2. strident lingua, cap. 28. vers. 19. nu. 3. visitant radicibus, Vide *Radices*. Pertinent ad Æthiopes Orientales, cap. 28. vers. 19. nu. 3.

Tumulus Symbolum rei destructæ, cap. 30. vers. 24. num. 3.

Tunicæ peristomium solet esse justæ mensuræ, cap. 30. vers. 18. num. 3.

T U R B O.

Deus de turbine compescens hominis sermonem, cap. 33. præf. quæst. 1. num. 2. excitat attentionem ad Divinam Orationem, ibid. quæst. 2. num. 5. comitatus est Dei vocem loquentis, ibid. quæst. 5. num. 2. 3. Quomodo attemperatus illius fragor, cum Dei voce, ibid. num. 4. Verus turbo, & procella, de qua loquutus ad Job, cap. 38. præf. quæst. 2. num. 2.

Est ventus circumactus, ibid. quæst. 3. num. 1. & versans prope terram, ibid. num. 4. An in turbine aliquid sit visu sensibile, ibid. quæst. 6. num. 3. comprehendit integram tempestatem, vide *Tempestas*, representat perturbatum hominis statum, cap. 38. præf. quæst. 2. num. 4.

T U R P I A.

Rerum turpium sanctæ, & honestæ circumloquutiones tum ex Sacris, tum ex profanis, cap. 31. vers. 10. num. 6. & seq. ul-
Pineda Tom. II.

que ad vers. 11. An in Sacro sermone sit proprium aliquod nomen rei turpis, ibidem. vers. 10. nu. 6. multa re turpia, nominibus honesta, & e contrario, ibidem. num. 7.

T Y R A N N U S.

Tyranni descriptio, cap. 34. vers. 19. num. 2. Illius periphrasis, cap. 32. vers. 8. num. 2. cap. 41. vers. 3. num. 4. est pestilentia, cap. 34. vers. 28. num. 6. & tempestas, atque Mare procellosum cap. 33. vers. 8. num. 3. dicitur per excellentiam iniquus, c. 22. vers. 16. nu. 6.

Vociferatur contra pauperes, cap. 34. vers. 19. num. 2. avarus, cap. 34. vers. 28. num. 4. inhumanus, & turpis lucri sectator, cap. 22. vers. 6. num. 1. invidus, cap. 24. vers. 22. num. 1. habet brachia longissima, & rapacia, cap. 22. vers. 8. num. 2. sævit in viduas, & pupillos, cap. 22. vers. 9. num. 1. Est pessimus medicus evacuans pauperes necessario sanguine, cap. 22. vers. 9. nu. 2. vendit sua patrocina, ibid. vers. 10. num. 4. infestat terminos alienos, cap. 24. vers. 2. num. 2. infestat vicinos, & greges, atque pastores aliorum, ibid. num. 5.

Tyrannorum immanitas sibi, & aliis inutilis, ibid. vers. 6. nu. 6. illorum lex, excelsa de metere, cap. 24. vers. 22. nu. 3. superbiunt ex Dei oblivione, cap. 35. vers. 10. num. 2.

Deus ipse protector à Tyrannorum potentia, cap. 24. vers. 8. nu. 4. cap. 27. vers. 13. num. 5. cap. 34. vers. 29. num. 2. sunt ministri Divinæ Justitiæ, cap. 34. vers. 30. num. 3. & quodammodo Reip. utiles, ibidem. Falta illorum felicitas, cap. 24. vers. 22. num. 5. supplicium gravissimum, cap. 31. vers. 8. num. 1. superbia perpetuo puniunt, cap. 35. vers. 12. num. 2.

Vide *Princeps, Impius, Pauper, Dives, Avarus.*

V

V A C C A.

Symbolum superbæ, & petulantis forminæ, cap. 21. vers. 10. num. 8.

Vacuum, aut inane dicitur locus intrinsecus corporum, cap. 26. vers. 7. num. 3.

Velocitatis mirabilis descriptiones, & exempla, cap. 24. vers. 18. num. 4.

V E N E N U M.

Venena calidissima, & amarissima, cap. 20. vers. 14. num. 3. expuuntur, & continentur dentibus aspidis, ibid. Vomitione utendum adversus illa, cap. 20. vers. 15. nu. 1.

Veneri inventrix scemina, Vide *Fœmina*.

V E N T E R.

Venter animæ memoria, cap. 32. vers. 18. num. 6. instar stomachi coquentis cibum, ibid. Venter Ecclesiæ, conjugati, cap. 40. vers. 11. nu. 6. significat rem turpem, ibid. Cur datus Eleazar pro præmio, ibid. num. 6.

Ventris servitus quam misera, cap. 41. vers. 1. num. 4.

V E N T U S.

Ventorum differentia, cap. 37. vers. 22. num. 2. Spirantes quasi ex Dei ore, cap. 37. vers. 10. num. 1. Sequuntur circulum Solis cum ordine surgendi, atque cadendi, ibidem. vers. 12. num. 2. meridiano tempore solent quiescere, ibidem num. 3. Illorum commoditates, ibid. num. 4.

Ventus est aer impulsus vehementissimus, cap. 37. vers. 18. num. 4. ventus validissimus contrarius Austro, cap. 27. vers. 20. num. 4. ventus urens Orientalis, ibidem vers. 21. num. 1. Ventriumbosi spirantes ab Austro, vel ab Africo, cap. 37. vers. 9. num. 2. venti peculiare singulis regionibus, cap. 38. vers. 24. num. 4.

An venti contrarii simul spirare possint, cap. 38. vers. 9. num. 6.

V E R B U M.

Ex verbis non præmeditatis subventanei partus, cap. 32. vers. 18. num. 5. Stultorum dolores, & parturitio verborum, ibidem. Verborum, & linguæ affinitas cum igne, cap. 41. vers. 13. num. 3.

Cur Paulus Hebræis verborum, & sermonis sanctitatem præcipiat, cap. 31. vers. 10. num. 6.

Qui proximum verbo lædit, os Diaboli, vide *Proximus, Ira, Contumelia, Sermo.*

Verborum aculeus, & contumelia, quam difficilis toleratu, cap. 19. vers. 2. num. 5.

Vermes Gangetici ingentes, insidiantes Elephantis bibentibus, cap. 40. vers. 19. num. 4.

V E S T E S.

Vestibus olim latrones insidiantes, cap. 18. vers. 9. num. 3. & 4. Illarum luxus notatus, cap. 28. vers. 16. num. 2. dicuntur gloria, cap. 40. vers. 5. num. 4. Vestium tinctura Indica, cap. 28. vers. 16. num. 1. Sunt Symbolum externorum, cap. 19. vers. 9. num. 2.

V I A, V I A T O R.

Via facilis, & expedita descriptio, cap. 19. vers. 12. num. 7. via justorum Deo familiariter nota, cap. 23. vers. 10. num. 1. via justorum, & impiorum discrimen. Vide *Justus, Impius.*

Via Dei, & via hominis allegoria, cap. 23. vers. 11. nu. 1. 2.

Index Rerum.

Agelai pulchrè dictum de Asiæ populis, cap. 21. vers. 19. num. 5.

Agnorum elaudendorum & emittendorum ratio, cap. 21. vers. 11. num. 2.

A G R I C O L A T I O.

Agricolationis verba ad rem uxoriâ translata, cap. 31. vers. 39. num. 3. Integra agricolandi ratio, & plures rationis differentiæ, cap. 39. vers. 10. num. 2.

Alma qualis herba, cap. 30. vers. 15. num. 2. Idoneus cibus pauperum, ibid.

Alexandri Severi humanitas erga pauperes, cap. 31. vers. 16. num. 1.

Alexandri pudicitia, & modestia oculorum, cap. 30. vers. 1. num. 1. Illius galea pennis candidis ornata, cap. 39. vers. 13. num. 2.

Alphabetarius Psalmus quid significet, cap. 22. vers. 3. num. 2.

Ante Altaria olim dormitum ab Ethnicis, cap. 22. vers. 6. num. 7.

Amaritudo Symbolum rei lethalis, cap. 20. vers. 25. num. 3. & omnis acerbitalis, c. 21. vers. 26. num. 7. & cap. 27. vers. 2. num. 5.

A M B I T I O.

Ambitio etiam inter fratres, cap. 17. vers. 2. num. 2. Seminatio discordiam inter magistros, & discipulos, ibid.

A M I C I T I A, A M O R.

Amantium ingenium querulum, cap. 29. vers. 20. num. 3. affectu peculiarem familiaritatem, & scientiam, cap. 19. vers. 13. num. 3.

Amicitia infidelis, ibid. vers. 4. Dissolvitur calamitate, ibid.

Amicus ærumnosus instar vasis confracti, ibid.

Ananias, Azarias, Misael resurgentes cum Christo resurgente, cap. 19. vers. 25. num. 25.

A N G E L U S.

Quando creatus, cap. 38. vers. 7. num. 11. c. 40. vers. 10. num. 4. cap. 40. vers. 14. num. 3. 4. 5. cur non facta fuerit mentio illius in Genesi, cap. 37. vers. 7. num. 11. Angeli sunt in magno numero, & nobis indefinito, cap. 25. vers. 3. num. 3. cap. 33. vers. 23. num. 7. Sunt velut oculi, manus, & aures Dei, ibid. num. 5. & internuntii nostri apud illum, ibid. Celeres ad efficienda Dei iussa, cap. 25. vers. 3. num. 4. illorum exercitus fortis, & terrificus, ibid. nu. 1. dicuntur astra matutina, cap. 38. vers. 7. nu. 2. & filii Dei, ibid. n. 9. Sunt Deo valde similes, c. 40. vers. 14. num. 4. Videntur habere dignitatem primogeniti, & Sacerdotis, ibid. & num. 5. & primus angelus, videbatur præferre Dei stemmata, ibid. num. 4.

Sunt Ecclesiæ firmior pars compatiens infirmiori, c. 33. vers. 24. num. 2. Curant valetudinem suorum alumnorum, ibid. & procurant sanitatem hominum, ibid. Docent hominem, cap. 33. vers. 23. nu. 10. & dicuntur lampades, ibid. alacriter convolant ad nostram opem, ibid. num. 8. & sunt oculi nobis prospicientes, cap. 40. vers. 19. nu. 1. Offerunt, & amplificant nostra opera apud Deum, cap. 33. vers. 23. nu. 9. Cur dicantur habere thuribula, ibid. Vigilant, ut nos defendant à latronibus nostris, cap. 35. vers. 10. num. 4.

Angelus bonus quomodo nos accuset, ibid. num. 4. Licet initio terreat, postea consolatur, ibid. Requirit ab homine bona opera, cap. 33. vers. 24. num. 5. ad peculiare effectus, peculiare Angeli mittuntur, ibid. vers. 23. num. 8. Locati sunt in sua creatione propter mysterium incarnationis, cap. 38. vers. 7. n. 10. & plauserunt suo Creatori propter creationem terræ, & astrorum, ibid.

An Angeli defensores Jacobi, & Petri fuerint illorum ordinarii custodes, cap. 33. vers. 23. num. 8.

A N G U L U S.

In angulis turres fortissimæ, cap. 38. vers. 6. num. 8. Constant fortissimis lapidibus, ibid. Unde habeat nomen, ibid. num. 11. quid sit caput anguli, ibid. nu. 12. Angularis, vide *Lapis*.

A N I M A.

Dicitur ignis, cap. 30. vers. 19. num. 4. Nititur in cælum instar flammæ, ibid. Servit corpori coacta, cap. 31. vers. 1. num. 3. Gerit bellum cum corpore, ibid. vide *Corpus*.

A N I M A L I A.

An inter animalia terrestria ullum sit princeps reliquorum, cap. 41. vers. 24. nu. 3.

An in statu innocentie ulla animalia essent carnivora, cap. 40. vers. 15. nu. 2.

Quæ animalia celeriora ad Venerem, cap. 41. vers. 14. nu. 1.

Plura terrestria, quàm volatilia, cap. 38. vers. 38. num. 5. Animalia & plantæ Dei quoque milites, & exercitus, cap. 25. vers. 3. num. 1. animalcula quædam impatientia solis, cap. 24. vers. 19. num. 7. Cur minimis bestiolis affligeret Deus Pharaonem, cap. 24. vers. 22. num. 2. ex providentia circa animalia solatium, & spes hominis afflicti, cap. 38. vers. 39. nu. 1.

Annulus unde habeat nomen, cap. 38. vers. 6. num. 2. annulorum prisca insignia, cap. 37. vers. 7. nu. 11.

Anni cum hebdomada proportio, cap. 36. vers. 12. num. 3. Sacri anni initio maturefcentes fruges in Palæstina, cap. 29. vers. 23. num. 3.

Antichristus cur dicatur cauda diaboli, cap. 40. vers. 12. num. 1. illius incessus insolens, cap. 18. vers. 14. nu. 3.

A P E S.

Bombyzantium tumultus, symbolum impiorum, c. 18. vers. 5. nu. 3. Illarum Rex symbolum optimi Principis, cap. 19. vers. 17. num. 1. Illarum Sapientia, cap. 35. vers. 11. num. 1.

A P O S T O L U S.

Apostolorum potestas ad ædificandum, & destruendum, cap. 38. vers. 5. num. 6. Piscantur, & dissecant Leviathan, cap. 40. vers. 25. num. 7. illum etiam comedunt, ibid. Cur dicantur nomine foemineo, Ancillæ Dei, cap. 40. vers. 24. nu. 5.

Apostrophe an in exordio sit vitiosa, cap. 32. vers. 16. nu. 1.

A Q U A.

Symbolum ingentis gaudii, vel calamitatis, cap. 21. vers. 20. nu. 3. & abundantie, cap. 34. vers. 7. num. 3. Est etiam sua aquæ ebrietas, ibid. num. 4. Aquæ potui laxantur viscera, ibid. num. 4.

Aqua frigida symbolum vulgaris beneficii, cap. 22. vers. 7. num. 3. Prisca illius refrigerandæ ratio, ibid. Calida olim in deliciis, ibid.

Aquæ ducendæ præcepta, & ratio, cap. 38. vers. 25. n. 2. Quædam aquarum miracula, cap. 38. vers. 30. num. 2.

Quomodo aquæ initio congregatæ in locum unum, cap. 26. vers. 12. num. 1.

A Q U I L A.

Aquilæ multiplex genus, cap. 39. vers. 27. num. 1. 2. Volatus rectus, ibid. Nidulantur in locis altissimis, & remotissimis, ibid. num. 3. amant montes, ibid. aliquæ etiam silvas, & littora, ibid. Excellit visu, cap. 39. vers. 29. nu. 2. Est etiam in videri, ibid. An vivat sine potu, cap. 39. vers. 30. nu. 1. Sanguine inspergit pullos, ibid. Eucharistiæ symbolum, ibid. nu. 2. Pennæ illius noxiæ, ibid. Symbolum avari Principis, ibid. num. 3. Ex illa præfagium Regni, ibid. num. 3. aquilæ astus in contenda testudine, cap. 20. vers. 7. nu. 8. Symbolum inconstantis fortunæ, ibid.

A Q U I L O.

Cur habeat nomen à dispergendo, cap. 37. vers. 9. num. 4. simul spirans cum Austro, ibid. nu. 6. Efficit gelu & nivem, cap. 37. vers. 10. nu. 1. Illius vires, & effecta, ibid. nu. 2.

A R A B I A, A R A B E S.

Unde habeat nomen, cap. 39. vers. 6. num. 3. abundat Onagris, ibid. Arabes adoratoris Solis, & Elementorum, cap. 31. vers. 26. num. 8.

Arabica lapidicina, vide *Pyramis*.

Arabica Phoenix, vide *Phoenix*.

A R A N E A.

Aranearum tela octoginta circulis constans, cap. 27. vers. 18. num. 2. Plura illarum genera, ibid. Symbolum brevitatis humanæ vitæ, ibid. num. 3.

A R B O R.

Arbores proceræ solem quærunt, cap. 20. vers. 7. num. 3. quæ amant aquas, cap. 29. vers. 19. num. 2. Steriles, infelices, ibid. nu. 3. Illarum cibus, & desiderium nix, & pluvia, cap. 37. vers. 11. num. 4. Arbor de cælo tacta, symbolum impii, cap. 18. vers. 16. num. 1. Virentis allegoria, & significatio, cap. 19. vers. 10. num. 3. Regni symbolum, cap. 20. vers. 7. num. 3. Arborum radices, vide *Radices*. Arborum cortices, vide *Cortex*.

Arædum origo, & antiquitas, cap. 38. vers. 4. num. 6.

A R C U S.

Arcus cælestis prænuntians pluvias, cap. 37. vers. 14. num. 4. Illius encomium, ibid. Deus serenans videtur humeris suspendere arcum, ibid. Arcus æreus symbolum invicti roboris, cap. 20. vers. 24. num. 4. & innocentis mali, ibid.

Vide *Arma*, *Aes*, *Gladius*.

Arcturus quo tempore oriatur, cap. 39. vers. 2. num. 5.

Argumentum, vide *Disputatio*.

A R G E N T U M.

Habet nomen à concupiscentia, cap. 28. vers. 1. num. 2. nascitur instar stirpis, ibid. num. 1. Candidum licet, producit lineas nigras, quibus inficit suos amatores, cap. 18. vers. 1. num. 2. Quando primo signatum, ibid. Ponderari solitum, cap. 28. vers. 15. num. 3.

Aristoteles, an cælo Deum concluderet, cap. 22. vers. 12. n. 5.

A R M A.

Cur armis tribuantur facies, & acies, cap. 19. vers. 29. nu. 2. & 3. Arma prisca, æreus, & gladius, cap. 29. vers. 20. num. 3. Prisca armorum materia, vide *Aes*, *Gladius*, *Arcus*.

A R R O G A N T I A.

Arrogantium ingenium, & mores, cap. 32. vers. 5. num. 2. cap. 32. vers. 10. num. 1. cap. 32. vers. 14. num. 3. cap. 33. vers. 6. nu. 3. cap. 34. vers. 16. num. 4. cap. 34. vers. 32. num. 5. Suot imperiti, cap. 38. vers. 2. num. 2. molles, & effæminati, cap. 36. vers. 14. num. 8. multiloquio laborant, cap. 36. vers. 1. num. 1. Et sibi potius, quàm Deo captant laudem, ibid. Vide *Superbia*.

Index Rerum.

A R U N D O.

Serpentibus lethalis, cap. 40. vers. 14. nu. 8. Quomodo Christo patienti tradita à diabolo. ibid. Symbolum vanitatis sæcularis vitæ, cap. 40. vers. 16. num. 2.

A S I N U S.

Familiari curatore gaudet, cap. 39. vers. 6. num. 3. agnoscit familiarem, ibid. scientissimus rectæ viæ, & periculi declinandi, cap. 39. vers. 7. num. 8.

Aspidis dentes venenati, cap. 20. vers. 14. num. 3. Caput terrificum, cap. 20. vers. 14. num. 3.

A V A R I T I A.

Arguitur & instruitur ex divina liberalitate, cap. 22. vers. 7. num. 2. prohibet vi, quod sponte fluit ad pauperes, ibid. nu. 6. & prohibet familiam ab operibus misericordiæ, ibid. num. 5. Illius malum occultum, cap. 31. vers. 28. num. 22. instar tineæ, cap. 27. vers. 18. num. 1. Servit justorum liberalitati, ibidem, vers. 17. num. 4.

Avari non olles, & effœminati, cap. 31. vers. 24. num. 3. adorant felicitatem temporalem, cap. 31. vers. 36. num. 20. Sunt pauperissimi, vide *Divites*. Per similes sanguisugæ, cap. 20. vers. 20. num. 3. & ingratorum, ibid. num. 4. instar ebriorum remedia noxia querentes, cap. 24. vers. 11. nu. 6. ingenti siti laborantes, ibid. Sed Deus curat illos evacuatione, ibid. Cur aliquando dicuntur satiati, cap. 20. vers. 20. num. 2. Licet sint insatiabiles, ibid. num. 1. 2. 3. Sibi tantum congregant, & nunquam restituent ablata, ibid. vers. 19. num. 5. Est illorum venter ipsa avaritia, ibid. vers. 20. num. 1. & est sordida illorum parsimonia, cap. 20. vers. 17. num. 2.

Avaritia in dilatandis terminis, cap. 24. vers. 2. num. 4.

Vide *Divitia*, *Rapina*, *Impius*, *Princeps*.

A T H E N I E N S E S.

Atheniensium Lex de debitoribus, vide *Debitores*. Cur appellati Terrigenæ, cap. 38. vers. 4. num. 6. gloriabantur de antiquitate, ibid.

Audacia, ante pericula præcipites facit in ipsis periculis timidos, cap. 39. vers. 21. num. 3.

Auctores profani ditescunt ex Sacris, cap. 10. vers. 25. num. 3.

A U D I R E, A U D I T O R.

Benè audiendi præcepta, cap. 18. vers. 1. num. 1. cap. 29. vers. 25. num. 1. non debet auditor curiosa quærere, cap. 29. vers. 23. num. 1. debet esse attentus, ibid.

A V I S.

Avium pauciora genera, quàm animalium terrestrium, vide *Animalia*. Quædam illarum vocis, & intelligentiæ documenta humanæ similia, cap. 35. vers. 11. num. 3. Diomedis aves intelligentes, ibid. Avium lugubrium cantus, cap. 30. vers. 29. num. 6. noctu cantantes funestæ, cap. 35. vers. 11. num. 5. avicularum & piscium par venatio, cap. 40. vers. 24. num. 3. Passerculorum aucupium foemineum & delicatum, ibid.

A U R U M.

Habet nomen à splendore & aura, cap. 28. vers. 1. num. 3. & à custodiendo, cap. 28. vers. 15. num. 2. & à puritate, cap. 28. vers. 17. num. 1. & à soliditate, ibid. num. 6. & à concludendo, cap. 28. vers. 15. num. 2.

Quis illius inventor, cap. 28. vers. 2. num. 3. capitur multis modis, cap. 22. vers. 24. num. 5. eruitur à Gryphibus, cap. 28. vers. 7. num. 3. Concupiscitur à Picis, ibid. nu. 4. habet sympathiam cum Vulture, & Accipitre, ibid. num. 5.

Præ cæteris metallis gignitur purgatissimum, cap. 28. vers. 1. num. 3. præsertim in Ophir, cap. 22. vers. 24. num. 5. & fulgentissimum, cap. 28. vers. 16. num. 3. & in Ophaz, cap. 28. vers. 17. num. 6.

Aurum, & alia metalla feruntur, & germinant, cap. 28. vers. 1. nu. 3. aurum Pervanum serpens, & adhærescens, ibid. illius erudi varia ratio, cap. 28. vers. 3. num. 6. Cur aurea poma Proserpinæ sacra, cap. 28. vers. 1. num. 1. Aurifodinæ obscuræ, & periculosa, cap. 28. vers. 3. num. 6. Illius hostes Babytares non effodiunt, sed defodiunt, ibid. Aurifera terra sterilis, cap. 28. vers. 7. num. 2. Auræ catenæ quondam nobilium vincula, cap. 28. vers. 1. nu. 5.

A U S T E R.

Arabia infestus, cap. 37. vers. 22. num. 2. Præit terremotum, ibid. concussit domum filiorum Jobi, ibid. nu. 3. Videtur Christus de illo loquutus in parabola domus ædificatæ super arenam, ibid. num. 3. adducit pluviam, ibid. Simul spirans cum Aquilone, vide *Aquilo*. Vide *Ventus*, *Tempestas*.

B

BALAAM cujas fuerit, incertum, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 2. an fuerit Madianita, ibid. num. 3. an Ariolus, & Magus, ibid. num. 4.

Baldad tumultuosus disputator, cap. 18. vers. 1. nu. 1.

B A L E N A, C E T U S.

Habet nomen ab immanitate, cap. 40. vers. 23. num. 2. Balenarum magnitudo, cap. 26. vers. 5. num. 15. cap. 40. vers. 20. nu. 18. præsertim in mari Rubro cap. 26. vers. 5. nu. 15. illarum dux

Musculus, ibid. nu. 17. & cap. 40. vers. 24. nu. 1. Fœtus mirabiles, cap. 26. vers. 5. num. 17. impingere solent in litus, ibid. vers. 12. num. 6. Multipliciter retunditur illarum superbia ab Auctore naturæ, ibid.

Descriptio belluæ Cetacæ, cap. 40. vers. 10. num. 18. Lingua permagna, ibid. oculi rubentes, cap. 41. vers. 9. num. 2. & lucentes, ibid. num. 1. Superciliose, & torvè intuens, cap. 41. vers. 25. num. 1. Dentis & maxillæ vastissimæ, ibid. Ore vasto excipit fœtus, ibid. cutis durissima, cap. 41. vers. 6. num. 3. habet os in fronte, cap. 41. vers. 9. num. 2. nares instar folliis ferrarii cap. 41. vers. 9. nu. 4. Reflat nimbos, & concitat tempestates, ibid. num. 2. & 3. habet cor hirsutum, cap. 41. vers. 15. num. 1. æstuat interno igne, cap. 41. vers. 9. num. 1. Ludit in tempestatibus cap. 40. vers. 22. num. 2. respirat vehementer, cap. 41. vers. 9. num. 3. cap. 41. vers. 22. num. 1. incredibilis voracitas, cap. 41. vers. 23. num. 3.

Creata ad specimen divinæ potentia, cap. 41. vers. 24. num. 3. Princeps belluarum maris, cap. 41. vers. 25. num. 2. Eminent in mari instar insulæ, cap. 41. vers. 23. num. 1. Dominatur in profundo maris, cap. 41. vers. 22. num. 1. Conculcat preciosos Maris thesauros, cap. 41. vers. 21. num. 5. Frequenter tangitur de cælo, cap. 41. vers. 14. num. 5.

Cetorum captura, cap. 40. vers. 24. num. 1. & vers. 25. num. 4. & excoctio, vers. 26. num. 1. Periculosus cum illo congressus, cap. 40. vers. 27. num. 2. Symbolum diaboli, vide *Leviathan*.

Basiliscus, symbolum maledici, cap. 20. vers. 16. num. 5.

Beatorum vulnera conservanda ad gloriam, vide *Martyres*. Sensus externi etiam beandi, cap. 19. vers. 27. num. 6.

B E H E M O T H.

Quid illius nomen significet, cap. 40. vers. 9. num. 3. Commentum Hebræorum appetentium illius carnes. ibid. an sit Elephas, cap. 40. vers. 9. num. 6. an diabolus, ibid. nu. 1. interpretatio de diabolo non omninò certa, cap. 40. vers. 19. num. 6. an describatur forma Serpentis, an sub forma quadrupedis, ibid. num. 3. 4. Membra Behemoth vitia diaboli, cap. 40. vers. 19. num. 2. aut vitiosi & improbi, num. 3. Sic diabolus est bestia multorum capitum. ibid. Vide *Elephantus*.

B E L L U M.

Instar convivii, cap. 20. vers. 23. num. 7. instar pluviae, ibid. Bellum per laqueos, quale, ibid. num. 8. Bellum dubium, & victoria incerta, cap. 22. vers. 25. num. 2.

B E N E F I C I U M, B E N E F I C E N T I A.

Beneficentia quid divinum, cap. 35. vers. 8. num. 2. Homo ad benefaciendum natura sua comparatus, ibidem. Sanitatis argumentum, ibid. num. 3. Cogitat ones benefaciendi, dignæ Principe, cap. 36. vers. 5. num. 5. vide *Princeps*, *Misericordia Deus*.

Beneficia accepta testantur Deum præsentem, cap. 21. vers. 15. nu. 3. Collata extenuate, liberalitatis, & modestiæ est, cap. 31. vers. 17. num. 2. illorum memoria generat fiduciam, cap. 35. vers. 14. nu. 5.

Beneficia communia singulari gratitudine animi prosequuntur sancti, cap. 36. vers. 3. num. 2. Cur beneficia ingratis dentur, cap. 38. vers. 27. num. 5. Quod repellit indignus, confert digniori Deus, ibid. vide *Gratitudo*, *Ingratitudo*.

Benjamin cur dictus filius dextræ, cap. 18. vers. 12. num. 2.

Bilescunt dulcia, cap. 20. vers. 14. num. 5. & vina dulcia, ibid. Vide *Ira*.

Bis anno fertilis terra, & graves pecudes ubi, cap. 19. vers. 3. nu. 2.

B O N U M.

Bonorum triplex genus, cap. 17. vers. 9. num. 4. quid singulis generibus inimicum, ibid. Quæ bona in magno pretio olim habita, ibid.

B O S.

Natus ad serviendum, cap. 39. vers. 9. num. 1. mitis, & obediens, ibid. Natus vinculis, cap. 36. vers. 10. num. 1. Intelligentiæ cujusmodi, cap. 35. vers. 11. num. 1. Restituit cum fœnore acceptam sementem, cap. 39. vers. 12. num. 3. triturans non alligandus, ibid. Gaudet recente, & mundo pabulo, cap. 40. vers. 10. num. 6. Quod illius pabulum, cap. 39. vers. 9. num. 3. Curari debet ab opere, ibid.

B R A C H I U M.

Dei quam forte, cap. 18. vers. 13. num. 7. Humanum, quam infirmum, ibid. Et peculiare utriusque notæ, ibid. Symbolum roboris, ibid.

B R U T U M.

Brutorum quædam intelligentiæ documenta, cap. 35. vers. 11. num. 1. & 3. Eo prudentiora quo homini similia, ibidem, num. 1. Error illius tributum veram rationem, ibid. Homo præ cæteris, ratione excellens, ibid. num. 2.

Buccinæ clangor in promulgatione legis, qualis, cap. 38. præf. quæst. 5. num. 4.

C

C A D A V E R.

Instar vasis vacui, corpus verò vivens instar vasis pleni vitali humore, cap. 30. vers. 16. num. 1. ab Ægyptiis bitumine condiebatur, cap. 18. vers. 15. nu. 6. Tum etiam apud Æthiopes, cap. 21. vers. 32. num. 10. & peculiare illius medicandi medici, ibid. Contegebatur olim pretiosis vestibus, cap. 21. vers. 26. num. 8. dicitur cinis, cap. 30. vers. 19. num. 4. vide *Corpus, Anima, Defunctus, Mora.*

C Æ L U M.

Dei Thronus in iuramento non assumendus, cap. 26. vers. 9. num. 9. Deus tamen per Cælum iurans, ibid. Cur Thronus Dei coloris Sapphirini, cap. 28. vers. 6. num. 3. Symbolum æternitatis, cap. 26. vers. 9. num. 4.

Cælum, & Terra velut duo ubera Auctoris naturæ, cap. 21. vers. 15. num. 4. Stabilis illius sedes, cap. 23. vers. 3. num. 5. & Cælorum sedes pacatissima, cap. 25. vers. 2. num. 6. & 7.

Deus perambulans universum altero pede in Cælo, altero in terra, cap. 22. vers. 14. num. 16. Sed circa Cæli cardines, & polos peculiariter relucens illius potentia, ibid. non solum è Cælo, sed è centro omnia videt, ibid.

Cæli positiones non tot apud Sacros, quot apud profanos, cap. 23. vers. 8. num. 3. & 4. qui illius columnæ, & virtutes, cap. 26. vers. 11. nu. 1. & 2. Deus ob Cælorum fabricam laudatus, cap. 35. vers. 10. num. 3.

Nihil tutum à Cæli injuriis, cap. 40. vers. 7. nu. 2. è Cælo pendente opera rustica, cap. 37. vers. 7. num. 14. Cælum fert leges rebus inferioribus, cap. 38. v. 33. num. 2.

Cajetani error de animatione Cælorum, cap. 21. vers. 22. num. 3. cap. 25. vers. 5. num. 5.

C A I N.

Negator Divinæ providentiæ, cap. 22. vers. 15. nu. 1. Divini iudicii, ibid. Interfectus à Lamec venationi vacante, cap. 24. v. 15. num. 3.

Calumnia molestissima viro Sapienti, cap. 21. vers. 2. num. 2. quæ dicatur oppressio per calumniam, cap. 24. vers. 3. num. 3.

C A N I S.

Canis & Leo symbola Vigiliæ, cap. 20. vers. 21. num. 5. Est etiam Canis sua dignitas, & laus, cap. 30. vers. 1. num. 4. quæ illius cibaria, ibid. Villaticus, & peculiaris, ibid. Præfectus canum quale ministerium, ibid. num. 5.

C A P I L L I.

Capillorum color flavus in pretio apud Palæstinos, cap. 42. vers. 14. num. 20. Quomodo capilli Sponsi commendentur à nigrore, ibid.

C A P R A, C A P R E A.

Caprarum ferarum pietas erga parentes, cap. 39. vers. 1. num. 5. Caprea apud Salomonem quod genus animantis, ibid. num. 2. Capreolus, aut Rupicapra spectans ad idem genus, ibid. num. 1. Videntur esse idem cum Ibice, ibid. nu. 2.

C A P U T.

Parvum, stolidum, cap. 39. vers. 16. num. 4. Movetur admiratione, cap. 42. vers. 11. num. 6. & ex affectu consolantis, & commiserantis, ibid.

Carceris circumloquutio, & descriptio, cap. 19. vers. 8. num. 1. Cardines agrorum & ostiorum qui apud Latinos, cap. 22. vers. 14. num. 17.

Carnis, & spiritus pugna, & leges diversæ, cap. 31. vers. 1. num. 3.

C A S T I T A S.

Mentis, & corporis, cap. 40. vers. 11. num. 1. est Dei similitudo, cap. 31. vers. 3. num. 3. Dicitur sanctimonia, & honor, cap. 31. vers. 2. num. 6. est sanctimonia Evangelica, ibid. cur peculiariter dicatur, Deus castitatis, ibidem. Corpus castum æstimat Deus tanquam suum, cap. 40. vers. 13. num. 3. in quo habitat, cap. 31. vers. 2. num. 4. Illius symbolum Elephanteus, Vide *Elephantus*, & lumbi compressi, vide *Lumbi*. Vide *Fornicatio, Luxuria, Concupiscentia*.

Cauma, quod morbi genus, cap. 30. vers. 30. nu. 1.

Cecrope cur dictus biformis, cap. 24. vers. 23. num. 3.

C E D R U S.

Arbor montana, cap. 40. vers. 12. num. 4. multiplicata mirabiliter in Libano, ibid. cedrina pix qualis, ibid. num. 3. Illius folium hisutum, & spinosum, & fructus parvus, ibid. num. 4. Quomodo illius similis Elephanti cauda, ibid.

Centrum Terræ, comparatum cum Lapide Angulari, cap. 38. vers. 6. num. 15. Illius similis Paterfamilias, vide *Parents*.

C E R A S T E S.

Color arenosus, cap. 18. vers. 10. num. 4. Symbolum mortis, & occultarum insidiarum, ibid.

C E R T A M I N A.

Vulcania prælato lumine, cap. 18. vers. 6. num. 7. in singulari certamine ictus primus forte datus, cap. 38. vers. 3. num. 3. Provocatus arma designat, ibid. nu. 2.

C E R V U S, C E R V A.

Halitu extrahunt Serpentes, cap. 39. vers. 3. num. 7. habent intestinum infirmum, ibid. num. 9. in cursu subinde acquiescunt & respuant, ibid. Quo tempore maximè rugiant, ibid. num. 10.

Cervæ quo tempore concipiant, cap. 39. vers. 1. num. 6. ibid. vers. 2. num. 5. Tempore pariendi periclitantur, cap. 39. vers. 2. num. 2. cap. 39. vers. 3. n. 7. Cur pariant in aperto, ibid. vers. 1. num. 3. an facilitate, an vero difficultate pariendi excellent, cap. 39. vers. 3. num. 7. Sefeli Herba præparant se ad partum, ibid. Exedunt involucrium fœtus, ibid. num. 3. à partu occultant prolem, ibid. vers. 1. num. 3. Accubantes concipiunt, & lactant hinnulos, cap. 39. vers. 3. num. 8. Prolem saltu instituunt, ibid. vers. 4. num. 11.

Cervini hinnuli celeriter crescunt, ibid. vers. 4. num. 11. Minus timidi, quàm parentes, ibid.

Cetus, vide *Balena*.

C H A M.

Cur non ipse, sed Chanaan maledictus à Noe, cap. 20. vers. 10. num. 4.

C H I R O M A N T I A.

An habeat aliquid veri, cap. 37. vers. 7. num. 7. & 8. Physica non eadem, quæ Astrologica, ibid. num. 8.

Vide *Physiognomia*.

C H R I S T U S, C H R I S T I A N U S.

Christi Domini facinora dicuntur illius memoria, & filii, cap. 18. vers. 19. num. 1. Est forma optimi Principis, vide *Princeps*, & *Drus*. Primogenitus mortuorum, cap. 18. vers. 13. num. 1. cur dicatur stannum apud Zachariam, cap. 23. vers. 10. nu. 5. Illius virtus semper efficax, cap. 25. vers. 2. num. 3. illius resurrectio, vide *Resurrectio*. Descensus ad inferos, cap. 38. versiculo 17. numero 4. incarnatio representata in Sole, vide *Sol*.

Christianismus quid sit, cap. 18. vers. 15. nu. 9.

Christiani quondam accusati inertie, cap. 39. vers. 7. num. 5. Sunt simplices, ibid. cur dicantur amatores unicornium, ibidem.

Cibi fastidium lethale, cap. 33. vers. 20. num. 1. cibus peculiaris quorundam animalium, vide suis locis.

C I C E R O.

Aliter sentiens, aliter se gerens circa Deorum adorationem, cap. 31. vers. 26. num. 2.

Ciconia pietatis symbolum, cap. 39. vers. 13. num. 5. cur dicatur divina iustitia habere alas ciconiæ, ibid.

C I N G U L U M.

Extremum ornamentum, cap. 38. vers. 3. nu. 1. Symbolum militis parati ad prælium, nihil aliud expectantis, ibid. Marti sacrum, ibid. num. 2. cinctus muliebris speciosus, ibid. num. 2. Lumbi præcincti, vide *Lumbi*.

Cinis loco firmi arboribus, cap. 37. vers. 11. num. 4. locus penitentis. Vide *Terra*.

C L A M O R.

Athletarum & pugilum, quo se confirmant, cap. 19. vers. 7. nu. 5. clamor exercitus, ibid. Pertinet ad petendum res magnas, & divinas, ibid.

Scelera in cælum elamantia quæ, cap. 24. vers. 6. num. 8. Deus illorum auditor, cap. 24. vers. 12. num. 4.

Clamor absœnus corvorum, vide *Corvus*.

Claca priscum armorum genus, cap. 41. vers. 19. 20. nu. 6.

Clavus æreus apro infixus ne putrescat, cap. 20. vers. 24. num. 2.

Cleopatæ mors qualis, cap. 18. vers. 15. num. 6.

C O C Y T U S.

Unde habuit nomen, cap. 21. vers. 31. num. 4. cur fabulosa res usurpata ab interprete Latino, ibid. nu. 5.

C O G I T A T I O.

Quomodo cordis cogitatio conjuncta cum oculis. Vide *Oculus*.

Clara doctrina de comprimendis cogitationibus propria Evangelii, cap. 31. vers. 1. num. 15. etiam tradita à Moyse, ibidem. Nutritur & fovetur vita pulchritudine, ibid. num. 16. Etiam sine opere noxia, ibid. ingentes minæ illi propositæ à Deo vidente, ibid. num. 18. Provenire solet ex cordis instabilitate, ibid. num. 17. & cap. 30. vers. 16. num. 1. dicitur esse pictura cordis, cap. 38. vers. 36. nu. 3.

Pravarum cogitationum variæ comparationes, cap. 31. vers. 1. num. 6. comprimuntur consideratione divinæ præsentie, ibid. num. 18. Multiplex illarum differentia, ibid. num. 17. Tumultuantes reprimuntur reprehensione, cap. 38. vers. 2. num. 4. vide *Cor, Concupiscentia*.

Cognomen quomodo dicatur in Hebræo, cap. 32. vers. 21. nu. 2. cur dicatur similitudinarium, ibid. nu. 3.

C O L L U M.

Grossum, fortium, cap. 41. vers. 13. num. 2. colli torques, præmium victoriæ, ibid. collum victi proculcatum à victoriæ, cap. 18. vers. 14. num. 14.

Index Rerum.

C O L U M N A.

Columnæ filiorum Seth, ex qua materia, & quid continerent, cap. 19. vers. 24. num. 7.
Columnæ Cæli, *Calum*.
Columnæ Terræ, vide *Terra*.
Columna Symbolum Principis, vide *Princeps*.
Stabilitatis & ornamenti Symbolum, cap. 26. vers. 11. num. 1.

C O M E T A.

Quæ idonea Cometarum materia, cap. 37. vers. 14. num. 2. an generentur ab astris, ibid.
Ministri Regum à Commentariis, cap. 31. vers. 35. num. 4.
Comparatio quomodo faciendâ inter æquales, cap. 22. vers. 2. num. 6. & 7.

C O M P A S S I O.

An compassio versari possit circa præteritam ærumnam, cap. 42. vers. 11. num. 7. Quomodo compatiamur Christi Jesu passioni præteritæ, ibid.
Concubinæ Patriarcharum veræ uxores, cap. 19. vers. 17. num. 9.

Concupiscentia impiorum exardescens, cap. 18. vers. 7. num. 5.

C O N F E S S I O.

Quædam confessio fiebat quondam publica per publicum sacrificium, cap. 31. vers. 33. nu. 3. Confessio criminis cur dicatur corona, cap. 31. vers. 36. num. 4.

C O N J U G I U M, C O N J U G E S.

Conjugum amor, cap. 19. vers. 17. num. 2. Uterque ejusdem spiritus, & halitus, ibid. Patriarcharum castitas ante conjugium, cap. 31. vers. 1. num. 1. Conjugati dicuntur venter Ecclesiæ, vide *Ecclesia*.

C O N S A N G U I N E I.

Solent detrahère Sancto Patr. familias, cap. 31. vers. 34. num. 5. etiam pauperes non despiciendi, vide *Pauperes*.

C O N S C I E N T I A.

Dicitur Spiritus Dei in homine, cap. 27. vers. 4. num. 1. Habet suum tribunal, cap. 35. vers. 2. nu. 3. Increpat hominem, æque unquam illum deserit, cap. 34. vers. 11. num. 3.
Conscientiæ bonæ testimonium in Jobo & Paulo quale, cap. 27. vers. 6. num. 4.
Conscientia mala deiecit hominis faciem ne aspiciat in cœlum, cap. 22. v. 26. num. 6. Illius terrores diurni, atque nocturni cap. 24. vers. 17. num. 2. 3. 4. voces secretæ, & remorsus cap. 24. vers. 20. num. 4.

C O N S I L I U M, C O N S I L I A R I U S.

Consilium debet esse liberum, cap. 19. v. 19. num. 5. & secretum, ibidem num. 6. Consilium humanum, fundamentum, & ossa actionum. Vide *Ossa* est imbecillum, cap. 26. vers. 3. num. 2. divinum prima agendi regula, ibidem. Non corrigendum ab homine, ibid. num. 4. Consilium diaboli. Vide *Diabolus*.

Consiliariis debet uti Princeps, cap. 19. vers. 19. num. 3. & 7. Quales illi esse debeant, ibid.

C O N S O L A T I O.

Mutat animum hominis afflictus, cap. 21. vers. 2. num. 2. nunc verbis, nunc silentio præstatur, ibid. Opportunitas illius observatur à Deo, cap. 24. v. 1. num. 6. quam amici impiè negaverant Jobo, postea humaniter impenderunt, cap. 42. vers. 6. num. 3.

C O N S T A N T I N U S.

Referens annonæ ubertatem acceptam vero Deo, cap. 22. vers. 18. num. 3. Prohibuit deferri mensuram Nili in templum Serapidis, ibid.

C O N S U E T U D O.

Dicitur semita, c. 18. vers. 10. num. 6. habet os angustum, & stomachum latissimum, cap. 36. vers. 16. num. 7. Ad varia semper peccata pertrahit, c. 27. vers. 6. num. 2.

C O N T U M E L I A.

Ingens illius acerbitas, cap. 19. vers. 2. num. 5. excipienda cum silentio, cap. 19. vers. 7. num. 4. victor, qui silet, cap. 32. præf. quæst. 5. nu. 3. jactatur insolenter aperto ore. cap. 19. vers. 5. num. 5. Triplex difficultatis gradus in illa perferenda, cap. 19. vers. 7. num. 5. Debet iustitiam patienter à veritatis doctoribus, cap. 19. vers. 2. num. 5. Etiam si inferatur ab ignobilibus, cap. 30. vers. 3. num. 4.
Si jactetur adversus iustos, recidit in suos auctores, cap. 42. v. 7. num. 6. Non fert Deus suorum injurias, ibid. vide *Injuria*, *Sanna*, *Subannatio*.

C O N V I V I U M.

Amicitiae Symbolum, c. 42. vers. 11. num. 4. Convivia perpetua improborum, cap. 21. vers. 13. num. 1. Illorum ministri pueri atque puellæ, cap. 29. vers. 6. num. 1. Priscus ritus ungendi pedes, ibid. Saltationes etiam adhibet, cap. 21. vers. 13. nu. 3. Quæ dicantur anathemata conviviorum, ibid.

C O R.

Cordis instabilitas, vide *Cogitatio*. Concipit, & parit actiones virtutis, & viti, cap. 20. vers. 14. num. 1. Cui peccata nunc dicantur esse in corde, nunc egredi ex corde, ibid. cur cordi potissimum tribuantur perturbationes, cap. 37. vers. 1. num. 4.

illius angustiae, & dilatatio per moerorem, & lætitiâ, cap. 18. v. 7. num. 1.

Cor in omnibus animantibus nervorum, cap. 41. v. 15. num. 1. Cor hirsutum, signum fortitudinis, ibid. Cor equi, & quorundam bouum, cum ossiculis, ibidem. Cor Leviathan, vide *Leviathan*.

C O R A L I U M.

Quondam pretiosum, cap. 28. vers. 18. num. 2. potissimum apud Indos, ibid. Ubi potissimum nascatur, ibid.

C O R N I X.

Cornicula Bethica non solum loquens, sed sermocinans, cap. 35. vers. 12. num. 3. Cornix Matris Regis Ægyptiorum literas perferens, ibid.

C O R N U A.

Cornuum varius usus, cap. 42. vers. 15. num. 16. Cornu copiarum, quid, & quale fuerit, ibid. num. 17. Cornua Rhinocerotis, & Monocerotis, vide *Rhinoceros*.

C O R O N A.

Coronarum variae appellationes, cap. 19. vers. 9. num. 6. Symbolum honoris, & dignitatis, ibid. Tum etiam copiarum, & multitudinis, ibid. nu. 6. Deponebatur à Sacerdotibus in lectu, ibid. num. 7.

Corona Querneâ Symbolum antiquitatis, c. 38. vers. 4. num. 6.

C O R P U S.

Corpus humanum instar tabernaculi brevi dissolvendi, cap. 18. vers. 14. num. 7. Corpus castum æstimat Deus tanquam suum, c. 40. vers. 13. num. 3. vide *Castitas*, *Cadaver*, *Anima*. Impiæ instar brutorum vacantes corpori, vide *Impius*. Dicitur vas, & templum, cap. 31. vers. 2. nu. 4. & 6. Cassia, aut canella, est cortex abrafus, cap. 42. vers. 14. 15. num. 12.

C O R V U S.

Corvorum intelligentia, & vox, cap. 35. vers. 12. num. 3. cur illius ante alias aves mentio facta, cap. 38. v. 41. num. 8. est obliviosus, ibid. & vorax, ibid. num. 4. & clamorosus, ibid. num. 6. habet exploratam naturam agrorum, ibid. num. 7. excludunt prolem tota sua regione, ibid. num. 4. & 6. Senes comeduntur à junioribus, ibid. num. 6. illius esca varia, & multiplex, ibid. num. 5. Crudelis erga prolem, ibid. num. 3. & 4. Avaritiæ Symbolum, ibid. nu. 8.

An corvini pulli, antequam plumescant, albicent, & propterea, deferantur à parentibus, ibid. num. 2. Deus corvinos pullos adoptans, ibid. num. 1. & 6. Proverbium, Mali Corvi, Malum Ovum, ibid. nu. 6.

C O T O L I D O N E S.

Unde habeant nomen, cap. 40. v. 11. num. 5. sunt velut umbilici interni, ibidem. Quem habeant usum in humano corpore, ibidem.

C R E A T O R. C R E A T U R E.

Creator omniscius titulo Creatoris, Charitatis, & Providentiæ creaturarum. vide *Deus*, *Sapiens*.

Tribus digitis librat mundum, & pulsat organum creaturarum, cap. 22. vers. 14. num. 11. artificum præstantissimus, cap. 24. vers. 1. num. 6. omnia efficit per unicum verbum, cap. 33. vers. 14. num. 13. Bonitate impulsus mundum creavit, cap. 35. vers. 14. num. 1. studet semper amplificare suas creaturas, ibid. Ponderat creaturas iusta trutina, cap. 28. vers. 25. num. 2.

Creatori cuncta serviunt, etiam contra peculiare suas inclinationes, cap. 31. vers. 41. num. 8. Dei scientia velut mater creaturarum, cap. 38. vers. 29. num. 7. Gratia Dei creaturarum nutrix, c. 38. vers. 9. num. 1. Deus Pater, & Mater suarum creaturarum, cap. 38. vers. 29. nu. 4. sunt sui parentis similes, ibid. vocatur Matri pater non solum generans, sed quasi cum labore quodam illas enitens, ibid. num. 6.

Creaturæ edocentur à Deo certo operari, cap. 38. vers. 12. num. 4. Certas sedes & actiones ab illo accipiunt, cap. 28. vers. 26. num. 4. Moventur, & manu ducuntur è creatore, cap. 38. vers. 20. num. 6. Mutant naturas suas, & vires adversus hostes Dei hostes pro iustis, c. 38. vers. 23. nu. 2. Conspirant cum Creatore ad commoditates mortalium, cap. 37. vers. 11. nu. 3. Sunt velut liber notarum musicarum, ad quem homines canunt Divinas laudes, cap. 36. vers. 23. 24. num. 3. Sol velut mater creaturarum inferiorum, cap. 38. v. 29. num. 6.

C R E D I T O R.

Creditorum inhumana gloriatio erga debitores, cap. 31. v. 36. num. 5. Habebant debitores pro mancipiis, vide *Debitores*, *Dives*, *Avarus*.

C R Y S T A L L U S.

Optima juxta Mare Rubrum, c. 28. vers. 17. nu. 3 & cap. 38. v. 30. num. 2. Quomodo generetur, cap. 28. vers. 17. nu. 5.

C R O C O D I L U S.

Crocodili, calliditas, os lubricum, Symbolum impietatis, & insidiarum, c. 20. vers. 13. num. 1. Cupiditas, Instar sanguisugæ, cap. 20. vers. 20. num. 1. Vide *Avaritia*, *Concupiscentia*.

CURIOSITAS.

In perscrutandis rebus Divinis compressa Divino supplicio ,
cap.37. vers.24. nu.4.

CYTHARA.

Quale instrumentum, cap. 21. vers. 12. nu.5. illius fabrica, &
descriptio, ibid.

D

DAGON.

Inferni piscis, cap.40.vers.20.num.20. Habet nomen à verbo
piscandi, ibidem.

DANIEL.

Quomodo Danieli collatus honor senectutis , cap.32. vers.7.
num.2. Resurrexit cum Christo resurgente , cap.19. v.25.
num.25. Statuæ Danielis consideratio. vide *Statua*.

DAVID.

Resurrexit cum Christo, cap.19. vers.25.num.25. Figura men-
dicorum, cap.20.vers.21.num.2. promissa illi plura regna,
si non peccasset, ibid.

DEBITUM, DEBITOR.

Debitorum tanquam mancipia creditorum, cap.22. vers.6.num.
5. Dicebantur nexu vincti, ibid. Atheniensium lex adversus
obzatos, & debitores, ibid. Debiti solutio pacem conciliat,
cap.21.vers.19.num.4. Ideo solvere est pacificare, ibid. vide
Creditor.

Decabæus, Multa antiqua decem boum, c.42.vers.11.num.9.

DEFUNCTUS.

Defunctorum imagines apud Ægyptios, cap.40. vers.8. nu.3.
Facies alligata, cap.21. vers.32. num.10. Sepeliuntur etiam
oblivione viventium, cap.24. vers.20. num.1. Sunt velut
manipuli congregati in horrea, cap.27. vers.19.num.2. vide
Sepulchrum, Mors, Funus, Cadaver.

Delphinus præbet se familiarem homini, c.40. vers.26. num.3.
Dormit erecto collo, cap.41. vers. 13. nu.3.

DENARIUS.

Denarii numeri dignitas, usus, significatio, cap.19.vers.3.num.1.
& 2. An decem aliquando sumantur pro numero minori.
vide etiam in *Judice Scripturarum*.

Desertum, plenum horrore. cap.18.vers.15. num.3. excolitur, &
rigatur à Deo, cap.37. vers.13. num.5. vide *Pluvia*.

DESIDERIUM.

Desiderium inutilium discrimen, cap.20. vers.20. num.5. vide
Concupiscentia, Cogitatio, Avaritia.

DETRACTIO.

Vitium, & supplicium detractionis capitale, cap. 42. vers.9. nu.
5. Sævum, & crudele, cap.19. vers.22. num.4. Dicitur morsus,
& devoratio, ibid. Significatur per linguam Serpentis , cap.
20. vers. 16. nu.5.

DEUS.

Divinæ naturæ descriptio, cap.22.vers.12.num.6. Illius attribu-
ta inter se nexa, cap.38. vers.16. num.1. Immenitas instar
immeni Maris, c.22. vers.12. num.7. Celsitudo variis nomi-
nibus significata, cap.22. vers.12. num.8.9.10. Deitatis indi-
viduum assertum à Cajetano, cap.23.vers.13. num.2.

Per omnia penetrare, antiquorum testimonia, cap.22.vers.12. n.
6. cap.34.vers.22. nu.2. Cur inducatur nunc equitans, nunc
recumbens in lætica, cap.22. vers.12. num.7. Cur, & quando
dicatur descendere de cœlo, cap. 22. v.13. nu.2.

Deus forma optimi Principis circumdatus veritate, cap.19. v.19.
nu.3. quod illius satellitium, cap.25. v.3. num.1. vestitura,
& ornatus omnibus regnis, cap.34. vers.24. num.6.7.

Dei lux nobis caligo, cap.22.vers.14. num.2. illius laus, & mag-
nificencia, hominis silentium, & ignorantia, cap.36. v.8. nu.9.
Præbet hominibus materiam suarum laudum, ibid. Deus Sol,
cap.25.vers.5. num.5. est ignis , homo vero carbo accensus,
ibid. vers.6. num.1.

Dei potentia salutaris, & benefica, cap.41.vers.2. num.5. etiam
erga ea, quæ nondum existebant, ibid. Bonorum nostrorum
nihil indigens, cap.35. vers.7. nu.1. sua dona ex nostra manu
accipit, ibid. nu.3. Bonitate impulsus creans, & amplificans
creaturas, cap.34. vers.14. num.1. Illius suprema potestas
cum suprema æquitate conjuncta , cap.40. vers.5. num.6.
Omnia efficiens per unicum verbum, cap.33.vers.14. num.13.
Nihil damni timens, nihil lucri appetens, cap.22. v.4. num.3.
Dives latifundiis, cap.22.vers.14. num.13. Dei brachium
invictum, cap.26. v.2. nu.4. tribus digitis librans mun-
dum, & efficiens concentum in creaturis , cap.22. vers.14.
num.11.

Illius æquitas ex illius suprema potestate, cap.40.vers.5. num.6.
Ponderator justissimus naturæ creatæ, cap.28. v.25. num.2.
etiam res levissimas æquissime ponderat, ibid. Certas sedes,
& actiones singulis præscribit, ibid. vers.26. num.4. Æquissi-
mus moderator rerum etiam ratione carentium , c.34.vers.
13. num.4. Non accipit personam hominum, cap.34. vers.
19. num.3. cap.34. vers. 24. num.2. corrigit inferiorum
judicium errata, cap.34.vers.13. num.3. & vocat ad examen
omnia, c.34. vers.22. num.2.

Est videns, & audiens, cap.22.vers.13. num.2. Custos, & vigil,
cap.24. v.23. num.7. cur Dei Sapientia dicatur parturiri,

cap.26. vers.5. num.2. Illius cogitationes nunquam irritæ, c.
42. vers.2. num.4. Illius consilium suprema agendi regula,
cap.26. vers.3. nu.2. omniscius ex ratione creationis, c.22.
vers.14. nu.7. & ex amore suarum creaturarum, ibid. num.9.
& ex facilitate gubernandi, ibid. num.11. Dicitur Episcopus,
& Panepiscopus, cap.20. vers.29. num.6. Propitius audit, &
respicit, cap.22. vers. 27. num.1. quomodo etiam exaudiat
per ignem, ibid. Divini Luminis ac cognitionis efficacia,
cap.25. vers.3. num.6. & vers.5. num.5. Dei consilia publi-
miora omni humana Sapientia, cap.33. vers.12. num.2. &
immutabilia, cap.33. vers.14. num.2.

Ad benefaciendum propensus, cap.21.vers.15. num.9. illius be-
neficencia cum nive Libani comparata, c.22. vers.18. num.1.
quærenti spontè occurrens, ibid. Et quacumque ratione ob-
vium se præbens homini, cap.34. vers.11. num.3. offert se
etiam improbis, cap.22. vers.17. num.2.3.4. & vers.18. num.
1. 2. & præit nos in virtutum actionibus, cap.23. vers.11.
num.3. Non gaudet invenire impios, c.34. vers. 12. num.4.
est tamen medicus, & chirurgus rerum depravatarum , cap.
34. vers.17. num.2.4. Deus potens parcendo, c.36.vers.22.
num.1. sua fortitudine, sapientia , & beatitudine facit spem
miseris, ibid. & num.2. Percus in puniendo , profusus in
benefaciendo, cap.35. vers.7. num.2. Destruit in mensuræ, c.
38. vers.5. num.5. & habet in manu regulam ad ædificandum,
& ad destruendum, ibid. num.6. alienis armis hominem pu-
niens, cap.40. vers.14. num.8. beneficia etiam ingratis con-
fert, cap.22.vers.18. num.2.

Deus primum cultus sub nomine judiciis, c.20.vers.5. num.2.
Judeus, & auditor clamorum, c.35.vers.9. num.2. licet inter-
cum non respondeat, cap.35. vers.13. nu.2. abscondit se post
pronuntiatam sententiam, cap.42.vers.9. num.1. Judicia erga
fælices, & erga ærumnolos diversa, cap.21.vers.5. num.7. non
semper ex justitiæ rigore gubernans, cap.19. vers.6. num.3.
quamvis nunquam injustus, ibid. Refert in librum memoriæ
hominum actiones , cap.31. vers.35. num.4. bona, & mala
dispensat, cap.22. vers.17. num.4. quomodo illi tribuitur ira,
cap.19. vers.11. nu.2. & 3.

Dei in persequendo, & affligendo benignitas hominis crudeli-
tas, c.19. vers.22. num.2. Diligit populum suæ acquisitionis,
cap.19. v.25. num.2. dicitur peculiari cognomento conqui-
sitor, ibid. & Redemptor habitans in medio sui populi , cap.
18. vers.15. nu.4.

Amator pacis, & concordie, c.25.vers.2. num.8. Vendit servum
contumacem hostibus, ut emendatum redimat, cap.19.vers.
25. num.3. interdum emittit fluvium indignationis, c.20.
vers.23. num.4. interdum differt supplicium ex ira, cap.21.
vers.30. num.3. & adducit paulatim arcum, ibid. num.4. Sed
est natura sua propensus in nostras jucunditates, cap.22. v.3.
num.4. est medicus, & consolator, ibid. num.8. Non fraudat
suos justos necessario solatio, cap.23.vers.14. num.2. nutrit
creaturas, cap.22.vers.14. num.7. & mater, ibid. num.9. &
agricola, & pastor, ibid. num.10. Si ab homine recedat, extre-
mus interitus, cap.22.vers.17. nu.2. quantum malum esse il-
lius inimicum, cap.19.vers.11. num.3. ipsius vita facit spem
vivendi suis cultoribus, cap.19.vers.26. nu.7. cur vitam suam
juramento interponat, ibid. num.8. Cur Deus vivens in jura-
mento assumptus, cap.27. v.2. num.1. Anticipato præmio
conducit servos, cap.21.vers.15. num.6. illius facies conversa
& vigilans custodit nos, cap.29. vers.2. num.4. averfa viam
malis patefacit, ibid. Illius misericordia inundans, cap.22.
vers.11. nu.6. aliquando reprimatur ab incurfu fluvii indigna-
tionis, ibid. Punit citra, afficit præmio ultra condignum, cap.
33.vers.27. num.7. vide *Justitia*.

Accurrit justorum suorum voluntati , cap.24. vers.1. num.4.
precibus, c.27.vers.10. num.5. longanimitè expectat homi-
nis fructum, c.24.vers.20. num.7.

Pater orphanorum, viduarum, pauperum, vide suis locis.

Ex aere pugnat contra impios, vide *Aer*.

Divinæ Gloriæ finis semper quærendus, c.33.vers.14. num.11.

Divinæ Causæ patrocinium quomodo vitio vertatur homini,
cap.26. vers.1. num.3.

Deum esse per se notum, c.36. vers.24. num.3. Naturale animæ
de Deo testimonium, ibid. Cognitio diversa ex varia diversa
luminis participatione, ibid. laudatur nostro silentio, & igno-
rantia, ibid. vincit scientiam nostram, cap.36. vers. 26. num.4.
luctamur cum illo, quando illius cogitationem quærimus, &
aliquando videmur vincere, ibid. num.2. de Deo, & Divinis
parce loquendum, cap.21. vers.6. num.9. cap.22. v.2. num.9.
quædam de illo clariora quædam obscuriora, cap.22. vers.2.
num.8. Cur multa à nobis de Deo ignorentur, cap.22. v.2.
nu.8. Sermo de Divinis instar celestis pluvie, c.27.vers.11.
num.1.

Dei servitus, vide *Servus*. Eternitas. Vide *Eternum*. Misericordia, & Justitia. vide *Justitia*. Providentia. vide *Provi-
dentia*. Creator, Creatura. Regnum, vide *Rex*. Brachium,
facies, oculi, manus, via, pedes. Vide in *Indice Scriptura-
rum*.

Index Rerum.

D I A B O L U S.

Esse Behemoth in prima, & litterali significatione multorum sententia, cap. 40. vers. 9. num. 1. & 2. quamquam id non omninò certum, cap. 40. vers. 19. num. 1. continet astus, & vires plurimarum belluarum, cap. 40. vers. 10. num. 1. Ideo representatur in Dracone habente multa capita, & multas coronas, ibidem, & appellatur bestia propter statum ineptitudinis ad beatitudinem, ib. d.

Illius cibus quis, cap. 40. vers. 10. num. 5. inhiat in nostrum exitum, ibidem, numero 8. cauda illius Antichristus, cap. 40. vers. 12. num. 1. nervi testiculorum, falsi prædicatores, ibidem. Caro illius, luxuriosi, c. 40. vers. 13. num. 3. Ossa, consilia, & astutia, ibid. num. 1. & 2. Nasus illius resimatus à Christo, & astutia compressa, cap. 40. vers. 19. num. 4. Lingua illius responsa à Christo etiam ligata, cap. 40. vers. 20. nu. 22. illius os est mors, c. 40. vers. 10. num. 8. habet pectus pravum, & sinuosum, cap. 30. v. 5. num. 3.

Est semper paratus ad nostrum damnum, c. 40. vers. 14. num. 6. Postulans semper facultatem nocendi, ibid. Insidiatur nostro finiac morti, cap. 40. vers. 12. num. 2. Observat cum invidia iustos, cap. 40. vers. 10. num. 1. invidet sanctis etiam bona temporalia, cap. 40. vers. 10. num. 6. habet oculos rubentes, & iratos, cap. 41. v. 12. nu. 4. fœnum nobis interdum offert, cap. 40. v. 10. num. 6. impugnant singuli singulos homines, cap. 40. vers. 10. num. 4. est Angelus crudelis, cap. 33. vers. 22. num. 2.

Dicitur primogenitus mortis, cap. 18. vers. 13. num. 3. Habet etiam alia plura nomina significantia illius fraudes, & nostrum damnum, cap. 18. vers. 15. num. 8. Triumphat nos nostris armis, & membris, c. 40. vers. 11. num. 2. & fit fortis ex nostra infirmitate, cap. 40. vers. 11. num. 4. & seq. num. 2. nititur nos captivare, cap. 40. vers. 13. num. 3. & illudit suis captivis, cap. 40. vers. 11. num. 3. est Tortor sub Deo iudice, cap. 40. vers. 23. num. 4. & ut noceat, servit in ministerio vilissimo, ibid. num. 3.

Suo ipsius Gladio vulneratur à Deo, cap. 40. vers. 14. num. 7. & malitia illius contra ipsum pugnat, ibid. num. 8. & sua arte sæpe deluditur, cap. 19. vers. 20. num. 3. & ut vincatur, est retorquenda adversus illum sua ars, ibid. Tradidit Christo Domino arundinem, quia ipse lethaliter percussus est, c. 40. vers. 14. nu. 8. illius impugnatio cadit sub divinam providentiam, c. 40. v. 10. num. 4.

Diaboli durities indurans homines instar incudis, cap. 41. vers. 15. num. 2. excitat tempestates, cap. 26. v. 12. num. 4. subjicit ignem nostræ concupiscentiæ, ibid.

Christus dux integri exercitus adversus Diabolum, cap. 41. v. 20. num. 8. captus est à Christo, & triumphatus in publico omnium conspectu, cap. 40. vers. 19. num. 1. & vel invitatus fatetur se Dei servum, cap. 40. v. 23. nu. 3.

Diabolus in montibus adoratus, cap. 40. v. 15. num. 2. & in littoribus, & lucis, ibid. vers. 17. num. 4. Adoratus in forma piscis, c. 47. vers. 20. nu. 19. Dominatur in mare huius mundi, tanquam Cetus immanissimus, ibidem. Terra, mariq. nocentissimus, ibid. Illudit hominum stulticiæ, cap. 40. vers. 15. num. 4. habet mollitudinem simulatam, cap. 40. vers. 22. num. 3. & mendacia, cap. 41. vers. 4. nu. 5.

Diabolum nobis subjicit Deus, cap. 40. vers. 27. num. 3. & illuditur, tanquam passerulus ab anellis Dei, cap. 40. vers. 14. nu. 5. extrahunt illum à mari, & concidunt Apostoli, & prædicatores, cap. 40. vers. 26. num. 4. Hamus, quo capitur, est Christus vel Evangelium, cap. 40. vers. 20. num. 22. Sagena, qua extrahitur, Dei Potentia, cap. 40. vers. 26. num. 4. Taberna piscaria, in qua dissecatur, & exenteratur, officina confessoriorum, ibid.

Obstetricatus est à Cœlo cum ingenti illius cruciatu, & dolore, cap. 26. vers. 13. num. 2. est Coluber Tortuosus, ibid. afficitur supplicio digno illius superbia, cap. 40. v. 10. nu. 2. Appellatur peccator, & non esse, cap. 18. vers. 15. num. 8. habitat in tabernaculo impii, ibid. nu. 9. & extrahit iavitam animam impii, cap. 20. vers. 15. nu. 4.

Quomodo Dæmon superior imperet inferioribus. Vide Angelus.

Dire, & Themis assistentes Jovi, quid significarent, cap. 29. vers. 14. nu. 4.

Dies legitimi, & utiles in Jure, qui, cap. 24. vers. 23. num. 5. Dies, Sessionum, ibid.

Dilatatio, cordis, & angustia. Vide Cor.

D I L E C T I O.

Veræ dilectionis signum, cap. 31. vers. 29. num. 2. An dilectio inimicorum sit majus, quam non gaudere in illorum ruina, ibid.

D I L U V I U M.

Diluvii tempore quomodo inversus rerum ordo ex Hebræorum traditione, cap. 24. vers. 19. nu. 6. Immissum ad eluendas Gigantum sordes, cap. 26. v. 5. num. 13. Quomodo in illo aperta cataractæ Cœli, cap. 26. vers. 8. num. 4.

Disciplina debet ex propria ratione sui nominis libenter suscipi, cap. 22. vers. 23. numero 4. Vide *Corruptio, R. pro henso*.

D I S P U T A T I O.

Disputantium vitium potius verba, quam sensum calumniari, cap. 20. vers. 1. num. 2. Virtus, rem agere suam, abstinendo à contumeliis, cap. 20. vers. 3. nu. 3. Vitium item eadem cum rædio, & circulo repetere, cap. 23. vers. 1. num. 1. Non solent præstare brevitatem, & alia, quæ initio disputationis pollicentur, cap. 32. vers. 14. nu. 2. Nota ambitiosi disputatoris, c. 18. vers. 1. num. 2.

D I V E S , D I V I T I Æ.

Divitiæ pricæ potius pecoribus, quam argento constabunt, cap. 42. vers. 11. num. 10. Sunt pars sclicitatis, cap. 21. v. 7. nu. 1. Pii, & impiis communes, ibidem, num. 2. Dives, & pauper æqualis apud Deum conditionis, c. p. 34. vers. 19. num. 3. Dantur à Deo ad communicandum, cap. 22. vers. 7. num. 6. Spontè fluunt in pauperum domos, nisi detineantur in injustitia, cap. 20. vers. 28. num. 3. Sunt ex se se inconstantes, cap. 21. vers. 7. num. 5. Inimicæ somno, & quieti, c. 21. vers. 32. num. 2. dicuntur robur, cap. 18. vers. 12. nu. 1. illis inhiare solent Latrones, cap. 18. vers. 12. num. 1. Comparantur cum somno, & cum somno, cap. 20. vers. 9. num. 1. Sed expergeunt divites in morte, cap. 20. vers. 8. num. 3. 4. 5. 6. 7.

Divitiæ impiorum aliquando diuturnæ, c. 21. vers. 7. num. 5. sed frequenter fallaces, si sint ex avaritia, cap. 27. vers. 8. num. 2. Deo collatæ sunt stabiles, ibid. iniquæ clamant in Cœlum, c. 24. vers. 6. num. 8.

Divitiæ impiorum sunt inutiles sibi, & aliis, cap. 20. vers. 15. num. 4. Quomodo illorum divitiæ dicantur collatæ à Deo, ibid. num. 5. Et quomodo illi negetur usus facultatum malè partarum, cap. 20. vers. 17. nu. 3. & illorum facultates ducendæ captivæ, cap. 20. vers. 18. num. 1.

Divitibus frequenter obijciuntur iniquitas, & rapina, cap. 20. vers. 28. num. 1. c. 21. vers. 7. num. 4. sibi tantum congregans stultus, cap. 20. vers. 17. num. 3. aliena rapientes amittunt propria, c. 20. v. 15. nu. 4.

Divitiæ reconditæ devorantur, cap. 20. vers. 15. num. 2. Reddunt divites malè securos, c. 21. v. 26. nu. 4. Alieni panis appetentes, c. 22. vers. 7. nu. 7. & loquaces, c. 21. v. 14. nu. 1.

Divites in media luce exercentes latrocinia, cap. 22. v. 6. num. 6. dicuntur leones, cap. 21. vers. 7. num. 4. Reges, & Domini, cap. 34. vers. 18. nu. 4. Sævi in pauperes, timidi erga compares, cap. 20. vers. 19. num. 2. inhumani, cap. 20. vers. 21. num. 2. immisericordes, & mendaces, cap. 22. vers. 7. num. 5. Mendaciores, quam pauperes, c. 22. v. 6. nu. 6. turpius, & frequentius mentientes, cap. 31. vers. 5. num. 3. Pauperiores ipsis pauperibus, cap. 22. vers. 7. nu. 7. Liberales tantum erga alios divites, ibid. v. 8. nu. 1. Ideo dicuntur quercus, ibid.

Cruciantur indeficienti fame bonorum, cap. 18. vers. 12. num. 1. Illorum mors acerbissima, cap. 18. vers. 13. nu. 3. cui dicantur grandes interitu, cap. 18. vers. 14. num. 15. cavendum, ne inhonorem pauperem, cap. 21. vers. 6. num. 2. vide *Avaritia, Princeps, Pauper*.

D I V I S I O.

Divisio idonea alicujus operis quam necessaria, cap. 13. præf. nu. 2. similis Anatomica dissectionis, ibid.

D O L O R.

Est furor quidam, & ira, cap. 30. vers. 28. num. 2. & perturbatio animi, ibidem. Leo sævus, c. 33. vers. 21. num. 3. cum tristitia conjunctus, cap. 35. vers. 6. num. 4. differt à tristitia, ibid. num. 5. Nocte ingravescere solet, cap. 30. vers. 18. num. 3. dolentis hominis affectus expectantis ab hoste remedium, cap. 30. vers. 24. num. 7.

D O M I N U S.

Nomina servi, & Domini, non naturæ, sed peccati, cap. 31. vers. 15. num. 1. & fortunæ, ibidem. Sancti quomodo se gerant erga servos, ibid. num. 2. Alii insolentes, & morosi erga illos, cap. 31. vers. 13. num. 7. Sed Dominorum insolentia comprimitur consideratione Supremi, & Divini Domini, cap. 31. vers. 14. num. 1. & consideratione humanitatis, & naturæ æqualis, ibid. v. 15. num. 1.

D R A C O.

Draconum vastitas, cap. 40. vers. 20. num. 10. habitatio anceps, & incerta quorundam, ibid. Sunt terrestres, atque marini, cap. 30. vers. 29. nu. 2. pugnant cum Elephanto, ibidem, num. 4. Sunt appetentes sanguinis, ibid. num. 5. Habent linguam instar hammi, c. 40. v. 19. nu. 3. vide *Elephantus, Serpens*. Draco volans, ejusmodi exhalatio, cap. 26. vers. 13. nu. 5.

E.

E B U R.

Scribendi materia, cap. 19. vers. 24. nu. 8. Illius pretium proximum gemmis, cap. 28. v. 18. num. 2. Rube scatne, an pallefeat antiquitate, c. 28. v. 6. nu. 3. solitum tingi purpura, ibid.

EBRIE.

EBRIETAS.

Symbolum ingentis calamitatis, aut supplicii, cap. 21. vers. 20. num. 3. Est etiam sua aqua ebrietas. vide *Aqua*. Cur pars inferior dicatur ebria, superior verò sitiens, cap. 34. vers. 7. num. 4.

ECCLESIA.

Ecclesie firmitas tabernaculum fiducia, cap. 18. vers. 14. nu. 4. Pulchritudo omnibus conspicua, cap. 19. vers. 25. nu. 2. comparata cum Luna, cap. 25. vers. 5. num. 3. instar novi Mundi cujus Sol Christus, cap. 33. vers. 14. num. 13. An representetur sub nomine aedificii constantis ex duobus tantum parietibus, cap. 38. vers. 6. nu. 11.

Ecclesie, & Justorum incrementum novissimum. vide *Iustus*.

EFFOEMINATUS.

Dicitur Cinædus, cap. 36. v. 14. num. 3. Solebant nubere habitu muliebri, ibid. num. 4. Domuncula effoeminatorum quæ, ibid. gestabant peculiare stolas, ibid. Supplicium Sodomiticum, ibid. vide *Eunuchus*.

ELEMOSINA.

Largienda etiam de pane delicato, cap. 31. v. 17. num. 1. conferenda sine superbia, c. 31. vers. 20. num. 1. habet ipsa Eleemosyna vocem, & clamorem, etiam tacente paupere, ibidem. num. 4. non debet nos ab illa retrahere pauperum ingratitude, ibid. num. 4. Nam est illius susceptor, & retributor Deus, ibidem.

Vide *Pauper*, *Dives*, *Misericordia*, *Beneficentia*, *Compassio*.

Elementorum harmonia, cap. 38. vers. 37. num. 5. vide *Creator*, *Creatura*, *Deus Providentia*.

ELEPHANTUS.

Ipsa est Behemoth, c. 40. vers. 9. nu. 1. non habet nomen proprium in Scripturis, ibid. num. 3. Appellatur plurali numero plurium bestiarum, cap. 40. vers. 10. num. 1.

Illius natura innocua, cap. 40. vers. 13. num. 2. vitæ diuturnæ, cap. 40. vers. 10. nu. 1. duplici corde, ibid. Frequens in India, & in Arabia, ibid. num. 4. Proximus intelligentiæ, & ingenio humano, ibid. num. 3. Gaudet locis humentibus, & umbrosis, cap. 40. vers. 15. nu. 1. & vers. 16. nu. 2.

Vacat in occulto generationi, cap. 40. vers. 17. num. 3. Ideo symbolum castitatis, c. 40. vers. 12. nu. 6. habet cornua prominentia ex ore, cap. 40. vers. 10. num. 1. quales illius dentes, cap. 40. vers. 13. num. 1. Dorsum habet, & coxendices fortissima, linguam parvam, cap. 40. vers. 11. num. 1. & 2. & vers. 12. num. 4. ventrem mollem, ibid. num. 2. Genitale parvum, cap. 40. v. 12. num. 2. quale illius semen, ibid. Proboscis cartilaginea, & musculosa, cap. 40. vers. 13. num. 5. an habeat pedes, & crura sine flexu, ibid. num. 2. Magna illius ingluvies, ibid. vers. 14. num. 1. Sarcinulosus, & largi potus, & vinosus, cap. 40. vers. 12. num. 4. sed sitis patiens, ibid. vers. 18. num. 3. quæ illius cibaria, & cibiorum blandimenta, cap. 40. vers. 10. num. 7. somnus illius, & accubitus, cap. 40. vers. 16. num. 2. Elegans illius descriptio, cap. 38. vers. 13. num. 5.

Multiplex illius usus, cap. 40. vers. 10. num. 2. Computatur pro magna possessione, & curatur à Regibus, ibid. Illius cum bone comparatio, ibid. num. 6. Servit bello, & ferendis turribus ligneis, c. 40. vers. 11. num. 1.

Pugna illius, & inimicitia cum Rhinocerote, cap. 40. vers. 14. num. 3. & cum Dracone, ibid. num. 4. Et cum vermibus Gangeticis, cap. 20. vers. 19. num. 4. capitur oculis à Dracone, ibid. num. 4.

Læditur, & illuditur à pluribus bestiolis, cap. 40. vers. 15. num. 3. multiplex illius venatio, cap. 40. vers. 19. num. 2.

Elephas femina robustior, cap. 40. vers. 11. num. 4. quomodo ineatur à mare, cap. 40. vers. 11. num. 2. & vers. 16. nu. 3. Illius pulli cujus magnitudinis, cap. 40. vers. 12. num. 6.

Quæ Elephas dicatur initium viarum Dei, cap. 40. vers. 14. num. 1. & quo tempore creatus, ibidem. Est symbolum largi bibendi, cap. 40. vers. 18. num. 2. & 3. & avaritiæ, ibidem. num. 2.

Elias cur ab aliquibus dictus Leviathan, capitulo 40. vers. 20. num. 6.

ELIPHAZ.

Loquutio Dei ad Eliphaz, & ad alios amicos cum procella, cap. 42. vers. 7. num. 5. antequam à Jobo digrederentur, ibid. n. 3. dignior cæteris amicis, ibid. nu. 5.

Eliscus quorsum maledixit pueris, cap. 20. vers. 10. nu. 4.

ELIU.

An fuerit ex progenie Abraham, an verò ex Nachor, capitulo 32. præfat. quæst. 1. num. 2. 3. an ex posteris Esau, ibidem. numero tertio. Non fuit Balaam, ibidem quæst. 2. numero 1. cur non computetur inter Jobi amicos, ibidem quæst. 3. num. 1. 2. 3. Fortè fuit Jobi consanguineus, ibid. num. 3. Illius nomen, & patria confirmant veritatem historiarum, cap. 32. vers. 2. num. 1.

Fuit adolescens acer, & vehemens, cap. 32. vers. 2. num. 2. Sapientis, & iustus, cap. 32. præfat. quæst. 3. numero 3. Sed stimularis à Satana, ibid. quæst. 5. num. 1. quæst. 4. num.

3. minus peccavit, quàm alii amici, ibidem, & cap. 42. vers. 7. num. 9. injustè irascitur, cap. 32. vers. 3. numero 1. quàm habuerit irascendi causam, cap. 32. vers. 2. num. 3. Cur nec laudatus, nec reprehensus à Deo, cap. 32. vers. 3. num. 4. & cap. 42. vers. 7. num. 9.

Fuit eloquentissimus, cap. 32. præfat. quæst. 4. num. 1. quod illius dicendi, & disputandi propositum, cap. 32. vers. 2. num. 3. an existimet Jobum sanctum, cap. 32. vers. 3. num. 4. an eadem obijciat Jobo, quæ alii amici, ibid. num. 5. an per mendacium calumniatur Jobum, c. 35. vers. 2. nu. 4.

Cur minus molestus videatur Græcis, quàm Latinis, cap. 32. v. 6. num. 5.

An Deum cælo concluderit, cap. 35. vers. 5. nu. 5.

Epicurus notatus à Paulo, cap. 22. v. 14. num. 6. Illius sententia de Providentia, ibid. num. 11.

Episcopi munus apud Indos quale, cap. 20. vers. 29. num. 6.

Deus Episcopus, & Panepiscopus. vide *Deus*.

EQUUS.

Equi Arabici an generosi, cap. 39. vers. 18. num. 3. Silvestres in Syria, ibid. nu. 4. Equi Palmati, ibid. Ægyptii militares, ibid. Hispani vento geniti, cap. 39. vers. 20. num. 3.

Descriptio equi fortissimi, sed minimè pulchri, c. 39. vers. 19. num. 2. Equus Marti sacer, ibid. Symbolum belli, ibid. Prælagit pugnam, cap. 39. vers. 29. nu. 3. quomodo bello affluens, cap. 39. vers. 22. num. 2. Armatus est sicut ille locustæ, c. 39. vers. 20. nu. 2. & 3. Illius cadaver generat v. spæ, ibid. nu. 3. quibus incitetur ad cursum, cap. 39. vers. 25. num. 3.

Non sequitur ducem, cap. 39. v. 21. num. 2. Imperii symbolum, cap. 39. vers. 19. num. 3. non reformidat splendens ferrum, cap. 39. vers. 22. num. 2. perturbatur ad repentinam, ibidem. num. 1. mulcetur musica, cap. 39. vers. 20. num. 2. gaudet colli ornamentis, cap. 39. vers. 19. num. 5.

Equi generosi indicia ab apertis naribus, cap. 39. vers. 20. num. 4. ab optimis ungulis, ibid. vers. 21. nu. 1. ab exultatione, & incessu glorioso, cap. 39. vers. 21. num. 2. ab audacia, ibid. num. 3. à commotione, & fervore, cap. 39. vers. 24. num. 1. à lætitia, & exultatione, audito classico, ibid. nu. 3. à docilitate, cap. 39. vers. 25. num. 2.

Equus Rufus symbolum severioris Providentiæ, cap. 22. vers. 2. num. 9.

Equitantes nobiles, cap. 30. vers. 22. num. 5.

Erubescentiæ ingentis periphrasis, cap. 40. vers. 8. num. 4.

ESAU.

Agrestis, & rudis ex sua Physiognomia, cap. 37. vers. 7. nu. 10. uter fortior, ipse, an Jacob. vide *Jacob*.

Eva Adami conjux, & quasi filia, cap. 38. vers. 20. num. 7.

EUNUCHUS.

Eunuchi impuri, cap. 36. vers. 14. nu. 3. Eodem corporis temperamento, quo femina, ibid. Castrabantur ad usum turpem, ibid. Olim magna ex parte infecti Ariana hæresi, ibidem. vide *Effoeminatus*, *Adulterium*.

Euphratis tractus quæ comprehendat, cap. 32. præfat. quæst. 2. nu. 2.

Excelsus est Dei nomen, Angeli, Cæli, Judæis, Potentis, cap. 1. vers. 22. num. 2. 3. 4.

Excelsorum casus periculosior, c. 22. vers. 20. num. 3.

Excelsus locus. Vide *Locus*, & *Cælum*.

Exemplum publicum ex impiorum manifesto supplicio, cap. 22. v. 19. num. 1. 2. cap. 34. vers. 26. num. 3. vide *Supplicium*.

Exilium lubeantis habitus, & dolor, cap. 27. vers. 23. num. 7.

EXORDIUM.

Exordiendi ratio optima per manum Dei, cap. 27. v. 22. num. 5. an Apostrophe apta exordiis. Vide *Apostrophe*.

Exordiorum vitia, cap. 34. vers. 2. num. 3.

EXPERIMENTUM.

Efficat hominem peritum, inexperientia imperitum, cap. 35. vers. 2. num. 3. Experientia ærumnarum conciliat misericordiam alienæ calamitatis, ibid.

Experimentum Divinæ dulcedinis ex obedientia Divinæ Legis, cap. 21. v. 15. num. 4.

Exercitus multorum hostium instar multorum funium, cap. 18. v. 10. num. 3.

F.

Falsa dogmata instar lucis breviter extinctæ, cap. 18. vers. 5. num. 2. & 3.

Fames ingens supplicium, cap. 20. vers. 10. num. 3. nihil illa miserius, cap. 27. vers. 14. num. 2.

Fel, & Absynthium an sint stirpes aliquæ, & cujus naturæ, cap. 19. vers. 28. num. 3. quid significant, ibid.

Fertilitatis ingentis Periphrasis, cap. 21. vers. 32. num. 2.

FERRUM.

Potissimum ad terræ culturam, cap. 28. vers. 2. num. 1. illius inventor quis, cap. 28. vers. 2. num. 3. varius illius usus, ibid. num. 1. ferrifodina minus profundæ, quàm aliorum metallorum, ibid. num. 1.

Index Rerum.

FIDES, FIDELIS.

Fides, fundamentum, cap. 22. vers. 16. num. 4. infidelium structura sine fundamento, ibidem, nu. 5. Providentiæ fundamentum vitæ humanæ, ibid. Fides unius Mediatoris necessaria, cap. 19. vers. 25. num. 1. Fidei cognitio, in quo certitudinis gradu, ibidem, Fidelis viri definitio, cap. 18. vers. 15. num. 9. Gentium ad Fidem conversio, cap. 19. vers. 15. nu. 5.

FILIIUS.

Dicitur lumen, lucerna, imago Patris, cap. 18. vers. 6. num. 7. Viscera parentum, cap. 27. vers. 14. num. 1. Germen, c. 21. vers. 8. num. 4. Arma parentum, cap. 18. vers. 12. num. 2. Nomen, & Memoria, cap. 18. vers. 17. num. 3. cap. 18. vers. 19. num. 1.

Filii speciosi felicitas parentum cap. 42. vers. 15. num. 2. Reip. bonum, ibidem, num. 3. Raro nascuntur ex deformi uxore, ibidem.

Astant parentibus moribundus, cap. 18. vers. 18. n. 2. quondam plures superstites parentibus defunctis, quam nunc, ibidem, quomodo portent supplicium parentum, cap. 21. vers. 19. num. 2. qui dicantur filii impiorum, cap. 21. vers. 19. num. 3. quomodo in illis torqueantur parentes, ibid.

Filiorum nominibus impressa memoria beneficiorum, cap. 42. vers. 15. nu. 2. Vide *Parens, Mater*.

FLUMEN, FONS.

Fluminum, ac fontium mirabiles eruptiones ex terræ cavernis, cap. 28. vers. 4. num. 4. 5. Deus illorum scaturigines comprimens, & sistens, instar chirurgi, cap. 28. vers. 11. num. 6. symbolum affluentia, cap. 20. vers. 17. num. 7.

Fluvius tribulatio, ira Dei, hostes, cap. 22. vers. 16. num. 3.

Flores breves, & diarii, cap. 42. vers. 15. num. 9. ut minimè necessarij, ita minimè diuturni, ibid.

FOEMINA.

Vindictæ cupida, cap. 19. vers. 17. num. 4. imbecilla, cap. 26. vers. 4. num. 3. inventrix veneni, ibid. Nequitia, symbolum, ibid. Illius illicebæ mendaces, cap. 31. vers. 9. num. 2. Tota cum omnibus suis membris composita ex falsitatibus, & venenis, ibid. num. 4.

Fœminarum insidia, & artes ad decipiendos viros, cap. 40. vers. 11. nu. 4. Sunt Diaboli fortitudo, ibid. num. 4.

Fœminarum virtus, despiciere fucos faciei, c. 42. vers. 15. num. 8. & domi se continere, ibidem, num. 13. optimum illarum ornamentum fama abhorrens ab immoderato cultu, ibid. nu. 21. Repræsentantur hæ virtutes in tribus Jobi filiabus, ibid. nu. 8. & sequent. b.

Fœminarum præclara manuum opera, cap. 38. vers. 36. num. 2. dicuntur habere consilium, & sapientiam manuum, ibid.

An fœminæ succedant in hæreditate parentum, c. 42. vers. 15. num. 4.

Fœlicitas humana sua sponte marcescens, cap. 24. vers. 24. nu. 8. Vide *Divitia, Fortuna, & Impii Fœlicitas*.

FOENUM.

Fœnum, & palæ actiones vitiosæ, cap. 40. vers. 10. num. 5. & temporalia bona, ibid. nu. 6. Symbolum inconstantis fœlicitatis, ibid. num. 6. & hominis, ibid. num. 8.

Folia arborum, quibus primi parentes se contexerunt, qualia, cap. 24. vers. 7. nu. 2.

FORTUNA.

Illius inconstantia, cap. 30. vers. 1. num. 1. Pristinæ fœlicitatis commemoratio misera, ibidem, illius symbolum, nubes transiens, cap. 30. vers. 15. num. 3. cap. 30. vers. 22. num. 6. duplex illius comparatio, ibid. num. 3. Vide *Fœlicitas, & Impii Fœlicitas*.

FORTITUDO.

Non versatur circa tempestates, cap. 41. vers. 6. num. 4. Descriptio fortitudinis indomitæ, cap. 41. vers. 17. & c. nu. 1. illius symbolum columna, ibid. Fortes in periculis, ante pericula quieti, cap. 39. vers. 21. num. 3.

FORNICATIO, FORNICARIUS.

Fornicarius quis, & cui similis, cap. 30. vers. 1. num. 11. Est dissipator substantiæ, cap. 31. vers. 2. num. 1. fugit illum Deus, ibid. num. 4. Est profanus, ibid. n. 4. injuria afficit Deum, ibid. Relegatur à sanctorum consortio, cap. 31. vers. 3. num. 3. Est abalienatus à Divinis, ibid.

Naufeat Deus ad conspectum hominis luxuriosi, ibidem num. 3. Illius supplicium in corpore, & in animo, ibid. nu. 4. interitus, & naufragium bonorum omnium, ibid.

Fornicariis illudit Diabolus instar militis inverecondissimi, cap. 40. vers. 11. num. 3. illius membra sunt membra Diaboli, cap. 40. vers. 11. num. 2. & vers. 13. num. 3.

Vide *Castitas, Luxuria, Adulterium, Fœmina*.

FRATER.

Fratrum multiplicatio symbolum mutui auxilii, cap. 27. vers. 14. num. 2. Illiciales, & inhumani erga fratres turpissimi, c. 22. vers. 6. num. 3.

Vide *Proximus*.

FULGUR.

Cur potius videatur, quàm audiatur tonitruum, cap. 37. vers. 4. num. 1. quorsum sæpè fiat mentio Fulguris in descriptione

Pineda Tom. II.

tempestatis, cap. 37. vers. 11. nu. 4. Fulguris, & Fulgurationis Periphrasis, cap. 37. vers. 3. num. 5. & vers. 15. nu. 4.

FULMEN.

Dicitur colubertortuosus, c. 26. vers. 13. num. 5. Cur repræsentet Satanam de cælo cadentem, ibid. Creditum esse Jovis arma, ibid. num. 6. Deus cognomento Fulgurator, & Fulminator, cap. 37. vers. 3. num. 3. Cur diceretur, fulminare Jupiter ex aliorum Deorum sententia, ibid. num. 4.

Fulminum mirabilis generatio, cap. 36. vers. 32. 33. num. 2. & eruptio instar prælii, ibid. Cum sit igneum, mirum est cadere, cap. 37. vers. 3. num. 1. variæ Fulminum differentia, ibidem, vers. 2. num. 4. Effectus mirabiles, cap. 37. vers. 5. num. 1.

Symbolum famuli obsequentissimi, cap. 38. v. 35. num. 2.

FUNDA.

Per antiquus illius usus, & inventio, cap. 41. vers. 17. 18. num. 5. Jaciebantur non solum lapides, sed etiam Plumbeæ glandes, ibid. Funditores, & Sagittarii in fronte exercitus, cap. 41. vers. 19. 20. num. 7.

Funem pendentem gestabant damnati apud Ægyptios, cap. 24. vers. 12. num. 7.

FUNUS.

Funerum odores, & flores, cap. 18. vers. 15. num. 7. Laudationes defunctorum illis adhibita, cap. 18. vers. 17. num. 5. Præfatus Romanorum, & Ægyptiorum, ibid. Nabathæorum, & Arabum in sepeliendis Regibus consuetudo, cap. 20. v. 7. n. 5. adhibita Monomachia, & convivia apud Thraces, cap. 21. vers. 32. num. 4. tum etiam tibia, & cantus, ibidem, num. 6. Funeris pompæ descriptio, ibid. vers. 32. nu. 6. 7. & seq.

Funera carentia luctu in pestilentia. Vide *Pestilentia*.

Severi, & Pertinacis funera magnificentissima, cap. 18. vers. 15. num. 6.

FUR, FURTUM.

Furtum quomodo inquiretur à magistratibus, cap. 29. vers. 16. num. 3.

Furunculi sordidi descriptio, cap. 19. vers. 9. num. 1. ingenium quale, cap. 20. vers. 19. num. 3. Fur, & Abigeus quo differant, cap. 24. vers. 3. num. 1. furti nomen dictum de peccatis contra proximum, cap. 24. vers. 5. num. 8. significat adulterium, Vide *Adulterium*.

Furtum militi severè interdictum. Vide *Miles*. De Futuris quomodo statuendum, & quomodo loquendum, cap. 24. vers. 1. num. 7. Futurorum contemplator justus, Præsentium peccator, cap. 21. vers. 16. num. 4.

G.

G Ad, quid significet, cap. 19. vers. 12. num. 2. illius benedictionis expositio, ibid.

Galli Gallinacci multiplex appellatio, cap. 38. vers. 36. num. 4. Encomium ex industria, & intelligentia, ibid.

Gehennæ nomen unde, cap. 20. vers. 26. num. 6.

GIGAS.

Gigantum appellatio, cap. 20. vers. 25. num. 5. Varia item nomina à sanitate, & robore, cap. 26. vers. 5. num. 3. 4. à terrendo, dissolvendo, & irruendo, ibid. nu. 5. & 6. ab ornamento vestimentorum, & torque, ibid. nu. 7.

Habitarunt in montibus, ibidem, nu. 10. superbientes ex corporis proceritate, ibidem, superbi, & immanes, ibid. Illorum occasio ex peccato, ibid. Pugna cum Hercule, ibid.

Res Gigantum non est fabulosa, sed vera, ibid. num. 8. illorum allegoria, ibid. nu. 8. & 10. civitas, ibid. num. 7. significant va- stissimos pisces, & Cete grandia, cap. eod. num. 15. Symbolum Dæmonum, ibid. nu. 13.

GLACIES, GRANDO.

Comprehendit gelu, & pruina, cap. 38. v. 20. num. 2. Lapidescit, cap. 38. vers. 30. nu. 1. cur potius Maris superficies, quàm Profundum congeliet, cap. 38. vers. 30. num. 3.

Grando quo differat à nive, cap. 38. vers. 22. num. 2. Illius thesauri, & promptuarii quæ, ibid. nu. 3.

GLADIUS.

Gladus monstrum terrificum, ebriosum, vinolentum, cap. 19. vers. 29. num. 3. Adoratus à Scythiis, ibid. nu. 6. insigne judicium, ibid. num. 7. Dabatur à Romanis Proconsuli profecture in Provinciam, cap. 19. v. 29. num. 7. Gladius Æreus salutaris, cap. 20. vers. 29. num. 2.

Involutus significat occultas insidias, cap. 19. vers. 29. num. 4. symbolum potestatis, & supplicii justis, ibid. num. 6. & præsentium, vel imminentium malorum, cap. 20. vers. 24. nu. 8.

Granatensis Patroni, & Martyres. cap. 19. vers. 24. num. 2. Libri plumbei, ibid.

Gregorius semper utilia consectans, cap. 27. vers. 1. nu. 2.

Gryphes auri custodes an vera animalia, & ubi terrarum, cap. 28. vers. 7. num. 3.

Guadalcanalis argentifodina, vers. 28. v. 3. num. 6.

Guttæ pluvie mirabiles. Vide *Pluvia*.

HÆRETICI.

Hæretici, & falsi Prophetæ cur dicantur habere oculos Auroræ, cap. 41. vers. 9. num. 4. sunt os Diaboli, ibid.
 Harpocrates cur coram Serapide litus apud Ægyptios, cap. 21. vers. 31. num. 6.
 Hastæ multiplex genus, cap. 40. vers. 17. num. 2. portabantur septenæ à singulis militibus, ibid.
 Hebraizantium studium iniquum adversus Vulgatum interpretem, cap. 19. vers. 23. num. 2. cap. 24. vers. 11. num. 4.
 Hercules catenis alligans populos, quid significet, cap. 34. vers. 30. num. 7.
 Herodes cur combusserit Annales Hebræorum, cap. 19. vers. 15. num. 3.
 Hieronymi commentaria in Job mendosa, & notha, cap. 34. v. 17. num. 3.
 Hispaniæ montes Auferi, cap. 36. vers. 23. 24. num. 3. sterilitas locuples, cap. 28. vers. 7. num. 2.

HOMO, HOMICIDIUM.

Homo syncerus quis dicatur, cap. 32. vers. 21. nu. 2. imbecillus cum Divina magnitudine comparatus, cap. 26. vers. 4. num. 1. illi propria loquendi facultas silentes, aut muti videntur similes brutorum, cap. 18. vers. 3. numero 1.
 Hominis ex terrena origine ignorantia, & impotentia, cap. 38. vers. 4. num. 4. & ignobilitas, ac sustinentiæ, & humilitatis admonitio, ibid. nu. 5. Admonetur etiam tum Divinæ Potentiæ, tum humanæ fragilitatis, cap. 38. vers. 14. num. 6. Cætera propter hominem creata, c. 28. v. 27. nu. 2. Vide *Providentia*.
 Cur dicatur lutum, & cinis, cap. 30. vers. 19. num. 4.
 Hominis brachium forte ex conjuncti one cum Divino, c. 40. v. 4. num. 2. illius attributa, ibid. num. 1.
 Homo peccato obbrutescens, cap. 35. vers. 11. num. 5. Requirit ab illo Deus rationem præceptorum, cap. 28. vers. 22. num. 3.
 Habet iniquam trutinam, cap. 28. vers. 26. num. 2. tolet esse crudelis in persequendo, cap. 19. vers. 22. num. 2. Quamvis illi maximè conveniat misericordia, cap. 19. vers. 21. num. 6.
 Est inutilis, qui vita abutitur, cap. 30. vers. 2. nu. 1. 2. 3. Quibus propter peccatum multatus fuerit, ap. 38. vers. 15 nu. 3.
 Hominis ingratitudo. Vide *Gratitudo*.
 Homicidii immanitas, cap. 24. vers. 15. num. 2. Est venationi simile, ibid. num. 3. & videntur homicidæ oppressores pauperum, ibid. num. 4.

HOSPITALITAS.

Hospitalitatis studiosus Abraham, cap. 31. vers. 32. num. 3. & diversæ aliæ gentes, quamvis aliæ inhospitalis, cap. 31. vers. 32. num. 4. Jupiter hospitalis, ibid. Ægyptii inhospitalis, ibid. num. 3. veræ hospitalitatis forma, cap. 31. vers. 3. num. 2.
 Hospitia quondam publica, ibid. num. 1. Dignum inhospitalitatis supplicium, c. 31. vers. 32. num. 3. 4.

HOSTIS.

Quamvis invalidus non contemnendus, cap. 24. vers. 21. num. 2. etiam illi impendenda misericordia, cap. 19. vers. 21. num. 4.
 Lætatur, & concinit in alienis malis, cap. 30. vers. 9. num. 1. comparatur cum Aquila. vide *Aquila*. hostium Imperatorum colla calcari solita, cap. 18. vers. 14. num. 14. Vide *Vulsur Virga*.

Humerus, decorari solitus præclaris insignibus, c. cap. 31. vers. 36. num. 1. Locus honoris, & supplicii, ibid. & num. 2.

HUMILITAS.

Requirit animi magnitudinem, cap. 36. vers. 19. n. 4. cur humilis dicatur absconditus, cap. 40. vers. 8. num. 3. Diabolus instruens exercitum adversus humilitatem Christi. vide *Diabolus*.
 Hyæna vox symbolum fictæ misericordiæ, cap. 20. vers. 13. n. 1.
 Hyperbolicæ loquutiones à vulgo desumptæ, cap. 26. vers. 17. num. 1.

HYPOCRITA.

Est mollis, & effœminatus, cap. 36. vers. 14. num. 8. Cur Deo maximè infensus, cap. 36. vers. 13. num. 4.
 Est Princeps impius, ibid. num. 2. notatur, cap. 23. vers. 12. nu. 6. illius figura idolum deauratum, ibid. cur præterat stateram. Vide *Statera*.

I

JACOB.

Quot vicibus delusus à Laban, cap. 19. vers. 3. num. 2. resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 23. illius luctantis cum Angelo allegoria de Theologo, & Theologiæ studio, cap. 36. vers. 26. num. 2. & sequentib. Cur in ipsa victoria claudicaret, c. 36. v. 26. nu. 4. Vincens in Aurora quid significet, ibid. & tam viribus, quàm precibus, ibid. Habuit Physiognomiam, & signa ingeniosorum, ibid. num. 2. Et fuit fortior, quàm Esau, ibidem.
 Jacobi filii cur, & quomodo dispositi duplici ordine à Moyse, cap. 19. vers. 17. num. 10.

I B E X.

Quodnam animantis genus, cap. 39. vers. 1. num. 12. unde habeat nomen, ibidem, num. 4. Cur dicatur IbeX petra, ibid. Occultat partum, & excellit charitate erga prolem, ibid. num. 5. Concipit in transcurso, ibidem, num. 6.

IDOLUM, IDOLOLATRIA.

Unde habuit nomen, cap. 31. vers. 26. num. 4. unde originem, ibid. num. 3. & 4. Prima idololatria circa Solem & Lunam, ibidem, num. 3. circa elementa, ibid. n. 6. deficientia idolorum oracula coram Evangelio, cap. 40. vers. 20. num. 22.
 Idololatriæ gravitas, cap. 31. v. 28. num. 16. Cur dicatur fornicatio, cap. 31. vers. 39. num. 3. variæ illius appellationes, cap. 31. vers. 28. num. 17. Symblum omnium peccatorum ibidem.
 Idumæi illudentes Israelitis captivis graviter puniti, cap. 21. vers. 6. num. 2.
 Iethiophagi cetorum carnibus visitantes, cap. 40. vers. 26. num. 6. illorum descriptio, & mores, ibidem.

IGNIS.

Habet cognationem cum sulphure, cap. 28. vers. 5. nu. 3. & cum calore naturali animalis, ibidem, num. 2. cum gemmis, ib. n. 3. & 4. & cum ignitis lapidibus genitis in aqua, ibidem nu. 4.
 Ignis, & sulphur Divina vindicta, cap. 18. vers. 15. nu. 10.
 Cur Deus dicatur ignis, c. 20. vers. 26. nu. 6. Symbolum supplicii Sodomitici, cap. 18. vers. 15. nu. 10. & cujuscumque alterius gravissimi, cap. 20. vers. 10. num. 7. c. 22. vers. 20. nu. 5. & 6.
 Ignis judicii non lædet justos, cap. 20. vers. 10. num. 7.
 Ignis inferni cæcus, sed vorax, cap. 20. vers. 26. num. 6. impium non illuminans. ibid. nu. 1. Æternus, vide *Infernus*.
 Ignorantia comprimens hominis superbiam, cap. 37. vers. 19. num. 3. Arguitur ex hominis origine, & materia lutea, vide *Homo*, & *Sapientia*.

Imitatio quando noxia, cap. 35. vers. 8. num. 1.

IMPERATOR.

Imperatores armati jus dicebant, cap. 29. vers. 14. 1. num. 1. illorum diadema quale, ibidem num. 4. Mos calcandi collum hostium, cap. 18. vers. 14. num. 4. Vide *Rex*, *Princeps*.

IMPIUS.

Deterritus difficultate virtutis effusè se tradit improbitati, cap. 23. vers. 11. num. 9. & exultat in illa, cap. 31. vers. 5. num. 4.
 Excæcatur splendore vanitatis, & surdescit tumultu, cap. 36. vers. 10. num. 2. Cur dicatur filius Belial, cap. 34. vers. 18. num. 4.
 Allicitur lucro ad improbitatem, cap. 24. vers. 6. nu. 7.
 Ad præsentia tantum attentus, futurorum oblitus, cap. 21. vers. 16. num. 5. instar Mercenarii attentus ad lucrum, cap. 21. vers. 15. nu. 1. 6. & 7. & cap. 22. vers. 17. num. 3.
 Amat dispendium propter peccatum, & negligit compendium virtutis, cap. 24. vers. 5. num. 3.
 Animo, & sensu ab alienatus à Deo, cap. 22. vers. 17. nu. 3. nihil ab illo expectans, quàm utilitatem, ibid. illorum preces præordinatæ, cap. 21. vers. 15. num. 7.
 Impii juvenilibus lascivunt, cap. 8. vers. 11. num. 8. Importuni voluptatis consecratores, cap. 20. vers. 12. num. 1. Epitoni grege, cap. 21. vers. 26. num. 5. voraces, cap. 20. vers. 12. num. 1. & insatiabiles, cap. 20. vers. 20. num. 1. & 2. & vers. 23. nu. 1. ardentissimè inbiantes improbitati, cap. 20. vers. 13. numero 4. & habentes stomachum ardentem, cap. 20. vers. 12. num. 1.
 Illorum gloria stulta, cap. 20. vers. 5. num. 3. Lux fallax, cap. 18. vers. 5. num. 3. & brevis splendor, cap. 18. vers. 5. nu. 4. cap. 20. vers. 5. num. 5. Instar tinæ, cap. 27. vers. 18. num. 1. & instar spinarum ardentium, cap. 18. vers. 5. num. 3. & instar stipulæ, cap. 20. vers. 5. num. 6. & thesauri lerurum, cap. 20. vers. 8. num. 8. tumultuantes instar apum, cap. 18. vers. 5. nu. 3. Splendor semel extinctus, nunquam instaurandus, cap. 18. vers. 6. num. 2. Instar somni avolantis, cap. 27. vers. 19. num. 1. inconstantes aqua, & spuma, cap. 24. vers. 18. num. 3.
 Vivunt sceleriter communi aliorum plaga crepti, cap. 21. vers. 30. num. 1. Omnes eis serviunt quamvis invitati, cap. 21. vers. 32. num. 8.
 Impiorum armenta scœcunda, cap. 21. vers. 10. numero 4. 5. 6. 7. uxores instar Vaccarum superbarum, & lascivarum, ibidem, num. 8. filii instar vitulorum ibidem. Corpori tantum instar pecorum, vacantes, ibid. vers. 11. num. 1. Illorum hæreditas in terra, cap. 27. vers. 13. num. 3. Hæreditate, & bonis dividuntur à justis, cap. 21. vers. 17. num. 3. repente opulentissimi, cap. 20. vers. 8. num. 8.
 Illorum vita brevis, cap. 24. vers. 24. nu. 3. vita illorum somnus, mors vigilia, cap. 20. vers. 8. num. 8. Felicitas similis conchæ, limacis, ceræ, procellæ, fœni, cap. 24. vers. 19. num. 7. Nebulæ, ibid. nu. 8. arboris venenatæ, & exurpatæ, cap. 22. vers. 20. num. 3. cap. 24. vers. 20. num. 8. Ipica demestæ, cap. 24. vers. 24. num. 8. Edificium sine pedibus, sine radicibus, & fundamento, cap. 22. vers. 16. num. 4. Instar pulveris rapti, cap. 21. vers. 18. num. 2. & 3. sed potest fieri ex pulvere granum, ibid. num. 3.
 Sunt in bono timidi, in improbitate audaces, cap. 24. vers. 5. nu. 3. cap. 24. vers. 18. num. 3. ex timiditate incunt inter se societatem,

Index Rerum.

cietatem, quamvis sint hostes omnis humanitatis, cap. 24. vers. 5. nu. 4. molles, & effeminati, cap. 36. vers. 14. num. 8. vigilant ad scelus, cap. 24. vers. 5. num. 8. & sunt universæ iuxta familiæ duces ad impietatem, ibid. num. 5. Summo mane caprant sceleris occasionem, cap. 21. vers. 6. nu. 1. & 2.

Improbiorum inter se odia, & inimicitia, cap. 36. vers. 5. num. 5. unus alterius torror, & punitor, cap. 20. vers. 17. num. 5. c. 40. vers. 14. num. 8.

Insidiantur focis, cap. 22. vers. 6. num. 7. non solum sibi, sed aliis etiam noxii, & exitiales, cap. 18. vers. 8. num. 5. cap. 20. vers. 7. num. 4. cap. 21. vers. 18. num. 1. & 4. instar viperæ, vide *Vipera*.

Vivunt malè securi, cap. 34. vers. 20. num. 2. cap. 22. vers. 10. num. 3. abutentes gradiendi licentia, & securitate, cap. 18. vers. 7. num. 3. & ita concluduntur viæ, & gressum extremis angustiis, ibid. num. 2. aberrantes proprio consilio, ibid. num. 4. & cap. 21. vers. 16. num. 3. comprehenduntur suis studiis, cap. 18. vers. 10. num. 6. Ruinæ illorum multiplex causa, c. 20. vers. 7. num. 7. & 8.

Digna impiorum retributio, ut omnia timeant, ab omnibus lædantur, cap. 20. vers. 22. num. 3. Permittuntur saginæ, & deinde macello, cap. 20. vers. 23. nu. 2. stulta illorum gloriatio, cap. 20. vers. 5. nu. 3.

Illorum voluptati par respondens supplicium, cap. 18. vers. 15. num. 7.

Malè sentiunt de iudicio, & celeritate adventantis Iudicis, cap. 22. vers. 10. num. 3. Cæci, & præcipites in scelera, cap. 31. vers. 31. num. 2. Resistunt lumini, cap. 24. vers. 13. nu. 8. sunt tenebræ, ibid. num. 2. & lucifugæ, cap. 24. vers. 13. nu. 4. obscuri, & astuti, cap. 27. vers. 18. nu. 2.

Induciæ Dei cum impiis viventibus, bellum post mortem, cap. 24. vers. 23. num. 4. patienter ab illo sustinentur, c. 33. vers. 27. num. 1.

Cur etiam diutius spectentur, ibid. interim illos afficit beneficiis, cap. 33. vers. 29. num. 3.

Impiorum mœror, & timor in morte, cap. 21. vers. 13. num. 5. Præfagiunt suam sortem extremam, cap. 21. vers. 29. num. 7. Nam evadentes ex præsentibus incidunt in futura, cap. 21. vers. 30. num. 2.

Impiis imminens nox supplicii, cap. 24. vers. 23. num. 7. simul totum illis infligendum, ibid. ipsi eunt obviam suo supplicio, cap. 27. vers. 20. num. 1. Afficiuntur nocturnis cruciatibus, cap. 34. vers. 20. num. 2. & terroribus, cap. 24. vers. 17. num. 2. 3. cap. 24. vers. 23. num. 8. sua illos torquet impietas, cap. 40. vers. 14. num. 8. inquieti nunquam non jactantur, & exagitantur, cap. 24. vers. 18. num. 34. vers. 8. num. 1. Suum ipsi rogam sibi componunt, & accendunt, cap. 27. vers. 10. num. 7. sibi ipsi hostes, & insidiatores, cap. 18. vers. 8. nu. 5. cap. 18. vers. 11. num. 3. sibi, & aliis noxii, cap. 20. vers. 7. num. 4. cap. 21. vers. 18. nu. 1. & 4. sibi, quam aliis nocentiores, cap. 18. vers. 8. nu. 5. gestant supra se fascem lignorum, quibus concremandi sunt, cap. 24. vers. 12. num. 6. Præciduntur illis manus, cap. 21. vers. 16. num. 2. Consumuntur sit, & ariditate, cap. 18. vers. 9. nu. 3. 4. 5.

Discrimina semper minantia impio, cap. 18. vers. 11. num. 1. Præsentia mala inveniunt metum futurorum, ibid. num. 2. ignorant suum periculum, cap. 18. vers. 10. num. 2. & suum initium, ut qui ambulant pedibus superbiæ, cap. 18. vers. 7. num. 4. tentant fugere ex periculis, & frustra, cap. 20. vers. 24. num. 3. sed incumbunt discrimina indices graviora, ibid. num. 7.

Impiorum repentinus interitus variis similitudinibus explicatus, cap. 27. vers. 20. num. 1. repentinæ tenebræ, cap. 18. vers. num. 2. mors stulta, cap. 36. vers. 12. nu. 1. & immatura, cap. 36. vers. 14. num. 6. proculcantur à morte, cap. 18. vers. 14. num. 13. & 15. cur dicantur non esse, aut non futuri, cap. 18. vers. 15. num. 6.

Confringuntur instar vasis testacei, cap. 18. vers. 11. num. 3. & instar arboris arescentis de Cælo tactæ, cap. 18. vers. 16. num. 1. proferuntur propter sua scelera, cap. 18. vers. 14. num. 17. oppugnantur undique, cap. 27. vers. 20. num. 3. neque cælo, neque terra capiuntur, cap. 27. vers. 21. num. 1. mittuntur in exilium, cap. 27. vers. 23. num. 7. illorum proprius locus quis, ibidem.

Impii post supplicium aliquando eruditi, & videntes, cap. 21. vers. 20. num. 1. publicum illorum supplicium ad exemplum, cap. 21. vers. 19. num. 1. opportunum utpote à Deo vigilante inflicto, cap. 24. vers. 5. num. 8. & omnium oculis instar latronum comprehensi, & puniti, cap. 18. vers. 10. num. 6. ex quo alii instruuntur, cap. 24. vers. 20. num. 3.

Impii morbis brevibus, atque levibus affecti, cap. 21. vers. 13. num. 3. dicuntur in morte potius incurvari, quam inclinari, ibid. num. 4. illorum mors levis, & quieta, ibidem num. 5. descendunt in infernum celerrimè propter peccati pondus, ibid. num. 6. veluti carbo ignitus conservantur in gehenna, ibid. num. 5.

Impiorum posteritas obscura, cap. 18. vers. 16. nu. 1. familia in-

scelix, ibid. Amici, & collaterales calamitosi, cap. 18. vers. 12. num. 6. decipiunt eos, quibus multa pollicentes pauca præstant, cap. 20. vers. 13. num. 1. Habent lachrymas Crocodili, & vocem Hyænar, ibid.

Vide *Iustus, Pietas, Mors, Princeps, Dives, Avarus, Tyrannus*.

Impudentis hominis finis, vultus, male dicendi libido, cap. 19. vers. 3. num. 4. 5.

Imprecandi formula, c. 27. vers. 7. num. 3. imprecationes Propheticae quales, vide *Propheta*.

Inanimata quomodo moventur, aut increpentur à Deo, cap. 26. vers. 11. num. 4. vide *Creatura*.

Inauris, cujus membri ornamentum, cujus figuræ, & cujus generis, cap. 42. vers. 11. num. 7.

Incendiariorum poena ignis, cap. 31. vers. 22. num. 5.

Indignatio solet cadere in viros probos adversus Principes indignos, cap. 36. vers. 6. num. 3. & in Deum, qui frequenter potentes perdit, ibid.

Infantis valetudo quomodo tuenda, cap. 38. vers. 9. num. 7. inspergendus sale, & fasciandas, ibid.

I N F E R N U S.

Inferorum Regnum, & domus Regia sub terra, cap. 38. vers. 17. num. 2. varia nomina illorum cruciatuum, cap. 21. vers. 33. num. 3. omnium revocatio ad duos, cap. 24. vers. 19. num. 2. omnia malorum genera in infernum confluentia, ibid. Iusti ex suis tribulationibus colligentes gravitatem cruciatuum, cap. 22. vers. 3. num. 7. illorum æternitas, cap. 20. vers. 3. num. 7. illorum æternitas, cap. 20. vers. 18. num. 2. 3. cap. 20. vers. 26. num. 4. c. 27. vers. 19. nu.

Ignis inferni cæcus, & sine lumine, cap. 20. vers. 26. num. 5. & 6. fornax & nutrimenta illius, ibid. num. 4. An aliquod lumen ibi affulgeat, ibid. num. 5. quomodo dividatur inter damnatos, cap. 21. vers. 17. num. 3. Exurit inæqualiter, cap. 24. vers. 19. num. 2. An ille ignis efficiat cruciatum frigoris, ibid. Probabilius videri esse ibi proprium frigoris cruciatum, ibid. & num. 3.

Inferis Diis in littoribus sacrificatum, cap. 40. vers. 17. n. 4.

I N G R A T I T U D O , I N G R A T U S.

Ingratitudo hominum quanta, cap. 22. vers. 18. num. 2.

Deus ex liberalitate ingratis beneficia conferens, ibid. ingrati beneficiis deteriores, cap. 30. vers. 26. num. 1. vota concepta ex grato animo pro beneficiis acceptis, c. 22. vers. 27. num. 3. 4. filii suis nominibus testantes gratum animum suorum parentum, cap. 42. vers. 14. 15. num. 2.

Institor quis datur in Jure, cap. 28. vers. 8. num. 3.

I N V I D I A.

Quo differat ab odio, cap. 36. vers. 5. num. 5. solet nasci, & nutriti ex similitudine, ibid. solet calumniari aliorum sermones simplices, cap. 19. vers. 28. num. 2.

Invocatio Sanctorum asserta ab Eliu, cap. 33. vers. 23. num. 3.

J O B

Quæ dogmata Catholica asserat, cap. 18. præfat. num. 3. multò sapientior, quam illius amici in Providentia asserenda, cap. 23. vers. 13. num. 1. Ecclesiæ figuræ in repræsentans, ibid. collatus cum Davide, & Jeremia, cap. 31. vers. 30. num. 3. & cum Salomone, cap. 29. vers. 29. num. 3. & vers. 11. num. 4. suo tempore sanctissimus mortalium, cap. 42. vers. 8. 9. num. 4. & conservans primam gratiam, cap. 27. vers. 6. num. 4. instar lucernæ accensæ super candelabrum, cap. 22. vers. 5. num. 6. Comparatus cum Phœnice Arabica, cap. 19. vers. 25. num. 16. servavit Evangelium, cap. 31. vers. 1. num. 3. generosissimus Athletarum, cap. 18. præfat. nu. 5. à Deo coronam referens, c. 31. vers. 36. nu. 3.

Evangelicæ mansuetudinis imago, cap. 31. vers. 31. nu. 1.

Eximia illius humilitas, cap. 23. vers. 10. num. 5. modestia respondendi, cap. 42. vers. 4. 5. num. 1. Pietas, & urbanitas dicendi, cap. 39. vers. 34. num. 1. constantia, & fiducia, cap. 27. vers. 1. num. 1. & 3. cap. 27. vers. 6. num. 1. modestia in extenuandis suis egregiis operibus, cap. 31. vers. 18. num. 4. tantum se necessario, & opportunè laudans, cap. 29. v. 12. num. 5. nunquam insolescens sanctitatis defensione, cap. 31. v. 37. num. 3. Summe conscientia diligens examinatore, ibid. nu. 1.

Job Rex Regum, cap. 29. vers. 12. num. 3. ab exteris acceptus, ut suus Princeps, c. 29. vers. 25. num. 2. Erga servos benignus, cap. 31. vers. 31. num. 2. Et cum illis æqualitatem servans, cap. 31. vers. 13. num. 2. & 3. Non dedignatur æqualitatem suorum propinquorum, cap. 31. v. 34. nu. 6.

Habuit multos proselytos, cap. 19. vers. 15. nu. 3. Rectè instituens suos auditores, cap. 29. vers. 23. num. 1. & utiles differendi quæstiones proponens, c. 29. vers. 25. num. 1. Illius eloquentia, cap. 29. vers. 21. num. 1. illius actio, & gestus peculiare in loquendo, ibid. Silentio potius, quam verbis vicit Eliu, cap. 31. v. 13. nu. 7. An proveniret ex contemptu, an potius ex animi modestia, quod illi non responderit, ibid.

Resurrectionis Prophetæ, c. 19. v. 25. num. 3. Expectat videre suum Redemptorem ipsis oculis corporis, cap. 19. v. 27. num. 3. 4. 5. 6.

Index Rerum.

Eadem illius cutis cum omni sua materia resuscitanda, cap. 19. vers. 26. num. 12. Desiderat novissimum judicium, cap. 23. vers. 8. nu. 2.

Convertit Divina beneficia ad virtutis materiam, cap. 29. vers. 5. num. 1. & 2.

Acerimus Divini honoris defensor, cap. 26. vers. 1. num. 1. Illius fides, & religio circa vota promittenda, & solvenda, cap. 22. vers. 27. num. 5. Et circa Providentiam, cap. 23. vers. 13. num. 1. Certam divitiarum mensuram sibi præscribens, ap. 31. vers. 25. nu. 2. A pueritia misericors, cap. 31. vers. 18. nu. 3.

Jobi afflictio plena contumeliis acerbissimis, tum amicorum, tum hominum ignobilissimorum, cap. 19. vers. 1. num. 2. & 3. & sequent. Amicorum illius iniquum studium, & libido in exprobrando homini patientissimo, cap. 19. vers. 3. num. 2. Accipit à vilissimis, & petulantissimis servis indigna convitia, cap. 19. vers. 16. num. 1. Laboravit marasmo, & totius corporis consumptione, cap. 19. vers. 20. nu. 1. Tum etiam tumore labiorum, cap. 19. vers. 20. num. 2. Et febri nocturna, cap. 30. vers. 17. num. 5. Et morbo suspensioso, cap. 30. vers. 18. num. 3. Omni ex parte dolens, cap. 19. vers. 7. num. 1. Et loquens ex interno doloris sensu, ibidem. Non semper in sterquilino sessitans tempore calamitatis, cap. 19. vers. 18. num. 4.

Illius historia, & ærummæ allicit posterorum misericordiam, cap. 19. vers. 23. num. 5. Adversus illum Diabolus bos tantum, non Leo, cap. 40. vers. 10. num. 6. Nam depastus est fœnum externorum bonorum, seu non profudit illius sanguinem, ibidem.

Job miraculo vivens, & miraculo restitutus, cap. 19. vers. 26. num. 6. Illius amici miraculo excitati ad illum consolandum, cap. 32. præfat. quæst. 3. num. 2. An subito, & miraculo factus duplo locupletior, cap. 42. vers. 11. nu. 13.

Cur Scriptura fileat illius sanitatem, cap. 32. vers. 6. num. 1. quo tempore creatus, ibidem. & num. 2. & seq. In morbo ante curationem læto, & quieto animo, ibidem.

Qualis illius vultus, & habitus post certamina, ibidem. V. letudo consequuta duplo quam antea firmior, cap. 42. vers. 6. num. 6. Nondum sanati oratio pro amicis Deo, gratissima, cap. 32. vers. 10. num. 4. An post turbinem cœlesti aliqua visione recreatus, præsertim in secunda Dei oratione, cap. 42. vers. 5. num. 4.

An reprehensus imperitiæ à Deo, cap. 38. vers. 2. num. 4. & 5. cap. 42. vers. 3. num. 3. Non cohibuit, quantum oportuisset, tumultuantes animi cogitationes, cap. 38. vers. 2. num. 4. An etiam modum in loquendo, excesserit, ibidem. num. 5. An verò lapsus, cap. 39. vers. 35. num. 3. Agnoscit leviora peccata, cap. 27. vers. 6. num. 3. Finis orationis, & extrema controversiæ clausula pro illo, cap. 42. vers. 7. num. 10.

Job sine filiis instar evulsi arboris, cap. 19. vers. 10. num. 2. An habeat superstites alios præter priores illos ruina oppressos, cap. 19. vers. 17. nu. 5. Cur postea non suscepit duplo plures, cap. 42. vers. 13. num. 2. & an hæreditas dividenda inter illos debuerit esse duplo pinguior, ibidem.

Illius tres filii repræsentarunt tres illius status, cap. 42. vers. 14. num. 8. Unde acceperint nomina, ibidem.

Quæ nomina propria, & originalia, cap. 42. vers. 14. num. 1. Tres illarum virtutes in contemptu fucorum, & pigmentorum, cap. 42. vers. 14. num. 7.

Eximia pulchritudo, & famæ odor, ibidem. Mature locatæ matrimonio, cap. 42. v. 15. num. 4. Successerunt in paterna hæreditate ex æsse cum fratribus, ibidem.

Quot in univrsos annos vixerit Job, cap. 42. vers. 16. num. 2. An debuerint esse duplo plures præteritis ante plagam, ibidem.

An illius uxor eadem pristina, cap. 42. vers. 14. num. 13. videtur fuisse alia magis pulchra, & pia, ibidem.

Dies mortis sancti Jobi, cap. 42. n. fine. Cadaveris conditura, & pyramis sepulchralis, & epitaphium pyramidi inscriptum, ibidem.

J O N A S.

Resurrexit cum Christo resurgente, cap. 19. vers. 25. num. 25. illius ira adversus Nimivem, qualis, cap. 18. vers. 1. num. 3.

Jonathæ Chaldæi patentes, & paraphrasis, cap. 28. vers. 7. num. 7.

Josephi cognomentum inditum à Pharaone quale, cap. 24. vers. 1. num. 5. Munus Cancellarii in curia Pharaonis, cap. 28. vers. 13. num. 2.

J U D Æ I.

Aliqui existimantes, Deo Cœlo conclusum, cap. 22. vers. 12. num. 7. vel intra Palæstinam, cap. 22. vers. 14. num. 13.

I R A , I R A T U S.

Ira Divinæ Thesaurus, cap. 21. vers. 30. num. 4. instar arcus adducti, ibidem.

Ira gladius conditus in vagina longanimitatis, ibidem. num. 4. cum tribuitur Deo, denotat grave supplicium, cap. 19. vers. 11. num. 3.

Ira magnæ descriptio, cap. 19. vers. 11. num. 1. illius symbolum olla fervens, cap. 41. vers. 12. num. 4.

Nascitur ex contemptu alterius, cap. 32. vers. 2. num. 2. illius

habitus qualis, ibidem. Abhorret à reclamatione, cap. 32. vers. 5. num. 5. Cæca illius consilia, ibidem.

Ira tumentis descriptio, cap. 32. vers. 18. num. 3. iratorum temperamentum quale, cap. 41. vers. 12. num. 4. Hærent oculos sanguineos, cap. 41. vers. 9. num. 2. Aliæ item affectiones iratorum, cap. 32. vers. 2. num. 2. Creduntur inimici, cap. 32. v. 3. num. 1. c. 33. v. 3. nu. 2.

Iusta irascendi causa ad comprimendam improbitatem, cap. 32. vers. 2. num. 5. Sed cavendum à perturbatione animi, ibidem.

Qui irato verbo lædit fratrem, os Diaboli, cap. 41. vers. 12. num. 4. iracundis occasiones præcedendæ, ibidem.

Irascibilis, & concupiscibilis similis bigæ equorum, cap. 18. vers. 4. num. 2.

Israhelæ olim proprio cognomento iusti, cap. 22. vers. 16. num. 12.

J U D E X.

Abstineat ab illo, quidquid damni potest, cap. 34. vers. 10. num. 3. & 4. illius manus præferens insigne instar Divinæ manus, cap. 34. vers. 25. num. 9.

Judicium varia insignia, cap. 19. vers. 29. num. 7. Præsertim arma, & gladius, ibidem.

Iidem olim, qui Imperatores, cap. 25. vers. 3. num. 5.

De sede aut de suggesto loquebantur, cap. 29. vers. 7. num. 3. Celebrabant in portis judicia, cap. 29. vers. 7. num. 1.

Judicis diligentia in explorando delicto, cap. 29. vers. 16. num. 3. Præsertim in furto perquirendo, ibidem & numero 5. Sed in proferenda sententia solet esse salutaris cunctatio, ibidem. num. 3.

Dicitur auditor, cap. 31. vers. 35. num. 2. illius symbolum statera, cap. 31. vers. 6. num. 1.

Deus iudex benignior, quam homo, cap. 26. vers. 3. num. 4. Requirit ab homine peculiariter incorruptum de rebus iudicium, cap. 34. v. 28. num. 3. Corrigit inferiorum iudicium errata, cap. 34. vers. 28. num. 3. Et requirit à iudice lenitatem, cap. 34. vers. 28. num. 3. imploratur opis causa ab afflictis contra iudicem iniquum, cap. 34. vers. 28. num. 4. Etiam homine tacente, appellat ad illum pauper inique oppressus à iudice, ibidem. nu. 5.

Judex iniustus pollutor virginis justitiæ, cap. 34. vers. 10. num. 3. illius aures aut Asinæ, aut amputandæ, cap. 35. vers. 9. num. 5. venalis illius auditus, ibidem.

Lacedæmoniorum consuetudo in pronuntianda sententia, cap. 34. vers. 18. num. 6.

Judicis incorrupti terror comprimens improbos accusatores, cap. 26. vers. 2. num. 4. Bonis, atque improbis utilis, cap. 29. vers. 17. num. 2.

J U D E X , E T J U D I C I U M Novissimum.

Judex simul expectandus, atque timendus, cap. 35. vers. 14. nu. 2. iusti illum avidè expectant, cap. 19. vers. 26. num. 3. videbunt cum increduli in voluptate, cap. 19. vers. 27. nu. 4. & 3. Advolabunt ad illum tamquam Aquilæ ad cadaver, cap. 19. vers. 6. num. 3. Hæc spes sanctos sustentat, cap. 19. vers. 27. num. 7.

Nunc instat arcus adducti, cap. 21. vers. 30. num. 4. Habet apud se libellos nostrarum causarum, & delationum, cap. 23. vers. 7. num. 3. Ponderat in suo iudicio lachrymas innocentium, ibidem. Est forma optimi iudicis, cap. 29. vers. 16. num. 5.

Judicis condemnantis impium præmium, cap. 22. vers. 19. num. 4. quam vis debeat compati damnatis, ibidem.

Dies iudicii quomodo neque Angelo notus, cap. 24. vers. 1. num. 7. dicitur dies afflictionis, cap. 30. vers. 27. num. 3. Refertur ad minas impiorum, cap. 24. vers. 1. nu. 8. instar lapidis oneris mente ponderandum, cap. 31. vers. 13. num. 3. Semel, & immutabiliter peragendum, cap. 33. vers. 14. nu. 6.

Dei iudicia ab homine probanda, & suscipienda, cap. 35. vers. 14. nu. 2. & 3.

Vide *Deus, Mors, Impii, Ira, & Justitia Divina.*

J U N I P E R U S.

An sit idem, quod genista, cap. 30. vers. 4. num. 4.

Juniperi carbonēs acerrimi, ibidem. An radices juniperorum cibo idoneæ, ibidem. Folia & umbra qualis, cap. 30. vers. 7. num. 4.

J U N O N I S.

Reginæ simulacrum, cap. 34. vers. 24. num. 7.

J U P I T E R.

Invocabitur, ut audiret, cap. 34. vers. 9. num. 2. invocatus ab antiquis sub nomine Occulti, vel Absconditi, ut se manifestaret, cap. 28. vers. 20. num. 1.

Jupiter Hospitalis, cap. 31. vers. 32. num. 4.

Jurandi formula per Deum viventem, cap. 27. vers. 1. num. 1.

J U S T I T I A , D I V I N A.

Justitia est virgo sanctissima, cap. 34. vers. 10. num. 3. Medicinæ Republicæ, cap. 29. vers. 15. num. 5. Misericordia, cap. 24. vers. 20. nu. 2.

Index Rerum.

Commiseratio, & indignatio simul Regiæ virtutes, cap. 29. vers. 117. num. 1.

Justitiæ Divinæ amplificatio, c. 34. vers. 21. num. 1. Par pari impiis rependens, cap. 18. vers. 8. num. 4. cap. 24. vers. 14. num. 1. cap. 24. v. 24. num. 9. cap. 31. vers. 8. num. 1. cap. 24. v. 22. num. 2. cap. 31. vers. 10. num. 2. c. 31. vers. 22. nu. 5. c. 40. vers. 7. num. 2. & v. 10. num. 2. Temperatur Misericordia, cap. 24. vers. 20. nu. 3. cap. 24. vers. 23. num. 5. cap. 33. v. 27. nu. 7. cap. 36. vers. 12. num. 3. cap. 38. vers. 3. nu. 5. Cur dicatur, habere alas milvi, cap. 24. vers. 20. num. 3. Punit citra condignum, cap. 36. v. 12. num. 3.

Justitiæ Divinæ thesauri qui, cap. 21. v. 19. num. 2. Non tam vult vindictam, quam correctionem, & poenitentiam, ne puniat, c. 33. vers. 17. num. 2. servat supplicium, quod differtur, ibid.

Dum non punit, servat impios in carcere, c. 24. vers. 12. num. 5. Observat opportunitatem instar Medici, ad executionem, cap. 24. vers. 1. nu. 5.

Præmittit aliquando munera, & temporalem felicitatem, cap. 24. vers. 12. num. 6. Cur Deus tardè, & paulatim puniat, cap. 22. vers. 5. num. 5. cap. 24. vers. 23. num. 3. & 4.

Deus puniens ex justitia cognitus ab impiis, cap. 21. vers. 19. num. 5. jure procedit ad vindictam, cap. 22. vers. 4. nu. 6. illius judicia, & supplicia cur comparentur cum luce, ibid. Sunt conjuncta cum suprema ratione, & æquitate, cap. 23. vers. 13. num. 4.

Dicitur Dei Justitia Gladius fulmineus, c. 22. vers. 10. num. 3. Est illius vindicta celerrima, ibid. Dicitur falx, cap. 22. vers. 20. num. 3. Et illius ministri Angeli messorum, cap. 24. num. 8. Est illius decretum immobile, cap. 23. vers. 13. nu. 3. quamvis sit severa, nunquam est crudelis, cap. 41. vers. 1. num. 4.

Parat impiis vincula, & laqueos, in quæ incidunt, fugientes licet cap. 36. vers. 9. num. 4. Pauciora scelera manifesto supplicio prosequitur, cap. 35. vers. 15. num. 2.

J U S T U S.

Justus sibi, & aliis proficius, c. 21. vers. 18. num. 1. Futurorum memor, præsentium oblitus, cap. 21. vers. 16. num. 4. Illa contemplatur instar Sagittarii, ibid. num. 5. Habet excellentem gradum similitudinis cum Deo, cap. 38. vers. 24. nu. 4. Gratis omnibus benefacit, cap. 24. vers. 20. num. 8. Etiam suo dispendio procurat gloriam Dei, c. 40. vers. 3. num. 2. Vultu semper constans, & nihil indignum agens, cap. 22. vers. 19. num. 8. cap. 22. vers. 24. num. 1. cap. 28. vers. 1. num. 3. quamvis gradantur timide, & cautè, cap. 18. vers. 7. num. 2. & 3. Perfunduntur dulcedine Divinæ Legis, cap. 21. vers. 15. num. 4.

Justorum, & improborum discrimen in futuro sæculo, cap. 21. vers. 26. num. 1. Nunc natura, & mundus communis omnibus, ibid. num. 1. & 2. Piorum, & impiorum vitæ, & exitus comparatio, cap. 21. vers. 15. num. 4. Justi seges erecta, improbi ante tempus demessi, cap. 22. v. 20. num. 3. Justorum via angusta latissime, improborum latissima angustè, c. 36. vers. 1. v. 16. nu. 9. Impii morbis brevissimis sublati, justi diuturnis vexati. Vide *Morbus*.

An verus aliorum contemptus cadat in virum justum, cap. 30. vers. 1. nu. 3. & 4.

Deus suorum justorum injurias non ferens, cap. 42. vers. 7. num. 6. Pugnat pro illis adversus impios, cap. 22. vers. 25. num. 2. tractantur delicatè à Deo, cap. 22. vers. 26. num. 4. Percipiunt ex Deo veras delicias, ibid. nu. 5. Dicuntur habitare in thalamo, cap. 33. vers. 9. num. 4. & dicuntur Protecti, ibid. habent præmium depositum apud Deum, cap. 36. vers. 32. num. 3. & est illis promissa vitæ jucunditas, cap. 36. vers. 11. nu. 1. & illos efficit Deus superiores quocumque discriminet, cap. 18. vers. 8. num. 7.

Justi adversa patientes orant pro adversariis, cap. 19. vers. 21. num. 3. illos vocant amicos, ibid. Et laborantibus impendunt misericordiam, ibid. num. 4. Et benignè provident de necessariis, cap. 19. vers. 29. nu. 1. Et constituit illos Deus Judices in propria causa, cap. 42. vers. 10. num. 5.

Justorum cognomentum datum Israelitis, cap. 22. vers. 16. nu. 12. Vide *Pietas, Sanctus, Impius*.

L.

Laban quot vicibus mutavit mercedem Jacob, cap. 19. vers. 3. num. 2.

Labia sunt instar portarum, & custodum, cap. 4. vers. 5. num. 1.

Lactis procreatio, fructus Paternæ charitatis, cap. 39. vers. 16. num. 2. quomodo terra lacte, & melle manans, cap. 20. vers. 17. num. 7.

L A C E D Æ M O N E S.

Fuerunt ex progenie Abraham, cap. 31. vers. 10. num. 1. Illorum Judicum consuetudo in pronuntianda sententia capitis, cap. 34. vers. 18. num. 6. Regum custodia qualis, cap. 25. v. 3. num. 3.

L A P I S A N G U L A R I S.

Quibus angulis confect, cap. 38. vers. 6. num. 5. Quis illius in *Pineda Tom. II.*

fundamento locus, & usus, ibidem, num. 6. Foras educitur, & angulum confirmat, ibid. num. 7. Cur dicatur summus, & pretiosus, ibidem. Est fortissimus, ibid. num. 8. Et necit duos parietes, ibid. num. 9. Temeritas eorum, qui eum usum necitendi duos parietes negarunt, ibidem, num. 10. & 11. An possit esse in summo ædificii loco, ibid. num. 12. An possit simul esse lapis offensionis, ibidem num. 13. Comparatur cum illo centrum terræ, ibid. nu. 15. Est symbolum Principis, & patriæ familias, ibid. num. 8.

L A T R O.

Latronum sitis, & aviditas, cap. 18. vers. 9. num. 3. 4. habent nomen à latendo, & insidiando, c. 18. vers. 12. num. 6. illorum nomen cur translaturum ad milites, cap. 19. vers. 12. num. 2. Varia illorum vivendi ratio, ibid. num. 3. 4. 5. Latronum principes qui, ibid. nu. 2.

Latrocinium æquè ut bellum, Persis honestum, ibidem, num. 4. & 5.

L A T U S.

Laterum vulnus læthale, cap. 18. vers. 12. num. 4. Dolor verberum gravissimus, ibid. num. 5. Priscus cruciatus, & dilaniatio laterum, ibid. Est symbolum amicorum, & collateralium, ibid. nu. 6.

L A U S.

Proprio ore frigescit, cap. 29. v. 12. num. 5. Quinque causæ laudandi se citra invidiam, ibid.

L E O.

Regium animal, & Regalium virtutum, cap. 38. vers. 39. num. 2. solitariè incedens, & superbum, cap. 24. vers. 4. num. 2. nunquam præbens documentum timoris, cap. 38. vers. 40. num. 8. in occulto fugiens, in aperto subsistens, ibid. dormit in aperto, ibidem, num. 7. & apertis oculis, ibidem, num. 2. Eo dormiente in navi, periclitatur navis, ibidem, num. 2. Vivit ex præda, ibidem, num. 3. Incurvat se ad venationem, cap. 38. vers. 40. num. 8. Post multa devorata triduo abstinet, ibidem vers. 39. num. 3.

Diversa illius nomina pro diversis ætatibus, cap. 38. vers. 40. num. 6. Leo nomen Epicænum, ibidem. Læna virili nomine appellata, ibid. Excellit charitate erga catulos, ibid.

Catulus Leoninus unde habeat nomen, ibid. num. 7. non longè progreditur ex antro, ibid. num. 8. Erga illum peculiaris Dei Providentia, cap. 38. vers. 39. num. 5.

L E P R A.

Instar sputi rejecti in faciem, cap. 30. v. 10. num. 5. dicitur oriri, germinare, aut florere, cap. 30. vers. 12. num. 3.

L E V I A T H A N.

Unde habeat nomen, cap. 40. vers. 20. num. 1. 2. & seq. cap. 40. vers. 20. num. 21. Commendatur Divina Potentia ex illius creatione, cap. 41. vers. 2. num. 6. Mentiuntur, & expetunt Judæi convivium ex illius carnibus salitis, cap. 40. vers. 20. num. 7. quale animal ab illis fingatur, ibid.

An sit terrestris, an marinus serpens, cap. 40. vers. 20. num. 10. Est Cetus, aut Balena, ibid. & nu. 19.

An sit singularis animans, ibid. num. 15. An vitæ nimium diuturnæ, & perpetuæ, ibidem. An sit peculiare genus Cetorum, ibid. nu. 16.

An sit Diabolus, cap. 40. vers. 20. nu. 9. & quæ illius allegoria, Iisdem locis.

Vide *Balena*.

L E X.

Unde dicatur, cap. 22. vers. 22. num. 2. Comparatur cum muro, ibid. Et cum limite, cap. 38. vers. 11. num. 2. Et cum pluvia, quæ fecundat animum, cap. 22. vers. 22. nu. 3. Et cum pabulo, quod appetitur ab stomacho animi, cap. 23. vers. 12. num. 3. & cum luce, cap. 24. vers. 13. num. 1.

Debet observari hilariter, cap. 23. vers. 12. num. 3. Custodit nos, si illam custodiamus, cap. 22. vers. 22. num. 2.

Magnæ illius commoditates, & æquitas, cap. 16. vers. 21. nu. 4.

Consuetudines, & Leges humanæ posthabendæ Divinis, cap. 23. vers. 12. nu. 5.

Lex vetus quomodo data cum clangore buccinæ, cap. 38. præf. quæst. 5. nu. 4. Et cum terræ motu, ibid.

Vide *Terra motus*.

Librorum materia multiplex, cap. 19. vers. 24. num. 8. ibidem. & peculiariter in linteo scripturarum, ibid.

Libido ignis, & ulcus ex inflammatione, cap. 31. vers. 12. nu. 2. Vide *Concupiscentia, Fornicatio*.

Lignum putridum, aut cariosum, symbolum imbecillitatis, cap. 41. vers. 17. nu. 3.

E Limbo an egressuri pueri post judicium, c. 26. vers. 10. num. 7.

Lingua occultans aliquid propria serpentis, & insidiatorum, cap. 40. vers. 12. num. 6. Serpentum bifida, ibid.

Locus superior ad Dei Majestatem, inferior ad humanam ignobilitatem, cap. 40. vers. 5. num. 1. Vide *Excelsum, & Cælum*.

L O C U S T A.

Contra Locustas pugnatur in Syria, cap. 39. vers. 20. num. 3. Illarum similis equus celeritate, & armis, ibidem, num. 2 & 8. Locustæ habentes caudas aculeatas Diaboli symbolum, cap. 40.

Index Rerum.

cap. 40. vers. 12. num. 2. illarum descriptio, cap. 39. vers. 20. num. 3.
Longimani liberalitas, & sapiens responsum, cap. 35. vers. 7. num. 2.

L U C E R N A.

Regni symbolum, cap. 18. vers. 6. nu. 3. & Principis sustentandi ficultatibus popularium, ibid. nu. 4.
Lucernarum usus nocturnus, ibid. num. 5. appensæ, & sublimis, ibid. num. 5 & 6. Vide etiam in Indice vocum simplicium.
Luciani martyris editio, cap. 30. vers. 4. num. 2.
Lucifer unde habeat nomen, cap. 38. vers. 32. num. 2. dicitur Phosphorus, aut Vesperus, aut Veneris stella, ibid.
Ludus Latrunculorum, cap. 19. vers. 12. num. 4.

L U M B I.

Symbolum luxuriæ, aut generationis, cap. 40. vers. 11. num. 2. compressi, & cincti castitatis, ibid. Symbolum virilitatis, c. 38. vers. 3. num. 2. Sunt pars infirma corporis cingulo confirmanda, ibid.
Compatiuntur morbis foeminarum uteralibus, cap. 20. vers. 12. num. 6. vide *Cognatio*.

L U M E N, L U X.

Symbolum vitæ, & felicitatis, cap. 18. vers. 6. nu. 3. vide *Impius*.
Communicat vitam animantibus, cap. 38. vers. 32. num. 3. multiplices illius opes, cap. 36. vers. 32. num. 5.
Lucis Thesauri apud Deum, c. p. 36. vers. 32. num. 4. & Divinæ gloriæ symbolum, ibidem. Dicitur delicia stellarum, cap. 38. vers. 31. num. 31. Repræsentat pluvias, & humiditas impressiones, cap. 38. vers. 24. num. 2. illius semita est motus astrorum, cap. 38. vers. 19. num. 3. illius locus, & tenebrarum, ibid. num. 4.
Lux communis ad impiorum terrores, & ad piorum solatium, cap. 38. vers. 13. num. 14. illius beneficio impii comprimuntur, ibid. num. 6.
Lux rerum species, & forma sæpius ablata, sæpius restituta, cap. 38. vers. 14. num. 5. luminis, & astrorum radii instar tabernaculi expansi, cap. 25. vers. 5. num. 2. Lux impiorum.
Vide *Impius*.

L U N A.

Unde habeat nomen, cap. 25. vers. 5. num. 5. imperfectissima astrorum, ibid. Pulchritudinis symbolum, ibidem. Ex altera tantum parte illuminata, ibidem num. 4. Stultitiæ symbolum & humanæ inconstantiae, ibid.

L U S T R A T I O.

Lustratio adversus hostes quomodo fieret, cap. 18. vers. 16. numero 8.
Lustratio amatoria, ibid. Lustratio, & dedicatio navis, ibidem. Lustrationes, & purgationes per omnia Elementa. Vide, *Elementa*.

M

Maceria quid propriè sit, cap. 38. v. 6. num. 11.
Magi posterius Balaam, cap. 32. præfat. quæst. 2. num. 3.
Magnanimitatis proprium, maxima negligere, cap. 41. vers. 25. numero 1.
Magnus, quorum cognomentum, cap. 36. vers. 26. num. 1.
MALEDICENTIA.
Maledicendi, & imprecandi libido, cap. 31. vers. 30. num. 2. 3. conjuncta cum impudentia, cap. 19. vers. 3. num. 3.
Malieus peculiare armorum genus, cap. 41. vers. 19. num. 6.
Malogranata vestis Aaron, symbolum regnorum, cap. 34. vers. 24. num. 7.
Malua habita quondam in deliciis, cap. 30. vers. 4. num. 1. cibus vilissimus, ibid.

M A M M A.

Mamma foeminarum sedes voluptatis, cap. 40. vers. 11. num. 4. sentiunt cum utero, ibid. Cur inter illas dicitur adulterium residere, ibid. Cur homini addita in pectore, ibid.
Mansuetudinis exemplum Christus, cap. 31. vers. 31. num. 1. Tum etiam Job, & David, ibid.
Vide *Elephantus*, & *Ira*.

M A N U S.

Propria sollus hominis, cap. 37. vers. 7. nu. 6. Est instrumentum ante instrumenta, ibid. quæ manuum ministerio fiant, ibidem. Cur homini duæ datæ, cap. 35. vers. 8. num. 2.
Manibus impressæ lineæ an aliquid significant, cap. 37. vers. 7. nu. 7. manus hispide Esau quid significant, ibidem, num. 10.
An possit ex illis fieri aliqua conjectura morum, ibid.

M A R E.

An Mare creatum fuerit de terra, cap. 38. vers. 7. num. 4. cur Moyses videatur illius creationem prætermisisse, ibid. num. 6.
Mare magnum dicitur Mediterraneum, cap. 23. vers. 9. num. 4. Est inferius terra, cap. 26. vers. 10. num. 3. Non est perpetuum miraculum, quod non exundet, ibidem. Continetur perpetuo Dei præcepto, cap. 38. vers. 10. num. 1. Cur Maris termini dicantur Divini, ibid. num. 2. quæ illius ostia, & repagula,

cap. 38. vers. 8. num. 7. & vers. 11. num. 3. quæ illius portæ, cap. 38. vers. 17. num. 1. quando fuerit conclusum intra carceres, cap. 38. vers. 8. nu. 5.

Maris vulva, aut mater quæ, ibid. num. 2. duplex illius naturalis locus, ibidem. Similitudo item, aut dissimilitudo cum sætu, ibidem. Deus instar severissimi Judicis illius superbiam comprimens, ibidem, num. 6. Maris tranqui latio ex Dei Potentia, cap. 26. vers. 12. num. 2. Habet idem centrum cum terra, cap. 26. vers. 10. num. 5. Cur significetur nomine Meridiei, cap. 23. vers. 9. num. 4. Illius thesauri, & commoditates, cap. 28. vers. 14. num. 3. Mare, & abyssus symbolum opulentiae, ibid.

Ex illius profunditate commendatur Divina Potentia, cap. 38. vers. 16. num. 4. Deus nunc super fluctus gradens, nunc in profundo, quid significet, ibid. Fundum illius herbidum, & nemorosum, c. 36. vers. 5. num. 11.

Cur Deus vo uerit mare semper agitari, & furere, c. 38. vers. 11. num. 5. potissimum circa littora, ibidem, num. 6. Est velut infans ligatum manibus, & intra cunabula repositum, cap. 38. vers. 9. nu. 6. Fluctus, & refluxus instar fluctuationis cunabuli, ibidem & Deus obiens munus nutricis, & gerulæ, ibid. num. 7. Jam nunc mare senescens affluens destillationibus cathari, ibid. num. 8.

Rubrum Mare habens in profundo syvas, & nemora, cap. 26. vers. 5. num. 1. & monstra admirandæ magnitudinis, cap. 40. vers. 20. num. 15. Abundat Cretis, cap. 40. vers. 25. num. 6. Quænam maxima bellua Maris Indici, c. 40. v. 20. nu. 16.

Parium Mare herbidum, & floridum, cap. 26. vers. 5. num. 11. Maris glacialis miracula, cap. 38. vers. 30. num. 3. Cur potius superficies, quam profundum congeliet, ibid. Maris Tibicen quomodo dissimulaverit vitium deformitatis, c. 32. vers. 6. num. 1.

Martyrum vulnera conservanda in cælo post resurrectionem, cap. 19. vers. 26. num. 5.

M A T E R.

Matris nomen affert reverentiam, cap. 38. vers. 29. nu. 6. matris mores communicati filiabus, cap. 42. v. 15. nu. 4. Deus velut mater creaturarum. Vide *Deus*, *Sol*, *Creatura*. Mater familias veniebat in partem hereditatis, cap. 19. vers. 17. num. 9.

M A T U T I N U M.

Matutinæ apud Ethnicos Deorum salutationes, cap. 31. vers. 26. num. 9. Matutina vigilia pertinet ad curam, & diligentiam, cap. 24. vers. 5. num. 6. Impenditur ab impiis improbitati, ibid. num. 8.

Captatur à Deo ad supplicium improbitatis, ibid. nu. 8.

Matutinum tempus computationi importunum, cap. 24. vers. 6. num. 2. Sed amatur ab ebriosis ad convivia, & ebrietatem, ibidem.

Medullæ nutriunt ossa, nutriuntur verò adipe, cap. 21. vers. 26. num. 6.

Membro peccanti solita adhiberi pæna, cap. 31. vers. 26. nu. 5.

M E N D A C I U M, M E N D A X.

Mendax stylus scribarum, cum opera non respondent scripturæ, & legi, cap. 28. vers. 28. num. 4. Nam vera sapientia est observatione veritatis, cap. 28. vers. 27. num. 6. & vers. 28. num. 6. cur mendaces sint perjuri, cap. 33. vers. 3. num. 5. Mendaces divites, & Hypocritæ. vide *Dives*, *Hypocrita*, *Princeps*.

Meotidis Lacus congelians, cap. 38. vers. 30. num. 3.

M E R C A T O R.

Mercatorum avaritia, & superbi, cap. 28. vers. 8. num. 2. diligentia, ibid. consuetudo convivandi, cap. 40. vers. 26. num. 3. Vide *Institor*.

Mercenariorum defraudatio clamat in Cælum, cap. 24. vers. 6. num. 8. cap. 24. vers. 11. num. 5. c. 3. v. 38. num. 3. & est velut homicidium, cap. 24. vers. 6. num. 8.

M E R E T R I X.

Meretrix saltatoria, cap. 21. vers. 11. num. 5. crudeles illius illecebræ, cap. 26. vers. 5. num. 4. Est velut noxia hædera, cap. 31. vers. 3. num. 4. Illius oculi jaculum, cap. 31. vers. 9. num. 4. Manus, cor, vestis, incessus, instar veneni, ibidem. Vide *Fornicarius*.

M E R I D I E S.

Significat Mare, & cur. Vide *Mare*.

Non eadem Meridies apud omnes, cap. 24. vers. 11. num. 1. significatur appellatione dextræ. vide *Dextrum*.

Cur fenestraz, & meridiei idem nomen, cap. 24. vers. 11. num. 4. Meridie ardente Deus visus Moyli in Rubo, cap. 38. præfat. quæst. 2. num. 4.

Meridiationes ante, & post cibum, cap. 24. vers. 11. num. 2. Mereri non solum sibi, sed etiam aliis signum eximie sanctitatis, cap. 42. vers. 10. num. 3.

Mesopotamia quid comprehendat, c. 32. præf. q. 2. num. 2.

Messi ros salutaris, cap. 29. vers. 19. nu. 4. in messe, & perceptione fructuum jubilatio, & clamor, cap. 30. vers. 5. num. 2.

METAL.

Index Rerum.

M E T A L L U M.

Metallorum, & Margaritarum generatio sub aquis, cap. 26. vers. 12. num. 12.

Metallorum fundendorum inventor Tubal Cain, cap. 28. vers. 2. num. 3.

Cur Fusa, aut malleo ducta sint solidiora. *Fusile, Aes.*

M E T E O R A.

Meteororum thesauri qui, cap. 38. vers. 22. num. 3. summa cum ratione dispensantur, cap. 36. vers. 11. num. 1. 2. Diriguntur à Divina Providentia ad supplicium impiorum, cap. 37. vers. 3. num. 3. Serviant Deo pro armis adversus mortales, cap. 38. vers. 23. num. 2. vide *Pluvia, Grando, Fulgur, Fulmen, Nubes.*

Michael Baibus Imperator, qua ratione exegerit de Thoma supplicium, cap. 18. v. 14. num. 14.

M I L I T A S.

Militis, ut latronis descriptio, & vivendi ratio, cap. 19. v. 12. num. 4. Priscæ militum galeæ variis insignibus ornatae cap. 39. vers. 13. num. 2. Adhorrent à sapientia, cap. 29. vers. 10. num. 1. Cur dicantur Ungues & Pennæ, cap. 19. vers. 12. num. 5. & Gladius transiens, & devastans, cap. 36. vers. 12. num. 5.

Militaris in furando licentia, cap. 19. vers. 12. num. 5. Furtum illis severe interdictum, ibid.

Vide *Latro, Aquila, Kaldæus.*

Milvi nomen dictum in Hebræo à misericordia, cap. 24. vers. 20. num. 3.

Minervæ Templi inscriptio arcana, cap. 28. vers. 21. num. 1.

M. nium apud Romanos sacrum, cap. 28. vers. 16. num. 2.

Miracula quæ fiebant à Christo Domino, multo perfectiora, quàm quæ solis naturæ viribus, cap. 42. vers. 6. num. 4. 5.

M I S E R I C O R D I A, M I S E R.

Solet esse quibusdam naturaliter quasi innata, cap. 31. vers. 18. n. 2. & 3. Illius quædam in pueris exempla, ibidem.

Homo erga hominem esto potius misericors, quàm severus cap. 19. v. 21. num. 6.

Misericordia re ipsa, & non solum verbis impendenda miseris, cap. 30. v. 25. num. 4. Præstanda ex affectu paterno, cap. 29. vers. 16. num. 1. ita ut misericors videatur animo sauciari, cap. 30. vers. 25. num. 5.

Misericordia est argumentum innocentiae, & sanctitatis, cap. 30. vers. 25. num. 7. & perfectæ iustitiæ erga omnes, ibid. num. 8. Pro-mittitur illi regnum, ibid. n. 2. & Divinæ delicta, ibid. Vide *Compassio, Tribulatio, Beneficentia, Avarus, Rapina, Divis, Proximus.*

Misericordia erga alios, remedium contra propriam miseriam, cap. 30. vers. 26. num. 2.

Misericorum semper maximus numerus, cap. 35. vers. 9. num. 2. Habentur ludibrio à feliciter agentibus, cap. 19. v. 5. num. 4. 5. sed debemus illam prosequi cum misericordia, cap. 19. v. 6. num. 1. etiam si sit inflicta à iudice, vel à Deo, ibidem & num. 2. non debet ab homine crudeliter aggravari, cap. 23. vers. 2. num. 4.

Ille est misericordia dignissimus, quia miser est sine culpa, cap. 22. vers. 6. num. 6.

Molochites lapis, cuius naturæ, cap. 28. vers. 16. num. 5.

M O N S.

Montes dicuntur cœli columnæ, cap. 26. vers. 11. n. 2. Illorum formatio post terræ formationem, cap. 26. vers. 12. num. 1. Sunt ferae es olivarum, cap. 29. vers. 6. num. 3. & origo fontium, ibid. Evertuntur ad eruendum aurum, cap. 28. vers. 9. num. 3. solent mutari in magna alicujus regionis mutatione, cap. 18. vers. 4. num. 4. Priscæ circa illorum cacumina Religio, cap. 26. vers. 11. num. 2.

M O R B U S.

Morbus dicitur ira Dei, cap. 19. vers. 11. num. 2. Peccati poena, cap. 18. v. 13. n. 1. & cap. 33. v. 19. n. 5. dæmon minister inferendorum morborum, cap. 33. vers. 22. num. 2. & cap. 33. v. 24. n. 2. Primus morbus periculosior, & acerbior, ibidem. Reducitur in sordes, & infirmitatem humanæ originis ex luto, cap. 30. vers. 19. num. 3. Deus illius commiseretur, cap. 33. vers. 24. num. 1. Homines verò diutius ægrotantibus precantur mortem, cap. 19. vers. 18. num. 4.

Ægrotantium instructio, cap. 33. vers. 27. num. 4. infirmo orandum, & poenitendum, cap. 33. vers. 19. num. 5. valet peccatorum confessio ad recuperandam valetudinem, cap. 33. vers. 27. num. 6.

Convalescentes ex morbo, desiderant domo exire, ibid. num. 5. & ad templum, ibid. Sanitatis confirmatæ periphrasis, cap. 33. vers. 25. num. 3. & cap. 33. v. 27. num. 5.

Improbi morbis brevissimis sublati, cap. 21. vers. 13. num. 3. Iusti diutius vexati, ibid. num. 4.

Vide *Mors, Dolor.*

Mortis circumloquutio, cap. 21. vers. 21. num. 3. & 21. v. 26. num. 8. cap. 21. v. 32. num. 7. cap. 24. v. 12. num. 3. cap. 24. v. 20. num. 1. cap. 25. vers. 6. num. 2. cap. 27. v. 19. num. 3. cap. 29. v. 18. num. 3. & cap. 30. vers. 23. num. 2.

Significatur in depositione tabernaculi, cap. 18. vers. 14. num. 8. Dicitur dies hominis, cap. 18. vers. 20. num. 1. & vigilia post somnum, & crapulam huius vitæ, cap. 20. v. 8. num. 3. 4. abrupta fallacia mortalium somnia, ibid. num. 5. est examen universæ

vitæ cap. 18. vers. 20. n. 1. instar laquei absconditi in terra, cap. 18. vers. 10. num. 4. quamvis ex ipso terræ aspectu cognoscatur, ibid. Illius acerbitas significata in calcaneo pedis confixio, cap. 18. vers. 9. num. 1. & 2. & in stipula arida, cap. 29. vers. 19. num. 4.

Mortis domus, & arx sub terra, cap. 38. vers. 17. num. 2. illius portæ soli Deo patent, ibid. num. 3. habet os angustum, & stomachum amplissimum, cap. 36. vers. 16. num. 4. illius in terra dominatus quatenus iustus, & quatenus Tyrannicus, cap. 30. vers. 23. num. 2.

Mors miseris solatium, via poena, cap. 30. v. 24. num. 7. desideratur ex animi imbecillitate, ibid. num. 7.

Mortis arbitrium quondam permissum damnatis, ibid. num. 7.

Mors primogenita respondens quasi peccato juveni, & forti, cap. 18. vers. 13. num. 3.

Mors secundaria quæ, ibidem. Morti nostræ insidiatur diabolus, cap. 40. vers. 12. num. 2.

Mors appetit impium, cap. 29. vers. 19. num. 8. Secundum speciem placidæ, ibidem. insidiatur illi, ibid. Revera valde difficilis, & acerbæ, cap. 29. vers. 19. num. 4. & valde terribilis, cap. 18. vers. 14. num. 10. Delatens in illius corpus, & animum, ibid. num. 11. & deformans illius faciem, ibid. & triumphans superbiæ, ibidem, num. 15. & proculans omnem humanæ vitæ fastum, ibid. instar Regis irati inexorabilis, ibid. num. 17. Cuncta redigens in nihilum, cap. 18. vers. 15. num. 6. Fausta impiorum in morte quies fabulosis nominibus indicata, cap. 21. vers. 33. num. 6. quomodo non illis valde molesta mortis cognitio, ibidem, num. 2.

Mors sanctorum plena spe beatæ resurrectionis, cap. 31. vers. 14. num. 8. Dormiunt in morte, impii coguntur vigile, cap. 21. vers. 32. num. 4. Est contraria morti sanctorum, cap. 36. vers. 12. num. 5. Frustrantur in morte spero diabolici, cap. 40. vers. 28. num. 3.

Mortalis, & mortuis tantum positione, & habitu videntur differre, cap. 33. vers. 22. num. 3. Mortuorum testimonium verax, cap. 21. vers. 29. num. 8.

Vide *Iustus, Dives, Pauper, Infernus, Sepulchrum, Funus, Pyramis.*

M O Y S E S.

Lucens instar Lunæ, ex consortio Dei, cap. 21. vers. 5. num. 5.

Quomodo protectus Dei dextera, cap. 36. vers. 32. num. 8.

Resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 24.

Canticum Moysis, quæ propria mæra, cap. 22. vers. 19. num. 4.

Uxor illius Æthiopissa, Madiinitis, cap. 28. vers. 19. num. 3.

M U N D U S.

Optimo ordine, & modo creatus à Deo, cap. 38. vers. 4. num. 3.

Esse animal error antiquorum, cap. 22. vers. 12. num. 11. Est instar domus suis partibus divisæ, & distinctæ, cap. 38. vers. 4. num. 7. Productus à Deo tanquam à Patre, & matre, cap. 38. v. 29. num. 6. 7. Renovatur per vicissitudines, & generationes, cap. 38. vers. 14. num. 3.

Vide *Creator, Creatura, Providentia.*

Musculus Cetorum dux. Vide *Salena.*

M U S I C A.

Apud Ægyptios inutilis, & effœminata, cap. 21. vers. 12. num. 1. apud Romanos pueris tradita, ibid. num. 3. Si sit intemperata, est conjuncta cum libidine, ibid. num. 6. Est cognata conviviis, & aliquando etiam cum pietate conjuncta, cap. 30. vers. 31. num. 5. quanquam plerique abutantur musica, ibid. Convenit rebus ætis, ibidem, num. 4.

Musica instrumenta, è quibus vasis confici solita, cap. 38. vers. 37. num. 4.

Mustum non operculandum, cap. 32. vers. 20. num. 1. Symbolum cogitationum divinarum, ibidem, num. 5.

M. tus, simul etiam & surdus, cap. 19. vers. 7. num. 2.

Myrtus cuius virtutis, cap. 22. vers. 3. num. 8.

Myrteta Babylonis, Symbolum divinæ providentiæ, cap. 22. vers. 2. num. 9.

N

N A B A L.

Stultus, & inhumanus, cap. 20. vers. 21. num. 2. Cur cor ejus est obtortum audita liberali elemosyna Abigail, ibid.

N A B U C H O D O N O S O R.

Per flagella eruditus, cap. 33. vers. 14. num. 9. Statuæ ab illo visæ paries, significantes diversa, cap. 29. vers. 15. num. 4.

Narniensis ager, succrescens imbribus, cap. 36. vers. 18. num. 4.

Nasamo num circa sepulchra vigilandi ritus, cap. 21. vers. 32. n. 1.

Naturæ lex æquissima, cap. 37. vers. 13. num. 5. 6. Providet illi gratuito Deus, ibid. num. 6. Vide *Creator, Creatura, Providentia.*

N A V I S, N A V I G A T I O.

Navis periclitans dormiente Leone, cap. 38. vers. 40. num. 2. Navigantes cur dicantur Angelis, cap. 42. in fin. Vota navigantium, ibidem.

Navigatio Symbolum fugæ, cap. 42. vers. 18. num. 5.

Deus nubibus præficiens, quasi navi vectus. vide *Nubes.*

Index Rerum.

Nepotes an comprehenduntur appellatione filiorum, cap. 42. vers. 16. num. 3.

N I L U S.

Nili incertæ excreſcentiæ, cap. 28. vers. 4. num. 2. exundationis mensura delata in templum Serapidis, cap. 22. vers. 18. num. 3. Propter illius affluentiam Ægyptus Cœli oblita. Vide, *Ægyptus*.

Nimbus, & imber quo differant, c. 37. vers. 6. num. 3. Vide *Pluvia*.

N I X.

Nivis mirabilia, cap. 27. vers. 6. num. 2. Fovet terras, ibidem. Nix & Cryſtallus tanquam buccellæ ardentes ex Dei ore, cap. 37. v. 10. num. 2. Est cibus, & panis arborum, ibid. expetitur. ab arboribus, cap. 37. vers. 11. num. 4. Fœcundat tellurem, ibid. Quo differat à grandine, 38. vers. 22. num. 2. Est Symbolum rerum optimarum, cap. 37. vers. 6. nu. 2. servit Deo pro armis fortissimis, quamvis mollissima, cap. 38. vers. 23. num. 2.

Nox, cognomento justus, cap. 22. vers. 19. num. 5. Resurrexit cum Christo, cap. 19. vers. 25. num. 25.

N O M E N.

Nominum propriorum ex una lingua in aliam translatio, & interpretatio, quatenus debeat fieri, cap. 42. vers. 14. num. 2. Pleraque nomina propria reddita nominibus appellativis, ibidem nu. 5. Virtus Hebræicorum, ibid.

Nominum filiarum Jobi consideratio, & Doctrina. Vide, *Jobi filii*.

N O X.

Nocte vagantes, instar vespertilionum, cap. 35. vers. 10. nu. 4. & 5. invertunt naturæ ordinem, ibid.

Noctes dolores levare, aliquando etiam ingravescere, cap. 30. vers. 17. nu. 3. Vide, *Tenebra*, *Tempestas somnus*.

Nocturna impiorum supplicia. Vide, *Impius*.

N U B E S.

Variae nubis appellationes, cap. 28. vers. 26. num. 4. & cap. 36. vers. 29. num. 4. Sunt pluviae vehiculum, vide, *Pluvia*. & velut vehiculum, & Navis Dei naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 3. & terrificum Tabernaculum Dei Imperatoris, cap. 36. vers. 29. num. 4. & tribunal, ex quo judicat, cap. 36. vers. 31. num. 2. serviant Deo multipliciter, cap. 36. v. 29. num. 4. Præsident nubibus Deus, ibidem. Ex illius præcepto concurrunt inter se, & illius voce, quomodo eleventur, cap. 38. vers. 34. num. 3. Et quomodo, quæve virtute elevata tertia die cap. 38. vers. 9. num. 3.

Duplex nubium obsequium, & commoditas, cap. 26. vers. 9. num. 8. aliæ item multæ opportunitates, cap. 37. vers. 12. n. 4. & 5. Impendunt se totas in terræ commodum, cap. 37. vers. 11. num. 2. Multiplex illarum differentia, ibid. num. 1. Fovent Mare instar vestis. Vide, *Mare*.

Mirum à nubibus tenuissimis obscurari cœlestia lumina, c. 36. v. 28. num. 6. Variè concurrentes cum Sole efficiunt tempestates, cap. 36. vers. 29. num. 6. ex nube parvula tempestatis prognosticum, cap. 36. vers. 29. num. 2. aut ex nubibus quiescentibus in cacuminibus montium, ibidem. Rubentes quid significant, cap. 37. vers. 11. num. 1. ex nubibus item pendentia alia meteora, cap. 37. vers. 16. num. 1. certus illarum discursus, & via, ibid.

Sunt Symbolum obedientiæ, nuntii diligentissimi, cap. 37. vers. 12. nu. 6. Prædicatorum, cap. 37. vers. 13. num. 6. & justitiæ simul, & misericordiæ, ibid. num. 3.

Nubes inter Israelitas, & Ægyptios instar Divini Arcus, cap. 38. vers. 23. num. 1.

N U D I T A S.

Extremæ nuditatis periphrasis, cap. 24. vers. 8. num. 5. nudum qui non vestit, nudus ipse coram Deo, cap. 24. vers. 7. nu. 1. & censetur spoliasse pauperem, ibidem, & numero 2. Vide, *Misericordia*.

N U M E R U S.

Numerus multitudinis de homine singulari dictus, honoris gratia, cap. 18. vers. 2. num. 3. & 4. Positus pro singulari ibid. n. 4. Vide Indicem Regularum, & vocum simplicium.

Nundinarum institutio, unde orta, cap. 18. vers. 17. num. 4.

Nuptiis tedæ accendi, & præferri solitæ, cap. 18. vers. 6. num. 5.

Nutricis munus, cap. 38. vers. 9. nu. 7. Deus nutrix creaturarum. Vide, *Creatura*, *Mare*.

O

O B E D I E N T I A.

Obedientiæ vox quæ, cap. 38. v. 35. num. 5. Illius symbolum Nubes. vide, *Nubes* & Fulmen. vide, *Fulmen*. Descriptio famuli obsequentis, & exequentis mandata, ibid. nu. 1.

Oblivio conjuncta cum negligentia, cap. 19. vers. 14. num. 8.

O B S T I N A T I O.

Obstinata peccandi licentia, cap. 20. vers. 11. num. 6. & cap. 20. vers. 24. num. 3. Illius perpetua epitheta, cap. 22. vers. 5. num. 4. Cordis durities adamantina, cap. 23. vers. 16. num. 3. usque ad finalem impœnitentiam, cap. 24. vers. 19. num. 9. Vide *Mors*, *Impius*.

O C U L U S.

Oculi sunt fenestræ animi, cap. 31. vers. 1. num. 1. & ex corde ab animo foramina, cap. 36. vers. 7. num. 2. Cur illis tribuatur cogitatio, cap. 31. vers. 1. nu. 7. Coniunguntur cum hominis intelligentia cap. 35. vers. 11. num. 4. & cum intentione animi, cap. 31. vers. 1. num. 9.

Tribuitur illis fornicatio, & concupiscentia, ibidem, num. 8. & cap. 31. vers. 7. num. 3. sunt valde importuni, ibid. num. 2. quomodo frænandi, & moderandi in aspectu præsentium, ibid. nu. 3. Sunt similes Naphtæ, in quam insilit ignis, cap. 30. v. 1. num. 11.

Qui dicantur oculi infanientes, cap. 31. vers. 1. num. 3. & diminutio, cap. 36. vers. 7. num. 2. Defixi in aliquo argumentum amoris, ibid. & subesseores, cap. 24. vers. 15. num. 2.

Oculi modesti, argumentum innocentiae, cap. 31. vers. 1. num. 8. Magnum illorum momentum ad castitatem, ibid. num. 5. Curiosi damnantur, ibid. nu. 9.

Pulchritudo oculorum nigrorum, c. 42. vers. 17. num. 18. Venus Nigrocula, Pallas Cæcia, ibid.

Oculi pleni adulterii, qui, cap. 24. vers. 25. num. 2. Expectant noctem, ibid. Dicuntur subesseores alienorum matrimonio, ibid. Timent hominem, non Deum, ibid. num. 3. Vide *Adulterium*.

Oculorum superbia, ibid. Vide, *Superbia*.

Oenomanus Philosophus Providentiæ assertor, cap. 22. vers. 14. num. 5.

O L E U M.

Oleum cum lumine cognatum, cap. 24. vers. 11. num. 4. & cum auro, cap. 28. vers. 1. nu. 3. Illius subtilitas, Symbolum corum, quæ animum penetrant, cap. 30. vers. 17. nu. 4.

Omnipotens Dei nomen, & variae illius etymologiæ, cap. 21. vers. 15. num. 2. 3. 4. c. 21. v. 20. nu. 3. c. 22. v. 3. nu. 5. c. 22. v. 26. nu. 4. c. 29. v. 5. nu. 1. & c. 31. v. 2. nu. 1.

O N A G E R.

Frequens in Arabia, cap. 39. vers. 6. num. 3. Amas solitudinem, & campos apertos, ibid. Quod illius pabulum, ibid. & cap. 30. vers. 8. num. 8. Vivit parvo contentus, cap. 39. vers. 6. nu. 4. Respondet ex opposito asino domestico, cap. 39. vers. 5. num. 2. Ignavus, & timidus, cap. 24. vers. 5. num. 1.

Est Symbolum libertatis, cap. 39. vers. 5. nu. 2. & ferinæ impudentiæ, cap. 24. vers. 5. num. 1. & improbitatis, ibid. num. 2. temperantiæ, cap. 39. vers. 7. num. 4.

Onyx, vide, *Sardensis*.

Ophir, ubi terrarum, cap. 28. vers. 7. num. 7. An sit nostrum Peru. Vide *Peru*.

O R A T I O.

Elevat faciem ad Deum cum animi constantia, cap. 22. vers. 26. num. 6. Debet fieri cum perseverantia, cap. 29. vers. 20. nu. 2. & cum mentis tranquillitate, c. 29. vers. 4. nu. 4. & de rebus, c. 22. vers. 28. num. 2. obtinet victoriam de hostibus, & deludet diabolum, c. 19. vers. 20. num. 3. Illius studium valde salutare, ibid. Et ad illam nos excitat hostium sævitia, cap. 41. vers. 3. num. 7. Est instar congressus bellici cum Deo, cap. 33. vers. 5. num. 4. & velut libelli supplices, cap. 127. vers. 9. num. 1. Illius auditor Judex supremus, ibid. Præsto illi adeſt Deus, c. 27. vers. 10. num. 5. Habet exitum jucundissimum, ibid. Non solum illam audit, sed etiam respicit Deus, c. 22. vers. 27. num. 1.

Grand. studium, & necessitas sublata à negatoribus Providentiæ cap. 21. vers. 15. num. 7. & improbi in oratione diffidunt, cap. 27. vers. 9. num. 1. Atjusti Deum invocant in omni tempore, cap. 27. vers. 10. num. 5.

Cur oratio fieret ad Orientem, & à quibus fieret, cap. 31. vers. 26. num. 9.

Oriens cur prima mundi pars, cap. 23. vers. 8. num. 6.

Oriens Sol. Vide, *Sol*.

Orionis descriptio, cap. 38. vers. 31. num. 5.

Orator iratus qualis, cap. 32. vers. 5. nu. 5. fervidus, & tumidus, cap. 32. vers. 20. nu. 3. instar folliis ferrarii, ibid.

Orationis fucus, & puritas in quo consistant, cap. 33. vers. 3. num. 3. 4. Artificium delinire auditoris animum, cap. 33. vers. 23. num. 2.

Orationis Grachi asperitas fistula delinita, c. 32. v. 6. n. 1.

Organi antiquitas, & ratio, cap. 21. vers. 12. num. 5.

Osculum manuum in adoratione, cap. 31. vers. 26. num. 12.

O S S A.

Sunt firmiores corporis partes, cap. 20. vers. 11. num. 1. nutriuntur medullis, c. 21. vers. 26. num. 6. Bene aut malè habentia quid significant, cap. 30. vers. 17. num. 4. Solent prominere ex ingenti corporis macie, cap. 33. vers. 21. num. 31. cur dicantur impleri præmio, aut supplicio, cap. 20. v. 11. num. 1. Significant inveteratos mores, ibid. num. 2. Symbolum consiliorum, c. 40. vers. 13. num. 2. cur mors Officiis, ibid. num. 3. Offibus, non carne utendum adversus robur diaboli, ibid. num. 2. Osculum in corde equi, ut bovis, vide, *Cor*.

Ovis indicebatur, cum irrogabantur multa, cap. 42. vers. 1. nu. 8. Tunc dicebatur genere virili, ibid.

P

P A L M A.

Annus gradibus crescit, cap.29. vers.18. num.7. Amans aquarum, cap.29. vers.19. num.2. Felicitatis Symbolum, ibid. Diuturnitatis Symbolum, c.29. vers.18. num.4. Judææ insigne, cap.39. vers.18. nu.4. Palmæ Ægyptiæ vis, & natura, cap.22. vers.2. num.9.

Palmati equi, vide, *Equus*.

P A P Y R U S.

Papyrus, Navium materia, cap.19. vers.24. num.8. & an etiam ex illa confecta fuerit capsula illa juncea Moysis, ibidem. Scribendi materia, ibidem. Nostra Papyrus an eadem, quæ prisca, ibid.

P A R A B O L A.

Est sententia gravissima, & notissima, cap.30. vers.9. num.2. & præ aliis excellens, cap.27. vers.1. num.2.

Parabola filii prodigi explicata de impiis, cap.27. v.3. num.3.

P A R A P H R A S T E S.

Uterque Chaldaeus edidit Paraphrasim in universa Biblia, cap.19. vers.28. num.3.

Passiones animi robustæ, quæ, cap.36. vers.19. numero 5. vide, *Affectus*.

Pastoris jus, quod, cap.27. vers.15. nu.4. Vide, *Princeps, Juxta, Deus*.

P A T E R, P A R E N T E S.

Pater familias instar centri in circulo, c.29. v.5. num.2. Cura, & diligentia custodiendæ domus, & filiarum virginis, cap.24. vers.16. num.3. Exemplar filiorum, cap.29. vers.5. num.3. illius exemplum gravissimum, cap.21. vers.12. nu.2. erat quondam Judex suorum filiorum, cap.40. vers.3. num.2.

Parentes sunt imago Dei, cap.34. vers.36. num.3. Providentiæ simul, & severitatis symbolum, ibid. num.4. Patris nomen Divinum, cap.38. vers.28. num.5. Dicitur etiam habere uterum, ibid. num.1.

Omnium animalium erga prolem charitas, cap.39. vers.16. num.2. Cur primogenitos magis diligant, cap.39. vers.16. nu.3. Eo plus illos diligunt, quo majori labore comparati sunt, cap.39. vers.16. num.2.

Parentum sterilitas dicitur orbitas quædam, & viduitas, cap.21. v.10. num.6.

Parentes miseri, destituti præsidio filiorum, cap.18. vers.12. num.2. Cruciantur in filiis, c.20. vers.10. num.4. Timent illos castigare, cap.21. vers.4. nu.4. sunt negligentes in filiorum educatione, cap.21. vers.11. num.3. Corridunt, & colludunt liberis ibid. num.5. Improbi exercent rapinam ditandis liberis, c.31. vers.8. num.2.

Parentum vultus obscurus, & tristis ad filiorum errata, c.29. vers.24. nu.5. Mutuus timor ac reverentia parentum, & filiorum, cap.22. vers.4. num.4.

Præceptum de honorandis parentibus in confinio duarum tabularum, cap.38. vers.28. num.5. vide, *Filius, Mater*.

Passiones. Vide, *Affectus, Ira, Amor*.

P A T I E N T I A, I M P A T I E N T I A.

Patientiæ descriptio, & periphrasis, cap.34. vers.7. num.1. est Deo honorifica, cap.40. v.3. nu.5. Duplex illius præmium, cap.19. vers.3. num.3. & cap.42. vers.10. num.5. Vide *Contumelia*.

Impatiens ærumnarum ingratus erga Creatorem, cap.34. vers.10. num.1. Est mollis, & effœminatus, cap.36. vers.14. num.8. Similis perturbati hominis, cap.22. vers.10. num.2. Et oblitus Divinæ opis, cap.23. vers.3. num.1.

Vide, *Ira, Tribulatio*.

P A U L U S.

Olet Christum, quo est plenus, cap.32. vers.20. num.6. Cur se Romanis commendat, cap.18. vers.17. num.2. Cur resiliens vipera ex illius manu, cap.13. vers.26. num.4.

Pauli, & Isaïæ consonantia, cap.23. vers.7. num.5. Quale illius conscientiae testimonium, vide, *Peripatetici*.

Pavo malevolus simul, & gloriosus, c.39. vers.13. num.1. Illius pennæ idoneæ galeis militum, ibid. nu.2.

P A U P E R.

Pauperis nomen à desiderando, cap.24. vers.11. num.6. Quid intersit inter illius sitim, & sitim d vitis, ibid. Cur Patris, & Pauperis nomina affinia, cap.29. vers.16. num.1. Cur dicatur vacuus, aut evacuatus, cap.22. vers.9. num.2. & Paupertas dicitur funis, & vincula, cap.36. vers.9. num.4.

Pauperis cum humilitate peculiaris cognitio, & cum sanctitate, cap.24. vers.4. num.4. etiam læsus tacet, ibid. Pauperes dicuntur populus Dei, cap.36. vers.6. nu.5. & Deus est illorum vas, cap.31. vers.20. num.4.

Pauperes fugiunt conspectum divitum superbiorum, cap.24. vers.4. num.2. Sunt pisciculi, & aviculæ cap.18. vers.8. num.3. illorum refrigerio refrigeratus Deus, ibid. Maledictus, qui prohibet panem suum a paupere, cap.22. vers.7. num.6. Dei providentia in sustentandis pauperibus, cap.24. vers.10. num.6.

Pauperes interdum superbi, cap.35. vers.12. num.1. & ingrati, cap.31. vers.20. num.4. Cur Deus permittat illos opprimi, cap.35. vers.12. nu.3. Sed oppressores sunt veluti homicidæ, cap.24. vers.25. num.4.

Pauperum mors languida, c.18. vers.13. nu.3. cur illi minentur scripturæ sitim, potius quam famem, cap.18. vers.12. num.1. Sancti erga pauperes munifici, cap.31. vers.16. num.1. non sunt expectandi, ut petant, ibid. num.2.3. Cur habeant oculos in manibus divitum, ibid. num.2. etiam invitandi ad mensam, cap.31. vers.17. num.1. vide, *Dives, Potens, Misericordia, Eleemosyna*.

P E C C A T U M, P E C C A T O R.

Peccatum est contra Dei honorem, cap.35. vers.6. num.7. Contemnit Deum, ibid. Appetit destruere Deum, ibid. num.10. Quamquam nihil re ipsa ille lædi possit, ibid. At aliquando per peccatum læditur illius honor, ibid. num.11.

Deus veluti dolens ex nostris peccatis, cap.35. vers.6. num.4. videtur amaritudinem, & tristitiam ex illis capere, ibidem. num.6.

Peccata, & malitia pugnant contra suum possessorem, cap.40. vers.14. num.8. & sunt scintillæ sævientes in suos cultores, cap.18. vers.5. num.4. & materia laqueorum, quibus peccator confringitur, cap.18. vers.8. num.2. & mensura supplicii, ibid. num.4. & instrumentum, quo utitur Deus vel Diabolus ad supplicium impiorum, cap.40. vers.14. num.8. & semen producens fructum poenarum, cap.21. vers.30. num.4. & pondus gravissimum, quo impius descendit celerime in infernum, cap.21. vers.13. num.6. & instar canis excubantis ad ostium, & comitantis animum impii usque ad Dei tribunal, cap.20. vers.11. nu.5.

Sunt convitium, & ignominia, cap.27. vers.6. num.2. Dicuntur occulta, cap.20. vers.11. num.3. generant inortem, c.18. vers.13. num.3. Æterno supplicio nunquam satis puniuntur, c.20. vers.11. num.5. Videntur habere diversos ætatis gradus, ut quædam peccata sint adolescentiora, & fortiora, c.18. vers.13. num.3. illorum assiduus comes est afflictio, c.22. vers.15. num.6. & periculum, cap.18. v.8. num.7.

Peccator est non homo, cap.18. vers.15. num.9.

Peccati confessio honorifica, c.21. vers.31. num.2. Præteritorum peccatorum memoria proficit sanctis ad humilitatem, cap.27. vers.6. num.4. Vide *Impius, Pietas*.

Pectoris tussio, gestus poenitentis, cap.39. vers.34. nu.4. ejus carimonie antiquitas, ibid.

Periandri tyranni responsum ad Thrasibulum, cap.24. vers.24. num.9.

Peripateticorum dogma de abstinence, c.18. præfat. nu.5.

P E R P E N D I C U L U M.

Adhibetur ad ædificandum, & destruendum, cap.38. vers.5. nu.5. an fuerit coccineus ille funiculus Raab, ibid. nu.4.

Perpetuitatis circumloquutiones proverbiales, cap.26. vers.10. num.6.

Perfarum Regum mos referendi in commentarios merita suorum popularium, cap.31. vers.35. num.4.

Peru an Hebræis agnitus, cap.28. vers.16. nu.4. unde habuerit nomen, ibid. & num.5.

P E S T I L E N T I A.

Pestilentia cur à Davide suscepta potius, quam fames aut bellum, c.18. vers.12. num.1. Illius nota, quod funera careant luctu, c.27. vers.15. num.5.

D. Petrus significatus in Sapphiro, cap.28. vers.6. nu.3.

P H A R A O.

Submersus fremente Mari Rubro, æthere tonante, cap.22. vers.16. num.10. Ductus Divina Sapiencia ad ipsum supplicium, cap.26. vers.12. num.5.

P H I L O S O P H I.

Prisci in religione turpiter errantes, c.31. vers.26. nu.2. Illorum potissima contemplatio extra seiplos, cap.37. vers.11. num.4. & Cœli, ac siderum, ibid.

P H O E N I X.

Phoenix avis Arabica moriens, & reviviscens, Resurrectionis Symbolum, c.19. vers.25. num.16. vitæ longissimæ, cap.29. vers.18. nu.4. Diuturnitatis Symbolum, ibidem. Supremus illius honor, & funus quale, ibidem. Jobi contemplantis suum Redemptorem figura, ibidem.

Physeter. vide *Balea*.

P H Y S I O G N O M I A.

Quid veri habere possit, c.37. vers.7. num.9. & 10. Nazianzenus illius peritus, ibidem num.9. Juliani improbitas ex ipsa Physiognomia, & habitu, ibidem. Ingeniosorum Physiognomia, vide *Jacob*. Manus, collum, & alia signa feri, & agrestis hominis. Vide *Esau*, & *Chiromantia*.

P I E T A S.

Illius, atque Sapienciæ Divinæ elogium, cap.28. vers.13. num.3. Est potissima in Reipublicæ alicujus constitutione, cap.28. vers.27. num.6. est complectenda fortiter, instar ingentis Lapidis, & oneris, cap.27. vers.6. num.1. debemus nos obligare cum illa, ne dilabamur, ibidem. Seminanda, & excolenda patienter,

Index Rerum.

tienter, cap. 28. vers. 18. num. 5. Illius Thesaurus absconditus
ibid. num. 4.

Pietatis fructus, cap. 34. vers. 29. num. 2. Reportat triumphum de
tyrannis, cap. 36. vers. 9. num. 2. & de arumnis, cap. 36. vers. 7.
num. 3. & de vinculis, & servitute, cap. 36. vers. 9. num. 2. 3. ex
illius radice provenit magna fructuum ubertas, cap. 42. vers.
12. num. 3. Vide *Iustus, Impius*.

De pignore non capiendolex qualis, cap. 22. vers. 6. num. 2. Pig-
noratorum inhumanitas, ibid. nu. 3.

P I N G U E D O.

Pinguedo Symbolum deliciarum, & affluentiae, cap. 36. vers. 16.
num. 9. Pingua & dulcia valde nutriunt, ibid.

Pinguet hebetes, & voluptuarii, cap. 21. vers. 26. num. 5.

P I S C I S.

Piscium capita, corporis proportionem maximam, cap. 41. vers. 13.
num. 1. tantum habent collum, qui respirant, ibidem. quibus-
dam innata lux quaedam, cap. 41. vers. 8. num. 5. Iisdem
instrumentis quibus capiuntur, trahuntur, cap. 40. vers. 20.
num. 22.

Vastissimi sunt quasi Gigantes, cap. 26. vers. 5. nu. 15. sunt maio-
res terrestribus, ibidem, quamquam alicui parvitate mirabiles,
ibid. Et mirabilis illorum fecunditas, ibid. num. 16. Referunt
figura & similitudine animalia terrestria, & alias res inanima-
tas, ibid. num. 18. & Pisciculi Symbolum pauperum, cap. 18.
vers. 8. num. 3.

Piscium & avicularum par venatio, cap. 40. vers. 24. num. 5.
Silentii Symbolum, cap. 40. v. 20. num. 21. Quondam a
Siris adorati, ibid. num. 20.

Piscis Musculus. Vide *Musculus & Balena*.

Dagon infernus piscis. Vide *Dagon, & Leviathan*.

Pleiades signum Aquilonare, cap. 38. vers. 31. num. 2. unde ha-
beant nomen, ibid.

P L U M B U M.

Plumbi nomen, generatio, natura, cap. 19. vers. 24. num. 1.
Plumbeus stylus nunquam in usu, ibid. In plumbi lanterna quo-
modo olim scripturarum, ibid. Plumbei libri Granatenses, ibid.
Vide, num. 2. *Granata*.

P L U V I A.

Pluviae & roris causae, & generatio, c. 38. v. 28. nu. 2. illius lex, &
dispensatio juxta leges aquae ducendae, c. 38. v. 25. num. 2. una
pluvia est materia alterius, cap. 36. vers. 27. num. 5. est coeli
pinguedo, ibid. Deus habet illius claves, ibid. num. 4. illius
vehiculum nubes, c. 26. vers. 8. num. 3. & alia mirabilia plu-
viae, ibid. num. 1. Aqua pluvialis purgatissima, cap. 63. vers.
27. num. 4.

Deus habens in numero guttas pluviae, ibid. num. 1. quae natu-
ralis causa generationis guttarum, cap. 26. vers. 8. num. 2.
Multitudo guttarum exultat terram, ibid.

Pluit Deus in deserto gratis, cap. 38. vers. 26. num. 1. cur deserto
sterili conferatur, cap. 38. vers. 27. num. 5. quod Deus aufert
terrae cultam, profundit in incultam, ibid. liberalitatis docu-
mentum, & Symbolum, ibid. num. 4. & Divini Verbi, ibid.
num. 5.

Ablata pluvia Deus debellans hostes, cap. 38. vers. 23. num. 3. il-
lius cum serenitate commutatio ex Dei Potentia, cap. 36.
vers. 27. num. 5. ubi terrarum nunquam pluuit, cap. 37. vers.
13. num. 3.

Pluvia serotina quae, c. 24. vers. 6. num. 6. obtinebatur precibus,
cap. 29. vers. 23. nu. 3.

Symbolum belli, & supplicii, cap. 20. vers. 23. nu. 7. & 8.

P O E N I T E N T I A.

Poenitentia peccatoris admirabilis, cap. 33. vers. 17. num. 2. opus
divinae virtutis, ibid. Avertit discrimina vitae, ibid. Detegit in-
sidias adversariorum, c. 33. v. 18. num. 1. obtinet sanitatem,
cap. 33. v. 19. num. 5. inducit homini novam faciem, cap. 33.
vers. 24. num. 4. consolatur & mutat hominis animum, cap.
21. vers. 1. nu. 2. & cap. 42. vers. 6. num. 2. est quasi pretium
redemptionis, & vitae, c. 38. v. 14. num. 3. Deus propter poeni-
tentiam, & lachrymas indulgens plures annos vitae, cap. 33.
vers. 17. num. 5. & confirmatam valetudinem, c. 33. v. 25. nu.
4. & vitam diuturnam, & felicem, cap. 33. vers. 26. num. 4. &
animi tranquillitatem, cap. 24. vers. 23. num. 2. & vivificatur
gratia amissa, c. 33. v. 26. nu. 3.

Verè penitens sibi, & aliis precatur veniam, c. 33. v. 27. num. 8.
Impenitens abutens poenitentia tempore, dicitur illusor, cap.
22. vers. 18. num. 2. & cap. 24. vers. 23. num. 7. Deus con-
cedens poenitendi locum, simul misericors & iustus, ibidem,
num. 5.

In Polo Aquilonari stelli efficaciores, c. 23. v. 9. nu. 7.

Policratis Regis gemma qualis, c. 38. v. 16. nu. 5.

Pollinctoris officium quod, cap. 33. v. 26. nu. 2.

Pondera jactari solita in hostes, cap. 41. vers. 19. nu. 6.

Porta locus judiciorum, vide *Judicium*.

P O T E N S , P O T E N T I A.

Potentioribus antipathia quaedam cum sanctitate, cap. 24. v. 4.
num. 4. & cognatio quaedam cum iniquitate, c. 31. v. 22. n. 3.
Illis minatur Scripturae famem, & pauperibus sitim, cap. 18.

v. 12. nu. 3. comparantur cum nubibus, c. 20. v. 7. nu. 2. dicun-
tur elevati, ibidem, nu. 1.

Potentes solent esse plus nimio severi sui Juris exactores, c. 31.
v. 21. num. 2. epulantur quotidie splendide, cap. 18. vers. 12.
num. 1. insidiantur pauperibus, c. 18. v. 8. num. 3. & suis etiam
sociis potentibus, & divitibus, ibidem nu. 4. Ab illorum gregi-
bus, & armentis nulli agritudo, cap. 24. vers. 3. nu. 5. illorum
auxilium infidele, cap. 34. vers. 19. num. 2. Potentia non
irritanda, c. 36. vers. 20. nu. 4.

Deus est potentium iudex, cap. 21. vers. 22. num. 3. sapientissimus
in illis judicandis, ibid. nu. 4. ruunt sub eo, c. 18. v. 10. num. 6.
vide, *Dives, Pauper, Princeps*.

Protosianus collis argentifer, cap. 26. vers. 11. num. 2.

Prædestinationis signum, Pietas a pueritia proficiens, cap. 31.
vers. 18. num. 3.

P R A E D I C A T O R , P R O P H E T A.

Dicitur Angelus, cap. 33. vers. 23. num. 3. debet esse honoris sui
contemptor, c. 18. vers. 1. num. 3. benignus in comminando,
ibid. Cur illius comminationes dicantur stillare, c. 29. v. 22.
nu. 4. Illius officium est in faciem exprobrare, cum operet,
cap. 21. vers. 33. num. 3. Debet polleere animi fortitudine, ibid.
Et liberè loqui coram Regibus, cap. 34. v. 18. num. 1. & non
debet accipere personam Principum, cap. 21. vers. 33. num. 4.
debet esse adamas fortior improbo, cap. 34. vers. 18. num. 3.
Debet esse suavis simul, & utilis, c. 29. v. 22. nu. 2. accommoda-
tus captivi audientem, ibidem, nu. 3.

Prophetarum onus quale, cap. 27. vers. 1. num. 3. imprecationes
quomodo accipiendae, cap. 22. vers. 19. num. 4.

Præsentium contemptor iustus, attentus ad futura, cap. 12. vers.
16. num. 4. Futura ab illo inspicit, tanquam praesentia, ibidem,
vide, *Iustus*.

P R I M O G E N I T U S.

Primogenitus fortitudo parentis, cap. 18. vers. 13. num. 2. Cur
magis dilectus parentibus, vide, *Parentes*. Primogenitus
creaturarum Christus, ibid. num. 2. Primogenitus mortis
diabolus, ibid. num. 1. Primogenita mors acerbissima, ibidem
num. 3. Aut respondens peccatis adolescentiae, vide, *Mors,
Adolescentia*.

Cur sancti dicantur primogeniti pauperum, cap. 18. vers. 13.
num. 2.

P R I N C E P S.

Princeps instar Solis gratuito illuminans, cap. 18. vers. 6. num. 4.
& summo mane visitans, cap. 29. vers. 7. num. 1. & instar lu-
cernae sustentandae facultatibus popularium, ibidem. Et instar
candelabri sustentantis lucem populi, c. 18. v. 6. num. 6. Est
chirurgus, & alligator, cap. 34. vers. 8. nu. 1. & instar columnae
sustinentis regnum, cap. 34. vers. 24. num. 3. instar fluminis
quod Divina potentia aliquando arefacit, ibidem. instar Dei
accipientis preces subditorum, c. 35. v. 9. num. 5. instar Leonis
vigilantis, cap. 38. v. 38. num. 2. instar mali navis simul, &
naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 4. instar fidi portus, cap. 37.
vers. 8. num. 3. & instar turris munitae, cap. 29. vers. 25. num. 6.
Deus quidam terrenus, ibidem. Et medicus, currus, & campus,
c. 29. v. 15. num. 4. Non solum caput Reipub. sed etiam
instar reliquorum membrorum, ibid. num. 4. Et debet prae-
exemplo, cap. 29. vers. 10. nu. 1.

Deus forma optimi Principis, vide, *Deus*. Et Christus Jesus.
vide, *Christus*. Est Deo quam simillimus, cap. 36. vers. 6. num.
3. Est item illi charissimus, ibidem. Est idem iudex, cap. 29.
vers. 9. nu. 1.

Sponte facit, quod facit, cap. 34. vers. 18. num. 6. & sponte se
subdit legi, ibidem. & Sponte etiam libidini servit, cap. 34.
vers. 27. num. 1. Principis Clementissimi descriptio, cap. 34.
vers. 19. num. 2. Illis potissimum insidiantur hostes, cap. 19.
vers. 29. num. 2. Quomodo cum Principe agendum, cap. 21.
v. 31. num. 6. Principis adolescentioris disciplina, cap. 21. vers.
33. num. 8.

Principis optimi munus quod, cap. 34. vers. 9. num. 3. debet
abhorrere a muneribus, cap. 36. vers. 13. num. 4. vigilare, cap.
36. vers. 20. nu. 2. innocentes tueri publico testimonio, c. 36.
vers. 22. num. 9. & comprimere insolentiam potentiorum,
c. 31. vers. 34. num. 3. liberales, & beneficii, c. 21. v. 28. num. 4.
& cap. 19. vers. 12. num. 4. debet habere vultum laetum, cap.
29. vers. 24. num. 4. cujus humanitas nihil detrahat majestati,
cap. 29. vers. 25. num. 3. propria illius sapientia, ibid. & Regius
splendor, cap. 29. vers. 11. num. 3. & paterna charitas, cap. 29.
vers. 12. num. 4. & virtus quaedam divina, ibidem. & habeat
subditos tanquam fratres, cap. 22. vers. 2. num. 4. est pater
orphanorum, c. 29. vers. 16. num. 1. nam misericors indiget
Principis tuitione, c. 29. v. 13. nu. 3. & 4. illius opem imple-
rant pauperes, c. 34. vers. 19. nu. 2. est illi cum bestiis pugnan-
dum, cap. 29. vers. 17. nu. 2. & est pastor, at improbus est lupus,
ibid. nu. 3. & 4.

Princeps sine viribus, sine providentia instar idoli mortui, cap.
18. vers. 13. num. 7. impius, est Hypocrita, c. 36. vers. 10.
num. 3. Principes interdum vulpio ingenio, c. 34. vers. 18.
num. 1. abutuntur principatu, & dominandi libidine, c. 29.
vers. 2. num. 5. avari, stulti, & fraudulentis, c. 22. vers. 7. num. 1.

Index Rerum.

accipiunt personas subditorum, cap. 22. vers. 8. num. 5. vendunt sua patrocina, & securitatem suis subditis, cap. 24. vers. 23. num. 1. Protegunt peccata suorum popularium, cap. 40. vers. 16. num. 3. Habent vultum terræ fœdum, cap. 21. vers. 31. num. 6. Sunt onerosi Reipublicæ instar statuar lapideæ, cap. 29. vers. 15. num. 3. elevant se super populum, ibidem.

Etiâ discipulis debita obedientia, cap. 34. vers. 18. num. 1. illorum improbitatem comprimit Deus, & sancti adversus indignos Principes, c. 36. vers. 6. num. 3. Illos excollit diabolus tanquam suam terram, cap. 40. vers. 15. num. 1. & illis adhærescunt pessimi quique populares, ibid. num. 3. Periclitatur sub illis Respublica, præsertim si dormiant, cap. 38. vers. 39. num. 2. & est misera, cap. 24. vers. 24. nu. 2. student occultare sua peccata, cap. 31. vers. 33. num. 3.

Principum Consilarii quales. Vide *Consiliarius*. Quos debeat Princeps maximè charos, & familiares habere cap. 19. vers. 19. num. 6. & 7. Illius ministri dicuntur brachia, cap. 22. vers. 8. num. 3. Privati, & familiares, quales esse debeant, ibidem, n. 6. quilibet avari sint, perdunt Rempublicam, cap. 22. vers. 9. num. 1. nam ministri iniqui sunt instar sanguisugæ, cap. 24. vers. 24. num. 2. Vide *Rex, Dives Tyrannus*.

Promethei Mythologia ignem de cœlo advehentis, cap. 29. vers. 19. num. 4.

Propheta, Vide, *Prædicator*.

PROSELYTUS.

Profelytorum lex, cap. 19. vers. 15. num. 2. alii fuerunt genere, alii adoptione, ibid. Quo animi affectu Pharisei facerent profelytos, ibidem, num. 5. Habuerunt multos Job, & Abraham, ibidem, num. 3.

PROVIDENTIA.

Providentia, Sapientia, & Scientia Dei ex multis capitibus probata, cap. 22. vers. 14. num. 6. 7. & seq.

Providentiæ fides fundamentum humanæ vitæ. Vide, *Fides*.

Providentiæ lux per omnia diffusa, cap. 37. vers. 3. num. 5. velut sal omnium, quæ fiunt, cap. 24. vers. 12. num. 5. & velut clavus Dei naucleri, cap. 37. vers. 12. num. 5. efficit concentum in creaturis, cap. 22. vers. 14. num. 11. dicitur Montes ærei apud Zachariam, cap. 34. vers. 24. num. 7. & myrtera Babylonis apud eundem, cap. 22. vers. 11. num. 9. & ordinarius Providentiæ cursus dicitur Semita sæculi, cap. 22. vers. 15. num. 3. 4.

Providentiæ obscura, illius effecta manifesta, cap. 22. vers. 2. num. 9. intentata in scopum divinæ gloriæ, & commodi mortaliū, cap. 30. vers. 11. num. 3. Non solum circa hominem, sed etiam circa res alias universas, cap. 38. vers. 12. num. 3. & cap. 38. v. 25. num. 1. sed aliarum creaturarum Providentia propter hominem, cap. 22. vers. 24. num. 10.

Duæ divinæ Providentiæ viæ, punire, & misereri cap. 40. vers. 14. num. 1. illius formula postquam diu sustinuit, graviter punire, cap. 21. vers. 22. num. 1. Providentiæ periphralis, c. 26. vers. 4. nu. 5. & cap. 33. vers. 9. num. 4.

Negantes Providentiam, Cœlo Deum concludebant, cap. 22. vers. 12. num. 2. error e rea illam stultus, Deum non videre, quia non videretur, cap. 22. vers. 14. num. 1. 2. 3. & sequen. Errantium Philosophorum rationes, ibidem. Cur improbi frigide sentiant de divina providentia, cap. 22. vers. 5. num. 5.

Psalms 4. de Providentia illustratus, cap. 22. vers. 18. num. 3. Dei Providentia in sustentandis Pauperibus. Vide, *Pauper*.

PROXIMUS.

Qui proximum lædit, se ipsum lædit, cap. 20. vers. 10. num. 6. habendus tanquam frater, cap. 22. vers. 6. nu. 4. datur crimini, non illi benefecisse, cap. 22. vers. 7. num. 1.

Peccata in proximum, eadem in Deum, cap. 24. vers. 13. num. 2. Peccata contra proximum dicuntur furtum, vide *Furtum*.

Phthirophagi unde habeant nomen, & vivendi rationem cap. 30. vers. 8. num. 3.

PUER.

Puer misericors tanquam aliorum puerorum pater, cap. 31. vers. 18. num. 2. Bona pueri indoles ingens Dei beneficium, ibid. num. 3. Puer meritorius quo habitu incederet, cap. 36. vers. 14. num. 5. Pueri impudicis saltationibus assuescentes, cap. 21. vers. 11. num. 5.

Pugillarium formæ, & materia, cap. 19. vers. 24. num. 8.

PULCHRITUDO.

Pulchritudinis suavitas, & lux, cap. 26. vers. 13. num. 3. & cap. 42. vers. 14. num. 10. Periphraſis, & laus, cap. 28. vers. 6. num. 3. debet esse conjuncta cum bono famæ odore, cap. 42. vers. 14. num. 15. est velut ignis, cap. 30. vers. 1. num. 13. capit Ruitos amatores, cap. 42. vers. 14. num. 11. Lis est illi cum pudicitia, cap. 30. vers. 1. num. 13. Levius peccatum quod pulchritudo suadet, cap. 31. vers. 1. num. 11. Alexander duntaxat adversus pulchritudinem superbus, cap. 30. vers. 1. num. 13. dicitur de rebus jucundis, & suavis, ibidem. Vide, *Fœmina, Virgo, Cogitatio, Oculus*.

PYRAMIS.

Pyramidum usus, cap. 42. in fine, fiebant ex Arabicis Lapidiciniis, ibidem.

Pyramis sepulchri S. Job adhuc extans, ibid.

Pythones pectore resonantes, & responsa dantes, cap. 32. vers. 20. num. 5.

R

RABBINORUM.

S Omnium de Jobi filiis intemperans, cap. 24. vers. 1. num. 3. commentum de Leviathan, & Behemoth. Vide suis locis.

RADIX.

Quid illius nomine comprehendatur, cap. 18. vers. 16. num. 1. illius malum ariditas, ibidem. Radicibus visitantes Trogodyre, cap. 30. vers. 8. num. 3. Radix Oculi tantæ altitudinis, quantæ ramicap. 18. vers. 16. num. 3.

Raphaelis diligentia, & alacritas in curando Tobia, cap. 33. vers. 24. num. 2. Vide, *Angelus*.

RAPINA.

Rapina frequenter inur lis raptori, cap. 20. vers. 18. num. 2. quod proximo aufertur, vertitur in ignem, cap. 20. vers. 26. num. 7. rapina censetur non benefecisse indigentibus, cap. 20. v. 19. num. 6. & cap. 22. vers. 6. num. 6. vide *Avaritia, Misericordia, Proximus*.

Rationalis fulgores quales, cap. 28. vers. 17. num. 4. Quid sit rationale iudicii, cap. 29. vers. 16. num. 3.

Rationis, & orationis affinitas, cap. 18. vers. 3. num. 1.

REDEMPTOR.

Redemptor, unum ex Dei nominibus, cap. 19. vers. 25. num. 2. Proprium Dei filio, ibid. num. 4. affert potentiam & bonitatem, ibid. num. 3. Et gratuitum Redemptionis pretium, ibid. nu. 4. Redemptionis, & redemptoris leges, ibid. num. 5. Debet esse causa resurrectionis redimendo à morte, cap. 19. vers. 25. num. 15.

Reñibus cur tribuatur concupiscentia, cap. 19. vers. 27. num. 2. & Sapientia, cap. 38. vers. 36. num. 1. Sunt Symbolum desideriorum, cap. 19. vers. 27. num. 2.

Repentina omnia graviora, cap. 22. vers. 10. num. 3. Equus ad repentinam perturbatur, vide, *Equus*.

Reprehensio non debet esse contumeliosa, cap. 19. vers. 3. num. 5. sed temperanda consolatione, cap. 19. vers. 22. num. 6.

RESPIRATIO.

Est manifestum vitæ signum, cap. 34. vers. 15. num. 3. Dei respiratio nunc quies, nunc violenta quid significet, ibidem. vide, *Spiritus*.

Responsionis constantia, & circulus non vitiosus, cap. 23. vers. 1. num. 1.

Restituuntur difficile, iniquè ablata, cap. 31. vers. 7. num. 4. vide, *Avaritia, Rapina*.

RESURRECTIO CHRISTI.

& aliorum.

Resurrectio dicitur vigilia, cap. 27. vers. 19. num. 5. illius circumloquutio ex restauratione pellis, c. 19. v. 26. num. 1. & 2. est velut altera nativitas, ibid. num. 2. Est ejusdem numero, quod ceciderat, ibid. num. 3. Cur oporteat idem numero resurgere, cap. 19. vers. 25. num. 12. I la pars materiæ, in qua sanctus peculiariter excelluit, retinenda in resurrectione, ibid. num. 12.

Resurrectionis argumentum ex creatione hominis, cap. 19. vers. 25. num. 28. Ex eo quod etiam corpora referant suum præmium, cap. 19. vers. 25. num. 12. ex eo quod non suscepit Job duplo plures filios post plagam, cap. 42. vers. 13. num. 2. ex Phœnice Arabica reviviscente, cap. 19. vers. 25. num. 16.

Resurrectio nostra ex Christi Resurrectione, & vita colligenda, cap. 19. vers. 26. num. 8. 9. 10. 11. Christus resurgens alios secum suscitans, cap. 19. vers. 25. num. 19. & 30. cum illo resurgentes translati ad vitam immortalem, cap. 19. vers. 25. num. 21. qui nominatim resurrexerint cum illo, cap. 19. vers. 25. num. 22. 23. & seq. ubi sita illorum monumenta qui venerunt in sanctam civitatem, cap. 19. v. 25. nu. 27. resurrectionis pignus Christus contulit Adamo, ibid. num. 15.

Cur Christus in publico moriens, non in publico resurrexerit, cap. 40. vers. 19. num. 1. Propter spem resurrectionis mortui flectunt genua in nomine Jesu, cap. 19. vers. 25. num. 15. Christus resurrexit illucescente die Dominica, c. 19. vers. 25. num. 30.

Retæ, & laqueus quo differant, cap. 18. vers. 8. num. 1. significant discrimina ibidem, num. 2. conficiuntur, ex peccatis, vide *Peccatum, Impius*.

Revelatio an perfectior, vel imperfectior, quo magis sensibilis, c. 38. præf. quæst. 6. num. 2.

REX REGNUM.

Sapientia Regibus pro littore ad comprimendos fluctus animi, cap. 38. vers. 11. num. 3. Regales aliæ virtutes, cap. 29. vers. 16. num. 3. cap. 34. vers. 24. num. 7. representatæ in Leonis humanitate, & fortitudine cap. 38. vers. 39. num. 2. præsertim veritas, cap. 29. vers. 16. num. 3. Potentia & Sapientia, c. 36.

Index Rerum.

c. 36. vers. 5. num. 2. Eloquentia, cap. 29. vers. 21. num. 1. Non tam debet vacare Philosophiæ, & contemplationi, quam administrationi Reip, cap. 29. v. 16. num. 5.

Regiæ majestatis descriptio, & periphrasis, cap. 36. vers. 23. num. 2. Illius vestium, & cultus cum Divino comparatio, cap. 40. vers. 3. num. 5. Quomodo homini privato agendum cum Rege, cap. 18. vers. 14. num. 16.

Regum satellitium ex quibus olim militibus, cap. 25. vers. 3. num. 2. Macedonum, Alexandri, Massanissæ, quale, ibidem. Salomonis satellites an Gigantes, cap. 26. vers. 5. num. 9.

Regni Symbolum armus, & brachium, cap. 38. vers. 15. num. 4. & universa Regna significata in malogranatis vestis Aaron cap. 34. vers. 24. num. 7. In statua Danielis, ibid. In Quadrigis consistentibus inter montes æreos apud Zachariam, ibidem num. 10. In arbore sine radicibus, ibid.

Regna terræ Dei propria, cap. 34. vers. 24. num. 10. est ille Rex universorum sæculorum, ibid. num. 5. Rex ille magnus homines Reges pusilli, ibid. num. 5. Cur peculiariter voluerit appellari Rex Judæorum, ibid. num. 7. vestitur universis regnis, ibidem. Utitur hominibus, tanquam ministris, & Pro regibus, ibid. num. 7. Illius Sapiencia, & Potencia continet universa Imperia, ibid. num. 10. mutat, & transfert regna, ibid. & num. 12. Quæ causæ transferendorum regnorum, cap. 34. vers. 24. num. 10.

Rex iratus proscribens civium bona, cap. 18. vers. 14. num. 16. Improbus dicitur Hypocrita, cap. 34. vers. 30. nu. 6. Ingens Dei supplicium permittere Regnum impium, cap. 34. v. 30. nu. 2. est minister Divinæ Justitiæ, ibid. num. 2. Quatenus est utilis Reipublicæ, ibid. Quæ peculiariter peccata puniat Deus Tyrannide Regis improbi, cap. 34. vers. 30. num. 7. Regum Lapsus, poena populorum, ibid. num. 7. Vide *Princeps, Imperator.*

RHINOCEROS.

Unde habeat nomen, cap. 39. vers. 9. num. 2. An sit idem qui Monoceros, cap. 39. vers. 9. num. 2. ex opposito respondet bovi domito, cap. 39. vers. 9. num. 1. longè abhorret à terræ cultura, & vinculis, ibid. Descriptio illius, & historia. cap. 39. vers. 9. num. 5.

An Rhinoceros Plinii, idem qui Jobi, ibid. num. 6. an habeat duplex cornu, ibid. num. 7. Quando Romæ primum visus, ibidem. num. 7.

Ritus priscus se incidendi, & inurendi, cap. 37. vers. 7. num. 11. manasse plerosque ab Ægyptiis, vide, *Ægyptus.* Item Ritus funerum, & Ægyptiorum. vide suis locis.

Romana Resp. non Respublica, cap. 18. vers. 15. num. 9.

Roris generatio, cap. 38. vers. 19. num. 2. vide Pluvia, Messis.

Rubrum Mare, vide, Mare.

SACERDOS.

Sacerdotum mundicia, cap. 42. vers. 7. num. 6. Comitantur Deum, tanquam servi & famuli, c. 40. vers. 20. num. 2. illorum existimationi, & honori consulit Deus, cap. 42. vers. 7. num. 6. illorum contemptum ulciscitur immissa Tyrannide improbi Principis, cap. 34. vers. 30. num. 7.

Sacerdotii Symbolum Sapphirus, vide Sapphirus.

Sacerdotum munus instruere regem, vide, Ægyptus. Propria illorum veritas, c. 29. vers. 16. num. 3. Ægyptiorum gestamen quale, ibidem. Rationale judicii, vide *Rationale.* Vestes vide, *Aaron.* In luctu deponebant coronas, cap. 19. vers. 9. num. 7.

Præter Sacerdotem, adstantes etiam offerre dicuntur, cap. 42. v. 8. num. 2.

SALOMON.

Illius Thronus, cap. 26. vers. 9. num. 7. Satellitium quale. Vide *Rex.* Fuit *Rex Regum,* cap. 29. vers. 12. num. 3.

SALTATIO.

Saltationum in honestarum turpitudine, cap. 21. vers. 11. num. 5. Docentur, & ducuntur à Diabolo, ibidem. Priscus saltandi, & canendi mos, cap. 21. vers. 12. num. 2. vide, *Convivium.*

SAMSON.

Mala illius securitas, & fiducia pristina fortitudinis, cap. 18. vers. 7. num. 3. Permolens, quid, cap. 31. v. 10. num. 3.

Sanctus, vide, Justus, Pietas.

Sanguisugæ filia, & voces, quæ, c. 20. vers. 20. num. 3. Infixo semper sanguini capite vivit. ibidem.

Sanitas, felicitatis pars non modica, cap. 21. vers. 16. num. 3. vide *Morbus.*

SAPPHIRUS.

Sapphirus fusc, accurate tractatur, & describitur ex patria, colore, pulchritudine; tum etiam illius Symbola, & usus, atque vires, cap. 18. vers. 6. nu. 2, 3, 4. Fuit scribeadi materia, cap. 19. vers. 24. nu. 8. Sanna. Vide, *Subsannatio.*

SAPIENTIA.

Est aliquid sublime, & regale, cap. 28. vers. 28. num. 5. est Virgo pudicissima, cap. 28. vers. 20. num. 1. Illius periphrasis, cap. 34. vers. 34. nu. 6. Habet nomen Græcum ab obscuritate, c. 28. vers. 18. nu. 6. Illius elogium, cap. 28. vers. 13. nu. 3. Tantum excellit divitias, quantum lux colores, c. 28. vers. 16. num. 2. est lux creaturarum, cap. 28. v. 27. num. 4. eminenter continet aurum, cap. 28. vers. 19. num. 4. non tam auro, quam paupertate emitur, c. 28. vers. 15. num. 1. Illius fama omnia compler, cap. 28. vers. 22. num. 4. non movetur gratia, cap. 32. vers. 21. num. 1.

Cur dicatur Minerva gaudere Sapientibus, cap. 36. vers. 5. num. 4. In certamine Sapientiæ non est accipienda persona, cap. 32. vers. 9. num. 2. Cur Sapientia tribuatur absconditis, & rebus, cap. 38. vers. 36. num. 1.

Sapientia instar lettoris, compescens, & tranquillans impetus animi, cap. 38. vers. 11. nu. 3.

Est pit enter, & longanimiter quærenda, cap. 28. vers. 18. num. 1. Quibus notis dignoscitur, & invenitur, cap. 28. vers. 13. num. 3. Deus quærit amatores, & investigatores illius, c. 28. vers. 27. nu. 5. Certa illius investigandæ via, & ratio, ibid. nu. 6.

Cur Sapientia tribuatur voluntati, cap. 28. vers. 28. num. 4. Est conjuncta cum legis observatione, cap. 28. v. 27. nu. 6. residet in corde inclinato ad dexteram, cap. 28. vers. 28. num. 5.

Sapientiæ practicæ in Deo, & in homine, vis, cap. 28. vers. 11. nu. 3. Terrena ubi inveniatur, ibid. num. 4. Divina quibus ignota, cap. 28. vers. 13. num. 1.

SARDONYX.

Sardonyx, vel Sardius Lapis cujus naturæ, cap. 28. vers. 16. nu. 5. Cur ab aliquibus dicatur Smaragdus, ibidem. Ubi proveniat præstantissima, ibidem.

Scandulæ Scriptoriæ quales, cap. 19. vers. 24. num. 8.

Scientia visionis quo verbo soleat significari, cap. 19. vers. 25. nu. 1.

Scorpionis cauda venenata, Diaboli Symbolum, cap. 40. v. 12. num. 2.

Scribendi multiplex materia, & ratio antiquorum indicata à Jobo, cap. 19. vers. 24. num. 7. 8.

Scytharum Deus, gladius, cap. 19. vers. 29. num. 6. Cur jurarent per Ventum, & Acinacem, ibid.

Segetum desiderium imber, & nix, cap. 37. vers. 11. num. 3, 4. Vide, *Terra, Pluvia, Messis.*

SENE X.

Senes cur dicantur ramus, & juncus, cap. 40. vers. 21. num. 1. sunt observandi adolescentibus, cap. 32. vers. 5. num. 3. Coram illis assurgendum, cap. 29. vers. 18. num. 2. senectutis privilegium in loquendo, cap. 32. vers. 7. num. 1. variaz senectutis circumloquutiones, cap. 29. vers. 18. num. 1.

SENSUS.

Sensus habent etiam suum judicium, & veritatem, cap. 34. vers. 3. nu. 3. sensus humani quomodo conjuncti cum intelligentia, cap. 35. vers. 11. num. 4. Vide *Oculus, Videre, Audire.*

Sensus externi etiam beandi, vide Beatus.

SEPTENARIUS.

Erat numerus familiaris sacrificiis, cap. 42. vers. 9. num. 5.

Septenæ Hostiæ ad gravitatem peccati expiandi, ibidem. Unde natus septenarii honor, cap. 42. vers. 8. num. 2. Vide alia in Indice Scripturarum.

Septentrionis pueri Epitaphium, cap. 21. vers. 11. num. 6. Vide, *Aquilo, Meridies.*

SEPULCHRUM.

Sepulchrum instar aræ, defuncti instar manipulorum, cap. 21. vers. 32. num. 8. Cur sepulchrum dicatur congeries, ibid. num. 5. Constituebatur in convallibus, vel ad ripas fluminum, cap. 21. vers. 33. num. 6. Dicitur domus; vita vero tabernaculum, cap. 30. vers. 23. num. 3. & domus testamenti, ibidem.

Quomodo vigilandum ad sepulchra mortuorum, cap. 21. vers. 32. num. 1. Nasamonum circa illa ritus, ibid. Thracum sepulchra qualia, ibid. num. 5. Vide *Funus, Pyramis, Defunctus, Mors.*

SERMO.

Sermonis facultas propria hominis, cap. 18. vers. 3. num. 1. est conjuncta cum ratione, ibid. Videtur aliquibus brutis convenire, ibid. num. 1. Cur peculiari ratione tribuantur illi sordes, aut mundities, ibidem. num. 3. vide *Verbum, Contumelia, Maledictum.*

SERPENS.

Serpentum partes quæ, cap. 40. vers. 19. num. 3. Sunt gulosi, & tibriosi, cap. 20. vers. 12. num. 6. Non tam voraces, quam gulosi, cap. 40. vers. 9. num. 3. Delectantur locis humantibus, ibidem.

Habent veneni vesicam sub lingua, cap. 20. vers. 12. num. 5. & triplicem dentium ordinem, cap. 41. vers. 5. num. 2. Nullam belluam timent, cap. 40. vers. 20. num. 10.

Serpens.

Index Rerum.

Serpentum nomen tam in terrestres, quam in marinos conveniens, cap. 40. vers. 20. nu. 13. Aquatiles aliquando habitant in sicco, & in terrestres aliquando in aqua, ibid. Montanorum descriptio, ibid. num. 10. sunt incertæ habitationis, ibid. num. 11. Terrestres vastissimi, & squamosi, ibid. num. 10. Sunt symbolum insidiarum, cap. 20. vers. 12. num. 6. & voluptatis, ibid. Et illarum lingua detractoris, cap. 20. vers. 16. num. 5.

Sertii Polentis parafiti epitaphium, cap. 19. vers. 24. num. 6.

SERVUS, SERVITUS.

Nomina servi, & Domini non naturæ, sed peccati. Vide *Domini*. Breve servitutis nomen, cap. 31. vers. 15. num. 3. Servorum proprium servire ad oculum, cap. 19. vers. 15. n. 7. Diversi illorum gradus, & ministeria, c. 19. vers. 16. num. 3. illorum ingenium illiberale, cap. 19. vers. 17. num. 10. Accommodant se ad alterius voluntatem, cap. 22. vers. 21. n. 2. Servis præmium propositum in vita futura, cap. 31. vers. 13. n. 7. Servi corpore tantum, non item animo, cap. 31. vers. 15. num. 3. illorum egregiæ virtutes, ibid. illorum filii chari suis Dominis, cap. 19. vers. 17. num. 6. Quomodo Hero cum illis agendum, cap. 19. vers. 16. num. 1. & dominorum erga illos vel morositas, vel humanitas, cap. 31. vers. 13. num. 7.

Servus in jure nullus censetur, ibid. vers. 15. nu. 1.

Servi Israelitæ diversæ rationis, c. 19. vers. 15. nu. 3.

Servitutis symbolum catena, & vincula, c. 36. vers. 9. nu. 3.

Improbi, sunt verè, & animo servi, c. 31. v. 15. nu. 3.

Servire Deo tenemur titulo Redemptionis, cap. 19. vers. 25. nu. 3. illius servitus felicissima, ibid. vide, *Dominus*.

SILENTIUM.

Silentium adversus iras, & contumelias, cap. 32. præf. quæst. 5. num. 3.

Silentium sapientibus solet esse responsum adversus iniquos, quæstio 1. num. 3. illius Symbolum, oris capistrum, cap. 18. vers. 3. num. 1.

Silex, materia ad æternitatem memoriæ, cap. 19. vers. 24. num. 3. & ad gladium acutissimum, ibid.

Similitudo conciliatrix amicitiae, cap. 36. vers. 5. num. 4. Invidiæ occasio, ibid. num. 5. Quisque gaudet simili, ibid.

Simplicitas studiosè simulatur ab astutis, cap. 33. vers. 3. num. 5.

SINU S.

Quæ corporis parse, cap. 19. vers. 27. num. 3. Est Thesaurus arcanorum, ibidem, num. 5. & memoriæ, ibidem. Est rerum charissimarum, ibid. num. 3. & præmii excipiendi, ibid. num. 4. Et rerum pretiosissimarum, cap. 23. vers. 12. num. 3. & lucri venandi, ibid. num. 4.

In sinum quorsum despuerent antiquitus, cap. 19. vers. 27. num. 4.

Siphonii Lapidis natura mirabilis, cap. 30. vers. 26. num. 1.

Smaragdus probatissima, ubi, cap. 28. vers. 19. num. 1. Vide, *Sardius*.

Smyrites Lapis durissimus, & cujus naturæ, cap. 40. vers. 13. nu. 6. cap. 41. vers. 8. num. 6.

Sodomiticum supplicium acerbissimum. vide *Ignis*. Sodomæ opes, & ubertas, cap. 28. vers. 7. nu. 6.

SOL.

Tres illius appellationes in Hebræo, cap. 41. vers. 21. num. 2. ex suo nomine dicitur, nos præveniens, cap. 23. vers. 8. num. 6. & habet nomen à ministrando, cap. 38. vers. 13. num. 6. Divinæ bonitatis imago, cap. 25. vers. 5. num. 5. dicitur esse propria Dei creatura præ cæteris, ibid. In illius Creatione quomodo representatum Mysterium Incarnationis, cap. 38. vers. 17. num. 10. quomodo creatus, ibid.

Solis varietates pro diversis signis, cap. 37. vers. 22. num. 2. suis circulis numerat annos humanæ vitæ, cap. 38. vers. 13. num. 4. Est terræ Sponsus, & maritus, cap. 38. vers. 28. num. 6. & instar matris fovet creaturas inferiores, ibidem, num. 7. Cur dicatur Sponsus procedens de Thalamo, cap. 33. vers. 8. num. 8.

In unica Solis luce, universæ illius opes contentæ, cap. 36. vers. 32. num. 5. & quasi universitas creaturarum, ibid. Solis ex luce encomium, ibid. Radii illius cur dicantur acuti, cap. 41. vers. 21. num. 2.

Sol ab antiquis adoratus sub nomine Adonidis, cap. 31. vers. 26. num. 7. ab Ægyptiis præsertim, ibid. Et prima idololatria circa Solem, & Lunam. Vide *Idololatria*. Multitudo piscorum idolorum revocata ad unicum Solem, ibid. num. 7. creditus ab antiquis auri gleba, c. 31. vers. 36. nu. 21. Civitas Solis apud sacros, & profanos, quæ, cap. 31. vers. 26. num. 8.

Solem mergi, & condi ultra montes, opinio antiquorum, cap. 38. vers. 20. num. 5.

Eclipsis Symbolum infelicitatis, cap. 31. vers. 36. num. 21. vide *Lux*.

SOLITUDO, SOLITARIA VITA.

Illius encomium, cap. 39. vers. 5. n. 5. solitudinis amatores videntur mundi sapientibus, esse asini sylvestres, ibid. num. 5.

Solitudo cordis, potius quam corporis quærenda, ibidem, num. 5. Cur solitarius est Divinis rebus familiare, ibidem. Ferinæ

Pineda Tom. II.

animæ passiones solitudine cicurantur, ibidem, num. 6.

SOMNUS, SOMNIUM.

Somniorum civitas mundus hic, cap. 20. vers. 8. num. 4.

Somniorum insula, ibid. Somnia impiorum perturbata, ibid. num. 5. somnia ebriosorum qualia, ibid. num. 4.

Somnium, aut somnus nunc dicitur vita, nunc mors. Vide *Vita, Mors*.

Somni simulachrum, cap. 30. vers. 27. num. 3.

Somnia Divina duplicis generis, cap. 33. vers. 15. num. 2. sunt conjuncta cum horrore, ibid. manent infixæ menti, & narrantur postea minutatim. cap. 33. vers. 16. num. 3. Indicium quo dignoscuntur, est illorum utilitas, cap. 33. vers. 17. num. 1. Fines peculiare Divinorum Insomniorum, ibidem. Quod dicatur sigillum insomniorum, cap. 33. vers. 16. num. 2.

Somnus aliquando præparans motioni Divinæ, cap. 33. vers. 15. num. 4. sed non est semper necessarius, ibid. num. 1. quo defertur à sopore, & horrore, ibid. nu. 2.

Sophr olim aurea terra nominata, cap. 22. vers. 24. num. 5.

Sophistarum vitia, cap. 38. vers. 22. num. 2.

Speculorum materia, cap. 28. vers. 17. num. 2.

S P E S.

Spei comes, timor, cap. 19. vers. 27. nu. 2. Est vigilantium somnium, ibid. num. 2.

Spes amantium credula, ibid. Accenditur labore, ibid. num. 4. est similis perpendiculi cementariorum, cap. 38. vers. 5. num. 5. Vide *Justus, Impius*.

Spinæ ardentes symbolum impiorum, cap. 18. vers. 5. num. 3.

Spina arbor ebrietatem prohibens, cap. 21. vers. 40. num. 1.

S P I R I T U S.

Vide *Deus, Vita*.

Spiritus hominis quomodo dicatur Spiritus Dei, cap. 26. vers. 4. num. 4.

Spiritus triplices apud Medicos, & Philosophos, ibid. nu. 6.

SPUERE, SPUTUM.

Spuendi in morbis priscus ritus, c. 30. v. 10. num. 4. & in sinum, cap. 19. vers. 27. num. 4. & in illum faciem, qui non suscitaret semen fratris, cap. 30. vers. 10. num. 5. Est in dignantis, ibid. Et pertinet ad extremam ignominiam, ibid. nu. 6. An Job re ipsa acceperit ab improbis sputa, ibid. nu. 5.

Stabilitas propria pacti, consilii, atque judicii, cap. 40. vers. 3. num. 2.

S T A T E R A.

Justitiæ symbolum, c. p. 31. vers. 1. num. 2. propria Divini judicii, ibid. num. 1. Quamquam illam etiam præferant hypocritæ, ibid. num. 1. Deus ponderat res gravissimas. homo autem levissimas, ibid. nu. 1.

STELLÆ, SIDERA.

Deus pastor Stellarum ducens, & reducens, cap. 22. vers. 14. num. 14. & c. 38. vers. 32. nu. 1. instar Imperatoris recensentis milites, ibid. Instar præcentoris movens illas ad concentum, ibid. num. 1. Efficiunt harmoniam, cap. 38. vers. 7. num. 6. Videntur esse domestici, & familiares domus Dei, ibid. nu. 8. Quomodo Deum laudens, c. p. 38. vers. 7. num. 5. 6. cur dicantur Astra matutina, ibid. nu. 5.

Sunt Cœli pulchritudo, c. p. 26. vers. 13. num. 1. & illius facies, cap. 26. vers. 9. num. 5. 6. illorum Ortus, & Occasus mirabiles, cap. 38. vers. 32. nu. 1. propinquitates, & intervalla ex Divina Providentia, cap. 38. vers. 31. num. 1. quomodo dicantur de Cœlo cadentes, c. 26. v. 13. n. 4. Quomodo fabulosis astrorum nominibus utantur scripturæ, cap. 38. vers. 31. num. 5.

Stella Vener. Vide *Sol, Luna, Lumen, Lux*.

S T E R C U S.

Symbolum extrema abjectionis, cap. 20. vers. 7. num. 4. In stercore olim sepeliri solita Regum cadavera, ibid. nu. 5.

Sterilitas parentum orbitas quædam atque viduitas, cap. 21. vers. 10. num. 6. vide, *Fertilitas, Abundantia*.

Sternutatio olim exitiosa cap. 30. vers. 8. num. 3. cujus facultatis sit opus, c. 41. vers. 9. num. 2.

Stribii natura, & vis ad curandos, & pulchrefaciendos oculos, cap. 42. vers. 14. num. 17.

Stomachus ardens quorum sit propitius, c. 20. v. 12. num. 1.

S T R U T H I O.

Struthio gloriosa, cap. 39. vers. 13. num. 2. habet nomen à luctu, vel à lætitia, ibid. n. 3. Et à misericordia, quod sit crudelis, ibid. num. 4. Fœminæ sunt logubriores, cap. 30. vers. 29. num. 2. & Symbolum fœminæ luctus, ibid. num. 9. Sed sunt indignæ commiseratione, ibid. nu. 9.

Struthio Arabica excellit magnitudine, cap. 39. vers. 23. num. 6. an excellat charitate erga pullos, ibid. vers. 16. num. 1. an aliquando incubet ovis, ibid. vers. 14. nu. 1. an visu illa foveat, ibid. num. 2. Quo tempore pariat, ibid. num. 2. Deserit prolem, cap. 39. vers. 16. num. 1.

Cur dicatur stollida, cap. 39. vers. 17. num. 4. Stollide omnia devorat, ibid. Est indutria, & cauta adversus venatores, ibidem, vers. 18. num. 1. celeriter ex parvis initiis adolescit, ibidem num. 1.

Struthophagorum ratio, & vivendi institum, cap. 30. vers. 29. num. 9.

Stripbnus

Index Rerum.

Striphous herba cuius naturæ, cap. 20. vers. 17. num. 4. ore tractata durefcit, ibid. vers. 18. num. 2.
 Stultus instar temulentæ, amicis etiam noxius, c. 19. vers. 2. nu. 5.
 Vide *Sapientia*.
 Stupratores infandi virginum, c. 24. vers. 21. num. 1.
 Stylus ferreus, aut offeus primus apud Thufcos, c. 19. vers. 24. num. 1. Plumbeus nunquam in usu, ibid.
 Subfannantium gestus aperto ore, & exerta lingua, cap. 19. vers. 5. num. 5. fanna cum gesto oris, & sonitu narium, cap. 22. vers. 19. num. 6.

S U L P H U R.

Sulphuris lux qualis, cap. 18. vers. 15. num. 10. fugat animalcula, ibid. num. 3. adhibitum ad multarum rerum expiationem, ibid. nu. 8. illius cum igne, & cum gemmis affinitas, cap. 28. vers. 5. num. 3. Est symbolum Divinæ ultionis, cap. 18. vers. 15. nu. 10. & supplicii Sodomitici, ibid.
 Sulphurea terra. Vide *Terra*.
 Supellestilis pretiosa nimis lux, cap. 28. vers. 17. num. 6.
 Supellex vitrea. vide, *Vitrum*.

S U P E R B I A.

In quo consistat, cap. 41. vers. 25. num. 5. Primum peccatum, c. 18. vers. 13. num. 4. Frequenter conjuncta cum dignitate sublimi, cap. 22. vers. 7. num. 1. Quantum distet à Divina celsitudine, c. 18. vers. 15. num. 6. videtur cum Deo de altitudine contendere, cap. 20. vers. 7. num. 2. Comparatur cum nube, ibid. prodit se per oculos, cap. 22. vers. 29. num. 3. est manus, & pes cæterorum peccatorum, cap. 22. v. 15. nu. 2.
 Superborum vox quæ, cap. 20. vers. 7. num. 8. incedunt solitarii instar Leonum, c. 24. vers. 4. num. 2. dedignantur viam pauperum, ibid. nu. 3. Sunt Deo invisibiles, cap. 35. vers. 6. nu. 9. illis resistit Deus, cap. 41. vers. 25. num. 3. se ipsos extollunt etiam nemine extollente, cap. 24. vers. 24. nu. 2. extolluntur ab impiis, ibidem. Se non agnoscunt habentes squamas in oculis, cap. 41. vers. 8. num. 7. & dubitant de aliorum scientia, cap. 34. vers. 33. nu. 5.
 Superbiæ supplicium ex illius radice germinans, cap. 33. vers. 17. num. 3. illius dignum supplicium, cap. 20. vers. 7. num. 8. cap. 40. vers. 7. nu. 2. Punitur primogenita morte, cap. 18. vers. 13. num. 4. & manifesta luxuria, cap. 36. vers. 14. num. 9. Deus superbiam puniens humilitate placatur, cap. 33. vers. 17. num. 3. Vide, *Arrogantes, Impius, Taurus*.

Supplices procedebant coronati, cap. 31. vers. 36. num. 3.

S U P P L I C I U M.

Supplicii publici sumendi variæ causæ, cap. 22. vers. 19. nu. 2. Gaudent de illo iusti, ibid. num. 3. Reportant ex illo suum præmium iudices punientes, & damnantes impium, ibid. nu. 3.
 Supplicium Sodomiticum. Vide, *Sodoma*.
 Supplicii mensura ipsum peccatum, cap. 18. vers. 8. num. 4.
 Vide, *Iustitia, Ira, Ignis, Pluvia, Iudex, Peccatum, Impius*.
 Syria cur conjungatur cum Mesopotamia, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 3.

T

T A B E R N A C U L U M.

Quæ contineat, cap. 13. vers. 14. nu. 1. figitur, & avellitur, ibid. num. 3. Conficiebatur, expellibus, & erigebatur ad breve tempus, ibid. num. 5. Convenit peregrinis, militibus, & pastoribus, ibid. num. 4.
 Mystice significat humani corporis fabricam brevi dissipandam, cap. 18. vers. 14. num. 8. & est similis illius structura humani corporis, ibid. num. 3. quod sit tabernaculum Christiani militis, cap. 28. vers. 14. num. 7.
 Quæ sint tabernacula fiduciarum, ibid. num. 4. tabernaculi obsecratio quid significet, c. 19. vers. 12. num. 9.
 Tabulæ aræ duodecim, cap. 19. vers. 24. num. 8.
 Tarquinii stratagemata docentis potentiores de medio tollendos, cap. 24. vers. 24. num. 9.
 Taurus symbolum superbi, cap. 21. v. 10. nu. 8.
 Tedæ accensæ prælatæ novis nuptis, cap. 18. vers. 6. num. 7.

T E M P E S T A S.

Dicitur via Dei, cap. 26. vers. 14. nu. 1. ostendit Deus supremam majestatem in illius concitatione, cap. 40. vers. 4. num. 5. dicitur phiala iræ Dei effusa in aerem, ibidem, num. 3. Deus in illa ostendit se universitatis Creatorem, & providorem, cap. 38. vers. 1. num. 2. & ostendit se in illa terrificum, & in serenitate jucundum, cap. 37. vers. 22. num. 3. Deus tempestatis atque serenitatis auctor cum timore laudandus, ibid.
 Significatur nomine turbinis, cap. 38. præf. quæst. 3. num. 2. describitur ex concursu contrariorum ventorum, cap. 37. vers. 9. num. 5. & vers. 22. num. 3. cum nocte, & tenebris conjuncta, cap. 27. vers. 20. num. 4. Australes esse solent sæviores, cap. 37. vers. 22. num. 2. & æstivæ graviiores, cap. 37. vers. 6. num. 3. Recludit agricolas domi, cap. 37. vers. 7. nu. 14. Non faciendum die ab agricola, nisi in tempestate, quod nocte possit, ibid. num. 14.
 Tempestates excitans Diabolus inrepat à Deo, cap. 26. vers. 12. num. 4. concitantur etiam à Balenis, vide *Balena*.

Tranquillantur Dei Potentia, ibidem, num. 2.

Circa tempestates non versatur fortitudo, cap. 41. vers. 16. nu. 4.

T E M P U S.

Temporum opportunitates & articuli homini indicati à Deo, cap. 37. vers. 22. num. 2.
 Temporum varietates ex varietatibus Solis, cap. 38. vers. 22. num. 1. sunt Symbolum spei mutandæ fortunæ, cap. 37. vers. 22. num. 4.
 Tempus serotinum, & pluvia serotina in quem mensem caderent, cap. 24. vers. 6. num. 6. tempus vespertinum opportunum captandis imputis voluptatibus, ibidem, vers. 15. num. 1.

T E N E B R Æ.

Pertinent ad carceris horrorem, cap. 19. vers. 8. nu. 1. quomodo possint resistere lumini, cap. 24. vers. 13. num. 1. obscuri, & nigra melancholica, cap. 22. vers. 17. num. 4. cap. 30. vers. 28. num. 2. significant difficultates rerum agendarum, cap. 29. vers. 3. num. 3. & vitæ discrimina, cap. 18. vers. 7. num. 2.

T E R M I N U S.

Terminorum agrorum antiqua religio, cap. 24. vers. 2. num. 2. dilatantur per iniquitatem ab avaris, & Tyrannis, ibid. num. 4. Divino beneficio servantur, & custodiuntur, ibid.

T E R R A , T E P R Æ M O T U S.

Terræ fundamentum ipsa sua stabilitas, cap. 26. vers. 7. num. 1. columnæ, & soliditas, cap. 38. vers. 6. num. 2. Firmitas refertur in Dei voluntatem à Patribus, ibid. num. 17. est controversa apud Philosophos, ibidem, vers. 7. numero 3. cur terræ centrum dicatur Lapis Angularis, cap. 38. vers. 6. numero 14.

Terræ humiditate compingitur, siccitate dissolvitur, cap. 38. vers. 38. num. 2. tota rivulis, & fontibus tanquam venis discurrentibus distinguitur, ibid. illius omnes partes ex ætate ad lineam directionis, cap. 38. vers. 5. num. 2. latitudo, & ambitus illius quantus, cap. 38. vers. 18. num. 1. cur illius cavernæ dicantur portæ mortis, cap. 38. vers. 17. num. 2. quatenus fundamentum, est prior ex præcipuis mundi partibus, cap. 38. vers. 7. num. 3.

Terra locus humanæ humilitatis, cap. 40. vers. 7. num. 2. illius cum morte peculiaris affinitas, cap. 38. vers. 17. num. 2. laquei mortis in illa structi, vide *Mors*.

Laudatus Deus ab Angelis propter terræ creationem, cap. 38. vers. 7. num. 10. illius pulchritudo animalia & plantæ, c. 26. vers. 13. nu. 1. terræ sulphureæ feraces, cap. 28. vers. 3. num. 5.

Terræ motus quantum habeat terroris, cap. 26. vers. 11. nu. 3. concutit montes, ibid. Comitatus est legem in monte Sina, ibid. num. 2.

Terrigenæ cur appellati Athenienses, cap. 38. vers. 4. num. 6.

Texendi scientia à Deo, cap. 38. vers. 36. num. 1.

Thare artifex idoloium, cap. 18. vers. 19. num. 3.

Theodori martyris constantia, & voluptas in cruciatibus, cap. 41. vers. 6. num. 4.

T H E O L O G I A , T H E O L O G U S.

Luctatur cum Deo instar Jacobi luctantis cum Angelo, cap. 36. vers. 26. nu. 3. ambit nuptias Theologiæ, & Sapientiæ, ibid. num. 3. Interdum videtur vincere Deum, interdum vinci, ibid. num. 3. Sol vincit Deum non tam viribus, quam precibus, & lachrymis, cap. 36. vers. 26. num. 4.

Gymnasia Theologiæ tabernacula antiqua, quibus docebat Melchisedech, cap. 36. vers. 26. num. 3. vide *Jacob*.

Tibia, & Tibicines, adhibiti in funeribus, c. 21. vers. 32. num. 6. D. versæ à Tubis, & Tubicinibus, ibid.

T I M O R.

Timoris propria materia quæ, cap. 35. vers. 6. num. 4. est sævitia parens, cap. 22. vers. 4. num. 3. contrarius temeritati, c. 23. vers. 15. num. 5. Solvit partes inferiores, cap. 41. vers. 16. nu. 2. conjunctus cum fraudulentia, cap. 35. vers. 6. nu. 2.

Timor Dei collatus iustis in pignus hæreditatis, cap. 18. vers. 1. num. 2. dicitur frænum, cap. 30. vers. 11. num. 5. comparatur cum tempestate, cap. 31. vers. 23. nu. 1.

Tympanum quale instrumentum, cap. 21. vers. 12. num. 4.

Tinnunculi accipitris natura mirabilis, cap. 28. vers. 7. num. 5.

Tinnorum carnes habitæ in deliciis, c. 40. v. 26. nu. 3.

Tituli quorundam Psalmorum illustrati, capit. 23. vers. 7. num. 5.

Topazii natura, inventio, patria, significatio, vires, cap. 28. vers. 19. num. 1. 2. 3. 4.

T O N I T R U U M.

Tonitruus causa, & generatio, cap. 26. vers. 14. num. 2. & terror, ibid. nu. 4. & c. 37. vers. 1. nu. 2. Dei vox, c. 37. vers. 2. num. 4. Cur posterius audiat, quam videatur fulgur, cap. 37. vers. 6. num. 3.

Efficiunt concentum, cap. 38. vers. 37. numero 3. & sunt velut tubæ clangentes dei præliantis adversus homines, cap. 37. vers. 4. num. 5. sonitus, & fragor comprimit superbiam mortalium, ibid. num. 3. significat Dei vultum indignantem cum fremitu, ibid. num. 4.

Multa

Index Rerum.

Multa tonitruorum differentia, cap. 37. vers. 2. num. 4.
 Torrentes auriferi apud Soanes, cap. 28. vers. 4. num. 3. in illo-
 rum alveo gemmae, & metalla, ibid. num. 3.

T R I B U L A T I O.

Est instar lictoris comprehendens impium, cap. 27. vers. 10. num. 2. dicitur fraxum, cap. 30. vers. 11. num. 6. & fluctus, cap. 30. vers. 12. num. 5. & fluvijs, cap. 22. vers. 16. num. 3. & murus ruptus, cap. 30. vers. 14. num. 4. tenet hominem captivum, cap. 22. vers. 26. num. 2. probat justos, velut ignis aurum, cap. 23. vers. 10. num. 3. est mors, liberatio vero resurrexio, & calcaria ad currendum in via Dei, cap. 23. vers. 11. num. 6. emollit, & liquefacit hominem instar ignis, cap. 23. vers. 16. num. 2. dicitur opprobrium, cap. 29. vers. 4. num. 1. illarum, & melioris spei Symbolum, Marc. cap. 38. vers. 8. num. 6.

Calamitosus statim eripi postulans ex sensu partis inferioris, cap. 24. vers. 1. num. 6. sed statim committens Deo opportunitatem suae salutis, ibidem. Sustinet immaturam senectutem, cap. 24. vers. 24. num. 4.

Deus admonens tuos justos impendentium tribulationum, cap. 23. vers. 17. num. 4. adjungit se illis Deus velut plumbum, ne consumantur, ibidem. vers. 10. num. 4. & fulgent velut aurum, ibidem. num. 2. Et ex suis ærumnis concipiunt spem beatæ vitæ, cap. 19. vers. 29. numero 6. & nutriunt spem, atque testantur Divinam Potentiam, & gratiam, cap. 22. vers. 3. num. 5. 6. & seq. ad Deum ire compellunt, cap. 23. vers. 3. num. 1.

Cur Deus amet, & velut suorum justorum tribulationes, cap. 22. vers. 3. num. 5. & sequentibus. Est res valde obscura, cap. 22. vers. 2. num. 9. Membra, in quibus sancti tribulati sunt, cum omni sua materia resuscitanda, cap. 19. vers. 26. num. 4. & justorum ærumnae probant cogitationes aliorum, cap. 23. vers. 10. num. 3. non enim sunt semper propter peccata, cap. 22. vers. 4. num. 3. & vers. 5. num. 6. quamvis justis in tribulationibus sint solliciti de suis peccatis, cap. 23. vers. 10. num. 5. Sunt perferentibus salutare, inferentibus noxæ, cap. 30. vers. 13. num. 3. Ponderantur lachrymæ, & afflictiones in Divino Judicio, cap. 23. vers. 7. num. 3.

Tarditate auxilii, & diuturnitate ærumnarum crescent merita justorum, cap. 35. vers. 13. nu. 1. & licet Deus non respondeat, percipit clamorem afflictorum, ibid. num. 2. & palpebræ ejus interrogant oppressores, & Tyrannos, ibid. num. 3. Agunt Deo gratias pro suis suppliciis, cap. 35. vers. 14. num. 4. Denique sanctitas vincit omnes ærumnas, cap. 36. vers. 7. num. 3. Deus constituit se in media tribulatione suorum justorum, cap. 38. præf. quæst. 2. num. 4.

Tribulationes flagellant impios, instar brutorum, cap. 34. v. 36. nu. 5. & cruciant impium, sed purgant justum, cap. 34. vers. 36. nu. 5. non lædunt hominem, nisi ipse animo lædatur, c. 35. vers. 8. nu. 4.

Homo per calamitates eruditur, cap. 36. vers. 9. num. 4. & Deus medetur cæcitati humanæ tenebris calamitatis, cap. 36. vers. 10. num. 2. ideo affligit, ut ad se alliciat, ibidem. Statim igitur adorandus Deus, & complectendum illius flagellum, ibid. num. 3. Nam ingens stupiditas non reverti ad flagellantem, ibid. num. 3. Denique flagellum extorquet à justo preces & clamorem, ab impio iram, cap. 36. vers. 30. num. 4.

Trinitatis Mysterium indicatum à Jobo, cap. 37. vers. 4. num. 1.

Tristitia quid, & circa quam materiam, cap. 35. vers. 6. num. 5.

T R O G L O D Y T Æ.

Habitantes in cavernis, cap. 18. vers. 10. num. 3. vivendi ratio illorum, cap. 30. vers. 7. num. 1. unde habeant nomen, ibid. vers. 8. num. 2. strident lingua, cap. 28. vers. 19. nu. 3. visitant radicibus, Vide Radices. Pertinent ad Æthiopes Orientales, cap. 28. vers. 19. nu. 3.

Tumulus Symbolum rei destructæ, cap. 30. vers. 24. num. 3.

Tunicæ peristomium solet esse justæ menturæ, cap. 30. vers. 18. num. 3.

T U R B O.

Deus de turbine compescens hominis sermonem, cap. 33. præf. quæst. 1. num. 2. excitat attentionem ad Divinam Orationem, ibid. quæst. 2. num. 5. comitatus est Dei vocem loquentis, ibid. quæst. 5. num. 2. 3. Quomodo attemperatus illius fragor, cum Dei voce, ibid. num. 4. Verus turbo, & procella, de qua loquutus ad Job, cap. 38. præf. quæst. 2. num. 2.

Est ventus circumactus, ibid. quæst. 3. num. 1. & versans prope terram, ibid. num. 4. An in turbine aliquid sit v. su. sensibile, ibid. quæst. 6. num. 3. comprehendit integram tempestatem, vide Tempestas, repræsentat perturbatum hominis statum, cap. 38. præf. quæst. 2. num. 4.

T U R P I A.

Rerum turpium sanctæ, & honestæ circumloquutiones tum ex Sacris, tum ex profanis, cap. 31. vers. 10. num. 6. & seq. usque
Pineda Tom. II.

que ad vers. 11. An in Sacro sermone sit proprium aliquod nomen rei turpis, ibidem. vers. 10. nu. 6. multa re turpia, nominibus honesta, & contrario, ibidem, num. 7.

T Y R A N N U S.

Tyranni descriptio, cap. 34. vers. 19. num. 2. Illius periphrasis, cap. 32. vers. 8. num. 2. cap. 41. vers. 3. num. 4. est pestilentia, cap. 34. vers. 28. num. 6. & tempestas, atque Mare procellosum cap. 33. vers. 8. num. 3. dicitur per excellentiam iniquus, c. 22. vers. 16. nu. 6.

Vociferatur contra pauperes, cap. 34. vers. 19. num. 2. avarus, cap. 34. vers. 28. num. 4. inhumanus, & turpis lucri sectator, cap. 22. vers. 6. num. 1. invidus, cap. 24. vers. 22. num. 1. habet brachia longissima, & rapacia, cap. 22. vers. 8. num. 2. sævit in viduas, & pupillos, cap. 22. vers. 9. num. 1. Est pessimus medicus evacuans pauperes necessario sanguine, cap. 22. vers. 9. nu. 2. vendit sua patrocina, ibid. vers. 10. num. 4. infestat terminos alienos, cap. 24. vers. 2. num. 2. infestat vicinos, & greges, atque pastores aliorum, ibid. num. 5.

Tyrannorum immanitas sibi, & aliis inutilis, ibid. vers. 6. nu. 6. illorum lex, excelsa de metere, cap. 24. vers. 22. nu. 3. superbiunt ex Dei oblivione, cap. 35. vers. 10. num. 2.

Deus ipse protector à Tyrannorum potentia, cap. 24. vers. 8. nu. 4. cap. 27. vers. 13. num. 5. cap. 34. vers. 29. num. 2. sunt ministri Divinæ Justitiæ, cap. 34. vers. 36. num. 3. & quodammodo Reip. utiles, ibidem. Falta illorum felicitas, cap. 24. vers. 22. num. 5. supplicium gravissimum, cap. 31. vers. 8. num. 1. superbia perpetuo punitur, cap. 35. vers. 12. num. 2.

Vide *Princeps, Impius, Pauper, Dives, Avarus.*

V

V A C C A.

Symbolum superbæ, & petulantis fœminæ, cap. 21. vers. 10. num. 8.

Vacuum, aut inane dicitur locus intrinsecus corporum, cap. 26. vers. 7. num. 3.

Velocitatis mirabilis descriptiones, & exempla, cap. 24. vers. 18. num. 4.

V E N E N U M.

Venena calidissima, & amarissima, cap. 20. vers. 14. num. 3. expuuntur, & continentur dentibus aspidis, ibid. Vomitione utendum adversus illa, cap. 20. vers. 15. nu. 1.

Veneri inventrix fœmina. Vide *Fœmina.*

V E N T E R.

Venter animæ memoria, cap. 32. vers. 18. num. 6. instar stomachi coquentis cibum, ibid. Venter Ecclesiæ conjugati, cap. 40. vers. 11. nu. 6. significat rem turpem, ibid. Cur datus Eleazar pro præmio, ibid. num. 6.

Ventris servitus quam misera, cap. 41. vers. 1. num. 4.

V E N T U S.

Ventorum differentia, cap. 37. vers. 22. num. 2. Spirantes quasi ex Dei ore, cap. 37. vers. 10. num. 1. Sequuntur circulum Solis cum ordine surgendi, atque cadendi, ibidem. vers. 12. num. 2. meridiano tempore solent quiescere, ibidem num. 3. Illorum commoditates, ibid. num. 4.

Ventus est aer impulsus vehementissimus, cap. 37. vers. 18. num. 4. ventus validissimus contrarius Austro, cap. 27. vers. 20. num. 4. ventus urens Orientalis, ibidem vers. 21. num. 1. venti nimboi spirantes ab Austro, vel ab Africo, cap. 37. vers. 9. num. 2. venti peculiare singulis regionibus, cap. 38. vers. 24. num. 4.

An venti contrarii simul spirare possint, cap. 38. vers. 9. num. 6.

V E R B U M.

Ex verbis non præmeditatis subventanci partus, cap. 32. vers. 18. num. 5. Stultorum dolores, & parturitio verborum, ibidem. Verborum, & linguæ affinitas cum igne, cap. 41. vers. 12. num. 3.

Cur Paulus Hebræis verborum, & sermonis sanctitatem præcipiat, cap. 31. vers. 10. num. 6.

Qui proximum verbo lædit, os Diaboli. vide *Proximes, Ira, Contumelia, Sermo.*

Verborum aculeus, & contumelia, quam difficilis toleratu, cap. 19. vers. 2. num. 5.

Vermes Gangetici ingentes, insidiantes Elephantis bibentibus, cap. 40. vers. 19. num. 4.

V E S T E S.

Vestibus olim latrones insidiantes, cap. 18. vers. 9. num. 3. & 4. Illarum luxus notatus, cap. 28. vers. 16. num. 2. dicuntur gloria, cap. 40. vers. 5. num. 4. Vestium tinctura Indicæ, cap. 28. vers. 16. num. 1. Sunt Symbolum externorum, cap. 19. vers. 9. num. 2.

V I A, V I A T O R.

Via facilis, & expedita descriptio, cap. 19. vers. 12. num. 7. via justorum Deo familiariter nota, cap. 23. vers. 10. num. 1. via justorum, & impiorum discrimen. Vide *Justus, Impius.* Via Dei, & via hominis allegoria, cap. 23. vers. 11. nu. 1. 2.

Index Rerum.

Viatoribus notum, proverbio de re pervulgata, cap. 21. vers. 29. num. 6.
 Boni viatores fausta nuntia perferentes, cap. 31. vers. 33. num. 3.
 Væ lactæ consideratio, cap. 37. vers. 16. num. 4.
VICTORIA.
 Victoria reddit insolentes, & audaces, cap. 18. vers. 14. nu. 14.
 Obtinetur precibus, cap. 19. vers. 20. num. 3. victoria de hostibus quo modo procuranda, cap. 24. vers. 6. num. 5.
 Vinci à minoribus ingens supplicium, cap. 20. vers. 10. num. 2. vide *Bellum, Hostis.*
VIDUA, VIDUITAS.
 Cur peculiariter dicatur Deus testis viduæ, cap. 29. vers. 13. nu. 2. & illarum etiam maritus, ibid.
 Variæ viduitatis circumloquutiones, cap. 24. vers. 21. num. 5. & illius incommoda, cap. 22. vers. 9. n. 1. desolata, & mortua, quæ dicatur, cap. 24. vers. 21. num. 6. 7. vidua non audens mutire, tantum in corde gemens, cap. 29. vers. 13. num. 2. Duæ peculiares viduarum virtutes, cap. 24. vers. 21. num. 7.
 Viduæ & pupilli nomina miserrabilia, cap. 18. v. 14. num. 4.
 Vindictæ appetitus ardens, cap. 31. vers. 30. nu. 2.
VINUM, VINEA.
 Vineæ Cœlum, & Solum temperatum, cap. 24. vers. 18. num. 8. Vnum, vinea, & aurum cur eodem nomine significantur, cap. 36. vers. 19. nu. 3. Symbolum ingentis afflictionis, c. 21. vers. 20. num. 3. Splendens in vitro Symbolum felicitatis, cap. 37. vers. 22. num. 1. & iucunditatis, cap. 24. vers. 18. n. 8. vina dulcia bilecunt. vide *Dulcis.*
VIPERA.
 Viperæ caput exitiale, cap. 20. vers. 16. num. 4. concipit exusto maris capite. Ibidem. lingua illius gemina, cauda velocissima, ibidem. num. 5. Est Symbolum impij infidiantis alijs impijs, ibid. num. 5.
VIRGA.
 Virga dei florens producit plagam, & supplicium, cap. 21. vers. 9. num. 2. significat hostem. Ibidem. nu. 3.
 Virilia Symbolum virtutis, cap. 40. vers. 12. nu. 3.
VIRGO.
 Diligenter custodienda à Patre familias, cap. 24. vers. 16. nu. 3. sed frustra, nisi ipsa se custodiat. Ibidem. Debet esse domi abscondita, publice laudata. cap. 32. vers. 14. num. 15. co-tutior, quo severior, & austerior, ibid. vide *Pulchritudo.*
 Cur virgines dicantur agnitudo oculorum, c. 30. vers. 1. num. 13. vide *Oculus.*
 Viscerum nomine continentur omnia vitalia, cap. 38. vers. 36. num. 1.
VITA.
 Deus prima vitæ origo, cap. 34. vers. 14. num. 4. illam respirando communicat, ibid. Avertendo faciem, & respirationem aufert, ibid. num. 4. vita in Deo unita, in creaturis dispersa. Ibid. num. 5.
 Spiritus Dei nunc vivificans, nunc consumens. cap. 34. vers. 15. num. 3. & vita omnium participata ex Divino Spiritu, c. 26. v. 3. nu. 4. Dei epithetum, vitæ dator. Ibid. v. 4. nu. 5.
 Cur vita significetur in Hebræo plurali nomine vitarum. ibid. num. 5. illius circumloquutio, cap. 27. vers. 4. num. 2. ibid. vers. 19. num. 3.
 Vita, vigilia, cap. 21. vers. 32. num. 9. imò somnus, & somnium, cap. 20. vers. 8. num. 4. instar lucernæ, quæ facile extinguitur, cap. 21. vers. 17. num. 1. instar fluvij præterlabentis, cap. 22. v. 16. nu. 3. instar telæ aranearum, cap. 27. vers. 18. nu. 2.
 Vivere atque valere conjuncta, cap. 21. vers. 8. num. 2. illis felicitas est thesaurus Lemurum, cap. 20. vers. 3. num. 5. illius extremum dicuntur reliquæ ignæ devorandæ, cap. 22. vers. 20. num. 6.
 Vita indignus, qui vita abutitur, cap. 30. vers. 2. num. 3. & qui accepit in vano animam, cap. 31. vers. 4. nu. 3. vitæ præsentis amatores, cap. 28. vers. 13. num. 3. contemptores instar mortuorum, ibidem. vide *Mors, Homo.*
VITRUM.
 Vitri nomen à luce, cap. 28. vers. 17. num. 2. Origo, & inventio. ibidem, nu. 5. vitrea suppellex non minoris pretij, quam ar-

gentea, aut aurea, ibid. num. 5. vide *Crystallus.*
VITULUS.
 Inutilis removendus à matre, cap. 21. vers. 10. num. 6. quoniam loco fuerint vituli erecti à Jeroboam, cap. 24. v. 51. nu. 3.
UMBILICUS.
 Umbilici quæ constitutio optima ad sanitatem, & fortitudinem, cap. 40. vers. 11. num. 3. An umbilicus potius referatur ad foeminam, quam ad marem, cap. 40. vers. 11. num. 3. & 5. An habeat aliquem usum in generatione, ibid. nu. 5.
 Umbilicus non præfixus Symbolum impietatis, & idololatriæ, ibidem, num. 4. Symbolum intemperantiæ, & mollioris nati-
 foemineæ, ibid. num. 6.
UMBRA.
 Dicitur nequitia torpor, cap. 40. vers. 17. num. 4. & bonatem poralia, ibidem. num. 1. Protectio, & defensio improborum, ibid. nu. 3. Cur umbra ametur à Diabolo, ibidem, nu. 5.
UNICORNIS.
 Unicornis est animal non unius tantum generis, cap. 39. vers. 9. nu. 3. An sit idem, qui Rhinoceros, ibid. nu. 2. Illius imago, & descriptio, ibid. num. 3.
 Est Symbolum unius veri Dei, ibidem. num. 7. & simplicitatis Christianæ, cap. 39. vers. 7. num. 5.
 Vocationis D. vineæ an ullus sit terminus, cap. 33. vers. 30. num. 5. vitandi extremi errores circa illam, ibidem, &c. vers. 31. nu. 1.
 Voluminis longitudo, & latitudo apud Zachariam quid significaret, cap. 24. vers. 14. num. 2.
 Voluntati dare solemus, quod est intellectus, cap. 34. vers. 14. num. 2.
VOLUPTAS.
 Inebriat partem inferiorem, cap. 34. vers. 7. nu. 4. Illius vis maxima, cap. 20. vers. 12. num. 4. Sapientiæ inimica, c. 28. vers. 13. num. 3. Machinatur homini interitum, cap. 31. vers. 3. nu. 4. est naufragium bonorum omnium, ibid. Est velut fœdera, ibidem, num. 4. vide *Mererix.* Est deceptio, cap. 31. vers. 9. nu. 1. Dicitur aqua, & potus. Ibidem, vers. 10. num. 8.
 Est conjuncta cum divitijs, cap. 28. vers. 13. num. 3. & cum intemperantia, c. 40. vers. 12. num. 4. obducit, & perplectis oculis mortalium tectam, ne appareat peccati turpitudine. Ibid. vers. 12. num. 4. sed abruptitur à Deo. Ibidem debet illi intercludi aditus, cap. 20. vers. 12. nu. 4.
 Voluptas vera ex Deo percipitur, sed permixta amaritudine ex mundo, cap. 22. vers. 26. num. 5.
VOTUM.
 Votorum concipiendorum, & solvendorum religio, & antiquitas, cap. 22. vers. 27. nu. 2. votum sub conditione, ibid.
 Affigebantur genibus Deorum, ibid. num. 3. Pro quibus rebus conciperentur, ibidem, & num. 4. vota, quamvis spontanea, addunt animo vim, & fortitudinem, cap. 27. v. 6. nu. 1.
VOX.
 Vox Domini loquentis cum Jobo an exterius percepta, cap. 38. præf. quæst. 5. attemperata cum fragore turbinis, ibid. num. 4. vide *Tonitruum,* & in Indice Scripturarum.
 Urbis everse descriptio, cap. 30. vers. 15. num. 1.
 Vulcania certamina, vide *Certamen.*
 In Latina Vulgata lectione nihil mutandum, cap. 24. vers. 1. num. 1. & ubique defenditur Latinus vulgatus Interpret.
VULTUR.
 Vultures concipiunt adversæ Austro, cap. 39. vers. 26. num. 6. Sunt ardentissimæ charitatis erga pullos, cap. 39. vers. 30. nu. 2. Sanguinari, & observatores cadaverum, ibid. num. 4. Acutissimi odoratus, ibidem, num. 4. Symbolum hostium, ibid. num. 4. vide *Aquila, Accipiter.*
UXOR.
 Uxor, & maritus ejusdem spiritus, cap. 19. vers. 17. nu. 2.
 Uxor ducenda sine honesto. Uxor Jobi. vide *Job, Femina, Virgo, conjuges.*
Z.
 Zelus sanctorum in lucrificandis hominibus Deo, cap. 19. vers. 15. num. 4. vide *Preselytus.* & Gentium conversio ad Fidem.

FINIS.

INDEX

INDEX PECULIARIUM SCRIPTURÆ LOCORUM,

*QUI IN HOC OPERE SPARSIM EXPLICANTUR, ET ILLU-
strantur, vel ad Scripturæ Phrasim, vel ad observationem
doctrinæ, & morum.*

PRÆTER ALIOS PLURES, QUOS PASSIM OFFENDET LECTOR
vel indicatos, vel exempli gratia catervatim occurrentes.

GENESIS.

1. 1. Creavit Deus, cap. 28. vers. 27. num. 3.
6. Fiat firmamentum, cap. 26. vers. 7. nu. 2. cap. 37. versic. 18. num. 3.
6. Congregentur aquæ in locum unum, cap. 26. vers. 10. num. 4. c. 26. vers. 12. num. 1.
12. Aurum terræ Eviath optimum, c. 28. vers. 7. num. 1.
14. Sint in signa, & tempora, cap. 24. vers. 1. num. 6.
18. Ut præesset nosti, cap. 25. num. 2.
29. Ad imaginem, & similitudinem, cap. 39. vers. 5. num. 4.
2. 1. & omnis ornatus eorum, cap. 25. vers. 3. num. 1. cap. 26. vers. 13. num. 1.
8. Fons ascendebat de terra. cap. 36. vers. 28. num. 4. cap. 38. vers. 9. num. 5.
7. Spiraculum vitæ, cap. 26. vers. 4. num. 7.
8. Plantaverat Paradisum ab initio, cap. 23. v. 8. num. 6.
17. Morte morieris, &c. cap. 33. vers. 22. nu. 3.
3. 23. Emisit eum Dominus de Paradiso, cap. 22. vers. 19. num. 1. ut operaretur terram, cap. 39. vers. 9. num. 1.
4. 4. Respexit ad Abel, & ad munera ejus, cap. 22. vers. 27. n. 1.
7. Pro foribus peccatum tuum aderit, cap. 20. vers. 11. nu. 5. cap. 24. vers. 33. num. 8. cap. 29. v. 7. num. 2. cap. 33. versic. 22. num. 2.
8. Egrediamur foras, cap. 40. vers. 4. num. 2.
12. Non dabit tibi fructus tuos, cap. 31. vers. 39. num. 2.
12. Fuit malleator in cuncta opera æris, & ferri, cap. 28. vers. 3. num. 3.
5. 23. Occidi virum in vulnus meum, &c. cap. 24. vers. 15. nu. 3.
6. 4. Hi sunt potentes à sæculo, &c. c. 26. vers. 5. num. 9.
5. Cuncta cogitatio hominis intenta ad malum, cap. 20. vers. 12. num. 3.
6. Tactus dolore cordis, &c. cap. 35. vers. 6. num. 4.
12. Omnis caro corruerat viam suam, cap. 31. vers. 10. num. 19.
7. 11. Apertæ sunt cataraçtæ Cœli, cap. 26. vers. 8. num. 4.
12. In quibus est spiraculum vitæ, cap. 26. nu. 7.
8. 7. Emisit corvum, & non revertebatur, cap. 38. vers. 41. num. 8.
10. 8. Robustus, & potens in terra, cap. 28. vers. 5. num. 9.
25. Nomen uni &c. cap. 20. vers. 17. num. 6.
11. 15. Descendam, & videbo, cap. 21. vers. 29. num. 7.
18. Mortuus est Aram ante Thare patrem suum, cap. 18. vers. 19. num. 3.
12. 5. Animas, quas fecerat, cap. 19. vers. 15. num. 4.
13. 18. Ad Aquilonem, & Meridiem, &c. cap. 23. vers. 8. num. 4.
18. Movens tabernaculum, &c. cap. 18. vers. 14. num. 3.
15. 12. Cum Sol occumberet, sopor irrituit super Abraham, cap. 33. vers. 15. num. 2.
16. 2. E regione fratrum suorum figet tabernacula, cap. 18. vers. 14. num. 3.
18. 2. Sedens in ostio tabernaculi, cap. 31. v. 32. num. 2.
25. Absit à te, ut occidas justum cum impio, &c. cap. 27. vers. 5. num. 4.
19. 21. Suscepi preces tuas, cap. 22. vers. 8. num. 4.
34. Ecce dormivi heri, &c., cap. 30. vers. 24. num. 4.
20. 6. Induxisti super me, & super regnum meum peccatum grande, cap. 31. vers. 11. num. 2.
16. Memento te deprehensam, cap. 22. vers. 4. num. 5.
21. 9. Non erit hæres filius ancillæ, &c. cap. 19. vers. 17. num. 9.
22. 12. Nunc cognovi, quod timeas Dominaum, cap. 19. versic. 25. num. 1.
23. 4. Princeps Dei es apud nos, cap. 29. num. 2.
24. 3. Ad terram, & cognationem meam, &c. cap. 32. præfat. quæst. 1. num. 3.
7. Ipse mittet Angelum suum coram te, cap. 33. versic. 23. num. 8.
10. Syria fluviorum, &c. cap. 31. præf. quæst. 2. num. 5.
25. 5. Filiis concubinarum largitus est munera, cap. 19. vers. 17. num. 9.
27. 37. Ecce odor filii mei, &c. cap. 20. vers. 17. nu. 5.
28. 3. Deus omnipotens benedicat tibi, cap. 41. vers. 15. num. 3.
17. Angelos ascendentes, & descendentes, cap. 25. versic. 3. num. 5. cap. 38. vers. 35. num. 2.
22. Votum vovi, decimas offeram, &c. cap. 22. versic. 27. num. 2.
29. 34. Nunc quoque copulabitur mihi vir meus, cap. 40. vers. 22. num. 3.
30. 41. Ponebat Jacob virgas, &c. cap. 23. vers. 7. nu. 2.
32. 7. Mutavit mercedem meam decem vicibus, cap. 9. versic. 3. num. 2.
14. *Tota Jacobi lucta allegorice tractata, & illustrata*, cap. 36. vers. 16. num. 3.
32. Tetigit nervum fœmoris ejus, cap. 31. vers. 10. num. 10.
33. 12. Invenisti gratiam, &c. c. 23. vers. 4. num. 3.
19. Emit agrum centum agnis, cap. 24. vers. 11. num. 2.
34. 19. Amabat puellam valde, cap. 22. vers. 3. num. 3.
35. 11. Ego Deus omnipotens, cresce, &c. cap. 21. versic. 15. num. 3.
29. Mortuus, appositus est populo suo, cap. 27. versic. 19. num. 2.
37. 22. Manus vestras servate innoxias, cap. 30. versic. 24. num. 1.
23. Nudaverunt eum tunica talari, cap. 19. vers. 9. num. 1.
31. Tulerunt tunicam ejus, mittentes, qui ferret ad patrem cap. 33. vers. 14. num. 4.
40. 13. Restituet te in gradum pristinum, cap. 21. versic. 8. num. 2.
42. 35. Vocavit eum Salvatorum mundi, cap. 24. versic. 1. num. 5.
43. 18. Ut violenter subjiciat servituti, cap. 26. v. 5. num. 6.
44. 17. Absit à me, ut sic agam, &c. cap. 34. vers. 10. num. 3.
47. 31. Adoravit conversus ad lectuli caput, cap. 19. vers. 25. numero 23.
48. 14. Commutans manus, scio fili, &c. cap. 19. versic. 25. nu. 19. Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, &c. cap. 33. vers. 23. num. 8.
49. 3. Primogenitus fortitudo mea, cap. 18. vers. 12. n. 2. c. 31. vers. 1. num. 1. cap. 40. vers. 14. num. 4. Major in imperio, cap. 26. vers. 3. num. 5.
4. Effusus sicut, &c. cap. 30. vers. 16. num. 1.
5. In consilium eorum non intret anima mea, &c. cap. 40. vers. 13. num. 2.
13. Sedit in forti arcus ejus, cap. 26. vers. 20. num. 2. cap. 26. vers. 25. num. 6.
18. Ceraistes in semita, cap. 18. vers. 10. num. 8.
19. Gad accinctus præliabitur ante eum, cap. 19. vers. 12. num. 2.
24. Dissoluta vincula brachiorum illius, cap. 40. vers. 4. num. 2.
50. 1. Ruit super faciem parentis flens, & deosculans eum, cap. 18. vers. 19. num. 3.

Index Locorum Scripturae.

E X O D U S.

2. 22. Advena fui in terra, &c. cap. 19. vers. 15. num. 1.
3. 2. Videbat, quod arderet, & non combureretur, cap. 20. vers. 20. num. 5.
3. Videbo visionem hanc magnam, cap. 19. vers. 27. numero 3.
8. Lacte, & melle manans, cap. 20. vers. 17. num. 7.
12. Qui est, misit me, &c. cap. 18. vers. 15. num. 6.
14. Sum, qui sum, cap. 21. v. 16. num. 4.
15. Hoc nomen meum, & hoc memoriale, cap. 18. vers. 17. num. 3.
22. Postulabit mulier à vicina sua, & hospita sua, cap. 19. vers. 15. num. 1.
4. 7. Ecce manus leprosa, &c. cap. 19. vers. 25. num. 24.
5. 8. Menturam laterum non minuetis, cap. 36. vers. 27. numero 4.
7. 1. Scient Ægyptii, quia ego sum Dominus, cap. 19. vers. 6. num. 3.
9. 17. Adhuc retines populum, &c. cap. 91. vers. 12. num. 8.
10. 7. Usque quo patimur hoc scandalum, cap. 18. vers. 10. num. 3.
26. Flare fecit ab Occidente Ventum vehementissimum, cap. 27. vers. 10. num. 4.
12. 12. Transibit per terram Ægypti, &c. cap. 34. vers. 20. num. 5.
38. Vulgus promiscuum innumerabile, cap. 19. vers. 15. num. 2. 4.
43. 44. Alienigena non comedet, servus emptitius, &c. cap. 19. vers. 15. num. 3.
13. 5. Terra fluens lacte, & melle, c. 29. vers. 6. num. 3.
9. Erit quasi signum in manu tua, cap. 37. vers. 7. num. 7.
15. 1. Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, cap. 22. vers. 19. num. 3.
7. Misisti iram tuam, quæ devoravit eos, &c. cap. 19. vers. 11. num. 2.
16. 16. Gomor per singula capita, cap. 42. vers. 10. num. 6.
17. 16. Manus Solii Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, cap. 26. vers. 9. num. 4.
18. 21. Qui oderint avaritiam, &c. cap. 22. vers. 3. nu. 3.
22. Levius sit tibi partito in alios onere, cap. 29. vers. 15. num. 3.
19. 5. Peculium de cunctis gentibus, c. 19. vers. 25. num. 2.
16. Clangor buccinæ vehementius perstrepebat, cap. 38. præfat. quæst. 5. num. 1.
1. 48. Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire Coloniam, cap. 16. vers. 15. num. 2.
24. 10. Quasi opus Lapidis Sapphirini, & quasi Cœlum, cum serenum est, cap. 28. vers. 6. num. 2.
25. 8. Facient sanctuarium, & habitabo in medio, &c. cap. 18. vers. 15. num. 4.
20. Respicient se mutuo versis vultibus, cap. 41. vers. 8. num. 5.
38. 2. Facies vestem Aaron in gloriam & decorem, cap. 19. vers. 9. num. 2.
30. Pones in Rationali iudicii doctrinam, & veritatem, cap. 18. vers. 5. num. 1. cap. 28. vers. 17. num. 4. cap. 29. v. 16. num. 3.
30. 10. Deprecabitur Aaron, &c. cap. 33. vers. 24. num. 4.
32. 1. Videns populus, quod moram faceret, &c. cap. 19. vers. 3. num. 4.
6. Sedit populus manducare, & bibere & surrexerunt ludere, c. 21. vers. 13. num. 2.
33. 19. Ostendam tibi omne bonum, cap. 36. vers. 32. num. 6.
22. Protegam te dextera mea, cap. 36. vers. 52. num. 8.
34. 7. Nullus apud te per se innocens est, cap. 22. vers. 19. num. 6.
29. Cornuta erat facies Moyfi, cap. 25. vers. 5. num. 5.
39. 29. Fecerunt laminam Sacre venerationis, cap. 19. vers. 9. num. 5.

L E V I T I C U S.

13. 11. Si effloruerit lepra in cute, cap. 30. vers. 12. num. 3.
48. Quidquid ex pelle confectum est, cap. 28. vers. 17. num. 7.
16. 13. Confregi jugum cervicum vestrarum, ut incederetis erecti, cap. 22. vers. 20. num. 3.
32. Disperdam terram vestram, & stupebunt inimici vestri, cap. 18. vers. 20. num. 3.
28. 17. Incestus est, &c. cap. 31. vers. 11. num. 1.
19. 34. Coram cano capite consurge, cap. 32. vers. 5. num. 3.
36. Statera iusta, & æqua sunt pondera, cap. 31. vers. 6. num. 1.
20. 4. Si negligens populus terræ, & quasi parvipendens dimiserit hominem, cap. 34. vers. 29. nu. 1.
25. 23. Terra mea est, & vos advcæ, cap. 19. vers. 15. num. 1.

39. Non cum opprimes servitute famulorum, cap. 19. vers. 16. num. 3.

N U M E R I.

11. 20. Comedetis carnes donec vertatur in nauseam, cap. 19. vers. 17. num. 1. c. 33. vers. 20. nu. 1.
22. Ut possit sufficere ad cibum, cap. 23. vers. 3. num. 4.
12. 6. In visione apparebo, vel per somnium loquar, &c. c. 33. vers. 15. num. 1.
8. Maria apparuit eandens lepra, &c. cap. 42. vers. 7. num. 6. & 10. & vers. 11. num. 2.
14. Si pater ejus spuisset in faciem illius, &c. cap. 30. vers. 10. num. 5.
13. 23. Stirpe Enac vidimus, c. 36. vers. 5. num. 7.
33. Populus proceræ staturæ est, cap. 38. vers. 5. num. 3.
34. Vidimus monstra quædam de genere Giganteo, cap. 26. vers. 5. num. 7.
14. 9. Recessit ab eis omne præsidium, cap. 24. vers. 25. numero 10.
34. Annus pro die computabitur, cap. 36. v. 11. num. 3.
15. 39. Oculi per res varias fornicantes, cap. 31. vers. 1. numero 8.
22. 5. Misit ad Balaam, qui habitabat super flumen terre filiorum Ammon, c. 32. præf. quæst. 2. num. 2.
23. 1. Edifica mihi septem aras, cap. 42. vers. 10. num. 1.
7. De Aram adduxit me Balac, cap. 32. præf. quæstio 1. num. 2.
21. Non est idolum in Jacob, &c. cap. 31. vers. 26. numero 4.
24. 4. Qui cadit, & sic aperiuntur oculi ejus, cap. 21. vers. 20. num. 1. cap. 32. præf. quæst. 2. num. 5. Semen ejus etiam in aquas multas, cap. 26. vers. 5. num. 11.
25. 4. Tolle Principes, & suspende eos contra solem, cap. 21. vers. 19. num. 1.
26. 26. Recedite de medio, &c. cap. 24. vers. 24. num. 1.
31. 23. Quod potest transire per flammam, cap. 23. vers. 10. numero 4.
35. 8. Juxta mensuram hæreditatis suæ, &c. cap. 33. vers. 3. numero 2.

D E U T E R O N O M I U M.

1. 28. Filios Enacim vidimus, cap. 26. vers. 5. num. 7.
2. 6. Aquam emptam haurietis, cap. 40. vers. 12. num. 5.
10. Enim primi fuerunt habitatores ejus, cap. 20. vers. 25. v. 5. cap. 26. vers. 5. num. 8.
25. Audito nomine tuo paveant, &c. cap. 26. vers. 5. nu. 2.
36. Non fuit civitas, quæ effugeret, cap. 36. vers. 21. numero 2.
7. Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos propinquos sibi, &c. cap. 27. vers. 10. num. 5.
4. 16. Ne forte faciatis vobis imaginem piscium, &c. cap. 40. vers. 20. num. 19.
24. Eduxit de fornace ferrea Ægypti, cap. 20. vers. 26. numero 6.
9. 13. Ipsi servies, cap. 21. vers. 15. num. 5.
7. 10. Reddit odientibus se statim, &c. cap. 27. vers. 13. numero 5.
19. 14. Non assumes, & transferre terminos, &c. cap. 24. vers. 2. num. 4.
23. 4. Conduxerunt contra te Balaam de Mesopotamia Syriæ, cap. 32. præf. quæst. 2. num. 1.
18. Non sit meretrix, nec scortator, &c. cap. 36. vers. 14. numero 2.
24. 10. Non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas, cap. 26. vers. 6. num. 2.
25. 9. Tolle calcamentum de pede, spueque in faciem, &c. cap. 30. vers. 10. num. 5.
27. 12. 13. Hi stabunt ad benedicendum, & à regione isti stabunt ad maledicendum, &c. cap. 19. vers. 17. num. 10.
28. 12. Aperiet Dominus Thesaurum suum optimum Cœlum, &c. cap. 38. vers. 22. num. 4.
31. Maledictus fructus, &c. cap. 20. vers. 17. num. 3.
29. 18. Radix germinans fel, & amaritudinem, &c. cap. 19. v. 28. num. 3.
18. Et assumat ebria sitientem, &c. cap. 37. vers. 7. num. 4.
20. Sedebunt super eum omnia maledicta, cap. 20. vers. 11. num. 5.
23. Sulphure, & salis ardore comburens, cap. 18. vers. 34. numero 11.
30. 4. Si ad cardines Cœli fuerit dissipatus, &c. cap. 22. vers. 14. num. 15.
31. 40. Levabo ad Cœlum manum meam, &c. cap. 26. vers. 9. numero 4.
32. 2. Concresecas in pluviam doctrina mea, cap. 29. vers. 11. num. 2.

Index Locorum Scripturae.

4. Dei perfecta sunt opera, &c. cap. 19. vers. 4. num. 5.
 6. Nunquid non ipse est pater tuus qui possedit te, &c. cap. 19. vers. 17. num. 1.
 8. Quando dividebat altissimus gentes, constituit terminos populorum, &c. cap. 34. vers. 24. num. 7.
 10. Invenit eum in terra deserta, &c. cap. 29. vers. 2. numero 4.
 13. Ut suggeret, &c. cap. 29. vers. 6. num. 3.
 52. 9. Constituit eum super excelsum terram, cap. 29. vers. 6. num. 3.
 18. Deum, qui te genuit, dereliquisti, cap. 18. vers. 4. numero 5.
 41. Levabo ad Coelum manum meam, &c. Et si auctore ut fulgur, gladium meum, &c. cap. 19. vers. 12. num. 3. cap. 19. vers. 29. num. 6. cap. 20. vers. 25. num. 3. cap. 22. vers. 10. num. 3.
 33. 2. De Seir ortus est nobis, cap. 25. vers. 5. num. 5.
 9. Quid dixit patri tuo, nescio vos, &c. cap. 31. vers. 34. numero 4.
 12. Quasi in thalamo tota die morabitur, cap. 33. vers. 6. numero 4.
 13. Non accipies loco pignoris superiorem, & inferiorem molam, cap. 22. vers. 6. num. 7.
 17. Cornua Rhinocerotis, &c. cap. 39. vers. 5. num. 2.
 19. Inundationes maris, quasi lac sugent, &c. cap. 28. vers. 14. num. 3.
 24. Tinget in oleo pedem, &c. Ferrum, & aes, calceamentum, &c. cap. 29. vers. 6. num. 2.
 27. Et subter brachia sempiterna, cap. 40. vers. 4. num. 1.

J O S U E.

2. 18. Funiculus coccineus, &c. cap. 38. v. 5. num. 4.
 7. 21. Vidi inter spolia pallium coccineum, cap. 19. vers. 12. numero 5.
 10. 24. Ponite pedes super colla regum, &c. cap. 18. vers. 14. numero 14.
 11. 6. Equos eorum subnervabis, cap. 39. vers. 19. num. 3.
 24. Josue interfecit Enacim, &c. cap. 26. vers. 5. num. 10.
 13. 3. A fluvio turbido, qui irrigat Aegyptum, &c. cap. 42. vers. 14. num. 5.
 24. 2. Trans fluvium habitaverunt patres vestri, cap. 21. vers. 29. num. 5.

J U D I C E S.

3. 15. Utraque manu pro dextera utebatur, cap. 37. vers. 7. numero 15.
 5. 26. Sinistram manum misit ad clavum, cap. 28. vers. 9. numero 2.
 30. Supellex varia ad ornanda colla congeritur, num. 41. vers. 13. num. 2.
 8. 24. Date mihi in aures ex praeda vestra, &c. cap. 42. vers. 11. num. 11.
 14. 6. Catulus Leonis saevus, & rugiens occurrit ei, cap. 38. vers. 40. num. 7.
 16. 12. Tota nocte cum silentio praestolantes, cap. 41. vers. 3. numero 2.
 21. Vinculum catenis, & clausum in carcere molere fecerunt, cap. 31. vers. 10. num. 3.
 19. 9. Dies ad occasum declivior, &c. cap. 27. vers. 6. num. 1.

R U T H.

3. 13. Si te voluerit propinquitatis jure retinere, &c. cap. 19. vers. 25. num. 4.
 4. 4. Audire te volui, &c. cap. 33. vers. 16. num. 1.

R E G U M I.

1. 15. Effundi animam coram Domino, cap. 30. vers. 16. num. 1.
 Mulier infelix ego sum, cap. 30. vers. 25. num. 3. Existimavit Agnam te mulentem, cap. 23. vers. 3. num. 1.
 16. Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial, cap. 32. vers. 2. num. 4.
 28. Commodavi eum Domino, &c. cap. 40. vers. 10. num. 2.
 2. 3. Deus scientiarum Dominus est, cap. 22. vers. 13. numero 1.
 Ipsi praeparantur cogitationes, cap. 28. vers. 25. num. 2.
 7. Dominus pauperem facit, & ditat, &c. cap. 20. vers. 15. numero 3.
 10. Dominum formidabunt adversarii ejus, &c. cap. 37. vers. 10. num. 3.
 12. Filii Belial nescientes Dominum nec officium Sacerdotum, &c. cap. 34. vers. 18. num. 4.
 3. 7. Samuel necdum sciebat Dominum, cap. 19. vers. 13. numero 3.

14. Pater suus non corripuit, &c. cap. 29. vers. 24. num. 5.
 6. 22. Ero humilis in oculis meis, cap. 22. vers. 29. num. 3.
 9. 15. Dominus revelaverat auriculam Samuelis, cap. 33. vers. 16. num. 1.
 10. 7. Fac, quaecumque invenerit manus tua, cap. 31. vers. 25. numero 2.
 11. Et quis pater eorum, &c. cap. 32. vers. 8. num. 3.
 12. 6. Dominus, qui fecit Moysen, & Aaron, &c. cap. 40. vers. 10. num. 3.
 14. 18. Cum ille nominasset arcam Dei, &c. c. 24. v. 26. nu. 6.
 47. Quocumque se converteret, superabat, cap. 24. vers. 6. numero 5.
 15. 23. Quasi scelus idololatriae est nolle acquiescere, &c. c. 36. vers. 13. num. 4.
 20. Triumphator in Israel, &c. cap. 23. vers. 7. num. 5.
 16. 14. Exagitabat eum spiritus nequam, cap. 18. vers. 11. numero 2.
 17. 6. Clypeus tegebat humeros ejus, cap. 39. v. 23. nu. 3.
 42. Cum inspexisset, & Philisthaeus, & vidisset, &c. cap. 35. vers. 5. num. 3.
 8. 20. Cecidit porrectus in terra, cap. 22. vers. 20. num. 3.
 22. Ecce places regi, cap. 22. vers. 3. num. 3.
 20. 20. Absit, non morieris, cap. 34. vers. 10. nu. 3.
 25. 8. Da quod invenerit manus tua, cap. 20. vers. 21. num. 2.
 26. Vivit Dominus, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, &c. cap. 24. vers. 14. num. 2. cap. 27. vers. 9. nu. 2. Fians sicut Nabal inimici tui, cap. 27. vers. 7. nu. 3.
 29. Anima Domini mei erit ligata in fasciculo vitæ, &c. cap. 37. vers. 19. num. 3.
 26. 12. Sopor Domini irruit, &c. cap. 33. vers. 15. nu. 2.
 28. 3. Pythones, &c. cap. 32. vers. 20. nu. 5.
 12. Quare imposuisti mihi? tu es enim Saul, cap. 34. vers. 18. num. 1.
 31. Conturbatus enim erat valde, &c. cap. 23. v. 16. nu. 6.

R E G U M II.

1. 18. Ut docerent filios Juda arcum, c. 29. v. 20. num. 3.
 22. Sagitta Jonathas nunquam redit retrorsum, cap. 23. vers. 16. num. 2.
 23. Saul, & Jonathas amabiles, &c. cap. 36. v. 13. num. 4.
 2. 17. Disposita domo sua suspendio interit, cap. 30. vers. 18. num. 3.
 21. Sume armaturam ejus, cap. 31. vers. 21. nu. 3.
 3. 8. Nunquid caput canis ego sum adversus Judam, cap. 30. vers. 1. num. 5.
 4. 2. Duces Latronum, &c. cap. 19. vers. 12. num. 2.
 3. Impoluerunt arcam Dei super plaustrum, cap. 30. vers. 22. num. 4.
 20. Quam gloriosus fuit Rex Israel discooperiens se, cap. 19. vers. 9. num. 2.
 7. 10. Non addent filii iniquitatis, ut affligant, &c. cap. 19. vers. 18. num. 1.
 8. 1. Tulit David frænum tributi de manu Philisthiim, cap. 24. vers. 14. num. 2.
 2. Percussit David Moab, & mensus est duos funiculos, &c. cap. 38. vers. 5. num. 5.
 12. 8. Si parva sunt ista adjiciam tibi multo majora, cap. 37. vers. 7. num. 4.
 12. Ego autem faciam in conspectu Solis hujus, &c. c. 24. vers. 15. num. 3. cap. 18. vers. 10. num. 6. cap. 22. vers. 19. nu. 1.
 Eo quod tuleris uxores tuas, &c. c. 31. vers. 10. num. 2.
 39. Traduxit Ammonitas typolaterum, c. 33. v. 18. nu. 3.
 13. 14. Arguam eum in virga virorum, c. 22. vers. 4. num. 4.
 39. Cessavit Rex persequi Absalon, c. 26. vers. 4. nu. 3.
 14. 17. Sicut Angelus Domini, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur, cap. 31. vers. 35. nu. 2.
 15. 30. Peccavi: sed honora me coram senioribus, &c. cap. 31. vers. 33. num. 3.
 16. 12. Si forte respiciat Dominus, & reddat bonum pro malo, cap. 21. vers. 6. nu. 2.
 21. 16. Deficiente David, Jesibebenob, &c. cap. 26. vers. 5. nu. 3. cap. 42. vers. 14. nu. 5.
 19. A Deo datus filius saltus, cap. 42. vers. 14. nu. 5.
 22. 24. Custodiam me ab iniquitate mea, cap. 22. vers. 15. nu. 5.
 23. 8. David quasi tenerimus ligni vermiculus, cap. 41. vers. 17. num. 3.
 24. 1. Furor Domini commovit in eis David, &c. cap. 34. v. 30. num. 7. c. 36. v. 18. nu. 8.
 14. Melius est, ut incidam in manus Domini, &c. cap. 33. vers. 12. num. 1.

R E G U M III.

1. 4. Abisag dormiebat cum Rege, &c. cap. 22. v. 21. nu. 2.
 4. 19. Dedit Deus Sapientiam Salomoni sicut arenam, &c. cap. 38. vers. 11. nu. 3.
 27. Necessaria mensae Salomonis praebant, &c. cap. 19. vers. 14. num. 6.

Index locorum Scripturae

5. 4. Non est Satan, neque occurfus malus, &c. cap. 24. vers. 2. num. 4.
 6. 10. Operuit domum lignis cedrinis, &c. cap. 26. versic. 9. numero 6.
 33. Fecit postes de lignis olivarum, c. 30. vers. 4. num. 4.
 8. 10. Dominus dixit, ut habitaret in nebula, cap. 22. versic. 13. num. 2.
 19. Sint populi tui aperti, ut exaudias, &c. c. 22 v. 27. nu. 1.
 10. 22. Dentes Elephantorum, cap. 40. vers. 9. num. 3.
 27. Tanta abundantia argenti quanta lapidum, cap. 27. vers. 16. num. 1.
 11. 3. Iratus est Dominus Salomoni, eo quod averfa esset mens ejus &c. cap. 21. vers. 15. num. 5. cap. 31. vers. 3. num. 3.
 13. Depravatum est cor ejus per mulieres, &c. cap. 31. vers. 3. num. 3.
 56. Ut remaneat lucerna David, &c. cap. 18. vers. 6. num. 7.
 Audivit Abias sonitum pedum ejus, & ait, Ingredere, &c. cap. 41. vers. 4. num. 5.
 14. 14. In hoc die, & in hoc tempore, &c. cap. 23. versic. 2. numero 2.
 17. 17. Ita ut non remaneret in eo halitus, cap. 26. versic. 4. numero 7.
 20. Etiam ne viduam afflixisti? &c. cap. 29. vers. 13. num. 2.
 21. Expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, cap. 26. vers. 4. num. 5.
 18. 24. Qui exaudierit per ignem, &c. cap. 22. vers. 27. num. 1.
 44. Nubecula parva quasi vestigium hominis, cap. 36. vers. 29. num. 2. c. 36. vers. 32. nu. 7.
 20. 32. Servus tuus Benadab dicit, vivat oro te, anima mea, cap. 40. vers. 23. num. 3.
 Frater meus, quod acceperunt, viri pro omine, cap. 19. vers. 26. num. 6.
 34. Fac tibi plateas in Damasco, cap. 18. vers. 17. num. 4.

REGUM IV.

2. 24. Eliseus maledixit pueris, &c. c. 20. vers. 10. nu. 4.
 3. 14. Restituta est caro Naaman sicut caro pueri, cap. 33. versic. 25. num. 3.
 6. 23. Apposita ciborum magna preparatio, cap. 40. versic. 25. num. 1.
 8. 19. Ut daret illi lucernam, &c. cap. 18. vers. 6. num. 3.
 9. 29. Jezabel pinxit oculos suos stibio, cap. 42. v. 14. nu. 17.
 12. 7. Accipietis pecuniam juxta ordinem vestrum, c. 34. versic. 19. num. 1.
 18. 4. Vocavit nomen ejus Nehustam, cap. 20. versic. 24. nu. 6.
 19. 30. Mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum, cap. 18. vers. 16. num. 3.
 20. 5. Ecce sanavi te, & die tertio ascendes in templum, cap. 33. vers. 27. num. 4.
 9. Gladius judicii, &c. cap. 19. vers. 29. num. 6.
 23. 1. Stetit rex supra gradum, cap. 29. vers. 7. num. 4.
 7. Domunculas luci, &c. cap. 36. vers. 14. num. 2.
 24. 14. Transfudit omnem artificem, & inclusorem, cap. 28. versic. 15. num. 2.

PARALIPOMENON I.

2. 3. Quare hoc querit Dominus meus, quod in peccato reputetur Israel, cap. 34. vers. 30. nu. 7.
 55. Cinzi venerunt de Calore patris domus Rechab, cap. 42. vers. 14. num. 5.
 4. 22. Qui stare fecit Solem, utrique Mendacii, &c. ibid.
 6. 10. Ipse Iesi, qui sacerdotio functus est, cap. 34. versic. 18. numero 1.
 7. 18. Soror ejus regina peperit virum Deorum, cap. 42. versic. 14. num. 5.
 24. 23. Sedit Salomon super solium Domini, &c. cap. 24. versic. 13. num. 1.
 29. 11. Tu dominaris omnium, &c. cap. 25. vers. 2. num. 3.

PARALIPOMENON II.

3. 7. Texit domum laminis de auro probatissimo, cap. 28. vers. 16. num. 4.
 12. 7. Non stillabit furor meus, &c. cap. 20. versic. 23. num. 7.
 cap. 29. vers. 22. num. 4.
 16. 14. Posuerunt eum super lectum plenum aromatibus, combusserunt super eum ambitione nimia, cap. 18. versic. 15. numero 6.
 21. 19. Non fecit ei populus secundum morem exequiarum, cap. 18. vers. 19. num. 3.
 22. 21. Filii, qui egressi fuerant de utero ejus, cap. 21. versic. 8. numero 4.
 26. 16. Elevatum est Cor ejus in interitum, c. 31. vers. 1. nu. 6.
 18. 22. Tempore angustiae auxit contemptum in Dominum, 23. vers. 11. 7.

ESDRAS.

7. 6. Dedit eis secundum manum Domini, cap. 19. vers. 22. nu. 5.
 25. Secundum Sapientiam Dei, quae est in manu tua, cap. 34. vers. 20. num. 6.

NEHEMIA S.

5. 13. Sic excutatur, & vacuus fiat, c. 22. vers. 9. num. 2.
 6. 2. Percutiamus foedus pariter in Vitulis, cap. 42. vers. 14. numero 5.

JUDITH.

7. 8. Cui etiam Dominus contulit splendorem, &c. cap. 42. vers. 14. num. 5.
 9. 4. 5. Tu fecisti priora, & illa post illa cogitasti, &c. cap. 40. versic. 3. num. 4.
 33. Capiatur laqueo oculorum suorum in me, cap. 42. vers. 14. num. 5.
 13. 28. Gladio perforari praecipiam latera tua, cap. 18. vers. 12. num. 4.
 14. 10. Nullus audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando, aut intrando aperire, c. 25. vers. 2. nu. 6.

T O B I A S.

2. 8. Parentes, & cognati ejus, &c. c. 31. vers. num. 5.
 3. 8. Asmodæus, Rex super omnes filios luxuriae, cap. 31. vers. 12. num. 2.
 14. Ad te Domine, faciem meam converto, &c. cap. 12. vers. 26. num. 6.
 5. 16. De qua domo, aut de qua tribu es tu, cap. 31. praefat. quæst. 1. num. 1.

E S T H E R.

2. 23. Historiis, & annalibus traditum coram Rege, cap. 31. vers. 35. num. 3.
 13. 9. 10. 11. &c. Domine Domine Rex omnipotens, &c. c. 34. vers. 24. num. 6.

J O B.

Passim secum ipse confertur tum suis lacis, tum alienis, sed illa praeteritum alio loco illustrantur.

1. 12. Ecce universa, quae habet, in manu tua sunt, &c. cap. 40. vers. 10. num. 6.
 7. 15. Elegit suspendium anima mea, cap. 30. vers. 18. num. 3.
 cap. 30. vers. 24. num. 7.
 24. 16. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, cap. 37. vers. 7. num. 13.

P S A L M I.

1. 1. Qui non ablit in consilio impiorum, &c. cap. 34. vers. 8. nu. 1.
 2. In lege Domini voluntas ejus, cap. 23. v. 12. nu. 3.
 3. Quod plantatum est secus decursus aquarum, &c. cap. 19. vers. 19. num. 2.
 4. Fructum suum dabit in tempore suo, cap. 42. vers. 12. num. 1.
 5. Impii tanquam pulvis, &c. cap. 21. vers. 18. num. 1. cap. 24. vers. 18. num. 2.
 2. 2. Principes convenerunt in unum, cap. 19. vers. 19. num. 3.
 9. Tanquam vas figuli confringens, &c. cap. 40. vers. 6. nu. 1.
 12. Apprehendite disciplinam, &c. cap. 31. vers. 26. num. 14.
 3. 4. Susceptor meus es, cap. 22. v. 9. num. 1.
 6. Ego dormivi, & soporatus sum, &c. cap. 22. vers. 11. nu. 4.
 41. In tribulatione dilatasti, &c. cap. 8. vers. 7. nu. 1.
 3. Diligitis vanitatem, & queritis mendacium, cap. 31. vers. 4. num. 3.
 7. Quis ostendet nobis bona, cap. 21. vers. 15. num. 3. c. 22. vers. 17. num. 3.
 5. 2. Intellige clamorem meum, cap. 37. vers. 2. num. 4.
 4. Mane astabo tibi, & videbo, cap. 33. vers. 5. num. 4.
 6. 1. Ne in furore tuo, &c. cap. 19. vers. 11. num. 2. cap. 30. vers. 27. num. 3. cap. 35. vers. 15. num. 1.
 8. Tarbatus est à furore oculus meus, &c. cap. 30. vers. 18. num. 2.
 7. 4. Conculcet in terra vitam meam, cap. 18. vers. 15. num. 15.
 5. Decidam ab inimicis meis inanis, c. 22. vers. 8. num. 8.
 8. In altum regredere: Dominus judicat, &c. cap. 21. vers. 22. num. 3.
 13. Gladium suum vibravit, &c. cap. 19. vers. 29. num. 3.
 17. In verticem illius iniquitas ejus descendet, cap. 20. vers. 10. num. 6.
 8. 6. Minuisti eum paulo minus ab Angelis, c. 18. v. 14. num. 7.
 7. In veteravi inter inimicos meos, cap. 22. vers. 16. num. 1.
 9. 1. Despicias in opportunitatibus, cap. 24. vers. 1. num. 6.
 7. Sub lingua ejus labor, & dolor, cap. 20. vers. 12. num. 3.
 11. Sciant gentes quoniam homines sunt, cap. 19. vers. 6. nu. 3.
 29. Rapere

Index Locorum Scripturae.

29. Rapere pauperem, dum attrahit eum in laqueo suo, cap. 18. vers. 8. num. 1.
33. Inclinet se, & cadet, &c. cap. 26. vers. 5. num. 6. cap. 38. vers. 40. num. 8.
10. 2. Paraverunt sagittas suas in pharetra, cap. 30. vers. 11. num. 2.
3. Laudatur peccator in desiderio animæ suæ, cap. 20. vers. 5. num. 3. cap. 27. vers. 8. num. 1.
4. Palpebræ ejus interrogant filios hominum, cap. 33. vers. 13. num. 3.
6. Pluet super peccatores laqueos, &c. cap. 18. vers. 15. num. 10. cap. 20. vers. 23. num. 8.
8. Humiliabit eum, inclinabit se, & cadet, cap. 18. vers. 8. n. 3.
15. Exultabit lingua, &c. cap. 20. vers. 5. num. 3.
11. 3. Vana loquuti sunt, &c. cap. 31. vers. 4. num. 3.
7. Purgatum terræ, &c. cap. 36. vers. 27. num. 5.
9. In circuitu impij ambulant secundum altitudinem tuam, &c. cap. 24. vers. 24. num. 2.
14. 5. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, c. 22. vers. 8. num. 6.
15. 1. Bonorum meorum non eges, cap. 35. vers. 7. num. 1.
2. Sanctis, qui sunt in terra, mirificavit omnes voluntates meas, &c. cap. 24. vers. 1. num. 4.
7. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum, cap. 26. vers. 3. num. 2. c. 27. vers. 14. num. 3. cap. 27. v. 13. num. 3.
9. Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, cap. 23. vers. 7. num. 3.
10. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, cap. 33. vers. 18. num. 2.
16. 4. Ego custodivi vias duras, cap. 23. vers. 11. num. 6.
5. Perfice gressus meos in semitis tuis, &c. cap. 29. vers. 11. num. 2.
10. Adipem suam concluserunt, cap. 21. vers. 26. num. 5.
14. Domine à paucis de terra divide eos in vita, &c. cap. 21. vers. 17. num. 3. cap. 27. vers. 14. num. 3.
De absconditis tuis ad impletus est venter, &c. cap. 20. vers. 20. num. 2. cap. 27. vers. 14. num. 3.
15. Dimiserunt reliquias suas parvulis suis, cap. 22. vers. 20. num. 6.
18. 1. Coeli enarrant gloriam Dei, &c. cap. 36. vers. 32. num. 4.
5. In omnem terram exivit sonus eorum, &c. cap. 38. vers. 5. num. 6.
6. In sole posuit tabernaculum, cap. 25. v. 5. num. 2.
14. Delicta quis intelligit, &c.
55. Ab alienis parce servo tuo, cap. 21. vers. 30. num. 1.
19. 1. Protegat te, &c. cap. 36. vers. 21. num. 2.
8. Hi in curribus, & hi in equis, &c. cap. 39. vers. 19. num. 3.
20. 9. Inveniat manus tua omnibus inimicis, &c. cap. 23. vers. 4. num. 4. cap. 31. vers. 25. num. 2.
10. Dominus in ira sua conturbabit eos, &c. cap. 34. vers. 15. num. 3.
21. 10. Tu es, qui extraxisti me de utero, &c. cap. 38. vers. 8. num. 8.
14. Loquuti sunt labiis, &c. cap. 22. vers. 19. nu. 7.
15. Cor meum, tanquam cera liquefscens in medio ventris, cap. 23. vers. 16. num. 2.
30. In conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram, cap. 19. vers. 25. num. 15.
22. 10. Coronam de Lapide pretioso, cap. 28. vers. 17. num. 6. c. 28. vers. 19. num. 4.
23. 1. Domini est terra, c. 22. vers. 14. num. 13. & qua sequuntur, cap. 34. vers. 24. num. 5. 6. Orbis terrarum, & qui habitant in eo, cap. 18. vers. 18. num. 3.
2. Super maria fundavit eam, &c. cap. 38. vers. 38. num. 2.
4. Qui non accepit in vano animam, &c. cap. 26. vers. 4. num. 4. cap. 31. vers. 5. num. 3.
15. Firmamentum est Dominus timentibus eum, cap. 19. vers. 19. num. 6. cap. 29. vers. 4. num. 4.
25. 2. Ure renes meos, &c. cap. 19. vers. 27. numero 2.
4. Cum iniqua gerentibus non introibo, &c. cap. 20. v. 21. n. 3.
26. 2. Edant carnes meas, cap. 19. vers. 22. num. 1.
4. Videam voluptatem Domini, cap. 19. v. 26. num. 2.
19. Terra viventium, cap. 18. vers. 26. num. 7.
27. 3. Ne simul trahas me cum peccatoribus, &c. cap. 34. vers. 14. num. 5.
7. Dissipabit ossa eorum, qui hominibus placent, cap. 32. vers. 22. num. 4.
8. Dominus fortitudo plebis suæ, cap. 26. vers. 2. num. 5.
6. Comminuet eas, tanquam vitulum Libani, cap. 21. vers. 11. num. 3.
29. 8. Vox Domini præparantis cervos, cap. 26. vers. 5. num. 2. cap. 39. vers. 1. num. 3. & vers. 2. nu. 7.
30. 10. Conturbatus est in ira oculus meus, &c. cap. 32. vers. 18. num. 6.
12. Et timor notis meis, &c. cap. 19. vers. 14. nu. 7.
13. Tanquam vas perditum factus sum, &c. c. 19. vers. 13. n. 4.
16. In manibus tuis sortes meæ, cap. 24. vers. 1. num. 6.
19. Muta fiant labia dolosa, cap. 24. vers. 21. num. 7.
31. 5. Dixi, confitebor adversum me, &c. cap. 31. vers. 33. num. 3-8. Firmabo super te oculos meos, cap. 26. vers. 3. num. 1.
9. In camo, & frango maxillas eorum constringe, cap. 24. vers. 12. num. 6. cap. 33. vers. 14. num. 9.
18. Erubescant, & deducantur in infernum, cap. 19. vers. 3. num. 4.
32. 6. Spiritus oris ejus omnis virtus eorum, c. 26. v. 13. n. 2. & 3.
7. Congregavit aquas quasi in utre, cap. 26. vers. 10. num. 2.
16. Gigas non salvabitur in multitudine virtutis, cap. 26. vers. 5. num. 9.
33. 1. Exultate Justi in Domino, cap. 20. vers. 5. num. 3.
6. Accedite ad Deum, & illuminamini, cap. 29. v. 24. num. 4.
8. Immitet Angelus Domini in circuitu, &c. cap. 33. vers. 23. num. 8.
11. Divites egerunt, cap. 20. vers. 19. num. 3. c. 21. v. 7. n. 4.
13. Quis est homo, qui vult vitam? cap. 21. vers. 7. num. 1.
34. 3. Veniat illi laqueus, quem ignorat, cap. 18. vers. 10. n. 2.
4. Et altitudinis montis ipsius, &c. cap. 26. vers. 11. num. 2.
22. Ne sileas à me, cap. 41. vers. 3. num. 2.
35. 4. Noluit intelligere, ut bene ageret, cap. 24. vers. 21. n. 6.
6. Veritas tua usque, &c. cap. 22. vers. 14. num. 3.
12. Non veniat mihi pes superbiæ, cap. 18. vers. 7. num. 4. cap. 22. vers. 15. num. 2.
13. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, cap. 18. vers. 21. num. 1.
36. 4. Delectare in Domino, &c. cap. 27. v. 10. num. 3.
18. Prospiciet, quod veniat dies ejus, cap. 18. vers. 20. num. 1.
37. Quoniam sunt reliquæ homini pacifico, cap. 22. vers. 20. num. 5.
37. 6. Sicut onus gravatæ sunt, &c. cap. 24. vers. 11. num. 6.
8. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, c. 40. vers. 11. num. 3.
12. Proximi mei adversum me appropinquaverunt, cap. 19. vers. 14. num. 7.
18. In flagella paratus sum, cap. 18. vers. 12. num. 5.
30. 10. Fortitudinem meam ad te custodiam, cap. 36. vers. 21. num. 2.
24. In increpationibus corripuisti hominem, &c. cap. 33. vers. 19. num. 2.
39. 9. Ut facerem voluntatem tuam Deus, volui, &c. cap. 23. vers. 12. num. 3. & legem tuam in medio ventris, &c. cap. 32. vers. 18. num. 6.
13. Comprehenderunt me iniquitates, cap. 20. vers. 11. nu. 5.
40. 5. Quando morietur, &c. cap. 19. vers. 13. num. 4.
41. 9. Et memor ero Hermonit à monte modico, cap. 41. vers. 14. num. 5.
42. 9. In die mandavit Dominus misericordiam, & nocte cantio eum ejus, cap. 36. vers. 24. num. 3.
43. 16. Operuit confusio faciem meam, cap. 23. vers. 17. nu. 4.
19. Declinasti semitas nostras à via tua, cap. 27. vers. 11. nu. 7.
23. Vendidisti populum tuum sine pretio, & non fuit multitudo in commutationibus, cap. 28. vers. 15. num. 3.
44. 7. Sedes tua Deus in sæculum sæculi, &c. cap. 23. vers. 3. num. 5.
10. In vestitu deaurato, &c. cap. 28. vers. 16. num. 3.
45. 9. Dominus custodit advenas, cap. 19. vers. 15. num. 2.
46. 7. Quoniam Rex omnis terræ Deus, &c. cap. 34. vers. 24. num. 5.
47. 11. Iniquitates calcanei mei circumdabit me, cap. 18. vers. 19. nu. 1. cap. 20. vers. 10. num. 6. cap. 40. vers. 12. n. 1.
8. Frater non redimit, redimet homo? &c. c. 33. vers. 24. num. 5.
10. Et vivet in finem, &c. cap. 23. vers. 7. num. 5.
13. Comparatus est jumentis, &c. cap. 40. vers. 10. nu. 2.
49. 10. Non accipiam de domo tua vitulos, &c. c. 35. v. 7. nu. 1.
50. 8. Occulta sapientiæ, &c. cap. 38. vers. 36. nu. 1.
54. 2. Contristatus sum in exercitatione meâ, &c. cap. 23. vers. 2. num. 3.
14. Homo unanims, dux meus, & notus, &c. cap. 19. vers. 13. num. 4.
22. Extendit manum suam in retribuendo, cap. 21. vers. 19. num. 4.
23. Contaminaverunt testamentum ejus, cap. 30. vers. 24. numero 2.
25. Non dimidiabunt dies suos, cap. 31. vers. 21. nu. 1.
57. 8. Iniquitates manus vestræ concinnans, cap. 20. vers. 10. n. 6.
9. Sicut cera quæ fluit, &c. cap. 24. vers. 19. nu. 7.
10. Sicut viventes, sic in ira absorbet eos, c. 27. v. 21. num. 2.
18. Latabitur justus, cum viderit vindictam, &c. cap. 22. vers. 19. nu. 3.
58. 11. Deus ostendit mihi super inimicos meos, c. 35. v. 5. num. 3.
61. 5. Pretium meum cogitaverunt repellere, cap. 20. vers. 7. n. 1.
9. Effundite coram illo corda, cap. 30. vers. 16. num. 1.
10. Ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum, c. 24. v. 24. n. 2.
11. Divitiæ si affluant, nolite cor apponere, cap. 20. vers. 9. num. 3. cap. 34. vers. 14. num. 2.
12. Semel loquutus est Deus, &c. cap. 33. vers. 14. num. 6. & 10. 12. 13.

Index locorum Scripturae

63. 7. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus, cap. 33. vers. 12. num. 2.
8. Sagittae parvulorum, &c. cap. 42. vers. 7. num. 6.
64. 2. Replebuntur ubertate, cap. 36. vers. 28. nu. 2.
7. Accinctus potentia, &c. cap. 38. vers. 3. num. 1.
9. Exitus matutini, & vespere delectabis, &c. cap. 31. vers. 26. numero 5.
11. In stillicidiis ejus letabitur germinans, cap. 26. vers. 8. nu. 2. c. 36. vers. 16. num. 9.
12. Benedicis coronae anni benignitatis tuae, cap. 19. vers. 9. num. 6.
65. 7. Quis dominatur in virtute sua, cap. 25. vers. 2. num. 3.
11. Induxisti nos in laqueum, c. 22. vers. 10. num. 1.
66. 6. Scopebam spiritum meum, cap. 31. vers. 37. num. 1.
67. 10. Pluviam voluntariam, &c. cap. 37. vers. 13. nu. 4.
11. Animalia tua habitabunt in ea, cap. 40. vers. 25. num. 7.
12. Dominus dabit verbum Evangelizantibus, &c. cap. 40. vers. 24. num. 5.
25. Viderunt ingressus tuos Deus, cap. 18. vers. 14. num. 13.
68. 15. Tempus beneplaciti Deus, &c. c. 24. v. 23. nu. 4.
16. Neque urgeat super me puteus os tuum, &c. cap. 36. vers. 16. num. 5.
23. Quem tu percussisti, persequuti sunt, c. 19. vers. 6. num. 1. c. 19. v. 11. num. 6.
27. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, cap. 23. vers. 2. num. 4.
69. 2. Ad invocandum me festina, cap. 20. vers. 2. num. 5.
70. 15. Non cognovi literaturam, &c. cap. 38. vers. 31. num. 6.
21. Lingua tua meditabitur, cap. 27. v. 4. num. 3.
71. 17. Ante Solem permanet nomen ejus, cap. 18. vers. 19. num. 1.
21. Defecerunt laudes David. 6. 58. c. 19. vers. 27. nu. 2.
72. 4. Non est respectus morti eorum, c. 31. vers. 40. num. 3.
7. Prodiit, quasi ex adipe, iniquitas, c. 21. vers. 26. num. 5.
11. Quomodo scit Deus, &c. cap. 22. vers. 13. num. 1.
20. Velut somnium surgentium, &c. cap. 20. vers. 8. num. 4.
22. Ut jumentum factus sum apud te, cap. 34. vers. 9. nu. 3.
73. 14. Dedisti cum escam populis Aethiopum, cap. 40. vers. 25. num. 8.
74. 9. Inclina vit ex hoc in hoc, cap. 21. v. 17. num. 3.
75. 6. Dormierunt somnum suum, &c. cap. 20. vers. 8. nu. 8.
6. Nihil invenerunt viri divitiarum in manibus, cap. 21. vers. 16. num. 2. cap. 27. vers. 19. num. 4.
7. Dormitaverunt, qui ascenderunt equos, cap. 33. vers. 5. num. 3.
13. Qui auferit spiritum Principum, cap. 26. vers. 4. num. 4.
76. 16. Continebit in ira sua misericordias, &c. cap. 22. vers. 12. numero 9.
77. 8. Generatio prava, & exasperans, cap. 24. vers. 11. nu. 6.
21. Aud. vit Dominus, & distulit, cap. 21. vers. 30. nu. 3.
99. Sicut Unicornium sanctificum suum, cap. 28. vers. 18. num. 2.
78. 12. Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, cap. 19. vers. 28. numero 3.
79. 3. Excita potentiam tuam & veni, c. 41. vers. 1. num. 2.
9. Vineam de Aegypto transtulisti, c. 22. vers. 6. num. 2.
80. 8. Exaudivi te in abscondito tempestatum, cap. 28. praefat. quaest. 2. num. 4.
13. Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, cap. 23. vers. 16. num. 5.
82. 14. Pone illos, ut rotam, & ut stipulam, &c. cap. 20. vers. 5. numero 5.
83. 6. Ascensiones in corde suo disposuit, &c. c. 28. vers. 5. nu. 5.
7. Benedixit omem dabit Legislator, cap. 22. vers. 22. nu. 3.
39. Distuli Christum tuum, cap. 21. vers. 30. num. 3.
85. 3. Inveniat iniquitas ejus ad odium, cap. 23. vers. 3. nu. 4.
86. 4. Memor ero Raab, & Babylonis, &c. cap. 26. v. 12. nu. 5.
5. Ecce alienigenae, & Tyrus, & populus Aethiopum, &c. cap. 28. vers. 19. num. 3.
87. 14. Sicut homo sine adjutorio, &c. cap. 33. vers. 22. num. 3.
6. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor, &c. cap. 34. vers. 20. num. 1.
11. Aut medici suscitabunt, &c. c. 26. vers. 5. num. 4.
12. Numquid narrabit aliquis in sepulchro, &c. cap. 26. vers. 6. num. 2.
17. Terrores tui conturbaverunt me, cap. 18. vers. 11. num. 2.
88. 8. 9. Magnus & terribilis super omnes, qui in circuitu ejus sunt, cap. 19. vers. 19. num. 3. c. 25. v. 3. nu. 1.
13. Aquilonem, & Mare, &c. cap. 23. vers. 8. num. 7. cap. 23. vers. 9. num. 3.
14. Firmetur manus tua omnibus inimicis tuis, cap. 18. vers. 13. num. 7.
15. Misericordia, & veritas praecedent faciem tuam, &c. cap. 29. vers. 16. nu. 3.
19. Domini est assumptio nostra, cap. 41. vers. 8. num. 8.
44. Ostruxisti eum ab emundatione, cap. 37. v. 21. nu. 2.
47. Usquequo avertis, &c. cap. 34. vers. 29. num. 4.
89. 3. Misericordia edificabitur in Coelum, c. 22. v. 23. num. 2.
4. Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternae, &c. cap. 24. vers. 25. num. 2.
10. Anni nostri sicut aranea meditabuntur, cap. 36. vers. 18. numero 2.
17. Opera manuum nostrarum dirige super nos, cap. 22. vers. 3. num. 4.
90. *Psalmus integer Paraphrasi illustratus, & ad Jobum relatus*, c. 42. vers. 16. num. 3.
15. Cum ipso sum in tribulatione, &c. cap. 38. praefat. quaest. 2. num. 4.
93. 21. Captabunt in animam justii, cap. 19. vers. 12. num. 2.
100. 5. Superbo oculo, & insatiabili corde, &c. cap. 82. vers. 8. num. 6.
8. In matutino interficiebam, &c. cap. 24. v. 14. nu. 1.
101. 4. Defecerunt, sicut fumus, dies nostri, & quae sequuntur, cap. 30. vers. 30. nu. 2.
6. Adhaesit os meum carni meae, cap. 19. vers. 20. num. 1.
26. Initio tu Domine, terram fundasti, c. 38. v. 4. nu. 7.
27. Omnes sicut vestimentum veterascent, &c. cap. 36. vers. 26. num. 6.
29. Semen eorum in saeculum dirigetur, c. 21. v. 8. nu. 1.
103. 2. Qui tegis aquis superiora suis, cap. 26. vers. 7. num. 2.
5. Fundasti terram super stabilitatem suam, &c. c. 26. vers. 7. nu. 4. cap. 26. vers. 12. num. 1.
18. Montes excoctis cervis, cap. 39. vers. 1. num. 4.
25. Pusilla animalia cum magnis, cap. 26. vers. 5. num. 15.
26. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, cap. 40. vers. 25. num. 2.
104. 18. Ferrum pertransiit animam ejus, donec veniret verbum ejus, &c. cap. 37. vers. 13. num. 5.
21. Ut erudiret Principes ejus, &c. cap. 26. vers. 14. num. 4.
36. Primitias omnis laboris eorum, &c. c. 40. v. 14. nu. 4.
106. 3. Ab Aquilone, & Mari, cap. 24. vers. 8. num. 8.
18. Omnem escam abominata est anima eorum, c. 33. vers. 20. num. 1.
29. Statuit procellam ejus in auram, cap. 30. vers. 27. num. 2.
108. 7. Detrahebant mihi, ego autem orabam, cap. 19. vers. 20. num. 3.
20. Operiantur, sicut diploide confusione, cap. 29. vers. 14. num. 2.
110. 7. Veritas, & judicium, cap. 29. vers. 16. num. 3.
111. 9. Cornu ejus exaltabitur in gloria, cap. 31. vers. 81. nu. 2.
113. 6. Montes exultastis sicut arietes, cap. 21. vers. 11. num. 4.
115. 3. Quid retribuam Domino, &c. cap. 35. vers. 2. nu. 3.
117. 12. Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis, &c. cap. 18. vers. 5. num. 4.
22. Factus in caput anguli, &c. cap. 38. vers. 6. nu. 11. & 12.
118. 1. Immaculati in via, c. 22. vers. 3. nu. 2. cap. 23. vers. 11. nu. 1.
19. Praevicantes reputavi omnes peccatores, cap. 23. vers. 10. num. 5.
20. A judiciis tuis timui, cap. 21. vers. 5. num. 7.
32. Cucurri, cum dilatasti cor meum, cap. 18. vers. 17. nu. 4. cap. 36. vers. 16. num. 6.
61. Funes peccatorum circumplexi sunt me, &c. cap. 18. vers. 10. num. 3.
70. Coagulatum est sicut lac cor meum, cap. 33. vers. 24. nu. 1.
128. Ad omnia mandata tua dirigebar, c. 33. v. 23. nu. 10.
148. Praevenerunt oculi mei ad te diluculo, c. 23. v. 8. num. 6.
119. 3. Cum carbonibus desolatoriis, cap. 30. vers. 4. num. 4.
5. Incolatus meus prolongatus est, c. 42. v. 14. num. 5.
120. 4. Non dormitabit, neque dormiet, &c. c. 33. v. 15. num. 5.
121. 7. Fiat pax in virtute tua, cap. 21. vers. 26. num. 4.
124. 3. Ut non extendantur justii ad iniquitatem manus suas, c. 31. vers. 26. num. 14.
125. 4. Converte captivitatem nostram, sicut torrentis in Austro, c. 42. vers. 10. num. 2.
6. Euntes ibant, &c. venientes venient, &c. cap. 19. vers. 21. num. 1.
126. 4. Sicut sagittae in manu potentis, ita filii excussorum, cap. 18. vers. 12. num. 2.
129. 2. Fiant aures tuae intendentes, &c. cap. 33. vers. 23. nu. 5.
131. 4. Si dederam somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, cap. 33. v. 15. num. 5.
5. Donec inveniam locum, tabernaculum, cap. 18. vers. 14. num. 3.
11. De fructu ventris tui, &c. c. 19. vers. 17. num. 9.
134. 1. Exaltabo te Deus meus Rex, &c. *Es quae sequuntur magna ex parte illustrantur*, cap. 34. vers. 24. num. 5.
135. 9. Lunam in potestatem noctis, cap. 25. vers. 5. num. 2.
136. 1. Domine probasti me, cognovisti me, cap. 23. vers. 10. nu. 2.
7. Memor esto Domine filiorum Edom in die Jerusalem, cap. 21. vers. 6. num. 2.
38. 6. Mirabilis facta est scientia tua ex me, cap. 22. vers. 13. num. 1.
9. Si sumptero pennas meas diluculo, &c. cap. 24. vers. 18. num. 5. cap. 23. vers. 8. num. 7. 38. vers. 13. num. 3.
23. Si via iniquitatis in me est, deduc me in viam aeternam, cap. 23. vers. 11. num. 4.

Index Locorum Scripturae.

40. 10. Singulariter sum ego, donec transeam, cap. 18. vers. 8. num. 6.
 41. 4. In deficiendo ex me spiritum meum, &c. cap. 42. vers. 3. num. 5.
 8. Me expectant iusti, donec, &c. cap. 1. vers. 14. num. 4.
 42. 7. Copiosa apud eum redemptio, cap. 19. vers. 25. num. 2.
 13. Regnum tuum regnum omnium seculorum, &c. cap. 18. vers. 14. nu. 5.
 44. 14. Imple omne animal benedictione, cap. 42. vers. 5. num. 1.
 46. 4. Numerat multitudinem stellarum, &c. cap. 22. vers. 14. num. 13.
 47. 3. 4. Dat nivem, sicut lanam, &c. cap. 37. vers. 6. num. 2.
 6. Mittit crystallum suum, sicut buccellas, &c. cap. 37. vers. 10. num. 2.
 48. 7. Laudate Dominum de terra Dracones, cap. 40. vers. 20. num. 10.
 50. 6. Omnis spiritus laudet Dominum, cap. 26. vers. 4. num. 3.

PROVERBIA.

1. 15. Consiliis suis saturabuntur, &c. cap. 20. vers. 18. num. 4.
 26. In interitu vestro ridebo, & subsannabo, &c. cap. 18. vers. 12. num. 3. cap. 22. v. 19. num. 5.
 3. 7. Recede a malo, sanitas quippe erit umbilico tuo, cap. 37. vers. 24. num. 3.
 27. Noli prohibere benefacere, &c. cap. 22. vers. 7. num. 6.
 32. Cum simplicibus sermocinatio eius, cap. 19. v. 19. nu. 6.
 4. 2. Donum bonum tribuam vobis, cap. 22. vers. 14. num. 3.
 12. Cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, cap. 21. vers. 15. num. 3. c. 22. vers. 21. num. 1.
 16. Non dormiunt, nisi cum male fecerint, cap. 20. vers. 14. num. 1.
 3. 15. Bibe aquam de cisterna tua, &c. cap. 31. vers. 10. n. 8.
 1. Incidisti in manum proximi tui, &c. cap. 40. vers. 20. nu. 2.
 19. Ubra eius inebrient te, cap. 40. vers. 11. num. 4.
 6. 61. Quasi viator egestas, & pauperies, quasi vir armatus, cap. 27. vers. 20. num. 1.
 30. Non gravis est culpa, cum quis furatus fuerit, &c. cap. 31. vers. 11. num. 2.
 7. 6. De fenestra domus meae video parvulos, &c. cap. 31. vers. 9. num. 1.
 8. 8. Iusti sermones mei, recti sunt intelligentibus, cap. 42. vers. 3. num. 4.
 9. Dissolutus in opere suo frater est sua opera dissipantis, cap. 30. vers. 29. num. 8.
 15. Per me reges regnant, &c. cap. 24. vers. 12. num. 3.
 18. Opes superbiae, &c. cap. 21. vers. 7. num. 2.
 22. Dominus possedit me, &c. & qua sequuntur, cap. 38. vers. 4. num. 5.
 25. Ante omnes colles ego parturiebar, cap. 26. v. 5. num. 2.
 28. Aether firmabat sursum, cap. 36. vers. 27. num. 4.
 30. Cum coeram cuncta componens, cap. 22. vers. 14. nu. 17.
 33. Audite disciplinam, & nolite abicere eam, cap. 28. vers. 13. num. 2.
 9. 16. Ignoravit, quod ibi sint Gigantes, &c. & qua sequuntur, cap. 26. v. 5. nu. 4.
 10. 7. Substantia divitis urbs fortitudinis, cap. 21. vers. 7. num. 4.
 18. Abscondunt odium labia mendacia, 20. vers. 12. num. 5.
 24. Quod timet impius, veniet super eum, cap. 19. vers. 29. num. 1.
 11. 14. Ubi non est gubernator, populus corrumpitur, salus autem, ubi multa consilia, cap. 19. vers. 19. num. 3.
 16. Mulier gratiosa inveniet gloriam, &c. cap. 36. vers. 17. num. 3.
 22. Circulus aureus in naribus, &c. cap. 42. vers. 11. nu. 10.
 26. Qui abscondit frumentum, maledicetur in populis, cap. 22. vers. 7. num. 6.
 12. 7. Verte impium, & non erit, &c. cap. 24. vers. 36. num. 6.
 10. Novit Iustus jumentorum suorum animas, cap. 30. vers. 21. num. 2.
 13. 13. Qui detrahit alicui rei, ipse in futurum obligat, cap. 22. vers. 6. num. 3. cap. 34. vers. 33. n. 8. qui timer preceptum, in pace versabitur, cap. 21. vers. 19. n. 4. c. 34. v. 33. nu. 3.
 25. Venter impiorum insatibilis, cap. 20. vers. 20. num. 3.
 14. 15. Servo sensato liberi servient, c. 31. v. 15. nu. 3.
 24. Corona sapientum divitiarum illorum, &c. cap. 19. vers. 10. num. 6.
 15. 1. Sermo durus suscitatur furorem, cap. 19. vers. 2. num. 5.
 11. Infernus, & perditio coram Domino, ap. 26. vers. 6. n. 1.
 16. 2. Spirituum ponderator est Dominus, cap. 31. vers. 6. nu. 2.
 10. In iudicio non errabit os eius, cap. 21. vers. 34. num. 2.
 17. 3. Sicut ignem probat argentum, &c. ita corda probat Dominus, cap. 23. vers. 10. num. 3.
 26. Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit? cap. 28. v. 15. num. 1.
 17. In angustiis frater comprobatur, cap. 19. vers. 21. num. 2.
 27. Pretiosus spiritus vir eruditus, cap. 32. vers. 18. nu. 4.
 18. 9. Mollis, & dissolutus in opere suo, &c. cap. 27. v. 6. num. 1.
 23. Cum obsecrationibus loquitur pauper, cap. 9. vers. 16. num. 1.
 17. 9. Qui altero sermone repetit, cap. 29. vers. 22. num. 1.
 11. Gloria viri est iniqua praetergredi, cap. 34. vers. 20. num. 4.
 24. Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes, &c. cap. 18. vers. 11. num. 4. cap. 41. vers. 19. nu. 6.
 20. 17. Suavis est homini panis mendacii, &c. cap. 20. vers. 18. num. 2.
 21. 3. Facere misericordiam, & iudicium, &c. cap. 30. vers. 26. num. 7.
 16. In coetu Gigantum commorabitur, &c. cap. 21. vers. 15. nu. 4.
 5. Arma gladii in via perversi, cap. 21. vers. 15. nu. 4.
 22. 9. Qui pronus est ad misericordiam, benedicitur, cap. 30. vers. 25. num. 4.
 23. 11. Ne attingas terminos pupillorum, cap. 24. vers. 25. num. 3.
 31. In novissimo mordebitur coluber, c. 20. vers. 14. num. 5.
 24. 9. Cogitatio stulti peccatum, cap. 31. vers. 11. num. 1.
 14. Vis suis replebitur stultus, & super eum erit vir bonus, cap. 33. vers. 27. nu. 7.
 21. Cum detractoribus ne commiscearis, cap. 29. vers. 22. num. 1.
 28. In ruina ejus non exultet cor tuum ne forte auferat ab illo iram suam, cap. 21. vers. 6. num. 2.
 30. Per agrum hominis pigri, &c. cap. 34. vers. 24. num. 6.
 25. 1. Gloria Regum investigare sermonem, cap. 29. vers. 16. n. 5.
 2. Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum, &c. cap. 22. vers. 8. nu. 7.
 26. 6. Peccantem virum involvet laqueus, & justus laudabit, &c. cap. 20. vers. 5. num. 4.
 9. Quomodo si spina nascatur in manu tumulenti, sic parabola in ore stulti, cap. 19. vers. 2. nu. 5. c. 31. v. 40. num. 1.
 23. Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile, sic labia tumentia, &c. cap. 20. vers. 13. num. 1.
 28. Oslubricum operatur ruinas, cap. 20. vers. 13. num. 1.
 27. 13. Tolle vestimenta ejus, qui sponondit pro extraneo, cap. 31. vers. 1. num. 10.
 17. Homo exauit faciem amicis, &c. cap. 18. vers. 2. num. 2. cap. 19. vers. 3. num. 1.
 28. 14. Beatus homo, qui semper est pavidus, &c. cap. 22. vers. 6. num. 4.
 16. Dux indigens sapientia multos opprimit, cap. 29. vers. 10. num. 1.
 17. Hominem, qui calumniatur animae sanguinem, si usque ad lacum fugerit, nec sustinet, &c. cap. 20. vers. 24. num. 7.
 29. 13. Pauper, & dives obviaverunt sibi utriusque illuminator est Dominus, cap. 21. vers. 6. num. 2.
 30. 1. Verba congregantis, filii vomentis, &c. cap. 42. vers. 14. num. 1.
 4. Quis colligavit aquis quasi in vestimento, cap. 26. vers. 8. num. 3.
 Sanguisugae duae sunt filiae, &c. cap. 20. vers. 20. num. 3. c. 22. vers. 9. num. 3.
 14. Tria sunt in hi difficultia, &c. cap. 33. vers. 14. num. 9.
 20. Via mulieris adulterae, quae comedit, & tergit os suum, &c. cap. 31. vers. 10. num. 12.
 6. Date licram merentibus, & vinum, &c. cap. 21. vers. 6. n. 1.
 31. 8. Aperi ostium muto, cap. 30. vers. 21. num. 1.
 12. Reddet ei bonum, & non malum, cap. 19. vers. 17. num. 4.
 35. Fallax gratia & vana est pulchritudo, cap. 42. vers. 14. nu. 8.

ECCLESIASTES.

1. 4. Oritur Sol, & occidit, &c. cap. 31. vers. 36. num. 21.
 8. Non saturatur oculus visu, c. 20. vers. 9. num. 1.
 2. 1. Vadam, & affluam deliciis, cap. 20. vers. 20. num. 3.
 10. Nec prohibui cor meum, &c. cap. 38. praefat. quast. 5. nu. 5. oculis meis non negavi eis, cap. 31. vers. 1. num. 8.
 3. Tempus omnia rei tunc erit, cap. 18. vers. 21. num. 2.
 4. Melius est puer pauper, & sapiens, &c. cap. 36. vers. 9. num. 3.
 5. 1. Ne temere quid loquaris, cap. 21. vers. 6. num. 9. cap. 31. vers. 30. num. 3.
 3. Ne dederis os tuum, ut peccare facies carnem tuam, &c. cap. 22. vers. 16. num. 4.
 7. Excelso excelsior est alius, &c. cap. 34. vers. 13. num. 3.
 10. Quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis, cap. 31. vers. 36. num. 21.
 15. In die bona fructus bonis, cap. 21. vers. 13. num. 1.
 18. Vir cui dedit Deus divitias, nec dedit ei potestatem, &c. cap. 21. vers. 16. num. 2.
 7. 3. In domo luctus vivens cogitat, quid futurum sit, cap. 21. vers. 29. num. 7.
 9. Melior est finis orationis, quam principium, melior est patientis arrogante, cap. 42. vers. 7. num. 10.
 8. 1. Sapientia hominis lucet in vultu ejus, &c. cap. 23. vers. 17. num. 4. cap. 29. & vers. 24. num. 4.
 2. Ego os Regis observo, &c. c. 18. vers. 14. n. 4.

Index locorum Scripturae

3. 4. Ne festines recedere à facie ejus, &c. cap. 21. vers. 31. n. 6.
 9. 2. Universaeque eveniant iusto, & impio, cap. 21. vers. 26. num. 2.
 10. 2. Cor sapientis in dextera ejus, cap. 28. vers. 28. num. 5.
 20. Aves Caeli portabunt vocem tuam, cap. 21. vers. 32. nu. 3.
 11. 8. Latere juvenis, &c. aufer iram à corde tuo, &c. cap. 20. vers. 21. num. 7.
 12. 3. Nutabunt viri fortissimi, cap. 19. vers. 6. num. 4.
 13. Deum time, hoc est omnis homo, cap. 21. v. 21. nu. 2.

CANTICUM.

1. 6. Nolite, me considerare, quod fusca sim, &c. cap. 41. vers. 25. num. 1. quia decoloravit me Sol, cap. 31. vers. 26. num. 9. Filii matris meae pugnauerunt contra me, &c. cap. 31. vers. 1. num. 3.
 3. 3. Ferculum fecit sibi Rex Salomon, &c. cap. 26. vers. 9. n. 7.
 7. Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, &c. cap. 26. vers. 5. num. 9.
 4. 1. Absque eo, quod intrinsecus lateret, cap. 31. vers. 10. num. 8.
 4. Collum tuum, sicut turris Dav. d. &c. cap. 25. v. 25. num. 6.
 13. Emissiones tuae paradisus, &c. cap. 21. vers. 11. num. 2.
 5. 6. Aperi mihi, quia caput meum plenum est, rore, cap. 31. vers. 9. num. 5.
 10. Dilectus meus candidus, & rubicundus, cap. 42. vers. 14. num. 17.
 6. 3. Pulchra osamica mea, suavis & decora, sicut Jerusalem, cap. 42. vers. 14. nu. 5.
 7. 2. Venter tuus acervus tritici vallatus liliis, cap. 32. vers. 18. num. 6.
 4. Porta filiae multitudinis, cap. 42. vers. 14. nu. 5.
 8. 6. Pone me, ut signaculum super cor tuum, &c. cap. 37. vers. 7. nu. 10.
 9. Quid faciemus sorori nostrae in die, quando alloquenda est, & qua sequuntur, cap. 24. vers. 16. nu. 3.
 12. Vinca mea coram me, &c. cap. 34. vers. 36. nu. 2.

SAPIENTIA.

1. 1. Sentite de Domino in bonitate, &c. cap. 22. vers. 16. num. 8.
 3. Probata virtus corripit insipientes, cap. 36. v. 9. nu. 5.
 5. Corripitur à superveniente iniquitate, cap. 35. v. 6. n. 5.
 6. Renum illius testis est, &c. cap. 22. v. 12. nu. 1.
 7. Quod continet omnia scientiam habet vocis, cap. 22. vers. 14. num. 7.
 10. Auris zeli, &c. cap. 22. vers. 14. num. 7. cap. 24. vers. 12. num. 4.
 11. Custodite vos à murmuratione, quae nihil prodest, c. 20. vers. 18. num. 4.
 14. Non est inferorum regnum in terra, cap. 30. vers. 23. num. 2. cap. 38. vers. 17. nu. 2.
 2. 2. Fruamur bonis, quae sunt, cap. 40. vers. 11. num. 7.
 6. Coronemus nos rosis, &c. cap. 24. vers. 6. num. 2.
 11. 12. Fortitudo nostra rex iustitiae, cap. 24. vers. 6. num. 7.
 14. Factus est in translationem cogitationum nostrarum, cap. 21. vers. 30. num. 3.
 17. Videamus, si sermones illius veri sunt, cap. 20. vers. 17. num. 6.
 3. 6. In tempore erit respectus illorum, cap. 23. vers. 10. num. 3.
 13. Fumus flatus est in naribus, &c. cap. 16. vers. 19. num. 4.
 4. 3. Spuria vitulina non dabunt radices altas, cap. 31. vers. 12. num. 4.
 6. Filii testes sunt nequitiae adversus parentes, cap. 21. vers. 19. num. 2.
 7. Stabant iusti in magna constantia, cap. 22. vers. 19. num. 8.
 5. 8. Quid nobis profuit superbia, aut divitiarum jactantia, cap. 31. vers. 25. num. 3.
 10. Cujus, cum praeterierit, non est vestigium invenire, cap. 24. vers. 18. num. 4.
 22. Ibunt directae emissiones fulgurum, &c. cap. 37. vers. 3. num. 3.
 13. Continuo desivimus esse, cap. 20. vers. 5. num. 5.
 18. 19. Accipiet armaturam zelus illius, &c. cap. 29. vers. 14. num. 1.
 6. 4. Praeoccupat, qui se concupiscunt, cap. 21. vers. 15. num. 9.
 7. 15. Mihi dedit Deus, dicere ex sententia, &c. c. 28. vers. 21. num. 1.
 8. 1. Attingit à fine usque ad finem, &c. c. 22. vers. 28. num. 1. cap. 23. vers. 7. num. 5.
 11. 10. 11. Hos tanquam pater monens probasti, &c. Illos autem, &c. cap. 34. v. 36. nu. 5.
 24. Dissimulans peccata hominum propter poenitentiam, c. 24. vers. 18. num. 3.
 27. Qui amas animas, cap. 24. vers. 18. nu. 3.
 12. 1. Quam bonus, & suavis est Domine spiritus tuus in omnibus, cap. 27. vers. 14. num. 1. c. 26. vers. 3. num. 1.
 2. Ideo eos, qui exerrant, partibus corripis, cap. 22. vers. 5. num. 5.

18. Tu dominator virtutis cum tranquillitate iudicis, c. 22. vers. 4. num. 4. cap. 23. vers. 7. nu. 3.
 19. Illius virtus iustitiae est initium, cap. 24. vers. 18. n. 3.
 34. Substantiam, & dulcedinem tuam ostendebas, &c. cap. 22. vers. 3. nu. 4.
 13. 1. Vani autem sunt omnes homines, cap. 22. vers. 2. nu. 8. In quibus non subest scientia Dei, &c. cap. 31. vers. 27. num. 3.
 7. Persuasum habent, quoniam bona sunt quae videntur, cap. 31. vers. 26. num. 11.
 14. 3. Tua pater Providentia, &c. cap. 34. vers. 36. num. 2.
 14. Supervacuitas hominum idola adinvenit, &c. cap. 31. vers. 27. nu. 3.
 26. Cumperirent antiqui Gigantes, &c. cap. 26. v. 5. nu. 13.
 15. 4. Umbra picturae, cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, cap. 40. vers. 16. num. 4.
 16. 10. Filios tuos nec venenatorum vicerunt dentes, cap. 22. vers. 9. num. 1.
 11. Ne in altam incidentes oblivionem non possent tuo mi adjutorio, cap. 24. vers. 20. num. 1.
 20. Panem de Coelo praestitisti sine labore, cap. 22. vers. 3. num. 4.
 23. Creatura Creatori deserviens, cap. 19. vers. 25. num. 1.
 28. Quoniam oportet praeveneri solem ad benedictionem tuam, cap. 23. vers. 8. n. 4. c. 31. v. 26. nu. 9.
 17. 1. Fugitivi perpetuae Providentiae, &c. cap. 22. vers. 16. nu. 8.
 14. Noctem ab altissimis inferis supervenientem, cap. 38. vers. 20. numero 5.
 18. 16. Gladius acutus insimulatum Imperium portans, cap. 19. vers. 29. nu. 6. Tanquam durus debellator, &c. ibid. nu. 7.
 21. Proferens servitutis suae scutum orationem, cap. 21. vers. 15. num. 8. & 9.
 19. 3. Destabiliorem inhospitalitatem instituerunt, & qua sequuntur, c. 31. v. 32. num. 3.
 4. Ducebat illos ad hunc finem digna necessitas, &c. cap. 16. vers. 12. num. 3.
 7. Campus germinans de profundo nimio, &c. c. 26. v. 5. n. 11.
 12. Per vim fluminum, &c. cap. 22. vers. 16. num. 10.
 16. Sublati sunt ante tempus suum, &c. cap. 22. v. 16. nu. 9.
 17. In se elementa dum convertuntur, sonus qualitatis immittatur, cap. 22. vers. 14. num. 11.

ECCLESIASTICUS.

1. 22. Repens pacem, & salutis fructum, c. 42. vers. 12. num. 23.
 16. Initium Sapientiae, timere Dominum, &c. cap. 28. v. 22. num. 5. Timor Domini cum fidelibus in vulva concitatus est, cap. 31. vers. 18. num. 3.
 29. Ad tempus sustinebit patiens, & postea reditio iuventutis, cap. 42. vers. 12. num. 1.
 2. 2. Iudicium patris audite filii, cap. 40. vers. 3. nu. 5.
 3. Ne festines in tempore obductionis, &c. cap. 36. vers. 10. num. 3.
 12. Quid est homo, ut possit sequi regem factorem suum, cap. 23. vers. 11. num. 5.
 30. Ne contradicas verbo veritatis, &c. c. 22. vers. 2. num. 9.
 15. Amico fideli nulla est comparatio, c. 22. vers. 2. num. 7.
 19. Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad Sapientiam, &c. c. 28. vers. 18. num. 5.
 24. Sapientia doctrinae secundum nomen est ejus, &c. ibid. num. 6.
 25. Injice pedes tuos in compedes illius, &c. cap. 27. vers. 6. num. 1.
 28. Continens factus, ne derelinquas, eam, &c. Et quasi lapidis probatio, &c. cap. 27. vers. 7. num. 1. cap. 31. vers. 23. num. 3.
 9. 2. Ne des mulieri potestatem animae tuae, ne ingreditur in virtute tua, &c. cap. 40. vers. 11. num. 4.
 10. 3. Concupiscentia spadonis de virginavit juvenulam, &c. cap. 34. vers. 10. num. 1.
 5. In manu Dei potestas hominis, &c. cap. 34. vers. 25. nu. 9.
 8. Regnum transfertur propter injustitias, &c. cap. 34. vers. 24. num. 12.
 10. In vita sua projecit intima sua, &c. cap. 22. vers. 7. nu. 2.
 18. In pigritiis humiliabitur contignatio, cap. 24. vers. 24. n. 5.
 19. Pecuniae obediunt omnia, cap. 28. vers. 15. num. 1.
 13. 21. Venatio Leonis Onager in eremo, sic & pauper, &c. cap. vers. 4. num. 2.
 15. 2. Obviabit illi quasi mater honorificata, cap. 21. vers. 15. num. 9.
 13. Non dixeris per Deum abest, &c. cap. 28. vers. 27. nu. 3.
 8. Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui Gigantes, cap. 26. vers. 5. num. 13.
 16. 31. Anima omnis vitalis denuntiabit in conspectu illius, & qua sequuntur, cap. 35. vers. 12. num. 4.
 17. 27. Quid lucidius Sole, & hoc deficit, &c. cap. 38. vers. 1. num. 3.
 19. 3. Putredo, & vermes haereditabunt illum, cap. 25. vers. 6. num. 2. cap. 40. vers. 11. num. 4. Et extolletur in exemplum majus, &c. cap. 33. vers. 8. num. 4.

Index locorum Scripturae

4. Qui delinquit in animam suam, insuper habebitur, c. 30. vers. 2. num. 3. Qui credit cito, levis est corde, cap. 37. vers. 6. num. 2.
20. 1. Est correctio mendax in ore contumeliosi, cap. 19. vers. 3. num. 6.
22. 20. Pungens oculus deducet lachrymas, & qui pungit cor, profert sensum, cap. 19. vers. 7. num. 5.
23. 6. Aufer à me ventris concupiscentias ne apprehendant me, cap. 40. vers. 11. num. 3.
24. Duo genera abundant in peccatis, &c. cap. 20. vers. 12. num. 1.
25. Homini fornicario omnis panis dulcis, cap. 30. vers. 1. n. 12.
28. In plateis civitatis vindicabitur, cap. 24. vers. 15. num. 3. cap. 24. vers. 17. num. 4.
24. 10. In omni gente, & in omni populo primatum habui, &c. cap. 28. vers. 27. nu. 6.
15. 4. Spes à turbine, & quae sequuntur, cap. 24. vers. 8. num. 4.
26. 15. Contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiet, & quae sequuntur, c. 31. v. 10. num. 10.
27. 12. Stultus sicut Luna mutatur, cap. 25. vers. 5. nu. 4.
28. Flaga dolosa dividet vulnera, cap. 18. vers. 8. num. 5.
29. 15. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te, exorabit, cap. 31. vers. 20. num. 4.
32. 4. Loquere major natu, cap. 32. vers. 7. num. 1.
33. 21. Anima calida, quasi ignis ardens, cap. 18. v. 9. num. 5.
34. 6. Nisi à Domino missa fuerit visitatio, ne des insonnis cor tuum, cap. 33. vers. 16. num. 4.
25. Panis egentium vita pauperum, &c. c. 24. vers. 15. nu. 4.
36. 28. Succinctus latro, & exiliens de civitate, &c. cap. 38. vers. 3. num. 1.
40. 2. Dies finitionis timor mortis, cap. 18. vers. 14. nu. 10.
25. Aurum, & argentum est constitutio pedum, cap. 31. vers. 14. num. 1.
41. 13. Hoc iudicium à Domino omni carni, cap. 30. vers. 23. num. 2.
43. 4. In meridiano exurit terram, &c. c. 28. vers. 4. num. 4. n. 2.
9. Vis castrorum in excelsis, &c. cap. 25. vers. 5. num. 3.
10. Mundum illuminans in excelsis Dominus, c. 25. v. 5. nu. 5.
12. Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum, &c. cap. 39. vers. 1. num. 5.
27. 28. Illic præclara opera, varia bestiarum genera, &c. cap. 26. vers. 5. num. 18.
33. Multa dicemus, & deficiemus in verbis, consummatio autem sermonum, &c. cap. 37. vers. 23. num. 5.
44. 1. Sol in aspectu annuntians in exitu, cap. 36. vers. 32. nu. 4.
5. Dejecit exultationem Golia, cap. 31. vers. 25. num. 3.
47. 21. Potestatem habuisti in corpore tuo, c. 31. v. 2. num. 6.
22. Dedisti maculam in gloria tua, &c. cap. 31. vers. 10. nu. 5.
51. 3. A laqueo linguæ iniquæ, &c. cap. 29. vers. 7. num. 1.
13. Pro morte defluente, &c. cap. 22. vers. 16. num. 3.
- I S A I A S.
1. 3. Cognovit bos possessorem suum, & asinus, &c. cap. 35. vers. 11. num. 1.
6. Non est circumligata, cap. 34. vers. 17. num. 5.
18. Quæri te iudicium, & venite, & arguite me, c. 23. v. 6. nu. 1.
27. Sion in iudicio redimetur, & reducent eam in iustitiâ, cap. 22. vers. 30. num. 5.
25. Præcipitabit faciem vinculi colligati, &c. c. 40. v. 12. nu. 4.
3. 2. Auferam fortem, & virum bellatorem, cap. 26. vers. 5. nu. 9.
6. Vestimentum tibi est, &c. cap. 22. vers. 6. num. 7.
7. Non sum medicus, &c. cap. 9. vers. 25. num. 10. cap. 29. vers. 25. nu. 5. c. 34. vers. 17. nu. 5.
9. Agnitio vultus eorum respondit eis, cap. 19. vers. 3. nu. 5.
16. Pro eo quod elevatae sunt filiae Sion, &c. c. 36. v. 14. nu. 4.
20. Gemmae in fronte pendentes, cap. 19. vers. 13. num. 1. cap. 18. vers. 15. num. 7.
24. Pro Zona funiculus, cap. 19. vers. 26. num. 1.
4. 5. Super omnem gloriam protectio, cap. 33. vers. 14. num. 2.
9. Tempore accepto, &c. cap. 24. vers. 23. num. 4.
54. 4. Fecit labruscas, c. 31. vers. 40. num. 2.
6. Assur virga furoris, &c. Ipse autem non sic arbitrabitur, &c. cap. 9. vers. 22. num. 3.
8. Væ qui conjungitis domum, ad domum, cap. 20. vers. 8. num. 8. cap. 24. vers. 2. nu. 3.
9. Nunquid non tu percussisti superbum, c. 26. v. 12. nu. 5.
10. Effundam, quasi aquam, indignationem, c. 21. v. 20. nu. 3.
11. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem, &c. c. 24. vers. 6. num. 2.
13. Nobiles fame, & multitudo siti exaruit, &c. cap. 18. vers. 12. num. 1.
14. Dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum, cap. 36. vers. 16. num. 7.
20. Ungulae equorum, ut filex, c. 19. v. 24. nu. 3.
7. 4. Vide, ut fileas, cap. 22. vers. 15. nu. 5.
14. Ecce Virgo concipiet, c. 20. vers. 11. num. 3.
20. Radet Dominus in novacula conducta pilos pedum, cap. 31. vers. 10. nu. 10. cap. 40. vers. 14. nu. 8.
6. Pro eo quod abiecit populus iste, &c. c. 21. v. 6. n. 2.
8. 15. Liga testimonium, signa legem, &c. cap. 27. v. 7. n. 12.
9. 9. Multiplicabitur ejus imperium, cap. 23. vers. 24. n. 5.
13. Non est reversus ad percutientem se, cap. 36. vers. 10. n. 3.
14. Disperdet Dominus incurvantem, & refrænantem, cap. 40. vers. 21. num. 1.
20. Unusquisque vorabit carnem brachii sui, &c. cap. 22. vers. 9. num. 5.
10. 1. Væ qui condunt leges iniquas, cap. 19. vers. 23. nu. 3.
6. Ad gentem fallacem nactam eum, &c. cap. 38. vers. 14. n. 1.
27. Compurescet jugum à facie olei, cap. 19. vers. 29. nu. 2.
35. Confringet lagunculam in terrore, c. 22. vers. 16. nu. 6.
11. 5. Erit iustitia cingulum lumborum ejus, &c. cap. 38. v. 3. n. 2.
13. 6. Quasi vastitas à Domino veniet, cap. 21. vers. 15. num. 2.
- Stellæ Cœli, & lumen earum non expandent, &c. cap. 25. vers. 5. nu. 2. cap. 38. v. 31. nu. 6.
13. Monebitur terra de loco suo, cap. 38. vers. 6. num. 16.
14. Rapina pauperis in domo vestra, cap. 24. vers. 3. nu. 5.
21. Pilosi saltabunt ibi, cap. 21. vers. 11. num. 5.
23. Syrenes in delubris voluptatis, cap. 30. vers. 29. num. 6.
14. 9. Suscitavit tibi Gigantes, cap. 26. vers. 5. num. 4.
19. Projectus es de sepulchro quasi stirps iuvilis, cap. 19. vers. 19. num. 1.
22. Perdem nomen Babylonis, & reliquias, & germen, cap. 22. vers. 20. num. 6.
30. Primogeniti pauperum.
16. 6. Superbia ejus, plusquam fortitudo ejus, cap. 31. vers. 25. num. 3.
7. 1. A facie malitiæ collectus est iustus, cap. 27. vers. 19. nu. 2.
6. Excussio duarum, aut trium olivarum, &c. cap. 33. vers. 30. num. 4.
13. Rapiuntur, sicut pulvis montium, cap. 21. vers. 18. nu. 2.
18. 2. Væ terræ cymbalo alarum, quæ mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas, c. 19. vers. 24. n. 8. c. 22. vers. 16. nu. 10. c. 28. vers. 19. num. 3. Ite Angeli veloces ad gentem expectantem, &c. cap. 38. vers. 5. num. 5.
18. 4. Sicut nubes roris in die messis, cap. 29. vers. 19. n. 4.
15. Percussimus fœdus cum morte, cap. 22. vers. 10. num. 3.
19. 16. Timebunt à facie commotionis manus Domini, &c. cap. 19. vers. 29. num. 5.
21. Cognoscent Ægyptii Dominum, & vovebunt, &c. cap. 22. vers. 27. num. 5.
10. 13. Deceperunt Ægyptum angelum populorum, cap. 38. vers. 6. numero 8.
21. 15. A facie gladii, à facie arcus, &c. c. 19. vers. 29. num. 3.
22. 3. Sine argento redimemini, cap. 19. vers. 2. num. 5.
14. Ad ficabo in hi domum latam, cap. 38. v. 5. nu. 3.
17. Asportari te faciet, sicut asportatur gallus, &c. cap. 27. vers. 19. nu. 2.
23. 18. Vestientur usque ad vetustatem, cap. 32. vers. 5. num. 4.
24. 9. Amara erit potio bibentibus, cap. 20. vers. 14. nu. 5.
26. 3. Occurristi lætanti, & facienti iustitiam, &c. cap. 21. vers. 15. nu. 9.
10. Miteremur impio, & non discet iustitiam, cap. 24. vers. 20. num. 2.
14. Gigantes non resurgant, &c. cap. 26. v. 5. num. 4.
19. Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in pulvere, quia ros lucis, &c. cap. 19. vers. 25. nu. 29.
27. 8. Qui ingrediantur impetu ad Jacob, cap. 18. vers. 16. n. 3.
8. In mensura contra mensuram, cap. 38. vers. 5. num. 5.
11. Hæc requies mea; Reficite lassum, cap. 22. vers. 7. num. 4.
28. 14. Viri illulores, &c. cap. 34. v. 30. num. 3. dominamini in populum, &c. cap. 26. vers. 2. nu. 3.
16. Qui crediderit, non festinet, cap. 20. vers. 2. num. 5.
- Mittam in fundamentis Sion Lapidem Angularem pretiosum, &c. cap. 38. vers. 6. num. 6.
19. Tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui, cap. 21. vers. 19. nu. 5.
21. Peregrinum opus ejus ab eo, cap. 19. vers. 15. num. 7.
24. Nunquid tota die arabit arans, &c. cap. 38. vers. 6. num. 2.
29. 4. Erit, quasi Pythonis, de terra vox tua, cap. 32. vers. 20. num. 5.
30. 6. Faciem meam non averi ab increpantibus, cap. 19. vers. 3. num. 3.
8. Scribe super buxum, & in libro, cap. 19. vers. 23. num. 3.
18. Expectat Dominus, ut misereatur, &c. cap. 36. vers. 22. num. 1.
20. Non faciet avolare, à te ultra doctorem, cap. 22. vers. 22. num. 3.
24. Commistum migma comedent, cap. 24. vers. 6. num. 1.
29. Frænum erroris, quod erat in maxillis populorum, cap. 30. vers. 11. nu. 6.
10. Audiri faciet Dominus gloriam vocis suæ, &c. cap. 26. vers. 14. num. 4. Terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, cap. 22. vers. 8. num. 1.
31. 6. Convertimini, sicut in profundum recesseratis, cap. 20. vers. 14. num. 4.
32. Non vocabitur ultra insipiens, Princeps, &c. cap. 22. vers. 7. num. 1.

Index locorum Scripturae

8. Princeps ea, quæ digna sunt Principe, cogitabit, c. 36. vers. 5. num. 6.
 10. Tabernacula fiduciar, &c. cap. 18. vers. 14. num. 4.
 17. Cultus iustitiæ silentium, cap. 34. vers. 29. n. 2.
 43. 10. Nunc consurgam, dicit Dominus, &c. cap. 21. vers. 22. num. 3.
 34. 11. Extendet super eam mensuram, ut redigatur in nihilum, cap. 38. vers. 5. num. 5.
 38. 13. Quasi Leo, sic contrivit ossa, cap. 33. vers. 21. num. 3.
 20. Sicut pullus hirundinis, &c. cap. 33. vers. 26. num. 2.
 21. Non aspiciam hominem ultra, cap. 33. vers. 27. num. 3.
 22. Nolite illudere, ne forte constriuantur vincula vestra, cap. 36. vers. 9. num. 3.
 40. 9. Ascende tu, qui Evangelizas Sion, cap. 40. vers. 24. num. 5.
 22. Qui sedet super gyrum terræ, cap. 38. vers. 4. num. 7. Evatendit velut nubilum Cælos, cap. 26. vers. 7. num. 2. cap. 34. vers. 24. num. 11.
 22. Abscondita est via mea, &c. cap. 27. vers. 2. num. 3.
 29. Dat lassio virtutem, & his, qui non sunt, &c. cap. 20. vers. 7. num. 4.
 41. 3. Quis vocavit ab Oriente iustum, ut sequeretur, &c. cap. 28. vers. 4. nu. 6.
 Semita in pedibus ejus non apparebit, cap. 24. vers. 18. nu. 5.
 8. Israel serve meus, & semen Abraham, in quo apprehendite, cap. 19. vers. 25. num. 3.
 14. Nolite timere, qui mortui estis ex Israel, cap. 33. vers. 22. num. 3.
 42. 8. Gloriam meam alteri non dabo, cap. 31. vers. 28. num. 16.
 43. 17. Contriti sunt, & extincti, cap. 18. vers. 16. num. 2.
 24. Non emisti mihi argento calceamentum, &c. cap. 40. vers. 17. num. 4.
 35. Qui delco iniquitates tuas propter me, cap. 41. vers. 1. num. 5.
 44. 5. In nomine Israel assimilabitur, cap. 32. vers. 21. nu. 2.
 45. 4. Vocavi te nomine tuo, assimilavi te, &c. ibid.
 6. Testa de Samitis terræ c. 38. vers. 4. nu. 5.
 46. 28. Quare dicis Jacob, & loqueris Israel, abscondita est via mea &c. cap. 21. v. 32. num. 3.
 47. 2. Denuda surpitudinem, cap. 31. vers. 10. num. 7.
 6. Non posuisti eis misericordias, cap. 23. vers. 2. num. 4.
 7. In die una sterilitas, & viduitas, cap. 21. vers. 10. num. 6.
 48. 19. Stirps uteri tui, &c. cap. 21. v. 8. nu. 4.
 5. 1. Quis est creditor meus, cui vendidi vos, &c. In iniquitatibus venditi estis, cap. 19. vers. 25. num. 3.
 4. Ut sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo, cap. 24. vers. 1. num. 6.
 11. Ecce vos omnes accendentes ignem, &c. cap. 20. vers. 10. num. 7.
 51. 26. Non tollent de te lapidem in Angulum, & lapidem in fundamenta, cap. 37. vers. 6. num. 7.
 53. Cum consummaveris depredationem, &c. cap. 18. vers. 8. num. 4.
 6. Ecce ego lignum aridum, &c. cap. 19. vers. 10. num. 2.
 54. 3. Misericordia mea non recedet à te, cap. 23. vers. 12. nu. 2.
 14. Iter facite ei, qui ascendit, cap. 19. vers. 12. num. 7.
 55. 10. Quomodo descendit imber, & nix de Cælo, & illuc ultra non revertitur, &c. cap. 38. vers. 27. num. 5.
 57. 5. Qui consolamini in die, cap. 31. vers. 10. num. 12.
 15. Habitans æternitatem, &c. cap. 36. vers. 26. num. 7.
 58. 1. Annuntia populo meo scelera eorum, cap. 21. vers. 31. nu. 2. cap. 36. vers. 9. num. 5. cap. 36. vers. 13. n. 4.
 2. Appropinquare Deo, volunt, &c. cap. 27. vers. 10. num. 5.
 5. Contorquere, quasi circulum, caput, cap. 40. vers. 21. nu. 1.
 61. Dissolve colligationes impietatis, &c. cap. 20. vers. 19. num. 1. c. 22. vers. 6. num. 5.
 7. Frange esurienti panem tuum, cap. 31. vers. 17. num. 1.
 9. Dicer, ecce adsum, cap. 22. vers. 27. num. 1. Si desideris extendere digitum, &c. cap. 36. vers. 16. num. 4.
 13. Vocaveris Sabbatum delicatum, cap. 22. vers. 26. nu. 4.
 14. Sustollam te super altitudines terræ, cap. 30. vers. 22. num. 5.
 59. 1. Non est abbreviata manus Domini, &c. cap. 35. vers. 7. num. 2.
 13. Peccare, & mentiri contra Dominum, cap. 35. vers. 6. nu. 7. cap. 36. vers. 9. nu. 6.
 17. Aporiatus ei, quia non est, qui occurrat, cap. 21. vers. 15. num. 8.
 19. Cum venerit tanquam fluvius, cap. 22. vers. 16. num. 3.
 60. 5. Inundatio camelorum operiet, &c. c. 22. v. 11. num. 7.
 6. Mirabitur, & dilatabitur cor tuum, cap. 22. v. 10. num. 2.
 61. 3. Qui immolat bovem, quasi interficit virum, cap. 24. vers. 14. nu. 2.
 62. 3. Eris corona gloriæ in manu Domini, &c. cap. 29. vers. 14. num. 4.
 63. 5. Salvavit mihi brachium meum, cap. 26. vers. 2. num. 4.
 10. Affixerunt Spiritum Sanctum ejus, cap. 35. vers. 6. num. 3.

16. Tu Domine Pater noster, & Redemptor à sæculo, cap. 19. vers. 25. num. 5.
 64. 7. Allisisti nos in manu iniquitatis nostræ, cap. 30. vers. 21. num. 6. cap. 21. vers. 13. num. 2.
 65. 22. Opera manuum eorum inveterabunt electi mei, cap. 21. vers. 6. num. 6.
 23. Non generabunt in conturbatione, cap. 23. vers. 15. num. 3.

J E R E M I A S.

1. 13. Ollam succensam ego video, c. 41. vers. 12. num. 5.
 2. 16. Constupraverunt te usque ad verticem, cap. 24. vers. 21. num. 1.
 19. Amarum est reliquisse te Dominum, c. 20. vers. 14. nu. 5.
 20. Dixisti non serviam, &c. c. 34. vers. 20. num. 4.
 23. Prohibe pedem tuum à nuditate, & guttur tuum à siti, cap. 21. vers. 10. num. 1.
 3. 9. Ex facilitare fornicationis suæ contaminavit terram, cap. 24. vers. 18. nu. 4.
 5. 23. Populo huic factum est cor incredulum, cap. 21. vers. 14. num. 2. cap. 22. vers. 5. nu. 4.
 6. 2. Speciosa, & delicata assimilavi te, cap. 22. vers. 26. nu. 4.
 7. Sicut frigidam facit cisterna aquam, sic frigidam fecit malitiam, &c. cap. 20. vers. 13. num. 4.
 8. Mendacium operatus est stylus mendax scribarum, cap. 28. v. 28. nu. 4.
 14. Pax, & non erat Pax, cap. 21. vers. 9. num. 1. & curabant contritionem populi mei cum ignominia, c. 39. vers. 34. n. 2.
 28. Aes, & ferrum universum corruptum, &c. cap. 20. vers. 24. num. 4.
 7. 18. Filii colligunt ligna, & patres succendunt ignem, c. 21. vers. 12. nu. 2. cap. 24. vers. 1. num. 5.
 8. 5. 6. Aversus est populus aversione contentiosus, cap. 21. vers. 5. num. 4.
 13. Congregans congregabo eos, cap. 34. vers. 14. n. 5.
 7. Quis non timebit te Rex gentium, tuum enim est decus, cap. 22. vers. 14. num. 7.
 9. Aurum de Ophir, cap. 28. vers. 17. num. 6.
 12. Qui fecit terram, & præparat orbem, &c. cap. 22. vers. 14. num. 7.
 13. 17. In abscondito plorabit anima mea à facie superbiæ, cap. 33. v. 17. num. 4.
 15. 4. Dabo eos in fervorem, cap. 34. vers. 30. num. 3.
 10. Ut quid me genuisti virum rixæ, cap. 21. vers. 31. nu. 4.
 16. 4. Mortibus ægrotationum morientur, cap. 32. vers. 19. n. 5.
 14. Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, &c. cap. 24. v. 13. num. 1.
 17. 1. Stylo ferreo, ungue adamantino, cap. 19. vers. 24. n. 1.
 9. Pravum est cor hominis, &c. & quæ sequuntur, cap. 31. vers. 1. nu. 17.
 14. Laus mea tu es, &c. cap. 20. vers. 5. nu. 3.
 16. Diem hominis non desideravi, &c. c. 18. vers. 1. num. 3.
 18. 3. Dissipavit yas manibus suis, &c. cap. 19. vers. 25. num. 12.
 8. Agam & ego poenitentiam, &c. cap. 42. vers. 10. num. 1.
 22. Adduces super eos latrones repente, cap. 19. vers. 11. num. 2.
 22. 13. Væ qui ædificat domum suam in injustitia, &c. cap. 18. vers. 15. nu. 7. & cap. 27. vers. 18. num. 3.
 14. Canacula spatiofa, &c. c. 32. vers. 20. num. 4.
 22. 23. Putas ne Deus è vicino ego sum, &c. cap. 32. vers. 19. num. 4.
 25. 10. Perdam vocem Sponsi, & vocem molæ, & lucernæ, cap. 18. vers. 6. num. 5.
 34. Dissipationes vestras, & cadetis, &c. cap. 18. vers. 11. nu. 3.
 26. 10. Cum feceris judicia in terra, justitiam discent, &c. cap. 21. vers. 19. num. 5.
 51. In veritate misit me Dominus, cap. 21. vers. 31. num. 4.
 27. 18. Occurrant Domino, &c. cap. 21. vers. 25. nu. 8.
 29. 2. Fabrum, & inclusorem, &c. cap. 28. vers. 15. numero 2.
 14. Dura facta sunt peccata tua, &c. cap. 30. vers. 21. nu. 2.
 30. 23. In novissimo dierum intelligetis ea, cap. 18. vers. 20. num. 1.
 31. 10. Congregabit, & custodiet eum sicut pastor, &c. cap. 29. vers. 2. nu. 4.
 32. 10. Dedi librum possessionis, cap. 19. vers. 23. num. 4.
 33. 9. Pavebunt, & turbabuntur in omni pace, quam ego faciam eis, cap. 12. vers. 10. num. 2.
 48. 26. Allidet manum in vomitu, c. 20. v. 22. nu. 1.
 50. 3. Non erit qui habitet in ea, & moti sunt, &c. cap. 18. vers. 18. num. 2.
 51. 7. Calix aureus Babylon, cap. 28. vers. 17. num. 1.
 De vino cujus biberunt gentes, cap. 21. vers. 20. nu. 3.
 10. Protulit Dominus iustitias nostras, cap. 33. vers. 16. num. 4.
 15. Ecce ego ad te, mons pestifer, cap. 30. v. 14. nu. 4.
 19. Si separaveris pretiosum a vilis, cap. 33. vers. 5. num. 1.
 56. Emartuit arcus eorum, c. 32. vers. 18. nu. 3.

Index Locorum Scripturae.

LAMENTATIONES.

9. Sordes ejus in pedibus ejus, cap. 31. vers. 10. num. 10.
20. Conturbatus est venter meus, subversum est cor meum in me, cap. 30. vers. 27. num. 1.
2. 6. Oblivioni tradidit Dominus festivitatem, cap. 19. vers. 14. num. 6.
3. 7. Ut perverteret hominem in judicio, Deus ignoravit & qua sequuntur, c. 19. vers. 6. num. 5.
11. Scimitas meas subvertit, cap. 34. v. 5. num. 6.
32. Si abjecit, miserebitur, c. 19. vers. 2. num. 2.
44. Operuisti in furore, opposuisti nubem, &c. cap. 38. vers. 8. num. 6.
66. Sessionem eorum, & Resurrectionem eorum vide, &c. cap. 30. vers. 9. num. 1.
4. 1. Mutatus est color optimus, cap. 28. vers. 16. num. 3.
2. Amicti auro primo, c. 28. vers. 16. num. 1.
3. Crudelis, quasi Struthio. 14. nu. 3. cap. 30. vers. 29. nu. 7. cap. 39.
6. Et non ceperunt in ea manus, cap. 21. vers. 13. num. 4.
7. Rubicundiores ebore antiquo, cap. 28. vers. 6. num. 3.
31. Inebriaberis, atque nudaberis, cap. 31. vers. 10. num. 10.
5. 13. Adolescentibus impudice abusi sunt, cap. 31. vers. 10. n. 3.

BARUC.

3. 26. Ibi fuerunt Gigantes, scientes bellum, &c. cap. 36. vers. 5. num. 9. & 13.
6. 61. Nubes, quibus cum imperatum fuerit perambulare in universum orbem, &c. c. 36. vers. 12. nu. 4.
14. Habet in manu gladium, & securem, cap. 19. vers. 29. num. 8.
72. Melior est homo justus, qui non habet simulachra, nam erit longe ab opprobriis, cap. 41. vers. 4. num. 5.

EZECHIEL.

1. 10. Pleni erant oculis, &c. cap. 36. vers. 31. num. 6.
24. Sonitus alarum Cherubin, quasi vox Dei Omnipotentis, &c. cap. 26. vers. 14.
26. Aspectus Lapidis Sapphiri, similitudo Throni, cap. 28. vers. 6. num. 3.
3. 5. Dedi frontem tuam duriorē frontibus eorum, cap. 21. vers. 31. nu. 5. Et faciem tuam valentiorē faciebus eorum. &c. cap. 34. vers. 31. num. 5.
5. 5. Jerusalem, in medio gentium posui eam, cap. 34. vers. 26. num. 3.
7. 10. Egredita est contritio, floruit virga, cap. 21. vers. 9. num. 1. c. 33. vers. 17. num. 3.
18. Operiet eos formido, &c. cap. 23. vers. 18. num. 1.
19. Et argentum eorum in sterquilinum, c. 20. v. 7. num. 5.
8. 16. Dorsa habentes, contra templum, &c. c. 31. v. 26. num. 9.
17. Applicans ramum ad nares suas, c. 18. vers. 15. nu. 9. c. 31. vers. 26. nu. 12.
2. Atramentum Scriptoris ad renes, &c. c. 31. v. 35. nu. 4.
9. Repleta est terra sanguinibus, &c. c. 31. v. 28. nu. 16.
11. 17. Brachium ejus siccabitur, & oculus ejus dexter obscurabitur, cap. 18. vers. 13. nu. 4.
13. 13. Erum pere faciat spiritus tuus tempestatum in indignatione, &c. cap. 22. vers. 16. num. 3.
14. 15. Recesserunt à me in cunctis idolis suis, c. 19. vers. 13. nu. 3.
18. 20. Si fuerint tres viri isti in medio ejus, &c. cap. 42. 10. nu. 2.
16. 4. Non est præcisus umbilicus, &c. c. 40. vers. 11. nu. 3. & 4.
7. Pilus tuus germinavit, &c. cap. 31. vers. 10. nu. 9.
43. Probasti me in omnibus, cap. 31. vers. 6. nu. 9.
45. Quæ projecit virum suum, cap. 21. v. 10. num. 4.
17. 3. Aquila magnarum alarum, magnarum unguium, &c. cap. 19. vers. 12. num. 5.
16. Infaniunt concupiscentia oculorum suorum, cap. 31. vers. 1. num. 5.
8. 16. P. gaus non retinuerit, &c. cap. 22. vers. 1. nu. 6.
21. Si egerit poenitentiam, vita vivet, cap. 33. vers. 26. num. 4.
20. Vilicans iniquitatem patrum in filios, cap. 21. vers. 19. nu. 3.
21. 5. Eduxit gladium suum irrevocabilem, cap. 21. vers. 30. num. 3.
24. Dedi turbationem gladii acuti, & limati ad fulgendum, amicti ad cadem, c. 31. vers. 29. num. 3.
22. 5. Triumphabunt de re sordida, nobis, grandis interitum. c. 18. vers. 14. num. 15.
6. Singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem, cap. 22. vers. 8. num. 4.
23. 3. Subacta ubera, & fractæ mammæ pubertatis, &c. cap. 40. vers. 11. num. 4.
5. Infanivit libidine, &c. cap. 20. vers. 13. num. 3.
6. Væ civitati sanguinum, ollæ cujus rubigo in ea, &c. cap. 20. vers. 11. nu. 5.

Pineda Tom. II.

24. 14. Ego Dominus loquutus sum, veniet, & non transcam, cap. 23. vers. 13. nu. 3.
17. Corona tua circumligata sit tibi, cap. 19. v. 9. num. 6.
26. 40. Stilla ad Africum, cap. 29. vers. 22. num. 4.
27. 15. Chodechod posuerunt in mercatu tuo, c. 28. vers. 18. nu. 5.
3. 12. Tu signaculum similitudinis & qua sequuntur, c. p. 40. vers. 10. nu. 3.
17. Ante faciem regum dedi te, ut cernerent te, cap. 41. vers. 25. num. 1.
28. 19. Nihili factus es, & non eris in perpetuum, cap. 18. vers. 15. nu. 6.
29. 3. Ecce ego ad te, Pharaon Draco magne, &c. c. 40. vers. 20. num. 15.
31. 4. Aquæ multæ nutrierunt illum, cap. 28. vers. 14. n. 3.
32. 2. Assimilatus es Draconi, & ventilabat cornu, &c. cap. 38. vers. 8. nu. 8.
34. 11. 12. Visitationem eos, sicut visitat pastor gregem, cap. 33. vers. 29. num. 3.
16. P. scam illos in judicio, cap. 35. vers. 2. num. 3.
36. 9. Arabimini, & accipietis sementem, &c. cap. 39. vers. 9. n. 1.
30. Non portetis ultra opprobrium famis in Gentibus, cap. 29. vers. 4. nu. 1.
37. 11. Ossa hæc universa domus Israel est, cap. 19. vers. 25. n. 12.
37. 21. Gladius uniuscujusque in fratrem suum, cap. 19. vers. 29. num. 3.

DANIEL.

4. 18. Ex hominib. abjectus est, & frænum, ut bos, comedit, &c. cap. 33. vers. 14. num. 9. c. 40. vers. 10. nu. 2.
5. 5. Aspicebat articulos manus scribentis, cap. 18. vers. 10. num. 2. cap. 21. vers. 31. num. 4.
6. 8. Confirma sententiam, & scribe decretum, cap. 19. vers. 23. num. 3.
24. Donec arriperent eos leones, cap. 24. vers. 18. nu. 3. cap. 24. vers. 19. nu. 8.
8. 23. Impudens facie, intelligens propositiones, c. 36. v. 9. n. 3.
9. 7. Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio facti, &c. cap. 33. vers. 26. num. 41.
9. 10. Hebdomada annorum, &c. cap. 36. vers. 12. num. 3.
11. 43. Per Lybiam, & Æthiopiam transibit, cap. 18. vers. 14. num. 13.
12. 10. Eligentur & dealbabuntur, &c. cap. 31. vers. 1. num. 1.
24. Ut finem accipiat peccatum, &c. cap. 39. vers. 7. num. 12.
13. 9. Declinaverunt oculos, ne viderent Calum, cap. 22. vers. 13. num. 2. cap. 22. vers. 26. num. 6.
12. Observabant sollicitius, videre eam, cap. 24. vers. 15. num. 2.
32. Ut vel sic satiarentur decore ejus, ibid.
50. Tibi dedit Deus honorem senectutis, cap. 29. vers. 4. num. 4. cap. 32. vers. 7. nu. 2.

OSEAS.

1. 14. Ego lactabo eam, cap. 31. vers. 26. num. 10.
22. Exaudiam Cælos, & illi exaudient terram, &c. cap. 37. vers. 17. nu. 8.
4. 14. Cum meretricibus conversabantur, cap. 31. vers. 10. nu. 12.
19. Ligavit eum spiritus in alis suis, cap. 26. v. 8. num. 3.
5. 10. Principes ejus, quasi assumentes terminum, cap. 24. vers. 2. num. 3.
11. Ephraim fractus iudicio, c. 20. vers. 19. nu. 1.
6. In tribulatione mane confurgant ad me, &c. cap. 36. vers. 10. num. 3.
8. 4. Regnaverunt, & non ex me, cap. 34. vers. 30. num. 5.
6. In araneorum telas erit vitulus Samariæ, &c. c. 18. vers. 5. num. 4.
9. Abiit libimet solitarius, &c. cap. 39. vers. 7. num. 7.
9. 8. Speculator Ephraim cum Deo meo Propheta cap. 26. vers. 25. num. 6.
9. Profunde peccaverunt sicut in diebus Gabaa, c. 20. vers. 13. nu. 4. cap. 31. vers. 11. num. 2.
10. Quasi poma ficulnea in cacumine ejus, cap. 31. vers. 37. num. 2.
10. 6. Confundetur in voluntate sua, cap. 21. vers. 16. num. 3.
12. 10. Visionem multiplicavi, & in manu Prophetarum assimilatus sum, c. 33. vers. 29. num. 2.
14. 4. Vivent tritico, cap. 34. vers. 7. num. 4.

JOEL.

3. 16. Egredietur Sponsus de cubili suo, c. 33. v. 8. n. 3. 23. Dedit vobis Doctorem iustitiæ, &c. cap. 22. vers. 22. num. 3. Pluvia, sicut in principio, cap. 30. vers. 1. num. 2.
3. 13. Populi, populi in valle concisionis, cap. 24. vers. 24. nu. 8.

AMOS.

1. 3. Super quatuor non convertam eum, &c. c. 33. vers. 30. n. 5.
2. 6. Et pauperem pro calcamentis, cap. 24. vers. 3. num. 1.
7. Viam humilium declinant, &c. cap. 24. vers. 6. num. 2.

Index locorum Scripturae

18. Vinum damnatorum bibebant, cap. 24. vers. 6. num. 5.
 7. 1. Vaccæ pingues, &c. cap. 21. vers. 10. num. 8.
 7. Ego prohibui a vobis imbrem, &c. cap. 37. vers. 3. num. 3.
 cap. 37. v. 13. num. 3.
 10. Loquentem perfecte abominati sunt, cap. 19. vers. 19. n. 1.
 5. 19. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, &c. cap. 18. vers.
 11. num. 1.
 6. 2. Si latior terminus eorum termino vestro est, c. 24. nu. 3.
 3. Separati estis in diem malum, & appropinquatis solio
 iniquitatis, cap. 18. v. 14. nu. 10. cap. 27. vers. 18. num. 1.
 9. Si reliqui fuerint decem viri, &c. cap. 22. vers. 16. nu. 6.
 10. Tace, & non recorderis nominis Domini, quia ecce Do-
 minus mandavit, cap. 23. vers. 3. n. 1.
 7. 17. Dominus stans super murum litum, &c. cap. 33. vers. 25.
 num. 3. cap. 33. vers. 25. num. 4. Quid tu vides Amos, &c. c.
 34. vers. 18. nu. 3.
 8. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei, cap. 24. vers.
 6. num. 1.
 17. Uxor tua in civitate fornicabitur, cap. 21. vers. 12. num. 6.
 9. 1. Avaritia in capite omnium.
 7. Numquid non ut filii Æthiopum vos mihi estis, cap. 31.
 vers. 11. num. 3.

A B D I A S.

4. Si exaltatus fueris ut aquila, &c. cap. 29. v. 27. num. 3.
 11. Non despicias in die fratris tui, &c. cap. 21. vers. 6. num. 2.
 cap. 19. vers. 22. num. 2.
 12. Non magnificabis tuum in die angustiae, cap. 19. vers. 5.
 num. 5.

J O N A S.

7. Terræ vestes concluderunt me, &c. c. 36. v. 29. nu. 7.
 4. 2. Afflictus est Jonas, & iratus, &c. c. 18. v. 1. nu. 2.

M I C H A E A S.

1. 7. Ligent pulverem, sicut serpentes, &c. cap. 32. vers. 6. nu. 4.
 6. 8. Faciam planctum, quasi Draconum, &c. c. 30. vers. 29. n. 2.
 10. Ne ploretis in domo pulveris, cap. 42. v. 14. n. 2.
 11. Transiē vobis habitatio pulchra, cap. 18. vers. 2. nu. 4.
 2. 3. Cogito super familiam istam malum, unde non auferetis
 colla vestra, cap. 23. vers. 12. num. 2. c. 24. num. 1.
 6. Ne loquamini loquentes, cap. 29. v. 22. nu. 4.
 11. Utinam essem vir non habens spiritum, &c. cap. 15. vers.
 1. num. 3. stillabo tibi in vino, &c. cap. 20. vers. 23. num. 7.
 3. 8. Repletus sum fortitudine spiritus Domini, ut annuntiem,
 cap. 21. vers. 31. num. 6.
 4. 13. Interficiet Domino rapinas eorum, & fortitudinem, cap. 21.
 vers. 7. num. 4.
 7. 3. Princeps postulat, & iudex in reddendo est, & qua sequuntur
 cap. 22. vers. 8. num. 6.

N A H U M.

1. 8. In diluvio prætereunte consummationem faciet, cap. 36.
 vers. 27. num. 3.
 11. Mente pertractans prævaricationem, cap. 26. vers. 3. n. 2.

H A B A C U C.

1. 4. Noe pervenit usque ad finem iudicium, cap. 23. vers. 7. n. 5.
 cap. 28. v. 88. num. 3.
 8. Advolabunt, ut aquila, facies eorum ventus urens, &c.
 cap. 39. vers. 29. num. 2.
 11. Tunc mutabitur spiritus, & transibit, c. 38. vers. 7. nu. 2.
 14. Facies homines quasi pisces, cap. 22. vers. 9. nu. 5.
 2. 5. Quomodo vinum potantem decipit, &c. cap. 24. vers. 11.
 num. 6.
 9. Væ, qui congregat avaritiam malam domui suæ, ut sit in
 excelsu nidus ejus, &c. cap. 39. vers. 29. num. 3.
 3. 1. Pro ignorantibus, cap. 19. vers. 4. n. 1. c. 21. v. 14. nu. 5.
 5. Ante faciem ejus ibit mors, &c. cap. 41. vers. 13. num. 4.
 6. Stetit, & mensus est terram, &c. cap. 40. vers. 6. num. 1.
 Aspexit, & dissolvit gentes, cap. 37. vers. 1. num. 3.
 12. In fremitu conculeabis terram? cap. 18. vers. 14. nu. 13.
 cap. 26. vers. 14. num. 2.

S O P H O N I A S.

1. 2. Congregans congregabo omnia, &c. cap. 34. vers. 14. nu. 5.
 2. 1. Convenite, & congregamini gens non amabilis, cap. 21.
 vers. 18. num. 3.
 5. Væ, qui habitatis suniculum maris, cap. 42. vers. 14. nu. 2.
 3. 3. Principes ejus in medio ejus quasi leones, &c. cap. 20. vers.
 21. num. 3.

15. Abstulit Dominus iudicium, &c. c. 27. vers. 2. nu. 4.
 17. Silebit in dilectione tua, c. 27. v. 6. nu. 4.

A G G A U S.

2. 9. Meum est argentum, &c. cap. 20. vers. 15. nu. 5.

Z A C H A R I A S.

1. 8. Vir super equum rufum, &c. cap. 22. vers. 2. num. 9.
 2. 5. Murus ignis in circuitu, cap. 24. vers. 2. num. 4.
 13. Con surrexit de habitaculo sancto suo, cap. 33. vers. 25. n. 3.
 4. 7. Mons magne, in planum, cap. 24. vers. 24. nu. 9.
 Educet lapidem primum, cap. 38. vers. 6. num. 7. 13.
 10. Quis despexit dies parvos? cap. 24. vers. 14. num. 3. cap.
 42. vers. 12. num. 1. videbunt lapidem Stanneum in manu
 Zorobabel, cap. 23. vers. 10. num. 5.
 12. Suff. soria ex auro, cap. 28. vers. 1. num. 4. cap. 37. vers.
 22. num. 1.
 5. 1. Volumen volans, cap. 22. vers. 10. num. 3.
 2. Longitudo ejus viginti cubitorum, &c. cap. 24. vers. 5. n. 8.
 9. Habebat alas milvi, &c. cap. 39. vers. 13. num. 4.
 3. 11. Ut stabiliatur, & ponatur super basem suam, cap. 22. vers.
 19. numero 1.
 7. 7. Cum Jerusalem habitaretur, & esset opulenta, cap. 21.
 vers. 26. nu. 4.
 12. Posuit cor suum, ut adamantem, cap. 24. vers. 6. num. 2.
 9. 8. Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi, &c.
 cap. 25. vers. 3. nu. 4.
 10. Mulieres duæ egredientes, & spiritus in alis earum, &
 qua sequuntur, cap. 24. vers. 20. nu. 3.
 13. Extendi mihi Judam, quasi arcum, & qua sequuntur, c.
 41. vers. 19. num. 8.
 10. 1. Petite a Domino pluviam in tempore serotino, &c. cap.
 24. vers. 6. num. 6.
 12. 3. quasi lapidem oneris, cap. 24. vers. 3. nu. 1.
 13. 8. 9. Ducam tertiam partem per ignem, &c. cap. 23. vers.
 10. num. 3.
 14. 7. Erit dies una, quæ nota est Dom. &c. c. 24. vers. 1. n. 8.

M A L A C H I A S.

1. 13. Dixistis, ecce de labore, & exultastis illud, cap. 31. vers. 39.
 num. 3.
 2. 14. Uxor foederis tui residuum spiritus tui, cap. 19. vers. 17. n. 1.
 3. 14. Dixistis, vanus est, qui servit Deo, c. 22. vers. 17. nu. 3.
 16. Scriptus est liber monumenti coram eo, &c. c. 31. vers.
 35. num. 4.
 18. Convertimini, & videbitis, quid intersit inter justos, &
 in pium, &c. cap. 22. vers. 17. num. 3.
 4. 1. Dies venies succens, quasi caminus, cap. 22. vers. 10. nu. 7.

M A C H A B. I.

1. 6. Elephantum docti ad prælium, &c. cap. 40. vers. 11. num. 1.
 15. Gymnasia, & Ephæbiæ, &c. cap. 36. vers. 14. num. 5.
 9. 11. Fundibularii, & sagittarii præbant exercitum, cap. 41.
 vers. 19. num. 6.
 12. 7. 21. Inventum in Scriptura de Spartiatis & Judæis, que-
 niam sunt fratres, c. 31. vers. 10. num. 1.

M A C H A B. II.

6. 14. Ut in plenitudine peccatorum puniat &c. c. 24. v. 23. n. 7.
 8. 27. Misericordiae initium stillans, in eos, c. 29. v. 22. num. 4.
 9. 8. Qui sibi videbatur, etiam fluctibus maris imperare, cap. 26
 vers. 12. num. 2.
 13. Orabat scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam
 consequuturus, cap. 27. vers. 9. num. 1.
 15. 34. Omnes Cæli benedixerunt Dominum, cap. 40. vers. 5.
 num. 3.

M A T T H A E U S.

1. 1. Liber Generationis, &c. cap. 19. vers. 23. num. 4.
 5. Esrom genuit Aram, cap. 32. vers. 18. num. 5.
 4. 19. Venite post me, &c. cap. 23. vers. 11. num. 3.
 5. 4. Saltavit, & placuit, &c. cap. 21. vers. 11. num. 6.
 16. Lucerna super candelabrum, cap. 18. vers. 6. num. 6.
 22. Qui dixerit fratri suo Raka, c. 22. vers. 9. nu. 2. qui irasci-
 tur sine causa, &c. c. 32. vers. 2. nu. 5.
 23. Si frater habet aliquid adversum te, &c. 42. v. 9. nu. 5.
 25. Esto consentiens adversario, &c. cap. 34. vers. 24. nu. 2.
 27. Gehenna ignis, &c. c. 24. vers. 19. nu. 1.
 28. Qui viderit mulierem ad concupiscendum, &c. cap. 31.
 vers. 1. nu. 1. c. 31. vers. 1.
 34. Non jurare omnino per Cælum, quia Thronus Dei est, &c.
 c. 26. vers. 9. num. 4.
 45. Qui solem suum oriri facit, &c. cap. 25. vers. 5. num. 4.
 6. 13. Ne nos inducas in tentationem, c. 36. v. 18. num. 2.
 19. Ærugo, & tinea demolitur, cap. 18. vers. 9. num. 4.
 26. Respiciite volatilia Cæli, &c. cap. 38. vers. 41. num. 5.
 8. 9. Dico

Index Locorum Scriptura.

- 8.9. Dico huic, vade, & vadit, &c. & alii, &c. cap. 38. vers. 35. num. 2.
 72. Stridor dentium, cap. 24. vers. 19. nu. 1.
 9. 16. Nemo mittit vinum novum in utres veteres, cap. 32. vers. 19. num. 2.
 23. Cum vidisset Tibicines, &c. cap. 21. vers. 32. num. 7.
 10. 43. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis, &c. c. 29. vers. 16. num. 2.
 12. 38. Signum de Cælo quærebant, &c. c. 18. v. 4. nu. 8.
 18. 28. Tenens suffocabat eum, &c. c. 22. v. 6. nu. 4.
 Redde, quod debes, ibidem, num. 6.
 21. 32. Nonne oportuit te misereri conservi tui, cap. 31. vers. 14. num. 3.
 51. Dividit eum, & partem ejus ponet cum hypocritis, cap. 21. vers. 17. nu. 3.
 32. 5. Pauper, & humilis, &c. cap. 36. vers. 9. num. 5.
 15. Ut caperent curam in sermone, cap. 19. vers. 28. nu. 2.
 23. 22. Implete mensuram patrum, cap. 33. vers. 30. num. 5.
 24. 19. Virtutes Cælorum movebuntur, cap. 26. vers. 11. num. 4.
 28. Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur, & aquilæ, c. 19. v. 26. nu. 3. cap. 39. vers. 30. num. 3.
 36. De die illa, & hora nemo scit, c. 14. v. 1. nu. 7.
 26. 47. Vigilate, ne intretis in tentationem, &c. cap. 41. vers. 1. num. 2.
 63. Adjuro te per Deum vivum, cap. 27. vers. 2. nu. 1.
 27. 53. Exeuntes de monumentis venerunt in sanctam civitatem, cap. 19. v. 25. num. 27.

M A R C U S.

4. 29. Dixit mari, tace, obmutescere, cap. 26. vers. 12. nu. 4.

L U C A S.

1. 25. Deus respexit, auferre opprobrium meum, cap. 29. vers. 4. num. 1.
 33. Divites dimisit inanes, cap. 22. vers. 9. num. 2.
 78. Visitabit nos oriens ex alto, cap. 25. vers. 3. num. 6.
 4. 6. Quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa, cap. 18. vers. 4. num. 5.
 6. 15. Simon, qui vocatur Zelotes, c. 42. vers. 14. num. 2.
 36. Mensuram bonam, &c. dabunt in sinum vestrum, cap. 19. vers. 27. num. 4.
 7. 35. Sapientia justificata est à filiis suis, c. 35. vers. 2. nu. 5.
 9. 54. Vis dicimus, ut ignis descendat, & quæ sequuntur, cap. 26. vers. 3. num. 4.
 10. 18. Satanam sicut fulgur de Cælo cadentem, cap. 26. vers. 13. num. 5.
 19. Dedi vobis virtutem calcandi, &c. cap. 28. vers. 14. nu. 2.
 12. 1. Anima, habes multa bona, &c. cap. 20. vers. 8. num. 5.
 cap. 20. vers. 20. num. 2. cap. 27. vers. 8. nu. 2.
 15. Non in abundantia cujusquam vita ejus est, &c. cap. 27. vers. 8. num. 2.
 18. Congregabo, quæ nata sunt mihi, &c. cap. 20. vers. 19. num. 5.
 13. 8. Nondum erat tempus ficorum, cap. 24. vers. 20. num. 7.
 32. Dicite vulpi illi, &c. cap. 34. vers. 18. num. 1.
 34. In lecto uno unus assumetur, alter relinquetur, cap. 33. vers. 23. num. 3.
 14. 13. Cum facis convivium, voca pauperes, &c. cap. 31. vers. 17. num. 3.
 15. 3. Da mihi portionem substantiæ, cap. 27. vers. 13. num. 3.
 16. Cupiebat implere ventrem de siliquis, &c. cap. 30. vers. 1. num. 4.
 16. 9. Amicos de Mammona iniquitatis, cap. 20. vers. 28. num. 1.
 c. 31. v. 21. num. 5.
 23. Lazarus in sinu Abraham, cap. 21. vers. 13. num. 1.
 18. 3. Nec audebat, oculos in Cælum levare, cap. 22. vers. 26. num. 6.
 21. 4. Ne graventur corda vestra crapula, & curis, &c. cap. 20. vers. 8. num. 3.
 7. In nubibus cum potestate magna, &c. cap. 36. vers. 29. num. 4.
 22. 24. Considerate corvos, quia non seminant, cap. 38. vers. 41. num. 4.
 25. Benefici vocantur, cap. 21. vers. 22. num. 4.
 32. Non est Deus mortuorum, sed viventium, cap. 19. vers. 26. num. 7.
 24. 34. Dicebat. Pater dimitte illis, &c. c. 42. vers. 10. num. 3.
 24. 25. Insuperans à Moyse, cap. 19. vers. 25. nu. 24.

J O A N N E S.

1. 5. Et tenebræ eam non comprehenderunt, cap. 24. v. 17. nu. 1.
 35. Angelos ascendentes, & descendentes super filium hominis, c. 25. vers. 3. num. 4.
 2. 19. Solvite templum hoc, cap. 19. vers. 26. num. 3.
 5. 14. Ne deterius tibi aliquid contingat, cap. 22. vers. 10. nu. 3.
 8. 5. Abraham vidit diem meum, cap. 19. vers. 2. nu. 22.
 43. 44. In veritate non stetit, & si dixero, &c. c. 28. v. 28. nu. 4.

9. 39. Ut qui non vident, videant, &c. ibidem.
 10. 24. Thomas, qui dicitur Didymus, cap. 41. vers. 14. num. 2.
 34. Nonne scriptum est in Lege vestra, cap. 22. vers. 22. num. 1.
 16. 20. Mundus gaudebit, c. 20. vers. 11. num. 8.
 18. 36. Regnum meum non est de hoc mundo, cap. 28. vers. 13. num. 3.
 20. 27. Quia vidisti me Thomas, cap. 20. vers. 17. num. 5.
 21. 20. In sinu recubuit, cap. 19. vers. 27. num. 3.

A C T A A P O S T.

1. 6. 7. Non est vestrum, nosse tempora, vel momenta, &c. c. 24. vers. 1. num. 6.
 11. Sic veniet, quemadmodum vidistis eum, cap. 19. vers. 27. num. 3.
 83. Barabas, qui cognominatus est justus, cap. 41. vers. 14. nu. 2.
 2. 24. Quem suscitavit solutis doloribus inferni, c. 18. v. 10. nu. 1.
 29. Cujus est sepulchrum apud nos, cap. 19. vers. 25. num. 25.
 7. 16. Emit sepulchrum pretio argenti, cap. 42. vers. 11. num. 2.
 9. 15. Vas electionis est, ut portet nomen meum, cap. 27. vers. 1. num. 3.
 10. 26. Surge. & ego homo sum, cap. 31. vers. 15. nu. 2.
 12. 3. Circunda tibi vestimentum tuum, & sequere me, cap. 38. vers. 3. nu. 1.
 11. Nunc scio vere, quia misit Dominus Angelum suum, &c. c. 33. vers. 23. num. 8.
 13. 15. Non sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia, c. 24. vers. 6. num. 2.
 14. 5. Viri, quid hæc facitis, & nos mortales sumus, cap. 31. v. 25. num. 1.
 15. Dimisit gentes ingredi vias suas, cap. 21. vers. 15. num. 3.
 c. 22. vers. 18. num. 3.
 17. 27. 28. In quo vivimus, &c. Genus ergo cum simus Dei, &c. cap. 19. v. 25. nu. 8.
 21. 3. Cum apparuissemus Cypro, cap. 19. vers. 18. num. 3.
 27. 24. Dat omnibus vocem, & inspirationem, c. 26. vers. 4. nu. 5.
 28. 3. Excussit bestiam in ignem, nihil mali passus, cap. 33. vers. 26. num. 4.

E P I S T. A D R O M.

1. 1. Vocatus Apostolus, & segregatus, cap. 18. vers. 17. nu. 2.
 21. Invisibilia intellecta conspiciuntur, &c. cap. 36. vers. 23. num. 3.
 26. Tradidit eos in passionem ignominie, c. 31. vers. 2. num. 6.
 31. Superbos, elatos, non obediētes, cap. 40. vers. 23. num. 1.
 2. 4. Existimas, quia tu effugies, &c. cap. 24. vers. 23. nu. 6.
 5. Thesaurizans tibi iram in die iræ, cap. 21. vers. 30. num. 4.
 3. 5. Iniquitas nostra justitiam Dei commendat, cap. 22. vers. 3. num. 9.
 25. Justificati ad ostensionem justitiæ suæ, &c. c. 36. vers. 5. num. 6.
 6. ut sit ipse justus, & justificans, &c. c. 18. vers. 16. num. 1.
 cap. 24. vers. 23. num. 5.
 6. 12. Non regni peccatum in vestro mortali corpore, cap. 40. vers. 11. nu. 2.
 7. 23. Video aliam legem in membris meis, c. 30. vers. 1. num. 3.
 11. 34. Quis consiliarius ejus fuit, c. 41. vers. 2. nu. 6.
 14. 18. In spem contra spem, cap. 19. vers. 10. num. 2.
 16. 20. Deus conterat Satanam sub pedibus vestris velociter, cap. 22. vers. 16. num. 6.

I. A D C O R I N T H.

4. 2. Maledicimur, & benedicimus, cap. 19. vers. 7. num. 5.
 18. Contemplantibus nobis, non quæ videntur, sed quæ non videntur, cap. 21. v. 16. nu. 5.
 6. 12. Sed ego sub nullius redigar potestate, cap. 40. vers. 11. nu. 5.
 14. Nescitis quod templum Dei estis, cap. 31. vers. 1. num. 17.
 7. 1. Bonum est homini, mulierem non tangere, cap. 31. vers. 9. num. 4.
 9. 9. Numquid de bobus cura est Deo, c. 22. vers. 14. nu. 9.
 17. Si volens hoc ago, mercedem habeo, cap. 23. vers. 12. nu. 3.
 15. 12. In Christo omnes vivificabuntur, c. 19. vers. 25. num. 15.
 44. Surget corpus spirituale, cap. 20. vers. 26. nu. 3.
 53. Mortale hoc induere immortalitatem, cap. 19. vers. 26. nu. 2.
 54. Absorpta est mors in victoriam, cap. 23. vers. 7. num. 5.

II. A D C O R I N T H.

2. 10. Qui suscitavit mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit, cap. 19. vers. 25. nu. 13.
 3. 5. Sufficiens nostra ex Deo, cap. 21. vers. 15. num. 3.
 7. Gloria vultus Moysi, quæ evacuatur, cap. 24. vers. 5. num. 4.
 4. 12. Mors in nobis aliquid operatur, vita vero in vobis, cap. 21. vers. 29. nu. 7.
 6. 11. Os nostrum patet ad vos, cap. 29. vers. 23. nu. 2.
 8. Non solum facere, sed & velle coepistis, cap. 30. vers. 25. num. 6.
 12. Si voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, cap. 30. vers. 25. num. 3.
 10. 8. De potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem, &c. cap. 38. vers. 5. nu. 3.
 12. Comparantes nosmetipsos nobis, cap. 22. vers. 2. num. 7.
 11. 29. Quis scandalizatur, & ego non uror? cap. 30. vers. 25. num. 5.

Index Locorum Scriptura.

AD GALATAS.

1. 4. Ut eriperet nos de presenti saeculo, cap. 2. vers. 16. nu. 4.
5. 15. Si invicem mordetis, & comeditis, &c. cap. 19. vers. 22. num. 4.
24. Erripuit nos de presenti saeculo, &c. cap. 28. vers. 13. n. 3.
6. 8. De carne metet corruptionem, cap. 40. vers. 10. num. 6.

AD EPHESIOS.

1. 7. Habemus redemptionem per sanguinem ejus, cap. 38. vers. 6. num. 7.
4. 6. Unus Deus, & Patet omnium, &c. c. 34. vers. 36. num. 2.
18. Alienati à vita Dei, per ignorantiam Dei, &c. cap. 22. vers. 17. num. 2.
19. Desperantes se tradiderunt, &c. c. 20. vers. 13. num. 4.
5. 3. Omnis immunditia, & avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, cap. 31. vers. 10. num. 8. cap. 31. vers. 11. num. 2.
6. Nemo vos seducat inanibus verbis, &c. cap. 22. vers. 10. num. 3.
29. Carnem fovet, & nutrit, &c. cap. 18. vers. 12. num. 6.
6. 5. Servite dominis carnalibus, &c. cap. 31. vers. 15. num. 3.
7. Non ad oculum servientes, c. 19. vers. 13. num. 7.
8. Et nos domini, eadem facite illis, &c. cap. 31. vers. 13. n. 7.
12. Non est nobis colluctatio adversus carnem, &c. cap. 21. vers. 4. num. 4.
12. 13. Sapere ad sobrietatem, cap. 24. vers. 2. nu. 8.

AD PHILIPPENSES.

1. 28. Quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, cap. 30. vers. 13. nu. 3.
2. 27. Infirmatus est usque ad mortem, sed Deus miseratus est ejus, &c. cap. 33. vers. 24. nu. 1.
3. 19. Quorum Deus venter est, &c. cap. 31. vers. 2. nu. 6. c. 40. vers. 11. num. 6.
21. Dominus corporis, &c. cap. 31. vers. 2. num. 4.

AD COLOSSENSES.

1. 15. Primogenitus omnis creaturas, cap. 18. vers. 13. num. 2.
2. 8. Ne quis vos decipiat, c. 18. vers. 5. num. 3. Per philosophiam, secundum elementa, cap. 22. vers. 14. num. 6. secundam traditiones hominum, cap. 28. vers. 28. num. 5.

I. AD THESSAL.

4. 6. Ne quis superegre diatur, neque circumveniat in negotio fratrem, cap. 31. vers. 11. num. 2.
5. 1. Dies Domini, sicut fur, &c. c. 27. vers. 10. nu. 1.
4. 5. Qui dormiunt, & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt, cap. 20. vers. 8. num. 3.

I. AD TIMOTH.

1. 6. 17. Præstat nobis omnia abunde ad fruendum, cap. 22. num. 2. ibid. nu. 6.
20. Quos tradidi Satanæ, &c. c. 40. vers. 23. num. 3.
5. 5. Quæ vere vidua est, & desolata, c. 24. vers. 21. num. 6. 7.
8. Si quis suorum, & maxime domesticorum, &c. cap. 29. vers. 12. num. 2.

AD HEBRÆOS.

1. 1. Multifariam olim Deus loquens, cap. 33. vers. 14. num. 11. cap. 33. vers. 29. nu. 2.
14. Omnes sunt administratores spiritus, cap. 33. vers. 23. num. 8.
4. 12. Penetrabilior omni gladio ancipiti, cap. 34. vers. 22. num. 3.
13. Omnia nuda, & aperta oculis ejus, &c. c. 26. vers. 6. nu. 2.
9. 27. Statutum est hominibus semel, &c. cap. 33. vers. 14. nu. 2. & num. 6.

10. 32. Magnum certamen sustinuitis, &c. c. 38. v. 14. n. 3.
11. 8. Nesciens, quo iret, &c. cap. 23. vers. 11. num. 5.
9. Obtemperemus Patri spirituum, &c. c. 34. v. 14. nu. 4.
21. Adoravit fastigium virgæ, c. 19. vers. 25. num. 23.
25. Invisibilem tanquam videns sustinuit, cap. 22. vers. 1. num. 3. & 4.
37. Circuierunt in melotis, &c. cap. 24. vers. 8. num. 5.
12. 2. Respice in auctorem Fidei, & consummatorem, &c. cap. 23. vers. 7. num. 5.
11. Postea fructum pacatissimura exercitatis reddet, &c. cap. 22. vers. 21. num. 3.
14. Pacem, & sanctimoniam, &c. cap. 31. vers. 2. nu. 6.
16. Ne quis fornicator, aut profanus, ut Elau, &c. cap. 31. vers. 2. num. 4.

CANONICA JACOBI.

1. 9. Vir duplex animo inconstans est, &c. cap. 40. vers. 10. num. 6.
21. Insitum verbum, cap. 23. vers. 12. num. 1.
2. 2. Si intendatis in eum, qui indutus est, &c. cap. 19. vers. 4. num. 3.
16. Si indigeant, &c. Dicat autem aliquis ite in pace, &c. cap. 22. vers. 7. nu. 5. cap. 30. vers. 25. nu. 4.
3. 5. Ecce quantus ignis, quam magnam sylvam incendit, &c. cap. 41. vers. 12. num. 1.
4. 1. Unde lites, & bella, &c. cap. 21. vers. 4. num. 5.
13. 5. Dicatis, si Dominus voluerit, &c. cap. 22. vers. 38. nu. 1.
5. 1. Ærugo in testimonium erit, & devorabit carnes vestras, cap. 20. vers. 26. num. 7.
4. Merces operariorum clamiat, cap. 24. vers. 6. num. 8.

I. PETRI.

1. 1. In quo exultatis, &c. quem cum non videritis, diligitis, &c. cap. 19. vers. 27. nu. 7.
2. 8. Lapis offensionis, &c. cap. 38. vers. 6. num. 13.
4. 14. Quod est honoris, & virtutis Dei super vos requiescit, cap. 22. vers. 9. nu. 1.
3. Si exprobramini in nomine Christi, & quæ sequuntur, cap. 40. vers. 3. num. 2.

II. PETRI.

3. 3. Illusores, secundum proprias concupiscentias, cap. 24. vers. 13. num. 6.

CATHOLICA JUDÆ.

16. Mirantes personas lucri gratia, c. 22. vers. 8. nu. 5.
19. Qui segregant semetipsos, cap. 31. v. 10. nu. 12.

APOCALYPSIS.

1. 4. Qui erat, qui est, & qui venturus est, c. 18. vers. 15. nu. 5.
15. Primogenitus mortuorum, c. 18. v. 13.
4. 4. In circuitu sedis sedilia vigintiquatuor, & quæ sequuntur, cap. 19. vers. 19. nu. 3.
4. Septem lampades ante Thronum, &c. cap. 33. vers. 13. n. 10.
9. 10. Mittentes coronas suas ante Thronum, &c. cap. 19. vers. 19. num. 5.
3. 9. Dignus es Domine, accipere librum, ibid. num. 6.
6. 5. Qui sedebat super equum nigrum, habebat stateram in manu sua, cap. 31. vers. 6. num. 1.
9. 7. 8. 9. Similitudines Locustarum, similes equis paratis in prælium, &c. cap. 39. vers. 20. num. 2.
11. Rex abyssi Abaddon, &c. cap. 33. vers. 22.
19. Potestas equorum in ore eorum, &c. cap. 41. v. 12. num. 5.
12. 2. Habebat capita septem, & cornua decem, c. 40. v. 10. n. 1.
12. Sciens, quia modicum tempus habet, cap. 41. vers. 3. Vt terræ, & mari, &c. cap. 40. vers. 19. n. 3. cap. 40. vers. 20. num. 11. & 19.
13. 1. Bestia ascendit de mari, similis Pardo, & Urso, &c. cap. 40. vers. 10. num. 12.
16. 17. Effudit Phialam iræ Dei in aerem, cap. 40. vers. 4. n. 3.
17. 8. Bestia fuit, & non est, c. 18. vers. 15. num. 6.
18. 7. Quantum glorificavit se in deliciis, &c. cap. 31. vers. 25. num. 3.
19. 15. De ore ejus gladius ex utraque parte acutus, cap. 34. vers. 22. num. 3.

F I N I S.

Pineda, Juan de, 1558-1637

Commentariorum in Job. Lib. 13

Bd.: 2.

Colonia Agrippina 1733

2 Exeg. 441-2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10327240-0

VD18 12317659-004